

Library of the University of Michigan
Bought with the income
of the
Ford - Messer
Bequest

S. P. FARRER

BR
60
.M61
v.81

P.

DE BIR

1911

OF

THE

THE

THE

THE

THE

THE

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, ADECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIIVM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESIOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM MUTITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTEM SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SREXENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES PENE JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, DUCENTIS ET VIGINTI DUOBUS VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, DECEN ET CENTUM SUPRA MILLE FRANCIS VENIT : GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, NOVENQUE ET CENTUM VOLUMINA, PRO PRIMA SERIE GRÆCÆ, NON EXCEDIT. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA SEXAGINTA VOLUMINA PROBABILITER NON SUPERABIT ; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA TRIGINTA VOLUMINIBUS ABSOLVETUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEN VEL PRO SEX FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDICTIONES FUTURIS PATROLOGIÆ SERIEBUS APPLICANTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NON NOBIS DEEST.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXXXI.

THEODORETUS CYRENSIS EPISCOPUS.

EXCUBEATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE. OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIA.

AVIS IMPORTANT.

D'après une des lois providentielles qui régissent le monde, rarement les œuvres au-dessus de l'ordinaire se font sans contradictions plus ou moins fortes et nombreuses. Les *Ateliers Catholiques* ne pouvaient guère échapper à ce cachet divin de leur utilité. Tantôt on a nié leur existence ou leur importance; tantôt on a dit qu'ils étaient fermés ou qu'ils allaient l'être. Cependant ils poursuivent leur carrière depuis 21 ans, et les productions qui en sortent deviennent de plus en plus graves et soignées: aussi paraît-il certain qu'à moins d'événements qu'aucune prudence humaine ne saurait prévoir ni empêcher, ces Ateliers ne se fermeront que quand la *Bibliothèque du Clergé* sera terminée en ses 2,000 volumes in-4°. Le passé paraît un sûr garant de l'avenir, pour ce qu'il y a à espérer ou à craindre. Cependant, parmi les calomnies auxquelles ils se sont trouvés en butte, il en est deux qui ont été continuellement répétées, parce qu'étant plus capitales, leur effet entraînait plus de conséquences. De petits et ignares concurrents se sont donc acharnés, par leur correspondance ou leurs voyageurs, à répéter partout que nos Editions étaient mal corrigées et mal imprimées. Ne pouvant attaquer le fond des Ouvrages, qui, pour la plupart, ne sont que les chefs-d'œuvre du Catholicisme reconnus pour tels dans tous les temps et dans tous les pays, il fallait bien se rejeter sur la forme dans ce qu'elle a de plus sévère, la correction et l'impression; en effet, les chefs-d'œuvre même n'auraient qu'une demi-valeur, si le texte en était inexact ou illisible.

Il est très-vrai que, dans le principe, un succès inouï dans les fastes de la Typographie ayant forcé l'Éditeur de recourir aux mécaniques, afin de marcher plus rapidement et de donner les ouvrages à moindre prix, quatre volumes du double *Cours d'Écriture sainte et de Théologie* furent tirés avec la correction insuffisante donnée dans les imprimeries à presque tout ce qui s'édite; il est vrai aussi qu'un certain nombre d'autres volumes, appartenant à diverses Publications, furent imprimés ou trop noir ou trop blanc. Mais, depuis ces temps éloignés, les mécaniques ont cédé le travail aux presses à bras, et l'impression qui en sort, sans être du luxe, attendu que le luxe jurerait dans des ouvrages d'une telle nature, est parfaitement convenable sous tous les rapports. Quant à la correction, il est de fait qu'elle n'a jamais été portée si loin dans aucune édition ancienne ou contemporaine. Et comment en serait-il autrement, après toutes les peines et toutes les dépenses que nous subissons pour arriver à purger nos épreuves de toutes fautes? L'habitude, en typographie, même dans les meilleures maisons, est de ne corriger que deux épreuves et d'en conférer une troisième avec la seconde, sans avoir préparé en rien le manuscrit de l'auteur.

Dans les *Ateliers Catholiques* la différence est presque incommensurable. Au moyen de correcteurs blanchis sous le harnais et dont le coup d'œil typographique est sans pitié pour les fautes, on commence par préparer la copie d'un bout à l'autre sans en excepter un seul mot. On lit ensuite en première épreuve avec la copie ainsi préparée. On lit en seconde de la même manière, mais en collationnant avec la première. On fait la même chose en tierce, en collationnant avec la seconde. On agit de même en quarte, en collationnant avec la tierce. On renouvelle la même opération en quinte, en collationnant avec la quarte. Ces collationnements ont pour but de voir si aucune des fautes signalées au bureau par MM. les correcteurs, sur la marge des épreuves, n'a échappé à MM. les correcteurs sur le marbre et le métal. Après ces cinq lectures entières contrôlées l'une par l'autre, et en dehors de la préparation ci-dessus mentionnée, vient une révision, et souvent il en vient deux ou trois; puis l'on cliché. Le clichage opéré, par conséquent la pureté du texte se trouvant immobilisée, on fait, avec la copie, une nouvelle lecture d'un bout de l'épreuve à l'autre, on se livre à une nouvelle révision, et le tirage n'arrive qu'après ces innombrables précautions.

Aussi y a-t-il à Montrouge des correcteurs de toutes les nations et en plus grand nombre que dans vingt-cinq imprimeries de Paris réunies! Aussi encore, la correction y coûte-t-elle autant que la composition, tandis qu'ailleurs elle ne coûte que le dixième! Aussi enfin, bien que l'assertion puisse paraître téméraire, l'exactitude obtenue par tant de frais et de soins, fait-elle que la plupart des Editions des *Ateliers Catholiques* laissent bien loin derrière elles celles même des célèbres Bénédictins Mabillon et Montfaucon et des célèbres Jésuites Petau et Sirmond. Que l'on compare, en effet, n'importe quelles feuilles de leurs éditions avec celles des nôtres qui leur correspondent, en grec comme en latin, on se convaincra que l'in vraisemblable est une réalité.

D'ailleurs, ces savants éminents, plus préoccupés du sens des textes que de la partie typographique et n'étant point correcteurs de profession, lisaient, non ce que portaient les épreuves, mais ce qui devait s'y trouver, leur haute intelligence suppléant aux fautes de l'édition. De plus les Bénédictins, comme les Jésuites, opéraient presque toujours sur des manuscrits, cause perpétuelle de la multiplicité des fautes, pendant que les *Ateliers Catholiques*, dont le propre est surtout de ressusciter la Tradition, n'opèrent le plus souvent que sur des imprimés.

Le R. P. De Buch, Jésuite Bollandiste de Bruxelles, nous écrivait, il y a quelque temps, n'avoir pu trouver en dix-huit mois d'étude, une seule faute dans notre *Patrologie latine*. M. Denzinger, professeur de Théologie à l'Université de Wurzburg, et M. Reissmann, Vicaire Général de la même ville, nous mandaient, à la date du 19 juillet, n'avoir pu également surprendre une seule faute, soit dans le latin soit dans le grec de notre double *Patrologie*. Enfin, le savant P. Pitra, Bénédictin de Solesmes, et M. Bonetty, directeur des *Annales de philosophie chrétienne*, mis au défi de nous convaincre d'une seule erreur typographique, ont été forcés d'avouer que nous n'avions pas trop présumé de notre parfaite correction. Dans le Clergé se trouvent de bons latinistes et de bons hellénistes, et, ce qui est plus rare, des hommes très-positifs et très-pratiques, eh bien! nous leur promettons une prime de 25 centimes par chaque faute qu'ils découvriront dans n'importe lequel de nos volumes, surtout dans les grecs.

Malgré ce qui précède, l'Éditeur des *Cours complets*, sentant de plus en plus l'importance et même la nécessité d'une correction parfaite pour qu'un ouvrage soit véritablement utile et estimable, se livre depuis plus d'un an, et est résolu de se livrer jusqu'à la fin à une opération longue, pénible et coûteuse, savoir, la révision entière et universelle de ses innombrables clichés. Ainsi chacun de ses volumes, au fur et à mesure qu'il les remet sous presse, est corrigé mot pour mot d'un bout à l'autre. Quarante hommes y sont ou y seront occupés pendant 10 ans, et une somme qui ne saurait être moindre d'un demi-million de francs est consacrée à cet important contrôle. De cette manière, les Publications des *Ateliers Catholiques*, qui déjà se distinguaient entre toutes par la supériorité de leur correction, n'auront de rivales, sous ce rapport, dans aucun temps ni dans aucun pays; car quel est l'éditeur qui pourrait et voudrait se livrer APRES COUP à des travaux si gigantesques et d'un prix si exorbitant? Il faut certes être bien pénétré d'une vocation divine à cet effet, pour ne reculer ni devant la peine ni devant la dépense, surtout lorsque l'Europe savante proclame que jamais volumes n'ont été édités avec tant d'exactitude que ceux de la *Bibliothèque universelle du Clergé*. Le présent volume est du nombre de ceux révisés, et tous ceux qui le seront à l'avenir porteront cette note. En conséquence, pour juger les productions des *Ateliers Catholiques* sous le rapport de la correction, il ne faudra prendre que ceux qui porteront en tête l'avis ici tracé. Nous ne reconnaissons que cette édition et celles qui suivront sur nos planches de métal ainsi corrigées. On croyait autrefois que la stéréotypie immobilisait les fautes, attendu qu'un cliché de métal n'est point élastique; pas du tout, il introduit la perfection, car on a trouvé le moyen de le corriger jusqu'à extinction de fautes. L'Hébreu a été revu par M. Drach, le Grec par des Grecs, le Latin et le Français par les premiers correcteurs de la capitale en ces langues.

Nous avons la consolation de pouvoir finir cet avis par les réflexions suivantes: Enfin, notre exemple a fini par ébranler les grandes publications en Italie, en Allemagne, en Belgique et en France, par les *Canons grecs* de Rome, le *Gerdil* de Naples, le *Saint Thomas* de Parme, l'*Encyclopédie religieuse* de Munich, le recueil des *déclarations des rites* de Bruxelles, les *Bollandistes*, le *Suarez* et le *Spicilège* de Paris. Jusqu'ici, on n'avait su réimprimer que des ouvrages de courte haleine. Les in-8°, où s'engloutissent les in-folio, faisaient peur, et on n'osait y toucher, par crainte de se noyer dans ces abîmes sans fond et sans rives; mais on a fini par se risquer à nous imiter. Bien plus, sous notre impulsion, d'autres Éditeurs se préparent au *Bullaire universel*, aux *Décisions* de toutes les congrégations, à une *Biographie* et à une *Histoire générale*, etc., etc. Malheureusement, la plupart des éditions déjà faites ou qui se font, sont sans autorité, parce qu'elles sont sans exactitude; la correction semble en avoir été faite par des aveugles, soit qu'on n'en ait pas senti la gravité, soit qu'on ait reculé devant les frais; mais patience! une reproduction correcte surgira bientôt, ne fût-ce qu'à la lumière des écoles qui se sont faites ou qui se feront encore.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM V, ANNUS 458.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ

THEODORETI

CYRENSIS EPISCOPI

OPERA OMNIA

POST RECENSIONEM JACOBI SIRMONDI

*EDIDIT, GRÆCA E CODICIBUS LOCUPLETAVIT, ANTIQVIQRES EDITIONES ADHIBUIT, VERSIONEM
LATINAM RECOGNOVIT, LECTIONUM VARIETATEM, AMPLISSIMOS INDICES ADJECIT*

JOAN. LUDOV. SCHULZE

GR. ET OO. LL. IN ACAD. FRIDER. P. P. O.

(Halæ 1769 et ann. seqq.)

ACCESSIT AUCTARIUM THEODORETI QUOD OLIM ADORNAVIT JOAN. GARNERIUS

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE.

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VENIUNT QUINQUE VOLUMINA 60 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1864

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM V. ANNUS 458.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÏ IN HOC TOMO LXXXI CONTINENTUR

THEODORETUS CYRENSIS EPISCOPUS.

Explanatio in Canticum canticorum.	col.	27
— in Isaiam.		215
— in Jeremiam.		495
— in Ezechielem.		807
— in Danielelem.		1255
— in XII prophetas minores.		1546

BENEVOLO LECTORI, JOANNES LUDOVICUS SCHULZE.

Missis jam illis quæ de universi operis dispositione ex Præfatione ad tomum primum hujus editionis constare arbitramur, iis unice inhærebimus, quæ juvabunt lectores, ut judicare possint, tum, in quo litterarum genere hic tomus præcipue vorsetur, tum, quibus præcipue subsidiis usi simus.

Primum locum in hoc volumine tenet Commentarius in Canticum canticorum, qui ex priori editionis Sirmondianæ tomo reliquus erat. Huic accesserunt omnes illi libri, quos Sirmondus altero editionis suæ volumine complexus erat: nimirum Commentarii in Isaiam, Jeremiam (librum Baruchi etiam ac Threnos Jeremiæ), Ezechielem, Danielem et duodecim Prophetas, quos minores dicunt. Argumenti dignitas et præstantia his Theodoretici Commentariis gratiam conciliabunt apud omnes qui Scripturæ sacræ lectionem, ut par est, in deliciis habent, et de sensu locorum quæ difficultatibus pre-muntur, solliciti sunt. Imo laudem illis non denegabunt, qui noverint, scriptorem nostrum iis omnibus præsiidiis, quæ sacrarum Litterarum interpretem adjuvant, pro temporis sui ratione egregie munitum, et, quod in hac causa omnino non ignorari debet, ab allegorico et mystico interpretandi genere, quod multis Patrum adeo placuit, alieniorem fuisse. Quæ ad historiam librorum quos hic tomus complectitur, pertinent, jam non attingimus, quia de hoc argumento, et imprimis de rationibus quæ ad Commentarios in Canticum canticorum Theodoro vindicandos valent, supra jam disputavimus, cum de ejus vita et scriptis ageremus.

De codicibus mss. imprimis dicendum erit, quorum auxilio ad hunc tomum prelis parandum uti licuit, ad quos itaque se referunt litteræ A, B, C et F, in scholiis passim obviæ. Quinque sunt illi, scilicet Bavaricus unus et Coislinianus, cum Florentino et duobus Augustanis, quorum unus ad expositionem Cantici canticorum pertinet, alter textum Græcum librorum propheticorum exhibet. Is quem postremo loco nominavimus, adeo utilitate sua et præstantia se commendat, ut pleniorum ejus recensionem nec ab hoc loco alienam, nec æquis harum rerum arbitris ingratam fore existimemus. Est membranaceus, in-4, satis nitide sæculo IX vel X scriptus, et bonæ omnino notæ. Initium ejus faciunt duo folia, quæ partem constituisse videntur libri ecclesiastici, quem *Lectionarium* vocabant veteres. Similis argumenti sunt duo ultima codicis folia: de his autem laciniis codici Augustano, ut in compingendis antiquioribus mss. fieri solebat, assutis, aptior deinde erit dicendi locus. Follum tertium cum duobus sequentibus pertinet ad finem præmii Theodoretici in duodecim Prophetas minores, et ad ejusdem argumentum in Oseam, qui primum in hoc codice tenet locum. Ex his nonnulla ad usus nostros transferre licuit pag. 1306-1312. Folio sexto et quatuor proximis sequitur Ἡσυχίου πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων στιχηρῶν τῶν ιδ' προφητῶν, καὶ Ἡσαίου καὶ Δανιήλ (sed ad Danielem nihil ex Hesychio in codice legitur) ἔχων (ita) ἐν παραθέσει τὰς τῶν δυσχερεστέρων ἐρμηνείας. Incipit, Ἔστι μὲν ἀρχαῖον τοῦτο τοῖς θεοφόροις τὸ σπούδασμα. Desinit in verbis, Οὗτοι μόνον τῶν ἐν αὐτῇ βασιλευσάντων μέμνηται. Sequuntur Κεφάλαια Ὁσση προφήτου, quorum viginti in hoc codice recensentur. Hæc demum excipit textus prophetæ Osee. Proximum locum tenet Joel, cujus decem sunt κεφάλαια. Amosi, qui sequitur, 17 sunt κεφάλαια; Obadiæ tria, Jonæ quatuor, Michææ tredecim, Nahumi quatuor, Habacuci pariter quatuor, Sophonizæ septem, Aggæi quinque, Zachariæ triginta duo, Malachiæ denique decem. Singulorum prophetarum textui nonnulla de nomine et de rebus ad prophetam pertinentibus subjiciuntur, quorum comparisonem cum illis quæ ex codice quodam Florentino ad nos delata sunt, instituimus. Minores, quos dicunt, Prophetas, in codice Augustano excipiunt majores. Isaïæ post recensionem 88 κεφαλαίων præmittitur Theodoretici argumentum in Isaiam, cui in codice Florentino hæc pauca subjunguntur. Διαβολὴ τοῦ αἰσθητοῦ Ἰσραήλ, ὅτι πρότερον εὐσεβῶν, ὕστερον οὐ μόνον ἐν τοῖς εἰδώλοις, ἀλλὰ καὶ τοῦ Χριστοῦ τὴν βασιλείαν ἠρνήσαντο, καὶ ἀπειλὴ κατ' αὐτῶν, ὅσα παιδεύεσθαι μέλλουσιν. Isaiam in codice Augustano sequitur Jeremias una cum libro Baruchi, Threnis et epistola Jeremiæ, omisso κεφαλαίων indice. Liber Baruchi in codice inscribitur Ἱερεμίας Βαρούχ. Threnis, qui titulum habent Βαρούχ, præmittitur inscriptio: Ὁ Ἱερεμίας αἰχμαλωτισθέντος τοῦ λαοῦ καὶ ὄντος ἐν Βαβυλῶνι θρηναὶ τὴν πόλιν, καὶ τὴν χώραν, καὶ τὸν λαὸν ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν. Καὶ θρηναὶ περιχοπὰς τινας καὶ διαστολὰς περιγυράφων, ἀρχομένης ἐξῆς ἀπὸ τῶν παρ' Ἑβραίοις στοιχείων, καὶ μετὰ τὸ τελεῖσθαι τὸν ἐφ' ἑκάστου στοιχείου θρῆνον, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρχόμενον, ὅπερ ἐστὶν παρ' Ἑβραίοις γράμμα, ἐπανέρχεται ἐπὶ τὸ

Ἄλλο καὶ πάλιν θρηνηεῖ. Καὶ τοῦτο ποιεῖ τετρακτίς τὰ εἴκοσι καὶ δύο στοιχεῖα ἐπεξιών. Textum Ezechielis præcedit particula argumenti a Theodoro scripti, cui aliud subicitur, inscriptum Πολυχρονίου, quod incipit, Ἦσαν δὲ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν καὶ ψευδοπροφήται, desinit autem in verbis τῶν προλεγομένων τῆν ἀλήθειαν. Textum Ezechielis sequitur fragmentum homiliæ Chrysostomi de Susanna, quod inscribitur Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τοῦ εἰς Σουτάνναν λόγος (ita). Incipit, Ἀγωνιζέσθω οὖν, κ. τ. λ. Desinit in verbis φυλάττεται ἀκεραία καὶ ἀβλαβῆς ἡ ψυχὴ. Proximum locum tenet historia Susannæ, quæ inscribitur Δανιήλ. Hanc excipit liber Danielis, cui hymnus trium puerorum, cap. III, 25-90, inseritur, plane ut in codice illo quo usus est Noster. Capiti primo Danielis ascriptum est Ὅρασις β', secundo Ὅρασις γ', ita deinceps continuato visionum numero usque ad caput decimum, a quo incipit visio undecima, ad quam relata est pars capitis undecimi usque ad versiculum vicesimum quartum, ubi explicit codex prophetarum. In fine ejus subjuncta sunt duo ista folia, quæ, ut jam diximus, similis sunt argumenti cum illis quæ initium codicis constituunt, ita ut de his quatuor pagellis nunc conjunctim dicere possimus. Disjecta quidem et lacera sunt membra; digna tamen erant, quæ huic codici adjungerentur, sicque ab interitu vindicarentur. Exhibent particulas quasdam textus Græci N. T. et lectiones nonnullas notatu dignas suppeditant, quibus jam non immoramur, cum ab hoc loco sint alienæ. Initium folii primi incidit in Matth. xxv, 13, et progreditur usque ad cap. xxvi, 2. Hæc excipit pericopa ex Joan. xii, 17-26. Folium tertium incipit a verbis illis Joan. xiv, 16, Παράκλητον δώσει ὑμῖν, et pergit usque ad versiculum vicesimum primum. Deinde sequitur pericopa ex Joan. xvii, 1-13, quam alia excipit ex Joan. xiv, 27, 28. Ultimi denique folii initium incidit in verba Ἄλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Hæc excipit pericopa ex Matth. xviii, 10-20, quæ inscribitur, Τῇ ἐπαύριον τῆς ἡμέρας καὶ Ματ. Finem facit sectio ex Matth. v, 42-48 desumpta, cui titulus præmittitur Σάββατον πρῶτον μετὰ τῆς Πεντηχοσ.

Ex his intelligent lectores, magnam esse codicis illius præstantiam, cumque usibus nostris fuisse maxime accommodatum. Sæpissime illum cum emendatiori lectione quam Noster in Commentariis suis sequitur, consentientem vidimus. Passim quoque rariores lectiones exhibet, quas ex scholiis huic editioni adjectis in usus suos facile transferent, qui textui interpretum Græcorum ad artis criticæ præcepta emendando operam navant. Breviores nunc erimus in recensendis codicibus reliquis. Augustanus alter, de quo supra diximus, est chartaceus, in-4, ab antiquiori descriptus, complectens Theodoretum in Canticum canticorum, una cum interpretatione Maximi, Nili et Pselli. Liber iste mss. utiliter comparari potuit cum editione Sirmondiana, imo etiam cum Latina horum Commentariorum interpretatione, quam Petr. Franc. Zinus Venetiis a. 1573, in 4, typis excudi curavit. Codex Bavaricus est chartaceus, in folio, eleganter scriptus, integros complectens Theodoretum in Jeremiam (Baruchum quoque ac Threnos), Ezechielem et Danielem Commentarios. Capitum quidem et versicolorum nullam habet distinctionem, divisus autem est in aliquot tomos, plane ut codices illi quibus Sirmondus usus est. Tomus seu sectio prior Commentarii in Jeremiam exhibet catenam in hunc prophetam ex Chrysostomi, Origenis et Theodoretum scriptis congestam, reliqui autem omnes ad Nostrum unice pertinent. Præstantissimo huic codici, qui ad maximam hujus voluminis partem utiliter adhiberi potuit, plurimas debemus textus emendationes. Haud minorem utilitatem nobis præstitit codex ille Coislilianus, nunc San-Germanensis, quem dignis laudibus exornavit Montfauconius, tum in *Bibliotheca Coislina*, p. 303, tum in *Bibliotheca bibliothecarum mss.*, vol. II, p. 1061. Est membranaceus, octingentorum annorum, et complectitur Theodoretum in duodecim Prophetas minores. Studia nostra hac in re liberalissime adjuvit rev. El. Stœberus, qui eximium illum codicem cum editione Sirmondiana comparare a se haud alienum putavit.

Hæc de codicibus mss. huic tomo refingendo adhibitis dicenda erant. Utinam licuisset nobis Commentarios Theodoretum in Isaiam integritati suæ, si qua ejus spes superest, omni ex parte restituere! In hac veluti summa votorum nostrorum quid a nobis præstitum sit, paucis nunc dicendum erit, ut appareat lectoribus, nihil non fuisse tentatum, studiisque nostris non defuisse propensam voluntatem virorum venerandorum, quorum nutu et auctoritate bibliopolium Orphanotropei comparandis subsidiis quæ hanc editionem ornare possint, omni modo prospexit. Exstant quidem in celeberrimis, Italiæ imprimis et Galliæ, bibliothecis, codices mss. qui magnificentum præ se ferunt titulum operis Theodoretum in Isaiam, sed, ut fallax haud raro est titularum invitatio, ita quoque incertum est, num in omnibus illis mss. quidquam præter ea quæ jam edita sunt, inveniatur. Ne tamen nostrum desiderari posset studium, omnem dedimus operam, ut de indole mss. codicum, quos Montfauconius tum in *Bibliotheca Coislina*, tum in *Bibliotheca bibliothecarum mss. nova*, paucis recensuit, plenius judicandi, et ex his fontibus, si quis eorum daretur usus, hauriendi nobis contingeret facultas. Hunc in finem clarissimorum inter externos virorum imploravimus auxilia, quæ etiam non defuerunt, auctoritate sua nos adjuvante illustri Schlægero, cui unice debemus quidquid in hoc negotio sive tentari sive præstari potuit. Non difficiles se præbuerunt cel. Paciaudi, cl. Bottari aliique magni nominis viri.

quorum curæ et studio instructissimæ, in Italia imprimis, bibliothecæ commissæ sunt. Effectum est quoque humanissimi Paciaudii opera, ut indices omnium ad Theodoretum pertinentium mss. Vaticanæ, Vallicellianæ, Barberinianæ (in qua exstat Theodoretii expositio in Isaiam prophetam, nec non ejusdem aliorumque commentaria in Isaiam) et Parisiensium bibliothecarum, usibus nostris concederentur, imo ut eminentissimus cardinalis Chigi bibliothecam suam, quam norunt omnes, supra laudes nostras positam, et splendido mss. apparatu ornata esse, amplificandis studiis nostris omnino tempore patere indulgeret. Quæ cum ita essent, quis non uberrimam expectasset messem? Tanta vero fuit impedimentorum, quæ nobis se objecerunt, moles, ut eluctari nondum licuerit. Dolebunt nobiscum, qui litteris bene cupiunt, adeo hoc tempore negligi Græcarum litterarum studium, ut vix inveniri possit, qui perlustrandis codicibus antea dictis, iisque cum editione Sirmondiana comparandis satis sit aptus. Hanc imprimis difficultatem impedivisse, quominus hactenus ex codicibus istis multa in usus nostros derivari potuerint, probant litteræ in hac causa scriptæ, quæ omnes id unice urgent, mittendos esse in hanc ægetem qui colligendis fructibus istis sint idonei. Spem autem nondum abjecimus, fore ut ex præstantissimis Italiæ bibliothecis, imprimis Chiggia, quædam ad usus nostros transferantur. Quæ si ex voto nostro obtingant, tomo ultimo inserentur, cui etiam accedent, quæ forte ex Procopio aliisque scriptoribus, quos ob temporis angustiam excutere nondum licuit, in hanc rem afferri poterunt. Interea, donec aliquando hic fetus auctior prodeat, lectorum usibus inservient illæ quæ nunc dare potuimus, quæque nisi emendatiora, saltem pleniora esse videbuntur illis, quorum copiam Sirmondus nobis fecerat. Vidimus enim, non adeo læunis et hiatibus plenos esse hos in Isaiam Commentarios, ut multi vel ideo putarunt, quia rarius versiculorum expressus erat numerus. Instituta cum textu prophetico comparatione intelleximus, Commentarios istos passim totum complecti dicendorum ambitum, et longe plura loca attingere, quam quæ numeris indicata erant. Non dubitavimus itaque numeros versiculorum, ad quos simul pertinet Commentarius, uncinis inclusos versioni Latinæ apponere, exemplum imitantes, quod Sirmondus in Commentariis ad reliquos libros propheticos, etsi rarius, præverat. Ita factum est, ut plenior nunc appareat interpretatio Isaie, multisque adeo locis speciem perpetui, ut aiunt, commentarii referat. Sed cum nondum lectoribus satis prospectum esse putaremus, in eo etiam elaboravimus, ut loca textus prophetici a Theodoretis non expressa, aliunde, si fieri posset, ex ipso supplerentur. Ex universo itaque opere colligenda, et suo loco scholiis inserenda fuerunt loca hæc et ibi a Nostro allegata, ut lectoribus constaret, quas lectiones secutus sit in locis istis, quorum sensum quidem illustravit, verba autem non expressit. Eadem opera reliquis etiam libris, quos hic tomus complectitur, præstanda fuit. Quod reliquum est, pauca in Commentariis ad Isaie caput primum et decimum tertium deprehendimus, quæ cum Eusebii Cæsariensis interpretatione sunt eadem. Horum vero nonnulla respondent iis quæ Basilio solent tribui. Ultimo denique loco monendum est, duplicem capituli numerum inde a vicesimo sexto capite Jeremiæ in hac editione esse expressum, quia interpretes Græci ab Hebræo capitum ordine, quem Noster tenuit, discesserunt. Adeat, qui velit, scholion 19, p. 523.

Præfandi finem facere non possumus, priusquam lectoribus constet, ex voto nostro accidisse, ut vir vener. Jo. Aug. Nösselt, sacrarum Litterarum doctor, collega conjunctissimus, in laboris societatem veniret, et curam in se susciperet tomi tertii prelis parandi, cujus pars haud exigua typis jam est exscripta. Multa fuerunt quæ hoc consilium nobis magnopere commendarunt. Etsi enim nulla hactenus prelis injecta sit mora, tamen, cum incerta sit rerum humanarum facies, et hoc imprimis laborum genus longius temporis spatium, multumque otii, quo sane non abundamus, desiderare videretur, opportune factum est ut parte aliqua laboris levaremur. Si Deus vitam viresque dederit, tomum quartum una cum ultimo, dum tertius typis exscribitur, prelis parabimus. His vero laboribus ut summum Numen gratia sua adsit, eosque in sui nominis gloriam multorumque utilitatem cedere jubeat feliciter, Deum T. O. M. rogamus supplices.

Dab. Halæ in Academia Fridericiana ipsis Kalendis Maii 1806ccclxx.

TESTIMONIA

De Theodoretii Commentariis in Canticum canticorum, Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, Danielelem et duodecim Prophetas minores.

DE CANTICO CANTICORUM.

Theodoretus ipse in Præfatione ad Psalmos.

Namque imposuerunt nobis nonnulli ut Canticum canticorum exponeremus: aliqui vero Viri desideriorum desideraverunt prophetiam cognoscere: alii divini Ezechielis, alii duodecim Prophetarum prædictiones obscuritate involutas enucleari sibi ac declarari flagitarunt.

Οἱ μὲν γὰρ τοῦ Ἄσματος τῶν ἁσμάτων ἐπήγγειλαν τὴν σαφήνειαν· οἱ δὲ τοῦ ἀνδρός τῶν ἐπιθυμιῶν ἐπεθύμησαν διαγῶναι τὴν προφητείαν· ἄλλοι τοῦ θεοσεβίου Ἰεζεκιήλ, καὶ ἕτεροι τῶν δώδεκα Προφητῶν τὰς τῆ ἀσαφείᾳ κεκρυμμένας προῤῥήσεις σαφεῖς αὐτοῖς γενέσθαι καὶ δήλας ἐζήτησαν.

Pelagius II (1), in epistola ad Eliam Aquileiensem et alios Istriæ episcopos.

Nam cum Theodorus Mopsuestenus Canticum canticorum vellet exponere, per hunc librum Æthiopiæ reginæ blanditum fuisse professus est. Quod Theodoretus reprehendens, nomen quidem Theodori suppressit, sed tamen vesaniam patefecit. Ejusdem enim libri commenta describens ait (2): *Audio plures Canticum canticorum detrahentes, et non credentes spiritualem esse librum, fabulas autem quasdam aniculares per vesaniam texentes componere et præsumere, dicentes, sapientem Salomonem ad seipsum et filiam Pharaonis hunc librum conscripsisse.*

Theodoretus ipse in epistola 82, ad Eusebium episcopum Ancyranum.

Per Dei enim gratiam prophetas omnes interpretati sumus.

Διὰ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ τοὺς προφήτας ἅπαντας ἠρμηνεύσαμεν.

Et in epist. 113, ad Leonem papam.

Explicata sunt a me oracula prophetica.

Ἐρμηνευταὶ μοι τὰ προφητικά θεοπίσματα.

Idem sub finem Lamentationum Jeremiæ.

Hanc etiam aliis prophetis libris adjecimus interpretationem: adeo ut per Dei gratiam nullam prophetiam interpretationis expertem reliquerimus.

Καὶ ταῖς ἄλλαις προφητικαῖς βίβλοις προσθεθείκαμεν καὶ τήνδε τὴν προφητείαν ὡς μηδεμίαν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν προφητείαν καταλιπεῖν ἀνεργηθέντων.

Nicephorus lib. XIV, cap. LIV, Opera recensens Theodoretii.

In sedecim prophetas aliud volumen edidit.

Εἰς τοὺς δεκαῖξ προφήτας ἕταρον τεύχος ποιῶ.

IN ISAIAM.

Theodoretus ipse in librum quartum Regum, quæst. LII.

Cæterum existimo supervacaneum eadem dicere; nam Isaiam prophetam interpretans hoc explicavi.

Ἄλλὰ γὰρ περιττὸν οἶμαι ταυτολογεῖν ταῦτα γὰρ, τὸν προφήτην Ἰσαΐαν ἠρμηνεύων, ἀνέπτυσσα.

Idem ad Jeremiæ caput XXI.

Et hujus locutionis rationem pluribus explicuimus in divini Isaie interpretatione.

Καὶ τὸν περὶ τούτου λόγον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἰσαΐαν ἠρμηνείᾳ διὰ πλείονων θεθείκαμεν.

IN JEREMIAM.

Theodoretus ipse in librum quartum Regum, quæst. LVII.

De Joachimo vero, et Joacimo, et Jechonia, et Sedecia fusius scripsit divinus Jeremias. Illum autem quoque librum per divinam gratiam totum interpretati sumus.

Τὰ δὲ κατὰ τὸν Ἰωαχίμ, καὶ Ἰωακείμ, καὶ Ἰεχονίαν, καὶ Σεδεκίαν, πλατύτερον ὁ θεὸς Ἰερεμίας συνέγραψε. Κάκεινην δὲ τὴν βίβλον διὰ τῆς θείας χάριτος πᾶσαν ἠρμηνεύσαμεν.

Quod ipsum etiam testatur iisdem prope verbis exeunte interpretatione lib. II Paralipomenon.

(1) Seu potius Gregorius M. (2) In Præfatione ad Joannem Antiochenum.

Theodoretus ipse ad Jerem. xxxi, 29, 30.

Τούτο σαφέστερον καὶ διὰ τοῦ θεσπεσίου Ἐζεκιήλ Ἀ Δεσπότης, καὶ ἡμεῖς δὲ διὰ πλείονων τὴν ἐρμηνείαν ἐποίησάμεθα.

Clarius hoc etiam dixit Dominus per divinum Ezechielem, et nos ipsi pluribus interpretati sumus.

IN DANIELEM.

Theodoretus in Præfatione ad Psalmos, de libris aliis qui Psalmorum interpretationem retardarunt.

Οἱ μὲν γὰρ τοῦ Ἄσματος τῶν ψαλμῶν ἐπήγγειλαν τὴν σαφήνειαν, οἱ δὲ τοῦ ἀνδρὸς τῶν ἐπιθυμιῶν ἐπεθύμησαν διαγῶναι τὴν προφητείαν.

Namque imposuerunt nobis nonnulli, ut Canticum canticorum exponeremus: alii vero Viri desideriorum (Danielis) desiderarunt prophetiam cognoscere.

Photius, Bibliotheca codice cciii.

Ἀνεγνώσθη τοῦ μακαρίου Θεοδωρήτου ἐπισκόπου Κύρου ἐρμηνεία εἰς τὸν Δανιήλ. Μακρῷ μὲν οὗτος ὁ σοφὸς ἀνὴρ, οὐχ Ἰππολύτου μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων, τῇ τῶν προφητικῶν ῥημάτων ἀναπτύξει καὶ διακαθάρσει κρατεῖ. Ἔστι δὲ τὴν φράσιν, εἴ τις ἄλλος, ἐρμηνείαις πρέπων· τῷ τε καθαρῷ καὶ εὐσήμῳ τῶν ῥημάτων ἀνακαλύπτων τὰ συνεσκιασμένα, καὶ τῷ ἠθύνοντι, ὅτε δὴ διαγλυκαίνων, προθυμότερους πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν παρασκευάζων. Καὶ μὴν καὶ τῷ πρὸς μηδεμίαν ἐκτροπὴν καὶ παρέκβασιν ἀποφέρεσθαι τοῦ προκειμένου, κόρον τε ἀφαιρούμενος πάντα, καὶ τὴν μάθησιν τῶν ζητούμενων ἀσύγχυτον τε καὶ ἀδιασκέδαστον καὶ εὐχερῆ τοῖς ἀναλεγόμενοις αὐτοῦ τὸν πόνον ἐμποῦν. Καὶ ἡ λέξις δὲ αὐτοῦ, καὶ ἡ συνθήκη, τῆς Ἀττικῆς εὐγενείας οὐ φεύγει τὰς γονὰς· πλὴν εἴ τι περιεργότερον αὐτῆς ἔστι, καὶ τῆς, ὡς φάναι, πολλῶν ἀκοῆς ἀναχωρητικῶς. Τοῦτο δὲ ὅτι μὴ προσήκον ἐρμηνεύει ἀποκλίνει, καὶ ὅλος εἰς τὸ ἀριστόν ἔστι τῶν ἐξηγητῶν, καὶ οὐκ ἔχων βραδίως τὸν ἀμεινον διασαφούντα ἀνηγμένος. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἄλλοις τὸ καθαρῶς εἰπεῖν, καὶ ἀνιχνεύσαι τὸν νοῦν τῶν θεωρουμένων· τὸ δ' ἅμα τε σαφῶς εἰπεῖν, καὶ μηδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐν τῷ συντόμῳ παραλιπεῖν, μηδὲ πρὸς ἐκδρομὰς ἢ ἐπιδεικτικὰς σοφίας χωρεῖν, ἢ ἄλλως μὲν οὐκ ἀχρήστους ποιεῖν, παρασύροντα δὲ τοῦ προκειμένου μὴ ἀπιθεῖν, εἴ τι ἄλλο, καὶ τῷ χρηστῷ Θεοδωρήτῳ ἔνεστιν ἐσπουδασμένον· οὐκ ἐν ταύτῃ μόνον τῇ πραγματείᾳ, ἀλλὰ μικροῦ δέω φάναι καὶ ἐν πάσαις· πολλὰ δὲ αὐταί, ἐν αἷς τῶν ἱερῶν Γραμμάτων ἢ διασφῆσις φιλοπονεῖται.

omnibus a bono Theodoreto studiose curatum est, non in hoc solum opere, sed fere dixerim in omnibus ejus scriptis, quæ multa sane reliquit, quibus sacram Scripturam industria sua illustravit.

DUODECIM PROPHETÆ.

Theodoretus ipse in Præfatione ad Psalmos.

Τῶν ἄλλων θεῶν γραφῶν παρ' ἡμῶν τὰς ἐρμηνείας εἰρήσαντες, οἱ μὲν τοῦ Ἄσματος τῶν ψαλμῶν, οἱ δὲ τοῦ ἀνδρὸς τῶν ἐπιθυμιῶν, ἄλλοι δὲ τοῦ θεσπεσίου Ἰεζεκιήλ, καὶ ἕτεροι τῶν δώδεκα προφητῶν ἐζήτησαν· καὶ δέδωκεν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τούτων αὐτοῦ τῶν θεῶν λόγων συμπεράναί τὴν ἐρμηνείαν.

Aliorum sacrorum voluminum explanationes flagitantes, alii Cantici canticorum, alii Viri desideriorum, alii divini Ezechielis, alii duodecim Prophetarum expositionem postularunt: deditque nobis universorum Deus, ut Commentarios in hæc ipsius divina eloquia ad finem perduceremus.

Photius, Bibliotheca codice ccv.

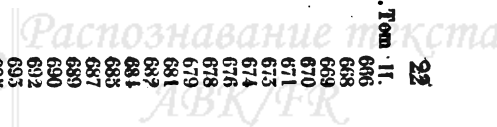
Ἀνεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς δώδεκα προφῆτας, ἐν τῇ αὐτῇ τῶν λόγων καλλονῇ, καὶ τῆς διανοίας, διεσκευασμένον βιβλίον.

Legimus ejusdem in duodecim Prophetas, eadem dictionis et sententiæ venustate adornatum librum.

Pagine editionis Sirmondianæ et novæ juxta hunc indicem
sibi respondent.

Ed. Sirm.	Tom. I.	Ed. nova.	Tom. II.	Ed. Sirm.	Tom. I.	Ed. nova.	Tom. II.	Ed. Sirm.	Tom. II.	Ed. nova.	Tom. II.
Pag.		Pag.		Pag.		Pag.		Pag.		Pag.	
983	1	1061	190	46	47	248					
981	2	1062	192	47	48	240					
985	3	1063	193	48	49	241					
986	4	1064	195	49	50	245					
987	5	1065	196	50	51	245					
988	6	1066	198	51	52	247					
989	7	1067	199	52	53	248					
990	8	1068	200	53	54	250					
991	9	1069	202	54	55	252					
992	10	1070	203	55	56	254					
993	11	1071	205	56	57	255					
995	12	1072	207	57	58	257					
994	13	1073	208	58	59	258					
996	14	1074	210	59	60	260					
997	15	1075	211	60	61	261					
998	16	1076	212	61	62	263					
999	17	1077	214	62	63	264					
1000	18	1078	216	63	64	266					
1001	19	1079	217	64	65	268					
1002	20	1080	219	65	66	270					
1003	21	1081	220	66	67	272					
1004	22	1082	222	67	68	275					
1005	23	1083	223	68	69	277					
1006	24	1084	225	69	70	278					
1007	25	1085	227	70	71	283					
1008	26	1086	228	71	72	281					
1009	27	1087	229	72	73	285					
1010	28	1088	230	73	74	285					
1011	29	1089	232	74	75	287					
1012	30	1090	234	75	76	288					
1013	31			76	77	290					
1014	32			77	78	292					
1015	33			78	79	293					
1016	34			79	80	295					
1017	35			80	81	296					
1018	36			81	82	298					
1019	37			82	83	300					
1020	38			83	84	302					
1021	39			84	85	304					
1022	40			85	86	305					
1023	41			86	87	307					
1024	42			87	88	308					
1025	43			88	89	310					
1026	44			89	90	312					
1027	45			90	91	315					
1028	46			91	92	315					
1029	47			92	93	316					
1030	48			93	94	318					
1031	49			94	95	319					
1032	50			95	96	321					
1033	51			96	97	323					
1034	52			97	98	324					
1035	53			98	99	327					
1036	54			99	100	329					
1037	55			100	101	331					
1038	56			101	102	333					
1039	57			102	103	335					
1040	58			103	104	337					
1041	59			104	105	338					
1042	60			105	106	340					
1043	61			106	107	341					
1044	62			107	108	345					
1045	63			108	109	345					
1046	64			109	110	347					
1047	65			110	111	348					
1048	66			111	112	348					
1049	67			112	113	350					
1050	68			113	114	352					
1051	69			114	115	353					
1052	70			115	116	355					
1053	71			116	117	357					
1054	72			117	118	358					
1055	73			118	119	360					
1056	74			119	120	362					
1057	75			120	121	364					
1058	76			121	122	365					
1059	77			122	123	367					
1060	78			123	125	367					

Ed. Simm. Tom. II. Pag.	Ed. nova. Tom. II. Pag	Ed. Simm. Tom. II. Pag	Ed. nova. Tom. II. Pag	Ed. Simm. Tom. II. Pag	Ed. nova. Tom. II. Pag	Ed. Simm. Tom. II. Pag	Ed. nova. Tom. II. Pag
125	570	211	516	298	666		
126	571	212	518	299	668		
127	572	215	520	300	669		
128	575	214	521	301	670		
129	576	215	525	302	671		
130	578	216	525	303	672		
131	579	217	527	304	674		
132	581	218	528	305	676		
133	583	219	530	306	678		
134	584	220	532	307	679		
135	585	221	534	308	681		
136	587	222	535	309	682		
137	589	223	537	310	682		
138	591	224	538	311	685		
139	595	225	540	312	687		
140	594	226	544	313	689		
141	596	229	546	314	690		
142	598	232	548	315	692		
143	599	233	549	316	695		
144	600	231	551	317	695		
145	605	232	553	318	697		
146	605	233	553	319	699		
147	605	234	557	320	701		
148	607	235	558	321	702		
149	609	236	560	322	703		
150	610	237	561	323	703		
151	612	238	565	324	705		
152	614	239	565	325	705		
153	616	240	568	326	707		
154	618	242	569	327	711		
155	620	242	569	328	713		
156	623	243	571	329	714		
157	625	244	573	330	716		
158	625	245	575	331	717		
159	625	246	576	332	719		
160	629	247	578	333	721		
161	631	248	579	334	721		
162	633	248	579	335	726		
163	635	250	581	337	727		
164	636	251	581	337	727		
165	638	252	585	338	729		
166	640	253	586	339	731		
167	641	254	586	340	731		
168	645	255	588	341	732		
169	645	256	590	341	732		
170	647	256	592	342	735		
171	647	257	595	343	737		
172	648	257	595	344	739		
173	650	259	595	345	739		
174	651	260	598	345	740		
175	651	261	601	346	742		
176	653	262	604	348	745		
177	657	263	605	349	746		
178	658	264	607	350	748		
179	660	265	611	350	748		
180	662	266	612	351	750		
181	665	267	614	352	751		
182	665	268	616	353	753		
183	667	269	616	353	736		
184	669	270	617	356	737		
185	671	271	619	357	739		
186	672	272	621	358	761		
187	674	273	622	359	761		
188	676	274	624	359	762		
189	677	275	626	360	762		
190	679	276	628	360	766		
191	681	277	630	361	766		
192	682	278	631	361	771		
193	684	279	634	362	772		
194	685	280	636	363	772		
195	685	281	636	367	775		
196	687	281	637	368	777		
197	688	282	637	369	779		
198	692	283	639	370	780		
199	694	284	641	371	782		
200	696	285	642	371	783		
201	699	286	644	372	785		
202	701	288	646	373	785		
203	702	289	649	374	788		
204	704	290	651	375	788		
205	706	291	652	375	790		
206	707	292	656	377	792		
207	709	293	657	378	795		
208	711	295	659	379	795		
209	715	296	661	381	801		
210	717	297	665	382	802		
			666	383	804		

Pag.	Ed. nova. Tom. II.	Ed. Sirm. Tom. II	Ed. nova. Tom. II.
386	806	475	944
387	807	474	946
388	809	475	947
389	811	476	949
390	812	477	951
391	814	478	953
392	816	479	955
393	817	480	956
394	819	481	957
395	820	482	959
396	822	485	961
397	823	484	962
398	825	485	964
399	827	486	966
400	828	487	967
401	830	488	969
402	832	489	971
403	833	490	972
404	835	491	973
405	836	492	975
406	838	495	977
407	839	494	978
408	841	495	980
409	842	496	981
410	844	497	983
411	845	498	985
412	847	499	986
413	849	500	988
414	850	501	990
415	852	502	991
416	853	503	993
417	855	504	995
418	857	505	996
419	858	506	998
420	860	507	999
421	861	508	1001
422	863	509	1003
423	864	510	1004
424	866	511	1006
425	867	512	1008
426	869	513	1009
427	871	514	1011
428	872	515	1013
429	874	516	1015
430	875	517	1016
431	877	518	1018
432	879	519	1019
433	880	520	1021
434	882	521	1022
435	883	522	1024
436	885	523	1025
437	886	524	1027
438	888	520	1028
439	890	526	1030
440	891	527	1031
441	893	528	1033
442	895	529	1035
443	896	530	1036
444	898	531	1037
445	899	532	1039
446	901	533	1040
447	903	535	1042
448	904	535	1044
449	906	536	1045
450	908	537	1047
451	909	538	1048
452	911	539	1050
453	912	540	1052
454	914	541	1053
455	915	542	1054
456	917	545	1055
457	918	544	1057
458	920	545	1059
459	921	546	1060
460	923	547	1062
461	925	548	1063
462	926	549	1065
463	928	550	1067
464	930	551	1068
465	931	552	1070
466	933	553	1072
467	934	554	1074
468	936	555	1075
469	938	556	1077
470	939	557	1079
471	941	558	1080
472	945	559	1082

Ed. Sirm. Tom. II.	Ed. nova. Tom. II.	Fd. Sirm. Tom. II.	Ed. nova. Tom. II.
475	944	560	1084
474	946	561	1085
475	947	562	1087
476	949	563	1088
477	951	564	1090
478	953	565	1092
479	955	566	1093
480	956	567	1095
481	957	568	1097
482	959	569	1098
485	961	570	1100
484	962	571	1101
485	964	572	1103
486	966	573	1105
487	967	574	1107
488	969	575	1108
489	971	576	1110
490	972	577	1111
491	973	578	1113
492	975	579	1114
495	977	580	1116
494	978	581	1117
495	980	582	1119
496	981	583	1121
497	983	584	1122
498	985	585	1124
499	986	586	1125
500	988	587	1127
501	990	588	1128
502	991	589	1130
503	993	590	1131
504	995	591	1133
505	996	592	1135
506	998	593	1137
507	999	594	1138
508	1001	595	1139
509	1003	596	1141
510	1004	597	1142
511	1006	598	1144
512	1008	599	1145
513	1009	600	1147
514	1011	601	1149
515	1013	602	1150
516	1015	603	1152
517	1016	604	1153
518	1018	605	1155
519	1019	606	1156
520	1021	607	1158
521	1022	608	1160
522	1024	609	1161
523	1025	610	1163
524	1027	611	1164
520	1028	612	1166
526	1030	613	1168
527	1031	615	1169
528	1033	615	1171
529	1035	616	1173
530	1036	617	1174
531	1037	618	1176
532	1039	619	1177
533	1040	620	1179
535	1042	621	1180
535	1044	622	1182
536	1045	623	1183
537	1047	624	1185
538	1048	625	1187
539	1050	626	1188
540	1052	627	1190
541	1053	628	1191
542	1054	629	1193
545	1055	630	1194
544	1057	631	1196
545	1059	632	1198
546	1060	633	1199
547	1062	634	1201
548	1063	635	1203
549	1065	636	1204
550	1067	637	1206
551	1068	638	1208
552	1070	639	1209
553	1072	641	1211
554	1074	642	1212
555	1075	643	1214
556	1077	645	1215
557	1079	644	1217
558	1080	645	1218
559	1082	646	1221

Ed. Sirm. Tom. II.	Ed. nova. Tom. II.	Ed. Sirm. Tom. II.	Ed. nova. Tom. II.
617	1222	754	1359
618	1223	755	1360
619	1225	756	1362
620	1226	757	1364
621	1228	758	1365
622	1229	759	1367
623	1231	760	1368
624	1233	761	1370
625	1236	762	1372
626	1237	763	1373
627	1239	764	1375
628	1240	765	1376
629	1242	766	1378
630	1244	767	1380
631	1245	768	1381
632	1247	769	1383
633	1248	770	1384
634	1250	771	1386
635	1251	772	1387
636	1253	773	1389
637	1256	774	1390
638	1258	775	1392
639	1259	776	1393
640	1261	777	1395
641	1263	778	1397
642	1264	779	1400
643	1266	780	1401
644	1267	781	1403
645	1269	782	1406
646	1270	783	1408
647	1272	784	1409
648	1274	785	1412
649	1275	786	1413
650	1277	787	1414
651	1279	788	1415
652	1280	789	1417
653	1282	790	1418
654	1283	791	1419
655	1285	792	1420
656	1285	793	1421
657	1287	794	1423
658	1287	795	1424
659	1290	796	1426
660	1292	797	1427
661	1293	798	1429
662	1295	799	1430
663	1295	800	1431
664	1297	801	1432
665	1298	802	1434
666	1300	803	1435
667	1302	804	1437
668	1303	805	1438
669	1305	806	1440
670	1306	807	1442
671	1307	808	1443
672	1309	809	1445
673	1311	810	1447
674	1312	811	1449
675	1314	812	1450
676	1315	813	1452
677	1316	814	1454
678	1318	815	1455
679	1319	816	1457
680	1321	817	1458
681	1322	818	1459
682	1324	819	1460
683	1326	820	1462
684	1327	821	1463
685	1329	822	1467
686	1330	823	1469
687	1332	824	1470
688	1334	825	1471
689	1335	826	1472
690	1337	827	1473
691	1338	828	1475
692	1340	829	1476
693	1341	830	1478
694	1343	831	1479
695	1345	832	1481
696	1346	833	1482
697	1348	834	1484
698	1349	835	1486
699	1351	836	1487
700	1352	837	1489
701	1354	838	1490
702	1355	839	1492
703	1357	840	1493
704	1358	841	1495
705	1360	842	1495
706	1362	843	1495
707	1364	844	1495
708	1365	845	1495
709	1367	846	1495
710	1368	847	1495
711	1369	848	1495
712	1371	849	1495
713	1372	850	1495
714	1374	851	1495
715	1375	852	1495
716	1377	853	1495
717	1378	854	1495
718	1380	855	1495
719	1381	856	1495
720	1383	857	1495
721	1384	858	1495
722	1386	859	1495
723	1387	860	1495
724	1389	861	1495
725	1390	862	1495
726	1392	863	1495
727	1393	864	1495
728	1395	865	1495
729	1396	866	1495
730	1398	867	1495
731	1399	868	1495
732	1401	869	1495
733	1402	870	1495
734	1404	871	1495
735	1405	872	1495
736	1407	873	1495
737	1408	874	1495
738	1410	875	1495
739	1411	876	1495
740	1413	877	1495
741	1414	878	1495
742	1416	879	1495
743	1417	880	1495
744	1419	881	1495
745	1420	882	1495
746	1421	883	1495
747	1423	884	1495
748	1424	885	1495
749	1426	886	1495
750	1427	887	1495
751	1429	888	1495
752	1430	889	1495
753	1431	890	1495
754	1432	891	1495
755	1434	892	1495
756	1435	893	1495
757	1437	894	1495
758	1438	895	1495
759	1440	896	1495
760	1441	897	1495
761	1443	898	1495
762	1444	899	1495
763	1447	900	1495
764	1449	901	1495
765	1450	902	1495
766	1452	903	1495
767	1454	904	1495
768	1455	905	1495
769	1457	906	1495
770	1458	907	1495
771	1459	908	1495
772	1460	909	1495
773	1462	910	1495
774	1463	911	1495
775	1467	912	1495
776	1469	913	1495
777	1470	914	1495
778	1471	915	1495
779	1472	916	1495
780	1473	917	1495
781	1475	918	1495
782	1476	919	1495
783	1478	920	1495
784	1479	921	1495
785	1481	922	1495
786	1482	923	1495
787	1484	924	1495
788	1486	925	1495
789	1487	926	1495
790	1489	927	1495
791	1490	928	1495
792	1492	929	1495
793	1493	930	1495
794	1495	931	1495
795	1495	932	1495
796	1495	933	1495
797	1495	934	1495
798	1495	935	1495
799	1495	936	1495
800	1495	937	1495

Ed. Sirm. Tom. II. Pag.	Ed. nova. Tom. II. Pag.	Ed. Sirm. Tom. II.	Ed. nov. Tom. II.	Ed. Sirm. Tom. II.	Ed. nov. Tom. II.
908	1629	921	1630	95	1674
909	1631	922	1632	95	1673
910	1633	923	1634	936	1677
911	1634	924	1935	957	1678
912	1636	925	1637	938	1680
913	1637	926	1639	939	1682
914	1639	927	1661	940	1683
915	1641	928	1662	911	1685
916	1642	929	1664	912	1687
917	1644	950	1666	943	1688
918	1645	931	1668	944	1690
919	1647	932	1670	945	1692
920	1649	933	1672	946	1693

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ¹ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ.

B. THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

EXPLANATIO IN CANTICUM CANTICORUM.

(Francisco Zino interprete)

1 Dei amantissimo episcopo Joanni Theodoretus. **A** Τῷ Θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ Θεοδώρητος.

Divinarum Scripturarum expositio cum animum purum atque ab omni macula alienum requirit, tum mentis oculos acres, qui et res **2** divinas queant perspicere, et in penetrabilia Spiritus ingredi audeant: tum linguam ejusmodi, quæ menti inserviat, ejusque sensum explicet pro dignitate. Mihi vero et animus magno peccatorum dedecore premitur: et mentis acies negotiorum, quæ mihi commissa sunt, curis ita præstringitur, ut humi affixa sacras Litteras accurate nequeat contemplari: et lingua mente etiam est inferior ac tardior. Verum quoniam tu, Joannes charissime, præcepisti ut Cantici canticorum librum interpretarer, et quæ obscure ac mystice dicta sunt,* perspicue ac plane declararem, ea quæ vires nostras superant aggressi sumus: quamvis innumerabilibus tum urbanis, tum rusticanis, tum militaribus, tum civilibus, tum ad Ecclesiam, tum ad rempublicam pertinentibus occupationibus distracti simus: et vasto pelago nos commisimus, ut in litteræ profunditatem descendentes, tibi intelligentiæ margaritam extraheremus. Neque vero oleum ore sumpsimus, cujus auxilio tanquam factitio lumine ad investigandum uteremur: sed orationem ac pre-

B Ἡ τῶν θείων λογίων ἐξήγησις δεῖται μὲν ψυχῆς κεκαθαρμένης, καὶ ῥύπου παντὸς ἀπηλλαγμένης· δεῖται δὲ καὶ διανοίας ἐπτερωμένης, καὶ καθορᾶν τῆς θεῆς δυναμένης, κατατολμώσης τῶν ἀδύτων τοῦ Πνεύματος· χρῆζει δὲ καὶ γλώττης ὑπουργούσης τῇ διανοίᾳ, καὶ τὴν ἐκείνης θεωρίαν ἀξίως ἐρμηνευούσης. Ἔμοι δὲ καὶ ψυχῇ πολλὴν ἀμαρτημάτων φορῶν περιχειμένη, καὶ φροντίσιν ὧν ἐγκρατεῖσθαι πραγμάτων βεβαπτισμένη διάνοια, καὶ διὰ ταῦτα ταπεινὴ καὶ χαμαίζηλος, καὶ κατοπτεῦειν ἀκριβῶς τὰ θεῖα μὴ δυναμένη λόγια, καὶ πρὸς τοῦτοις γλώττια τῆς διανοίας νοθεστέρα καὶ βραδυτέρα. Ἐπειδὴ δὲ προσέταξας, ὦ φίλη μοι κεφαλῇ, τοῦ Ἄσματος τῶν ἄσμάτων ἐρμηνεῦσαι τὴν βίβλον, καὶ τῶν αἰνιγματωδῶς καὶ μυστικῶς εἰρημένων σαφῆ καὶ δῆλην τὴν διάνοιαν δεῖξαι, κατετολμήκαμεν ³ τῶν ὑπὲρ δύναμιν, καὶ ταῦτα μυριάς ἀστικαῖς τε καὶ χωριτικαῖς, στρατιωτικαῖς τε καὶ πολιτικαῖς, ἐκκλησιαστικαῖς τε καὶ κοιναῖς περιεχόμενοι φροντίσιν· τὸν τε ³ βυθὸν τοῦ πελάγους κατεθαβήσαμεν, καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ γράμματος καταβῆναι τετολμήκαμεν, ἵνα σοὶ τὸν τοῦ νοήματος ἀνενέγκωμεν μαργαρίτην. Ἐλάδομεν δὲ οὐκ ἔλαιον ἐν τῷ στόματι, ἵν' εἰς ἔρευναν τοῦ ζητουμένου συνεργῶ χρήσθαι χειροποιήτῳ φωτὶ,

VARIE LECTIONES.

¹ Cod. August. μακαριωτάτου. ² Cod. κατετολμήκαμεν. ³ τε. Des. in cod.

ἀλλ' εὐχὴν καὶ ἰκετείαν, ἧς ὅτι μάλιστα χρῆζουσιν αἱ τῆς τῶν θεῶν λογίων διανοίας ἐφικέσθαι ποθοῦντες. Ἐδίδαξες γὰρ ἡμεῖς ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγειν· « Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἕκ τοῦ νόμου σου. » Ταῦτα δεδιδαγμένοι, τὴν Θεῖαν ἰκετεύομεν χάριν, ὑποδείξαι ἡμῖν τὴν τοῦδε τοῦ βιβλίου διάνοιαν.

Ἐπειδὴ δὲ τινες τῶν τῷ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων διαβαλλόντων, καὶ πνευματικῶν εἶναι τὸ βιβλίον οὐ πιστευόντων, μύθους δὲ τινὰς οὐδὲ γραπίδοις παραληροῦσιν ἀρμόττοντας ὑφανόντων, καὶ λέγειν τοιμῶντων, ὡς σοφὸς ὁ Σολομῶν εἰς ἑαυτὸν, καὶ τὴν τοῦ Φαραῶ θυγατέρα, τοῦτο συγγέγραφε, καὶ ἄλλοι δὲ τινες ταυτησί^α τῆς συμμορίας ὑπάρχοντες, Ἄδισαὴ τὴν Σουναμίτιν, ἀντὶ τῆς τοῦ Φαραῶ θυγατρὸς, εἶναι τὴν νύμφην ἀνεπλάσαντο· οἱ δὲ τοῦτων σεμνότερον νενοηχότες, βασιλικὸν τὸν λόγον ὠνομάκασιν, καὶ νύμφην τὸν λαὸν προσηγορεύκασιν, τὸν δὲ βασιλέα νυμφίον· ἀναγκαῖον τοίνυν ἡγησάμεθα, τῆς ἐρμηνεύσεως ἀρχόμενοι, τὴν διεψευσμένην ταύτην καὶ βλαβεράν πρότερον διελέξαι διάνοιαν, εἶθ' οὕτως σαφῆ τοῦ γράμματος τὸν σκοπὸν καταστήσασιν. Ἐχρῶν μὲν οὖν αὐτοὺς συνιδεῖν, ὡς πολλὸν λίαν αὐτῶν καὶ σοφώτεροι, καὶ πνευματικώτεροι· τυγχάνουσιν οἱ μακάριοι Πατέρες, οἱ τοῦτο τὸ βιβλίον ταῖς θεαῖς Γραφαῖς συντεταχότες, καὶ ἅτε δὴ πνευματικὸν κανονίσαντές τε αὐτὸ, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρέπειν ἀποφηνάμενοι. Οὐ γὰρ ἂν, εἴπερ ἄλλως ὑπέλαθον, ταῖς ἀγίαις αὐτῶν Γραφαῖς συνηριθμηθῆσαν, ἀκρασίας ἔχον καὶ φιληδονίας ὑπόθεσιν. Καὶ τί δεῖ τοὺς κάτω λέγειν Πατέρας, ἐξὼν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος καλεῖσθαι τὴν μαρτυρίαν; Ἐπειδὴ γὰρ αἱ θεαῖαι Γραφαί, αἱ μὲν ὑπὸ Μανασσοῦ, τοῦ πονηρῆς καὶ δυσσεβεῖς τοὺς τε πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν ἅπαντας ἀποκρούσαντος, ἐνεπρήσθησαν· αἱ δὲ κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν¹⁰ φροῦδοι παντελῶς ἐγένοντο· τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν θεῶν ναδὸν ἐμπερησάντων, καὶ τὴν πόλιν ἀνάστατον πεποιηχόντων, καὶ τὸν λαὸν ἐξανδραποδισαμένων μετὰ πολλὸν ἐτῶν ἀριθμὸν, τοῦ λαοῦ πάλιν ἀνακλήσεως τετυχηκότως, ὁ μακάριος Ἐσδρας, ἀνήρ ἀρετῆ διαπρέπων, καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος πλήρης γενόμενος, ὡς βροῦ τὰ πράγματα, τὰς ἀναγκαίας ἡμῖν καὶ σωτηρίας παρεκτικῶς ἀναγράφει Γραφάς· καὶ οὐ μόνον τὰ Μωσέως συγγράμματα, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰησοῦ, καὶ τῶν Κριτῶν, καὶ τῶν Βασιλέων ἱστορίαν, καὶ τοῦ γενναίου Ἰωβ τοῦ διήγημα· καὶ τὴν ἱερὰν τοῦ Δαβὶδ μελοιδίαν, τὴν τῆς Ἐκκλησίας εὐφροσύνην, καὶ τοὺς ἑκκαίδεκα προφήτας, καὶ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος τὰς παροιμίας, καὶ τὸν Ἐκκλησιαστήν, καὶ τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων. Πῶς τοίνυν ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν, ἦν φατε, τὸ βιβλίον, ὃ βέλτεστον, εἰ ὁ μὲν Ἐσδρας ταῦτα συνέγραψεν, οὐκ ἐξ ἀντιγράφων δὲ ἔγραψεν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος πλήρης γενόμενος, ἵνα πᾶσιν ἀνθρώποις ἀνάγραπτον παραπέμψῃ τὴν ὠφέλειαν; Τὰ γὰρ τῆς ἀκολασίας

ces, quarum præsidio potissimum egent ii, qui ad sacrosanctæ Scripturæ cognitionem cupiunt pervenire. Sic enim dicere nos docuit beatus David : « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia e lege tua ». Cum itaque hæc edocti simus, Dei gratiam, quæ nobis hujusce libri sensum atque intelligentiam aperiat, imploremus.

Cæterum, quia nonnulli eorum, qui Canticum canticorum calumniantur, ac spiritualement esse librum negant, fabulas quasdam ne aniculis quidem delirantibus dignas contextunt; alii nimirum, quod sapiens Salomo de se ipso, deque Pharaonis filia scripserit; nonnulli autem ejusdem classis auctores pro Pharaonis filia sponsam esse Abisai Sunamitidem slexerunt; quidam vero prudentius considerantes, sermonem hunc regium appellarunt, ut sponsæ nomine populus, sponsi autem, rex intelligatur: necessarium esse putavimus, ut in ipso interpretationis initio prius falsas ac perniciosas istorum opiniones confutemus, deinde verum ac lucidum scriptoris propositum ostendamus. Atqui debebant isti, se longe vel sapientia vel spiritu præstantiores agnoscere sanctos Patres, qui librum hunc inter divinas Scripturas collocarunt, eumque ut spiritu refertum comprobantes, Ecclesia dignum censuerunt. Neque enim, si aliter sensissent, sanctarum Scripturarum numero intemperantiæ ac libidinis argumentum ascripsissent. Sed quid necesse est recentioris memoriæ Patrum auctoritatem adhibere, cum ipsius divini Spiritus uti liceat testimonio? Nam cum sacra Volumina partim sub Manasse, qui omnes, quotquot et ante et post ipsam fuerunt, scelere atque impietate superavit, combusta essent: partim captivitatis tempore, templo a Babyloniis incenso, eversa que civitate, et populo in servitutum abducto, penitus interiissent: beatus vir Esdras, excellenti virtute præditus, et Spiritu sancto plenus, ut res ipsa declarat, multis post annis, cum populus esset revocatus, necessarias nobis ac salutiferas Scripturas restituit: nec solum Mosis libros, sed et Josuæ, et Judicum, et Regum historiam, et strenui Jobi narrationem, et Ecclesiæ lætitiā, sacros Davidis cantus, et sedecim prophetas, et sapientis Salomonis tum Proverbia, tum Ecclesiasten, tum Cantica canticorum. Si igitur Esdras, nullo adjuncto exemplari, sed divino Spiritu afflatus, hæc ad omnium hominum utilitatem conscripsit, qui fieri potest, optimi viri, ut liber hic argumentum illud contineat quod affirmatis? Impudica enim scripta non a Spiritu divino, sed diabolico proficiscuntur. « Fructus enim Spiritus, ut inquit beatus Paulus, charitas, gaudium, pax, patientia, bonitas, benignitas, fides, mansuetudo, continentia. » Si

^a Psal. cxviii, 18. ^b Galat. v, 22.

VARLE LECTIONES.

^a θαυμάσια. Codd. add. σου. ^b τοῦ. Abest a cod. ^c ὡς σοφός, κ. τ. λ. In Theodericum Mopsuestenum hæc, ut nonnullis videtur, dicta sunt. Σοφός. Cod. præm. δ. ^d Cod. δὲ. ^e ταυτησί. Cod. præm. εἰ. ^f Cod. μέντοι. ¹⁰ καιρὸν. Abest a cod.

divini Spiritus fructus est continentia, diabolici A profecto est incontinentia. Incontinentiæ autem argumentum ex sententia vestra complectitur Canticum canticorum. Cernitis ergo quo maledicta vestra perveniant? Contumelia, qua librum afficitis, tendit in Spiritum sanctum. Hujus enim gratia repletus beatus Esdras librum amissum, ut diximus, renovavit. Quod cum beati Patres non ignorarent, eum in sacrarum Scripturarum numerum retulerunt. Quin etiam multi ex veteribus illum commentariis et interpretationibus illustrarunt: et qui deinceps non sunt interpretati, 5 ejus tamen sententiis scripta sua decorarunt. Nec solum Eusebius Palæstinus, et Origenes Ægyptius, et martyrii corona redimitus Cyprianus Carthaginensis, et his antiquiores, apostolisque propinquiores: verum etiam qui post in ecclesiis excellere, magnus ille Basilius Proverbiorum principium exponens, et uterque Gregorius, quorum alter sanguine, alter amicitia Basilio conjunctus fuit, et fortis ille pietatis propugnator Diodorus, et Joannes, qui ad hunc usque diem doctrinæ fluentis irrigat universum orbem terrarum, et denique, ut paucis rem complectens consulam brevitati, qui postea fuere, librum hunc omnes spiritualem esse censuerunt. Quæ cum ita se habeant, consideremus, an æquum sit, ut tot tantisque viris despectis, contemptoque ipso Spiritu sancto, proprias opiniones consecremur, non audientes eum, qui præclare dicit: « Cogitationes mortalium timidæ, et incertæ providentiæ ipsarum e; » et beatum Paulum de quibusdam ita loquentem: «Evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor ipsorum d. » Nos igitur cum beato Petro ita clamemus: « Obedire oportet Deo magis quam hominibus e. » Dicamus item ad illos: « An justum sit in conspectu Dei, vos potius audire, quam Deum, judicate: nos enim non possumus, quæ vidimus per Spiritum sanctum, et audivimus, non loqui f. » Verum ne nobis tantum consulere, adversarios autem negligere videamur, age, unde morbi occasionem arripuerint, investigemus, et in edelam ipsis, quoad fieri potest, 6 ex sacris Scripturis afferamus.

Legentes, ut arbitror, hoc volumen, animad- D vertentesque in eo unguenta, et oscula, et femora, et ventrem, et umbilicum, et genas, et oculos, et lilia, et mala, et nardum, et stacten, et myrrham, et his similia, cum propriam divinæ Scripturæ consuetudinem ignorarent, noluerunt ingredi, et litteræ velum transilire, atque intus spiritum intueri, ac revelata facie gloriæ Domini contemplari: sed quæ dicta sunt carnaliter intelligentes,

e Sap. 1 x, 14. d Rom. i, 21. e Act. v, 29. f Act. iv, 19, 20.

VARIE LECTIONES.

¹¹ cod. ἐκείνων.

συγγράμματα, οὐ τοῦ θεοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ τοῦ ἐναντίου πνεύματος. « Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἀγάπη, χαρὰ, εὐρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. » Εἰ δὲ τοῦ θεοῦ Πνεύματος καρπὸς ἡ ἐγκράτεια, τοῦ ἐναντίου δηλονότι ἡ ἀκρασία· ἀκρασίας δὲ ὑπόθεσιν, ὡς φατε, περιέχει τοῦ Ἄσματος τῶν ἁσμάτων τὸ σύγγραμμα. Ὅρατε τοίνυν ποῦ τὰ τῆς βλασφημίας χωρεῖ; Κατὰ γὰρ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἡ κατὰ τοῦ βιβλίου λοιδορία τολμᾶται. Τῆς γὰρ τούτου χάριτος ἐμπληθεῖς ὁ μακάριος Ἐσδρας διαφθάρην, ὡς εἶπαμεν, τὸ βιβλίον ἀνενεώσατο· καὶ τοῦτο συνειδότες οἱ μακάριοι Πατέρες ταῖς θείαις αὐτῶν Γραφαῖς συντετάχασιν. Πολλοὶ δὲ αὐτῶν παλαιῶν καὶ ἡρμηνεύσασιν· οἱ δὲ τοῦτο ἐφεξῆς μὴ πεποικηκότες, ταῖς ἐκείθιν χρήσεσι τὰ οἰκεία συγγράμματα κατεκόσμησαν. Καὶ οὐ μόνον Εὐσέβιος ὁ Παλαιστίνος, καὶ Ὀριγένης ὁ Αἰγύπτιος, καὶ Κυπριανὸς ὁ Καρχηδόσιος, ὁ καὶ τοῦ μαρτυρίου στέφανου ἀναδησάμενος, καὶ οἱ τούτων παλαιότεροι, καὶ τῶν ἀποστόλων πλησιέστεροι· ἀλλὰ καὶ οἱ μετ' ἐκείνων ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις διαπρέψαντες, πνευματικὸν ἔγνωσαν τὸ βιβλίον, Βασιλείους τε ὁ μέγας τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν ἑρμηνεύων, καὶ Γρηγόριος ἑκάτερος, ὁ μὲν τὴν ἐκείνου συγγένειαν, ὁ δὲ τὴν φιλιαν αὐχῶν, καὶ Διόδωρος ὁ γενναῖος τῆς εὐσεβείας πρέμαχος· καὶ Ἰωάννης ὁ τοῖς ρεύμασι τῆς διδασκαλίας μέχρι καὶ τῆμερον πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀρδεύων, καὶ οἱ μετ' ἐκείνων ¹¹ ἅπαντες, ἵνα συνελθὼν εἴπω, καὶ τοῦ λόγου διαφύγω τὸ μῆκος. Συνίδωμεν τοίνυν, εἰ δίκαιον τοσούτους καὶ τοιοῦτους ἄνδρας διαπτύσαντας, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ παναγίου καταφρονήσαντας Πνεύματος, ταῖς οἰκείαις ἐννοίαις ἀκολουθεῖν, μὴ πειθομένους τῷ καλῶς εἰρηκτῷ· Λογισμοὶ ἀνθρώπων δεῖλοὶ, καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν· μὴδὲ ἀκούοντας τοῦ μακαρίου Παύλου περὶ τινῶν λέγοντος, ὅτι « Ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. » Διὸ ἡμεῖς μετὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου βοῶμεν· « Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. » Ἐροῦμεν δὲ καὶ πρὸς αὐτούς· « Εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἀκούειν ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίνατε· ἡμεῖς γὰρ οὐ δυνάμεθα, ἀ εἰδομεν διὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἡκούφροντιζώμεν, αὐτούς δὲ βλαπτομένους παρίδωμεν, καὶ τὴν δυνατὴν αὐτοῖς θεραπείαν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν προσενέγκωμεν.

Ἄναγινώσκοντες, ὡς οἶμαι, τοῦτο τὸ σύγγραμμα, καὶ ὀρῶντες ἐν αὐτῷ μύρα καὶ φιλήματα, καὶ μηροῦς, καὶ κοιλίαν, καὶ ὀμφαλὸν, καὶ σιαγόνας, καὶ ὀφθαλμούς, καὶ κρῖνα, καὶ μῆλα, καὶ κάρδον, καὶ στακτὴν, καὶ σμύρναν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ τῆς θείας Γραφῆς ἀγνοοῦντες τὰ ἰδιώματα, οὐκ ἠθέλησαν διαδῶναι, καὶ τοῦ γράμματος ὑπερβῆναι τὸ κάλυμμα, καὶ ἐντὸς γενέσθαι τῷ πνεύματι, καὶ ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρισθῆναι·

ἀλλὰ σαρκικῶς νενοηκότες τὰ εἰρημένα, εἰς ἐκείνην τὴν βλασφημίαν ἐξώκειλαν. Ἔδει δὲ αὐτοὺς συνιδεῖν, ὅτι καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ πολλὰ τροπικῶς ἢ θεῖα λέγει Γραφή· καὶ ἑτέροις ὀνόμασι κεχηρημένα, ἕτερα δὲ διὰ τούτων ¹² σημαίνει. Περὶ γὰρ τοῦ Βαβυλωνίου διηγουμένη, οὔτε τὸ κύριον ὄνομα τέθεικεν, οὔτε τὸ κοινὸν τῆς φύσεως· οὔτε γὰρ Ναβουχοδονόσωρ ὠνόμασεν, οὔτε ἀνθρωπον προσηγόρευσε· ἀλλὰ φησιν· «Ὁ ἀετὸς ὁ μεγαλοπτέρυγος, ὁ μακρὸς τῇ ἐκτάσει, ὁ πλήρης ὀνύχων· ὃς ἔχει τὸ ἥγημα εἰσελεῖν εἰς τὸν Λίβανον, καὶ ἔλαβε τὰ ἐπιλεκτά τῆς κέδρου, τὰ ἄκρα τῆς ἀπαλότητος ἀπέκτισε.» Καὶ οὐδεὶς πώποτε τὸν ἀετὸν, ἀετὸν ¹³ ἐνόησεν, οὔτε τὸν Λίβανον, Λίβανον, οὔτε τὴν κέδρον, κέδρον ¹⁴. ἄλλ' ἀετὸν μὲν τὸν βασιλέα, ἐπειδὴ καὶ τὸ ζῶον βασιλικόν· μεγαλοπύργον δὲ, διὰ τὸ πλάτος τῆς βασιλείας· πλήρη δὲ ὀνύχων, διὰ τὸ πᾶθος τῆς στρατιᾶς. Ἥγημα δὲ αὐτὸν ἔχειν ἔφησε, διὰ τὸ θεῖον νεύματι ἀγόμενον πεποιηθῆναι ἢ πεποίηκε. Λίβανον δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ προσηγόρευσε, διὰ τὸ θαυρὸν καὶ πυκνὸν τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων. Ἀπαλά δὲ τῆς κέδρου, τοὺς ἄδρους καὶ τρυφῇ προσέχοντας, καὶ ἐν ἀξιώμασι ¹⁵ διαπρέποντας. Καὶ ταῦτα οὕτω νοεῖν, οὐ μόνον τοῖς τῆς εὐσεβείας τροφίμοις, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαίοις σύνηθεις, τοῖς παχύτερον καὶ σαρκικώτερον τὰς θείας νοοῦσι Γραφάς. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ζαχαρίας· «Διάνοιξον, ὁ Λίβανος, τὰς ὕβρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου· ὀλουζέτω πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος.» Καὶ οὔτε Λίβανον νοοῦμεν τὸν Λίβανον, οὔτε κέδρους τὰς κέδρους, οὔτε πῦρ τὸ πῦρ, οὔτε πίτυς τὰς πίτυς· ἀλλὰ πῦρ μὲν πάλιν τὸν Βαβυλωνιον, ὃν ὁ Ἐζεκιήλ ¹⁶ ἀετὸν προσηγόρευσε· Λίβανον δὲ, τὴν Ἱερουσαλήμ· κέδρους δὲ, τοὺς ἐπὶ πλοῦτιν βριθομένους, καὶ ἐν ἀξιώμασι λαμπυρομένους· πίτυς δὲ τοὺς τούτων ὑποδεεστέρους. Διὸ ἐπάγει· «Ὀλουζέτω πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος,» ὅτι μεγάλως μεγιστάνες ἐταλαιπώρησαν. Καὶ τί δεῖ πάντα καταλέγειν, ὅσα τροπικῶς ἢ θεῖα λέγει Γραφή; Τ' ἄλλα τοῖνον καταλιπόντες, φέρε δειξόμεν τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ὡς γυναικὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων πληθύνει διαλεγόμενον, καὶ τοιοῦτοις ὀνόμασι μελῶν κεχηρημένον, ὅποιοις ὁ Σολομὼν περὶ ταύτης τῆς νύμφης συγγράφων ἐχρήσατο.

A in hanc blasphemiam prolapsi sunt. Oportebat autem eos considerare, hunc esse etiam in Veteri Testamento divinæ Scripturæ morem, ut multa figurate dicat, et sub aliis vocabulis alia significet. Nam cum de Babylonix rege loqueretur, nec proprium illius, nec commune naturæ nomen posuit, neque enim Nabuchodonosorem, neque hominem appellavit: sed, «Aquila, inquit, grandis magnarum alarum, longa extensione, unguium plena, quæ habet ductum intrandi in Libanum, abstulit electa cedri, et summitates teneritudinis ejus avulsit &c.» Nec quisquam tamen unquam per aquilam, aquilam, neque per Libanum, Libanum, nec per cedrum cedrum intellexit: sed pro aquila, quæ regium est animal, regem ipsum, pro alis autem magnis, amplitudinem regni, pro unguium vero multitudinem, copiam militum. Porro «ductum» dixit, quia nutu divino ferebatur, ad ea quæ gessit perpetranda. Per Libanum autem Hierosolymam significavit, propter multa ac magna illius munera spiritualia. Nam mollia ⁷ cedri innuunt homines delicias ac voluptatibus deditos, et in dignitatibus constitutos. Atque hæc quidem sic intelliguntur, non solum a pietatis alumnis, verum etiam a Judæis, qui crassius et carnaliter divinas Scripturas solent interpretari. Et beatus Zacharias: «Aperi, inquit, Libane, portas tuas: et comedat ignis cedros tuas. Ululet pinus, quia cecidit cedrus &c.» Per Libanum non intelligimus Libanum, neque per cedrum, cedrum, neque per ignem, ignem, neque per abietem, abietem: sed ignis rursus regem Babylonix designat, quem Ezechiel aquilam nominavit; Libanus Hierosolymam, cedrus homines divitiis et honoribus superbos atque insignes, pinus vero his abjectiores. Idcirco subjicit: «Ululet pinus, quia cecidit cedrus:» quoniam proceres vehementer afflicti sunt. Verum non est necesse cuncta commemorare, quæ per translationem divina dicit Scriptura. Omissis igitur reliquis, ostendamus omnium Deum etiam in Veteri Testamento cum Judæorum gente tanquam cum muliere colloquentem, atque iisdem utentem membrorum vocabulis, quibus de hac sponsa scribens usus est Salomo.

D

Φησι τοῖνον πρὸς τὸν Ἐζεκιήλ ὁ τῶν ὄλων Θεός· «Γιὰ ἀνθρώπου, διαμάρτυραι τῇ Ἱερουσαλήμ τὰς ¹⁷ ἀνομίας αὐτῆς· καὶ ἔρεις· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τῇ Ἱερουσαλήμ· Ἡ ρίζα σου καὶ ἡ γένεσις σου, ἐκ γῆς ¹⁸ Χαναάν. Ὁ πατήρ σου Ἀμορραῖος, καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία· καὶ ἡ γένεσις σου, ἐν ἡ ἡμέρᾳ ἐτέχθης, οὐκ ἐτμήθη ὁ ὀμφαλός σου, καὶ οὐκ ἔβρισαν τοὺς μαστούς σου· καὶ ἐν ὕδατι οὐκ ἐλούσθης

Sic igitur universorum Deus Ezechielem alloquitur: «Fili hominis, notas fac Hierosolymæ iniquitates ejus, et dices: Hæc dicit Dominus Deus Hierosolymæ: Radix tua, et generatio tua de terra Chanaan. Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Chettæa. Et generatio tua hæc fuit die quo nata es: non est præcisus umbilicus tuus, et non vixerunt ubera tua, et aqua non es lota in salutem, neque

⁵ Ezech. xvii, 3, 4. ^h Zach. ii, 1, 2.

VARIÆ LECTIONES.

¹² Cod. τοῦτο. ¹³ ἀετὸν ἀετὸν. Cod. αὐτόν. ¹⁴ κέδρον. Abest a cod. ¹⁵ Cod. ἀξιώματι. ¹⁶ Ἐζεκιήλ. Ita quoque deinde. ¹⁷ τὰς — Ἱερουσαλήμ. Des. in cod. ¹⁸ γῆς. Cod. τῆς.

sale salita, **S** nec involuta pannis. Non pepercit super te oculus, ut facerem tibi unum de his, utque paterer tui causa : et abjecta es super faciem terræ, in abjectione animæ tuæ, die quo nata es. Et transivi super te, et vidi te mistam in sanguine tuo. Et dixi tibi : De sanguine tuo vita : multiplicare, quasi germen agri feci te. Et multiplicata, et grandis effecta, ingressa es in civitates civitatum. Ubera tua erecta sunt, et pilus tuus germinavit, et eras nuda, et confusione plena. Et transivi juxta te, et vidi te : et ecce tempus tuum, tempus divertentium : et expandi alas meas super te, et operui ignominiam tuam. Et juravi tibi, et ingressus sum pactum tecum, ait Dominus Deus. Et facta es mihi. Et lavi te aqua, et emundavi sanguinem tuum, et unxi te oleo. Et vestivi te discoloribus, et calceavi te hyacintho, et cinxi te bysso, et indui te subtilibus ex crinibus contextis. Et ornavi te ornamento, et dedi armillas ad manus tuas, et torquem circa collum tuum, et dedi inaurem super nares tuas, et rotulas super aures tuas, et coronam gloriosam in capite tuo ¹. » Et paucis interjectis : « Similam, inquit, et mel, et oleum comedisti. Et facta es valde pulchra, et exiit nomen tuum in gentibus propter pulchritudinem tuam ². » Et paulo post rursus : « Et accidit post omnem malitiam tuam, dicit Adonai Dominus, ædificasti tibi lupanar, et fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis. Ad omnem extremitatem viæ ædificasti lupanaria tua, **S** et corrupisti decorem tuum : et divisisti crura tua omni transeunti, et multiplicasti omnes fornicationes tuas. Et fornicata es cum filiis Ægypti vicinis tuis magnarum carniū : et multiplicasti fornicationes tuas ad irritandum me. » Et rursus post pauca : « Nec facta es quasi meretrix mercedes colligens, sed mulier adultera similis tibi, quæ loco viri sui adulterat cum alienis : quæ præter virum suum accipit mercedes, et omnibus fornicantibus cum ipsa addit mercedes. Omnibus scortis dantur mercedes, tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis : et donis onerabas illos, ut intrarent ad te undique ad fornicandum tecum. Factumque est in te contra consuetudinem mulierum in fornicationibus tuis, et post te non erit fornicatio. In eo enim, quod dedisti mercedes, et mercedes non accepisti, factum est in te perversum ³. » Et quæ sequuntur, sunt ejusdem generis. νεύουσιν. « Ἐν τῷ προσδιδόναι σε μισθώματα, και νον. » Καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ αὐτοῦ εἰδους ὑπάρχοντα.

Quidam dicent ii, qui Cantici canticorum scripta carpunt, et tanquam impudica interpretari minime verentur, cum in Veteri Testamento non dissimilia dici de gente Judæorum invenerint? Ecce

¹ Ezech. xvi, 2-12. ² Ibid. 13, 14. ³ Ibid. 51-54.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ καὶ — ἐσπαργ. Des. in cod. ¹¹ σοι. Cod. σέ. ¹² Cod. τὰς πορνείας σου. ¹³ πολλαχῶς. Cod. add. ἐέ. ¹⁴ καὶ. Abest a cod. ¹⁵ καὶ — διεστραμμένον. Des. in cod.

εις σωτηρίαν, οὐδὲ ἀλλὴ ἡλίσθης, καὶ ¹⁰ ἐν σπαργάνοις οὐκ ἐσπαργανώθης· οὐδὲ ἐφείσατο ὁ ὀφθαλμὸς ἐπὶ σοὶ τοῦ ποιῆσαι σοὶ ¹¹ ἐν ἐκ πάντων τούτων τοῦ παθεῖν τι ἐπὶ σοὶ· καὶ ἀπεβρίφης ἐπὶ προσώπου τοῦ παθίου τῆ σχολιότητι τῆς ψυχῆς σου, ἐν ἧ ἡμέρᾳ ἐτέχθης. Καὶ διεήλθον ἐπὶ σέ, καὶ εἶδόν σε, πεφυρμένην ἐν τῷ αἵματι σου. Καὶ εἶπά σοι· Ἐκ τοῦ αἵματός σου ζῶῃ, πληθύνου· καθὼς ἡ ἀνατολή τοῦ ἀγροῦ δέδωκά σε. Καὶ ἐπληθύνθης, καὶ ἐμεγαλύνθης, καὶ εἰσῆλθες εἰς πόλεις πόλεων. Οἱ μαστοὶ σου ἀνωρθώθησαν, καὶ ἡ θρῖξ σου ἀνέτειλε. Σὺ δὲ ἦς γυμνή, καὶ ἀσχημονούσα. Καὶ διεήλθον διὰ σοῦ, καὶ εἶδόν σε· καὶ ἰδοὺ καιρὸς σου, καὶ καιρὸς καταλύοντων· καὶ διεπέτασα τὰς πτέρυγάς μου ἐπὶ σοὶ, καὶ ἐκάλυψα τὴν ἀσχημοσύνην σου. Καὶ ὤμοσα σοὶ, καὶ εἰσῆλθον ἐν διαθήκῃ μετὰ σοῦ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Καὶ ἐγένου μοι. Καὶ ἔλουσά σε ὕδατι, καὶ ἀπέπλυνα τὸ αἷμά σου ἀπὸ σοῦ· καὶ ἔχρισά σε ἐν ἔλαιῳ. Καὶ ἐνέδυσά σε ποικίλα· καὶ ὑπέδυσά σε ὑάκινθον, καὶ ἐξώσά σε βύσσῳ, καὶ περιέβαλόν σε τριχάπτῳ. Καὶ ἐκόσμησά σε κόσμῳ, καὶ περιέθηκα ψέλλια περὶ τὰς χειράς σου, καὶ κάθισμα περὶ τὸν τράχηλόν σου· καὶ ἔδωκα ἐνώπιόν σου τὸν μικτήρᾶ σου, καὶ τροχίσκους ἐπὶ τὰ ὠτά σου, καὶ στέφανον καυχήσεως ἐπὶ τὴν κεφαλὴν σου. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Σερμίδαλι, καὶ μέλι, καὶ ἔλαιον ἔφαγες. Καὶ ἐγένου καλὴ σφόδρα· καὶ ἐξῆλθέ σου ὄνομα ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐπὶ τῷ κάλλει σου. » Καὶ μετ' ὀλίγα μετὰ ἄλιν· « Καὶ ἐγένετο μετὰ πάσας τὰς κακίας σου, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος, καὶ ψυχοδόμησας σεαυτῆς οἴκημα πορνικόν· καὶ ἐποίησας σεαυτῆ ἔκθεμα ἐν πάσῃ πλατείᾳ, καὶ ἐπ' ἀρχὴν πάσης ὁδοῦ ψυχοδόμησας τὰ πορνεία ¹¹. καὶ ἐλυμήνην τὸ κάλλος σου, καὶ διεήγαγες τὰ σκέλη σου παντὶ παρόδῳ, καὶ ἐπλήθυνες τὴν πορνείαν σου· καὶ ἐξέπόρνευσας ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Αἰγύπτου τοὺς ὁμορπυντάς σοι, τοὺς μεγαλοσάρκους· καὶ πολλαχῶς ¹² ἐξέπόρνευσας τοῦ παροργίσαι με. » Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν· « Καὶ οὐκ ἐγένου ὡς πόρνη συναγούσα τὰ μισθώματα· ἡ γυνὴ ἡ μοιχωμένη ὑπὸ τὸν ἄνδρα αὐτῆς εἰς ἄλλοτρίους, ὁμοία σοι· ἡ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς λαμβάνουσα μισθώματα, καὶ πᾶσι τοῖς ἐκπορνεύουσιν εἰς αὐτὴν προσδιδούσα μισθώματα. Πάσαι πόρναις εἶδοται μισθώματα· σὺ δὲ προέδωκας μισθώματα πᾶσι τοῖς ἔρασταῖς σου· καὶ ¹³ ἐφόρτιζες αὐτοὺς τοῦ ἔρχεσθαι πρὸς σέ κυκλόθεν ἐν τῇ πορνείᾳ σου. Καὶ ἐγένετο ἐν σοὶ διεστραμμένον παρὰ τὰς γυναῖκας ἐν τῇ πορνείᾳ σου· καὶ ¹⁴ μετὰ σέ οὐ πορνεύουσιν οὐκ ἐδόθη, ἐγένετο ἐν σοὶ διεστραμμέ-

Τί ἂν εἴποιεν οἱ τοῦ Ἄσματος τῶν ἁσμάτων βλασφημοῦντες τὸ σύγγραμμα, καὶ ἀκούστως αὐτὸ νοεῖν τολμῶντες, τοιαῦτα καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ περὶ τῆς Ἰουδαίων πληθῆος εὐρίσκοντες εἰρημένως;

ἰθὺς γὰρ καὶ ἐνταῦθα μαστοὺς, καὶ ὀμφαλὸν, καὶ σκέλη, καὶ χεῖρας, καὶ ῥίνας, καὶ ὦτα, καὶ κάλλος, καὶ ἀγάπην, καὶ περιλήψιν, καὶ συνάφειαν εὐρίσκομεν, καὶ πάντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων εἰρημένα; καὶ οὐδὲν οὕτω νοοῦμεν, ὡς ἀναγινώσκωμεν, οὐδὲ τῷ ἀποκτείνοντι πεθόμεθα γράμματι· ἀλλ' ἐντός τούτου γενόμενοι, τὴν τοῦ Πνεύματος ἐρευνῶμεν διάνοιαν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ φωτισζόμενοι πνευματικῶς ἐκλαμβόμεν τὰ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ἀκούοντες πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ λέγοντος τοῦ Θεοῦ, « Ὁ πατήρ σου Ἀμορρᾶϊος, καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία, » οὐ φουσιχῆν, ἀλλὰ γνωμικὴν νοοῦμεν συγγένειαν. Κατὰ γὰρ φύσιν, τοῦ Ἀβραάμ ἦσαν ἀπόγονοι, ὃς ἐκ τοῦ Σὴμ κατήγε τὸ γένος· κατὰ δὲ τὴν τοῦ τρόπου μοχθηρίαν, τῷ γένει τοῦ καταράτου συνέβαινον Χαναάν. Διὸ καὶ τὸν πατέρα Ἀμορρᾶϊον, τὴν δὲ μητέρα εἶναι λέγει Χετταίην· παῖδες δὲ οὗτοι τοῦ Χαναάν. Ὡς γὰρ τὴν πονηρίαν ἐμιμήσαντο, τούτων¹⁸ ἔλαχον τὴν συγγένειαν. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐξεληλυθούσιν ἔλεγε· « Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς, Ποίησατε οὖν καρπούς ἀξίους τῆς μετανοίας, καὶ μὴ ὀξῆτε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. » Καὶ τοὺς τὸν Ἀβραάμ ἀκούοντας, γεννήματα ἐχιδνῶν προσηγόρευσεν, διὰ τὴν τῆς πονηρίας συγγένειαν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τοῖς εἰρηκόσιν, « Ἡμεῖς Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ, » ἀπεκρίνατο λέγων· « Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου ἐστέ. » Καὶ δεικνύς τὴν αἰτίαν ἐπάγει· « Καὶ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. » Καὶ δηλῶν ὅποια,¹⁹ « Ἐκεῖνος, φησὶν, ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς; » οὕτως τοιγαροῦν καὶ ἐνταῦθα ὁ τῶν ὄλων ἔφη Θεός· « Ἡ ῥίζα σου καὶ ἡ γένεσίς σου, ἐκ γῆς Χαναάν. Ὁ πατήρ σου Ἀμορρᾶϊος, καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία. » Εἶτα δεικνύς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διαγωγὴν, τὴν ἀτημέλητον καὶ κτημονίας οὐδεμιᾶς ἡξιωμένην· « Ἐν ἡ ἡμέρᾳ ἐτέχθης, φησὶν, οὐκ ἔδησαν τοὺς μαστοὺς σου. » Τροπικῶς καὶ τοὺς μαστοὺς, καὶ τοὺς δεσμοὺς προσαγορεύσας, ἐπειθὲ ἔθος ταῖς παρθένους παιδίδθεν τῶν μαστῶν ἐπιμελεῖσθαι. Διὸ καὶ διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου φησὶν ὁ Θεός· « Μὴ ἐπιλήσεται νύμφη τοῦ κόσμου αὐτῆς; ἢ παρθένος τῆς στηθοδεσμιδος αὐτῆς; » ἐπιμελοῦνται δὲ τούτων παρθένοι, τοῖς οικείοις νυμφίοις ἀρέσκουσιν βουλόμεναι. Ἐπεὶ οὖν²⁰ οὐδεμιᾶς ἐπιμελείας τετύχηκε μετὰ τὸν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ παρκοικίας καιρὸν ἢ Ἰουδαίων πληθὺς, οὐδὲ τῶν τῆς ἀρετῆς μορίων ἐφρόντισαν, εἰκότως φησὶν· « Ἐν ἡ ἡμέρᾳ ἐτέχθης, οὐκ ἔδησαν τοὺς μαστοὺς σου. » τούτῃ ἐστι, τὸ θρεπτικὸν τῆς ψυχῆς μόριον, τὸ τοῦ θρεπτικοῦ γάλακτος γεννητικόν, ἐπιμελείας οὐκ ἡξίωσαν, ὥστε εἰς καιρὸν ὀρέξαι τοῖς μετὰ ταῦτα τῆς διδασκαλίας τὰς θηλάς. Καὶ ἐπιμένον τῇ τροπῇ, « Ἐν ὑδάτι, φησὶν, οὐκ ἐλούσθης. » τούτῃ ἐστι, τῆς Αἰγυπτιακῆς εἰδωλολατρίας οὐκ ἀπόσω τὸν ῥύπον· ἀλλὰ

A enim et hic ubera, et umbilicum, et crura, et manus, et nares, et aures, et formam, et dilectionem, et complexum, et conjunctionem invenimus, eaque omnia dicta de Deo universorum : neque tamen, ut legimus, sic intelligimus, neque occidenti adhæremus litteræ, sed interius penetrantes sensim investigamus, ejusque lumine illustrati, quæ spiritualia **IO** sunt, spiritualiter intelligimus. Et cum Deum audimus his verbis Hierosolymam alloquentem : « Pater tuus Amorrhæus, mater tua Chettæa, » non naturæ, sed mentis cognitionem consideramus. Natura enim erant filii Abrahæ, qui ex Semo genus ducebat : morum autem improbitate erant ex genere maledicti Chanaanis. Ideo patrem appellat Amorrhæum, matrem autem Chettæam, quia hi Chanaanis erant filii. Quorum enim scelera imitabantur, eorum erant sortiti cognationem. Quamobrem et beatus Joannes Baptista exentibus ad se dicebat : « Genimina viperarum, quis ostendit vobis fore ut elabamini ex ira quæ veniet? Facite fructus dignos pœnitentia, et ne velitis dicere intra vos : Patrem habemus Abraham. » Qui se filios Abrahæ jactitabant, eos, propter malitiæ cognationem, vocavit genimina viperarum. Quin etiam ipse Dominus dicentibus, Habemus patrem Abrahamum, respondit : « Vos ex patre vestro diabolo estis. » Et causam afferens, subjicit : « Et opera patris vestri vultis facere. » Quæ autem ea sint opera declarans, « Ille, inquit, homicida erat ab initio. » Eodem modo et hic omnium Deus, « Radix, inquit, et generatio tua ex Chanaan : pater tuus Amorrhæus, et mater tua Chettæa. » Deinde abjectam ac neglectam in Ægypto declarans vivendi rationem et disciplinam : « Quo, inquit, die genita es, non vixerunt ubera tua. » Per translationem ubera et vincula dicit. **II** Mos enim est virginibus ab ipsa pueritia, ut uberum curam gerant. Hinc Deus etiam per Jeremiam prophetam : « Nunquid obliviscetur, inquit, virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? » Hæc autem virgines curant, ut placeant sponsis suis. Quoniam igitur populus Judæorum, post peregrinationem in Ægypto, nullam habuit vitæ disciplinam, nec virtutis partes excoluit, merito ait : « Die quo genita es, non vixerunt ubera tua : » hoc est, partem qua animus alitur, unde lac, quod nutriendi vim habet, gignitur, minime coluerunt, ut in tempore posteris disciplinæ papillas exhiberent. Et in translatione persistens, « Aqua, inquit, non es lota : » id est, Ab Ægyptiacæ idololatriæ sordibus non es mundata : sed ex servitute exeundo tanquam in lucem edita, adhuc partus signa retines, cum abluta non sis, sed maternas sordes circumferas. Huc spectant et quæ sequuntur : « Neque sale salita es, » quod obstetrices solent infantibus

¹ Luc. III, 7. ²⁰ Joan. VIII, 44. ¹⁹ Ibid. • Jerem. II, 52.

VARIÆ LEOTIONES.

¹⁸ τούτων. Des. in cod. ²⁰ ἐπεὶ οὖν. Des. in cod.

adhibere. Hoc item ex allegoriæ legibus intelligemus, ut sal spiritualem prudentiam significet, et divinam doctrinam, qua ea, quæ corrumpi possent, a putredine integra conservantur. Quamobrem et Dominus dicebat discipulis : « Habete sal P ; » et rursus : « Vos estis sal terræ. » Et in Veteri Testamento reperimus, nullum sine sale sacrificium fieri r. Sic illud item intelligendum est, « Non est præcisus umbilicus tuus. » Etenim, quoniam umbilicus, ut tradunt ii qui hæc profitentur, est velut radix quædam embryonis (per ipsum enim fetus **12** haurit alimentum, et augetur, atque perficitur) : idcirco Hierosolimam non esse præcisam hoc loco ait, quippe quæ, cum ex Ægypto esset genita, adhuc Ægyptiacam idololatriam hauriret, et ex materno utero sædum illum cibum attraheret. « Et transivi, inquit, juxta te, et vidi te mistam in sanguine tuo. » Sacrificia illa significat, quæ idolis immolabantur. « Et dixi tibi : Vita de sanguine tuo, multiplicare. » Illis enim concessit ut immolarent : præcepit autem ut immolarent sibi : non quod ipse sacrificiis egeret, sed ut infirmitati ipsorum indulgeret. Victimis, inquit, et sanguine delectaris ? victimas igitur macta, non dæmonibus, sed mihi. Quamvis ego victimis non indigeam, fero tamen, undique consulens salutem tuam. « Vita igitur, inquit, ex sanguine tuo, multiplicare. » Ad eundem modum intelligendum est illud : « Ubera tua erecta sunt : » quæ enim præ nimia lascivia, atque idolorum insaniam dejecta prijs pendebant, diligentia et curatione mea erecta sunt, et ad virginum redacta modum. Ostendit mutationem in melius, et impetum ad superiora, et temperantiæ studium. « Et capillus tuus, inquit, germinavit, » hoc est, cum esses omni ornatu spoliata, repente capillos, qui ornamento esse possent, extulisti. « Nuda autem eras, et confusione plena. » Nondum enim lex data, neque tabernaculum constructum fuerat, nec missa dona sponsalia. Itaque subjicit : « Et transivi juxta te, et vidi te : et ecce tempus tuum et tempus divertentium : » hoc est, Ad nubendum apta **13** facta es, et ad conjugium idonea. « Quapropter expandi alas meas super te, et operui ignominiam tuam. » Per alas varia munerum genera intelligit : nempe sacerdotium, prophetiam, rempublicam, regnum, miracula, dona illa, quæ verbis nequeunt explicari. « Et juravi tibi. » Hoc in magni Mosis scriptis perspicue cernitur. « Levabo enim, inquit, in cælum manum meam, et jurabo per dexteram meam, et dicam : Vivo ego in sæculum^s. » Et rursus : « Vivo ego, et vivit nomen meum, et implebit manus Domini universam terram^t. » Juramenta igitur sua illi in memoriam revocat, « Juravi, inquit, tibi, et ingressus sum in pacto tecum, ait Dominus Deus. » Legitimum,

A καὶ οἶονεὶ τεχθεῖσα τῷ τῆς δουλείας ἐκείνης ἐξελεῖν, ἔτι φέρεις τὰ τοῦ τόκου σημεῖα, μὴ ἀπολουσαμένη, ἀλλὰ τὸν μητρώον ²⁷ περιχειμένη βύπον. Ἀκολουθῶνς τούτοις ἐπάγει· Ὁὐδὲ ἀλλ' ἠλίθης, ὅπερ ἔθος ταῖς μαλαίαις προσφέρειν τοῖς βρέφεσι. Καὶ τοῦτο δὲ κατὰ τοὺς τῆς ἀλληγορίας νόμους νοήσωμεν· ἄλλας εἰδότες τὴν πνευματικὴν σύνεσιν, καὶ τὴν θεῖαν διδασκαλίαν, τὴν διαστύφουσαν τὰ σεσηπῶτα, καὶ σῶα φυλάττουσαν. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς· Ἔχετε ἄλας· καὶ πάλιν, Ἔμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς γῆς. Καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ δὲ εὐρίσκομεν οὐδεμίαν θυσίαν ἄνευ ἄλων προσφερομένην. Οὕτως νοοῦμεν τὸ, Ὁὐκ ἐτήθη ὁ ὄμφαλός σου. Ἐπειδὴ γὰρ οἶόν τις ῥίζα τοῦ ἐμβρύου, κατὰ τοὺς τὰ τοιαῦτα δεινοὺς, ὁ ὄμφαλὸς ὑπάρχει (οἱ) αὐτοῦ γὰρ ὡς διὰ τινος ῥίζης ἀρύεται τὴν τροφήν, καὶ ἀφίεται, καὶ τελειοῦται)· εἰκότως ἐνταῦθα τὴν Ἱερουσαλήμ ἐφη μὴ τεμῆσθαι· ὡς ἐξ Αἰγύπτου μὲν τεχθεῖσαν, ἔτι δὲ καὶ ²⁸ τὴν Αἰγυπτιακὴν εἰδωλωλατρεῖαν ἀρουμένην, καὶ ἐκ τῆς μητρώας ²⁹, νηδύος τὴν πονηρὰν ἐκείνην ἔλκουσαν τροφήν. Καὶ διήλθον ἐπὶ σέ, φησὶν, καὶ εἰδόν σε πεφυρμένην ἐν τῷ αἵματι σου. Σημαίνει δὲ τὰς τοῖς εἰδώλοις προσφερομένας θυσίας. Καὶ εἶπά σοι· Ἐκ τοῦ αἵματός σου ζῶη, πληθύνου. Ἐπειδὴ συνεχώρησε μὲν αὐτοῖς θύειν· αὐτῷ δὲ θύειν ἐνομοθέτησεν, οὐκ αὐτὸς θυσίας δέμενος, ἀλλὰ τῇ ἐκείνων ἀσθενεῖζ συγκαταβαίνων, Καίρεις, φησὶ, θυσίαις καὶ αἵμασι ; μὴ τοῖς δαίμοσι θύε· ἀλλ' ἐμοὶ πρόσφερε τὰς θυσίας. Ἀνέχομαι γὰρ, μὴ δέμενος τῶν θυμάτων, σοὶ πανταχόθεν πραγματευόμενος σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο φησὶν· C Ἐκ τοῦ αἵματός σου ζῶη, πληθύνου. Οὕτω νοήσωμεν τὸ, Ὁὐ μαστοὶ σου ἀνωρθώθησαν· ἀντὶ τοῦ, Καθειμένοι ³⁰ πρότερον διὰ τὴν πολλὴν ἀκολασίαν καὶ ἀκρασίαν, καὶ τὴν περὶ τὰ εἰδῶλα μανίαν, ἐπιμελείας παρ' ἐμοῦ τυχόντες ἀνωρθώθησαν, καὶ οἶονεὶ παρβένου ³¹ ἐγένοντο. Δηλοῖ δὲ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολὴν, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω ὀρμὴν, καὶ τῆς ἐγκρατείας τὴν κτήσιν. Καὶ ἡ θριξὶ σου, φησὶν, ἀνέτειλε· τουτέστι κόσμου παντὸς ἐστερημένη, ἐξαίφνης ἐσχηκας τρίχας κοσμησάσαι δυναμένας. Σὺ δὲ ἦσθα γυμνὴ καὶ ἀσχημονοῦσα· οὐδέπω γὰρ οὔτε νόμος εἰδόδοτο, οὔτε σκηνὴ κατεσκευάστο, οὔτε τὰ νομικὰ ἔδνα προσεσήνεκτο. Διὸ ἐπάγει· Καὶ διήλθον διὰ σοῦ, καὶ εἰδόν σε· καὶ ἰδοὺ καιρὸς σου, καὶ καιρὸς καταλύοντων· ἀντὶ τοῦ, Ὁρατὶ ἐγένου γάμου, καὶ ἐπιτηδεῖα πρὸς συνάφειαν. Διὸ διεπέτασα πτέρυγός μου ἐπὶ σέ· καὶ ἐκάλυψα τὴν ἀσχημοσύνην σου. Σημαίνει δὲ διὰ τῶν περὶ ὧν τὰ ποικίλα χαρίσματα· τὴν ἱερουσύνην, τὴν προφητείαν, τὴν δημαγωγίαν, τὴν βασιλείαν, τὰ θαύματα, τὰς ἀρρήτους ἐκείνας δωρεάς. Καὶ ὤμοσά σοι. Τοῦτο σαφῶς ἐστὶν εὐρεῖν ἐν τοῖς τοῦ μεγάλου Μωσέως συγγράμμασιν. Ἀρῶ γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χειρὰ μου, καὶ ὀμοῦμαι τῇ δεξιᾷ μου· καὶ ἐρῶ· Ζῶ

r Marc. ix, 50. ²⁷ Matth. v, 13. ^r Levit. ii, 13. ^s Deut. xxxii, 40. ^t Num. xiv, 21.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ μητρώον. Des. in cod. relicto spatio. ²⁸ καὶ Des. in cod. ²⁹ μητρώας. Des. ibid. relicto spatio.
³⁰ Cod. καθήμενοι. ³¹ Cod. παρβένου.

ἐγὼ εἰς τὸν αἰῶνα. » Καὶ πάλιν · « Ἀλλ' ἢ ζῶ ἐγώ, A καὶ ζῆ τὸ ὄνομά μου, καὶ ἐμπλήσει ἡ δόξα Κυρίου πᾶσαν τὴν γῆν. » Διὸ τῶν γεγενημένων αὐτῆ ὄρκων ἀναμνησθεῖς, καὶ φησιν · « Ὁμοσά σοι, καὶ εἰσῆλθον ἐν διαθήκῃ μετὰ σοῦ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. » Ἐνενομον, φησὶ, γέγονε τὸ συνοικέσιον, καὶ συνῆκεν μετὰ τῶν ἡμῶν γεγέννηται · καὶ προικῶν γραμματεία παρηκολούθησαν, αἰρέσεις ἐνόμους ἔχοντα, σημαϊνοῦσας ὡς εἰ παραβαίης τὰς κειμένας συνθήκας, καὶ τῆς οἰκίας ἐκκληθήσῃ, καὶ τῶν ἔδων ἀποστερηθήσῃ, καὶ ἀπελευσθῆ γυμνῆ, ὡσπερ εἰσελήλυθα. Σὺ γὰρ οὐδὲ τῷ γάμμῳ προσενήνοχας. Ἐγὼ δὲ καὶ ἐβύβω- μένην ἐξεκάθηρα, ἄλλοις ²² ἐστερημένην διήρτυσα, καὶ γυμνὴν οὖσαν ἠμφίασα, καὶ ἀκόλαστον οὖσαν ὀρθοῦς ἔχειν πεποίηκα τοὺς μαστοὺς. Διὸ ἐπάγει · « Καὶ εἰσῆλθον ἐν διαθήκῃ μετὰ σοῦ, λέγει Ἄδωναι Κύριος · B καὶ ἐγένου μοι, καὶ ἔλουσά σε ὕδατι, καὶ ἀπέπλυνα τὸ αἵμά σου ἀπὸ τοῦ, καὶ ἔχρισά σε ἐν ἔλαιῳ, καὶ ἐνέδυσά σε ποικίλῃ · καὶ ὑπέδυσά σε ὕακινθον, καὶ ἔξωσά σε βύσσου, » καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ τοῦτο ²³ δὲ ἐστὶ μαθεῖν ἀκριβῶς ἐκ τῶν τοῦ θειωτάτου Μωσέως συγγραμμάτων. Ἐκεῖνος γὰρ τὸν ἱερατικὸν κατασκευάζει κόσμον, καὶ τὸ ἄγιον ἔλαιον τῆς χρίσεως, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων διδασθεὶς τῆς κατασκευῆς τὸν τρόπον. Οὕτω νοήσωμεν τὰ ψέλλια τῶν χειρῶν, καὶ τὸ κάθεμα ²⁴ τοῦ τραχήλου, καὶ τὸ ἐνώτιον τοῦ μυχῆρος, καὶ τοὺς τροχίσκους τῶν ὠτων, καὶ τὸν στέφανον τῆς καυχίσεως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κείμενον. Ψέλλια γὰρ χειρῶν τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν ὀνομάζει · C τροχίσκους δὲ ὠτων τὴν τῶν θείων λογίων ἀκρόασιν, ὧν ἔχεσθαι δεῖ καθάπερ ἡ ἀκοῆ τοῦ τροχίσκου · κάθεμα δὲ τοῦ τραχήλου τὸν τῆς συνέσεως κόσμον ἐν τῷ ἡγεμονικῷ λάμποντα, ὃ τῆ καρδίᾳ ἐπαναπαύεται, τῆ τοῦ τραχήλου ἐξηρητημένη · ἐνώτιον δὲ ἐν μυχῆρι κείμενον, τῶν θείων νόμων τὸν χαλινόν · ἐκ μεταφορᾶς τῶν ταύρων, τῶν οὕτως ὑπὸ τῶν βοηλατῶν ἀγομένων. Καὶ γὰρ διὰ Ὁσῆ τοῦ προφήτου τοιαῦτα πάλιν φησὶν ὁ Θεός · « Ὡς δάμαλις παροιστρῶσα παροιστρῆσεν Ἐφραῖμ. » Καὶ πάλιν, « Ἦκουσα, φησὶν, Ἐφραῖμ ὀδυρομένου · Ἐπαίδευσάς με, Κύριε, καὶ οὐκ ἐπαίδεύθην · ὡσπερ μόσχος οὐκ ἐδιδάχθη. » Διὸ ἀναγκαίως τοῦ τοιοῦτου χαλινοῦ ἐδεσθῆ, ἵνα τῆς ἐτάκτου φορᾶς διὰ τοῦτου κωλύηται. Οὕτω νοήσωμεν καὶ πορνικὸν οἶχημα. Τοὺς γὰρ τῶν εἰδώλων οἴκους διὰ τοῦτων ἐσήμανε. Πορνικὸν δὲ αὐτὸ προσηγόρευσενοἶχημα · ἐπειδὴ αἶον ²⁵ τῷ Θεῷ συνημμένη, καὶ τοῦτον ἄνδρα ὀνομάζουσα, τῶν πονηρῶν ἠρώσθη δαιμόνων, καὶ τοῦτοις ἐδέεματο νανοῦς, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χορηγούμενα αὐτῇ δῶρα τοῦτοις προσέφερε. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγε · « Καὶ ἐπ' ἄρχῃν πάσης ὁδοῦ ὀφροδόμησας τὰ πορνείᾳ σου, καὶ ἔλυμῃ τὸ κάλλος σου, καὶ διήγαγες τὰ σκέλη σου παντὶ παρῶν, » τὴν τῆς ἀκολασίας ὑπερβολὴν διὰ τοῦτου παραδηλῶν. Οὐ γὰρ τοῖς συνήθεσι μόνοις ἐγένου · ἀλλὰ πάντας τοὺς παριόντας ἐφελκομένη

A inquit, connubium contractum est, inita sunt inter nos pacta, dotales tabulae confectae sunt, et hac legali ac voluntaria conditione confirmata, ut si pacta violaveris, domo sponsalibus muneribus exuta ejiciaris, et nuda, quemadmodum veneras, revertaris. Nihil enim ad nuptias attulisti. Ego autem sale condivi, nudam indui, et effecti, ut quae dissoluta fueras erecta haberes ubera. Quomobrem addit : « Et ingressus sum in pacto tecum, dicit Dominus Deus. Et facta es mihi : et lavi te aqua, et emundavi sanguinem tuum, et unxi te oleo, et vestivi te discoloribus : et calcceavi te hyacintho et cinxi te bysso : » et quae deinceps sequuntur. Haec autem ex divinissimi Moysis scriptis facile licet B colligere. **14** Ille enim et sacra constituit ornamenta, et sanctum unctionis oleum, quemadmodum ab omnium Deo fuerat edoctus. Sic manuum armillas, et colli torquem, et in aurem super nares, et rotulas aurium, et coronam gloriationis capiti impositam intelligamus. Per manuum enim armillas, virtutes morales significat : per rotulas aurium, divinarum Scripturarum intelligentiam, qua, ut rotulis aures, sic animus est ornandus : per colli torquem, prudentiam in principali parte splendentem, quae in corde, quod pendet a collo, quiescit : per in aurem vero super nares, legum divinarum frenum, a tauris desumpta metaphora, qui sic a bubulcis aguntur. Siquidem et per Oseeam prophetam talia rursus loquitur Deus : « Sicut vitula aestro percita insanivit Ephraim ». Et per Jeremiam : « Audi vi, inquit, Ephraim, lamentantem : Castigasti me, Domine, et eruditus non sum, quasi juvenculus non didici ». Hinc freno ejusmodi egebat omnino, ut ab incomposito gressu coliberetur. Hoc modo et lupanar intelligendum. Idolorum enim delubra hoc nomine significavit. Lupanar autem appellavit, quia cum esset Deo conjuncta, cumque virum appellaret, improbos daemones adamavit, atque illis templa construxit, et quae a Deo acceperat munera, ea daemionibus esse elargita. Idcirco subjicit : « Ad omne caput vix edificasti lupanaria tua, et corrupisti decorem tuum : et divisisti crura tua omni transeunti. » His verbis exprimit **15** vim D libidinis incredibilem. Non enim cum familiaribus solis habebas consuetudinem, sed ardore libidinis furens cum omnibus praetereuntibus impudice commiscebaris. Mistionem hic rursus figurate nominat cultum idolorum. Animadvertendum est autem, quibus vocabulis utatur Deus universorum, ut immensum idololatriae studium explicet. « Divisisti, inquit, crura tua omni transeunti, et multiplicasti fornicationes tuas, et fornicata es cum filiis Aegypti vicinis tuis, qui sunt magnarum car-

¹ Osee iv, 16. ² Jerem. xxxviii, 18, juxta edit. Romanam.

VARIÆ LECTIOES.

²² ἄλλοι cod. præm. καὶ. ²³ τοῦτο. cod. ταῦτα. ²⁴ cod. κατάθημα. Sic quoque deinde. ²⁵ οἶον abest a cod. relicto spatio.

nium. » His quoque verbis nimium idolorum atque impietatis ardorem ostendit : « Nec facta es quasi meretrix quæstus colligens, sed mulier adultera similis tibi, quæ præter virum suum accipit mercedes. Omnibus qui fornicati sunt enim ipsa dabit mercedes. Tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis : et donis onerabas eos, ut intrarent ad te undique ad fornicandum tecum. Factumque est in te contra consuetudinem mulierum in fornicationibus tuis. » Per hæc item significavit, quod cum a Deo et frumentum, et vinum, et oleum, et oves, et boves, et vitulos accepissent, ea, contempto Deo, cujus erant dona, idolis obtulerint, a quibus nihil unquam nisi perniciem acceperant : ac mercedem quidem non ab adulteris accipiebant, sed ipsis largiebantur. His similia sunt apud Jeremiam prophetam. « Nunc enim, ait, mœchata es cum lapide et ligno. Leva oculos tuos in directum, et vide ubi **16** non inquinata sis. Nunc vero in viis sedebas, exspectans eos, quasi cornix in solitudine sola : et polluisti terram fornicationibus tuis ¹. » Et beatus Isaias : « Quomodo, inquit, facta est meretrix civitas fidelis Sion, plena iudicii ? in qua iustitia dormivit, nunc autem homicida ². » Et rursus : « Qualis est, inquit, hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam ? aut cuinam cum debitor essem vendidi vos ? Ecce enim in iniquitatibus vestris venditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. » Sed quid opus est, singula quæ per prophetas a Domino dicta sunt, persequi ? ex iis enim, quæ commemoravimus, discere possimus, ita tractandas esse divinas Scripturas, ut non litteram sequamur solum, sed mentem ac sensum illius aperiamus.

δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φωνεῖται. » Καὶ οἰοῦ τῆς μητρὸς ὑμῶν ; ἢ τίνι ὑπόχρεως ὦν πέπρακα ταῖς ἀνομίαις ὑμῶν ἐξαπέστειλα τὴν μητέρα ὑμῶν. » Καὶ τί δεῖ πάντα λέγειν τὰ διὰ τῶν προφητῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων λεγόμενα ; ἀπόχρη γὰρ καὶ τὰ εἰρημένα διδάξαι ἡμᾶς, ὅπως δεῖ νοεῖν τὰς θείας Γραφὰς, μὴ τῷ γράμματι μόνον προσέχοντας, ἀλλὰ

A veteri igitur ad novam sponsam accedentes, hac ratione Canticum canticorum interpretemur, rejectisque falsis ac perniciosis opinionibus, sanctos imitemur Patres, atque unam sponsam cum uno sponso colloquentem agnoscamus, et qui sit sponsus, quæque sit sponsa, a sanctis discamus apostolis. Id enim docet nos et divinissimus Paulus, ita scribens : « Despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo ³. » Sponsam autem ex multis conflata dicit. Nam despondi, inquit, non te, sed vos, hoc est, animas pias et in virtute perfectas. Sponsam enim divina Scriptura Ecclesiam intelligit : sponsum autem Christum appellat. Et magnus ille Joannes, qui legis finem et gratiæ principium **17** ostendit, quique inter pædagogum

¹ Jerem. III, 2. ² Isa. I, 21. ³ II Cor. II, 2.

VARIE LECTIONES.

³⁶ ὁποῖοις. abest a cod. ³⁷ τό. des. ibid. ³⁸ καὶ — πορνεία σου des. ibid. ³⁹ ἄρον — ἐξεφύρθη des. in cod. relicto spatio. ⁴⁰ καὶ — πορνείαις σου, des. in cod. ⁴¹ Χριστῷ. cod. Θεῷ. ⁴² γὰρ abest a cod.

ἀκολάστως ἐμίγνυσο· μίξιν δὲ πάλιν ἐνταῦθα τροπικῶς τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν ὀνομάζει. Δεῖ δὲ ἐπιτηρῆσαι, ὅποιοις ³⁶ ὀνόμασιν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐχρήσατο, τὴν τῆς εἰδωλολατρίας ἀμετρίαν σημάδι βουλόμενος. « Διήγαγες γὰρ τὰ σκέλη σου παντὶ παρῶδι, καὶ ἐπλήθυνας τὴν πορνείαν σου. Καὶ ἐξεπόρνεισας ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Αἰγύπτου τοὺς ὁμοροῦντάς σοι, τοὺς μεγαλοσάρκους. » Πάλιν ἐνταῦθα τῆς εἰδωλολατρίας τὸ ³⁷ μέγεθος, καὶ ἀσεβείας τὴν ὑπερβολὴν τοιοῦτοις ὀνόμασι παραδῆλωσεν· « Καὶ οὐκ ἐγένου ὡς πόρνη συνάγουσα μισθώματα· ἡ γυνὴ ἢ μοιχωμένη ὁμοία σοι, ἢ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς λαμβάνουσα μισθώματα, πᾶσι τοῖς ἐκπορνέουσιν αὐτὴν προεῖδου μισθώματα· καὶ σὺ δέδωκας μισθώματα πᾶσι τοῖς ἐρασταῖς σου, καὶ ἐφόρτιζες αὐτούς, τοῦ ἔρχεσθαι πρὸς σὲ κυκλόθεν ἐν τῇ πορνείᾳ σου, καὶ ³⁸ ἐγένετο ἐν σοὶ διεστραμμένα παρὰ τὰς γυναῖκας ἐν τῇ πορνείᾳ σου. » Καὶ διὰ τούτων πάλιν ἐσήμανεν, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ λαμβάνοντες, καὶ σίτον, καὶ οἶνον, καὶ ἔλαιον, καὶ πρόβατα, καὶ βόας, καὶ μόσχους, τοῖς εἰδώλοις τὰς θυσίας προσέφερον· τὸν μὲν Θεὸν ἀτιμάζοντες, οὗ ταῦτα τὰ δῶρα ἐτύγχανον· τοῖς δὲ μηδὲν πώποτε παρεσχρόσιν, ὀλέθρου δὲ μόνον προξένοις, ταῦτα προσφέροντες· καὶ μισθὸν τοῖς μοιχοῖς ὀρέγοντες, μισθὸν δὲ παρ' αὐτῶν οὐ λαμβάνοντες. Τούτοις ὁμοία καὶ τὰ παρὰ τῷ προφήτῃ Ἱερεμίᾳ· « Νῦν μὲν γὰρ, φησὶ, ἐμοίχευσας τὸ ξύλον, καὶ τὸν λίθον. Ἄρον ³⁹ τοὺς ὀφθαλμούς σου εἰς εὐθείαν, καὶ ἴδε ποῦ οὐκ ἐξεφύρθης. Νῦν δὲ ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ἐκάθισας προσδοκῶσα αὐτούς, ὡσεὶ κορώνη ἐν ἐρήμῳ μόνη, καὶ ⁴⁰ ἐμίανας τὴν γῆν ἐν ταῖς πορνείαις σου. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἡσαίας, « Πῶς ἐγένετο, φησὶ, πόρνη πόλις πιστῆ Σιών, ἡ πλήρης κρίσεως ; ἐν ἣ αὐθις· « Ποῖον, φησὶ, τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ ἀποστα- ὑμᾶς ; Ἰδοὺ ταῖς ἀμαρτίας ὑμῶν ἐπράθητε, καὶ τὴν τούτου διάνοιαν ἀναπτύσσοντας.

Ἐκ τῆς παλαιᾶς τοίνυν νύμφης ἐπὶ τὴν νέαν ποδηγηθέντες, οὕτω νοήσωμεν τὸ τοῦ Ἄσματος τῶν ἁσμάτων βιβλίον, καὶ τὰς διεψευσμένας καὶ βλαβεράς ἐκείνας δόξας καταλιπόντες, τοῖς ἁγίοις Πατράσιν ἀκολουθήσωμεν, καὶ νοήσωμεν μίαν νύμφην ἐνὶ νυμφίῳ διαλεγομένην, καὶ μάθωμεν παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τίς τε ὁ νυμφίος, καὶ τίς ἡ νύμφη. Δεῖσκει γὰρ ἡμᾶς καὶ ὁ θεοτάτος Παῦλος, οὕτως γράφων· « Ἐρμωσάμην ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ, παρθένον ἀγνήν παραστήσαι τῷ Χριστῷ ⁴¹. » Καὶ τὴν μὲν νύμφην ἐκ πολλῶν λέγει συγκεκροτημένην. Ἐρμωσάμην γὰρ, λέγει, ὑμᾶς, οὐ σὲ, ὡς εἶναι δηλονότι τὰς εὐσεβεῖς καὶ τελείας ἐν ἀρετῇ ψυχὰς. Νύμφην γὰρ ⁴² οἶδεν ὁ Θεὸς λόγος τὴν Ἐκκλησίαν· νυμφίον δὲ τὸν Χριστὸν ὀνομάζει. Καὶ ὁ μέγας δὲ Ἰωάννης, ὁ δεῖξας

τοῦ νόμου τὸ τέλος, καὶ τῆς χάριτος τὴν ἀρχὴν, ὁ μέσος τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ τοῦ σοφοῦ διδασκάλου, ἐφ' οὗ ἡ σικὰ τὸ σῶμα ἐδέξατο, « Ὁ ἔχων, φησὶ, τὴν νύμφην νυμφίος ἐστίν, ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου, ὁ ἐστὶν καὶ ἀκούων αὐτοῦ τῶν λόγων, χαρᾶ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος νυμφίον ἑαυτὸν ὀνομάζει. Τῶν γὰρ ³³ Φαρισαίων αἰτιασαμένων τοὺς ἱερούς ἀποστόλους, ὡς μὴ νηστεύοντας, ἐπήγαγε λέγων· « Οὐ δύναται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος νηστεύειν ἐν ὄσῳ μετ' αὐτῶν ἐστὶν ὁ νυμφίος. Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, ὅταν ἀρῶθ' ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύουσιν ³⁴. » Οὐκ οὖν νόσησεν νύμφην μὲν τὴν Ἐκκλησίαν, νυμφίον δὲ τὸν Χριστόν· νεάνιδας δὲ τὰς τῆ νύμφῃ ἐπομένας, εὐσεβεῖς μὲν ψυχὰς καὶ νεανικὰς, οὐδέπω δὲ τῆς νύμφης τὴν ἀρετὴν μιμησαμένας καὶ τῆς τελειότητος ἡξιώμενας. Διὸ ἔπονται μὲν τῆ νύμφῃ, νύμφαι δὲ οὐ προσαγορεύονται. Ἐχει δὲ τὸ σύγγραμμα καὶ ἐτέρους τινὰς τῶ νυμφίῳ συνόντας· οὗς εἶτε ἀγγέλους εἴποι τις τῷ Δεσποτικῷ προστάγματι διακονοῦντας, καὶ τὴν νύμφην διακοσμοῦντας, εἶτε ³⁵ προφῆτας πύρβωθεν ταῦτα προκηρῦττοντας, εἶτε ἀποστόλους ἀγγελικῶς καὶ αὐτοὺς τοῖς Δεσποτικῶς νεύμασιν ὑπηρετοῦντας, τοῦ τῆς ἀληθείας οὐχ ἁμαρτήσεται σκοποῦ. Ἔμοι δὲ δοκεῖ μᾶλλον ³⁶ ἀγγέλους εἶναι. Ἐπειδὴ τὰς τετελειωμένας ἐν ἀρετῇ ψυχὰς αὐτὴν νοεῖν τὴν νύμφην τὰ θεῖα ἡμᾶς ἐδίδαξε λόγια· οὐδὲν δὲ ἀποστόλων καὶ προφητῶν τελειότερον, πλὴν ἀγγέλων ³⁷. διὸ μᾶλλον ἐμοὶ δοκεῖ ἀγγέλους εἶναι τοὺς τῶ νυμφίῳ διακονοῦντας, καὶ τὴν νύμφην θεραπεύειν ἐσπουδακάτας. Εὐρίσκομεν γὰρ καὶ εὐθύς τοῦ νυμφίου τεχθέντος χορὸν ἀγγελικὸν γαννύμενον, καὶ εὐφραίνόμενον, καὶ ὕμνοῦντα, καὶ βῶντα· « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ τῆς ³⁸ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. » Καὶ αὐτῇ δὲ τῇ συλλήψει Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος διεκόνησε· καὶ τῷ Ἰωσήφ ἄγγελος, καὶ τὴν εἰς Αἴγυπτον φυγὴν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον προσεταχῶς φαίνεται· καὶ μετὰ τοὺς κατὰ τοῦ διαβόλου ἀγῶνας, ἀγγελοὶ προσελθόντες διεκόνησαν τῷ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας ἀγωνισαμένῳ, καὶ τὸν ἀνταγωνιστὴν καταλύσαντι, εὐφραίνοντες, ἀνυμνοῦντες, περιπέτοντες. Καὶ ἐν τῷ καιρῷ δὲ τοῦ πάθους, ἀγγελοὶ παρῆσαν τὸ ἀνθρώπινον ὑπερίδοντες. Καὶ τῷ τάφῳ ἀγγελοὶ προσεδρεύοντες ἐκέρυττον αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν· καὶ ἤνικα εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνελήφθη. Ἄγγελοι τοῖς ἀποστόλοις ἔλεγον· « Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐσθήκατε βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; οὗτος Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται· πάλιν. » Διὸ μοι δοκεῖ τὰ σὺν τῷ νυμφίῳ τάγματα ἀγγέλων εἶναι τοῖς τοῦ νυμφίου νεύμασιν ὑπηρετοῦντων, καὶ τὴν νύμφην πάσης κηδεμονίας ἀξιούτων. Καὶ τοῦτο δὲ προειπεῖν ἀναγκαῖον, ὡς τρία τοῦ Σολομῶντος ἐδιδάχθημεν εἶναι συγγράμματα, τὰς Παροιμίας, καὶ τὴν Ἐκκλησιαστήν, καὶ

et sapientem magistrum medius fuit, cuius tempore umbra corpus accepit: « Qui, inquit, sponsam habet, sponsus est. Amicus autem sponsi, qui stat et audit verba ejus, gaudio gaudet propter vocem sponsi ». Quid quod ipse Dominus se sponsum appellat? Cum enim Pharisei sanctos apostolos ut non jejunantes accusarent, refellit eos: « Nunquid possunt, inquit, filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt ». Sponsam igitur Ecclesiam, sponsum Christum intelligamus; adolescentulas vero, quæ sponsam sequuntur, animas pias, sed rudiores, quæ sponsæ virtutem nondum sunt imitatae, nec perfectionem consecutæ. Quamobrem sequuntur quidem sponsam, sed sponsæ non appellantur. Habet præterea textus et alios quosdam cum sponso versantes, quos sive angelos quispiam dixerit, Domini mandatis obsequentes et sponsam exornantes: sive prophetas hæc multo ante amuntiantes, sive apostolos angelico et ipsos more Domini nutibus inservientes, a veritatis scopo non aberrabit. Mihi vero magis placet, angelos intelligere. Nam animas in virtute perfectas sponsam agnoscere, docent divinæ Scripturæ: nihil autem apostolis et prophetis perfectius, præter angelos: his de causis, qui sponso serviunt, et sponsæ obsequi student, mihi potius angeli videntur esse. Quandoquidem **18** et sponso statim genito chorum angelicum invenimus gaudentem, atque exultantem, et jucundis cantibus conclamantem: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum ». Præterea in conceptione Gabriel archangelus minister fuit. Ad hæc angelus ipsi Josepho, tum fugam in Ægyptum, tum ex Ægypto reditum cernitur præcepisse. Et post certamina cum diabolo confecta, accedentes angeli faustis cum acclamationibus ac laudibus, atque omni obsequio ministrabant ei, qui pro imbecillitate nostra depugnaverat, et adversarium vicerat. Necnon et passionis tempore præsto fuerunt angeli humanitatem confirmantes. Ad sepulcrum etiam assistentes angeli resurrectionem ipsius nuntiabant. Ac denique, cum assumptus est in cælum, angeli ad apostolos dixerunt: « Viri Galilæi, quid statis suspicientes in cælum? hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet iterum ». Mihi ergo cum sponso videntur esse ordines angelorum, qui et illius observent nutus, et sponsam omnibus officiis ac studiis prosequantur. Illud etiam præfari necessarium est, tria Salomonis esse volumina, Proverbia, Ecclesiasten, et Canticum canticorum: ac Proverbia quidem utilem de moribus disciplinam complecti, Ecclesiasten autem eorum, quæ sensibus perci-

¹ Joan. III 29. ² Matth. IX, 15, 16. ³ Luc. II, 44. ⁴ Act. I, 41.

VARIÆ LECTIONES.

³³ γὰρ des. in cod. ³⁴ cod. νηστεύουσιν. ³⁵ εἶτε — προκηρῦττοντας des. in cod. ³⁶ ἀγγέλους abest a cod. ³⁷ πλὴν ἀγγέλων des. ibid. ³⁸ τῆς des. in cod.

piuntur, naturam indicare, vitæque præsentis docere vanitatem : ut ea fluxa et fragilia cognoscen- tes, tanquam prætereuntia spernamus, et ea quæ futura sunt, ut permanentiæ concupiscamus : **19** Canticum vero canticorum mysticam sponsæ et sponsi necessitudinem et conjunctionem continere. Ut adeo universa Salomonis doctrina sit veluti scala quædam, quæ tribus gradibus constet, morali, naturali et mystico. Principio igitur qui ad pie recteque vivendi disciplinam accedit, *necesse est ut bonis actionibus animum purget, atque ita deinceps fugacem rerum prætereuntium, quæ sensu jucundæ videntur, vanitatem despiciat : et inde postremo sublimis avolet ad sponsum, perpetua bona pollicentem, amandum et complectendam. Idcirco tertio etiam loco hic constitutus est liber, ut ratione et via ad perfectionem contendamus. Arbitror autem sapientem Salomonem a patre, utpote propheta, ac magno quidem propheta, edoctum hæc conscripsisse. Audierat enim omnino illum ita canentem : « Astitit regina a dexteris tuis, in vestitu deaurato, circumamicta, variegata b. » Et rursus : « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi tui ac domus patris tui : et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus Deus tuus c. » Hujus quidem libri lectionem adolescentibus, atque ætate adhuc imperfectis, prorsus interdicunt, solis autem viris perfectis, qui recondita et arcana percipere valeant, et spiritualiter intelligere quæ scripta sunt, utrum propheticæ scriptus sit, an quæ a patre didicerat Salomo, ea litterarum monumentis mandarit, expositionem aggrediamur : hoc unum a lectoribus postulantes, ne furti nos insimulent, **20** si quid, quod a patribus dictum sit, in his commentariis offenderint. Fatemur enim et nos ab illis explanationis occasionem accepisse. Hoc autem non furtum appellari debet, sed paterna hæreditas. Quanquam ad illa, quæ ab eis accepimus, adjunximus quæ nostra sunt. Et quod latius a quibusdam explicatum est, nos contraximus : quod autem diligentiam requirebat, dilatavimus. Laborem denique suscepimus, lectoribus, ut arbitror, haud inutilem. Quamobrem, eos qui sine labore laborum nostrorum fructum sunt percepturi, rogatos volumus, ut nobis pro laboribus nostris orationes ac præces impertiant suas. Quod si minus accurata videbitur explicatio, laborem saltem boni consulas, et quæ desunt ipse doceas.

b Psal. XLIV, 10. c ibid. 11, 12.

A τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων· καὶ αἱ μὲν Παροιμίαι τὴν ἠθικὴν ὠφέλειαν τοῖς βουλομένοις προσφέρουσιν· ὁ δὲ Ἐκκλησιαστής, τῶν ὀρωμένων ἐρμηνεύει τὴν φύσιν, καὶ τοῦ παρόντος βίου τὸ μάταιον ἐκδιδάσκει, ἵνα μαθόντες αὐτῶν τὸ ἐπίκρηρον, ὡς παριόντων καταφρονήσωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ὡς μενόντων ἐπιθυμήσωμεν. Τὸ δὲ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων, τὴν μυστικὴν συνάφειαν τῆς νύμφης καὶ τοῦ νυμφίου διδάσκει· ὡς εἶναι τὴν πᾶσαν τοῦ Σολομῶντος πραγματεῖαν κλίμακά τινα, τρεῖς ἔχουσιν τοὺς βαθμοὺς, τὸν ἠθικὸν, τὸν φυσιολογικὸν, τὸν μυστικόν. Δεῖ γὰρ τὸν εὐθὺς προσιόντα τῇ εὐσεβείᾳ καθαρῶθῆναι πρότερον διὰ τῆς ἀγαθῆς πράξεως τὴν διάνοιαν· εἶθ' οὕτως κατοπτεῦσαι τῶν παριόντων^α τὸ μάταιον, καὶ τῶν δοκούντων τερπῶν τὸ ἐπίκρηρον· καὶ ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀναπτῆναι, καὶ τὸν νυμφίον ποθῆσαι, τὸν τὰ αἰώνια ἐπαγγεῖλάμενον ἀγαθὰ. Διὰ τοῦτο καὶ τρίτον τέτακται τὸ βιβλίον τοῦτο· ἵνα ὀψὲ τις βαδίζων ἐπὶ τὸ τέλος εἴθω. Ἠγούμαι δὲ τὸν σοφὸν Σολομῶντα ὑπὲρ τοῦ πατρὸς, ἅτε δὴ προφήτου καὶ μεγάλου προφήτου, δεδιδαγμένον ταῦτα συγγεγραφέναι. Ἦκουσε γὰρ αὐτοῦ πάντως ἄδοντας· « Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρῶσφ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. » Καὶ πάλιν· « Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλίνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ Κύριός σου. » Ἀμέλει τοῖς μειρακίοις, καὶ τοῖς ἀτελέσιν ἔτι τὴν ἠλικίαν, οὐκ ἐπιτρέπουσιν αὐτοῦ τὴν ἀνάγνωσιν· μόνοις δὲ τοῖς εἰς ἄνδρας τελοῦσιν, καὶ συνιέναι δυναμένοις τὰ κεχυρμένα, καὶ πνευματικῶς νοῆσαι τὰ γεγραμμένα, ἀναγινώσκειν κελεύουσιν. Ὑποκοῦν παυσάμενοι τοῦ ζυγομαχεῖν, εἴτε προφητικῶς συγγέγραπται τὸ βιβλίον, εἴτε μεμαθηκῶς παρὰ τοῦ πατρὸς, ἃ ἐδιδάχθη διδάσκει, τῆς ἐρμηνείας ἀβύμμεθα· τοσοῦτον τοὺς ἐντευξομένους παρακαλέσαντες, μὴ κλοπῆν ἡμῶν κατηγορεῖν, εἰ τι τοῖς πατράσιν εἰρημένον ἐν ταῖς ἡμετέραις εὐροίεν ἐρμηνείαις. Ὁμολογοῦμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς παρ' ἐκείνων τὰς ἀφορμὰς εὐρηκέναι τῆς σαφηνείας· ἔστι δὲ τὸ τοιοῦτον οὐ κλοπῆ, ἀλλὰ κληρονομία πατρώα. Καὶ τὰ μὲν παρ' ἐκείνων εὐληφέστες τίθεμεν, τὰ δὲ αὐτοὶ ἐπεξευρόντες προστίθεμεν. Καὶ τὰ μὲν, ὡς διὰ πλάτους εἰρημένα τιτῶν, συντέμνομεν· τὰ δὲ ἐπεξεργασίας δεόμενα διευρύνομεν. Καὶ ὅπως ἀνεδεξάμεθα πόνον, οὐκ ἀχρηστον οἶμαι τοῖς ἐντευξομένοις ἐσόμενον. Διὸ τοὺς ἀπόνως τοὺς ἡμετέρους καρπούμενους πόνους παρακαλοῦμεν, εὐχὰς ἡμῖν ἀντιδοῦναι τῶν πόνων. Εἰ δὲ οὐκ ἀκριβῆς ἡ ἐρμηνεῖα φανεῖται, τὸν γοῦν πόνον ἀπόδεξαι, καὶ τὰ λείποντα διδάξον^β.

VARIE LECTIONES.

^α cod. παρόντων. ^β διδάξον. In cod. sequuntur ista : Ἐτέρα ἐρμηνεῖα κατὰ παράφρασιν τοῦ Ἄσματος τῶν ἁσμάτων, συλλεγεῖσα ἀπὸ τε τῶν εἰς τοῦτο ἐρμηνειῶν τοῦ ἁγίου Ἰρηγορίου Νύσσης, τοῦ ἁγίου Νεΐλου καὶ τοῦ ἁγίου Μαξίμου. Inc. Ἐπειδὴ καὶ τὰς Παροιμίας, κ. λ. Deinde sequitur ἕτερα ἐξηγήσεις εἰς τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων ἐξηγηθὲν παρὰ τοῦ Ψελλοῦ διὰ στίχων πολιτικῶν. Inc. Ἐπειπερὶ τὸ φιλομαθές, κ. λ. Eadem exstant Latine in editione horum Commentariorum quæ Venetiis anno 1573, in-4 prodiit, interprete Petro Franc. Zino, interjectis Maximi, Nili, Psellique commentariis ; necnon in editione Lat. omnium Theodoretii operum, quæ prodiit Coloniae a. 1573, fol.

21 ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Ἁ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ἄσμα τῶν ἁσμάτων.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO IN CANTICUM CANTICORUM.

Ἐπειδὴ τῇ θεῷ θαυρήσαντες χάριτι τῆς ἐρμηνείας **A** τοῦ βιβλίου τούτου καταθαυρήσαμεν, φέρε πρῶτον ἀπάντων αὐτὴν τοῦ βιβλίου τὴν προγραφὴν ἐξετάσαντες εὐκρινῆ καταστήσωμεν. Ἄσμα ἁσμάτων, ὃ ἦσθη τῷ Σολομῶντι ². Σκοπήσωμεν τί δήποτε οὐκ Ἄσμα, ἀλλ' ἔ Ἄσμα ἁσμάτων, αὐτὸ προσηγόρευσεν ὁ σοφὸς Σολομών. Ὅτι γὰρ οὐδὲν εἰκῆ καὶ μάτην ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐνεργούμενον λέγεται, δῆλον τοῖς σώφροσι λογισμῶ καὶ εὐσεβεῖ κεχρημένοις καθέστηκε. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, σκοπητέον τίς ἐνεκεν ἔ Ἄσμα ἁσμάτων, ἢ ἀλλ' οὐκ Ἄσμα, τοῦτο καλεῖται τὸ σύγγραμμα. Πολλὰ μὲν οὖν ἄσματα, καὶ ψαλμοὺς, καὶ ὕμνους, καὶ ᾠδὰς, παρὰ τε τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ, καὶ παρὰ τοῖς πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν προφήταις εὐρίσκομεν εἰρημένα καὶ συγγεγραμμένα· καὶ Μωσῆς μὲν ὁ μέγας ἦεν πρῶτην μὲν ᾠδὴν τὴν ἐπινίκιον, ἠνίκα ἡ θάλασσα διαιρεθεῖσα, αὐτοῖς μὲν τοῖς Ἰσραηλίταις ἕδος ἐγένετο, τοῖς δὲ Αἰγυπτίοις τάφος· δευτέραν δὲ ᾠδὴν ἦσεν εὐχαριστήριον τὴν ἐπὶ τῷ φρέατι· τρίτην δὲ, ἐν ἧ τὰς θείας διηγῆσαστο δωρεὰς, καὶ τῆς ἀγνώμονος γνώμης τοῦ λαοῦ κατηγορήσεν. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Δαβὶδ τοὺς μὲν ἐπινίκιους ἦσεν ὕμνους, τοὺς δὲ ἐπιληνίους· καὶ τοὺς μὲν ὀρθρίους, τοὺς δὲ ἑσπερίους. Ὁ δὲ σοφὸς Σολομὼν οὐκ ἐπινίκιον, οὐδὲ ὀρθριον, ἀλλ' ἐπιθαλάμιον ἄσμα συγγράφει. Τὰ μὲν γὰρ ἐπινίκια ἄσματα δηλοῖ τῶν ³ πολεμίων κατάλυσιν καὶ τῶν αἰχμαλώτων λύσιν, ὡς τὸ, Ἐντανειρῶν πολέμους μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς. Τόξον συντρίψει, καὶ συνθλάσει ⁴ ὄπλον, καὶ θυρεοὺς κατακαύσει ἐν πυρὶ. Σχολάσατε ⁵, καὶ γινώτε ὅτι ἐγώ ⁶ εἰμι Θεός· ὑψωθήσομαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψωθήσομαι ἐν τῇ γῇ· Σημαίνει γὰρ, ὅτι τῶν πολεμίων τὴν πανοπλίαν συντρίψας, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνους πάλαι τελοῦντας αἰχμαλώτους ἐλευθερώσας,

B Quoniam divina gratia confisi librum hunc suscepimus explicandum, age primum omnium inscriptionem ipsius expendentes, planam ac dilucidam reddamus. *Canticum canticorum, quod Salomo cecinit.* Consideremus, cur librum hunc non *Canticum sapiens Salomo inscripserit, sed ἔ Canticum canticorum.* Nihil enim a divino Spiritu temere frustra que fieri, apud homines prudentes ac pios minime dubium est. Quod cum ita sit, explorandum est, qua de causa ἔ *Canticum canticorum,* non autem *Canticum,* volumen hoc fuerit appellatum. Multa igitur cantica, et psalmos, et hymnos, et odas, tum a beato Davide, tum a prophetis, qui ante et post ipsum exstiterunt, dicta et conscripta fuisse **22** non ambigimus. Ac Moses quidem ille magnus primum cecinit canticum, cum mare divisum Israelitis quidem iter aperuit, Ægyptiis autem sepulturam ⁴. Alterum super puteo canticum gratiarum actionis ⁵. Tertium vero, in quo divina munera commemorans ingrati animi populum arguit ⁶. At beatus David hymnos composuit, alios victoriales, alios vindemiales, et alios matutinos, alios vespertinos. Sapiens autem Salomo non victoriale, nec matutinum, sed nuptiale *Canticum* conscribit. Cantica quæ vocant *Epinicia*, hostium interitum ostendunt, et excussum servitutis jugum, ³ quale est illud: ἔ *Auferens bella usque ad fines terræ. Arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburet igne.* Vacate, et cognoscite me esse Deum: exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra ⁴. ἔ Significat enim, se hostibus devictis et profligatis diutino dominatu oppressos in libertatem vindicasse, ac sibi subiecisse, ejusmodi regno constituto, in quo sibi omnes

¹ Exod. xv, 1-19. ² Num. xxi, 17, 18. ³ Deut. xxxii, 1-43. ⁴ Psal. xlv, 9-11.

VARIÆ LECTIONES.

¹ cod. μακαρίτου. ² δ—Σολομῶντι. cod. δ ἔστι τῷ Σαλωμῶνι. Hæc est recepta lectio τῶν Ὁ. ³ τῶν. cod. præm. τῆν. ⁴ cod. συνθλάσσει. ⁵ σχολάσατε. T. I, p. 902 erat σχολάζετε. ⁶ ὅτι: ἐγώ des. in cod. ἠθός. cod. præm. ὁ.

libenti animo servirent. Idecirco, « Exaltabor, inquit, in gentibus, exaltabor in terra. » Ejusdem generis et illud est : « Omnes gentes, laudite manibus : jubilate Deo voce exsultationis. Quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. » Et rursus : « Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede, et regna f. » Et alibi : « Attollite **23** portas vestras, principes, et elevamini, portæ æternæ, et introibit rex gloriæ, Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio g. » His igitur in canticis regis victoriam celebrant prophetæ, eumque laudibus efferunt, quod captivos vindicavit in libertatem. At Canticum canticorum illius nuptias describit, et erga sponsam amore explicat. « Sponsam » autem appellat eos, qui in illis canticis a servitute liberati commemorantur, et libertatem consecuti ad regis partes se applicuerunt, ejusque beneficia immortalis memoria complectentes, magnamque in illum benevolentiam atque amorem declarantes, ipsum assidue sectantur ; imo quoque cælestes potestates, quæ dum quærunt, equis sit iste rex gloriæ, simul cum illo esse concupiscunt, ac ne exiguo quidem temporis momento ab eo, per quem salutem acceperunt, se disjungi patientur. Hac de causa Canticum canticorum hic liber inscribitur, quoniam reliqua cantica propter hoc Canticum facta sunt, et ad hoc illa perducunt. Hoc enim est bonorum caput, divinæ benignitatis summa, ineffabilis bonitas, incredibilis misericordia, immensa clementia, inenarrabilis charitas, quod auctor ipse, et effector, et procreator, et Dominus, et Deus, et princeps, et qui semper idem est, luteum hoc animal, passionibus obnoxium, et corruptibile, et ingratum, atque inutile, non solum a morte et servitute diabolica eripuerit, sed etiam libertatem illi largitus sit, ut non solum nos liberos constituerit, sed in filios quoque adoptaverit : neque solum tribuerit adoptionis **24** munus, verum etiam sponsam et vocavit et fecerit, eodemque modo quo sponsus cum ea connubio junctus fuerit, atque innumerabilia dona sponsalia dederit, et cubile, et thalamum adornavit, et nudam induerit, et denique factus ipse sit sponsæ et amictus, et cibus, et potus, et via, et scutum, et vita, et lux, et resurrectio. Sed ego arenam, et pluviae guttas enumerare contendo, et cyatho mare dinetiri, qui divinæ humanitatis magnitudinem verbis conor explicare. Canticum igitur canticorum hic liber inscribitur, propterea quod majora Dei bonitatis genera nos edocet et maxime recondita

ἄφ' ἑαυτὸν ἐποίησατο, καὶ τὴν τῶν πάντων ἐκόντων ἀνεδήσατο βασιλείαν. Διὸ φησιν· « Ὑψώθησμαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψώθησμαι ἐν τῇ γῆ. » Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, « Πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας· ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως, ὅτι Κύριος ὕψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάσων τῆν γῆν. » Καὶ πάλιν· « Περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρὸν σου, δυνατέ. Τῇ ὠραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου ἔντεινον⁸, καὶ κατευοδοῦ, καὶ βασιλευε. » Καὶ αὖθις· « Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης, Κύριος κραταῖος καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ. » Ἐν μὲν οὖν τούτοις τοῖς ᾄσμασι τὴν νίκην τοῦ βασιλέως οἱ προφηταὶ διεξίστασι, καὶ ἐπὶ τῇ τῶν αἰχμαλώτων αὐτῶν ὁμνοῦσιν ἐλευθερίαν. Τὸ δὲ ἄσμα τῶν ᾄσμάτων τὸν γάμον αὐτοῦ διαγράφει, καὶ τὸν περὶ τὴν ὕμνην ἔρωτα διαγράφεται. « Νύμφη » δὲ προσαγορεύει τοὺς ἐν ἐκείνοις τοῖς ᾄσμασι τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγέντας, καὶ τῆς ἐλευθερίας τετυχηκότας, καὶ προσοικειωθέντας τῷ βασιλεῖ, καὶ ἄλυστον τῶν εὐεργεσιῶν τὴν μνήμην ἐσχηκότας, καὶ πολλὴν περὶ αὐτὴν εὐνοίαν καὶ στοργὴν ἐπιδεικνυμένους, καὶ διηνεκῶς αὐτῷ ἐπομένους· εἶτα, τῶν ἄνω δυνάμεων πυνθανομένων, « Τίς ἐστὶν ὁ βασιλεὺς δόξης⁹ ; » συνεῖναι ἱμερομένους, καὶ οὐδὲ πρὸς βραχὺ μόριον ἡμέρας χωρισθῆναι τοῦ σεσωκότος ἀνεχομένους. Τοῦτου χάριν ἄσμα τῶν ¹⁰ ᾄσμάτων καλεῖται τούτο τὸ βιβλίον, σηματούμενος τοῦ λόγου, ὡς ἐκεῖνα τὰ ᾄσματα διὰ τούτου τὸ ἄσμα γεγένηται, κάκεινα πρὸς τούτο ἄγει¹¹. « Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, καὶ ¹² θείας φιλοφροσύνης ὁ κολοφών, ἡ ἀρρήτος ἀγαθότης, ὁ ἀμέτρητος ἔλεος, ὁ ἀστάθμητος οἶκτος, ἡ ἀφραστός ἀγάπη, τὸ ἀνεχέσθαι τὸν ποιητὴν, καὶ πλάστην, καὶ δημιουργόν, καὶ Κύριον, καὶ Θεόν, καὶ Δεσπότην, καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντα, τὸ πῆλινον ¹³ τούτου ζῶον, καὶ πῆλινον, καὶ φθαρτὸν, καὶ ἀγνώμον, καὶ ἀχρηστον, μὴ μόνον ἀπαλλάξαι θανάτου, καὶ διαβολικῆς τυραννίδος, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίαν δωρήσασθαι, καὶ κατὰ τὴν ἐλευθέρου ἀποφῆναι, ἀλλὰ καὶ υἱοῦς καταστήσαι¹⁴. καὶ μὴ μόνον τῆς υἱοθεσίας δωρήσασθαι χάρισμα, ἀλλὰ καὶ ὕμνην προσαγορεύσαι τε καὶ ποιῆσαι, καὶ νυμφίῳ παραπλησίως συνερμοσθῆναι αὐτῇ, καὶ ἔδνα μυρία προσενεγκεῖν, καὶ νυμφῶνα καὶ θάλαμον προσυτρεπίσαι· καὶ γυμνὴν οὖσαν ἀμφιάσαι, καὶ γενέσθαι αὐτῇ περιβόλαιον, καὶ τροφὴν, καὶ πόμα, καὶ ὄδον, καὶ θυρεὸν, καὶ ζῶην, καὶ φῶς, καὶ ἀνάστασιν. Ἀλλὰ γὰρ φιλονεικῶ ψάμμον ἀριθμεῖν, ἢ ὑετοῦ σταγόνας, ἢ τὴν θάλασσαν κυάθῳ ¹⁵ μετρεῖν, τῆς θείας φιλοφροσύνης ἐπιπέσθαι λόγῳ τολμῶν. Διὰ τούτου τοίνυν ἄσμα τῶν ¹⁶ ᾄσμάτων προσαγορεύεται τὸ βιβλίον, ὡς τὰ μερίζω τοῦ ¹⁷ Θεοῦ ἀγαθότητος εἰδὴ διδάσκων

• Psal. XLVI, 2, 3. † Psal. XLIV, 4, 5. ‡ Psal. XXIII, 7, 8.

VARIAE LECTIONES.

⁸ ἔντεινον. cod. præm. καὶ. conf. t. I, p. 889. ⁹ δόξης. cod. præm. τῆς. ¹⁰ τῶν abest a cod. ¹¹ ἄγει. cod. λέγει. ¹² καὶ. cod. τῆς. ¹³ cod. πῆλινον. ¹⁴ καὶ—καταστήσαι des. in cod. ¹⁵ ψάμμον—κυάθῳ. des. in cod. ¹⁶ τῶν des. ibid. ¹⁷ τοῦ. cod. præm. τῆς.

ἡμᾶς, καὶ τὰ ἐνδότατα, καὶ ἄδύτα, καὶ ἁγίον ἄγια **A** atque arcana, et sanctissima divinæ humanitatis
τῆς θείας ἡμῖν φιλανθρωπίας ἀποκαλύπτων μυστή-
ρια ¹⁸.
mysteria nobis patefacit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

CAPUT I.

α΄. Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐ-
τοῦ. Ταῦτα ἡ νύμφη λέγει προσευχομένη τῷ τοῦ
νυμφίου Πατρὶ. Ἦκουσε γὰρ καὶ τῶν τῷ Ἀβραάμ
τῷ πατριάρχῃ δοθεισῶν ὑποσχέσεων, καὶ τῶν τοῦ
Ἰακώβ ἐν εὐλογίαις προβόησεων. Ἦκουσε καὶ τοῦ
μεγάλου Μωσέως περὶ αὐτοῦ προθεσπίσαντος· ἤκουσε
καὶ τῶν Ψαλμῶν τὸ κάλλος αὐτοῦ καὶ δύναμιν ¹⁹ δι-
ηγουμένων· « Ὁραῖος γὰρ, φησί, κάλλει παρὰ τοὺς
υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἐξεχύθη χάρις ἐν χεῖραί σου·
διὰ τοῦτο εὐλόγησά σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα. Περι-
ζῶσαι τὴν βομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ. **B**
Τῇ ὠραιότητι σου, καὶ τῷ κάλλει σου ἔντεινε ²⁰,
καὶ κατευοδοῦ, καὶ βασιλευ· ἔνεκεν ἀληθείας, καὶ
πραΐτητος, καὶ δικαιοσύνης. » Ἐδιδάχθη, ὅτι καὶ Θεὸς
ἔστι, καὶ Υἱὸς προαιώνιος οὗτος αὐτὸς ὠραῖος, καὶ
εὐπρεπής. « Ὁ θρόνος γὰρ σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα
τοῦ αἰῶνος· βάθρος εὐθύτητος ἡ βάθρος τῆς βασιλείας
σου. » Καὶ Ἦσατας δὲ βοᾷ· « Τίς οὗτος ὁ παραγενό-
μενος ἐξ Ἐδὼμ, ἐρήθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσὸρ;
οὗτος ὠραῖος ἐν στολῇ ²¹ μετὰ ἰσχύος. » Διδαχθεῖσα
τοῖνον τοῦ νυμφίου τὸ κάλλος, τὴν ῥώμην, τὸν πλοῦ-
τον, τὴν βασιλείαν, τὸ κράτος δὲ κατὰ πάντων ἔχει, τὸ
ἀίδιον, τὸ ἀνώλεθρον, τὸ ἀτσελεύτητον, ἱμεῖρεται ἰδεῖν
τε αὐτὸν, καὶ περιπτύξασθαι, καὶ τὰ πνευματικὰ
αὐτῷ ἀποδοῦναι φιλήματα. Ἀλλὰ μηδεὶς τῶν χαμαι-
ζήλων καὶ περιγελῶν ἀπὸ τῆς τῶν φιλημάτων προ-
σηγορίας πληττέσθω· σκοπεῖτω δὲ ὡς καὶ, ἐν τῷ μυ-
στικῷ καιρῷ, τοῦ νυμφίου τὰ μέλη δεχόμενοι, κατα-
φιλούμεν τε καὶ περιπτυσσόμεθα, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς
ἐπιθεμεν τῇ καρδίᾳ, καὶ οἰνοεὶ περιληψίην τινα
φανταζόμεθα νυμφικὴν, καὶ αὐτῷ συνεῖναι ἡγούμεθα,
καὶ αὐτὸν περιπτύσσεσθαι καὶ καταφιλεῖν, τῆς ἀγά-
πης ἐκβαλλούσης τὸν φόβον, κατὰ τὴν θεῖαν Γραφήν.
Ποθεῖ τοῖνον ἡ νύμφη ὑπ' αὐτοῦ φιληθῆναι τοῦ νυμ-
φίου, μονονοῦχι λέγουσα πρὸς τὸν τοῦτου Πατέρα·
Πέμψον μοι τὸν μονογενῆ σου Υἱόν, ὃ Δέσποτα
καὶ ²² Πάτερ· τοῦτο γὰρ μάλλον ἢ ἐκεῖνο θέλεις
ἀκούειν· πάλαι αὐτὸν ἀναμένω, πάλαι ποθῶ. Ἐκαμον
αὐτοῦ τὰς ἐπιστολάς δεχομένη διὰ πατριαρχῶν, διὰ
νομοθετῶν, διὰ προφητῶν· οὐκέτι φέρω τοῦ ἔρωτος
τὴν φλόγα· πῦρ ἐστὶ καίόμενον καὶ φλεγόμενον ἐν
τοῖς ἔγκάτοις μου. Διὰ πάντων μοι τῶν προφητῶν
ἐπισχελεῖται παραγίνεσθαι, καὶ οὐδέπω καὶ τῆμε-
ρον ἐμπεδῶσαι τὰς ὑποσχέσεις ἠθέλησεν. Ὑπίσχετό
μοι διὰ τοῦ Δαβὶδ, διὰ τοῦ Ἰερεμίου, διὰ τοῦ Ἠσαίου,
διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ, καὶ Ζαχαρίου, καὶ Δανιήλ, καὶ τῶν
λοιπῶν προφητῶν παραγίνεσθαι, καὶ τὸν γάμον

Vers. 1. *Osculetur me osculis oris sui.* Hæc loquitur sponsa, obsecrans sponsi Patrem. Audivit enim et promissa quæ facta sunt Abrahamo patriarchæ, et quæ prædicta fuerunt a Jacobo in benedictionibus. Audivit et magnum Moesen de sponso suo vaticinantem; et Davidem in Psalmis pulchritudinem ejus et potentiam sic enarrantem: « Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit tibi Deus in æternum. Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime; specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede, et regna. **25** Propter veritatem, et mansuetudinem et justitiam **b.** » Didicit hunc ipsum speciosum ac decorum sponsum et Deum esse, et Filium ante sæcula. « Sedes enim tua, o Deus, in sæculum sæculi: virga directionis, virga regni tui **b.** » Et Isaias clamat: « Quis est iste, qui venit ex Edom, rubor vestium ejus de Bosor? iste formosus in stola, cum fortitudine **i.** » Cum igitur sponsi pulchritudinem, robur, divitias, regnum, vim, quam in omnes habet, æternam, incorruptibilem, nullumque habituram finem, intellexerit, eum videre concupiscit, et in complexum ipsius ruere, atque illi oscula dare spiritualia. At ne quisquam humi depressus ac terræ affixus, osculorum vocabulo perturbetur: consideret potius, quemadmodum mystico tempore sponsi membra suscipientes, complectimur et osculamur, atque oculis cordi imponimus, et animo ac cogitatione quasi complexus quosdam nuptiales effugimus, et nos cum eo esse arbitramur, atque ipsum, charitate timorem foras mittente, ut cum sacra loquar Scriptura, nos amplexari putamus, et osculari. Avet igitur sponsa ipsum sponsum osculari, tantum non hisce verbis Patrem ipsum compellans: Mitte mihi unigenitum Filium tuum, o Domine et Pater, quando tu patris appellatione magis quam domini delectaris: nimis diu jam illum expecto, illum desidero. Laboravi epistolas ejus accipiens per patriarchas, per legislatores, per prophetas. Amplius ferre non possum amoris flammam. Ignis est ardens atque urens in visceribus meis. Per omnes prophetas mihi se venturum promisit: neque ad hunc usque **26** diem promissa perficere voluit. Pollicitus est mihi per Davidem, per Jeremiam, per Isaiam, per Ezechielem, et Zachariam, et Danielelem, et reliquos prophetas, se venturum ac nuptias con-

¹⁸ Psal. XLIV, 3-5. ¹⁹ ibid. 7. ²⁰ Isa. LXIII, 1.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ μυστήρια. In cod. sequitur interpretatio trium sanctorum Patrum, scilicet *Maximi, Nili ac Pselli.*
²⁰ δύναμιν. cod. præm. thy. ²¹ ἔντεινε. cod. præm. καί. P. 22, n. 6 erat ἔντεινον. ²² στολῇ. cod. addit βίβ. ²³ καὶ abest a cod.

fecturum esse. Nescio cur differat, cur me desiderio ardentem despiciat. Dixit mihi per Oseam: « Desponsabo te mihi in iustitia, et in iudicio, et in misericordia, et in miserationibus: et desponsabo te mihi in fide, et cognosces Dominum ». » Dixit mihi per Isaiam: « *Lamare, sterilis, quæ non paris, erumpe et clama, quæ non parturis: quoniam plures filii desertæ, quam ejus, quæ habet virum* ^k. » Exspecto per singulos dies desiderans ut mihi promissa persolvantur. Hæc innuit, dicens: « Osculetur me osculis oris sui. » Ac ne ex sensu nostro interpretemur, eorum quæ dicta sunt testem Paulum adducamus. Hic ad Hebræos scribens, et de fide sermonem institutum prosequens, hæc de Abrahamo loquitur: « Fide commoratus est in terra promissionis, tanquam in aliena, in tuguriis habitans cum Isaaco et Jacobo, cohæredibus promissionis ejusdem. Exspectabat enim fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor est Deus ^l. » Et post pauca: « Juxta fidem defuncti quasi omnes illi, non acceptis promissionibus, sed quasi e longinquo eas videntes, et salutantes, et confitentes se peregrinos et hospites esse super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam quærere. Et si quidem ipsius meminissent, **27** de qua exierunt, haberent utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem. Ideo non putavit Deum vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem ^m. Et de magno Mose, « Magis elegit, inquit, affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem: majores thesauro Ægyptiorum existimans divitias opprobrium Christi: oculos enim convertibat in remunerationem. Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis. Invisibilem enim tanquam videns sustinuit ⁿ. » Et de omnibus simul sanctis, qui in Veteri Testamento illustres exstiterunt, hæc dicit: « Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt promissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur ^o. » Quin et Dominus in sacris Evangeliiis hæc ad apostolos ait: « Multi prophetæ, et reges, et justi, cupierunt videre quæ videtis, et non viderunt: et audire quæ auditis, et non audierunt. Vestri autem beati sunt oculi, quia vident: et aures vestre, quia audiunt ^p. » Et cum Judæis disputans, dicebat: « Abraham pater vester cupivit, ut videret diem meum: vidit, et gavisus est. » Et Simeon senex responsum acceperat a Spiritu sancto, se non visurum mortem, nisi prius videret Christum Domini. Genitum itaque, et allatum ad templum

ἠ ἐπιτελέσειν. Οὐκ οἶδα δὲ ἀνθ' οὗ ²² μέλλει, καὶ περιορᾷ με ποθοῦσαν. Εἶπέ μοι διὰ Ὡσέ· « Καὶ μνηστεύσομαι ²³ σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἐλπί, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς, καὶ μνηστεύσομαι σε ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. » Εἶπέ μοι διὰ ²⁴ Ἡσαίου· « Εὐφράνῃθι, στεῖρα ἢ οὐ τέκνουσα, ῥήξον καὶ βόησον, ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μάλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα· καὶ ἀναμένω καθ' ἐκάστην ἡμέραν τυχεῖν ἐφιεμένη τῶν ὑποσχέσεων ²⁵. Ταῦτα αἰνίττεται λέγουσα· « Φιλημάτων με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ ²⁶. » Καὶ ἵνα μὴ ἀποφαντικῶς ²⁷ ἐρμηνεύσωμεν, φέρε μάρτυρα τῶν εἰρημένων τὸν μακάριον καλέσωμεν Παῦλον. Οὗτος Ἑβραῖος γράφων, καὶ περὶ ²⁸ πίστεως λόγον διεξίειν, τοιαῦτά φησι περὶ τοῦ Ἀβραάμ· « Πίστει παρώκησεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἀλλοτρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς· ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοῦ θεμελίου ἐχουσαν πόλιν, ἥς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός· καὶ μετὰ βραχέα· « Κατὰ πίστιν, φησὶν, ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαθόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτάς ἰδόντες, καὶ ἀσπασάμενοι, καὶ ὁμολογήσαντες ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοι εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς· οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγουσιν, ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσιν· καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον ἀφ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι· νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τούτέστι τῆς ἐπουρανίου· διὸ καὶ ²⁹ οὐκ ἐπαισχύνεται ὁ Θεὸς αὐτῶν καλεῖσθαι Θεός· ἠτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν. » Καὶ περὶ τοῦ μεγάλου Μωσέως φησὶν, ὅτι· « Μᾶλλον ἐίλετο συγκακοχειεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν· μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν Αἰγυπτίων θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ· ἀπέβλεψε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν. Πίστει κατέλιπεν Αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως· τὸν γὰρ ἀόρατον ³⁰ ὡς ὀρῶν ἐκαρτέρησε. » Καὶ περὶ πάντων δὲ ὁμοῦ τῶν ἁγίων, τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ διαπρεψάντων τοιαῦτά φησι· « Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον· τι προβλεψάμενοι, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν. » Καὶ Κύριος ³¹ δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις τοιαῦτα πρὸς τοὺς ἀποστόλους φησὶ· « Πολλοὶ προφήται, καὶ βασιλεῖς ³², καὶ δίκαιοι, ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· καὶ ἀκούσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. Ἵμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπουσι, καὶ τὰ ὧτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούει. » Καὶ πρὸς Ἰουδαίους δὲ διαλεγόμενος ἔλεγεν· « Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἔχαρη. » Καὶ Συμεὼν δὲ ὁ πρεσβύτερος ἐχρηματίσθη μὴ ἰδεῖν θάνατον, ἕως ἂν ἴδῃ τὸν Χρι-

^l Osee. II, 19, 20. ^k Isa. LIV, 1. ^l Hebr. XI, 9, 10. ^m Ibid. 15-16. ⁿ Ibid. 25, 26. ^o Matth. III, 16, 17. ^p Joan. VIII, 56.

VARIÆ LECTIONES.

²² οὗ. cod. δτου. ²³ cod. μνηστεύομαι. ²⁴ διὰ. cod. τὴν. ²⁵ cod. προσχέσειν. ²⁶ αὐτοῦ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ²⁷ cod. ἀποφαντικῶς. ²⁸ περὶ. cod. πραγμ. τῶν. ²⁹ καὶ· abest a cod. ³⁰ cod. ἀοράτως. ³¹ Κύριος. cod. πραγμ. ὁ. ³² καὶ βασιλεῖς abest l. c.

σὸν Κυρίου. Τεχθέντα τοίνυ, καὶ εἰς τὸν ναὸν ἀνε-
 γθόντα, δεξάμενός τε ἐν χερσίν, φησί· « Nūn ἀπο-
 λύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ βῆμά σου ἐν
 εἰρήῃ; ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ Σωτήριόν σου,
 ἡ ἰστούσασα κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν »
 καὶ τὰ ἐξῆς. Δῆλον τοίνυ, ὡς ταῖς θείαις ὑποσχέσει
 πιστεύοντες ἐπεθύμουν τῶν ἐπαγγελιῶν τὸ τέλος
 ἰδεῖν διὸ τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων εισάγει τὴν νύμφην
 λέγουσαν· « Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος
 αὐτοῦ. » Φιλημα δὲ νοούμεν οὐ στομάτων συνάφειαν,
 ἀλλ' εὐσεβοῦς ψυχῆς καὶ θεοῦ λόγου κοινωνίαν. Καὶ
 εἰσικεν ἡ νύμφη τοιοῦτόν τι λέγειν· Ἦκουσά σου τῶν
 λόγων διὰ γραμμάτων· ἐπιθυμῶ δὲ καὶ αὐτῆς ἀκου-
 σά σου τῆς φωνῆς· βούλομαι ἀμέσως ἐκ τοῦ στόμα-
 τος τῆν ἱερὰν δέξασθαι διδασκαλίαν, καὶ ταύτην τοῖς
 τῆς διανοίας μου καταφιλεῖν χειλέσιν. « Φιλησάτω
 με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ. » Ταῦτα τῆς
 νύμφης εἰρηκίας, εὐθύς ὁ νυμφίος ἐπιφαίνεται τῇ
 νύμφῃ, τὴν ὑπόσχεν ³³ ἐκείνην πληρῶν, ὅτι « Ἐτι
 λαλοῦσης ³⁴ σου, ἰδοὺ πάρειμι. » Αὐτῆ δὲ εὐθύς θεα-
 σαμένη τὸν ποθοῦμενον ἐκπλήττεται, αὐτοῦ καὶ θαυ-
 μάζει τοὺς μαστοὺς, καὶ τὴν εὐωδίαν, καὶ βοᾷ·

β. Ἄγαθοι ³⁵ μαστοὶ ³⁶ σου ὑπὲρ ὀνχοῦ, καὶ
 ὁσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντων ἀρώματα ³⁷. Ὅϊδα,
 φησί, τὰ ὑπὸ Μωσέως κατασκευασθέντα μύρα, τὸ τε
 ἔλαιον τῆς χρίσεως, καὶ τὸ θυμίαμα τῆς συνθέσεως·
 ἀλλὰ πάντων ἐκείνων τῶν ἀρωμάτων τὴ σὸν μύ-
 ρον ἔστιν εὐωδέστατον. Μύρον δὲ ἐνταῦθα καλεῖ τὴν
 πνευματικὴν χάριν, ἥς πλήρης ὑπάρχων, ἐκ τοῦ
 πληρώματος αὐτοῦ πᾶσιν ἡμῖν δέδωκεν. Διὸ καὶ ὁ
 μακάριος Παῦλος βοᾷ, ὅτι « Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν ^C
 ἐν τοῖς σωζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις· οἷς
 μὲν ὁσμὴ θανάτου, εἰς θάνατον· οἷς δὲ ὁσμὴ ζωῆς,
 εἰς ζωὴν. » Ἐὐὐὶ γὰρ τοῖς νεκροβόροις, τροφή μὲν ἔστι
 τὰ δυσώδη σώματα, τὸ δὲ μύρον ἔλαθρον ³⁸. Οὕτω
 τοῖς δυσωδέσι, καὶ τῇ δυσωδίᾳ τῆς ἁμαρτίας προσ-
 εδρεῦεν προσηρημένοις, ἠδίστη μὲν τῆς ἀκολασίας
 ἡ εὐωδία, βραβεῖα δὲ καὶ ἐπαχθῆς ἡ Χριστοῦ διδα-
 σκαλία· διὸ καὶ τὴν αὐθαίρετον αὐτοῖς θάνατον ἐπα-
 γει. « Αὐτῆ γὰρ ἔστι, φησὶ, κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἦλθεν
 εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν μάλλον οἱ ἄνθρωποι
 τὸ σκότος, ἢ τὸ φῶς. » Εἰκότως τοίνυ φησὶν ἡ
 νύμφη· « Καὶ ὁσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα τὰ
 ἀρώματα. » Καὶ οὐ λέγει, Τοῦ μύρου σου, ἀλλὰ, « Τῶν
 μύρων σου ³⁹ »· δεικνύουσα ὅτι πολλὰ καὶ μυρία
 χαρίσματα. « Ἐγὼ μὲν γὰρ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον,
 δέδοται ⁴⁰ λόγος σοφίας· ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ
 τὸ αὐτὸ Πνεῦμα· ἑτέρω δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεῦ-
 ματι· ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων· ἄλλω δὲ προ-
 φητεία· ἄλλω δὲ διακρίσεις πνευμάτων ⁴¹, ἄλλω δὲ
 γένη γλωσσῶν. » Διὰ τοῦτο οὐ λέγει, Ὅσμὴ μύρου
 σου, ἀλλὰ, « Ὅσμὴ μύρων σου. » Δείξασα τὰ πολλὰ
 καὶ ποικίλα χαρίσματα, διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἀπὸ μιᾶς

A manus in suas sumpsit, et dixit : « Nunc dimittis
 servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in
 pace. Quia viderunt oculi mei Salutare tuum : quod
 parasti ante faciem **28** omnium populorum, » et
 reliqua. Constat igitur, eos credentes divinis pro-
 missis ea ad finem producta videre concupivisse.
 Itaque Canticum canticorum sponsam inducit di-
 centem : « Osculetur me osculis oris sui. » *Oscu-
 lum* autem intelligimus, non oris cum ore, sed
 animæ piæ cum divino verbo conjunctionem : ut
 sponsa tale quidpiam dicere videatur : Verba tua
 per litteras audiivi, cupio autem et vocem ipsam
 audire : cupio sine medio ex ore ipso sacram do-
 ctrinam percipere, eamque mentis meæ labiis ex-
 osculari. « Osculetur me osculis oris sui. » Sponsæ
 hæc dicenti sponsus illico apparet, atque implet
 promissum illud : « Adhuc loquente te, ecce ad-
 sum ». » Sponsa vero sponsum optatum intuita,
 obstupescit, atque ubera ejus, et suavitatem odo-
 ris admiratur, et clamat :

VERS. 2. *Meliora sunt ubera tua vino, et odor
 unguentorum tuorum præstat omni aromati.* Nota,
 inquit, sunt mihi unguenta, quæ Moses confecit,
 et oleum unctionis, et thymiana compositionis :
 sed omnium illorum aromatum unguentum tuum
 est suavissimum. « Unguentum » hic vocat gra-
 tiam spiritualem, qua ille refertus, ex plenitudine
 sua nobis omnibus impertivit. Quamobrem clara
 voce beatus Paulus, « Christi bonus, inquit, odor
 sumus, in iis qui salvi fiunt, et in iis qui pereunt :
 aliis quidem odor mortis ad mortem, aliis autem
 odor vitæ ad vitam ». » Vulturibus enim qui
 vescuntur cadaveribus, cibum præbent **29** feten-
 tia corpora, unguentum vero infert illis perniciem.
 Sic hominibus impiis, seque in fæditate peccati
 volutantibus, teter libidinis odor est suavissimus.
 gravis autem ac molesta Christi disciplina : qua-
 propter et voluntariam ipsis mortem affert. « Hoc
 enim est, inquit, iudicium, quia lux venit in mun-
 dum, et dilexerunt magis homines tenebras, quam
 lucem ». » Merito igitur ait sponsa : « Et odor
 unguentorum super omnia aromata. » Non dicit,
 unguenti tui, sed « unguentorum tuorum : » indi-
 cans, multa esse munera gratiarum. « Alii enim,
 teste beato Paulo, datus est sermo sapientiæ, alii
 autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum,
 alii fides in eodem Spiritu, alii operatio virtutum,
 alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera
 linguarum ». » Propterea non dicit, odor unguenti
 tui, sed « odor unguentorum tuorum. » Ubi osten-
 dens multa et varia dona ac munera, docet, ea ab

¹ Luc. II, 29-31. ² Isa. LVIII, 9. ³ II Cor. II, 15. ⁴ Joan. III, 19. ⁵ I Cor. XII, 8-10.

VARIÆ LECTIONES.

³³ ἡ—ὑπόσχεν des. in cod. ³⁴ cod. λαλοῦντος. ³⁵ Ἄγαθοί. in textu τῶν Ὁ πατρῶν. ὅτι. ³⁶ μαστοὶ
 Hebr. amores. ³⁷ ἀρώματα. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ³⁸ cod. ἐλέθριον. ³⁹ ὑπὲρ—μύρων
 σου des. in cod. ⁴⁰ cod. δίδεται. ⁴¹ ἄλλα—πνευμάτων des. in cod.

uno eodemque fonte profluere. Ideo subjicit : A *προχέται* πηγῆς. Διὸ ἐπάγει· « Μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου ⁴³. » Οἱ γὰρ πολλοί, φησὶν, οὗτοι· καὶ διάφοροι κρουνοὶ, οἱ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εὐωδίας πληρώσαντες, μίαν ἔχουσι φλέβα καὶ πηγὴν, τὸ σὺν μύρον. « Ἐν αὐτῷ γὰρ κατέψαυσε πᾶν τὸ πληρωμα τῆς θεότητος, » καὶ αὐτὸς πάντα ὁμοῦ τὰ τοῦ Πνεύματος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ὑπεδέξατο δῶρα. Διὸ καὶ Ἡσαίας βοᾷ· « Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης αὐτοῦ ⁴⁴ ἀναθήσεται· καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτῷ ⁴⁵ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλήs καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας· καὶ ⁴⁶ πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν. Διὰ τοῦτο λέγει· « Μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σοι· » καὶ οὐ λέγει· « μύρον » ἀπλῶς, ἀλλὰ « ἐκκενωθὲν. » Καθάπερ γὰρ τὸ μύρον ἐν ἀγγελίῳ κεκρυμμένον, κεκρυμμένην ἔχει καὶ τὴν εὐοσμίαν, εἰ δὲ προχυθεῖ, καὶ αὐτὴν ἀναπλήσει τὸν ἀέρα· οὕτως ὁ Δεσπότης Χριστὸς, πρὸ μὲν τοῦ πάθους ὀλίγοις ἦν γινώριμος· ἐπειδὴ δὲ τὸν σταυρὸν ὑπέμεινε, καὶ τὸν θάνατον, καὶ οἶονε διηνοίγη ⁴⁷ τὸ τοῦ σώματος ἄγγος, πληρεῖς μὲν εὐθύς οἱ μακάριοι ἀπόστολοι τῆς εὐοσμίας ἐκείνης ἐγένοντο· δραμόντες δὲ, γῆν καὶ θάλασσαν περιουστήσαντες, καὶ τὸ κήρυγμα πᾶσι διαπορθμεύσαντες, ἅπασαν τὴν οἰκουμένην τῆς εὐοσμίας ἐπλήρωσαν. Διὰ τοῦτο φησὶν ἡ νύμφη· « Μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σοι. » Ἄρχει γὰρ ἡ Χριστοῦ προσωποποιήσας οἶονε μυρίσαι καὶ εὐωδίας ἀπάσης ἐμφορῆσαι τῶν εὐσεβῶν τὰς ψυχάς. Εἰ δὲ βούλη καὶ μυστικώτερον νοῆσαι, ἀνάμνησον σεαυτὸν τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας, ἐν ἧ ὁ τελοῦμενοι, μετὰ τὴν ἀρνήσιν τοῦ τυράννου, καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ὁμολογίαν, οἶονε σφραγιδᾶ τινὰ βασιλικὴν δέξονται τοῦ πνευματικοῦ μύρου τὸ χρίσμα· ὡς ἐν τύπῳ τῷ μύρῳ τὴν ἀράτην τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριν ὑποδεχόμενοι ⁴⁸.

Ideo adolescentulæ dilexerunt te. (VERS. 3.) Traxerunt te, post te ad odorem unguentorum tuorum currentes. Hanc, inquit, unguenti tui, hoc est, divinæ ac salutiferæ doctrinæ tuæ fragrantiam 31 percipientes animæ adolescentes ac strenuæ (has enim adolescentulæ appellat), amore tuo sic incense sunt, ut te ad se traxerint, et post te ita secutæ sint, ut cursu id fecerint, ne relinquerentur, neve se jungerentur a dilecto suo. Hunc autem cursum explicat etiam beatus Paulus, « Curro, inquit, si quo modo comprehendam, siquidem etiam comprehensus sum. » Et alibi : « Sic, inquit, currite, ut comprehendatis. » Et alio loco : « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidei servavi. » Animæ igitur strenuæ ac virili sensu præ-

Διὰ τοῦτο νεάνιδες ἠράπησάν σε. (στιχ. γ'.) Ἐλκυσάν σε, ὀπίσω σου εἰς ὁσμὴν μύρου σου δραμοῦσαι ⁴⁹⁻⁵⁰. Ταύτης, φησὶ, τῆς εὐοσμίας τοῦ μύρου σου, τουτέστι τῆς θείας καὶ σωτηριώδους σου διδασκαλίας, ἀντιλαμβάνόμεναι αἱ νεανικαὶ καὶ ἀνδραῖαι ψυχὰι (ταύτας γὰρ νεάνιδας ὁ λόγος καλεῖ), οὕτως σε θερμοῦς ἠγάπησαν, ὡς ἔλκυσαν σε πρὸς ἑαυτὰς, καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσαι, ἀλλὰ καὶ σὺν δρόμῳ τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα μὴ ἀπολειφθῶσι, μηδὲ χωρισθῶσι τοῦ ποδομένου. Ἀλλοὶ δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τοῦτον τὸν δρόμον, λέγων· « Τρέχω εἰ γὰρ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατέληφθην. » Καὶ πάλιν· « Οὕτως, φησὶ, τρέχετε, ἵνα καταλάβητε. » Καὶ ἐτέρωθι· « Τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγωνίσμαί, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν ἐτήρηκα. » Τρέχουσι τοίνυν αἱ νεανικὸν φρόνη-

† Coloss. II, 9. ‡ Isa. XI, 1, 2. † Philipp. III, 12. † I Cor. IX, 24. † II Tim. IV, 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁴³ Μύρον—ὄνομά σου. *Hebr.* sicut oleum effunderis nomine tuo. ⁴⁴ σου. cod. σοι, quæ lectio pagina proxima lin. 5 et 21 obvia est. ⁴⁵ αὐτοῦ des. in cod. αὐτόν. ⁴⁶ καὶ abest a cod. ⁴⁷ διηνοίγη des. in cod. relicto spatio. ⁴⁸ ὑποδεχόμενοι. codex e superioribus repetit ista, μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σοι. ⁴⁹⁻⁵⁰ Ἐλκυσάν—δραμοῦσαι. *Hebr.* Trahe me post te, et curremus. *Symm.* ἔλκε με. *Aqu.* ἔλκυσόν με μύρου σου δραμοῦσαι. *Recepta lectio* h. l. est μύρων σου δραμοῦμεν.

μα κεκτημένα ψυχαί, καὶ τὸν ἄβρὸν καὶ ὕβρὸν καὶ χαῦνον βίον διαφυγοῦσαι, καὶ τὸν πόνον ἀντὶ τρυφῆς προσέλθμεναι, ὀπίσω τοῦ νυμφίου θεληγόμεναι καὶ καλούμεναι¹¹ τῇ εὐωδίᾳ τοῦ μύρου, καὶ οἶονεὶ ἀρρήτῳ δεσμῷ κατεχόμεναι. Ταῦτα μὲν οὖν ἡ νύμφη, μηδέπω τοῦ νυμφῶνος ἀξιοθεῖσα, πρὸς τε τὸν τοῦ νυμφίου Πατέρα, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν νυμφίον ἐληλυθότα πρὸς αὐτὴν διεξέρχεται. Ἀξιοῦται δὲ καὶ τῆς παστάδος, καὶ τῶν τοῦ νυμφίου θαλάμων τε καὶ ταμειῶν, καὶ σεμνομένη πρὸς τὸν οἶκετον λέγει χορὸν· « Εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμειὸν αὐτοῦ, » τούτέστι, τὰ κεκρυμμένα αὐτοῦ ἀπεκάλυψέ μοι βουλευματα· τὸ μυστήριον τὸ ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν ἐγνωρίσέ μοι· τοὺς θησαυροὺς, τοὺς σκοτεινοὺς, καὶ ἀποκρύφους, καὶ ἀοράτους, ἀνέφεξέ μοι, κατὰ τὴν τοῦ Ἡσαίου προφητείας. Καὶ τοῦτο ἔστιν ἀκριβέστερον ἐκ τῶν ἱερῶν Ἐσραηλιῶν μαθεῖν, ἥνικα ὁ Δεσπότης Χριστὸς, τοῖς μὲν Ἰουδαίοις ἐν παραβολαῖς διελέγετο, τοῖς δὲ ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς ἀπεκάλυπτε τῶν παραβολῶν τὴν διάνοιαν, λέγων· « Ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας, ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται. Καὶ ταμειὸν ἔσθ' ὁ Κύριος τὴν διάνοιαν προσαγορεύει, λέγων· « Σὺ δὲ ὅταν προσεύχη, εἰσελεῖς εἰς τὸ ταμειῖόν σου, καὶ πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου ὡς ἐν τῷ κρυπτῷ¹². » « Εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμειὸν αὐτοῦ. » μονουοῦχι λέγουσα μετὰ τοῦ μακαρίου Παύλου, ὅτι « Ἄ ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἤτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἁγαπῶσιν¹³ αὐτόν· ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Ἡμεῖς γὰρ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. » — « Εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμειὸν αὐτοῦ. » Ἀναγκαῖον ζητήσασιν τίνος ἕνεκεν μόνη ἡ νύμφη εἰσάγεται, αἱ δὲ νεάνιδες οὐκ εἰσάγονται, ἀλλ' ἔξω ἔστηκυφαί, τὴν νύμφην εἰσελθοῦσαν ἀναμένουσαι· καὶ ἐξελθούσης καὶ διηγησαμένης πῶς εἰσήγαγεν αὐτὴν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμειὸν αὐτοῦ, ἐπάγουσιν· « Ἀγαλλισάομεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν σοί. Ἀγαπήσομεν μαστούς σου¹⁴ ὑπὲρ οἶνον. Εὐθύτης ἠγάπησέ σε¹⁵. » Οὐ πάντες οἱ πεπιστευκότες, τῆς ἰσῆς ἀξίας ὑπάρχουσι. « Πολλοὶ γὰρ μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ μου, » φησὶν ὁ Χριστὸς, τούτέστιν, ἀξιωμάτων διαφοραί. Ἄλλο γὰρ τάγμα πατριάρχων, καὶ ἄλλο προφητῶν· ἄλλο ἀποστόλων, καὶ ἄλλο¹⁶ μαρτύρων· ἄλλο τῶν ἐν παρθενίᾳ διαπρεψάντων¹⁷, καὶ ἄλλο τῶν τοῦ γάμου ζυγὸν ἐνώμιος ὑπελθόντων· ἄλλο τῶν ἐν πλοῦτι τὸν Θεὸν θεραπευσάντων, καὶ πιστῶν οἰκονόμων γεγεννημένων, καὶ ἄλλο τῶν τῆς πενίας τὰ τοικίλα παθήματα καρτερώς ὑπενεγκάντων· ἄλλο τῶν τὴν πολιτικὴν ὁρετὴν μετιόντων, καὶ ἄλλο τῶν ἐν ἔρεσι διαιωμένων, καὶ τῇ θεῷ θεωρίᾳ μόνῃ προσέχειν προαιρου-

ditæ, vitæque voluptatem et lasciviam atque desidiam fugientes, et laborem deliciis anteponentes, post sponsum currunt, unguenti fragrantia illectæ atque attractæ, ac veluti vinculo quodam inexplicabili colligatæ. Sponsa igitur, nondum ad nuptias admissa, sponsi Patrem, et sponsum ipsum ad se profectum his alloquitur. Ad nuptias autem, et sponsi thalamum, et cubiculum admittitur: et gloriosa his cœtum suum sic affatur: « Introduxit me rex in cubiculum suum, » id est, recondita mihi consilia sua patefecit: mysterium et generationibus mihi indicavit; thesauros abditos et absconditos atque invisibiles aperuit mihi, secundum Isaia prophetiam^b. Et hoc ex sacris Evangeliiis clarius licet intelligere, ubi Christus Dominus ad Judæos in parabolis loquitur, sanctis autem discipulis suis³² parabolarum sensum exponit, Vobis, inquit, datum est nosse mysteria regni, illis autem non est datum^c. Porro « cubiculum » Dominus sensum vocat dicens: « Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, et ora ad Patrem tuum, qui est in abscondito^d. » — « Introduxit me rex in cubiculum suum. » Propemodum dicens cum beato Paulo: « Quæ oculis non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se: nobis autem Deus revelavit per Spiritum suum. » — « Nos enim sensum Christi habuimus^e, in quo omnes sunt thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi^f. » — « Introduxit me rex in cubiculum suum. » Non alienum est quæ-rere, cur sola sponsa introducatur, adolescentulæ autem non item. Foris enim stantes, sponsam ingredientem operiuntur, eaque egredientem, atque enarrantem, quo modo rex ipsam introduxerit in cubiculum suum, adjiciunt: « Exsulemur, et lætemur in te. Diligemus ubera tua magis quam vinum. Rectitudo dilexit te. » Non omnes qui crediderunt sunt in eodem dignitatis gradu. « Multæ enim, dicit Christus, mansiones sunt apud Patrem meum^g, » hoc est, multæ dignitatum differentiæ. Nam alius est ordo patriarcharum, alius prophetarum, alius apostolorum, alius martyrum, alius virginitatis decore præstantium, alius matrimonii jugum legitime subeuntium, alius inter divitias Deo³³ servientium fideliumque dispensatorum, alius paupertatis varias ærumnas fortiter sustinentium, alius civilem excellentium virtutem, alius in montibus devotentium, ac soli divinæ contemplationi vacantium. Atque in his ipsis vitæ generibus multa discrimina reperiuntur, cum ardentius alii, alii remissius, alii accuratius, alii negligentius munera sua obeant. Quod quidem vel ex Domini parabola facile possu-

^b Isa. XLV, 3. ^c Matth. XIII, 11. ^d Matth. VI, 6.

^e I Cor. II, 9, 10, 16. ^f Coloss. II, 3. ^g Joan. I, 2.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ cod. κηλούμεναι. ¹² κρυπτῷ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ¹³ ἁγαπ. cod. præm. τοῖς. ¹⁴ ἁγαπ. μαστούς σου. *Hebr.* commemorabimus amores tuos. ¹⁵ εὐθύτης. *Hebr.* rectitudines, sc. qui recti sunt. ¹⁶ cod. ἄλλων. ¹⁷ ἄλλο — διαπρεψάντων des. in cod. relicto spatio.

mus perspicere. Cum enim decem virgines introducat, quinque ex illis prudentes, et quinque fatuas nominat. Atque illas quidem ad nuptias introducit : his autem ocludit fores. Respondet quidem ipsis, virginitatem honorans, sed non immittit eas propter inertiam in reliquis virtutibus excolendis. His ita constitutis, per sponsam intelligamus animas illas, quæ omnibus sunt expolitæ virtutibus : per adolescentulas vero quæ sponsam comitantur, eas quæ sponsum quidem diligunt, atque illum sequi student, sponsæ tamen perfectionem nondum sunt assecutæ. Hæc autem ita se habere testatur Spiritus sanctus, similia dicens in psalmo quadragesimo quarto. Cum enim commemorasset sponsi pulchritudinem, et gratiam in labiis diffusam, et benedictionem æternam, et formidabilem armaturam, et hostium internecionem, et populum, qui jam erant captivi, observantiam atque adorationem, regiumque ipsius solium ac sempiternum, et regni insignia illa, justitia et æquitate decorata, atque humanam præterea virtutem, quam **34** excoluit, « cum in forma Dei existens, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens ^b, » itemque unctionem illam secundum hominem factam, et munera a Magis oblata, subjicit : « Astitit regina a dexteris tuis, in vestitu deaurato, circumamicta, variegata ⁱ. » Et reginam quidem vocat animas in virtute perfectas (quandoquidem et Paulus ait : « Si sustinemus, simul etiam regnabimus ^j ; ») vestitum autem deauratum et varium, ipsa Spiritus diversa dona. Tum ipsi consilium dat : « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi tui, et domus patris tui : et concupiscet rex decorem tuum ^k. » Neque vero solum ostendit se illi necessitudine conjunctum propter humanitatem, sed etiam Dominum ac principem ipsius esse propter absconditam divinitatem ; eamque admonens immensæ benignitatis suæ, « Quoniam ipse est, inquit, Dominus et Deus tuus, et adorabis eum ^l. » Illi etiam haud ita multo post prædicat, fore ut a regibus et principibus adoretur. « Vultum tuum, inquit, deprecabuntur omnes divites populi ^m. » Ecclesiæ porro vultus specie quidem quæ cernitur est, dignitas sacerdotalis, intelligentia vero est ipse sponsus, qui caput Ecclesiæ fieri dignatus est, ut testatur Apostolus ⁿ. Deinde absconditam ejus gloriam exponit. « Omnis enim gloria filia regis intus ^o. » Quoniam, ut beatus Paulus ait : « Vita nostra **35** abscondita est cum Christo in Deo ^p : » in hac autem vita omnes, qui pie vivere volunt in Christo, persecutionem pa-

Α μένων. Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ τοῦτοις τοῖς τάγμασι ^{αα} πολλὰς ἔστιν εὐρεῖν τὰς διαφοράς · τῶν μὲν θερμότερον, τῶν δὲ χαιυρότερον μετιόντων ἃ μετῆλασι · καὶ τῶν μὲν σπουδαιότερον, τῶν δὲ ἀμελέστερον. Καὶ τοῦτο ἔστιν εὐρεῖν καὶ ἐκ τῆς τοῦ Κυρίου παραβολῆς. Δέκα γὰρ παρθένους εἰσάγων, τὰς μὲν πέντε λέγει φρονίμους, τὰς δὲ πέντε μωράς · καὶ τὰς μὲν ἀξιοὶ τοῦ νυμφῶνος, ταῖς δὲ ἀποκλείει τὰς θύρας · καὶ ἀποκρίνεται· μὲν αὐταῖς, τὴν παρθενίαν τιμῶν, οὐκ ἀξιοὶ δὲ τῆς εἰσόδου, διὰ τὴν περὶ τὰς ἕλλας ἀρετὰς βραθυμίαν. Ἐπειδὴ τοίνυν οὕτω ταῦτα διευκρινισάμεθα, νοφσωμεν νύμφην μὲν εἶναι τὰς ἐν ἀπίσταις ταῖς ἀρεταῖς τετελειωμένας ψυχὰς, νεάνιδας δὲ ταύτη ἐπομένας, τὰς ἀγαπῶσας μὲν τὸν νυμφίον, καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ σπουδαζούσας, τὴν τελειότητα δὲ τῆς νύμφης οὐδέπω μιμησαμένας. Καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, μαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ μὲν ψαλμῷ τὰ ὁμοία λέγον. Διηγησάμενον γὰρ τοῦ νυμφίου τὸ κάλλος, καὶ τὴν ἐν τοῖς χεῖλεσι χάριν, καὶ τὴν αἰώνιον εὐλογίαν, καὶ τὴν φοβερὰν παντευχίαν, καὶ τῶν πολεμίων τὸν θλεθρον, καὶ τῶν πάλοι αἰχμηαλώτων λαῶν τὴν ὑπόπτωσιν καὶ προσκύνησιν, τὸν βασιλικὸν αὐτοῦ καὶ αἰώνιον θρόνον, καὶ τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας, τὰ τῇ δικαιοσύνῃ κεκοσμημένα · πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ τὴν ἀνθρωπεῖαν ἀρετὴν, ἣν μετελήλυθεν, ἢ ἡνίκα ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγγήσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφῆν δούλου ^{αα} λαθῶν · ἢ πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ τὴν χριστὴν τὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον γεγεννημένην, καὶ τὰ δῶρα τὰ ὑπὸ τῶν Μάγων ^{αα} προσενεχθέντα, παράγει · « Παρέστη ἡ Βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχύρῳ περιβεβλημένη, πεποικιλημένη. » Καὶ βασίλισσαν μὲν καλεῖ τὰς τετελειωμένας ἐν ἀρετῇ ψυχὰς, ἐπειδὴ καὶ Παῦλος οὕτω λέγει· « Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν · » ἱματισμὸν δὲ διάχρυσον καὶ ποικίλον, τὰ αὐτὰ τοῦ Πνεύματος ποικίλα χάρισματα. Εἶτα καὶ συμβουλήν αὐτῇ προσφέρει· « Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλίνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. » Δείκνυσαι δὲ ἑαυτὸν ^{αα} ὁ μόνον αὐτῆς συγγενῆ ὄντα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ καὶ Κύριον καὶ Δεσπότην κατὰ τὴν κεκρυμμένην θεότητα · καὶ τῆς ἀββήτου φιλανθρωπίας αὐτὴν ἀναμιμνήσκων, φησὶν, « Ὅτι αὐτὸς ἐστὶ Κύριος καὶ Θεὸς σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. » Προαγορεύει αὐτῇ καὶ τὴν οὐκ εἰς μακρὰν θεωμένην παρὰ τε βασιλέων καὶ ἀρχόντων προσκύνησιν. « Τὸ πρόσωπόν σου γὰρ, φησὶ, λιτανεύσουσι πάντες ^{αα} οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ. » Πρόσωπον δὲ τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ μὲν τὸ ὁρώμενον, τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα, κατὰ δὲ τὸ νοούμενον, αὐτὸς ὁ νυμφίος, ὁ κεφαλή αὐτῆς γεγενῆσθαι ἀξιώσας, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φω-

^b Philipp. II, 6, 7. ⁱ Psal. XLIV, 9. ^j II Tim. II, 12. ^k Psal. XLIV, 11, 12. ^l ibid. ^m ibid. 15. ⁿ Ephes. V, 25. ^o Psal. XLIV, 14. ^p Coloss. III, 3.

VARIÆ LECTIONES.

^{αα} cod. πράγμασι. ^{αα} δούλου abest a cod. relicto spatio. ^{αα} μάγων cod. γάμων ex errore librarii. ^{αα} ἑαυτὸν abest a cod. ^{αα} πάντες des. ibid.

νήν. Εἶτα τὴν κεκρυμμένην αὐτῆς διηγεῖται δόξαν.
 « Πᾶσα γὰρ ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν. »
 Ἐπειδὴ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, « Ἡ ζωὴ ἡμῶν
 κέκρυπται· σὺν τῷ Χριστῷ ἐν ⁶³ τῷ Θεῷ. » κατὰ δὲ
 τὸν παρόντα βίον πάντες οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν
 Χριστῷ Ἰησοῦ διωχθήσονται. Διὸ καὶ ὁ μακάριος
 Παῦλος βοᾷ· « Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμεν ἐν
 Χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἐσμεν. » Διὰ
 τοῦτο μὲν φησι· « Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ
 βασιλέως ἔσωθεν ἐστίν ⁶⁴, ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς
 περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. » πάλιν κροσσωτὰ
 χρυσᾶ καὶ ποικίλα τὰ διάφορα λέγων χαρίσματα.
 Τούτοις γὰρ ἐπιφέρει· « Ἀπενεχθήσονται τῷ βασι-
 λεῖ παρθέναι ὅπως αὐτῆς· αἱ πλησίον αὐτῆς· ἀπ-
 ενεχθήσονται σοι ⁶⁵, ἀπενεχθήσονται ἐν εὐφροσύνῃ καὶ
 ἀγαλλίασει· ἀχθήσονται· εἰς ναὸν βασιλέως. » Εὐδρι-
 λον τοῖνον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς οἱ μὲν φθάσαντες
 εἰς ἀνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας, κατὰ τὸν μα-
 κάριον Παῦλον, καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν τελειότητα κτη-
 σάμενοι, νόμφη προσαγορεύονται· οἱ δὲ μὴ ⁶⁶ τὴν
 κλεινότητα φθάσαντες, ἀλλὰ τούτων ὑποδεέστεροι
 τυγχάνοντες, οἶόν τινες νεάνιδες ἀκολουθοῦσι τῇ
 νόμφῃ, πᾶσαν εὐνοίαν καὶ φιλοστοργίαν περὶ τε αὐ-
 τὴν καὶ τὸν νυμφίον ⁶⁷ ἐπιδεικνύμεναι ⁶⁸. « Εἰσ-
 ἤνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμίειον αὐτοῦ. Ἀγαλλια-
 σάμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν σοί. » Οὐ γὰρ ζηλοτυποῦσιν,
 οὐδὲ φθονοῦσιν ⁶⁹, ἔξω μείνασαι, καὶ μηδέπω τῆς πα-
 στάδος τυχοῦσαι· ἀλλ' εὐφραίνονται, καὶ ἀγαλλιώνται,
 καὶ γάνυνται· ἐπὶ τῇ τιμῇ τῆς νόμφης, καὶ ἀρκοῦνται
 τῷ τῆς ἡδίστης αὐτῆς ἀπολαύειν φωνῆς. Διὸ ἐπάγου-
 σιν· « Ἀγαπήσομεν μαστοῦς σου ὑπὲρ οἶνον. » Καὶ
 ὅπερ αὐτὴ τῷ νυμφίῳ ἔφη, τοῦτο αὐτὰι τῇ νόμφῃ
 φασι, διὰ τὴν περὶ αὐτὴν εὐνοίαν ⁷⁰ καὶ στοργὴν, τοῦ
 νυμφίου τὴν εὐνοίαν ἐπισπώμεναι. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ
 Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις· « Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ
 δέχεται· » καὶ, « Ὅς ἂν ποτίσῃ ποτήριον ψυχροῦ
 ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ,
 ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. »
 Μαστοῦς δὲ πάλιν τῆς νόμφης αἱ νεάνιδες καλοῦσι
 τοὺς τῆς διδασκαλίας κρουνοὺς, τοὺς ἀπάσις ταῖς
 ἡλικίαις τὰ πρόσφορα προχέοντας νάματα· καὶ ὑπ-
 ισχοῦνται ἀγαπήσειν τῆς νόμφης τοὺς μαστοῦς ὑπὲρ
 πᾶσαν ἀνθρωπίνην εὐφροσύνην. Τοῦτο γὰρ τροπικῶς
 ὁ οἶνος ὀνομάζεται, ὁ εὐφραίνων καρδίαν ἀνθρώ-
 που. Ἔστι δὲ ταῦτα καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν ⁷¹ τῇ
 Νέῃ Διαθήκῃ γεγεννημένα καταμαθεῖν, καὶ καθ' ἑκά-
 στην δὲ ἡμέραν γινόμενα θεάσασθαι. Ἐν μὲν γὰρ τῇ
 Παλαιᾷ τοῖς προφήταις ὁ θεὸς ἀποκαλύπτων τὰ μέλ-
 λοντα, δι' αὐτῶν τοὺς τῆς νικητικᾶς ἀνθρώπου· τὸ θεῶν
 ἐδίδασκε. Καὶ οἱ μὲν τῶν ταμίειον καὶ ἀποκρύφω
 ἀπῆλθον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξιόντες ἔλεγον τοῖς ἀνθρώ-
 ποις τὰ ἀποκαλυπτόμενα καὶ ⁷² δηλοῦμενα. Διὸ καὶ
 ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεόν φησι· « Τὰ ἀθήλα καὶ τὰ κρύ-

tientur. Hinc quoque idem beatus Apostolus clamat :
 « Si in hac tantum vita sperantes sumus in Christo, mi-
 serabiliores sumus omnibus hominibus. » Propterea
 dicit : « Omnis gloria filiae regis intus est, in fimbriis
 aureis, circumamicta, variegata ; » Umbrias rursus
 aureas et varias, diversa intelligens gratiarum
 dona. Subjungit enim : « Afferentur regi virgines
 post eam ; proximi æjus afferentur tibi ; adducentur
 in lætitia et exultatione ; adducentur in templum
 regis. » Ex iis quæ dicta sunt, apparet, eos qui
 evaserunt in virum perfectum, qui venerunt ad
 mensuram ætatis, ut beatus ait Paulus ⁶³, quique
 virtutis perfectionem adepti sunt, sponsam appel-
 lari ; qui vero nondum perfectionem sunt conse-
 cuti, atque illis sunt inferiores, eos tanquam adol-
 lescentulas quasdam sponsam comitari, omnem be-
 nevolentiam atque amorem tum erga ipsam, tum
 erga sponsum indicantes. « Introduxit me rex in
 cubiculum suum : exultemus et lætemur in te. »
 Non enim æmulantur, non invident, dum foris
 manent, nec in thalamum admittuntur : sed propter
 honorem sponsæ lætantur et exultant, et gaudio
 triumphant, præclareque secum agi putant, quod
 jucundissima ipsius voce perfruantur. Itaque « Dil-
 ligemus, inquirunt, ubera tua magis quam vinum. »
 Et quæ verba sponsa dixit sponso, ea ipsæ dicunt
³⁶ sponsæ, ex sua in illam benevolentia et amore
 sponsi amorem ac benevolentiam haurientes. Chris-
 tus enim ad apostolos : « Qui vos, inquit, susci-
 pit, me suscipit ⁶⁴ ; » et : « Quicumque potandum
 dederit calicem aquæ frigidæ uni ex parvulis istis,
 qui in me credunt, amen dico vobis, non perdet
 mercedem suam ⁶⁵. » Sponsæ ubera rursus adol-
 lescentulæ appellant disciplinæ fontes, ex quibus lati-
 ces omnibus ætatibus utiles emanant. Pollicentur
 autem se sponsæ ubera magis, quam omnem huma-
 nam lætitiā dilecturas. Id enim allegorice vi-
 num dicitur, quod hominis cor exhilarat. Hæc
 autem tum in Veteri et Novo Testamento facta esse
 novimus, tum singulis diebus fieri perspicimus.
 Deus enim in Veteri Testamento prophetis futura
 patefaciens, per ipsos hominibus, qui tunc vivebant,
 rectam vivendi rationem ostendebat. Et prophetæ
 quidem ipsi cubiculis et arcanis Dei fruebantur,
 atque exeuntes mortalibus ea, quæ sibi patefacta
 declarataque fuerant, indicabant. Quapropter et
 David Deo, « Abstrusa, inquit, et occulta sapientiæ
 tuæ manifestasti mihi ⁶⁶. » Qui vero per prophetas
 divinæ cognitionis aquis irrigabantur, prophetis ut
 Dei atque hominum internuntiis animum adhibebant :
 apostoli quoque divino Numine afflati, pietatis
 nuntium per omnes homines pervagantes pro-
 mulgarunt. Atque apostoli quidem Domini frue-

⁶³ II Tim. III, 12 ; I Cor. XV, 19. ⁶⁴ Psal. XLIV, 14, 15. ⁶⁵ Ephes. IV, 13. ⁶⁶ Math. X, 40. ⁶⁷ Marc. IX, 41. ⁶⁸ Psal. CIII, 15. ⁶⁹ Psal. I, 6.

VARIÆ LECTIONES.

⁶³ ἐν abest a cod. ⁶⁴ ἐστὶν des. ibid. ⁶⁵ ἀπ. σοι. e cod. supp. ⁶⁶ cod. μηδέπω. ⁶⁷ νυμφίον. codd. add. αὐτῆς. ⁶⁸ ἐπίδ. In cod. sequi. expositio trium Patrum. ⁶⁹ φθον. cod. φρονοῦσιν. ⁷⁰ εὐνοίαν. cod. διάνοιαν. ⁷¹ ἐν abest a cod. ⁷² καὶ. cod. ἦ.

bantur cubiculis, apostolorum autem auditores ex fontibus apostolicis, tanquam ex uberibus quibusdam, doctrinam **37** omni vino ac lætitia suaviorem hauriebant. Hoc item tempore Ecclesiæ doctores divinos latices populo subministrant tanquam ex reconditis quibusdam cellis. Qui autem fruitur illis, tanquam ex uberibus spirituale attrahit alimentum, idque omni humana oblectatione jucundius arbitrat. Idcirco et in Canticis sponsa, « Introduxit me rex, inquit, in cubiculum suum. » Adolescentulæ vero respondent: « Exsultemus et lætemur in te. » Et pollicentur, dicentes: « Diligemus ubera tua magis quam vinum: » causamque afferunt: « Rectitudo dilexit te. » Si enim suavis et rectus est Dominus, ut ait David ¹, et virga rectitudinis virga regni tui ², et ob id te dilexit, decet et nos ex te **B** pendere, et assidue insistere, et tuis uberibus frui. Tum rursus loquitur sponsa:

σοί · » καὶ ὑπισχνούνται λέγουσαι · « Ἀγαπήσομεν μαστούς σου ὑπὲρ οἶνον · » καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσιν · « Εὐθύτης ἡγάπησέ σε. » Εἰ γὰρ « χρηστὸς καὶ εὐθύς ὁ Κύριος, κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ, καὶ βᾶδος εὐθύτητος ἡ βᾶδος τῆς βασιλείας σου, καὶ διὰ τοῦτο ἡγάπησέ σε · » προστίκει καὶ ἡμᾶς ἐξηρητῆσθαι σοῦ ³ καὶ διηνεκῶς προσεδρεύειν, καὶ τῶν σῶν ἀπολαύειν μαστῶν. Ἐἴτα πάλιν ἡ νύμφη φησὶν ·

VERS. 4, 5. *Nigra sum, et formosa, filia Hierosolymæ, sicut tabernacula Cedur, sicut pelles Salomonis. Ne aspiciatis me, quod ego sim denigrata, quod intuitus sit me sol. Hæc non jam adolescentulis arbitror a sponsa dici: sed illis, quæ in lege gloriantes, et Veteri Testamento elatæ, sibi que placentes, exprobrant ei, non solum quod alienigena sit ac peregrina, verum etiam, quod dæmonas antea coluerit, eorumque cultu sædata nigrum colorem contraxerit. Quamobrem ad eas, Nigra, inquit, sum, fateor, sed tamen pulchra: olim equidem crecutiebam, sed jam video; lacris quondam obsita pannis, nunc vestitu deaurato circummainicta, variegata, regiam obtineo: dignitatem: et regi assisto, **38** te expellens, quæ in regem insanivisti, atque eum occidisti, et adulterorum multitudine thalamum deturpasti. Ne igitur mihi nigrum colorem objicias, neque exprobres priora mala. Me nigram esse confiteor quidem, sed tamen formosam, et sponso gratam. Exemplum Mariam reformida, quæ cum Mosi, quod Æthiopissam duxisset uxorem, exprobrasset, leprosa instar nivis ejecta est, et tanquam immunda e castris fuit ejecta, neque prius rediit, quam resipisceret, ac contumeliæ præxiteret. Ego quoque sum Æthiopissa, sed tamen sponsa magni **D** Legislatoris: ac filia quidem sacerdotis Madianitici, hominis idololatræ, sed oblita sum populi mei, et domus patris mei: propterea concupivit rex decorem meum. Ne aspiciatis me igitur, quod fusca sim, quod intuitus sit me sol. Quæ in præsentia fusca sum, candidissimam estis conspecturæ, et clamabitis: Quæ est ista, quæ ascendit dealbata?*

¹ Psal. xxxiii, 9. ² Psal. xliiv, 7. ³ Num. xii, 1-15.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ διὰ ἀβὲστ ἀ cod. ¹⁹ σου des. in cod. ²⁰ cod. μου. ²¹ cod. Μιδιάν.

φια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι. » Οἱ δὲ διὰ ¹⁸ τῶν προφητῶν τῶν θείων ναμάτων ἀπολαύοντες, ὡς μεσίταις Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τοὺς προφήταις προσείχον · καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ, ὡσαύτως θεόθεν ἐμπνεόμενοι, τῆς εὐσεβείας τὸ κήρυγμα εἰς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους τοῦτο διαπορρουμεύοντες διετέλεσαν. Καὶ οἱ μὲν ἀπόστολοι τῶν Δεσποτικῶν ἀπήλαυον ταμιείων · οἱ δὲ τούτων ἀκραταὶ τῶν ἀποστολικῶν ἐτύγγανον κρουσῶν, οἶον τινῶν μαστῶν παντὸς οἴνου καὶ πάσης εὐφροσύνης τιμιωτέρων. Καὶ κατὰ τὸν παρόντα δὲ καιρὸν, οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι τὰ θεία νόματα προσφέρουσι τῷ λαῷ, ὥσπερ ἐκ τινῶν ταμιείων. Ὁ δὲ ἀπολαύων, ὥσπερ ἀπὸ τινῶν μαστῶν, τὴν πνευματικὴν ἔλκει τροφήν, καὶ πάσης αὐτὴν εὐφροσύνης βιωτικῆς ἀμείνω ἡγεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς Ἄσμασιν ἡ νύμφη φησὶν · « Εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμιεῖον αὐτοῦ. » Αἱ δὲ νεάνιδες ἀπεκρίναντο · « Ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν τῷ νόμῳ φησὶν ·

δ. *Μέλαινά εἰμι, καὶ καλὴ, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ὡς σκηνώματα Κηθάρ, ὡς δέρβεις Σολομών. ε'. Μὴ βλέψῃτέ με, ὅτι ἐγὼ εἰμι μεμελανωμένη, ὅτι παρέβλεψέ με ὁ ἥλιος. Ἠγοῦμαι οὐκ ἐτι ταῦτα πρὸς τὰς νεάνιδας λέγειν τὴν νύμφην, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἐπὶ τῷ νόμῳ γαυριώσας, καὶ ἐπὶ τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ φρουατομένας, καὶ μεγαλοφρονούσας, καὶ ὀνειδιζούσας αὐτῇ, οὐ τὸ ἀλλόφυλον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν προτέραν δεισιδαιμονίαν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν γινωμένην μέλαιναν χροῖαν. Διὸ λέγει πρὸς αὐτάς· Οὐ μόνον εἰμι μέλαινα, ἀλλὰ καὶ καλὴ· ἀνέβλεφα γὰρ πάλοι τυφλώτους, ἀλλὰ καὶ βᾶκια παλαιὰ περικλειμένη, νῦν ἐν ἱματισμῷ διαχύσω περιβεβλημένη, πεποικιλμένη, τὸ βασιλικὸν ἔσχω ἀξίωμα, καὶ τῷ βασιλεῖ παρίσταμαι, ἐξωθησαμένη σε ἐπιμάνεισαν τῷ βασιλεῖ, καὶ τοῦτον μὲν θανάτῳ παραδεδωκυῖαν, τῷ πλήθει δὲ τῶν μοιχῶν τὴν παστᾶδα μίανασαν. Μὴ τοίνυν ὀνειδιζέ μοι τὸ μέλαν τῆς χροῆς, μηδὲ τὰ πρότερά μοι ¹⁸ ἄγε εἰς μέσον κακά. Μέλαινα γὰρ εἰμι, ὁμολογῶ, ἀλλὰ καλὴ καὶ ἀρεσκουσα τῷ νυμφίῳ. Φοβήθητι τῆς Μαριὰμ τὸ παράδειγμα· ὀνειδίσει γὰρ κάκεινη Μωσῆ, ὅτι Αἰθίοπισσαν γυναῖκα ἡγάγετο, καὶ ἐγένετο λεπρώσα ὡσεὶ χιῶν· καὶ ὡς ἀκάθαρτος ἔξω τῆς παρεμβολῆς ἐξεβλήθη, καὶ οὐκ εἰσεβλήθη, ἄχρις οὗ μετενόησε. Κἀγὼ τοίνυν Αἰθίοπισσα μὲν, ἀλλὰ τοῦ μεγάλου Νομοθέτου νύμφη· καὶ θυγάτηρ μὲν ἱερέως Μαδιάμ ¹⁹ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου· ἐπελαθόμην δὲ τοῦ λαοῦ μου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς μου· διὸ ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους μου· διὸ ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους μου. Μὴ βλέψῃτέ με τοίνυν ὅτι ἐγὼ εἰμι μεμελανωμένη, ὅτι παρέβλεψέ με ὁ ἥλιος· ὄψεσθε με λευκασμένην τὴν νῦν μεμελανωμένην, καὶ βοήσετε· Τίς αὕτη ἡ*

ἀναβαίνουσα λελευκανθισμένη; Ἐρῶ δὲ ὑμῖν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς μελανώσεως ταύτης. Ἐμελανώθη γὰρ λατρεύουσα ⁷⁷ ἐπὶ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ τὸν ἥλιον τοῦτον τὸν αἰσθητὸν, ἀντὶ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης προσκυνήσασα. Ἄλλ' εἶδον τὴν διαφορὰν ἐκεῖνου καὶ τούτου, καὶ καταλιπούσα τὸ ποίημα, τὸν Ποιητὴν προσκύνησα. Μὴ βλάβητέ με τοῖνον, ὅτι ἐγὼ εἰμι μεμλαωμένη, ὅτι παρέδραπέ με ὁ ἥλιος, ἢ ὡς ὁ Σύμμαχος, ὅτι καθήψατό μου ὁ ἥλιος. «Μέλαινα γὰρ εἰμι, καὶ καλὴ θυγατέρες Ἱερουσαλήμ.» μελαινὰ διὰ τὴν προτέραν ἀσέθειαν, καλὴ διὰ τὴν μετάνοιαν· μελαινὰ διὰ τὴν ἀπιστίαν, καλὴ διὰ τὴν πίστιν. Καὶ οὕτω σφόδρα ἤμην μελαινὰ, ὡς τὰ σκηνώματα Κηδάρ, ἃ ἔρμηνεύεται σκοτασμός· οὕτω δὲ γέγονα καλὴ, ὡς δέβρεις Σολομών ἀντὶ τοῦ, ὡς σηναι ⁷⁸ τοῦ Σολομώντος, ὡς τὰ περιβάλλαια τοῦ Σολομώντος, περὶ ὧν ὁ Κύριός φησι· «Ἀποδέψατε εἰς τὰ κρινα τοῦ ἀγροῦ, ἃ οὐτε νῆθει, οὐτε ὑφαίνει, καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος ἀμφιένυσιν αὐτά· ἀμὴν λέγω ⁷⁹ ὑμῖν, οὐδὲ Σολομών ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιβάλετο, ὡς ἐν τούτων.» Διὸ καὶ, μετὰ βραχύ, κρίνον αὐτὴν ὁ νυμφίος ὀνομάζει, ὡς μήτη νῆθουσαν, μήτη ὑφαίνουσαν, τὸν ἀφρόντιδα δὲ βίον μετώσαν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νυμφίου ἀμφιένυμένην καὶ τρεφομένην. Φησὶ τοῖνον ἢ νύμφη, ὅτι Πάλαι πᾶς σκηνώμασι Κηδάρ ἀπεικασμένη, ὃ ἔρμηνεύεται σκοτασμός, καὶ τῷ σκοτεινὸν δουλεύουσα, καὶ τοῖς δαίμοσι λατρεύουσα, νῦν ἐξαίφνης ἠμελίθη, καὶ εἰκαται; δέβρεις τοῦ Σολομώντος εἰκόναι ⁸⁰· ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ οὐ μόνον νύμφη, ἀλλὰ καὶ ναὺς ἐγένετο τοῦ εἰρηνικοῦ Χριστοῦ ⁸¹. «Υἱοὶ μητρὸς ἐν ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί.» Ἐχεται δὲ καὶ ταῦτα τῶν προειρημένων. Διδάσκει δὲ τὰς θυγατέρας Ἱερουσαλήμ, ὅπως, μελαινὰ οὖσα καὶ δυσειδής, ἐξαίφνης καλὴ ἐγένετο. «Υἱοὶ γὰρ, φησὶ, μητρός μου ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί·» υἱοὺς μὲν καλοῦσα τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους, περὶ ὧν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ μὲν ψαλμῷ πρὸς αὐτὴν τὴν βασιλίδαν· «Ἀντὶ τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησάν σοι υἱοί ⁸²·» καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. «Μητέρα δὲ αὐτῆς καὶ αὐτῶν καλεῖ τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, περὶ ἧς ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· «Ἦ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἧτις ἐστὶ μητὴρ πάντων ἡμῶν.» Οἱ τοῖνον υἱοί, φησὶ, τῆς μητρὸς μου ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί·» τὸν ⁸³ κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας, καὶ τῆς ἄλλης παρνομίας γενόμενον τοῖς ἀποστόλοις πόλεμον· οὔτινες ἐν ἐκάστῳ τῶν ἀκροατῶν, οἷον τινα μάχην καὶ πόλεμον ἀνεδέχοντο, ἀγωνιζόμενοι ἐκβάλλειν μὲν τὰ πονηρὰ ἔθη τῶν ψυχῶν, τοὺς δὲ τῆς εὐσεβείας ἐγκαταπιῆξαι νόμους. Καὶ ἵνα σαφέστερον μάθωμεν, πῶς ἐν ταῖς τῶν μαθητευομένων ψυχαῖς διεμάχοντο οἱ μακάριοι τῆς εὐσεβείας κήρυκες, ἀκούσωμεν τοῦ μακαρίου

Vobis autem causam hujusce nigredinis exponam. Denigrata enim sum, dum creaturas adoro, omisso Creatore, et solem hunc spectabilem colo pro sole justitiæ. Verum quæ sit inter hunc atque illum differentia, animadverti, et relicta creatura ad Creatorem adorandum me contuli. Nolite igitur me, quod fusca nigraque sim, considerare. Me enim sol aspexit, vel attigit me sol, ut Symmachus interpretatur. «Nigra enim sum, et formosa, filiarum Hierosolymæ.» Nigra ob superiorem impietatem: formosa propter pœnitentiam. Nigra propter infidelitatem: formosa propter fidem. Quæ ita fusca fueram ³⁹ ut tabernacula Cedar, quod significat obscuritatem, ita facta sum formosa, sicut Salomonis sunt pelles, hoc est, sicut tabernacula Salomonis. Qualia nimirum sunt Salomonis vestimenta, de quibus Dominus ait: «Respicite lilia campi, quæ neque nent, neque texunt, et Pater vester cælestis vestit ea. Amen dico vobis, neque Salomo in gloria sua vestiebatur, sicut unum ex his ^b.» Ideo paulo post *lilium* etiam sponsus illam nominat, ut quæ neque neat, neque texat, sed omnem rejiciens tuendæ vitæ sollicitudinem, ab ipso sponso vestiatur et nutriatur. Quæ igitur olim, inquit sponsa, tabernaculis Cedar, quod est obscuritas, fueram non dissimilis, tenebis serviens, ac dæmones colens: nunc repente mutata, similisque facta sum pellibus Salomonis: siquidem et ipsa Christi pacifici non solum sponsa, sed etiam templum effecta est. «Filii matris meæ pugnauerunt contra me.» Hæc vero etiam pendens ex superioribus. Docet autem filias Hierosolymæ quomodo nigra cum esset atque deformis, pulchra repente facta sit. «Filii enim, inquit, matris meæ pugnauerunt contra me.» Filios vocat sacrosanctos apostolos, de quibus in quadragesimo quarto psalmo Spiritus sanctus ad reginam loquens: «Pro patribus, inquit, tuis facti sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram ^c.» Matrem autem suam, atque ipsorum, cælestem appellat Hierosolymam, de qua beatus ait Apostolus: «Quæ autem sursum est Hierosolyma, libera est quæ mater est omnium nostrum ^d.» Ergo ⁴⁰ filii matris meæ, inquit, pugnauerunt contra me, bello scilicet, quod apostoli adversus idololatriam et reliqua vitia decertarunt: dum in singulis auditoribus quamdam ipsi pugnam et certamen, ut improbos ex animis ipsorum mores expellerent, pietatis autem leges infligerent susceperunt. Ut autem clarius intelligamus, quomodo sancti pietatis præcones in discensium animis decertarint, beatum audiamus Stephanum præliantem, atque dicentem: «Duri cervice, et incircumcisi cordibus et auribus, vos semper

^b Matth. vi, 28, 29. ^c Psal. xliii, 17, 18. ^d Galat. iv, 26.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ cod. λατρεύουσα. ⁷⁸ cod. præm. ai. ⁷⁹ λέγω. cod. præm. γάρ. ⁸⁰ εἰκόναι abundare videtur. ⁸¹ Χριστοῦ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁸² σοι υἱοί. tom. I, p. 895 erat οἱ υἱοί σου. ⁸³ τὸν abest a cod.

Spiritui sancto resistitis, sicut patres vestri, et vos^e. » Et beatus Paulus ad Corinthios scribens : « Omnino auditur, inquit, inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes f. » Et rursus : « Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, et luceam multos ex iis, qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam g. » Ad Galatas autem, « O vos stolidos, inquit, Galatas, quis vos fascinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus scriptus est, et in vobis crucifixus h? » His modis increpantes, et admonentes, et peccatorum rugas discutientes, et inveteratos mores abstergentes, primi illi Christianæ pietatis doctores et buccinatores, sponsam Domini ex veteri novam, ex turpi atque deformi pulchram, ex nigra candidissimam reddiderunt. Sponsa igitur, cum vellet ostendere, quomodo pulchra decoraque evaserit : « Filii, inquit, matris meæ pugnaverunt contra me. Posuerunt me **41** custodem in vineis. » Tradiderunt enim mihi veluti vineas quasdam, divina mandata, utque ea non solum colerem et exererem, verum etiam custodirem, ne qua improba bestia fructum perderet, et labefactaret, sunt cohortati. Mox addit : « Vineam meam non custodivi. » Horum verborum duplex est sensus, uterque pius atque utilis. Aut enim dicit, se vineam, quam ante Christianam fidem sibi a majoribus traditam coluerat, ita neglectam atque incustoditam reliquisse, ut priora instituta penitus corrumpi et oblivione deleri sineret : aut vineam suam, id est, animæ suæ utilitatem neglexisse, et aliorum commoda propriis commodis prætulisse. Hoc enim beatus quoque Paulus testatur, dicens : « Charitas non quærit quæ sua sunt i. » Et alibi, « Nemo, inquit, quærat quod suum est, sed quod alterius, quisque i. » Et de seipso : « Non quæro, inquit, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant k. » Utramque vero sententiam proponere placuit, ut eam lector perspiciat, et istam accipiat, quæ verior ipsi videbitur. Post hæc sponsa omittens cum adolescentibus loqui, et cum siliabus Hierosolymæ disputare, convertit se ad sponsum, et amorem suum erga illum his verbis aperit :

πρῶσα τούς τε πρὸς τὰς νεάνιδας λόγους, καὶ τὴν πρὸς τὰς θυγατέρας Ἱερουσαλήμ διδασκαλίαν, τρέπεται πρὸς τὸν νυμφίον, καὶ ἦν ἔχει περὶ αὐτὸν ἀγάπην γυμνοῖ, καὶ φησὶν ·

Vers. 6. *Indica mihi, quem dilexit anima mea, D ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne quando fiam veluti circumducta in gregibus sodalium tuorum.* Anxia atque **42** sollicita, ne sponso suo privetur, et in alios incidat greges, qui non ab illo regantur, sed ab aliis, qui sponsi sodales, non ex dignitate, neque ex communi sensu, sed ex instituti imitatione nuncupentur, sponsum supplex appellat, inquit :

Α Στεφάνου διαμαχομένου καὶ λέγοντος · « Ἐκκληροτράχλοι, καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν, ὑμεῖς ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν καὶ ὑμεῖς. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος Κορινθίοις μὲν ἐπιστέλλων φησὶν · « Ὀλω; ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται · » καὶ πάλιν, « Μήπως ἐλθόντα με πρὸς ὑμᾶς ταπεινώσῃ ὁ Θεὸς μου, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προμαρτηχότων, καὶ μὴ μετανοησάντων. » Γαλάταις δὲ γράφων, « Ὡ ἀνόητοι, φησὶ, Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐδάσκηκε ⁸⁸ τῇ ἀληθείᾳ μὴ πειθεσθαι, οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος; » Οὕτως ἐπιτιμῶντες, καὶ παραινούντες, καὶ τὰς βυτίδας τῶν ἀμαρτημάτων διατείνοντες, καὶ τὰ γεγηρακότα ἀποξύνοντες ἦθη, νέαν ἀντὶ παλαιᾶς, καὶ ἀντὶ δυσειδούς καὶ εἰδεχθοῦς εὐπρεπῆ, καὶ ἀντὶ μελαινης λευκοτάτης ἀπέψηναντο τοῦ Κυρίου τὴν νύμφην οἱ πρῶτοι τῆς εὐσεβείας ὑποφῆται καὶ κήρυκες. Διὰ τοῦτο ⁸⁹ ἡ νύμφη δεῖξαι βουλομένη τίνα τρόπον ὥραία γέγονε καὶ καλῆ, φησὶν · « Υἱοὶ μητρὸς μου ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί. Ἐθενοῦ με φυλάκισσαν ἐν ἀμπελώσι. » Παρέδωκάν μοι γὰρ οἶδόν τινας ἀμπελώνας, τὰς θείας ἐντολάς · καὶ ταύτας οὐκ ἐργάζεσθαι μόνον καὶ γεωργεῖν, ἀλλὰ καὶ φυλάττειν παρεκελεύσαντο, ἵνα μὴ τι τῶν πονηρῶν θηρίων λυμαίνηται τὸν καρπὸν. Τούτοις ἐπιφέρει · « Ἀμπελώνα ἐμὸν οὐκ ἐφύλαξα. » Διπλῆν ἔχει τὴν ἔννοιαν τὸ ρητόν, εὐσεβῆ δὲ ἑκατέραν, καὶ ὠφέλειας μετήν. Ἡ γὰρ τοῦτο λέγει, ὅτι τὸν πρότερόν μου ἀμπελώνα, ὃν πρὸ τῆς πίστεως ἐγεώργουν, τὸν πατρώθεν μοι παραδοθέντα, καταλείποινα ἀνεπιμέλητον καὶ ἀφύλακτον, ὥστε παντελῶς τὰ πρότερα ἦδη διαφθαρῆναι, καὶ λήθη παραδοθῆναι · ἢ ὅτι τὸν ἐμὸν ἀμπελώνα, τούτέστι τῆς ἐμῆς ψυχῆς τὴν ὠφέλειαν ἀφιεμένην, καὶ τὰ τῶν ἄλλων κέρδη τῶν οικείων κερδῶν προαιρουμένην. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν, ὅτι « Ἡ ἀγάπη οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς · » καὶ πάλιν, « Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἐτέρου ἕκαστος · » καὶ περὶ ἑαυτοῦ δὲ φησὶν, ὅτι « Οὐ ζητῶ τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι. » Τέθεικα δὲ ἀμφοτέρα τὰ νοήματα, ἵν' ἔχοιεν οἱ ἐντυγχάνοντες ἀμφοτέρων τὴν γνῶσιν, καὶ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἀληθέστερον εἶναι λάθωσιν. Μετὰ ταῦτα ἡ νύμφη, καταλι-

ς'. Ἀπάγγειλόν μοι, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου, ποῦ ποιμαίνεις, ποῦ κοιτάξεις ἐν μεσημβρίᾳ, μὴ ποτε γένωμαι ὡς περιβαλλομένη ⁹⁰ ἐπ' ἀγέλαις ἐταίρων ⁹¹ σου. Δειμαίνουσα γὰρ, καὶ ἀγωνιώσα μὴ στερηθῆ τοῦ νυμφίου, καὶ ἐτέροις περιπέση ποιμνίοις οὐχ ὑπ' αὐτοῦ ποιμαινομένοις, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλων τινῶν ἐταίρων αὐτοῦ ὀνομαζομένων, οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν οὐδὲ κατὰ τὸ κοινὸν τοῦ φρονήματος, ἀλλὰ

^e Act. vii, 51. ^f I Cor. v, 1. ^g II Cor. xii, 21. ^h Galat. iii, 1. ⁱ I Cor. xiii, 5. ^j I Cor. x, 24. ^k ibid. 33.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ ἐδάσκησ. Sic quoque codices nonnulli apud Millium ad Gal. iii, 1. ⁸⁹ τοῦτο. cod. add. φησὶ, quod tamen deinde repetitur post καλῆ. ⁹⁰ μὴ—περιδ. Hebr. cum enim essem sicut declinans. ⁹¹ ἀγέλαις ἐταίρων. Cod. ἀγγελείας ἐτέρων.

κατὰ τὴν μίμησιν τοῦ ἐπισηδίουματος ἰκετεύει τὸν
 νομφίον λέγουσα· Ἐπειδὴ ἠγάπησέ σε ἡ ψυχὴ μου,
 εἰπέ μοι κατὰ τὸν τῆς μεσημβρίας καιρὸν ποῦ ποι-
 μαίνεις, ἢ ποῦ κοιτάξεις τὰ πρόβατα· μὴ ἀγνοοῦσα
 τῆδε κάκεισε περινοστήσω, καὶ ἄλωμένη καὶ πλανω-
 μένη περιπέσω ἀγέλαις οὐ τῆς σῆς ἐπιστασίας ἀξιω-
 μέναις, ἀλλὰ τινὰς ἄλλους νομέας καὶ βουκόλους
 ἔχουσαις. Τὸ γὰρ « περιβαλλομένη, » βεμβομένη ὁ
 Σύμμαχος τέθεικεν. Εἰκότως δὲ καὶ κατὰ τὸν τῆς
 μεσημβρίας καιρὸν πυνθάνεται ἡ νόμφη ποῦ ὁ νομ-
 φίος μένει, ἐπειδὴ τοῦ φωτὸς τῆς γνώσεως ἐγκρα-
 τοῦ· γενομένου, ἀνεφύησαν αἱ αἰρέσεις, Χριστιανῶν
 μὲν τὸ ὄνομα ἔχουσαι, ἀλλ' Ἐρημοὶ τῆς ἀληθείας
 ὑπάρχουσαι. Τοῦτου χάριν ἀγωνίστα μαθεῖν ἐφίεται
 τοῦ νομφίου τὸν τόπον, ἐνθα κατὰ τὸν τῆς μεσημβρίας
 καιρὸν κοιτάζει τὰ πρόβατα, ἵνα μὴ περιπέσῃ ⁸⁷ ταῖς
 τῶν καλοῦμένων ἑταίρων ἀγέλαις. Ἰστέον δὲ ὅτι,
 ὡσπερ ἦσαν οἱ προφηταί, καὶ τούτων ἐναντίοι ψευ-
 δοπροφήται, καὶ πάλιν ἀπόστολοι, καὶ τὰ ἐναντία
 φρονούντες ψευδαπόστολοι, οὕτως καὶ ψευδόχριστοι
 ὑπὸ τῆς θείας καλοῦνται Γραφῆς. Διδὸ καὶ ὁ Κύριός
 φησιν, ὅτι « Ἀναστήσονται πολλοὶ ψευδοπροφήται,
 καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦ-
 λος οὐ μόνον ψευδαδέλφους οἶδε λέγειν, ἀλλὰ καὶ
 ψευδαποστόλους. Διδὸ φησιν· « Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευ-
 δαπόστολοί εἰσι. » Τούτοις ἡ νόμφη μὴ περιπέσειν
 ἰκετεύει· ἐπειδὴ τὸ ποιμενικὸν ἐπιδείκνυνται σχῆμα
 καὶ ἀγέλας ὡσαύτως, καὶ ποιμένας ⁸⁸ ἔχοντες φαίνον-
 ται ⁸⁹· ὅποιοι εἰσιν οἱ τὰ τοῦ Ἀρείου, καὶ Εὐνομίου,
 καὶ Μαρκίωνος, καὶ Βαλεντινίου, καὶ Μάνητος, καὶ
 Μοντανῶ φρονούντες· σχῆμα μὲν χριστιανικὸν καὶ
 ὄνομα περικεῖμενοι, καὶ ἐκκλησίας οἰκοδομοῦντες,
 καὶ θείας Γραφῆς πεπλανημένοι· προβάτοισ ἀναγι-
 νώσκοντες, καὶ νέμοντες κακῶς τοὺς πειθομένους ⁹⁰,
 καὶ ἑταῖροι τοῦ νομφίου νομιζόμενοι, ἐπίβουλοι δὲ
 ὄντες καὶ ὀλέθριοι, καὶ δηλητήρια τοῖς προβάτοις
 ἀντὶ τῆς τροφίμου πάσας ὀρέγοντες. Διδὸ τοῦτο ἡ νόμ-
 φη ἰκετεύει· τὸν νομφίον, ὑποδείξαι αὐτῇ ποῦ κοιτάζει
 τὰ πρόβατα ἐν μεσημβρίᾳ, ἵνα μὴ γένηται « περι-
 βαλλομένη, » ἢ βεμβομένη κατὰ τὸν Σύμμαχον,
 ἐναντίων δὲ αὐτῷ ὑπαρχόντων ⁹¹. Ἀποκρίνεται οὖν

ζ'. Ἐὰν μὴ γνῶς σεαυτὴν, ἢ καλὴ ἐν γυναιξίν,
 ἐξελεθε σὺ ἐν πτέραις τῶν ποιμνίων, καὶ ποι-
 μαίτε τοὺς ἐρίφους σου ἐπὶ σκηνώμασι τῶν ποι-
 μένων. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰς σεαυτὴν ἀπο-
 βλέπουσα, καὶ τὰ κατὰ σεαυτὴν περισκοπούσα, καλὴ
 γὰρ γέγονας, καὶ πασῶν γυναικῶν εὐπρεπεστάτη,
 γνῶριζε τὰς ὁμοίας σοι, Ἐὰν δὲ σεαυτὴν ἠγνόησας,
 ἐρήνησον τῶν ποιμνίων τὰ ἴχνη, καὶ ἀκολουθοῦσα
 ποιμαίτε μὴ τὰ πρόβατα μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς
 ἐρίφους σου, ἐν τοῖς σκηνώμασι τῶν ποιμένων. Βού-
 λεται γὰρ ὁ φιλόθρωπος Δεσπότης οὐ μόνον τοὺς
 δικαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐπιμελείας

Quoniam dilexit te anima mea, dic mihi ubi pas-
 scas horis meridianis, aut ubi oves ad cubandum
 ponas; ne ignara huc illuc vager, et errabunda in
 alios incurram greges, qui tua non dignati cura
 ab aliis pastoribus et bubulcis gubernantur. Illud
 enim « circumducta, » apud Symmachum est « er-
 rabunda. » Non immerito autem sponsa quærit,
 ubi meridiano tempore sponsus maneat. Qua enim
 tempestate coguitionis lumen magis fulgebat, hæ-
 resces, Christianorum quidem præferentes nomen,
 sed veritatis expertes, pullulaverunt. Proinde sollicitu-
 dinis plena locum exquirat, ubi sponsus cum ovibus
 meridiatur, ne in eorum, qui sodales sponsi se pro-
 fitentur, greges incidat. Sciendum est autem, quem-
 admodum prophetæ fuerunt, et his contrarii pseu-
 doprophetæ, et apostoli, atque ab his diversa sen-
 tientes pseudoapostoli, sic etiam pseudochristos a
 Scriptura divina nuncupari. Quamobrem et Doni-
 nus, « Surgent, inquit, multi pseudoprophetæ, et
 multos seducent. » Et beatus Paulus non solum
 falsos fratres, sed etiam pseudoapostolos nominat.
 « Nam hi sunt, inquit, pseudoapostoli. » In hos
 sponsa ne incurrat, precatur. Pastorum enim spe-
 ciem præ se **43** ferunt, et greges similiter habent,
 atque ovilia. Quales sunt ii, qui partes Arii, et Eu-
 nomii, et Marcionis, et Valentini, et Manetis, et
 Montani consecantur : qui cum et habitum, et
 nomen Christianorum circumferant, et ecclesias
 ædificant, et divinas Scripturas deceptis ovibus in-
 terpretentur, et male pascant eos qui morem illia
 gerunt, seque sponsi sodales et amicos velint exi-
 stimari : sunt tamen insidiatores perniciosi, et pro
 salubribus herbis pestifera venena ovibus submi-
 nistrant. Propterea sponsa sponsum obsecrat ut
 indicet sibi ubi oves ad cubandum collocet in me-
 ridie, ne « circumventa, » aut *errabunda* secundum
 Symmachum, vagetur inter eorum greges, qui cum
 sponsi sint hostes, illius tamen sodales se fingunt
 esse. Sponsus igitur sponsæ respondet, et ait :

ἐπ' ἀγέλας τῶν ἑταίρων ⁹¹ αὐτοῦ προσαγορευομένων,
 ὁ νομφίος τῇ νόμφῃ· καὶ φησιν·

VERS. 7. Si ignoras teipsam, o pulchra inter mu-
 lieres, egredere tu in vestigiis gregum et pasce hædos
 tuos in tabernaculis pastorum. Quod autem dicit,
 ejusmodi est : Teipsam aspiciens, et dotes tuas
 considerans (pulchra enim es facta, et mulierum
 omnium formosissima), que tui sunt similes,
 agnosce. Sin teipsam ignoras, vestigia gregum ex-
 plora, et sequendo pasce non oves solum, sed etiam
 hædos tuos, in tabernaculis pastorum. Vult enim
 benignus Dominus, ut non modo justos, verum
 etiam peccatores omni studio et cura complectamur.
 Quapropter, « Non egent, inquit, qui sani

¹ Matth. 23, 41. ² II Cor. 11, 13, 26.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ cod. πέση. ⁸⁸ cod. ποιμένας. ⁸⁹ cod. φαίνεται. ⁹⁰ προβάτοις — πειθομένους des. in cod. ⁹¹ cod. ἑτέρων. ⁹² ὑπαρχ. In cod. sequitur expositio trium Patrum.

sunt, medico : sed qui male se habent . » Et : « Non veni vocare justos, sed peccatores ad **44** poenitentiam . » Et per Ezechielem prophetam : « Numquid voluntatis meæ erit, inquit, mors impii? et non, ut convertatur a viis suis, et vivat? » Et beatus apostolus Paulus de ipso dicit : « Qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire . » Ideo vult sponsam hædos etiam pascere. Hædorum autem nomine peccatores figurate intelligit divina Scriptura. Hos enim Dominus a sinistris ait locatum iri, se junctos ab agnis, qui dextrum locum obtinebant. Nam in lege quoque pro peccato non ovīs, sed hircus ex capris maclabatur. Idcirco sponsus ad sponsam, Sequere, inquit, gregum vestigia, et præcedentium sanctorum vitam perscrutare : et in illorum pastorum tabernaculis, hoc est, in apostolicis ecclesiis, hædos tuos pasce, cum in Evangelii audiveris : « Videte, ne contemnatis unum de pusillis istis minimis, qui in me credunt. Amen enim dico vobis, angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui est in cælis . »

πιστευόντων εις εμέ· ἀμην γάρ λέγω ὑμῖν, οἱ ἄγγελοι αὐτῶν καθ' ἡμέραν ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς ⁸⁸.

VERS. 8. *Equæ meæ in curribus Pharaonis assimilavi te, propinqua mea.* Figurata hic Pharaonem improbum humanæ naturæ hostem appellat, exitiosum et communem adversarium nostrum, quem non aliter quam olim Pharaonem, in sanctis aquis baptismatis demersum oppressit. Equæ igitur, inquit, qua usus demersi atque obrui Pharaonis cursus, te similem judico, quam mihi charitatis vinculo ac necessitudine propinquam adseivi. Formam autem servi **45** quasi currum quemdam adhibuit, cum ea indutus exinanivisset semetipsum, ut universo generi humano salutem pareret . Tali igitur equæ generis similem dicit. Cui quidem sententiæ Apostolus etiam astipulatur, de Salvatore Christo loquens in hunc modum : « Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, ut figuram habeat similem corpori glorioso ejus . » Et alibi : « Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem tanquam a Domini Spiritu . » Ex verbis igitur apostolicis mystica Cantici verba intelligamus, audiamusque sponsum ita dicentem : Te propinquam meam factam, atque ideo propinquam appellatam, et re ipsa nominis fructum assecutam, dico esse similem equæ meæ, qua ego utens Pharaonem intelligibilem submersi, tibi quoque largitus sum libertatem. His adjungit :

VERS. 9. *Quam pulchræ factæ sunt genæ tuæ, sic*

⁸⁸ Matth. ix, 12. ⁸⁹ Marc. ii, 17. ⁹⁰ Ezech. xviii, 23. ⁹¹ I Tim. ii, 4. ⁹² Matth. xviii, 10. ⁹³ Philipp. ii, 6, 7. ⁹⁴ Philipp. iii, 21. ⁹⁵ II Cor. iii, 18.

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ θελήσω, φησί. cod. θελήσει, φησί, θελήσω. ⁸⁹ δεξιόν. Abest a cod. relicto spatio. ⁹⁰ οὐρ. cod. præm. τοῖς. Post οὐρανοῖς in cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁹¹ ὄν. cod. ὡς ἐν. ⁹² ἦ. Abest a cod. ⁹³ cod. κρινῶ. ⁹⁴ σου. Abest a cod.

πάσης ἀξιοῦσθαι. Διό φησιν· « Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· » καὶ· « Οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετανοίαν. » Καὶ διὰ Ἰεζεκιήλ τοῦ προφήτου· « Μὴ θελήσω ⁸⁸, φησί, τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν; » Καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος περὶ αὐτοῦ φησιν· « Ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. » Διὰ τοῦτο βούλεται αὐτὴν καὶ τοὺς ἐρίφους βόσκειν· ἐν τύπῳ δὲ ἁμαρτωλῶν τοὺς ἐρίφους ἢ θεῖα παραλαμβάνει· Γραφή· τοῦτος γὰρ ἐξ εὐωνύμων ὁ Κύριος· ἔφη σταθῆσεσθαι, διακριθέντας ἐκ τῶν ἀμνῶν τῶν λαχόντων δεξιὸν ⁸⁹ χῦρον. Ἐπειδὴ καὶ ἐν τῷ νόμῳ ὑπὲρ ἁμαρτίας οὐ πρόδοτον, ἀλλὰ χίμαρος ἐξ αἰγῶν προσεφέρετο. Διὰ τοῦτο λέγει τῇ νύμφῃ ὁ νυμφίος·

Τοῖς ἴχνεσι τῶν ποιμνίων ἀκολοῦθε, καὶ τῶν προλαβόντων ἁγίωιν ἀνερεῦνα τὸν βίον· καὶ ἐν τοῖς τῶν ποιμένων ἐκείνων σκηνώμασι, τούτέστιν ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς ἐκκλησίαις, βόσκει σου τοὺς ἐρίφους, ἀκούσασα ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις· « Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσῃτε ἐνδὸς τῶν μικρῶν τῶν ἐλαχίστων τῶν αὐτῶν καθ' ἡμέραν ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πα-

91. Τῇ ἴππῳ μου ἐν ἄρμασι Φαραὼ ὁμοίωσά με, ἢ πλησίον μου. Τροπικῶς ἐνταῦθα Φαραὼ τὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀλάστορα προσηγόρευσε, τὸν ἀλιτήριον καὶ κοινὸν ἡμῶν πολέμιον ὄν ⁹⁰ τῷ Φαραὼ παραπλησίως ἐν τοῖς ἁγίοις τοῦ βαπτίσματος ὕδασι ὑποδρύχιον πεποίηκε. Τῇ ἴππῳ μου τοῖνον, ἢ ⁹¹ χρυσάμενος· τὰ ἄρματα τοῦ Φαραὼ κατεπόντισα, ὁμοίαν σε κρινῶ ⁹² πλησίον μου γενομένην, καὶ ἀγάπην περὶ ἐμὲ κτησαμένην. Ἐχρήσατο δὲ οἶόν τινα ἔχηματι τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, ἣν κενώσας ἑαυτὸν ἀνέλαθεν, ἵνα παντὶ τῷ γένει πραγματευέσθαι σωτηρίαν. Ταύτη τοῖνον τῇ ἴππῳ ἀπεικάζει τὴν νύμφην. Καὶ μαρτυρεῖ τῷ νοήματι ὁ Ἀπόστολος, οὕτως λέγων περὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ὅς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν· « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. » Ἐκ τῶν ἀποστολικῶν τοῖνον βημάτων τὰ μυστικὰ τοῦ Ἄσματος νοήσωμεν βήματα, καὶ ἀκούσωμεν τοῦ νυμφίου λέγοντος, ὅτι Σὺ τὸν πλησίον μου γενομένην, καὶ διὰ τοῦτο πλησίον ὀνομαζομένην, καὶ ἐκ τοῦ πράγματός καρπομένην τὸ ὄνομα, τῇ ἴππῳ μου εἰοικέναι φημί, ἢ χρυσάμενος τὸν νοητὸν Φαραὼ σὺν τοῖς ἄρμασι αὐτοῦ κατεπόντισα, καὶ σοὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐδώρησάμην. Τούτους ἐπάγει·

93. Τὶ ὠραιώθησας αἱ σιαγόρες σου ⁹³, ὡς τρυ-

τόνος! τράχηλός σου, ὡς ὄρμισκοι! Ἄλλὰ μὴ ἅπαιν σαρκικῶς νοήσωμεν τὴν σιαγόνα, καὶ τὸν τράχηλον· λάβωμεν δὲ εἰς νοῦν, ὅτι καὶ πολλάκις ἡ θεία Γραφή σωματικῶς ὀνόμασι καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς κέχρηται· καὶ ποτὲ μὲν φησὶν ὁ προφήτης Ἰεραμίας· «τὴν κοιλίαν μου, τὴν κοιλίαν μου ἐγὼ ἀλγῶ»· καὶ δεικνύς ὅτι· οὐ περὶ ταύτης λέγει, ἐπάγει, «καὶ τὰ εἰσθητήρια τῆς καρδίας μου.» Ποτὲ δὲ ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· «τὰς παρειμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε, καὶ τροχιάς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χεῶν ἐκτραπῆ, ἰαθῆ δὲ μᾶλλον.» οὕτε περὶ χειρῶν, οὕτε περὶ ποδῶν, οὕτε περὶ τῆς ὀρωμένης χαλότητος ὁ μακάριος παρήνευσε Παῦλος, ἀλλὰ τὰς πρακτικὰς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας τούτοις τοῖς ὀνόμασι προσηγόρευεν. Οὕτω τοίνυν νοήσωμεν τὸ· «Ὁραιοῦθησαν σιαγόνες σου ὡς τρυγόνες, τράχηλός σου ὡς ὄρμισκοι.» Ἐκ πολλῶν γὰρ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἡ Ἐκκλησία συγκεκροτημένη, ἔχει τινὰς μὲν σιαγόνας, τινὰς δὲ ὀφθαλμοὺς, τινὰς δὲ ἀκοὰς, τινὰς δὲ στόμα, ἄλλους δὲ χεῖρας, καὶ ἄλλους πόδας ὀνομαζομένους. Ἐπαινεῖ τοίνυν ὁ νυμφίος τοὺς τὴν σεμνότητα μετιόντας, καὶ τὸ τῆς αἰδοῦς ἐρύθημα κεκτημένους· καὶ φησὶν· «Ὁραιοῦθησαν σιαγόνες σου ὡς τρυγόνες.» Τῆν δὲ τρυγόνα φασὶν οἱ τὰς φύσεις τῶν ζώων συγγεγραφότες, οὐ φιλήρημον εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ σώφρονα, καὶ τὸν τε ἄρρενα μὴ θηλεῖα συναπτόμενον, τὴν δὲ θηλειαν ἐν ἄρρени κοινωούσαν, καὶ οὐδὲ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν ἐτέρῳ ἢ ἐτέρῳ συναφθῆναι ἀνεχομένην. Εἰκότως τοίνυν ταύτη^α κοικῆναι τὴν Ἐκκλησίαν φησὶ τὴν τῷ Χριστῷ συναφθεῖσαν, καὶ τὰς τῶν ἄλλων κοινωνίας διαφυγούσαν, καὶ μὴδὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ καταλιπεῖν αὐτὴν ἀνεχομένην, ἀλλὰ ἀναμείνασαν τὴν ἀνάστασιν, καὶ ἀναμείνουσαν αὐτοῦ τὴν δευτέραν παρουσίαν. Καὶ τὸν τράχηλον δὲ αὐτῆς ὀρμισκὸς κοικῆναι φησὶ. Περιδέραιον^β δὲ ἐστὶ τοῦτο, καὶ εἶδος κόσμου τὸν τράχηλον καλλωπίζοντος. Ἐπαινεῖ δὲ αὐτὴν καλῶς ἔλκουσαν τὸν τῆς εὐσεβείας ζυγόν, περὶ οὗ φησὶν ἐν Εὐαγγελίοις ὁ νυμφίος· «Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ὁ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἕλαφρόν ἐστι.» Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς Ἄσμασι θαυμάζει τὸν τράχηλον τὸν τοῦτον φέροντα τὸν ζυγόν, ὡς οὐ ~~θερμῶν~~ τῆς ἔξωθεν κοσμήσεως, καὶ ἐπιτάκτου ὠραϊσμοῦ, ἀλλ' οἰκοθεν ἔχοντα τὴν εὐπρέπειαν, ὡς ἀπεικάζεσθαι γυμνῶν ὄντα ὀρμισκὸς ἄλλους τραχίλους κοσμοῦσι^γ. Τούτων ὑπὲρ τοῦ νυμφίου βηθέντων, ἀπακρίνονται καὶ οἱ δορυφόροι τοῦ νυμφίου, καὶ ὀπηρέται, καὶ φασὶ τῇ νύμφῃ·

ε', ἠ. Ὁμοιώματα^δ χρυσοῦ κοιήσομέν σοι μετὰ σιγμάτων τοῦ ἀργυρίου. Ἔως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει^ε αὐτοῦ. Δοκοῦσι δὲ μοι σημαίνειν ἐν ταῦθα τὸν πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀεσπότη Χριστοῦ

ut turturis! collum tuum sicut monilia! Hic quoque non carnaliter genæ et collum intelligenda. Sed animo repetendum est verbis corpori congruentibus plerumque Scripturam uti cum de anima loquatur. Nunc ergo Jeremias: «Ventre meum, ait, ventrem meum doleo.» Et ostendens, se non de ventre loqui, subjicit: «et sensus cordis mei.» Nunc beatus Paulus dicit: «Remissas manus, et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ne quod claudum est luxetur, sed potius sanetur.» Non de manibus, neque de pedibus, neque de corporis claudicatione admonebat beatus Paulus, sed his nominibus animi mores et actiones indicabat. Proinde sic intelligamus et *ibid*: «Pulchræ factæ sunt genæ tuæ sicut turturis: collum tuum sicut monilia.» Ex multis enim viris et mulieribus constans Ecclesia, quosdam habet in se, qui genarum, quosdam qui oculorum, quosdam qui aurium, quosdam qui oris, alios qui manuum, alios qui pedum partes ac nomen obtinent. Eos igitur laudat sponsus, qui gravitate sunt ornat, quique vercundia pudore sunt insignes, et ait: «Pulchræ factæ sunt genæ tuæ sicut turturis.» Tradunt autem, qui animalium naturas descripserunt, turturam non solitudinis solum amantem esse, verum etiam pudicam: ac matrem quidem cum unica conjungi femina, feminam rursus unico mare contentam esse, et neutrum eorum post mortem alterius, cum alio vel alia velle copulari. Quamobrem Ecclesiam Christo conjunctam merito similem turturi dixit, quæ aliorum vitæ consuetudinem, nec post ipsius mortem eum relinquit, sed resurrectionem, et secundum ejus expectat adventum. At collum illius monilibus asserit simile. Est autem ornaenti genus quo decoratur collum. Eamque laudat, quod pietatis jugum recte ferat, de quo in Evangeliiis sponsus loquitur: «Tollite, inquit, jugum meum super vos. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.» Idecirco in Canticis collum jugum hoc ferens *47* admiratur: quippe quod nullo extrinsecus eget ornamento, aut adjectio decore, cum per se adeo sit decorum, ut nudum existens, monilibus, quibus aliarum colla ornari solent, simile videatur. Post hæc sponsi^δ verba, respondent etiam sponsi satellites ac ministri, et sponsæ dicunt:

VERS. 10, 11. Similitudines auri faciemus tibi, cum distinctionibus argenti. Quousque rex in accubitu suo. Videntur hic mihi tempus ante adventum Domini Christi significare: sponsam autem conso-

† Jerem. iv, 19. † Ibid. † Hebr. xii, 12, 13. † Matth. xi, 29, 30.

VARIE LECTIONES

¹ ὡς - ὀρμισκοι. *Hebr.* in ordinibus, collum tuum in torquibus. ² ὅτι. *cod.* ὡς. ³ *cod.* ὀρμισκος. ⁴ *cod.* ταύτην. ⁵ editio prior habebat περιδέραιον. ⁶ *cod.* κοσμήσαι. ⁷ ὁμοιώματα. *Hebr.* ordines. ⁸ ἐν ἀνακλίσει. *Hebr.* in circuitu suo.

lantes : Tecum, inquit, erimus semper, quoad rex resurgat, et quocunque ornatu poterimus te decorabimus : neque ante resurrectionem ipsius te deseremus, sed offeremus tibi similitudines auri et argenti distinctiones. Recte autem non aurum ipsum, sed auri similitudines dixerunt. Majora enim sunt sponsi dona, quam ministrorum, quæ parem non obtinent gloriam. Itaque majorem honorem divinis habemus Evangeliiis, quamvis et legem, et prophetas, et sanctorum apostolorum scripta veneremur. Quamobrem jure sponsi ministri dixerunt : « Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, donec rex sit in acubitu suo. » Per argenti distinctiones, atque auri similitudines, gratiarum varietatem, et Dei curam circa nos, ac providentiam intelligamus. Fruimur enim et angelorum auxilio : « Castrametabitur enim, inquit, angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos ^{a-b}; » et : « Angelis **48** suis mandabit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. » Quin etiam lex ipsa angelis ministrantibus data est. Quamobrem Apostolus ait : « Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus ^d. » Quandiu igitur rex accumbit et resurgit, nos, inquit, quæ possumus afferemus. Accubitum autem mortem ejus appellant. Quapropter et Balaam propheta ait : « Egredietur homo ex semine ejus, et dominabitur gentibus multis ^e. » Et paulo post : « Accubans dormivit ut leo, et sicut catulus leonis. Quis excitabit eum? Benedictentes tibi benedicti sunt : et maledicentes tibi sunt maledicti ^f. » Hæc quoque in prophetia patriarchæ Jacobi, qua benedixit Judæ, licet invenire ^g. Hæc igitur cum a ministris sponsi dicta essent, sponsa rursus ait : κὼδ τῆ πρὸς τὸν Ἰούδαν ^h εἰρημένη ἔστιν εὐρεῖν ⁱ. Τούτων ἀνωθεν οὕτω ῥηθέντων ὑπὸ τῶν τοῦ νυμφίου διακόνων, πάλιν ἡ νύμφη φησὶ ^j.

Nardus mea dedit odorem suum. VERS. 12. Fasciculus stactes sororis meæ filius mihi. Quærendum est primo cur eum sororis filium appellet. Sponsam esse dicimus collectam ex gentibus Ecclesiam : sed et priorem sponsi uxorem^k multitudinem Judæorum, quæ propter suam impudicitiam repudii libellum in manus suas accepit. Sorores autem sunt, quoniam se ex Adamo patre genitas ambæ gloriantur. Sed sponsus, quod ad ejus pertinet humanitatem, ex priore natus est. « Manifestum est autem, inquit beatus Paulus, quod ex Juda ortus sit Dominus ^h. » Et alibi : « Abrahæ, inquit, dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit Et seminibus, quasi in multis : sed quasi in uno, Et semini ejus, qui est Christus ⁱ. » Ac **49** de Davide ait beatus Petrus : « Propheta igitur cum es-

Α καιρόν· καὶ παραμυθῶνται· τὴν νύμφην, ὅτι Πάντα τὸν πρὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ βασιλέως καιρὸν ἡμεῖς σοὶ συνεσόμεθα, καὶ διακοσμήσομέν σε τῷ δυνατῷ κόσμῳ· καὶ οὐ καταλείβομέν σε ἕως ἀναστῆ, ἀλλὰ προσοισόμεν σοὶ ὁμοιώματα χρυσοῦ, καὶ στίγματα ἀργυρίου. Ἀκολουθῶς δὲ ἔφασαν ὁμοιώματα χρυσοῦ, καὶ οὐκ αὐτὸν τὸν χρυσόν ^a· ἐπειδὴ μείζονα τοῦ νυμφίου τὰ δῶρα· τὰ δὲ τῶν ἐκείνου διακόνων οὐ τὴν ἴσῃν ἔχει δόξαν. Διὸ τοῖς θεοῖς Εὐαγγελίοις· πλείονα προσφέρομεν τὴν τιμὴν· τιμῶμεν δὲ καὶ νόμον, καὶ τοὺς προφήτας, καὶ τὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων συγγράμματα. Εἰκότως τοῖνυν ἔφασαν οἱ τοῦ νυμφίου διάκονοι· « Ὅμοιώματα τοῦ χρυσοῦ ποιήσομέν σοι ^b μετὰ στίγματων τοῦ ἀργυρίου, ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ. » Στίγματα δὲ ἀργυρίου καὶ ὁμοιώματα χρυσοῦ τὸ ποικίλον τῶν χαρισμάτων νοήσωμεν, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινομένης προνοίας. Ἀπολαύομεν γὰρ καὶ τῆς παρ' ἀγγέλων βοήθειας. « Παρεμβάλετ' γὰρ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. » Καὶ, « Τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου. » Καὶ ὁ νόμος δὲ αὐτῶν ἀγγέλων διακονούτων ἐδόθη. Διὸ φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς νόμος ἐγένετο βέβαιος. » Ἐν ὅσῳ τοῖνυν ὁ βασιλεὺς ἀνακλίνεται καὶ ἀνίσταται, ἡμεῖς, φησὶ, τὰ δυνατὰ προσοισομεν. Ἀνάκλισιν δὲ αὐτοῦ τὸν θάνατον προσαγορεύουσιν. Διὸ καὶ ὁ Βαλαὰμ προφητεύων φησὶν· « Ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ κυριεύσει ἐθνῶν πολλῶν. » καὶ μετ' ὀλίγα· « Κατακλιθεὶς ἀνεπαύσατο ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος, τίς ἀναστήσει αὐτόν; Οἱ εὐλογοῦντές σε εὐλόγηται, καὶ οἱ καταρώμενοί σε κεκατήρανται. » Ταῦτα δὲ καὶ ἐν τῇ προφητείᾳ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβου τούτων ἀνωθεν οὕτω ῥηθέντων ὑπὸ τῶν τοῦ νυμφίου

Nardos μου ἔδωκεν ὀσμὴν αὐτοῦ. (ιβ') Ἀσδεδεσμος στυκτῆς ἀδελφιδούς ¹² μου ἐμοί. Ζητητέον δὲ πρότερον, τί δήποτε αὐτὸν ἀδελφιδοῦν ὀνομάζει· νύμφην δὲ ἐδιδάχθημεν τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν· ἀλλὰ καὶ γυναῖκα προτέραν τοῦ νυμφίου τὴν Ἰουδαίων πληθύν, λαβοῦσαν βιβλίον ἀποστασίου εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς, διὰ τὴν αἰκίαν ἀκολασίαν. Ἀδελφαὶ δὲ τυγχάνουσιν· ἄμφω γὰρ τὸν Ἀδάμ αὐχοῦσι πατέρα· ἀλλ' ὁ νυμφίος ἐκ τῆς προτέρας ἐδλάττησε κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Φησὶ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος· « Πρόδηλον δὲ ὅτι ἐξ Ἰουδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος. » Καὶ πάλιν· « Τῷ δὲ Ἀβραὰμ ἐρρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. Οὐ λέγει, Καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός· Καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ ¹³, ὅς ἐστι Χριστός. » Καὶ περὶ τοῦ Δαβὶδ δὲ φησὶν ὁ μακάριος Πέτρος, ὅτι « Προφη-

^{a-b} Psal. xxxiii, 8. ^c Psal. xc, 11. ^d Hebr. ii, 2. ^e Num. xxiv, 19. ^f Ibid. 9. ^g Gen. xlix, 8-12. ^h Hebr. vii, 14. ⁱ Galat. 3, 16.

VARIÆ LECTIONES.

^a τόν. Abest a cod. ^b σοι. Des. ibid. ^c cod. Ἰουδα. ^d εὐρεῖν. in cod. seq. expositio trium Patrum. ^e ἀδελφ. μου. Hebr. amicus meus. (Ita quoque in sequentibus passim.) ^f αὐτοῦ. cod. σοῦ

της ὑπάρχων, καὶ εἰδὼς ὅτι ὄρω ὡμοσεν αὐτῷ ὁ
 θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ ἀναστήσειν ¹⁴ τὸ
 κατὰ σάρκα τὸν Χριστόν, προειδὼς ἐλάλησε περὶ τοῦ
 θανάτου, ὅτι «Ὁὐκ ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ εἰς ᾧδου, οὐδὲ
 ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν. » Ἐπειδὴ τοίνυν
 ἀδελφαὶ τυγχάνουσαι, ἡ τε Ἰουδαίων πληθὺς, καὶ ἡ ἐξ
 ἐθνῶν Ἐκκλησία, ἐκείνης δὲ υἱὸς ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ
 σάρκα, εἰκότως αὐτὸν ἀδελφιδούν ἡ νύμφη καλεῖ, ὡς
 τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς υἱὸν γενόμενον κατὰ τὸ ἀνθρώπι-
 νον. Οὗτος τοίνυν ὁ ἀδελφιδούς μου ἐμοὶ καὶ νάρδος
 ἐστὶ, καὶ ἀπόδεσμος στακτῆς· πολλοὶς γὰρ αὐτὸν
 ὀνόμασι προσαγορεύω, ὑπὸ τῆς εὐσμίας τοῦ μύρου
 αὐτοῦ καταθελγομένη, καὶ οὐ δύναμαι ἐνὶ ὀνόματι
 χρῆσασθαι. Πάσας γὰρ ἰσοῦ τῆς προσηγορίας νικᾷ
 τῆς εὐσμίας αὐτοῦ ἡ δύναμις· ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀγάπης
 αὐτοῦ νικωμένη, καὶ νάρδον αὐτὸν ὀνομάζω, καὶ ἀπό-
 δεσμον στακτῆς προσαγορεύω. Νάρδον μὲν, ὡς καὶ
 ἀλφέντα τῇ νάρδι τῇ πιστικῇ τῇ πολυτίμῃ, ἧς ἡ
 ἰσμή ὅλον τὸν οἶκον ἐπλήρωσε, τύπον ἔχοντα τῆς
 οἰκουμένης· ἐπλήρωσε γὰρ τῆς εὐόδου πίστεως τὴν
 οἰκουμένην ἡ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν τῷ Κυρίῳ προσε-
 γθεῖσα θεράπευ· ἀπόδεσμον δὲ αὐτὸν καλῶ στακτῆς,
 ἐπειδὴ αὐτὸς ἐ Κατέβη ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ
 σταγῶν ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν. » Κέκληται δὲ ὑπὸ
 τῶν προφητῶν καὶ σταγῶν· «Ἐσταί γὰρ, φησὶν, ἐκ
 τῆς σταγῆς τοῦ λαοῦ τούτου συναγόμενος συναχθή-
 σται Ἰακώβ. » Ἰστέον δὲ ὅτι ὁ Σύμμαχος ¹⁵, καὶ ὁ
 Ἀκύλας, σμύρναν τὴν στακτὴν ὀνομάσασιν. Δηλοῖ
 δὲ ἡ σμύρνα τοῦ νυμφίου τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἐκεῖ-
 θεν γενομένην εὐσμίαν τῇ νύμφῃ. Προσέθηκε δὲ·
 «Ἀναμέσον ¹⁶ τῶν μαστῶν μου αὐλισθήσεται. » Του-
 τέστι ἐν τῷ ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς μου, ὃ τῇ καρδίᾳ
 ἐπαναπαύεται μεταξὺ τῶν μαστῶν διακειμένη. Δηλοῖ
 δὲ τοῦτο τῆς προφητείας τὸ πέρας, τῆς ὑπὸ Θεοῦ ¹⁷
 λεγομένης· «Ἐνοικῆσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπα-
 τήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι
 λαός, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ
 νυμφίος ὑπισχνεῖται λέγων, ὅτι «Ἐλευσόμεθα ἐγὼ
 καὶ ὁ Πατήρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα. »
 Διὸ καὶ ὁ Παῦλος βοᾷ, «Ἡ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν
 ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; » Τούτου χάριν ἡ νύμφη
 φησὶν· «Ἀναμέσον τῶν μαστῶν μου ¹⁸ αὐλισθήσε-
 ται ¹⁹.

17. Βότρυς κύπρου ²⁰ ἀδελφιδούς μου ἐμοὶ ἐν
 ἀμπελώσιν Ἐγγαδδὶ. Ἀπορούσα ἡ νύμφη, ποῖον
 ὄνομα ἐπιθῆ τῷ νυμφίῳ, τῆδε κάλεισε περιουσίῃ, καὶ
 πανταχόθεν προσηγορίας ἐραυρίζομένη ἐπιτίθεισιν
 αὐτῷ, ἐπειγομένη μὲν ὑπὸ τῆς ἀγάπης αὐτὸν καλεῖν,
 οὐ δυναμένη δὲ εὐρεῖν τὴν ἀξίαν προσηγορίαν. Διὸ
 πάλιν βότρυν αὐτὸν ὀνομάζει κύπρου, τουτέστι κυ-
 πρίζοντα, ἀντὶ τοῦ ἀνθεῖν ἀρχάμενον. Εὐώδης γὰρ ἡ
 ἔμπελος κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ. Προστίθησι δὲ,

A set, et sciret, jurejurando jurasse illi Deum, fore
 ut de fructu lumbi ejus excitaret Christum quoad
 carnem, sessurum super sede ejus, prævidens lo-
 cutus est de morte, quia, «Non relicta est anima ejus
 in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem 1. »
 Cum itaque Judæorum multitudo et Ecclesia gen-
 tium sorores sint, atque illius filius sit Christus,
 quantum ad carnem attinet, jure ipsum sponsa ne-
 potem vocat, utpote sororis filium secundum huma-
 nitatem. Hic ergo nepos meus et nardus est mihi, et
 fasciculus stactes. Multis enim nominibus illum ap-
 pello fragrantia unguenti illius delimita et unica appel-
 latione uti non possum, cum suavitatis ejus vis omni-
 bus nominibus antecellat. At vero amore ipsius supe-
 rata, cum et nardum nomino, et stactes fasciculum
 appello. Nardum quidem, quoniam et unctus est
 nardo pistica illa pretiosa, cujus odor replevit to-
 tam domum, quæ mundum significat universum. Obsequium enim a piis hominibus Domino exhibi-
 tum orbem terrarum implevit fidei suavitate. Stactes autem fasciculum eum voco, quoniam ipse
 « Descendit sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidium stillans super terram 2. » Et a proplectis
 etiam vocatus est stilla. « Erit enim, inquit, ex
 stilla populi hujus congregatus congregabitur Ja-
 cob 1. » Illud vero ignorandum non est, a Sym-
 macho et Aquila pro stacte myrrham dici. Myr-
 rha **50** autem sponsi mortem, et, quæ inde ad
 sponsam pervenit, indicat suavitatem. Subjicit au-
 tem : « In medio uberum meorum commorabitur. »
 Hoc est, in præcipua animæ meæ parte, quæ quasi
 domicilium habet in corde, quod inter ubera si-
 tum est. Quod quidem finem prophetiæ declarat,
 in qua Deus ait : « Habitabo in illis, et ambulabo
 inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi
 populus, dicit Dominus omnipotens 3. » Quin et
 ipse sponsus ita pollicetur : « Veniemus ego et
 Pater, et mansionem apud eum faciemus 4. »
 Quamobrem et Paulus clara voce : « Num experi-
 mentum, inquit, queritis Christi in me loquen-
 tis ? » Idcirco sponsa dicit : *In medio uberum
 meorum commorabitur.*

VERS. 13. *Botrus cypri sororis meæ filius mihi
 in vineis Engaddi.* Quo nomine sponsum appellet
 hæsitans, sponsa huc illuc sese vertit, atque illi
 undique collectas appellationes imponit. Cum enim
 amore ad eum vocandum incitetur, neque illo di-
 gnum nomen inveniat, eum rursus « botrum cy-
 pri, » hoc est, florentem, nominat, sive florere
 incipientem. Vitis enim, quo tempore florescit, est
 odorifera. Addit autem : « In vineis Engaddi » talis

1 Act. II, 30, 31. k Psal. LXXI, 6. l Mich. II, 11, 12. m Levit. XXVI, 12. n Joan. XIV, 23.
 o II Cor. XIII, 3.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ cod. ἀναστήσει. ¹⁵ ὁ Σύμμαχος. Hujus lectionem desideramus in Montf. Hexapl. ad h. l. ¹⁶ ἀνα-
 μέσον. cod. præm. ὅτι. ¹⁷ Θεοῦ. cod. præm. τοῦ. ¹⁸ μου. cod. σου. ¹⁹ αὐλισθ. In cod. sequitur explicatio
 Iram Patrum. ²⁰ κύπρου. cod. præm. τῆς.

est odorifer. Si ergo locum intelligas in Judæa vitibus eximilis præstantem, per translationem sic accipiendum est, quasi dicat: Vineas illas odoris suavitate superat botrus tuus. Sin vocabuli vim attendens dixit « Engaddi, » quod significat idem ac *oculus* **51** *tentationis*, sic intelligendum est: In tentationibus etiam constituta, et a multis oppugnata, odoris tui sentio suavitatem: et vineis hoc tempore florentibus, (modo allegorice accipiuntur,) sed in medio tentationum existentibus (tentatio enim est vita hominis super terram P,) suavem botri-tui florentis odorem antepono. Quod si dum adhuc floret, tam est jucundus, qualis fore putandus est, cum ad maturitatem accedet? Quod si maturescens est melior eo, qualisnam erit, cum plane jam maturus et coctus torcularibus subicietur? Existimo enim, eum pro spiritualium ætatum ratione, aliis quidem floridum esse, aliis acerbum, aliis propemodum maturum, aliis satis maturum, sed a perfectis bibi. « Calix enim ejus inebrians perquam præclarus est. » His dictis a sponsa, sponsus eam rursus ita alloquitur:

Vers. 14. *Ecce pulchra es, propinqua mea, ecce pulchra es: oculi tui columbæ.* Ejus iterum laudat pulchritudinem, et formam admiratur, ac decorem ipsius duplicata oratione quasi stupet. Imprimis autem oculos ipsius commendat, dicens: « Oculi tui columbæ, » hoc est, spirituales. Nam sub columbæ specie descendit Spiritus sanctus, et in sponso habitavit. Idcirco non ait, quasi ipsius columbæ, sed « columbæ, » id est, spirituales, divina gratia pleni, ab omni caligine liberi, revelata facie gloriam Domini contemplantes, in eandem imaginem transformati a claritate in claritatem, tanquam a Domino **52** Spiritu ^r, ut possint dicere: « Nobis autem Deus revelavit per Spiritum suum » Rursus sponsa respondens ait:

Vers. 15, 16. *Ecce pulcher es, sororis meæ filius, et plane decorus ad lectum nostrum umbrosus. Tigna domuum nostrarum. cedri; laquearia nostra cypressi.* Hactenus sponsi fragrantiam sponsa suscepit. Nunc autem illuminata oculis, quos spirituales habet, ita ut columbæ nomen gerat, ejus etiam pulchritudinem admiratur: « Pulcher, inquam, et decorus es, nepos meus. » Lectum vero, ut arbitror, appellat divinam Scripturam, in qua et sponsus et sponsa conquiescentes mutuo spirituali consuetudine conjunguntur. Ac sponsus quidem præbet verbi semina: sponsa autem illa sus-

« Ἐν ¹¹ τοῖς ἀμπελώσιν Ἐγγαδδὶ » τοιοῦτός ἐστιν εὐώδης. Εἰ μὲν οὖν τὸ χωρίον σημαίνει τὸ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ὡς ἀμπελώσι θαυματοῦς κεκοσμημένον, νοητέον τροπικῶς, ὅτι Ἰγπὲρ ἐκεῖνας τὰς ἀμπελοῦς εὐώδης σου ὁ βότρυς ὑπάρχει. Εἰ δὲ διὰ τὴν τοῦ ὀνόματος σημασίαν τὴν προσηγορίαν τοῦ « Ἐγγαδδὶ » τέθεικεν, ὅπερ ἐρμηνεύεται *ὀφθαλμοὶ πειρατηρίου*, νοητέον οὕτως, ὅτι Καὶ ἐν πειρασμοῖς ὑπάρχουσα, καὶ ὑπὸ πολλῶν πολέμουμένη, τῆς σῆς εὐοσμίας ἀντιλαμβάνομαι· καὶ τῶν κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν ἀνθρώπων ἀμπελώων, τροπικῶς νοουμένων, πειρατηρίου δὲ ὄντων μέσον· πειρατήριον γάρ ἐστι ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς· προκρίνω ²² τὴν εὐοσμίαν τοῦ κυπρίζοντος βότρυος ²³. Εἰ δὲ ὁ ἄρτι ἀνθῶν τοιοῦτός ἐστι, σκοπητέον οἷος ὁ περκάζων· καὶ εἰ ὁ περκάζων τοῦτου κρείττων, ἐνθυμητέον οἷος ὁ πέπειρος, καὶ ταῖς ληνοῖς ἐπιτήδειος. Ἡγοῦμαι γὰρ τὸν αὐτὸν, ἀναλόγως ταῖς πνευματικαῖς ἡλικίαις, τοῖς μὲν ἀναθεῖν, τοῖς δὲ ὀμφακίζειν, τοῖς δὲ ὑπεπερκάζειν, τοῖς δὲ πέπειρον εἶναι, ὑπὸ δὲ τῶν τελείων πίνεσθαι· τὸ ²⁴ γὰρ ποτήριον αὐτοῦ μεθύσκον ²⁵ ὡσεὶ κράτιστον ²⁶. » Τοῦτων ὑπὸ τῆς νύμφης ῥηθέντων, πάλιν αὐτῇ ὁ νυμφίος προσδιαλέγεται, καὶ φησιν·

ἰδ'. Ἰδοὺ εἰ καλῆ, ἢ πλησίον μου· ἰδοὺ εἰ καλῆ· οἱ ²⁷ ὀφθαλμοὶ σου περισσεραί. Ἐπαινεῖ αὐτῆς πάλιν τὸ κάλλος, καὶ θαυμάζει τὴν ὥραν, καὶ τῷ διπλασιασμῷ τῆν εὐπρέπειαν αὐτῆς ἐκπλήττεται. Πρὸ δὲ πάντων τούτων ὀφθαλμοῦς αὐτῆς ἐγκωμιάζει, καὶ φησιν· « Οἱ ὀφθαλμοὶ σου περισσεραί, » τουτέστι πνευματικοί· ἐν εἰδῆ γὰρ περισσερᾶς ἐπεφοίτησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐνώκησε τῷ νυμφίῳ. Διὰ τοῦτο οὐ λέγει, ὡσεὶ ²⁸ περισσερᾶς, ἀλλὰ « περισσεραί, » τουτέστι πνευματικοί, χάριτος θείας πεπληρωμένοι, ἀγλῶς ἐλεύθεροι, ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, καὶ τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμενοι, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος, καὶ δυνάμενοι λέγειν· « Ἡμῖν δὲ ὁ θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ²⁹. » Ἀποκρίνεται πάλιν ἡ νύμφη, καὶ φησιν·

ιε', ις'. Ἰδοὺ εἰ καλὸς, ἀδελφιδούς μου, καὶ γὰρ ὥραιος πρὸς ³⁰ κλίτην ἡμῶν σύσκιον ³¹. Δοκοὶ οἰκῶν ἡμῶν κέδροι, φατνώματα ἡμῶν κυπάρισσοι. Μέχρι μὲν οὖν τοῦ παρόντος τὴν εὐοσμίαν αὐτοῦ διετέλει θαυμάζουσα· νῦν δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ὥραν ἐκπλήττεται, φωτισθεῖσα τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ πνευματικούς αὐτοὺς κτησαμένη, ὡς καὶ περισσερᾶς ὀνομασθῆναι· διὸ φησιν, ὅτι « Καλὸς καὶ ὥραιος ὁ ἀδελφιδούς μου. » Κλίτην δὲ, ὡς οἶμαι, τὴν θεῖαν καλεῖ Γραφήν· ἐν ἧ ὁ τε νυμφίος ³² καὶ ἡ νύμφη διαναπαυομένη ³³ κοινοῦσιν ἀλλήλοις κατὰ τὴν πνευματικὴν κοινωνίαν. Καὶ ὁ μὲν δίδωσι τοῦ λόγου τὰ

† Job vii, 1. † Psal. xxi, 5. † II Cor. i, 1, 18. † I Cor. ii, 10.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ ἐν. cod. præm ὅτι καὶ. ²² cod. προκρίνω. ²³ βότρυος. cod. præm. σου. ²⁴ τὸ—κράτιστον. Aliæ erant lectiones. t. i, p. 749. ²⁵ cod. μεθύσκει. ²⁶ κράτιστον. In cod. seq. expositio trium Patrum. ²⁷ οἱ abest a cod. ²⁸ ὡσεὶ. cod. præm. τό. ²⁹ αὐτοῦ. In cod. sequitur expositio trium Patrum ³⁰ πρὸς—σύσκιον. Hebr. imo sponsa nostra virens s. florida. est. Aqu. εὐθαλής. ³¹ cod. σύσκιος. ³² νυμφίος. cod. præm. δ. ³³ cod. διαναπαυόμενοι.

σπίρματα· ἡ δὲ δεχομένη συλλαμβάνει, καὶ κύει, καὶ ὠδίνει, καὶ βοᾷ μετὰ τοῦ προφήτου· « Διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς. » Σύσκιον²⁴ δὲ καλεῖ τὴν κλίνην, ὡς βοηθημένην ὑπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, καὶ τοῦ καύματος τῆς ἀμαρτίας ἀπηλλαγμένην. Ὅπερ γὰρ ἡ νεφέλη τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν, τοῦτο ἡμῖν ἡ τοῦ Πνεύματος βοήθεια. Διὰ τοῦτο φησι· « Πρὸς κλίνην ἡμῶν σύσκιον. Δοκοὶ οἰκῶν ἡμῶν κέδροι, φατώματα ἡμῶν κυπάρισσοι. » Ταῦτα δὲ τὰ εἶδη τῶν ξύλων παρέλαβεν, ἐπειδὴ ἡ μὲν κέδρος ἔχει τὸ ἄσηπτον, ἡ δὲ κυπάρισσος τὸ εὐώδες· ἀμφοτέρα δὲ παρὰ τῆ θείᾳ Γραφῇ ἔστιν εὐρεῖν, ἥτις ἡμῶν οὐ μόνον κλίνη, ἀλλὰ καὶ οἶκος τυγχάνει, καὶ τράπεζα, καὶ τροφή· καὶ οὐ μόνον τὴν εὐωδὴν παρέχει, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄσηπτον, καὶ τὸ ἀπαθές, καὶ ἀθάνατον ἐπαγγέλλεται. Εἰ δέ τις βούλοιο οἶκος τῆς νύμφης, καὶ τὰς ἀπανταχοῦ γῆς καὶ θαλάσσης ἐκκλησίας καλεῖν, οὐ διαμαρτήσεται τῆς ἀληθείας· τῶν κέδρων καὶ τῶν κυπαρίσσων τροπικῶς νοουμένων· τῶν μὲν ὡς δοκῶν τιμιωτέρων· αἱ γὰρ δοκοὶ τὸν ὄροπον φέρουσιν· τῶν δὲ ὑποδεεστέρων, φατωμάτων ὀνομαζομένων. Οὕτως ἔπαινεθεὶς ὁ νυμφὸς ὑπὸ τῆς νύμφης διδάσκει, ὡς οὐδέπω τὸ ἀληθινὸν αὐτοῦ θεάεται κάλλος, ἀλλ' ἔτι τῆ τοῦ κάλλους ἐνετύφθησε σκιᾷ²⁵.

ΚΕΦΑΛ. β'.

α'. Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἄνθος τοῦ πεδίου²⁶, κρίνον τῶν κοιλωμάτων²⁷. Τὴν ἀνθρωπίνην μου, φησὶν, εὐμορφίαν θεάσασαι· ἐπειδὴ θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Ἐγὼ γάρ τοῦ πεδίου ἄνθος ἐγενόμην, τουτέστι, γῆιν ἀνέλαβον σῶμα, καὶ ἐν τῇ γῇ ἐβλάστησα, προαιώνιος ὑπάρχων καὶ ὑψηλός, μᾶλλον δὲ ἀμέτρητος. Κρίνον ἐγενόμην οὐκ ὄρων, οὐδὲ βουνῶν, οὐδὲ πεδίων ἀπλῶς, ἀλλὰ κοιλωμάτων. Οὐ γὰρ μόνον τοῖς ζώσιν εὐηγγελίσαστο τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς νεκροῖς τὴν ἀνάστασιν, κατελθὼν εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Διὰ τοῦτο τοῦ μὲν πεδίου ἄνθος ἑαυτὸν ὀνομάζει, κρίνον δὲ τῶν κοιλωμάτων, τουτέστι τῶν τεθνηκότων· καὶ γὰρ ἐκεῖνοις τὴν ἀναβίωσιν ἐπηγγελάτο τε καὶ ἐπραγματεύσατο²⁸. Εἶτα ἐπειδὴ ἑαυτὸν τοιοῦτοις ὀνόμασι προσηγόρευσε, φησὶ τῇ νύμφῃ·

β'. Ὡς κρίνον ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, οὕτως ἡ δικαιοσύνη μου ἐν μέσῳ²⁹ τῶν θυγατέρων. Ὅση γὰρ διαφορά τοῦ κρίνου πρὸς τὰς ἀκάνθας, τοσοῦτο³⁰ διειρηνοχέ σου τὸ κάλλος τῶν θυγατέρων, αἱ οὕτω μὲν³¹ προσαγορεύονται διὰ τὸ τῆς κλήσεως ἀξιοθῆναι, τοῦ δὲ ἐκλεκτοὶ εἶναι ἑαυτὰς ἀπεστερήκεισαν. « Πολλοὶ γάρ, φησὶ, κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. »

¹ Isa. xxvi, 18. ² Joan. i, 18. ³ Matth. xx, 16.

VARIÆ LECTIONES.

²⁴ σύσκιον. Des. h. l. in cod. relicto spatio, ut deinde post κλίνην ἡμῶν. ²⁵ σκιᾷ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ²⁶ ἄνθος τοῦ πεδίου. Hebr. rosa Saronis. ²⁷ κοιλωμ. Rec. lectio est κοιλάδων. ²⁸ ἐπραγμ. In cod. repetuntur illa, ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων. Deinde sequitur expositio trium Patrum. ²⁹ ἐν μέσῳ. Rec. lectio est ἀναμέσον. ³⁰ τοσοῦτο. Malletm τοσοῦτη. cod. τοσοῦτον. ³¹ μὲν. Abest a cod.

A cipiens concipit, et fert in utero, et parturit, et clamat cum propheta: « Propter timorem tui, Domine, in utero concepimus, et parturivimus, et peperimus spiritum salutis tuæ, quem gestavimus super terra¹. » Porro « lectum umbrosum, » ut Spiritus gratia adjutum, et ab ardore peccati defensum, vocat. Quod enim nubes erat Israeli, id nobis est Spiritus auxilium. Ideo « ad lectulum, ait, nostrum umbrosum. Tigna domuum nostrarum, cedri; laquearia nostra, cupressi. » Hæc arborum genera posuit, quoniam cedrus incorruptione, cupressus odore præstat: utrumque autem in divina Scriptura licet invenire, quæ quidem nobis non modo lectus est, **53** sed etiam domus, et mensa, et cibus: nec solum odoris suavitatem suggerit, verum etiam incorruptionem, et impassibilitatem, et immortalitatem pollicetur. Si quis autem ædes sponsæ velit ecclesias, quæ ubique gentium in mari terraque sunt, vocare, a veritate non aberrabit: ut cedri et cupressi allegorice accipiantur, alii quidem, tanquam tigna, præstantiores, tigna enim tectum sustinent: alii vero inferiores, qui laquearia appellantur. Sponsa a sponsa ita laudatus declarat, eam nondum ipsius pulchritudinem spectasse, sed adhuc in umbra pulchritudinis immorari.

CAPUT II.

VERS. 1. Ego enim, inquit, flos campi, liliū convallium. Humanam, inquit, pulchritudinem mean, nam « Deum nemo vidit unquam², » existi. Ego enim flos campi factus sum, hoc est, terrenum corpus assumpsit. Et cum æternus, et excelsus, imo vero immensus essem, e terra progerminavi et liliū sum factus, non montium, neque collium, neque camporum simpliciter, sed convallium. Non enim viventibus modo salutem, sed mortuis quoque resurrectionem nuntiavit, descendens in inferiores partes terræ, ut impleret omnia. Idcirco se campi florem appellat, et liliū convallium, id est, mortuorum, quibus a morte in vitam reditum et promisit et præstitit. Deinde cum se his nominibus appellasset, **54** sic ait ad sponsam:

VERS. 2. Sicut liliū inter spinas, sic propinqua mea inter filias. Quantum spinis liliū præstat, tantum forma tu filiabus antecellis. Dicuntur autem filix, quia vocatione dignæ sunt habitæ. Sed quo minus electæ sint, ipsarum culpa factum est. « Multi enim, inquit, sunt vocati, pauci vero electi³. » Hoc autem nomine sponsam vocat etiam

Isaias propheta : « Lætare, inquiens, desertum sitiens : exsultet solitudo, et floreat quasi lilium ». « Deserta enim, et solitaria, atque infructuosa, et arida erat quæ appellatur sponsa, nec lectum umbrosum habebat, sed ardebat siti sponsi sui, atque ideo clamabat, « Osculetur me osculis oris sui. » Quod quidem videns propheta, erat enim spiritualis, « Lætare, inquit, sterilis sitiens, exsultet solitudo, et floreat sicut lilium. » Ob id et sponsus ad eam dicit : « Sicut lilium inter spinas, sic propinqua mea inter filias. » Videtur autem hoc loco hæreticorum ecclesias, propter vocationem illius, non propter electionem ipsarum, filias appellare ; atque illas quidem spinis, sponsam autem odorato lilio comparat. Lilium enim tum exteriori decore splendet, tum aureum intus flosculum continet. Talis est anima justitiæ splendore circumdata, et spirituale sapientiæ scientiæque donum in intimis penetralibus absconditum gestans. Sponsus respondet sponsa, et ait :

VERS. 3. Sicut pomum inter ligna silvæ, 55 ita nepos meus inter filios. In umbra illius desideravi, et sedi : et fructus ejus dulcis gutturi meo. Magna est inter pomum et lilium differentia. Hoc enim oculos tantum et odoratum oblectat : pomum autem et spectandi, et odorandi, et gustandi sensus afficit voluptate. Esui enim opportunum est, et editur. Proinde sponsa quidem lilium nuncupatur, sponsus autem pomum. Hic enim editur, et sponsæ sit cibus. Sponsa vero non comeditur, sed odoris duntaxat habet suavitatem. Idcirco ait : « Sicut pomum inter ligna silvæ, ita nepos meus inter filios. » Filios hic, ut antea filias, nominat eos, qui cum facti sint vocatione digni, se ipsos electione indignos præstiterunt. Hos sponsa lignis silvæ similes dicit, et arboribus infructuosas. At sponsum appellat pomum, quod quidem et tactu molle est, et gustu dulce, et odoratu suave, et aspectu jucundissimum ac venustissimum, et auditu amabilissimum. Simul enim audiendo cunctos orationi sensus accommodamus. Talis autem est Dominus noster, et Salvator, et sponsus, qui convivio suo sensus omnes nostros explet suavitate. Sub hujus umbra sedere se sponsa dicit concupivisse, et couseclisse : ac mox fructum etiam ejus decerpisse, eumque gutturi suo fuisse dulcissimum. Ardentes enim malitiæ radios vitare studet, ne iterum nigra fiat. Umbra autem sponsi sunt ea, quæ nunc, ut beatus Paulus ait, in speculo et ænigmate conspiciuntur : « Video enim, inquit, nunc tanquam in speculo, et tanquam 56 in ænigmate : tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex

* Isa. xxxv, 1.

Α Τούτω δὲ ὄνοματι καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας ὀνομάζει τὴν νύμφην λέγων· « Εὐφράνθητι, ἔρημος διψῶσα· εὐφρανθήτω ἔρημος, καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον· » ἔρημος γὰρ ἦν πρότερον, καὶ ἄκαρπος, καὶ ἄνυδρος ἢ νύμφη προσαγορευομένη, καὶ κλίην οὐκ ἔχουσα σύσκιον· ἐδίψα δὲ τὸν νυμφίον· διὸ καὶ βοᾷ· « Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ. » Καὶ τοῦτο ὁ προφήτης εἰδώς, πνευματικῶς γὰρ ἦν, ἔλεγεν· « Εὐφράνθητι, ἔρημος διψῶσα, εὐφρανθήτω ἔρημος, καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον. » Διὰ τοῦτο καὶ ὁ νυμφίος φησὶ πρὸς αὐτήν· « Ὡς κρίνον ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, οὕτως ἡ πληθὸν μου ἀναμέσον τῶν θυγατέρων. » Καὶ εἰκεν ἐναυθα τὰς τῶν αἰρετικῶν ἐκκλησίας θυγατέρας καλεῖν, διὰ τὴν αὐτοῦ κλήσιν, καὶ οὐ διὰ τὴν ἐκείνων προαίρεσιν. Κάκεινας μὲν ἀπεικάζει ὡς ἀκάνθαις, ταύτην δὲ κρίνον εὐώδει, τῷ καὶ ἔξωθεν λαμπρότητα ἔχοντι, καὶ τὸ χρυσοειδὲς ἄθος ἐν μέσῳ περικειμένῳ. Τοιαύτη δὲ ἐστὶν ἡ τὴν τῆς δικαιοσύνης λαμπρότητα περικειμένη ψυχὴ, καὶ τὸ πνευματικόν τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως χάρισμα ἔχον ἐν τοῖς ταμείοις κρυπτόμενον περιφέρουσα ὡς ἄμειβεται τὸν νυμφίον ἢ νύμφη, καὶ φησι πρὸς αὐτόν·

γ'. Ὡς μῆλον ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, οὕτως ἀδελφιδούς μου ἀναμέσον τῶν υἱῶν· ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ γλυκὺς ἐν λάρυγγί μου. Πολλὴ δὲ ἡ διαφορὰ τοῦ μήλου πρὸς τὸ κρίνον· τὸ μὲν γὰρ μόνην τὴν ἔψιν, καὶ τὴν δσφρησιν εὐφραίνει, τὸ δὲ μῆλον πρὸς τῇ ἔψει, καὶ τῇ δσφρησί καὶ τῇ γεύσει ὡς ἡδονὴν τοῖς βουλομένοις παρέχει. Ἐδώδιμον γὰρ ἐστὶ, καὶ ἐσθίεται· διὰ τοῦτο ἡ μὲν νύμφη κρίνον ὀνομάζεται, ὁ δὲ νυμφίος μῆλον. Ὁ μὲν γὰρ ἐσθίεται καὶ γίνεται τροφή τῇ νύμφῃ· ἡ δὲ οὐκ ἐσθίεται, ἀλλὰ μόνην ἔχει τὴν εὐσμίαν· διὰ τοῦτο φησὶν· « Ὡς μῆλον ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, οὕτως ἀδελφιδούς μου ἀναμέσον τῶν υἱῶν. » Υἱούς δὲ προσαγορεύει, ὡς περ ἐκεῖ θυγατέρας, τοὺς τῆς μὲν κλήσεως ἀξιωθέντας, ἀναξίτους δὲ σφᾶς αὐτοὺς καταστήσαντας τῆς ἐκλογῆς· οὓς εἰκέναι ξύλοις δρυμοῦ, καὶ δένδροις ἀκάροισι ἢ νύμφῃ φησὶν. Τὸν δὲ νυμφίον ὀνομάζει μῆλον, ὃ καὶ τῇ ἀφῆ λείον, καὶ τῇ γεύσει ἡδύ, καὶ τῇ ὄσμῃ εὐώδες, καὶ τῇ ἔψει τερπνότητον καὶ χαρίστατον, καὶ τῇ ἀκοῇ ἡδιστον· ἅμα γὰρ τῷ ἀκοῦσαι πάσας τῷ λόγῳ τὰς αἰσθήσεις προσφέρουμεν. Τοιοῦτος δὲ ὁ Δεσπότης ἡμῶν, καὶ Σωτὴρ, καὶ νυμφίος, πάσας ἡμῶν ἐστιῶν τὰς αἰσθήσεις τυγχάνει. Ἐν τῇ τοῦτου σκιᾷ λέγει ἡ νύμφη ἐπιθυμῆσαι καθίστα, καὶ τοῦτο πεποιτηκέναι· μετὰ δὲ ταῦτά α φησι καὶ τοῦ καρποῦ μεταλαβεῖν, καὶ γλυκύτατον τοῦτον ἐν τῷ λάρυγγι φανῆναι· βούλεται γὰρ φγεῖν τὰς τῆς κακίας ἀκτίνας συγκαίειν ἐπισταμένας, ἵνα μὴ πάλιν γένηται μέλαινα· σκιὰ δὲ τοῦ νυμφίου τὰ νῦν ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνύγματι, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, φαινόμενα· « Ἄρτι μὲν γὰρ, φησὶν, βλέπω ὡς ἐν ἐσόπτρῳ, καὶ ὡς

VARIÆ LECTIONES.

ἡ δὲ. cod. τῷ. ὡς ἀπεικάζει. In cod. ponitur post ἀκάνθαις. ὡς περιφ. In cod. seq. expositio trium Patrum. ὡς τῇ γεύσει. cod. τὴν γεύσιν.

ἐν αἰνίγματι· τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ὁμοίως γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην· ἔτι διὰ τοῦτο φησὶν· « Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα, καὶ καρπὸς αὐτοῦ γλυκύς ἐν λάρυγγί μου. » Καὶ γὰρ ὑπὲρ τὴν σκιάν καθήμενὴ τρυγῶ τὸν καρπὸν, καὶ τούτου μεταλαμβάνω· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ μεμνημένοι, τοῖς τοῦ νομφίου μέλεσιν ἐν τρυφῶντες ⁶⁴.

δ, ε'. *Εἰσαγάγετέ με* ⁶⁷ *εἰς οἶκον τοῦ οἴνου· τάξατέ με* ⁶⁸ *ἐπ' ἐμὲ ἀγάπην. Στηρίζατέ με ἐν μύροις* ⁶⁹· *στοιβάσατέ με ἐν μήλοις, ὅτι τετρωμένη ἀγάπη ἐγώ.* Οἶκον δὲ οἴνου καλεῖν αὐτὴν ἠγοῦμαι τὰς θείας ληνοῦς, περὶ ὧν ὁ προφήτης φησὶν· « Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων! Ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου. » — « Ὑπερ γὰρ τῶν ληνῶν » τὸν ψαλμὸν ὀνομάσας ταῦτα ἐπήγαγε· διδάσκων, ὡς ληνοῦς καλεῖ τὰς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἐν αἷς ὁ πνευματικὸς οἶνος ἀποθλιβόμενος, καὶ οἶνει ληνοβατούμενος εὐφραίνει τῶν εὐσεβῶν τὰς ψυχὰς κατὰ τὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν· « Μεθυσθήσονται ἀπὸ πύθης οἴκου σου, καὶ τὸν χειμάρθου σου ⁷⁰ τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς. » Διὰ τοῦτο καὶ ἀξιοὶ ἢ νόμφη εἰσθεῖν εἰς τὸν οἶκον τοῦ οἴνου αὐτοῦ, καὶ παρακαλεῖ τοὺς τοῦ νομφίου διακόνους λέγουσα· « Τάξατέ ἐπ' ἐμὲ ἀγάπην· » τούτασι, διδάξατέ με τῆς ἀγάπης τὸν τρόπον, ἵνα μὴ ἀγαπήσω πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ τὸν νομφίον, ἢ ἀγρὸν, ἢ ἀμπελόνητον, καὶ ἀναξία τοῦ νομφίονος φανῶ. Αὐτὸς γὰρ ἀπεφώνητο λέγων· « Ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἀξίος· καὶ ὁ ἀγαπῶν υἱοὺς καὶ θυγατέρας ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἀξίος. » Καὶ ὁ παλαιὸς δὲ νόμος, ὁ τῷ Ἀδάμ δοθείς, τοιαῦτα διεγόρευεν· « Ἄντι τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἕσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. » — « Τάξατέ τοίνυν ἐπ' ἐμὲ ἀγάπην, » ἵνα τῷ νομφίῳ μου συναφθῶ, καὶ τοῦτο καὶ πατὴρ, καὶ μητὴρ, καὶ τῶν ἄλλων προτιμήσω. « Στηρίζατέ με ἐν μύροις, » τούτασι, Βεβαιώσατέ με τῇ τοῦ νομφίου εὐοσμῇ, καὶ ὑπερείσατέ με, ἵνα μηδὲν με σαλεύσῃ διαπαντός μοι τὴν εὐωδίαν ἐξελθὴν προσφέροντες, ἵνα μὴ λάθοῦσα λήθῃ τοῦ νομφίου περὶ ἕτερα πλανηθῶ. Ἀλλὰ καὶ « Στοιβάσατέ με ⁷¹ ἐν μήλοις· » ἀντι τοῦ, Τοῖς καρποῖς με τοῦ νομφίου φορεῖσατε· ἵνα ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ καθήμενὴ, καὶ τῶν μύρων αὐτοῦ ὀσφραϊνομένη, καὶ τῷ κριπῷ αὐτοῦ πεφορτωμένη, ἀηστὸν αὐτοῦ διαφυλάξω τὴν μνήμην· « Τέτρωσκαι γὰρ αὐτοῦ τῇ ἀγάπῃ. » Καὶ γὰρ βέλους ἐκλεκτὸν ὑπάρχει, καὶ τιτρώσκει τὰς βαλλομένας ψυχὰς ⁷².

ς'. *Εὐώνυμος αὐτοῦ ὑπὸ* ⁷³ *τῆς κερφαλῆς μου· καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεται με.* Ἀλλὰ μὴ πάλιν εἰς σωματικὰς καταπέσωμεν ὁδούς, εὐώνυμος καὶ δεξιὰ ἐπαίοντες· καὶ γὰρ περὶ τῆς σοφίας, ἥτις ἐστὶν ἔξις, καὶ οὐκ οὐσία, φησὶν ὁ Σολο-

A parte : tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum ⁷². Ideo, « In umbra, inquit, ejus concupivi, et sedi : et fructus ejus dulcis in guttore meo. » Etenim sub umbra sedens fructum decerpo, et huius particeps fio. Et testes sunt illi, qui initiati in sponsi membris oblectantur.

VERS. 4, 5. *Introducite me in cellam vini : ordinate in me charitatem. Fulcite me unguentis, stipate me malis, quia amore languesco.* Cellam vini, ut arbitror, divina vocat torcularia, de quibus propheta ait : « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum ! Concupiscit, et deficit anima mea desiderio atriorum Domini ». Cum enim psalmum B « Pro torcularibus » inscripsisset, hæc verba subjecit, ut doceret se torcularia appellare Dei Ecclesias, in quibus spirituale vinum, tanquam prelis expressum, piorum animas lætitia perfundit, juxta illam prophetiam : « Inebriabuntur ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos ». Ideo sponsa ut in cellam ipsius vinariam ingredi liceat, rogat : et sponsi ministros cohortatur, « Ordinate, inquit, in me charitatem, » hoc est, docete me charitatis rationem ac modum, ne patrem, aut matrem, aut agrum, aut vineam magis, quam sponsum diligens, sponso videar indigna. Sic enim ipse sententiam tulit : « Qui amat patrem aut matrem ⁷³ plus quam me, non est ine dignus : et qui amat filios aut filias plus quam me, non est me dignus ». Vetus etiam lex, quæ data fuit Adamo, talia protulit : « Quamobrem relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo caro una ». — « Ordinate ergo in me charitatem, » ut sponso conjungar meo, eumque et patri, et matri, et cæteris antepnam. « Fulcite me unguentis, » id est, confirmate et communitate me sponsi suavitate, ne quid me conculiat et labefactet. Fragrantia illa assidue me cumulate, ne sponsi obliviscar, et ad alia aberrem. Sed et « malis stipate me, » hoc est, sponsi fructibus me onerate, ut sub umbra illius sedens, et unguentis ejus delibuta, fructuque onerata, perpetuam ipsius memoriam conservem. « Illius enim amore sum siuicia. » Est enim sagitta electa, quæ animas, quibus petit, transfigit.

VERS. 6. *Læva ejus sub capite meo : et dextera illius amplexabitur me.* Cavendum est ne rursus lævam et dexteram audientes in opiniones corporeas incidamus. Etenim de sapientia, quæ habitus est, non autem substantia, loquens Salomo :

⁷² I Cor. xiii, 12. ⁷³ Psal. lxxviii, 1, 2. ⁷⁴ Psal. xxxv, 9. ⁷⁵ Matth. x, 37. ⁷⁶ Gen. ii, 21.

VARIE LECTIONES.

⁶⁴ ἐν τρυφῇ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁶⁷ εἰσαγ. με. Hebr. duxit me. ⁶⁸ τάξατέ — ἀγάπην. Hebr. et vexillum ejus super me amor est. ⁶⁹ Στηρίζατέ — μύροις. Hebr. Sustentate (s. recreate) me lagenis istis. Rec. lectio est στηρίζατέ με. ⁷⁰ τὸν χειμάρθου. Supra χειμάρθου, t. l. p. 831. ⁷¹ με abest a cod. ⁷² ψυχὰς. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁷³ ὑπὸ cod. ἐπι.

« Longitudo, inquit, vitæ, et anni vitæ in dextera ejus : in sinistra autem illius divitiæ et gloria ^d. » Et de amplexu in Proverbiis dictum est illud : « Dilige eam, et conservabit te : circumda **58** illam, et exaltabit te ; honora illam, ut te complectatur ^e. » Ex his ergo locis discamus etiam illa magis secundum spiritum intelligere, ut amplexum divini Verbi^e et piæ animæ conjunctionem esse credamus. Lævum autem et dextrum ut a nobis sumptum intelligi debet. Quod quidem ne sine contemplatione prætereamus, animadvertendum est, Deum vel beneficia conferre, vel suppliciiis afficere, pro cujusque meritis. Pro dextera igitur beneficentiam, pro sinistra supplicium accipientes, sponsam audiamus quæ dicit : « Læva ejus sub capite meo ; » hoc est, suppliciiis altior sum, neque illis subjicior, quia cum sponso conjuncta sum, atque illum studiose observo. « Dextera illius amplexabitur me : » id est, beneficiis suis me exornabit, ac veluti amplectens, et comprehendens, et desiderium meum explens, me illis cumulabit. Hoc autem et beatus Paulus ostendens, « Sic, ait, semper cum Domino erimus ^f. » Atque utinam nos quoque ultricem ejus potentiam minime experiamur, nec supplicia, quæ comminatur, degustemus : sed donis et muneribus, quæ pollicitus est, perfruamur, per gratiam atque benignitatem ipsius sponsi Christi Domini nostri, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

μὼν, ὅτι « Μῆκος βίου, καὶ ἔτη ζωῆς, ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς · ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πλοῦτος καὶ δόξα. » Καὶ περὶ τῆς περιλήψεως πάλιν ἔστιν εὐρεῖν ἐν ταῖς Παροιμίαις εἰρημένον τὸ ^δ, Ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε · περιχαράκωσον αὐτήν, καὶ ὑψώσει σε · τίμησον αὐτήν, ἵνα σε περιλάβῃ. » Ἐντεῦθεν τοίνυν τὰς ἀφορμὰς λαβόντες, πνευματικώτερον κάκεινα νοήσωμεν, τοῦ θεοῦ λόγου καὶ τῆς εὐσεβοῦς ψυχῆς εἶναι κοινωνίαν πιστεύοντες τὴν καλουμένην περιλήψιν · καὶ τὸ εὐώνυμον δὲ καὶ δεξιόν, ὡς ἀφ' ἡμῶν ληφθὲν, νοητέον. Ἴνα δὲ μὴ ἀθεώρητον αὐτὸ καταλλόμεν, οὕτως νοήσωμεν. Εὐεργετεῖν οὕτως καὶ κολάζειν ὁ θεός, τοῖς ἀξίοις ἀπονέμων ἀμφοτέρω. Τὴν εὐεργετικὴν τοίνυν χάριν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς νοήσαντες, τὴν δὲ κολαστικὴν ἐπὶ τῆς εὐωνύμου, ἀκούσωμεν τῆς **B** νύμφης λεγούσης · « Εὐώνυμος αὐτοῦ ἐπὶ ^ε τὴν κεφαλὴν μου · » τουτέστιν, Ἄνω εἰμι τῶν κολάσεων, οὐχ ὑπόκειμαι ταύταις, διὰ τὸ τῷ νυμφίῳ πλησιάσαι, καὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ φροντίσαι. « Ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεται με ^ε, » ἀντὶ τοῦ, Ταῖς εὐεργεσίαις αὐτοῦ κατακοσμήσει με, καὶ τούτων ἐμπλήσει με, οἶονεὶ περιπτυσσόμενος καὶ περιλαμβάνων, καὶ τὴν ἐμὴν ἐπιθυμίαν πληρῶν. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος παραδελῶν ἔλεγεν, ὅτι « Οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἔσόμεθα. » Γένοιτο καὶ ἡμᾶς πείραν μὲν ^ε τῆς κολαστικῆς αὐτοῦ δυνάμεως μὴ λαβεῖν, μηδὲ γεύσασθαι τῶν ἠπειλημένων τιμωριῶν, τῶν δὲ ἐπηγγελμένων ἀπολαύσαι δωρεῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ νυμφίου Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ^ε εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^d Prov. III, 16. ^e Prov. IV, 6. ^f I Thess. IV, 17.

VARIÆ LECTIONES.

^δ τό. Abest a cod. ^ε ἐπὶ. cod. ὑπό. ^ε μέ. abest a cod. ^ε μέν. abest a cod. ^ε τοῦ—κράτος. cod. μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἀγίῳ Πνεύματι.

59 ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

LIBER SECUNDUS.

Vers. 7. *Adjuravi vos, filia Hierosolymæ, per potentias et vires agri, si suscitaveritis et exsuscitaveritis charitatem, donec voluerit. Qui corporum amore capti sunt, ut illis quæ optant ipsi potiantur soli, studiose curant, atque ab amatis æmulos totis viribus conantur arcere ; at qui spiritus amore sunt inflammati, Deique tenentur desiderio, eadem flamma omnes ut homines incendan-*

C ζ. Ὁρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ ^ε, ἐν δυνάμεσι καὶ ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ, ἐὰν ^ε ἐγείρητε ^ε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἕως ^ε θελήσῃ. Οἱ μὲν σωμάτων ἐρῶντες, μόνοι τῶν ποθυομένων ἀπολαύειν σπουδάζουσι · τοὺς δὲ πειρωμένους ληστεύειν τὰς σφίσιν αὐτοῖς ἀνακειμένας, μετὰ πολλῆς ἀπελαύνουσι τῆς σφοδρότητος. Οἱ δὲ πνευματικῶς ἐρῶντες, καὶ τὸν θεὸν ποθοῦντες, πάν-

VARIÆ LECTIONES.

^ε ἐν—ἀγροῦ. *Hebr.* per capreas aut per cervas agri. ^ε ἐάν. *Hebr.* עַד ה. i. e. q. nequaquam, ut in formulis jurandi Ps. LXXIX, 36, xcvi, 11, cxxii, 3, 4, et Græcorum εἰ, Marc. viii, 12. ^ε cod. ἐγείρηται et deinde ἐξεγείρηται. ^ε ζωῆς. *Rec.* lectio est ζωῆς οὗ.

τας ἀνθρώπους κοινωνήσαι αὐτοῖς· τοῦ φίλτρου παρακαλοῦσι. Διὸ καὶ ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων ἡ νύμφη διηγησαμένη τὴν τοῦ νυμφίου περιλήψιν, ὅτι· « Εὐώνυμος αὐτοῦ ὑπὸ τὴν κεφαλὴν μου, » καὶ εἰρηκοῖτις, « καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεται με, » οὐκ ἀνέχεται μόνη ἐντροφᾶν τῷ νυμφίῳ, οὐδὲ ἀποχρῆν ἡγεῖται μόνη τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἀπολαύειν ἀγκαλῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς νεάνιδας παρακαλεῖ· οὐ παρακαλεῖ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ βιάζεται, καὶ ἀνάγκην ἐπιτίθειν ὄρου, ἵνα ἐγείρωσι καὶ ἐξεγείρωσι τὴν ἀγάπην, ἕως ἂν ὁ νυμφίος ἐθελήσῃ. Θυγατέρας δὲ Ἱερουσαλήμ δηλονότι τῆς ἐπουρανίου ταύτας προσαγορεύει· περὶ ἧς ὁ μακάριος Παῦλός φησιν· « Ἡ δὲ ἂν Ἰερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν. » Ἄγρον δὲ τὸν κόσμον ὀνομάζει· οὗτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις τὴν παραβολὴν ἐρμηνεύων φησιν, ὅτι « Ἄγρός ἐστὶν ὁ κόσμος. » Δυνάμεις δὲ καὶ ἰσχύας ἀγροῦ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις φησὶ, τὰς τὸν κόσμον περιπολοῦσας κατὰ τὸ θεοῦ θέλημα· ἡ τοὺς ἁγίους προφήτας καὶ ἀποστόλους, οἱ θεοῦ Πνεύματος πληρωθέντες, καὶ τὴν οἰκουμένην περινοστήσαντες, τοὺς ἀντιθέτους καὶ θεομισεῖς ἐξήλασαν δαίμονας, καὶ τὴν εὐσέβειαν ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς κατεφύτευσαν. Ἐν ἀπολαύσει τοίνυν ἡ νύμφη τοῦ νυμφίου γενομένη, καὶ πείρα μαθοῦσα τὴν ἀρρήτην ἐκείνην τρυφήν, βοᾷ καὶ λέγει· « Ὀρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμει· καὶ ἰσχύσει τοῦ ἀγροῦ, ἂν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἕως οὗ θελήσῃ· » τούτεστι, Μὴ ἐάητε ἐν ὑμῖν τὴν περὶ τὸν θεὸν ἀγάπην ^C καθυδοῦσαι· ἀλλὰ διεγείρατε αὐτήν, καὶ πυρσεύσατε, καὶ ἐπιβάλλετε οἰνοὶ ἔλαιον τῶν εὐεργεσιῶν τὴν μήμην· ἵνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν ῥηθῇ· « Ὑπνωσαν ὑπνον αὐτῶν, καὶ ⁶⁰ οὐχ εὔρον οὐδέν. » Ἐὰν γὰρ μὴ ἀπαγγεῖλητε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ, καὶ μὴ μνησθῆτε τῶν θαυμασίων αὐτοῦ ὧν ἔποιε, ἀλλὰ ἐπιλάβθηθε τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ· σθεσθήσεται ἡ ἀγάπη, καὶ οἰνοὶ νεκρωθήσεται. Χρῆ δὲ ὑμᾶς ⁶¹ διηλεκτικῶς ἐξάπτειν αὐτήν, καὶ διεγείρειν, καὶ εἰς ὕψος αὐτὴν ἀφρεῖν τὴν φλόγα. Μέτρον δὲ ποιεῖσθαι τῆς ἀγάπης, τοῦ νυμφίου τὸ βούλημα. Μὴ πρότερον οὐκ παύσηθε ταύτην διεγείροντας, καὶ τὴν πυρὰν αὐτῆς ἐξάπτοντας, ἕως ἂν ὁ νυμφίος ἔχειν αὐτὴν εἴπῃ τὸ μέτρον. Τούτοις ἔοικε τὰ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου Κορινθίους γραφέντα, καὶ διὰ Κορινθίων πᾶσιν ἡμῖν· « Γρηγορεῖτε, στήχετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε· πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω. » Καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τῆς Ἐπιστολῆς φησιν· « Εἰ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ἦτω ἀνάθεμα. » Οὕτως ἀγαπῶσιν οἱ θερμῶς ἀγαπῶντες τὸν σεσωκότα, ὡς τοὺς ἀγαπᾶν αὐτὸν οὐκ ἐθέλοντας ὡς ὀδωδῶτα καὶ σεσηπῶτα βδελύττεσθαι σώματα. Τοῦτο σημαίνει λέ-

atur, exoptant. Quamobrem et in Canticum canticorum cum sponsa sponsi complexum exposuisset, « *Læva, inquit, ejus sub capite meo, & subjicissetque, & et dextera illius amplexabitur me :* » se in sponsi deliciis solam versari non sustinet, neque satis esse putat, si ipsa sola sacris illis complexibus perfruat: sed omnes invitat adolescentulas, neque tantum invitat, sed cogit, ac jurisjurandi obstringit necessitate, ut suscitant atque exsuscitent charitatem, quoad sponsus ipse voluerit. *Has autem appellat filias Hierosolymæ, cælestis illius nimirum, de qua beatus Paulus :* « *Quæ autem sursum est, inquit, Hierosolyma, libera est, quæ est mater omnium nostrum ⁶⁰.* » *Agrum vero mundum vocat. Sic enim et Dominus, in sacris Evangeliiis parabolam exponens :* « *Ager, inquit, est mundus ^b.* » At potentias et fortitudines agri, angelicas nominat potestates, quæ Dei jussu mundum obeunt: aut sanctos ⁶⁰ prophetas, et apostolos, qui divino repleti Spiritu, per universum vagantes orbem terrarum, Dei adversarios atque hostes dæmones expulerunt, pietatisque surculos in animis hominum inseruerunt. Cum igitur sponsa sponso frueretur, experimenterque delicias ejus ineffabiles degustaret, exclamans: « *Adjuravi vos, inquit, filiæ Hierosolymæ, per potentias et vires agri, si suscitaveritis atque exsuscitaveritis charitatem, donec voluerit ;* » hoc est, ne charitatem erga Deum in vobis dormire patiamini, sed eam suscitatis atque accendatis, et memoriam beneficiorum illius tanquam oleum supereffundatis, ne de vobis quoque dicatur: « *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt ⁱ.* » Nisi enim nuntiaveritis de die in diem salutare ejus, et memineritis mirabilium ipsius, quæ fecit, exstinguetur charitas, et quodammodo intercidet. Oportet autem vos illam continenter accendere, atque excitare, et flammam ejus in altum quasi extollere, ac modum ipsius dimetiri sponsi voluntate. Ne prius ergo hanc excitare atque ignem illius incendere desistatis, donec sponsus ipsius modum determinaverit. His similia videntur ea, quæ a beato Paulo Corinthiis, et per Corinthios nobis omnibus scripta sunt: « *Vigilate, state in fide, viriliter agite, et confortemini : omnia vestra in charitate flant ^j.* » Atque in fine Epistolæ, « *Si quis non amat, inquit, Dominum Jesum, sit anathema ^k.* » Ita ⁶¹ amant, qui ardentem salutis auctorem, ut nolentes amare eum tanquam putrida ac fœtida corpora detestentur. Idem etiam beatus David significat: « *Nonne, inquit, odientes te, Domine, oderam, et super inimicos tuos*

⁶ Galat. iv, 26. ^b Matth. xiii, 38. ⁱ Psal. lxxv, 6. ^j I Cor. xvi, 13, 14. ^k Ibid. 22.

VARIÆ LECTIONES.

⁶² ἕως—ἀγάπην. des. in cod. ⁶³ καὶ. abest a cod. ⁶⁴ ὑμᾶς. Editio prior habebat ἡμᾶς.

tabescebam? Perfecto odio oderam illos, et ini- A
mici facti sunt mihi ¹. » At de illis qui ipsum
diligunt: « Apud me, inquit, valde honorati sunt
amici tui, o Deus, valde confortati sunt principa-
tus eorum ². » Atque hac quidem ratione amicos
ab amicis amandos esse sancti viri didicerunt a
rerum omnium Deo, qui primus Abrahamæ dixit:
« Benedicam benedicientibus tibi, et maledicam
maledicentibus tibi ³. » Israeli quoque dicit: « Inimicus
ero inimicis tuis, et adversabor adversariis
tuis ⁴. » Ex his locis didicit David illa dicere, et
beatus Paulus, eos qui non amant Dominum, ana-
themate detestari. Quapropter et sponsa filias Hie-
rosolymæ obtestatur ut erga sponsum, quoad
ipsi liberit, suscitent atque exsuscitent charita-
tem. Dum hæc cum adolescentulis sponsa disserit, B
casque ad charitatem similem cohortatur, spon-
sum sentit adventantem, et ait:

VERS. 8. *Vox nepotis mei.* Sanctis enim illius
sermonibus assuefacta, vocem ejus agnoscit.
Quemadmodum et Dominus in sacris Evangeliiis:
« Oves meæ, inquit, vocem meam audiunt ⁵. »
Alienum autem non sequentur, quia non noverunt
vocem alienorum ⁶. » Novit ergo sponsa vocem
sponsi: novit quid inter adulterum et sponsum
intersit: atque adulterorum **62** quidem, et lu-
porum, et mercenariorum vocem aversatur,
sponsi autem et pastoris sermones amat. Itaque
simul ac adventum ejus præsensit, clamans, « Vox
inquit, nepotis mei. » Et quietem nullam sibi per-
mittens exsurgit, atque observat, et circumspicit,
atque ipsum aspiciens clamat:

*Ecce hic venit, saliens super montibus, transiliens
colles.* (VERS. 9.) *Similis est nepos meus capream, et
hinuulo cervorum in montibus Bethel.* Operæ pre-
tium est quætere cur eum capream hinnuloque
cervorum similem dicat: et quinam sint montes
Bethel, quid salire, quid transilire significet, quid
colles et montes, in quibus hæc geruntur. Capream
ex videndi acumine dorcadis nomine vocatam fe-
runt, cernit enim quam acutissime. Aiunt et cervos
ferarum serpentium naturali quodam odio teneri,
adeo ut angues, et vipersas, et alias ejusmodi be-
stias non aliter atque herbas devorent, cum ex eo
cibo nullo afficiantur incommodo. Proinde cum
Dominus Christus, quatenus homo, sit illa virga
quæ egressa est de radice Jesse, super quem re-
quievit Spiritus Dei, Spiritus sapientiæ et intelle-
ctus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus
scientiæ et pietatis, et quem repleturus erat Spi-

γων και ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς
σε, Κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετη-
κόμην; Τέλειον μῖτος ἐμίσουν αὐτούς, εἰς ἐχθρούς
ἐγένοντό μοι. » Περί δὲ τῶν φιλοῦντων αὐτὸν φησιν·
« Ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός, λίαν
ἐκραταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν. » Οὕτω δὲ φιλεῖν
τοὺς φιλοῦντας τοὺς φίλους οἱ μακάριοι ἄνδρες ὑπὸ
τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐδιδάχθησαν. Αὐτὸς γὰρ πρῶτος
ἔφη τῷ Ἀβραάμ· « Εὐλόγησά τοὺς εὐλογοῦντάς σε,
καὶ τοὺς καταραμένους σε καταράσομαι. » Λέγει δὲ
καὶ τῷ Ἰσραὴλ· « Ἐχθρεύσου τοὺς ἐχθρούς σου, καὶ
ἀντικείσομαι τοῖς ἀντικειμένοις σοι. » Ἐντεῦθεν ἐδι-
δάχθη καὶ ὁ Δαβὶδ ἐκείνα εἰπεῖν, καὶ ὁ μακάριος Παῦ-
λος ἀνάθεμα ποιῆσαι τοὺς μὴ φιλοῦντας τὸν Κύριον·
διὰ τοῦτο καὶ ἡ νύμφη ὀρκίζει τὰς θυγατέρας B
Ἱερουσαλήμ, ἐγείραι καὶ ἐξεγείραι τὴν περὶ τὸν νυμ-
φίον ἀγάπην, ἕως ἄν αὐτὸς ἐβέλῃσῃ⁶⁶. Ταῦτα ταῖς
νεάνισι διαλεγομένη, καὶ εἰς τὴν ὁμοίαν αὐτὰς ἀγάπην
προτρπευομένη, ἐν αἰσθήσει γίνεται τῆς τοῦ νυμφίου
παρουσίας, καὶ φησι·

ἡ. *Φωνὴ τοῦ ἀδελφιδου μου.* Ἐθὰς γὰρ γενομένη
τῶν ἱερῶν αὐτοῦ λόγων, ἐπιγινώσκει αὐτοῦ τὴν φω-
νήν· ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις
φησὶ· « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει. »
Ἄλλοτριῶν δὲ μὴ ⁶⁷ ἀκολουθήσουσιν, ὅτι οὐκ οἶδασιν
τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν. Οἶδε ⁶⁸ τοιγαροῦν ἡ νύμφη
τὴν τοῦ νυμφίου φωνήν· οἶδε διαφορὰν μοιχοῦ
καὶ νυμφίου. Καὶ τῶν μὲν μοιχῶν, καὶ λύκων,
καὶ μισθωτῶν βδελύττεται τὰς φωνάς· τοῦ δὲ νυμ-
φίου καὶ ποιμένος τοὺς λόγους ποθεῖ. Διόπερ αὐτίκα C
ἐν αἰσθήσει γενομένη τῆς ἐκείνου παρουσίας βοᾷ·
« Φωνὴ τοῦ ἀδελφιδου μου· » καὶ οὐκ ἀνέχεται
καθῆσθαι ⁶⁹, ἀλλ' ἀνίσταται, καὶ παραδοκεῖ, καὶ περι-
σκοπεῖ, καὶ ὄρωσα αὐτὸν βοᾷ·

Ἰδὸν οὗτος ἦκει πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη, διαλλό-
μενος ἐπὶ τοὺς βουνούς. ⁷⁰ Ὁμοίος ἐστὶν ὁ ἀδελ-
φιδου μου τῇ δορκάδι καὶ ⁷¹ νεβρῶ ἐλάφων ἐπὶ ⁷²
τὰ ὄρη Βαιθὴλ. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, τί δήποτε αὐτὸν
δορκάδι καὶ νεβρῶ ἐλάφων ἀπεικάζει, καὶ τίνα τὰ
ὄρη Βαιθὴλ, καὶ τίνα τὰ πηδῆματα, καὶ τίνα τὰ
ἄλματα, τίνες δὲ οἱ βουνοὶ καὶ τὰ ὄρη, ἐφ' οἷς ταῦτα
γίνονται. Φασὶ τὴν δορκάδα ἐπώνυμον εἶναι τῆς οικείας
ὄζυδορκίας, καὶ διὰ τὸ ὀξέως ἐρᾶν ταύτην εἰληφέναι
τὴν προσηγορίαν. Φασὶ δὲ καὶ τὰς ἐλάφους τῶν
ἐρπυστικῶν θηρίων ἀναιρετικὰς εἶναι, καὶ τοὺς
ὄρειους, καὶ τοὺς ἔχεις, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοιαῦτα, πόσ
παραπλησίως ἐσθίειν, καὶ μηδεμίαν ἐντεῦθεν ἀπο-
φέρεισθαι βλάβην. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ Δεσπότης Χριστὸς
ράβδος ἐστὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐξελλοῦσα ἐκ ῥίζης
Ἰεσσαί, καὶ ἐπανεπαύσατο ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα τοῦ
Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλής
καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ ⁷³

¹ Psal. cxxviii, 21, 22. ² Ibid. 17. ³ Gen. xii, 3. ⁴ Exod. xxiii, 22. ⁵ Joan. x, 27. ⁶ Ibid. 5.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ ἐβέλῃσῃ. In cod. sequitur, ἡ διδάσκαλος ψυχῆ πρὸς τὰς μαθητευομένας φησὶ. Hæc excipit expositio
trium Patrum. ⁶⁷ μὴ ἀκολ. cod. l. οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν. ⁶⁸ οἶδε — φωνήν. des. in cod. ⁶⁹ cod. καθίσαι.
⁷⁰ καὶ. cod. ἡ, quæ est rec. lectio h. l. ⁷¹ ἐπὶ — Βαιθὴλ. Hæc desunt in textu Hebr. et e vers. 17 petita
esse videntur. ⁷² καὶ. abest a cod.

πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτὸν, δορκάδι αὐτὸν ἡ νύμφη ἀπεικάξει, διὰ τὸ ἐξυδερεκῆς καὶ διορατικόν, καὶ τῶν μελλόντων προγνωστικόν. Νεβρώ δὲ πάλιν αὐτὸν ἐλάφων εἰκέναι φησὶν, ὡς συντριψάντα τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος, καὶ συνθλάσαντα τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος, καὶ μαχαίρᾳ παραπλησίως ὄφιν τὸν σκελὴν καὶ ἀνελόντα τὸν ὄφιν δράκοντα τὸν ἐν τῇ θαλάσῃ· καὶ δεδωκότα τοῖς ἐαυτοῦ μαθηταῖς ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπιῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου· καὶ ἁμαρτίαν μὲν μὴ ποιήσαντα, ἄρναντα δὲ τοῦ κόσμου τὰς ἁμαρτίας, καὶ οἷόν τινας ὄφεις καταδραπάνησαντα. Νεβρώ δὲ αὐτὸν ἐλάφου ἀπεικάζει· ἐπειδὴ οὐ μόνον ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου προσαγορεύεται, καὶ οὐ μόνον λέων, ἀλλὰ καὶ σκύμνος λέοντος· « Ἀναπετῶν γὰρ, φησὶν, ἐκοιμήθη ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος. » Εἰκὸς δὲ αὐτὴν καὶ αἰνίττεσθαι, ὅτι καὶ ἔτι βραχείαν ἔχων τὴν σωματικὴν ἤλικίαν, διαδόλου τὴν δύναμιν οἷόν τινας καταδραπάνησεν ὄφεις, καὶ τοὺς μάγους, τοῦ διαδόλου τοὺς ὑποφήτας, εὐθύς γεννηθεὶς εἰλκυσεν εἰς προσκύνησιν. Κατὰ τὸν νόμον δὲ τῶν καθαρῶν ἐστι ζῶων, καὶ ἡ δορκάς, καὶ ἡ ἐλάφος· προτέτακται δὲ ἡ δορκάς τῆς ἐλάφου, ὡς ὑπόψιν ἔχουσα διὰ τὴν ἐξυδορκίαν τῆς πίστεως. Πιστεῦσαι γὰρ δὴ πρῶτον τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ ὅτι ἐστι, καὶ τοῖς ἐκζητούσιν αὐτὸν μισθαποδόσης γίνονται. Καὶ τοὺς ἐλάφους δὲ ἡ θεία καλεῖ Γραφή· καὶ νῦν μὲν φησὶν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν ἰζ' ψαλμῷ· « Ὁ Θεὸς περιζωνών μου με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου· καταρτιζόμενος τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἐλάφου. » Ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἄμωμος ἡ ὁδός μου, ἐπειδὴ κατήρτισθησαν οἱ πόδες μου ὡσεὶ ἐλάφου. Ἡδουρήθη γὰρ πατήσαι ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπιῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου. Νῦν δὲ ἐν κη' ψαλμῷ φησὶ· « Φωνὴ Κυρίου καταρτιζομένη ἐλάφου, καὶ ἀποκαλύψει ὄρυμους. » Ἐλάφους δὲ ἐνταῦθα τοὺς ἱεροῦς ἀποστόλους ὀνομάζει, ὧν οἱ πόδες ὠραῖοι, ὡς εὐαγγελιζομένων ἀγαθὰ, ὡς πατοῦντες τοὺς θανατοῦντας ὄφεις, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐπιβουλεύοντας· δι' ὧν ἀπεκαλύφθησαν οἱ ὄρυμοι ἄκαρποι, ἡ τῶν εἰδώλων ἀπάτη· δι' ὧν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ πᾶς τις λέγει ὄξαν. Τοιαῦτα καὶ ὁ μακάριος Ἀββακούμ ὁ τροφοῦτος φησὶν· « Κύριος ὁ Θεός μου δύναμις μου, καὶ τάξει τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἐλάφου, καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη ἐπιβιβᾷ με ὡς τὸν νεκρὸν αὐτοῦ. » Ἀλλὰ γὰρ καιρὸς ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανελθεῖν. « Ἰδοὺ οὗτος ἦκει πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη, διαλλόμενος ἐπὶ τοὺς βουνούς. Ὁμοίως ἐστὶν ἀδελφίδους μου τῆς δορκάδι, ἡ νεβρῶ ἐλάφου ἐπὶ τὰ ὄρη Βαιθήλ. » Διδάσκει δὲ ὅτι ἐνταῦθα ἡ νύμφη τὴν τῶν εἰδώλων κατάλυσιν ὑπὸ τοῦ νυμφίου γεγομένην. Ὅρη γὰρ καὶ

ritus timoris Dei ; et cum sponsa, propter eximiam oculorum aciem, ac perspicacem intuendi vim, et futurorum providentiam, capreae similem asserit. Cervorum autem hinnulo ipsum comparat, ut qui capita draconum confregerit super aqua, **63** et qui capita draconis colliserit, et tanquam gladius sinuosum anguem, et egredientem draconem, qui erat in mari, sustulerit : potestatemque dederit discipulis suis calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici : quique peccatum non fecerit, sed tulerit peccata mundi, eaque tanquam serpentes profligarit. At hinnulo cervi illum assimilat, quia non solum homo, sed et Filius hominis dicitur : nec leo tantum, sed etiam catulus leonis. « Accubans enim, inquit, dormivit ut leo, et quasi catulus leonis ». Nec vero alienum est, de sponso illud intelligi, quod, cum parvula adhuc esset corporis statura, diaboli potentiam veluti serpentes quosdam devoravit, cum magos qui diaboli vates erant, confestim ut natus est, ad adorationem protraxerit. Porro inter animalia quæ munda sunt, caprea et cervus numerantur in lege. Jam caprea prior quam cervus nominata est, quia figuram obtinet fidei, propter excellentem in prospiciendo vim oculorum. Credere enim oportet primum accedentem ad Deum, quod ipse sit, et illis qui quaerunt eum remunerator sit futurus. Ac cervos quidem nominat divina Scriptura. Et nunc quidem ait in xvii psalmo beatus David : « Deus, qui praecinxit me virtute, et immaculatam fecit viam meam, qui perficit pedes meos tanquam cervi ». Immaculata enim, inquit, facta est via mea, posteaquam perfecti sunt pedes mei, tanquam cervi. Potui enim calcare super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici. Nunc autem **64** in psalmo xxviii : « Vox, inquit, Domini preparans cervos, et revelabit silvas ». Cervos hic vocat beatos apostolos, quorum pedes speciosi, utpote evangelizantium bona ; quippe qui conculcant serpentes qui hominum animabus insidias struunt et mortem afferunt ; per quos revelata sunt condensa silvarum infructuosa, scilicet idolorum fraudes ; per quos in templo Dei unusquisque dicit gloriam. His haud dissimilia pronuntiat beatus Habacuc propheta : « Dominus Deus, fortitudo mea, et ponet pedes meos quasi cervi, et super excelsa deducet me, ut vincam in canticis ejus ». Sed tempus est ut ad propositum revertamur. « Ecce hic venit saliens super montibus, transiliens super colles. Similis est nepos meus capreae, aut hinnulo cervorum in

¹ Isa. xi, 1, 2. ² Luc. x, 19. ³ I Petr. ii, 22. ⁴ Num. xxiv, 9. ⁵ Deut. xii, 15. ⁶ Hebr. xi, 6. ⁷ Psal. xvii, 33. ⁸ Psal. xxviii, 9. ⁹ Isa. lvi, 7 ; Rom. x, 15. ¹⁰ Habac. iii, 19.

VARIAE LECTIONES.

¹¹ ὄφιν—ἀνελόντα τὸν. des in cod. ¹² διαδόλου. cod. præm. τοῦ. ¹³ κατά. cod. præm. καί. ¹⁴ περιζων. cod. præm. ὁ. ¹⁵ δι' ὧν. cod. διό. ¹⁶ καὶ—ἐπιβιβᾷ με. des. in cod. et in textu τῶν O. l. c. ¹⁷ ὄξ. absq. a cod.

montibus Bethel.) Docet hic sponsa internecionem idolis illatam a sponso suo. Montes enim et colles vocat lucos et delubra dæmonum, in montibus olim sita et ædificata : super quibus verborum sapientia, et miraculorum virtute, saliens atque transiliens, penitus evertit ea atque destruxit. Quem quidem sensum Symmachus magis perspicuum reddit, interpretans ad hunc modum, « Ecce hic venit ascendens contra montes, propiliens adversus colles. » His sponsa rursus subjicit : « En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. » Docet autem quemadmodum sponsus, omni monte et colle humiliato, juxta Isaiam prophetam ^c, ad eam, quæ humilis quondam erat, et **65** valli comparabatur, accedat, impleatque eam, et redigat prava in directa, et aspera in vias planas ^d, eique tanquam civitati murum circumstruat, ne ab hostibus diripiatur : et tanquam vineæ, atque horto, et viridario, maceriem circumponat, ne ab omnibus prætereuntibus viam vindemietur, neve ab apro de silva, et fera agresti, ut prior illa quæ ex Ægypto translata fuerat, dissipetur ^e. Ostendit ergo quemadmodum, eversis dæmonum templis, et eorum, qui vocabantur dii, nemoribus et fanis, (id enim per verba ista « in montibus Bethel » innuitur : nam Bethel significat domum Dei : eodem autem nomine quo Deus, qui est super omnia, illi qui dii non sunt, dii ab impiis appellabantur.) ad eam venerit. Ac nondum quidem in thalamum ipsius ingressus est : sed stans post parietem respicit per fenestras. Fenestras autem sensus vocat. Per sensus enim, tanquam per fenestras, in animam influunt, atque ex illis vicissim effluunt tum ea quæ bona sunt, tum etiam contraria. Quamobrem Jeremias propheta dicit : « Mors ascendit per fenestras ^f. » — Nam « Qui vidit mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est cum ea in corde suo ^g. » Atque ita mors per fenestras ingreditur. Et qui vanam auditionem suscipit, is per fenestras mortem admittit. At sponsa nunc decore sponsi per fenestras fruitur. Sed quærendum est quomodo sponsus per fenestras, hoc est, per sensus nostros prospiciat. Cum in lege Domini meditantes die ac nocte divinis sermonibus **66** oblectamur, et cum animi compunctione, et scientia, quæ scripta sunt diligenter consideramus, fenestras nostras aperimus, et sponsi personam suscipimus. Cumque alios divinas Scripturas recitantes, aut de Deo disserentes, studiose audimus, per alias rursus fenestras sponsus prospicit, et propriam nobis ostendit pulchritudinem. Non solum autem per fenestras prospici-

Α βουνούς, τὰ ἐν τοῖς ἔρρεσι πάλαι ἦντα ἀλτη καὶ τεμένη τῶν δαιμόνων ἰνώμασε, καθ' ὧν ἀλλόμενος καὶ πηδῶν τῇ τε σοφίᾳ τῶν λόγων, καὶ τῇ δυνάμει τῶν θαυμάτων, περιεγένητό τε καὶ φρούδα αὐτὰ παντελῶς πεποίηκεν. Ἀμέλει καὶ ὁ Σύμμαχος τοῦτο σαφέστερον ἐρμηνεύων φησὶν· « Ἰδοὺ οὗτος ἐρχεται βαίνων κατὰ τῶν ὄρειων, διαπηδῶν κατὰ τῶν βουνῶν. » Τοῦτοις ἐπιφέρει πάλιν ἡ νύμφη· « Ἰδοὺ οὗτος ὀπίσω τοῦ τοίχου ἡμῶν ἔστηκε, παρακύπτων διὰ τῶν θυρίδων, εἰσκούπτων ⁶⁵ διὰ τῶν δικτύων. » Διδάσκει δὲ, ὅτι πᾶν ἔρρος καὶ βουνὸν ταπεινώσας, κατὰ τὴν τοῦ Ἰσοῦ προφητεῖαν, παραγίνεται πρὸς αὐτὴν ταπεινὴν οὖσαν πάλαι, καὶ φάραγγι ἀπεικασμένην, καὶ πληροὶ αὐτὴν, καὶ τίθησι τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν, καὶ τραχείας εἰς ὁδοὺς λείας· καὶ περιτίθησιν αὐτῇ ὡς μὲν πόλιι τείχος, ἵνα μὴ πολιορκηταὶ ὑπὲρ τῶν πολυμείων, ὡς δὲ ἀμπελῶν, καὶ κήπων, καὶ παραδείσων τοίχον, ἵνα μὴ τρυγῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδὸν, μηδὲ λυμῆνται αὐτὴν ὡς ἐκ ἄρουμοῦ, καὶ μονίδος ἄγριος κατανεμήσεται αὐτὴν, ὡς τὴν προτέραν ἐκείνην τὴν ἐξ Αἰγύπτου μετατεθείσαν. Σημαίνει τοίνυν, ὅτι καταλύσας τὰ τῶν δαιμόνων τεμένη, καὶ τῶν λεγομένων θεῶν τὰ ἄλση καὶ τοὺς νεῶς (τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ « ἐπὶ τὰ ἔρη Βαιθὴλ » ἠνίχτο· τὸ γὰρ, Βαιθὴλ, οἶκον ἐρμηνεύει θεοῦ· ὁμωνύμως δὲ τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ καὶ οἱ μὴ ὄντες ὑπὸ τῶν δυσσεδῶν ἰνωμάζοντο θεοί)· παραγέγονε πρὸς αὐτὴν. Καὶ εἰς μὲν τὸν θάλαμον αὐτῆς οὐδέπω εἰσελήλυθεν· ἔξω δὲ τοῦ τοίχου ἔστηκώς παρακύπτει διὰ τῶν θυρίδων· θύρας δὲ τὰς αἰσθήσεις καλεῖ. Ὡσπερ γὰρ διὰ θυρίδων ⁶⁶ τῶν αἰσθήσεων εἰσερεῖ ⁶⁶ τῇ ψυχῇ τὰ τε ἀγαθὰ καὶ τὰναντία, καὶ πάλιν ἐκείθεν ἐκρεῖ. Διὸ καὶ ὁ προφήτης φησὶν Ἰερემίας, ὅτι « Θάνατος ἀνέβη διὰ τῶν θυρίδων. » — « Ὁ γὰρ ἐμβλάψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς ἔδη ἐμολίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, » καὶ εἰσερχεται θάνατος διὰ τῶν θυρίδων. Καὶ ὁ παραδεξάμενος ἀκοὴν ματαίαν, δέχεται θάνατον διὰ τῶν θυρίδων. Ἄλλ' ἡ νύμφη νῦν τῆς ⁶⁷ ὥρας τοῦ νυμφίου διὰ τῶν θυρίδων ἀπολαύει. Καὶ ζητητέον πῶς ὁ νυμφίος παρακύπτει διὰ τῶν θυρίδων, τουτέστι διὰ τῶν αἰσθήσεων τῶν ἡμετέρων. Ὅταν ἐν νόμῳ Κυρίου μελετῶντες ἡμέρας καὶ νυκτὸς τοῖς θεοῖς ἐντροφῶμεν λόγοις, καὶ μετὰ κατανύξεως καὶ γνώσεως προσέχωμεν τοῖς γεγραμμένοις, διανοίγομεν ἡμῶν τὰς θυρίδας, καὶ ὑποδεχόμεθα τοῦ νυμφίου τὸ πρόσωπον. Καὶ ὅταν ἐτέρων ἀναγινωσκόντων τὰ ⁶⁸ θεία λόγια, ἢ περὶ θεοῦ διαλεγόμενων, σπουδαίως ἀκούομεν, πάλιν διὰ τῶν ἄλλων θυρίδων ὁ νυμφίος παρακύπτει, καὶ ⁶⁹ τὸ οἰκεῖον ἡμῖν ὑποδείκνυσιν κάλλος. Οὐ μόνον δὲ διὰ τῶν θυρίδων παρακύπτει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν δικτύων ἐκκύπτει· ὅς καταλιμπάνει γὰρ αὐτοῦ τὴν νύμφην θηρευομένην ὑπὸ τῶν ἐπιβούλων δαιμόνων,

^c Isa. xl, 4. ^d Luc. iii, 5. ^e Psal. lxxix, 8-14. ^f Jerem. ix, 21. ^g Matth. v, 28.

VARIE LECTIOES.

⁶⁵ Rec. lectio est ἐκκύπτων. *Hebr.* emicans s. quasi efflorescens. ⁶⁶ θυρίδων. cod. præm. τῶν. ⁶⁷ cod. βελ. ⁶⁸ νῦν τῆς. cod. αὐτῆς. ⁶⁹ τὰ. cod. καὶ. ⁷⁰ καὶ — ἐκκύπτει. des. in cod.

καὶ δικτύους περιβαλλομένην, ἀλλὰ ἐρύεται αὐτὴν ἄ
 ἐκ παγίδος θηρευτῶν, καὶ ἀπὸ λόγου ταραχῶδους. ὁ
 Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς πειρασμοῖς ἐκκύπτει διὰ τῶν
 δικτύων, καὶ ψυχαγωγεῖ αὐτὴν πολιορκουμένην, καὶ
 τὸ φρόνημα αὐτῆς ἀνορθοῖ. Καὶ τοῦτο ἔστιν εὐρεῖν
 ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Νέᾳ Γραφῇ, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν
 ὄλων γεγενημένον, καὶ τοὺς εὐσεβεῖς πάσης παρα-
 ψυχῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τετυγχότας. Συν-
 ἐχώρησε μὲν γὰρ ἀρπαγῆναι τὴν Σάρραν ὑπὸ τοῦ
 Φαραῶ· παρέκυψε δὲ διὰ τῶν δικτύων, καὶ τὸν τε
 πατριάρχην Ἀβραάμ ἐψυχαγῶγησε, καὶ τὰ δίκτυα
 διασπάσας· σῶον αὐτῆν τὸ θήραμα⁶⁶ καὶ ὄνιες ἀπ-
 ἔδωκεν. Ἦγρεύθη πάλιν ὑπὸ τοῦ Ἀβιμέλεχ, καὶ
 πάλιν παρακύπτει διὰ τῶν δικτύων, καὶ οὐ μόνον τὸ
 θήραμα ἔσωσεν, ἀλλὰ καὶ τὸν θηρευτὴν εὐεργέτησε.
 Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ πεποιήθη· τοιαῦτα γὰρ
 ἐπὶ τῇ⁶⁷ Ῥεβέκκᾳ πέπονθεν, ὅσα ἐπὶ τῇ Σάρρᾳ ὁ
 πατήρ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ εἰργάσαστο· τοῦ
 γὰρ κηδεστοῦ καταλαθεῖν αὐτὸν σπουδάζοντος· καὶ
 ἀνελεῖν προθυμουμένου, ἐπιφαίνεται· πάλιν διὰ τῶν
 δικτύων, καὶ τὸν μὲν Ἰακώβ παραθαβρύνει, τὸν δὲ
 Λάβαν δεδίττεται. Καὶ ἤνικα δὲ πάλιν ἔδεισε τὴν
 τοῦ ἀδελφοῦ παρουσίαν, φαίνεται καὶ τὸ δέος ἐλαύνει,
 καὶ θάρσος ἐντίθησι. Καὶ τῷ Ἰωσήφ δὲ ἐξανδραπο-
 δισθῆντι καὶ δούλῳ γενομένῳ, κἂν τῇ δεσποτικῇ
 συνῆν οἰκίᾳ, κἂν τῷ δεσποτικῷ πατρὶ, καὶ παντα-
 χοῦ διὰ τῶν δικτύων παρακύπτων ψυχαγωγῶν αὐτὸν
 διετίλει. Καὶ ἵνα τοὺς ἐν μέσῳ καταλίπω ἁγίους,
 φεύγον τοῦ λόγου τὸ μήκος, οὕτω τὸν σοφώτατον
 Δαυὶδ ἐψυχαγῶγησε παραδοθέντα τοῖς λέουσι, καὶ
 ἐκ τῶν δικτύων παρακύπτων θαρβύνει παρεσκευάζεν·
 οὕτω τοῖς μακαρίοις ἐκείνοις παισὶν εἰς τὴν φοβεράν
 ἐκείνην συνελήλυθε κάμινον· οὕτω τοῖς ἁγίοις ἀπο-
 στάσις εἰς τὸ δεσποτικὸν ἐμβληθεῖσιν ὑπὸ Τουδαίων
 θαρβύνει παρεκελεύετο, καὶ μετὰ παρρησίας κηρύτ-
 τειν τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον· οὕτω μετὰ ταῦτα
 κατειρχθέντι ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ μακαρίῳ Παύλῳ,
 καὶ τὸν θάνατον προσδοκῶντι, θάρσος ἐντίθησι λέγων,
 «Θάρσει, Παῦλε· ὡς γὰρ ἐμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ
 ἐν Ἱεροσολύμοις, οὕτω σε δεῖ καὶ εἰς Ῥώμην μαρ-
 τυρῆσαι.» Τοῦτο καὶ ἡ νύμφη ἀνιπτομένη φη-
 σὶν⁶⁸.

ε. Ἀποκρίνεται ὁ ἀδελφιδοῦς μου, καὶ λέγει
 μοι· Ἀνάστα, ἐλθέ⁶⁹, ἡ πλησίον μου, καλὴ μου,
 περιστέρα μου⁷⁰. Μαρτυρεῖ τῷ κάλλει τῆς νύμφης ὁ
 νυμφίος· καὶ οὐχ ἄπλως αὐτὴν καλὴν⁷¹, ἀλλὰ καλὴν
 μου⁷²· καλεῖ διδάσκων ὅτι λίαν αὐτῷ τὸ κάλλος αὐ-
 τῆς ἀρέσκει. Προσαγορεύει δὲ αὐτὴν καὶ περιστέραν,
 τὴν πνευματικὴν χάριν διὰ τοῦτου τοῦ ὀνόματος αἰ-

⁶⁶ Psal. xc, 3. ⁶⁷ Gen. xii, 15 seqq. ⁶⁸ Gen. xx, 2 seqq. ⁶⁹ Gen. xxiv, 1 seqq. ⁷⁰ Gen. xxxi, 1 seqq.
⁷¹ Gen. xxiii, 9 seqq. ⁷² Gen. xxvii-xlviii. ⁷³ Dan. vi, 12 seqq. ⁷⁴ Dan. iii, 1 seqq. ⁷⁵ Act. iv, 1 seqq.
⁷⁶ Act. xiii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ cod. θήραμα. ⁶⁷ cod. τῆς. ⁶⁸ φησίν. cod. addit, ἰδοὺ οὕτως εἶρῃκεν ὀπίσω—δικτύων (quæ sunt verba
 textus vers. 9). Deinde sequuntur multa, ἐπειδὴ πρῶτασι—αὐτοῦ υἱὸς καὶ λόγος. Hæc pertinent ad expo-
 sitionem trium Patrum, ut ex editione Zini patet. ⁶⁹ ἐλθέ. abest a textu Hebr. Pro τῇ ὁ Ὁ legisse viden-
 tur τῇ. ⁷⁰ περιστέρα μου. Hebr. et ito (tibi). ⁷¹ cod. καλεῖ. ⁷² cod. καλὴ

cit, sed etiam ex cancellis et retibus prospicit. Neque enim sponsam suam dæmonum insidiis pe-
 titam, et retibus comprehensam deserit, sed liberat eam a laqueo venantium, et a verbo aspero^b. Et in ipsis tentationibus prospicit per cancellos, ac sponsam recreat oppugnatam, et animum ipsius erigit. Idque tam in Veteri, quam in Nova Scriptura, ab universorum Deo factum esse licet invenire, ut ab ipso homines pii omnem consolationem acceperint. Cum enim permisisset ut Sara raperetur a Pharaone, prospexit per cancellos et retia, et Abrahamum patriarcham recreavit, retibusque disjectis prædam ipsi salvam atque integram reddidit^d. Capta iterum fuit ab Abimelecho: et rursus per retia prospexit, et non solum prædam servavit, verum etiam beneficio venatorem affecit^e. Idem et Isaaco præstitit, cum eadem illi cum Rebecca, quæ patri cum Sara, contigissent^f. Idem præstitit et Jacobo. Cum enim socer ejus, ut ipsum comprehenderet atque spoliaret, ardenti animo persequeretur, per cancellos et retia se illis prospicientem⁶⁷ exhibuit, ac Jacobum quidem bono fortique animo jussit esse, Labanem vero deterruit^g. Cumque rursus fratris adventum formidaret, apparuit ei, metum abstersit, audaciamque suggestit^h. Nec non et Josepho vendito, atque in servitutum abducto, tum in domo ubi serviebat, tum etiam in carcere præsto fuit, et ubique per cancellos prospiciens semper illum consolatus estⁱ. Atque, ut viros sanctos, qui in medio positi sunt, silentio præteream, ne longior sim, eodem modo ex cancellis prospiciens sapientissimum consolatus est et bono animo esse jussit Daniele, cum leonibus ad devorandum objectus esset^k. Eodem modo cum beatissimis illis pueris in horrendam illam fornacem conjectis simul obambulavit^l. Eodem modo sanctis apostolis a Judæis in custodiam detrusis fiduciam suppeditavit, jussitque ut pietatis verbum audacter promulgarent^m. Eodem modo postea beatum Paulum comprehensum et mortem exspectantem confirmavit, « Confide, inquit, Paule: quemadmodum enim Hierosolymis de me testificatus es, sic te oportet et Romæ testificariⁿ. » Hoc et sponsa innuens, ait: VERS. 10. Respondet nepos meus, et dicit mihi: Surge, veni, propinqua mea, formosa mea, columba mea. Testimonio suo sponsæ pulchritudinem sponsus commendat: nec formosa simpliciter dicit, sed « formosa mea: » ut doceat ejus formam sibi admodum placere. Appellat autem ipsam et columbam, hoc nomine spiritus gratiam⁶⁸ innuens.

Nam sub columbæ specie descendit super eum Spiritus sanctus. Eos porro, qui perfecti sunt, spirituales vocare solitus est beatus Paulus. Quamobrem ad imperfectos adhuc scribens : « Et ego, inquit, fratres, non potui vobiscum loqui ut cum spiritualibus, sed ut cum carnalibus : tanquam parvulis in Christo ». Perfectis autem scribit : « Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis ». Merito itaque animam in virtute perfectam sponsus columbam appellat, id est spiritualem et Spiritu sancto repletam. Etenim Isaias propheta, hæc longe ante prospiciens, et sanctos apostolos, tanquam aligeros quosdam universum orbem terrarum pervolantes, eorumque discipulos et auditores, quasi pullos quosdam eos sequentes, contemplans, magna voce clamant in hunc modum : « Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbæ cum pullis suis » ? Eodem modo sponsus hic Ecclesiam suam in tentationibus laborantem recreans atque consolans, et ex fenestris aspiciens, et ex cancellis spectans, hortatur ut surgat et ad se advolet. Dedit enim ei columbæ illius pennas, de qua beatus David : « Si dormiatis, inquit, inter medias sortes, ibi pennæ columbæ deargentata, et postrema dorsi ejus in pallore auri ». Sortes appellat duo Testamenta; columbam autem Spiritus sancti gratiam, pennas habentem deargentatas, orationis scilicet splendorem. Postrema vero dorsi in pallore auri, dicit occultorum **69** mysteriorum illustrationem. Quasi dicat, Si in medio duorum Testamentorum conquieveritis, et ex utroque perceperitis utilitatem, varia ibi Spiritus sancti dona reperietis. Sponsa igitur spiritualem accipiens admonitionem, dum in medio sortium requiescit, alas invenit argento obductas, quibus jubetur ad sponsum advolare.

VERS. 11-13. Ecce enim, inquit, hiems transiit : imber abiit, recessit sibi. Flores conspecti sunt in terra : tempus sectionis adventit; vox turturis audita est in terra nostra. Ficus protulit grossulos suos : vineæ florent, dederunt odorem. His addamus, si placet, et verba Domini, quæ sunt in Evangelio. Cum enim turbam multam undique ad se confluentem conspexisset, ad sanctos apostolos : « Messis, inquit, multa, operarii autem pauci ». Et alibi : « Jam, inquit, et qui metit mercedem accipit, et congregat fructum ad vitam æternam ». Et rursus : « Alius, inquit, est qui seminat, et alius qui metit : ego misi vos metere. » Hinc ergo nobis perspicuum sit illud, « Ecce hiems transiit. » Tempus enim quod præcessit adventum ejus, hiemem vocat : ver

Α νιτόμενος · ἐν εἶδει γὰρ περιστερᾶς ἐπ' αὐτὸν ἐφοίτησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοὺς δὲ τελείους πνευματικούς οἶδεν ὁ μακάριος Παῦλος καλεῖν. Διὸ τοῖς ἀτελείων ἐτι γράφων φησὶν · « Καγὼ, ἀδελφοί, οὐκ ἤδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς, ὡς νηπίους ἐν Χριστῷ. » Τοῖς δὲ τελείοις γράφει · « Ὑμεῖς δὲ ἐν σαρκὶ οὐκ ἐστέ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. » Εἰκότως τοίνυν τὴν ἐν ἀρετῇ τετελειωμένην ψυχὴν ⁶⁸ ὁ νυμφίος περιστερὰν ὀνομάζει · τούτέστι πνευματικὴν, καὶ Πνεύματος ἁγίου πεπληρωμένην. Καὶ γὰρ ὁ προφήτης Ἰσαΐας πῆρόθεν ταῦτα προορῶν, καὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους οἶόν τινας ὑποπτέρους πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περιίπταμένους θεώμενος, καὶ τοὺς ἐκείνων φοιτητὰς καὶ ἀκροατὰς, ὡς περ τινὰς νεοτῶν, ἐπομένους αὐτοῖς, βοᾷ καὶ λέγει · « Τίνες οἷδε ὡσεὶ ⁶⁹ νεφέλαι πέτανται, καὶ ὡσεὶ περιστέραὶ σὺν νεοσσοῖς αὐτῶν; » Οὕτω καὶ ὁ νυμφίος ἐνταῦθα τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ κάμνουσαν ἐν τοῖς πειρασμοῖς ψυχαγωγῶν καὶ παραμυθούμενος, καὶ ἐκ τῶν θυρίδων παρακύπτων, καὶ ἀπὸ τῶν δικτύων ἐκκύπτων, παρακαλεῖ αὐτὴν ἀναστῆναι, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναπτῆναι. Ἐδῶκε γὰρ αὐτῇ τῆς περιστερᾶς ἐκείνης τὰ πτερὰ, περὶ ἧς ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγει · « Ἐὰν κοιμηθῆτε ἀναμέσον τῶν κλήρων, ἐκεῖ ⁷⁰ πτέρυγες περιστερᾶς περιηργυρωμένοι, καὶ τὰ μετάφρενα αὐτῆς ἐν χλωρότητι χρυσοῦ. » κλήρους τὰς δύο Διαθήκας ὀνομάζων, περιστερὰν δὲ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, πτερὰ ἔχουσαν περιηργυρωμένα, τὴν τοῦ λόγου λαμπρότητα. **C** μετάφρενα δὲ ἐν χλωρότητι χρυσοῦ, τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων τὸ περιδλεπτον. Ἐὰν γὰρ, φησὶν, ἐν μέσῳ τῶν ⁷¹ δύο Διαθηκῶν διαναπαύσθητε, καὶ ἐκατέρωθεν τὴν ὠφέλειαν ἐλκύσητε, εὐρήσετε ἐκεῖ τὰ ποικίλα τοῦ Πνεύματος δῶρα. Ἡ νόμφη τοιγαροῦν τὴν πνευματικὴν δεξαμένη παραίνεσιν, καὶ κοιμηθεῖσα ἀναμέσον τῶν κλήρων, εὔρε τὰς περιηργυρωμένας πτέρυγας, δι' ὧν πρὸς τὸν νυμφίον ἀναπτῆναι παρακελεύεται ⁷².

ια'·ιγ'. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ὁ χειμὼν παρήλθεν, ὁ νετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ. Τὰ ἄρθα ὥφθη ἐν τῇ γῆ· καιρὸς τῆς τομῆς ⁷³ ἔφρασε · φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῆ ἡμῶν. Ἡ σικκὴ ἐξήνεγκε ⁷⁴ τοὺς ὀλίγηθους αὐτῆς, αἱ ἄμπελοι κυπρίζουσιν, ἔδωκαν ὀσμὴν. Παραθῶμεν τοῦτοις, εἰ ⁷⁵ δοκεῖ, καὶ τὰς εὐαγγελικὰς τοῦ Κυρίου φωνάς. Πλήθος γὰρ πολὺ θεασάμενος πανταχόθεν συβρέυσαν πρὸς αὐτὸν, φησὶ πρὸς τοὺς ἱερούς ἀποστόλους · « Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἔργαται ὀλίγοι. » Καὶ ἀλλαχοῦ δέ · « Ἦδη, φησὶ, καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Καὶ πάλιν · « Ἄλλος ἐστὶ, φησὶν, ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων · ὁ μὲν θερίζειν ἀπέσταλκα. » Ἐντεῦθεν τοίνυν νοήσωμεν τὸ, « Ἰδοὺ ὁ χει-

¹ I Cor. III, 1. ² Rom. VIII, 9. ³ Isa. LX, 8. ⁴ Psal. LXVII, 14. ⁵ Matth. IX, 37. ⁶ Joan. IV, 36,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸ τὴν-ψυχὴν. cod. τὰς ἐν ἀρετῇ τετελειωμένας ψυχὰς. ⁶⁹ ὡσεὶ. abest a cod. ⁷⁰ ἐκεῖ. abest t. I, p. 1062. ⁷¹ τῶν. abest a cod. ⁷² cod. κελεύεται. ⁷³ τῆς τομῆς. Hebr. cantilationis (avium). ⁷⁴ ἐξήνεγκε. Hebr. succo implevit, f. condidit. ⁷⁵ si. abest a cod.

μὼν παρῆλθε. Ὁ τὸν γὰρ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἄ χρόνον ὀνομάζει χειμῶνα, ἔαρ δὲ τὸ μετὰ τὴν παρουσίαν· ἀκμὴν δὲ θέρου, τὸν προσδοκώμενον αἰῶνα. Διὸ φησιν αὐτὸς, ὅτι « Παρελήλυθε καὶ ὁ χειμῶν καὶ ὁ ὑετός, » αἱ τοῦ νόμου ἀπειλαί^α, καὶ αἱ σφοδραὶ τῶν ἁμαρτημάτων τιμωρίαι. « Καὶ ἐπορεύθη ἑαυτῷ^β. » Παραχωρεῖ γὰρ ἡ σκιά τῷ σώματι, ὁ παιδαγωγὸς τῷ σοφῷ διδασκάλῳ. « Ὁφθῆ γὰρ τὰ ἄνθη ἐν τῇ γῆ. » Προσεκτέον τῇ ἀκριβεῖ τῶν λόγων. Οὐ γὰρ εἶπεν, οἱ καρποὶ, ἀλλὰ « ἄνθη^γ. » Ἡ γὰρ τελειότης τῶν ἀγαθῶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τοῖς ἀξίοις παρέχεται. Ἐνταῦθα δὲ οἱ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον φασίν· « Ἄρτι βλέπω ὡς ἐν ἐσόπτρῳ, ὡς ἐν ἀνίγμῳ, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. » Ἄλλὰ καὶ « Ὁ καιρὸς τῆς^δ τομῆς ἐφθάκεν. » ἢ ὡς ὁ Σύμμαχος καὶ ὁ Ἀκύλας, « κλαδύσεως^ε. » Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίαν ταυτησί τῆς καθάρσεως πάντα τὰ ἔθνη τετυχηκε. Διὸ καὶ ὁ Κύριός φησιν· « Ἐγὼ εἶμι· ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργὸς ἐστὶ· πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν, αἴρει αὐτό· καὶ πᾶν ὃ φέρει καρπὸν, καθαίρει αὐτό, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρῃ. » Διὰ τοῦτο φησὶ· « Καὶ ὁ καιρὸς τῆς τομῆς ἐφθάκεν. » Ἄλλὰ καὶ « Φωνὴ τῆς τρυγῆς ἠκούσθη ἐν τῇ γῆ ἡμῶν. » Φωνὴν^ζ πάλιν τρυγῆς τῆν τοῦ παναγίου Πνεύματος διδασκαλίαν καλεῖ. Οὕτω γὰρ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν τῷ Ἰσάκ τῶν Ἀληθῶν προσαγορευομένῳ ψαλμῷ φησίν. Εἰρηκῶς γὰρ, « Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων ἰ επιποθῶ^η, καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου· ἡ καρδία μου καὶ ἡ σὰρξ μου ἠγαλλιάσαντο ἐπὶ Θεὸν ζῶντα, » διδάσκει καὶ τῆς ἀγαλλιᾶσεως τὴν αἰτίαν, καὶ φησιν· « Καὶ γὰρ στρουθίον εὗρεν ἐαυτῷ οἰκίαν, καὶ τρυγῶν νοσσίαν ἑαυτῇ, οὐ θῆσει τὰ νοσσία ἑαυτῆς· » καὶ δεικνύς ἐπιφέρει λέγων· « Τὰ θυσιαστήριά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων. » Καὶ διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι νεοτῶν μὲν εἰσιν οἱ τῆς διὰ τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας τετυχηκότες· καλιὰ δὲ αὐτῶν, καὶ νεοτῆα, τὰ θεῖα θυσιαστήρια, ἐν οἷς τρέφονται, καὶ σιτοῦνται, καὶ περοφουοῦσιν, καὶ καταβραχὺ τῆς τελειότητος ἀπολαύουσιν. Ὅσον δὲ τις μήτηρ αὐτῶν ἐστὶ τίκτουσα, ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις, ἡ τροπικῶς ὀνομαζομένη τρυγῶν, διὰ τὸ σῶφρον τοῦ ζώου, καὶ φιλέρημον, καὶ ἐν δένδροις ἀμφιλαφεῖ τὰς καλίας πηγνύναι. Φησὶ τοίνυν ὁ νομφίος, ὅτι « Φωνὴ τῆς^θ τρυγῆς ἠκούσθη ἐν τῇ γῆ ἡμῶν, καὶ ἡ συκὴ ἐξήνεγκεν ὀλύνθους αὐτῆς, » τούτέστι, τὸν πρῶτον τῆς πίστεως καρπὸν, ὅ· οὐ καὶ ὁ ἕτερος καρπός, ὁ τῶν πράξεων, λέγω, μόνιμος γίνεται, καὶ οὐκ ἐκρεῖ, ἀλλὰ τρεπίνεται, καὶ ἥδιος ἀποτελεῖται. « Καὶ ἄμπελοι δὲ κυπρίζουσιν, ἔλωκαν ὀσμὴν. » Ἦνθησαν, φησὶ, οἱ τροπικῶς καλούμενοι ἄμπελοι, καὶ τὴν εὐοσμίαν ἀφίησι^ι.

A autem, id quod post adventum est subsequutum : ætatem vero, sæculum quod exspectatur. Ideo « Transit, inquit, hiems, et imber : » legis nimirum minæ, et graves peccatorum pœnæ. « Et recessit (sibi). » Cedit enim umbra corpori : pædagogus sapienti præceptor. « Conspiciti sunt **70** flores in terra. » Annotanda est verborum subtilitas : neque enim dixit fructus, sed « flores. » Nam absoluta bonorum possessio dignis hominibus in futuro sæculo reservatur. Qui dum hic sunt, cum beato Paulo dicunt : « Nunc video tanquam in speculo, et tanquam in ænigmatē : tunc autem de facie ad faciem^α. » Sed et « Tempus, inquit, sectionis advenit, » vel, ut Symmachus et Aquila interpretati sunt, « putationis. » Nam post Domini Christi adventum hanc purgationem gentes consecutæ sunt universæ. Quapropter et Dominus, « Ego, inquit, sum vitis vera, vos autem palmites : Pater meus agricola est ; omnem palmitem in me non ferentem fructum tollit : et omnem, qui fert fructum, purgat, ut uberiores fructum ferat^β. » Idcirco, « Tempus, inquit, putationis advenit. » Imo quoque « vox turturis audita est in terra nostra. » Vocem turturis rursus sacrosancti Spiritus doctrinam vocat. Sic enim et beatus David in eo psalmo, qui *Pro torcularibus* inscriptus est, loquitur. Cum enim dixisset, « Quam dilecta sunt tabernacula tua, Domine virtutum ! concupisco, et deficit anima mea desiderio atriorum Domini ; cor meum et anima mea exsultaverunt in Deo vivente^γ ; » explicat etiam exsultationis causam, et ait : « Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi, ubi ponat pullos suos. » Et ostendens, quoniam sint, subjicit : « Altaria tua, Domine virtutum^δ. » Docetque nos, eos esse pullos, qui regenerationem per baptismum sunt consecuti : domum **71** autem et nidum, divina altaria, in quibus nutriuntur, et aluntur, et plumescunt, ac paulatim ad perfectionem perveniunt. Est autem quasi mater quædam, a qua geniti sunt Spiritus sancti gratia, quæ per translationem turtur dicitur, propter volucris hujus castitatem, et solitudinis studium, et nidorum in umbris arboribus constructionem. « Vox igitur turturis, inquit sponsus, audita est in terra nostra, et ficus protulit grossulos suos, » id est, præcocem fidei fructum, per quem et alter operum fructus firmus ac stabilis gignitur, et non decedit, sed maturescit, et jucundissimus evadit. « Vitesque florent : dederunt odorem. » Floruerunt, inquit, qui metaphorice dicuntur vites, et odoris effuderunt suavitatem.

^α I Cor. xiii, 12. ^β Joan. xv, 1, 2 et 5. ^γ Psal. lxxxiii, 2, 5. ^δ Ibid. 4.

VARIÆ LECTIONES.

^α ἀπειλαί. cod. præm. φησί. ^β ἑαυτῷ. cod. ἐπ' αὐτῷ. ^γ cod. ἄνθος. ^δ τῆς. cod. præm. φησί. ^ε κλαδύσεως. cod. præm. τῆς. ^ζ φωνῆν. Des. in cod. ^η cod. ἐπιποθεῖ. ^θ τῆς. Prior editio habebat τοῦ, in cod. autem recte leg. τῆς. ^ι ἀφίησι. In cod. sequitur expositio trium Patrum.

VERS. 14. Surge igitur, veni, propinqua mea. **A** In tegmine petrae juxta antemurale. Vocat autem ipsam sub petrae tegumentum, ne iterum nigra fiat. Petram vero appellat piam fidem, veram confessionem. Domino enim ex discipulis quaerenti, quem se Filium hominis esse homines dicerent, beatus Petrus: « Tu es, inquit, Christus Filius Dei viventis. » Cui respondit: « Amen, amen dico tibi, tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam: et portae inferi non praevalent adversus eam. » Vult etiam illam a praesenti **72** vita remotam esse. Quamobrem et beatus Paulus ad Hebraeos scribens: « Exeamus igitur ad eum, inquit, extra castra, opprobrium ejus portantes. » Vult illam considerare non ea quae conspiciuntur, sed quae non in oculis incurrunt. « Quae enim conspiciuntur, temporalia sunt: quae autem non conspiciuntur, aeterna. » Itaque hortatur eam, ut sit juxta propugnaculum. Quasi dicat, « Mortifica membra tua, quae sunt super terram^b; » ea quae sunt a carne remotissima, in corpore meditare; inter perturbationes praesta te a perturbationibus vacuam, extra praesentem civitatem ejusque muros consistas. Nisi enim juxta propugnaculum steteris, consuetudine mea frui non poteris; nisi cum Paulo clamaveris: « In carne ambulantes, non secundum carnem militamusⁱ. » Nemo enim militans implicat se negotiis hujus vitae, ut ei placeat a quo electus est. Nisi in medio praesentium et futurorum constiteris (id enim arbitror per *antemurale* significari), nuptiae inter nos esse non poterunt. Te vero illuc profectam rogo, ostendas mihi faciem tuam. Puram tu habes mentem, nullae hujus vitae sollicitudines tenebras offundunt. Ibi aveo vocem tuam exaudire: pura enim ibi et ipsa quoque erit ab omni impudicitia aliena. Tunc erit mihi vox tua dulcis et facies tua decora. Meam enim in te tanquam in speculo pulchritudinem agnosco: et vocem tuam meis sermonibus ornatam audio. Sponsus his verbis sponsum allocutus, ministris **73** suis imperat ad hunc modum:

VERS. 15. Capite nobis vulpes parvulas, quae demoliuntur vineas. Interpretes quidem nonnulli illud « parvulas » ad vineas retulerunt. Sed nihil inter-

est, hoc au illo modo intelligatur. Vulpes appellat eos, qui animo imbuti fraudulentamente Ecclesias Domini, quae modo florere incipiunt, corrumpunt et vastant. Ideo subjicit, « Et vineae nostrae florent. » Per vulpeculas autem haereticos innuit,

^c Math. xvi, 16, 17. ^f Hebr. xiii, 13. ^e II Cor. iv, 18. ^b Coloss. iii, 5. ⁱ II Cor. x, 3.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ μου. Omissa sunt verba proxima textus Graeci, καλή μου, περιστέρα μου, καὶ ἐλθέ. ¹¹ ἐν — προτειχίσματος. *Hebr.* in fissuris petrae, et in latibulo praecipitii (degens). In textu τῶν Ὁ, ab initio praecedunt ista, Σὺ περιστέρα μου. ¹² cod. suppl. ¹³ ἐάν. cod. ἄν. ¹⁴ ἐάν. cod. add. δέ. ¹⁵ φωνῆς. In cod. repetuntur verba vers. 13. ἀνάστα — περιστέρα μου. Hæc excipit interpretatio Pselli, ad quam etiam, quæ in textu sequuntur, ταῦτα — λέγων, relata sunt. ¹⁶ λέγων. Desiderantur quæ proxima sunt vers. 14 δειξόν μοι — ὄψιν σου ὡραία. ¹⁷ ἀλώπεκας. In textu hebr. repetitur צלליש. ¹⁸ cod. ἀπέλους. ¹⁹ ἐκκλ. Abest a cod. ²⁰ κυπρ. cod. *Vatic.* habet κυπρίζουσαι.

ὦ. Ἀνάστα οὖν, ἐλθέ, ἢ πλῆσεν μου¹⁰. Ἐν σκέπη τῆς πέτρας, ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος¹¹. Καλεῖ δὲ αὐτὴν ἐν τῇ σκέπη τῆς πέτρας, ἵνα μὴ πάλιν μέλαινα γίνηται. Πέτραν δὲ καλεῖ τὴν εὐσεβῆ πίστιν, τὴν ἀληθῆ ὁμολογίαν. Καὶ γὰρ τῷ Κυρίῳ εἰρηχότι πρὸς τοὺς μαθητάς, τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; ὁ μακάριος Πέτρος ἔφησε· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς¹², ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Ἡ ἀπεκρίνατο λέγων· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω σοι· σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ταύτη τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ἕξου οὐ κατασχύσουσιν αὐτῆς. Βούλεται δὲ αὐτὴν καὶ ἐξω γενέσθαι τοῦ παρόντος βίου. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησιν Ἑβραίοις γράφων· Ἐξερχώμεθα τοῖσιν πρὸς αὐτὸν ἐξω τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες. Βούλεται αὐτὴν σκοπεῖν οὐ τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· « Τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια. » Διὸ ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος αὐτὴν παρακαλεῖ γενέσθαι, μονουχοῦ λέγων πρὸς αὐτὴν· « Νέκρωσον τὰ μέλη σου, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· » μελέτησον ἀσαρκίαν ἐν σίματι· ἐπίδειξις ἀπάθειαν ἐν πάθει· ἐξω γενεῦ τῆς παρουσίας· πόλεως, καὶ τῶν ταύτης τειχῶν. Ἐάν¹³ γὰρ μὴ παρ' αὐτῆ γενῆ τῷ προτειχίσματι, οὐκ ἀπολαύση μου τῆς κοινωνίας· ἐάν¹⁴ μὴ βοήσης κατὰ Παῦλον, « Ἐν σαρκὶ περιπατοῦντες οὐ κατὰ σάρκα στρατεύομεθα· οὐδεὶς γὰρ στρατεύομενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ· Ἐάν μὴ ἐν μεταχειμῶ γενῆ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων (τοῦτο γὰρ ἡγοῦμαι παραδηλοῦσθαι διὰ τοῦ « προτειχίσματος »), ὁ γάμος ἡμῶν οὐ γενήσεται. Ἐλθοῦσιν δὲ ἐκεῖ παρακαλῶ σε, δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου· καθαρὰν ἔχεις σὺ τὴν διάνοιαν· οὐδὲν γὰρ αὐτῇ τῶν βιωτικῶν φροντίδων ἐπιπροσθεῖ· ἐκεῖ βούλομαι τῆς φωνῆς σου ἀκοῦσαι· καθαρὰ γὰρ ἐκεῖ καὶ αὐτὴ γενήσεται, ἀκολασίας ἀπίσης ἀπηλλαγμένη· τότε ἔσται μοι ἡ φωνή σου ἡδὲ ἰα, καὶ ἡ ὄψιν σου ὡραία· τὸ γὰρ ἐμὸν ἐν σοὶ κατοπερίζομαι κάλλος, καὶ τοῖς ἐμοῖς λόγοις κεκοσμημένους ἐπαῶ φωνῆς¹⁵. Ταῦτα πρὸς τὴν νόμφνην ὁ νομφίος εἰρηκῶς, τοῖς οικείοις ὑπηρέταις παρακαλεῖται, λέγων¹⁶.

εἰ. Πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας¹⁷ μικροῖς, ἀφανίζοντες ἀμπελώνας¹⁸. Τινὲς μὲν οὖν τῶν ἐρμηνευκῶτων, τὸ « μικροῖς » ταῖς ἀμπελώσι συνήσαν. Οὐδὲν δὲ διαφέρει, εἴτε τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνο εἴη τὸ νόημα. Ἀλώπεκας δὲ καλεῖ τοὺς δολερὸν κεκτημένους τὸ φρόνημα, καὶ τὰς τοῦ Κυρίου λυμαινομένους Ἐκκλησίας¹⁹, τὰς ἄρτι ἀνθεῖν ἀρξαμένας. Διὸ φησιν· Καὶ αἱ ἀμπελοὶ ἡμῶν κυπρίζουσιν²⁰. Αἰνίττεται δὲ διὰ

τιῶν ἀλωπέκων τοὺς ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ψυχαῖς ἅ
πολεμοῦντα· αἰρετικούς, καὶ ὑπόβωλως καὶ δολερῶς
ὑποκλέπτειν πειρωμένους τοὺς μηδέπω παγίους τῆ
πίσται γεγενημένους. Οὗτοι γὰρ τῆ πιθάνοτητι τῶν
λόγων, καὶ ταῖς τῶν συλλογισμῶν παγίσι τε καὶ πλο-
καῖς, τοὺς ἀπλούστερον διακειμένους ἐξαπατῶντες
λυμαίνονται ταῖς ἀμπέλοις. Διὰ τοῦτο παρακελεύεται
τοῖς τὸ διδασκαλικὸν εὐληφῶσι χάρισμα, ἀγρεύειν
τούτους καὶ θηρεύειν τοῖς τῆς ἀληθείας ἐλέγχοις, καὶ
τὰς κυριζούσας ἀμπέλους τῆς τούτων βλάβης ἐλευ-
θεροῦν¹⁵. Τούτων ἡ νόμψη τῶν λόγων ἀκούσασα
εὐθύς φησιν·

15. Ἀδελφιδούς μου ἐμοί, καὶ γὰρ αὐτῶ¹⁶. Ὡστερ
γὰρ αὐτὸς πάντων με προστίμησεν, οὕτως αὐτὸν ἐγὼ
πάντων προτίθημι, καὶ ἐτέρῳ συναρθῆναι οὐκ ἀν-
έχομαι. Τοὺς ἀλωπέκων προσηγορίαν ἔμοι καὶ κα-
κουργίαν περιχειμένους βδελύττομαι¹⁷. Ἄτοπον γὰρ
ἀγαπηθεῖσαν, καὶ τοσοῦτον ἀξιωθείσαν, μὴ τοῖς ἰσοῖς
κατὰ τὸ δυνατόν ἀμείψασθαι τὴν ἀγαπήσαντα. Τού-
τοις ἔοικε τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου Κορινθίοις
γραφέν· « Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῆ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυ-
ρίῳ, καὶ ὁ Κύριος τῷ σώματι. » Τοιοῦτον πάλιν τὸ
ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον· « Ἄλλ' ἔτινά μοι ἦν κέρδη,
ταῦτα ἤγημαι διὰ Χριστὸν ζημίαν. Ἄλλὰ μὲν οὖν
γε καὶ ἡγούμαι πάντα σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν
κερδήσω. » Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ· « Χριστῷ συν-
εσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοί Χρι-
στός. » Τοιοῦτόν ἐστι τὸ· « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ
τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θάψις; ἢ στενοχωρία; ἢ
λιμός; ἢ διωγμός; ἢ γυμνότης; ἢ κίνδυνος; ἢ μά-
χαιρα; » καὶ τὰ ἐξῆς. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ· « Ἐμοὶ
δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν σταυρῷ τοῦ Χρι-
στοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κότμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κό-
σμῳ. » Τούτοις ἔοικε τὸ ὑπὸ τῆς νόμψης λεγόμενον·
« Ἀδελφιδούς μου ἐμοί, καὶ γὰρ αὐτῶ. » Σημαίνει δὲ
καὶ τίς οὗτος, καὶ τί ποιῶν διατελεῖ, καὶ ποῦ, καὶ
πότε, καὶ ἕως πότε.

Ὁ ποιμαίνων γὰρ, φησίν, ἐν τοῖς κρίνοις. (17.)
Ἔως οὗ διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ κινήθωσιν¹⁸
αἱ σχιάι. Προσεκτέον, ὅτι πρῶτον μὲν αὐτὸν ὀνό-
μασε κρίνον ὁ νυμφίος, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον λέγων¹⁹,
ὅτι « Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοίλωμά-
των. » Δεύτερον δὲ αὐτὴν τὴν νόμψην· « Ὡς κρίνον
γὰρ, φησίν, ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, οὕτως ἡ πλη-
σίον μου ἀναμέσον τῶν θυγατέρων. » Ἐνταῦθα δὲ
καὶ αὐτὴν τὴν²⁰ πῶς ὀνόμασε κρίνα· « Ὁ ποιμα-
ίνων γὰρ, φησίν, ἐν τοῖς κρίνοις. » Εὐωδίας γὰρ,
φησὶ, πλήρης καὶ ἡ προσφερομένη τοῖς προβάτοις
τροφῆ. Καὶ τοῦτο μὲν κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα
νοητέον· ὁ δὲ Σύμμαχος φησιν· « Οἱ ποιμαίνοντες
ἀνθῆ²¹· ὡς εἶναι δηλονότι αὐτοὺς τοὺς ποιμαίνοντας

1 II Timoth. II, 4. 16 I Cor. VI, 13. 17 Philipp. III, 7, 8. 18 Galat. II, 20. 19 Rom. VIII, 55. 20 Galat. VI, 14.

VARIAE LECTIONES.

¹⁵ ἐλευθ. Abest a cod., ubi post βλάβης sequitur expositio trium Patrum. ¹⁶ cod. ἐν αὐτῶ. ¹⁷ ἀβέδ. Abest a cod. ¹⁸ καὶ κινήθ. Hebr. et fuerunt. ¹⁹ cod. λέγο. ²⁰ τῆν. Abest a cod. ²¹ ἀνθῆ. cod. addit καὶ κρίνα. Monit. in Hexapl. ad h. l. Symmacho tribuit lectionem τοῦ ποιμαίνοντος τὰ ἀνθῆ, quae aptior esse videtur.

qui animas oppugnant ecclesiasticas, et dolis ac fraudibus eos decipere conantur, qui nondum in fide sunt confirmati. Isti enim orationis suavitate, et laqueis ac retibus argumentorum simpliciores decipientes, vites demoliuntur. Quamobrem praecipit iis qui docendi gratiam et munus sunt consecuti, ut haereticos persequantur, ut veritatis argumentis convincant, atque ita vites florescentes ab ipsorum peste tutas integrasque conservent. His auditis sponsa statim dicit :

VERS. 16. *Nepos meus mihi, et ego illi.* Sicut enim ipse me omnibus praetulit, sic ipsum ego omnibus antepono, et cum alio conjungi non patior. Ab istis, qui vulpes et fraudulentum vocantur, abhorreo. Absurdum enim est me, quae tantopere dilecta atque ornata sum, amanti in amore pro viribus non respondere. His simile videtur id quod a beato 74 Paulo ad Corinthios scriptum est : « Corpus autem non fornicationi, sed Domino : et Dominus corpori k. » Simile rursus est illud, quod ab eodem dictum est : « Sed quae mihi fuerunt lucra, haec arbitratus sum propter Christum detrimenta. Quin etiam omnia arbitratus sum ut stercorea, ut Christum lucrificarem l. » Ejusdem generis est etiam illud : « Cum Christo crucifixus sum. Vivo autem non amplius ego : vivit vero in me Christus m. » Tale id quoque : « Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an persecutio, an nuditas, an periculum, an gladius n? » et quae sequuntur. Ejusmodi et illud est : « A me autem absit gloriari, nisi de cruce Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo o! » His congruere videntur ea quae dicuntur : sponsa : Nepos meus mihi, et ego illi. » Quis autem is sit, et quid semper agat, et ubi, et quando, et quandiu, declarat.

Qui enim pascit, inquit, inter lilia. (VERS. 17.) Donec aspiret dies, et motae fuerint umbræ. Animadvertendum est sponsum primo se ipsum, quantum ad humanitatem pertinet, liliū appellasse. « Ego, inquit, flos campi : liliū convallium. » Deinde ipsam sponsam : « Sicut liliū enim, inquit, inter spinas, sic propinqua mea inter filias. » Illic vero et herbam ipsam lilia vocat. « Qui pascit, inquit, inter lilia. » Quasi dicat, Ipse quoque pastus, qui ovibus suppeditatur, plenus est suavitate. Et hoc quidem modo intelligendum est secundum Septuaginta. Symmachus vero sic interpretatur : « Qui pascunt flores : » ut ipsi videlicet 75 qui pascunt, sint flores, quos lilia nuncupavit.

« Donec aspiret dies, et motæ fuerint umbræ. » **A** Umbras autem vocat res humanas. * Quare beatus etiam David : « Sicut umbra, inquit, cum declinat, ablatum sum P. » Et rursus : « Dies mei sicut umbra transeunt Q. » Et strenuus Jobus : « Umbra enim est, inquit, vita hominis super terra R. » Nihil enim firmum, nihil stabile, nihil constans, nihil perpetuum ac vere existens habent ea quæ jucunda videntur in hac vita ; non divitiæ, non gloria, non imperium, non corporis valetudo, non forma, non denique aliud quidquam : sed inania sunt, et tanquam umbræ dissolvuntur. Sponsus ergo nos pascit, donec ardor diei prætereat, et ros salutis aspiret, et moveantur umbræ, et futura, quæ stabilem ac perpetuam naturam habent, appareant. Verum quia tanquam una habentur a sponso animæ perfectæ et Christo desponsatæ, singulariter ipsi respondentes, dicunt : « Nepos meus mihi, et ego illi. » Hoc est, dilectus meus mihi secundum imaginem cernitur, et ego illi vivo, non autem mihi, ut magnus ait Apostolus S. « Qui pascit in liliis ; » hoc est, qui per sancta sua præcepta, in animabus illis, quæ magistræ sunt, nec sollicitudinibus istius vitæ suffocantur T, oves ratione præditas regit, eos nimirum qui per ipsas instituuntur. « Donec aspiret dies, et motæ fuerint umbræ. » Donec nempe lucidissimus ille aliquando futurus dies ab omni umbra remotissimus adsit : et omnes res præsentēs, quæ rerum **76** futurarum sunt umbræ, pertranseant. Quo quidem die gregem suum pastor ille bonus in æternarum sedium quiete collocabit. « Revertere, assimilare, tu nepos mi, capræ, aut hinnulo cervorum super montibus convallium. » Hic autem sponsum hortatur, ut animalibus antea dictis similis, conscendat montes in vallibus situs, cupiens omnes ipsius præsentia frui. « Montes autem convallium » hic vocat eos, qui in medio subjectorum atque humilium quorundam mente sunt elata, et sublimi sensu utuntur. Et orat, ut ipsi quoque sponsi præsentia perfruantur. Quod quidem sponsus precibus sponsæ auditis fecit. Sponsa igitur sola relicta angitur et cruciatur, et sollicitudinem suam adolescentulis narrat, ac dicit :

CAP. III.

VERS. 1, 2. *In lectulo meo quæsiivi per noctes, quem diligit anima mea : quæsiivi eum, et non inveni. Vocavi eum, et non audivit me. Surgam jam, et*

† Psal. cviii, 23. * Psal. ci, 12. † Job vii, 4 ; viii, 9. † II Cor. v, 15. † Matth. xiii, 29.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ὡς — κρίνα Des. in cod. ¹¹ cod. ἀνθρωπιᾶ. ¹² πράγγοισι. Loco cit. leg. ἐκλίθησαν. Vid. t. I, p. 1318. ¹³ τοῦ. cod. præm. ἔχει. ¹⁴ cod. ἡμετέρας. ¹⁵ μέλλοντα. cod. μένοντα. ¹⁶ cod. φησί. ¹⁷ ἐπὶ — κοιλωμ. Hebr. super montibus sectionis, s. abruptis. Pro κοιλωμάτων quidam libri veteres habent Βαίθηλ, pro βάθηρ, ut videtur. Vid. p. 62. ¹⁸ Ικστ. In cod. sequitur expositio trium Patrum.

A ἄνθη, ἃ ἐκάλεισε κρίνα ¹⁰. « Ἔως οὐ διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί. » Σκιας δὲ καλεῖ τὰ ἀνθρώπινα ¹¹ πράγματα. Διὸ καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Ὡς σκιά ἐν τῷ ἐκκλίῃναι αὐτὴν ἀντανηρέθην. » Καὶ πάλιν· « Αἱ ἡμέραι μου ὡσεὶ σκιά παράγουσι ¹². » Καὶ ἰ γενναῖος Ἰωβ· « Σκιά γάρ ἐστιν ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. » Οὐδὲν γάρ μόνιμον, οὐδὲ βέβαιον, οὐδὲ σταθρὸν, καὶ διαρκές, καὶ οἶονε οὐσιῶδες, τοῦ ¹³ παρόντος βίου τὰ δοκοῦντα τερπνά· οὐ πλοῦτος, οὐ δόξα οὐ δυναστεία, οὐχ ὑγεία σωμάτων, οὐχ εὐμορφία, οὐχ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· ἀλλὰ σκιῶδη τυγχάνει, ταῖς σκιαίς παραπλησίως διαλυόμενα. Ποίμαίνει τοῖνον ἡμᾶς ὁ νυμφίος, ἕως ἂν τὸ φλογώδες τῆς ἡμέρας ¹⁴ παρέλθῃ καὶ διαπνεύσῃ τῆς σωτηρίας ἡ δρόσος, καὶ κινηθῶσι μὲν αἱ σκιαί, φανῆ δὲ τὰ μέλλοντα ¹⁵ διαρκῆ καὶ μόνιμον τὴν ὑπαρξίν ἔχοντα. Ἐπεὶ δὲ ὡς μία εἰσὶ τῷ νυμφίῳ νυμφευθεῖσαι αὐτῷ τετελειωμέναι ψυχαί, ἐνικῶς πρὸς αὐτὸν ἀποκρινόμεναι φασιν ¹⁶· « Ἀδελφιδός μου ἐμοί, κάγῳ αὐτῷ· » ἔγουν, Ὁ ἄγαπητός μου ἐμοί κατ' εἰκόνα ὄραται, κάγῳ αὐτῷ ζῶ, καὶ οὐκ ἐμαυτῇ, κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον· « Ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις· ἔγουν, « Ὁ διέπων διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐντολῶν, ἐν ταῖς μὴ συμπινομέναις κατὰ τὰς βιωτικὰς φροντίδας διδασκάλους ψυχαῖς, τὰ λογικὰ πρόβατα, ἅπερ εἰσὶν οἱ παρ' αὐτῶν διδασκόμενοι. » Ἔως οὐ διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί· » δηλαδὴ, μέχρις ἂν ἐπίστῃ ἡ κατὰ τὸν μέλλοντα ὀλοαμπῆς ἡμέρα καὶ ἄσκιος, καὶ πάντα τὰ παρόντα, ἅπερ εἰσὶν αἱ σκιαί τῶν μελλόντων, παρέλθωσι· καὶ τὴν ἡμέραν τὴν ἑαυτοῦ ποίμνην ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς εἰς τὰς αἰωνίους ἀναπαύσει μονάς. « Ἀπόστρεψον, ὁμοιώθητι σὺ, ἀδελφιδέ μου, τῷ δόρκωνι, ἢ νεβρῷ ἐλάφῳ ἐπὶ τὰ ὄρη κοιλωμάτων. ¹⁷ » Προτρέπει δὲ τὸν νυμφίον ἐνταῦθα τοῖς προειρημένοις εἰκότα ζωοῖς ἐπιθῆναι τῶν ἐν τοῖς κοιλώμασιν ὄρων, βουλομένη πάντας αὐτοῦ τῆς συνουσίας ἀπολαύειν. « Ὅρη δὲ κοιλωμάτων » ἐνταῦθα προσαγορεύει τοὺς ἐν μέσῳ κοίλων τινῶν καὶ ταπεινῶν τὴν διάνοιαν ὑπερανεστηκότας, καὶ ὑψηλῷ φρονήματι κεχρημένους· καὶ παρακαλεῖ καὶ τούτους ἀπολαῦσαι τῆς τοῦ νυμφίου παρουσίας· ὃ καὶ πεποίηκε τῶν τῆς νύμφης ἀκούσας ἰκετιῶν ¹⁸. Μονωθείσα οὖν ἡ νύμφη δυσχεραίνει καὶ ἀνιᾶται, καὶ διηγείται· ταῖς νεάνισι τὸ πάθος, καὶ φησιν·

B

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. α'. Ἐπὶ κοίτην μου ἐν νυκτὶ ἐζήτησα ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου. Ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὑρον αὐτόν. Ἐπεκάλεισα αὐτόν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ

μου ²⁶. (β.) Ἀναστῆσομαι δὲ ²⁷, καὶ κυκλώσω ἐν τῇ πόλει ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ ἐν ταῖς πλατείαις, καὶ ζητήσω ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὔρον· ἐπεκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου ²⁸. Γυμνάζων πολλὰκις ὁ τῶν ὄλων θεὸς τῶν εὐσεβῶν τὰς ψυχὰς, πειρασμοῖς ποικίλοις συγχωρεῖ περιπίπτειν, καὶ ποτὲ μὲν ἀπαλλαγὴν αἰτουμένοις δίδωσι, ποτὲ δὲ ἀναβάλλεται τὴν δόσιν, πανταχόθεν ὠφέλειαν τοῖς θιασιώταις μηχανώμενος· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ τῷ Δαβὶδ εἰρημένον· « Ἔως πότε, Κύριε, ἐπιλήθη μου εἰς τέλος; ἕως πότε ἀποτρέφεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ; ἕως τίνος θήσομαι βουλάς ἐν ψυχῇ μου; ὀδύνας ἐν καρδίᾳ μου ἡμέρας καὶ νυκτός; ἕως πότε ὑψωθήσεται ὁ ἐχθρὸς μου ἐπ' ἐμέ; » Πολλάκις γάρ, ὡς εἶκός, ἵκετεύσας, καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν λυπηρῶν αἰτήσας, οὐχ ἔτυχε τῆς δεήσεως· διὸ ἀλύων ὡς διαμαρτῶν, καὶ ἀδμημονῶν τοῖς τοιοῦτοις κέχρηται λόγοις. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος φησιν· « Τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος Σατανᾶ, ἵνα με κολαφίξῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι· καὶ ὑπὲρ τούτου τρίς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, καὶ εἶπέ μοι· Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου, ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. » Καὶ παρακαλεῖ Παῦλος, καὶ οὐ τυγχάνει· τὸ γὰρ μὴ λαβεῖν τὴν αἴτησιν ὠφελιμώτερον ἦν. Διὸ διδασκόμενος ὁ ἡγνός, μεθ' ἑδονῆς τὸ μὴ λαβεῖν ἂ ἤτηκε δέχεται· καὶ βοᾷ λέγων· « Ἦδιστα οὐν μάλλον καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμέ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. » Καὶ Ἠλίας δὲ ὁ πῖνυ δειλιάσας τῆς Ἰεζάβελ τὰς ἀπειλάς, ἀποδιδράσκει μὲν εἰς τὴν ἔρημον, ζητεῖ δὲ τὸν ἐπίκουρον· καὶ καταλιπὼν αὐτὸν πρὸς ὀλίγον ἐγγυμασθῆναι τῷ φόβῳ ὁ σοφὸς τῶν εὐσεβῶν παιδοτριβῆς τε καὶ ἀγωνοθέτης, ἐπιφαίνεται αὐτῷ, καὶ ὡς ἀνοῶν πυνθάνεται τῆς φυγῆς τὴν αἰτίαν, οὐκ ἐπιτωθάζων αὐτῷ, ἀλλὰ διδάσκων τῆς φυγῆς ²⁹ τὴν οἰκονομίαν, καὶ παιδεύων εἶναι συγγνώμονα, ἀνθρωπίαν φύσιν περικεῖμενον, καὶ ὑπὸ τῶν ταύτης παθῶν πολεμούμενον. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκεῖμενον ἀναδραμεῖν καιρὸς· Ἐναῦθα γὰρ ἡ νόμφη τοῦ νυμφίου ἀναδραμεῖν χωρισθέντος, ἐπιζητεῖ μὲν αὐτὸν ἐν τῇ κοίτῃ, καὶ τοῦτο οὐ μεθ' ἡμέραν, ἀλλὰ νύκτωρ· οὐχ εὐρίσκει δὲ αὐτὸν ἀνιπαυόμενον ³⁰. Καὶ ταῦτα οὐ μόνον ζητοῦσα, ἀλλὰ καὶ καλοῦσα. Ἀνίσταται δὲ, καὶ περινοστεῖ τὴν πόλιν, τὰς ἀγοράς, τὰς πλατείας· ὁ γὰρ πόθος ἠγάκαζε, καὶ μένειν οἴκοι ἡ τῆς ἀγάπης οὐ συνεχώρει καὶ πυνθάνεται αὐτῶν, λέγουσα·

γ, δ. Εὐροσάν με οἱ τηροῦντες, οἱ κυκλῶντες ἐν τῇ πόλει. Μὴ ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου ἴδετε; Ὡς μικρὸν ὄτε παρήλθοι ἀπ' αὐτῶν, ἕως οὗ εἶρον ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου. Αὐτοῦ τὸ κατ' ἐνέργειαν εὐεργετικόν, καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ἀτρεπτόν.

A *circuido in civitate per vicos et plateas, et quæram quem diligit anima mea. Quæsiivi illum, et non inveni: vocavi eum, et non audit me. Sæpenumero piorum animas exercens Deus universorum, permittit ut in varias tentationes incidant, et flagitantibus ut liberentur, modo affert, modo differt auxilium, utilitatem dilectis suis undique 77 comparans. Tale et illud est, quod cecinit David: « Quousque, Domine, oblivisceris mei in finem? quousque avertis faciem tuam a me? quandiu ponam consilia in anima mea, dolores in corde meo per diem et noctem? quousque exaltabitur inimicus meus super me? » Sæpe enim, ut par est, supplicans, et molestiarum finem postulans, non obtinuit quod petebat: quamobrem gemens, et quod sibi optata non contigerint dolens, hujusmodi verbis utitur. Beatus item Paulus: « Et ne magnitudo, inquit, revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis, angelus Satanæ, ut colaphis me cædat, ne me extollam. Propterea ter Dominum rogavi, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus mea in infirmitate perficitur. » Rogat Paulus, et non impetrat. Sic enim illi magis expediebat. Itaque discens quod nesciebat, lætatur se id quod petierat non accepisse, et clara voce: « Libenter, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. » Elias quoque, cum Jezabelis minas magnas formidaret, in solitudinem aufugit, quærens adiutorem. At sapiens piorum magister et remunerator, postquam ad breve tempus illum, ut timore exercebatur, reliquerat, apparet ei, et tanquam ignarus, fugæ causam exquirat, non illudens, sed docens eum, cur ipsum fugere permisisset, monensque ut, cum homo esset, et humanis affectionibus tangeretur, humanitatem et clementiam coleret. Sed tempus est, ut ad propositum revertamur. Hic enim sponsa, 78 sponso paulisper absente, quærit eum quidem in lectulo, idque non die, sed nocte: verum non invenit quiescentem, quamvis ipsum non solum quærat, sed etiam vocet. Surgit autem, et circuit civitatem, fora, plateas. Desiderium enim urgebat, nec manere domi sinebat eam amoris flamma. Incidit autem in eos qui civitatem custodiunt, atque illos percontatur, dicens:*

δὲ. περιτυγχάνει δὲ καὶ τοῖς τῆς πόλεως φύλαξι

VERS. 5, 4. *Invenerunt me custodientes, et circumcuentes in civitate. Vidistisne quem diligit anima mea? Paululum pertransivi eos, donec inveni quem diligit anima mea. Ipsius quoad actionem est beneficentia, et quoad essentiam immutabilitas. Cur*

²⁶ Psal. xii, 1, 3. ²⁷ II Cor. xii, 7-9. ²⁸ Ibid. 9. ²⁹ III Reg. xix, 4 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ ἐπεκάλεσα — ὑπήκουσέ μου. Hæc des. in textu hebr. ²⁷ δέ. cod. δὴ, quæ est rec. lectio. ²⁸ ἐπεκάλεσα — ὑπήκουσέ μου. Des. etiam h. l. in textu Hebr. Pro ἐπεκάλεσα h. l. ut antea in cod. leg. ἐκάλεσα. ²⁹ τὴν — φυγῆς. Des. in cod. ³⁰ cod. ἀναπαυομένη.

autem, cum natura beneficus sit, et immutabilis, A τί δὲ οὗτος ἄν τὴν οὐσίαν εὐεργετικός ἐστί, καὶ ἄτρεπτος, οὐκ ἠδυνήθη ἐρεῖν; Κἂν γὰρ ἀγαθὸν καὶ ἀλήθειαν ἐντεῦθεν ἐκάλεσα αὐτὸν, οὐκ ὑπήκουσέ⁴⁰ μου, ἐπειδὴ καὶ ὑπὲρ ταῦτά ἐστιν· ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὑπὲρ πᾶν ἐστὶν ὄνομα· καὶ αὕτη⁴¹ μὲν τὸν ἀγαπητόν μου, ὡς εἶρηξα, οὕτω ἠδυνήθη ἐρεῖν· οἱ δὲ ἄγιοι ἄγγελοι εὐροσάν με, οἱ τηροῦντες, οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει· εὐροσάν δέ με ἐν τῷ καθαίρειν με διὰ πράξεως, καὶ φωτίζειν διὰ θεωρίας, τὴν διὰ κακίαν καὶ ἄγνοίαν ἀπολωλύσαν, καὶ μαθήτριαν τῶν πνευματῶν τῆς πονηρίας γεγεννημένην ποτέ, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις ἀγγέλοις μὴ πρὸς⁴² μαθητεῖαν εὐρισκομένην· οἱ τηροῦσι πρὸς ἔπαινον ἢ ἔλεγχον ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς διαγνώσεως τὰ τε φανερά, καὶ ἀφανῆ μου κινήματα, καὶ πᾶν νόημά τε καὶ ποίημα· κἀντεῦθεν ἐν τῷ μὴ τι τούτων καταλιμπάνειν ἀνεπισκόπευτον, περικυκλοῦσί με, ποιούμενοι ἐν ἐμοί, ὡς ἐν τινι πόλει τὰς ἀναστροφάς. Οὕτω δὲ τούτων περιτυχόντων με, φημί πρὸς αὐτούς· «Μὴ ὄν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου ἴδετε;» Ἦγουν, Μὴ ὄν καταλαβέν με ἐπόθησα, οὐκ ἠδυνήθη ὄν, κἂν αὐτοί, οἱ τοῦτον περιχορεύοντες ὡς λειτουργικὰ πνεύματα, ἐθέλασθε ὅπως φύσεως ἔχει, ἵνα κάμῃ ταύτην ἀναδιδάξητε; Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις ἀκατάληπτος ὁ νυμφίος τὴν οὐσίαν ἐστί, καὶ διὰ τοῦτό μοι ἀπόκρισιν ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος οὐ διεδώκασιν, σιωπῇ με διδάξαντες τὸ μηδὲ τούτοις αὐτὸν εἶναι καταληπτόν, κτιστοῖς οὖσι τὸν ἄκτιστον, παρῆλθον καὶ ἀπ' αὐτῶν, τὸν ποθοῦμένον μοι ἀναζητοῦσα. C Καὶ ὡς μικρὸν ὅτε παρῆλθον ἀπ' αὐτῶν, ἕως οὗ εὔρον ὄν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· «Ἐκράτησα αὐτόν.» Ἦτοι ὡς βραχὺ, διὰ μόνον τὸ κτιστὸν νῶ⁴³ καὶ αὐτὴν τὴν ἀγγελικὴν φύσιν διέβη, ἵνα τὸν ἄκτιστον εὔρω τὸν ἀγαπητόν μου⁴⁴, ὡς εὐεργέτην μου, πιστεῖ μόνῃ κατέσχον αὐτόν· πάντα τὰ ὄντα διεξελοῦσα, καὶ ἀπ' αὐτῆς βεβαιωθεῖσα τῆς πείρας, ὅτι ὁ πάντων αἴτιος, ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα ἐστί, καὶ ἐν οὐδεμιᾷ φύσει, εἴτε αἰσθητῇ, εἴτε νοητῇ, καθ' οὐσίαν ὄραται, ὑπερούσιος ὢν. Οὕτως οὖν πάντα τὰ ὄντα διεπέρασα, ζητοῦσα τὸν ἐμοὶ ποθεινότατον νυμφίον εἰσοικίσασθαι. «Καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτόν, ἕως οὗ εἰσῆγαγον αὐτόν εἰς οἶκον μητρὸς μου, καὶ εἰς τὸ ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με.» Ἦγουν οὐκ ἐπαυσάμην ζητεῖν τὸν ἐμὸν ἔραστήν, ἕως οὗ εἰσφικισάμην αὐτόν εἰς νοῦν, D ὃς οἶκος μὲν τῆς δίκην μητρὸς αἰτίας πάντων Θεοῦ σοφίας ἐστίν, ὡς ταύτης διὰ τὸ καθ' ὁμοίωσιν χωρητικός· ταμιεῖον δὲ πάλιν αὐτῆς, ὡς τοῖς ἀποκρύφους ταύτης θησαυροῦς διὰ τὸ καθ' εἰκόνα ἔχον ἀποθέτους ἐν ἑαυτῷ· ἦτις με σοφία συνέλαβεν, ὡς πρὸ καταβολῆς κόσμου τὴν ὑπεράγαθον περὶ ἐμὲ βούλησιν ἔχουσα· διὸ καὶ δι' ἐμὲ τὴν ἀνθρωπεῖαν πάντως φύσιν, τό τε δὲ τὸ πᾶν, ὑπεστήσατο· «Ἐπὶ κολίτην μου ἐν νοσῖν ἐζήτησα ὄν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐκ εὔρον αὐτόν.» Καὶ μικρὸν τούτους διαδραμοῦσα, λέγει αὐτὸν εὐρηξέναι, καὶ μὴ

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ cod. ἐπήκουσε. ⁴¹ cod. αὐτή. ⁴² πρὸς. Abest a cod. ⁴³ νῶ. Des. in cod. relicto spatio. ⁴⁴ μου. Prior editio habebat μοι, cod. autem leg. μου.

έίται, έως οὗ⁴⁶ αὐτὸν εἰσήγαγεν εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ εἰς τὸ ταμιεῖον τῆς συλλαβοῦσης αὐτῆν. Πόλιν δὲ καλεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ οἶκον, ἣν ἐκκλησίαν προσαγορεύομεν· ἀγορὰς δὲ καὶ πλατείας, τὰς θείας Γραφάς· φύλακας δὲ τῆς πόλεως, τοὺς ἀγίους προφήτας καὶ τοὺς ἱερούς ἀποστόλους, ὧν ἡ εὐσεβὴς πνυθάνεται ψυχὴ τὸν θεῖον λόγον ἐπιποθοῦσα. Μεθ' οὗς εὐρίσκει τὸν νυμφίον ὑπὸ τινων δορυφόρων ἢ βαδοφόρων δορυφορούμενον, καὶ ἐπιλαβομένη κατέχει, καὶ καταλείπειν οὐκ ἀνέχεται, ἔως ἂν εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ εἰς τὸ ταμιεῖον τῆς συλλαβοῦσης αὐτῆν εἰσαγάγῃ αὐτόν. Μητέρα δὲ τῶν εὐσεβῶν Ἰσμεν τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, περὶ ἧς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· « Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἣτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν. » Ὑποισχεῖται τοῖνον ἡ νύμφη ἐπιλαβομένη τοῦ νυμφίου, μὴ καταλείψει αὐτόν, ἔως ἂν εἰς τὸν νυμφῶνα καὶ τὴν⁴⁶ παστᾶδα τὴν εὐτρεπισμένην καταταυτὸν εἰσέλθωσι⁴⁷. Ταῦτα διηγησαμένη ταῖς νεάνισι, πάλιν αὐτὰς εἰς τὸν ὅμοιον προτρέπει πόθον, καὶ φησιν·

οmniun nostrum * . » Sponsa igitur, se sponsum thalamium et nuptiale conclave instructum simul ingrediantur. His ad adolescentulas dicitis, cas ad idem desiderium rursus excitat, dicens :

ε'. Ὁρκισα ὁμᾶς, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς θυράμεσι καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ, ἐὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἔως οὗ θελήσῃ. Δῆλα δὲ ταῦτα ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦδε τοῦ λόγου ἐρμηνευομένων· δις γὰρ αὐταῖς ἐπιφέρει τοῦτον τὸν ὅρκον, ἐνθελίαι αὐταῖς θερμὴν τὴν ἀγάπην τοῦ νυμφίου προσαρούμενη. Ταῦτα τῆς νύμφης εἰρηκίας, καὶ κάλλος ἄρρητων ἐκ τῆς τοῦ νυμφίου περιλήψεως εἰληφίας, ἐκπληττόμεναι αἱ θεαῖαι δυνάμεις φασίν.

ς'. Τίς αὕτη ἀναβαίνουσα⁴⁸ ἀπὸ τῆς ἐρήμου, στελέχη καπνοῦ⁴⁹ ὡς θεθυμαμένη σμύρναν καὶ λίβανον ἀπὸ πάντων κοριορῶν μυρσῶν; Ὅσπερ γὰρ τὸν νυμφίον ὀρώνητες, μετὰ τὴν τοῦ διαβόλου νίκην καὶ τὴν τοῦ θανάτου κατάλυσιν, εἰς οὐρανοὺς ἀνιόντα, θαυμάζουσι καὶ λέγουσι· « Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; » καὶ μανθάνουσιν, ὅτι ἡ Κύριος κραταῖος καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ· » καὶ μανθάνειν ἀκριβέστερον βουλόμεναι πάλιν ἐρωτῶσι· « Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; » καὶ ἀκούουσιν, ὅτι ἡ Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· » οὕτως⁵⁰ ἐνταῦθα τῆς νύμφης τὴν ὄραν θαυμάζοντές φασιν· « Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα ἀπὸ τῆς ἐρήμου; » Ἐρημον δὲ καλοῦσι τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, διὰ τὴν πρῶτην ἀσέθειαν. Διὸ καὶ ὁ Ἡσαίας βοᾷ· « Εὐφρανθήσεται ἔρημος διψῶσα· εὐφρανθήτω⁵¹ ἔρημος, καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον. » Ὅσπερ δὲ ἐνταῦθα ἐκπληττόνται, ὅτι τοσοῦτον κάλλος ἐκ τῆς ἐρήμου βεβλάστηκεν· οὕτως ἐν τῇ Ἡσαίου προφητείᾳ θαυμάζουσι τὸν νυμφίον ὀρώνητες, καὶ λέγουσι, « Τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδώμ; Ἐρῶθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ; »

* Galat. iv, 26. a Psal. xxiii, 8. b Isa. xxxv, 4. c Isa. lxiii, 1.

VARLE LECTIONES.

⁴⁶ αὐτόν — ἔως οὗ. Des. in cod. ⁴⁷ τὴν. cod. præm. εἰς. ⁴⁸ ἐπέβησεν. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁴⁹ ἀναβ. cod. præm. ἡ. ⁵⁰ στελ. καπνοῦ. Hebr. palme (s. elationes) fumi. ⁵¹ οὕτως. cod. οὕτω καί. ⁵² cod. εὐφρανθήσεται.

me habuit voluntatem. Quæmobrem et propter me, naturam, hoc autem totum est, omnino suscepit humanam: « In lectulo meo per noctes quæsiivi, quem diligit anima mea. Quæsiivi illum, et non inveni. » Et cum paululum pertransisset eos, reperisse se dicit illum, nec dimississe, donec introduceret eum in domum matris suæ, et in cubiculum ejus, a qua concepta erat. Civitatem autem vocat domum Dei, quam Ecclesiam appellamus; fora et plateas, divinas Scripturas; custodes civitatis, sanctos prophetas, et sacras apostolos, quos percontatur et interrogat anima pia, divinum Verbum desiderans. Post quos invenit sponsum, ministris et comitibus quibusdam stipatum: comprehensumque tenet, nec dimittere vult, donec in domum matris suæ, et in cubiculum ejus, a qua concepta est, introducat eum. Porro priorum matrem cælestem esse Hierosolymam non ignoramus: de qua beatus Paulus: « Quæ autem sursum est, inquit, Hierosolyma, libera est, quæ est mater inventum dimissurum esse negat, priusquam in thalamium et nuptiale conclave instructum simul ingrediantur. His ad adolescentulas dicitis, cas ad idem desiderium rursus excitat, dicens:

VERS. 5. Adjuro vos, filie Hierosolymæ, per virtutes et vires agri, **81** si suscitaveritis et exsuscitaveritis charitatem, donec velis. Hæc quidem hujusce sermonis initio sunt explicata: bis enim illis offert hoc jusjurandum, ut sponsi amore eas inflammet. Quæ cum dixisset sponsa, incredibilemque ex sponsi complexu pulchritudinem percepisset, divinæ Virtutes admiratione plene sciscitantur:

VERS. 6. Quæ est ista, quæ ascendit e deserto sicut virgula fami, redolens myrrham et thus ex universis pulveribus unguentarii? Quemadmodum enim sponsum conspicientes, post diaboli stragem mortisque dissolutionem in cælum redeuntem, admirantur, et dicunt: « Quis est iste rex gloriæ? » et discunt: « Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio *; » et quo clarius intelligant, rursus querunt: « Quis est iste rex gloriæ? » et audiunt: « Dominus virtutum ipse est rex gloriæ; » ita hic sponsæ pulchritudinem suspicientes, « Quæ est, inquit, ista, quæ ascendit ex deserto? » Desertum appellat hominum naturam, ob priorem impietatem. Quapropter Isaias etiam clamat: « Latere, desertum sitiens: exsultet solitudo, et floreat sicut lilium b. » Ac quemadmodum hic obstupescunt, quod tanta ex deserto pulchritudo germinavit: sic admirantur in Isaiæ propheta, sponsum aspicientes, « Quis est, inquit, iste, qui venit ex Edom? Rubor vestium ejus de Bosor c? » Significat autem Edom terram: **82** Bosor autem carnem. Et ejus decorem cum stupore

contuentes exclamant : Iste formosus in stola, violentia cum fortitudine. Quare rubra sunt vestimenta tua tanquam ex torculari pleno calcato? Et dicunt, « In corpore existens splendet. » Stola corpus ejus appellarunt, et violentam habet pulchritudinem, quæ universos cogit intuentes. Ita mirantur hoc loco, non solum quod pulchra sit sponsa, verum etiam quod ascendat e deserto, id est, ex profundo in sublime gradiatur, ex humilibus ad excelsa incedat. « Et similis, inquit, videtur virgulæ fumi incensæ. » Obscura sane compositio. Dum enim Hebræorum linguæ deserviant Septuaginta Interpretes, sententiam non explicarunt. At Aquila et Symmachus sensum nobis perspicuum reddiderunt, dicentes, « Sicut similitudo fumi ex suffimento. » Imitatur autem et virgulam sæpe suffimenti fumus in aere veluti expressus. Nec immerito ipsam fumo suffimenti similem dicunt, quæ, ut beatus ait Paulus ^d, membra sua exhibet hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, quæque sacrificat assidue laudis hostiam, et membra sua, quæ sunt super terram, mortificat, et Christo consepulta est, et offert se ipsam holocaustum Deo. Declarant autem, cui suffimenti fumo ipsam compararint : myrrham enim dicunt et thus ex universis pulveribus unguentarii. Thus Deo tribui ex lege Mosaica facile intelligitur : myrrha autem condiuntur corpora defunctorum. **83** Quamobrem qui sponsæ pulchritudinem admirantur, eam his nominibus ideo odoris suavitate fragrantem et vaporis suffimenti similem esse indicant, quia et humanitatem et divinitatem adorant, sponsique tum mortem credit, tum essentiam sempiternam constituitur. Itaque ex universis pulveribus unguentarii myrrham ipsius, et thus laudant. Habet enim alias quoque virtutes ex divina Scriptura, eas tanquam ex aromatarii officina depromens. Sed in ea excellit myrrha et thus, hoc est, sponsi divinitatis humanitatisque cognitio. Ad hunc modum sponsæ pulchritudinem admirati, sponsi divitias illi declarant et dicunt :

VERS. 7, 8. *En lectulus Salomonis, sexaginta potentes in circuitu ejus, ex potentibus Israel. omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi. Uniuscujusque ensis super femur ejus, a timore in noctibus.* Inprimis quærendum est, cur Salomonem sponsum appellent. Salomo *pacificum* sonat : idque in Paralipomenon libris licet invenire. Deus enim Davidi, cum vellet templum ædificare : « Ecce, inquit, filius nascetur tibi. Hic erit vir

^d Rom. vii, 1; coll. Hebr. xiii, 15.

A Σημαίνει δὲ τὸ μὲν Ἐδὼμ τὴν γῆν, τὸ δὲ Βορὸρ τὴν σάρκα. Καὶ ἐκπληττόμενοι αὐτοῦ τὸ κάλλος βοῶσιν· Οὗτος ὠραῖος ἐν στολῇ, βία μετὰ ἰσχύος. Ἰνατί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ πλήρους καταπεπατημένης; Καὶ φασιν· « Ἐν ⁸³ σώματι ὄν λάμπει. » Στολὴν αὐτοῦ τὸ σῶμα ⁸⁴ προσηγορεύουσι· καὶ βίαιον ἔχει τὸ κάλλος, ἅπαντας τοὺς ὀρῶντας βιαζόμενον. Οὕτω ἐνταῦθα ἐκπληττονται, οὐ μόνον ὅτι καλὴ ἡ νύμφη, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπὸ τῆς ἐρήμου ἀναβαίνουσα, τουτέστιν ἀπὸ βάρους εἰς ὕψος ἀνερχομένη, καὶ ἀπὸ τῶν ταπεινῶν ἐπὶ τὰ μετέωρα βαδίζουσα. « Καὶ ἔοικε, φησί, στελέχη καπνοῦ τεθυμιαμένη. » Ἀσαφῆς μὲν ἡ συνθήκη· τῇ γὰρ Ἑβραίων γλώττῃ δουλεύσαντες οἱ Ἑβδομήκοντα ⁸⁵ οὐκ ἐσαφῆνισαν τὴν διάνοιαν· ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ ὁ Σύμμαχος ⁸⁶ τὴν ἔννοιαν ἡμῖν παρεδήλωσαν εἰρηκότες, « Ὡς ὁμοίως καπνοῦ ἀπὸ θυμιάματος. » Μιμνῆται δὲ καὶ στελέχην πολλὰκις θυμιάματος καπνὸς ἐν τῷ ἀέρι οἶονεὶ τυπούμενος. Καὶ εἰκότως αὐτὴν καπνῷ θυμιάματος ἔοικέναι φασί, τὴν κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον παραστήσασαν τὰ μέλη αὐτῆς θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, καὶ προσφέρουσαν διηγεκῶς τὴν τῆς αἰνέσεως θυσίαν, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ⁸⁷ νεκρώσασαν, καὶ τῷ Χριστῷ συναφείσαν ⁸⁸, καὶ ὀλοκαύτως ἐαυτὴν τῷ Θεῷ προσκομίσασαν. Διδάσκουσι δὲ καὶ πολλοὶ αὐτὴν καπνῷ θυμιάματος ἀπεικασαν· σμύρναν γὰρ φασί ⁸⁹ καὶ λίθανον ἀπὸ πάντων κοριορῶν· μυρσφοῦ. Δῆλον δὲ ὅτι λίθανος μὲν Θεῷ κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν ἀπονενέμεται νόμον· ἡ δὲ σμύρνα νεκρῶν ἐστὶ σωμάτων ἀλοιφή. Σημαίνουσι τοίνυν διὰ τούτων τῶν ὀνομάτων οἱ τῆς νύμφης τὸ κάλλος θαυμάζοντες, ὅτι διὰ τοῦτο ἐστὶν εὐόδης, καὶ ἀτμῷ θυμιάματος ἀπεικασμένη, ὅτι καὶ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ⁹⁰ τὴν θεότητα προσκυνεῖ, καὶ τῷ θανάτῳ πιστεύουσα, καὶ τὴν πρὸ τῶν αἰώνων ὑπαρξίν ὁμολογεῖ. Ἀπὸ πάντων τοίνυν τῶν κοριορῶν τοῦ μυρσφοῦ θαυμάζουσιν αὐτῆς τὴν σμύρναν, καὶ τὸν λίθανον. Ἐχει μὲν γὰρ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς οἷον ἀπὸ τινος μυρσφοῦ τῆς θείας Γραφῆς ταύτας συλλέγουσα· ἐξαίρετα δὲ αὐτῆς ἡ σμύρνα καὶ ὁ λίθανος, τουτέστιν ἡ θεολογία τε καὶ οἰκονομία ⁹¹. Οὕτω τῆς νύμφης τὸ κάλλος θαυμάσαντες, διηγούνται αὐτῇ τοῦ νυμφίου τὸν πλοῦτον, καὶ φασιν·

Σ, η'. Ἰδοὺ ἡ κλίτη τοῦ Σολομῶν ⁹², ἐξήκοντα δυνατοὶ κύκλω αὐτῆς, ἀπὸ δυνατῶν Ἰσραήλ. Πάντες κατέχοντες βομφαλας, δεδιδαγμένοι πόλεμον· ἀνὴρ βομφαλα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ, ἀπὸ θάμβους ἐν νυκτίν. Ζητητέον δὲ πρὸ πάντων, τί δήποτε Σολομῶντα τὸν νυμφίον προσαγορεύουσι· τὸ, Σολομῶν, εἰρηρικός προσαγορεύεται· καὶ τοῦτο ἐν ταῖς Παραλειπομέναις ἐστὶν εὐρεῖν· φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς πρὸς βουληθέντα τὸν Δαβὶδ τὸν νεῶν

VARIÆ LECTIONES.

⁸³ ἐν. cod. præm. καί. ⁸⁴ cod. στόμα. ⁸⁵ οἱ Ἑβδομήκοντα. Des. in cod. ⁸⁶ καὶ ὁ Σύμμαχος. De hujus lectione dubitari potest. Vid. Montf. in Hexapl. ad h. l. ⁸⁷ τῆς. Des. in cod. ⁸⁸ cod. συναφείσαν. ⁸⁹ cod. φησί. ⁹⁰ καί. Abest a cod. ⁹¹ οἰκονομία. In cod. sequitur Pselli interpretatio. ⁹² cod. Σολομῶντος. Rec. lectio est Σαλωμών.

οικοδομησαι · « Ἰδοὺ υἱὸς τίχεται σοι · οὗτος ἔσται ἄνθρωπος ἀναπαύσεως, καὶ ἀναπαύσω αὐτὸν ἀπὸ πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ κυκλόθεν, ὅτι Σολομῶν ὄνομα αὐτῷ · καὶ εἰρήνην, καὶ ἡσυχίαν δώσω ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. Οὗτος οἰκοδομήσει οἶκον τῷ ὄνοματι μου, καὶ οὗτος ἔσται μοι εἰς υἱὸν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ ἐτοιμάσω τὸν θρόνον τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν Ἰσραὴλ ἕως αἰῶνος. » Εὐδὸλον ἔστι Σολομῶν τετελευτήκεν οὐδὲ πολὺν βιώσας χρόνον, καὶ ὅτι ὁ θρόνος αὐτοῦ τέλος ἔλαβεν. Σολομῶντα τοῖνον προσαγορεύει τὸν εἰρηνικὸν ἡμῶν Κύριον, περὶ οὗ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος · « Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν, καὶ τὸ μεσοτόχον τοῦ φραγμοῦ λύσας. » Διδὸν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ εἰς Σολομῶντα μὲν ἐπιγράφει τὸν οὐ ψαλμὸν, εἰ δὲ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐν αὐτῷ διηγείται κατορθώματα. « Κρινεῖ γὰρ, φησὶ, τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων, καὶ ταπεινώσει συκοφάντην · καὶ συμπαράμενεῖ τῷ ἡλίφ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεᾶς⁶⁴ γενεῶν. » Οὕτε δὲ τῷ ἡλίφ συμπαράμεμένηκε Σολομῶν, οὕτε πρὸ τῆς σελήνης γενεᾶς⁶⁴ γενεῶν. Ἀλλὰ ταῦτα ἀρμόττει τῷ ἐκ Σολομῶντος βλαστήσαντι Ἰησοῦ Χριστῷ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον · ὅς πρὸ τῶν αἰῶνων ὑπάρχων, « Κατέβη ὡς ὑετός ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἢ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν. » Πόκον δὲ ἐνταῦθα τὴν Παρθένον προσηγόρευσε. Καθάπερ⁶⁵ γὰρ ὑετός ἐπὶ πόκον ἀφορητὴ καίεται, οὕτως ὁ σωτήριος ἐκεῖνος τόκος πάντων ἀνθρώπων ἀγνοούντων ἐγένετο. Τοῦτοῦ ἐπιφέρει · « Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πληθὸς εἰρήνης · ἕως οὗ⁶⁶ ἀνταναίρεθῇ ἡ σελήνη. Καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης, » καὶ τὰ ἐξῆς ἅπαντα τῆς αὐτῆς διανοίας ἐχόμενα⁶⁷ οὐ γὰρ νῦν καιρὸς τὸν ψαλμὸν ἐρμηνεύειν. Ἔως δὲ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης οὐχ ὁ Σολομῶν ἐκυριεύσει, ἀλλ' ὁ ἐκ Σολομῶντος βλαστήσας κατὰ τὸ ἀνθρώπινον Ἰησοῦς Χριστός, καὶ Σολομῶν προσαγορευόμενος διὰ τὸ εἰρηνικὸν καὶ πρᾶον, καὶ εἰρήνης παρεκτικόν. Ἐπειδὴ τοῖνον τίς ὁ Σολομῶν μεμαθήκαμεν, φέρε τῆς ἐρμηνείας ἀψώμεθα. « Ἰδοὺ ἡ κλίνη τοῦ Σολομῶν. » Κλίνην τοῦ νυμφίου τὰς θείας νοήσωμεν Γραφάς. Ἐν ἐκείναις γὰρ οἶονεῖ συνανακλινομένη ἡ νύμφη τῷ νυμφίῳ, καὶ τὰ τῆς διδασκαλίας σπέρματα δεχομένη, συλλαμβάνει, καὶ κύει, καὶ ὠδίνει, καὶ τίκει τὴν πνευματικὴν ὠφέλειαν, ὡς βοᾶν μετὰ τοῦ προφήτου · « Διὰ τὸν φόβον⁶⁸ σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέχομεν⁶⁹ πνεῦμα σωτηρίας σου ἐποίησαμεν ἐπὶ τῆς γῆς⁷⁰. » — « Ἐξήκοντα, φησὶ, δυνατοὶ κύκλω αὐτῆς, ἀπὸ δυνάτων Ἰσραὴλ. Πάντες κατέχοντες βρομφαίας, δεδι- ἀγμένοι πόλεμον · ἀνὴρ βρομφαία αὐτοῦ ἐπὶ τὸν

A quietis, et faciam ut requiescat ab omnibus inimicis suis per circuitum, quia Salomo nomen ejus. Et pacem et otium dabo in Israele cunctis diebus ejus. Ipse ædificabit domum nomini meo. Et ipse erit mihi pro filio : et ego ero illi pater ; firmaboque solium regni ejus super Israele in æternum e. » Constat autem, Salomonem, cum haud **84** ita diu vixisset, mortuum esse, et solium regni ejus habuisse finem. Quare Salomonem vocat pacificum Dominum nostrum, de quo beatus Paulus : « Ipse enim est, inquit, pax nostra, qui fecit utraque unum : et medium parietem maccræ solvit f. » Quocirca beatus etiam David psalmum septuagesimum primum *In Salomonem* inscribit, atque in eo psalmo res præclare gestas a **B** Salvatore nostro enarrat. « Judicabit enim, inquit, pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum, et humiliabit calumniatorem. Et permanebit cum sole, et ante lunam, per generationes generationum g. » Atqui Salomo neque cum sole permansit, neque fuit ante lunam per generationes generationum. Sed hæc Jesu Christo conveniunt, qui cum sit ante sæcula, ex Salomone, quantum ad humanitatem pertinet, originem ducens, « Descendit sicut pluvia in vellus, et sicut stilla stillans super terram h. » Vellus hic Virginem nominavit. Quemadmodum enim pluvia in vellus sine strepitu descendit : ita salutaris ille partus omnibus hominibus ignoquantibus contigit. Deinde subjicit : « Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna. Et dominabitur a mari usque ad mare : et a fluminibus usque ad terminos orbis terrarum i. » Et quæ sequuntur omnia eandem habent sententiam, neque enim vacat in præsentia psalmum interpretari. Salomo quidem usque ad terminos orbis terrarum minime dominatus est, sed qui ex Salomone duxit originem humanitatis Jesus Christus, et Salomo nominatur, quia pacificus et mansuetus fuit, et pacem suppeditavit. **85** Postquam vero, quis sit Salomo didicimus, ad interpretandum nos accingamus. « Ecce lectulum Salomonis. » Per sponsi lectulum divinas intelligamus Scripturas. In illis enim veluti cubat sponsa cum sponso, et doctrinæ semina suscipiens, concipit, atque uterum gerit, et parturit, paritque spiritualem utilitatem, ita ut clamet cum propheta : « Propter timorem tuum, Domine, in ventre concepimus, et parturivimus, et peperimus : spiritum salutis tuæ fecimus super terram j. » — « Sexaginta, inquit, potentes in circuitu ejus ex potentibus Israel. Omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi.

⁶¹ Paral. xxii, 9, 10. ⁶² Ephes. ii, 14. ⁶³ Psal. lxxi, 4, 5. ⁶⁴ Ibid. 6. ⁶⁵ Ibid. 7, 8. ⁶⁶ Isa. xxvi, 18.

VARLÆ LECTIONES.

⁶⁴ γενεάς. Supra, γενεάς, t. I, p. 1104. ⁶⁵ cod. γενεᾶς, præmisso ἐστὶ. ⁶⁶ καθάπερ κ. τ. λ. Eadem vide t. I, p. 1104. Hinc patet eundem esse utriusque libri scriptorem. ⁶⁷ οὗ. Abest a cod. ⁶⁸ cod. τοῦ φόβου. ⁶⁹ ἐτέχομεν — γῆς. Aliam lectionem ac distinctionem secutus est Noster in Commentariis ad Psalmos. Conf. t. I, p. 784 et p. 1202.

Uniuscujusque ensis super femur ejus, a timore in A noctibus. » Sexaginta numerum hic positum existinio, non ut hanc exprimat quantitatem, sed ut indicet viros in Veteri Testamento sanctitate præstantes. Numerum enim denarium perfectum esse contendunt: senarium autem illis congruere qui erant sub lege. « Sex enim, inquit, diebus facies opera tua ^k. » Perfectos igitur in lege circa lectum dicunt stare, genus ducentes ex Israele; et qui sint omnium maxime strenui, strictos tenentes gladios et in bello peritissimi, et qui gladios alios super femora gerant. « A timore, inquit, in noctibus. » Quod Symmachus clarius reddidit interpretans, « propter timores nocturnos. » Hi, inquit, strenui lectulum ipsius ambiunt, propter hostium incursus sponsam custodientes. Binos autem gestant gladios, unum super femur, **86** alterum in manu; unum reprehensionis, alterum occultum et mysticum; illum in promptu ad coarguendum, hunc mysticum, et intus tanquam in vagina seu cellula reconditum.

Vers. 9, 10. *Ferculum fecit sibi rex Salomo de lignis Libani. Columnas ejus fecit argentum, et reclinatorium ejus aurum: ascensus ejus purpureus, i: titinum ejus lapidibus constratum, charitatem a filiabus Hierosolymæ.* Ferculum hic rursus sanctos intelligamus apostolos, qui nomen Domini in conspectu gentium, et regum, et filiorum Israel portarunt. Nam de beato Paulo Christus ad Ananiam: « Vade, inquit, quia vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel ^l. » Quin etiam divinus ipse Paulus clara voce: « An experimentum, inquit, quæritis ejus, qui in me loquitur, Christi? » Hos etiam equos nominat beatus Habacuc: « Ascendes, inquit, super equos tuos, et equitatio tua salus ⁿ. » Et rursus: « Deduxisti in mare equos tuos turbantes aquas multas ^o. » Mare autem vocat gentes, quæ tunc apostolis prædicantibus commotæ sunt. Quamobrem et increduli dicebant de illis: « Illi qui orbem concitant, etiam huc venerunt, quos suscepit Jason ^p. » Quos ergo Habacuc equos appellavit, hos ferculum in Cantico canticorum vocari reperimus. « Fecit igitur sibi ferculum rex Salomo **87** de lignis Libani. » Libanum sæpenumero divina Scriptura appellat Hierosolymam et multitudinem Judæorum: quod in proœmiis sermonis ex propheticis scriptis indicavimus. Quoniam igitur ex illis beati Apostoli ^q genus duxerunt, idcirco ferculum de lignis Libani constructum dicitur. At « columnas ejus, inquit, fecit argentum. » Ipsos etiam columnas appellatos invenimus. Nam beatus

μηρὸν αὐτοῦ, ἀπὸ θάμβους ἐν νυξίν. » Τὸν ἐξήκοντα ἀριθμὸν ἐνταῦθα κελοῦμαι ἠγοῦμαι οὐκ ἐπὶ ταύτης τῆς ποσότητος, ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ διαπρέψαντας ἁγίους τούτῳ δηλοῦσθαι τῷ ὀνόματι. Τὸν μὲν γὰρ δέκα τέλειον εἶναι φασιν ἀριθμὸν · τὸν δὲ ἐξ τοῖς ὑπὸ νόμον ἀρμόττοντα. « Ἐξ γὰρ, φησὶν, ἡμέραις ἐργᾶ. » Τοὺς ἐν νόμῳ τοίνυν τελειωθέντας κύκλω τῆς κλίνης ἐστάναι φασιν, ἀπὸ μὲν τοῦ Ἰσραὴλ τὸ γένος κατάγοντας, δυνατοὺς δὲ ὄντας ὑπὲρ ἅπαντας, καὶ ῥομφαίαν κατέχοντας, καὶ πολεμικὴν ἐμπειρίαν εἰδότες, καὶ ἄλλας ῥομφαίας ἐπὶ τῶν μηρῶν φερομένους. « Ἀπὸ θάμβους, φησὶν, ἐν νυξίν. » Σαφέστερον δὲ ὁ Σύμμαχος τοῦτο πεποίηκεν εἰρηκῶς, « διὰ φόβου νυκτερινούς. » Οὗτοι, φησὶν, οἱ δυνατοὶ περιέπουσιν αὐτοῦ τὴν κλίνην, διὰ τὰς τῶν ἐναντίων ἐπιδρομὰς τὴν νύμφην φυλάττοντας. Δύο δὲ ῥομφαίας ἐπιφέρονται, τὴν μὲν ἐν τῷ μηρῷ, τὴν δὲ ἐν τῇ χειρὶ · τὸν ἐλεγκτικὸν λόγον, καὶ τὸν κεκρυμμένον καὶ μυστικόν · καὶ τὸν μὲν ἐλεγκτικὸν ἐν προχείρῳ, τὸν δὲ μυστικὸν, ἐν ταμείῳ ἔνδον ἐν τῷ κολεῷ ⁶⁸.

θ', ἰ. Φορεῖον ⁶⁹ ἐποίησεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς Σολομὼν ἀπὸ ξύλων ⁷⁰ τοῦ Λιβάνου. Στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον, καὶ τὸ ἀνάκλιτον αὐτοῦ χρυσίον ⁷¹. ἐπίθασιν ⁷² αὐτοῦ πορφυρᾶ ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον · ἀγάπην ἀπὸ θυγατέρων Ἰερουσαλήμ ⁷³. Πάλιν ἐνταῦθα φορεῖον τοὺς ἁγίους νοήσωμεν ἀποστόλους, βασιτάσαντας τὸ ὄνομα Κυρίου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, ὡς τὴν Ἰσραὴλ · καὶ γὰρ περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦτο τῷ Ἀνανίᾳ φησὶν ὁ Χριστὸς · « Πορεύου ὅτι σκευὸς ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ βαστάζει τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν, καὶ βασιλέων, ὡς τὴν Ἰσραὴλ. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ θεσπέσιος Παῦλος βροᾶ · « Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; » Τοῦτους δὲ καὶ ἵππους ὁ μακάριος Ἀββακούμ ὀνομάζει · « Ἐπέβησθι γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἵππασία σου σωτηρία. » Καὶ πάλιν · « Ἐπέβησας εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου, ταρασσόντας ὕδατα πολλά. » Θάλασσαν δὲ καλεῖ τὰ ἔθνη, ἃ τότε τῶν ἀποστόλων κηρυττόντων διαταράττετο · διὸ καὶ οἱ ἀπιστοῦντες περὶ αὐτῶν ἔλεγον · « Οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατήσαντες, οὗτοι καὶ ἐνταῦθα πάρευσιν, οὐς ὑποδέχασαι ἴαζων. » Οὗς ὁ Ἀββακούμ τοίνυν ἵππους ὀνόμασε, τούτους φορεῖον ἐν τῷ ἄσματι τῶν ἁσμάτων προσαγορευομένους εὐρίσκομεν. « Ἐποίησε τοίνυν αὐτῷ φορεῖον ὁ βασιλεὺς Σολομὼν ἀπὸ ξύλων ⁷⁴ τοῦ Λιβάνου. » Λιβάνον τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ τὴν Ἰουδαίων πληθύν, ἡ θεία πολλάκις προσαγορεύει Γραφῆ· καὶ τοῦτο ἐν τοῖς προσωμίαις τοῦ λόγου ἐκ προφητικῶν ⁷⁵ ἀπεδείχμεν συγγρημάτων. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐξ ἐκεῖνων κατήγον τὸ γένος οἱ μακάριοι ἀπόστολοι,

^k Exod. xxiii, 12. ^l Act. ix, 15. ^m II Cor. xiii, 5. ⁿ Habac. iii, 8. ^o Ibid. 15. ^p Act. xvii, 6.

VARIE LECTIONES.

⁶⁸ κολεῷ. In cod. sequitur Pselli interpretatio. ⁶⁹ φορεῖον. *Hebr.* פָּרְסָה vox peregrina, quam nonnulli a Græco φορεῖον derivant, et de lectica gestatoria explicant. ⁷⁰ ξύλων, cod. suppl. ⁷¹ Rev. lectio est χρύσειον. ⁷² ἐπίθασιν. *Hebr.* currus. ⁷³ ἐντὸς — Ἰερουσα. *Hebr.* medium ejus constratum est amore, propter filias Hierosolymæ. ⁷⁴ cod. ξύλου. ⁷⁵ προσφ. cod. πραγμ. τῶν.

εικόνας φησί τὸ φορεῖον ἀπὸ ξύλων τοῦ λιθάνου κατασκευάσθαι. Τοὺς δὲ στύλους αὐτοῦ, φησὶν, ἐποίησεν ἄργυρον. Εὐρίσκομεν δὲ αὐτοὺς καὶ στύλους ὀνομασθέντας· ὁ γὰρ μακάριος Παῦλος Γαλάταις γράφων φησί· « Πέτρος, καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκῶντες στύλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβη κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς μὲν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομὴν. » Φησὶ δὲ καὶ τὸ ἀνάκλιτον αὐτοῦ χρυσοῖν εἶναι. Ἀηλοὶ δὲ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, ᾧ ὁ θεὸς ἐπαναπαύεται λόγος. « Ἐπίδασις αὐτοῦ πορφύρα⁷⁶. » τοῖς μὲν γὰρ ἀρχομένοις τὸ βασιλευσθαι πρέπει, τοῖς δὲ τετελειωμένοις νυμφοστολεῖσθαι. Καὶ ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον· μαργαρίτας γὰρ ἔσκει, καὶ λίθους τιμίους, τὰ θεῖα λόγια, κατὰ τὴν εἰπόντα προφήτην· « Τὰ κρίματα Κυρίου ἀληθινὰ, δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσοῦν καὶ λίθον τίμιον πολύν. » Καὶ πάλιν· « Ἰδοὺ ἐπεθύμησα⁷⁷ τὰς ἐντολάς σου ὑπὲρ χρυσοῦν καὶ τοπάζιον. » Καὶ « Ἡ βασιλεία δὲ τῶν οὐρανῶν ἔσκει, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας. » Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ φησι· « Μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων⁷⁸. » Τοιοῦτον εἶναι τὸ φορεῖον τοῦ βασιλέως σαλήμ εἰς θεωρίαν ἐξέλθειν τοῦ νυμφίου, ἰδεῖν⁸⁰ τὸν ἰα'. *Ἐξέλθετε, καὶ ἴδετε Σολομῶν, θυγατέρες Σιών, ἐν τῷ στεφάνῳ ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἐν ἡμέρᾳ νυμφεύσεως αὐτοῦ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἐμφροσύνης καρδίας αὐτοῦ.* Ἀηλοῦσι δὲ, ἵνα συντόμως καὶ σαφῶς τὴν ἐρμηνείαν προσαγάγωμεν τὸ μήκος φυγόντες· « Ὡ θυγατέρες Ἱερουσαλήμ καὶ Σιών. » Σιών δὲ πάλιν τὴν ἐπουράνιον ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ μακάριος Παῦλος λέγων· « Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει, καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ⁸¹ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει⁸², καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. » — « Ὑμεῖς τοίνυν, φασὶν, ὧ θυγατέρες Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ, ἐξέλθετε, καὶ ἴδετε· » ἀμήχανον γὰρ ἡμᾶς⁸³ ἰδεῖν μὴ ἔξω τῶν βιωτικῶν γενομένων πραγμάτων. Βλέπετε τὸν βασιλέα τὴν ἀγάπην ἐστεφανωμένον· οὕτως γὰρ ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὅτι ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγάπησεν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφῇ δούλου λαθῶν. Οὕτως ἠγάπησε⁸⁴ τὸν κόσμον, ὅτι ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν κηχῆ, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἀφρονος· καὶ ἐξηγγράσεν ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενομένος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα. Διὸ φησι· « Μερίζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς δύναται δεῖξαι, ἵνα τις θῆ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Οὕτω τοίνυν ἐστεφάνωσεν αὐτὸν⁸⁵ ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Μητέρα δὲ τὴν Ἰουδαίαν⁸⁶ καλεῖ κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, ἥτις αὐτῷ

A Paulus ad Galatas scribens; « Petrus, inquit, et Jacobus, et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos ad gentes iremus, ipsi autem ad circumcisionem ». « Reclinatorium ejus aurum dicunt esse. » Est autem evangelica prædicatio, in qua divinum verbum conquiescit. « Ascensus ejus purpureus. » Rudes enim regi par est: perfectos autem, ut sponsam ornari. « Et intimum ejus lapidibus constratum. » Margaritis enim et lapidibus pretiosis divina eloquia sunt similia, juxta Prophetam, qui dixit: « Judicia Domini vera, justificata ad unum omnia: desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum ». Et rursus: « Ecce concupivum mandata tua super aurum et topazium ». Et « Regnum cælorum, ut Dominus ait, simile est homini negotiatori, quærenti bonas margaritas ». Et alibi: « Ne projiciatis margaritas vestras ante porcos ». Cum ejusmodi esse regis ferculum declaraverint, filias Hierosolymæ cohortantur, **88** ut ad spectandum sponsum egrediantur, et coronam illi impositam conspiciant, et dicunt:

ἀποδείξασαι⁷⁹, προτρέπουσι τὰς θυγατέρας Ἱερουπροκειμένον αὐτῷ στέφανον, καὶ φασιν·

VERS. 11. *Egredimini, et videte, filie Sionis, regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater ejus, die desponsationis ipsius, et die lætitiæ cordis ejus.* Significant autem, ut brevis et dilucide, orationis prolixitatem fugientes, in explanatione progrediamur: « O filiæ Hierosolymæ et Sionis. » Sionem autem rursus cælestem nos docuit beatus Paulus: « Sed accessistis, inquit, ad Sionem montem, et civitatem Dei viventis, Hierosolymam cælestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui descripti sunt in cælis ». — « Vos igitur, inquit, o filie Sionis et Hierosolymæ, egredimini, et videte » (neque enim possumus videre, nisi ab occupationibus hujus vite recesserimus), regem charitate coronatum aspiciate. « Sic enim dilexit mundum, ut, cum in forma Dei esset, non rapinam sit arbitratus esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniverit, formam servi accipiens ». Ita dilexit mundum, ut tanquam ovis ad occisionem ductus sit, et sicut D agnus coram tonsore suo obmutuerit: et redemerit nos a maledicto legis, factus pro nobis maledictum ». Itaque, majorem hac, inquit, charitatem nemo potest ostendere, quam ut quis ponat animam suam pro amicis suis ». Sic ergo coronavit eum mater ejus. Matrem appellat Judæam, quantum pertinet ad ejus humanitatem, quæ hanc

⁷⁶ Galat. II, 9. ⁷⁷ Psal. XVIII, 41. ⁷⁸ Psal. CXXIII, 127. ⁷⁹ Matth. XIII, 45. ⁸⁰ Matth. VII, 6. ⁸¹ Hebr. XII, 22, 23. ⁸² Philipp. II, 6, 7. ⁸³ Isa. LIII, 7. ⁸⁴ Galat. III, 15. ⁸⁵ Joan. XV, 15.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ cod. πορφύρα. ⁷⁷ Ἰδοὺ ἐπεθ. Supra, I, I, p. 4470. διὰ τοῦτο ἠγάπησα. ⁷⁸ χοίρων. In cod. sequitur propositio Pselli. ⁷⁹ ἀποδ. cod. φήσαντες. ⁸⁰ ἰδεῖν. cod. præm. καί. ⁸¹ τὴν — Ἱερουσαλήμ. Des. in cod. ⁸² καὶ — πανηγύρει. Des. in cod. ⁸³ cod. ὁμῶν. ⁸⁴ ἠγάπησα. cod. præm. γάρ. ⁸⁵ αὐτόν. Des. in cod. ⁸⁶ cod. Ἰουδαίων.

illi invita coronam imposuit. Spinis enim illum contemptus causa **89** coronavit. Ipse vero per spinas suscepit djadema charitatis. Sponte enim ignominiam pertulit, atque ultro ad mortis cruciatus accessit. Quamobrem desponsationis diem illum vocavit, et diem lætitiæ cordis ejus. Illo enim die nuptiarum communio facta est. « Nam post cœnam, inquit, cum sumpsisset panem, et gratias egisset, fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite, comedite ex eo omnes: hoc enim est corpus meum, quod pro vobis frangitur ad remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem ^b. » Edentes igitur sponsi membra, et bibentes ejus sanguinem, nuptialem ipsius communionem assequuntur. Idecirco sponsi ministri filias Sionis et Hierosolymæ cohortantes, Egredimini, inquit, et videte charitatis ejus diadema, quo decoravit eum præter sententiam suam Judæa, quæ illum genuit, et coronavit illum, die desponsationis ipsius. Postquam hæc ita sunt ab illis dicta, sponsus rursus cum sponsa colloquens dicit:

CAPUT IV.

VERS. 1. *Ecce pulchra es, propinqua mea: ecce pulchra es. Oculi tui columbæ, præter silentium tuum.* Sponsæ iterum admirans pulchritudinem, « Ecce, inquit, pulchra es. » Tum formam ejus per singulas partes describit. Atque oculos quidem appellat columbas, spiritualem eorum commendans contemplationem: quod non aspirent ad ea quæ sensibus subjecta sunt, sed quæ sursum sunt quærant, « ubi Christus est, ut inquit Paulus, in dextera Dei sedens ^c. » **90** Admiratur præterea silentium ejus opportunum, quod quidem invenimus etiam a priscis commendari. Quamobrem et in Psalmis audimus: « Apposui custodiam ori meo, cum consisteret peccator adversus me. Et p-allentes dicimus ^d: « Appone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ circa labia mea ^e. » Et Dominum apud Isaiam ^f invenimus non aperientem os suum in afflictione sua: quippe qui, ut evangelica etiam refert historia, cum a Pilato interrogaretur, nihil respondebat. Laudat ergo sponsus sponsæ silentium tempestivum, quo quidem ipse quoque in tempore usus est. Laudat autem ipsius etiam crines, admiratur et dentes, atque ait:

Capillamentum tuum sicut greges caprarum, quæ revelatæ sunt de Galaad. (Vers. 2.) Dentes tui sicut greges tonsurum, quæ ascenderunt de lavacro, quæ omnes gemellos habent fetus, et sterilis non est inter eas. Neque per capillos capilli sunt intelli-

^b Matth. xxvi, 26; Marc. xiv, 22; Coll. I Cor. ii, 24. ^c Coloss. iii, 1. ^d Psal. xxxviii, 2. ^e Psal. cxi, 3. ^f Isa. Liii, 7.

VARIE LECTIONES.

⁸⁹ αὐτοῦ. In cod. sequitur Pselli interpretatio. ⁸⁸ ἐκτός — σου. *Hebr.* inter capillos tuos, s. comam tuam. Ita quoque vers. 3. ⁸⁹ εἰς καιρὸν ταύτη. cod. εὐκαιρον τοῦτο. ⁹⁰ χρῆσάμενος. In cod. sequitur Pselli interpretatio. ⁹¹ α! ἀπεκαλ. *Hebr.* quæ ascendunt. (Alii, quæ aquatum cunt.) ⁹² τὰς τρίχας. Absc. a cod.

αὐτὸν ἔκρουσα τὸν στέφανον δέδωκεν. Αὕτη μὲν γὰρ αὐτὸν ἐστεφάνωσε ταῖς ἀκανθαῖς, ὡς ἀτιμάζουσα· αὐτὸς δὲ διὰ τῶν ἀκανθῶν τὸν τῆς ἀγάπης ἐδέχετο στέφανον. Ἐκὼν γὰρ τὴν ἀτιμίαν ὑπέφερε, καὶ ἐθέλοντι τῷ πάθει προσήρχετο· διὸ καὶ νυμφεύσεως ἡμέραν ἐκεῖνην ἐκάλεσε, καὶ ἡμέραν εὐφροσύνης καρδίας αὐτοῦ. Κατ' ἐκεῖνην γὰρ τὴν ἡμέραν ἢ τοῦ γάμου γέγονε κοινωνία. « Μετὰ γὰρ τὸ δεῖπνον λαβῶν, φησὶν, ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων· Λάβετε, φάγετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλωμένον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἔμην ἀνάμνησιν. » Οἱ τοίνυν ἐσθιοντες τοῦ νυμφίου τὰ μέλη, καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ αἷμα, τῆς γαμικῆς αὐτοῦ τυγχάνουσι κοινωνίας. Διὰ τοῦτο τὰς θυγατέρας Σιών καὶ Ἰερουσαλὴμ προτρέπουσιν οἱ τοῦ νυμφίου διάκονοι, ὅτι Ἐξέλθετε, καὶ ἴδετε τὸν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ στέφανον, ᾧ κατεκόσμησεν αὐτὸν παρὰ γνώμην ἢ τεκοῦσα αὐτὸν Ἰουδαία, καὶ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς νυμφεύσεως αὐτοῦ ⁸⁷. Τούτων οὕτως ὑπ' ἐκείνων εἰρημένων, πάλιν ὁ νυμφίος τῇ νύμφῃ διαλεγόμενός φησιν·

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

α'. Ἴδου εἰ καλὴ, ἢ πλησίον μου· Ἴδου εἰ καλὴ· ὀφθαλμοὶ σου περιστεραι, ἐκτός τῆς σιωπῆσεώς σου ⁸⁸. Τὸ κάλλος αὐτῆς ἐκπληττόμενος δευτερον λέγει τό· « Ἴδου εἰ καλὴ. » Εἶτα κατὰ μέρος αὐτῆς διαγράφει τὴν ὥραν· καὶ τοὺς μὲν ὀφθαλμοὺς ὀνομάζει περιστέρας, τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἐπαινῶν θεωρίαν· καὶ ὅτι οὐ περὶ τὰ αἰσθητὰ κεχῆνασιν, ἀλλὰ τὰ ἄνω ζητοῦσιν, « οὐ ὁ Χριστὸς ἐστι, κατὰ τὸν Παῦλον, ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος. » Θαυμάζει δὲ αὐτῆς καὶ τὴν εὐκαιρον σιωπὴν. Εὐρίσκομεν γὰρ καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἀνδράσι ταύτην ἐπαινουμένην· διὸ καὶ ἐν Ψαλμοῖς ἀκούομεν· « Ἐθέμην φυλακὴν τῷ στόματί μου ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου. » Καὶ ψάλλοντες λέγομεν· Θεοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου, καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου. » Καὶ τὸν Κύριον εὐρίσκομεν, κατὰ τὴν Ἠσαίου προφητείαν, οὐκ ἀνοίγοντα αὐτοῦ τὸ στόμα ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ, καὶ, κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων ἱστορίαν, ἐρωτώμενον ὑπὸ Πιλάτου, καὶ μὴ ἀποκρινόμενον. Ἐπαινεῖ τείνον τῆς νύμφης ὁ νυμφίος τὴν εὐκαιρον σιωπὴν, ἅτε δὴ καὶ αὐτὸς εἰς καιρὸν ταύτη ⁸⁹ χρῆσάμενος ⁹⁰. Ἐπαινεῖ δ' αὐτῆς καὶ τρίχας· θαυμάζει καὶ τοὺς ὀδόντας, καὶ φησι·

Τρίχωμά σου, ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αἱ ἀπεκαλύφθησαν ⁹¹ ἀπὸ τῆς Γαλαδδ. (β) Ὀδόντες σου, ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων, αἱ ἀνέβησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ, αἱ πᾶσαι διδυμεύουσαι, καὶ ἀτεκνοῦσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς. Οὔτε δὲ τρίχας τὰς τρίχας ⁹²

νοστέον, οὔτε ὀδόντας τοὺς ὀδόντας· ἀλλὰ τρίχας
 μὲν τὸ οἰνεὶ περιττὸν καὶ σωματικὸν τῆς νόμφης·
 νεκρὰ γὰρ αἱ τρίχες, καὶ ἀναίσθητοι· ὀηλοὶ δὲ, ὅτι
 καὶ ἐν οἷς ἀνάγκη τοῖς ἀνθρωπίνους ἐπιμείγνυσθαι
 πράγμασι, καὶ ἐν ἐκείνοις τὸ ἐπαινετὸν ἔχεις, καὶ
 κόσμιον, καὶ ἔοικας τῇ ἀγέλῃ τῶν αἰγῶν, τῇ ἐν τῷ
 ὄρει Γαλαὰδ νεμομένη, καὶ διὰ τὸ ὕψος τοῦ ὄρους
 ἐπισήμῃ γινομένη. Περὶ δὲ τοῦτου τοῦ ὄρους ὁ προ-
 φητῆς Ἰερεμίας φησὶ· « Μὴ βήτην οὐκ ἔστιν ἐν
 Γαλαὰδ, ἢ ἰατρὸς οὐκ ἔστιν⁸⁸ ἐκεῖ; » Καὶ ζητητέον,
 μήποτε τὴν τῶν αἰγῶν ἀγέλην τοὺς ἐξ ἁμαρτίας
 τῆ μετανοίας προσιόντας, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ Γα-
 λαὰδ ὄρει νεμομένους, ἵνα φαρμάκων θεραπευτικῶν
 καὶ ἰατρείας τύχωσιν, ἐνταῦθα ὁ λόγος αἰνίττεται,
 καὶ ὀηλοὶ ὅτι τὰ εὐτελῆ τῆς νόμφης, καὶ τὰ ἔσχατα
 αὐτῆς μόρια, καὶ τὰ οἰνεὶ νεκρὰ καὶ ἀναίσθητα,
 τοῖς ἐκείνης τῆς ἀγέλης παραβάλλεται κατορθώμασιν.
 Οἱ ὀδόντες σου δὲ οὕτως εἰσὶ καθαροί, καὶ πάσης
 περιττῆς διαλέξεως ἀπληλαγμένοι, εὐτραπείας τε
 καὶ μωρολογίας, ψευδολογίας τε καὶ αἰσχρολογίας,
 ὡς εἰκέναι ταῖς ἀγέλαις τῶν κεκαρμένων, καὶ τὸ
 περιττὸν ἀποθεμένων, ἀνέβησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ.
 Ἠγοῦμαι δὲ τὰς τῶν κεκαρμένων ἀγέλας τοὺς διὰ
 τοῦ βαπτίσματος τὴν ἁμαρτίαν ἀποκειραμένους,
 « Καὶ τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, » κατὰ τὸν
 μακάριον Παῦλον, καθαρθέντας, παραδηλοῦν τὸν
 νομφίον· οὕτως γὰρ, φησὶ, διέμεινας καθαρὸς
 ἔγρησα τοὺς ὀδόντας, καὶ ῥύπου λόγων πονηρῶν
 ἀπληλαγμένους, ὡς εἰκέναι σε τοῖς ἀρτίως τοῦ
 σωτηρίου βαπτίσματος ἠξιώμενοις. Ἐκείναι δὲ αἱ
 ἀγέλαι πάσαι διδυμεύουσαι, καὶ ἀτεκνοῦσαι οὐκ ἔστιν
 ἐν αὐταῖς· οὐ γὰρ ἀπεικάζω σε τοῖς μετὰ τὸ σπι-
 τήριον βάπτισμα καλινδρομοῦσι πρὸς τὴν καλίαν·
 ἀλλὰ τοῖς τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς φυλάττουσι δωρεάν,
 καὶ τὴν διπλὴν ἀρετὴν γεννώσι, τὴν τε ἐν θεωρίᾳ,
 τὴν τε ἐν πράξει. Οὕτως ταῦτα τῆς νόμφης ἐπαι-
 νέσας τὰ μόρια, ἐπὶ λοιπὰ⁸⁹ χωρεῖ, καὶ φησιν·

γ. Ὡς σπαρτίον κόκκινον χεῖλη σου, καὶ ἡ
 λαλιά σου ὠραία. Διὰ τοῦ κόκκινου σπαρτίου ἀνα-
 μνήσκει αὐτὴν τῆς τὸν τύπον αὐτῆς πληρωσάσης
 ἐν Παλαιᾷ Διαθήκῃ Ῥαὰβ τῆς πόρνης. Καὶ γὰρ
 ἐκείνη τοὺς ὑπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ κατασκόπους ἀπο-
 σταλέντας ὑποδεξαμένη, δι' αὐτῶν τῆς αἰωνίου ζωῆς
 ἄξια γεγένηται· καὶ ἐκείνη δὲ σημεῖον ἔλαβε τῆς
 σωτηρίας τὸ σπαρτίον τὸ κόκκινον· τοῦτο διὰ τῆς
 θυρίδος γαλάσαι προσταχθεῖσα, ἵνα τῶν Ἰσραηλιτῶν
 εἰς τὴν πόλιν εἰσεληλυθόντων, φανὲν τὸ σημεῖον τῶν
 ἀναμνηστικῶν αὐτὴν ἀπαλλάξῃ, καὶ τὴν σωτηρίαν
 αὐτῇ προσξενίῃ. Τοῦτο τὸ σημεῖον ὁ νομφίος ἐν τῷ
 στόματι τῆς νόμφης, ὅσον ἐν τῇ θυρίδι κείμενον
 θεωρεῖ, καὶ φησιν· « Ὡς σπαρτίον κόκκινον χεῖλη
 σου, καὶ ἡ λαλιά σου ὠραία. » Ἐδέξατο γὰρ τὴν ἀπὸ
 τοῦ αἱματός μου βαψῆν, καὶ προσφέρει λόγους ἀλη-
 θείας, ὅσον τινα σπαρτίον τοὺς ἀκροατὰς ἀλείουντάς

A gendi, neque pro dentibus dentes. Sed capilli ea
 quodammodo significant, quæ in sponsa haud ita
 sunt necessaria, quæque ad corpus pertinent. Vita
 enim capilli et sensibus carent. Quasi dicat, in
 negotiis etiam humanis, in quibus non possumus
 non implicari, te laudabiliter decoreque geris :
 caprarumque gregi videris similis, qui pascitur in
 monte Galaad, et propter montis altitudinem insi-
 gnis est. Hoc autem de monte Jeremias propheta,
 « Nunquid resina, inquit, non est in Galaad, aut
 medicus non est ibi ? » Et inquirendum **91** est,
 num forte per caprarum gregem intelligantur ii,
 qui ex peccato respiscunt, et ad pœnitentiam accedunt,
 atque idcirco pascuntur in monte Galaad,
 ut medicamenta salutaria et curationem conse-
 quantur : ut sponsæ partes abjectæ, postremaque,
 et quodammodo mortuæ ac sensu carentes illius
 gregis dotibus comparentur. Dentes vero tui adeo
 puri, ab omni superflua disputatione, atque jocis,
 et scurrilitate, et mendacio, verborumque obscen-
 itate mundi, atque integri sunt, ut similes videantur
 gregibus tonsarum, quæ, eo quod supervacaneum
 erat rejecto, ascenderunt de lavacro. Arbitror
 autem a sponso per tonsarum greges eos indicari,
 qui per baptismum recisis peccatis, « Et lavacro
 aquæ in verbo, » ut beatus ait Paulus ^h, mundati
 sunt. Sic enim puris, inquit, dentibus existitisti, et
 ab omni verborum sorde purgatis, ut eorum videaris
 similis, qui recens salutari baptismate digni
 sunt habiti. Porro omnes illi greges gemellos fetus
 habent, et sterilis non est in eis : ne te illis videar
 comparare, qui post salutiferum baptismum rursus
 ad malitiam* redeunt : sed iis qui datam sibi gratiam
 custodiunt, duplicemque tum contemplationis, tum
 actionis virtutem pariunt. His ergo sponsæ partibus
 collaudatis, ad reliquas progreditur, et ait :

VERS. 3. Sicut funiculus coccineus labia tua, et
 eloquium tuum decorum. Per funiculum coccineum
 sponsæ redigit in memoriam Rhaab meretricem,
 quæ figuram ejus gerebat **92** in Veteri Testamento.
 Etenim cum speculatores missos a Josua filio Nave
 suscepisset, per illos æterna salute digna effecta
 est : habuitque ipsa quoque salutis signum funi-
 culum coccineum, quem e fenestra suspensum dim-
 mittere jussa est, ut Israelitis in urbem ingressis
 signum id apparens illam a cæde liberaret, ejusque
 salutis consuleret ⁱ. Signum hoc sponsus in ore
 sponsæ, tanquam in fenestra collocatum intuetur :
 et « Sicut funiculus coccineus, inquit, labia tua, et
 eloquium tuum decorum. » Duxit enim colorem ex
 sanguine meo, et verba profert veritatis, quibus
 tanquam funiculo quodam capiuntur auditores, et
 vincuntur. Nam eloquium tuum decorum eos de-

⁸⁸ Jerem. viii, 22. ^h Ephes. v, 26. ⁱ Josue ii, 18 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁹ Infra, l. c. leg. ἰατροὶ οὐκ εἰσίν. ⁹⁰ λοιπὰ. cod. præm. τὰ.

mulcet, et retinet, nec discedere permittit, sed labiis tuis cogit inhærere. Laudat ipsius etiam genus vultus, dicens: « Sicut cortex mali punici generis tuae, extra silentium tuum. » Significat autem sponsæ ruborem illi insitum ex verecundia, propter quam tempestiva utitur taciturnitate, celans opportune arcanos mysteriorum sermones, quemadmodum cortex mali punici grana contegit.

VERS. 4. *Sicut turris David collum tuum, quæ edificata est in Thalhioth. Mille clypei pendunt super eam, omnia jacula fortium.* Pro Thalhioth, Aquila posuit *propugnacula*; Symmachus autem *altitudines*. Quemadmodum igitur, inquit, turris a David ædificata, superat propugnacula, in quibus constructa **93** est, sublimisque exstat, atque conspicua: ita collum tuum excelsum est et sublime, atque circumspicit et contemplatur. Neque enim brutorum more pronum in terram despicit, neque in ventrem vergens sues imitatur: sed erectum atque arduum est, et mille clypeos gerit, atque fortium omnium jacula. Hic autem numerus non de determinato intelligendus est, sed pro qualibet multitudine positus est. Habet collum tuum, quod caput tuum et faciem sustinet, omnes aliorum doctrinas, improprie jacula dictas, quibus cunctos adversarios superas. Habet item clypeos multos, quibus protegeris, et ignita mali tela exstinguis. Munita enim es spiritus armatura, et facile hostes vulneras, cum omnibus fortium sagittis abundes: eosque modo per prophetas, modo per apostolos redarguis, atque ipsorum retegis imbecillitatem.

VERS. 5, 6. *Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreae, qui pascuntur in liliis. Donec aspi-ret dies, et motæ fuerint umbræ.* Hæc intelligimus eodem pacto, quo superiora, ut per ubera rursus doctrinæ fontes intelligamus, qui singulis ætatibus congruentia subministrent, aliis quidem lac, aliis autem solidum cibum. Et ideo hinnulis capreae ubera sponsæ dicit esse similia, acute intuendi et contemplandi vim ipsorum admirans. Hinnulos autem dicit capreae, quoniam, ut beatus inquit Paulus: **94** « Nunc cognoscimus ex parte, tunc autem cognoscemus, sicut et cogniti sumus. » Et quia nunc ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus, hinnuli capreae vocantur doctrinæ ubera. « Cum autem quod perfectum est venerit, tunc destruetur id quod ex parte est. » Hos quoque dicit inter lilia pasci, hoc est herbam odorife-

τα και δεσµοντας· κατακληϊ γάρ αὐτοὺς ἡ ὠραία σου λαλιά, καὶ καταθάλγει, καὶ ἀναχωρεῖν οὐκ ἐξ, ἀλλὰ τοῖς σοῖς χεῖλεσι προσεδρεύειν βιάζεται. Ἐπαινεῖ αὐτῆς καὶ τὸ μῆλον τῆς ὄψεως· « Ὡς λέπυρον ⁹³ γάρ, φησὶ, τῆς βόας μῆλόν σου ⁹⁴, ἐκτὸς τῆς σιωπῆσεώς σου. » Σημαίνει δὲ τὸ ἐξ αἰδοῦς ἐρύθημα ἐγγινόμενον αὐτῇ· δι' ἣν καὶ εὐκαίρως σιωπᾷ ⁹⁵, κρύπτουσα εὐκαίρως τοὺς μυστικωτέρους λόγους, ὡς λέπυρον τῆς βόας τῶν κόκκους ⁹⁶.

δ'. Ὡς πύργος Δαβὶδ ὁ τράχηλός σου, ὁ ὠκοδομημένος εἰς Θαλφειώθ ⁹⁷. Χίλιοι θυροὶ κρέμαται ἐπ' αὐτόν, πᾶσαι βολίδες τῶν δυνατῶν. Τὸ δὲ Θαλφειώθ ὁ μὲν Ἀκύλας ἐπέλεξε ὠνόμασεν· ὁ δὲ Σύμμαχος, ὕψη. Καθάπερ τοῖνον, φησὶν, ὁ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ οἰκοδομηθεὶς πύργος ὑπερέχει τὰς ἐπέλεξε, ἐφ' ὧν ὠκοδομηται, καὶ ὕψηλός ἐστι ⁹⁸, καὶ περιφανής, οὕτως ὁ σοὶ τράχηλος ὕψηλός ἐστι, καὶ μετώρος, τὰ ἄνω περισκοπῶν, τὰ ἄνω περιπολῶν. Οὐ γὰρ κέχηεν εἰς γῆν τοῖς ἀλόγοις παραπλησίως, οὐδὲ εἰς γαστέρα νένευκε, τοὺς χοίρους μιμούμενος, ἀλλὰ ⁹⁹ μετάρσιός ἐστι, καὶ μετώρος, καὶ χιλιῶν θυροῦς φέρων, καὶ πάσας τῶν δυνατῶν τὰς βολίδας. Ὁ δὲ ἀριθμὸς οὐκ ἐπὶ βῆτης ποσότητος, ἀλλ' ἐπὶ πλήθους τέτακται· ἔχει γὰρ ὁ τράχηλός σου, ὁ τὴν κεφαλὴν σου φέρων καὶ τὸ στόμα, πάσας τὰς τῶν ἄλλων διδασκαλίας, τροπικῶς βολίδας ὀνομαζομένας, αἷς τοῦ ἐναντίου· ἅπαντας καταγωνιζῆ. Ἔχει καὶ θυροῦς πολλοὺς, οἷς περιφράττη, καὶ τὰ πεπυρωμένα τοῦ πονηροῦ σβεννύεις βέλη· περικείσαι γὰρ τὴν παντευχίαν τοῦ πνεύματος, καὶ βρόδως τιτρώσκεις τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, πάσας τῶν δυνατῶν τὰς βολίδας ἔχουσα· καὶ νῦν μὲν αὐτοὺς διὰ προφητῶν, νῦν δὲ διὰ τῶν ἀποστόλων ¹⁰⁰ ἐλέγχουσα, καὶ γυμνοῦσα αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν ¹⁰¹.

ε', ζ'. *Δύο μαστοὶ σου, ὡς δύο νεβροὶ διδυμοὶ δορκάδος, οἱ νεμόμενοι ἐν κρίνοις.* Ἔως οὐ διαπνεύση ἡ ἡμέρα, καὶ κινήθωσιν αἱ σκιαί. Ἀκολουθῶν καὶ ταῦτα τοῖς εἰρημνοῖς νοοῦμεν· καὶ ἴσμεν πάλιν μαστοὺς τοῖς τῆς διδασκαλίας κρουνοῦς τοὺς προσφύρους ἐκάστη ἡλικίᾳ προσφερομένους, καὶ τοῖς μὲν γάλα προσφέρουσι, τοῖς δὲ τὴν στερεάν χορηγοῦσι τροφήν. Διὰ τοῦτο καὶ νεβροὶ αὐτοὺς ¹⁰² ἀπεικάξει· δορκάδος, τὸ ὄξυδερκὲς αὐτῶν καὶ τὸ θεωρητικὸν θαυμάζων. Νεβροὺς ¹⁰³ δὲ λέγει δορκάδος ¹⁰⁴, ἐπειδὴ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, « Ἄρτι γινώσκωμεν ἐκ μέρους, τότε καὶ ἐπιγνώσθημεθα, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθημεν ¹⁰⁵. » Καὶ ἐπειδὴ νῦν ἐκ μέρους γινώσκωμεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν ¹⁰⁶, νεβροὶ δορκάδος οἱ τῆς διδασκαλίας προσαγορεύονται μαστοί· « ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ¹⁰⁷ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. » Καὶ τοῦτους δὲ φησὶν ἐν κρίνοις νέμασθαι,

¹ Ephes. vi, 16. ² I Cor. xiii, 12. ³ Ibid. 10.

VARIÆ LECTIONES.

⁹³ λέπυρον. *Hebr.* ut fissura. ⁹⁴ μῆλόν σου. *Hebr.* tempus tuum, s. tempora tua. ⁹⁵ cod. εὐκαίρως σιωπῆ. ⁹⁶ κόκκους. In cod. sequitur interpretatio Pselli. ⁹⁷ εἰς Θαλφ. *Hebr.* ad armamentaria. ⁹⁸ βολίδας. Repetitur in cod. ⁹⁹ καὶ ὕψηλός ἐστι. *Des.* in cod. ¹⁰⁰ ἀλλά. cod. addit καί. ¹⁰¹ πᾶσας. cod. præm. καί. ¹⁰² cod. ἀποστολικῶν. ¹⁰³ ἀσθένειαν. In cod. sequitur interpretatio Psellii. ¹⁰⁴ cod. αὐτοῖς. ¹⁰⁵ cod. νεβροῦ. ¹⁰⁶ δορκ. cod. præm. καί. ¹⁰⁷ ἐκ — ἐπεγνώσθ. *Des.* in cod. ¹⁰⁸ καί — προφητεύομεν. *Des.* ibid. ¹⁰⁹ τὸ. *Abest a cod.*

τούτῃσι πᾶς εὐώδους μεταλαμβάνειν· ἔστι δὲ αὕτη ἡ τοῦ πνεύματος διδασκαλία. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « ἄνθη νέμειν ¹³, » φησί· τοὺς γὰρ ἀζωθέντας ἄνθος γενέσθαι τοῦ πνεύματος οἱ τῆς νύμφης μαστοὶ νέμονται καὶ ποιμαίνουσι, τὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῖς προσφέροντες νάματα, « ἕως διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, » καὶ λήξῃ μὲν τὰ καύματα ¹⁴, τούτῃστιν ὁ ἐπίπνοος βίος· « κινήθῃσι δὲ αἱ σκιαί, » τὰ παρόντα πράγματα, ταῖς σκιαίς ἀπεικασμένα, ὡς προείρηται. Οὕτως ἐπαινέσας τῆς νύμφης τὰ μέλη, « Πορεύσομαι, φησὶν, ἑμαυτῷ πρὸς ὄρος τῆς σμύρνης, καὶ πρὸς βουνὸν τοῦ λιθάνου. » Ἐπειδὴ, φησὶν, οὕτως τυγχάνεις εὐπρεπῆς, οὕτως ὠραία, οὕτως λάμπεις τῷ κάλλει, οὕτως ἐτρώθης τῷ περὶ ἐμὲ φίλτρον, καταδέχομαι τὸν ὑπὲρ σοῦ θάνατον, καὶ πορεύσομαι ἑμαυτῷ πρὸς τὸ ὄρος τῆς σμύρνης· ἀλλὰ πάλιν ἀναστήσομαι, καὶ ἐπανήξω πρὸς τὸν βουνὸν τοῦ λιθάνου ¹⁵. Καὶ ἦδη δὲ προειρήκαμεν, ὡς μὲν διὰ τῆς σμύρνης τὸν θάνατον παραδῆλοι, διὰ δὲ τοῦ λιθάνου τὴν θείαν φύσιν. Ζητητέον τοίνυν, τίνας μὲν ἔνεκεν ὄρος μὲν ἐπὶ θανάτου τέθεικεν, ἐπὶ δὲ τῆς θεϊότητος ¹⁶ βουνόν. Ὅτι μέγα, καὶ ἀζήρητον, καὶ διανόητος ἔστιν ἀνθρώπων ἀνέφεικτον, τὸ τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα μὴ ἀρπαγμὸν ἠγγίσασθαι, τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν κενώσαντα μορφὴν δούλου λαβεῖν, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενον καὶ σχήματι εὐρεθέντα ὡς ἄνθρωπον ¹⁷, ταπεινώσαι ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Τὸ δὲ εἰς τὴν οἰκίαν δόξαν ἐπανελεῖν, καὶ δοξασθῆναι τῇ δόξῃ ἣ εἶχε πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι, οὐκ ἦν μέγα, οὐδὲ ἐπίπνοος, ἀλλὰ καὶ ἴσαν ῥάδιον. Διὰ τοῦτο ὄρος μὲν τῆς σμύρνης ¹⁸ φησὶ, βουνὸν δὲ τοῦ λιθάνου, δεικνύς ὅτι τοῦτο μὲν ἔστιν εὐπρετὲς αὐτῷ, καὶ μάλα ῥάδιον, ἐκείνο δὲ πρόσκαιρον διὰ τὸ ἀνθρώπειον ¹⁹. Διὰ καὶ παρ' αὐτὸ γενόμενος τὸ πάθος φησὶ· Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται· καὶ, « Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. » Ἀλλὰ πάλιν ἐπάγει· « Καὶ τί εἶπω; Πάτερ, σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὴν ὥραν ταύτην. » Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα παραδῆλων φησὶ· « Πορεύσομαι ἑμαυτῷ πρὸς τὸ ὄρος τῆς σμύρνης, καὶ πρὸς τὸν βουνὸν τοῦ λιθάνου. » Ἐκότερον γὰρ ἐκὼν ποιῶ, οὐκ ὑπὸ τίνος βιαζόμενος ἢ ἀναγκαζόμενος· « Ἐξουσίαν γὰρ ἔχω εἶναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. Οὐδεὶς γὰρ αἶρει αὐτήν ἀπ' ἐμοῦ· ἐγὼ τίθημι αὐτήν ὑπὲρ ἑμαυτοῦ, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν ²⁰. »

ζ. Ὁλη καλή εἶ, ἡ πληθύν μου, ὀλη καλή ²¹, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί. Ἔοικε ταῦτα τοῖς τοῦ μακαρίου Παύλου ῥήμασι· καὶ ἐκεῖνος περὶ τοῦ νυμφίου φησὶν· « Ἴνα παραστήσῃ αὐτὸς ἑαυτῷ ἐνδοξὸν τὴν Ἐκκλησίαν μὴ ἔχουσαν σπιλον, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ᾖ ἅγια καὶ ἄμωμος. » Ἄμωμος

¹³ Philipp. II, 6-8. ¹⁴ Joan. XVII, 5. ¹⁵ Joan. XII, 27. ¹⁶ Ephes. V, 27.

VARIÆ LECTIONES.

¹³ ἄνθη νέμειν. Supra, ποιμαίνοντας ἄνθη. Vid. p. 74. n. 4. ¹⁴ ἕως — καύματα. Des. in cod. ¹⁵ πορεύσομαι — λιθάνου. Hæc in textu τῶν Ὁ' a Nostro non lecta esse, nescio quibus rationibus adductus statuit Montf. in Hexapl. ad h. l. ¹⁶ cod. θεϊότητος. ¹⁷ cod. ἀνθρώπου. ¹⁸ cod. τὴν σμύρνην. ¹⁹ cod. ἀνθρώπειον. ²⁰ αὐτήν. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ²¹ ὀλη καλή. Nec in textu Hebr. nec in versione τῶν Ὁ' repetitur.

A ram, quæ est spiritus doctrina, percipere. At Symmachus dixit, « flores pascere. » Eos enim qui facti sunt digni, ut sint spiritus flores, ubera sponsæ, ex quibus doctrinæ latices fluunt, pascunt, et nutriunt : « donec aspiret dies, » et æstus, hoc est vitæ labores, desinant : « et mox fuerint umbræ, » id est, negotia præsentia, quæ umbris, ut dictum est, comparantur, finem habeant. Ita sponsæ membris collaudatis, « Vadam, inquit, mihi ipsi ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. » Quando, inquit, adeo decora es, adeo formosa, adeo pulchritudine excellens, et amoris erga me vulnere sauciata, pro te mortem oppetam, et myrrhæ montem sponte conscendam. Sed iterum surgam, et revertar ad collem thuris.

B Jam vero supra diximus illum per myrrham mortem significare ; per thus autem naturam divinam. Quærendum est igitur, cur montem, de morte loquens, dixerit ; collem autem de divinitate. Quia illud tam magnum, excelsum, atque **95** arcanum est, ut ab homine animo et cogitatione nequeat comprehendi : eum qui formam Dei habebat, non rapinam arbitratum esse se esse æqualem Deo, sed exinanivisse semetipsum formam servi accipientem, et hominibus similem factum, et habitu inventum ut hominem, humiliasse semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis ^m. Ut autem ad propriam gloriam rediret, et glorificaretur ea gloria, quam habuit antequam mundus fieret ⁿ, id vero nec magnum, nec laboriosum, imo admodum facile fuit. Idcirco montem myrrhæ dixit, collem autem thuris, ut hoc sibi facile demonstraret : illud autem arduum imprimis propter humanitatem. Itaque cum ad mortis cruciatum appropinquaret, « Nunc, inquit, anima mea turbata est. » Et : « Pater, si possibile est, transeat a me calix iste P. » Et rursus subjicit : « Et quid dico ? Pater, salva me ex hora hac : sed propterea veni in horam hanc Q. » Id hoc etiam loco significans, « Vadam, inquit, mihi ipsi ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. » Utrumque enim libens facio, nulla coactus necessitate. « Potestatem enim habeo deponendi animam meam : et potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo enim aufert eam a me : sed ego depono eam sponte, ut iterum sumam illam R. »

VERS. 17. *Tota pulchra es, propinqua mea, tota pulchra es, et macula non est in te.* Hæc beati Pauli verbis similia sunt, cum de sponso loquens ait : « Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem **96** maculam, aut rugam, aut aliquid ejusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. » P Matth. XXVI, 39. Q Joan. XII, 27. R Joan. X, 18.

Immaculata autem et pulchra evasit, quia propinqua sponsi effecta est; atque ita omnes splendores suscepit, et lucida ex ipsa luce reddita est. Utinam nobis etiam concedatur, ut et revelata facie gloriam Domini specularantes, in eandem imaginem transformemur a claritate in claritatem tanquam a Domino Spiritu ¹, et cum quo Patri, una cum sancto Spiritu, gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ II Cor. III, 18.

VARIÆ LECTIONES.

²² καὶ — γενομένη. Des. in cod.

A δὲ γέγονε καὶ καλὴ ἡ πλησίον τοῦ νυμφίου γενομένη καὶ τὰς ἐκεῖθεν μαρμαρυγὰς δεξαμένη, καὶ φωτισμένη ἐκ τοῦ φωτός γενομένη ²². Γένοιτο δὲ ἡμᾶς ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζομένους τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦσθαι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

LIBER TERTIUS.

Orandum est nobis, diligenter, inquam, et studiose orandum est, ut oculi nostri columbæ fiant: quibus spiritualiter intuentes, et litteræ velum transvolantes, mysteria recondita dilucide interpretemur. Neque enim aliter fieri potest, ut divinæ Scripturæ, imprimisque Cantici canticorum, intelligentiam consequamur, nisi is, qui scriptoribus illis largitus est inspirationis donum, gratiæ radiis oculos nostros illustret, et sensum reconditum aperiat. Age ergo, auxilio illius, qui revelat mysteria, ut sapiens ait Daniel ^a, implorato, ad institutam interpretationem, scripti sequentes ordinem, accedamus. In fine superioris orationis sponsum audivimus sponsæ pulchritudinem sic admirantem, ut singulas ejus partes laudibus efferreret, et totam ipsam denique ut immaculatam commendaret. **97** Nullam enim habet maculam, neque rugam, aut aliquid ejusmodi, ut beatus inquit Paulus ^v, animarum virtute perfectarum chorus. Hic autem sponsam appellans, vocat eam de Libano,

Vers. 8. *Veni, inquit, de Libano, sponsa mea: huc de Libano venies, et transibis a principio fidei, a capite Sanir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Hæc mihi cum illis videntur congruere, quæ in XLIV psalmo ad sponsam dicta sunt: « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi tui, et domus patris tui: et concupiscet rex speciem tuam, quoniam ipse est

B Εὐχῆς γὰρ ἡμῖν δεῖ καὶ εὐχῆς ἐπιμελοῦς καὶ σπουδαίας, ἵνα οἱ ἡμέτεροι ὀφθαλμοὶ γένωνται περιστεραὶ πνευματικῶς ὀρῶντες, καὶ ὑπερβαίνοντες τὸ τοῦ γράμματος κάλυμμα, καὶ διαβροῦντες ἐναργῶς τὰ κεκρυμμένα μυστήρια. Οὐτε γὰρ δυνατὸν ἐτέρως τῆς θείας Γραφῆς καταμαθεῖν τὴν διάνοιαν, διαφερόντως δὲ τοῦ Ἄσματος τῶν ἁσμάτων, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ τοῖς συγγραφεῦσιν ἐκεῖνοις ἐμπνεύσας τὸ ὀπτικὸν ἡμῶν φωτίσειε, χάριτος ἀκτῖνας πέμψας, καὶ τὸν κεκρυμμένον ὑποδείξειε νοῦν. Φέρε τοίνυν, τὸν ἀποκαλύπτοντα μυστήρια κατὰ τὸν σοφὸν Δανιὴλ ἐπικαλεσάμενοι βοηθῶν, τῆς ἐρμηνείας ἀψώμεθα τοῦ συγγράμματος τὴν ἀκολουθίαν φυλάττοντες. Ἐν μὲν οὖν τῷ τέλει τοῦ πρὸ τούτου συγγράμματος ἠκούσαμεν τοῦ νυμφίου τῆς νύμφης τὸ κάλλος θαυμάζοντος, καὶ ἐκαστῆ μορῇ εὐφημίαν προσάγοντος, καὶ μετὰ ταῦτα ὅλην αὐτὴν, ὡς ἄμωμον ἐγκωμιάζοντος ²³: οὐ γὰρ ἔχει σπῖλον, ἢ ρυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, τῶν ἐν ἀρετῇ τετελειωμένων ψυχῶν ὁ χορὸς. Ἐνταῦθα δὲ καλεῖ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Λιβάνου νύμφην προσαγορεύων, καὶ φησι:

τ'. Δεῦρο ²⁴ ἀπὸ Λιβάνου, νύμφη, δεῦρο, ἀπὸ τοῦ Λιβάνου ἐλεῦση· καὶ διελεῦση ²⁵ ἀπ' ἀρχῆς πίστεως ²⁶, ἀπὸ κεφαλῆς Σανὴρ καὶ Ἀερμών ²⁷, ἀπὸ μανδρῶν λεόντων, ἀπὸ ἐρέων παρδάλων. Ἐοικέναι δὲ ταῦτά μοι δοκεῖ τὸς ἐν τῷ μὲν ψαλμῷ πρὸς τὴν νύμφην εἰρημένους: « Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάβου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυ-

^a Dan. II, 22. ^v Ephes. V, 27.

VARIÆ LECTIONES.

²² καὶ — ἐγκωμ. Des. ibid. ²³ Δεῦρο. *Hebr.* mecum. ²⁴ διελεῦση. *Hebr.* prospicias. ²⁵ ἀπ' ἀρχῆς πίστεως, *Hebr.* de vertice Amara (montis). Sicque Aquila ἀπὸ ἀρχῆς Ἀμανά. ²⁷ Ἀερμών. *Alii* Ἐρμών.

μήεις ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου. » Καὶ γὰρ ἐκεῖ παραίνεσιν αὐτῇ καὶ συμβουλὴν ὁ λόγος προσφέρει, ἐπιλαθέσθαι τε²⁹ τοῦ λαοῦ αὐτῆς καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτῆς παρακαλεῖται, ὡς οὐκ ἂν ἐτέρως τοῦ βασιλέως τοῦ κάλλους αὐτῆς ἐπιθυμήσοντας, εἰ μὴ τοῦτο γένοιτο. Ἀδὴν δὲ αὐτῆς καὶ οἶκον πατρὸς τὰ παλαιὰ ἔθνη καλεῖ, περὶ ὧν ὁ μακάριος Παῦλος φησιν · « Ἦμεν γὰρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διαγόντες, στυγητοί, μισοῦντες ἀλλήλους. Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ ἐπεφάνη· οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποίησαμεν ἡμεῖς³⁰, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ πληγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος³⁰ ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐν τούτῳ δὲ³¹ τῷ συγγράμματι ἀπὸ Λιβάνου καλεῖ αὐτὴν, καὶ ἀπὸ Σανήρ· διὰ μὲν τοῦ Λιβάνου τὴν εἰδωλοατρείαν σημαίνων, διὰ δὲ τοῦ Σανήρ, ὃ ἐρμηνεύεται λύκων ὁδός, τὴν ἐν νόμῳ πολιτείαν. Λύκων γὰρ ὁ νόμος, ὃ ἐν νυκτὶ λάμπων · ἥλιος δὲ ὁ Χριστὸς, ὡς ἐν ἡμέρᾳ φαίνων. Διὸ καὶ ὁ θεὸς διὰ τοῦ προσφύτου φησιν · Τοῖς δὲ φοβουμένοις με ἀνατελεῖ³² ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἰασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. » Προστίθῃσι δὲ καὶ τὴν Ἐρμιῶν ὄρος, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν νόμον παραδηλῶν · φησὶ γὰρ ἐν Ψαλμοῖς ὁ μέγας Δαβὶδ · « Ὡς ὄρος Ἐρμιῶν ἡ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών, » τούτῃσι τὰ τοῦ νόμου διδάγματα, τοῖς ὄρεισι τῆς Σιών χορηγούμενα. Ὅρη δὲ νοητέον τοὺς ἐν ἀρετῇ τελείους, ὡς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐπιστήμους³³, καὶ κατὰ τὸ φρόνημα τὸ θεῖον ὑπερανεστηκότας. Καλεῖ τοιγαροῦν ὁ νυμφίος τοὺς μὲν ἀπὸ Λιβάνου, ὡς εἰδῶλοις προσεδρεύειν διδασκαμένους · τοὺς δὲ ἀπὸ Σανήρ καὶ Ἐρμιῶν, ὡς τοῦ νόμου τὴν δρόσον δεχομένους, καὶ ὑπὸ τῶν θείων ἐντολῶν φωτιζόμενους. Τούτοις ἐπάγει · Ἄπὸ μανδρῶν λεόντων, ἀπὸ ὀρέων παρδάλων · » μάνδρας μὲν λεόντων τοὺς θρασυτάτους καὶ μανικωτάτους Ἰουδαίους προσαγορεύων · παρδάλους δὲ τοὺς τῶν Ἑλλήνων σοφοὺς, οἱ τῇ ποικιλίᾳ τῶν λόγων, καὶ τῇ τεχνολογίᾳ τῶν σοφισμάτων, τὴν ψευδολογίαν συγκαλύπτοντες, πιθανὴν τοῖς ἀνόητοις ἀπέφαινον. Οὕτω κλέσας τὴν νύμφην, καὶ συναγαγὼν αὐτὴν ἀπὸ τῶν διαφόρων ὀρέων, καὶ διὰ τῆς πίστεως αὐτῇ τὴν σωτηρίαν πραγματευσάμενος, καὶ τὸ ἐντεῦθεν αὐτῇ γενόμενον θεασάμενος κάλλος, φησὶ πρὸς αὐτὴν ·

θ. Ἐκαρδίωσας ἡμᾶς³⁴. ἀδελφὴ μου νύμφη, ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἐνὶ ἀπὸ³⁵ τῶν ὀφθαλμῶν σου, ἐν ἐνὶ ἐπιθέματι τραχήλου³⁶ σου. Τὴ δὲ, « ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, » ὁ Σύμμαχος, « ἐθάρσυνας, » ἐξη. Ὁ δὲ λέγει· τοιοῦτόν ἐστιν · Οἱ μὲν δύο ὀφθαλμοὶ σου θαυμαστοὶ, καὶ πνευματικοὶ, καὶ περισσευαὶ εἰκότως προσ-

A Dominus tuus x. » Nam ibi quoque monetur sponsa, etque datur consilium, ut obliviscatur populi sui et domus patris sui : aliter enim sponsum, nisi id fecerit, nulla ratione pulchritudinem ejus concupiturum. Porro populum ejus et domum patris appellat antiquos mores, de quibus beatus Paulus : « Eramus enim, inquit, aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desiderii et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odio digni, odientes nos invicem. Cum autem benignitas et humanitas apparuisset · Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum multam suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde : » et quæ sequuntur γ. Hic autem de Libano vocat eam, et de Sanir; per Libanum quidem significans cultum idolorum, per Sanir autem, quod est lucernarum via, rationem vivendi secundum legem. Lucerna enim est lex, quæ noctu fulget : sol autem Christus, ut qui splendet in die. Quapropter et Deus per prophetam : « Timentibus me, inquit, oriatur sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus x. » Subjicit autem et Hermon montem, per ipsum quoque legem indicans. Nam magnus David in Psalmis : « Sicut ros, inquit, Hermon, qui descendit super montes Sionis » ; hoc est, legis præcepta, quæ super montibus Sionis tradita sunt. Montes autem virtute perfectos viros debemus intelligere, qui excelsi sunt, et insignes, et divino sensu excellent. Eos igitur sponsus vocat de Libano, qui idolis servire didicerant; illos autem de Sanir et Hermon, qui legis rorem et divinorum mandatorum lumen acceperant. His addit : « De cubilibus leonum, de montibus pardorum. » Leonum quidem cubilia vocat audacissimos et furore insanientes Judæos; pardos autem gentiliam sapientes, qui orationis copia et argumentorum artificio contegentes falsitatem, homines rudes ac simplices decipiebant. Cum ita vocasset sponsam, eamque diversis e montibus congregasset, ac per fidem illi salutem tribuisset, pulchritudinem illius inde conceptam intuitus, sic illam alloquitur :

99 VERS. 9. Vulnerasti cor nostrum, soror mea, sponsa, vulnerasti cor nostrum uno oculorum tuorum, uno torque colli tui. Illud « vulnerasti nos » Symmachus vertit, « confidentes reddidisti. » Hoc autem dicit : Ambo quidem oculi tui sunt admirandi ac spirituales, et columbæ merito nomi-

²⁹ Psal. xlii, 11. 12. ^γ Tit. iii, 5-6. ^z Malach. iv, 2. [•] Psal. cxxxii, 5.

VARIÆ LECTIONES.

²⁹ τε. Ita cod. pro τῆς. ³⁰ ἡμεῖς. Abest a cod. ³⁰ ἀνακ. πνεύματος. cod. ἀνακαινώσεως διὰ Πατρός, aut potius πνεύματος. ³¹ ἐξ. Abest a cod. ³² ἥλιος — ἀνατελεῖ. Des. in cod. ³³ cod. ἐπιδόμους. ³⁴ ἐκαρδ. ἡμᾶς. Hebr. יְרַבְּרַב recreasti me. Ita edit. V. ἐθάρσυνας με. Al. cor abstulisti mihi. ³⁵ ἐνὶ. cod. μ:ξ, quæ est rec. lectio. ³⁶ cod. τραχῆλο, pro τραχῆλον, ut videtur.

nati. Sed alter eorum, qui divina contemplatur, A qui philosophatur de Deo, qui recondita mysteria conuictur, cor meum stupore afficit. Et cum omnia colli tui ornamenta suspicio (per hæc autem virtutes eas intelligit, quæ in actione consistunt; col- lum enim divinorum mandatorum jugum ferens justitiæ sulcos infludit ac dirigit): cum igitur reliqua virtutum ornamenta in collo tuo splendentia suspicio atque commendo, tum imprimis unum admiror et obstupesco. Ac pulchritudinem suspiciens tum unius torquis tui, tum oculi divina hæc intuentis, amore tuo vulneratus sum. Quæramus autem quidnam sit unum ornamentum illud, quod sponsæ collo circumdatum cæteris antecellit, et discamus a sancto Paulo, qui ait: « Manent fides, spes, charitas, tria hæc; major autem hisce omnibus est charitas ^b. » Et rursus: « Plenitudo autem legis est dilectio ^c. » Et alibi: « Universa lex et prophetæ pendent ex eo: Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut te ipsum ^d. » Hunc ergo torqueam sponsæ sponsus admiratur. Symmachus enim **100** monile pro ornamento posuit. Ipsius quoque oculum unum ita suspicit, ut alterum minime contemnat. Jam enim utrumque collaudavit. Sed rerum intelligibilium contemplationem sensibilium cognitioni longe anteponendam esse noverat. « Vulnerasti ergo cor meum, » id est, tali oculo prædita, et ejusmodi torque decorata, nos in amorem ac desiderium tui concitasti.

VERS. 10. *Quam pulchræ factæ sunt mammæ tuæ, soror mea, sponsa! Quam pulchra facta sunt ubera tua vino, et odor vestimentorum tuorum super omnia aromata! Ex vino enim spirituali, et mystico poculo, majorem hauriunt pulchritudinem ubera tua. Ubera autem esse doctrinæ fontes jam exposuimus. Vestimenta tua sunt ornatissima, eorumque odor omnium aromatum fragrantiam superat. Me enim sponsum induisti, idque antea testatus est Isaias: « Exsultet, inquit, anima mea in Domino. Induit enim me vestimento salutis, et indumento lætitiæ circumdedit me ^e. » Ista tua vestimenta tantum enittunt suavitatis, ut fragrantia ex illis passim diffusa virtutem legalem, quæ per aromata metaphorice significatur, antecellat. D Vocat autem illam non solum sponsam, sed etiam sororem, quandoquidem beatus etiam Paulus dicit: « Ut sit primogenitus inter multos fratres ^f. » Et ipse Dominus cum resurrexisset, mulieribus ad sepulcrum stantibus: « Ite, inquit, dicite fratribus meis ^g; » et Petro: « Ecce præcedo **101***

αγορευόμενοι· θάτερος δὲ αὐτῶν ὑπερεκπλήττει με ὁ τὰ θεῖα κατοπτέυων, ὁ θεολογεῖν δεδιδαγμένος, ὁ τὰ κεκρυμμένα ὀρών μυστήρια. Καὶ θαυμάζω μὲν πάντας τοὺς κόσμους τοῦ τραχήλου σου· τὴν δὲ πρακτικὴν ἀρετὴν διὰ τούτων αἰνίττεται, ἐπειδὴ ὁ τράχηλος, φέρων τῶν θεῶν ἐντολῶν τὸν ζυγόν, ἔλκει καὶ διατέμνει τῆς δικαιοσύνης τὰς ἀβλακας· ἐπαινῶ μὲν οὖν καὶ τοὺς ἄλλους τῆς ἀρετῆς κόσμους ἐν τῷ τράχηλῳ σου λάμποντας, ὑπεράγαμαι δὲ καὶ θαυμάζω τὸν ἕνα, καὶ ἐκπλαγεὶς τὸ κάλλος τοῦ τε ἐνδὸς ὀρμίσκου, καὶ τοῦ τὰ θεῖα θεωροῦντος ὀφθαλμοῦ, ἐτρώθην σου τῷ ἔρωτι. Ζητήσωμεν ⁸⁷ δὲ τίς ἄρα ὁ εἰς ἐκεῖνος κόσμος ἐν ⁸⁸ τῷ τράχηλῳ περικείμενος καὶ τοὺς ἄλλους ὑπερέχων, καὶ μάθωμεν παρὰ ⁸⁹ τοῦ μακαρίου Παύλου, ὅτι « Μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη· τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ⁹⁰ πάντων ἡ ἀγάπη. » Καὶ πάλιν· « Πλήρωμα δὲ νόμου ἡ ἀγάπη. » Καὶ ἀλλαχοῦ· « Ὁλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται ἐν τῷ, Ἀγαπήσεις τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν ⁹¹. » Τοῦτον τοίνυν τὸν ὀρμίσκον τῆς νύμφης ὁ νυμφίος θαυμάζει. Ὀρμίσκον γὰρ ἀντὶ ἐνθέματος ὁ Σύμμαχος τέθεικε. Θαυμάζει δὲ αὐτῆς καὶ τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν, οὐ σκώπτων τὸν ἕτερον· ἀμφοτέροις γὰρ ἦδη τὴν εὐφημίαν προσήνεγκεν· ἀλλὰ τὴν τῶν νοητῶν θεωρίαν θαυμαστοτέραν τῆς τῶν αἰσθητῶν κατανοήσεως ἐπιστάμενος. Τὸ δὲ, ἐκαρδίως, ἀντὶ τοῦ, διήγειρας ἡμᾶς πρὸς ἔρωτά σου, καὶ φίλτρον σου· τοιοῦτον ὀφθαλμὸν ἔχουσα, καὶ τοιοῦτον ὀρμίσκον περικείμενη ⁹².

C
i. *Τὶ ἐκαλλιώθησαν μαστοὶ σου ⁹³, ἀδελφὴ μου, νύμφη ⁹⁴, τὶ ἐκαλλιώθησαν μαστοὶ σου ἀπὸ οἴνου; καὶ ὄσμη ἱματίων σου ⁹⁵ ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα. Ἀπὸ γὰρ τοῦ πνευματικοῦ οἴνου ⁹⁶, καὶ τοῦ μυστικοῦ πόματος, πλείονα εὐμορφίαν οἱ μαστοὶ σου προσεκτίσαντο· μαστοὺς δὲ τοὺς τῆς διδασκαλίας προεἶπομεν ἦδη εἶναι κρουνοὺς. Καὶ ὄσμη ⁹⁷ δὲ τῶν ἱματίων σου πάσης εὐκοσμίας τυγχάνει μεστή, καὶ τῶν ἀρωμάτων ἀπάντων εὐωδεστέρα καθέστηκεν· ἐμὲ γὰρ ἐνέδουσαι τὸν νυμφίον· καὶ μάρτυς Ἦσαϊας προαγορεύων, καὶ λέγων· « Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδουσε γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέθηκέ μοι. » Ταῦτά σου τὰ ἱμάτια τοσαύτην εὐωδίαν ἀφήσιν, ὡς νικᾶν τὴν νομικὴν ἀρετὴν, ἀρώματα τροπικῶς προσηγορευμένην, τὴν ἐκ τῶν αἰῶν ἱματίων πανταχοῦ διατρέχουσαν εὐοσμίαν. Καλεῖ δὲ αὐτὴν οὐ μόνον νύμφην, ἀλλὰ καὶ ἀδελφὴν ⁹⁸, ἐπειδὴ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησιν· « Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. » Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἀναστάς ταῖς παρὰ τὸ μνημεῖον ἐστῶσαις γυναίξιν· « Πορευθεῖσαι, φησὶν, εἰ-*

^b I Cor. XIII, 13. ^c Rom. XIII, 10. ^d Matth. XXII, 37-40. ^e Isa. LXI, 10. ^f Rom VIII, 29. ^g Matih. XXVIII, 10.

VARIE LECTIONES.

⁸⁷ cod. ζητήσωμαι. ⁸⁸ ἐν. cod. ὁ. ⁸⁹ cod. πσι. ⁹⁰ τούτων. Abest a cod. ⁹¹ cod. εαυτόν. ⁹² περιε. In cod. sequitur interpretatio Pselli. ⁹³ μαστοὶ σου. Hebr. amores tui. ⁹⁴ νύμφην. cod. suppl. ⁹⁵ ἱματίων σου. Hebr. unguentorum tuorum. ⁹⁶ οἴνου. Des. in cod. ⁹⁷ ὄσμη. cod. πρᾶξιν. ἡ. ⁹⁸ cod. ἀδελφικῆν.

πατε τοῖς ἀδελφοῖς μου, καὶ τῷ Πέτρῳ Ἰδοῦ προάγω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. » Καὶ ἀδελφὸν τοῖνον ἐστὶν αὐτοῦ ⁹⁹, καὶ νόμφη, καὶ πλησίον ἢ πλησίον μὲν, κατὰ τὸ, « Ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου. » νόμφη δὲ, ὡς παρ' αὐτοῦ τὰ τῆς διδασκαλίας σπέρματα δεχομένη, καὶ τίκτουσα τὸν τῆς εὐσεβείας καρπὸν ἄδελφῆ δὲ ὡς τὴν αὐτὴν αὐτῷ φύσιν περικειμένη κατὰ τὸ ἀνθρώπιον. Ἐπιμένει τοῖνον αὐτῆς διεξιῶν τὸ ἐγκώμιον, καὶ φησι·

α'. *Κηρίον ἀποστάζει ¹⁰⁰ τὰ ¹⁰¹ χεῖλη σου, νόμφη· μέλι καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου, καὶ ὄσμη ἱματίων σου, ὡς ὄσμη λιβάνου.* Ἀναγκαῖον τοῦτοις παραθεῖναι τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν τὴν λέγουσαν· « Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἔν ἐστι, καὶ μέλη ἔχει πολλά, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἐνός πολλά ἔντα ἔν ἐστι σῶμα ¹⁰². » οὕτω καὶ ὁ Χριστός· καὶ γὰρ ἐν ἐνὶ Πνεύματι ἡμεῖς οἱ πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληγες, εἴτε δούλοι, εἴτε ἐλεύθεροι, καὶ πάντες εἰς ἓν Πνεῦμα ἐποκίσθημεν· καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἐστὶν ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά· » καὶ μετ' ὀλίγα, « Εἴ ἦν, φησί, τὰ πάντα ἓν μέλος, τοῦ τὸ σῶμα; » καὶ πάλιν, « Ὑμεῖς δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους. » Οὐκοῦν ἐκ πολλῶν μελῶν ἡ Ἐκκλησία συγκειμένη ἐν σῶμα πληροῦ· νοήσωμεν τοῖνον, τινὰς μὲν αὐτῆς εἶναι ὀφθαλμοῦς, τινὰς δὲ ἀκοῆς, τινὰς δὲ χεῖλη· διὸ καὶ ὁ νυμφίος φησὶν αὐτῇ· « Κηρίον ἀποστάζει χεῖλη σου νόμφη. Μέλι καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου. Ἀγροὶ δὲ ἐνταῦθα τοῦς τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλους, τὴν εὐσεβῆ διδασκαλίαν προσφέροντας, καὶ οἰονεὶ κηρίον μελισσῶν ἐν τοῖς χεῖλεσι φέροντας, καὶ τὰς σταγόνας τοῦ μέλιτος ἀποστάζοντας· ἔχοντας δὲ οὐ μόνον μέλι, ἀλλὰ καὶ γάλα, καὶ ἑκάστῳ τὴν πρόσφορον προσφέροντας τροφήν, καὶ τοῖς νηπίοις τὴν ἀρόμπτουσαν, καὶ τοῖς τελείοις τὴν προσήκουσαν. Τὰ δὲ κηρία τοῦ μέλιτος, τὰ ἐν τοῖς χεῖλεσι τῶν διδασκάλων φερόμενα, αἱ θεῖαι τυγχάνουσι Γραφαί, μελιττας ἔχουσαι κηροπλαστούσας καὶ μελιτουργούσας, τοῖς ἱεροῦς προφήτας καὶ ἀποστόλους· ἐκείνοι γὰρ τοῖς λειμῶνας τοῦ παναγίου περιπτύμενοι Πνεύματος, τὰ κηρία τῶν θεῶν ἡμῖν Γραφῶν οἶον πηξάμενοι, καὶ τοῦ μέλιτος τῆς διδασκαλίας ἐμπλήσαντες, εἰς ἡμᾶς τὴν ὠφέλειαν παρέπεμψαν. Καὶ ἔοικε κηρῷ μὲν τὸ γράμμα, μέλιτι δὲ τὸ ἐν αὐτῷ κρυπτόμενον νόημα· τούτου τοῦ μέλιτος τὰς σταγόνας ἀφίγησι τῶν εὐσεβῶν διδασκάλων τὰ χεῖλη. Ὅρεγί δὲ καὶ γάλα ἀπὸ ¹⁰³ τῆς γλώττης αὐτῶν φερόμενον τοῖς τοῦ γάλακτος δεομένοις· ἐπιμένει δὲ πάλιν θαυμάζων τῆς νόμφης τὰ ἱμάτια, καὶ φησι· « Καὶ ὄσμη ἱματίων σου, ὡς ὄσμη τοῦ λιβάνου. » Προειρήχασεν ὡς αὐτὸς αὐτῆ γέγονεν ἱμάτιον ὁ νυμφίος· καὶ μάρτυς ὁ μακάριος Παῦλος λέγων· « Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. » Ὁ δὲ νυμφίος, καὶ

A vos in Gall. læam^h. » Ipsius est ergo et soror, et sponsa, et propinqua : propinqua quidem, juxta illud, « Adhæsit anima mea tibi ! » sponsa autem, quoniam ab ipso doctrinæ semina suscipiens parit pietatis fructum ; soror vero, quia, quantum attinet ad humanitatem, eadem est natura circumdata. Perseverat igitur illius prosequens laudationem, et ait :

Vers. 11. *Favum distillant labia tua, sponsa : mel et lac sub lingua tua, et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.* Illis adjungere debemus ea quæ docet Apostolus : « Sicut, inquit, corpus unum est, et membra habet multa : omnia autem membra corporis unius, licet sint multa, unum tamen corpus sunt : ita et Christus. Etenim in uno Spiritu nos omnes in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi : et omnes uno Spiritu potati sumus. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa. » Et paulo post : « Quod si essent, inquit, omnia unum membrum, ubi corpus ? » Et rursus : « Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte^l. » Ex multis igitur membris constans Ecclesia corpus unum constituit. Cogitemus itaque in ea quosdam oculos, quosdam aures, quosdam labiorum locum obtinere. Quomobrem sponsus, « Favum, inquit, distillant labia tua, sponsa : mel et lac sub lingua tua. » Ecclesiæ doctores hic significat, qui piam tradunt disciplinam, et quasi favos apum in labiis gerunt, et mellis disfluunt stillis. Nec vero mel tantum habentes, **102** sed etiam lac, cuique cibum promunt convenientem, et cum infantibus commodum, tum perfectis etiam congruentem. Jam favi mellis, qui in doctorum gestantur labiis, sunt divinæ Scripturæ, quæ continent apes tum ceræ, tum mellis effectrices, sacros nimirum prophetas et apostolos, qui per Spiritus sancti prata volitantes, et divinorum Scripturarum quasi construentes cellas, easque doctrinæ melle distendentes, utilitatem ad nos transmiserunt. Ac ceræ quidem littera videtur similis, melli vero sensus, qui in eo reconditus est. Hujus mellis stillæ piorum doctorum e labiis manant : eorum item e lingua lac fluit indigentibus lacte. Sed rursus in admiratione vestimentorum sponsæ commemoratur, et ait : « Et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. » Sponsus ipsum sponsæ factum esse indumentum jam diximus. Testis est beatus Paulus, dicens : « Quicumque in Christum baptizati estis, Christum induistis^m. » Sponsus autem, et Deus est æternus, et homo in extremis diebus ex sancta Virgine natus : qui manens id quod erat, assumpsit quod nostrum est, sponsam-

^h Math. xxviii, 10. ⁱ Psal. lxxii, 9. ^j I Cor. xii, 12-14. ^k Ibid. 19. ^l Ibid. 27. ^m Gal. iii, 27.

VARIÆ LECTIONES

⁹⁹ cod. αὐτῷ. ¹⁰⁰ Rec. lectio est ἀποστάζουσι. ¹⁰¹ τὰ. Abest a cod. ¹⁰² σῶμα. Abest a cod. ¹⁰³ cod. ὀπί.

que olim denudatam induit. Quamobrem ad eam, A
« Odor, inquit, vestimentorum tuorum sicut odor
thuris. » Christo enim induta est, qui Deus est et
homo. Divinitatem autem indicat thus, quod Deo
ex legis veteris instituto offerebatur.

γάρ Χοιστόν ἐνέδεδυται, ὅς ἐστι Θεός καὶ ἄνθρωπος.

VERS. 12. *Hortus conclusus, soror mea, sponsa : hortus conclusus, 103 fons obsignatus.* Hortum nominat sponsam, ut quæ non unum pietatis virtutisque fructum, sed multos et varios ferat. Conclusum autem, quod munitus sit, nec insidiis expositus. Nam « Portæ inferni, inquit, non prævalebunt adversus eam ». Neque enim est sicut illa, quæ ex Ægypto deducta fuit, « quam vindemiarunt omnes, prætergressi viam, et exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam ». Sed circummunita est, et muro circumdata, et horto concluso similis fuit, qui multiplices ac diversos fructus fert, nec furum aut insidiantium manus reformidat. Fons item est obsignatus, cujus latices non quibuslibet, sed dignis tantum patent. De hoc fonte Dominus quoque in Evangelii locutus est : « Qui biberit, inquiens, de aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in ipso fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam ». Merito igitur sponsam fontem obsignatum appellat, ut non omnibus, sed dignis duntaxat, expositam. Neque enim profanis, sed initiatis patent divina mysteria : non in flagitiis post expiationem se iterum volutantibus, sed ex virtute vitam studiose traducuntibus, aut sese per pœnitentiam expurgantibus. Nec vero solum dicit, « Hortus conclusus, et fons obsignatus, » verum etiam :

VERS. 13-15. *Emissiones tuæ paradisus malorum puniceorum, cum fructibus nucum; cypri cum nardis. Nardus et crocus, calamus et 104 cinnamomum cum universis lignis Libani : myrrha et aloë cum omnibus primis unguentis. Fons hortorum, puteus aquæ viventis, quæ fuit cum impetu de Libano.* Hæc, inquit, omnia misisti mihi, et tempore nuptiarum attulisti. Et primum quidem paradisum malorum puniceorum, qui nec aliorum fructuum expers erat. Per *malum punicum*, mea quidem sententia, per translationem charitas intelligitur; quandoquidem sub uno ejusdem mali cortice multa sunt grana, ita mutuo inter se conserta ut se vicissim non comprimant, neque corrumpant, sed integra conserventur, nisi aliqua in medio putredo nascatur. Possumus ex interjectis ipsius septis per medium discurrentibus alium etiam sensum excogitare. Multos enim inter eos qui salvantur ordines cernimus. Nam alius est

Θεός ἐστι προαιώνιος, καὶ ἄνθρωπος ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γεννηθείς· καὶ μένων ἐστὶν, προσέλαθε τὸ ἡμέτερον, καὶ τὴν πάλαι γεγεμνωμένην ἡμφίαιας νύμφην. Διὸ φησὶ πρὸς αὐτὴν· « Ὅσμη ἱματίων σου, ὡς ὅσμη τοῦ λιθάνου. » τὸν θεολογίας δὲ σύμβολον ὁ λιθάνος, ἐπειδὴ κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον Θεῷ ὡς προσεφέρετο.

13. Κῆπος κεκλεισμένος, ἀδελφὴ μου, νύμφη, κῆπος ὡς κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη. » Καὶ καλεῖ μὲν αὐτὴν κῆπον, ὡς οὐχ ἕνα καρπὸν εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους τίκτουςαν· κεκλεισμένον δὲ, ὡς περιπεφραγμένον, καὶ ἀνεπιβούλευτον· « Πύλαι γὰρ ἄδου, φησὶν, οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. » οὐ γὰρ ἐστι κατ' ἐκείνην τὴν ἐξ Αἰγύπτου μεταθεθεῖσαν, « Ἦν ἐτρύγησαν πάντες οἱ παραπρεσβέμενοι τὴν ὁδὸν, καὶ ἐλυμήνατο ὅς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονίδς ἄγριος κατενεμήσατο. » ἀλλὰ περιπέφρακται, καὶ τετείχισται, καὶ κήπη κεκλεισμένω παρέοικε, πολλοὺς μὲν καὶ παντοδαποὺς ἔχοντι καρπὸς, τοὺς δὲ κλώπας οὐ δεχομένη, ἀλλὰ φεύγοντι τῶν ἐπιβουλεύοντων τὰς χεῖρας. Καὶ πηγὴ δὲ ἐστὶν ἐσφραγισμένη· οὐ γὰρ πᾶσι προκεῖται, ἀλλὰ ὡς τοῖς ἀξίοις ταῦτα τὰνάματα· περὶ ταύτης τῆς πηγῆς καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος φησὶν· « Ὅς ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψῆσει εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ζῶντος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Εἰκότως τοίνυν αὐτὴν πηγὴν ἐσφραγισμένην καλεῖ, ὡς μὴ πᾶσι, ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις προκεῖμένην. Οὐ γὰρ τοῖς ἀμύητοις, ἀλλὰ τοῖς μεμνημένοις πρόκειται· τὰ θεῖα μυστήρια· οὐ τοῖς ἐν ἀνομίαις μετὰ τὴν μήνησιν καλινδομένοις, ἀλλὰ τοῖς ἀκριβείᾳ συζῶσιν, ἧ διὰ μετανοίας καθαριζόμενοι· οὐ μόνον δὲ φησὶ, « Κῆπος κεκλεισμένος, καὶ πηγὴ ἐσφραγισμένη, » ἀλλὰ καὶ·

14-15. Ἀποστολαὶ σου ὡς παράδεισος ῥοῶν, μετὰ καρποῦ ἀκροδρύων ὡς κύβοι μετὰ νάρδων. Νάρδος καὶ κρόκος, κάλαμος καὶ κινάμωμον μετὰ πάντων ξύλων τοῦ λιθάνου ὡς σμόρνα, ἀλὴ μετὰ πάντων πρώτων μύρων. Πηγὴ κήπων, φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ βοῖζοῦντος ἀπὸ λιθάνου. Ταῦτα πάντα, φησὶν, ἀπέστειλάς μοι, καὶ προσήνεγκάς μοι κατὰ τὸν τοῦ γάμου καιρὸν· καὶ πρῶτον μὲν, τὸν παράδεισον τῶν ῥοῶν, ὅς οὐκ ἦν ἄμοιρος οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀκροδρύων· ῥοὴν δὲ ἡγοῦμαι τροπικῶς νομίζεσθαι τὴν ἀγάπην, ἐπειδὴ ὕψ' ἐνὶ καλύμματι μυρτοὶ κατὰ ταυτὸν συγκείμενοι κόκκοι, καὶ ἀλλήλοις ἠνωμένοι, ἀλλήλους οὐκ ἀποθλίβουσιν, οὐδὲ διαφθεύρουσιν, ὑγαινοντες εἰ μὴ τις σπητιδὸν ἐν μέσῳ γένοιο· ἐστὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν μέσων διαφραγμάτων καὶ ἐτέραν εὐρεῖν θεωρίαν· καὶ γὰρ ἐν τοῖς σωζόμενοις πολλὰ ὁρώμεν τάγματα· ἄλλο γὰρ τάγμα παρθενευόντων, καὶ ἄλλο ἐγκρατευσόμενων, καὶ ἄλλο

• Matth. xvi, 18. • Psal. lxxix, 13, 14. • Joan. iv, 14.

VARIÆ LECTIONES.

ὡς. Des. in cod. ὡς προσεφέρετο. In cod. sequitur Pselli interpretatio. κῆπος. Hebr. scaturigo. ἄλλὰ. cod. add. καὶ. Ἀποστολαὶ σου. Hebr. Propagines tuæ, s. surculi tui. μετὰ καρποῦ ἀκροδρ. Hebr. cum fructu pretiositatum s. pretioso. Ita quoque c. 5, 1; c. 7, 14. μετὰ — ἀλὴ. Des. in cod. ξύλων τοῦ λιθ. Hebr. arboribus thuris s. thuriferis. cod. κατ' αὐτόν.

τὴν τοῦ γάμου ζυγὸν ἐφελκόντων, καὶ τῶν πλούτου περιήρθεομένων, καὶ ἄλλο τῶν πενίχ συζώντων· ἄλλο δούλων τὴν εὐσέβειαν ἀγαπώντων, καὶ ἄλλο δεσποτῶν ἐννόμως κυριευόντων. Ἐχει τοίνυν καὶ ἡ βολὰ οὗ τινὰ διατειχίσματα, κατὰ συμμορίας τινὰς τοὺς κόκκους διακρίνοντα· διὰ τοῦτο τὰς τῆς νύμφης ἀποστολὰς παραδείσῳ βούδν ἀπεικάζει· πρῶτον γὰρ αὐτῆς θαυμάζει τὸν τῆς ἀγάπης καρπὸν, λέγει δὲ αὐτὴν καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς ἀρετῆς εἴδει κομᾶν· «Μετὰ καρποῦ ἀκροδρῶν.» Εἴτω κατ' εἶδος ταῦτα διέξουσιν. «Κύπριοι γὰρ μετὰ νάρδων.» Κύπρος δὲ εἶδος δένδρου, ἀφ' οὗ θερμὸν κατασκευάζεται ἔλαιον. Καὶ ἡ νάρδος δὲ, ἀρωμα εὐώδες, ἀφ' οὗ πάλιν ἔλαιον ὁμώνυμον γίνεται, καὶ αὐτὴ θερμὸν, καὶ εἰς θεράπειαν σωμάτων ἐπιτήδειον. Ἀλλὰ καὶ κρόκον λέγει τὸν παράδεισον ἔχειν· χρεῖα γὰρ ἡμῖν οὐ μόνον τῶν θερμαινόντων ἡμᾶς, καὶ πυρσευόντων ἐν ἡμῖν τὴν περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ τῶν διαψυχόντων τὰς ἀκολάστους ἐπιθυμίας· τῶν διαψυχόντων γὰρ ὁ κρόκος. «Καὶ κάλαμος, φησὶ, καὶ κινάμωμον.» Ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ἀρωμάτων μὲν εἶδη, τροπικῶς δὲ νοούμενα. Διὰ γὰρ τοῦ καλάμου τὰ εὐσεβῆ σημαίνει συγγράμματα· «Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος⁶³ γραμματικῶς ὀξυγράφου.» εὐώδης δὲ ὁ ἀρωματικὸς κάλαμος· καὶ γὰρ τῶν τῆς εὐσεβείας διδασκάλων ἡ γλῶσσα πάσης εὐοσμίας πεπληροῖται· συνήπται δὲ τῷ καλάμῳ τὸ κινάμωμον, ὅπερ τῷ Θεῷ κατὰ τὸν παλαιὸν προσεφέρετο νόμον, ἵνα μάθωμεν ὅτι τὰ περὶ Θεοῦ συγγράμματα ἐπανετὰ τέ ἐστι, καὶ εὐώδη, καὶ τοῖς προεξημένους ἡδύσμασιν ἀπεικασμένα. Τούτοις ἐπιφέρει· «Μετὰ πάντων ἔϋλων τοῦ Λιβάνου.» Ἐχει γὰρ, φησὶ, καὶ τὴν ἐν νόμῳ πολιτευομένην ἀρετὴν, οὗ τὴν κατὰ τὸ γράμμα⁶⁴, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ πνεῦμα· διὰ γὰρ τοῦ Λιβάνου τὴν Ἱερουσαλήμ σημαίνεσθαι πολλάκις ἐδιδάχθη. Ἐχει δὲ καὶ «σμύρναν καὶ ἀλόην μετὰ πάντων τῶν πρῶτων μύρων.» Τούτῃσι τὴν νεκρωσιν τῶν παθῶν· νεκρῶν γὰρ ἴδιον ἡ σμύρνα· καὶ τὸ πικρὸν τῶν πειρασμῶν· πικρὰ γὰρ ἡ ἀλόη. Καὶ ἀπαξιαπλῶς πάντα τὰ πρῶτα ἔχει τῶν μύρων, οὐ τὰ δευτέρα, οὐδὲ τὰ τρίτα, ἀλλὰ τὰ πρῶτα· τῶν γὰρ τελείων τὰ τέλεια. Ἐχει δὲ καὶ «πηγὴν, καὶ φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ βόιζοντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου.» Οὐ γὰρ μόνον τὴν εὐαγγελικὴν ἔχει διδασκαλίαν προφανῶς ρέουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ νόμου τὸ φρέαρ, ὅπερ ἐστὶ φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ κεκρυμμένα μὲν ἔχον⁶⁵ τὰ νάματα, βόιζοντα δὲ, καὶ ἔχον ἀποτελοῦντα, καὶ ἀπὸ τοῦ Λιβάνου προγεόμενα· ἐν Ἱεροσολύμοις γὰρ ἦν ἡ νομικὴ πολιτεία, ἥτις Λίβανος τροπικῶς ὀνομάζεται· μετέβη δὲ καὶ τοῦτο τὸ φρέαρ εἰς τὴν τοῦ Κυρίου νύμφην, τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ ἐστὶ κρυπτόμενον, ἀλλὰ βόιζον φερόμενον καὶ ἄρδον τὸν τῆς Ἐκκλησίας παράδεισον⁶⁶. Τῶν ἀνωθεν ἡ νύμφη ἐπαίων ἀκούσασα, καὶ ἠσθεῖσα, καὶ εὐφραν-

A virginum ordo, alius continentium, alius matrimonii ferentium jugum, et divitiis atque opibus affluentium, alius inopem vitam complectentium, alius servorum piam colentium vitam, alius dominorum recte et legitime imperantium. Eodem modo et mali punici sunt illi tanquam parietes, qui quasi cellulis quibusdam grana distinguunt, et continent. Ideo sponsæ emissiones comparat paradiso malorum punicorum. Primo enim charitatis ipsius fructum admiratur : tum aliis quoque virtutum generibus ornatam dicit : « Cum fructibus nucum. » Mox ea sigillatim persequitur : « Cypri cum nardis. » Cyprus est genus arboris, ex qua calidum oleum conficitur. Nardus autem est aromatis genus odoratum, unde **105** oleum fit ejusdem nominis, idem quoque calidum, et corporum curationibus accommodatum. Crocum præterea dicit hoc paradiso contineri. Egenus enim non solum calefacientibus nos, et charitatem in nobis erga Deum inflammantibus, sed refrigerantibus etiam, et cupiditates immoderatas comprimentibus. Crocus enim numeratur inter ea, quæ refrigerandi vim habent. « Et calamus, inquit, et cinnamomum. » Sunt autem hæc quoque aromatum genera, sed allegorice intelliguntur. Per calamum enim Scripta divina significat : « Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. » Odoratus est autem calamus aromaticus : lingua enim docentium pietatem omnium suavitate referta est. Additur calamo cinnamomum, quod in veteri lege Deo offerrebat, ut intelligamus quæ de Deo Litterarum monumentis sunt tradita, tum laudabilia esse, tum odorifera, et his aromatis comparanda. Ad hæc subjicit, « cum universis lignis Libani. » Habet etiam, inquit, virtutes, quæ in lege continentur, non secundum litteram, sed secundum spiritum. Per Libanum enim Hierosolymam significari sæpe docuimus. Habet etiam « myrrham et aloem, cum omnibus primis unguentis, » id est, mortificationem perturbationum (myrrha enim mortuorum est propria), et tentationum amaritudinem : amara enim est aloem. Habet denique omnia unguenta prima, non quæ secundas, aut tertias, sed quæ primas obtinent partes. Perfectorum enim sunt ea quæ perfecta sunt. Habet etiam « fontem, et puteum viventis aquæ, et de Libano scaturientis. » Neque enim solum doctrinam continet evangelicam, perspicue manantem, sed etiam legis puteum : puteum, **106** inquam, aquæ viventis, fluentis quidem abscondita complectentem. sed cum impetu et sono de Libano decurrentia. Hierosolymis enim legalis floruit vivendi ratio, quæ figurate Libanus nominatur. Delluxit tamen hic etiam pu-

⁹ Psal. XLV 2.

VARIÆ LECTIONES.

⁶³ E cod. suppl. ⁶⁴ cod. σύγγραμμα. ⁶⁵ ἔχον τὰ. cod. ἔχοντα τὰ. ⁶⁶ παράδεισον. In cod. sequitur interpretatio Pselli.

teus ad Domini sponsam Ecclesiam : sed est reconditus, et cum strepitu fertur, et rigat Ecclesie paradisum. Sponsa superioribus laudibus auditis, modo pulchritudinem ejus esset admiratus, verum

VERS. 16. Surge, inquit, aquilo, et veni, auster, et perfla hortum meum, et fluant aromata mea.

CAPUT V.

VERS. 1. Descendat nepos meus in hortum suum, et comedat fructum nucum suarum. Inter ea quæ divina Scriptura damnat, aquilo numeratur. Quamobrem et Deus per Jeremiam prophetam : « Ab aquilone, inquit, exardescunt mala ». Et rursus : « Et quæ sunt ab aquilone, inquit, repellam a vobis ». Et alibi : « Ecce mala veniunt ab aquilone, et contritio magna ». Jubeat igitur aquiloni, ut surgat et recedat, ut auster perfleret et riget horti aromata, quæ matura sunt, ut nepos ejus fructibus vesci possit. Constat autem austrum flare a meridie, et notum appellari, quod spirans vapore corpora repleat, 107 et humiditate. Major vero a meridie splendor etiam diffunditur. Unde Habacuc a meridie Dominum venturum prædicit : « Deus enim, inquit, de Thæman veniet ». Hoc enim in lingua Hebræorum et Syrorum significat. Præcipit igitur, ut ventus abscedat contrarius, et gratia divina spiret, quo maturus aromatum ipsius fructus nepos colligat, nec ullus eorum vento corumpatur, aut decidat ante maturitatem. « Introivi in hortum meum, soror mea, sponsa. » — « Collegi myrrham meam cum aromatibus meis, edi panem meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. Comedite, propinqui mei, et bibite, et inebriamini, nepotes mei. » — « Introivi enim, inquit, in hortum meum, quem tu mihi adornasti, et collegi primam myrrham meam, id est quam ego in te plantavi. Primus enim ego pro te mortem oppeti, deinde tu ita mecum commori, atque una sepeliri concupisti. Consepulta enim es mihi per baptismum in mortem, et mortificasti membra tua quæ sunt super terram. Collegi ergo myrrham meam cum aromatibus meis, et reliquarum virtutum, inquit, quas a me didicisti, fructum percepi. Comedi præterea panem meum cum melle meo : solidum et dulcem cibum, qui apud perfectos invenitur. « Bibi vinum meum. » Jure addidit pronomen meum. Ipse enim est vitis vera, ex qua vinum hoc collectum est. 108 « Bibi vinum meum cum lacte meo. » Nam ne infantes quidem ac veluti ubera sugentes, et lactentes excludit ; sed ab illis etiam ætati eorum congruentem fructum capit,

Α θεϊσα ὅτι οὐ μόνον αὐτῆς τὸ κάλλος ἐθαύμασεν, ἀλλὰ καὶ τὰς στολὰς αὐτῆς ἐπῆνησε, φησίν· lætitiaque et gaudio affecta, quod sponsus non etiam vestimenta ejus commendasset,

15'. Ἐξεγέρθητι, βορρᾶ, καὶ ἔρχου, νότε, καὶ διὰ πνευσσοῦ κῆπόν μου, καὶ βρυσάτωσαν ἀρώματά μου 66.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

α'. Καταβήτω 66 ἀδελφιδούς μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ. Τῶν διαβαλλομένων ἐστὶν ὁ βορρᾶς παρὰ τῆ θείᾳ Γραφῇ· διὸ καὶ ὁ Θεὸς διὰ Ἱερεμίου φησὶ τοῦ προφήτου, ὅτι « Ἀπὸ βορρᾶ 70 ἐκκαυθήσεται κακὰ. » Καὶ πάλιν, « Καὶ τὰ ἀπὸ βορρᾶ ἐκδιώξω ἀπ' ὑμῶν. » Καὶ ἀλλὰ-χού· « Ἴδου κακὰ ἀπὸ βορρᾶ ἔρχεται, καὶ συντριβὴ μεγάλη. » Παρακελεύεται τοίνυν τῷ βορρᾶ ἐξεγερθῆναι καὶ ὑποχωρῆσαι, ἵνα ὁ νότος διαπνεύσῃ, καὶ διαβρέψῃ πεπανθέντα τὰ τοῦ κήπου ἀρώματα· ἵνα 71 τῶν καρπῶν αὐτῆς ὁ ἀδελφιδούς ἀπολαύσῃ. Ὁ δὲ νότος εὐδηλον, ὅτι ἀπὸ μεσημβρίας πνεῖ, νότος προσαγορευόμενος διὰ τὸ ὑγρὸς εἶναι, καὶ νοτίδος πληροῦν 72 ἐν τῷ πνεῖν τὰ σώματα· πλέον δὲ καὶ ἀπὸ τῆς μεσημβρίας εἰσρεῖ τὸ φῶς· διὸ καὶ τὸν Κύριον ἀπὸ μεσημβρίας ἤξειν ὁ Ἀβδακούμ προλέγει· « Ὁ Θεὸς γὰρ, φησίν, ἀπὸ θαιμάν ἤξει· τοῦτο δὲ καὶ τῆ Ἑβραίων καὶ τῆ Σύρων ἑρμηνεύεται φωνῇ. » Παρακελεύεται τοίνυν ἀποστῆναι μὲν τὸ ἐναντίον Πνεῦμα, τὴν δὲ θείαν πνεῦσαι χάριν, ἵνα πεπανθέντας τοὺς τῶν ἀρωμάτων αὐτῆς καρποὺς ὁ ἀδελφιδούς αὐτῆς τρυγήσῃ, μηδενὸς ἀνεμοφθόρῳ γινομένου, ἢ πρὸ τῆς ὥρας ἐκπιπτοντος 73. « Εἰσήλθον εἰς τὸν κῆπόν μου, ἀδελφὴ μου, σύμφη. » — « Ἐτρύγησα 74 σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου, ἔφαγον ἄρτον μου 75, μετὰ μέλιτός μου, ἔπιον οἶνόν μου μετὰ γάλακτός μου. Φάγετε, πληθύν, μου καὶ πιστε, καὶ μεθύσθητε, ἀδελφιδόλ μου. 76 » Εἰσελήλυθα γὰρ, φησίν, εἰς τὸν ἐμὸν κῆπον, τὸν ὑπὸ σοῦ μοι προσερχθέντα, καὶ ἔτρύγησα πρῶτην τὴν σμύρναν μου, τουτέστιν ἦν ἐγὼ ἐν σοὶ κατεφύτευσα· πρῶτος γὰρ ἐγὼ τὸν ὑπὲρ σοῦ θάνατον κατεδέξάμην, εἰθ' οὕτως σὺ συναποθανεῖν μοι καὶ συνταφῆναι ἐπεθύμησας. Συνετάφης γὰρ μοι διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, καὶ ἐνέκρωσάς σου τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐτρύγησα τοιγαροῦν τὴν σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου· καὶ τὴν ἄλλην γὰρ, φησίν, ἀρετὴν, ἣν παρ' ἐμοῦ ἐδί- D δάχθης, ἐκαρπωσάμην καὶ ἔλαβον· ἔφαγον δὲ 77 καὶ ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου, τὴν στερεάν καὶ γλυκεῖαν τροφήν, τὴν παρὰ τοῖς τελείοις εὐρισκομένην. « Ἐπιον οἶνόν μου. » Καὶ καλῶς τὴν ἀντωνυμίαν προστέθεικεν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ ἀμπελος, ἀφ' ἧς ὁ οἶνος οὗτος 78 ἐγεωργήθη. « Ἐπιον

Jerem. i, 14. Jerem. x, 22. Jerem. iv, 6. Habac. iii, 3. Rom. vi, 4.

VARIÆ LECTIONES.

67 καὶ. Abest a cod. 68 μου. Hebr. aromata ejus. 69 Καταβήτω — ἀκροδρύων αὐτοῦ. Hæc in textu Hebr. sunt ultima capitis quarti. 70 βορρᾶ — ἀπό. Des. in cod. 71 ἵνα. Des. ibid. 72 Prior editio habebat πληρῶν, cod. πληροῦν. 73 ἐκπιπτοντος. In cod. sequitur expositio trium Patrum. 74 E textu τῶν Ὁ suppl. 75 ἄρτον μου. Hebr. favum meum. 76 ἀδελφ. μου. Hebr. dilecti. Al. amoribus (inebriamini). 77 δὲ. Abest a cod. 78 cod. οὔτω.

οἶνόν μου μετὰ γάλακτός μου. » Οὐκ ἀποσιεῖται γὰρ οὐδὲ τοὺς νηπίους, καὶ οἶνον ὑπομαζίους, καὶ γαλακτοτροφουμένους, ἀλλὰ καὶ τὸν σύμμετρον παρ' ἐκείνων δέχεται καρπὸν, καὶ ἀγαθὸς ὢν καὶ τοὺς φίλους εἰς τὴν εὐωχίαν καλεῖ, καὶ φησὶ· « Φάγετε, οἱ πλησίον μου, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε, ἀδελφίδοί μου. » Πλησιάζουσι δὲ αὐτῷ οἱ τετελειωμένοι, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν αὐτοῦ αὐχοῦσι συγγένειαν, οἱ τὴν εἰκόνα φυλάττοντες ἀδιέφθορον. Καὶ οὐ μόνον αὐτοῖς πλεῖν, ἀλλὰ καὶ μεθυσθῆναι παρακαλεῖται· ἔστι γὰρ μέθη σωφροσύνην, ἀλλ' οὐ παραφροσύνην ἐργαζομένη· οὐ παραλύουσα τὰ μέλη, ἀλλὰ βωννύουσα. « Τὸ γὰρ ποτήριον αὐτοῦ μεθύσκον ὡσεὶ κράτιστον. » Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Μεθυσθήσονται, φησὶν, ἀπὸ πίστεως οἴκου σου, καὶ τὸν χειμάρρου⁸¹ τῆς βρῆντων, φησὶν ἡ νόμφη

β'. Ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ. Β. Κἄν γὰρ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀναγκασθῶ μύσαι τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὸν ὕπνον δέξασθαι, κατὰ διάνοιαν ἐγρήγορα, καὶ τὸν τῆς βῆθυμίας ὕπνον οὐ καταδέχομαι, τοῦ νυμφίου τὴν παρουσίαν προσμένουσα. Διδὸς καὶ αἰσθάνομαι τῶν ἐκείνου κρουμάτων. « Φωνὴ γὰρ, φησὶν, ἀδελφίδου μου κρούει ἐπὶ θύραν. » Παραθήσωμεν, εἰ δοκεῖ, τοῦτοις τὰ ἐν τοῖς⁸² θείοις Εὐαγγελίοις ὑπὸ τοῦ καλοῦ ποιμένου εἰρημένα· « Τὰ πρόβατα γὰρ, φησὶ, τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει. » Καὶ πάλιν· « Ἄλλοτρίω δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ὅτι οὐκ οἴσασιν τῶν ἄλλοτρίων τὴν φωνήν. » Μακάριος τοίνυν ὁ ποιμαινόμενος, καὶ τοῦ ποιμένου τὴν φωνὴν ἐπιγιγνώσκων. Μακάριος ὁ νυμφοτολούμενος, καὶ διακρίνειν ἐπιστάμενος φωνὴν μοιχοῦ καὶ νυμφίου μακάριος ὁ λέγων· « Οὐ⁸³ δώσω ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφαροῖς μου νυσταγμὸν, » ἀλλ' ἐγρηγορῶς καὶ τὸν νυμφίον ἀναμένον κατὰ τὴν αὐτοῦ⁸⁴ τοῦ Κυρίου παραίνεσιν· « Γρηγορεῖτε γὰρ, φησὶν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποῖα ὥρα ὁ Κύριος ὑμῶν ἐρχεται. » Ταύτην δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος προσφέρει τὴν συμβουλὴν, λέγων· « Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταυροῦσθε, πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω. » Ἐγρηγοροῦσα τοίνυν ἡ νόμφη, καίτοι καθεύδει⁸⁵ τὸν σωματικὸν ὕπνον, ἐν ἀπολαύσει γίνεται τῆς φωνῆς τοῦ νυμφίου, καὶ τῶν κρουμάτων τῆς θύρας ἀκούει· τίνες δὲ αἱ θύραι τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἡ τοῦ σώματος αἱ αἰσθήσεις, δι' ὧν ἡ νόμφη τὸν νυμφίον⁸⁷ εἰσδέχεται οὐ μόνον κρούοντα, ἀλλὰ καὶ ἀνοίγῃναι αὐτῷ τὴν θύραν παρακαλοῦντα⁸⁸; « Ἄνοιξον γὰρ μοι, φησὶν, ἀδελφή μου, ἡ πλησίον μου, περιστερὰ μου, τελεία μου, ὅτι ἡ κεφαλὴ μου ἐπλήσθη ἄρτου, καὶ οἱ βόστρυχοί μου ψεκάζων νυκτός. » Σημαίνει δὲ διὰ μὲν τῆς νυκτός τὴν ἐν νυκτὶ γενομένην αὐτῷ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπανάστασιν· διὰ δὲ τῆς ἀρτοῦ, καὶ τῶν ψεκάζων, τὸν τριήμερον

A cumque bonus sit, amicos etiam ad convivium invitavit his verbis : « Comedite, propinqui mei, et bibite, et inebriamini, nepotes mei. » Propinqui ipsius sunt viri perfecti, ejusque cognatione gloriantur, qui incorruptam servant imaginationem. His non solum præcipit, ut bibant, sed ut inebrientur. Est enim ebrietas, quæ mentis sanitatem et prudentiam, non autem amentiam parit, quæ membra corroborat, non autem dissolvit; nam « calix ipsius inebrians perquam præclarus est. » Et alibi rursus beatus David : « Inebriabuntur, inquit, pinguedine domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos. » Superioribus ita pronuntiatis sponsa dicit

τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς⁸⁶. » Τῶν ἀνωθεν οὕτως

Vers. 2. Ego dormio, et cor meum vigilat. Quamvis enim, inquit, a natura cogar oculos claudere, et somnum capere, mente tamen vigilo, et ignavia somnum minime suscipio, cum sponsi adventum expectem. Quamobrem et ipsum pulsantem sentio. « Vox enim, inquit, nepotis mei pulsat ad ostium. » Addamus, si videtur, his ea quæ divinis in Evangeliiis a bono pastore dicta sunt. « Oves enim, inquit, meæ vocem meam audiunt. » Et rursus : « Alienum autem non sequentur, quia non novērunt vocem alienorum. » Quare beatus ille qui nascitur, et pastoris 109 vocem agnoscit. Beatus qui in sponsam electus est, atque adulteri et sponsi vocem scit dignoscere. Beatus qui dicit : « Non dabo somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem^b, » sed vigilat, et sponsum expectat, quemadmodum ipse Dominus monet : « Vigilate, inquit, quia nescitis qua hora Dominus vester venit. » Idem consilium affert etiam beatus Paulus : « Vigilate, inquit, state in fide, viriliter agite, confortamini, omnia vestra in charitate fiant^d. » Dum vigilat igitur sponsa, licet dormiat somno corporeo, voce fruitor sponsi sui, cumque ad fores pulsantem exaudit. Quæ autem fores animæ sunt, nisi corporis sensus, per quos sponsa sponsum excipit, non modo pulsantem, verum etiam præcipientem, ut sibi fores aperiantur? « Aperi enim mihi, inquit, soror mea, propinqua mea, columba mea, perfecta mea, quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctis. » Per noctem quidem significat Judæorum impetum, quo illum nocte adorti sunt; per rorem autem et guttas, trium dierum mortem, quam cincinni capitis, et non ipse suscepit. Quoniam igitur, inquit, pro te mortem sustinui, et propter te hæc incommoda passus sum, aperi mihi, et suscipe me. Diligo enim

^x Psal. xxii, 5. ^y Psal. xxxv, 9. ^z Joan. x, 27. ^a Ibid. 5. ^b Psal. cxxxi, 4. ^c Matth. xxiv, 42. ^d I Cor. xvi, 13, 14.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹ αὐτοῦ. Abest a cod. ⁸⁰ ἀλλαχοῦ. cod. præm. καὶ. ⁸¹ τὸν χειμ. Vid. p. 56, n. 5. ⁸² αὐτοῦ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁸³ E cod. suppl. ⁸⁴ οὐ. Supra. et. l. I, p. 1506. ⁸⁵ cod. αὐτῆν. ⁸⁶ cod. κἂν τῷ καθυπέδω. ⁸⁷ cod. τοῦ νυμφίου. ⁸⁸ παρακ. In cod. sequitur Pselli interpretatio.

spiritualem pulchritudinem tuam, et in virtute A perfectionem. Quamobrem et sororem meam, et propinquam meam, et columbam meam, et perfectam meam te nomino. Perfectam quidem, quoniam lege præscriptam tibi a me perfectionem **110** præstas. Ego enim dixi : « Perfecti estote, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est ». Et rursus : « Si vis perfectus esse, vende quæ habes et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlis, et tollens crucem tuam sequere me ^f. » Columbam vero meam voco, quia spiritualis effecta es, et veterem hominem exuisti cum vitiiis et cupiditatibus^g, et spiritualiter potes intueri. Propinquam meam appello, quia per vestigia mea incedis, et ad me appropinquare concupiscis. Ego enim dixi : Appropinquate mihi, et appropinquabo vobis ^g. Sororem denique dico, non solum propter naturæ, quam suscepi, necessitudinem, verum etiam pietatis conjunctionem. Superioribus igitur verbis auditis sponsa respondet, dicens :

ἄλλὰ καὶ διὰ τὴν τῆς εὐσεβείας οἰκειότητα⁹⁰. Τῶν ἀνωθεν οὖν ῥημάτων ἡ νύμφη ἀκούουσα, ἀποκρίνεται λέγουσα :

VERS. 3. *Exui tunicam meam, quomodo induam illam? Lavi pedes meos : quomodo inquinabo illos? Quantum detrimenti pigritia pariat, et quantum laboris segnibus afferat ignavia, hinc discimus. Dum enim excusat se sponsa, nec statim sponso januam vult aperire, cogitur paulo post non solum ad januam usque progredi, sed etiam civitatem percurrere, et plateas circumire atque in custodes incidere, a quibus vulnera etiam accipit, et vix sponsum invenit exoptatum. Quod si statim vocanti paruisset, hæc omnia incommoda evitasset. Nunc autem : « Exui, inquit, tunicam meam, quomodo induam illam? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? » Atqui hoc illi sponsus non præcipit. Neque **111** enim vult, ut depositum veterem hominem iterum sumat, aut sanctis ejus manibus ablutos coinquinet pedes; sed ut sine labore et iniquatione aperiat sibi vel aurium vel oculorum fores : quo aut per cognitionem, aut per auditum ingressus, in animabus sanctificatis inhabitet. Verum quia sponsa excusationes illas afferens tardior fuit, eam sponsus excitat alia ratione, non amplius pulsans exterior tantum, sed etiam manum per quamdam rimam injiciens. Manum autem intelligimus sensum tactus, et divinam ipsius actionem, quam ubi sponsa persensit, clamat : χεῖρα δὲ νοοῦμεν τὴν αἴσθησιν τῆς ἀφῆς, καὶ τὴν ποίηκεν, ὡς βοῆσαι :*

VERS. 4-7. *Nepos meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus. Surrexi ut aperirem nepoti meo : manus mea stilla-*

θάνατον, ὃν οἱ βόστροχοι τῆς κεφαλῆς, καὶ οὐκ αὐτὸς ὑπεδέξατο. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶ, τὸν ὑπὲρ σοῦ θάνατον κατεδέξαμην, καὶ διὰ σὲ ταῦτα ὑπέμεινα, ἀνοιξόν μοι, καὶ ὑπόδεξαι με · ἀγαπῶ γάρ σου τὴν πνευματικὴν εὐμορφίαν, καὶ τὴν ἐν ἀρετῇ τελειότητα. Διὸ καὶ ἀδελφὴν μου καλῶ, καὶ πλησίον μου, καὶ περιστεράν μου, καὶ τελείαν μου. Τελείαν μὲν, ὡς τὴν ὑπ' ἐμοῦ νομοθετηθεῖσαν τελειότητα τελοῦσαν · ἐγὼ γὰρ ἔφην · « Γίνεσθε τέλειοι, καθὼς⁹¹ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος γενέσθαι, πωλήσῃ σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς · καὶ λαβὼν τὸν σταυρὸν σου, ἀκολούθει μοι. » Περιστεράν δέ μου καλῶ, ὡς πνευματικὴν γενομένην, καὶ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀπεκδυσάμενην σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ πνευματικῶς ὄραν δυναμένην. Πλησίον δέ μου, ὡς κατ' ἴχνος μου βαίνουσαν, καὶ ἐγγίξειν μοι ἐπιθυμοῦσαν · ἐγὼ γὰρ ἔφην · Ἐγγίσάτέ μοι, καὶ ἐγγιῶ ὑμῖν · καλῶ δὲ καὶ ἀδελφὴν μου · οὐ διὰ τὸ συγγενὲς μόνον τῆς φύσεως, ἧς ἀνέλαθον, ἀνωθεν οὖν ῥημάτων ἡ νύμφη ἀκούουσα, ἀποκρίνεται λέγουσα :

γ'. *Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν⁹¹; Ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου, πῶς μολυνῶ αὐτούς; Διδασκόμεθα ἐντεῦθεν, ὅσην τίκει βλάβην, καὶ ὅσον ἐπιφέρει πόνον τοῖς χρωμένοις ὁ ὄγκος · ἀναβολαῖς γὰρ ἡ νύμφη χρησαμένη, καὶ εὐθύς ἀνοίξει τῷ νυμφίῳ τὴν θύραν οὐ βουληθεῖσα, ἀναγκάζεται μετὰ βραχὺ, οὐ μόνον μέχρι τῆς θύρας βαδίζειν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πόλιν τρέχειν, καὶ εἰς τὰς ἀγορὰς περινοστεῖν, καὶ περιπεσεῖν φύλαξι τισι, παρ' ὧν καὶ τὰ τραύματα λαμβάνει, καὶ μόλις εὕρισκε τὸν προσέμενον νυμφίον. Εἰ δὲ εὐθύς ὑπήκουσε τῷ καλέσαντι, τοῦτων ἂν ἀπάντων ἀπηλλάγη τῶν πόνων · νῦν δὲ φησιν · « Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; Ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου, πῶς μολυνῶ αὐτούς; » Καὶ μὴν οὐ τοῦτο αὐτῇ ὁ νυμφίος πρρακελεύεται · οὔτε γὰρ βούλεται αὐτὴν ἀπεκδυσάμενην τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον πάλιν αὐτὴν ἐνδύσασθαι, οὔτε θέλει νιψαμένην αὐτὴν τοὺς πόδας, καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ χειρῶν ἀπολαύσασαν, πάλιν τούτους μολῦναι · ἀλλ' ἀνοίξει αὐτῷ ἀπόνως καὶ ἀμολύντως, ἢ τῆς ἀκοῆς, ἢ τοῦ ὀφθαλμοῦ τὴν θύραν · ἵνα ἢ διὰ γνώσεως, ἢ δι' ἀκράσεως εἰσελθὼν ὁ νυμφίος ταῖς ἡγιασμένας ἐνοικήσῃ ψυχῆς. Καὶ⁹² ἐπειδὴ ἀνεβάλλετο ἐκείναις ταῖς προφάσεσι χρησαμένη, ἑτέρως αὐτὴν ὁ νυμφίος διεγείρει, οὐκ ἔτι κρούων ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν χεῖρα διὰ τινος ὁπῆς εἰσάγων · θέλει αὐτοῦ ἐνεργεῖαν, ἧς αὐτὴν ἐν αἰσθήσει πε-*

δ'-ζ'. *Ἀδελφιδούς μου χεῖρα αὐτοῦ ἀπέστειλε διὰ⁹³ τῆς ὀπῆς · καὶ ἡ κοιλία μου⁹⁴ ἐθροήθη ἐπ' αὐτοῦ⁹⁵. Ἀνέστην ἐγὼ ἀνοίξαι τῷ ἀδελφιδῷ μου ·*

^e Matth. v, 48. ^f Matth. xix, 21. ^g Coloss. iii, 9. ^h Jac. iv, 8.

VARIAE LECTIONES.

⁹⁰ καθὼς. cod. addit καί. ⁹¹ οἰκειότη. In cod. sequitur interpretatio Pselli. ⁹² πῶς — αὐτούς. Des. in cod. ⁹³ καί. Abest a cod. ⁹⁴ διὰ. cod ἀπό. ⁹⁵ ἢ — αὐτοῦ. Hebr. viscera mea fremuerunt super eo. ⁹⁶ cod. αὐτῷ. Rec. lectio est αὐτόν.

χειρές μου ἔνταξον σμύρναν, δάκτυλοι μου ἅπληρην κλήρη ἐπὶ χειράς τοῦ κλειθροῦ. Ἦνοιξα ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου ἀδελφιδού μου παρῆλθε ψυχή μου ἐξῆλθεν ἐν λόγῳ αὐτοῦ. Ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐχ εὑρόν αὐτόν· ἐκάλεσα αὐτόν, καὶ οὐχ ἀπήκουσέ μου. Εὔροσάν με οἱ φύλακες οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει· ἐπάταξάν με, ἐτραυματίσάν με ἦσαν τὸ θέριστρόν μου ἀπ' ἐμοῦ οἱ φύλακες τῶν τειχῶν. Ἐπειδὴ οὐκ ἠβουλήθη εὐθὺς ἀνοίξαι κρούσαντι, ἀπτεται μὲν αὐτῆς διὰ τινος τῶν αἰσθητηρίων, ὅπερ ὅπην προσγύρευσε, εἰσαγαγὼν τὴν χεῖρα, τουτέστι τὴν ἐνέργειαν· θερμαίνει δὲ αὐτῆς καὶ πυρσεύει τὸν ἔρωτα· τοῦτο γὰρ παραδηλοῦ τὸ ἄνοιξις μου ἐβροήθη ἐπ' αὐτόν· ὅπερ ὁ Θεοδοτίων ἐθερμάνθη εἰρήκεν ἢ δὲ ἀνίσταται μεθυσθεῖσα τῷ πόθῳ, καὶ τρέχει πρὸς τὴν θύραν, καὶ φησιν· Ὅτι χειρές μου, τὸ κλειθρον κατέχουσαι, καὶ ἀνοίξαι βουλόμηναι, ἔσταξαν σμύρναν, καὶ οἱ δάκτυλοι μου σμύρναν πλήρη· τὴν γὰρ τελείαν περικρίεται νεκρῶσιν, μέχρις αὐτῶν τῶν ἀκροτάτων μορίων. Ἀνοίξασα δὲ τὴν θύραν, ὀρῶ τὸν ἀδελφιδού μου παρατρέχοντά με, καὶ εἰσελθεῖν οὐ βουλόμηναι. Ἐγὼ δὲ ἐξηρημένη τοῦ φίλτρου, καὶ κρεμαμένη τῶν ἱερῶν αὐτοῦ λόγων, τῆς ζητήσεως εἰρήμην, καὶ βοῶσα διατέλουν, καὶ διγνεκῶς καλοῦσα· ὁ δὲ οὐχὶ ἀπήκουσεν, οὐδὲ ἀποκρίσεώς με ἤξιον· περινοστοῦσα δὲ, καὶ τὸν ποθοῦμενον ἐπιζητοῦσα, περιπίπτω τοῖς τῆν πόλιν οἰκοῦσι καὶ φυλάττουσιν· οἱ δὲ οὐ μόνον με ἠκίσαντο, ἢ ἐμαστῆσαν, ἀλλὰ καὶ τραύματα περιέθησαν, καὶ τὸ θέριστρόν μου ἀφείλοντο. Φύλακας δὲ τειχῶν ὑπὸ τῆς νόμφης ἠγοῦμαι καλεῖσθαι καὶ φύλακας πόλεως, δημαγωγούς καὶ ἀρχοντας, καὶ τυράννους, πάλαι τῆ τοῦ Θεοῦ πολεμήσαντας· νόμφη, καὶ τοὺς καλλινίκους μάρτυρας πατάξαντας τε καὶ τραυματίσαντας, καὶ τῷ θανάτῳ παραδεδωκότας, καὶ τὰς ψυχὰς γυμνώσαντας, καὶ τὸ σῶμα ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὁδόν τι θέριστρον εὐφρότας. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὸν νυμφίον ποθοῦντες, καὶ πάντοτε τοῦτον κηρύττοντες ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ἀγροῖς, καὶ ἐσχατιαῖς, ταῦτα πάντα ὑπέμειναν. διδακτέα μεθὰ τοῖνον ἐκ τῶν εἰρημένων, πάντα ἔκνον ἀποθέσθαι, καὶ τῷ νυμφίῳ κρούοντι παραυτίκα ἀνοίγειν, ἵνα μὴ ἀπελθόντος πάντοτε περινοστεῖν ἀνακασθῶμεν, καὶ ζητεῖν τὸν ποθοῦμενον^h.

η. Ὁρκισα ὑμῖς, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμει καὶ ἐν ταῖς ἰσχύουσι τοῦ ἀγροῦ, εἰρ εὔρητε τὸν ἀδελφιδού μου, ἀπαγγείλατε αὐτῷ, ὅτι τετρωμένη ἀγάπη ἐγὼ. Ἐπιφαίνεται γὰρ πολλάκις καὶ τοῖς ἀτελείαις ἐτι καὶ νηπίοις ὁ νυμφίος, συγκαταβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ, καὶ προτρέπων εἰς τελειότητα· Ὁ χρῆσαν γὰρ ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· Ὁρκίζει

^h Marc. II, 17.

VARIE LECTIONES.
⁹⁶ δάκτυλοι. cod. præm. ol. ⁹⁷ σμύρναν πλήρη. Hebr. myrrham transeuntem s. liquidam. ⁹⁸ παρῆλθε. Hebr. subduxerat se et abierat. Symm. ἀπονεύσας παρῆλθε. ⁹⁹ μου. Abest a cod. ¹ τῷ. cod. καί. ² αὐτόν. Receptam lectionem Noster h. l. sequitur. ³ cod. οὐχ. ⁴ ποθοῦμενον. In cod. sequitur interpretatio Pselli. ⁵ ἀπαγγ. Rec. lectio est, τὴ ἀπαγγείλατε αὐτῷ.

A *verunt myrrham, digiti mei myrrham plenam super manus pessuli. Aperui ego nepoti meo; et nepos meus transierat. Anima mea egressa est, ut nepos locutus est meus: quæsi eum, et non inveni illum, vocavi eum, et non audivit me. Invenerunt me custodes, qui circumeunt civitatem: percusserunt me et vulneraverunt me; abstulerunt pepulum meum a me custodes murorum. Quia noluit confestim aperire pulsanti, tangit eam per quemdam ex sensibus, quod foramen appellavit, inferens manum, hoc est actionem. Amorem autem illius accendit atque inflamat. Id enim patet 112 ex illis verbis: « Venter meus intremuit ad lactum ejus; » quod Theodotion vertit, « calefactus est. » Sponsa autem amore ebria surgit, et ad ostium currens: « Manus mea, inquit, pessulum apprehendentes. ut aperirent, stillaverunt myrrham, et digiti mei myrrham plenam. » Perfecta enim mortificatione ad extremas usque particulas affecta sum. Sed, aperto ostio, nepotem meum cerno prætereuntem, atque ingredi recusantem. Ego vero amoris stimulo concitata, et sacris illius sermonibus suspensa, ad queritandum me accingo, nec clamare desino, assidue vocans. At ille audire dissimulat, nec mihi respondere dignatur. Oberrans igitur, et dilectum meum quærens, incido in civitatis incolas et custodes, qui me non modo percusserunt et verberarunt, sed etiam vulneribus affecerunt, et pallium abstulerunt. Murorum autem et civitatis custodes sponsa, ut mihi quidem videtur, magistratus et principes et tyrannos appellat, qui Dei sponsam Ecclesiam quondam oppugnarunt, et victoria illustres martyres verberibus et suppliciis excruciatos, animas ipsorum nudantes, et corpus ab illis, ut theristrum, auferentes necaverunt. Martyres enim ardentes desiderio sponsi, et ubique gentium illum in civitatibus et agris, ad extremos usque terrarum terminos prædicantes, has ærumnas omnes pertulerunt. Ex his ergo, quæ dicta sunt, discimus, omni deposita tarditate, sponso pulsanti protinus aperire, ne, si discesserit, cogamur passim circumvagari, et desideratum quærere.*

D **113** *VERS. 8. Adjuravi vos, filia Hierosolyma, per potentias et fortitudines agri, si inveneritis nepotem meum, nuntiate illi, me charitate esse vulneratam. Apparet enim sæpe etiam imperfectis adhuc et infantibus sponsus, accommodans se eorum imbecillitati, et ad perfectionem exhortans. « Neque enim egens qui sani sunt medico, sed qui male habent^b. » Adolescentulas igitur jurejurando ob-*

stringit, ut si invenerint nepotem, nuntient illi, quanto erga illum amore teneatur, et quod electa charitatis sagitta sit sauciata. Adolescentulæ nepotis nomen ignorant. Adhuc enim sunt imperfectæ, nec cognitam habent mysteriorum profunditatem. Dicunt itaque :

VERS. 9. *Qualis est nepos tuus ex nepote, o pulchra inter mulieres? Qualis est nepos tuus ex nepote, quia sic adjurasti nos? Frequenter enim, inquit, audivimus te dicentem, « Nepos meus, nepotis mei: » nec verborum tuorum vim intelligimus. Quando igitur interpositum est jusjurandum, silentio præterire non possumus mandata tua. Nos ergo doce, o pulchra inter mulieres, adolescentularum enim et puellarum omnium es formosissima, quid sibi velit hoc nomen. Identidem enim resonat in ore tuo, nunc « nepotis mei, » nunc « nepos meus. » Nam si ex te qualis iste sit didicerimus, et quibus insignis sit notis, curabimus te, et exsequemur mandata tua. Sponsa igitur discipulis suis **114** indicat sponsi notas ac signa, dicens :*

VERS. 10-16. *Nepos meus candidus et rubicundus, electus ex decem millibus. Caput ejus aurum Ophatz, cincinni ejus sicut elatæ palmarum, nigri quasi corvus. Oculi ejus sicut columbæ super plenitudines aquarum, quæ lacte sunt lotæ, et considunt super plenitudines aquarum. Genæ illius sicut phialæ uromatis, germinantes pigmentaria. Labia ejus lilia distillantia myrrham plenam. Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ Tharsis. Venter ejus pyxis exigua eburnea, super lapide sapphiro. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. Species ejus ut ilhus electum, ut cedri. Guttur illius dulcedo, et totus desiderium. Hic nepos est meus, et hic propinquus meus, filia Hierosolymæ. Adolescentularum respondet interrogationi, et quibus sponsum argumentis agnoscere queant, ostendit. « Nepos, inquit, meus candidus et rubicundus. » Prius candorem, deinde ruborem ponit. Deus enim semper fuit, factus autem quoque est homo, non dimittens id quod erat, neque in hominem conversus, sed humanam induens naturam. Candidus ergo est, ut Deus. Quid enim splendidius luce? Lux autem est vera, ut Evangeliorum **115** verba testantur. « Erat enim, dicit, lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum ¹. »*

¹ Joan. 1, 9.

VARIÆ LECTIONES.

⁶ ἀπὸ ἀδελφ. *Hebr.* mæ amico, sc. quovis alio. ⁷ λεγούσης. *cod. præm.* σου. ⁸ *cod.* προφέρεις. ⁹ πρόσταγμα. In *cod.* sequitur expositio trium Patrum. ¹⁰ ἐκλελογισμένος. ἀπὸ μυρ. *Hebr.* instar vexilli erectus e myriabilibus. Pro ἐκλελ. in *cod.* leg. ἐκλελεγμένος. Sicque deinde pag. 117 lin. 7 et 20 apud Nostrum leg. *Recepta* autem lectio h. l. est ἐκλελογισμένος. ¹¹ ὄφατζ. *Rec.* lectio est κεφάζ, vel καϊφάζ. ¹² ἐλάται. *Hebr.* accumulati sunt. *Al.* crispi sunt. ¹³ ἐπὶ πληρ. ὕδ. *Hebr.* prope rivulos aquarum. ¹⁴ ἐπὶ πληρ. ὕδ. *Hebr.* in impletione, i. q. in cavitate oculi. ¹⁵ φιάλαι. *Hebr.* areolæ. ¹⁶ φύρουσαι μυρψ. *Hebr.* cumuli (a. l. turres) condimentorum. ¹⁷ τὸρ. χρυσαί. *Hebr.* orbes auri. ¹⁸ θαρσίς. *Hebr.* Beryllo. *Al.* Chrysolitho. ¹⁹ κοιλία — σαπφείρου. *Hebr.* viscerum (s. ventris) ejus nitor est quasi eboris tecti sapphiris. ²⁰ ὡς — κέδροι, et proxima, Φάρυγξ αὐτοῦ. *Des.* in *cod.* *Infra*, p. 120, hæc est vocum distinctio, ὡς λίθανος, ἐκλεχτός ὡς κέδροι. ²¹ *Rec.* lectio est γλυκασμοί. ²² πρώτων. *cod. præm.* καί.

Α τοιγαροῦν τὰς νεάνιδας, εἰ εἴβοιεν τὸν ἀδελφιδοῦν αὐτῆς, ἀπαγγεῖλαι ὅσον ἔχει περὶ αὐτὸν ἔρωτα, καὶ ὅτι τῷ ἐκλεκτῷ βέλει τῆς ἀγάπης τέτρωται. Ἀγνοοῦσιν αἱ νεάνιδες τὸ τοῦ ἀδελφιδοῦ ὄνομα. Ἐτι γὰρ ἀτελεῖς εἰσι, καὶ τῶν μυστηρίων τὸ βάθος ἀγνοοῦσιν. Διὸ φασί·

θ'. *Τι ἀδελφιδοῦς σου ἀπὸ ἀδελφιδοῦ* ⁶, ἡ καλὴ ἐν γυναιξί; *Τι ἀδελφιδοῦς σου ἀπὸ ἀδελφιδοῦ*, ὅτι οὕτως ὠρκίσας ἡμᾶς; Πολλάκις γὰρ, φησὶν, ἠκούσαμεν λεγοῦσας ⁷· « Ἀδελφιδοῦς μου, τοῦ ἀδελφιδοῦ μου, » καὶ ἀγνοοῦμεν τῶν ὑπὸ σοῦ λεγομένων τὴν δύναμιν. Ἐπειδὴ τοίνυν ὄρκος ἐστὶν ἐν μέσῳ, οὐ δυνάμεθα σιγῇ παραπέμφασθαι τὰ ὑπὸ σοῦ προσταχθέντα· διδάξον ἡμᾶς τοίνυν, ὦ καλὴ ἐν γυναιξί· πασῶν γὰρ εὐπρεπεστέρα τυγχάνεις, καὶ νεανίδων, καὶ παλλακίδων, τί σοι βούλεται τοῦτο τὸ ὄνομα; Διαπαντὸς γὰρ τοῦτο προσφέρεις ⁸, λέγουσα νῦν μὲν « τοῦ ἀδελφιδοῦ μου »· νῦν δὲ, « ὁ ἀδελφιδοῦς μου »· εἰ γὰρ μάθοιμεν παρὰ σοῦ τίς οὗτος, καὶ οἷα σημεῖα περικείται, θεραπευσομένη σε καὶ πληρώσομένη σου τὸ πρόσταγμα ⁹· διδάσκει τοίνυν τὰς μαθητευομένας ὑπ' αὐτῆς ἡ νύμφη τὰ τοῦ νυμφίου σημεῖα, καὶ φησὶν αὐταῖς·

ι'-ις'. *Ἀδελφιδοῦς μου λευκὸς καὶ πυρρὸς, ἐκλελογισμένος ἀπὸ μυριάδων* ¹⁰. *Κεφαλή αὐτοῦ χρυσοῖον ὄφατζ* ¹¹. *βόστρυχοι αὐτοῦ, ἐλάται* ¹². *μέλανες ὡς κόραξ*. *Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῷ ὡσεὶ περιστεραὶ ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων* ¹³, *λελουσμέναι ἐν γάλακτι, καθήμεναι ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων* ¹⁴. *Σιαγόνες αὐτοῦ, ὡς φιάλαι* ¹⁵ *τοῦ ἀρώματος, φύουσαι μυρψικά* ¹⁶. *χεῖλη αὐτοῦ κριναὶ στάζοντα σμύρναν πλήρη*. *Χεῖρες αὐτοῦ τορευταὶ, χρυσαί* ¹⁷, *πεπληρωμένα θαρσίς* ¹⁸. *κοιλία αὐτοῦ πύελον ἐλεζάντινον ἐπὶ λίθον σαπφείρου* ¹⁹. *Κρήνη αὐτοῦ στόλοι μαρμάρينوι θεμελιωμένοι ἐπὶ βάσεις χρυσαῖς*. *εἶδος αὐτοῦ ὡς λίθανος ἐκλεχτός, ὡς κέδροι* ²⁰. *Φάρυγξ αὐτοῦ γλυκασμός* ²¹, *καὶ ὄλος ἐπιθυμία*. *οὗτος ἀδελφιδοῦς μου, καὶ οὗτος πλησίον μου, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ*. Ἐρωτησάσας τὰς νεάνιδας διδάσκει ἡ νύμφη τοῦ ἀδελφιδοῦ τὰ σημεῖα, καὶ φησὶν· « Ἀδελφιδοῦς μου λευκὸς καὶ πυρρὸς. » Πρώτων ²² μὲν τίθησι τὸ λευκὸς, δευτέρον δὲ τὸ πυρρὸς· Θεὸς γὰρ αἰὶ ἦν, ἐγένετο δὲ καὶ ἄνθρωπος, οὐκ ἀφελὶς δ' ἦν, οὐδὲ τραπεὶς εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' ἄνθρωπος ἐνδυσάμενος φύσιν. Λευκὸς τοίνυν ἐστὶν, ὡς Θεός· τί γὰρ φωτὸς λαμπρότερον; φῶς δὲ ἐστὶν ἀληθινόν, κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων φωνήν· « Ἦν γὰρ, φησὶ,

τὸ φῶς· τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει· πάντα ἄνθρωπον **A** Verum non modo candidus est, sed etiam rubicundus. Neque enim solum est Deus, verum etiam homo. Rubicundus autem terrenum significat. Quapropter divinæ quoque virtutes, apud Isaiam, conspicientes eum e terra in cœlum revertentem quærun-
 τ, et, « Quis est, inquit, iste qui venit de Edom? Rubor vestium ejus de Bosor? Iste formosus in stola, violentia cum fortitudine i. » Admiranturque ipsius etiam corporis pulchritudinem, quam stolam ejus appellant. Est enim « speciosus forma præ illis hominum k, » quatenus homo. Nam ut Deus, ea est pulchritudine, quæ, ut inaccessa, nulla similitudine potest explicari. Quærun-
 τ autem ex eo, et dicunt: « Quare ergo rubra sunt indumenta tua tanquam ex calcato torculari, plenus calcato l? » Easque ruboris causam intelligere cupientes, docet: « Torcular, inquit, calcavi solus, et de gentibus non erat vir mecum m. » — « Non enim legatus, neque angelus, sed ipse Dominus salvavit nos, » juxta Isaiæ prophetiam n. « Et conculcavi eos, inquit, in furore meo, et collisi eos in ira mea o: » humanæ nimirum naturæ hostes dæmonas, atque ipsorum exercitum. « Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, cum eos vincerem p. » Ex ipsorum enim strage atque internerione quibusdam sanguinis guttis vestimenta mea conspersa sunt. Tridui mortem significat. Non dicit autem, sanguine conspersus sum ego: sed « aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea cum eos vincerem, » id est, corpus meum: quod diligenter annotandum est. **116** Nam divina natura pati non potuit, sed corpus passum est: quod quidem corpus Deus Verbum ita contraxit univitque sibi, ut nihil inde pateretur. Divinitas enim natura præstantior est, quam ut pati possit. Idcirco sponsa, « Nepos meus, inquit, est candidus et rubicundus, electus ex decem millibus. » Primitiæ enim (Christus) omni naturæ q præcellit. « Quippe qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus r. » Itaque pro omni genere oblati sunt, hostia immaculata. Quamobrem et per Isaiam prophetam Deus universorum: « Ecce, inquit, servus meus quem elegi, electus meus: complacuit sibi in eo anima mea, ponam Spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet s. » Jure igitur sponsa, « Nepos meus, inquit, candidus et rubicundus electus, ex decem millibus. » Decebat enim illum qui sustulit peccata nostra, quæ rubra erant sicut purpura, et sicut coccinum, rubicundum fieri, et appellari. « Caput autem ejus, inquit, aurum Ophatz. » Symmachus vertit, « sicut lapis pretiosus. » Quinta editio habet, « insigne auro. » | Caput ipsius allegorice vocat divinitatem, quam

i Isa. LXIII, 1. k Psal. XLIV, 5. l Isa. LXIII, 2. m Ibid. 5. in nonullis libris vet. n Ibid. 9. o Ibid. 6. p Ibid. 3. q I. Cor. XV, 20. r Isa. LIII, 9; I Petr. II, 22. s Isa. XLII, 1.

VARIE LECTIONES.

¹¹ βία. Ita quoque legendum supra, p. 82 lin. 5. ¹² cod. στρατηγόν. ¹³ cod. αἵματος. ¹⁴ τύροντος μὲν αὐτό. Placet conjectura Cotelierii *Monum. Eccles. Græc.*, t. II, p. 652 legendum esse *τύροντος μὲν αὐτό*. In ms. *August.* legitur *τύροντας*, minus bene. ¹⁵ μου. Des. in cod.

superius per candorem indicavit. Auro igitur et lapidi (pretiosos) divinitatem comparat, quæ sunt res apud homines pretiosissimæ. Neque enim aliud nomen accommodatius invenit: « Cincinni ejus sicut elatæ palmarum, nigri quasi corvus. » Ex capite illius fluentes gratias, mea quidem sententia, cincinnos vocat: nigros quidem appellatos una de causa, elatas autem ob aliam causam. Elatæ enim sunt fructus palmarum masculinarum, **117** qui feminis adjuncti maturas illarum fructus efficiunt. Quoniam igitur, qui ei crediderunt, variis ipsius muneribus fruentes, pietatis fructum illi ferunt, merito cincinni ejus elatis comparantur. Dicuntur autem nigri, ut per fuscum et obscurum colorem, abdita totius œconomix ejus ratio declaretur. « Cincinni elatæ, nigri quasi corvus. » Corvum hic nominavit, ut colorem tantummodo notaret. « Oculi ejus, inquit, sicut columbæ super plenitudines aquarum. » Per oculos hic rursus aspectum ejus laudat: quamobrem sicut columbas esse dicit super plenitudines aquarum. Et in memoriam nobis revocat columbam illam, quæ in Jordane super ipsum descendit. Neque vero quemquam offendat, quod dictum est, « sicut columbæ, » non autem « columba. » Legimus enim in divina Scriptura non modo « Spiritum, » sed etiam « spiritus; » non quod multi sint Spiritus sancti, unus enim est Spiritus sanctus ille Consolator: sed quia hujus muneris beatus Paulus spiritus vocat. « Et spiritus prophetarum, inquit, prophetis subjecti sunt. » Cum ergo Dominus Christus, ut homo, omnia Spiritus habuerit dona, idco sponsa: « Oculi, inquit, ejus sicut columbæ super plenitudines aquarum. » Assidue enim ad baptismatis largitionem respiciunt oculi ejus, exspectantes eos qui salvi fiunt, et salutem omnium expetentes. Quin etiam « columbæ lacte, inquit, lotæ, et considentes super plenitudines aquarum. » Alios enim lacte nutriunt, qui eo indigent cibo; alios, **118** qui in peccato inveterati sunt, reficiunt ac renovant, « considentes super plenitudines aquarum, » et eas sanctificantes. Nec immerito dixit « plenitudines aquarum. » Nam qui perfectam non habent fidem, quique non sincera fide accedunt, eos non suscipit. Qualis fuit Simon, qui baptizatus quidem est, sed indignus visus est gratia, cum plenus non esset, sed mancus, et fidei perfectionem non haberet. « Genæ illius sicut phialæ, inquit, aromatis, germinantes pigmentaria. Et labia ejus lilia distillantia myrrham plenam. » Genas rursus et labia doctrinam vocat. Sermonis enim instrumenta sunt labia et genæ. Horum enim motu vox distinguitur et formatur. Phialas autem aromatis appellat eas, propter doctrinæ suavem odorem. Pigmentaria vero dicit germinare, quoniam inde docendi argumenta sumunt doctores Ecclesiæ,

¹ 1 Cor. xiv, 32.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ εὐπρεπ. Des. in cod. ¹⁸ cod. ἐκείνης. ¹⁹ ὄνομα. Prior editio habebat ὀνομαζομένου. cod. ὀνομαζομένης. ²⁰ cod. περιστερὰ. ²¹ cod. πληρώματος. ²² βλέπουσι χορηγ. cod. ἀποθλέπουσι δωρεάν. ²³ καὶ — ὑδάτων. Des. in cod. ²⁴ γενόμενος. Abest a cod.

ἄνω προσαγορευθέν. Διὸ χρυσῶ καὶ λίθῳ αὐτὴν ἀπεικάζει, ταῖς παρὰ ἀνθρώποις τιμιωτάταις ὕλαις· οὐ γὰρ εὐρεν ἕτερον ὄνομα εὐπρεπέστερον ¹⁷. « Βόστρυχοι αὐτοῦ ἐλάται, μέλανες ὡς κόραξ. » Τὰς ἐκ τῆς κεφαλῆς ἐκείνου ¹⁸ προχοομένης χάριτας ἡγοῦμαι βοστρύχους ὀνομαζέσθαι· μέλανας μὲν κατ' ἄλλο, ἐλάτας δὲ καθ' ἕτερον ὀνομαζομένους ¹⁹. Αἱ γὰρ ἐλάται, καρπὸς εἰσι φοινίκων ἀρσένων, τοῖς θήλεσιν ἐπιβολόμενοι, καὶ ὀρίμωσι γίνεσθαι παρασκευάζοντες τοὺς ἐκείνων καρπούς. Ἐπειδὴ τοίνυν τῶν ποικίλων αὐτοῦ χαρισμάτων ἀπολαύοντες οἱ πεπιστευκότες αὐτῶ καρποφοροῦσιν αὐτῶ τὴν εὐσέθειαν, ἐλάταις εἰκότως ἀπεικάζει τοὺς βοστρύχους· μέλανας δὲ προσαγορεύει, διὰ τοῦ βαθεῖος χροίματος καὶ σκοτεινοῦ, τὸ ἀνέφικτον τῶν οἰκονομιῶν παραδηλῶν. « Βόστρυχοι ἐλάται, μέλανες ὡς κόραξ. » τὸν δὲ κόρακα ἐνταῦθα περιεῖληφε τῆς χροίας ἕνεκα μόνης· « Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, φησὶν, ὡσεὶ περιστερὰ ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων· πάλιν ἐνταῦθα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ ὀπτικὸν αὐτοῦ θαυμάζει. Διὸ ὡς περιστερὰς ²⁰ αὐτοὺς εἶναι λέγει ἐπὶ πληρώματα ²¹ ὑδάτων· καὶ ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς τῆς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ κατελθούσης ἐπ' αὐτὸν περιστερᾶς. Καὶ μηδὲνα ἐξινεῖται τὸ εὐπεριστερὰ, ἢ ἀλλὰ μὴ « περιστερὰ » ῥηθῆναι· εὐρίσκομεν γὰρ οὐ μόνον « πνεῦμα, » ἀλλὰ καὶ « πνεύματα » παρὰ τῇ θεῖᾳ Γραφῇ προσαγορευόμενα· οὐκ ἐπειδὴ πολλὰ Πνεύματα ἄγια, ἐν γὰρ ἐστὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὁ Παράκλητος· ἀλλὰ τὰ τούτου χαρίσματα πνεύματα οὕδε καλεῖν ὁ μακάριος Παῦλος· « Καὶ πνεύματα γὰρ, φησὶ, προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται. » Ἐπειδὴ τοίνυν πάντα εἶχεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα, κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, διὸ φησὶν ἡ νύμφη· « Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡσεὶ περιστερὰ ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων. » Διηλεκτικῶς γὰρ εἰς τὴν τοῦ βαπτίσματος βλέπουσι χορηγίαν ²² οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, τοὺς σωζομένους ἀναμένοντες, καὶ πάντων τῇ σωτηρίᾳ ποθοῦντες· ἀλλὰ καὶ « λειουμένοι ἐν γάλακτι, φησὶν, αἱ περιστερὰ, καὶ καθήμεναι ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων. » Τοὺς μὲν γὰρ γαλακτοτροφοῦσι, ταύτης τῆς τροφῆς δεομένους· τοὺς δὲ νεουργοῦσι καὶ ἀνανεοῦσιν, ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας παλαιωθέντας, « καθήμεναι ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων, » καὶ ταῦτα ἀγιάζουσαι. Καὶ εἰκότως ἐφη « πληρώματα ὑδάτων ²³. » τοὺς γὰρ ἀτελῆ τὴν πίστιν κεκτημένους, καὶ μετὰ εἰλικρινούς πίστεως ἡ προσίοντας οὐχ ὑποδέχεται· ὁποῖος ἦν ὁ Σίμων, ἡ ἐβαπτίσθη μὲν, ἀνάξιος δὲ ἕφη τῆς χάριτος, μὴ γενόμενος ²⁴ πεπληρωμένος, ἀλλ' ἔλλείπων, καὶ τὸ τέλειον οὐκ ἔχων τῆς πίστεως. « Σιαγόνες αὐτοῦ, φησὶν, ὡς φιάλαι τοῦ ἀρώματος φύουσαι μυρεψικά, καὶ χεῖλη αὐτοῦ κρίνα στάζοντα σμύρναν πλήρη. » Σιαγόνες δὲ πάλιν καὶ χεῖλη τὴν διδασκαλίαν καλεῖ· ὄργανα γὰρ τοῦ λόγου καὶ χεῖλη, καὶ σιαγόνες· τούτων γὰρ κινουμένων ἡ ἐναρθρὸς ἀποτελεῖται φωνή· φιάλας δὲ ἀρώματος ταύτας προσαγορεύει, διὰ τὸ τῆς διδασκαλίας εὐώδες· λέγει δὲ

αἰτῆς καὶ φύειν μυρσιχά· ἐκείθεν γὰρ τὰς τῆς
 διδασκαλίας ἀφορμὰς λαμβάνοντες οἱ τῆς Ἐκκλησίας
 διδάσκαλοι, οἷόν τινες μυρσφοὶ γίνονται τοῦ κηρύ-
 γματος, καὶ τὸ μύρον τῆς ὠφελείας κατασκευάζουσι.
 Κρίσις δὲ, φησὶν, ἔοικεν αὐτοῦ τὰ χεῖλη· λάμπουσι
 γὰρ οἱ θεῖοι λόγοι, οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔχοντες· οὕτε
 γὰρ νῆθει, οὕτε ὑφαίνει ³⁶ τὰ κρίνα, κατὰ τὴν τοῦ
 Κυρίου διδασκαλίαν, ἀλλ' ὁ Πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς
 ἀμφιένυσσιν αὐτά. Ἐπειδὴ τοίνυν πάσης ἀνθρωπίνης
 σοφίας οἱ θεῖοι λόγοι γεγύμνωται, μόνον δὲ τὸ θεῖον
 ἔχουσι κάλλος, εἰκότως φησὶ· « Χεῖλη αὐτοῦ κρίνα
 στάζοντα σμύρναν πλήρη, » τούτέστι τὴν ἐν τῷ
 πρῶτῳ βίῳ νέκρωσιν ἐκπαιδεύοντα. Τοιαῦτα γὰρ
 τὰ τοῦ Κυρίου διδάγματα· « Ὁ μὴ καταλιμπάνων
 πτέρη, καὶ μητέρα, καὶ γυναῖκα, καὶ ἀγροῦς,
 καὶ ἀμπελώνας ἔνεκεν ἐμοῦ, οὐκ ἔστι μου ἄξιός· »
 καὶ· « Ὁς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ
 ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιός· » καὶ·
 « Εἰ θέλεις τέλειος γενέσθαι, πώλησόν σου τὰ ὑπά-
 ρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ λαβὼν τὸν σταυρὸν σου
 ἀκολουθεῖ μοι· » διὰ τοῦτο στάζει χεῖλη αὐτοῦ σμύρ-
 ναν πλήρη. « Χεῖρες δὲ αὐτοῦ τορευταί, χρυσαῖ,
 πεπληρωμέναι θαρσεῖς. » Χείρας δὲ τὴν πρακτικὴν
 ἀρετὴν ὀνομάζει, ἣν μετὰ πάσης ἀρμονίας μετελή-
 λυθεν, οἷον διατορεῶν καὶ ἀπειθῶντων πρᾶξιν ἐκά-
 στην. Διὸ καὶ τῷ Ἰωάννῃ ἔλεγεν· « Ἄφες ἄρτι· οὕτω
 γὰρ πρέπον ἡμῖν ἔστι πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. »
 Χρυσαῖ δὲ πάλιν καλεῖ, ὡς τιμίους καὶ σπανίους. Τὸ
 δὲ θαρσεῖς διὰ τὸ δοκιμον ἔλαβε τοῦ χρυσοῦ· ἐκεῖ-
 θεν γὰρ λέγει ἡ θεία Γραφή τὸ ἀκίδῆλον καὶ ἀπ-
 ερθον ³⁷ καὶ δοκιμον χρυσίον κομιζέσθαι. « Κοιλία
 αὐτοῦ πυξίον ἐλεφάντινον ἐπὶ λίθου σαπφείρου. »
 Ὁ γὰρ βυθὸς αὐτοῦ τῶν μυστηρίων, καὶ τὸ ταμειεῖον
 τῆς γνώσεως, ἐνθα εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σο-
 φίας καὶ τῆς γνώσεως ἀποκρυφτοί, πυξίον εἰσὶν ἐλε-
 φάντινον τοῖς τῆς ἀποκαλύψεως ἀξίοις. Καὶ τῇ μὲν
 φύσει ἐστὶν ἀκατάληπτα· διὸ « ἐπὶ λίθου σαπφείρου· »
 δ ³⁸ παραδῆλοι τὸ βαθὺ καὶ κεκρυμμένον τῶν θεῶν.
 Ἄλλ' ὁμως τοῦτο τὸ βαθὺ, καὶ κεκρυμμένον, καὶ
 ὄφηλον, πυξίον ἐλεφάντινον γίνεταί τοῖς ἀξίοις· διὸ
 καὶ ὁ μακάριος Παῦλος βοᾷ· « Ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε,
 καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ
 ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν·
 ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος ³⁹ αὐ-
 τοῦ· » καὶ πάλιν· « Τὸ μυστήριον αὐτοῦ τὸ ἀπο-
 κεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν,
 δ ἐτέρας γενεαῖς οὐκ ἔγνωρίσθη, ὡς νῦν ἀπεκαλύ-
 ρθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις. »
 Διὸ ⁴⁰ τὴν κοιλίαν αὐτοῦ φησὶ πυξίον εἶναι ἐλεφάντι-
 νον ἐπὶ λίθου σαπφείρου· καὶ τοὺς μὲν βοστρούχους
 δέξιους ὄντας μέλανας ἔφη· τοῖς γὰρ μηδέπω τῆς
 θείας ἀποκαλύψεως τετυχηκόσι, καὶ τὰ δοκῶντα εἶναι·

A qui tanquam pigmentarii prædicationis, unguen-
 tum conficiunt utilitatis. Liliis porro similia vi-
 dentur illius labia, quia per se splendens divini
 sermones, licet humani ornamentis nihil habeant.
 Non enim ment, neque textunt lilia, ut Dominus do-
 cet, sed Pater cœlestis vestit ea. Quoniam igitur
 ab omni humana sapientia divini sermones sunt
 destituti, divinamque solum obtinent pulchritudi-
 nem, merito dicit « labia ejus lilia distillantia myr-
 rham plenam : » docent enim in præsentî vita mor-
 tificationem. Qualis est illa Domini doctrina : « Qui
 non relinquit patrem, et matrem, et uxorem, et
119 agros, et vineas, propter me, non est me
 dignus † ; » et : « Qui non sumit crucem suam, et
 sequitur me, non est me dignus * ; » et : « Si vis
 perfectus esse, vende quæ habes, et da pauperibus,
 et sublata cruce tua sequere me †. » Idecirco di-
 stillant labia ejus myrrham plenam. « Manus
 ejus tornatiles, aureæ, plenæ Tharsis. » Manus,
 eas virtutes vocat, quæ in actione consistunt : quas
 omnibus officiiis sigillatim ita diligenter excoluit ut
 unamquamque actionem quasi tornaret ac dirige-
 ret. Quamobrem ad Joannem : « Sine, inquit, mode ;
 sic enim decet nos implere omnem justitiam * . »
 Aureas appellat, ut pretiosas et eximias. Nam illud
 Tharsis propter auri præstantiam posuit. Hinc
 enim dicit divina Scriptura sincerum et purum ac
 probatum aurum deportari. « Venter ejus pyxis
 exigua eburnea, super lapide sapphiro. » Profun-
 ditas enim mysteriorum ejus, et penu cognitionis
 ubi sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ abs-
 conditi, sunt vasculum eburneum illis, qui revela-
 tione sunt digni. Et natura quidem comprehendi
 nequeunt ; ideo « super lapide sapphiro » dicitur,
 quod rerum divinarum ostendit arcanam profundita-
 tem. Ac licet profunda, et recondita obscuraque
 sit, eburnea tamen pyxis efficitur illis qui non sunt
 indigni. Quamobrem beatus Paulus clara voce :
 « Quæ oculus, inquit, non vidit, neque auris audi-
 vit, neque in cor hominis ascenderunt, quæ præpa-
 ravit Deus diligentibus illum : nobis autem Deus
 revelavit per Spiritum suum * ; » et rursus : « Mys-
 terium ejus, quod absconditum fuit a sæculis et
 generationibus, et quod **120** aliis generationibus
 non est agnatum, sicut nunc revelatum est sanctis
 ejus apostolis et prophetis †. » His de causis ven-
 trem illius pyxidem dixit esse eburneam super la-
 pide sapphiro. Ac cinnos ejus, cum perspicui
 sint, ait esse nigros. Illis enim, qui nondum divi-
 nam assecuti sunt revelationem, ea quoque videntur
 obscura et difficillima quæ manifesta sunt, et sen-
 sibus comprehenduntur. Qui vero ad intima my-

³⁶ Matth. vi, 26 seqq. † Matth. x, 37. coll. Luc. ix, 26. * Matth. x, 38. † Matth. xix, 21.
³⁷ Matth. iii, 15. ³⁸ 1 Cor ii, 9, 10. ³⁹ Ephes. iii, 5.

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ cod. ὑφαίνεται. ³⁷ καὶ ἀπερθον. E cod. suppl. ³⁸ ὁ. cod. καί. ³⁹ πνεύματος. cod. πατρός. ⁴⁰ ὁ. cod. διὰ τοῦτο.

steria sunt admissi, iis perspicua videntur etiam illa quæ sunt obscura. Hinc beatus etiam David : « Incerta, inquit, et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi c. » Quod etiam sponsa dicit : « Venter, inquit, ejus, pyxis exigua eburnea super lapide sapphiro ; crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. » Firmitatem ejus, et stabilitatem, et constantiam, perpetuitatemque per columnas ostendit marmoreas. Bases autem illarum aureas nominavit, ut pretiosum actionum decus declararet. « Species ejus ut thus electus, ut cedri. » Hic rursus duplicem naturam significat. Ac divinam quidem appellat*thus, quod Deo lex jubet incendi; cedrum autem, humanam vocat, quæ non sensit peccati corruptionem. Inter arbores enim cedrus non putrescit. « Guttur ejus dulcedo. » Quid enim divinis eloquiis dulcius? Quapropter beatus etiam David : « Quam dulcia, inquit, gutturi meo eloquia tua! suaviora sunt ori meo, melle ac favo d; » et : « Judicia tua vera sunt, justificata ad unum omnia, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora melle ac favo e. » Itaque et ministri **121** sacerdotum principum, qui ad Dominum missi sunt, desiderio dulcedinis sermonum ejus deliniti et capti, ad eos a quibus missi erant, « Nunquam sic, inquit, locutus est homo, sicut hic homo f. » Et alii clamabant : « Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti g. » Quare « guttur ejus dulcedo, » imo et « totus est desiderium. » Destituta enim aliis laudibus, quibus eum præterea cumlaret, uno verbo cuncta complectitur, Quid, inquit, in singulis ejus pulchritudinis partibus explicandis moror? totus est desiderium, omnes ad amandum se trahit, ad diligendum impellit, non intuentes solum, sed audientes etiam sui desiderio accendit. His dictis, ad adolescentulas conversa : « Hic, inquit, est nepos meus, et hic propinquus meus, filia Hierosolymæ. » Quando vos eum dicitis ignorare, et ex me quæritis, Quis est nepos tuus ex nepote? ecce vobis indico : « Talis est nepos meus, et talis est propinquus meus. » Jurejurando igitur obstrictæ, nolite illud negligere, sed quærite nepotem meum, atque illi desiderium meum nuntiate. Cum igitur illæ sponsi notas et signa intellexissent, rursus quo profectus sit, quoque declinaverit percontantur his verbis :

VERS. 17. Quo abiit consobrinus tuus, o pulchra inter mulieres? Quo respexit nepos tuus? et quæremus eum tecum. Nam si locum secessus illius didicerimus, non negligemus, sed in eo quem desideras

δῆλα, ἐστὶν ἀδηλα, καὶ τὰ αἰσθητὰ ἀκατάληπτα τοῖς δὲ τῶν θείων μυστηρίων ἐντὸς γεγενημένοις, καὶ τὰ ἀδηλα γίνεται φανερά. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶθ φησι : « Τὰ ἀδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι. » Τοῦτο τοίνυν καὶ ἡ νύμφη λέγει : « Ἡ κοιλία αὐτοῦ πυξίον ἐλεφάντινον ἐπὶ λίθου σαρφαίρου· κνήμαι αὐτοῦ στύλοι μαρμάρινοι, τεθελιωμένοι ἐπὶ βάσεις χρυσαῖ· » τὸ ἑδραῖον αὐτοῦ, καὶ σταθῆρὸν, καὶ μόνιμον, καὶ διαρκές, διὰ τῶν μαρμαρίνων στύλων ἐδήλωσε· καὶ τὰς βάσεις δὲ αὐτῶν χρυσαῖ; ἐνόμασε, τὸ τιμίον τῶν πράξεων διὰ τούτων παραδηλῶν. « Εἶδος αὐτοῦ ὡς λίθανος, ἐκλεκτός ὡς κέδροι ⁴¹. » Πάλιν ἐνταῦθα τὸ διπλοῦν ἐρμηνεύει τῶν φύσεων· λίθανος ⁴² μὲν τὴν θείαν προσγορεῖ, ἐπειδὴ λίθανος κατὰ τὸν νόμον Θεῷ προσεφέρετο. Κέδρον δὲ καλεῖ τὴν ἀνθρωπείαν, ὡς σηπεδῶνα τῆς ἀμαρτίας οὐ δεξαμένην· ἀσηπτος γὰρ ἐν ξύλοις ἡ κέδρος. « Φάρυγξ αὐτοῦ γλυκασμός· » τί γὰρ τῶν θείων λογίων γλυκύτερον; Διὸ καὶ ὁ μέγας Δαβὶθ· « Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου, ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον τῷ στόματί μου· » καί· « Τὰ κριματά σου ⁴³ ἀληθινὰ, δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσοῦ καὶ λίθου τιμίον πολλῶν, καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι κηρίον. » Διὸ καὶ οἱ ὑπὲρ τῶν ἀρχιερέων, οἱ ἐπ' αὐτὸν ἀποσταλέντες, καὶ κατακληθέντες, καὶ ἐαλωκότες τῷ πόνῳ τῆς τῶν λόγων γλυκύτητος, φασὶ τοῖς ἀποσταλείσιν· « Οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἀνθρώπος, ὡς οὗτος ὁ ἀνθρώπος· » καὶ ἄλλοι ἐδῶν· « Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὗς ἐθήλασας. » — « Φάρυγξ τοίνυν αὐτοῦ γλυκασμός· » ἀλλὰ καί, « ὄλος ἐστὶν ἐπιθυμία· » ἀπορήσας γὰρ λοιπὸν ἄλλων ἐπαίνων ἐνὶ αὐτὸν ὀνόματι ὀνομάζει. Τί δὲποτε γὰρ, φησὶ, κατὰ μέρος αὐτοῦ διηγῶμαι τὸ κάλλος; ὄλος γὰρ ἐστὶν ἐπιθυμία, ἔλκων ἅπαντας εἰς ἔρωτα, βιαζόμενος εἰς ἀγάπην, ἐπιθυμίαν ἐμβάλλων, οὐ τοῖς ⁴⁴ ἔρωσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσιν· ταῦτα εἰρηκυῖα, φησὶ ταῖς νεάνισιν· « Οὗτος ⁴⁵ ἀδελφιδούς μου, καὶ οὗτος πλησίον μου, θυγατέρες Ἰερουσαλήμ. » Ἐπειδὴ ἠγνοεῖτε, καὶ ἠρωτᾶτε, τί ὁ ἀδελφιδούς σου ἀπὸ ἀδελφιδού; ἰδοὺ λέγω ὑμῖν, ὅτι « Τοιοῦτός ἐστιν ὁ ἀδελφιδούς μου, καὶ τοιοῦτός ἐστιν ὁ πλησίον μου· φροντίσατε τοίνυν τοῦ ὄρκου, καὶ μὴ ἀμελήσητε, ἀλλὰ ζητήσατε αὐτὸν καὶ ἀπαγγεिलाτέ μου τὸν πόθον ⁴⁶. Μαθοῦσαι τοίνυν κεῖναι τοῦ νομφίου τὰ σημεῖα, πάλιν ἐπερωτῶσι καὶ πυνθάνονται, ποῦ πορεύεται, καὶ ποῦ ἐξεδήμησε, καὶ φασὶ·

ἰδ'. Ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδούς σου, ἡ καλὴ ἐργυναιξί; ποῦ ἀπέβλεψεν ὁ ἀδελφιδούς σου, καὶ ζητήσομεν αὐτὸν μετὰ σοῦ. Εἰ γὰρ μάθοιμεν τὸν τῆς ἀποδημίας τόπον, οὐκ ἀμελήσομεν, ἀλλὰ κοινω-

* Psal. l, 8. d Psal. cxviii, 103. e Psal. xviii, 10, 11. f Joan. vii, 46. g Luc. ii, 27.

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ ὡς — κέδροι. Vide supra, p. 114, n. 2. ⁴² λίθανος. cod. præm. καί. ⁴³ σου. cod. Κυρίου. ⁴⁴ τοῖς. cod. γάρ. ⁴⁵ οὗτος. cod. add. ὁ. ⁴⁶ πόθον. In cod. sequitur expositio trium Patrum.

ἠρομέν σοι τοῦ πόνου, καὶ ζητήσομεν ὃν ποθεῖς. — A pervestigando nos tibi laboris socias adjuunge. —
 Ἡλὶν τοίνυν αὐταῖς ἀποκρίνεται, λέγουσα. — Rursus igitur eis respondet :

ΚΕΦΑΛ Γ'.

α. Ἀδελφιδουὺς μου κατέβη εἰς κήπον αὐτοῦ, εἰς φιάλας ⁴⁷ τοῦ ἀρώματος, ποιμαίνειν ἐν κήποις, καὶ συλλέγειν κρίνα. Ζητητέον δὲ, τί δήποτε καὶ ἓνα λέγει κήπον, καὶ πολλούς. « Κατέβη γὰρ εἰς κήπον αὐτοῦ, ποιμαίνειν ἐν κήποις. » Καὶ γὰρ μία ἐστὶν Ἐκκλησία, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον. « Ἡρμωσάμην γὰρ ὑμᾶς, φησὶν, ἐνὶ ἀνδρὶ, παρθένον ἀγνήν παραστήσας τῷ Χριστῷ. » Καὶ πάλιν. « Οἱ ἄνδρες, ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν ⁴⁸, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν τὴν Ἐκκλησίαν. » Ἀλλὰ καὶ πολλὰς δὲ αὐτὰς πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος καλεῖ. οὐ κατὰ τὴν πνευματικὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοπικὴν διαίρεσιν **B** τοῦτο ποιῶν. « Παῦλος γὰρ, φησὶν, ὁ ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλιλαίας. » Καὶ Κορινθίοις δὲ γράφων φησὶν. « Καὶ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. » Διὰ τοῦτο ἡ νύμφη φησὶν. « Ἀδελφιδουὺς μου κατέβη εἰς κήπον αὐτοῦ, εἰς φιάλας τοῦ ἀρώματος, ποιμαίνειν ἐν κήποις, καὶ συλλέγειν κρίνα. » πᾶσαι γὰρ ποιμαίνει τὰς Ἐκκλησίας, καὶ χαίρει ταῖς φιάλαις τοῦ ἀρώματος, τοῖς τῆν εὐσμίαν αὐτοῦ κεκτημένοις, καὶ τοὺς τῆς νύμφης τὸ κάλλος μιμησαμένους καὶ κρίνα γενομένους συλλέγει, καὶ τῇ νύμφῃ συνάπτει. Τούτοις ἐπιφέρει ἡ νύμφη.

β. Ἐγὼ τῷ ⁴⁹ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδουὺς μου ἐμοί. ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις. Αὐτοῦ γὰρ ἐξήρηται, καὶ αὐτῷ ἑμαυτὴν ἀνέθηκα. Καὶ γὰρ αὐτός με πάσης προτετίμηκε τῆς οἰκουμένης, καὶ ἑαυτῷ συνῆψε, καὶ γεγηρακυῖαν ἀνενεύσωτο, καὶ πενομένην ἐπλούτισε, καὶ δυσειδῆ οὔσαν ὤρασαν ἀπέφησε, καὶ μώλωπας ἔχουσαν σεσηπότας καὶ δυσώδεις ἴασατο, καὶ εὐωδίας ἐπλήρωσε. διὰ τοῦτο λέγω. « Ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδουὺς μου ἐμοί. ὁ ⁵⁰ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις, » ἢ ὁ ποιμαίνων ἐν ἄσθῃ, » κατὰ τὸν Σύμμαχον. καὶ γὰρ τοὺς γενομένους κρίνα ποιμαίνει, καὶ ἐν κρίνοις τοὺς ἀξίους ποιμαίνει. οὐδὲν δὲ τῶν θείων Γραφῶν εὐωδέστερον ⁵¹. Ἀκούσας ὁ νυμφίος τῶν λόγων τῆς νύμφης, καὶ ἐλεήσας αὐτὴν ποθεῖσάν αὐτὸν, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν φανταζομένην καὶ περὶ αὐτοῦ διαλεγομένην, καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ διεξιούσαν, ἐπιφαίνεται **D** αὐτῇ, λέγων.

γ. Καλὴ εἶ, ἡ πλησίον μου, ὡς εὐδοκία ⁵², ὡραία ὡς Ἱερουσαλήμ. θάμβος, ὡς τεταγμένη ⁵³. Καὶ ποιεῖ αὐτῇ ὄνομα τὸ δι' αὐτὴν ⁵⁴ γενόμενον πρᾶγμα. « Ἐπειδὴ γὰρ ἠδύοχησε Κύριος τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ ἀπέστρεψε τὴν ἀχμαλωσίαν Ἰακώβ, καὶ ἀφῆκε τὰς ἀνομίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, καὶ ἐκάλυψε πᾶσας

122 CAPUT VI.

VERS. 1. *Consobrinus, inquit, meus descendit in hortum suum, ad phialas aromatis, ut pascat in hortis, et colligat lilia.* Quærendum est, cur et unum dicat hortum, et plures. « Descendit enim in hortum suum, ut pascat in hortis. » ⁵⁵ Unica enim est Ecclesia, ut docet beatus Paulus : « Despondi, inquit, vos uni viro virginem castam exhibere Christo ^h. » Et àlibi : « Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam ⁱ. » At beatus item Paulus plures quoque nominat Ecclesias, non Spiritus divisione, sed locorum intervallo distinctas. « Paulus, inquit, apostolus, non ab hominibus, neque per homines, Ecclesiis Galatiæ ^j. » Et ad Corinthios scribens : « Mulieres, inquit, vestræ in ecclesiis taceant ^k. » Quamobrem sponsa etiam dicit : « Nepos meus descendit in hortum suum, ad phialas aromatis, ut pascat in hortis, et colligat lilia. » Omnes enim pascit Ecclesias, et phialis aromatis delectatur, iis nimirum, qui redolent fragrantiam ejus : et eos qui sponsæ pulchritudinem imitantur et sunt lilia, colligit, et sponsæ adjungit. Ad hæc sponsa subjicit :

VERS. 2. *Ego nepoti meo, et nepos meus mihi, qui pascit inter lilia.* Ex eo enim pendeo, atque illi me ipsam dicavi. Nam et ipse me orbi universo prætulit, sibique copulavit : ex senio confectam reddidit juvenem, ex **123** inope opulentam, ex deformi formosam : putridis atque fetentibus vulneribus languentem curavit, replevitque odoris suavitate. His de causis ita loquor : « Ego nepoti meo, et nepos meus mihi, qui pascit inter lilia : » vel, ut Symmachus vertit « qui pascit flores. » Nam et eos qui facti sunt lilia, pascit : et illos qui digni sunt, pascit in liliis. Divinis autem Scripturis fragrantius est nihil. Sponsus, auditis sponsæ verbis, misertus ejus, quæ ipsius languebat desiderio, noctes que ac dies de ipso tum cogitabat, tum disserebat, et pulchritudinem ipsius laudibus efferebat, se illi conspicuum præbet, ac dicit :

VERS. 3. *Pulchra es, propinqua mea, sicut beneplacitum : speciosa sicut Hierosolyma : pavor ut ordinata.* Ex eo quod propter sponsam factum est illi nomen imponit. « Nam quia beneplacuit Domino terra ejus, et convertit captivitatem Jacobi, et remisit iniquitates plebi suæ, et operuit omnia

^h II Cor. II, 2. ⁱ Ephes. v, 25. ^j Gal. I, 1, 2. ^k I Cor. XIV, 34.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷ εἰς φιάλας. *Hebr.* ad areolas. *Aqu.* et *Symm.* εἰς πρασιάς. ⁴⁸ ἑαυτῶν καθὼς. *cod.* ὡς. ⁴⁹ τῷ. *Abest a cod.* ⁵⁰ ὁ. *cod.* præm. ἢ. ⁵¹ εὐωδέστερον. *In cod.* sequitur expositio trium Patrum. ⁵² ὡς εὐδοκία. *Hebr.* sicut Thirthisa (nomen urbis). ⁵³ ὡς τεταγμένη. *Hebr.* terribilis, ut vexillis instructæ scilicet acies. Sic quoque infra vers. 9. *Rec.* lectio est τεταγμένη. ⁵⁴ *Cod.* αὐτῆς. t. I, p. 1205.

peccata ejus ¹, et merito sponsam appellat beneplacitum. Et quemadmodum ipsa in superioribus sponsum desiderium nominavit, ex affectione sua ei nomen imponens, nam desiderio ejus affecta eum vocat desiderium: sic etiam ipse cum ei placisset, et volens eam sibi sponsam adjungere, beneplacitum ipsam vocat. Sic enim, inquit, es pulchra, ut probata a me sis atque dilecta. Nec vero solum es pulchra, sed etiam speciosa: nec speciosa simpliciter, sed sicut Hierosolyma, non hæc inferior, sed **124** superior illa, de qua beatus Paulus: Quæ autem, inquit, sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum ². Illi similis es, propinqua mea. Angelicam enim vendi rationem imitaris. Meditaris in terra quæ cælestia sunt: et in carne ambulans, non militas secundum carnem. Et secundum propositum persequeris brabeum supernæ vocationis. Et quæ sursum sunt quæris, ubi ego sum ad dexteram Dei sedens. Idcirco et speciosa es, sicut Hierosolyma. Nec speciosa modo, sed terrorem te aspicientibus injiciens. Ordinem enim tuum spectantes obstupescunt. Nam in te nihil inordinatum, nihil incertum, nihil confusum, sed omnia ordine et judicio constituta sunt. Rerum ordinem diligenter tenes. Quippe quæ sponsum scis rebus omnibus esse anteponendum, et secundum sponsum eos potissimum addit:

VERS. 4. *Averte oculos tuos e regione mei. Quia ipsi me avolare fecerunt.* Quod autem dicit, ejusmodi est: Oculorum tuorum pulchritudo, et acumen in contemplando, et mentis acies, me ad te amandam incitarunt. Sed cave ne immoderatus in me oculos intendas tuos, ne tibi ex ea re aliquid detrimenti contingat. Inaccessus enim sum, et comprehendi nequeo, omnemque non hominum tantum, sed angelorum captum supero. Quod si terminos volueris transilire, et ad ea curiosius contendere quæ vires tuas excedunt, non modo nihil assequeris, sed aciem etiam oculorum hebetiorem reddes atque obtusorem. Ea enim lucis natura est, ut quemadmodum oculum illustrat, **125** sic etiam lædat, si fueris insatiabilis. Averte igitur oculos tuos a me. Difficiliora te ne quæras, et fortiora te ne scrutaris: sed quæ præcepta sunt, ea cogita semper ³. Illis rursus adjicit laudes superiores, et ait:

VERS. 5, 6. *Capillamentum tuum sicut greges caprarum, quæ apparuerunt e Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt e lavacro, omnes gemellis fetibus, et sterilis non est inter eas. Sicut funiculus coccineus labia tua, et eloquium tuum de-*

Α τὰς ἀμπτρίας αὐτοῦ ⁵⁵ ἢ εἰκότως αὐτὴν εὐδοκίαν προσαγορεύει· καὶ ὡσπερ αὕτη αὐτὸν ἐπιθυμίαν ἄνω ὠνόμασεν, ἀπὸ τοῦ οἴκειου πάθους τὴν προσηγορίαν θεμένη· ἐπιθυμοῦσα γὰρ αὐτοῦ διηνεκῶς, ἐπιθυμίαν καλεῖ· οὕτως καὶ αὐτὸς εὐδοκίαν, καὶ θελήσας μνηστεύσασθαι αὐτὴν καὶ ἑαυτῷ συνῆσαι, εὐδοκίαν ὀνομάζει. Οὕτως γὰρ, φησὶν, εἰ καλῆ, ὡς εὐδοκηθεῖσα παρ' ἐμοῦ καὶ ἀγαπηθεῖσα· οὐ μόνον δὲ καλῆ εἶ, ἀλλὰ καὶ ὠραία, καὶ οὐχ ἀπλῶς ὠραία, ἀλλ' ὡς Ἱερουσαλήμ· οὐχ αὕτη ἡ κάτω, ἀλλ' ἡ ἄνω, περὶ ἧς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν· ἧτις ἐσὶ μῆτηρ πάντων ἡμῶν. Ἐκείνη ἔοικας, ὡ πησίον μου· τὴν γὰρ ἀγγελικὴν πολιτείαν μεμίμησαι· προμελετᾷς ἐν γῆ τὰ οὐράνια, καὶ ἐν σαρκὶ περιπατοῦσα οὐ κατὰ σάρκα

στρατεύη, καὶ κατὰ σκοπὸν διώκεις ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, καὶ τὰ ἄνω ζητεῖς, οὐ ἐγὼ εἰμι ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος. Διὰ τοῦτο ἡ ὠραία εἶ, ὡς Ἱερουσαλήμ, ἢ καὶ οὐχ ἀπλῶς ὠραία, ἀλλὰ θάμβος ἐμποιοῦσα τοῖς ὀρώσι σε· ἐκπλήττονται γὰρ οἱ τὴν τάξιν σου θεώμενοι· οὐδὲν γὰρ παρὰ σοὶ ἄτακτον, οὐδὲν ⁵⁶ ἀόριστον, οὐδὲ ἀδιάρκτον, ἀλλὰ πάντα τεταγμένα καὶ κεκρμένα· καὶ οἶδας ἀκριβῶς τὴν τῶν πραγμάτων ἀκολουσίαν, πάντων προτιμᾶν τὸν νυμφίον δεδίδαξαι, καὶ μετ' ἐκείνου τοὺς ἐκείνων πλησιάζοντας. Τούτοις προστίθῃσιν·

Ὁ Ἀπόστρεψον ὀφθαλμούς σου ἀπεναντίον μου, ὅτι αὐτοὶ ἀνεπέρωσάν με ⁵⁷. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· τὸ κάλλος τῶν ὀφθαλμῶν σου, καὶ ἡ θεωρία τοῦ ὀπτικοῦ σου, καὶ τὸ ὀξυδερκὲς τῆς διανοίας σου, εἴλωσάν με εἰς ἔρωτά σου· ἀλλὰ μὴ πέρα τοῦ μετρίου εἰς ἐμὲ ἀτενίσῃς, ἵνα μὴ βλάβην ἐντεῦθεν ἐλκύσῃς· ἀνέφικτος γὰρ εἰμι, καὶ ἀκατάληπτος, καὶ πᾶσαν ὑπερβαίνων κατάληψιν, οὐκ ἀνθρωπίνην μόνην, ἀλλὰ καὶ ἀγγελικὴν· κἂν βουληθῆς ὑπερβῆναι τοὺς ὅρους, οὐ μόνον οὐδὲν εὐρήσεις, ἀλλὰ καὶ ἀμυρώσεις τὸ ὄμμα, καὶ ἀμβλύτερον τοῦτο ποιήσεις. Τοιαύτη γὰρ τοῦ φωτὸς ἡ φύσις· ὡσπερ γὰρ φωτίζει τὸ ὄμμα, οὕτως τούτου τὴν ἀπλησίαν κολάζει τῆ βλάβῃ· Ἀπόστρεψον τοίνυν τοὺς ὀφθαλμούς σου ἀπεναντίον μου· ἢ χαλεπώτερα σου μὴ ἐρεῖνα, καὶ ἰσχυρότερα σου μὴ ζῆτει· ἢ προσετάχῃ σοι, ταῦτα διανοῦ. Τούτοις ⁵⁸ πάλιν ἐπιφέρει τοὺς προτέρους ἐπαίνους, καὶ λέγει·

ε', ζ'. *Τρίχωμά σου, ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αἱ ἀνεγάρησαν ἀπὸ τοῦ Galaad ⁵⁹. Ὀδόντες σου, ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων ⁶⁰ αἱ ἀνέθησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ· αἱ πᾶσαι διδυμίδουσαι, καὶ ἀτεκνοῦσα οὐκ ἐστὶν ἐν αὐταῖς. Ὅς σπαρτίον κόκκινων*

¹ Psal. LXXXIV, 1-4. ² Galat. IV, 26. ³ Eccli. III, 22.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ αὐτῶν. Cod. ita quoque supra, ⁵⁶ Cod. οὐδέ. ⁵⁷ ἀνεπτ. με. Hebr. animum mihi addiderunt. Al. vehementer me commoverunt. ⁵⁸ Cod. τούτους. ⁵⁹ αἱ? — Γα' αἰάδ. Aliam interpretationem vid. c. IV, 1. ⁶⁰ τῶν κεκαρμ. Hebr. ovium. Symm. ἀμνάδων.

χαίλη σου, καὶ ἡ λαλιὴ σου ὥρατα ⁶¹. ζ'. Ὡς λέ-
 πυρον βόας μῆλα ⁶² σου, ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς
 σου. Ταῦτα ἐρμηνεύσαντες ἄνω, περιττὸν ἠγούμεθα
 δις ἐρμηνεύειν· δυνατὸν γάρ, κἄν ἐπιλάβηται τις τῆς
 ἐρμηνείας, εἰς ἐκεῖνα ἀναδραμόντα ⁶³ τὴν σαφῆναιαν
 εὔρειν. Οὐχ ἀπλῶς δέ ⁶⁴, οὐδὲ ὡς ἔτυχε δις τὰς αὐτὰς
 εὐφημίας τῆ νύμφῃ προσήνεγκεν, ἀλλὰ ἀναμνησ-
 σκων αὐτὴν τοῦ οικείου κάλλους, καὶ παραινῶν σώον
 τοῦτο φυλάξαι, καὶ μηδένα δέξασθαι μῶμον· Ἰδοὺ
 γάρ, φησὶν, οἶαν σε ἀνθ' οἴας ἠργασάμην ⁶⁵, καὶ ὅποίαν
 σοὶ ὦραν ἔχαρισάμην, καὶ ἤλικον σοὶ κάλλος ἐδωρη-
 σάμην· τοῦτό μοι εἰς τέλος ἀδλαθῆς διαφύλαξον.
 Ἄει γάρ σοι συγγενόμενος, ἐρευνῶ σου τὰ μέλη, καὶ
 πωλυπραγμονῶ μὴ τις αὐτοῖς ἐπεγένετο βλάβη ⁶⁶.
 Λέγει καὶ ταῦτα πρὸς ἐκείνας ὁ νυμφίος, ἐπιμεῖναι
 τῷ κάλλει τὴν νύμφην προτρέπων.

ζ. γ'. Ἐξήκοτάσι βασιλισσαι, καὶ οὐδοήκοτα
 παλλακαί, καὶ νεάνιδες, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς ⁶⁷.
 Μία ἐστὶ περιστέρα μου, τελεία μου, μία ἐστὶ
 τῇ μητρὶ αὐτῆς, ἐκλεκτὴ ἐστὶ τῇ τεκούσῃ
 αὐτήν· εἰδοσαν αὐτὴν θυγατέρες καὶ μακαριού-
 των αὐτὴν βασιλισσαι, καὶ γε παλλακαί, καὶ
 κλέουσιν αὐτήν. Πολλὰ τάγματα καὶ διάφορα τῶν
 εἰσεθῶν ἐδιδάχθημεν εἶναι· καὶ τοῦτο διδάσκων ὁ
 Κύριος εἶπε· « Πολλὰ μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ μου. »
 Καὶ ἐν τῇ διανομῇ δὲ τῶν τάλαντων· « Οὐ πάντες
 ἀνὰ κέντε ἔλαβον τάλαντα, ἀλλ' ὁ μὲν πέντε, ὁ δὲ
 δύο, ὁ δὲ ἓν, τὰ κατὰ δύναμιν ἕκαστος. » Καὶ ἐν τῇ
 παραβολῇ δὲ τοῦ σπύρου φησὶ· « Τὰ δὲ ἔπεσεν ἐπὶ
 τὴν καλὴν γῆν, καὶ ἐποίησε καρπὸν ἀνὰ τριάκοντα,
 καὶ ἐξήκοντα, καὶ ἑκατὸν· » καὶ πᾶσαν καλὴν ὀνομά-
 ζει γῆν, οὐ μόνον τὴν τὰ ἑκατὸν ποιήσασαν, ἀλλὰ
 καὶ τὴν τὰ ἐξήκοντα, καὶ τὴν τὰ τριάκοντα· Ἔστι
 μὲν γάρ ὁ τριάκοντα ἀριθμὸς τῶν ἐπαινουμένων·
 τρεῖς γάρ ἔχει δεκάδας τῇ τριάδι ἡνωμένας· ὁ δὲ
 ἐξήκοντα διπλὴν ἔχει τὴν εὐλογίαν· διπλασιαζόμενος
 γάρ ὁ τριάκοντα γεννᾷ τὸν ἐξήκοντα· ὁ δὲ ἑκατὸν
 ἐστὶ τελειότατος, καὶ τῆς μὲν εὐωνύμου χειρὸς ἀπλη-
 λαγμῆτος, ἀρχὴν δὲ ἔχων τῆς δεξιᾶς, καὶ ἐν δέκα
 δεκάσι συμπληρούμενος· τετράγωνον δὲ τοῦτον οἱ
 περὶ ταῦτα καλοῦσι δεινοί. Ἄλλ' ὁμως εἰ καὶ τέλος
 ὁ ἑκατὸν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐξήκοντα καὶ ὁ τριάκοντα τῶν
 ἐπαινουμένων· πάντας γάρ καλὴν γῆν ὠνόμασεν ὁ
 Κύριος. Νοήσωμεν τοίνυν, νύμφην μὲν εἶναι τὰς ἐν
 πάσῃ φιλοσοφίᾳ καὶ ἀρετῇ τετελειωμένας ψυχάς, τὰς ⁶⁸
 διὰ μόνην τὴν περὶ τὸν νυμφίον ἀγάπην τῶν πόνων
 τῆς ἀρετῆς ἀνεχομένας, καὶ πάντα ποιεῖν καὶ πάσχειν
 αἰρουμένας. Ὅποιος ἦν ὁ μακάριος Παῦλος λέγων·
 « Πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὐτε θάνατος, οὐτε ζωὴ, οὐτε ἀγ-
 γελοι, οὐτε ἄρχαί, οὐτε δυνάμεις, οὐτε ἐνεστῶτα, οὐτε
 μέλλοντα, οὐτε ὑψωμα, οὐτε βάθος, οὐτε τις κτίσις ἐτέρα
 ἢ ἡμεῖς χωρῖσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς

A corum. Sicut cortex mali punici genæ tuæ, præter
 silentium tuum. Hæc cum supra a nobis exposita
 sint, supervacaneum ducimus ea iterum explanare.
 Si quis enim eorum quæ diximus oblitus sit, ad
 superiora confugiens poterit declarationem inve-
 nire. Non simpliciter autem aut temere sponsæ
 repetit easdem laudes, sed ut, propriæ pulchritu-
 dinis memor, eam incolumentem tœatur, nec ulla
 infici labe permittat. Considera enim, inquit, qua-
 lis antea fueris, et qualem ego te reddiderim, quo
 te decore exornarim, et quantum pulchritudinis
 tibi largitus sim. Hanc tu mihi perpetuo integram
 conserva. Semper enim tecum manens membra
 tua perscrutabor, studioseque operam dabo ne
 quid eorum integritati detrahatur. Hæc item ad
 B eas sponsus dicit, sponsam adhortans, ut pulchri-
 tudinem tœatur.

VERS. 7, 8. Sexaginta sunt reginæ, et octoginta
 concubinæ, et adolescentulæ, quarum non est nu-
 merus. Una est columba mea, perfecta mea, una est
 matri suæ, **126** electa est genitrici suæ: viderunt
 eam filie, et beatam prædicabunt eam reginæ et
 concubinæ, et laudabunt eam. Multos ac varios esse
 piorum ordines non ignoramus. Quod Dominus
 etiam docens, « Multæ, inquit, mansiones sunt
 apud Patrem meum. » Et in distributione talen-
 torum, non quina singuli talenta acceperunt, sed
 unus quinque, alter duo, tertius unum, pro sua
 quisque virtute P. » In seminis item parabola,
 « Aliud, inquit, cecidit in terram bonam, et fecit
 fructum tricesimum, et sexagesimum, et centesi-
 mum Q. » Terramque omnem appellat bonam, non
 solum illam quæ fructum centesimum tulit, sed
 eam quoque quæ sexagesimum, et quæ tricesi-
 mum. Numerus enim tricesimus est inter eos qui
 laudantur, quia ternario denarium ter conjungit.
 Sexagesimus autem duplicem habet commendatio-
 nem. Nam tricesimus geminatus efficit sexagesi-
 mum. Centesimus vero est perfectissimus, tum
 quia a sinistra manu separatus, dexteræ princi-
 pium tenet: tum quia denario completur decies
 multiplicato. Tetragonum autem, quadratumque
 hunc vocant, qui res ejusmodi profitentur. Quam-
 vis igitur centesimus numerus perfectus sit, tamen
 D sexagesimus etiam et tricesimus commendantur.
 Omnes enim terram bonam Dominus nomi-
 navit. Sponsam igitur animas omni philosophia et
 virtute perfectas intelligamus, quæ sola sponsi
 charitate impulsæ labores excolendæ virtutis am-
 plectuntur, omniaque et facere et pati volunt.
 Qualis erat beatus Paulus, cum diceret: « Certus
 sum enim fore ut neque mors, neque vita, neque
 angeli, neque **127** Principatus, neque Virtutes,

* Joan. xiv, 2. P Matth. xxv, 15. Q Matth. xiii, 8

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ ὡς-ὥρατα. Des. in textu Hebr. ⁶² Rec. lectio est μῆλον. ⁶³ Cod. ἀναδραμόν. ⁶⁴ δέ. Abest a cod.
⁶⁵ Cod. ἐργασάμην. ⁶⁶ βλάβη. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁶⁷ E textu τῶν O' suppl. ⁶⁸ τὰς.
 Cod. καί.

neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia possit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro ^r. » His enim verbis ostendit, se non propter regnum cælorum Christum diligere, sed malle se regno excidere, et in gehennam detrudi diligentem Christum, quam ipsius privatum charitate regno potiri. Quamobrem animæ, quæ sunt ejusmodi, et solo sponsi desiderio moventur, sponsæ implent ordinem atque institutum. Sunt autem quidam quasi mercenarii, qui futurorum bonorum desiderio pro virtute sudores suscipiunt. Hos ego reginas hic arbitror appellari, quod regni cupiditate concitati pietatis labores propter illud sustinere contenti sint. Alii præterea sunt, qui nondum donati sunt libertate, sed adhuc sponte serviunt, et gehennæ formidine divinis legibus parent. Hi meo quidem judicio vocantur concubinae. Cum ipsis enim quoque sponsus conjungitur, omnibus factus omnia ^r. Alii sunt denique incerti et ignavi, qui nec sponsi amore flagrant, nec regni trahuntur cupiditate, nec gehennæ metu commoventur: sed res suas agunt admodum negligenter, cum tamen et fidem immobilem retineant, et pietatis dogmata integra tuentur, et ab omni hæretica ac peregrina disciplina abhorreant, ac ægnius quidem viventes, modo videntur seipsos curare, modo rursus ad ignaviam redire: nunc se peccatis involvere, nunc respicere et per pœnitentiam **128** lacrymas fundere. Hos sponsus hoc loco appellat adolescentulas. Et quoniam reginas et concubinas superant multitudine, ideo, « Et adolescentularum, inquit, quarum non est numerus. » Adolescentularum, inquit, non est numerus, non solum quia præ multitudine numerari non possunt, verum etiam quoniam indignæ sunt quæ numerentur. Dignarum enim etiam capilli apud Patrem numerati sunt ^s. Sed tamen et cum his quandoque conjungitur, ut et ab ignavia illas amoveat, et ad ea quæ perfecta sunt ducat, et illarum undique salutem conquirat. Verum cur reginas sexaginta, concubinas autem octoginta dicat, consideremus. Numerus sexagenarius denarium numerum sexies complectitur. Denarius autem indicat perfectionem. Senarius vero creationis mundi numerum continet. Sex enim diebus rerum omnium Deus mundum condidit universum. Quæcunque igitur in hoc mundo virtute perfectæ sunt animæ, regni que cupide, sexaginta reginas nominavit. Sponsa enim mundum hunc regit, et extra ipsum existit, et supra illum volat, et sponsi efficitur tota, et de illo nunquam non cogitat. Ipsæ vero in hoc mundo versantur, et regni cupide ad virtutis perfectionem

^r Rom. viii, 33, 39. ^r I Cor. ix, 22. ^s Matth. x, 50.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ εἰσι. Cod. si. ⁷⁰ δέ. Abst a cod. ⁷¹ καί. Des. in cod. ⁷² ζῆτ. præm. καί. ⁷³ Prior editio habebat βασιλείας, cod. βασιλίδας.

ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. » Διδάσκει γὰρ ἡμᾶς διὰ τούτων, ὅτι οὐ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ποθεῖ τὸν Χριστὸν, ἀλλ' ὅτι αἰρεῖται τῆς βασιλείας ἐκπεσεῖν, καὶ εἰς γέενναν ἐμπεσεῖν μετὰ τοῦ τὸν Χριστὸν ἀγαπᾶν, ἢ βασιλεύειν τῆς ἀγάπης ἐκείνης ἐστέρημένος· αἱ τοίνυν τοιαῦται ψυχὰι τῆς νόμφης πληροῦσι τὸ σύνταγμα, αἱ μόνῃ τῷ πόθῳ τοῦ νυμφίου κατεχόμεναι· εἰσι δὲ τινες ὅσον μισθωτοὶ, τῇ ἐπιθυμίᾳ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ἰδρώτας φέρειν ἀνεχόμενοι· τούτους ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡγοῦμαι βασιλίδας ὀνομάζεσθαι, ὡς τῆς βασιλείας ἐπιθυμοῦντας, καὶ δι' ἐκείνην φέρειν αἰρουμένους τῆς εὐσεθείας τοὺς πόρους. Εἰσι ⁶⁶ δὲ ἕτεροι οὐδέπω τῆς ἐλευθερίας ἤξιωμένοι, ἔτι δὲ δουλεύειν ἐθέλοντες, καὶ φόβῳ τῆς γέεννης τοὺς θεῖους νόμους πληροῦντες· τούτους ὑπολαμβάνω παλλακίδας ὀνομάζεσθαι· συγγίνεται γὰρ καὶ τοῖς τοιοῦτοις ὁ νυμφίος πᾶσι πάντα γινόμενος. Εἰσι δὲ καὶ ἄλλοι· βραθυμίᾳ συζῶντες, καὶ μήτε τῷ φίλτρῳ τοῦ νυμφίου κατεχόμενοι, μήτε τῷ πόθῳ τῆς βασιλείας ἐλκόμενοι, μήτε τῷ φόβῳ τῆς γέεννης νυττόμενοι, ἀμελέστερον τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομοῦντες· καὶ τὴν μὲν πίστιν ἀκίνητον ἔχοντες, καὶ τὰ τῆς εὐσεθείας δόγματα σῶα διαφυλάττοντες, καὶ πᾶσαν αἰρετικὴν καὶ ἀλλόφυλον διδασκαλίαν ἀποστρεφόμενοι, ἀμελέστερον δὲ βιούντες, καὶ ποτὲ μὲν σφῶν αὐτῶν ἐπιμελούμενοι, ποτὲ δὲ ⁷⁰ πάλιν εἰς βραθυμίαν κυλινοῦμενοι, καὶ ποτὲ μὲν ἀμαρτάνοντες, ποτὲ δὲ τῆς μετανοίας πηγάζοντες δάκρυα. Τούτους ὁ νυμφίος ἐνταῦθα νεάνιδας προσηγορεύει· καὶ ἐπειδὴ πλείους οἱ τοιοῦτοι τῶν τε βασιλίδων, καὶ παλλακίδων, φησί· « Καὶ νεάνιδες, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, οὐ μόνον διὰ τὸ πλῆθος ἀριθμῆσθαι αὐτοὺς οὐκ ἔστι, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ⁷¹ διὰ τὸ ἀναξίους εἶναι ἀριθμοῦ. Τῶν γὰρ ἀξίων καὶ αἱ τρίχες ἡριθμημέναι εἰσι παρὰ τῷ Πατρὶ· ἀλλ' ὅμως καὶ ταύταις ὁ νυμφίος ἔστιν ὅτε συγγίνεται, τῆς βραθυμίας αὐτὰς ἀφέλκειν βουλόμενος, καὶ ποδηγῶν ἐπὶ τὰ τέλεια, καὶ πανταχόθεν αὐταῖς τὴν σωτηρίαν πραγματευόμενος. Ζητήσωμεν ⁷² δὲ τί δήποτε βασιλίδας ἐξήκοντα, παλλακὰς δὲ ὀδοήκοντα ἔφη. Ὁ ἐξήκοντα ἀριθμὸς ἐξ ἔχει δεκάδας, καὶ ἡ μὲν δεκάς σημαίνει τὴν τελειότητα, ἡ δὲ ἐξὰς τὴν τῆς κοσμοποιίας ἀριθμὸν περιέχει· ἐν γὰρ ἐξ ἡμέραις ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὴν κτίσιν ἐδημιούργησεν ἅπασαν. Τὰς τοίνυν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ τετελειωμένας ἐν ἀρετῇ ψυχὰς, καὶ τῆς βασιλείας ἐπιθυμοῦσας, ἐξήκοντα βασιλίδας ⁷³ ὀνόμασεν· ἡ γὰρ νόμφη ὑπὲρ τὸν κόσμον τούτον πολιτεύεται, καὶ ἔξω τούτου τυγχάνει, καὶ ὑπὲρ τοῦτον ἵπταται, καὶ ὅλη τοῦ νυμφίου γίνεται, καὶ διηνεκῶς ἐκείνον φαντάζεται· αὐταὶ δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πολιτεύονται, τὸ τέλειον τῆς ἀρετῆς ὡς ἐνὶ μάλιστα μετῴσι, τῆς βασιλείας τυχεῖν ἐπιέμεναι· αἱ δὲ φόβῳ τῆς κρίσεως ἐκπληροῦσαι τοὺς νόμους, εἰκότως ὀδοήκοντα προσηγορεύθησαν. Τὸν

γὰρ τῆς κρίσεως καιρὸν ὀγδόην ἢ θεία προσαγορεύει· Ἄ pro viribus contendunt. At illæ, quæ judicii metu
Γραφῆ. Ὁ γὰρ μακάριος Δαβὶδ, τὰ περὶ τῆς κρίσεως legibus obtemperant, merito nominate sunt octo-
ἐν Ψαλμοῖς διηγούμενος, ἐπέγραψε μὲν αὐτὸν, « Ὑπὲρ ginta. Nam divina Scriptura judicii tempus appel-
τῆς ὀγδόης, » φησὶ δὲ ἀρχόμενος· « Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ lat octavam. Beatus enim David, cum ea quæ ad
σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. » judicium pertinent persequeretur, « Pro octava, »
καὶ μετ' ὀλίγα· « Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνη- psalmum inscripsit, cujus quidem psalmi **129**
μονεύων σου, ἐν δὲ τῷ ᾄδῃ τίς ἐξομολογήσεται σοι; » initio : « Domine, inquit, ne in furore tuo arguas
διδάσκων ὡς ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ οὐδεμία χύρα me, neque in ira tua corripias me t. » Et paulo
μετανοίας τοῖς ἡμαρτηκόσι καὶ μὴ μετεγνωκόσι δο- post : « Quoniam non est in morte qui memor sit
θίζεται. Ἐπειδὴ τοίνυν ταῦτα δεδοκότες, τοῖς θεοῖς tui : in inferno autem quis confitebitur tibi ? »
ἠκολούθησαν νόμοις, καὶ οὕτε τῷ πάθῳ τῆς βασιλείας, Quibus indicat, iis qui peccaverunt et non resi-
οὔτε τῷ ἔρισι τοῦ νυμφίου, εἰκότως ὀγδοήκοντα εἰ- puerunt, tempore judicii nullum pœnitentiæ locum
ναι λέγονται· ὁ μὲν γὰρ ἑκτῷ ἀριθμῷ τὴν ὀγδόην datum iri. Cum igitur hæc fornicantes, non regni
σημαίνει, ἢ δὲ δεκάς τὴν τελειότητα· ἀλλὰ τούτων desiderio. Cum igitur sponsi amore permotæ, divinas
κρείττονα λέγει τὴν νύμφην, καὶ τῶν ἐξήκοντα, καὶ leges observaverint, merito dicuntur octoginta.
τῶν ὀγδοήκοντα· « Μία γὰρ ἔστι περιστέρα μου, τε- B Numerus enim octavus illam octavam significat,
λεία μου, » πάλιν αὐτὴν ⁷⁴ πνευματικὴν ὀνομάζων, decimus autem perfectionem. Sponsam igitur et
καὶ μίαν. Ὑπὲρ γὰρ τὰς ἐξήκοντα, καὶ τὰς ὀγδοή- sexaginta et octoginta dicit esse præstantiorem.
κοντα, μία ἔστι τῇ μητρὶ αὐτῆς· μητέρα δὲ ἔχει « Una enim, inquit, columba mea, perfecta mea, »
τὴν ἱερὰν κολυμβήθραν, τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. rursus eam nominans spirituales, atque unicam.
« Ἐκλεκτὴ δὲ ἔστι τῇ τεκούσῃ αὐτῆν. » Κάκειναι Nam sexaginta et octoginta aliis gratior est una
μὲν γὰρ ἐξ αὐτῆς ἐτέθθησαν· ταύτην δὲ ἐκ πασῶν matri suæ. Matrem autem habet sacram piscinam,
προτετίμηκε, καὶ ἐκλεκτὴν ἔχει θυγατέρα· διδὲ « εἰ- superiorem illam Hierosolymam. « Electa autem
δοσαν αὐτῆν θυγατέρες, καὶ μακαριοῦσιν αὐτὴν, » est genitrici suæ, » quæ, quamvis illas quoque ge-
« τούτῃσι· νεάνιδες, οὐ μόνον δὲ ἐκείναι, ἀλλὰ καὶ nuerit, hanc tamen omnibus prætulit, et filiam
βασιλεύσιν καὶ παλλακαὶ ἀνέσουσιν αὐτῆν. Ὑπερ- electam habet. Itaque « viderunt eam filiæ, et bea-
αναδέδωκε γὰρ αὐτὰς, ὡς οὐτε διὰ μισθῶν, οὔτε διὰ tam prædicabunt eam; » hoc est, adolescentulæ,
φρόνον κολάσεως, ἀλλὰ διὰ τὸν τοῦ νυμφίου πάθον τὴν nec solum adolescentulæ, sed etiam reginæ et con-
ἄκριν μετιούσα φιλοσοφίαν. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς ⁷⁵ ὑπὸ cubinæ eam laudibus concelebrabunt. Omnibus
τῆς θείας βοηθημένους χάριτος φθάσαι εἰς τὴν τῆς enim ipsa præstitit : quippe quæ nec spe præmii,
νύμφης τελειότητα! Εἰ δὲ ἀπονήσαιμεν, τῶν γοῦν C nec metu supplicii, sed sponsi desiderio ad sum-
βασιλέων γενέσθαι· εἰ δὲ καὶ τούτων διαμάρτοιμεν, mum in sapientiæ studio fastigium aspirarit. At-
μὴ πρόβῳ γενέσθαι ⁷⁶ τῶν παλλακίδων· εἰ δὲ καὶ que utinam nos quoque divina gratia adjuti ad
τούτων ἀνάξιοι φανείημεν, ταῖς γε νεάνισιν ἐγκατα- sponsæ perfectionem perveniamus! Quod si con-
λεγῆναι, καὶ τῆς εὐσεβείας τὴν ὁμολογίαν ἀνεπαφον sequi non potuerimus, inter reginas saltem nume-
διαφυλάξαι, καὶ μὴ παντελῶς στερηθῆναι τῆς τοῦ remur. At si ex harum quoque numero non esse-
νυμφίου κοινωνίας, ἀλλ' ἀπολαῦσαι αὐτοῦ τῆς ὠραιό- mus, haud procul certe a concubinis **130** remoti
τητος χάριτι αὐτοῦ· ὅτι αὐτῇ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶ- simus. Si hoc etiam gradu fuerimus indigni, saltem
νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁷⁴ Psal. vi, 2. ⁷⁵ Ibid. 6.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ περιστέρα—αυτην. Des. in cod. ⁷⁷ ἡμᾶς. Cod. καὶ ὑμᾶς. ⁷⁸ εἰ—γενέσθαι. Des. in cod.

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

LIBER QUARTUS.

Πιστεύοντες τῷ εἰρηκότι· « Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται D Fidem adhibentes illi qui dixit : « Petite et da-
ὑμῖν, ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοικήσεται bitur vobis, querite et invenietis, pulsate et ape-
ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὐρί-

quærit invenit, et pulsanti aperietur ^v, in præsentia petemus, ut nobis reliqua verba Cantici canticorum patefiant, et supplicii voce clamabimus: «Aperi oculos nostros, et considerabimus mirabilia de lege tua ^x.» Nam ipse dat verbum evangelizantibus virtute multa ^v. Idem, «Dilata, inquit, os tuum, et implebo illud ^z.» Quinetiam ad multorum commodum indignis sæpe gratiam impertitur. Quamobrem speramus, cum nobis quoque nunc litteræ profunditatem planam dilucidamque esse facturum: non quod eo munere nos simus digni, sed propter eorum, qui interpretationem hanc legent vel audient, utilitatem. Hac igitur fiducia freti, ad id quod reliquum est explicandum confidenter accedamus.

VERS. 9. *Quæ est ista, quæ respicit, quasi aurora, pulchra ut luna, electa ut sol, pavor ut ordinatæ?* In superioribus sponsæ **131** pulchritudinem sponsus oratione descripsit. Et tunc singula ejus membra seorsim commendavit, tum communem rursus adhibuit laudationem, qua etiam veluti artificiosa usus est comparatione. Sic sponsam cum adolescentulis, et concubinibus, reginisque contulit, ut illam multis partibus antecellere demonstraret. Tanta enim, inquit, est formæ ejus præstantia, ut contendere cum ea omnes recusarent, se victas confiterentur, ipsamque beatam, imo vero beatissimam prædicarent. Illic autem sponsi ministri, cum ab eo sponsæ pulchritudinem, et ornatum, et decus cognovissent, ad eam accuratius spectandam incitantur, et præ gaudii magnitudine (animæ enim ipsius pulchritudo adhuc sub corporis velo delituerat) clamant: «Quæ est ista, quæ sicut aurora respicit?» Ex parte enim hactenus sponsæ lux mortali hoc corpore contacta cernebatur. Et quemadmodum aurora noctis et diei confinium, atque hujus quidem initium, illius autem finem indicat, et solem adventare significat: sic in hac vita animæ pietate sapientiaque perfectæ, quas Ecclesiæ sponsæque nomine vocat divina Scriptura, ex propria virtute quosdam emittunt splendores. «Cum autem,» ut inquit beatus Paulus, «corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem ^a,» tota ipsarum lux aperietur. Quod quidem ministri sponsi prævidentes, eam non solum comparant **132** auroræ, sed pulchram quomodo ut lunam esse dicunt electam, et ut solem qui stuporem incutit illis qui oculos in ipsum audent deligere. Addiderunt autem electam, non solum, ut discrimen inter illam et stellas indicarent, sed etiam ut ipsius lunæ perfectionem ostenderent. Quasi dicerent, ut luna plena nitens, non exilia ostentans cornua, non semiplena, non decrescens, sed perfecta ac toto orbe splendida, non quidpiam retinens imperfe-

σκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοίγησεται: ἢ αὐτήσομεν^v ἐπὶ τοῦ παρόντος τῶν ὑπολοίπων βημάτων τοῦ Ἄσματος τῶν ἀσμάτων τὴν σαφήνειαν, καὶ βοήσομεν λέγοντες: ἢ Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, καὶ κατανοήσομεν τὰ θαυμάσιά σου ἐκ τοῦ νόμου σου: ἢ αὐτὸς γὰρ δίδωσι βῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ. Αὐτὸς εἶπε: ἢ Πλάτυνον τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό. ἢ Μεταβίβωσι δὲ καὶ τοῖς οὐκ ἀξίοις πολλῶν τῆς χάριτος: διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὠφέλειαν. Θαυροῦμεν τοίνυν ὡς καὶ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος δώσει τοῦ τῆς λέξεως βάθους τὴν ἀποκάλυψιν, οὐ διὰ τὴν ἡμετέραν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἐντευξομένων, ἢ ἀκουσομένων τῆς ἐρμηνείας ὠφέλειαν: φέρε τοίνυν τῶν ὑπολοίπων θαρσαλέως κατατολμήσωμεν.

θ. *Τίς αὕτη ἢ ἐκκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος, καὶ ἡ ὡς σελήνη, ἐκλεκτη⁷ ὡς ὁ ἥλιος, θάμβος ὡς τεταγμέναι:* Ἐν μὲν οὖν τοῖς πρὸ τούτου βῆτοῖς ὁ νυμφίος: τῆς νύμφης τὸ κάλλος τῷ λόγῳ διέγραψε, καὶ χωρὶς μὲν ἕκαστον εὐφήμησε μέλος, κοινήν δὲ πάλιν τὴν εὐφημίαν προσήνεγκε, καὶ ὡς ἐγκωμίου κατὰ τέχνην συγγραζομένου, καὶ τὴν σύγκρισιν ἐποίησατο, παρεξέτασας τὴν νύμφην, καὶ ταῖς νεάνισι, καὶ ταῖς παλλακίσι, καὶ ταῖς βασιλίσι, καὶ πολλῶν τῷ μέτρῳ κρείττονα ⁷⁹. Τοσαύτην γὰρ αὐτὴν εἶπεν τὴν εὐμορφίαν ἔχειν, ὡς καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν παρεξετασθεῖσιν μὴ ζηλοτυπεῖσθαι: ὁμολογεῖσθαι γὰρ τὴν ἦτταν, μακαρίαν αὐτὴν καὶ τρισμακαρίαν ἀποκαλοῦσιν: ἐναυθῆα δὲ οἱ τοῦ νυμφίου διάκονοι, διδαχθέντες παρ' αὐτοῦ τῆς νύμφης τὴν εὐμορφίαν, τὴν εὐκοσμίαν, τὴν εὐπρέπειαν, καὶ ἀκριβέστερον αὐτὴν καταμαθεῖν προτραπέντες, ὑπὸ ⁸⁰ τῆς πολλῆς εὐθυμίας (ἐκέκρυπτο γὰρ αὐτῆς ἔτι τὸ ψυχικὸν κάλλος ἐν τῷ καλύπτρῳ τοῦ σώματος), βοῶσι: ἢ Τίς αὕτη ἢ ἐκκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος; ἢ Ἐκ μέρους γὰρ αὐτῆς ⁸¹ τῶς ὠρᾶτο τὸ φῶς, τῷ φθαρτῷ τούτῳ συγκαλυπτόμενον σώματι: καὶ καθάπερ ὁ ὄρθρος νυκτὸς ἐστὶ καὶ ἡμέρας μεθόριον, καὶ τῆς μὲν τὴν ἀρχὴν, τῆς δὲ τὸ τέλος κρύπτει, καὶ σημαίνει τῆς ἡμέρας τὴν παρουσίαν, οὕτως κατὰ τὸν παρόντα βίον αἱ ἐν εὐσεβείᾳ καὶ πάσῃ σοφίᾳ τετελειωμένα ψυχαὶ, ἢ: Ἐκκλησίαν καὶ νύμφην ἢ θεία προσαγορεύει Γραφή, βραχείας τινὰς λαμπηδόνας ἐκ τῆς οἰκείας ἀριστείας ἀρετῆς. ἢ Ὅταν δὲ, ἢ κατὰ τὸ μακάριον Παῦλον, ἢ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃται **D** ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, ἢ ἅπαν αὐτῶν γυμνοῦται τὸ φῶς. Καὶ τοῦτο προορῶντες οἱ τοῦ νυμφίου διάκονοι, οὐ μόνον αὐτὴν ἀπεικάζουσιν ὄρθρῳ, ἀλλὰ καὶ καλὴν λέγουσιν ὡς σελήνην ἐκλεκτην, καὶ ὡς ἥλιον θάμβος ἐμποιοῦντα τοῖς ἐνατενίσειν αὐτῷ τολμῶσι: προστεθείκασιν δὲ ἐκλεκτην, οὐ μόνον τὸ διάφορον τὸ πρὸς τοὺς ἀστέρας σημαίνοντες, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς σελήνης παραδελούοντες τὸ τέλειον: ἀντὶ τοῦ, ὡς σελήνη πεπληρωμένη πλησιφαῆς, οὐ μνησιδῆς, οὐ διχότομος, οὐδὲ

^v Matth. vii, 7, 8. ^x Psal. cxviii, 18. ^v Psal. lxxvii, 12. ^z Psal. lxxx, 11. ^a I Cor. xv, 54.

VARIÆ LECTIONES.

⁷ Cod. αὐτήσομαι. ⁷⁹ ἐκλεκτη. *Hebr.* pura. ⁷⁹ κρείττονα. Abest a cod. ⁸⁰ καὶ—ὑπὸ. Des. in col. ⁸¹ Cod. αὐτοῦ.

ἀμφικυρτος, ἀλλὰ τελεία πανσέληνος, οὐδὲν ἀτελὲς ἄγουσα, πάντα τὸν κύκλον πεφωτισμένον δεικνύουσα. Οὕτω τοίνυν φησιν, « ἐστὶ καλὴ, ὡς ἐκλεκτὴ σελήνη. » Φασὶ δὲ τὴν σελήνην οἱ περὶ ταῦτα δεινὸν ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ὑποδεχομένην τὸ φῶς, βραχὺ μὲν λαμβάνειν φῶς⁸², ὅταν βραχὺ μόριον αὐτῆς βλέπῃ τὸν ἥλιον· ὅταν δὲ κατάντικρος γενομένη ὄλον θεωρῇ τὸν ἥλιον, οἶόν τι κάτοπτρον ὄλον αὐτοῦ⁸³ τὸν δίσκον ἐκματτομένη, ὅλη φωτίζεται, καὶ οὐδὲν τοῦ σώματος μέρος ἀφώτιστον καταλείπει. Οὕτω τοίνυν καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, τῶν ἐν ἀρετῇ τετελειωμένων ψυχῶν τὸ σύστημα, « ἀνακαλυμμένη προσωπῶ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζομένη, » κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, « τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦται ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος· » καὶ γίνεται ὅλη φωτισομένη, ὡς εἰκονεῖται σελήνη, καὶ σελήνη ἐκλεκτῇ, τουτέστι πεπληρωμένη. Οὐ μόνον δὲ σελήνη ἔοικεν, ἀλλὰ καὶ ἡλίω, καὶ⁸⁴ ἡλίω θάμβος ἐμποιοῦντι τοῖς ὀρώσιν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ταύτην ἡγοῦμαι κείσθαι τὴν λέξιν⁸⁵. Οὐδὲν γὰρ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγεται Πνεύματος. Ἄλλ' ἐπειδὴ νῦν ὁ βίος, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον· « Ἡ νῦν γὰρ, φησὶ, προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν, » ἀναγκαίως ὡς ἐν νυκτὶ οἶόν τις σελήνη ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, τοὺς ὁδοιπόρους φωτίζουσα, καὶ τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἀποδεικνύουσα⁸⁶. Ἔστι δὲ καὶ ὡς ἑρθρός· ἐπειδὴ οἶόν τις ἑρθρός ἐστὶν ὁ μετὰ τὴν Κυριακὴν παρουσίαν χρόνος, τὴν μέλλουσαν σημαίων κατάστασιν οἶόν τις ἡμέρας παρουσίαν· « Ὡς ἑρθρον γὰρ, φησὶν, ἔτοιμον εὐρήσομεν αὐτόν. » Ὅταν δὲ ἡ ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς ἀφίκηται, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, περὶ ἧς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος, ὅτι· « Ἡ ἡμέρα ἤγγικε, » τότε οὐκ ἔτι ὡς σελήνη λάμπει⁸⁷, ἀλλ' ὡς ἥλιος; θάμβος ἐμποιοῦσα οὐ μόνον τοῖς ἀπίστοις ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ταῖς νεάνισι, καὶ ταῖς παλλακίσι, καὶ ταῖς βασιλίσι, καὶ αὐταῖς ταῖς ἀσωμάτοις δυνάμεσι. Καὶ μάρτυς αὐτὸς ὁ Κύριος λέγων· « Τότε ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος φησὶν· « Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. » Ἐκκύπτει τοίνυν ἡ τοῦ Χριστοῦ νύμφη ὡσεὶ ἑρθρός· ἐκ μέρους γὰρ αὐτῆς ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ⁸⁸ κάλλος γινώσκειται. « Καὶ καλὴ ἐστὶν ὡς σελήνη ἐκλεκτῇ, » τοῦ Κυριακοῦ πεπληρωμένη φωτὸς, καὶ ταῖς ἀκτίσιν αὐτῆς τὴν οἰκουμένην φωτίζουσα· διὸ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔλεγε τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς· « Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· » καὶ δεικνύς ὅποιον φῶς, ἐπάγει λέγων· « Οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα γνόντες τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν δοξάσωσι⁸⁹ τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Οὐ μόνον δὲ ἐστὶν ἡ νύμφη

ctionis, sed totum gloriolum lucidum præ se ferens. Sic igitur, inquam, « est pulchra ut electa luna. » Tradunt autem qui in rebus ejusmodi sint versati, lunam ex solis radiis lucem mutuari, ac lumen quidem exiguum suscipere, cum parvula ipsius particula solem aspicit: cum autem ex adverso totum solem ut speculum contuetur, totum ejus orbem exprimens, illustratur tota, nec ullam corporis partem obscuram retinet. Sic igitur et Christi Ecclesia, « animarum virtute perfectarum cœtus, « revelata facie gloriam Domini speculans, » ut ait beatus Paulus, « in eandem imaginem transformatur a claritate in claritatem tanquam a Domini Spiritu^b: » et fit tota splendida, ut lunæ similis videatur, lunæ, inquam, electæ, id est plenæ; nec solum lunæ videtur similis, verum etiam soli; soli, inquam, stuporem spectantibus injicienti. Neque vero simpliciter hunc Scripturæ textum positum esse existimo. Nihil enim temere dicitur a divino Spiritu. Sed quoniam vita nox est, ex beati Pauli sententia, qui ait: « Nox præcessit, dies autem appropinquavit^c, » 133 convenienter ut in nocte quasi luna quedam est Ecclesia, quæ iter facientibus lumen præbet, et rectam ostendit viam. Est vero etiam ut aurora. Nam tempus, quod Domini adventum est subsecutum, fuit veluti quedam aurora, quæ tranquillitatem futuram, quasi diei præsentiam, significat: « Sicut auroram enim, inquit, paratum inveniemus eum^d. » Cum autem magnus ille dies Domini manifestus venerit, ut ait propheta^e, de quo beatus ait Paulus, « Dies appropinquavit^f, » tunc non amplius ut luna fulgebit, sed ut sol stuporem incutiens non solum hominibus infidelibus, sed adolescentulis, et concubinis, et reginis, atque etiam ipsis virtutibus incorporeis. Quod quidem Dominus ipse testatur, « Tunc, inquam, fulgebunt justi sicut sol^g. » Et beatus Paulus, « Alia, inquit, est claritas solis, et alia est claritas lunæ, et alia est claritas stellarum; stella enim a stella differt claritate^h. » Prospicit igitur sponsa Christi sicut aurora. Ex parte enim hoc tempore cognoscitur illius pulchritudo. « Et pulchra est ut luna electa, » quæ, Domini luce plena, radiis suis totum orbem illuminat. Quapropter et Dominus in Evangelio dicebat ad sanctos discipulos suos: « Vos estis lux mundiⁱ; » et declarans qualis sit lux, subjicit: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut, cognoscentes opera vestra bona, glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est^j. » Nec solum sponsa est sicut electa luna, verum etiam ut sol 134 in futura vita splendebit, et fulgore suo cunctis stuporem injiciet. Admirabuntur autem

^b II Cor. iii, 18. ^c Rom. xiii, 12. ^d Osce vi, 4. ^e Joel ii, 31. ^f Rom. xiii, 12. ^g Matth. xiii, 43. ^h I Cor. xv, 41. ⁱ Matth. v, 14. ^j Ibid. 16.

VARIÆ LECTIONES.

⁸² βραχὺ—φῶς. Des. in cod. ⁸³ Cod. αὐτῆς. ⁸⁴ καὶ. Cod. ἀλλ'. ⁸⁵ λέξιν· οὐδὲν. Cod. λέξιν· οὐδέ. ⁸⁶ Cod. ὑποδεικνύουσα. ⁸⁷ Cod. λάμπει. ⁸⁸ τὸ. Abest a cod. ⁸⁹ δοξάσωσι. Cod. πρᾶξι. καὶ.

ipsius non modo lucem, sed etiam ordinem. Nihil enim inconstitutum, nihil incertum, nihil confusum in sponsa Domini. Dirigit enim quasi ad amussim actiones, vitamque⁴ suam quasi regula ac norma quadam utens componit. Post sponsi ministrorum laudes, sponsa de se ipsa disserens, ait: καὶ κανόνι καὶ γνώμονι κεκρημένη τὸν ἑαυτῆς βίον διακόνων, τὰ καθ' ἑαυτὴν ἢ νόμφη διηγουμένη φησίν·

VERS. 10, 11. *In hortum nucis descendi, ut viderem in germinibus torrentis: ut viderem an florisset vitis, an florissent mala punica. Ibi dabo ubera tibi. Non novit anima mea, posuit me currus Aminadab.* Verborum obscuritate valde abstrusus est sensus. Sed divinæ gratiæ auxilium implorantes, ex profunditate thesaurum effodiemus. Ostendit cœtus piorum, quem divina Scriptura sponsam appellat, se propria non contentum esse salute, neque sibi satis esse quod soli nuptias optatas sint assecuti: sed totis viribus in eam curam incumbere, ut reliquos omnes homines ab infrugifera vita dimoveant, quo fertiles effecti virtutis fructum ferant. Quod quidem dum præstant, et cæteris hominibus vacant instituendis, docent similes eos esse curribus Aminadab, vel, ut Symmachus interpretatus est, « curribus populi præeuntis, » vel, ut Aquila vertit, « curribus populi

135 spontanei principis. » Per hortum nucis præsentem intelligimus vitam, quæ cum amara sit, et ærumnis atque laboribus plena, reconditum tamen habet virtutis fructum. Nam et nucis fructus, cum extrinsecus corticem priorem amarum habeat, alterum autem asperum ac durum, intus, et tanquam in penu quodam, nucleum esculentum continet reconditum, qui sine labore non potest extrahi. Talis est etiam præsens vita. Cum enim dolorum et molestiarum acerbitate referta sit, labores habet illa quidem et sudores, non tamen inutiles, aut infrugiferos, sed qui absconditum fructum habeant. Quamobrem beatus etiam Paulus: « Vita, inquit, nostra abscondita est cum Christo in Deo: cum autem Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos vivemus in ipso^k. » — In hortum igitur nucis descendi, » hoc est, in vitam humanam. Cur autem descendisti, o sponsa? « Ut viderem in germinibus torrentis. » Rursus præsentia hæc torrentem appellavit. Torrentis enim non est perennis, sed hieme quidem fluit, æstate vero fluere desinit, et crescit. Huiusmodi sunt quæ jucunda videntur in hac vita. Torrentis enim instar in præsentia vita tum gloria, tum opes, tum regnum, tum deliciæ, atque alii hujusce vitæ flores dilabuntur. Cum autem apparuerit vita futura,

⁴ Col. iii, 3, 4.

A ὡς ἐκλεκτὴ σελήνη, ἀλλὰ καὶ ὡς φίλος ἀπαστρέφει ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ. πάντας ἐκπλήττουσα ταῖς λαμπρόσι. Θαυμάζουσι⁹⁰ δὲ αὐτῆς οὐ μόνον τὸ φῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν τάξιν· οὐδὲν γὰρ ἔτακτον παρὰ τῆ τοῦ Κυρίου νόμφη, οὐδὲν ἀδιόριστον⁹¹, οὐδὲν ἀδιάκριτον. Οἷον γὰρ τινὶ στάθμῃ διευθύνει τὸ πρακτέον, ρυθμίζει⁹². Μετὰ τοὺς ἐπαίνους τῶν⁹³ τοῦ νομφίου

ι', ια'. *Εἰς κῆπον καρύας κατέβην τοῦ ἰδεῖν ἐν γεννήμασι τοῦ χειμάρρου, ἰδεῖν εἰ ἦρθησεν ἡ ἄμπελος, εἰ ἦρθησαν⁹⁴ αἱ ῥοαὶ· ἐκεῖ⁹⁵ δώσω τοὺς μαστούς⁹⁶ σοι. Οὐκ ἔγνω ἡ ψυχὴ μου, ἔθετό⁹⁷ με ἄρματα Ἀμιναδάβ. Σφόδρα συγκέχρωται τῇ ἀσαφείᾳ τῶν βημάτων ἢ διάνοια· ἀλλὰ τὴν θεῖαν χάριν ἐπίκουρον καλέσαντες, διορύζωμεν τὸ βάθος, καὶ τὸν θησαυρὸν ἀνασπάσωμεν. Διδάσκει τῶν εὐσεβῶν τὸ σύστημα, ὃ νόμφην ἢ θεῖα προσαγορεύει Γραφῇ, ὡς οὐκ ἀρκοῦνται τῇ ἑαυτῶν σωτηρίᾳ, οὐδὲ ἀποχρῆν ἠγούνται τὸ μόνον τοῦ προσδοκωμένου γάμου τυχεῖν· ἀλλὰ πᾶσαν συνεισφέρουσι προθυμίαν, ὥστε καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀνθρώπους ἀπαλλάξαι μὲν τῆς ἀκαρπίας, γονίμου; δὲ ἀποφῆναι, καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς γεννησάι καρπὸν· διδάσκει⁹⁸ δὲ ὡς ἐν τῷ ταῦτα ποιεῖν, καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῖς ἄλλοις προσφέρειν ἀνθρώποις, ἄρμασιν Ἀμιναδάβ περιέπεσαν, ἢ, ὡς ὁ Σύμμαχος ἠρμύνευσεν, « ἔρμασι λαοῦ τοῦ ἠγούμενου, » ἢ, ὡς ὁ Ἀκύλας, « ἔρμασι λαοῦ ἐκουσιαζομένου ἄρχοντος. » Κῆπον δὲ καρύας τὸν παρόντα βίον καλοῦσιν, ὃς πικρὸς ἐστὶ καὶ μοχθηρὸς, καὶ ἐπίπονος, ἔχει δὲ ἐν ἑαυτῷ τὸν τῆς ἀρετῆς καρπὸν κεκρυμμένον. Καὶ γὰρ καὶ ὁ τῆς καρύας καρπὸς τὸ μὲν ἐξώτερον λέμμα πικρὸν ἔχει, τὸ δὲ δεύτερον σκληρὸν καὶ ἀντίτυπον· τὸ δὲ ἐδώδεμον, οἷον ἐν θαλάμῳ τινὶ ἀποκείμενον, καὶ κεκρυμμένον, καὶ ἀπόκρυφον οὐκ ἐκφερόμενον. Τοῦ οὗτος δὲ καὶ ὁ παρῶν βίος, ἔχων ὀδύνας πικρὰς καὶ λύπας, ἔχων πόνους καὶ ἰδρωτάς, ἀλλ' οὐκ ἀγόνους, οὐδὲ ἀκάρπους, κεκρυμμένοι δὲ τὸν καρπὸν ἔχοντες. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλός φησιν, ὅτι « Ἡ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ· ὅταν δὲ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ἡμεῖς ζησόμεθα ἐν αὐτῷ. » — « Εἰς κῆπον οὖν καρύας κατέβην, » τουτέστιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον. Καὶ τί κατέβης, ὦ νόμφη; « Ἴδεῖν ἐν γεννήμασιν τοῦ χειμάρρου. » Πάλιν χειμάρρου τὰ παρόντα προσηγόρευσεν· οὐ γὰρ ἀένναος ὁ χειμάρρος, ἀλλ' ἐν χειμῶνι μὲν φερόμενος, ἐν δὲ θέρει λήγων καὶ ξηραίνόμενος. Τοιαῦτα δὲ τὰ τοῦ βίου τερπνά· ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ παρόντος, οἷον τις χειμάρρος, καὶ δόξα φέρεται, καὶ πλοῦτος, καὶ βασιλεὺς, καὶ τρυφή, καὶ ἄλλα τοῦ βίου ἀνθη· τοῦ δὲ μέλλοντος βίου φανέντος, φθίνει καὶ λήγει, καὶ*

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ Col. Θαυμάζουσιν. ⁹¹ Cod. ἀόριστον. ⁹² ρυθμίζει. In cod. s quitur expositio trium Patrum. ⁹³ τῶν. Abest a cod. ⁹⁴ εἰ ἦρθησαν. Cod. Vatic. ἐξῆρθησαν. Nostra lectio consentit cum cod. Alex. ⁹⁵ ἐκεῖ—σοι. Des. in cod. Hebr. et in edit. Complut. ⁹⁶ μαστούς. In textu τῶν U sequitur μου. ⁹⁷ ἔθετο — Ἀμιναδάβ. Hebr. quod posuerit (s. constituerit) me currus populi mei ingenui. Edit. V. ἔθου με εἰς ἔρμα λαοῦ ἠγούμενου. ⁹⁸ Cod. διδάσκει.

παύεται, δίκην χειμάρρου. « Κατέβην τοίνυν, φησίν, εἰς τὸν τῆς καρύας κῆπον, τοῦ ἰδεῖν ἐν τοῖς τοῦ χειμάρρου γεννημασι, καὶ καταμαθεῖν βουλομένη εἰ ἦν ἦσαν αἱ ῥοαί. » Ἐχει γὰρ ὁ βίος τινάς μὲν ἀνθρώπους τροπικῶς ἀμπέλους ὀνομαζομένους, τινάς δὲ ῥοὰς κατὰ τὰ διάφορα τῆς ἀρετῆς κατορθώματα. Οἱ μὲν γὰρ τὴν ἀγάπην φύουσι, καὶ τὴν ὁμόνοιαν ἀγαπῶσι, συνημμένοι κατὰ τὸ φρόνημα, καθάπερ τῆς ῥοᾶς οἱ κόκκοι· οἱ δὲ καὶ οἶνον γεωργοῦσι, τῶν ἀγῶν ἀξιῶν τῶν πατρικῶν, τῇ θεωρίᾳ προσέχειν ἐσπουδαχότες. Κατάβασιν δὲ λέγει τὴν συγκατάβασιν· καὶ γὰρ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐγένετο τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενής, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσῃ· καὶ τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, μὴ ὦν ἄνομος Θεῷ, ἀλλ' ἔνομος Χριστῷ, ἵνα κερδήσῃ ἀνόμους. « Κατέβην τοίνυν, φησίν, εἰς τὸν τῆς καρύας κῆπον, » B φροντίδα ποιουμένη τῶν τοῦ χειμάρρου γεννημάτων, καὶ τῶν τῆς ἀμπέλου καὶ ῥοᾶς καρπῶν. Οὐκ ἀφέρομαι σου, οὐδὲ ἐκεῖ· ἀλλ' εἰ Ὁρέξω σοι τοὺς μαστοὺς μου, » τουτέστι, τοὺς τῆς διδασκαλίας μου κρουνοὺς. Οἰκειοῦσαι γὰρ τὰ εἰς ἐκείνους γινόμενα, καὶ λέγεις· « Ἐφόσον ἐποιήσατε ἐν τῶν μικρῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. » Τούτοις ἐπιφέρει· « Οὐκ ἔγνω ἡ ψυχὴ μου, ἔθετό με ἄρματα Ἀμιναδάβ. » Σαφέστερον τοῦτο ὁ Σύμμαχος ἡρμηνευσεν, εἰρηκώς· « Ἡ ψυχὴ μου ἠπόρησέ με ἀπὸ ἁρμάτων » λαοῦ ἡγουμένου. Ἐὰν γὰρ, φησὶ, ποιούσα ἐν ἀπορίᾳ γίνομαι, καὶ ἐκστάσει, ὅτι ἐγὼ μὲν αὐτοῖς ἐπραγματευσάμην σωτηρίαν· αὐτοὶ δὲ ἐπέθεντό μοι, τῷ στρατηγούντι διαβόλῳ πειθόμενοι, καὶ οἶονεῖ ἄρματα ἐκείνου γινόμενοι, καὶ ὑπ' ἐκείνου ἡνιοχούμενοι· τὸ γὰρ Ἀμιναδάβ λαοῦ ἡγουμένου, ἢ λαοῦ ἄρχοντος ἐρμηνεύεται. Καὶ τοῦτο ἔστιν ἀκριβῶς νοεῖν, ἐκ τε τοῦ Ἀκύλα καὶ τοῦ Συμμάχου, καὶ τῆς πέμπτης ἐκδόσεως· λέγει τοίνυν ἡ νύμφη, τουτέστιν ὁ τῶν ἐν ἀρετῇ τετελειωμένων χορὸς, ὅτι Ἡμεῖς μὲν πᾶσαν ποιούμεθα τῶν ἀπίστων φροντίδα, πανταχόθεν αὐτοῖς πορίσαι σωτηρίαν μηχανώμενοι· τινὲς δὲ αὐτῶν, οἶονεῖ ἄρματα γενόμενοι τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου, τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἐπέθεντό μοι, κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀποδιδόντες. Καὶ τοῦτο ἔστι σαφῶς εὔρεῖν, καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν τῶν ἀποστόλων, καὶ ἐν ταῖς τοῦ μακαρίου Παύλου Ἐπιστολαῖς. Κηρύττοντες γὰρ τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον, τοὺς μὲν ἐπειθον πιστεύειν, ὑπὸ δὲ τῶν ἀπίστων ἐξηλαύνοντο, ἠκίζοντο, ἐστρεβλοῦντο, μυρίων θανάτων ὑπέμενον εἶδη· καὶ μάρτυς ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· « Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις, πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαθον, τρίς ἐβραβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρίς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποιήκα· ὁδοπορίαῖς πολ-

corruptentur, et desinent, et tanquam torrens, cessantes exarescent. « Descendi igitur, inquit, in nucus hortum, ut viderem in torrentis germinibus, et ut animadverterem, an mala punica floruisent. » In hac enim vita, ex variis virtutum officiis, quidam homines per translationem vites, quidam autem mala punica nominantur. Nam alii charitatem colunt et concordiam diligunt, **136** animi sensu sic inter se conjuncti, ut mali punici grana conjunguntur. Alii autem vacantes contemplationi, vinum patriis torcularibus dignum ferunt. Descendere autem se dicit, quoniam aliorum naturæ et moribus se accommodat. Quandoquidem et beatus Paulus siebat infirmis tanquam infirmus, ut infirmos lucrifaceret: et iis qui sine lege erant, tanquam sine lege esset, cum tamen apud Deum non esset sine lege, sed in lege esset Christo, ut eos qui sine lege erant lucrifaceret ¹. « Descendi ergo, inquit, in nucus hortum, » torrentis germinum, et vitis, et mali punicæ fructuum curam gerens. Non recedam a te, ne ibi quidem: sed « Dabo tibi ubera mea, » hoc est, doctrinæ meæ fontes. Quæ enim illis tribuuntur, ea in te conferri putas: « Quantum, inquit, fecistis uni ex parvis istis minimis, mihi fecistis ». » His subjicit: « Non novit anima mea: posuit me currus Aminadab. » Clarius verit hoc Symmachus, dicens, « Anima mea dubium fecit me a curribus populi ducentis. » Hæc, inquit, dum facio, dubito, et obstupesco, quoniam ego studiosè operam dedi ut salvi fierent: ipsi autem impetum in me fecerunt, dum parent imperio diaboli, et tanquam currus illius fiunt, atque ab eo gubernantur. Aminadab enim significat, populi ducentis, aut populi imperantis: quod facile licet intelligere ex interpretatione Aquilæ, et Symmachi, et ex quinta editione. Sponsa igitur, id est, eorum qui virtute perfecti sunt chorus, Nos, inquit, omne **137** studium et curam adhibuimus, ut increduli ad fidem accederent et salutem consequerentur. Sed quidam eorum, tanquam currus principis sæculi istius, qui nunc, ut beatus Paulus ait, operatur in filiis inobedienciæ, mala pro bonis retribuentes, impetum in me fecerunt. Quod quidem perspicue possumus invenire, tum in Actis apostolorum, tum in beati Pauli Epistolis. Pietatis enim sermonem promulgantes, aliis quidem persuadebant ut crederent: ab incredulis autem eiciebantur, urebantur, torquebantur, ac innumera-bilia mortis genera sustinebant. Ac testis quidem beatus est Paulus, « In laboribus, inquit, plurimis, in plagis supra modum, in carceribus abundantius, in mortibus frequenter: quinquies quadragenas una minus accepi, ter virgis cæsus sum,

¹ I Cor. ix, 21, 22. = Matth. xxv, 40. = Ephes. ii, 2.

VARIE LECTIONES.

² ἀπὸ ἁρμάτων. ΜΟΝΤΕ. in Hexaplis ad h. l. habet ἄρματα. ³ λαοῦ. Cod. præm. τοῦ. ⁴ Cod. γενομένη. ⁵ νοεῖν. Cod. μαθεῖν. ⁶ καὶ — ἐπιστολαῖς. Des. in cod.

semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte A et die in profundo maris sui : in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus, » et quæ sequuntur °. Cum dixisset hæc sponsa, ministri sponsi ita respondent ac dicunt :

VERS. 12. *Revertere, revertere, Sulamitis : revertere, revertere : et intuebimur in te.* Clarius hæc Aquila vertit, hoc modo : « Revertere, revertere pacifica. » Quemadmodum in hoc libro Dominus noster Salomo, id est, pacificus, sic etiam ejus sponsa, ut ab illo pacem **138** assecuta, et a veteri liberata bello, pacifica nominatur. Eam igitur ministri sponsi, cum a curribus illis vexatam oppugnatamque perspicere, cohortantes, « Revertere, inquit, pacifica, revertere, revertere, et intuebimur in te ; » hoc est, ne timeas eos qui te persequuntur, sed doctrinam retine, pietatis prædicationem profer. Currus ne reformides, bellum ne metuas, quæ pacata nominaris. Si enim in disciplinæ promulgatione perstiteris, regnum tuum intuebimur. His ea videntur similia, quæ ad beatum Paulum a Domino dicta sunt. Etenim ille quoque laboribus fessus, et multis afflictus tentationibus, « Datus est, inquit, mihi stimulus carnis, angelus Satanæ, qui me colaphizet, ut non extollar. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me P. » Respondit ergo illi : « Sufficit, inquit, tibi gratia mea ; nam virtus mea in infirmitate perficitur ¶. » Id etiam hoc loco dicunt sponsi ministri : « Revertere, revertere, Sulamitis ; revertere, revertere, et intuebimur in te. » Ad hos dicit sponsus :

• CAPUT VII.

VERS. 1. *Quid intuebimini in Sulamitide, quæ venit sicut chori castrorum ?* Quid, inquit, in pacifica speratis intueri ? Ne putetis, vos exilia, atque inchoata et imperfecta quædam bona esse conspecturos. Ecce enim « venit sicut castrorum chori. » Quæ quidem verba videntur inter se quodammodo pugnare ; neque enim castris conveniunt chori : hi enim festivi sunt, illa bellicis rebus conveniunt. Festivitas autem bello contraria. **139** At hæc sponsa, multis e sanctis conflata, tum propter fortitudinem atque excelsum animi robor armaque militaria castris est similis, tum etiam chorus existit divinas laudes in ore gerens. Quod quidem beatus ostendit David, « Vox, inquit, exultationis et salutis in tabernaculis

λόκις^α, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις ληστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ^β ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσῃ, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις, » καὶ τὰ ἐξῆς^γ. Τούτων ὑπὸ τῆς νόμφης ῥηθέντων, οἱ τοῦ νομφίου διάκονοι ἀποκρίνονται, καὶ φασιν αὐτῇ^δ

ιβ'. Ἐπίστρεφε, ἐπίστρεφε, ἡ Σουλαμίτις· ἐπίστρεφε^ε, ἐπίστρεφε· καὶ ὀφόμεθα ἐν σοί. Σαφέστερον αὐτὰ ὁ Ἀκύλας ἠρμήνευσεν· « Ἐπίστρεφε γάρ, φησὶν, ἐπίστρεφε εἰρηνεύουσα. » Ὡσπερ Σολομῶντα τὸν εἰρηγικὸν ἡμῶν Κύριον ὀνομάζει τὸ σύγγραμμα, οὕτω καὶ τῆς νόμφης αὐτοῦ εἰρηνεύουσαν, ὡς τῆς παρ' αὐτοῦ τυχοῦσαν εἰρήνης, καὶ τοῦ προτέρου ἀπαλλαγείσαν πολέμου. Ὁρῶντες τοίνυν αὐτὴν οἱ τοῦ νομφίου διάκονοι ὑπὸ τῶν ἀρμάτων ἐκσίτων ἐλαυνομένην καὶ πολεμουμένην, παραθαβύνοντες, φασίν· « Ἐπίστρεφε εἰρηνεύουσα, ἐπίστρεφε, ἐπίστρεφε, καὶ ὀφόμεθα ἐν σοί· » ἀντὶ τοῦ, μὴ φοβῆθῃς τοὺς διώκοντας, ἀλλ' ἔχου τῆς διδασκαλίας· πρόσφερε τῆς διδασκαλίας^ε τὸ κήρυγμα· μὴ δέισῃς τὰ ἄρματα, μὴ φοβῆθῃς πόλεμον, εἰρηνεύουσα καλουμένη. Ἐὰν γὰρ ἐπιμείνῃς κηρύττουσα, ὀφόμεθα σου τὴν βασιλείαν. Τούτοις ἔοικε τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν μακάριον Παῦλον ῥηθέντα· καμῶν γὰρ κάκεις, καὶ τοὺς πολλοὺς πειρασμοὺς δυσχεράνας, φησὶν· « Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῆ σαρκί, ἄγγελος Σατάν, ἵνα με κολαφίσῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι· καὶ ὑπὲρ τούτου τρίς τὸν Κύριον παρεκάλεισα, ἵνα ἀποστῆ ἀπ' ἐμοῦ. » Ἀποκρίνεται τοίνυν αὐτῷ λέγων· « Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. » Καὶ τοῦτο ἐναυθὰ φασιν οἱ τοῦ νομφίου διάκονοι· « Ἐπίστρεφε, ἐπίστρεφε, ἡ Σουλαμίτις, ἐπίστρεφε, ἐπίστρεφε, καὶ ὀφόμεθα ἐν^ζ σοί. » Πρὸς οὗς ὁ νομφίος φησὶν·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

α'. *Τι ὄψεσθε ἐν τῇ Σουλαμίτιδι, ἡ ἐρχομένη^η* ὡς χοροὶ τῶν παρεμβολῶν ; Τί γάρ, φησὶ προσδοκᾶτε ἰδεῖν ἐν τῇ εἰρηνεύουσῃ ; Μὴ ἐλπίζετε εὐτελεῖν τινα καὶ μερικὰ θεάσασθαι ἀγαθὰ· ἰδοὺ γὰρ « ἔρχεται ὡς χοροὶ τῶν παρεμβολῶν. » Καὶ δοκεῖ πως ἐναντία εἶναι ἀλλήλοις τὰ ὀνόματα· οὗτε γὰρ συμβαίνουσιν οἱ χοροὶ ταῖς παρεμβολαῖς· οἱ μὲν γὰρ εἰσι πανηγυρικοὶ, αἱ δὲ στρατιωτικαί. Ἐναντίον δὲ πολέμου πανήγυρις. Ἄλλ' αὕτη ἡ νόμφη, ἡ ἐκ πολλῶν ἁγίων συγκεκροτημένη, καὶ παρεμβολαῖς ἔοικε διὰ τὸ ἀνδρεῖον αὐτῆς καὶ γενναῖον φρόνημα καὶ τὴν στρατιωτικὴν πανοπλίαν· καὶ χορός ἐστὶ τὴν θείαν ὁμνῶδιαν ἐν τῷ στόματι φέρων. Καὶ τοῦτο μὲν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐρηλοὶ λέγων· « Φωνὴ ἀγαλλιᾶσεως καὶ σωτηρίας ἐν σκηναῖς δικαίων. » Καὶ πάλιν· « Συστή-

° II Cor. xi, 23 26. ¶ II Cor. xii, 7, 8. ¶ Ibid. 9.

VARIÆ LECTIONES.

^α ὄδοιπ. πολλάκις. Omissa erant in edit. priori. ^β ἐξ—ἐρημία, κινδύνοις. Des. in cod. ^γ ἐξῆς. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ^δ ἐπίστρεφε — σοί. Hæc initium cap. vii faciunt in textu Hebr. ^ε διδασκ. Cod. εὐσεβείας. ^ζ ἐν. Abest a cod. ^η ἡ ἐρχομένη. Abest a textu Hebr.

οιοθε¹⁸ ἑορτήν ἐν τοῖς πυκάζουσιν, ἕως τῶν κερά¹⁹ των τοῦ θυσιαστηρίου. » Τὰς δὲ παρεμβολὰς ὁ²⁰ μακάριος Παῦλος ὑποδείκνυσαι φάσκων· « Τὰ γὰρ ἔπλα ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων· λογισμοὺς καθαιρούντες, καὶ πᾶν ὄψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀιχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ. » Καὶ πάλιν· « Ἀναλάβετε, φησί, τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυναθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, καὶ πάντα κατεργασάμενοι στήναι. » Χορηγεῖ δὲ τοῖς στρατιώταις, οἷόν τις στρατηγός, καὶ τὰ ἔπλα, καὶ φησί· « Στήτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσπῆν ὁμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ὁμῶν ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν²¹ ᾧ δυησεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα ὀδῆσαι· καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὅ ἐστι βῆμα Θεοῦ. » Ὅτι δὲ οὐ μόνον παρεμβολαῖς εἰσκασιν οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ καὶ χοροῖς, ἀκούσωμεν τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἰτινες, λαβούσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου. » Εἰκότως τοίνυν ὁ νυμφίος φησίν, ὅτι· « Τί ὄψεσθε ἐν τῇ Σουλαμίτιδι, ἡ ἐρχομένη ὡς χοροὶ τῶν παρεμβολῶν; » Καὶ οὐκ εἶπεν, αἱ παρεμβολαὶ τῶν χορῶν, ἀλλ', « οἱ χοροὶ τῶν παρεμβολῶν. » Ὑπὸ²² γὰρ τῶν παρεμβολῶν γίνονται χοροὶ, καὶ νικῶντες ἐν ταῖς παρεμβολαῖς· οἱ τῆς ἀρετῆς ἀθληταὶ παιανίζοντες ἐπιπύρρονται, καὶ χορεύοντες τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ἔθουσιν²³. Ταῦτα πρὸς τοὺς διακόνους εἰρηκῶς ὁ νυμφίος, πρὸς τὴν νύμφην τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησί· « Τί ὠρνώθησαν διαβήματά σου ἐν ὑποδήμασι, θυγάτηρ Ναδάβ²⁴! » Ὁ μὲν Ἀκύλας ἄρχοντος· εἶπεν· ὁ δὲ Σύμμαχος, ὁ ἡγεμόνος· « Τίς δ' ἂν εἴη ἕτερος οὗτος ὁ ἡγεμόνος, ἢ ὁ ἄρχων, ἢ ὁ παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; » Ὅς καὶ ἐν τῷ μὲν ψαλμῷ φησὶ πρὸς αὐτήν· « Ἄκουσον, θυγάτηρ, καὶ ἴδε, καὶ κλίνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμῆσαι ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ²⁵ Κύριός σου. » Ὅτι δὲ καὶ τὴν τοῦ ἡγεμόνος ἔχει προσηγορίαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ μακάριος διδάσκει· Δαβὶδ λέγων· « Ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου, καὶ Πνεύματι²⁶ ἡγεμονικῶς στήριξόν με. » Ἐπαινεῖ τοίνυν ὁ νυμφίος πρῶτον τῆς νύμφης τὰ διαβήματα εὐθέα ὄντα, καὶ τὴν βασιλικὴν ὁδὸν ὀδεύοντα, καὶ καλῶς ἐν²⁷ τοῖς ὑποδήμασι λάμποντα. Τίνα δὲ τὰ ὑποδήματα, ἐδίδιξεν ἡμᾶς ὁ μακάριος Παῦλος λέγων· « Ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. » Τούτων δὲ τῶν ποδῶν τὸ κάλλος καὶ ὁ

A justorum r. » Et rursus : « Constituite diem solemnem in condensis usque ad cornua altaris ». » Castra vero declarat beatus Paulus, « Arma, iniquiens, nostra non carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum : consilia destruentes, et omnem altitudinem extollientem se adversus scientiam Dei, et in captivitatē redigentes omnem intellectum in obsequium Christi ». » Et alibi : « Accipite, inquit, armaturam Dei, ut possitis resistere die malo, et omnibus perfectis stare ». » Ac veluti imperator quidam arma quoque militibus subministrat, « State ergo, inquit, succinite in lumbis vestris veritate, et indui loricae iustitiæ, et calceati pedibus vestris præparatione Evangelii pacis, et in omnibus sumentes scutum fidei, quo possitis omnia tela ignea nequissimi extinguere, et galeam salutis sumite, et gladium Spiritus, quod est verbum Dei ». » Quod autem non solum castris, sed etiam choris sancti similes sint, audiamus Dominum id explicantem : « Tunc, inquit, simile erit regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampadas suas obviam iverunt sponso ». » Jure igitur sponsus ait : « Quid videbitis in 140 Sulamitide, quæ vestra sicut chori castrorum? » Neque vero dixit, castra chlororum, sed « chori castrorum. » Ex castris enim fiunt chori. Cum enim in castris vicerint virtutis milites, præana cauentes revertuntur, et chorus ducentes victoriæ præconium laudibus celebrant. Hæc cum ad ministros dixisset sponsus, orationem ad sponsam convertit, et ait : « Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Nadab ! » Aquila vertit, « principis; » Symmachus, « dncis. » Quis autem alius hic sive dux sive princeps esse possit, nisi sanctus ille Spiritus consolator? Qui in xlvij item psalmo ad ipsam, « Audi, inquit, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi tui et domus patris tui : et concupiscet rex decorem tuum, quia ipse est Dominus tuus ». » Quod autem dux etiam appelletur Spiritus sanctus, beatus docet David, « Redde, inquit, mihi latitiam salutaris tui, et Spiritu principali confirma me ». » Sponsus igitur primo sponsæ laudat incessum, qui rectus sit, et viam regiam teneat, D atque in calceamentis pulchre eluceat. Quæ porro sint hæc calceamenta, beatus Paulus ostendit, dicens : « Calceati pedibus præparatione Evangelii pacis ». » Pedum vero istorum decorem prospiciens Isaias propheta, « Quam pretiosi, inquit, sunt pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona ». » 141 Hujusmodi verbis usus est etiam sponsus in hoc libro : « Quam pulchri sunt

¹⁸ Psal. cxvii, 15. ¹⁹ Ibid. 27. ²⁰ II Cor. x, 4. ²¹ Ephes. vi, 15. ²² Ibid. 14-16. ²³ Math. xxv, 1. ²⁴ Psal. xlvij, 11, 12. ²⁵ Psal. l, 14. ²⁶ Ephes. vi, 15. ²⁷ Isa. lvi, 7.

VARIE LECTIONES.

¹⁸ Cod. συστήσασθαι. ¹⁹ ὁ — ἔπλα. Des. in cod. ²⁰ Cod. ἀπό. ²¹ ἄουσιν. In cod. sequitur expositio *Hum Patrum.* ²² Ναδάβ. Hebr. Principis. ²³ αὐτός ἐστιν ὁ. Cod. οὗτός ἐστι. ²⁴ ἐν. Abest a cod.

gressus tui, filia Nadab! » Verum, ut non modo ex nominis interpretatione, sed etiam ex ipso nomine contemplationis alicujus nascatur occasio, age, quis Nadab sit investigemus. Fuit Aaronis filius ^b, qui, cum ignem alienum in Dei tabernaculum intulisset, vitæ finem accepit. Invenimus igitur et Domini sponsam Ecclesiam divinum in tabernaculum non ignem legalem, sed novum, quem ab ipso sponso susceperat, intulisse. « Ignem enim, inquit, veni mittere in mundum; et quid volo, si jam accensus est? » Ignem hunc novum ex Novo Testamento in Dei tabernaculum intulit sponsa, clamans et dicens: « Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova ^d. » Merito igitur vocat eam « filiam Nadab, » quæ igne novo sacrificium hominum obtulerit. Licet enim diverso consilio ignem hic et illa commutarent, una tamen et eadem res ab utroque facta est. Hæc autem a nobis in præsentia dicta sunt, ne sine disquisitione ipsum nomen hoc præteriretur. Rursus ergo sponsus omnia sponsæ membra percurrit, et propriam singulis tribuit commendationem, ac dicit:

καὶ ταύτης τὸ πρᾶγμα γεγένηται. Ταῦτα δὲ ἐπὶ τοῦ καλῆς ἀδελφότητος. Πάλιν τοίνυν ὁ νυμφίος κατὰ φθορὰν εὐφημίαν προσφέρει, καὶ φησὶ·

Concinnitates femorum tuorum similes sunt monilibus, quæ facta sunt manu artificis. (VERS. 2-5.) Umbilicus tuus crater tornatilis, non indigens misto. Venter tuus acervus tritici vallatus liliis. Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreae. Collum tuum sicut 142 turris eburnea. Oculi tui sicut stagna in Essebon, in portis filiarum multorum. Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit faciem Damasci. Caput tuum ut Carmelus super te. Et coma capitis tui sicut purpura, rex ligatus in transcurribus. Antea sponsus a superioribus sponsæ partibus incipiens laudavit eam. Nunc ab incessu et calceamentis initium sumens, ad capitis comam usque singula percurrit. Ac post calceamenta atque incessum, admiratur non femora, sed aptas et concinnas femorum juncturas, quas monilibus similes dicit esse ab artificie fabricatis. Quemadmodum enim, inquit, illa ex auro confecta et lapillis apte inclusis distincta sunt, adeo ut spectantes non solum pretiosam auri lapillorumque materiam, verum etiam aurificis artificium admirentur: ita singule virtutum practicarum particule numero et concentu inter se implicitæ atque conjunctæ sunt. Allegorice enim femora appellat virtutes practicas, quoniam illis iter facientes, agimus ea quæ volumus. Sponsam ergo commendans

προφήτης Ἡσαΐας προορῶν ἔλεγεν· « Ὡς ὠραίοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην ¹⁹, τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθά! » Τοῖς αὐτοῖς ῥήμασι καὶ ὁ νυμφίος ἐν τῷδε τῷ συγγράμματι κεχηρημένος φησὶ· « Τί ὠραιώθησαν διαδύματα σου, θυγατερ Ναδάβ! » Ἴνα δὲ μὴ μόνον ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος λάβωμέν τινα θεωρίαν, φέρε ζήτησωμεν τίς ὁ Ναδάβ. Υἱὸς Ἀαρὼν ἐγένετο· πῦρ δὲ ἀλλότριον εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ σκηνὴν εἰσενεγκῶν, τὸ τέλος τοῦ βίου ἐδέξατο. Εὐρίσκομεν τοίνυν καὶ τοῦ Κυρίου τὴν νύμφην, τὴν Ἐκκλησίαν φημί, οὐ τὸ νομικὸν πῦρ, ἀλλὰ τὸ καινὸν ²⁰ εἰς τὴν θείαν εἰσενεγκοῦσαν σκηνήν. Ἐλαβε δὲ τοῦτο τὸ πῦρ παρ' αὐτοῦ τοῦ νυμφίου. « Πῦρ γὰρ ἤλιον βαλεῖν εἰς τὴν κόσμον· καὶ τί θέλω ²¹, εἰ ἤδη ἀνήφθη; » Τοῦτο τὸ καινὸν πῦρ διὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὴν θείαν εἰσενεγκοῦσα σκηνήν, βοᾷ καὶ λέγει· « Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. » Εἰκότως τοίνυν « θυγατέρα Ναδάβ » αὐτὴν προσαγορεύει, ἅτε δὴ τῷ καινῷ πυρὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων θυσίαν ὀλοκαυτώσασαν. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸ φρόνημα τῆς τοῦ πυρὸς ἐναλλαγῆς διαφέρουσιν, ἀλλὰ ἐν ὑπ' ²² ἐκείνου παρόντος εἰρήκαμεν, ἵνα μὴδὲ τὴν προσηγορίαν καταμέρος αὐτῆς τὰ μέλη διέξισι, καὶ ἐκάστῳ τὴν πρόσ-

ῥυθμοὶ ²³ μηρῶν σου ὅμοιοι ἐρμίσκοις ἐργῶ χειρῶν τεχνίτου. (β', ε'.) Ὁμφαλὸς σου κρατήρ ²⁴ τορευτὸς, μὴ ὑστερούμενος κράμα· κοιλία σου θημωνία σίτου πεφραγμένη ἐν κρήναις. Δύο μαστοὶ σου ὡς δύο νεβροὶ δίδυμοι δορκάδος. Τράχηλός σου ὡς πύργος ἐλεφάντινος· οἱ θρηναὶοὶ σου ὡς λίμναι ἐν Ἐσσεῶν ²⁵, ἐν πύλαις θυγατρὸς πολλῶν. Μυκτῆρ σου ὡς πύργος τοῦ Λιβάνου, σκοπεύων πρόσωπον Δαμασκοῦ. Κεφαλή σου ὡς Κάρμηλος ἐπὶ σέ· καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς περὶ ῥύρα, βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς ²⁶. Πρῶτον μὲν οὖν ὁ νυμφίος ἀπὸ ²⁷ τῶν ἀνωθεν τῆς νύμφης ἀρξάμενος ἐπήγεσεν αὐτήν· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος, ἀπὸ τῶν διαθημάτων καὶ τῶν ὑποδημάτων τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος, ἄχρι τοῦ πλοκίου τῆς κεφαλῆς ἀνελήλυθε. Καὶ θαυμάζει, μετὰ τὰ ὑποδήματα καὶ τὰ διαδήματα, οὐ τοὺς μῦρους, ἀλλὰ τοὺς ῥυθμοὺς τῶν μηρῶν, καὶ λέγει αὐτοὺς ἰσοκίνα ἐρμίσκοις ὑπὸ τεχνίτου κατεσκευασμένοις· Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι, φησὶ, μετὰ πάσης ἀρμονίας ἔχουσι τοὺς λίθους τῷ χρυσῷ ἐμπεπηγότες, ὥστε τοὺς ὀρώντας μὴ μόνον τὰς ὑλας τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν λίθων, ἀλλὰ καὶ τὴν τέχνην τοῦ χρυσοῦ θυμαίνονται· οὕτως ἕκαστον τῶν τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς ²⁸ μορίων ῥυθμῶν καὶ ἀρμονίᾳ κεκόσμηται. Τοὺς γὰρ μῦρους τροπικῶς τὴν πρακτικὴν ὠνόμασεν ἀρετὴν, ἐπειδὴ διὰ τούτων τὴν πορείαν ποιοῦμενοι δρῶ-

^b I Paral. xxiv, 1. ^c Luc. xii, 49. ^d II Cor. v, 17.

VARIAE LECTIONES.

¹⁹ εἰρ. τῶν εὐαγγ. Des. in cod. Infra l. c. leg. ἀκοήν εἰρήνης. ²⁰ ἀλλὰ τὸ καινὸν. Des. in cod. ²¹ τί θέλω. Cod. φθελόν. ²² Cod. ἐπ'. ²³ ῥυθμοί. Hebr. ambitus, s. circuitus. ²⁴ κρατήρ — κράμα. Hebr. crater rotundus, cui non deest potus mistus. ²⁵ ἐν Ἐσσεῶν. Hebr. in Heshon. Rec. lectio est Ἐσσεῶν. ²⁶ δεδεμένος ἐν παραδρ. Hebr. rex ligatus (s. cinctus sc. purpura) ad canales sc. ambulat. ²⁷ ἀπὸ — ἀπ' αὐτῶν. Cod. ἀνωθεν ἀπὸ τῆς νύμφης ἐπήγεσεν. ²⁸ ἀρετῆς. Cod. add. σου.

μενὰ βουλόμεθα. Θαυμάζει τοίνυν ὁ νυμφίος τὴν νύμφην, ἀπὸ τῆς πρακτικῆς ἀρξάμενος, καὶ ἀνείσιν ἐπὶ τὴν θεωρίαν, ἐν ἀρχῇ τοῦναντίον ποιήσας· ἀπὸ γὰρ τῆς θεωρίας ἀρξάμενος, ἐπὶ τὴν πράξιν ἐλήλυθεν. « Ὑψθαλμοί σου γὰρ, ἔφη, περιστεραὶ, » τὸ πνευματικὸν τοῦ ὀπτικοῦ τῆς ψυχῆς διὰ τοῦτου σπρμαίνων. Ἐναύθα δὲ τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν πρῶτην θαυμάζει, καὶ μάλα εἰκότως· πρότερον γὰρ φωτιζόμενοι, καὶ τοὺς μεμυκῶτας τῆς ψυχῆς ἀνοίγοντες ὀφθαλμοὺς, καὶ τὸ θεῖον φῶς εἰσδεχόμενοι, τῇ πίστει βεβαιούμεθα· εἶθ' ³⁰ οὕτως ἐπὶ τὴν πρακτικὴν ἐδεύομεν ἀρετὴν. Διὰ τοῦτο πρῶτον ³¹ ἐγκωμίον ὀνομαζόμενος ἀρετῶν, ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἤρξατο, τῶν πρῶτων τὴν θεραπείαν δεξαμένων. Νῦν δὲ ἐπειδὴ τέλειον τῆς νύμφης τὸ κάλλος ἐγένετο, κάτωθεν ἀπὸ τῆς πρακτικῆς ³² ἀρχόμενος ἀρετῆς, ἐπὶ τὴν θεωρίαν ἀνείσιν, τῆς νύμφης τὴν εὐμορφίαν ἐγκωμιάζων. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπαινεῖ τὰ διαθήματα καὶ τὰ ὑποθήματα, εἶτα τῶν μετῶν τοὺς βύθιους, τουτέστιν ἕκαστον ³³ τῶν γινόμενων· μετὰ δὲ τοὺς μετῶν τὸν ὀμφαλόν· « Ὀμφαλός σου γὰρ, ἔφη, κρατὴρ τορευτοῦς μὴ ὑστερούμενος κράμα. » Παρηλώμεν δὲ, εἰ δοκεῖ, τὰ περὶ τοῦ ὀμφαλοῦ τῆς Ἰουδαίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων εἰρημῶνα διὰ Ἰεζεκιήλ τοῦ προφήτου. Τὴν γὰρ ἀκολοῦσαν αὐτῆς θριαμβεύων, καὶ τὴν πολλὴν αὐτῆς δημοσίαν ἀσέβειαν, ὡς καὶ ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ διεξελθὺθαμεν, τῷ προφήτῃ φησὶ· « Διαμάρτυραι τῇ Ἰερουσαλὴμ τὰς ἀνομίας αὐτῆς, καὶ ἐρεῖς· Τάδε λέγει Κύριος τῇ Ἰερουσαλὴμ· Ἡ ῥίζα σου καὶ ἡ γένεσις σου ἐκ γῆς Χαναάν, ὁ πατήρ σου Ἀμορῆαίος, καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία. Καὶ ἡ γένεσις σου ἐν ἡ ἡμέρᾳ ἐτέθη, οὐκ ἐτεμήθη ὁ ὀμφαλός σου. » Ἐκεῖνη μὲν οὖν φησιν, « Οὐκ ἐτεμήθη ὁ ὀμφαλός σου· » ταύτη δὲ, « Ὀμφαλός σου κρατὴρ τορευτοῦς οὐκ ὑστερούμενος κράμα. » Ἡ μὲν γὰρ ἐξ Αἰγύπτου τεθηεῖσα οὐκ ἔτεμεν αὐτῆς τὸν ὀμφαλόν, ἀλλ' ὡσπερ διὰ τινος ῥίζης εἴλκεν ἐξ Αἰγύπτου τὴν πονηρίαν τῆς δυσσεβοῦς ὀδοσκαλίας. Αὕτη δὲ οὐκ ἀπλῶς τὸν ὀμφαλὸν αὐτῆς ἔτεμεν, ἀλλ' οὕτως ἐθάθυε τὴν τομῆν, ὥστε πᾶσαν τῆς εἰδωλολατρίας ἀνασπᾶσαι τὴν ῥίζαν, ὡς κρατὴρ τορευτοῦ παραβάλλεσθαι, καὶ τὸ κράμα τῆς εὐφροσύνης διηνεκῶς ἔχειν, καὶ μηδέποτε ἐλλείπειν αὐτῇ τὴν ἐκ τῆς εὐσεβείας ἐγγινόμενὴν αὐτῇ θυμηδίαν. Ἀλλὰ καὶ « Ἡ κοιλία σου θημωνία σίτου, πεπραγμένη ἐν κρίνοις. » Τουτέστι, μεστὰ τὰ ταμιεῖά σου τῆς ψυχῆς τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων, ὧν ἡ εὐσμία μόνη τοῖς ἀτελέστιν ἔτι καὶ νηπίοις γνώριμος. « Κρίνοις γὰρ, ἔφη, περιπέφρακται, » ἵνα διὰ τὸν τὸν περιφράγματος τὸ κεκρυμμένον νοήσωμεν, διὰ δὲ τῶν κρίνων, τὴν ἐκεῖθεν πανταχοῦ διαβρέουσαν εὐσμίαν. « Καὶ οἱ μαστοὶ σου ἐπὶ οἱ δύο νεβροὶς διδύμοι· θορκαδὸς βοίκατιν. » Οἱ γὰρ τῆς διδασκαλίας σου κρῆνοι, τὰ καινὰ προσφέροντες νάματα, ὄξυδοροῖν ἐλάττουσι, καὶ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν ἡ γὰρ

A sponsus, ab illis incipiens virtutibus, quæ in actione consistunt, ad eas progreditur, quæ persistent ad contemplationem: cum initio contrarium fecisset, ubi a contemplatione principium sumens ad actionem progressus est. Dicebat enim, « Oculi tui columbæ, » spirituales animæ speculationem significans. Hic autem practicam prius virtutem admiratur, idque quidem merito; primo enim illuminati, et clausos mentis **143** oculos aperientes, divinamque admittentes lucem, fide confirmamur: deinde ad agendum ex virtute progredimur. Idcirco sponsus, primam laudationem contexit, ab oculis exorsus est, quoniam ipsi primi excitationem admittunt. Nunc autem, quoniam perfecta est sponsæ pulchritudo, ab inferioribus partibus exorditur, et sponsæ formam laudibus extollens eas primum virtutes enumerat, quæ in actione consistunt, tum ad eas accedit, quæ sitæ sunt in contemplatione. Gressus enim primum extollit, et calceamenta, mox seniorum concinnitatem, hoc est, unumquodque eorum quæ sunt; et post femora, umbilicum. « Umbilicus, inquit, tuus crater tornatilis, non indigens misto. » Afferam ea, si videatur, quæ de umbilico Judææ ab universo Deo per Ezechielem prophetam dicta sunt. Impudicitiam enim illius redarguens, et magnam impietatem accusans, ut in primo libro persecuti sumus: « Testificare, inquit ad prophetam, Hierosolymæ iniquitates suas. Et dices: Hæc dicit Dominus Hierosolymæ: Radix tua, et generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorhæus, et mater tua Chetthæa. Et quando nata es, die ortus tui, non est præcisus umbilicus tuus. » Ad illam igitur ait, « Non est præcisus umbilicus tuus: » ad hanc autem, « Umbilicus tuus est crater tornatilis, non indigens misto. » Illa enim ex Ægypto oriunda non præcidit umbilicum suum, sed veluti per radicem quamdam ex Ægypto impiæ doctrinæ traxit improbitatem. Hæc autem non simpliciter modo præcidit umbilicum suum, sed ita penitus amputavit, ut omnem idololatriæ **144** radicem evelleret, et crateri tornatili similis videretur, lætitiæ potum semper haberet, nec gaudio, quod ex pietate proficiscitur, unquam destitueretur. Sed et « Venter tuus acervus triticeæ vallatus liliis. » Il est, animæ tuæ penu arcanis plenum mysteriis, quorum odor solus imperfectis adhuc et infantibus notus est. « Liliis enim, inquit, circumvallatus est, » ut per vallum ea quæ recondita sunt, per lilia autem undique ex eo fluentem fragrantiam intelligamus. « Et duo ubera tua sunt sicut duo hinnuli gemelli capræ. » Nam doctrinæ tuæ fontes, novos latices effundentes, mentis acumen et spirituales contemplationem docent. Caprea enim

³⁰ Ezech. xvi, 1 seqq.

VARIE LECTIONES.

³⁰ ὄφ. Cod. præm. καὶ. ³¹ πρῶτον. Cod. præm. τὸ μὲν. ³² πρακτ. Cod. ἡθικῆς. ³³ Cod. ἕκαστου.

ex videndi acumine dorcadis cognomen habet, et hinunlus novum significat. « Collum autem tuum sicut turris eburnea. » Remotum enim est a nigredine, et jugum meum suscipiens factum est candidum; et tum hostibus, ut turris, est formidandum, tum amicis amabile propter nitorem. « Oculi vero tui sicut stagna in Essebou, in portis filiarum multorum. » Hoc vertens Aquila pro « Essebon » posuit « cogitationem. » Docet igitur sponsus, animalium^a piarum oculis esse stagna, quæ divina fluentia suscipiunt, et exundant perpetuo: quippe quæ multis e portis, id est, per ora multa, (per translationem enim portas ora nominavit,) copiam aquarum admittunt. Siquidem a magno Mose, et a Josua filio Nave, et a Samuele propheta, et a Davide, eodem tum propheta, tum rege, et ab Isaia, et Jeremia, et Daniele, et Ezechiele, **145** et a duodecim prophetis, et ex divinis Evangelis, et sacrosanctis apostolis, et a doctoribus qui post illos fuerunt, latices utilitatis excipiunt. Ideo sponsus ait: « Oculi tui sicut stagna in Essebon, in portis filiarum multorum. » Contemplationes enim animæ tuæ, et piarum cogitationum copia, similes videntur stagnis aquas undique suscipientibus, quandoquidem per ora multa doctrinæ latices excipis. « Et nasus tuus est sicut turris Libani, quæ respicit faciem Damasci. » Nam Judææ nasus, propter inobedientiam et audaciam effrenatam, circumlucum tanquam frenum accepit, ut taurus cornu petens, legis minas. Nam ut vacca œstro percita, insanivit Israel^f. At sponsæ « nasus est, inquit, sicut turris Libani, quæ respicit faciem Damasci. » Celsus enim est ac sublimis, et cœlestem suscipit odoris suavitatem, sponsique unguento inhærens, clamat: « Post te in odorem unguentorum tuorum curremus^g. » Idcirco comparata est turri, quæ in Libano sita est, et respicit Damasci faciem. Nam quia diabolus, ut asserit beatus Paulus^h, in angelum lucis transfiguratur, et unguenti quoque spiritualis speciem sumit, convenienter sponsæ nasus erectus ac vigilans respicit faciem Damasci, ne decepta verum omittens unguentum, fallax et adulterinum sequatur. Damascum autem pro gentilibus, atque impietate, **146** quæ eo tempore vige-

α δορκὰς ἐξυδορκίας ἐπώνυμος, καὶ ὁ νεθρὸς τοῦ νέου σημαντικός. « Ὁ δὲ τράχηλός σου, ὡς πύργος ἐλεφάντινος. » Ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῆς μέλας εἶναι, καὶ ἐλευκάνθη τὸν ζυγόν μου δεξάμενος· καὶ φοβερός ἐστὶ τοῖς πολεμίοις ὡς πύργος, καὶ ποθεινός ἐστὶ τοῖς φίλοις ὡς λάμπων. « Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ σου, ὡς λίμναι ἐν Ἐσσεβὼν²⁵, ἐν πύλαις θυγατρὸς πολλῶν. » Τοῦτο δὲ ὁ Ἀκύλας ἐρμηνεύων, ἀντὶ τοῦ « Ἐσσεβὼν » ἐπιλογισμὸν τέθεικε. Διδάσκει τοῖνον ὁ νυμφίος, ὅτι τῶν εὐσεβῶν ψυχῶν τὸ ὀπτικὸν λίμναι εἶσι, τὰ θεῖα νάματα δεχόμεναι, καὶ διηνεκῶς πλημμυροῦσαι· ἅτε δὴ ἀπὸ πολλῶν πυλῶν, τουτέστι στομάτων (τροπικῶς γὰρ τὰ στόματα πύλας ὀνόμασε), τὰ βέλθρα δεχόμεναι. Καὶ γὰρ παρὰ τοῦ μεγάλου Μωσέως, καὶ παρὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ Σαμουὴλ τοῦ προφήτου, καὶ παρὰ Δαβὶδ, τοῦ προφήτου καὶ βασιλέως, καὶ παρὰ Ἡσαίου, καὶ Ἰερραμίου, καὶ Δανιὴλ, καὶ Ἰεζεκιήλ, καὶ παρὰ τῶν δώδεκα προφητῶν, καὶ παρὰ τῶν θείων Εὐαγγελίων, καὶ παρὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, καὶ παρὰ τῶν μετ' ἐκείνων γενομένων διδασκάλων, δέχονται τῆς ὠφελείας τὰ νάματα. Διὸ φησὶν ὁ νυμφίος: « Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὡς λίμναι ἐν Ἐσσεβὼν, ἐν πύλαις θυγατρὸς πολλῶν²⁶. » Αἱ γὰρ θεωρίαι τῆς ψυχῆς σου, καὶ τῶν εὐσεβῶν σου λογισμῶν τὸ πλῆθος λίμναι εἰκόσασι πύλας ὄντας²⁷ ὕδατα, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ πολλῶν στομάτων ὑποδέχηται τῆς διδασκαλίας τὰ νάματα. « Καὶ ὁ μυχθὴρ σου δὲ, ὡς πύργος ἐστὶ τοῦ Λιβάνου, σκοπεύων πρόσωπον Δαμασκού. » Τῆς μὲν οὖν Ἰουδαίας ὁ μυχθὴρ, διὰ τὸ ἀπειθεὶς καὶ δυστήνιον, ἐνώπιον ἔλαβεν οἶόν τινα χαλινόν, καθάπερ ταῦρος κερατίζων²⁸, τοῦ νόμου τὴν ἀπειλήν, ἐπειδὴ ὡς δάμαλις παροιστρῶσα παρείστηρσεν Ἰσραὴλ²⁹. Ὁ δὲ τῆς νύμφης ὁ μυχθὴρ ὡς πύργος, φησὶν, ἐστὶ τοῦ Λιβάνου, σκοπεύων πρόσωπον Δαμασκού. Ὑψηλὸς γὰρ ἐστὶ καὶ μετέωρος, καὶ τῆς ἀνωθεν εὐοσμίας ἀντιλαμβανόμενος, καὶ τῷ μύρῳ τοῦ νυμφίου προσδεδεμένος, καὶ βοῶν: « Ὁπίσω σου εἰς ὄσμην μύρων σου δραμοῦμεν. » Διὰ τοῦτο ἀπέκασται πύργῳ ἐπάνω μὲν τοῦ Λιβάνου κειμένη, σκοπεύοντι δὲ τῆς Δαμασκού πρόσωπον. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μετασηματιζόμενος εἰς ἀγγελὸν φωτὸς διάβολος, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, καὶ εἰς μύρον πνευματικὸν σχηματίζεται, ἀναγκαίως ὁ μυχθὴρ τῆς νύμφης ἐγγύρῳ, καὶ νήφει, καὶ σκοπεύει πρόσωπον Δαμασκού, ἵνα μὴ ἀπατηθεῖσα τὸ μὲν ἀληθινὸν καταλίπη μύρον, τῆ δὲ ψευδοῦ καὶ πλανῶντι ἀκολουθήσῃ τὴν δὲ Δαμασκὸν ἐπὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ τῆς τηνικαῦτα δὲ κρατούσης ἀσεβείας, ἢ θεῖα πολλάκις τίθησι Ἰσραὴλ· ἀμέλει καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας τὰ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου γεννήσεως προφητεύων, καὶ εἰρηκῶς ἐκ προσώπου τοῦ Πνεύματος, ὅτι « Προσῆλθον πρὸς τὴν προφήτιν, » τουτέστι πρὸς τὴν παρθένον, « καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβεν, καὶ ἔτεκεν οἶον, » ὑπάγει λέγων· « Καὶ εἶπε

^f Osee iv, 17. ^g Cant. i, 4. ^h II Cor. xi, 14. ⁱ Isa. viii, 3.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ Ἐσσεβὼν. Cod. Ἐσσεβὼν. ²⁶ πολλῶν. Cod. Σιών. ²⁷ δεχομ. Cod. εὐχομέναις. ²⁸ κερατ. Cod. κερύττων. ²⁹ Ἰσραὴλ. Cod. Ἐφραῖμ.

Κύριος πρὸς με, κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ταχέως ἀ-
 κώλευσον, ὀξέως προνόμεισον· διότι πρὶν ἢ γινῶναι
 τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν
 Δαμασκού, καὶ σκύλα Σαμαρείας ἀπέναντι βασιλείως
 Ἀσσυρίων. » Διηλοῖ δὲ ὅτι παιδίον ὧν καταλύσει μὲν
 τὸν τροπικῶς Ἀσσυρίων βασιλέα καλούμενον, τού-
 ἐστι τὸν διάβολον ³⁸. παραλήψεται δὲ τὴν Δαμασκού
 δύναμιν, τούτεστι, τῆς εἰδωλολατρείας τὸ κράτος κα-
 ταλύσας, αὐτὸς ἐγκρατῆς γενήσεται τῶν αἰχμαλώτων
 ὑπὸ τοῦ διαβόλου γεγεννημένων. « Λήψεται γὰρ, φησί,
 δύναμιν Δαμασκού, καὶ σκύλα Σαμαρείας » τοῦς ³⁹
 τε γὰρ ἐξ Ἰουδαίων, τοὺς τε ἐξ ἔθνων ἐλευθερώσας,
 καὶ τῆς πλάνης ἀπαλλάξας, καὶ τὸν τύραννον κατα-
 λύσας, ὑφ' ἐαυτὸν ποιήσεται. Εἰκότως τοίνυν τῆ
 νύμφη φησὶν ⁴⁰. « Μυκτήρ σου ὡς πύργος τοῦ Λι-
 θάνου, σκοπεύων πρόσωπον Δαμασκού. » Περισκο-
 πεῖς γὰρ, μὴ τὰ βεῖα μιμησάμενος ὁ διάβολος, ἐξ-
 απατήσῃ σε, τῆ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος ἀντιστρατεύω.
 « Καὶ ἡ κεφαλὴ σου δὲ, φησὶν, ἐστὶν ὡς Κάρμηλος, »
 τούτεστι, πάντων πεπληρωμένη τῶν ἀγαθῶν. Τοῦτο
 γὰρ καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς, διὰ τοῦ προσφύτου τῆν
 τῶν ⁴¹ Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνην ἐλέγχων, φησὶ· « Καὶ
 εἰσέγγαρον ὡμᾶς εἰς τὸν Κάρμηλον, τοῦ φαγεῖν τὸν
 καρπὸν αὐτοῦ καὶ ⁴² τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ. » Ἔοικε τοί-
 νυν ἡ κεφαλὴ σου, φησὶ, τῷ Κάρμηλι, πᾶν εἶδος
 ἀγαθῶν γενῶντι, καὶ πάντα καρπὸν ἐμοὶ τῷ γεωρ-
 γῷ φέρωντι. Ἐπίκειται δὲ, « Καὶ πλόχιον τῆ κεφαλῆ
 σου ὡς πορφύρα, βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραζρο-
 μιῇ. » Αἱ γὰρ πάλαι σου λελυμένοι τριχες, καὶ διὰ
 τοῦτο ταῖς ἀγέλαις τῶν αἰγῶν ἀπεικασμένοι· ταῖς ἐν
 τῷ Γαλαθῷ ἀποκαλυφθείσαις· νῦν δὲ ἐπλάκυσαν, καὶ
 οὐκ ἐπλάκυσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ θυμαστὴν ὑπεδέ-
 ξαντο βαρῆν, καὶ εὐόκασι βασιλεῖ ἀνασεβημένῳ
 πορφύρεα καὶ πάντοτε διατρέχοντι. Καλεῖ δὲ πλο-
 χὴν τριχῶν βασιλικῆ πορφυρίδι ἀπεικασμένην τὴν
 αἵματι τοῦ Χριστοῦ διτηρησμένην· οὐ γὰρ οὕτω λόμπει βασιλεὺς ἀλουργίδα περιβεβλημένος, ὡς ὁ τῆς εὐ-
 σεβείας διδάσκαλος τὸ τῆς θεογνωσίας κήρυγμα ἐξυφαίνων, καὶ τοῖς τρωζέμοις τῆς ἀληθείας προσφέρων ⁴³.

³⁸ Ἰσα. viii, 4. ⁴⁰ Jerem. ii, 7.

VARIÆ LECTIONES.

³⁸ διηλοῖ—διάβολον. Ita quoque hæc interpretatur infra ad Is. viii, 3. ³⁹ τοῦς — Ἰουδαίων. Repetitur
 in cod. ⁴⁰ φησὶν. Abest a cod. ⁴¹ τῶν. Des. ibid. ⁴² καὶ — αὐτοῦ. Des. in cod. ⁴³ προσφέρων. Cod.
 præm. τοῦτο. Deinde sequitur expositio trium Patrum. ⁴⁴ σοῦ. Abest a textu Hebr. Signum interro-
 gandi alias ad ἀγάπη apponitur. ⁴⁵ Τὸ — φοίνικι. Rec. lectio est, Τοῦτο μέγεθός σου ὡμοιώθης,
 x. τ. λ. ⁴⁶ τόν. Abest a cod. ⁴⁷ καί. Des. ibid.

A mariae coram rege Assyriorum i. » Scilicet adhuc
 puer existens eum qui figurate rex Assyriorum
 appellatur, id est diabolus, profligabit. Auferet
 autem Damasci fortitudinem, hoc est, idololatriæ
 robor evertet, et ipse captivis sub diaboli potestate
 constitutis potietur. « Auferet enim, inquit, forti-
 tudinem Damasci, et spolia Samaritæ: » id est, Ju-
 dæos gentilesque liberans, et ab erroribus abdu-
 cens, devicto tyranno, in suam rediget potestatem.
 Merito igitur ad sponsam ait: « Nasus tuus sicut
 turris Libani, quæ respicit faciem Damasci. » Pro-
 spicis enim, ne diabolus sub specie rerum divina-
 rum te decipiat, et pro veritate mendacium obtru-
 dat. « Et caput tuum, inquit, ut Carmelus est: »
 hoc est, omnibus refertum bonis. Nam Deus om-
 B nium, arguens per prophetam ingratos animos Ju-
 dæorum, « Et induxi vos, inquit, in Carmelum, ut
 comederetis fructum ejus et bona **147** illius k. »
 Simile est igitur, inquit, caput tuum Carmelo om-
 nia honorum genera ferenti, et omnem fructum
 mihi agricolæ suppeditanti. Sequitur autem: « Et
 coma capitis tui sicut purpura, rex ligatus in ac-
 curbis. » Capilli enim tui veteres erant dissoluti,
 atque ideo caprarum gregibus assimilati, qui reve-
 lati sunt in Galaad. Nunc autem compti sunt, nec
 solum compti, verum etiam mirifice tincti, ut regi
 purpura induto et undiquaque discurrenti similes
 videantur. Vocat autem crinium nexum et plicatu-
 ram purpuræ comparatam, doctrinam apte et decore
 compositam ac pronuntiatam, quæ Christi sanguine
 tincta atque conspersa sit. Neque enim adeo fulget
 rex amictus purpura, ut doctor pietatis, qui divinæ
 C cognitionis prædicat disciplinam, eaque veritatis
 alumnos imbuat.

μετὰ ἀρμονίας προσφερομένην διδασκαλίαν, καὶ τῷ
 βασιλεὺς ἀλουργίδα περιβεβλημένος, ὡς ὁ τῆς εὐ-
 σεβείας διδάσκαλος τὸ τῆς θεογνωσίας κήρυγμα ἐξυφαίνων, καὶ τοῖς τρωζέμοις τῆς ἀληθείας προσφέρων ⁴³.

Vers. 6, 7. *Quam pulchra et quam jucunda facta
 es, charitas, in deliciis tuis! Magnitudo tua similis
 facta est palmæ, et ubera tua botris.* Pulchra enim
 facta es, cum antea non esses: et cum antea fœdi-
 tate omni esses plena, repente jucunda et suavis
 evasisti. Idque es consecrata, quoniam charitatis
 deliciis oblectaris Diligens enim amantem te spon-
 sum, et in ejus amore tuas omnes delicias ponens,
 D reliqua omnia contempsisti. Quamobrem « et pul-
 chra et suavis effecta es, et magnitudo tua similis
 facta est palmæ, et ubera tua botris. » Non solum
 enim pulchritudine, sed etiam celsitudine, palmæ
 es similis. **148** « Ubra vero tua hujus botris simi-

lia sunt. » Cum enim excelsa sis et sublimis, adeo ut cœli fastigium attingas, tamen accommodas te infirmis discipulis tuis, quibus doctrina indigentibus ubera præbes doctrinæ tuæ. Palma enim fructus deorsum pendentes habet. Hoc etiam per beatum Davidem indicat Spiritus sanctus : « Justus, inquires, ut palma florebit ¹. » Cum audisset igitur sponsa tam multis se laudibus et commendationibus cumulari, amoris stimulo incitata atque inflammata, loquitur ad hunc modum :

VERS. 8, 9. Dixi, Ascendam in palmam, apprehendam altitudines ejus : et erunt ubera tua sicut botri vitis, et odor naris tuæ sicut poma. Et guttur tuum, sicut vinum bonum, vadens nepoti meo in rectitudinem, sufficiens labiis et dentibus meis. Quanto sponsi desiderio sponsa teneatur, hinc patet perspicue, quod et cupit ascendere, et cogitat de altitudine, et, quemadmodum beatus Paulus ait, « nondum arbitratur se comprehendisse, sed perssequitur, ut comprehendat : et eorum quæ retro sunt obliviscitur, et ad anteriora se extendit ^m. » Quærendum est autem, quomodo sponsus et palma sit, et vitis : ac palmæ quidem non habeat fructum, vitis autem ferat botros. Ad sensum reconditum ducet nos Aquilæ interpretatio. Nam pro, « apprehendam altitudines ejus, » vertit, « apprehendam elatas ejus. » Sunt autem elatæ marium palmarum fructus, qui feminis palmis impositi, et firmos et maturos earum fructus efficiunt. Avet **149** igitur sponsa picrum seminum occasiones, et ait : « Dixi, Ascendam in palmam, et apprehendam altitudines ejus, » vel, ut Aquila vertit, « elatas ejus : » — « et erunt ubera tua, sicut botri vitis. » Tu enim es vera illa vitis, ex qua salutiferum vinum conficitur spiritualibus prelis expressum, unde calix impletur ille inebrians sane quam præclarus ⁿ. « Et odor naris tuæ similis est pomi suavitati. » Etenim etiam illud ipsum odoratus tui receptaculum mihi pomorum similem fragrantiam effundit. Sed de pomis satis multa in ipso hujus libri principio dicta sunt. « Et guttur tuum sicut vinum, bonum * vadens nepoti meo in rectitudinem, sufficiens labiis meis et dentibus meis. » Quæ enim ex gutture tuo fluit doctrina, quacunque vini suavitate et qualibet hujus vitæ voluptate jucundior est : quam tu, nepos mi, ad animas, quæ in te crediderunt, dirigendas profers. Sufficit autem mihi doctrina tua, ut partim pronuntiem, et divulgem, partim conservem atque custodiam, laborum utens instrumentis, et dentes pro muro circumponens. His congruunt etiam illa, quæ a beato Paulo dicta sunt : « Audiui enim, inquit, arcana verba, quæ non licet homini loqui ^o. »

μετέωρος, καὶ τῶν οὐρανίων ἀφίδων ἐφικνουμένη, συγκαταβαίνεις τοῖς ἀσθενέσι, καὶ ὀρέγεις τοὺς μαστούς σου καὶ τὰς τῆς διδασκαλίας σου θηλάς τοῖς τῆς διδασκαλίας δεομένοις· καὶ γὰρ ὁ φοῖνιξ κάτω νεύοντας ἔχει τοὺς βότρους. Τοῦτο καὶ διὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ τὸ Πνεῦμα λέγει τὸ ἅγιον· « Δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει. » Ἀκούσασα τοιγαροῦν ⁴⁸ τῶν ἐπαίνων ἢ νόμφη, καὶ ⁴⁹ τῶν πολλῶν ἐγκωμίων πεπερωθεῖσα, καὶ πυρσευθεῖσα τῷ φιλτρῷ, φησὶν·

ἡ, θ'. Εἶπον, Ἀναθήσομαι ἐπὶ τῷ φοῖνικι, κρατήσω τῶν ὕψων αὐτοῦ, καὶ ἔσονται δὴ μαστοὶ σου ὡς βότρυες τῆς ἀμπέλου, καὶ ὁσμὴ βινός σου ὡς μῆλα. Καὶ ἄλρυγξ σου, ὡς οἶνος ἀγαθός πορευόμενος τῷ ἀδελφιδῷ μου εἰς εὐθύτητα ⁵⁰· ἰκανούμενος ⁵¹ χεῖλεσί μου καὶ ὀδοῦσιν. Ἔστιν ἐντεῦθεν ἀκριβῶς καταμαθεῖν, ὅπως ποθεῖ τὸν νυμφίον ἢ νόμφη, καὶ τῆς ἀναθήσεως ἐφίσταται, καὶ τὸ ὕψος φαντάζεται, καί, κατὰ τὴν μακάριον Παῦλον, « οὐ νομίζει κατελιθρῆναι, ἀλλὰ διώκει ἵνα καταλάβῃ· καὶ τῶν μὲν ὅπισθεν ἐπιλανθάνεται, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεται. » Ζητητέον δὲ πῶς ὁ νυμφίος καὶ φοῖνιξ ἔστι καὶ ἀμπελος· καὶ φοῖνικος μὲν οὐκ ἔχει καρπὸν, ἀμπέλου δὲ βότρυς· ἐκφέρει. Ὀδηγῆσαι δὲ ἡμᾶς ἐπὶ τὴν κεκρυμμένην διάνοιαν ἢ τοῦ Ἀκύλα ἐρμηνεία· ἀντὶ γὰρ τοῦ « κρατήσω τῶν ὕψων αὐτοῦ, » τέθεικε « κρατήσω τῶν ἐλατῶν αὐτοῦ. » οἱ ⁵² δὲ ἐλάτῃ τῶν ἀρρένων εἰσὶ φοῖνικιον καρποὶ· τοῖς θήλεσι φοῖνιξιν ἐντιθέμενοι, καὶ μονίμους, καὶ πέποντας τοὺς ἐξείνων καρποὺς ἐργάζονται. Ἐπίεγεται τοίνυν ἢ νόμφη λαβεῖν παρὰ τοῦ νυμφίου τὰς τῶν εὐσεβῶν γονῶν ἀφορμὰς, καὶ φησιν· « Εἶπον, Ἀναθήσομαι ἐπὶ τῷ φοῖνικι, καὶ κρατήσω τῶν ὕψων αὐτοῦ· » ἢ, ὡς ὁ Ἀκύλας, « τῶν ἐλατῶν αὐτοῦ. » — « Καὶ ἔσονται δὴ μαστοὶ σου ὡς βότρυες τῆς ἀμπέλου. » Σὺ γὰρ εἶ ἀληθινὴ ⁵³ ἀμπελος, ἀφ' ἧς ὁ σωτήριος οἶνος γεωργούμενος ἐν ταῖς πνευματικαῖς ἀποθλίβεται ληνοῖς, ἀφ' ὧν τὸ ποτήριον πληροῦται τὸ μεθύσκον ὡσεὶ κράτιστον. « Καὶ ὁσμὴ βινός σου τῇ τοῦ μῆλου ἔοικεν εὐωδίᾳ. » Καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ τῆς ὁσφρήσεως σου δοχεῖον, καὶ αὐτὸ μοι εὐωδίαν ἐκπέμπει μῆλοισ ἀπεικασμένην. Ἰκανὰ δὲ τὰ περὶ τῶν μῆλων εἰρημένα ἡμῖν ἐν τῇ τῆς βίβλου ἀρχῇ. « Καὶ ὁ ἄλρυγξ δέ σου, ὡς οἶνος ἀγαθός ⁵⁴ πορευόμενος τῷ ἀδελφιδῷ μου εἰς εὐθύτητα, ἰκανούμενος χεῖλεσί μου καὶ ὀδοῦσιν. » Ἡ γὰρ ἐκ τῆς φάρυγγός σου προσφερομένη διδασκαλία, οἴνου παντὸς ἀνοσμίου καὶ πάσης εὐφοροσύνης βιωτικῆς ἀμείνων τυγχάνει, ἣν προφέρεις, ἀδελφιδῷ μου, διευθῦναι βουλόμενος τὰς εἰς σὲ πεπιστευκυίας ψυχάς· ἰκανὴ δὲ μοι αὕτη καὶ ἀποχρῶσα, ἵνα τὰ ⁵⁵ μὲν προφέρω καὶ κηρύττω ὄργανοις τοῖς χεῖλεσι κεκρημένη· τὰ δὲ φρουρῶ καὶ φυλάττω, τοὺς ὀδόντας ἀντὶ

¹ Psal. xci, 12. ^m Philipp. iii, 13, 14. ⁿ Psal. xxi, 5. ^o II Cor. xii, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸ τοιγαροῦν. Abest a cod. ⁴⁹ καὶ. Cod. δέ. ⁵⁰ εἰς εὐθ'. Hebr. rectissime, s. mollissime. ⁵¹ ἰκαν. — ὀδοῦσιν. Hebr. excitans (Schultens, perrepens) labia (etiam) dormientium. ⁵² οἱ — ἐργάζονται. Vid. supra, p. 116 sqq. ⁵³ ἀληθ. Cod. præm. f. ⁵⁴ Cod. ἀγαθότερος. ⁵⁵ τὰ. Cod. τό.

ειχίου περιτιθεῖσα. Τούτοις ἀρμόττει καὶ τὰ παρὰ τοῦ μακαρίου Παύλου εἰρημένα· «Ἦκουσα γὰρ, φησίν, ἄρρητα ῥήματα, & οὐκ ἔξην ἀνθρώπων λαλῆσαι. » Διὰ τοῦτο καὶ ἡ νύμφη φησίν· « Ἰκανούμενος χεῖραί μου καὶ ὀδοῦσί μου, » ἵνα τὰ μὲν προζέρω, τὰ δὲ φυλάττω· τούτοις ἐπιφέρει·

ι. Ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῶ μου, καὶ ἔπ' ἐμὲ ἡ ἐπιστροφή αὐτοῦ. Αὐτῷ γὰρ ἑμαυτὴν ἀνατέθεικα, καὶ πᾶσαν ἄλλοτριαν κοινωνίαν ἐβδελυξάμην, Ἑλληνικὴν, Ἰουδαϊκὴν, αἰρετικὴν· καὶ γὰρ αὐτὸς πάντων με τῶν ἄλλων προτέθεικε, καὶ πρὸς ἐμὲ τὴν ἀποτροφήν ἔχει· οὐ γὰρ ἔχων πρότερον ποῦ κλίνας τὴν κεφαλὴν, εὔρει νῦν ποῦ κλίνη τὴν κεφαλὴν· καὶ πολλὰς ἔχων παλλακίδας, καὶ βασιλίδας, καὶ νεάνιδας, πάντων προτίθησι με· ἀλλ' οὐκ ἀνέχομαι μόνη τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κοινωνίας ἀπολαύειν ⁸¹.

ια, ιβ', ιγ'. Ἐλθὲ, ἀδελφιδέ μου, καὶ ἐξέλθωμεν εἰς ἀγρὸν, αὐλισθῶμεν ἐν κώμαις. Ὁρθρίσωμεν εἰς ἀμπελώνας, ἴδωμεν εἰ ἤνθησεν ἡ ἀμπέλος, ἢ ἤ ἤνθησεν ὁ κυπρισμός ⁸², εἰ ἤνθησεν αἱ ῥοαί. Ἐκεῖ δώσω τοὺς μαστούς μου ⁸³ σοι. Οἱ μανδραγόραι ἔδωκαν ὄσμην, καὶ ἐπὶ θύραις ἡμῶν πάντα ἀκρόδρυα ⁸⁴· νέα πρὸς παλαιά, ὅσα ⁸⁵ ἔδωκέ μοι ἡ μήτηρ μου, ἀδελφιδέ μου, ἐτήρησά σοι. Προτρέπει τὸν νυμφίον ἡ νύμφη, καὶ τῶν εὐτελῶν ἔτι καὶ ταπεινῶν φροντίσαι ψυχῶν, ἃς τροπικῶς ἀγρῶν καὶ κώμας ὀνομάζει, ὡς ταπεινάς καὶ μικράς. Οὐ γὰρ λέγει, ἐξέλθωμεν εἰς πόλιν, ἀλλ', « ἐξέλθωμεν εἰς ἀγρὸν, αὐλισθῶμεν ἐν κώμαις, ὀρθρίσωμεν εἰς ἀμπελώνας, ἴδωμεν εἰ ἤνθησεν ἡ ἀμπέλος. » Ἐπισκευόμεθα, φησὶ, τοὺς ἀρτί, τὸ κήρυγμα δεξαμένους· « εἰ ἤνθησεν ὁ κυπρισμός. » Ἰδωμεν καὶ τούτους ἀμείλους, στικτες οὐ μόνον φύλλα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἄνθος· ἐβλάστησαν, ὅπερ ἐνταῦθα κυπρισμὸν προστεγόμεθα· « εἰ ἤνθησεν αἱ ῥοαί· » εἰ γέγονε, φησίν, ἐν τισιν ἀγάπης ἀρχῇ. Χρὴ γὰρ ἡμᾶς περιουστῆσαι, καὶ πᾶσαν τὴν ἀρμόττουσαν ἐπιμέλειαν προστενεχεῖν. Τοῦτο γὰρ ποιούσα σε θεραπεύσω· « ἐκεῖ ⁸⁶, φησὶ, δώσω τοὺς μαστούς μου σοι. » Οἰκαιοῦσαι γὰρ τὰ εἰς ἐκείνους γιγνόμενα ⁸⁷, καὶ λέγει· « Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐπὶ τῶν μικρῶν τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. — Οἱ μανδραγόραι ἔδωκαν ὄσμην. » Ὑπνον οἶδεν ἐμποιεῖν ὁ μανδραγόρας, ὡς λατρῶν παῖδες φασιν. Ἐπειδὴ τὸν νεκρὸν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς προστετάγμεθα, οὐχ ἵνα αὐτὰ τὰ μέλη ⁸⁸ παραδῶμεν τῷ θανάτῳ, ἀλλ' ἵνα νεκρὰ ταῖς κακαῖς ἀποφήνωμεν ἐνεργείαις, εἰκότως τὸν μανδραγόραν ἐνταῦθα τέθεικε, καὶ φησίν· « Οἱ μανδραγόραι ἔδωκαν ὄσμην· » ἀντὶ τοῦ, ἤρξαντο καθύπευον ταῖς ἁμαρτίαις· οἱ ἄνθρωποι καὶ καθάπερ οἱ μανδραγόραν πεπωκότες οὐκ αἰσθάνονται τῶν τοῦ σώματος κινήματων· οὕτως οἱ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ἐκπίοντες τὴν κύλικα, τὰ πάθη κοιμῶσιν σπου-

A Idecirco sponsa quoque dicit, « sufficiens labiis meis et dentibus meis, » ut alia prædicem, alia custodiam. Deinde subjicit :

VERS. 10. *Ego nepoti meo, et ad me conversio ejus.* Illi enim meipsam addixi, et alienam omnem tum gentiliū, tum Judæorum, tum hæreticorum consuetudinem contempsi. **150** Nam ipse quoque me cæteris omnibus prætulit, et ad me sese convertit. Cum enim prius, ubi reclinaret caput, non haberet, jam reperit ubi illud reclinet. Cumque inultas habeat concubinas, et reginas, et adolescentulas, me omnibus antepōnit. Neque vero paterior, ut ego sola sacra illius fruar consuetudine.

VERS. 11, 12, 13. *Veni, consobrine mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas : videamus an vitis floruerit, an floruerit germen, an floruerint mala punica. Ibi dabo tibi ubera mea. Mandragoræ dederunt odorem : et in portis nostris omnes nuces novas super veteres, quas dedit mihi mater mea, nepos mi, servavi tibi.* Sponsum ut animarum vilium adhuc et abjectarum, quas, ceu humiles ac parvas, metaphorice agrum et villas nominat, curam gerat, sponsa cohortatur. Neque enim dicit, *Egrediamur in civitatem, sed, « Egrediamur in agrum, commoremur in villis : mane surgamus ad vineas, videamus an vitis floruerit. »* **C** *Aspicimus, inquit, eos qui modo prædicationem acceperunt, « an floruerit germen. » Intueamur et meliores istos, qui non solum folia, sed etiam flores tulerunt, quos hic per germen intelligit, « an floruerint mala punica, » an charitatis, inquit, initium in aliquibus apparuerit. Oportet enim nos circumire, et omnem diligentiam idoneam adhibere. Id enim faciens te promerebor. Quamobrem, « ibi, inquit, dabo tibi ubera mea. » Quæ enim illis præstantur, ea in teipsum collata **151** arbitraris, « Quantum, inquit, fecistis uni de his parvis, imo minimis, mihi fecistis. » — « *Mandragoræ dederunt odorem. » Mandragoræ vis est, ut medici tradunt, soporifera. Quare cum præceptum sit nobis ut « mortificemus membra, quæ **D** sunt super terram, » non ut ea morte alliciamus, sed ut mortua malis actionibus reddamus, merito mandragoram hoc loco posuit, et dixit, « Mandragoræ dederunt odorem, » id est, acceperunt homines dormire peccatis. Et quemadmodum, qui mandragoram hauserunt, corporis motiones non sentiunt : ita qui piæ doctrinæ poculum biberunt, perturbationes student conspire. Nec vero mandragoræ**

† Matth. xxv, 40. † Coloss. iii, 5.

VARIE LECTIONES.

⁸¹ καὶ — αὐτοῦ. *Hebr.* et super me est (s. incumbit mihi) desiderium ejus. ⁸² ἔπ. *Leg.* vid. et. Sed nec hoc nec illud apud LXX. ⁸³ Cod. κυπρίων. ⁸⁴ τοὺς μαστούς μου. *Hebr.* amores meos. ⁸⁵ πάντα ἀκρόδρυα. *Hebr.* omnes pretiositates, s. pretiosissimos fructus. ⁸⁶ ὅσα — μήτηρ μου. *Des.* in textu *Hebr.* et *Græco.* ⁸⁷ ἐκεῖ. *Cod. add.* γὰρ. ⁸⁸ γιγνόμενα. *Cod.* λεγόμενα. ⁸⁹ τὰ — μέλη. *Des.* in cod.

solum dederunt odorem, verum etiam in portis nostris omnes nuces. Variis enim abundant fructibus, qui disciplinam nostram susceperunt. Ego autem novas super veteres, quas dedit mihi mater mea, servavi tibi, nepos mi. Veteris enim Testamenti præcepta, et Novi Testamenti mandata, quæ a matre mea, Spiritus sancti gratia accepi, servavi tibi, et depositum integrum custodivi. Huic loco conveniunt ea quæ ad Timotheum a beato Paulo scripta sunt : « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. Jam reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die, justus iudex ». Et illud item quod in Evangelio a Domino dictum est : « Omnino scriba edoctus de regno cælorum similis est homini, **152** qui profert e thesauro suo nova et vetera ».

CAPUT VIII.

VERS. 1, 2. *Quis det te, nepos mi, sugentem ubera matris meæ? Inveniens te foris, osculabor te: et non despicient me. Apprehendam te, introducam te in domum matris meæ, et in cubiculum ejus quæ me concepit. Docebis me: dabo tibi poculum ex vino condito, et de lacte malorum puniceorum meorum.* Nam et ipse quoque ut homo omnem accepit Spiritus gratiam. « Puer enim, inquit, Jesus crescebat, et confortabatur Spiritu, et gratia Dei erat in eo ». Sponsa itaque ineffabili susceptæ humanitatis mysterio stupens: Etiam tu, inquit, suxisti ubera matris meæ. Cæterum, ut dicatorum seriem atque ordinem servemus, initium paulo altius repetentes, sententiæ summam breviter percurramus. Accepi, inquit, non solum nova, sed etiam vetera matris meæ, eaque tibi conservabo. Verum ipse quoque, propter singularem benignitatem tuam, naturam meam suscipiens, eadem quæ ego ubera sugere voluisti, ut in hoc etiam te fratrem meum declarares. Suxisti autem, non quod indigeres, sed ut doceres me, quomodo mihi sugendum, et ex quo ubere gratia elicienda esset. Idcirco et ad baptismum accessisti, non ut peccatorum sordes ablueres, cum peccatum non admisseris, nec inventus sit dolus in ore tuo: neque ut sancti Spiritus reciperes gratiam, cuius **153** eras plenus: sed ut indicares mihi quæ sint baptismi dona, et qua ratione possim gratiam Spiritus sugere. Ideo sub columbæ specie descendit Spiritus sanctus, non ut præberet tibi quæ non haberes, plenus enim eras gratiis ejus ipsius, sed ut mihi demonstrares quid sit baptismatis munus. Itaque stupore commota dico: « Quis det te, nepos mi, sugentem ubera matris meæ? » Ista tua beni-

δάζουσιν. Οὐ μόνον δὲ οἱ μανδραγόροι ἐδωκαν ὀσμήν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ θύραις ἡμῶν πάντα τὰ ἀκρίδρια. Πᾶν γὰρ εἶδος καρποροροῦσιν οἱ τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν δεξιόμενοι. Ἐγὼ δὲ νέα πρὸς παλαιὰ, ὅσα ἐδωκέ μοι ἡ μήτηρ μου, ἐτήρησά σοι, ἀδελφιδέ μου. Καὶ γὰρ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὰς ἐντολάς, καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὰς ὑποθήκας, ἃς ὑπὸ τῆς μητρὸς μου, τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἐδεξιόμην, ταύτας σοι τετήρηκα, καὶ τὴν παρακαταθήκην ⁶⁶ ἄσυλον διεφύλαξα. Τοῦτοις εἰοικε τὰ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου Τιμοθέῳ γραφέντα: « Τὸν καλὸν ἀγῶνα ἡγῶνισμαί, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής. » Καὶ πάλιν τὸ ἐν Εὐαγγελίῳ ⁶⁷ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, ὅτι: « Πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὁμοίος ἐστὶν ἀνθρώπῳ ἐκβάλλοντι ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ νέα καὶ παλαιὰ ⁶⁸. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

α', β'. *Τίς δόξῃ σου, ἀδελφιδέ μου, θηλάζοντα μιστούς μητρὸς μου; εὐροῦσά σε* ⁷⁰ ἔξω, φιλήσω σε· καὶ γε οὐκ ἐξουδενώσουσί με. *Παραλήψομαι σε, εἰσάξω σε εἰς οἶκον μητρὸς μου, καὶ* ⁷¹ *εἰς ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με. Διδάξεις με* ⁷²· ποτιῶ σε ἀπὸ οἴνου τοῦ μινρεψικου, καὶ ἀπὸ νέματος ῥοῶν μου. Κατὰ γὰρ τὸ ἀνθρώπιον καὶ αὐτὸς ἅπασαν ἐδέξατο τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν. « Τὸ γὰρ παιδίον, φησὶν, Ἰησοῦς ἠΐθενε, καὶ ἐκραταιοῦτο Πνεύματι, καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό. » Φησὶ τοίνυν ἡ νύμφη, ἐκπληττομένη τὴν ἄρῃστον φιλανθρωπίαν, ὅτι Καὶ οὐ ἐθήλασας τοὺς μιστούς τῆς μητρὸς μου. Ἴνα δὲ καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν βητῶν, καὶ τὴν ἀρμονίαν φυλάξωμεν, μικρὸν ἀνωθεν ἀρξάμενοι, ἐν κεφαλαίῳ τὴν διάνοιαν διεξέλθωμεν. Ἐδεξιόμην, φησὶν, οὐ μόνον νέα, ἀλλὰ καὶ παλαιὰ τῆς μητρὸς μου, καὶ ταῦτά σοι διατηρήσω. Ἐνέσχου δὲ, διὰ πολλὴν φιλανθρωπίαν, καὶ αὐτὸς τὴν ἐμὴν φύσιν ἀναλαβὼν, τοὺς αὐτοὺς μοι θηλάσαι μιστούς, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἀδελφότητα δείξῃς. Ἐθήλασας δὲ οὐ δεόμενος, ἀλλ' ἐμὲ διδάσκων, ὅπως ὀφείλω θηλάσαι, καὶ διὰ ποίας θηλῆς τὴν χάριν ἐλύσαι. Διὰ τοῦτο τῷ βαπτίσματι προσεληλυθας, οὐχ ἵνα τὸν ῥύπον τῶν ἁμαρτημάτων ἀποσμήξῃ· ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησας, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι σου· οὕτε μὴν ἵνα τοῦ παναγίου Πνεύματος ὑποδέξῃ τὴν χάριν· πλήρης ⁷³ γὰρ τούτου ἐτύγχανες· ἀλλ' ἐμοὶ δεικνύς, ὅποια τοῦ βαπτίσματος τὰ δῶρα, καὶ ποίῳ τρόπῳ δύναμαι θηλάσαι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο ἐν εἶδει περισσευῶς κάτεισι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ἵνα σοι παράσχῃ ἢ μὴ εἶχες· πλήρης γὰρ αὐτοῦ τῶν χαρίτων ἐτύγχανες· ἀλλ' ἵνα ἐμοὶ δείξῃς τίς ἡ δωρεὰ τοῦ βαπτίσματος. Διὰ τοῦτο ἐκπλητ-

* II Tim. iv, 7, 8. * Matth. xiii, 52. † Luc. i, 80; ii, 40. ‡ I Petr. ii, 22.

VARIÆ LECTIOES.

⁶⁶ Cod. παραθήκην. ⁶⁷ Cod. Εὐαγγελίους. ⁶⁸ παλαιὰ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁶⁹ ἀδελφ. μου. Hebr. (qui es) sicut frater mihi. ⁷⁰ εὐρ. σε. Hebr. O si invenirem te. ⁷¹ καὶ—συλλαβ. με. Des. in textu Hebr. ⁷² διδάξεις με. Hæc, monente Lamb. Bosio, exstant tantum in edit. Aldina. ⁷³ πλήρης—3 μὴ εἶχες. Des. in cod.

τομήν λέγω· « Τίς δὴ σὲ, ἀδελφιδέ μου, θηλάζοντα A
ματὸς μητρὸς μου; » Ὑπὸ ταύτης σου τῆς φι-
λθρωπίας ἔλκομένη, « εὐρουσά σε ἔξω, φιλήσω
σε, καὶ γε οὐκ ἐξουδενώσωσί με· παραλήψομαι σε,
εἰσάξω σε εἰς οἶκον μητρὸς μου, καὶ εἰς τὸ ταμεῖον
τῆς συλλαβούσης με· ποτιῶ σε ἀπὸ οἴνου τοῦ μυρε-
ψικοῦ, καὶ ἀπὸ νάματος ῥοῶν μου· » μεθύουσα γάρ
τῷ¹⁶ περὶ σὲ φίλτρῳ, οὐ μόνον ἐν τῷ θαλάμῳ, καὶ
ἐν τῇ παστάδι, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀγοράν καὶ δη-
μοσίᾳ, εὐρουσά σε περιπτύξομαι καὶ καταφιλήσω·
οὐκ ἐπιμέμφομαι· δέ μοι τοῦτο ποιοῦση οἱ θεώμενοι,
τῇ φλόγα τῆς ἀγάπης εἰδότες. Ἐκεῖθεν δὲ παραλα-
βοῦσά σε, « εἰσάξω σε εἰς τὸν τῆς μητρὸς μου
οἶκον, καὶ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με. »
Τίς δὲ ὁ τοῦ παναγλοῦ Πνεύματος οἶκος (αὐτὸ γάρ
τὴν νόμφην ἐγέννησεν), εἰ μὴ ὁ θεὸς νεὸς, ὁ τὴν B
ἡμῶν μισθόμενος Ἱερουσαλήμ, ἔθα εἰσιδόντες μετὰ
παρόρησις τῷ νομφίῳ προσδιאלέγονται, τὸ τῆς
νόμφης ἀξίωμα λαβόντες; « Καὶ ἐκεῖσε, φησί,
ποτιῶ σε ἀπὸ τοῦ οἴνου τοῦ μυρεψικοῦ, καὶ ἀπὸ
νάματος ῥοῶν μου· » μυρεψικὸν δὲ οἶνον καλεῖ τὴν
τῇ θεῷ χάριτι διηρημένην διδασκαλίαν, καὶ οἰονεὶ
μυρμιρισμένην, καὶ εὐδὴ τυγχάνουσαν. « Νᾶμα δὲ
ῥοῶν » καλεῖ τὴν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς ἀγάπης πικτο-
μένην ὠφέλειαν¹⁸. Ταῦτα πρὸς τὸν νομφίον εἰρηκῶτα ἡ νόμφη, καὶ ταῖς νεάνισι διαλέγεται, καὶ
φησιν·

γ. Εὐώνυμος αὐτοῦ ἐπὶ¹⁶ τὴν κεφαλὴν μου,
καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεται με. Ἄνω γάρ εἰμι
τῆς κολαστικῆς ἀπειλῆς, καὶ τῆς σου¹⁷ δεξιᾶς τὰς
εὐλογίας δρέπομαι· διὰ τοῦτο τὴν εὐώνυμον αὐτοῦ
ἐπὶ τὴν κεφαλὴν μου τίθησι, τῇ δεξιᾷ με περιλαμ-
βάνει.

δ. Ἄρκισα ὑμῶς, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν
ταῖς δυνάμει καὶ¹⁸ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ,
ἐὰν ἐγείρητε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἕως ἂν
θελήσῃ. Χρὴ γὰρ ὑμᾶς διηνεκῶς πυρραεῖν αὐτήν,
καὶ διεγείρειν, ἵνα θερμῶς αὐτὸν ποθήσητε, καὶ ὡς
αἰσὴς βούλεται, ἐπὶ τὴν τελειότητα φθάσητε¹⁹.
Τούτων παρ' αὐτῆς εἰρημένων, θεασάμεναι αὐτῆς
ἐκείνην τὴν πᾶσαν ὑπερβολὴν, ἐκπληττόμεναι λέ-
γουσι·

ε. Τίς αὐτῆ ἀναβαλτρούσα λελευκανθισμένη²⁰,
ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδούν αὐτῆς; Καὶ
οὐ λέγουσι λευκὴν, ἀλλὰ λελευκανθισμένην· μέλαινα
γάρ. Ἐπὶ μὲν τοῦ νομφίου φησὶν νόμφη, « ἀδελ-
φιδού μου λευκός· » καὶ οὐκ εἶπε λελευκανθισμένος·
φύσει γάρ ἦν τοιοῦτος. Αὐτῆ δὲ μελανθεῖσα (παρ-
έδλεγε γάρ αὐτὴν ὁ ἥλιος) ἐλευκάνθη, καὶ τῆς τοῦ
νομφίου λευκότητος μετεληφε. Καὶ ὡσπερ φῶς²¹
ὑπάρχων φῶς αὐτὴν εἰργάσατό τε καὶ προσηγόρευσε,
καὶ ἕγιος ὑπάρχων ἀγίαν αὐτὴν ἐποίησε, καὶ ἀνά-
στασις γινόμενος ἀναστάσεως αὐτὴν ἠξίωσεν· οὗτοι
καὶ αὐτῆ τῆς οὐκείας λευκότητος μετέδωκε. Διὸ φησιν

gnitate concitata, « inveniens te foris, osculabor
te, et non despicient me. Apprehendam te, intro-
ducam te in domum matris meæ, et in cubiculum
ejus quæ me concepit. Dabo tibi poculum ex vino
condito, et de lactice inalorum puniceorum meorum. »
Amore enim tuo ebria, non solum in thalamo. (Et
intra lectuli velum, sed etiam in foro et publice,
ruam in complexum atque oscula tua : neque me
id facientem spectatores reprehendent, cum per-
spexerint charitatis flammam. Inde te apprehen-
sum « introducam in domum matris meæ, et in
cubiculum genitricis meæ. » Quæ autem est do-
mus Spiritus sancti (hic enim sponsam genuit),
nisi divinum templum, quod cœlestem imitatur
Hierosolymam, quo qui ingrediuntur, sponsæ di-
gnitatem suscipientes, cum fiducia sponsum allo-
quantur? « Et ibi, inquit, potabo te vino condito,
et lactice malorum puniceorum meorum. » Conditum
vinum appellat doctrinam divinam refertam gratia,
ac veluti unguentis atque aromatibus conspersam,
atque odoriferam. « Laticem autem malorum pu-
nicorum » vocat utilitatem, quæ ex charitatis fru-
ctibus conficitur. Sponsa his verbis sponsum allo-
cuta, cum adolescentulis ita loquitur :

154 VERS. 3. *Læva ejus sub capite meo, et dex-
tera illius amplexabitur me. Superior sum pœnarum
minis, et dexteræ tuæ capio benedictiones. Ideo
lævam suam ponit sub capite meo, et dexteram sua,
me complectitur.*

VERS. 4. *Adjuravi vos, filiæ Hierosolymæ, per
virtutes et vires agri, si suscitaveritis et exsuscitate-
ritis charitatem, donec voluerit. Oportet enim assi-
due a vobis illam excitari atque inflammari, ut
ardenter ipsum concupiscatis, et quemadmodum
ipse vult, contendatis ad perfectionem. His a
sponsa pronuntiat, adolescentulæ omnem ipsius
excellentiā conspicatæ præ stupore dicunt :*

VERS. 5. *Quæ est ista, quæ ascendit dealbata,
innixa super nepotem suum? Et non dicunt albam,
sed dealbatam. Sponsa enim nigra. De sponso,
D « nepos meus, inquit, candidus, » non autem dixit
dealbatus. Natura enim erat talis. At ipsa cum
esset denigrata, propterea quod eam sol aspexis-
set, dealbata et candoris sponsi particeps facta est :
qui sicut lux existens ipsam lucidam et reddidit,
et appellavit; et sanctus existens sanctam ipsam
fecit; et cum sit resurrectio, resurrectione dignam
eam esse voluit : sic etiam albedinem suam illi
communicavit. Quocirca adolescentulæ eam con-*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ τῷ. Abest a cod. ¹⁷ ὠφέλειαν. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ¹⁸ ἐπὶ. Rec. lectio est
ὑπὸ ¹⁹ σου. Abest a cod. ²⁰ καὶ — ἀγροῦ. Des. in textu Hebr. ²¹ φθάσητε — θεασάμεναι. Des. in
cod. ²² λελευκ. *Hetr.* e deserto. *Ed. Compl.* ἀπὸ ἐρήμου. ²³ φῶς — ἀπορήμιαν ποιεῖται πρὸς τὸν.
Des. in cod.

tuentes : « Quæ est, inquit, ista, quæ ascendit de arboribus, innixa super nepotem suum ? » Ab ipso enim directa, et quasi manu ducta, ascendit in cœlum, et iter **155** facit ad dilectum suum per firmam in ipsam fidem. Post hæc sponsus illam ita compellat : « Sub malo excitavi te. Ibi peperit mater tua, ibi peperit te genitrix tua. » Hæc verba nobis erunt intellectu facilia, si eorum quæ hujus libri initio dicta sunt a sponsa, meminerimus. Sic enim ad sponsum loquebatur : « Sicut malum inter ligna silvæ, ita nepos meus inter filios. In umbra filius desideravi, et sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo. » Quoniam igitur futurorum bonorum umbra sunt ea quæ nobis hæc data sunt, « Nunc enim, » inquit beatus Paulus, « video sicut in speculo, sicut in ænigmate, tuac autem de facie ad faciem, » concupivit autem sponsa in umbra sponsi sedere, hoc est, in arrha nunc concessa (nam pomum appellat sponsum ob eas quas diximus causas), convenienter sponsus ait : « Sub malo excitavi te. Ibi peperit te mater tua. » Credentes enim ea, quæ de Salvatore nostro prædicata sunt, ad baptismum divinum accessimus, et accedentes regenerationem consecuti sumus. Nam « peperit nos gratia Spiritus sancti, » ut Actuum testatur historia. Cum enim divinissimus Petrus ad eos qui convenerant, de Salvatore nostro concionatus esset, illi, inquit scriptor sacer, qui audierant ejus verba, compuncti dixerunt ad Petrum : « Quid faciemus, ut salvi simus ? » Petrus vero illis : « Credite, inquit, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri **156** Jesu Christi, et accipietis Spiritus sancti promissionem. » Quare merito sponsus ad sponsam, « Sub malo, inquit, excitavi te. Ibi peperit te mater tua, ibi peperit te genitrix tua. » Nec frustra geminatur hæc verba. Ut enim ostenderet quæ mater esset, partus meminit. Post hæc cohortatur eam, dicens :

ἡ μήτηρ σου · ἐκεῖ ὠδίνῃσέ σε ἡ τεκοῦσά σε · καὶ ὁ βουλόμενος τίς ἡ μήτηρ, ἀνέμνησε τοῦ τόκου. Μετὰ τὸν **VERS. 6.** *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum. Quia fortis est ut mors charitas, dura sicut infernus æmulatio. Scintillæ ejus ut scintillæ ignis : prunæ ignis flammæ ejus. Exemplaria quædam non habent, prunæ ignis scintillæ ejus, scintillæ ignis : sed volatilia ejus volatilia, prunæ ignis flammæ ejus.* Sponsus igitur ad animas pias, quas sponsam divina vocat Scriptura : « Pone me, inquit, pro signaculo in corde tuo, et super brachium tuum. » Cor quidem appellat animæ vim contemplativam, brachium autem activam. Quamobrem et sacerdot-

† Cant. II, 3. † I Cor. XIII, 12. † Act. X, 45. † Act. II, 37, 38.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵⁵ τὴν διάνοιαν. Des. in cod. ¹⁵⁶ E cod. suppl. ¹⁵⁷ σπινθήρες — αὐτῆς. Hebr. prunæ ejus ut prunæ ignis, flammæ Dei s. ingentis. ¹⁵⁸ Ἐνια. Cod. addit δέ. ¹⁵⁹ ἀνθρακες πυρός. Des. h. l. in cod. et sic quoque post pauca. ¹⁶⁰ Ὅτις με. Des. in cod. ¹⁶¹ σου. Des. ibid. ¹⁶² σου. In cod. seq. φῶς ὑπάρχων x. c. λ. quæ, antea ad vers. 5 desiderabantur. Vid. p. 154, n. 6

ἂ ἀρῶσαι αὐτὴν νεάνιδες · τίς αὐτὴ ἡ ἀναβαίνουσα λευκανθιζομένη, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδούν αὐτῆς ; ὅτι ὑπ' αὐτοῦ γὰρ ποθηγομένη, καὶ οἰνεὶ χειραγωγομένη, καὶ τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάβασιν καὶ ἀποδημίαν ποιεῖται πρὸς τὸν ἀγαπητὸν αὐτῆς, διὰ τῆς βεβαίας εἰς αὐτὸν πίστεως. Μετὰ ταῦτα ὁ νυμφίος διαλεγόμενός φησιν · Ἰπὸ μήλον ἐξήγειρά σε, ἐκεῖ ὠδίνῃσέ σε ἡ μήτηρ σου, ἐκεῖ ὠδίνῃσέ σε ἡ τεκοῦσά σε. Τουτωνὶ τῶν ῥημάτων τὴν διάνοιαν ¹⁵⁵ μαθησόμεθα, εἰ τῶν εἰρημένων ὑπὸ τῆς νόμφης ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ συγγράμματος ἀναμνησθεῖμεν. Ἐφη ¹⁵⁶ γὰρ τῷ νυμφίῳ · Ὡς μήλον ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, οὕτως ὁ ἀδελφιδεὺς μου ἀναμέσον τῶν υἱῶν · ἐν τῇ σκιά αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα, καὶ καρπὸς αὐτοῦ γλυκὺς τῷ λάρυγγί μου. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ σκιά τῶν μελλόντων ἀγαθῶν εἶσι τὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν δοθέντα, Ἄρτι γὰρ, φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, ἐβλέπω ὡς ἐν ἐσπέρῳ, ὡς ἐν ἀνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ἐπέθῃσε δὲ ἡ νόμφη ἐν τῇ σκιά τοῦ νυμφίου καθίσει, τουτέστι τῷ δοθέντι νῦν ἀρραβῶνι (μήλον δὲ αὐτὸν προσηγόρευσε δι' ἃς ἐφημεν αἰτίας), ἀναγκαίως ὁ νυμφίος φησὶν · Ἰπὸ μήλον ἐξήγειρά σε, ἐκεῖ ὠδίνῃσέ σε ἡ τεκοῦσά σε. Πιστεύσαντες γὰρ τῷ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κηρύγματι, τῷ θείῳ βαπτίσματι προσελήλυθαμεν, καὶ προσελθόντες τῆς καλιγγενείας τετυχήκαμεν. Ὡδινε γὰρ ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος · μαρτυρεῖ δὲ ἡ ἱστορία τῶν Ἠράξων. Τοῦ γὰρ θειωτάτου Πέτρου δημηγορησαντος, καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος κήρυγμα τοῖς ἐλληθεῖσι προσενηνοχότος, φησὶν ὁ συγγραφεὺς, ὅτι ἀκούσαντες τὸν λόγον κατενόγησαν, καὶ εἶπον πρὸς τὸν Πέτρον · Τί ποιήσομεν, ἵνα σωθῶμεν ; Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐφη · Πιστεύσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ λήψεσθε τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἰκότως τοίνυν φησὶν ὁ νυμφίος τῇ νόμφῃ · Ἰπὸ μήλον ἐξήγειρά σε · ἐκεῖ ὠδίνῃσέ σε διπλασιασμός οὐχ ἀπλῶς πρόσκειται · δεῖξαι γὰρ ταῦτα παρακελεύεται αὐτῇ, λέγων ·

Γ'. *Θές με ὡς σφραγίδα ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, ὡς σφραγίδα ἐπὶ τὸν βραχίονά σου ὅτι κραταιὰ ὡς θάνατος ἡ ἀγάπη, σκληρὸς ὡς ἄεθρος ἱππὸς · σπινθήρες αὐτῆς ὡς σπινθήρες πυρός, ἀνθρακες πυρός φλόγες αὐτῆς. Ἐνια τῶν ἀντιγράφων ἀντὶ τοῦ ἀνθρακες πυρός, σπινθήρες αὐτῆς, σπινθήρες πυρός, ἔχουσι περὶ πτερά αὐτῆς περὶ πτερά, ἀνθρακες πυρός φλόγες αὐτῆς. Λέγει τοίνυν ὁ νυμφίος ταῖς εὐσεβεῖς ψυχαῖς, ἃς νόμφη ἡ θεὰ προσαγορεύει Γραφή · Θές με ἀντὶ σφραγίδος ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν τῷ βραχίονί σου · καρδίαν μὲν τὸ θεωρητικὸν τῆς ψυχῆς ὀνομάσας,*

βραχίονα δὲ τὸ πρακτικόν· διὸ καὶ τοῖς ἱερῶσι ἀφώριστο παρὰ τοῦ λαοῦ ὃ τε βραχίον ὃ δεξιός, καὶ τὸ στηθῆνιον. Βούλεται τοίνυν ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ὃ ἡμέτερος ἀντὶ σφραγίδος αὐτὸν ἔχειν, καὶ διαλεγόμενος, καὶ λογιζομένους, καὶ τῷ αὐτοῦ χαρακτῆρι τῶν τὰ τε λεγόμενα, τὰ τε πραττόμενα· οὕτω γὰρ ἔσται βασιλικὰ νομίσματα, οὐ παρακεχαραγμένα, ἀλλὰ τὸν βασιλικὸν ἔχοντα χαρακτῆρα. Τοῦτο δὲ ῥηθῆναι σοι, φησί, ποιῆσαι, εἰ τὴν εἰς ἐμὲ κτῆσιν ἀγάπην. « Ἰσχυρὰ γὰρ ἔστιν ὡς θάνατος. » Καὶ καθάπερ ἐκεῖνος, μετὰ τὴν θείαν ἀπόφασιν, πάντων ἐκράτησεν· οὕτω καὶ αὕτη πάντων κρατεῖ, καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου ἰσχυροτέρα τυγχάνει. Κτῆσαι καὶ ζῆλον· εἰ γὰρ τοῦτον πρῶτα κτῆσαι, οὐκ ἀνέστη ἄλλην σου τιμιωτέραν φανῆναι, καὶ σὲ μὲν εἶνα ἀπαρῆρτα σὺν, ἐκεῖνην δὲ τῆς ἐμῆς κοινωνίας τυγχάνειν· « Σκληρὸς γὰρ ἔστι, καὶ δυσκαταγώνιστος ὁ ζῆλος τῷ ᾄδῃ παραπλησίως »· ᾄδῃ δὲ ἀπὸ τῆς κατεχούσης ὁδῆς ὠνόμασε, τῷ θανάτῳ καὶ ταύτην ἐπιθεῖς τὴν προσσηγαρίαν. Οὕτω δὲ ἔστιν ἰσχυρὰ ἡ ἀγάπη, ὅτι πρῶτον μὲν ἔστιν ὑπόπτερος, περὶ δὲ τὰ περὶ αὐτῆς φλόγα ἔχει πυρὸς, καὶ σπινθηρὰς ἐκπεμπομένους. Τί δὲ τῆς οὕτω πυρσευομένης γένοιτο ἂν θανατώτερον; καὶ τὸ πῦρ δὲ αὐτῆς οὐκ ἔστι τῶν σθενυμένων.

ζ'. Ὑδωρ γὰρ, φησί, πολὺ οὐ δυνίσκεται σβῆσαι τὴν ἀγάπην, καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύουσιν αὐτήν. Καὶ μαρτυροῦσιν ἅπαντες οἱ τε ἐν τῇ Παλαιᾷ, οἱ τε ἐν τῇ Νέῃ διαπρέψαντες ἄγιοι· τοῦ γὰρ Ἀβραὰμ τὴν περὶ Θεοῦ ἀγάπην, οὔτε ἦ ἐν ζένη δι-
αγωγῇ, οὔτε ἡ τοῦ λιμοῦ ἀνάγκη, οὔτε ἡ τῆς γυναικὸς ἀρπαγῆ, οὔτε τοῦ παιδὸς ἡ προσκομιδῆ, οὔτε ἡ περὶ τῶν φρεσῶν μάχη ἰσχυσε κατασβῆσαι· οὔτε τοῦ Ἰσαὰκ τὰ προσπεσόντα λυπηρὰ· οὔτε τοῦ Ἰακώβ οἱ θηγεκεῖς πόνοι, καὶ αἱ διὰ βίου ὁδοὶ. Τί σφοδρότερον τῶν τοῦ Ἰωσήφ πειρασμῶν, ὃς ἐπράθη ὑπὸ ἀδελφῶν, ἀπεστερηθῆ δὲ μητρὸς καὶ πατρὸς ἀγαπῶντος, καὶ προγονικῆς οἰκίας, καὶ ἐλευθερίας, καὶ εὐπορίας, ἐδοῦλευσε δὲ παρ' ἀξίαν, καὶ ὑπὲρ σωφροσύνης συκοφαντίας ἐγένετο παρανάλωμα, καὶ δεσμοτηρίῳ παρεπέμπετο, καὶ μυρία ὑπέμεινε θεινά; ἀλλὰ τούτων ἀπάντων ἡ περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπη κρείττων ἐδείκνυτο. Καὶ τί δεῖ λέγειν περὶ τοῦ μεγάλου Μωσέως, καὶ Ἰησοῦ τοῦ στρατηγού, καὶ τῶν μεγάλων προφητῶν Σαμουὴλ, καὶ Δαβὶδ, καὶ Ἠλίου, καὶ Ἐλισσαίου; Τί μανικώτερον τῶν Βαβυλωνίων ἐγένετο; Τί τῆς παρ' αὐτῶν ἐξυφθεσί-
στις καμῖνου φοβερώτερον; ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐκεῖνη τῶν τριῶν ἐκεῖνων παιδαρίων ἔσβεσε τῆς ἀγάπης τὴν φλόγα, ἀλλὰ μάλλον αὐτὴν ἐπύρσευσε, καὶ διήγειρε. Τί τῶν λέοντων ἐκεῖνων φρικωδέστερον, οἷς ὁ μέγας παρεδόθη Δανιήλ; ἀλλὰ κακέϊνον ἡ περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπη θανατώτερον ἀπέφηνε. Καὶ

A tibus a populo tum brachium dexterum, tum pe-
ctusculum separabatur. Vult ergo Salvator nos-
ter, ut eum pro signaculo in contemplationibus et
in actionibus nostris habeamus, et notam ipsius
omnibus tum dictis tum factis imprimamus. Sic
enim erunt numismata regia, non adulterina, sed
regiam imaginem preferentia. Hoc autem tibi factu,
inquit, non erit difficile, si erga me retinueris cha-
ritatem, « quæ fortis est uti mors. » Quemadmodum
enim hæc, post latam a Deo **157** sententiam,
omnibus dominatur: sic etiam ipsa superat omnia,
adeo ut mortem etiam vincat. Posside etiam accum-
lationem. Quæ quidem in te si vigerit, non patie-
ris ullam aliam videri te præstantiorem, ut tu qui-
dem ignava timidaque torpescas, illa vero consue-
tutine mea potiaris. « Dura enim et ad expugnand-
um difficilis est æmulatione, perinde atque infernus. »
B Infernum autem, ex opinione quæ invaluit, usurpa-
vit, hoc etiam morti nomen imponens. Adeo autem
fortis est charitas, quia primum volucris est: deinde circum alas suas habet flammam ignis, et
scintillas ejaculatur. Quid autem, cum tam ignea
flammenque sit, ea possit esse vehementius? præ-
sertim eum ignis ejus sit ex eo genere ignium,
qui non exstinguuntur?

Vers. 7. Aqua enim, inquit, multa non poterit
extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.
Idque testimonio suo confirmant cuncti tam in
Veteri, quam in Novo Testamento sanctitate præ-
stantes viri. Nam Abrahæ charitatem erga Deum
nec vitæ traductio in terra aliena, neque in inopia
et fame necessitas, neque uxoris creptio, neque
filii ablatio, neque de puteis contentio potuit ex-
tinguere; neque Isaaci charitatem molestiæ, qui-
bus afflictus fuit; neque charitatem Jacobi assidui
labores et dolores vitæ. Quid Josephi tentationibus
acrius? qui a fratribus venditus est, et parentibus
a quibus diligebatur, et majorum suorum privatus
est domo, et libertate, et fortunis, et indigne ser-
vivit, et pudicitia præmium calumniam retulit, et
in carcerem conjectus est, et incommoda sustinuit
innumerabilia, quibus tamen omnibus charitas
ejus erga Deum splenduit illustrior. Atque, ut
D **158** magnum Mosem, et Josuam imperatorem, et
eximios prophetas Samuelem, et Davidem, et Eliam,
et Elisæum silentio prætereamus, quid Babylonis
immanis unquam fuit? Quid camino ignis ab illis
incenso formidabilis? At tamen ne ille quidem
trium puerulorum exstinxit charitatem, sed eam
magis incendit, atque excitavit. Quid leonibus
illis, quibus beatus Daniel objectus est, savius?
At illum quoque charitas erga Deum reddidit po-
tentiorem. Denique, ut sanctos alios jam præter-

* Exod. xxix, 27, 28; Num. xviii, 29.

VARIE LECTIONES.

¹⁰ Cod. Ἰησοῦ. ¹¹ Cod. ἐκεῖ. ¹² παιδῶν—ἐκεῖνων. Des. in cod. ¹³ οἷς. Cod. præm. ἐν.

mittam, solus beatus Paulus satis erit ad indicandam nobis vim charitatis, quippe qui maxime omnium illam expertus est. « Quis enim nos, inquit, separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est: Propter te morti tradimur toto die, reputati sumus sicut oves occisionis. Sed in his omnibus, inquit, omnino superamus propter Christum, qui dilexit nos ^b. » Hæc igitur idonea sunt ad charitatis victoriam demonstrandam. Verum ea, quæ subsequuntur, celebrant atque extollunt illam multo clarius. Subjicit enim: « Certus enim sum fore ut neque mors, neque vita, neque angelus, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque ulla alia creatura possit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Domino nostro ^c. » Utque ostendat, eam esse rerum omnium tum quæ oculis usurpantur, tum quæ invisibilia sunt, potentissimam, verbis offingit creaturam quæ non exstat, et **159** cum illa comparat charitatem Dei, demonstratque hanc esse fortiolem. Merito itaque sponsus, « Aqua multa, inquit, non poterit extinguere charitatem, et flumina non obruent illam. Si dederit vir omnes opes suas in charitate, contemnendo contemnent eum. » Qui victum ac fortunas profudit pro charitate, eum contemnent il, qui sunt charitate spoliati ac nudi. Quamobrem beatus Paulus dicebat: « Maledicimur, et benedicimus: persecutionem patimur, et sustinemus: blasphemamur, et obsecramus: tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium quisquiliæ usque ad hoc tempus ^d. » Id enim profecto contingit iis, qui vertigine vexantur, ut, cum ipsi minime consistant, omnia tamen moveri putent. Ita charitatis expertes iis qui charitate sunt præditi, ut stultis atque insipientibus detrahunt. Quod tamen tantum abest ut officiat charitati, ut eam reddat ardentiolem. Apostoli contumeliis affecti benediciebant: vexati calumniis obsecrabant: et cum existimarentur quasi excrementa mundi, se omnium adhuc esse illuviem et sordes fatebantur.

VERS. 8, 9. *Soror nostra parva, et ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ? die quo verbum factum fuerit ad eam? Si murus est, ædificemus super eam propugnacula argentea. Si janua est, describamus super eam tabulam cedrinam.* Sancti illi prophetæ, qui in Veteri Testamento claruerunt, cum sponsam spirituali **160** ætate parvulam, et papillis imperfectis adhuc atque reconditis cernebant, ut nuptiarum conciliatores atque internuntii, secum ipsi sic, ut arbitror, loquebantur: Rex ali-

Α ἵνα τοῦ ἀλλοῦ ἀγίου ἐπὶ τοῦ παρόντος καταλίτω, ἀπόχη καὶ μόνος ὁ μακάριος Παῦλος διδάξει αὐτῆς τὴν ἰσχὺν, ἅτε δὴ πάντων μάλιστα πείραν αὐτῆς εἰληφώς. « Τίς γὰρ ἡμᾶς χωρίσει, φησὶν, ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις; ἢ στενωχωρία; ἢ διωγμός; ἢ λιμός; ἢ γυμνότης; ἢ κίνδυνος; ἢ μάχαιρα; καθὼς γέγραπται, Ἐνεκέν σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, λογιζόμεθα ὡς πρόβατα σφαγῆς: ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσι, φησὶν, ὑπερβικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς Χριστοῦ. » Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα δεῖξαι τῆς ἀγάπης τὴν νίκην· τα δὲ μετὰ ταῦτα σαφέστερον ταύτην ⁹ κηρύττει. Ἐπάγει: γὰρ· « Πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ὕψος, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἕτερα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίζαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. » Καὶ ἵνα ⁹ δείξῃ πάντων αὐτὴν δυνατωτέραν, καὶ τῶν ὁρωμένων, καὶ τῶν ἀοράτων, τὴν μὴ οὔσαν κτίσιν ἀναπλάττεται τῷ λόγῳ, καὶ ταύτη πάλιν παρεξετάζει, καὶ δείκνυσι ταύτης τὴν περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπην ἰσχυροτέραν. Εἰκότως τοίνυν ὁ νυμφίος φησὶν· « Ἰδοὺ πολὺ οὐ δυνήσεται σβῆσαι τὴν ἀγάπην, καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύσουσιν αὐτήν. Ἐὰν δὲ ἄνηρ πάντα τὸν βίον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐξουθενώσῃ ἐξουθενώσουσιν αὐτόν. » Ἐξουθενώσουσι δὲ τὸν πάντα ⁹ βίον ἐν τῇ ἀγάπῃ δίδόντα οἱ τῆς ἀγάπης ἐστερημένοι καὶ γεγυμνωμένοι· διὸ καὶ ὁ μακάριος Ἐλεγε Παῦλος· « Λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν, ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περιψήματα ἕως ἄρτι. » Καὶ γὰρ τῷ ὄντι τοῦτο τῶν ἰλιγγιώντων ⁹ τὸ πάθος· αὐτοὶ γὰρ οἱ μὴ καθεστηκότες περιδινεῖσθαι πάντα νομίζουσιν· οὕτω καὶ οἱ τῆς ἀγάπης ἐστερημένοι τοὺς τῆς ἀγάπης τροφίμους ὡς ἀνοήτους ἐβλασφημοῦν καὶ ἄφρονας. Ἄλλ' ὁμως οὐδὲ τοῦτο τὴν ἀγάπην ἐλυμήνατο, ἀλλὰ καὶ θερμότεραν εἰργάσατο. Λοιδορούμενοι οἱ ἀπόστολοι τῷ λόγῳ, καὶ βλασφημούμενοι παρεκάλουν, καὶ ὡς περὶ καθάρματα τοῦ κόσμου γενόμενοι, ἔλεγον εἶναι πάντων περιψήματα ἕως ἄρτι ⁹.

η', θ'. Ἀδελφῆ ἡμῶν μικρὰ, καὶ μαστοὺς οὐκ ἔχει· τί ποιήσωμεν ⁹ τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν ἐν ἡμέρᾳ, ἐν ἣ ἂν λαληθῇ αὐτῇ; Εἰ τείχος ἐστίν, οἰκοδομήσωμεν ἐπ' αὐτήν· ἐπάλλεξις ἀργυρᾶς· εἰ οὐκ ἔστι, διαγράψωμεν ⁹ ἐπ' αὐτὴν συνίδα κεδρίνην. Ἠγοῦμαι τοὺς ἁγίους προφήτας, τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ διαπρέψαντας, τὸ βραχὺ τῆς πνευματικῆς ηλικίας τῆς νύμφης ὀρώντας, καὶ τὸ τῶν μαστῶν ἀτελὲς εἶναι καὶ ⁹ κεκρυμμένον, ἅτε δὴ προμνηστορας καὶ μνηνυτάς τοῦ γάμου, ταῦτα ἐν ἑαυτοῖς λέγειν, ὅτι Μέλλει

^b Rom. viii, 35-37. ^c ibid. 38, 39. ^d I Cor. iv, 12, 13.

VARIÆ LECTIONES.

⁹ Cod. ταῦτα. ⁹ ἵνα. Abest a cod. ⁹ ἐξουδ. δὲ τὸν πάντα. Hanc lectionem debemus collicii Aug. Prior editio habebat tantum τὸν βίον. ⁹ Cod. ἰλιγγιώντων. ⁹ ἕως ἄρτι. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁹ Rec. lectio est ποιήσωμεν. ¹ ἐν—αὐτῇ. *Hebr.* die quo dicetur de ea. Rec. lectio h. l. est ἐν τῇμέρᾳ ἣ ἐὰν λαληθῇ ἐν αὐτῇ. ¹ Cod. αὐτῇ. ¹ διαγρ. ἐπ' αὐτήν. *Hebr.* muniamus, s. complectamur eam. *Symm.* περισφιγγόμεν αὐτήν. ¹ καὶ. Abest a cod.

λοιπὸν ὁ βασιλεὺς λαμβάνειν τὴν νύμφην τὴν ἡμετέραν ἀδελφὴν, μικρὰ δὲ ἐστὶ καὶ μαστιῶν ἑσπερημένη· οὐκ ἔχει γὰρ τὸ γόνιμον, οὐδὲ τὸ διδασκαλικὸν χρηρῆσθαι δύναται γάλα, οὐδὲ τὴν τελείαν ὀρέγειν τοῖς ἐσομένοις τροφήν· χρὴ τοίνυν ἡμᾶς τὸ πρακτικὸν λογισασθαι. Καὶ ἐπειδὴ μέλλει τῷ μεγάλῳ συνάπτεσθαι βασιλεῖ, καὶ ὥσπερ τείχος εἶναι τῆς οἰκίας αὐτοῦ, οἰκουροῦσα τὰ ἔνδον καὶ φυλάττουσα, καὶ θύρας τύπον ἔχειν φρουροῦσης τὰ ἀποκείμενα, οἰκοδομησώμεν ὡς ἐν τείχει « ἐπάξεις ἀργυρᾶς, » τουτέστι λογικῆς καὶ διαλαμπύσας ἐν λόγῳ. « Τὰ λόγια γὰρ Κυρίου, λόγια ἁγνὰ, ἀργύριον πεπωρωμένον, δοκίμιον τῆ γῆ· » ἵνα ἐπ' αὐταῖς ἵσταμένη βάλῃ τοὺς πολεμίους, διώκῃ τοὺς ἐπιβούλους. Ὡς δὲ θύρᾳ ἐπιθώμεν αὐτῇ σανίδας ἐκ κέδρου πεποιημένας, ἀμαρτίας σπηδύνα⁸ μὴ δεχομένας· ἀσχητὸς γὰρ ἡ κέδρος.⁹ Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται ἡ νύμφη θαρρόυσα τῆ τοῦ νυμφίου φιλοτιμίᾳ καὶ εὐφορίᾳ·

Ἰ. Ἐγὼ τείχος, καὶ μαστοὶ μου ὡς πύργοι. Ἐγὼ ἤμην¹⁰ ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ὡς εὕρισκονσα εἰρήνην. Προγνοῦς γὰρ με, καὶ προώρισε, καὶ γνοῦς ὡς ζητήσω τὴν εἰρήνην, καὶ διώξω αὐτήν, καὶ διώξασα καταλήψομαι, καὶ εἰρηναίῃ με προσηγγόρευσε, καὶ Σουλαμίτιν, καὶ πεποίηκε τείχος ἀβραγᾶς, φοβερὸν τοῖς ἐναντίοις· τοὺς δὲ μαστοὺς μου, τουτέστι τὴν ἠθικὴν καὶ θεολογικὴν διδασκαλίαν, εἰς ὕψος ἤγειρε, καὶ πύργῳ παραπλήσιον¹¹ ἀπέφηνεν, ἵν' ἐκείθεν πολεμοῦσα τοὺς τοῦ νυμφίου δυσμενεῖς καταλύσω. Οὐ μόνον δὲ τείχος, ὡς¹² εἶπον, εἶμι, ἀλλὰ καὶ ἀμπελῶν.

ιζ. Ἀμπελῶν γὰρ, φησὶν, ἐγενήθη τῷ Σολομών ἐν Βελεαμών. Ἐδωκε τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ τοῖς τηροῦσιν· ἀνὴρ οἶσει ἐν καρπῷ αὐτοῦ χιλίους ἀργυρίου.¹³ Ὁ μὲν Σύμμαχος τὸ, « ἐν Βελεαμών, » ἐν κατοχῇ λαοῦ τέθεικεν· ὁ δὲ Ἀκύλας, ἐν ἔχοντι πλήθει.¹⁴ Τοῦτον μὲν οὖν τὸν ἀμπελῶνα πάλαι ὁ θεὸς τῷ Ἰσραὴλ ἐνεπίστευσε. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον τοὺς ἀποσταλέντας δούλους εἰς ἀπαίτησιν τῶν καρπῶν κατέλευσε τε καὶ ἀπέκτεινε, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν κληρονομὸν ἐσταύρωσε, ἀφῆρθέ μὲν κατὰ τὴν δεσποτικὴν φωνὴν ἀπ' ἐκείνων ὁ ἀμπελῶν, ἐδόθη δὲ εἶναι ποιοῦντι τὸν καρπὸν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο φησὶν ἡ νύμφη, ὅτι ἐ τῷ Σολομώντι, τουτέστι τῷ εἰρηναίῳ, ἀμπελῶν ἐγενήθη ἐν Βελεαμών, τουτέστι ἐν κατοχῇ λαοῦ, ἢ ἐν ἔχοντι πλήθει, καὶ « τοῦτον ἐξέδωκε τοῖς τηροῦσιν. » Ἀμπελῶνα δὲ καλεῖ τοὺς τῆ εὐσεβείᾳ προσεληλυθότας ἀνθρώπους· τοὺς δὲ τηροῦντας καὶ γαρωγούντας καὶ φυλάττοντας, τοὺς τῆ ἱερωσύνης τετιμημένους, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἀρδεῖαν ὁμοῦ καὶ φυλακὴν προσφέρειν προσταταγμένους. Λέγει δὲ, ὅτι « Ὁ ἀνὴρ οἶσει ἐν καρπῷ αὐτοῦ χιλίους ἀργυρίου· » σημαίνει δὲ ὁ ἀριθμὸς

• Psal. 11, 7.

A quando sororem nostram pro sponsa est accepturus quæ parva est atque uberum expers, neque enim vim habet prolificam, nec doctrinæ lac aut solidum cibum potest egentibus subministrare. Ideo quid factu opus sit nobis est cogitandum. Cum igitur magno regi copulanda sit, et tanquam murus futura domus ipsius, ut curet et custodiat ea quæ intus sint, et tanquam ostium ea quæ recondita fuerint conservet: tanquam super muro quidem ædificemus « argentea propugnacula, » hoc est, eloquia ratione splendidia. « Eloquia enim Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ »; ut in ipsis consistens hostes sagittis petat, et insidias struentes persequatur. Ipsi autem ut ostio tabulas, easque cedrinis, quæ peccati corruptionem suscipere nequeant, imponamus: putredinis enim expers est cedrus. Ad hæc sponsa respondet sponsi magnificentia atque opibus confisa:

VERS. 10. Ego murus, et ubera mea ut turres. Ego fui in oculis ejus quasi reperiens pacem. Cum enim me præciverit, me quoque prædestinavit, et quia pacem, ut novit, quæram, et persequar eam, et persequens comprehendam, me tum pacificam appellavit, tum Sulamitidem, et murum fecit inexpugnabilem, hostibus formidandum, atque ubera mea, id 161 est, doctrinam moralem et theologiam, in sublime extulit, et quasi turrem constituit, ut ex ea pugnans sponsi hostes propellam. Neque vero sum murus solum, ut dixi, sed etiam vinea.

VERS. 11. Vineam enim, inquit, fuit Salomoni in Beleanon. Tradidit vineam suam custodibus. Vir offeret pro fructu ejus mille argenteos.* Symmachus illud « in Beleanon » vertit « in detentione populi, » Aquila autem, « in habente multitudine. » Hanc ergo vineam Deus olim credidit Israeli. Sed cum is non modo servos ad fructum exigendum missos lapidibus obruisset et occidisset, verum etiam hæredem ipsum egisset in crucem, illi ex sententia Domini vinea fuit ablata, dataque genti facienti fructum ejus. Idcirco sponsa, « Salomoni, » hoc est pacifico, inquit, « vinea fuit in Beleanon, » id est, in retentione populi, vel in habente multitudine, et « illam tradidit custodibus. » Vineam autem vocat homines qui ad pietatem accesserunt: custodientes vero, et colentes, et servantes, eos qui sacerdotali funguntur munere, quibus mandatum est, ut eam spirituali doctrina simul et irrigent et tueantur. Porro dicit, « Vir offeret pro fructu ejus mille argenteos: » significat autem hic numerus dexteræ manus unitatem. Quod quidem fructum ferentis salutem indicat. Ab hoc enim is

VARIE LECTIONES.

* Cod. οἰκοδομησαι μὲν. * γάρ. Abest a cod. * Cod. αὐτοῖς. * Cod. σπηδύνας. * κέδρος. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ¹⁰ ἐγὼ ἤμην. Hebr. tunc fui. Aqu. τότε ἐγενόμην. ¹¹ Cod. παραπλήσιος. ¹² ὡς. Abest a cod. ¹³ Rec. lectio est ἀργυρίου. ¹⁴ πλήθει. MONTF. in Hexapl. ad h. l. habet πλήθος.

qui vineam plantavit, fructum altum non exigit, **A** quam ipsius plantatae fructumque ferentis salutem. Quamobrem sponsa :

Vers. 12. *Vinea, inquit, mea coram me est, mille Salomoni.* Quod autem dicit ejusmodi est (oportet enim ut quod obscurum est, pro viribus perspicuum reddamus) : Et vinea, inquit, mea est, et fructus est meus. Mille enim argentei, qui pacifico sponso meo, hoc est Salomoni, putantur exhiberi, coram me sunt ; eos enim mihi iterum reddet. Nam quod in praesentia fructum exigit, id facit, quia salutem meam exoptat, neque salvam videre cupit. « Vineam meam coram me est, mille Salomoni, et ducenti custodientibus fructum ejus. » Vineae mercedem custodes accipiunt, et mercedem definitam. Qui quoniam quinque sensus vineae custodiunt, visum, gustum, odoratum, auditum et tactum, jure ducentos accipiunt, quem quidem numerum mille ut quintam sui partem quinquies continent ; digni enim sunt, qui Dei vineam custodiunt, ut praemium recipiant ab ejus plantatore. Itaque non solum sponsus, sed etiam sponsa iis mercedem dabit. Et beatus Paulus : « Si cujus, inquit, opus manserit, quod superaedificavit, mercedem accipiet ^f. » Et iis qui in vinea laboraverant, cum advenisset vespera, jussit paterfamilias dari singulos denarios ^g. Constat igitur, apud Deum nihil esse sine mercede. Si enim qui dedit calicem aquae frigidae uni ex parvulis minimis, non perdet mercedem suam ^h, quanto magis ex vinea praemium accipiet is qui vineam **163** custodit ? Ipsa quoque vinea quinque sensuum obedientiam exhibebit, et implebit ducentos, qui quinquies sumpti divisores sunt eorum, qui re et factis sensus ipsos custodiunt. Nam numerus millenarius in Christo significat perfectionem, cum sit unitas absoluta, ejusque rationem non solum vi, sed etiam re, in seipso contineat. Ab unitate enim incipit, et per unitatem ostenditur, et unitatis effector est. Nam unitatis nota millenarius numerus et myrias indicantur. Numerus vero ducentarius naturae nostrae in seipsam redactae per observationem mandatorum significat restitutionem, quippe qui decies repetitum per decem mandata vicenarium continet ex quater quinque compositum, et propterea naturam nostram, quae ex materia formaque constat, ostenduntem. His dictis, sponsa insigni cum modestia, ardentique bonorum futurorum desiderio, haec item ad sponsum loquitur :

της δεξιᾶς χειρὸς τὴν μονάδα · δηλοῖ δὲ τοῦτο τὴν τοῦ καρποφοροῦντος σωτηρίαν · οὐδένα γὰρ ἄλλον ὁ τὸν ἀμπέλωνα φυτεύσας παρὰ τούτου λαμβάνει καρπὸν, ἢ τὴν αὐτοῦ τοῦ φυτευθέντος καὶ καρποφοροῦντος σωτηρίαν. Διό φησι ταῦτα λέγουσα ἡ νύμφη ·

ιβ'. Ἀμπελών μου ἐμὸς ἐνώπιόν μου, οἱ χίλιοι τῶ Σολομών. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι (χρὴ γὰρ ἀσαφὲς ὄν σαφὲς εἰς δύναμιν ¹⁵ καταστήσαι) · Καὶ ὁ ἀμπελῶν, φησὶν, ἐμὸς, καὶ ὁ καρπὸς ἐμὸς. Οἱ γὰρ νομιζόμενοι παρέχονται τῇ εἰρηνικῇ μου νυμφίῳ, τουτέστι τῇ Σολομώντι, χίλιοι ἀργυρίου ἐνώπιόν μου εἰσὶν · ἀποδώσει μοι γὰρ αὐτοὺς πάλιν. Καὶ νῦν μὲν γὰρ ἀπαιτεῖ καρπὸν, τὴν ἐμὴν ποθὼν σωτηρίαν, καὶ σωζομένην ¹⁶ με θέλει ἰδεῖν. « Ἀμπελών μου ἐμὸς ἐνώπιόν μου, οἱ χίλιοι Σολομών, καὶ οἱ διακόσιοι τοῖς τηροῦσι τὸν καρπὸν αὐτοῦ. » Λαμβάνουσι μισθὸν τοῦ ἀμπελῶνος οἱ φύλακες, καὶ μισθὸν ὠρισμένον ¹⁷. Καὶ ἐπειδὴ τὰς πέντε αἰσθήσεις τοῦ ἀμπελῶνος φυλάττουσι, ὄψιν, καὶ γεῦσιν, καὶ ὄσφρησιν, καὶ ἀκοήν, καὶ ἀφήν, ἀναγκαίως τοὺς διακοσίους κομίζονται, οἵπερ εἰσὶ τῶν χιλίων τὸ πέμπτον · δέξιοι γὰρ οἱ τὸν θεῖον ἀμπελῶνα φυλάττοντες, τῶν παρὰ τοῦ φυτουργοῦ τυχεῖν ἀμοιβῶν · διὸ οὐ μόνον ὁ νυμφίος, ἀλλὰ καὶ αὕτη ¹⁸ ἡ νύμφη, τούτοις δώσει τὰς ἀντιδόσεις. Καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν · « Εἴ τις οὖς τὸ ἔργον μένει, ὃ ἐπικουδόμησε μισθὸν λήψεται. » Καὶ τοῖς ἐργασασμένοις δὲ εἰς τὸν ἀμπελῶνα, τῆς ἐσπέρας καταλαβοῦσης, ἐκέλευσεν ὁ οἰκοδεσπότης ἀνά δηνάριον δοθῆναι. Δῆλον τοίνυν ὡς οὐδὲν ἀμισθον παρὰ Θεοῦ · εἰ γὰρ ὁ ποτήριον ψυχροῦ ἐνὶ τῶν μικρῶν τῶν ἐλαχίστων προσφέρων οὐ μὴ ἀπολέσει τὸν μισθὸν αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον ὁ τὸν ἀμπελῶνα φυλάττων τῶν παρὰ τοῦ ἀμπελῶνος ἀμοιβῶν ἀπολαύσεται. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀμπελῶν τὴν διὰ τῶν πέντε αἰσθήσεων ὑπακοήν παρέξει, καὶ τοὺς διακοσίους πληρώσει · οἱ πεντάκις τοσοῦτοι γινόμενοι διαιρέται ὑπάρχουσι τῶν κατ' ἐνέργειαν φυλασσόντων αὐτάς · καὶ γὰρ ὁ μὲν χίλια ἀριθμὸς τὴν ἐν Χριστῷ ¹⁹ ἐμφαίνει τελειότητα, ἀπροσδεῆς ὑπάρχων μονάς · ὡς μὴ μόνον τὸν δυνάμει, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνεργεῖζ ταύτης λόγον ἐν ἑαυτῷ φέρων, ὅτι ἐκ μονάδος ἀρχεται, καὶ διὰ μονάδος δηλοῦται, καὶ μονάδος ἐστὶ ποιητικὸς · ἡ γὰρ χιλιάς καὶ ἡ μυριάς τῷ τῆς μονάδος στοιχείῳ γνωρίζονται · ὁ δὲ διακόσιος πάλιν ἀριθμὸς τὴν τῆς φύσεως ἡμῶν εἰς ἑαυτὴν διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐργασίας δηλοῖ ἀποκατάστασιν, ὡς δεκαπλασιάζων κατὰ τὴν δεκάδα τῶν ἐντολῶν τὸν ἐκ τοῦ τετράκις πέντε συντιθέμενον · κἀντεῦθεν δηλοῦντα τὸν ἐξ ὕλης καὶ εἶδους τῆς ²⁰ φύσεως ἡμῶν σύνθετον ²¹ εἰκοστὸν ἀριθμὸν. Πρὸς δὲ τούτοις ²² εἰρημένους, ἡ νύμφη, καὶ τάδε πρὸς τὸν νυμφίον, δι' ἄκραν τε μετριοφροσύνην καὶ ἐπιτεταμένον πόθον τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διέξισιν ·

^f 1 Cor. iii, 14. ^g Matth. xx, 8. ^h Matth. x, 42 ; Marc. ix, 41.

VARIAE LECTIONES.

¹⁵ δύναμιν. Cod. præm. τὴν. ¹⁶ Cod. σωζόμενον. ¹⁷ Cod. ὠρισμένον. ¹⁸ Cod. αὕτη. ¹⁹ ἐν Χριστῷ. Des. in cod. ²⁰ τῆς. Abest a cod. ²¹ σύνθετον. Des. in cod. ²² τούτοις. Cod. τοῖς.

17. Ὁ καθήμενος ἐν κήποις, ἑταῖροι²³ προσέχοντες, τὴν φωνὴν σου²⁴ ἀκούτισόν με. Ἐστουν, ὦ νυμφί μου, σὺ ὁ ἐπαναπαυόμενος τῇ τε νοητῇ κτίσει, καὶ τῇ αἰσθητῇ, ὡς τοῖς σοῖς θελήμασι δίκην κήπων πεφυτευμέναις· ἄλλοι παρ' ἡμᾶς εἰσιν οἱ ἀμεταστρεπτὶ πρὸς σὲ ἀτενίζοντες, διὰ τὸ μὴ μερίζεσθαι δεσμῷ σώματος, αἱ ἄυλοι πάντως καὶ ἀγγελικαὶ τάξεις· ἐγὼ δὲ ὡς ὑποκειμένη τῷ τοιούτῳ δεσμῷ, δέδοικα τὴν τροπὴν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν δευτέραν σου κάθοδον ἐπισπεύδουσα, ἐκατεύω σε, ἀκουσὴν μοι ποίησον τὴν εὐκταίαν ἐκείνην φωνὴν σου, ὅ, « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν. » Καὶ οὕτως·

18. Φύγε, ἀδελφιδέ μου, καὶ ὁμοκώθητι τῷ δόρκω²⁵, ἢ νεβρῶ ἐλάρω²⁶ ἐπὶ ὄρη ἀρωμάτων. Προσκαλούμενος γὰρ τοὺς δικαίους εἰς τὴν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἡτοιμασμένην αὐτοῖς βασιλείαν σου, ἀφλοτῶσαι πάντως τῆς διὰ τῶν αἰσθητῶν προνοίας ἡμῶν, ἐφελκόμενος τοὺς ἀξίους ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῶν πνευματικῶς εὐωδιαζουσῶν αὐτοῦς κατὰ θέωσιν χαρίτων· ἐν αἷς ὡς τις δόρκων, ἢ ἐλάφου νεβρὸς, ἀναιρετικῆς τῶν ἰοδόλων θηρίων, τὰ μαινόμενα καθ' ἡμῶν τῆς πονηρίας πνεύματα νεκροῖς, καταπαύων τὸν πρὸς ἡμᾶς αὐτῶν πόλεμον. Εἴη δὲ καὶ ἡμᾶς διαφυγεῖν τὰ τῶν θρῶν δῆγματα! εἰ δὲ καὶ δηχθεῖμεν, εἰς τὸν ὑψωθέντα ὑπὲρ ἡμῶν ἀπιδεῖν, καὶ τὴν θεραπείαν ἐλκύσαι!

¹ Matth. xiv, 34.

VARIE LECTIONES.

²³ Cod. ἔτεροι. ²⁴ προσέχ. τὴν φωνὴν σου. Rec. lectio est προσέχοντες τῇ φωνῇ σου, comitate post σου posito. ²⁵ τῷ δόρκω. Rec. lectio est τῇ δορκάδι. ²⁶ πόλεμον. In cod. sequitur expositio trium Pa-

VERS. 13. *Qui sedes in hortis, amici attendentes, vocem tuam audire me facito. Sive: O sponse mi, tu qui in creatura tum intelligibili, tum sensibili, quæ tanquam horti voluntatibus tuis plantatae sunt, requiescis: alii præter nos sunt, qui quoniam corporis vinculis non distrahuntur, intentis in te oculis perpetuo contuentur, angelici nimirum ordines a materia remotissimi. Ego vero, quæ ejusmodi astricta sum vinculis, vereor ne mutationem experiar. Itaque secundum adventum tuum sedulo flagitans atque exspectans, 164 supplico, ut audire me facias vocem illam optatissimam: « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum! » Atque ita:*

VERS. 14. *Fuge, dilecte mi, et assimulare capreae, hinnuloque cervorum super montes aromatum. Advocans enim justos ad regnum tuum ipsis paratum a mundi constitutione, abstinens a providentia, quæ per sensus exercetur, dignos trahens ad sublimitates gratiarum, eos spirituali odoris suavitate per divinitatem perfundentium, quibus tu quasi capreae aut cervi binnulus venenatas destruens feras, nequitiæ spiritus in nos sævientes interimas, et bello quo nos oppugnant, finem imponas. Atque utinam nos quoque serpentium morsus evitemus! Quod si forte in illos inciderimus, ad eum qui pro nobis exaltatus est, respicientes, curationem obtineamus.*

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΣΑΙΑΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΤ' ΕΚΛΟΓΗΝ.

* BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

IN ISAIAM PROPHE TAM

ECLOGARIA INTERPRETATIO.

Excerpta ex Catenis Græcis, et Latine versa studio et opera Jacobi Sirmondi.

165 ARGUMENTUM.

Omnes quidem divini prophetæ non ea solum prænotiarunt, quæ Israeli eventura erant, sed de gentium etiam salute vaticinati sunt, et Domini adventum præmonstrarunt. Omnium vero maxime divinissimo Isaïæ vaticinatio ista concedita est. Nam aperte omnia prædicat, et prognatam ex Abrahamo et Davide benedictionem, et Salvatoris nati- vitatem ex Virgine, et patrata omnium generum miracula, **166** fontesque curationum : et Judæorum invidiam atque rabiem, et passionem, et mortem, et resurrectionem ex mortuis, et ascensionem in cælos, et apostolorum delectum, et salutem omnium gentium. Prædicat insuper secundum Dei et Salvatoris nostri adventum ; prædicat et Judæorum dispersionem, templique totius desolationem, et Assyriorum Romanorumque adversus illos expeditiones. Prædicat etiam reditum ex Babylone, et Babyloniorum supremum excidium. Quædam præ- terea Ægypto prædicat, et Tyro et Damasco, item- que Ammonitis, et Moabitis, et Idumæis, et alia cum his multa ; tum præcipue ultimum Judæorum exitium deplorat, quod suæ adversus Dominum vesaniæ pœnas luentes pertulerunt. In Scripturis autem propheticis quædam clara sunt, nudumque habent sensum, quædam figurate dicta, quæ inter- pretatione indigent. Dabo itaque operam, ut alia

A

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Ἄπαντες μὲν ¹ οἱ θεσπέσιοι προφητῆται οὐ μόνον τὰ τῷ Ἰσραὴλ συμβησόμενα προηγόρευσαν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔθνῶν τὴν σωτηρίαν προεθέσπισαν², καὶ τὴν δεσποτικὴν προεμήνυσαν ἐπιφάνειαν. Πάντων δὲ μάλιστα ὁ θεοῦτατος Ἰσαΐας ταύτην ἐπιστεύθη τὴν πρόβησιν. Σαφῶς γὰρ ἅπαντα προλέγει, καὶ τὴν ἐξ Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ βλαστήσασαν εὐλογίαν, καὶ τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὰς παντο- δαπὰς θαυματουργίας, καὶ τῶν ἰάσεων ³ τὰς πηγάς, καὶ τὴν Ἰουδαίων βασκανίαν καὶ λύτταν· καὶ τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, τῶν τε ἀποστόλων τὴν ἐκλογὴν, καὶ τῶν ἔθνῶν ἀπάντων τὴν σωτηρίαν. Προλέγει δὲ πρὸς τοῦτοις καὶ τὴν δευτέραν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν· προαγορεύει καὶ τὴν Ἰουδαίων διασποράν, καὶ τὴν παντὸς ⁴ τοῦ ναοῦ ἐρη- μίαν, καὶ Ἀσσυρίων καὶ Ῥωμαίων τὰς κατ' αὐτῶν στρατείας⁵. Προλέγει καὶ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπ- ἄνοδον, καὶ τὴν Βαβυλωνίων πανωλεθρίαν⁶. Προ- αγορεύει καὶ τῇ Αἰγύπτῳ τινὰ, καὶ τῇ Τύρῳ, καὶ τῇ Δαμασκῷ· καὶ μέντοι καὶ Ἀρμανήταις, καὶ Ἰωαβίταις, καὶ Ἰδουμαίοις⁷· καὶ ἕτερα πρὸς τοῦτοις πολλά. Πρὸ πάντων μέντοι, τὴν ἐσχάτην Ἰουδαίων πανωλεθρίαν ὀδύρεται, ἣν ὑπέμειναν τῆς κατὰ τοῦ δεσπότητος μανίας εἰσπραττόμενοι δίκας. Τῆς δὲ προ- φητικῆς συνθήκης τὰ μὲν ἔστι σαφῆ, καὶ γυμνήν

VARIÆ LECTIONES.

¹ μὲν. Abest a cod. August. de quo in Praef. dictum est. ² Cod. ἐθέσπισαν. ³ Cod. τῆς ἰάσεως. ⁴ Cod. παντελῆ. ⁵ στρατ. In cod. colon positum post προλέγει. ⁶ πανωλ. Ib. colon pos. post προαγο- ρεύει. ⁷ Ἀρμ. καί. Abest a cod. ⁸ Ἰδουμ. Cod. Ἰουδαίοις.

ἔχοντα τὴν διάνοιαν · τὰ δὲ τροπικῶς εἰρημένα, καὶ ἄ
ἐρμηνεύειας δεόμενα. Ἐγὼ τοίνυν πειράσομαι τὰ μὲν
συντόμως εἰπεῖν, τὰ δὲ διὰ πλειόνων διεξελθεῖν. Πλήν
κάν τούτοις φροντιῶ τῆς συντομίας εἰς δύναμιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

α'. Ὅρασις ἦν εἶδεν Ἡσαίας υἱὸς Ἀμώς· ἦν
εἶδε κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ Ἱερουσαλήμ,
ἐν βασιλείᾳ Ὁζίου, καὶ Ἰωθάμ, καὶ Ἀχαζ, καὶ
Ἐζεχίου, οἱ ἐβασίλευσαν τῆς Ἰουδαίας. Ὅρασιν
καλεῖ τῶν μελλόντων τὴν πρόβλεψιν. Ὅτι περὶ γὰρ
οἱ τοῦ σώματος ὀφθαλμοὶ ὑγιῶς διακείμενοι τὰ
προκείμενα ὁρῶσιν· οὕτω τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας
ὑπὸ τοῦ θεοῦ φωτιζόμενον Πνεύματος, ὡς παρόντα
βλέπει τὰ μὴ παρόντα. Λέγει τοίνυν ὁ προφήτης ἐν-
ραχέαι τινὰ σκυθρωπὰ κατὰ τῆς Ἰουδαίας, καὶ
κατὰ Ἱερουσαλήμ· καλεῖ δὲ Ἱερουσαλήμ μὲν τὴν
μητρόπολιν, Ἰουδαίαν δὲ τὰς ὑπ' αὐτὴν τελούσας
πόλεις καὶ κώμας. Ἀλλοὶ καὶ τῆς προφητείας τὴν
χρόνον μνήμη τῶν βασιλέων· ἤρξατο μὲν γὰρ ταύτης
ἐπὶ Ὁζίου.

β'. Ἀκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ. Τούτους
τοὺς μάρτυρας καὶ Μωσῆς ὁ μέγας ἐκάλεσε προ-
σπαθεῖς. Ἀκούσας γὰρ, « Καταβὰς διαμάρτυραί μοι
τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, » οὕτω τῆς διαμαρτυρίας
ἤρξατο· « Πρόσπεχε, οὐρανέ, καὶ λαλήτω· καὶ ἀκουέτω
γῆ ῥήματα ἐκ στόματός μου. » Προσθετικῶς δὲ
καὶ ἕτερα τούτοις, ἐπήγαγεν· « Ὅτι ὄνομα Κυρίου ἐκά-
λεσα. » Διαμαρτύρεται δὲ τῷ λαῷ, καὶ τὰς παντο-
κράτους ἀπειλεῖ τιμωρίας, τὸν δεδομένον παραβαίνοντι
νόμον. Καὶ μέντοι καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας, μᾶλλον
δὲ ὁ θεὸς διὰ τούτου, τῆς τοῦ λαοῦ πάλιν δυσσεβείας
κατηγορήσας, καὶ ταῦτα ἐπήγαγεν· « Ἐξέστη ὁ
οὐρανὸς ἐπὶ τούτου, καὶ ἐφριξεν ἐπιπλεῖον ἡ γῆ,
λέγει Κύριος. » Οὐρανὸν δὲ καὶ γῆν εἰς μαρτυρίαν
οὐχ ὡς ἐμφύχους καλεῖ, ἀλλ' ὡς πᾶσαν τὴν ὀρωμέ-
νην περιέχοντα· κτίσιν καὶ ἐπὶ πλείστον διαρκού-
ντα. Εὐρίσχομεν δὲ καὶ τὸν Ἰακώβ, καὶ τὸν Λάβαν,
σφῶν λίθων πεποιηκότας, καὶ μάρτυρα τοῦτον κά-
λέσαντας. Ἀλλὰ τοὺς μὲν λίθους μνήμης χάριν συν-
ήγαγον· οὐ γὰρ ἐμφύχοι οἱ λίθοι· τὴν δὲ ἀληθῆ μαρ-
τυρίαν ἐνεπίστευσαν τῷ τῶν ὄλων ἐφόρῳ. Οὕτω
καὶ αὐτὸς τὰ μεγάλα ταῦτα στοιχεῖα εἰς μαρτυρίαν
ἐκάλεσε, καὶ ἐθεθαίωσε τοῖς ἔργοις τοὺς λόγους.
Ἦνικα γὰρ Ἰουδαῖοι προσήλωσαν τῷ σταυρῷ τὸν
Σωτῆρα, ἐκλονήθη μὲν ἡ γῆ τῆς μαρτυρίας ἀνα-
μνησκουσα· ὁ δὲ οὐρανὸς, ἐπειδὴ ταύτην τοῖς ἀν-
θρώποις παρέχειν τὴν αἴσθησιν οὐκ ἠδύνατο, ἀνωθεν
ὦν, τὸν ἐν αὐτῷ βαδίζοντα ἥλιον ἔδειξε τῶν ἀκτί-
νων ἐστεργόμενον, καὶ τὸ σκότος εἰς τὴν κατὰ τῆς
ἀπειθείας μαρτυρίαν ἐπήγαγεν. « Ὅτι Κύριος ἐλάλη-
σεν. Οὐ γὰρ ἀνθρώπος, φησὶν, ὁ φθεγγόμενος, ἀλλὰ
ὁ ἀνθρώπου θεός· φοβερὸν δὲ τὸ παρακούειν τῶν
τοῦ Κυρίου λόγων. Εἰ γὰρ καὶ οὐ μόνον αὐτοὺς εἰς

breviter dicam, alia pluribus explicem: attamen
in his ipsis brevitati pro viribus studebo.

167 CAP. I.

VERS. 1. Visio quam vidit Isaias filius Amos,
quam vidit contra Judæam et contra Hierosolymam,
regnante Ozia et Joatham, et Achazo, et Ezechia,
qui regnaverunt in Judæa. Visionem vocat præ-
scientiam futurorum. Quemadmodum enim corporis
oculi, si sani sint, ante se posita vident: sic men-
tis acies a divino illustrata Spiritu cernit absentia
veluti præsentia. At ergo propheta, se tristitia quæ-
dam vidisse adversus Judæam et Hierosolymam.
Hierosolymam autem appellat metropolin: Judæam
vero oppida et vicos illi subjectos. Indicat et tem-
pus prophetiæ, reges commemorans. Cœpit enim
prophetare sub Ozia.

VERS. 2. Audi, cœlum, et auribus percipe, terra.
Hos ipsos testes magnus etiam Moses mandato ac-
cepto excitavit. Cum enim audisset: « Descendens
testes mihi advoca cœlum et terram a, » obtesta-
tionem sic exorsus est: « Audi, cœlum, et loquar,
et audiat terra verba oris mei b. » Et aliis inter-
jectis subjunxit: « Quia nomen Domini invocavi c. »
Testificatur autem populo, et omnimodas illi pœnas minatur; eo quod datam sibi legem
transgredereetur. Jeremias item propheta, imo Deus
per illum, cum populi quoque impietatem accusas-
set, adjecit: « Obstupuit cœlum super hoc, et
exhorruit terra vehementer, dicit Dominus e. »
Cœlum porro et terram contestatur, non quasi his
anima insit, sed quod 168 visibilem omnem creaturam
contineant, et diutissime perdurent. Jave-
nimus enim et Jacobum et Labanem acervo lapi-
dum facto, hunc quoque testem vocasse d: cæte-
rum illi memoriæ causa lapides congesserunt (ne-
que enim anima præditi sunt lapides), verum au-
tem testimonium inspectori omnium commenda-
runt. Ita et ipse magna hæc elementa in testimo-
nium accivit, et verba rebus confirmavit. Nam cum
Judæi Salvatorem cruci affixissent, concussa est
terra memor testimonii: et cœlum, quia sursum
existens sensum istum hominibus indere non po-
terat; gradientem in ipso solem radiis orbatum
exhibuit, et tenebras contra impietatem testes
produxit. « Quoniam Dominus locutus est d. »
Non enim, inquit, loquitur homo, sed per hominem
Deus. Horribile est autem Domini verba non audi-
re. Quamvis enim illos non solum creavi, sed
omni etiam cura dignatus sum, et singulari provi-

a Dent. xxxi, 28; coll. Exod. xix, 21. b Dent. xxxii, 1. c Ibid. 3. d Jerem. ii, 12. e Gen. xxxi, 47. d Cf. Psal. xlix, 4.

VARIÆ LECTIONES.

Ἐν βιβλίῳ Super T. I, p. 591 et infra ad Dan. i, 1, ἐν ἡμέραις.

dentia mea nobilitates reddidi, ingrati tamen erga benefactorem fuerunt. Congruenter autem, ingrati animi eos accusans, cœlum et terram advocat in medium, siquidem horum opera omnium generum beneficia perceperunt. Nam et cœlum superne manna illis ad escam præbuit. « Mandavit enim, inquit, nubibus desuper, et januas cœli aperuit, et pluit illis manna ad manducandum, et panem cœli dedit eis ». Et terra quidem in deserto illis aquarum copiam suppeditavit, in Palestina autem omnium fructuum peperit abundantiam. « Filios **169** genui et exaltavi, ipsi autem reprobarunt me. » Quinetiam adoptionis dignitatem adepti sunt primi; unde et primogenitum illum filium appellavit, « Filius, dicens, primogenitus meus Israel ^f »: nihil tamen illos ut gratum animum induerent permovit, sed Deum et Patrem reprobarunt.

VERS. 3. *Cognovit bos possessorem, et asinus præsepe domini sui: Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit.* Comparans illos, propter ingratum ac beneficiorum immemorem ipsorum animum, cum brutis animalibus, his ipsis alieniores a ratione illos esse demonstrat. Hæc enim, licet ratione ac mente careant, nutritorem tamen agnoscunt, et dum curationem suscipiunt, benevolo in ejus auctorem sensu afficiuntur. Et bubulcum bos novit, ejusque voci obtemperat: et asinus ad solitum præsepe accurrit. Hi vero e bonorum fonte cum hauriant, a quo ista profuunt agnoscere noluerunt. Sic rursus per Jeremiam cum volucris illos comparat, et a ratione magis aversos esse docet. « Turtur enim, inquit, et cicada, et hirundo noverunt tempus adventus sui: populus autem meus non cognovit ^g. »

VERS. 4. *Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis, semini nequam. filii iniquis!* Hæc omnia imensam ejus misericordiam declarant. Lamentationem enim instituit in eos qui servari noluerunt: amantium autem sunt, non odio habentium, lamentationes. Semen vero nequam illos vocat, non contumeliam faciens majoribus, sed ipsorum arguens nequitiam. Sic et Baptista Joannes genimina viperarum eos appellabat ^h, et Dominus generationem malam et adulteram ⁱ. Neque enim progenitorum **170** nobilitatem retinuerunt. Hic porro est mos prophetarum, ut eos plangent, qui insanabili morbo laborant. Ita quoque Christus: « Væ tibi, ait, Chorasin! vae tibi, Bethsaida! » Quippe hæc etiam est species disciplinæ. Quem enim oratio non inflexit, hunc sæpe correxit lamentatio. « Dereliquistis

τὸ εἶναι παρήγαγον, ἀλλὰ καὶ πάσης ἐπιμελείας ἤξιωσα, καὶ περιδλέπτους διὰ τῆς πολλῆς προμηθείας ἀπέφηνα· ἀλλ' αὐτοὶ ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐεργέτην ἐγένοντο. Εἰκότως δὲ τῆς ἀχαριστίας κατηγορῶν, οὐρανοὶν καὶ γῆν εἰς μέσον καλεῖ· διὰ τούτων γὰρ παντοδαπὰς εὐεργεσίας ἐτρούγησαν. Οὐρανοῦ μὲν γὰρ αὐτοῖς ἀνωθεν ἐχορήγησε τὴν τοῦ μάννα τροφήν. « Ἐνετείλατο γὰρ, φησί, νεφέλαις ἀνωθεν¹⁰, καὶ θύρας οὐρανοῦ ἀνέψξε· καὶ ἔβρεξεναὐτοῖς μάννα φαγεῖν, καὶ ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς. » Ἡ δὲ γῆ ἤνεγκε μὲν αὐτοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ τῶν ὑδάτων τὴν χρείαν· προσήνεγκε δὲ αὐτοῖς ἐν Παλαιστίνῃ παντοδαπῶν καρπῶν τὰς ἀφθονίας. « Υἱοὺς ἐγέννησα¹¹ καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν. » Μετέλαβον δὲ καὶ τοῦ τῆς υἰοθεσίας ἀξιώματος πρῶτοι, οὗ δὴ χάριν καὶ πρωτότοκον υἱὸν αὐτὸν προσηγόρευσεν· « Υἱὸς γὰρ, φησί, πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ· » ἀλλ' ὁμῶς οὐδὲν αὐτοῖς ἔπισσε λαβεῖν εὐγνώμονα γνώμην· ἀλλ' ἠθέτησαν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα.

γ'. Ἔγνω βοὺς τὸν κτησάμενον, καὶ βοὺς τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με¹² οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαὸς μὲ οὐ συνῆκεν. Διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν καὶ ἀχαριστίαν, τοῖς ἀλόγοις συγκρίνων αὐτοὺς, ἀποφαίνει τούτων ἀλογωτέρους· λόγου γὰρ ἐστερημένα ταῦτα καὶ νοῦ, τὸν τροφῆα γινώσκει, καὶ τῆς ἐπιμελείας μεταλαγχάνοντα, εὐγνωμότως περὶ τὸν ταύτης διάκειται χορηγόν. Καὶ οἶδε μὲν τὸν βοηλάτην ὁ βοὺς, εἶκει δὲ τῇ τούτου φωνῇ· τρέχει δὲ εἰς τὴν συνῆθη φάτνην ὁ βοῦς. Οὗτοι δὲ πηγὴν ἀγαθῶν ἐξαντλοῦντες, οὐκ ἠθέλησαν ἐπιγνώσκειν τῶνδε τῶν ναμάτων τὸν χορηγόν· οὕτω καὶ διὰ Ἱερουσαλὴμ τῶν αὐτοῦ συγκρίνει, καὶ τούτων ἀλογωτέρους ἀποφαίνει. « Τρυγῶν γὰρ, φησί, καὶ τέττιξ, καὶ χελιδὼν, ἔγνωσαν καιροὺς εἰσόδου αὐτῶν· ὁ δὲ λαὸς μου οὐκ ἔγνω. »

δ'. Οὐαὶ, ἔθνος ἀμαρτωλῶν, λαὸς πλήρης ἀμαρτιῶν, σπέρμα πονηρῶν, υἱοὶ ἄνομοι! Ταῦτα τὸν ἄφατον αὐτοῦ δείκνυσιν ἔλεον. Θρήνους γὰρ ὑφαίνει τοῖς σωθῆναι μὴ βουληθεῖσι· τῶν δὲ φιλοῦντων, ἀλλ' οὐ τῶν μισοῦντων, οἱ θρήνοι· σπέρμα δὲ αὐτοῖς πονηρῶν ὀνομάζει, οὗ τοὺς προγόνους ὑβρίζων, ἀλλὰ τὴν τούτων πονηρίαν ἐλέγχων. Οὕτω καὶ ὁ Βαπτιστής Ἰωάννης γεννήματα ἐχιδνῶν αὐτοῖς ἀπεκάλει, ὁ δὲ Κύριος γενεὰν πονηρὰν καὶ μοιχαλίδα. Οὐδὲ γὰρ ἐφύλαξαν τὴν τῶν προγόνων εὐγένειαν. Καὶ τοῦτο δὲ τοῖς προφήταις ἔθος, τοὺς τὰ ἀνίατα νοσοῦντας θρηνεῖν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς λέγων· « Οὐαὶ σοι, Χορασίν! οὐαὶ σοι, Βεθσαϊδά! » Ἐπεὶ καὶ τοῦτο διδασκαλίας εἶδος· ὃν γὰρ οὐκ ἀνεκτέταστο λόγος, τοῦτον πολλάκις διώρθωσε θρήνος. « Ἐγκατελίπετε τὸν Κύριον, καὶ παρεργίσατε¹³ τὸν Ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ. » Τοῦτο δὲ σαφέ-

^o Psal. LXXVII, 23, 24. ^f Exod. IV, 22. ^g Jerem. VIII, 7. ^h Luc. III, 7. ⁱ Matth. XII, 39. ^j Matth. XI, 21.

VARIE LECTIONES.

¹⁰ ἀνωθεν. Supra, t. I, p. 1154, ὑπεράνωθεν. ¹¹ ἐγέννησα. Hebr. educavi. Symm. et Theod. ἐξέθηρα. ¹² μὲ. Abest ab Hebr. ¹³ ἔγκατ. et παρωργ. Hebr. reliquerunt— spreverunt.

σπερον ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσε· Ἐκατέλιπον τὸν Ἄ
 Κύριον, διέσυρον τὸν Ἅγιον. Ὁὐ γὰρ μόνον κατα-
 λιπόντες τὸν Ποιητὴν, τοῖς εἰδώλοις τὴν τοῦ Θεοῦ
 θεραπείαν προσήνεγκαν· ἀλλὰ καὶ ἐνανθρωπήσαντα,
 καὶ τὴν πάντων ἀνθρώπων πραγματευόμενον σωτη-
 ρίαν διέσυρον ἐπιτιωθάζοντες· καὶ ποτὲ μὲν πλάνον
 καὶ δαιμονῶντα, ποτὲ δὲ Σαμαρείτην καλοῦντες, ποτὲ
 δὲ κωμωδῶντες ἔλεγον· Ὁὐά! ὁ καταλύων¹⁴ τὸν ναόν,
 καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγείρων¹⁵ αὐτὸν, κατέδηθι ἀπὸ
 τοῦ σταυροῦ. — Ἐπιπλοτρωθήσαν εἰς τὰ ὀπίσω¹⁶. —
 Μιμεῖται τινα κατὰ τινος χαλεπαίνοντα, καὶ ποτὲ
 μὲν πρὸς ἐκεῖνον, ποτὲ δὲ πρὸς ἐαυτὸν διαλεγόμενον·
 καὶ ἐπάγει, Ἐπιπλοτρωθήσαν εἰς τὰ ὀπίσω·
 τοῦτέστιν, ἐμὲ καταλιπόντες πρὸς τοὺς ἐναντίους
 ἐχώρησαν. Τοῦτο γὰρ καὶ ἀλλαγῆ φησὶν· Ἐδῶκα
 ἐπ' ἐμὲ νῶτα, καὶ οὐ πρόσωπα αὐτῶν. Τοῦτο καὶ
 ἀπὸ Θεοδοτίωνος προσετέθη¹⁷, οἷον ἐρμηνεία τοῦ
 ἐγκαταλιπεῖν, τὸ ἀπαλλοτρωθῆναι τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς
 ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀποπτώσεως. Ὡσπερ γὰρ ὁ τελειού-
 μενος τοῖς ἐμπροσθεν ἐπεκτείνεται, οὕτως ὁ ἀμαρ-
 τάνων εἰς τὸ κατόπιον ἀναποδίζει, μακρύνων ἐαυτὸν
 τοῦ Κυρίου, καὶ διὰ τοῦτο ἀπολλύμενος. Ἰδοὺ γὰρ,
 φησὶν, οἱ μακρύνοντες ἐαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦν-
 ται. »

ε', ζ'. Τί ἐτι πληγῆς¹⁸ προστιθέτες ἀνομίαν;
 πῶσα κεφαλή εἰς πόνον¹⁹, καὶ πῶσα καρδία εἰς
 λύπην. Ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστιν ἐν
 αὐτῷ ὀλοκληρία· οὔτε²⁰ τραῦμα, οὔτε μώλωψ,
 οὔτε πληγὴ φλεγμαινοῦσα· οὐκ ἔστι μάλαγμα
 ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμον²¹.
 Ὀλοφύρεται τὴν ἀναληγσίαν αὐτῶν. Ποῖαν γὰρ ἐτι,
 φησὶν, ἐπαγάγω τιμωρίαν; πολλὰς ἐπήγαγον καὶ
 παντοδαπὰς· καὶ μεμενήκατε νοσοῦντες ἀνίατα. Τὴν
 γὰρ νόσον ὅλα τὰ μέλη περικαίεται, καὶ κεφαλή, καὶ
 καρδία, καὶ πόδες. Οὐ δὴ χάριν ἀπαγορεύω τὴν σω-
 τηρίαν. Κεφαλὴν καλεῖ τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας·
 καρδίαν δὲ, τοὺς ἱερεῖς καὶ διδασκάλους. Ὅπερ γὰρ
 ἐστι σώματι καρδία, τοῦτο βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας
 τοῖς ὑπηκόοις. Ὀλοφύρεται τοῖνον αὐτῶν τὴν ἀνα-
 ληγσίαν. Σαφέστερον δὲ ταῦτα ὁ Σύμμαχος τέθεικεν·
 Ἐοὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ ὑγιές, ἀλλὰ τραῦμα, καὶ μώλωψ,
 καὶ πληγὴ χρούσματος²², οὔτε σφιγγομένη, οὔτε
 ἀπαλυνομένη ἔλαιον· νικᾷ γὰρ τὴν τῶν φαρμάκων
 ἰσχὺν ἢ τῶν τραυμάτων ὑπερβολή.

ζ'. Ἡ γῆ ὑμῶν ἐρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρκαυ-
 στοὶ· τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ἑμῶν ἄλλοτριοὶ
 κατασθίουσιν αὐτήν· καὶ ἠρημῶνται καταστραμμένη
 ἐκ τῶν ἄλλοτριῶν²³. Ἐπειδὴ ἤρτο· Τί ἐτι πλη-

¹⁴ Matth. xxvii, 40. ¹⁵ Psal. lxxii, 27.

VARIAE LECTIONES.

¹⁴ Οὐά ὁ καταλ. Ita quoque codices apud MILLIUM ad Matth. xxvii, 40. ¹⁵ ἐγείρων. Rec. lectio l. c. est οἰκοδομῶν. ¹⁶ ἀπὸ π. εἰς τὰ ὀπί. Haec, quae a textu τῶν Ὁ abesse solent, leguntur etiam in cod. August. ¹⁷ τοῦτο — προσετέθη. Aquila ista vindicat CURTIIUM, sed cum nostro consentit BASILIUS ad. h. l. ¹⁸ Τί ἐτι x. τ. λ. In cod. Aug. ad marginem scriptum: Ἀπορούντος ἡ φωνὴ καὶ ἀπογινώσκοντος τὴν διόρθωσιν, vox dubitantis et de correctione plane desperantis. ¹⁹ εἰς πόνον. Hebr. ad morbum. Ita Aqu. et Symm. ²⁰ οὔτε ter h. l. positum, minus aptum est. Praestat Symmachi interpretatio, quae post pauca sequitur. ²¹ οὐκ — καταδέσμονος. Hebr. non compressa sunt, nec circumligata, nec emollita oleo. ²² χρούσμ. Alii habent τραύματος, monente MONTF. in Hexapl. ad h. l. ²³ καταστρ.—ἀλλοτριῶν. Hebr. tanquam eversione a peregrinis (facta).

(1) Quae uncinis inclusa sunt, desunt in textu Graeco.

Dominum, et ad iracundiam concitastis Sanctum
 Israelis. » Hoc clarius interpretatus est Symma-
 chus: « Dereliquerunt Dominum, traduxerunt San-
 ctum. » Non solum enim, Creatore derelicto, cultum
 divinum idolis detulerunt, sed etiam incarnatum,
 et salutem omnium hominum procurantem, deri-
 dentes probris affecerunt: nunc quidem seducto-
 rem et dæmonium habentem, nunc Samaritanum
 appellantes. Alias vero insultantes dicebant: « Vah!
 qui destruis templum, et in triduo illud aedificas,
 descende de cruce k. — « Abalienati sunt retror-
 sum. » Imitatur quempiam, qui alteri succenseat,
 et nunc quidem cum illo, nunc secum ipse collo-
 quatur: et ait, « Abalienati sunt retrorsum, » id
 est, me derelinquentes abierunt ad adversarios. Id
 enim et alibi dicit: « Ostenderunt mihi dorsa, »
 et non facies suas. Hoc autem ex Theodotione ad-
 jectum est, velut explicatio verbi *derelinquere*,
 scilicet abalienari a Deo per prolapsionem in pe-
 jus. Quemadmodum enim qui perficitur ad ante-
 riora contendit; sic qui peccat ad posteriora re-
 trocedit, elongans 171 se a Domino, ac propierea
 periens. « Ecce enim, inquit, qui elongant se a te,
 peribunt l. »

VERS. 5, 6. *Cur adhuc percussamini addentes ini-
 quitatem? omne caput in labore, et omne cor in mæ-
 rore. A pedibus usque ad caput non est in eo inte-
 gritas: neque vulnus, neque livor, neque plaga tu-
 mens: non est quod malagma imponatur, neque
 oleum, neque alligatura.* Deploreat illorum stupidi-
 tatem. Quoniam, inquit, supplicio vos ultra affi-
 ciam? multa enim et diversa ingessi, et insanabiles
 permanetis. Morbo enim membra omnia laborant,
 et caput, et cor, et pedes: quam ob causam de sa-
 lute vestra despero. Caput appellat reges ac prin-
 cipes; cor vero, sacerdotes et doctores. Quod enim
 corpori est cor [id ipsum populo sunt sacerdotes et
 doctores: et quod corpori est caput (1)], hoc reges
 et principes sunt subditis. Deploreat igitur illorum
 stupiditatem. Clarius autem hoc Symmachus ex-
 pressit: « Non est in eo sanum, sed vulnus, et livor,
 et plaga contusionis, neque circumligata, neque
 delibuta oleo. » Vincit enim medicamentorum vim
 vulnere magnitudo.

VERS. 7. *Terra vestra deserta, civitates vestrae
 igne succensae: regionem vestram coram vobis alieni
 devorant, et desolata est subversa a populis alienis.*
 Quia interrogaverat: « Cur adhuc percussamini ad-

dentes **172** iniquitatem?) suppliciorum genera A merito recenset, dicens: « Terra vestra deserta, » et quæ sequuntur. Hanc, inquit, malorum seriem in vos induxi, et horum causam cognoscere non vultis. Hæc autem tunc illis contigerunt, quando Nabuchodonosor, rex Babyloniorum, expeditionem contra eos suscepit: sed ultimum excidium post salutarem crucem iussit imperatores Romani; videmusque in hodiernum diem ab extraneis gentibus illorum urbes habitari, et terram depasci. Quod igitur obscurius dictum videbatur, clarius explicat. Quid enim sibi velint illa: « Non est quod malagma imponatur, neque oleum, neque alligaturæ, » aperte declaravit, desertam dicens factam illorum terram, et urbes succensas, atque in potestatem hostium redactas, eorumque alienigenarum: ita ut propemodum omnes funditus everse fuerint. Judæam siquidem sæpius captam fuisse constat, ab Assyriis et Ægyptiis, a Syris et Moabitibus, ab Idumæis, et Philistæis quos vocabant, sive Palæstinis. Sed pauca perpessa, et moderatis interduum afflicta calamitatibus, iterum emersit, Deo auxiliante, et vulnus illo curante qui percusserat. Periiit autem funditus post crucem Salvatoris, devastantibus eam Vespasiano et Tito. Tunc enim revera et succendi urbes contigit, et vacuum incolis regionem universam fieri, victorumque in potestatem venire. Acerbissimum autem fuit, in oculis eorum, spectantibus scilicet ipsis ac dolentibus, ab aliis terram possideri, devorarique quodammodo et consumi. Nam si absentes audirent tantummodo, tolerabilis fortasse dolor **173** foret: at præsentibus oculis carnere, openique afferre nullam posse, sed tanquam in necessariis calamitatibus versari, id vero dolorem habet intolerabilem et maximum: quippe qui de correctione desperet.

Vers. 8. *Derelinquetur filia Sion, sicut tabernaculum in vinea.* Superioribus de Judæa dictis, urbis etiam desolationem prædicit, filiam Sion appellans Hierosolymam. Sicut enim filios hominum homines vocat, et filios prophetarum prophetas: ita filiam Hierosolymæ et filiam Sionis illam ipsam appellat. Florebat hæc quidem olim, quando vinea maturum fructum gerebat: collecto autem fructu deserta mansit, quasi vineæ tabernaculum. Etenim agricolæ niacriis et sepibus circumdant vineas, cum onustæ sunt fructu: et sublimibus defixis tabernaculis, in his subsidunt ut fructum custodiant. Postquam autem hunc collegerunt, tabernaculum diripiunt, et vineam sine custodia relinquunt. Sic et vinea Israelis, quamdiu quidem promissam gentibus benedictionem habuit, omni curatione potita est: ubi vero hæc decerpta est, atque ex ea electi qui in illam crediderunt, et sepe destituta est, et

γῆτε προστιθέντες ἀνομίαν;) εἰκότως καταλέγει τὰ εἶδη τῆς τιμωρίας, καὶ φησιν· « Ἡ γῆ ὑμῶν ἐρημος, » καὶ τὰ ἐξῆς. Τοῦτων ὑμῖν, φησί, τῶν κακῶν ἐπήγαγον τὸν κατάλογον, καὶ καταμαθεῖν τὴν τούτων αἰτίαν οὐ βούλεσθε. Ταῦτα δὲ συνέθη μὲν αὐτοῖς, ἦνίκα Ναβουχοδονόσωρ αὐτοῖς ὁ τῶν Βαβυλωνίων ἐπεστράτευσεν βασιλεὺς· τὸν ἔσχατον δὲ αὐτοῖς Διόσκορον, μετὰ τὸν σωτήριον σταυρὸν, οἱ Ῥωμαίων ἐπήνεγκαν βασιλεῖς. Καὶ ὄρωμεν μέχρι καὶ τήμερον ἀλλόφυλα ἔθνη τὰς πόλεις αὐτῶν οἰκοῦντα, καὶ τὴν γῆν νερόμενα. Τὸ οὖν ἀσαφέστερον πως εἰρησθαι δοκοῦν καθίστησιν ἐναργῶς. Τί γὰρ ἂν βούλοιο δηλοῦν τὸ, « Οὐκ ἔστι μάλαιγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους, » διηρημένους λευκῶς, ἡρημῶσθαι τὴν γῆν λέγων αὐτῶν, ἐμπρησθῆναι δὲ καὶ τὰς πόλεις, καὶ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι τῶν ἐχθρῶν, καὶ τούτων ἀλλογενῶν· ὡς μονοουχὶ καὶ ἅπασαν ἐκ βάλθρων ἀνατετράφθαι. Πλειστάκις μὲν οὖν συμβέβηκεν ἀλῶναι τὴν Ἰουδαίαν, ὑπὸ τε Ἀσσυρίων καὶ Αἰγυπτίων, Σύρων τε καὶ Μωαβιτῶν, Ἰδουμαίων καὶ τῶν καλούμενων Φιλιστίνων, ἦτοι Παλαιστίνων. Ἀλλ' ὀλίγα παρῶσθαι, καὶ συμμέτροις ἔσο' ὅτε περιπεσοῦσα συμφοραῖς, πάλιν ἀνῆκεν ἐπαμύνοσθαι Θεοῦ, καὶ αὐτοῦ μοτοῦντος¹¹ τοῦ πληξάντος· ἀπόλωλε δὲ ὀλοτρόπως μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, καταδρῶντων αὐτὴν Οὐεσπασιανοῦ τε καὶ Τίτου. Τότε γὰρ δὴ συμβέβηκε κατεμπρησθῆναι μὲν πόλεις, ἅπασαν δὲ τῶν ἐνοικούντων κενὴν γενέσθαι τὴν χώραν, καὶ ὑπὸ χεῖρα πεσεῖν τῶν κεκρατηκότων. Παμμόχθηρον δὲ τὸ ἐνώπιον αὐτῶν, ἦγουν ἐρίωντων τε καὶ ἀλγυνομένων, ὅφ' ἑτέροις εἶναι τὴν γῆν, κατεσθιομένην τρῶπον τινα καὶ δαπανωμένην. Τὸ μὲν γὰρ ἀπόντας ἀκοῶσαι μόνον, τάχα ποῦ φορητὴν αὐτοῖς ἂν ἐποίησε τὴν λύπην· τὸ δὲ καὶ παρόντας ὄρῃν, εἶτα μηδὲν ἐπαμύνασθαι δύνασθαι, κατηχέσθαι δὲ ὡσπερ ταῖς ἐξ ἀνάγκης συμφοραῖς, δύσοιστον ἔχει καὶ πάμπλου τὸ λυποῦν· ἢ καὶ ἐπειδὴ ἀπίγνω τῆς διορθώσεως.

ἢ· Ἐγκαταλείφθησεται ἡ θυγάτηρ Σιών, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελώνι. Τὰ λεχθέντα περὶ τῆς Ἰουδαίας εἰπὼν, προλέγει καὶ τὴν τῆς πόλεως ἐρημίαν, θυγατέρα Σιών τὴν Ἰερουσαλήμ ὀνομάζων. Ὡσπερ γὰρ υἱοὺς ἀνθρώπων τοὺς προφήτας, οὕτω καὶ θυγατέρα Ἰερουσαλήμ καὶ Σιών τὴν αὐτὴν προσαγορεύει. Αὕτη ἦνθι μὲν πάλαι, ἦνίκα ὁ ἀμπελὼν τὸν ὄριμον εἶχε καρπὸν· ἐκείνου δὲ τρυγηθέντος, μεμνηκεν ἔρημος ὡς ἀμπελώνος σκηνῆς. Καὶ γὰρ οἱ φυτοῦργοι περιφράττουσι μὲν αἰμασίαις καὶ φραγμαῖς τὰς ἀμπελούς, ὅταν βρῶθωσι τῷ καρπῷ, καὶ σκηνὰς ὑψηλὰς πηγνύντες, ἐν ἐκείναις κἀθῆνται φυλάττοντες τὸν καρπὸν· ὅταν δὲ τοῦτον συλλέξωσι, καταλύουσι μὲν τὴν σκηνὴν, ἀφύλακτον δὲ τὴν ἀμπελον καταλείπουσιν. Οὕτω καὶ τοῦ Ἰσραὴλ ὁ ἀμπελὼν, ἕως μὲν εἶχε τὴν ἐπιγγελεμένην τοῖς ἔθνεσιν εὐλογίαν, πάσης ἐπιμελείας ἐτύγγανεν· ἐκείνης δὲ τρυ-

VARIE LECTIONES.

¹¹ μοτοῦντος. Editio prior habebat μοττοῦντος.

γρήϊστος, καὶ τῶν εἰς ἐκείνην πεπιστευκότων ὑπ' αὐτῆς ἐκλεγέντων, ἀπεστερήθη μὲν τοῦ φραγμοῦ, ἀπεστερήθη δὲ τοῦ ναοῦ· μεμένηκε δὲ ὁ περιβλεπτός· ὅπως ὄσον ὄρωσιν οἱ αὐτοὶ παραγινώμενοι.

θ. Καὶ εἰ μὴ Κύριος Σαβαώθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγεγῆθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμωιώθημεν¹⁵. Οἱ τοίνυν εἰς τὸν Κύριον πεπιστευκότες, διὰ τῆς πίστεως τῆς σωτηρίας ἀπῆλυσαν· καὶ τὸ σπέρμα ἐκεῖνο, δι' οὗ τοῖς ἔθνεσιν τὴν εὐλογίαν ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο, οὐκ εἴασε, Σόδομοις καὶ Γομόρροις παραπλησίως, τῶν Ἰουδαίων ἐξαλειφθῆναι τὴν μνήμην. Ὅτε μὲν γὰρ τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα πυρὶ παρέδωκεν ὁ Θεός, οὐδεὶς διεσώθη τῶν οἰκητόρων· μόνος δὲ Λώτ οὐκ ἐκοινώνησε τῆς φθορῆς, οὐδεμίαν ἔχων πρὸς ἐκείνους συγγένειαν· ἐκ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ πολλὰ διεσώθησαν μυριάδες, ἦνίκα οἱ Ῥωμαίων στρατηγοὶ τε καὶ βασιλεῖς ἐπιστρατεύσαντες, καὶ τὰς πόλεις ἐνέπρησαν, καὶ τῶν ἐνοικούντων τοὺς μὲν πλείους κατηκόντισαν, τοὺς δὲ ὑπολειφθέντας ἐξηδραπόδισαν. Προσίρηκε γὰρ τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις ὁ Κύριος, καὶ τοῖς δι' ἐκείνων πεπιστευκόσι, τὰ συμβεβηκότα· καὶ παρηγγύησε φειδοῖ τὴν σωτηρίαν καρπώσασθαι. « Ὅταν γάρ, φησὶν, ἴδῃτε κυκλομένην ὑπὸ τῶν στρατοπέδων τῶν Ἰερουσαλήμ, γινώσκετε ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. » Καὶ πάλιν· « Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη· καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβῆτω ἄρα! τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. » Τό γε μὴν, ὁ Κύριος Σαβαώθ, ἂντὶ τοῦ, Κύριος τῶν δυνάμεων, ἢ Κύριος στρατιῶν ἔστιν¹⁶.

ια. Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος. Πλήρης εἰμι¹⁷ ὀλοκαυτωμάτων κριῶν. Ἐντεῦθεν τοίνυν μανθάνομεν ἐναργῶς, ὡς οὐ θυσίαι ἀρεσκόμενος ὁ Θεὸς ταῦτα αὐτοῖς προσφέρειν ἐνομοθέτησεν, ἀλλὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν ἐπιστάμενος. Ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ τραφέντες, καὶ θύειν εἰδώλους μεμαθηκότες, τῆς παιδείας ἐκείνης ἀπολαύειν ἠβούλοντο. Ἐκείνης τοίνυν αὐτοὺς τῆς πλάνης ἀπαλλάξαι βουλήθεός ὁ Θεός, καὶ θυσιῶν καὶ μουσικῶν ὀργάνων ἠγάγετο, τὴν ἐκείνων ὑπερέβδων ἀσθένειαν, καὶ τὴν μερικῶδῃ γνώμῃ ψυχαγωγῶν. Ἐνταῦθα μέντοι, μετὰ πολλῶν ἐτῶν ἀριθμῶν, ἄπασαν τὴν νομικὴν ἀπαγορεύει λατρείαν· « Καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα τύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι. » Διὰ τούτων μέντοι προφήτης, μᾶλλον δὲ ὁ διὰ τούτου καλήσας Θεός, καὶ τὴν περὶ πλημμυλείας, καὶ τὰς περὶ ἀμαρτίας, καὶ τὰς τῆς τελειώσεως θυσίας, καὶ τὰς ὀλοκαρπώσεως ἐξέβαλε· τῶν μὲν γὰρ τὸ αἷμα καὶ τὸ στέαρ προσεζέρετο, καὶ οἱ νεφροὶ καὶ τοῦ ἥπατος ὁ λοβός· τὰ δὲ τελείως κατεκαίετο. Προσέοικε δὲ τῷ χωρίῳ ὁ Ψαλμὸς ὁ τεσσαρακοστός ἑννατος, ἅπας δι' ἐτέρων μὲν ρημάτων, τῶν δὲ αὐτῶν ὑφαινόμενος νοημάτων. Τὸ γὰρ ἐν τῷ Ψαλμῷ, « Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν γῆν, τοῦ διακρίνειν τὸν λαὸν αὐτοῦ, »

A templo privata : mansitque spectabilis illa domus qualem cernunt qui eo profisciscuntur.

VERS. 9. *Et nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti essemus, et quasi Gomorrhæ similes essemus.* Qui ergo in Dominum crediderunt, salutem consecuti sunt per fidem : et semen illud, per quod salutem Deus promiserat 174 gentibus, non permisit, ut Judæorum, perinde ac Sodomæ et Gomorrhæ, memoria deleatur. Quo enim tempore Sodomam et Gomorrhham Deus igne consumpsit, nullus incolarum servatus est, Lot vero solus ex clade evasit, nulla cum eis cognatione conjunctus. Ex Israele autem multæ salvæ factæ sunt myriades, quando Romani duces et imperatores, bello illato, et urbes incenderunt, et incolarum parte maxima interfecta, reliquos servituti addixerunt. Prædixit enim Dominus sanctis apostolis, et iis qui per illos crediderunt, quæ eventura erant, monuitque indulgendo ut saluti suæ consularent. « Cum enim videritis, inquit, circumdari ab exercitu Hierosolymam, tunc scitote appropinquasse desolationem ejus. » Et rursus : « Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, et qui in tecto est, non descendat tollere aliquid e domo sua. » Illud autem, « Dominus Sabaoth, » idem est quod Dominus copiarum, vel Dominus exercituum.

C VERS. 11. *Quorsum mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? dicit Dominus. Plenus sum holocaustis arietum.* Hinc ergo aperte docemur, Deum illis, non quod hostiis delectaretur, ut has sibi offerrent præcepisse, sed quia perspectam habebat illorum infirmitatem. In Ægypto enim educati, cum idolis sacrificare didicissent, in hac disciplina persistere volebant. Ab hoc igitur errore ut illos abduceret Deus, et hostias et musica instrumenta toleravit, illorum fulciens imbecillitatem, et juvenilem sensum 175 fovens. Hic vero post longam annorum seriem universum legalem cultum interdicit : « Et adipem agnorum, et sanguinem taurorum et hircorum nolo. » His plane verbis propheta, vel Deus potius per prophetam, omnes tum pro delicto, et pro peccato, tum perfectionis et holocausti hostias abrogavit. Aliarum quippe sanguis et adeps offerebatur, et renes ac pars ima jecoris : aliæ omnino comburebantur. Similis autem huic loco est totus Psalmus XLIX, aliis quidem verbis, sed iisdem contextus sententiis. Quod enim est in Psalmo : « Advocabit cælum desuper, et terram, ut judicet populum suum. » par est huic : « Audi, cælum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus

¹⁵ Luc. XXI, 20. ¹⁶ Matth. XXIV, 16, 17. ¹⁷ Psal. XLIX, 4.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ εἰ μὴ — ὠμωιώθημεν. Sic quoque Rom. IX, 29, apud Nostrum. ¹⁶ Ex vers. 10 qui h. l. desiderat. h. l. p. 1276, leg. ἀκούσατε ἀρχόντες Σόδομων. ¹⁷ πλήρης εἰμί. Hebr. satur sum. Aqu., Symm., ἐμπέπλησμαι.

est; » et similia sunt quæ sequuntur. Sicut enim David dicit: « Non in sacrificiis tuis arguam » i.e. holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper P: » sic et Isaias ait: « Quorsum mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? dicit Dominus. » Et rursus David quidem: « Non accipiam, inquit, de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos q; » Isaias vero: « Holocausta arietum, et sanguinem taurorum et hircorum nolo. » Quoniam enim, cum assidue arguerentur, quod cæteris virtutibus carerent, pro maxima defensione opponebant sacrificia, quæ assidue peragebant: apposite hic propheta, imo et alii omnes, ad hac illos defensione dejiciunt. Ex quo manifestum est, hæc illis non primario loco data fuisse, sed ut ad reliquam vitæ institutionem ea esset informatio. Quia vero, iis neglectis quæ præcipua erant et necessaria, **176** in istis occupabantur, nec illa de cætero appetere se dicit Dens.

VERS. 12. *Quis enim quasivit hæc de manibus vestris? Vestri causa hæc ego toleravi, non quod ipse istis indigerem. « Calcare atrium meum non pergetis. » Romani enim, destructo Dei templo, huius illis aditum lege lata prohibuerunt.*

VERS. 13. *Si offeratis similitam, vanum incensum, abominatio mihi est. Hæc etiam sunt genera sacrificiorum: ac necessario istorum mentionem fecit propter impudentiam Judæorum, ne dicerent: Hæc quidem non vult nos offerre, sed illo delectatur.*

*Neomenias vestras, et sabbata, et diem magnum non sero. Jejunium et otium, VERS. 14, et neomenias vestras, et solemnitates vestras odit anima mea. Ecce celeberrimas etiam festivitates sustulit, Paschæ, Septimanarum, Tabernaculorum, ad hæc etiam Tubarum et Propitiationis. Diem enim magnum magnas festivitates nominat; jejunium vero, diem sanctificationis. Atque in universum omnem festivitatem, et omne Sabbatum se odisse ait. Observandum est autem, quod eorum quæ necessaria sunt nullum rejiciat, sed ea solum, quæ Christus itidem adveniens destruxit. Quare vehementius tractans hunc locum **177** Paulus, cum adversus Judæos dissereret, non his tantum, sed aliis compuribus prolatis in medium, illos qui de suo nihil exhiberent, nullum inde lucrum reportare affirmat, dicens: « Si autem tu Judæus cognominaris,*

» Psal. LIX, 8. « ibid. 9.

Ἄσον ἐστὶ τῶ· « Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησε· » καὶ τὰ ἐξῆς δὲ τοιαῦτα. Ἔσπερ γὰρ ὁ Δαβὶδ φησὶν· « Οὐκ ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέγξω σε, τὰ δὲ ὀλοκαυτώματά σου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διαπαντός· » οὕτω καὶ ὁ Ἡσαίας φησὶ· « Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος. » Καὶ πάλιν ὁ μὲν Δαβὶδ φησὶν· « Οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιρνίων σου χιμάρους· » ὁ δὲ Ἡσαίας· « Ὀλοκαυτώματα τῶν κριῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐγκαλοῦμενοι συνεχῶς ἐπὶ τῇ τῆς ἄλλης ἀρετῆς εἶναι ἔρημοι, ἀντὶ μεγίστης ἀπολογίας τὰς θυσίας προσεβάλλοντα, ὡς συνεχῶς αὐτὰς ἐπιτελοῦντες· εἰκότως ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, ταύτης ἐκβάλλουσιν αὐτοὺς τῆς ἀπολογίας. Ὅθεν δῆλον ἐστὶ οὐ προσηγομένως αὐτὰ ἐδέθησαν, ἀλλ' ὥστε παιδωνογίαν γενέσθαι τῆς ἄλλης ἐντεῦθεν αὐτοῖς παιδείας· ἐπὶ δὲ τῶν ἀναγκαίων καὶ κατεπειγόντων ἀμελοῦντες ἐν ταύταις ἠσυχολοῦντα, οὐδὲ τῶνδε λοιπῶν προσίσθαι φησὶν ὁ Θεός.

β. *Τίς γὰρ ἔξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Δι' ὑμᾶς τοῦτον ἠνειγόμεν, οὐκ αὐτὸς τοῦτον ἐδέθην. « Πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε. » Καταλύσαντες γὰρ Ῥωμαῖοι τὸν Θεῖον ναὸν, νόμῳ τοῦτον αὐτοῖς ἀπέφηναν ὄσκατον.*

γ. *Ἐὰν φέρητε σμύδαλον, μάταιον θυμίαμα, βδέλυγμά μοι ἐστίν. Εἶδη καὶ ταῦτα θυσιῶν· καὶ ἀναγκαίως αὐτῶν ἐποιήσατο μνήμην διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀνασχυσίαν, ὡς ἂν μὴ λέγοιν· Ταῦτα μὲν οὐ βούλεται προσφέρειν ἡμᾶς, τῶς δὲ θεραπεύεται.*

Τὰς νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα, καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι. Νηστείας καὶ ἀργίας (ἰδ.) καὶ τὰς νομηνίας ὑμῶν, καὶ τὰς εορτάς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου. Ἰεοῦ καὶ τὰς πολυθρυλλήτους ἐξέβαλεν εορτάς· τὴν τοῦ Πάσχα, τὴν τῶν Ἑβδομάδων, τὴν τῶν Σκημῶν, καὶ πρὸς τοῦτοι; τὴν τῶν Σαλπύγων, τὴν τοῦ Ἰλασμοῦ. Ἡμέραν γὰρ μεγάλην τὰς μεγάλας εορτάς ὀνομάζει· νηστείαν δὲ τὴν τοῦ ἁγισμοῦ. Καὶ καθολικῶς πᾶσαν εορτήν, καὶ πᾶν Σάββατον μεμισσηκέναι φησὶ. Καὶ παρατηρητέον, ὡς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐκβάλλει, ἀλλὰ ταῦτα, ἃ καὶ παραγενόμενος ὁ Χριστὸς κατέλυσε. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος, εὐτονώτερον τῷ λόγῳ κερρημένος, ἦνίκα πρὸς Ἰουδαίους ἐμάχετο, οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πλεῖστα τοῦτον θελς, τοὺς οὐδὲν οἰκοθεν ἐπιδεικνυμένους, οὐδὲν ἐκεῖθεν κερδαίνειν ἐφησεν, οὕτω λέγων· « Εἰ δὲ σὺ Ἰουδαῖος ἐπανομάζει, καὶ ἐπ-

VARIE LECTIONES.

» Τίς γὰρ, κ. τ. λ. Quæ præmittuntur apud LXX, οὐδ' ἂν ἐρχομαι ὀφθῆναι μοι, iisdem verbis leg. infra, Græc. Affect. Curat. serm. 7, t. IV. Sirin. p. 586. » οὐ προσ. Hebr. ne pergas. Hæc ad initium vers. 15 pertinent juxta Hebr. » φέρητε. Infra ad Osee ix, 4, προσφέρετέ μοι. » μάταιον—μοι ἐστίν. Infra ad Osee l. c. hæc est distinctio, μάταιον· θυμίαμα βδέλυγμά μοι ἐστίν. » καὶ ἡμ. μεγ. Hebr. convocatiōnem cœtus. Symm. κλητὴν ἐπίκλησιν. Theod. κλητὴν ἐπίκλητον. » Cod. Aug. ἀνέχομαι. » νησ. καὶ ἀργ. Hebr. iniquitas est etiam festum (vestrum). Ita fere Vulg. » καὶ—ψυχὴ μου. Ab his verbis apud LXX, ut in textu Hebr. incipit vers. 14, cuius initium Sirmondus ad verba vers. 13, τὰ; νομ., κ. τ. λ., posuerat. In dial. 3, p. 581 Garn. leg. τὰ; Νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ ψυχὴ μου. In cod. Aug. abest ὑμῶν post Νομηνίας. » εἰ δὲ. Rec. lectio l. c. est ἰδὲ, sed pro nostra pugnant codices et Patres, quos nominat MILLIUS ad Rom. II, 17.

αναπαύη τῆς νόμου, καὶ καυχῆ ἐν Θεῷ, καὶ γινώσκεις ἂν θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, κατηγόμενος ἐκ τοῦ νόμου. » Καὶ πάλιν· « Περιτομή μὲν γὰρ ὠφελεῖ ἐὰν νόμον πράσσης· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτομή σου ἀκροδυστία γέγους. » Καὶ ἄλλὰ ἀπὸ τοῦ πιστευθῆναι αὐτοῦς τὸν νόμον ἐφησέ τι τοὺς πιστευθέντας καρπώσασθαι, ἐπειδὴ ἠπίστησαν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Δαβὶδ αἰνιττόμενος ἔλεγε· « Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός, Ἰναί τι ἐκδιηγῆ τὰ δικαίωματά μου; » Ἐπειδὴ γὰρ ἔβω καὶ κάτω τῇ ἀκροάσει τοῦ νόμου μέγα ἐφρόνουν, τῆς πράξεως ὄντες ἔρημοι, καὶ ὁ Παῦλος αὐτοῦς ἐξέβαλε τοῦ καυχῆματος, εἰπὼν· « Ὁ ὧν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν αὐ διδάσκεις²⁹· ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις. » Καὶ ὁ Δαβὶδ ἑμοίως λέγων· « Εἰ θειούρις κλέπτην, συνέτραχες αὐτῷ, καὶ μετὰ μοιχοῦ τὴν μερίδα σου ἐτίθεις. » — « Ἐγενήθητέ μοι εἰς πλησμονήν. » Κόρον, φησίν, ὄρων εὐλαθόν, καὶ παντελῶς ὕμᾶς ἀποστρέφομαι, διὰ τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ὑπερβολήν.

15. Αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἱματός πλήρεις³⁰. Κατηγορεῖ αὐτῶν ὅτι εἰδῶλων θεραπειαν, οὐδὲ μοιχίαν καὶ πλεονεξίαν, ἀλλὰ μαιφονίαν. Πάσης γὰρ δυσσεβείας καὶ παρανομίας ἡ κατὰ τοῦ Κυρίου μανία χαλεπωτέτη· αὐτῶν γὰρ ψινὴ· « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. » Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς καλαιᾶς αὐτοῦς ἐστέρησεν εὐκληρίας· τοῦτο τὸ αἷμα μετοίκους τῆς οἰκουμένης ἀπέφηνεν.

15. Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε. Εἰ καὶ τοιαῦτα ἔμαρτον, ὅμως φιλόανθρωπος ὧν ὑποδείκνυσιν αὐτοῖς σωτηρίας ὁδόν. Ἴνα δὲ μὴ νομιζῶσιν αὐτὸν τὰ κατὰ νόμον ὑπαγορεύειν περιβρῶντήρια διὰ τοῦ εἰπεῖν· « Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, » προστέθεικεν ἀναγκαίως· « Ἀφέλετε³¹ τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν³², ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου³³. » μόνουχι λέγων· Καὶ τοὺς κεκρυμμένους ὑμῶν ἐπίσταμαι λαγισμούς· οὐδὲν με λήληθε τῶν πονηρῶν ὑμῶν βουλευμάτων· τῷ λουτρῷ τοῖνον καλιγγεσείας ἐκκαθάρατε τὰς ψυχὰς, καὶ παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηρῶν· πρὸς γὰρ τῷ τὰ πρότερα ἀπορρέψαι, δεῖ φυγεῖν τῶν ὁμῶν τὴν ἐργασίαν.

17. Μάθετε καλὸν ποιεῖν³⁴. Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ εἰς τελειώσειν ἡ ἀποχὴ τοῦ κακοῦ· ἀλλὰ δεῖ προσθεῖναι τὴν κτήσιν τῶν ἀγαθῶν.

17. Καὶ ἐὰν ὦσιν αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινί- D

²⁹ Rom. II, 17, 18. ³⁰ ibid. 25. ³¹ Psal. XLIX, 16. ³² Rom. II, 21. ³³ Psal. XLIX, 18. ³⁴ Matth. XVIII, 25.

VARIAE LECTIONES.

²⁹ οὐ διδάσκεις et κλέπτεις. Utroque loco signum interrog. a Nostro omissum est, quod alii etiam h. l. admittere noluerunt, teste Oecumenio. ³⁰ Κατηγορεῖ — ἀπέφηνεν. Hæc fere eadem sunt cum loco apud Euseb. Cæsar. (in MONTF., Coll. nova PP., t. II, p. 360). Ibi tamen est χαλεπωτέτη, positum ante ἡ κατὰ τοῦ Κυρίου μανία. Εἰ post αὐτὸν γὰρ seq. ἔστιν ἡ. ³¹ Editio prior habebat ἀφέλετε, præstat autem ἀφέλετα, ut supra, t. I, p. 938 et infra; Hæc. sub., l. v, c. 23. Sed ἀφέλεσθε leg. Græc. Aff. Curat. serm. 7. ³² τὰς—ψυχῶν ὑμῶν. Hebr. pravitatem operum vestrorum. Supra, t. I, p. 938, pro ψυχῶν leg. καρδιῶν, omissis ὑμῶν post πονηρίας. ³³ μου. Quæ h. l. des. παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηρῶν ὑμῶν, iisdem verbis leg. supra t. I, p. 612 et Hæc. sub., l. v, c. 28; necnon ad Jon. III, 9. ³⁴ καλὸν ποιεῖν. Ita quoque infra ad Jon. I. c., et Hæc. sub. l. c., quo posteriori loco subjunguntur, quæ h. l. desunt, ἐκζητήσατε χριστὸν, βύσασθε ἀδικούμενον. Sed t. I, p. 612, erat ποιεῖν καλόν.

et requiescis in lege, et gloriaris in Deo, et nosti voluntatem ejus, et probas utiliora, instructus per legem. » Et iterum : « Circumcisio quidem prodest, si legem observes : si autem transgressor legis sis, circumcisio tua præputium facta est. » Neque illos ex eo quod credita ipsis lex fuerit fructum ullum percepisse ait, quia non crediderunt. Quod nimirum David quoque obscurius significans : « Peccatori autem, inquit, dixit Deus, Quare tu enarras statuta mea ? » Nam quia de legis auditu passim efferebantur insolentius, cum vacui essent operibus, haec quoque illis gloriationem admittit Paulus, dicens : « Qui ergo alium doces, te ipsum non doces : qui prædicas non furandum, furaris. » Et David similiter : « Si videbas, ait, furem, currebas cum eo, et cum adultero portionem tuam ponebas. » — « Faci estis mihi in satietatem. » Vestri, inquit, satietas me cepit, et a vobis penitus abhorreo, propter immanitatem peccatorum vestrorum.

VERS. 15. *Manus enim vestrae sanguine plenae sunt.* Exprobrat illis non idolorum cultum, neque fornicationem aut avaritiam, sed crudelitatem. Omni enim impietate **178** et iniquitate atrocior fuit rabies illa in Dominum. Ipsorum enim vox fuit : « Sanguis ejus super nos et super filios nostros. » Hic sanguis illius pristina felicitate spoliavit : hic sanguis orbis terrarum inquilinos fecit.

VERS. 16. *Lavamini, mundi estote.* Quamvis tam graviter peccarint, tamen benignitate sua salutis viam illis ostendit. Ne autem putent ipsum loqui de legalibus aspersionibus, cum dicit : « Lavamini, mundi estote, » necessario adjecit : « Auferte mala ex animabus vestris ab oculis meis; » quasi dicat : Etiam occultas novi cogitationes vestras; nihil me latet omnium quæ pravo consilio agitat; lavacro igitur regenerationis animas abluite, et cessate a malis; postquam enim priora excussa sunt, cavendum est ne similia perpetrentur.

VERS. 17. *Discite facere bonum.* Non enim satis est ad perfectionem, ut a malo abstinere; sed addenda est bonorum comparatio.

VERS. 18. *Et si fuerint peccata vestra ut phœni-*

cium, sicut nivem dealbabo. Ne terreantur ob reprehensionis quas audierunt, bonorum denuntiat largitionem. Cum vos, inquit, adduxero in iudicium, admissorum pœnas non exigam : sed poenitentiam cernens, faciam **179** quod tinctorum solent, et sanctissimi baptismi lavacro colorem sanguinis immutabo : neque permittam * ut patratæ cædis notam perpetuo sustineatis. Admiranda enim est ars mea. Nam cum tinctorum roseum, et croceum, et violaceum, et purpureum colorem inducant, ego id quod rubrum est niveum reddam.

VERS. 19, 20. *Et si volueritis et audiveritis me, bona terræ comedetis. Si autem nolueritis, neque audiveritis me, gladius devorabit vos.* Præsentium bonorum copiam illis, tanquam ad ista inhiantibus, hic daturum se promittit : non obedientibus autem minas intentat. Docensque propheta non sua esse hæc verba, sed Dei universorum, subiecit : « Os enim Domini locutum est hæc ; » dignum fide sermonem reddens ex potentia ejus qui effatus est.

VERS. 21. *Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, Sion plena iudicii?* Postquam eos vidit contradicentes, et non obtemperantes, lavarique renuentes, deplorat et luget mutationem in pejus. Fidelis enim erat, quando David rex, et Josaphat, et Ezechias, et Josias religiose illum gubernabant : meretrix autem facta est, et pro justis homicidas cives habuit, quando advenientem sponsum non suscepit, sed truculenter illum occidens sanguine cruentata est.

VERS. 22. *Argentum vestrum non probum : caupones tui miscent vinum 180 aqua.* Neque cauporum, neque argentariorum accusationem instituit, sed sacerdotum atque doctorum, qui legem Dei adulterant, et propria immiscent dogmata. Hac enim accusatione illos etiam Dominus in sacris Evangeliiis perstrinxit : « Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram ? » Quemadmodum enim qui auro vel argento alteram materiam admiscet, adulterinum id facit ac reprobum, aut qui vinum aqua diluit, ejus violat qualitatem : sic Judæorum magistri divinam legem corruerunt, dum suas illi cogitationes implicant fabulosasque traditiones adjungunt.

VERS. 23. *Principes tui sunt inobedientes, participes furum, diligentes munera.* Necessaria pariter istorum fuit reprehensio. Nec enim sufficit fides ad salutem, sed practica virtute opus est. Quare

γ Matth. xv, 3.

Α κοῦν ⁴⁴, ὡς χιθὼνα λευκανῶ. Ὡς ἂν οὖν μὴ δεύσαιεν τοὺς ἐλέγχους ἀκούσαντες, τῶν ἀγαθῶν ἀπαγγέλλεται χῆρηγιαν. Εἰσάγων ὑμᾶς, φησὶν, εἰς δικαστήριον, οὐ δίκας εἰσπράξομαι τῶν τετολημμένων· ἀλλὰ τὴν μεταμέλειαν ὄρων, μιμῆσομαι τοὺς δευσοποιούς, καὶ τῷ τοῦ παναγίου βαπτίσματος ὕδατι ἀμείψω τοῦ αἵματος τὴν χροιάν· καὶ οὐκ ἔάσω φέρειν ὑμᾶς ἐλεγχόν τῆς μαιφονίας διηνεκῆ. Παράδοξος γὰρ ἡ ἐμὴ ἐπιστήμη· τῶν γὰρ δευσοποιῶν ῥοδοειδῆ, καὶ κροκοειδῆ, καὶ ἰοειδῆ, καὶ ἀλουργὰ βαπτόντων, ἐγὼ τὸ ἐρυθρὸν χινοειδὲς ἀπεργάσομαι.

ιθ', κ'. Καὶ ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε. Ἐὰν δὲ μὴ θέλητε ⁴⁵, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμῶν κατέδεται.

Τῶν παρόντων οὖν ἀγαθῶν κἀνταῦθα τὴν ἀπόλαυσιν ἔδεικνυσι, ὡς περὶ ταῦτα κεχηγόνσιν, ἐπαγγέλλεται δώσειν· μὴ πειθομένοις δὲ ἀπειλεῖ. Διδάσκων δὲ ὁ προφήτης, ὡς οὐκ αὐτοῦ τὰ ῥήματα ταῦτα, ἀλλὰ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ, ἐπήγαγε· « Τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα· » ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶν τῇ δυνάμει τοῦ ταῦτα ἀποφραγμένου.

κα'. Πῶς ⁴⁶ ἐγένετο πόρνη πόλις πιστῆ, Σιών ⁴⁷ πλήρης χρίσεως ; Ἐπειδὴ εἶδεν ἀντιλέγοντας, καὶ μὴ πειθομένους, μηδὲ ἀνεχομένους λούσασθαι, δλοφύρεται καὶ θρηνεῖ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολὴν. Πιστὴ γὰρ ἦν, ἡνίκα Δαβὶδ αὐτὴν ὁ βασιλεὺς, καὶ Ἰωσαφάτ, καὶ Ἐζεκιᾶς, καὶ Ἰωσίας εὐσεβῶς ἠκολούθησαν· πόρνη δὲ ἐγένετο, καὶ ⁴⁸ ἀντὶ δικαίων φονευτᾶς ἔσχεν οἰκῆτορας, ἡνίκα νυμφίον παραγεγόμενον οὐκ ἐδέξατο, ἀλλὰ θηριωδῶς αὐτὸν ἀνελοῦσα ἐφοινίθη τῷ αἵματι.

κβ'. Τὸ ⁴⁹ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον· οἱ κἀπηλοῖ σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι. Οὐδὲ κἀπηλῶν, οὐδὲ ἀργυραμοιδῶν ποιεῖται κατηγορίαν, ἀλλ' ἱερέων καὶ διδασκάλων, τὸν θεῖον νοθευόντων νόμον, καὶ τὰ οἰκεία παραμιγνύντων δόγματα. Ταύτην γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις ὁ Κύριος αὐτοῖς τὴν κατηγορίαν ἐπήγαγεν· « Ἰναὶ παραδαινετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν ; » Ὡσπερ γὰρ ὁ τῷ χρυσῷ ἢ τῷ ἀργύρῳ ἐτέραν ὕλην παραμιγνύς κίβδηλον αὐτὸν ἐργάζεται καὶ ἀδόκιμον, καὶ ὁ τὸν οἶνον ὕδατι κεραννὸς λυμᾶνεται ποιότητα· οὕτως οἱ τῶν Ἰουδαίων διδασκαλοὶ τὸν θεῖον νόμον διέφθειραν, τοὺς οἰκείους αὐτῷ συντάξαντες λογισμούς, καὶ τὰς μωθῶδεις δευτερώσεις συνάψαντες.

κγ'. Οἱ ἀρχοὶ σου ἀπειθοῦσι· κωιωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα ⁵⁰. Ἀναγκαῖα καὶ ἡ τούτων κατηγορία· οὐκ ἀρκεῖ γὰρ ἡ πίστις εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ χρεῖα καὶ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς· τούτου δι

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ ὡς φοῖν. *Hebr.* sicut dibaphum. ⁴⁵ Ἐὰν δὲ μὴ, x. τ. λ. Hæc in edit. priori perperam ad vers. 19 relata erant. ⁴⁶ Πῶς, x. τ. λ. Hæc cum ad vers. 21 apud LXX pertinent, emendandus fuit numerus 20. Sicque apparet non deesse h. l. versiculum 21, ut in edit. Sirm. videbatur. ⁴⁷ Σιών πλ. κρ. *Supra*, p. 16, in Proœm. ad Cant. cant. ita leg. : Σιών, ἡ πλήρης χρίσεως. *Ibid.* reliqua hujus vers. ita se habent, ἐν ἧ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονευτᾶι. ⁴⁸ καὶ — τῷ αἵματι. Hæc referunt sese ad posteriorem partem vers. 21. ⁴⁹ Τὸ — ὕδατι. *Hebr.* Argentum tuum ubi in scorias, potus tuus mistus est aqua. ⁵⁰ δῶρα. *Reliqua* t. 1, p. 1276, ita leg. διώκοντες ἀνταπίδομα, ὄφρανοις οὐ κρίνοντες καὶ κρίσει (rec. lectio est κρίσιν, non contemnenda autem est lectio κρίσει) χηρῶν οὐ προξέχοντες.

χάριν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, τῷ σωτηρίῳ καλεύτας βαπτί-
σμαι προσελθεῖν, καὶ τὰλλα τῆς ἀρετῆς αὐτοῖς
ὑπηγόρευσεν εἶδη.

κδ. Διὰ τοῦτο ταῦτα λέγει ὁ Δεσπότης Κύριος
Σαβαώθ ⁵¹. Μετὰ τὴν κατηγορίαν ἐπιφέρει τῆς τιμω-
ρίας τὰς ἀπειλὰς· τὸ δὲ « Κύριος Σαβαώθ » ὁ μὲν
Σύμμαχος καὶ ὁ Θεοδοτῶν « Κύριος τῶν δυνάμεων »
ἠρμήνευσαν· ὁ δὲ Ἀκύλας « Κύριος στρατιῶν. » Συν-
φθεῖ δὲ ἡ διάνοια· καὶ γὰρ τοὺς στρατιωτικοὺς κα-
ταλόγους δύνανται ὀνομάζειν εἰώθαμεν· ὁ δὲ τῶν οὐρα-
νῶν βασιλεὺς στρατιῶν ἀκαταγώνιστον ἔχει τὰς
ἀσφάτους δυνάμεις. Τὸν αὐτὸν δὲ καὶ « δυνάστην »
τοῦ Ἰσραὴλ ὀνομάζει· ὡς διὰ τῶν παραδόξων θαυ-
μάτων, ἃ ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ πεποίηκε, τὴν οἰκίαν
εἰζήσαντα δύνανται. « Ἐν τοῖς ὑπεναντίοις, καὶ κρίσιν
ἐκτῶν ἐχθρῶν ποιήσω ⁵². » Καὶ ὑπεναντίους μὲν αὐ-
τοῦ καλεῖ, ὡς ἀντιτείναντας ἀεὶ· ἐχθροὺς δὲ, ὡς
δυσμενεῖς ὄντας.

κς. Καὶ ⁵³ μετὰ ταῦτα κληθῆσθαι πόλις δικαιο-
σύνης, μητρόπολις πιστῆ Σιών ⁵⁴. Οὐ μέγεθος
αἰτῆ καὶ κάλλος οἰκοδομημάτων, καὶ οἰκητόρων
πλήθος ἐπαγγέλλεται· ἀλλὰ δικαιοσύνην καὶ πίστιν.
Μήτηρ γὰρ ἐστὶ τῶν πεπιστευκότων. Οὐ δὲ χάριν,
καὶ πρὸς αὐτὴν συντρέχουσιν ἅπαντες, ἰδεῖν ποθοῦν-
τες, οὐ περιθόλων μέγεθος, οὐδὲ πύργων ὕψος, οὐδὲ
κίονων καὶ λίθων μαρμαρυγὰς, ἀλλὰ τάφωρ δεσπο-
τικῶν, καὶ σταυροῦ τύπον δεσποτικοῦ, καὶ τὴν σμι-
κρὰν ἐκείνην καὶ πολυθρόλλητον φάτην.

κς. Μετὰ κρίματος σωθήσεται ἡ αἰχμαλωσί-
αυτῆς, καὶ μετὰ ἐλεημοσύνης. Ἀλλὰ καὶ ἐλέη
κεράσας τὸ δίκαιον τοῖς μὲν τὸν σταυρὸν τετολμη-
κόσιν, εἶτα μεταμεληθεῖσι, συνέγνω· καὶ τὴν μετα-
μέλειαν δεξιόμενος, παρέσχε τὴν σωτηρίαν· καὶ τοῖς
τὴ δεινὰ ἐκείνα πεπονθόσι, καὶ αἰχμαλώτοις γενομέ-
νοις, οὐ συναπώλεσεν· ἐκείνους δὲ πανωλεθρία παρ-
έωκεν.

κγ. Οἱ ἐγκαταλιπόντες τὸν Κύριον συντε-
λεσθήσονται. Αἰσχυρθήσονται ἀπὸ ⁵⁵ τῶν εἰδώ-
λων αὐτῶν, ἃ αὐτοὶ ἠβούλοντο. Ἐπειδὴ τοίνυν,
ὡς ὑπὲρ τοῦ νόμου ζηλοῦντες οὐ παρεδέξαντο τὸν
Σωτῆρα Κύριον παραγεγόμενον, τῆς πολλῆς δυσσε-
βείας ἀναμνησθεὶς ὅτι καὶ εἰδώλων τὴν πόλιν ἐν-
έπλησαν, καὶ ἄλση τοῖς εἰδώλοις ἐφύτευσαν, καὶ ἐν
ἀθήραις, καὶ ἐν οἰκείαις, καὶ ἐπὶ τῶν δωματίων, τοῖς
λαῖμοσι θυσίας προσέφερον. Καὶ ταῦτα ἐρῶντες οὐκ
ἐλογίζοντο τὴν τοῦ νόμου παράβασιν. Ὅτε δὲ αὐτοὶ
ὁ νομοθέτης ἀφίκεται, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παρανο-
μίαν ὑπέλαβον.

λ. Ἔσονται ⁵⁷ γὰρ ὡσπερ τερέβινθος ἀποβε-
λήκυϊα τὰ φύλλα, καὶ ὡς παράδεισος ὕδωρ μὴ

in præcedentibus, postquam ad salutarem bap-
tismum illos vocavit, alia etiam virtutis genera pro-
posuit.

VERS. 24. Propterea hæc dicit dominator Domi-
nus Sabaoth. Post reprehensionem infert minas
supplicii. Illud vero, « Dominus Sabaoth, » Sym-
machus et Theodotio interpretati sunt, « Dominus
δυνάμεων, » id est, virtutum; Aquila, « Dominus
exercituum. » Concinit autem sententia. Nam et
numeros militares appellare solemus δύνανται, seu
virtutem : cælorum porro rex insuperabilem habet
exercitum invisibilium virtutum. Eandem quoque
ipsum vocat « dynastam Israelis : » **181** quippe
qui per inaudita miracula, quæ in Israelis gra-
tiam patravit, propriam virtutem declaravit.
« Contra adversarios, et judicium de inimicis
meis faciam. » Et adversarios illos nominat,
ut semper repugnantes; et inimicos, ut in-
fenso.

VERS. 26. Et posthæc vocaberis civitas justitiæ,
metropolis fidelis Sion. Non magnitudinem et pul-
chritudinem ædificiorum, incolarumque frequen-
tiam illi pollicetur, sed justitiam atque fidem.
Mater enim est eorum qui crediderunt. Unde
ad illam confluunt omnes, videre gestientes, non
murorum amplitudinem, neque turrium sublimi-
tatem, neque columnarum et lapidum fulgores :
sed sepulcrum Dominicum, et formam crucis Do-
minicæ, et parvum illud, sed fama celeberrimum,
præsepe.

VERS. 27. Cum judicio salvabitur captivitas ipsius,
et cum misericordia. Sed et justitiam temperans
misericordia, iis qui crucis facinus ausi fuerant
pœnitentia postea tactis ignovit, et pœnitentia sus-
cepta salutem indulsit, neque cum iis pessumde-
dit, qui gravia illa perpassi et in servitum ab-
ducti sunt. Illos vero summo exitio multavit.

VERS. 28, 29. Qui dereliquerunt Dominum con-
sumentur. Confundentur ab idolis suis, quæ ipsi
volebant. Quia tanquam legis æmulatores Salva-
torem Dominum venientem non receperunt, multi-
plicem illorum impietatem commemorat, quod et
civitatem idolis repleverint, et **182** lucos idolis
plantaverint, atque in foris, in domibus, et in
tectis, sacrificia dæmonibus obtulerint : quodque
hæc agentes de legis transgressione non cogita-
verint. Ubi autem legislator ipse venit, fidem in
ipsum legis prævaricationem esse arbitrati sunt.

VERS. 50. Erunt enim quasi terebinthus quæ ab-
jecit folia, et velut hortus non habens aquam. Vasti-

VARIE LECTIONES.

⁵¹ ὁ — Σαβαώθ. Ita quoque leg. cod. Aug. ad exemplum cod. Alex. ⁵² ὅου. τ. Ἰσρ. Recte omnino
juxta Hebr. Apud LXX, καὶ οἱ ἰσχυόντες Ἰσραὴλ. Minus bene, ut jam monuit Hier. ad h. l. ⁵³ Edi-
tio Sirm. habebat ποιήσει. ⁵⁴ Καὶ, κ. τ. λ. Quæ præcedunt in hoc vers. infra ad locum Rom. xiii, 1,
ita leg. Καὶ δώσω (LXX, ἐπιστήσω) τοὺς κριτάς σου, ὡς τὸ πρότερον, καὶ τοὺς συμβούλους σου ὡς
τὸ ἀπαρχῆς. ⁵⁵ Σιών. Ab hac voce juxta Hebr. inc. vers. 27. ⁵⁶ ἄπὸ — ἠβούλοντο. Hebr. ob quærens
quas desiderastis. ⁵⁷ Ἔσονται. Hebr. eritis.

tatis prædictionem rursus inducit, omnibusque fructiferis arboribus prætermisissis, cum terebintho confert solitudinem civitatis, ac cum terebintho frondibus⁴ spoliata. Planta ea est, in aridis locis nascens, ramos habens qui exaruerunt. Comparat vero illos etiam cum horto sine aqua. Non amplius enim propheticeis aquis rigantur, nec deorsum labentem rorem accipiunt.

VERS. 31. *Et erit fortitudo eorum ut stipula stuppæ.* Stuppæ stipula facile comburitur. Recte igitur cum stipula, quæ facile exurit, comparavit illorum fortitudinem; cum igne autem perversa illorum opera. Perversitas enim divina providentia nos spoliatur, datamque nobis fortitudinem penitus absument. « Et non erit qui exstinguat. » Deo enim puniente quis eripiet? Sic etiam per magnum Moysen dixit: « Ego occidam et vivere faciam: percutiam et ego sanabo: et non est qui de manu mea possit eruere². »

183 CAPUT II.

VERS. 1. *Verbum quod factum est ad Isaiam filium Amos.* Ozia quidem regnante prophetare cœpit, jussusque est hos etiam sermones proferre, sed non eodem tempore. Unde alio iterum usus est præmio.

VERS. 2, 3. *Erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, et domus Dei in verticibus montium, et elevabitur super colles, et veniet ad eum omnes gentes.* Quia de Sione exhibit lex, et verbum Domini de Hierosolyma. Prædicat quis futurus sit splendor ac dignitas pietatis, futurumque ut idolorum cultus exstinguatur, et domus Dei convenientem ab omnibus venerationem recipiat. Per montes enim et colles non altitudinem solum significat, sed errorem qui in his olim dominabatur. In montium enim verticibus excelsisque locis delubra idolis crexerunt, lucos plantaverunt, et sacrificiorum cultum exhibuerunt. Post adventum autem Salvatoris nostri detectum est illorum mendacium, veritatisque pulchritudo patefacta est. Atque hujus nos prophetiæ exitum cernimus. Novissimos porro dies illos dicit, qui Dominicum adventum secuti sunt. Quo modo et per Joëlem prophetam loquitur: « In novissimis diebus effundam de Spiritu¹⁸⁴ meo super omnem carnem^a; » quod quidem reipsa factum est die Pentecostes. Et divinus Apostolus: « Multifariam, inquit, multisque modis olim Deus locutus^b per prophetas, novissime diebus istis locutus est per Filium^b. »

² Deut. xxxii, 59. ^a Joel ii, 28. ^b Hebr. i, 1.

ἔχω. Πάλιν ἐπιφέρει τῆς ἐρημίας τὴν πρόβρῃσιν· πάντα δὲ τὰ καρποφόρα δένδρα καταλιπόν, τερεβίνθω ἀπέκασε τὴν τῆς πόλεως ἐρημίαν, καὶ τερεβίνθω τῶν φύλλων γεγυμνωμένῃ. Φυτὸν δὲ ἐστὶν ἐν ξηραί; τόποις φυόμενον, κλάδους ἔχον κατεσκληρωκότας⁶⁰. Ἀπέκασε δὲ αὐτοὺς καὶ παραδείσῳ ἀνύδρῳ· οὐκ ἔτι γὰρ τῶν προφητικῶν ναμάτων ἀπολαύουσιν· οὐδὲ τὴν ἀνωθεν φερομένην δέχονται δρόσον.

λα'. Καὶ ἔσται ἰσχὺς αὐτῶν⁶¹ ὡς καλάμη στυπελοῦ⁶². Εὐπρηστος ἡ τοῦ στυπελοῦ καλάμη. Εἰκότως τοίνυν τῇ μὲν καλάμῃ εὐπρήστω οὐσῃ παρέβαλεν αὐτῶν τὴν ἰσχύν· πυλὶ δὲ τὰ πονηρὰ αὐτῶν ἔργα. Ἡ πονηρία γὰρ ἡμᾶς τῆς θείας προμηθείας γυμνοῖ, καὶ καταναλίσκει τὴν δεδομένην ἡμῖν ἰσχύν. « Καὶ οὐκ ἔσται ὁ σθέσων. » Θεοῦ γὰρ κολάζοντος, τίς ὁ βυόμενος; Οὕτω καὶ διὰ τοῦ μεγάλου Μωσέως ἔφη· « Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, κίγῳ ἰάσομαι· καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξέλκεται ἐκ τῶν χειρῶν μου. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

α'. Ὁ λόγος ὁ γενόμενος⁶³ πρὸς τὸν Ἡσαΐαν υἱὸν Ἀμιώς. Ἐν μὲν τῇ Ὀζιου βασιλείᾳ τῆς προφητείας ἤρξατο, καὶ τούτους προσετάγη τοὺς λόγους διαπορθμεύσαι, οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν μέντοι καιρὸν. Οὐδὲ χάριν ἐτέρῳ πάλιν ἐχρήσατο προσιμίῳ.

β', γ'. Ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς⁶⁴ τὸ ἔρος⁶⁵ Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἀκρων τῶν ὀρέων· καὶ ὑψωθήσεται ἐπάνω⁶⁶ τῶν βουνῶν, καὶ ἡξουσιν ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη. Ἐκ γὰρ⁶⁷ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ⁶⁸ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. Τὸ περιφανὲς τοίνυν καὶ περίοπτον τῆς εὐσεβείας προλέγει, καὶ ὅτι σεβασθήσεται μὲν ἡ τῶν εἰδώλων θεραπεία, ὃ δὲ τοῦ Θεοῦ οἶκος τὸ προσήκον παρὰ πάντων δέξεται σέβας. Διὰ γὰρ τῶν ὀρέων καὶ τῶν βουνῶν οὐ τὸ ὕψος μόνον δηλοῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τούτοις πάλαι κρατήσασαν πλάνην. Ἐν γὰρ ταῖς ἀκρωρείαις, καὶ τοῖς ὕψηλοι; τόποις, τεμένη τοῖς εἰδώλοις ἀνέστησαν, καὶ ἄλση κατεφύτευσαν, καὶ τὴν διὰ θυσῶν αὐτοῖς προσέφερον θεραπείαν. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν, τὸ μὲν ἐκείνων διελέγχεται ψεύδος, δέδεικται δὲ τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος. Καὶ ὁρῶμεν τῆς προφητείας τὸ τέλος. Ἐσχάτας δὲ ἡμέρας τὰς μετὰ τὴν Δεσποτικὴν ἐπιφάνειαν λέγει. Οὕτω καὶ διὰ Ἰωὴλ τοῦ προφήτου λέγει· « Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῖ⁶⁹ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· » τοῦτο δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἔλαβε πέρασ. Καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος· « Πολυμερῶς, ἔφη, καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς κληθεὶς τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφη-

VARIE LECTIONES.

⁶⁰ κατεσκλη. Mallem κατεσκληρότας, ut antiqua scholia ad h. l. prophetae habent. ⁶¹ ἰσχὺς αὐτῶν. *Hebr.* robustus. ⁶² στυπ. rec., sed minus apta lectio est στυπύου. Cod. Aug. στυπύου. ⁶³ ὁ γεν., x. τ. λ. *Hebr.* quod vidit, etc. ⁶⁴ ἐμφ. *Hebr.* firmus s. stabilis. ⁶⁵ τῆ—οἶκος. *Hebr.* mons domus Jehovæ. ⁶⁶ ἐπάνω. Ita Compl.; rec. lectio ὑπεράνω exstat infra, Gr. Aff. Cur. serm. 10, p. 633, t. IV Sirin. ⁶⁷ Ἐκ γὰρ Σιών. x. τ. λ. Quæ h. l. desid. infra l. e. p. 635, ita leg. Καὶ πορεύσονται λαοὶ πολλοὶ (rec. lectio ἔθνη πολλὰ) καὶ ἔρρῳσι, δεῦτε καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ἔρος τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ. καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορεύσόμεθα ἐν αὐτῇ. ⁶⁸ καὶ Ἱερουσ. Hæc in textu Græco deerrant.

ταίς, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἂν ἐν Ἰϊφ. » Κἀν τε δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ νοήσωμεν ἐνταῦθα ὄρος εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὁρῶμεν ἐκεῖσε τοὺς πεπιστευκότας ἐκτρέχοντας καὶ ἀφικνούμενους τοὺς τὸ κήρυγμα δεξαμένους, καὶ τὴν ἐντεῦθεν βλαστήσασαν εὐλογίαν ἀρπάζαντας· κἀν τε τὰς πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάσσης ἐκκλησίας φῶμεν οἶκον Θεοῦ, τῷ θεῷ Παύλῳ πειθόμενοι· « Οἶκος γὰρ αὐτοῦ, φησὶν, ἐσμέν ἡμεῖς. » καὶ οὕτως ἔστιν ἰδεῖν τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν. Περιφανῆς γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, καὶ τὴν πάλαι κρατήσασαν ἀσέβειαν τὰ ἔθνη καταλιμπάνοντα ταύτη πρόσεισι, καὶ παρ' αὐτῆς φωτίζεται. Θαυμάζω τοίνυν τοὺς ἐτέρως νοεῖν τῷδε τὸ χωρίον ἀνεγομένους, καὶ τὴν ἀπὸ Βαβυλώνας ἐπάνοδον διὰ τούτων οἰομένους προλέγεσθαι. Ποῖα γὰρ ἔθνη μετὰ τὴν δευτέραν τοῦ ναοῦ οἰκοδομίαν ἐκεῖσε ἔδραμε; Β πῶς δὲ νόμος ἐκεῖσε ἐδόθη; τὸν γὰρ παλαιὸν νόμον ὡς ἐν τῇ Σιών, ἀλλ' ἐν τῷ Σινᾷ ἔρει δέδωκεν ὁ Θεός. Ἐδόηλον τοίνυν, ὡς τὴν Καινὴν αἰνίσσεται Διαθήκη, ἐκεῖ μὲν πρώτους δοθεῖσαν τοῖς ἀποστόλοις, δι' ἐκεῖνων δὲ πᾶσι περραγοθεῖσαν τοῖς ἔθνεσι. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον νόμον, ἀλλὰ καὶ λόγον ἐκεῖθεν ἐξελεύσεσθαι προθεσπίζει. Οὕτω δὲ τὸ εὐαγγελικὸν ἰσχυρίζεται κήρυγμα. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μακάριος ἡμᾶς διδάσκει Λουκᾶς· « Ὡς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἐξ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γενόμενοι. » Λόγον γὰρ ἐνταῦθα οὐ τὸν Θεὸν Λόγον καλεῖ, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου διδασκαλίαν. Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος ἐκ Σιών ἐξελήλυθεν, ἀλλ' ἐν τῷ Σιών τὴν ἀλήθειαν ἐξεπαίδευσεν.

δ. Καὶ ὁ^α συνηκόφουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν C ὡς ὄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ λήψεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν· καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. Οὐδὲ ταῦτα μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλώνας ἐπάνοδον γεγενημένα εὐρίσκομεν. Πόλεμοι γὰρ ἐπάλληλοι ἦσαν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, εἰς πολλὰ τῆς βασιλείας μεμερισμένης, καὶ τῶν κατ' ἔθνος βασιλευόντων ἐπανισταμένων ἀλλήλοις. Τῇ δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείᾳ συνήκμασεν ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀρχή. Αὕτη δὲ τὰς πολλὰς καταλύσασα βασιλείας, τὸ κατὰ πάντων ἀνεδέξατο κράτος. Ὑπ' ἐκεῖνην δὲ τὰ ἔθνη ὄντα οὐκέτι τοῖς πολεμικοῖς ὄργανοις κέχρηται κατ' ἀλλήλων· τῶν δὲ ἀπὸ γεωργίας ἀπαντες ἀπολαύουσιν ἀγαθῶν. Τσαύτη δὲ πάλαι τοῖς Ἰουδαίοις διάστασις ἦν, ὅτι καὶ ὁ Ἰσραὴλ διχῆ διηρημένος ἦν, καὶ ἑαυτὸν καταρνήσκει· καὶ ἐν μιᾷ γωνίᾳ τῆς οἰκουμένης, μᾶλλον δὲ ἐν ἐπαρχίᾳ μιᾷ, τῇ Παλαιστίνῃ, φημι, Ἀλλόφυλοι, καὶ Μωαβίται, καὶ Ἀμμωνίται, καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ Ἀμαλιχίται κατ' ἀλλήλων ἐστράτευον. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐσέβασεν ἐνανθρώπησις· κατ' αὐτὴν γὰρ τὴν σωτήριον τῆς Παρθένου γέννησιν· ἐπεμψέ, φησὶν, Ἀδουσοτος ἀπογράφασθαι πᾶ-

Sive ergo Hierosolymam hoc loco intelligamus montem esse Dei, videmus eo se proripere et adventare fideles qui prædicationem susceperunt, et inde manantem benedictionem decerpere. Sive ecclesias ubique terra marique positas domum Dei esse dixerimus, divinum Paulum audientes, qui ait: « Domus ejus nos sumus e; » sic etiam prophetiæ veritatem videre licet. Illustris enim Dei Ecclesia, et gentes, relicta impietate, quæ olim regnabat, ad illam accedunt, et ab ea illuminantur. Quare miror eos qui hunc locum aliter interpretari non dubitant, et reditum ex Babylone his verbis prædici putant. Quænam enim gentes post secundam ædificationem templi eo confluxerunt? aut quænam lex ibi data est? Nam vetorem legem Deus non in Sione, sed in monte Sinai dedit. Manifestum est igitur, Novum Innui Testamentum, quod primis ibi datum est apostolis, per hos deinde omnibus exhibitum genibus. Propterea non solum legem, verum etiam sermonem inde exiturum vaticinatur, evangelicam prædicationem sic appellans; quod et beatus Lucas nos docet: « Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis d. » Sermonem enim hoc loco vocat non Deum Verbum, sed Dei Verbi doctrinam. 185 Neque enim ex Sione exivit Deus Verbum, sed in Sione veritatem docuit.

VERS. 4. Et contudent gladios suos in aratra, et lanceas suas in falces: et non levabit gens contra gentem gladium, et non discant amplius bellare. Nec ista post reditum ex Babylone facta comperimus. Bella enim mutua fuerunt in universa terra, regno illo multas in partes diviso, et singularum gentium regibus contra se invicem insurgentibus. Sub adventum autem Dei Salvatoris nostri Romanum floruit imperium, quod quidem multa illa regna destruens omnium obtinuit principatum. Quæ autem sub illo sunt gentes, non amplius bellicis contra se mutuo utuntur instrumentis, sed agriculturæ bonis gaudent universæ. Tantum porro apud Judæos olim fuit dissidium, ut in duas partes divisus esset Israel, seque ipsum consumeret, atque in uno terrarum angulo, adeoque in una provincia, Palæstina inquam, Allophyli, et Moabitæ, et Ammonitæ, et Idumæi, et Amalecitiæ mutuis se bellis impeterent. Verum hæc omnia Salvatoris nostri repressit incarnatio. Sub ipsum enim Virginis partum, « misit, inquit, Augustus ut describeretur universus orbis e. » Inde primum orta est bellorum in pacem conversio, et

^e Hebr. III, 6. ^d Luc. I, 2. ^e Luc. II, 1.

VARIÆ LECTIONES.

^α Καὶ συγχ. Quæ desunt, infra Gr. Aff. Cur. I. c. ita exhibentur, καὶ κρινεῖ ἀνά μέσον τῶν ἔθνων, καὶ ἐλέγξει λαὸν πολύν. ^β ὡς. Rec. lectio est εἰς.

prædicatio, extinctis ubique gentium bellis, sine A obice cursum tenuit, Cumque uni potestati gentes omnes parent, securi **186** veritatis præcones permearunt, salutaria dogmata circumferentes.

VERS. 5. *Et nunc, domus Jacob, venite, et ambulemus in lumine Domini. Ad hunc modum quæ dicta sunt vaticinari jussus propheta, populum Jacob nuncupatum hortatur, ut veritatis lumen excipiat. Domum vero Jacobi eos dicit, qui a Jacobo originem ducunt. Ex his porro assumpti sunt qui credere voluerunt, abjecti vero increduli. Admonet ergo propheta, ne deinceps lucernæ legis insistant, sed lumine vero animas collustrent. Jam enim pristina providentia non fruuntur qui contradicunt.*

VERS. 6. *Quia repleta est, ut ab initio, regio eorum auguriis, ut ea quæ alienigenarum est: et filii multi alienigenæ facti sunt eis. Ostendit eos, cum vitam ducerent non secundum legem, sed a lege prorsus alienam, legis tamen tuendæ studium ostentasse, et Novum Testamentum non recepisse; exponitque illorum flagitia, quod hariolationibus, ut olim; referta sit illorum regio, sicut alienigenarum, et quod filii alienigenæ nati sint inter ipsos: quorum utrumque lex aperte prohibuit, tum alienigenis misceri, et matrimonia cum illis copulare, tum sortibus adhærere; utrumque autem isti transgressi sunt.*

VERS. 7, 8. *Repleta est enim regio eorum argento et auro. Et impleta est terra equis, et non fuit numerus curruum eorum. Nam confidere in equis, aut in potentia divitiarum, divina lex **187** vetuit. « Non facies enim, ait, tibi currus, nec multiplicabis equos ^f. » Idcirco autem hæc prohibuit, ut propriis viribus non fidant, sed divinum auxilium expectent. Sic et beatus David clamat: « Non fortitudine equi delectabitur, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei ^g. » Et rursus: « Nec enim gladio suo possederunt terram, et brachium eorum non salvavit eos, sed dextera tua et brachium tuum, et illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in ^h eis ^h. » Et rursus: « Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non salvabit me ⁱ; — Et adoraverunt ea quæ fecerunt digiti eorum. » Insaniam illorum impense irridet, arguens impietatem. Quæ enim manibus digitisque suis elaborabant, deorum his nomen imponebant, et divinum eis cultum deferebant.*

VERS. 9. *Et procubuit homo, et humiliatus est vir.*

^f Deut. xvii, 16. ^g Psal. cxxlvi, 10. ^h Psal. xliii, 4. ⁱ ibid. 7.

VARIÆ LECTIONES.

^{ff} "Οτι — ἔγεν. αὐτοῖς. *Hebr.* quia repleti sunt (idololatria) ab antiquo, et præstigiis utuntur sicut Philistæi, et de filiis alienis applaudunt sibi. ^{gg} Καὶ — ἀρμ. αὐτῶν. *Hæc* apud LXX et juxta *Hebr.* ad vers. 7 pertinent. ^{hh} *Supra*, t. I, p. 1572, εὐδοκεῖ. ⁱⁱ δεξιά. *Editio prior* habebat δεξια.

σαν τὴν οἰκουμένην. Ἰ Ένετύθεν ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ εἰς εἰρήνην τῶν πολέμων μεταβολή· καὶ τὸ κήρυγμα ἔτρεχεν ἀκωλύτως, τῶν κατ' ἔθνος ἐσθεσμένων πολέμων· καὶ τῶν ἐθνῶν ἀπάντων ὑπὸ μίαν ἐξουσίαν τελούντων, ἀδεῶς οἱ κήρυκες τῆς ἀληθείας διέβαινον; τὰ σωτήρια διαπορθμεύοντες δόγματα.

ε'. Καὶ τὴν ὁ οἶκος Ἰακώβ, δεῦτε, καὶ πορευθῶμεν ἐν τῷ φωτὶ Κυρίου. Οὕτω τὰ εἰρημμένα προθεσπίσαι κελευσθεὶς ὁ προφήτης, τῷ λαῷ παραίνει τῷ καλουμένῳ Ἰακώβ, τὸ φῶς τῆς ἀληθείας εἰσδέξασθαι. Οἶκον δὲ Ἰακώβ τοῦ; ἐξ Ἰακώβ ἐνομάζει. Τούτων δὲ οἱ μὲν πιστεῦσαι θελήσαντες προσελήφθησαν, οἱ δὲ ἀπιστήσαντες προσεβρίβησαν. Προτρέπει τοίνυν ὁ προφήτης μηκέτι προσεδρεύειν τῷ λυχιαίῳ φωτὶ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τῷ ἀληθινῷ τὰς ψυχὰς καταυγάζειν· οὐκέτι γὰρ τῆς προτέρας ἐπιμελείας οἱ ἀντιλέγοντες ἀπολαύσονται.

ς'. "Οτι ἐνεπλήσθη ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἡ χώρα αὐτῶν κληθοσιμῶν, ὡς ἡ τῶν ἀλλοφύλων· καὶ τέκνα πολλὰ ἀλλόφυλα ἐγενήθη αὐτοῖς ^{gg}. Δείκνυσιν ὡς οὐκ ἐνόθμως, ἀλλὰ καὶ λίαν παρανόμως πολιτευόμενοι, τὴν ὑπὲρ τοῦ νόμου δῆθεν σπουδὴν ἐπεδείκνυντο, καὶ τὴν Καινὴν οὐκ ἐδέχοντο Διαθήκην. Καὶ διδάσκει τὰ ὑπ' αὐτῶν τολμώμενα· ὅτι ἐνεπλήσθη, ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, κληθοσιμῶν ἡ χώρα αὐτῶν, ὡς ἡ τῶν ἀλλοφύλων· καὶ τέκνα ἀλλόφυλα ἐγενήθη ἐν αὐτοῖς· ἃ καὶ ἀμφοτέρα ὁ νόμος ἐναργῶς ἀπηγόρευσε, καὶ τὸ ἀλλοφύλοις ἐπιμίγνυσθαι, καὶ τὰς πρὸς ἐκείνους ἐπιγαμίας ποιῆσθαι, καὶ τὸ κληδοῖς κεχρηῆσθαι· ἀμφοτέρα δὲ οὗτοι παρέβησαν.

ζ', η'. Ένεπλήσθη γὰρ ἡ χώρα αὐτῶν ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ. Καὶ ἐνεπλήσθη ^{gg} ἡ γῆ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἦν ἀριθμὸς τῶν ἀρμάτων αὐτῶν. Καὶ γὰρ καὶ ἵπποις θαρβέει, καὶ τῇ τοῦ πλοῦτου δυνάμει ὁ θεὸς ἀπηγόρευσε νόμος. « Οὐ ποιήσεις γὰρ, φησί, σεαυτῷ ἄρματα, οὐδὲ πληθυνεῖς ἵππους· » ταῦτα δὲ ἀπηγόρευσεν, ἵνα μὴ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει θαρβῶσιν, ἀλλὰ τὴν θέλαν βοήθην ἀναμένουσιν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ βοᾷ· « Οὐκ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ ἵππου θελήσει, οὐδὲ ἐν ταῖς κνήμαις τοῦ ἀνδρός εὐδοκῆσει ^{hh}. » Καὶ πάλιν· « Οὐ γὰρ ἐν τῇ βομφαίᾳ αὐτῶν ἐκληρονόμησαν γῆν· καὶ ὁ βραχίων αὐτῶν οὐκ ἔσωσεν αὐτούς· ἀλλ' ἡ δεξιὰ ⁱⁱ σου καὶ ὁ βραχίον σου, καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ προσώπου σου, ὅτι τῆ δόκκησας ἐν αὐτοῖς. » Καὶ αὖθις· « Οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ τόξῳ μου ἐλπῶ, καὶ ἡ βομφαία μου οὐ σώσει με. — Καὶ προσεκύνησαν οἷς ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν. » Ἀποχρώντως τοιγαροῦν αὐτῶν τὴν ἄνοιαν ἐκιωμῶδῆσε, τῆς ἀσεβείας κατηγορῶν. Ἄ γὰρ ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς δακτύλοις εἰργάζοντο, ταῦτα θεοῦ ἐπωνόμαζον. καὶ τὸ θεῶν αὐτοῖς προσέφερον σέβας.

θ. Καὶ ἐκυψεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπεινώθη ἀνὴρ.

Πάλιν αὐτῶν δλοφύρεται τὴν τῆς ἀξίας μεταβολήν. Ὁ γὰρ κατ' εἰκόνα θεῖαν γεγενημένος, καὶ τῶν ἐν γῆ πάντων τὴν ἐξουσίαν λαχὼν, ἐξ ἀβύσσου τῆς βασιλείας ἐξέπεσε· καὶ δὸν αὐτὸν ἔχειν τὸ γέρας, αὐτὸς τοῖς χειροποιήτοις ἀπονέμει τὸ σέβας, κύπτων καὶ προσκυνῶν, καὶ τῇ τῶν δαιμόνων δεσποτεῖα προστρέχων. « Καὶ⁷³ οὐ μὴ ἀνήσω αὐτούς. » Οὐ παρ-όφομαι, φησὶ, ταῦτα· ἀλλὰ δίκας αὐτοῦ τῆς ἀσεβείας εἰσπράξομαι. Τίνες δὲ αὐταί, διὰ τῶν ἐπαγομένων διδάξει.

ν. Καὶ τῶν εἰσέλθετε εἰς τὰς πέτρας. Τὸν Ῥωμαϊκὸν πόλεμον προθεσπίζει διὰ τούτων. Ἐκείνης γὰρ τῆς στρατιᾶς ἐπελθούσης, εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς ἐν τούτοις καταδύσεις οἱ πλείστοι κατακρύπτοντο.

ια. Καὶ ταπεινωθήσεται τὸ ὕψος ἀνθρώπων, καὶ ὑψωθήσεται Κύριος μόνος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Οἱ γὰρ ἐπιτωθάζοντες, φησὶ, τῷ Σωτῆρι παραγενομένοι, καὶ ἀλαζονικῶς αὐτῷ προσδολεγόμενοι, τῇ πείρᾳ μαθήσονται τῆς φύσεως τὸ διάζορον, τῆς Ῥωμαϊκῆς στρατιᾶς ἐπελθούσης, καὶ ὅτι μὲν ἔστιν ὕψιστος ὡς θεός, αὐτοὶ δὲ γῆ καὶ σποδός, κατὰ τὴν θεῖαν Γραφήν.

ιγ. Καὶ ἐπὶ πᾶσα κέδρον τοῦ Λιβάνου, καὶ ἐπὶ πᾶν δένδρον βαλάνου Βασάν. Ὅταν ἐπελθόντες πολέμοι παραγένωνται, οὐ μόνον τοὺς ἀνδρας ἀμικροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν δηρῶσι, καὶ τὰ δένδρα ἐκτέμνουσι, καὶ τοῖς περιβάλλοις προσφέρουσι μηχανήματα, καὶ θαλαττοκράτορες γινόμενοι τὰς ἐμπορίας κωλύουσι. Ταῦτα δὲ πάντα κατὰ ταυτὸν Ἰουδαίους συνέβη, τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοῖς στρατιᾶς ἐπελθούσης. Εἰ δὲ καὶ τροπικῶς τις νοεῖν βούλεται, δρῶς μὲν τοὺς ἐπὶ βώμῃ σώματος μέγα φρονούντας, κέδρους δὲ τοὺς ἐπὶ δυναστείᾳ εὐθηνουμένους, πλοῖα⁷⁴ δὲ τοὺς ὄψεις τὴν δίκαιαν, καὶ τὰλλα τούτοις παραπλησίως, εὐρήσει· καὶ οὕτως τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν. Οὐδὲν γὰρ ὦνησεν Ἰουδαίους ἐν τῷ τοῦ πολέμου καιρῷ, οὔτε στρατηγὸς ἀριστος, οὔτε σοφὸς σύμβουλος, οὐχ οἱ τῷ πλοῦτι κομῶντες, οὐχ οἱ γαυριῶντες ἐπὶ τῇ δυνάμει· ἀλλὰ πάντα κατὰ ταυτὸν ἐξηλέγχθη· καὶ μόνου τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐδείχθη τὸ κράτος. Ἦνικα μὲν γὰρ αὐτῶν ἐκτίθετο, πάντων βρῆδῶς περιεγίνοντο· ὅτε δὲ αὐτοῦ τῆς οἰκείας προμηθείας ἐγώμωσεν, εὐχείρωτοι πᾶσιν ἐγένοντο.

ιδ. Καὶ⁷⁵ πεσεῖται τὸ ὕψος τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὑψωθήσεται Κύριος μόνος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Πάλιν τὰ αὐτὰ διαφόρως εἶρηκε. Πέρατος δὲ ταῦτα τετύχηκε μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ὑμῶν ἐπιφάνειαν. Μάρτυρες δὲ τούτων ἡμεῖς αὐτοὶ γινόμενοι.

ιε. ιθ. Καὶ⁷⁶ τὰ χειροποίητα πάντα κατακρύψουσι, εἰσερέχοντες⁷⁷ εἰς τὰ σπήλαια. Καὶ τῆσδε

A Iterum deplorat dignitatis illorum mutationem. Qui enim ad divinam imaginem creatus fuerat, et terrenorum omnium potestatem acceperat, stupiditate sua regnum amisit : et cum honore ipsum potiri conveniret, venerationem ipse manufactis exhibet, inclinans se, et adorans, et ad demonum imperium convolans (Et non dimittam eos.) Non dissimulabo ista, inquit : sed poenas ab illis exigam impietatis. Cujusmodi vero hæc sint, docet in sequentibus

VERS. 10. *Et nunc ingredimini in petras.* Bellum Romanorum his verbis vaticinatur. Illo enim exercitu adventante, plurimi se in montes et montium **188** cavernas abdiditunt.

B VERS. 11. *Et humiliabitur altitudo hominum, et exaltabitur Dominus solus die illo.* Illi enim, qui præsentem Salvatorem deriserunt, et cum eo arroganter locuti sunt, experimento discent, quantum naturæ sit discrimen, ubi Romanorum copiæ advenerint : et quod ille quidem altissimus sit, ut Deus ; ipsi vero terra et cinis, juxta divinam Scripturam.

C VERS. 13. *Et super omnem cedrum Libani, et super omnem arborem quercus Basan.* [14-16.] Cum irruentes hostes advenerint, non solum viros occidunt, sed et terram populantur, et arbores excindunt, et machinas mœnibus admovent, et occupato mari commercia prohibent. Hæc vero simul omnia Judæis contigerunt, irruente in eos Romanorum exercitu. Quod si figurate quispiam hæc intelligi velit, ut quercus dicantur, qui de corporis viribus se jactant, cedri qui de principatu exsultant, naves qui celeri sunt intelligentia, et alia his similia, hoc etiam modo prophetiæ veritatem inveniet. Nihil enim belli tempore Judæis profuit, neque dux optimus, neque sapiens consiliarius, non qui divitiis affuebant, nec qui de viribus gloriabantur : sed omnia pariter confutata sunt, et solius universorum Dei patefacta est potentia. Quandiu enim illorum curam gerebat, omnes facile vincebant : simul ac autem sua illos providentia spoliavit, faciles captu omnibus fuerunt.

D VERS. 17. *Et cadet altitudo hominum, et exaltabitur Dominus solus die illo.* **189** Eadem iterum diverso modo dixit. Finem autem hæc sortita sunt post adventum Dei et Salvatoris nostri : testesque ipsi horum sumus, qui oculis nostris conspeximus.

VERS. 18, 19. *Et manufacta omnia abscondent, inferentes in speluncas.* Hujus etiam prophetiæ ve-

VARIE LECTIONES

⁷³ Καὶ—αὐτοῦς. *Hebr.* ne itaque condones illis. *Symm.* μὴ ἀφῆς αὐτοῖς. ⁷⁴ πλοῖα, κ. τ. λ. Hæc ad vers. 16 spectant. ⁷⁵ Καὶ—ἀνθρώπων. *Hebr.* et humiliabitur altitudo hominum. ⁷⁶ τὸ ὕψος. Ita cod. Aug. ad exemplum Alex., sed Vatic. habet ὕβρις. ⁷⁷ Καὶ—κατακρ. *Hebr.* et idola penitus peribunt. ⁷⁸ εἰσεν. εἰς τὰ σπ. Ab his verbis inc. vers. 19 apud LXX. Reliqua ex vers. 19, infra, Gr. Aff. Cur. serm. 10, p. 651, IV. *Sirin.* ita leg. : καὶ εἰς τὰς σχισμὰς τῶν πετρῶν καὶ εἰς τὰς τρώγλας τῆς γῆς, ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς ὀφθῆς τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῇ θραῦσαι τὴν γῆν.

ritatem oculis perspeximus. Plurimi enim eorum qui errori serviebant, pietatis robur confistentes, deos quos adorabant in speluncis quibusdam et antris occultarunt, sed deprehensi dedecus retulerunt: eorum vero idola pietatis alumni flammis tradiderunt.

VERS. 20. *Ad adorandum vana, et vesperationes.* Luctuosa prorsus erroris magnitudo, ut vilium etiam vesperationum imagines fabricati homines deos illas nominarent. Congruens autem caecitibus istorum deificatio. Nam et hi lucem declinantes ad tenebras confugiunt: et illi similiter, intelligentiæ lumen cernere nolentes, ignorantiae caliginem amplexi sunt.

VERS. 22. *Desinite ab homine, cujus spiritus in naribus ejus est.* **190** Hortatur nos sermo propheticus, non solum ut idolorum adorationem vitemus, sed ut ipsam quoque hominum naturam cognoscamus, in eorumque tutela non confidamus. Vitam enim habent, inquit, in naribus, et has si obstruxeris, vitam illis eripies. Quibus affinia sunt, quæ a Davide dicuntur: «Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus. Exhibet spiritus ejus, et revertetur in terram suam. Illo die peribunt omnes cogitationes eorum i. »

CAPUT III.

VERS. 1. *Ecce Dominus auferet de Hierosolyma gigantem et potentem.* [2, 3.] Gigantem Symmachus et Aquila interpretati sunt virilem; Theodotio, potentem. Hæc autem manifeste Judæis tandem contigerunt sub obsidione Romanorum. Etenim quando Senacherib in eos arma movit, pium habebant regem Ezechiam, et prophetam nobilissimum Isaiam, et principes pietate insignes, qui nec verba blasphemiae sine doloris sensu ferre potuerunt, sed vestes disciderunt. Et quando Nabuchodonosor admota obsidione in servitum illos redegit, habebant admirabilem Jeremiam prophetam, habebant et beatum Ezechielem, et divinum præterea Danielelem: et Otrias Samæi filius eorum vivebat tempore. At cum a Romanis principibus debellati essent, neque reges habebant, neque duces, **191** qui rem bellicam scite administrarent, neque consiliarios solertia præditos, sed seditionis au-

i Psal. c. l. v. 3, 4.

VARIE LECTIONES.

⁷⁹ Προσκ. — νυκτερίαι. Quæ vers. 20 præcedunt, i. e. ita se habent: Τῇ γὰρ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκβάλει ἄνθρωπος τὰ βδελύγματα αὐτοῦ τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ, ἃ ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἰς τό. ⁸⁰ τοῖς ματ. *Hebr.* talpis (ita quoque *HIER.*) et vesperationibus. Sed non viderunt οἱ Ὁ hæc ad ἡῆψῃ se referre, non ad ἡῆψῃ. ⁸¹ Des. vers. 21, qui tamen cum vers. 19 ejusdem est argumenti. Verba textus Græci l. c. hæc sunt: Τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὰς τρώγλας τῆς στερεᾶς πέτρας καὶ εἰς τὰ σκίσματα (Hæc lectio εἰς τὰς σχισμάς) τῶν πετρῶν, ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου Κυρίου καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῇ θραύσαι τὴν γῆν. ⁸² Παύσασθε, κ. τ. λ. Illic totus versio. abest quidem a cod. Vatic., exstat tamen in Alex. et leg. etiam in cod. nostro August. ⁸³ αὐτοῦ. Pauca ista desunt, ὅτι ἐν τίνι ἐλογίσθη; ⁸⁴ Supra l. 1, p. 1566, αὐτοῦ. ⁸⁵ γίγ. καὶ ἰσχ. Hæc ex vers. 2 desumpta sunt. Pertinent enim quæ deinde sequuntur; ad vers. 1-3. ⁸⁶ ὁ Ἀκύλας. Huic vero *Montf.* in Hexapl. ad. h. l. vindicat interpretationem *δυνατῶν*,

τῆς προφητείας ἐθεασάμεθα τὴν ἀλήθειαν· πλείστοι γὰρ τῇ πλάνῃ δουλεύοντες, τῆς εὐσεβείας τὸ κράτος θέμενοι, κατέκρυψαν μὲν ἐν τοῖς σπηλαίοις τὰ καὶ ἄντροις τοὺς ὑπ' αὐτῶν προσκυνουμένους θεοὺς· ἐφωράθησαν δὲ καὶ τὴν αἰσχύνῃν ἐδρέψαντο, καὶ τὰ τούτων εἰδῶλα τῆς εὐσεβείας οἱ τρόφιμοι παρέδωσαν τῷ πυρὶ.

κ'. Προσκυνεῖν ⁸⁰ τοῖς ματαίοις ⁸⁰, καὶ ταῖς νυκτερίαις. Θρηνησαὶ δὲ ἄξιον τῆς πλάνης τὴν ὑπερβολὴν· ὅτι καὶ τῶν εὐτελῶν νυκτερίδων εἰκόνας ἄνθρωποι τεκτονάμενοι, θεοὺς τὰς εἰκόνας ὠνόμαζον. Πρόσφορος δὲ τοῖς τυφλώττωσιν ἢ τούτων θεοποίηται. Καὶ γὰρ ἐκεῖναι τὸ φῶς δραπετεύουσαι καταφεύγουσιν εἰς τὸ σκότος· καὶ οὕτοι ὁμοίως, τὸ νοερὸν ἰδεῖν οὐ βουλόμενοι φῶς, ἠσπάζοντο τῆς ἀγνοίας τὸν ζόφον ⁸¹.

κβ'. Παύσασθε ⁸² ὑμῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ἀναπνοὴ ἐν μυκτῆρι ⁸³ αὐτοῦ ⁸⁴. Παρακελεύεται ὁ προφητικὸς λόγος, μὴ μόνον τῶν εἰδώλων φυγεῖν τὴν προσκύνῃσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τῶν ἀνθρώπων γνωρίζειν τὴν φύσιν, καὶ τῇ τούτων μὴ θαρβεῖν προστασίᾳ. Τὴν γὰρ ζωὴν, ψῆσιν, ἐν ταῖς ἀναπνοαῖς ἔχουσι· κἂν ταύτας ἀποφράξῃς, ἀποστερήσῃς αὐτοὺς ζωῆς. Τούτοις εἶκοι τὰ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ εἰρημμένα· «Μὴ πεποιθατε ἐπ' ἄρχοντας, ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων, οἳ οὐκ ἔστι σωτηρία. Ἐξελεύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

α'. Ἴδού δὲ ὁ Δεσπότης ἀρλεῖ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ γίγαντα καὶ ἰσχύοντα. Τὸν γίγαντα ὁ Σύμμαχος μὲν καὶ ὁ Ἀκύλας ⁸⁶ ἄνδρετον, ὁ Θεοδοτίων δὲ τὸν ἰσχύοντα ἠρμήνευσεν. Ταῦτά γε μὴν αἰσθητῶς κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιορκίαν συνέβη τοῖς Ἰουδαίοις τελεώτερον. Ὅτε μὲν γὰρ ὁ Συναχρηεῖμ αὐτοῖς ἐπεστράτευσεν, εἶχον τὸν Ἐζεκιαν εὐσεβῆ βασιλέα, καὶ τὸν Ἡσαϊαν ἐπισημότατον προφήτην, καὶ τοὺς ἄρχοντας εὐσεβεῖα κοσμουμένους. Οὐδὲ γὰρ τὰ ῥήματα τῆς βλασφημίας ἤνεγκαν ἀπαθῶς, ἀλλὰ τὴν ἐσθῆτα διέβρῆξαν. Καὶ ἠνίκα δὲ Ναβουχοδονόσωρ αὐτοῦς πολιορκήσας ἐξηνδραπόδισεν, εἶχον μὲν τὸν θαυμασιώτατον Ἱερεμίαν τὸν προφήτην· εἶχον δὲ τὸν μακάριον Ἰεζεκιήλ, καὶ πρὸς τοῦτοις τὸν θεϊκὸν Δανιήλ· καὶ Ὀτρίας δὲ ὁ Σαμαίου κατὰ τὸν αὐτὸν ἦν χρόνον. Ἠνίκα δὲ αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖον καταπολέμησαν βασιλεῖς, οὔτε βασιλεῖς εἶχον, οὔτε στρατηγούς εἶ καὶ καλῶς τὴν στρατείαν διατάττον-

τας, οὔτε συμβούλους ἀγχινοία κοσμουμένους· ἀλλὰ αὐτοὺς τῆς στάσεως ἀρχηγούς, δυσσεβεῖς ἄνδρας καὶ μαριφόνους· καὶ ταῦτα σαφῶς Ἰωσήπος ἱστορεῖ⁶⁷.

ε'. Προσκόψει⁶⁸ τὸ παιδίον πρὸς τὸν πρεσβύτην, ὁ ἀτιμιος πρὸς τὸν ἔντιμον. Σαφέστερον ἐξηγείται τὴν στάσιν· οὔτε γὰρ πολὺ ἦν ἐκείνοις αἰδέσιμος, οὔτε γένους ἢ πλοῦτου περιφάνεια ἐδόκει τινὸς εἶναι ἀξία τιμῆς· ἀλλὰ καὶ οἱ εὐτελεῖς ἐπανίσταντο τοῖς δυνατοῖς, καὶ οἱ νέοι τοὺς πρεσβυτέρους ἐγέλων.

ς'. Ἰμάτιον ἔχεις, ἀρχηγὸς γένου ἡμῶν. Τοσαύτη⁶⁹, φησὶν, ἔσται σπάνις ἀρχόντων, καὶ τοσαύτη αὐτῶν ἀταξία κρατήσει, ὡς καὶ τοῖς τυχοῦσι τὴν ἀρχὴν ἐπιτρέπαι. Οὕτω δὲ φευκτὴν ἄπαντες τὴν ἀρχὴν νομίσουσιν, ὡς τὴν ἄρχην παρακαλούμενον εἰπεῖν· Οὐκ ἔσομαι⁷⁰ ἀρχηγός· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ οἴκῳ μου ἄρτος, οὐδὲ ἰμάτιον.

η'. Ὅτι ἀρεῖται Ἱερουσαλήμ. Τὴν αἰτίαν τῆς παραιτήσεως τῆς ἀρχῆς δεικνύς, ἐπήγαγεν· « Ὅτι ἀνεῖται Ἱερουσαλήμ, ἀντὶ τοῦ, ἐγκαταλείπεται, τῆς ἀνωθεν προνοίας οὐκ ἀπολαύει. » Καὶ αἱ γλώσσαι αὐτῶν μετὰ ἀνομίας, τὰ πρὸς Κύριον ἀπειθοῦντες⁷¹. » Ταῦτα τοῖς Ἰουδαίῳ συνέθη, φησὶ, διὰ τὰς βλασφημίας αὐτῶν φωνὰς, αἷς κατὰ Σωτῆρος ἐχρήσαντο, ταῖς θείαις διδασκαλαῖς αὐτοῦ προφανῶς ἀντιλέγοντες.

θ'. Τὴν ἀμαρτίαν αὐτῶν ὡς Σοδόμων ἀνήγγειλαν.⁷² Ὅτι καθάπερ τῶν Σοδομιτῶν κεκήρυκται πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ τῆς ἀκολασίας καὶ τῆς τιμωρίας τὸ δρᾶμα· οὕτως καὶ ἡ τοῦτων ἀσέβεια πᾶσιν ἀνθρώποις ἐγένετο φανερά· οὐ γὰρ ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ ἐκείνοις δεδράκασι, τῇ ἐκείνων ἀνομίᾳ τὴν αὐτῶν παρανομίαν παρατίθησι. Πάλιν δὲ αὐτοὺς τῆς συγγενείας ἀναμνησθεῖ τὴν τρόπον. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς προομιῶις ἄρχοντας αὐτοῦς Σοδόμων καὶ λαὸν Γομόρρας ὠνόμασεν· Βουλευόνται⁷³ βουλήν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν. » Ταῦτα ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔστιν εὐρεῖν ὑπὸ Ἰουδαίων εἰρημένα· ὁ μὲν γὰρ Καϊάφας ἔφη τοῖς ἰμοτρόποις· « Ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδὲν, καὶ οὐ λογίζεσθε ὅτι συμφέρει ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, καὶ μὴ ὅλον ἔθνος ἀπόληται· » οἱ δὲ Φαρισαῖοι· « συμβούλιον πάλιν ἔλαβον, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσι. » Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα εὔροι τις ἂν, τῶν θείων Εὐαγγελίων ἀναγινώσκων τὴν ἱστορίαν.

ι'. Τὰ γεννήματα τῶν ἔργων φάγονται. Ἐοικασί γὰρ τοῖς σπέρμασιν οἱ καρποὶ· καὶ ὁ μὲν πυροῦς σπειρών, θερίζει πυροῦς· ὁ δὲ ἀκάνθας, ταῦτας ἐξεί καρπὸν

ια'. Πονηρὰ κατὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ. Τὰ προειρημένα σαφέστερον πάλιν

⁶⁷ Isa. i, 10. ⁶⁸ Joan. xi, 49, 50. ⁶⁹ Matth. xii, 14.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ Vers. 4 infra ad locum Rom. xiii, 13, ita apud Nostrum leg. : ἐπιτήσω νεανίσκους ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ ἐμπαίχεται κυριεύουσιν αὐτῶν. ⁶⁸ προσκ. Hebr. superbient. ⁶⁹ Τοσαύτη, κ. τ. λ. Hæc simul ad vers. 7 pertinent. ⁷⁰ οὐκ ἔσ. ἀρχ. Hæc ex vers. 7 sumpta sunt. Hebr. non ero obligans. ⁷¹ Καὶ ἀπειθ. Hebr. lingua eorum et opera eorum (directa fuerunt) contra Jehovam, ut irritarent oculos majestatis ejus. ⁷² Βουλ.— ἑαυτῶν. Hebr. retribuunt semetipsis malum.

ctores, viros impios et cædibus contaminatos. Quæ quidem perspicue narrantur a Josepho.

VERS. 5. *Impinget puer ad senem, et inhonoratus ad honoratum.* Seditioem apertius describit : nec enim canities venerationi illis erat, nec generis aut divitiarum splendor honore ullo dignus ducebatur : sed et tenuous insurgabant adversus potentiores, et seniores ludibrio erant juvenibus.

VERS. 6. *Vestimentum habes, princeps esto noster.* Tanta, inquit, futura est penuria principum, tantaque inter illos futura perturbatio, ut imperium quibuslibet committant. [7] Ita vero declinandum omnes principatum censebunt, ut dicturus sit cui imperium deferetur : Princeps non ero, non enim est in domo mea panis, neque vestimentum.

VERS. 8. *Quia dissoluta est Hierosolyma.* Repudiandi principatus causa exposita, subjungit, « Dissoluta est Hierosolyma, » pro eo quod est, derelinquitur, superna Providentia non fruitur. « Et linguæ eorum cum iniquitate : in rebus divinis increduli. » Hæc Judæis, inquit, evenerunt propter impias ipsorum voces, quas adversus Salvatorem protulerunt, divinis ejus doctrinis palam contradicentes.

VERS. 9. *Peccatum suum quasi Sodomorum annuntiaverunt.* Quia nimirum sicut Sodomitarum ubique terra marique decantatum est, tum incontinentiæ, tum **192** supplicii exemplum, ita et istorum apud omnes homines nota fuit impietas. Neque enim, quod eadem quæ illi perpetrarint, cum istorum iniquitate istorum prævaricationem comparat. Rursus autem cognationis modum eis revocat in memoriam. In ipso enim exordio principes Sodomorum et Gomorrhæ populum illos appellavit. « Ceperunt consilium pessimum contra semetipsos ^k. » Hæc a Judæis dicta in sacris Evangeliiis videre licet. Caiphas enim sui similibus dixit : « Vos nescitis quidquam, nec cogitatis, quia expedit vobis ut unus moriatur homo, et non tota gens pereat ^l. » Pharisei autem rursus « consilium inierunt, quomodo perderent eum ^m. » Sed et alia ejusmodi multa inveniet, qui divinorum Evangeliorum historiam evolverit.

VERS. 10. *Fructus operum suorum comedent.* Similes enim seminibus sunt fructus, et qui triticum seminat, triticum metit : qui vero spinas, has quoque pro fructu colliget.

VERS. 11. *Mala secundum opera manuum ejus accident ei.* Quæ superius dixerat clarius iterum

enuntians, generaliter sententiam protulit. Omnis enim, ait, qui scelerate vixerit, congrua malitiæ præmia referet.

VERS. 12. *Popule mi, exactores vestri spoliunt vos, et exigentes dominabuntur vobis.* Sacerdotes et doctores mihi hoc loco reprehendere videtur, et populum docere, quod non ob curam animarum divinæ prædicationi attendere ipsos jubeant, sed propter solitas ipsis offerri **193** primitias et decimas, quas necessitate eis imponentes exigebant. Et vide quomodo, cum tam gravia Judæis minatus esset Deus, suam rursus benignitatem ostendens, familiari eos nomine appellet, dicens: « Popule mi, popule mi, qui beatos vos dicunt, decipiunt vos. » Legis enim observationi insistere suadentes, et qui hoc facerent beatos appellantes, ad salutarem prædicationem accedere non sinebant. Atque in universum laus intempestive prolata damnium affert iis qui admiserint. Laudationibus enim confidentes, et præclare se omnia gessisse arbitantes, non pari studio virtutis staliium conficiunt.

VERS. 13. *Sed nunc stabit in judicio Dominus.* Declarat his verbis, quinam sint exactores, et quinam, qui beatos prædicant; atque judicem esse Dominum universorum, qui pœnas prævaricationis in populum ab iis repetiturus sit, quibus commissum erat imperium, et quibus demandatum erat doctrinæ ministerium. Quod divinus etiam Ezechiel docuit: « Judicabo, inquit, inter pastorem et ovem ». »

VERS. 14. *Vos autem, quare incendistis vineam meam? Hæc dicit principibus, incendium hoc loco vocans zelum, qui non est secundum scientiam.* « Testimonium enim, » inquit divinus Apostolus, « perhibeo illis, quod æmulationem Dei habeant, sed non secundum scientiam ». » Hoc incensi clamabant: « Tolle, tolle, crucifige eum ». » Hæc autem illos docuerant impii principes, summi sacerdotes, et Pharisæi, et Scribæ, non sincere **194** secundum legem vitam instituentes, sed ex ea occasionem injustarum opum captantes.

VERS. 16. *Et ambulaverunt collo excelso, et nutibus oculorum, et incessu pedum.* Per collum quidem superbiam illarum indicavit: per oculos vero et pedes, intemperantem earum animum. Præcipue autem [17-23] opulentas insinuat: has enim principes vocat, minaturque illis sumptuosi cultus ademptionem. Aquila pro *cosymbis* τελαμῶνας dixit, et vitas intelligit. Symmachus pro *lunulis* habet *μανιάκας*, hoc est, torques et armillas.

¹⁹³ Ezech. xxxiv, 17. ° Rom. x, 2. ° Joan. xix, 13.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹³ Λαός—ὄμας. *Hebr.* Ad populum meum quod attinet, exactores ejus sunt pueri. ¹⁹⁴ οἱ—ὄμων. *Hebr.* mulieres dominantur illi. ¹⁹⁵ κυριεύουσιν. Ita quoque cod. Aug. Rec. autem lectio est κυριεύουσαι. ¹⁹⁶ ὄμας. Reliqua ex hoc vers. infra *De Provid.* orat. 9. ita leg.: καὶ τὴν τολβὸν τῶν ποδῶν ὄμων ἔκταράτουσι. ¹⁹⁷ τί. Non est interrogatio in textu *Hebr.* ¹⁹⁸ ἐν νεύμασιν ὄφθ. *Hebr.* furo obducentes oculos. ¹⁹⁹ μανιάκας. apud *Montf.* in *Hexapl.* ad h. l. est μηνιάκας.

λέγων καθόλου τὴν ψῆφον ἐξήνεγκε. Πᾶς γὰρ, φησί, πονηρὸς χρώμενος, κατάλληλα τὰ ἐπιχειρα δρίπεται.

ιβ'. Λαός μου, οἱ πράκτορες ὄμων ¹⁹³ καταμῶνται ὄμας, καὶ ¹⁹⁴ οἱ ἀπαιτοῦντες κυριεύουσιν ὄμων ¹⁹⁵. Ἐνταῦθα δοκεῖ μοι κατηγορεῖν μὲν τῶν ἱερέων καὶ διδασκάλων, τὸν δὲ λαὸν διδάσκειν, ὡς οὐ διὰ τῆν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν ἐπιτρέπουσιν αὐτοὺς προσέχειν τῷ θεῷ κηρύγματι, ἀλλὰ διὰ τὰς προσφερομένας αὐτοῖς ἀπαρχὰς καὶ δεκάτας, ἃς ἀνάγκη ἐπιτιθέντες εἰσέπραττον. Καὶ ὅρα πῶς τὸσαῦτα τοῖς Ἰουδαίοις ἀπειλήσας ὁ Θεὸς δεινὰ, τῆν οἰκείαν πάλιν ἀγαθότητα δεικνύς, τῷ τῆς οἰκειότητος αὐτοὺς ὀνόματι καλεῖ, λαός μου, εἰπὼν· Ἐλαός μου, οἱ μακαρίζοντες ὄμας πλανῶσιν ὄμας ¹⁹⁶. » Τῆ γὰρ τοῦ νόμου φυλακῆ παραινοῦντες προσμένειν, καὶ τοὺς τοῦτο ποιοῦντας μακαρίους καλοῦντες, οὐκ εἰων προστρέχειν τῷ σωτηριῷ κηρύγματι· καὶ καθόλου δὲ ὁ ἔπαινος οὐκ εἰς καιρὸν γενόμενος βλάβην ἐπιφέρει τοῖς δεχομένοις· ταῖς γὰρ εὐφημίαις θαρβύοντες, καὶ τὸ πᾶν κατωρθωκέαι νομιζόντες, οὐκ ὁμοίως εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς τρέχουσι στάδιον.

ιγ'. Ἀλλὰ νῦν καταστήσεται εἰς κρῖσιν Κύριος. Δεικνυσὶ διὰ τούτων τίνες οἱ πράκτορες, καὶ τίνες οἱ μακαρίζοντες· καὶ φησὶν ὅτι κριτῆς ἐστὶ τῶν ὄλων ὁ Κύριος, καὶ δίκας εἰσπράξεται τοὺς ἄρχειν πεπιστευμένους, καὶ τῆς διδασκαλίας τὴν διακονίαν ἐγκεχειρισμένους, τῆς εἰς τὸν λαὸν παρανομίας. Τοῦτο καὶ διὰ τοῦ θεσπεσίου Ἰεζεκιήλ ἐδίδαξε· Ἐκρινῶ γὰρ, φησὶν, ἀνὰ μέσον ποιμένος καὶ προβάτου. »

ιδ'. Ὑμεῖς δὲ τί ¹⁹⁷ ἐπεπυρίσαστε τὸν ἀμπελῶνά μου; Ταῦτα τοῖς ἄρχουσι λέγει· ἐμπυρισμὸν δὲ καλεῖ ἐνταῦθα καὶ τὸν οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλον. « Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, » φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, « ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. » Τούτῳ πυρπολούμενοι ἐβδών, « Αἴρε, αἴρε, σταύρωσον αὐτόν. » Ταῦτα δὲ αὐτοὺς οἱ ἀσεβεῖς ἐδίδαξαν ἄρχοντες, ἀρχιερεῖς, καὶ Φαρισαῖοι, καὶ Γραμματεῖς, οὐ κατὰ ἀλήθειαν τῆς νομικῆς ἀντεχόμενοι πολιτείας, ἀλλὰ πρόφασιν ταύτην ἀδίκου πλοῦτου ποιοῦμενοι.

ιε'. Καὶ ἐπρεθύθησαν ὑψηλῶ τραχήλῳ, καὶ ἐν νεύμασιν ὄφθαλμῶν ¹⁹⁸, καὶ τῇ πορείᾳ τῶν ποδῶν. ¹⁹⁹ Ἐδειξε τοιγαροῦν αὐτῶν διὰ μὲν τοῦ τραχήλου τὸν τύφον· διὰ δὲ τῶν ὄφθαλμῶν καὶ τῶν ποδῶν, τὴν ἀδόλαστον γνώμην. Μάλιστα δὲ τῶν εὐπόρων κατηγορεῖ· αὐτὰς δὲ τὰς ἀρχούσας καλεῖ, καὶ ἀπειλεῖ αὐταῖς τοῦ πολυτελοῦς σχήματος τὴν ἀφαίρεσιν. Ὁ μέντοι Ἀκύλας τελαμῶνας τοὺς κοσσύμβους καλεῖ, ἀνιττεται δὲ τὰ κρήδεμνα· τοὺς δὲ μηνίσκουσ ὁ Σύμαχος μανιάκας ¹⁹⁹.

κδ. Καὶ ἔσται ἀντὶ ὀσμῆς ἡδυσίας κοινοτόρος¹, Α καὶ ἀντὶ ζώης σχοινίω ζώση². Προλέγων τὴν εἰς τὸ ἐναντίον μεταβολὴν, Οὐκέτι, φησί, τῶν παντοδαπῶν ἀπολαύσεις μύρων· ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τοῦ πολεμικοῦ πλῆθους ἐσόμενον δέξῃ κοινοτόρον· σχοινιδὸν δὲ σοὶ πληρώσει τῆς ζώης τὴν χρεῖαν. Τοιαῦτα γὰρ τῶν ἀγχαλιῶτων τὰ πάθη. Ἄλλὰ³ καὶ ἐπειδὴ αἱ κακουχίαι τὰς νόσους ἐπάγουσιν, αἱ δὲ νόσοι πολλάκις ἀφαιροῦνται τὰς τρίχας· οὐκ ἔτι γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς τριχῆς ἀρδέϊαν δεχόμενοι διαβρέουσι· «Φαλάκρωμα ἔξις,» φησίν. Ὁ σάκκος δὲ σημαίνει τὸ πένθος. Ταῦτά σοι ἀντὶ καλλωπισμοῦ. Τοῖς εἰρημένοις κακοῖς προστέθεικε καὶ τῶν ἀγαπητῶν υἱῶν τὴν ἀνάφρασιν, καὶ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἀπόλειαν· ἐπειδὴ, φησί, ποσοῦτων ἀγαθῶν ἀπολαύουσαι τὸν εὐεργέτην οὐκ ἔγνωτε, δέξασθε κακοπραγίαν ἀντὶ τῆς προτέρας εὐημερίας. Β

κς'. Καὶ πενήθουσιν αἱ θῆκαι τοῦ κόσμου ἡμῶν⁴. Τὴν ἐσχάτην πενίαν αἰνίττεται· Ἐρηθήσουσι, λέγων, αἱ θῆκαι τοῦ κόσμου ἡμῶν τουτέστιν, Ἐρημοὶ μνωῦσι, τῶν πολεμίων σφετεριζομένων τὰ ἐν αὐτοῖς. «Καὶ καταλειφθεῖσα μόνη καὶ εἰς τὴν γῆν ἐδαφισθήσῃ⁵.» Πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν τρέπει τὸν λόγον. Τοῦτον γὰρ συμβαίνοντων, καὶ τῶν μὲν ἀνδρῶν ἀναρρομένων, ἔξανδραποδιζομένων δὲ τῶν γυναικῶν, Ἐρημος, φησί, τῶν οἰκητῶρων μενεῖς, οὔτε ταῖς λαμπραῖς εἰκίαις κοσμουμένη, οὔτε τὴν ἀπὸ τῶν περιδόλων ἀπράλειαν ἔχουσα. Ταῦτα γὰρ πάντα καταλύσουσιν οἱ πολέμοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

α'. Καὶ ἐπιλήψονται ἐπὶ τὰ γυναικίαις ἀνθρώπων ἐνός. Ἀπλούστερον δὲ περὶ τούτων εἰπεῖν, Τοσαύτη, φησί, τῶν ἀνδρῶν ἔρημία, ὡς γυναικῶν πλῆθος ἐνός ἀνδρός ἔλθεσθαι τὴν προστασίαν, καὶ ὑπὸ τὴν τούτου κτηδεμονίαν βιοτεῖν παρακαλέσαι.

β'. Τοῦ ὑψῶσαι καὶ δοξάσαι τὸ καταλειφθὲν ἐν Ἰσραὴλ⁶. Καὶ ἀλλαχοῦ τοῖνον φησίν· «Ἐὰν ἦ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάττης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται.» Κατάλειμμα δὲ τοῦς εὐτελείας κοσμουμένους προσαγορεύει. Τούτοις ὑπισχεῖται τὴν περιφάνειαν ἢ προφητικὸς λόγος, καὶ τὴν τῶν ἁγίων προσηγορίαν⁷. Γινόντες γὰρ ἅπαντες, εἶνος ἔνεκεν τὴν πολιορχίαν ἐκείνην καὶ ἀνδραποδισμόν ὑπέμειναν Ἰουδαῖοι, τοῦς τοῦ σωτηρίου κηρύγματος ὑπηρέτας πάσης τιμῆς καὶ θεραπείας ἔξισωσαν. Τούτων καὶ μετὰ θάνατον τὸ κλέος ἀέμνηστον, καὶ παρὰ πάντων ἀνθρώπων ἢ τούτων γεραιρεται μνήμη· οὔτοι καὶ εἰς τὴν ἄνω ἀνεγράφησαν Ἱερουσαλήμ, περὶ τῆς ὀ μακάριος λέγει Παῦλος· «Προσελήλυθατε Σιών ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζώντος Ἱερουσαλήμ, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀναγεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς.»

¹ Isa. x, 22. ² Hebr. xii, 22, 23.

VARIÆ LECTIONES.

¹ κον. Hebr. tabes. ² σχοιν. ζώση. Hebr. percussio lumborum. ³ ἀλλὰ—τὸ πένθος. Hæc ad reliqua verba vers. 24 pertinent. ⁴ Καὶ—ἡμῶν. Hebr. et mœrebunt ac lugebunt portæ ejus. ⁵ Καὶ—ἐδαφ. Hebr. et evacuabitur, in terra sedebit. ⁶ Τοῦ—Ἰσραὴλ Hebr. (et fructus terræ erit) elatio et ornatus illis qui salvati fuerint de Israele. ⁷ τούτοις προσηγορίαν, et quæ deinde seqq. οὔτοι καὶ—Ἱερουσ. pertinent ad vers. 3.

VERS. 24. Et erit pro odore suavi pulvis, et pro zona funiculo cingeris. Prædicens mutationem in contrarium, Non jam, ait, variis unguentis frueris, sed excitatum a copiis militaribus pulverem hauries, et pro zona funiculo cingeris. Tales quippe sunt captivorum calamitates. Quin etiam, quia ærumnæ morbos inducunt, morbi autem capillos sæpe adimunt, eo quod diffuant, ubi ciborum succo ali desiderint, «Calvitium habebis,» inquit. Saccus vero luctum significat. Hæc tibi erunt pro ornatu. Ad prædicta autem mala charorum etiam filiorum mortem adjunxit, et virorum interitum. [25.] Quoniam, inquit, tantis beneficiis affectæ benefactorem non agnovistis, infelicitatem pristinae prosperitatis loco habetote.

VERS. 26. Et lugebunt oculi ornatus vestri. Extremam 195 inopiam occulte designat. Lugebunt, inquit, oculi ornatus vestri, hoc est, vacui remanebunt, hostibus ea quæ in illis erant sibi vindicantibus. «Et relinqueris sola, et ad terram allideris.» Ad urbem ipsam convertit sermonem. Cum enim evenient ista, viris interfectis, feminis in servitutem abductis, vacua incolis destitueris, nec splendidis ornata ædificiis, nec mœnia septa præsidio. Hæc enim omnia destruent hostes.

CAPUT IV.

C
VERS. 1. Et apprehendent septem mulieres hominem unum. Ut simplicius res exponatur, Tanta, inquit, virorum erit paucitas, ut feminæ complures viri unius dominatum ambiant, et sub ejus cura vivere cupiant.

VERS. 2. Ut exaltet et glorificet residuum Israelis. [3.] Et alio item loco dicit : «Si fuerit numerus filiorum Israelis tanquam arena maris, reliquias salvi fient q.» Reliquias autem vocat viros pietate insignes. His promittit propheticus sermo claritatem et appellationem sanctorum. Cum enim nosset omnes, qua de causa obsidionem illam captivitatemque pertulerint Judæi, salutaris prædicationis ministros omni cultu et honore prosecuti sunt. Horum etiam post mortem gloria est immortalis, honoraturque illorum memoria ab hominibus 196 universis. Idem et in superna ascripti sunt Hierosolyma, de qua loquitur beatus Paulus : «Accessistis ad Sionem montem et civitatem Dei viventis, Hierosolymam (cœlestem), et Ecclesiam primitivorum, qui ascripti sunt in cœlo.»

VERS. 4. *Et sanguinem Hierosolymæ emundabit a deo medio ejus, spiritu judicii et spiritu ardoris. Sanguinem ergo illum dicit, quem in seipsum et in filios effuderunt, clamantes: « Sanguis ejus super nos et super filios nostros ». » Purgationem vero illam prædicit, quæ sit per lavacrum regenerationis: quod quidem spiritu judicii et spiritu ardoris perfici ait, quia quemadmodum aurum igne conflatum probum ostenditur, ita qui baptizatur peccatorum virus deponit. Hoc ipsum quoque beatus Joannes Baptista dixit: « Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne ». »*

VERS. 5. *Obumbrabit nubes per diem, et tanquam fumo et luce ignis ardente per noctem, omni gloria protegetur.* [6.] Quando Deus liberavit Israelæm ab Ægyptiorum servitute, duxit illum sub nube, noctu quidem lucente et luminis usum præbente, interdiu vero, tecti instar ac tabernaculi, radii solaris molestias propellente. Iisdem post Salvatoris nostri adventum spiritualiter potituros prædicit eos, qui in ipsum crediderint: et per nubem istam liberos fore ab asperitate pluvie, et ab æstu adurentis.

197 *Protegetur autem in abscondito, id est, invisibiliter. Qui enim spirituali fruuntur gratia, et in pace ordinem colunt, et impiorum insultus retardant, juxta Domini sententiam, quæ ait: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere ». » Et: « Nolite cogitare, quomodo vel quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis ». » Et: « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam ». »*

CAP. V

VERS. 1. *Cantabo nunc dilecto canticum dilecti mei vineæ meæ. Est canticum laudatorium et nuptiale: et est flebile ac lugubre. Canunt enim homines non solum hymenæos, verum etiam lamentationes. Sic et beatus Moses, cum dira illa Judæis vaticinaretur, canticum appellavit contestationem. Symmachus ergo ista sic vertit: « Cantabo certe dilecto meo canticum dilecti mei de vinea mea. » Dilectus autem vocatur unigenitus Dei Sermo. « Sic enim, inquit, Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam ». » Sed et Pater ipse de celo testatus est, dicens: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui ». — « Vineæ facta est dilecto in cornu. » Vineæ hæc facta*

δ. Καὶ τὸ αἷμα Ἱερουσαλὴμ ἑκκαθαριεῖ ἐκ μέσου αὐτῆς ¹⁰ ἐν πνεύματι κρίσεως, ἐν πνεύματι καύσεως. Αἷμα τοίνυν ἐκεῖνο λέγει, ὃ καὶ ἑαυτῶν καὶ τῶν τέκνων ἐξέχεαν, βοήσαντες· « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. » Κάθαρσιν δὲ τὴν διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας προλέγει. Πνεύματι δὲ κρίσεως, καὶ πνεύματι καύσεως ἐπιτελεῖσθαι τοῦτο φησιν· ἐπειδὴ, ὡς περ ἐν πυρὶ χρυσοῦ χωνευόμενος ἀποφαίνεται δόκιμος, οὕτως ὁ βαπτιζόμενος τὸν τῶν ἀμαρτημάτων ἰδὼν ἀποτίθεται. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς εἶρηκεν· « Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. »

ε'. Σκιάσει νεφέλη ἡμέρας, καὶ ὡς καπνοῦ καὶ φωτὸς πυρὸς καιομένου νυκτός, πάση τῇ δόξῃ σκεπασθήσεται. Ἦνικα τὸν Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς ἤλευθέρωσε τῆς τῶν Αἰγυπτίων δουλείας, ἦγεν αὐτὸν νεφέλης ἐπιχειμένης, καὶ νύκτωρ μὲν θαλασσοῦσης, καὶ τοῦ φωτὸς χορηγούσης τὴν χρεῖαν· μεθ' ἡμέραν δὲ, σκηνὴν καὶ ὄροφον μιμουμένης, καὶ τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος τὸ λυποῦν ἀπειργούσης. Τούτων ἀπολαύσειν νοητῶς μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας ἡ προφητεία προλέγει. Καὶ διὰ ¹¹ τῆς νεφέλης ταύτης ἀπαλλαγῆσεσθαι τοῦ ὕστεου σκληρότητος, καὶ καύματος καταφλέγοντος· σκεπασθήσεται δὲ ἐν ἀποκρύφῳ, τουτέστιν ἀοράτως· οἱ γὰρ τῆς πνευματικῆς ἀπολαύοντες χάριτος, καὶ ἐν εἰρήνῃ τιμῶσι τὴν τάξιν, καὶ τὰς τῶν δυσσεβῶν ἀποκρούονται προσβολὰς, κατὰ τὴν δεσποτικὴν παραίνεσιν τὴν φάσκουσσαν· « Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν. » καί· « Μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσητε. Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » καί· « Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

α'. Ἄσω δὴ τῷ ἡγαπημένῳ ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ τοῦ ¹² τῷ ἀμπελώρῳ μου. Ἔστιν ἄσμα πανηγυρικὸν καὶ γαμήλιον, καὶ ἔστι θρηνητικὸν τε καὶ πενθικόν. Ἄδουσι γὰρ οὐ μόνον ὑμεναῖους, ἀλλὰ καὶ θρήνους οἱ ἄνθρωποι. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Μωσῆς, τὰ δεινὰ ἐκεῖνα προειπῶν Ἰουδαίοις, ᾤδῃν τὴν διαμαρτυρίαν ἐκάλεσεν. Ὁ μέντοι Σύμμαχος οὕτω ταῦτα ἠρμήνευσεν· « Ἄσω δὴ τῷ ἡγαπημένῳ μου ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου εἰς τὸν ἀμπελώνα μου ¹³. » Ἀγαπητὸς δὲ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ προσαγορεύεται Λόγος· Οὕτω γὰρ, φησὶν, ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πατὴρ οὐρανὸς ἐμαρτύρησε λέγων· Οὕτως ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. »

¹⁰ Matth. xxvii, 25. ¹¹ Matth. iii, 11. ¹² Matth. x, 28. ¹³ ibid. 19. ¹⁴ Matth. xvi, 18. ¹⁵ Joan. iii, 16. ¹⁶ Matth. iii, 17.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ Καὶ τὸ αἷμα, κ. τ. λ. Quæ apud LXX præmitt. supra t. I, p. 934, ita leg. : ἐκπλυνεῖ Κύριος τὸν ζῦπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιών. ¹⁸ Ἱερουσα. Exstat tantum in edit. Ald. et Compl. ¹⁹ Rec. lectio αὐτῶν. Præstat autem lectio αὐτῆς, quam etiam habet cod. Aug. ²⁰ καὶ διὰ, κ. τ. λ. Hæc et reliqua ad vers. G se referunt. ²¹ ἀγαπ. Cod. Vat. addit μου, juxta Hebr. יְיָיִי ²² μου. MONTF. in Hexapl. ad h. l. habet αὐτοῦ.

— Ἄμπελών γενεθήσῃ τῷ ἡγαπημένῳ ἐν κέρατι¹⁶. » Α est dilecto. Ipse enim dilectus **198** Filius videlicet Patris, in quo ei complacuit, vineam Israelis ab initio plantavit. Cornu vero tropice vocat regnum. Sicut enim cornigera animantia pro armis habent cornua, ita rex pro subditis suis dimicat.

β. Καὶ ἐφύτευσα ¹⁸ ἄμπελον ¹⁶. Ἔχει δὲ ἡ ἐρμηνεία τὸ ἀληθές. Ἐκλεξάμενος γὰρ Ἀβραάμ τὸν πατριάρχην ὁ τῶν ὄλων θεός, ἐκ τῶν τούτου κλημάτων τὸν ἄμπελῶνα ἐφύτευσε. « Καὶ προλήνιον ὄρουσα ἐν αὐτῷ. » Προλήνιον τὸ θυσιαστήριον. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἐκεῖνο ληνός, ἀλλὰ προλήνιον. Ἐν αὐτῷ γὰρ ἑαυτὴν ἡ ἀλήθεια προδιέγραψε. Ληνοὺς γὰρ νῦν ἔχομεν τὰ θεῖα θυσιαστήρια, ἐν οἷς τῆς ἀληθινῆς ἀμπελοῦ τὸν μυστικὸν ἀποβλίβομεν οἶνον, καὶ τὰ ἐπιλήνια λέγομεν ἄσματα. « Καὶ ἐποίησεν ^{16*} ἀκάνθας. » Καὶ γὰρ καὶ τῷ φυτουργῶ ἀκάνθας ἀντὶ σταφυλῆς προσήνεγκαν, καὶ τοιοῦτῃ στεφάνῳ τὴν δεσποτικὴν ἐταινίωσαν κεφαλὴν. Καὶ δεῖος πάλιν ὡς ἀχρηστος αὐτῷ προσεκόμισαν ἄμπελῶν, ἵνα δὴ καὶ συνοπτικῶς περὶ τῶν ἐπὶ τῷ ἄμπελῶνι τούτῳ προειρημένων εἴπωμεν.

γ. Κρίνατε ¹⁷ ἐν ἐμοὶ καὶ ἀναμέσον τοῦ ἄμπελῶνός μου. Τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ὁ αὐτὸς δεσπότης πεποίηκε. Τὴν γὰρ τοῦ ἄμπελῶνος παραβολὴν τοῖς Ἰουδαίοις προσενεγκὼν, αὐτοὺς κυρίους τῆς ψήφου κατέστησεν. Ἐπήγαγε γὰρ « Τί οὐκ οἰήσει ὁ κύριος τοῦ ἄμπελῶνος τοῖς γεωργοῖς ἐκεῖνοις; »

δ. ¹⁸ Νῦν οὖν ¹⁹ ἀναγγελῶ ὑμῖν τί ἐγὼ ποιήσω τῷ ἄμπελῶνί μου. Ἐπειδὴ γὰρ παντοδαπὴν αὐτοῦ ποιησάμενος πρόνοιαν, ἀχρηστον εἶδον καὶ ἄκαρπον, πάσης ²⁰ αὐτὸν λοιπὸν προμηθείας γυμνώσω, καὶ οἷς πατεῖν καὶ κατεσθῆναι βουλομένοις γενήσεται πρόχειρος.

ε. Ἀναθήσεται ²¹ εἰς αὐτὸν ὡς εἰς χέρσον ἀκανθα. Οὐκέτι δὲ αὐτῷ τὴν λογικὴν γεωργίαν προσοίσω· ἀλλὰ χερσοῦμενον καὶ ἀκανθῶν πληροῦμενον περιόψομαι. « Καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξει εἰς αὐτὸν ὑετόν ²². » Οὐκέτι οὖν, φησὶ, τῆς προφητικῆς ἀρδείας τὰ νάματα δέξεται ὁ ἄμπελῶν Ἰσραὴλ. Νεφέλας γὰρ, ὡς εἴρηται, τοὺς προφῆτας καλεῖ, ὡς ἐκ τῆς πνευματικῆς θαλάττης τὸν προφητικὸν ἔλκοντας ὑετόν.

ς. Ὁ γὰρ ἄμπελῶν Κυρίου Σαβαὼθ ὁ οἶκος τοῦ

• Math. xxi, 40.

A est dilecto. Ipse enim dilectus **198** Filius videlicet Patris, in quo ei complacuit, vineam Israelis ab initio plantavit. Cornu vero tropice vocat regnum. Sicut enim cornigera animantia pro armis habent cornua, ita rex pro subditis suis dimicat.

VERS. 2. *Et plantavi vineam (electam)*. Inest autem interpretationi veritas. Abrahamum enim patriarcham cum elegeret universorum Deus, ex hujus palmitibus vineam plantavit. « Et antetorcular fodi in ea. » Antetorcular dicit altare. Illud enim torcular non erat, sed antetorcular. In eo quippe veritas seipsam designabat. Torcularia enim nunc habemus divina altaria, in quibus veræ vineæ mysticum vinum exprimimus, et cantica pro torcularibus cantamus. « Et fecit spinas. » Nam et plantatori suo pro uvis spinas produxerunt, et tali corona caput Dominicum cinxerunt, et acetum porro tanquam inutilis vinea ipsi protulerunt, ut compendio quæ de hac vinea prædicta sunt exponamus.

VERS. 3. *Judicate inter me et inter vineam meam*. Hoc etiam egit Dominus ipse in sacris Evangeliiis. Vineæ enim parabolam cum Judæis proposuisset, judices ipsos constituit, hæc addens: « Quid faciet dominus vineæ agricolis illis? »

C **199**[4.]VERS. 5. *Nunc autem annuntiabo vobis quid ego facturus sim vineæ meæ*. Quandoquidem enim, licet in ea colenda curam omnem adhiberem, inutilem eam video et infructuosam, omni deinceps illam providentia destituiam, et conculcare ac devorare volentibus pervia erit.

VERS. 6. *Ascendent in eam tanquam in terram incultam spinæ*. Non amplius illi rationalem culturam impertiam: sed incultam et spinis refertam despiciam. « Et nubibus mandabo, ne depluant in eam imbrem. » Non amplius, inquit, irrigationis propheticae latices recipiet vinea Israel. Nubes enim, sicut dictum est, prophetas vocat, ut qui ex spiritali mari pluviam hauriunt propheticam.

D VERS. 7. *Vinea enim Domini Sabaoth domus Is-*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ κέρατι. Supra, t. I, p. 114 et 886, seqq., quæ proxima sunt, ἐν τόπῳ πῖνοι. ¹⁸ ἐφύτ. Hebr. plantavit. ¹⁶ ἄμπελον. In vers. lat. add. *electam*, juxta Hebr. קָרָו quod Symmi. et ex eo Hesych. per ἐκλεκτὴν, hand male explicant. ^{16*} Καὶ ἐπ. ἀκ. Quæ apud LXX præm. supra, t. I, p. 650, et infra ad Osee xix, 5, ita leg. καὶ ἐμείνα τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν. Pro ἀκάνθας in Hebr. est עֲשֵׂה לַבְּרֻשִׁים labruscas. Aqu. σαπφίλας. Symmi. ἀκάνθ. ¹⁷ Κρίνατε, x. t. λ. Quæ præcedunt infra ad Osee ii, 4, ita leg.: Καὶ νῦν οἶκος τοῦ Ἰούδα καὶ οἱ κητοικοῦντες Ἰερουσαλήμ. ¹⁸ Quæ prima sunt vers. 4, infra ad Ezech. ii, 5, ita leg.: Τί ἐτι ποιήσω τῷ ἄμπελῶνί μου τούτῳ, καὶ οὐκ ἐποίησα; ¹⁹ οὖν. Ita in Ald. et Compl. leg. Rec. lectio est δέ. ²⁰ πάσης — πρόχειρος. Hæc ad posteriorem partem vers. 5 spectant. ²¹ Ἀναθ. — ἀκανθα. Hebr. et ascendit sentis et vepres. Quæ h. l. desunt, ex initio vers. ita leg. supra t. I, p. 981: Ἀνήσω τὸν ἄμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τμηθῆ, οὐδὲ μὴ σκαφῆ. ²² εἰς αὐτόν, ὑετόν. Supra, t. c., ἐπ' αὐτόν, omisso ὑετόν. Sed ἐπ' αὐτόν, ὑετόν leg. infra ad Ezech. xxxiv, 26, et ad Hebr. vi, 7, 8.

raelis est, et homo Judæ novella plantatio dilecta. A Explicans igitur quæ figurate dicta fuerant, in crimen vocat omnes tribus. Domum enim Israelis appellat omnes qui ab illo sunt orti. Tribum vero Judæ, ut quæ et promissionis benedictionem obtinebat, et ornata templo erat, « novellam plantam dilectam » nuncupavit. « Expectavi ut faceret judicium. Postquam ostendit quænam esset vinea, nunc et uvas et spinas declarat. « Fecit autem iniquitatem, et non justitiam, sed clamorem. » Hinc aperte licet cognoscere, quod propter rabiem, quam in Salvatorem exercuerunt, divina gratia privati sint. **200** Per clamorem enim rabiem illam designavit. Docet autem sacrorum Evangeliorum historia vehementissime illos clamasse, nunc quidem: « Tolle, tolle, crucifige eum ^b; » nunc vero: « Sanguis ejus super nos et super filios nostros ^c. »

VERS. 8. *Væ qui conjungitis domum ad domum!* Hic aliam eorum iniquitatem propheta deplorat. Nec solum eos plangit propheta, sed pudore etiam afficit per ea quæ sequuntur: « Habitabitis, iniquiens, soli vos in terra? » Hoc enim non enuntiando, sed interrogando legendum est: canique sententiam clarius nobis expressit Symmachus: « Num habitabitis vos soli in terra? » Si ad vestra libet ea quæ vicini sunt adjungere, semperne hoc perseverabit facere? Quid ergo, inquit, soline terram universam possidebitis? et quid inde lucri percipietis?

VERS. 9. *Audita enim sunt hæc in auribus Domini Sabaoth.* Terrorem illis incutit, * judicem ostendens, et dicens nihil illum latere eorum quæ geruntur: quippe oculi ipsius contuentur orbem. « Nam si fuerint domus multæ, desertum erunt. » Sic summam illis solitudinem minatur, et cum solitudine frugum inopiam. Diversæ enim sunt animadversiones, quia diversa hominum delicta.

VERS. 11. *Væ illis qui surgunt mane, et siceram sequuntur!* Post avaritiam, vinolentiæ ac elacitatis reprehensionem instituit. Proprie autem sicera dicitur potus, qui ex palmis conficitur. **201** Ego vero per hæc significari arbitror propinationum apparatus. Symmachus autem et Aquila siceram interpretati sunt *temulentiam*.

VERS. 13. *Ergo captivus populus meus factus est, eo quod ipsi non cognoverunt Dominum.* Tandem hoc loco malorum, quæ Judæis eventura erant, aperte causam explicat, dicens: « Eo quod ipsi non cognoverunt Dominum. » Famem autem, et sitim, et captivitatem, accuratius Josephi nos docent historiæ. Ipse enim triste illud facinus litteris

^b Luc. xxiii, 17-21. ^c Matth. xxvii, 25.

Ἰσραὴλ ἐστὶ, καὶ ὁ ἄνθρωπος ²⁰⁰ τοῦ Ἰούδα *vegetatorum hægætiæmorum.* Ἐρμηνεύων τοίνυν τὰ τροπικῶς εἰρημένα, τῇ κατηγορίᾳ πάσας ὑπέβαλε τὰς φυλάς· οἶκον γὰρ Ἰσραὴλ πάντας τοὺς ἐξ ἐκείνου καλεῖ· τὴν δὲ τοῦ Ἰούδα φυλὴν, ὡς καὶ τὴν ἐπαγγελίας ἔχουσαν εὐλογίαν, καὶ τῷ ναῶ κοσμουμένην, « νεόφυτον hægæτιῶνον » ὠνόμασεν. « Ἐμείνα ²⁰¹ τοῦ ποιῆσαι κρίσιν. » Δείξας τίς ὁ ἀμπελῶν, ἐνταῦθα τὴν σταφυλὴν καὶ τὰς ἀκάνθοις δὴλας ποιεῖ. « Ἐποίησε δὲ ἀνομίαν, καὶ οὐ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγῆν. » Ἐντεῦθεν ἔστιν διαγινῶναι σαφῶς, ὡς κατὰ τοῦ Σωτῆρος λυτήσαντες τῆς θείας ἐγυμνώθησαν χάριτος. Διὰ γὰρ τῆς κραυγῆς τὴν μανίαν ἐκείνην ἐδήλωσε. Διδάσκει δὲ καὶ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἡ ἱστορία, ὡς ἐπὶ πλείστον ἔκραζον, ποτὲ μὲν λέγοντες, « Αἶρε, αἶρε, σταύρωσον αὐτόν· » ποτὲ δὲ, « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. »

ἦ. *Οὐαὶ, οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν!* Ἐνταῦθα καὶ τὴν ἄλλην αὐτῶν ἀδικίαν ὁ προφήτης ὀργνεῖ· οὐ μόνον οὖν αὐτοὺς ἐθήρησεν ὁ προφήτης· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπαγομένοις ἐντρέπει, « Οἰκῆσετε μόνοι, λέγων, ἐπὶ τῆς γῆς; » Τοῦτο γὰρ οὐ κατὰ ἀπόφασιν, ἀλλὰ κατὰ ²⁰⁰ ἐρώτησιν ἀναγνωστέον. Ταύτην δὲ τὴν διάνοιαν πεποίηκεν ἡμῖν σαφεστέραν ὁ Σύμμαχος· « Ἄρα κατοικήθετε μόνοι ὑμεῖς ἐν τῇ γῇ; » Εἰ τὰ πελάζοντος βούλεσθε συνάπτεν τοῖς ὑμετέροις, ἀεὶ τοῦτο διατελέσετε δρώντες; Τί οὖν, φησὶ, μόνοι τῆς γῆς ἀπάσης δεσπότηται γενήσεσθε; καὶ ποῖον ἐντεῦθεν καρπώσεσθε κέρδος;

C *Ὁ. Ἰκούσθη γὰρ εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Sabaoth ταῦτα.* Ἐντίθησι γὰρ αὐτοῖς καὶ δέος, ὑποδεικνύς τὸν κριτὴν· καὶ λέγων, ὡς οὐδὲν αὐτὸν λαθάνει τῶν γινομένων. Οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπιβλέπουσι τὴν οἰκουμένην. « Ἐὰν γὰρ ²⁰⁰ γένωνται οἰκίαι πολλαί, εἰς ἔρημον ἔσονται. » Οὕτως ἀπειλεῖ αὐτοῖς καὶ παντελῆ ἔρημίαν· πρὸς τῇ ἔρημίᾳ δὲ καὶ ἀκαρπίαν. Διάφοροι γὰρ αἱ παιδείαι, ἐπειδὴ διάφορα τῶν ἀνθρώπων τὰ πημιμελήματα.

α'. Οὐαὶ τοῖς ἐχειρῶμενοι πρῶτ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντες! Μετὰ τὴν πλεονεξίαν, τῆς οἰνοφυλίας καὶ τῆς γαστριμαργίας κατηγορεῖ· κυρίως οὖν σίκερα τὸ ἐκ φοινίκων ὀνομάζεται πόμα. Ἐγὼ δὲ οἶμαι διὰ τούτων σημαίνεσθαι τὰς τῶν προπομάτων κατασκευάς. Ὁ μέντοι Σύμμαχος καὶ Ἀκύλας τὸ σίκερα μέθυμα ἠρμήνευσαν.

γ'. Τοῖνυν αἰχμάλωτος ὁ λαός μου ἐγενήθη, διὰ τὸ μὴ γινῶναι αὐτοὺς τὸν Κύριον. Τέως δ' οὖν ἐνταῦθα σαφῶς ὁ λόγος ἐδήλωσε τῶν συμβησομένων Ἰουδαίοις κακῶν τὴν αἰτίαν, εἰπὼν, « Διὰ τὸ μὴ εἰδέναι αὐτοὺς τὸν Κύριον· » τὸν δὲ λιμὸν ²⁰¹ καὶ τὸ δίψος, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν, ἀκριβέστερον ἡμᾶς αἱ Ἰωσήπου διδάσκουσιν ἱστορίαι· ἐκεῖνος γὰρ τὸ ἀνιάρθον

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰ ἄνθρ. Infra ad Habac. iii, 17 leg. οἶκος. ²⁰¹ ἔμεινα. Hebr. expectavit. ²⁰⁰ κατὰ ἐρώτ. ἀναγν. Sed in Hebr. non est interrogatio. ²⁰⁰ Ἐὰν γὰρ, κ. τ. λ. Ut formula jurandi hæc juxta Hebr. exprimi debuissent. ²⁰¹ τὸν δὲ λιμὸν, κ. τ. λ. Hæc ad reliqua vers. 13. verba pertinent.

ἐκεῖνο δρᾶμα τῆς τὸν υἱὸν διὰ λιμὲν καταφαγούσης A prodidit ejus quæ filium propter famem devoravit.

ιδ'. Καὶ ἐπλάτυνεν ὁ ᾄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Τὸ πλῆθος δὲ τῶν νεκρῶν διὰ τούτων δεδήλωκε, προσωποποιεῖα χρησάμενος, καὶ ὑποδείξας ἡμῖν τὸν θάνατον, οἶδν ²⁸ τι κήτος ἀνεωγὸς ἔχον στόμα διηνεκῶς, καὶ ἀπαύστως ὑποδεχόμενον τοὺς παραπεμπομένους νεκρούς. « Καὶ οἱ λοιμοὶ αὐτῆς ²⁹. » Λοιμοὺς καλεῖ τοὺς οὐ μόνον σφᾶς αὐτοὺς διαφθείροντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν αὐτὴν νόσον ἐκκαλουμένους· τοιαύτῃ γὰρ καὶ ἡ τοῦ λοιμοῦ φύσις· μεταδίδοσιν γὰρ οἱ νοσοῦντες τοῦ πάθους τοῖς ὑγιαίνουσιν.

ιε'. Καὶ ὀφθαλμοὶ οἱ μετέωροι ταπεινωθήσονται. Μετέωρους γὰρ ὀφθαλμοὺς τοὺς ἀλαζονικούς ὀνομάζει· οὗς ἀναγκάζει διὰ τῆς τιμωρίας βλέπειν εἰς τῆν.

ισ'. Καὶ ὑψωθήσεται Κύριος Σαβαὼθ ἐν κρίματι. Οἱ γὰρ ὀρώντες τίνοντας δίκας τοὺς δυσσεβεῖς καὶ παρανόμους, τὸν δίκαιον κριτὴν ἀνυμνήσουσιν.

ιζ'. Καὶ ³⁰ βοσκηθήσονται οἱ διηρασμένοι ὡς ταῦροι, καὶ τὰς ἐρήμους τῶν ἐπειλημμένων ³¹ ἄρτες ³² φάγονται. Ὅτι τῶν εἰς τὸν Κύριον πεπιστευκῶν τὰς οὐσίας διήρασαν οἱ τοῖς εὐαγγελικοῖς ἀνιλέγοντες δόγμασιν, ἀντικρὺς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος· καὶ γὰρ Θεσσαλονικεῦσιν ἐπιστέλλων ἔφη· « Ὑμεῖς γὰρ, ἀδελφοί μου, μιμηταὶ ἐγενήθητε τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τὰ γὰρ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφολετών, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ θεῶν μὴ ἄρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων. » Καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς Ἰουδαίοις γράφων ὡδὲ φησιν· « Ἀναμνηθήσεσθε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἀθλήσιν ὑπεμείνατε παθημάτων· τοῦτο μὲν, ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ, κοινωνιῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες· καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μεθ' ἡδονῆς προσεδέξασθε. » Τούτους μετὰ ἐκείνων βλεθρον ταύρους ἀπεικάζει ἀδελῶς νεμομένοις. Καὶ γὰρ ἀληθῶς φέροντες τὸν τοῦ Κυρίου ζυγὸν, πάντα ἐγεώργουν τὰ ἔθνη. Τούτους καὶ ἄρτας ὀνομάζει· οὕτω γὰρ αὐτοὺς ὁ Κύριος καλεῖ· « Ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς ἄρτας ἐν μέσῳ λύκων. » Τούτοις ἐπαγγέλλεται δώσειν τῶν ἐαλωκώτων καὶ αἰχμαλώτων γενομένων τὰ ἔρημα. Ἀπειλημμένους ³³ γὰρ τοὺς οἰονεὶ ἡγρευμένους καὶ ὀρωαλώτους γεγενημένους ὀνόμασεν. Ὁ μόντος Σύμμαχος τούτους παρανόμους ἡρμήνευσεν.

^d I Thess. II, 14, 15. ^e Hebr. x, 52-54. ^f Luc. x, 3.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ οἶον — νεκρούς. Alluditur ad mediam vers. partem. ²⁹ οἱ λοιμοὶ αὐτῆς. *Hebr.* et exultans in ea. *Symm.* et Theod. καὶ ἀγαλλιώμενος ἐν αὐτῇ. ³⁰ Καὶ — ταῦροι *Hebr.* Et pascentur agni secundum ductum ductum, s. pro more suo. *Vulg.* juxta ordinem suum. *Lapsus* τῶν Ὁ jam notavit *HERON.* ad h. l. *Vid. SABATIER,* *Bibl. sacr. lat. vers. ant., t. II, ad h. l.* ³¹ ἐπειλ. Ita sola *Ald.* habet. *Rec.* lectio est ἀπειλημμένων, *eorum qui capti sunt.* *Hebr.* medullatorum s. pinguium. ³² ἄρτες. *Hebr.* peregrini. *Symm.* παροχοί. ³³ Receptam lect. h. l. sequitur *Theodoretus.*

VERS. 18. *Væ qui trahunt* **203** *peccata sua quasi a funiculo longo!* Sed et simpliciter loquendo, grave est peccare: perseverare autem et augere peccatum, multo gravius. Tales in præsentia reprehendit, qui malis insistent, et pœnitentiam agere nolunt, quin et prophetis prædictionibus contradicunt. Id enim declaravit, cum addidit:

VERS. 19. *Qui dicunt: Cito appropinquent quæ Deus facturus est, ut videamus.* Quippe sunt verba non credentium, et falsitatis prophetiam insimulantium.

VERS. 20. *Væ qui dicunt malum bonum, et bonum malum!* Ad aliam exinde accusationem se convertit. Hujusmodi enim est modus adulantium: improbos laudant, bonos derident, ventris gratia omnia faciunt. Tales autem sunt iudices injusti, qui munera accipiunt, et jus vendunt.

VERS. 21. *Væ qui sunt sapientes in semetipsis!* Arguit etiam eos qui de sapientia efferuntur, et sapientissimæ Annæ non obtemperant dicenti: « Non gloriatur sapiens in sapientia sua ^g. » Sed et juxta Proverbiorum vocem: « Quæ refugit disciplinam sapientia, errat ^h. »

VERS. 22. *Væ valentibus inter vos, qui bibunt vinum!* Resumit temulentorum reprehensionem.

VERS. 23. *Qui justificant impium propter munera, et justitiam justo auferunt.* Eisdem accusat, ut qui præsumunt quidem, sed injuste regunt. Nam cum salutarem calculum huic **204** porrigat justitia, vos hunc, inquit, injuste auferentes injustis datis.

VERS. 24. *Propter hoc sicut uretur stipula a carbone ignis.* Post accusationem supplicii minas ingerit (comparans illos quidem cum materia quæ ignem facile concipit, cum igne vero justitiam), fore ut instar illius cum flore radix ipsa absumatur. Appellat autem radicem illos ipsos: florem vero brevem prosperitatis durationem.

VERS. 25. *Et acerbati sunt montes.* Per montes nimirum dæmonas innuit, qui ab eis colebantur in montibus. Propter hæc igitur quæ dicta sunt, et montes ipsos, et vias impleverunt cadaveribus, stercoris instar in terram projectis, juxta dictum Psalmographi: « Facti sunt ut stercus terræ ⁱ. » — « Et in omnibus his non est aversus furor ejus. » Non est itaque aversus furor Dei, quia nec ipsi a prævaricatione destiterunt. Hoc enim et postea

ιθ'. Οὐαὶ οἱ ἐπισπόμενοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν ²⁴, ὡς χοιρίῳ μακρῷ ²⁵! Ἄλλὰ καὶ ἀκλῶς εἰπεῖν, χαλεπὸν μὲν τὸ ἀμαρτάνειν, τὸ δὲ ἐπιμένειν καὶ αὐξάνειν τὴν ἀμαρτίαν πολλῶν χαλεπώτερον. Τῶν τοιούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος κατηγορεῖ, ὡς τοῖς κακοῖς ἐπιμενόντων, καὶ μεταμελείᾳ χρῆσασθαι μὴ βουλομένων, ἀλλὰ καὶ ταῖς προφητικαῖς ἀντιλεγόντων προρρήτῃσι. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσε, διὰ τοῦ ἐπαγαγεῖν

ιβ'. Οἱ λέγοντες· Τὸ τάχος ἐγγιστάτω ἃ ποιήσει ὁ Θεός ²⁶, ἴνα ἴδωμεν. Ταῦτα δὲ ἀπιστούντων ἐστὶ, καὶ ψεῦδος τῆς προφητείας κατηγορούντων

κ'. Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν! Ἐπ' ἄλλην κατηγορίαν ἐντεῦθεν τρέπεται. Τοιοῦτος γὰρ κολάκων ὁ βίος· ἐπαινοῦσι τοὺς πονηροὺς, κωμικοῦσι τοὺς ἀγαθοὺς, πάντα τῆς γαστρῆς ἕνεκα δρῶσι. Τοιοῦτοι δὲ οἱ ἄδικοι δικασταί, οἱ δωροδόχοι, οἱ πωλοῦντες τὸ δίκαιον.

κα'. Οὐαὶ οἱ σοφοί ²⁷ ἐν ἑαυτοῖς! Καὶ τῶν ἐπὶ σοφίᾳ βρενθυνομένων κατηγορεῖ, καὶ μὴ πειθομένων τῇ σοφωτάτῃ Ἀννῇ λεγούσῃ· « Μὴ καυχᾶσθω ὁ ²⁸ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ· ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Παροιμιαστοῦ φωνήν· « Ἀνεξέλεγκτος σοφία ²⁹ πλανᾶται. »

κβ'. Οὐαὶ οἱ ισχύοντες ὕμων, οἱ πίνοντες ἐν οἴνῳ ³⁰! Ἐπαναλαμβάνει τὴν τῶν μεθύοντων κατηγορίαν.

κγ'. Οἱ δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ ἕνεκεν δώρων, καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου αἵρτοντες. Κατηγορεῖ τῶν αὐτῶν, ὡς ἀρχόντων μὲν, ἀδίκως δὲ ἡγουμένων. Τῆς γὰρ δίκης τούτῳ τὴν νικῶσαν ὀρεγούσης ψῆφον, ὑμεῖς, φησὶ, παρανόμως ταύτην ἀρπάζοντες τοῖς ἀδικοῦσι δίδοτε.

κδ'. Διὰ τοῦτο ὃν τρόπον κενθίσηται καλὰ μὴ ὑπὸ ἀνθρώπου πυρὸς ³¹. Μετὰ τὴν κατηγορίαν ἐπιφέρει τῆς τιμωρίας τὴν ἀπειλήν· τῇ μὲν εὐπρήστῳ ὕλη αὐτοὺς ἀπεικάζων, τῷ δὲ πυρὶ τὴν δίκην· ὥσπερ γὰρ ἐκείνην, μετὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ῥίζαν δαπανηθῆναι. Καλεῖ ³² δὲ ῥίζαν μὲν αὐτοὺς, ἄνθος δὲ τῆς εὐημερίας τὸ πρόσκαιρον.

κε'. Καὶ παρωξύνθη τὰ ὄρη. Διὰ μέντοι τῶν ³³ ὄρων, τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι παρ' αὐτῶν τιμωμένους ἠνέξατο δαίμονας· τῶν εἰρημένων τοίνυν ἀπάντων ἕνεκα, καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη, καὶ τὰς ὁδοὺς ἐπλήρωσαν νεκρῶν, κόπρου ³⁴ δίκην ἐπὶ τῆς γῆς ἐβρίμμενον, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ψαλμῶδου εἰρημένον· « Ἐγενήθησαν ὡσεὶ κόπρος ἐν τῇ γῇ. » — « καὶ ἐν πάσι τοῦτοις οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς αὐτοῦ. » Οὐκ ἀπεστράφη τοίνυν ὁ θυμὸς τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ τῆς παρανομίας

^g I Reg. II, 40, juxta LXX. ^h Prov. x, 17. ⁱ Psal. LXXXII, 40.

VARIÆ LECTIONES.

²⁴ τ. ἀμ. αὐτ. *Hebr.* iniquitatem. ²⁵ μακρῷ. Reliqua textus verba supra t. I, p. 1369, et infra ad Ezech. VII, 7, ita leg.: Καὶ ὡς ζυγοῦ ἱμάντι δαμάλεω (δαμάλεω ad Ezech. I. c.) τὰς ἀνομίας αὐτῶν. ²⁶ τὸ — ὁ Θεός. *Hebr.* festinet, cito veniat opus ejus. ²⁷ σοφοί. Ita quoque cod. Aug. Rec. lectio est συντολί. ²⁸ ὁ — αὐτοῦ. Rec. lectio l. c. est ὁ φρόνιμος ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ. ²⁹ σοφία. Pro παιδεία, ut l. c. leg. ³⁰ οἱ — οἴνον. *Hebr.* illis qui strenui sunt ad bibendum vinum. ³¹ ὑπὸ ἀνθρώπου. *Hebr.* lingua ignis. ³² καλεῖ, κ. τ. λ. Hæc ad poster. partem hujus vers. pertinent. ³³ παρωξ. *Hebr.* commoti sunt. *Aqu.* ἐκλονήθησαν. *Theod.* ἐταράχθη. ³⁴ κόπρου, κ. τ. λ. Hæc ad mediam partem vers. 25 partem spectant.

ἠπίστησαν. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα φησι·
 « Καὶ ὁ λαὸς οὐκ ἀπέστη ἕως ἐπλήγη. » Τὸ δὲ, « Ἡ
 χεὶρ αὐτοῦ ὑψηλή, » ἐκ μεταφορᾶς εἰρηται τῶν
 ἰμάντι· ἡ βλάβη μαστιγούντων οἰκέτην, καὶ τὴν χεῖρα
 ὑψούτων.

κς. *Τοιγαροῦν ἀρεῖ σύσσημον ἐν τοῖς ἔθνεσι
 μακρόθεν* ⁴⁵. Τοὺς Ῥωμαίους διὰ τούτων ἠνέξατο·
 τοὺς γὰρ Βαβυλωνίους καὶ τοὺς Ἀσσυρίους πολλα-
 κίς μὲν ἐξ ὀνόματος, πολλάκις δὲ ἀπὸ τοῦ κλίματος
 προσαγορεύει· ὡς ὅταν λέγει· « Ἀπὸ Βορῆα ἐκκυσθη-
 σεται τὰ κακὰ » καὶ· « Τὸν ἀπὸ Βορῆα ἐκδιώξω ἀφ'
 ὑμῶν, » καὶ· « Ἐρῶ τῷ βορῆα· Ἄγε. » Ἐνταῦθα δὲ
 σημαίνει διὰ τούτων τὸ Ῥωμαϊκὸν στρατόπεδον ἀπὸ
 τῶν δυτικῶν μερῶν ὁρμήσαν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ.
 « Καὶ συριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς. » Διὰ μέντοι
 τοῦ *συριεῖ* τὸ Δεσποτικὸν ἔδειξε κράτος. Καθάπερ γὰρ
 ὁ δεσπότης οἰκέτην συρίζων καλεῖ, ὁ δὲ μετὰ δέους
 τρέχει πρὸς τὴν ἤχην· οὕτως ὁ τῶν ὀλων Θεὸς ναῦει,
 φησι, καὶ συντρέχουσι Ῥωμαῖοι. Ἡ ὡς ἀπὸ γε τῆς
 συνθηκῆς τῶν μελισσῶν ⁴⁶ τὸ *συριεῖ* ἐδέξατο. Ἐν
 εἴη γὰρ πῶς ἐστὶ τοῖς μελιτοκόμοις συρίζειν αὐ-
 ταῖς· οὕτω τε τῶν σύμβλων ἀπφέρρειν εἰς ἀνθη καὶ
 πῶας, καὶ μὴν καὶ ἀνακομίζειν ἐξ ἀγρῶν, οἷκοι τε
 αὐτὰς ἐναυλιζεσθαι ποιεῖν.

κζ. *Οὐ πεινάσουσιν, οὐδὲ κοιμάσουσιν* ⁴⁷, οὐδὲ
 νυστάξουσιν, οὐδὲ κοιμηθήσονται. Καὶ τὴν πολε-
 μικὴν ἐμπειρίαν αὐτῶν, καὶ τὴν ἀνδρείαν, καὶ τὴν
 ἐν ταῖς στρατείαις διδάσκει κακοπάθειαν· Νικῶσι,
 λέγων, τῇ πολεμικῇ ἐμπειρίᾳ τὰ πάθη τῆς φύσεως·
 ἀπυθόντες τοῦ ὕπνου τὴν προσβολὴν, ἀναπαύλης
 ἀπολαύειν οὐ βούλονται· *προδιαγράφει* καὶ τὴν
 πανοπλίαν αὐτῶν.

κη. *Ἄν τὰ βέλη ὀξεῖα ἐστί, καὶ τὰ ἐξῆς.*

κθ. *Ὁργιῶσιν ὡς λέοντες.* Ἀλαλάζειν εἰώθασιν
 ἐν τοῖς πολέμοις, τοὺς ἀντιπραττομένους τῇ κοινῇ
 φωνῇ δεδιετόμενοι. Ταύτην τὴν βοὴν βρυχηθμῶ
 λεόντων ἀπέκασεν. Ὡσπερ γὰρ ὁ λέων βρυχώμενος,
 καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη φοβεῖ, οὕτως οὗτοι αὐ-
 τοῖ τῶν πολεμίων περιγενέσθαι δυνήσονται.

λ. *Καὶ βοήσει δι' αὐτοὺς τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς
 φωνὴ θαλάσσης κυμαίνουσης.* Ταῦτα πάντα εἰρη-
 ται περὶ τῶν πολιορκούντων. Διὰ τούτων δὲ καὶ τὸ
 πλῆθος εἰδείξε, καὶ τοὺς λόγους κύμασιν εἰκότας,
 καὶ τῇ φωνῇ κατακτυπούντας τῶν ἀντιπάλων τὰς
 ἀκοάς. « Καὶ ⁴⁸ ἐπιβλέψονται εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἰδοῦ
 D σκότος. » Τότε τοῖνον, φησὶν, οἱ τῆς κατ' ἐμοῦ μανίας
 τίνοντες δίκας, ἀναβλέψουσι μὲν εἰς τὸν οὐρανόν,
 ἐπικουρίας τινὸς ἀντιδολῶντες τυχεῖν· ὄψονται δὲ,
 οὐ τὴν πρόνοιάν μου δίκην φωτὸς ἐπιφανομένην,
 ἀλλὰ τὴν τιμωρητικὴν δύναμιν, ζῶφον αὐτῶν τοῖς
 ὀφθαλμοῖς ἐπιφέρουσαν.

† Jerem. i, 14. † Jerem. x, 22. † Jerem. iv, 6.

A dicit : « Et populus non recessit donec percussus
 est. » Illud vero, «Manus ejus exalta, » per trans-
 lationem dictum est, ab iis qui scutica aut virga
 famulum caedunt, et manum attollunt.

VERS. 26. *Ergo levabit signum in nationibus pro-
 cul remotis.* Romanos his verbis designavit. Nam
 Babylonios quidem et Assyrios frequenter ex no-
 mine, sæpe etiam ex climate indicat ; ut quando
 dicit : « Ab aquilone incendentur mala ; » et : « Ven-
 nientem ab aquilone repellam » vobis ^k ; » et : « Dicam
 aquiloni : Age ! » Hic vero exercitum **205**
 Romanorum his verbis significat, ab occidente
 venientem adversus Hierosolymam. « Et sibilo
 vocabit eos ab extremo terræ. » Per verbum *sibi-*
 B *labit* Domini ostendit potentiam. Quemadmodum
 enim dominus famulum sibilando accersit, et ille
 cum metu accurrit ad sonum : sic universorum
 Deus annuit, inquit, et concurrunt Romani. Aut
 certe ab apum consuetudine *sibilabit* desumptum
 est. Solent enim pastores apum sibilos edere, atque
 his illas vel ex alvearibus in flores et herbas im-
 mittere, vel ex agris reducere, domique ut maneat
 efficere.

VERS. 27. *Non esurient, neque laborabunt ; non
 dormitabunt, neque dormient.* Et bellicam illorum
 scientiam ac fortitudinem, et patientiam in expedi-
 tionibus docet. Vincunt, inquit, militari experi-
 entia defectus naturæ, somni* repellentes impe-
 tum, quietem capere nolunt. Describit insuper
 C omnem illorum armaturam.

VERS. 28. *Quorum sagittæ acutæ sunt, et quæ
 sequuntur.*

VERS. 29. *Rugiant ut leones.* Vociferari in bellis
 solent, et communi voce terrorem hostibus incu-
 tere. Clamorem hunc cum rugitu leonum com-
 parat. Sicut enim leo rugiens et feras terret et ju-
 menta, sic illi clamore ipso vincere hostes pote-
 runt.

VERS. 50. *Et clamabit propter eos die illo, sicut
 vox maris fluctuantis.* Hæc omnia de obsidentibus
 dicuntur. Per hæc autem et multitudinem illorum
 significavit, et sermones fluctibus similes, vocisque
 sono aures adversariorum verberantes. « Et **206**
 respicient in caelum, et ecce tenebræ. » Tunc, in-
 quit, suæ in me insanizæ pœnas luentes, cœlum
 quidem suspicient, aliquid auxilii exspectantes ;
 videbunt autem, non providentiam meam lucis in-
 star afulgentem, sed ultricem potentiam tenebras
 ipsorum oculis offundentem

VARIE LECTIONES.

⁴⁵ μακρ. Rec. lectio est τοῖς μακράν. ⁴⁶ μελισσῶν. Editio prior habebat μῶν. ⁴⁷ Οὐ — κοιμάς. *Hebr*
 non erit fessus, neque impingent in eo. ⁴⁸ καὶ — οὐρανόν. Præstat rec lectio, καὶ ἐπιβλέψονται εἰς τὴν
 γῆν. Ald. et Compl. habent εἰς τὸν οὐρανόν ἄνω καὶ κάτω. Sicque etiam cod. Aug.

CAPUT VI.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

VERS. 1. *Et factum est anno quo mortuus est Osias.* Omnia ergo, quæ hactenus dicta sunt, regnante Osia vaticinatus est propheta; hæc autem quæ modo recitantur, sub Joatham vidit, Osia filio, qui patris regno successit. Innuit autem propheta, ut dixi, cessationem prophetiæ factam propter Osia prævaricationem. Is enim sub initium quidem regni sui divina providentia fructus est, atque allophylos vicinosque alios hostes perdomuit. Elatus autem post victoriam, et sacerdotii dignitatem usurpavit, et templi adyta pervadens incensum offerre ausus est, quod nec omnibus offerre sacerdotibus licebat. Soli enim summo sacerdoti ad Sancta sanctorum aditus patebat. Atque illum quidem cohibere conatus est Azarias sacerdos, et alii cum eo sacerdotali honore insignes. Sed quia nec horum consilio paruit, Dominus illi benignam correptionem intulit. Non enim terram ei debiscere jussit, neque flammam de cælo immisit; sed corporis colorem mutavit, et lepræ maculam injecit. Quia **207** pœna affectus, ex templo statim exsiliit, domique residens regnum per Joathamum filium administravit. Hac de causa universorum Deus et populo irascitur, nullumque illis reddit oraculum; et contra prophetam indignatur, qui tacuerit, et reprehensionem non adhibuerit. Post illius scilicet excessum hanc prophetæ visionem ostendit; quare illius mortem apposite commemorat, docens quando siluerit, et quando iterum prophetiam receperit.

VERS. 2. *Et Seraphim stabant in circuitu ejus.* Videtur autem et superbum regem uotare sanctorum Seraphim reverentia. Ille enim nullo pacto sibi conveniens ministerium impudenter arripuit; at invisibiles virtutes, quibus cælestis credita est laudatio, timore habitu præ se ferebant. Tegebant enim facies suas, cum splendorem ferre non possent, qui ex Domini aspectu coruscabat: abscondebant et pedes, servitutem innuentes, et metum ostendentes, et ministerium decenter expletes. « Et duabus volabant. » Significat enim volatus sublimitatem intelligentiæ.

VERS. 3. *Et dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth.* Offerbant enim hunc hymnum, et unam deitatis naturam per Domini vocem innuentes (singulariter enim enuntiabant), et Trinitatis quoque numerum indicantes, ter Sanctus acclamando. Nam « Sanctus, sanctus, sanctus, » ad declarandam Trinitatem facit: **208** « Dominus Sabaoth, » ad significandam unicam naturam.

α. Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας. Ἄπαντα μὲν οὖν τὰ προειρημένα, βασιλεύοντος Ὁζίου, προσθέσπισεν ὁ προφήτης· ταῦτα δὲ τὰ νῦν ἀνεγνωσμένα ἐπὶ Ἰωάθαμ ἐθεάσατο, ὅς, υἱὸς ὦν Ὁζίου, τὴν ἐκείνου διεδέξατο βασιλείαν. Αἰνίττεται δὲ ὁ προφήτης, ὡς ἔφην, τὴν γεγενημένην παῦλαν τῆς προφητείας διὰ τὴν τοῦ Ὁζίου παρανομίαν· οὗτος γὰρ ἀπήλαυσε μὲν, εὐθύς βασιλεύσας, τῆς τοῦ Θεοῦ κληρονομίας, καὶ τῶν ἀλλοφύλων τῶν τε ἄλλων πλησιοχώρων ἐκράτησε πολεμίων. Τυφωθεὶς δὲ μετὰ τὴν νίκην, καὶ τῆς ἱερωσύνης ἤρπασε τὴν ἀξίαν, καὶ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ κατατολήσας, προσενεγκεῖν ἐτόλμησε τὸ θυμάλμα· ὁ οὐδὲ πᾶσιν ἐξῆν προσφέρειν τοῖς ἱεροῦσι. Μόνῳ γὰρ εἰσιτητὸν ἦν τῷ ἀρχιερεῖ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων· καὶ ἐπειρήθη μὲν αὐτὸν ἐπισχεῖν Ἀζαρίας ὁ ἱερεὺς, καὶ ἕτεροι σὺν τούτῳ τῆς ἱερωσύνης ἤξιωμένοι· ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τὴν τούτου ἐδέξατο συμβουλήν, φιλάνθρωπον αὐτῷ παιδεῖαν ὁ Δεσπότης ἐπήγαγεν. Οὐ γὰρ ἐκέλευσεν αὐτῷ χῆναι τὴν γῆν, οὐδὲ πρηστῆρα οὐρανὸν ἐπήνεγκεν· ἀλλὰ τὴν τοῦ σώματος ἐνήλλαξε χροάν, καὶ τῆς λέπρας αὐτῷ τὴν ἀτιμίαν ἐπέθηκε. Ταύτην δεξάμενος τὴν παιδείαν, παραυτίκα μὲν ἐξελέλυθε τοῦ νεώ· οἶκαθε δὲ καθήμενος, διὰ Ἰωάθαμ τοῦ παιδὸς διεῖπε τὴν βασιλείαν· τούτου χάριν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς χαλεπαίνει μὲν τῷ λαῷ, καὶ οὐδεμίαν αὐτοῖς χρησιμολογίαν προσφέρει, ἀγανακτεῖ⁹⁹ δὲ κατὰ τοῦ προφήτου σεσιγηκότος, καὶ μὴ προσενηνοχότος τὸν ἔλεγχον. Μετὰ μέντοι τὴν ἐκείνου τελευτὴν, ταύτην δείκνυσι τῷ προφήτῃ τὴν ὀπτασίαν· εἰκότως τοίνυν τῆς ἐκείνου μέμνηται τελευτῆς, διδάσκων πότε μὲν εἰσίγησε, πότε δὲ πάλαι τῆς προφητείας ἀπέλαθε.

β. Καὶ Σεραφεῖμ¹⁰⁰ εἰσιτήκισαν κύκλῳ αὐτοῦ. Ἔοικε¹⁰¹ δὲ καὶ τοῦ ἀλαζόνος βασιλέως κατηγορεῖν τῶν ἁγίων Σεραφεῖμ ἢ εὐλάβεια· ὁ μὲν γὰρ ἀναιδῶς τῆς μηδαμῶθεν αὐτῷ προσηκούσης κατετόλημσε λειτουργίας· αἱ δὲ ἀόρατοι δυνάμεις, τὴν ἐπουράνιον ὕμνοφθλον πεπιστευμένα, τῷ σχήματι τὸ δέος ἐμήνουν. Ἐκάλυπτον γὰρ τὰ πρόσωπα, ὡς οὐδὲ τὴν ἀγλήν ἰδεῖν δυνάμεναι τῆς ἐκ τῆς δεσποτικῆς ἀπαστράπτουσαν θεάς· κατέκρυπτον δὲ καὶ τοὺς πόδας, καὶ διὰ τούτου τὴν δουλείαν σημαίνουσαι, καὶ τὸ δέος ἐμφαίνουσαι, καὶ τὴν λειτουργίαν εὐσχημόνως ἀποπληροῦσαι. « Καὶ δυσὶν ἐπέταντο. » Αἰνίττεται γὰρ ἡ πτῆσις τὸ μετάρσιον τοῦ φρονήματος.

γ. Καὶ ἔλεγον· Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Σαβαώθ. Προσέφερον γὰρ τοῦτον τὸν ὕμνον, καὶ τὴν μίαν τῆς θεότητος φύσιν διὰ τῆς Κυρίου φωνῆς αἰνιτόμενα· ἐνικῶς γὰρ τοῦτο προσέφερον· καὶ τῆς Τριάδος· τὸν ἀριθμὸν ὑπεμφαίνοντα· τρις γὰρ ἐπεφώνουν τὸ Ἄγιος. Τὸ μὲν γὰρ, « Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, » τῆς Τριάδος δηλωτικόν· τὸ δὲ, « Κύριος Σαβαώθ, » τῆς φύσεως τῆς μιᾶς σημαντικόν. « Πλήρης¹⁰²

VARIÆ LECTIONES

⁹⁹ ἀγανακτεῖ — ἔλεγχον. *Ista parum verisimilis conjectura nititur Symmachi interpretatione verbi יתייח.* **VERS. 5.** ¹⁰⁰ Alias vel *σεραφεῖμ* vel *σεραφεῖν*. **101 *Ἔοικε*, x. τ. λ. *Ad totum omnino vers. se refert***

¹⁰² *Ἔοικε*, x. τ. λ. *Ad totum omnino vers. se refert*

πᾶσα ἡ γῆ ⁸³ τῆς δόξης αὐτοῦ. » Ὑμνεῖ γὰρ τὰ Σε-
ραφεῖμ τὴν ἀτίδον φύσιν, ὡς μὴ μόνον τὸν οὐρανὸν,
ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν ἅπασαν τῆς δόξης ἐμπλήσασαν.
Τοῦτο δὲ καὶ ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ πεποίη-
κεν ἐνανθρώπησις. Μετὰ γὰρ τὴν Δεσποτικὴν ἐπι-
φάνειαν ἐδέξατο τὰ ἔθνη τὴν τῆς θεογονίας ἀκτίνα.
Πλήρη οὖν εἶναι πᾶσαν τὴν γῆν λέγουσι τῆς δόξης
αὐτοῦ, προαναφωνοῦντα τὸ ἐσόμενον, καὶ τῆς διὰ
Χριστοῦ γεγενημένης οἰκονομίας προαναγγέλλοντα
τὸ μυστήριον. Πρὶν μὲν γὰρ σάρκα γενέσθαι τὴν
Λόγον, κατεκράτει τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ δαίμων ὁ
ἀιτήριος· προσεκυνήθη δὲ ἡ κτίσις παρὰ τὸν κτί-
σαντα καὶ ποιητήν. Ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ
μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, πεπλήρωται τῆς δόξης
αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ· κάμψει γὰρ αὐτῷ πᾶν γόνυ, καὶ
πᾶσαι γλώσσαι καὶ φυλαὶ αὐτῷ δουλεύσουσι, κατὰ τὸ
γεγραμμένον. Προανακεκράγει δὲ τοῦτο καὶ ὁ μακά-
ριος Δαβὶδ ἐν πνεύματι. Ἐφη γὰρ· « Πάντα τὰ ἔθνη,
οἷα ἐποίησας, ἤξουσιν καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν
σου. »

δ. Καὶ ἐπήρθη τὸ ὑπέρθυρον ⁸⁴ ἀπὸ τῆς φωνῆς
ἧς ἐκέκραγον. Τὰ τοίνυν ἐσόμενα μετὰ τὴν τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν προδηλωτικῶν τῶν Σε-
ραφεῖμ, ἀναγκαίως μὴνύεται καὶ τῶν δύο λαῶν ἡ
συνάφεια· ἀπὸ γὰρ τῆς φωνῆς, ἣ τὴν γῆν ἅπασαν
συνπληρῶσθαι τῆς θείας δόξης ἐμήνυσε, ἐπήρθη τὸ
ὑπέρθυρον· τοῦτο δὲ γενόμενον περιτήνην ἐδείκνυ
τῶν θυρῶν τὴν χρεῖαν· τῶν δὲ θυρῶν οὐκ ἐπιχει-
μένων, εἰσιτητὸν ἦν εἰς τὸν οἶκον τῷ βουλομένῳ
λοιπὸν· ἐπειδὴ γὰρ Ὀζίας, τοῦ νόμου κρατοῦντος
ἔτι, παρανόμως κατετόλμησε τῶν ἀδύτων, προση-
μαίνεται διὰ τῆς ὀφείας τῶν ἐθνῶν ἀπάντων ἡ κλήσις.
Μὴ γὰρ δὴ τις νομίζετω, φησὶν, ἐν τῷ ναῷ περιγε-
γράφαι τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν δόξαν. Ὁ γὰρ τῶν
ὄλων Δεσπότης τὰ πάντα πληροῖ. Καὶ τοῦτο δὲ οὐκ
εἰς μακρὰν ὄψιν γενήσεται· ἅπαντες γὰρ οἱ ἄν-
θρωποι, τὸ τῆς θεογονίας εἰσδεξάμενοι φῶς, παν-
ταχοῦ ναοὺς ἀναστήσουσι τῷ τῶν ὄλων Δημιουργῷ·
ἐκεῖνον δὲ πληροῦμένον τῆς δόξης, οὗτος τῆς ⁸⁵
πρωτέρας· γυμνωθήσεται δόξης, καὶ ἀντὶ τοῦ θείου φω-
τός, τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πυρὸς εἰσδέξεται τὸν καπνόν ⁸⁶.
Τοῦτο καὶ κατὰ τὸν καιρὸν γεγένηται τοῦ σταυροῦ·
ἐσχίσθη γὰρ τὸ καταπέτασμα, καὶ τῆς ἐπανουούσης
τῷ ναῷ χάριτος τὴν ἀπόστασιν ἔδειξε· δέον γὰρ
προστεθῆναι δόξαν ἀπὸ τῆς δοξολογίας, καὶ ἡ οὐσα ⁸⁷
ἀπόλετο· τί οὖν ἔστι τοῦτο; Προφθεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον, ὅτι τὸ Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ἤρμυσται τῷ
κηρύγματι τῶν ἀποστόλων, καὶ οὐ δέχεται αὐτὸ ὁ
ναὸς τῶν Ἰουδαίων. Λέγει οὖν ὅτι μετὰ τὸ κήρυγμα
τοῦ Εὐαγγελίου ἐρημίας καὶ καπνοῦ πληροῦται ἡ
Συναγωγὴ. Ἐπήρθη δὲ οὐχ ἡ θύρα, ἀλλὰ τὸ ὑπέρ-

« Plena est omnis terra gloria ejus. » Laudant
nempe Seraphim naturam sempiternam, quod non
modo cœlum, sed terram quoque universam gloria
repleverit. Hoc vero Dei et Salvatoris nostri egit
incarnatio. Siquidem post adventum Domini, gen-
tes divinæ cognitionis radio perfusæ sunt. Plenam
igitur ejus gloria terram omnem dicunt, id quod
futurum erat vaticinantes, factumque per Christum
dispensationis mysterium prænuntiantes. Prius
quidem quam Verbum caro fieret, dominabatur
universæ terræ dæmon infestus, et creatura præ-
conditore et factore suo adorata est. At postquam
homo factum est Verbum Dei unigenitum, ejus
gloria repleta est omnis terra. Flectetur enim ipsi
omne genu, et omnes linguæ et tribus servient ei,
sicut scriptum est ⁸⁴. Quod et antea decantarat
beatus David, in spiritu dicens : « Omnes gentes,
quascunque fecisti, venient et adorabunt coram
te ⁸⁵. »

VERS. 4. Et elevatum est superliminare voce qua
clamabant. Postquam ergo a Seraphim præmon-
strata sunt quæ futura erant post incarnationem
Salvatoris nostri, convenienter duorum quoque
populorum conjunctio declaratur. Voce enim, quæ
terram omnem divina gloria repletam significabat,
elevatum est superliminare, et sic declarabatur,
januarum non amplius esse futurum usum. Valvis
autem non incumbentibus, domum cuivis de cæ-
tero intrare licuit. **209** Quia enim Ozias, lege
adhuc obtinente, adyta contra legem penetrare au-
sus est, insinuat per visionem omnium gentium
vocatio. Non putet enim quisquam, ait, templo
circumseptam esse Dei universorum gloriam. Uni-
versorum enim Dominus omnia replet. Atque hoc
sane brevi manifestum fiet. Omnes enim homines,
divinæ cognitionis lumine suscepto, templa ubique
erigent universorum Conditori; illis autem gloria
repletis, hoc priori gloria spoliabitur, et pro divino
lumine ignis Romani fumum excipiet. Hoc etiam
ipso crucis tempore factum est. Velum enim scis-
sum est, quod gratiæ quæ templo inerat absces-
sum demonstravit. Cum enim gloriam ex glorifi-
catione adjici oporteret, periit etiam illa quæ inerat.
Quid igitur hoc rei est? Providebat Spiritus san-
ctus apostolorum prædicationi congruere Sanctus,
sanctus, et hoc non capere templum
Judæorum. Ait ergo, post Evangelii promulgationem
solitudine fumoque replendam Synagogam.
Elevatum autem est, non ostium, sed superlimi-
nare. Janua omnis postibus impositum nihil

⁸⁴ Psal. LXXI, 11; Philipp. II, 10, 11; Apoc. VII, 9 sqq. ⁸⁵ Psal. LXXXV, 9.

VARIE LECTIONES.

⁸³ πᾶσα ἡ γῆ. *Hæc. sab.* l. v, c. 7, leg. πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Sed contra Hebr. ⁸⁴ Καὶ—ὑπέρθυρον. *Hebr.* et commoti sunt postes liminum. ⁸⁵ τῆς. *Ed.* prior præmittebat γὰρ, quod delendum visum est. ⁸⁶ καὶ—καπνόν. *Hæc* ad verba ultima vers. 4 spectant.

habet. Sublata igitur Synagogæ forma superiore, A elevatum est superliminare, spoliata est gratia. Restat ergo necessario, ut postes cujusvis manus impulsu commoveantur; propterea manus quælibet concutit res Judaicas. Et ideo propheta quidam dicebat: «Et ponam Hierosolimam sicut vestibula, quæ commoventur.»

Vers. 5. Et dixi: O me miserum, **210** quia compunctus sum. Clarius hæc interpretatus est Symmachus hoc modo: «Heu mihi, quia tacui! Vir enim labiis immundus ego sum, et in medio populi labiis immundi ego habito.» 'Consona' autem est et aliorum interpretatio. Obscure autem una significat factum de Ozia prævaricatione silentium. Idcirco immundum labiis se appellat, ut qui audaciæ B per silentium particeps fuerit. Eademque populum reprehensione notat, et divinam apparitionem, ut iudicis præsentiam, reformidat.

Vers. 6. Et missus est ad me unus de Seraphim. [7] Hoc etiam prophetae ob silentium de Ozia, peccatum declarat. Non enim alteri cuiquam membro corporis, sed ori Seraphim carbonem admovit. Arguit autem et Ozia prævaricationem id quod gestum est. Ille enim ad altare valde impudenter accessit; at Seraphim, tametsi ab igne nomen habens, et divini ministerii officium gerens, non nuda manu, sed forcipe carbonem sumpsit, et hunc imponens ori prophetae, peccati liberationem renuntiavit illi. Describitur autem per ista et designatur bonorum nostrorum participatio, per Dominicum scilicet corpus et sanguinem a peccatis liberatio.

Vers. 8. Et audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam? Purgat fortasse prius **211** sub Ozia silentium, et qui unum arguere noluerat, totius populi reprehensionem suscipit. Neque enim honorem usurpans sua sponte currit, sed de priori satisfaciens silentio, imminens a populo periculum adit.

Vers. 9. Dic populo huic: Aure audietis, et non intelligetis. Futuram Judæorum in Domini adventu contradictionem ostendebat. Nam audientes divina eloquia non audierunt, et infinita miracula cernentes intelligere noluerunt. Qua de causa Dominus in sacris Evangelii dicebat: «Ad iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, et

θυρον· πᾶσα θύρα οὐδὲν ἐπικείμενον ταῖς παραστάσιν ἔχει· ἐπηρμένον οὖν τῆς συναγωγῆς τοῦ ἄνω σχήματος, ἐπήρθη τὸ ὑπέρθυρον, ἐγυμνώθη τῆς χάριτος· ἀνάγκη οὖν λοιπὸν, καὶ τὰς παραστάδας ὑπὸ τῆς τυχοῦσης χειρὸς σαλευέσθαι· διὰ τοῦτο πᾶσα χεὶρ σαλεύει τὰ Ἰουδαϊκά. Καὶ διὰ τοῦτο προφήτης τις ἔλεγε· «Καὶ θήσω τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς πρόθυρα σαλευόμενα.»

ε'. Καὶ εἶπον· Ὁτάλας ἐγὼ, ὅτι κατανένυμαι⁶⁶! Σαφέστερον⁶⁷ δὲ ταῦτα ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν οὕτως· «Οἱμοί, ὅτι ἐσιώπησα⁶⁸! ἀνὴρ γὰρ ἀκάθαρτος χεῖλεσιν ἐγὼ, καὶ ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκαθάρτου χεῖλεσιν ἐγὼ οἰκῶ.» Σύμφωνος δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἡ ἑρμηνεία. Αἰνίττεται⁶⁹ δὲ καὶ τὴν γενομένην ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ τοῦ Ὁζίου σιγῆν. Καὶ διὰ τοῦτο ἑαυτὸν ἀκάθαρτον χεῖλεσιν ὀνομάζει, ὡς καὶ κεκοινωνηκῶς τῷ τολμηματι διὰ τῆς σιωπῆς· τὴν αὐτὴν δὲ καὶ τοῦ λαοῦ κατηγορίαν πεποιεῖται, καὶ τὴν θεῖαν δέδιεν ἐπιφάνειαν, ὡς δικαστικὴν παρουσίαν.

ς'. Καὶ ἀπεστάλη⁷⁰ πρὸς με ἐν τῶν Σεραφείμ. Καὶ τοῦτο δηλοῖ τῆς ἐπὶ τῷ Ὁζία σιωπῆς τοῦ προφήτου τὸ πλημμέλημα· οὐκ ἄλλω γὰρ τινι μορῶ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῷ στόματι τὸν ἀνθρακα τὸ Σεραφείμ προσεσήνοχε. Ἐλέγχει δὲ καὶ τὴν τοῦ Ὁζία παρανομίαν τὸ γεγόμενον· ὁ μὲν γὰρ τοῦ θυσιαστηρίου λίαν ἀναιδῶς κατετόλμησε· τὸ δὲ Σεραφείμ, καὶ πυρὸς ἔχον προσηγορίαν, καὶ θείας λειτουργίας ἤξιωμένον, οὐ γυμνῆ τῇ χειρὶ, τῇ δὲ λαβίδι τὸν ἀνθρακα ἔλαβε, καὶ τοῦτο ἐπιθέν τῷ τοῦ προφήτου στόματι, ἐμήνυσεν αὐτῷ τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγὴν⁷¹. Προσδιαγράφεται δὲ καὶ προδιατυπῶται διὰ τούτων ἡ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν μετουσία, ἡ διὰ τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος· τὸ καὶ αἷματος τῶν ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγῆ.

η'. Καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς τοῦ Κυρίου λέγοντος, Τίνα ἀποστείλω; Τάχα δὲ ὑπὲρ τῆς προτέρας ὁ προφήτης ἀπολογεῖται σιγῆς, τῆς ἐπὶ τῷ Ὁζία· καὶ ἕνα ἐλέγξει μὴ βουληθεὶς, παντὸς⁷² τοῦ λαοῦ τὸν ἔλεγον ἀναδέχεται. Οὐδὲ γὰρ τὴν τιμὴν ἀρπάξων αὐτοχειροτόνητος τρέχει· ἀλλ' ὑπὲρ τῆς προτέρας ἀπολογούμενος σιωπῆς, καὶ τοὺς παρὰ τοῦ λαοῦ κινδύνους ἀναδεχόμενος.

θ'. Εἶπόν τῷ λαῷ τούτῳ· Ἀκοῆ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε⁷³. Τὴν ἐσομένην Ἰουδαίους ἐπὶ τῆς Δεσποτικῆς ἐπιφανείας ἀντιλογίαν ἐδήλου. Καὶ γὰρ ἀκούσαντες τῶν θεῶν λογίων, οὐκ ἤκουσαν· καὶ ἐκ μύρια θαύματα θεωρῶντες, συνίδεν οὐκ ἠθέλησαν. Οὐ δὲ χάριν ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς ἔλεγεν Εὐαγγελίοις· «Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον,

^o Zachar. xii, 2.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ καταν. *Hebr.* excindor, s. In summo vitæ discrimine versor. ⁶⁷ Σαφέστερον, x. τ. λ. Scilicet apud LXX hæc ita se habent: Ὅτι ἄνθρωπος ὢν καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος, ἐγὼ οἰκῶ. ⁶⁸ ἐσιώπησα. Ita quoque *Vulg.* nova habet tacui, sicque apud Patres Latinos hic locus solet allegari. Vid. Sabat. ad h. l. ⁶⁹ αἰνίττεται· σιγῆν. Iterum h. l. et deinde ad vers. 6 sqq. Symmachum sequitur Noster. ⁷⁰ Καὶ ἀπεστ. *Hebr.* et volavit Aqu. et reliqui, καὶ ἐπετάσθη τ. ⁷¹ οὐ—ἀππαλλαγῆν. Hæc tum ad reliqua e vers. 6, tum ad vers. 7 se referunt. ⁷² παντὸς—ἀναδ. Ad vitimam vers. 8 partem ista spectant. ⁷³ συνῆτε. Reliqua t. l. p. 285, ita leg. καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε.

ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ ἄ γένωνται. Ὁ μὲν γὰρ τὸ σῶμα τυφλώτοντες, ἐύρωγ αὐτὸν τοῖς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς· οἱ δὲ ὑγιεῖς ἔχοντες τοὺς τοῦ σώματος ὀφθαλμούς, τυφλὸν εἶχον τῆς διάνοιας τὸ ὀπτικόν. Οὐ μόνον δὲ τοὺς ὀφθαλμούς μεμυκῶτας εἶχον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀκοὰς βεβυσμένας· καὶ τούτου χάριν ὁ Κύριος ἔλεγεν· Ὁ ἔχων ὄτα ἀκούειν, ἀκούετω. Ὁ μὲντοι προζήτητος, μᾶλλον δὲ ὁ τῷ προφήτῳ Θεὸς, διδάσκει διὰ τῶν ἐξῆς, ὡς κατὰ γνώμην αὐτοῖς προσέγεγονε ταῦτα τὰ πάθη. Ἐπάγει γάρ·

ἰ. Ἐπαχύνθη ἡ γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνώσῃ, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἴσωμαι αὐτούς. Οὐχ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ γνώμη τὰ πάθη ταῦτα εἰργάσατο. Οὐ γὰρ τυφλοὶ κατὰ φύσιν ἦσαν, ἀλλ' αὐτοὶ τοὺς ὀφθαλμούς ἐκάμμυσαν, καὶ βερέως τῶν θείων λόγων ἤκουσαν, ὡς περ ἑαυτοῖς πολεμῶντες, καὶ τὴν διὰ τῆς θείας, καὶ δι' ἀκροάσεως, καὶ τῆς ἐντεῦθεν φουμένης μεταμελείας ἀποθούμενοι σωτηρίαν. Καὶ τοῦτο δὲ ὁ Σὺμμαχος σαφέστερον εἰρηκεν· Ὁ λαὸς οὗτος τὰ ὄτα ἐδάρυσε, καὶ τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ ἔμυσε, μήπως ἴδῃ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ὠσὶν ἀκούῃ, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ συνῆ, καὶ ἐπιστραφῆ, καὶ ἰαθῆ. Ταῦτα δὲ πάντα οὐ φυσικὴν τῶν μελῶν ἀσθένειαν, ἀλλὰ τὴν γνωμικὴν αὐτῶν ἀπιστίαν σημαίνει· ὑγιαίνοντες γὰρ, φησὶ, καὶ κωφεύουσι καὶ τυφλώττουσι, καὶ πάντα πόρον κινούσιν, ἵνα μὴ τύχωσι σωτηρίας. Καὶ τοὺς ὀφθαλμούς αὐτῶν ἐκάμμυσαν. Προαγορεύει ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τὰ ἐσόμενα, καὶ φησιν, ἔτι πάντη τε καὶ πάντως ὄφονται μὲν καὶ ἀκούσονται· μενοῦσί γε μὴν ὡς μὴ ἀκηκοότες, μήτε συντιθέμενοι, καὶ τοῦτο παθόντες αὐτοὶ ἐκ μωρίας τῆς ἰδίας γνώμης. Αἵτιοι τοίνυν τῆς σφῶν αὐτῶν γεγόνασιν ἀπωλείας, μήποτε τὸ οὐ παραθέντες τοῖς παρὰ Χριστοῦ λεγομένοις, μήτε μὴν τὸν τῆς ἑαυτῶν δια-

ια. Καὶ εἶπα· Ἔως πότε, Κύριε; Μονονουχὶ λέγων· Ἡρόμην δὲ ἐγὼ τῆς ἀπειθείας τὸν χρόνον, μαθεῖν θέλων.

ιβ. Καὶ εἶπεν· Ἔως ἂν ἐρημωθῶσι πόλεις. Μέχρι τοίνυν τέλους, φησὶν, ἐπιμενοῦσι τῇ πονηρίᾳ· καὶ οὐδὲ ἡ τιμωρία μεταβολὴν αὐτοῖς τινα πραγματεύσεται. Οὔτε γὰρ ἡ τῶν πόλεων πόρθησις, οὔτε ἡ τῶν οἰκῶν καταλύσις, οὔτε τῆς γῆς ἀπάσης ἡ ἐρημία, αἰσθησὶν αὐτοῖς τινα καὶ τῆς παρανομίας πραγματεύσεται γνώσιν. Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων τὸ ὑπὸ

ῥ Joan. ix, 39. ῥ Matth. xi, 15. ῥ Conf. Matth. xiii, 15.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ ἐπαχύνθη, κ. τ. λ. *Hebr.* Crassum redde — aures ejus aggravata, et oculos ejus obline, ne — et sanatio obtingat illis. ⁶⁵ ὠσὶ. Apud LXX seq. αὐτῶν, quod abest etiam t. I, p. 1456, et infra ad locum Rom. jii, 8, ac Matth. xiii, 15. ⁶⁶ αὐτῶν. Additur in cod. Alex. et in utroque loco N. T. jam citato. Imo etiam post pauca apud Nostrum. ⁶⁷ Vel potius συνώσῃ, ut bonæ notæ codices habent Matth. xiii, 15, quo loco Millius quidem legit συνώσῃ, sed meliorem lectionem συνώσῃ agnoscit in locis parallelis Marc. iv, 42, et Luc. viii, 10. ⁶⁸ π. π. κιν., loquendi formula Nostro familiaris, quæ t. I, p. 90, bis occurrit. ⁶⁹ Καὶ—πόλεις. Hæc juxta *Hebr.* et LXX pertinet ad vers. 11. Hinc orta diversitas quoad numerum reliquorum versie. hujus capituli, cui alias nonnisi 15 tribuantur versiculi.

A qui vident cæci siant. Qui enim corpore cæcutiebant, mentis oculis eum cernebant; qui vero sanos habebant oculos corporis, cæcam habebant aciem mentis. Neque oculos tantum clausos habuerunt, sed etiam aures obturatas. Ideoque Dominus dicebat: Qui habet aures ad audiendum, audiat. Propheta igitur, vel potius Deus prophete, docet deinceps, ex voluntate ipsis hæc vitia obtigisse. Adit enim:

VERS. 10. *Incrassatum est cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos clausurunt, ne aliquando videant oculis suis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur et sanem eos.* Non natura, sed voluntas has affectiones operata est. Non enim cæci erant natura, sed ipsimet clausurunt oculos, et divina eloquia graviter audierunt, tanquam secum ipsi pugnantes, et paratam ex visu et ex auditu, et ex ea quæ inde nascitur pœnitentia, salutem respicientes. Hoc vero etiam apertius dixit Symmachus: Populus hic aggravavit aures, et oculos suos clausit, ne forte videat oculis suis, et auribus audiat, et cor ipsius intelligat, et convertatur, et sanetur. Hæc porro singula non naturalem membrorum infirmitatem, sed voluntariam ipsorum product incredulitatem. Cum enim sani sint, inquit, et surdi fiunt et cæci, et omnem movent lapidem ne salutem adipiscantur. Et oculos suos compresserunt. Prædicat universorum Deus quæ futura sunt, et ait: Prorsus videbunt illi quidem, et audient; manebunt tamen quasi non audierint, et quasi fidem non tribuant; quod illis evenit ex propriæ mentis insania. Auctores itaque sui ipsorum facti sunt exitii, qui nec aurem unquam Christi verbis accommodarunt, nec mentis suæ oculum aperiant.

VERS. 11. *Et dixi: Usquequo, Domine? Quasi dicat: Interrogabam ego tempus contumaciæ, scire cupiens.*

VERS. 12. *Et dixit: Donec desolatae fuerint civitates* Usque ad finem ergo, inquit, permantur in malitia, nec ullam mutationem illis afferet supplicium. Nam neque urbium eversio, neque domorum ruina terræque universæ depopulatio, sensum aliquem, et agnitionem prævaricationis in illis excitabit. Innuit autem his verbis clades

illatas a Romanis. Pro « elongabit Deus homines, » A Symmachus dixit « longe faciet, » hoc est in captivitatem mittet illos.

VERS. 13. *Et adhuc super ipsis est decimatio.* Per hæc igitur significat tum priorem, tum alteram urbis obsidionem. Vespasianus enim primus exercitum in eos duxit; deinde mortuo Nerone, Titum filium relinquens, imperii causa regressus est. Titus ergo, urbe obsessa temploque incenso, captivis multis abductis ad Romanorum rediit metropolim. Sed qui manus illorum evaserant, iterum reversi urbem inhabitaverunt. Multo autem pauciores erant prioribus incolis. Ideo decimationem eos vocat, hoc est decimam partem. Sed Adrianus de novo tumultuantes illos ultimo exitio affecit, ipsamque urbis appellationem mutavit, suum illi nomen imponens. Ælia enim exinde vocata est, quia Ælius illi cognomen fuit. Hæc prophetæ edisserens Deus: « Et rursus, inquit, erit in direptionem, » et vastitatem illius denotans, et infructuosam cordis durtiem. « Sicut terebinthus et sicut glans. » Non comparavit autem eam cum arbore frugifera, **214** sed cum terebintho et quercu, iisque foliis carentibus. Aut juxta Symmachum, « erit in depastionem, sicut quercus, et sicut balanus, quæ amissis foliis sola stat. » Siquidem aperte per ista significat, depastam fuisse ab alienigenis hominibus, sicut glandes a porcis, et bonis destitutam mansisse, sicut quercus et balanus fructibus ac foliis spoliata.

CAPUT VII.

VERS. 1. *Et factum est in diebus Achasi.* Post ea quæ viderat et cognoverat propheta de superiori visione sub Joathamio rege, qui post Oziam regnavit, scribit deinceps quæ sub Achaso filio Joathamii gesta et prædicta sunt. Verum Joathamus quidem pietatis studiosus fuit, Achasus vero contra prævaricator et impius; eamque ob causam Deo curæ non fuit, sed bello exorto, et acie instructa a rege decem tribuum, cui nomen Pekab, Romeliæ filio, centum viginti millia in prælio amisit, captaque sunt a victoribus mulierum et puerorum alia ducenta millia. Cæterum Oded propheta obtinuit ut captivi dimitterentur, acceptæ cladis causam indicans, quod iratus Deus propter impietatem illos tradiderit, simulque generis propinquitatem revocans in mentem, sicut docet Paralipomenon historia. Sed et alia **215** hujusmodi multa passus est

• II Paral. xxviii, 9 seqq.

Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐνεθόνητα κακὰ. Τὸ δὲ « μακρυνεῖ ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους »⁶⁹, « μακρὰν ποιήσει » ὁ Σύμμαχος εἶρηκε· τοῦτέστιν, εἰς αἰχμαλωσίαν ἐκπέμψει αὐτούς.

Ἰγ. Καὶ ἔτι ἐπ' αὐτοῖς ἐστὶ τὸ ἐπιδέκατον⁷⁰. Διὰ τούτων οὖν σημαίνει καὶ τὴν προτέραν αὐτῶν, καὶ τὴν δευτέραν πολιορκίαν. Οὐδεσπασιανὸς μὲν γὰρ πρῶτος στρατηγῶν αὐτοῖς ἐπεστράτευσεν· εἶτα μετὰ τὴν Νέρωνος τελευτὴν, οὐδὲν Γίτον καταλιπὼν, διὰ τῆς βασιλείας ἀνέστρεψεν. Ὁ Γίτος τοίνυν τὴν πόλιν πολιορκήσας, καὶ τὸν ναὸν ἐμπρήσας, καὶ πολλοὺς δορυαλώτους λαθῶν, εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπανήλυθε μητρόπολιν· ἀλλ' οἱ τὰς ἐκείνων διεκχυρόντας χεῖρας· πάλιν ἐπανήλθον, καὶ τὴν πόλιν ἔκρησαν· πολλῶν δὲ οὗτοι τῶν προτέρων οἰκητόρων ἦσαν ἐλάττους. Οὗ δὲ χάριν αὐτοὺς ἐπέδεκατον καλεῖ, τοῦτέστι δεκατημόριον. Ἀλλὰ πάλιν Ἀδριανὸς αὐτοῖς στασιάζουσι παντελῆ ἐπήγαγεν δλεθρον· καὶ αὐτὴν δὲ τῆς πόλεως τὴν προσηγορίαν ἐνήλλαξεν, ἐκ τῆς οἰκείας ἐπωνυμίας ταύτην καλέσας· Αἰλία γὰρ ἐκεῖθεν προσηγορεύθη· Ἀθλιος γὰρ ἐπίκλην ὠνομάζετο. Ταῦτα τῷ προφήτῃ διαγορεύων εἶπεν ὁ Θεός, ὅτι: « Πάλιν ἐστὶ εἰς προνομίην, » καὶ τὴν ἐρημίαν αὐτῆς σημαίνων, καὶ τῆς καρδίας τὸ ἀκαρπον καὶ ἀντίτυπον. « Ὡς τερεβινθος, καὶ ὡς βάλανος. » Οὐκ ἀπέεικας δὲ δένδρον καρπίμω, ἀλλὰ τερεβίνθω καὶ βάλανω, καὶ τούτοις φύλλων ἑστερημένους⁷¹. « Ἢ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἦτις ἀποβαλοῦσα τὰ φύλλα ἴσταται μόνη. » Σαφῶς γὰρ διὰ τούτων δεδήλωκεν, ὅτι κατεβασκῆθη ὑπὸ ἀλλογενῶν ἀνθρώπων, καθάπερ ὑπὸ χοίρων αἱ βάλανοι· καὶ μεμένηκεν ἐρημος τῶν ἀγαθῶν, ὡς δρυὸς καὶ βάλανος καρπῶν καὶ φύλλων γεγυμνωμένα⁷².

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

α'. Καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀχαζ. Τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς ἀνωτέρω ὁράσεως ἐν τῇ βασιλείᾳ Ἰωάθαμ καὶ Ἰδὼν καὶ μαθὼν ὁ προφήτης (μετὰ γὰρ τὸν Ὀζίαν αὐτὸς ἐβασίλευσε), τὰ ἐπὶ Ἀχαζ λοιπὸν (οὐδὲς δὲ οὗτος τοῦ Ἰωάθαμ) γεγενημένα τε καὶ τεθεσπισμένα συγγράφει. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωάθαμ εὐσεβείας τρόφιμος ἦν· ὁ δὲ Ἀχαζ ἐκ διαμέτρου παράνομός τε καὶ δυσσεβής. Οὗ δὲ χάριν τῆς Θεῆς κηδεμονίας οὐκ ἔτυχεν· ἀλλὰ πολέμου συγκροτηθέντος, καὶ τοῦ βασιλέως τῶν δέκα φυλῶν παραταξαμένου (Φακεὲ δὲ **D** θνομα τούτῳ Ῥωμειῶν οὐδὲς), ἀποβάλλει μὲν ἑκατὸν εἰκοσι χιλιάδας ἐν τῷ πολέμῳ· ἐξανδραποδίζουσι δὲ οἱ νεοκρηότες γυναικῶν καὶ παιδῶν ἑτέρας χιλιάδας διακοσίας. Ἀλλὰ τοὺς αἰχμαλώτους Ὠδῆδ⁷³ ὁ προφήτης ἀφῆθῆναι πεποίηκε, τὴν αἰτίαν ὑποδείξας τῆς ἥττης, ὅτι διὰ τὴν ἀσεβειαν παραδέδωκεν αὐτοὺς ὀργισθεὶς ὁ Θεός, καὶ τῆς συγγενείας ἀναμνήσας, ὡς

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁹ μακρυνεῖ—ἀνθρώπους. Hæc ad vers. 12 pertinent. ⁷⁰ Καὶ—ἐπιδέκατον. Hæc initium constituunt vers. 13, qui est ultimus juxta Hebr. et LXX. ⁷¹ καὶ—ἑστέρ. Symmachus Noster h. l. sequitur, ut ex seq. apparet. ⁷² γεγυμν. Non legit h. l. Theodoretus ea quæ in nonnullis libris vet. ad finem capituli ex Theodotione adjecta sunt, σπέρμα ἄγιον τὸ στήλωμα αὐτῆς. Hæc etiam leg. in cod. Aug. ⁷³ Ὠδῆδ. ita legendum pro Ὠδῆτ, ut habebat ed. prior. Vid. t. I, p. 593.

ἡ τῶν Παραλείπομένων ἱστορία διδάσκει. Καὶ ἄλλα ἃ πολλὰ τοιαῦτα πέπονθεν ὁ δυσσεβῆς βασιλεύς. Καὶ γὰρ Ἰδομαῖοι τοὺς πελάζοντας, καὶ ἀλλόφυλοι τοὺς γειτονεύοντας ἐξηνδραπόδισαν· ὁ δὲ παράνομος βασιλεύς, δέον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν συμμαχίαν αἰτῆσαι, πρὸς τὸν τῶν Ἀσσυρίων κατέφυγε βασιλέα· ὁ δὲ φιλόανθρωπος Δεσπότης καὶ μὴ καλούμενος συμμαχεῖ, καὶ καταφρονούμενος προμηθεύεται. Τοῦτο δὴ κἀνταῦθα πεποίηκε. Τοῦ γὰρ Φακεῖ τὸν βασιλέα τῶν Σύρων εἰς συμμαχίαν καλέσαντος, καὶ μετ' ἐκείνου εἰς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ πολιορκίᾳ κατελιγμένος, ἐξεδειματώθη μὲν ὁ ἀνόσιος βασιλεύς, ἔδεισε δὲ καὶ ὁ λαός. Ἡ γὰρ πείρα τῶν ἤδη συμβεβηκότων ἠνάγκασεν ἄβρωθεῖν· οὕτως δὲ αὐτοὺς τὸ θεός κατέλυσεν, ὡς βακίαναι δένδρον· ὑπὸ σφοδρότερας ἀνέμων προσβολῆς αὐτῶν ἀτελεύτητο, διὰ τῶν ἐξῆς ἔσται δῆλον.

γ'. Καὶ ὁ καταλειφθεὶς ⁷⁵ Ἰασοῦθ ὁ υἱὸς σου. Πλὴν οὐδαμοῦ μετὰ τοῦ παιδὸς ὁ προσφῆτης ἐκελεύσθη θεσπίσαι· ἐνταῦθα δὲ μόνον παραλαβεῖν τὸν υἱὸν προσετάχθη, ἐπειδὴ μέλλει τοῦ Ἐμμανουὴλ προαγορεύειν τὴν γέννησιν, καὶ τὸν Ἀχάζ διδάσκειν, ὡς διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ τεχθισόμενον τῆς θείας ἀπολαύσεται κληρονομίας, αὐτὸς διὰ τὴν οἰκειάν παρανομίαν τιμωρίας ἄξιός ὢν. Τὸ δὲ ⁷⁶ «Φύλαξαι» τοῦ ἡσυχάσαι, ὁ μὲν Σύμμαχος, «Φύλαξαι, καὶ ἡσύχασον», ἡρμήνευσεν· ὁ δὲ Ἀκύλας, «Φύλαξαι, καὶ ἡσύχαζε»· ὁ δὲ Θεοδοσίω, «Πρόσεχε καὶ ἡσύχαζε»· ἄντι τοῦ, Μὴ πολεμήσης, μηδὲ παρατάξῃ· νικήσεις γὰρ ἡσυχάζων διὰ τὴν ἐμὴν ἀγαθότητα.

δ'. Ἀπὸ τῶν δύο ξύλων τῶν δαλῶν τῶν ⁷⁸ καπιζόμενων τούτων. Μὴ τοίνυν δείσης τούτους, φησί· δαλοῖς γὰρ εἰκόασι καπιζόμενοις, ἀλλ' οὐ φλεγόμενοις. Δαλὸς δὲ ἐστὶν ἐπιφλεγὲς ξύλον, ἔχον μὲν τοῦ πυρὸς τὰ λείψανα, τῆς δὲ φλογὸς ἑστερημένον.

ε'. Ὅταν ⁷⁹ γὰρ ὄρη τῶν θυμῶν γένηται, κἀλιν λάσομαι. Ἐγὼ οὖν πατάσω, καὶ ἐγὼ ἰώμαι. Καὶ γὰρ τὴν προτέραν παιδείαν διὰ τὴν σὴν ἐπήγαγον παρανομίαν· καὶ νῦν ἐπαμύνω διὰ τὸν ἐκ σοῦ τεχθισόμενον· μὴ τοίνυν δείσης τούτους. «Ὁ μείνη ⁸⁰ ἡ βουλή αὐτῆ, οὐδὲ ἔσται.» Καὶ τοὺς ἐκείνων τοίνυν ἐγρύμνωσε λογισμούς, καὶ τὴν ἰδίαν δεδήλωκε ψῆφον. Ἐγὼ γὰρ, φησί, διασκεδάσω τὴν ἐκείνων βουλήν, καὶ οὐ μὴ μείνη, οὐδὲ ἔσται.

ς'. Κεφαλή Ἀράμ Δαμασκός, καὶ ἡ κεφαλή Δαμασκοῦ Ραασίμ. Ἀράμ τοὺς Σύρους ὀνομάζει· τούτων, φησί, Δαμασκὸς μητρόπολις· τῆς δὲ Δαμασκοῦ ὁ βασιλεύς Ραασίμ· τούτων οὖν ἀρχεὶ μόνον, τῆς δὲ Ἱερουσαλήμ οὐκ ἐστὶ. Τὴν γὰρ τῶν Σύρων αὐτῶν δέδωκε βασιλείαν· «Ἐκλείψει ⁸¹ ἡ βασιλεία Ἐφραΐμ ἐπὶ λαόν ⁸².» Τὴν αἰχμαλωσίαν προλέγει, τὴν ὑπὸ

A rex impius. Nam et Idumæi propinquos sibi, et al-
lophyli vicinos servituti manciparunt. Impius au-
tem rex, cum a Deo postulare opem deberet, ad
regem Assyriorum confugit. At benignus Dominus
etiam non vocatus fert opem, et spretus curam
gerit. Quod tunc quoque fecit. Nam cum Pekah
regem Syrorum in auxilium advocasset, et obses-
sam Hierosolymam cum illo cepisset, perterrefactus
est rex profanus, et timuit etiam populus; quippe
experientia eorum quæ acciderant formidinem in-
jecit. [2] Adeo autem timore concussi sunt, ut si-
miles essent arboribus vehementiori ventorum im-
petu agitatibus. Benignus porro Dominus quo pacto
eis subvenerit, manifestum fiet ex sequentibus.

κλονουμένοις. Ὁ δὲ φιλόανθρωπος Δεσπότης, ὅπως

VERS. 3. Et qui derelictus est Jasub filius tuns.

Verumtamen nusquam cum filio prophetare jussus
est propheta. Hoc tantum loco ut filium assumeret
mandatum est, quia Emmanuelis nativitatem de-
nuntiaturus, et Ahasum edocturus erat, fore ut
per filium qui ex ipso nasciturus erat, divina pro-
videntia frueretur, cum ipse ob prævaricationem
suam supplicio dignus esset. Illud autem, « Ob-
serva ut sileas, » Symmachus interpretatus est,
« Observa et sileto; » Aquila, « Observa et sile; »
Theodotio, « Attende et sile, » pro eo quod est, Ne
bellum geras, neque aciem instruas; vinces enim
quietem agens propter bonitatem meam.

VERS. 4. A duobus lignis **216** titionum fumi-
gantium istorum. Ne hos timeas, inquit. Similes
enim sunt titionibus fumigantibus, et non ardentibus.
Titio autem est semiustum lignum, quod
ignis habet reliquias, sed flamma caret.

VERS. 7. Nam post iram furoris rursus sanabo.
Ego igitur percutio, et ego sano. Prius enim cas-
tigacionem adhibui propter prævaricationem tuam:
nunc vero auxilium fero propter eum qui ex te
nascetur. Ne ergo timeas istos. « Non stabit con-
siliium hoc, neque erit. » Illorum ergo cogitationes
patefecit, et suam ipsius mentem declaravit. Ego
enim, inquit, illorum consilium dissipabo, et non
permanebit, neque subsistet.

VERS. 8. Caput Aram Damascus, et caput Da-
masci Raasim. Aram appellat Syros: horum, ait,
metropolis Damascus, Damasci porro rex Raasim.
His ergo tantum imperat, non jam Hierosolymæ;
Syrorum enim illi dedit imperium: « Deficit reg-
num Ephraim de populo. » Captivitatem pradi-
cit, quæ sub Salmanasare contigit, et sub Sena-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ ὁ καταλ. *Hebr.* קנח h. l. pro nomine proprio habendum est. ⁷⁶ τὸ δὲ, κ. τ. λ. Hæc ad vers. 4 spectant. ⁷⁷ φύλ. τοῦ ἡσυχ. *Hebr.* cave tibi (a metu) et quietus sis. ⁷⁸ ὁ — ἡσύχαζε. Alia est ejus interpretatio apud Μοντῆ in Hexapl. ad h. l. ⁷⁹ τῶν κ. τ. λ. Hæc deerant apud Sirm., etsi in vers. expressa erant. ⁸⁰ ad vers. 4 adhuc pertinent verba ista, Ὅταν, κ. τ. λ. Sed a textu *Hebr.* hæc absunt. ⁸¹ μελί-νη. Apud LXX præm. μή. Quæ sequuntur, ἡ βουλή αὐτῆ, des. in *Hebr.* ⁸² Ἐκλείψει—λαόν. *Hebr.* atteritur Ephraim, ne sit populus. ⁸³ ἐπὶ λαόν. Rec. lectio est ἀπὸ λαοῦ, quam etiam exprimit versio Lat.; sed Akl. habet ἐπὶ λαοῦ, sicque h. l. leg. esse vid. λαοῦ.

cherimo. Primus enim Phul tributum imposuit : A post illum vero Teglaphalasar aliquot civitates in servitutem* redegit. Deinde Salmanasar plurimas, et reliquas Senacherim.

VERS. 9. *Caput Ephraim Somoron, et caput Somoron filius Romeliæ.* Somoron a monte Samariam vocat. Somor enim dictus est mons ab eo qui primus possedit ; **217** a monte autem civitas. Est vero Samaria, quæ nunc Sebaste appellatur. Ait ergo Samariam decem tribubus imperare, Samarizæ autem filium Romeliæ : nec permissurum se illis, ut hos fines transgrediantur. « Et nisi credideritis, non intelligetis. » Illorum ergo perspectam habens incredulitatem, subjunxit, « Nisi credideritis, non intelligetis, » quod Symmachus vertit, « Nisi credideritis, non permanebitis ; » Theodotio vero, « Nisi credideritis, fidem non facietis ; » fidei enim fructus est salus. Secundum Septuaginta autem, « Non intelligetis : » quod divinarum rerum notitiam ex fide nasci declarat.

VERS. 11. *Pete tibi signum a Domino Deo tuo.* Quoniam ergo quæ dicta sunt non credis, et promissionem meam putas esse mendacium, ego verbis meis fidem faciam miraculis. Pete itaque signum quod volueris, sive cæleste, sive terrenum. Hoc enim est quod ait, « in profundum, aut in excelsum. » Utrumque autem filio ejus exhibuit Ezechizæ regi : in cælo quidem, regredi jubens solem, in terra vero, Assyrios puniens, et corporis illi sanitatem tribuens.

VERS. 12. *Non petam, neque tentabo Dominum.* Hæc ille verba, non quasi absque signis crederet, sed velut contradicens, usurpavit. Unde propheta non amplius cum eo loquitur, sed cum universa Davidis cognatione, et ait :

VERS. 13. *Audite nunc, domus David, numquid vobis parum est certare cum hominibus ?* Non satis ergo vobis est, quod prophetis contradicistis, quodque Dei famulis resistitis : sed et Domino ipsi præcipienti palam non obtemperatis ? **218** Attamen etiam nolentibus signum vobis daturus est novum et admirabile.

VERS. 14. *Dabit Dominus ipse vobis signum.* Signum enim, et signum maximum appellatur hic partus. Nemo autem signum vocat id quod singulis diebus fit. Quod si enim non virgineus, sed nuptialis est partus, quomodo id quod secundum naturam de more procedit, signum appellatur ? « Ecce virgo in utero concipiet, » et pariet filium. » Hoc ergo et vere signum, et in profundum, et in excelsum. Theodotio enim et Aquila hoc ita verterunt : « Demerge in infernum, aut exalta sursum. » Porro Emmanuel jacentem in inferno Adamum in cælos evexit. Hanc itaque prophetiam

Σαλμανάσαρ καὶ Σαναχηρείμ γυνομένην. Πρῶτος μὲν γὰρ ὁ Φοῦλ τὸν φόρον ἐπέθηκε· κατ' ἐκείνους δὲ, Θεγλαφαλάσαρ ἐνίας ἐξανδραποδίσας πόλεις· εἶτα Σαλμανάσαρ τὰς πλείστας, καὶ τὰς ὑπολειφθείσας Σαναχηρείμ.

θ'. Κεφαλὴ Ἐφραϊμ Σομόρων, καὶ κεφαλὴ Σομόρων υἱὸς Ῥωμελίου. Σομόρων δὲ τὴν Σαμάρειαν ἀπὸ τοῦ ὄρους καλεῖ. Σομόρ γὰρ ἐκλήθη τὸ ὄρος ἀπὸ τοῦ πρώτου κτησαμένου· ἀπὸ δὲ τοῦ ὄρους ἡ πόλις. Σαμάρεια δὲ ἐστὶν ἡ νῦν Σεβαστὴ καλουμένη· λέγει τοίνυν, ὅτι τῶν δέκα φυλῶν ἡ Σαμάρεια βασιλεύει, τῆς δὲ Σαμαρείας ὁ τοῦ Ῥωμελίου υἱός· καὶ τούτους αὐτοὺς ὑπερβῆναι τοὺς ὄρους οὐ συγγωρήσω. « Καὶ ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε⁸⁸. » Τὴν οὖν ἐκείνων ἀπιστίαν εἰδὼς ἐπήγαγε τὸ, « Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' ἂν μὴ συνῆτε· » ὅπερ ὁ Σύμμαχος οὕτως, « Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ διαμενεῖτε. » Ὁ δὲ Θεοδοτίων, « Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ πιστευθεῖτε· » τῆς γὰρ πίστεως, ἡ σωτηρία καρπός. Κατὰ δὲ τοὺς Ἐβδομήκοντα, « Οὐ μὴ συνῆτε· » ὁ δὲ ἰσχυρὸς, ὅτι διὰ τῆς πίστεως τῶν θείων ἡ γνώσις.

ια'. Αἰτήσαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. Ἐπειδὴ οὖν ἀπιστεῖς τοῖς ἐρημίνοις, καὶ ψεῦδος νομίζεις τὴν ἐμὴν ὑπόσχεσιν, ἐγὼ βεβαιώσω θαυματουργία τοὺς λόγους. Αἰτήσον τοίνυν ὅπερ βούλη σημεῖον, εἴτε οὐράνιον, εἴτε ἐπίγειον· τοῦτο γὰρ λέγει· « Εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος. » Ἀμφότερα δὲ τῷ τούτου παρέσχε παιδί, Ἰεζεκία τῷ βασιλεῖ· ἐν οὐρανῷ μὲν, ἀναστρέψαι κελεύσας τὸν ἥλιον· ἐν δὲ τῇ γῆ, τοὺς Ἀσσυρίους κολάσας, καὶ μέντοι καὶ τὴν σωματικὴν αὐτῷ δωρησάμενος ὑγίαν.

ιβ'. Οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδὲ μὴ πειράσω Κύριον. Τούτοις οὖν τοῖς λόγοις, οὐχ ὡς καὶ διχα σημεῖων πιστεύων, ἀλλ' ὡς ἀντιλέγων ἐχρήσατο. Οὐ δὲ χάριν ἰσχυρῆς, οὐκ αὐτῷ λοιπὸν, ἀλλὰ πάσῃ τῇ τοῦ Δαβὶδ διαλέγεται, καὶ φησιν·

ιγ'. Ἀκούσατε δὴ, ὁ οἶκος Δαβὶδ, μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις ; Οὐκ ἀπόχη τοίνυν ὑμῖν, φησί, τὸ τοῖς προφήταις ἀντιλέγειν, τὴ τοῖς θεοῖς ἀντιτείνειν θεράπουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ Δεσπότην κελεύοντι προφανῶς ἀπειθεῖτε⁸⁹. Ἄλλ' ὅμως καὶ μὴ βουλομένοις σημεῖον ὑμῖν δώσει καινὸν καὶ παράδοξον.

ιδ'. Δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον. Σημεῖον γὰρ, καὶ σημεῖον μέγιστον, οὗτος ὁ τόκος καλεῖται. Οὐδεὶς δὲ σημεῖον καλεῖ τὸ καθ' ἐκάστην γινόμενον ἡμέραν· εἰ γὰρ μὴ παρθενικός ἐστίν, ἀλλὰ γαμικὸς ὁ τόκος, πῶς τὸ κατὰ φύσιν ὀδεῖον, σημεῖον προσαγορεύεται ; Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν. » Τοῦτο οὖν ἀληθῶς σημεῖον καὶ εἰς ὕψος, καὶ εἰς βάθος. Καὶ γὰρ ὁ Θεοδοτίων, καὶ ὁ Ἀκύλας, οὕτως τοῦτο ἠρμήνευσαν· « Βάθυνον εἰς ἄδην, ἢ ὑψώσον ἄνω· » ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ καὶ εἰς τὸν ἄδην κείμενον Ἀδὰμ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνεβίβασε. Ταύτην μέντοι τὴν προφητείαν οὐχ ὡς ἔτυχεν

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ συνῆτε. *Hebr.* confirmabimini, s. firmi eritis. πῶς Κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα, spectant.

⁸⁹ ἀλλὰ—ἀπειθεῖτε. Hæc ad verba ult. vers. 13, καὶ

ἐπὶ τοῦ παρόντος προήγαγεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδεδίσαν τῶν πολεμίων τὴν προσβολὴν, καταλύσειν ἀπειλούντων τὴν Δαβιτικὴν βασιλείαν, ἀναγκαιῶς διδάσκει ὡς ἀδυνάτους ἐπιχειροῦσι. Δεῖ γάρ, φησὶ, φυλαχθῆναι τὸ Δαβιτικὸν γένος, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται, καὶ παρίσχη τὴν προσδοκωμένην εὐλογίαν τοῖς ἔθνεσιν. « Καὶ καλέσετε ⁸⁵ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. » Προθεσπίσας τῆς Παρθένου τὴν σύλληψιν καὶ τὸν παράδοξον τόκον, καὶ τὴν προσηγορίαν ἐπέθηκεν. Ἐμμανουήλ γὰρ τὸ βρέφος ὠνόμασε· δηλοῖ δὲ τὸ ὄνομα τὸν μεθ' ἡμῶν Θεόν, τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεόν, τὸν τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἀνεληφόρα Θεόν, τὸν ἐνωθέντα ταύτῃ Θεόν, τὴν τοῦ Θεοῦ μορφήν καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἐν ἐνὶ Υἱῷ γνωριζομένην.

ιε'. *Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται.* Προαγορεύει τοῖν κατὰ ταυτὸν καὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ θεῖα. « Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται· » τοῦτο ἀνθρώπινον. Τὸ δὲ, « Πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ⁸⁶, ἢ προελῆσθαι πονηρὰ, ἐκλέγεται ⁸⁷ τὸ ἀγαθόν, » καὶ τὰ ἐξῆς ⁸⁸, οὐ κατὰ ἄνθρωπον, ἀλλ' ὑπὲρ ἄνθρωπον. Τῶν γὰρ ἀνθρώπων ἡ φύσις οὐκ εὐθὺς τικτομένη τὴν διάκρισιν δέχεται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χείρονος· ἀλλὰ δεῖται χρόνων καὶ μέτρων ἡλικίας, καὶ τότε μανθάνει, τί μὲν ἀγαθόν, τί δὲ πονηρόν· ὃ δὲ Ἐμμανουήλ εὐθὺς ἀπὸ σπαργάνων ἀπέωστο τὴν τοῦ χείρονος αἴρεσιν. Οὕτω τὸ σημεῖον προδεωκῶς, προλέγει τὴν σωτηρίαν.

ις'. *Καὶ καταλειφθήσεται ἡ γῆ, ἣν σὺ φοβῆ ⁸⁹.* Καὶ τοὺς μικρὸν ὕστερον ἐπιέναι μέλλοντας πολεμίου προλέγει· διδάσκων ὡς οὐδὲν ἀγνοεῖ τῶν ὄλων ὃ ποιητῆς· ἀλλ' αὐτὸς ἅπαντα πρυτανεύει, καὶ πρὸς τὸ συμφέρον ἰθύνει. Τὸ δὲ, « Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀφείλεν Ἐφραΐμ ἀπὸ Ἰούδα, » οὕτως ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν· « Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἀπέστη ⁹⁰ Ἐφραΐμ ἀπὸ Ἰούδα. » Οὕτω δὲ καὶ ὁ Ἀκόλας· δηλοῖ δὲ ὁ λόγος, ὅτι ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀπέστησαν αἱ δέκα φυλαὶ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς, καὶ τῆς Δαβιτικῆς βασιλείας, τοιαύτη κακοπραγία καὶ δυσημερία οὐ κατέλαθε τὸν Ἰούδα, εἰαν αὐτὸν ἀπειλεῖ καταλήψεσθαι· τίς δὲ αὕτη; Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων. Καὶ κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα δὲ, Τοκαύτας, φησὶν, ἡμέρας ἐπάξει· ἐπὶ σὲ ὁ Θεὸς, ὅλας ἡμέρας οὐκ εἶδες, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀφείλεν αὐτὸν ἀπὸ σοῦ ὁ Ἐφραΐμ. Τίνες δὲ αὗται; Τῶν Ἀσσυρίων ὁ βασιλεὺς ἐν ταύταις ἐπάγων σοι κακά. Οὐδὲ γὰρ τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων Ἐφραΐμ ἀφείλεν· ἀλλ' ὁ Κύριος ἐπάξει τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ τοιαῦτα διὰ τούτου κακὰ, ὅσα οὐκ εἶδεν ὁ Ἰούδας μετὰ τὸν τοῦ Ἐφραΐμ χωρισμόν.

ιη'. *Συριεὶ Κύριος μυῖαις καὶ τῇ μελίτση.* Ἡ μυῖαις μὲν τοὺς Αἰγυπτίους καλεῖ, ὡς ἐλάττονα βλάψαντας· μελίττας δὲ τοὺς Ἀσσυρίους. Σφοδρότερον γὰρ τῆς μελίττης τὸ κέντρον. Μέννηται δὲ καὶ τῶν Αἰγυπτίων, καὶ τῶν Ἀσσυρίων ἢ τῶν Βασιλείων ἱστορία. Φαραὼ γὰρ Νεχαῶ, τῶν Αἰγυπτίων ὁ βασι-

A non temere hoc loco protulit, sed quia hostium impressionem metuebant, qui regnum Davidicum se destructuros minabantur, apte docet illos quæ fieri nequeunt tentare. Oportet enim, inquit, Davidicam stirpem conservari, donec veniat quod repositum est, et exspectatam gentibus salutem præbeat. « Et vocabis nomen ejus Emmanuel. » Prænuntiato virginis conceptu partuque admirabili, nomen etiam adjecit. Emmanuelem enim infantem appellavit. Significat autem id nomen Deum qui nobiscum, Deum hominem factum, Deum qui humanam naturam assumpsit, Deum huic unitum, Dei formam et servi formam in uno Filio spectatam.

VERS. 15. *Butyrum et mel comedet.* Et humana simul et divina prædicit. « Butyrum et mel comedet, » hoc humanum est. Illud vero : « Priusquam norit ipse **219** vel eligat mala, eliget bonum, » et quæ sequuntur, non est hominis, sed supra hominem. Hominum enim natura non statim ut orta est boni malive discretionem sortitur, sed tempore indiget, ætatisque progressu, tumque quid bonum, quid malum sit addiscit. At Emmanuel ab incunabulis ipsis mali electionem rejecit. Ita post datum signum, salutem denuntiat.

VERS. 16. *Et derelinquetur terra, quam tu times.* De iis etiam, qui paulo post incursuri erant, hostibus vaticinatur, docens, nihil latere universorum opificem, sed ipsum omnia gubernare, et ad id quod conducit dirigere. Illud vero [17] : « Ex quo die abstulit Ephraim a Juda, » Symmachus sic vertit, « A die quo discessit Ephraim a Juda; » eodemque modo Aquila. Sensus autem est : a die quo decem tribus a tribu Juda et a regno Davidico secesserunt, talem tribui Judæ calamitatem et adversitatem non contigisse, qualem ipsi eventuram minatur. Quænam porro ista? Rex Assyriorum. Et juxta Septuaginta similiter, Tales, ait, dies super te ducet Deus, quales dies non vidisti, ex quo subduxit se Ephraim a te. Quinam porro illi? Rex Assyriorum, qui diebus illis te cladibus afficiet. Neque enim regem Assyriorum abstulit Ephraim, sed Dominus inducet regem Assyriorum, **220** et talia per illum damna, qualia post Ephraimi secessionem Juda non vidit.

VERS. 18. *Sibilabit Dominus muscis et api.* Aut muscas appellat Ægyptios, qui minus nocuerunt, apes vero Assyrios, quoniam apis acrior est stimulus. Meminit autem tum Ægyptiorum, tum Assyriorum regnorum historia. Pharaon enim Nechao rex Ægyptiorum, et Josiam occidit, ut dictum est,

VARIAE LECTIONES.

⁸⁵ Supra, t. I, p. 737, erat καλέσουςι. ⁸⁶ πρὶν ἢ γν. αὐτόν. Hebr. ut sciat ipse. Aqu. τοῦ γνῶναι αὐτόν. Symm. εἰς τὸ γνῶναι αὐτόν. ⁸⁷ Rec. lectio h. l. est ἐκλέξασθαι. ⁸⁸ καὶ τὰ ἐξῆς. Hæc pertinent ad verba prima v. 16 quæ h. l. des. infra autem ad Hebr. i, 7-9, ita leg. (Διότι) πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθόν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ, τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. ⁸⁹ φοβῆ. Hebr. fastidio habes. Aqu. σικχαίνεις. Theod. βεβελύσση. ⁹⁰ ἀπέστη. Ita quoque juxta Hebr

et Joachasum ejus filium regno spoliatum in captivitate adduxit, et tributa pendere Judam coegit. Assyrii autem primo cum Senacherimo alias Judææ populati sunt civitates: postea cum Nabuchodonosore ipsam expugnarunt Hierosolimam, et divinum templum incenderunt, et eos qui mortem evaserant captivos duxerunt. Pro illis autem verbis, « quæ dominabuntur parti fluminis Ægypti, » Theodotio dixit, « quæ dominabuntur quod est in parte fluminis Ægypti, » eodemque modo Symmachus.

VERS. 19. *In convallēs regionis, et cavernas petrarum.* Per hæc autem omnia, ut dictum est, multitudinem hostium significavit.

VERS. 20. *Radet Dominus cum novacula ebria.* Prædicat his verbis summam Assyriorum destructionem, « novaculam ebriam » vocans regem Medorum atque Persarum, qui justitiæ factus instrumentum, Babyloniorum regnum evertit; hoc enim caput nominat. Et « pedes pilis nudavit, » **221** sub eo militantium vires auferens; « auferens pariter et barbæ ornamentum, » pro eo quod est, feminas pro viris ostendet inimicos.

VERS. 21. *Nutriet homo vaccam boum, et duas oves.* Postquam recessit ex Judæa Nabuchodonosor, congregati sunt in unum qui evaserant, et summa in egestate victitantes in Judæa morabantur, necessaria vitæ subsidia ex paucis pecoribus comparantes [22]. Et quoniam terra nondum colebatur propter penuriam hominum, pecora herbis affatim abundabant, uberior autem pastus lactis copiam fundebat. Ita fiebat ut pauca pecora necessitatem explerent. Solitudinem ergo propheticius sermo prænuntiat.

VERS. 23. *In desertum redigentur, et spinum.* Quod Judææ vastitatem iis quæ dicta sunt propheticus sermo denuntiavit, patet ex his quæ subjecit: Iterum enim prædicat sterilitatem terræ, et fore ut etiam illa fertilis, et inulto excultis studio, in extremam redigatur vastitatem.

VERS. 24. *Cum sagitta et arcu ingredientur.* Aut ostendit his verbis solitudinem ab hostium incursu futuram.

VERS. 25. *Et omnis mons aratus arabitur.* Dixerit quispiam, eadem hic etiam diverso modo dicere prophetam, quod et montes, qui sedulo arantur, et magna cura excolebantur, ubi olim pascua non erant, etiam ipsi ob magnam vastitatem pascua futuri sint armentorum et gregum. Quod si quis figurate locum intelligere velit, sic etiam prophetiæ veritatem deprehendet. Mons

λεός, και τὸν Ἰωσὶαν ἀνέβη, καθὼς προείρηται, και τὸν Ἰωάχαζ τὸν τοῦτου παῖδα τῆς βασιλείας γυμνώσας, ἀιχμάλωτον ἔλαβε, και φόρους τελεῖν ἠνάγκασε τὸν Ἰούδαν. Οἱ δὲ Ἀσσύριοι πρῶτον μετὰ τοῦ Συναχρηεμ πὰς ἄλλας τῆς Ἰουδαίας ἐξεπόρθησαν πόλεις· μετὰ δὲ ταῦτα, σὺν τῷ Ναβουχοδονόσορ και αὐτὴν ἐπολιορχησαν τὴν Ἰερουσαλήμ, και τὸν θεῖον ναὸν ἐνέπρησαν, και τοὺς διαφυγόντας τὸν θάνατον δορυαλώτους ἤγαγον. Ἀντὶ τοῦ, « Ἀὶ κυριεύσουσι ⁹⁰ μέρους ποταμοῦ Αἰγύπτου, » — Ἀὶ κυριεύσουσιν ὃ ἐστὶν ἐν μέρει ποταμοῦ Αἰγύπτου. » ὁ Θεοδοτίων εἴρηκεν· οὕτω δὲ και ὁ Σύμμαχος.

ιθ'. *Ἐν ταῖς φάραξι τῆς χώρας ⁹¹, και ἐν ταῖς τρώλαις τῶν πετρῶν.* Διὰ τούτων ἀπάντων, ὡς εἴρηται, τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων ἠνίξαστο.

κ'. *Ἐνρήσει Κύριος ἐν τῷ ξυρῷ τῷ μεμεθυσμένῳ ⁹².* Προαγορεύει διὰ τούτων τὴν παντελῆ τῶν Ἀσσυρίων κατάλυσιν, « ξυρὸν μεμεθυσμένον » καλῶν τὸν τῶν Μήδων και Περσῶν βασιλέα· οὗτος γὰρ, τῆς δίκης γενόμενος ὄργανον, τὴν βασιλείαν τῶν Βαβυλωνίων κατέλθε· ταύτην ⁹³ γὰρ καλεῖ κεφαλὴν. Καὶ « τοὺς πόδας ἐγύμνωσε τῶν τριχῶν, » τῶν ὑπ' αὐτοῦ στρατευομένων ἀφελὼν τὴν ἀνδρείαν· « ἀφελὼν δὲ και τοῦ πύγωνος τὴν εὐπρέπειαν· » ἀντὶ τοῦ, Γυναίκας ἀντὶ ἀνδρῶν δείξει τοὺς πολεμίους.

κα'. *Θρέψει ἄνθρωπος δάμαλιν βοῶν, και δύο πρόβατα.* Μετὰ γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐπάνοδον, συνηθροίσθησαν ὅσοι διαπεφεύγασιν, και πενία πλείστη συμβιωτούσαντες, ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ διέτριβον, ἀπὸ θρεμμάτων ὀλίγων τὴν ἀναγκαίαν πορίζόμενοι χρεῖαν. Τῆς δὲ γῆς μηκέτι γεωργομένης διὰ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἐρημίαν, εὐπόροι πῶσας ἀφθόουσι τὰ θρέμματα· ἡ δὲ πλείων τροφὴ πηγάζειν ἐποίησε τὸ γάλα· οὐ δὴ χάριν, και τὰ ὀλίγα πρόβατα τὴν χρεῖαν ἐπλήρου· ἐρημίαν τοίνυν ὁ προφητικὸς προσθέσπισε λόγος.

κγ'. *Εἰς χέρσον ἔσονται, και εἰς ἀκανθὰν.* Ὅτι διὰ τῶν προειρημένων, ἐρημίαν τῆς Ἰουδαίας ὁ προφητικὸς ἐθέσπισε λόγος, δῆλον ἐκ τῶν ἐπαγομένων τούτων· πάλιν γὰρ προδηλοῖ τὴν ἀκαρπίαν τῆς γῆς, και ὅτι και αὕτη εὐγαιος, και πολλῆς ἀξιωμένη φιλοτιμίας και φιλοπονίας, ἐρημίαν δέξεται παντελῆ.

κδ'. *Μετὰ βέλους και τοξείματος εἰσελεύσονται.* Ἡ διὰ τοῦτο ἐμφανεῖται ὅτι τὴν ἐρημίαν ποιεῖ τῶν πολεμίων ἡ προσβολή.

κε'. *Και πᾶν ὄρος ἀροτριώμενον ἀροτριώθησεται ⁹⁴.* Φαίη δ' ἂν τις, τὰ αὐτὰ και ἐνταῦθα διαφόρως λέγειν τὸν προφήτην· ὅτι και τὰ ἄγαν ἀροτριώμενα, και πολλῆς ἐπιμελείας ἀξιούμενα ὄρη, ἐνθα πάλαι φορβὰς οὐκ ἦν, και αὐτὰ διὰ τὴν πολλὴν ἐρημίαν νομὴ βοουκολίων και ποιμνίων γενήσεται. Εἰ δὲ και τροπικῶς ἐθέλοι τις τὸ χωρίον νοῆσαι, εὐρήσει και οὕτως τῆς προφητείας τὸ ἀληθές. Ὅρος γὰρ ἦν ἀρο-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ αὶ κυριεύσουσι μέρους. Ita ed. Compl. Rec. lectio est ὁ κυριεύσει μέρος. ⁹¹ τῆς χώρας. Hebr. locorum desolatorum. ⁹² μεμεθ. Ita cod. Alex. Præstat autem altera lectio, μεμισθωμένῳ. ⁹³ ταύτην, x. τ. λ. Hæc ad posteriorem partem vers. 20 pertinent. ⁹⁴ Καὶ—ἀροτρ. Hebr. Et omnes montes qui sarculo sarriuntur, s. sarriendi essent.

τριώμενον ὁ Ἰουδαίων λαός, ὑπὸ νόμου καὶ προφη-
τῶν γεωργοῦμενος, ἀδεῶς πολιτευόμενος, ἤνικα τῆς
θείας συμμαχίας ἀπῆλθεν· ἀλλὰ τοῦτο τὸ ὄρος
ἐστέρηται τῶν γεωργούντων διὰ τὴν ἀκαρπίαν, καὶ
νομῆ τῶν ἀλλογῶν ἐγένετο λογισμῶν.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

α'. Ἀδὲ σεαυτῶ τόνον καινὸν μέγαν⁹⁵. Ἔδει
γὰρ ἐν τόμῳ καινῷ τὰ περὶ τοῦ καινοῦ καὶ παρα-
δόξου τόκου γραφῆναι.

β'. Οὐρίαν⁹⁶ τὸν Ἰερέα⁹⁷, καὶ Ζαχαρίαν υἱὸν
Βαραχίου. Οὐρίου μὲν οὖν τοῦ ἱερέως ἡ τετάρτη
μέμνηται τῶν Βασιλειῶν· Ζαχαρίου δὲ τοῦ προφή-
του, ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων· συνήμασαν δὲ
ἀλλήλοις, κατὰ τοὺς χρόνους Ὄζιου, καὶ Ἰωάθαμ,
καὶ Ἀχάζ γενόμενοι· διὰ μέντοι τούτων ἐκάτερον
εἶγμα εἰς μαρτυρίαν τοῦ παραδόξου τόκου καλεῖ.

γ'. Καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφητίαν, καὶ ἐν
γαστρὶ ἔλαβε καὶ ἔτεκεν υἱόν. Καὶ ἐπειδὴ προ-
ηγόρευσε ἡδὴ τῆς Παρθένου τὴν γέννησιν, ὑπὲρ
φύσιν δὲ τὴν τὸ εἰρημένον, διδάσκει⁹⁸ τῆς συλλήψεως
τὸν τρόπον. Καὶ καθάπερ τὴν ἀγίαν Παρθένον, τὸ
τῶν εὐαγγελίων δεξιαμένον παράδοξον, καὶ πυθόμε-
νη· « Πῶς ἔσται μοι⁹⁹ τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώ-
σκω; » ὁ ἅγιος ἐδίδαξε Γαβριὴλ τὸν τῆς συλλήψεως
τρόπον, εἰρηκῶς· « Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ
σέ, καὶ δύναμις Ἰψίστου ἐπισκιάσει σοί· διὸ καὶ τὸ
γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ· » οὕτως
ἐνταῦθα τοὺς τῆ προῤῥήσει διαπιστοῦντας ὁ προφητι-
κὸς πιστεύειν διδάσκει λόγος, τὸν θεῖον τρόπον ἐπι-
δεικνύς, καὶ τὸ πανάγιον εἰσάγων Πνεῦμα, διαῤῥήδη
λέγον· « Καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφητίαν, καὶ ἐν
γαστρὶ ἔλαβε καὶ ἔτεκεν υἱόν. » Ἄλλος δὲ οὐ « προσ-
ῆλθον » ἡρμήνευσεν, ἀλλὰ « προσῆλθε¹ τῆ προφήτιδι.
Κάλεσον² τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ταχέως σκύλευσον³. » Καὶ
θεῖαν προσηγορίαν ὁ προφήτης ἐπιθεῖναι τῷ ταχθέντι
προστάττεται, καὶ γίνεται αὐτῷ ὄνομα τὸ πρῶγμα.
Αὐτοῦ γὰρ ἐστὶ τοῦ Κυρίου φωνή· « Ἐὰν μὴ τις εἰσ-
έλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ δῆσῃ τὸν ἰσχυ-
ρον, πῶς τὰ σκεῦή αὐτοῦ διαρπάξει; » Καὶ εὐθὺς δὲ
τεχθεὶς τὰ πρῶτα σκεῦή τοῦ διαδόλου τοὺς μάγους
εἰς προσκύνησιν εἰλκυσεν.

δ'. Αἰψύεται δύναμις Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκύλα
Σαμαρείας. Ἄλλὰ μὴν καὶ ἱστορικῶς, πρὸ τοῦ τόκου,
κατὰ τὸν τῆσδε τῆς προφητείας καιρὸν καὶ τῆς
Δαμασκοῦ, καὶ τῆς Συρίας, διὰ τοὺς Ἀσσυρίους
κατέλυσε τὴν ἰσχύν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « Πρὶν ἢ⁴

A enim **222** aratus populis erat Judæorum, a lege
et prophetis excultus, secure vitam ducens,
quandiu divino auxilio truebatur. Sed mons iste
cultoribus privatus est quod fructus non ferret,
pabulumque factus est ratione carentium cogita-
tionum.

CAPUT VIII.

VERS. 1. *Sume tibi tomum novum magnum.* Opor-
tebat enim in libro novo scribi, quæ ad novum
et mirabilem partum pertinebant.

VERS. 2. *Uriam sacerdotem, et Zachariam filium
Barachia.* Uriæ quidem sacerdotis meminit quar-
tus liber Regnorum¹, Zachariæ vero prophete
secundus Paralipomenon². Una autem florue-
runt, temporibus Ozis, Joatham et Achasi. His
ergo verbis ordinem utrumque in admirabilis
partus testimonium vocat

VERS. 5. *Et accessi ad prophetissam, et utero
concepit, et peperit filium.* Et quia virginis partum
jam prædixit³, naturamque res excedebat, con-
ceptionis modum declarat. Et quemadmodum
sanctam Virginem, cum inusitatum nuntium acce-
pisset, interrogassetque : « Quomodo mihi fiet
istud, quoniam virum non cognosco? » sanctus
Gabriel conceptionis modum docuit, dicens :
« Spiritus sanctus veniet super te, et virtus Alt-
tissimi obumbrabit te. Ideo et quod nascetur
sanctum, vocabitur Filius Dei ; » sic hoc **223**
loco eos qui prædictioni non⁴ credebant credere
docet propheticus sermo, divinum modum indi-
cans, et sanctum inducens Spiritum diserte dicen-
tem : « Et accessi ad prophetissam, et concepit,
et peperit filium. » Alius vero vertit, non « ac-
cessi, » sed « accessit ad prophetissam. Voca-
nomen ejus, cito spolia. » Et divinam appella-
tionem ei qui natus est imponere jubetur propheta,
et nomen ei factum est a re ipsa. Ipsius enim
Domini vox est : « Nisi quis intraverit in domum
fortis, et ligaverit fortem, quomodo vasa ejus di-
ripiet? » Simul ac vero natus est, prima diaboli
vasa, id est, magos, ad adorationem pertraxit

VERS. 4. *Auferet fortitudinem Damasci, et spolia
Samaris.* Sed et juxta historiam, ante partum
sub tempora prophetiæ hujus, et Damasci et Syriæ
per Assyrios fregit fortitudinem. Hoc enim illa
significant : « Antequam sciat puer vocare patrem

¹ IV Reg. xvi, 40 seqq. ² Vid. supra t. I, p. 591.

xii, 29.

³ Isa. vii, 14. ⁴ Luc. i, 34. ⁵ Ibid. 35. ⁶ Matth.

VARIE LECTIONES.

⁹⁵ τόνον καιν. μέγαν. *Hebr.* volumen magnum. *Symm.* τεύχος μέγα. ⁹⁶ Οὐρίαν. Quæ præcedunt, *ποίησόν
μοι μάρτυρας πιστοῦς ἀνθρώπους*, exstant supra t. I, p. 591. Sed in *Hebr.* est, testes adhibui. ⁹⁷ τὸν
ἱερέα. Hæc quoque *leg. supra l. c.*; exstant autem tantum in *Ald.* et *Compl.* ⁹⁸ διδ.—τρόπον. Ita quoque
Noster ad *Cant.* vii, 5, hunc locum de Christo explicat. ⁹⁹ μοι. Hoc quoque in *codd.* a *Millio* ad l. c.
allegatis exstat. ¹ προσῆλθε. Ita *cod. Alex.* ² Κάλεσον. Quæ præc. Καὶ ἐπεὶ Κύριος πρὸς με, exstant
supra ad *Cant.* vii, 5. ³ σκύλα. Reliqua, ὀξέως προνούμεσον, exstant etiam supra, p. 146 ad l. c.
⁴ ἐὰν—εἰαρπ. Hæc ex memoria sic allegata videntur. ⁵ πρὶν ἢ. *Supra* p. 146, præm. διότι.

aut matrem, auferet fortitudinem Damasci, et spolia Samariæ, coram rege Assyriorum. » Quemadmodum enim Levi, priusquam prodiret in hanc vitam, ante annos centum et sexaginta decimatus dicitur per Abrahamum, cum lateret in lumbis patriarchæ: sic et ante incarnationem suam Emmanuel per Assyrium a Damasco et a Samaria eorum quæ adversus **224** Hierosolymam gesserant pœnas exegit.

VERS. 6. *Eo quod populus hic non vult aquam Siloam.* Minatur ergo habitantibus Hierosolymam et Judæam, atque huic regem Damasci et Samariæ præferentibus, prædicatque adventum regis Assyriorum. Aquam vero Siloam appellat, non Achasum prævaricatorem, sed latentem in eo regem, qui appellatus est Emmanuel, cui nomen inditum « cito spolia, velociter deprædare, » de quo dictum est: « Non loquetur, neque clamabit, neque audietur in plateis vox ejus ». » Sic enim hoc etiam loco dicitur aqua leniter fluens [7]. Quia igitur etiam post prædictionem istam regnum Damasci et Samariæ anteponebant, jure omnino regem ipsis minatur molestissimum, eumque assimilat fluvio maximo exundanti.

VERS. 8. *Et auferet de Judæa hominem.* Hoc etiam docet quartus liber Regnorum, et secundus Paralipomenon, et propheta Jeremias. Omnes enim **C** potentes abducens, paucos ex tenuioribus ad colendam terram reliquit. « Nobiscum Deus. »

VERS. 9. *Cognoscite, gentes, et vincimini.* **225** Istud « Nobiscum Deus, » in Hebræo est « Emmanuel. » Postquam ergo hujus conceptionem et natiuitatem prædixit propheta, jure de illo gloriatur et exultat adversus inimicos: dicitque jam victoria potentibus Israelitis et Syris: « Nam si rursus invalueritis, rursus vincimini, » et cætera. Sed quoniam propheta eos appellavit qui ultimos fines inhabitant, et ipsos etiam vincendos prædicat, verisimilius ista fortasse sanctis apostolis aptari possint verba. Illi enim orbem terrarum circumeuntes clamabant: « Nobiscum Deus: cognoscite, gentes, **D**

^a Isa. XLII, 2.

ἄ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα ^a, λήφεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. » Καθάπερ γὰρ ὁ Λευὶ, πρὶν εἰς τόνδε παραχθῆναι τὸν βίον, πρὸ ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐτῶν, διὰ τοῦ Ἀβραάμ ἀποδεκατωθῆναι λέγεται, ἐν τῇ ὄσφρῳ τοῦ πατριάρχου κρυπτόμενος· οὕτω καὶ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως, ὁ Ἐμμανουὴλ διὰ τοῦ Ἀσσυρίου, καὶ τὴν Δαμασκὸν, καὶ τὴν Σαμάρειαν δίκας ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ γεγενημένων εἰσέπραξε.

^ς. Διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τὸν λαὸν τοῦτον τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωάμ. Ἀπειλεῖ τοίνυν διὰ τούτων τοὺς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦσι, καὶ ταύτης προτιμῶσι τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Σαμαρείας τὸν βασιλέα· καὶ προλέγει τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων τὴν ἐφοδόν. Ὑδωρ δὲ τοῦ Σιλωάμ, οὐ τὸν Ἀχὰζ καλεῖ τὸν παράνομον, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτῷ κρυπτόμενον βασιλέα, τὸν Ἐμμανουὴλ προσαγορευθέντα, τὸν δεξάμενον προσσηγορίαν, « Ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμυσσον. » Περί οὗ εἴρηται· « Οὐκ ἔρῃσει ^β, οὐδὲ κραυγάζει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἐν ταῖς πλατείαις ἢ φωνῇ αὐτοῦ. » Οὕτω γὰρ καὶ ἐν ταῦτα καλεῖται τὸ ὕδωρ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ μετὰ τὴν πρόβρῃσιν ταύτην προετίμων τὴν τῆς Σαμαρείας καὶ Δαμασκοῦ βασιλείαν, μάλα δικαίως αὐτοῖς τὸν βαρύτατον ἀπειλεῖ βασιλέα, καὶ ποταμῷ ἀπεικάζει μεγίστην πλημμυροῦντι ^β.

^η. Καὶ ἀρᾶσει ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἀνθρώπων ¹⁰. Ταῦτα καὶ ἡ τετάρτη τῶν Βασιλειῶν διδάσκει, καὶ ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων, καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας. Πάντας γὰρ τοὺς δυνατοὺς ἀπαγαγὼν, ἐλίγους τῶν πενήτων τῆς γῆς κατέλιπε γεωργούς. « Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός ¹⁰. »

^θ. Γνώτε, ἄθρη, καὶ ἡττάσθε ¹¹. Τὸ, « Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, » « Ἐμμανουὴλ » παρὰ τῷ Ἑβραϊκῷ κείται· ἐπειδὴ τοίνυν τὴν τοῦτου σύλληψιν καὶ τὸν τόκον προεθέσπισεν ὁ προφήτης, εἰκότως ἐπ' αὐτῷ μέγα φρονεῖ, καὶ γαυριᾶ κατὰ τῶν πολεμίων· καὶ λέγει τοὺς ἡδὴ νενικηκόσιν Ἰσραηλιταῖς καὶ Σύροις· « Ἐὰν γὰρ πάλιν ἰσχύσητε, πάλιν ἡττηθήσεσθε, » καὶ τὰ ἐξῆς ¹². Ἐπειδὴ δὲ τοὺς τὰς ἐσχατίας οἰκοῦντας ὁ προφήτης ἐκάλεσε, καὶ αὐτοῖς προλέγει τὴν ἡτταν, ἀληθέστερον ἂν τις ταῦτα τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις προσαρμόσῃ τὰ ῥήματα· ἐκείνοι· γὰρ τὴν οἰκουμένην περινοστοῦντες ἐβόων τὸ, « Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· γινώτε

VARIÆ LECTIONES.

^a πατ. ἢ μητ. *Hebr.* pater mi aut mater mea. ⁷ οὐκ—φωνῇ αὐτοῦ. Ita fere Matth. XII, 19, sed aliter omnino apud LXX. ⁸ Alii ἐπίσει, contendit, quam lectionem passim sequitur Tertull. ⁹ μάλα—πλήμ. Ad vers. 7 ista pertinent. ¹⁰ Καὶ—ἀνθρώπων. Hæc, ut reliqua hujus vers., maxime aliena sunt a textu Hebr., qui ita habet: Permeabit Judæam, inundabit et transibit, usque ad collum pertinget: critique, ut extensiones alarum ejus impleant latitudinem terre tue, o Emmanuel. ¹⁰ Μεθ'—Θεός. Hoc quidem loco verba ista ad vers. 8 referuntur; ex iis autem quæ ad prox. vers. a Nostro dicta sunt, colligitur, ea olim apud LXX initium vers. 9 constituisse. Idem testatur Hieron. Vid. Sabat. ad h. l. ¹¹ Γινώτε ἔ. κ. ἡττ. Ita quoque infra ad c. XIX, 1. *Hebr.* Terreamini populi et consternemini Pro **17** LXX legisse **17** haud spernenda quidem est Hier. conjectura, mallem tamen h. l. natales vocis γινώτε a male intellecta voculæ **17** significatione derivare. Videntur enim LXX. Int. illam a Syr. verbi **17** significatione, *cogitavit*, derivasse, cum tamen derivari debeat a **17** fregit, it. metu fractus est. ¹² καὶ τὰ ἐξ. Scilicet ad vers. 10 sequentia alludent.

ἴθνη, καὶ ἠττάσθε· > Καταδέξασθε τὴν σωτήριον ἡ- A
ταν· ὑποτάγητε τῷ Κυρίῳ, καὶ ἰκετεύσατε αὐτόν·
φύγετε τῶν δαιμόνων τὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν ἀγαθὴν
τοῦ Κυρίου δουλείαν ἀσπάσασθε. Κἀν γὰρ νῦν ἀντεί-
πητε, καὶ τὸν καθ' ἡμῶν τυρεύσητε θάνατον, ἀλλὰ
μικρὸν ὕστερον ἠττηθήσεσθε, καὶ τὰς πονηρὰς ὑμῶν
βουλὰς διασκεδάσει τῶν ὄλων ὁ Κύριος· μεθ' ἡμῶν
γὰρ οὐτός ἐστι. Σαφέστερον δὲ οἱ τρεῖς ἡρμήνευσαν τὸ
χωρίον τοῦτο· «Συναθροίσθητε ¹², λαοί, καὶ ἠττάσθε,
καὶ ἐνωτίσασθε πάντα τὰ πόρρωθεν τῆς γῆς· περι-
ζώνουσθε καὶ ἠττάσθε, καὶ πάλιν ζώνουσθε καὶ
ἠττάσθε· βουλευέσθε βουλὴν, καὶ διασκεδάσθήσε-
ται· λαλήσετε λόγον, καὶ οὐ στήσεται· μεθ' ἡμῶν γὰρ
ὁ θεός ¹³.» Ταῦτα πᾶσι τοῖς τὴν οἰκουμένην οἰκοῦ-
σιν ὁ προφητικὸς λόγος παρεγγυᾷ· ὅτι κἀν μυριάκις
περιζώσονται καὶ παρατάξονται κατὰ τῶν ἱερῶν B
ἀποστόλων, ὕστερον ἠττηθήσονται. Ὁ γὰρ Ἐμμα-
νουὴλ ἔχει κατὰ πάντων τὸ κράτος.

κ'. Τῇ ἰσχυρᾷ χειρὶ ἀπειθοῦσι ¹⁴ τῇ πορείᾳ τῆς
ὁδοῦ τοῦ λαοῦ τούτου. Εἰ καὶ ὀρῶσι τοῖνον, φησί,
τῆς τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς τὴν ἰσχύον, καὶ τὰ ὑπὸ ταύτης
γινόμενα θαύματα· ἀλλὰ ἀντιλέγουσι, τὰ αὐτὰ Ἰου-
δαῖοι· τολμῶντες, καὶ τὴν ἐκεῖνον πορείαν μιμού-
μενοι· καὶ γὰρ Ἰουδαῖοι τοῖς ἱεροῖς παρεγγύων ἀπο-
στόλοις, τὸν Δεσπότην μὴ κηρύττειν Χριστόν. «Ὁ
παραγγεῖλα γὰρ, ἔλεγον, παρηγγεῖλαμεν ὑμῖν, μὴ
λαλεῖν ¹⁵ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ; καὶ ἰδοὺ πεπλη-
ρώκατε τὴν Ἰερουσαλήμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν. > Τοῦτον
ἐνταῦθα καλεῖ σκληρὸν ¹⁶, ὡς τῇ πονηρᾷ τῶν Ἰου-
δαίων οὐκ ἀρέσκοντα γνώμη.

ιγ'. Τὸν δὲ φόβον αὐτοῦ μὴ φοβηθῆτε. Παρεγ-
γυᾷ οὖν διὰ τοῦ προφήτου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ
φοβεῖσθαι τούτων τὰς ἀπειλὰς· οὕτω καὶ τῷ θείῳ
Παύλῳ καθειρχθέντι ἔφη ὁ Δεσπότης Χριστός· «Μὴ
φοβοῦ ¹⁷, Παῦλε· ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ
ἐν Ἰερουσαλήμ, οὕτω σε δεῖ καὶ ἐς Ῥώμην μαρτυ-
ρῆσαι. > Καὶ τὴν μεγάλην δὲ ξυνορίδα τῶν ἀπο-
στόλων, Πέτρον καὶ Ἰωάννην, τῶν ὁσμων ἀπαλλά-
ξας, παρηγγύησεν ἀδελῶς ἐν τῷ ἱερῷ προσενεγκεῖν
τῷ λαῷ τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς· οὕτω κἀνταῦθα τὸν
ἀνθρώπινον ἐξώρισε φόβον, ἐκέλευσε δὲ τὸν τῶν
ὄλων φοβεῖσθαι Θεόν. «Κύριον ¹⁸ γὰρ, φησὶν, αὐτὸν
ἀγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἔσται σου φόβος ¹⁹.»

ιγ'. Κἀν ²¹ ἐπ' αὐτῷ πεποιθῶς ἦς, ἔσται σοι εἰς
ἀγασμὸν, καὶ οὐχ ὡς λίθου προσκόμμιτι συναρ- D
τήσεσθε. Δείκνυσι τοιαῦτον τοῦ φόβου τοῦ Κυρίου
τὸ κέρδος· Αὐτὸς ὑμᾶς ἀγιάσει, λέγων, αὐτὸς ὑμᾶς
ποδηγήσει, κατευθυεῖ, τὴν ὁδὸν λείαν ἐργάσεται, οὐκ
ἔσει προσπταῖσαι. Τοῦτου τοῦ λίθου ὁ μακάριος

^b Act. v, 28. ^c Act. xxiii, 21. ^d Act. v, 20.

VARIÆ LECTIONES.

¹² συναθ. Non omnes tres interpretes in hac lectione consentire, Hier. ad h. l. haud obscure indi-
cat. ¹³ μεθ'—θεός. Hanc interpr. soli Symmacho vindicat Montf. in Hexapl. ad h. l. ¹⁴ ἀπειθ. De-
lendum fuit comma appositum, et mutanda versio Lat. quæ ita se habebat in edit. Sirmondi: «Forti
manu non parent, itinere viæ populi hujus.» ¹⁵ λαλεῖν. Rec. lectio Act. l. c. διδάσκειν. ¹⁷ τοῦτον—
σκληρὸν. Hæc ad prima vers. 12, verba h. l. ommissa, pertinent. ¹⁸ μὴ φοβοῦ. Rec. lectio Act. l. c. est
θάρασει. ¹⁹ Κύριον—φόβος. Hæc ad vers. 13, proxima autem, Κἀν—συναρτ. ad vers. 14 pertinent. ²⁰ σου
φόβος. Hebr. pavor vester. ²¹ κἀν—συναρτ. Hebr. Eritque pro sanctuario (vobis), lapis autem allisionis
et petra offendiculi (duabus domibus Israelis).

et vincimini; > salutarem cladem suscipite, sub-
jecti Deo estote, et exorate ipsum; fugite dæmo-
num potestatem, et bonam Domini servitutem am-
plectimini [10]. Etsi enim reclametis in præsens,
et mortem nobis moliamini, postmodum tamen
vincemini, et perversa vestra consilia dissipabit
omnium Dominus. Ipse enim est nobiscum. Clarius
vero tres reliqui interpretati sunt hunc locum, «Con-
gregamini, populi, et vincimini, et audite, omnes
procul positæ terræ; accingimini et vincimini, et
iterum accingimini, et vincimini; inibitis consilium
et dissipabitur; loquemini verbum, et non stabit,
quia nobiscum **226** Deus.» Hæc omnibus habitau-
tibus orbem propheticus sermo denuntiat, fore ut
licet decies millies accingantur, et aciem instruant
contra sanctos apostolos, posthæc vincantur, cum
Emmanuel in omnes habeat imperium.

VERS. 11. *Forti manu detrectant incedere in via
populi hujus.* Etsi vident, inquit, dexteræ Dei po-
tentiam, et miracula quæ ab ea sunt, nihilominus
contradicunt, eadem quæ Judæi audentes, illorum-
que vestigia consectantes. Etenim Judæi sacris
apostolis præcipiebant, ne Christum annuntiant:
«Nonne præcipiendo præcepimus vobis ut non
loquamini in nomine isto? et ecce replevistis Hiero-
solymam doctrina vestra ^b. > Hunc durum vocat
hoc loco, ut qui perversæ Judæorum menti non
placeat.

C
VERS. 12. *Timorem autem ejus ne timueritis.* Præ-
cipit ergo Spiritus sanctus per prophetam, minas
istorum non timere. Ita et divino Paulo, cum esset
in carcere, dixit Christus Dominus: «Ne timeas,
Paule: sicut enim testificatus es de me in Hiero-
solyma, sic te oportet et Romæ testificari ^c. > Et
par egrégium apostolorum, Petrum et Joannem,
liberans a vinculis, præcepit ^d intrepide in templo
prædicare populo verba vitæ. Sic etiam hoc loco
humanum metum excussit, Deumque universorum
timere **227** jussit. «Dominum enim ipsum, ait,
sanctificate, et ipse erit pavor tuus.»

VERS. 13. *Si in ipso confisus fueris, erit tibi in
sanctificationem, nec ut in lapidem offensionis oc-
curretis.* Ostendit proinde utilitatem timoris Domini,
dicens: Ipse vos sanctificabit, ipse vos ducet,
diriget, viam planam faciet, ad lapidem non sinet
offendere. Lapidis hujus meminit beatus Paulus.

Causam enim docens incredulitatis Judæorum, hujus loci usus est testimonio : « Offenderunt enim in lapidem offensionis °. » Idem quippe Spiritus per prophetica[m] et apostolica[m] locutus est linguam.

VERS. 14. *Domus autem Jacobi in laqueo, et in convalle sedentes in Hierosolyma.* Aut domos appellavit propter divisionem regni, et una designat tum domum Ephraim, tum domum Judæ. Et hi enim et illi progenitorem habuerunt Jacobum. Docet autem prophetia eos qui Domino crediderint ipsum habere ducem, qui omnes viæ difficultates faciles reddet : incredulos vero, tanquam in laqueo quodam et in fovea, vel obice secundum Aquilam, vel scandalo secundum alios, manere in Hierosolyma, ubi eos Romanum bellum prorsus atteret et velut laqueo comprehendet [19]. Pro « impotentes erunt, » Symmachus dixit « offendent ; » Aquila « scandalizabuntur. » Offendentes enim ad crucem Domini, **228** et ceciderunt, et contriti sunt, captique ab hostibus, tanquam intra rete quoddam comprehensi in civitate. Tutelam enim appellavit mœnia, ut quæ custodierint illos et tradiderint hostibus.

VERS. 16. *Tunc manifesti erunt qui signantur ut non discant legem.* His verbis eos denotat, qui ad gratiam venerunt, ut qui velut sigilla quædam imposuerunt legi, secundum hanc vivere nolentes. Apertius autem tres interpretati sunt : « Liga testimonium, obsigna legem in discipulis meis. » Supervacanea enim hæc est discipulis meis. De hisce discipulis loquitur alius propheta, « Erunt omnes edocti a Deo †. »

VERS. 17. *Et dicet: Expectabo Deum.* Dicet enim, inquit, nimirum qui credidit : « Expectabo Deum, qui avertit faciem suam a domo Jacobi. » Cernens enim incredulos domus Jacobi providentia mea destitutos, firmiter mihi credet, measque promissiones expectabit.

VERS. 18. *Ecce ego, et pueri, quos dedit mihi Deus.* Hoc igitur de Christo testimonium usurpavit beatus Paulus. Cum enim dixisset : « Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te ‡ ; » subjecit iterum : « Ecce ego et pueri, quos mihi dedit Deus †. » Deinde interpretationem dictorum addidit : « Quia ergo pueri participes facti sunt carnis et sanguinis, et ipse similiter **229** participes factus est eorum, ut per mortem destrue-

ἄμνημόνευσε Παῦλος. Τὴν αἰτίαν γὰρ τῆς Ἰουδαίων ἀπιστίας διδάσκων, τήνδε τὴν μαρτυρίαν παρέθηκε. « Προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος. » Ἐπειδὴ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα διὰ τε προφητικῆς διὰ τε ἀποστολικῆς ἐφθέγγετο γλώττης.

ιδ'. Οἱ δὲ οἴκοι Ἰακώβ ἐν παγίδι, καὶ ἐν κοιλώματι καθήμενοι ἐν Ἱερουσαλήμ †. Ἡ οἴκους ἐκάλεσε διὰ τὴν τῆς βασιλείας διαίρεσιν, καὶ σημαίνει κατὰ ταυτὸν, τὸν τε τοῦ Ἐφραΐμ οἶκον, καὶ τὸν τοῦ Ἰούδα. Καὶ οὗτοι δὲ κάκεινοι εἶχον πρόγονον τὸν Ἰακώβ. Διδάσκει δὲ ἡ προφητεία, ὡς οἱ μὲν τῷ Κυρίῳ πιστεύσαντες, αὐτὸν ἔχουσι ποδηγόν, καὶ τὰς κατὰ τὴν ὁδὸν ἐξευμαρίζοντα δυσκολίας· οἱ δὲ ἀπιστήσαντες, ὡς ἐν παγίδι τινὶ καὶ ἐν κοιλώματι, ἢ σκώλῳ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν †, ἢ σκανδάλῳ, κατὰ τοὺς ἄλλους, κἀθηται ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐν ἣ παντελῶς αὐτοῦς ὁ Ῥωμαϊκὸς πόλεμος καταλύσει, καὶ ὡς ἐν παγίδι θηρεύσῃ. Τὸ δὲ, « ἀδυνατήσουσιν, » ὁ μὲν Σύμμαχος « προσκόψουσι » εἰρηκεν, ὁ δὲ Ἀκύλας, « σκανδαλωθήσονται †. » Προσπταίσαντες γὰρ τῷ τοῦ Κυρίου σταυρῷ, καὶ ἔπεσον, καὶ συνετριβήσαν· καὶ ἐάλωσαν ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὡς ἐν πανάγρῳ τινὶ συλληφθέντες τῇ πόλει. Ἀσφάλειαν † γὰρ τοὺς περιβόλους ἐκάλεσεν, ὡς φρουρήσαντας αὐτοὺς, καὶ παραδεδωκότες τοῖς πολεμίοις.

ιζ'. Τότε φανεροὶ ἔσονται οἱ σφραγιζόμενοι τὸν νόμον τοῦ μὴ μαθεῖν †. Τοὺς τῇ χάριτι οὖν προσεληλυθότες διὰ τούτων ἐδήλωσεν, οἷόν τινας σφραγίδας ἐπιθέντας τῷ νόμῳ, καὶ πολιτεύεσθαι κατὰ τοῦτον οὐ βουλομένους. Σαφέστερον δὲ οἱ τρεῖς † ἡρμηνεύκασι· « Δῆσον τὸ μαρτύριον, σφράγισον νόμον ἐν διδακτοῖς μου. » Περιττὸς γὰρ οὗτος τοῖς ἐμοῖς διδακτοῖς. Περὶ τούτων τῶν διδακτῶν ἑτέρος φησι προφήτης· « Ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ. »

ιζ'. Καὶ εἰρεῖ· Μενῶ τὸν Θεόν. Ἐρεῖ γὰρ, φησὶ, τουτέστιν ὁ πεπιστευκῶς· « Μενῶ τὸν Θεόν, τὸν ἀποστρέψαντα τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ οἴκου Ἰακώβ. » Ὅρων γὰρ τοὺς ἀπιστήσαντας τοῦ οἴκου Ἰακώβ ἐρήμους τῆς ἐμῆς κηδεμονίας γεγεννημένους, βεβαιότερόν μοι πιστεύσει, καὶ τὰς ἐμὰς ἀναμενεῖ ὑποσχέσεις.

ιη'. Ἴδου ἐγὼ, καὶ τὰ παιδιά, ἃ ἔδωκέ μοι † ὁ Θεός. Ταύτην τοίνυν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὴν μαρτυρίαν τέθεικεν ὁ μακάριος Παῦλος. Εἰρηκῶς γὰρ τὸ, « Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμῶν ἡσέ, » ἐπήγαγε καὶ πάλιν· « Ἴδου ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. » Εἴτα τοῖς ῥητοῖς ἐρμηνείαν προσήνεγκεν· « Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδιά κεκοινωνήκε σαρκὸς καὶ αἵματος, παραπλησίως καὶ αὐτὸς μετέσχε τῶν αὐτῶν παθημάτων †, ἵνα διὰ

° Rom. ix, 32. † Joan. vi, 45. ‡ Hebr. ii, 12. † Ibid. 13.

VARIE LECTIONES.

† Οἱ—Ἱεροσ. Hebr. pro laqueo et tendicula illis qui habitant in Hierosolyma. † ἢ—Ἀκύλαν. Partim certi de Aquilæ versione h. l. constat, juxta MONTF. † Leg. esse vid. σκανδαλωθήσονται. † ἀσφ., x. τ. λ. Hæc quidem ad verba ultima v. 15, juxta LXX spectant, sed absunt ista a textu Hebr. † Τότε—μαθεῖν. Hebr. Colliga testimonium, obsigna legem pro (al. cum) discipulis meis. † οἱ τρεῖς. De Theodot. nihil apud MONTF. in Hexapl. ad h. l. † & ἔδ. μοι. Rec. lect. ἃ μοι ἔδωκεν. Sic quoque Hebr. ii, 13. † παθῆμ. Exstat tantum in duobus codic. apud. MILLIUM ad h. l.

τῷ θανάτῳ καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου. — « Καὶ ἔσται σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ παρὰ Κυρίου Σαβαώθ. » Τὰ παιδία τοῖς σημεῖοις οἱ ἄλλοι συνήψαν ἐρμηνευτά. Οὕτω γὰρ οἱ τρεῖς συμφώνως ἔφασαν· « Ἰδοὺ ἐγώ, καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός²⁹ εἰς σημεῖα, καὶ εἰς τέρατα ἐν Ἰσραὴλ, παρὰ Κυρίου τῶν δυνάμεων, τοῦ κατοικοῦντος ἐν ὄρει Σιών. » Σαφέστερον τοίνυν ἡμῖν τὴν ἀποστολικὴν χορὴν καὶ ἀκόντες ἐδήλωσαν οὕτοι· δεδόσθαι γὰρ ἔφησαν τὰ παιδία εἰς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν Ἰσραὴλ. Μαρτυρεῖ δὲ τῇ προρρήσει ἡ ἔκδοσις. Διὰ τούτων γὰρ, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν, τὰ μυρία ἐθαυματοργήθη σημεῖα, εἰς ὠφέλιαν καὶ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης.

9. Καὶ ἐὰν εἰπωσι πρὸς ὑμᾶς· Ζητήσατε τοὺς ἐρμηνευτὰς. Ἡ τῆς ἀντιτύπου γνώμης τῶν Ἰουδαίων διὰ τούτων κατηγορεῖ. Τῇ γὰρ πλάνῃ παρὰ πάντα τὸν βίον δεδουλευκότες, καὶ³¹ νεκρομάντεσι κεχρημένοι, καὶ τοὺς νεκροὺς περὶ τῶν ζώντων ἐρωτῶντες, καὶ τοὺς στερομάντας περισκοποῦντες, τοῖς ἀληθεῖσι τῶν ἀποστόλων οὐκ ἐπίστευσαν θαύμασι· καίτοι τὸν νόμον ἐπίκουρον σωτηρίας ἐδέξαντο, καὶ δώρων δίχα οὗτος πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐποδῆται³².

καὶ. Καὶ ἦξει ἐφ' ὑμᾶς σκληρὸς λιμὸς³³, καὶ ἔσται ὡς ἂν πεινάσητε, λυπηθῆσεσθε³⁴, καὶ κακῶς ἔρεῖτε τὸν ἄρχοντα καὶ τὰ πάτρια³⁵. Ἀπλῶς δὲ εἰπεῖν, Ἐπειθὴ, φησὶν, οὕτε τῷ νόμῳ πειθεσθε ποδηγούνη, οὕτε τοῖς ἀποστόλοις ἐαδουχοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μόνην τὴν πλάνην ἀσπάζεσθε, ταῖς πολλαῖς ὑμᾶς περιβαλὼν συμφοραῖς. Ἡξει γὰρ ἐφ' ὑμᾶς σκληρὸς λιμὸς, καὶ ἔσται ὡς ἐὰν πεινάσητε, λυπηθῆσεσθε, καὶ κακῶς ἔρεῖτε τὸν ἄρχοντα καὶ τὰ πάτρια. Ἔνα δὲ τῶν ἀντιγράφων πάταρχα³⁶ ἔχει· καὶ αὕτη ἡ διάνοια, καὶ τῷ Ἑβραίῳ σύμφωνος, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐρμηνευταῖς. Τὸ γὰρ παταρχῆ Σύρων μὲν ἔστιν ὄνομα, σημαίνει δὲ τῇ Ἑλλάδι· φωνῆ τὰ εἰδωλα³⁷ ταῦτα δὲ ὁ Ἑβραῖος βελοαὺ καλεῖ. Διὸ δὴ καὶ οἱ τρεῖς, Ἀκύλας, καὶ Σύμμαχος, καὶ Θεοδοσίω, οὕτως ἤρμηνευσαν· « Καὶ καταρᾶται ἐν βασιλεῖα αὐτοῦ, καὶ ἐν θεοῖς αὐτοῦ³⁸ » καὶ γὰρ ὁ Ἑβραῖος τὸν ἄρχοντα βασιλεῖα κάληκε· τὴν ὑπερβολὴν δὲ τοῦ λιμοῦ διὰ τούτων ἐσήμανε. Τόσα γὰρ, φησὶν, ἔσται ἔνδεια, ὡς καὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ τοὺς παρ' ὑμῶν προσκυνουμένους ὑφ' ὑμῶν βλασφημηθῆναι θεοῦς. Καὶ ἀναβλέψονται εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω. Ἡ καὶ οὕτως· Πάντα, φησὶ, περισκοπήσεις, τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, τοὺς ἄρ-

A rei cum qui habebat mortis imperium¹. — « Et erunt signa et portenta in domo Israel a Domino Sabaoth. » Pueros cum signis alii conjunxerunt interpretes. Sic enim tres reliqui eodem modo dixerunt, « Ecce ego et pueri, quos mihi dedit Deus in signa et in prodigia in Israele, a Domino exercituum qui habitat in monte Sion. » Perspicue ergo nobis isti chororum apostolicum vel nolentes designarunt. Datos enim dixerunt pueros in signa et prodigia in Israele. Prædictionem autem exitus confirmat. Siquidem per hos, post Salvatoris ascensionem, infinita signa patrata sunt ad utilitatem Israelis orbisque universi.

B VER. 19. *Et si dixerint vobis, Quærite ventriloquos* [20]. Aut reluctantem Judæorum mentem his verbis arguit. Errori enim perpetuo servientes, umbrarum vaticiniis utentes et mortuos de viventibus consulentes, et ventriloquos observantes, veris apostolorum miraculis non crediderunt : quamvis legem salutis adjutricem acceperant, et ab ea gratis ad veritatem ducebantur.

VERS. 21. *Et veniet super vos dura fames : et erit ut esurieritis, contristabimini, et maledicetis principi, et paternis.* Ut aperte dicatur, Quia, inquit, neque legi obtemperastis²³⁰ ducenti, neque apostolis facem præferentibus ad veritatem, sed solum errorem adamatis, multis vos calamitatibus afficiam. Inducam enim vobis duram famem, fietque ut cum esurieritis contristemini, et principi maledicatis, et patriis. Quædam vero exemplaria habent *patachra*, congruitque sententia cum Hebræo, et cum aliis³ interpretibus. *Patachra* enim Syriacum est vocabulum, quod Græca lingua *idola* significat. Hæc autem Hebræus *beloau* vocat. Unde et tres, Aquila, Symmachus et Theodotus sic verterunt : « Et exsecratur in regno ejus, et in diis ejus. » Nam Hebræus principem vocavit regem. Famis autem magnitudinem hoc modo declaravit. Tanta enim, inquit, erit penuria, ut et principes, et dii quos adoratis, maledictis configantur. « Et suspicient in cælum sursum. » [22] Aut sic, Omnia, inquit, circumspicies, cælum, terram, principes, idola, et opem tibi omnia negabunt, et tribulationis vehementia subitas tibi tenebras offundet, easque nullo tempore

¹ Heb. II, 14.

VARIÆ LECTIONES.

²⁹ καὶ—Θεός. MONTF. in Hexapl. ad h. I. ita leg. καὶ τὰ παιδία μου, ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος. Reliqua eadem. ³¹ καὶ — ἐρωτῶντες. Hæc ad finem vers. 19 spectant. ³² καὶ—ἐποδ. Hæc. ad finem vers. 20 pertinent. ³³ Καὶ—λιμὸς. Hebr. Et transibit (anusquisque) per eam, gravatus (sc. malis) et esuriens. ³⁴ ὡς—λυπηθ. Hebr. cum esurierit, irascetur. ³⁵ τὰ πάτρια. Hebr. et Deo suo. ³⁶ πατ. Hinc forsitan repetenda est origo lectionis *πάταρχα*, quam MONTF. aliique Symmacho tribuunt. ³⁷ τὰ εἰδωλα. Vox *ἰδωλα* Chaldæis, Syris ac Rabbinis *idolum* significat. Et in Syr. N. T. versione I Cor. v, 10, *Idolorum* respondet Græco εἰδωλοπάτης. ³⁸ εἰς—θεοῖς αὐτοῦ. Idem scholion e codice suo ad h. I. attulit Curterius. De Symmacho autem dubitandum.

finiendas, sed ad mortem usque hæc tristitia patieris. Hoc enim est quod ait, « Non affligetur qui est in angustia usque ad tempus; » pro eo **231** quod est: Non aliquo temporis spatii hæc circumscripta sunt, sed in his semper durabunt.

CAPUT IX.

VERS. 1. *Hoc primum bibe cito, velociter fac, regio Zabulon, terra Nephthalim.* Postquam incredulis superiora prædixit, transit ad chorum apostolorum. Galilæa enim sacrorum apostolorum fuit patria, quod testati sunt sancti angeli, qui illos post Salvatoris ascensionem sic appellarunt: « Viri Galilæi, quid statis aspicientes in caelum? » Zabulon vero et Naphthalim illam adepti sunt pro sorte. In illa maximam miraculorum partem operatus est Dominus. Ibi leprosum mundavit, ibi centurionis famulum sanavit, ibi Jairi filiam vita defunctam vitæ restituit, ibi maris fluctus sedavit, ibi panes multiplicavit, ibi aquam in vinum convertit, quod miraculorum omnium fuit exordium, ut Joannes Theologus docet ^k. Unde et Spiritus gratia hoc loco per prophetam clamat ad regionis illius incolæ: Hoc primum bibe novum et inauditum poculum; bibens autem ne cuncteris, sed fac cito, hoc est, crede, **232** sequere, secundum divina mandata vitam age. Galilæam porro gentium vocat, ob alienigenas cum Judæis inhabitantes ². Propterea et « in tenebris ambulantes, » et « in umbra ac regione mortis habitantes » dicit ^C incolæ ejus regionis, divinæque lucis splendorem pollicetur. Ut autem existimo, gentium etiam salutem vaticinatur. Siquidem apostoli ex Galilæa orti gentium sortem acceperunt. Ipsi enim Dominus dixit: « Docete omnes gentes ¹. » Sed et Zabulon, quod interpretantur *nocturnæ actionis liberatio*, eos innuit, qui crediderunt ex Israele, cujus erat nox quæ ante Christum effluxit. Nephthalim vero, quod interpretantur *latitudo*, symbolum est gentium, quæ in pietate dilatatae sunt. Quod si Zabulon est populus ambulans in tenebris, et non umbra mortis, eo quod legem et prophetas audit, sublato per Christum veteris legis velamine, non lumen cernit lucernæ, sed magnum et verum. ^D Qui vero sedet in umbra mortis idololatricæ et peccatorum, populus, cujus typus est Nephthalim, cernit lumen ejus qui dixit: « Ego sum lux mundi ^m. » Soli enim qui in Judæa erant, legem habe-

χοντας, τὰ εἶδωλα· καὶ πάντα σοι ἔσται ἄπορα· καὶ ἡ τῆς θλίψεως ὑπερβολή, σκότος αὐτοσχέδιον ἐπιπάσει σοι, καὶ τοῦτο οὐδενὶ περιωρισμένον καιρῷ, ἀλλ' ἕως θανάτου ταῦτά σε καθέξει τὰ ἀλγεινά. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, « Οὐκ ἀπορηθήσεται ὁ ἐν τῇ στενοχωρίᾳ ὧν ἕως καιροῦ ^o. » ἀντὶ τοῦ, Οὐ μέτρον τινὲ χρόνου ταῦτα περιώριστα, ἀλλ' αἶν ἐν τούτοις ἔσονται.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

α'. Τοῦτο ^o πρῶτον ταχὺ ¹ πῖε, ταχὺ ποιεῖ, χώρα Ζαβουλῶν, ἡ γῆ Νεφθαλεμ. Οὕτω τοῖς ἀπιστοῦσι τὰ προειρημένα προαγορεύσας, πρὸς τὸν τῶν ἀποστόλων μεταβαίνει χορὸν. Ἡ Γαλιλαία γὰρ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἦν πατρίς. Καὶ μάρτυρες οἱ ἅγιοι ἀγγελοὶ, οὕτως αὐτοὺς μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν ὀνομαζόντες· « Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐσθίκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; » Ζαβουλῶν δὲ καὶ Νεφθαλεμ ἐκείνην ἔλαχον κληρὸν· ἐν ἐκείνῃ τὰ πλεῖστα τῶν θαυμάτων ὁ Δεσπότης ἐιργάσατο· ἐκεῖ τὸν λεπρὸν ἐκάθηρην· ἐκεῖ τῷ ἑκατοντάρχῳ τὸν οἰκέτην ἀπέδωκεν υἱᾶ· ἐκεῖ τὸν τῆς Πέτρου πενθερᾶς κατέσβεσε πυρετὸν· ἐκεῖ τὴν Ἰαεῖρου θυγατέρα τὸν βίον ὑπέξελοῦσαν ἐπανάγαγε πρὸς ζωὴν· ἐκεῖ τὰ τῆς Θαλάσσης ἐστόρεσε κύματα· ἐκεῖ τῶν ἄρτους ἐπήγαγεν· ἐκεῖ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλε· τοῦτο δὲ τῶν θαυμάτων ἀπάντων προοίμιον, κατὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου διδασκαλίαν. Διὸ καὶ ἡ χάρις ἐνταῦθα τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ τοῖς ἐκείνην οἰκοῦσι τὴν χώραν· Τοῦτο πρῶτον πῖε τὸ καινὸν καὶ παράδοξον πόμα· πῖων δὲ μὴ μελλήσης, ἀλλὰ ταχὺ ποιεῖ, τουτέστι, Πίστευσον, ἀκολουθήσον, κατὰ τὰς θείας ἐντολάς πολιτεύου. Γαλιλαίαν δὲ τῶν ἐθνῶν κλεῖ, ὡς καὶ ἀλλοφύλων συνοικούντων τοῖς Ἰουδαίοις. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν σκότει πορευομένου ², καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου καὶ χώρα οἰκοῦντας, καὶ ὀνομαζοῦν τοὺς τῆς χώρας ἐκείνης οἰκήτορας, καὶ τοῦ θείου φωτὸς ὑπισχεταί τὴν αἴγλην. Οἶμαι δὲ ὅτι καὶ τῶν ἐθνῶν προθεσπίζει τὴν σωτηρίαν· οἱ γὰρ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὀρμώμενοι ἀπόστολοι, τὴν τῶν ἐθνῶν ἐνεχειρίσθησαν κλησιν. Αὐτοῖς γὰρ ὁ Κύριος ἔφη· « Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. » Ἀλλὰ καὶ Ζαβουλῶν μὲν, *ῥῦσις νυκτερίας* ἐρμηνευόμενος, σημαίνει τοὺς ἀπὸ Ἰσραὴλ πιστεύσαντας· οὗ ἡ νύξ πρὸ Χριστοῦ βέυσασα. Νεφθαλεμ δὲ, *πλατυσμός* ἐρμηνευόμενος, συμβολὸν ἔστι τῶν ἐθνῶν πλατυθέντων ἐν εὐσεβείᾳ. Εἰ δὲ Ζαβουλῶν μὲν ἔστιν ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, καὶ οὐκ ἐν σκιᾷ θανάτου, διὰ τὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἀκούειν· περιαιρεθέντος διὰ Χριστοῦ τοῦ ἐν τῇ παλαιᾷ κα-

¹ Act. 1, 11. ^k Joan. 11, 11. ¹ Matth. xxviii, 19. ^m Joan. viii, 12.

VARIÆ LECTIONES.

^o οὐκ—καιροῦ. Hæc finem faciunt cap. viii, apud LXX, et respondent initio vers. 23 juxta Hebr., sensum tamen minus bene exprimunt. ^o Τοῦτο — Νεφθ. Hæc juxta Hebr. pertinent ad c. viii, 23, et toto cælo ab Hebr. differunt. Alias vero lectiones h. l. secutus est Noster. Nam supra t 1, p. 297 et 1071, hæc ex vers. 1 et 2 leg.: Ἡ Ζαβουλῶν καὶ γῆ Νεφθαλεμ, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὴν παραλίαν κατοικοῦντες Γαλιλαίαν τῶν ἐθνῶν (sed l. c., p. 1071, pro Gal. τ. ἐθν. leg.: Καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν)· ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδος φῶς μέγα. Et quæ ultima sunt vers. 2, supra, l. 1, p. 218, et p. 244 seq. ita leg.: Τοῖς ἐν σκότει (l. c., p. 244 σκότῳ) καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς. ¹ ταχύ. Ita Ald. et Compl., nec minus cod. Aug. ² πορευ. Receptam lect. Noster h. l. sequitur, sed supra, ll. cc. erat ὁ λαὸς ὁ καθήμενος. Ita quoque Matth 14, 16

λύμματος, οὐ φῶς ὄρα λύχνου, ἀλλὰ μέγα τὸ ἀλη-
θινόν· ὁ δὲ καθήμενος ἐν σκιᾷ θανάτου τῆς εἰδωλο-
λατρείας καὶ τῶν ἀμαρτιῶν λαός, οὗ ὁ Νεφθαλεμ
τύπος, ὄρα φῶς τοῦ εἰπόντος· « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς
τοῦ κόσμου· » μόνοι γὰρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ εἶχον τὸν
μῆδὲ αὐτὸ ἔχοντες τὸ λυχνιαῖον φῶς· οἷς ἐπέλαμψεν
γὰρ ἔστι τοῦ κόσμου.

γ. *Εὐφρανθήσονται ὡς οἱ εὐφρανόμενοι ἐν
ἀμῆτι, καὶ ἐν τρόπῳ διαιρούμενοι σκύλα.*
Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες τῆς ἀκτίως ἐκείνης ἀπῆλυ-
σαν, ἀλλὰ πολλοὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐκόντες ἐστέρησαν τοῦ
φωτός, οὗτοι, φησὶν, οὗς ἐλκυσας διὰ τῶν θαυμά-
των, καὶ εὐφροσύνης ἐνέπλησας⁴⁵, διηνεκῶς ταύτης
ἀπολαύονται τῆς εὐφροσύνης, θεριστὴς μιμούμενοι,
καὶ νικηφόρους στρατιώτας σκύλα διαιρούμενοι·
θεριστὰ δὲ προσηγυρεύθησαν καὶ οἱ θεοὶ ἀπόστολοι.
« Ἰμᾶς γὰρ, φησὶ, θερίζειν ἀπέστειλα ὁ ὕμεις οὐκ
ἐκοπίσατε· » καὶ πάλιν· « Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς,
οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεθήτε οὖν τοῦ Κυρίου τοῦ
θερισμοῦ, ἵνα ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐ-
τοῦ. » Καὶ ἀλλαχού· « Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς
ὑμῶν, καὶ ἴδετε τὰς χώρας, ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς
θερισμόν. » Καὶ τοῦ διαβόλου δὲ καταλύσας τὴν τυ-
ραννίδα, καὶ τούτου σκύλα τοῖς ἀποστόλοις διένειμε·
« Πορευθέντες γὰρ, φησὶ, μαθητεύσατε πάντα
τὰ ἔθνη. »

δ. *Διότι ἀφῆρηται ὁ ζυγὸς ὁ ἐπ' αὐτῶν κείμε-
νος, καὶ ἡ ῥάβδος ἡ ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτῶν⁴⁶.*
Εὐφραίνονται, φησὶ, διότι ἀφῆρηται ὁ ζυγὸς ὁ ἐπ'
αὐτῶν κείμενος, καὶ ἡ ῥάβδος ἡ ἐπὶ τοῦ τραχήλου
αὐτῶν· ζυγὸν δὲ καλεῖ τοῦ διαβόλου τὴν δεσποτείαν,
καὶ ῥάβδον, τὴν ἐκείνου δουλείαν. Τούτων δὲ τοὺς
εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας ἠλευθέρωσεν ὁ Δεσπότης
ἡμῶν Χριστός. « Τὴν γὰρ ῥάβδον τῶν ἀπαιτούντων
δεσκέδασεν. » Ἀπαιτούντας καλεῖ, οὐ μόνον τοὺς
δαίμονας⁴⁷ καὶ τὸν ἐκείνων ἀρχοντα, ἀλλὰ καὶ τῶν
ἀνθρώπων τοὺς ἀντιλέγοντας τῷ κηρύγματι. Τὴν δὲ
τούτων δυναστείαν κατέλυσε δι' ὀλίγων τινῶν, καὶ
τούτων γυμνῶν· καθάπερ πάλα· διὰ τοῦ Γεδεὼν καὶ
τῶν τριακοσίων λαμπαδηφόρων τὰς πολλὰς τοῦ Μα-
διάμ κατηκόντισε χιλιάδας⁴⁸· ὡσπερ γὰρ ἐκείνους
ὄπλων δέκα κατέλυσεν· οὕτω τὴν οἰκουμένην ἅπασαν
διὰ δυοκαίδεκα κηρῶκων κατέβαλε, καὶ τούτων οὐχ
ὥπλισμένων, ἀλλ' ἕνα χιτῶνα ἐνδεδυμένων, ἀνυπο-
δήτων, οὕτε ῥάβδον φέρειν κεκελευσμένων.

ε. *Πᾶσαν στολὴν ἐπισυνηγμένην δόλω, καὶ
ἱμάτιον μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσουσιν⁴⁹.* Ἡ ὅτι
οἱ ἀράται δυσμενεῖς, οἱ τὸν ἄνθρωπον δι' ἀπάτης
γυμνῶσαντες τῆς προτέρας δόξης, καὶ τῆς θείας
εἰκόνος αὐτὸν τὴν στολὴν ἀποδύσαντες, αὐτοὶ μὲν
ἑώσουςιν ὡν ἐτόλμησαν δίκας· ἦν δὲ ἑλαβὸν στολὴν,
μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσουσι. Θνητὸν γὰρ τῷ θανάτῳ

A bant velut lucernam. In tenebris autem erant
gentiles, ut qui nec ipsum habebant lumen lucer-
narum; quibus illuxit per Evangelium Christus,
qui magnum est lumen: lumen enim est mundi.
νόμον ὡς λύχνον. Ἐν δὲ σκότει ἦσαν οἱ ἔθνηκοι, ὡς
ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, φῶς μέγα ὢν· φῶς

VERS. 3. *Lætantur sicut qui lætantur in messe,
et sicut qui dividunt spolia.* Quia non omnes radium
illum susceperunt, sed multi sua sponte seipos
lumine **233** privaverunt, Hi, inquit, quos traxisti
per miracula, et lætitia replevisti, hac continuo
lætitia perfruentur, messores imitantes, et victores
qui dividunt spolia. Messores autem dicti sunt
B quoque divini apostoli. « Ego, inquit, misi vos
metere in quo vos non laborastis ». » Et iterum :
« Messis quidem multa, operarii autem pauci :
rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios
in messem suam ». » Et alibi : « Levate oculos ve-
stros, et videte regiones, quia jam albæ sunt ad
messem ». » Et cum diaboli tyrannidem destruxis-
set, hujus spolia divisit apostolis : « Euntes, in-
quit, docete omnes gentes ». »

VERS 4. *Quia ablatum est jugum quod super ip-
sos erat positum, et virga quæ super collum eorum.*
Lætantur, inquit, eo quod ablatum est jugum quo
premebantur, et virga quæ super collum eorum
erat. Jugum autem vocat diaboli dominationem, et
C virgam, ejus servitutem. Ab his autem credentes
in ipsum liberavit Dominus noster Christus. « Vir-
gam enim exigentium dissipavit. » Exigentes vocat
non solum dæmonas, eorumque principem, sed ex
hominibus etiam eos qui prædicationi contradicunt.
Horum autem dominatum evertit per paucos quos-
dam, et hosce nudos : sicut olim per Gedconem et
trecentos gestantes lampadas multa Madianitarum
millia interemit. Quemadmodum enim illos sine
armis **234** pessumdedit, sic orbem universum
per duodecim præcones subegit, et hos quidem non
armatos, sed una tunica indutos, pedibus nudos,
nec baculum ferre permissos.

VERS. 5. *Omniem stolam congregatam dolo, et
vestimentum cum commutatione restituent.* Aut quia
invisibiles hostes, qui hominem priori gloria per
fraudem spoliarunt, et divinæ imaginis stola illum
exuerunt, ipsi quidem temeritatis suæ pœnas da-
bunt, quam vero abstulerunt stolam cum commu-
tatione reddent. Quippe mortale Domini corpus

⁴⁵ Joan. iv, 38. ⁴⁶ Matth. ix, 37, 38. ⁴⁷ Joan. iv, 35. ⁴⁸ Matth. xxviii, 19. ⁴⁹ Judic. vii, 19-21.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁵ οὗτοι — ἐνέπλ. Hæc ad initium vers. 5 se referunt. ⁴⁶ Διότι — τραχ. αὐτ. Hebr. Jugum enim oneris
ipsius et virgam humeri ejus. ⁴⁷ Τὴν — διεσχ. Hebr. virgam exactoris illius confregisti. ⁴⁸ καθ.—χιλιά-
δας. Hæc ad finem vers. 4 se referunt. ⁴⁹ Πᾶσαν — ἀποτίς. Hebr. Quia omne instrumentum conflictus
confingentis cum strepitu, et vestimentum volutatum in sanguinibus (pabulum ignis erit).

morti tradentes, immortale restituent : et dolus quo a-versus homines usi sunt, in ipsorum caput convertetur. Quare se igni, ait, combustos vellent, quia puer natus est nobis, filius et datus est nobis. Insaniunt, inquit, et furunt, et ardent invidia, dona nostra spectantes, puerum qui pro nobis natus est, unigenitum Dei Filium natura humana nudatum, et nostram operantem salutem.

VERS. 6. *Cujus principatus est super humerum ejus.* Certando autem et pugnando devicit adversarium. Symmachus vero et Theodotio ita sunt interpretati, « Et erit disciplina super humerum ejus. » Disciplina enim pacis nostrae super ipsum, ut propheta ipse loquitur ²³⁵, et, iniquitates nostras ipse portavit, et morbos portavit, et vibice ejus sanati sumus. Et ipse est « Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi ^u. » Et, « Ipse redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum ^v. » Convenienter ergo dixerunt, « Erit disciplina super humerum ejus. » Opposuit enim peccato Adami justitiam suam. Quod si sub maledicto eramus, et maledicto crux subjecta fuerat, atque hanc Dominus bajulavit, hoc etiam modo prophetia consummata est. « Facta est enim disciplina, » secundum Theodotionem et Symmachum, « super humerum ejus. » — « Magni consilii angelus. » Paternum enim consilium annuntiavit nobis, juxta illud ipsius dictum : « Omnia quaecunque audivi a Patre meo, nota feci vobis ^x. » Docet autem nos propheticus sermo divinas ejus appellationes. « Admirabilis, consiliarius, Deus fortis. » Sic et cum Jacobo loquens seipsum nominavit : « Cur queris nomen meum ^y, illud est mirabile? » Consiliarius autem appellatur, tanquam paterni consilii particeps, ut qui omnia norit, quaecunque Pater. Deinde nominum maximum, « Deus fortis, » quod depravans Aquila, « fortis potens, » interpretatus est. In Hebraeo autem est « Elgebor. » Et porro Deus est juxta ipsorum expositionem. Quod enim est in textu Emmanuel, « Nobiscum Deus » interpretati sunt, « Potens. » Hoc est, alterius potestati non subjectus, sed dominans ipse omnibus. Hoc et Arij nugacitatem redarguit : ostendit enim ipsum honore parem esse, **236** non ministrum Patris. « Princeps pacis. » — « Ipse est enim, » secundum Apostolum, « pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriae solvit ^z. » — « Pa-

παραδεδικωότες τοῦ Κυρίου τὸ σῶμα, ἀθάνατον ἀποδώσουσι· καὶ ὁ δόλος, ᾧ κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐχρήσαντο, κατὰ τῆς αὐτῶν τραπήσειται κεφαλῆς. Διὸ καὶ θελήσουσι, φησὶν, εἰ ἐγενήθησαν πυρρίκαυστοι, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν. Μεμήνασι, φησὶ, καὶ λυτῶσι, καὶ τῷ φόβῳ πυρπολοῦντες, τὰς ἡμετέρας θεώμενοι δωρεάς, τὸ παιδίον τὸ δι' ἡμᾶς γεννηθὲν, τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν τὴν ἀνθρωπείαν περιχειμενον φύσιν, καὶ τὴν ἡμετέραν πραγματευόμενον σωτηρίαν.

ς'. Οὗ ²³⁵ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ ²³⁶.

Ἀθλήσας δὲ καὶ παλαίσας κατέλυσε τὸν ἀντίπαλον. Ὁ δὲ Σύμμαχος καὶ Θεοδοτίων οὕτως τοῦτο ἤρμηνευσαν· « Καὶ ἔσται ἡ παιδεία ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. » Παιδεία γὰρ εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, καὶ αὐτὸς τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐβάστασε, καὶ τὰς νόστους ἐβάστασε, καὶ τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθμεν· καὶ αὐτὸς ἔστιν ὁ Ἄμωδός τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀφρον τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ, « Αὐτὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρρα. » Εἰκότως τοίνυν ἔφασαν, « Ἔσται ἡ παιδεία ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. » Τῇ γὰρ τοῦ Ἀδάμ ἀντέταξεν ἀμαρτίαν τὴν οἰκείαν δικαιοσύνην· εἰ δὲ ὑπὸ τὴν κατάρραν ἐτελοῦμεν ἡμεῖς, κατάρρα δὲ καὶ ὁ σταυρὸς ὑποβέβλητο, τοῦτο δὲ ὁ Δεσπότης ἐβάστασε, καὶ οὕτως ἡ προφητεία τὸ τέλος ἐδέξατο. « Ἐγενήθη γὰρ ἡ παιδεία, » κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα καὶ τὸν Σύμμαχον, « ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. » — « Μεγάλῃς βουλῆς Ἄγγελος; ²³⁵. » Τὴν πατρικὴν γὰρ ἡμῖν ἀνήγειρε βουλὴν, κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνὴν· « Πάντα ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, δεδήλωκα ²³⁶ ὑμῖν. » Διδάσκει δὲ ἡμᾶς καὶ τὰς θεοπρεπεῖς αὐτοῦ προσηγορίας ἐνταῦθα ὁ προφητικὸς λόγος· « Θαυμαστὸς, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς. » Οὕτω καὶ τῷ Ἰακώβ διαλεγόμενος ἑαυτὸν ὠνόμασε· « Τί τοῦτο ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου; καὶ αὐτὸ ἔστι θαυμαστόν. » Σύμβουλος δὲ καλεῖται, ὡς τῆς πατρικῆς βουλῆς κοινωνὸς, ὡς πάντα εἰδὼς ὅσα καὶ ὁ Πατήρ. Εἶτα τῶν ὀνομάτων τὸ μείζον, « Θεὸς ἰσχυρὸς. » Τοῦτο δὲ κακουργήσαντες οἱ περὶ τὸν Ἀκύλαν, « ἰσχυρὸς δυνατὸς » ἤρμηνευσαν. Κεῖται δὲ παρὰ τῷ Ἑβραῶι « ἡλγεβῶρ ²³⁶. » Τὸ δὲ ἡλ θεὸς, κατὰ τὴν τοῦτων ἑρμηνείαν· τὸ γὰρ « Meū' ἡμῶν ὁ θεὸς » Ἐμμανοὺὴλ κείμενον, οὕτως ἤρμηνευσαν, « Ἐξουσιαστής. » Ἀντὶ τοῦ, οὐχ ὑπὸ ἐξουσίαν ἄλλου τελῶν, ἀλλ' αὐτὸς πάντων δεσπόζων. Τοῦτο καὶ τὴν Ἀρείου βδελυρίαν ἐλέγχει· δεικνύσει γὰρ αὐτὸν ἐμότιμον, ἀλλ' οὐχ ὑπουργὸν τοῦ Πατρὸς. « Ἀρχὼν εἰρήνης. » — « Αὐτὸς γὰρ ἔστι, » κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἓν, καὶ τὸ

^p Isa. LIII, 5. ^t Math. VIII, 17. ^u Joan. I, 29. ²³⁵ ^z Epies. II, 14.

^v Galat. III, 15. ^x Joan. XV, 15. ^y Gen. XXXII,

VARIÆ LECTIONES.

²³⁵ Οὗ, κ. τ. λ. Quae praecedunt, ἔτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, leg. supra, t. I, p. 1211 et 1509 ac infra, ad Osee vii, 7. ²³⁶ αὐτ. Quae proxima sunt vers. 6, una serie supra, t. I, II, cc. ita leg. : Καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής, ἀρχὼν εἰρήνης, πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ita quoque Euseb. *Dem. evang.*, l. VII. Utrique juxta lectiones cod. Alex. ²³⁵ Μεγ. β. Ἄγγ. Des. in Hebr. ²³⁶ ἔδδ. Rec. lectio l. c. est ἐγγώρισα. ²³⁷ ἡλγεβῶρ. Apud Montf. ad h. l. ἐλγεβῶρ. Sed Bosius habet ἡγγεβῶρ.

μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας. — « Πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. » Ὡσπερ γὰρ ὁ Ἀδάμ τοῦ παρόντος αἰῶνος πατήρ ὀνομάζεται· οὕτως αὐτὸς τοῦ μέλλοντος· « Εἰ τις γὰρ ἐν Χριστῷ, φησί, καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. »

ζ. *Ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ*⁸⁸. Τῷ μὲν οὖν Δαβὶδ ὑπέσχετο ὁ Θεός· « Ἐκ καρποῦ τῆς σπύρας σου⁸⁹ ἰσχύσει ἐπὶ τοῦ θρόνου σου· » τούτῳ δὲ ἐπαγγέλλεται βασιλείαν αἰώνιον· « Ὁ γὰρ θρόνος αὐτοῦ, φησὶν, ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου καὶ ὡς ἡ σελήνη καθηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα. » Ταύτης τῆς ὑποσχέσεως ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐμνημόνευσεν, ὑποδείξας ἡμῖν τὸ παιδίον ἐκ τοῦ Δαβὶδ κατὰ ἀρχαίαν γεγεννημένον· οὕτω καὶ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ λέγει ψαλμῷ· « Ὁ Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δὲς, καὶ τὴν δικαιοσύνην τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως· κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχοὺς σου ἐν κρίσει· » καὶ ἐνταῦθα μὲν λέγει, « Ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς αἰῶνα· » ἐκεῖ δὲ πάλιν· « Συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν. » Λέγει δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν μεγίστην, καὶ ἀπεριόριστον αὐτοῦ τὴν εἰρήνην. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ· « Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῆσεται⁹⁰ ἡ σελήνη. » Ὁ ζῆλος Κυρίου Σαβαὼθ ποιήσει ταῦτα. Ζηλώσας γὰρ, καὶ τὴν τῶν δαιμόνων δυναστείαν μισήσας, καὶ τῶν ἀνθρώπων οἰκτείρας τὸ γένος, τήνδε τὴν οἰκονομίαν ἐπραγματεύσατο. « Οὕτω γὰρ, φησὶν, ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱὸν τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. »

η. *Θάνατον*⁹¹ ἀπέστειλε Κύριος ἐπὶ Ἰακώβ, καὶ ἦλθεν⁹² ἐπὶ Ἰσραὴλ. Διηγησάμενος ὁ προφήτης ἦδη τὴν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ τῶν δέκα φυλῶν ἐπανάστασιν, καὶ τὴν κατὰ τοῦτο συμφωνίαν τούτων τε καὶ τοῦ τῆς Δαμασκοῦ βασιλέως· καὶ δείξας τοῦ Δαβιτικῆς γένους τὸ βίβλον, διὰ τὸ ἐν αὐτῷ κρυπτόμενον σπέρμα· καὶ προαγορεύσας τούτου τὸν τόκον, καὶ μέντοι καὶ τὸν τοῦ τόκου τρόπον, ἀναλαμβάνει πάλιν τὸν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ λόγον· τὸν δὲ αὐτὸν καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ ὀνομάζει. Καὶ γὰρ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ τὰς δύο ταύτας εἶχε προσγορίας· τὴν μὲν ὑπὸ τῶν πατέρων, τὴν δὲ ὑπὸ αὐτοῦ τεθείσαν τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ. Ἀλλὰ τὸ μὲν Ἰακώβ φυσικώτερον ἦν ὄνομα, τὸ δὲ Ἰσραὴλ ἐπίθετον ἦν τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς. Δηλοῖ τοίνυν ἐνταῦθα, ὡς τοῖς δυσσεβεστέροις καὶ οἱ ἐπιεικτέτεροι τῆς τιμωρίας κεκοινωνήκασιν· εἰδέναι μέντοι χρῆ, ὡς οἱ ἄλλοι ἐρμηνεύται « λόγον » εἶπον, οὐ « θάνατον » ἀπεστάλθαι· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔχει διαφωνίαν ἢ ἕρμηνείαν.

^a II Cor. v, 17. ^b Psal. cxxxi, 11. ^c Psal. lxxxviii, 37, 38. ^d Psal. lxxi, 1, 2. ^e ibid. 5. ^f ibid. 7. ^g Joan. iii, 16.

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ αὐτοῦ. *Supra*, t. I, p. 1241 et 1509 sequitur, κατορθῶσαι αὐτὴν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. *Postrema* ἀπὸ — χρόνον des. apud LXX. ⁸⁹ σπρ. *Supra*, t. I, p. 1509, κοιλίας. ⁹⁰ σου. *Prior editio* h. l. et post pauca, habebat αὐτοῦ. ⁹¹ *Supra*, l. c. ἀνταναιρεθῆ. ⁹² θάν. *Hebr.* verbum. *Aqu.* ῥῆμα. *Reliqui* τὸν λόγον. ⁹³ ἦλθεν. *Hebr.* cecidit.

ter futuri sæculi. » Sicut enim Adam pater sæculi hujus appellatur, sic ipse futuri. « Si qua enim, ait, in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova ». »

VERS. 7. *Super thronum Davidis, et regnum ejus.* Davidi quidem promiserat Deus : « De fructu lumbi tui ponam super thronum tuum^b : » huic autem promittit regnum sempiternum. « Thronus enim ejus, inquit, sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum^c. » Promissionis hujus meminit hoc loco, puerum nobis ostendens ex Davide genitum secundum carnem. Eodem quoque modo in psalmo lxxi ait : « Deus, judicium tuum da regi, et justitiam filio regis, ut judicet populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio^d. » Et hoc quidem loco dicit, « Ab hoc tempore et in sæculum : » ibi autem, « Permanebit cum sole et ante lunam in generationem et generationem^e. » Dicit et principatum ejus maximum, et pacem ejus nullis terminis definitam. Sic quoque in psalmo : « Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna^f. » Zelus Domini Sabaoth hæc^g facit. Zelans enim, et dæmonum³³⁷ potentiam odio habens, humani autem generis misertus, hanc iniiit dispensationem. « Sic enim, inquit, Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam^h. »

VERS. 8. *Mortem misit Dominus super Jacobum, et venit super Israel.* Postquam exposuit propheta decem tribuum adversus Hierosolymam incursionem, atque illorum ac regis Damasci hæc in re conspirationem, ostenditque Davidicam stirpem inexpugnabilem fore propter semen quod in eo latebat, et postquam hujus partum partusque modum prædixit, resumit iterum sermonem de Israele. Eundem autem et Jacob et Israel vocat : quia patriarcha Jacob utrumque nomen habuit, hoc quidem a parentibus, illud vero ab ipso universorum Deo impositum. Caterum Jacob naturæ potius nomen fuit, Israel epithetum virtutis animi. Docet igitur hoc loco, cum impiis etiam moderatioribus supplicii fuisse participes. Sciendum autem alios interpretes dixisse, non « mortem » missam, sed « verbum : » sed non discrepat interpretatio. Supplicii enim sententiam appellavit « verbum. » ἕρμηνεία. Τὴν γὰρ τῆς τιμωρίας ψήφον ὠνόμασε

VERS. 9, 10. *Et cognoscent omnis populus Ephraim. Per hæc verba, Et cognoscent omnis populus Ephraim, et sedentes in Samaria in contumelia, et excelsæ corde dicentes: Lateres ceciderunt; sed venite, dolemus* **238** *lapides, et cedamus moros et cedros, et ædificemus nobis turrim, demonstratur, illos propugnaculum erigere conatos esse in Hierosolyma, cariosum, et lateribus qui ceciderint simile, illorum regnum appellantes. Pro « moris » reliqui « sycomoros » dixerunt, et valde apposite: quoniam his abundat Palæstina, et harum lignis domos tegunt.*

VERS. 11. *Et allidet eos Dominus qui consurgunt contra montem Sion. Dicens autem, « Allidet Deus insurgentes contra montem Sion in ipsum, et inimicos ejus dissipabit, » ostendit, Deum ea sibi attribuere quæ sunt contra Hierosolymam, et mortem minari iis qui per illam bellum ipsi inferre conantur. In illis verbis, « Syriam a solis ortu, et Græcos a solis occasu, » interpretes alii non Græcos, sed Philistæos interpretati sunt. Erant autem hi vicini allophyli. Verisimile autem est, cum allophylis aliquos etiam Græcorum colonos habitasse, * ut Cyprios et Cappadoces. Hoc enim didicimus ab aliis prophetis. Ait ergo: Non solum contra Israelæm hæc decerno: sed horum etiam belli socios profligo, tum qui ad orientem habitant, tum qui ad occidentem.*

VERS. 12. *In his omnibus non est aversus furor. Non cessante enim hominum impietate, nec supplicium cessationem ullam capit. Hoc vero etiam sequentia declarant. Propterea igitur non aversus est furor, quia populus non est reversus: et propterea adhuc manus excelsa, quia Dominum non quæsierunt.*

VERS. 14. *Et abstulit 239 Dominus ab Israelæ caput et caudam. Quænam hæc sint, clarius explicat, « Magnum et parvum, die uno. » Quis porro magnus?*

VERS. 15. *Senem, et eos qui facies admirantur; hoc est caput. Facies vero admirantes dicit eos qui injuste judicant, contra legem quæ ait, « Non accipies personam potentis ». » Deinde et aliud agmen ostendit: « Et prophetam docentem iniqua; hæc est cauda. » Erant enim nonnulli, qui divinis etiam prædictionibus credere non sinebant.*

VERS. 16. *Et erunt qui beatum dicunt populum istum, seducentes. Hos igitur eosdem dicit, qui sua-*

* Deut. xvi, 19.

A θ', ι'. *Kal γινώσκονται πᾶς ὁ λαὸς τοῦ Ἐφραΐμ. Διὰ μέντοι τοῦ, Καὶ γινώσκονται πᾶς ὁ λαὸς τοῦ Ἐφραΐμ, καὶ οἱ καθήμενοι ἐν Σαμαρείᾳ ἐφ' ὕβρι· καὶ ὑψηλῆ καὶ διὰ λέγοντες· Πλίνθοι πεπτωκυῶσιν· ἀλλὰ⁵⁹ δεῦτε, λαξεύσωμεν λίθους, καὶ κόψωμεν συκαμίνας καὶ κέδρους, καὶ οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πύργον, ἐμφαίνεται ὅτι ἐπιτειχίσμα κατασκευάσαι ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπειράθησαν, σαβρὰν καὶ πλίνθοις πεπτωκυίας Ἰσραὴλ τὴν ἐκείνων ὀνομάζοντες βασιλείαν. Τὰς δὲ « συκαμίνας, » « συκομόρους » ἔφασαν οἱ λοιποὶ, καὶ λίαν εἰκότως· τούτων γὰρ ἡ Παλαιστίνη πεπλήρωται· καὶ ἐκ τῶν ξύλων τῶν τοιούτων ὀροφῶσι τὰς οἰκίας.*

B ια'. *Ῥάξει ὁ Θεὸς τοὺς ἐπαρισταμένους ἐπὶ ὄρος Σιών. Εἰπὼν δὲ, « Ῥάξει⁶⁰ ὁ Θεὸς τοὺς ἐπαρισταμένους ἐπὶ ὄρος Σιών ἐπ' αὐτόν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διασκεδάσει. » παρίστησιν ὅτι οἰκειοῦται ὁ Θεὸς τὰ κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ γινόμενα· καὶ ἐλεθρον ἀπειλεῖ τοῖς δι' ἐκείνης αὐτῷ πολεμῆν πειρωμένοις. Ἐν μέντοι τῷ, « Συρίαν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, καὶ τοὺς Ἑλληνας ἀφ' ἡλίου δυσμῶν, » οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταὶ οὐ τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ τοὺς Φιλιστιεῖμ⁶¹ ἠρμήνευσαν. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ γειτονεύοντες ἀλλόφυλοι· εἰκὸς δὲ ἦν καὶ τινὰς τῶν Ἑλληνῶν ἀποίκους μετὰ τῶν ἀλλοφύλων οἰκεῖν· ὡς καὶ Κυπρίους καὶ Καππαδόκας· τοῦτο γὰρ παρὰ τῶν ἄλλων ἐδιδάχθημεν προφητῶν· λέγει τοίνυν, ὡς οὐ μόνον τοῦ Ἰσραὴλ ταῦτα καταψήφίζομαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς τούτων καταλύω συμμάχους, τοὺς τε πρὸς ἔω, τοὺς τε πρὸς ἐσπέραν οἰκοῦντας.*

C ιβ'. *Ἐπὶ πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς. Μὴ ληγούσης γὰρ τῆς τῶν ἀνθρώπων δυσσεβείας, οὐδὲ ἡ τιμωρία δέχεται παῦλάν τινα. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῶν ἐπιφερομένων δεδῆλωκεν. Διὰ τοῦτο οὖν οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς, ἐπειδὴ ὁ λαὸς οὐκ ἀπεστράφη· καὶ διὰ τοῦτο ἡ χεὶρ ὑψηλῆ⁶², ἐπειδὴ τὸν Κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν.*

ιδ'. *Kal ἀρῆϊλε Κύριος ἀπὸ Ἰσραὴλ⁶³ κεφαλήν καὶ οὐράν. Τίνες δὲ αὐταὶ σαφέστερον λέγει· « Μέγαν καὶ μικρὸν⁶⁴ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. » Τίς δὲ ὁ μέγας;*

ιε'. *Προσῦτην, καὶ⁶⁵ τοὺς τὰ πρόσωπα θαυμάζοντας· αὕτη ἡ ἀρχή. Πρόσωπα δὲ θαυμάζοντας, τοὺς ἀδίκως κρίνοντας λέγει, παρὰ τὸν νόμον τῶν λέγοντα, « Οὐ λήψῃ πρόσωπον δυνάστου. » Εἶτα καὶ τὸ ἄλλο δεικνύσαι τάγμα· « Καὶ προφήτην διδάσκοντα ἄνομα⁶⁶· οὗτος ἡ οὐρά. » Ἦσαν γὰρ τινες καὶ ταῖς θείαις προρρήσεσι πιστεύειν μὴ συγχωροῦντες.*

ις'. *Kal ἔσονται οἱ μακαρίζοντες⁶⁷ τὸν λαόν τοῦτον κλωνῶντας. Τούτους οὖν αὐτοὺς λέγει, τοὺς*

VARIE LECTIONES.

⁵⁹ ἀλλὰ — πύργον. *Hebr.* sed lapide cæso ædificabimus: sycomorū excisæ sunt, sed cum cedris eas permutabimus. ⁶⁰ Ῥάξει — διασχ. *Hebr.* Elevabit autem Jehova hostes Rezin super eum, et hostes ejus commiscebit. ⁶¹ τοὺς φιλ. Ita quoque *Hebr.* ⁶² καὶ — ὑψ. Hæc ad finem vers. 12 pertinet. ⁶³ Ἰσρ. Editio prior hab. Ἱερουσαλὴμ. ⁶⁴ μέγ. x. μ. *Hebr.* ranum et junctum. Ambr. ad Ps. cxviii, habet initium et finem. Conf. xix, 15. ⁶⁵ καὶ — θρυμ. *Hebr.* et elatum facio, s. dignitate conspicuum. ⁶⁶ ἄνομα. *Hebr.* mendacium, s. falsum. ⁶⁷ οἱ μαχ. *Hebr.* viam dirigentes, s. ductores.

τὰ ἥβρα φευδῶς λέγοντας, καὶ μισθοὺς ἀδρούς καρ- A
πομένους παρὰ τῶν ἀκούοντων.

15. Ἐπι τοῖς 66 γεαρίσχοις αὐτῶν οὐκ εὐφραν-
θήσεται Κύριος. Δίκαιον γάρ, τοὺς κοινωνοῦντας
ἀλλήλοις τῆς πονηρίας κοινωνῆσαι καὶ τῆς τιμω-
ρίας. « Οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς αὐτοῦ. » Ὅσπερ
γάρ τῇ μετανοίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἔπεται ἡ τοῦ Θε-
οῦ φιανθρωπία· οὕτως ἐπιμενούσης τῆς παρη-
νομίας ἐπιτείνεται ἡ ὀργή.

16. Καὶ 69 καυθήσεται ὡς πῦρ ἡ ἀνομία. Ἐδί-
δαξεν οὖν ἀκριδῶς, ὡς οἱ παρανομοῦντες ἐπισπῶν-
ται τὴν τιμωρίαν· τὴν γὰρ ἀνομίαν πῦρ ἐκάλεσε
καὶ ἔρηρ ἄγρωσιν· καὶ καθάπερ ὁ εἰδηρος τὸν ἰδὸν
τίθει, καὶ ὑπὸ τούτου καταναλισκεται· οὕτως ὁ
παρανομίᾳ συζῶν, καὶ ἐργάζεται τὴν ἀμαρτίαν, καὶ
διαφθείρεται ὑπ' αὐτῆς. Ἀρυμὸν τοίνυν δασὺν τὸ B
κλήθος ἐκάλεσε τὸ ἀκαρπον. Καὶ γὰρ ὁ δρυμὸς,
δατύς μὲν καὶ πυκνός, ἐρημος δὲ καρπῶν· βουνοὺς
δὲ ὀνομάζει τοὺς ἄρχοντας, διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ περι-
δεδεπτόν.

17. Καὶ ἔσται λαὸς ὡς 70 κατακαυμένος ὑπὸ
πυρός. Εἰπὼν τοίνυν, ὅτι ἔσται ὁ λαὸς ὡς ὑπὸ πυρὸς
κατακαυμένος, καὶ τὰ ἐξῆς, τὸ σφοδρὸν τῶν
πολέμων διὰ τούτων ἐδήλωσε. Τροπῆς γὰρ ἐν τοῖς
πολέμοις γενομένης, τῆς οἰκειᾶς ὠστηρίας ἕκαστος
προμηθεῖται· καὶ οὔτε πατήρ υἱοῦ, οὔτε υἱὸς πα-
τρὸς, οὔτε ἀδελφὸς ἀδελφοῦ κατὰ τὸν τῆς φυγῆς
φροντίζει καιρὸν. Ἐἴτα προλέγει τῶν δυσμενῶν καὶ
τὴν βίωσιν καὶ τὴν νίκην.

18. Ἄλλ' 71 ἐκκλιθεὶ εἰς τὰ δεξιὰ, ὅτι χειρᾶσει· C
καὶ φάγεται ἐκ τῶν ἀριστερῶν· καὶ οὐ μὴ ἐμπλη-
σθῆ ἄνθρωπος ἐσθίων 72 τὰς σάρκας τοῦ βραχίονος
αὐτοῦ. Ἐν τοῖς πολέμοις γὰρ οἱ νικῶντες, ποτὲ
μὲν τοὺς κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος διώκουσι· ποτὲ
δὲ κατὰ τοῦ εὐωνύμου χωροῦσι· καὶ τῆ φύσιν
ἀγνοεῖν ὁ θυμὸς ἀναγκάζει· καὶ εἰκόσασσι μεμνησίν
ἀνθρώπων. οἱ τοὺς οἰκειοὺς βραχίονας ὡς ἀλλοτρίους
ἐσθίουσι· σημαίνει μέντοι διὰ τούτων καὶ αὐτοῦ
τοῦ Ἰσραὴλ τὴν διάστασιν, καὶ τῶν φυλῶν τὴν
διχόνοιαν.

19. Φάγεται 73 γὰρ Ἐφραῖμ τοῦ Μανασσῆ, καὶ
Μανασσῆ τοῦ Ἐφραῖμ, ὅτι ἅμα πολιορκήσουσι
τὸν Ἰούδα. Ὡς ἐσόμενα δὲ λέγει τὰ γεγενημένα,
κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς Ἑβραίων φωνῆς. « Οὐκ ἀπε-
στράφη ὁ θυμὸς. » Οὐδὲ γὰρ ἐχρῆν τὸν ἰατρὸν D
ἀποστῆναι τῆς θεραπείας, μὴ λωφισάσης τῆς
νόσου.

via falso loquebantur, et amplas mercedes ab au-
dientibus accipiebant.

VERS. 17. Super adolescentulis eorum non lata-
bitur Dominus. Justum enim est, ut qui improbi-
tatis inter se sunt socii, supplicii etiam sint parti-
cipes. « Non est aversus furor ejus. » Quemadmo-
dum enim hominum pœnitentiam sequitur Domini
benignitas, sic persistente iniquitate ira inten-
ditur.

VERS. 18. Et succondetur quasi ignis, iniquitas.
Abunde igitur docuit, inique agentes pœnam sibi
attrahere. Iniquitatem enim appellavit ignem et
aridum gramen. Et sicut ferrum rubiginem parit,
ab ea autem consumitur : ita qui inique vivit, et
peccatum committit, et ab eo corrumpitur. Saltum
ergo condensum dixit multitudinem infructuosam.
Etenim saltus densus est quidem 240 et frequens,
sed fructibus caret : colles autem vocat principes,
propter sublimitatem et excellentiam.

VERS. 19. Et erit populus tanquam combustus ab
igne. Cum ergo dixit populum fore tanquam com-
bustum ab igne, et quæ sequuntur, hostium violentiam
his verbis declaravit. Cum enim sit fuga in
bello, unusquisque salutis suæ consulit, et neque
pater filii, neque filius patris, neque frater fratris
fugæ tempore curam gerit. Deinde prædicit hos-
tium robur et victoriam.

VERS. 20. Sed declinabit ad dexteram, quia esuriet :
et comedet a sinistris, et non satiabitur homo come-
dens carnes brachii sui. In bellis enim victores
nunc quidem eos qui ad dexteram sunt, persequun-
tur, nunc in eos irruunt qui ad sinistram : et na-
turam ignorare furor cogit, similesque sunt homi-
nibus furiosis, qui brachia sua velut aliena vorant.
Innuat autem his verbis ipsius Israelis divisionem
et tribuum discordiam.

VERS. 21. Comedet enim Ephraim Manassen, et
Manasses Ephraimitum, quia simul obsidebunt Judam.
Tanquam futura autem dicit ea quæ facta sunt,
juxta morem linguæ Hebræicæ. « Non est aversus
furor. » Neque enim oportebat medicum, morbo
non intermittente, a curatione desistere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT X.

α. Οὐαὶ τοῖς γράφουσι πονηρίαν 74. Καὶ μὴν
καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν, καὶ τῶν ἀδίκων ἀρχόντων
ἐν τούτοις κατηγορεῖ· τῶν μὲν, ὡς ἐπὶ λύμῃ πολ-

VERS. 1. Væ scribentibus iniquitatem. [2] In his
plane pseudoprophetas 241 et injustos principes
accusat : illos quidem, quod ad multorum perniciem

VARIÆ LECTIONES.

66 τοῖς γεαν. Ita Ald. et Compl. Rec. lectio est τοὺς γεανίσχους. 69 Καὶ — ἀνομ. Ad totum omnino vers.
se refert expositio. 70 ὡς — πυρός. Hebr. ut pabulum ignis. 71 Ἄλλ' — πατινάσει. Hebr. Si rapuerit ad
dexteram, tamen famelicus erit. 72 ἐσθ. Ita Compl. monente Bosio. Rec. lectio est ἐσθίων. 73 φάγεται et
πολιορκ., des. in Hebr., sensus illustrandi causa h. l. inserta. 74 Οὐαὶ τ. γρ. πον. Hebr. Væ decernentibus
statuta iniqua.

falsas prædictiones conscribant; hos vero, quod A
iniquè judicent et jus negligant.

VERS. 3. *Et quid facient in die visitationis?* Diem visitationis vocat tempus ultionis. Sicut enim Dei patientiam somnum appellat, ita supplicium visitationem nominat. « Tribulatio enim vobis e longinquo veniet. » Aut duo hic pariter significat, tum fore ut e longinquo veniat, tum ut ea quæ jam olim et ab initio peccata sunt, judicii tempore proferantur in medium, et de omnibus penas luant. « Et ad quem confugietis, ut auxilium consequamini? » Ad quem ergo, inquit, confugietis, Judæi, ut adjuvemini? Me enim bellum inferente quis auxilio juvabit? Id simile est ei quod a magno Mose dictum est: « Ego occidam, et vivere faciam: percutiam, et ego sanabo; et non est qui eruet e manibus meis ^b. »

Et ubi derelinquetis gloriam vestram, (VERS. 4) ut non incidatis in abductionem? Præsens, inquit, prosperitas vobis in captivitate versantibus non proderit. Abductionem enim dixit captivitatem. Atque ita interpretatus est Symmachus, et cæteri similiter: « Et ubi relinquetis gloriam vestram, ut non incurvemini sub vinculis? » Sed et sub mortuis, inquit, cadent. Sæpe enim, cum in acie fugere hostes conantur, nonnulli inter cadavera seipso **242** abscondunt. Timoris ergo illorum futuram magnitudinem his etiam verbis expressit. « Non est aversa ira. » Frequenter hac clausula utitur, et illorum arguens pernicitiam, et supplicii minis exterrens.

VERS. 5. *Væ Assyriis, virga furoris mei.* Quæ prædicta sunt, Samariæ et tribubus quæ sub ea erant, vaticinatus, Assyriorum etiam prædicat incursum, et interneccionem quæ illis imminet in obsidione Hierosolymæ. Quærendum est porro, cur lugeantur Assyrii, qui ministri erant divinæ vindictæ. Scire igitur debet, qui hoc discere cupit, Deum quidem Assyriis tanquam vindictæ ministris usum esse, et quasi tortores quosdam illos armasse adversus prævaricatores et impios; ipsos tamen D non velut universorum Deo famulantes egisse quæ agebant, sed proprio robore ac potentia fretos omnium imperio potiri sategisse. Propterea ipsis quoque ultimam perniciem minatur, camque væ dicens significat.

VERS. 6. *Et iram meam, inquit, mittam in gentem*

^b Deut. xxxii, 29.

λῶν τὰς ψευδεῖς συγγραφόντων προρρήσεις· τῶν δὲ, ὡς παρανόμως δικαζόντων καὶ προτεμένων τὸ δίκαιον.

γ'. Καὶ τί ποιήσουσιν ⁷⁵ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐπισκοπῆς; Ἡμέραν οὖν ἐπισκοπῆς ἐκάλεσε τὴν τῆς τιμωρίας καιρὸν· ὡσπερ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν ὑπνον καλεῖ, οὕτως τὴν τιμωρίαν ἐπισκοπὴν ὀνομάζει. « Ἡ ⁷⁶ γὰρ θλίψις ὑμῶν πόρρωθεν ἦξει. » Ἡ δύο σημαίνει τοῦτο κατὰ ταῦτόν· καὶ ὅτι πόρρωθεν ἦξει, καὶ ὅτι τὰ ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπτασμένα ἐν τῷ καιρῷ τῆς δίκης εἰς μέσον ἀγθῆσεται, καὶ ὑπὲρ πάντων εἰσπραχθήσονται δίκας. « Καὶ πρὸς τίνα καταφεύξεσθε τοῦ βοηθῆναι; » Πρὸς τίνα οὖν, φησὶ, καταφεύξεσθε, ὦ Ἰουδαῖοι, τοῦ βοηθῆναι; Ἐμοῦ γὰρ πολεμούντος τίς ἐπικουρῶν ὠφελήσει; B Τοῦτο εἰκοιε τῷ παρὰ τῷ μεγάλῳ Μωσῆ εἰρημένῳ· « Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, κἀγὼ λάσομαι· καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου. »

Καὶ ποῦ καταλείψετε τὴν δόξαν ὑμῶν, (δ') τοῦ ⁷⁷ μὴ ἐμπνεῖν εἰς ἀπαγωγὴν; Ἡ παρούσα τοίνυν, φησὶν, εὐημερία αἰχμαλώτοις ὑμῖν γιγνομένοις οὐκ ἐπαρκέσει. Ἀπαγωγὴν γὰρ ἐκάλεσε τὴν αἰχμαλωσίαν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσε, καὶ οἱ λοιποὶ δὲ ὁμοίως ⁷⁸. « Καὶ ποῦ καταλείψετε τὴν δόξαν ὑμῶν, ὥστε μὴ καυμθῆναι ὑπὸ δεσμῶν; » Ἀλλὰ καὶ ὑποκάτω, φησὶν, ἀνηρημένων πεσοῦνται. Πολλάκις τινὲς ἐν τοῖς πολέμοις, διαφυγεῖν τοὺς ἐναντίους πειρώμενοι, μεταξὺ τῶν ἀνηρημένων νεκρῶν σφῆς αὐτοὺς κατακρύπτουσι. Τὴν ὑπερβολὴν τοίνυν τῆς δειλίας αὐτῶν προσημαίνων, τοῦτο κἀνταῦθα δεδήλωκεν. « Οὐκ ἀπεστράφη ἡ ὀργή. » C Συνεχῶς ἐπιλέγει τοῦτο, καὶ τῆς ἐκείνων ἀπειθείας κατηγορῶν, καὶ τῇ τῆς τιμωρίας ἀπειλῇ δεδιτόμενος.

ε'. Οὐαὶ Ἀσσυριοῖς, ἡ ῥάβδος τοῦ θυμοῦ μου ⁷⁹. Τὰ προειρημένα τῇ Σαμαρείᾳ καὶ ταῖς ὑπ' αὐτῶν φυλαῖς προαγορεύσας, προλεγει καὶ τῶν Ἀσσυρίων τὴν ἐφοδὸν, καὶ τὴν καταληφομένην αὐτοὺς ἐν τῇ τῆς Ἱερουσαλὴμ πολιορκίᾳ πανωλεθρίαν. Ζητητέον δὲ τί δῆποτε θρηνοῦνται οἱ Ἀσσύριοι, ὑπουργοὶ τῆς θείας τιμωρίας γινόμενοι. Χρὴ τοίνυν εἰδέναι τὸν τοῦτο μαθεῖν ἐπιμένον, ὡς διακόνους μὲν τῆς τιμωρίας Ἀσσυριοῖς ἐχρήσατο, οἶόν τινας δημίους κατὰ τῶν παρανομούντων καὶ δυσσεβούντων ὀπίστας. Οὗτο δὲ οὐχ ὡς τῷ Θεῷ τῶν ὅλων ὑπουργοῦντες ἔδρων ἢ ἔδρων· ἀλλὰ τῇ οἰκίᾳ βῶμῃ καὶ δυναστείᾳ θαρροῦντες, κατὰ πάντων ἔχων ἐφιλονείκουν τὸ κράτος. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτοῖς ἔσχατον βλεθρον ἀπειλεῖ, καὶ τοῦτον διὰ τοῦ οὐαὶ προσημαίνει.

ς'. Καὶ τὴν ὀργὴν μου ⁸⁰ εἰς ἔθνος ἀρομον

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ ποιήσ. *Hebr.* facietis. ⁷⁶ Ἡ — ὑμῶν. *Hebr.* et vastationis, quæ, etc. ⁷⁷ Τοῦ — ἀπαγ. *Hebr.* Præter me incurvabit sese (unusquisque) sub vinculos. ⁷⁸ ὁ — ὁμοίως. Aliter autem in Hexaplis apud Montf. ⁷⁹ μου. Reliqua supra, t. I, p. 1492, et infra, ad Ezech. xxi, 41; Dan. iii, 98, et Nah. i, 13 ita leg.: καὶ τῆς ὀργῆς μου (sequitur ἔστιν II. cc. ad Ez., Dan. et Nah.) ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. Ita fere cod. Alex. ⁸⁰ Καὶ ἔργ. μου. Hæc finem vers. 5 constituunt juxta *Hebr.*

ἀραστεῶν⁸¹. Λέγει τούτους αὐτοὺς δηλονότι, ὡς ἄ *imprium*. Hos ipsos nimirum dicit, quibus ultirem tēn τιμωρητικὴν ἐνεχείρισε ῥάβδον. « Καὶ θεῖναι αὐτάς εἰς κοινωτόν. » Τὴν πολλὴν δὲ ἐρημίαν διὰ τούτων δεδήλωκεν.

ζ'. Αὐτὸς δὲ οὐχ οὕτως ἐνεθυμώθη⁸². Διὰ τούτων δὲ γυμνοὶ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων τοὺς λογισμοῦς. Οὐκ οἶδε, φησὶν, ὡς ἐμός ἐστιν ὑπουργός, καὶ παρ' ἐμοῦ ἔλαβε τῆς τιμωρίας τὴν ἐξουσίαν· ἀλλ' ἀπαλλάξει ὁ νοῦς αὐτοῦ, ἤγουν βεβούλευται, τῇ οἰκίᾳ δυνάμει θαρρῶν, πολλῶν ἐθνῶν καταλύσαι τὴν μνήμην.

η'. Καὶ⁸³ ἔάν εἰπωσιν αὐτῷ· Σὺ μόνος εἶ ἄρχων⁸⁴; Τοῖς λέγουσιν, Οὐ σὺ μόνος; εἶ ὁ ἄρχων; τὰ ὅμοια ἐρεῖ τοῖς λόγοις, ὡς πρὸς τὸν Ἐζεκιάν ὁ Σεναχηρείμ ἐχρήσατο· « Μὴ σε ἀπατάτω ὁ θεός σου, ἐφ' ᾧ σὺ πέποιθας ἐπ' αὐτῷ, λέγων· Οὐ μὴ παραδοθῆ Ἱερουσαλήμ εἰς χεῖρας βασιλέως Ἀσσυρίων. Ἦθού σὺ οὐκ ἤκουσας, ἃ πεποιθήκασι βασιλεῖς Ἀσσυρίων πάσῃ τῇ γῆ, ὡς ἀπώλεσαν αὐτήν, καὶ σὺ βουθήσῃ; Μὴ ἐβρόύσαντο αὐτοὺς οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν, οὓς ἀπώλεσαν οἱ πατέρες μου, τὴν τε Γωζάν, καὶ Ἀρβάν, καὶ Ῥαφές, καὶ υἱοὺς Ἀδάμ, οἳ εἰσιν ἐν χώρᾳ Θεσμάθ; Ποῦ εἰσιν οἱ βασιλεῖς Αἰμάθ καὶ Ἀρράθ; καὶ ποῦ οἱ βασιλεῖς τῆς πόλεως Σεπφαρίμ, Ἀνά καὶ Αὐά; »

θ'. Ἐπάξει⁸⁵ ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν. Νοῦν τοίνυν μέγαν τὸν ἀλαζονικὸν λέγει· τὸν ἐὰν ὑπὲρ φύσιν τολμῶντα λογίζεσθαι. « Καὶ ἐπὶ⁸⁶ τὸ ὕψος τῆς δόξης⁸⁷ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. » Ὑψος δὲ οὖν ὀφθαλμῶν τὴν υπερβάλλουσαν ὑπερηφανίαν καλεῖ.

ιγ'. Ἐἴπε γάρ· Ἐν τῇ ἰσχύϊ⁸⁸ ποιήσω. Ἐν τούτοις τοίνυν τὸν τύπον αὐτοῦ διέξεισι, καὶ τῶν λόγων, καὶ τῶν λογισμῶν. (ιδ'.) Καὶ⁸⁹ σείσω πόλεις κατοικουμένας⁹⁰. Ταῦτα καὶ διὰ τὸν πρέσβειον, καὶ διὰ τὸν γραμμάτων δεδήλωκε τῷ Ἐζεκιᾷ· ἀλλ' ὁ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὡς καλὴν νεοτὴν ἀρπάσσειν ἐλπίσας, καὶ ὡς ὡὰ ὑπὸ πτηνῶν πεφευγότων καταλειμμένα ἀπονητὶ λήψεσθαι, οὗτος διχα χειρὸς ἀνθρωπείας ἐγυμνώθη τῆς στρατιᾶς· τὸ μέντοι, ἀνοίγων στόμα καὶ στρουθίζων⁹¹, ἀπὸ τῆς κρατοῦς ε

imprium. Hos ipsos nimirum dicit, quibus ultirem virgam tradidit. « Et ponat eos in pulvere. » Maximam solitudinem his verbis designavit.

VERS. 7. *Ipse autem non sic iratus fuit*. Per hæc autem regis Assyriorum cogitationes patefacit. Nescit, inquit, se **243** ministrum meum esse, et a me ultionis accepisse facultatem. Sed aberrabit mens ejus, id est deliberavit, propria confisus potentia, multarum gentium memoriam delere.

VERS. 8. *Quod si dixerint ei: Tu solus es princeps?* Dicentibus sibi, Num tu solus es princeps? iis verbis respondebit, quibus Senacherib Ezechiam affatus est: « Ne te seducat Deus tuus in quo habes fiduciam, neque dicas: Non tradetur Hierosolyma in manus regis Assyriorum. Tu enim ipse audisti quæ fecerunt reges Assyriorum universis terris, quomodo vastaverunt eas: num ergo tu poteris liberari? Nunquid liberarunt dii gentium singulos, quos vastaverunt patres mei? Gozam et Arram, et Raphes, et filios Adami, qui sunt in regione Thesmath? Ubi sunt reges Æmath et Arphad? et ubi reges civitatis Seppharim, Ana et Ana? »

VERS. 12. *Inducet super sensum magnum*. Sensus ergo magnum arrogantem intelligit, qui ea quæ naturam excedunt cogitare audeat. « Et super altitudinem gloriæ oculorum ejus. » Sublimitatem oculorum immensam superbiam vocat.

VERS. 13. *Dixit enim: In fortitudine faciam*. His ergo elationem ejus declarat, tum **244** verborum, tum cogitationum. [14.] *Et concutiam civitates habitatas*. Hæc ille et per legatos et per litteras denuntiavit Ezechiæ. Sed qui orbem universum, velut nidum pullorum, se direpturum confidebat, et velut ova ab avibus profugis derelicta, sine labore capturum, is sine manu humana exercitum amisit. Illud ergo, « aperiens os et stridens, » ex humana consuetudine usurpatum est in Scriptura.

† IV Reg. 11x, 40-43.

VARIÆ LECTIONES.

⁸¹ ἀποστ. Reliqua infra ad Dan. iii, 98. ita leg.: καὶ ἐν τῷ ἐμῷ λαῷ συντάξω ποιῆσαι σκῦλα καὶ προνομῆν καὶ καταπατεῖν τὰς πόλεις. Prima καὶ — πρὸν. exstant quoque, t. I, p. 1492, et ad Mich. i, 13. ⁸² Rec. lecti. ἐνεθυμώθη. Et sic quoque infra ad Dan. iii, 98, ubi reliqua ita leg.: καὶ τῇ ψυχῇ οὐχ οὕτως λελόγισται· ἀλλὰ ἀπαλλάξει ὁ νοῦς αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἔθνη οὐκ ὀλίγα. Unicum ms. pro lectione ἐνεθυμώθη allegat Bosius ad h. l. ⁸³ Καὶ — ἄρχων. *Hebr.* Dicet enim, An princeps mei simul reges sunt? ⁸⁴ ἄρχων. Reliqua hujus vers. una cum vers. 9, 10 et 11, infra ad Dan. l. c. ita exhibentur: καὶ ἐρεῖ, Οὐκ ἔλαβον τὴν χώραν τὴν ἐπάνω Βαβυλωνός, καὶ Χαλάνην, οὐ πύργος ὠκοδομήθη, καὶ ἔλαβον Ἀραβίαν καὶ Δαμασκὸν καὶ Σαμάρειαν, ὃν τρόπον ταύτας καὶ πάσας τὰς χώρας λήψομαι; Ὁλοθύξατε, τὰ γλυπτὰ ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐν Σαμαρείᾳ. Ὅν τρόπον γὰρ ἐποίησα ἐν Σαμαρείᾳ καὶ τοῖς χειροποιήτοις, οὕτως ποιήσω καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ τοῖς εἰδωλοῖς αὐτῆς. ⁸⁵ Ἐπάξει — μέγαν. *Hebr.* visitabo super fructum magnitudinis; ἐπάξει (juxta cod. Alex.) exstat quoque ad Dan. l. c. ubi seq. Κύριος. Sed ibid. ad c. iv, 8 leg. ἐπάξει ὁ θεός. ⁸⁶ Καὶ ἐπὶ, κ. τ. λ. Que præc. τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀσσυρίων, exstant l. c. ad Dan. iii. ⁸⁷ τὸ ὕψ. τ. δ. *Hebr.* decus altitudinis. ⁸⁸ ἐν τῇ ἰσχύϊ. *Hebr.* robore manus meæ. Infra ad Dan. l. c. post ἰσχύϊ seq. μου. ⁸⁹ Καὶ — κατοικ. Hæc ad vers. 14 pertinent. Que autem ex vers. 15 des. infra, ad Dan. iii, 98, ita leg.: καὶ ἐν τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσεώς μου ἀφελῶ ὄρα ἐθνῶν, καὶ τὴν ἰσχύον αὐτῶν προνομήσω. ⁹⁰ κατοικ. Reliqua ex vers. 14, l. c. ita se habent: καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ μου ὡς νοσσοῖα, καὶ ὡς καταλειμμένα ὡὰ ἄρω, καὶ οὐκ ἔσται ὅς ἀφευδέσεται με ἢ ἀντίπη μοι. *Vid.* etiam infra, ad Habac. i, 15, 16; et *De provid.* orat. 10, t. IV; Sirm., p. 456. ⁹¹ ἀν. στ. κ. στρ. Hæc non nisi in edit. Ald. et Compl. exeunte vers. 14 leg., et desunt ad Dan. l. c.

Solemus enim de iis qui in magnis sunt angustiis dicere : Non ausus est mutire : alii vero dicunt, Non ausus est stridere. « Os igitur aperiens et ganniens, » idem est ac si diceret : Nemo mihi resistere audebit, sed ne stridere quidem passerum more conabitur.

VERS. 15. *Nunquid glorificabitur securis sine eo qui cædit cum ipsa?* Num ergo, inquit, sine manibus humanis ligna scindit securis, aut serra in duas, tres quatuorve partes illa dividit, aut virga vel fustis cædere potest nemine agente? Quid ergo insolentius te effers, quasi devictas gentes sine meo consilio subegeris? Aptè autem cum rebus inanimatis illum comparat, ut qui summa stupiditate et amentia laboraret. *Et non sic.*

245 VERS. 16. *Sed mittam ignominiam.* Non ita : non te, inquit, in hac amentia vivere sinam : sed ex supplicio universi rectorem agnosces. Qui enim magna cum gloria exercitum duxisti, cum majore fugies ignominia.

VERS. 17. *Et erit lumen Israelis ignis.* Lumen ergo Israelis Dei cultum appellat. « In lumine enim, » ait Psalmus, « vultus tui ambulabunt i. » Hoc lumen Israeli quidem illuminandi vim præstabit, in te vero urendi facultatem exercebit, universumque exercitum tuum velut fenum absumet.

VERS. 18. *Exstinguentur montes, et colles, et saltus.* Montes regem ejusque præfectos vocat; colles vero, principes sub his constitutos; saltus autem, reliquam multitudinem infructuosam. « Et erit qui fugit, quasi qui fugit a flamma ardente. » Et non apparentibus, inquit, iis qui insectantur, magna contentione aufugere conabuntur, eos imitantes, qui flamma circumsepti evadere nituntur. [19.] Tam pauci autem erunt, qui pœnas effugiant, ut vel pueru cuilibet facillimum sit horum numerum inire. Hæc vero tum gesta sunt, cum angeli manu centum et octoginta quinque millia perierunt.

VERS. 20. *Non ultra confident iis qui ipsos injuriis affecerunt.* **246** Ahasus enim rex, bello laccessit a Phacee et Rhasin, Assyriorum regem adlocavit in auxilium. Prædicat ergo propheticus sermo, fore ut qui divina providentia fruuntur, humanum quidem auxilium contemnant, spem autem in Deum positam habeant. Hoc enim illa

† Psal. LXXXVIII, 16.

συνηθείας παρὰ ἀνθρώποις εἴρηται τῇ Γραφῇ· εἰώθαμεν γὰρ λέγειν περὶ τῶν λιαν ἀγωνιῶντων, Οὐκ ἐτόλμησα ἐτόλμησα γρύξαι· οἱ δὲ λοιποὶ φασιν, Οὐκ ἐτόλμησα τρύσαι. Τὸ οὖν, εἴ Ἀνοίγων στόμα καὶ στρουθίζων, ἀντὶ τοῦ, Οὐ μόνον οὐδεὶς ἀντιπαράταξασθαι μοι τολμήσει, ἀλλ' οὐδὲ γρύξειν στρουθοῖς παραπλησίως ἐπιχειρήσει.

ιε'. Μὴ δοξασθῆσθαι ἀξίην ἀνευ⁹¹ τοῦ κόπτορος ἐν αὐτῇ⁹²; Μὴ τοιγαροῦν, φησὶ, δίχα χειρῶν ἀνθρωπίνων ἡ ἀξίην κόπται ξύλα, ἢ ὁ πρίων ταῦτα διχῆ καὶ τριχῆ καὶ τετραχῆ διαιρεῖ, ἢ ῥάβδος, ἢ ξύλον πληξαι δύναται μηδενὸς ἐνεργούντος; Πῶς οὖν μέγα φρονεῖς σὺ, ὡς δίχα τῆς ἐμῆς βουλῆς περιγεγόμενος τῶν ἡττηθέντων ἐθνῶν; Εἰκότως δὲ αὐτὸν καὶ τοῖς ἀψύχοις ἀπεικασεν ὡς ἀναισθησίαν νοσοῦντα καὶ ἀλογίαν ἐσχάτην. Καὶ οὐχ οὕτως.

ιζ'. Ἀλλ' ἀποστελεῖ⁹³ ἀτιμίαν⁹⁴. Οὐχ οὕτως· οὐκ ἐάσω σε, φησὶν, ἐπὶ ταυτησί τῆς ἀνοίας· ἀλλὰ διὰ τῆς τιμωρίας μαθήσῃ τὸν πρῦτανιν τοῦ παντός μετὰ πολλῆς γὰρ δόξης ἐπιστρατεύσας, μετὰ πλείονος φύγης ἀδοξίας.

ιζ'. Καὶ ἔσται τὸ φῶς τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πῦρ. Φῶς τοίνυν τοῦ Ἰσραὴλ τὴν θεοσέβειαν ἐκάλεσεν· « Ἐν τῷ φωτὶ γὰρ, » φησὶν ὁ Ψαλμὸς, « τοῦ προσώπου σου πορεύονται. » Τοῦτο⁹⁵ τὸ φῶς τῷ μὲν Ἰσραὴλ τὴν φωτιστικὴν ἐνέργειαν χορηγήσει, τῇ δὲ καυστικῇ κατὰ σοῦ χρήσεται, καὶ οἷόν τινα χόρτον πᾶσάν σου τὴν στρατιάν δαπανήσει.

ιη'. Ἀποσθεσθήσονται⁹⁶ τὰ ὄρη, καὶ οἱ βουνοί, καὶ οἱ ὄρυμοί. Ὅρη τὸν βασιλεῖα καὶ τοὺς μετ' ἐκεῖνον ὑπάρχους καλῶν· βουνοὺς δὲ, τοὺς ὑπὸ τούτους τελούντας ἄρχοντας· ὄρυμους δὲ, τὸ λοιπὸν πληθὸς τὸ ἄκαρπον. « Καὶ⁹⁷ ἔσται ὁ φεύγων, ὡς ὁ φεύγων ἀπὸ φλογὸς καιομένης. » Καὶ μὴ φαινομένων οὖν, φησὶ, τῶν διωκόντων, μετὰ πολλῆς σπουδῆς ἀπεδράσαι πειράσσονται, ὡς ὑπὸ φλογὸς κυκλουμένων, καὶ ταύτην διαφυγεῖν περρωμένους μιμούμενοι. Οὕτω δὲ ἔσονται οἱ τὴν τιμωρίαν διαφυγόντες εὐαριθμητοί, ὡς ῥᾶστον εἶναι καὶ τῷ τυχόντι παιδίῳ τὸν τούτων ἀριθμὸν ἀναγράψαι. Ταῦτα δὲ γεγένηται, ἦνίκα δι' ἐνὸς ἀγγέλου αἱ πάντε καὶ ὀγδοήκοντα πρὸς ταῖς ἑκατὸν διεφθάρησαν χιλιάδες.

κ'. Οὐκέτι μὴ πεποισότες⁹⁸ ἐπὶ τοὺς ἀδικήσαντας αὐτούς. Ἀχὰς γὰρ ὁ βασιλεὺς, ὑπὸ τοῦ Φακεὶ καὶ τοῦ Ῥασιν πολεμούμενος, τὸν τῶν Ἀσσυρίων βασιλεῖα ἐκάλεσε εἰς συμμαχίαν. Προλέγει τοίνυν ὁ προφητικὸς λόγος, ὡς, τῆς θείας ἀπολαύσαντες προμηθείας, καταφρονήσουσι μὲν τῆς ἀνθρωπίνης ἐπικουρίας, τῆς δὲ εἰς τὸν θεὸν ἐλπίδος ἀνθ-

VARIE LECTIONES.

⁹¹ ἀνευ—αὐτῆ. *Hebr.* contra eum qui cædit ea. ⁹² αὐτῆ. Quæ proxima sunt, infra ad Dan. l. c. ita leg. : ἢ ὑψωθήσεται πρίων ἀνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν; ὡσαύτως ἐάν τις ἄρη ῥάβδον ἢ ξύλον. Eadem quoque ad Dan. l. 2. 8, 24, et ad Ezech. xxi, 41, leg. ⁹³ Ἀλλ' ἀπ. ἀτιμ. Plenius hæc infra, ad Dan. l. c. ita leg. : Ἀποστελεῖ γὰρ Κύριος Σαβαὼθ εἰς τὴν σὴν τιμὴν ἀτιμίαν. Sed *Hebr.* Propterea immittet Dominus Adonai Sabaoth in pingues ejus maciem. ⁹⁴ ἀτιμ. Reliqua ex vers. 16 infra l. c. ita se habent, καὶ εἰς τὴν σὴν δόξαν πῦρ καιόμενον καυθήσεται. ⁹⁵ τοῦτο — δαπαν. Hæc referunt sese ad reliqua hujus vers. καὶ ἀγιάσει αὐτὸν ἐν πυρὶ καιόμενον, καὶ φάγεται ὡσεὶ χόρτον τὴν ὕλην. ⁹⁶ Ἀποσθ. — ὄρυμοί. *Hebr.* Et gloria silvæ et arvi ejus (consumetur). ⁹⁷ Καὶ — καιομ. *Hebr.* Eritque sicut pavore corripitur qui fert vexillum. ⁹⁸ πεποισθ. Apud LXX seq. ὤσιν.

ἐξονται. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ, « Ἀλλὰ ἔσονται πεποιθότες ἐπὶ τὸν Θεὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ τῇ ἀληθείᾳ. » Ταύτην δὲ τοῦ λαοῦ τὴν εὐσέβειαν, ἦν Ἐζεχίας ὁ βασιλεὺς αὐτοὺς ἐξεπαίδευσε, καὶ ἡ τετάρτη τῶν Βασιλειῶν μαρτυρεῖ· συνήφθησαν δὲ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐκ τῶν δέκα φυλῶν, ὅσοι τὸν Σαλμανασάρ καὶ τὸν Σαναχηρείμ διαφυγεῖν ἠδυνήθησαν· καὶ, τῆς πλάνης ἀπαλλαγέντες, τῇ τοῦ Ἐζεχίου ἠκολούθησαν εὐσεβεῖα.

κβ'. Ἐάν ᾞ γένηται ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ὡς ἄμμος τῆς θαλάσσης. Ἐπειδὴ τοίνυν τότε τὰς δέκα φυλάς τῶν Ἀσσυρίων παρέδωκε βασιλεῦσι, καὶ τὰς ἄλλας τοῦ Ἰούδα πόλεις πολιορκουμένας παρεῖδε, τὴν αἰτίαν τούτου διδάσκει, ὅτι οὐκ εἰς πλῆθος ἀφορᾷ, ἀλλ' εὐσέβειαν ζητεῖ. Τοῦτο γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα γενήσεται, τῶν μὲν πλείστων Ἰουδαίων μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος ἀντιλεγόντων, τῶν δὲ τῆς σωτηρίας ἐπιειμένων προθύμως δεχομένων τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα.

κγ'. Λόγον συντετεμημένον ἰ Κύριος ποιήσει ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὅλη. Διδάσκει τοίνυν ἐνταῦθα καὶ τοῦ κηρύγματος τὸ σύντομον, καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸν τρόπον. Μονουοιχὶ λέγων, ὡς ἄπερ ὁ νόμος, πολλαῖς ἐντολαῖς, καὶ θυσίαις, καὶ τιμωρίαις χρώμενος, οὐκ ἰσχυρὸς κατορθῶσαι, ταῦτα ὁ εὐαγγελικὸς κατώρθωσε λόγος, σύντομον προσφέρων φάρμακον σωτηρίας τὸ πανάγιον βάπτισμα. Διὰ γὰρ πίστεως τοῖς ἀνθρώποις σωτηρία δεδωρήται. Οὗτος ὁ συντετεμημένος λόγος, ὁ τῆς δικαιοσύνης συνεργός· ἢ οὐ μόνον Ἰουδαίοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις δέδωκεν ὁ Θεός.

κδ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος Σαβαώθ. Τὰ περὶ Καινῆς Διαθήκης προαγορεύσας, ἐπανάγει πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἀκολουθίαν τὸν λόγον. « Μὴ φοβοῦ, ὅτι ἐν ῥάβδῳ πατάξει σε. » Ῥάβδον ἐκάλεσεν ἐνταῦθα τὴν μετρίαν παιδείαν· καὶ γὰρ πολλὰς τῶν ὑποκειμένων ἐπολιόρησε πόλεις. Καὶ ταύτην οὖν σοὶ τὴν παιδείαν ἐπήγαγον, οὐκ ἀδίκως, ἀλλὰ ὅτι τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐπιτηδευμάτων σε εἰσπραττόμενος εὐθύνας. Ἦν γὰρ παρ' Αἰγυπτίων ἐμεμαθήκεις εἰδωλολατρίαν, ταύτην διατελεῖς φυλάττων· ταύτην καὶ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσε τὴν διάνοιαν· « Ἐν ῥάβδῳ πατάξει σε, καὶ τὴν βακτηρίαν αὐτοῦ ἐπάγει ἐπὶ σὲ διὰ τὴν ὁδὸν Αἰγύπτου· » τούτέστι διὰ τὴν Αἰγυπτίων μίμησιν. Ὅδον γὰρ πολλάκις τὸν βίον καλεῖ.

κε'. Ἐτι γὰρ μικρὸν, καὶ παύσεται ἡ ὀργή. Σοὶ μὲν οὖν ἐπαγαγῶν, φησὶ, τὴν παιδείαν, μεταδώσω καὶ βοηθείας· στρέψω δὲ τὴν ὀργήν μου κατὰ τῶν πολεμούντων σοὶ.

κς'. Κατὰ τὴν πληγὴν Μαδιαν. Ἰστίον δὲ, ὅτι δύο πληγὰς ἴσμεν τοῦ Μαδιάν· τὴν μὲν διὰ τοῦ με-

A significant : « Sed confident in Deo sancto Israelis in veritate. » Hanc porro populi pietatem, ad quam Ezechias rex illos instituit, quartus etiam Regnorum liber testatur. Congregati autem sunt in Hierosolyma etiam ex decem tribubus, quotquot Salmanasarem et Senacheribum effugere poterunt, et recedentes ab errore, Ezechiae pietatem secuti sunt.

VERS. 22. Quod si fuerit populus Israel quasi arena maris. Quia tunc decem tribus regibus Assyriorum tradiderat, et alias civitates Judæ obsessas despiciebat, hujus rei causam docet, quod ad multitudinem non respiciat, sed pietatem quaerit. Hoc enim postea etiam futurum est, plurimis Judæorum post incarnationem Salvatoris contradicentibus, aliis vero salutis cupidis apostolorum prædicationem alacriter suscipientibus.

VERS. 23. Sermonem brevium faciet Dominus in toto orbe terræ. Docet igitur hoc loco et prædicationis breviter, et Novi Testamenti modum. Quasi dicat : Ea quæ multis præceptis 247 et sacrificiis, et pœnis, lex perficere non potuit, hæc evangelicus sermo perfectit, breve afferens salutis remedium, sanctissimum baptismum. Per fidem enim salus hominibus data est. Hoc est « verbum abbreviatum, » adjutor justitiæ, quod non solum Judæis, sed et omnibus hominibus dedit Deus.

VERS. 24. Propterea hæc dicit Dominus Sabaoth. Hæc de Novo Testamento vaticinatus, orationem ad prius argumentum revocat. « Noli timere, quia virga percutiet te. » Virgam hoc loco dixit moderatam correptionem. Quippe multas ex subditis urbes expugnavit. Et hanc ergo tibi castigationem non injuria inflixi, sed ut Ægyptiacæ imitationis a te pœnas reposerem. Quam enim ab Ægyptiis didiceras idololatriam, in hac perseveras. Hoc etiam sensu interpretatus est Symmachus, « Virga percutiet te, et baculum suum attollit super te propter viam Ægypti, » hoc est, propter imitationem Ægyptiorum. Viam enim sæpe vitam vocat.

VERS. 25. Adhuc enim paululum, et cessabit ira. Tibi ergo, inquit, post inflictam castigationem auxilium quoque impertiam : et iram meam in eos convertam, qui bellum gerunt contra te.

VERS. 26. Secundum plagam Madian. Animadvertendum est autem, duas plagas Madian memo-

VARIE LECTIONES.

κβ' Ἐάν — ἄμμος. Ita quidem apud LXX. Sed supra, p. 195, et t. 1, p. 1088, leg. : ἐάν ἡ ἔ ἀριθμὸς τῶν υἰῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος. Ita quoque Rom. ix, 27. Locis cit. seq. τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. ἰ Λόγον συντ. Hebr. consummationem, eamque determinatam. Quæ apud LXX præcedunt, ita se habent Rom. ix, 28 : λόγον γὰρ συντελών καὶ συντέμων ἐν δικαιοσύνῃ. Sequitur, ὅτι λόγον, κ. τ. λ. ἰ ἐν τ. οἰκ. ὅλη. Ad Rom. i. c. ἐπὶ τῆς γῆς. ἰ ἀλλὰ — εὐθύνας. Hæc referunt sese ad verba ultima vers. 24. τοῦ ἰδεῖν ὁδὸν Αἰγύπτου. ἰ ἐν ῥάβδῳ, κ. τ. λ. Alia est Symm. interpretatio apud Montef. in Hexapl. ad h. 1. ἰ παύσεται. Hebr. consummabitur.

rari; unam per magnum Mosen, alteram per Gedeonem ipsis illatam. Utraque porro mirabilis, sed admirabilior secunda. Nam sine armis cæsi sunt. Qua etiam pœna affecti sunt Assyrii. 248 Nemine enim vel sagittas mittente, vel hastam jaculante, vel funda pugnante, multæ occisæ sunt myriades. « Et furor ejus in via quæ versus mare. » Narrat, velle quidem ipsum, post obsidionem Hierosolymæ, contra Ægyptum per oram maritimam tendere. At non modo, inquit, ab illa aberrabit: sed iis etiam quæ in manibus erant, privabitur, contrito jugo quod imminebat Hierosolymæ.

VERS. 27, 28. *Computrescet enim jugum ejus ab humeris eorum. Veniet enim in civitatem Ange.* [29—31.] Errores itaque docet, per quos fugiens vagabitur, in diversas vias dispersus, et peragrans Ange et Mageddo, et Machmas, et Gabaon: quodque laboret Rama civitas Saulis, et fugiat, damnum tamen non accipiat: et Galim, superbientem imitans equum, hinniat contra ipsum: Telæsa et Anathoth, et Madebena, et Gabir obstupescunt ad repentinam rerum mutationem.

VERS. 32. *Consolamini hodie in via ut maneant.* Post superiora de aliis dicta, propheticus sermo consolatur habitatores Hierosolymæ, hortaturque ut maneant et non fugiant.

VERS. 33. *Ecce Dominator Dominus Sabaoth conturbat gloriosos.* Præmissa in hunc modum de Assyriis vaticinatione, admirabilem salutis Hierosolymæ causam docet dicens: « Ecce Dominator Dominus Sabaoth conturbat gloriosos in fortitudine, » et quæ 249 sequuntur. Non solum potentes, inquit, et superbientes morte afficiet: sed dominantem etiam idolorum errorem destruet. [34.] Libanum enim errorem dicit, excelsa vero idola vocat, quæ in excelsis colebantur. Quia enim in Libano plurima vigeat dæmonum deceptio, ex parte totum significavit

CAPUT XI.

VERS. 1. *Et egredietur virga de radice Jesse.* Superius quidem Emmanuelis ex Virgine generationem præmonstravit, tum deinde ostendit conceptionem ex Spiritu sancto: « Accessi enim, ait, ad prophetissam, et in utero concepit. » Quippe in Virginis utero Spiritus sanctus Dei Verbi templum efformavit, servi formam, quam ex conceptione ipsa Deus Verbum assumens univit sibi. Posthæc declaravit nobis geniti pueri dignitatem, et Deo dignas appellationes ejus docuit, quod

^k Isa. viii, 5.

Α γάλου Μωσείως, τὴν δὲ διὰ τοῦ Γεδεών ἐπενεχθεῖσαν αὐτοῖς. Ἀμφότεραι δὲ παράδοξοι, παραδοξότερα δὲ ἡ δευτέρα. Δίχα γὰρ ὄπλων κατηκοντίσθησαν. Ταύτην δὲ ἔδωσαν καὶ Ἀσσύριοι τὴν δίκην οὐδενὸς γὰρ οὐ βέλη ἀφιέντος, οὐκ ἀκοντίσαντος δόρυ, οὐ χρησαμένου σφενδόνης, πολλὰ τῷ θανάτῳ παρεπέμφθησαν μυριάδες. « Καὶ ὁ θυμὸς αὐτοῦ τῇ ὁδῷ τῇ κατὰ θάλασσαν. » Διηγείται ὡς βούλεται μὲν, μετὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλήμ, κατὰ τῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς παραλλίας ὁρμήσει. Οὐ μόνον δὲ ἐκείνης διαμαρτήσεται, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν χειρὶ στερηθήσεται, τοῦ ἐπικειμένου τῇ Ἱερουσαλήμ συντριβομένου ζυγοῦ.

κζ', κη'. *Καταφθορήσεται ὁ γῆρ ὁ ζυγὸς αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ὤμων αὐτῶν.* Ἦξει γὰρ εἰς τὴν πόλιν Ἀγγαί. Διδάσκει τοίνυν τὸν πλάνον, ὃν ὑπομενεῖ φεύγων, καὶ εἰς διαφόρους ὁδοὺς σκεδαννύμενος, καὶ διερχόμενος τὴν Ἀγγαί, καὶ τὴν Μαγεδῶ, καὶ τὴν Μαχμάς, καὶ τὴν Γαθαίων· ὅτι ἀγωνιάσει μὲν ἡ Ῥαμά, τοῦ Σαουλ ἡ πόλις, καὶ φεύζεται, βλάβη δὲ οὐ δέξεται· καὶ ἡ Γαλεῖμ, ἵππον γαυριῶντα μιμουμένη, κατ' αὐτοῦ χρεμετίσει· ἡ Τελαισά, καὶ Ἀναθῶθ, καὶ ἡ Μαδεθηνά, καὶ Γαβειρ ἐκπλαγῆσονται τὴν ἀθρόαν τῶν πραγμάτων μεταβολήν.

λβ'. *Παρακαλεῖτε ὁ σήμερον ἐν ὁδῷ τοῦ μεῖναι.* Τὰ προειρημένα περὶ τῶν ἄλλων εἰρηκῶς ὁ προφητικὸς λόγος, τοὺς τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντας ψυχαγωγεῖ, καὶ μένειν καὶ μὴ φεύγειν παρεγγυᾷ.

λγ'. *Ἰδοὺ ὁ Δεσπότης Κύριος Σαβαὼθ συνταράσσει τοὺς ἐνδόξους.* Οὕτω τὰ προειρημένα περὶ τῶν Ἀσσυρίων προθεσπίσας, καὶ τὴν παράδοξον τῆς Ἱερουσαλήμ σωτηρίας τὴν αἰτίαν διδάσκει λέγων· « Ἰδοὺ δὲ ὁ Δεσπότης Κύριος Σαβαὼθ συνταράσσει ὁ τοὺς ἐνδόξους μετὰ ἰσχύος, » καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐ μόνον φησὶ, τοὺς δυναστεύοντας καὶ μέγα φρονοῦντας παραδώσει θανάτῳ, ἀλλὰ καὶ τὴν κρατοῦσαν τῶν εἰδώλων καταλύσει πλάνην. Λίβανον ὁ γὰρ φησι, τὴν πλάνην, ὕψηλὰ δὲ τὰ ἐν τοῖς ὕψηλοις τιμώμενα προσηγόρευσεν εἰδῶλα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ Λιβάνῳ πλείστη κατεῖχεν ἐξαπάτη δαιμόνων, ἀπὸ τοῦ μέρους τὸ πᾶν προσηγόρευσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

α'. *Καὶ ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης ἱερουσαλ.* Ἄνω μὲν οὖν τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν τοῦ Ἐμμανουὴλ προεδήλωσεν, εἶτα τὴν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ὑπέδειξε σύλληψιν. « Προσηλθὼν γὰρ, φησὶ, πρὸς τὴν προφήτιν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαθεν. » Ἐν γὰρ τῇ παρθενικῇ νηδίῳ τὸ πανάγιον Πνεῦμα διέπλασε τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ναῦν, τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἣν ἐξ αὐτῆς τῆς κύσεως ὁ Θεὸς Λόγος ἀναλαβὼν ἤνυσεν αὐτῷ. Μετὰ ταῦτα ἐδείξεν ἡμῖν τοῦ τεχθέντος παιδίου τὴν ἀξίαν, καὶ τὰς θεοπρεπεῖς αὐτοῦ προσηγο-

VARIE LECTIONES.

⁶ Καταφθ. z. λ. Addendus fuit numerus vers. 27, ad quem hæc pertinent. ⁷ ἀπὸ τ. ὤμ. αὐτ. *Hebr.* oleum s. pinguedinem. ⁸ Παρακ. — μεῖναι. *Hebr.* fugiunt (incolæ Gebim) adhuc dies est ut in Nohe subsistamus. ⁹ συντ. Prior editio h. l. habebat συνταράζει. ¹⁰ Λίβανον, x. τ. λ. Hæc ad vers. 54 pertinent. ¹¹ ῥάβδος ἐκ τ. ῥίζ. *Hebr.* surculus ex stirpe. ¹² Ἱερουσαλ. Reliqua, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναθήσεται, iisdem verbis leg. t. l, p. 1593, et in *Eran. Dial.* 1, *Par. fab.* l. v, c. 14; ac *Repreh. anath.* 9, *Cyr.* t. IV, *Sirm.* p. 717.

ρίας ἐδίδαξεν ὅτι Θεὸς ἰσχυρὸς, ὅτι ἔξουσιαστὴς, ὅτι ἄρχων εἰρήνης, ὅτι Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἐναυθα δὲ καὶ τὴν σαρκικὴν αὐτοῦ διδάσκει συγγένειαν, ὅτι ἐξ Ἰεσσαὶ κατὰ σάρκα βεβλάστηκε· πατὴρ δὲ Ἰεσσαὶ τοῦ Δαβὶδ.

β. Ἀναπαύσεται ¹³ ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Κυρίου ¹⁴. Τὸν μὲν γὰρ προφητῶν ἕκαστος μερικὴν τινα ἐδέξατο χάριν· ἐν αὐτῷ δὲ κατέκτισε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς· καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δὲ πάντα εἶχε τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα· « Ἐκ γὰρ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, » κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἰωάννην, « ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. »

γ. Οὐ ¹⁵ κατὰ τὴν δόξαν ¹⁶ κρινεῖ ¹⁷. Οὐ κατὰ τὴν δόξαν οὖν κρινεῖ, φησὶν, οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει· οὐ γὰρ προσεῖχε τῇ δυναστείᾳ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων· ἀλλὰ μετὰ παρρησίας αὐτῶν τὴν παρανομίαν διήλεγγεν, « Οὐαὶ ὑμῖν, λέγων, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ! » καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, ἀρβύλιον τοῖς βουλομένοις ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίου κατανοεῖν.

δ. Κρινεῖ ταπεινῶ ¹⁸ κρῖσιν ¹⁹. Ἐκρινε δὲ καὶ ἄλλως ταπεινῶ κρῖσιν· τοὺς μὲν γὰρ τῆς τῶν δαιμόνων ἡλευθέρου μανίας, τοὺς δὲ τῶν παθημάτων ἐπικρατίας ἀπήλλαττε· τοῖς δὲ γε πιστεύουσι τὴν ὀνησιφόρον καὶ ζωῆς πρόξενον διδασκαλίαν προσέφερε· τὸ δὲ, « ἐλέγξει τοὺς ταπεινοὺς τῆς γῆς, » πρῶτος μὲν ἐπὶ προτέρᾳ ἐπιφανείᾳ πεποίηκε, βασιλικῶς δὲ καὶ ἐξουσιαστικῶς ἐν τῇ δευτέρᾳ ποιήσει, τοῖς θεοῖς ἐγκαθήμενος ἠθικός, καὶ τὰς δικαίας ψήφους ἐκφέρων. « Καὶ πατάξει γῆν τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ. » Ἀλλὰ καὶ τῇ θεοσπετεῖ τῶν ἀποστόλων διδασκαλίᾳ οὐρανὸν τὴν γῆν ἀπειργάσατο· πολλοὺς ἐν ἑκάστῳ ἔθνεσι τῶν γῆινων ἀποστήσας πραγμάτων, καὶ τὴν οὐράνιον ἀσπάσασθαι πολιτείαν παρασκευάσας. « Καὶ ἐν πνεύματι ²⁰ διὰ χειλέων ἀνελεῖ ἀσεβῆ. » Ἡ περὶ τοῦ Ἀντιχριστοῦ φησὶ· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ θεοῖς Ἀπόστολος περὶ αὐτοῦ προείρηκε, « Τότε, λέγων, ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ²¹ ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. » Τοῦτο καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ προφητὴς μετ' ὀλίγα βοᾷ· « Ἀρβήτω ὁ ἀσεβὴς, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. » ε. Καὶ ἔσται δικαιοσύνη ἐξωσμένος. Ἡ διὰ τῆς ἀληθείας καὶ ²² τῆς δικαιοσύνης πᾶν εἶδος συμπεριέλαβεν ἀρετῆς, ταύτας αὐτῷ καὶ ἀντὶ περιβολαίου, D

A Deus fortis, quod potestatem habens, quod princeps pacis, quod Pater futuri sæculi. Hic vero carnalem etiam ejus cognationem docet, quod ex Jesse secundum carnem prodierit; Jesse porro Davidis pater fuit.

VERS. 2. *Requiescet super eum Spiritus Domini.* Prophetæ enim singuli particularem gratiam quamdam acceperunt: **250** in ipso autem habitavit tota plenitudo Divinitatis corporaliter, et secundum humanitatem omnia Spiritus habuit charismata. « De plenitudine enim ipsius, » secundum divinum Joannem, « nos omnes accepimus ¹. »

VERS. 3. *Non secundum gloriam judicabit.* Non secundum gloriam ergo judicabit, inquit, neque juxta sermonem arguet. Non enim attendebat potentiam Scribarum et Phariseorum, sed cum fiducia illorum iniquitatem redarguebat, « Væ vobis, dicens, Scribæ et Pharisei hypocritæ! ² » et quæcunque alia sunt ejusmodi, quæ facile est volentibus in sacris Evangelii observare.

VERS. 4. *Judicabit humili judicium.* Aliter etiam judicabat humili judicium. Alios enim a dæmonum liberabat insania, alios a vitiorum eruebat dominatu: credentibus vero utilem et vitæ conciliatricem doctrinam præbebat. Illud autem, « arguere humiles terræ, » benigne quidem in priori adventu præstitit: at regio more et cum potestate faciet in secundo, in divinis sedibus sedens et justas proferens sententias. « Et percutiet terram verbo oris sui. » Quin et divina apostolorum doctrina **251** terram cælum fecit, multos in singulis gentibus a terrenis rebus abducens, et cælestem vitam amplecti suadens. « Et spiritu per labia interficiet impium. » Aut de Antichristo loquitur. Hoc enim de illo prædixit etiam divinus Apostolus, dicens: « Tunc revelabitur iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet cum apparuerit adventus ejus ³. » Hoc etiam idem ipse propheta post pauca clamat: « Tollatur impius, ne videat gloriam Domini ⁴. »

VERS. 5. *Et erit justitia cinctus.* Aut sub veritate et justitia genus omne virtutis complexus est, et has illi pro vestimento et pro zona fuisse ait.

¹ Joan. i, 16. ² Matth. xxiii, 13, 27, 29. ³ II Thess. ii, 8. ⁴ Isa. xxvi, 10.

VARLE LECTONES.

¹³ ἀναπ. Alias apud Nostrum ἐπαναπαύσεται. Vid. supra t. I, p. 1595 et infra ad Ezech. xxxiv, 29, nec non II. cc., ex *Eran.* ex *Hæc. fab.*, et *Repreh.* anath. Cyr. ¹⁴ Κυρίου. Rec. lectio est τοῦ Θεοῦ. Locis antea cit. et in dial. 4, p. 365 Garn., ac supra p. 62, ad Cant. ii, 9, sequuntur, quæ h. l. des.: πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλήs καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας. ¹⁵ Οὐ — κρινεῖ. Quæ præc. apud O ita leg. apud Nostrum in *Eran.*, l. c., nec non ad Cant. l. c., et *Hæc. fab.* ac in *Repr.* anath. Cyr. II. cc.: πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν. Sed *Hebr.* et odoratus ejus erit in timore Jehovæ. ¹⁶ κατὰ τ. δόξ. *Hebr.* juxta aspectum oculorum suorum. Symm. τῇ ἑράσει τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. ¹⁷ κρινεῖ. Quæ apud O seq. οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει, iisdem verbis infra, in *Eran.* dial. 4, leg. *Hebr.* nec juxta auditum aurium suarum redarguet. Ita quoque Symm. ¹⁸ Κρινεῖ ταπ. Infra in *Eran.* l. c. plenus leg.: ἀλλὰ κρινεῖ ἐν δικαιοσύνῃ, ταπεινῶ. Ista ἐν δικαιοσ. desunt apud O. ¹⁹ κρῖσιν. Quæ proxima sunt apud O, infra in *Eran.* l. c. ita leg.: καὶ ἐλέγξει ἐν εὐθύτητι τοὺς ἐνδόξους τῆς γῆς. Illud ἐν εὐθύτητι, quod apud O deest, ex alio interprete Græco desumptum esse videtur. Legitur enim apud Aqu., Symm. et Theodot. ²⁰ ἐν πν. In *Eran.* l. c. leg. τῷ πν. ²¹ ὃν — ἀνελεῖ. Ita quoque habent codd. apud Millium. Sed rec. lectio est ὃν ὁ Κύριος ἀναλώσει. ²² δὲ τ. ἀληθ. Hæc spectant ad verba vers. 5, καὶ ἀληθεῖς εἰλημένος τὰς πλευράs.

Hoc et beatus David dixit : « Accingere gladio tuo super femur tuum , Potentissime . Specie tua et pulchritudine tua , intende , prospere procede , et regna p . » Propter veritatem , et mansuetudinem , et iustitiam .

VERS. 6. *Et simul pascetur lupus cum agno.* [7] Per mansueta igitur et ferocia animalia figurate humanorum morum differentiam docuit . Lupo enim comparat ingenium rapax , ovi autem mansuetum et mite : pardo rursus varium : maculosum enim est animal : hædo simplex et innocens . Sic leoni quidem superbum comparatur et imperiosum : tauro autem audax , vitulo vero ab his disjunctum . Attamen futurum **252** ait , ut una pascantur . Et impletam in Ecclesiis prophetiam cernimus , et imperatores , et præfectos , et magistros militum , et milites , et opifices , famulosque et mendicos sacræ simul mensæ participare , eosdem audire sermones , eodem frui lavacro . Eos ergo , qui de potentia gloriantur , et qui de sapientia se jactant , homo malitia , ut Apostolus monet , puerascens , et piscatorum simplicitate ornatus , ducit et pascit . Sed et multi opibus affluentes , et deliciarum commoditates maximas habentes , et jejunium deliciis anteponunt , et carnivorum leonem inivitantur , qui paleas mavult comedere .

VERS. 8. *Et puer infans in foramina aspidum manum immittet.* Talis erat beatus Paulus , cum Epicureis et Stoicis philosophis disputans , et concionans in Areopago , aspidesque aggrediens , ac velut manum quamdam , simplicem sermonem suum , tanquam in latebram ferarum , in istorum aures inmittere studens . Etenim dæmonum latebra cor illorum erat .

VERS. 9. *Neque poterunt perdere quemquam in monte sancto meo.* Illi sententiæ : « Non poterunt perdere quemquam in monte sancto meo , » similis est evangelica vox Domini : « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam , et portæ inferi non prævalebunt adversus eam . » Montem ergo sanctum appellat sublimitatem , et fortitudinem , et immobilitatem divinæ doctrinæ suæ : et eos qui in ea manserint insuperabiles futuros pollicetur . « Quia repleta est tota terra cognitione **253** Domini . » Ostendit prædicationis virtutem , repletam dicens universam terram cognitione Domini , ut si aqua multa cooperiat maria . Ac revera maximum et fidem omnem excedens est miraculum : quasi pauca guttæ in mare delatæ ejus amaritudinem

καὶ ἀντὶ ζωῆς γεγενῆσθαι φησι . Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἔφη · « Περὶζῶται τὴν βρομφαλάν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου , Δυνατέ . Τῆ ὠριότητί σου , καὶ τῷ κάλλει σου , καὶ ἔντειναι ²⁵ , καὶ κατενοδοῦ καὶ βασιλευε· ἔνεκεν ἀληθείας , καὶ πραότητος , καὶ δικαιοσύνης .

ς' . Καὶ συμβοσκηθήσεται ²⁶ λύκος μετὰ ἀρνός . Διὰ τῶν ἡμέρων τοίνυν καὶ ἀγρίων ζώων τροπικῶς τῶν ἀνθρωπείων ἡθῶν εἰδίδασκε τὴν διαφορὰν . Λύκος μὲν γὰρ ἀπεικάει τὸ ἀρπακτικὸν ἦθος , προβάτω δὲ τὸ ἡμερόν τε καὶ πρᾶον· καὶ αὐτὸ πάλιν παρδάλει μὲν τὸ ποικίλον· κατὰστεικτον γὰρ τὸ ζῶον· ἐρίφω δὲ τὸ ἀπλοῦν τε καὶ ἄκακον . Οὕτω λέοντι μὲν τὸ ὑπερήφανον καὶ ἀρχικόν· ταύρω δὲ τὸ θρασύ· μοσχάρῳ δὲ τὸ τούτων ἀπῆλλαγμένον· ἀλλ' ὅμως κατὰ ταύτων αὐτὰ νεμηθῆσθαι λέγει· καὶ ὀρώμεν τῆς προφητείας ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τὸ τέλος· καὶ βασιλεῖς , καὶ ὑπάρχους , καὶ στρατηγούς , καὶ στρατιώτας , καὶ ἀποχειροδωτούς , οἰκέτας τε καὶ προσαίτας , τῆς ἱερᾶς κατὰ ταύτων κοινωνοῦντας· τραπέζης , τῶν αὐτῶν ἐπαίοντας λόγων , τῆς αὐτῆς κολυμβήθρας ἀξιομένους· τοὺς οὖν ἐπὶ δυνάμει γαυριῶντας , καὶ ἐπὶ σοφίᾳ βρενθυομένους , ἀνθρώπις τῆ κακίᾳ , κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παραίνεσιν , νηπιάζων , καὶ τῆ ἀλιευτικῆ ἀπλότῃτι διακοσμούμενος , ἀγει καὶ νέμει· ἀλλὰ καὶ πολλοὶ πλοῦτω περιβρέεμενοι , καὶ ἀφθόνους ἔχοντες τρυφῆς ἀφορμάς , τὴν νηστείαν τῆς χλιδῆς προτιμῶσι , καὶ μιμῶνται λέοντα σαρκοδόρον , ἄχρον μεταλαμβάνειν αἰρούμενον .

ἡ' . Καὶ παιδίον νήπιον ἐπὶ τρωγίλῳ ἀσπίδω· τὴν χεῖρα ἐπιβάλλει ²⁸ . Τοιοῦτος ἦν ὁ μακάριος Παῦλος , τοῖς Ἐπικουρείοις καὶ Στωϊκοῖς διαλεγόμενος φιλοσόφοις , καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πάγου δημηγορῶν , καὶ κατατολμῶν τῶν ἀσπίδων , καὶ οἶόν τινα χεῖρα , τὸν ἀπλοῦν αὐτοῦ λόγον , ὡς εἰς κατάδυσιν θηρίων , εἰς τὴν τούτων ἀκοὴν ἐμβάλλειν ἐπιχειρῶν . Καὶ γὰρ δαιμόνων ἦν κατάδυσσις ἢ ἐκείνων καρδία .

θ' . Οὐδὲ μὴ δύνωνται ἀπολέσαι οὐδένα ἐπὶ τὸ ἔρος τὸ ἅγιόν μου . Τῷ οὖν , « Οὐ μὴ δύνωνται ἀπολέσαι οὐδένα ἐπὶ τὸ ἔρος τὸ ἅγιόν μου , » εἰκεν ἡ εὐαγγελικὴ φωνὴ τοῦ Κυρίου· « Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν , καὶ πύλαι ἕδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς . » Ὅρος τοίνυν ἄγιον τὸ ὑψηλὸν καὶ ἰσχυρὸν καὶ ἀκίνητον τῆς θείας διδασκαλίας αὐτοῦ καλεῖ , καὶ τοῖς ἐπὶ οὗτου ἐστῶσι τὸ ἀκαταγώνιστον ἐπαγγέλλεται . « Ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον ²⁹ . » Δείκνυσιν οὖν τὴν τοῦ κηρύγματος δύναμιν , ὅτι ἐνεπλήσθη λέγων ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον , ὡς ὕδωρ πολὺ καλύψαι θαλάσσας . Μέγιστον δὲ ἀληθῶς , καὶ παραδόξοτατον θαῦμα· καὶ εἰκοι ψεκᾶσιν ὀλίγαις ἐπιφέρομέναις θαλάττῃ , καὶ τὴν ἐν ταύτῃ μεταβαλλούσας

p Psal. xlvii, 4, 5. q Matth. xvi, 18.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ Leg. esse vid. ἔντεινε , ut supra ad Cant. i, 1. Rec. lectio est ἔντεινον . Vid. supra , p. 22 , et t. I, p. 389. ²⁶ συμβ. Hebr. una habitata . Ad integrum autem vers. 6 , et ad sequentem pertinet expositio . ²⁷ τὴν χεῖρα ἐπιβ. Apud LXX præm. , καὶ ἐπὶ κοίτην ἐκγόνων ἀσπίδων . ²⁸ Κύριον . Reliqua infra , ad Ezech. xlvii, 8 ; Dan. ii, 35 et xii, 4 , ita leg. : ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας .

πικρίαν, καὶ γλυκεῖαν ἐργαζομένας τὴν ταύτης ἁ
κρίτητα· οὕτως γὰρ ὁ εὐαγγελικὸς λόγος κατέπαυσε
μὲν τὴν τῆς οἰκουμένης ἀσέβειαν, πᾶσαν δὲ γῆν καὶ
θάλατταν θεογνωσίας ἐπλήρωσεν.

ι'. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ῥίζα τοῦ
'Isaia' 27. Καὶ τῶν θείων τοίνυν ἀνέμνησεν ὑποσχέ-
σεων ὁ προφήτης, καὶ τῶν Ἰακώβ τοῦ πατριάρχου
προβήσεων. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς πρὸς τὸν Ἀβραάμ
ἔφη· Ἐν τῷ σπέρματι σου εὐλογηθήσονται πάντα τὰ
ἔθνη· ταύτην δὲ καὶ τῷ Ἰσαάκ, καὶ τῷ Ἰακώβ δέ-
δωκε τὴν ὑπόσχεσιν. Ὁ δὲ πατριάρχης Ἰακώβ τῷ
Ἰούδα ἦν ἔλαθεν ἔδωκεν εὐλογίαν, καὶ φησιν· Ὁὐκ
ἐπιλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ 28 ἡγούμενος ἐκ τῶν
μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς
προδοκία ἔθνῶν. Ταύτην βεβαίως τὴν προφητείαν
καὶ ὁ θαυμάσιος οὗτος προφήτης, καὶ δείκνυσιν αὐ-
τὸν ἐξ Ἰεσσαὶ μὲν καὶ Δαβὶδ τοῦ κατὰ σάρκα γένους
κατέγοντα· ἄρχοντα δὲ οὐκέτι Ἰουδαίων, ἀλλὰ τῶν
ἔθνῶν· καὶ εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, οὐκ Ἰουδαίους,
ἀλλὰ τὰ ἔθνη. Ἄξιον δὲ θρηνησαι τὴν Ἰουδαίων ἐμ-
βρονησίαν, οἱ τῷ Ζοροβάβελ ταύτην προσαρμόζουσι
τὴν προφητείαν· ὅς οὐδὲ Ἰουδαίων ἤρξεν ἀπάντων,
ἀλλ' ἄλλων τινῶν· ἔθνῶν δὲ γε οὐδ' ὄλιγος. Καὶ
ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή. Ἐπειδὴ εἶπεν αὐ-
τοῦ τὴν βλάστην, καὶ τῆς οἰκονομίας τὰ κατορθώ-
ματα, καὶ τὴν ἀρχὴν ὑπέδειξεν, ὑποδείκνυσι καὶ τὸ
ἐν μέσῳ γενόμενον πάθος, μεθ' ὃ τῆς οἰκουμένης
ἐκράτησε. Διὰ τοι τοῦτο ἀνάπαυσιν προσαγορεύει τὸν
θανάτον, καὶ τιμὴν. Ἀγνοούμενος γὰρ πρὸ τῆς
ἐνανθρωπήσεως ὑπὸ τῶν ἔθνῶν, μετὰ τὴν ἐνανθρί-
ωσιν καὶ τὸ πάθος δέχεται παρὰ πάντων ὡς ποιη-
τῆς καὶ Θεοῦ τὴν θέλαν προσκύνῃσιν.

ιι'. Προσθήσει ὁ Κύριος τοῦ δεῖξαι τὴν χεῖρα
αὐτοῦ, τοῦ ζηλώσαι 29 τὸ καταλειφθῆν ὑπόλοιπον
τοῦ λαοῦ. Ἐδίδαξε γὰρ ἡμᾶς ἡ ἱστορία τῶν Πρά-
ξεων, ὡς τὴν οἰκουμένην περινοστούντες οἱ θεοὶ
ἀπόστολοι πρῶτοις Ἰουδαίοις ἐκήρυττον· ἀμέλει τοῖς
ἀντιλέγουσιν ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· Ἐγὼ μὲν ἦν
ἀναγκασθὼν πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.
Ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους ἑαυτοῦς κρίνετε τῆς αἰωνίου
ζωῆς, καθαροὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορευ-
σόμεθα· πεπιστεύκασι δὲ ἄνωγος μυριάδες πολλὰι,
καὶ τρισχιλιοὶ καὶ πεντακισχιλιοὶ κατὰ ταῦτον ὑπ' αὐ-
τῶν ἐζωγρήθησαν. Καὶ ὁ θεώτατος δὲ Ἰακώβος τῷ
θεσπεσίῳ Παύλῳ πολλὰς Ἰουδαίων πεπιστευκότων ὑπ-
έδειξε μυριάδας. Περὶ τούτων ἡ τοῦ παναγίου Πνεύ-
ματος χάρις καὶ διὰ Ἡσαίου προηγόρευσε τοῦ προ-
φήτου· ὅτι αὐτοῦς καὶ ζητήσῃ, καὶ τῆς σωτηρίας
ἀξιώσει· δυνατὸν γὰρ καὶ οὕτω νοεῖν τὸ ἐζηλώσαι.

ιγ'. Καὶ ἀρεῖ σημεῖον εἰς τὰ ἔθνη. Ποῖον 30 οὖν
ἄρει σημεῖον εἰς τὰ ἔθνη, ἀλλ' ἢ τὸ σταυροῦ σύμβο-

immulent, et dulcem ejus qualitatem efficiant. Sic
enim evangelicus sermo impietatem orbis sustulit,
terramque omnem et mare Dei cognitione re-
plevit.

VERS. 40. Et erit die illo radix Jesse. Simul ergo
et divinas promissiones in memoriam revocavit
propheta, et Jacobi patriarchæ prædictiones. Dixit
enim Deus ad Abraham : « In semine tuo bene-
dicentur omnes gentes ». Eadem autem et Isaac
et Jacobo dedit promissionem. Patriarcha vero
Jacob in Judam transtulit quam acceperat bene-
dictionem, dicens : « Non deficiet princeps de Juda,
neque dux de femore ejus, donec veniat cui repo-
situm est, et ipse erit expectatio gentium ». Hanc
prophetiam confirmat etiam admirandus hic
propheta, et ostendit, ipsum quidem ex Jesse et
Davide secundum carnem genus ducere, principem
autem esse non jam Judæorum, sed gentium, et in
eum credere non Judæos, sed gentes. Lacrymis
vero digna est Judæorum stupiditas, qui prophetiam
hanc affingunt Zorobabeli, qui neque Judæis omni-
bus præfuit, sed paucis quibusdam, 254 gentibus
autem nullo modo. « Et erit requies ejus bonos. »
Postquam ejus stirpem expressit, et quæ operaturus
esset egregia facta, principatumque demon-
stravit, ostendit etiam passionem quæ intercessit,
et postquam orbis dominatum obtinuit. Propterea
mortem appellat quietem et honorem. Qui enim a
gentibus ignorabatur ante incarnationem, post in-
carnationem et passionem ab omnibus tanquam
Creator et Deus divinam adorationem recipit.

VERS. 41. Adjiciet Dominus ostendere manum
suam, ut zelo prosequatur relictum residuum populi.
Docuit enim nos Actuum historia, quod orbem
circumeuntes divini apostoli primis Judæis prædi-
carint. Etenim contradicentibus beatus Paulus
dixit : « Oportebat primum vobis loqui verbum
Dei, sed quoniam indignos vos judicatis æterna
vita, puri sumus, nunc convertimur ad gentes ». Credi-
derunt tamen myriades multæ, et tria millia,
et quinque millia simul ab illis capti sunt, et divi-
nissimus Jacobus divino Paulo Judæos ostendit
infinitos qui crediderant. De his sanctissimi Spiritus
gratia per Isaiam quoque prophetam prædixit,
fore ut illos quoque quærât, et salute dignos ducat.
Sic enim intelligi etiam potest quod ait « zelo pro-
sequi. »

VERS. 42. Et levabit signum super nationes.
Quodnam ergo signum tollet super gentes, nisi

2 Gen. XII, 3. 3 Gen. XXVI, 4; XXVIII, 14. 4 Gen. XLIX, 10. 5 Act. XIII, 46; XVIII, 6. 6 Act. II, 41; IV, 4; XXI, 20.

VARIE LECTIONES.

27 τοῦ Ἰεσοῦ. Quæ proxima sunt, t. I, p. 716 et infra, ad Dan. XXXIV, 29, et Hæc. fab., lib. v, c. 14, ita se habent, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἔθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσι. Ita quoque Rom. xv, 42, apud Nostrium, sed ad Dan. XXXI, 11, leg. ἄρχων ἔθνῶν. 28 οὐδέ. Supra, t. I, p. 113, καί. 29 τοῦ ζῆλ. Hebr. ad possidendum. Aqu. et Symm. τοῦ κτήσασθαι. 30 Ποῖον, x. τ. λ. Ad integrum vers. pertinet expositio.

symbolum crucis, per quod tum eos qui ex Juda, A tum eos qui ex Israele orti sunt, errantes ad veritatem **255** perduxit?

VERS. 13. *Et auferetur zelus Ephraimi, et hostes Judæ peribunt.* Hæc olim facta sunt, postquam divisum est regnum: post reditum autem ex Babylone, antiquam tenuerunt concordiam.

VERS. 14. *Mare simul prædabuntur.* Non enim solum continentem divini apostoli, verum etiam mare obeuntes et insulas, spiritualis luminis radium intulerunt. Nam et in Cypro Barnabas et Paulus, sæcri duumviri, ad culturam gentium destinati, et Elymæ refutarunt mendacium, et veritatem demonstrarunt. Et Cretæ apostolum Titum designavit beatus Paulus, et Timotheum Ephesi. Hæc igitur sanctissimus Spiritus per prophetam prædixit, fore ut non terram tantum, sed etiam mare diripiant: ac velut belli ductores quidam, gentes nonnullas, quæ defecerant, et tyranno se adjunxerant, devictas subactasque ad universorum Regem adducant, et maria trajiciant, non Judæos habentes gubernatores et nautas, sed alienigenas et allophylos. « Et super Moab primum manus mittent. » Sed et in Moabum primum manus injicient, et filii Ammon primi obedient. Atque hoc beatus Paulus nos docet. Ad Galatas enim scribens post exordium hæc posuit: « Cum autem placuerit ei qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem **256** illum in gentibus, continuo non in consilium veni cum carne et sanguine, neque veni Hierosolimam ad antecessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum. » In Arabia autem sunt et Moabitæ et Ammonitæ. Quæ enim nunc Philadelpia nuncupatur (est autem splendida urbs Arabiæ), Amman usque in hunc diem patria lingua vocatur, Moab vero Charoginoba. Comprobata est igitur Apostoli testimonio veritas prophetiæ.

φωνῆ· Μωᾶδ δὲ ἡ Χαρωγωμά. Ἐδείχθη τοίνυν διὰ θεία.

VERS. 15. *Et desolabit Dominus mare Ægypti.* Non solum ergo, inquit, prædictas gentes ad veritatem adducet, sed Ægypti quoque errorem compescet. Mare enim Ægypti amarum et non potabilem impietatem appellavit: et flumen similiter pro errore posuit. Quemadmodum enim vitæ corporeæ spes habent in flumine, ut qui ejus opera fructus colligunt; sic idolorum errori serviebant. Attamen in hoc etiam flumen manum suam, inquit, injiciet spiritu vehementi. Spiritum autem

λον, δι' οὗ καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Ἰουδα πλανωμένους, πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐποδηγήσεν;

ιγ'. Καὶ ἀφαιρεθήσεται ὁ ζῆλος Ἐφραϊμ, καὶ οἱ ἐχθροὶ Ἰουδα ἀπολοῦνται. Ταῦτα πάλαι ἐγένετο τῆς βασιλείας διηρημένης· μετὰ δὲ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, τὴν παλαιὰν ἔσχον ὁμόνοιαν.

ιδ'. Θάλασσαν ἅμα προνομεύουσιν. Οὐ γὰρ μόνην τὴν ἡπειρον οἱ θεοὶ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ τὴν θάλατταν περαιοῦμενοι, καὶ τὰς νήσους, προσέφερον τοῦ νοεροῦ φωτὸς τὴν ἀκτίνα· καὶ γὰρ ἐν Κύπρῳ Βαρνάβας καὶ Παῦλος, τὸ ζεῦγος· τὸ ἱερὸν, τὸ τῶν ἔθνων τὴν γεωργίαν ἐγχειρισθὲν, καὶ τοῦ Ἑλύμα τὸ ψεῦδος διήλεγξε, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔδειξε· καὶ τῆς Κρήτης τὸν Τίτον ἀπόστολον κεχειροτόνηκεν ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ Τιμόθεον τῆς Ἐφέσου. Ταῦτα τοίνυν τὸ πανάγιον Πνεῦμα διὰ τοῦ προφήτου προείρηκεν· ὅτι οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὴν θάλατταν προνομεύουσιν· καὶ καθάπερ τινὲς στρατηγοὶ, ἔθνη τινὰ ἀποστάντα, καὶ πρὸς τύραννον αὐτομολήσαντα, περιγενομένοι καὶ κρατήσαντες τῶ τῶν ὄλων προσάξουσι Βασιλεῖ· καὶ διαπεράσουσι τὰ πελάγη, οὐκ Ἰουδαίους ἔχοντες κυβερνήτας καὶ ναύτας, ἀλλ' ἀλλογενεῖς καὶ ἄλλοφύλους. « Καὶ ἐπὶ Μωᾶδ πρῶτον ²⁵⁵ τὰς χεῖρας ἐπιβαλοῦσι. » Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Μωᾶδ πρῶτον τὰς χεῖρας ἐπιβαλοῦσιν, οἱ ²⁵⁶ δὲ υἱοὶ Ἀμμὼν πρῶτοι ὑπακούουσιν. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκει. Γαλάταις γὰρ ἐπιστέλλων, ταῦτα μετὰ τὸ προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς· « Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ ἀφορίσας ²⁵⁵ με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως οὐ προσανέθεμην σαρκὶ καὶ αἵματι, οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱερουσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους· ἀλλ' ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν, καὶ πάλιν ὑπέστρεψα εἰς Δαμασκόν. » Τῆς δὲ Ἀραβίας καὶ Μωαβίται, καὶ Ἀμμωνίται· ἡ μὲν γὰρ νῦν Φιλαδέλφεια προσαγορευομένη· ἐστὶ δὲ πόλις Ἀραβίας λαμπρά· Ἀμμὼν μὲχρι καὶ τήμερον τῇ ἐπιχωρίῳ καλεῖται τῆς ἀποστολικῆς μαρτυρίας ἡ τῆς προφητείας ἀλή-

ιδ'. Καὶ ²⁵⁵ ἐρημώσει Κύριος τὴν θάλασσαν Αἰγύπτου. Οὐ μόνον οὖν, φησὶ, τὰ προειρημένα ἔθνη εἰς εὐσέβειαν ποδηγήσει· ἀλλὰ καὶ τῆς Αἰγύπτου καταπαύσει τὴν πλάνην. Θάλατταν γὰρ Αἰγύπτου τὴν πικρὰν καὶ ἄποτον ἀσέβειαν προσηγόρευσε. Καὶ τὸν ποταμὸν δὲ ὡσαύτως ἀντὶ τῆς πλάνης τῆς ἐβίκεν. Ὅσπερ γὰρ τῆς σωματικῆς ζωῆς τὰς ἐλπίδας εἰς τὸν ποταμὸν ἔχουσιν, ὡς δι' ἐκείνου δρεπόμενοι τοὺς καρπούς· οὕτω τῇ τῶν εἰδώλων ἐδεδοῦλυντο πλάνη· ἀλλ' ὅμως ²⁵⁶ καὶ ἐπὶ τοῦτον ποταμὸν τὴν χεῖρα αὐ-

²⁵⁵ Act. xiii, seqq. ²⁵⁶ Tit. 1, 5. ²⁵⁷ I Timoth. 1, 3, ²⁵⁸ Galat. 1, 13-17

VARIE LECTIONES.

²⁵⁵ πρῶτον. Abest ab Hebr. Ita quoque exeunte vers. πρῶτοι insertum apud LXX. ²⁵⁶ οἱ — ὑπακ. Hæc finem vers. 14 constituunt apud LXX. ²⁵⁷ ὁ ἀφορίσας. Omissum h. l. ut *Hæc. sub.*, l. v, c. 2, ὁ Θεός. ²⁵⁸ Καὶ — Αἰγ. Hebr. Et devovebit Jehova linguam (s. sinum) maris Ægypti. Ita quoque tres reliqui interpr. ²⁵⁹ ἀλλ' ὅμως, x. τ. λ. Hæc referunt sese ad verba ista vers. 15: καὶ ἐπιβαλεῖ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ποταμὸν πνεύματι βίαιῳ.

τοῦ φησὶν, ἐπιβαλεῖ πνεῦμα: βριαῖψ. Πνεῦμα δὲ καλεῖται ἄνθρωπος τῶν εὐσεβῶν τὴν δυναστείαν, δι' ὧν ἀνθρώπων τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη, καὶ νόμοις δυναστείας ἐκωλύθη τῶν δαιμόνων τὸ σέβας. « Καὶ πατάξει ἐπὶ τὰ φάραγγας. » Τῆς γὰρ βασιλείας αὐτῶν ὑπὸ Ῥωμαίων καταλυθείσης, εἰς ἑπτὰ διηρέθησαν ἐπαρχίας, καὶ τὸ πρότερον κατέλυσαν θράσος, καὶ βρατοὶ τοῖς τῆς ἀληθείας ἐγένοντο κήρυξι.

15. Ὡς τῇ ἡμέρᾳ³⁷ ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ὅτι ὡσπερ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου ἐν χειρὶ κρατερᾷ καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, οὕτως εἰσάξει πάλιν αὐτοὺς μετὰ θαυμάτων εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ διὰ τούτων κἀκαίους πρὸς τὴν ἀληθειαν ποδηγήσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

α. Καὶ ἐρεῖ³⁷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· Εὐλογήσω σε, Κύριε. Ὁ ὕμνος τὴν ἐπίγνωσιν τῆς εὐεργεσίας ἡλοῖ. Οἱ γὰρ ταύτης τετυχηκότες, τὸν ταύτης αἰτίον μεμαθηκότες, οἷς δύνανται τὴν εὐεργεσίαν ἀμείβονται· αὐτοῦ δὲ ἐστὶ νόμος σαφῶς διαγορευῶν· « Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως· » καὶ πάλιν· « Θυσία αἰνέσεως δοξάσει σε³⁸. » Ἀφίσταται δὲ πολλὰκις ἄνθρωπος, καὶ ἐγκαταλείπεται, διὰ τὸ ἄπαξ ὑποσυρῆαι εἰς τὰ Αἰγύπτια κακὰ, χρονον τινὰ ἀπολαῦσαι τῆς ἰδίας ἀδουλίας, ἵνα θερίσῃ ἃ ἐσπεῖρε κακῶς. Ὅς ἐπειδὴν μὴ εἰς τὸ παντελὲς ἐγκαταλειφθῆ, ἀλλὰ τύχῃ τινὸς εὐεργεσίας, ἐρεῖ τό· « Εὐλογήσω σε, Κύριε, διότι ὠργίσθης μοι, καὶ ἀπέστρεψας τὸν θυμὸν σου, καὶ ἤλεσάς με. » Ὅμοιον δὲ ἐστὶ τοῦτο τῷ, « Ὅργην Κυρίου ὑποίσω, ὅτι ἤμαρτον αὐτῷ, τοῦ δικαίως αὐτὸν τὴν δίνην³⁹ μου· καὶ μετὰ τοῦτο ἐξάξει εἰς τέλος κρίμα· οὐ γὰρ εἰς τέλος ὠργισθήσεται, οὐδὲ εἰς τὸν αἰῶνα μνηεῖ. » Ὁ δὲ λέγων, « Εὐλογήσω σε, Κύριε, ὅτι ὠργίσθης μοι, καὶ ἤλεσάς με, » ἀσθανόμενος τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, καυχῆσεται ἐπ' αὐτῆ, καὶ φησιν.

β. Ἰδοὺ Θεός μου, Σωτήρ μου· πεποιθώς ἔσομαι ἐπ' αὐτῷ, καὶ οὐ φοβηθήσομαι, διότι ἡ δόξα⁴⁰ μου καὶ ἡ αἰνεσις μου Κύριος. Ταῦτα οὐκ ἐρωῦσιν οἱ ποιῶντες τὴν ἐλεημοσύνην ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ οἱ δόξαν παρὰ ἀλλήλων ζητοῦντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες, καὶ ὅλως οἱ παραβαίνοντες τὴν ἐντολὴν λέγοντος· « Μὴ γινώμεθα κενόδοξοι. » Ἐπειδὴ δὲ ἐπαγγέλλεται ὁ Κύριος, ὅτι· « Τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω, » δηλονότι ὁ καλῶς, δοξάζων τὸν Θεόν, δεδοξασμένω, ἐστὶ παρ' αὐτῷ. Οὕτω καὶ Μωσέως ἐδοξάσθη τὸ πρόσωπον, ἐπειδὴ καλῶς ᾔδει δοξάζειν τὸν Θεόν. Συμφωνεῖ δὲ τῇ δόξῃ καὶ ἡ αἰνεσις· ὥστε ὁ καλῶς δοξάζων, καὶ ὑγιῶς αἰνεσεῖ. Καὶ μηδεὶς οἰεσθῶ τῶν ἐσφαλμένων περὶ Θεοῦ ἐχόντων ὑπολήψεις, ὅτι δεκταί

A appellat vehementem, piorum principatum, per quos eversa sunt idolorum delubra, et legibus principatus prohibitus est, demonum cultus. « Et percutiet septem valles. » Ipsorum enim regno a Romanis everso, in septem divisi sunt provincias, et pristinam audaciam represserunt, et veritatis præconibus aditu faciles evaserunt.

VERS. 16. Sicut die quando egressus est de 257 terra Ægypti. Aut sicut eduxit eos ex Ægypto manu valida et brachio excelso, sic iterum inducet eos cum miraculis in Ægyptum, et horum opera etiam illos ad veritatem perducet.

CAPUT XII.

VERS. 1. Et dicet die illo: Benedicam tibi, Domine. Hymnus agnitionem beneficentiæ declarat. Qui enim hanc perceperunt, ejus auctore cognito, beneficentiæ rependunt quæ possunt. Ipsius porro lex est aperte pronuntians: « Immola Deo sacrificium laudis¹. » Et iterum: « Sacrificium laudis celebrabit te². » Sæpe autem dimittitur homo, et derelinquitur, eo quod semel abruptus sit ad Ægyptiaca mala, ut stoliditate sua aliquo tempore fruatur, et metat quæ male seminavit. Qui cum derelictus omnino non fuerit, sed beneficentia quapiam affectus fuerit, dicet illud: « Benedicam tibi, Domine, quoniam iratus es mihi, et avertisti furem tuum, et misertus es mei. » Simile autem hoc est illi: « Iram Domini portabo, quia peccavi ipsi, ut justificet fluctuationem meam, et post hoc educet in finem iudicium³. » Non enim in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur⁴. Qui vero dicit: « Benedicam tibi, Domine, quoniam iratus es mihi, et misertus es mei, » Dei beneficentiam sentiens, de ea gloriabitur, et dicet:

VERS. 2. Ecce Deus meus, Salvator meus, confidam in eo, et non timebo, 258 quia gloria mea et laus mea Dominus. Hæc non dicent qui faciunt eleemosynam coram hominibus, neque ii qui quærun gloriā a se invicem, et gloriā quæ a solo Deo est, non quærun, atque in universum, qui transgrediuntur ejus mandatum, qui dicit: « Ne simus inanis gloriæ cupidi⁵. » Quoniam autem promittit Dominus, « Glorificantes me glorificabo⁶, » profecto qui recte glorificat Deum, gloriosus est apud ipsum. Sic et Mosis facies glorificata est, quia noverat Deum recte glorificare. Conspirat autem cum gloria laudatio. Quare qui recte glorificat, recte etiam laudat. Et nemo putet eorum qui erroneas de Deo habent opiniones, quod recipiendū

¹ Psal. XLIX, 14.

² ibid. 23.

³ Mich. VII, 9.

⁴ Psal. CII, 9.

⁵ Galat. V, 26.

⁶ J Reg. II, 30.

VARIÆ LECTIONES.

³⁷ τῇ ἡμ. Ita ed. Ald. et Compl. necnon cod. Aug. Rec. lectio ἡ ἡμέρα. ³⁸ ἐρεῖ. Hebr. dices. ³⁹ σε. Supra, I, I, p. 931, με. ⁴⁰ Præstat lectio rec. δίκην, sed totus iste locus ex memoria, ut videtur, est allegatus. ⁴¹ ἡ δόξα. Hebr. robur.

sint ipsius in psalmodiis laudationes. Ejusdem enim est cordis et glorificare congruenter, et perfecte laudare. Quia ergo reliquiae populi dicebant in Ægypto : « Benedicam tibi, Domine, quoniam iratus es mihi, et avertisti furorem tuum, et misertus es mei, » hi cum Ægyptum transierint dicent : « Non timebo, quia gloria mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. » Memento autem et cantici, quod in exitu cecinit populus Israel, incipiente Mirjam et dicente : « Cantemus Domino, gloriose enim glorificatus est f. » Quare antiquam laudationem nunc renovant qui dicunt : « Gloria mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. »

VERS. 3. *Et haurite aquam cum lætitia de fontibus salutis. Fontes salutis divinas vocat Scripturas, ex quibus hauriunt cum lætitia qui sincere crediderunt.*

259 VERS. 4. *Hymnis celebrate Dominum, proclamate nomen ejus. Congruat quæ dicta sunt apostolorum choro, et iis ex Judæis, qui cum ipsis crediderunt, qui et in gentes divinam doctrinam trajecerunt, eisese invicem hortati sunt ad explendum Dominicum illud præceptum, « Euntes docete omnes gentes f. »*

VERS. 5. *Annuntiate hæc in omni terra. [6.] Totum adeo orbem terrarum in communionem vocant lætitiæ, ac præcipue Sionem ad laudandum benefactorem excitant, quod in ea exaltatus sit Sanctus Israel. Innuere enim mihi oratio videtur non modo miraculorum excellentiam, sed crucem etiam salutare, cui Salvatore clavus affixerunt. Nam et Dominus ipse ad Judæos sic loquebatur : « Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis, me esse g. » Et rursus : « Sicut Moses exaltavit serpentem in deserto, ita oportet exaltari Filium hominis h. »*

CAPUT XIII.

VERS. 1. *Visio contra Babylonem quam vidit Isaias. [2] Assyrii regiam sedem olim quidem habuerunt in Ninive, postea vero in Babylone. Divinus ergo propheta, postquam de iis vaticinatus est, quæ eventura erant Senacheribo, cujus regia civitas fuit Ninive, transfert prophetiam ad Nabuchodonosorem ejusque civitatem Baby'onem, et prædicat futurum ejus exitum. Quidam dixerunt civitatem hanc in leni monte sitam esse : sed huic orationi non consentiunt, qui loca inspexere. Puto itaque 260 et aliter significari, per montem quidem, antiquam excelsitatem Babylonis : per planiciem vero, depressionem quæ postea facta est. Hostibus ergo propheticus sermo præcipit, et hortari sese mutuo, et timorem abjicere, et bellico clamore perterrefacere, et signa militaria sursum attollere.*

f Exod. xv, 24. g Matth. xxviii, 49. h Joan. viii, 28. i Joan. iii, 14.

VARIE LECTIONES.

⁴¹ ἐπιτ. Ita emendare visum est lectionem edit. prioris ἐπιτεταγμένως. Posset etiam legi ἐπιτεταμένως. ⁴² ἀναγγ. ταῦτα. *Hebr.* notum factum est hoc. ⁴³ κατὰ — Ἰσαίας. Idem verborum positus in edit Ald. et Compl.

αὐτοῦ εἰσιν αἱ ἐν ψαλμοῖς αἰνήσεις· τῆς γὰρ αὐτῆς καρδίας ἐστὶ δοξάζειν τε ἐπιτεταγμένως ⁴¹, καὶ αἰνεῖν ὑγιῶς. Ἐπεὶ οὖν ἔλεγε τὸ καταλειφθὲν τοῦ λαοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, « Εὐλόγησα σε, Κύριε, διότι ὠργίσθης μοι, καὶ ἀπέστρεψας τὸν θυμὸν σου, καὶ ἠλέησάς με· » οὗτοι διαβάσαντες τὴν Αἴγυπτον ἐρουσι τὸ « Οὐ φοβηθήσομαι, διότι ἡ δόξα μου καὶ ἡ αἰνεσίς μου Κύριος, καὶ ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν· » μνήσθητι δὲ καὶ τῆς ψῆδης, ἣν ἐν τῇ ἐξόδῳ ᾄσεν ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ἐξαρχούσης τῆς Μαρίας, καὶ λεγούσης· « Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδοξασται. » Ὡστε τὴν παλαιὰν αἶνεσιν ἀνανεοῦνται νῦν οἱ λέγοντες, « Ἡ δόξα μου καὶ ἡ αἰνεσίς μου Κύριος, καὶ ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν. »

γ. Καὶ ἀντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. Πηγὰς τοιγαροῦν σωτηρίου τὰς θείας καλεῖ Γραφὰς, ἐξ ὧν οἱ γνησίως πεπιστευκότες μετ' εὐφροσύνης ἀρούονται.

δ. Ὑμνεῖτε Κύριον, βοᾶτε τὸ δρομα αὐτοῦ. Τὰ μὲν οὖν εἰρημένα τῷ χορῷ τῶν ἀποστόλων ἀρμόττει, καὶ τοὶ μετ' ἐκείνων ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκόσιν· οἱ καὶ εἰς τὰ ἔθνη διεπόρθηυσαν τὴν θείαν διδασκαλίαν, καὶ παρηγγύων ἀλλήλοις τὴν δεσποτικὴν πληροῦν ἐντολήν, τὴν λέγουσαν· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. »

ε. Ἀναγγεῖλατε ταῦτα ⁴² ἐν πάσῃ τῇ γῆ. Ἡ καὶ τὴν οἰκουμένην εἰς κοινωνίαν καλοῦσι τῆς εὐφροσύνης, καὶ τὴν Σιών διαφερόντως ὑμνεῖν τὸν εὐεργέτην παρακελεύονται, ὡς ἐν αὐτῇ τοῦ Ἁγίου Ἰσραὴλ ὑψωθέντος. Αἰνίττεσθαι γὰρ μοι ὁ λόγος δοκεῖ, οὐ μόνον τῶν θαυμάτων τὸ ὕψος, ἀλλὰ καὶ τὸν σταυρὸν τὸν σωτήριον, ᾧ τὸν δεσπότην προσήλωσαν. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ δεσπότης οὕτως πρὸς Ἰουδαίους ἔφη· « Ὅταν ὑψώσητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ εἰμι. » Καὶ πάλιν· « Καθὼς Μωσῆς ὑψώσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως δεῖ ὑψωθῆναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

α. Ὅρασις κατὰ ⁴³ Βαβυλῶνος, ἣν εἶδεν Ἰσαίας. Οἱ τοίνυν Ἀσσύριοι πάλαι μὲν εἶχον ἐν τῇ Νινευῆ τὰ βασίλεια, ὕστερον δὲ ἐν Βαβυλῶνι. Ὁ δὲ θεὸς προφήτης τὰ συμβησόμενα τῷ Σεναχηρείμ προθεσπίσας, δὲ τὴν Νινευῆ πόλιν εἶχε βασιλικήν, μεταφέρει τὴν προφητείαν ἐπὶ τὸν Ναβουχοδονόσορ, καὶ τὴν ἐκείνου πόλιν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ προλέγει τὸν ἐσόμενον ἐλεθρον. Τινὲς δὲ ἔφασαν ἐπ' ὄρους ὄμαλοῦ κεῖσθαι τὴν πόλιν· οὐ συμφωνοῦσι δὲ τῷ λόγῳ οἱ τῶν τόπων αὐτόπται. Οἷμαι τοίνυν καὶ ἄλλως, διὰ μὲν τοῦ ὄρους τὸ παλαιὸν ὕψος τῆς Βαβυλῶνος δηλοῦσθαι· διὰ δὲ τοῦ πεδινού, τὴν μετὰ ταῦτα γενομένην ταπεινώσιν. Τοῖς πολεμίοις μέντοι ταῦτα ὁ προφητικὸς λόγος παρεγγυᾷ, καὶ παρακαλεῖν ἀλλήλους, καὶ τὸ δέος ἐξελάσαι, καὶ τῇ πολεμικῇ δεδιττεσθαι φωνῇ, καὶ τὰ πολεμικὰ σημεῖα εἰς τὸ ὕψος ἀραι.

γ. Ἦγιασμένοι εἰσὶ ⁴⁴, καὶ ἐγὼ ἀγω αὐτούς. A ὡς οὖν ἁγίους καλεῖ τῶν Βαβυλωνίων τοὺς πολεμίου· δυσσεβεῖς γὰρ ἦσαν· ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς θείας Γραφῆς· ὡσπερ τὸ ἀνάθημα καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγαν ἁγίου καὶ ἀφιερωμένου τῷ Θεῷ τιθῆσι τὰ θεία λόγια, καὶ μέντοι καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγαν ἀναγοῦς καὶ βεβήλου. Ἀνάθημα γὰρ καλοῦμεν καὶ τὰ τῷ Θεῷ προσφερόμενα, καὶ τοὺς διὰ τινὰ παρανομίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐκβαλλομένους. Οὕτως ἁγίους οὐ μόνον τοὺς ἀφιερωμένους τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς τινὰ χρεῖαν ἀφωρισμένους καλεῖ. Τοὺς δὲ γίγαντας καὶ ὁ Ἄκυλας, καὶ ὁ Σύμμαχος, δυνατοὺς ὠνόμασαν· οὗτοι ἔλαρον μὲν ἐπὶ τῇ σφετέρᾳ νίκῃ· ὕβρει δὲ καὶ παρανομίᾳ κατὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐχρῶντο.

δ. Φωνὴ βασιλείων ⁴⁵ καὶ ἐθνῶν συνηγμένων. Διὰ γούν τοῦ, « Φωνὴ βασιλείων καὶ ἐθνῶν συνηγμένων, » τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων δηλοῖ, καὶ τῶν εἰς ἐπικουρίαν συγκαληθέντων βασιλείων. Ἔθνος τε ⁴⁶ ὀπλομάχον τοὺς Μήδους λέγει καὶ τοὺς Πέρσας· οἷτοι γὰρ ἐπεστράτευσαν τῇ Βαβυλῶνι, Κυαζάρου μὲν τοῦ Ἀστυάγου Μήδων βασιλεύοντος, τοῦ δὲ Κύρου Περσῶν, ὃς τούτου ἀδελφίδου ἐτύχχανεν. Τὸ δὲ, « ἀπ' ⁴⁷ ἀκρου θεμελίου τοῦ οὐρανοῦ, » δηλοῖ τοὺς πόρρωθεν εἰς ἐπικουρίαν τούτων ἐληλυθῆστας.

ε. Κύριος, καὶ οἱ ὀπλομάχοι αὐτοῦ ⁴⁸. Αὐτὸν γὰρ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν δείκνυσσι διὰ τούτου τῆς τῶν Μήδων παρατάξεως στρατηγούσταν, ἐπειδὴ περ αὐτοῦ βουλευμένου καὶ νενικήχασιν. « Καταφθεῖραι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. » Ἡ καὶ ἐπειδὴ πολλὰ ἔθνη ὑπὸ τὴν Περσῶν ἡγεμονίαν ἐγένετο. Κύρος μὲν γὰρ τῆς Ἀσίας ἀπάσης ἐκράτησε· Καμβύσης δὲ, ὁ τούτου υἱός, καὶ τὴν Αἴγυπτον ὑπακοῦειν ἠνάγκασε· Δαρεῖος δὲ ὁ Ὑστάπου καὶ Σκύθας τοὺς νομάδας κατέλυσε· Ξέρξης δὲ ὁ Δαρείου καὶ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐστράτευσεν· διὰ τούτων δὲ ἅπαντες δυσσεβεῖς καὶ παρανομίας ποινὴν εἰσεπράττοντο.

ς. Ἐγγὺς γὰρ ἡμέρα Κυρίου. Πάλιν ἡμέραν Κυρίου καλεῖ τὸν τῆς τιμωρίας καιρὸν. « Διὰ τοῦτο πᾶσα χεὶρ ἐκλυθήσεται ⁴⁹, » φησὶν· ἀπόχρη γὰρ καὶ ἡ φήμη τῶν πολεμίων τὴν δειλίαν ἐργάσασθαι.

η. Ταραχθήσονται οἱ πρέσβεις ⁵⁰. Ἡ ταραχθήσεσθαι φησι τοὺς πρέσβεις, ἐπειδὴ εἰ καὶ νόμος ἐστὶ τοὺς εἰς πρεσβείαν πεμπομένους ἀδεῶς καὶ λίαν θαρσαλέως τοῦτο ποιεῖν, τῆνκαῦτα οὐδὲ τούτο ἀδεῶς ἐγίνετο. Οὕτως ἅπαντας ἐξεδειμάτωσε τῶν πολεμίων τὸ κράτος. Τὸ δὲ, « ταραχθήσονται οἱ πρέσβεις, » ὁ Θεοδοτίων οὕτως ἠρμήνευσε, « ταραχθήσονται περισχαί· » σημαίνει δὲ τὰς πόλεις· τὸ δὲ, « συμφοράσουσιν ⁵¹ ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, »—« ὠδινήσουσιν ἀνθρωπος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. » Δηλοῖ δὲ ὁ λόγος,

VERS. 3. Sanctificati sunt, et ego adduco eos. Non sanctos dicit hostes Babyloniorum, impii enim erant, sed Scripturæ sacræ more loquitur. Sicut anathema tum de eo quod valde sanctum est Deoque consecratum, usurpant divina eloquia: et rursus de eo quod valde impurum et profanum est. Anathema enim appellamus tum ea quæ Deo offeruntur, tum eos qui ob aliquod delictum ab Ecclesia expelluntur. Sic sanctos vocat non solum eos, qui Deo consecrati sunt, sed eos etiam qui ad usum quemplam sunt segregati. Gigantes autem Aquila et Symmachus potentes appellarunt. Gaudebant hi quidem de sua victoria, injuriose autem et inique in Babylonios agebant.

VERS. 4. Vox regum et gentium congregatarum. Illis verbis, « Vox regum et gentium congregatarum, » multitudinem hostium declarat, regumque, qui in auxilium fuerant convocati. Gentem porro bellatricem Medos dicit et Persas. Hi enim exercitum eduxerunt adversus Babylonem, Cyaxare quidem, Astyagis filio, Medorum rege, Cyro autem Persarum, qui ejus sororis erat filius. Illud vero, 261 « a summo fundamento cæli, » eos designat, qui ex longinquis oris auxilio venerant illis.

VERS. 5. Dominus, et armati bellatores ejus. Ipsum enim universorum Deum per hæc docet Medorum expeditioni præfuisse, quia ipso volente vicerunt. « Ad corrupendum universum orbem terræ. » Aut quia multæ gentes sub Persarum erant imperio. Cyrus enim Asiam universam obtinuit: Cambyses vero ejus filius etiam Ægyptum parere coegit: Darius filius Hystaspis Scythas etiam nomades subegit. Xerxes Darii filius contra Græcos expeditionem suscepit. Per hos autem impietatis et iniquitatis pœnæ ab omnibus exigebantur.

VERS. 6. Prope enim dies Domini. Diem Domini rursus appellat tempus supplicii. [7.] « Propterea, inquit, omnis manus dissolvetur. » Ad incutiendum enim terrorem vel ipsa hostium fama satius est.

VERS. 8. Turbantur legati. Turbandos ait legatos, quoniam etsi lex est, ut qui in legationem mittuntur, secure et confidenter id agant, tunc temporis ne hoc quidem secure sebat. Tantam omnibus formidinem iniecerat potentia inimicorum. Pro « turbantur legati, » Theodotio posuit « turbantur periochæ; » significat autem civitates; et pro « condolebunt alter alteri, » dixit, « dolebunt homo ad proximum suum. » Quibus verbis ostenditur, fore ut timorem 262 suum occultent

VARIE LECTIONES.

⁴⁴ Ἦγιασμ. εἰσί. Ita habet cod. Alex. nec male, juxta Hebr. Ad universum vero vers. spectat expositio. ⁴⁵ Φωνὴ βασιλ. Hebr. vox plena tumultus regnorum. Aqu. et reliqui, pro βασιλείων habent βασιλειῶν. ⁴⁶ ἔθνος τε, κ. τ. λ. Hæc ad finem vers. 4 spectant. ⁴⁷ ἀπ' — οὐρανοῦ. Hebr. ab extremitate cælorum. Hæc vero ad vers. 5 pertinent. ⁴⁸ οἱ ὀπλομάχοι αὐτοῦ. Hebr. instrumenta iræ ejus. Symm. σχευὴ ὀρμῆς αὐτοῦ. ⁴⁹ π. γ. ἐκλ. Hebr. omnium manus remissæ erunt. ⁵⁰ οἱ πρέσβ. Hebr. tormina (apprehendent oes). ⁵¹ συμφ. Parum felix videtur emendatio Lamb. Bosii, qui legere jubet συμφυράσουσιν.

invicem, et vultuum decorem obumbrent. Sicut enim ignis extinctus fit cinis, sic vultus pulchritudo colorem mutat ex metu.

VERS. 9. *Ad ponendum orbem terræ desertum.* Orbem enim terræ hoc loco appellat Babylonem, eique subditas urbes et vicos.

VERS. 10. *Et obtenebrabuntur oriente sole.* Vel hoc his verbis ostenditur, quod quemadmodum sole ex oriente lunæ quidem lumen retunditur, stellæ vero penitus obteguntur: sic etiam cum illuxerit potentia mea, et impios punierit, evanescent regnantium apud homines claritas: et universo, inquit, orbi reddam mala, et impiis peccata ipsorum. Non enim ab his tantum, sed ab aliis etiam hominibus, pœnas repetam impietatis.

VERS. 11. *Et perdam contumeliam iniquorum, et contumeliam superbiorum humiliabo.* Qui superbiam, inquit, vitium imbiberunt, licenter debacchantur, et convitia jaciunt in omnes. Sed ego felicitatem eorum auferam, et prosperitate nudatos docebo elatos spiritus natura metiri; verum hæc quidem juxta historiam.

VERS. 12. *Magis quam aurum non ignitum.* Aurum non ignitum, quod sine igne probum apparet, hoc est incoctum, quod nunc vulgo appellant obryzum. Lapidem vero de Suphir dicit pretiosum, ex loco nomen imponens. « Et homo magis honoratus erit. » Talis erat Zorobabel, 263 et Josua filius Josedec, et qui cum illis una redierunt. Convenit autem præcipue prophetia hominibus illis qui post salutarem prædicationem ubique crediderunt.

VERS. 13. *Cælum enim indignabitur, et terra concutietur.* Condolere itaque videtur etiam inanima creatura Creatori. Non solum enim terra concutitur, sed de cælo etiam flammæ vibrantur et fulmina, et grandinis lapides jaciuntur, et alia prodigia fiunt innumerabilia, quæ terreant homines, Deique iram ostendant.

VERS. 14. *Et erunt residui quasi damula fugiens.* Devictis enim Assyriis, etiam qui auxilio advenerant, in fugam versi sunt: et alii ovium instar per vias errabant, alii caprearum velocitatem fugiendo æmulabantur, præ hostium metu, nec duce hortante, ut subsisterent et pugnarent, aut una solum natale repeterent. Quin et ii qui manere et confligere conabantur, hostilibus armis intercepti occidebantur. [15.] Hoc enim est quod

ἔτι ἀλλήλοις ἐγκαλύψουσι ⁸² τὸ δέος, καὶ τὸ τῶν προσώπων καταστιάσουσιν ἄνθος. Ὡσπερ ⁸³ γὰρ τὸ πῦρ σθεννύμενον γίνεται κόνις, οὕτω καὶ τὸ εὐανθὲς τοῦ προσώπου χρῶμα ἐκ τοῦ δέους μεταβάλλεται.

θ'. *Θεῖται τὴν οἰκουμένην ἔρημον.* Οἰκουμένην γὰρ τὴν Βαβυλῶνα λέγει, καὶ τὰς ὑπ' ἐκείνην τελοῦσας πόλεις καὶ κώμας.

ι'. *Καὶ σκοτισθήσεται τοῦ ἡλίου ἀνίσχοντος ⁸⁴.* Ἡ τοῦτο διὰ τούτων ἐνδείκνυται, ὅτι ὡσπερ ἡλίου ἀνίσχοντος ἀμβλύνεται μὲν τῆς σελήνης τὸ φῶς, οἱ δὲ ἀστέρες παντελῶς ἀποκρύπτονται· οὕτω τῆς ἐμῆς ἐπιφαινομένης δυνάμεως, καὶ τοὺς δυσσεβεῖς τιμωρουμένης, φρούδος γίνεται τῶν παρὰ ἀνθρώποις βασιλευσάντων ἢ περιφάνεια· καὶ ἄλλ' ἂν, φησὶ, τῇ οἰκουμένην ἐντελοῦμαι κακὰ, καὶ τοῖς ἀσεβέσι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν· οὐ γὰρ μόνον τούτους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δίκας εἰσπράξομαι τῆς ἀσεβείας.

ια'. *Καὶ ⁸⁵ ἀπολωῖ ὕδριν ἀνόμων, καὶ ὕδριν ὑπερηφάνων ταπεινώσω.* Οἱ μὲν οὖν ἀλαζονείας εἰσδεχόμενοι, φησὶ, πάθος, ἀδεῶς παρονοοῦσι καὶ προπηλακίζουσιν ἅπαντες· ἀλλὰ καὶ τὴν εὐπραξίαν αὐτῶν ἀφελῶ, καὶ τῆς εὐμερίας γυμνώσας, διδάξω τὸ φρόνημα τῇ φύσει μετρεῖν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν ἱστορίαν.

ιβ'. *Μᾶλλον ἢ τὸ χρυσίον τὸ ἄπυρον.* Ἄπυρον οὖν χρυσίον τὸ καὶ δίχα πυρὸς φαινόμενον δοκίμον, τούτέστιν ἄπεφθον, ὃ νῦν οἱ πολλοὶ εὐρυζον ὀνομάζουσι. Αἶθρον ⁸⁶ δὲ ἐκ Σουφεῖρ λέγει τὸν τίμιον· ἀπὸ δὲ τοῦ τόπου τὴν προσηγορίαν τέθεικεν. « Καὶ ἄνθρωπος μᾶλλον ἐντίμος ἔσται. » Τοιοῦτος ἦν ὁ Ζοροβάβελ, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς τῆς ἐπανόδου τετυχηκότες. Ἀρμόττει δὲ διαφερόντως ἢ προφητεία τοῖς μετὰ τὸ σωτήριον κήρυγμα πανταχοῦ πεπιστευκόσιν ἀνθρώποις.

ιγ'. *Ὁ ⁸⁷ γὰρ οὐρανὸς θυμωθήσεται, καὶ ἡ γῆ σεισθήσεται.* Συναγανακτεῖν οὖν δοκεῖ καὶ ἡ κτίσις ἢ ἄψυχος τῷ Ποιητῇ. Οὐ γὰρ μόνον ἡ γῆ κλονεῖται· ἀλλὰ καὶ οὐρανὸθεν πρηστήρες φαίνονται, καὶ σκηπτοὶ, καὶ λίθοι χαλάζης σφενδονῶνται, καὶ ἕτερα μυρία παράδοξα γίνεται, δεδιττόμενα τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοῦ Θεοῦ σημαίνοντα τὴν ὀργήν.

ιδ'. *Καὶ ἔσονται οἱ καταλελειμμένοι ⁸⁸ ὡς δορκάδιον φεῦγον.* Τῶν γὰρ Ἀσσυρίων ἠττηθέντων, καὶ οἱ εἰς ἐπικουρίαν ἐληλυθότες ἐτρέποντο εἰς φυγὴν· καὶ οἱ μὲν ὡς πρόβατα κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐπλανῶντο, οἱ δὲ τῶν δορκάδων τὴν ὑξύτητα φεύγοντες ἐμιμοῦντο· διὰ τὸ δέος τῶν πολεμίων, οὔτε στρατηγοῦ στήναι παρακλεουσμένοι, καὶ μάχεσθαι, ἢ κοινῇ τὴν ἐνεγκοῦσαν καταλαμβάνειν. Ἀλλὰ καὶ οἱ στήναι καὶ πολεμησῆαι πειρώμενοι, ὑπὸ τῶν πολεμικῶν

VARLÆ LECTIONES.

⁸² ἐγκαλ. Haud contemnenda est conjectura Cotelerii in *Monum. Eccl. Gr.*, vol. II, p. 587, leg. esse ἐγκαλύψουσι, sensu contrario. ⁸³ ὡσπερ, x. τ. λ. Hæc ad finem vers. 8 pertinent. ⁸⁴ τοῦ ἡλ. ἀνίσχ. *Hebr.* sol in exitu suo. ⁸⁵ Καὶ—ταπεινώσω. *Hebr.* et removebo fastum superbiorum, et fastum violentorum dejiciam. ⁸⁶ λίθον—τίμιον. Hæc ad finem vers. 12 pertinent. Edit. prior habebat Σουφεῖρ. ⁸⁷ Ὁ—θυμωθ. *Hebr.* cælum enim tremere faciam s. commovebo. *Aqu.* οὐρανὸς κλονήσω. ⁸⁸ οἱ καταλ. *Abest* a *lectu* *Hebr.*

ὀπίων ἐδέχοντο τῆς ζωῆς· τὸ πέρας. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ A
τὸ, « Ἐκκεντηθήσονται: »⁵⁹ καὶ μαχαίρᾳ πεσοῦνται: »
καὶ τὰ τέκνα δὲ αὐτῶν ἐναντίον αὐτῶν βήξουσι⁶⁰,
καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἐξοίσουσι, καὶ τὰς οἰκίας
αὐτῶν προνομεύσουσιν· ἀντικρυς γὰρ ἄπερ δεδρά-
κασι πείσονται, καὶ ὡμαῖς τιμωρίας παραδοθήσον-
ται, ὡμότητι κατ' ἀλλήλων χρησάμενοι.

ζ'. Οἱ ἀργύριοι οὐ λογιζονται, οὐδὲ χρυσίου
χρῆσαν ἔχουσιν⁶¹. Οὐ γὰρ ἀνέξονται γρήματα λα-
βόντες τὴν πόλεμον καταλύσαι· οὐδὲ φόρον ὑμῖν ἐπι-
θήσουσιν, ἀλλ' ἐλεθρον ἐπάξουσι παντελεῖ. Τοῦς τε
γὰρ παρ' ὑμῖν ἀριστεύοντας κατακοντίσουσι, καὶ
τὴν ἄσπρον ἠλικίαν ἀφειδῶς κατασφάζουσιν.

θ'. Καὶ ἔσται Βαβυλῶν ἡ καλεῖται Ἐνδοξος.
Τῆς προτέρας, φησὶν, ὑπερφηφασίας γυμνωθήσεται, B
καὶ ἐρημία⁶² παραδοθήσεται παντελεῖ, ὡς Σοδόμοις
καὶ Γομόρροις τὸ ταύτης ἀπεικάζεσθαι πάθος.

κ'. Οὐ κατοικηθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον.
Τὸ μέντοι, « Οὐ κατοικηθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, »
καὶ τὸ, « Οὐ μὴ εἰσεέλθωσιν εἰς αὐτὴν διὰ πολλῶν
γενεῶν, » ἐναντία δοκεῖ πως εἶναι ἀλλήλοις. Τὸ μὲν
γὰρ ἀόριστος, εἴρηται, τὸ δὲ περιωριστέμενος. Ἀλλὰ
τὸ μὲν, « Εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον μὴ κατοικηθήσονται, »
ἀντὶ τοῦ, Οὐκέτι βασιλέων οἰκητήριον ἔσται· τὸ δὲ,
« Οὐ μὴ εἰσεέλθωσιν εἰς αὐτὴν διὰ πολλῶν γενεῶν, »
τοιτέστιν οἰκητορες· ἐπεὶ καὶ νῦν αὐτὴν οἰκοῦσιν ὀλί-
γοι τινές, οὔτε Ἀσσύριοι, οὔτε Χαλδαῖοι, ἀλλὰ Ἰουδαῖοι.
« Οὐδὲ⁶³ μὴ εἰσεέλθωσιν αὐτὴν Ἀραβες. » Ἀραβας οὖν
λέγει τοὺς παρ' ἡμῖν καλουμένους Σαρακηνούς, οἵτινες
ἐμπορίας χάριν πορεύονται αὐτόσδε, καὶ ἀναγκάσις C
χρείας ἐκομίζοντο, καὶ ἀντελάμβανον. Ἀραβας δὲ
τοὺς Σαρακηνούς οἱ ἐκ Παλαιστίνης καλοῦσι· τῆς
δὲ τούτων ἐμπορίας καλὸν μακάριον μέμνηται Μωσῆς.
« Ἰδοὺ⁶⁴ γὰρ, φησὶν, Ἰσμαηλίται ἐμποροὶ. » — Οὐδὲ
ποιμένες ἀναπαύονται⁶⁵ ἐν αὐτῇ. « Εἰ δέ τις καὶ
τροπικῶς νοῆσαι βούλεται τὸ βῆτον, ποιμένας λέγει
τοὺς βασιλεῖς, δίκην ποιμνίων τοὺς βασιλευμένους
διαναπαύοντας. Ἀλλὰ τούτων πάντων, φησὶν, ἡ Βα-
βυλῶν ἐξαπίνυς ἐρημος ἔσται. Διὰ⁶⁶ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι
« Ἀναπαύονται ἐκεῖ ὀθρία, » δηλοῖ τὸ ἀσίτητον.

κα'. Καὶ ἐμπλησθήσονται αἱ οἰκίαι ἡχου. Ὅταν
γὰρ μηδεὶς ἀνθρώπων ὁ φθεγγόμενος ἦ, μηδὲ ἵπποι
χρεμετίζουσι, μήτε βόες μυκῶνται, μήτ' ὄνοι βρυ-
μῶνται, μήτε ἄλλος τις γίνηται κτύπος, ἡχὴν εἰσεδέ- D
χονται τινα μόνην αἱ ἀκοαί. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς
ὑπομένομεν νύκτωρ, ἡσυχία· παντελεῶς γιννομένης.
Ἡ τοῦτο τοῖνον ὁ λόγος ἀνίσταται· ἢ ὅτι διὰ τὴν ἐρη-
μίαν ἀντιχεῖ τοῖς φθεγγόμενοις τῶν οἰκίῶν τὰ λεί-

¹ Gen. xxxviii, 28.

ait, « Compungentur et gladio cadent. » [16] Sed
et filios eorum coram ipsis discerpent, et conjuges
eorum abducent, et domos eorum diripient. Pro-
sus enim quæ fecerent ipsi patientur, et atrocibus
suppliciis tradentur, crudeliter invicem sævientes.

VERS. 17. *Qui argentum non reputant, neque
auro opus habent. Non enim ferent, ut a ceptis
pecuniis bellum 264 finiant: neque tributum
vobis imponent, sed ultimum inferent excidium.*
[18] Nam et fortissimos qui apud vos erunt inter-
ficient, et immaturam ætatem sine defectu jugula-
bunt.

VERS. 19. *Et erit Babylon quæ vocatur inclyta.*
Pristina, inquit, arrogantia nudabitur, et in soli-
tudineam summam redigetur, ita ut Sodomæ et
Gomorrhæ similis futura sit ejus calamitas.

VERS. 20. *Non habitabitur in æternum tempus.*
Quod ait, « Non habitabitur in æternum tempus, »
contrarium quodammodo videtur ei quod sequitur:
« Neque ingredientur in eam per multas ge-
nerationes. » Hoc enim indefinite dictum est,
illud definite. Verum illud quidem, « In tempus
sempiternum non habitabitur, » pro eo positum
est, Non amplius regum erit habitaculum: hoc
vero, « Non ingredientur in eam per multas ge-
nerationes, » de incolis est intelligendum, quia
nunc etiam pauci quidam incolunt illam, non
Assyrii, neque Chaldei, sed Judæi. « Neque per-
meabunt eam Arabes. » Arabas ergo dicit eos qui
a nobis vocantur Saraceni, qui quidem mercaturæ
gratia eo proficiscentes, usui necessaria im-
portabant et recipiebant. Arabas vero Palæstini
Saracenos vocitant. Horum autem mercaturæ me-
minit etiam beatus Moses: « En, inquit, Ismaelitæ
mercatores i. » — « Neque pastores requiescent in
ea. » Quod si quis figurate intelligere hæc velit,
pastores dicit reges, qui subditos tanquam gre-
ges pacate regunt. 265 Sed his omnibus, inquit,
Babylon repente privabitur. Dicendo, « Requiescent
ibi fera, » inhabitabilem fore significat.

VERS. 21. *Et implebuntur domus sonitu.* Quando
enim nullus homo loquitur, nec hinniunt equi,
nec mugiunt boves, nec rudunt asini, nec ullus
alius sit strepitus, sonitum tantum quemdam per-
cipiunt aures; quod et nos experiamur noctu, cum
ubique est silentium. Vel hoc igitur his verbis
significat, vel quod propter solitudinem loquenti-
bus resonent parietinæ domorum. « Et recuba-

VARIE LECTIONES.

⁵⁹ ἐκκεντ. Rec. lectio vers. 15. est ἡττηθήσεται. ⁶⁰ βήξουσι. Ita est in Ald. et Compl. Sed rec. lec-
tio vers. 16. est βάξουσι. ⁶¹ χρ. ἔχ. *Hebr.* delectantur. *Aqu.* εὐδόκησουσιν. ⁶² καὶ ἐρημ., κ. τ. λ.
Hæc ad finem vers. 19 pertinent. ⁶³ Οὐδὲ — αὐτῇ. *Hebr.* nec tentoria ibi figent. ⁶⁴ Ἰδοὺ — ἐμποροί.
Hæc ex scholio quodam antiquo ad Gen. l. c. petita esse videntur. Nam apud LXX, l. c. leg. οἱ Μα-
θηναῖοι. ⁶⁵ ἀναπ. Apud O' præm. οὐ μὴ. ⁶⁶ διὰ — ἀσίτητον. Hæc æque ac sequentia ad vers. 21 per-
tinent.

bunt ibi sirenes, et dæmonia ibi saltabunt. » In corporea quidem est natura dæmonum, sed homines decipere soliti, alienas illis quasdam formas ostentant. Ex recepta igitur opinione hominum nomina imposuit : [22] et onocentauros quidem appellat, quos veteres empusas dicebant, qui nunc vivunt onoscelidas vocant; sirenas autem, eos qui variis illecebris decipiunt. Alii vero interpretes pro sirenibus struthocamelos dixerunt. Est autem hoc etiam animal natura solitarium. Post hæc subjiciens, « In domibus ejus, et in templis voluptatis ejus, » conjunxit cum solitudine prioris intemperantiæ mentionem, supplicii æquitatem demonstrans.

266 CAPUT XIV.

Vers. 1. *Cito venit, et non tardabit.* Centum autem et octoginta intercesserunt anni prophetiam inter et desolationem. Quod vero ait, « Dies ejus non protrahentur, » ostendit eos non transgressuros esse præfixum terminum supplicii. « Miserebitur Dominus Jacobi. » Postquam superiora de Babylonis prædixit, Judæorum quoque restitutionem prædicit. Connexa enim fuit Babyloniorum exitio libertas Judæorum. Siquidem anno regni primo Cyrus captivos Judæorum reverti jussit. Liqueat ergo, eum statim post eversam Babylonem libertatem illis concessisse. « Et advena apponetur ad eos. » Γειώρας Græca lingua proselytus exponitur. Proselytos autem vocabant eos, qui ex gentibus advenerant, et legis observationi se addixerant.

Vers. 2. *Et assument eos gentes, et introducent in locum eorum.* Misit enim una cum eis Cyrus, qui eos cum honore et obsequio in patriam deducerent. « In servos et servas. » In nonnullis sic habetur : « Et distribuentes illos filii Israel in terra Dei in servos et servas. » Debellatis enim vicinis, servituti eos manipularunt, et captivos factos servire coegerunt.

Vers. 4. *Et institues lamentationem hanc super regem Babylonis.* Rerum mutatio sermonis quoque mutationem inducit. Prædicit igitur hoc loco divinus propheta, quibus post libertatem et reditum inter se verbis usuri sint, Babyloniorum exitum decantantes. « Quomodo cessavit exactor? » [5] Tributum enim gravissimum a subditis exi-

ψανα. « Καὶ ἀναπαύσονται ἐκεῖ σειρήνες⁶⁷, καὶ δαίμονες⁶⁸ ἐκεῖ ὀρχήσονται. » Ἀσώματος μὲν οὖν τῶν δαιμόνων φύσις, ἐξαπατῶν δὲ τοὺς ἀνθρώπους· ἰωθυα, ἀλλόκοτὰ τινα τοῦτοις ἐπιδεικνύουσι σχήματα. Ἀπὸ τοίνυν τῆς κατεχούσης παρὰ τοῖς ἀνθρώποις δόξης τέθεικε τὰ ὀνόματα· καὶ καλεῖ ὀνοκενταύρους μὲν, οὓς οἱ παλαιοὶ μὲν ἐμπούσας, οἱ δὲ νῦν ὀνοσκελίδας⁶⁹ προσαγορεύουσι· σειρήνας δὲ, τοὺς ταῖς παντοδαπαῖς καταθέλλοντας ἐξαπάταις· οἱ⁷⁰ μέντοι λοιποὶ ἐρμηνεύονται, ἀντὶ τῶν σειρήνων, στρουθοκαμήλους εἰρήκασι· καὶ τοῦτο δὲ ζῶον φιλέρημον. Τοῦτοις ἐπαγαγὼν τὸ, « Ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῆς⁷¹, καὶ ἐν ταῖς ναοῖς τῆς σπατάλης αὐτῆς, » συνήψε τῆ ἐρημίας τῆς προτέρας ἀκρασίας τὴν μνήμην, τὸ δίκαιον τῆς τιμωρίας δεκνύς.

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

α'. Ταχύ⁷²⁻⁷³ ἔρχεται, καὶ οὐ χρονιεῖ. Ὀγδοήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν χρόνοι μέσοι ἐγένοντο τῆς προφητείας καὶ τῆς ἐρημίας. Τὸ δὲ, « Αἱ⁷⁴ ἡμέραι αὐτῆς οὐ μὴ ἐφέλκωσθῶσιν, » ἐμφαίνει ὅτι οὐχ ὑπερβήσονται τῆς τιμωρίας τὸν ὅρον. « Ἐλεήσει Κύριος τὸν Ἰακώβ. » Τὰ προειρημένα περὶ τῶν Βαβυλωνίων προσαγορεύσας, προλέγει καὶ τὴν Ἰουδαίων ἀνάκλιτην. Συνῆπται γὰρ τῆ πανωλεθρίας τῶν Βαβυλωνίων ἢ Ἰουδαίων ἐλευθερία. Ἐν τῷ πρώτῳ γὰρ ἔτει τῆς βασιλείας ὁ Κύριος ἐπανελεῖν τῶν Ἰουδαίων τοῦ δορυαλώτους ἐκέλευσε· δῆλον τοίνυν, ὡς εὐθύς καταλύσας τὴν Βαβυλῶνα, τοῦτοις τὴν ἐλευθερίαν ἀπέδωκεν. « Καὶ ὁ γειώρας προστεθῆσεται πρὸς αὐτούς. » Γειώρας γὰρ τῆ Ἑλλάδι φωνῆ ὁ προσήλυτος⁷⁵ ἐρμηνεύεται· προσήλυτους δὲ ἐκάλουν τοὺς ἐκ τῶν ἔθνῶν προσιδόντας, καὶ τὴν νομικὴν πολιτείαν ἀσπάζομένους.

β'. Καὶ λήψονται αὐτοὺς ἔθνη, καὶ εἰσάξουσιν εἰς τὸν τόπον αὐτῶν. Συναπέστειλε γὰρ αὐτοῖς ὁ Κύριος τοὺς μετὰ τιμῆς αὐτοὺς καὶ θεραπείας εἰς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀπάξοντας. « Εἰς δούλους καὶ δούλας. » Ἐν τισὶ δὲ πρόκειται, « Καὶ⁷⁶ καταδιελόντες αὐτοὺς οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Θεοῦ εἰς δούλους καὶ δούλας. » Περιγενόμενοι γὰρ τῶν πλησιόχωρων κατεδουλώσαντο αὐτούς, καὶ ἐξανδραποδίσαντες δουλεύειν ἠνάγκασαν.

δ'. Καὶ λήψῃ τὸν ὄρητον τοῦτον ἐπὶ τὸν βασιλέα Βαβυλωνός. Ἡ τῶν πραγμάτων μεταβολὴ καὶ λόγων ἐργάζεται μεταβολὴν· προλέγει τοίνυν κἀνταῦθα ὁ θεοὺς προφήτης, ποίους μετὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἐπάνοδον πρὸς ἀλλήλους χρήσονται λόγοις, τῶν Βαβυλωνίων τραγηδοῦντες τὸν ὄλεθρον. « Πῶς ἀναπέπαυται ὁ ἀπαιτῶν⁷⁷; » Φόρον γὰρ ἀπῆρει

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ σειρ. Hebr. filiae clamoris s. struthiones feminae, juxta Bochartum. ⁶⁸ Rec. lectio est δαιμόνια. ⁶⁹ In scholio apud Bosium ad h. l. est ὀνοσκελίδας. ⁷⁰ οἱ — εἰρήκασι. Eadem habet Euseb. ad h. l. ⁷¹ Rec. lectio est αὐτῶν. Quae sequi, καὶ ἐν — αὐτῆς desunt quidem apud LXX; Grabiun autem sub asterisco addidit σπατάλης. ⁷²⁻⁷³ Ταχύ — χρονιεῖ. Haec et sequentia ai h. m. aut. οὐ μὴ ἐφέλκ. juxta H. br. et cod. Alex. ad c. xii, 22, pertinent. ⁷⁴ αἱ — ἐφέλκ. Haec tantum in ed. Ald. et Compl. leg. exstant vero etiam apud Basil. et in cod. Aug. ⁷⁵ ὁ προσήλ. Ita quoque reliqui interp. Græci. ⁷⁶ καὶ — δούλας. Propius hæc ad Hebr. accedunt quam interpretatio τῶν O'. ⁷⁷ ἀπαιτῶν. Quae h. l. des., καὶ ἀναπέπαυται: ὁ ἐπισπουδαστής, exstant ad Dan. iii, 98.

βρώτατον πάντας τοὺς ὑπερχούσους ὁ Βαβυλώνιος ὁ τῆς βασιλείας καταλυθείσης, ἀπηλλάγησαν οἱ ἀρχόμενοι τοῦ δασμοῦ.

ζ'. Πατάξας ἡ ἔθνος πληγῆ ἡ ἀνιάτω. Ἐπὶ κείσιν γὰρ Ἀσσύριοι τῆς οἰκουμένης κρατήσαντες, ἤνικα κατὰ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐλύττησαν, καὶ τὸν θεῖον κῆρ ἐνέπερσαν, τῆς βασιλείας ἐξέπεσαν. Ἀνιάτων γὰρ πληγὴν τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ἐκάλεσε, καὶ τὴν τῆς βασιλικῆς πόλεως ἐρημίαν.

ζ'. Πᾶσα ἡ γῆ βοᾷ μετ' εὐφροσύνης. Εὐφράνθησαν ἅπαντες τῷ Βαβυλωνίῳ ὀλέθρῳ ἠθριωδίᾳ γὰρ οὗτοι πλείστη κατὰ πάντων ἐχρήσαντο.

η'. Καὶ τὰ ξύλα τοῦ Λιβάνου εὐφράνθησαν ἡ. Λιβάνον τινες ἐνταῦθα τὴν Ἱερουσαλήμ ψήθησαν ὀνομάζεσθαι. Ἐγὼ δὲ οἶμαι τοὺς κατὰ ἔθνος βασιλείας κέρους κληθῆναι Λιβάνου, τοῦ τῆς βασιλείας ὕψους οὕτω τροπικῶς νοουμένου.

θ'. Ὁ ᾄδης κάτωθεν ἐκίχρανθη ἡ συναγῆσας σοι. Εἶωθεν ἡ θεία Γραφή καὶ προσωποποιεῖ κειχρῆσθαι, ὥστε σαφέστερον δεῖξαι τὰ πράγματα ἡ κἀνταῦθα τοίνυν τὸν θάνατον οὐκ οὐσίαν ὄντα τινὰ, ἀλλὰ πρᾶγμα συμβαῖνον, ὡς ἐνυπόστατον εἰσάγει, ἐμψυχόν τε καὶ λογικόν, κατὰ τοῦ Βαβυλωνίου βασιλείως ἀγνακτοῦντά.

ι'. Καὶ σὺ ἐάλως ἡ ὡσπερ καὶ ἡμεῖς. Ἐλέγχει δὲ διὰ τούτων ὁ προφητικὸς λόγος τὸ ὑπερφυῆς αὐτοῦ καὶ ὑπέρογκον φρόνημα. Οὕτε γὰρ ἤλπισε τῷ θανάτῳ παραδοθήσεσθαι, ἀλλ' ἐνόμισεν εἶναι διὰ τὴν πολλὴν δυναστείαν Θεός ἡ διὰ καὶ τὰ λοιπὰ προστέθεικεν, ἡ Ἐποκάτω σου στρώσουσι σῆσιν, καὶ τὸ κατὰ σου σκάληξ. ἡ Εἰς τὸν οὐρανὸν, φησὶν, ἀκείθειν προσδοκῆσας, τῆς γῆς τὸν πυθμένα κατέλαβες ἡ καὶ ἀντὶ τῆς πολυτελοῦς ἀλουργίδος ἔχεις τῶν σκωλήκων τὸ κάλυμμα ἡ ἀντὶ δὲ τῆς μαλακῆς στρωμνῆς, τὴν σηπεδῶνα, καὶ τὸν δυσώδη ἰχθῦρα.

ιβ'. Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἐωσφόρος ἡ; Ἐπειδὴ τοῖς ἀλαζονικοῖς ἐπόμενος λογισμοῖς εἰς τὸν οὐρανὸν ἤλπισεν ἀναθῆσεσθαι, Ἐωσφόρον αὐτὸν καλεῖ, οὐκ ὡς τοῦτο ἀληθῶς ὄντα, ἀλλ' ὡς τοῦτο εἶναι φαντασθέντα ἡ καὶ δεῖξαι βουληθεὶς τὴν ἀθρόαν τῆς περιφανείας μεταβολὴν, ἀπέλασεν Ἐωσφόρον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς γῆν πεσόντι.

ιγ'. Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου. Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναθήσομαι ἡ. Γυμνοὶ τοίνυν διὰ τούτων τῶν τῷ Βαβυλωνίῳ τύφων τοὺς λογισμοὺς ἡ τὰ δὲ ἐνταῦθα λεγόμενα διδάσκει ἡμᾶς καὶ ἡ προφητεία τοῦ Δανιήλ. Πρῶτον μὲν γὰρ, τὴν εἰκόνα ἐκείνην τὴν παρμεγέθη τὴν χρυσῆν τεκτηνάμενος, προσκυνεῖν οὕτως ἐκέλευσεν ἡπαντας, τὸ θεῖον σέβας ἀρπάξων.

A gehat Babylonius : destructo autem regno, liberati sunt a pensatione tributi.

VERS. 6. Percutiens gentem plaga insanabili. Magnam enim orbis partem obtinentes Assyrii, ubi adversus universorum Deum insanierunt, et divinum templum incenderunt, regno exciderunt. Insanabilem enim plagam dixit regni destructionem, et urbis regiae vastitatem.

VERS. 7. Omnis terra clamat cum lætitia. Lætati sunt omnes de Babyloniorum interitu, quia immanem feritatem in omnes exercuerant.

VERS. 8. Et ligna Libani latata sunt. Libanum quidam hoc loco Hierosolytam dici existimarunt : ego vero Libani cedros appellari censeo reges diversarum gentium, regni celsitatem hoc modo figurate intelligendo.

VERS. 9. Infernus subter exacerbatus est occurrens tibi. Scripturæ mos est, prosopopœia interdum uti, ut apertius res declaret. Hoc igitur loco mortem, quæ non est substantia quedam, sed accidens, tanquam subsistentem inducit, animaque **268** et ratione præditam, de rege Babylonis expostulantem.

VERS. 10. Et tu captus es sicut et nos. Arguit his verbis propheticus sermo incredibilem et immensum ejus fastum. Neque enim moriturum se credidit, sed Deum se propter eximiam potentiam arbitratus est. Unde et cætera adjecit, [11] « Sub te sternent putredinem, et operculum tuum vermibus. » In cælum, inquit, ascensurum te sperasti, in terræ fundum demersus es, et pro sumptuosa veste purpurea vermium habes integumentum, et pro molli stragulo putredinem, et graveolentem saniem.

VERS. 12. Quomodo cecidit de cælo Lucifer? Quoniam superbis cogitationibus ductus in cælum se ascensurum speravit, Luciferum illum vocat : non quod talis revera sit, sed quod se esse cogitavit. Et ostendere volens repentinam splendoris mutationem, comparavit eum cum Lucifero e cælo in terram lapsō.

VERS. 13. Tu autem dixeris in mente tua : In cælum ascendam. Demonstrat ergo his verbis plenam arrogantiam Babylonii cogitationes. Quæ vero hic dicuntur, eadem etiam nos docet prophetia Danielis. Primum enim ingentem illam statuam auream fabricatus, adorare illam omnes jussit, divinum cultum sibi usurpans. Deinde generosis

VARIE LECTIONES

⁷⁸ Πατάξας, κ. τ. λ. Hæc ad vers. 6 pertinent, in edit. priori autem ad vers. 5 relata erant, qui ad Dan. l. c. ita apud Nostrum leg. : Συνέτριψεν ὁ Θεὸς τὴν ζυγὸν τῶν ἀμαρτωλῶν, τὴν ζυγὸν τῶν ἀρχόντων. ⁷⁹ ἔθνος, κλ. Desid. h. l. θυμῷ, quod medium locum tenet apud LXX et ad Dan. l. c. ⁸⁰ Ad Dan. l. c. leg. εὐφρανθήσονται. Ibid. reliqua hujus vers. ita se habent : Ἐπὶ σοὶ, καὶ ἡ κέρους τοῦ Λιβάνου, ἀφ' οὗ κελοίμηναι, οὐκ ἀνέθη ὁ κόπτων ἡμᾶς. ⁸¹ ἐκίχρ. Hebr. contremuit. ⁸² ἐάλ. Hebr. infirmatus es. ⁸³ κατὰκ. Infra ad Habac. i. 16, κάλυμμα. ⁸⁴ Ἐωσφ. Reliqua infra ad Ezech. xxviii, 46, et ad Dan. iii, 58, ita leg. : Ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων; συνετρίβη εἰς (ad Dan. l. c. ἐπὶ) τὴν γῆν ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη. ⁸⁵ ἀνάβ. Quæ proxima sunt, infra, ad Ezech. et Dan. ii. cc., et ad Jer. li. 8, ac Hæc. fab. lib. v, c. 8, ita se habent : Ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ (ad Dan. l. c. et Hæc. fab. l. c. ἀστέρων, omisso τοῦ οὐρανοῦ) θῆσω τὸν θρόνον μου.

illis athletic dicebat, « Quis est **269** Deus, qui A eripiat vos de manibus meis? » Mons autem excelsus esse dicitur ab aquilonari parte Assyriorum et Medorum, ab his Scythicas gentes dirimens, omnium quotquot sunt in terris altissimus. [14] Per illum videlicet in cœlum, ut par est, ascensum moliri te posse existimasti. Hæc vero non hic solum animo agitavit, sed et qui ipsum hæc docuit. Atque huic quidem secundum figuram congruunt verba jactantiæ: secundum veritatem autem illi, qui de cœlo revera cecidit, et Dei appellationem rapuit, et hominum plurimos in fraudem impulit.

VERS. 15. *Nunc autem in infernum descende, et in fundamenta terræ.* In fundamenta enim terræ dixit, pro eo quod est, in profundum terræ.

VERS. 16. *Qui irritabat terram.* Irritare terram, Symmachus « Qui conturbavit terram » interpretatus est; Aquila vero, « Qui concussit terram. »

VERS. 17. *Et civitates ejus destruxit, et eos qui abducti erant, non solvit.* Urbes quidem evertit, harum vero terram vastavit, captivis autem non pepercit. Reperitur enim in quibusdam pro, « non solvit, » non misertus est.

VERS. 18. *Omnes reges gentium dormierunt in honore, homo **270** in domo sua.* Neque enim, sicut alii reges, domi residens vitæ finem sortitus es.

VERS. 19. *Tu autem projectus eris in montibus.* Nullum ac erit inter te et alios discrimen: sed perinde ac cæteri milites, projectus in terram escas fies volucrum et ferarum.

VERS. 20. *Quoniam terram meam perdidisti, et populum meum interfecisti.* Et causam docet: *Quia terram vastasti, et populum meum occidisti.* Non manebis in æternum tempus. Hæc autem ad regnum ipsum dicit, non ad regem solum. Quomodo enim fieri poterat, ut homo in æternum viveret? Sed regni eversionem prædicit. Populum vero suum Israelitam vocat, et terram suam similiter terram illius. In illa enim fuit divinum templum. Gentes enim, quæ nondum eum noverant, ipsius populus dici proprie non possent.

VERS. 21. *Præpara filios tuos ut occidantur.* Hæc ad ipsum Nabuchodonosor dicit. Qui enim in D regno illi successerunt, a Medis et Persis oppressi sunt.

.) Dan. iii, 15.

VARIÆ LECTIONES.

•• δρος δὲ ὑψηλῶν, κ. τ. λ. Hæc referunt sese ad finem vers. 13, et ad vers. 14. Verba textus infra, ad Ezech. et Dan. II. c. ita leg.: Καθὼν ἐν δρεὶ ὑψηλῶν, ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ τὰ πρὸς Βορρᾶν. Ἀναστῆσαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν (ad Dan. I. c. sequi. καὶ) ἔσομαι ὁμοίος τῷ Ὑψίστῳ. •• Infra ad Dan. I. c. leg. ἄδην. •• εἰς — γῆς. Hebr. ad latera foveæ. Ita quoque Aqu. et Symm. •• Ὁ — γῆν. Quas h. l. des. ex initio vers. 16 infra, ad Dan. I. c. ita leg.: Οἱ ἰδόντες σε θαυμάσουσιν ἐπὶ σέ, καὶ ἔρουσιν· Ὁὗτος ὁ ἄνθρωπος. Ibid. reliqua ex vers. 16, una cum initio vers. 17, ita se habent: Ὁ σεῶν βασιλεῖς. Ὁ θεὸς τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον. •• αὐτοῦ. Ad Dan. I. c. leg. αὐτῆς. •• ἀπαγ. Ita leg. in Ald. et Compl. Receipta, sed minus apta, lectio est ἐπαγωγῆ. •• εὔρηται — ἐλέησεν. Notatu digna est lectio οὐκ ἐλέησεν, de qua Eusebius, Montf. ac Bosius silent. •• ἐθνῶν. Infra, ad Dan. I. c. præm. τῶν. •• Σὺ — δρεσιν. Hebr. Tu autem projectus es et sepulcro tuo. •• δρεσιν. Reliqua ex vers. 19, infra ad Dan. I. c. ita leg.: Ὡς νεκρὸς, ἐδδελυγμένος, μετὰ πολλῶν τεθνηκότων ἐκκεκενημένων μαχαίρῃ, καταβαίνόντων εἰς ἄδην. •• γῆν μου — λαὸν μου. Hebr. terram tuam — populum tuum. •• οὐ — χρόνον. Hebr. non vocabitur in æternum (semen malignorum). •• Ἐτ. — σφαγ. Hebr. Parate filiis ejus mactationem.

Εἶτα τοῖς γενναίοις ἐκείνοις εἰσγεν ἀθληταῖς, « Τίς ἐστὶ θεός, ὃς ῥύσεται ὑμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν μου; » (Ὁρος δὲ ὑψηλῶν •• εἶναι λέγεται βορρᾶθεν Ἀσσυρίων καὶ Μήδων, ἀπὸ τούτων τὰ Σκυθικὰ διορίζον ἔθνη, πάντων τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ὄρων ὑψηλότατον δι' ἐκείνου πάντως ὑπέλαβες, ὡς εἰκός, τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνόδου κατατολήσειν· ταῦτα δὲ οὐχ οὗτος μόνος ἐφαντάσθη, ἀλλὰ καὶ ὁ τούτων ταῦτα διδάξας. Καὶ τούτῳ μὲν κατὰ τύπον ἀρμόττει τῆς ἀλαζονείας τὰ ῥήματα· κατ' ἀλήθειαν δὲ, τῷ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἀληθῶς ἐκπεπωκότι, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν ἀρπάζαντι, καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς πλείστους ἐξαπατήσαντι.

ισ'. Νῦν δὲ εἰς ἄδου •• καταβίση, καὶ εἰς •• τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Εἰς τὰ θεμέλια γὰρ φησι τῆς γῆς, ἀντὶ τοῦ, εἰς αὐτὸν τῆς γῆς τὸν πυθμένα.

ις'. Ὁ •• παροξύνων τὴν γῆν. Τὸ παροξύνειν τὴν γῆν, ὁ μὲν Σύμμαχος, « Ὁ ταράξας τὴν γῆν, » ἤρμηευσεν· ὁ δὲ Ἀκύλας, « Ὁ κλονήσας τὴν γῆν. »

ιζ'. Καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ •• καθείλε, καὶ τοὺς ἐν ἀπαγωγῇ •• οὐκ ἔλυσε. Τὰς μὲν πόλεις ἐξεπέριθησε· τὴν δὲ τούτων ἐδήλωσε γῆν· τοὺς δὲ ἀνδραποδισθέντας φεδοῦς οὐκ ἤξιώσεν. Εὔρηται •• γὰρ ἐν τισιν ἀντὶ τοῦ, « οὐκ ἔλυσεν, » οὐκ ἐλέησεν.

ιη'. Πάντες οἱ βασιλεῖς ἐθνῶν •• ἐκοιμήθησαν ἐν τιμῇ· ἄνθρωπος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Οὐδὲ γὰρ, ὡς οἱ ἄλλοι βασιλεῖς, οἴκῳ καθήμενος τοῦ βίου τὸ τέλος ἐδέξω.

ιθ'. Σὺ •• δὲ ῥιψήση ἐν τοῖς δρεσιν ••. Οὐδεμία γὰρ ἔσται σου καὶ τῶν ἄλλων διαφορὰ· παραπλησίως δὲ τοῖς ἄλλοις ὀπλίταις ἐπὶ τῆς γῆς ἐβρίμμενος, οἰωνοῖς καὶ θηριοῖς ἐση βορᾶ.

κ'. Διότι τὴν γῆν μου •• ἀπόλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας. Καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει, Διότι τὴν γῆν ἀπόλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας· οὐ •• μὴ μείνης εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. Ταῦτα δὲ πρὸς αὐτὴν λέγει τὴν βασιλείαν, οὐ πρὸς τὸν βασιλέα μόνον. Πῶς γὰρ οἶόν τε τὴν ἀνθρωπίνον ὄντα εἰς τὸν αἰῶνα βιώναι; Ἀλλὰ τὴν τῆς βασιλείας προλέγει κατάλυσιν· λαὸν δὲ αὐτοῦ τὸν Ἰσραὴλ ὀνομάζει, καὶ γῆν αὐτοῦ ὡσαύτως τὴν ἐκείνου γῆν. Ἐκείνη γὰρ εἶχε τὸν θεῖον λαόν· τὰ γὰρ μηδέπω αὐτὸν ἐγνωκότα ἔθνη οὐκ ἂν αὐτοῦ κυρίως κληθεῖν ὁ λαός.

κα'. Ἐτοίμασον •• τὰ τέκνα σου σφαγῆναι. Ταῦτα πρὸς αὐτὸν Ναβουχοδονόσορ λέγει. Οἱ γὰρ τὴν ἐκείνου διαδεξάμενοι βασιλείαν ὑπὸ Μήδων καὶ Περσῶν κατελύθησαν.

κβ. Ἀπολέσω αὐτῶν ὄνομα. Ὀλεθρον οὖν Α αὐτῶν, φησὶ, καταφθοιῶμαι παντελῆ.

κγ. Θήσω Βαβυλῶνα πηλοῦ βάραθρον. Τὸ δὲ, ἐ θήσω αὐτὴν πηλοῦ βάραθρον εἰς ἀπώλειαν, εἰρηται ἀντὶ τοῦ, ε τῶν ἐπιφερομένων οὐκ ἀπαλλαγίζονται συμφορῶν. Ἀπεικασθῆσεται γὰρ τοῖς εἰς πηλοῦ βάραθρον ἐμπεπωκόσι, καὶ ἀνασπασθῆναι μὴ δυνηθεῖσιν. Ἔστι μέντοι ἰδεῖν κατὰ τὸ ρητὸν τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν · τοῦ γὰρ Εὐφράτου διώρουξ ἡ μεσὴ αὐτὴν διατέμνεται ἐκ δὲ ταύτης ἡ ἀρδεια πάση τῆ περὶ αὐτὴν προσφέρεται χώρα. Τῶν γεωργούντων τοῖνον ἀναιρεθέντων, καὶ τῶν ὑδάτων ὡς ἔτυχε φερομένων, πηλοῦ βάραθρον ἀναγκαιῶς ἐγένετο.

κδ. Ὅρα τρόπον εἰρηκα, οὕτως ἔσται. Οὐδεὶς με πείσει μὴ ἐπιθεῖναι τοῖς εἰρημένοις τὸ πῆρας.

κε. Τοῦ ἀπολέσαι τοὺς Ἀσσυρίους ἐπὶ τῆς γῆς ἐμῆς. Ἐντεῦθεν δῆλον ὡς τοὺς αὐτοὺς καὶ Ἀσσυρίους καὶ Βαβυλωνίους καλεῖ. Πάλιν γὰρ τὸν Ναβουχοδονόσορ καταλιπὼν, καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου φύνας, καὶ τῆς βασιλείας ἐκπεπωκότας, ἐπὶ τὸν Σαναχρείμ ἐπαπήγαγε τὸν λόγον. Ἡ γὰρ ἐκείνου στρατιὰ πολιορκούσα τὴν Ἱερουσαλήμ, τὸν πολυθρόνητον ἐκείνον ὑπέμεινεν ἄλεθρον · ζυγὸν ἂν τοῖνον τὴν δουλείαν καλεῖ, αὐτὴ γὰρ τοῖς ὑπηκόοις ζυγοῦ δίχην ἐπίκειται.

κς. Αὕτη ἡ βουλή, ἣν βεβούλευται Κύριος ἐπὶ τὴν ὄλην οἰκουμένην. Ἡ εἰ ἐπὶ τὴν οἰκουμένην ὄλην ε φησὶ, καὶ εἰ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, εἰ δὲ οὖν ἡ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων καταλύσις τῶν ἐθῶν ἦν ἀπάντων παραψυχή · ἐπειδὴ κατὰ πάντων τῶν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον οἰκοῦντων εἶχον τὸ κράτος · καὶ οἱ τὴν Εὐρώπην δὲ οἰκοῦντες, τὴν ἀθρόαν τούτων μανθάνοντες μεταβολὴν, ὄνησιν ἐντεῦθεν ἐδέχοντο.

κη. Τοῦ ἔτους οὗ ἀπέθωνεν ὁ βασιλεὺς Ἀχαζ. Τὴν τῆς προφητείας καιρὸν διὰ τούτων ἐσημανευ.

κθ. Μὴ εὐφρανθεῖτε, οἱ ἀλλόφυλοι πάντες. Εἰ γὰρ καὶ δουτεθῆς ὁ Ἀχαζ γενόμενος, τῆς θείας ἐπικουρίας οὐκ ἔτυχε, καὶ τούτου χάριν εὐχειρωτός περὶ τοῖς πλησιοχώροις ἐγένετο · καὶ οὐ μόνον αὐτὸν αἱ δέκα φυλαὶ μετὰ τῶν Σύρων καταπόλεμησαν, ἀλλὰ καὶ ἀλλόφυλοι πρὸς τοῖς ἄλλοις πολλὰς αὐτοῦ κώμας καὶ πόλεις διήρπασαν · ἀλλ' ὅμως ἤσθησαν τούτου μεμαθηκότες τὴν τελευτὴν, πάσας ἐλπίζοντες λήψεσθαι τῶν Ἰουδαίων τὰς πόλεις. Καὶ παρακελεύεται τούτοις ὁ προφητικὸς λόγος μὴ τρώβηναι, ὡς τῆς καταγωνιζομένης αὐτοῦ βασιλείας παντελῶς καταλυθείσης διὰ τὴν τοῦ Ἀχαζ ἀσέθειαν. Ἐκ σπέρματος ὄφραως ἐξελεύσεται ἕκγονα ἀσπίδων. Ὁ γοῦν θαυμασιος Ἐζεκίας εὐσεβῆς γενόμενος, καὶ

VERS. 22. *Et perdam eorum nomen. Exitium ergo illorum, inquit, decernam ultimum.*

VERS. 23. *Et ponam Babylonem luti voraginem. Illud autem, « Ponam eam luti voraginem in perditionem, » dictum est pro, « Ab illatis non liberabuntur calamitatibus. » Assimilabitur enim iis, qui in luti voraginem ceciderunt, et extrahi non possunt. Veritatem autem propheticæ, ut verba sonant, videre est. Nam Euphratis fossa mediani urbem illam secat, ex caque tota adjacens regio irrigatur. Quare sublatis extinctisque agricolis, et aquis casu ac temere fluentibus, luti gurgis necessario existit.*

VERS. 24. *Sicut dixi, ita erit. Nemo putet me ad exitum quæ dicta sunt non perducturum esse.*

VERS. 25. *Ad perdendum Assyrios super terram meam. Hinc perspicuum est, quod eosdem Assyrios et Babylonios vocet. Rursus enim Nabuchodonosor relinquens, et ejus posteros, qui regnum amiserunt, revocat sermonem ad Sancherimum. Ejus enim exercitus Hierosolymam obsidens famosam illam stragem retulit. Jugum itaque servitutem appellat, quia hæc subditis velut jugum incumbit.*

VERS. 26. *Hoc est consilium, quod decrevit Dominus super totum orbem terræ. Aut « super totum orbem terræ » dicit, et « super omnes gentes, » quod Assyriorum et Babyloniorum destructio gentium omnium fuerit respiratio : quia in omnes per Asiam et Ægyptum obtinebant imperium, et qui Europam incolebant, repentinam istorum mutationem audientes utilitatem inde perceperunt.*

VERS. 28. *Anno quo mortuus est rex Achaz. Prophetiæ tempus his verbis designavit.*

272 VERS. 29. *Nolite lætari, alienigenæ gentes omnes. Etsi enim impius Achaz divinum auxilium non adeptus, et proinde facili captu vicinis omnibus fuit, ut non solum decem tribus una cum Syris illum devicerint, sed allophyli quoque, præter alios, multos ejus vicos et urbes diripuerint : tamen ejus audita morte lætati sunt, sperantes se omnes Judæorum civitates capturos. Et hos admonet propheticus sermo non lætari, tanquam propter impietatem Achasi. « Ex semine serpentis egredientur fetus aspidum. » Admirandus ergo Ezechias, pius cum esset ac Dei propterea auxilio juvaretur, allophyliorum repressit audaciam.*

VARIÆ LECTIONES.

α αὐτῶν. *Hebr.* Babelis. *Aqu. et Symm.* τῆς Βαβυλωνός. Ἐθῆσω — βάραθρ. Hæc plenius apud LXX ita leg.: Καὶ θήσω τὴν Βαβυλωνίαν ἔρημον, ὥστε κατοικεῖν ἔχινους, καὶ ἔσται εἰς οὐδὲν · καὶ θήσω αὐτὴν πηλοῦ βάραθρον εἰς ἀπώλειαν. ζυγὸν — ἐπίκ. Hæc ad poster. partem vers. 25 pertinent. Ἡ. Ita quidem *Sirm.* legit, ut ex versione quam apposuit colligitur. Mallem autem h. l. legere ἦ, ut sensus sit : super totum omnino orbem. καὶ — ἔθνη. Hæc referunt sese ad finem vers. 26, καὶ αὐτὴ ἡ χεῖρ ἡ ὀψὴλ ἡ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. ὡς — καταλ. Hæc spectant ad verba textus ommissa, συνετριβῆ γὰρ ὁ ζυγὸς τοῦ παύοντος ἡμᾶς. Ἐκ σπ. *Hebr.* e radice. ἔχιν. ἀσπ. *Hebr.* basiliscus.

Unde aspidum fetum eum vocat, non quod illarum imitetur malitiam, sed quod talem allophylis plagam intulerit.

VERS. 30. *Inopes autem homines super pacem requiescent.* Qui nunc, inquit, a vobis ut viles contemnuntur Judæi, a Deo pascentur, et a lupis irruentibus liberabuntur, et in pace permanebunt. Significat autem his verbis Assyriorum depulsionem. Vos vero egestate et fame vexabit, et miserrimo conficiet interitu. Per hæc autem designat obsidionem factam a Babylonis.

VERS. 31. *Ululate, 273 portæ civitatum.* Illud vero animadvertite, portas neque rationis, neque animæ participes esse, ut ejulent. Per portas igitur eos qui ad portas stabant, et præsentia mala lugebant, intelligit. « Quoniam ab aquilone fumus venit. » Fumum ab aquilone venientem Assyrium dicit. Assyrio enim, velut fumo ingruente, nemo contra in aciem procedet. Congregatos enim dissipabit timor. [32] Captis ergo, inquit, allophylis omnibus, Sion sine labore superabit adversarios: et e rebus ipsis agnoscent, universorum Deum curam illius gerere, eamque ab impendentibus malis liberare propter inhabitantium pietatem.

CAPUT XV.

VERS. 1. *Verbum contra Moabitidem.* Hi genus ducunt a Loto, metropolin autem olim habebant eam, quæ nunc dicitur Charachmoba. « Nocte peribit Moabitis. » Aut noctem vocat impietatis calliginem, aut eventurorum ignorantiam. Verisimile est autem, noctu captam fuisse civitatem.

VERS. 2. *Peribit enim et Debon.* Debon civitas et ipsa erat sub metropoli Moabitarum; Chamos vero Moabitarum idolum, cui ædificarunt altare. « Illuc ergo ascendit, inquit, ad flendum. » Dicit autem illos ad altare flere, stulta sacrificia deridens. « Ululate, omnia 274 brachia dissecta. » [31] Hortatur ergo, ut ejulent, et brachia plangendo cruentent, et cilicii amictu luctum testentur, et in domibus, atque in viis et compitis plorent, tanquam eversis Esebon et Eleale, et usque ad Jassa luctu pertingente. Verum hæc quidem juxta historiam. Juxta moralem vero doctrinam...

τῆς θείας διὰ τοῦτο βοῆς ἀπολαύσας, ἔπαυσε τῶν ἄλλοφύλων θρασυτητα. Διὸ τοῦτον ἔκγονον ἀπιδῶν καλεῖ· οὐχ ὡς τὴν ἐκείνων πονηρίαν μιμούμενον, ἀλλ' ὡς τοῖς ἄλλοφύλοις τοιαύτην ἐπενεγκόντα πληγὴν.

λ'. Πτωχοὶ δὲ ἄνθρωποι ἐν εἰρήρῃ ἀναπαύσονται. Οἱ παρ' ὑμῶν οὖν, φησὶ, νῦν ὡς εὐτελεῖς καταφρονοῦμενοι Ἰουδαῖοι, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποιμανθήσονται, καὶ τῶν ἐπιόντων ἀπαλλαγῆσονται λύκων, καὶ ἐν εἰρήρῃ διατελέσουσι. Σημαίνει δὲ διὰ τοῦτου τὴν Ἀσσυρίων ἀπαλλαγὴν. Ἐνδεῖα δὲ ὑμᾶς καὶ λιμῶν κατατήξει, καὶ τῷ οἰκίστῳ παραδώσει θανάτῳ. Διὰ δὲ τούτων τὴν πολιορκίαν σημαίνει, τὴν ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων γεγεννημένην.

λα'. Ὀλολύξατε, πύλαι πόλεων. Ἐκεῖνο δὲ σκόπει, ὡς αἱ πύλαι οὔτε λογικαὶ εἰσιν, οὔτε ἐμψυχοί, ὥστε ὀλολύξιν· διὰ τῶν πυλῶν τοίνυν τοὺς ἐπὶ τῶν πυλῶν ἐστῶτας, καὶ τὰ ἐπιόντα κακὰ θρηνοῦντας αἰνίττεται. « Ὅτι ἀπὸ βορρᾶ καπνὸς ἔρχεται. » Καπνὸν ἀπὸ βορρᾶ ἐρχόμενον τὸν Ἀσσύριον λέγει. Τοῦ γὰρ Ἀσσυρίου, ὡς καπνοῦ ἐπιόντος, οὐδεὶς ἀντιπαρατάξεται· τοὺς γὰρ συντεταγμένους διαλύσει τὸ δέος. Πάντων τοίνυν, φησὶ, τῶν ἄλλοφύλων ἀλισκομένων, ἢ Σιών ἀπονητὴ περίεσται τῶν πολεμούντων· καὶ δι' αὐτῶν μαθήσονται τῶν πραγμάτων, ὡς ὁ τῶν ὄλων Κύριος αὐτῆς προμηθεῖται, καὶ τῶν ἐπιόντων αὐτὴν ἀπαλλάττει κακῶν διὰ τὴν τῶν οἰκητόρων εὐσέδειαν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

α'. Τὸ ῥῆμα τὸ κατὰ τῆς Μωαβίτιδος. Οὔτοι τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Λῶτ καταγόσιν· μητρόπολιν δὲ εἶχον πάλαι τὴν νῦν καλουμένην Χαραχμωβά. « Νυκτὸς ἀπολείται ἡ Μωαβίτις. » Ἡ οὖν νύκτα καλεῖ τὸν τῆς ἀσθελείας ζῆφον, ἢ τῶν συμβησομένων τὴν ἄγνοιαν. Εἰκόσ δὲ καὶ ἐν νυκτὶ γενέσθαι τὴν τῆς πόλεως ἄλωσιν.

β'. Ἀπολείται δὲ καὶ Δηβὼν. Δηβὼν πόλις ἦν καὶ αὕτη ὑπὸ τὴν μητρόπολιν τῶν Μωαβιτῶν τελοῦσα· Χαμῶς δὲ τῶν Μωαβιτῶν τὸ εἶδωλον, ἢ τὸν βωμὸν ἠκούσθησαν. « Ἐκεῖ οὖν, φησὶν, ἀναθήσεσθε κλαίειν. » Λέγει δὲ αὐτοὺς παρὰ τὸν βωμὸν κλαίειν, κωμῶδων τὰς ἀνοήτους θυσίας. « Ὀλολύξατε ἅπαντες βραχίονες κατατετηγμένοι. » Παρακελεύεται τοιγαροῦν ὀλολύξιν, καὶ τῷ κομμῷ τοὺς βραχίονας αἰμάττει, καὶ τῇ τοῦ σάκκου περιβολῇ δεικνύουσι τὸ πένθος, καὶ ἐν οἰκίαις, καὶ ἐν ἀγυαῖς ὀλοφύρεσθαι, ὡς τῆς Ἐσεβὼν καὶ τῆς Ἐλεαλῆ ἀναστάτων γεγεννημένων, καὶ μέχρι τῆς Ἰασαδ διαδραμόντος τοῦ θρήνου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν καθ' ἱστορίαν· κατὰ δὲ ἠθικὴν διδασκαλίαν * * * 14.

VARIAE LECTIONES.

* ἐν εἰρ. Rec. lectio est ἐπ' εἰρήρῃς. *Hebr.* secure. * ὑπὸ — ποιμανθ. Hæc ad verba prima vers. 30, καὶ βοσκοθήσονται πτωχοὶ δι' αὐτοῦ, se referre videntur. 10 ἐνδεῖα — θανάτῳ. Hæc ad finem vers. 30 spectant. 11 τοὺς — δέος. Hæc ad verba ultima vers. 31, καὶ οὐκ ἔστι τοῦ εἶναι, spectare videntur. Sed *Hebr.* nec erit solivagus in caetibus ejus. 12 ῥῆμα. *Hebr.* נשחזז onus, quod oī LXX alias per ὄραμα (sicque cod. Alex. h. l.) expriment, vel per ὄρατις. 13 Ὀλολ. πάντες. Des. quæ medium locum apud LXX tenent, ἐπὶ πάσης κεφαλῆς φαλάκρωμα. 14 πάντ. βρ. κατατ. *Hebr.* omnium barba abrasa. 16 καὶ — τοῦ θρήνου. Hæc tum ad vers. 3, tum ad initium vers. 4 pertinent. 16 Quæ h. l. desunt, ad pœnitentiæ commendandam spectasse, ex iis quæ ad vers. 4 et 5 a Nostro dicuntur, haud obscure colligitur.

8. Ἡ ὄσφυς¹⁷ τῆς Μωαβιτιδος βοῦ, ἡ ψυχὴ¹⁸ αὐτῆς γινώσεται. Τάχα δὲ διὰ μὲν τῆς ὄσφους, τὴν δειλίαν ἐδήλωσε· διὰ δὲ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας, τὸ πένθος· ἐπειδὴ γὰρ ἡ ὄσφυς δέχεται τὴν ζώνην, ἡ ἐκείνης λύσις τὴν δειλίαν δηλοῖ· ἐπεὶ καὶ τὴν ἰσθμὴν πάλιν δι' ἐκείνης σημαίνει. « Ζώσσι γὰρ, φησὶν, ὡς ἀνὴρ τὴν ὄσφυν σου. » Καὶ πάλιν, « Ἔστωσαν ὁμῶν αἱ ὄσφύες περιεζωσμένοι. » Καὶ ἐτέρωθι, « Περιζωσάμενοι τὰς ὄσφύας ὁμῶν ἐν ἀληθείᾳ » κατὰ μέντοι τὸν προαποδοθέντα περὶ μετανοίας λόγον.

9. Δάμαλις γὰρ ἔστι τριετής. Τὸ ἀτακτον αὐτῆς διὰ τούτων ἠγίζατο. Θρασεῖα γὰρ καὶ ἀτακτος ἡ καυατὴ δάμαλις. « Ἐπὶ τῆς ἀναβάσεως¹⁹ Λουεῖθ²⁰. Λουεῖθ τοίνυν, καὶ Ἀρρωνιέμ, τόπων καὶ ταῦτα ὀνόματα· δι' ὧν λέγει παραγίνεσθαι τοὺς τὰ λυπηρὰ προσημζίνοντας. Παρακλυεῖται δὲ αὐτῆ βοῦν, καὶ ὀδύρεσθαι τὸν τῶν πόλεων δλεθρον, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν· κατὰ δὲ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἀποδοθέντος περὶ μετανοίας ἠθικοῦ λόγου. Δυνατὸν δὲ καὶ τροπικῶς τοῦτο νοῆσαι, καὶ « χόρτον χλωρὸν, » καὶ « ὕδωρ ἀναβλύζον » τὴν εὐημερίαν καλέσαι. Εἰκὸς δὲ καὶ ταῦτα οὕτω συμβῆναι.

10. Ἐπάξω²¹ ἐπὶ τὴν φάραγγα Ἀραβας. Ἀπειλεῖόν καὶ τῶν Ἀράβων τὴν παρεμβολήν. Ἀραβας δὲ κίνταῦθα τοὺς Ἰσμαηλίτας καλεῖ. Πᾶσα γὰρ, φησὶ, πόλις τὰ οἰκεία θρηγήσει κακὰ· καὶ οἷά τις συναυλία θρήνων γενήσεται.

11. Ἰδῶρ τὸ Δηδῶν²² πλησθήσεται αἵματι. Προλέγει τῶν ἀναιρουμένων τὸ πλῆθος. Τοσοῦτον γὰρ, φησὶν, ἔσται, ὡς καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ῤεμμῶν²³ κρηθῆσθαι τῷ αἵματι, τῶν²⁴ Ἀράβων ἐπιόντων, καὶ τὸν φόνον ἐργαζομένων. « Καὶ²⁵ Ἀριήλ, καὶ τὸ καταλοιπον Ἀδαμά. » Ἀριήλ τοίνυν ἐστὶν ἡ νῦν καλωμένη Ἀρεόπολις· Ἀδαμά δὲ ἄλλη τις, ὁμῶνμος τῆ πάλαι μετὰ τῶν Σοδόμων δεξαμένη τὸν διεθρον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

1. Ἀποστειλῶ²⁶ ὡς ἐρπετὰ ἐπὶ τὴν γῆν. Τοὺς ἐκ τούτων αἰχμαλώτους, εἰς γῆν κύπτειν ἠγαχασμένους, τοῖς ἐπὶ γῆς ἔρπουσιν εἰκότως ἀπειλασεν.

2. Ἐση²⁷ ὡς πετεινοῦ ἀνιπταμένου νεοσσός ἀφηρημένος. Εἰ καὶ ἐπετώθαζες οὖν, φησὶ, τῆ Ἱερουσαλήμ, ὄρος καλοῦσα αὐτὴν ξηρὸν, μάθε διὰ τῶν πραγμάτων, ὡς ἐκείνη μὲν τοῦ Ἀσσυρίου τὰς χεῖρας διέφυγε· μᾶλλον δὲ τὴν ἐκείνου κατηγάλωσε στρατιάν· οὐ δὲ Ἐση ὡς πετεινοῦ ἀνιπταμένου νεοσ-

VERS. 4. *Lumbus Moabitidis clamat, anima ejus cognosceet.* Fortasae per lumbum quidem timiditatem designavit, per animam vero et cor, luctum. Nam quia lumbus zona cingitur, ejus solutio timiditatem denotat: siquidem fortitudinem rursus per illum significat: « Accinge enim, inquit, sicut vir lumbum tuum k. » Et iterum: « Sint lumbi vestri praecincti l. » Et alio loco: « Succincti lumbos vestros in veritate m, » nempe juxta praemisum de poenitentia sermonem.

VERS. 5. *Vitula enim triennis est.* Petulantiam ejus his verbis subindicat. Ferox enim et petulans est vitula hujusmodi. « Super ascensum Luith. » Luith et Arronim locorum sunt nomina, per quae adventare eos dicit qui tristitia denuntiant. Hortatur porro illam, ut vociferetur, et lugeat urbium exitium, et rerum mutationem, consequenter nimirum ad praemissum morale de poenitentia 275 sermonem. [6] Possunt autem et figurate haec intelligi, ut « fenum virens » et « aqua scaturiens » prosperitas appelletur. Credibile est autem haec etiam ita contigisse.

VERS. 7. *Inducam super vallem Arabas.* Minatur ergo etiam Arabum castra. Arabas autem hoc quoque loco vocat Ismaelitas. [8] Omnis enim, ait, civitas sua ipsius lugebit mala, et lamentationum quaedam fiet veluti consonantia.

VERS. 9. *Aqua Debon implebitur sanguine.* Intersectorum multitudinem praedicit. Tanta enim erit, inquit, ut etiam aqua Remmon misceatur sanguine, Arabibus irruentibus, et caedem facientibus. « Et Ariel, et residuum Adama. » Ariel nimirum ea est quae Arcopolis nunc dicitur; Adama vero alia quaedam erat, ejusdem nominis cum ea quae olim periiit cum Sodomis.

* CAPUT XVI.

VERS. 1. *Mittam quasi reptilia super terram.* Horum captivos, in terram abdere se coactos, apposite comparat cum reptilibus terrae.

VERS. 2. *Eris velut avis avolantis pullus ablati.* Et si Hierosolymam irridebas, inquit, siccum eam montem vocans, disce ex rebus ipsis, quod illa quidem Assyrii manus evasit, imo exercitum ejus delevit: tu vero eris sicut pullus 276 ave avolante ablati. Sicut enim deserti a parentibus pulli

¹ Job xxxviii, 3. ¹ Luc. xii, 35. ^m Ephes. vi, 14.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ Ἡ ὄσφ. *Hebr.* expediti. *Agn.* ἐξωμοί. ¹⁸ ἡ — γινώσεται. *Hebr.* anima ejus displicet illi, s. vite sua laedet eum. ¹⁹ Ἐπὶ τ. ἀναβ. *Hebr.* per clivum. ²⁰ Λουεῖθ. Ad proxima e vers. 5, πρὸς σὲ κλιοντες ἀναδύσονται τῆ ὁδῷ Ἀρρωνιέμ· βοῦ, Σύντριμμα καὶ σεισμός, se refert expositio quae sequitur. ²¹ Ἐπάξω — Ἀραβας. *Hebr.* ad vallem salicum deportabunt ea. ²² Δηβ. Propius ad *Hebr.* accedit lectio cod. *Vatic.* Δειμών. ²³ ῤεμμ. Hoc loco Noster sequitur lectionem cod. *Alex.* qui pro Δειμών habet ῤεμμῶν. ²⁴ τῶν — ἐργαζομένων. Haec nituntur falsa τῶν LXX interpretatione. Nam pro ἐπάξω ἐπὶ Δειμών Ἀραβας, in *Hebr.* est, ponam super Dimon accessiones sc. malorum. ²⁵ Καὶ — Ἀδαμά. *Hebr.* leonem (mittam illis qui Moabitas effugerint) et residuo. ²⁶ Ἀποστ. — γῆν. *Hebr.* Mittite agnum domino terrae. ²⁷ Ἐση — ἀφηρ. *Hebr.* Erit enim sicut avis vagans, e nido dimissa.

valde faciles sunt captu, sic cris et tu facilis captu, si providentia mea destitueris.

VERS. 3 *Deinde vero, Arnou, plura consulta. De te ipsa, inquit, o Arnou, amplius delibera. Majoribus enim et tu calamitatibus involveris. In meridianis vero tenebris fugiunt, proprie quidem qui verum lumen non quaerunt, sed ignorantiae tenebras lumini anteponunt. Dicere autem licet, eos etiam qui in calamitatibus versantur, tenebras videre in meridie. Theodotion pro « Obstupuerunt, ne moleste feras, » apertius interpretatus est, « Migrantem ne reveles; » Symmachus vero, « Sede expulsus ne persequiaris. » Quoniam enim Moabitae fugientes in Arnou confugerunt, hortatur eam ut illos suscipiat, et non persequatur. Ab his enim, ait, emolumentum capies. Quod sequentia declarant.*

Habitabunt juxta te fugitivi Moab. Protegent vos a facie persequentis (VERS. 4.) Quia sublatum est auxilium tuum. Cares, inquit, adjutoribus. Quod si hos susceperis, auxiliatores tibi erunt. Posthac praedicat etiam exitum Assyrii. « Et princeps perierit, qui conculcabat terram. » Et docens ubi perierit, et quam ob causam perierit, subjungit :

VERS. 5. *Et dirigetur cum misericordia thronus, et sedebit super illum cum veritate in tabernaculo Davidis, judicans et exquirens judicium, et accelerans 277 justitiam. De Ezechia hoc dicit. De hoc quartus etiam liber Regnorum, et secundus Paralipomenon, aiunt, quod ambularit in via Domini, sicut David pater ejus; non declinavit in dexteram, neque in sinistram.*

VERS. 6. *Superbia ejus, et arrogantia ejus, et indignatio ejus. Superbiam quidem dicit, quae contra Deum : arrogantiam vero et contumeliam, contra populum. Alios enim afflicebant injuria, et in alios vindictam exercebant. « Non sic divinitio tua, non sic. » Et alia quidem vaticinabantur tibi demonum oracula : tu autem illis contraria vidisti. Existimo autem prophetam in memoriam illis revocare praedictionem Balaami : « Fore ut oriens ex Israele confringat duces Moabi n. »*

VERS. 7. *Ululat Moab. Praedicat his verbis terrae vastationem, tum ejus quae conspersa est seminibus sterilitatem, tum ejus quae plantis est consita solitudinem. [8] Et Assyriis praecipit, qui gentes*

• Num. xxiv, 17.

VARIAE LECTIONES.

²⁸ "Επειτα δὲ, Ἄρνῳ. *Hebr.* ad vada prope Arnouem. ²⁹ πλ. βουλ. *Hebr.* afferas, s. ineam consilium. ³⁰ ἐν μεσ., x. τ. λ. Haec ad poster. partem vers. 5 spectant. ³¹ μεταν. μὴ ἀποκ. Ita Theodot. bene juxta *Hebr.* ³² Παροικ. — συμμαχία σου. *Hebr.* Commorentur expulsi mei apud te. o Moab, sis latibulum illis contra vastatorem : nam desinet qui (nunc) premit, s. hostis eorum. ³³ Ὅτι, x. τ. λ. Apud LXX vers. 4 inc. a Παροικήσουσι, x. τ. λ. ³⁴ ὁ ἄρχων. *Hebr.* vastatio. Post ἀπόλετο in *Hebr.* seq. ἡβη quod deest apud LXX. ³⁵ τὴν γῆν. *Al.* ἀπὸ τῆς γῆς, vel ἐπὶ τῆς γῆς. ³⁶ Rec. lectio κρίμα. ³⁷ ἐπὶ. Abest a textu τῶν ὄ. ³⁸ Ἡ—μῆνις αὐτοῦ. Plenius haec apud Ὁ ita leg. : Ἠκούσαμεν τὴν ὕβριν Μωάβ, ὕβριστης σφόδρα, τὴν ὑπερηφανίαν ἐξῆρας. ³⁹ ἡ μαντ. σου. *Hebr.* membra tua, s. vires tuae. (*Al.* mendacia tua.) *Symm.* οὐ βραχίονες αὐτοῦ. ⁴⁰ Ὅλοκ. *Rec.* lectio ὀλοκῶζει. ⁴¹ καὶ — πόλεμον. Haec ad verba prima vers. 8, usque ad τὴν Ἰαζῆρ, pertinent.

αὸς ἀφηρημένοι· ὡσπερ γὰρ οἱ τῶν γεγεννηκότων ἔρημοι νεοσσοὶ εὐχέλρωτοι λίαν εἰσὶν, οὕτω καὶ σὺ εὐάλωτος ἔσῃ, τῆς ἐμῆς προνοίας οὐκ ἀπολαύουσα.

γ'. "Επειτα δὲ ²⁸, Ἄρνῳ, πλείονα βουλεύου ²⁹. Ἡ περὶ σεαυτῆς, φησὶ, πλείονα βουλεύου, ὡ Ἄρνῳ· μεῖζοσι γὰρ καὶ σὺ περιθλήθησθι κακοῖς· ἐν μεσημβρινῇ ³⁰ δὲ σκοτίη φεύγουσι, κυρίως μὲν οἱ τὸ ἀληθινὸν φῶς οὐκ αἰτοῦσιν, ἀλλὰ τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας τοῦ φωτὸς προτιμῶνται· εἶποι δ' ἂν τις καὶ τοὺς ἐν συμφοραῖς ὄντας σκότος ὄραν ἐν μεσημβρία. Ὁ δὲ Θεοδοτίων τὸ, « Ἐξίστησαν, μὴ ἀχθῆς, » σαφέστερον ἠρμήνευσεν, « Μεταναστεύοντα, φησὶ, μὴ ἀποκαλύψῃς ³¹· » ὁ δὲ Σύμμαχος, « Ἀνάστατον μὴ ἀποδιώξῃς. » Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Μωαβίται φεύγοντες περὶ τὴν Ἄρνῳν κατέφευγον, παρακαλεῖται αὐτῇ ὑποδέξασθαι, καὶ μὴ ἀποδιώξαι τοὺς. Ὡφελήθησθι γὰρ ἐκ τούτων· τοῦτο γὰρ τὰ ἐξῆς διδάσκει.

Παροικήσουσί ³² σοι οἱ φυγάδες Μωάβ· ἔσονται σκέπη ὑμῶν ἀπὸ προσώπου διώκοντος. (δ.) Ὅτι ³³ ἦρησθι ἢ συμμαχία σου. Ἐρημος εἶ, φησὶ, τῶν βοηθῶν· ἐν δὲ τοὺς ὑποδέξῃ, ἔσονται σοι ἐπίκουροι· εἶτα προλέγει καὶ τὸν Ἀσσυρίου τὸν Ὀλορον· « Καὶ ὁ ἄρχων ἀπόλετο, ὁ καταπατῶν τὴν γῆν ³⁴. » Καὶ διδάσκων τοῦ ἀπόλετο, καὶ τίνος χάριν ἀπόλετο, ἐπιφέρει·

ε'. Καὶ διεσθωθήσεται μετ' ἐλλείους ὀρότος· καὶ καθιεῖται ἐπ' αὐτοῦ μετὰ ἀληθείας ἐν σκηνῇ Δαβὶδ, κρίνων καὶ ἐκλήτων κρίσιν ³⁵, καὶ σπειδων ἐπὶ ³⁶ δικαιοσύνην. Περὶ τοῦ Ἐξέκου ταῦτά φησὶ· περὶ τούτου γὰρ καὶ ἡ τετάρτη τῶν Βασιλειῶν, καὶ ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων φησὶν, ὅτι ἐπορεύθη ἐν τῇ ἰδῶ Κυρίου, ὡς Δαβὶδ ὁ πατὴρ αὐτοῦ· οὐκ ἐξέκλινε δεξιὰ ἢ ἀριστερά.

ς'. Ἡ ³⁸ ὑπερηφανία, καὶ ἡ ὕβρις, καὶ ἡ μῆνις αὐτοῦ. Πλὴν ὑπερηφανίαν μὲν, τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ λέγει· ὕβριν δὲ καὶ μῆνιν, τὴν κατὰ τοῦ λαοῦ. Τούτους γὰρ ἐξῆδριζον, καὶ τοὺς ἐμνησιχάκουν. « Οὐχ οὕτως ἡ μαντεία σου ³⁹, οὐχ οὕτως. » Καὶ ἕτερα μὲν προλεγον σοι οἱ τῶν δαιμόνων χητημοί· τάναντία δὲ ἐκείνων ἐόρακας. Ἠγοῦμαι δὲ τὴν προφήτην καὶ τῆς τοῦ Βαλαάμ αὐτοῦς ὑπομιμνήσκειν προρρήσεως· « Ὡ· ὁ ἐξ Ἰσραὴλ ἀνίσχων ὀραῦσει ⁴⁰ ἀρχηγὸς Μωάβ. »

ζ'. Ὅλοκῶζει Μωάβ ⁴⁰. Προλέγει τὸν ἄνθρωπον ἐν τούτοις τῆς γῆς τὴν ὕβριν, καὶ τῆς σπειρομένης τὴν ἀκαρπίαν, καὶ τῆς περυστευμένης τὴν ἐρημίαν· καὶ ⁴¹ παρακαλεῖται τοῖς τὰ ἔθνη καταπίνουσιν Ἀσσυριοῖς,

καταπαῖσαι τὰς ἀμπέλους, καὶ ὄδον τινὰς ὄρους A
αὐτοῖς τιθεῖς, παρεγγυᾷ ἕως Ἰαζῆρ συνάψαι τὸν
πόλεμον.

η. Πλανήθητε τῆρ ἔρημον. Τῶν φυγᾶδων
διηγείται τὸν πλάνον· οἱ μὲν γὰρ, φησὶν, ἐν τῇ
ἐρήμῳ ἀλώνονται· οἱ δὲ καὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν
εἰβησαν.

θ. Κλαυθμὸν Ἰαζῆρ, ἀμπελον Σαβαμᾶ⁴³.
Ἀναμνησκει δὲ, καὶ δις, καὶ τρεῖς τῶν αὐτῶν,
τῆς ἀμπέλου Σαβαμᾶ, καὶ τῶν δένδρων Ἐσεβῶν,
καὶ Ἐλεαλῆ, δεικνύς τὴν τῆς προφητείας ἀλή-
θειαν.

ι. Καὶ ἀρθήσεται εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαμα
ἐκ τῶν ἀμπέλων⁴⁴. Οὐκέτι γὰρ σὺ τὰ ἐπιλήγνια
ἄσματα ἐρεῖς· ἀλλὰ ἄλλοι σε καταπατοῦντες τὸ
πολεμικὸν ἄγονται μέλος. Τῆς δὲ ἀπὸ τῶν ἀμπέλων
εὐφροσύνης οὐκ ἀπολαύσεις.

ια. Διὰ τοῦτο ἡ κοιλία μου ἐπὶ Μωᾶθ, ὡς κι-
θάρα ἠχῆσει. Ὁ δὲ Σύμμαχος οὕτως· « Ἡ κοιλία
μου τῷ Μωᾶθ, ὡς ψαλτήριον ἠχῆσει· καὶ τὰ
ἐντός μου τῷ τείχει τῷ ὀστρακίνῳ⁴⁵· » ταύτην δὲ
τὴν προφητείαν, ὄργανον τοῦ παναγίου γενόμενος
Πνεῦματος, τῷ Μωᾶθ ὄδον τινὰ ἠχῆν κιθάρας προσ-
ήνεγκα, καὶ⁴⁶ τῷ τείχει, ὃ ἀσφαλείας ἕνεκα κα-
σκεύαστας.

ιβ. Ἐκοπίασα⁴⁷ Μωᾶθ ἐπὶ τοῖς βουνοῖς. Δι⁴⁸
αὐτῶν οὖν μαθήσῃ τῶν πραγμάτων τὴν τῶν εἰ-
δώλων ἀσθένειαν· μετὰ γὰρ τὰς πολλὰς ἑκατόμι-
δας καὶ χιλιόμβας, τῆς παρ' αὐτῶν συμμαχίας οὐ
τέτυχῃ.

ιγ. Τοῦτο τὸ ρῆμα ἐλάλησε⁴⁹ Κύριος πρὸς
Μωᾶθ. Ταῦτα, φησὶν ὁ προφήτης, οὐκ ἐγὼ προεῖπον,
ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεός.

ιδ. Ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἐτῶν μισθωτοῦ. Φιλάν-
θρωπος ἢ ψῆφος. Τρισὶ γὰρ ἔτεσι περιώρισε τὴν
τιμωρίαν· καὶ μισθωτῷ ἀπέσκασε τὸν ὠρισμένον
ἀναμένοντι χρόνον, καὶ ψυχαγωγούμενον τῇ ἐλπίδι
τοῦ τέλους. « Καὶ καταλειφθήσεται ὀλιγοσός. »
Μετὰ γὰρ τοὶ τὸν ὠρισμένον χρόνον, οὐ τὴν πα-
λαιὰν αὐτῇ ἐπαγγέλλεται εὐπραξίαν· ἀλλ' ὀλίγους
οἰκήτορας, καὶ τούτους οὐκ ἄρχοντας⁵⁰. Ταῦτα τοί-
νων εἰδότες, ἐξυλεωσώμεθα τὸν κριτὴν τῆ τῶν ἐντο-
λῶν αὐτοῦ φυλακῆ· καὶ προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον
αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει· ἵνα διαφύγωμεν τῶν λυπη-
ρῶν τὴν πεῖραν· καὶ ὑπ' αὐτοῦ κυβερνώμενοι, τὸν
τε παρόντα ἐξ οὐρίων διαπλεύσωμεν βίον, καὶ εἰς
τοὺς ἀπηνέμους αὐτοῦ καθορμίσωμεν λιμένας· ἀνυ-
μνοῦντες αὐτὸν, καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, καὶ
τὸ πανάγιον Πνεῦμα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν, μεθ' οὗ αὐτῷ⁵¹ πρόκειται ὁδός, τιμὴ, κράτος,
νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.
Ἀμήν.

A devorabant, ut conculerent vineas, et quasi quoa-
dam eis terminos statuens, usque ad Jazer illos
bellum proferre jubet.

VERS. 8. *Oberrate desertum.* Fugitivorum errores
describit. Alii enim, inquit, per deserta vagantur :
alii Rubrum etiam mare trajecerunt

VERS. 9. *Planctum Jazer, vineam Sabama.* Bis,
terque eadem commemorat, vineam Sabama, et ar-
bores Esebon, et Eleale, prophetiæ veritatem de-
monstrans.

VERS. 10. *Et tolletur latititia et exsultatio 278 de*
vineis. Non amplius enim cantica tu dices torcula-
rium; sed alii te conculeantes bellicum canent
cantum : letitia vero, quæ ex vineis capitur, non
frueris.

VERS. 11. *Propter hoc venter meus super Moab*
velut cithara sonabit. Symmachus autem hoc modo :
« Venter meus Moabo ut psalterium sonabit, et in-
teriora mea muro lateritio. » Hanc vero prophe-
tiam, sanctissimi Spiritus instrumentum factus,
Moabo velut citharæ sonum quemdam attuli, et
muro, quem tuteke causa construxisti.

VERS. 12. *Laboravit Moab in aris.* Ex ipsis ergo
rebus idolorum imbecillitatem cognosces. Post cre-
bras quippe centum et mille boum immolationes,
auxilium ab eis non obtinebis.

VERS. 13. *Hoc verbum locutus est Dominus super*
Moab. Hæc, ait propheta, non ego prædixi, sed
ipsemet universorum Deus.

VERS. 14. *In tribus annis annorum mercenarii.*
Humana sententia. Tribus enim annis supplicium
definiuit, et cum mercenario comparavit, qui defi-
nitum tempus exspectat, et spe finis recreatur.
« Et relinquetur paucus. » Post tempus sane defi-
nitum, non spondet illi pristinam prosperitatem,
sed paucos incolas, eosque non imperantes. Hæc
igitur⁵² intelligentes, propitium reddamus judicem.
præcepta ejus observando, veniamus in conspectum
279 ejus cum confessione, ut tristium sensum
evitemus, et eo gubernante præsentis vitæ cursum
D secundis ventis transigamus, et ad tranquillos
ipsius portus appellamus : laudantes illum, et uni-
genitum ejus Filium, et sanctissimum Spiritum,
in Christo Jesu Domino nostro, cum quo illi con-
venit gloria, honor, imperium, nunc et semper,
et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIE LECTIONES.

⁴³ Al. Σεβαμά. ⁴⁴ ἐκ τ. ἀμπ. *Hebr.* ab arvo. Rec. lectio est ἀμπελώνων. ⁴⁵ καὶ — κατεσκ. Hæc ad ver-
ba ista vers. 11, καὶ τὰ ἐντός μου ὡς τείχος ἐνεκαίνιστας, spectant. Sed *Hebr.* et intestina mea (pers' repunt)
ob kir Hares. ⁴⁶ Ἐκοπ. *Hebr.* delassatus est. ⁴⁷ Δι' — ἀσθένειαν. Hæc ad integrum vers. 12 se refe-
runt. ⁴⁸ ἐλάλ. Abest h. l. ut in Compl. δ, quod apud LXX præm. ⁴⁹ καὶ τούτ. οὐκ ἀρχ. Ad finem vers.
11, καὶ οὐκ ἐντιμός, ista se referunt. Sed *Hebr.* non validum. ⁵⁰ αὐτῷ suppleendum visum est h. l.

CAPUT XVII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ΄.

VERS. 1. *Verbum contra Damascus.* Quærat fortasse quispiam quid causæ sit, cur propheta, cum ea prædixerit, quæ Babylonis et Moabitibus, Damascenique et Ægyptiis, et Idumæis et Tyriis eventura sint, alias gentes prætermiserit. Sciendum est igitur has gentes Judæam assiduis bellis infestasse, atque inde propheta illarum calamitates vaticinari. Prædicat etiam quorundam mutationem in melius, futuramque pietatem, ita ut hæc ipsa contribules ad studium rerum divinarum excitavit.

VERS. 4. *Erit illo die defectio gloriæ Jacobi.* Post captam enim Damascus, Assyrii decem tribus alio transtulerunt. Docet exinde quam facile de illis parata sit victoria.

VERS. 5. *Et erit ac si quis congreget messem stantem.* Illos significat qui ad vicinos montes confugerunt, et hoc modo salutis suæ consuluerunt.

VERS. 7. *Fidens erit homo in eo qui fecit eum.* Idolorum enim imbecillitatem re ipsa experti, Deum universorum ad auxilium invocant.

VERS. 8. *Et non erunt fidentes in aris.* Apprime **280** cognoscent, idola partim inanimata esse, partim manufacta, quæ ex materia substantiam, ab arte formam mutuentur.

VERS. 10. *Quia dereliquisti Deum Salvatorem tuum.* Ingratus animus calamitates procreabit.

CAPUT XVIII.

VERS. 5. [6, 7] *Et auferet racemulos parvos.* Sub tropi figura prædicat ea quæ ab hostibus imminabant; et palmites quidem appellat parentes, qui genuerunt; racemulos parvos, illorum infantes; falces autem, bellica hostium istrumenta; relieta volucris et bestiis, jacentes mortuos. Hoc enim in sequentibus declaravit. Fluvios porro vocat reges Assyriorum; gentem vero dispersam et sperantem, populum Hierosolymæ. Horum enim rex, pietate insignis, admirandus Ezechias, in viam rectam illos deduxit. Hi, inquit, ea quæ contra Assyrios facta sunt conspicati, festum maximum celebrabunt, hostias et munera Salvatori offerentes.

CAPUT XIX.

VERS. 1. *Visio Ægypti. Ecce Dominus sedet super nube levi, et venit in Ægyptum.* Prophetiæ testimonium dat sacrorum Evangeliorum historia.

α'. Τὸ ῥῆμα τὸ κατὰ Δαμασκῶ. Ἴσως ἂν ζητήσῃ τις, τί δήποτε τὰ συμβησόμενα Βαβυλωνίως, καὶ Μωαβίταις, καὶ Δαμασκηνῶς τε καὶ Αἰγυπτίως, καὶ Ἰδουμαίοις, καὶ Τυρίοις προσηρικῶς ὁ προφήτης, τὰ ἄλλα καταλείπει ἐθνη. Χρὴ τοίνυν εἰδέναι, ὡς ταῦτα τὰ ἔθνη συνεχῶς κατεπολέμει τὴν Ἰουδαίαν· καὶ τούτου χάριν ὁ προφήτης τὰς τούτων συμφορὰς προθεσπίζει. Ἐνίων δὲ προλέγει τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, καὶ τὴν ἐσομένην εὐσέθειαν· ὥστε καὶ ταύτην παραθῆναι τοὺς ὁμοφύλους εἰς τὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδὴν.

δ'. Ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκλειψίς τῆς δόξης Ἰακώβ. Μετὰ γὰρ τὴν ἄλωσην τῆς Δαμασκῶ, τὰς δέκα φυλάς ἀπόκτισαν οἱ Ἀσσύριοι. Εἶτα τῆς κατ' αὐτὸν νίκης τὴν εὐκολίαν διδάσκει.

ε'. Καὶ ἔσται ὅν τῶν ἐθνῶν ἐάν τις συναγάγη ἀμητὸν ἐσθηκότα. Σημαίνει διὰ τούτων τοὺς ἐν τοῖς παρακειμένοις διαφεύγοντας ὄρεσι, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν σωτηρίαν ποριζομένους.

ζ'. Πεποιθῶς ἔσται ἄνθρωπος ἐπὶ τῷ ποιῆσαι αὐτόν. Τῇ πειρᾷ γὰρ μεμαθηκότες τὴν τῶν εἰδώλων ἀσθένειαν, τὸν τῶν ἔλων Θεὸν εἰς συμμαχίαν καλοῦσι.

η'. Καὶ οὐ μὴ πεποιθότες ὄσιν ἐπὶ τοῖς βωμοῖς. Ἀκριβῶς μαθήσονται, ὡς τὰ μὲν εἰσιν ἀψυχα, τὰ δὲ χειροποίητα εἰδῶλα· ἐκ μὲν τῆς ἕλης τὴν οὐσίαν, ἐκ δὲ τῆς τέχνης τὸ εἶδος ἡρανισμένα.

ι'. Διότι κατέλιπες τὸν Θεὸν τὸν Σωτῆρά σου. Ἡ ἀχάριστος γνώμη τὰς συμφορὰς γεννήσει.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ΄.

ε'. Καὶ ἀφελεῖ τὰ βοτρυδία τὰ μικρά. Τροπικῶς τοίνυν τὰ ὑπὸ τῶν πολεμίων προλέγει· καὶ καλεῖ κλήματα μὲν τοὺς γεγεννηκότας· βοτρυδία δὲ μικρά, τὰ ἐκείνων βρέφη· δρέπανα δὲ, τὰ πολεμικὰ ὄργανα· τὰ δὲ καταλόμμενα πετεινοῖς καὶ θηρίοις, τοὺς πίπτοντας νεκρούς. Τούτο γὰρ διὰ τῶν ἐπαγομένων δεδήλωκεν. Καλεῖ δὲ ποταμούς, τῶν Ἀσσυρίων τοὺς βασιλέας· διηρησάμενον δὲ ἔθνος καὶ ἐλπίζον, τὸν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις λαόν. Εὐσεβεῖ γὰρ κοσμούμενος τούτων ὁ βασιλεὺς ὁ θαυμασίος Ἐζεκιῆς, εἰς τὴν εὐθειαν ὁδὸν αὐτοῦ ἐποδηγήσεν. Οὗτοι, φησί, τὰ κατὰ τῶν Ἀσσυρίων γεγεννημένα θεασάμενοι, ἐορτὴν μεγίστην ἐπιτελέσουσι, θυσίας καὶ δῶρα τῷ Σωτῆρι προσφέροντες.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ΄.

α'. Ὅρασις Αἰγύπτου. Ἰδοὺ Κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κόρυμφος, καὶ ἦξει εἰς Αἴγυπτον. Μαρτυρεῖ τῇ προφητείᾳ ἡ τῶν Ἰσραὴν Εὐαγγελίων

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ Πεποιθῶς ἔσται. *Hebr.* respiciet. Ita quoque vers. 8. ⁸¹ Ἀκριβῶς, κ. τ. λ. Ad universum vers. 8 hæc spectant. ⁸² Καὶ ἀφελεῖ, κ. τ. λ. Perperam ad vers. 4 ista in ed. priori relata erant. ⁸³ τὰ — μικρά. *Hebr.* flagella. ⁸⁴ Rec. lectio τὰς κληματίδας. ⁸⁵ τὰ — νεκρούς. Hæc ad vers. 6 pertinent. ⁸⁶ καλεῖ — βασιλ. Ad vers. 7 ista spectant. ⁸⁷ διηρπ. — ἐλπίζον. *Hebr.* a gente canonis et canonis ac concalcationis. *Arud* LXX, ἔθνος ἐλπίζον καὶ καταπατημένον. ⁸⁸ Ὅρασις. Idem h. l. quod ῥῆμα c. xv, 1, et c. xvii, 1.

ιστορία. Τῷ γὰρ Ἰωσήφ ἄγγελος Κυρίου παρηγγύησε, ἅ Angelus enim Domini præcepit Josepho *, ut in τὴν Αἴγυπτον καταλαβεῖν σὺν τῷ παιδίῳ καὶ τῇ Ἐgyptum iret cum puero et matre ejus. « Et con- τούτου μητρὶ. « Καὶ σεισθήσεται τὰ χειροποίητα » cutientur manufacta Ægypti 281 a facie ejus. » Præ- Αἴγυπτου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. » Μαρτυρεῖ γὰρ τῇ dictionem hanc res ipsæ confiruant. Explosus enim πρόβησι τὰ πράγματα. "Ἐσβεσται γὰρ αὐτῶν ἡ est error multorum deorum : et qui super nube levi πολυθεοὺς πλάνη· καὶ ὁ ἐπὶ τῆς νεφέλης τῆς κούφης sedet, ab eis adoratur. « Et cor eorum vincetur in καθήμενος ὑπ' αὐτῶν προσκυνεῖται. « Καὶ ἡ καρδία ipsis. » Melior igitur est clades, quam victoria. Hæc αὐτῶν ἡττηθήσεται ** ἐν αὐτοῖς. » "Ἔστι τοίνυν ἤττα enim ut amplecterentur, propheticus sermo in νίκης ἀμείνων. Ταῦτα γὰρ ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρημέ- antecedentibus gentes admonuit : « Cognoscite, wois καταδέξασθαι τοῖς ἔθνεσι προφητικὸς παρηγ- gentes, et vincimini P. » γύησε λόγος· « Γνωτὲ γὰρ, ἔθνη, καὶ ἡττάσθε. »

β. Καὶ πολεμήσει ἄνθρωπος τὸν ἀδελφὸν αὐ- τῶ, καὶ ἄνθρωπος τὸν πλησίον αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἐλεγεν, ὅτι « Οὐκ ἦιδον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαιραν, B δικάσαι ἄνθρωπον ἀπὸ⁶¹ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, θυγα- τέρα ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, νύμφην ἀπὸ τῆς πεν- θερᾶς αὐτῆς. » Τὴν γὰρ τῆς ἀσεβείας ὁμόνοιαν δι- κίων, διὰ τῶν τῆς εὐσεβείας τροφίμων ἐκήρυξε τὴν ἀλθειαν, καὶ τὴν βλαβεράν ὁμόνοιαν διεσκέδασε, τὴν ὄνησιφόρον ὁμοφροσύνην ἐπέγχαγε, καὶ ἀντέταξε τοῖς δυσσεβέσι τοὺς εὐσεβεῖς, τῷ νόμῳ τῆς ἀπιστίας τὸν νόμον τῆς πίστεως.

γ. Καὶ ἐπερωτήσουσι τοὺς θεοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ ἀγάλματα αὐτῶν, καὶ⁶² τοὺς ἐκ τῆς γῆς φω- ρούνας. Οἱ δὲ ἀπιστοῦντες, φησὶ, τὰ μαντεῖα περι- ωτήσουσι, καὶ νεκυομαντεῖαις χρῆσονται, καὶ στερ- ωμάνταις καλέσουσι, μηχανάς τινας κατὰ τῆς εὐσε- βείας ἐκζητοῦντες.

δ. Καὶ παραδώσω τὴν Αἴγυπτον εἰς χεῖρας ἀν- θρώπων, κυρίων σκληρῶν. Τὴν Ῥωμαϊκὴν βασι- λείαν διὰ τούτων ἠνέξατο. Ταύτην γὰρ ἡ τοῦ Δανιὴλ προφητεία σίδηρον ἀπεκάλεσεν. Ἐκείνῳ γὰρ παρα- πλησίως, φησὶ, λεπτυνεῖ πάντα καὶ δαμάσει.

ε. Καὶ⁶³ πίονται ὕδωρ τὸ παρὰ θάλασσαν οἱ Αἰγύπτιοι. Προεῖπεν ὁ προφήτης ἐν τοῖς πρόσθεν εἰ- ρημένους, ὅτι πληρωθήσεται ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γινῶ- ναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψει θάλασ- σος. Τοῦτο, φησὶ, τὸ ὕδωρ μεταβαλεῖ τὴν Αἴγυπτον, καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἔσται πόσιμον· ὁ δὲ πρότερον ἔπινον, τούτεστι, τῆς πολυθέου πλάνης νάματα, ἄποτον ἔσται. Ποταμὸν γὰρ καλεῖ τὴν πλάνην· διώρυγα δὲ, τὰς πο- λυσεδεῖς αὐτῆς ἀτραπούς.

ζ. Καὶ⁶⁴ ξηρανθήσεται πᾶσα συναγωγὴ ὕδα- τος· καὶ ἐν παντὶ ἔλει καλάμου, καὶ παπύρου, καὶ τὸ ἀχι⁶⁵ τὸ χλωρόν. Μῆλα εἰκότως τὴν ἀσέβειαν κλάμῳ, καὶ παπύρῳ, καὶ ἀχι παρεικάζει χλωρῷ. Ἄκαρπος γὰρ ἡ πλάνη· ἀνεμόφθορα καὶ ταῦτα σπει- ρόμενα κέκληκεν. Ἡ γὰρ τῶν εἰδώλων προσκύνησις οὐδεμίαν μὲν ἀγαθῶν μετουσίαν, κακῶν δὲ φθορὰν τοῖς ἀγίοις προφέρει.

η. Καὶ στεράξουσιν οἱ ἀλιεῖς, καὶ στεράξουσι

VERS. 2. *Et oppugnabit homo fratrem suum, et homo proximum suum. Hoc dicebat etiam Dominus in sacris Evangeliiis : « Non veni pacem mittere in terram, sed gladium : separare hominem a proximo suo, filiam a matre sua, nurum a socru sua ¶, » Impietatis enim concordiam dirimens, veritatem per pietatis alumnos prædicavit, et noxiam concordiam dissipavit, utilem animorum consensionem induxit, et pios impiis, fidei legem legi incredulitatis opposuit.*

VERS. 3. *Et interrogabunt deos suos, et simulacra sua, et eos qui de terra vocem edunt. Increduli autem, inquit, oracula perlustrabunt, mortuorumque evocationibus utentur, et pythones asciscant, machinas aliquas contra pietatem investigantes.*

VERS. 4. *Et tradam Ægyptum in manus hominum, dominorum durorum. Romanum imperium his verbis designavit, quod nempe prophetia Danielis ferrum appellavit. Nam ferri instar, omnia, ¶ inquit, comminuet et domabit.*

282 VERS. 5. *Et bibent Ægyptii aquam juxta mare. Prædixit in antecedentibus propheta ¶, repletum iri universam terram cognitione Dei, ita ut copiosam maris aquam contegat. Hæc, inquit, aqua mutabit Ægyptum, et hæc illis erit potabilis : quam vero antea bibebant, fluentia videlicet erronei cultus multorum deorum, non potabilis erit. [6] Fluvium enim vocat idololatriam : rivos autem, diver- sas ejus semitas.*

VERS. 7. *Et urescet omnis congregatio aquæ, etiam in omni palude calami, et papyri, et carectum viride. Admodum congruenter impietatem comparat cum calamo, papyro, et carecto viridi. Infructuosus enim est idolorum culus : et hæc seminata a vento corrumpi ait, quia idolorum adoratio nullius boni participationem, malorum vero corruptionem sanctis afferit.*

VERS. 8. *Et gement piscatores, et gement omnes*

* Matth. II, 13. P Isa. VIII, 9. ¶ Matth. X, 34, 35. ¶ Isa. XI, 9.

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ τὰ χειροπ. *Hebr.* idola. ⁶² ἡττηθ. *Hebr.* liquefiet, s. dissolvetur metu. Aqu. et reliqui, ταχέσεται. ⁶³ ἀχι x τ. λ. *Aliter* l. e. ⁶⁴ καὶ—φών. *Hebr.* et prastigiatores et pythones. ⁶⁵ Καὶ—Αἰγύπτιοι. Idem verborum positus, qui in edit Compl. ⁶⁶ Καὶ—παπύρου. Hæc apud LXX finem vers. 6 constituunt. ⁶⁷ Αἱ ἀχι.

qui jaciunt hamum in fluvium. Retiarior, et piscatores, et hamo venantes, idolorum vocat sacerdotes. Hi enim cessante idololatria gemebant et ejuabant, parandarum opum occasionibus destituti.

VERS. 9. *Et confusio capiet operantes linum fissile.* Philosophorum quos vocant subtiles disputationes his verbis significat. Hi enim linguæ suæ facundia errori patrocinantur. Diversa autem illorum erant dogmata, unde fissile linum appellavit. Erubescunt porro ipsi, cum eorum redarguitur dogmatum impietas : crucianturque quod veritatem expugnare nequeant.

283 VERS. 12. *Ubi nunc sunt sapientes tui ? et annuntiant tibi, et dicant, quid deliberavit Dominus Sabaoth.* Nam neque astrologi, neque vates fatidici, ea docere te poterunt, quæ a Deo sunt disposita.

VERS. 14. *Dominus enim miscuit eis spiritum seductionis.* Veritas in errorem non adducit, sed contradicentes sine gubernatore relinquit : illi autem gubernatore carentes sine dubio errant.

VERS. 15. *Et non erit Ægyptii opus, quod faciat caput et caudam, principium et finem.* Irrita, inquit, et inania erunt illorum consilia, et principum erit confusio.

VERS. 16. *Erunt Ægyptii quasi mulieres in timore et tremore, a facie manus Domini Sabaoth.* Manum Domini Romanum dixit imperium, cujus timor Ægyptiorum fregit audaciam, et feminis similes eos reddidit.

VERS. 21. *Et cognoscent * Ægyptii Dominum illo die, et facient sacrificium et donum.* Diem tempus vocat : sacrificium et donum. mysticam liturgiam.

VERS. 22. *Et percutiet Dominus Ægyptios plaga, et sanabit eos sanatione.* Plagam dicit regni privationem : sanationem vero cognitionem Dei. Postquam enim illorum regnum evertit, pietatem docuit.

VERS. 25. *Erit via ab Ægypto ad Assyrios : et ibunt Assyrii in Ægyptum.* Significat ergo factam post hæc Syrorum Ægyptiorumque permisionem, 284 quando subacti fuerunt Ægyptii.

CAPUT XX.

VERS. 6. *Et dicent habitatores insulæ hujus : Ecce nos fuimus fidentes.* Insulam appellat Ægyptum,

Α πάντες οἱ βάλιλοντες ἀγκιστρον εἰς ποταμόν. Ἀμφιβολεῖς, καὶ ἀλίεας, καὶ ἀγκιστροθηρευτὰς, τοὺς εἰδώλων ἱερέας καλεῖ· οὗτοι γὰρ παυσαμένης τῆς πλάνης ἔστινον καὶ ὠλοφύροντο τὰς τῆς εὐπορίας οὐκ ἔχοντες ἀφορμάς.

θ'. Καὶ αἰσχύνῃ λήθεται τοὺς ἐργαζομένους τὸ λῆνον τὸ σχιστόν⁶⁶. Τῶν καλουμένων φιλοσόφων τὴν ἐν λόγοις λεπτοουργίαν διὰ τούτων αἰνιττεται· καὶ γὰρ οὗτοι διὰ τῆς εὐγλωττίας τῇ πλάνῃ συνήρουν. Διάφορα δὲ καὶ τούτων τὰ δόγματα· διὸ σχιστόν τὸ λῆνον ἐκάλει. Αἰσχύνονται δὲ καὶ οὗτοι, τῆς τῶν δογμάτων δυσσεβείας ἐλεγχόμενης· καὶ ἀνιῶνται, καταγωνισσάσθαι τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἰσχύοντες.

β'. Ποῦ εἰσι νῦν οἱ σοφοί σου ; καὶ ἀναγγεῖλαιώσαν σοί, καὶ εἰπάτωσαν, τί βεβοῦλενταὶ Κύριος Σαβαώθ. Οὗτε γὰρ ἀστρολόγοι, οὔτε χρησμολόγοι διδάξαι σε τοῦ θεοῦ τὴν οἰκονομίαν δύνησονται.

δ'. Κύριος γὰρ ἐπέρασεν αὐτοῖς πνεῦμα πλανήσεως⁶⁷. Ἡ ἀλήθειά οὐ πλανᾷ, ἀλλὰ τοὺς ἀντιλέγοντας ἀκυβερνήτους εἶπ· ἔστερημένοι δὲ οὗτοι τοῦ κυβερνήτου εἰκότως πλανῶνται.

ε'. Καὶ οὐκ ἔσται τοῖς Αἰγυπτίοις ἔργον, ὃ ποιήσει κεφαλὴν καὶ οὐρὴν, ἀρχὴν καὶ τέλος⁶⁸. Ἀτέλεστα, φησὶν, αὐτῶν τὰ βουλευόμενα ἔσται, καὶ σύγχυσις ἀρχόντων γενήσεται.

εζ'. Ἔσονται οἱ Αἰγύπτιοι ὡς γυναῖκες ἐν⁶⁹ τρέμῳ καὶ ἐν φόβῳ, ἀπὸ προσώπου τῆς χειρὸς Κυρίου Σαβαώθ. Χεῖρα Κυρίου τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκάλει βασιλείαν· ἥς τὸ δέος, τὸ τῶν Αἰγυπτίων κατέλυσε φρόνημα, καὶ γυναῖξιν ἰοικότας ἀπέφηεν.

κ'. Καὶ γνώσονται⁷⁰ Αἰγύπτιοι τὸν Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ποιήσουσι⁷¹ θυσίαν καὶ δῶρον⁷². Ἡμέραν τὸν καιρὸν καλεῖ· θυσίαν καὶ δῶρον, τὴν μυστικὴν λειτουργίαν.

κβ'. Καὶ πατάξει Κύριος τοὺς Αἰγυπτίους πλεγγῆ, καὶ ἰάσεται αὐτοὺς ἰάσει. Πλεγγῆ λέγει τὴν τῆς βασιλείας ἀφαιρέσιν· ἔσιν δὲ τὴν θείαν ἐπίγνωσιν. Καταλύσας γὰρ αὐτῶν τὴν βασιλείαν, ἐδίδαξε τὴν εὐσέβειαν.

κγ'. Ἔσται ἡ ὁδὸς Αἰγύπτου⁷³ πρὸς Ἀσσυρίους· καὶ εἰσελεύσονται Ἀσσύριοι εἰς Αἴγυπτον. Σημαίνει τὸν οὖνον τὴν μετὰ ταῦτα ἐπιμιξίαν Σύροις καὶ Αἰγυπτίοις γαγενημένην μετὰ τὴν Αἰγυπτίων ὑποταγήν.

ΚΕΦΑΛ. Κ'

ς'. Καὶ ἐραῶσιν οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ γῆσιν ταύτῃ, Ἰδοὺ⁷⁴ ἡμεῖς ἡμεῖς πεποιθότες. Νῆσον κα-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ λῆν. τὸ σχιστ. *Hebr.* linum et subtilia. ⁶⁷ αὐτ. πν. πλαν. *Hebr.* in medio ejus (mi-cuit) spiritum vertiginis. ⁶⁸ ἀρχ. καὶ τέλος. *Hebr.* ramum aut junctum. Aliam interpr. vid. supra c. ix. 14. ⁶⁹ ἐν — πρὸς. *Hebr.* expavescent et metuent ob agitationem (manus Jeh.). ⁷⁰ γνώσ. *Hebr.* cognoscentur. ⁷¹ ποιήσ. *Hebr.* colent eum. ⁷² θυσ. καὶ δῶρ. Ita habet ed. Compl. Rec. lectio est θυσίας. ⁷³ ἡ ὁδ. *Aīg.* *Hebr.* via strata ex Ægypto. Codex Vat. ἀπὸ Αἰγύπτου. ⁷⁴ Ἰδοὺ — πεποθ. *Hebr.* ecce ita se habet fiducia nostra.

καὶ Αἴγυπτον, ὡς θαλαττουμένην τῷ ποταμῷ, καὶ αὐταῖς διώρυξι κυκλουμένην. Οὗτοι μετὰ τὴν ἤτταν, φησὶν, ἐροῦσιν, ὅτι Μάτην ἐθαβήσαμεν Αἰθιοπίην. Οὐδὲ γὰρ σφίσιν αὐτοῖς ἰσχυρὰν ἐπαρχέσεται. Τοῦτο τέλος τῆς Αἰγυπτίων προφῆτειας 78.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

α'. Τὸ ῥῆμα τῆς ἐρήμου 78, ὡς καταγιγῆς δι' ἐρήμου διέλθοι ἐξ ἐρήμου, ἐρχομένη ἐκ γῆς. * Ἐρημον ὠνόμασαν 74 τὴν Βαβυλῶνα καλεῖ. Θάλασσαν μὲν, διὰ τὴν προτέραν εὐημερίαν, καὶ τῶν οἰκητόρων τὸ πῆθος κύματα μιμουμένην · ἐρημον δὲ, διὰ τὴν ἐπεσχθεῖσαν ὕστερον συμφορᾶν.

β'. Ὁ ἀθετῶν ἀθετεῖ, ὁ ἀνομῶν ἀνομεῖ 77. Ταῦτα ὁ Σύμμαχος οὕτως εἰρηκεν · Ὁ ἀθετῶν ἀθετεῖται, καὶ ὁ τάλαιπωρίζων τάλαιπωρεῖ. Ὡς Πάλαι, φησὶν, ἐγὼ ἠθέτησα · νῦν δὲ ἐγὼ ἀθετοῦμαι · πάλαι ἐγὼ ἄλλους τάλαιπώρους ἐποίουν · νῦν δὲ πάσχω ἃ ἔδρων · δικαία ἡ ψήφος.

γ'. Ἀκρόβυστοι ἀκρόβυστοι πολλῆν 75. Ἦσυχίαν ἔχε · καὶ ἡ μὲν γλῶττα παυσάσθω, ἡ δὲ ἀκοή ἀκρόβυσθω · ἔχε 79 δὲ κοινῶν Οὐρίαν · Ἐπὶ γὰρ δύο καὶ τριῶν μέρτύρων σταθίθεται πᾶν ῥῆμα. Ὡς

δ'. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπε Ἡέπτωκε Βαβυλῶν, καὶ πάντα τὰ ἀγάλματα αὐτῆς. Δίπλον δὲ ὡς ἀρατοὶ δυνάμεις ἦσαν αἱ ταῦτα διαπορθμεύουσαι. Τούτων ἀκούσας τῶν λόγων ὁ προφήτης, οὐκ ἀνέχεται κρῖλαι, ἀλλὰ τοῖς ὁμοφύλοις σημαίνει. Ἐν τῷ ῥῆμα 80 τῆς Ἰουμαίας 81 · πρὸς ἐμὲ κάλει παρὰ τοῦ Σειρ. Ὡς Σειρ τὸ ὄρος τῶν Ἰδομαίων καλεῖται · ἐκ δὲ τοῦ Ἰσαὶ καὶ τοῦτο τὴν προσηγορίαν ἐδέξατο. Ἐπειδὴ γὰρ δασύς ἦν, Σειρ ὠνομάσθη, τουτέστι τετριχωμένος.

ε'. Φυλάσσετε ἐπάλλξεις 82 · φυλάσσω 83 ἐγὼ τὸ πρωὶ καὶ τὴν νύκτα. Ἐπειδὴ γὰρ δεδιότες τοῦ πολέμου, ἡγρόνουν, καὶ τῷ τείχει προσήδρευον, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν φυλάσσοντες ἐδίωκον, φοβεῖν τῶτα τοῦς ἐναντίους νομιζόντες · εἰκότως αὐτοῖς ὁ προφητικὸς λόγος ἐπιτωθάζων φησὶ, Ἐφύλασσε τὰς ἐπάλλξεις, ὡς ἀντὶ τοῦ, Καλῶς ποιεῖς τῆς ἀσφαλείας προμηθεύμενος.

στ'. Ἐὰρ 84 ζητῆς, ζῆτει, καὶ παρ' ἐμοὶ οἶκει. Εἰ σωτηρίαν, φησὶ, ζητεῖτε, πρὸς ἐμὲ ἔλθετε · μὴ ἑαυτοῖς θαβήετε. Μέννημαι τῆς τοῦ Ἀβραάμ συγγενείας. Διὰ 85 τοῦτο καταφεύγοντας ὡς ἐν δρυμῶνι κατακρύψω, καὶ κρείττους ποιήσω τῶν κλειμῶν.

* Deut. xix, 15.

fluvio tanquam mari cinctam, ejusque rivis circumdatam. Hi, inquit, postquam victi succubuerint, dicent : Frustra in Æthiopiis fiduciam collocavimus, qui ad suam ipsorum tutelam impares fuerunt. Hic finis est prædictionis Ægypti.

CAPUT XXI.

VERS. 1. Verbum deserti, sicut tempestas per desertum transeat, e deserto veniens de terra. Desertum nunc Babylonem vocat, mare quidem, propter pristinam felicitatem, habitatorumque fluctus imitantium multitudinem : desertum vero, propter indictam postea calamitatem.

VERS. 2. Spernens spernit, iniquus inique agit. Symmachus hæc ita reddidit : « Spernens spernitur, et affligens affigitur. » Olim, inquit, ego spernebam : nunc ego spernor ; olim ego alios miseris faciebam, nunc vero ea patior, quæ feci. Justa est sententia.

VERS. 8. Ausculta auscultatione magna. Tace, ait, et lingua quidem cesset, aures autem audiant. Et adjuge tibi socium Uriam : quia « Ore duorum vel trium testium stabit omne verbum ». »

VERS. 9. Et respondens dixit : Cecidit 285 Babylon, et omnia simulacra ejus. Perspicuum est autem invisibiles fuisse virtutes, quæ hæc verba proferebant. Quibus auditis, propheta occultare illa non potest, sed indicat popularibus. « Verbum Idumææ. Ad me voca de Seir. » Seir dicitur mons Idumæorum ; quod etiam nomen sumpsit ab Esau. Nam quia densos pilos habebat, Seir appellatus est, id est pilosus.

VERS. 10. Custodite propugnacula, custodio ego mane et noctu. * Nam quia metu hostium vigilabant, et ad mœnia excubabant, nocte dieque custodientes vociferabantur, terrorem hæc hostibus ineuntere arbitantes : merito eos deridens propheticus sermo ait : « Custodi propugnacula ; » quasi dicat, Recte facis, quod securitati prospicis.

VERS. 12. Si quæsieris, quære, et apud me habita. Si salutem, ait, quæritis, ad me venite, in vobisipsis ne confundite. [15] Memini cognati generis Abrahami : propterea confugientes tanquam in saltu quoniam occultabo, et superiores hostibus efficiam.

VARIÆ LECTIONES

78 Ad vers. 2 alludit noster, ad Osee i, 4, et legisse videtur λῦσον, pro ἀφαλε. 79 ἐρήμου. Procopio teste interpretēs rel. addiderunt θαλάσσης (Hebr. deserti maris), quod etiam exstat in ms. Mediol. monente Sabat. ad h. l. 74 Leg. vid. θαλάσσης. 77 ὁ ἀν. ἀνομεῖ. Hebr. vastator vastat. 75 Ἀχο. ἀχ. π. Hebr. Et attendit attentione, nulla attentione. (Ultima sunt versus 7, juxta Hebr. et LXX.) 79 ἔχε, κ. τ. λ. Hæc ad vers. 8 pertinent. 80 Τὸ ῥῆμα, κ. τ. λ. Hæc ad vers. 11 se referunt. 81 τ. Ἰδ. Aqu. Δοῦμα, juxta Hebr. 82 Φύλ. ἐπ. Hebr. Custos, quid de nocte, quid de nocte (vidisti)? (Ultima sunt vers. 11, juxta Hebr. et LXX.) 83 φύλ.—νύκτα. Hebr. dixit custos, venit diluculum, etiam nox est. (Ab his incipit vers. 12 apud LXX et Hebr.) 84 Ἐάν—οἶκε. Hebr. Si quæritis (s. quærere volueritis), quærite : revertimini, venite. Ita Aqu. 85 διὰ — κατακρ. Hæc ad vers. 13 pertinent, ubi LXX : Ἐν τῷ δρυμῷ ἐσπέρας κοιμηθήσ. Sed Hebr. Onus contra Arabiam : in saltu sub vesperam pernoctabitis.

VERS. 14. *In occursum sitiēti aquam ferte.* A Ostendit etiam hos Assyrium fugisse, hortaturque vicinos, ut panes et aquam præbeant fugientibus.

286 CAP. XXII.

VERS. 1. [2] *Visio vallis Sion. Vulnerati tui non vulnerati gladio: neque mortui tui mortui prætorum.* Non hostes, inquit, fortes contra te fuerunt: sed ego te abjeci propter rabiem, quam exercuisti in me.

VERS. 4. *Dimittite me, amare plorabo.* Consolationem, inquit, non admittunt mala quæ civitati acciderunt. Filiam autem generis illam vocat, eo quod ab ea et ipse genus ducat.

VERS. 6. *Elamitæ autem sumpserunt pharetras.* B Elamitas appellat Samaritanos, quia ex Perside regione translati fuerant. Cum autem exosos haberent Judæos, cum Romanis, ut par fuit, contra illos pugnabant. [VERS. 7, 8] *Et equites vallabant portas tuas, et revelabant portas Judæ.* Id est, aperient. Contraria quidem sunt aperire et vallare: utrumque tamen præstabant. Nam et obsessos fugere prohibebant, et hostibus portas reserabant.

VERS. 11. *Et fecistis illis aquam inter duos muros.* Nihil horum tibi opus fuisset, si opem meam invocasses: hostes enim temporis momento profugissem.

VERS. 14. *Non auferetur a vobis hoc peccatum, donec mortui sitis.* Etenim odiosa prorsus res est, et veniam excludens, mœrente domino famulos indulgere deliciis, risuque contemptum prodere.

VERS. 18. *Et projiciet te in regionem* 287 *magnam.* Sunt qui dicant, eum captum in fuga fuisse ab Assyriis, et captivum abductum.

VERS. 22. *Et dabo ei clavem domus David.* Hoc loco nostra præfigurantur: « Quod enim ligaveritis super terram, erit ligatum in cælis ¹. »

VERS. 23. *Et statuam eum principem in loco fideli, et erit in solium gloriæ domus patris ejus.* Simul ei sacerdotalem tribuit et regiam potestatem. Ideo etiam mentionem fecit Davidis. David enim rex fuit, non sacerdos: et tamen sacerdotium etiam ordinavit.

VERS. 24. *Et erit confidens super eum omnis gloriosus.* Jam in superioribus demonstravit, quis in eum amor esset, tum principum, tum subditorum,

¹ Matth. xvi, 19.

ἰδ'. *Εἰς συνάρτησιν διψῶντι ὕδωρ φέρετε.* Δείκνυσι καὶ τοῦτους δραπετεύοντας τὸν Ἀσσύριον· καὶ παρακαλεῖται τοῖς πελάζουσι, καὶ ἄρτους παρέχειν καὶ ὕδωρ φεύγουσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

α'. *Τὸ δράμα τῆς φάραγγος Σιών^α. Οἱ τραυματῖαι^β σου οὐ τραυματῖαι μαχαίρις^γ· οὐδ' οἱ νεκροὶ σου νεκροὶ πολέμων.* Οὐχ οἱ πολέμιοι, φησὶν, ἰσχυροὶ γεγένηται κατὰ σοῦ, ἀλλ' ἐγὼ σε προὔδωκα διὰ τὴν κατ' ἐμοῦ μανίαν.

δ'. *Ἄφρετέ με, πικρῶς κλυύσομαι.* Ἀπαραμύθητὰ φησὶ τὰ συμβάντα· τῇ πόλει κακὰ· θυγατέρα^δ δὲ γένους αὐτὴν καλεῖ, ὡς ἐξ αὐτῆς καὶ αὐτὸς καταγών γένος.

ε'. *Οἱ δὲ Ἐλαμίται ἔλαβον φαρέτρας.* Ἐλαμίτας τοὺς Σαμαρείτας καλεῖ· ἐκ γὰρ τῆς Περσικῆς μετωκίσθησαν χώρας· Ἀπεχθῶς δὲ διακειμένοι πρὸς Ἰουδαίους συνεμῆχουν κατ' αὐτῶν ἀναγκάως Ῥωμαῖοι. *Οἱ δὲ ἰππεῖς ἐμφράξουσι^ε τὰς πύλας σου· καὶ ἀνακαλύψουσι τὰς πύλας Ἰούδα,* τουτέστιν, ἀνοίξουσιν. Ἐναντίον δὲ ἀνοίξαι τῷ ἐμφράξαι· ἀμφοτέρω δὲ ὁμοῦ ἐποιοῦν. Τοὺς μὲν γὰρ πολιορκουμένους ἐκώλυον φεύγειν· τοῖς δὲ πολεμίοις τὰς ὀύρας ἀνεπετάννυον.

ια'. *Καὶ^ι ἐποιήσατε αὐτοῖς ὕδωρ ἀγαμέσσω τῶν δύο τειχῶν.* Οὐδενὸς τούτων ἂν ἐδεήθη, εἰ τὴν ἐμὴν ἐπεκαλέσω βοήθην. Ἐν ἀκαρεῖ γὰρ τοὺς πολεμίους ἐσκέδασα^ι.

ιδ'. *Ὅτι οὐκ ἀρεθίσεται ὑμῖν αὕτη ἡ ἀμαρτία, ἕως ἂν ἀποθάνητε.* Καὶ γὰρ ἀληθῶς παγχάλεπὸν ἐστὶ, καὶ συγγνώμην οὐκ ἔχον, ἀγανακτοῦντος τοῦ δεσπότη τοὺς οἰκέτας τρυφᾶν, καὶ τῷ γέλῳτι δεικνύναι τὴν καταφρόνησιν.

ιγ'. *Καὶ^ι ῥίψει σε εἰς χώραν μεγάλην.* Φοῖσι τινες ὡς ἦλω φεύγων ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, καὶ δορυάλωτος ἀπήχθη.

κβ'. *Καὶ δώσω αὐτῷ τὴν κλεῖδα οἴκου Δαβὶδ.* Ἐνταῦθα τὰ ἡμέτερα προτυποῦνται· « ὃ γὰρ ἂν διήσρητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

κγ'. *Καὶ στησῶ αὐτὸν ἀρχοντα^κ ἐν τόπῳ πιστῷ· καὶ ἔσται εἰς θρόνον δόξης τοῦ οἴκου τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ.* Κατὰ ταυτὸν καὶ Ἰερατικὴν αὐτῷ δίδωσι, καὶ ἀρχοντικὴν ἐξουσίαν. Διὸ καὶ τοῦ Δαβὶδ ἐμνημόνευσεν· ὃ γὰρ Δαβὶδ οὐχ ἱερεὺς, ἀλλὰ βασιλεὺς· ἀλλ' ὁμοῦ καὶ τὴν ἱερωσύνην διέταξε.

κδ'. *Καὶ^κ ἔσται πεποιοθῆς ἐπ' αὐτὸν πᾶς ἐνδοξος.* Διὰ μέντοι τῶν προειρημένων τὸ περὶ αὐτὸν ἐδήλωσε φίλτρον, καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν ἀρχο-

VARIAE LECTIONES:

^α Σιών. *Hebr.* visionis. *Symm.* et *Theod.* ὄρασις. ^β Οἱ τραυμ., κ. τ. λ. Hæc ad vers. 2 pert., juxta *Hebr.* et LXX. ^γ μαχ. Ita cod. *Alex.*, sed *Vatic.* ἐν μαχαίραις. ^δ θυγ. — γένος. Ad poster. partem vers. 4 pertinet. ^ε ἐμφρ. — Ἰούδα. *Hebr.* Ponendo ponent (castra) ad portam, et reteregetur operimentum Judæ. ^ε Καὶ — ὕδωρ. *Hebr.* et lacum fecistis. ^ε Verba ultima vers. 13 qui h. l. deest, exstant I Cor. xv, 52. Vid. *Nostrum* ad h. l. ^κ Καὶ — μεγάλην. *Hebr.* Et volutandò volutabit te volutatione, sicut pilam, in terram late patentem. ^κ Καὶ στ. αὐτ. ἀρχ. *Hebr.* Et infigam enim (tauriquam) clavum. ^κ Καὶ—ἐνδοξος. *Hebr.* Et suspendent super eum, omnem gloriam domus patris ejus.

μένων, καὶ τῶν πλουτούντων, καὶ τῶν πενομένων. Α Γροπικῶ; ⁹⁸ δὲ σκευὴ ἐκάλεσε τοὺς τε μεγάλους καὶ μικροὺς· καὶ γὰρ τῶν σκευῶν τὰ μὲν ἦν ἅγια, τὰ δὲ ἀγώτερα· καὶ τὰ ἐν τῇ αὐλῇ ἔκειτο, τὰ δὲ ἐν τῷ ναυί.

κε'. Κινηθήσεται ⁹⁷ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἐστηριγμένος ἐν τόπῳ πιστῷ, καὶ πεσεῖται ⁹⁹. Τὸν περὶ τοῦ Σομνά ἀνέλαθε λόγον, καὶ ἔδειξεν αὐτὸν ὡφέλειαν οὐδεμίαν ἐκ τῆς ἱερωσύνης διεξάμενον· τιμωρίαν δὲ ἐκ τῆς ῥαθυμίας δρεψάμενον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

α'. Τὸ ὄραμα Τύρου ⁹⁹. Καὶ τὴν Τύρον οἱ Ἀσσυριοὶ πολιορκήσαντες ἐξεπόρθησαν· καὶ τοῦτο τοίνυν πῶς πνευματικοῖς ὀφθαλμοῖς προῖδὼν ὁ προφήτης ἐλέγχει.

β'. Τίνι ὅμοιοι γινώσασιν ¹ οἱ κατοικοῦντες ² ἐν τῇ γῆσιν; Νῆσῳ ἔοικαν ἡ τῆς Τύρου θέσις. Ἰσθμὸς γὰρ ἔστιν ἐν τῇ θαλάσῃ κείμενος, μίαν εἰσοδὸν ἔχων.

γ'. Αἰσχύνθητι, Σιδῶν, εἶπερ ἡ θάλασσα. Ἄπαικοι μὲν Τυρίων οἱ Καρχηδόνιοι· πλὴν ἐσχηκασιν οἱ Τύριοι μητέρα τὴν Σιδῶνα. Ἀπὸ γὰρ τῆς Σιδῶνος ἦν ἡ Τύρος. Πλὴν ὡς ἐπὶ γε θυγατρὶ λαμπρᾷ καὶ διαβοῦτῃ, τῇ Τύρῳ μέγα πεφρόνηχεν ἡ Σιδῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἔλω καὶ ἤκτο αἰχμάλωτος, τότε, φησὶν, ἡ θάλασσα, τουτέστιν, αἱ κατὰ θάλασσαν νῆσοι πᾶσαι λοιπὴν ἐροῦσιν, ἢ Αἰσχύνθητι, Σιδῶν· ἀπόλοιε γὰρ τῶν σὼν ἀσχημάτων τὸ κάλλιστον· καὶ φροῦδῃ γέγονεν ἡ πάλαι θεινή καὶ ἀκτιμωτάτη. Λόγον ταῖς πόλεσιν ὁ προφητικὸς περιτίθει λόγος· καὶ τὴν μὲν Σιδῶνα λέγουσαν, Αἰσχύνθητι, τὴν δὲ ³ Τύρον ὁμολογοῦσαν, ⁴ ὅτι τὸ πλῆθος οὐχ ἡ αὐτῆς δύναμις ἔτεκε καὶ ἐξέθρεψε. Προσωποποιεῖ δὲ ταῦτα ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, διδάσκουσα μὴ ἐφ' ἑαυτῇ μέγα φρονεῖν, ἀλλ' εἰδέναι τὴν τῶν ἀγαθῶν χορηγόν.

η'. Τίς ταῦτα ἐβούλευσεν ἐπὶ Τύρον; Τίς ταῦτα, κατ' αὐτῆς τὴν ψῆφον ἐξήνεγκε; ἢ Μὴ ⁵ ἦσων ἔστιν, ἢ οὐκ ἰσχύει; ἢ Ἀντὶ τοῦ, Μὴ μικρὰ πόλις ἔστι, καὶ ὀλίγην ἔχουσα δύναμιν, οὐκ ἀποχρῶσαν τοῖς πολεμίοις ἀνθίσταται;

θ'. Κύριος Σαβαὸθ ἐβουλεύσατο παραλῦσαι ⁶ πᾶσαν τὴν ὕβριν τῶν ἐνδόξων. Ἀντὶ τοῦ, Ἀσφαλείας πάσης γεγύμνωται. Ἐνδόξους ἐνταῦθα τοὺς ἀλαζόνας καὶ ὑπερηφάνους καλεῖ· τούτοις γὰρ ἀντιτάσσεται. Οὐ γὰρ τοὺς τῆς ἀρετῆς ἔχοντας τὸ κλέος ⁷ τῆς ἐξῆς γυμνοῖ· ἀλλὰ τοὺς τὴν φύσιν ἀγνοοῦντας, καὶ ὑπὲρ ταύτην φρονοῦντας.

ι'. Καταλειφθήσεται ⁸ Τύρος ἔτη ἑβδομήκοντα, ὡς χρόνος βασιλείως ⁹. Ἀμέτρητος ἡ τοῦ Δεσπότη

tum divitum, tum egenorum. Tropice autem vasa dixit magnos et parvos. Vasorum siquidem alia sancta erant, alia sanctiora; et quædam in atriis reposita, quædam in templo.

VERS. 25. Movebitur homo qui stabilitus fuerat in loco stabili, et cadet. Resumpsit sermonem de Somna, ostendens illum nullam utilitatem ex sacerdotio percipisse: punitum autem fuisse propter negligentiam.

CAPUT XXIII.

VERS. 1. Visio Tyri. Tyrum etiam Assyrii expugnatam everterunt. Et hoc igitur propheticis oculis prævidens propheta **288** prædicit.

VERS. 2. Cui similes facti sunt habitantes in insula? Tyri situs similis est insulæ. Isthmus enim est mari cinctus, unicum habens introitum.

VERS. 4. Erubescet, Sidon, dixit mare. Coloni quidem Tyriorum fuere Carthaginenses, sed Tyriorum parens fuit Sidon: a Sidone enim orta est Tyrus. Cæterum tanquam de filia illustri et fama percelebri, de Tyro magnopere gloriata est Sidon. At ubi capta fuerit, et ducta in captivitatem, tunc, inquit, mare, hoc est insulæ in mari positæ, omnes de cætero dicent: « Erubescet, Sidon: » perii enim ostentationum tuarum præstantissima, et cassa evasit illa quondam terribilis et fortissima. Sermonem urbibus affingit propheta, ac Sidonem inducit dicentem: Erubescet, Tyrum vero constentem, quod multitudinem non virtus ipsius peperecit et enutriverit. Personas porro istas Spiritus gratia inducit, docens, ne de se ipsa gloriatur, sed honorum largitorem agnoscat.

VERS. 8. Quis hæc decrevit super Tyrum? Quis hanc adversus illam protulit sententiam? « Nunquid imbecillior est, aut non valet? » Quasi dicat, Nunquid parva est civitas, et exiguas habens vires, quæ hostibus resistere non valeant?

VERS. 9. Dominus Sabaoth decrevit dissolvere universam contumeliam gloriosorum. Id est, Omni tutela orbata est. Gloriosos appellat hoc loco arrogantes et superbos. His enim resistit. Neque enim **289** gloria illos privat, qui virtutis decus adepti sunt, sed eos qui naturam ignorant, et supra illam gloriantur.

VERS. 15. Derelinquetur Tyrus annos septuaginta, sicut tempus regis. Immensa est Domini benignitas.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸ Γροπικῶς, κ. τ. λ. Hæc referunt sese ad verba vers. 24, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου. Theod. πᾶν τὸ σκεῦος τὸ μικρὸν, κ. τ. λ. ⁹⁷ Κινηθ. — πιστῷ. Hebr. Recedet (s. loco suo movebitur) paxillus influxus in loco stabili. ⁹⁹ καὶ πεσεῖται. Exstat tantum in cod. Alex. ⁹⁹ Τύρου. Ex vers. 1 hæc leg. infra ad c. ix, 9: Ὀλοῦζετε, πλοῖα Καρχηδόνος, ὅτι ἀπώλετο. ¹ Τίνι ὅμ. γεγ. Hebr. Silete. Aqu. σωπήσατε. Symm. στήσατε. ² κατοικ. Ita ed. Compl. Rec. lectio est ἐνοικοῦντες. ³ τὴν δὲ, κ. τ. λ. Hæc referunt sese ad verba ista vers. 4, ἡ δὲ — παρθένος. ⁴ Μὴ — ἰσχύει; Hebr. (super Tyrum) coronam istam. ⁵ παραλ. — ἐνδόξων. Hebr. ut pollueret superbiam omnis gloriæ. ⁶ Vers. 14 infra ad Jon. i, 5, ita leg.: Ὀλοῦζετε, πλοῖα Καρχηδόνος, ὅτι ἀπόλωλε τὸ ὄχυρωμα ὑμῶν. Ad h. l. observat Noster, pro Καρχηδόνος apud rel. int. legi Θαρσίς. Conf. Hier. ad Ezech. xxvii, 12. ⁷ ὡς χρ. βασ. Infra ad Ezech. xxvi, 9-14, leg.: ὡς χρόνον βασιλείως ἐνός· ὡς χρόνον ἀνθρώπου.

Illi enim multis quidem peccarunt ætibus : ipse vero supplicium longævi regis imperio, vel hominis unius vita circumscribit.

VERS. 17. *Et erit post lxx annos, visitationem faciet Deus Tyri.* Hoc quoque Judæorum superbiam retundit. Quod enim tempus solitudini Hierosolymæ definit, id ipsum Tyro per summam bonitatem assignavit : docens se non Judæorum tantum, sed etiam gentium Deum esse ¹⁴. « Ipsius enim est terra, et plenitudo ejus ¹⁵. »

CAPUT XXIV.

VERS. 1. *Ecce Dominus disperdit orbem terræ.* Duplicem oratio continet prophetiam. Ostendit enim tum ea quæ diversis temporibus apud hostes gerenda sint : tum ea quæ in sæculi hujus consumptione futura sint.

VERS. 2. *Et erit populus sicut sacerdos, et servus sicut dominus.* Hæc proprie quidem ac vere post resurrectionem erunt. Tunc enim præsentis vite figura mutatur : et cessat quidem dignitatum differentia, **290** pro ea vero inducitur virtutis ac vitii differentia. Et sæpe sacerdotes, qui in iniquitate vitam duxerint, supplicii addicentur : nonnulli vero ex ordine plebeo in illorum gradum transibunt. Et famuli quidem inter salvandos censebuntur, domini vero inter puniendos.

VERS. 6. *Propter hoc maledictio devorabit terram, quia peccaverunt habitatores ejus.* Hoc etiam nunc fieri videmus. Nam et locustæ incursus, et rubiginis guttæ, et grandinis ictus, et imbrum redundantia vel penuria, plantis segetibusque immititur propter iniquitatem nostram. « Et derelinquentur homines pauci. » Nam quia hominum natura in deliciis prolapsa est, contrariis curatur medicamentis, egestate copia, sterilitate terræ lascivia ex ubertate nata, urbium solitudine habitantium insolentia.

VERS. 13. *Hæc omnia erunt in terra.* Et hic etiam ostendit alios preerentes, reliquos vero salute fruentes, beneficiique auctorem Deum collaudantes. Animadvertere autem licet, hoc ipsum in consumptionis tempore futurum.

VERS. 14. *Conturbabitur aqua maris.* Aqua maris hominum est multitudo. Maris enim instar turbabantur : et alii quidem contradicebant, alii vero iis quæ anauntiabantur fidem adhibebant. [15] Insulas autem vocat ecclesias in hujus maris medio

φιλανθρωπία. Αὐτοὶ μὲν γὰρ πολλαῖς ἐξήμαρτον γενεαῖς· αὐτὸς δὲ περιγράφει τὴν τιμωρίαν μακροβίου βασιλέως ἀρχῆς, ἢ ἐνδῆ· ἀνθρώπου ζωῆς.

ιζ'. Καὶ ἔσται μετὰ ἑβδομηκοντα ἔτη, ἐπισκοπήν ποιήσει ὁ Θεὸς Τύρου⁸. Καὶ ταῦτα καταστέλλει τῶν Ἰουδαίων τὸν τύρον. Ὅν γὰρ ὤρισε χρόνον τῆ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐρημιάς, καὶ τῆ Τύρω διὰ τὴν πολλὴν δέδωκεν ἀγαθότητα· διδάσκων ὡς οὐκ Ἰουδαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν Θεός· « Αὐτοῦ γὰρ ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

α'. Ἰδοὺ Κύριος καταθροεῖ⁹ τὴν οἰκουμένην. Διπλὴν ὁ λόγος ἔχει τὴν προφητείαν· σημαίνει γὰρ καὶ τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐν τοῖς πολεμοῖς γινόμενα, καὶ τὰ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐσόμενα.

β'. Καὶ ἔσται ὁ λαὸς ὡς ὁ ἱερεὺς, καὶ ὁ παῖς ὡς ὁ κύριος¹⁰. Ταῦτα κυρίως μὲν καὶ ἀληθῶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσται. Τότε γὰρ μεταβάλλεται τὸ παρόντος βίου τὸ σχῆμα, καὶ παύεται μὲν ἡ τῶν ἀξιώματων διαφορὰ· ἀντιστάγεται δὲ ἡ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας διαφορὰ. Καὶ πολλὰ κίς ἱερεῖς παρανομία συζητάντες, τιμωρία παραδοθήσονται· τινὲς δὲ εἰς τὸν τοῦ λαοῦ τελούντες κατάλογον, εἰς τὸ ἐκείνων μεταθήσονται σχῆμα. Καὶ οἰκείται μὲν συναριθμῆσονται τοῖς σωζομένοις, δεσπόται δὲ τοῖς κολαζομένοις.

ς'. Διὰ τοῦτο ἀγὰ ἔδεται τὴν γῆν· ἔτι ἡμέρως¹¹ οἱ κατοικοῦντες αὐτήν. Τοῦτο καὶ νῦν ἐρώμεν γινόμενον· ἀκρίδος γὰρ ἐμβολή, καὶ ἐρυσίδης ψεκάζεις, καὶ χαλῆς σφενδόνας, καὶ ἡμῶν υπερβολὴ τε καὶ ἐνδεία, καὶ φυτοῖς ἐπιφέρεται καὶ λητοῖς, διὰ τὴν ἡμετέραν παρανομίαν. « Καὶ καταλειφθήσονται ἄνθρωποι ὀλίγοι. » Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τρυφὴν ἐξώκειλε τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, τοῖς ἐναντίοις θεραπεύεται φαρμάκοις· τῇ ἐνδείᾳ ἡ εὐπορία, τῇ τῆς γῆς ἀκαρπία τὰ ἐκ τῆς πολυκαρπίας σκιροτήματα, τῇ τῶν πόλεων ἐρημιάς ἡ τῶν οἰκησῶν ἀταξία.

γ'. Ταῦτα πάντα ἔσται ἐν τῇ γῇ. Καὶ ἐνταῦθα δείκνυσιν τοὺς μὲν ἀπολλυμένους, τοὺς δὲ ὑπολοίπους τῆς σωτηρίας· ἀπολαύοντας, καὶ τὸν εὐεργέτην ὑμνοῦντας Θεόν. Εὐροὶ δ' ἄν τις καὶ ἐν τῷ καιρῷ συντελείας τοῦτο ἐσόμενον.

δ'. Παραθήσεται¹² τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης. Ὑδωρ δὲ θαλάσσης, τῶν ἀνθρώπων τὸ πλῆθος. Δίχην γὰρ θαλάττης διατάρττοντο. Καὶ οἱ μὲν ἀντέλεγον, οἱ δὲ τοῖς κηρυττομένοις ἐπίστευον. Νήσους δὲ, τὰς ἐν μέσῳ ταυτησὶ τῆς θαλάσσης ἀνοικοδομηθεῖ-

¹⁴ Rom. iii, 2. ¹⁵ Psal. cxiii, 1.

VARIAE LECTIONES.

⁸ Τύρου. Infra ad Ezech. i. c. hæc adduntur ex vers. 17, una cum initio vers. 18 : Καὶ πάλιν ἀποκαταστήσεται εἰς τὸ ἀρχαῖον, καὶ ἔσται ἐμπόριον πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς οἰκουμένης ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Καὶ ἔσται ἡ ἐμπόριον αὐτῆς ἁγία τῷ Κυρίῳ. ⁹ κατ. Hebr. evacuati. ¹⁰ ὁ κύριος. Reliqua hujus vers. infra, ad I Cor. vii, 30, 31, ita leg. : καὶ ἡ θεράπαινα ὡς ἡ κυρία, καὶ ὁ ἀγοράζων ὡς ὁ πωλῶν (des. ὁ δανειζὼν ὡς ὁ δανειζόμενος), καὶ ὁ ὀφείλων ὡς μὴ ὀφείλων (alias, ὡς ὁ ὀφείλει). ¹¹ ὅτι ἡμέρως. Hebr. et rei sicut. ¹² Ταρ. — Οὐλ. Hebr. Hinnient (s. vocem efferent) inde a mari. Theod. Ἐχρησαν ὕδατα θαλάσσης.

α; ἐκκλησίας καλεῖ, καὶ δεχομένης μὲν τῆς θαλάσσης τὰ κύματα, βλάβης δὲ φυλαττομένης ἐκτὸς, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ὑπόσχεσιν.

15. Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, ἀπὸ ¹⁴ τῶν πτερύγων τῆς γῆς τέρατα ἠκούσαμεν. Πτέρυγας τῆς γῆς τὴν πίστιν καὶ τὴν θεογνωσίαν ὠνόμασεν. Οἱ γὰρ γῆνοι διὰ τούτων ἀνιπτάμενοι θεωροῦσι τὰ θεῖα. Τέρατα δὲ καλεῖ, τὰ τε περὶ τῆς συντελείας εἰρημένα, καὶ τὰ περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τεθεσπισμένα. « Ἐλπὶς τῷ εὐσεβεῖ ¹⁵. » Ὁ γὰρ ἐνόμως καὶ εὐσεβῶς πολιτευσάμενος, τὰς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀντιδόσεις μανθάνων, φέρει γενναίως τῆς ἀρετῆς τοὺς πόνους, τῆς ἐλπίδος ἐπαριδούσης. « Καὶ ἐροῦσιν ¹⁶. » Τίνας ἐροῦσιν; οἱ καταλειμμένοι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ εὐφραίνεσθαι. Ὅρα δὲ πῶς τὴν πίστιν παραδεξάμενοι, νοουθετοῦσιν εὐθὺς τοὺς ἀθετοῦντας τὸν νόμον, καὶ καταπτοῦσι τοὺς δέμασι.

16. Φόβος γὰρ, καὶ βόθυνος, καὶ παγὶς ἐφ' ἡμᾶς ¹⁷. Οὐαὶ τοῖς ἀθετοῦσιν, οἱ ἀθετοῦντες τὸν νόμον ¹⁸! Ἀθετοῦσι τὸν νόμον αἱ παρὰ τὸ τοῦτου βιοτεύοντες βούλημα· νόμον δὲ πάλιν ἐνταῦθα λέγει, οὐ τὸν Μωσαϊκὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν φυσικόν· περὶ πάντων γὰρ ἀνθρώπων ὁ λόγος. « Φόβος, καὶ βόθυνος, καὶ παγὶς ἐφ' ἡμᾶς. » Ἐπάλληλα λέγει κακά, καὶ τὰ δεύτερα τῶν προτέρων χαλεπώτερα· ὁ γὰρ τὸ ἔλαττον, φησὶ, διαφυγῶν, τῷ χαλεπώτερον περιπεσεῖται.

17. Ὅτι θυρίδες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ¹⁹ ἀνεψύχθησαν. Τὴν ἐποψίαν τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων διὰ τούτων δεδήλωκε. Τούτοις ἔοικε τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Δαβὶδ εἰρημένον· « Κύριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυθεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστι συνιών, ἢ ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν. » Καὶ σφισθήσεται ὡς ὄπωρον· λίκιον ἢ γῆ ²⁰. Τὸ ὄπωρον φυλάκιον, πρόσκαιρός ἐστι σκηνή· οὕτω καὶ τοῦ βίου τὸ σχῆμα χρόνον τιμὴ περιώριστα· τοῦτο δὲ παράγειν ὁ μακάριος ἐφ' ἡ Παύλος.

κα. Ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ τὴν χεῖρα ²¹. Καὶ ταῦτα τοῦ παντός δηλοῖ συντελείαν. Τότε γὰρ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, « ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. » Καὶ πάλιν, « Πσεύσει τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, ὡς πίπτει φύλλα ἀπὸ ἀμπέλου, καὶ ὡς ἐκρεῖ φύλλα ἀπὸ συκῆς. » Τότε αἱ ἐπὶ γῆς βασιλεῖαι ἄξονται τέλος, καὶ οἱ κολάσεως ἄξιοι, ὡς εἰς ὄχρωμά τι καὶ δεσμωτήριον, καθαιρεθῶσονται εἰς τὸ ἀφωρισμένον τοῖς κολαζομένοις χωρίον.

¹⁴ Psal. xiiii, 2. ¹⁵ I Cor. vii, 51. ¹⁶ Matth. xxiv, 29. ¹⁷ Isa. xxxiv, 4.

VARIAE LECTIONES.

¹⁴ ἀπὸ—ἠκούσ. *Hebr.* ab extrema ora terræ cantica audivimus. ¹⁵ τέρατα. *Conf.* Hier. ad h. l. ¹⁶ Ἐλπ. τῷ εὐσ. *Hebr.* decus justo. ¹⁷ ἐρ. *Des.* h. l. ista, τὰ μυστήριά μου ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς, quæ solent quidem abesse a textu τῶν Ὁ, a Patribus autem Græcis sæpius allegantur, et monente Hier. ex Theodot. desumpta, a Nostro quoque supra, t. I, p. 761, 1049 et 1062, ad h. l. relata sunt. Apud Procop. et Nobiliū leg. τὸ μυστήριον, et infra, *Hist. eccl.*, l. i, c. 3, τὸ μυστήριόν μου. *Hebr.* macies (est) mihi! macies mihi! Sed *Hebr.* γῆ macies (cum γ παραγ. ἦγ), ὁ LXX cum Chald. γῆ arcanum permutarunt. ¹⁸ φόβος—ἡμᾶς. Hæc post pauca recurrit, addito commentario. ¹⁹ Οὐαὶ—νόμον. *Ad vers.* 16 pert. *Hebr.* Væ mihi! prævaricantes prævaricati sunt, et prævaricatione prævaricantium prævaricati sunt. ²⁰ θυρ. ἐκ. τ. οὐρ. *Hebr.* cataractæ ex alto. ²¹ γῆ. Ultima hujus vers. infra, ad Ezech. xlviii, 55, illa leg. : ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ ἔτι μὴ ἀναστῆ. ²¹ Ἐπάξει—χεῖρα. *Hebr.* Eritque, die isto visitabit Jehova super exercitium Excelsi in alto.

VERS. 22. *Per multas generationes visitatio erit a eorum.* Magnam enim ac diuturnam erga se patientiam experti sunt [23]. « Et liquefiet later, et cadet murus. » Quæ vulgo creditur potentium securitas.

VERS. 23. *Et erubescat luna, et confundetur sol.* Impiorum idololatria. Cum enim creaturas omnes deos feceriat, ex illustrioribus creaturis ultimum erroris excidium demonstravit. Neque enim pudore efficienda dicit ipsa elementa, quæ anima et ratione carent, sed eos qui deos illa fecerunt. « Quoniam regnabit 293 Dominus in Sione et in Hierosolyma. » Sionem et Hierosolymam cœlestem intelligit. « Accessistis enim, » ait divinus Apostolus, « ad montem Sionem, et ad urbem Hierosolymam cœlestem a. » In illa ergo civitate cum apparuerit regnum Dei, erubescunt qui creaturam præ Creatore coluerunt b.

CAP. XXV.

VERS. 1. *Quoniam fecisti admirabiles res, constitutum antiquum verum.* Cum enim hæc jam olim ita constitues, nunc ea rebus ipsis exhibuisti. « Fiat, Domine. » Hoc est, ad exitum perveniant quæ dicta sunt.

VERS. 2. *Quoniam posuisti civitates in tumultum.* Et patefecisti, inquit, rerum humanarum brevem durationem, et tuam ipsius potentiam ostendisti. « Impiorum civitas in æternum non ædificetur. » Universim quidem prolata est oratio. Videtur autem mihi Hierosolymam etiam innuere juxta Domini dictum: « Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruat c. »

VERS. 3. *Propterea benedicet tibi populus pauper.* Populum pauperem intelligit pium, qui moderatos spiritus gerit. Hunc enim beatum quoque prædicat Dominus, dicens: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum d. » Per civitates autem hominum injuriam sustententes, sed Deum timentes, vitam apostolicam significavit. Hos enim rursus beatos dixit Dominus his verbis: « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, 294 quoniam ipsorum est regnum cœlorum e. »

VERS. 5. *Quasi homines pusillanimes, sitiennes in Sione.* Tanquam ex persona chori apostolici hæc dixit: vitam cœlestem, et liberationem ab impiis hominibus sitiens: at contraria his volens, quibus nos tradidit ad exercitium et probationem.

VERS. 7. *Trade hæc omnia gentibus.* Non enim

a Hebr. xii, 22. b Rom. i, 25. c Matth. xxiv, 2. d Matth. v, 3. e ibid. 10.

κβ'. Διὰ πολλῶν γενεῶν 23 ἐπισκοπῆ ἔσται αὐτῶν. Πολλῆς γὰρ καὶ ἐπὶ πλείστον μακροθυμίας ἀπήλασαν. « Καὶ τακῆσεται ἡ πλίνθος, καὶ πεσεῖται τὸ τεῖχος 24. » Ἡ νομιζομένη τῶν ἐνδυναστειῶν ἀσφάλεια.

κγ'. Καὶ ἐντραπήσεται ἡ σελήνη, καὶ αἰσχυνθήσεται ὁ ἥλιος 25. Τῶν ἀσεβῶν ἡ πολυθεὸς πλάνη. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἰθεοποίησαν, ἀπὸ τῶν λαμπροτέρων μορίων τῆς κτίσεως ὑπέδειξε τὴν παντελῆ τῆς πλάνης κατάλυσιν. Οὐδὲ γὰρ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα λέγει κατασχυνθήσεται, τὰ ἀψυχὰ τε καὶ ἄλογα· ἀλλὰ τοὺς ταῦτα θεοποίησαντας. « Ὅτι βασιλεύσει Κύριος ἐν 26 Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ. » Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ τὴν ἐπουράνιον λέγει. « Προσεληλυθατε γὰρ, » φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, « Σιών θρει, καὶ πόλις Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίω. » Ἐν ἐκείνῃ τοίνυν τῇ πόλει δεικνυμένης τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας, αἰσχυνθήσονται οἱ λατρεύσαντες τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

α'. Ὅτι ἐποίησας θυμαστά πράγματα, βουλήν ἀρχαίαν ἀληθινήν 26. Ἐνοθεῖν γὰρ ταῦτα προορίσας, νῦν δὲ αὐτὰ διὰ πραγμάτων ἐκδηλώσας. « Γένοιτο, Κύριε 27. » Τουτέστι, τῶν εἰρημένων τὸ τέλος.

β'. Ὅτι ἔθηκας πόλεις εἰς χῶμα. Ἠλεγξας, φησὶ, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὸ πρόσκαιρον, καὶ τὸ σὸν ἔθειξας κράτος. « Τῶν ἀσεβῶν πόλεις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ οἰκοδομηθῆ. » Καθολικῶς μὲν ὁ λόγος εἴρηται· δοκεῖ δέ μοι καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ αἰνίττεσθαι, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν τὴν λέγουσαν· « Οὐ μὴ μείνη ὡς λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθῆ. »

γ'. Διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ λαὸς ὁ πτωχός 28. Λατὸν πτωχὸν εὐσεβῆ καλεῖ, τὸν μετρίῳ φρονήματι χρώμενον. Τοῦτον γὰρ καὶ ὁ Κύριος μακαρίζει, « Μακάριοι, λέγων, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Διὰ δὲ τῶν πτωχῶν τῶν ἀδικουμένων μὲν ὑπ' ἀνθρώπων, τὸν δὲ θεὸν φοβουμένων, τὴν ἀποστολικὴν πολιτείαν ἠνίξασα. Τοῦτους γὰρ πάλιν μακαρίζει ὁ Κύριος, λέγων· « Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. »

δ'. Ὡς ἄνθρωποι διλιγνύχοι διψῶντες ἐν Σιών 29. Ἰς ἐκ τοῦ ἀποστολικοῦ ταῦτα λέγει χοροῦ διψῶν μὲν τὴν ἐπουράνιον ζωὴν, καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν δυσσεβῶν ἀνθρώπων· ἀντιβουλόμενος δὲ οἷς ἡμᾶς εἰς γυμνασίαν καὶ δοκιμασίαν ἐξέδωκεν.

ε'. Παράδος ταῦτα πάντα τοῖς ἔθνεσιν 30. Οὐ

VARIAE LECTIONES.

23 Διὰ π. γεν. Hebr. post multos dies. 24 Καὶ—τεῖχος. Hebr. Et pudeset luna, ac pudore afficietur sol. 25 Καὶ—ἥλιος. Ita Symm. rectius quam ol LXX interpretatus est. Duplex itaque h. l. irrepsit eorumdem verborum expositio. 26 ἐν. Ita h. l. et deinde ante Ἱερουσα. recte habet cod. Alex., sed Vatic. utroque loco habet ἐκ, contra textum Hebr. 27 βουλ. ἀρχ. ἀληθ. Hebr. consilia (tua) e longinquo (s. a longo inde tempore inita) veritas sunt. 28 Ἐν. Κύριε. Hebr. certitudo s. certa (sunt consilia tua). Κύριε addit codex Alex. 29 πτωχός. Hebr. fortis. 30 Ὡς—Σιών. Hæc a textu Hebr. aliena sunt. 31 Παράδος — ἔθνεσιν. Hebr. (Et absorbebit) faciem operimenti, operimenti omnibus populis (impositi).

γὰρ ὡσπερ τὸν νόμον μόνοις δέδωκεν Ἰουδαίοις, οὕτω καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην μόνοις αὐτοῖς παρέσχε· ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὴν ἐντεῦθεν φουμένην προσέθηκε σωτηρίαν.

η'. *Κατέπιε δὲ θάνατος ἰσχύσας* ²¹. Ἄλλ' ἀγαθότητι κυβερνῶν τὰ καθ' ἡμᾶς ὁ Δεσπότης, κατέλυσε μὲν τὸν θάνατον, ἐπαύσε δὲ τὰ ἐπὶ τοῖς τελευτῶσι γινόμενα δάκρυα ²², τῆς ἀναστάσεως θεδωκῶς τὴν ἐλπίδα, καὶ τὰ τῆς ἀμαρτίας περιελθὼν ἐνέβη ²³. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐγώ, φησὶν, ἐφθεγξάμην· ἀλλ' αὐτὸς δι' ἐμοῦ ὁ τῶν ὄλων Κύριος.

θ'. *Ἴδου ὁ θεὸς ἡμῶν ἐφ' ὄν* ²⁴ *ἠλιζόμεν*. Οἱ τῆς σωτηρίας μετεσχηκότες, τῶν ἐλιζομένων ἀγαθῶν τὸ τέλος ὀρῶντες, τοῦτον τὸν ὕμνον τῇ σεσηκῶτι προσφέρουσιν. Οὗτος, φασί, τῆς ὑπομονῆς ὁ καρπὸς, εὐφροσύνη καὶ θυμηδία τέλος οὐκ ἔχουσα. Τοῦτους ἀπὸ τούτου τοῦ θροῦ ἐδραψάμεθα τοὺς καρποὺς, τουτέστι τῆς εὐσεβείας.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ.

ε'. *Ὅς ταπεινώσας κατήγαγες τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ὑψηλοῖς* ²⁵. Τοῦτο καὶ ἡ ἀγία Παρθένος ὑμνοῦσα ἔλεγε· « Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ἔθηκε ταπεινοὺς. »

θ'. *Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σέ, ὁ θεός* ²⁶. Νύκτα καλεῖ τὸν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου καιρὸν· ὀρθρον δὲ, τὴν προφητικὴν πρόφωσιν. Ἡμέρα γὰρ ἡ τῆς θεογνωσίας ἀνατολή, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος φῶς ἀληθινόν, καὶ ἥλιος δικαιοσύνης· ὠνόμασται.

ι'. *Πέπαιται γὰρ ὁ ἀσεβής* ²⁷. Τῆς γὰρ τοῦ διαβόλου τυραννίδος, διὰ τῆς δεσποτικῆς ἐπιφανείας καταλυθείσης, βῶν γέγονε τῆς ἀρετῆς ἡ κατόρθωσις· ἐκεῖνος δὲ οὐδὲν ἐντεῦθεν ἀπώνατο. « Ἀρθήτω ὁ ἀσεβής ²⁸, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. » Ἐκλαμβάνεται ταῦτα καὶ εἰς τὸν διάβολον, καὶ εἰς τοὺς ἀγνώμονας Ἰουδαίους, ὡς πολλῶν εὐεργεσιῶν τυχόντες ἐπιπέμενον τὸ ὄμμα τῆς διανοίας κεκαμυκότες· τοῦ γὰρ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος, καὶ τῶν ἔθνῶν πιστευσάντων, οὗτοι οὐ μόνον περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγνώμονες γεγόνασιν· ἀλλὰ καὶ ζήλῳ πονηρῷ ἐκκαίμενοι, πυρκαϊστοὶ γενέσθαι ἠθούλοιο, ἥπερ ὄρῳ τὰ ἔθνη σωζόμενα.

ια'. *Γνόντες δὲ* ²⁹ *αἰσχυρθήσονται*. Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἔφη· « Καὶ τότε ὄψονται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ τότε κἀψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. » — « Ζήλος λήψεται λαὸν ἀπαιδεύτον ³⁰. » Τοὺς Ἰουδαίους αἰνίττεται, διὰ ζῆλον δῆθεν τῷ σταυρῷ τὸν Κύριον

¹ Luc. i, 52. ² Matth. xxiv, 30.

A sicut legem solis dedit Judæis, sic et Novum Testamentum illis solis exhibuit, sed omnibus gentibus proveniente ex eo salutem exposuit.

VERS. 8. *Devoravit mors prævalens*. Sed qui res nostras bonitate gubernat Dominus, mortem destruxit, et læcymis, quæ mortuorum causa fundi solent, spe data resurrectionis, finem imposuit. Peccati quoque probra sustulit. Hæc autem, inquit, non ego locutus sum, sed ipse per me omnium Dominus.

VERS. 9. *Ecce Deus noster in quo sperabamus*. [10] Qui salutem sunt adepti, bonorum quæ sperabant finem cernentes, hunc hymnum Salvatori offerunt. Hic, inquit, fructus est patientiæ, lætitia et hilaritas finem non habens. Hos ad hoc monte fructus decerpimus, fructus scilicet pietatis.

CAP. XXVI.

VERS. 5. *Qui humilians detraxisti eos qui habitant in excelsis*. Hoc **295** etiam sancta Virgo dixit in cantico: « Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles ¹. »

VERS. 9. *De nocte mane consurgit spiritus meus ad te, Deus*. Noctem vocat tempus quod incarnationem Domini antecessit: diluculum vero, præscientiam prophetiæ. Dies enim, ortus cognitionis Dei: et Dominus ipse lumen verum et sol justitiæ appellatus est.

VERS. 10. *Cessavit enim impius*. Eversa enim per Dominicum adventum diaboli tyrannide, facilius facta est actio virtutis: ille vero fructum inde nullum cepit. « Tollatur impius, ut non videat gloriam Domini. » Accipiuntur ista tum de diabolo, tum de ingratis Judæis, ut qui multis affecti beneficiis pergebant mentis oculos claudere. Nam conversante in terris Domino nostro Jesu Christo, cum gentes credidissent, ipsi non solum ingrati erga benefactorem fuerunt, sed et prava æmulatione incensi, flammam pati malebant, quam gentium salutem videre.

VERS. 11. *Scientes autem confundentur*. Hoc etiam dixit Dominus in Evangeliiis: « Tunc videbunt signum Filii hominis in cælo, et tunc plangent omnes tribus terræ ². » — « Zelus apprehendet populum ineruditum. » Judæos significat, utpote qui ex zelo et æmulatione Dominum cruci affixerunt. Hoc etiam

VARIÆ LECTIONES.

²¹ Κατ.—ισχύσας. *Hebr.* Absorbebit mortem in perpetuum. Ita Symm. ²² Ἐπαύσε—δάκρυα. Verba textus, ad quæ hæc se referunt infra, in *Repreh.*, anath. 10, Cyr., ita leg.: αὐτὸς γὰρ ἀφεῖλε πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου παντός. ²³ κατ.—ὄλων Κύριε. Hæc ad ultima vers. 8 se referunt. ²⁴ ἐφ' ὄν. Ita Ald. Rec. lectio ἐφ' ὄν. ²⁵ Ὅς—ὑψηλῶ. *Hebr.* Nam deprimit habitantes in excelso. ²⁶ Ἐξ—θεός. *Hebr.* Etiam spiritu meo, in medio mei, mane quæro te. ²⁷ Πέπαιται γ. ὁ ἀσ. *Hebr.* Si gratia sit impio (tamen non discit justitiam). ²⁸ Ἀρθ. ὁ ἀσεβ. Abest a textu *Hebr.* ²⁹ Γνόντες δὲ. *Hebr.* videbunt autem. ³⁰ Ζήλος—ἀπαίδ. *Hebr.* ob zelum contra populum.

divinus dicit Apostolus : « Testimonium enim A perhibeo illis, quod æmulationem Dei habeant, sed non secundum scientiam ^b. » 296 « Et nunc ignis adversarios comedet. » Quia lumen non receperunt, tradentur igni et tenebris.

VERS. 12. *Domine Deus noster, pacem da nobis. Pacem tuam, Domine, amplexi sumus : providentia tua ne excidamus. Deum enim alium nullum novimus. Hæc Eunomii quoque stupiditatem redarguunt. [13] Quomodo enim dicere possunt : « Extra te alium nescimus, » qui Deum creatum appellant Filium ? Nos vero unam Trinitatis substantiam prædicantes, vere affirmamus, cum dicimus : « Extra te alium nescimus. »*

VERS. 14. *Mortui autem vitam ne videant. Mortuos vocat eos, qui bonis operibus mortui sunt. Sic enim et Dominus dixit : « Permite ut mortui sepeliant mortuos suos ⁱ. » — « Neque medici suscitabunt. » Deo enim puniente, quis auxiliari poterit ? « Idcirco induxisti, et perdidisti. » Significat Deum, dum parcit, tempus vitæ illorum contraxisse, ne longo tempore permanentes, malitia simul crescerent, et pœnam suam auferent. Propter bonitatem enim Deus annos etiam definit ad supplicium : nunc quidem post centum viginti, sicut tempore diluvii, nunc vero post sexaginta, per hunc ipsum prophetam. Atque ante condictum tempus inducit iudicium, peccata illorum removens, et cessare ab iniquitate faciens illos qui sine pœnitentia ægrotant. Unde ait Psalmus : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt 297 dies suos ^j. » Et rursus, « Ne auferas me in dimidio dierum meorum ^k. » « Abstulisti omne inasculum eorum, » Symmachus reddidit, « omnem memoriam eorum. » Aquila autem et Theodotio, « omne monumentum illorum. »*

VERS. 15. *Adde eis mala, Domine. Prædictionis formam in optativam convertit propheta, et interitum eorum prædicat qui pios persequuntur. [16, 17] Domine, in tribulatione recordati sumus tui. Ostensa persequentium ærumna, ostendit insuper emolumentum eorum qui persecutionem sustinent. « Tribulatio enim, » juxta beatum Paulum, « patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem, spes non confundit ^l. »*

VERS. 18. *Propter timorem tuum, Domine, in utero concepimus. Quia enim cum muliere partu-*

προσηλώσαντας. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς φησὶν Ἀπόστολος· « Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. » — « Καὶ νῦν πῦρ ὑπεναντίους κατέδεται ¹. » Ἐπειδὴ τὸ φῶς οὐκ ἐδέξαντο, παραδοθήσονται τῷ πυρὶ καὶ τῷ σκότει.

ιβ'. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δός ἡμῖν ¹². Τὴν σὴν εἰρήνην ἠσπασάμεθα, Δέσποτα· μὴ ἐκπέσωμέν σου τῆς προμηθείας. Οὐδένα γὰρ ἄλλον ἴσμεν Θεόν. Ταῦτα καὶ τὴν Εὐνομίου διελέγχει παρακληξίαν· πῶς γὰρ δύνανται λέγειν, « Ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἴδαμεν, » κτιστὸν Θεὸν τὸν Ἰῖδὸν ὀνομάζοντες; Ἡμεῖς δὲ μίαν οὐσίαν τῆς Τριάδος κηρύττοντες, ἀληθεύομεν λέγοντες· « Ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἴδαμεν. »

ιδ'. Οἱ δὲ νεκροὶ ζῶην οὐ μὴ ἴδωσιν. Νεκροὺς καλεῖ τοὺς τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις νεκρωμένους. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἔφη· « Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. » — « Οὐδὲ ἱατροὶ οὐ μὴ ἀναστήσουσι ¹³. » Θεοῦ γὰρ κολάζοντος, τίς ἐπαμῦναι δύνησεται; « Διὰ τοῦτο ἐπήγαγες ¹⁴, καὶ ἀπώλεσας. » Σημαίνει ὅτι φειδόμενος ὁ Θεὸς τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς αὐτῶν ὑπέτεμετο· ἵνα μὴ εἰς χρόνον μακρὸν παραμένοντες, συμπαρεκτείνωνται τῇ κακίᾳ, καὶ αὐξῶσιν αὐτῶν τὴν κόλασιν. Διὰ γὰρ ἀγαθότητα Θεὸς καὶ χρόνους ὀρίζει εἰς τιμωρίαν· τοῦτο μὲν μετὰ ἑκατὸν εἴκοσι, ὡσπεροῦν καὶ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ· τοῦτο δὲ ἐξήκοντα, δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ προφήτου. Καὶ πρὸ τῆς προθεσμίας ἐπάγει τὴν δίκην, ἐκκόπτων αὐτῶν τὰ ἁμαρτήματα, καὶ παύων αὐτοὺς τῆς παρανομίας ἀμεταμέλητα νοσοῦντας· διό φησιν ὁ πεντηχοστὸς τέταρτος ψαλμὸς· « Ἄνδρες αἱμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ ἡμισεύσουσι ¹⁵ τὰς ἡμέρας αὐτῶν. » Καὶ πάλιν, « Μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμέσῃ ἡμερῶν μου. » Τὸ, « Ἦρας πᾶν ἄρπεν αὐτῶν, » ὁ Σύμμαχος, « πᾶσαν τὴν μνήμην ¹⁶ αὐτῶν » ἠρμήνευσεν. Ἀκύλας δὲ καὶ Θεοδοσίω, « πᾶν τὸ μνημόσυνον αὐτῶν. »

ιε'. Πρόσθετε αὐτοῖς κακὰ, Κύριε ¹⁷. Εἰς εὐχτικὸν τὸ προαγορευτικὸν ὁ προφήτης μετέβαλε σχῆμα, καὶ προλέγει τὸν διεθρον τῶν διωκόντων τοὺς εὐσεβεῖς. Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέ σου ¹⁸. Δείξας τῶν διωκόντων τὴν ταλαιπωρίαν, ἐπιδείκνυσσι τῶν διωκομένων τὴν ὠφέλιαν· « Ἡ γὰρ θλίψις, » κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, « ὑπομονὴν καταργάζεται· ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν· ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπὶδα· ἐλπίς οὐ κατασχύνει. »

ιη'. Διὰ τὸν φόβον σου ¹⁹, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν ²⁰. Ἐπειδὴ γὰρ ὠδινούσῃ ἑαυτοῦς ἀπέικασαν

^b Rom. x, 2. ⁱ Matth. viii, 22. ^j Psal. lrv, 24. ^k Psal. ci, 25. ^l Rom. v, 35.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Rec. lectio ἔσται. ¹² Κύριε — ἡμῖν. *Hebr.* O Jehova, disponas pacem nobis. Reliqua ex vers. 12, una cum verbis primis vers. 15, exstant in dial. 2, p. 598. Garn. ¹³ Οὐδὲ — ἀναστ. *Hebr.* vitæ expertes (ita vox $\square\text{N}\Sigma\text{7}$ etiam vers. 19 et infra, c. xiv, 9, sumitur), non iterum surgent. ¹⁴ ἐπήγ. *Hebr.* visitasti. ¹⁵ Supra, t. I, p. 970, ἡμισεύσωσι. ¹⁶ π. τ. μν. Bene, juxta *Hebr.* ¹⁷ Πρόσθετε — Κύριε. *Hebr.* Addidisti genti (s. auxisti gentem) o Jehova. ¹⁸ ἐμν. σου *Hebr.* visitarunt, s. quæsierunt te. Reliqua hujus vers. infra ad c. xl, 2, ita leg. : ἐν θλίψει μικρᾷ ἡ παιδεία σου ἡμῖν. ¹⁹ Διὰ τ. φ. σου. Absent a textu *Hebr.*, exstat vero etiam in vers. Lat. antiqua, præter unum ms., eujus mensura SABAT. ad h. l. In dial. 1, p. 279, 285 et 292 Garn. est ἀπὸ τοῦ φόβου σου. ²⁰ ἐλάβομεν. Quæ proxima sunt, καὶ ὠδινούσῃ, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας σου, supra, p. 52 et 85, necnon t. I, p. 784 et 1292 leg., sed non eodem modo.

γυναικί, ἔδειξαν τὸν τῶν ὀφίων καρπὸν. « Πνεῦμα γὰρ φησί, σωτηρίας ἐτέκομεν, δ' ἐποίησας⁵¹ ἐπὶ γῆς » ταυτέστιν ὃ τῇ γῆ ἔδωρῆσω. Οὐ γὰρ τὸ Πνεῦμα ἐν τῇ γῆ ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐν τῇ γῆ τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο. « Οὐ πεσοῦμεθα⁵², ἀλλὰ πεσούνται οἱ ἐνοικοῦντες⁵³ ἐπὶ τῆς γῆς. » Οἱ τὰ γῆνα φρονούντες ἐπιμένουσι θαβρῶντες τοῖς βίουσιν· ἡμεῖς δὲ προσμένομεν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν.

19. Ἡ γὰρ δρόσος, ἡ παρὰ σοῦ, ἰαμα αὐτοῖς ἴσται⁵⁴. Ὡσπερ γὰρ ὁ ὑετὸς ζωοποιεῖ τὰ καταχωσθέντα καὶ οἶνοι ταφέντα σπέρματα· οὕτως ὁ σὸς λόγος, οἶόν τις δρόσος, ἀνίστησι τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν. « Ἡ δὲ γῆ τῶν ἀσεδῶν πεσεῖται⁵⁵. » Τὸ γῆριν αὐτῶν καταλύεται φρόνημα. Ταῦτα μὲν οὖν ὃ προφήτης εἰρηκεν, ὕμνον ὑφαίνων τῶ τῶν ὄλων θεῶ. Αὐτὸς δὲ ὁ Δεσπότης τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι παρεγγυᾷ, ὥσπερ ἐν τισι ταμείοις, τῇ πίστει τῶν κηρυγμάτων, καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν μελλόντων κατακρυβῆναι, καὶ διαφυγεῖν τὸν τοῖς ἄλλοις ἐπιφερόμενον ἀνθρώποις κληθρον. Καὶ τοῦτο παθεῖν συνέβη τῇ τῶν Ἰουδαίων χώρᾳ. Πεπαρνήκασι γὰρ εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τοὺς ἀγίους μυσταγωγούς, καίτοι τὸ τῆς σωτηρίας τεκνὸς πνεῦμα τοῖς ἐπὶ γῆς.

κα'. Ἴδου⁵⁶ γὰρ Κύριος ἀπὸ τοῦ ἀγίου ἐπάγει τὴν ὄρητῆρ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας⁵⁷ ἐπὶ τῆς γῆς. Ταῦτα εὐρίσκομεν τὸν Κύριον τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις παρεγγυήσαντα· « Ὁτ' ἂν γάρ, φησὶν, ἴδτε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, γινώσχετε ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. » Καὶ πάλιν· « Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ ὄματος μὴ καταβάτω ἀπ' αὐτοῦ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. » Προλέγει δὲ αὐτοῖς, ἵνα διαφύγῃσι τὸν ἐπιφερόμενον τοῖς ἀνιστήσασιν κληθρον.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ'.

α'. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ἐπάξει⁵⁸ ὁ θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἀγίαν⁵⁹. Μάχαιραν Θεοῦ καλεῖ τὸν τιμωρικὸν λόγον. « Δράκοντα δὲ ἦφιν σκολῶν, φεύγοντα καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ διαιτῶμενον, » τὸν διὰ τοῦ πρώτου ὄψεως ἐνεργήσαντα λέγει. Αὐτὸς γὰρ ἔφυγε, τὴν τοῦ Σωτῆρος μεμαθηκώς ἐπιφάνειαν, καὶ ἔβλε· « Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γῆ τοῦ Θεοῦ; Ἥλιθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς. »

γ'. Ἐγὼ πόλις ὄχυρά, πόλις πολιορκουμένη⁶⁰.

Luc. xxi, 20. Matth. xxiv, 16, 17. Matth. viii, 29.

VARIÆ LECTIONES.

⁵¹ δ' ἐποίησας. Ita quoque t. I, p. 784, sed ibid. p. 1292, ἐποίησαμεν. Hanc posteriorem lectionem Noster etiam ad Cant. iii, 7, 8. secutus est, juxta cod. Alex., sed ad Cant. i, 15, 16, leg. πν. σωτ. σου, δ' ἐκούσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς. In dial. I, p. 279 et 292 Garn. est πν. σωτ. ἐπὶ τῆς γῆς. Postrema ἐπὶ τῆς γῆς des. ib. p. 283. ⁵² Οὐ πεσ. Des. in textu Hebr. et in cod. Alex. ⁵³ οἱ ἐνοικ. Apud LXX, præm. πάντες. ⁵⁴ Ἡ γὰρ — ἐστίν. Hebr. nam (sicut) ros olerum est ros tuus. Quæ h. l. des. Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγεθθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις leg. Hebr. sab., l. v, c. 19. ⁵⁵ τ. ἀσ. πεσ. Hebr. mortuos enilectur (terra). Al. terrain mortuorum prosternens. ⁵⁶ Ἴδου — τῆς γῆς. Hebr. Ecce enim Jehova egreditur e loco suo, ut visitet iniquitatem incolarum terræ super eos. ⁵⁷ κατοικ. Ita Alit. et Compl., Rec. lectio est ἐνοικοῦντας. ⁵⁸ ἐπάξει — ἀγίαν. Hebr. visitabit Jehova gladio suo duro. Ita quoque reliqui int. qui pro ἀγίαν habent σκληράν. Ad integrum hunc vers. conf. t. I, p. 45 et 1539. ⁵⁹ ἀγίαν. Quæ proxima sunt, καὶ τὴν μεγάλην καὶ τὴν ἰσχυράν ἐπὶ τὸν δράκοντα ἦφιν, leg. infra ad Ezech. xxix, 3. ⁶⁰ Ἐγὼ — πολιορκ. Hebr. Ego Jehova custodio eam (vineam).

riente seipsos comparaverant, partus fructum ostenderunt. « Spiritum enim, inquit, salutis peperimus, quem fecisti in terra, » id est, quem terræ donasti. Neque enim Spiritum in terra creavit : sed per Spiritum in terra salutem operatus est. « Non cademus, sed cadent habitatores terræ. » Qui terrena sapiunt, in rebus fluxis confidere pergunt : nos vero resurrectionem mortuorum expectamus.

298 VERS. 19. Ros enim, qui a te, sanatio eis est. Quemadmodum enim pluvia defossa et quasi sepulta semina vivificat, sic verbum tuum, velut ros quidam, hominum naturam exsuscitat. « Terra autem impiorum cadet. » Terrenus illorum fastus dejecit. Hæc itaque dixit propheta hymnum texens universorum Deo. Ipse autem Dominus in ipsum credentes admonet, ut tanquam in cellis quibusdam, in fide prædicationum, et in spe futurorum abundantur, et impendentem aliis hominibus interitum devitent. Atque hoc plane contigit regioni Judæorum. Insanierunt enim adversus Christum, et adversus sanctos mystagogos, licet salutis spiritum habitantibus in terra pepererint.

VERS. 21. Ecce enim Dominus de sancto inducit iram super habitatores terræ. Hæc invenimus Dominum sanctis apostolis indicasse. « Cum videritis enim, inquit, circumdari ab exercitu Hierosolymam, tunc scitote appropinquare desolationem ejus. » Et rursus : « Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, et qui in tecto est, non descendat tollere aliquid de domo sua. » Prædicat autem illis, * ut effugiant indictum resistentibus exitium.

299 CAP. XXVII.

VERS. 1. Illo die inducet Deus gladium sanctum. Gladium Dei vocat vindicem sermonem. « Draconem vero serpentem tortuosum, fugientem et habitantem in mari, » eum dicit, qui per primum serpentem operatus est. Ipse enim, audito Salvatoris adventu, fugam iniit, et clamavit : « Quid mihi et tibi, Fili Dei? Venisti ante tempus torquere nos. »

VERS. 5. Ego civitas munita, civitas quæ oppu-

VERS. 14. *In occursum sitiienti aquam ferte.* A Ostendit etiam hos Assyrium fugisse, hortaturque vicinos, ut panes et aquam præbeant fugientibus.

286 CAP. XXII.

VERS. 1. [2] *Visio vallis Sion. Vulnerati tui non vulnerati gladio: neque mortui tui mortui prætorum.* Non hostes, inquit, fortes contra te fuerunt: sed ego te abjeci propter rabiem, quam exercuisti in me.

VERS. 4. *Dimittite me, amare plorabo.* Consolationem, inquit, non admittunt mala quæ civitati acciderunt. Filiam autem generis illam vocat, eo quod ab ea et ipse genus ducat.

VERS. 6. *Elamitæ autem sumpserunt pharetras.* B Elamitas appellat Samaritanos, quia ex Perside regione translati fuerant. Cum autem exosos haberent Judæos, cum Romanis, ut par fuit, contra illos pugnabant. [VERS. 7, 8] *Et equites vallabunt portas tuas, et revelabunt portas Judæ.* Id est, aperient. Contraria quidem sunt aperire et vallare: utrumque tamen præstabant. Nam et obsessos fugere prohibebant, et hostibus portas reserabant.

VERS. 11. *Et fecistis illis aquam inter duos muros.* Nihil horum tibi opus fuisset, si opem meam invocasses: hostes enim temporis momento profugissent.

VERS. 14. *Non auferetur a vobis hoc peccatum, donec mortui sitiis.* Etenim odiosa prorsus res est, et veniam excludens, inærente domino famulos indulgere deliciis, risuque contemptum prodere.

VERS. 18. *Et projiciet te in regionem* 287 *magnam.* Sunt qui dicant, eum captum in fuga fuisse ab Assyriis, et captivum abductum.

VERS. 22. *Et dabo ei clavem domus David.* Hoc loco nostra præfigurantur: « Quod enim ligaveritis super terram, erit ligatum in cælis ¹. »

VERS. 23. *Et statuam eum principem in loco fidei, et erit in solium gloriæ domus patris ejus.* Simul ei sacerdotalem tribuit et regiam potestatem. Ideo etiam mentionem fecit Davidis. David enim rex fuit, non sacerdos: et tamen sacerdotium etiam ordinavit.

VERS. 24. *Et erit confidens super eum omnis gloriosus.* Jam in superioribus demonstravit, quis in eum amor esset, tum principum, tum subditorum,

¹ Matth. xvi, 19.

ιδ'. Εἰς συνάρτησιν διψῶντι ὕδωρ φέρετε. Δεικνυσι καὶ τούτους δραπετεύοντας τὸν Ἀσσύριον· καὶ παρακελεύεται τοῖς πελάζουσι, καὶ ἄρτους παρῆχειν καὶ ὕδωρ φεύγουσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

α'. Τὸ δράμα τῆς φάραγγος Σιών⁸⁶. Οἱ τραυματῆται⁸⁷ σου οὐ τραυματῆται μαχαίραις⁸⁸· οὐδ' οἱ νεκροὶ σου νεκροὶ πολέμων. Οὐχ οἱ πολέμιοι, φησὶν, ἰσχυροὶ γεγένηται κατὰ σοῦ, ἀλλ' ἐγὼ σε προὔδωκα διὰ τὴν κατ' ἐμοῦ μανίαν.

δ'. Ἄφετέ με, πικρῶς κλαύσομαι. Ἄπαραμύθητά φησι τὰ συμβάντα· τῇ πόλει κακὰ· θυγατέρα⁸⁹ δὲ γένους αὐτὴν καλεῖ, ὡς ἐξ αὐτῆς καὶ αὐτὸς καταγὼν γένος.

ς'. Οἱ δὲ Ἑλαμίται ἔλαβον φάρετρας. Ἑλαμίτας τοὺς Σαμαρείτας καλεῖ· ἐκ γὰρ τῆς Περσικῆς μετωκίσθησιν χώρας· Ἀπεγθῶς δὲ διακεῖμενοι πρὸς Ἰουδαίους συνεμάχουν κατ' αὐτῶν ἀναγκαίως· Ῥωμαίοις. Οἱ δὲ ἰσχυροὶ ἐμφράξουσι⁹⁰ τὰς πύλας σου· καὶ ἀνακαλύψουσι τὰς πύλας Ἰούδα, τουτέστιν, ἀνοίξουσιν. Ἐναντίον δὲ ἀνοίξει τῷ ἐμφράξει· ἀμφοτέρωθεν δὲ ὁμοῦ ἐποιοῦν. Τοὺς μὲν γὰρ πολιορκουμένους ἐκώλυον φεύγειν· τοῖς δὲ πολεμοῖς τὰς θύρας ἀνεπέτανον.

ια'. Καὶ⁹¹ ἐποιήσατε αὐτοῖς ὕδωρ ἀγαμέσσαν τῶν δύο τειχῶν. Οὐδενὸς τούτων ἂν ἐδεήθη, εἰ τὴν ἐμὴν ἐπεκαλέσω βοήτην. Ἐν ἀκαρεῖ γὰρ τοὺς πολεμίους ἐσκέδασα⁹².

ιδ'. Ὅτι οὐκ ἀρεθίσεται ὑμῖν αὕτη ἡ ἀμαρτία, ἕως ἂν ἀποθάνητε. Καὶ γὰρ ἀληθῶς παγχάλεπόν ἐστι, καὶ συγγνώμην οὐκ ἔχον, ἀγανακτοῦντος τοῦ δεσπότου τοὺς οἰκέτας τρυφῆν, καὶ τῷ γέλωτι δεικνύναι τὴν καταφρόνησιν.

ιγ'. Καὶ⁹³ ῥίψει σε εἰς χώραν μεγάλην. Φησὶ τινες ὡς ἔλω φεύγων ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, καὶ δορυάλωτος ἀπέχθη.

κζ'. Καὶ δώσω αὐτῷ τὴν κλεῖδα οἴκου Δαβὶδ. Ἐνταῦθα τὰ ἡμέτερα προσηγοῦνται· εἰ γὰρ ἂν δεήσῃτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς·

κγ'. Καὶ στήσω αὐτὸν ἄρχοντα⁹⁴ ἐν τῷ οἴκῳ πῖστῳ· καὶ ἔσται εἰς θρόνον δόξης τοῦ οἴκου τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Κατὰ ταυτὴν καὶ Ἰσραητικὴν αὐτῷ δίδωσι, καὶ ἀρχοντικὴν ἐξουσίαν. Διὰ καὶ τοῦ Δαβὶδ ἐμνημόνευσεν· ὁ γὰρ Δαβὶδ οὐχ ἱερεὺς, ἀλλὰ βασιλεὺς· ἀλλ' ὁμοῦ καὶ τὴν ἱερωσύνην διέταξε.

κδ'. Καὶ⁹⁵ ἔσται πεποιθὼς ἐπ' αὐτὸν πᾶς ἔνδοξος. Διὰ μέντοι τῶν προειρημένων τὸ περὶ αὐτὸν ἐδήλωσε φίλτρον, καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν ἀρχο-

VARIE LECTIONES:

⁸⁶ Σιών. *Hebr.* visionis. Symm. et Theod. ὄρασις. ⁸⁷ Οἱ τραυμ., κ. τ. λ. Hæc ad vers. 2 pert., juxta *Hebr.* et LXX. ⁸⁸ μαχ. Ita cod. Alex., sed Vatic. ἐν μαχαίραις. ⁸⁹ θυγ. — γένος. Ad poster. partem vers. 4 pertinet. ⁹⁰ ἐμφρ. — Ἰούδα. *Hebr.* Ponendo ponent (rastra) ad portam, et retegatur operimentum Judæ. ⁹¹ Καὶ — ὕδωρ. *Hebr.* et lacum fecistis. ⁹² Verba ultima vers. 13 qui h. l. deest, exstant I Cor. xv, 32. Vid. Nostrum ad h. l. ⁹³ Καὶ — μεγάλην. *Hebr.* Et volutandò volutabit te volutatione, sicut pilam, in terram late patentem. ⁹⁴ Καὶ στ. αὐτ. ἀρχ. *Hebr.* Et insignam enim (iniquam) clavum. ⁹⁵ Καὶ — ἔνδοξος. *Hebr.* Et suspendent super eum, omnem gloriam domus patris ejus.

μένων, καὶ τῶν πλουτουμένων, καὶ τῶν πενομένων. **A** tum divitum, tum egenorum. Tropice autem vasa dixit magnos et parvos. Vasorum siquidem alia sancta erant, alia sanctiora; et quædam in aërio reposita, quædam in templo.

κε. *Κινηθήσεται* ⁷⁷ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἐστηριγμένος ἐν τόπῳ πιστῷ, καὶ πεσεῖται ⁷⁸. Τὸν περὶ τοῦ Σομνά ἀνέλαθε λόγον, καὶ ἔδειξεν αὐτὸν ὠφέλειαν οὐδεμίαν ἐκ τῆς ἱερωσύνης δεξάμενον· τιμωρίαν δὲ ἐκ τῆς βραθυμίας δρεψάμενον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

α'. *Τὸ δράμα Τύρου* ⁷⁹. Καὶ τὴν Τύρον οἱ Ἀσσύριοι πολιορκήσαντες ἐξεπόρθησαν· καὶ τοῦτο ποίνου πάς πνευματικοῖς ὀφθαλμοῖς προιδῶν ὁ προφήτης εἰλέγει.

β'. *Τίτι ὅμοιοι γεγράσιν* ⁸⁰ οἱ κατοικοῦντες ⁸¹ ἐν τῇ νήσῳ; Νήσω ἔοικεν ἡ τῆς Τύρου θέσις. Ἰσθμὸς γὰρ ἔστιν ἐν τῇ θαλάσῃ κείμενος, μίαν εἰσοδὸν ἔχων.

γ'. *Αἰσχύνθητι, Σιδῶν, εἶπερ ἡ θάλασσα*. Ἄπαικοι μὲν Τυρίων οἱ Καρχηδόνιοι· πλὴν ἐσχηκασιν οἱ Τύριοι μητέρα τὴν Σιδῶνα. Ἀπὸ γὰρ τῆς Σιδῶνος ἦν ἡ Τύρος. Πλὴν ὡς ἐπὶ γε θυγατρὶ λαμπρᾷ καὶ διαδοτῆ, τῇ Τύρῳ μέγα πεφρόνηκεν ἡ Σιδῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦλω καὶ ἤκτο αἰχμαλώτος, τότε, φησὶν, ἡ θάλασσα, τουτέστιν, αἱ κατὰ θάλασσαν νῆσοι πᾶσαι λοιπὸν ἐροῦσιν, «Αἰσχύνθητι, Σιδῶν· ἀπόλοιε γὰρ τῶν σῶν ἀρχιμάτων τὸ κάλλιστον· καὶ φρούδη γέγονεν ἡ πάλαι δεινὴ καὶ ἀκλιμωτάτη. Λόγον ταῖς πόλεσιν ὁ προφητικὸς περιτίθησι λόγος· καὶ τὴν μὲν Σιδῶνα λέγουσαν, Αἰσχύνθητι, τὴν δὲ ⁸² Τύρον ὁμολογοῦσαν, ὅτι τὸ πλῆθος οὐχ ἡ αὐτῆς δύναμις ἔτεκε καὶ ἐξέθρεψε. Προσωποποιεῖ δὲ ταῦτα ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, διδάσκουσα μὴ ἐφ' ἑαυτῇ μέγα φρονεῖν, ἀλλ' εἰδέναι τὴν τῶν ἀγαθῶν χορηγόν.

δ'. *Τίς ταῦτα ἐβούλευσεν ἐπὶ Τύρον;* Τίς ταῦτα κατ' αὐτῆς τὴν ψῆφον ἐξήνεγκε; «Μὴ ἡ ἴσσω ἐστίν, ἢ οὐκ ἰσχύει;» Ἀντὶ τοῦ, Μὴ μικρὰ πόλις ἐστὶ, καὶ ὀλίγην ἔχουσα δύναμιν, οὐκ ἀποκρῶσαν τοῖς πολεμίοις ἀνθίσταται;

ε'. *Κύριος Σαβαὼθ ἐβούλευσατο παραλῦσαι* ⁸³ πᾶσαν τὴν ὕβριν τῶν ἐνδόξων. Ἀντὶ τοῦ, Ἀσφαλείας πάσης γεγύμνωται. Ἐνδόξους ἐνταῦθα τοὺς ἀλαζόνας καὶ ὑπερηφάνους καλεῖ· τούτοις γὰρ ἀντιτάσσεται. Οὐ γὰρ τοὺς τῆς ἄρετῆς ἔχοντας τὸ κλέος **D** τῆς δόξης γυμνοῖ· ἀλλὰ τοὺς τὴν φύσιν ἀγνοοῦντας, καὶ ὑπὲρ ταύτην φρονοῦντας.

ς'. *Καταλειφθήσεται* ⁸⁴ Τύρος ἔτη ἑβδομήκοντα, ὡς χρόνος βασιλείως ⁸⁵. Ἀμέτρητος ἡ τοῦ Δεσπότης

VERS. 25. *Movebitur homo qui stabilitus fuerat in loco stabili, et cadet.* Resumpsit sermonem de Somna, ostendens illum nullam utilitatem ex sacerdotio percepisse: punitum autem fuisse propter negligentiam.

CAPUT XXIII.

VERS. 1. *Visio Tyri.* Tyrum etiam Assyrii expugnatam everterunt. Et hoc igitur propheticis oculis prævidens propheta **288** prædicit.

B VERS. 2. *Cui similes facti sunt habitantes in insula?* Tyri situs similis est insulæ. Isthmus enim est mari cinctus, unicuique habens introitum.

VERS. 4. *Erubescet, Sidon, dixit mare.* Coloni quidem Tyriorum fuerunt Carthaginenses, sed Tyriorum parens fuit Sidon: a Sidone enim orta est Tyrus. Cæterum tanquam de filia illustri et fama percelebri, de Tyro magnopere gloriata est Sidon. At ubi capta fuerit, et ducta in captivitatem, tunc, inquit, mare, hoc est insule in mari positæ, omnes de cætero dicent: «Erubescet, Sidon:» perit enim ostentationum tuarum præstantissima, et cassa evasit illa quondam terribilis et fortissima. Sermonem urbibus affingit propheta, ac Sidonem inducit dicentem: Erubescet, Tyrum vero conflentem, quod multitudinem non virtus ipsius pepererit et enutriverit. Personas porro istas Spiritus gratia inducit, docens, ne de se ipsa gloriatur, sed bonorum largitorem agnoscat.

VERS. 8. *Quis hæc decrevit super Tyrum?* Quis hanc adversus illam protulit sententiam? «Nunquid imbecillior est, aut non valet?» Quasi dicat, Nunquid parva est civitas, et exiguas habens vires, quæ hostibus resistere non valeat?

VERS. 9. *Dominus Sabaoth decrevit dissolvere universam contumeliam gloriosorum.* Id est, Omni tutela orbata est. Gloriosos appellat hoc loco arrogantes et superbos. His enim resistit. Neque enim **289** gloria illos privat, qui virtutis decus adepti sunt, sed eos qui naturam ignorant, et supra illam gloriantur.

VERS. 15. *Derelinquetur Tyrus annos septuaginta, sicut tempus regis.* Immensa est Domini benignitas.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ τροπικῶς, κ. τ. λ. Hæc referunt sese ad verba vers. 24, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου. Theod. πᾶν τὸ σκεῦος τὸ μικρὸν, κ. τ. λ. ⁷⁸ Κινηθ.—πιστῷ. *Hebr.* Recedet (s. loco suo movebitur) paxillus infixus in loco stabili. ⁷⁹ καὶ πεσεῖται. Exstat tantum in cod. Alex. ⁸⁰ Τύρου. Ex vers. 1 hæc leg. infra ad c. lx, 9: Ὁλολύζετε, πλοῖα Καρχηδόνος, ὅτι ἀπόλωτο. ⁸¹ Τίτι ὅμ. γεγ. *Hebr.* Silete. Aqu. σωπήσατε. Symm. στήσατε. ⁸² κατοικ. Ita ed. Compl. Rec. lectio est ἐνοικοῦντες. ⁸³ τὴν δὲ, κ. τ. λ. Hæc referunt sese ad verba ista vers. 4, ἡ δὲ—καρθένος. ⁸⁴ Μὴ—ἰσχύει; *Hebr.* (super Tyrum) coronam istam. ⁸⁵ παραλ.—ἐνδόξων. *Hebr.* ut pollueret superbiam omnis gloriæ. ⁸⁶ Vers. 14 infra ad Jon. 1, 5, ita leg.: Ὁλολύζετε, πλοῖα Καρχηδόνος, ὅτι ἀπόλωτο τὸ ὄχιρωμα ὑμῶν. Ad h. l. observat Noster, pro Καρχηδόνος apud rel. int. legi Θαρσίς. Conf. Hier. ad Ezech. xxvii, 12. ⁸⁷ ὡς χρ. βασι. Infra ad Ezech. xxvi, 9-14, leg.: ὡς χρόνον βασιλείως ἐνός· ὡς χρόνον ἀνθρώπου.

Illi enim multis quidem peccarunt ætibus : ipse vero supplicium longævi regis imperio, vel hominis unius vita circumscribit.

VERS. 17. *Et erit post lxx annos, visitationem faciet Deus Tyri.* Hoc quoque Judæorum superbiam retundit. Quod enim tempus solitudini Hierosolymæ desinivit, id ipsum Tyro per summam bonitatem assignavit : docens se non Judæorum tantum, sed etiam gentium Deum esse ¹⁷. « Ipsius enim est terra, et plenitudo ejus ¹⁸. »

CAPUT XXIV.

VERS. 1. *Ecce Dominus disperdit orbem terræ.* Duplicem oratio continet prophetiam. Ostendit enim tum ea quæ diversis temporibus apud hostes gerenda sint : tum ea quæ in sæculi hujus consummatione futura sint.

VERS. 2. *Et erit populus sicut sacerdos, et servus sicut dominus.* Hæc proprie quidem ac vere post resurrectionem erunt. Tunc enim præsentis vitæ figura mutatur : et cessat quidem dignitatum differentia, **290** pro ea vero inducitur virtutis ac vitii differentia. Et sæpe sacerdotes, qui in iniquitate vitam duxerint, supplicii addicentur : nonnulli vero ex ordine plebeio in illorum gradum transibunt. Et famuli quidem inter salvandos censebuntur, domini vero inter puniendos.

VERS. 6. *Propter hoc maledictio devorabit terram, quia peccaverunt habitatores ejus.* Hoc etiam nunc fieri videmus. Nam et locustæ incursus, et rubiginis guttæ, et grandinis ictus, et imbrium redundantia vel penuria, plantis segetibusque immittitur propter iniquitatem nostram. « Et derelinquentur homines pauci. » Nam quia hominum natura in deliciis prolapsa est, contrariis curatur medicamentis, egestate copia, sterilitate terræ lascivia ex ubertate nata, urbium solitudine habitantium insolentia.

VERS. 13. *Hæc omnia erunt in terra.* Et hic etiam ostendit alios pereuntes, reliquos vero salute fruentes, beneficiique auctorem Deum collaudantes. Animadvertere autem licet, hoc ipsum in consummationis tempore futurum.

VERS. 14. *Conturbabitur aqua maris.* Aqua maris hominum est multitudo. Maris enim instar turbabantur : et alii quidem contradicebant, alii vero iis quæ annuntiabantur fidem adhibebant. [15] Insulas autem vocat ecclesias in hujus maris medio

¹⁷ Rom. III, 2. ¹⁸ Psal. CXIII, 1.

Α φιλονθρωπία. Αὐτοὶ μὲν γὰρ πολλοὶ ἐξήμαρτον γενεαὶς· αὐτὸς δὲ περιγράφει τὴν τιμωρίαν μακροεῖου βασιλείως ἀρχῆς, ἢ ἐνδῶ· ἀνθρώπου ζωῆς.

17. Καὶ ἔσται μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐπισκοπήν ποιήσει ὁ θεὸς Τύρου¹⁷. Καὶ ταῦτα καταστέλλει τῶν Ἰουδαίων τὸν τύπον. Ὅν γὰρ ὤρσε χρόνον τῆ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐρημίας, καὶ τῆ Τύρω διὰ τὴν πολλὴν δέδωκεν ἀγαθότητα· διδάσκων ὡς οὐκ Ἰουδαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν θεός· « Αὐτοῦ γὰρ ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΑ΄.

α'. Ἰδοὺ Κύριος καταφθεῖρει¹⁸ τὴν οἰκουμένην. Διπλὴν ὁ λόγος ἔχει τὴν προφητείαν· σημαίνει γὰρ καὶ τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐν τοῖς πολεμοῖς γιγνόμενα, καὶ τὰ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐσόμενα.

β'. Καὶ ἔσται ὁ λαὸς ὡς ὁ ἱερεὺς, καὶ ὁ παῖς ὡς ὁ κύριος¹⁹. Ταῦτα κυρίως μὲν καὶ ἀληθῶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσται. Τότε γὰρ μεταβάλλεται τοῦ παρόντος βίου τὸ σχῆμα, καὶ παύεται μὲν ἡ τῶν ἀξιώματων διαφορά· ἀντιστάγεται δὲ ἡ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας διαφορά. Καὶ πολλάκις ἱερεῖς παρανομία συζησαντες, τιμωρία παραδοθήσονται· τινὲς δὲ εἰς τὸν τοῦ λαοῦ τελούντες κατάλογον, εἰς τὸ ἐκείνων μεταθήσονται σχῆμα. Καὶ οἰκέται μὲν συναριθμηθήσονται τοῖς σωζομένοις, δεσπόται δὲ τοῖς κολαζομένοις.

γ'. Διὰ τοῦτο ἀρὰ ἔδεται τὴν γῆν· ἔτι ἡμέρτοσαν²⁰ οἱ κατοικοῦντες αὐτήν. Τοῦτο καὶ νῦν ὀρώμεν γιγνόμενον· ἀκρίδος γὰρ ἐμβολή, καὶ ἐρυσίτης ψεκάζεις, καὶ χαλκῆς σφενδόναι, καὶ ἡμδρων ὑπερβολὴ τε καὶ ἐνδεια, καὶ φυτοῖς ἐπιφέρεται καὶ λητοῖς, διὰ τὴν ἡμετέραν παρανομίαν. « Καὶ καταλειφθήσονται ἄνθρωποι ὀλίγοι. » Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τρυφὴν ἐξώκειλε τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, τοῖς ἐναντίοις θεραπεύεται φαρμάκιοι· τῇ ἐνδείᾳ ἡ εὐπορία, τῇ τῆς γῆς ἀκαρπία τὰ ἐκ τῆς πολυκαρπίας σκιρτήματα, τῇ τῶν πόλεων ἐρημία ἡ τῶν οἰκηθῶρων ἀταξία.

δ'. Ταῦτα πάντα ἔσται ἐν τῇ γῆ. Καὶ ἐνταῦθα δεῖκνυσι τοὺς μὲν ἀπολλυμένους, τοὺς δὲ ὑπολοίπους τῆς σωτηρίας ἀπολαύοντας, καὶ τὸν εὐεργέτην ὑμνοῦντας θεόν. Εὐροὶ δ' ἐν τῇ καὶ ἐν τῷ καιρῷ συντελείας τοῦτο ἐσόμενον.

ε'. Ταραχθήσεται²¹ τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης. Ὑδωρ δὲ θαλάσσης, τῶν ἀνθρώπων τὸ πλῆθος. Δίψην γὰρ θαλάττης διαταρττοντο. Καὶ οἱ μὲν ἀντέλεγον, οἱ δὲ τοῖς κηρυττομένοις ἐπίστευον. Νήσους δὲ, τὰς ἐν μέσῳ ταυτησὶ τῆς θαλάσσης ἀνοικοδομηθεῖ-

VARIE LECTIONES.

¹⁸ Τύρου. Infra ad Ezech. I. c. hæc adduntur ex vers. 17, una cum initio vers. 18 : Καὶ πάλιν ἀποκαταστήσεται εἰς τὸ ἀρχαῖον, καὶ ἔσται ἐμπόριον πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς οἰκουμένης ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Καὶ ἔσται ἡ ἐμπόρια αὐτῆς ἀγία τῷ Κυρίῳ. ¹⁹ κατ. Hebr. evacuati. ²⁰ ὁ κύριος. Reliqua hujus vers. infra, ad I Cor. VII, 30, 31, ita leg. : καὶ ἡ θεράπεινα ὡς ἡ κυρία, καὶ ὁ ἀγοράζων ὡς ὁ πωλῶν (des. ὁ δανείζων ὡς ὁ δανειζόμενος), καὶ ὁ ὀφείλων ὡς μὴ ὀφείλων (alias, ὡς ὁ ὀφείλει). ²¹ ὅτι ἡμέρτοσαν. Hebr. et rei sicut. ²² Ταρ. — Οαλ. Hebr. Hinnient (s. vocem efferent) inde a mari. Theod. Ἥχησαν ὕδατα θαλάσσης.

σα· ἐκκλησίας καλεῖ, καὶ δεχομένας μὲν τῆς θαλάσσης τὰ κύματα, βλάβης δὲ φυλαττομένας ἐκτὸς, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ὑπόσχεσιν.

15. Κύριος ὁ θεὸς Ἰσραὴλ, ἀπὸ ¹⁵ τῶν περὺ τῆς γῆς τέρατα ¹⁵ ἤκούσαμεν. Πτέρυγας τῆς γῆς τὴν πίστιν καὶ τὴν ὀλοφύρασαν ὠνόμασεν. Οἱ γὰρ γῆνοι διὰ τούτων ἀνιπτάμενοι θεωροῦσι τὰ θεῖα. Τέρατα δὲ καλεῖ, τὰ περὶ τῆς συντελείας εἰρημύνα, καὶ τὰ περὶ τῶν Ἑκκλησιῶν τεθεσπισμένα. Ἐλπὶς τῆ εὐσεβεῖ ¹⁵. Ὁ γὰρ ἐννόμως καὶ εὐσεβῶς πολιτευσάμενος, τὰς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀντιδόσεις μανθάνων, φέρει γενναίως τῆς ἀρετῆς τοὺς πόρους, τῆς ἐλπίδος ἐπερειδοῦσης. Ἐκ ἐροῦσιν ¹⁶. Ὅτινες ἐροῦσιν; οἱ καταλειμμένοι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ εὐφραίνονται. Ὅρα δὲ πῶς τὴν πίστιν παραδεξάμενοι, νοθετοῦσιν εὐθὺς τοὺς ἀθετοῦντας τὸν νόμον, καὶ καταπτοῦσιν τοὺς δεύμασι.

17. Φόβος γὰρ, καὶ βόθυνος, καὶ παγὶς ἐφ' ἡμᾶς ¹⁷. Οὐαὶ τοῖς ἀθετοῦσιν, οἱ ἀθετοῦντες τὸν νόμον ¹⁷! Ἀθετοῦσι τὸν νόμον οἱ παρὰ τὸ τοῦτου βιοτεύοντες βούλημα· νόμον δὲ πάλιν ἐνταῦθα λέγει, οὐ τὸν Μωσαϊκὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν φυσικόν· περὶ πάντων γὰρ ἀνθρώπων ὁ λόγος. Ἐφόβος, καὶ βόθυνος, καὶ παγὶς ἐφ' ἡμᾶς. Ἐπάλληλα λέγει κακὰ, καὶ τὰ δεύτερα τῶν προτέρων χαλεπώτερα· ὁ γὰρ τὸ ἑλαττον, φησὶ, διαφυγῶν, τῷ χαλεπώτερω περιπεσεῖται.

18. Ὅτι θυρίδες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ¹⁸ ἀνεφύθησαν. Τὴν ἐποφίαν τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων διὰ τούτων δεδήλωκε. Τούτοις εἶοικε τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ Δαβὶδ εἰρημένον· Ἐ Κύριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστι συνίεν, ἢ ὁ ἐκζητῶν πᾶν θεόν. Καὶ σεισθήσεται ὡς ὀπωροφυλάκιον ἡ γῆ ¹⁸. Τὸ ὀπωροφυλάκιον, πρόσκαιρός ἐστι σκηνή· οὕτω καὶ τοῦ βίου τὸ σχῆμα χρόνῳ τιμὴ περιώριστα· τούτο δὲ παράγειν ὁ μακάριος ἐφη Παῦλος.

κα'. Ἐπάξει ὁ θεὸς ἐπὶ τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ τὴν χεῖρα ²¹. Καὶ ταῦτα τοῦ παντὸς δηλοῖ συντέλειαν. Τότε γὰρ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. Καὶ πάλιν, ὡς πεσεῖται τὰ ἀστρα τοῦ οὐρανοῦ, ὡς πίπτει φύλλα ἀπὸ ἀμπέλου, καὶ ὡς ἐκρεῖ φύλλα ἀπὸ συκῆς. Τότε αἱ ἐπὶ γῆς βασιλείαι δέξονται τέλος, καὶ οἱ κολάσεως ἄξιοι, ὡς εἰς ὄχρωμά τι καὶ δεσμωτήριον, καθαιροῦνται εἰς τὸ ἀφωρισμένον τοῖς κολαζομένοις χωρίον.

γ Psal. xiii, 2. x I Cor. vii, 31. γ Matth. xxiv, 29. z Isa. xxxiv, 4.

VARIAE LECTIONES.

¹⁵ ἀπὸ—ἠκούσ. *Hebr.* ab extrema ora terræ cantica audivimus. ¹⁶ τέρατα. *Conf.* Hier. ad h. l. ¹⁷ Ἐλπ. τῆ εὐσ. *Hebr.* decus justo. ¹⁸ ἐρ. *Des.* h. l. ista, τὰ μυστήρια μου ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς, quæ solent quidem abesse a textu τῶν Ὁ, a Patribus autem Græcis sæpius allegantur, et monente Hier. ex Theodot. desumpta, a Nostro quoque supra, t. I, p. 761, 1049 et 1062, ad h. l. relata sunt. Apud Procop. et Nobilium leg. τὸ μυστήριον, et infra, *Hist. eccl.*, l. i, c. 3, τὸ μυστήριόν μου. *Hebr.* macies (est) mihi! macies mihi! Sed *Hebr.* γγ macies (cum γ parag. γγ), et LXX cum Chald. γγ arcanum permutarunt. ¹⁹ φόβος—ὕμας. Hæc post pauca recurrit, addito commentario. ²⁰ Οὐαὶ—νόμον. Ad vers. 16 pert. *Hebr.* Væ mihi! prævaricantes prævaricati sunt, et prævaricatione prævaricantium prævaricati sunt. ²¹ Θυρ. ἐκ. τ. οὐρ. *Hebr.* cataractæ ex alto. ²² γῆ. Ultima hujus vers. infra, ad Ezech. xlviii, 35, ita leg. : ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ ἔτι μὴ ἀναστῆ. ²³ Ἐπάξει—χεῖρα. *Hebr.* Eritque, die isto visitabit Jehova super exercitum Excelsi in alto.

VERS. 22. *Per multas generationes visitatio erit A eorum.* Magnam enim ac diuturnam erga se patientiam experti sunt [23]. « Et liquefiet later, et cadet murus. » Quæ vulgo creditur volentium securitas.

VERS. 23. *Et erubescet luna, et confundetur sol.* Impiorum idololatria. Cum enim creaturas omnes deos fecerint, ex illustrioribus creaturis ultimum erroris excidium demonstravit. Neque enim pudore afficienda dicit ipsa elementa, quæ anima et ratione carent, sed eos qui deos illa fecerunt. « Quoniam regnabit 293 Dominus in Sione et in Hierosolyma. » Sionem et Hierosolymam cælestem intelligit. « Accessistis enim, » ait divinus Apostolus, « ad montem Sionem, et ad urbem Hierosolymam cælestem a. » In illa ergo civitate cum apparuerit regnum Dei, erubescunt qui creaturam præ Creatore coluerunt b.

CAP. XXV.

VERS. 1. *Quoniam fecisti admirabiles res, consilium antiquum verum.* Cum enim hæc jam olim ita constitues, nunc ea rebus ipsis exhibuisti. « Fiat, Domine. » Hoc est, ad exitum perveniant quæ dicta sunt.

VERS. 2. *Quoniam posuisti civitates in tumultum.* Et patefecisti, inquit, rerum humanarum brevem durationem, et tuam ipsius potentiam ostendisti. « Impiorum civitas in æternum non ædificetur. » Universim quidem prolata est oratio. Videtur autem mihi Hierosolymam etiam innuere juxta Domini dictum: « Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruat c. »

VERS. 3. *Propterea benedicet tibi populus pauper.* Populum pauperem intelligit pium, qui moderato spiritus gerit. Hunc enim beatum quoque prædicat Dominus, dicens: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum d. » Per civitates autem hominum injuriam sustinentes, sed Deum timentes, vitam apostolicam significavit. Hos enim rursus beatos dixit Dominus his verbis: « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, 294 quoniam ipsorum est regnum cælorum e. »

VERS. 5. *Quasi homines pusillomimes, sitientes in Sione.* Tanquam ex persona chori apostolici hæc dixit: vitam cælestem, et liberationem ab impiis hominibus sitiens: at contraria his volens, quibus nos tradidit ad exercitium et probationem.

VERS. 7. *Trade hæc omnia gentibus.* Non enim

xβ'. Διὰ πολλῶν γενεῶν 22 ἐπισκοπῆ ἐσται αὐτῶν. Πολλῆς γὰρ καὶ ἐπὶ πλείστον μακροθυμίας ἀπήλασαν. « Καὶ τακῆσεται ἡ πλίνθος, καὶ πεσείται τὸ τεῖχος 23. » Ἡ νομιζομένη τῶν ἐν δυναστείαις ἀσφάλεια.

κγ'. Καὶ ἐντραπήσεται ἡ σελήνη, καὶ αἰσχυνθήσεται ὁ ἥλιος 24. Τῶν ἀσεβῶν ἡ πολυθεὸς πλάνη. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐθεοποίησαν, ἀπὸ τῶν λαμπροτέρων μορίων τῆς κτίσεως ὑπέδειξε τὴν παντελῆ τῆς πλάνης κατάλυσιν. Οὐδὲ γὰρ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα λέγει καταισχυνοῦσθαι, τὰ ἀψυχὰ τε καὶ ἄλογα· ἀλλὰ τοὺς ταῦτα θεοποίησαντας. « Ὅτι βασιλεύσει Κύριος ἐν 25 Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ. » Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ τὴν ἐπουράνιον λέγει. « Προσηλυθῆτε γὰρ, » φησὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος, « Σιών δρει, καὶ πόλει Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ. » Ἐν ἐκείνῃ τοίνυν τῇ πόλει δεικνυμένης τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας, αἰσχυνθήσονται οἱ λατρεύσαντες τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

α'. Ὅτι ἐποίησας θυμαστά πράγματα, βουλήν ἀρχαίαν ἀληθινήν 26. Ἄνωθεν γὰρ ταῦτα προορίσας, νῦν δὲ αὐτὰ διὰ πραγμάτων ἐκδηλώσας. « Γένοιτο, Κύριε 27. » Τουτέστι, τῶν εἰρημένων τὸ τέλος.

β'. Ὅτι ἐθῆκας πόλεις εἰς χάμα. Ἠλεγξας, φησὶ, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὸ πρόσκαιρον, καὶ τὸ σὸν εἰδεξας κράτος. « Τῶν ἀσεβῶν πόλις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ οἰκοδομηθῆ. » Καθολικῶς μὲν ὁ λόγος εἴρηται· δοκεῖ δὲ μοι καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ αἰνέτεσθαι, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν τὴν λέγουσαν· « Οὐ μὴ μείνῃ ὡδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθῆ. »

γ'. Διὰ τοῦτο εὐλογήσει σε ὁ λαὸς ὁ πτωχός 28. Λατῶν πτωχῶν εὐσεβῆ καλεῖ, τὸν μετρίῳ φρονήματι χρώμενον. Τοῦτον γὰρ καὶ ὁ Κύριος μακαρίζει, « Μακάριοι, λέγων, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Διὰ δὲ τῶν πτωχῶν τῶν ἀδικουμένων μὲν ὑπ' ἀνθρώπων, τὸν δὲ Θεὸν φοβουμένων, τὴν ἀποστολικὴν πολιτείαν ἠνέξατο. Τοῦτους γὰρ πάλιν μακαρίζει ὁ Κύριος, λέγων· « Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. »

δ'. Ὡς ἀνθρώποι οὐλοῦντο διηρῶντες ἐν Σιών 29. Ὡς ἐκ τοῦ ἀποστολικοῦ ταῦτα λέγει χοροῦ διψῶν μὲν τὴν ἐπουράνιον ζωὴν, καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν δυσσεβῶν ἀνθρώπων· ἀντιβουλομένοι δὲ οἷς ἡμᾶς εἰς γυμνασίαν καὶ δοκιμασίαν ἐξέδωκεν.

ε'. Παράδος ταῦτα πάντα τοῖς ἔθνεσιν 30. Οὐ

a Hebr. xii, 23. b Rom. i, 25. c Matth. xxiv, 2. d Matth. v, 3. e ibid. 10.

VARIÆ LECTIONES.

22 Διὰ π. γεν. Hebr. post multos dies. 23 Καὶ—τεῖχος. Hebr. Et pudeset luna, ac pudore afficietur sol. 24 Καὶ—ἥλιος. Ita Symm. rectius quam ὁ LXX interpretatus est. Duplex itaque h. 1. irrepsit eorumdem verborum expositio. 25 ἐν. Ita h. 1. et deinde ante Ἱερουσ. recte habet cod. Alex., sed Vatic. utroque loco habet ἐκ, contra textum Hebr. 26 βουλ. ἀρχ. ἀληθ. Hebr. consilia (tua) e longinquo (s. a longo inde tempore inita) veritas sunt. 27 Γέν. Κύριε. Hebr. certitudo s. certa (sunt consilia tua). Κύριε addit codex Alex. 28 πτωχός. Hebr. sortis. 29 Ὡς—Σιών. Hæca textu Hebr. aliena sunt. 30 Παράδος — ἐθνεσιν. Hebr. (Et absorbebit) faciem operimenti, operimenti omnibus populis (impositi).

γὰρ ὡσπερ τὸν νόμον μόνους δέδωκεν Ἰουδαίοις, οὕτω καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην μόνους αὐτοῖς παρέσχεν· ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὴν ἐντεῦθεν φουμένην προσέθηκε σωτηρίαν.

η'. *Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας* ²¹. Ἄλλ' ἀγαθότητι κυβερνῶν τὰ καθ' ἡμᾶς ὁ Δεσπότης, κατέλυσε μὲν τὸν θάνατον, ἐπέσυσε δὲ τὰ ἐπὶ τοῖς τελευτῶσι γινόμενα δάκρυα ²², τῆς ἀναστάσεως δεδωκώς τὴν ἐλπίδα, καὶ τὰ τῆς ἀμαρτίας περιεπλεονόησεν ²³. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐγὼ, φησὶν, ἐφθεγξάμην· ἀλλ' αὐτὸς δι' ἐμοῦ ὁ τῶν ὅλων Κύριος.

θ'. *Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐφ' ὃν* ²⁴ *ἠλπίζομεν*. Οἱ τῆς σωτηρίας μετешихотες, τῶν ἐλπίζομένων ἀγαθῶν τὸ τέλος ὀρώντες, τοῦτον τὸν ὕμνον τῇ σεσωκότι προσφέρουσιν. Οὗτος, φασί, τῆς ὑπομονῆς ὁ καρπός, εὐφροσύνη καὶ θυμῆλια τέλος οὐκ ἔχουσα. Τοῦτους ἀπὸ τοῦτου τοῦ θρους ἐδραψάμεθα τοὺς καρποὺς, τουτέστι τῆς εὐσεβείας.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

ε'. *Ὅς ταπεινώσας κατήγαγε τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ὑψηλοῖς* ²⁵. Τοῦτο καὶ ἡ ἀγία Παρθένος ὑμνοῦσα ἔλεγε· « Καθελε δύναστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ἔψωσε ταπεινούς. »

θ'. *Ἐκ νυκτός ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σέ, ὁ Θεός* ²⁶. Νύκτα καλεῖ τὸν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου καιρὸν· ὀρθρον δὲ, τὴν προφητικὴν πρόβησιν. Ἡμέρα γὰρ ἡ τῆς θεογονίας ἀνατολή, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος φῶς ἀληθινόν, καὶ ἥλιος δικαιοσύνης ὀνόμασται.

ι'. *Πέπνυται γὰρ ὁ ἀσεβής* ²⁷. Τῆς γὰρ τοῦ διαβόλου τυραννίδος, διὰ τῆς Δεσποτικῆς ἐπιφανείας καταλυθείσης, ῥῆψον γέγονε τῆς ἀρετῆς ἡ κατὸρθωσις· ἐκεῖνος δὲ οὐδὲν ἐντεῦθεν ἀπώνατο. « Ἀρθήτω ὁ ἀσεβής ²⁸, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. » Ἐκλαμβάνεται ταῦτα καὶ εἰς τὸν διάβολον, καὶ εἰς τοὺς ἀγνώμονας Ἰουδαίους, ὡς πολλῶν εὐεργεσιῶν τυχόντες ἔτι ἐπέμενον τὸ ἄμαρτον τῆς διανοίας κεκαμυκότες· τοῦ γὰρ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος, καὶ τῶν ἔθνῶν πιστευσάντων, οὗτοι οὐ μόνον περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγνώμονες γέγοναν· ἀλλὰ καὶ ζήλω πονηρῷ ἐκκαίμενοι, πυρκαυστοὶ γενέσθαι ἠθούλοτο, ἤπερ ὀρεῖν τὰ ἔθνη σωζόμενα.

ια'. *Γρόντες δὲ* ²⁹ *ἀσχυρθήσονται*. Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἔφη· « Καὶ τότε θύονται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. » — « Ζῆλος λήψεται λαὸν ἀπαίδευτον ³⁰. » Τοὺς Ἰουδαίους αἰνίττεται, διὰ ζῆλον δῆθεν τῷ σταυρῷ τὸν Κύριον

A sicut legem solis dedit Judæis, sic et Novum Testamentum illis solis exhibuit, sed omnibus gentibus proveniente[m] ex eo salutem exposuit.

VERS. 8. *Devoravit mors prevalens*. Sed qui res nostras bonitate gubernat Dominus, mortem destruxit, et lacrymis, quæ mortuorum causa fundi solent, spe data resurrectionis, finem imposuit. Peccati quoque probra sustulit. Hæc autem, inquit, non ego locutus sum, sed ipse per me omnium Dominus.

VERS. 9. *Ecce Deus noster in quo sperabamus*. [10] Qui salutem sunt adepti, bonorum quæ sperabant finem cernentes, hunc hymnum Salvatori offerunt. Hic, inquit, fructus est patientiæ, lætitia et hilaritas finem non habens. Hos ab hoc monte fructus decerpimus, fructus scilicet pietatis.

CAP. XXVI.

VERS. 5. *Qui humilians detraxisti eos qui habitant in excelsis*. Hoc **295** etiam sancta Virgo dixit in cantico : « Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles. »

VERS. 9. *De nocte mane consurgit spiritus meus ad te, Deus*. Noctem vocat tempus quod incarnationem Domini antecessit : diluculum vero, præscientiam propheticam. Dies enim, ortus cognitionis Dei : et Dominus ipse lumen verum et sol justitiæ appellatus est.

VERS. 10. *Cessavit enim impius*. Eversa enim per Dominicum adventum diaboli tyrannide, facillior facta est actio virtutis : ille vero fructum inde nullum cepit. « Tollatur impius, ut non videat gloriam Domini. » Accipiuntur ista tum de diabolo, tum de ingratis Judæis, ut qui multis affecti beneficii pergebant mentis oculos claudere. Nam conversante in terris Domino nostro Jesu Christo, cum gentes credidissent, ipsi non solum ingrati erga benefactorem fuerunt, sed et prava æmulatione incensi, flammam pati malebant, quam gentium salutem videre.

VERS. 11. *Scientes autem confundentur*. Hoc etiam dixit Dominus in Evangeliiis : « Tunc videbunt signum Filii hominis in cælo, et tunc plangent omnes tribus terræ. » — « Zelus apprehendet populum ineruditum. » Judæos significat, utpote qui ex zelo et æmulatione Dominum cruci affixerunt. Hoc etiam

¹ Luc. i, 52. ⁵ Matth. xxiv, 30.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ Κατ.—ισχύσας. *Hebr.* Absorbebit mortem in perpetuum. Ita Symm. ²² ἔπυσε—δάκρυα. Verba textus, ad quæ hæc se referunt infra, in *Repreh.*, anath. 10, Cyr., ita leg. : αὐτὸς γὰρ ἀφέλε πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου παντός. ²³ κατ.—ἔλων Κύρ. Hæc ad ultima vers. 8 se referunt. ²⁴ ἐφ' ὃν. Ita Ald. Rec. lectio ἐφ' ὃ. ²⁵ Ὅς—ὑψηλ. *Hebr.* Nam deprimit habitantes in excelso. ²⁶ Ἐκ—Θεός. *Hebr.* Etiam spiritu meo, in medio mei, mane quero te. ²⁷ Πέπνυται γ. ὁ ἀσ. *Hebr.* Si gratia sit impio (tamen non discit justitiam). ²⁸ Ἀρθ. ὁ ἀσεβ. Abest a textu *Hebr.* ²⁹ Γρόντες δὲ. *Hebr.* videbunt autem. ³⁰ Ζῆλος—ἀπαίδ. *Hebr.* ob zelum contra populum.

divinus dicit Apostolus : « Testimonium enim A perhibeo illis, quod æmulationem Dei habeant, sed non secundum scientiam b. » 296 « Et nunc ignis adversarios comedet. » Quia lumen non receperunt, tradentur igni et tenebris.

VERS. 12. *Domine Deus noster, pacem da nobis.* Pacem tuam, Domine, amplexi sumus : providentia tua ne excidamus. Deum enim alium nullum novimus. Hæc Eunomii quoque stupiditatem redarguunt. [13] Quomodo enim dicere possunt : « Extra te alium nescimus, » qui Deum creatum appellant Filium ? Nos vero unam Trinitatis substantiam prædicantes, vere affirmamus, cum dicimus : « Extra te alium nescimus. »

VERS. 14. *Mortui autem vitam ne videant.* Mortuos vocat eos, qui bonis operibus mortui sunt. Sic B enim et Dominus dixit : « Permite ut mortui sepeliant mortuos suos i. » — « Neque medici suscitabunt. » Deo enim puniente, quis auxiliari poterit ? « Idcirco induxisti, et perdidisti. » Significat Deum, dum parcit, tempus vitæ illorum contraxisse, ne longo tempore permanentes, malitia simul crescerent, et pœnam suam auferent. Propter bonitatem enim Deus annos etiam definit ad supplicium : nunc quidem post centum viginti, sicut tempore diluvii, nunc vero post sexaginta, per hunc ipsum prophetam. Atque ante conditum tempus inducit iudicium, peccata illorum removens, et cessare ab iniquitate faciens illos qui sine pœnitentia ægrotant. Unde ait Psalmus : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt 297 dies C suos i. » Et rursus, « Ne auferas me in dimidio dierum meorum k. » Illud : « Abstulisti omne masculinum eorum, » Symmachus reddidit, « omnem memoriam eorum. » Aquila autem et Theodotio, « omne monumentum illorum. »

VERS. 15. *Adde eis mala, Domine.* Prædictionis formam in optativam convertit propheta, et interitum eorum prædicat qui pios persequuntur. [16, 17] *Domine, in tribulatione recordati sumus tui.* Ostensa persequentium ærumna, ostendit insuper emolumentum eorum qui persecutionem sustinent. « Tribulatio enim, » juxta beatum Paulum, « patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem, spes non confundit l. »

VERS. 18. *Propter timorem tuum, Domine, in utero concepimus.* Quia enim cum muliere partu-

προσηλώσαντας. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἤψιν Ἀπόστολος· « Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. » — « Καὶ νῦν πῦρ ὑπεναντίους κατέδεται ⁴¹. » Ἐπειδὴ τὸ φῶς οὐκ ἐδέξαντο, παραδοθήσονται τῷ πυρὶ καὶ τῷ σκότει.

ιβ'. Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δός ἡμῖν ⁴². Τὴν σὴν εἰρήνην ἠσπασάμεθα, Δέσποτα· μὴ ἐκπέσωμέν σου τῆς προμηθείας. Οὐδένα γὰρ ἄλλον ἴσμεν θεόν. Ταῦτα καὶ τὴν Εὐνομίου διελέγχε· παρακληξίαν· πῶς γὰρ θύνανται λέγειν, « Ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἶδαμεν, » κτιστὸν θεὸν τὸν γῆν ὀνομάζοντες; Ἡμεῖς δὲ μίαν οὐσίαν τῆς Τριάδος κηρύττοντες, ἀληθεύομεν λέγοντες· « Ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἶδαμεν. »

ιδ'. Οἱ δὲ νεκροὶ ζῶην οὐ μὴ ἴδωσιν. Νεκροὺς καλεῖ τοὺς τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις νεκρωμένους. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἔφη· « Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. » — « Οὐδὲ ἱατροὶ οὐ μὴ ἀναστήσουσι ⁴³. » Θεοῦ γὰρ κολάζοντος, τίς ἐπαμύναται δυνήσεται; « Διὰ τοῦτο ἐπήγαγες ⁴⁴, καὶ ἀπώλεσας. » Σημαίνει ὅτι φειδόμενος ὁ θεὸς τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς αὐτῶν ὑπέτεμετο· ἵνα μὴ εἰς χρόνον μακρὸν παραμένοντες, συμπαρακτείνωνται τῇ κακίᾳ, καὶ ἀβέωσιν αὐτῶν τὴν κόλασιν. Διὰ γὰρ ἀγαθότητα θεὸς καὶ χρόνους ὀρίζει εἰς τιμωρίαν· τοῦτο μὲν μετὰ ἑκατὸν εἴκοσι, ὡσπεροῦν καὶ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ· τοῦτο δὲ ἐξήκοντα, δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ προφήτου. Καὶ πρὸ τῆς προθεσμίας ἐπάγει τὴν δίκην, ἐκκόπτων αὐτῶν τὰ ἁμαρτήματα, καὶ παύων αὐτοὺς τῆς παρανομίας ἀμεταμέλητα νοσοῦντας· διό ἤψιν ὁ πεντηκοστὸς τέταρτος ψαλμὸς· « Ἄνδρες αἱμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ ἡμισέουσιν ⁴⁵ τὰς ἡμέρας αὐτῶν. » Καὶ πάλιν, « Μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου. » Τὸ, « Ἡρας πᾶν ἄρσεν αὐτῶν, » ὁ Σύμμαχος, « πᾶσαν τὴν νημέην ⁴⁶ αὐτῶν » ἡρμήνευσεν. Ἀκύλας δὲ καὶ Θεοδοσίω, « πᾶν τὸ μνημόσυνον αὐτῶν. »

ιε'. Πρόσθετε αὐτοῖς κακὰ, Κύριε ⁴⁷. Εἰς εὐχτικὸν τὸ προαγορευτικὸν ὁ προφήτης μετέβαλε σχῆμα, καὶ προλέγει τὸν βλεθρον τῶν διωκόντων τοὺς εὐσεβεῖς. Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου ⁴⁸. Δεῖξας τῶν διωκόντων τὴν ταλαιπωρίαν, ἐπιδεικνύσει τῶν διωκομένων τὴν ὠφέλιαν· « Ἡ γὰρ θλίψις, » κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, « ὑπομονὴν κατεργάζεται· ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν· ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπὶδα· ἐλπίς οὐ καταίσχυνει. »

ιη'. Διὰ τὸν φόβον σου ⁴⁹, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν ⁵⁰. Ἐπειδὴ γὰρ ὠδινούσῃ ἑαυτοὺς ἀπείκασαν

b Rom. x, 2. i Matth. viii, 22. j Psal. lrv, 24. k Psal. ci, 25. l Rom. v, 35.

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ Rec. lectio ἔδεται. ⁴² Κύριε — ἡμῖν. *Hebr.* O Jehova, disponas pacem nobis. Reliqua ex vers. 12, una cum verbis primis vers. 13, exstant in dial. 2, p. 598. Garn. ⁴³ Οὐδὲ — ἀναστ. *Hebr.* vitæ expertes (ita vox וְיִשְׁתָּבְּרוּ etiam vers. 19 et infra, c. xiv, 9, sumitur), non iterum surgent. ⁴⁴ ἐπήγ. *Hebr.* visitasti. ⁴⁵ Supra, t. I, p. 970, ἡμισέωσαι. ⁴⁶ π. τ. μν. Bene, juxta *Hebr.* ⁴⁷ Πρόσθετε — Κύριε. *Hebr.* Addidisti genti (s. auxisti gentem) o Jehova. ⁴⁸ ἐμν. σου *Hebr.* visitarunt, s. quæsiverunt te. Reliqua hujus vers. infra ad c. xl, 2, ita leg. : ἐν θλίψει μικρᾷ ἡ παιδεία σου ἡμῖν. ⁴⁹ Διὰ τ. φ. σου. Absent a textu *Hebr.*, exstat vero etiam in vers. Lat. antiqua, præter unum ms., cuius meminit SABAT. ad h. l. In dial. I, p. 279, 285 et 292 Garn. est ἀπὸ τοῦ φόβου σου. ⁵⁰ ἐλάβομεν. Quæ proxima sunt, καὶ ὠλιψήσαμεν, καὶ ἐτέχομεν πνεῦμα σωτηρίας σου, supra, p. 52 et 85, necnon t. I, p. 784 et 1292 leg., sed non eodem modo.

γυναικί, ἔδειξαν τὸν τῶν ὠδίνων καρπὸν. « Πνεῦμα γάρ, φησὶ, σωτηρίας ἐπέκοιμας ⁵¹ ἐπὶ γῆς » τούτεστιν ὁ τῆ γῆ ἔδωκ' ἰσχύον. Οὐ γὰρ τὸ Πνεῦμα ἐν τῆ γῆ ἔδημιούργησεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐν τῆ γῆ τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο. « Οὐ πεσοῦμεθα ⁵², ἀλλὰ πεσοῦνται οἱ ἐνοικοῦντες ⁵³ ἐπὶ τῆς γῆς. » Οἱ τὰ γῆν φρονούντες ἐπιμένουσι θαρβρόντες τοῖς βέουσι· ἡμεῖς δὲ προσμένομεν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν.

19. Ἡ γὰρ ὁρσος, ἡ παρὰ σοῦ, λαμα αὐτοῖς ἴσται ⁵⁴. Ὅσπερ γὰρ ὁ ὑετὸς ζωοποιεῖ τὰ καταχωσθέντα καὶ οἰσὲι ταφέντα σπέρματα· οὕτως ὁ σὸς λόγος, οἷόν τις ὁρσος, ἀνίστασι τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν. « Ἡ δὲ γῆ τῶν ἀσεβῶν πεσεῖται ⁵⁵. » Τὸ γῆνιν αὐτῶν καταλύεται φρόνημα. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ προφήτης εἰρηκεν, ὕμνον ὑφαίνων τῷ τῶν ὄλων Θεῷ. Αὐτὸς δὲ ὁ Δεσπότης τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι παρεγγυᾷ, ὥσπερ ἐν τισι ταμείοις, τῆ πίστει τῶν κηρυγμάτων, καὶ τῆ ἐλπίδι τῶν μελλόντων κατακρυβῆναι, καὶ διαφυγεῖν τὸν τοῖς ἄλλοις ἐπιπερόμενον ἀνθρώποις βλεθρον. Καὶ τοῦτο παθεῖν συνέδη τῆ τῶν Ἰουδαίων χώρα. Πεπαρφήκασι γὰρ εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τοὺς ἁγίους μυσταγωγούς, καίτοι τὸ τῆς σωτηρίας τεκόντας πνεῦμα τοῖς ἐπὶ γῆς.

κα'. Ἰδοὺ ⁵⁶ γὰρ Κύριος ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἐπάγει τὴν ὄρην ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας ⁵⁷ ἐπὶ τῆς γῆς. Ταῦτα εὐρίσκομεν τὸν Κύριον τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις παρεγγυήσαντα· « Ὅτ' ἂν γάρ, φησὶν, ἴβετε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἰερουσαλήμ, γινώσχετε ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. » Καὶ πάλιν· « Τότε οἱ ἐν τῆ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβάτω ἄρα τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. » Προλέγει δὲ αὐτοῖς, ἵνα διαφύγῃσι τὸν ἐπιφερόμενον τοῖς ἀνειστήσασιν βλεθρον.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ'.

α'. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ἐπάξει ⁵⁸ ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἁγίαν ⁵⁹. Μάχαιραν Θεοῦ καλεῖ τὸν τιμωρητικὸν λόγον. « Δράκοντα δὲ ἦφιν σκολιδόν, φεύγοντα καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ διατιώμενον, » τὸν διὰ τοῦ πρώτου ὄφους ἐνεργήσαντα λέγει. Αὐτὸς γὰρ ἔφυγε, τὴν τοῦ Σωτῆρος μεμαθηκῶς ἐπιφάνειαν, καὶ ἔβδα· « Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γῆ τοῦ Θεοῦ; Ἥλθεσ πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς. »

γ'. Ἐγὼ πόλις ὄχυρά, πόλις πολιορκουμένη ⁶⁰.

• Luc. xxi, 20. • Matth. xxiv, 16, 17. • Matth. viii, 29.

VARIAE LECTIONES.

⁵¹ ὁ ἐποίησας. Ita quoque t. I, p. 784, sed ibid. p. 1292, ἐποίησαμεν. Hanc posteriorem lectionem Noster etiam ad Cant. iii, 7, 8. secutus est, juxta cod. Alex., sed ad Cant. i, 15, 16, leg. σωτ. σου, ὁ ἐκύψαμεν ἐπὶ τῆς γῆς. In dial. I, p. 279 et 292 Garn. est πν. σωτ. ἐπὶ τῆς γῆς. Postrema ἐπὶ τῆς γῆς des. ib. p. 283. ⁵² Οὐ πεσ. Des. in textu Hebr. et in cod. Alex. ⁵³ οἱ ἐνοικοῦν. Apud LXX, præm. πάντες. ⁵⁴ Ἡ γὰρ — ἴσται. Hebr. nam (sicut) ros olerum est ros tuus. Quæ h. l. des. Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις leg. Hebr. sab., l. v, c. 19. ⁵⁵ τ. ἀσ. πεσ. Hebr. mortuos emittetur (terra). Al. terram mortuorum prosternes. ⁵⁶ Ἰδοὺ — τῆς γῆς. Hebr. Ecce enim Jehova egreditur e loco suo, ut visitet iniquitatem incolarum terræ super eos. ⁵⁷ κατοικ. Ita Ald. et Compl., Rec. lectio est ἐνοικοῦντας. ⁵⁸ ἐπάξει — ἁγίαν. Hebr. visitabit Jehova gladio suo duro. Ita quoque reliqui int. qui pro ἁγίαν habent σκληράν. Ad integrum hunc vers. conf. t. I, p. 45 et 1539. ⁵⁹ ἁγίαν. Quæ proxima sunt. καὶ τὴν μεγάλην καὶ τὴν ἰσχυράν ἐπὶ τὸν δράκοντα ἦφιν, leg. infra ad Ezech. xxix, 3. ⁶⁰ Ἐγὼ — πολιορκ. Hebr. Ego Jehova custodio eam (vineam).

riente seipsos comparaverant, partus fructum ostenderunt. « Spiritum enim, inquit, salutis peperimus, quem fecisti in terra, » id est, quem terræ donasti. Neque enim Spiritum in terra creavit: sed per Spiritum in terra salutem operatus est. « Non cademus, sed cadent habitatores terræ. » Qui terrena sapiunt, in rebus fluxis confidere pergunt: nos vero resurrectionem mortuorum expectamus.

298 VERS. 19. Ros enim, qui a te, sanatio eis est. Quemadmodum enim pluvia defossa et quasi sepulta semina vivificat, sic verbum tuum, velut ros quidam, hominum naturam exsuscitat. « Terra autem impiorum cadet. » Terrenus illorum fastus dejicitur. Hæc itaque dixit propheta hymnum tenens universorum Deo. Ipse autem Dominus in ipsum credentes admonet, ut tanquam in cellis quibusdam, in fide prædicationum, et in spe futurorum abundantur, et impudentem aliis hominibus interitum devitent. Atque hoc plane contigit regioni Judæorum. Insanierunt enim adversus Christum, et adversus sanctos mystagogos, licet salutis spiritum habitantibus in terra pepererint.

VERS. 21. Ecce enim Dominus de sancto inducit iram super habitatores terræ. Hæc invenimus Dominum sanctis apostolis indicasse. « Cum videritis enim, inquit, circumdari ab exercitu Hierosolymam, tunc scitote appropinquare desolationem ejus. » Et rursus: « Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, et qui in tecto est, non descendat tollere aliquid de domo sua. » Prædicat autem illis, * ut effugiant indictum resistentibus exitium.

299 CAP. XXVII.

VERS. 1. Illo die inducet Deus gladium sanctum. Gladium Dei vocat vindicem sermonem. « Draconem vero serpentem tortuosum, fugientem et habitantem in mari, » eum dicit, qui per primum serpentem operatus est. Ipse enim, auditō Salvatoris adventu, fugam iniit, et clamavit: « Quid mihi et tibi, Fili Dei? Venisti ante tempus torquere nos. »

VERS. 5. Ego civitas munita, civitas que oppu-

gnatur. Nulla, inquit, securitas est mihi a mœnibus : A

VERS. 5. *Factamus pacem illi.* Placemus, inquit, Dominum, ejus contra nos indignationem vitæ mutatione amoveamus.

VERS. 8. *Nonne tu eras, qui meditaberis spiritu duro interficere eos?* Sperasti, inquit, te civitatem cum ipsis habitatoribus esse deleturum. At ego propterea meam illis providentiam impertiam, illorum peccata propter blasphemiam tuam non consideraus.

VERS. 11. *Mulieres venientes a spectaculo.* Mulieres vocat civitates gentium, vel illarum Ecclesias, desolationem Hierosolymæ contemplantes, hortaturque, ut illorum caveant incredulitatem; quia enim nolunt quod utile est intelligere, idcirco veniam non consequuntur.

VERS. 12. *Vos autem 300 congregate singulos filios Israelis.* Sanctos apostolos admonet. Hi enim orbis terræ obeuntes synagogas, primis Judæis annuntiabant verbum (salutis), et eos qui obediebant divinæ prædicationi Domino offerebant.

VERS. 15. *Canent tuba magna.* Tubam magnam vocat prædicationem salutis. Veritatis enim præconium in omnem terram exivit sonus, et in fines orbis terræ verba p. Hi sunt qui oves errantes congregarunt.

CAP. XXVIII.

VERS. 5. *Die illo erit Dominus Sabaoth corona gloriæ.* Demonstrato apostolorum choro, horum Dominum demonstrat. Hic enim, ait, qui injuriæ coronam dissolvit, idem erit et corona gloriæ reliquiis populi sui. Quippe gloria Judæorum qui crediderunt est maxima, quod ex ipsis secundum carnem natus sit Christus.

VERS. 6. *Et relinquetur in spiritu judicii.* Ipse enim, cum prohibuisset ne occiderentur universi, aliquos servavit, omnia providens ut Deus, et iuste judicans. Illud autem : « In spiritu judicii super judicium, » hunc habet sensum : Et tunc, inquit, decrevit illos servare, et illos rursus alteri

VERS. 11. *Propter irrisionem labiorum alterius lingue.* Alteram linguam vocat parabolicam et tropicam prophetarum doctrinam; irrisionem vero

p Psal. xviii, 5; Rom. x, 18.

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ Ποιῆσ. εἰρ. αὐτῶ. *Hebr.* Si fecerit pacem mecum. ⁶² Vers. 6, qui h. l. des. infra in *Eran.*, dial. 2, ita ex *IAEM*, producitur : Τέχνα Ἰακώβ βλαστῆσαι καὶ ἐξανθήσει Ἰσραὴλ, καὶ πλησθήσεται (rec. lectio ἐμπλησθήσεται) ἡ οἰκουμένη τοῦ καρποῦ αὐτοῦ. ⁶³ ἀπὸ θεάς. *Hebr.* incendunt eam. *Aqu.* φωτίζουσιν αὐτήν. ⁶⁴ Ὑμεῖς—ἔνα. *Hebr.* Vos autem congregabimini alter ad alterum, filii Israelis ⁶⁵ δόξης. *Rec.* lectio est ἐπιδοξίας, nostra autem a *Bosio* aliisque non observata, magis ad *Hebr.* composita est. ⁶⁶ αὐτοῦ. *Addit* quoque ab *Euseb.*, *Dem. Evang.* l. ii. ⁶⁷ Καὶ — κρίσεως. *Hebr.* Eritque spiritus judicii, *Rec.* lectio est καταλειφθήσονται ἐπι. ⁶⁸ Διὰ—ἐτέρας. *Hebr.* nam subsannationibus labii (s. labiis irrisoris) et lingua alia (loquetur ad populum hunc).

Οὐδεμίαν, φησὶν, ἀπὸ τῶν περιβόλων ἀσφάλειαν ἔχω πάντοθεν γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων κεκύκλωμαι.

ε'. *Ποιήσωμεν εἰρήνην αὐτῶ* ⁶¹. Καταλλάξωμεν φησὶ, τὸν Δεσπότην· καύσωμεν τὴν καθ' ἡμῶν ἀγανάκτησιν τῆ τοῦ βίου μεταβολῆ.

η'. ⁶² Οὐ σὺ ἦσθα ὁ μελετῶν τῷ πνεύματι τῷ σκληρῶ ἀναλεῖν αὐτούς; Ἥλιπσας, φησὶν, αὐτάνδρον καταλύσαι τὴν πόλιν· ἀλλὰ τούτου χάριν ἐγὼ τῆς ἐμῆς αὐτοῦ ἀξιώσω προνοίας, οὐκ ἀποβλέπων εἰς τὰ ἐκείνων πλημμελήματα διὰ τὴν σὴν βλασφημίαν.

ια'. *Γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θεάς* ⁶³. Γυναῖκας καλεῖ τὰς τῶν ἐθνῶν πόλεις, ἧ τὰς ἐν αὐταῖς Ἐκκλησίας τῆς Ἰερουσαλήμ θειμαλίας ἱερημῶν· καὶ παρακαλεῖται τὴν ἐκείνων ἀπιστίαν φυγεῖν· συνίεναι γὰρ οὐκ ἐθέλουσι τὸ συμφέρον. Οὐ δὲ χάριν καὶ συγγνώμης ἐστέρηται.

ιβ'. Ὑμεῖς δὲ συναγάγετε εὐσὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ καθ' ἕνα ⁶⁴. Τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις παρακαλεῖται. Αὐτοὶ γὰρ τὰς κατὰ τὴν οἰκουμένην περιουστοῦντες συναγωγὰς, πρώτοις Ἰουδαίους τὸν λόγον ἐκήρυττον, καὶ τοὺς τῷ θεῷ κηρύγματι πειθομένους τῷ Δεσπότη προσέφερον.

ιγ'. *Σαλιπιοῦσι τῇ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ.* Σάλπιγγα μεγάλην καλεῖ τὸ σωτήριον κήρυγμα. Τῶν γὰρ τῆς ἀληθείας κηρύκων εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα. Οὗτοι τὰ πλανώμενα συναγαγόντες πρόβατα.

C

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

ε'. *Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται Κύριος Σαβαὼθ ὁ στέφανος τῆς δόξης* ⁶⁵. Τὸν ἀποστολικὸν ὑποδείξας χορὸν, τὸν τούτων ὑποδείκνυσι Δεσπότην. Οὗτος γὰρ, φησὶ, τῆς ὕδρευς στέφανον καταλύσας, αὐτὸς ἔσται καὶ στέφανος δόξης τοῖς καταλειφθεῖσι τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ⁶⁶. Δόξα γὰρ τῶν πεπιστευκότων Ἰουδαίων μεγίστη, τὸ ἐξ αὐτῶν βλαστῆσαι κατὰ σάρκα τὸν Χριστόν.

ς'. *Καὶ καταλειφθήσεται ἐν πνεύματι κρίσεως* ⁶⁷. Αὐτὸς γὰρ κωλύσας ἀναιρεθῆναι πάντας, ἐνίους ἐφύλαξε, προορῶν ἅπαντα ὡς Θεὸς, καὶ κρίνων δικαίως. Τὸ δὲ, « Ἐν πνεύματι κρίσεως ἐπὶ κρίσιν, » ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν· Καὶ τότε, φησὶν, ἐκρινεν αὐτοὺς σῶσαι, καὶ πάλιν αὐτοὺς ἐτέρα κρίσει φυλάττει.

ια'. *Διὰ φαυλισμὸν χειλῶν γλώσσης ἐτέρας* ⁶⁸. Γλώσσαν ἐτέραν καλεῖ, τὴν παραβολικὴν καὶ τροπικὴν τῶν προφητῶν διδασκαλίαν· φαυλισμὸν δὲ

χειλών, τοὺς παρὰ τῶν ἀσεβῶν κατὰ τῶν προφητῶν ἁπονομιζομένους ψόγους.

ιγ'. Καὶ ἔσται αὐτοῖς τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ, θλίψις ἐπὶ θλίψει. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠβουλήθησάν τινα δησιῖν ἀπὸ τῶν θείων λογίων καρπώσασθαι, ἐρίψονται θλίψιν ἐπὶ θλίψει, καὶ κακῶν προσδοκίαν διημεκῆ, καὶ τῶν προσδοκιωμένων χαλεπὴν τὴν πείραν.

ιδ'. Ὅτι εἶπατε Ἐποιήσαμεν διαθήκην μετὰ τοῦ ᾄδου. Ἀνδρῶν ἔστι μεμνητότων ταῦτα τὰ ῥήματα, καὶ κατ' αὐτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ δίκης θρασυνομένων.

ις'. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐμβαλῶ εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πολυτελεῆ. Ἀνοίας ἐσχάτης εἶναι νομίζω, τὸ ταύτην τῷ Ἐζεκιᾷ προσαρμύζειν τὴν προφητείαν· εἰς ἀνθρωπον γὰρ πιστεύειν αἱ θεοὶ ἀπαγορεύουσι λόγοι. « Μὴ πεποιθεσθε γάρ, φησὶν, ἐπ' ἀρχοντας καὶ ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων, οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία. » Καὶ, « Ἐπικατάρατος ἀνθρώπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρωπον. » Καὶ, « Ἀγαθὸν πεποιθέσθαι ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποιθέσθαι ἐπ' ἀνθρωπον. » Ἐνταῦθα δὲ ὁ προφητικὸς ἐπιαιεὶ λόγος τοῦ εἰς τὸν λίθον τοῦτον πιστεύοντος. Ἀπρογωνιαῖος δὲ λίθος ὁ ἀσπότης Χριστός, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν· ὁ ἐν ἑαυτῷ τοῦς ἐξ ἔθνῶν καὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ συνάψας, καὶ ἕνα λαὸν ἀπορήνας· αὐτοῦ δὲ καὶ θεμέλιος κέκληται. « Θεμέλιον γάρ, φησὶν, ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον ὃς ἔστιν Ἰησοῦς Χριστός. »

ιβ'. Πρωτῶ, πρωτὴ παρελεύσεται ὑμᾶς. Πρωτῶ, πρῶτα, τὴν ταχύτητα λέγει· καὶ προλέγει τὰ ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ ἐπενεχθησόμενα κακά.

κα'. Μετὰ θυμοῦ ποιήσει τὰ ἔργα αὐτοῦ. Δείκνυσιν αὐτοῦς μετὰ τὴν πείραν τὴν οικεῖαν ὁμολογούντας ἀσθένειαν, καὶ τῆς ἀδοξείας τὴν αἰτίαν ὑδάσκοντας. Ἡ ἀσέβεια γὰρ ἐκείνην ἐγέννησεν. « Ὁ δὲ θυμὸς αὐτοῦ ἄλλοτριως χρῆσεται. » Οὐκέτι γὰρ ὑμῶν εἰς οικεῖου προμηθεῖται λαοῦ, ἀλλ' ὡς κατ' ἐκείνων τῶν παντάπασιν αὐτῶν ἀγνοισάντων χρῆσεται καθ' ὑμῶν τῷ θυμῷ.

κβ'. Μὴδὲ ἰσχυρώσασαν ὑμῶν οἱ δεσμοί. Δεσμῶς τὴ θράσος ἐκάλεσε· παρεγγυᾷ δὲ αὐτοῖς μὴ εὐφρανεσθαι, μὴδὲ τῇ οικείᾳ δυνάμει θαρρῆναι. Ἄ γὰρ προείπον, παρὰ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ ἀκήχοι· ἀψευδῆς δὲ ὁ θεὸς λόγος.

κγ'. Καὶ παιδεύθησιν κριματι Θεοῦ σου. Σὲ, φησὶ, πατρικῶς παιδεύσω, οὐ δικαστικῶς κολάσω.

γ Psal. cxlv, 2, 3. ῥ Jerem. xvii, 5. * Psal. cxvii, 8. † I Cor. iii, 11.

labiorum, impiorum 301 adversus prophetas jactata convicia.

VERS. 13. Et erit eis sermo Dei tribulatio super tribulationem. Quandoquidem fructum ex divinis sermonibus capere noluerunt, percipient tribulationem malorumque expectationem continuam, et ærumnarum quas expectant experientiam.

VERS. 15. Quia dixistis, Fecimus fœdus cum inferno. Furentium hominum hæc sunt verba, et contra ipsum Dei iudicium prorumpentium.

VERS. 16. Ecce ego immittam in fundamenta Sionis lapidem pretiosum. Extremæ arbitror esse dementiae, hanc prophetiam Ezechiæ adaptare. Nam confidere in homine divina eloquia vetant. « Nolite, inquit, confidere in principibus, et in filiis hominum, in quibus non est salus. » Et : « Maledictus homo qui confidit in homine. » Et : « Melius est confidere in Domino, quam confidere in homine. » Hic vero loco laudat illos propheticus sermo, qui in hoc lapide confidunt. Angularis autem lapis est Christus Dominus, qui fecit utraque unum, qui eos qui sunt ex gentibus, et qui ex Israele, in seipso conjunxit, et unum populum fecit. Ipse etiam fundamentum est appellatus. « Fundamentum enim, inquit, aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, quod est Jesus 302 Christus. »

VERS. 19. Mane, mane transibit prope vos. Per mane, mane, celeritatem significat, et prædicat mala, quæ die nocteque infligentur.

VERS. 21. Cum furore faciet opera sua. Innuit illos imbecillitatem suam post experimentum confiteri, et imbecillitatis causam docere. Quippe impietas illam genuit. « Et furor ejus aliene utetur. » Non enim jam vestri, tanquam proprii populi, curam gerit : sed tanquam in eos qui ipsum prosus ignorant, suum in vos furem exercebit.

VERS. 22. Neque confortentur vincula vestra. Vincula vocavit audaciam. Monet autem illos ne exsultent, nec propriis viribus confidant. Quæ enim prædixi, ab universorum Deo audiivi. Non mentitur autem sermo divinus.

VERS. 26. Et erudieris iudicio Dei tui. Te, inquit, ut pater erudiam, non puniam ut iudex.

VARIÆ LECTIONES.

Καὶ—θλίψει. Hebr. eritque illis verbum Jehovahæ præceptum præcepto (additum). Ἱ Rec. lectio est θλίψει. καὶ κακ. προσδ. Hinc conjicimus, Nostrum post θλίψει legisse προσδέχου, προσδέγου, ut habet ms. quoddam Mediol. et versio Lat. antiqua apud SABAT. Ἱ ἐμβαλῶ—πολυτ. Hebr. qui iundavit in Sione lapidem probationis. Pro ἐμβαλῶ—Σιών, supra, t. I, p. 1453, et infra ad Dan. ii, 34, 35, ac ad Zach. iii, 9, leg. τίθημι ἐν Σιών. Sequitur II. ec. ἐκλεκτῶν, ἀπρογωνιαῖον, ἐντιμον (ad Dan. I. c. ἐκλεκτῶν post ἐντιμον pos.) εἰς τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταισχυνοῖ. Ad verba ultima conf. Rom. x, 11, ubi etiam Noster leg. καταισχυνοῖται. Ἱ Πρωτῶ—ὑμᾶς. Hebr. Nam quolibet matutino tempore transibit. Ἱ ὑμᾶς. Ita Compl. Sed præstat lectio rec. ἡμέρας. Hebr. interdium. Ἱ μετὰ—αὐτοῦ. Hebr. irascetur faciendo opus suum. Ἱ Ὁ—χρήσεται. Hebr. et faciendo opus suum. Symm. et Theod., καὶ ἐργάσασθαι τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ. Ἱ μὴ εὐφρ. Ita apud LXX vers. ineunte, καὶ ὑμεῖς μὴ εὐφρανθήητε. Sed Hebr. nunc itaque ne illudatis. Ἱ ἄ—ἀκήχοι. Hæc ad finem vers. 22 se referunt. Ἱ Καὶ—σου. Hebr. Et instruct cum in iudicio Deus ejus.

VERS. 27. *Virga excutitur melanthium. Vos, inquit, melanthii et cymini more virga percutio: Assyrios autem, velut speltam et hordeum, serra plaustrum comminuam.*

CAP. XXIX.

VERS. 1. *Væ civitati Ariel! Ariel appellatur Areopolis. Est autem Moabitidis civitas nobilis.*

VERS. 11. *Et erunt vobis omnia verba hæc, sicut verba libri obsignati hujus. Olim enim prædictiones de Domino factas, 303 nec Judæi intelligere poterant, ut additas, et velut intus inclusas sub sigillis: nec gentes, quæ propheticas litteras non norant. Post Dominium vero adventum, sublatis sigillis (res enim verbis dant testimonium), et plurimi ex Judæis prædictionum intelligentiam adepti sunt, et gentes pietatis litteras didicerunt, leguntque librum, qui incredulis Judæis adhuc manet obsignatus.*

VERS. 14. *Adjiciam ut transferam populum istum. Non enim abducam solum in Babyloniam: sed dispergam in universum orbem terræ.*

VERS. 15. *Et perdam sapientiam sapientum. Iuana enim sunt omnia Pharisæorum et Scribarum: et stultitiæ plena erat ipsorum quæ videbatur sapientia.*

VERS. 16. *Nonne ut lutum figuli reputabimini? Quemadmodum enim figulus ea quæ jam formata, et nondum igni admota sunt, destruere, et alia rursus pro illis efformare potest: sic ego vos quidem expellam, et gentes assumam, et spiritualem, qua floretis, gratiam in universam hominum naturam transfundam. Hoc enim sequentia declarant.*

VERS. 17. *Et transferetur Libanus. Libanum vocat gentes, propter priorum impietatem (sed et mons ipse non Judæorum erat, sed gentium). Chermel vero Carmelum, qui mons est fertilis, et fructibus abundans, in 304 Israelis regione situs. Figurata ergo docet Judæorum et gentium immutationem. Dabitur enim, inquit, Libano, id est gentibus, regio (frugifera) Carmeli: hoc est, Judæi saltus erunt sine fructu. Cujus prophetiæ veritatem oculis cernimus. Nam et multitudine et sterilitate sua saltui similes sunt.*

VERS. 18. *Et audient surdi verba libri. Qui Litteras nesciunt, qui ex gentibus crediderunt, qui pro-*

Α χς. Ῥάδδω ἐκτινάσσεται⁸⁶ τὸ μελάνθιον. Ὑμᾶς, φησί, δίκην μελανθίου καὶ κυμίνου βάδδω παύω· τοὺς δὲ Ἀσσυρίους, ὡς ζεῖας καὶ κριθᾶς, πρίονι δι' ἀμάξης λεπτυνῶ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

α'. Οὐαὶ πόλις Ἀριήλ. Ἀριήλ, ἢ Ἀρεόπολις καλεῖται· τῆς δὲ Μωαβίτιδος ἐστὶν αὕτη ἐπίσημος.

ια'. Καὶ ἔσονται ὑμῖν πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα⁸⁷, ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου ἐσφραγισμένου τούτου. Πάλαι γὰρ τὰς περὶ Κυρίου προβήσεις, οὔτε Ἰουδαῖοι συνιδεῖν ἠδύναντο κεκαλυμμένας, καὶ οἰονεὶ σφραγίδων ἐντὸς ἀποκειμένας· οὔτε τὰ ἔθνη, τὰ προφητικὰ μὴ ἐπιστάμενα γράμματα. Μετὰ μέντοι τὴν Δεσποτικὴν ἐπιφάνειαν, ἀφαιρεθεισῶν τῶν σφραγίδων (τὰ γὰρ πράγματα μαρτυρεῖ τοῖς λόγοις), καὶ πλείστοι ἐξ Ἰουδαίων, τῶν προβήσεων ἔμαθον τὴν διάνοιαν, καὶ τὰ ἔθνη μεμάθηκε τῆς εὐσεβείας τὰ γράμματα, καὶ ἀναγινώσκουσι τὸ βιβλίον ὃ τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις ἐσφραγισμένον ἔτι μεμνήσκε.

ιδ'.⁸⁸ Προσθήσω τοῦ μεταθεῖναι τῶν λαῶν τοῦτον⁸⁹. Οὐ γὰρ μόνον εἰς Βαβυλῶνα ἀπάξω, φησὶν, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διασπερῶ.

ιε'. Καὶ ἀπολώ τὴν σοφίαν⁹⁰ τῶν σοφῶν⁹¹. Φροῦδα γὰρ τὰ τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων· ἀνοίας γὰρ ἦν πλήρης ἡ αὐτῶν δοκοῦσα σοφία.

ις'. Οὐχ ὡς πηλὸς τοῦ κεραμέως λογισθήσεσθε⁹²; ὡς περὶ γὰρ ὀκεραμεὺς τὰ ἤδη πλασθέντα, καὶ μηδέπω πυρὶ ὀμίλησαντα, ἀνασκευάσαι δύναται, καὶ πάλιν ἕτερα ἀντ' ἐκείνων κατασκευάσαι· οὕτως ἐγὼ μὲν ὑμᾶς ἀπόσωμαι, τὰ δὲ ἔθνη προσλήψομαι, καὶ τὴν ἐν ὑμῖν ἀνθρώπων πνευματικὴν χάριν εἰς ἅπασαν μεταθήσω τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν. Τοῦτα γὰρ διὰ τῶν ἐξῆς δεδήλωκε.

ιζ'. Καὶ μεταθεθήσεται⁹³ ὁ Λίβανος. Λίβανον τὰ ἔθνη καλεῖ διὰ τὴν προτέραν ἀσέβειαν (καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὄρος οὐκ Ἰουδαίων ἦν, ἀλλ' ἔθνῶν). Χερμέλ δὲ, τὸν Κάρμηλον· ὄρος δὲ τοῦτο πολυφόρον καὶ πολύκαρπον, ἐν τῇ τοῦ Ἰσραὴλ κείμενον χώρα. Τροπικῶς τοίνυν διδάσκει τὴν τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων ἐναλλαγὴν. Δοθήσεται γὰρ, φησὶ, τῷ Λιβάνῳ, τούτέστι τοῖς ἔθνεσιν, ἡ τοῦ Καρμήλου εὐκαρπία⁹⁴· τούτέστιν, οἱ Ἰουδαῖοι δρυμὸς ἔσονται ἀκαρπος. Καὶ ὀρώμεν τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν· καὶ γὰρ κατὰ τὸ πλῆθος, καὶ κατὰ τὴν ἀκαρπίαν, μιμοῦνται δρυμὸν.

ιη'. Καὶ ἀκούσονται κωφοὶ λόγους βιβλίου⁹⁵. Οἱ μὴ εἰδότες Γράμματα, οἱ ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότες,

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶ Al. τινάσσεται. ⁸⁷ Καὶ—ταῦτα. *Hebr.* Eritque vobis tota ista visio. ⁸⁸ Vers. 13, initium t. 1, p. 1502, et infra ad Osee vii, 14, necnon *Hist. eccl.*, l. 1, c. 7, et *Rel. Hist.*, c. 1, leg. sed ex memoria, ut videtur, allegatum. ⁸⁹ τοῦ—τοῦτον. *Hebr.* mirabiliter agere cum populo hoc. ⁹⁰ Καὶ ἀπ. τ. σοφ. *Hebr.* et peribit sapientia. ⁹¹ σοφῶν. Verba ult. hujus vers. ex I Cor. 1, 19, suppleri possunt, ubi Noster etiam legit ἀθετήσω, ut JUSTIN. Martyr, CYPR., et HILAR. Sed LXX habent κρύψω, sicque TERTULL. passim. ⁹² Οὐχ—λογισθ. *Hebr.* Perversio vestra est (s. adeo perverse agit), ac si lutum pro figulo haberetur. ⁹³ μετατ. *Hebr.* convertetur, s. mutabitur. ⁹⁴ εὐκ. Ita lacuna editionis prioris, quæ primam tantum syllabam εὐ exprimebat, explenda fuit. Eodem forsitan jure scribi potuisset εὐφορία. Malui tamen εὐκαρπία ponere, ob locum plane similem ad e. xxxii, 15. ⁹⁵ βιβλίου. Reliqua hujus vers. supra t. 1, p. 1568, ita leg.: καὶ οἱ ἐν τῷ σκότει καὶ οἱ ἐν τῇ ὀμίχλῃ· ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ὄφονται. Conf. etiam Prooem. ad Ezech.

οὐ μὴ δυνάμενοι διαγνώσκειν τὸν προφητικὸν χαρακτήρα, οὗτοι τούτων ἐπακούσονται προθύμως τῶν λόγων.

18'. Ὁφθαλμοὶ τυφλῶν δέονται⁹⁰. Τυφλοὶ δὲ ἀληθῶς ἦσαν ἐν ὁμίχλῃ καὶ σκότῃ καθήμενοι· τὴν κρίσιν ὁρῶντες, καὶ τὸν ταύτης ποιητὴν ἀγνοοῦντες. Ἄλλ' ὁμως καὶ αὐτοὶ, φησὶν, δέονται τῆς ἀληθείας τὸ φῶς. Τοὺς αὐτοὺς καὶ πτωχοὺς ὀνομάζει, τοῦ παναγίου Πνεύματος εὐπορίαν οὐκ ἐσχηκότας. « Ἀηλιπισμένοι⁹¹ τῶν ἀνθρώπων ἐμπλησθήσονται εὐφροσύνης. » Ἀπεγνωσμένοι γὰρ ὑπὸ Ἰουδαίων, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἀπῆλθον.

18β'. Διὰ τοῦτο ταῦτα λέγει Κύριος. Τῶν ἐθνῶν προθεσπίσας τὴν σωτηρίαν, προλέγει καὶ τῶν ἀπιστησάντων Ἰουδαίων τὴν τιμωρίαν.

18γ'. Γλῶσσαι αἱ ψελλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην⁹². Ἀντὶ γὰρ τῆς βλασφημίας ὑμῶν οὐκ ἀποφάσκει πρὸς αὐτοὺς.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

5'. Ὁρασις τῶν τετραπόδων τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ⁹³. Ἐρημον καλεῖ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐρημος γὰρ ἦν τὴν κατὰ τὸν ἀνάστατος ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ γεγενημένη· τετραπόδα δὲ προσαγορεύει τοὺς τὴν ἀλογίαν νενοσηκότας, καὶ τὸν εὐεργέτην καὶ ποιητὴν οὐκ ἐγνωκότας. « Ἄνθρωπος γὰρ ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνήκεν· παρασυνεδιήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. » Τὴν πολλὴν δὲ αὐτῶν πονηρίαν ὁ προφητικὸς ἀνιτιτόμος λόγος, οὐ κτήνεσιν, ἀλλ' ἰοδόλοισ ἀπέειπε θηρίοις. Διὰ γὰρ τοῦ λέοντος καὶ τοῦ σκύμνου, δεδήλωκε τὸ θρασύ· διὰ τῶν ἀσπίδων, τὸ πονηρὸν καὶ τὸ πικρόν· διδάσκει δὲ, ὡς διὰ τῶν ἀχθοφόρων ζῶων μετεκόμενον εἰς τὴν Αἴγυπτον οὐσα τῶν Βαβυλωνίων τὰς χεῖρας διέφυγε· καὶ προλέγει μηδεμίαν αὐτοῖς ὠφέλειαν ἐκεῖθεν γεγενῆσθαι. Κλειύεται δὲ ὁ προφήτης διαμαρτύρασθαι, ὡς ἀνόητον τὸ γινόμενον, καὶ οὐδεμίαν παρέχον παραψυχὴν.

7'. Καθίσας γράψον ἐπὶ πυξίδου ταῦτα. Ἐδέξατο τέλος ἡ πρόβησις μετὰ τεσσαράκοντα καὶ ἑκατὸν ἔτη· τοσαῦτα γὰρ εὐρεθήσεται ἐκ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς βασιλείας Ἰεζεκιίου μέχρι τῆς εἰς Αἴγυπτον φυγῆς, ἢ μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ἐγεγονέει.

15β'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραήλ. Τὴν ἐπ' Αἴγυπτίους ἐλπίδα περιβόλων καταλυομένην καὶ πόλει ἀλισκομένην ἀπέειπε· καὶ τῇ παραβολῇ παραβολὴν ἐτέραν παρέθηκεν. Ἐοικέναι γὰρ ἔφη τὴν ταῦτα πάσχουσαν πόλιν ἀγγεῖν ὄστρακον συντριβομένην, καὶ τοσαύτην ὑπομένοντι συντριβὴν, ὡς παντελῶς ἀχρηστα διαμεῖναι διὰ μικρότητα καὶ αὐτὰ τοῦ ἀγγελοῦ τὰ ὄστρακα.

15γ'. Ματαία ἡ ἰσχὺς ὑμῶν ἐρηγήθη. Μετανοίας ἕνεκα, οὐ τὸ στένειν μόνον ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις, ἀλλὰ

A pheticum characterem discernere non possunt, hi sermones istos promptis animis exaudient.

VERS. 19. *Oculi caecorum videbunt.* Caeci autem revera erant, qui in nebula et tenebris sedebant, creaturam contuentes; et ejus auctorem ignorantem. Sed tamen et ipsi etiam, inquit, veritatis lumen videbunt. Eosdem rursus inopes nominat, quippe qui Spiritus sancti opibus careant. « Et desperati homines implebuntur laetitia. » Rejecti enim a Judaeis, salutem praeter spem omnem adepti sunt.

VERS. 22. *Propterea haec dicit Dominus.* Postquam de gentium salute vaticinatus est, Judaeorum etiam, qui non crediderint, supplicium B praedicit.

VERS. 24. *Et lingua balbutientes discent loqui pacem.* Blasphemiae enim loco laudes et hymnos concinunt.

305 CAP. XXX.

VERS. 6. *Visio quadrupedum in deserto.* Desertum appellat Hierosolymam. Deserta enim tunc erat, cum eversa fuisset a Nabuchodonosor. Quadrupedia autem eos vocat qui a rationis usu alieni sunt, benefactoremque et creatorem non agnoscunt. « Homo enim, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis⁹⁴. » Summam autem illorum perversitatem innuens propheta, non cum jumentis, sed cum venenatis bestiis eos comparat. Quippe per leonem et catulum, ferocitatem indicavit: per aspides, malitiam et acerbitatem. [12] Docet autem quo pacto in Aegypto bajulis jumentis ea omnia deportarent, quae Babyloniorum manus evaserant, et nullam inde utilitatem ipsis futuram praedicit. Jubeturque propheta contestari, stultum id esse quod agant, et nihil afferre solatii.

VERS. 8. *Sedens scribe haec super tabula.* Finem sortita est praedictio post centum annos et quadraginta. Tot enim reperientur a primo anno regni Ezechiae usque ad fugam in Aegyptum, quae captam Hierosolymam secuta est.

VERS. 12. *Propterea haec dicit Dominus sanctus Israelis.* [13, 14] Spem in Aegyptiis positam comparat cum muro destructo et urbe capta: et similitudini similitudinem alteram addidit. Similem enim ait esse urbem, cui haec evenerint, vasi testaceo confracto, atque ita comminuto, ut prorsus inutilia ob parvitatem ipsa vasis fragmenta remaneant.

VERS. 15. *Vana facta est fortitudo vestra.* Poenitentiae modus est, non solum dolere de peccatis,

⁹⁰ Psal. XLVIII, 13.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ Ὁσθ. τ. εψ. Haec ad vers. 18 pert. ⁹¹ ἀηλιπ. Hebr. pauperes. ⁹² Γλῶσσαι—εἰρήνην. Haec obelo notavit Hier., nec immerito. Absunt enim ab Hebr., et vel Aqu. vel. Theod. esse videntur, nisi ex c. xxxii, 4. hunc in locum translata sint. ⁹³ τῶν — ἐρήμῳ. Hebr. bestiarum meridiei.

sed et ista devitare, et horum iter aversari, atque in contrarium tendere. Hoc enim divinus sermo declaravit, dicens:

Cum reversus ingemueris. (VERS. 17.) *Donec relinquamini, quasi malus navis super montem.* Quod dicit, tale est: Arbores mūtæ non ita insignes sunt in montibus; at sicubi in vertice montis pinus una, vel cypressus derelicta fuerit, valde conspicua est prætereuntibus: sic et vos, inquit, pauci relicti estis ex multis myriadibus, et insignes sicut calamitates vestræ.

VERS. 19. *Et Hierosolyma ploratu ploravit, miserere mei.* Prosopopœia iterum usus est propheta, preces ipse pro illa fundens. Sed responsionem quoque retulit: « Miserans miserebitur tui. »

VERS. 20. *Quia oculi tui videbunt eos qui te deducebant.* Quia satietatem non explevisti, sed damnum inde contraxisti atque morbum, medicus contrariis utetur remediis. Pseudoprophetas autem, falsosque principes et impios his verbis designavit.

VERS. 22. *Et contaminabis idola deargentata.* Hæc manifestius post Salvatoris nostri incarnationem gesta sunt, quando non solum Judæi, qui crediderant, sed gentes ubique terrarum, idola, quæ pro diis olim coluerant, comminuerunt et detestatae sunt. « Et disperges **307** sicut aquam menstruatae. » Id est, Polluta duces et immunda, velut caenum quoddam grave olens et foedam colluviem fugiens.

VERS. 26. *Et erit lumen lunæ sicut lumen solis.* Ostendit quanta eorum propter reditam futura sit lætitia. Nec enim multiplex lumen habuerunt elementa: sed qui in tristitia erant, clariora sibi cernere videbantur. Hæc autem, inquit, evenient post Babylonem destructam.

VERS. 27. *Ecce nomen Domini venit post longum tempus.* Quoniam maximum erat miraculum, tot myriades humanis manibus cecidisse, idem autem ipsum jam etiam Ægyptiis acciderat, qui omnes in mari submersi sunt, et longum tempus intercesserat inter ea quæ sub magno Mose et ea quæ sub Ezechia rege gesta sunt; propterea merito dixit: « Ecce nomen Domini venit post longum tempus. » Nomen autem vocavit gloriam, et ortam ex miraculo claritatem.

VERS. 29. *Nunquid semper oportet vos lætari?* Quia decem tribus, me propter illorum impietatem permittente, superastis, mihi etiam consecratam civitatem expugnatos vos sperastis: et tantam mihi imbecillitatem, vobis autem tantam po-

καὶ τὸ φεύγειν ταύτας, καὶ τὴν τούτων ὄδον ἀποστρέφειν, καὶ τὴν ἐναντίαν ὁδεύειν. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ θεὸς δεδήλωκε λόγος, τὸ,

"Ὅταν ἀναστραφῆς στενάξης"⁹⁴. (15.) "Ἔως ἂν καταλειφθῆς, ὡς ἰσθὺς ἐκ δρυος." Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστι. Τὰ πολλὰ δένδρα οὐκ οὕτως ἐστὶν ἐπίσημα ἐν τοῖς ἔρεσιν· εἰ δέ που ἐν δρυος κορυφῇ μία πίτυς, ἢ κυπάρισσος καταλειφθεῖ, λίαν ἐστὶ τοῖς παρῴουσιν ἐπίσημος. Οὕτω, φησὶ, καὶ ὑμεῖς, ὅλγοι μὲν ἐκ τῶν πολλῶν καταλειφθέντες μυριάδων, ἐπίσημα δὲ ὑμῶν γενήσεται τὰ κακά.

16. Καὶ Ἱερουσαλήμ ἐν κλαυθμῷ ἔκλαυσεν, ἐλέησον με"⁹⁵. Προσωποποιεῖ πάλιν ὁ προφήτης ἐχρήσατο, αὐτὸς ἀντ' ἐκείνης προσφέρων τὴν δέησιν· ἐκόμισε δὲ καὶ τὴν ἀπόκρισιν, « Ἐλεῶν ἐλεήσει σε "⁹⁶. »

17. "Ὅτι ὀφθαλμοὶ σου δύνονται τοὺς πλατῶντας σε."⁹⁷ Ἐπειδὴ τὸν κόρον οὐκ ἤνεγκας, ἀλλὰ βλάβην ἐκεῖθεν εἰσδέξῃ καὶ νόσον, τοῖς ἐναντίοις φαρμάκοις ὁ ἰατρὸς χρήσεται. Τοὺς ψευδοπροφήτας, καὶ τοὺς ψευθεῖς ἄρχοντας καὶ δυσσεβεῖς διὰ τούτων δεδήλωκε.

18. Καὶ μισαῖς τὰ εἰδωλα τὰ περιηρηγυμένα. Ταῦτα ἀκριβέστερον μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν γέγονεν· οὐ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνων, τὰ πάλαι θεοποιούμενα εἰδωλα συνερριφάντων καὶ βδελυξαμένων. « Καὶ λιμῆσεις ὡς ὕδωρ ἀποκαθημένης "⁹⁸. » Τοῦτ' ἐστὶ, Μισαῖς ἡγήσῃ καὶ ἀκάθαρτα, ὡς περὶ τινὰ δυσώδη κόπρον καὶ ἀτιμον ἀκαθαρσίαν ἀποστρεφόμενος.

19. Καὶ ἔσται τὸ φῶς σελήνης, ὡς τὸ φῶς ἡλίου. Τὴν ἐπομένην αὐτοῖς εὐφροσύνην διὰ τὴν ἐπάνοδον προεδήλωκεν. Οὐ γὰρ τὰ στοιχεῖα πολλαπλάσιον ἔσχε τὸ φῶς· ἀλλ' οἱ ἐν ἀθυμίᾳ ὄντες, ταῦτα ἐώρων λαμπρότερα. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἔσται μετὰ τὴν τῶν Βαβυλωνίων κατάλυσιν.

20. Ἰδοὺ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐρχεται διὰ χρόνου πολλοῦ"⁹⁹. Ἐπειδὴ μέγιστον ἦν θαῦμα τὸ διὰ χειρῶν ἀνθρωπίνων τὰς τοσαύτας μυριάδας πεσεῖν, ταυτὸ δὲ τοῦτο πεπόνθασι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ὑποθρύχιοι πάντες ἐν τῇ θαλάσῃ γενόμενοι· πολλὸς δὲ ἦν ὁ ἐν μέσῳ χρόνος, τῶν τε ἐπὶ τοῦ μεγάλου Μωσέως, καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰεζεκίου γεγενημένων· εἰκότως ἔφη· « Ἰδοὺ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐρχεται διὰ χρόνου πολλοῦ. » Ὅνομα δὲ ἐκάλεσε τὴν δόξαν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θαύματος περιφάνειαν.

21. Μὴ διὰ παντὸς δεῖ ὑμᾶς εὐφραίνεσθαι! Ἐπειδὴ τῶν δέκα περιεγένεσθε φυλῶν, ἐμοῦ διὰ τὴν ἐκείνων ἀσέβειαν συγχωρήσαντος, καὶ τὴν ἀφιερωμένην μοι πόλιν πορθήσειν προσεδοχῆσατε, καὶ τοσαύτην ἐμοὶ μὲν ἀθθένειαν, ὑμῖν δὲ αὐτοῖς προσ-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁴ "Ὅταν—στεν. Supra t. I, p. 1458: ὅταν ἀναστραφῆς καὶ στενάξης, τότε σωθήσῃ. *Hebr.* reversione et requie salvi eritis. ⁹⁵ Καὶ—ἐλ. με. *Hebr.* in Hierosolyma (habitabit populus): plorando non plorabis. ⁹⁶ ἐκόμισε—σε. Sed juxta *Hebr.* hæc sunt verba prophetae. ⁹⁷ τ. πλ. σε. *Hebr.* doctores tuos. ⁹⁸ Καὶ—ἀποκαθ. Ad vers. 24 hæc in edit. priori relata erant. ⁹⁹ διὰ χρ. π. *Hebr.* e longinquo. Sicque reliqui, μκρῶθεν. Sequens πολλοῦ in *Ald.* et *Compl.* leg. ¹ Μὴ—εὐφρ. Horum nihil apud *Hebr.*

μαρτυρήκατε δύναμιν, ὡς μετὰ αἰλῶν καὶ χορῶν ἅμα τὴν πολιορκίαν ποιεῖσθαι. Ἄλλ' ἐλέγχεται τῆς ἐλπίδος ὑμῶν τὸ μάταιον.

κ. Καὶ ἀκουσὴν ποιήσῃ Κύριος τὴν δόξαν τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Αὐτὸν γὰρ πάντες ὑμνήσουσιν, οἱ κλάσει τὸν Ἀσσύριον. Ὑδωρ δὲ καλεῖ, τῶν Ἀσσυρίων τὴν στρατιάν. Τούτους καὶ πεπλαῆσθαι λέγει, προσδοχσάντας περιέσεσθαι τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ.

λα. Διὰ τῆς φωνῆς Κυρίου ἠτηθήσονται ὁ Ἀσσύριοι τῇ πληγῇ. Ἔδειξε τῆς τιμωρίας τὸ εὐκλον. Ῥάδιον γὰρ, φησί, καὶ φλογὶ παραδοῦναι, καὶ κερανοῦς καὶ κρησθηρας ἐπαγαγεῖν, καὶ λίθους ἀφίειν χαλᾶς· ἀλλὰ τῆς δυνάμεως δεικνύς τὴν ὑπερβολὴν, λόγῳ μόνῳ ποιῶμαι τὸν θάνατον. Ἀρκεῖ μοι καὶ ὁ λόγος εἰς τιμωρίαν, καὶ μαρτυρήσῃ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον.

λβ. Αὐτοὶ μετὰ τυμπάνων καὶ κιθάρων. Τὴν δὲ τῶν Ἀσσυρίων πανωλεθρίαν καὶ αἱ ὑπήκοοι πόλεις μεμαθηκυῖαι, δημοτελεῖς ἐπετέλουν πανηγύρεις, καὶ τοῖς φεύγουσιν ἀπαντῶσαι τοὺς πλείστους διεφθειραν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΑ'.

α. Οὐαὶ οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ βοήθειαν! Ἰσχυροτέρων, φησί, τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας τὴν ἵππον ὑπέλαβον, ἐπειδὴ πολλοὺς ἔμαθον παρ' Αἰγυπτίους ἵπποις καὶ ἄρμασι κεκρημένους· καὶ θέον πιστεύειν Θεῷ, τοῖς Αἰγυπτίοις ἐθάβησαν, καὶ τῇ βίωμῃ τῶν ἵππων· διὰ τοῦτο ἠπειλήσῃ τὴν τιμωρίαν· καὶ ἔσται πάντως ἡ πρόβησις· ἀφευδῆς γὰρ τῆς ἀληθείας ἡ ψήφος. Καὶ κολάσει οὐ μόνον αὐτούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς Αἰγυπτίους, ἐφ' οἷς ἐπεποιήσαν.

γ. Ὁ δὲ Κύριος ἐπάξει ἡ χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς. Χεῖρα Θεοῦ καλεῖ τοὺς Βαβυλωνίους. Οὗτοι γὰρ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐλαστρατεύσαντες, καὶ τοὺς πρὸς αὐτούς καταπεφευγότας ἀπέκτειναν Ἰουδαίους.

ε. Ὡς ὄρνεα πετόμενα, οὕτως ὑπερασπιστὴ Κύριος. Καθάπερ γὰρ τὰ ὄρνεα τῶν οἰκείων ὑπερμαχεῖ νεοτῶν· οὕτω καὶ γὰρ τῆς πόλεως φροντιῶν. Ταύτην μέντοι τὴν εἰκόνα οὐκ ἐπὶ τῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἐπὶ τῆς φιλοστοργίας ἔλαβε. Τὰ γὰρ πτηνὰ βούλεται μὲν ἐπαμῦναι τοῖς νεοτοῖς, οὐ δύναται δὲ· ὁ δὲ Θεός, καὶ βούλεται, καὶ δύναται. Τοῦτο γὰρ διδάσκει καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔδειξε δὲ διὰ μὲν τοῦ ὑπερασπιστῆ, τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν, διὰ δὲ τοῦ ἐξελεῖται, τὴν πολλὴν φιλανθρωπίαν, διὰ τοῦ περιποιήσεται, τὴν κηδεμονίαν· διὰ δὲ τοῦ ὑπερβήσεται, τὴν κατὰ τῶν πολεμίων νίκην· διὰ δὲ τοῦ σώσει, τὴν ἀβήρητον δύναμιν.

η. Καὶ φεύξεται οὐκ ἀπὸ προσώπου μαχαίρας. Οὕτε γὰρ ἀνθρώποις, οὕτε θπλοῖς ὑπουργοῖς χρῆσθαι κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἀόρατον αὐτῷ ἐπάξω πληγῇν.

VARIAE LECTIONES.

^α Ὑδωρ δὲ, κ. τ. λ. Haec ad finem vers. 30. se referunt. ^β ἦτ. Hebr. terribitur. ^γ ἐπάξει. Hebr. extendet. ^δ ἐπ' αὐτ. Abest ab Hebr. ^ε ἔδειξε δὲ, κ. τ. λ. Ad poster. partem vers. 5 pertinet. ^ζ ὑπερβ. Abest a textu τῶν Ὁ, sed reliqui interpr. habent ὑπερβαίνων. ^η Καὶ — μαχαίρας. Hebr. et fuga consulat sibi propter gladium.

testatem attribnistis, ut obsidionem cum tibiis chorisque iniretis. Sed spei vestrae vanitas patefacta est.

VERS. 30. Et auditam faciet Dominus gloriam vocis suae. Illum enim omnes collaudabunt, quod puniat Assyrium. Aquam porro vocal Assyriorum exercitum. Hos enim ait deceptos fuisse, cum universorum Deo superiores se futuros confiderent.

VERS. 31. Per vocem Domini superabuntur Assyrii plaga. Castigationis facilitatem demonstrat. Facile fuerat, inquit, et flammis dare, et fulmina ignesque jacere, et grandinis lapides immittere: sed potentiae vim summam ostendens sermone solo perniciem inferam. Sufficit mihi sermo ad vindictam, et sermonem res confirmabit.

VERS. 32. Ipsi cum tympanis et cithara. Assyriorum strage audita, subditarum urbium incolae publicos celebrarunt conventus, et fugientibus obviam euntes plurimos interfecerunt.

CAP. XXXI.

VERS. 1. Vae illis qui descendunt in Aegyptum ad auxilium! [2] Validiorem, inquit, auxilio divino equitatum arbitrati sunt, postquam Aegyptiis equis et curribus abundare didicerunt: cumque in Deo confidere oporteret, spem in Aegyptiis equorumque robore collocarunt. Propterea poenam minatus est, evenietque omnino quod praedixit: quia minime fallax est veritatis decretum. At vero puniet non solum illos, sed etiam Aegyptios, in quibus fiduciam habuerunt.

VERS. 3. Dominus autem inducet manum suam super eos. Manum Dei appellat Babylonios. Hi enim expeditione adversus Aegyptios suscepta, simul etiam Judaeos occiderunt, qui ad illos confugerant.

VERS. 5. Sicut aves vo.antes, sic proteget Dominus. Quemadmodum aves pro pullis suis decertant, sic ego civitatis hujus curam geram. Quam sane similitudinem non de potentia, sed de amore usurpavit. Volucres enim volunt quidem pullis suis opem ferre, sed non possunt: at Deus et vult et potest. Illud enim docent etiam quae sequuntur. Ostendit autem per « proteget » paternum amorem, per « eruet » magnam humanitatem, per « conservabit » sollicitudinem, per « transibit » victoriam de inimicis, per « salvabit » potentiam inexplicabilem.

VERS. 8. Et fugiet non a facie gladii. Non enim hominibus, neque armis administris utar contra illum, sed invisibili eum plaga percutiam. [9] Pe-

tram porro appellat Ezechiae fidem. Ipse enim ineluctabilibus malis illum implicuit.

CAP. XXXII.

VERS. 2. *Et erit homo occultans sermones suos.* Testimonium his perhibet sacrorum Evangeliorum contextus. In parabolis enim loquebatur turbis, domi vero parabolas interpretabatur apostolis.

VERS. 6. *Et animas sitientes vacuas facere.* Proprium est insipientium magistrorum, discipulos decipere, et eos qui divina egent alimento fame consumere.

VERS. 8. *Et hoc consilium permanebit.* Stabiles enim sunt fructus pietatis: impietatis vero, sicut pulvis quem projicit ventus a facie terrae.

VERS. 9. *Mulieres divites, surgite.* Mulieres vocat civitates illas, quæ et filias **310** nuncupavit: non quasi hoc nunc sint, sed quod per fidem futurae sint. Ideo enim addidit: *In spe.*

VERS. 11. *Obstupescite, contristemini, confidentes.* Quandoquidem iniquitatem non plangitis, inflictia propter illam supplicia lugere.

VERS. 13. *Spina et fenem ascendet.* Hæc quoque solitudinem demonstrant.

VERS. 14. *Divitias civitatis dimittent.* Conspicis enim hostibus, fugam rebus omnibus anteponent.

VERS. 15. *Donec venerit super vos spiritus ab excelsis.* Gratiam post ascensionem Salvatoris nostri de cælo missam significat. Quippe post illud donum, quæ deserta olim erat, gentilitas nimirum, prophetico aratro exulta Carmeli fertilitatem obtinuit. Carmelum vero tropice appellavit gratiam, quæ in Judæis olim effluerat. Judæi porro, qui olim florebant in prophetis, in justis, et in sacerdotibus, saltuum sterilitatem imitati sunt. « Et Chermel erit desertum. » Futuram locorum vastitatem indicat. Est enim Chermel mons Samariæ.

VERS. 16. *Et requiescet in deserto iudicium.* Hoc est, in gentibus. « Et iustitia in Carmelo habitabit. » In iisdem. Desertum enim appellavit Carmelum.

VERS. 17. *Et erunt opera justitiæ pax.* Pacem enim habet cum Deo, qui divinis mandatis obsequitur. « Et obtinebit iustitia requiem. » Etenim justitiæ pacisque cum Deo fructus est præsentium malorum **311** depulsio, et vita dolore carens, et a curis libera. « Et confidentes erunt usque in

A Πέτραν δὲ καλεῖ, τὴν Ἰεζεκιίου πίστιν· ἐκεῖνος γὰρ αὐτὸν ἀφύκτους κακοῖς περιέβαλεν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ΄.

β'. Καὶ ἔσται ἄνθρωπος κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ⁹. Μαρτυρεῖ τοῦτοις καὶ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἡ συγγραφή· ἐν παραβολαῖς γὰρ ἐλάλει τοῖς ὄχλοις, οἴκοι δὲ τὰς παραβολὰς τοῖς ἀποστόλοις ἠρμήνευεν.

ς'¹⁰. Καὶ¹¹ τὰς ψυχὰς τὰς διψῶσας κατὰς ποιῆσαι¹². Ἴδιον τῶν ἀνοήτων διδασκάλων τοὺς μαθητευομένους πλανᾶν, καὶ λιμῶ κατατῆκεν τοὺς τῆς θείας δεομένους τροφῆς.

η'. Καὶ αὕτη ἡ βουλή μενεῖ¹³. Μόνιμοι γὰρ οἱ τῆς εὐσεβείας καρποὶ· οἱ δὲ τῆς ἀσεβείας, ὡς ὁ γηνὼς, ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς θ'. *Γυναῖκες πλουσίαι*¹⁴, ἀνάστητε. Γυναῖκες τὰς πόλεις καλεῖ ταύτας, ἃς καὶ θυγατέρας ὠνόμασεν· οὐχ ὡς τοῦτο νῦν οὖσας, ἀλλ' ὡς ἐσομένας διὰ τῆς πίστεως· διὰ τοῦτο γὰρ προσέθηκεν· ἐν ἐλπίδι.

ια'. *Ἐκστῆτε*¹⁵, λυπήθητε αἱ πεποιθυῖαι. Ἐπειδὴ τὴν παρανομίαν οὐκ ὀλοφύρεσθε, τὰς διὰ ταύτην ὑμῖν ἐπαγομένας τιμωρίας θρηνεῖτε.

ιγ'. *Ἀκαρθα καὶ χέρτος*¹⁶ ἀναθήσεται. Καὶ ταῦτα τῆς ἐρημίας δηλωτικὰ.

ιδ'. *Πλοῦτον πόλεως ἀφήσουσι*¹⁷. Τοὺς γὰρ πολεμίους ὀρώντες, πάντων προσιμήσουσι τὴν φυγὴν.

ιε'. *Ἔως ἂν ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς*¹⁸ πνεῦμα ἀφ' ὀψήλου. Τὴν οὐρανὸν ἐπιφοιτήσασαν χάριν μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάληψιν ὁ λόγος δεδήλωκε. Μετὰ γὰρ ἐκείνην τὴν δωρεάν, ἡ μὲν πάλαι ἐρημος, τουτέστι τὰ ἔθνη, προφητικῶν ἄροτρον δεξαμένη, τοῦ Καρμηλίου τὴν εὐκαρτίαν ἐδέξατο. Καρμηλιον¹⁹ δὲ, τροπικῶς τὴν πάλαι Ἰουδαίους ἐπαυθίσασαν χάριν ὠνόμασεν. Ἰουδαῖοι δὲ, οἱ πάλαι ἦνθον ἐν προφήταις, καὶ δικαίοις, καὶ ἱερεῦσιν, τῶν δρυμῶν τὴν ἀκαρτίαν μεμίμηται. « Καὶ ἔσται ἐρημος ὁ Χέρμελ. » Τὴν καταληφομένην τοὺς τόπους ἐρημίαν ἐνταῦθα σημαίνει. Χέρμελ γὰρ ὄρος ἐστὶ τῆς Σαμαρείας.

ισ'. Καὶ ἀναπαύσεται ἐν τῇ ἐρήμῳ κρίμα. Τουτέστι τοῖς ἔθνεσι. « Καὶ δικαιοσύνη ἐν τῷ Καρμηλίῳ κατοικήσει. » Ἐν τοῖς αὐτοῖς. Τὴν γὰρ ἐρημον ὠνόμασε Καρμηλιον.

ιζ'. Καὶ ἔσται τὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης εἰρήνη. Εἰρηνεύει γὰρ πρὸς Θεὸν ὁ ταῖς θείαις ἐπόμενος ἐντολαῖς. « Καὶ κρατήσῃ ἡ δικαιοσύνη ἀνάπαυσιν²⁰. » Τῆς γὰρ δικαιοσύνης καὶ τῆς πρὸς Θεὸν εἰρήνης καρπὸς, ἡ τῶν κακῶν τῶν παρόντων ἀπαλλαγὴ, καὶ ὁ ἄλυπος βίος καὶ φροντίδων ἀπηλλαγμένος. « Καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁹ Καὶ — αὐτοῦ. *Hebr.* et erit vir sicut absconsio a vento. ¹⁰ Ex vers. 4, hæc infra ad Soph. iii, 9 leg. : καὶ αἱ γλῶσσαι αἱ ψελλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην. ¹¹ Καὶ — ποιῆσαι. *Hebr.* et potum sitiēti auferat. ¹² Ita cod. Alex. pro ποιῆσει, ut habet cod. Vatic. ¹³ Καὶ — μενεῖ. *Hebr.* et ipse pro ingenuis (consiliis) stabit. ¹⁴ πλ. *Hebr.* tranquillæ, s. securæ. *Rel.* εὐθηνούσαι. ¹⁵ Ἐκστῆτε, x. τ. λ. *Hebr.* Trepidate vos tranquillæ, conturbamini. ¹⁶ Καὶ χέρτος. *Hebr.* et vepres. ¹⁷ Πλ. πολ. ἀφ. *Hebr.* multitudo urbis relinquetur. ¹⁸ Ἔως — ὑμᾶς. *Hebr.* donec effundatur super vos. ¹⁹ Καρμ. — μεμίμηται. Ad verba v. 15, καὶ ἔσται ἐρημος ὁ Χέρμελ pertin. ²⁰ Καὶ — ἀνάπαυσιν. *Hebr.* et opus justitiæ: tranquillitas (erit in perpetuum).

πεισθότες ἔσονται.²¹ Ἔως τοῦ αἰῶνος. » Βέβαιον γάρ A sæculum. » Firma enim est constantia eorum qui

in Deum crediderunt.

ἡ. *Κατοικήσει ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐν πόλει εὐ-*
*ρήνης.*²² Πόλιν εἰρήνης τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς λέγει.
« Ἡ γὰρ ἄνω, φησὶν, Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν,
ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν. » Πόλεις δὲ ἀμερι-
μίας, καὶ τὰς διαφόρους λέγει μονάς. « Πολλὰ
γάρ, φησὶν, μονὰ παρὰ τῷ Πατρὶ μου. » Ἐχουσι δὲ
καὶ τὸν πλοῦτον τὸν ἄσυλον. « Θησαυρίζετε γάρ,
φησὶν, ὅπου σὴς καὶ βρώσις οὐκ ἀφανίζει, οὐδὲ
κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι. »

VERS. 18. *Habitavit populus ejus in civitate pacis.*
Civitatem pacis dicit eam quæ in cœlis est. « Illa
autem, inquit, quæ sursum est Hierosolyma, libera
est, quæ est mater omnium nostrum. » Civitates
securitatis vero, et diversas memorat mansiones :
« Multæ enim, ait, mansiones apud Patrem meum. »
Habent autem etiam divitias, quæ diripi non pos-
sunt. « Thesaurus enim, ait, colligite, ubi tinea
et ærugo non afficiunt eos, neque fures effodiunt
et furantur. »

θ. Ἡ δὲ χάλαζα ἐὰν καταβῆ, οὐκ ἐφ' ὑμᾶς
ἔξει.²³ Καὶ κατὰ παρόντα δὲ βίον κρείττους διὰ τῆς
ἐμῆς ἐπικουρίας τῶν πολεμούντων γενήσασθε.

VERS. 19. *Grando autem si descendat, non veniet*
super vos. Et in præsentī etiam vita, hostibus su-
periores per auxilium meum evadetis.

ζ. *Μακάριοι οἱ σπειροῦντες ἐπὶ πᾶν ὕδωρ, οὗ*
*βοῦς καὶ ὄνος πατεῖ.*²⁴ Τὴν μίαν Ἐκκλησίαν, τὴν ἐξ
ἰθῶν καὶ Ἰουδαίων συνειλεγμένην, ὁ λόγος ἠνέξατο.
Ἄκαθαρτος μὲν γὰρ κατὰ τὸν νόμον ὁ ὄνος. Τοιαῦτα
δὲ ἦν πάντα τὰ ἔθνη πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
ἐπιφανείας. Καθαροὶ δὲ κατὰ τὸν νόμον ὁ βόυς. Διὸ
καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως προσ-
εφέρετο. Καλεῖ τοῖνον ὄνον μὲν τοὺς ἐξ ἔθνῶν, βόυν
δὲ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότας. Ὑδωρ δὲ τὸ
ἰουτήριον τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ καθαρτήριον τῶν
ψυχῶν, τὸ πανάγιον βάπτισμα. Σπύρον δὲ, τὸν διδα-
σκαλικὸν λόγον.

VERS. 20. *Beati seminantes super omnem aquam,*
ubi bos et asinus calcat. Ecclesiam, quæ una ex
gentibus et Judæis collecta est, sermo designat.
Immundus enim secundum legem est asinus : et
tales erant omnes gentes ante Salvatoris nostri
adventum. Mundus autem bos secundum legem :
unde et pro populo, et pro sacerdote offerebatur.
Vocat ergo asinum quidem eos qui ex gentibus,
bovem autem eos qui ex Judæis crediderunt :
aquam porro sanctissimum baptismum, quo pecca-
torum solutio et animarum purgatio obtinetur :
semen vero, doctrinæ sermonem.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

312 · CAP. XXXIII.

δ. *Nūn δὲ συναρθῆσεται τὰ σκύλα ὑμῶν.* Τὴν
πολλὴν εὐκόλιαν τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἔδειξε.
Καθάπερ γάρ, φησὶν, εὐπετές ἐστὶν ἀκρίδας συν-
αγαγεῖν.²⁵ οὕτως ἐκείνους ἰτούς γινομένους σκύλα τοῦ
διαβόλου, καὶ συλλέξουσι, καὶ τῷ Σωτῆρι προσ-
άξουσι.

VERS. 4. *Nunc vero congregabuntur spolia vestra.*
Facilitatem magnam apostolicæ prædicationis
ostendit. Sicut enim proclive est, inquit, locustas
congregare : sic illi eos qui spolia facti erant dia-
boli, et in unum colligent, et offerent Salvatori.

ε. Ἄγιος ὁ Θεὸς.²⁶ ὁ κατοικῶν ἐν ὑψηλοῖς.²⁷
Ἐψηλοῦς, μεταρσίους τὴν διάνοιαν λέγει. Τούτους
γὰρ οἰκητήριον ἀπειργάσατο θεῖον. Διὸ καὶ ὁ θεὸς
ἔειπε Παῦλος. « Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ
τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖται ἐν ὑμῖν ; — « Ἐνεπλήσθη
Σιών κρίσεως καὶ δικαιοσύνης. » Τὰς κατὰ τὴν οἰκου-
μένην Ἐκκλησίαν Σιών καλεῖ, ὡς πολλάκις προση-
πέλαμεν.

VERS. 5. *Sanctus Deus, qui habitat in excelsis.*
Excelsos dicit animo sublimes. Hos enim divinum
fecit habitaculum. Unde et divinus Paulus ait :
« Nescitis quod templum Dei sitis, et Spiritus Dei
habitet in vobis ? » — « Repleta est Sion judicio
et justitia. » Sionem vocat diffusam per orbem Ec-
clesias, ut sæpe jam ostendimus.

ς. Ἐν θησαυροῖς ἡ σωτηρία ἡμῶν.²⁸ Ἐν
ἐλπίσι γὰρ τοῖς ἄγιοις ἀπόκειται τὰ ἀγαθά.

VERS. 6. *In thesauris salus nostra.* In spe enim
reposita sunt sanctorum bona.

ζ. Ἐν.²⁹ τῷ φόβῳ ὑμῶν αὐτοὶ.³⁰ φοβηθή-
σονται.³¹ Καὶ γὰρ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων οἱ πάλοι
τὴν Ἐκκλησίαν διώκοντες, ταύτην δέδισαι καὶ πε-
φύκασι. καὶ οἱ πάλοι δὲ τοῖς ἀνθρώποις φοβεροὶ
δείμονες, νῦν τῆς εὐσεβείας τοὺς τροφίμους δε-
δίασι.

VERS. 7. *In timore vestro ipsi timebunt.* Qui enim
ex Judæis et gentibus Ecclesiam olim perseque-
bantur, hanc timent et reformidant : et qui homi-
nibus terrori olim erant dæmones, pietatis modo
alumnos metuunt.

† Galat. iv, 23. † Joan. xiv, 42. † Matth. vi, 20. † I Cor. iii, 16.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ π.π. ἔσ. *Hebr.* securitas : ἔσονται add in cod. Alex. ²² ὁ — εἶρ. *Hebr.* populus meus in habitaculo pacis. ²³ Ἡ — ἔξει. *Hebr.* Grando autem erit in descensu silvæ. ²⁴ Max. — πατεῖ. *Hebr.* O heatos vos qui — immitentes pedem bovis et asini. ²⁵ καθ. — συναγ. ad mediam partem vers. 4, pert. ²⁶ Ἄγ. ὁ Θεός. *Hebr.* magnificatus est Jehova, quia, etc. ²⁷ Cod. Vatic. ὑψηλῶν. ²⁸ Ἐν — ἡμῶν. *Hebr.* possessio (al. robur) omnimodæ salutis. ²⁹ Ἐν — φοβῆθ. *Hebr.* ecce validissimi eorum clamant. ³⁰ αὐτοί. Cod. Val. οὗτοι. ³¹ φ.ν.δ. *Reliqua una cum initio vers. 8, οὗς ἐφοβείσθε φοβηθήσονται ἀφ' ὑμῶν · ἀγγελοὶ ἀποσταλήσονται ἀξιούντες εἰρήνην, πικρῶς κλαίοντες. Ἐρημιωθήσονται γὰρ αἱ τούτων ἔδοι.*

VERS. 11. Nunc videbitis. Qui enim plurimis A olim eram ignotus, per apostolica miracula cognoscar: et ab errore abducti homines universorum me factorem agnoscent. « Nunc erubescetis. » Judæos alloquitur, qui crucifixerunt, et in incredulitate perstiterunt. **313** « Ignis devorabit vos, » æternus et inexstinguibilis.

VERS. 12. Sicut spina in agro projecta. Qui salutarem prædicationem non susceperunt.

VERS. 14. Quis annuntiabit vobis ignem ardere? Eorum docet virtutem qui hæc annuntiant.

VERS. 15. Qui ambulat in justitia, qui loquitur rectam viam. Hoc est, qui in divina via incedit, illa prædicans quæ a veritate didicit.

VERS. 17. Regem cum gloria videbitis. Cælestem intelligit, venientem in nubibus cæli, et in sede gloriæ sedentem, et ipsius Domini vocem. Terram autem initium terram dicit.

VERS. 18. Anima vestra meditabitur timorem. Timor enim Dei adjutor est virtutis, et largitor bonorum.

VERS. 20. Hierosolyma, civitas dives. Civitatem divitem appellat Dei Ecclesiam, spirituales videlicet ejus divitias ostendens. Confirmat autem prophetiam Apostolus, sic dicens: « In omnibus divites facti estis in illo. » — « Tabernacula, quæ non commovebuntur. » Tabernaculum eandem Ecclesiam vocat. Paxillos vero tabernaculi appellari existimo divinos apostolos, et triumphantes martyres. Quemadmodum enim tabernaculorum paxilli in terram defixi stabilitatem præstant tabernaculis: **314** sic illi post mortem, corpora humi habentes condita, divinas sustentant Ecclesias. Funiculis autem, qui a paxillis ad tabernacula extenduntur, similia sunt salutaria illorum documenta, per quæ immota manet fides eorum qui pietatem sunt amplexi.

VERS. 21. Flumina et rivi lati et spatiosi. Flumina sunt primi Ecclesiæ præcones: rivi autem, illorum discipuli et successores, qui ab eis sacra fluentia derivantes, divinum hortum irrigant.

VERS. 22. Dominus princeps noster, Dominus rex D noster. Omnem bonorum copiam ab eo percepimus. Idcirco et principatum ipsius et regnum cum lætitia suscipimus.

* I Cor. 1, 5.

ια'. *Nūn ὄψεσθε*²². Πάλαι γὰρ ὄπδ τῶν πλείστων ἀγνωσόμενος, διὰ τῶν ἀποστολικῶν θαυμάτων γνωσθήσομαι· καὶ τῆς πλάνης ἀπαλλαγέντες οἱ ἄνθρωποι, ἐπιγνώσκονται με τῶν ὄλων ποιητῆν. « Nūn αἰσχυρῆσθε »²³· πρὸς Ἰουδαίους λέγει τοὺς σταυρώσαντας, καὶ τῇ ἀπιστίᾳ ἐμμένοντας. « Πῦρ ὑμᾶς κατέβεται, » τὸ αἰώνιον τε καὶ ἄσβεστον.

ιβ'. *Ὡς ἀκανθα ἐν ἀγρῷ ἐρριμμένη*²⁴. Οἱ τὸ σωτήριον μὴ δεξάμενοι κήρυγμα.

ιδ'. *Τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν, ὅτι πῦρ καίεται*²⁵; Διδάσκει τῶν ταῦτα κηρυττόντων ἀρετῆν.

ιε'. *Πορευόμενος ἐν δικαιοσύνῃ, λαλῶν εὐθείαι ὁδόν*²⁶. Τουτέστι τὴν θεῖαν ὁδοῦν ὁδόν· ἐκεῖνα κηρύττων, ἀ παρὰ τῆς ἀληθείας μεμάθηκε.

ιζ'. *Βασιλέα μετὰ δόξης*²⁷ ὄψεσθε. Τὸν ἐπιβράνιον λέγει, ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δόξης καθήμενον, καὶ τὴν αὐτὴν τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν. Τῆν δὲ²⁸, τὴν τῶν πραιῶν λέγει.

ιη'. *Ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσῃ φόβον*²⁹. Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ φόβος, τῆς ἀρετῆς συνεργός, καὶ τῶν ἀγαθῶν χορηγός.

κ'. *Ἰερουσαλὴμ, πόλις πλουσία*³⁰. Πόλιν πλουσίαν ὀνομάζει τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, τὸν μὲν πνευματικὸν αὐτῆς πλοῦτον ἐπιδεικνύς· μαρτυρεῖ δὲ τῇ προφητείᾳ καὶ ὁ Ἀπόστολος, οὕτως λέγων, ὅτι: « Ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ. » — « Σκηναί, αἱ οὐ μὴ σεισθῶσιν. » Σκηνήν δὲ τὴν αὐτὴν καλεῖ. Πασσάλους³¹ δὲ τῆς σκηνῆς ἡγοῦμαι καλεῖσθαι τοὺς θεῖους ἀποστόλους, καὶ τοὺς νικηφόρους μάρτυρας. Καθάπερ γὰρ τῶν σκηνῶν οἱ πάσσαλοι ἐν τῇ γῆ κεκρυμμένοι, ἐρείσμων ταῖς σκηναῖς πραγματεύονται· οὕτως ἐκεῖνοι τοῦ βίου τὸ πέρας δεξάμενοι, καὶ ἐν τῇ γῆ κεκρυμμένα τὰ σώματα ἔχοντες, τὰς θείας ὑπερείδουσιν Ἐκκλησίας. Σχοίνους δὲ εὐκασιν, ἐκ τῶν πασσάλων μέχρι τῶν σκηνῶν διήκουσι, τὰ σωτήρια ἐκείνων παιδεύματα, ἐὶ ὧν ἀκίνητος μένει τῶν εὐσεβεῖν προαιρουμένων ἡ πίστις.

κα'. *Ποταμοὶ καὶ διώρυγες πλατεῖς καὶ εὐρύχωροι.* Ποταμοὶ μὲν, οἱ πρῶτοι τῆς Ἐκκλησίας κήρυκες· διώρυγες δὲ, οἱ ἐκείνων μαθηταὶ καὶ διάδοχοι· ἐξ αὐτῶν μὲν ἔλκοντες τὰ σωτήρια ρεῖθρα, ἄρδοντες δὲ τὸν θεῖον παράδεισον.

κβ'. *Ἡμῶν Κύριος ἀρχῶν, Κύριος βασιλεὺς ἡμῶν.* Πάντα πόρον ἀγαθῶν δι' αὐτὸν κεκοιμήμεθα. Τούτου δὲ χάριν, καὶ τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν, μεθ' ἡδονῆς ἀσπαζόμεθα.

VARIE LECTIONES.

²² Nūn ὄψεσθε, x. τ. λ. *Hebr.* Concipietis stramen, parietis stipulam: spiritus vester instar ignis assumet vos. ²³ αἰσχ. Ita cod. Alex. Al. αἰσθήσεσθε vel αἰσθηθήσεσθε. ²⁴ Ὡς—ἐρρ. *Hebr.* ut spinæ succisæ (igne comburentur). ²⁵ Τίς — καίεται. *Hebr.* Quis nostrum commorabitur in igne ardente? Proxima, τίς ἀναγγελεῖ τὸν τόπον τῶν αἰώνιων, infra, *Græc.* *Affect. Curat.* serm. 11, leg. ²⁶ ὁδόν. Ultima verba vers. 15, infra in epist. 102, ita leg.: Καμμῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἰδῇ ἀδικίαν. Ad eundem vers. pert. quæ mutato verborum positu l. c. sequi: Καὶ κλείων τὰ ὦτα αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀκούσῃ κρίσιν αἰματός ἀδίκου. ²⁷ μετὰ δόξ. *Hebr.* in decore suo. ²⁸ γῆν δὲ, x. τ. λ. Ad finem vers. 17 pert. ²⁹ Ἡ—φόβον. *Hebr.* cor tuum meditabitur terrorem. Proxima e vers. 18 exstant quidem I Cor. 1, 20, sed diversa ab *Hebr.* et LXX. ³⁰ πόλις πλ. *Hebr.* habitationem opulentam. ³¹ πασσάλους, x. τ. λ. Ad finem vers. 20, ista pertinent.

κ'. Ὁ ἰσθός σου ἐκλίνας⁴³. Διὰ τὴν αὐτὴν, Α φησὶν, ἀπιστιαν σου, καὶ ὁ ἰσθός σου ἐκλίνας. Πλὴν τίως ἀνέχομαι, καὶ παρ' αὐτὴν τοῦ σταυροῦ τὴν μανίαν οὐκ ἐπάγω τὴν τιμωρίαν. Ἄλλ' ἄμως οὐδὲ αὐτὴ σε ἢ μακροθυμία πείσει δέξασθαι τὸ σημεῖον τῆς σωτηρίας, ἕως ἂν τῇ Ῥωμαίων δουλείᾳ παραδοῖς. « Πολλοὶ χυλοὶ προνομῆν ποιήσουσι. » Κωλοῦς τοὺς Ῥωμαίους ἐκάλισσε, διὰ τὴν ἀσέβειαν, ἣν εἶχον ἠνίκα ταύτην ἐπολιόρχουν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

δ. Καὶ τακῆσονται πᾶσαι αἱ δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ⁴⁴. Καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις φησὶν, ὅτι « Αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται »· καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· « Αὐτοὶ ἀπολούνται, σὺ δὲ διαμενεῖς⁴⁵. »

ε'. Ἐμεθόσθη ἡ μάχαιρά μου ἐν τῷ οὐρανῷ. Β Οὐρανὸν οἶμαι τροπικῶς ἐνταῦθα τὴν Ἱερουσαλήμ ὀνομάζεσθαι. Ὡς περὶ γὰρ ὁ οὐρανὸς οἰκητήριον ὑπέληπται τοῦ Θεοῦ· οὕτω καὶ ὁ ἐν Ἱερουσόλοις κεύς. Ἐπειδὴ τοίνυν Ἰουδαῖοι ἐφθασαν τῇ τῶν Ἰουμαίων πληγῇ, καὶ τῇ τῶν Βαβυλωνίων νίκῃ, προλέγει τὰ ἐσόμενα αὐτοῖς ἀλγεῖνά.

ς'. Ἡ μάχαιρα τοῦ Κυρίου ἐνεπλήσθη αἵματος. Γ Τράγους⁴⁶ καὶ ταύρους, καὶ κριοὺς, τοὺς ἀρχοντας καλεῖ· ἀμνοὺς δὲ, τοὺς ὑπηκόους· μάχαιραν δὲ Θεοῦ, τοὺς πολεμίους. Τὸ δὲ, « Ἐνεπλήσθη αἵματος, » καὶ, « Ἐπαχύνθη ἀπὸ στέατος, » τῶν ἀνηρημένων τὰ κλήθη δηλοῖ. Θυσίαν δὲ Κυρίου καλεῖ τὴν ἐκείνων σφαγὴν, ὡς δικαίαν οὖσαν, καὶ κατὰ θεῖαν ψήφον γεγεννημένην.

ω'. Ἐπιβλήθησεται ἐπ' αὐτὴν σπαρτίον γεωμετρίας ἐρήμου⁴⁷. Δ τὸ μέτρον σημαίνει τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. « Ἐγὼ γάρ, φησὶ, μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται⁴⁷ ὑμῖν. — « Καὶ ὄνοκένταυροι οἰκήσουσιν ἐν αὐτῇ⁴⁸. » Καὶ ἤδη προειρήκαμεν, ὡς τῇ συνθηκῇ τῶν ἀνθρώπων ὁ προφητικὸς κέχρηται λόγος, καὶ ἀπὸ τῶν παρὰ ἀνθρώποις πολιτευομένων ὀνομάτων προσαγορεύει τοὺς δαίμονας. Καλεῖ τοίνυν ὄνοκένταυρους τὰς παρὰ τινῶν ὄνοσκαλίδας καλουμένας.

ις'. Ἐκεῖ ἐνόσσευσεν ἐρίχιος. Διὰ πάντων τῶν εἰρημένων, τὴν πολλὴν ἐρημίαν δεδήλωκεν. Οὕτω γάρ, φησὶ, στερηθήσεται τῶν ἐνοικούντων, ὡς ἀδεῶς τοὺς ἐρίχιους τεκεῖν, καὶ τὰ γενόμενα ἀσφαλείας τυχεῖν· καὶ τοὺς εἰς πολλὰς ιδέας μετασχηματιζομένους δαίμονας, σχολῆς ἀπολαύοντες, ἀλλήλους προσδιαλέγεσθαι. « Ἐκεῖ συνήντησαν ἔλαφοι⁴⁹. » Καὶ ταῦτα ὁμοίως τὴν ἐρημίαν δηλοῖ τῶν οἰκητόρων. Ἄδεῶς γάρ τὰ ἄγρια νέμεται ζῶα, τῶν θηρευόντων οὐκ ὄντων.

^b Matth. xxiv, 29. ^c Psal. ci, 27. ^d Matth. vii, 1.

VARIÆ LECTIONES.

⁴³ Ὁ — ἐκλίνας. *Hebr.* sic malus eorum (non firmus est). ⁴⁴ οὐρ. Ultima hujus vers. supra, p. 292, ἡ leg. : Πεσεῖται τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, ὡς πίπτει φύλλα ἀπὸ ἀμπέλου, καὶ ὡς ἐκρεῖ φύλλα ἀπὸ συκῆς. ⁴⁵ Supra, i, 1, p. 1321, διαμένεις. ⁴⁶ Τράγους, κ. τ. λ. Ad mediam partem vers. 6 pert. ⁴⁷ Ἐπιβλ. — ἐρήμου. *Hebr.* Et extendet super eam funiculum inanitatis, s. ut inanis fiat. ⁴⁸ Rect. lectio ἀντιμετρηθήσεται. ⁴⁹ Καὶ — αὐτῇ, Abest ab *Hebr.* ⁵⁰ συνήντ. ἔλαφοι. *Hebr.* congregati sunt turtures.

VERS. 23. *Malus tuus inclinatus est. Propter eandem, inquit, incredulitatem tuam, malus etiam tuus inflexus est. Cæterum fero, et sub ipsam erocis rabiem supplicium non irrogo. Attamen nec ista tibi patientia persuadebit, ut salutis signum recipias, donec Romanorum addicaris servituti. « Multi claudi prædam faciunt. » Claudos dixit Romanos, propter impietatem qua tenebantur, quando civitatem oppugnabant.*

CAPUT XXXIV.

VERS. 4. *Et tabescent omnes cæli virtutes. Dominus item in Evangelia ait : « Virtutes cælorum commovebuntur. » Et beatus David de cælo et terra : « Ipsi, inquit, peribunt, tu autem permanebis. »*

VERS. 5. *Inebriatus est gladius meus in cælo. 315 Cælum arbitror hoc loco tropice nominatum Hierosolymam. Quemadmodum enim cælum habitaculum existimatum est Dei, sic et templum Hierosolymitanum. Quoniam igitur Judæi plagam Idumæorum, et victoriam Babyloniorum prævertunt, eventuras illis ærumnas prædicat.*

VERS. 6. *Gladius Domini impletus est sanguine. Hircos et tauros et arietes vocat principes, agnos vero subditos : gladium autem Dei, inimicos. Illa porro, « Impletus est sanguine, » et, « Incrassatus est adipe, » interfectorum multitudinem denotant. Sacrificium porro Domini ipsam illorum cædem appellat, ut justam et divino decreto factam.*

VERS. 11. *Et immittetur super eam funiculus geometriæ deserti. Mensura significat æquitatem supplicii. « Qua enim mensura, inquit, mensi fueritis, mensurabitur vobis. » — « Et onocentauri habitabunt in ea. » Jam ante monuimus, propheticum sermonem ad hominum consuetudinem se accommodare, dæmonasque iis nominibus appellare, quæ in hominum usu versantur. Onocentaurus ergo dicit eas, quæ a nonnullis onocentauribus nuncupantur.*

VERS. 15. *Ibi nidificavit ericius. Quæ dixit omnia magnam vastitatem ostendunt. Sic ab incolis, inquit, vacua erit et deserta, ut absque metu ibi pariant ericii, et fetus eorum sint extra periculum, ipsi etiam in multas se figuras transformare soliti dæmones, liberum habeant otium et tempus inter se colloquendi. « Ibi occurrerunt 316 cervi. » Et hæc similiter incolarum solitudinem demonstrant. Licenter enim pascuntur feræ animantes, cum venatores nulli sunt.*

CAP. XXXV.

VERS. 1. *Lætare, desertum sitiens.* Sitientem eam vocat, ut quæ prophetica irrigatione caruerit: desertam autem, quod divinam culturam non acceperit. Hanc lætari jubet, liliique florem imitari, munditiam nimirum, quam Spiritus sanctus producit in baptisate.

VERS. 2. *Et populus meus videbit gloriam Domini.* Et in hac vita Domini gloriam vident, qui crediderunt: et manifestiorem eandem in secundo adventu conspicient.

VERS. 4. *Confortamini, nolite timere.* Eos qui superati olim fuerant, et diabolo serviebant, divinus sermo confortat, hortaturque ne illius tyrannidem metuant.

VERS. 5. *Tunc aperientur oculi cæcorum.* Eandem B et corporibus Salvator curationem attulit, et animabus affert assidue; cumque orbis terrarum cæcutiret, fecit ut videret; cum claudicaret, fecit ut ad ipsum contenderet; cum eloquia divina audire detrectaret, persuasit ut ad eandem accederet.

VERS. 6. *Scissa est in deserto aqua.* Prædicatio enim doctrinæ totum orbem * implevit.

317 VERS. 7. *Ibi lætitia avium.* Stabulum erit non corvorum aliarumve carnivorarum, sed earum, quæ pennatam et sublimem habent intelligentiam. Doctores his verbis designavit, qui discipulorum aures demulcent.

VERS. 8. *Non transibit ibi immundus.* Immundos appellat idolorum cultores. Ab his, inquit, sejunctus est divinus cæstus. [9] Leonem diabolum, opinor, vocat. « Adversarius enim vester, inquit, diabolus, tanquam leo circuit, quærens quem vestrum devoret ». Bestias vero, dæmonas vocat, qui sub ejus sunt imperio: a quibus liberatum Ecclesiæ cæstum ait divina prædictio.

VERS. 10. *Et venient in Sion cum lætitia.* Sionem intelligit cælestem. « Accessistis enim, inquit, ad Sionem montem, et civitatem Dei viventis, Hierosolymam cælestem †. » Ad hanc venturos ait eos qui redempti sunt, hilares ac lætantes. Sine tristitia enim est illa vita, et a curis libera, nullam admittens jactationem, sed festum agens perpetuum et celebritatem.

CAP. XXXVI.

VERS. 5. *Nunquid in consilio et sermonibus labiorum prælium fit?* Exploratam nobis fac causam

* I Petr. v, 8. † Hebr. xii, 22.

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ Εὐφρ. ἔρ. διψ. *Hebr.* Gaudebunt de illis desertum et terra arida. Infra, ad Osee xiv, 6, leg. εὐφρανθήτω ἡ ἔρημος. ¹⁰⁰ διψ. Reliqua, supra, t. I, p. 304, ita leg.: Καὶ εὐφρανθήτω, ἔρημος καὶ αἱ κώμαι αὐτῆς. Ibid. autem p. 784, necnon ad Cant. ii, 2, et iii, 6, hæc est lectio, fere ut apud LXX: Εὐφρανθήτω (rect. lectio ἀγαλλιάσθω) ἡ ἔρημος καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον. Alluditur etiam ad h. l. t. I, p. 387. ¹⁰¹ Καὶ — ἴψεται. *Hebr.* et Saronitidis (decus): et ipsi videbunt. ¹⁰² Ex vers. 3 infra ad Hebr. xii, 12, hæc leg.: Ἰσχύσατε, χεῖρες παραιμέναι (rect. lectio, ἀνειμέναι) καὶ γόνεα παραλελυμένα. ¹⁰³ Ἐκεῖ εὐφρ. ὄρν. *Hebr.* in habitaculo draconum. ¹⁰⁴ ὡς — καταπή. Locus iste e memoria, ut videtur, alleg. ¹⁰⁵ ἐν. Ita Compl. Rec. lectio, eis. ¹⁰⁶ Μὴ — γίνεται. *Hebr.* Dico, verba labiorum (s. inania sunt, cum dicis) consilium et robur (mibi sunt) ad bellum.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

A

α'. *Εὐφρανθήτω* ⁹⁹, *ἔρημος διψῶσα* ¹⁰⁰. Διψῶσαν αὐτὴν καλεῖ, ὡς μὴ δεξαμένην ἀρδεῖαν προφητικὴν· ἔρημον δὲ, ὡς γεωργίαν θείαν μὴ δεξαμένην. Ταύτη εὐφραίνεσθαι παρεγγυᾷ, καὶ τοῦ κρίνου μιμεῖσθαι τὸ ἄνθος, τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος γινομένην διὰ τοῦ βαπτίσματος καθαρότητα.

β'. *Καὶ ὁ λαός μου ἴψεται* ¹⁰¹ *τὴν δόξαν Κυρίου.* Καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον ὁρώσιν οἱ πεπιστευκότες τοῦ Κυρίου τὴν δόξαν, καὶ φανερωτέραν ταύτην ἐν τῇ δευτέρᾳ θεάσονται παρουσίᾳ.

δ'. ¹⁰² *Ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε.* Τοὺς ἠττηθέντας πάλαι, καὶ τῷ διαβόλῳ δουλεύοντας, ὁ θεὸς ἀναβρώνουσι λόγος· καὶ παρεγγυᾷ τὴν ἐκείνου τυραννίδα μὴ δεδιέναι.

B

ε'. *Τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν.* Τὴν αὐτὴν καὶ τοῖς σώμασιν ὁ Σωτὴρ τὴν θεραπείαν προσήνεγκε, καὶ ταῖς ψυχαῖς προσφέρει διηνεκῶς· καὶ τὴν οἰκουμένην τυφλώτουςαν ἀναβλέψαι πεποίηκε, καὶ χυλεύουσας δραμεῖν πρὸς αὐτὸν παρεσκεύασε, καὶ τῶν θείων λογίων ἀκούειν οὐκ ἀνεχόμενῃν προστρέχειν τοῦτοις ἀνέπεισεν.

ς'. *Ἐρρόγη ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ.* Τῆς γὰρ διδασκαλίας τὸ κήρυγμα, τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσε.

ζ'. *Ἐκεῖ εὐφροσύνη ὀρνέωρ* ¹⁰³. Ἐπαυλις ἔσται οὐ κοράκων καὶ ἄλλων σαρκοβόρων, ἀλλὰ τῶν ὑπόπτερον ἔχοντων διάνοιαν, καὶ μετάρσιον φρήνημα κεκτημένων. Τοὺς διδασκάλους διὰ τούτων δεδήλωκε, τὰς τῶν μαθητευομένων καταθέγοντας ἀκοάς.

C

η'. *Οὐ μὴ παρέλθῃ ἐκεῖ ἀκάθαρτος.* Ἀκαθάρτους καλεῖ τοὺς τῶν εἰδώλων θεραπευτάς. Τοῦτων, φησὶν, ὁ θεὸς ἀπήλλακται σύλλογος. Λέοντα δὲ τὸν διάβολον, ὡς οἶμαι, καλεῖ. « Ὁ γὰρ ἀντίδικος ὑμῶν, φησὶν, ὁ διάβολος, ὡς λέων ἔστηκεν, ἐκδεχόμενος, τίνα ὑμῶν καταπήη ¹⁰⁴. » Θηρία δὲ, τοὺς ὑπ' ἐκείνῳ τελοῦντας δαίμονας, ὧν ἀπηλλάχθαι τῆς Ἐκκλησίας τὸν θεῖον σύλλογον ἡ θεία πρόρρησις ἔφη.

ι'. *Καὶ ἤξουσιν ἐν* ¹⁰⁵ *Σιών μετ' εὐφροσύνης.* Σιών τὴν ἐπουράνιον λέγει. « Προσεληλύθατε γὰρ, φησὶ, Σιών ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος· Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ. » Εἰς ταύτην ἤξειν τοὺς λελυτωμένους ἔφη, εὐφραίνομένους καὶ χαίροντας. Ἄλυπος γὰρ ὁ βίος ἐκείνος, φροντῖδων ἀπηλλαγμένος, ζάλην οὐδεμίαν δεχόμενος, ἀλλ' εὐορτὴν ἔχων διηνεκῇ καὶ πανήγυριν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

ε'. *Μὴ ἐν βουλῇ ἢ λόγοις χειλέων παράταξις γίνεται* ¹⁰⁶; Ἀλήην ἡμῖν ποιήσον τοῦ θρόσου τήναι-

τιαν. Οὐ γὰρ χρεία νῦν βουλῆς, ἀλλὰ συμπλοκῆς· οὐκ ἔστιν ὁ καιρὸς λόγων, ἀλλ' ἔργων· οὐ προσβείας, ἀλλὰ πραττάξω· ἀλλ' ἴσω τῇ Αἰγυπτίων ἐπικουρῆθαι θαρρείς. Καλάμω ἐοίκασι, καὶ τοῦτ' ἐθελασμένω, καὶ τοὺς ἐπικειμένους οὐ μόνον οὐκ ἐρείδοντι, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦτων χεῖρα τερνίσκοντι. Ἐκαὶ νῦν ἐπὶ τίνα πέποιθας, ὅτι ἀπειθεῖς μοι; » Κακοτεχνίᾳ καὶ πανουργίᾳ χρώμενος, οὐκ εὐθύς ἐπὶ τὴν βλασφημίαν ἐχώρησεν· ἀλλὰ κατὰ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως τῶς ὑφαίνει κατηγορίαν, τοῖς πολλοῖς τῶν ὑπάρχων οὐκ ἀπαρτίσκουσαν. Καὶ γὰρ οἱ πλείους θύειν ἀδεῶς ἐβούλοντο, καὶ τὴν γνώμην ἐγύμνωσαν, ἐπὶ τε τοῦ Ἀχασ, καὶ τοῦ Μανασσῆ, καὶ τῶν ἄλλων, τῶν κατ' ἐκείνους προσελόμενων τὴν πλάνην. Δεῖ μὲντοι ἐπισημῆνασθαι, ὡς οὐ τῆς τῶν εἰδώλων καταλύσεως ὁ Παφάκης μέμνηται, ἀλλὰ τῶν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τόποις ἀνακειμένων τῷ Θεῷ θυσιαστηρίων· ἡγοῦμαι γὰρ ταῦτα καλούμενα ὑψηλὰ τῷ Θεῷ ἀνατεθῆναι· πρὸ γὰρ τῆς οἰκοδομίας τοῦ ναοῦ, καὶ ἐν τῇ Γαθαῶν, καὶ ἐν Μασσηφῆ, καὶ ἐν πολλοῖς ἑτέροις τόποις θυσίας προσέφερον τῷ Θεῷ. Μετὰ γὰρ δὲ τὴν οἰκοδομίαν, οἱ κατὰ νόμον πολιτευόμενοι οὐκ ἠέσποντο θύειν ἔξω τοῦ θεοῦ νεῶ· οἱ δὲ κτηνώδεις, καὶ τῆς θείας ἔξω βαίνοντες, ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τόποις προσέφερον τὰς θυσίας, οὐκ εἰδώλους, ὡς οἶμαι, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Καὶ τοῦτο ὅηλον ἡμῖν ἡ τῶν Βασιλείων, καὶ ἡ τῶν Παρλασιπομένων ἱστορία ποιεῖ. Καὶ τὸν Ἀσά γὰρ, καὶ τὸν Ἰωσαφάτ ἐπαίνεσαντες οἱ ἐκεῖνα συγγράψαντες, καὶ ταῦτα ἔφασαν· Ἐκαὶ ἐποίησεν Ἀσά τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ· καὶ ἀπίστησε τὰ θυσιαστήρια τὰ ἀλλότρια, καὶ τὰ ὑψηλὰ· καὶ συνέτριψε τὰς στήλας, καὶ ἐξέκοψε τὰ ἄλση· πλὴν ἔτι ἔθυσμα ὁ λαὸς ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. Τοὺς μὲν γὰρ εἰδώλων κατέλυνον τόπους, τοὺς δὲ τῷ Θεῷ ἀνακειμένους κατέλιμπνον ἐπὶ σχήματος· μόνοι δὲ γὰρ Ἰεζεκίας, καὶ Ἰωσίας, καὶ ταύτην τὴν παρανομίαν ἐκώλυσαν. Ταύτην τὴν ἀξιάγαστον τοῦ Ἰεζεκίου σπουδὴν, κατηγοροῦντας· ἄξιαν ὁ Παφάκης ἐνόμισεν· καὶ παρεγγυᾷ μὴ θαρρῆεῖν τῷ Θεῷ· ἀγανακτεῖν αὐτὸν λέγων, ὡς τῶν ἀνακειμένων αὐτῷ θυσιαστηρίων ἐκ βάρων ἀνεσπασμένων, καὶ περιορισθείσης αὐτῷ τῆς θραπέας μόνω τῷ ἀφιερωμένω ναῷ.

ἰ. Μὴ ἄνευ Κυρίου ἀνέβημεν ἐπὶ τὴν χώραν ταύτην; Διήλθες ἔστιν ὁ τρισάθλιος οὗτος Ἀμορραῖος ὢν, καὶ εἰδὼς ὅτι πολλαῖς αὐτοῦς ὁ Θεὸς δίκαις τῆς ἀπειθείας εἰσπραττόμενος ἀλλοφύλοις παρέδωκεν ἔθνεσι, τούτοις τοῖς λόγοις ἐχρήσατο. Καὶ θυσὶν θάτερον· ἢ αὐτομολήσας προσεχώρησεν ἐκείνους, ἢ ἀίχμηλάωτος ἀπαχθείς, ἤνικα τὰς δέκα φυλάς καταλύσαντες ἠνδραπόδισαν.

ιγ. Καὶ ἔστη Παφάκης, καὶ ἐνεβόησε Ἰουδαίοι. Οὕτως οὗτος τῆς λύττης, οὕτως ὁ Δεσπότης Θεὸς μακροθυμίας ὑπερβολὴν κατέλιπεν· οὗτος μὲν γὰρ πλήττειν οὐ δυνάμενος ἔβαλλεν· ὁ δὲ πάντα

A audacia. Neque enim consilio nunc est opus, sed conflictu : non est tempus verborum, sed operum; non legationis, sed instructæ aciei. Sed in Ægyptiorum fortasse auxilio confidit. Similes sunt arundini, et quidem contractæ, quæ non modo innitentes non sustentat, sed eorum quoque manum sauciat. Et nunc super quem confidisti, quia inobediens es mihi? Malitiose ac subdole non statim erupit in blasphemiam, sed contra pium regem accusationem orsus est a plerisque illius subditis non abhorrentem. Multi enim licenter sacrificare cupiebant, et hunc sensum patefecerant, tum sub Achaso, tum sub Manasse et aliis, qui errorem illorum exemplo amplexi sunt. Observandum est plane Rapsacen idolorum eversionis mentionem non fecisse, sed altarium quæ in locis excelsis Deo fuerant consecrata. Existimo enim hæc quæ dicuntur excelsa Deo fuisse dedicata. Etenim ante ædificationem templi, et in Gabaone, et in Masepha, et aliis multis in locis Deo sacrificia offerebant. Post ædificationem vero, qui vitam legis præscripto ducebant, adduci non poterant, ut extra divinum templum sacrificarent. Bruti autem homines, et qui extra divinam legem incedebant, in excelsis locis victimas offerebant, non idolis, ut opinor, sed Deo. Atque hoc exploratum nobis et Regnorum et Paralipomenon historia facit. Nam et Asam et Josaphat laudantes librorum illorum auctores, hæc inter cætera dixerunt : Et fecit Asa rectum in conspectu Dei sui, et sustulit altaria peregrina et excelsa; et statuas contrivit, et lucos concidit; cæterum adhuc populus adolebat in excelsis. Idolorum nempe loca subvertebant, Deo autem consecrata intacta relinquebant. Soli Ezechias et Josias hanc etiam iniquitatem prohibuerunt. Hoc laudabile Ezechiae facinus reprehensione dignum Rapsaces censuit, et monet, ne confidant in Deo, ægre illum ferre dicens, quod dicata ipsi altaria funditus sint eversa, et cultus ejus unius templi ei consecrati spatio circumscriptus.

VERS. 10. Num sine Domino ascendimus in regionem istam? Patet infelicissimum hunc Amorrhæum fuisse, et, cum sciret Deum, dum ab eis de impietate pœnas exigebat, sæpe illos exteris gentibus tradidisse, hujusmodi nunc oratione usum esse. Duorum igitur alterum, ut vel sponte sua ad illos advenerit, vel captivus sit abductus, quando subactas decem tribus in servitutum egerunt.

VERS. 15. Et stetit Rapsaces, et exclamavit voce magna Judaice. Neque hic furori, neque Dominus Deus patientiæ suæ modum posuit. Hic enim cum lædere non posset, scriebat; is vero qui omnia po-

8 II Paral. xiv, 2, 3; xv, 17.

VARIÆ LECTIONES.

10 Vers. 6 leg. infra, ad Ezech. xxix, 7. des. autem post τὴν χεῖρα αὐτοῦ, verba καὶ τῆς αὐτῆς, ex Theodot. in textum τῶν O translata. 11 ἀνέβ. Hebr. ascendi. 12 Rec. lectio, ἀνεβόησε.

terat, sustinebat. Liquet autem adversus alios A Rapsacem bellare instituisse. Ideo enim ait : [17] « Donec veniam, et tollam vos. »

CAPUT XXXVII.

VERS. 1. *Et ascendit in domum Domini.* [2] *Cucurrit ad omnium opificem, qui bello una cum ipso petebatur.* Virtutis autem mensuras non ignorans, non solum orat Deum universorum, sed Isaiam quoque prophetam in auxilium advocat, et legatum fieri obsecrat.

VERS. 3. *Hæc dicit Ezechias.* Hinc diversos loquendi modos animadvertere licet. Rapsaces enim dicebat : « Hæc dicit rex 320 magnus, rex Assyriorum, » hi vero modestiam ejus qui miserat palam ostendentes, ne regem quidem ipsum appellat, sed solum nomen proferunt.

VERS. 4. *Ad exprobandum Deum videntem.* Exprobrationem vocat illius blasphemiam. Nos enim blasphemiam rei sumus, dum inique vivimus, et nos ipsos poena dignos exhibemus. Attamen irascimur quidem propter atrocitatem blasphemiam, et punire impium cupimus : sed quod in animo est præstare non ita possumus. Ac similes sumus mulieri parturienti, quæ dolorum impetum sustinet, parere autem præ virium imbecillitate non potest. Ostendunt ergo hæc etiam regis virtutem. Deum enim sibi auxiliari postulat, non virtutis causa, cujus studiosissimus erat : sed propter furialem scelerati illius blasphemiam. In Deum enim verum, inquit, perinde ac in eos qui non sunt, contumeliam conjecit. Porro quia decem tribus subjugarat, et Judææ urbes plurimas expugnavat, merito eos qui Hierosolimam confugerant reliquias nominat. Hæc quidem significavit Ezechias : qui vero missi fuerant, prophetam edocuerunt. At Deus prophetæ occupavit orationem prophetæ, eumque exaudivit, juxta illud quod dictum est : « Adhuc te loquente dicam, ecce adsum ^b. »

VERS. 6. *Ne timeas a verbis quæ audisti.* Ego tecum particeps fui contumeliam, ego pugnae particeps tecum ero ; ego blasphemiam pertuli, ego poenam irrogabo.

VERS. 7. *Immittam in eum Spiritum.* Spiritum appellat timorem. Sic enim et divinus ait Apostolus : « Non enim 321 dedit nobis Deus spiritum timoris ¹. » Idque ostendunt etiam sequentia. Narrant enim eum, cum acerbum quemdam nuntium accepisset, in patriam suam rediisse, ibique poenas luisse.

VERS. 8. *Et reversus est Rapsaces.* Juxta divinam prædictionem recessit, sed ab insania non destitit.

^b Isa. LVIII, 9. ¹ II Tim. I, 7.

δυναμέως, ἔφερε· δῆλος δὲ ἦν ὁ Ῥαψάκης Ἰλλοῦ ἐπιστρατεύσαι βουλόμενος· διὸ δὴ ἔφη· « Ἔως ἂν ἔλθω, καὶ λάβω ὑμᾶς. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΖ΄.

α'. Καὶ ἀνέβη εἰς τὸν οἶκον Κυρίου. Ἐδραμα πρὸς τὸν σὺν αὐτῷ πολεμούμενον τὸν τῶν ἀπάντων Δημιουργόν· μέτρα δὲ τῆς ἀρετῆς διακρίνειν εἰδώς, οὐ μόνον ἰκετεύει τὸν τῶν ὄλων Θεόν· ἀλλὰ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν εἰς ἐπικουρίαν καλεῖ καὶ πρὸς θεοῦ γενέσθαι παρακαλεῖ.

γ'. Τὰδε λέγει Ἰεζεκιῆς. Ἐντεῦθεν ἔστι καταμαθεῖν τὴν διαφορὰν τοῦ βήματος· ὁ μὲν γὰρ Ῥαψάκης ἔλεγεν· « Τὰδε λέγει ὁ βασιλεὺς ὁ μέγας, ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων. » Οὗτοι δὲ, τὸ μέτριον τοῦ πεπομφότος δηλοῦντες καὶ δεικνύντες, οὕτε βασιλεῖα αὐτὸν ὀνομάζουσιν, ἀλλὰ μόνον τοῦ ὀνόματος μνησθῆναι.

δ'. Ὅνειδίζειν Θεὸν ζῶντα. Ὅνειδισμὸν καλεῖ τὴν ἐκείνου βλασφημίαν. Ἡμεῖς γὰρ αἰτίοι τῆς βλασφημίας παρανόμως βιοῦντες, καὶ ἀξίους ἡμᾶς αὐτοῦ ἀποφαίνοντες τῆς τιμωρίας. Ἀλλ' ὅμως ὀργιζόμεθα μὲν διὰ τὴν τῆς βλασφημίας ὑπερβολὴν, καὶ κολάσαι τὸν ἀλιτήριον ἐφιέμεθα· ἐπιθεῖναι δὲ τῇ προθυμίᾳ τὸ πέρασ οὐκ ἔτι δυναμέθα, καὶ ⁶¹ εὐκαίμεν γυναίκεν κούσση μὲν, καὶ δεδεγμένη τῶν ὠδίνων τὴν προσβολὴν, τεκεῖν δὲ δι' ἀνοιαν οὐ δυναμένη· δηλοῖ δὲ καὶ ταῦτα τοῦ βασιλέως τὴν ἀρετὴν. Ἐπαμῦναι γὰρ αὐτῷ τὸν Θεὸν ἰκετεύει, οὐ διὰ τὴν εὐσέθειαν, ἧς πολλὴν ἐποιεῖτο φροντίδα· ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ ἀλάστορος ἐκείνου μακροθυμίαν βλασφημίαν· τοῖς γὰρ οὐκ οὐσί θεοῖς, φησί, παραπλησίως τὸν ὄντα ὠνεΐσασε. Ἐπειδὴ δὲ τὰς δέκα φυλάς ἠνδραπόδοσε, καὶ πλείστας τῆς Ἰουδαίας ἐπολιόρκει, εἰκότως ⁶² τοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καταπεφευγότας λείψανον ὀνομάζει. Ταῦτα ὁ μὲν Ἰεζεκιῆς ἐδήλωσεν. Οἱ δὲ γε σταλέντες τὸν προφήτην ἐδίδαξαν· ἔδὲ τοῦ προφήτου Θεὸς προλαμβάνει τοῦ προφήτου ἰκετείαν, καὶ ἐπήκοος αὐτῷ γέγονε, κατὰ τὸ λεχθέν· « Ἐτι λαλοῦντός σου ἐρῶ, Ἐγὼ πάρεμι. »

ς'. Μὴ φοβηθῆς ἀπὸ τῶν λόγων ὧν ἤκουσας. Ἐγὼ σοὶ ἐκοινωνήσα τῆς λοιδορίας, ἐγὼ σοὶ κοινωνήσω τῆς μάχης· ἐγὼ τὴν βλασφημίαν ἀνεδεξάμην, ἐγὼ τὴν τιμωρίαν παρέξω.

ζ'. Ἐμβαλῶ ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα. Πνεῦμα τὴν δειλίαν ἐκάλεσεν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος λέγει· « Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας. » Δηλοῖ δὲ καὶ τὰ ἐπαγόμενα. Φησὶ γὰρ, ὅτι δεξάμενος ἀγγελίαν τινὰ πονηρὰν, ἀναστρέφει μὲν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, δέχεται δὲ τὴν τιμωρίαν ἐκεῖ.

η'. Καὶ ἀπέστρεψε Ῥαψάκης. Κατὰ τὴν θείαν πρόβησιν ἀνεχώρησεν, οὐ μὴ[ν] τῆς λύτης ἐπαύσατο.

VARIAE LECTIONES.

⁶¹ καὶ — δυναμένη. Ad vers. 3 ista se referunt. ⁶² εἰχ. — ὀνομάζει. Hæc ad finem vers. 4 pert.

ις⁶⁵. Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ. Ἀσσύριος, φησὶν, ἕνα σε τῶν ψευδωνύμων νομίζει θεῶν· ἐγὼ δὲ σε οἶδα τῶν δυνάμεων Κύριον, τοῦ Ἰσραὴλ Δεσπότην, ὁρῶνον ἔχοντα οὐ κάτω που κείμενον, καὶ ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ τοῖς Χερουβίμ ἐπικείμενον. Πάσης δηλαδὴ τῆς οἰκουμένης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ βασιλείων, οἶδά σε Θεὸν καὶ Δεσπότην, καὶ πρὸς τοῦτοις τῶν ὧλων δημιουργόν.

ιζ. Ἄνοιξον, Κύριε, τοὺς ὀφθαλμούς σου. Ἐπειδὴ τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν ὕπνον προσαγορεύει ἡ Θεία Γραφή, εἰκότως ὁ θαυμάσιος βασιλεὺς ἀντιβολεῖ λέγων· Ἄνοιξον τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ κλίνον τὸ οὖς σου, καὶ τῆς βλασφημίας ἐπάκουσον, καὶ τὰ ὄνειδῆ βλέπε, καὶ δίδαξον αὐτὸν ὡς οὐχ εἰς εἰ τῶν κλωυμένων θεῶν. Εἰς ταύτην γὰρ αὐτὸν τὴν μανίαν ἤγαγεν ἡ ἐκείνων ἀσθένεια. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνων κεκρατήκα, καὶ τῆς σῆς δυνάμεως κρατήσειν κενυσιέται.

ιθ. Ἐρέβαλον τὰ εἰδῶλα αὐτῶν εἰς τὸ πῦρ. Καὶ ταῦτα τοῦ βασιλέως τὴν σοφίαν δηλοῖ· εἰδῶλα γὰρ ἐκάλεσε τὰ γενόμενα εἰς τροφὴν τοῦ πυρός· καὶ εἰκότως φησὶ, φροῦδα ταῦτα γεγονέναι, καὶ ὑπὸ τοῦ πυρός δεδαπανῆσθαι. Τέχνη γὰρ αὐτοῖς ἀνθρωπίνῃ τὸ εἶναι δεδώρηται· εἰπὼν δὲ, « Ἴνα γνῶσι⁶⁶ πᾶσαι αἱ βασιτεῖαι τῆς οἰκουμένης, ὅτι σὺ εἰ Θεὸς μόνος, » δηλοῖ ὅτι πρόγνωσις θεοσεβείας ἢ ἡμετέρα σωτηρία γενήσεται, ὅταν τοὺς μὲν ἄλλους πάντας ἴθωσιν ἠττηθέντα; ἡμεῖς δὲ μόνους κεκρατηκότας. Ἰδόντες δὲ τὸ διάφορον, καὶ μαθήσονται ὅτι σὺ μόνος ὑπάρχεις Θεός.

ιθ'. Ἐφαύλισέ σε, καὶ ἐμυκτήρισέ σε παρθένος θυγάτηρ Σιών. Θυγάτερα αὐτὴν ὀνομάζει, τὴν οἰκειότητα δεικνύς· τὴν αὐτὴν δὲ καλεῖ καὶ Σιών, καὶ Ἱερουσαλήμ. Εὐτελεῖ σε, φησὶν, ἐνόμισε καὶ εὐχείρωτον, ὡς οὐδὲ δισχίλων εὐποροῦσαν ἰππέων, ἀλλὰ τῆς Αἰγυπτίων δεομένην ἐπικουρίας· καὶ ἀπειλῶν σοι τὸν δλεθρον ἐκίνει τὴν κεφαλὴν.

ιγ. τίνα ὠρσίδισας καὶ παρώξυνας; Ἐνόμισας ἕνα με τῶν ἄλλων εἶναι τῶν ψευδωνύμων θεῶν· δέον εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλεῖσαι, καὶ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν ἰδεῖν. Ἰκανὰ δὲ ἦν καὶ τὰ περὶ τὸν Ἰσραὴλ γεγενημένα τὴν ἐμὴν διδάξαι δύναν· ἀλλὰ τῇ ῥώμῃ καὶ τῇ δυναστείᾳ θαρβῶν, συνιδεῖν οὐκ ἠθέλησε τὸ διάφορον.

ιδ. Καὶ εἰς τὰ ἔσχατα⁶⁷ τοῦ Λιβάνου. Τροπικῶς ἅπαντα εἴρηκαν· κέδρους καὶ κυπαρίσσους τοὺς βασιλείας καὶ τοπάρχας καλῶν· Λιβάνον δὲ τὰ ἔθνη. Κάρμηλον⁶⁷ δὲ τὸν Ἰσραὴλ ὠνόμασεν. Ὅθεν ἐπὶ μὲν τοῦ Λιβάνου, « καὶ τὰ ἔσχατα τούτου » τέθεικεν· ἐπὶ δὲ τοῦ Κάρμηλου « μέρος » φησὶ· δεικνύς ὅτι τῶν μὲν ἔθνων ἐκείνων ἁπάντων ἐκράτησαν, τοῦ δὲ Ἰσραὴλ οὐκ ἔκράτησεν· διέμεινε γὰρ ἀχείρωτος ἢ μητρο-

Vers. 16. *Qui sedes super Cherubim. Assyrius, inquit, unum te putat ex numero falsorum deorum: ego vero scio te esse Dominum virtutum, Dominatorem Israelis, qui sedem habes non infra uspiam, et in terra locatam, sed supra Cherubim positam. Universi nimirum orbis, regumque qui in eo sunt, te Deum ac Dominum esse novi. atque insuper creatorem omnium.*

Vers. 17. *Aperi, Domine, oculos tuos. Quia Dei patientiam et longanimitatem somnum appellare solet divina Scriptura, merito rex admirandus supplex orat: Aperi oculos tuos, et inclina aurem tuam, et audi blasphemiam, et vide contumelias, et doce illum non esse te unum ex iis qui dii vocitantur. Ad hanc enim istum amentiam adducit illorum imbecillitas. Nam quia illos perdomuit, etiam copias tuas se superaturum jactat.*

Vers. 19. *Injecerunt idola eorum in ignem. Regis sapientiam hæc etiam declarant. Idola enim appellavit, quæ ignis esca fuerant. Et merito hæc evanuisse, et ab igne consumpta fuisse ait: ars quippe humana ut essent effecerat. [20] Cum autem dicit: « Ut cognoscant omnia 322 regna terræ, te solum esse Deum, » ostendit salutem nostram cognoscendæ pietatis occasionem futuram, cum cæteros omnes devictos, nos vero solos victores viderint. Discrimen enim cernentes, te solum Deum esse intelligent.*

Vers. 22. *Vilipendit te, et subsannavit te virgo filia Sion. Filiam nominat eam, familiaritatem ostendens; eandem vero et Sionem vocat et Hierosolyman. Vilem te, inquit, et captu facilem existimavit, ut quæ nec duo millia equitum in promptu habeas, Ægyptiorumque indigeas auxilio, et exitium tibi minitas caput agitabat.*

Vers. 23. *Quem exprobrasti et irritasti? Existimasti me de numero falsorum deorum unum esse, cum in cælum oculos attollere oporteret et dominationem meam contueri. Sufficiebant autem ad docendam potentiam meam illa quæ circa Israeleni gesta sunt. Verum ille viribus et imperio confidens, quid discriminis-esset perspicere voluit.*

Vers. 24. *Et in ultima Libani. Tropice omnia effatus est, cedros et cypressos, reges et toparchas vocans, Libanum vero gentes, Carmelum Israeleni nominavit. Unde cum de Libano ageret, posuit « et ultima ejus; » cum de Carmelo, « partem » dixit, ut ostenderet eos gentes quidem illas omnes subegisse, Israeleni vero non totum: mansit enim non capta metropolis. [25] Aquas porro militum turbas*

VARIE LECTIONES.

⁶⁵ Vers. 10, infra ad Jerem. II, 3, ita leg.: Μη σε ἀπατάτω ὁ Θεός σου, ἐν ᾧ σὺ πέποιθας ἐπ' αὐτῷ, λέγων, ὅτι Ῥύσεται Κύριος τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου. Ita fere leg. etiam ad Dan. III, 15. ⁶⁶ γνῶσι—οἰκούμ. Rec. lectio γνῶ πᾶσα βασιτεῖα τῆς γῆς. ⁶⁷ καὶ Ἱερ. Hæc ad verba ista, ἐπὶ σοὶ κεφαλὴν ἐκίνησε θυγάτηρ Ἱερουσαλήμ pert. ⁶⁸ τὰ ἔσχατα. Hebr. ad latera. ⁶⁹ Κάρμηλον, x. τ. λ. Symmachum h. l. sequitur Noster. Apud LXX, nihil de Carmelo.

vocat : pontem vero, tum vires, tum artes et vias A
parandæ victoriæ.

Vers. 27. *Remisi manus et exaruerunt.* Floruerunt, inquit, quanto tempore 323 volui : postea curæ illos habere desii, et pristinum florem amiserunt. Gramen autem et fœnum illos vocat, propter sterilitatem.

Vers. 29. *Immittam frenum in nasum tuum.* Ut rationis expertem tractat eum qui vim rationis corruperat. « Freno enim, inquit, et camo constringes maxillas eorum, qui non accedunt ad te i. » Ostendit præterea illum servilis esse naturæ. Cum enim ipsi famulis imponant camos coriaceos, jure se camum illi, ut servo improbo, impositurum iudicatus est.

Vers. 30. *Hoc autem tibi signum.* Quia obsessi terram colere non poterant, sponte natos fructus illis dedit Deus, et secundo anno similiter, ob seminum, ut par erat, boumque penuriam : tertio deinde anno omnium fructuum abundantiam illis pollicitus est.

Vers. 32. *Et salvati de monte Sion.* Ibi enim mundi salus effloruit : et illorum reliquiæ, hoc est, divini apostoli, ad Dei cognitionem converterunt orbem. Horum autem omnium causa universorum Deus. « Zelus Domini Sabaoth fecit hæc. » Quasi dicat, longum in tempus genus illorum conservabo. Justa enim ira commotus, propter vituperium Hierosolymæ, et propter blasphemiam, præbebit salutem.

Vers. 35. *Propter me, et propter Davidem servum meum.* Accusatio hæc est inhabitantium civitatem. Propter me enim, inquit, et propter Davidem servum meum, curam geram civitatis, propter bonitatem meam, et propter illius memoriam. Conditor enim fuit ille civitatis, et genuinus famulus meus. Quærendum autem, qua de causa 324 non Ezechix, sed Davidis meminerit? Equidem sic existimo eum, ut superbiam inliberet, non ipsi causam salutis, sed Davidi attribuisse. Si enim, cum hæc ita enuntiata sint, testatur historia, elevatum postea fuisse cor Ezechix regis, quid non illi eventurum erat, si salutis auctor fuisset appellatus? Ob hanc causam nec Isaiam, etsi propheta erat, et propheta nobilissimus, idoneum civitatis auxiliatorem nuncupavit. Sed viventibus virtutis causa omissis, mentionem facit mortuorum, docetque vigere apud ipsum perpetuo memoriam justorum.

Vers. 36. *Invenerunt omnia corpora mortua.* Quidam tamen effugerunt, haud illi quidem an-

1 Psal. xxi, 9.

πολις. Ὑδατα δὲ τὰ πλήθη καλεῖ· γέφυραν δὲ, τὴν τε βώμην καὶ τὰς ἐπινοίας, καὶ τὰς τῆς νίκης μεθόδους.

κζ'. Ἀνῆκα τὰς χεῖρας⁶⁸, καὶ ἐξηράνθησαν. ἠνθῆσαν, φησί, καθ' ὅσον ἠθέλησα χρόνον· εἶτα τῆς ἐμῆς αὐτοῦ, κηδεμονίας ἐγύμνωσα, καὶ τὸ πρότερον ἀπέβαλον ἄνθος. Ἀγρωστὴν⁶⁹ δὲ αὐτοῦς ὀνομάζει, καὶ χόρτον, διὰ τὴν ἀκαρπλίαν.

κθ'. Ἐμβαλῶ ζιμὸν εἰς τὴν ῥινά σου. Ὡς ἀλόγιον κέχρηται τῷ τὸ λογικὸν διασφθίραται. « Ἐν χαλινῷ γάρ, φησί, καὶ κημῷ, τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἀγχείεις⁷⁰, τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. » Ἐδείξε δὲ αὐτὸν καὶ δουλικὴν ἔχοντα φύσιν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ τοῖς οἰκέταις περιτιθέασιν τοὺς ἐκ δερμάτων κημοὺς, εἰκότως ὡς οἰκέτη πονηρῷ ἠπελησεν αὐτῷ τὸν κημὸν περιθίσειν.

λ'. Τοῦτο⁷¹ δὲ σοὶ τὸ σημεῖον. Ἐπειδὴ γὰρ πολιορκούμενοι γεωργεῖν οὐκ ἠδύναντο, αὐτοφυεῖς αὐτοῖς δέδωκε καρποὺς ὁ Θεός, καὶ τῷ δευτέρῳ ἔτει ὡσαύτως, διὰ τὴν σπάνιν, ὡς εἰκοι, τῶν σπερμάτων καὶ τῶν βῶων· εἶτα τῷ τρίτῳ ἔτει παντοδαπῶν αὐτοῖς καρπῶν ἀφθονίαν ὑπέσχετο.

λβ'. Οἱ ἀνασωζόμενοι⁷² ἐξ ἔθρου Σιών. Ἐκεῖ γὰρ τῆς οἰκουμένης ἦνθησε σωτηρία, καὶ τὸ ἐκεῖθεν κατάλειμμα, τουτέστιν οἱ θεοὶ ἀπόστολοι, τὴν οἰκουμένην εἰς Θεογονίαν ἐπέστρεψαν. Τούτων δὲ πάντων αἴτιος ὁ τῶν ὄλων Θεός. « Ὁ ζῆλος Κυρίου Σαβαὼθ ἐποίησε⁷³ ταῦτα. » Τουτέστιν, Ἐπὶ πλείστον αὐτῶν φυλάξω τὸ γένος. Ζηλώσας γὰρ διὰ τε τὸ δυνεὸς τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ διὰ τὴν βλασφημίαν, παρέξει τὴν σωτηρίαν.

λδ'. Δι' ἐμέ, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά μου. Ἐλεγχος ταῦτα τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων. Δι' ἐμέ γάρ, ἔφη, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά μου, τῆς πόλεως φροντιῶ, διὰ τὴν ἐμὴν ἀγαθότητα, καὶ διὰ τὴν ἐκεῖνου μνήμην. Οἰκιστὴς γὰρ ἐκεῖνος τῆς πόλεως, καὶ γνήσιος θεράπων ἐμός. Ζητητέον δὲ τί δήποτε οὐ τοῦ Ἰεζεκιίου, ἀλλὰ τοῦ Δαβὶδ ἐμνημόνευσεν. Ἐγώγε οἶμαι, ὅτι τὸ φρόνημα κωλύων, οὐκ αὐτῷ τὴν αἰτίαν τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ τῷ Δαβὶδ ἀνατέθεικεν· εἰ γὰρ καὶ τούτων οὕτως εἰρημένων, ἡ ἱστορία φησὶν, ὅτι μετὰ ταῦτα ὑψώθη ἡ καρδία Ἰεζεκιίου τοῦ βασιλέως, τί οὐκ ἂν ἔπαθεν αὐτὸς τῆς σωτηρίας αἴτιος ἔνομασθεῖς; Τούτου χάριν, οὐδὲ τὸν Ἠσαΐαν, καί τοι προφήτην ὄντα, καὶ προφήτην ἐπιστημότατον, ἀξιόχρεων ἐκάλεσε τῆς πόλεως σύμμαχον· ἀλλὰ τοὺς ζῶντας καταλιπὼν εἰς⁷⁴ ἀρετὴν, μνήμην τῶν παρελθόντων ποιεῖται· καὶ διδάσκει ὡς ἀνοεὶ παρ' αὐτῷ διτηνεκῶς τῶν δικαίων ἡ μνήμη.

λε'. Εὐρον πάντα τὰ σώματα νεκρά. Τινὲς δὲ ὅμως διέφυγον, οὐ τῆς ἀγγελικῆς περιγεγόμενοι

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸ Ἀνῆκα—ἐξήρ. *Hebr.* Et habitatores earum abbreviata manu territi sunt, et erubuerunt. ⁶⁹ ἄγρωστὴν, κ. τ. λ., ad hunc vers. 27 pert. ⁷⁰ Supra, t. I, p. 304, ἀγχείεις. ⁷¹ Ad totum vers. 30 se refert expositio. ⁷² Rec. lectio est σωζόμενοι. ⁷³ ἐποίησε. Ita Compl. Rec. lectio est ποιήσε. *Hebr.* faciet. ⁷⁴ εἰς. Leg. esse videtur δ'.

δεξιὰς· ἀλλ' ἵνα τῶν συμβεθηκότων κήρυκες ἀξιώ-
 ρησιν γένωνται, καὶ τοῦ Θεοῦ τῶν Ἑβραίων τὸ κρά-
 τος κηρύξωσι.

ΚΕΦΑΛ. ΔΗ'.

θ. Προσευχὴ ¹⁵ Ἰεζεκιίου βασιλέως. Ἦ. Ἐγὼ
 εἶσα ἐν τῷ ὕψει τῶν ἡμερῶν μου ¹⁶. Ὅτε ὑψώθην,
 καὶ περιβλεπτός ἐγενόμην, τότε δέχομαι τοῦ βίου τὸ
 πέρας, καὶ τὴν τοῦ θανάτου παρὰ τοῦ Θεοῦ δεξιά-
 μενος ψῆφον, ἀπέγνων τῆς σωτηρίας· καὶ οὐκέτι,
 φησὶν, εὐφρομαι κατὰ τόνδε τὸν βίον τὰς ἐπὶ σωτη-
 ρίας τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινομένης θαυμα-
 τουργίας. Ἀλλότριος γὰρ ἐγενόμην τῶν ζώντων, καὶ
 ξένος τῶν συγγενῶν· καὶ ἐψέκειν οὐ μόνον σκηνηί,
 ἀλλὰ καὶ ὑφάσματι, ἐν ἰσπῷ μὲν ὄντι, οὐκ εἰς μακρὰν
 ἢ θεριζομένῳ.

ιβ. Ὡς χελιδὼν ¹⁷ οὕτω φωνήσω. Ἐπειδὴ γὰρ
 ἐπίβια τῆς σωτηρίας ἀπήλαυσα, χελιδόνος καὶ περι-
 στερᾶς τὴν ἀδόλεσχίαν μιμησομαι, ὕμνους ὑφαίνων
 σοι τῷ χορήγῳ τῆς ζωῆς. Πᾶσαν γὰρ ἀνθρωπίνην
 κταιπίων μηχανήν, πρὸς σὲ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς
 μου, τὸν κατοικοῦντα ἐν οὐρανῷ. Σὺ δὲ με ἤκτειρας,
 τῆς ἐπιχειμένης ὀδύνης ἀπαλλάξας· περὶ τοῦτου γὰρ
 καὶ τὴν ἱκετηρίαν προσήνεγκα, καὶ ἐπανήγαγες τὴν
 ψυχὴν μου μέλλουσαν κατασθένυσθαι.

ιζ. Ἐλίου ¹⁸ γάρ μου τὴν ψυχὴν, ἵνα μὴ ἀπό-
 ληται. Οὐχ ὅτι τούτων ἀξίος ἤμην ἐγὼ· πολλῶν
 γὰρ μεσότης ἀμαρτημάτων ὑπῆρχον· ἀλλὰ καὶ τῷ
 σῷ ἐλείε, καὶ τῇ σῇ φιλανθρωπίᾳ ταῦτα παρέστη.
 Ἦνικα ἡσθένει, τὴν οικίαν εὐσθείαν ὑπέδειξε τῷ
 Θεῷ· τῆς σωτηρίας τυγῶν, τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρω-
 πίαν ἀνομνεῖ, ὡς τοῦ θανάτου διὰ ταύτην ἀπαλλα-
 γαίς. Ἀπέβριψας γὰρ μου τὴν ἀνομίαν, φησὶ, καὶ
 ἐβωκάς μοι πάλιν πρόφασιν εἰς κτήσιν δικαιοσύνης.
 Τοῖς γὰρ ἔτι ζῶσι τοῦτο ποιεῖν ῥάδιον· οἱ γὰρ τε-
 θνητώτες ἔξω τῆς ἐμπορίας γεγένηνται.

ιδ. Ἀπὸ ¹⁹ γὰρ τῆς σήμερον παιδία ποιήσω.
 Προλέγει δὲ ὅτι καὶ παιδίον ἔσται πατήρ, τῆς θείας
 αὐτῷ δηλονότι χάριτος συνεργούσης.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

α'. ²⁰ Καὶ εἶπεν Ἡσαίας πρὸς Ἰεζεκιίαν. Διδά-
 σκει ἡμᾶς ὁ λόγος τὴν ἱατρικὴν μὴ ἀποσελεσθαι
 τέχνην· καὶ γὰρ αὕτη δῶρον Θεοῦ. Προσῆκει δὲ μὴ
 τῇ τέχνῃ θαρβείν, ἀλλὰ τῷ ταύτης δοτῆρι. Τοσαῦτα
 γὰρ αὕτη δύναται, ὅσα ἂν ἐκεῖνος βούληται. Καὶ
 πολλάκις μὲν διὰ σμικρῶν φαρμάκων μεγάλα
 τραύματα θεραπεύει· πολλάκις δὲ διὰ μεγάλων
 ἐλέγχεται· ἵνα μὴ ταύτη, τῷ δὲ ταύτην δεδωκότι
 θαρβῶμεν ²¹.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ Προσευχὴ. Rectius reliqui, γράφῃ. *Hebr.* חַבְרָה. ¹⁶ ἐν — μου. *Hebr.* in excisione dierum meorum.
¹⁷ Ὡς χελ. *Hebr.* Sicut grus aut hirundo. ¹⁸ Ἐλίου. *Hebr.* amore complexus es. ¹⁹ Ἀπὸ—ποιήσω. *Hebr.*
 (vivid celebrabit te sicut ego) hodie : pater filiis (notam faciet veritatem tuam). ²⁰ Quæ ad hoc caput
 allata sunt, pertinent ad c. xxxviii, 21, juxta *Hebr.* et LXX. ²¹ Ex cap. xxxix, 5-7, hæc leg. infra
 ad Dan. 1, 3, 4 : Ἀκουσον τὴν λόγον Κυρίου Σαβαθὸθ ὃν ἐλάλησε πρὸς με· Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται καὶ λήφον-
 ται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ ὅσα συνήγαγον οἱ πατέρες σου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης εἰς Βαβυλῶνα ἤξει,
 καὶ οὐδὲν οὐ μὴ καταλλήψωσιν, εἶπεν ὁ Θεός· ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν τέκνων σου ὧν γεννήσεις, λήφονται καὶ ποιή-
 σουσι σπῆδόντας ἐν τῷ οἴκῳ βασιλείας τῶν Βαβυλωνίων.

A gelica dextera superiores facti, sed ut eorum quæ
 contingerant idonei præcones forent, Deique He-
 bræorum potentiam prædicarent.

CAPUT XXXVIII.

VERS. 9, 10. *Oratio Ezechiei regis. Ego dixi in
 excelso dierum meorum. Quando exaltatus sum, et
 spectabilis factus, tunc vitæ finem accipio, mortis-
 que a Deo prolata sententia, recuperandæ valetu-
 dinis spem nullam habeo. [11, 12] Neque amplius,
 inquit, in hac vita miracula videbo, quæ Deus
 operatur pro hominum salute. Alienus enim factus
 sum viventibus, et peregrinus cognatis, similisque
 non solum tabernaculo, sed etiam telæ, quæ est
 in ligno textorio, et postmodum succiditur.*

B
 VERS. 14. *Quasi hirundo sic clamabo. Quando-
 quidem 325 salutis spem recepi, hirundinis et
 columbæ garrulitatem imitabor, hymnos tibi con-
 cinens vitæ largitori. Omni enim arte humana post-
 posita, levavi ad te oculos meos qui habitas in
 cælo. Tu vero mei misertus es, dolorem quo te-
 nebar depellens. De hoc enim preces obtuli, et re-
 vocasti animam meam, quæ tendebat ad inter-
 itum.*

VERS. 17. *Erusti enim animam meam, ut non
 periret. Non quod ista essem ego promeritus (pec-
 catis enim multis refertus eram), sed hæc mihi a
 misericordia et humanitate tua obvenerunt. Cum
 ægrotabat, pietatem suam Deo commendavit : ubi
 sanitatem recepit, Dei benignitatem celebrat, tan-
 quam a morte per eam liberatus. Projecisti, in-
 quit, iniquitatem meam, et opportunitatem paran-
 dæ justitiæ iterum dedisti mihi. [18] Viventibus
 enim hoc præstare facile est : nam mortuis amplius
 negotiari non licet.*

VERS. 19. *Ab hoc enim die filios faciam. Prædicat
 etiam filiorum se patrem futurum, divina videlicet
 cooperante illi gratia.*

CAPUT XXXIX.

VERS. 1. *Et dixit Isaias Ezechiæ. Docet nos hic
 sermo, artem medicam nimis rejiciendam esse :
 nam hæc etiam donum est Dei. Oportet autem non
 in arte confidere, sed in eo qui hanc dedit. Tantum
 enim ista potest, quantum ille vult. Ac sæpe qui-
 dem parvis remediis magna sanat vulnera : sæpe
 326 autem per magna evincitur, non in ea, sed
 in eo qui hanc dedit, confidendum esse.*

CAPUT XL.

A

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

VERS. 2. *Repleta est humilitas ejus.* Minæ, inquit, ad finem pervenerunt. « Recepti de manu Domini duplicia peccata sua. » Admiratione digna est hoc loco Domini humanitas. Nam cum bonus sit, et bonitatis abyssus, longeque minorem peccato pœnam inferat, exiguum pœnam, propter summam humanitatem, peccati comparatione duplicem vocat. Quod vero multo minor pœna fuerit, quam peccatum, testis est ipse propheta clamans, « In tribulatione parva disciplina tua nobis^κ. » Attamen misericordia plurima temperans justitiam, quam parvam disciplinam appellabant qui puniebantur, judex duplicem nuncupavit.

VERS. 4. *Omnis vallis implebitur.* Prædicationis facilitatem bis verbis ostendit. Per hanc enim illa totum mundum brevi tempore complexit. Valles autem impletas, et montes et colles humiliatos, juxta litteram quidem, intelligere oportet de via plana, et difficultatibus expedita: juxta sensum vero, valles quidem sunt incredulorum animæ in profundum quoddam depressæ, et erectam non habentes intelligentiam: montes vero et colles, dæmones qui colebantur in 327 montibus, quorum errorem Salvatoris nostri sustulit incarnatio. Nec vero aberrabit, qui de Judæis etiam hoc factum dixerit. Illustres enim cum olim essent, et spectabiles propter divinam providentiam qua fruebantur, nunc ab illa destituti humiliati sunt. [6] « Omnis caro fenum. » Vere feno similis est populus Judæi-

VERS. 7. *Exsiccatum est fenum, et flos decidit.* [8] De gentium omnium salute vaticinatus, Judæorum nunc etiam sterilitatem describit. Natura quidem feno, inquit, simile est genus humanum: flori autem feni, quæ admista est gloria et potentia. Et quemadmodum desiccato feno flos cadit: sic morte hominibus obtingente, potentia et claritas extinguuntur.

VERS. 9. *Super montem excelsum ascende qui lacta annuntias, Sion.* Chorum apostolicum hoc loco prophetam repræsentat. Ob eam causam, singulari numero expressa cohortatione, transit ad pluralitatem, et ait: « Exaltate, nolite timere. » [10] Dicens autem: « Ecce Deus vester, ecce Dominus cum virtute venit, » secundum Salvatoris nostri adventum significat. Tunc enim et mercedem operibus retribuere, et reddet unicuique secundum opera sua^λ. Tunc « uniuscujusque opus manifestum erit, » juxta vocem Apostoli^μ.

^κ Isa. xxvi, 16. ^λ Matth. xvi, 27. ^μ I Cor. iii, 13.

VARIÆ LECTIONES.

^α ἢ ταπ. αὐτ. *Hebr.* militia (s. tempus militiæ) ejus. ^β τὰ ἀμ. αὐτ. *Hebr.* pro omnibus peccatis suis. ^γ πληρ. Reliqua leg. supra, t. I, p. 898, καὶ πᾶν ἔρος καὶ βουνοὺς ταπεινωθήσεται· καὶ ἔσται τὰ σκολλὰ εἰς εὐθείαν, καὶ ἡ τραχεῖα εἰς ὁδοὺς λείας. Conf. *ibid.* p. 638. ^δ χόρτος. Rel. supra, t. I, p. 854, ita leg. καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. ^ε ἐξέπεσε. Supra, l. c. præm. αὐτοῦ. *ib.* sequitur, τὸ ὄψιμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Hæc pert. ad vers. 8. ^ζ ὁ εὐαγγ. Rectius reliqui, ἢ εὐαγγελιστομένη.

β'. Ἐπλήσθη ἡ ταπεινωσις^α αὐτῆς. Πέρα, φησὶν, ἔλαθε τὰ τῆς ἀπειλῆς. « Ἐδέξατο ἐκ χειρὸς Κυρίου διπλὰ τὰ ἀμαρτήματα^β αὐτῆς. » Ἄξιον ἐν ταῦθα θαυμάσαι τὴν τοῦ Δεσπότης φιλανθρωπίαν. Ἄγαθὸς γὰρ ὢν, καὶ ἀγαθότητος ἄβυσσος, καὶ σφόδρα ἐλάττονα τῆς ἀμαρτίας τὴν τιμωρίαν ἐπάγων, τὴν σμικρὰν τιμωρίαν, διὰ τὴν πολλὴν φιλανθρωπίαν, διπλασίονα τῆς ἀμαρτίας καλεῖ. Ὅτι δὲ τῆς ἀμαρτίας σφόδρα ἐλάττων ἦν ἡ τιμωρία, μάρτυς αὐτῆς ὁ προφήτης βοῶν· « Ἐν ὀλίγῃ μικρᾷ ἡ παιδαλία σου ἡμῖν· » ἀλλ' ὅμως ἐλέω κλείστω τὸ δίκαιον κεραυνὸς, ἦν οἱ τιμωρούμενοι μικρὰν ἐκάλουν παιδαλίαν, διπλασίαν ὠνόμασεν ὁ κριτής.

δ'. Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται^γ. Τὴν εὐκολίαν τοῦ κηρύγματος διὰ τούτων ἐδήλωσε· δι' αὐτὴν γὰρ ἐν ὀλίγῃ χρόνῳ πᾶσαν τοῦτο τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσε. Φάραγξ δὲ πληρουμένης, καὶ ὄρη, καὶ βουνούς ταπεινουμένους, κατὰ μὲν τὸ ῥητὸν, νοητέον εἶναι τὴν λείαν ὄδον, καὶ δυσκολίας ἀπληγάς· κατὰ δὲ διάνοιαν· φάραγξ μὲν εἰσὶν αἱ τῶν ἀπίστων ψυχαί, εἰς βάθος που καίμεναι, καὶ μεταρσίον οὐκ ἔχουσαι φρόνημα· ὄρη δὲ καὶ βουνοί, οἱ ἐν τοῖς ὄρεσι θεραπευόμενοι δαίμονες, ὧν τὴν πλάνην ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἔσθεσαν ἐνανθρώπησις· οὐκ ἂν δὲ τις ἀμάρτοι, καὶ περὶ Ἰουδαίων τοῦτο γενέσθαι φήσας. Περιφανεῖς γὰρ ὄντες καὶ περιθιλλετοὶ πάλαι διὰ τὴν θείαν κηδεμονίαν ἤ; ἀπέλασον, νῦν ἐταπεινώθησαν ἔρημοι ταύτης γενόμενοι. « Πᾶσα σὰρξ χόρτος^δ. » Ἄλλοῦ; ὁμοῦς χόρτου ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός.

ζ'. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε^ε. Τῶν ἐθνῶν ἀπάντων προθεσίσις τὴν σωτηρίαν προεργουμένης καὶ τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀκαρπίαν· φύσει μὲν γὰρ χόρτου, φησὶν, ἔοικε τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος· ἄνθει δὲ χόρτου, ἡ ἐπιμιγνυμένη δόξα καὶ δυναστεία. Καὶ καθάπερ τοῦ χόρτου ξηραίνουμένου τὸ ἄνθος ἐκπίπτει, οὕτω τοῦ θανάτου τοῖς ἀνθρώποις ἐπίοντος, καὶ ἡ δυναστεία, καὶ ἡ περιφάνεια σβέννυται.

θ'. Ἐπ' ἔρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιστομένης^ζ Σιών. Τὴν ἀποστολικὴν ἐνταῦθα χορὸν ὁ προφητικὸς διηγέται λόγος. Οὐ δὴ χάριν, ἐνικῶς σχηματίσας τὴν παράκλησιν, εἰς τὸ πληθυντικὸν μεταβίβηκε, καὶ φησιν· Ὑψύσαστε, μὴ φοβεῖσθε. Ἐπιὼν δὲ, « Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ὑμῶν, Ἰδοὺ Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, » τὴν δευτέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν μνησθεῖ. Τότε γὰρ καὶ τὸν μισθὸν τοῖς ἔργοις παρέξει, καὶ ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τότε « τὸ ἔργον ἐκάστου φανερὸν γενήσεται, » κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν.

ψ. *Τίς ἐμέτρησε τῆ χειρὶ τὸ ὕδωρ* ⁸⁸; Τὸ μὲν ἄ
 θελον ἀτόματόν τε καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀπλοῦν,
 καὶ ἀσύθητον ἔπει δὲ ἀνθρώπους ὄντας οὐ δυνατὸν
 ἄλλως ἢ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπείων τὰ θεῖα καταμαθεῖν,
 ἐδάσκει ἡμᾶς ὁ προφητικὸς λόγος, ὡς αὐτὸς μὲν ὁ
 τῶν ὄλων θεὸς ἀπερίληπτός τε καὶ ἀπερίγραπτος,
 πᾶσαν δὲ τὴν κτίσιν ἐν τῇ χειρὶ περιέχει ἡ τῆς χει-
 ρὸς θελοντικὴ ἐνεργεία τινὲς νοουμένης ὡς πᾶσαν
 μὲν τὴν τῶν ὕδατων φύσιν μετρεῖν ἔχειν κοτύλη, τὰ
 δὲ τῶν οὐρανῶν κύτῃ τῆ σπιθαμῆ περιέχεσθαι ἡ τὴν
 δὲ γῆν ἅπασαν μηδὲν διαφέρειν σμικροτάτης τινὸς
 ὕλης, ὡπὸ τῶν πέντε τῆς χειρὸς συνεχομένης δακτύ-
 λων. « *Τίς* ⁸⁹ *ἔστρησε τὰ ὄρη σταθμῶ, καὶ τὰς νάπας*
ζυγῶ; » Ἄντι τοῦ, Πάντα αὐτῷ ἕνατά, πάντα αὐτῷ
 μετρητά καὶ ἕκαστον τῆς δημιουργίας εἶδος πρὸς τι
 γεγένηται χρησιμον. Οὐδὲν γὰρ ἀργόν, οὐδὲ περιττὸν
 εἰς τὸ εἶναι παρτήχθη.

ϑ. *Τίς* ⁹⁰ *ἔργω τοῦρ Κύριον;* Ἄπαντες ἀνθρωποι
 ἑδάσκαλας δεόμεθα ἡ καὶ γὰρ ἄγαν τις εἴη σοφὸς,
 ἀνατίθεται τὸ πρακτέον ἐτέρῳ ἡ ὁ δὲ τῶν ὄλων θεὸς
 σοφίας ἔστιν ἄβυσσος, καὶ συνέσεως πέλαγος.

ιθ. ⁹¹ *Τίτι ὁμοιώματι ὁμοιώσατε* αὐτόν; Τὸν
 οὕτως ἀπειρον, τὴν οὕτως ἀπεριόριστον, ποία τέχνη
 μιμήσασθαι δύναται;

κα. ⁹² *Οὐκ ἔγνωτε τὰ θεμέλια τῆς γῆς;* Θεμέλια
 τῆς γῆς τὰ τελευταῖα καὶ ἄκρα φησὶν.

κβ. ⁹³ *Ὁ* ⁹⁴ *στήσεως ὡς καμάραν τὸν οὐρανόν.*
 Ἐπειδὴ γὰρ ἐδάσκει μὲν ἔοικεν ἡ γῆ, μιμνῆται δὲ
 καμμοειδῆ καὶ θολοειδῆ ὄρορον ὁ οὐρανός, εἰκότως ⁹⁵
 σκηπὴ αὐτὸν ἀπέεικασεν.

κγ. ⁹⁶ *Ὁ* ⁹⁷ *διδοὺς ἄρχοντας ὡς οὐδὲν ἄρχειν.*
 Οὕτω γὰρ καὶ τὸν Σεναχεριβί, καὶ τὸν Ναβουχοδονό-
 σωρ, καὶ μυρίους ἐτέρους κατέλευσεν.

κδ. ⁹⁸ *Ἐπνευσεν εἰς* ⁹⁹ *αὐτούς, καὶ ἐξηράθησαν.*
 Περὶ τῶν ἀρχόντων ταῦτα ἔφη τῶν δυσσεδῶν, οὓς
 τῆς δυναστείας ἐγμύνησεν. Οὐ γὰρ τοῖς δημιουρ-
 γήμασιν ἡ δύναμις μετρεῖται τοῦ Ποιητοῦ, ἀλλὰ τῆ
 βουλῆς μόνῃ. « Πάντα γὰρ, φησὶν, ὅσα ἐβόησεν ὁ

VERS. 12. *Quis mensus est manu aquam?* Deus
 incorporeus quidem est, et figuræ expers, simplex,
 et minime compositus. Sed quia homines **328** cum
 simus, aliter quam ex rebus humanis divina capere
 non possumus, docet nos propheticus sermo, ipsium
 quidem universorum Deum incomprehensibilem
 esse et incircumscripsum, omnem autem creaturam
 manu sua complecti; scilicet manus nomine
 vim quamdam agendi intelligendo, ita ut aquarum
 molem omnem cotyla seu palmo metri, et colorum
 latissima spatia pugillo continere queat; terra
 autem universa nihil a minima re quapiam
 differat, quæ quinque manus digitis comprehendatur.
 « *Quis statuit montes pondere, et silvas statera?* »
 Quasi dicat: Omnia in ejus sunt potestate. Metiri
 omnia potest, et creaturæ partes singulæ ad usum
 aliquem sunt conditæ. Nihil enim otiosum, nihil
 redundans in lucem productum est.

VERS. 13. *Quis cognovit mentem Domini?* Omnes
 homines doctrina indigemus. Ut enim valde sapiens
 id quod agendum est alteri assignat, tamen universorum
 Deus sapientiæ est abyssus, et pelagus prudentiæ.

VERS. 18. *Cui simulacro assimilastis enim?* Tam
 immensum, tam infinitum, quamnam exprimere ars
 possit?

VERS. 21. *Num cognovistis fundamenta* **329** *ter-
 ræ?* Fundamenta terræ ultima et extrema terræ
 vocat.

VERS. 22. *Qui statuit quasi cameram cælum.*
 Quandoquidem pavimento similis est terra, tectique
 fornicati et fastigiati speciem refert cælum, jure
 illud cum tabernaculo comparavit.

VERS. 23. *Qui dat principes quasi nihil præesse.*
 Sic enim et Senacheribum, et Nabuchodonosor, et
 alios innumeros delevit.

VERS. 24. *Flavit super eos, et exincti sunt.*
 De impiis principibus hæc dicit, quos imperio spo-
 liavit. Neque enim rebus creatis mensuratur potestas
 Dei, sed sola voluntate. « Omnia enim, inquit,
 quæcunque voluit Dominus, fecit », non quæcum-

⁸⁸ Psal. cxxviii, 6.

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ ὕδωρ. Reliqua, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῆ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί, existant in *Epist. ad Sporac. Conf. Hæc. fab. l. v, c. 1, et De provid. orat 9 et 10.* ⁸⁹ Τίς — ζυγῶ. *Hebr. et ponderat statera montes, et colles bilancibus.* ⁹⁰ Τίς — Κυρίου. Ita quoque (sed *Hebr.* Quis direxit spiritum Jehovæ?) leg. infra, *Hæc. fab. l. c. ibid. sequi.* καὶ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο, ὃς συμβιδάσει αὐτόν; *Ista, καὶ τίς σύμβ. ἄ. ἐργῶν;* desunt I Cor. ii, 16. ⁹¹ Ex vers. 14. hæc leg. infra, *Hæc. fab. l. c.:* « *Ἡ τίς ἐδειξεν αὐτῷ χριστὸν ἢ ἄλλον συνέσεως τίς ἐδειξεν αὐτῷ;* Vers. 15-17, ad Dan. iv, 32, ita se habent: *Ei πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου καὶ ὡς ῥοπῆ ζυγοῦ ἐλογίσθησαν, καὶ ὡς σείλος λογισθήσονται.* (Supra autem, t. 1, p. 995, leg. ὡς ῥοπῆ ζυγοῦ καὶ ὡς σείλος ἐλογίσθησαν καὶ λογισθήσονται. Ita fere *Hæc. fab. l. v, c. 1,* ubi tamen pro ἐλογίσθησαν est ἐνομισθησαν.) Ὁ δὲ Λίθανος οὐχ ἱκανὸς εἰς καύσιν, καὶ πάντα τὰ τετραπόδα οὐχ ἱκανὰ εἰς θλοκάρπωσιν, καὶ πάντα τὰ ἔθνη εἰς οὐδὲν εἰσιν, καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν αὐτῷ. *Ibid. sequuntur prima verba vers. 18, τίτι ὁμοιώσατε Κύριον; ita quoque leg. Hæc. fab. l. v, c. 1.* ⁹² ὦμ. Ita quoque supra, t. 1, p. 995. Sed ad Dan. et *Hæc. fab. l. c. est ὁμοιώσατε.* ⁹³ Vers. 20 infra, Gr. All. Cur. Serm. 3, ita leg.: *Ἐὐλον ἀσηπτον ἐκλέγεται τέκτων, καὶ σοφὸς ζητεῖ (rec. lect. σοφῶς ζητήσῃ) πῶς στήσῃ αὐτῷ εἰκόνα, (rec. lect. εἰκόνα αὐτοῦ) καὶ ἴνα κτῆ σαλευθῆται.* ⁹⁴ Ὁ—οὐρανόν. *Hebr. qui expandit instar cortinæ cælum.* Quæ des. ex initio vers. 22, infra, *Hæc. fab. l. v, c. 1,* ita se habent: *Ὁ κατέγων τὸν γῦρον τῆς γῆς, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡσεὶ ἀκριδας.* Alluditor etiam ad h. l. t. I, p. 684 et 1506. ⁹⁵ εἰκ. — ἀπέεικ. Hæc referunt sese ad ultima verba vers. 22, quæ infra, *Hæc. fab. l. v, c. 1,* ita leg. καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκηπὴν. ⁹⁶ Ὁ — ἀρχειν. *Hebr. Qui redigit principes ad nihilum, judices (terræ quasi inanitateu facit).* ⁹⁷ εἰς. *Rec. lectio est ἐπ'.*

que potuit, * sed quæcunque voluit. Poterat enim multo plura facere : fecit autem quæ convenire judicavit.

VERS. 25. *Nunc ergo cui assimilastis me? Eum qui hæc fecit, eum qui hæc perpetuo operatur, cui comparabitis? quemnam illi dignum cultum offeretis?*

VERS. 26. *Elevate in excelsum oculos vestros. Videte, inquit, solem, lunam, stellarum choros, anni conversiones, tempestatum mutationes, æquales diei noctisque successiones, naturæ totius ornatum : hunc enim κόσμον, id est, ornatum vocat.*

VERS. 27. *Non enim dicas, Jacob, et quid locutus es? Ne putes ignorare me animarum vestrarum consilia, neque me latere arbitreris, cum perversa tractas 330 animo.*

VERS. 29. *Qui dat esurientibus fortitudinem. Hoc ipsum mirabilis Anna dixit : « Dominus pauperem facit et ditat, humiliat et sublevat, » et quæ sequuntur.*

VERS. 31. *Mutabunt fortitudinem. Quæ a Deo illis adjicitur. « Assument alas quasi aquilæ. » Comparatio cum cœlestibus virtutibus, quæ alatis similes dici solent.*

CAPUT XLI.

VERS. 1. *Innovamini ad me, insulæ. Insulas vocat Ecclesias, ut quæ persequentium fluctibus quantuntur, et stabilitæ sunt in petra. Principes autem appellat præcones veritatis, qui alii aliis post vocationem successerunt. « Tunc judicium annuntiant. » Iisdem præcipit, ut consonantem doctrinam proferant, et futurum judicium omnibus annuntiant.*

VERS. 2. *Quis suscitavit de oriente justitiam? De hac justitia beatus quoque Paulus ait : « Data est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio p. » Hac exorta justitia, et orbem circumeunte, obstupuerunt reges, et prostrati sunt tyranni, et suppliciorum genus omne damnatum est : et qui persecutionem patiebantur, 331 vice-runt persequentes, et tanquam summa pace fruentes, institutum cursum peregerunt.*

VERS. 4. *Quis operatus est, et fecit hæc? Non alius, inquit, Vetus dedit Testamentum, et alius Novi legem sancit. Una est natura divina, eodem semper modo et secundum eadem se habens. Idque*

* I Reg. II, 7. P I Cor. I, 30.

A Κύριος ἐποίησεν, οὐχ ὅσα ἴσχυεν, ἀλλ' ὅσα ἠθέλησεν. Ἠδύνατο γὰρ πολλαπλάσια ποιῆσαι· πεποίηκε δὲ ὁ καλῶς ἔχειν ἔκρινεν.

κε'. Νῦν οὖν τίμι με ὠμώσατε; Τὸν ταῦτα πεποιηκότα, τὸν ταῦτα διηνεκῶς ἐνεργούonta, τίμι ἀπεικάζητε; ποῖον σέβας ἄξιον αὐτῶ προσφέρητε;

κς'. Ἀναβλέψατε εἰς τὸ ὕψος τοῦς ὀφθαλμοῖς ὤμων. Βλέπετε, φησί, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὴν τῶν ἀστέρων χορείαν, τὰς τοῦ ἔτους τροπὰς, τῶν ὥρων τὰς μεταβολὰς, τὰς ἰσομέτρους νυκτὸς καὶ ἡμέρας διαδοχὰς· τὴν τῆς κτίσεως διακόσμησιν· κόσμον γὰρ ταύτην καλεῖ.

κζ'. Μὴ ἴσθι γὰρ εἰπης· Ἰακώβ, καὶ τί ἐλάλησας; Μὴ νόμιζε ἀγνοεῖν με τῶν ὑμετέρων ψυχῶν τὰ βουλεύματα· μηδὲ οἴου λαμβάνειν τὰ ποιηρὰ λογιζόμενος.

κθ' ὅς. Διδούς τοῖς ἰπεινώσιν ἰσχύν. Τοῦτο καὶ ἡ θαυμασία Ἄννα ἔφη, « Κύριος πτωχίζει καὶ πλουτίζει, ταπεινοὶ καὶ ἀνυψοῖ, » καὶ τὰ ἐξῆς.

λα'. Ἀλλύξουσιν ἰσχύν. Προστιθεμένης αὐτῆς παρὰ Θεοῦ. « Πτερρυφήσουσιν ὡς ἀετοί. » Ὁμοίως πρὸς οὐρανίους δυνάμεις, ἃς ἕμοιοι περρωτοῖς ὁ λόγος.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

α'. Ἐγκαινίξασθε ἰσχύν. Νῆσους τὰς Ἐκκλησίας καλεῖ, ὡς τὰ τῶν διωκόντων κύματα δεχομένας, καὶ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐρηρυσμένας. Ἄρχοντας δὲ προσαγορεύει τοῦς κήρυκας τῆς ἀληθείας, ἐτέρους ἀνθ' ἐτέρων μετὰ τὴν κλήσιν γεγεννημένους. « Τότε κρίσιν ἀπαγγελάτωσαν. » Τοῖς αὐτοῖς παρακελεύεται διδασκαλίαν σύμφωνον προφέρειν, καὶ τὴν ἐσομένην κρίσιν ἅπασι προσηνύειν.

β'. Τίς ἐξήγειρεν ἀπὸ ἀνατολῶν δικαιοσύνην. Περὶ ταύτης τῆς δικαιοσύνης καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· « Ἐδόθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε, καὶ ἀγαθμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις. » Ταύτης τῆς δικαιοσύνης ἀνατειλάτης, καὶ τὴν οἰκουμένην περιδραμούσης, ἐξέστησαν μὲν βασιλεῖς, ἠττήθησαν δὲ τύραννοι, πᾶν δὲ εἶδος τιμωρίας ἠλέγχθη, καὶ τοῦς διωκοντας οἱ διωκόμενοι νενικήκασιν, καὶ ὡς ἄκρας εἰρήνης ἀπολαύοντες, τὸν προκείμενον ἐξήνυσαν δρόμον.

δ'. Τίς ἐνήργησε καὶ ἐποίησε ταῦτα; Οὐχ ἄλλος, φησὶν, ἔδωκε τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, καὶ ἄλλος νομοθετεῖ τὴν Καινὴν. Μία ἐστὶν ἡ θεία φύσις, ἀεὶ ὡσαύτως καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχουσα. Καὶ μαρτυρεῖ

VARIÆ LECTIONES.

ἰσχύν — ἐλάλ. *Hebr.* Cur enim dicis, o Jacob, et loqueris (o Israel)? ὅς Ex vers. 28 hæc leg. in *Eran.*, dial. 3, t. IV, Sirm. p. 127, et *Har. sab.*, l. v, c. 1 et 6 : Ὁ Θεὸς αἰώνιος ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς οὐ πεινάσει οὐδὲ κοπιήσει, οὐδὲ ἐστὶν ἐξέυρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. ἰσχύν. *Hebr.* fossio. ἰσχύν. Reliqua, καὶ τοῖς μὴ ἔδωκα μένοις λύπην, sequuntur in *Eran.*, dial. 3. ἰσχύν (*Hebr.* renovabunt). Quæ præcedunt, supra. t. I, p. 1526, et in *Eran.*, dial. 3, l. c. ita leg. : (Οἱ δὲ ὑπομένοντές με (rec. lect. τὸν Θεόν). ἰσχύν. Reliqua in *Eran.* l. c. sic se habent : Δραμοῦνται καὶ οὐ κοπιάσουσι, βαδιούνται καὶ οὐ πεινάσουσιν. ἰσχύν. *Hebr.* tacete. Ita Aqu. et Theodot. ἰσχύν. — γὰρ. Hæc ad verba ista vers. 1, οἱ γὰρ ἄρχοντες ἀλλάξουσιν ἰσχύν se referunt. Sed *Hebr.* populi renovent robur. ἰσχύν. Τότε χρ. ἀπαγγ. *Hebr.* ad judicium appropinquemus.

τῶν πραγμάτων ἢ πεῖρα. Καταλιπόντες γὰρ τὴν πλάνην οἱ ἄνθρωποι, μετέμαθον τὴν ἀλήθειαν· καὶ οἱ πάλαι πλανώμενοι, τοῦ τῆς θεογονίας φωτὸς ἀπολαύσαντες, οὐκ ἀνέχονται κρύπτειν τὴν ἀγλήν, ἀλλὰ πάντας καλοῦσιν εἰς κοινωνίαν.

ζ. ⁹ Ποτὲ ⁹ μὲν ἔρεϊ, σύμβλημα καλὸν ἔστιν. Ὁ τοῦ ζόφου τῆς ἀγνοίας ἀπαλλαγείς. Ταῦτα, φησὶν, ἔρωσιν οἱ τῆ ἀληθείᾳ προσεληλυθότες, τοῖς ἐπι κατεχομένοις τῆ πλάνῃ, τὴν τῶν εἰδώλων ἐπιδεικνύοντες ἀσθένειαν. Οὕτως γὰρ βαδίσαι δύναται, οὐτε στήναι μὴ τοῖς φλοῖς δεσμούμενα. Τὸ δὲ « Σύμβλημα καλὸν ἔστιν, » οἱ τρεῖς ¹⁰ οὕτω τεθείκασιν, « Εἰς κόλλησιν καλὸν ἔστι: » τοῦτέστι καλῶς συμβέβληται, τεχνικῶς συνήρμοσταί.

η. Σὺ δὲ, Ἰσραὴλ, καῖς μου ¹¹, ὃν ἐξελεξάμην ¹². Β Τῷ Ἰσραὴλ ποτὲ μὲν εὐφημίας ὑφαίνει, ποτὲ δὲ κατηγορίας προσάπτει· οὐκ ἐναντία ποιῶν, ἀλλὰ κατέλληλα δρών. Ἐκ γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ οἱ πεπιστευκότες, καὶ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ οἱ ἐσταυρωκότες. Εἰκότως τοῖνυν τοὺς μὲν ἔπαινεῖ, τῶν δὲ κατηγορεῖ.

ι. Μετὰ σοῦ γὰρ εἰμι, μὴ πλανῶ ¹³. Ἐπιθαβρῶνει τὴν ἐκλογὴν εἰς τὸ ἀδεῶς εἰς πάντα τὰ ἔθνη κηρύξει τὸ εὐαγγέλιον· ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ἐδήλου ἐν εὐαγγελίοις ὁ Σωτὴρ πάντων· « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. »

κ. Ἀπολοῦνται πάντες οἱ ἀντιδικοί σου. Ταῦτα κυρίως καὶ ἀληθῶς ἀρμόττει τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, καὶ τοῖς νικηφόροις μάρτυσιν. Οἱ γὰρ τοῦτοις πολεμήσαντες ἐν αἰσχύνῃ γεγέννηται· καὶ φροῦδοι νῦν καὶ ἀρανεῖς οἱ διώξαντες, περιβλεπτοὶ δὲ καὶ περιφανεῖς τῆς ἀληθείας πρόμαχοι.

λ. Μὴ φοβοῦ, Ἰακώβ, ὀλιγοστός Ἰσραὴλ ¹⁴, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ταῦτα μάλιστα δηλοῖ, ὡς τοῖς εἰς τὸν Κύριον πεπιστευκόσιν ὁ προφητικὸς ἀρμόττει λόγος· ὀλιγοστὸν γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπίστευσε μέρος, τὸ δὲ πλεῖστον ἠπίεστησε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἔλεγε Παῦλος· « Οὕτω καὶ ἐν νῦν καιρῷ λείμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονε. » Καὶ πάλιν· « Ἡ ἐκλογὴ ἐπέτευχεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν. »

μ. Καὶ ἀλοήσεις βρη, καὶ λεπτυνεῖς βουνοῦς. Καθάπερ γὰρ ἡ περιονοειδὴς ἄμαξα λεπτύνει τὸ βράγμα, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄπασαν τὴν κατέχουσαν πλάνην, καὶ τὸ ὕψος τῶν ὄρων καὶ τῶν βουνῶν μιμουμένην λεπτυνεῖτε καὶ λιχμήσετε, καὶ οἶόν τινα καταί-

A rerum experientia testatur. Siquidem derelicto errore homines ' veritatem postea didicerunt : et qui olim errabant, cognitionis Dei lumine perfusi splendorem celare non sustinent, sed ad participationem omnes invitant.

VERS. 7. Aliquando quidem dicit, commissura bona est. Qui nimirum a tenebris ignorantiae recesserit. Hæc, inquit, dicent, qui ad veritatem accesserint, iis qui adhuc errore delinentur, idolorum ostendentes imbecillitatem. Neque enim ambulare possunt, neque stare, nisi clavis alligata. Pro illis verbis, « commissura bona est, » tres posuerunt, « ad conglutinationem bonum est, » hoc est recte commissum, et artificiose connexum.

VERS. 8. Tu autem, Israel, servus meus, quem elegi. Israelem aliquando effert laudibus, aliquando accusatione perstringit : non contraria agens, sed exhibens congruentia. Ex Israele enim orti qui crediderunt, et ex Israele qui cruci affixerunt. Merito igitur alios laudat, alios vituperat.

VERS. 10. Tecum enim sum, ne vageris. 332 Confirmat electos, ut intrepide per omnes gentes annuntient Evangelium. Quod ipsum in Evangeliiis Salvator quoque innuebat, dicens : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi q. »

VERS. 11. Et peribunt omnes inimici tui. Hæc proprie et vere congruunt sanctis apostolis et victoribus martyribus. Nam qui eos oppugnabant dedecore affecti sunt, et nunc evanuerunt qui eos persequiebantur, spectabiles vero et illustres facti sunt veritatis defensores.

VERS. 14. Ne timeas, Jacob, parvule Israel, et quæ sequuntur. Hæc etiam maxime significant, iis qui in Dominum crediderunt propheticum sermonem convenire. Exigua enim Israelis pars credidit, plurima non credidit. Unde et divinus Paulus aiebat : « Sic et hoc tempore reliquæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt r. » Et rursus : « Electio consecuta est, cæteri vero excæcati sunt s. »

VERS. 15. Et triturabis montes, et comminues colles. Queinadmodum enim serratum plaustrum manipulum comminuit : sic et vos grassantem omnem errorem, et altitudinem montium collinque imitantem, comminuetis et ventilabitis, et tanquam

⁹ Matth. xxviii, 20. ¹⁰ Rom. ii, 5. ¹¹ Ibid. 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁹ Verba ultima vers. 4, una cum vers. 5, 6, et initio vers. 7, infra, Gr. Aff. Cur., serm. 10, ita leg. : Ἐγὼ θεὸς πρῶτος, καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα ἐγὼ εἰμι. Εἶδόν με ἔθνη καὶ ἐφοβήθησαν· τὰ ἄκρα τῆς γῆς ἐξέστησαν· ἤγγισαν καὶ ἦλθον ἅμα κρίνον ἕκαστος τῷ πλησίον βοηθῆσαι καὶ τῷ ἀδελφῷ. Καὶ ἐρεῖ· Ἰσχυσεν ἀνὴρ τέκτων καὶ χαλκῆος τύπτων σφύρα, ἅμα ἐλαύνων. ¹⁰ Ποτὲ (loco cit. τότε) μὲν—ἔστιν. Hebr. Et dicit, bonum est ad juncturam, s. ut jungatur. ¹¹ οἱ τρεῖς. Sed diversa est eorum interpretatio apud Montf. in Hexapl. ad h. l. ¹² καῖς μου. Abest h. l. Ἰακώβ, quod apud LXX, imo etiam apud Nostrum in Eran., dial. 1, sequitur. ¹³ ἐξελ. Reliqua, σπέρμα Ἀβραάμ, ὃν ἠγάπησα, in Eran., l. c. leg. ¹⁴ μὴ πλανῶ. Emendanda h. l. erat versio lat. quæ habebat non fallo, cum tamen πλανῶ h. l. sit imper. medii. Notio regandi orationis seriei aptissima esse videtur. Hebr. ne anxie dispicias, sc. alienum auxilium. ¹⁵ Ἰακ. ὡς γ. Ἰσρ. Hebr. vermicule Jacob, homines (pauci) Israelis.

turbine quodam dissipantes, perpetua oblivione obruetis, lætantes et exultantes propter multitudinem salvandorum.

VERS. 17. *Quærent enim aquam.* De iis loquitur, qui ex gentibus crediderunt. Hi enim pauperes erant, qui propheticas divitias non acceperant. Hæc autem passi fuerant ante vocationem, in egestate viventes, et siti magna **333** pressi.

VERS. 18. *Aperiam in montibus flumina.* Sic appellat eos, quibus doctrinæ credita est gratia. « Desertum in paludes. » Desertum vocat gentes. « Et sitientem terram in aquæductus. » Sensus est, repletum iri desertum arboribus iis, quæ virescere in aquis solent, et aquis carentem terram ornandam iis, quæ aquas amant; per arbores nimirum animas intelligendo divina gratia irrigatas.

VERS. 21. *Propinquum est iudicium vestrum.* Iudices, inquit, estote inter me et idola. Proferte in medium fortia vestra, vel, secundum Theodotionem, firmamenta vestra, id est, idola. Præmonstrent quæ futura sunt, doceant quæ ab initio facta sunt. Ego enim semper utrumque præstili.

VERS. 24. *Et videbimus simul, unde sitis vos.* Communiatur idolis destructionem. [25] Appellat autem eum quidem qui ab Oriente, justitiam quæ exorta est, de qua et jam ante dixit: « Quis suscitavit ab oriente justitiam? » Eum vero qui ab aquilone, Ecclesiam quæ ex gentibus.

VERS. 27. *Principium Sioni dabo.* Exordium doctrinæ inducam in Hierosolimam. Ita et in sacris Evangelisti dicebat: « Non sum missus, nisi ad oves domus Israelis quæ perierunt. »

VERS. 28. *Nam de gentibus ecce nullus est.* Qui enim primi ex Judæis crediderunt, præcones apud illas fuerunt.

334 CAPUT XLII.

VERS. 1. *Jacob puer meus, Israel electus meus.* Hoc testimonium usurpavit etiam divinus evangelista. Cum enim dixisset Dominum post redditam multissimam vetuisse ne cuiquam dicerent, subjecit quæ hoc loco scripta sunt.

VERS. 7. *Ad aperiendum oculos cæcorum.* Cæcos hic vocat eos qui acie mentis male sunt affecti:

¹ Matth. xv, 24. ² Matth. xu, 18.

γίδι διασκεδάσαντες, παραδώσετε λήθη, εὐφραίνόμενοι καὶ γαυνύμενοι διὰ τὸ πλῆθος τῶν σωζομένων.

ιζ'. Ζητήσουσι γὰρ ὕδωρ. Τοὺς ἐξ ἐθνῶν λέγει πιστευότας. Οὗτοι γὰρ ἦσαν πτωχοὶ, τὸν προφητικὸν οὐ δεξάμενοι πλοῦτον. Ταῦτα δὲ πρὸ τῆς κλησεως ἐπεπόνθεισαν, ἐν ἐνδείᾳ διάγοντες, καὶ διέψαλλον πολλῶν πιεζόμενοι.

ιη'. Ἀνοίξω ¹⁸ ἐπὶ τῶν ὄρεων ποταμούς. Τοὺς τὸ τῆς διδασκαλίας χάρισμα πιστευμένους οὕτω καλεῖ. « Τὴν ἔρημον εἰς ἔλη. » Ἐρημον προσαγορεύει τὰ ἔθνη. « Καὶ τὴν διψῶσαν γῆν ἐν ὄροισι γενοίσι. » Ἀγροὶ δὲ ὁ λόγος, ὡς τῶν ἐν ὕδασι τετηλεῖται πεφυκότων ἡ ἔρημος πληρωθήσεται· καὶ ἀνδρὸς τοῖς φιλόδοξοις κοσμηθήσεται δένδροις· δένδρων δηλαδὴ τῶν ψυχῶν νοουμένων ὑπὸ τῆς χάριτος ἀρδομένων.

κα'. Ἐγγίζει ἡ κρίσις ὑμῶν ¹⁹. Γένεσθε, φησὶν, ἐμοῦ καὶ τῶν εἰδώλων κριταί. Φέρετε ¹⁷ εἰς μέσον τὰ ἰσχυρὰ ὑμῶν, ἢ, κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα, τὰ κραταιώματα ὑμῶν, τοῦτέστι τὰ εἰδῶλα. Προμηνυσάτωσαν τὰ ἐσόμενα· διδασκείτωσαν τὰ ἐξ ἀρχῆς γεγενημένα. Ἐγὼ γὰρ ἀμφοτέρω ποιῶν διετέλεσα.

κδ'. Καὶ εὐφρομεθα ἅμα ὅτι πόθεν ἐστὲ ὑμεῖς ¹⁸. Τοῖς εἰδώλοισι ἀπειλεῖ τὴν κατὰ κλυσιν. Καλεῖ δὲ τὸν μὲν ἀπὸ Ἀνατολῶν τὴν ἀνατελλασαν δικαιοσύνην, περὶ ἧς καὶ ἡδὴ πρότερον εἶπεν· « Τίς ἐξήγειρεν ἀπὸ ἀνατολῶν δικαιοσύνην; » Τὸν δὲ ἀπὸ βορρᾶς, τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν.

κε'. Ἀρχὴν Σιών δώσω ¹⁹. Τὰ μὲν προίμια τῆς διδασκαλίας τῇ Ἱερουσαλὴμ προσοίω. Οὕτως· καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις ἔλεγεν· « Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα ἀπολωλῶτα τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ. » κη'. Ἀπὸ ²⁰ γὰρ τῶν ἐθνῶν ἰδοὺ οὐδέν. Πρῶτος γὰρ οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες ἐκείνων ἐγένοντο κήρυκες.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

α'. Ἰακώβ ²¹ ὁ παῖς μου, Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου. Ταύτην τὴν μαρτυρίαν καὶ ὁ Θεὸς τέθεικεν εὐαγγελιστῆς. Εἰρηκῶς γὰρ, ὡς πολλοῦ; ὁ Κύριος ἱσάμενος, παρηγγύησεν ἵνα μηδὲν εἴπωσιν, ἐπιήγαγε τὰ γεγραμμένα.

ζ'. Ἀνοίξαι ὀφθαλμούς τυφλῶν ²². Τυφλοὺς ²² ἐνταῦθα τοὺς τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας κακῶς διακει-

VARIE LECTIONES.

¹⁸ Ἀνοίξω — ποτ. Aliter t. I, p. 25. ¹⁹ Ἐγγ. ἡ κρ. ὑμ. *Hebr.* Admovere litem vestram. ¹⁷ φέρετε — ὑμῶν. Symmacho hæc tribuit Montf. ad h. l. ¹⁸ ὅτι — ὑμεῖς. *Hebr.* Ecce vos estis minus nihilo. ¹⁹ Ἀρχ. Σ. δώσω. *Hebr.* Primus Sioni (dico) en! en illa! ²⁰ Ἀπὸ — οὐδέν. *Hebr.* Vidi, sed non erat quisquam. Οὐδέν hab. Ald. et Compl. ²¹ Ἰακώβ — ἐκλ. μου. Apud LXX, vobis Ἰσραὴλ præm. ἀντίληψομαι αὐτοῦ. Sed nec Jacobi nec Israelis in *Hebr.* sit mentio, ut jam monuit Euseb. *Dem. Evang.*, l. ix. Integrum hunc vers. sæpius quidem apud Nostrum deprehendimus, sed non nisi bis (*Gr. Aff. Cur.*, serm. 10, et in dial. 5, apud Garn. p. 384), juxta LXX. Alibi (supra, ad Cant. v, 10 seq. et infra, in *Repr. duod. cap.* Cyr. t. IV, Sirm. p. 718, in dial. 5 apud Garn. p. 347 et 362, ac dial. 4, p. 378; dial. 5, p. 381), ita fere leg.: Ἰδοὺ ὁ παῖς μου (ὃν ἡρετησάμην seq. supra ad Cant. l. c. et t. IV, Sirm. l. c.) ὁ ἀγαπητός μου (sed ὁ ἐκλεκτός leg. supra ad Cant. l. c. et apud Garn. l. c. p. 362), εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου (ad Cant. l. c. ὃν γὰρ. et apud Garn. l. c. p. 347, ἐν ᾧ εὐδ.). ἠήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν. κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. Ita fere leg. *Math. xu, 18.* ²² Vers. 2-6, fere juxta LXX, a Nostro allegantur *Gr. Aff. Cur.*, serm. 10, p. 655, t. IV, Sirm. Ibi tamen pro συντριφεῖ vers. 3, leg. κατεάξει. Ad vers. 2, vide supra, p. 224, schol. 12, 15. ²³ τυφλ. Reliqua hujus vers. vid. supra, t. I, p. 1568, et *Gr. Aff. Cur.*, serm. 10, l. c. Utroque loco dicitur coniuma post φυλακῆς et καὶ ante καθημένους.

μένους καλεῖ· τοὺς δὲ αὐτοὺς, καὶ τοὺς ταῖς ἀμαρτίας
 πεπεδημένους σειραῖς, καὶ τῷ σκότει τῆς πλάνης
 κατεχομένους· τούτους τοῦ ζόφου τῆς ἀγνοίας ἐλευ-
 θερώσας, καὶ τῆς ἀμαρτίας τὰ δεσμὰ ῥήσας, προσ-
 ἤγαγε τῷ τῆς ἀληθείας φωτί.

γ. *Τὴν δόξαν*²³ μου ἐτέρω σὺ δώσω. Ὁ γὰρ Υἱὸς
 ἔχει τὴν δόξαν, καὶ ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς ἐπιφανήσεται
 δόξη· μία γὰρ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἡ θεότης. Εἰ δὲ
 φησὶν ὁ Θεός, ὡς ἐτέρω τὴν δόξαν οὐ δώσει, δείκνυ-
 ται δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ἔχων τὴν δόξαν, δηλον ὡς
 οὐχ ἑτερός ἐστι κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν
 ἔχει τοῦ Πατρὸς φύσιν.

δ. *Καὶ καιρὰ ἡ ἐργὸ ἀναγγελῶ.* Καιρὰ τοῖς ἀγνο-
 οῦσι τὰ προφητικὰ θεοπίσματα· δηλα²⁴ τοῖς ἐκεῖνα
 πεπιστευμένοις. Καὶ πάλαι γὰρ, φησὶν, εἶπον
 ὑμῖν.

ε. *Δοξάζετε ὄνομα αὐτοῦ ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς.*
 Καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ,
 καὶ τὴν δεσποτείαν ὑμνοῦσι τῶν ἀγγέλων οἱ δῆμοι·
 οὕτω τὸ σεπτὸν αὐτοῦ ὄνομα πᾶσα ἡ γῆ προσ-
 κυνεῖ.

ς. *Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων*²⁵ ἐξελεύσα-
 ται²⁶. Αὐτὸς γὰρ κατέλυσε τὸν θάνατον καὶ τὸ κρά-
 τος αὐτοῦ. Αὐτὸς τῆς ἀμαρτίας τὸν δρόμον ἀνέκοψε, αὐ-
 τὸς ἔπαυσε τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα, αὐτὸς τῶν
 εἰδώλων τὴν πλάνην κατέσβεσε.

ζ. *Ἐρημώσω ὄρη καὶ βουνούς*²⁷. Διὰ τούτων
 ἀπάντων τὴν παῦλαν τῆς πλάνης ἐδήλωσε. Τὰ γὰρ
 ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ τοῖς βουνοῖς τιμώμενα τεμένη τῶν
 δαιμόνων κατέλυσε· καὶ τὴν ἐκεῖνων μνήμην παρα-
 δόξας λήθη καὶ οἷόν τινα χόρτον ἐξήρανε· καὶ τὰ
 τῶν φιλοσόφων δόγματα, καθάπερ τινῶν ποταμῶν
 βύματα καταπαύσας, οἷο δὲ βραχίεαν ἐν αὐτοῖς ἰκμάδα
 κατέλιπεν· Ὡσαύτως δὲ, φησὶ, καὶ τὰ ποιητικὰ ἔλη
 ἐξίω ξηρά.

η. *Καὶ ἄξω τυφλοὺς ἐν ὁδῷ*²⁸. Πάλιν τυφλοὺς
 τοὺς ἀπίστιαν νοσοῦντας, καὶ τὸ ὀπτικὸν τῆς δια-
 νίας πεπηρωμένους καλεῖ. Τούτους ὑπισχνεῖται ποδ-
 ηγήσειν εἰς « τὴν ἀγνωσμένην ὁδόν »· οὐ γὰρ
 ᾔδεισαν τῆς ἀληθείας τὴν τρίβον, ἀλλὰ τὰς τῆς
 ἀπάτης ὥδευσον ἀτραπούς.

θ.²⁹ *Κωφοὶ*³¹ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν. Κυριεύοντας
 τοὺς βασιλέας, καὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ τοὺς ἱερέας
 καλεῖ. Κωφοὺς δὲ αὐτοὺς ὀνομάζει, ὡς τῶν προφη-

A itemque eos qui peccati catenis vinciti sunt, et
 erroris caligine obsessi. Hos ab ignorantie tene-
 bris liberans, et peccati vincula rumpens, ad ve-
 ritatis lumen adduxit.

VERS. 8. *Gloriam meam alteri non dabo.* Filius
 enim gloriam habet, et in Patris gloria apparebit.
 Una enim est Patris Filiique divinitas. Quod si
 dicit Deus se alteri gloriam non daturum esse, et
 Filius Patris gloriam habere demonstratur, mani-
 festum est hunc non esse alium secundum essen-
 tiam, sed eandem ipsam naturam Patris habere.

VERS. 9. *Et nova quæ ego annuntio.* **335** Nova
 ignorantibus prophetica vaticinia : manifesta iis
 quibus illa concedita sunt. Nam et olim, inquit,
 B dixi vobis.

VERS. 10. *Glorificate nomen ejus a summitate
 terræ.* Quemadmodum enim in cælis regnum ejus
 et dominatum celebrant angelorum cætus, sic ve-
 nerandum ejus nomen adorat universa terra.

VERS. 15. *Dominus Deus virtutum egredietur.*
 Ipse enim mortem destruxit et imperium ejus, ipse
 peccati cursum intercidit, ipse diaboli tyran-
 nidem repressit, ipse idolorum errorem exstinxit.

VERS. 15. *Vastabo montes et colles.* Per hæc
 omnia occasum idolorum demonstravit. Demonum
 enim delubra dissipavit, quæ in montibus et colli-
 bus honorabantur, eorumque memoriam oblivione
 abolevit, ac velut fenum arefecit, et philosophorum
 dogmata, tanquam fluminum quorundam fluenta
 cohibens, nec tenuem in eis humorem reliquit.
 Eodemque modo, inquit, et poeticas paludes ex-
 siccabo.

VERS. 16. *Ei adducam cæcos in viam.* Cæcos rur-
 sus vocat incredulos, et mentis oculis captos,
 quos se deducturum pollicetur in « viam quam
 ignorant. » Neque enim veritatis viam norant, sed
 per erroris et fraudis semitas **336** incedebant.

VERS. 19. *Surdi, qui dominantur illis.* Dominan-
 tes dicit reges, et principes, et sacerdotes. Surdos
 D autem illos vocat, ut qui propheticos sermones

† Hebr. II, 14.

VARIÆ LECTIONES.

²³ Τὴν — δόξω. Integra vers. 8, infra, *Gr. Aff. Cur.*, l. c. a Nostro ita expr. : Ἐγὼ Κύριος ὁ
 Θεός· τοῦτό μοι ἐστὶν ὄνομα. Τὴν — δώσω οὐδὲ τὰς ἀρετὰς μου τοῖς γλυπτοῖς. ²⁴ δηλα — ὑμῖν. Ad
 reliqua vers. 9 pert. ²⁵ ὁ Θεὸς τ. ὁδῷ. *Hebr.* sicut vir fortis. ²⁷ ἐξελ. Reliqua hujus vers. infra,
Gr. Aff. Cur. l. c. ita leg. : Συντρίψαι (rec. lectio καὶ συντρίψει) πόλεμον καὶ ἐπεγεῖραι (rec.
 lectio ἐπεγερεῖ) ζῆλον, καὶ βοησεται ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ μετὰ ἰσχύος. *Ibid.* vers. 14 ita leg. :
 Ἐσιώπησα ἀπ' αἰῶνος· μὴ καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι καὶ ἀνέξομαι· ἐκαρτέρησα ὡς ἡ τίχουσα. Ἐκφανῶ καὶ
 ἐκστήσω καὶ ξηρανῶ ἅμα. ²⁹ βουνούς. Ultima hujus vers. infra, l. c., ita se habent : Καὶ θῆσω ποτα-
 μούς εἰς νήσους καὶ ἔλη ξηρανῶ. ³⁰ ὁδῷ. Quæ proxima sunt, infra, l. c., ita leg. : Ἡ οὐκ ᾔδεισαν (rec.
 lectio ἐγνωσαν) καὶ τρίβους ἅς οὐκ ἐγνωσαν (rec. lectio h. l. ᾔδεισαν) ποίησω πατήσαι αὐτοὺς· ποιήσω
 αὐτοῖς τὸ σκότος εἰς φῶς καὶ τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν. ³¹ Ex vers. 17, hæc l. c. existant : Αἰσχύνθητε
 αἰσχύνῃ (rec. lectio αἰσχύνῃ), οἱ πεποιθότες ἐπὶ τοῖς γλυπτοῖς, οἱ λέγοντες τοῖς χωνευτοῖς· Ὑμεῖς ἐστε
 θεοὶ ἡμῶν. ³¹ Κωφοὶ — αὐτῶν. Plenius hæc apud LXX, ita leg. : Καὶ (τίνες) κωφοὶ ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύον-
 τες αὐτῶν.

audire nolint : reliquam vero turham cæcam nominavit. « Et quis cæcus sicut qui recepit? » Miracula enim videbant, et divina doctrina fruebantur : at neque aures sermonibus, neque oculos operibus admovebant.

VERS. 21. *Et magnificaret laudem.* Aperte docuit scopum laudis : hymni enim lucrum, qui hanc profert, decerpit.

VERS. 22. *Laqueus enim in cellariis.* Laqueum appellat errorem idolorum. Sicut enim laqueus brutorum genera captat, sic hominum genus idololatria. « Et non erat qui crueret. » Cum enim cultum meum deseruissent, providentia mea cauerunt.

VERS. 24. *Quis dedit in direptionem Jacobum et Israellem?* Hæc a Babyloniiis passi sunt, postea iterum a Romanis, nemine auxiliante, nec injuriæ pœnas repescente. Procidit, inquit, illos legislator, quia dilexerunt iniquitatem.

CAPUT XLIII.

VERS. 2. *Et si transieris per aquam.* Sic enim, **337** inquit, et mare Rubrum trajecisti, et Jordanem fluvium. « Et si transieris per ignem. » Et testes sunt generosi martyres, Ananias, Azarias, Misael, qui spe in Deum nixi flammam superarunt.

VERS. 4. *Ex quo honorabilis factus es.* Beneficia quibus ornati fuerunt commemorat. Dilectus enim, inquit, a me et electus, spectabilis evasisti, et fama celebris. « Et dabo homines pro te. » Babylonios intelligit, quos Cyro tradidit.

VERS. 5. *Ab oriente adducam semen tuum.* Hæc post Babyloniorum occasum finem sortita sunt, Cyrus enim redire illos jussit in Judæam. [6, 7.] Juxta clima autem reges designavit. Borealior enim est Babylon quam Hierosolyma : ad Africum vero sita est Ægyptus. Illis ego præcipiam, inquit, ut populum meum reducant, neque illi adversentur.

VERS. 8. *Et eduxi populum cæcum.* Et providentiam suam ostendit, et illorum perfidiam redarguit. Ego quidem, inquit, omni illos cura dignatus sum : ipsi vero cæci et surdi permanserunt. Nam neque miracula respiciebant, neque divina eloquia exaudiebant.

VERS. 9. *Adducant testes suos.* Testes vocat prophetas : per hos enim et prædicebat illis, et contestabatur. Horum vero primus beatus Moses. Illi enim primo dixit : « Descende, et contestare populum hunc. »

x Exod. xix, 21.

Α τικῶν ἐπατεῖν οὐκ ἐθέλοντας λόγων· τὸν δὲ ³³ λοιπὸν ὄμιλον τυφλὸν προσηγόρευσεν. « Καὶ ³³ τίς τυφλὸς, ὡς ὁ ἀπεσχηκὸς ; » Τὰ γὰρ θαύματα ἐώρων, καὶ διδασκαλίας θείας ἀπήλαυον, καὶ οὔτε τὰ ὅσα τοῖς λόγοις, οὔτε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῖς ἔργοις προσέφερον.

κα'. Καὶ μεγαλύνῃ αἰνεῖσιν. Σαφῶς ἔδειξε τῆς αἰνέσεως τὸν σκοπὸν· τοῦ γὰρ ὕμνου τὸ κέρδος ὁ τοῦτον προσφέρων καρποῦται.

κβ'. Ἡ ³⁴ γὰρ παγὶς ἐν τοῖς ταμεῖοις. Παγὶς καλεῖ τὴν περὶ τὰ εἶδωλα πλάνην. Ὅσπερ γὰρ ἡ παγὶς ἀγρεύει τῶν ἀλόγων τὰ γένη· οὕτως ἡ πλάνη τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. « Καὶ οὐκ ἦν ἐξαιρούμενος. » Ἀποστάντες γὰρ τῆς ἐμῆς θεραπείας, τῆς ἐμῆς οὐκ ἀπήλαυον προμηθείας.

κδ'. Τίς ἔδωκεν ³⁵ εἰς διαρπαγὴν Ἰακώβ καὶ Ἰσραήλ ; Ταῦτα ὑπέμειναν ὑπὸ Βαβυλωνίων, καὶ ὕστερον ὑπὸ Ῥωμαίων, οὐδενὸς ἐπαμύνοντος, οὐδὲ δίκης τῆς ἀδικίας εἰσπραττομένου. Περὶ δὲ οὗ γὰρ αὐτοῦ, φησὶ, νομοθέτης, ἐπειδὴ τὴν παρανομίαν ἱγάπησαν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ΄.

β'. Καὶ ἐὰν διαβαίῃς δι' ὕδατος. Οὕτω γὰρ, φησὶ, καὶ τὴν Ἐρυθρὰν διέβης θάλασσαν, καὶ τὸν Ἰορδάνην ποταμόν. « Καὶ ἐὰν διέλθῃς διὰ πυρός. » Καὶ μάρτυρες οἱ γενναῖοι μάρτυρες, Ἀνανίας, Ἀζάριος, Μισαήλ, διὰ τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα περιγενόμενοι τῆς φλογός.

δ'. Ἄψ' οὗ ἔντιμος ἐγένου. Τὰς εὐεργεσίας ὧν ἀπήλαυσαν ἐξηγεῖται· ἀγαπηθεὶς γὰρ, φησὶν, ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ ἐκλεχθεὶς, ἐπίσημος ἐγένου, καὶ πολυθρήνητος. « Καὶ δώσω ἀνθρώπους ὑπὲρ σοῦ. » Τοὺς Βαβυλωνίους λέγει, οὓς τῷ Κύριῳ παραδέδωκεν.

ε'. Ἀπὸ ἀνατολῶν ἄξω τὸ σπέρμα σου. Ταῦτα μετὰ τὴν τῶν Βαβυλωνίων κατάλυσιν τὸ πέρασ ἐδέξατο. Ὁ γὰρ Κύριος αὐτοῖς ἐπανελθεῖν εἰς Ἰουδαίαν ἐκέλευσεν. Ἀπὸ τῶν κλιμάτων τοὺς βασιλέας ἐκάλεσε. Βορειοτέρα μὲν γὰρ τῆς Ἰερουσαλήμ ἡ Βαβυλών· πρὸς Ἀἴθα δὲ κεῖται ἡ Ἀἴγυπτος. Καὶ τούτοις, φησὶν, ἐπανάγειν κελεύσω τὸν ἐμὸν λαόν, καὶ τούτους μὴ ἀντιπράττειν.

η'. Καὶ ἐξήγαγον ³⁶ λαὸν τυφλόν. Καὶ τὴν ἀκείαν ἔδειξε πρόνοιαν, καὶ τὴν ἐκείνων ἤλεξεν ἀπιστίαν. Ἐγὼ ³⁷ μὲν γὰρ, φησὶ, πάσης αὐτοῦς κηρύμνιας ἤξισα· αὐτοὶ δὲ τυφλώττοντες καὶ κωφεύοντες διετέλεσαν. Οὔτε γὰρ τὰ θαύματα ἐώρων, οὔτε τῶν θεῶν λογίων ἐπήκουον.

θ'. Ἀγαγέτωσαν τοὺς μάρτυρας αὐτῶν. Μάρτυρας καλεῖ τοὺς προφήτας· διὰ τούτων γὰρ αὐτοῖς καὶ προβλεγε, καὶ διαμαρτύρατο. Πρῶτος δὲ τούτων ὁ μακάριος Μωσῆς· τούτῳ γὰρ ἔφη πρῶτῳ· « Κατὰ δὲ διαμάρτυρα τῷ λαῷ τούτῳ. »

VARIE LECTIONES.

³³ τὸν δέ, κ. τ. λ. Hæc ad finem vers. 19 pert. ³⁴ Καὶ — ἀπεσχ. Hæc exstant tantum in edit. Compl. Sed pro ἀπεσχηκὸς quidam libri vet. habent, ἀφεστηκὸς : quam lectionem exprimebat versio Lat. apud Sirm. ubi recessit mutandum fuit in recepit. ³⁵ Ἡ — ταμεῖοις. Hebr. illaqueando (sc. illaqueabuntur) juvenes omnes illi. ³⁶ Τίς ἔδωκεν. Ita cod. Alex. juxta Hebr., sed codex Vat. habet οὗς ἔδωκεν. ³⁷ ἐξήγ. Hebr. educ. ³⁷ ἐγὼ, κ. τ. λ. Hæc ad ultima verba vers. 8 pertinent.

ε. *Γένεσθέ μοι μάρτυρες.* Εἰ βούλεσθε, φησὶν, ἄ
χειν με τῆς ὑμετέρας ψήφου μάρτυρα, μαρτυρή-
σατε τῇ ἀληθείᾳ μου πρότερον. Τοῦτου γὰρ γιγνο-
μένου, οὐκ ³⁸ ἐγὼ μαρτυρήσω μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ
ἐκλεκτός μου παῖς. Καλεῖ δὲ οὕτως, οὔτε Μωσέα,
οὔτε ἄλλον τινὰ τῶν προφητῶν, ἀλλὰ τὸν Δεσπό-
την Χριστόν. « Ἐμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος
θεός ³⁹. » Ἐγὼ τὴν Παλαιὰν ἔδωκα Διαθήκην· ἐγὼ
δύσω καὶ τὴν Καινὴν. Ἐγὼ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ ἐποίησα
θαύματα· ἐγὼ τῆς Βαβυλωνίων ὑμᾶς ἠλευθέρωσα
δουλείας.

ια. Ἐγὼ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἔσται ⁴⁰ παρ᾽ ἐμοῦ
σώζων. Καὶ ταῦτα τὴν μίαν κηρύττει θεότητα· ὅτι
γὰρ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς Σωτὴρ ὑπὸ τῆς θείας
Γραφῆς ὀνομάζεται, οἶμαι καὶ τοὺς Ἀρείου καὶ Εὐ-
νομίου συνομολογεῖν φοιτητάς· εἰ δὲ παρ᾽ αὐτοῦ
σώζων οὐκ ἔστιν, Σωτὴρ δὲ καὶ Κύριος ὀνομάζεται,
ἐξ ἐκείνης ἐστὶ δηλονότι τῆς φύσεως· εἰ δὲ οὐκ ἔστι
κατὰ τὸν λόγον τῶν βλασφημούντων, οὐδὲ Σωτὴρ
ἐστὶ κατὰ τὴν τῆς προφητείας ἀπόφασιν. Εἰ δὲ Σω-
τὴρ ἐστὶ, τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶν, ἥς μόνης ἐστὶ τὸ
σῶζειν.

ιγ. Καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἐκ τῶν χειρῶν μου ἐξαι-
ρούμενος. Ταῦτα καὶ διὰ τοῦ μακαρίου Μωσέως
ἔρη· « Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω,
καὶ γὰρ ἰάσομαι· καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν
χειρῶν μου. »

ιδ. Ἀποστελῶ εἰς Βαβυλῶνα. Τὴν τῶν Βαβυλω-
νίων λέγει κατὰλυσιν, καὶ τῶν Χαλδαίων τὸν ἀνδρα-
πέτισμόν.

ις. Ὁ δειδὸς ἐν θαλάσῃ ὁδόν. Τῶν ἐπὶ Μω-
σέως γεγενημένων ἀναμνησθεὶ θαυμάτων, καὶ τῆς
ξένης ἐκείνης καὶ παραδόξου λεωφόρου, ἣν ἡ Μω-
σαϊκὴ κατεσκεύασε ῥάβδος· ἐν ⁴¹ ἣ ἄρματα Φαραὼ
καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐβρίψεν εἰς θάλασσαν.

ις. Ἐσθέθησαν ὡς λίνον ἐσθεσμένον. Περί
τῶν Αἰγυπτίων ταῦτὰ φησιν, ὅτι τὸν Ἰσραὴλ διῶξει
πειραθέντες πανωλεθρίαν ὑπέμειναν.

ιδ. Καὶ ⁴² ποιήσω ἐν τῇ ἐρήμῳ ὁδόν. Ἐρημον
καλεῖ τὰ ἔθνη, ποταμούς ⁴³ δὲ τὰ τῶν ἀποστόλων
κρητύματα· ὁδὸν δὲ τὴν ἀπλανῆ πορείαν.

ις. Εὐλογήσει ⁴⁴ με τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ. Οἱ τοῖς
κεκαλλιεπημένοις λόγοις καταθέγοντες τοὺς ἀνθρώ-
πους ῥήτορες καὶ φιλόσοφοι, τῆς πλάνης ἀπαλλασσό-
μενοι, καὶ μεταμνησθέντες τὴν ἀλήθειαν, ἐμὲ τὸν
εὐεργετὴν ὑμνήσουσι. Θυγατέρας ⁴⁵ δὲ στρουθῶν οἱ
λοιπὴ στρουθοκαμήλους ἠρμήνευσαν. Τοῦτο δὲ τὸ
ζῶον πεζὸν μὲν ἐστὶ, μετέχει δὲ ὁμοῦ καὶ τῆς πτη-

VERS. 10. *Estote mihi testes.* Si me, inquit, sen-
tentia vestrae testem habere vultis, prius ipsi
veritatis meae testes estote: quo facto **338** non
ego solus testimonium dabo, sed dilectus etiam
puer meus. Sic autem appellat, non Mosen, neque
alium quemquam prophetarum, sed Christum Do-
minum. « Ante me non fuit alius Deus. » Ego
Vetus dedi Testamentum, ego Novum etiam dabo;
ego in Ægypto miracula patravi; ego vos a Baby-
loniorum servitute liberavi.

VERS. 11. *Ego Deus, et non erit præter me salva-
tor.* Ista itidem unam prædicant deitatem. Quod
enim Christus etiam Dominus a sacra Scriptura
Salvator nominetur, Aarii quoque et Eunomii con-
fessuros arbitror discipulos. Si autem præter ipsum
non est salvator, et Salvator etiam Dominus appel-
latur, ex illa haud dubie est natura. Si vero non
est, ut dicunt blasphemantes, nec salvator est, ut
loquitur prophetia. Si autem est Salvator, ejusdem
illius est naturæ, cujus solius est salvare.

VERS. 13. *Et non est qui de manibus meis eruat.*
Hæc per beatum quoque Mosen dixit: « Ego occi-
dam, et vivere faciam, percutiam et ego sanabo, et
non est qui de manibus meis eruat γ. »

VERS. 14. *Mittam in Babylonem.* Babyloniorum
excidium dicit, et Chaldæorum captivitatem.

VERS. 16. *Qui dat in mari viam.* Miracula sub
Mose facta commemorat, et inusitatam illam et
admirabilem viam, quam Mosaica virga præstruxit,
qua currus Pharaonis et exercitum ejus **339** pro-
jecit in mare.

VERS. 17. *Exstincti sunt quasi linum exstinctum.*
De Ægyptiis hæc dicit, siquidem cum Israellem
persequi conarentur funditus perierunt.

VERS. 19. *Et faciam in deserto viam.* Desertum
vocat gentes, flumina autem prædicationes apo-
stolorum; viam vero, iter ab erratione immune.

VERS. 20. *Benedicent mihi bestiaæ agri.* Qui ela-
boratis sermonibus homines demulcent, rhetores
et philosophi, idolorum errore abjecto, veritatem
perdiscentes, me benefactorem laudabunt. Filias
porro struthionum reliqui struthiocamelos inter-
pretati sunt. Hoc autem animal pedestre quidem est,
volucrum tamen naturam simul habet. Tales ergo

γ Deut. xxxii, 59.

VARIÆ LECTIONES.

³⁸ οὐκ—παῖς. Ad verbavers. 10, καὶ ἐγὼ—ἐξελεξάμην, pert. ³⁹ Θεός. Reliqua, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται, *Hæc.*
fab., l. v, c. 1, et ad Rom. xiv, 11, leg. ⁴⁰ ἔσται. Ita in Ald. Rec. lectio est: exstat in dial. 3, p. 332, Garn.
ubi hæc ex vers. 12 sequi: Ἀνήγγεῖλα καὶ ἔσωσα καὶ ὠνεῖδισα, καὶ οὐκ ἦν ἐν οὐτῶν ἀλλότριος. ⁴¹ ἐν—
θάλασσαν. Hæc ad initium vers. 7 se referunt. ⁴² Καὶ—ὁδόν. Quæ præc. infra *Gr. Aff. Cur.*, serm. 10,
ita leg.: Ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ καινὰ, & νῦν ἀνατελεῖ, καὶ γνώσεσθε αὐτά. Ad h. l. et ad c. xlii, 18, ac c. xliii,
3, alludit Noster t. 1, p. 613. ⁴³ ποτ.—κηρύγματα. Verba ultima vers. 19, ad quæ hæc spectant, l. c.
serm. 10, ita se habent: Καὶ ἐν τῇ ἀνύδρῳ ποταμούς. ⁴⁴ Cod. Vatic. εὐλογήσουσι. ⁴⁵ θυγ. x. τ. λ.
Hæc ad proxima post ἀγροῦ verba vers. 20 se referunt.

sunt, qui in sermionibus vitam consumunt, terræ-
que inhiant.

VERS. 27. *Patres vestri primi inique egerunt.*
Alloquitur eos qui erant in Babylone. Non ego,
inquit, sum causa calamitatum, sed patres vestri,
et sacerdotes vestri, qui leges meas transgressi
sunt. Propter iniquitatem enim illorum infamis fa-
ctus est illustris Israel.

340 CAPUT XLIV.

VERS. 1. *Nunc autem audi, Jacob puer mi.* [2]
Assidue mentionem facit, tum creationis, tum pro-
videntiæ * quæ creationem secuta est.

VERS. 2. *Noli timere, puer mi Jacob.* Non solum,
inquit, tu bonis meis perfrueris, sed arida quoque
gentium per posteros tuos salutaria bibent fluenta.

VERS. 3. *Imponam Spiritum meum super semen
tuum.* Eos alloquens, qui erant in Babylonia, pro-
mittit se non ipsis, sed eorum posteris, gratiam
Spiritus donaturum.

VERS. 5. *In nomine Israelis clamabit.* Prophe-
tiam res ipsæ comprobant. Siquidem libere fide-
lium unusquisque Christianum se nominat, et de
hac appellatione gloriatur.

VERS. 6. *Præter me non est Deus.* Si præter eum
non est (Deus), Filius autem, ex Arij et Eunomii
blasphemia, non est consubstantialis, quomodo ab
ipsis Deus appellatur? Quod si Deus est, et vera
est oratio prophetica, quæ aperte docet alterum
Deum non esse, una profecto Trinitatis est deitas,
tametsi nolint.

VERS. 8. *Nonne a principio auribus perceptistis?*
Nimirum quando legem condebam: post legisla-
tionem quippe vitulum constarunt.

VERS. 10. *Et sculpsit conflabit ad nihil utile.*
His etiam docet, quanta sit eorum stupiditas, quod
cum inutilitatem perspiciant, adorent tamen eos
ut beneficos.

VERS. 12. *Quoniam acuit faber ferrum.* Ostendit
ex collatitia stipe constare deos qui dicuntur.
Eget enim horum opifex primum fabro ferrario ad
paranda instrumenta, tum cote ad illa exacuenda.

341 Eget et carbonibus faber, et ignis adjumen-
to. Indiget etiam cibo potuque qui hæc fabricatur.
Ex his autem omnibus conflatur qui a stultis ad-
oratur Deus.

Α νῆς φύσεως· τοιοῦτοι δὲ εἰσιν οἱ ἐν τοῖς λόγοις ἐν-
βλιον πονούμενοι, καὶ πρὸς γῆν κεχρηστές **.

κζ'. ⁴¹ *Οἱ πατέρες ὑμῶν πρότεροι ἡμαρτον.* Πρὸς
τοὺς ἐν Βαβυλῶνι ἐβληκεν. Οὐκ ἐγὼ, φησὶν, αἴτιος τῶν
συμφορῶν, ἀλλ' οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ ἱερεῖς
ὑμῶν, τοὺς ἐμοὺς παραβεβηκότας νόμους. Διὰ γὰρ
τὴν ἐκείνων παρανομίαν ἐπονειδίετος γέγονεν ὁ πολυ-
θρόλλητος Ἰσραήλ.

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ.

α'. *Nūn δὲ ἀκουσον, Ἰακώβ ὁ παῖς μου.* Συν-
εχῶς καὶ τῆς δημιουργίας καὶ τῆς μετὰ τὴν δη-
μιουργίαν ἀναμνηστικῆς προμηθείας.

β'. *Μὴ φοβοῦ, παῖς μου Ἰακώβ.* Οὐ μόνον οὖν,
φησὶν, ἀπολαύσει· τῶν ἐμῶν ἀγαθῶν· ἀλλὰ ⁴² καὶ τὰ
Β ἀνύδρα τῶν ἐθνῶν διὰ τῶν σῶν ἀπογόνων πίεται τὰ
σωτήρια νάματα.

γ'. *Ἐπιθήσω ⁴³ τὸ Πνεῦμά μου ἐπὶ τὸ σπέρμα
σου.* Πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλῶνι διαλεγόμενος, ὑπισχνί-
ται οὐκ αὐτοῖς δώσειν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος,
ἀλλὰ τοῖς ἐκείνων ἀπογόνοις.

ε'. *Ἐπὶ τῷ ὄνοματι Ἰσραὴλ βοήσεται.* Μαρτυ-
ρεῖ δὲ τῇ προφητείᾳ τὰ πράγματα· μετὰ παρήλας
γὰρ τῶν πιστῶν ἕκαστος Χριστιανὸν ἑαυτὸν ὀνομά-
ζει, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ προσηγορίᾳ σεμνώνεται.

ς'. *Πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ὁ Θεός.* Εἰ πλὴν αὐτοῦ
οὐκ ἔστιν, οὐχ ὁμοούσιος δὲ ὁ Υἱός, κατὰ τὴν Ἀρείου
καὶ Εὐνομίου βλασφημίαν, πῶς ὑπ' αὐτῶν καλεῖται
Θεός; Εἰ δὲ Θεός ἐστιν, ἀληθὴς δὲ καὶ ὁ προφητικὸς
λόγος, ἀντικρυς λέγων ἕτερον μὴ εἶναι Θεόν, μία τῆς
C Τριάδος ἐστὶν ἡ θεότης, κἂν μὴ θέλωσιν

η'. *Οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἠνωτίσασθε ⁴⁴;* Τουτέστιν
ἤνικα ἐνομοθέτου· μετὰ γὰρ τὴν νομοθεσίαν ἐμο-
σχοποίησαν.

ι'. *Καὶ ⁴⁵ γλυπτὸν χωρεύσει εἰς ἀνωφελῆ.* Καὶ
διὰ τούτων τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀναισθησίαν διδάσκει,
ὅτι ὀρῶντες τὸ ἀκερδὲς, προσκυνοῦσιν ὡς εὐερ-
γέτας.

ιβ'. *Ὅτι ⁴⁶ ὠξυρε τέκτων σίδηρον.* Ἐδειξεν εἰς
ἐράνου συνισταμένους τοὺς λεγομένους θεούς. Δεῖται
γὰρ ὁ τούτων δημιουργὸς, χαλκίως μὲν εἰς τὴν τῶν
ὀργάνων κατασκευὴν, θηγγίνης δὲ ὥστε ταῦτα ὀξυ-
νεῖν. Δεῖται δὲ καὶ ἀνθρώπων ὁ χαλκοτύπος, καὶ τῇ
D τοῦ πυρὸς συνεργείᾳ· χρῆζει δὲ καὶ τροφῆς καὶ
πόσεως ὁ ταῦτα τεκταινόμενος· ἐκ δὲ τούτων ἀπέν-
των κατασκευάζεται ὁ προσκυνούμενος ὑπὸ τῶν
ἀνοήτων Θεός.

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ κεχ. Ultima verba vers. 20, una cum initio vers. 21, supra, t. I, p. 613, et infra, ad Dan. II, 41, ac Gr. Aff. Cur., serm. 10, ita leg.: Ποτίσαι τὸ γένος μου τὸ ἐκλεκτόν, τὸν λαόν μου ὃν (ad Dan. I. c. ἐκλεκτόν δ) περιεποιησάμην τὰς ἀρετὰς διηγεῖσθαι (Gr. Aff. Cur. I. c. διηγήσασθαι). ⁴² Vers. 22-25, infra, Gr. Aff. Cur. serm. 7, ita se habent: Οὐ — Ἰσραήλ. (ut apud LXX) οὐκ ἠνεγκάς μοι πρόβατα τῆς ὠκαρπώσεώς σου, οὐδὲ ἐν ταῖς θυσίαις σου ἐδόξασάς με· οὐκ ἐδοῦλευσάς μοι ἐν δώροις (ita quoque Euseb. Dem. evang., I. II) οὐτε ἐγκοπόν σε ἐποίησα ἐν λιθανωτῶ. Οὐδὲ ἐκτήσω μοι ἀργυρίου θυμίαμα, οὐδὲ στέαρ τῶν θυσῶν σου ἐπεθύμησα· ἀλλ' ἐν ταῖς ἀμαρτίαις σου καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις σου προσέστην σου. (Ita cod. Alex., sed Vatic. προσέστης μου.) Ἐγὼ εἶμι ὁ ἐξαλείψων τὰς ἀνομίας σου ἐνεκεν ἐμοῦ, καὶ τὰς ἀμαρτίας σου οὐ μὴ μνησθήσομαι. Vers. 26, supra, t. I, p. 934, ita leg.: Ὁ δὲ μνησθήτη καὶ κριθῶμεν. Λέγε σὺ τὴν ἀνομίαν σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς. ⁴³ ἀλλά — νάματα. Hæc ad vers. 3 initium se referunt. ⁴⁴ Ἐπιθ. Hebr. effundam. ⁴⁵ ἠνωτ. Hebr. audire feci te, s. notum feci tibi. ⁴⁶ Καὶ — ἀνωφ. Ita habet ed. Compl. uiuente Bosio. ⁴⁷ Ὅτι — σίδηρον. Ad totum omnino vers. se referunt sequentia.

γ'. Ἐκλεξήμενος τέκτων ξύλον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέτρῳ. Τὸν καλούμενον Θεόν· ὁ δὲ ὄντως θεὸς οὐ περιγράφεται μέτρῳ.

δ'. Καὶ ἐμορφώσατο αὐτὸ. Ἴδιον δὲ Θεοῦ τὸ ἀνιθεῖν τε καὶ ἀσχημάτιστον. Καὶ μετ' ὀλίγα· Μιμεῖται, φησὶν, οὐ θεοὺς, ἀλλ' ἀνθρωπίλους χαρακτῆρας· καὶ ἀνθρωπεῖαν ἐκτυπῶν εἰκόνα, ὡς Θεὸν προσκυνεῖ τὴν ἴδιαν εἰκόνα.

κγ'. Εὐφράνθητε, οὐρανοὶ· σαλπίζατε, τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Εἰ δὲ τις καὶ τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις διὰ τῶν οὐρανῶν νοεῖν βούλοιοτο, καὶ θεμέλια τῆς γῆς τοὺς ἁγίους προφήτας, ὡς αὐτοὺς ταύτην ἐρείδοντα, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τῆς ἀληθείας.

κδ'. Κύριος ὁ λυτρούμενός σε, καὶ πλάσσω σε. Τρία κατὰ ταυτὸν ὁ λόγος ἐδίδαξεν· ἕτι καὶ δημιουργός ἐστι, καὶ δεσπότης, καὶ κηδεμών. Τὸ μὲν γὰρ, Κύριος, τὴν δεσποτείαν δηλοῖ, τὴν δὲ κηδεμονίαν ἡ λύτρωσις, τὴν δὲ δημιουργίαν ἡ πλάσις. « Ἐξέτεινα τὴν οὐρανὸν μόνος, » Ἰκανὰ καὶ ταῦτα διελέγξει τὴν Ἀρείου καὶ τὴν Εὐνομίου παραπληξίαν. Τίς γὰρ ὁ μόνος ταῦτα δημιουργήσας; Ὁ Πατήρ; οὐκοῦν οὐ δημιουργός ὁ Υἱός. Ἄλλ' ὁ Υἱός; οὐκοῦν οὐ δημιουργός ὁ Πατήρ. Εἰ δὲ Πατήρ καὶ Υἱός, πῶς τὸ μόνος κήσμεν, ἢ δηλωτέτι τὴν μίαν τῆς Τριάδος Θεότητα; κε'. Τίς ἕτερος διασκεδάσει; Τὰ μὲν γὰρ ἐμὰ οὐδὲς διασκεδάσει δυνήσεται· ἐμοὶ δὲ βῆδιον κατασέσαι τὴν πλάνην.

κς'. Καὶ ὁ ἱστών ῥῆμα παιδὸς αὐτοῦ. Αὐτὴν τὴν προφήτην τοῖσδε τοῖς λόγοις διακονούμενον ἐνταῦθα προσηγόρευσε παῖδα. « Ὁ λέγων τῇ Ἱερουσαλήμ· Κατοικηθήσῃ. » Ἐδειξεν ὁ λόγος τὸ παντοδύναμον τοῦ Ποιητοῦ. Λέγω γὰρ, φησὶ, μόνον, καὶ γίνεται ἢ βούλομαι· λόγῳ γὰρ τὴν κτίσιν παρήγαγον.

κζ'. Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, Ἐρημώθησῃ. Ἄβυσσον ἐνταῦθα τὴν Βαβυλώνα ὠνόμασε· ποταμούς δὲ αὐτῆς, τῶν οἰκητόρων τὰ πλήθη, οὓς δίκην ποταμῶν δεχομένη τῆς θαλάττης ἐμιμείτο τὰ κύματα.

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'.

α. Οὕτω λέγει Κύριος τῷ χριστῷ μου Κύρῳ. Χριστὸς ἢ θεῖα Γραφή προσαγορεύει, οὐ μόνον τοὺς χρισμένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς τινα χρεῖαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ἔλων ἀφοριζομένους. Οὕτω καὶ τῶν πρὸ τοῦ

VERS. 13. *Eligens faber lignum, statuit illud in mensura. Deum qui falso dicitur: qui enim vere est Deus, mensura non circumscibitur.*

VERS. 14. *Et fecit illud juxta formam (viri). Proprium autem est Dei, nec formam habere, nec figuram. Et post pauca: [15] Repræsentat, inquit, non deorum sed hominum lineamenta: humanamque exprimens imaginem, suam ipsius imaginem adorat ut Deum.*

VERS. 25. *Lætami, cæli, canite tuba, fundamenta terre. Quod si quis cælestes virtutes per cælos intelligere velit, et per fundamenta terræ sanctos prophetas, ut qui hanc sustentant, a veritate non aberrabit.*

VERS. 24. *Dominus qui redimit te, et format te. Tria simul docuit sermo iste, quod et Creator sit, et Dominus, et curator. Dominus enim dominatum indicat, redemptio curam, creationem formatio. « Extendi cælum solus. » Sufficiunt et ista ad coarguendam Ariti Eunomique insaniam. Quis enim est qui solus hæc creavit? An Pater? non igitur creator Filius. An Filius? non igitur creator est Pater. At si Pater et Filius, quo sensu illud solus intelligemus, nisi de una Deitate Trinitatis?*

342 VERS. 25. *Quis alius dissipabit? Res enim meas dissipare nullus poterit: mihi vero facilo est idololatriam extinguere.*

VERS. 26. *Et statuens verbum pueri sui. Prophetam ipsum, hisce verbis ministrantem, puerum hoc loco appellavit. « Dicens ad Hierosolymam: Habitaberis. » Docent hæc verba omnipotentiam Conditoris. Dico enim, inquit, tantummodo, et sit quod volo: verbo enim creaturam produxi.*

VERS. 27. *Dicens abysso: Desolaberis. Abyssum hoc loco dixit Babylonem: flumina ejus, habitatorum frequentiam, quos fluminum instar capiens, marinos fluctus referebat.*

CAPUT XLV.

VERS. 1. *Sic dicit Dominus uncto meo Cyro. Uinctus Scriptura sacra vocat non solum eos qui unctur, sed eos etiam qui ad usum quempiam ab universorum Deo deliguntur. Sic patrum, qui*

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ Leg. esse vid. ἐμόρφωσεν. Ita enim Ald. et Compl. quibus Noster h. l. ut sæpius, favet. ⁵⁶ Vers. 16 et 17 infra, in ep. 146, et Gr. Aff. Cur. serm. 3, p. 520, t. IV Sirin., ita leg.: Τὸ ἦμισυ (t. IV, l. c. præm. οὐ) αὐτοῦ κατέκαυσεν ἐν πυρὶ, ὀπτήσας (ep. 146, præm. καὶ) κρέας ἔφαγε καὶ εἶπεν· Ἡδὺ μοι δτι θεορμάνθητι καὶ εἶδον φῶς (rec. lectio πῦρ)· τὸ δὲ λοιπὸν ἐγλυψεν ὡς θεόν, καὶ προσκυνεῖ αὐτῷ, λέγων (Gr. Aff. Cur. l. c. τὸ δὲ ἦμισυ αὐτοῦ ἐποίησε γλυπτόν, καὶ προσκυνεῖ αὐτῷ καὶ προσεύχεται αὐτῷ, λέγων). Ἐξελού με ἔτι θεὸς μου εἰ σύ. ⁵⁷ σαλπ. Apud LXX præm. δτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραήλ. ⁵⁸ Τίς ἐτ. διασκ. Hebr. irrita faciens, s. facio. ⁵⁹ κατοικ. Infra, ad Dan. i, 21, hæc sequi: καὶ ταῖς πόλει τῆς Ἰουδαίας (ita cod. Alex. juxta Hebr., sed cod. Vat. habet Ἰδουμαίας) κατοικισθήσεσθε. ⁶⁰ ἔρημ. Infra, Hæb. sab. l. ii, c. 11 sequi. reliqua, καὶ τοὺς ποταμούς σου ξηρανῶ. ⁶¹ Κύριος. Sequens ὁ Θεός non modo h. l. sed etiam t. I, p. 1004, et infra, ad Dan. i, 21, des. ⁶² Κύρῳ. Reliqua ex vers. 1, una cum vers. 2 infra, ad Dan. l. c. ita leg.: Ὁδ' ἐπράτησα τῆς χειρὸς αὐτοῦ (rec. lectio τῆς δεξιᾶς) ὑπακοῦσαι (rec. lect. ἐπακοῦσαι) ἐμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη (des. h. l. quædam et textu τῶν O'), καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται: ἐγὼ γὰρ προπορεύσομαι πρὸ προσώπου σου (rec. lect. ἐγὼ ἐμπροσθεν σου πορεύσομαι) καὶ ὄρη ὀμαλιῶ· πύλας (rec. lect. θύρας) χαλκᾶς συντήρω, καὶ μοχλοὺς σιδηροὺς συνθλάσω (rec. l. συγκλάσω).

legem præcesse,unt, mentione facta dixit : « No- A lite tangere unctos meos ». Hoc sane loco un-
ctum appellavit Cyrum, docens illum a se creatum
fuisse regem, ut Babyloniorum regnum potentiam-
que evertat, et Judæorum captivitatem solvat, et
templum divinum 343 ædificet.

VERS. 3. *Et dabo tibi thesauros tenebrosos.*
Nempe Babyloniorum, quos Nabuchodonosor cæ-
terique reges congestos absconderunt.

VERS. 7. *Ego qui fabricavi lucem.* Lucem hoc
loco res jucundas vocat, servitutis depulsionem,
libertatem, et redditum : tenebras vero, res tristes,
urbis obsidionem, captivitatem, et servitutum.
Utraque enim, ait, ego feci, et hæc et illa. Ego et
Nabuchodonosor opera usus sum ad pœnas exi- B
gendas, et Cyrum libertatis ministrum designavi.
« Faciens pacem, et creans mala. » Aperte docuit,
quid appellaverit tenebras et lucem. Pacem enim
lucem nuncupavit : quæ vero mala videntur, te-
nebras. Mala autem illa dixit, non quasi natura
sint mala, sed quod ab hominibus talia æstimen-
tur. Solemus enim dicere : Malum hodie vidi diem,
non quod dies in alteram quamdam transierit na-
turam, sed quod tristitia in illa contigerint.

VERS. 8. *Lætetur cælum desuper.* Cœlestes virtu-
tes, quæ de hominum salute collætantur. « Germinet
terra. » Quasi dicat : Non convenit perpetuo
castigationem adhibere : nec enim agricola terram
semper proscindit.

VERS. 12. *Ego feci terram.* Considerate pulchri-
tudinem rerum quæ cernuntur, positionem, ordi-
nem, varietatem : ego horum omnium creator.
Manum autem, ut Deum decet, intelligamus, non
corporeum membrum, sed operationem divinam.

VERS. 19. *Ego sum 344 Dominus, qui loquor*
justitiam. Nihil apud me injustum, nihil falsum :
sed vera omnia, et ornata justitia.

CAPUT XLVI.

VERS. 4. *Cecidit Bel, contritus est Nabo.* Quæ-
dam exemplaria legunt Dagon, quod idolum erat
allophylorum. Bel autem Saturnum quidam esse
dixerunt.

VERS. 5. *Audite me, domus Jacob.* Stultam hoc D

² Psal. civ. 15.

νόμου πατέρων μνημονεύσας ἔφη : « Μὴ ἄπειθε τῶν
χριστῶν μου. » Ἐνταῦθα μέντοι τὸν Κύρον χριστὸν
ὠνόμασε, διδάσκων ὡς αὐτὸς αὐτὸν ἐχειροτόνησεν
βασιλεῖα, ὥστε καὶ τὴν Βαβυλωνίων βασιλείαν καὶ
δυναστείαν καταλύσαι, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων αἰχ-
μάλωσιν λύσαι, καὶ τὸν Ὀζιὸν οἰκοδομῆσαι νεῶν.

γ'. Καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς 41.
Τουτέστι τοὺς τῶν Βαβυλωνίων, οὓς ὁ Ναβουχοδ-
νόσορ καὶ οἱ λοιποὶ συναθροίσαντες ἐκρυσάν βασι-
λεῖς.

ζ'. Ἐγὼ ὁ κατισκευάσας φῶς 42. Φῶς ἐνταῦθα
τὰ θυμῆρη καλεῖ· τὴν τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴν, καὶ
την ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἐπάνοδον σκότος δὲ, τὰ σκυφ-
ωπά, τὴν πολιορκίαν, τὸν ἀνδραποδισμόν, τὴν δου-
λείαν. Ἀμφοτέρα γὰρ, φησίν, ἐγὼ πεποίηκα, καὶ
ταῦτα, κάκεινα· ἐγὼ καὶ τῷ Ναβουχοδονόσορ εἰς τι-
μωρίαν ἐχρησάμην· καὶ τὸν Κύρον τῆς ἐλευθερίας
ὑπουργὸν προὐβαλέμην. « Ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτί-
ζων κακὰ. » Σαφῶς ἐδίδαξε τί προσηγόρευσε σκότος
καὶ φῶς· τὴν γὰρ εἰρήνην φῶς ὠνόμασε· τὰ δὲ δο-
κοῦντα κακὰ, σκότος· κακὰ δὲ αὐτὰ κέκλιχεν, οὐχ
ὡς φύσει κακὰ, ἀλλ' ὡς οὕτως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων
νομιζόμενα. Εἰκόθαμεν γὰρ λέγειν· Κακὴν εἶδον σή-
μερον· οὐκ ἔπειθ' ἡ ἡμέρα εἰς ἔτεραν τινὰ με-
εβλήθη φύσιν, ἀλλ' ἔπειθ' ἐν αὐτῇ συνέβη τὰ λυ-
πηρά.

η'. Ἐύφρανηθήτω ὁ οὐρανὸς ἀνωθεν. Αἱ ἐπουρά-
νιοι δυνάμεις, αἱ τῇ τῶν ἀνθρώπων συνηθόμεναι σω-
τηρία. « Ἀνατείλατω ἡ γῆ. » Ἀντὶ τοῦ, Οὐ διὰ
παντὸς προσήκει τὴν παιδείαν προσφέρειν· οὐδὲ γὰρ
C ὁ γεωργὸς αἰεὶ ἀνατέμνει τὴν γῆν.

ιβ'. Ἐγὼ ἐποίησα τὴν γῆν. Εἶδετε τῶν ὀρωμένων
τὸ κάλλος, τὴν θέσιν, τὴν τάξιν, τὴν ποικιλίαν· ἐγὼ
τούτων ἀπάντων δημιουργός· τὴν 43 δὲ χεῖρα Θεοσπε-
πῶς νοήσωμεν, μὴ σωματικὸν μόριον, ἀλλὰ θεῖαν
ἐνέργειαν.

ιδ'. 44 Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ λαλῶν δικαιοσύ-
νην. Οὐδὲν ἄδικον, οὐδὲν ψευδὲς παρ' ἐμοί. Ἀλλὰ
πάντα ἀληθῆ, πάντα δικαιοσύνη κοσμοῦμενα.

ΚΕΦΑΛ. 45 ΜΓ'.

α'. Ἐπεσε 46 Βῆλ, συνετρέθη 47 Ναβῶ. Ἐνια τῶν
ἀντιγράφων Δαγίων 48 ἔχει. Εἶδωλον δὲ ἦν τοῦτο τῶν
ἄλλοφύλων· τὸν δὲ Βῆλ Κρόνον ἔφασάν τινες.

γ'. Ἀκούσατέ μου, ὄϊκος τοῦ Ἰακώβ. Τῆς ἀνοψ-

VARIE LECTIONES.

41 σκοτ. Infra l. c. sequi. ἀποκρύφους, ἀοράτους ἀνόλω σοι. 42 φῶς. Quæ proxima sunt, καὶ ποιήσας
σκότος, inverso ordine leg. t. l, p. 12. 43 τὴν, κ. τ. λ. Hæc ad mediam partem vers. 12 se referunt.
44 Vers. 14 et 15; infra dial. 3, p. 333, apud Garn. ita leg. : Οὕτω—διαθήσονται (ut apud LXX, juxta cod.
Vatic). Sequi. καὶ ἀκολουθήσουσιν ὀπίσω σου δεδεμένοι χειροπέδας, καὶ προσκυνήσουσί σοι· σὺ γὰρ εἶ Θεός
καὶ οὐκ ἤδωκεν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ. Ad vers. 14, conf. quæ leg. ad Ezech. xxxi, 40, 41, ubi quædam aliter
se habent. 45 Ultima ex vers. 21, infra, ad locum Rom. xiv, 11, ita leg. : Καὶ δικαίος καὶ σωτήρ οὐκ ἔστι
παρὲξ ἐμοῦ. Ex vers. 22-24, hæc in dial. 3, p. 332. Garn. exstant : Ἐγὼ εἰμι Θεός· καὶ οὐκ ἄλλος· καὶ
ἐμαυτοῦ ὀμνῶ, ἢ μὴν (leg. vid. εἰ μὴ) ἐξελίσσεται ἐκ τοῦ στόματός μου δικαιοσύνη, οἱ λόγοι μου οὐκ
ἀποστραφήσονται (ita leg. pro ἀπογραφῆσονται) ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ. Hæc ad l. c. Epist. ad Rom. ita
per compendium exhib. : Κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα, λέγει Κύριος· ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσση
ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ. 46 Ἐπεσε. Hebr. Incurvat sese. 47 συνετρ. Hebr. inflexus est. Pro Ναβῶ infra,
ad Jer. xlviii, 1, leg. Νεβῶν. 48 Δαγίων. Ita cod. Alex. et Aug. editio Ald. et Compl.

του διδασκαλίας ἐνταῦθα τῶν Ἰουδαίων κατηγορεῖ. A loco Judæorum disciplinam arguit. Nam cum a primis annis divina didicerint, procul a veritate discesserunt.

δ. Ἐγὼ εἰμι⁷⁰, καὶ ἕως ἄρ' καταγηράσθητε, ἐγὼ εἰμι. Ὑμεῖς, φησί, πολλὰς ἔχετε μεταβολάς· ἐγὼ δὲ ἠαλλοίωτον ἔχω τὴν φύσιν. Ὑμεῖς καὶ γήρας καὶ θάνατον δέχεσθε· ἐγὼ δὲ ἀφθαρτός εἰμι, καὶ ἀθάνατος. « Ἐγὼ ἀνέχομαι ὑμῶν. » Φέρω ὑμῶν τὴν ἀχαριστίαν, ἀνέχομαι τῆς παρανομίας, ἀναμένω τὴν μεταμέλειαν. Ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγγαγον.

ε. Πᾶσά μου ἡ βουλή στήσεται. Πάντα βράδια τῶ τῶν ὄλων Θεῶ· οὐ γὰρ μόνον τὰ λογικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλογα τῶ θεῶ πνεύματι εἴκει. Διὰ μέντοι τοῦ πατεῖνου τὸ ταχὺ τῆς ἐπανόδου δεδήλωκεν.

ιβ. Ἀκούσατέ μου, οἱ ἀπολωλεκότες⁷¹ τὴν καρδίαν. Εἰ γὰρ καὶ ὑμεῖς τῆς σωτηρίας ἀνάξιοι, πῶρῳ τῆς δικαιοσύνης διὰ τὴν παρανομίαν γενόμενοι· ἀλλ' ἐγὼ παρέξω τὴν σωτηρίαν, καὶ δικαίαν τιμωρίαν τῶν Βαβυλωνίων ποιήσεται.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

α. Κατάβηθι⁷², παρθένος θύγατερ⁷³ Βαβυλώνας. Παρθένον αὐτὴν καλεῖ οὐκ ἀδιάφορον· ἐναγῆς γὰρ ἦν καὶ ἀκόλαστος· ἀλλ' ὡς παρθένῳ παραπλησίως καλλωπιζομένην.

β. Ἀποκάλυψαι⁷⁴ τὰς κρήμας, διάβηθι ποταμούς. Καὶ διὰ τούτων τὴν αἰχμαλωσίαν σημαίνει. Αἰχμαλώτων γὰρ τὸ γυμνοῖς ποσὶ τοὺς ποταμούς διαβαίνειν.

γ. Κάθισον καταρευνημένη⁷⁵. Ἐνέπρησαν γὰρ πῶν θεῶν νεῶν, καὶ τὰ ἱερὰ σκευὴ τοῖς εἰδώλοις ἀνέθεσαν, καὶ ὠμότητι κατὰ τῶν δορυαλώτων ἐχρήσαντο.

δ. Οὐκ ἐνόησας ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ σου. Μεταβολὴν, φησί, τῆς εὐήμερίας οὐ προσεδόκησας, διὰ παντὸς σήχησεν τὸ κράτος ὑπέλαδες.

ε. Νῦν δὲ ἤξει ἐπὶ σὲ τὰ δύο. Χηρείαν⁷⁶ καλεῖ τῆς βασιλείας τὴν στέρησιν· ἀτεχνίαν δὲ, τῶν ὑπάρχων τὴν ἀλλοτριώσιν· ἀμφοτέρα δὲ κατὰ ταυτὸ ὑπέμειναν.

ς. Τῇ ἐλπίδι τῆς κορηρίας σου. Οὐ γὰρ ἤλπισε μεταβολὴν· οὐδὲ προσεδέχετο τὴν τῶν πραγμάτων ἠαλλογήν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

γ. Τὰ πρότερα ἐτι⁷⁸ ἀπήγγειλα. Τὰς ἐπινεχθείσας συμφορὰς προηγόρευσα πρότερον, ἵνα ἐκφοβήσας ταῖς ἀπειλαῖς, εἰς μεταμέλειαν διεγείρω, καὶ μὴ λάθῃς

A loco Judæorum disciplinam arguit. Nam cum a primis annis divina didicerint, procul a veritate discesserunt.

VERS. 4. *Ego sum, et donec senescatis, ego sum.* Vos, inquit, multas subitis mutationes: ego vero naturam habeo immutabilem. Vos et senectuti et morti obnoxii estis: ego incorruptibilis sum et immortalis. « Ego sustinco vos. » Fero ingratitude vestram, tolero iniquitatem, exspecto penitentiam. Nam et ego vos in lucem produxi.

VERS. 10. *Omne consilium meum stabit.* Deo universorum facilia sunt omnia. Non solum enim quæ rationis usum habent, sed ea etiam quæ illo carent, divinis nutibus obsequuntur. [11] *Per B avem porro reditus celeritatem insinuavit.*

VERS. 12. *Audite me, qui perdidistis cor.* 345 *Etsi enim vos salute estis indigni, qui procul a justitia per iniquitatem recessistis: at ego tamen salutem impertiam, et justas sumam pœnas de Babyloniiis.*

CAP. XLVII.

VERS. 1. *Descende, virgo filia Babylonis.* Virginem illam vocat, non ut incorruptam; flagitiosa enim atque intemperans erat: sed quod virginis instar compta esset.

VERS. 2. *Discooperi tibias, transi flumina.* Captivitatem hæc etiam demonstrant: captivorum enim est nudis pedibus flumina trajicere.

VERS. 5. *Sede compuncta.* Incenderunt enim divinum templum, et sacra vasa idolis addixerunt, et crudelitatem in captivos exercuerunt.

VERS. 7. *Non intellexisti hæc in corde tuo.* Prosperitatis, inquit, mutationem non exspectasti imperio te semper potituram existimasti.

VERS. 9. *Nunc autem venient super te illa duo.* Viduitatem appellat privationem regni; orbitatem vero, subditorum alienationem. Utrumque autem pariter pertulerunt.

VERS. 10. *Spe malitiæ tuæ.* Non enim speravit mutationem, nec exspectavit rerum vicissitudinem.

D

CAP. XLVIII.

VERS. 3. *Priora adhuc annuntiavi.* Inflictas calamitates ante 346 denuntiavi, ut mihi exterrens ad penitentiam te excitem, et adversos casus non

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ παιδ. — ἐγένοντο. Hæc ad finem vers. 2 se referunt. ⁷¹ Ἐγὼ εἰμι. Repetitur t. I, p. 1593, tum ad I Cor. xv, 25. ⁷² οἱ — καρδ. Hebr. fortes corde. Symm. οἱ σκληροκάρδιοι. ⁷³ παρθένος. Apud LXX, græc. κάθισον ἐπὶ τὴν γῆν. ⁷⁴ Rec. lect. est θυγάτηρ. ⁷⁵ Ἀποκ. Ita Ald. et Compl. Rec. lectio est, ἀνάσσει. ⁷⁶ χηταν. Hebr. omnino tacens. Symm. σιωπῶσα. ⁷⁷ Posterior pars vers. 6, supra, t. I, p. 1084, ita leg.: Ἐγὼ αὐτοὺς παρέδωκα εἰς τὰς χεῖράς σου, οὐ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεον· καὶ τοῦ προσουτέρου ἰδαύρουσ ἐν ζυγῶν, καὶ νεώτερον οὐκ ἠλέησας. Postrema καὶ νεώτ. οὐκ ἔλ. ab h. l. aliena sunt. ⁷⁸ Χηρ. — ἄλλοτε. Hæc pert. ad verba ista vers. 9: Ἀτεχνία καὶ χηρεία ἤξει ἐξ αἰφνης ἐπὶ σέ. ⁷⁹ ἐτι. Ita mutare visum est lectionem Sirm. 57η, cujus plane nullum vestigium invenire licuit.

experiare. Quoniam autem verbis fidem non habuisti, verborum veritatem rebus ipsis patefaciam.

VERS. 8. *Neque a principio aperui aures tuas.* Manifestius his verbis illorum inobedientiam declarat. Ultro enim aures occludebant, ne audire quidem divina verba volentes.

VERS. 9. *Ostendam tibi furorem meum, gloriosa mea quæ inferam tibi.* Furorem vocavit captivitatem: gloriosa vero, inopinatam libertatem.

VERS. 10. *Ecce vendidi te non propter argentum.* Non pecuniis indigens vendidi te Babyloniis, sed ut a te pœnas exigerem iniquitatis: at vero iterum tibi dabo libertatem. Fornacem autem paupertatis appellavit servitutem.

VERS. 11. *Propter me faciam tibi, quia nomen meum polluunt.* Nam quia putant inimici, non solum vobis, sed me etiam superiores se factos, et propter imbecillitatem meam dominari vobis, ab acerba illa servitute vos eruam, ut potestatem meam discant etiam qui me non norunt.

VERS. 13. *Et manus mea fundavit terram.* Et Creator sum universorum et Dominus. Et facile est mihi inanimam vocare et mihi sistere creaturam.

VERS. 14. *Diligens te feci voluntatem tuam.* Propter amorem tui, inquit, exitium **347** inferam Babyloniis, et imperium illorum radicibus extirpabo.

VERS. 15. *Ego vocavi, eduxi eum.* De Cyro ista dicit. Hic enim et Babylioniorum evertit imperium, et Judæos a servitute vindicavit.

VERS. 16. *Et nunc Dominus, Dominus misit me, et Spiritus ejus.* Hæc prophetæ est sententia. Non a meipso, inquit, hæc dico, sed a Deo universorum et Spiritu sancto missus. Aperte autem hic nobis distinctam a Deo personam ostendit ad revincendos tum Judæos, tum Sabellianos.

VERS. 19. *Neque nunc exterminaberis.* Attamen etiam leges meas spernentibus veniam dabo, et iterum vocaberis populus meus, cum reliquias per gratiam revocavero.

VERS. 21. *Et si sitierint in deserto.* Revocat illis In mentem priorem libertatem: et quomodo ab Ægyptiis erepti et desertum peragrantes, admirandas et inopinatas aquas perciperint. In reditu enim ex Babylone nihil tale factum didicimus.

Α πείραν τῶν ἀλγεῖνων· ἐπειδὴ δὲ τοῖς λόγοις ἠπίστησας, δεῖξω τοῖς ἔργοις τὴν τῶν λόγων ἀλήθειαν.

η' ⁷⁹. Οὐτε ἀπ' ἀρχῆς ἠροῖξά σου ⁸⁰ τὰ ὤτα. Σαφέστερον διὰ τούτων τὸ ἀπειθὲς αὐτῶν ἔδειξεν. Ἐχόντες γὰρ ἔβουον τὰ ὤτα, οὐδὲ ἀκούειν τῶν θεῶν λόγων βουλόμενοι.

θ'. Δεῖξω ⁸¹ σοι τὸν θυμὸν μου· τὰ ἔνδοξά μου, ἃ ⁸² ἐπάξω ἐπὶ σέ. Θυμὸν ἐκάλεσε τὴν αἰχμαλωσίαν· ἔνδοξα δὲ, τὴν παράδοξον ἐλευθερίαν.

ι'. Ἴδου ⁸³ ἐπέπρακά σε οὐχ ἔρεκεν ἀργυρίου. Οὐ χρημάτων δέομενος ἀπεδῶμην σε Βαβυλωνίους· ἀλλὰ δίκας σε τῆς παρανομίας εἰσπραττόμενος· ἀλλ' ὁμως πάλιν σοι τὴν ἐλευθερίαν δωρήσομαι. Κάμεινον δὲ πτωχείας τὴν δουλείαν ἐκάλεσεν.

Β ια'. Ἐρεκεν ἐμοῦ ποιήσω σοι ⁸⁴, ὅτι τὸ ἐμὸν δρομα βεβηλοῦσι ⁸⁵. Ἐπειδὴ γὰρ νομίζουσιν οἱ πολέμιοι, μὴ μόνον ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐμοῦ περιγεγενησθαι, καὶ διὰ τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν κεκατηκέναι ὑμῶν· τῆς πικρᾶς ἐκείνης ὑμᾶς ἐλευθερώσω δουλείας. Ἰνα καὶ οἱ ἀγνοοῦντές με τὴν ἐμὴν καταμάθωσι δύναμιν.

ιγ'. Καὶ ἡ χεὶρ μου ἔθεμελίωσε γῆν. Καὶ δημιουργός εἰμι πάντων, καὶ Δεσπότης· καὶ ⁸⁶ μοι βῆδιον τὴν ἀψυχὸν καλέσαι καὶ παραστήσαι μοι κτίσιν.

ιδ'. Ἀγαπῶν ⁸⁷ σε ἐποίησα τὸ θέλημά σου. Διὰ τὴν περὶ σέ, φησὶ, φιλοστοργίαν πανωλεθρίαν ἐμποιήσω Βαβυλωνίους· καὶ πρόβριζον δὲ αὐτῶν ἀνασπάσω τὸ κράτος.

Κ ιε'. Ἐγὼ ἐκάλεσα, ἤγαγον αὐτόν. Περὶ τοῦ Κύρου ταῦτα λέγει· οὗτος γὰρ καὶ τὴν Βαβυλωνίαν δυναστείαν κατέλυσε, καὶ τοὺς Ἰουδαίους δουλείας ἀπήλλαξε.

ισ'. Καὶ νῦν Κύριος, Κύριος ἀπέστειλέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Ὁ προφήτης τοῦτο ἐξη· Οὐχ ἀπ' ἐμαυτοῦ, φησὶ, ταῦτα φθέγγομαι, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων, καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος· ἐκπεμφθεὶς· σαφῶς δὲ ἡμῖν ἐναυθα ἔτερον ἔδειξε παρὰ τοῦ Θεοῦ πρόσωπον, εἰς ἔλεγχον καὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῶν τὰ Σαβελλίου νοσοῦντων.

ιθ'. Οὐδὲ νῦν οὐ μὴ ἐξολοθρευθῆς. Ἀλλ' ὁμως καὶ τῶν ἐμῶν καταφρονήσαντας νόμων ἀξιώσω φειδοῦς· καὶ πάλιν ἐμὸς χρηματῖσις λαός, διὰ τὴν ἐκ χάριτος ἀνάκλησιν τοῦ λειψάνου.

Δ ια'. Καὶ ⁸⁸ ἐὰν διψήσωσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἀναμνήσκει αὐτοὺς τῆς προτέρας ἐλευθερίας· καὶ ὅπως τῶν Αἰγυπτίων ἀπαλλαγέντες, καὶ τὴν ἔρημον διοδεύσαντες, ξένων καὶ παραδόξων ναμάτων ἀπήλασαν· ἐν γὰρ τῇ ἀπὸ Βαβυλώνης ἐπανόδῳ οὐδὲν τοιοῦτον γεγενημένον ἐμάθομεν.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹ Ex vers. 4, hæc infra ad Soph. III, 12, 13, leg.: Νεῦρον σιῆροῦν ὁ πρᾶξιλος αὐτοῦ, καὶ τὸ μέτωπον αὐτοῦ χαλκοῦν. ⁸⁰ ἦν. σ. τ. ὤτα. *Hebr.* aperuit se aures tuas. ⁸¹ Δεῖξω — ἐπὶ σέ. *Hebr.* Propter nomen meum differam iram meam, et propter laudem meam continebo (furorem meum) contra te. ⁸² ἃ. abesse solet ab h. l. ⁸³ Ἴδου — ἀργ. *Hebr.* Ecce igne liquavi te, non autem instar argenti. ⁸⁴ σοι. Abest ab *Hebr.* ⁸⁵ Rec. lectio est βεβηλοῦται. ⁸⁶ καὶ — κτίσιν. Hæc ad finem vers. 13 pert. ⁸⁷ Ἀγαπ. — θεῖλ. σου. *Hebr.* Jehova dilexit eum (s. is quem Jehova dilexit, sc. Cyrus), faciet voluntatem ejus. *Symm.* bene, ὅν ὁ Κύριος ἠγάπησεν, ποιήσει τὸ θέλημα αὐτοῦ. ⁸⁸ Καὶ — ἐρήμῳ. *Hebr.* Et non sitient, si per loca arida duxerit eos.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

α. Ἀκούσατε, γῆσοι, καὶ προσέχετε, ἔθνη. Τῷ Ἀβραάμ ὑπέσχετο ὁ τῶν ὄλων Κύριος, ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ εὐλογῆσαι πάντα τὰ ἔθνη· ταύτην δὲ καὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ Ἰακώβ δέδωκε τὴν ἐπαγγελίαν· ταύτην καὶ ὁ Ἰακώβ τῷ Ἰούδα δέδωκε τὴν εὐλογίαν. « Ἐκ κοιλίας μητρός μου ἐκάλεσε ⁹⁹ τὸ ὄνομά μου. » Ταῦτα ἐκ προσώπου εἰρηται τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ὅς ἐστι σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ κατὰ σάρκα, δι' οὗ τὰ ἔθνη τὴν ἐπαγγελίαν ἀπέλαβε. Καὶ διδάσκει ὡς πρὸ τοῦ τόκου τὴν προσηγορίαν ἐδέξατο· ὁ γὰρ ἅγιος Γαβριὴλ ταύτην ἐκόμισεν ἀνωθεν, ἕς τῆ Παρθένου ἔφη· « Τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ὅτι αὐτὸς σώσει τὸν λαόν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ. »

β. Ἔθηκε με ὡσεὶ βέλος ἐκλεκτόν. Ὁμοίως καὶ Β ταῦτα τροπικῶς κέκληκε. Βέλος μὲν, αὐτὸν τὸν τιτρώσκοντα τὰς ἐρώσας αὐτοῦ ψυχὰς, ὡν ἐκάστη βολή· « Τετραμένη ἀγάπης ἐγώ· » φάρετραν ⁹⁹ δὲ, τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον. « Δουλός μου εἶ σύ, Ἰσραὴλ! » Κατὰ τὸ ἀνθρώπινον καὶ ταῦτα νοητέον. Κατὰ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ Ἰσραὴλ ὀνομάζεται, καὶ Ἰακώβ, καὶ Δαβὶδ, καὶ σπέρμα Ἀβραάμ, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

δ. Καὶ ἐγὼ εἶπα, κενῶς ἐκοπίασα. Ἐκ προσώπου καὶ ταῦτα εἰρηται τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, τὴν Ἰουδαίων δυσχεραίνοντος ἀπιστίαν. Οὐδὲν γὰρ, φησί, τῆς τοιαύτης ἀπίωναντο ταπεινώσεως· οὐδεμίαν δησιον ἐκ τῶν θαυμάτων ἐδέξαντο. « Διὰ τοῦτο ἡ χρισίς μου παρὰ Κυρίου, καὶ ὁ πόνος μου ἐναντίον τοῦ Θεοῦ ⁹⁹ μου. » Λέγει δὲ, ὅτι εἰ καὶ οὗτοι οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐδέξαντο, ἀλλ' οὖν ἐγὼ τὸ οἰκτιρόν ἐργον πεπλήρωκα, καὶ τοῦτο δὴλόν ἐστι τῷ Θεῷ.

ε. Ἰδοὺ δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἔθνων. Γένος τοῦ Κυρίου κατὰ σάρκα, κοινὸν μὲν ἀπάντων ἀνθρώπων ἢ φύσις· ἴδιον δὲ καὶ πελάζον, ὁ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴν τοίνυν πρὸς μὲν τὸν Ἰσραὴλ παρεγένετο, τὰ δὲ ἔθνη διὰ τῶν ἀποστόλων ἐφώτισε· Δέδωκά σε, φησί, τοῦτοις, διὰ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν γεγεννημένην ἐπαγγελίαν· φωτιῷ δὲ διὰ σοῦ τὰ ἔθνη, καὶ ⁹⁹ πᾶσαν ἀνθρώποις παρέξω τὴν σωτηρίαν. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ πέρας ἐπιθήσω ταῖς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν γεγεννημέναις μοι συνθήκαις· τὴν γὰρ Διαθήκην συνθήκην οἱ λοιποὶ ἠρμήνευσαν.

ς. Ἀγιάσατε ⁹⁹ τὸν φαυλίζοντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Τὸν φαυλίζοντα ἐξουθενημένον οἱ τρεῖς ⁹⁹ ἠρμήνευσαν. « Ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχων, ἐκέ-

^a Luc. 1, 31; coll. Math. 1, 21. ^b Cant. v, 8.

CAP. XLIX.

VERS. 1. Audite, insulae, et attendite, gentes. Abrahamo promiserat omnium Dominus in semine ejus se benedicturum omnibus gentibus. Eamdem et Isaac et Jacobo promissionem iteravit: hanc et Jacobus Judae benedictionem dedit. « Ex utero matris meae vocavit nomen meum. » Haec dicta sunt ex persona **348** Christi Domini, qui est semen Abrahami secundum carnem, per quem gentes promissionem acceperunt: docetque quomodo ante partum appellationem acceperit. Hanc enim sanctus Gabriel de caelo attulit, qui Virgini dixit: « Paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum: quoniam ipse salvum faciet populum suum a peccatis ejus. »

VERS. 2. Posuit me quasi sagittam electam. Similiter et ista tropice appellavit. Sagittam quidem dicit, ipsum vulnerantem animas quae illum amant; quarum unaquaeque clamat: « Vulnerata sum ego charitate ^b; » pharetram vero, mysterium incarnationis [3] « Servus meus tu es, Israel. » Juxta humanam naturam haec intelligenda sunt. Secundum hominem enim et Israel appellatur, et Jacob, et David, et semen Abrahami, et quidquid est hujusmodi.

VERS. 4. Et ego dixi: Invacuum laboravi. Dicitur haec etiam ex persona Christi Domini indigne ferenti Judaeorum incredulitatem. Nec tanta, inquit, illis profuit humiliatio: nullum fructum ex miraculis perceperunt. « Propterea iudicium meum apud Dominum et labor meus coram Deo meo. » Ait autem, Etsi isti nullam utilitatem ceperunt, ego nihilominus proprium opus explevi, et hoc manifestum est Deo.

VERS. 6. Ecce constitui te testamentum generis et lucem gentium. Genus Domini secundum carnem, commune quidem est omnium hominum natura, proprium vero et propinquum, Israel. Quoniam igitur ad **349** Israellem quidem venit, gentes autem per apostolos illuminavit: Dedi te his, inquit, propter factam patribus eorum promissionem: illuminabo autem per te gentes, et omnimodam salutem hominibus impertiam. Hoc enim significat, usque ad ultimum terrae: et finem imponam pactis cum patribus eorum a me initis. Testamentum enim reliqui pactum interpretati sunt.

VERS. 7. Sanctificate eum qui despicit animam suam. Despicientem tres reliqui reddiderunt despectum. « Cum enim esset in forma Dei, exinanivit

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ ἐκάλεσε. *Hebr.* commemoravit. ⁹⁹ φάρετραν — μυστ. Haec ad finem vers. 2 pert. ⁹⁹ Ἰσρα. Reliqua, καὶ ἐν σοὶ δοξασθήσονται leg. infra, in *Repreh.* anath. 6 Cyr. ⁹⁹ Ex vers. 5 haec infra, ad *Ezech.* 11, 23, exstant: « Οὗτω λέγει Κύριος ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δούλου ἐαυτοῦ, συναγαγεῖν τὸν Ἰακώβ, καὶ Ἰσραὴλ συναχθήσεται πρὸς αὐτόν. (Rec. lect. est: Τοῦ συναγ. τὸν Ἰακώβ πρὸς αὐτόν, καὶ Ἰσραὴλ συναχθήσονται, κ. τ. λ.) Ista ὁ πλάσας — ἐαυτοῦ iisdem verbis leg. t. 1, p. 1389. ⁹⁹ καὶ — σωτηρίαν. Haec ref. se ad verba ultima vers. 6, quae l. c. et ad *Ezech.* xxxi, 10, 11, ac *Hebr. fab.*, l. 3, c. 6, ita leg.: Τοῦ εἰναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. ⁹⁹ Ἄγ. — αὐτοῦ. *Hebr.* (Ita dixit) Sanctus ejus (sc. Israelis) ei qui contemptus est anima. ⁹⁹ οἱ τρεῖς. De Theodot. autem dubitandum est. Vid. Montf. Hexapla ad h. l.

se. netipsum formam servi assumens, et humiliavit seipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. » Hunc laudare et sanctificare jubet eos qui salutem sunt adepti. Nam « sanctificate » posuit pro « laudate. » Sic enim et cum oramus, dicimus : « Sanctificetur nomen tuum ^d, » pro eo quod est, glorificetur. « Qui abominationi est gentibus. » Verbum enim crucis pereuntibus quidem est stultitia ^e. Et rursus idem Apostolus : « Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam ^f. » Ipsum hoc loco propheta prædicit. « Reges videbunt eum. » Hæc expositione nostra non eget. Videmus enim et reges et principes Christum Dominum adorantes, qui suscepit eos qui in eum crediderunt.

VERS. 9. *Et in omnibus viis 350 pascentur.* Neque enim sicut antiquum cultum templo Hierosolymitano circumscripsit, ita et novum ministerium uno loco definit : sed et in urbibus, et in agris, et in montibus, et in omni loco, uberrimam divinis ovibus pastionem præbet.

VERS. 10. *Non esurient, neque sitient.* Hoc loco divini alimenti et divini potus abundantiam iis qui in ipsum credunt promittit, et salutarium fontium perennem largitionem.

VERS. 15. *Numquid obliviscetur mulier^a parruli sui?* Matres enim non solum imitor, sed matres etiam vinco misericordia.

VERS. 16. *Depinxi muros tuos.* Babylonii urbe capta, muros destruxerunt. Horum reparationem prædicit, docetque se instar cujusdam architecti munium structuram delineare.

VERS. 17. *Citoque ædificaberis a quibus destructa fueras.* Babyloniorum rex destruxit, Cyrus Persarum ædificari jussit. Verum hi etiam, Assyrii olim parentes urbem una cum ipsis ceperunt. Unde eosdem destruxisse et ædificasse ait. « Et qui te dissipaverunt, egredientur ex te. » Ejecti enim fuerant primi magistri, peccatorum poenas dantes hostium manibus traditi sunt : auctores autem peccatorum fuerunt dæmones, quibus serviebant, **351** deos illos appellantes. Prædicit ergo et finem cultus idolorum et erroris depulsionem.

VERS. 18. *Omnibus his quasi ornamento vestieris.*

^a Philipp. II, 6-9. ^d Luc. II, 2. ^e I Cor. I, 18. ^f Ibid. 23.

VARIÆ LECTIONES.

^a ὀρώμεν — προσκ. Χρ. Hæc spectant ad verba vers. 7, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ. ^b Ex vers. 8, hæc leg. II Cor. VI, 2 : Καὶ τῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σοι, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐδοθήσά σοι. Ita quoque Noster. ^c Οὐ — διψ. Ad totum vers. pertinet expositio. ^d μήτηρ. Ita h. l. juxta cod. Alex. Infra autem, ad Osee II, 8, et in epist. 14, est γυνή, juxta rec. lect. ^e αὐτ. Reliquia hujus vers. infra II. cc. ita se habent : « Ἡ τοῦ μη ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς ; εἰ δὲ καὶ ἐπιλάβοιτο γυνὴ τοῦ ταῦτα ποιῆσαι (ad Osee, I. c.), εἰ δὲ καὶ γυνὴ ἐπιλάβοιτο ταῦτα ποιῆσαι) ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι, εἶπεν ὁ ἁγίος. » ^f Ἐζωγράφω, σ. τ. τείχη. Hebr. (Ecce volis manuum) insculpsi te : muri tui (coram me sunt jugiter). Καὶ — κατήρη. Hebr. Festinabunt filii tui : destructores tui.

Α νωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβὼν· καὶ ἑταπεινώσεν ἑαυτὸν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. » Τοῦτον ὕμνεῖν καὶ ἀγιάζειν παρακελεύεται τοῖς τῆς σωτηρίας τετυχηκόσιν. Τῷ γὰρ « ἀγιάσατε, » ἀντὶ τοῦ « ὑμνήσατε » τέθεικεν. Οὕτως γὰρ καὶ προσευχόμενοι λέγομεν, « Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, » ἀντὶ τοῦ, « δοξασθήτω. » « Τὸν βδελυσσόμενον ὑπὸ τῶν ἐθνῶν. » Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Ἄπόστολος· « Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἑσταυρωμένον, Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν. » Τοῦτο κἀνταῦθα ὁ προφήτης προλέγειν « Βασιλεῖς ὄψονται αὐτόν. » Ταῦτα τῆς παρ' ἡμῶν ἑρμηνείας οὐ δεῖται. Ὅρωμεν ⁹⁹ γὰρ καὶ βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας τὸν δεσπότην προσκυνούντας Χριστὸν, **B** δὲ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἐδέξατο.

θ' ⁹⁷. Καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς βοσκηθήσονται. Οὐδὲ γὰρ καθάπερ παλαιὰν λατρείαν τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις ναῷ περιέγραφεν, οὕτω καὶ καινὴν λειτουργίαν ἐνὶ περιορίζει χωρίῳ· ἀλλὰ καὶ ἐν πόλεσι, καὶ ἐν ἀγροῖς, καὶ ἐν ὄρεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ, τὴν τροφιμωτάτην τοῖς θεοῖς προβάτοις προσφέρει νομῆν.

ι'. Οὐ ⁹⁸ πειράσουσιν, οὐδὲ διψήσουσιν. Ἐνταῦθα τὴν ἀφροσύνην τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι τῆς θείας τροφῆς καὶ τῆς θείας πόσεως ἐπαγγέλλεται, καὶ τῶν σωτηρίων πηγῶν ἀέναον χορηγίαν.

ιε'. Μὴ ἐπιλήσεται μήτηρ ⁹⁹ τοῦ παιδίου αὐτῆς ; Οὐ γὰρ μόνον μιμούμαι μητέρας, ἀλλὰ καὶ νικῶ μητέρας τῇ εὐσπλαγγίᾳ.

ις'. Ἐζωγράφωσά ^a σου τὰ τείχη. Βαβυλώνιοι τὴν πόλιν ἐλόντες τὰ τείχη κατέλυσαν. Τούτων τὴν οἰκοδομίαν προλέγει, καὶ διδάσκει ὡς αὐτοῖς, ὅτιν τις ἀρχιτέκτων, διαγράφει τὴν τῶν περιβόλων οἰκοδομίαν.

ιζ'. Καὶ ^b ταχὺ οἰκοδομηθήσῃ ὡς ὅν καθηρέθη. Ὁ Βαβυλωνίων κατέλυσε βασιλεῦς· ὁ δὲ Περσῶν Κύρος οἰκοδομηθῆναι προσέταξεν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι πάλαι τοῖς Ἀσσυρίοις ὑπακούσαντες σὺν αὐτοῖς ἔβλον τὴν πόλιν. Ὅθεν τοὺς αὐτοὺς καταλύσαι καὶ οἰκοδομησαι ἔφη. « Καὶ οἱ ἐρημώσαντές σε ἐκ σοῦ ἐξελεύσονται. » Ἐκδέδληντο γὰρ οἱ πρῶτοι καθηγηταὶ ἁμαρτημάτων τίνοντες δίκας ταῖς τῶν πολεμίων χερσὶ παρεδόθησαν· αἱτιοὶ δὲ τῶν ἁμαρτημάτων εἰ δαίμονες, οὓς ἐλάτρευον ἀποκαλοῦντες αὐτοὺς θεοῦς· **D** προλέγει τοίνυν καὶ τῆς τῶν εἰδώλων θεραπείας τῆ παύλαν, καὶ τὴν τῆς πλάνης ἀπαλλαγὴν.

ιη'. Πάντας αὐτοὺς ὡς κόσμος ἐνδύσῃ. Διὰ

σκεῖ ὅτι πάλιν τὸν οἰκιστὸν ἀπολήψεται κόσμον· καὶ ὁμοῖοι δὲ πόλιν οἱ ἐνοικοῦντες.

κ'. Ἐροῦσι γὰρ εἰς τὰ ὤτα σου. Προσωποποιεῖ πάλιν ὁ προφητικὸς κέχρηται λόγος, εἰς πλείονα σαφήνειαν τῶν λεγομένων.

κα'. Ἐγὼ μὲν ἀτεκνος καὶ χήρα. Χηρείαν καλεῖ τῆς βασιλείας τὴν στέρησιν· ἀτεκνίαν δὲ, τοῦ ἄλλου πλήθους τὴν ἐρημίαν.

κε'. Καὶ ἐγὼ τοὺς υἱοὺς μου ὀύσομαι. Τὴν τελευταίαν πολιορκίαν προλέγει, καὶ τὴν τοῦ ναοῦ ἐρημίαν, ἣν Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐπιστρατεύσαντων ὑπέμειναν, καὶ παντελῶς τῆς θείας ἐγυμνώθησαν κρομηθείας, τὸν Δεσπότην ἐσταυρωκότας.

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

α'. Οὕτως λέγει Κύριος· Ποῖον τοῦτο βιβλίον ἀποστασίου⁵; Κέχρηται πάλιν προσωποποιεῖ· καὶ ἐαυτὸν μὲν ἄνδρα καλεῖ, τὴν δὲ πόλιν γυναῖκα, αὐτοὺς δὲ υἱοὺς οὐκέτι αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκείνης. Βιβλίον δὲ ἀποστασίου, ὃ καλεῖν εἰώθασιν οἱ πολλοὶ βεπούδιον, ὀνομάζει. « Ἴδου ταῖς ἀμαρτίαις⁶ ὑμῶν ἐπράθητε. » Διὰ τὴν ὑμετέραν ἀσέθειαν, καὶ τὴν παρανομίαν, καὶ ἡ ὑμέτερα μήτηρ, τουτέστιν ἡ πόλις καὶ ὁ νεὸς τὴν ἐρημίαν ὑπέμειναν· καὶ ὑμεῖς γυμνωθέντες κηδεμονίας Ῥωμαίοις δουλεύετε.

β'. Διότι ἦλθον, καὶ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος· ἐλάσαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπακούων. Ἦνεγκα πολλάκις ὑμᾶς εἰδώλους δεδουλευκότας, μυρία ἕτερα παράνομα δεδρακότας· ἀλλὰ τὸ νῦν ὑφ' ὑμῶν τολμηθὲν οὐδαμῶς ἔχει συγγνώμην· ἀνήκεστον δὲ ἔστι, καὶ ἀνίατον. Οὐκέτι γὰρ διὰ προφητῶν εἰργασάμην, ἀλλὰ καὶ δούλου μορφήν λαβὼν συνεπαλιτευσάμην ὡς ἄνθρωπος· καὶ πολλάκις ὑμᾶς καλέσας οὐκ ἔπειτα. « Ἐξερημώσω τὴν θάλασσαν. » Ταῦτα δὲ πεποίηκεν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τῶν Αἰγυπτίων αὐτοὺς ἀπαλλάξας δουλείας. Τότε⁹⁻¹⁰ γὰρ καὶ τὴν Ἐρυθρὰν διεῖλε θάλασσαν, καὶ τὸν Ἰορδάνην ἀνέκοψε ποταμὸν, καὶ τοὺς κατὰ τόπον εὐρεθέντας ἰχθύας νεκροὺς ἔδειξεν, ὡς τῶν τροφίμων γυμνωθέντας ὑδάτων.

γ'. Ἐνθύσω τὸν οὐρανὸν σκότος. Τοῦτο καὶ πεποίηκε, καὶ ποιήσει. Πεποίηκεν, ἦνίκα ἐσταυρώθη· « Ἀπὸ γὰρ τῆς ἔκτης ὥρας ἕως ἑνάτης, σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην. » Ποιήσει δὲ πάλιν τοῦτο κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν.

δ'. Κύριος διδώσι μοι γλώτταν παιδείας¹¹. Ταῦτα ἀνθρωπίνως λέγει ὁ Δεσπότης Χριστός· πολλά δὲ ταυτα καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις εὐρήσομεν. « Ἰησοῦς γὰρ, φησὶ, προέκοπτεν ἡλικία, καὶ σοφία, καὶ χάριτι, παρὰ Θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων. » Πρῶτ¹² ἔτι καλεῖ τῆς ἡλικίας τὸ νέον. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὁ προφήτης ἐδίδαξεν.

⁵ Matth. xxvii, 45. ⁶ Luc. ii, 52.

VARIÆ LECTIONES.

⁵ μου Ita Compl. Præstat autem lectio rec. σου. ⁶ ἀποστασίου. Supra, t. I, p. 149 et 182, sequi. τῆς μητρὸς ὑμῶν. Posteriori hæc loco sequi. ἢ τίνι ὑπόχρως ὢν (rec. l. τίνι ὑπόχρως) πέπρακα ὑμᾶς. ⁹ ἀμ. t. I, p. 882, leg. ἀνομίαις. lb. post ἐπράθητε sequi. καὶ ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἐξαπέστειλα τὴν μητέρα ὑμῶν. ¹⁰ Διότι. Rec. l. Τί ζῆτι. ¹¹ οὐκ ἔστιν. Rec. lectio h. l. et post pauca est οὐκ ἦν. ⁹⁻¹⁰ τότε, x. τ. λ. Hæc ad finem vers. 7 pert. ¹² παιδ. Hebr. eruditorum. Al. docilem. ¹³ πρῶτ, z. τ. λ. Ad mediam vers. 6 partem ista se referunt.

Ostendit illam ornatum suum recuperaturam esse: ornant autem civitatem incolæ.

VERS. 20. Dicent enim in auribus tuis. Prosopopœia iterum utitur propheta, ad majorem orationis perspicuitatem.

VERS. 21. Ego autem absque liberis sum, et vidua. Viduitatem vocat regni privationem, orbitatem vero reliquæ multitudinis solitudinem.

VERS. 25. Et ego filios meos eruam. Postremam obsidionem vaticinatur et templi vastitatem, quam a Romanis bellum in eos gerentibus passi sunt, et divina providentia penitus sunt spoliati, cum Dominum crucifixissent.

CAP. L.

VERS. 1. Sic dicit Dominus: Qualis est liber repudii? Prosopopœiam rursus inducit, et seipsum quidem virum vocat, civitatem vero uxorem, ipsos vero filios, non jam suos, sed illius. Libellum autem discidii vocat, quod vulgo repudium nominant. « Ecce peccatis vestris venundati estis. » Propter impietatem vestram et iniquitatem, et mater vestra, hoc est civitas, et templum in solitudinem redactum est: et vos cura mea orbatī Romanis servitis.

VERS. 2. Quia veni, et non est homo: vocari, et non est qui obediat. 352 Tuli vos persæpe idolis servientes: alia innumera inique agentes. Sed quod nunc ausi estis facinus, nullam habet veniam; curari vero nequit et insanabile est. Non enim jam per prophetas rem egi, sed formam servi assumiens conversatus sum ut homo, et cum sæpe vos vocarim, non persuasi. « Desertum faciam mare. » Hæc autem fecit omnium Deus, cum illos liberaret ex Ægypto. Tum enim et mare Rubrum divisit, et Jordanem discidit fluvium, et pisces eo loco deprehensos, ut nutricibus aquis orbatos, mortuos exhibuit.

VERS. 3. Induam cælum tenebris. Hoc et fecit, et faciet. Fecit, quando cruci affixus est: « A sexta enim hora usque ad nonam tenebræ factæ sunt super universam terram. » Faciet hoc iterum in tempore consummationis.

VERS. 4. Dominus dat mihi linguam disciplinæ. Hæc secundum hominem dicit Christus Dominus. Multa porro similia reperiemus in sacris Evangeliiis. « Jesus enim, inquit, proficiebat ætate, et sapientia, et gratia, apud Deum et homines. » Mane autem appellat ætatem juvenilem: hoc autem etiam in præcedentibus propheta docuit.

VERS. 6. *Dorsum meum dedi ad flagella, et genas meas ad alapas.* Hæc omnia docet divinatorum Evangeliorum historia. Nam et famulus summi Pontificis genam ejus percussit: alii colaphis eum cædebant, dicentes: **353** « Prophetizanobis, Christe, quis sit qui te percussit; » alii spuebant in faciem ejus. Pilatus autem flagellavit eum, tradiditque crucifigendum. Hæc vero per prophetiam evincta prædicit, propriam docens animi magnitudinem.

VERS. 7. *Et Dominus auxiliator meus factus est.* Hæc etiam secundum hominem dixit. Fluiditatis enim est virtutis ratio, et patientia et spes in justam judicem posita.

VERS. 9. *Vos quasi vestimentum veterascetis.* Valde apta est comparatio. Tinea enim, quæ ex vestimentis nascitur, ea corrumpit: et peccatum, quod ex nobis prodit, enecat parentes.

VERS. 10. *Exaudiat vocem pueri sui.* Puerum iterum se ipsum ut hominem vocat. « In forma enim Dei cum esset, formam servi assumpsit. » Ita et in Evangeliiis mandatam se accepisse ait, quid dicat et loquatur. « Qui ambulant in tenebris. » Orta enim luce, tenebras illi adamarunt.

VERS. 11. *Omnes vos ignem accenditis.* Vosque ignem Romanum contra vos ipsos attrahitis, et gehennæ flammam, ut in vos sæviat, præparatis. « Ambulate in lumine ignis vestri. » Quoniam lucem meam non suscepistis, hostium ignem suscipite, cui vos ipsi alimentum suppeditastis.

354 CAP. LI.

VERS. 1. *Inspicite in solidam petram.* Solidam petram vocat Abraham senectutem, propter soliditatem fidei. Saram vero non lacum, sed foveam lacus, propter siccitatem. Desierant enim Sare fieri muliebria. Ita et divinus Apostolus ait: « Qui præter spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium. »

VERS. 5. *Et in brachio meo gentes sperabunt.* Brachium appellat potentiam. Maxima enim divinæ potentie hæc est demonstratio, quod per crucem, et ignominiam, et mortem, subegerit orbem terrarum: quod pisces, et publicanos, et coriarios, doctores constituerit philosophis et oratoribus; quod per duodecim viros universum mundum excoluerit, et per tam paucos homines omnem terram et mare divina prædicatione repleverit.

ⁱ Joan. xviii, 22. ^j Matth. xxvi, 67, 68. ^k Joan. xix, 4. ^l Philipp. ii, 6. ^m Gen. xviii, 11. ⁿ Rom. iv, 18.

VARIE LECTIONES.

¹² Ex vers. 5, hæc infra in orat. 10, *De provid.*, leg. ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπειθῶ. ¹³ In dial. 7, p. 403, apud Garn. leg. δέδωκα. ¹⁴ Ὑμεῖς ὡς ἱμ. παλ. *Hebr.* omnes illi — veterascent. ¹⁵ ἡ γὰρ σῆς, x. τ. λ. Ad finem vers. 9, ista spectant. ¹⁶ κατετα. Infra, ad Ezech. xviii, 18 sequitur, καὶ κατισχύετε φλόγα. ¹⁷ ὁμ. Infra, l. c. sequitur, καὶ τῆ φλογὶ ἡ ἐξεκαύσατε. Ita quoque t. 1, p. 4195. Sed ἐξεκαύσαν leg. ad Ezech. xxix, 29. ¹⁸ πέτραν. Infra, ad Dan. ii, sequitur ἐξ ἧς ἐλατομήθητε. ¹⁹ Vers. 2 supra, t. 1, p. 217, leg. plane ut in cod. Vatic. Vers. 4 autem una cum initio vers. 5, infra, *Gr. Aff. Cur. serm.* 10, ita leg.: Ἀκούσατέ μου, ἀκούσατε, λαός μου, καὶ οἱ βασιλεῖς πρὸς με ἐνωτίσασθε. Reliqua usque ad τὸ σωτήριόν μου cum loc. cod. Vat., consentiant. ²⁰ Καὶ — ἐλπιούσιν. *Hebr.* et brachia mea populos judicabunt.

ς' 12. Τὸν ἑωτὸν μου ἔδωκα ¹³ εἰς μίστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς βασίματα. Ταῦτα πάντα διδάσκει τῶν θεῶν Εὐαγγελίων ἡ ἱστορία. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ ἀρχιερέως οὐκ ἐτίθη ἐπὶ κόρρης αὐτὸν ἐπάταξεν· οἱ δὲ ἐκολάφιζον αὐτὸν, λέγοντες, « Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστὶν ὁ παῖσας τε »· οἱ δὲ ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Ὁ δὲ Πιλάτος φραγελλώσας αὐτὸν παρέδωκε σταυρωθῆναι. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τῆς προφητείας προλέγει, τὴν οὐκ εὐλαν διδάσκων μακροθυμῶν.

ζ' Καὶ Κύριος βοηθός μου ἐγενήθη. Καὶ ταῦτα ἀνθρωπίνως εἶρχεν. Ἀνθρωπίνως γὰρ ἀρετῆς φιλοσοφία, καὶ καρτερία, καὶ μέντοι καὶ ἡ ἐπὶ τὸν θικαιὸν κριτὴν ἐλπὶς.

θ' Ὑμεῖς ¹⁵ ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθε. Παν πρόσφορος ἡ παραβολή· ἡ γὰρ ¹⁶ σῆς ἐκ τῶν ἱματιῶν τικτομένη ἀναλλοκε ταῦτα, καὶ ἡ ἀμαρτία ἐξ ἡμῶν τικτομένη διασφαιρεῖ τοὺς φύσαντας.

ι' Ὑπακούσατέ τῆς φωνῆς τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. Παιδα ἑαυτὸν πάλιν ὡς ἀνθρώπος ὀνομάζει· « Ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχων μορφὴν ἔλαβε δούλου. » Οὕτω καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἐντολὴν εἰληφέναι λέγει, τί εἶπει καὶ λαλήσει· « Οἱ πορευόμενοι ἐν σκότει. » Καὶ γὰρ, ἀνατελλαντος τοῦ φωτός, αὐτοὶ τὸ σκότος ἠγάπησαν.

ια' Πάντες Ὑμεῖς πῦρ κατετα ¹⁷. Καὶ τὸ Ρωμαῖκὸν τῶν ὁμῶν καθ' ἑαυτῶν ἐπισπάσθε, καὶ τῆς γεέννης τὴν φλόγα κατισχύσατε ὁμῶν παρασκευάζετε. « Πορευέσθε ἐν τῷ φωτὶ τοῦ πυρός ὁμῶν ¹⁸. » Ἐπιπὴ τὸ ἐμὸν οὐχ ὑπεδέξασθε φῶς, τὸ τῶν πολεμίων ὑπεδέξασθε πῦρ, ἥπερ Ὑμεῖς κεχορηγήκατε τὴν τροφήν ΚΕΦΑΛ. ΝΑ'.

α' Ἐμβλέψατε εἰς τὴν στερεὰν πέτραν ¹⁹. Στερεὰν πέτραν τοῦ Ἀβραάμ ὀνομάζει τὸ γῆρας, διὰ τὸ στερεὸν τῆς πίστεως· τὴν δὲ Σάρραν οὐ λάκκον, ἀλλὰ βόθυνον λάκκου, διὰ τὸ ἀνυδρον. Ἐξέλιπε μὲν Σάρρας γίνεσθαι τὴ γυναικεία. Οὕτω καὶ ὁ θεός· Ἀπόστολος ἔφη· « Ὅς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίσταυσεν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν. »

ε' ²⁰ Καὶ ²¹ εἰς τὸν βραχίονά μου ἐθῆ ἐλπιούσιν. Βραχίονα τὴν δύναμιν καλεῖ. Μεγίστη γὰρ ἀπέδειξεν αὐτῆ τῆς θείας δυνάμεως, τὸ διὰ σταυροῦ, καὶ ἀτιμίας, καὶ θανάτου, τῆς οἰκουμένης κρατῆσαι· τὸ ἀλίεας, καὶ τελώνας, καὶ σκυτοτόμους, διδασκάλους ἐπιστῆσαι φιλοσόφους καὶ ῥήτορας· τὸ δὲ ἀνθρώπων δυοκαίδεκα πᾶσαν γεωργῆσαι τὴν οἰκουμένην· καὶ δὲ ἀνθρώπων οὕτως εὐαριθμητῶν πᾶσαν γῆν καὶ θάλατταν ἐμπλήσαι τοῦ Θεοῦ κηρύγματος.

ζ'. Ἄρατε ²² εἰς τὸν οὐρανὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἂν ὁμῶν. Καὶ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τῶν ἄνω, καὶ ἀπὸ τῶν κάτω, τὴν ἐμὴν μάθετε δύναμιν· μετὰ πολλῆς γὰρ εὐκολίας καὶ παρήγαγον ταῦτα, καὶ ἀφανιῶ.

θ'. Καὶ ἐνδύσαι τὴν ἰσχὴν τοῦ βραχίονός σου. Ὡς ²³ πεπτωκυῖα καὶ καιμένη ταῦτα προσφέρει τὰ ῥήματα· καὶ παρεγγυᾷ τὴν προτέραν λαβεῖν δύναμιν.

ιβ'. Ἐγὼ εἰμι αὐτὸς ὁ παρκαλιῶν σε. Ὁ τὸν Φαραὼ σὺν τῇ στρατιᾷ παραδεδωκὸς τῇ θαλάττῃ· ὁ τὰς πολλὰς τῶν Ἀσσυρίων μυριάδας δι' ἐνὸς ἀγγέλου κατακοντίσας.

ιγ'. Καὶ ἐπελάβου Θεὸν ποιήσαντά σε. Εἰ γὰρ καὶ πατὴρ καὶ μήτηρ ὑπηρέται τῆς γενέσεως γεγονάσιν, ὡς φιλίας σοὶ καὶ συγγενείας προζάσεις παρέχοντες· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀτονίει τῆς δυνάμεως τοῦτο συνεχώρησα. Οὕτε γὰρ τὴν ἀρχὴν πλάττων τὸν Ἀδάμ τούτων ἐδεήθην, ἀλλὰ θελήσει ὑπεστησάμην, καὶ δυνάμει τῇ ἐμῇ.

ιδ'. Υἱὸς τὴν σκιὰν τῆς χειρός μου σκεπάσω σε. Ἰκανὴ τῆς δημιουργίας ἡ μνήμη δεῖξαι τῆς ἐνεργείας δύναμιν, ἧς μεταδώσειν αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται· χεῖρα γὰρ τὴν ἐνεργείαν κέκληκεν.

ιε'. Ἡ ποῦσσα ἐκ χειρός Κυρίου τὸ ποτήριον θυμοῦ. Ποτήριον τὴν τιμωρίαν καλεῖ· καρωτικὴ γὰρ καὶ αὕτη, καθάπερ ἡ μέθη.

ιθ'. Δύο ²⁴ ταῦτα ἀντικειμενά σου ²⁵. Δύο καλεῖ, τῶν ²⁶ πολεμίων τὴν ἀνδρείαν, καὶ τῶν ἐπικουρούτων τὴν ἐρημίαν· οἱ μὲν γὰρ γενναίως ἐπίασιν, οἱ δὲ ἀνδρείως φεύγουσι. « Πτώμα καὶ σύντριμμα. » Πάλιν δύο εἰσήγαγε· καὶ τὸ πεσεῖν, καὶ τὸ συντριβῆναι. « Ἔστι γὰρ ὅτε καταπίπτει μὲν τις, οὐ πλήττεται δέ. « Λιμὸς καὶ μάχαιρα. » Πάλιν διπλῆ τιμωρία. Οἱ μὲν γὰρ ἐξῶθεν ἐπολιόρκουν· τῶν δὲ πολεμίων χαλεπώτερος ἦν ὁ λιμὸς, ἐνδοθεν αὐτοὺς διαφθείρων.

κ'. Καθεύδοντες ὡς ²⁷ σευτλίον ἡμιφθον. Ἐδειξεν αὐτῶν διὰ μὲν τοῦ ὕπνου τὸ ῥάθυμον, διὰ δὲ τοῦ λαθάνου, τὸ ἀνανδρον.

κα'. Καὶ μεθύουσα οὐκ ἀπὸ οἴνου. Μεῖζων ἡ κατηγορία. Χαλεπωτέρα γὰρ τῆς ἀσεβείας ἡ μέθη.

κβ'. Ὁ κρῖνων τὸν λαὸν αὐτοῦ. Διὰ τῶν τῆς οικειότητος ὀνομάτων ψυχαγωγεῖ. « Ἰδοὺ ἐβλησα ἐκ τῆς χειρός σου ποτήριον τῆς ²⁸ πτώσεως. » Τὴν τῶν Βαβυλωνίων καθάϊρεσιν προδηλοῖ. Ἐπειδὴ γὰρ τετρακίς αὐτοῖς ἐπῆλθεν ὁ Ναβουχοδονόσορ· πρῶτον μὲν, ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει Ἰωακείμ τοῦ υἱοῦ Ἰωσίου· δεύτερον δὲ, ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει τοῦ αὐτοῦ βασιλείως· τρίτον δὲ, ἐπὶ Ἰεχονίου τοῦ υἱοῦ Ἰωακείμ· τὸ δὲ τέταρτον, ἐπὶ Σεδεκίου· ἐπαγγέλλεται μηκέτι προσάσειν αὐτοῖς διὰ τῶν Βαβυλωνίων τὸ τῆς τιμωρίας ποτήριον.

VERS. 6. *Levate in caelum oculos vestros. Et ex caelo, et ex terra, et ex iis quæ supra, et ex iis quæ infra sunt, potentiam meam agnoscite. Nam admodum facile et produxi ista, et tollam de medio.*

VERS. 9. *Et induere fortitudini brachii tui. Velut ad lapsam et jacentem hæc verba profert, hortaturque ut pristinas vires recipiat.*

VERS. 12. *Ego ipse sum qui consolor te. Qui Pharaonem cum exercitu projecit 355 in mare; qui multas Assyriorum myriades per unum angelum interfecit.*

VERS. 13. *Et oblita es Dei factoris tui. Etsi enim pater et mater ministri sunt generationis, ut amicitiae cognationisque causas tibi præbentes, attamen non ex defectu potentiae hoc permisi. Neque enim principio, cum Adamum formarem, his opus habui; sed voluntate procreavi, et potentia mea.*

VERS. 16. *Sub umbra manus meæ protegam te. Sufficiens est creationis recordatio ad demonstrandam operationis virtutem, quam illis impertiturum se promittit: manum enim operationem vocat.*

VERS. 17. *Quæ bibisti de manu Domini calicem furoris. Calicem dicit supplicium: capiti enim nocet, sicut ebrietas.*

VERS. 19. *Duo hæc contraria tibi. Duo appellat, hostium fortitudinem, et auxiliatorum inopiam; alii enim strenue irruunt, alii graviter fugiunt. « Ruina et contritio. » Rursus duo protulit, et cadere, et conteri. Interdum enim cadit quispiam, et non læditur. « Fames et gladius. » Iterum duplex supplicium. Illi enim foris obsidebant: hostibus vero molestior erat fames, quæ intus ipsos consumebat.*

VERS. 20. *Dormientes sicut beta semicocta. Indicat illorum per somnum segnitiam, per olus ignaviam.*

VERS. 21. *Et ebria non a vino. Major accusatio: gravior enim est ebrietas impietatis.*

VERS. 22. *Qui 356 judicat populum suum. Per familiaritatis vocabula consolatur. « Ecce abstuli de manu tua calicem ruinæ. » Babyloniorum excidium prædicit. Quia enim quater illos aggressus est Nabuchodonosor: primum quidem anno tertio Joachimi filii Josiæ, iterumque anno decimo ejusdem regis, tertio sub Jechonia filio Joachimi, quarto sub Sedecia: promittit se non amplius illis per Babylonios præbiturum poculum vindictæ.*

VARIÆ LECTIONES.

²² Ἄρατε—ὁμῶν. Ad totum vers. 6 spectat expositio. ²³ Ὡς πεπτ. Hæc ad initium vers. 9 referuntur. ²⁴ Δύο. Ita cod. Alex. juxta Hebr. ²⁵ ἀντικ. σοὶ Hebr. evenient tibi. ²⁶ τῶν—ἐρημ. Nihil horum in Hebr. ²⁷ ὡς σευτλ. ἡμ. Hebr. sicut bubalus retis, s. irretitus. Aqu. ὡς δρυὸς ἡμφιβληστροεπιμένος (Theodot. συνελτρημένος. Apud LXX, præm. ἐπ' ἄκρου πάσης ἐξόδου. ²⁸ τ. πτ. Hebr. torporis.

CAP. LII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΝΒ'.

VERS. 7. *Quam pulchri pedes evangelizantium auditum pacis!* Hoc juxta figuram quidem perfectum est, quando habitantibus Hierosolymam captivitatis relaxatio nuntiata est: revera autem ac proprie convenit prophetia sacris apostolis. Horum quippe pulchri pedes, quos Dominicæ manus abluerunt et corroborarunt, ut mundum universum peragrarent, ut pacis divinæ Evangelia deferrent, promissorumque bonorum fruitionem ostenderent. « Sion, regnabit Deus tuus. » Et hæc similiter sacris potius apostolis conveniunt, per quos Dei et Salvatoris nostri regnum promulgatum est.

VERS. 8. *Vox custodientium te exaltata est.* Idem ipsi apostoli et annuntiant, et custodiunt, et conciliant lætitiā. Salvatore enim oculis suis videntur, cum homo factus Sionem **357** illustravit.

VERS. 11. *Recedite, recedite, egredimini inde.* Fideles qui crediderunt hortatur sermo propheticus ut ab infidelibus segregentur. « Qui portatis vasa Domini. » Vasa nominat eos* qui electionem meruerunt. Ita et beatum Paulum appellavit, Ananias dicens: « Vade, quoniam vas electionis est mihi iste. »

VERS. 13. *Ecce intelliget puer meus.* Dominicam passionem deinceps accuratius vaticinatur. Ordine autem humana omnia demonstravit, sapientiam, miraculorum operationem, reverentiam ab omnibus exhibitam.

VERS. 14. *Sicut stupebunt super te multi.* Cruci clavis confixus est, et caput ejus spinis redimitum, et arundinibus percutientes aiebant: « Prophetiza nobis, Christe, quis sit qui te percussit p. » — « Et gloria tua a illis hominum. » Non omnes enim crediderunt: qui autem crediderunt pietatis mysterium supra modum admirati sunt.

VERS. 15. *Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt.* Qui olim persequebantur et obrectare non dubitabant, ejus potentiam liquido intuentes, plane abstinebunt a convitio. Qui enim prophetica vaticinia non receperant, sed idolis serviebant, per præcones veritatis ejus quem prædicant imperium videbunt, et illius cognoscent potentiam.

* Act. ix, 15. P Matth. xxvi, 68.

ζ'. Ὡς** ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀκοῆν εἰρήνης! Τοῦτο τυπικῶς μὲν ἐδέξατο τὸ πέρασ, ἦν ἵκα τοῖς τὴν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦσιν ἀπηγγέλη τῶν αἰχμαλώτων ἡ ἀφραῖς. Ἀληθῶς δὲ καὶ κυρίως ἀρμόττει τοῖς ἱεροῖς ἡ προφητεία ἀποστόλοις. Τοῦτων γὰρ ὠραῖοι οἱ πόδες, οὓς αἱ δεσποτικαὶ χεῖρες ἀπένειψάν τε καὶ ἐβρώσαν, ὥστε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διαδραμεῖν, καὶ τῆς θείας εἰρήνης διαπορθμεῦσαι τὰ εὐαγγέλια, καὶ μηνῦσαι τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τὴν ἀπόδασιν. « Σιών, βασιλεύσει σου ὁ Θεός. » Καὶ ταῦτα ἰσάστως, τοῖς ἱεροῖς μᾶλλον ἀποστόλοις ἀρμόττει· δι' ἐκείνων γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνεκλήρουχθη βασιλεία.

B η'. Φωνὴ τῶν φυλαττόντων σε¹¹ ὑψώθη. Οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι καὶ κηρύττουσι, καὶ φυλάττουσι, καὶ προξενοῦσι τὴν εὐφροσύνην. Αὐτόπται γὰρ ἐγένοντο τοῦ Σωτῆρος, ἦν ἵκα ἐνανθρωπήσας τὴν Σιών ἐπέφανεν.

ια'²². Ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκείθεν²². Τοῖς πεπιστευκόσιν ὁ προφητικὸς λόγος παρακελεύεται χωρισθῆναι τῶν ἀπίστων. « Φέροντες τὰ σκεῦη τοῦ Κυρίου. » Σκεῦη καλεῖ τοὺς τῆς ἐκλογῆς ἡξιωμένους. Οὕτω καὶ τὸν μακάριον ὠνόμασε Παῦλον. Τῷ γὰρ Ἀνανία φησὶ· « Πορεύου, ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοι ἐστὶν οὗτος. »

ιγ'. Ἴδου συνήσει ὁ παῖς μου. Τὸ δεσποτικὸν λοιπὸν ἀκριβέστερον προλέγει πάθος· κατὰ τάξιν δὲ ἅπαντα ἐδειξε τὰ ἀνθρώπινα, τὴν σοφίαν, τὴν θαυματουργίαν, τὸ παρὰ πάντων σέβας.

ιδ'. Ὅν τρόπον ἐκστήσονται ἐπὶ σοί²⁴ πολλοί. Σταυρῷ προσηλώθη, καὶ ἀκάνθαις αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν περιέδησαν, καὶ καλάμοις²⁵ τύπτοντες ἔλεγον· « Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστὶν ὁ παῖσας σε; » « Καὶ ἡ δόξα²⁶ σου ἀπὸ υἱῶν ἀνθρώπων. » Οὐ γὰρ ἅπαντες ἐπίστευσαν· οἱ δὲ πεπιστευκότες ὑπερηγάσθησαν τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον.

ιε'. Οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, δύνονται²⁷. Οἱ πάλαι διώκοντες καὶ βλασφημεῖν τολμῶντες, ἐναργῶς θεωροῦντες αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ἀποστήσουσι τῆς λοιδορίας τὴν γλώτταν. Οἱ γὰρ τὰς προφητικὰς οὐ δεξάμενοι προβήσεις, ἀλλὰ τοῖς εἰδώλοισι δουλεύοντες, δύνονται διὰ τῶν κηρύκων τῆς ἀληθείας τοῦ κηρυττομένου τοῦ κράτος, καὶ γινώσκονται αὐτοῦ τὴν δύναμιν.

VARIAE LECTIONES.

²² Ex vers. 3 hæc leg. supra. t. I, p. 882: δωρεὰν ἐπράθητε καὶ οὐ μετὰ ἀργυρίου λυτρωθήσεσθε. ²³ Ὡς — εἰρ. Ita fere Rom. x, 15: ubi tamen leg.: τ. εὐαγγ. εἰρήνην. Ita quoque Noster supra, ad Cant. vii, 1, ubi sequi τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθά. ²⁴ τε. φυλ. σε. Hebr. speculatorum tuorum. ²⁵ Ex fine vers. 10, hæc exstant in Eran. dial. 2, ὅτι ἔφεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. ²⁶ ἐκείθεν. Quæ proxima sunt, II Cor. vi, 17; ita leg. ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε· καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε. Ita quoque apud Nostrum l. c. Sed alius est verborum positus apud LXX. ²⁷ Rec. lect. σέ. ²⁸ καὶ τύπτ. Supra, p. 352, exeunte, Noster usus erat voce κολαφίζειν. ²⁹ ἡ δόξα σου. Hebr. forma ejus. ³⁰ ἔψ. Reliqua supra, t. I, p. 1425, ita leg.: καὶ οἱ οὐκ ἀνηγγέσασιν συνήσουσιν. Ita quoque Rom. xv, 21.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ'.

A

β²⁰. Ὡς ρίζα ἐν γῆ διψώσῃ. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκούλαν, « ἡ ρίζα ἀπὸ γῆς ἀβάτου. » Προσίπομεν, φησί, τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν. Αὐτὴν γὰρ ἀβατον καὶ διψῶσαν προστηγόρευσε, ὡς ἴχνος ἀνδρὸς καὶ γαμικῶν ὑετῶν οὐδαμῶς δεξαμένην. Καὶ τοῦτο δὲ ἀνηγγείλαμεν, ὡς « οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῶ, οὐδὲ δόξα. » Τουτέστι παρὰ τὸν τοῦ πάθους καιρὸν· πολλὴ γὰρ ἦν ἡ ἀτιμία καὶ ἡ ὕbris. « Καὶ εἶδομεν αὐτὸν, καὶ²⁰ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος. » Ἐν τοῖς ἐξῆς τὴν ταπεινωσιν αὐτοῦ τὴν μέχρι θανάτου παριστᾷ. Μεγίστη δὲ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἡ ἐνέργεια· τὰ γὰρ μετὰ πολλὰς γενόμενα γενεὰς οὕτω τοῖς ἀγίοις προφηταῖς προείδειν, ὡς μὴ λέγειν, ἐκεῖνους ἠκούσαμεν, ἀλλ' εἶδομεν.

γ'. Ὅτι²¹ ἀπέστραψαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ²¹. Τουτέστιν ἀπέστρεψε τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, γνώμη τὸ πάθος δεξάμενος, καὶ τοὺς σταυρωκότας οὐκ ἀμυνάμενος. Καὶ γὰρ σταυρούμενος ἔλεγε, « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασί τι ποιοῦσι. »

δ. Οὗτος²² τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει²². Ἡμῶν γὰρ ὑπὲρ ὧν ἡμάρτομεν ὀφειλόντων θάνατον, καὶ διὰ τοῦτο ταύτην δεξαμένων τὴν ψῆφον, αὐτὸς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο θάνατον· καὶ ἡμῶν ὑποκειμένων τὰς κατάραις διὰ τὴν τοῦ νόμου παράθεσιν, αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐγένετο κατάρτα· γέγραπται γάρ· « Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου. » Καὶ²³ ἐλογισάμεθα εἶναι αὐτὸν ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ ὑπὸ Θεοῦ. Τοῦ λαοῦ τὴν ἀγνοίαν ὁ προφήτης ψικεύσασατο, καὶ φησὶ ὑπειληθέναι αὐτὸν οἰκείων ἕνεκα ταῦτα πάσχειν ἀμαρτημάτων.

ε'. Ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας²⁴ ἡμῶν. Ἡμεῖς ὑπεκείμεθα τιμωρίας ἡμαρτηκότας· αὐτὸς δὲ καθαρὸς ὢν ἀμαρτημάτων, ὑπὲρ ἡμῶν τὰς τιμωρίας ὑπέμεινε. « Παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν²⁵. » Ἡμαρτηκότας ἐξεπολεμώθημεν τῷ Θεῷ· ἔπειθ' αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν τὴν παιδείαν δεξάμενος, τῆς εἰρήνης ἡμεῖς ἠξίωσαμε.

ς'. Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν. Οὕτε γὰρ ἴσα πάντων τὰ πλημμελήματα, οὐδὲ εἰς ὁ τρόπος. Ἄλλα γὰρ τὰ Αἰγυπτίων εἰδῶλα, καὶ ἄλλα τὰ Φοινίκων· καὶ τὰ Ἑλλήνων ἕτερα, καὶ ἄλλα τῶν Σκυθῶν. Ἄλλ' ὁμοῦς εἰ καὶ διάφοροι τῆς πλάνης οἱ τρόποι, πάντες ὁμοῦς, τὸν θύνα Θεὸν καταλειπόντες, ἐφικόμεν προβάτους πλανωμένους, καὶ προκειμένους τοῖς λύκοις.

† Luc. xxiii, 34. † Deut. xxi, 25.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ Ex vers. 4, hæc in epist. ad Rom. x, 16, leg. Κύρις, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Ita quoque apud Nostrum l. c. ²¹ καὶ κάλλος. Ita enim supra, t. I, p. 888 et 1270, necnon Osce vii, 8. Sed in Eras. dial. 3, leg. : καὶ οὐκ εἶχεν οὐτε κάλλος. Hebr. nec aspectus (erat ei) ut desideraremus eum. ²² Ὅτι — αὐτοῦ. Quæ apud LXX præm., Ἄλλὰ, μαλακίαν, juxta lect. cod. Alex. alleg. supra, t. I, p. 888, 1270 et infra, in Eras. l. c. De provid. orat. 10, et in Repr. anath. 12. ²³ αὐτοῦ. Ultima hujus vers. ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη, exstant t. I, p. 888. ²⁴ Οὗτος — φέρει. Hæc infra ad I Cor. xv, 27, 28 ita leg. : οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν. Hæc parum a lectione Symm. differunt. ²⁵ φέρει. Quæ proxima sunt, t. I, p. 222, ita se habent : καὶ τὰ περὶ ἡμῶν ἔδυνάται. ²⁶ Καὶ — Θεοῦ. Rec. lectio, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει. Illud ὑπὸ Θεοῦ ad. in Ald. et Compl. ²⁷ ἀμ. Infra ad I Cor. xv, 5, leg. ἀνομίας. Ibid. seq. καὶ μεμαλάκισαι διὰ τὰς ἀμαρτίας (rec. l. ἀνομίας) ἡμῶν. ²⁸ αὐτόν. Reliqua, τῷ μίλωπι αὐτοῦ πάντες (rec. lect. ἡμεῖς) ἐζώρημεν, supra t. I, p. 1203, schol. 10, c cod. Aug. allata sunt.

358 CAP. LIII.

VERS. 2. Sicut radix in terra siticulosa. Secundum Aquilam vero, « radix de terra inaccessa. » Prædiximus, inquit, nativitatem ex virgine. Ipsam quippe inaccessam et sitientem appellavit, ut quæ viri vestigium et maritalem pluviam nullo modo admiserit. Et hoc porro annuntiavimus, quod « non sit illi species, neque gloria. » Videlicet tempore passionis, in qua plurimum fuit dedecoris et contumeliæ. « Et vidimus eum, et non habebat speciem, neque decorem. » Deinceps repræsentat ejus humiliationem usque ad mortem. Maxima autem sancti Spiritus efficacia. Nam quæ multis post sæculis gesta sunt, sanctis prophetis ita præmonstravit, ut non dicerent, audivimus, sed vidimus.

B

VERS. 3. Quia aversa est facies ejus. Hoc est, avertit divinam efficientiam, cum passionem voluntate sustineret, et eos qui crucifixerant non vindicaret. Nam cruci affixus dicebat : « Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt q. »

VERS. 4. Iste peccata nostra portat. Cum enim propter peccata nostra rei mortis essemus, atque hanc idcirco sententiam passi essemus, ipse mortem pro nobis suscepit. Cumque maledictionibus obnoxio propter legis prævaricationem nos **359** essemus, pro nobis ipse factus est maledictum. Scriptum enim est : « Maledictus omnis qui pendet in ligno. » Et nos reputavimus eum esse in labore et plaga a Deo (immissa). Ignorantiam populi sibi ipsi affingit propheta, et arbitratum se ait illum propter sua ipsius peccata hæc pati.

VERS. 5. Vulneratus est propter peccata nostra. Nos supplicii addicti eramus, qui peccaveramus. Ipse vero peccatis vacuus et purus cum esset, pro nobis pœnas sustinuit. « Disciplina pacis nostræ super eum. » Nos peccando inimici Deo facti sumus : oportebat autem ut pœna castigati pacem hac ratione consequeremur. Sed ipsemet pœna in se suscepta pacem nobis indulisit.

VERS. 6. Omnes quasi oves erravimus. Nec enim æqualia sunt omnium peccata, nec unus peccandi modus. Alia enim idola sunt Ægyptiorum, alia Phœnicum; et alia rursus Græcorum, alia Scytharum. Attamen, licet diversi erroris sint modi, omnes pariter, Deo vero derelicto, similes facti sumus ovibus errantibus, lupoque expositis.

VERS. 7. *Non aperit os suum. Hoc sacrorum etiam Evangeliorum historia docet. Quippe ante passionem, cum dies noctesque dissereret, utilitatisque plenam doctrinam proferret. passionis tempore obmutuit.*

VERS. 8. *Ab iniquitatibus populi 360 mei ductus est ad mortem. Duobus modis intelligitur: uno, quod Salvatorem necessario venire oportuerit propter iniquitates nostras. Neque enim locus erat adventui Salvatoris, si nos in peccatis deprehensi non essemus; altero, quod ab hominibus ipsis ductus sit ad mortem.*

VERS. 9. *Et dabo malos pro sepultura ejus. Pro « dabo » tres reliqui « dabit » dixerunt. Ipse enim qui hæc passus est, Romano eos tradidit bello. Divites autem Scribas, et Phariseos, et summos Pontifices vocavit: malos vero similiter. Hi enim omnium bona sibi vindicabant.*

VERS. 10. *Et Dominus vult mundare eum a plaga. Hoc est, innocentem declarare, et minime obnoxium morti. « Anima vestra videbit semen longævum. » Si confessi fueritis impietatem, et salutem expetieritis, vitam æternam consequemini. Hanc enim appellavit longævam.*

VERS. 12. *Et fortium dividet spolia. Fortes vocat dæmonas; spolia autem, homines. Spolia porro dicuntur, immitium arma. Arma vero dæmonum olim fuerunt homines. Per nostra enim membra 361 nos oppugnabant. Sed hos profligans Christus Dominus, illorum spolia divisit apostolis, alios Romanorum, alios Ægyptiorum, alios Indorum magistros instituens. « Et in iniquis reputatus est. » Non solum enim destinatum iniquis pœnam passus est, sed et cum latronibus crucifixus est.*

CAP. LIV.

VERS. 1. *Lætare, sterilitis, quæ non parit. Non enim pariebat olim pietas Ecclesiæ: sed idolorum cultui adhærebant. « Erumpe et clama, quæ non parituris » Erumpe, dixit de partu violento et, Clama, similiter. Aiunt enim obstetrices hortari eas quæ ægræ pariunt, ut vi magna nitantur, et clament. Lætare autem, dixit de concessa præter spem fecunditate. At contraria quodammodo videntur, erumpe, et, lætare: cæterum utrumque accidit. Nam et præter spem peperit: tales enim sunt*

ζ. *Οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Τούτο καὶ ἡ τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων ἱστορία διδάσκει. Πρὸ γὰρ τοῦ πάθους νυκτὸς καὶ μεθ' ἡμέραν διαλεγόμενος, καὶ τὴν ὀνησιφόρον διδασκαλίαν προφέρων, κατὰ τὴν τοῦ πάθους ἐστίγησεν καιρῶν.*

η'. *Ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον. Διτῶς νοεῖται: τοῦτο μὲν, ὅτι ἐδέησεν ἀναγκαίως γενέσθαι τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος διὰ τὰ ἡμέτερα παρανομήματα: οὐκ ἂν γὰρ χώραν ἔσχεν ἡ τοῦ Σωτῆρος ἐνδομῆ, ἡμῶν μὴ ἐν παρανομίαις ἐξετασθέντων: τοῦτο δὲ, ὅτι ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸν θάνατον ἤχθη.*

θ'. *Καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ. Τὸ ἐ δώσω, οἱ τρεῖς ἐ δώσει » ἔφασαν: αὐτὸς γὰρ ὁ ταῦτα παθὼν τῷ Ῥωμαϊκῷ παρέδωκε πολέμῳ: πλουσίους δὲ τοὺς Γραμματεῖς, καὶ Φαρισαίους, καὶ ἀρχιερέας ἐκάλεσεν, ὡσαύτως δὲ καὶ πονηροὺς. Οὗτοι γὰρ τὰ πάντων ἐσφετερίζοντο.*

ι'. *Καὶ Κύριος βούλεται καθαρῶσαι αὐτὸν τῆς πληγῆς: τούτεστιν ἀθῶον δεῖξαι, καὶ μὴ ὑποκειμένον θανάτῳ. « Ἡ ψυχὴ ὁμῶν βψεται σπέρμα μακρόδιον. » Ἐὰν ὁμολογήσῃτε τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὴν σωτηρίαν αἰτήσῃτε, τεύξεσθε τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ταύτην γὰρ μακρόδιον κέκληκε.*

ιβ'. *Καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκύλα. Ἰσχυροὺς καλεῖ τοὺς δαίμονας: σκύλα δὲ τοὺς ἀνθρώπους. Σκύλα δὲ καλεῖται τῶν ἀνημέρων τὰ ὄπλα. Ὅπλα δὲ τῶν δαιμόνων πάλα ἦσαν οἱ ἄνθρωποι. Διὰ γὰρ τῶν ἡμετέρων ἡμῖν ἐπολέμου μελῶν. Ἀλλὰ τούτους καταλύσας ὁ Δεσπότης Χριστὸς, τὰ τούτων σκύλα τοῖς ἀποστόλοις διένειμε. Τοὺς μὲν Ῥωμαίων, τοὺς δὲ Αἰγυπτίων, τοὺς δὲ Ἰνδῶν διδασκάλους χειροτονήσας. « Καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη. » Οὐ γὰρ μόνον τὴν τοῖς παρανόμοις ἀπονενεμημένην ὑπέμεινε τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ληστῶν ἐσταυρωθῆ.*

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'.

α'. *Εὐφράνθητι, στείρα, ἡ οὐ τικτουσα. Οὐ γὰρ ἐτικτεν ἡ Ἐκκλησία εὐσέβεια πάλα: τῇ δὲ τῶν εἰδώλων δουλείᾳ προσέδρευον. « Ῥῆξον καὶ βόησον, ἡ οὐκ ὠδίνουσα. » Τέθεικε τὸ, Ῥῆξον, ἐπὶ τῆς βιαίας γεννήσεως: ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ, Βόησον. Φασὶ γὰρ τὰς μαίας παρακαλεῦσθαι ταῖς δυστοκούσαις, καὶ βιάζεσθαι, καὶ βοᾶν. Τὸ δὲ, Τέρπου, ἐπὶ τῆς παρ' ἐλπίδα δωρηθείσης πολυπαιδείας. Ἐναντίον δὲ πως εἶναι δοκεῖ τὸ ῤῆξον, καὶ, τέρπου ἀμφοτέρα δὲ ὅμως συνέβη. Καὶ γὰρ παρ' ἐλπίδα γεγέννηκε: τοιαῦται γὰρ*

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷ Οὐκ—αὐτοῦ. Vid. supra, p. 90, ad Cant. iv, 1. Proxima, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, leg. infra ad Osee vii, 8. ⁴⁸ Ἀπὸ, x. τ. λ. Ex initio vers. 8, ista, ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη, exstant infra ad Osee i, c. Quæ proxima sunt, τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; his quidem iisdem verbis leg. Hist. eccl. l. i, c. 3. et in Eran. dial. 2; sed in dial. 3, p. 330, Garn. leg. γένεσιν pro γενεάν. ⁴⁹ ἤχθη εἰς θά. Hebr. plaga illi sc. oblitigit. ⁵⁰ Καὶ—αὐτοῦ. Hebr. Et dedit cum impiis sepulturam ejus. ⁵¹ πλουσίους, x. τ. λ. Hæc ad mediā partem vers. 9 pertinent. Verba autem ultima, supra, t. i, p. 222. Ita leg. δὲ ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησαν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Ita fere cod. Alex. ⁵² Καὶ—πληγῆς. Hebr. Et Jehova voluit percutere eum, (et) ægritudine affecit (eum). ⁵³ Ἡ—μακρόδιον. Hebr. (si posuerit s. dederit, pro reatu) animam suam (s. semetipsum), videbit prolem, prolongabit dies. Plenius autem hæc in dial. 5, p. 345, Garn. ita leg. ἐν ὄψε περι ἀμαρτίας τὴν ψυχὴν ὁμῶν, ἐψέσθε σπέρμα μακρόδιον. ⁵⁴ μακρ. Sequitur l. c. καὶ βούλεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ adduntur in Ald. et Compl. ⁵⁵ Vers. 11, juxta cod. Vatic. leg. apud Garn. l. c. ⁵⁶ Καὶ—σκύλα. Ex l. e. apud Garn. suppleri possunt tum verba prima hujus vers., tum etiam reliqua quæ h. l. des.

τοῦ παναγίου Πνεύματος αἱ ὠδίνες. Ἐ Πολλὰ τὰ **A** παρτὸς Spiritus sancti. Ἐ Multi filii desertæ. Ἐ Deserta olim erat Ecclesia gentium. Unde ad eam superius dicebatur : « Latere silens deserta ». Ἐ Εὐφράνθητι ⁸⁸, Ἐρημος διψῶσα. »

β. Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκητῆς σου. Παρκαλιεύεται δὲ τῇ στεῖρα τῶν εὐκτηρῶν οἰκῶν τῆν οἰκουμένην ἐμπλησθαι, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ, καὶ εἰς τὰ δεξιὰ. Τουτέστιν εἰς τὰ νότια, καὶ εἰς τὰ βόρεια τούτο δρᾶσαι. Ἐ Καὶ τοὺς πασσάλους σου κατίσχυσον. Ἐ Πασσάλους δὲ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τοὺς ἁγίους προφήτας ὑνομᾶζων, καὶ ἀποστόλους, καὶ μάρτυρας· οὗτοι γὰρ ἐν τῇ γῆ κεκρυμμένοι, καθάπερ οἱ πάσσαλοι, κατέχουσι τὴν τῆς Ἐκκλησίας σκηνὴν, οἷόν τιαι σχοινοῖσι τῇ διδασκαλίᾳ προσηρμοσμένην.

γ. Οὐχ ὡς γυναῖκα καταλειμμένην. Ὀνειδίζον Ἰουδαῖοι πάλαι τοῖς ἔθνεσι τὴν ἀσέβειαν, ὡς ἡ φερόμενη τῇ Ἄννῃ τὴν ἀτεκνίαν. Ὑπισχεῖται τοίνυν ἡ προφητικὸς λόγος αὐτῇ τὴν τοῦ θνεϊδομοῦ ἀπολαίτην.

δ⁸⁹. Ἀδέχουσα ⁹⁰ ἀπὸ ἀδίκου. Γαυτῆς ἀπολαύσασα τῆς εὐεργεσίας, μὴ γένουσι περὶ τὸν εὐεργέτην ἀχάριστος. Οὕτω γὰρ κρείττων ἔσῃ τῶν πολεμούντων.

ε. Ἰδοὺ ⁹¹ προσήλυτοι προσελύσσονται ⁹². Προσηλύτους καλεῖ τοὺς κατ' ἐκάστην, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡμέραν ἐκ τῶν ἐθνῶν ἀγγρευομένους, καὶ τοὺς θεῶν προσιδόντας βαπτίσματι. Καὶ ταύτης τοίνυν τῆς προφητείας δρώμεν τὸ τέλος.

ς. Ἐγὼ ⁹³ ἔκτισά σε, οὐχ ὡς χαλκεὺς φυσῶν **C** ἀνθρακακας. Τὸ ἀπνονον καὶ λίαν εὐπετεὺς τῆς δημιουργίας δεδήλωκεν· οὐ γὰρ δέομαι, φησὶν, ὀργάνων τινῶν, καὶ πυρὸς, καὶ φυσῶντων, τοῖς χαλκεῦσι παραπλησίως· ἀλλ' ⁹⁴ ἀρκεῖ μοι λόγος εἰςποίησιν. Ἐ Ἐγὼ ⁹⁵ ἔκτισά σε οὐκ εἰς ἀπώλειαν ⁹⁶. Ἐ Ἐπειδὴ ὁ πρῶτος ἀνθρώπος ἐκ γῆς χοιτὸς, ἐδέξατο δὲ καὶ θανάτου τὴν ἕλπον, ὑπισχεῖται ὁ τῶν ὄλων Δημιουργὸς, εἰς ἀθάρασιαν νεουργεῖν τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'

CAP. LV. 363

α. Ἀγοράσατε ἄνευ ⁹⁷ ἀργυρίου καὶ τιμῆς οἶνον καὶ στέαρ ⁹⁸. Τὰς νομικὰς ἐναυθα θυσίας ἐξέβαλε. Διαφερόντως γὰρ τῶν ἱερῶν τὸ στέαρ τῶν βοῶν προσφέρειν ἐκέλευσεν. Οἷ δὲ χάριν καὶ μεταλαμβάνειν ἀπηγόρευσε στέατος, καὶ οἶνον δὲ στένδ **D** οὖν εἰώθεισαν.

Vers. 2. *Dilata locum tabernaculi tui.* [3] Sterilem adhortatur, ut orbem impleat domibus oratoriis, tum ad sinistram, tum ad dextram, hoc est, ut ad meridiem et ad boream id faciat. Ἐ Et palos tuos conforta. Ἐ Minime aberravit, qui palos vocavit sanctos prophetas, et apostolos, et martyres. Ili enim in terra absconditi, sicut pali, **362** continent Ecclesiae tabernaculum, doctrina quasi funibus quibusdam constabilitam.

Vers. 6. *Non ut mulierem derelictam.* Exprobrabant olim Judaei gentibus impietatem, sicut Annæ Phenenna sterilitatem. Promittit igitur illi sermo propheticus depulsionem contumelie.

Vers. 14. *Recedens ab iniquo.* Hoc percepto beneficio, noli erga benefactorem ingrata fieri. Sic enim hostibus superior evades.

Vers. 15. *Ecce proselyti accedent.* Proselytos vocat eos, qui ex gentibus per singulos fere dies capiebantur, et ad divinum accedebant baptismum. Ἐ Et hujus ergo prophetie finem cernimus.

Vers. 16. *Ego creavi te, non ut ærarius sufflans prunas.* Laboris expertem et sibi admodum facilem creationem declarat. Non ego enim, inquit, instrumentis quibusdam, et igne, et sufflantibus, sicut ærarii; sed mihi ad faciendum satis est verbum. Ἐ Ego autem creavi te non in perditionem. Ἐ Quoniam primus homo de terra terrenum, accepit etiam sententiam mortis, promittit universorum Conditor, se humanam naturam esse renovaturum ad immortalitatem.

Vers. 1. *Emite sine argento et pretio vinum et adipem.* Sacrificia legalia hoc loco exterminat. Victimarum enim adipem in altari offerri præcipue jussit, eamque ob causam adipem edi vetuit; vili num etiam libare consueverant.

97 Isa. XLIV, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ Ἐρ. Reliqua, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα, exstant, t. I, p. 99 et 1409, (Deest autem μᾶλλον p. 784) nec non ad Cant. I, 4, Galat. IV, 27 et ad Mich. V, 3. ⁸⁸ τέρεπον. Ita Theodotion habet h. l. ⁸⁹ Ex vers. 14, hæc in dial. 3, p. 346, Garn. leg. καὶ ἔσονται πάντες διδασκτοὶ τοῦ Θεοῦ. Ita quoque in dial. 4, p. 373, conf. Joan. VI, 45. ⁹⁰ Ἐπ. Ita Ald. habet. Præstat autem juxta Hebr. lectio rec. ἀπέχου. ⁹¹ Ἰδ. πρ. προσελ. Hebr. Ecce congregando congregabitur sc. hostis. ⁹² προσελ. In dial. 4, p. 358, Garn. leg. διελεύσσονται. lb. seq. σοι δι' ἐμοῦ. ⁹³ Ἐγὼ—ἄνθρ. Hebr. Ecce ego creavi, s. excitavi, fabrum sufflantem in igne prunas. ⁹⁴ ἀλλ'—ποίησιν. Hæc referunt sese ad verba ista, καὶ ἐκφέρων σχεῦος εἰς ὄργην. ⁹⁵ Ἐγὼ—ἀπώλειαν. Hebr. Egoque creavi destructorem. ⁹⁶ ἀπ. Apud LXX, seq. γοηθῆσαι. ⁹⁷ ἄνευ. Apud LXX, præm. καὶ ψάρετα. ⁹⁸ στέαρ. Hebr. lac.

VERS. 4. *Ecce testimonium in gentibus dedi eum.* A Illum enim, qui a Judæis crucifixus est, universa terra et mare adorat, ejusque leges amplectitur. Testimonium autem hunc appellat, vel secundum Aquilam et Symmachum, « testem, » ut qui de futuro judicio testetur, et gehennæ flammam comminetur.

VERS. 5. *Ecce gentes quæ nesciebant te.* Quinam hæc adaptant Judæi? quemnam gentes invocarunt? ad quem confugerunt populi? Verum illi quidem demonstrare non possunt: nos vero res ipsas cernimus, et illum qui ignorabatur a gentibus, ab iisdem indesinenter adorari.

VERS. 6. *Et postquam vobis appropinquaverit.* [7] Postquam, inquit, quærentes inveneritis, et invocantes veniam obtinueritis, fugite pristinam viam impietatis et iniquitatis, et date Deo facies, non autem terga. Misericordiam enim vobis impertiet, peccatorumque remissionem indulgebis.

VERS. 8. *Neque enim sunt consilia mea, sicut consilia vestra.* [9] Multum, inquit, inter nos distamus, tantumque adeo, quantum **364** cælum a terra. Vos enim odistis, ego autem diligo: vos bellum infertis, ego beneficia confero.

VERS. 10. *Quomodo enim si descendat pluvia.* [11] Quemadmodum, inquit, pluvia et nix irrigationis gratia terræ præbentur, ut agricolæ labores suos recipiant, manipulos colligentes, * et inde alimenta comparantes: sic qui a me profertur sermo efficientiam ad agendum, et vim habet quam maximam, omnia complens quæ volo.

VERS. 12. *In lætitia enim egrediemini.* A diaboli tyrannide exempti et ab ejus potestate liberati, omni lætitia replebuntur. Deinde ut lætitiæ ostendat magnitudinem, et montes, et colles, et silvas lætari significat. Hoc enim beatus quoque David dixit, cum exitum populi ex Ægypto enarraret: « Montes exsultaverunt sicut arietes, et colles sicut agni ovium ». » Hoc autem genere utitur divina Scriptura, hominum obsequens consuetudini. Solemus enim dicere, universa civitas lætatur, universa civitas festum agit, haud sane muros urbis intelligentes, sed incolas. Quod si tropice item intelligere quis velit, montes quidem et colles, cœlestes virtutes, quæ et ipsæ ordinatæ sunt; ligna vero agri, quæ ramis suis lætitiæ præ se ferunt, sanctos de quibus dictum est: « Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur »;

* Psal. cxiii, 4. † Psal. xci, 13.

δ⁶⁶. Ἴδοὺ μαρτύριον ἐν ἔθνεσιν ἔδωκα⁶⁶ αὐτόν⁷⁰. Τὸν γὰρ ὑπὸ Ἰουδαίων ἐσταυρωμένον πᾶσα γῆ καὶ θάλαττα προσκυνεῖ, καὶ τοὺς τοῦτου νόμους ἀσπάζεται. Μαρτύριον δὲ τοῦτον καλεῖ, ἢ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον, « μάρτυρα » ὡς περὶ τῆς μελλούσης διαμαρτυρόμενον κρίσεως, καὶ τῆς γενένης ἀπειλοῦντα τὴν φλόγα.

ε'. Ἴδοὺ ἔθνη ἃ οὐκ ἠδεδίκαν σε⁷¹. Τίνα ταῦτα προσαρμύζουσιν Ἰουδαῖοι; τίνα τὰ ἔθνη ἐπεκαλέσαντο; ἐπὶ τίνα δὲ κατέφυγον οἱ λαοί; Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὐ δύνανται δεῖξαι· ἡμεῖς δὲ ὁρῶμεν τὰ πρόφηματα, καὶ τὸν ἀγνοούμενον ὑπὸ τῶν ἔθνῶν ἀπαύστως ὑπ' αὐτῶν προσκυνούμενον.

ς'. Ἦνίκα δ' ἄν ἐγγίση ὑμῖν. Ὅτ' ἄν, φησὶ, ζήτησαντες εὗρητε, καὶ ἐπικαλεσάμενοι τύχητε συγκώμης, φεύγετε τὴν προτέραν τῆς ἀσεβείας καὶ παρανομίας ὁδόν, καὶ δότε τῷ Θεῷ τὰ πρόσωπα, καὶ μὴ τὰ νῶτα. Μεταδώσει γὰρ ὑμῖν ἐλέου, καὶ τῶν ἀμαρτημάτων δωριεῖται τὴν ἀφῆσιν.

η'. Οὐ γὰρ εἰσιν αἱ βουλαι μου, ὡς περ αἱ βουλαι ὑμῶν. Πολύ, φησὶν, ἀλλήλων ἀφῆσθηκαμεν, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ὁ οὐρανὸς γῆς. Ὑμεῖς μὲν γὰρ μισεῖτε· ἐγὼ δὲ φιλῶ· ὑμεῖς πολεμεῖτε, ἐγὼ δὲ εὐεργετῶ.

ι'. Ὡς γὰρ ἄν καταβῆ ὁ ὕετός. Καθάπερ, φησὶν, ὕετός καὶ χιῶν ἀρδείας χάριν χορηγεῖται τῇ γῆ, ὡστε τοὺς γηπόνους ἀπολαβεῖν τοὺς πόρους, τὰ δράγματα κερπωσαμένους, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ποριζόμενους τροφήν· οὕτως ὁ ἀποφαντικός μου λόγος ἐνεργεστάτός ἐστι, καὶ πρακτικώτατος, πάντα πληρῶν ὅσα βούλομαι.

ιβ'. Ἐν γὰρ εὐφροσύνῃ ἐξελεύσεσθε. Τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀπαλλαττόμενοι, καὶ τῆς ἐκείνου δυναστείας ἐλευθερούμενοι, πάσης εὐφροσύνης ἐμπλησθήσονται. Ἐἴτα τῆς θυμηδίας δεικνύς τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὰ ἄρη, καὶ τοὺς βουνοὺς, καὶ τὰ ξύλα ἔδειξεν εὐφραίνόμενα. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ, τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἔξοδον τοῦ λαοῦ διηγούμενος: « Τὰ ἄρη ἐσχίρτησαν ὡς κριοί, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἄρνια προβάτων. » Τοῦτω δὲ τῷ εἶδει κέχρηται ἡ Ὀσια Γραφή, τῷ ἔθει τῶν ἀνθρώπων ἀκολουθοῦσα. Εἰώθαμεν γὰρ λέγειν, πᾶσα ἡ πόλις εὐφραίνεται, πᾶσα ἡ πόλις ἑορτάζει, οὐ τοὺς τοίχους νοοῦντες πόλεις, ἀλλὰ τοὺς οἰκοῦντας. Εἰ δὲ καὶ τροπικῶς τις νοεῖν βούλεται, ἄρη μὲν καὶ βουνοὺς, τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις, αἱ δὲ καὶ τεταγμένα εἰσὶν· ξύλα δὲ ἀγροῦ τοῖς κλάδοις δεικνύντα τὴν ἡθονήν, τοὺς ἀγίους, περὶ ὧν εἴρηται: « Δίκαιος ὡς φῶνις

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ Ex vers. 3 hæc leg. *Har. sub.* l. v, c. 14, καὶ διαθήσονται ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον τὰ ὅσα Δαβὶδ τὰ πιστά. Ita quoque in Eran., dial. 1, p. 24, t. IV. *Sirm.*, ubi tamen leg. διαθήσω. ⁶⁹ Ἐδ. *Infra Cir. Aff. Cur.* serm. 10, et in Eran. l. c. leg. δέδωκα. ⁷⁰ αὐτόν. Utroque loco cit. sequuntur reliqua vers. 4, ἄρματα καὶ προστάσσοντα ἐν ἔθνεσιν. (Ἐν abest *Gr. Aff. Cur.* l. c.) ⁷¹ ἠδεδίκαν. Ita Alex. Sed οἶδας: leg. ἵππια cod. *Vatic.* utroque loco cit., ubi post αὐτὸν sequ. reliqua huius vers.: ἐπικαλέσονται σε, καὶ λαοί, οἳ οὐκ ἐπίστανται σε, ἐπὶ σὲ κατατρέφονται. Ἐνεκεν Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου καὶ τοῦ ἀγίου Ἰσραὴλ, ὅτι ἐξέλασέ σε.

ἐθήσει, ὡσεὶ κέδρος ἢ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται· καὶ, « Ἐγὼ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου ⁷²· » εὐρήσει ⁷³ καὶ οὕτως τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν.

γ'. Καὶ ἀρτί στοιθῆς ἀναθήσεται κυπαρίσσοσ ⁷⁴. Ἐδειξε καὶ διὰ τούτων τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν τὴν μεταβολήν. Οἱ γὰρ πάλαι, ἀχρήστοις βοτάναις καὶ χαμαιζήλοις ἐοικότες, οὗτοι μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς κυπαρίσσου τὸ ὕψος, καὶ μυρσίνης τὸ εὐώδες σεμνύνονται, καὶ κηρύττουσι. Διὰ τῶν πραγμάτων τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν δύναμιν, οἷόν τι σημεῖον, καὶ τέρας μέγα, καὶ παράδοξον, καὶ διαρκές, ἐπιδεικνύντες τὴν οἰκτερίαν μεταβολήν.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ'.

β'. Μακρίος ἀνὴρ ὁ ποιῶν ταῦτα, καὶ φυλάσσω ⁷⁵ τὰ Σάββατα μὴ βεθλοῦν. Τῆ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ συνέζευξε τὸν μισθόν· μισθὸς δὲ μέγιστος ὁ μακαρισμός. Τῆς δὲ τῶν Σαββάτων φυλακῆς ἐπιμελεῖσθαι προσέταξεν, ἔτι κρατούντος τοῦ νόμου. Ἐδειξε δὲ καὶ πῶς δεῖ τιμῆσαι τὸ Σάββατον. Ἀθώους ⁷⁶ γὰρ, φησὶ, προσήκει τὰς χεῖρας ἀδικίας φυλάττειν. Οὕτω γὰρ οὐ βεθλοῦται τὸ Σάββατον. Βέβηλον δὲ ἐστὶ τὸ μὴ ἄγιον, τουτέστι τὸ κανόν. Ἐπειδὴ τοίνυν εἰς τὴν τῶν θείων ἐργασίαν ἀπερώθη τὸ Σάββατον, ἐάν, φησὶ, παραβῆς τὸν κείμενον νόμον, κοινήν αὐτὴν ἡμέραν ἀπορραίνεις, τουτέστι βέβηλον.

γ'. Μὴ λεγέτω ὁ ἀλλογενής ⁷⁷. Τὸν Ἰουδαϊκὸν ἐν τούτοις καταστέλλει τύφον. Ἐπειδὴ γὰρ ὠλιγόρουν μὲν ἀρετῆς, μεγάλα δὲ ἐφρόνου ἐπὶ τῇ κρίσει ⁷⁸ τοῦ Ἀβραάμ, διδάσκει ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὡς ἀρετὴν, ἀλλ' οὐ γένος, ζητεῖ.

δ'. Δώσω αὐτοῖς ⁷⁹ τόπον ⁸⁰ ὀνομαστόν ⁸¹, χρείσσω υἰῶν καὶ θυγατέρων. Κάν τούτῳ παραπλησίως καὶ τοὺς εὐνούχους ἐπ' ἀρετὴν παροτρύνει· καὶ τῶν ἐπὶ πολυπαυδία μεγαλαυχομένων τὴν ὀφρὺν καταλύει. « Ὀνομα αἰώνιον δώσω αὐτοῖς. » Ἀψευδέης ἢ ὑπόσχεσις· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ περὶ τὴν θεσπέσιον Δανιήλ, καὶ Ἀνανίαν, καὶ Ἀζαρίαν, καὶ Μισαήλ. Ἀφαιρεθέντες γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων τὸ γενέσθαι πατέρες, πολυθύλλητοι μᾶλλον ἢ οἱ πολλῶν παιδῶν πατέρες ἐγένοντο· καὶ ἀσβεστον αὐτῶν διαμένει τὸ κλέος. Οὕτω τὸν Ἀθιμέλεχ, καὶ ἀλλογενῆ, καὶ εὐνούχον ὄντα, Αἰθιοπὴ γὰρ ἦν, ἀοίδιμον διὰ τὴν εὐσέθειαν ἀπέφηεν ὁ Θεός.

ε'. Καὶ τοῖς ἐκλεκτοῖς ⁸² ἀλλογενέσιν. Ἐδειξεν ὅτι οἶκ Ἰουδαίων μόνων ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν ὁ τῶν ὄλων Θεός· πάντων γὰρ ὑπάρχων δημιουργός, πάντων προμηθεύει παραπλησίως.

η'. Ὅτι ⁸³ συναξω ἐπ' αὐτὸν συναγωγῆν.

⁷² Psal. LI, 10.

VARIÆ LECTIONES.

⁷² μου abest l. c., t. I, p. 948. ⁷³ εὐρ. Ed. prior habet εὐρήσεις. ⁷⁴ κυπ. Hebr. abies. ⁷⁵ καὶ φυλ. Apud LXX præm. καὶ ἀνθρωπος ὁ ἀνταχόμενος αὐτῶν. ⁷⁶ ἀθώους x. τ. λ. Hæc ad finem vers. 22, pert. ⁷⁷ ἀλλογ. Ex fine vers. 3, hæc leg. t. I, p. 882 et 1499, μὴ λεγέτω ὁ εὐνούχος, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ἕξλων ξηρόν. ⁷⁸ Ex vers. 4 hæc exstant t. I, II. cc. ὅτι τὰδε λέγει Κύριος τοῖς εὐνούχοις τοῖς φυλαττομένοις τὰ Σάββατά μου, καὶ ἐκλεγόμενοις ἃ ἐγὼ θέλω. ⁷⁹ αὐτ. Utroque loco cit. sequi. ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ ἐν τῷ τσίχρῳ μου. ⁸⁰ τόπ. ὄνομ. Hebr. locum et nomen. ⁸¹ ὄνομ. Ita quoque t. I, p. 1499, sed ibid. p. 822, est θαυμαστόν. ⁸² ἐκλ. Ita Ald. monente Bosio. ⁸³ Ὅτι — συναγ. Hebr. Adhuc congregabo (plures) ad eum, ad congregatos ejus.

VERS. 13. Et pro stæba ascendet cyparissus. Ostendit etiam his verbis extraneorum gentium mutationem. Qui enim similes olim erant herbis inutilibus et humi **365** jacentibus, hi post cognitionem Salvatoris, et cupressi proceritatem, et myrti suaveolentiam præ se ferunt. Ac rebus ipsis Dei et Salvatoris nostri potentiam prædicant velut signum quoddam, et prodigium ingens, ac mirabile et constans, exhibentes suam ipsorum mutationem.

CAPUT LVI.

VERS. 2. Beatus vir qui facit hæc, et qui custodit Sabbata, ut non profanet ea. Cum bonis operibus mercedem conjunxit: merces vero maxima est beatitudo. Sabbatorum autem custodiam curæ esse jussit, lege adhuc obtinente. Ostendit porro qua ratione observari Sabbatum debeat. Manus enim, inquit, ab injustitia innoxias custodire oportet. Sic enim non profanatur Sabbatum. Profanum vero id dicitur, quod non est sanctum, nimirum quod commune est. Quoniam igitur ad operanda divina consecratum est Sabbatum, si transgressus fueris, inquit, constitutam legem, communem diem illum facis, hoc est profanum.

VERS. 3. Ne dicat alienigena. Judaicam hoc loco deprimit arrogantiam. Nam quia virtutem contemnebant, et de stirpe Abrahami insolenter efferebantur, docet universorum Deus se virtutem quaerere, non genus.

VERS. 5. Dabo eis locum nominatum, meliorem filii et filiiabus. Et hic similiter eunuchos ad virtutem excitat, et eorum qui **366** de liberorum copia gloriantur frangit supercilium. « Nomen sempiternum dabo eis. » Minime falsa promissio. Testes enim sunt divinus Daniel, et Ananias, Azarias et Misael. Nam cum ab hostibus ademptum illis esset ne patres fierent, fama multo celebrioris facti sunt, quam qui multorum filiorum patres erant, et immortalis illorum gloria manet. Eodemque modo Abimelechum, et alienigenam et eunuchum (Æthiops enim erat), pietatis causa Deus illud strem reddidit.

VERS. 6. Et electis alienigenis. Ostendit universorum Deus, se non Judæorum tantummodo Deum esse, verum etiam gentium. Omnium enim cum sit creator, omnium similiter curam gerit.

VERS. 8. Quia congregabo ad eum congregationem.

Manifeste ostendit, se ultimam Romanorum obsidionem prædicere. Post dispersorum enim congregationem et reditum, ferarum exercitum minatus est. [9] Agrestes porro feras vocat propter priorem impietatem. Innuvit vero etiam crudele illorum ingenium et immitte. Ex diversis gentibus coaluerat Romanus exercitus. Europam enim universam eo tempore cum obtinerent, et Asiæ partem maximam subegissent, undique coactos habebant milites.

VERS. 10. *Videte, excæcatis esse omnes.* Tanta autem illorum est cæcitas, ut solem justitiæ in clarissima luce non videant « Canes muti non poterunt latrare. » Contra dæmonas enim non latrabant, sed circumblandientes inimicis, eos velut benefactores excipiebant: adversus nutrium autem et Salvatorem latrabant.

367 VERS. 11. *Et canes impudentes.* Repugnare quodammodo videtur. Nam si non latrant, sed continuo dormiunt, quomodo sunt impudentes? Sed, sicut dixi, adversus inimicos quidem non latrant: contra Creatorem vero impudentiam patefecerunt, improbitatis modum nullum facientes. « Omnes vias suas secuti sunt. » Arguit autem illos sermo, quod, relicta via divina, in diversos tramites aberrarint. Unusquisque enim ut volebat ambulabat, studens avaritiæ.

CAP. LVII.

VERS. 1. *Videte quomodo justus perit.* Dominicam hoc loco crucem præmonstravit. Justum enim appellat Christum Dominum, ut qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Ostendit vero pariter cæcitatem cordis eorum qui crucifixerunt. Nemo quippe illorum, inquit, facinus considerare voluit. « Et viri justi tolluntur. » Post Christum enim Dominum, adversus sanctos apostolos pari rabie sævierunt: ac divinum quidem lapidarunt Stephanum, divinisimum autem Jacobum de medio sustulerunt, siquidem de pinnaculo templi præcipitatum sustibus illum cædentes peremerunt. « Sublatus est justus, [2] erit in pace sepultura ejus. » De Christo Domino hæc dicit: eademque opera et cædis iniquitatem, et partam ex morte victoriam demonstrat. Ipsius enim mors divinam nobis reconciliationem largita est: ipse vero sepulcro relicto 368 in cælos assumptus est.

VERS. 3. *Vos autem accedite huc, filii iniqui.* Dejecit eos ex cognitione Abrahami: accusat autem illorum adulterium, non id solum quod in matrimoniiis cernitur, sed etiam quod in dogmatibus.

▼ Isa. LIII, 9.

368 ³⁶⁸ *Ἰδετε, ὅτι. Hebr.* Speculatores ejus. Ita etiam rel. interp. ³⁶⁹ ἀναιδ. *Hebr.* fortes anima, s. avidi. ³⁷⁰ ἑκαστος, x. τ. λ. Hæc ad finem vers. 11 pertinet. juxta vers. Aqu. et Symm. Apud LXX, h. l., nihil de avaritia. ³⁷¹ Ἰδετε. Abest ab Hebr. ³⁷² σημ. — τόλμ. Hæc pert. ad verba ista vers. 1: καὶ οὐδείς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ. ³⁷³ υἱοὶ ἀνομοί. *Hebr.* filii præstigiatrix. ³⁷⁴ κατ. δὲ αὐτ. μοιχ. Ad finem vers. 3 ista spectant.

Δ Σαφῶς ἐδίδασκεν, ὡς τὴν ἐσχάτην πολιορκίαν προ-
αγορεύει τῶν Ῥωμαίων. Μετὰ γὰρ τὴν τῶν διεσπαρ-
μένων συναγωγὴν καὶ τὴν ἐπάνοδον, τὴν τῶν θη-
ρίων ἠπειλήσασε στρατιάν. Ἄγρια δὲ θηρία καλεῖ
διὰ τὴν προτέραν ἀσέβειαν. Δινίττεται δὲ καὶ τὸ
ὡμὸν αὐτῶν, καὶ ἀνήμερον. Ἐκ διαφόρων ἔθνῶν ἡ
Ῥωμαϊκὴ συνελεκτο στρατιὰ. Τῆς γὰρ Εὐρώπης
ἀπάσης τῆνικαῦτα κρατοῦντες, καὶ τῆς Ἀσίας ὑπο-
χείρια τὰ πλείστα πεποιηκότες, πανταχόθεν εἶχον
συνειλεγμένους λογάδας.

ι. Ἰδετε, ὅτι ³⁶⁹ ἐκτετύφλωται πάντες. Τοσαύτη
δὲ αὐτῶν ἡ τυφλότης, ὡς ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ
μὴ ἐπιγνώσκει τῆς δικαιοσύνης τὸν ἥλιον. « Κύνες
ἐνεοὶ οὐ δυνήσονται ὑλακτεῖν. » Κατὰ μὲν γὰρ τῶν
δαιμόνων οὐχ ὑλάκτουσιν· ἀλλὰ περισαίνοντες τοὺς
πολεμίους, ὡς εὐεργέτας· ἐδέχοντο· κατὰ δὲ τοῦ
τροφέως καὶ Σωτῆρος ὑλάκτουσιν.

ια. Καὶ οἱ κύνες ἀναιδέεις ³⁷⁰. Ἐναντίον εἶναί πως
δοκεῖ· εἰ γὰρ οὐχ ὑλακτοῦσιν, ἀλλὰ διηγεκῶς καθέ-
δουσιν, πῶς ἀναιδέειαν ἔχουσιν; Ἀλλ', ὡσπερ ἐστὶν,
κατὰ μὲν τῶν πολεμίων οὐχ ὑλακτοῦσι· κατὰ δὲ τοῦ
δημιουργοῦ τὴν ἀναιδέειαν ἐδειξάν, κόρον οὐ λαμβά-
νοντες τῆς πονηρίας. « Πάντες ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν ἐξηκο-
λοῦθησαν. Κατηγορεῖ δὲ αὐτῶν ὁ Λόγος, ὅτι τὴν
θειάν καταλιπόντες ὁδὸν, εἰς πολυσχεδεῖς ἐπλανήθη-
σαν ἀτραπούς. Ἐκαστος ³⁷¹ γὰρ ὠδεύεν ὡς ἐβούλετο,
τὴν πλεονεκτηκὴν αἰρούμενος γνώμην.

ΚΕΦΑΛ. ΝΖ'.

α. Ἰδετε ³⁷² ὡς ὁ δίκαιος ἀπόλωτο. Τὸν Δεσπο-
τικὸν ἐνταῦθα σταυρὸν προεσήμνη· δίκαιον γὰρ τὸν
Δεσπότην ὀνομάζει Χριστὸν, ὅς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίη-
σεν, οὐδὲ ὄλλος ἐν τῷ στήματι αὐτοῦ. Σημαίνει ³⁷³
δὲ κατὰ ταῦτόν, καὶ τῆς τῶν ἐσταυρωκῶτων καρδίας
τὴν πόρρωσιν· οὐδείς γὰρ αὐτῶν, φησὶ, συνιδεῖν
ἠβουλήθη τὸ τόλμημα. « Καὶ ἄνδρες δίκαιοι αἴρον-
ται. » Μετὰ γὰρ τὸν Δεσπότην Χριστὸν, κατὰ τῶν
ιερωῶν ἀποστόλων παραπλησίως ἐλύττησαν· καὶ τὸν
μὲν θεσπέσιον κατέλευσαν Στέφανον, ἀπέτεμον δὲ
τὸν θεϊότατον Ἰάκωβον· ὡς ἂν μὲν ἀπὸ τοῦ περὶ-
γίου τοῦ ναοῦ κατενεχθέντα, ξυλοῖς δὲ παλοντες τῷ
θανάτῳ παρέδωκαν. « Ἡρῆται ὁ δίκαιος, ἔσται ἐν
εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ. » Περὶ τοῦ Δεσπότητος ταῦτα
λέγει Χριστοῦ: καὶ δηλοῖ κατὰ ταυτὸν τὸ τε ὀδίκιον
τῆς σφαγῆς, καὶ τὴν μετὰ θάνατον νίκην. Ὁ γὰρ
θάνατος αὐτοῦ τὰς πρὸς θεὸν ἡμῖν καταλλαγὰς ἐπα-
ρήσατο· αὐτὸς δὲ τὸν τάφον καταλιπὼν εἰς οὐρα-
νοὺς ἀνελήφθη.

γ. Ὑμεῖς δὲ προσαγάγετε ὧδε, υἱοὶ ἀνομοί ³⁷⁴.
Ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἐκ τῆς συγγενείας τοῦ Ἀβραάμ·
κατηγορεῖ ³⁷⁵ δὲ αὐτῶν μοιχεύειν, οὐ μόνον τὴν τῶν
γάμων, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν δογματῶν.

VARIE LECTIONES.

368 ³⁶⁸ Ἰδετε, ὅτι. *Hebr.* Speculatores ejus. Ita etiam rel. interp. ³⁶⁹ ἀναιδ. *Hebr.* fortes anima, s. avidi. ³⁷⁰ ἑκαστος, x. τ. λ. Hæc ad finem vers. 11 pertinet. juxta vers. Aqu. et Symm. Apud LXX, h. l., nihil de avaritia. ³⁷¹ Ἰδετε. Abest ab Hebr. ³⁷² σημ. — τόλμ. Hæc pert. ad verba ista vers. 1: καὶ οὐδείς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ. ³⁷³ υἱοὶ ἀνομοί. *Hebr.* filii præstigiatrix. ³⁷⁴ κατ. δὲ αὐτ. μοιχ. Ad finem vers. 3 ista spectant.

8. Ἐν τίνι ἐστρωθήσατε⁹¹; Σαφῶς διὰ τῶν εἰρημένων τὰς ὑπ' αὐτῶν γεγενημένας κατὰ τοῦ δεσπότητος βλασφημίας ἐλέγχει. Πλάνον γὰρ αὐτὸν ἐκάλουν, καὶ δαιμονῶντα, καὶ Σαμαρείτην, καὶ ἐν Βεελζεβούλ ἔρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. « Οὐχ ὑμεῖς ἐστὲ τέκνα ἀπωλείας; » Ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἀντίθεον δῆθεν τὸν δεσπότην τῷ ξύλῳ προσήλωσαν, ζῆλον ὡς νομίζοντες ὑπὲρ τοῦ θεοῦ τῆς τὸν νόμον ἐπιδεικνύμενοι, εἰς καιρὸν αὐτοῦ τῆς δεισιδαιμονίας ἀνέμνησεν. Οὐ διηνεκῶς, φησί, τοῖς εἰδώλοις διατελεῖτε λατρεύοντες, καὶ τὰ ἔλαση περινοστοῦντες, ἐν ταῖς φάραγξι τὰ τέκνα τοῖς δαίμοσι καταθύετε; Πῶς φατε γοῦν, ὅτι νῦν τῷ ὑπὲρ τοῦ νόμου ἐπυρσεύθητε ζήλῳ, κατὰ τοῦ νομοθέτου κεκινήκοτες ἑαυτοὺς; οἱ ἐπὶ τῶν εἰδώλων κύνες ἐνεοὶ, ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος κύνες ἀναιδεῖς τῆ ψυχῆ.

9. Ὀπίσω τῶν σταθμῶν τῆς θύρας σου ἐθήκας μνημόσυνά σου. Τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀσέβειαν καὶ διὰ τούτων διδάσκει· οὐ γὰρ μόνον τοῖς ὄρεσιν ἐπλανώοντο, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις τοῖς εἰδώλοις ἐδούλευον· μνημόσυνον δὲ καλεῖ τὸ τῆς κατηγορίας ἀνάγραπτον.

10. Ἐπλήθυνας⁹² τὴν πορνείαν σου μετ' αὐτῶν. Ὡς ἐπὶ γυναικὸς ἀκολάστου καὶ ταῦτα εἶρηκε, τὴν πολλὴν αὐτῶν διδάσκων ἀσέβειαν. « Τοὺς⁹³ μακρὰν ἀπὸ σοῦ. » Μακρὰν ὠνόμασε τὰ εἴδωλα. « Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; » Πόρῳ δὲ αὐτοὺς καὶ ὁ νόμος ἐποίει. « Καὶ ἀπέστειλεις πρέσβεις ὑπὲρ⁹⁴ τὰ ὄρια σου. » Ποτὲ μὲν γὰρ Αἰγυπτίους, ποτὲ δὲ Ἀσσυρίους προσέφωγον. « Καὶ ἐταπεινώθης ἕως ἄβου. » Τοῦτον ἔσχες ἐκ τῆς τῶν εἰδώλων θεραπείας, καρπὸν τε πολυουδίας ἦν ἐκοπίσας.

11. Καὶ οὐκ εἴπας, Πυύσομαι⁹⁵. Ἐμὲ κατέλιπες, τοὺς δαίμονας θεραπεύουσα· ἀνθρωπίναις ἐπικουρίαις ἐθάρρησας, καὶ κόρον οὐκ εἴληφας τῶν κακῶν. « Οὐ κατεδέφθης μου⁹⁶. » Ἦνίκα τοῖς εἰδώλοις ἐδούλευες, οὐκ ἐδεδίδεις τὸν νομοθέτην· ὅτε δὲ παρεγενόμεν ἔγω, ἐφοβήθης φόβον οὐ οὐκ ἦν φόβος, καὶ τὰς περὶ ἐμοῦ προβήσεις λαβεῖν οὐκ ἠέλησας.

12. Καὶ⁹⁷ ἐγὼ σε ἰδὼν παρορώ. Πολιορκουμένη γὰρ οὐδεμίαν σοι παρέξω βοήθειαν.

13. Ἐξελέσθωσάν σε ἐν τῇ θλίψει σου⁹⁸. Οὐ γὰρ μόνον σοι βοήθειας οὐ μεταδώσουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ φροῦδοι ἔσονται, τουτέστι τὰ εἴδωλα. « Οἱ δὲ ἀπεχόμενοι μου κτήσονται γῆν. » Καὶ μαρτυρεῖ τῶν λόγων τὰ πράγματα· οἱ γὰρ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες, καὶ τὴν Ἱερουζολύμων κατέχουσι πόλιν, καὶ ἐν ἀπάσῃς ταῖς πόλεσιν ἀξιοῦνται τιμῆς.

⁹¹ II Cor. vi, 14.

VARIÆ LECTIONES.

⁹¹ ἔτρ. Rec. lect. est ἐνεστρωθήσατε. ⁹² Ἐπλ. — αὐτ. Hebr. Et pro munere obtulisti regi oleum. ⁹³ τ. μ. ἀπὸ σοῦ. Apud LXX, præc. καὶ πολλοὺς ἐποίησας. Hebr. Et multiplicasti pigmenta tua. ⁹⁴ ὄπ. τὰ ὄρ. σου. Hebr. usque ad longinquum. ⁹⁵ πυύσ. Hebr. res desperata est. ⁹⁶ κατεδ. μου. Hebr. reproblasti. ⁹⁷ καὶ — παρορώ. Hebr. Anne ego taceo, idque a sæculo, s. a longo inde tempore? ⁹⁸ ἐν τ. θλ. σου. Hebr. congregationes tuæ, s. copię tuę collectę.

A VERS. 4. Quo oblectati estis? Manifeste his verbis redarguit calumnias illorum, quibus Dominum impetierunt. Seductorem enim illum appellabant, et dæmonium habentem, et Samaritanum, et in Beelzebub principe dæmoniorum dæmonia ejicere dicebant. « Nonne vos estis filii perditionis? » Quoniam Dominum tanquam Deo videlicet adversantem crucifixierant, zelum ut ipsi existimabant pro eo qui legem tulerat ostendentes, opportune illorum superstitiones commemorat. [5—7] Annon semper, inquit, idola colere pergitis? et lucos obeuntes, dæmonibus filios vestros in vallibus immolatis? Quomodo ergo dicitis vos legis zelo nunc incensos, cum adversus legislatorem insurgitis? canes erga idola muti, erga Salvatorem canes animo impudentes.

VERS. 8. Post ostii tui postes posuisti memorialia tua. Summam illorum impietatem his etiam verbis declarat. Non solum enim errabant in montibus, sed domi etiam idolis serviebant. Memoriale autem vocat, conscriptam accusationem.

VERS. 9. Multiplicasti fornicationem tuam cum eis. Quasi de femina intemperante hæc item dixit, summam illorum impietatem docens. « Eos qui procul a te. » Procul posita, idola vocavit. « Quæ 369 enim societas luci cum tenebris? » Procul autem illos lex quoque faciebat. « Et misisti legatos ultra terminos tuos. » Interdum enim ad Ægyptios, interdum ad Assyrios confugerunt. « Et humiliata es usque ad inferos. » Hunc cepisti fructum ex multis itineribus in quibus desudasti.

VERS. 10. Et non dixisti, Desinam. Me dereliquisti, ut dæmonibus servires, in humanis auxiliis fiduciam collocasti, et malorum satietas non fuit tibi. « Non rogasti me. » Quando idolis serviebas, legislatorem non reformidasti; quando autem ipse veni, timore timuisti ubi non erat timor, et prædictiones de me factas admittere noluisti.

VERS. 11. Et ego te videns despicio. Obsessæ tibi nullam opem feram.

D VERS. 13. Eruant te in tribulatione tua. Non modo enim tibi auxilium non afferent, sed ipsimet evanescent, idola nimirum. « Qui autem adherent mihi, possidebunt terram. » Verbis fidem res astruunt. Qui enim crediderunt in eum, et Hierosolymorum urbem possident, et in urbis universis honore afficiuntur.

VERS. 14. *Mundas facite vias.* Veritatis etenim A
præcones rectam viam credentibus planam faciunt,
tum ea quæ Deo placent indicantes, tum a contra-
riis avocantes.

VERS. 15. *Dominus excelsus, in excelsis habitans.*
Omnibus istis **370** nominibus Dei benignitas
ostenditur, quod excelsus plane sit, licet illi, quan-
tum in ipsis erat, humilem fecerint, cum idolis et
dæmonibus comparantes : quod etiam sanctus,
cum isti nomen ejus profanarent perversis cogita-
tionibus, et actionibus* non honestis : ipse tamen
sanctus est, et sanctis gaudet, illosque sanctificat,
illorum confortans virtutem, illorum excitans
mentes : si modo dignos præbere se visi fuerint.

VERS. 16. *Non in æternum penas de vobis sumam.* B
Plurimi ex iis qui Dominum crucifixerant, per
prædicationem apostolorum crediderunt, et salu-
tem consecuti sunt. Eam ob causam et cruci af-
fixus dicit : « Pater, ignosce illis, non enim sciunt
quid faciunt x. » — « Spiritus enim a me egre-
dietur. » Commemorat quo pacto Adami animam
reaverit. « Inspiravit enim, inquit, in faciem ejus
spiraculum vitæ, et factus est homo anima vi-
vens y. »

VERS. 18. *Vias ejus vidi.* Pœnitentiæ Dominus
Deus vires ostendit. Cum enim vidissem, inquit,
illorum pœnitentiam et consiliorum mutationem,
et vultus tristitiam, et consolationem ipsis imper-
titi, et iis qui illos lugebant. Lugebant autem illos
præcones veritatis. « Et dedi eis consolationem
veram. » Etsi enim videntur in speciem impij lætari,
quando in voluptatibus suis versantur, tamen cum
in exitum tandem incidant, vero gaudium non gau-
dent. Vera enim demum illa fuerit lætitia, quæ ex
laboribus **371** et angustiis vitam æternam acqui-
rit. Sed et vera lætitia replentur qui justitiam col-
unt, dum res illis ex voto succedit, et omni per-
turbatione vacans animus, tranquillus manet in
seipso.

CAP. LVIII.

VERS. 1. *Clama in fortitudine.* Præcipit omnium
Dominus prophetæ, ut redarguat iniquitates po-
puli, atque hoc non clam et occulte faciat, sed
palam et magna vocis contentione id agi jubet.

VERS. 2. *Me de die in diem quarunt.* Qui scelera-
tam vitam ducunt, providentia mea ut fruantur
postulant : nec reputant se, cum indignos cura
mea se exhibeant, hanc minime adepturos esse.

x Luc. xxiii, 34. y Gen. ii, 7.

ιδ. Καθαρίσατε** ὁδόν. Οἱ γὰρ τῆς ἀληθείας
κῆρυκες λείαν ἐργάζονται τοῖς πιστεύουσι τὴν εὐ-
θειαν ὁδόν, καὶ τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ ἐπιδεικνύντες,
καὶ τῶν ἐναντιῶν ἀποτρέποντες.

ιε'. Κύριος ὕψιστος, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν¹.
Διὰ τούτων ὄλων τῶν ὀνομάτων ἡ τοῦ Θεοῦ ἐρμείνεια
δηλοῦται· ὅτι τε ὕψιστός ἐστι, εἰ καὶ ὅσον ἦκε τὸ
εἰς αὐτούς, ταπεινὸν αὐτὸν πεποιήκασι συγκρίνον-
τες εἰδῶλοις τε καὶ δαίμοσιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
ἅγιος, βεθλοῦντων τούτων τὸ αὐτοῦ ὄνομα κακαῖς
ἐνθυμήσεσι, καὶ πράξεσιν οὐ καλαῖς· ἀλλ' ὁμοῦ
αὐτὸς ἅγιος ὢν, καὶ ἁγίοις χαίρων, κακείνους ἀγιά-
ζων, ἐπιβρῶννός αὐτῶν τὴν δύναμιν, διεγείρων
αὐτῶν τὰ φρονήματα, μόνον εἰ φανεήσαν ἑαυτοῦς
παρέχοντες ἀξίους.

ις'. Οὐκ εἰς τὸν αἰῶνα ἐκδικήσω ἡμᾶς². Πλεί-
στοι τῶν τὸν Κύριον ἐσταυρωκότων διὰ τοῦ κηρύ-
γματος τῶν ἀποστόλων ἐπιστεύσαν, καὶ τῆς σωτη-
ρίας ἀπήλασαν. Τούτου χάριν καὶ σταυρούμενος
ἔφη· « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦ-
σιν. » — « Πνεῦμα γὰρ παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται³. » Ἐμνη-
μόνευσε δὲ οὐ τοῦ Ἀδάμ ἐδημιούργησε τὴν ψυχὴν.
« Ἐνεφύσησε γὰρ, φησὶν, εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ
πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν
ζῶσαν. »

ιη'. Τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ἐώρακα. Τῆς μετανοίας ὁ
Δεσπότης Θεὸς ἔδειξε τὴν ἰσχύν· θεασάμενος γὰρ
φησὶ, τὴν μεταμέλειαν, καὶ τῶν λογισμῶν τὴν μετα-
βολὴν, καὶ τοῦ προσώπου τὸ σκυθρωπὸν, καὶ αὐ-
τοῦ ψυχαγωγίας ἤξιωσα, καὶ τοὺς πενθοῦντας
αὐτούς. Ἐπέμβουον δὲ αὐτούς τῆς ἀληθείας οἱ κη-
ρυκες. « Καὶ ἔδωκα αὐτῷ παράκλησιν ἀληθινήν. »
Κἂν γὰρ οἱ ἀσεβεῖς τῷ δοκεῖν δοκοῦσι χαίρειν ἐν ταῖς
ἑαυτῶν ἡδοναῖς τρεφόμενοι· ἀλλὰ γοῦν εἰς ἀπώλειαν
τέλος καταστρέφοντες, οὐ τὴν ἀληθινὴν χαρὰν χαι-
ρουσι. Μόνη γὰρ κυρίως ἂν εἴη χαρὰ ἡ ἐκ καμάρ-
των τε καὶ θλίψεων ζωὴν αἰώνιον πραγματευομένη.
Ἄλλὰ καὶ χαρὰς τῆς ἀληθινῆς πληροῦνται οἱ δι-
καιοπράγουντες, εἰς ἔργον αὐτοῖς προχωροῦντος τοῦ
σκοποῦ, καὶ ἀταράχου μενουσῆς τῆς ψυχῆς, καὶ
γαληνιζούσης ἐν αὐτῇ.

ΚΕΦΑΛ. ΝΗ'.

α'. Ἀναβόησον ἐν ἰσχύϊ⁴. Τὰς τοῦ λαοῦ παρα-
νομίας ἐλέγξει· τῷ προφήτῃ παρεγγυᾷ τῶν ὄλων ὁ
Κύριος· καὶ μὴ κρύβδην τοῦτο καὶ λάθρα ποιήσαι,
ἀλλὰ ἀναφανδὸν ὁρᾶσαι παρακαλεῦεται μεγάλην χρώ-
μενον τῇ φωνῇ.

β'. Ἐμὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ζητοῦσι. Οἱ πονηρῆς
συζῶντες τῆς παρ' ἐμοῦ τυχεῖν ἀξιοῦσι προνοίας·
καὶ οὐ λογίζονται ὡς, ἀναξίους σφᾶς αὐτοῦς τῆς
ἐμῆς καταστήσαντες κηδεμονίας, ταύτης οὐκ ἀπο-
λαύσονται.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Καθ. ὁδ. Rec. lect. καθαρίσατε ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ὁδόν. ² κατ. Ex medio vers. 15, hæc infra, in
dial. 4, p. 364, Garn. leg. ἅγιος (rec. lect. ὕψιστος) ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαύμενος. Ad totum vero vers. pert.
expositio, quæ sequitur. ³ ἐκδ. ὕμ. Hebr. litigabo. ⁴ ἐξελ. Infra, in dial. 3, p. 330, Garn. ἐκπορεύ-
ται. ⁵ Καὶ — ἀληθ. Hebr. Et reddam consolationes illi, et lugentibus cum. ⁶ ἐν ἰσχύϊ. Hebr.
guttur.

γ. Ἐνηστεύσαμεν⁸, καὶ οὐκ εἶδες. Ἄκραν νομίζουσιν ἀρετὴν τῶν βρωμάτων τὴν ἀποχὴν· καὶ ἐπιμέμφονται μοι, μὴ παραυτίκα πάσης αὐτοῦ; ἀβουῦντι προνοίας. Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν⁹. Ἐν γὰρ τῆς νηστείας σχολὴν οὐκ ἀφορμὴν ποιεῖσθε μεταμελείας· ἀλλὰ ταύτην εἰς τὴν τὸν φρειλόντων εἰσπραξίαν ἀναλίσκετε.

δ. Εἰς⁸ κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε. Ἔοικε καὶ κατὰ τὸν τῆς προφητείας καιρὸν τοιοῦτό τι γενέσθαι. Τοῦτο γὰρ αἰνίττεται, Ἐκαὶ σήμερον ἀκουσθῆναι ἐν κραυγῇ τὴν φωνὴν ὑμῶν. Ἰνατί μοι νηστεύετε⁹; Ὁὐ τὸ ἐξωθεν, φησί, φαινόμενον σχῆμα ζητῶ. Ἐθυσία γὰρ τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον.

ε. Ἀλλὰ λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας. Διάρρηξον τοὺς τῆς ἀδικίας δεσμούς· ὅσα τῶν συμβολαίων οὐκ ἔχει τὸ δίκαιον, ὡς ἐπιζήμια λύσον. Ἀπόστειλε θετραυμένους ἐν ἀφέσει¹⁰. Τουτέστι τοὺς πενίξ συζῶντας ἐλευθέρωσον φροντίδως· ὅς τὴν ἀφείναι, καὶ λύσον τὴν μέριμναν.

ς. Διάθρυπτε κεινῶντι τὸν ἄρτον σου. Τῶν ἀδίκων κερδῶν ἀπαγορεύσας τοὺς πόρους, τῶν δικαίως συνειλεγμένων τὴν οἰκονομίαν φυλάσσειν διδάσκει.

ζ. Τότε βραγῆσεται πρῶμον τὸ φῶς σου. Ποθεινὸν μὲν τὸ φῶς, ποθεινότερος δὲ ὁ ἄρθρος μετὰ τὴν νύκτα φαινόμενος· τοῦτο πρῶμον προσηγορεύσασε φῶς. Καθάπερ γὰρ ὁ ἄρθρος τὴν ζοφώδη τῆς νυκτὸς διάρρηγνυσι ἀμπεχόνην· οὕτω, φησί, τὴν νύκτα τῶν συμφορῶν οὕτως ὁ ἔννομος φησὶ βίος, καὶ τῆς ἐμῆς σοὶ προνοίας χορηγήσει τὸ φῶς. Καὶ ἡ βίβα τοῦ Θεοῦ περιστελεῖ σε¹¹. Ἐδειξεν ὡς τὰ θεῖα τοῖς ἡμετέροις ἔργοις ἀκολουθεῖ· τῆς γὰρ ἡμετέρας ἡγουμένης δικαιοσύνης, ἔπεται τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων ἡ βίβα, περιδλέπτους ἡμᾶς ἀποφαίνουσα.

θ. Τότε βοήση¹², καὶ ὁ θεὸς εἰσακούσεται σου. Μῆγας ὁ τῆς δικαιοσύνης μισθός· τὴν γὰρ πρὸς τὸν θεὸν ἡμῖν παβήρησιαν χαρίζεται· τὸ δὲ, Ἐτι λαλῶντός σου, ἔρει¹³, Ἰδοὺ πάρειμι, ὁ οὐ φωνῆν τινα σημαίνει, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἐνέργειαν. Δι' αὐτῶν γὰρ, φησί, μαθήρη τῶν πραγμάτων, οὕτως παρέστι σοὶ ὁ θεὸς ὁ παρακληθεὶς διὰ σοῦ. Ἐκν ἀφέλης ἀπὸ σοῦ σύνδεσμον καὶ χειροτονίαν¹⁴. Σύνδεσμον τὰς ἀδικίας καλεῖ πλοκάς· χειροτονίαν δὲ, τὴν ἄδικον τῶν χειρῶν κίνησιν, ἢ ἐπὶ πληγαῖς γινομένην, ἢ ἐπὶ γράμμασι. Τὸν δὲ γογγυσμὸν¹⁵ καὶ ὁ μακάριος ἀπαγορεύει Παῦλος· Ἐπάντα γὰρ ποιεῖτε, φησί, χωρὶς μὲν γογγυμοῦ, καὶ διαλογισμῶν.

ι. Τότε ἀνατελεῖ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς σου. Μεταβαλὼν γὰρ σου τὰς συμφοράς, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ζῶφ καθαρὸν δεῖξω τὸ φῶς.

⁸ Psal. L, 17. ⁹ Philipp. II, 14.

VERS. 3. *Jejunavimus, et non vidisti. Summam virtutem existimant abstinentiam a cibo, et accusant me, quod non statim omnem eis gratiam impertiam. In diebus enim jejuniorum vestrorum. Jejuniorum enim vocationem non pœnitentiæ occasionem facitis, sed ad debitorum exactionem adhibetis.*

VERS. 4. *Ad judicia et jurgia jejunatis. Tale quidpiam videtur prophetiæ tempore contigisse. Hoc enim inuunt illa, Ut hodie audiatur in clamore vox vestra. Cur mihi jejunatis? Non extrinsecus, inquit, apparentem speciem quæro. Sacrificium enim Deo (gratum) spiritus contritus.*

VERS. 6. *Sed solve omnem colligaturam iniquitatis. Confringe vincula iniquitatis: quotquot contractuum jure non nituntur, ut perniciosi dissolve. Dimitte fractos in remissionem. Hoc est, egestate laborantes a curis exime: da remissionem, et tolle sollicitudinem.*

VERS. 7. *Frangere esurienti panem tuum. Injustorum quæstum interdicta facultate, juste partorum dispensationem observandam docet.*

VERS. 8. *Tunc erumpet matutinum lumen tuum. Optabile quidem est lumen, optabilius vero diluculum post noctem apparens. Hoc matutinum lumen appellavit. Quænammodum enim diluculum caliginosum noctis amictum dirumpit: ita, inquit, noctem calamitatum legitima hæc vita dissolvat, et providentiæ meæ tibi lumen præstabit. Et gloria Dei circumdabit te. Divina comitari opera nostra ostendit: siquidem præeunte justitia nostra, Dei universorum gloria consequitur, quæ illustres nos reddit.*

VERS. 9. *Tunc clamabis, et Deus exaudiet te. Magnus est fructus justitiæ. Fiduciam enim nobis præbet apud Deum. Illud vero: Adhuc loquente te, dicet, Ecce adsum, nequaquam vocem ullam significat, sed rerum ipsarum efficiantiam. Ex ipsis enim rebus, inquit, cognosces Deum tibi adesse, quem invocasti. Si abstuleris abs te colligationem et ordinationem. Colligationem appellat injustos nexu; ordinationem autem, injustum manuum motum, vel in plagis inferendis, vel in scripturis. Murmurationem autem beatus quoque Paulus vetat: Omnia enim, inquit, facite sine murmuratione et disceptationibus.*

VERS. 10. *Tunc oriatur in tenebris lumen tuum. Ærumnas enim tuas immutabo, atque in tenebris ipsis purum lumen ostendam.*

VARIE LECTIONES.

⁸ Ἐν. καὶ οὐκ εἶδ. Plenius hæc apud LXX ita leg., λέγοντες, Τί ὅτι ἐνηστ. x. οὐκ εἶδες; ⁹ Ad illustr. commentarium faciunt ea quæ apud LXX sequuntur: εὐρίσκατε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντα τοὺς ὑποχειρίους ὑμῶν ὑπονώσσετε. ¹⁰ Εἰς — νηστ. Interrogationem hæc constituunt juxta LXX. ¹¹ Ἰνατί μοι νηστ. Hæc apud LXX posita sunt ante σημερον. ¹² ἐν ἀφ. Hebr. liberos (dimitte eos). ¹³ περίστ. σε. Hebr. agnimen tuum claudet. ¹⁴ βοήση — σου. Supra, t. I, p. 650: καλέσεις, ἐγὼ δὲ σου ὑπακούσομαι. ¹⁵ Supra. c. ἐρῶ. Per accommodationem hæc alleg. ad Cant. I, I. ¹⁶ χειροτ. Hebr. emissionem digiti (s. gestus irridentis). ¹⁷ τὸν δὲ, x. τ. λ. Hæc ad finem vers. 9 se referunt. ¹⁸ Rec. lectio I. c. γογγυσμῶν.

VERS. 11. *Et erit Deus tuus tecum. Magnum hoc etiam præter reliqua. Quid enim honorum non suppetit iis qui hoc adepti sunt? et quibusnam gratiæ donis homo iste non redundat? « Et impleberis, sicut desiderat anima tua. » Bonorum promissionem per similitudines clarius demonstrat. Et quibus tandem rebus replendum ait? Divinis videlicet gratiis, et cibo sacrosancto; nam sicut ipse dixit Christus, « Non solo pane vivet homo, sed omni verbo Dei ^b. » Itaque quotquot divinarum ejus mysteriorum notitiam sunt adepti, aut his repleti sunt, eorum ossa pingua facta sunt. Ficta autem est oratio eorum nomine qui in deliciis vivere consueverunt. Quorum anima velut hortus est ebrius, id est floridus, et arboribus abundans, omniumque generum fructus producens. Hortus vero Christi est Ecclesia. « Veniat enim, inquit, dilectus meus in horum suum, et comedat fructum nucum suarum ^c. » Et, « Sicut fons, inquit, cujus non defecit aqua. » Tales quodammodo fuerunt divini discipuli, tanquam ex pereæni fonte, piæ doctrinæ fluente emittentes. **374** « Et ossa, inquit, tua sicut herba orientur, et pinguescent, et hæreditabunt generationes generationum. » Videtur autem his verbis resurrectionis designare mysterium. Efflorescent enim tunc corpora, velut gramen in agro: et pinguescent, inquit, vivificamur nimirum gratia, quæ est a Deo. Spiritualia autem animæ ossa sunt activæ illius facultates.*

VERS. 12. *Ædificabuntur deserta tua a sæculo.* Structuram hoc loco intelligit, non sensibus expositam, sed spirituales. Quomodo enim æterna esse queat structura quæ sensibus percipitur, cum aspectabilia omnia consummationis tempore mutanda sint? « Et vocaberis ædificator sepium. » Qui enim erroris semitas obstruit, atque hujusmodi divisiones intercludit, seipsum undequaque muniens et circumsepiciens, ædificator sepium appellari jure potest.

VERS. 13. *Et vocabis Sabbata delicata.* Delicata Sabbata vocat, quod a corporeis laboribus libera essent. Otii autem modum tradit. « Non loqueris, inquit, verbum in ira ore tuo. »

VERS. 14. *Et eris confidens in Domino.* Quare **D** jubet honorare Sabbatum cessando a malis, et in bona opera incumbendo. Qua nempe de causa duplicem sacerdotibus laborem imponit. Duplices enim victimas offerebant. Necesse autem erat, et mactare victimas, et carnes lavare, et altari ad-

^b Matth. iv, 4. ^c Cant. v, 1.

*ia'. Καὶ ἔσται ¹⁷ ὁ Θεός σου μετὰ σοῦ. Μέγα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο· τί γὰρ οὐχ ὑπάρχει τῶν ἀγαθῶν τοῖς τοῦτο λαχοῦσι; καὶ πόλιον οὐκ ἔστι χρισμάτων ἐπίμεστος ἄνθρωπος; « Καὶ ἐμπλησθήσῃ ¹⁸ καθάπερ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου. » Ἐδεῖξέ διὰ τῶν εἰκόνων σαφέστερον τῶν ἀγαθῶν τὴν ὑπόσχεσιν. Καὶ τῶν ἄρα, φησὶν, ἐμπλησθήσεται; Θείων χρισμάτων δηλονότι, καὶ τροφῆς ἁγιοπρεποῦς· ὡς γὰρ αὐτὸς ἔφη Χριστὸς; « Οὐκ ἐπὶ ἄρτων μόνω ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντὶ ῥήματι Θεοῦ. » Οὐλοῦν ὄσοι τῶν θείων αὐτοῦ μυστηρίων ἐσχῆκασιν γινώσκον, ἧτοι ἐνεπλήσθησαν τούτων, κατεπιάνθη τὰ ὄσπ' αὐτῶν¹⁹. Ἐσχηματίσθη δὲ ὁ λόγος ἀπὸ γε τῶν τροφῶν εἰωθότων. Ἐάν ²⁰ γὰρ τοιοῦτων ἡ ψυχὴ γένοιτ' ἂν ὡς κῆπος μεθύων, τρυτέστιν εὐανθῆς τε καὶ εὐδενδρί- **B** ατος, καὶ παντοδαποῦς ἐκφέρων καρπούς. Κῆπος δὲ Χριστοῦ γέγονεν ἡ Ἐκκλησία· « Καταβήτω γὰρ, φησὶν, ἀδελφιδούς μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ. » Καὶ, « Ὡς πηγὴ, φησὶν, ἧς ²¹ μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ. » Τοιοῦτοί τινες εἰν ἂν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, καθάπερ ἀπὸ πηγῆς ἀενάου, τὰ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίης προϊέντες νάματα. « Καὶ²² τὰ ὄσπ' σου δὲ, φησὶν, ὡς βοτάνη ἀνατελεῖ καὶ πιανθήσεται, καὶ κληρονομήσουσι γενεὰς γενεῶν. » Ἔοικε δὲ ἐν τούτοις τὸ τῆς ἀναστάσεως καταδηλῶν μυστήριον. Ἀναβλαστήσει γὰρ τότε τὰ σώματα, καθάπερ τις ἐν ἀγρῷ πόα· καὶ καταπιανθήσονται δὲ, φησὶ, τῇ ζωοποιῶ δηλονότι χάριτι τῇ παρὰ Θεοῦ· ὄσπ' δὲ ψυχῆς νοητὰ, αἱ πρακτικὰ ταύτης δυνάμεις.*

C ²³· *Οἰκοδομηθήσονται σου αἱ ἔρημοι ἀλώριον.* Οἰκοδομίαν οὐ τὴν αἰσθητῆν ἐνταῦθα καλεῖ, ἀλλὰ τὴν πνευματικὴν· πῶς γὰρ ἂν γένοιτο ἡ αἰσθητὴ οἰκοδομία αἰώνιος, τῶν ὀρωμένων μεταβαλλομένων ἀπάντων κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν; « Καὶ κληθήσῃ οἰκοδόμος ²⁴ φραγμῶν. » Τῆς γὰρ πλάνης τὰς ἀτραποῦς περιφράττων, καὶ τὰς τοιαύτας ἀποτεριχίζων διακοπὰς, καὶ πάντοθεν ἑαυτὸν τειχιζῶν καὶ περιφράττων, εἰκότως οἰκοδόμος φραγμῶν ὀνομάζεται.

17. Καὶ καλέσεις τὰ Σάββατα τρυφερὰ. Τρυφερὰ μέντοι καλεῖ τὰ Σάββατα, ὡς σωματικῶν πόνων ἀπηλλαγμένα· διδάσκει δὲ καὶ τῆς ἀργίας τὸν τρόπον. « Οὐ λαλήσεις γὰρ, φησὶ, λόγον ἐν ὀργῇ ἐκ τοῦ στόματός σου. »

18. Καὶ ἔση πεποιθὸς ἐπὶ Κύριον. Ὅστε τῇ τῶν κακῶν ἀργίᾳ τιμᾶσθαι κελεύει τὸ Σάββατον, προσέχειν δὲ τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ. Οὐ δὲ χάριν καὶ τοῖς ἱερεῦσι διπλάσιον ἐπιτίθησιν πόνον· διπλᾶ γὰρ προσέφερον θύματα· ἀνάγκη δὲ ἦν, καὶ θύειν τὰ ἱερεῖα, καὶ πλύνειν τὰ κρέα, καὶ τῷ βωμῷ προσ-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ ἔσται — σοῦ. *Hebr.* ducet te Jehova semper. ¹⁸ ἐμπλ. — ψυχὴ σου. *Hebr.* explebit in siccitibus animam tuam. ¹⁹ κατ. τ. ὁ αὐτ. *Hæc* spectant ad verba ista vers. 11: καὶ τὰ ὄσπ' σου πιανθήσεται. ²⁰ τῶν — μεθύων. *Ad* verba vers. 11: καὶ ἔσται ὡς κῆπος μεθύων, ista se referunt. ²¹ ἧς. *Ita* *Lam.* et *rel.* *Sed* of *LXX.* ἦν. ²² Καὶ — γενεῶν. *Hæc* *des.* in *Hebr.*, existant autem in *cod. Alex.* et *cod. Ald.* imo quoque in *ms. Rupefucald.* De hoc insigni additamento *conf. Proleg.*, t. III, edit. τῶν *LXX.* *Grab.* ²³ οἰκ. φρ. *Hebr.* sapiens rupturam. *Synon.* τειχιζῶν διακοπῆν.

φέρειν, καὶ πῦρ ἔπτειν, καὶ τῷ πυρὶ ὀρέγειν τὴν ἁπλῶν φύλων τροφήν. Καὶ ἡ ἀνάγνωσις δὲ τῶν θείων λογίων πλείων ἐγίνετο, καὶ ἡ ὕμνοδια, καὶ ἡ προσευχή. Καὶ διὰ πάντων δείκνυται, ὡς τῶν αἰσθητῶν αὐτοὺς ἀπάγων ὁ νόμος, τοῖς πνευματικῶς κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων προσῆγεν. Οὐ γὰρ ἠδύνατο τοῦτο διηγετικῶς ὁρᾶν σαρκικώτερον ζῶντες, καὶ τῆ τοῦ σώματος θεραπείᾳ προστετηκότες.

ΚΕΦΑΛ. ΝΘ.

γ'. Αἱ γὰρ χεῖρες ὕμων μολοισμένααι αἵματι. Διὰ πάντων τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος τυρευθέντα προλέγει· τοῖς γὰρ χεῖλεσιν ἐμελέτησαν τὸν ἄδικον φόνον. « Συμβούλιον γὰρ, φησὶν, ἔλαβον, πῶς αὐτὸν ἀπολέσωσι. » ταῖς δὲ χερσὶ συνεπέραναν τὴν βουλήν. Συλλαβόντες γὰρ αὐτὸν παρέδωκαν τῷ Πιλάτῳ.

δ'. Οὐδεὶς²⁶ λαλεῖ δίκαια. Ἐρημοὶ καὶ δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας εἰσὶν, καὶ θρασυτέρη μόνη θαρβύσει, καὶ²⁷ ματαίως πρὸς ἀλλήλους κέχρηται λόγοις. « Κύουσι²⁸ πόνον, καὶ τίκτουσιν ἀνομίαν. » Κύησιν καλεῖ τοὺς λογιζομένους· τόκον δὲ, τὴν πράξιν· Πράνομα γὰρ, φησὶ, λογιζόνται.

ε'. Ὡὰ ἀσπίδων ἐβῆσαν. Ὁ γὰρ Δεσπότης Χριστὸς τὴν θηριώδη ταύτην ἐπιβουλήν, ἣν ἀπεκύησαν, ἀνεμαίαν εὔρε καὶ οὐρίον, συντρίψας τὸ ὄν· ἐλάθην γὰρ ἐκεῖθεν οὐδεμίαν ἐδέξατο. Ἄηλος δὲ ἡμῶς ὁ σκοπὸς κατὰ τὴν ἐκείνων γνώμην, ὅτι πικρότατον θηρίον ὁ βασιλικὸς ἐκ τοῦ ὄψι ἐξείη· ἡ δὲ τοῦ ἐπιβουλομένου δύναμις, καὶ τὸ ὄν συντρίψε, καὶ οὐρίον εἰδείξε, τοῦτέστιν ἀσθενῆ τὴν ἐπιβουλήν. « Καὶ ἰστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσιν. » Καθάπερ γὰρ τὰ ἀράχνια ὑφάσματα, τὰ μὲν σμικρότατα θηρεύει ζωσφια, ὑπὲρ δὲ τῶν μεζζόνων διασπάται βραδίως· οὕτως καὶ τὰ τοῦτων μηχανήματα ὁ ὑπ' αὐτῶν ἐπιβουλεύεις εὐπετῶς μάλα διέσπασεν.

η'. Καὶ οὐκ οἰδασιρ εἰρήνην. Ἐρημοὶ γὰρ τῆς οὐλας κηδεμονία; ἐγένοντο.

θ'. Ὑπομεινάντων²⁹ αὐτῶν φῶς, ἐγένετο αὐτοῖς σκότος. Εὐημερίαν, φησὶ, προσμείναντες παρεβόθησαν δυσπραξία. Φῶς γὰρ ἐνταῦθα τὴν εὐημερίαν καλεῖ, τὴν δὲ δυσπραξίαν « σκότος » ὀνομάζει. « Μεινάντες ἀγῆν ἐν ἀορίᾳ³⁰ περιεπάτησαν. » Τοῦτοι; καὶ τὰ πράγματα μαρτυρεῖ· ἀναγινώσκοντες γὰρ τὴν θείαν Γραφήν, οὐχ ὁρῶσι τὴν ταύτης ἀληθείαν, καὶ τυρλοῖς εἰκόασι, ψηλαφῶσι μὲν τοῖχον, οὐχ ὁρῶσι δὲ τοῦτον.

ι'. Καὶ αεσοῦσιν ἐν μεσημβρίᾳ. Τοῦτο δὲ πάντων ἀναρότερον. Τοῦ γὰρ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης πᾶσαν τὴν οἰκουμένην φωτίσαντος, αὐτοὶ προσπαύουσιν, ὡς ἐν μέσῃ νυκτί.

κ'. Ὡς³¹ ἄρκτος καὶ ὡς περιστέρῳ ἅμα πορευ-

movere, et ignem accendere, et igni lignorum alimenta porrigere. Et divinorum rursus eloquiorum lectio **375** prolixior fiebat, et hymnodia, et oratio. Atque ex omnibus patet, legem, cum ab externis illos abduceret, ad spiritualia Sabbatis obeunda eos quasi duxisse. Non enim perpetuo id agere poterant carnaliter viventes, et curæ corporis dediti.

CAPUT LIX.

VERS. 3. *Manus enim vestrae inquinatae sunt sanguine.* Omnia praedicit, quae adversus Salvatorem moliti sunt. Labiis enim eadem injustam tractarunt: « Consilium, inquit, inierunt, quomodo eum perderent. » Manibus autem consilium executi sunt. Comprehendentes enim illum tradiderunt Pilato.

VERS. 4. *Nemo loquitur justa.* Justitia et veritate vacui sunt, et in audacia sola confidunt, vanisque inter se verbis utuntur. « Parturiunt dolorem, et pariunt iniquitatem. » Parturitionem vocat consilia, partum vero actionem. Iniqua enim, ait, cogitant.

VERS. 5. *Ova aspidum fregerunt.* Christus enim Dominus ferinum hoc consilium, quod pepererant, inane atque irritum reperit, cum ovum confregisset. Damnum quippe nullum ex eo accepit. Prorsus tamen illorum scopus et mens erat, ut ex ovo basiliscus serpentum deterrimus prodiret: sed ejus cui insidiae struebantur potentia et ovum confregit, et urinum ostendit, hoc est debiles insidias. « Et telam araneae texunt. » Sicut enim aranearum telae minima capiunt **376** animalcula, et a majoribus facile perfringuntur: sic istorum machinas is contra quem parabantur minimo negotio dissipavit.

VERS. 8. *Et nesciunt pacem.* Divina enim providentia destituti sunt.

VERS. 9. *Cum expectarent illi lucem, facta sunt eis tenebrae.* Prosperitatem, ait, expectantes, in aerumnas detrusi sunt. Lucem enim hoc loco prosperitatem vocat, miseriam « tenebras » nominat. « Praestolantes splendorem in obscuritate ambulaverunt. » Haec etiam res ipsae testantur. Cum enim divinam Scripturam legant, ejus veritatem non cernunt: et similes sunt caecis, parietem quidem palpantibus, sed illum non videntibus.

VERS. 10. *Et cadent in meridie.* Hoc vero caeteris omnibus est molestius. Nam cum sol justitiae universum orbem illuminet, illi tanquam in media nocte offendunt.

VERS. 11. *Quasi ursus et quasi columba pariter*

²⁶ Matth. xxii, 15; xxvi, 4.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ Οὐδ. λ. δίκ. *Hebr.* non est qui clamet in justitia. ²⁷ καὶ — λόγοις. *Hebr.* ad verba ista vers. 4. περιπατοῦσιν ἐπὶ ματαίοις, καὶ λαλοῦσι κενά, spectant. ²⁸ Κύουσι πόνον. *Hebr.* concipiendo (concipiunt), πρηνήσαν. ²⁹ Ὑπ' αὐτ. *Hebr.* expectavimus. ³⁰ Ὡς lectio est ἀορίᾳ. *Leg.* autem videtur, ἀορασίᾳ. ³¹ Ὡς — πορ. *Hebr.* Fremimus sicut ursi, nos omnes, et tanquam columbae gemendo gemimus.

ambulabunt. Belluæ quidem crudelitatem, columbæ vero assiduus gemitus præ se ferentes. Docet autem sermo iste, et quo nos odio prosequantur, et quo dolore conficiantur ærumnas suas considerantes.

VERS. 16. *Ultus est eos brachio suo.* Brachium operationem vocat. Eleemosyna porro disciplinæ utilitatem docet: ad utilitatem enim castigat universorum Deus.

VERS. 17. *Et indutus est justitia quasi lorica.* Representat nobis sermo prophetæ universorum Deum, velut quempiam belli ducem, **377** adversus hostes armatum. Genus autem armorum ut spiritualiter accipiamus, faciunt quæ tropice dicta sunt. Lorica autem non ex ferro, sed ex justitia fabricatam ostendit: et galeam similiter salutarem appellavit, et vestimentum vindictæ, et pallium zeli: quasi dicat, Juste et ad salutem supplicium inferet. Salutaris enim est etiam ejus animadversio. A pluribus enim peccatis volentes liberat.

VERS. 19. *Et timebunt qui sunt ab Occidente.* Terram omnem, quæ sub sole est, designavit per Ortum et Occidentem. Per hæc autem Dei cognitionem per omnes gentes diffusam vaticinatus est

VERS. 20. *Et veniet propter Sionem qui liberat.* Ad illos enim primos venit Salvator, et primorum voluit ipsorum impietatem destruere. Hoc enim et ipse dicebat: « Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt, domus Jacobi et Israelis ». — « Et avertet impietates a Jacobo. » Videntes enim, quales poenas dederint Judæi ob ea quæ in Salvatore patrarunt, adorabunt, ut par est, eum qui divinam potentiam ostendit.

CAPUT LX.

VERS. 2. *Ecce tenebræ operient terram, et caligo super gentes.* Et hoc similiter duplicem habet sententiam. Nam et Babyloniorum evertit imperium, et quasi tenebris quibusdam obsidioni ac servituti addixit. Erga Hierosolymam autem potentiam suam patefecit, **378** iterum excitans illam, et illustrem efficiens. Idem vero ipsum in Ecclesia sua præstitit. Dedecore enim tenebrisque persecutores ejus oppressit; illam vero spectabilem reddidit, ita ut ab omnibus invicta ejus virtus prædicetur.

VERS. 3. *Et ambulabunt reges in lumine suo.* Dicant Judæi, quinam reges legalem cultum amplexi sint, aut quæ gentes ad universorum Deum per

• Matth. xv, 24.

σορται. Τοῦ μὲν Θηρίου τὸ ὠμοθόρον, τῆς δὲ περιστερᾶς τὴν ἀδολεσχίαν ἐν τοῖς θρήνοις δεικνύντες. Διδάσκει δὲ ὁ λόγος, καὶ ὁ καθ' ἡμῶν ἔχουσι μίσος, καὶ ἦν περικρίνεται ὀδύνην τὰ οἰκτεῖα θεωροῦντες κακά.

ις'. *Ἡμύρατο* ³⁰ αὐτοὺς τῷ βραχίονι αὐτοῦ. Βραχίονα δὲ τὴν ἐνέργειαν ὀνομάζει· καὶ ³¹ ἡ ἐλεημοσύνη δὲ τὸ χρῆσιμον τῆς παιδείας διδάσκει. Ἐπ' ὠφελείᾳ γὰρ τῶν ὄλων παιδεύει Θεός.

ιζ'. *Καὶ* ³² ἐρεδύσατο δικαιοσύνην ὡς θώρακα. Ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁ προφητικὸς λόγος Ἰσον τινὶ στρατηγῷ κατὰ τῶν πολεμίων καθωπλισμένον τὸν τῶν ὄλων Θεόν. Τὸ δὲ εἶδος τῶν ὄπλων πνευματικῶς νεῖν παρασκευάζει τὰ τροπικῶς εἰρημένα. Τὸν δὲ θώρακα, οὐκ ἐκ αἰθέρου, ἀλλ' ἐκ δικαιοσύνης πεποιθμένον ἔδειξε· καὶ τὴν περικεφαλαίαν ὡσαύτως σωτηρίαν ἐκάλεσε, καὶ τὸ ἱμάτιον ἐκδικήσεως, καὶ τὸ περιδόλιον ζήλου, ἀντὶ τοῦ, Δικαίως καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τὴν τιμωρίαν ἐπάξει. Σωτήριος γὰρ αὐτοῦ καὶ ἡ κόλασις· πλειόνων γὰρ ἁμαρτημάτων τοὺς ἀναιρουμένους ἐλευθεροῖ.

ιθ'. *Καὶ φρεθῆθησονται οἱ ἀπὸ Δυσμῶν* ³³. Πᾶσαν δεδήλωκε τὴν ὑψηλίον διὰ τῶν Ἀνατολῶν καὶ Δυσμῶν· διὰ τούτου δὲ τῶν ἐθνῶν ἀπάντων τὴν θεογνωσίαν ἐθέσπισεν.

κ'. *Ἦξει ἐπ' αὐτὰ* ³⁴ Σιών ὁ βυθύμενος. Πρὸς αὐτοὺς γὰρ πρῶτους ὁ Σωτὴρ παρεγένετο, καὶ πρώτων αὐτῶν ἠβουλήθη τὴν ἀσέβειαν λύσαι. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὺς ἔλεγεν· « Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῶτα τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ καὶ Ἰακώβ. » — « Καὶ ³⁵ ἀποστρέψει ἀσέβειαν ἀπὸ Ἰακώβ. » Ὁρῶντες γὰρ οἱ αἰσθητοὶ Ἰουδαῖοι δίκας ὑπὲρ ὧν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐτόλμησαν, προσκυνήσουσιν εἰκότως τὸν τὴν θεῖαν ἐπίδειξαντα δύναμιν.

ΚΕΦΑΛ. Σ'.

β'. *Ἰδοὺ* ³⁶ σκότος καλύψει γῆν, καὶ γρόφος τὰ ἔθνη. Καὶ τοῦτο ὡσαύτως διπλῆν ἔχει ἐννοίαν· κατέλυσε μὲν γὰρ τὴν Βαβυλωνίων δυναστείαν, καὶ οἶόν τι σκότῳ τῇ πολιορκίᾳ καὶ τῇ δουλείᾳ παρέδωκεν. Ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ τὴν οἰκίαν δύναμιν ἔδειξεν, ἀνεγείρας αὐτὴν, καὶ περιβλεπτον ἀποφῆνας· ταυτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἀγίας αὐτοῦ πεποίτηκεν Ἐκκλησίας· αἰσχύνῃ μὲν γὰρ καὶ σκότῳ παρέδωκε τοὺς διώκοντας· αὐτὴν δὲ περιβλεπτον ἀπειργάσατο, καὶ παρὰ πάντων τὸ ἄμαχον αὐτοῦ κηρύττεται τῆς δυνάμεως.

γ'. *Καὶ πορεύσονται οἱ βασιλεῖς* ³⁷ ἐν τῷ φωτί σου. Εἰπάτωςαν Ἰουδαῖοι, ποιοὶ βασιλεῖς τὴν κατὰ νόμον λατρείαν ἠσπάσαντο· ποῖα δὲ ἔθνη δι' αὐτῶν

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ Ἡμ. — αὐτ. *Hebr.* salutem ipsi præstitit brachium ejus. ³¹ καὶ — διδ. *Hebr.* referunt sese ad finem vers. 16. Sed *Hebr.* et justitia ejus illa fulciviet eum. ³² Καὶ — θώρακα. Ad totum vers. pertinet expositio. ³³ Δυσμ. Quæ proxima sunt, infra, *Gr. aff. cur.* serm. 10, ita leg.: τὸ ὄνομα Κυρίου καὶ οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ ἐγδοξον. ³⁴ Ἐν. Σιών. *Hebr.* Sioni s. ad Sionem. *Aqu. et Symm.* τῇ Σιών. Sed *Rom.* 11, 26, leg. ἔκ. Σιών. ³⁵ Καὶ — Ἰακ. *Hebr.* Et illis qui reversi fuerint a defectione. *Symm.* καὶ τοῖς ἀποστρέψαν ἀσέβειαν (*Aqu.* ἀθεσίαν) ἐν Ἰακώβ. ³⁶ Ἰδοὺ — ἔθνη. Ad totum vers. se refert expositio. ³⁷ οἱ βασιλ. *Hebr.* gentes.

ἐποδηγήθη πρὸς τὸν τῶν ὄλων θεόν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὐκ ἂν δείξαιεν· παρ' ἡμῖν δὲ ὄραται τῆς προφητείας τὸ τέλος· τῆς γὰρ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας τὸ φῶς καὶ τὰ ἔθνη κατηύγασε, καὶ βασιλεῖς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐποδήγησεν.

δ. *Ἦκασι πάντες οἱ υἱοὶ σου μακρόθεν.* Οὔτε τοῦτο κατ' ἀκριβείαν τοῖς Ἰουδαίοις ἀρμόττει· οὐδὲ γὰρ πάντες ἐπανῆλθον οἱ γενόμενοι δορυῶλοι· ἀλλ' οἱ ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς, καὶ οὐδὲ οὗτοι πάντες, ἀλλ' ὅσοι τῆς προγονικῆς εὐσεβείας ἀντειχόντο· μεμενῆκασι γὰρ, οἱ μὲν τὴν παρὰ τοῖς Ἀσσυριοῖς διαγωγὴν ἀσπασάμενοι, οἱ δὲ τῆς Αἰγύπτου τὴν οἰκίαν προελόμενοι, οἱ δὲ εἰς ἅπαντα διεσπαρμένοι τὰ ἔθνη.

ε. *Μεταβαλεῖ³⁸ εἰς σὲ πλοῦτον³⁹ θαλάσσης⁴⁰.* Οὐδὲ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις ἀρμόττει· ποίων γὰρ αὐτοῖς ἔθνῶν καὶ λαῶν προσηνέχθη πλοῦτος; Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τὰ πάλαι τοῖς δαίμοσι προσφερόμενα δέχεται· καὶ ἡ πάλαι πικρὰ τῶν ἔθνῶν θάλασσα, τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ γλυκανθεῖσα, καὶ τὴν παράδοξον δεξαμένη μεταβολὴν, τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ προσφέρει τὰ δῶρα. Διαφερόντως δὲ εἰς τὴν Ἱερουσολύμων ταῦτα προσφέρουσι πόλιν, ἐκ πάσης γῆς καὶ θαλάττης συντρέχοντες.

ς. *Καὶ ἤξουσιν⁴¹ σοὶ ἀγέλαι καμήλων.* Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς τῶν ῥητῶν καταμάθοι τὴν ἔννοιαν, αὐτοὺς εὐρήσει τοὺς ἀνθρώπους πρόβατα, καὶ κριοὺς, καὶ καμήλους προσηγορευμένους. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ὀΐσουσι καμήλους, ἀλλ', εἰ ἤξουσιν ἀγέλαι καμήλων, καὶ καλύψουσιν σε κάμηλοι Μωδιὰμ, καὶ πάντα τὰ πρόβατα Κηδάρ συναγθῆσεται σοι.

η. *Τίνες οἶδε ὡς⁴² νεφέλαι πέτανται;* Ἐκπληττεται τοῖνον τοῦ Θεοῦ ἡ Ἐκκλησία τὰ νέφη τῶν πρὸς αὐτὴν συντρεχόντων θεωμένη δῆμων· οἱ μιμοῦνται περιστέρως μετὰ τῶν νεοσσῶν πετομένας. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς νοῆσαι βούλεται τὸ χωρίον, ἐν ταῖς δημοτελείαις ἑορταῖς, ἢ ταῖς Δεσποτικαῖς, ἢ ταῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων, θεασάσθω τὰ πλήθη συρρέοντα· καὶ τὰς μὲν τὰς θυγατέρας ἐν ταῖς ἀγκάλαις φερούσας ἢ ταῖς χερσὶν ὀδηγούσας· τοὺς δὲ μετὰ τῶν υἱῶν βαδίζοντας· καὶ ὄψεται ἀληθῶς πνευματικῶς περιστέρως μετὰ τῶν νεοσσῶν πετομένας, καὶ πρὸς τὴν νέαν παραγινόμενας Σιών.

θ. *Ἐμὲ αἱ νῆσοι ἐπέμειναν, καὶ πλοῖα Θαρσὶς ἐν πρώτοις.* Θαρσὶς δὲ τὴν Καρχηδόνα καλεῖ, τῆς πάλαι μὲν Λιβύης, νῦν δὲ Ἀφρικῆς ὀνομαζομένης τὴν μητρόπολιν. Καὶ γὰρ ἦν ἡ αὐτῆς εἶπε προφήτης, εἰ Ὀλοῦζετε, πλοῖα Καρχηδόνας, ὅτι ἀπώλετο, ἢ παρὰ τῆς Ἑβραίων Θαρσὶς εὐρομεν κείμενον.

ι. *Καὶ οἰκοδομήσουσιν ἀλλογενεῖς τὰ τείχη σου.* Καὶ ταῦτα κατ' ἱστορίαν ζητοῦντι ἔνεστιν εὐρεῖν

¹ Isa. xxi:1, 1.

A illos adductæ sint. At illi quidem ostendere non possunt; apud nos vero eventus prophetiæ cernitur. Lux enim Ecclesiæ Dei et gentibus affulsit, et reges ad veritatem perduxit.

VERS. 4. *Venerunt omnes filii tui a longinquo.* Neque hoc ad amussim Judæis convenit. Nam neque omnes reversi sunt qui facti fuerant captivi, sed ii duntaxat, qui e tribu Juda erant: ac ne hi quidem omnes, sed quotquot avitam pietatem retinebant. Manserunt enim, quibus vitam cum Assyriis ducere placuit; alii apud Ægyptios habitare maluerunt; alii per omnes gentes dispersi sunt.

VERS. 5. *Transferet in te divitias maris.* Neque hoc Judæis convenit. Quarum enim, quæso, gentium et populorum ad illos allatæ sunt divitiæ? At Ecclesia Dei ea recipit quæ olim dæmonibus offerebantur: et amarum quondam gentium mare, crucis ligno dulce redditum, mirabili facta mutatione, munera offert Ecclesiæ Dei. Præcipue autem ad civitatem Hierosolymorum hæc afferunt, **379** undique terra marique accurrentes.

VERS. 6. *Et venient tibi greges camelorum.* [7] Quod si quis accurate dictorum percipiat sententiam, ipsos homines inveniet oves, et arietes, et camelos appellatos. Non enim dixit: Ducent camelos, sed: « Venient greges camelorum, et operient te cameli Madian, et omnes oves Cedar congregabuntur tibi. »

VERS. 8. *Quinam isti ut nubes volant?* Miratur itaque Dei Ecclesia videns nubes confluentium ad ipsam populorum, qui imitantur columbas cum pullis suis volantes. Quod si quis hunc locum liquido vult intelligere, is in publicis festis, vel Dominicis, vel sanctorum martyrum, concurrentes turbas consideret; atque has quidem vel filias in ulnis gestantes, vel manibus ductantes, illos vero cum filiis procedentes: ac reipæ spirituales columbas videbit cum pullis volantes, et ad novam Sionem adventantes.

VERS. 9. *Me insulæ expectarunt, et naves Tharsis in primis.* Tharsis autem appellat Carthaginem, Libyæ olim, nunc Africæ nuncupatæ metropolin. Etenim ubi propheta ipse dixit: « Ululate, naves Carthaginis, quia perit », in Hebræo Tharsis scriptum invenimus.

VERS. 10. *Et edificabunt alienigenæ muros tuos.* Et hæc juxta historiam quærenti reperire licet,

VARIE LECTIONES.

³⁸ *Μεταβ.* — ὁ αὐτ. *Hebr.* si conversa fuerit ad te multitudo maris. ³⁹ Rec lectio πλοῦτος, ut sensus sit: Transferentur in te divitiæ maris. ⁴⁰ ὁ αὐτ. Huc etiam pertinent proxima, καὶ ἔθνῶν καὶ λαῶν. ⁴¹ Καὶ ἤξ. σοι. Hæc juxta Hebr. et LXX sunt ultima vers. 5. ⁴² Ὡς. Supra, p. 68, ad Cant. ii, 10. ὡσεὶ. Id post πέτανται seq., καὶ ὡσεὶ περιστέρως τῶν νεοσσῶν αὐτῶν.

Cyro quidem Hierosolymam ædificante, et post A cum Dario: sed et Alexandro pontificiam **380** vestem continente, animumque ad adorationem convertente. « Propter iram enim meam percussite. » Et antiquæ Hierosolymæ quadrans ista, eversæ quidem propter peccata, restauratæ autem per solam benignitatem: et Dei Ecclesiæ, quæ olim quidem similis erat deserto, cum divina procuratione non frueretur, postea vero providentia Salvatoris potita est.

VERS. 11. *Et aperientur portæ tuæ semper.* Quænam fortitudo gentium ad priscam Hierosolymam adorationis gratia profecta est? aut quinam reges ab aliis adducti universorum Deum ibi adorarunt? At Ecclesiæ Dei portæ semper patent, et accedentes excipiunt, et pios reges admittunt a sanctorum B apostolorum disciplina perductos.

VERS. 12. *Et reges, qui non servient tibi, peribunt.* Et hoc perspicue falsam redarguit Judæorum intelligentiam. Neque enim gentes, neque reges Judæis post reditum e Babylonia servierunt. Serviant autem Ecclesiæ Dei. Et quotquot servitutem detrectarunt, hi ridiculi, et meticulosi, et infelicissimi hac in vita fuerunt, æternam autem vitam non videbunt.

VERS. 13. *In cyparisso, et pinu, et cedro.* Hæc verisimile est etiam in priori templo fuisse, illosque iterum ex Libano ligna comportasse.

VERS. 14. *Et ibunt ad te timentes filii eorum qui te humiliaverunt.* Hierosolymam sane Babyloni non adorarunt: at Ecclesiam Dei **381** plurimi adorant ex gentibus, et maxime horum filii. Illis enim vita functis, hi veritatem didicerunt, et Salvatori cultum exhibent, in oratoris suis adorationem deferentes. « Et vocaberis civitas Sion. » Atqui Hierosolyma aliud nomen sortita est. Æliam enim vocarunt imperatores Romani. Quo igitur pacto prophetiæ veritas demonstratur, nisi quis Sionem spiritualius intelligat?

VERS. 16. *Et divitias regum comedes.* Quorumnam regum antiqua Hierosolyma post reditum divitias abstulit? aut quarum gentium, lactis instar, bonorum copiam? suxit? Sed iis etiam qui inverecundiores sunt compertum arbitrator, Dei Ecclesiam prædictionis veritatem ostendere. Hæc enim assidue et regum munera excipit, et gentium oblationibus susceptis, auctorem illarum celebrat.

VERS. 17. *Et pro ære afferam tibi aurum.* Hujus etiam prophetiæ veritatem in ædium sacrarum structuris videre licet. Auro enim et argento dis-

α τοῦ μὲν Κύρου οἰκοδομοῦντος τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ μετ' αὐτὸν Δαρείου· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἀλεξάνδρου τὴν ἱερατικὴν στολὴν θεασαμένου, καὶ μεταβαλλομένου τὸν θυμὸν εἰς προσκύνησιν. « Διὰ γὰρ ὀργὴν μου ἐπάταξά σε. » Καὶ τῇ πάλαι Ἱερουσαλήμ ἀρμόττει ταῦτα, καταλυθεῖσα μὲν δι' ἀμαρτίας, ἀνοικοδομηθεῖσα δὲ διὰ μόνην φιλανθρωπίαν· καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις πάλαι μὲν ἐρήμω ἀπέσκαστο, θείας οὐκ ἀξιουμένη κηδεμονίας, μετὰ ταῦτα δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος προνοίας ἀπήλασεν.

α'. Καὶ ἀνοιχθήσονται αἱ πύλαι σου διαπαντός σοι. Ποῖα ⁴³ δύναμις ἐθνῶν εἰς τὴν πάλαι ἀνέδραμεν Ἱερουσαλήμ προσκυνήσεως χάριν; ποιοὶ δὲ βασιλεῖς ὑπ' ἄλλων ἀγόμενοι τὸν τῶν ὄλων Θεοῦ ἐκεῖ προσκύνησαν; Τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας αἱ πύλαι· δ. α. παντὸς ἀνεψύγασιν, τοὺς προσκύντας ὑποδεχόμεναι, καὶ τοὺς εὐσεβεῖς ὑποδέχονται βασιλέας, ὑπὸ τῆς τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἀγομένους διδασκαλίας.

β'. Καὶ οἱ βασιλεῖς ⁴⁴ οἷτινες οὐ δουλεύουσιν σοι, ἀπολοῦνται. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἐλέγχει τὴν Ἰουδαίων παράνοαν. Οὔτε γὰρ ἔθνη, οὔτε βασιλεῖς, μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον Ἰουδαίους ἐδούλευσαν. Τῇ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ δουλεύουσι· καὶ ὅσοι τὴν δουλείαν ἠρνήθησαν, καταγέλαστοι μὲν, καὶ δεισῆστοι, καὶ τριστάθλιοι κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐγένοντο· οὐκ ὄψονται δὲ τὴν αἰώνιον ζωὴν.

γ'. Ἐν κυπρίσσοφ, καὶ πίνῃ, καὶ κέδρω. Ταῦτα εἰκὸς μὲν καὶ ἐπὶ τοῦ προτέρου γεγενησθαι νεώ· καὶ μετακομίσαι πάλιν αὐτοῦ; ἀπὸ τοῦ Λιβάνου ξύλα.

δ'. Καὶ πορεύσονται πρὸς σε δεδοικότες ⁴⁵ υἱοὶ τῶν ταπεινωσάντων σε. Τὴν μὲν Ἱερουσαλήμ οὐ προσκύνησαν Βαβυλώνιοι· τὴν ⁴⁶ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν οἱ πλείστοι τῶν ἐθνῶν προσκυνοῦσι· μάλιστα δὲ οἱ τούτων υἱοί. Ἐκεῖνων γὰρ δεξαμένων τοῦ βίου τὸ πέρασ, οἷτοι μετέμαθον τὴν ἀλήθειαν, καὶ προσφέρουσι τῷ Σωτῆρι τὸ σέβας, ἐν τοῖς εὐκτηρίοις αὐτῶν οἴκοις προσφέροντες τὴν προσκύνησιν. « Καὶ κληθήσῃ πόλις Σιών. » Καὶ μὴν Ἱερουσαλήμ ἐτέραν προσηγορίαν ἐδέξατο. Αἰλίαν γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι ἐκάλεσαν βασιλεῖς. Πῶς τοίνυν δείκνυται τῆς προφητείας τὸ ἀψευδές, εἰ μὴ τις πνευματικώτερον τὴν Σιών νοήσῃ;

ε'. Καὶ ⁴⁷ πλοῦτον βασιλέων φάγεται. Ποίων βασιλέων ἢ παλαιὰ Ἱερουσαλήμ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκομίσαστο πλοῦτον; ἢ ποίων ἐθνῶν, καθάπερ γάλα, τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐθήλασεν ἀφθονίαν; Ἀλλὰ καὶ τοῖς λίαν ἀνασχυντοῦσι ὄγλον, οἶμαι, καθέστηκεν, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία δείκνυσι τῆς προβόησεως τὴν ἀλήθειαν. Αὕτη γὰρ διηνεκῶς καὶ τὰ βασιλικὰ δέχεται δῶρα, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐθνῶν προσφερόμενα κοιζομένη, τὸν τούτων αἴτιον ἀνυμνεῖ.

ς'. Καὶ ἀντὶ χαλκοῦ ὀσω σοι χρυσίον. Καὶ ταύτης ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς τῶν εὐκτηρίων οἴκων οἰκοδομίαις τῆς προφητείας τὴν ἀλήθειαν· χρυσοῦ γὰρ

VARIAE LECTIONES.

⁴³ Ποῖα, κ. τ. λ. Hæc ad finem vers. 11 pertinent. ⁴⁴ οἱ βασι. Hebr. regnum, s. regna. ⁴⁵ δὲδ. Hebr. cum incurvatione, s. incurvati. ⁴⁶ τὴν — προσκ. Hæc referunt se ad mediam partem vers. 14, ubi Aqu. et reliqui ita habent: καὶ προσκυνήσουσιν ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν σου πάντες οἱ παροξύναντες. Ita iere Compl. ⁴⁷ Καὶ — φάγεται. Hebr. et manillam regum suges.

καὶ ἄργυρον πεπαικυμένοι διαλάμπουσιν· οὐχ ἵνα ἂν τῶν Θεοῦ τὴν χρεῖαν πληρώσωσιν, ἀλλ' ἵνα τῶν εὐσεβῶν τὸ φιλότιμον δείξωσιν.

17. Οὐκ ἀκουσθήσεται ἐτι ἀδικία ἐν τῇ γῆ. Τούτων ἐκβασιν ἀληθεστέρην ὄψεται τις ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ· ἐκεῖνος γὰρ ὁ βίος ἀδικίας ἐλευθερος, ἐκεῖνος τῇ ἀκρῇ δικαιοσύνῃ κοσμεῖται· ἐκεῖνος ἀληθῶς ἀταλαίπωρος ⁴⁹ καὶ φροντῖδων ἀπληλαγμένος. Ὡς ἐν τῷ περὶ εὐροῖ τις ἂν καὶ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ταῦτα· τῆς γὰρ τῶν εἰδώλων ἀπληλακται πλάνης. Τὴν δὲ τῶν δλων Θεῶν διηνεκῶς ἀνυμνεῖ. Προμηθοῦνται δὲ τῶν ἀδικουμένων οἱ ταύτης ἡγεμόνες, ὡς ὁδόν τε.

18. Καὶ ὅτι οὐκ ἔσται σοι ἐτι ὁ ἥλιος εἰς φῶς ἡμέρας. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ μέλλων ἔχει βίος· ἐκεῖνος γὰρ οὔτε ἥλιου, οὔτε σελήνης χρῆζει· αὐτὸ γὰρ ἔχει τοῦ Θεοῦ τὸ ἀρρήτην φῶς. Τούτου δὲ ὡς ἐν τῷ περὶ καὶ νῦν οἱ πιστεύοντες ἀπολαύουσιν. Ἵπὸ γὰρ τούτου φωτιζόμενοι, τὴν ἀπλανῆ πορείαν ὁδεύουσιν.

19. Καὶ ὁ λαός σου πᾶς δικαίος, καὶ δι' αἰῶνος κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Καὶ ταῦτα περὶ μέλλοντος προηγόρευσε βίου. Ἐκεῖνος γὰρ ἔχει τῆς γνώμης τὸ ἀτρέπτον· ἐκεῖνος τῇ αἰωνίῳ δικαιοσύνῃ κοσμεῖται· ἐκεῖνος ἀμαρτίας ἐλευθερος· ἐκεῖνος οὐκ ἔχει ἄωρον, οὐδὲ πρεσβύτην, ἀλλὰ ζωὴν ἀτελεύτητον· ἐν ἐκείνῳ κληρονομοῦσι τὴν γῆν τῶν ζώντων οἱ ἀξιοί.

ΚΕΦΑΛΑ. ΞΑ'.

1. Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ. Οὐ θέλωμεθα πολλῶν ἀποδείξεων ταύτην ἐρμηνεύοντες τὴν προφητείαν. Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ταύτην σαφῆ πεποίηκεν ὁ Δεσπότης. Εἰς γάρ τὴν συναγωγὴν εἰσελθὼν, καὶ τότε τὸ βιβλίον λαβὼν, εἶτα ἀναπτύξας, τήνδὲ τὴν προφητείαν ἀναγνοῦς, ἔφη πρὸς τοὺς ἀκούοντας· « Σήμερον ἐπληρωθὴ ἡ Γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὠσίν ὑμῶν· » καὶ ἔδειξεν ἀντικρὺς ἑαυτὸν διὰ τοῦ προφήτου περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα φεραγῆμένον. « Εὐαγγελισασθαι ⁵¹ πτωχοῖς, ⁵² ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους καρδίᾳ. » Ταῦτα πάντα τοὺς ἀνθρώπους καλεῖ· πτωχοῦς μὲν, ὡς τὸν οὐράνιον ἀπολέσαντας πλοῦτον· συντετριμμένους δὲ τὴν καρδίαν, ὡς τὸ λογικὸν διαφθείραντας. Τυφλοὺς ⁵³ δὲ, ὡς Θεὸν ἀγνοήσαντας, καὶ τῆς προτέρας ἐκπεσόντας ἐλευθερίας. Εἰς ἐσχάτην γὰρ πτωχείαν ἐξέπεσε τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις· διαφερόντως δὲ τὰ ἔθνη τοῖς εἰδώλοις δουλεύοντα.

⁵ Luc. iv, 21.

unctae lucent, non ut Dei expleant indigentiam, sed ut piorum hominum magnificentiam declarent.

VERS. 18. *Et non audietur ultra iniquitas in terra.* Horum eventum certiozem in futuro saeculo cernere licebit. Illa enim vita libera est ab iniquitate, illa summa justitia ornatur, illa vere miseriarum expers, et curis soluta. Velut in figura autem haec etiam in Ecclesia Dei omnesprehendent. Ab idololorum enim **382** errore libera est, omnium vero Deum laudat continenter. Injuria vero affectis ejus praesides pro viribus succurrunt.

VERS. 19. *Et non erit tibi sol amplius lux diei.* [20] Et hoc prorsus in vita futura continget. Illa enim neque sole, neque luna indiget: habet enim ipsum Dei lumen ineffabile. Hoc vero nunc etiam velut in figura possident credentes: ab hoc enim illustrati, in via erroris experte incedunt.

VERS. 21. *Et populus tuus omnis justus, et semper possidebunt terram.* [22] Haec itidem de futura vita praedixit. Illa enim mentis immutabilitatem habet. Illa justitia ornatur sempiterna, illa immunis est a peccato, illa neque immaturum habet, neque senem, sed aeterno fruitur immortalis. In illa terram viventium haereditate possident qui digni fuerint.

CAPUT LXI.

VERS. 1. *Spiritus Domini super me.* Non egemus multis demonstrationibus, ut hanc prophetiam exponamus. Dominus enim ipse hanc nobis planam fecit. Cum enim esset ingressus in Synagogam, et hunc librum sumens in manus, aperiensque, prophetiam hanc legisset, astantibus dixit: « Hodie impleta est haec Scriptura in auribus vestris »; et aperte ostendit seipsum de se per prophetam haec enuntiasse. « Evangelizare pauperibus, sanare contritos **383** corde. » Illis omnibus vocabulis homines designat. Et pauperes vocat, ut qui caelestes divitias amiserint: et contritos corde, ut qui rationem corruerint: caecos vero, ut qui Deum ignorarint, et pristina libertate exciderint. In extremam enim egestatem prolapsa est hominum natura, potissimum vero gentes idolis servientes.

VARIAE LECTIONES.

⁴⁹ καὶ ἀργ. Haec ref. sese ad verba vers. 17: ἀντὶ δὲ σιδήρου ὄσω σοι ἀργύριον. ⁵⁰ ἀτ. x. φρ. ἀπληλ. Ad verba vers. 18, οὐδὲ ταλαίπωρία ἐν τοῖς ὁρίοις σου ista spectant. ⁵¹ Καὶ -- ἡμέρας. Ad totum vers. 19 et ad vers. 20 se ref. sequentia. ⁵² εὐαγ. γ. Luc iv, 18, leg. εὐαγγελίσασθαι, apud LXX autem, et passim apud Nostrum, εὐαγγελίσασθαι. Quae apud LXX praem., ὅς ἕνεκεν ἔχρισέ με, existant t. f. p. 1058, 1203 et 1568, ac infra, ad Dan. ix, 24, in Eran. Dial. 1, et in *Repreh. anath.* noni Cyr. Ad Dan. l. c. post ἔχρισέ με, seq. Κύριος. ⁵³ πτ. Lucis cit. additur ἀπέσταλκέ με. ⁵⁴ Lucis cit. juxta cod. Vat. leg. τὴν καρδίαν, sicque hoc ipso in loco, post pauca. ⁵⁵ τυφλοὺς, x. τ. λ. Haec ref. sese ad verba ultima vers. 1: καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψον, quae una cum praec. κηρύξει ἀγγελοῖς ἄφρων. existant lucis jam cit.

VERS. 2. *Et diem retributionis.* Non solum enim **A** remissionem peccatorum nobis largitus est, et a diaboli tyrannide nos exemit, divinumque lumen demonstravit: sed futuram quoque vitam promisit, et justum iudicium minatus est. « Annum enim Domini acceptabilem, » priorem ejus adventum appellari arbitror: « diem vero retributionis, » diem iudicii. « Consolari omnes lugentes. » Resurrectionis enim spe tristitiam mortis temperavit. Innuit autem mysticum unguentum, quo donati lætitiā recipimus, et gloriæ indumentum: per καταστολήν enim stola est intelligenda.

VERS. 3. *Et vocabuntur generationes justitiæ.* Hi nimirum qui de Sione sunt electi, et duodecim, et septuaginta, et tria millia, et myriades multæ. **B** Sic et beatus David: « Hæc est, inquit, generatio quærentium eum ^h. »

VERS. 4. *Et innovabunt civitates desertas.* Ostendant nobis hæc facta Judæi. Nos ostendimus **384** civitates, quas impietas devastarat, a sacris apostolis et a piis viris, qui eorum prædicationi successerunt, restitutas.

VERS. 5. *Et venient alienigenæ pascentes oves tuas.* Ex alienigenis enim gentibus orti Ecclesiæ magistri, quos et pastores, et aratores, et vinitores nominavit.

VERS. 6. *Vos vero sacerdotes Domini vocabimini.* Apostolicum vero nomen præcipuum et singulare beatissimi illi habuerunt. Etsi enim eorum operi isti successerunt, illorum tamen appellationem nemo sibi arrogare audeat. « Fortitudinem gentium comedetis. » Impietatem enim quæ regnabat destruentes, spirituales illis divitias præbuitis, omnium admirationem ex nova immutatione concilians.

VERS. 7. *Terram secundo possidebunt.* Liberabitur enim terra a pristina maledictione, et nova erit, corruptionem exuens, qua nunc obtegitur.

VERS. 9. *Cognoscetur in gentibus semen eorum, et nepotes (eorum).* Sacrorum apostolorum semen et nepotes eos vocat, qui illorum prædicationi successerunt. « Ex fructu enim arbor cognoscitur, » juxta Domini doctrinam ⁱ. Quam illustres autem sint Salvatoris nostri famuli, res ipsæ testantur. **D** Videmus enim eos qui maximas obtinent dignitates, ad hos continenter accurrere, eorumque benedictionem ardenti studio reportare.

^h Psal. **xxiii**, 6. ⁱ Matth. **xii**, 53.

β. Καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως. Οὐ γὰρ μόνον ἡμῖν τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ἄφεσιν ἐδωρήσατο, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀπήλλαξε, καὶ τὸ θεῖον ὑπέδειξε φῶς· ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν ἐπηγγελιασθεῖν βιοτήν, καὶ τὴν δικαίαν ἠπειλήσε κρίσιν. « Ἐνιαυτὸν γὰρ Κυρίου δεκτὸν » τὴν προτέραν αὐτοῦ παρουσίαν οἶμαι χρηματίζεσθαι: « ἡμέραν δὲ ἀνταποδόσεως, » τῆς κρίσεως τὴν ἡμέραν. « Παρακαλέται πάντας τοὺς πενθοῦντας. » Τῇ γὰρ ἐλπίδι τῆς ἀναστάσεως ἐκέρασε τοῦ θανάτου τὴν ἄθυμιαν. Αἰνίττεται ⁶⁶ δὲ τὸ μυστικὸν χρίσμα, ὃ ἀξιούμενοι τὴν εὐφροσύνην δεχόμεθα, καὶ τῆς δόξης τὴν ἀμπεχλῆν τὴν γὰρ καταστολήν ⁶⁷ στολήν νοητέον.

γ. Καὶ κληθήσονται ἡσραὲλ ⁶⁸ δικαιοσύνης. Τοῦτέστιν οὗτοι, οἱ ἐκ τῆς Σιών ἐκλεγόμενοι, οἱ **B** δυσκαίδεκα, οἱ ἐβδομήκοντα, οἱ τρισχιλιοί, αἱ πολλαὶ μυριάδες. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει: Δαβὶδ· « Αὐτῆ ἡ γενεὰ ζητούντων αὐτόν. »

δ. Καὶ καιριοῦσι πόλεις ἐρήμους. Δειξάτωσαν ταῦτα οἱ Ἰουδαῖοι γεγενημένα· ἡμεῖς δεῖκνυμεν τὰς ὑπὸ τῆς ἀσέβειας διαφθαρείσας πόλεις, ὑπὸ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν τὸ ἐκείνων κήρυγμα διαδεξαμένων εὐσεβῶν ἀνοικοδομηθείσας.

ε. Καὶ ἤξουσιν ⁶⁹ ἀλλογενεῖς ποιμαίνοντες τὰ πρόβατά σου. Ἐξ ἀλλοφύλων γὰρ ἔθνῶν οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι, οὓς καὶ ποιμένας, καὶ ἀροτῆρας, καὶ ἀμπελοουργοὺς ὠνόμασεν.

ς. Ἔμεῖς δὲ ἱερεῖς Κυρίου κληθήσεσθε. Τὸ ἐκ ἀποστολικῆς ὄνομα ἐξαίρετον οἱ τρισμακάριοι ἔχον ἐκεῖνοι. Εἰ γὰρ τὸ ἐκείνων οὗτοι διεδέξαντο ἔργον, **C** ἀλλ' οὖν τὴν ἐκείνων προσηγορίαν οὐδεὶς ἀρπάσαι τολμᾷ. « Ἰσχὺν ⁶⁰ ἔθνῶν κατέδεσθε. » Τὴν γὰρ κριτοῦσαν ἀσέβειαν καταλύσαντες, τὸν πνευματικὸν αὐτοῖς ἐχορηγήσατε πλοῦτον, θαυμαζόμενοι παρὰ πάντων ἐπὶ τῇ ξένη μεταβολῇ.

ζ. Ἐκ ⁶¹ δευτέρας κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Ἀπαλλαγῆσεται γὰρ ἡ γῆ τῆς προτέρας κατάρως, ⁶² καὶ ἔσται καινὴ, ἣν περιέκειται νῦν ἀποδομένη φθοράν.

θ. Γνωσθήσεται ⁶³ ἐν τοῖς ἔθνεσι σπέρμα αὐτῶν καὶ ἔκγονα. Τῶν ἱερῶν ἀποστόλων σπέρμα καλεῖται καὶ ἔκγονα, τοὺς τὸ ἐκείνων κήρυγμα διαδεξαμένους. Ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν. Ὅπως δὲ εἰσιν ἐπίσημοι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἱ θεράποντες, αὐτὰ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα. Ὅρῳμεν γὰρ τοὺς τὰς μεγίστας πεπιστευμένους ἀρχὰς διηλεκτικῶς πρὸς τοὺτους συντρέχοντας, καὶ σὺν θερμῇ προθυμίᾳ τὴν παρὰ τούτων εὐλογίαν κομιζομένους.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ Καὶ ἡμ. ἀντ. Ex initio vers. 2, hæc leg. tom. I, pag. 4038, καλέσαι ἑνιαυτὸν Κυρίου (rec. lect. est Κυρίου, sicque hoc ipso in loco, post pauca) δεκτόν. Pro καλέσαι Luc. iv, 49, leg. κηρύξαι. ⁶⁷ αἰνίττεται, x. t. λ. Hæc ref. sese ad initium vers. 3. ⁶⁸ καταστ. Ita habet edit. Compl. Recenta autem lectio est κατὰ στολήν. ⁶⁹ γεν. Hebr. arbores (quercus). Symm. ἰσχυροί. ⁶⁰ ἔξ. Hebr. stabunt. ⁶¹ Ἰσχύν. Hebr. opes. Aqu. εὐπορίαν. ⁶² Ἐκ — γῆν. Hebr. duplum possidebunt. ⁶³ καὶ — φθοράν. Hæc ad vers. 7 initium juxta Hebr. se referre videntur. Desunt autem ista apud LXX, et ex Theodot. supplenda sunt, qui ita habet: ἀντὶ τῆς αἰσχύνης ὑμῶν διπλάς καὶ ἐντροπῆς ἀγαλλιάσονται μερὶς αὐτῶν. ⁶⁴ γνωσθ. Hebr. notum, s. celebre erit.

Ϛ. Ἐνέδυσέ ⁶⁴ με γάρ ἱμάτιον σωτηρίου. Ἰμάτιον σωτηρίου καὶ ⁶⁵ χιτῶνα εὐφροσύνης, τοῦ παναγίου βαπτίσματος τὴν χάριν καλεῖ. « Ὅσοι γάρ, φησὶν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνέδυσασθε. » Δι' ὃ καὶ ἐν τῇ Ἑβραίων φωνῇ τὸ ἱμάτιον σωτηρίου ἱμάτιον Ἰεσσοῦ λέγεται, τοῦτέστι Χριστοῦ. « Ὡς ⁶⁶ νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ. » Νύμφην ἑαυτὴν καλεῖ ἡ Ἐκκλησία, ὡς τῷ νυμφίῳ συνεζευγμένη· νυμφίον δὲ, ὡς τὸν νυμφίον ἐγδεδυμένη. Τὴν δὲ μίτραν στέφανον οἱ τρεῖς ἑρμηνευταὶ προσηγόρευσαν. Τοῦτου τοῦ κόσμου καὶ ὁ μακάριος μέμνηται Δαβὶδ· « Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διακρύψω περιβεβλημένη, πεποικιλημένη. » Ἀηλοὶ δὲ ὁ λόγος τοῦ παναγίου Πνεύματος τὰ ποικίλα χαρίσματα.

ια'. Καὶ ὡς κῆπος τὰ σπέρματα αὐτοῦ. Ἔδειξε β' ἵδαν τὴν οἰκουμένην ἕνα δικαιοσύνης γεγεννημένην παράδεισον.

ΚΕΦΑΛ. ΕΒ'.

α'. Διὰ Σιών οὐ σωπήσονται. Ταῦτα αὐτὸς λοιπὸν ὁ νυμφίος φησὶ. Δεῖξω γὰρ τῇ Σιών, φησὶ, καὶ τῇ Ἱερουσαλήμ, ὡς τὸν ὑπ' αὐτῶν σταυρωθέντα πάντα προσκυνῆσει τὰ ἔθνη, καὶ πᾶσαν τῆς ἡμῆς σωτηρίας αἰ ἀκτίνας διαδραμύονται τὴν οἰκουμένην.

β'. Καὶ ὄψονται ἔθνη τὴν δικαιοσύνην σου. Σοῦ τῆς ἀγαλλομένης ἐπὶ σωτηρίῳ περιβολῇ τῆς ἀρετῆς σου νύμφης, ἣν παντοδαπὸς κατεκόσμησα κόσμους. « Καὶ καλέσει τε τὸ ὄνομά σου ⁶⁷ τὸ καινόν. » Εἰπάτωσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ποῖον ἐσχῆκασι καινὸν ὄνομα· μέχρι γὰρ τοῦ παρόντος Ἰουδαῖοι καλοῦνται· οἱ δὲ τῷ Χριστῷ πεπιστευκότες, τὴν καινὴν προσηγορίαν ἰδέξαντο, οὐκ ἐξ Ἀβραάμ, ἢ Ἰσραὴλ, Ἰουδαῖοι καλούμενοι, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ προσαγορευόμενοι τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ· Χριστιανοὶ γὰρ παρὰ πάντων καλοῦνται, ἅτε διὰ τοῦ παναγίου βαπτίσματος τὸν Χριστὸν ἰδυσάμενοι.

δ'. Καὶ ἡ γῆ σου οὐ κληθήσεται ἔτι ἔρημος. Πολλάκις γὰρ τὰ ἔθνη ἔρημον ὁ προφητικὸς λόγος ἠρμήνευσεν. Καὶ ἐπὶ πλείστον δὲ ἐγκατελείφθησαν χερόνων, οὔτε προφήτην, οὔτε νομοθέτην θεῖον δεχόμενοι· ἀλλ' ὁμοῦ αὐτοῖς καὶ καινὸν ἔδωκεν ὄνομα, καὶ διάδημα βασιλείας αὐτοῦ καὶ στέφανον νυμφικὸν ὀνομάζει. Καὶ γὰρ νύμφην αὐτοῦ προσηγόρευσεν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν αὐτοῖς ἐπηγγέιλαιτο.

ε'. Ὡς ⁶⁸ συνοικίῳ ρεαρισκος παρθένῳ. Ἐπειδὴ τῆς νύμφης ἐμνημόνευσεν, ἀναγκαιῶς καὶ τῆς παρθένου τέθεικε τὴν εἰκόνα, ἵνα δεῖξῃ τοῦ γάμου τὸ ἀδιάφθορον.

i Galat. III, 27. k Psal. XLIV, 10.

VERS. 10. *Induit 385 enim me vestimento salutis. Vestimentum salutis, et tunicam lætitiæ vocat gratiam sanctissimi baptismatis.* « Quicumque enim, ait, in Christum baptizati estis, Christum induistis J. » Unde et in lingua Hebræorum, pro vestimento salutis, vestimentum Jescha dicitur, id est, Christi. « Sicut sponsam ornavit me ornatu muliebri. » Sponsam seipsam vocat Ecclesia, at sponsa copulata: sponsum vero, ut sponsum induta. Pro mitra autem, coronam tres reliqui interpretes posuerunt. Hujus ornatus meminit etiam beatus David: « Asitit regina a dextris tuis vestitu deaurato amicta, variegata k. » Significat autem sermo varia Spiritus sancti charismata.

VERS. 11. *Et sicut hortus semina sua.* Ostendit orbem universum hortum unicum justitiæ factum esse.

CAPUT LXII.

VERS. 1. *Propter Sionem non tacebo.* Hæc sponsus ipse de cætero loquitur. Ostendam enim, inquit, Sioni et Hierosolymæ futurum, ut cum adoratione sint omnes gentes, quem ipsi crucifixerunt, et salutis meæ radii orbem universum percurrant.

VERS. 2. *Et videbunt gentes justitiam tuam.* Tuam nempe, quæ gaudes vestimento salutari virtutis sponsæ meæ, quam omnium generum ornamentis expolivi. « Et vocabit te nomen novum tuum. » Dicant Judæi, quodnam nomen **386** novum habuerint? Nam in hunc usque diem Judæi vocantur. At qui crediderunt in Christum, novam appellationem acceperunt, non ex Abrahamo vel Israele Judæi nuncupati, sed ex ipso Christo Domino nomen adepti. Christiani quippe ab omnibus nominantur, ut qui per sanctissimum baptismum Christum induerunt.

[3] VERS. 4. *Et terra tua non vocabitur amplius deserta.* Desertum enim prophetæ sæpenumero interpretati sunt gentes. Diutissime porro derelictæ sunt, ita ut nec prophetam, nec divinum legislatorem * acciperent. Attamen et ipsis quoque novum nomen dedit, et diadema regni eos vocat, et coronam sponsalitiæ: etenim sponsam illos appellavit, et regnum cælorum eis promisit.

VERS. 5. *Sicut habitans juvenis cum virgine.* Quia mentionem fecit sponsæ, consentaneum erat virginis imaginem apponi, ut incorruptas esse nuptias ostenderet.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ Ἐνέδυσσε, x. τ. λ. Quæ apud LXX præm., ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, supra, tom. I, pag. 1525, et ad Cant. IV, 9, ac infra, ad Osee XIV, 6-9, leg. ⁶⁵ καὶ χιτ. εὐφρ. Locis cit. existant verba textus, ad quæ h. l. respicitur. Post εὐφροσύνης tom. I, pag. 1525, sequitur ἐνέδυσέ με: ad Cant. loco cit. autem, περιέθηκέ μοι. ⁶⁶ Ὡς νύμφην, x. τ. λ. Quæ præcedunt, supra, tom. I, p. 1525, ita leg. ὡς νυμφίῳ περιέβαλέ μοι μίτραν. ⁶⁷ σου. Abest ab Hebr. ⁶⁸ Ὡς — παρθ. Hebr. Nam sicut maritum se adjungit juvenis virgini (ita sicut mariti se adjungit tibi filii tui).

VERS. 6. *Et super muros tuos, Hierosolyma, constitui custodes.* Hierosolimam rursus ipsam appellat sponsam. Custodes autem vocat eos, qui per unamquamque civitatem et vicum piis plebibus præsident: qui nocte dieque Deum laudantes, divinam civitatem custodiunt. Quod si angelos quispiam hos esse arbitretur, non aberrabit a vero. « Castra enim ponet, ait, angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos ¹. »

VERS. 8. *Si ultra dederō triticum tuum.* Triticum autem, et vinum, et cibos, tropice accipere oportet de fructibus justitiæ. Sunt autem illi fortasse multæ mansiones quæ **387** apud Patrem.

VERS. 9. *In atrii sanctis meis.* Hæc etiam putant Judæi reditum ipsorum prædicere: sed ita intelligi non sinunt quæ sequuntur.

VERS. 11. *Ecce Dominus auditum fecit usque ad extremum terræ.* Auditam vero usque ad extremum terræ fecit Deus, non structuram Hierosolymæ, sed crucem, et passionem, et resurrectionem, atque in cælos ascensionem Salvatoris, et Spiritus sancti adventum, et futurorum bonorum spem. His parere præcones viam jubet, et hanc planam, sublata difficultate, ac mollem fieri. « Dicite filiæ Sion, Ecce Salvator venit. » Prophetæ dicebant: « Ecce Dominus cum potestate venit: » apostoli vero, « Ecce Salvator tuus venit. » Videnturque prophetæ quidem similes militibus qui regem antecedunt, ejusque adventum demonstrant: apostoli autem, magistris militum qui sequuntur, et regem venisse ignaros docent, atque hunc esse quem illi demonstrant. Filiam porro Sionis dixit novam Dei Ecclesiam, quæ novum nomen accepit, e¹ filia est antea constitutæ apud Judæos divini cultus politiæ.

CAPUT LXIII.

VERS. 1. *Quis est iste qui venit de Edom?* Interrogationis formam sermone suo inducit propheta. Designat autem, **388** ut opinor, Domini ascensionem in cælos: cujus etiam in Psalmis simili figura fit mentio. Ibi enim pariter interrogant quidam: « Quis est iste rex gloriæ ²? » non quod cælestes virtutes eum ignorarent qui ascendebat: sed ut per interrogationem et responsionem accuratius nos assumpti naturam edocerent. Sic igitur etiam hoc loco interrogant quidam: « Quis est iste qui venit de Edom? » Edom autem rubram ter-

¹ Psal. xxxiii, 8. Psal. xxxiii, 8, 10.

ς'. Καὶ ἐπὶ τῶν τειχέων σου, Ἱερουσαλήμ, κατέστησα φύλακας. Ἱερουσαλήμ πάλιν αὐτὴν ὀνομάζει τὴν νόμφνην· φύλακας δὲ καλεῖ τοὺς κατὰ πόλιν καὶ κώμην τῶν εὐσεβῶν λαῶν ἡγουμένους· οἵτινες νόκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὸν Θεὸν ὑμνοῦντες, τὴν θείαν φυλάττουσι πόλιν. Εἰ δὲ ἀγγέλους τις ὑπολάβῃ τούτους εἶναι, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τῆς ἀληθείας. « Παρεμβαλεῖ γὰρ, φησὶν, ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. »

η'. *Et dabo tibi ⁶⁹ sicut sonitum.* Σίτον δὲ, καὶ οἶνον, καὶ βρώματα, τροπικῶς τοὺς τῆς δικαιοσύνης νοητέον καρπούς. Εἶεν δ' ἂν αὐτοὶ αἱ πολλαὶ μοναὶ αἱ παρὰ τῷ Πατρὶ.

θ'. *Er tuas epaulesi tuis agris meis.* Καὶ ταῦτα νομίζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν αὐτῶν προλέγειν ἐπάνοδον· ἀλλ' οὐκ ἔβ νοεῖν οὕτω τὰ ἐξῆς.

ια'. *Idō γὰρ Κύριος ἐποίησεν ἀκουστὸν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.* Ἀκουστὸν δὲ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς πεποίηκεν ὁ Θεός, οὐ τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ Σωτήρος, καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου τὴν ἐπιφοίτησιν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα. Τούτοις ⁷⁰ ἐπιτροπισθῆναι καλεῖται τοῖς κήρυξιν τὴν ὁδὸν, καὶ ὁμαλὴν ταύτην καὶ λεῖαν γενέσθαι, τῆς δυσκολίας ἀναιρουμένης. « Εἶπατε τῇ θυγατρὶ Σιών, Ἰδοὺ Σωτήρ ⁷¹ παραγίνεται. » Οἱ προφῆται ἔλεγον, « Ἰδοὺ Κύριος μετ' ἰσχύος ἔρχεται· » οἱ ἀπόστολοι, « Ἰδοὺ ὁ Σωτὴρ σου παραγέγονεν. » Καὶ ἐψώκεισαν μὲν αἱ προφῆται στρατιώταις βασιλείω προτρέχουσιν, καὶ τὴν τοῦτου παρουσίαν μνησούσιν· οἱ δὲ ἀπόστολοι, στρατηγῶς ἐπομένους, καὶ τοὺς ἀγνοοῦντας διδάσκουσιν, ὡς ἐλήλυθεν ὁ βασιλεὺς, καὶ οὗτός ἐστιν ὃν ἐκείνοι μνησούσιν. Θυγατέρα δὲ Σιών ὀνόμασε τὴν νέαν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν τὸ καινὸν ἔσθημα ἀπειληφύσαν, θυγατέρα οὖσαν τοῦ προτέρου παρὰ Ἰουδαίοις συνεστῶτος καὶ θεοσεβοῦς πολιτεύματος.

ΚΕΦΑΛ. ΕΓ'.

α'. *Τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ⁷² ἐξ Ἐδῶμ;* Σχηματίζει τὸν λόγον εἰς ἐρώτησιν ὁ προφήτης. Μηνύει δὲ, ὡς οἶμαι, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον τοῦ Δεσπότη· ἧς καὶ τὸ ψαλμικὸν μέμνηται σχῆμα. Καὶ γὰρ ἐκεῖ ὁμοίως ἐρωτῶσι τινες, « Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; » οὐκ ἐπειδὴ ἡγνοοῦν αἱ ἐπουράνιοι δυνάμεις τὸν ἀνίοντα· ἀλλὰ διὰ τῆς ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως ἡμᾶς ἀκριβέστερον ἐκπαιδεύουσαι τοῦ ἀναληφθέντος τὴν φύσιν. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα πυνθάνονταί τινες, « Τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ἐξ Ἐδῶμ; » Ἐδῶμ δὲ τὴν ἐρυθρὴν ⁷³

⁶⁹ τ. σὺν. σου. Hæc etiam pertinent quæ proxima sunt apud LXX: καὶ τὰ βρώματα — ἐμόγηται; ⁷⁰ τοῦτοις, κ. τ. λ. Hæc ad vers. 10 se referunt. ⁷¹ Σωτ. παραγ. Apud LXX: ὁ Σωτὴρ σοὶ παραγέγονεν. Ita fere apud Nostrum post pauca interposita, ubi tamen leg. σου. ⁷² Rec. lectio παραγινόμενος obvia est pag. proxima, necnon supra, in Comment. ad Cant. 1, 1, 5, 6, et v, 10-16 (quæ loca ad pleniorē illustrationem sex primorum vers. hujus cap. apprime faciunt), et in *Orat. de charit.* pag. 691, tom. IV, Sirm. Sed παραγινόμενος recurrit infra, in *Eran.* dial. 5 ⁷³ τ. ἐρυθρ. Hæc restrictio des. pag. 81, ad Cant. iii, 6.

VARIE LECTIONES.

ὀνομάζουσι γῆν. « Ἐγὼ ⁷⁵ διαλέγομαι δικαιοσύνην ⁷⁶. » Ἀ ram nominant. « Ego loquor justitiam. » Pulchritudinem ejus admirantibus in hunc modum respondit : Ego, inquit, docebo vos juste peractæ salutis modum.

β. Διατί ⁷⁶ σοῦ ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια; Σκολὴν αὐτοῦ, τὸ ἱμάτιον, τὴν ἀνθρωπότητα προσαγορεύει ⁷⁷. Ἀπὸ δὲ τῆς πλευρᾶς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ, κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελιστοῦ μαρτυρίαν. Ἀηθῶν ⁷⁸ δὲ ὀνομάζει τὴν πολεμίων κατάλυσιν. Καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς ληνοῖς ἅπαντες οἱ βότρυες ἀποθλίβονται· οὕτω καὶ τὸν διάβολον, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν φάλαγγα, παντελῶς ὁ Δεσπότης κατέλυσε· διδάσκει τοίνυν τοὺς ἐρωμέτους ὅπερ μαθεῖν ἔβουλήθησαν.

γ. Ἡμέρι ⁷⁹ γὰρ ἀνταποδόσσω. Καιρὸς γὰρ ἐστὶ, καὶ τούτους δοῦναι ὧν ἐπλημμέλησαν δίκας, καὶ τοὺς ⁸⁰ δίκως αὐτοῖς δεδουλευκότας ἐλευθερίας τυχεῖν.

ζ. Τὸν ⁸¹ ἔλεον Κυρίου ἐμνήσθη. Τὴν ἄφατον τοῦ Δεσπότης προθεσπίσας φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως γεγενημένην σωτηρίαν προαγορεύσας, μάλα εἰκότως ἐπήγαγε, « Τὸν ἔλεον Κυρίου ἐμνήσθη. » ἐλέου γὰρ καὶ φιλανθρωπίας ἡ τῆς ἐνανθρωπήσεως χάρις.

η. Καὶ ἐγένετο αὐτοῖς εἰς σωτηρίαν ⁸². Αὐτοὺς μὲν οὖν, τῇ ἀρρήτῃ χρώμενος ἀγαθότητι, πάντα ὑπὲρ τῆς αὐτῶν ἐπραγματεύσατο σωτηρίας· οἱ δὲ ποτηρία συζῶντες, καὶ αἰεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτοντες, ὡς φησὶν ὁ Θεσπέσιος Στέφανος· ἐντεῦθεν δὲ κάκεινος τὴν κατηγορίαν ὑφαίνειν· οὐκ ἐδέξαντο τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ τῆς εἰρήνης τὴν ἀφορμὴν πολέμου πρόφασιν ἐποίησαντο. Οὐ δὴ χάριν τῆς ἀγαριστίας αὐτοὺς εἰσέπραξε δίκας.

ια. ⁸³ Ποῦ ἔστιν ὁ ἀνυβιβάσας ἐκ ⁸⁴ τῆς γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων; Ἐμνήσθη δὲ καὶ τῶν πάλαι γεγενημένων ὑπὸ ⁸⁵ Μωσέως τοῦ νομοθέτου. Καί γε οἱ ἐπ' ἐκείνου δυσσεβοῦντες καὶ παρανομοῦντες, ἐν τῇ ἐρήμῳ κατηναλώθησαν.

ιβ. Κατίσχυσεν ⁸⁶ ὕδωρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Τῇ γὰρ ἐνεργείᾳ τοῦ θείου προστάγματος διηρέθη τὸ πέλαγος, καὶ ἐγένετο αὐτοῖς τὸ ὕδωρ τεῖχος ἐκ δεξιῶν, καὶ τεῖχος ἐξ εὐωνύμων. Τοῦτο γὰρ, εἶπεν, κατίσχυσεν, τουτέστιν ἔστη, καὶ ἡ βρώδης φύσις ἐμμεῖται τευχῶν οἰκοδομίαν.

⁸⁶ Act. vii, 51.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ Ἐγὼ, κ. τ. λ. Quæ præc. apud LXX, ita leg. locis cit., ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσῶρ; οὗτος (rec. lect. οὗτως) ὠραίος ἐν στολῇ (αὐτοῦ sequit. in *Orat. de charit.* loco cit.) βλα μετὰ ἰσχύος. ⁷⁶ Δικ. Iluc etiam pertinent quæ proxima sunt, καὶ κρίσιν σωτηρίου. ⁷⁷ Διατί. Supra, pag. 115, ad Cant v, 10-16, leg. ἱνατί. ⁷⁸ στολ. — προσαγ. Eadem vid. supra pag. 115, ad Cant. loco cit. ⁷⁹ ληθῶν — κατελύθησαν. Ita quoque supra, loco cit. ubi ex fine vers. 2 hæc leg., ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ; ⁸⁰ Vers. 5, hæc sunt notatu dignæ lectiones, supra, pag. 115, ad Cant. loco cit. et tom. I, pag. 1068 : Πλήρης καταπεπατημένης· ληθῶν ἐπάτησα μονότατος, καὶ τῶν ἔθνων οὐδεὶς ἦν μετ' ἐμοῦ. Συνπάτησα αὐτοὺς ἐν τῷ θυμῷ μου, καὶ συνέθλασα αὐτοὺς ἐν τῇ ὀργῇ μου, καὶ κατήγαγον εἰς γῆν τὸ αἷμα αὐτῶν (καὶ — αὐτῶν deest ad Cant. loco cit.), καὶ κατεβράντισθη (ad Cant. loco cit. κατεβράνθη) τῷ κατανημάματι αὐτῶν τὰ ἱμάτια μου. Easdem fere lectiones Justinus Mart., Cyprian. et Tertullianus secuti sunt. ⁸¹ Τὸν — ἐμν. *Hebr.* Commemorabo laudes Jehovah. ⁸² εἰς σωτ. *Hebr.* Salvador. ⁸³ Ex vers. 9 hæc leg. supra, p. 115, ad Cant. loco cit., οὐ πρέσβυς, οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ἔσωσεν αὐτοὺς. ⁸⁴ ἐκ τ. γ. In a cod. Alex. Præstat autem h. l. lectio cod. Vat. ἐκ τῆς θαλάσσης. *Hebr.* qui eduxit eos e mari cum pastore gregis sui. ⁸⁵ ὕπ. M. τ. νομ. Nihil de Mose apud LXX juxta cod. Alex. et Vatic., sed in cod. quo Cyprianus usus est, juxta *Hebr.* Μεωσή λαοῦ αὐτοῦ. ⁸⁶ Κατ. — τῷ *Hebr.* Scindens aquas ante eos.

*VERS. 14. *Ut faceres tibi nomen gloriæ. Divina enim gratia* 390 *ducebat illos : et manifestus omnibus factus est Deus Israel.*

VERS. 15. *Convertere de cælo, et vide de domo sancta tua. Exinde propheta ad Deum ipsum transfert sermonem, orationem offerens pro populo. « Ubi est zelus tuus, et fortitudo tua? » Longanimis erga nos, Domine, semper fuisti, abstulisti iniquitatem nostram; iram adversus inimicos exseruisti, notamque fecisti potentiam tuam inexspugnabilem.*

VERS. 16. *Sed tu, Domine, Pater noster. Nullus veterum illorum avorum nos novit : propterea te solum et Patrem, et Dominum appellamus : populus enim tuus jam olim dicti sumus.*

VERS. 17. *Quare seduxisti nos, Domine, de via tua? indurasti corda nostra? Diutissime, inquit, sustinuisti; videns nos intrepide peccantes non castigasti. Inde cor obdurantes a via recta defleximus. Hanc nobis impudentiam peperit nimia tua longanimitas. Quia enim prævaricantes punire noluisti, in iniquitatibus perstitimus, legem tuam nihili facientes.*

VERS. 18. *Hostes nostri conculcaverunt sanctificationem tuam. Adyta, quæ tangi nefas erat, quæque solis sacerdotibus adire licebat, deserta facta, et ab impiis hostibus conculcata sunt. Impii enim fuerunt non solum Babylonii, verum etiam Macedones et Romani, quando Hierosolymam everte-*

VERS. 19. *Facti sumus quasi a principio. Omnimoda illa providentia spoliati sumus, et majoribus nostris similes facti, qui in Ægypto servientes nondum populus tuus dicebantur.*

391 CAPUT LXIV

VERS. 1. *Si aperueris cælum, tremor apprehendet ex te montes. Hæc vero perpressi sumus, non propter imbecillitatem tuam, sed propter iniquitatem nostram. Te enim de cælo adveniente, montes concutiuntur. et instar ceræ igni admotæ destruentur.*

VERS. 2. *A facie tua gentes turbabuntur. Omnia tibi facilia sunt, omnia proclivia; concutere montes, turbare gentes.*

VERS. 4. *A sæculo non audivimus. Ex rebus ipsis didicimus, te solum Deum esse. Alterius enim nullius neque vidimus, neque audivimus opera, quæ Deo convenirent.*

VERS. 5. *Occurret expectantibus justitiam. Declaravit misericordiæ justitiam. Neque enim ex-*

ιδ'. Τοῦ ποιῆσαι σεαυτῷ δρομοῦ δόξης. Ἡ θεία γὰρ αὐτοὺς ἐποδήγησε χάρις· καὶ δῆλος ἐγένετο πᾶσι τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Θεός.

ιε'. Ἐπίστρεψον⁸⁶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἴδε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου σου. Ἐντεῦθεν πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν ὁ προφήτης μεταφέρει τὸν λόγον, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τὴν ἰκεσίαν προσφέρων. « Πού ἐστιν ὁ ζήλος σου, καὶ ἡ ἰσχὺς σου; » Μακροθυμῶν ἡμῖν ἀεὶ, Δέσποτα, διετέλεις· ἀφελὲς τὴν ἡμετέραν παρανομίαν, ζήλωσ' κατὰ τῶν πολεμίων ἐκέχρησο, καὶ τὴν ἀμαχόν σου δύναμιν δῆλον ἐποίησας.

ις'. Ἀλλὰ σὺ, Κύριε, Πατὴρ ἡμῶν. Οὐδεὶς⁸⁷ ἐκείνων τῶν παλαιῶν προγόνων ἡμᾶς ἐπίσταται. Διὸ σὲ μόνον καὶ Πατέρα καὶ Δεσπότην καλοῦμεν· οὐ γὰρ λαὸς ἐχρηματίσθημεν ἄνωθεν.

ιδ'. Τι⁸⁸ ἐπλάγησας ἡμᾶς, Κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου; ἐσκλήρυνας τὰς καρδίας ἡμῶν; Ἐπὶ παιέστον, φησὶν, ἐμακροθύμησας· ὀρῶν ἀδείως παρανομούντας οὐκ ἐπαίδευσας. Ἐντεῦθεν ἀντίτυπον καρδίαν ἐσηκώσας, τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν κατελίπομεν. Ἡ κολλή σου μακροθυμία ταύτην ἡμῖν ἐργάσατο τὴν ἀναίδειαν. Ἐπειδὴ γὰρ παρανομοῦντας οὐκ ἠνεῖχον κολάζειν, ἐπεμείναμεν παρανομοῦντες, καὶ τῶν ὧν νόμων καταφρονοῦντες.

ιη'. Οἱ⁸⁹ ὑπεραντίοι ἡμῶν κατεπάτησαν τὸ ἁγίασμα σου. Τὰ ἄδυτα, καὶ ἄψαυστα, καὶ μόνως τοῖς ἱερεῦσι βατὰ, ἔρημα ἐγένετο, καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων δυσσεδῶν κατεπατήθη. Δυσσεβεῖς γὰρ ἦσαν οὐ μόνον Βαβυλώνιοι, ἀλλὰ καὶ Μακεδόνες καὶ Ῥωμαῖοι, ἠνίκα τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπόρθησαν.

ιβ'. Ἐγερόμεθα ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς. Τῆς παντοδαποῦ ἐκείνης ἐγρυμνώθημεν προμηθείας, καὶ τοῖς ἡμετέροις εὐκαίμεν προγόνους, οἳ ἐν Αἰγύπτῳ δουλεύοντες, οὐδέπω σου λαὸς ἐχρημάτιζον.

ΚΕΦΑΛ. ΕΛ'

α'. Ἐὰν⁹⁰ ἀνοίξης οὐρανόν, τρόμος ἀλήσεται ἀπὸ σοῦ ἔρη. Ταῦτα δὲ πεπόνθαμεν, οὐ διὰ τὴν σὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν παρανομίαν. Σοῦ γὰρ οὐρανὸν τὴν οικίαν ἐπιφάνειαν ποιούμενου, κλονεῖται τὰ ἔρη, καὶ⁹¹ κηροῦ δίκην πωρὶ πελάζοντος διαλυθῆσεται.

β'. Ἀπὸ προσώπου σου ἔθνη παραχθίσονται. Πάντα σοι βῆβια, πάντα σοι εὐπετῆ· σείσαι τὴν γῆν, καὶ παρατάξει τὰ ἔθνη.

δ'. Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσαμεν⁹². Δι' αὐτῶν μεμαθήκαμεν τῶν πραγμάτων, ὡς σὺ μόνος ὑπάρχεις Θεός. Ἐτέρου γὰρ οὐδενὸς οὔτε ἔθεασάμεθα, οὔτε ἠκούσαμεν ἔργα Θεῶν πρέποντα.

ε'. Συναγέθεται⁹³ τοῖς ἀπομένοσι⁹⁴ δίκαιοι. Ἐδείξε τοῦ ἐλέου τὸ δίκαιον. Οὔτε γὰρ ἔλαος τοῦ

VARIE LECTIONES.

⁸⁶ Ἐπίστρ. *Hebr.* Prospice. *Aquil.* et *Symm.* ἐπίβλεψον. ⁸⁷ Οὐδ. — ἐπίστ. *Hæc* ref. sese ad initium vers. 16. ⁸⁸ Τι — σου. *Hebr.* Cur permisisti, ut aberraremus a viis tuis? Τι aberat ab edit. *Sirm.* ⁸⁹ Οἱ — ἀγ. σου. *Exstant* tantum in cod. *Alex.* ⁹⁰ Ἐὰν — ἔρη. *Hæc* juxta *Hebr.* sunt ultima cap. *LXIII. Hebr.* Utinam dirumpere cælos et descenderes : a facie tua montes (diffuerent). ⁹¹ καὶ — διαλ. *Hæc* ad initium vers. 2, se referunt. ⁹² ἤκ. *Hebr.* audiverunt. *Quæ* proxima sunt, *infra, Hæc. [ab. l. v. c. 6 et in dial. 3, p. 332, Garn. ita leg. οὐδὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν εἶδον Θεὸν πλὴν σου. ⁹³ Συναγ. — δίκ. Hebr.* Occurris latanti et exercenti justitiam. ⁹⁴ ὄπορ. *Ita Compl. Rec. autem lectio est ποιούσι.*

θεοῦ ἀκριτος, οὕτε ἡ κρίσις ἀνήλεος. Διάτοι τοῦτο τοῦ ἔλεου χορηγίαν συνέζευξεν. « Ἰδοὺ σὺ ὠργίσθης, καὶ ἡμεῖς ἡμάρτομεν. » Τοιοῦτόν τινα νοῦν ἔχει· Ὡς ὅταν διδάσκαλος ἀγαθὸς ἐξη πονηρὸν μαθητὴν, καὶ μεταβάλλεσθαι αὐτὸν βουλόμενος ἀπὸ τῆς πονηρίας αὐτοῦ, νοθετῆ αὐτὸν κρεῖττονα γενέσθαι· ὁ δὲ μὴ μόνον οὐκ ἀπαλλάττοιο τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ προσθήκη ἐν πονηρίᾳ δέξοιτο· ἀκόλουθον ἀποστραφῆναι αὐτὸν τὸν διδάσκαλον, κάκεινον καταλειφθῆναι εἰς τελείαν ἐκπύον ἀταξίαν ἐκδοῦναι. Οὕτω, φησὶ, καὶ ἐφ' ἡμῶν, μὴ ἀνεχομένων ἡμῶν μεταθέσθαι τοῦ πονηροῦ ἡμῶν τρόπου, αὐτὸς ὠργίσθης, καὶ ἡμεῖς σου τῆς ἐποπτείας ἀποτυγχόντες, κατὰ βούην τῶν ἀμαρτημάτων ἔχθημεν.

ζ. Ὡς ῥάκος ἀποκαθιμένης πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν. Ἄξιον θαυμάσαι τοῦ προφήτου τὴν σύνεσιν· τῷ γὰρ ἀκαθάρτῳ ῥάκει οὐ τὴν ἀμαρτίαν, ἀλλὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτῶν ἀπεικασεν· οὐκ ἔχει γὰρ εἰκόνα παραβαλλομένη ἡ ἀμαρτία. « Καὶ ἐξεῤῥύημεν ὡς φύλλα διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. » Ἐδειξε καὶ διὰ τούτων τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. Τῆς γὰρ πολλῆς, φησὶ, παρανομίας δίδομεν δίκας· καὶ ἐολκαμεν φύλλοις ὑπὸ λαίλαπτος φερομένοις.

ζ. Οὐκ ἔστιν ὁ ἐπικαλούμενος τὸ ὄνομά σου. Εἰς ἀναλησίαν ἐξεπέσαμεν· καὶ τῶν ἐπικειμένων οὐκ αἰσθανόμεθα συμφορῶν· οὐδὲ τὴν τούτων αἰτούμεν ἀπαλλαγὴν, τῆς σῆς γυμνωθέντες ἐπιμελείας· διὰ τὴν πολλὴν παρανομίαν ἐξεδῶθημεν τῇ δουλείᾳ.

η. Καὶ νῦν, Κύριε, Πατὴρ ἡμῶν ὁ σὺ. Τῆς ἀρχιᾶς ἀναμνησθεὶ δημιουργίας· καὶ Πατέρα καλεῖ, καὶ Δεσπότην, καὶ ὅτι πλάστην, καὶ τὴν ἀνθρωπίαν φύσιν ὀνομάζει πηλόν, ἵνα καὶ διὰ τούτων ἀνολεῖται τὰς τοῦ ἔλεου πηγὰς.

θ. Καὶ μὴ ἐν καιρῷ ἡ μνησθῆς ἀμαρτιῶν ἡμῶν. Μὴ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν πολεμίων προσβολῆς τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων μνησθῆς.

ι. Πόλις τοῦ ἁγίου σου ἐγενήθη ἔρημος. Τουτέστι, τοῦ Δαβὶδ· αὐτοῦ γὰρ ἐχρημάτιζε πόλις. Εἰ ἡμεῖς, φησὶ, φιλανθρωπίας ἀνάξιοι οἱ σὸς λαὸς χρηματίσαντες, τὴν πόλιν φειδύς διὰ τὸν ταύτης ἀξίωσον οἰκιστὴν· ἔρημος γὰρ αὕτη γεγένηται.

ΚΕΦΑΛ. ΕΞ'.

α. Ἐμφανὴς ἔγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν. Ὁ δέχομαι, φησὶ, τὴν ὑπὲρ τούτων προσβολῶν· ἄλλον ἐξελεξάμην λαόν. Οὐκ εἶμι τῶν ἀχαρίστων ἀνέξομαι· ὁ γὰρ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνεσιν ἐγενόμην. Εἶδον οἱ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς· ἔγνωσαν οἱ ἀγνωστοὶ τὸν ποιητὴν· εὗρον οἱ μὴ ζητοῦντες τὸν

VARIÆ LECTIONES.

ἡ τοῖς — δίκαιον. Ita fere Ald. τοῖς ποιοῦσι, τοῖς ὑπομένουσι τὸ δίκαιον. ἡ ἡμ. σὺ. Huc etiam pertinent, quæ proxima sunt, ἡμεῖς δὲ πηλός, ἔργα τῶν χειρῶν σου πάντες. ἡ καὶ πλ. Hæc ref. se ad verba καὶ ὅτι πλάστης ἡμῶν, quæ quidem apud LXX des., apud Aqu. et Theodot. autem post πηλός sequuntur. ἡ ἐν καιρῷ. Hebr. in perpetuum. ἡ Πόλις. τ. ἀγ. σου. Hebr. urbes sanctitatis tuæ, s. sanctæ tuæ. ἡ Ἐμφ. — ζητ. Hebr. Quæror ab illis qui (antea) non interrogabant. ἡ ζητ. Ita h. l. habet cod. Alex., sed lectio cod. Vatic. ἐπερωτῶντων exstat infra, Gr. aff. cur serm. 10. Ita quoque Rom. x, 20, ubi alius est verborum positus. Reliqua ex vers. 1. infra, Gr. aff. cur l. c. ita se habent : εὗρεθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν. ἔπειτα ἰδοὺ εἰμι τῷ εἶναι οἱ οὐκ ἐπεκαλέσαντο τὸ ὄνομά μου.

A pers est iudicii misericordia Dei, neque iudicium sine misericordia. Hanc ob causam, expectantibus et facientibus iustitiam misericordiam indulgentiam copulavit. « Ecce tu iratus es, et nos peccavimus. » Talis quodammodo est sententia. Quemadmodum si bonus magister pravum habeat discipulum, et abducere illum cupiens a nequitia sua, hortetur illum ut melior fiat; ille vero non solum a malis non desistat, sed incrementum addat nequitiae: consequens est ut ab illo se avertat magister, et ille derelictus extremæ se dedat insolentiae: sic et nobis inquit, factum est: cum perversos mores nostros mutare abnuerimus, iratus es ipse, et nos providentia tua destituti, in omnem peccandi licentiam delapsi sumus.

VERS. 6. *Ut pannus menstruatæ omnis iustitia nostra.* Admiratione digna est prophetæ prudentia, qui cum immundo panno non peccatum, sed iustitiam illorum comparavit: collatum enim peccatum similitudinem non habet. « Et defluximus quasi folia propter iniquitates nostras. » Per hæc etiam supplicii æquitatem demonstravit. Multarum enim, ait, iniquitatum pœnas damus, et similes sumus foliis quæ a turbine agitantur.

VERS. 7. *Non est qui invocet nomen tuum.* In stupiditatem incidimus, et calamitates quibus prenimur non sentimus, neque ut ab his liberemur, postulamus, tua destituti providentia: propter magnam iniquitatem traditi sumus servituti

VERS. 8. *Et nunc, Domine, Pater noster tu.* Antiquam commemorat creationem, et Patrem appellat, et Dominum, et sigulum; humanam vero naturam lutum nominat, ut per hæc etiam misericordiae fontes aperiat.

VERS. 9. *Et ne in tempore memineris peccatorum nostrorum.* Ne quo tempore irruunt hostes peccatorum nostrorum memineris.

VERS. 10. *Civitas Sancti tui facta est deserta.* Hoc est, Davidis: ejus enim civitas dicebatur. Si nos, inquit, benignitate digni non videmur, qui populus tuus nuncupati sumus, civitati propter ejus conditorem veniam tribue: deserta enim est facta.

393 CAPUT LXV.

VERS. 1. *Manifestus factus sum non quærentibus me.* Pro his, inquit, legationem non admitto; alium populum delegi. Non amplius patiar ingratos. * Gentibus per orbem terrarum innotui. Lucem viderunt qui erant in tenebris; auctorem suum cognoverunt, qui nesciebant; thesaurum invenc-

runt, qui non quærebant; qui prophetas non habebant, in eum quem illi prædicarunt, credunt.

VERS. 2. *Expandi manus meas ad populum incredulum.* Gentes ergo, quæ prophetam nullum acceperunt, benefactorem agnoverunt: ipsi vero, quibus nullum defuerat genus providentiæ, nullam utilitatem retulerunt, sed in solita iniquitate permanent. Illud vero, «*Toto die expandi manus meas,*» indicat quidem præstitam illis omni tempore providentiam: innuit autem et salutarem crucis passionem, in qua manus expandit.

VERS. 3. *Populus hic, qui exacerbat me in conspectu meo.* Cum sciant me illa videre quæ aguntur, dæmonas me præsentem adorant, exacerbare me talibus ausis studentes. «*Ipsi immolant in hortis.*» [4] Scripsit errori cedentes, etiam visis per somnum obsequuntur: et propterea dormire ad sepulcra non refugiunt, et ad speluncas dæmonibus consecratis. Prævaricationem legis criminatur, docens, illos legem non ferentes, nec meliorem **394** vitæ disciplinam adamantes, cruentam illam cædem ausos esse, crucique affixisse benefactorem.

VERS. 5. *Qui dicunt, Longe a me; ne appropinques mihi, quoniam purus sum.* Tales erant, qui Salvatorem insimulabant, et dicebant, «*Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester?**» Talis erat Pharisæus qui dicebat intra se: «*Hic si esset propheta, sciret utique quæ et qualis sit mulier, quæ tangit eum P.*» Talis erat is, qui orans in templo dicebat: «*Gratias tibi ago, quod non sim sicut cæteri hominum, injusti, raptores, adulteri, nec velut hic publicanus Q.*» — «*Iste est fumus furoris mei.*» [6, 7] Sicut enim ligna excitant flammam, sic fastus et superbia iram meam accendunt.

VERS. 8. *Quomodo inveniatur acinus in botro.* Quemadmodum enim si quis in botro acinum unum maturum invenerit, propter illum a toto botro abstinet, ut primitias Deo offerat, sic et ego promisi Abrahamo, me in ejus semine benedicturum esse omnibus gentibus.

VERS. 9. *Et educam semen de Jacobo, et de Juda.* Hoc est, gentium expectationem, propter quam omnibus terræ tribus benedicturum me esse promisi. Deinde simul cum Christo Domino, apostolorum [†] etiam qui in eum crediderunt meminit, et aliorum, qui horum **395** prædicationi successerunt.

* Math. ix, 11 † Luc. vii, 59. † Luc. xviii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

* μου. Quæ proxima sunt, ὅλην τὴν ἡμέραν, post pauca leg. ante ἐξεπέτασα posita. Ita quoque Rom. x, 21, ubi post ἀπειθ. ex hoc vers. additur, καὶ ἀντιλέγοντα. * εἰμι. Hist. eccl. l. iv, c. 9 et Hær. fab. l. iii, c. 5, seq. μή μου ἄπτου. * πλεον. Abest l. c. * Οὗτ. Hær. fab. l. c. leg. αὐτός. Ibid. reliqua hujus vers. ita leg. πῦρ καίεται ἐν αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας. † Huic et seq. vers. in ed. priori ascripti erant numeri 7 et 8. * εὐρ. ὁ ῥῶξ. Supra, l. i, p. 1191. δτ' ἂν εὐρεθῇ ῥῶξ. * βότρ. Reliqua hujus vers. supra, l. c. et infra ad Osee ix, 12, ita leg. Καὶ ἐροῦσι, Μὴ λυμῆνη αὐτῶν, ὅτι εὐλογία Κυρίου ἐστὶν ἐν αὐτῷ, οὕτω ποιήσω ἕνεκεν τοῦ δουλεύοντός μοι· διὰ τούτων (ad Osee l. c. τοῦτο, recepta autem lectio est, τούτου ἕνεκεν) οὐ μὴ ἀπολέσω πάντα. † Ἰούδα. Quæ proxima sunt, ita leg. infra ad Osee l. c. καὶ κληρονομήσει τὸ ἕρος τὸ ἄγιόν μου.

A Ὁ θεσπυρὸν· οἱ προφῆτας οὐκ ἔχοντες τῷ ὑπ' ἐκείνων κηρυττομένῳ πιστεύουσιν.

β'. *Ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου* * πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα. Τὰ μὲν οὖν ἔθνη προφήτην οὐ δεξιμένοι τὸν εὐεργετῆρα ἐπέγνω. Αὐτοὶ δὲ παντοδαπῆς ἐπιμελείας τετυχηκότες θνητῶν οὐδὲ μείαν ἐδέξαντο· ἀλλὰ τῇ συνήθει παρανομίᾳ προσμένονσι. Τὸ δὲ, «*Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου,*» δηλοῖ μὲν ἐν παντὶ χρόνῳ γεγενημένην αὐτῶν ἐπιμελείαν· αἰνίττεται δὲ καὶ τοῦ σταυροῦ τὸ σωτήριον πάθος, ἐν ᾧ τὰς χεῖρας ἐξέτεινεν.

γ'. *Ὁ λαὸς οὗτος παροξύνων με ἐναντίον ἑμοῦ.* Εἰδότες ὡς ὀρῶ τὰ γινόμενα, παρόντος μου τοῦς δαίμονας θεραπεύουσι, παροξύνειν με διὰ τῶν τοῖμων μένων βουλόμενοι. «*Αὐτοὶ οὐσιάζουσιν ἐν τοῖς κήποις.*» Στῆς αὐτοῦς ἐκκεδωκότες τῇ πλάνῃ, καὶ ταῖς καθ' ὑπνον φαντασίαις ἀκολουθοῦσι· καὶ τούτου χάριν καὶ παρὰ τοῖς τάφοις καθεύδουσιν ἀνέχονται, καὶ ἐν τοῖς ἀφωρισμένοις σπηλαιῶσι τοῖς δαίμοσιν. Τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως κατηγορεῖ· διδάσκων ὡς οὐκ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου, οὐδὲ τὴν ἀμείνω πολιτείαν ἀσπαζόμενοι, τὴν μαιφονίαν ἐκείνην ἐτόλμησαν, καὶ τὸν εὐεργετῆν τῷ ἔθλῳ προσήλωσαν.

ε'. *Οἱ λέγοντες, Πόρῳ ἀπ' ἐμοῦ· μὴ ἐγγίσης μοι, ὅτι καθαρὸς εἰμι* *. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ τοῦ Σωτήρος κατηγοροῦντες καὶ λέγοντες, «*Ἰνατί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἀμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν;*» Τοιοῦτος ἦν ὁ Φαρισαῖος ὁ ἐν ἐκρυπῶ λέγων, «*Εἴ ἦν οὗτος προφήτης, ἦξει τις καὶ ποταπὴ ἦν ἡ γυνὴ αὐτῆ ἢ ἀπτομένη αὐτοῦ.*» Τοιοῦτος ἦν ὁ ἐν τῷ ἱερῷ προσευχόμενος καὶ λέγων· «*Εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄδικοι, πλεονέκται, μοιχοὶ, οὐδὲ ὡς ὁ τελωνῆς οὗτος.*» — «*Οὗτος * καπνὸς τοῦ θυμοῦ μου.*» Ὡσπερ γὰρ τὰ ξύλα διεγείρει τὴν φλόγα, οὕτως ὁ τύφος καὶ ἡ ἀλαζονεία τὸν ἐμὸν ἐξάπτει θυμόν.

η'. * *Ὅν τρόπον εὐρεθίσηται* * ὁ ῥῶξ ἐν τῷ βότρῳ *. Ὡσπερ γὰρ, φησὶν, εἰ τις ἐν βότρῳ ἓνα εὔρη πέπειρον ῥῶξ, δι' ἐκείνον παντὸς βότρου φειδέται, ἵνα τῷ Θεῷ τὴν ἀπαρχὴν προσενέγκῃ· οὕτως καὶ ἐπηγγελιάμην τῷ Ἀβραάμ ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ εὐλογῆσαι πάντα τὰ ἔθνη.

θ'. *Καὶ ἐξάξω τὸ ἐξ Ἰακώβ σπέρμα, καὶ τὸ ἐξ Ἰούδα* †. Τοῦτέστι, τὴν τῶν ἐθνῶν προσδοκίαν, δι' ἧς εὐλογῆσειν ἐπηγγελιάμην πάσας τῆς γῆς τὰς φυλάς. Ἐτα μετὰ τοῦ Λεοπότου Χριστοῦ, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευούτων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τ' ἐκείνων διαδεξαμένων κήρυγμα μνημονεύει.

ϛ. Καὶ ἔσονται ἐν τῷ δρυμῷ ἐπαύλεις ποι-
μιῶν. Πάντα γὰρ δυσσεβείας μεστά· πρῶτον μὲν,
τὸ τὸν εὐεργέτην καταλιπεῖν, καὶ τὸν ἀφιερωμένον
τῷ Θεῷ καθιερώσαι ναόν. Ἔϊτα ἡ ἀντι- τοῦ Θεοῦ
τοῖς δαίμοσι τοῖς ἀντιθεοῖς δουλεύειν, καὶ ἀντὶ τῆς
τοῦ Θεοῦ προνοίας προσελθῆναι τὴν τύχην, καὶ ταύτην
νομίζειν οἰκονομεῖν τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ
ταύτην προσφέρειν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χορηγούμενα.

Ϝ. Ὅτι ἔκάλεσα ὑμῶς, καὶ οὐκ ὑπακούσατε.
Ἐκάλεσε μὲν αὐτοὺς καὶ διὰ τῶν προφητῶν, καὶ
ἀντιτεινοντες διετέλεσαν· ἐκάλεσε δὲ αὐτοὺς καὶ
ἐνανθρωπήσας. « Ἰησοῦς γὰρ, φησὶν, ἔκραγε, καὶ
ἔλεγεν, Εἰ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. »
Καὶ πάλιν· « Δεῦτε, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πι-
φορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. » Ἀλλὰ τὴν
σωτήριον οὐκ ἐδέξαντο κλήσιν· τὰς δὲ νομικὰς παρα-
τηρήσεις, καὶ τὰς θυσίας ἃς οὐκ ἐβούλετο, τῆς δω-
ρουμένης αὐτοῖς προετίμησαν χάριτος.

ϝ. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος. Ἦ τῶν ἐναν-
τιῶν παράθεσις, μερίζονα τοῖς κολαζομένοις τὴν ὁδὴν
ἐργάζεται. Αὐτίκα τοίνυν Ἰουδαίους οὐκ οὕτως
ἢ σφετέρᾳ δυσημερίᾳ λυπεῖ, ὅσον ἀντὶ τῆς Ἐκκλη-
σίας ἡ εὐπραξία.

Ϟ. Τοῖς δὲ δουλεύουσί μοι κληθήσεται ὄνομα
καινόν. Καὶ ἤδη τοῦτο προεῖπε τὸ ὄνομα. Καινὸν
δὲ ἐστὶ, καὶ οὐ παλαιόν· μετὰ γὰρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ
Δεσπότου Χριστοῦ Χριστιανοὶ προσηγορεύθησαν οἱ
πιστεύσαντες. Ἀντὶ δὲ πάσης τοῦτο προσφέρουσιν
εὐφημίας οἱ ἄνθρωποι· ὅταν γὰρ ἐπαίρεσθαι βουλη-
θῶσι, μετὰ τὰς πολλὰς εὐφημίας ἐπιλέγειν ἐιώθασιν,
Ἄλιθῶς Χριστιανός. Καὶ παρακαλοῦντες πάλιν ἐιώ-
θασιν λέγειν, Ὡς Χριστιανὸς ποιήσον. ἃ πρέπει Χρι-
στιανῷ ποιήσον· οὕτως εὐφημίας κατεύλογίας προσ-
τιγορία μεστή.

ϟ. Εὐλόγησουσιν γὰρ τὸν Θεὸν τὸν ἀληθι-
νόν. Τουτέστιν, οἱ τοῦ ἐξ οὐρανοῦ ὀνόματος ἀξιού-
μενοι, ἀποβρίψουσιν τῶν εἰδώλων τὴν μνήμην, καὶ
τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἐν τῷ στόματι διατελέσουσι περι-
φέροντες. « Ἐπιλήσονται τὴν Ὀλίψιν. » Ὀλίψιν τὴν
κλήνην ἐκάλεσαν, ὡς προξενον συμφορῶν.

Ϡ. Ἔσται γὰρ ὁ οὐρανὸς καινός. Τοῦτο καὶ
ὁ Ἀπόστολος ἔφη· « Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις,
τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. »

ϡ. Ἐγὼ ποιῶ ἀγαλλίαμα Ἱερουσαλήμ. Ἱερο-
σαλήμ ἐκείνην ὀνομάζει, περὶ ἧς καὶ ὁ θεὸς Ἀπό-
στολος ἔφη· « Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρᾳ ἐστίν,
ἧς ἐστὶ μῆτηρ πάντων ἡμῶν. »

ϣ. Οὐδὲ μὴ γενήσεται ἐτι ἐκεῖ ἄωρος. Καὶ
τῶν δικαίων, καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ἴσην ἔχει τὴν
ἡλικίαν. Ἀθάνατος γὰρ καὶ ἡ τῶν δικαίων ἀπόλυ-

VERS. 10. *Et erunt in saltu ovilia gregum.* [11]
Omnia enim plena sunt impietate. Primum qui-
dem, benefactorem deseruisse, Deoque consecra-
tum templum (dæmonibus) devovisse. Deinde, pro
Deo Dei adversariis dæmonibus servire, et Dei
providentiæ fortunam antepone, atque hanc re-
rum humanarum dispensatricem arbitrari, eique
concessa a Deo bona offerre.

VERS. 12. *Quia vocavit vos, et non obedivistis.*
Vocavit quidem illos per prophetas, et resistendo
perstiterunt: vocavit illos etiam cum incarnatus
est. « Jesus enim clamabat, inquit, et dicebat: Si
quis sitit, veniat ad me, et bibat; » et rursus:
« Venite, omnes qui laboratis et onerati estis, et
ego reficiam vos. » Sed salutarem vocationem
non susceperunt: legales autem observationes,
et sacrificia, quæ volebat, oblata sibi gratiæ præ-
tulerunt.

VERS. 13. *Propterea hæc dicit Dominus.* [14]
Contrariorum oppositio majorem iis qui ple-
ctuntur dolorem comparat. Itaque Judæos non sic
propria calamitas urit, ac Ecclesiæ torquet felici-
tatis.

VERS. 15. *Servientibus autem mihi vocabitur no-
men novum.* Jam antea hoc nomen declaravit.
Novum autem est, et non vetus, quia post adventum
Christi Domini Christiani appellati sunt qui cre-
debant. Omnis porro laudis vice hoc in medium
proferunt homines. Cum enim laudare voluerint,
post multas 396 commendationes concludere solent:
Vere Christianus. Et rursus cum exhortari libet,
dicere solent: Age ut Christianus, fac quæ
Christianum decent. Ita laudis et benedictionis
plena est appellatio.

VERS. 16. *Benedicent enim Deo vero.* Illi nimirum
qui cœlestis nomen acceperint, idolorum memo-
riam detestabuntur, et verum Deum in ore semper
habebunt. « Obliviscetur tribulationis. » Tribu-
lationem vocat idolorum errorem, ut causam ca-
lamitatum.

VERS. 17. *Erit enim cælum novum.* Hoc ait etiam
Apostolus: « Si qua in Christo nova creatura, ve-
tera transierunt: ecce facta sunt omnia nova. »

VERS. 18. *Ego facio exultationem Hierosolymam.*
Hierosolymam illam nominat, de qua et divinus
Apostolus dicit: « Quæ sursum est Hierosolyma
libera est, quæ est mater omnium nostrum. »

VERS. 20. *Neque erit ibi ultra immaturus.* Et ju-
storum, et peccatorum æquali sibi est ætas, im-
mortalis quippe et justorum fruitio, et peccato-

† Joan vii, 37. † Matth. ii, 28. † II Cor. v, 17. † Galat. iv, 26.

VARIÆ LECTIONES.

† Καὶ — δρυμῷ. *Hebr.* et erit Saron. † καθ. Excidisse puto, τοῖς δαίμοσι. ἡ ἐῖτα — τύχην. *Hæc*
ref. sese ad finem vers. 11. ἡ Ὅτι, κ. τ. λ. *Ex initio vers.* 12, hæc apud Nostrum leg. ad Osee l. c. ὁρᾶς
τοὺς ἐγκαταλιπόντας Κύριον παραδῶσω εἰς μάχαιραν. ἡ καινόν. *Hebr.* aliud. *Aqu.* et *Symm.* ὄνομα
ἴτερον. ἡ Εὐλόγ., κ. τ. λ. *Quæ præm.* apud LXX, Ὁ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς, exstant in epist. 146.
ἡ καινός. *Quæ proxima sunt,* καὶ ἡ γῆ καινὴ leg. infra ad Coloss. 1, 16. ἡ Οὐδὲ μὴ γεν. *Rec. lectio*
est, οὐδὲ οὐ μὴ γένηται. ἡ ἄωρ. *Hebr.* infans dierum.

rum punitio. Diversas itaque ætates excludit, tum A immaturam, tum exoletam. Perfectum autem numerum, id est centenarium, posuit pro vita sempiterna. Filium vero centum annorum, juxta Hebræorum Syrorumque dialectum dixit, pro eo quod est, centum annorum.

VERS. 21. *Et edificabunt domos.* Figurata ista ex proprio linguæ idiomate usurpavit, domum et vineas appellans virtutem. Sic et divinus Apostolus : « Quod enim seminaverit homo, 397 hoc et metet. Qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem : qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. » Et rursus : « Qui parce seminat, parce quoque metet : et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus etiam metet v. » Et alio loco : « Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. »

VERS. 22. *Secundum dies ligni vitæ erunt dies populi mei.* Quomodo potest hoc aptari iis qui mortalem hanc vitam degunt ? Æternam enim vitam propheta pollicetur. De ligno enim illo dixit Deus : « Nequando extendat Adam manum suam, et edat de ligno vitæ, et vivat in æternum γ. » Nobis vero lignum vitæ facta est crux salutaris : excepit enim velut fructum quemdam corpus vivificum : ad quod qui manus porrigunt, et de fructu participant, vitam agunt immortalem.

VERS. 23. *Electi mei autem non laborabunt in vacuum.* Sic et divinus Apostolus ait : « Labor vester non est inanis in Domino z. » Filios autem et nepotes benedictos dicit eos qui per fidem regenerantur, de quibus dicit et Apostolus : « Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, tamen non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui a. »

VERS. 24. *Antequam ipsi clament, ego exaudiam.* Sic Paulo, cum in carcere esset Hierosolymis, apparuit Dominus, dicens : « Bono animo sis, Paule : sicut enim testificatus es de me in Hierosolyma, sic te oportet etiam Romæ testificari b. » Sic apostolorum coryphæum 398 eduxit de carcere. Sic universum apostolorum cætum vinculis exemit.

VERS. 25. *Tunc lupi et agni pascentur simul.* D Simul enim et qui præsumunt et qui subsunt, et reges et subditi, et docti et indocti, unam habent mensam, spiritus nempe disciplinam. Agnos enim appellavit eos qui moderatam vitam ducunt ; eos vero qui plus appetunt, lupos nominavit : leonem, eum qui regnum suscepit ; boves, sacerdotio decoratos ; paleas autem, cibum bobus destinatum.

v Galat. vi. 7, 8 ; II Cor. ix, 15. z I Cor. ii, 8. γ Gen. iii, 22. a I Cor. xv, 58. b I Cor. iv, 15. b Act. xxiii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ τόν, x. τ. λ. Hæc ad posteriorem partem vers. 20 se referunt. ²⁰ τ. ζωῆς. Abest ad Hebr. ²¹ Οἱ γ' ἐκλεκτοί μου. Hæc juxta Hebr. ad finem vers. 22 pert. ²² ἀλλ'. Abest ab edit. priori. Rec. lect. est βοσκηθήσονται ἄμα. Plur etiam pert. quæ proxima sunt, καὶ λέων ὡς βοῦς φάγεται ἀχυρά.

σις, καὶ τῶν ἡμαρτηκῶτων ἡ κόλασις. Καὶ τὰς διαφόρους δὲ ἡλικίας ἐκβάλλει, καὶ τὴν ἄωρον, καὶ τὴν ἐξωρον. Τὸν ¹⁹ δὲ τέλειον ἀριθμὸν, τουτέστι τὸν ἑκατὸν, θέθεικεν ἐπὶ τῆς ἀτελευτήτου ζωῆς. Τὸ δὲ ἰδὸν ἑκατὸν ἐτῶν, κατὰ τὸ Ἑβραίων καὶ Σύρων ἰδίωμα θέθεικεν ἀντὶ τοῦ, ἑκατὸν ἐτῶν.

κα'. Καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας. Τροπικῶς ταῦτα κατὰ τὸ ἴδιον ἰδίωμα θέθεικεν, οἰκίαν καὶ ἀμπελώνος τὴν ἀρετὴν ὀνομάζων. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος : « Ὁ γὰρ ἂν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει. Ὁ σπείρων εἰς τὴν ἀάρκα αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φορᾶν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον. » Καὶ πάλιν : « Ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει. » Καὶ ἐτέρωθι : « Ἐκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. »

κβ'. Κατὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ ξύλου τῆς ²⁰ ζωῆς ἔσονται αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου. Πῶς δύναται τοῦτο προσαρμοσθῆναι τοῖς τὸν θνητὸν τοῦτοι διοδύουσι βίον; Αἰώνιον γὰρ ὁ προφητικὸς λόγος ὑπισχεταὶ ζωὴν. Περὶ γὰρ ἐκείνου τοῦ ξύλου ἔφη ὁ θεός : « Μήποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὁ Ἀδάμ, καὶ φάγῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ ζήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. » Γέγονε δὲ ἡμῖν ξύλον τῆς ζωῆς ὁ σωτήριος σταυρός. Ἐδέξατο γὰρ οἶδόν τινα καρπὸν τὸ ζωποιοῦν σῶμα, εἰς ὃ οἱ τὰς χεῖρας ἐκτείνοντες, καὶ τοῦ καρποῦ μεταλαμβάνοντες, τὴν αἰώνιον ζωὴν ζῶσι.

κγ'. Οἱ δὲ ἐκλεκτοὶ μου οὐ κοπιήσουσι εἰς κενόν. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἔφη : « Ὁ κόπος ὡμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν Κυρίῳ. Ἰτέκνα δὲ καὶ ἔργονα εὐλογημένα, τοὺς διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννωμένους· καλεῖ, περὶ ὧν καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἔφη : « Ἐν γὰρ μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' ²¹ οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. »

κδ'. Πρὶν ἢ κερᾶξαι αὐτοὺς, ἐγὼ ὑπακούσομαι. Οὕτως ἐν Ἱεροσολύμοις καθειργμένῳ τῷ Παύλῳ ὤφθη ὁ Κύριος, λέγων, λέγων : « Ἐάρσει, Παῦλε· ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ, οὕτως σε δεῖ καὶ εἰς Ῥώμην μαρτυρῆσαι. » Οὕτω τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων ἐξήγαγε τῆς φυλακῆς· οὕτως ἅπαντα τὸν τῶν ἀποστόλων χορὸν καθειργμένον ἀπέλυσε.

κε'. Τότε λύκοι καὶ ἄρνες συμβοσκηθήσονται. Κατὰ ταυτὸ γὰρ καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, καὶ βασιλεῖς καὶ ὑπήκοοι, καὶ σοφοὶ καὶ ἰδιώται, μίαν ἔχουσι τράπεζαν, τὴν διδασκαλίαν πνεύματος. Ἄρνας γὰρ ἐκάλεσε τοὺς ἐπιεικῆς συζῶντας· τοὺς δὲ τοῦ πλείονος ἐφιεμένους, λύκους ὠνόμασεν· λέοντα δὲ, τὸν τῆς βασιλείας ἐπιτελημμένον· βοῦς δὲ, τῆς ἱερωσύνης ἡξιωμένους· ἀχυρά δὲ, τὴν βουσίαν ἐφι-

ρωμένην τροφήν Τουτίστιν, οὐδέτις σαρκობόρος ἔσται ἂν ὁ λέων, ἀλλὰ τῆς τῶν βοῶν τροφῆς μεταλήψεται. « Ὅφις δὲ γῆν, ὡς ἄρτον. » Ἐπὶ τῆ; γῆς γὰρ ἐλισσώμενος, καὶ ὑπὸ τῶν ἀγίων καταπατούμενος, καὶ τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ συντριβόμενος, πάσης ἰσχύος ἐστέρηται.

ΚΕΦΑΛ. ΕΣΤ.

α'. Ὁ οὐρανός μοι ²¹ θρόνος, καὶ ἡ γῆ ²² ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. Τὴν τοπικὴν διὰ τούτων ἐκβάλλει λατρείαν· καὶ δείκνυσιν ἑαυτὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων δημιουργὸν, καὶ χειροποιήτου ναοῦ μὴ δεόμενον. « Πόλον οἴκων οἰκοδομήσατέ μοι ²³; » Οἶκον ἀληθινὸν ἐγὼ, καὶ ναὸν ἅγιον, τὸν κατὰ τὰς ἐμας ἐντολὰς πολιτευόμενον ἐγώ, τὴν δεδιότα καὶ τρέμοντα τὴν τῶν ἐμῶν προσταγμάτων παράβασιν, τὸν πρῶτον τρόπον καὶ ταπεινῶ **B** φρονήματι χρώμενον.

γ. Καὶ αὐτοὶ ἐξελέξαντο τὰς ὁδοὺς αὐτῶν. Οὐ τοῖς ἐμοῖς ἐπέισθησαν λόγοις, ἀλλὰ τοῖς οικείοις ἠκολούθησαν λογισμοῖς· οὐχ ἄπερ ἐβουλόμην, ἀλλ' ἄπερ ἠθέλησαν. Ἐπάξω κἀγὼ τιμωρίας αὐτοῖς, ἃς αὐτοὶ μὲν οὐ βούλονται, ἐγὼ δὲ δικαίως ἐποίησα· ἐμπαίγματα γὰρ τὰς τιμωρίας ἐκάλεσαν.

ε. Ἐλαῖτε, Ἀδελφοὶ ἡμῶν ²⁴, τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς. Τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις νομοθετεῖ· « Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντάς ²⁵ ὑμᾶς. »

ς. Φωνὴ κραυγῆς ἐκ πόλεως. Τὴν ἐσομένην κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀλώσεως· οὐλολυγὴν δὲ προφητικὸς παραδειγματικὸς λόγος. Καὶ ²⁶ τῆς τιμωρίας διδάσκων τὸ δικαίον, εἶπεν ὅτι ὁ τῶν ὄλων Κύριος δίκας εἰσπράττεται τοὺς ἀντικειμένους αὐτῶ.

ζ. Πρὶν ἢ τὴν ὄδινονσαν τεκεῖν. Καὶ τὸ σύντομον τῆς γεννήσεως, καὶ τὸ ἰσχυρὸν τοῦ γεννηθέντος δεδῆλωκεν· διὰ ²⁷ γὰρ τοῦ ἄρρενος τὴν ἰσχύον παρεδῆλωσαν.

η'. Ἡ καὶ ἐτέλεξο ἔθνος εἰσάπαξ. Ἡ διὰ λόγων ὁ προφήτης ἐδίδαξεν, ἡ πείρα δείκνυσιν ἐναργῶς. Τοῦ γὰρ μεγάλου δημιουργήσαντος Πέτρου, ὁμοῦ τρισχιλίου ἢ χάρις ἐγέννησεν· καὶ πάλιν ἄλλην διδασκαλίαν προσενεγκόντος, πεντακισχιλίους κατὰ τὸ αὐτὸ ἀπέκλυσεν. Οὗτοι δὲ πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου ἐτύγχανον, ὡς φησὶν ὁ θεῖος Ἰάκωβος.

θ'. Καὶ ²⁸ ἰδοὺ ἐγὼ γεννώσαν καὶ στεῖραν ἐποίησα. Σὺ πάλαι ἐγέννησας προφήτας, ἡ δὲ ἐξ ἐθνῶν Ἑκκλησία στεῖρα κατ' ἐκείνον ἦν τὸν καιρὸν· νῦν δὲ τούναντίον ἐγένετο. Σὺ μὲν γὰρ ἐπαύσω τοῦ τέλειαι, αὐτὴ δὲ τῆς κόλυπαιδίας τὴν χάριν ἐδέξατο.

^c Matth. v, 44. ^d Act. II, 41; IV, 4; ^e Act. XVI, 20.

VARIAE LECTIONES.

²¹ μοι. Cod. Vat. μου, sed lectio cod. Alex. obvia quoque est t. I, p. 1508, et infra, *Hæc. fab.* l. v, c. 1, et *De Pror. orat.* 10, ac in *Epist. ad Sporc.* ²² καὶ ἡ γῆ. Locis cit. leg. ἡ δὲ γῆ. ²³ μοι. Reliqua ex vers. 4 infra, *Hæc. fab.* l. c. ita leg. ἡ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου ἔστιν; Ex vers. 2, hæc leg. infra, *Relig. Hist.* c. 11 : ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρῶτον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; ²⁴ Εἰπ. ἀδ. ἡμ. *Hebr.* Dixerunt fratres vestri. ²⁵ διώξ. Loco cit. leg. καταρωμένων. ²⁶ καὶ. κ. τ. λ. *Hæc* ad posteriorem partem vers. 6 pert. ²⁷ διὰ — παρὲδ. Ad finem vers. 7 ista pert. ²⁸ Καὶ. Rec. lectio est οὐχ, sensu interrogativo. Sed *Hebr.* An ego qui parere facio, occluderem, sc. uterum tuum?

PATROL. GR. LXXXI.

16

A Sensus est, non amplius carnes vorabit leo, sed boum esca pascetur. « Serpens vero terram, quasi panem. » In terra enim volutatus, et a sanctis proculcatus, et ligno crucis contritus, omne robur amisit

CAPUT LXVI.

VERS. 1. *Cælum thronus meus, et terra scabellum pedum meorum.* Loco definitum his verbis cultum excludit, docetque se cæli ac terræ opificem esse, aliarumque omnium rerum conditorem, et manufacto templo non egere. « Quam mihi donum ædificabitis? » [2] Donum ego veram, et templum sanctum, habeo eum qui juxta mandata mea vitam ducit, qui præceptorum meorum transgressionem metuit et reformidat, qui mitis est moribus, et humili sensu.

VERS. 3. [4] *Et ipsi 399 elegerunt vias suas.* Verbis meis fidem non habuerunt, sed cogitationibus suis obsecuti sunt: non quæ volebam, sed quæ ipsi voluerunt. Inducam et ego in eos supplicia, quæ ipsi quidem nolint, ego vero juste incutiam. Illusiones enim supplicia dixit.

VERS. 5. *Dicite, Fratres nostri, iis qui oderunt vos.* Hoc et in sacris Evangeliiis præcipit: « Diligite inimicos vestros, benedicite iis qui persequuntur vos c. »

VERS. 6. *Vox clamoris de civitate.* Futurum captivæ urbis tempore propheta ejulatum demonstrat: et supplicii aequitatem docens, ait universorum Dominum ab iis pœnas exigere qui ei obsistunt.

VERS. 7. *Antequam parturiens pariat.* Et celeritatem partus, et geniti vires ostendit: per masculum enim fortitudinem significavit.

VERS. 8. *Aut etiam nata est gens tota simul.* Quæ propheta verbis docuit, experientia liquido declaravit. Magno enim Petro concionante, tria millia simul enixa est gratia. Et iterum, cum aliam habuisset concionem, quinque millia pariter peperit^d. Hi vero omnes, ut divinus ait Jacobus^e, æmulatores erant legis.

VERS. 9. *Et ecce ego parientem et sterilem feci.* Tu olim prophetas genuisti, gentium autem Ecclesia sterilis erat illo tempore: nunc vero contrarium factum est. Tu enim parere desiisti; hæc vero fecunditatis gratiam accepit.

400 VERS. 10. *Lactare, Hierosolyma.* Hæc de A apostolis dicit, quos celebres et illustres apud omnes mortales reddidit. Horum honorem et gloriam fluvio comparavit, et torrenti exundanti.

VERS. 11. *Ut sugatis.* Hoc alimentum Corinthiis præbuit divinus Apostolus, dicens: « Lac vobis potandum dedi, non escam: nondum enim poteratis ^l. »

VERS. 14. *Et ossa vestra sicut herba germinabunt.* Non solum enim hæc in vita per concionatores meos omnimodam vobis consolationem impertiam: sed in cælesti etiam civitate omni lætitiæ genere vos replebo, resurrectionem a mortuis tribuens. Hanc enim significavit, herbæ germinanti ossium germen comparans.

VERS. 15. *Ece enim Dominus sicut ignis veniet.* Secundum Domini adventum his verbis prædicit. Similia autem his sunt quæ in sacris Evangelii dicta leguntur: « Videbitis Filium hominis venientem in nubibus cæli, cum virtute et majestate, cum electis angelis ^h. » — « Reddere in furore ultionem suam. » Furor ejus puniendi et vindicandi vires volent existimari. Incepcionem porro suam in flamma ignis contra illos imittet.

VERS. 16. *In igne enim Domini judicabitur omnis terra.* Sic et divinus Apostolus ait: « In igne revelabitur, et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit ^h. » — « Et in gladio illius universa caro. » Gladium quasi de corpore loquens dixit, et vulneratos **401** similiter: quoniam aliter intelligere non poterunt, Judei cum essent, minusque idonei ad verborum sensum percipiendum. Apostolus ergo propositam sententiam declarat, dicens: « Secundum duritiam tuam, et impœnitens cor, instar thesauri reponis tibi iram in die iræ et revelationis et justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus ⁱ. » — « Multi vulnerati erunt a Domino. » [17] Vulneratos vocat deditos improbitati, purificatos vero et mundatos « in hortis et in liminibus » eos qui ablutionibus utuntur. Docet autem, se cultus quoque legalis rationem exacturum esse ab iis, qui ante incarnationem Salvatoris nostri sub lege fuerunt.

VERS. 18. *Venio congregare omnes gentes.* Aperte hæc declaravit, non solius Judæorum salutis causa, sed ut omnibus gentibus salutem porrigeret. Signum autem vocat salutaris crucis figuram.

VERS. 19. *Et emittam ex eis salvatos ad gentes.*

^l I Cor. III, 2. ^h Matthæ, xxiv, 30. ^h I Cor. III, 12. ⁱ Rom. II, 5, 6.

VARIÆ LECTIONES.

^h Εὐφρ. Ἱερ. Hebr. lætamini cum Hiero-olyma. ^h τούτων — πλημ. Hæc ad vers. 12 spectant. ^h ὡς πῦρ. Reliqui ἐν πυρὶ juxta Hebr. ^h μ. τ. ἐ. ἀγγ. des. I. c. ^h καὶ — ἀφῆσει. Hæc ad finem vers. 15 pert. ^h πᾶσα ἡ γῆ. Abest a textu Hebr. qui hunc dat sensum: in igne Jenova disceptabit. ^h σμ. x. τ. λ. Hæc ad initium vers. 19 se referunt.

ε'. Εὐφράνθητι, Ἱερουσαλήμ ^h. Ταῦτα περὶ τῶν ἀποστόλων λέγει, οὓς αἰοιδίμους καὶ πολυθρῦλλήτους παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀπέφηνε. Τούτων ^h τε τὸ γέρας καὶ κλέος ποταμῶν ἀπέλασσε, καὶ χειμάρρων πλημμυρῶντι.

ια'. Ἴνα θηλάσῃτε. Ταύτης Κορινθίοις μετέδωκε τῆς τροφῆς ὁ θεὸς Ἀπόστολος, λέγων· Ἐγάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὐπω γὰρ ἰδύνασθε. »

ιδ'. Καὶ τὰ ἑστᾶ ὑμῶν ὡς βοτάνη ἀνυτελεῖ. Οὐ γὰρ μόνον κατὰ τὸν παρόντα βίον διὰ τῶν ἐμῶν κηρύκων παντοῖαν ὑμῖν προσοίσω παράκλησιν· ἀλλὰ καὶ τῇ ἐπουρανίῳ πόλει παντοδαπῆς ὑμᾶς εὐφροσύνης ἐμπλήσω, τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν δωρούμενος· ταύτην γὰρ παρεδῆλωσε, βοτάνη φυσομένη τῶν ὀστέων ἀπαικάσας τὴν βλάστην.

ιε'. Ἴδου γὰρ Κύριος ὡς πῦρ ^h ἦξει. Τὴν δευτέραν τοῦ Κυρίου παρουσίαν διὰ τούτων προλέγει. Ἔσκει δὲ τούτοις καὶ τὰ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις εἰρημένα· « Ὅψεσθε γὰρ, φησὶ, τὸν Υἱὸν ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης, μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων ^h. » — « Ἀποδοῦναι ἐν θυμῶ ἐκδίκησιν αὐτοῦ. » Θυμὸς δὲ αὐτοῦ αἱ κολαστικαὶ καὶ τιμωρητικαὶ δυνάμεις εἰώθασιν νομίζεσθαι· καὶ ^h τὸν ἀποσκορακισμὸν δὲ αὐτοῦ ἐν πυρὶ φλογὸς κατὰ τῶν αὐτῶν ἀφῆσει.

ις'. Ἐρ γὰρ τῷ πυρὶ Κύριον κριθήσεται πᾶσα ἡ γῆ ^h. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἔφη, ὅτι « Ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἐκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι τὸ πῦρ δοκιμάσει. » — « Καὶ ἐν ῥομφαίᾳ αὐτοῦ πᾶσα σὰρξ. » Ῥομφαίαν δὲ ὀνομάζει σωματικώτερον, καὶ τραυματίας ὡσαύτως, ἐπεὶ μὴ ἄλλως ἦν ἀκούειν Ἰουδαίους θντᾶς, καὶ μὴ οἴους τὴ ἀκόλουθεῖν τῇ τῶν λόγων διανοίᾳ. Ὁ μὲν οὖν Ἀπόστολος τὸν τῶν προκειμένων νοῦν διασαφεῖ, λέγων· « Κατὰ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν ὀησαυρίζεις σεαυτῷ ὄργην, ἐν τῷ μέρῳ ὄργης, καὶ ἀποκαλύψῃς, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » — « Πολλοὶ τραυματῆται ἔσονται ὑπὸ Κυρίου. » Τραυματίας καλεῖ τοὺς τῇ πονηρίᾳ παραδεδωμένους· ἀγνίζομένους δὲ καὶ καθαρίζομένους· ἐν κήποις καὶ ἐν προθύροις· τοὺς ἀπολοισμοῖς κεχρημένους. Διδάσκει δὲ, ὡς καὶ τῆς κατὰ τὸν νόμον λατρείας ἀπαιτήσῃ τοὺς πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρωπήσεως ὑπ' ἐκείνῳ γεγεννημένους.

ιη'. Ἐρχομαι συναγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη Σαφῶς δεδιῶσκον, ὡς οὐ μόνως τῆς τῶν Ἰουδαίων ἕνεκα σωτηρίας, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι σωτηρίαν ὀρέγων Σήμερον ^h δὲ καλεῖ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ τὴν τύπην.

ιθ'. Καὶ ἐξαιεστέω ἐξ αὐτῶν σεσωσμένους

εις τὰ ἔθνη. Τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις ὁ Κύριος ἔφη, Ἄ πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Ὁ ἔπ' ἐκείνων ἢ προκειμένη προφητεία τὸ πέρασ ἐδέξατο. Ἐκεῖνοι γὰρ ἅπασιν τοῖς ἔθνεσιν τὸ θεῖον προσήνεγκαν κήρυγμα. Θισροῖς δὲ καλεῖ τὴν Καρχηδόνα, τὴν τῆς Λιβύης μητροπόλιν· καὶ Φουδὸν αὐτὸ ἅπαν τῶν Λυκίων ἔθνος. Λουδὸν δὲ Λυδοῦς· καὶ Μοσῶχ Καππαδόκα, καὶ Θωβὸν Ἰβήρας· λέγει δὲ καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὰς νήσους, καὶ διὰ τούτων πάντα τὰ ἔθνη, τὰ μὴ ἐγνωκότα τὸν τῶν ὀλων Θεόν, μήτε πείραν αὐτοῦ τῆς δυνάμεως ἐσχηκότα.

κ'. Καὶ ἀξουσι τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν. Ἄδελφοὺς αὐτῶν καλεῖ τοὺς ἐξ ἔθνῶν πεπιστευκότας, διὰ τὸ ὁμοφυεῖς τῆς φύσεως. Ἦσαν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν Ἰουδαῖοι, καὶ ἐξ ἔθνῶν πλείστοι, ἐπίστευσεν ὁμιλος. Ἐκ τούτων ἦν Κρίσπος ὁ ἀρχισυναγωγος, καὶ ἄλλοι δὲ μύριοι ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας, καὶ Ἰκονίῳ, καὶ Λύστροις, καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, οἳ τὴν σωτήριον διδασκαλίαν ἐδέξαντο.

κβ'. Ὅν. Ὅν τὸν τρόπον γὰρ ὁ οὐρανὸς καινός. Ὅσπερ ἄπασαν τὴν ὀρωμένην μεταβαλὼν κτίσιν καινὴν ἀπεργάζομαι· οὕτως ὑμῶν ἀείμνησον φυλάξω τὸ γένος· οὐχ ὑμῶν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν δι' ὑμῶν πεπιστευκότων.

κγ'. Καὶ ἔσται μῆν. Ἐκ μηνός, καὶ Σάββατον ἐκ Σαββάτου. Τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς διαγράφων πολιτείαν, καὶ τῶν διαφορῶν ἐμνημόνευσεν, περὶ ὧν ὁ Κύριος εἶπεν· Ἐ Πολλὰ μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ μου· τοσούτην, ἀξιωματῶν διαφοραὶ· τοσούτους λέγει διαπαντὸς ἐορτάζοντας ἀγάλλεσθαι καὶ χορεύειν. Μῆνα γὰρ καὶ Σάββατον τὰς ἐορτάς ὀνομάζει· ἐν ταύταις γὰρ ἐόρταζον οἱ Ἰουδαῖοι.

κδ'. Ὅφονται τὰ κῶλα τῶν ἀνθρώπων τῶν παρεβεβηκότων ἐν ἐμοί. Ἐδειξε γὰρ τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίαις ὁ Κύριος, ὡς καὶ ὁ Λάζαρος ἐώρα τοῦ πλοσίου τὴν κόλασιν, κακεῖνος τοῦ Λαζάρου τὴν εὐφροσύνην. Διδάσκει τοίνυν κἀντεῦθεν, ὡς οἱ τῆς εὐφροσύνης ἐκαίνης ἀπολαύσαντες τοὺς κολαζομένους ὀρώσει τίνοντας ὧν ἐπλημμέλησαν δίκα· διαφέροντως δὲ τοὺς αὐτὸν τὸν τῆς οἰκουμένης Δεσπότην ἐλθὼν προσηλῶσαι τετολημηκότας.

A Sacris apostolis Dominus dixit: « Euntes docete omnes gentes i. » Eorum tempore præsens prophetia ad exitum producta est. Illi enim omnibus gentibus divinam prædicationem attulerunt. Tharsis autem appellat Carthaginem Libyæ metropolin, et Phud ipsam universam Lyciorum gentem. Lud vero Lydos, et Mosoch Cappadoces, et Thobel Iberos. Addit autem et Græciam, et insulas, et per has, gentes omnes quæ universorum Deum ignorabant, perspectamque ejus potentiam non habebant.

VERS. 20. Et adducent fratres 402 testros. Fratres illorum eos vocat, qui ex gentibus crediderunt, propter naturæ cognitionem. Erant porro et inter gentes Judæi, et ex gentibus numerosa crediti multitudo. Ex his erat Crispus archisynagogus k, et alii innumeri apud Antiochiam Pisidiæ, Iconii, et Lystris, aliisque in urbibus, qui salutarem disciplinam sunt amplexi.

VERS. 22. Sicut enim celum novum. Quemadmodum visibilem omnem creaturam immutans novam efficiam, sic genus vestrum æterna cum memoria servabo; nec vestrum modo, sed eorum etiam, qui opera vestra credituri sunt.

VERS. 23. Et erit mensis ex mense, et Sabbatum ex Sabbato. Cælestem describens civitatem, differentias etiam commemorat, de quibus Dominus dixit: « Multæ mansiones apud Patrem meum sunt l, » id est, dignitatum differentie. Hos ait festa perpetuo celebrantes lætari i, et choros ducere. Mensem enim et Sabbatum festa nominat: quia in his dies festos agebant Judæi.

VERS. 24. Videbunt cadavera hominum qui prævaricati sunt mihi. Ostendit et in sacris Evangelii Dominus, et Lazarum divitis supplicium spectasse, et illum Lazari jucunditatem m. Hinc ergo docet, eos qui lætitia illa perfruuntur, supplicii addictos videre eos, qui de admissis criminibus pœnas luunt, atque illos in primis, qui orbis terræ Dominum ligno crucis affigere ausi sunt.

i Matth. xxviii, 19. k Act. xviii, 8. l Joan. xiv, 2. m Luc. xvi, 19 seqq.

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ ὑμῶν. Ad verba ista vers. 20. ἐν λαμπήναις ἡμῶνων μετὰ σκιαδίων, alluditur supra, t. I, p. 872 ¹⁰⁰. Ὅν — καινός. Ad totum vers. 22 spectat expositio. ¹⁰¹ μῆν — Σαββάτου. Hebr. inde a novilunio usque ad novilunium ejus (s. alterum), inde a Sabbato usque ad Sabbatum. ¹⁰² ἐν ἐμοί. Quæ proxima sunt, infra, Gr. Aff. Cur. serm. II, ita leg. ὁ σκόληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

IN DIVINI JEREMIAE PROPHETIAM

INTERPRETATIO

Per Joannem Picum latine versa.

403 PRÆFATIO.

Arbitratur equidem divini Jeremiae prophetiam nulla egere interpretatione. At cum studiosi non pauci me hortati sint, ut hanc etiam librum interpretarer, eo quod plerosque prophetiae sensum ignorare dicerent: implorato divinae gratiae auxilio, enitar ut impleam quod mihi demandarunt. Brevitati autem pro viribus praecipue studebo: et eorum quidem quae clariora sunt, succinctam dabo interpretationem: quae vero majorem desiderant operam, explicare conabor. Prius tamen ipsius prophetiae argumentum exponam.

LIBER I. ARGUMENTUM.

404 Josias rex impium quidem habuit patrem B Amosum, et avum Manassen paternae impietatis magistrum. Ipse vero contraria, quam illi, via incedens, piorum partes sectatus est. Liberos autem habuit, non paternae pietatis aemulos, sed qui majorum impietatem sunt imitati. Haec igitur dum prospexit Deus omnium, anno regni Josiae decimo tertio, designat hunc prophetam: quem jubet praenuntiare tum civitati, tum populo futuras calamitates. Caeterum hanc prophetiam prosecutus est, non reliquo duntaxat tempore Josiae, sed etiam temporibus Joachasi, qui cum esset Josiae filius, successit in regno: et tempore Joacimi, qui et hujus frater erat, et Josiae filius; nec non regnante Jechonia, filio Joacimi, et Josiae nepote: itidem et sub Sedecia, qui etiam ipse patrem habuit Josiam. Ita ut C universum prophetiae tempus sit annorum quadra-

A

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Ἐγὼ μὲν ὄμην τὴν Ἱερემίου τοῦ θεοῦ προφητείαν ἔρμηνειας μὴ δεῖσθαι. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ με τῶν σπουδαίων ἐπήγγειλαν καὶ ταύτην ἔρμηνεύσθαι τὴν βίβλον, φήσαντες ἀγνοεῖν τοὺς πλείστους τὴν τῆς προφητείας διάνοιαν· τὴν θεῖαν χάριν γενέσθαι συνεργὸν ἱκετεύσας, πειράσσομαι πληρῶσαι τὸ κελευσθέν. Συντομίας δὲ ὡς ἐνὶ μάλιστα φροντιῶ· καὶ τῶν μὲν σαφεστέρων παράφρασιν ἐν κεφαλῶν ποιήσομαι· τὰ δὲ γὰρ ἐπεξεργασίας δεόμενα ἀναπτύξαι σπουδάσω. Πρῶτον ἰ μέντοι τῆς προφητείας τὴν ὑπόθεσιν φράσω.

ΤΟΜΟΣ Α'.

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Ἰωσίας ὁ βασιλεὺς πατέρα μὲν ἔσχε δυσσεβῆ τὸν Ἀμώ, καὶ προπάτορα τὸν Μανασσῆ¹, τῆς τοῦ πατρὸς δυσσεβείας γεγενημένον διδάσκαλον αὐτὸς δὲ τὴν ἐναντίαν ἐκείνοις ὀδεύσας, τῆς τῶν εὐσεβῶν μερίδος ἐγένετο· ἔσχε δὲ παῖδας, τὴν μὲν τοῦ πατρὸς οὐ ζηλώσαντας ἀρετὴν, τὴν δὲ τῶν προγόνων μιμησαμένους ἀσεβείαν. Ταῦτα τοίνυν προειδὼς ὁ τῶν ὄλων θεός, ἐν τῷ τρισκαίδεκάτῳ ἔτει τῆς Ἰωσίου βασιλείας προχειρίζεται τὸν προφήτην, καὶ προσγορεῦσαι κελεύει τὰς ἐσομένας τῇ τε πόλει καὶ τῷ λαῷ συμφοράς. Ταῦτα δὲ προθεσπίζων διετέλεσεν, οὐ μόνον τὸν ὑπόλοιπον τοῦ Ἰωσίου χρόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Ἰωάχαζ, ὃς υἱὸς ὦν τοῦ Ἰωσίου τὴν βασιλείαν διεδέξατο, καὶ ἐπὶ Ἰωακείμ, ὃς τοῦτον μὲν ἦν ἀδελφός, τοῦ δὲ Ἰωσίου υἱός· καὶ μέντοι καὶ ἐπὶ Ἰεχονίου, ὃς τοῦ μὲν Ἰωακείμ υἱός ὑπῆρχεν, ἔγγονος δὲ τοῦ Ἰωσίου· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ Σιδά-

VARIÆ LECTIONES.

¹ πρῶτον. Codex Bavar. (quem in sequentibus per litteram B, Augustanum vero per A designare liceat) habet πρῶτην. ² Ita B, sed editio prior habebat Μανασσῆν.

κίου, ὅς καὶ αὐτὸς ἔσχε ὅ τὸν Ἰωσὶαν πατέρα· ὡς εἶναι πάντα τῆς προφητείας τὸν χρόνον δύο καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν, ὀλίγων μηνῶν δέοντα. Προαγορεύει δὲ καὶ τὴν ὑπὸ Βαβυλωνίων γεγεννημένην πολιορκίαν, καὶ τὸν ἐπισκῆψαντα λιμὸν, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὸν ἐμπρησμὸν τοῦ θεοῦ νεῶν, καὶ τοῦ λαοῦ τὸν ἀνδραποδισμὸν. Προθεσπίζει δὲ καὶ τῶν ἀιχμαλώτων ἐπάνοδον, καὶ τῶν Βαβυλωνίων τὸν θάνατον, καὶ μέντοι καὶ ἄλλων ἐθνῶν παμπόλλων τὰς παντοσπᾶς τιμωρίας· προλέγει δὲ καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὴν δόσιν, καὶ τῆς Παλαιᾶς τὴν παύλαν, καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν κλήσιν, καὶ τὴν ἐσομένην τῆς οἰκουμένης σωτηρίαν.

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

α. Τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐγένετο ἐπὶ Ἱερεμίαν, τὸν τοῦ Χελκίου, ἐκ τῶν ἱερέων, ὃς κατοῖκε ἐν Ἀναθὼθ^β. Διπλῆς ὁ προφήτης μετέλαχε χάριτος, ἱερατικῆς καὶ προφητικῆς· καὶ τὴν μὲν ἐκ τοῦ γένους ἐλάκυσε· τὴν δὲ ἐκ τῆς Ἀνωθεν Ἐλαβε δωρεᾶς. Λέγει δὲ καὶ τὸν χρόνον τῆς προφητείας.

β. Ἐν ταῖς ἡμέραις γὰρ, φησὶν^β, Ἰωσίου υἱοῦ Ἀμιὲ βασιλέως Ἰούδα, ἔτους τρισκαίδεκάτου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Μένονται δὲ καὶ τῶν ἐξῆς βασιλευσκότων, μέχρι τῆς ἐσχάτης πολιορκίας. Εἶτα καὶ τὰ εἰρημμένα παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων διδάσκει^β.

γ. ε. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Πρὸ τοῦ με πλασάσει ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαι σε· καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε. Οὐκ ἄδικος ἡ ἐκλογὴ· προέλαβε γὰρ ταύτην ἡ γυνὴ· Ἐγὼ γὰρ, καὶ τότε ἡγίασεν. Ἐπειδὴ γινώσκει πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Τὸ δὲ ἡγίασα, ἀπὸ τοῦ ἀχώριστα τέθεικεν· Εἶτα λέγει καὶ τὴν χρεῖαν, ὅτι ἦν αὐτῶν ἐξελέξατο. « Προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε. » Οὐ γὰρ μόνον τὰ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν προθεσπίζει.

ς. Καὶ εἶπον, ὁ ὢν Δέσποτα Κύριε, ἰδοὺ οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερος ἐγὼ εἰμι^β. Ἐπ-

gluta duorum, paucis mensibus exceptis. Præmunitur vero etiam factam a Babyloniis obsidionem, famem impendentem, ipsius Hierosolymæ eversionem, divini templi incendium, et populi captivitatem. Prædicat etiam captivorum reditum, Babyloniiorum exitum, et aliarum insuper multarum gentium varia supplicia. Prædicat quoque Novi Testamenti primordia, et Veteris cessationem; vocationem gentium, et futuram orbis salutem.

Διαθήκης τὴν δόσιν, καὶ τῆς Παλαιᾶς τὴν παύλαν, οἰκουμένης σωτηρίαν.

CAPUT I.

VERS. 1. Verbum Dei quod factum est ad Jeremiam, filium Chelcæ, de sacerdotibus, qui habitabat in Anathoth. Duplici gratia præditus erat propheta, sacerdotali et prophetica. Et illam quidem traxit a genere, hanc vero beneficio superio adeptus est. Refert vero etiam tempus prophetiæ.

VERS. 2. In diebus enim, inquit, Josiæ filii Amos regis Judæ, anno decimo tertio regni ejus. [3] Meminit autem eorum etiam, qui deinceps regnarunt, ad extremam usque obsidionem. Deinde docet quæ dicta sint a Deo omnium.

406 VERS. 4, 5. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Priusquam te formarem in utero, novi te, et antequam exires de ulero, sanctificavi te. Electio non iniqua: hanc enim notitia præcessit. Novit enim, et tunc sancificavit. Nam cognoscit omnia, priusquam generentur. Porro sanctificavi posuit pro segregavi. Postea commemorat etiam usum, in quem elegerit ipsum. « Prophetam inter gentes constitui te. » Quia non ea solum vaticinatur quæ spectant ad Judæos, sed etiam quæ ad alias gentes.

VERS. 6. Et dixi, Dominator Domine qui es, ecce nescio loqui, puer enim ego sum. Cognovit propheta

VARIÆ LECTIONES.

^β ἔσχε. B ἠύχει, pro ἠύγετο, ut puto. ^γ τῶν. B præm. τῶν. ^δ Ἀναθ. A addit ἐν γῆ Βενιαμίν. Ita quoque LXX. ^ε ἐν, κ. τ. λ. B præm. ἐγένετο λόγος Θεοῦ πρὸς αὐτόν. Infra, ad Dan. 1, 1, plenius: Καὶ ἐγενήθη λόγος Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν ἐν ἡμ. κ. τ. λ. ^ς γὰρ, φησ. Des. in B. Ita quoque A et infra ad Dan. loco cit., sed rec. lect. est Ἰωσία. ^ζ διδ. B addit: Καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰωακείμ υἱοῦ Ἰωσίου βασιλέως Ἰούδα ἕως τῆς αἰχμαλωσίας Ἱερουσαλήμ ἐν τῷ πέμπτῳ μηνί. Καὶ τοῦτο τῆς προγραφῆς ἐστὶ τοῦ βιβλίου. Μηνύει δὲ τοὺς βασιλεῖς ἐν οἷς προσηφτευσεν. Τὸ δὲ, Καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰωακείμ υἱοῦ Ἰωσίου, μηνύει, ὅτι ἐδείχθη μὲν προφήτης καὶ πνευματικῆς ἡξιώθη χάριτος ἐπὶ τοῦ Ἰωσίου. Τοὺς δὲ πάντας τοὺτους λόγους ἀπὸ τοῦ Ἰωακείμ ἀρξάμενος ἐποίησατο· τότε γὰρ μάλιστα ἐδέοντο παραινέσεως. Εἰ γὰρ τὸν χρόνον μόνον, καθ' ὃν ἤρξατο προσηφτεῦν, σημαίνει ἐθούλετο, ἔρει τοῦ Ἰωσίου ἡ μνήμη. Εἰ δὲ καὶ τοὺς λοιπούς· εἶπειν ἠθέλησεν, ἐφ' ὧν ἠροσηφτευσεν, εἶδει καὶ τοὺς ὑπολειφθέντας θεῖναι· ὡστε δῆλον, ὡς τοῦτο μηνύει, ὡς ἤρξατο μὲν ἐπὶ Ἰωσίου· οὐ πολλῶν δὲ λόγων, οὐδὲ σφοδρῶν ἐδείχθη τὸ τμηκαῦτα τοῦ τε κρατοῦντος ὄντος εὐσεβοῦς καὶ τοῦ πλήθους ἐπομένου τῷ βασιλεῖ. Et factum est in diebus Joacimi filii Josiæ regis Judæ usque ad captivitatem Hierosolymæ, mense quinto. (Hæc tenus verba lectus vers. 3.) Hæc etiam ad Præfationem libri referenda sunt. Significantur autem reges, quorum tempore prophetam egit. Illud autem, Et factum est in diebus Joacimi filii Josiæ, indicat, eum regnante Josia prophetam fuisse declaratum, et spirituali gratia dignum putatum. Hos omnes vero sermones inde a Joacimi tempore habuit: tunc enim adhortatione maxime opus erat. Nam si modo tempus quo prophetam agere cœpit, indicare voluisset, sola Josiæ mentio sufficere potuisset: si vero reliquos etiam, quorum tempore vaticinatus est, nominare voluisset, eorum etiam qui omitti sunt, nomina debuisset apponere. Satis aperte itaque declarare voluit, se muneris sui initium fecisse quidem sub Josia, eo autem tempore nec multa nec vehementer oratione opus habuisse, cum non modo imperans pietati studeret, sed populus etiam ad regis exemplum se componeret. ^δ πρ. μ. λέγ. Ita quoque A, sed B πρὸς αὐτόν λέγων. ^ε ἐγὼ εἰμι. Apud Garn. dial. 1, pag. 294, leg. εἰμὶ ἐγὼ. lb. sequi. καὶ οὐ δύναμαι προσηφτεῦν, quæ des. apud LXX.

eum, cum quo sermonem habebat: quamobrem eum magis peculiari appellat denominatione. Cum enim magnus ille Moses quondam interrogaret Deum, ac nomen divinum discere cuperet, dixit Dominus: « Ego sum, qui sum ^a. » Mosis etiam timiditatem imitatur, dum ait, adolescentiam non esse prophetie idoneam. [7] Atqui Dominus denuntiat ei, ne adolescentiam obtendat in excusationem: sed ut mandatum peragat. Ab eo etiam metum excutit.

VERS. 8. *Ne timeas enim, inquit, a facie eorum, neque terreas coram ipsis.* Deinde confidendi causam docet: « Quia ego sum tecum, ut eruam te, dicit Dominus. » Hoc etiam divino Mosis dixit **407** Dominus Deus. Illi enim ministerium extimescenti, ac dicenti: « Quis ego sum, ut vadam ad Pharaonem? » Dominus ait, « Quoniam ero tecum ^b. » Eandem sacris apostolis pollicitationem dedit ratam ac firmam. Nam cum jussisset eos docere omnes gentes, prospiceretque, ut Deus, quales futuræ sint cogitationes in animo eorum provenientes, qui fieri posset, ut undecim viri pauperes, et facultate dicendi destituti, universam terram converterent, dubitationem solvit, et timorem excussit, dicens: « Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi ^c. » Idem et hoc loco propheta dicit, « Ego sum tecum, ut eruam te, dicit Dominus. » Sermonem autem opus ipsum confirmat.

VERS. 9, 10. *Extendit enim, ait, manum suam, C et tetigit os meum: et dixit Dominus ad me: Ecce dedi verba mea in os tuum. Et docet quæ sint verba: Ecce constitui te hodie super gentes et regna, ut eradicet, et evellas, et disperdas, et destruas, et reedificet, et plantas.* Prophetavit enim non solum Judæorum captivitatem, sed etiam præstitam a Cyro libertatem. Prophetavit item aliis plerisque nationibus, non tantum calamitates omnimodas, sed et salutem per incarnationem Christi Domini donatam. Quapropter eradicare et destruere dixit de tristibus: reedificare vero **408** et plantare de contrariis. [11] Post hæc monstrat ei virgam nucæam, aut, secundum Syrum et Hebræum, amygdalinam. Ita enim tum hic tum ille virgam appellarunt. Et interrogato ac respondente propheta, quid vidisset? dixit ad eum Dominus:

γάρ καὶ οὗτος κάκεινος τὴν ῥάβδον ὠνόμασαν· καὶ τὸ ὄφθῆν; εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Δεσπότης·

^a Exod. iii, 14. ^b ibid. ii, 12. ^c Matth. xxviii, 20.

VARIE LECTIONES.

¹¹ B Μωϋσέως, semper. ¹² λ. τ. ν. B τὴν νεότητα, λέγων. ¹³ 'Ἄλλ' ὁ Δεσπ., κ. τ. λ. Hæc ad vers. 7. pert., ex quo hæc apud Garn. dial. 4, pag. 371. leg. Μὴ λέγε, ὅτι νεώτερός εἰμι ἐγὼ. ¹⁴ μηδὲ — αὐτῶν. Des. apud LXX. ¹⁵ εἶτα — διδάσκει. Des. in B. ¹⁶ B διότι. ¹⁷ τοῦτο, κ. τ. λ. B præm. παραμυθεῖται τὸν φόβον τῆς διανοίας. ¹⁸ ὡς — αὐτ. Ita B. quem sequi, quam lectionem Sirm. ὡς λόγος repetere satius visum est. ¹⁹ B τῷ ἔργῳ. ²⁰ Ἰδοὺ — πτόμα σου. Hæc juxta Hebr. et LXX, sunt ultima vers. 9. ²¹ B βασιλεῖς. Sicque cod. Alex. ²² ἀπ. Ita codex Alex. Sequens καὶ καταλύειν, des. apud LXX. ²³ παμπ. Des. in B. ²⁴ μετὰ — ὄφθῆν. Des. in B. ubi horum locum occupant verba vers. 11: καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Τί σὺ ὄρθῃς, Ἱερεμία; καὶ εἶπον· Βακτριαν καρυίνην ἐγὼ ὄρω.

A ἔγων τὸν προσδιαλεγόμενον ὁ προφήτης· οὐ δὴ χάριν αὐτὸν ἀπὸ τῆς κυριωτέρας ὀνομάζει προσγορίας. Ἐρομένου γάρ ποτε τοῦ μεγάλου Μωσέως ¹¹, καὶ τὸ θεῖον ὄνομα μαθεῖν ἐβελήσαντος, εἶπεν ὁ Δεσπότης· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν. » Μιμεῖται καὶ τὴν Μωσέως εὐλάβειαν, οὐκ ἀξιοχρεῶν εἰς προφητεῖαν εἶναι λέγων τὴν νεότητα ¹². 'Ἄλλ' ὁ Δεσπότης ¹³ αὐτὸν παρεγγυᾷ μὴ προβάλλεσθαι εἰς παραίτησιν τὴν νεότητα, ἀλλὰ δράσαι τὸ κλευσθέν. Ἐξελαύνει δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ δέος.

ἦ. Μὴ φοβηθῆς γάρ, φησὶν, ἀπὸ προσώπου αὐτῶν· μηδὲ ¹⁴ πτοηθῆς ἐναντίον αὐτῶν. εἶτα ¹⁵ καὶ τοῦ θάρρους τὴν αἰτίαν διδάσκει· « Ὅτι ¹⁶ μετὰ σοῦ ἐγὼ εἰμι, τοῦ ἐξαιρεῖσθαί σε, λέγει Κύριος. » Τοῦτο ¹⁷ καὶ τῷ θεσπεσίῳ Μωσῆ εἶπεν ὁ Δεσπότης Θεός· ἐκείνου γάρ τὴν διακονίαν δειμαίνοντος, καὶ λέγοντος, « Τίς εἰμι ἐγὼ, ὅτι πορεύσομαι πρὸς Φαραῶν; » εἶπεν ὁ Δεσπότης, « Ὅτι ἐσομαι μετὰ σοῦ. » Ταύτην καὶ τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις τὴν ἐπαγγελίαν ἐχέγγυον ἔδωκε. Μαθητεῦσαι γάρ αὐτοὺς πάντα τὰ ἔθνη κελύσας, καὶ προειδῶς, ὡς Θεός, ὡς ¹⁸ λογισμοὶ ἀναθαλίουσιν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, πῶς οἷόν τε ἕνδεκα ἄνδρας πένητας καὶ εὐγλωττίας ἐστερημένους πᾶσαν τὴν οἰκουμένην μεταβαλεῖν· ἔλυσε τὴν ἀμφιβολίαν, καὶ τὸ δέος ἐξέβαλεν, εἰρηκώς· « Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μετ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα τῷ προφήτῃ εἶπεν, ὅτι· « Μετὰ σοῦ ἐγὼ εἰμι τοῦ ἐξαιρεῖσθαί σε, λέγει Κύριος. » Βεβαίῳ δὲ τὸν λόγον τὸ ἔργον ¹⁹.

θ', ἰ'. Ἐξέτεινε γάρ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, φησὶ, καὶ ἤψατο τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἰδοὺ ²⁰ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου. Διδάσκει δὲ καὶ τίνες οἱ λόγοι· Ἰδοὺ καθέστηκεν σε σήμερον ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας ²¹, ἐκκριζοῦν, καὶ κατασκάπτειν, καὶ ἀπολλύειν ²², καὶ καταλύειν, καὶ ἀνοικοδομεῖν, καὶ καταστρεύειν. Προεθέσπισε γάρ οὐ μόνον τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπὸ Κύρου παρασχεθεῖσαν ἐλευθερίαν· προεθέσπισε δὲ καὶ ἄλλοις παμπόλοισι ²³ ἐθνεσιν, οὐ μόνον παντοδαπὰς συμφορὰς, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Δεσποτοῦ Χριστοῦ παρασχεθεῖσαν σωτηρίαν. Οὐ δὴ χάριν τὸ μὲν ἐκκριζοῦν καὶ καταλύειν ἐπὶ τῶν λυπηρῶν τέθεικε· τὸ δὲ οἰκοδομεῖν καὶ καταφυτεύειν ἐπὶ τῶν ἐναντιῶν. ²⁴ Μετὰ ²⁴ ταῦτα δείκνυσιν αὐτῷ ῥάβδον καρυίνην, ἢ, κατὰ τὴν Σύρον καὶ τὸν Ἑβραῖον, ἀμυγδαλίην. Οὕτω ἐρωτηθέντος καὶ ἀποκρινομένου τοῦ προφήτου, εἶ

β. Καλῶς ἐώρακας, διότι ἐγρήγορα ἐγὼ ἐπὶ ἅ
 τῶν λόγων μου τοῦ ποιῆσαι αὐτούς. Ἐγρήγορον
 δὲ τὴν ἐπὶ τιμωρίᾳ ²⁸ διανάστασιν ³⁰, καὶ τὴν
 μακροθυμίαν ὑπνον καλεῖ. Φησὶ γὰρ ὁ μακάριος
 Δαβὶδ· « Ἐξεγέρθητι, ἰνατί ὑπνοῖς, Κύριε; » καὶ πάλιν·
 « Καὶ ἐξηγέρθη, ὡς ὁ ὑπνῶν, Κύριος. » Ἡ δὲ
 ἀμυγδαλίνη βλάβδος τὸ ταχὺ τῆς τιμωρίας αἰνύσσεται·
 πρὸ γὰρ τῶν ἄλλων δένδρων τοῦτο τὸ δένδρον ἀνοεῖ.
 Κατὰ δὲ τοὺς Ἐβδόμηκοντα, οὕτω νοητέον· Ὁ τῆς
 καρίας καρπὸς πικρὸν μὲν ἔχει καὶ τραχὺ τὸ κάλυμμα·
 τὸ δὲ ἐδώδιμον ὑπὸ τοῦτο κεκρυμμένον. Οὕτω καὶ ἡ
 παιδεία ἀνιάρᾳ μὲν ἔχει καὶ ἀλγεῖνὰ τὰ φαινώμενα·
 ὀνησιφόρα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα. Εἶτα ²⁷ δεικνυσιν
 αὐτῷ καὶ « λέβητα ὑποκαίμενον, καὶ τὸ πρόσωπον,
 αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου βορβᾶ » καλεῖ δὲ ²⁸ λέβητα μὲν τὴν
 Ἱερουσαλήμ· πῦρ δὲ, τὸν Βαβυλωνίων, ἀπὸ βορβᾶ
 γὰρ αὐτὴν ὀνομάζει· βορβῶν γὰρ τῆς Ἱερουσαλήμ ἡ
 Βαβυλῶν διακεῖται· λέβητα δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ὁ
 θεσπέσιος Ἰεζεκιὴλ ὀνομάζει· καὶ κρέα τοὺς ἔνοικοῦντας.
 Εἶτα τὰ παραβολικῶς εἰρημμένα διδάσκει σαφέστερον ²⁹.

VERS. 12. Recte vidisti, quia vigilo ego super sermone meos, ut impleam eos. Vigilias porro appellat excitationem ad vindictam : somnum vero, longanimitatem. Dicit enim beatus David : « Exsurge, quare obdormis, Domine d ? » Et iterum : « Et excitatus est, tanquam dormiens, Dominus e. » Virga porro amygdalina indicat obscure celeritatem vindictæ, siquidem floret hæc arbor ante reliquas arbores. At secundum Septuaginta ita intelligendum est : Fructus nucis amarum quidem et asperum corticem habet, sub quo latet quod est esculentum : ita disciplina præ se ferre videtur acerbiter et molestiam, sed quæ sequuntur sunt perutilia. [15, 14] Deinde ostendit etiam ei « lebetem succensum, et faciem ejus versus Aquilonem. » Vocat autem lebetem quidem urbem Hierosolyman ; ignem autem, regem Babylonium, quem denominat ab Aquilone, quia Babylon sita est a parte aquilonari Hierosolymæ. Hierosolyman vero etiam divinus Ezechiel f lebetem appellat, et incolas ejus, carnes. Exinde clarius docet, quæ parabolice 409 dixerat.

14. Ἰδοὺ γάρ, φησιν, ἐγὼ συγκαλῶ πάσας ³⁰ τὰς βασιλείας τῶν βασιλείων ³¹ τῆς γῆς ἀπὸ βορβᾶ ³², λέγει Κύριος· καὶ ἤξουσιν, καὶ θήσουσιν ἕαυτοὺς τὸν ἄνερον αὐτοῦ ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῶν θυγῶν ³³ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπὶ πάντι τὰ τεῖχη αὐτῆς ³⁴, καὶ ἐπὶ πάσας τὰς πόλεις Ἰούδα. Καὶ δεικνύς τῶν γινόμενων τὸ δίκαιον, ἐπιφέρει·

VERS. 15. Ecce enim, inquit, ego convoco omnia regna regum terræ ab Aquilone, dicit Dominus : et venient, et ponent quisque solium suum super vestibula portarum Hierosolymæ, et super omnes muros ejus, et super omnes urbes Judæ. Et ostendere volens quod hæc juste fiant, subdit :

15. Καὶ λαλήσω μετὰ κρίσεώς μου πρὸς αὐτοὺς περὶ πάσης τῆς κακίας αὐτῶν, ὡς ἐγκατέλιπόν με, καὶ ἔθυσαν θεοῖς ἄλλοτριῶν, καὶ προσεκύνησαν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν. Τί δὲ τῆς ἀσεβείας ταύτης ἀνοητότερον; Τί δὲ τῆς τιμωρίας δικαιοτέρου; Οἱ μὲν γὰρ, τὸν οἰκίον ποιητὴν καταλίποντες, τὰ οἰκία ἐθεσποῖον ποιήματα. Ὁ δὲ, μακροθυμίας ἐπὶ πλείστον, τῆς οἰκείας αὐτοῦ ἐγύμνωσε χάριτος. Ταύτης δὲ γυμνωθέντες, ἀνοσίους ἀνδράτιν ἐδοῦλευσαν. Κελεύει δὲ τὴν ³⁵ ὄσφυν περιζώσασθαι, τουτέστιν, εὐζώνως καὶ ἀνδρείως διακοσμήσαι· καὶ τῶν ἡδὴ γεγενημένων ὑποσχέσειον ἀναμνήσκων, ἐκβάλλει τὸ δέος. Λέγει ³⁶ δὲ αὐτὸν ἀποφῆναι καὶ στύλιν σιδηρῶν, καὶ τείχει χαλκῶν, καὶ ὄχυρωτάτη παραπλήσιον πόλει, καὶ ἄμαχον καταστήσαι, οὐ μόνον τοῖς ἱερεῦσι τῶν Ἰουδαίων, καὶ τοῖς ἀρχουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς βασιλεῦσι, καὶ παντὶ τῷ πλήθει τῶν ὑπηκόων. Ἐπαγγέλλεται δὲ αὐτῷ οὐκ εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν, ἀλλ' ἀγῶνας καὶ νίκην.

VERS. 16. Et cum judicio meo loquar ad eos de omni nequitia eorum, quia dereliquerunt me, et immolaverunt diis alienis : et adoraverunt opera manuum suarum. At vero quid hac impietate demerentius? quid porro vindicta justius? Illi enim, relicto proprio conditore, signenta sua deos constituerunt : hic vero, post diuturnam patientiam, gratia sua privavit eos : qua destituit, impuris hominibus servierunt. [17] Jubet autem, ut lumbos accingat, hoc est, ut succincte et viriliter se ornet. Et reducens in memoriam promissiones jam factas, expellit timorem. [18] Et asserit, effecisse se illum similem columnæ ferreæ, et muro æneo, urbi que munitissimæ : et invictum reddidisse, non modo erga sacerdotes Judæorum et principes, sed etiam erga reges ipsos, et universam subditorum multitudinem. Pollicetur autem ei non pacem, nec quietem, sed certamina et victoriam.

^d Psal. XLIII, 25. ^e Psal. LXXVII, 65. ^f Ezech. XI, 7.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ τιμ. B præm. τῆ. ²⁹ διαν. B, addit λέγει· ἐπειδή. ²⁷ Εἶτα — βορβᾶ. Des. in B. Ex vers. 14 hæc leg. supra, tom. I, pag. 218 : Ἀπὸ προσώπου βορβᾶ ἐγκαυθήσεται τὰ κακὰ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. Brevius autem hæc ib. pag. 918, ita exhib. : ἀπὸ βορβᾶ ἐγκαυθήσεται τὰ κακὰ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Conf. etiam tom. I, pag. 1005, et supra, pag. 106, ad Cant. v, 4, nec non infra, ad Dan. II, 40. ³⁰ δέ. Des. in B. ³¹ B σαφέστατα. ³² π. τ. β. τ. βασ. Hebr. omnes familias regnorum. ³³ τ. βασ. Des. apud LXX. ³⁴ B ἀπὸ βορβᾶ τῆς γῆς. ³⁵ Ουρ. Rec. lectio πολῶν, juxta Hebr. ³⁶ αὐτῆς. Apud LXX præm. τὰ κύκλω, juxta Hebr. ³⁷ τῶν. B præm. αὐτῷ καὶ. ³⁸ λέγει, κ. τ. λ. Ex vers. 18, ad quem ista se referunt, infra ad c. II, 19, hæc leg. τέθεικά σε ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ὡς πύλιν ὄχυρῶν, καὶ ὡς στύλον σιδηρῶν, καὶ ὡς τεῖχος χαλκοῦν. Vid. infra, ad c. XXXIX, 11, 12

VERS. 19. *Bellabunt enim, inquit, adversus te, A sed non prævalebunt adversus te, quia 410 ego sum tecum, ut liberem te, dicit Dominus. Quam quidem pollicitationem fecit etiam Ecclesiæ. Nam Petro divinissimo dixit: « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. » Non dixit, Non bellabunt, sed, « Bellando non prævalebunt. » Quoniam adversarii efficiunt ut victoriam reportemus.*

CAPUT II.

Post hæc dicere jubetur habitatoribus Hierosolymæ:

VERS. 1, 2. *Hæc dicit Dominus: Recordatus sum tibi misericordiæ adolescentiæ tuæ, et dilectionis perfectionis tuæ: cum sequereris sanctum Israelis in deserto, in terra quæ non seminatur, dicit Dominus. Adolescentiam vocavit initium vocationis Judæorum. Tunc enim ipsi in Ægypto misere afflicti ingenuerunt: ipse vero misertus est, et ministerio Mosis utens liberavit eos. Istud autem, « dilectionis perfectionis tuæ, » ironice posuit. Non enim unquam Judæi perfectam dilectionem habuerunt erga benefactorem; quod ex hymnorum auctore Davide discimus. « Dilexerunt enim eum, inquit, ore suo: et lingua sua¹ mentiti sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cum eo: nec fideles habitati sunt in testamento ejus². »*

VERS. 3. *Sanctus Israel Domino. Perinde ac si diceret: A multo tempore prætuli te reliquis nationibus, 411 et populus meus appellatus es. Hunc etiam in modum beatus Moses dixit: « Et factus est portio Domini populus ipsius Jacob, et funiculus hæreditatis ejus Israel³. » — « Primitiæ frugum ipsius. » Nam præ cæteris omnibus elegit ipsum. Quapropter dixit Pharaoni: « Filius meus primogenitus Israel⁴. » Et per alium prophetam sic ait: « Velut uvam in deserto reperi Israellem, ac velut fructum ficus maturum inveni patres eorum⁵. » — « Omnes qui devorant eum, delinquent, et ducam mala super eos, dicit Dominus. » Nec enim tanquam Deo servientes bellum gerebant, qui pugnabant adversus Israellem: sed quasi ipso Deo superiores evadere possent. Sic etiam Senacherib aiebat: « Ne te decipiat Deus tuus, in quo confidis, dicens, Dominus liberabit Hierosolymam e manu mea⁶. » Hac de causa etiam illis minatur vindictam. Deinde populum universum sic alloquitur:*

¹ Matth. xvi, 18. ² Psal. lxxvii, 36, 57. ³ Deut. xxxii, 9. ⁴ Exod. iv, 22. ⁵ Osee ix, 10. ⁶ Isa. xxxvii, 10.

VARIE LECTIONES.

³⁷ σοι. Rec. lectio, σέ. Infra loco cit. πρὸς σέ. ³⁸ οὐκ. B præm. καί. ³⁹ κελ. — Ἱερ. Ita habet ed. Compl. juxta Hebr. a quo h. l. recedunt cod. Alex. et Vat. ⁴⁰ σοι. Des. in A et B. ⁴¹ ἐν — Κύριος. Rec. lectio, τοῦ ἐξακολουθήσαι σε τῷ ἁγίῳ Ἰσραήλ, λέγει Κύριος, omissis reliquis. Sed Hebr.: cum sequereris me in deserto, in terra non consita Bav. hæc ponit in fine comment. ad vers. 2, post διαβ. αὐτοῦ. ⁴² B ὁμωφθός. ⁴³ φησ. Des. in B. ⁴⁴ Ἄγ. cod. Vat. præm. ὁ, quod autem cum Alex. omittit etiam A. ⁴⁵ καρπ. B σκοπόν, ut quidam libri vet. habent loco cit. ⁴⁶ Rec. lect. ἐσθοντες. ⁴⁷ ἐπ. Rec. lectio ἕξει.

10'. *Πολεμήσουσι γὰρ σοι³⁷, φησὶ, καὶ οὐ μὴ δύνωνται πρὸς σε· διότι ἐγὼ μετὰ σοῦ εἰμι, τοῦ ἐξαιρεῖσθαί σε, λέγει Κύριος. Ταύτην καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἐποίησατο τὴν ὑπόσχεσιν· πρὸς γὰρ δὴ τὸν θεϊότατον Ἐφὴ Πέτρον· « Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἕδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. » Οὐκ³⁸ εἶπεν, Οὐ πολεμήσουσιν· ἀλλὰ, « Πολεμοῦντες οὐ κατισχύσουσι. » Τὴν γὰρ δὴ νίκην οἱ ἀνταγωνισταὶ πραγματεύονται.*

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Μετὰ ταῦτα κελεύεται³⁹ εἰπεῖν τοῖς οἰκοῦσι τὴν Ἱερουσαλήμ·

α', β'. *Τὰδε λέγει Κύριος· Ἐμνήσθη σοι⁴⁰ ἑλέους νεότητός σου, καὶ ἀγάπης τελειώσεώς σου⁴¹ ἐν⁴² τῷ ἐξακολουθήσαι σε τῷ ἁγίῳ Ἰσραήλ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν γῆ μὴ σπαρῆσῃ, λέγει Κύριος. Νεότητα τῆς Ἰουδαίας τῆς κλήσεως τὴν ἀρχὴν προσηγόρευσε· τῆνικαῦτα γὰρ αὐτοὶ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ ταλαιπωρούμενοι κατεστέναξαν· αὐτὸς δὲ ὤκτειρε, καὶ Μωσῆ διακόνῳ χρησάμενος, ἡλευθέρωσε· τὸ δὲ « ἀγάπης τελειώσεώς σου » κατ' εἰρωνείαν τέθεικεν οὐδέποτε γὰρ Ἰουδαῖοι περὶ τὸν εὐεργέτην τελείαν ἔσχον ἀγάπην. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ ὕμνοποιός⁴³ ἡμᾶς διδάσκει Δαβὶδ· « Ἠγάπησαν γὰρ αὐτὸν, φησὶν⁴⁴, ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τῇ γλῶσσῃ αὐτῶν ἔψεύσαντο αὐτῷ· ἢ δὲ καρδία αὐτῶν οὐκ ἦν εὐθεία μετ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἐπιστώθησαν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ. »*

γ'. *Ἄγιος⁴⁵ Ἰσραὴλ τῷ Κυρίῳ. Ἀντὶ τοῦ, Ἄνωθεν σε τῶν ἄλλων ἐθνῶν προέκρινα, καὶ ἐμὸς λαὸς ἐχρημάτισας. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Ἐφὴ Μωσῆς· « Καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχολίσμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ. » — Ἐπαρχὴ γεννημάτων αὐτοῦ. » Πρὸ γὰρ τῶν ἄλλων ἀπάντων αὐτὸν ἐξελέξατο. Οὗ δὴ χάριν καὶ τῷ Φαραῶ ἐζη· « Ἰδὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ· καὶ δι' ἑτέρου δὲ προφήτου φησὶν οὕτως· « Ὡς σταφυλὴν ἐν ἐρήμῳ εὗρον τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὡς καρπὸν⁴⁶ σύκου πρώτον εὗρον πατέρας αὐτῶν. » — « Πάντες οἱ ἐσθόντες⁴⁷ αὐτὸν πλημμελήσουσι, κακὰ ἐπάξω⁴⁷ ἐπ' αὐτούς, λέγει Κύριος. » Οὐδὲ γὰρ ὡς τῷ Θεῷ διακονοῦντες ἐπολέμουν οἱ πολεμοῦντες τῷ Ἰσραὴλ· ἀλλ' ὡς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ περιγενήσεσθαι δυνάμενοι. Οὕτω καὶ Συναχηρὲμ ἔλεγε· « Μὴ σε ἀπατάτω ὁ Θεός σου, ἐν ᾧ σὺ πέποιθας ἐπ' αὐτῷ, λέγων ὅτι Ῥύσεται Κύριος τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου. » Τούτου δὴ χάριν καὶ αὐτοῖς ἀπειλεῖ τιμωρίαν. Εἶτα παντὶ φησὶ τῷ λαῷ·*

ε. *Τί⁴⁸ ἔδρον οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν ἐμοὶ πλημμέλη- μα, ὅτι ἀπέστησαν ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν, καὶ ἐπορεύθησαν ὀπίσω τῶν ματαίων, καὶ ἔματαιώθησαν; Τίς ὕμνησαι πρὸς ἀξίαν ἰκανὸς τὴν τοῦ Δεσπότητος φιλανθρωπίαν; Οὐ γὰρ ὡς κριτὴς κρίνει, ἀλλ' ὡς ὑπεύθυνος ἀπολογίαν προσφέρει, καὶ ἐλεγχοῦνται βούλεται εἰ τι πράξει δέον οὐκ ἔπραξε· καὶ Θεὸς ὢν πανάγιος, ἀνθρώποις παρανόμοις λέγει· Τί ἐξήμαρτον; Τί ἠδίκησα; Εἶπατε, ἐλέγξατε. Τί ἔχοντες ἐγκαλεῖν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐμὲ μὲν τὸν εὐεργέτην ἐγκατέλιπον, τοῖς δὲ χειροποιήτοις εἰδώλοις ἐδούλευσαν; Καὶ μὴν ἐγὼ τῆς Αἰγυπτίων δουλείας ἀπήλαξε· καὶ δι' ἀβάτου μὲν ὠδήγησα γῆς, ἐν ἐρήμῳ δὲ ἀνδρῶν ἀφθόνων ὑδάτων βεῖθρον⁴⁹ ἔδωρησάμην, εἰς δὲ τὴν ἐπιγγελημένην εἰσῆγαγον γῆν, παντοδαπῶν οὖσαν μητέρα καρπῶν. Διὰ⁵⁰ γὰρ τοῦ Καρμηλοῦ πίσαν τὴν τῆς ἐπαγγελίας παρεδήλωσε γῆν· ἀλλ' οὐδὲ τούτων ἀπολαύσαντες τὸν εὐεργέτην ἐπέγνωτε· ἀλλὰ τὴν τῶν πατέρων ἐμιμήσασθε βδελυρίαν. Εἶτα κατὰ διαίρεσιν ἐκάστου τάγματος τὴν κατηγορίαν εἰσφέρει.*

η. *Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπον· Ἡοὺ ἐστὶ Κύριος; Τούτο πᾶντων ἀνοσιώτητον· τὸ τοὺς ποδηγούς ἀρχηγούς γενέσθαι τῆς πλάνης. « Καὶ⁵¹ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου οὐκ ἠπίσταντό με. » Τῶν⁵² γραμματέων καὶ διδασκάλων ἐνταῦθα κατηγορεῖ, ὡς ἐρμηνεύοντων μὲν τὸν νόμον, πρώτων δὲ τούτων παραβαινόντων. « Καὶ οἱ ποιμένες ἠσέβουν εἰς ἐμέ. » Τοὺς βασιλέας οὕτως ὠνόμασε. « Καὶ οἱ προφῆται προεφήτευσον ἐν τῷ Βάβλ⁵³. » Προφήτας τοὺς ψευδοπροφήτας καλεῖ, ὥσπερ αὐτὸ καὶ θεοὺς τοὺς οὐκ ὄντας θεοὺς. « Καὶ ὀπίσω τοῦ ἀνωφελοῦς ἐπορεύθησαν. » Ἐδειξε τὴν τῆς παραπληξίας ὑπερβολὴν· καταλιπόντες γὰρ τὸν τῶν παντοδαπῶν ἀγαθῶν χορηγόν, τοῖς ἐπιζημίους εἰδώλοις ἐλάτρευον.*

θ. *Διὰ⁵⁴ τοῦτο ἐτι κριθήσομαι πρὸς αὐτοὺς⁵⁵, λέγει Κύριος· καὶ πρὸς τοὺς υἱοὺς τῶν υἰῶν⁵⁶ κριθήσομαι⁵⁷. Ἐπιμένει τῇ μετριότητι· οὐ γὰρ εἶπε· Κρινῶ ὑμᾶς καὶ τοὺς ὑμετέρους ἀπογόνους⁵⁸· ἀλλὰ, Κριθήσομαι καὶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ πρὸς ἐκείνους· ἀντὶ τοῦ, Δικάσομαι, καὶ ἐλέγξω παρανομοῦντας. Δεικνύς δὲ τὴν τῆς παρανομίας ὑπερβολὴν, τὴν τῶν⁵⁹ ἐθνῶν ἐξετάσαι⁶⁰ πολιτεῖαν παρακλεῖσεται, τῶν τε ἑσπερίων καὶ τῶν ἑσπέρων, καὶ γυνῶναι εἰ τινες ἐκεῖνων ἤμεψαν τοὺς πατέρας θεοὺς· καλεῖ⁶¹ δὲ Χεττιεῖμ μὲν τὴν Κύπρον, καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους, καὶ δι' αὐτῶν τὰ ἑσπερία μέρη· Κηθάρ δὲ, τοὺς τὴν πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα ἔρμιον οἰκοῦντας· διὰ δὲ τοῦ-*

VERS. 5. *Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quod longe a me recesserint, et abierint post vana, et vani facti sint? Quis satis idoneus ad benevolentiam Domini pro dignitate laudibus extollendam? Quippe qui non ut iudex iudicat, sed quasi reus defensionem profert, et vult redargui, si quid facere debuerat, et non fecit. Cumque sit Deus sacrosanctus, iniquis hominibus dicit: Quid peccavi? Qua injuria vos affeci? dicite, redarguite. Quam habentes accusationem patres vestri me benefactorem reliquerunt, et idolis manufactis servierunt? [6, 7] Atqui ego liberavi eos ab Ægyptiorum servitute, 412 et per terram impermeabilem deduxi, et in deserto aqua carente copiosam aquarum fluentium dedi, et in terram promissionis, fructuum omnis generis matrem, induxi. Per Carmelum enim universam terram promissionis significavit. At ne hæc quidem tam multa bona consecuti beneficiorum collatorem agnovistis: sed imitati estis paternam improbitatem. Tum deinceps sigillatim juxta ordines accusationem depromit.*

VERS. 8. *Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? Hæc omnium maxime nefarium, eos qui duces erant, factos esse principes erroris. « Et qui tenent legem, nescierunt me. » Hoc loco Scribas et Doctores accusat: ut qui legem quidem: interpreterentur, primi vero transgrediantur eam. « Et pastores impie egerunt erga me. » Sic reges appellavit. « Et prophetæ prophetaverunt per Baalem. » Prophetas vocat eos, qui sunt pseudoprophetæ: velut rursus deos illos qui non sunt dii. « Et abierunt post id quod est inutile. » Ostendit stupiditatis excessum. Relicto enim bonorum omnium largitore, noxiis idolis servierunt.*

VERS. 9. *Propterea adhuc iudicio contendam cum eis, dicit Dominus: et cum filiis filiorum disceptabo. Perseverat in modestia. Non enim dixit: Judicabo vos, posterosque vestros: sed, Iudicio contendam vobiscum, et cum illis: ac si diceret: Iudicium inibo, et convincam 413 transgressores. [10, 11] Ut autem demonstret transgressionis gravitatem, hortatur ut gentium mores inquirant, tum occidentalium, tum orientalium: et cognoscant an illarum aliquæ mutaverint deos paternos? Porro Chetium vocat Cyprum, adjacentesque ei insulas, et per eas, occidentales partes: Cedar vero, eos qui versus orientem solem incolunt desertum. Et*

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸ Τί — ἔματαιώθ. Sic quoque infra, ad locum Rom. iii, 4. ⁴⁹ Β βεῖθρον. ⁵⁰ διὰ, x. τ. λ. Hæc ad vers 7 se referunt, ex quo hæc leg. infra, al Am. i, 2: εἰσῆγαγον ὑμᾶς εἰς τὸν Καρμηλον, τοῦ φαγεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ. ⁵¹ καὶ — ἦπ. με. In B sequitur post τοῦ ἐστὶ Κύριος; ⁵² Τῶν, x. τ. λ. B præm. ὡσαύτως τε. ⁵³ προσφ. ἐν τῷ Βάβλ. Cod. Alex. ἐπροφητεύοντο (Val. ἐπροφήτευσον) τῇ Βάβλ. ⁵⁴ Διὰ. B præm. καί. ⁵⁵ αὐτ. Rec. lect. ὑμᾶς. Ita Hebr. Sequens λέγει Κύριος add. in cod. Alex. ⁵⁶ υἰῶν. B add. ὑμῶν juxta Hebr. ⁵⁷ κριθ. B add. λέγει Κύριος. ⁵⁸ ἀπογ. B προγόνους. ⁵⁹ τὴν τῶν, x. τ. λ. Ex vers. 10 et 11 hæc infra, ad Ez. xxvii, 5, 6, leg.: Διέλθετε εἰς νήσους Χεττιεῖμ, καὶ ἴδετε, καὶ εἰς Κηθάρ ἀποστελεῖτε καὶ νοήσατε σφόδρα εἰ γέγονε τοιαῦτα, εἰ ἀλλάξονται ἔθνη θεοῦ αὐτῶν καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσὶ θεοί. Eodem modo ut h. l. voces Χεττιεῖμ et Κηθάρ Noster explicat ad Ezech. loc. cit. ⁶¹ ἐξετ. Ita B, sed Sirm. habebat ἐξετάσσα: ⁶¹ καλεῖ — Κύπρον. B Χεττιεῖμ τὴν Κύπρον καλεῖ.

per eos indicat partes orientales, docetque illos sequi mores paternos, et quos edocti sunt deos, colere. At vero isti eum, qui re vera Deus est, abnegarunt. [12] Idcirco dixit obstupescere caelum, et terram horrescere: non quod elementa sint ratione praedita, sed quod haec, utpote quae comprehendant creaturas, beatus Moses vocavit in testimonium. « Attende enim, ait, caelum, et loquar: et audiat terra verba ex ore meo^m. »

Vers. 13. *Quia duo mala fecit populus meus: me quidem reliquerunt fontem aquae vivae, et foderunt sibi cisternas fractas, quae non valent continere aquas.* Cisternas fractas nuncupavit ipsa idola. Siquidem cisterna manu fit, scaturientem vero aquam non habet, sed a nutibus partem et undecunque **414** collectam suscipit. Quod si etiam disrupta et fracta fuerit, confestim aquam e caelo collectam perdit. Huiusmodi est idolorum natura. Suam enim ex materia et artificio substantiam emendicant: et quam ex his comparant pulchritudinem, tempus delet. * At qui vere Deus est, fons est vitae perennis. Deinde per interrogationem:

Vers. 14, 15. *Nunquid servus est Jacob. aut verna Israel? Quare factus est in praedam? Super eum rugiebant leones.* Nempe norant omnes, inquit, quod liberatus sit ab Aegyptiorum servitute: quodque mea fretus providentia sui juris fuerit, planum erat omnibus. Illustris enim erat et conspicua. Quae fuit igitur causa captivitatis? Quo pacto tam facile expositus fuit aggressoribus illum regibus? Reges enim appellavit leones. Hos dicit et terram ipsius divisisse, et urbes incendisse. Et haec passi estis non modo ab Assyriis, sed etiam ab Aegyptiis. Insuper enim inquit:

Vers. 16. *Filii Mempheos et Taphnas cognoverunt te, et illuserunt tibi.* Qui tui gratia vulgata illa pertulerunt: quos **415** tandem profundo maris tradidi. Postea causam infirmitatis exponit:

^m Deut. xxxii, 1.

VARIAE LECTIONES.

⁶² Act, x. τ. λ. vers. 12, ad quem haec se ref. supra pag. 167, ad Isa. i, 2, et tom. I, pag. 288, ita leg. ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τοῦτω (ad Isa. loc. cit. τούτου) καὶ ἔφριξεν ἐπιπλεῖον ἢ γῆ, λέγει Κύριος. ⁶³ καὶ. Abest infra, ad Osee x, 10, et apud Garn. dial. 2, pag. 325. ⁶⁴ μὲν. Abest supra, tom. I, pag. 332, et infra, ad Osee loc. cit., et ad Zach. xiii, 1. ⁶⁵ Infra, ad Osee loc. cit., et apud Garn. loc. cit. est ζώντος. ⁶⁶ x. ὤρ. Supra, tom. I, loco cit., et infra, ad Osee locum cit., praem. ita ἐπορεύθησαν. Loco posteriori citato pro ὤρυσαν leg. ἐποίησαν. ⁶⁷ συσχ. Ita quoque tom. I, loco cit., et ad Osee loc. cit., sed rec. lect. συνέχεν obvia est apud Garn. loc. cit. ⁶⁸ Ἰακ. B Ἰσραήλ. Ita quoque Hebr. et LXX. Post Ἰσραήλ B add. μὴ ὡς δοῦλον κατεφρόνου, οὗ ὡς υἱὸς προσένησα; « Num pro vili servo eum habui? anne illius ut filii curam gessi? » ⁶⁹ Ἰσρ. Des. apud Hebr. et LXX. Pro Ἰσραήλ B habet Ἰακώβ, et haec addit, quae simul ad vers. 15 pert., aliumque produunt auctorem: « Ἡ οὐχὶ καὶ τὸν προπάτορα διὰ τιμῆς ἤγαγον, ὥστε καὶ μετὰ θάνατον τιμᾶν αὐτὸν τῇ μνήμῃ; Τουτέστιν, ἐγὼ μὲν ἄνωθεν ἐν υἱῷ τάξει αὐτὸν ἐκτεθάρμη, αὐτὸς δὲ εὐκαταφρόνητον ἑαυτὸν πεποιήκεν. Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς ἐχθροῖς ὑποχέριος γέγονεν, ἐπ' αὐτὸν ὠρύνοντο λέοντες· περὶ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων λέγει. « Aut anne etiam generis auctorem in honore habui, adeo ut post mortem etiam honore conspicua fuerit ejus memoria? » Sensus hic est: Ego quidem olim pro filio habui eum, ipse vero se contemptum reddidit. Propterea etiam hostibus subjectus est. Super eum rugierunt leones, hoc est, Assyrii et Babylonii. Deinde repetuntur ista, μὴ δοῦλός ἐστιν Ἰσραήλ, ἢ οἰκογενῆς Ἰακώβ; sequitur διατὶ εἰς, x. τ. λ. ⁷⁰ λέοντες. Ad totum vers. 15 se refert expositio. ⁷¹ διχάσαι. B δηῶσαι. ⁷² Ed. prior hab. Ταφνάς. ⁷³ ἔγγ. — σου. Hebr. depascunt tibi verticem. ⁷⁴ κατ. Ita Alexand., sed Vatican. κατ-ἐπαίζον.

των. τὰ ἐψᾶ μέρη αἰνίττεται· καὶ διδάσκει ὡς ἐκείνοι μὲν τοῖς πατέροις ἠκολούθησαν θεοῖς, καὶ οὗ ἐδιδάχθησαν σέβειν θεοῦ· οὗτοι δὲ τὸν ὄντως θεὸν ἠρνήθησαν. Διὰ ⁶² τοῦτο τὸν οὐρανὸν ἐκστήναι ἐξη. καὶ φρίζαι τὴν γῆν· οὐκ ἐπειδὴ λογικὰ τὰ στοιχεῖα· ἀλλ' ὅτι ταῦτα, ὡς περιεκτικὰ τῆς κτίσεως, εἰς μαρτυρίαν μακάριος ἐκάλεσε Μωσῆς. « Πρόσεχε γὰρ, ἔφη, οὐρανὸν, καὶ λαλήσω· καὶ ἀκούετω γῆ ῥήματα ἐκ στόματός μου. »

γ'. "Οτι δύο καὶ ⁶³ ποτηρὰ ἐποίησαν ὁ λαὸς μου· ἐμὲ μὲν ⁶⁴ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζωῆς ⁶⁵, καὶ ὤρυσαν ⁶⁶ ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δύνησονται ὕδωρ συσχεῖν ⁶⁷. Λάκκους συντετριμμένους τὰ εἰδωλα προσήγορεύουσεν. Ὁ γὰρ λάκκος χειροποίητος μὲν ἐστίν, ἀναβλύζον δὲ ὕδωρ οὐκ ἐστὶν· τὸ δὲ ἐκ νεφῶν τικτόμενον, καὶ ἐνθεν κἀκεῖθεν συναβρυσόμενον δέχεται· εἰ δὲ καὶ διεθρόνωγῶς ἢ καὶ συντετριμμένος, παραυτίκα τὸ ἐξ οὐρανοῦ συναβρυσόμενον ἀπέλλουσι· τοιαύτη τῶν εἰδωλῶν ἡ φύσις. Ἐρανίζεται μὲν γὰρ τῇν ὑπόστασιν ἐξ ὕλης καὶ τέχνους· ὁ δὲ πρὸς τούτων κομίζεται κάλλος, ἀφαιρεῖται ὁ χρόνος· ὁ δὲ ἀληθῶς θεός, ζωῆς ἀεννάου πηγὴ. Εἶτα κατ' ἐρώτησιν·

εἰ, εἰ. Μὴ δοῦλός ἐστιν Ἰακώβ ⁶⁸, ἢ οἰκογενῆς ἐστὶν Ἰσραήλ ⁶⁹; Διατὶ εἰς προνομίην ἐγένετο; Ἐπ' αὐτὸν ὠρύνοντο λέοντες ⁷⁰. "Οτι, φησί, τῆς Αἰγυπτίων ἠλευθερώθη δουλείας, ἅπαντες ἔγνωσαν· ὅτι δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐπολιτεύετο τῆς ἐμῆς ἀπολαύων προνοίας, δῆλον ἦν ἅπασιν. Περιφανῆς γὰρ ἦν καὶ περιβλεπτός. Τί τοίνυν τῆς αἰχμαλωσίας τὸ αἴτιον; Τί δὴ ποτε τοῖς ἐπιούσιν αὐτῷ βασιλεύσιν ἐγένετο πρόχειρος; Λέοντες γὰρ τοὺς βασιλέας ὠνόμασε. Τούτους λέγει καὶ τὴν γῆν αὐτοῦ διχάσαι ⁷¹, καὶ τὰς πόλεις ἐμπρῆσαι. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον ὑπὸ Ἀσσυρίων πεπόνθατε· ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Αἰγυπτίων. Ἔτι γὰρ φησιν·

ις'. Υἱοὶ Μέμφεως καὶ Τάφνας ⁷² ἔγνωσάν σε ⁷³, καὶ κατέπαϊζάν ⁷⁴ σου. Οἱ τὰ πολυθρόλλητα ἐκείνα σοῦ χάριν ὑπομείναντες· οὗς τὸ τελευταῖον τῷ θαλαττίῳ βυθῷ παραδέδωκα. Εἶτα τῆς ἀσθενείας τὴν αἰτίαν διδάσκει·

17. Οὐχι ⁷⁶ ταῦτα ἐποίησέ σοι τὸ καταλιπεῖν σε ἅμῃ; λέγει Κύριος ὁ Θεός σου. Ἐπειτα καὶ σημαίνει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποστασίας ⁷⁶. « Ἐν ⁷⁷ τῷ καιρῷ ἄγοντός σε ἐν τῇ ἐρήμῳ ⁷⁸. » Εὐθύς γὰρ Αἰγυπτίων ἀπαλλαγείς, ἐμὲ μὲν ἐγκατέλιπες ⁷⁹, τὸν δὲ μόσχον ἐθεοποίησας.

18. Καὶ νῦν τί σοι καὶ τῇ ὁδῷ Αἰγύπτου, τοῦ πιεῖν ὕδωρ Γηῶν ⁸⁰; Καὶ τί σοι καὶ τῇ ὁδῷ Ἀσσυρίων, τοῦ πιεῖν ὕδωρ ποταμῶν; Ἡνίκα ὑπὸ Σύρων ἐπολεμοῦντο, τοὺς Ἀσσυρίους εἰς συμμαχίαν ἐκάλεσαν· ὅτε δὲ Ἀσσύριοι αὐτοῖς ⁸¹ ἐπεστράτευσαν, πρὸς Αἰγυπτίους κατέφυγον· Γηῶν γὰρ τὸν Νεῖλον ⁸² καλεῖ.

19. Παιδεύσει σε ἡ ἀποστασία σου, καὶ ἡ κακία σου ἐλέγξει σε· καὶ γνώθι, καὶ ἴδε, ὅτι πικρὸν καὶ πορηρὸν ⁸³ σοι τὸ καταλιπεῖν σὲ ἐμὲ, λέγει Κύριος ὁ Θεός σου. Καὶ ⁸⁴ οὐκ εὐδόκησα ἐπὶ σοί, λέγει Κύριος ὁ Θεός σου. Ἐμὲ, φησὶν, εἰς συμμαχίαν οὐκ ἐκάλεσας, ἀλλ' ἐκείνους. Διὰ τοῦτο ἐκείνοις σε παρέδωκα ⁸⁵. Τοιοῦτό τι πεπόνθασι καὶ οἱ τὸν Σωτήρα σταυρώσαντες· ἀρνηθέντες γὰρ αὐτὸν, ἔλεγον μὴ ἔχειν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα, οὐ δὴ χάριν αὐτοῦ Καίσαρι παραδέδωκεν.

20. Ὅτι ἀπ' αἰῶνος συνέτριψας τὸν ζυγὸν σου, καὶ διέβρηξας ⁸⁶ τοὺς δεσμούς σου, καὶ εἶπας· Οὐ δουλεύσω σοι ⁸⁷. Ἀρχαίττοπα δὲ σου τὰ ἐπιτηδεύματα· ἄνωθεν γὰρ συνέτριψας τὸν τοῦ νόμου ζυγὸν, καὶ ταῖς τῶν παρανόμων ἐθνῶν ἠκολούθησας ἔθεσι. Καὶ τοὺς βωμοὺς καὶ τὰ ἄλλα τῆς κατὰ νόμον πολιτείας προὔτιμησας.

21. Ἐγὼ ⁸⁸ δὲ ἐφύτευσά σε ἀμπέλον καρποφόρον ⁸⁹, πᾶσαν ἀληθινήν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ τὸ « πᾶσαν » προστέθεικεν ⁹⁰· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν ἐν αὐτοῖς εὐσεβεῖς ἄνδρες, οἳ τε θεῖοι προφήται, καὶ οἱ τούτοις ἐπίμνητοι· ἀντὶ τοῦ, Πάντας ὑμᾶς ἐβουλόμην εἶναι τοιοῦτους, πάντων γὰρ ἴσως ⁹¹ ἐπεμελήθη. « Πῶς ἐστράφη μοι ⁹² εἰς ⁹³ πικρίαν ἢ ἀμπελος ἢ ἄλλοτριά ⁹⁴; » Εἰ διέμευεν ἀληθινή, οὐκ ἂν ἦν ἄλλοτριά ⁹⁵· ἐπειδὴ δὲ εἰς πικρίαν μετεβλήθη, οὐκέτι ἀληθινή, ἀλλ' ἄλλοτρια καλεῖται. Οὕτω καὶ ὁ μέγας ἔφη Μωσῆς· « Ἐκ γὰρ ἀμπέλου Σοδόμων ἢ ἀμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματικὴ αὐτῶν ἐκ Γομορράς· ἡ σταφυλὴ αὐτῶν, σταφυλὴ χολῆς, βότερος πικρίας αὐτῶν. » Ὅθεν καὶ χολὴν τῷ Δεσπότη προσήμεγα. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν θελὼν ἐξῆδρισαν φυτουργίαν, καὶ εἰς πικρίαν ἐστράφησαν, καὶ ἀντὶ σταφυλῆς ἀκάνθας ἐβλάστησαν, ὁ ἐξ

⁸ Deut. xxxii, 32.

VERS. 17. Numquid istud factum est tibi, quia dereliquisti me? dicit Dominus Deus tuus. Tum etiam designat initium apostasiae: « Eo tempore, quo ducebat te in deserto. » Mox enim ut liberatus es ab Ægyptiis, me dereliquisti, et vitulum pro deo constituisti.

VERS. 18. Et nunc quid tibi cum via Ægypti, ut bibas aquam Geon? Et quid tibi cum via Assyriorum, ut bibas aquam fluminum? Quando bello petebantur a Syris, vocarunt Assyrios in auxilium: cum vero Assyrii in eos bellum gesserunt, tum confugerunt ad Ægyptios. Geon enim vocat ipsum Nilum.

VERS. 19. Castigabit te defectio tua, et increpabit te malitia tua. Scito, et vide, quia malum et amarum est quod dereliquisti me, dicit Dominus Deus tuus. Nec in te beneplacitum habui, dicit Dominus Deus tuus. Non me, inquit, vocasti in auxilium, sed illos: propterea tradidi te illis. Tale quippiam accidit et iis, qui Salvatorem crucifixerunt. Negantes enim illum, dicebant se non habere regem, nisi Cæsarem. Idcirco Cæsari tradidit illos.

VERS. 20. Quoniam a sæculo contrivisti jugum tuum, et confregisti vincula tua: et dixisti: Non serviam tibi. Inveterata sunt autem studia tua. A principio enim contrivisti jugum legis, 416 et gentium legem non observantium mores secuta es; et conversationi secundum legem prætulisti aras C et lucos.

VERS. 21. Ego vero te plantavi vineam fructiferam, totam veram. Non autem sine causa apposuit « totam: » sed eo quod essent inter eos viri pii, tum divini prophetæ, tum qui hos sequebantur; quasi diceret: Volebam vos omnes esse tales, quoniam omnium æqualiter curam gessi. « Quomodo conversa es mihi in amaritudinem vinea aliena? » Si permansisset vera, non esset aliena: sed quia mutata est in amaritudinem, non jam vera, sed aliena vocatur. Ad eundem modum magnus ille Moses: « De vinea Sodomorum, inquit, est vinea eorum: et palmes eorum de Gomorrha. Uva eorum, uva fellis: botrus amaritudinis eorum ⁸. » Unde etiam Domino fel obtulerunt. At quoniam divinam plantationem contumeliis affecerunt, suntque in amaritudinem conversi, et pro uva germi-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ Οὐχι. Ita ex B restitutum. Ed. prior habebat Οὐ. ⁷⁷ ἐν — ἐρήμῳ. Des. apud LXX. ⁷⁸ ἐν τῇ ἐρ. Hebr. in via. ⁷⁹ B κατέλιπες. ⁸⁰ Ita B juxta rec. lect. Editio Sirm. hab. Γηῶν. ⁸¹ αὐτ. Ex B pro αὐτοῦς, ut hab. ed. prior. ⁸² τ. Νεῖλ. Ita cum B legend. esse puto pro τὸ εἰδῶλον, ut hab. editio prior. Γηῶν Hebr. 777 h. l. de Nilo sumi, colligitur ex Isa. xxiii, 5. ⁸³ Καὶ πορ. Des. apud LXX; exstat autem in Hebr. ⁸⁴ καὶ — Θεός σου. Des. in B, Hebr. nec timor mei apud te, inquit Dominus Jehova Sabaoth. ⁸⁵ B παραδέδωκα. ⁸⁶ διέβρ. Ita A ac Alj. et Compl. Rec. autem lectio est διέσπασας. ⁸⁷ σοι. Abest ab Hebr. et a cod. Alex. ⁸⁸ Ἐγὼ — ἀληθ. Ita quoque t. l. p. 114, 714 (sed loco post. inversa est propositionum series), et infra, ad Osee x, 1. ⁸⁹ ἀμπ. καρπ. Hebr. 777. Al. ἀμπελον ἐκλεκτην. Vid. p. 198 ad Isa. v, 2. ⁹⁰ B τέθεικεν. ⁹¹ B ἐξ. ἔσσης. ⁹² μοι. Deest in B et apud LXX. ⁹³ εἰς — ἀλλ. Hebr. in palmites degeneres vitis alienæ. ⁹⁴ ἀλλ. Infra ad Ezech. xv, 4 — 4 leg. ἀληθινῇ ⁹⁵ ἦν ἀλλ. B ἄλλοτρια προσηγορεύθη.

naverunt spinas, Christus, qui secundum carnem a
ex ipsis natus est, seipsum veram vitem appellat,
dicens: « Ego sum vitis vera: » eos autem qui
crediderunt in eum « palmites » nominat.

VERS. 22. Si laveris te nitro, et multiplicaveris
tibi ipsi herbam, maculata es in iniquitatibus tuis co-
ram 417 me, dicit Dominus. Herbam appellat pur-
gatoria, quæ nascuntur e terra, et tropice docet,
eas quæ secundum legem sunt aspersiones, non
procurare liberationem a peccatis: sed sinceram
pœnitentiam, et aversionem a nequitia. Post hæc
impudentiam ipsius reprehendit.

VERS. 23. Quomodo dices: Non sum polluta,
et post Baalem non abii? Deinde quam manifesta
sit ejus impietas, ostendit: « Vide vias tuas in po-
lyandrio, et cognosce quid feceris. » Polyandrium
vocat locum monumentorum, in quo filios et filias
in honorem idolorum cremabant. « Sero voce sua
ululavit. » Sero posuit pro tarde. Postquam cala-
mitatum, inquit, sensum habuit, sentire cepit
iniquitatem suam. Hoc etiam postea dicit propheta,
ostendens decem tribus lugere, ac dicere: « Post
captivitatem me pœnituit. »

VERS. 24. Vias suas dilatavit 418 ad aquas
deserti. Per dilatavit insatiabilitatem impietatis do-
cuit. Aquas autem deserti appellavit idola, eo
quod in pariant vastitatem, et exitium procurent.
« In desiderii animæ suæ spiritu portabatur. »
Quæ enim audire cupiebant, ea pseudopropheta
simulabant se prædicere. Nam istud « spiritu por-
tabatur, » de pseudopropheta dicit. « Tradita est,
quis avertet eam? » Deo enim tradente, quis ido-
neus ut eripiat? Non aliter per magnum Mo-
sen ait P: « Omnes qui quærent eam, non laborabunt.
In abjectione sua reperient eam. » Cum enim am-
plexi sint impietatem, capti faciles facti sunt.
[25] Exinde docet, quo pacto sæpe dato ei consilio

o Joan. xv, 4. P Deut. xxxii, 30.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ B ἄλ. ἑαυτὸν. ⁹⁷ B προσγορεύει. ⁹⁸ B ἀποπλύνῃς. ⁹⁹ πόαν. Ita Alex. et A. Sicque infra,
ad Malach. iii, 2. Alii πόαν. Hebr. smegina, s. saponem. ¹ κεκ. ε. τ. ἀδ. σου. Hebr. tamen reco-
dita erit iniquitas tua. ² ἀδικ. Infra ad Malach. iii, 2, leg. ἀνομίαις. Ibid. desid. ἐναντίον μου.
³ B ἐμοῦ. ⁴ Εἶτα — δείχν. B τουτέστιν, ἀμυρτάνουσα ἀρνή ὡς μηδὲν ποιήσασα. ⁵ Ἴδε — πολυάνδρ.
Hebr. vide viam tuam, in valle. B εἶδε. ⁶ Πολ., κ. τ. λ. B hæc præm.: τουτέστιν, ὅρα τὴν τόπον ὅπου
ἡμάρτανες. Πολυάνδριον δὲ ὁ Ἑβραῖος οὐκ ἔχει, ἀλλ' ἴδε τὸν τόπον τοῦ Γαθ· λέγει δὲ ἐν ᾧ πρὸς τὰς θυγα-
τέρας τῶν Μωαβιανῶν ἐκτραπέντες εἰς εἰδωλολατρείαν ἐξώκειλαν· σκόπησον τοῖνον. φησί, τὰς ἀνωθέν σου
παρανομίας. Ἰσως δὲ πολυάνδριον ἠρμήνευσαν ἀπὸ τοῦ πληθους τῶν αὐτοῦ ἀνιραθεντων. Hoc est, vile
locum ubi peccavisti. Πολυάνδριον autem non est in Hebraico textu, sed, vide locum vallis. Significat
autem locum ubi ad filias Madianitarum conversi in idololatriam delapsi sunt. Considera itaque, in-
quit, priores tuas iniquitates. Forsitan autem πολυάνδριον interpretantur ob multitudinem eorum qui ibi
interfecti sunt. ⁸ B υἱεῖς. ⁷ ὄψθ — ὠλόλ. Hebr. ut dromas levis es, quæ implicat vias suas. ⁸ B φ-
νήν. ⁹ B ὠλόλυξε. ¹⁰ Τὸ ὄψθ, κ. τ. λ. B præm. τουτέστιν, ἐτι καὶ νῦν ἐπιδοῦται τὰ εἰδωλα. Βούλεται γὰρ
δειξαι, ὅτι οὐ μόνον οἱ πρόγονοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἡμαρτον, ὃ καὶ ἀνωτέρω ἐποίησαν. Κατὰ τὸν Ἑβραϊκὸν οὕτως
ἔχει, ὡς πρωτότοκον μοσχάριον σκιρτᾷ. Hoc est, adhuc implorat idola. Ostendere enim vult propheta,
non majores eorum tantum, sed eos ipsos quoque percasse, et idem fecisse. Juxta Hebr. vero is est
sensus: ut vitulus primogenitus subsultat. ¹¹ ἀντί. B ἐπί. ¹² ἀλχη. B add. μου. ¹³ Τὰς — ἐρήμου.
Hebr. Es sicut onager assuetus deserto. ¹⁴ B αὐτοῦ. ¹⁵ Διὰ — ἐδίδ. Ita ex B restit.; editio pr. babelat:
Διὰ τοῦτο ἐπλάτυνα τὴν ἀπιστίαν, ἣ τις ἀσεθεῖν ἐδίδαξεν. « Propterea dilatavit infidelitatem, quæ quidem
impie agere docuit. » ¹⁶ Ἐν — ἐπν. Hebr. Secundum desiderium animæ suæ anhelat ventum. ¹⁷ παρ-
τ. ἐπ. αὐτ. Hebr. occursum ejus quis avertet? ¹⁸ φησί. B add. τὴν δὲ ἐπιθυμίαν αὐτῆς τίς ἐπιστρέψει;
¹⁹ ἐν — αὐτῆς. Hebr. in novilunio (s. mensibus) ejus. ²⁰ ἀστ. B add. ἀπαστρέψον τὴν πόδα σου ἀπὸ ὁδοῦ
πραχέας, καὶ τὴν φάρυγγά σου ἀπὸ δίψου. Verba sunt vers. 25. ²¹ Μετὰ — ἀπεστράφησαν. B hæc Chry-
sostomo tribuit.

αὐτῶν κατὰ σάρκα Χριστὸς ἀμπελον αὐτὸν ⁹⁶ ἀληθι-
νήν ὀνομάζει, λέγων· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος ἡ ἀλη-
θινή· τὸς δὲ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας « κλήματα »
προσηγόρευσεν ⁹⁷.

κβ. Ἐὰν ἀποπλύνῃ ⁹⁸ ἐν νίτρο, καὶ πληθύνῃς
σεαυτῇ πόαν ⁹⁹, κεκηλιδώσαι ¹ ἐν ταῖς ἀδικίαις·
σου ἐναντίον μου ², λέγει Κύριος. Πόαν τὰ ἀπὸ
γῆς φύόμενα βύμματα ὀνομάζει· καὶ διδάσκει· τρο-
πικῶς διὰ τούτων, ὡς τὰ κατὰ νόμον περιβήαντ' ἔρια
ἀπαλλαγὴν ἀμαρτημάτων οὐ πραγματεύεται· ἀλλ'
εἰλικρινῆς μεταμέλεια, καὶ πονηρίας ἀπαλλαγῆ.
Μετὰ ταῦτα τὴν ἀναίδειαν αὐτῆς ἐξελέγχει.

κγ. Πῶς ἐρσις· Οὐκ ἐμάνθην, καὶ ὀπίσω τῆς
B Bδαλ οὐκ ἐπερεύθην; Εἶτα τὸ προφανὲς τῆς ἀσε-
λείας δείκνυσιν· « Ἴδε ⁴ τὰς ὁδοὺς σου ἐν τῷ πολυ-
ανδρίῳ, καὶ γινῶθι τί ἐποίησας. » Πολυάνδριον ⁵ καλεῖ
τὸ τῶν μνημάτων χωρίον. Ἐν ἐκεῖνῳ δὲ τοὺς υἱούς ⁶
καὶ τὰς θυγατέρας τοῖς εἰδώλοις κατέκαιον. « Ὁς ⁷ ἐ-
ζωνῆ ⁸ αὐτῆς ὠλόλυξε ⁹. » Τὸ ὄψθ ¹⁰ ἀντί ¹¹ τοῦ βρι-
δέως τέθεικε· μετὰ τὴν εἶρα, φησί, τῶν ἀλαγνῶν,
τῆς παρανομίας αἰτήθησιν ἔλαθε. Τοῦτο καὶ μετὰ
ταῦτα ὁ προφήτης φησί, τὰς δέκα φυλάς ὕδρομένας
ὑποδεικνύς, καὶ λεγούσας· « Ὑστερον αἰχμαλωσίας ¹²
μετενόησα. »

κδ. Τὰς ¹³ ὁδοὺς αὐτῆς ¹⁴ ἐπλάτυνας ἐξ ὄδατα
ἐρήμου. Διὰ ¹⁵ τοῦ ἐπλάτυνας, τὴν ἀπιστίαν τῆς ἀσε-
θείας ἐδίδαξεν. Ὑδατα δὲ ἐρήμου τὰ εἰδωλα προσ-
ηγόρευσεν, ὡς ἐρημοποιᾷ, καὶ πανωλεθρίας πρόβ-
ν. « Ἐν ¹⁶ ἐπιθυμίαις ψυχῆς αὐτῆς ἐπνευματοφορεῖτο. »
C « Ἀ γὰρ ἀκούειν ἠδούλοντο, ταῦτα οἱ ψευδοπροφήται
προλέγειν προσεπεινόντο. Τὸ γὰρ « ἐπνευματοφο-
ρεῖτο » περὶ τῶν ψευδοπροφητῶν τέθεικε. « Παρεδό-
θη τίς ἐπιστρέψει αὐτῇ ¹⁷; » Θεοῦ γὰρ παραδω-
κότος, τίς ἐπαρκέσει; Οὕτω καὶ διὰ τοῦ μεγάλου
Μωσέως φησί ¹⁸· « Πάντες οἱ ζητούντες αὐτὴν, οὐ
κοπιάσουσιν· ἐν ¹⁹ τῇ ταπεινώσει αὐτῆς εὐρήσουσιν
αὐτὴν. » Εὐχείρωτοι γὰρ ἐγένοντο, τὴν ἀσέθειαν
ἀπασάμενοι ²⁰. Μετὰ ²¹ ταῦτα διδάσκει, ὅτι πολλάκις

συμβουλευεῖται τῆς βλαβερᾶς ἀποστῆναι πορείας, A ut deflecteret a via noxia, insolenter apostasiam professus sit. [26] Ob id vero, inquit, omnes una, reges, principes, sacerdotes, et eos qui mendacia prophetant, pudore perfundam: similesque sicut furi in ipso furto deprehenso, et vehementer erubescenti. [27] Quia deos quidem ex ligno et lapide fabricatos, patres et genitores appellabant: mihi vero terga verterunt, et velut hostem me aversati sunt. « Et tempore afflictionum suarum dicent, Surge, et salva nos. » Istud extremæ prorsus est impudentiæ, perfruentes bonis 419 erga eum ingratos esse, a quo, dum premuntur inopia, petunt auxilium. Sequitur ironice:

κγ'. Καὶ ποῦ εἰσιν οἱ θεοὶ σου, οὓς ἐποίησας σεαυτῇ; εἰ ἀναστήσονται, καὶ σώσουσιν ²⁷ ἐν καιρῷ τῆς κακώσεώς σου; Διδάσκει δὲ καὶ τούτων τὸ πλῆθος. Ὅτι κατὰ ἀριθμὸν τῶν πόλεων ²⁸ ἦσαν οἱ θεοὶ σου, Ἰουδα, καὶ ²⁹ κατὰ ἀριθμὸν δίδωμι Ἱερουσαλήμ ἔθνον ἐπὶ Βάαλ. Οὕτως δεξιάς τῆν ³⁰ τῶν οὐκ ὄντων θεῶν τιμῆν, καὶ τὸ πλῆθος, καὶ τὴν ἀσθένειαν, πρῶτος τοῖς ἀχαριστοῖς ἐπιτιμᾷ.

κδ'. Ἰσραὴλ λαλεῖτε ³¹ πρὸς με; Πάντες ὑμεῖς ἠσεβήσατε, καὶ πάντες ὑμεῖς ἠγομήσατε ³² εἰς ἐμέ, λέγει Κύριος. Ἀναμνησθεῖτε ³³ καὶ τῶν ἐπενεχθέντων αὐτοῖς παιδείων.

κε. Μήτηρ ἐπάταξα τὰ τέκνα ὑμῶν· παιδεῖλαι οὐκ ἐδέξασθε ³⁴. Ὅστε εὐεργετούμενοι τὸν εὐεργέτην ἐπέγνωτε. οὔτε παιδευόμενοι τῆς ἀσεβείας ἀπέστητε. Ἐγὼ δὲ καὶ τοὺς αἰτίους τῆς πλάνης σφαγῆ παραδίδωκα ³⁵.

κα. Ἀκούσατε λόγον Κυρίου. Τίθε λέγει Κύριος ³⁶. Μὴ ἔρημος ἔρηρόμην τῷ οἴκῳ Ἰακώβ ³⁷, ἢ γῆ κρησσωμένη ³⁸, εἰδίτι ³⁹ εἶπεν ὁ λαὸς μου· Οὐ κυριευθησόμεθα ⁴⁰, καὶ οὐχ ἤξομεν πρὸς σε ⁴¹; Εἰρωνικῶς ταῦτα λέγει. Ἄρα, φησὶ, μὴ τοῖς εἰδιόλοις εἰμι παραπλήσιος; Ἄρα μὴ ὁμοίως ἐκεῖνοις οὐδέναι αὐτοῖς καρπὸν ἀγαθὸν προστενήνοχι, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐμὴν δουλείαν ἀπέδρασαν; Μεταβαίνει ⁴² δὲ καὶ ἐφ' ἑτέραν εἰκόνα, καὶ λέγει, πᾶσαν μὲν νύμφην τοῦ κόσμου πεφροντικέναι ⁴³, πᾶσαν δὲ παρθένον τῆς στηθοδεσμίδος ἐπιμελεῖσθαι· τὸν δὲ κληθέντα

professa sit. [26] Ob id vero, inquit, omnes una, reges, principes, sacerdotes, et eos qui mendacia prophetant, pudore perfundam: similesque sicut furi in ipso furto deprehenso, et vehementer erubescenti. [27] Quia deos quidem ex ligno et lapide fabricatos, patres et genitores appellabant: mihi vero terga verterunt, et velut hostem me aversati sunt. « Et tempore afflictionum suarum dicent, Surge, et salva nos. » Istud extremæ prorsus est impudentiæ, perfruentes bonis 419 erga eum ingratos esse, a quo, dum premuntur inopia, petunt auxilium. Sequitur ironice:

VERS. 28 *Ubi sunt dii tui, quos fecisti tibi? Surgentne, et salvabunt tempore afflictionis tuæ? Demonstrat autem multitudinem eorum. Quia secundum numerum civitatum erant dii tui, Juda: et secundum numerum viarum Hierosolymæ, sacrificabant Baali.* Postquam ad hunc modum ostendit non veris diis exhibitum honorem, eorumque multitudinem et imbecillitatem, benigne increpat ingratos:

VERS. 29. *Quare loquimini ad me? Omnes vos impie egistis, et omnes vos inique fecistis in me, dicit Dominus.* Reducit etiam in memoriam castigationes eis illatas.

VERS. 30. *Frustra percussi filios vestros: disciplinam non suscepistis.* Neque beneficiis affecti agnovistis benefactorem: neque castigati, ab impietate recessistis. Ego vero erroris quoque auctores tradidi inter necem.

VERS. 31. *Audite verbum Domini. Haec dicit Dominus: Numquid solitudo factus sum domui Jacob, aut terra plena spinarum, quoniam dixit populus meus: Non erimus tibi subditi, nec veniemus ad 420 te?* Haec dicit ironice. Numquid, ait, sum similis idolis? an perinde ut illa, nullum eis bonum fructum attuli, et num ideo servitutem meam referugerunt? [32] Transit autem et ad aliam similitudinem, et ait, sponsam omnem curare ornatum suum, omnem autem virginem de fascia pectorali sollicitam esse: eum autem qui dicitur populus

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ B κατεσκευασμένους. Ex vers. 27, hæc leg. infra, ad Zach. 1, 3, 4: ἔδωκαν ἐπὶ με νῶτα καὶ οὐ πρόσωπα αὐτῶν. ²⁸ σώσ. A et B add. σε. ²⁹ πόλ. B add. σου. ³⁰ καὶ — Βάαλ. Des. in Hebr. ³¹ τὴν et sequens τιμῆν des. in B. ³² Ed. prior hab. καλεῖτε, ex errore, ut vid. Hebr. Quare contenditis mecum? ³³ x. π. ὁ. ἦγομ. Deest in Hebr. Duplex enim verborum בָּ צַדִּיקִים interpretatio h. l. irripit. Recte itaque in B desunt ea, ἠσεβήσατε, καὶ π. ὑμεῖς. ³⁴ Ἀναμ. — παιδείων. Des. in B. ³⁵ ἐδ. Hebr. acceperunt. ³⁶ παραδ. B add. μάχαιρα γάρ, φησὶ, κατέφαγεν τοὺς προφήτας ὑμῶν ὡς λέων ὀλοθρεύων, καὶ οὐκ ἐφοβήθητε. (Hactenus verba textus vers. 30.) Τοὺς μὲν γάρ Ἡλίας ὁ προφήτης, τοὺς δὲ Ἰησοῦ ὁ βασιλεὺς, τοὺς δὲ Ἰωσίας ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς σφαγῆ παραδεδώκεν. « Gladius enim, inquit, prophetas vestros assumpsit, ut leo perdidit: tamen metu non correpti estis. Hos enim Elias propheta, alios Jehu rex, alios Josias, rex ille pius, inter necem dedit. » ³⁷ Ἄξ. — Κύριος. Hebr. O generationem (pravam)! videte s. percipite verbum Jehovæ. ³⁸ τ. οἴκ. Ἰακ. Præstat rec. lectio τῷ Ἰσραὴλ. Ita Hebr. ³⁹ γῆ κρη. Hebr. ut terra summæ caliginis. ⁴⁰ διότι. Ita Compl. Præstat autem lectio rec. διατί. Hebr. quare. ⁴¹ ὁ κυρ. Hebr. dominamur. ⁴² σε. B add. τουτέστιν, εἰ λατρεύοντές μοι ἐλάττους τῶν πολεμίων ὠψήθητε; Hoc est, num servientes mihi inferiores hostibus visi estis? ⁴³ Μεταβ., x. τ. λ. Ex vers. 32 ad quem hæc pert. ista leg. supra, p. 11, in Præf. ad Cant. cant.: μὴ ἐπιλήσεται νύμφη τοῦ κόσμου αὐτῆς; ἢ παρθένος τῆς στηθοδεσμίδος αὐτῆς; ⁴⁴ τ. x. πεφρ. B πεφροντικέναι τοῦ κόσμου αὐτῆς.

ejus, parvi pendere curatorem. Tum denuo ironice:

VERS. 33. *Quodnam adhuc bonum sectaberis in viis tuis, ad quærendam dilectionem? Quid aliud, inquit, addere vis prædictis, ut meum erga te concilies amorem? « Non ita. » Adeo nihil est ex iis quod ad amicitiam moveat, ut potius ex altera parte pariat odium. Non enim ad impietatem duntaxat prolapsa es, sed et cæde nefaria te poluisti.*

VERS. 34. *In manibus enim tuis, inquit, inventus est sanguis animarum innocentium. Quod etiam dixit beatus David: « Et immolaverunt filios suos dæmoniis, et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan: et infecta est terra sanguinibus. » Verum ut ostenderet, quod hæc non clam, sed palam agere ausi fuerint, subiunxit: « Non in fossis reperi eos, sed sub omni quercu. » Non enim quemadmodum parietum effractores clam facinus committunt, ita hi inique agentes latere nitebantur: sed omnis collis et omne nemus horum impietatem suscepit. Impudentes vero cum essent et execrandi, etiam quæ palam commiserant pernegabant.*

VERS. 35. *Dixisti enim, ait, Innocens sum: idcirco avertatur a me indignatio ejus. Ideo subiunxit: Ecce iudicio contendo tecum, quia dicis: Non peccavi. Non dicit: Judicabo te: sed, « Contendo tecum iudicio: » perinde ac si diceret: Judiciali more decepto, et te mentientem et impudenter negantem convinco.*

VERS. 36. *Quia leve admodum putasti, si iterares vias tuas. Impudentia enim convenit iniquitati. Cæterum aliud etiam hoc loco significat, nempe: Quemadmodum vocatis in auxilium Assyriis, ea opitulatione nihil profecistis: sic etiam nunc confugientes ad Ægyptios, nullam inde consequemini utilitatem. Hoc enim indicant quæ subjunguntur.*

Ei confunderis ab Ægypto, sicut confusa es ab

9 Psal. cv, 37, 38. 9 Ibid.

λαδὼν, κατολιγωρῆσαι τοῦ κηδεμόνος. Ἐἶτα πάλιν εἰρωνικῶς ¹⁶

λγ'. *Τί ¹¹ ἐτι καλὸν ἐπιτηδεύσεις ἐν ταῖς ὁδοῖς σου, τοῦ ζητῆσαι ἀγάπῃσιν; Τί ἕτερον, φησί, τὸς προεξηρημένους προσθεῖναι βούλη, ὡς τὸ ἐμὸν περὶ σε πραγματεύσασθαι φίλτρον; ¹² « Οὐχ οὕτως. » Οὐδὲν τούτων εἰς ἀγάπην κινεῖ, ἀλλὰ τοῦναντίον μῖσος ἐργάζεται: οὐ γὰρ μόνον εἰς ἀσέβειαν ἐξώκειλας, ἀλλὰ καὶ μταιφονίαν ἐτόλμησας ¹³.*

λδ'. *Ἐν γὰρ ¹⁴ ταῖς χερσὶ σου ¹⁵, φησὶν, εὐρέθη ¹⁶ αἷματα ψυχῶν ἀθώων ¹⁷. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ: « Καὶ ἔθυσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ¹⁸ τοῖς δαιμονίοις, καὶ ἐξέχεαν αἷμα ἀθῶων, αἷμα υἱῶν αὐτῶν καὶ θυγατέρων, ὧν ἔθυσαν τοῖς γλυπτοῖς Χαναάν, καὶ ἐφρονοκονήθη ἡ γῆ ἐν τοῖς αἵμασι. Διδάσκων δὲ, ὡς οὐδὲ κρύβδην ταῦτα εἰργάζοντο, ἀλλ' ἀναφανδὸν ἐτόλμων, ἐπήγαγεν: « Οὐκ ἐν διορύγμασιν ¹⁹ εὑρὸν ²⁰ αὐτοὺς, ἀλλ' ἐπὶ ²¹ πάσῃ δρυὶ ²². » Οὐ γὰρ ὡσπερ οἱ τοιχωρῶντες λάθρα τοῦτο θρώσιν, οὕτω καὶ οὗτοι λαθάνειν ἐπειρῶντο παρανομῶντες, ἀλλὰ πᾶς βουδός, καὶ πᾶν ἄλσος ἐδέξατο τὴν τούτων ἀσέβειαν ἀναίδεις δὲ ὄντες, καὶ βέλτροι, καὶ τὰ προφανῶς γινόμενα ἐξηρῶντο.*

λε'. *Ἐἶπας γὰρ, φησί, Ἄθῶός εἰμι: ἀλλὰ ἀποστραφήτω ²³ ὁ θυμὸς αὐτοῦ ἀπ' ἐμοῦ. Οὐ δὴ χάριν ἐπήγαγεν: Ἴδὸν ἐγὼ κρίνομαι πρὸς σε ἐν τῷ σε λέγειν: Οὐχ ἡμάρτον. Καὶ οὐ λέγει, Κρινῶ σε, ἀλλὰ, « Κρίνομαι πρὸς σε: » ἀντὶ τοῦ, Δικάζομαι ²⁴, καὶ ἐλέγχω ²⁵ σε ψευδομένην καὶ ἀναιδῶς ἀρνούμενην.*

λς'. *Ὅτι ²⁶ κατεφρόνησαι ²⁷ σφόδρα τοῦ δευτερωσαι τὰς ἐδοὺς σου ²⁸. Κατάλληλος ²⁹ γὰρ ἀνάδεικα τῇ παρανομίᾳ αἰνέττεται δὲ διὰ τούτου καὶ ἕτερον, ὅτι ὡσπερ Ἀσσυρίους εἰς συμμαχίαν καλέσαντες, οὐδὲν ἐκ τῆς ἐπικουρίας ἀπόνασθε, οὕτω καὶ νῦν Ἀγυπτίους προσπεφουγότες, οὐδεμίαν ἐκεῖθεν ὠφελείαν ἀπολαύσεσθε. Τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐπιφρονημένων δηλοῖ.*

Καὶ ἀπ' Αἰγύπτου κατασχυρῆθησῃ, καθὼς κατ-

VARIÆ LECTIÖNIS.

¹⁶ εἶτα π. εἰρ. Horum loco in B textus vers. 32 ita exhibetur: μὴ ἐπιλήσῃται νόμφη τοῦ κόσμου αὐτῆς, ἢ παρθένος τῆς σθηθοδεσμίδος αὐτῆς; ὁ δὲ λαὸς μου ἐπελάθετο ἡμερῶν ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμῶσι. ¹⁷ Τί — ὁδοῖς σου. *Hebr.* Quid bonam predicam viam tuam? ¹⁸ Οὐχ οὕτως. *Alost* ab *Hebr.* ¹⁹ ἐτόλμων. B add. ὅμως δὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιστρέψαι βούλη. Ἄλλα καὶ οὐ ἐπισημειώσω τοῦ μιᾶναι τὰς ὁδοὺς σου· τουτέστιν, τὰς πράξεις σου μιᾶναι ταῖς εἰδιωλοκατρεταῖς. *Hæc maxima ex parte constituunt finem vers. 33.* ²⁰ Ἐν γὰρ. B καὶ ἐν. ²¹ τ. χ. σου. *Hebr.* in extremitate vestium tuarum. ²² εὑρ. Ita quoque A et B juxta cod. Alex. ²³ ἀθ. B add. τουτέστιν, φόνους εἰργάσω πολλούς. Ὁ δὲ μάλιστα ἐπὶ τοῦ Μανασῆ (sic) γεγένηται. « Hoc est, multas caedes commisisti: quod potissimum sub Manasse factum est. » ²⁴ αὐτ. B add. καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν. Sicque supra, t. I, p. 1562. ²⁵ ἐν διορ. *Hebr.* effossione. ²⁶ B εὑρες. ²⁷ ἐ. π. δρυὶ. *Hebr.* in omnibus istis. ²⁸ δρυὶ. B add. τουτέστιν, οὐ κλέπτοντας ἀναρεῖς, ὡς βασιλεὺς ἔνομος, ἀλλὰ ἀδικῶν τοὺς μὴ τροπομένους ταῖς ἀσεβείαις σου. Οὕτω γὰρ λέγει: καὶ ἐν ταῖς βασιλείαις· Καὶ ἐξέχεεν Μανασσῆς αἷμα πολὺ σφόδρα. « Hoc est, non fures interfecisti, sed injuria afflicisti eos qui iniquitatibus tuis non delectantur. Ita enim dicit quoque in libro Regnorum. Et Manasses profudit sanguinem admodum multum. » ²⁹ ἀλλὰ ἀποστρ. *Hebr.* omnino aversa est. ³⁰ ἐκ. B add. σοι. ³¹ ἐλ. Ita B, sed ed. prior hab. ἐλέγξω. ³² Ὅτι — ὁδ. σου. *Hebr.* Cur abis magnopere, ut mites viam tuam? ³³ B κατεφρόνησας. ³⁴ σου. B add. τουτέστιν, ἐπέμεινες τοῖς κακοῖς καὶ μετὰ τῶν ἐλέγχων τῶν προφητῶν. « Hoc est, perseverasti in malis, etiam postquam a prophetis correptus esses. » ³⁵ Κατ. — δηλοῖ. Ad Chrysost. hæc referuntur in B.

ησχύνθης ἀπὸ Ἀσσοῦρ. (λζ') "Οτι καὶ ἐντεῦθεν ἐξελεύσῃ, καὶ αἱ χεῖρές σου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου· ἵκων τὸν θρηνοῦσων τὸ τὰς χεῖρας συμπλεγμένας ἐπιτιθέναι ⁶⁰ ἐπὶ κεφαλῇ. Τὸ δὲ αἴτιον τῶν κακῶν, « Ὅτι ἀπίσταντο Κύριος τὴν ἐλπίδα σου, καὶ οὐκ εὐδοθήσῃ ⁶¹ ἐπ' αὐτῇ. » Εἰ γὰρ εἰς τὸν Θεὸν ἠλπισας, ἐτρέψῃς ἀν' ὠριμον τὸν τῆς ἐλπίδος καρπὸν· ἐπειδὴ δὲ ἀνθρώποις ἐθαύρησας, διήμαρτες τῆς ἐλπίδος ⁶².

A *Assur.* (VERS. 57.) *Nam et egredieris inde, et manus tuae super caput tuum.* **422** *Proprium est earum quae lugent complicatas manus imponere capiti. Malorum autem causa est: « Quia repulit Dominus spem tuam, et non prosperaberis in ea. » Nam si sperasses in Deum, maturum ex spe collegisses fructum: sed quoniam in hominibus collocasti fiduciam, spe excidisti.*

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

CAPUT III.

Μετὰ ⁶³ ταῦτα δὲ γινώσκει, ὡς πᾶσα μὲν γυνὴ τοῦ ἀνδρὸς ἀρισταμένη, καὶ ἐτέρω συναπτομένη, πρὸς τὸν ἀνδρα τὸν πρότερον ἐπανελεῖν οὐ δύνηται, τοῦ νόμου τοῦτο κωλύοντος· ἐμὲ δὲ σὺ τὸν κατὰ νόμον σοι συναρθένα καταλιπούσα, συνήρθης ⁶⁴ δαίμοσιν ἀνοσίοις· εἶτα πάλιν αἰσθησὶν δεξαμένη ⁶⁵ τῆς βλάβης πρὸς ἐμὲ ἐπανήεις, ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπωθούμην. Εἰ δὲ νομίζεις ἀπλῶς με ταῦτα λέγειν,

[1] *Exinde pronuntiat, uxorem quamcumque, quae recessit a viro suo, et alteri se adjunxit, ad priorem virum redire non posse, lege hoc prohibente. Tu vero, me relicto, qui tibi secundum legem eram copulatus, daemionibus impuris adhæstisti: deinde, cum sentires damnium, ad me denuo redibas, ego vero non aversabar. Quod si putas hæc me leviter dicere,*

β'. Ἄρσιν εἰς εὐθείαν ⁶⁶ τοὺς ὀφθαλμοὺς σου, καὶ ἴδε ποῦ οὐχὶ ἐξεφύρθης ⁶⁷. Ἄντι τοῦ, Ἐμιάνθης. Τοῦτο γὰρ ⁶⁸ καὶ διὰ τοῦ Ἐζεκιήλ φησι πρὸς αὐτὸν, « Καὶ εὐρόν σε πεφυρμένην ἐν τῷ αἵματί σου· » οὕτω δὲ καὶ ὁ Σύρος τρυφνέυσε. Λέγει δὲ ἐν τοῖς ἐξῆς, ὅτι Οὐ μόνον παραγινόμενους ἐδέχου, ἀλλὰ καὶ ἐξήεις ἐπιζητούσα· καὶ ταῖς κορώναις παρρηλασίως προσήδρευες ταῖς ὁδοῖς, τὴν ἐκείνων προσμένουσα παρουσίαν, καὶ τὴν γῆν μισομάτων ἐνέπλησας, πολλοὺς ποιμέσιν ἀνθ' ἐνός χρησαμένη. Ποιμένας γὰρ πολλοὺς τὰ εἰδωλα προσηγόρευσεν· ὡσπερ γὰρ θεοὶ ἐκαλοῦντο τὴν θεῖαν προσηγορίαν συλῆσαντες οἱ τοῦ ψεύδους πατέρες· οὕτω καὶ ποιμένες ὀνομάσθησαν τὸ τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένου ληστεύσαντες ὄνομα. « Ὅψις ⁶⁹ κέρνης ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς πάντα. » Καθάπερ γὰρ αἱ τὴν ὄραν ἀπεμπολοῦσαι τῶν μετώπων ἀποξύνουσι τὴν αἰδῶ, καὶ πᾶσιν ὁμοίως προσφέρονται· οὕτω σὺ πρὸς οὐδένα τὴν εὐνοίαν διεφύλαξας, ἀλλὰ τρυγῶσα μὲν παρ' ἐμοῦ τῶν ἀγαθῶν τὴν φράν, τοῖς εἰδωλοῖς ἐδοῦλευες. Περιπίπτουσα δὲ συμφοραῖς, καὶ τῆς ἐκείνων ἀσθενείας αἰσθανομένη, τὴν ἐμὴν ἐξήσεις βοήθειαν.

VERS. 2. *Leva oculos tuos in directum, et vide, ubi commista non fueris.* Id est, polluta. Quod etiam per Ezechielem dixit ei: « Et inveni te pollutam in sanguine tuo ». » Sic etiam interpretatus est Syrus. In sequentibus vero ait: Non modo suscipiebas accedentes, sed etiam exibas inquirens: et cornicum more sedebas in viis, exspectans illorum adventum, **423** terramque replevisti pollutionibus, multis pro uno pastoribus usa. [3] *Plures enim pastores appellavit ipsa idola. Quemadmodum enim patres mendacii, suffurantes denominationem divinam, vocabantur dii: ita subrepto pastoris veri nomine, pastores sunt appellati. « Facies meretricis facta est tibi: exuisti pudorem erga omnes. » Quo enim modo quæ pulchritudinem venditant, frontis absterso pudore, pariter omnibus se prostituunt; ita tu nulli amicitiam tuam conservasti, sed cum fructuum ubertatem a me datam colligeres, serviebas idolis: ut autem in calamitates lapsa illorum impotentiam senseras, auxilium meum exposcebas.*

δ. Οὐχ ⁷⁰ ὡς οἶκόν με ἐκάλεσας, καὶ πατέρα, καὶ ἀρχηγὸν τῆς παρθενίας σου ⁷¹; Οὐ ταῦτα μοι τῆς ⁷² οἰκειώσεως προσηγορίας ἐτίθεις πάλαι, ποτὲ μὲν πατέρα καλοῦσα, ποτὲ δὲ ἀνδρα παρθενικόν, ποτὲ δὲ οἶκον ἀσυλον; Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μακάριος

VERS. 4. *Num invocasti me, tanquam domum, et patrem, et ducem virginitalis tuæ? Non tales olim mihi familiaritatis denominationes imponebas, quandoque patrem appellans, quandoque virginitalis virum, interdum domum asyli? Sic enim bea-*

⁶³ Ezech. xvi, 6.

VARIE LECTIONES.

⁶⁰ Sirm. hab. ἐπιτιθέναι. ⁶¹ B εὐδοθήσῃ. ⁶² ἐλπ. In B sequi verba prima capituli 5. Ἐάν — γυνὴ ἐκείνη, ubi pro ἐξαποστελλῆ leg. ἀποστελλῆ. ⁶³ Μετὰ — ὡς. Dos. in B Textus vers. 4 supra, t. I, p. 149 et 409, ita leg.: ἐάν ἀποστελλῆ (l. c. p. 409 est ἀπολύσῃ) ἀνὴρ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ πορευθῆ καὶ (l. c. p. 149 est πορευθεῖσα, sed rec. lectio est, καὶ ἀπέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ καὶ) γένηται ἀνὸς ἐτέρω, μὴ ἀνακάμπτουσα ἀνακάμψει πρὸς αὐτὸν εἶτι; οὐ μαινομένη μιανθήσεται ἡ γυνὴ ἐκείνη; σὺ δὲ ἐξεπρόνευσας εἰς ποιμένας πολλοὺς, καὶ ἀνεκάμπτεις πρὸς με, λέγει Κύριος. ⁶⁴ συν. B πρᾶμ. πολλοῖς. ⁶⁵ B δεχομένη. ⁶⁶ εἰς εὐθ. *Hebr.* ad colles. ⁶⁷ B ἐξεφύρθης. ⁶⁸ τ. γὰρ. B οὕτω. ⁶⁹ ὄψις — πάντα. Sic quoque infer. ad Dan. vii, 13, 14. ⁷⁰ Οὐχ — παρὸ. σου. *Hebr.* Nonne ab hoc inde tempore clamasti ad me (dicens): Pater meus, dux juventutis mee tu es. ⁷¹ σου. B adl. τούτέστιν, οὐ προσέσχες, ὅπως σε οἰκειώσαίμην ἐν τάξει σοι πατρός γενόμενος καὶ ἀνδρὸς, παρθένον ἀγαγόμενος. « Hoc est, non ad animum revocasti, quomodo te mihi adjunxerim, cum patris erga te vices gesserim, et mariti, virginem ducentis. » ⁷² τῆς. B πρᾶμ. τὰς.

tus quoque David: « Esto, inquit, mihi Deus protector, et domus refugii, ut salvum me facias ». »

VERS. 5. *Num permanebit in sæculum? Nempe mendacium tuum et verborum illusio. « An servabitur ad victoriam? » An putas per hæc superiorem et victricem te futuram? Tum ironice: « Ecce, locuta es et fecisti mala hæc, et potuisti. » Ac si diceret, 424 Existima te illuisse et effugisse, quæ talia et tam iniqua facere ausa es. Post hæc ait Dominum ' dixisse ipsi in diebus Josiæ regis:*

VERS. 6. *Vidisti quæ fecit mihi domus Israel? Quoniam aberant illi (serviebant enim in Babylone), docet prophetam æquitatem supplicii. « Abiit super omnem montem excelsum, et sub omni ligno frondoso, et fornicata est ibi. » Mox suam bonitatem et longanimitatem ostendit.*

VERS. 7. *Et dixi, postquam sic fornicata esset, Ad me revertere, et non est reversa. Volens igitur interitum sibi contraxit, quæ nec ab initio vivendi rationem legi consonam amplexa est, neque post impietatem reverti voluit. Inde amplificat accusationem tribus Judæ.*

VERS. 8. *Et vidit prævaricationem ejus prævaricatrix Juda, soror ejus. Et vidit, quod horum omnium causa, in quibus deprehensa esset fornicata domus Israel, dimissem eam, et dedissem ei libellum repudii in manibus ejus. Et non timuit prævaricatrix Juda, soror ejus: et abiit, et fornicata est etiam ipsa. Cum perspexisset, inquit, nequitiam sororis suæ, et illius causa inflictam ei pœnam, non cavet ne imitaretur nequitiam, sed secuta est vestigia ejus.*

VERS. 9. *Et fornicatio ejus nihili facta est. Nihil enim, inquit, iniquum 425 se agere putabat. Fornicationem porro vocat idololatriam: quia relicto Deo, qui sponsus earum dicebatur, serviebant idolis. « Et cædibus infecit terram, immolans filios dæmonibus: et mæchata est cum lapide et ligno. » [10, 11] Apertam fornicationis accusationem instituit. Deinde pluribus docet, eam non exhorruisse sororis impietatem, licet interitum ejus perspiceret: majoreque venia dignas esse decem tribus, quam tribum Juda: quia cum calamitates earum pervidisset, in causis calamitatum committendis perseveravit. Quamobrem jubetur illis vaticinari propheta.*

• Psal. xxx, 2.

λέγει Δαβίδ· « Γενού μοι εἰς Θεόν ὑπερασπιστήν, καὶ εἰς οἶκον καταφυγῆς τοῦ σώσαί με.

ε'. Μὴ διαμενεῖ εἰς⁷⁵ τὸν αἰῶνα; Ἐντὶ τοῦ, τὸ ψευδὸς σου, καὶ τῶν βημάτων ἡ χλευασία. « Ἡ διαφυλαχθήσεται εἰς⁷⁶ νίκος; » Ἡ νομίσεις διὰ τούτων περιγενέσθαι καὶ νικᾶν; Εἶτα εἰρωνικῶς· « Ἰδοὺ ἐλάλησας καὶ ἐποίησας τὰ πονηρὰ ταῦτα, καὶ ἰδὴνθήσῃς⁷⁷. » Ἐντὶ τοῦ, Νόμισον κεχλευασμέναι, καὶ διαπεφευγέναι τοιαῦτα παρανομήσαι τοιμήσασα. Μετὰ δὲ ταῦτα φησι τὸν Θεὸν πρὸς αὐτὸν εἰρηκεῖν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰωσίου τοῦ βασιλέως·

ς'. Εἶδες ἃ ἐποίησέ μοι ἡ κατοικία τοῦ Ἰσραὴλ; Ἐπειδὴ ἀπήσαν ἐκεῖνοι (ἐδοῦλεον γὰρ ἐν Βαβυλῶνι), τὸν προφήτην διδάσκει τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. « Ἐπορεύθη⁷⁸ ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψηλόν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσιώδους, καὶ ἐπόρνευσεν⁷⁹ ἐκεῖ. » Ἐπειτα⁸⁰ τὴν οἰκείαν ἀγαθότητα καὶ μακροθυμίαν δείκνυσιν.

ζ'. Καὶ εἶπον μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν ταῦτα⁸¹, Πρὸς με ἀνάστρεψον, καὶ οὐκ ἀνέστρεψεν. Ἐκούσα τοίνυν τὴν ὀλεθρὸν ἐπισπάσατο, μήτε ἀρχθῆν τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν ἀσπασαμένη, καὶ μετὰ τὴν ἀσέθειαν ἐπιστρέψαι μὴ βουληθεῖσα. Ἐντεῦθεν αὖτις τῆς Ἰούδα φυλῆς τὴν κατηγορίαν.

η'. Καὶ⁸² εἶδε τὴν ἀσυνθεσίαν αὐτῆς ἡ ἀσυνθετος Ἰούδα ἢ ἀδελφῆ αὐτῆς⁸³, καὶ εἶδε⁸⁴ διότι περὶ πάντων ὧν κατελήφθη ἐν οἷς ἐμοιχᾶτο ἡ κατοικία τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐξαπέστειλα αὐτὴν, καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς. Καὶ οὐκ ἐφοβήθη ἡ ἀσυνθετος Ἰούδα, ἢ ἀδελφῆ αὐτῆς⁸⁵, καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἐπόρνευσε καὶ αὐτὴ. Θεασαμένη, φησὶ, καὶ τὴν πονηρίαν τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς, καὶ τὴν διὰ ταύτης⁸⁶ ἐπενεχθεῖσαν αὐτῇ τιμωρίαν, οὐκ ἔφυγε τῆς πονηρίας τὴν μίμησιν· ἀλλὰ τοῖς ἐκείνης ἠκολούθησεν ἔχνεσιν.

θ'. Καὶ⁸⁷ ἐγένετο ἡ πορνεία αὐτῆς εἰς οὐθέν. Οὐδὲν γὰρ⁸⁸, φησὶ, παράνομον ποιεῖν ὑπελάμβανε· πορνείαν δὲ τὴν εἰδωλοατρίαν καλεῖ· καταλιπόντες γὰρ τὸν Θεόν, ὅς νομφίλος αὐτῶν ὀνομάζεται, τοῖς εἰδώλοις ἐλάτρευον. « Καὶ⁸⁹ ἐφονοκτόνει⁹⁰ τὴν γῆν, θύουσα⁹¹ τὰ τέκνα⁹² τοῖς δαίμοσι· καὶ ἐμοιχεύει τὸν λίθον καὶ τὸ ξύλον. » Σαφῆ τὴν τῆς πορνείας κατηγορίαν εἰργάσατο. Εἶτα διὰ πλείονων διδάσκει, ὅτι οὐκ ἐβδελύετο τῆς ἀδελφῆς τὴν ἀσέθειαν, τὴν πανωλεθρίαν θεασαμένη· καὶ ὅτι μᾶλλον ἔχουσι τινὰ συγγνώμην αἱ δέκα φυλαί, ἢ τὸν Ἰούδα φυλῆ, ἐπειδὴ τὰς συμφορὰς ἐκεῖνων ἔωρακυῖα, τὰ αἰτιατῶν συμφορῶν διετέλεσε δρῶσα· οὐ δὴ χεῖρον ἐκεῖνοῖς προβεσπίσαι ὁ προφήτης παρακελεύεται.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ εἰς. Des. in B. ⁷⁶ εἰς νίκ. Hebr. in perpetuum. ⁷⁷ ἰδ. Ita Ald. Rec. lect. est, ἠδυνάσθη. Hebr. prævaluisti. ⁷⁸ ἐπ. Ita quoque l. c. p. 1122. Rec. lect. ἐπορεύθησαν. ⁷⁹ ἐπ. Ita quoque l. c.; sed rec. lect. est ἐπόρνευσαν. ⁸⁰ B εἶτα. ⁸¹ ταῦτα. Sequi. πάντα, l. c. Hebr. cum fecisset omnia ista. ⁸² Καὶ — Ἰούδα. Hæc juxta Hebr. et LXX, sunt ultima vers. 7. ⁸³ ἢ ἀδ. αὐτ. Des. apud LXX. ⁸⁴ B εἶδον, juxta rec. lect. quæ præstat. ⁸⁵ ἢ ἀδ. αὐτ. Des. apud LXX. ⁸⁶ B ταύτην. ⁸⁷ Καὶ — οὐθέν. Hebr. Et factum est, ut fama scortationis suæ (pollueret terram). ⁸⁸ γὰρ. Des. in B. ⁸⁹ Καὶ — δαίμοσι. Des. in Hebr. et apud LXX. ⁹⁰ B ἐφονοκτόνου. ⁹¹ B θύοντες. ⁹² τέκνα. B add. αὐτῶν.

ιβ. *Πορεύου γάρ, φησί, και ανάγρωθι τούς λόγους τούτους πρὸς βοφάρ, και ἐρεῖς, Ἐπιστρέψθητι πρὸς μὲ, ἡ κατοικία τοῦ Ἰσραὴλ*⁹¹, λέγει Κύριος. *Καὶ οὐ στηριῶ τὸ πρόσωπόν μου ἐφ' ὑμᾶς, διὲ ἐλεήμων εἰμι, λέγει Κύριος, και οὐ μητιῶ ὑμῖν εἰς τὸν αἰῶνα.* Ἀμέτητος ἡ τοῦ Δεσπότη του φιλανθρωπία · μετὰ γάρ τὴν πολλὴν παρανομίαν μόνην ἐπιζητεῖ μεταμέλειαν · διδάσκει δὲ καὶ ταύτης τὸν τρόπον.

ιγ. *Πλὴν γνῶθι τὴν ἀδικίαν σου, διὲ εἰς Κύριον τὸν Θεόν σου ἡσέθησας*⁹². Ἀρχὴ γάρ ὑγείας αἰσθησις ἀρρώστιας. Καὶ, « *Ἐξέχεας τὰς ἑδούς σου εἰς ἀλλοτρίους.* » Τὸν Θεόν, και Κύριον, και ποιητὴν, και εὐεργέτην καταλιποῦσα, ἀλλοτρίοις συνηθῆς · τίνας δὲ οὗτοι; « *Ἐποκάτω παντός ξύλου ἀκούσους.* » Ἐδειξε τῆς πλάνης τὸ ἀκερδές · ἀκαρπία γάρ τὰ θεοποιηθέντα φυτά. « *Τῆς δὲ φωνῆς μου οὐχ ὑπήκουσας*⁹³, λέγει Κύριος. » Νομοθετῶν γάρ εἶπεν, « *Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.* »

ιδ. *Ἐπιστρέψατε, υἱοὶ ἀσεσηκότες, λέγει Κύριος.* Καὶ ἀποστάντας υἱοὺς ὀνομάζει, διὰ τὴν ἀρήτην⁹⁴ αὐτοῦ ἀγαθότητα. « *Διότι ἐγὼ κυριεύσω*⁹⁵ ὑμῶν. » Πάλιν γάρ ὑμῶν ἐπιμελήσομαι, και πάτης ἀξιώσω κηδεμονίας.

Και λήψομαι ὑμᾶς ἕνα ἐκ πόλεως, και δύο ἐκ πατριᾶς, και εἰσάξω ὑμᾶς εἰς Σιών. (ιε.) *Και δώσω ὑμῖν*⁹⁶ *ποιμένας κατὰ τὴν καρδίαν μου, και ποιμανοῦσιν ὑμᾶς ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης.* Ταῦτα τυπικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἐγένετο. Ἐπανήλθον γάρ ἐπὶ Κύρου τοῦ Πέρσου, ποιμένας ἔχοντες τὸν Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιήλ, και Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰουσεδὲκ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν· εὐσεβεία δὲ και εὐνομία ἀμφοτέρους ἐκόσμη. Κατὰ μέντοι τὴν ἀλήθειαν, μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ και Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν ἡ προφητεία⁹⁷ τέλος ἐδέξατο. Ἐξέλεξάτο γάρ ἐξ Ἰουδαίων ὁ Δεσπότης, ἕνα ἐκ πόλεως, και δύο ἐκ πατριᾶς · και κατέστησεν αὐτοὺς ποιμένας κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, τοὺς ἱεροῦς ἀποστάτους. Διὲ δὴ και θειοτάτῳ⁹⁸ Πέτρῳ ἐφη · « *Σίμων Ἰωνᾶ, φιλεῖς με; Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου.* » Καὶ διὲ ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν ἡ προφητεία, τὰ ἑξῆς μαρτυρεῖ⁹⁹.

ιε. *Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις,*¹⁰⁰ *και ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, καλέσουσι τὴν Ἱερουσαλήμ ὀρόνον*¹⁰¹ *Κυρίου, και συναχθήσεται εἰς αὐτὴν πάντα τὰ ἔθνη τῷ ὀνόματι Κυρίου εἰς Ἱερουσαλήμ*¹⁰² *και οὐ πορεύονται ἔτι*¹⁰³ *ὄπισθω τῶν ἐκθυμημάτων*

¹ Exod. xx, 3. ² Joan. xxi, 15.

VERS. 12. *Perge, inquit, et recita sermones hos ad aquilonem, et dices: Revertere ad me, domus Israel, dicit Dominus. Et non obfirmabo faciem meam super vos, quia misericors sum, dicit Dominus, et non irascar vobis in perpetuum. Immensa est humanitas Domini: quippe qui post ingentem numerum iniquitatum, solam requirit poenitentiam: atque hujus etiam docet modum.*

VERS. 13. *Verum agnosce iniquitatem tuam, quia in Dominum Deum tuum inique egisti. Sanitatis enim principium est, * infirmitatem sentire. « Effudisti vias tuas in alienos. » Derelicto Deo ac Domino, conditore ac benefactore, alienis adhasisti. Sed qui erant illi? « Sub omni ligno frondoso. » Demonstrat erroris nullum esse questum. Carent enim fructu plantæ in deos formatae. « Vo: i autem meæ non obedivisti, dicit Dominus. » Quia 426 cum legem ferret, ait, « Non erunt tibi dii alii præter me¹. »*

VERS. 14. *Convertimini, filii qui recessistis, dicit Dominus. Etiam filios nominat eos qui defecerunt, propter ineffabilem suam bonitatem. « Quia ergo ero Dominus vester. » Iterum enim curabo vos, et omni sollicitudine dignos existimabo.*

Et assumam vos, unum ex civitate, et duo ex cognatione, et introducam vos in Sionem. (VERS. 15.) *Et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos pascentes cum scientia. Figurata quidem facta sunt hæc sub Zorobabele. Redierunt enim regnante Cyro Persarum rege, habentes pastores Zorobabelem filium Salathielis, et Josuam suum sacerdotem, filium Josedec, ambos pietate et æquitate præstantes. Re autem vera, postquam Deus et Salvator noster factus est homo, prophetia finem accepit. Elegit enim Dominus ex Judæis, unum ex civitate, et duo ex cognatione, quos constituit pastores secundum cor suum, sacros videlicet apostolos. Idcirco dixit divinissimo Petro: « Simon Jona, diligis me? Pasce oves meas². » Et quod propheticæ ea sit sententia, sequentia testificantur.*

VERS. 17. *In diebus illis, et tempore illo, vocabunt 427 Hierosolymam solium Domini, et congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Hierosolyma: et non ambulabunt ultra post cogitationes cordis sui mali. Istud autem non con-*

VARIÆ LECTIONES.

⁹¹ ἡ κατ. τ. Ἰσρ. *Hebr.* aversa Israel. ⁹² B ἡμάρτηχας. ⁹³ ὑπ. *Hebr.* obedivistis. ⁹⁴ ἀρρ. B ἀφατον. ⁹⁵ Rec. lect. κατακυριεύσω. ⁹⁶ ὑμῖν—ὑμᾶς. *Infra*, ad locum Rom. xiii, 4, leg. αὐτοῖς et αὐτούς, per accommodationem. ⁹⁷ προφ. τέλ. B φιλανθρωπία τὸ τέλος. ⁹⁸ θειωτ. B προφ. τῷ. ⁹⁹ μαρτ. B add.: Καὶ ἔσται, ἐὰν πληθυνθῆτε και ἀξιεθῆτε ἐπὶ τῆς γῆς, φησὶ Κύριος, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει Κύριος, οὐκ ἐροῦσιν ἔτι· Κιβωτὸς διαθήκης ἁγίου Ἰσραὴλ, οὐκ ἀναθήσεται ἐπὶ καρδίας, οὐδὲ ὀνομασθήσεται· ἐν αὐτῇ, οὐδὲ ἐπισκευθήσεται ἔτι και οὐ ποιηθήσεται ἔτι. *Hactenus textus vers. 16. Deinde sequi. ταῦτα ὡς ὄπλοσ τοῦ νόμου τὴν παῦλαν και τῆς καινῆς Διαθήκης τὸ κράτος.* Ἐν γάρ τῇ κιβωτῷ αἱ πλάκες ἦσαν τοῦ μαρτυρίου τὸν νόμον ἐγγεγραμμένον ἔχουσαι. « *Hæc vero significant legis cessationem et novi fœderis vim.* In arca enim erant tabulae testimonii quibus lex inscripta erat. » ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ Ἐν ταῖς ἡμ. ἐχ. Des. in *Hebr.* ¹⁰⁴ B ὀρόνος, ut in *compl.* ¹⁰⁵ τῷ ὀν. K. εἰς Ἰσρ. Bene hæc juxta *Hebr.* add. h. l., desunt autem apud LXX, imo quoque apud Nostrum, *Gr. Aff. Cur.* serm. 10. ¹⁰⁶ ἔτι. Des. *infra*, loco cit.

igit post reditum e Babylouc. Non enim tunc gentes reliquerunt impietatem. At post Deum et Salvatorem nostrum hominem factum, pertulerunt divini apostoli salutarem prædicationem in universam terram : reliquerunt autem pristinum errorem qui illi inservierant, et adorant Deum universorum, et concurrunt omnes in Hierosolymam, tanquam ad solum divinum. [48] Docet exinde, post regressum e Babylone, decem tribus non jam iterum dividendas, sed simul conventuras, terramque possessuras paternam. Tum propheta, latans de gratis promissionibus, ait :

Vers. 49. *Et ego dixi : Fiat, Domine.* His interjectis propheta divinam promissionem concludit. « Quia constituam te in filios. » Rursus enim, ait, eritis mihi filii. « Daboque tibi terram electam, hæreditatem percelebrem, Dei nempe Domini omnium gentium. » Terram promissionis ita vocavit. Et ipsarum gentium Deum omnipotentem nominavit, docens illum esse omnium Deum, et universorum opifilem : gentes item adepturas notitiam Dei, et ad eas perventuram gratiam sancti Spiritus. Postea 428 consultit, ut eam teneant charitatem, quam habent filii erga patrem, sicque illos divina cura esse potitaros. [20] Deinde conqueritur, quod non modo decem tribus, sed etiam tribus Judæ æmulatæ sint mulierem fornicatricem, quæ delinquit in virum suum : et quod transgressæ sint pacta cum sponso conventa. Sed prædicat etiam decem tribuum pœnitentiam, quarum mentibus captivitas impressit iniquitatis sensum.

Vers. 21. *Vox enim procedens ex labiis audita est ejulatus ac deprecationis filiorum Israel, quod inique egerunt in vitiis suis, et oblii sunt sancti Dei sui.* Intuens autem pœnitentiam, ut in ea perseverent hortatur, dicens :

Vers. 22. *Convertimini, filii revertentes, et ego sanabo contritiones vestras.* Non modo autem pollicetur sanitatem, sed etiam quibus verbis uti debeant docet, tantum non dicens, Hæc dicite : « Ecce servi nos erimus tibi, quia tu es Dominus Deus noster. » Abnegamus errorem, exsecramur servitutem dæmonum, te solum scimus Dominum ac Deum.

Vers. 23. *Vere colles et montium vis erant menda-*

της καρδιας αυτων της ποτηρας. Τοτο δε μετα την απο Βαβυλωνος επανοδον ουκ εγενετο· ου γαρ κατελιπε την ασεβειαν τηνικαυτα τα εθνη. Μετα την του Θεου και σωτηρος ημων αναρθρωπησιν, διαπορθμευσαν μεν εις απασαν την οικουμενην οι θειοι αποστολοι. το σωτηριον κηρυγμα· απεστησαν δε τη, προτερας πλάνης οι ταυτη δουλευσαντες, και τον των απαντων προσκυνουσι Θεον, και ως εις θρόνον θειον την Ιερουσαλημ συντρέχουσιν απαντες. Ειτα διδάσκει ως μετα την απο Βαβυλωνος επανοδον ουκ ετι πάλιν αι φυλαι δεχα διαιρεθησονται, αλλά κατά το αυτο επανήξουσι, και την πατρίαν καθέξουσι γην. Ειτα ο προφητης επι ταϊς χορηταις επαγγελιας ησθεϊς φησι·

ιβ'. *Και εγω ειπον, Γένοιτο, Κύριε.* Ταυτα εν μέσω ειρηκώς ο προφητης, συμπεραίνει την θεϊαν επαγγελϊαν. « Οτι τάξω σε εις τέκνα. » Πάλιν γαρ, φησι, εμοι χρηματίσατε παϊδες. « Και δώσω σοι γην εκλεκτην, κληρονομϊαν ονομαστην, Θεου παντοκράτορος εθνών. » Την γην της επαγγελϊας ούτως εκάλεσεν. Εθνών δε αυτων εστι πάντων εστι Θεός, και πάντων δημιουργός, και οτι και τα εθνη της θεογνωσιας απολαύσονται, και μεταθίσεται εις εκείνα η χάρις του Πνεύματος. Μετα ταυτα συμβουλεύει εν έχουσι παϊδες περι πατρός φιλοστοργϊαν κτήσασθαι, και της θεϊας απολαύσαι κηδεμονιας. Ειτα αιτιαται, οτι γυναίκα μοιχεύτριαν εις τον ανδρα παρανομοϋσαν εξήλωσαν, ου μόνον αι δεκα φυλαι, αλλά και η του Ιουδα φυλη, και τας προς τον νυμφιον συνθήκας παρέβησαν· προλέγει δε και των δεκα φυλών την μεταμέλειαν· αλοθησιν γαρ αυταις της παρανομιας η της αιχμαλωσιας ενέβηκε συμφορά.

κα'. *Φωνή γάρ, φησιν, εκ χειλέων ημουσθη κλαυθμού και δεησιως υιών Ισραηλ, οτι ηδικησαν εν ταϊς οδοϊς αυτων, επελάθορτο Θεου αγίου αυτων.* Θεασάμενος δε την μεταμέλειαν, επιμελναι ταυτη προτρέπει, και φησιν·

κβ'. *Επιστρέψατε, υιοι επιστρέφοντες, και εγω λάσομαι τα συντριμματα δμών.* Οδ μόνον δε υπισχηνται την Ιασιν, αλλά και ποιοις χρήσασθαι δει λόγοις διδάσκει, μονονουχι λέγων· Ταυτα ειπατε· « Ιδου δουλοι ημεϊς εσομεθα σοι, οτι ου Κύριος ο Θεός ημών εϊ. » Αρνούμεθα την πλάνην, βδελυσόμεθα την των δαιμόνων δουλειαν· ος μόνον Ισμεν και Κύριον και Θεόν.

κγ'. *Ορωσ 12 ψευδος 13 ησαν οι βουνοι, και η*

VARIE LECTIONES.

99 την. B præm. δέ. 101 ησθ. B ισθεϊς. 99 γέν. K. Hebr. quomodo. 99 εν μ. ειρ. B ειπών. 96 B χρηματισθε. 99 ονομ. Des. apud LXX. Sed Hebr. hæreditatem decoram. 99 Θ. παντ. εθν. Hebr. exercitius gentium. 97-98 Ita ex B emend. αυτων. 99 B απολαύσεται. 1 B πατέρας. 2 Ειτα. Des. in B vers. 20, qui h. l. deest, supra, tom. I, pag. 149, ita leg. : καθως αθετεϊ γυνη εις τον συνοντα αυτη, ούτως ηθετησεν εις εμε ο οικος Ισραηλ και ο οικος Ιουδα (hæc και ο οικος Ι. des. apud LXX), λέγει Κύριος. 3 ου — φυλαι. B αι δεκα φυλαι και ου μόνον αυται. 4 γαρ, φησιν. Des. in B. 5 εκ χειλ. Hebr. super collibus. 6 εκ. B præm. καί. 7 Θεου αγίου αυτων. Hebr. Jehovæ Dei sui. Pro αγ. αυτ. B habet του σωζοντος. 8 Θεας. — και φησ. B τα επι του Ιωσίου γενόμενα λέγει. 9 τα συντρ. Hebr. aversiones. 10 Ιδου — σοι. Hebr. ecce nos venimus ad te. 11 B Κύριε. 12 ορωσ; — ορών. Hebr. Profecto frustra a collibus (sc. exspectatur auxilium) et a multitudine montium. 13 ψευδ. Rec. lect. εις ψευδος.

δύναμις τῶν ὀφθαλμῶν. Πλὴν εἰὰ Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν ἡ σωτηρία τῷ οἴκῳ ¹¹ Ἰσραὴλ. Αἰ' αὐτῆς μεμνημένοι κίριαν τῆς πείρας, ὡς ¹² οὐ μόνος χρηγῆς ἀγαθῶν· τὰ δὲ ἄλλα καὶ οἱ βουνοὶ, ἐπιπέσματα καὶ ὀλέθρια.

κδ. Ἡ δὲ αἰσχύνῃ καθιγάλλωσθε ¹³ τοὺς μύθους τῶν πατέρων ἡμῶν ἀπὸ νεότητος αὐτῶν ¹⁴, καὶ ὀφθαλμῶν ¹⁵ τὰ πρόβατα αὐτῶν, τοὺς ¹⁶ υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν. Ἐδειξε καὶ ἡς προσέφερεν τοῖς εἰδώλοις τιμῆς τὴν ὑπερβολὴν· πρὸς γὰρ βουνοὶ καὶ πρόβατοι, καὶ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας κατέκτανον· καὶ ὅτι οὐ μόνον ¹⁷ οὐδὲ ἐκείθεν ἐδέχοντο κέρδος, ἀλλὰ πρὸς τῆν ψυχῶν ἀπωλείαν καὶ τὴν αἰσχύνην ἐτρέγον· τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐπιγομένων φησί·

κς. Ἐκοιμήθημεν ἐν τῇ αἰσχύνῃ ἡμῶν, καὶ ἐκακώθημεν ἡμῶν ἡ ἀτιμία ἡμῶν· διότι ἐναντίον ¹⁸ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡμάρτομεν ἡμεῖς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀπὸ νεότητος ἡμῶν ¹⁹, καὶ ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης, καὶ ²⁰ οὐκ ἠκούσαμεν τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος τῆς ἁμαρτίας καρπὸν τὴν αἰσχύνην εἶναι φησι· λέγει δὲ οὕτως· «Τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε ; »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὅτι διδάσκει αὐτοὺς δεηθῆναι, ὑποσχεῖται καὶ αὐτοῖς ἀπολασθῆναι ἀγαθῶν, εἰ λάθοιν λήθην τῶν εἰδώλων (αὐτὰ γὰρ καλεῖ βδελύγματα), καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν μεταθεῖν τὸ σέβας· ὡς καὶ τοὺς ἔρκους μὴ κτεῖ κατ' εἰδώλων ²¹, ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ ποιεῖσθαι, ἀληθεύοντας καὶ οὐ ψευδομένους. Τοῦτο γὰρ λέγει·

β. Ἐὰν ὁμώσῃς, Ζῆ Κύριος, μετὰ ἀληθείας, ἐν κρίσει καὶ ἐν δικαιοσύνῃ. Ἐν δὲ τοῖς ²² ἱεροῖς ²³ ἐπαγγελίαις τὰ τοῦτων νενομισθέντες τελειότερα· Ἐὐρέθη γὰρ, φησί, τοῖς ἀρχαίοις, οὐκ ἐπιπορήσεις, ἀποδώσεις δὲ Κυρίῳ τοὺς ἔρκους σου. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὁμῶσαι ὅλως. Ἰουδαῖοι δὲ, ὡς ἀσθενῶς διακειμένοις, παρακαλεῖται κατ' αὐτοῦ ὁμῶσαι, ἵνα τῇ τοῦ ὅρκου συνηθείῃ αὐτὸν μόνον προσκυνεῖν διδάχθωσιν· ἐπαγγέλλεται δὲ, τοῦτων γινομένων, ὡς εὐλογησούσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη, καὶ ἐν αὐτῷ αἰνέσουσι τῷ Θεῷ ἐν Ἱερουσαλὴμ· τοῦτων γὰρ εὐσεβούντων, πολλοὶ τῶν πλησιοχώρων μετεμάνθανον τὴν εὐσεβείαν. Ἐνεῦθεν ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸν Ἰούδα μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ φησι·

γ. Νεώσατε ²⁴ ἐναντοῖς νεώματι, καὶ μὴ σκεῖσθε ἐπ' ἀκάνθαις. Γεωργήσατε, φησί, τὰς ὑμετέρας ψυχὰς· πρόρριζον ἀνασπάσατε τῶν εἰδώλων τὴν μνήμην. Ταῦτα ²⁵ γὰρ ἀκάνθας καλεῖ.

δ. Περιτμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν. Εἶτα διδάσκει ὅτι τοῦ Θεοῦ ἡ περιτομή. « Καὶ περιτέμεσθε ²⁶

cinum. At vero per Dominum Deum nostram salus est domus Israel. Ipsa didicimus experientia, te solum esse bonorum largitorem : nemora vero et colles **429** damnum afferre et exitium.

VERS. 24. Confusio assumpsit labores patrum nostrorum ab adolescentia eorum : qui incendunt oves suas, filios suos, et filias suas. Ita demonstrat quantum honoris excessum idolis exhiberent. Nam non solum boves et oves, sed etiam filios et filias incendebant : et inde non modo quæstura nullum faciebant, sed, præter interitum animarum, pudorem et confusionem consequantur. Hoc enim per ea quæ subsequuntur dicit :

VERS. 25. Dormivimus in pudore nostro, et ignominia nostra texit nos : quia coram Deo nostro peccavimus nos et patres nostri, ab adolescentia nostra usque ad diem hunc : et non audivimus vocem Domini Dei nostri. Divinus etiam Apostolus fructum peccati dicit esse pudorem. Sic enim ait : « Quem ergo fructum habuistis tunc ex illis, de quibus nunc erubescitis ? »

CAPUT IV.

[1] Postquam in hunc modum precari eos docuit, promittit etiam eis fructum bonorum, si oblit fuerint idolorum (illa enim vocat abominationes), et cultum in verum Deum transulerint, ita ut non per idola, sed per ipsum Jurent, vera dicentes, ac non mentientes. Hoc enim dicit :

VERS. 2. Si juraveris, Vivit Dominus, cum veritate, in judicio et justitia. Cæterum in sacris Evangeliiis **430** perfectiora sancivit. « Dictum est enim, inquit, antiquis, Non pejerabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, omnino non jurare. » Præcipit autem Judæis, infirmum adhuc gestantibus animum, jurare per ipsum : ut jurisjurandi consuetudine discant ipsum solum adorare. Pollicetur autem, modo hæc fiant, futurum, ut in ipso gentes benedicant, et laudent Deum in Hierosolyma. Quoad enim illi verum Dei cultum retinebant, plerique vicina loca incolentes religionem ediscebant. Exinde ab Israele convertit sermonem ad Judam, et ait :

VERS. 3. Novate vobis novæ, et nolite serpere super spinas. Excolite, inquit, animas vestras ; radicibus evellite memoriam idolorum : hæc enim spinas appellat.

VERS. 4. Circumcidimini Deo vestro. Tum docet, quænam sit circumcisio divina. « Et circumcidite

† Rom. vi, 21. * Matth. v, 35, 34.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ οἴκῳ. Des. apud LXX. ¹² ὡς. B ὅτι. ¹³ B κατανάλωσθε. ¹⁴ αὐτ. Ita quoque A et cod. Alex. Sed præstat ἡμῶν juxta Hebr. et cod. Vat. ¹⁵ καὶ ὀφθαλμῶν — θυγ. αὐτ. Hebr. oves eorum et armenta eorum, filiorum ac filias eorum. Καὶ ὀφθαλμῶν. Des. apud LXX. ¹⁶ τοὺς. B præm. καὶ. ¹⁷ οὐ μ. οὐδέ. B οὐδέν. ¹⁸ ἐναντ. Ita quoque A. Rec. lectio ἐναντι. ¹⁹ ἡμ. Des. in B. ²⁰ καὶ. Des. ibid. ²¹ κατ'. Ed. prior hab. τῶν. ²² τοῖς. B præm. γε. ²³ ἱερ. B ἀγίοις. ²⁴ Νεώσατε. — ἀκάνθ. Ita quoque infra, ad Habac. iii, 17. ²⁵ ταῦτα. Ita B pro ταύτας, ut habebat Ed. prior. ²⁶ B περιτεμείσεθε.

præputium cordis vestri, viri Judæ, et qui habitatis Hierosolymæ. > Docet aperte circumcisionem apparentem latentis esse figuram, et, si adsit interior, superfluum esse corpoream. Hinc quasi promumpens divinus Apostolus scripsit ad Romanos: « Non enim qui in manifesto, Judæus, neque quæ in manifesto in carne, est circumcisio, sed qui in abscondito, Judæus est, et circumcisio cordis, in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est γ. > Audierat enim Deum dicentem per prophetam: « Circumcidimini Deo vestro, et circumcidite præputium **431** cordis vestri, viri Judæ, et qui habitatis Hierosolymæ. Ne aliquando egrediatur velut ignis indignatio mea, et incendatur, et non sit qui extinguat ob pravitatem studiorum * vestrorum. > Vos enim soli pœnitendo potestis extinguere: si autem pœnitentia non utamini, nullus est idoneus, qui liberet vos a pœna. [5] Illos vero perterrefaciens, hortatur prophetam, ut dicat Hierosolymæ, et universæ tribui Judæ, ut tuba cantant, et significant omnibus incursionem hostium, ut in urbes muris cinctas confugiant, et potissimum in Sionem, utpote munitiorem: urgetque dicens:

VERS. 6. *Festinate, ne cunctemini, quia ego mala adducam ab aquilone, et tribulationem magnam.* [7] Hæc autem parabolice dicit, leonem vocans Nabuchodonosorem, speluncam vero Babylonem: et ex ea erumpentem illum, urbes incensurum, ac regiones populaturum.

VERS. 8. *Propterea accingite vos ciliiciis, planctus, et ululate, quia non est aversus furor iræ Domini a vobis.* [9] Prædicat porro regis formidinem Iam Joacimi, quam Jechoniæ ejus successoris, ac postremi ipsius Sedecix. Prædicat etiam principum et sacerdotum metum. Posthæc propheta dicit ad Dominum:

VERS. 10. *Nunquid ergo decipiens decepisti populum Dei et Hierosolymam, dicens, Pax erit, et ecce gladius pertigit usque ad animas **432** eorum?* Hæc non vere dicit propheta, sed quod pseudo-prophetæ promitterent pacem, et assererent Deum hanc polliceri, illorum mendacium redarguens, usus est his verbis.

VERS. 11. *Tempore illo dicent populo huic et Hierosolymæ, quod spiritus seductionis sit in deserto: via filix populi mei non tendit ad prurum et ad sanctum.*

γ Rom. II, 28, 29.

Α τὴν ²⁰ ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν, ἄνδρες Ἰουδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ. > Σαφῶς ἐδίδαξεν ὡς ἡ φαινόμενη περιτομὴ τύπος τῆς κεκρυμμένης, καὶ ὅτι τῆς ἔκδοσης οὐσίας περιττὴ ἢ τοῦ σώματος. Ἐντεῦθεν ὀρμώμενος ὁ Θεὸς Ἁπόστολος Ῥωμαίος γέγραπεν: « Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαίος ἐστίν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ, ἐν σαρκί, περιτομή, ἀλλ' ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαίος, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐ ὁ ἑπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. > Ἦκουσε γὰρ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος: « Περιτμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν, καὶ περιτέμενεσθε τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν, ἄνδρες Ἰουδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ. μήποτε ²¹ ἐξέλθῃ ὡς πῦρ ὁ θυμὸς μου, καὶ ἐκκαυθήσεται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσαις ἀπὸ προσώπου πονηρίας ἐπιτηδευσμάτων ὑμῶν. > Ὑμεῖς γὰρ μόνον δύνασθε σβέσαι μεταμελούμενοι ὑμῶν δὲ μεταμελεῖσθε ²² μὴ κεκρυμμένων, οὐδεὶς ἰκανὸς ἀπαλλάξαι τῆς τιμωρίας. Δειδιτούμενος δὲ αὐτοῦ παρακαλεῖται εἰπεῖν τῇ Ἱερουσαλήμ, καὶ πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ ²³ φυλῇ, ὥστε αἰπίσαι, καὶ σημάνα: πᾶσι τῶν πολεμίων τὴν προσβολὴν, ἵνα εἰς τὰς τετειχησμένας καταφύγωσι πόλεις, διαφερόντως δὲ εἰς Σιών, ὡς ὀχυρωτέραν ²⁴ καὶ καταπέλγει ²⁵, λέγων:

ζ'. *Σπεύσατε, μὴ στήτε, ὅτι κακὰ ἐγὼ ἐπάγω ἀπὸ βορρᾶ, καὶ συντριβὴν μεγάλην ²⁶.* Λέγει διὰ ταῦτα παραβολικώτερον: καὶ καλεῖ λέοντα τὸν Nabuchodonosor, μάνδραν δὲ τὴν Βαβυλῶνα: ἐκείθεν δὲ τοῦτον ὀρμῶντα, καὶ τὰς πόλεις ἐμπρῆσαι, καὶ τὰς χώρας δηρῶσαι.

η'. *Τούτου δὴ χάριν, περιζώσασθε σάκκους, καὶ κόπτεσθε, καὶ ὀλολύξατε ²⁷, ὅτι οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς Κυρίου ²⁸ ἀπ' ὑμῶν.* Προλέγει ἐκ καὶ ²⁹ τὴν τοῦ βασιλέως δειλίαν, τοῦ τε Ἰωακείμ, καὶ τοῦ Ἰεχωνίου μετ' ἐκείνων, καὶ τελευταίου τῷ Σεδεκίῳ. Προλέγει καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ ἱερέων τὸ δέος. Καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς τὸν Δεσπότην ὁ προφήτης φησὶ:

ι'. *Ἀρὰ γὰρ ἀπατῶν ἠπάτησας τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ ³⁰ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, λέγων, Εἰρήνη ἐστίν, καὶ ἰδοὺ ἤψατο ἡ μάχηρα ἕως τῶν ψυχῶν αὐτῶν ³¹;* Ταῦτα οὐκ ἀληθῶς ὁ προφήτης ἔφη, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ψευδοπροφήται εἰρήνην ὑπισχυνοῦντο, τὴν Θεὸν αὐτὴν ἐπαγγέλλεσθαι λέγοντες, τὴν ἐκείνων **D** ἐλέγχων ψευδολογίαν, τούτοις τοῖς λόγοις ἐχρήσατο.

ια'. *Ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνο ἐροῦσι τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ τῇ Ἱερουσαλήμ, ὡς ³² πνεῦμα πλάνης ἐστὶν τῆ ἐρήμῳ, ὅδὸς τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου οὐκ ³³ εἰς καθαρὸν, οὐδὲ εἰς ἄγιον.*

VARIAE LECTIONES.

²⁰ τὴν — ὑμῶν. Rec. lectio est, τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν. Infra, ad locum Rom. II, 25, post καρδ. ὑμῶν sequi. τὴν σκληράν. ²¹ μήπ., κ. τ. λ. B præm. τοῖς δὲ μὴ πειθομένοις ἐπάγει τὴν ἀπειλήν. « Adversus immortigeros autem addit comminationem. » ²² μετ. μὴ κεκρυμμένων. B μεταμέλειαν μὴ κεκρυμμένων. ²³ B Ἰουδα. ²⁴ ὄχυρ. In B sequi. prima verba vers. 5: Ἀναγγεῖλατε — ἀληθιγγί. ²⁵ καὶ κατ. λ. Des. in B. ²⁶ μεγ. B hinc ex vers. 7 add.: Ἀνέθῃ λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ, ἐξολοθῶσιν ἔθνη. ²⁷ B ὀλολύξατε. ²⁸ Ex B suppl. ²⁹ δὲ κατ. Des. in B. ³⁰ τοῦ Θεοῦ. D τούτου, juxta lect. et. in Hebr. ³¹ τῶν ψυχῶν. Rec. lectio τῆς ψυχῆς. ³² ὡς — λαοῦ μου. Hebr. ventus siccus per loca edita in deserto (venit), via filix populi mei. ³³ οὐκ — ἄγιον. Hebr. non ad ventilandum, nec ad purgandum.

13. Πνεῦμα ἡ πληρώσεως ἀπὸ τούτων ἤξει A μοι 4. Δι' αὐτῆς, φησί, μαθήσονται τῆς πείρας, κατὰ τὸν καιρὸν τῶν συμφορῶν, ὡς πνεῦμα πλανήσεως ἦν τὸ διὰ τῶν ψευδοπροφητῶν φεγγόμενον, οὐ καθαρὸν, οὐδὲ ἄγιον, οὐδὲ πνεῦμα πληρώσεως, ἀντὶ τοῦ, οὐ συμπληρωτικὸν τῆς Τριᾶδος· ἀφ' ὧν ἠθέ μοι τὰ παρόντα κακά. « Nūn δὲ ἐγὼ λαλήσω κρίματά μου πρὸς αὐτούς. » Τουτέστιν 44, « Ἄς δικαίως αὐτοῖς ἐπάξω συμφοράς. Καὶ καταλέγει τζύτας, νεφέλη μὲν ἀπεικάζων καὶ καταγίδι τὰ ἄρματα, ἀστοῖς δὲ τὴν τῶν ἵππων ὀξύτητα. Προλέγει καὶ τὸν ἐσόμενον θρήνον· « Οὐαὶ ἡμῖν, ὅτι ταιλαιπωροῦμεν 45. » Καὶ μετὰ ταῦτα συμβουλεύει τῇ μεταμελείᾳ τὴν σωτηρίαν καρπώσασθαι.

14. Ἀπόπλυνε γὰρ, φησί, ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου, Ἱερουσαλήμ 46, ἵνα σωθῆς· ἕως ποῦτε 47 ἐπάρχουσιν ἐν σοὶ διαλογισμοὶ 48 πονηροὶ σου; Ἡ 49 γὰρ τῶν λογισμῶν πονηρία τούτων σοὶ τῶν κακῶν γεγένηται πρόξενος.

15. Δώσει φωνὴ ἀναγγέλλουτος ἐκ Δάν ἤξει, καὶ ἀκουσθήσεται πόνος ἐξ ἔρουσ Ἐφραΐμ. Δάν ἡ νῦν Πανεὰς ἐκκαλεῖτο· αὕτη ἦν τῆς Ἰσραηλιτικῆς γῆς, καὶ μαρτυρεῖ τῶν Βασιλειῶν ἡ ἱστορία· ἀπὸ Δάν καὶ ἕως Βηρσαβεε' ἀπὸ βορρᾶ δὲ καὶ αὕτη 51, καὶ τὸ ὄρος τὸ Ἐφραΐμ τῆς Ἱερουσαλήμ διαίκεται· ἐκεῖθεν δὲ ὁ Βαβυλώνιος ἀποτίηατο τὴν πορταύ. Καὶ μάρτυς οὗτός τε ὁ προφήτης, καὶ τῶν Βασιλειῶν ἡ τετάρτη· λέγουσι δὲ ὡς τοὺς αἰχμαλώτους εἰς Ῥεβλαθ τῆς Ἐμάθ ἀπήγαγον οἱ 52 τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Κώμη δὲ ἐστὶν ἡ Ῥεβλαθ τῆς νῦν καλουμένης Ἐμέσης 53· ὡς εἶναι ἔδηλον, ὅτι Ἐμάθ τὴν μεγάλην τὴν Ἐμεσαν λέγει· τὴν δὲ ἄλλην Ἐμάθ, τὴν Ἐπιφάνειαν· οὕτω γὰρ καὶ μέχρι τοῦ παρόντος τῇ ἐπιχωρίῳ καλεῖται φωνῇ. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐκεῖθεν τρέχοντες τὰ λυπηρὰ προσεμμένοντο 54.

16, 17. Ἴδου συστροφαὶ ἔρχονται ἐκ γῆς μηκροθεν, καὶ ἔδωκαν ἐπὶ τὰς πόλεις Ἰουδα φωνῆν αὐτῶν. Ὡς φυλάσσοντες ἀγρὸν ἐγένοντο ἐπ' αὐτὴν 55 κυκλόθεν 56. Καθάπερ 57 γὰρ, φησί, οἱ τὰ σπέρματα ἢ τὰς ἀμπέλους φυλάσσοντες, ἀκριδῶς

VERS. 12. *Spiritus plenitudinis veniet ab his mihi. Ipsa experientia discent, inquit, tempore calamitatis, quod spiritus erroris et seductionis fuerit ille, qui loquebatur per pseudoprophetas, non purus, non sanctus, nec spiritus plenitudinis, hoc est, non completivus Trinitatis: a quibus mala ista mihi provenerunt. « Nunc autem ego loquar judicia mea ad eos, » hoc est, calamitates quas juste adducam super eos. [13] Et has recenset, assimilans currus quidem nubi et tempestati, equorum autem velocitatem aquilis. Prædicat quoque lamentationem 433 futuram: « Væ nobis, quoniam miseri sumus. » Tum consulit, ut poenitentia capterent salutem.*

VERS. 14. *Lava, inquit, a malitia cor tuum, Hierosolyma, ut salva fias: usquequo sunt in te cogitationes tuæ pravæ? Cogitationum enim nequitia horum tibi malorum causa facta est.*

VERS. 15. *Quapropter vox annuntiantis ex Dan veniet, et audietur labor de monte Ephraim. Dan appellabatur, quæ nunc Paneas. Ea erat de regione Israelitide, ut Regnorum historia testatur, a Dan usque Bersabee. Eadem vero, quemadmodum et mons Ephraim, sita est ad aquilonem, habita ratione Hierosolymæ. Inde autem proficisci cœpit rex Babylonis, ut testatur hic propheta, atque Regnorum liber quartus. Aiunt porro captivos a militibus Nabuchodonosoris abductos fuisse in Reblatha Emath. Cæterum Reblatha pagus est ejus quæ nunc dicitur Emesa. Ita ut perspicuum sit ipsam magnam Emath vocare Emesam; aliam autem Emath, Epiphaniam. Sic enim usque in præsentem diem patria voce appellatur. Cum igitur currentes illinc adducerent adversa:*

VERS. 16, 17. *Ecce turbæ veniunt e terra longinqua, et dederunt super civitates Judæ vocem suam. Velut custodes agrorum facti sunt super eam circumquaque. Sicut enim, 434 ait, qui semina vel vineas observant, diligenter ea custodiunt, et*

1 Reg. III, 20.

VARIÆ LECTIONES.

44 Πνεῦμα—μοι. *Hebr.* ventus plenior s. vehementior illis, veniet mihi, s. me jubente. 45 μοι. B add.: Ἐπειδὴ εἶπεν ὁ προφήτης· « Ἀρὰ γε ἀπᾶτων ἠπάτησας τὸν λαὸν τούτον καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, λέγων, Εἰρήνη ἔσται ὑμῖν, καὶ ἰδοὺ ἤψατο ἡ μάχαιρα τῶν ψυχῶν αὐτῶν· λέγει ὁ Θεός, ὅτι τῶν κακῶν ἐπελοθόντων εἰσονται τῶν παρὰ σοῦ λεγομένων τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι κατὰ δαιμόνων ἐνέργειαν ἐπλάνησαν αὐτούς οἱ μάντιες. » Παραπλήσιον δὲ ἐστὶν τῷ παρὰ τοῦ Μιχαίου λεγθέντι ἐπὶ τοῦ Ἀγαάθ· « Ὅτι ἐξῆλθεν πνεῦμα ψευδὲς καὶ γέγονεν ἐν πάτι τοῖς ψευδοπροφήταις πρὸς ἀπάτην τοῦ βασιλέως. » Τὸ δὲ Πλαρῆσεως ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἐπειδὴ ἐν τοῖς βρασι τοῖς εἰδώλοις ἐλάτρευον. Ὅδός δὲ τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου, ἀντὶ τοῦ, αἱ πράξεις οὐκ εἰς καθαρὸν, οὐδὲ εἰς ἄγιον. Quia dixerat propheta: « Nunquid ergo decipiendo decepisti populum hunc et Hierosolymam, dicens: Pax erit vobis, et ecce gladius pertigit usque ad animam eorum, dicit Deus: Invenitibus malis perspicuit veritatem verborum tuorum, se autem per divinatores ope dæmonum decipios esse sentient. » Simile vero est quod Michæas dixit tempore Achabi: « Exiit spiritus falsus, et occupavit omnes falsos prophetas, ut regem deciperent. » Et quidem dicit: *Seductionis in deserto*, quia super montibus coluerant idola. *Via autem filie populi mei idem est quod, actiones ejus nec ad purum, nec ad sanctum tendunt.* 46 Τουτέστιν—καρπώσασθαι. Chrysostomo tribuuntur in B. 47 τὰλ. *Hebr.* vasati sumus. 48 Ἱερ.—πονηρ. σου. *Infra, Hæc. fab. lib. v, c. 28, leg.: Ἰσραήλ, ἵνα σωθῆς, μήποτε ὑπερθύσιν ἐν σοὶ διαλογισμοὶ πόνων σου.* 49 πον. B πόνων, juxta rec. lectio. Sed *Hebr.* cogitationes iniquæ tuæ. 50 Ἡ—πρόξενος. *Des. in B.* 51 B αὐτῆ. 52 οἱ τοῦ. B τῶ. 53 Ἐμέσης, et deinde Ἐμεσαν. 54 προσεμ. B προσεμνήοντο. 55 ἐπ' αὐτ. *Des. in B.* 56 Rec. lectio κύκλω. 57 Καθ.—καρδ. αἰσθητήρια. Ad Chrys. hæc referuntur in B.

per ea transire prohibent viatores: ita hi Hierosolymam obsidebunt, nec quemquam effugere permittent. Docet præterea, tum propheta, tum quartus Regnorum liber, eos murum in circuitu construxisse ex lapidibus quatuor pedes latis, ne quis habitantium fugam capesseret. Ista vero patieris, ait, « Quia neglexisti me, dicit Dominus. »

Vers. 18. *Via tua et studia tua fecerunt hæc tibi; ista malitia tua, quia amara, quia pertigit usque ad cor tuum. Feres digna his quæ perpetrare ausa es: et metes quæ seminasti. His prædictis, luget propheta, et deplorat vicem illorum, dicens, sibi ventrem et sensoria cordis dolere: imitaturque matrem sese ob filiorum interitum dilaniantem.*

Vers. 19, 20. *Fluctuat enim, ait, anima mea, dilaceratur cor meum, non tacebo: quia vocem tubæ audivit anima mea, clamorem belli. Miseriam et tribulationem advocat. Hæc enim tuba significat, hæc prænuntiat mala. Dicit etiam terram 435 miseria affictam, tabernaculum disruptum et pelles dissipatas. Per hæc autem obscure indicat vastationem urbis. [21] Enarrat etiam multitudinem fugientium, et ex persona Dei ait:*

Vers. 22. *Quia duces * populi mei me non cogoverunt: filii stulti sunt, et non sapientes. Et ne putarentur venia digni, tanquam stulti, statim 435 subjunxit: « Sapientes sunt ad facienda mala, bene autem agere non noverunt. » Istud enim est molestissime ferendum, quod ad nihilum usi sint sapientia, veluti ebrii vino, et homicidæ ferro.*

Vers. 23-25. *Aspexit terram, et ecce nihil: et cælum, et non erant lumina ejus. Vidi montes, et ecce tremebant: et omnes colles perturbatos. Aspexit, et ecce non erat homo, et omnia volatilia cæli erant terrefacta. Hæc evenire solent iis qui delabuntur in calamitates: quibus lux non videtur esse lux, nec dies esse dies, neque dulcia videntur dulcia, sed omnia eis mutata sunt in contrarium.*

Vers. 26. *Vidi, et ecce Carmelus desertus, et om-*

A ταῦτα φυλάττουσι, καὶ τοὺς δόξιας δι' αὐτῶν παρ-
εἶναι κωλύουσιν· οὕτως οὗτοι τὴν Ἱερουσαλὴμ πολιορκήσουσι, καὶ οὐδένα διαφυγεῖν συγχωρήσουσι. Διδάσκει δὲ καὶ ὁ προφήτης, καὶ τῶν Βασιλειῶν ἡ τετάρτη, ὡς καὶ τείχος περιωκοδόμησαν κύκλῳ ἀπὸ τετραπόδων λίθων, ὥστε μηδένα διαδράναι τῶν ἐνοικούντων. Ταῦτα δὲ πείθη, φησὶν, « Ὅτι ἐμοῦ »
ἡμέτερας, λέγει Κύριος. »

τη'. Αἱ ὁδοὶ σου καὶ τὰ ἐπιτηδεύματά σου ἐποίησάν σοι ταῦτα· αὕτη ἡ κακία σου, ὅτι πικρὰ, ὅτι ἤψατο ἕως τῆς καρδίας σου. Ἄξια ὧν ἐτόλμησας ὑπομενεῖς, καὶ θερίσεις ἃ ἔσπαρχας. Ταῦτα προεῖπὼν ὁ προφήτης ὑπὲρ ἐκείνων ὀδυνᾶται, καὶ ἀποδύρεται, καὶ λέγει τὴν⁵⁹ κοιλίαν ἠλγηκένας, καὶ τὰ τῆς καρδίας αἰσθητήρια· καὶ⁶⁰ μιμείται μητέρα σπαρασσομένην⁶¹ ἐπὶ τέκνων δαέθρων.

ιθ'. κ'. Μαιμάσσει γὰρ, φησὶν, ἡ ψυχὴ μου, σπαρασσεται⁶² ἡ καρδία μου, οὐ σωπήσεται· ὅτι φωνὴν σάλπιγγος ἤκουσεν⁶³ ἡ ψυχὴ μου, κραυγὴν πολέμου. Καὶ⁶⁴ τάλαιπωρίων⁶⁵, καὶ συντριμμόν ἐπικαλεῖται⁶⁶. Ταῦτα γὰρ ἡ σάλπιγξ σημαίνει, ταῦτα προδηλοῦν τὰ κακὰ· λέγει δὲ καὶ τὴν γῆν τάλαιπωρήσαι, καὶ τὴν σκηνὴν διαβραχῆναι, καὶ τὰς δέβρεις διασπασθῆναι· διὰ δὲ τούτων τῆς πόλεως αἰνιττεται τὴν κατάλυσιν. Ἐξηγεῖται καὶ τῶν φρυγόντων τὸ πλῆθος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ φησὶ·

κβ'. Διδίτε⁶⁷ οἱ ἡγούμενοι τοῦ λαοῦ μου ἐμὲ οὐκ ἤδωσαν, οἱ⁶⁸ υἱοὶ ἄφρονές εἰσι, καὶ οὐ συννετοί. Καὶ ἵνα μὴ νομισθῶσι ἄξιοι εἶναι συγγνώμης ὡς ἄφρονες, εὐθὺς ἐπήγαγεν· « Σοφοὶ εἰσι τοῦ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καλῶς⁶⁹ ποιῆσαι οὐκ ἔγνωσαν. » Τοῦτο γὰρ δὴ τὸ παγχάλεπον, ὅτι εἰς οὐδὲν ἐχρήσαντο τῇ φρονήσει, καθάπερ οἱ μέθυσοι τῷ οἴνῳ, καὶ τῷ σιδήρῳ οἱ ἀνδροφόνοι.

κγ'-κε'. Ἐπέβλεψα εἰς τὴν γῆν, καὶ ἰδοὺ οὐδέν⁷⁰· καὶ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οὐκ ἦν τὰ φῶτα αὐτοῦ. Εἶδον τὰ ὄρη, καὶ ἰδοὺ⁷¹ ἦν τρέμουτα· καὶ πάντα τοὺς βουνοὺς ταρασσομένους⁷². Ἐπέβλεψα, καὶ ἰδοὺ οὐκ⁷³ ὑπῆρχεν ἄνθρωπος, καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐπτοεῖτο. Ταῦτα πάσχειν εἰδῶσιν οἱ συμφορὰς περιπίπτοντες· ὅτι γὰρ τὸ φῶς αὐτοῖς φῶς εἶναι δοκεῖ, ὅτε ἡ ἡμέρα ἡμέρα, ὅτε τὰ ἡδέα ἡδέα. Πάντα⁷⁴ εἰς τὸναντίον αὐτοῖς μεταβέβληται.

κδ'. Εἶδον, καὶ ἰδοὺ ὁ Κάρμηλος ἐρημος, καὶ

VARIE LECTIONES.

⁵⁹ ἐμοῦ ἡμ. *Hebr.* contra me rebellis fuisti. ⁶⁰ τὴν — αἰσθητήρια. B τὴν κοιλίαν μου, τὴν κοιλίαν μου ἐγὼ ἀλγῶ, καὶ τὰ αἰσθητήρια τῆς καρδίας μου. Hæc sunt verba prima vers. 19. ⁶¹ καὶ μιμ., κ. τ. λ. B præm. (omisso καί): Ἐλαβεν δὲ αὐτὸ ἐκ μεταφορᾶς τῆς ὀδυνωμένης γυναικός. Μεμάσσει (ita, pro μαιμάσσει, ut videtur, vel mi μάσσει, ut habet ed. Compl.) ἡ ψυχὴ μου· τούτέστιν, θορυβεῖται ἐν ἀγῶνι τυγχάνουσα. Σπαρασσεται ἡ καρδία μου· τούτέστιν, πηδᾷ ὑπὸ τοῦ δόους μονοουχὶ ἐξελθεῖν βουλομένη. « Metaphora desumpta est a muliere quæ sentit dolores partus. *Palpavit anima mea*, h. e. perturbata est, in agone constituta. *Dilaceratur cor meum*, h. e. subsilit quasi exitum ob timorem quesitura. » ⁶² σπαρ. B præm. τὰ σπλάγγνα. ⁶³ σπαρ. ἡ καρδία μου. *Hebr.* fremit mihi, s. in me, cor meum. ⁶⁴ ἤκουσεν. *Hebr.* audivisti. ⁶⁵ Καὶ — ἐπικ. *Hebr.* clades super cladem proclamavit. ⁶⁶ B τάλαιπωρίας. Ita quoque cod. Vat., qui tamen omittit sequens καί. ⁶⁷ ἐπικαλ. B add. ὅτι φωνὴν ὑπὸ τῆς ὀδύνης βῶν, τοὺς πολεμίους ἐφεστῶτας βλέπων. « Attollo enim vocem propter dolorem, hostes videns insistentes. » ⁶⁸ Διδίτε — μου. *Hebr.* Nam stultus est populus meus. ⁶⁹ οἱ des. in B et apud LXX. ⁷⁰ καλ. π. supra t. I, p. 984, καλοποιῆσαι. ⁷¹ οὐδ. *Hebr.* inanis et vacuitas. *Ar.* κεχῆ. *Synm.* συγκεχυμένη. ⁷² ἰδοὺ. des. apud LXX. ⁷³ ταρ. *Hebr.* subsaltabant. ⁷⁴ Rec. lectio, οὐκ ἦν. ⁷⁵ πάντα. B præm. ἀλλά.

αἰσῶναι αἱ πόλεις ἐμπεπρησμέναι⁷⁵ πυρὶ ἀπὸ προσώπου Κυρίου, καὶ ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς αὐτοῦ ἠφανίσθησαν.⁷⁷ Εἰκὸς μὲν καὶ αὐτὸν δηώθη- ναι τὸν Κάρμηλον, ἐν τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ· ἐγὼ δὲ οἶμαι Κάρμηλον ἐνταῦθα τροπικῶς τὴν Ἱερουσαλήμ ὀνομάζεσθαι, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικοῦντων.

κζ'. Τὰς λέγει Κύριος· Ἐρημος ἔσται πᾶσα ἡ γῆ· συντέλειαν δὲ οὐ μὴ ποιήσω. Πᾶσαν τὴν γῆν τὴν Παλαιστίνην λέγει· ὑπιτχνεῖται δὲ τὴν ἀνάκλησιν. Εἶτα παρακελεύεται·

κη'. Ἐπὶ τούτοις πενθείτω ἡ γῆ, συσκατα- σάτω⁷⁸ ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, διότι ἐλλάλησα. Συ- νάξει⁷⁹ γὰρ ἡ κρίσις τῷ Ποιητῇ. « Παρατέταγμα⁸¹, καὶ οὐ μετανοήσω. » Τὸ, « Οὐ μετανοήσω, » ἀνθρωπίνως εἰθεικεν· ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον· ἀντὶ τοῦ, Ἐδοκίμασα τιμωρήσασθαι. « Ὀρησα⁸², καὶ οὐκ ἀποστρέψω ἀπ' αὐτῆς, » τουτέστι, τῆς ὀρητῆς. Διδάσκει δὲ⁸³ ἡ εἰς αὐτῆ· « ὅτι διὰ τὸ θεὸς τῶν τε ἰππέων καὶ τοξο- τῶν εἰς φυγὴν ἐτρέποντο πάντες, καὶ οἱ μὲν εἰς τὰ ἔρη, οἱ δὲ εἰς τὰ ἄλση θαρρῆν⁸⁴ ἐπειράθησαν· πολ- λοὶ δὲ καὶ τὰς πόλεις καταλιπόντες, τὰς τῶν ὀρων καταλαβὼν κορυφάς. Εἶτα πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ·

λ'. Καὶ σὺ, ἡ ταλαίπωρος⁸⁵, τί ποιήσεις; Ἄντι τοῦ, Πῶς φεύξῃ; ποῖον καταλήψῃ τόπον; « Ἐὰν περιβάλλῃ κόκκινον, καὶ κοσμήσῃ κόσμῳ χρυσῷ⁸⁶· καὶ ἔὰν χρίσῃ στίβῳ⁸⁷ τοὺς ὀφθαλμούς σου, εἰς μά- την ἐγένετο ὁ ὠραϊσμός σου· ἀπίσαντό σε οἱ ἐρασταὶ σου· τὴν ψυχὴν σου ζητοῦσιν. » Εἰώθεισαν ἐν ταῖς τῶν δαιμόνων ἑορταῖς καλλωπιζεσθαι· ἐκείνου αὐ- τοῦ ἀναμιμνήσκει τοῦ κόσμου, καὶ διδάσκει ὡς ἀκερῆ πάντα ἐκείνα καὶ ἐπιζήμια. Οὐδεμιὰς γὰρ παρὰ τῶν δαιμόνων ἀπελάσαντο συμμαχίας, μάλ- λον δὲ τούτων αὐτοῖς τῶν κακῶν γεγέννηται πρόξενον.

λα'. Ὅτι φωνῆν ὡς ὠδινούσης ἤκουσα· τοὺς στεναγμούς⁸⁸ σου, ὡς πρωτοτοκούσης. Παρέστησε διὰ τῆς εἰκόνας τῆς ὀδύνης τὸ μέτρον⁸⁹. « Οἱ μοι, ὅτι⁹⁰ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τοῖς ἀνηρημένοις⁹¹. » Νό- μον θεῖον πληροῖ, « Κλαίειν μετὰ κλαίωντων, » καὶ τοῖς τιμωρουμένοις συνοδονόμενος. Ἡμεῖς δὲ ἐνταῦθα διαναπαύσαντες, παρακαλοῦμεν τοὺς ἐντευξομένους τῇ βίβλῳ, φυγεῖν μὲν τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην, διὰ πάντων δὲ τὸν θεὸν θεραπεῦσαι. Οὕτω γὰρ δυ- νησόμεθα, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον τῆς παρ' αὐτοῦ προνοίας ἀπολαῦσαι, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν· χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Rom. xii, 45.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ Β ἐμπεπυρησμέναι, juxta rec. lect. ⁷⁶ τ. ὀργ. αὐτ. Rec. lect. ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ. ⁷⁷ ἠφ. Abest ab Hebr. ⁷⁸ τήν. Suppl. ex B. ⁷⁹ συσκ., B præm. καί. ⁸⁰ συνάξ. B συναγαχάξει. ⁸¹ παρατ. Des. apud LXX. Hebr. cogitavi. ⁸² Ὀρη. Abest ab Hebr. ⁸³ Διδ. δέ. B καὶ διδάσκει. ⁸⁴ θαρρῆ. B λαθεῖν. ⁸⁵ ἡ ταλ. Des. apud LXX. Hebr. vastata. ⁸⁶ B κόσμον χρυσοῦν. ⁸⁷ Al. στίβῳ vel στίβῳ. ⁸⁸ B τοῦ στεναγμοῦ, juxta rec. lect. ⁸⁹ μέτρον. B add. ex medio vers. 31., φωνὴ θυγατρὸς Σιών ἐκλυθήσεται, καὶ παρήσει τὰς χεῖρας αὐ- τῆς. Deinde seq., ἐδήλωσεν διὰ τούτων τὴν τοῦ θεοῦ ὑπερβολὴν· εἶτα ὁ προφήτης. ⁹⁰ ὅτι. B præm. ἐγώ. ⁹¹ ἀνηρ. Hebr. iis qui interficiunt (populum meum).

nes urbes igne flagrantes a facie Domini, et a facie iræ ejus erunt deletæ. Verisimile est quidem, dum transirent hostes, ipsum etiam Carmelum vastatum esse. Ego autem arbitror Carmelum hoc loco Hierosolymam figurate vocari, ob multitudinem incolarum.

VERS. 27. Hæc dicit 436 Dominus, Deserta erit omnis terra : sed consummationem non faciam. Omnem terram dicit Palæstinam : sed revocationem pollicetur. Tum exhortatur :

VERS. 28. Propterea luceat terra, obtenebrescat cælum desuper, quia locutus sum. Consonat enim creatura cum Creatore. « Ad pugnam prodii : nec me pœnitebit. » Verba hæc, « Nec me pœnitebit, » humano more posuit : divinum enim Numen est impatibile : ac si dicat, Decrevi supplicium sumere. « Impetum feci, nec avortar ab ipso, » scilicet impetu. [29] Docet autem qualis ille sit : præ timore nempe equitum et sagittariorum omnes conversos esse in fugam. Et alii quidem in montibus, alii in lucis fiduciam collocare tentaverunt : plerique relictis urbibus vertices montium occuparunt. Deinde sermone ad Hierosolymam converso :

VERS. 30. Et tu, misera, inquit, quid factura es? Quasi diceret, Quo fugies? quem locum apprehendes? « Si tibi circumdederis purpureum vestimentum, et ornaveris te aureo ornamento, et stilbio pinxeris oculos tuos, in vanum est pulchritudo tua. Repulerunt te amatores tui : animam tuam quaerunt. » Solebant diebus festis dæmonum orna- ri. Unde reducit eis in memoriam ejusmodi orna- tum, docetque illa omnia inutilia fuisse et noxia. Nullum quippe a dæmonibus auxilium acceperunt, imo * potius hæc illis mala procurarunt.

VERS. 31. Vocem enim ut parturientis audivi, et gemitus tuos velut primo parientis. Per similitudinem doloris magnitudinem 437 expressit. « Væ mihi, quia deficit anima mea super interfectis. » Implet legem divinam, « Flere cum sentibus, » con- dolens etiam iis qui pœnis plectuntur a. Cæterum nos hic interquiescentes, admonemus eos qui in librum hunc incident, ut, evitatis dæmonum frau- dibus, Deum per omnia colant. Hac enim ratione tum in præsentī vita providentia ejus perfrui poterimus, tum futura bona consequi, per gratiam ac benevolentiam Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri una cum sacrosancto Spiritu, gloria, honor, et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

TOMOS B.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT V.

VERS. 1. *Circumite in viis Hierosolyma, et videte, et considerate, et quærite in plateis ejus, an reperietis virum in ea : an inveniatur aliquis faciens judicium, et quærens fidem ; et propitius ero illi, dicit Dominus.* Immensa est tum illorum impietas, tum Domini benignitas. Illi enim tendunt unanimiter ad inique agendum : hic autem, vel unius gratia vitam legi consonam agentis, pollicetur omnibus veniam. Istud itaque : « Videte et considerate, **438** et quærite, » ponitur pro, *Omni diligentia scrutamini.*

VERS. 2. *Dicunt quidem : Vivit Dominus : nihilominus jurant in mendaciis.* Non enim in ante dictis simpliciter cavet, ut in ipsum transferretur jusjurandum : sed ut juraretur cum veritate. Tum propheta :

VERS. 3. *Et oculi tui ad fidem.* Hoc est, Testimonium perhibes de his quæ dico. Intueris enim omnia. « Flagellasti eos, et non doluerunt. Consummasti eos, et reverterunt accipere disciplinam. » Prius quidem illud indicat castigationem moderatam : quod autem ait, « consummasti, » significat vehementius intensam. Attamen neutrum illis profuit, quia præfracto erant animo. Hoc enim dicit in sequentibus : « Induraverunt faciem suam magis quam petram, et noluerunt reverti. » Quibus inquit impudentiam illorum, et contumaciam.

VERS. 4, 5. *Et ego dixi, Forte pauperes sunt : propterea non potuerunt, et non noverunt viam Domini, et judicium Dei sui. Ibo ad magnates, et loquar eis : ipsi enim cognoverunt viam Domini, et judicium Dei.* Magnates, sive optimates, vocat sacerdotes et legis doctores : pauperes autem, alios qui divinæ scientiæ opes non possident. Ambos nihilominus transgressionis accusat, dum subjicit : « Et ecce unanimiter contriverunt jugum, fregerunt vincula. » Ille propheta non temere protulit : sed quia promiserat Dominus clementiam atque humanitatem, si vel unum reperiret, qui faceret judicium, et fidem quæreret, ostendit se quærisse, quemadmodum ei mandatam erat, at invenisse cunctos jugum **439** legis contrivisse.

VERS. 6. *Idcirco percussit eos leo de silva, lupus perdidit illos usque ad domos eorum : pardus vigi-*

ΚΕΦΑΛΑ. Ε΄.

α'. *Περιδράμετε* ^α *ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἴδετε, καὶ γνῶτε, καὶ ζητήσατε* ^β *ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, ἂν εὕρητε εὐρητε ἄνδρα ἐν αὐτῇ ἂν εὕρεθῃ τις ποιῶν κρίμα, καὶ ζητῶν τὴν πίστιν καὶ ἡλεως ἔσομαι αὐτῇ* ^γ, λέγει Κύριος. Ἄνυπερβλητος καὶ ἡ ἐκείνων ἀσέβεια, καὶ ἡ τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπία · οἱ μὲν γὰρ ὀμοθυμαδὸν εἰς παρανομίαν · ὁ δὲ καὶ δι' ἐνὸς ^δ κατὰ νόμον πολιτευομένῳ συγγνώμην ἅπασιν ἐπαγγέλλεται · τὸ μέντοι, « Ἴδετε, καὶ γνῶτε, καὶ ζητήσατε, » ἀντὶ τοῦ, Μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐρευνήσατε.

β'. Ζῆ Κύριος, λέγουσιν, ὁμῶς ^ε δὲ ἐπὶ ψεύδεσιν ἐμύθουσιν. Οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρημένοις μεταθεῖναι τὸν ἕρκυν εἰς ^ς αὐτὸν ἀπλῶς παρηγγύησεν, ἀλλὰ μετὰ ἀληθείας ὁμῶσα· Εἰς τὸ προφητῆς·

γ'. Καὶ ^ζ οἱ ὀφθαλμοὶ σου εἰς πίστιν. Τουτίτι, Μαρτυρεῖς οἷς λέγω. Ἐφορᾷ γὰρ πάντα. « Ἐμασίγασας αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐπόνεσαν· συνετέλεσας αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἠθέλησαν δεῖξασθαι παιδείαν. » Τὸ μὲν πρότερον τὴν σύμμετρον παιδείαν δηλοῖ · τὸ δὲ, « συνετέλεσας, » τὴν ἐπιτίταμένην · ἀλλ' ὁμῶς οὐδὲν αὐτοὺς ὠνησε διὰ τὴν ἀτεράμονα γνώμην · τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς ἐξῆς λέγει· « Ἐστερέωσαν τὸ πρόσωπον αὐτῶν ὑπὲρ πέτραν, καὶ οὐκ ἠθέλησαν ἐπιστραφῆναι. » Τὴν ἀναίδειαν αὐτῶν, καὶ ἀπειθειαν διὰ τούτων δηλοῖ.

δ, ε'. Καὶ ἐγὼ εἶπον· Ἴσως πτωχοὶ εἰσι, διότι ^η οὐκ ἠδυνήθησαν, καὶ ^θ οὐκ ἐγνωσαν ὁδὸν Κυρίου, καὶ κρίσιν Θεοῦ αὐτῶν. Πορεύσομαι πρὸς τοὺς ἀδρούς, καὶ λαλήσω αὐτοῖς· ὅτι αὐτοὶ ἐγνωσαν ^ι εἶδεν Κυρίου, καὶ κρίσιν Θεοῦ. Ἀδρούς ἐκάλεσε τοὺς ἱερέας καὶ τοὺς νομοδιδασκάλους· πτωχοὺς δὲ τοὺς ἄλλους, ὡς τῆς θείας γνώσεως τὸν πλοῦτον οὐ κεκτημένους· ἀμφοτέρων μέντοι παρανομίαν κατηγορεῖ· τοῦτο γὰρ ἐπάγει· « Καὶ ἰδοὺ ὀμοθυμαδὸν συνέτριψαν ζυγὸν ^κ, διεβρόχησαν δεσμούς. » Ταῦτα ὁ ἀπλῶς εἶρηκεν ὁ προφητῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπέσχετο ὁ Δεσπότης φιλανθρωπίαν, ἕνα γοῦν εἰ εὕρη ποιῶντα κρίμα, καὶ ζητοῦντα πίστιν, διδάσκει ὡς ἐπεζητήσῃ μὲν, ὡς προσετάχθη, πάντας δὲ εὕρε συντρέψαντας τὴν τοῦ νόμου ζυγόν.

ς'. Διὰ τοῦτο ἐπαισεν αὐτοὺς λέων ἐκ τοῦ ὄρους μου, καὶ λύκος ἕως ^λ τῶν οἰκιῶν ἀλόθρευσε αὐ-

VARIÆ LECTIONES.

^α Περιδρ.—ζητήσ. Infra ad Ezech. xxii, 30, leg., διέλθετε εἰς τὰς διόδους Ἱερουσαλήμ, καὶ ἴδετε, καὶ ζητήσατε. *Hebr.* Discurrete per plateas, caei. ^β Β ζητήσατε. Sic quoque deinde. ^γ ἂν — κρίμα. Ita fere juxta *Hebr.* sed rec. lect. est, ἂν εὕρητε, εἰ ἔστι ποιῶν κρίμα. Infra, l. c. leg., ἐάνεδρήσῃτε ἕνα ποιῶντα κρίμα καὶ ζητοῦντα πίστιν. ^δ αὐτῆ. Ita quoque infra, l. c. Sed rec. lectio est οὐτοῖς. ^ε Β ἕνα, et deinde πολιτευομένῳ. ^ς ὁμ. δὲ. Β διὰ τοῦτο οὐκ, juxta rec. lect. ^ζ εἰς des. in Β. ^η Καί. Ita Alex. Sed Β habet Κύριε, juxta Vat. ^θ διότι — Κυρίου. *Hebr.* stulte agunt, quia laud norunt viam Jehovæ. ^ι καί. Rec. lectio est. ^κ Rec. lectio ἐπέγνωσαν. ^λ ζυγ. Β præm. τόν. ^μ ἕως τ. οἰκ. *Hebr.* (lupus) vesperarum, s. vesperinus, i. q. atrocissimus. Conf. Habac. i, 8; et Soph. iii, 3.

τούς· και παράλις ἐξηγηθήσονται ἐπὶ τὰς πόλεις· λέγοντα τὸν Ναβουχοδονόσορ καλεῖ, λύκον δέ, ὡς οἶμαι, Ναβουζαρθάν τὸν ἀρχιμάγειρον· ὃς ὕστερον ἀποσταλεῖς, καὶ τὴν πόλιν ἐνέπηρσε, καὶ τὴν θεῶν νεών καὶ τοὺς ὑπολειφθέντας ἐξηνδραπόδισε· παράλιον δὲ ἠγοῦμαι Ἄντιοχον καλεῖσθαι τὸν Ἐπιφάνη· καὶ γὰρ ὁ θεὸς Δανιὴλ τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν παρδάλει εἶδεν ἀπεικασμένην· ὑπὸ τούτων, φησὶν, ἀπάντων ἐθνερέυθης διὰ τὴν περὶ τὰ εἰδωλα πλάνην· Εἶτα δικαστικῶς·

ζ'. Ποῖα τούτων ἴσως γένομαι σοι; Ἄγει εἰ καὶ τῆς παρανομίας τὰ εἶδη. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, ὑμεῖς, καὶ οἱ ὑμέτεροι παῖδες ἠμυννύται· κατὰ τῶν οὐκ ὄντων θεῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἐρκίζετε· ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀρθοῖαν ἰχθύων ἐδώροῦμην. Τοῦτο γὰρ λέγει, «Καὶ ἐχόρτασα αὐτούς.» Πρὸς δὲ τούτους καὶ ἄλλοις διορῶντες γάμους, ὡς τὴν λαγνείαν ὑμῶν ἴπποις θηλυμανέσιν ἀπεικάζεσθαι. Εἶτα συλλογιστικῶς·

θ'. Μὴ ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐπισκέψομαι; Ἄγει Κύριος· ἢ ἐν ἔθνει τῷ τοιούτῳ οὐκ ἐκδικήσει ἢ ψυχὴ μου; Ταῦτά με, φησὶν, παριδαίνε δύνατον; Καὶ πῶς οἶόν τε παραφθεῖραι τοῦ δικαίου τὴν ψῆφον; Οὐ δὲ χάριν, ταύτην ἐκφέρει, καὶ κελεύει καὶ τὰ τείχη καταλύσει, καὶ κατασκάψει τοὺς προμαχῶνας· κεράνουσι δὲ τὸ δίκαιον ἀγαθότητι.

ι'. Συντέλειαν γὰρ, φησὶν, μὴ ποιήσετε· ὑπολείπεσθε τὰ ὑποστηρίγματα αὐτῆς, ὅτι τοῦ Κυρίου ἐστὶν. Αὐνίττεται δὲ διὰ τούτων τὴν ἀνάκλησιν, καὶ τὴν δευτέραν οἰκοδομίαν. Προλέγει δὲ τῶν λυπηρῶν τὴν αἰτίαν ὅτι παρανομούντες καὶ ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐεργέτην γινόμενοι ἔθρασύνοντο, καὶ κρείττους ἔσεσθαι τῶν λυπηρῶν ὑπελέμβανον.

ιβ'. Οὐχ ἦξει γὰρ, φησὶν, ἐφ' ἡμᾶς κακὰ, καὶ μάγαρ καὶ λιμὸν οὐκ ὀψόμεθα. Αἴτιοι γὰρ τούτων ἦσαν οἱ ψευδοπροφῆται· τούτων γὰρ ἐν ταῖς ἐπαγομένους κατηγορεῖ.

ιγ'. Οἱ προφῆται ὑμῶν ἦσαν εἰς ἄνεμον· καὶ λόγος Κυρίου οὐχ ὑπῆρχεν αὐτοῖς. Τὸ δὲ εἰς ἄνεμον· ἐπὶ μάταιον καὶ ψευδὲς τῶν λεγομένων· δηλαδὴ· οὐ γὰρ τοῦ θεοῦ μετέλαχον Πνεύματος. Οὐ δὲ χάριν πρὸς τὸν προφήτην φησὶν, ὅτι Ὁ λόγος, ὃν διὰ τῆς σῆς φθέγγομαι γλώττης, πρὸς αὐτοὺς δίκην καταναλώσει· ὑποδείκνυσι δὲ καὶ τῆς τιμωρίας τὴν τρόπον.

ιδ'. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐφ' ὑμᾶς ἔθνος πῆρρωθεν, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος, ἔθνος ἀρχαίων ἐστὶ. Τούς Ἀσσυρίους λέγει· ἔθνος δὲ αὐτοὺς ἀρχαίων καλεῖ, ἐπειδὴ περὶ τὴν τούτων βασιλείαν πασῶν ἐστὶν πρεσβυτάτη· Νεμβρόθ γὰρ μετὰ τὸν καταλυσμὸν πρῶτος αὐτῶν ἐβασίλευσεν. Εἶτα λέγει καὶ τῆς φωνῆς τὸ ἀλλόλογωτον. Καὶ τὴν φαρέτραν ἀπεικάζει τάφῳ ἀνεργμένῳ, διὰ τὸ θανατηφόρον

VARIE LECTIONES.

ἰβ'. Des. in B. ἰγ' Ποῖα — σοι. Hebr. Quomodo itaque condonarem tibi? ἰδ' σοι des. in B. ἰε' ὤμνητε, pro ὤμνυσθε, ut videtur. ἰε' Οὐ — προμαχῶνας. Ad initium vers. 10, spectat. ἰε' ὤμ. τ. ὑποστ. αὐτ. Hebr. remove te propagines ejus. ἰε' ἐστὶν. Ed. Compl. juxta Hebr. οὐχ εἰσὶν. ἰε' Β οἰκοδομήν. ἰε' δε. Β καὶ. ἰε' Β γινόμενοι. ἰε' αὐτ. Β πρᾶξ. ἐν, quod omittit etiam A. ἰε' δε des. in B. ἰε' ἔθν. ἀρχ. ἐστὶ. Hæc abesse solent a textu τῶν Ὁ. Hebr. gens valida est. ἰε' Β Νεβρόθ. ἰε' καὶ — εὐστοχον. Hæc ref. esse ad verba ista vers. 16· φαρέτρα αὐτοῦ ὡς τάφος ἀνεργμένος, quæ recte juxta Hebr. leg. in edit. Compl.

A *lavit super civitates eorum.* Leonem vocat Nabuchodonosorem, lupum autem, ut puto, Nabuzardam, coquoꝝ principem, qui posteriori loco missus, civitatem et templum Dei incendit, et eos qui relictii fuerant, subegit servituti. Pardum vero existimo vocari Antiochum Epiphanem. Nam et divinus Daniel Macedonicum regnum vidit assimilatum pardo. Ab his, inquit, omnibus capta es, ob errorem circa idola commissum. Deinde judicis more:

VERS. 7. *Super quo horum propitius ero tibi?* Recenset etiam genera transgressionis. Non enim, ait, soli vos, sed filii quoque vestri, jurant per eos qui non sunt dii: imo et alios adjuratis. Ego autem abundantiam honorum donabam vobis. Id enim est quod ait, «Et saturavi eos.» [8] Insuper alienas etiam perfoditis nuptias: adeo ut lascivia vestra non sit absimilis equis in equas insanientibus. Mox syllogisticè:

VERS. 9. *Nunquid super his non visitabo?* dicit Dominus: aut a tali gente non pœnas sumet anima mea? Potestne fieri, inquit, ut hæc negligam? Quæ ratione corrupti poterit sententia justitiæ? Hac de causa etiam illam pronuntiat, et jubet, ut destruantur muri, et propugnacula evertantur. Temperat autem justitiam bonitate.

VERS. 10. *Consummationem enim, ait, non facietis: relinquitte bases ejus, quia Domini sunt.* Designatque his verbis revocationem, et secundam instaurationem. [11] Prædicit etiam rerum adversarum causam, nempe quod iniqui et ingrati in beneficiorum collatorem insolentes facti sint, seque superiores rebus adversis evasuros arbitrati sint.

VERS. 12. *Non venient enim, inquit, in nos mala, et gladium ac famem non ridebimus.* Auctores enim horum erant pseudoprophetae, quos in sequentibus arguit:

VERS. 13. *Prophetae vestri erant in ventum, et verbum Domini non aderat eis.* Istud «in ventum,» vanitatem et mendacium eorum quæ dicebantur, ostendit: eo quod Spiritus Domini participes non erant. [14] Quare dicit prophetae, Verbum quod per linguam tuam pronuntio, instar ignis absument eos. Porro ostendit etiam modum vindictæ.

VERS. 15. *Ecce adducam super vos gentem e longinquo, domus Israel, dicit Dominus: gens est antiqua.* Assyrios intelligit, quos appellat gentem antiquam, quod regnum eorum sit omnium vetustissimum: quibus nempe Nembrod post diluvium primus imperaverit. Deinde commemorat vocem alienæ linguæ. [16] Et cum aperto sepulchro pharetram comparat, eo quod tela sint letifera, ipsi

vero jaculandi peritissimi. [17] Enarrat etiam regionis vastationem, depopulationem domorum, et hominum stragem. Prædicit nihilominus hostium revocationem, eorumque internecionem.

VERS. 18. *Non faciam enim, ait, vos in consummationem.* Et quia stupidi dolere nesciebant, nec videbant proprias iniquitates, sed dicebant :

VERS. 19. *Quare fecit nobis Dominus Deus noster hæc omnia? præcipit prophetæ, ut dicat eis : « Pro eo quod dereliquistis me, et serviistis diis alienis in terra vestra, sic servietis alienis in terra non vestra. »* Justa est supplicii sententia. Quia meum, inquit, repudiastis regnum, ego vos aliis tradam dominis. [20, 21] Jubet eos ista diligenter audire, stultos et insipientes eos appellans, quia non utebantur, ut decet, sensibus corporeis. « Oculos habentes, inquit, non vident : et auribus præditi non audiunt. » [22] Quinetiam ostendit eos ipsis inanimatis esse magis irracionales. Nam mare, inquit, custodit terminos suos ; posui autem ei terminos, non murum adamantinum, sed arenam villissimam : dum tamen exagitur et turbatur, non egredietur fines, ad quos dum propius accedit, retrorsum vergit. At hi ratione præditi irrationalitatem amplexi sunt.

VERS. 23. *Populo enim huic, ait, inest cor inobediens et incredulum.* Non enim sentiunt bona ipsis a me suppeditata. [24] Etenim pluviam quidem illis matutinam et serotinam continenter præbeo. Deinde fruuntur etiam bonis e terra nascentibus. Hoc enim dixit. « In tempore plenitudinis, mandata 442 messis : » Utitur enim voluntate, veluti mandato quodam, uberesque de terra largitur fructus. [25] Verumtamen cum viderem vos inique versantes, etiam his bonis vos privavi.

VERS. 26, 27. *Inventi sunt enim in populo meo impii, qui laqueos statuerunt ad perdendos viros, et comprehenderunt. Sicut laqueus applicatus plenus avibus, ita domus illorum plena sunt dolo.* Per hæc clandestinas eorum insidias aperit. [28] Commemorat etiam opes ex iniquitate comparatas, ut ex opibus prodeuntem arrogantiam, vitam iniquam, et injustitiam, quæ in pupillos et viduas committitur. Postea subdit :

VERS. 29. *An super his non visitabo, aut a tali gente non pœnas sumet anima mea? A justo, inquit, iudicio meo alienum est talia negligere.*

Α τῶν βελῶν, καὶ τῆς τοξείας τὸ εὐστοχον. Λέγει δὲ καὶ τῆς γῆς τὴν δήμεσιν, καὶ τῶν οἰκιῶν τὴν πόρθησιν, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων σφαγὴν. Προλέγει μὲν τοὶ καὶ τὴν τῶν πολεμίων κατάλυσιν, καὶ τὴν τούτων ἀνάκλησιν.

ιη'. Οὐ γὰρ μὴ ποιήσω, φησὶν, ὑμᾶς ²¹ εἰς συνέλειαν. Καὶ ἐπειδὴ ἀναλγησίαν ἐνόσουν, καὶ τὰς οἰκείας οὐχ ἑώρων παρανομίας, ἀλλ' ἔλεγον·

ιβ'. Ἐνεκα ²² εἰνος ἐποίησεν ἡμῖν Κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν πάντα ταῦτα ; κελεύει τῷ προφήτῃ πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν, εἰ ἂν ὧν ²³ ἐγκατελίπετέ με ²⁴, καὶ ἐδουλεύσατε θεοῖς ἑτέροις ²⁵ ἐν τῇ γῇ ὑμῶν, οὕτως δουλεύετε ἄλλοις ἐν γῇ οὐχ ὑμῶν. Δικαίαι δὲ τῆς τιμωρίας ἡ ψήφος. Ἐπειδὴ, φησὶ, τὴν ἐμὴν ἠρνήθητε βασιλείαν ²⁶, ἑτέροις ὑμᾶς παραδώσω δεσπότηαις. Ταῦτα αὐτοὺς σπουδαίως ἀκοῦσαι κελεύει, καὶ μωροὺς, καὶ ἀσυνέτους καλεῖ, ἐπειδὴ τοῖς τοῦ σώματος αἰσθητηριοῖς οὐκ εἰς δέον ἐπέχρηστο. Ἐμφθάλμοι γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, καὶ οὐ βλέπουσιν ὡς αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούουσι. Δείκνυσσι καὶ αὐτοὺς καὶ ἀψύχων ²⁷ ἀλογωτέρους. Ἡ μὲν γὰρ θάλαττα, φησὶ, φυλάττει τοὺς ὄρους· ἔθηκα ²⁸ δὲ αὐτῇ ὄρους, οὐκ ἀδαμάντινον τεῖχος, ἀλλὰ ψάμμον εὐτελεστάτην· ἀλλ' ὁμως κυκλωμένη καὶ παρασσομένη οὐχ ὑπερβαίνει τοὺς ὄρους, ἀλλὰ τοῦτοις πελάζουσα εἰς τοῦπίσω χωρεῖ· οὗτοι δὲ λόγῳ τιμηθέντες, τὴν ἀλογίαν ἠγάπησαν.

ιγ'. Τῷ γὰρ τούτῳ λαῷ, φησὶ, ἐγενήθη καρδία ἀνήκοος καὶ ἀπειθής. Οὐ γὰρ αἰσθάνονται τῶν ἐμῶν χορηγηθέντων αγαθῶν· ὑπέτον μὲν γὰρ αὐτὰς πρῶτον καὶ ὄψιμον διηνεκῶς παρέχω. Ἐπειτα δὲ καὶ τῶν ἀπὸ γῆς καρπῶν ἀπολαύουσι. Τοῦτο γὰρ εἶπε, εἰ κατὰ ²⁹ καιρὸν πληρώσεως προστάγματα ³⁰ θερισμοῦ. Οἷον γὰρ τινι προστάγματι τῷ βουλήματι κέρηται· καὶ πλήρεις τοὺς ἀπὸ γῆς δωρεῖται καρπούς. Ἄλλ' ὁμως παρανομοῦντας ὑμᾶς ὄρων, καὶ τούτων ἐστέρησα τῶν αγαθῶν.

κδ', κς'. Ἐυρέθησαν γὰρ ἐν τῷ λαῷ μου ἀσεβεῖς, καὶ ³¹ παγίλας ἐστήσαν διαφθεῖραι ἀνδρας, καὶ συναλαμβάνον. Ὡς ³² παγίλας ἐφισταμένη πλήρης πετεινῶν, οὕτως οἱ οἰκοὶ αὐτῶν πλήρεις δόλου. Τὰς λαθραίας αὐτῶν ἐπιβουλὰς διὰ τούτων δεδήλωκε. Λέγει δὲ καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀδικίας ἐγγιγνόμενον πλοῦτον, καὶ τὴν ἐκ τοῦ πλοῦτου προσγιγνομένην ἀλαστονείαν, καὶ τὸν παράνομον βίον, καὶ τὴν κατὰ τῶν ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἀδικίαν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπάγει·

κε'. Μὴ ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐπισκέψομαι, ἢ ἐν ἔθνεσι τῷ τοιοῦτῳ οὐκ ἐκδικιεῖ ³³ ἡ ψυχὴ μου ; Ἄλλοτριον, φησὶ, τῆς ἐμῆς δικαιοσύνης, ἢ τῶν τοιοῦτων ὑπεροφία.

VARIE LECTIONES.

²¹ ὅμ. εἰς. Prior ed. habebat εἰς ὑμᾶς, sed contra rec. lect. τῶν LXX et aliorum locorum fidem. ²² B ἐνεκεν. Et ita habet Compl. ²³ ἀνθ' ὧν. Hebr. sicut. ²⁴ ἐγκ. με. Ita Ald. juxta Hebr., sed desunt ista apud LXX, in cod. Alex. et Vatic. ²⁵ ἐτ. Ita Alex. et ut puto, etiam B, cuius lectio ἐταίροις in mēn^{lo} cubare videtur. cod. Vatic. habet ἀλλοτρίοις. ²⁶ βασι. B δεσποτίας. ²⁷ ἀψ. B πρᾶξ. τῶν. ²⁸ B τέθεικα. ²⁹ κατὰ — θερ. Hebr. (qui dat. pluviam) tempore suo : septimanas, statuta, et messim (servat nobis). ³⁰ Rec. lect. προστάγματος. ³¹ καὶ — συνελ. Hebr. speculatur (unusquisque eorum), ut sedent aucupes : ponunt (laqueum) perdentem, viros capiunt. ³² Ὡ — πετ. Hebr. sicut cavea plena est avibus. ³³ B ἐκδικήσει juxta rec. lect. h. l.

χ. Ἐστασις δὲ ἄ, καὶ φοβικὰ ἐγενηθή ἐπὶ τῆς Α γῆς. Ὅταν παρ' ἐλπίδα πᾶσαν παρανόμως τι γινόμενον ἴδωμεν, ταῦτα λέγειν εἰδώμεν· Ἐξέστην ἐπὶ τῷ ἄ φοβικῷ τότε ἀκούσας. Εἶτα λέγει τὰ τούτων αἰτία.

λ'. Οἱ προφῆται ὁμῶν προφητεύουσιν ἄδικα· τοῦτοστι, ψευδῆ. « Καὶ οἱ ἱερεῖς ἐπακρότησαν ὅτι ταῖς χερσὶν αὐτῶν. » Συγκαταθέσεως τοῦτο σημεῖον. « Καὶ ὁ λαός μου ἠγάπησεν οὕτως. » Τὴν κακὴν ἀπάντων ὑπέδειξε συμφωνίαν. « Καὶ τί ποιήσετε μετὰ ταῦτα; » Ἀντὶ τοῦ, ἥς τιμωρίας ἐπιφερομένης· δηλοῖ δὲ ταύτην διὰ τῶν ἐξῆς

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Παρακελεύεται γὰρ τὸν τῆς Βενιαμίτιδος φυλῆς· συνῆπιτο δὲ αὕτη τῆ τοῦ Ἰούδα, σημάδι τῆ σάλπιγγι, καὶ εἰς παράταξιν ἐτοίμους γενέσθαι, ὡς τῶν ἀπὸ βορρᾶ πολεμίων κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ὁρμώντων. Ὠραῖαν ὅ γὰρ καὶ τρυφερὰν αὐτὴν καλεῖ· ὠραῖαν μὲν, διὰ τὸ κάλλος τῶν οἰκημάτων· τρυφερὰν δὲ, διὰ τὸ ἀβροδίαιτον τῶν ἐνοικοῦντων ἐν αὐτῇ ἄ.

γ. Ἐξοῦσι κοιμέτες καὶ τὰ ποίμνια αὐτῶν, καὶ κήξουσιν ἐπ' αὐτὴν σκηνάς ἄ, καὶ ποιμανοῦσιν ἕκαστος ἐπὶ χειρὶ αὐτοῦ τὴν ἀγέλην ἄ αὐτοῦ. Ποιμένας τοὺς βασιλέας καλεῖ, τοὺς μετὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐπιστρατεύσαντας· ἀγέλας δὲ καὶ ποιμένας, τὰς στρατιάς ἄ τὰς ὑπὸ τούτους τελούσας· τὴν δὲ τῆς πόλεως πολιορκίαν διὰ τούτων δεδήλωκεν. Εἶτα λέγει καὶ τὰς ἐν ἄ μεσημέριᾳ παρατάξεις, καὶ τὰς ἐσπερινὰς ἐφόδους, καὶ τὰς νυκτερινὰς προσβολάς, καὶ ὡς δρυμὸν ἀκαρπὸν ἐκκόψαι παρακελεύεται· ὡς γὰρ ἐστὶ ψευδῆς κατὰ ἄ δυναστείαν αὐτῆς· συμβαίνει δὲ ταῦτα καὶ τοῖς πρόσθεν εἰρημίοις.

δ. Ὡς ἄ ψύγει λάκκος ὕδωρ αὐτοῦ, οὕτω ψύχει κακίαν αὐτῆς. Ἐδει τὴν τῷ Θεῷ ἀνακειμένην πόλιν, καὶ τοὺς παρανομίᾳ συζώντας ὑπογεγραμμένην, ἐνομίαν διδάσκειν· νῦν δὲ τὸναντίον ἐγκαλεῖται ἄ, οἷ αὐτῆ ἄ διδάσκαλος ἀσεβείας ἐγένετο· καὶ καθάπερ ὁ λάκκος εἰς ψυχρὰν ποιότητα μεταβάλλει τὸ ὕδωρ· οὕτως εἰς πονηρίαν αὐτῆ ἄ τοὺς πρὸς αὐτὴν παραγινόμενους μετέβαλε· τὴν μέντοι πόλιν, οὐ τὰς ἐκδομάς, ἀλλὰ τοὺς ἐνοικοῦντας καλεῖ. « Ἀσέβεια καὶ ταλαιπωρία ἀκουσθήσεται ἐν αὐτῇ ἐπὶ ἄ προσωπῷ μου ἄ διαπαντός. » Οὐδὲ τὴν ἐμὴν ἐνολίχσιν ἐδείξαι, ἀλλ' ὁρῶντός μου πᾶσαν ἐτόλμων ἀσέβειαν. Εἶτα παραίνεσιν εἰσάγει καὶ συμβουλήν.

Ἐν ἄ πρόψω καὶ μύστιγι ἄ (ἠ) παιδεύθητι ἄ, Ἱερουσαλήμ, μήποτε ἀποστῆ ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ

VERS. 30. *Stupor et terribilita facta sunt super terra. Quando præter omnem spem quidpiam inusitatum videmus, solemus ista dicere: Hæc res in stuporem me adduxit, exterritus sum audiens istud. Deinde horum causas refert.*

VERS. 31. *Propheta vestri prophetant injusta, id est, falsa. Et sacerdotes applauserunt manibus suis. Conspirationis hoc est indicium. Et populus meus ita dilexit. Improbam omnium ostendit concordiam. Et quid facietis postea? Quando scilicet imbigetur supplicium. Quod quidem declarat per ea quæ sequuntur.*

443 CAPUT VI.

[1, 2] Hortatur porro populum Benjamiticæ tribus, quæ tribui Judæ copulata erat, ut signum dent tuba, et parati sint ad aciem instruendam, tanquam irrupentibus ab aquilone hostibus in Hierosolymam. Formosam enim et delicatam illam vocat: formosam quidem ob pulchra ædificia: delicatam vero, propter incolas delicate viventes.

VERS. 3. *Venient pastores et greges eorum, et β- gent juxta eam tentoria. Pascent unusquisque manū sua gregem suum. Pastores appellat reges qui cum Nabuehodonosore militabant; greges vero et ovilia, ipsos exercitus qui sub eis merebant. His autem verbis declarat obsidionem urbis. [4-6] Nec multo post commemorat acies meridianas, et vespertinas invasiones, ac nocturnos impetus: jubeturque excidere illam, velut silvam fructum non ferentem, quia tota mendax sit, secundum potentiam suam. Conveniunt autem et ista iis quæ ante dicta sunt.*

VERS. 7. *Sicut cisterna frigefacit aquam suam: ita nequitiam suam frigefacit. Decebat urbem Deo consecratam, etiam eos qui perperam vivebant excipiendo, rectam vivendi rationem docere. Nunc vero quod contrarium fecerit accusatur, nempe quod impietatis magistra evaserit. Et quemadmodum cisterna inducit aquæ frigidam qualitatem: sic illa venientes ad se mutavit in nequitiam. Itaque dum urbem dicit, 444 non ædificia, sed incolas intelligit. Impietas et miseria audietur in ea coram me semper. Neque reveriti sunt, quod ibi habitarem, sed intuentes me proruperunt in omnem impietatem. Deinde exhortatur, et consilium dat.*

VERS. 8. *In labore et flagello (8) erudire, Hierosolyma, ne forte recedat a te anima mea, et faciam te*

VARIÆ LECTIONES.

ἄ des. in B. ἄ B γινόμενον. ἄ B τότε. ἄ ἐπ. τ. χ. αὐτ. Hebr. dominantur per manus eorum, s. opera eorum. ἄ μετὰ τ. B præm. εἰς τὰ, juxta rec. lect. ἄ ὦρ. — καλεῖ. Hæc ad initium vers. 2. juxta Hebr. se referunt. ἄ ἐν αὐτῇ. B ἐπ' αὐτὴν. ἄ σκηνάς. Apud LXX, seq. κύκλω. ἄ τ. ἀγ. αὐτ. Des. in Hebr. et apud LXX. ἄ B στρατείας. ἄ ἐν. Des. in B. ἄ x. δ. αὐτ. B καταδυναστεία ἐν αὐτῇ, juxta rec. lect. ἄ Ὡς — αὐτῆς. Hebr. Sicut ebullit — ita ebullit malitiam suam. ἄ B καλεῖται. ἄ B αὐτῇ. ἄ B αὐτῇ. ἄ B πρόσσωπον. ἄ μου. Bene juxta Hebr. Sed rec. lectio est αὐτῆς. ἄ ἐν. Des. in B Hebr. ægrotudo et percussio. ἄ μύστι. B præm. ἐν. ἄ Rec. lectio, παιδεύθητι.

iniam, quæ non inhabitabitur. Ineffabilem Domini A humanitatem hæc quoque declarant, ut qui comminans ei dura, pollicetur ab his liberationem, si mores mutaverit. [9] Quia vero exhortationem non recipiebant, vindemiatores vocat hostes, quibus præcipit ut omnes eos colligant, quasi fructum vineæ, et causam docet.

VERS. 10. *Quem alloquar, aut contestabor, et audiet? Ecce incircumcisæ sunt aures eorum, et non possunt audire. Ecce verbum Domini factum est illis in opprobrium: nequaquam volunt illud audire. Vocat aures incircumcisas, quæ sine discrimine excipiunt omnia. Tales erant isti, qui cum facile admitterent pseudoprophetarum sermones ad delectationem compositos, verbis divinis volebant attendere, sed sugillabant et subsannabant prophetas. Post hæc diuturnæ patientiæ excessum demonstrat.*

VERS. 11. *Furorem meum implevi et sustinui, nec consummavi eos. [12, 13] Quasi dicat, Prorupi 445 ad puniendum, sed iterum eos commiseratione et venia dignatus sum. Minatur porro se pari supplicio juvenes et senes, viros ac mulieres affecturum esse: eo quod cuncti communem adamarunt iniquitatem, etiam sacerdotali dignitate præditi, cum iis qui falsa prædicere non dubitabant. Refert etiam quæ ab ipsis perpetrabantur:*

VERS. 14. *Et curabant contritionem populi cum ignominia, contemnentes me, et dicentes: Pax, pax. Tum per interrogationem: « Et ubi est pax? » Cum debuissent, inquit, curare vitia asperioribus medicamentis, deliniebant illa pollicitatione pacis. Ubinam ergo sermonum exsecutio? Vident enim loco pacis universorum interitum. Ostendit autem impudentiæ ipsorum excessum. Nam confusi, inquit, velut qui mendacia prædixerant, erubescere nesciunt. Hoc enim est quod dicit:*

VERS. 15. *Neque sicut illi, qui confunduntur, sunt confusi, neque ignominiam suam agnoverunt. Nihilominus tamen luent, ait, in tempore, pœnas eorum quæ commiserunt. « Tempore enim visitationis suæ infirmabuntur, dixit Dominus. » Inde et Judæorum incredulitatem notat, et palam prædicat vocationem gentium.*

VERS. 16. *Hæc dicit Dominus: State ad vias, et videte, et interrogate semitas æternas: et videte quæ sit via bona, et ambulate in ea: et invenietis. 446*

σοῦ, καὶ ποιήσω σε ἄβυτον γῆν, ἥτις οὐ κατοικηθήσεται. Τὴν ἄρρητον τοῦ Ἀσαπτοῦ φιλανθρωπίαν καὶ ταῦτα θελοῖ· ἀπειλῶν γὰρ αὐτῇ τὰ ακυρωσὰ, ὑπισχνεῖται μεταβαλλομένη τὴν τούτων ἀπαλλαγῆν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν εἰσηγησιν οὐκ ἐδέχοντο, τρυγητὸς μὲν καλεῖ τοὺς πολεμίου· ἐντέλλεται δὲ αὐτοῖς ἅπαντας ἑαυτοὺς συναγαγεῖν, ὡς ἀμπέλου καρπῶν, καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει.

ι'. Πρὸς τίνα λαλήσω, καὶ διαμαρτύρωμαι⁵⁵, καὶ ἀκούσεται; Ἴδου ἀπερίτμητα τὰ ὤτα αὐτῶν, καὶ οὐ δύναται⁵⁶ ἀκοῦειν⁵⁷. Ἴδου τὸ ῥῆμα⁵⁸ Κυρίου ἐγένετο αὐτοῖς εἰς ὀνειδισμόν· οὐ⁵⁹ μὴ βουληθῶσιν αὐτὸ ἀκοῦσαι⁶⁰. Ἀπερίτμητα ὤτα καλεῖ τὰ ἀδιακρίτως πάντα δεχόμενα. Τοιοῦτοι ἦσαν καὶ οὗτοι· τὰ παρὰ τῶν ψευδοπροφητῶν προσφέρμενα τερπνὰ ὄντα βραδύως δεχόμενοι, τοὺς θείας λόγους προσέχον⁶¹ οὐκ ἤθελον, ἀλλ' ἐκωμῶδουν καὶ διεχλεύαζον τοὺς προφήτας. Εἶτα διδάσκει τὴν τῆς μακροθυμίας ὑπερβολήν.

ια'. Τὸν⁶² θυμὸν μου ἐπλήρωσα⁶³, καὶ ἐπέσχον, καὶ οὐ συνετέλεσα αὐτούς. Ἀντὶ τοῦ, Ὁρμητα κολάσαι, καὶ οἴκτου πάλιν αὐτοὺς ἤξιωσα καὶ φειδοῦς. Ἀπειλεῖ δὲ κοινήν καὶ νέους καὶ πρεσβύται· καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ τιμωρίαν ἐπάξειν, ἐπειδὴ κοινῇ πάντες τὴν παρανομίαν ἠγάπησαν, καὶ οἱ τῆς ἱερωσύνης ἤξιωμένοι, μετὰ τῶν τὰ ψευδῆ προαγορεύειν τολμώντων. Λέγει δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τούτων τολμώμενα·

ιδ'. Καὶ ἰώρτο τὸ σύντριμμα τοῦ λαοῦ⁶⁴ ἐπ' ἀτιμίᾳ⁶⁵, ἐξουθειοῦντές με⁶⁶, καὶ λέγοντες· Εἰρήνη, εἰρήνη. Ἐπειτα κατ' ἐρώτησιν· « Καὶ⁶⁷ ποῦ ἔστιν εἰρήνη; » Δέον, φησὶ, θεραπεύειν τὰ πάθη τοῖς αὐστηροτέροις φαρμάκοις, ἐπέτριβον ταῦτα τῆς εἰρήνης ἐπαγγελίᾳ· ποῦ τολύων τῶν λόγων τὸ τέλος; Ἀντὶ γὰρ τῆς εἰρήνης πανωλεθρίαν ἐρώσκει· Δείκνυσαι δὲ αὐτῶν καὶ τῆς⁶⁸ ἀναιδείας ὑπερβολήν. Κατασχυνθέντες γὰρ, φησὶν, ὡς τὰ ψευδῆ προειρηκότες, ἐρυθρίξον οὐκ ἀνέχονται. Τοῦτο γὰρ λέγει·

ιε'. Οὐδ' ὡς κατασχυνόμενοι ἠσχύνθησαν, καὶ⁶⁹ τὴν ἀτιμίαν αὐτῶν οἶκ ἐγνωσαν. Ἀλλ' ὁμως τίσσοσι, φησὶν, ἐν⁷⁰ καιρῷ ὦν ἐτόλμησαν δίκαι· « Ἐν καιρῷ γὰρ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀσθενήσουσιν⁷¹, εἶπε⁷² Κύριος. » Ἐντεῦθεν καὶ τῶν Ἰουδαίων τῆς ἀπειθείας διδάσκει, καὶ τῶν ἐθνῶν προκηρῶνται τῆς κλήσιν.

ισ'. Τάδε λέγει Κύριος⁷³: Στήτε ἐπὶ ταῖς ἐδοῖς, καὶ ἴδετε· ἐρωτήσατε⁷⁴ τρίβους αἰωνίας⁷⁵, καὶ ἴδετε, ποία ἔστιν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ, καὶ βαδίσατε⁷⁶

VARIE LECTIONES.

⁵⁵ ἄπ. αὐτ. Des. in B. ⁵⁶ διαμ. x. ἀκ. Ita Alex. ⁵⁷ δύν. Ita Ald. et Compl. ⁵⁸ ἄκ. Hebr. attendere. ⁵⁹ ῥῆμα. B ὄνομα. ⁶⁰ οὐ — ἀκ. Ita Alex. Sed Hebr. non delectantur illo. ⁶¹ ἀκ. Des. in B. ⁶² B προσφέρειν. ⁶³ Τὸν — αὐτούς. Hebr. Ira Jehovah plenus sum, defatigatus sum continendo (iram) ⁶⁴ Rec. lectio est ἐπλήρωσα. ⁶⁵ λαοῦ. Apud LXX seq. μου. ⁶⁶ ἐπ. ἀτ. Des. apud LXX. Hebr. leviter. Ita quoque c. 8, 11, in Hebr. ⁶⁷ ἐξ. με. Des. in Hebr. nisi referant sese ad ista ἴπρη. ⁶⁸ καὶ π. ἐστ. Hebr. cum tamen non sit. ⁶⁹ τῆς. B præm. τῆν. ⁷⁰ καὶ — ἐγνωσαν. Hebr. etiam pudore affici nesciunt. ⁷¹ B εἰς καιρόν. ⁷² ἀσθεν. Rec. lect. ἀπολύονται. Hebr. corruiet. ⁷³ B λέγει. ⁷⁴ Κύριος. Infra Gr. Aff. Cur. serm. 10, l. IV. Sim. p. 638, sequitur ὁ θεός. ⁷⁵ ἐρωτ. Infra. l. c. ἐκζητήσατε. Apud LXX et in B præm. καί. ⁷⁶ αἰών. Apud LXX et infra, l. c. præm. Κυρίου (quod des. in Hebr.). Ita quoque B. ⁷⁷ βῆδ. Ita Alex. Infra l. c. est προσέσθε.

ἐν αὐτῇ, καὶ ἐδρῆσθε ἀγίασμα ⁷⁸ ταῖς ψυχαῖς A *sanctificationem animabus vestris*. Multæ quidem viæ sunt sancti prophetæ: viæ autem vere bonæ, est ipse Dominus noster. Siquidem audimus illum dicentem: « Ego sum via, et veritas, et vita ». Ad hanc nimirum ducit unaquæque viarum prophetarum. Hanc enim legislator Moses indicat his verbis: « Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus noster de fratribus vestris, tanquam me », et quæ sequuntur. David etiam rex et propheta, necnon Isaias, Michæas, Ezechiel, et singuli prophetæ hanc viam ostendunt. Quæmadmodum enim una est via, quæ ducit ad maximas urbes, quam regiam et regalem appellare solemus, ad hanc vero semitæ quædam a vicis et agris dirigunt: sic una est via, quæ ducit ad Patrem, nempe unigenitum B *Filius Dei*: at beati prophetæ, veluti semitæ quædam, ad hanc eos ducunt, quibus per illas ire libuerit. Quare propheticus sermo præcipit Judæis, scrutari vias propheticas, et per eas discere viam bonam, et in ea ambulare. Sed more suo contradicunt, nec faciunt quod jussum est. « Dixerunt enim, ait, Non ibimus. » Verumtamen et aliam proponit eis adhortationem.

ἰ. Καθέστηκα ⁸⁰ ἐφ' ὁμῶν σκοποὺς, ἀκούσατε τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος. Σκοποὺς δὲ πάλιν αὐτοὺς ⁸¹ προφήτας ὀνομάζει· καὶ γὰρ τῷ Ἐζεκιήλ φησι· « Σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. » Σάλπιγγα δὲ καλεῖ τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα· προεβόησαν ⁸² δὲ καὶ τοῦτο οἱ κληθέντες σκοποί· ἀλλ' ὁμῶς πάλιν ἀντιλέγουσιν Ἰουδαῖοι, καὶ ἀντικρυς λέγουσιν, « Οὐκ ἀκουσόμεθα. » Δειξας τολύου τῆν οὐτῶν ἀντιλογίαν, τῶν ἐθνῶν προλέγει τῆν εὐπέθειαν.

ιγ. Διὰ τοῦτο ἤκουσαν ⁸³ τὰ ἔθνη, καὶ οἱ ποιμαίνοντες τὰ ποίμνια ἐν αὐτοῖς ⁸⁴. Ποιμένας δὲ καλεῖ τοὺς τοῦτων ἡγουμένους, καὶ οὐ μόνον τοὺς τῆς πνευματικῆς ἡγεμονίας ἡξιωμένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς βασιλέας καὶ τοὺς ἀρχοντας· καὶ οὗτοι γὰρ τὸ θεῖον ἐδέξαντο κήρυγμα· οὕτω καὶ οἱ θεοὶ ἀπόστολοι Βαρνάβας καὶ Παῦλος ἐποίησαν· εἰς τινα γὰρ εἰσελθόντες συναγωγὴν, καὶ πλείστα τοῖς Ἰουδαίοις διαλεγόντες, εἶτα τὴν ἀπειθειαν αὐτῶν κατιδίοντες ἐφασαν· Ἰμὴν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον ⁸⁵ λαληθῆναι τὴν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξιόους ἐαυτοῦς ⁸⁶ κρίνετε τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Οὕτω γὰρ ἐντέταλκεν ⁸⁷ ἡμῖν ὁ Κύριος· Τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ ⁸⁸ εἶναί σε

VERS. 17. *Constitui super vos speculatores, audite vocem tubæ*. Denuo prophetas appellat speculatores. Siquidem ait Ezechieli: « Speculatorem dedi te ⁴⁴⁷ domui Israel ». Tubam autem vocat prædicationem apostolorum: quam prædixerunt qui speculatores sunt nominati. At rursus, « Judæi repugnant, et aperte dicunt, « Non audiemus. » Horum igitur contradictione monstrata, prædicat obsequium gentium.

VERS. 18. *Propterea audierunt gentes, et qui pascent greges in eis*. Pastores autem vocat earum præfectos, non eos modo qui spirituali præfectura sunt ornati, sed etiam reges et principes. Nam et hi prædicationem divinam receperunt. Hoc ipsum fecerunt divini apostoli Barnabas, et Paulus, qui, synagogam quamdam ingressi, cum multis verbis disputassent cum Judæis, incredulitate eorum perspecta, dixerunt: « Oportebat primum vobis dici verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æterna vita, ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus: Posui te lucem gentium, ut sis lumen gentium, et sis salutis usque ad extremum terræ ». Convenit

^b Joan. xiv, 6. ^c Deut. xviii, 15. ^d Ezech. iii, 17; xxxiii, 6. ^e Act. xiii, 46, 47.

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ ἀγ. Ita quoque infra, l. c. Sed cod. Vat. habet ἀγνισμόν, Alex. et B ἀγίασμόν. *Hebr.* quietem. ⁷⁹ B αὐτῆν. ⁸⁰ προφ.—ὡς ἐμέ. Ita quoque leg. Act. iii, 22; et c. vii, 37. ⁸¹ x. τ. ἐξ. B αὐτοῦ ἀκούσαθε. Ita quoque Act. ii, cc. ⁸² B Ἐζεκιήλ. ⁸³ B ἐκβάλλουσιν. ⁸⁴ πατ. B πρῶτον τόν. ⁸⁵ B καθέστακα, juxta cod. Vatic. Sed infra, t. IV, Sirm. l. c. κατέστησα. ⁸⁶ αὐτοῦς. B πρῶτον τούς. ⁸⁷ B προβεβίωσαντες. ⁸⁸ ἡκ.—αὐτοῖς. *Hebr.* audite, cœli, et cognosce tu, o cœtus, quæ sint in illis, s. qualia sint ista. ⁸⁹ ἐν αὐτ. Ita quoque infra, *Gr. Aff. Cur.* l. c. « Recepta autem lectio est αὐτῶν. » ⁹⁰ πρῶτον. Beerat in edit. Sirm. ⁹¹ B αὐτοῦς. ⁹² ἐντέταλκεν. Ita quoque unius codex, sed e recentiori emendatione, apud Millium, qui pro nostra lect. etiam Cyr. allegavit. B sequitur h. l. rec. lectionem ἐντέταλται. ⁹³ τοῦ — ἐθνῶν. Des. in B.

igitur eventus prophetix. [19] Hoc quidem certe loco sermo propheticus minatur Judæis incredulis ultionem contradictioni convenientem: prohibet autem cultum legalem.

VERS. 20. *Cur mihi thus de Saba offers, et cinnamomum 448 de terra longinqua? Holocausta vestra non sunt mihi accepta, et sacrificia vestra me non delectant.* Quod si vel regnante lege hæc iudicata sunt superflua, frustra profecto, posteaquam cessavit lex, insaniunt Judæi dantes operam superfluis istis legalibus, tanquam necessariis. [21] Rursus prædicit infirmitatem in quam redacti sint, ut non solum serviant coacti, sed etiam execrationi sint omnibus. [22, 23] Exinde convertit prophetiam ad regem Babylonis, et reges, qui cum eo militabant, quorum exponit potentiam, armaturam, sævitiam ac feritatem animi. Declarat etiam horum formidinem.

VERS. 24. *Dissolutæ sunt enim, ait, manus nostræ, et tribulatio apprehendit nos, dolores ut parturientis.* [25] Suadet autem, ne prodeant ex urbibus, eo quod hostes eas obsideant. [26] Admonet etiam Hierosolymam, ut induatur sacco, et capita cinere conspergat, et filii unigeniti luctum imitentur. Tum denuntiat prophetæ, ut eorum observet iniquitates.

VERS. 27. *Probatores enim, inquit, dedi te in populo meo concluso, et cognoscas probando viam eorum.* Ac si dicat, Ne fatigeris circumiens multas urbes et agros: quia metu belli cuncti congregati sunt in Hierosolyma. Demonstrat autem ei mentis illorum perversitatem.

VERS. 28. *Omnes inobedientes sunt, 449 incedentes oblique, ut æs et ferrum. Omnes corrupti sunt.* Ac si dicat, adulterini sunt, nihil habentes probi.

VERS. 29. *Defecit follis ab igne, defecit plumbum, frustra conflat faber argentarius: iniquitates eorum non sunt consumptæ.* Argentarium fabrum vocat sermonem ad castigandum aptum: ignem vero et plumbum, ipsam pœnam: follem autem, sententiam divinam, qua pronuntiat poena. Solent enim fabri argentarii, volentes purgare argentum, injicere plumbum, per quod absumatur quidquid est adulterinum. Ait igitur Dominus: Volens eos convertere modis quibuscunque usus sum, castigationesque varias inflixi, et tamen curari nequeunt. Unde subdit:

εις φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν Ἰω; ἐχάτου τῆς γῆς· ἔσυσταίνοι τοῖνον τῆ προρῶήσει ἡ ἐκβασις· ἐνταῦθα μένοιτο ὁ προφητικὸς λόγος ταῖς ἀπειθοῦσιν Ἰουδαίοις ἀπειλεῖ τιμωρίαν τῆ ἀντιλογία κατὰλληλον· ἀπαγορεύει δὲ καὶ τὴν κατὰ νόμον λατρείαν.

κ'. Ἰνατί μοι λίθωνον ἐκ Σαβὰ⁹⁶ θέρεις, καὶ κινάμωνον ἐκ γῆς μακρόθεν; Τὰ ὀλοκαυτώματα ὕμων οὐκ ἔστι δεκτὰ, καὶ αἱ θυσαίαι ὕμων οὐχ ἡδυνάν με⁹⁷. Εἰ δὲ καὶ ἔνιχα ὁ νόμος ἐκράτει, περιττὰ ταῦτα ἐνομίσθη, μάτην⁹⁸ μεμήνησαν Ἰουδαῖοι, μετὰ τὴν τοῦ νόμου παύλαν τοῖς τοῦ νόμου περιττοῖς ὡς ἀναγκαίοις ἐνσχολοῦμενοι. Προλέγει δὲ πάλιν τὴν ἀσθένειαν ἢ συνεζύγησαν⁹⁹, οὐ μόνον δουλεύειν ἐναντιοῦμενοι⁹⁸, ἀλλὰ καὶ μισαρτοὶ πᾶσι φαίνόμενοι. Ἐντεῦθεν μεταφέρει τὴν προφητείαν ἐπὶ τὸν Βαβυλωνίων, καὶ τοὺς ἐπιστρατεύσαντας, σὺν αὐτῷ βασιλέας, καὶ διηγείται αὐτῶν τὴν ἰσχύ, καὶ τὴν πανοπλίαν, καὶ τὸ ἀπηνὲς καὶ θηριώδες τῆς γνώμης. Λέγει δὲ καὶ τὴν τούτων δειλίαν.

κδ'. Παρελύθησαν γὰρ, φησὶν, αἱ χεῖρες ἡμῶν, θλίψις κατέσχεν ἡμᾶς, ὠδίνες ὡς ἐκτόσης. Καὶ παρακελεύεται μὴ προκύπτειν τῶν πόλεων, ὡς τῶν πολεμίων προκαθημένων. Παρακελεύεται ἐπὶ τῆ Ἱερουσαλήμ καὶ σάκκων περιβαλέσθαι, καὶ ταῖς κεφαλαῖς κόνιν ἐπιβαλεῖν, καὶ μονογενοῦς παῖδας μιμῆσθαι πένθος. Ἐταῦν προφήτη παρεγγυᾷ ταῖς τούτων παρανομίας ἰδεῖν.

κε'. Δοκιμαστὴν γὰρ⁹⁹, φησὶ, δέδωκά σε ἐν λαῷ μου συγκυκλεισμένῳ καὶ γνώση ἐν τῷ δοκιμάσαι σε τὴν ὁδὸν αὐτῶν. Ἄντι τοῦ, οὐ κάμνης περινοστῶν πόλεις πολλὰς καὶ ἀγροὺς· ἐν γὰρ τῇ Ἱερουσαλήμ πάντες εἰσι συνηθροισμένοι ἐπὶ τὸν πόλεμον. Ἐπιδείκνυσι δὲ αὐτῷ⁹⁹ τῆς γνώμης αὐτῶν τὸ διάστροφον.

κη'. Πάντες ἀήθοιοι, κορευόμενοι σκολιῶς, ὡς χαλκὸς καὶ σίδηρος. Πάντες διεσθαρμένοι⁹⁹ εἰσίν. Ἄντι τοῦ, κίβδηλο, οὐδὲν δόκιμον ἔχοντες.

κθ'. Ἐξέλιπε⁹⁹ φουσητῆρα ἀπὸ κυρῶς· ἐξέλιπε μόλιδον⁹⁹ εἰς κενὸν ἀργυροκόπος ἀργυροκοπεῖ· πορηραὶ⁹⁹ αὐτῶν οὐκ ἐτάκησαν⁹⁹. Ἀργυροκόπον καλεῖ τὸν παιδευτικὸν λόγον· πῦρ δὲ καὶ μόλιδον τὴν τιμωρίαν αὐτῆν· φουσητῆρα δὲ, τὴν θεῖαν ἀπίφασιν, δι' ἧς ἡ τιμωρία προσφέρεται. Εἰώθασι δὲ καὶ οἱ τοῦ ἀργύρου τεχνῖται, τὸν ἀργυρον καθαίρειν βυλόμενοι, μόλιδον ἐπιβάλλειν, ὡστε διὰ τούτου ἐπανῆσαι τὸ κίβδηλον. Λέγει τοῖνον ὁ Δεσπότης, ὅτι Παντοδαπαῖς ἐχρησάμην μεθόδοις, μεταβαλεῖν αὐτοὺς θέλων, καὶ διαφόρους παιδείας ἐπήνεγκα, καὶ ἀνάτως δίδεικνται. Ὅθεν ἐπάγει-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ Σαβ. Ita juxta Hebr. et conformem τῶν Ὁ lectionem emendanda fuit lectio edit. Sirm. Βασάν. Picus in versione etiam habebat Saba. ⁹⁷ μέ. Ita quoque Gr. Aff. Cyr. serm. 7. Rec. lectio est, μο. ⁹⁸ μάτ. Des. in B. ⁹⁹ συνεζ. B præm. νῦν. ⁹⁹ ἐναντ. B ἔναγκασμένοι. ⁹⁹ Δοκ. — συγκλ. Hebr. Speulam exploratoriam feci te in populo meo (tanquam) in loco munito. ⁹⁹ ἐνλ. μ. συγκ. Receipta, sed minus apta, lectio est, ἐν λαοῖς δοκιμασμένοις. ⁹⁹ καὶ — αὐτῶν. Rec. lect. καὶ γνώση με ἐν τῷ δοκιμάσαι με τὴν ὁδὸν αὐτῶν. Hebr. ut cognoscas et explores viam eorum. ⁹⁹ ἀσθῶ. Des. in B. ⁹⁹ διεφθ. εἰσίν. Hebr. corrumpunt, sc. vias suas B hab. συνηθροισμένοι, pro διεφθ. ⁹⁹ Ἐξέλ. — μόλ. Hebr. Adustus est follis, igne consumptum est plumbum. ⁹⁹ πον. — ἐτάχ. Ita Ald. et Compl. ⁹⁹ οὐκ. ἐτ. Hebr. non avulsa sunt, sc. mala.

λ. Ἀργύριον ἀποδοκιμασμένον καλέσατε αὐτούς, ὅτι ἀπεδοκίμασεν αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεός⁹. Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ. Οὐδέμια, φησί, μηχανὴ τῆς τούτων πονηρίας περιεγένετο· ταῦτα δὲ λέγει, οὐ τῆς φύσεως κατηγορῶν, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως· τῆς γὰρ φύσεως αὐτὸς ποιητής, οὐκ ἂν δὲ τῆς ἐποίησε κατηγορήσει· τῆς δὲ προαιρέσεως ἐκείνοι δημιουργοί.

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

Μετὰ ταῦτα διδάσκει ὁ προφήτης ὡς ἐκελεύθη στήναι μὲν ἐν ταῖς πόλεις τοῦ θεοῦ νεώ, πᾶσι δὲ τοῖς εἰσιούσι τὸν προφητικὸν λόγον προσενεγκεῖν· εἶχε δὲ οὗτος συμβουλήν, καὶ ὑπόσχασιν ἀγαθῶν.

γ. Διορθώσατε⁹ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν, καὶ κατοικιῶ ὑμᾶς ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Κατηγορεῖ δὲ καὶ τῆς ψευδοῦς προφητίας.

δ. Μὴ πεποιθήσθε γὰρ, φησὶν, ἐφ' ἑαυτοῖς¹⁰, ἢ ἐπὶ λόγοις ψευδέσιν· ὅτι¹¹ παράπαν¹² οὐκ ὤφελουσιν ὑμῖς λέγοντες, Ναὸς Κυρίου, ναὸς Κυρίου, ναὸς Κυρίου ἔστιν. Ἐξαπατῶντες γὰρ αὐτοὺς ἔλεγον, Πῶς δυνατόν τινα τοῦ θεοῦ μὲν¹³ νεώ περιγενέσθαι; Αὐτὸς δὲ αὐτοῖς παρεγγυᾷ μὴ τούτοις τοῖς λόγοις θαρρῆν· ἀλλ' ἀσπάσασθαι τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τοῦ βίου μεταβολήν, καὶ κρίσεις¹⁴ φοβέσθαι, καὶ κηδεμονίας ἀξιῶσαι τοὺς ταύτης δεομένους, καὶ παύσασθαι τῆς προτέρας μαιφονίας, καὶ τῆς τῶν εἰδῶλων θεραπείας. Ταῦτα γὰρ, φησί, ποιῶντες, οὐκ ἔσεσθε μέτοικοι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς πατρῴας μανείτε γῆς. Ταναντία δὲ τολμῶντες, καὶ διὰ πάσης παρανομίας ὀδύοντες, τρυφήσετε¹⁵ καταλλήλους τῶν ἐπιτηδευμάτων καρποῦς· οὐ γὰρ εἰς τὴν ψευδῇ μεταμύεταν ἀποβλέπω, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ψευδῶν ἀνέχομαι λόγων· ὁρῶ γὰρ ἅπαντα τὰ γινόμενα. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ ἔώρακα, λέγει Κύριος. Ὁὐκ ἀνέχομαι δὲ οὐδὲ τὸν ἀφιερωμένον μοι οἶκον ληστῶν εἶναι καταγώγιον. Ἐἴτα ἀπὸ τῶν γεγενημένων πιστεύεται τὰ εἰρημένα.

ε. Ὅτι πορεύθητε εἰς τὸν οἶκόν¹¹ μου τὸν ἐν Σιλῶ¹⁰, οὗ κατεσκήνωσα τὸ βρομᾶ μου ἐκεί ἔμπροσθεν, καὶ ἴδετε ἃ ἐποίησα αὐτῷ ἀπὸ προσώπου κελίας λαοῦ μου Ἰσραήλ. Ὁ¹³ Σιλῶμ γωρίον ἔστιν ἐν ταῖς δέκα φυλαῖς διακειμένον· τῶν δὲ Ἀσσυρίων ἐπιστρατευσάντων ἐκείναις, ἠφανίσθη καὶ τούτο. Παρακελεύεται τοίνυν ὁ Θεσπότης, μὴ τῷ ναῷ θαρρῆν, ἀλλὰ τῇ κατὰ νόμον ζωῇ. Οὗ δὲ χάριν ἐπάγει, ὅτι καὶ ὁ οἶκος τὰ αὐτὰ πείσεται, καὶ αὐτοὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν δέξονται τιμωρίαν.

στ. Ἀποβρίψω γὰρ ὑμᾶς ἀπὸ προσώπου μου, καθὼς ἀπέβριψα τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν, ἅπαν¹⁰ τὸ σπέρμα τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Ἀπαγορεύει δὲ καὶ τῷ

VERS. 30. *Argentum reprobatum vocate eos, quia reprobavit eos Dominus Deus.* Continuavit tropicam dicendi rationem. Nullum, inquit, artificium superavit eorum malitiam. Hæc vero dicit, non accusans naturam, sed voluntatem. Ipse enim est auctor naturæ, nec quam condidit, unquam accusaret: voluntatis autem illi sunt opifices.

CAPUT VII.

[1, 2] Post hæc ostendit propheta, quo pacto jussus sit stare pro foribus templi divini, cunctisque ingredientibus propheticum sermonem offerre: qui continebat consilium, et rerum prosperarum pollicitationem.

VERS. 3. *Dirigite 450 vias vestras, et studia vestra, et habitare faciam vos in loco isto.* Redarguit autem prophetiam mendacem.

VERS. 4. *Ne confidatis in vobis ipsis, ait, aut in sermonibus mendacibus: quia nihil omnino vobis proderunt dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Qui enim decipiebant eos, aiebant, Qui fieri potest, ut superet quispiam templum Dei? [5, 6] Ipsa vero denuntiat eis, ne ejusmodi sermonibus confidant; sed vitam in melius commutent, et judicia reformident, curamque iis impertiant, qui cura indigent, et cessent a pristina sanguinis effusione, idolorumque cultu. [7] Hæc enim, inquit, facientes, non eritis peregrini, sed manebitis in terra paterna. [8, 9] Quod si contraria perpetrare ausi fueritis, in omni genere iniquitatis conversantes, dignos studiis vestris fructus decerpitis. [10, 11] Quia non respicio falsam pœnitentiam, nec ferre possum sermones mendaces. Video enim omnia quæ fiunt. Ecce enim, ait, ego vidi, dicit Dominus. Nequaquam vero feram, domum mihi consecratam esse diversorium latronum. Postea ex eventibus confirmat quæ dixit.*

VERS. 12. *Nam ite in domum meam quæ est in Silo, ubi collocavi nomen meum antea: et videte quæ feci ei propter malitiam populi mei Israel.* Silo locus fuit situs intra decem tribus: in quas cum Assyrii duxissent exercitum, 451 deletus est etiam ipse. Suadet igitur Dominus, ne confidant templo, sed vitæ secundum legem compositæ. [13, 14] Quamobrem subjicit, fore ut et domus (Dei) eadem patiat, et ipsi fratrum suorum pœnas luan.

VERS. 15. *Projiciam enim vos, ait, a facie mea, sicut projeci fratres vestros, omne semen filiorum Israelis.* Tum inhihet prophetæ, ne ullam pro eis

VARIÆ LECTIONES.

⁹ ὁ Θεός. Des. apud LXX, sed additur etiam infra, et Ezech. xxii. 47, 48. ¹⁰ Διορθ. Hebr. bonas facite. ¹¹ ἐφ. ἑαυτ. Ita Compl. Alii leg. tantum ἑαυτοῖς. ¹² ὅτι— ὑμᾶς. Des. in Hebr. ¹³ παράπαν. B μακρ. τό. ¹⁴ ναὸς Κυρίου. Des. h. l. apud LXX, exstat autem in cod. Aug. ubi ter leg. ναὸς Κυρίου. ¹⁵ μὲν. Des. in B. ¹⁶ χρ. φοβ. B κρίσεις φροντίσαι δικαίας. ¹⁷ B τρυφήσατε. ¹⁸ οἶκον. Rec. lectio, τόπον, juxta Hebr. ¹⁹ Leg. esse videtur Σηλώμ, juxta cod. Alex.: sed Vat. habet Σηλώ. ²⁰ ὁ B ἢ. ²¹ ἅπαν.— Ἰσραήλ. Rec. lectio, πᾶν τὸ σπέρμα Ἐφραῖμ, juxta Hebr.

supplicationem offerat. [16] « Non enim exaudiam A te, ait. » Et ostendens quam juste eos aversetur, subjunxit :

VERS. 17, 18. *Anne vides, quid ipsi faciant in civitatibus Judæ, et in plateis Hierosolymæ? Filii eorum colligunt ligna, et patres eorum accendunt ignem: mulieres autem eorum subigunt farinam, ut faciant placentas militiæ cæli. Et libaverunt libamina diis alienis, ut me provocent ad iracundiam. Qui domi habebant uvæ passas, dactylos, et alia id genus, atque hæc idolis offerebant. De hisce per alium quoque prophetam ait: « Et amaverunt placentas cum vinaciis. » Dicit itaque ad prophetam, Ne moleste feras, quasi intercessione tua mihi aliud persuadere nequeas. « Te enim supplicante isti ad unum omnes me ad iram provocant, idola colentes. » Deinde ostendit se quidem ex iniquitate eorum nullum sentire damnum, eos vero perniciem sibi per illam attrahere. Et dicit :*

452 VERS. 19. *Nonne me ad iracundiam provocant, dicit Dominus, et non seipsos, ut facies eorum confundantur? [20] Et declarat speciem confusionis: minatur autem futuram non hominum duntaxat internecionem, sed etiam jumentorum, et plantarum corruptionem, ac terræ solitudinem. Prohibet quoque cultum legalem.*

VERS. 21, 22, 23. *Hæc dicit Dominus virtutum, Deus Israelis: Holocausta vestra congregate cum sacrificiis vestris, et comedite carnes. Quia non sum locutus cum patribus vestris, neque præcepi eis die quo eduxi eos de terra Ægypti, ratione holocaustorum et sacrificiorum. Sed hoc tantum verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, et ero vobis Deus, et vos eritis mihi populus: et ambulabitis in omnibus viis meis, quas præcipio vobis, ut bene sit vobis. Ex his perspicuum est superflua legis ob infirmitatem Judæorum adjecta esse. Cum enim in Ægypto didicissent sacrificare idolis, desiderans ut ab illis recederent (per omnes enim prophetas ea rejicit), sed indulgens infirmitati eorum, dixit, « Comedite carnes: » quasi diceret: Tametsi sacrificia rejiciam, vos tamen carnes edere non prohibebo. Siquidem in lege præcipit, ut qui velint in urbibus aut pagis suis carnes **453** edere, sacra faciant, et sanguineum in terram effundant, et*

† Osee III, 1.

προφήτη μηδεμίαν ὑπὲρ αὐτῶν προσβολὰν προσενεγκεῖν. « Οὐ γὰρ ἀκούσομαι σου, φησί » Καὶ διέσπων, ὡς δικαίως αὐτοὺς ἀποστρέφεται, ἐπηγάγεν.

ἰ', ιγ'. Ἡ οὐχ ὄφθα, τί οὗτοι ²¹ ποιοῦσιν ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰουδα, καὶ ἐν ταῖς διόδοις ²² Ἱερουσαλήμ; Οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καίουσι πῦρ, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι στέαρ ²³, τοῦ ποιῆσαι χαυῶνας τῇ στρατιῇ ²⁴ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἔσπεισαν σπορὰς θεοῖς ἐτέροις ²⁵, ἵνα πυρορρίψωσι με. Οἱ ἔδει εἶχον ἀσταφίαιας, καὶ φοίνικας, καὶ ἑτέρα τινὰ τοιαῦτα, ταῦτα δὲ τοῖς εἰδώλοις προσέφερον. Περὶ τούτων δὲ καὶ δι' ἐτέρου προφήτου φησί· « Καί' ἐφθόνη πέμματα μετὰ σταφίδων. » Λέγει τοίνυν τῷ B προφήτῃ, Μὴ δυσχεράνη, ὡς μὴ πείθων με τῇ προσβολῇ. Σοῦ γὰρ ἀντιβολούντος ἐκεῖνοι παροξύνονται πανδημεὶ τῆς τῶν δαιμόνων θεραπείας φροντίζοντες. Ἐπειτα δείκνυσιν, ὡς αὐτῆς μὲν οὐδεμίαν ἐκ τῆς τούτων παρανομίας δέχεται βλάβην, αὐτοὶ δὲ διὰ ταύτης ἐπισπῶνται τὸν θάνατον. Καί φησι·

ἰδ'. Μὴ ἐμὲ πυρορρίψουσι ²⁶, λέγει Κύριος, οὐχὶ ἑαυτούς, ὅπως κατασχυνθῆ τὰ πρόσωπα αὐτῶν; Λέγει δὲ καὶ τῆς αἰσχύνῃς τὸν τρόπον· ἀπειλεῖ γὰρ, οὐ μόνον ἀνθρώπων θάνατον, ἀλλὰ καὶ κτηνῶν, καὶ φυτῶν διαφθορὰν, καὶ γῆς ἔρημιαν· ἀπαγορεύει δὲ καὶ τὴν κατὰ νόμον λατρείαν.

κα', κβ', κγ'. Τὰδε λέγει Κύριος τῶν ²⁷ δυνάμεων, ὁ θεὸς Ἰσραὴλ· Τὰ ὀλοκαυτώματα ὑμῶν συναγάγετε ²⁸ μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν, καὶ φάγετε κρέα ²⁹. Ὅτι οὐκ ἐλάλησα πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν, οὐδὲ ἐνετείλαμην αὐτοῖς ἐν ἡμέρᾳ ἧ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς Ἀιγύπτου, περὶ ³⁰ λόγου ὀλοκαυτωμάτων, καὶ θυσιῶν. Ἄλλ' ἢ τὸ ῥῆμα τοῦτο ἐνετείλαμην αὐτοῖς, λέγων· Ἀκούσατε τῆς φωνῆς μου, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς θεόν, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς λαόν, καὶ πορεύσεσθε ³¹ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς μου, αἷς ἐντέλλομαι ³² ὑμῖν, ὅπως ἂν εὖ ᾖ ³³ ὑμῶν. Δέδεικται δὲ καὶ διὰ τούτων, ὡς τοῦ νόμου τὰ περιττὰ προσετέθη διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀσθενίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμαθον ἐν Αἰγύπτῳ θύειν εἰδώλους, ἐκείνων ³⁴ αὐτοὺς ἀποστῆσαι βουλόμενος (διὰ πάντων γὰρ αὐτὰ ³⁵ ἐκβάλλει τῶν προφητῶν ἀλλὰ) τῇ τούτων D ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων, τὸ, « φάγετε ³⁶ κρέα, » φησίν, ἀντὶ τοῦ, Καὶ τὰς θυσίας ἐκβάλλων, εὐκωλύσω ὑμᾶς μεταλαμβάνειν κρεῶν. Καὶ γὰρ ἐν τῷ

VARIE LECTIONES.

²¹ οὗτοι. Sic quoque infra, ad c. 44, 49. Sed rec. lect. est αὐτοί. ²² ἐν—Ἱερους. Des. infra, ad c. 44, 19. ²³ διῶδ. Rec. lectio, ὁδοίς. ²⁴ στέαρ. Ita quoque infra, l. c., sed rec. lect. est σταίς. ²⁵ στρ. τ. οὐρ. Hebr. reginæ cæli. ²⁶ ἐτ. Rec. lectio, ἄλλοις. ²⁷ Lacunam istam ex cod. Bavar. explore licuit. ²⁸ παρ. B præm. αὐτοί. ²⁹ τῶν — Ἱερ. Ita juxta Hebr. Sed des. ista apud LXX. ³⁰ συναγ. μ. τ. θ. ὄμ. Hebr. adde sacrificiis vestris. ³¹ κρέα. infra Gr. Aff. Cur. serm. 7, leg. κρέας. ³² περὶ — θυσιῶν. Rec. lect. περὶ ὀλοκαυτωμάτων καὶ θυσίας. Ita quoque Gr. Aff. Cur., l. c. ³³ Rec. lect. πορεύσεσθε. In quoque B. ³⁴ αἷς ἐντ. Rec. lect. αἷς ἂν ἐντέλλωμαι. ³⁵ B εἶη, juxta Ald. ³⁶ ἐκείνων. Ita lectionem Sirin. ἐκείνης mutandam esse putavimus. B habet ἐκεῖνοις. ³⁷ αὐτά. Edit. prior habebat αὐτάς. ³⁸ φάγ. κρέα. Ed. prior præmittebat δὲ, colo ad συγκατ. apposito. Ut apertior esset sensus, comma ad συγκατ. ponere, δὲ expungere, et post κρέα voculam φησίν, quam etiam Picus in versione expressit, addere visum est.

ἡμῶν διαγορεύει, τοὺς βουλομένους ἐν ταῖς ἑαυτῶν
 ἡμῶν ἢ κώμαις κρεῶν μεταλαβεῖν, « θύσαι ³⁰ καὶ
 ἐκείναι τὸ αἷμα ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ μεταλαβεῖν » οὐχ
 ὡς ἱερῶν, ἀλλ' ὡς κρεῶν κοινοῦν. Ἰερουργεῖν γὰρ
 ἔξω τοῦ νενομισμένου διεκίλυσε τόπου. Οὐ δὴ χάριν
 λέγει: « Φάγεσθε αὐτὰ ὡς δορκάδα καὶ Ἐλαφον, » του-
 ἔστιν, ὡς ἐκεῖνα τὰ τῷ θυσιαστηρίῳ μὴ προσφερό-
 μενα. Ἐπειτα διηγείται καὶ τὴν τῶν πατέρων αὐτῶν
 ἀπειθειαν, ὅτι ταῦτά μου συμβουλεύοντος·

κδ'. Ἐπορεύθησαν ἐν τοῖς ἐνθυμήμασι τῆς
 καρδίας αὐτῶν τῆς πορνείας. Διδάσκει δὲ καὶ τοὺς
 βλαστήσαντας ἐντεῦθεν καρπούς.

Καὶ ἐγενήθησαν εἰς τὰ δπισθεῖν, καὶ οὐκ εἰς τὰ
 ἐμπροσθεῖν. (κε'.) Ἄφ' ἧς ἡμέρας ἐξήλθοσαν ⁴⁰ οἱ
 πατέρες αὐτῶν ⁴¹ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἕως τῆς
 ἡμέρας ταύτης. Παρεδόθησαν γὰρ διὰ τὴν οικεῖαν
 παρανομίαν, ποτὲ μὲν Μωαβίταις, ποτὲ δὲ Ἀμμωνί-
 ταις, ἄλλοτε Μεδιθαίοις, πολλάκις δὲ ἄλλοφύλοις.
 Ἐπέδεικνυσι δὲ καὶ τὴν οικεῖαν κηδεμονίαν· οὐ γὰρ
 διέλιπον, φησὶ, διηνεκῶς αὐτοῖς διὰ τῶν προφητῶν
 διαλεγόμενος, καὶ τὰ κρείττω προτρέπων· καὶ δι-
 ἴμειναν ἀντελέγοντες, καὶ χεῖρους ἔγνοντο τῶν πατέ-
 ρων, οἱ ἐξ ἀκείνων ἀντελέγουσι λόγους· Ἐλεγον δὲ
 ὅμως αὐτοὺς διαβρόδην, καὶ εἰπέ·

κη'. Τοῦτο τὸ ἔθνος, οἱ ⁴² οὐκ ἤκουσαν τῆς φωνῆς
 τοῦ Θεοῦ Κυρίου αὐτῶν, οὐδὲ ἐδέξαντο παι-
 δεῖαν. Ἔστι ⁴³ δὲ ἡ αἰτία τῆς ἀπειθείας, « Ἐξέλιπεν
 ἡ πίστις, καὶ ⁴⁴ ἐξήρται ἐκ στόματος αὐτῶν. » Ἐἴτα ⁴⁵
 θρηνησαὶ παρακελεύεται, καὶ πενθήρης σχῆμα λαβεῖν,
 καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποκείραι, ὡς ἀποδοκιμασθέντος τοῦ
 ἐλεγέντος λαοῦ. Καὶ δεικνύς, ὡς δίκαιος ὁ θυμὸς, τὸ
 μέγιστον ὄνομα ⁴⁶ τῆς ἀσεβείας παραγυνοῖ.

λ'. Ἐταξάν πολλοὶ ⁴⁷ γὰρ, φησὶ, τὰ βδελύγματα
 αὐτῶν ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν ᾧ ⁴⁸ ἐπικέκληται τὸ θροῦν
 μου ἐπ' αὐτόν, τοῦ μίναυι αὐτόν. Τοῦτο τετρά-
 μμηξ Μανασσῆς, ὁ τοῦ Ἐζεκιῶ υἱός· ἐξήλωσαν δὲ
 καὶ οἱ μετὰ ταῦτα τὴν τολμηθεῖσαν ἀσεβείαν. Καὶ
 μάρτυς ὁ θεὸς Ἐζεκιήλ ⁴⁹, πνευματικῶς μὲν ἀπὸ
 Βαβυλώνης εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπαχθεῖς, ἐν δὲ τῷ
 ναῷ τὰς τοιαύτας παρανομίας εἰρηκῶς τεθεῖσθαι·
 εἰπαῖται δὲ αὐτοῖς, ὡς καὶ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγα-
 τέρους ὀλοκαυτοῦντας τοῖς δαίμοσιν. « Τοῦτο δὲ,
 φησὶν, οὐκ ἐντετελέμενον αὐτοῖς, οὐδὲ διανοούμην ⁵⁰ ἐν
 τῇ καρδίᾳ μου. » Ὅ γὰρ τὰς τῶν ἀλόγων θυσίας διὰ
 τὴν τούτων ἀσθένειαν γίνεσθαι συγχωρήσας, πῶς
 ἂν ἠνευχόμεν περὶ τῆς τοιαύτης νομοθετήσαι μαι-
 φονίας; Τὸν δὲ βωμὸν τοῦ Ταφῆθ, εἰδῶλου τινὸς
 οὗτω καλουμένου λέγει. Ἐρμηνεύεται δὲ σὺγκλεισμα,
 ἢ κατάβρωσις. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χωρίῳ πλῆθος αὐτῶν
 ἀναρεθῆτεσθαι λέγει, καὶ προτεθῆσθαι βορᾶν καὶ
 θοίνην ὀιωνοῖς καὶ θηρίοις· καὶ μέντοι καὶ τὴν

A edant, non tanquam de sacrificiis, sed velut de
 carnibus communibus. Vetuerat enim sacrificare
 extra locum designatum. Propterea dicit: « Edite
 ea, ut damam et cervum »: nempe ut illa quæ
 non offeruntur ad altare. [24] Postea explicat etiam
 patrum illorum inobedientiam, quia dum hæc eis
 consulerem:

VERS. 24. *Ambulaverunt in cogitationibus cordis
 sui malis. Et qui inde nati sint fructus, docet:*

Et versi sunt retrorsum, et non antrosum.
 (25) *Inde a die quo egressi sunt patres eorum e terra
 Ægypti, usque ad diem hunc. Traditi enim sunt*
 B *ob suam iniquitatem quandoque Moabitibus, quan-*
 doque Ammonitis, interdum Madianitis, persæpe
 allophyllis. Declarat præterea, quam illorum ges-
 serit curam. Non desii enim, ait, continenter allo-
 qui eos per prophetas, et quæ meliora essent ad-
 monere; [26, 27] et perseverarunt contradicere,
 factique sunt deteriores patribus, qui iisdem con-
 tradicunt sermonibus. Increpa nihilominus eos
 diserte, et dic:

VERS. 28. *Hæc est gens, quæ non auditit vocem
 Domini Dei sui, et non receperunt disciplinam. At
 incredulitatis causa hæc est: « Defecit fides, et
 ablata est ex ore eorum. » [29] Dehinc lamentari
 suadet, et lugentis habitum sumere, et caput ton-
 dere, quasi sit reprobatus populus electus. Et
 justam esse indignationem ostendere volens,
 summum impietatis nomen revelat.*

VERS. 30. *Multi enim posuerunt, inquit, abomi-
 nationes suas in loco, in quo invocatum est nomen
 meum, ut pollutant illum. Hoc ausus est Manasses
 Ezechix filius: admissam vero impietatem æmulati
 sunt etiam posteri. Testis est divinus Ezechiel, qui
 e Babylone in Hierosolymam raptus in spiritu, se
 tales in templo spectasse iniquitates commemorat.
 Criminatorum autem eos, ut qui etiam filios
 et filias in holocausta immolarent dæmonibus.
 [31] « Hoc autem, inquit, non præcepi eis, nec cog-
 itavi in corde meo. » Qua enim ratione adduci
 possem, ut hujusmodi carnificinam lege sancirem,
 qui vel irrationalium animalium sacrificia infirmi-
 tatis eorum gratia concessi? [32, 33.] Dicit autem
 aram Tapheth, idoli cujusdam ita vocati: quod
 interpretantur inclusio, sive devoratio. In hoc
 porro loco multos ipsorum asserit interficiendos
 esse, et proponendos in escam et pabulum avibus
 et feris. Quin etiam loci denominationem mutau-*

³⁰ Dent. xii, 15.

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ Ex B suppl. ⁴⁰ B ἐξήλθον. ⁴¹ αὐτ. B ὁμῶν, juxta Hebr. ⁴² οἱ — παρ. Rec. lectio, Ὅ οὐκ ἤκουσε τῆς
 φωνῆς Κυρίου, οὐδὲ ἐδέξατο παιδείαν. ⁴³ Ἔστι. B τίς. ⁴⁴ x. ἐξ. Des. quidem apud O', exstat autem in
 Hebr. ⁴⁵ εἴτα, x. τ. λ. Ex vers. 29, ad quem illa spectant, infra, ad c. xlvii, 5, hæc leg. : ἀποκείραι
 τὴν κεφαλὴν σου, καὶ ἀνάλαβε ἐπὶ χειλέων θρηγῶν. ⁴⁶ ὄν. B δαίγμα. ⁴⁷ πολλοί. Abest ab Hebr. ⁴⁸ ἐν ᾧ.
 Rec. lectio οὐ. ⁴⁹ B Ἰεζεκιήλ. ⁵⁰ B διανοήθη, juxta rec. lect.

dam : nec ultra vallem filii Ennom vocitandam, sed vallem interfectorum. Prælicet etiam fore ut civitas omni lætitia destituatur.

CAPUT VIII.

[1, 2] Dicit præterea Babylonios irruentes non modo vivos neci tradituros, sed etiam sacerdotibus et regibus jam dudum defunctis illusuros, et effossis sepulcris ossa relictos esse insepulta, ita ut exponantur soli, lunæ et sideribus. Quorum, inquit, dilexerunt adorationem, et **455** tamen nullum ab illis consequentur auxilium.

VERS. 3. *Quia maluerunt, ait, mortem quam vitam.* Hæc et his similia pluribus effatus, dempto porrigens manum, hortatur ad pœnitentiam.

VERS. 4. *Nunquid qui cecidit, non resurgit? et qui aversus est, non revertitur?* Deinde increpat contumaces.

VERS. 5. *Quare aversus est populus iste et Hierosolyma aversione impudenti, et obfirmati in voluntate sua noluerunt reverti?* Manifeste docet nos malitiam non esse opus naturæ, sed voluntatis. Deinde accusat animum impœnitentem.

VERS. 6. *Dicunt enim, ait, Non est homo qui pœnitentiam agat ob malitiam suam, dicens: Quid feci?* Talis cogitatio causa fuit pertinacis nequitiae; quod clarum est ex sequentibus. « Currrens defecit a cursu suo, velut equus defessus in hinnita suo. » Quod Syrus ita interpretatus est: « Aguntur omnes sensu suo, quasi equus impetu vadens ad prælium. » Relicta enim lege divina, suas ipsorum sequuntur cogitationes. Juxta Græcam vero locutionem, intelligendum est nullum esse cursus tempus, aut satietatem. Nam equus impetu utens et hinnitu, exhausto labore sudat: hi vero nulla malorum explentur satietate. Huic sententiæ respondent quæ sequuntur.

VERS. 7. *Et asida in cælo cognovit tempus suum: turtur, cicada, et hirundo, agrestes aviculæ custodierunt tempora ingressuum suorum: populus autem meus non cognovit verba Domini.* Ab irrationalibus auxit accusationem. Etenim norunt volucres varietatem temporum, et nunc huc, nunc illuc transvolantes, natura reperiunt quod sibi conducit: isti vero, licet rationis participes, fructum legis non decerpunt. Cæterum asida est avis, quam nonnulli aiunt milvum vocari.

A προσηγορίαν μετατεθήσεσθαι, καὶ μηκέτι φάραγμα τοῦ υἱοῦ Ἐννώμ⁵¹, ἀλλὰ φάραγμα τῶν ἀνηρημάτων κληθήσεσθαι· προλέγει δὲ, ὅτι πάσης εὐφροσύνης ἡ πόλις ἔρημος γενήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Καὶ ὅτι ἐπελθόντες Βαβυλώνιοι οὐ μόνον τοὺς ζῶντας σφαγῇ παραδώσουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς κἀλαι τεθνεώσιν ἱερεῦσι καὶ βασιλεῦσιν ἐμπαρονήσουσι, καὶ τοὺς τάφους ἀνορύζαντες, ἀταφα ὅσα καταλείψουσιν, ὥστε προκείσθαι ἡλίῳ, καὶ σελήνῃ, καὶ τοῖς ἀστρασιν. Ἔθν, φησὶ, τὴν λατρείαν ἠγάπησαν, καὶ τῆς παρὰ τοῦτον ἐπικουρίας οὐ τεύζονται.

γ. Ὅτι ἐλλοιτο⁵², φησὶ, τὸν θάνατον· ἢ τὴν ζωὴν. Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὁμοια διὰ πλειόνων ἐκπῶν, πάλιν ὀρέγει χεῖρα, μετανοεῖν παραινῶν.

δ. Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται, καὶ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει⁵³; Ἐἴτω ἀπειθεῦσιν ἐπιτιμᾷ.

ε'. Διὰ τὴν ἀποστρέφειν ὁ λαὸς οὗτος καὶ Ἱεροσολίμη ἀποστρέφειν ἀναιδῆ, καὶ κατακρατήθησαν ἐν τῇ προαιρέσει αὐτῶν, καὶ οὐκ ἠθέλησαν τοῦ ἐπιστρέφειν; Ἐαυτῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ὡς οὐ φύσει, ἀλλὰ προαιρέσει; Ἐργον ἢ πονηρία. Μετὰ ταῦτα τῆς ἀμετανοήτου γνώμης κατηγορεῖ.

ς'. Δεῖξουσὶ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπος μετενοῶν ἀπὸ τῆς κακίας αὐτοῦ, λέγων· Τί ἐποίησα; Οὗτος ὁ λογισμὸς τῆς διημεκοῦς πονηρίας γένηται πρόξενος· τοῦτο γὰρ τὰ ἐπαγόμενα ἔηλο. « Διέλιπεν ὁ τρέχων ἀπὸ τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὡς ἵππος κἀθίθρος ἐν χρεμετισμῷ αὐτοῦ. » Τοῦτο δὲ ὁ Σύρος οὕτως ἠρμήνευσε· « Πάντες τῇ γνώμῃ αὐτῶν πορεύονται⁵⁴, ὡς ἵππος ὁρμῶν εἰς πόλεμον. » Τὸν γὰρ θεῖον καταλιπόντες νόμον, τοὺς αὐτῶν ἔπονται λογισμοῖς. Κατὰ μέντοι τὴν Ἑλλάδα φωνὴν, νοητέον ὅτι καὶ τοῦ δρόμου οὐκ ἔστι καιρὸς καὶ κόπος· καὶ γὰρ ἵππος ὁρμῇ χρώμενος, καὶ χρεμετισμῷ, μετὰ τὸν κόπον ἵππος· οὗτοι δὲ κόρον οὐκ ἔλαβον τῶν κακῶν. Ταύτη τῇ διανοίᾳ καὶ τὰ ἐξῆς συμφωνεῖ.

ζ'. Καὶ ἡ ἀσίδα⁵⁵ ἐν τῷ οὐρανῷ ἔγνω τὸν καιρὸν αὐτῆς· ἐρυγῶν, καὶ ἔπειξ, καὶ χαλιδῶν, ἀγροῦ⁵⁶ σερουθία, ἐφύλαξαν⁵⁷ καιροὺς εἰσόδου αὐτῶν· ὁ δὲ λαὸς μου οὐκ ἔγνω τὰ ῥήματα⁵⁸ Κυρίου. Ἀπὸ τῶν ἀλόγων τὴν προσηγορίαν ἠξίωσεν· οἷδε γὰρ, φησὶ, τὰ πετεινὰ τῶν ἑρῶν τὴν διαφοράν· καὶ νῦν μὲν ὧδε, νῦν δὲ ἐκεῖ μεταβαίνει, φύσει τὸ χρειωδὲς εὐρίσκοντα· οὗτοι δὲ, λόγου μεταλαχόντες, τοῦ νόμου τὴν ὠφέλειαν οὐ δρᾶπονται. Ἡ μὲν ἀσίδα, ὄρνιθός ἐστι· τινὲς δὲ φασὶ τὸν ἐκσίον⁵⁹ οὕτω καλεῖσθαι.

VARIAE LECTIONES.

⁵¹ Rec. lectio, Ἐννώμ. ⁵² ἐλλοιτο — ζωὴν. *Hebr.* eligetur mors præ vita. ⁵³ καὶ. B ἢ, juxta rec. lectionem. Ita quoque *Her. fab.* l. v, c. 28. ⁵⁴ ἐπιστρ. Sic quoque *Her. fab.*, l. c. Sed cod. Alex. habet ἐπιστρέφει, *Vatic.* ἀποστρέφει. ⁵⁵ καὶ *Jer. Des.* apud LXX, existat autem in *Hebr.* ⁵⁶ καὶ—αὐτῶν. *Hebr.* retinent dolum. ⁵⁷ ἐφύλ.—χρῆμα. αὐτ. *Hebr.* omnis ille s. unusquisque eorum, redit ad cursum suam sicut equus ad prælium. ⁵⁸ B πορεύονται. Ita quoque *Montf.* in *Hexapl.* ⁵⁹ ἐκσίον. B ἰδίοις. ⁶⁰ οὐκ. *Des.* in B. ⁶¹ ἢ ἄστ. *Hebr.* ciconia. ⁶² x. τίττ. *Des.* quidem apud LXX, leg. autem supra, p. 100, ad *Isa.* l. 5, et infra, orat. 5 *De provid.* ⁶³ ἀγρ. στρ. *Abest* ab *Hebr.* et supra, p. 169, l. c. *Alii* romanum comma post. ἀγροῦ. ⁶⁴ ἐφύλ.—αὐτ. *Lucis* cit. leg. ἔγνωσιν καιροὺς εἰσόδου (*De prov.*, l. c., εἰσόδων) αὐτῶν. ⁶⁵ ῥήμ. *Infra*, *De prov.* orat. 5, leg. κρίματα, juxta rec. lecti. et *Hebr.* ⁶⁶ B ἰκτίνα.

η'. Πῶς ἐρεῖτε⁹⁷, ὅτι σοφοὶ ἐσμεν ἡμεῖς, καὶ ἄνομος Κυρίου ἔστι μεθ' ἡμῶν; Ἄνομος ἐσχάτης τῆς οἰκίας παραφροσύνης ἀσθησὶν μὴ λαμβάνειν, μηδὲ παρανομούντας εἰδέναι τὴν ἁμαρτίαν. « Εἰς⁹⁸ μάτην ἐγενήθη σχολὸς ψευδῆς γραμματεῦσιν. » Σχολὸν καὶ σχολίσμα τὴν κληρονομίαν πολλὰκις καλεῖ. λέγει δὲ ταύτην μηδὲν ἀπὸ τῶν τοῦ νόμου γραμμάτων ὠφελεῖσθαι, διὰ τὸ ἠγαπηθέναι τὸ ψεῦδος. Τούτου χάριν, φησί, κατασχυνθήσονται οἱ σοφοὺς ἐαυτοὺς ὀνομάζοντες.

ι'. Καὶ δώσω τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἑτέροις, καὶ τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν τοῖς κληρονόμοις. Κληρονόμους τοὺς πολεμίους ἐκάλεσεν, ὡς τῆς ἐκείνων κτήσεως δεξαμένους τὴν δεσποτείαν. Τοῦτο⁹⁹ δὲ λέγει ποιήσειν, διὰ τὴν κοινήν πάντων παρνομίαν ἱερῶν τε καὶ ψευδοπροφητῶν, ἧ τὴν εἰρήνην ἐπαγγελλόμενοι, μετανοεῖν ἐκώλουν τὸν λαόν. Ἀπειλεῖ δὲ αὐτοῖς καὶ ἀκαρπίαν γῆς, καὶ δειλίαν, καὶ φυγὴν. Ὑφεὶς δὲ θανατοῦντας αὐτοὺς καλεῖ τοὺς πολεμίους, οἷς οὐκ ἔστι, φησὶν, ἐπιβῆσαι· ταῖς γὰρ ἡμετέραις οὐκ εἰκουσι παρακλήσεσιν. Ἔτα καὶ τὴν ἀιχμαλωσίαν προλέγει.

θ'. Ἰδοὺ φωνὴ κραυγῆς θυγατρὸς λαοῦ μου ἀπὸ γῆς μακρόθεν. Ἐπειτα κατ' ἐρώτησιν· « Μὴ Κύριος οὐκ ἔστιν ἐν Σιών, ἢ βασιλεὺς αὐτῆς¹⁰⁰ οὐκ ἔστιν ἐκεῖ; » Πανταχοῦ, φησί, πάρεστιν ὁ τῶν ὄλων θεός· τί δήποτε τοίνυν αὐτοὺς τοῖς πολεμίους παρέδωκε; « Διότι παρώργισάν με ἐν τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν, καὶ ἐν ματαίοις ἄλλοτριόις. » Τούτων, φησὶν, αἰτία τῶν κακῶν ἢ παρὰ τὸν νόμον ὑμῖν ἐγένετο πολιτεία, καὶ ἡ δυσσεβὴς τῶν εἰδώλων λατρεία.

κ'. Διῆλθε¹⁰¹ ἔθρος, καὶ παρηλθεν ἀμητός, καὶ ἡμεῖς οὐ βεβιωθήμεν. Τὸν μακρὸν τῆς πολιορκίας χρόνον, καὶ τὴν ἐβδομηκοντοῦτον δουλείαν διὰ τούτων δεδήλωκεν¹⁰². Ἡμᾶς δὲ προσήκει τὴν τούτων παιδείαν ἀφορμὴν ὠφελείας ποιήσασθαι. Ὅσα γὰρ προεγράφη, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, « Εἰς ἡμετέραν¹⁰³ διδασκαλίαν προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς, καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν, τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν· » ἢ ἐπιτύχωμεν¹⁰⁴ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα πρέπει, καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

TOMOS Γ'.

κα'. Ἐπὶ συντριμματι θυγατρὸς λαοῦ μου συνετριβήν¹⁰⁵. Ἐσκοτώθη¹⁰⁶ ἀπορία ἐγώ· κατασχυσάν με¹⁰⁷ ὀδίνες, ὡς τιχτούσης. Ὁ προφήτης δόθρεται καὶ τὰς πολυθησίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ παρανομίας, καὶ τὰς ἐπενεχθείσας αὐτοῖς τούτων ἕνεκα

^h Rom. xv, 4.

VERS. 8. *Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus, et lex Domini nobiscum est? Extremæ dementia est, imprudentiam suam non sentire, et inique agentis non agnoscere peccatum: « Superfluous factus est funiculus mendax Scribarum. » Hæreditatem sæpe vocat Junem et funiculam: quam ait litteris legis nihil adjutam, quia dilexerunt mendacium. [9] Quia de causa dicit confusos fore, qui seipsos sapientes nominabant.*

VERS. 10. *Et dabo mulieres eorum exteris, et agros eorum hæredibus.* Hæredes appellavit hostes, utpote successuros in dominium possessionum ad eos pertinentium. [11, 12] Idque dicit se facturum propter communem omnium sacerdotum et pseudo-
B prophetarum iniquitatem: qui promittentes pacem impediabant, ne populus pœnitentiam ageret. [13-16] Minatur autem eis sterilitatem 457 terræ, et formidinem, et fugam. [17, 18] Serpentes autem mortiferos vocat ipsos hostes: qui incantari nequeunt, ait, quia nostris adhortationibus non obtemperant. Postea prædicit etiam captivitatem.

VERS. 19. *Ecce vox clamoris filia populi mei de terra longinqua.* Tum per interrogationem: « An Dominus non est in Sione? aut rex ejus non est ibi? » Ubique, inquit, adest Deus omnium. Quam igitur ob causam tradidit eos hostibus? « Quia me concitaverunt ad iracundiam sculpsilibus suis, et vanitatibus alienis. » Horum, inquit, vobis malorum causa fuit conversatio legi contraria, et impia idolorum adoratio.

VERS. 20. *Transiit æstas, et finita est messis: et nos salvati non sumus.* Diuturnum tempus obsidionis, et septuaginta annorum servitutem his verbis declaravit. Nos vero ex horum castigatione debemus utilitatis occasionem sumere. Nam secundum divinum¹⁰⁸ Apostolum, « Quæcumque antea scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus. » Quam utinam consequamur per Christum Jesum Dominum nostrum: cum quo Patrem decet gloria et imperium, una cum sacrosancto Spiritu, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

D

LIBER III.

VERS. 21. *Super contritione filia populi mei contritus sum. Obtenebratus sum ego præ afflictione: apprehenderunt me 458 dolores, ut parturientis. Deflet propheta commissas a populo iniquitates, et earum causa invectas calamitates recenset. Urbem*

VARIE LECTIONES.

⁹⁷ B ἐρεῖσθαι. ⁹⁸ εἰς — γραμμ. *Hebr.* profecto ecce fraudulentè agit (unusquisque eorum): stylus mendacii (est stylus) Scribarum. ⁹⁹ τοῦτο — ἐκώλουν τὸν λαόν. Hæc spectant ad vers. 11 et 12. Utrumque omiserunt ol O'; lacunam autem ex Theodot., quem etiam Noster h. l. secutus est, supplevit Orig. et ex Nobilii Notis, t. VI, Bibl. polygl. Waltoni, Grubius. Nonnulla aliter leg. in Compl. ¹⁰⁰ αὐτ. Des. apud LXX. ¹⁰¹ Διῆλθε — ἀμητός. Ordo inversus in *Hebr.* ¹⁰² B ἐδήλωσεν. ¹⁰³ ἡμ. B præm. τὴν. ¹⁰⁴ B ἐπιτύχοιμεν. ¹⁰⁵ συνετρ. Desunt apud O'. ¹⁰⁶ ἐτκ. τιτκ. *Hebr.* stupor corripuit me. Ed. prior habebat τσκούτῃν. ¹⁰⁷ B μου.

autem vocat filiam populi, quoniam illam ipsi A
ædificaverunt; contritionem vero, plagam ex pec-
cato contractam.

VERS. 22. *An resina non est in Galaad, aut me-
dici non sunt ibi? Quare non ascendit curatio filiae
populi mei? Medicos appellat sacerdotes, doctri-
nam autem spirituales, figurate resinam. Galaad
autem, urbs erat sacerdotibus destinata. Conque-
ritur ergo quod civitas perseveraverit in delicto,
nec penitentiam receperit: cum tamen non dees-
sent sacerdotes, et præcepta legis.*

CAPUT IX.

[1, 2] Quamobrem propheta divinus postulat
lacrymarum fontem dolori sufficientem, ut die
noctæque contribulium peccata descat. Postulat B
vero etiam recessum quemdam interiorum in fini-
bus deserti: ubi vivere desiderat, ne audiat perpe-
trata a populo facinora. Omnes enim, inquit, effo-
diunt invicem nuptias, et est cœtus omnimodam
committens iniquitatem. Hoc enim indicat: « Cœtus
prævaricalorum. »

VERS. 3. *Et intenderunt ut arcum linguam suam.
Struentes dolum, calumniam tentantes, insidiantes
proximo. Hoc enim est quod ait: « Mendacium,
et non fides, prævaluit super terram, quia ex malis
mala egressa sunt. » Declarat his verbis mutationis
nesciam nequitiam: quoniam mala malis succed-
dunt. Horum autem causa est, rerum divinarum
459 neglectus: cum statim adjiciat, « Et non
cognoverunt me, dicit Dominus. » [4, 5] Et ut C
clariorem reddat vigentem in eis malitiam, monet
ne quis fidat amico, imo nec fratri, cum utrique
insiditis et dolis utantur, et veritate careant. Accu-
sationi porro adjungit usuram, ut quæ contra
legem exercentur.*

VERS. 6. *Usura super usuram, et dolum super
dolum. Et rursus contemptum Dei commemorat:*

*Noluerunt scire me, dicit Dominus. (VERS. 7.)
Propterea hæc dicit Dominus exercituum: Ecce ego
igne examinabo eos, et probabo illos. Quo loco bel-
lum et quæ ex eo nascuntur, appellavit igneam
examinationem et probationem. Quomodo et divi-
nus David ex persona eorum qui erant in Baby-
lone: « Quoniam, ait, probasti nos, o Deus: D
igne nos examinasti, sicut examinatur argen-
tum. » Sed illa piorum cœtus pronuntiavit, qui
per ignem examinati apparuerunt probi: at hoc
loco ignea examinatio declarat quod est repro-*

1 Psal. LXX, 10.

συμφοράς διηγείται. Θυγατέρα δὲ λαοῦ τὴν πόλιν
καλεῖ· αὐτοὶ γὰρ αὐτὴν ὑποδόμησαν· συντριβὴν δὲ,
τὴν ἐκ τῆς ἀμαρτίας πληγὴν.

κβ'. *Μὴ ρητήρη οὐκ ἔστιν ἐν Γαλαὰδ, ἢ ἱατροὶ¹⁰
οὐκ εἰσὶν ἐκεῖ; Διατί οὐκ ἀνέβη ἱασίς θυγατρὸς
λαοῦ μου; Ἱατροὺς καλεῖ τοὺς ἱερέας, ρητήρη δὲ
τροπικῶς τὴν πνευματικὴν διδασκαλίαν. Γαλαὰδ δὲ
πόλις ἦν ἱερατικὴ· ἐπιμέμφεται τοῖνον, ἔτι καὶ
ἱερέων ὄντων, καὶ νομικῶν ἐνταλάτων, ἐπέμεινε
ἢ πόλι· πλημμελοῦσα, καὶ μεταμέλειαν οὐκ ἰδέ-
ξατο.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Οὐ δὴ χάριν ὁ θεὸς προφήτης δακρῶν αἰτεῖ πηγὴν
ἀποχρῶσαν τῷ πάθει, ὥστε νύκτωρ¹⁰ καὶ μεθ' ἡμέ-
ραν ἀποδύρεσθαι τὰ τῶν ὁμοφύλων κακά. Αἰτεῖ δὲ
καὶ ἐσχατίαν τινα ἔνδον ἐν τῷ τέρματι τῆς ἐρήμου,
κάκει διάγειν ἐφίεται· ὥστε μηδὲ ἀκούειν τῶν ὑπὸ
τοῦ λαοῦ τολμωμένων κακῶν. Ἄπαντες γὰρ, φησί,
τοὺς ἀλλήλων διορτύττουσι γάμους, καὶ σύλλογός ἐστι
πᾶσαν παρανομίαν τολμῶν· τοῦτο γὰρ λέγει « Σύν-
οδος ἀθετούντων. »

γ'. *Καὶ ἐπέτειναν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ὡς
τάξον. Δόλον¹⁰ βράπτοντες, συκοφαντίαν¹¹ ὑφαίνον-
τες, τῷ πλησίον¹² ἐπιβουλεύοντες· τοῦτο γὰρ λέγει·
« Ψεῦδος¹³ καὶ οὐ πίστις ἐνίσχυσεν ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι
ἐκ κακῶν κακά¹⁴ ἐξῆλθον. » Τὸ ἀμετάβλητον τῆς
πονηρίας διὰ τούτων ἐδήλωσε· τὰ γὰρ κακά, φησί,
κακὰ διαδέχεται· αἰτία δὲ τούτων ἡ τῶν θεῶν ἀμέ-
λεια. Τοῦτο γὰρ προστέθεικεν· « Καὶ ἐμὲ οὐκ ἔγνω-
σαν, φησί¹⁵ Κύριος. » Καὶ σαφέστερον δεικνύς τὴν
ἐμπολιτευομένην αὐτοῖς πονηρίαν, παραινεί μήτε
φίλῳ θαρρήσαι, μήτε μὴν ἀδελφῷ¹⁶· καὶ τούτων κά-
κείνων ἐξαπάτη καὶ δόλῳ κεχρημένων, καὶ ἀληθείας
γεγυμνωμένων. Προστίθησι δὲ τῇ κατηγορίᾳ καὶ τὸν
τόκον, ὡς παρὰ τὸν νόμον τολμώμενον.*

ζ'. *Τόκος¹⁷ ἐπὶ τόκῳ¹⁷, καὶ δόλος ἐπὶ δόλῳ¹⁸.
Καὶ πάλιν τῆς τοῦ θεοῦ¹⁹ καταφρονήσεως μέ-
μνηται.*

*Οὐκ ἠθέλησαν εἶδέναι με, φησί²⁰ Κύριος. (ζ.)
Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων²¹· Ἰδοὺ
ἐγὼ πυρώσω αὐτούς, καὶ δοκιμῶ²² αὐτούς. Πύρω-
σιν ἐνταῦθα καὶ δοκιμασίαν τὸν πόλεμον κέλῃκα,
καὶ τὰ ἐκείθεν φύομενα. Οὕτω καὶ ὁ εἶδος Δαβὶδ ἐκ
προσώπου τῶν ἐν Βαβυλῶνι· « Ὅτι ἐδοκίμασας ἡμᾶς
ὁ θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. »
Ἄλλ' ἐκεῖνα τῶν εὐσεβῶν ἐφη τὸ τάγμα· πυρωθέν-
τες²³ γὰρ ἀνεφάνησαν δόκιμοι· ἐνταῦθα δὲ ἡ πύρωσις
ἐλέγχει τὸ κίβδηλον. Διέξεισι δὲ καὶ τῆς πονηρίας
τὰ εἶδη, καὶ βολίδι μὲν ἀπεικάζει τὴν γλῶσσαν, δόλον*

VARIE LECTIONES.

¹⁰ B λατρός οὐκ ἔστιν, juxta rec. lectionem. ¹¹ νύκτ. Ita ex B emendatum. Ed. prior hab. νύκτας.
¹² B δόλους. ¹³ B συκοφαντίας. ¹⁴ πλ. B πέλας. ¹⁵ ψεῦδος, juxta Hebr. jungendum fuisset præcedenti
τόξον, ut sensus sit: Arcus eorum (est arcus) mendacii s. fallax. ¹⁶ κακά. Apud LXX, præm. εἰς.
¹⁷ φησί. B λέγει. ¹⁸ Τόκος — δόλῳ. Hebr. Habitatio tua est in medio fraudis. ¹⁹ B τόκον. ²⁰ B δόλον.
²¹ τοῦ θεοῦ. Ita B pro τούτων, ut hab. Sirm. ²² φησί. B λέγει. ²³ τ. δυν. Additur in Ald. et Compl.
²⁴ B δοκιμάσω, ut Compl. ²⁵ πυρ. B πρᾶσι. et.

δὲ πλήρεις εἶναι λέγει τοὺς λόγους. Εἰρημικὰ γάρ, **A** φησι, φθέγγονται, δόλια δὲ βουλεύονται.

θ'. Μὴ ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐπισκέψομαι; λέγει Κύριος· ἢ ἐν λαῷ τῷ τοιοῦτῳ οὐκ ἐδικήσει ἡ ψυχὴ μου; Ἐποικίον γάρ τὸν τοιοῦτον κριτὴν ἀτιμώρητον τὴν τοσαύτην πονηρίαν καταλιπεῖν. Ἐπίσκεψιν γάρ τὴν τιμωρίαν ἐκάλεσε· τὸ δὲ εἰ ἡ ψυχὴ μου κατὰ τὸ ἀνθρώπειον τέθεικεν ἔθος· οὐ γὰρ δὴ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς τὸ θεῖον συνήκται⁶⁶· ἀσύμθετον γάρ ἐστι, καὶ ἀπλοῦν, καὶ ἀνεῖθεον. Ὡς ἀκούειν δυνάμεθα⁶⁷, φθέγγεται. Ἐἴτα τούτοις αὐτοῖς παρακελεύεται, καὶ τῶν ὁδῶν καὶ ὁρῶν⁶⁸ θρηνησάτω τὴν ἐρημίαν. Οὐ γὰρ μόνον, φησι, τῶν ἀνθρώπων ἐστέρηται, ἀλλὰ καὶ τῶν κτηνῶν, καὶ τῶν πετεινῶν. Τοῖς γὰρ οἰκουμένους χωρίους ἐμφιλοχωρεῖ τὰ πετεινά· ἐν δὲ ταῖς ἐρημίαις καὶ τούτων ἡ σπάνις πολλή. Ἀπειλεῖ δὲ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ τῆς πόλεως τὴν ἐρημίαν, καὶ γενήσεσθαι αὐτὴν λέγει κατοικητήριον δρακόντων. Τὰ γὰρ τοιαῦτα θηρία παρόντων μὲν ἀνθρώπων συνεχῶς ἀναιρεῖται· ἀπόντων δὲ αὐξάνεται καὶ πλείονα⁶⁹ γίνεται.

ιβ'. Τίς ἀνθρώπος δεῖ⁷⁰ σοφός, καὶ συνήτω ταῦτα⁷¹, καὶ ὁ⁷² λόγος στόματος Κυρίου πρὸς αὐτόν; ἀναγγελάτω ὑμῖν⁷³ ἔρεκεν τίς οὐκ ἀπώλετο ἢ τῆ⁷⁴ ἀνήρθη ὡς ἐρημος παρὰ τὸ μὴ διδοθεῖσθαι αὐτῆ⁷⁵. Τοῖς τῆς θείας ἡξωμένοις χάριτος ἐλέγχειν κελεύει, καὶ τῆς ἐρημίας τὰς αἰτίας διδάσκειν· καὶ αὐτοὺς δὲ τοῦτο ποιεῖ, καὶ λέγει αὐτοῖς⁷⁶ καταλιπεῖν⁷⁷ μὲν τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ δεδομένον νόμον, τοῖς δὲ ματαιοῖς χρῆσασθαι λογισμοῖς, καὶ τῶν εἰδώλων προελθεῖν τὴν θεραπείαν.

ιγ'. Διὰ τοῦτο ἐγὼ ψωμίζω⁷⁸ αὐτοὺς ἄρτον ἀνάγκης⁷⁹ καὶ ποτίσω⁸⁰ αὐτοὺς ὕδωρ χολῆς. Τὴν πικρὰν καὶ ἀνιαρὰν ζωὴν διὰ τούτων δεδήλωκε.

ιδ'. Καὶ διασκορπιῶ αὐτοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐν οἷς⁸¹ οὐκ ἐγένωσκον αὐτοὶ, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν· καὶ ἐξαποστελῶ⁸² ἐπ' αὐτοὺς⁸³ τὴν μάχαιραν, ἥως οὐ ἐξαναλώσω αὐτοὺς ἐν αὐτῇ. Δύο διὰ τούτων δεδήλωκε τιμωρίαν, τὴν ἐν πολέμῳ σφαγῆν, καὶ τὴν ἐν αἰχμαλωσίᾳ ζωῆν· τοὺς γὰρ τὸν πόλεμον διαφυγόντας δορυαλώτους ἀπήγαγον. Ἐπαύξων δὲ αὐτοῖς τὸ δέος, κελεύει καὶ τὰς θρηνοῦσας κληθῆναι, καὶ δακρῶν ἀφίεναι κρουνούς. Παρεγγυᾷ δὲ καὶ ταῖς γυναῖξιν, ὡς οὐκέτι χῶραν ἐχούσης τῆς εὐφροσύνης, διδάσκειν θρηνησάτω τὰς θυγατέρας· ἐπάγει δὲ καὶ τῶν θρήνων τὴν αἰτίαν.

κα'. Ὅτι ἀνέβη θάνατος διὰ τῶν θυρίδων ὑμῶν· εἰσῆλθεν εἰς⁸⁴ τὴν γῆν ὑμῶν, τοῦ ἐκτριψαί νήπια ἔσθην⁸⁵, καὶ νεανίσκους ἀπὸ τῶν πλατειῶν.

Bum. [8] Improbilitatis quoque genera persequitur, et linguam confert cum sagitta, plenosque dolo dicit esse sermones. Loquuntur enim, inquit, pacifica : sed dolosa cogitant.

VERS. 9. Nunquid super his non visitabo? dicit Dominus; aut de tali populo non penas sumet anima mea? Siquidem absurdum esset talem judicem inultam relinquere tantam nequitiam. Visitationem enim vocavit ultionem. Istud autem « anima mea » humano more posuit, quia numen divinum non constat anima et corpore, sed simplex **460** est, et incompositum, et forma carens. Loquitur itaque pro nostra audiendi facultate. [10] Post hæc hortatur eosdem ipsos, ut lugeant solitudinem viarum et montium, tanquam non hominibus modo, sed etiam pecoribus et volatilibus carentium. Volatilia enim libenter versantur in locis quæ incoluntur : in desertis autem raro inveniuntur. [11] Minatur quoque captivitatem, et fore ut deserta sit urbs, quam dicit futuram habitaculum draconum, cum ejus generis animalia hominum præsentia continuo tollantur, absentia vero augeantur et multiplicentur.

VERS. 12. Quis est vir sapiens, ut intelligat hæc? et ad quem verbum oris Domini fiat, ut annuntiet vobis, quare perierit terra, et incensa sit instar deserti, eo quod nemo transeat per eam? Jubet eos qui adepti sunt gratiam divinam, increpare et docere causas solitudinis. [13, 14] Quin etiam ipse id facit, ac dicit eos reliquisse legem salutis causa datam, utentes vanis cogitationibus et idolorum cultum prætulisse.

VERS. 15. Propterea ego comedendum do illis panem angustiae, et potabo illos aqua fellis. Per hæc declarat amaram et acerbam vitam.

VERS. 16. Et dispergam eos inter gentes, quas ipsi non noverunt, nec patres eorum : et mittam super eos gladium, **461** donec consumam illos per eum. Pœnam duplicem his verbis indicat, tum stragem in bello, tum vitam in captivitate ducendam. Nam captivos adduxerunt eos, qui bellum effugerant. [17-20] Augens autem eis formidinem, jubet ut advocentur lamentatrices, et lacrymarum fontes emittant. Denuntiat etiam mulieribus, ut cum nullus amplius sit lætitiæ locus, doceant filias suas lugere. Addit autem lamentationum causam.

VERS. 21. Quia mors ascendit per fenestras vestras, ingressa est in terram vestram : ut conterat pueros intus, et juvenes de plateis. Fenestras vocat exco-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ B σύγκεται. ⁶⁷ δυν. φθ. B δυνάμενον φθέγγεσθαι. ⁶⁸ B præm. τῶν. ⁶⁹ πλ. Ita ex B emendatum. Ed. prior hab. πλοῦσια. ⁷⁰ B ὁ. Rec. lectio est ὁ συνετός. ⁷¹ Rec. lectio συνέτω τοῦτο. B συνίστω. ⁷² ὁ. Ita Compl., sed B habet φ̄ juxta rec. lect. ⁷³ B ἡμῖν juxta cod. Alex. ⁷⁴ B αὐτοῦς. ⁷⁵ κατ. B præm. μή. ⁷⁶ ψωμ. Ita Ald. et Compl. Rec. lect. ψωμῶ. ⁷⁷ ἄρτ. ἀν. Rec. lect. ἀνάγκης. Hebr. absinthium. ⁷⁸ B ποτίσω. Rec. lectio ποτιῶ. ⁷⁹ ἐνοῖς. Rec. lect. εἰς οὐς. ⁸⁰ Rec. lect. ἐπαποστελῶ. ⁸¹ B αὐτοῖς. ⁸² εἰς τ. γ. ὑμ. Hebr. in palatia nostra. ⁸³ εἰ. Rec. lect. ἐξῶθεν juxta Hebr.

gitationes erroris : per has enim errorem susceperunt , et inflictam per illum plagam. Nec erraverit quispiam , si fenestras animæ sensus corporis appellaverit , visum , gustum , olfactum , auditum et tactum. Per hos enim vita et mors ingredi possunt. Nam qui temperate intuetur , consequitur vitam : qui autem intemperate , decerpit mortem. Et lingua verax comparat animæ salutem : quæ autem mentitur , interitum procurat. Et de reliquis sensibus idem discere per facile est.

Vers. 22. *Hæc dicit Dominus : Et cadavera hominum erunt exemplo super faciem agri terræ vestræ , et sicut fenum a tergo metentis , et non erit qui colligat.* Quæ vobis contingent , utilitatis non modicæ præbebunt occasionem. Hoc enim sibi vult exemplum. Illud vero : « Sicut fenum a tergo metentis , » ineffabilem mortuorum declarat multitudinem. **462** [23, 24] Cæterum cum quidam eorum superbirent ob divitias , alii propter sapientiam , alii ob robur corporis , admonet non esse de iis gloriantium , sed de notitia Dei , et de justis operationibus. Cum autem etiam propter circumcisionem extollerent sese , arrogantiam eorum reprimens , docet plurimas alias gentes circumcidi : quas etiam vocandas esse prædicit et salvandas.

Vers. 25, 26. *Ecce dies veniunt , dicit Dominus , et visitabo super omnes circumcisos in præputio suo. Super Ægyptum , et super Judam , et super Edom , et super filios Ammon , et super filios Moab , et super omnes attonso in facie sua , qui habitant in deserto.* Idumæi quidem , genus ducentes ab Esau , circumcidebantur juxta legem Abrahamæ datam : Ammonitæ vero , et Moabitæ , ut vicinitate juncti , æmulati sunt cognitionem. Qui autem ab Ismaele et Chetura descenderunt , lege majorum ipsi quoque circumcidebantur. Hos ergo vocat circumcisos facie sua , quia pilos genarum vellere consueverunt. At Ægyptios populi apud illos habitatio docuit circumcisionem. Conjunxit autem cum his Judam , ut reprimeret arrogantiam. Verum in sequentibus graviosem reddidit eorum accusationem. « Quia omnes gentes carne sunt incircumcisæ : omnis autem domus Israel **463** incircumcisi sunt corde suo. » Docent igitur etiam veteres Scripturæ utilitatem circumcisionis spiritualis , et corporei præputii deformitatem. Non enim gentes incircumcisas accusat , sed Judæos , corpore quidem circumcisos , sed habentes cor incircumcisum.

ἀπεριτεμῆτων ἐθνῶν κατηγορήσεν · ἀλλ' Ἰουδαίων τὸ μὲν σῶμα περιτετεμμένων ²⁵ , ἀπεριτεμητον δὲ τῆν καρδίαν ²⁶ ἔχόντων.

VARIE LECTIONES.

¹² B τῆ ψυχῆ. ¹³ Τάδε λ. K. Des. apud LXX. ¹⁴ καὶ — γῆς ὕμ. *Hebr.* cadet cadaver hominis ut stercus in superflicie agri. ¹⁵ παράδ. Apud LXX, præm. eis. ¹⁶ ὡς χόρτ. *Hebr.* sicut manipulus. ¹⁷ B πολλοῖς. ¹⁸ Ita quoque supra, t. I, p. 421. Sed infra, ad Ezech. xx, 43, leg. ἀκροβυστίαν. ¹⁹ x. ἐ. Ἰουδ. Des. locis antea cit. ²⁰ Ἰουδ. Ra bene juxta *Hebr.* leg. in Compl. Sed rec. lect. est Ἰουδαίαν. B Ἰουδαίαν. ²¹ καὶ — αὐτῶν. *Hebr.* et super omnes abscissos in parte extrema. ²² Rec. lect. τὰ x. pr. αὐτοῦ. ²³ B Χετούρας. ²⁴ B αὐτοὺς τῶ Ἰούδα. ²⁵ καὶ — αὐτῶν. Supra, t. I, p. 267, ὁ δὲ οἶκος Ἰσραὴλ, ἀπεριτεμητοὶ καρδία αὐτῶν. *Hebr.* infra, ad Ezech. xxxi, 18, ubi tamen leg. καρδία αὐτῶν. Ad locum autem Rom. ii, 25, leg. καρδίας, ut in Ald. ²⁶ οἶκ. B præm. ὁ. ²⁷ ἀν. B ἀζήμιον. ²⁸ B περιτετεμμένων. ²⁹ καρδ. B κακίαν.

Θυρίδας καλεῖ τῆς πλάνης τὰς ἐπινοίας · δι' ἐκείνων γὰρ τὴν πλάνην ἐδέξαντο , καὶ τὴν διὰ ταύτης ἐπενεχθεῖσαν πληγῆν. Οὐκ ἂν δὲ τις ἁμάρτιο θυρίδας τῆς ψυχῆς ὀνομάσας · τὰ τοῦ σώματος αἰσθητήρια, ὄψιν, καὶ γεῦσιν, καὶ ὄσφρησιν, καὶ ἀκοήν, καὶ ἀφῆν · διὰ τούτων γὰρ δυνατὸν, καὶ ζωὴν, καὶ θάνατον εἰσελθεῖν. Ὁ μὲν γὰρ σωφρονῶς βλέπων καρποῦται ζωὴν, ὁ δὲ ἀκολάστως, δρέπεται θάνατον · καὶ ἡ ἀληθεύουσα γλῶττα προξενεῖ τῆς ψυχῆς ¹² σωτηρίαν, ἡ δὲ ψευδομένη τὸν θλεθρον πραγματεύεται · καὶ τ' ἄλλα δὲ ὁμοίως καταμαθεῖν εὐπέτες.

κβ'. Τάδε ¹³ λέγει Κύριος · Καὶ ¹⁴ ἔσονται οἱ νεκροὶ τῶν ἀνθρώπων παράδειγμα ¹⁵ ἐπὶ προσώπων τοῦ πεδίου τῆς γῆς ὕμων, καὶ ὡς χόρτος ¹⁶ ὀπίσω θερίζοντος, καὶ οὐκ ἔσται ὁ συνάγων. Πολλῆς ¹⁷ ὠφελείας ἔσται πρόφασιν τὰ εἰς ὑμᾶς γινόμενα · τοῦτο γὰρ λέγει παράδειγμα · τὸ δὲ, « Ὡς χόρτος ὀπίσω θερίζοντος, » δηλοῖ τὸ ἄφατον τῶν νεκρῶν · ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τινες ἐν αὐτοῖς, οἱ μὲν ἀκούοντες ἐπὶ πλοῦτι, οἱ δὲ ἐπὶ σοφίᾳ, ἄλλοι δὲ ἐπὶ βίῳ σώματος, παραινεῖ μὴ ἐπὶ τούτοις σεμνύνεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ θεογνωσίᾳ, καὶ πράξει δικαίᾳ · ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐπὶ τῇ περιτομῇ μέγα ἐφρόνου, τὴν ὄφρην αὐτῶν καταστέλλων, δεικνυσι καὶ ἄλλα ἔθνη πλείεστα περιτετεμμένα · προλέγει δὲ καὶ τὴν ἐσομένην αὐτῶν κλήσιν καὶ σωτηρίαν.

κδ', κς'. Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐπισκεψόμεθα ἐπὶ πάντα περιτετεμμένους ¹⁸ ἀκροβυστίας αὐτῶν. Ἐπ' Αἴγυπτον, καὶ ἐπὶ ¹⁹ Ἰουδαίαν, καὶ ἐπὶ Ἐδὼμ, καὶ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἀμμῶν, καὶ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Μωᾶβ, καὶ ²⁰ ἐπὶ πάντα τοὺς περικευρωμένους τὸ κατὰ ²¹ πρόσωπον αὐτῶν, τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἰδοῦμαιοι μὲν ἀπὸ τοῦ Ἡσαὺ τὸ γένος κατάγοντες, κατὰ τὸν δοθέντα τῷ Ἀβραάμ περιτετεμνοντο νόμον · Ἀμμανίται δὲ, καὶ Μωαβίται, ὡς γειτονίζοντες ἐζήλωσαν τὴν συγγένειαν · οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς Χετούρας ²², κατὰ τὸν προγονικὸν καὶ αὐτοὶ περιτετεμνοντο νόμον · αὐτοὺς οὖν καλεῖ περικευρωμένους τὸ κατὰ πρόσωπον αὐτῶν · εἰδώσει γὰρ τῶν παρειῶν παρατίλλειν τὰς τρίχας · Αἴγυπτίους δὲ ἡ τοῦ λαοῦ προσενοίκησις εἰδίδασκε τὴν περιτομὴν · συνῆψε δὲ αὐτοῖς ²³ τὸν Ἰουδαίαν, καταστέλλων τὸν τύπον. Ἐν δὲ γε τοῖς ἐξῆς μελίζονα αὐτῶν ποιεῖται κατηγορίαν · **D** « Ὅτι πάντα τὰ ἔθνη ἀπεριτεμητα σαρκὶ, καὶ ²⁴ πᾶς οἶκος ²⁵ Ἰσραὴλ ἀπεριτεμητοὶ καρδίας αὐτῶν. » Διδάσκει τοίνυν καὶ τὰ παλαιὰ Γράμματα, καὶ τῆς πνευματικῆς περιτομῆς τὸ ὠφέλιμον, καὶ τὸ τῆς σαματικῆς ἀκροβυστίας ἀνείδεον ²⁶. Οὐ γὰρ τῶν

β'. Τάδε λέγει Κύριος· κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν ἐθνῶν μὴ μωθάνετε, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ μὴ φοβείσθε. Ὅδοις ἐθνῶν τὴν παλαιὰν καλεῖ πλάνην· τὴν δὲ ἀστρονομίαν καὶ ἀστρολογίαν, σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ κέκληκεν ²¹, οἷς ἀκολουθεῖν οὐκ ἐστὶ, ἀλλὰ τῷ τοῦ οὐρανοῦ πιστεῦειν δεσπότη. Κωμῶδει δὲ καὶ τὴν τῶν εἰδώλων κατασκευὴν, καὶ λέγει τὰ μὲν ἐκ ξύλου, τὰ δὲ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κατασκευᾶσθαι καὶ δεῖσθαι σφύρας ²², καὶ ἡλων, καὶ τῶν ἄλλων ὀργάνων· δεῖσθαι δὲ καὶ τέχνης, καὶ χειρῶν τῶν ταῦτα ²³ ἐπισταμένων· καὶ ὅτι τὸ μὲν ἀργύριον ἐκ τῆσδε ²⁴ μεταλλεύεται, τὸ δὲ χρυσιόν ἐκ τῆσδε θασαίς δὲ τὴν Καρχηδόνα καλεῖ· ἐπαινεῖται ²⁵ δὲ μάλιστα οὗτος ὁ ἀργυρος· ἀμέλει καὶ νῦν οἱ φιλόπλουτοι τὸν Ἄφρον ἐπιζητοῦσι. Ταῦτα τοίνυν τοιαύτην ἔχοντα τὴν φύσιν οὐ δίκαιον εὐλαθεῖσθαι ²⁶· ὠφελεῖν γὰρ ἢ βλάπτειν οὐ δύνανται. Οὕτω καταγέλαστα δεῖξας ὁ προφήτης τὰ εἰδῶλα, ἕμνον ὑφαίνει τῷ τῶν ἄλων Θεῷ. « Ἦθέεν ²⁷ ὁμοῦς σοι, Κύριε; Μέγας εἶ σὺ, καὶ μέγα τὸ ὄνομά σου ἐν δυνάμει. »

γ'. Τίς οὐ φοβηθήσεται σε, βασιλεῦ ²⁸ τῶν ἐθνῶν; Κατέλυσε ἐνταῦθα τῶν Ἰουδαίων τὸ φρόνημα. Οὐ γὰρ εἶπε· Μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ· ἀλλὰ βασιλέα τῶν ἐθνῶν ἀπάντων ὠνόμασε τὸν τῶν ἄλων Θεόν, τὴν ἐσομένην τοῖς ἔθνεσι θεογονίαν προλέγων. « Ὅτι ἐν ²⁹ πᾶσι τοῖς σοφοῖς τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐν πάσαις ταῖς βασιλείαις αὐτῶν, πόθεν ὁμοῦς σοι, Κύριε; » Ἔτα πάλιν εἰς μέσον φέρει τῶν ἐθνῶν τοὺς θεοὺς, καὶ δείκνυσιν αὐτοὺς ἀπὸ τέχνης καὶ ὕλης τὴν ὑπόστασιν ἔχοντας. Καὶ ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ ἕμνον.

δ'. Ὁ δὲ Κύριος ἀληθινὸς Θεὸς ἐστίν, Θεὸς ζώντων, καὶ βασιλεὺς αἰώνιος. Τὰ εἰδῶλα, φησίν, οὐ ζῆ· ὁ δὲ Θεὸς καὶ ζωῆς χορηγός, καὶ ζώντων Θεός, καὶ αἰώνιος βασιλεὺς. « Ἀπὸ παρεξουμοῦ αὐτοῦ σιδήσεται ἡ γῆ, καὶ οὐχ ὑποίσουσιν ἔθνη ἐμδριμησιν αὐτοῦ. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Ὁ ἐπιθλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν. » Ἔτα κελεύει τοῖς ³⁰ καλούμενοις εἰπεῖν θεοῖς·

ια'. Θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ἀπὸ ³¹ τῆς γῆς, καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ ταύτου ³². Θεοῦ γὰρ Ἰδίου, D

VERS. 2. *Parc dicit Dominus: Juxta vias gentium nolite discere; et a signis caelestibus nolite metuer.* Vias gentium appellat veterem errorem. Astronomiam vero et astrologiam vocavit signa caelestia, quae sequi non concedit, sed Domino caeli credere. [3-5] Perstringit etiam idolorum structuram, et ait, alia quidem ex ligno, alia vero ex auro et argento constriui, et malleo egere, et clavis, et aliis instrumentis: egere item artificum, et manibus deinceps peritorum artificum. Et quod argentum quidem ex uno loco eruatur, aurum ex alio. Thasis autem appellat Carthaginem. Ejusmodi enim argentum maxime laudatur. Unde nunc etiam qui student opibus Africum inquireant. Haec ergo, cum sint ejus naturae, non aequum est revereri: cum juvare nequeant, nec laedere. [6] Idola esse ridicula ubi sic propheta monstravit, texti hymnum Deo universorum. « Unde similis tui, Domine? Magnus es tu, et magnum nomen tuum in virtute. »

VERS. 7. *Quis non timebit te, rex gentium? Judaeorum superbiam hoc loco depressit: quia non dixit: Portio Domini, populus ejus Jacob: sed Deum omnium vocavit regem cunctarum gentium, praedicens cognitionem Dei gentibus adventuram.* « Nam inter cunctos sapientes gentium, et in universis regnis eorum, undenam similis tui, Domine? » [8, 9] Hinc adductis rursus in medium diis gentium, ostendit eos ex artificio et materia subsistere. Ac denuo redit ad laudandum Deum.

VERS. 10. *Dominus autem est verus Deus, Deus viventium, et rex sempiternus.* Idola, inquit, non vivunt: at Deus et vitae est largitor, et vivorum Deus, et rex perpetuus. « Ab indignatione ejus commovebitur terra: et comminationem ipsius gentes non sustinebunt. » Ita etiam dicit beatus David, « Qui respicit terram, et facit eam tremere i. » Deinde praecipit dicere iis qui dii vocantur:

VERS. 11. *Dii, qui non fecerunt caelum et terram, pereant de terra, et de his quae sub caelo hoc sunt.* Nam Dei proprium est creare, non ab alio creati. Ideoque si Filius est creatus, non est Deus: si

! Psal. ciii, 32.

VARIAE LECTIOES.

²¹ κέκλ. Delendum fuit οὐ, quod praecedebat apud Sirm. ²² σφ. Ita ex B emendatum. Sirm. habebat φρουράς, custodia. ²³ ταῦτα. Apud Sirm. praec. μετά, quod auctoritate B delevimus. Abundare enim h. l. videtur, et si servari deberet, ita leg. esset, καὶ μετὰ ταῦτα χειρῶν τῶν ἐπιστ. ²⁴ τῆσδε. B add. τῆς γῆς. ²⁵ ἐπαιν. — ἀμέλει. Des. in B. ²⁶ εὐλ. B εὐσεβεῖσθαι. ²⁷ πόθεν — δυνάμει. Ita fere Compl. Pierique autem codd. versionis Graecae omittunt ista, quae ex Theodot. petita esse videntur, cujus lectiones ad h. l. et ad vers. 7-10 pertinentes ex Nostro allegat Drusius. Vide tamen Monf. ad h. l. ²⁸ Ed. prior hab. βασιλεύς, infra autem ad Ezech. xxxi, 10, 11, rectius leg. βασιλεῦ. ²⁹ Ὅτι x. τ. λ. Haec una cum textu, vers. 10, in codd. et editionibus τῶν Ὁ solent omitti. ³⁰ B τοὺς καλούμενους εἰπεῖν θεοῖς. ³¹ ἀπὸ — οὐρανοῦ. Infra, in ep. 146 ita leg. ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς καὶ ἀπὸ προσώπου τοῦ οὐρανοῦ. ³² τούτ. Chald. (ista enim dialecto, vers. 11, utitur propheta) hi, sc. sic dicti dii.

universorum est opifex et conditor, revera Deus A
est. De ipso enim enuntiat propheta quæ sequuntur:

VERS. 12. Dominus, qui fecit cælum virtute sua, ipse direxit 465 terram sapientia sua, et prudentia sua extendit cælos. Hæc Dei sunt propria, non ab alio construi.

VERS. 15. Qui ministrat pluviæ, et tonans fragores emittit, et educit nubes ab extremo terræ. Si- quidem aquam marinam sursum elevat pro voluntate, et ex ea nubes consistunt. « Fulgura fecit in pluviæ. » Ipsa enim pluviæ indicant. « Et produxit ventos de thesauris suis. » Thesauri enim ipsius nihil aliud sunt, quam voluntas ejus. Quia « ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt k. » B Et « omnia quæcunque voluit, Dominus fecit in cælo et in terra l. » Verus ergo Deus horum omnium est opifex. [14] At plerique homines in eam absurditatem prolapsi sunt, ut alii deos condant, alii ab illis conditos adorent. Sed ab errore cessatum iri prædicat. Cum enim dixisset:

VERS. 15. Vana sunt opera risu digna, hoc est idola, subjunxit: tempore visitationis suæ peribunt. Nam apostolica prædicatio prorsus deleuit eorum memoriam. Videmus itaque exitum prophetiæ.

VERS. 16. Non est similis pars Jacobi. Qui enim fecit omnia, ipse est hæreditas ejus: et Israel virga hæreditatis ejus. Dominus exercituum nomen illi. Tu, inquit, non es edoctus hunc errorem: 466 quoniam a multo tempore te elegi, et sollicitudine mea te summopere dignatus sum.

VERS. 17. Congregavit e terra aliena substantiam tuam, habitantem in electis. Cum vocasset patriarcham e terra Chaldæorum, transtulit eum in Palæstinam: et progeniem ipsius ab Ægyptiaca servitute liberatam eduxit: quod etiam sermo propheticus declaravit: « Congregavit e terra aliena substantiam tuam, habitantem in electis, » hoc est, cum ex aliis gentibus te elegerisset, terram electam donavit tibi.

VERS. 18. Quia hæc dicit Dominus: Ecce, ego D
supplanto inhabitantes terram hanc in tribulatione, et affligam eos, ut reprehendantur. Si recte curre-

k Psal. xxxii, 9. l Psal. cxiii, 3.

τοίνυν κτιστὸς ὁ γῆς, οὐ θεὸς· εἰ δὲ δημιουργὸς ἐστὶ τῶν ὕλων καὶ ποιητὴς, ὄντως ἐστὶ θεός· περὶ αὐτοῦ γὰρ καὶ τὰ ἐπαγγέμενα ὁ προφήτης λέγει·

12'. Κύριος ὁ ποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, αὐτὸς 13 ἀνθρώπων τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐξέτεινεν τὸν οὐρανόν. Ταῦτα Θεοῦ 14 ἴδιον· οὐ τὸ ὑπ' ἄλλου 15 κατασκευάζεσθαι.

17'. Χορηγῶν 16 γὰρ ὕετον, καὶ τῶν βροτῶν τοὺς κύτους ἀποτελεῖ, καὶ ἀνδρῶν 17 νεφέλας ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς. Μεταωρῖζει γὰρ ὡς βούλεται τὸ θαλάττιον ὕδωρ, καὶ διὰ τούτου τὰ νέφη συνίστησιν. « Ἀστραπὴ εἰς ὕετον ἐποίησε. » Τοῦ ὕετου γὰρ αὗται σημαντικαί. « Καὶ ἐξήγαγεν ἀνέμους 18 ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ. » Θησαυροὶ αὐτοῦ τὸ βούλημα αὐτοῦ. « Αὐτὸς γὰρ B εἶπε, καὶ ἐγένετο 19· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν· » καὶ, « Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν, ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῆ. » Ὁ μὲν οὖν ἀληθινὸς θεὸς τούτων ἀπάντων ἐστὶ δημιουργός. Οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀλογία ἐξέπεσαν, καὶ οἱ μὲν δημιουργοῦσι θεοὺς, οἱ δὲ προσκυνοῦσι τοῖς ὑπὸ τούτων γιγνομένοις. Προλέγει δὲ καὶ τῆς πλάνης τὴν παῦλαν· εἰρηκῶς γὰρ, ὅτι·

15'. Μάταιά ἐστιν ἔργα 20 ἐμπειριγμένα, τουτέστι τὰ εἰδωλα, ἐπήγαγεν· Ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀπολούνται. Τὸ γὰρ ἀποστολικὸν κήρυγμα τὴν τούτων ἔφάνισε μνήμην παντελῶς· καὶ ὀρώμεν τῆς προφητείας τὸ τέλος.

16'. Οὐκ ἐστὶ τοιαύτη ἡ μερὶς Ἰακώβ· ὅτι ὁ C πλάσας τὰ πάντα, αὐτὸς 21 κληρονομία αὐτοῦ, καὶ 22 Ἰσραὴλ ῥάβδος κληρονομίας αὐτοῦ 23. Κύριος τῶν δυνάμεων ὄνομα αὐτῷ. Σὺ, φησὶν, οὐ ταύτην ἐδιδάχθης τὴν πλάνην· ἀνωθεν γὰρ σε ἐξελεξάμην, καὶ διαφερόντως σε τῆς ἐμῆς κηδεμονίας ἠξίωσα.

17'. Συνήγαγεν 24 ἐξωθεν τὴν ὑπόστασίν σου, κατοικοῦσαν 25 ἐν ἐκλεκτοῖς. Τὸν πατριάρχην ἐκ γῆς Χαλδαίων καλέσας εἰς τὴν Παλαιστίνην μετήγαγε, καὶ τὸ τούτου γένος εἰς τὴν Αἰγύπτου δουλεῦον ἐλευθερωθῆν 26 ἐξήγαγε· τοῦτο οὖν καὶ ὁ προφητικὸς ἐδήλωσε λόγος· « Συνήγαγεν ἐξωθεν τὴν ὑπόστασίν σου, κατοικοῦσαν ἐν ἐκλεκτοῖς· » τουτέστιν, ἐκ τῶν ἄλλων ἔθνων ἐκλεξάμενός σε τὴν ἐκλεκτὴν γῆν ἐδωρήσατό σοι.

18'. Ὅτι τάδε λέγει Κύριος· Ἴδού ἐγὼ σκελίζω 27 τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν ταύτην τὴν ἐν θλίψει 28, καὶ ἐκθλίψω 29 αὐτούς, ὅπως 30 ἐλεγχθῶσιν.

VARIAE LECTIONES

12' αὐτ. ἀν. Rec. lect. est ὁ ἀνθρώπος. 13 B ἴδια Θεοῦ. 14 B ἄλλων. 15 χορ. — ἀποτ. Rec. lect. Καὶ πλῆθος ὕδατος ἐν οὐρανῷ. B præm. εἰς φωνὴν διδόντος αὐτοῦ πλῆθος ὕδατος ἐν οὐρανῷ. 17 Rec. lect. ἀνήγαγε. 18 ἀν. Ita Alex. juxta Hebr. sed Vat. habet φῶς. Vid. infra, c. li, 15. 19 B ἐγενήθησαν. Ita quoque supra, t. I, p. 809. 20 ἔργα ἐμπ. Hebr. opus seductionum. 21 αὐτ. κλ. a. Rectius Compl. juxta Hebr. αὐτός ἐστιν. 22 καὶ — αὐτοῦ. Ad Aqu. et Theodot. ista pertinent, momento Orig. 23 B αὐτός, colo ad κληρονομίας posito. 24 Συνήγ. — ἐκλ. Hebr. Collige, s. remove, e terra res pretiosas tuas, tu quæ habitas in loco munito. 25 B κατοικοῦσα. 26 B ἐλευθερώσας. 27 σκελ. Hebr. funda projicio. Aqu. et Symm. σφενδονήσω. 28 τ ἐν θλ. Hebr. hac vice. Apud LXX et in B des. τῆν. 29 x. ἐθλ. a. Ita habet Ald. et Compl. 30 ὅπως ἐλ. Rec. lect. ὅπως εὐρέθη ἡ πληγὴ σου. Hebr. ut deprehendantur.

Εἰ καλῶς ἔτρεχον, κατευθύνοντο. Ἐπειδὴ ὁ δὲ βλα-
βερός ὁ δρόμος, ἐπισκοπιζονται ὅτι, ἵνα ἐπ' ὀλεθρῆς
τρέχοντες παύσωνται.

εἰ. Εὐρέθη ὅτι ἐπὶ συντριμματί σου ἀληθρὰ
ἢ πληγῆ σου ὅτι. Συντριμμα τὴν ἁμαρτίαν καλεῖ·
οὐαὶ δὲ τὴν τιμωρίαν. Ἐκολούθησε, φησί, τῇ πονη-
ρίᾳ σου ἢ τιμωρία, καὶ ἀληθρὰν ἰδέξω πληγὴν·
εἴτα ἐκ προσώπου τῆς πόλεως συντίθησι θρήνον,
διδάσκων αὐτὴν ποιοῖς δεῖ χρῆσασθαι λόγοις ὀδυρο-
μένην πλημμελείας ὅτι· καὶ φησιν· Ὅντως τοῦτο
τὸ τραῦμά ἐστι ὅτι, καὶ κατέλαβέ με ὅτι. Ἐντι τοῦ,
Ἡ πληγὴ τῆς ἁμαρτίας αἰτία μοι γέγονε τῶν κακῶν.

κ. Ἡ σκηνὴ σου ὅτι ἐταλαιπώρησεν· ὤλετο,
καὶ πᾶσαι αἱ δέρβεις σου ὅτι διεσπάρησαν ὅτι.
Σκηνὴν καλεῖ, οὐ μόνον τὸν θεῖον ναὸν, ἀλλὰ καὶ
τὰς οικίας, καὶ τοὺς πύργους, καὶ τοὺς περιβόλους.
Οἱ υἱοὶ μου καὶ πρόβατά μου ἐξῆλθον ἀπ' ἐμοῦ,
καὶ οὐκ εἰσίν· οὐκ ἔστι τόπος τῆς σκηνῆς μου,
οὐ τόπος δέρβειν μου. Πάντων κατὰ ταυτὸν ὅτι
ἔρημος ἐγενώμην. Λέγει δὲ καὶ τῆς πονηρίας τοὺς
διδασκάλους.

κα. Ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονεύσαντο, καὶ τὸν
θεόν οὐκ ἐξεζήτησαν ὅτι. Ποιμένας καλεῖ τοὺς
βασιλέας καὶ τοὺς ἱερέας· καὶ οὗτοι γὰρ κάκεινοι
τῆς πλάνης ἐγένοντο πρόξενοι. Διδάσκει δὲ ταῦτα
σαφέστερον τῶν Βασιλειῶν καὶ τῶν Παραλειπομένων
ἢ ἱστορία ὅτι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ
αὐτῶν, ἀλλὰ διεσκοπήθησαν. Νομὴν ἐνταῦθα καλεῖ,
οὐ τὴν πᾶσαν, ἀλλὰ τὰ ποιμνία· καὶ λέγει, τὴν τῶν
ποιμένων ἀφροσύνην αἰτίαν γενέσθαι τῆς τῶν προ-
βάτων πλάνης.

κβ. Φωνὴ ἀκοῆς ἰδοῦ ἔρχεται, καὶ σεισμός μέ-
γας ἐκ γῆς βορρᾶ, τοῦ τάξει τὰς πόλεις Ἰούδα
εἰς ἀφανισμόν, καὶ κόλτην στρουθῶν ὅτι. Στρουθοῦς
τὰς μεγάλας λέγει τὰς λιθύσσας, ὡς οἱ πολλοὶ
στρουθοκαμήλους καλοῦσι· φιλέρημον γὰρ καὶ τοῦτο
τὸ ζῶον. Εἴτα διδάσκει ὁ πρόφητος, τίς ἄγει τὸν
Ναβουχοδονόσορ.

κγ. Οἶδα, Κύριε, ὅτι οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ
ὁδὸς αὐτοῦ· οὐδὲ ἀγὴρ πορεύσεται, καὶ κατε-
ρθώσεται ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ κατευθυνεῖ πορείαν
αὐτοῦ. Οὐκ ἂν ἐκεῖνος, φησίν, ὤρμησε καθ' ἡμῶν μὴ
βουλομένου σου, Δέσποτα· εἰ δὲ καὶ ὤρμησεν, οὐκ ἂν
κατέρωθεν ἄπερ ἠθέλησε, τῆς σῆς δεξιᾶς ἡμῶν προ-
μηθουμένης· οἶδα γὰρ ὅτι Συναχηρεῖμ πέπονθεν·
ἀλλ' ἵκεταυμέν σε, μηδὲ ἐκείνον ὅτι ἡμᾶς εἰσπράξει

rent, dirigerentur. At cum cursus sit noxius,
obtenebrantur, ut desinant perniciose currere

VERS. 19. *Inventum est vae super contritione tua:*
peissima est plaga tua. Contritionem vocat peccat-
um: vae autem supplicium. Nequitiam, inquit,
tuam secuta est poena, et gravissimam plagam
accepisti. Post haec componit lamentationem ex
persona civitatis, instruens eam, quibus sermoni-
bus uti debeat plangens delicta, et ait: « Revera
hoc est vulnus, et comprehendit me. » Quasi dicat:
Plaga peccati fuit mihi causa malorum.

VERS. 20. *Tabernaculum tuum misere se habet:*
periiit, et omnes pelles tuae dispersae sunt.
Tabernaculum vocat, non modo templum divinum,
sed etiam domos, et turres, et maenia. « Filii mei
et oves meae recesserunt a me, et non sunt; non
est locus tabernaculi mei: non est locus pellium
meorum. » Omnibus simul destituta sum. Refert
etiam nequitiae magistros.

VERS. 21. *Quia pastores desipuerunt, et Deum*
non inquisiverunt. Pastores vocat reges et sacer-
dotes. Siquidem hi et illi errorem promoverunt:
quae clarius docet Regnorum et Paralipomenon
historia. « Propterea omne pascuum eorum non
intellexit: sed dispersi sunt. » Hoc loco pascuum
vocat, non herbam, sed greges: et ait, impru-
dentiam pastorum fuisse causam erroris ovium.

VERS. 22. *Vox auditionis ecce venit, et commotio*
magna e terra aquilonis: ut redigat civitates Judae
in deletionem, et cubile struthionum. Struthiones di-
cit, ingentes illos Libycos, quos plerique strutho-
camelos appellant: amat enim deserta hoc etiam
animal. Exinde propheta docet, a quo adducatur
Nabuchodonosor.

VERS. 23. *Novi, Domine, quod non sit hominis via*
ejus, neque riv ambulabit, et rectam faciet
viam suam, neque diriget projectionem suam. Non
irrupisset ille, inquit, contra nos, Domine, te non
volente: et si irrupisset, nequaquam prospere egis-
set quae volebat, nobis opitulante dextera tua. Scio
enim quae acciderint Sennacherimo. Sed obsecra-
mus te, ne ille exigit a nobis poenas impietatis:

VARIÆ LECTIONES.

ἰ B ἐπεὶ. ὁ ἐπισκ. B ὑποσκαλιζονται. ὁ δὲ ὀλεθρῆ. Εὐρ. — συντρ. σου. Des. εὐρέθη apud
LXX; *Hebr.* Vae mihi propter cladem meam! ὁ σου. *Hebr.* mea. ὁ πλ. B πρᾶξ. τὰς. ὁ ἐστὶ.
B πρᾶξ. μου. *Hebr.* morbus meus. ὁ κατ. με. Rec. lect. κατ. σε. Sed *Hebr.* et sustinebo
illum (morbum meum). ὁ σου. B μου. *Hebr.* tabernaculum meum vastatum est. ὁ πᾶσαι — διεσπ.
Hebr. omnes funiculi mei disrupti sunt. ὁ σου. Ed. prior habebat μου, quod mutandum fuit in σου,
juxta rec. lect. ὁ Rec. lect. διεσπάρησαν. ὁ ἐξ. ἀπ' ἐμοῦ καὶ. Des. apud LXX, exstat autem in *Hebr.*
ὁ οὐκ — δέρβ. μου. *Hebr.* non est qui extendat amplius tabernaculum meum: non est qui erigat cor-
linas (s. pelles) meas. ὁ δέρβ. B πρᾶξ. τῶν. ὁ B κατ' αὐτόν. ὁ Θεόν. B Κύριον, juxta rec. lect.
ὁ ἐξεξ. Ita Alex. ὁ ἢ ἱστ. B ἢ βίβλος ἱστοροῦσα. ὁ διὰ — διεσπ. *Hebr.* propterea quod non intellexe-
runt, ideo grex eorum dispersus est. ὁ στρ. *Hebr.* draconum. ὁ τὶς ἄγει. Ita B sed edit. prior habebat
τί εἰσάγει. ὁ οὐδὲ — ὁδ. αὐτ. *Infra*, ad Ezech. xxi, 17, ita leg. οὐδὲ πορεύσεται ἄνθρωπος καὶ κατευ-
θυνεῖ ὁδὸν αὐτοῦ. ὁ καὶ — αὐτοῦ. Des. apud *Hebr.* et LXX. Duplex interpretatio h. l. coaluisse vi-
detur. ὁ μηδὲ ἐκ. B μὴ δι' ἐκείνων.

verum tu ipse erudias nos paterna castigatione. **A** δίκας τῆς ἀσεβείας· ἀλλ' αὐτόν σε παιδεύσαι, καὶ πατρικὴν παιδείαν ἐπαγαγεῖν· τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς
Hoc enim dicit in subsequentibus :

Vers. 24, 25. *Corripe nos, Domine : verumtamen in judicio, et non in furore : ne paucos facias nos. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt, et in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt. Quia comederunt Jacobum, et consumpserunt eum, et paciscum ejus desolaverunt.* Perspicuum est igitur, tam ex eis quæ dicta sunt, quam ex his quæ subjiciuntur, verba hæc : « Novi, Domine, quod non sit hominis via ejus, » neque subjicere libertatem arbitrii nostri servituti naturali, neque res nostras fatali necessitati submittere : sed diserte nos docere, quo pacto Dominus Deus totius mundi gubernacula teneat, et sapienter gubernet, suppedi- **B** tans bona, et corripiens juste, ubi post diuturnam patientiam in nequitia perseverare viderit.

CAPUT XI.

Post hæc præcipit, ut dicat universo populo :

Vers. 3, 4. *Hæc dixit Dominus Deus Israel. Maledictus vir, qui non audierit hæc verba pacti hujus. Quod præcepit patribus vestris, die quo eduxi eos e terra Ægypti, e fornace ferrea. Hoc ipsum, cum legem sanciret, addidit legi, et dixit : « Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. »* Pollicetur tam illo quam hoc iterum loco, se dignos **C** habiturum omnimoda Providentia eos qui observaverint mandata divina. [8] Et revocat in memoriam tum ea quæ dicta sunt patribus eorum, tum illorum inobedientiam. « Declinaverunt enim, ait, aurem suam, et ambulaverunt quisque in rectitudine cordis sui pravi. » Rectitudinem hic ponit, non pro justitia et æquitate, sed pro pravitate perseverante in malitia. Nam ab ea non recesserunt, sed in ea continenter incodebant. « Et induxi super eos omnia verba pacti hujus, quod præceperam eis ut facerent, et non fecerunt. » Variis enim suppliciis addixit eos, interdum Ammonitiis, interdum Moabitibus, interdum allophyliis serviebant.

Vers. 9, 10. *Et dixit Dominus : Inventa est colligatio in viris Judæ, et in viris habitantibus Hierosolymam. Conversi sunt ad iniquitates patrum suorum priorum, qui noluerunt audire verba mea. Istud « Inventa est colligatio, » idem est ac cul-*

^m Deut. xxvii, 26.

VARIE LECTIONES.

^α ἡμ. *Hebr.* me. ^β ἐν κρίσει. *Hebr.* cum moderatione. Ita **ε** h. l. et c. xxx, ff. sumitur. ^γ ἴνα — ἡμῶν. *Hebr.* ne ad paucos redigas me. ^δ Δεσπότης. Des. in B. ^ε B ἐπιμένοντας. ^ς B τὸν λόγον. ^ζ B ἡμῶν. ^η πᾶσι. B præm. ἐν, juxta rec. læt. l. c. ^θ B ἐξέκλινον. Montf. in Hexapl. ad h. l. habet ἐξεκλινάντο. Theodotioni debemus lectiones vers. 8, qui des. apud LXX. ^ι εὐθ. *Hebr.* obfirmatione sc. pravitate. ^κ λέγ. Deerat in edit. priori. ^λ ἴερ. B præm. ἐν.

καὶ ἐξῆς λέγει.

κδ', κε'. *Παιδεύσον ἡμᾶς^α, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει^β, καὶ μὴ ἐν θυμῷ· ἴνα^γ μὴ ὀλίγους ποιήσης ἡμᾶς.* Ἐκχεσον τὸν θυμὸν σου ἐπὶ ἔθνη τὰ μὴ εἰδῶτα σε, καὶ ἐπὶ βασιλείας, αἱ τὸ δρομά σου οὐκ ἐπεκαλέσαντο. Ὅτι κατέβαρον τὸν Ἰακώβ, καὶ συνετέλεσαν αὐτόν, καὶ τὴν ρομὴν αὐτοῦ ἠρήμωσαν. Ἀἴθλον τοίνυν καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ἐκ τῶν ἐπαγομένων, ὡς τδ, ε Οἶδα, Κύριε, ὅτι οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, ἢ οὐτε φυσικῆ δουλείᾳ τὸ ἐλεύθερον ἡμῶν υποβάλλει τῆς γνώμης, οὔτε τῆς εἰμαρμένης ἀνάγκῃ τὰ καθ' ἡμᾶς υποτίθῃσιν· ἀλλὰ διαβρήθην ἡμᾶς διδάσκει, πῶς ὁ Δεσπότης^δ Θεός^ε κατέχει τοὺς ὀλακας τοῦ παντὸς κόσμου, καὶ σοφῶς κυβερνεῖ, καὶ χορηγεῖ τὰ ἀγαθὰ, καὶ παιδεύει δικαίως, ὅταν ἐπὶ πλείστον μακροθυμῆσας ἐπιμειναντας^ς τῆ πονηρίᾳ θεάσῃται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Μετὰ ταῦτα παρακλεῖσται πρὸς πάντα εἰπεῖν τὸν λαόν·

γ', δ'. *Τὰς λέγει Κύριος ὁ Θεός Ἰσραὴλ, Ἐπικατάρατος ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἀκούσεται τῶν λόγων^α τῆς διαθήκης ταύτης· ἧς ἐνετελάμην τοῖς πατέρας ὑμῶν^β, ἐν ᾗ ἡμέρα ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ἐκ τῆς καμίνου τῆς σιδηρᾶς.* Τοῦτο καὶ νομοθετῶν τῶ νόμῳ πρατεύομαι· ἐφη γάρ· « Ἐπικατάρατος πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι^γ τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά· ἢ ὑποσχέται δὲ κάκει, καὶ πάλιν ἐνταῦθα, ὡς πάσης ἀξιώσει κηδεμονίας ταὺς τὰς θαλάσ φυλάσσοντας ἐντολάς. Ἀναμνηθεῖσαι δὲ καὶ τῶν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν εἰρημένων, καὶ τῆς ἐκείνων ἀπειθείας. « Ἐξέκλιναν^δ γάρ, φησί, τὸ οὖς αὐτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν ἀνὴρ ἐν τῇ εὐθύτητι^ε τῆς καρδίας αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς. » Εὐθύτητα δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν ὀρθότητα λέγει^ς, ἀλλὰ τὴν ἐφεξῆς γεγενημένην πονηρίαν ἐν τῇ κακίᾳ· οὐ γὰρ ἀπετρέποντο ταύτης, ἀλλὰ διηνεκῶς αὐτὴν ὤδευσαν. « Καὶ ἐπήγαγον ἐπ' αὐτοὺς πάντας τοὺς λόγους τῆς διαθήκης ταύτης, ἧς ἐνετελάμην αὐτοῖς ποιῆσαι, καὶ οὐκ ἐποίησαν. » Διαφορῶς γὰρ τιμωρίας αὐτοῖς ἐξέτεuxe· ποτὶ μὲν Ἄμμωνίταις, ποτὶ δὲ Μωαβίταις, ἄλλοτε ἄλλοφύλους **D** ἐδούλευσαν.

θ', ι'. *Καὶ εἶπε Κύριος· Εὐρέθη σύνδεσμος ἐν ἀνδράσιν Ἰούδα, καὶ ἐν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱεροσολαίμῃ^α. Ἐπεστράφησαν ἐπὶ τὰς ἀδικίας τῶν πατέρων αὐτῶν τῶν προτέρων, οἱ οὐκ ἠθέλον ἀκούσαι τῶν λόγων μου. Τδ εὐρέθη σύνδεσμος,^β*

ἀντι τοῦ, συνδεδεμένοι ἐστὶ, καὶ συμπεπλεγμένοι τοῖς πατράσι, καὶ τὴν ἐκείνων πορείαν ὁδεύουσι· τούτο γὰρ καὶ διὰ τῶν ἐπαγομένων σημαίνει. « Καὶ ἰδοὺ αὐτοὶ βαδίζουσιν ὀπίσω θεῶν ἄλλοτρίων, τοῦ δουλεύειν αὐτοῖς. » Ταῦτα δὲ δρῶσι τὴν δοθεῖσιν αὐτοῖς παραβαίνοντες διαθήκην. Οὐ δὴ χάριν παντοδαπαῖς αὐτοῖς περιβαλῶ συμφοραῖς, καὶ ὀδυρομένους οὐκ ἀξιώσω φειδῶς· οὐτε μὴν παρὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν θεραπευομένων θεῶν ἐπικουρίας τινὸς ἀπολαμβάνεται⁹⁰. Ἀλέγει δὲ καὶ τούτων τὸ πλῆθος.

17. Ὅτι κατὰ ἀριθμὸν τῶν πόλεων σου ἦσαν οἱ θεοὶ σου, Ἰουδα, καὶ κατὰ ἀριθμὸν ἐξέδων Ἱεροσολίμῃ, ἔταξαν βωμοὺς ἐπὶ αἰσχύνῃ⁹¹, θυσιαστήρια τοῦ θυμῶν ἐπὶ Βαβυλῶν. Διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοίνυν τῆς ἀσεβείας τὸν προφήτην κωλύει τὴν ὑπὲρ αὐτῶν κρεσθεῖαν προσενεγκεῖν.

18. Μὴ εὐχου ἄνθρωπε, περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξιοῖς ἵνα ἐπιθῶ ἐν αὐτοῖς· ἐπεὶ οὐκ εἰσακούσομαι σου ἐν τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ ἐπικαλοῦνται με, ἐν τῷ καιρῷ τῆς κακώσεως αὐτῶν. Ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ τιμωρίᾳ τὰς δεήσεις προσφέρουσι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης· Δαβὶδ παρεγγυᾷ, λέγων· Προσθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει. Ἐνταῦθα δὲ τὴν ἀνυπέροβλητον αὐτῆς ἀσέβειαν δείκνυσιν.

19. Τί ἡ ἡγαπημένη ἐν τῷ οἴκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα⁹²; Ἀμφοτέρωθεν τὴν ἐπίτασιν τῆς δυσσεβείας δηλοῖ, καὶ τὸ ἐ ἡγαπημένην ὡς κληθῆναι, καὶ τὸ ἐνδοθεν ἐν τῷ θεῷ νεφῶ τῶν οὐκ ὄντων θεῶν τὰ ἰδάλματα στήσαι. « Μὴ εὐχαί καὶ κρέα ἄγρια ἀφαιροῦσιν ἀπὸ σοῦ τὰς κακίας σου; ἢ τούτοις διαφεύξῃ; » Σαρῶν ἡμᾶς ὁ προφητικὸς ἐβίβαξεν ὄρος⁹³ καὶ λόγος, ὡς πρᾶξιν ἀγαθὴν ὁ Δεσπότης ζητεῖ· τούτο γὰρ καὶ ἰθεοῦ βοᾷ Δαβὶδ· Ὅσιν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας· σῶμα δὲ κατηρέσω μοι. Καὶ πάλιν· Ὅτι εἰ ἠθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἄν, ὀλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκῆσεις· θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. Καὶ ἐπειδὴ ἡγαπημένην αὐτὴν ἐκάλεσε, λέγει πάλιν καὶ τὴν ἑτέραν αὐτῆς προστηρίαν.

20. Ἐλαίαν ὠραίαν, εὐσχοῖον τῷ εἶδει⁹⁴, ἐκάλεσε Κύριος τὸ ὄνομα σου. Ταύτην δὲ τὴν προστηρίαν ἐπέθηκεν ἐπὶ τὴν καρπογονίαν προτρέπων. Οὕτω καὶ ἀμπέλον πολλάκις ὠνόμασεν. « Εἰς φωνὴν περιτομῆς αὐτῆς ἠνήφθη⁹⁵ πῦρ ἐπ' αὐτήν. Ἐπειδὴ ἐλαίαν ἐκάλεσε, καὶ καθάρσεως μέμνηται· περιτομὴν γὰρ καλεῖ τὴν καθάρσιν· οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Ἐθαγγελίοις φησὶ· Ἐπὶ κλημα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπῶν ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. » — ⁹⁶ Μεγάλη ἡ θλίψις ἐπὶ σέ⁹⁷· ἠχρειώθη-

A ligati sunt et implicati cum patribus, et via eorum incedunt. Hoc enim sequentia significant. « Et ecce ipsi vadunt post deos alienos, ut serviant eis. » Quæ quidem dum faciunt, pactum sibi datum transgrediuntur. Quamobrem omnimodis eos obruam calamitatibus, nec plangentem veniam dignos existimabo : tametsi nullum a diis, quos colunt, consequantur auxilium, quorum etiam multitudinem commemorat.

VERS. 13. Quia juxta numerum civitatum tuarum erant dii tui, Juda : et juxta numerum riarum Hierosolymæ, posuerunt aras pudori, altaria ad adulendum Baali. Quare propter immodicam impietatem prohibet prophetæ, ne pro eis supplicationem offerat.

VERS. 14. Ne oraveris enim, ait, pro populo isto : et ne postules pro ipsis in oratione et deprecatione : quia non exaudiam te tempore quo invocaverint me, tempore afflictionis eorum. Quia in ipso supplicii sensu preces offerunt. Idcirco David quoque propheta monet his verbis : « Præoccupemus faciem ejus in confessione ». Hic vero excessum impietatis ejus demonstrat.

VERS. 15. Quid est, quod dilecta operata est in domo mea abominationem ? Utrumque declarat gravitatem impietatis, tum quod vocata est dilecta, tum quod interius in templo Dei collocaverit statuas eorum qui non sunt dii. « Nunquid preces et carnes sanctæ auferent a te malitias tuas, aut per hæc effugies ? » Clare nos instruit intentio et sermo prophetæ Dominum opera bona requirere. Quod etiam divinus David exclamat : « Sacrificium et oblationem noluit : corpus autem perfecisti mihi ». Et iterum : « Quoniam si valuisses sacrificium, dedissem utique : holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo (gratum) est spiritus contritus : cor contritum et humiliatum Deus non despiciet ». Et postquam vocavit eam dilectam, iterum aliam ipsius appellationem refert.

VERS. 16. Olivam formosam, specie valde operam, vocavit Dominus nomen tuum. Hanc vero appellationem imposuit, ut invitaret eam ad ferendos fructus. Eodemque modo sæpe vineam vocavit. « Ad vocem putationis ipsius exarsit ignis super eam. » Quia vocavit eam olivam, meminit quoque purgationis : putationem enim appellat purgationem. Sic et Dominus in sacris Evangeliiis dicit : « Omnis palme in me non ferens fructum exciditur, et in ignem mittitur ». — « Magna tribula-

⁹⁰ Psal. xciv, 2. ⁹¹ Psal. xxxix, 7. ⁹² Psal. l, 18, 19. ⁹³ Joan. xv, 2.

VARIAE LECTIONES.

⁹⁰ B ἀπολαύουσιν. ⁹¹ τ. αἰσχ. Des. apud LXX, exstat autem in Hebr. ⁹² τῆ. Ed. prior habet τό. ⁹³ Rec. lect. προσεύχου. ⁹⁴ Rec. lect. ἀξίου. ⁹⁵ σου. Deest apud LXX. ⁹⁶ ἐν — αὐτῶν. Hebr. propter malitiam eorum. ⁹⁷ καὶ ὁ πρ. B ὁ θεῖος. ⁹⁸ ἐπ. βδ. Hebr. actio ejus est scelus multorum, s. cum multis commissum. ⁹⁹ B ἐνδον. ¹⁰⁰ B χορός. ¹⁰¹ ὠρ. — εἶδος. Hebr. virentem, pulchram fructu et forma. ¹⁰² περιτ. αὐτ. Hebr. contusionis magnæ. ¹⁰³ Hebr. accendit. ¹⁰⁴ ἐxx. — βάλλεται. Rec. lect. l. c. ἀφρεῖ αὐτό. ¹⁰⁵ μεγ. — ἐπὶ σέ. Des. in Hebr. et Compl.

tio super te : rami ejus inutiles facti sunt. » Bo- nos enim fructus ferre noluerunt. Et ut ostendat non regem Babylonis potentem esse, sed seipsum illi pœnas indigere, hæc addit :

VERS. 17. *Et Dominus Deus exercituum, qui plantavit te, locutus est super te mala, pro malitia domus Israel, et domus Juda : quia fecerunt sibi hoc, ad irritandum me, cum suffitum adolerent Baali.* Ipse, inquit, qui te plantavit, præcidit ramos : tu vero in causa es, quæ non probos fructus, sed exitiales protulisti. In sequentibus autem **472** docet propheta, qualia commissuri sint in ipsum, et in Christum Dominum. In eo enim etiam illa adumbrata sunt.

VERS. 18. *Domine, demonstra mihi, et cognoscam.* Ipsa precatio testatur eum non illa solum referre, quæ in ipsum commissa erant ; alioqui nulla revelatione egebat ad percipiendam quæ tum fiebant, cum in eum admitterentur : revelatio autem præmonstrat futura : « Tunc vidi studia eorum. »

VERS. 19. *Ego autem, quasi agnus innocuus, qui ducitur ad victimam, non cognovi.* Istud « non cognovi » quadrat prophetæ, tristitia non speranti ; qui non diligenter attendebat Dominicis promissionibus, sed cum audiisset : « Posui te hodie ut civitatem munitam, et ut columnam ferream, et murum æneum, arbitratus est se nequaquam molestia tentandum esse ». » Atqui sermo divinus non hoc pollicebatur, sed, vinces adversa. « Pugnabant enim, inquit, tecum, et non prævalebunt adversus te : quia ego sum tecum, ut liberem te, dicit Dominus ». » Verum sermo secundum alium sensum Christo Domino convenit. Tanquam agnus enim, ait, qui ducitur ad victimam, non novit quid passurus sit : et * excepturus passionem, sequitur ducentes. « Quia cogitaverunt super me cogitationem, dicentes : Agite, mittamus lignum in panem ejus, et deleamus eum e terra viventium, et non commemoretur ultra nomen illius. » Istud prophetæ omnino non convenit. Qui enim fieri poterat, ut lignum immitteretur in panem ? At Christo Domino sermo prophetiæ vel **473** maxime quadrat. Nam suum ipsius corpus panem appellavit : « Panis enim, inquit, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita †. » Panem hunc ligno affixerunt, putantes se memoriam illius esse extincturos. Dehinc propheta :

VERS. 20. *Tu vero, Domine exercituum, qui judicas juste, et probas renes et corda, videam ultionem tuam in eis. Quoniam ad te revelavi justificationem meam.*

* Supra 1, 18. † ibid. 49. ‡ Joan. vi, 51.

VARIE LECTIONES.

¹² ἡ χρ. Hebr. frangent, s. depascent (propagines ejus). ¹³ Rec. lect. δ, τι, omisso deinde τοῦτο. ¹⁴ Κύριε — γνώσομαι. Hebr. Et Jehova notum fecit mihi, ut cognoscerem. ¹⁵ B αὐτόν. ¹⁶ B ἐγένετο. ¹⁷ ἄχ Hebr. (ant) bos. ¹⁸ B θύσασθαι. ¹⁹ πρ. B præm. γάρ. ²⁰ B πειραθῆσθαι. ²¹ δεῦτε — ἄρτ. αὐτοῦ. Hebr. perdamus lignum in virore suo. ²² B νομίσαντες. ²³ εἶτα ὁ πρ. Des. in B. ²⁴ ἐν αὐτ. ἴα Compl. Rec. lect. ἐξ αὐτῶν

σαν ¹² οἱ κλάδοι αὐτῆς. » Καρπούς γὰρ ἀγαθοὺς ἐνεγκεῖν οὐκ ἠθέλησαν· καὶ διδάσκων ὡς οὐχ ὁ Βαβυλωνίος ἰσχυρὸς, ἀλλ' αὐτὸς αὐτῇ τὴν τιμωρίαν ἐπάγει, προστέθεικε καὶ ταῦτα·

17. Καὶ Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων ὁ καταφρευτῆσας σε, ἐλάλησεν ἐπὶ σὲ κακὰ, ἀπὸ τῆς κακίας οἴκου Ἰσραὴλ, καὶ οἴκου Ἰούδα· ὅτι ¹⁸ ἐποίησαν ἑαυτοῖς τοῦτο, τοῦ παροργίσει με ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ τῇ Βάβελ. Αὐτὸς, φησὶν, ὁ φυτουργὸς σου τοὺς κλάδους ἐξέκοψε· σὺ δὲ τούτων αἰτία, οὐκ ὠφελίμους, ἀλλὰ δηλητηρίους βλαστήσασα καρπούς. Διδάσκει δὲ διὰ τῶν ἐξῆς ὁ προφήτης, ὅσα κατ' αὐτοῦ τολμήσουσι, καὶ κατὰ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ. Ἐν αὐτῷ γὰρ κάκεινα ἐσχιογραφῆθη.

17. Κύριε ¹⁷, γνώρισόν μοι, καὶ γνώσομαι. Ὅτι οὐ μόνον τὰ κατ' αὐτοῦ ¹⁸ λέγει γεγεννημένα, μαρτυρεῖ ἡ εὐχὴ· οὐκ ἀποκαλύψεως ἔδειτο εἰς τὸ ἰδεῖν τὰ τότε γινόμενα· εἰς αὐτὸν γὰρ ἐγένοντο ¹⁹· ἀλλ' ἡ ἀποκάλυψις προδεικνύσει τὰ ἐσόμενα. « Τότε εἶδον τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν. »

18. Ἐγὼ δὲ, ὡς ἀρνίον ἀκακῶν ²⁰ ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι ²¹, οὐκ ἔγνων. Τὸ « οὐκ ἔγνων » τῷ προφήτῃ ἀρμόττει, ὡς οὐ προσδοκῆσαντι τὰ λυπηρά· οὐ προσέσχεν ²² ἀκριβῶς ταῖς Δεσποτικαῖς ὑποσχέσεσιν, ἀλλ' ἀκούσας· « Τέθεικά σε ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, ὡς πόλιν ὀχυράν, καὶ ὡς στυλὸν σιδηροῦν, καὶ ὡς τεῖχος χαλκοῦν, ἐνόμισα μηδαμῶς πειραθῆσαι ²³ σκυθρωποῦ. Ὅ δὲ θεοὺς λόγος οὗ τοῦτο ὑπέσχετο, ἀλλ' ὅτι Κρείττων ἔση τῶν λυπηρῶν· Ἐπολεμήσουσι γὰρ, φησὶ, πρὸς σέ, καὶ οὐ μὴ δύνωνται πρὸς σέ· διότι ἐγὼ εἰμι μετὰ σοῦ, τοῦ ἐξαιρεῖσθαί σε, λέγει Κύριος· » τῷ δὲ Δεσπότη Χριστῷ καθ' ἑτέραν ἔνοιαν ὁ λόγος ἐστὶ πρόσφορος. Ὡσπερ γὰρ, φησὶν, ὁ ἀρνεὶς ἀγόμενος εἰς σφαγὴν οὐκ οἶδεν ὃ πείσεται, καὶ τοῖς ἄγουσιν ἔπεται καταδεξάμενος τὸ πάθος. « Ὅτι ἐπ' ἐμὲ ἐλογίσαντο λογισμῶν, λέγοντες· Δεῦτε ²⁴ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτριψώμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ζώντων, καὶ οὐ μὴ μνησθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔτι. » Τοῦτο τῷ προφήτῃ οὐθ' ὄλω; ἀρμόττει· πῶς γὰρ οἶδεν τὴν ξύλον ἐμβληθῆναι τῷ ἄρτῳ ; Τῷ δὲ Δεσπότη Χριστῷ καὶ μάλ' αὖτε τῆς προφητείας ὁ λόγος προσήκει· ἄρτον γὰρ τὸ ἑαυτοῦ προσηγόρευσε σῶμα· « Ὁ ἄρτος γὰρ, φησὶν, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. » Τοῦτον τὸν ἄρτον ξύλῳ προσήλωσαν, νομιζόντες ²⁵ αὐτοῦ κατασθενύναι τὴν μνήμην. Εἶτα ὁ προφήτης ²⁶.

18. Σὺ δὲ, Κύριε τῶν δυνάμεων, ὁ κρινῶν ἕκακα, δοκιμάζων νεφροὺς καὶ καρδίας, ἴδοιμι τὴν παρὰ σοῦ ἐκδίκησιν ἐν αὐτοῖς ²⁷· ὅτι πρὸς σέ

*ἀνακάλυψα τὸ δικαίωμά μου*²⁸. Νεφρούς, ὡς ἂν πολλάκις εἰρήκαμεν, τοὺς λογισμοὺς ὀνομάζει· ἐπειδὴ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐν τοῖς νεφροῖς ὄν, ἀνακινεῖ πολλάκις τὴν λογισμὸν. Οὐ μάτην μέντοι συνεχώρησεν ὁ Θεὸς τὸν προφήτην πειραθῆναι τῶν λυπηρῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλάκις ἐπαχειρήσε τὰς ὑπὲρ τῶν παρανομούντων πρεσβείας προσεγγεῖν, πείσται βουλόμενος αὐτὸν μὴ ἑαυτὸν μὲν νομίζειν φιλόανθρωπον, τὴν δὲ τῆς ἀγαθότητος θησαυρὸν ἀπηγῆ, συνεχώρησε γενέσθαι τὴν ἐπανάστασιν· ὁ δὲ λίαν ἀλγῆσας, κρίναι δικαίως ἀντιβολεῖ τὸν Θεόν, καὶ δίκας ἀπαιτῆσαι τοῦς ἄνοσους· δέχεται δὲ τὴν ἰκεσίαν ὁ Δεσπότης, καὶ δίδωσι τὴν ἀπόκρισιν, καὶ κόλασιν ἀπειλεῖ, καὶ τοὺς μὲν ἐν πολέμῳ σφαγήσεσθαι λέγει, τοὺς δὲ λιμῷ διαφθαρήσεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ἄλλα πάλιν ὁ προφήτης, θεώμενος τῶν πονηρῶν συζώντων τῇ εὐπραξίᾳ, τούτου τὴν αἰτίαν διδαχθῆναι ἀντιβολεῖ.

α'. Δίκαιος εἶ, Κύριε, ὅτι ἀπολογησομαι πρὸς σέ· πλὴν κρίματα λαλήσω πρὸς σέ. Οἶδα, φησὶν, ἀκριβῶς τῆς σῆς ψήφου τὸ δίκαιον· οὐκ ἄποπον δὲ οὐδὲ ἐγὼ προσφέρειν ἡγοῦμαι σοι πεύσιν. « Τί ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν εὐδοῦται, εὐθύνησαν²⁹ πάντες οἱ ἄθετοῦντες ἀθέτημα ; »

β'. Ἐφύτευσας αὐτοὺς, καὶ ἐρριζώθησαν· ἐτακροποίησαν³⁰, καὶ ἐποίησαν καρπόν. Διὰ τούτων εὐπραξίαν³¹ ἐδήλωσε· τὴν δὲ ἄθεον γνώμην διὰ τῶν ἐπαγομένων ἐδήλωσε σημαίνων· « Ἐγγὺς εἶ σὺ τοῦ στόματος αὐτῶν³², καὶ πόρρω³³ ἀπὸ τῶν νεφρῶν αὐτῶν. » Ἐν μόνοις, φησὶ, τοῖς λόγοις προσηγορίαν προσφέρουσι τὴν σὴν· ἐκ γὰρ τῶν λογισμῶν τὴν σὴν ἐξέβαλον μνήμην.

γ'. Καὶ σὺ, Κύριε, γινώσκεις με, εἶδες με³⁴, ἔδοκίμασας³⁵ τὴν καρδίαν μου. Οὐ γὰρ μόνον τὰ φαινόμενα οἶδας, ἀλλὰ καὶ τοὺς λανθάνοντάς μου λογισμοὺς. « Ἄθροισον³⁶ αὐτοὺς ὡς πρόβατα εἰς σφαγὴν, καὶ ἄγνισον αὐτοὺς εἰς ἡμέραν σφαγῆς αὐτῶν. » Τὸ ἄγνισον, ἀντὶ τοῦ ἀφόρισον λέγει. Ἄφορίζεται γὰρ ἑαυτὸν³⁷ ὁ ἀγνίσασθαι βουλόμενος· οὐδὲ καὶ ὁ Σύρος εὐτέρεψον ἀντὶ τοῦ ἄγνισον τέθεικεν.

δ'. Ἐως ποῦτε πενήθει ἡ γῆ, καὶ ὁ χόρτος πᾶς τοῦ ἀγροῦ ξηρανθήσεται ἀπὸ κακίας τῶν κατοικούντων ἐπὶ τὴν γῆν³⁸; ἠφανίσθησαν κτήνη καὶ δειρά, ὅτι εἶπον, οὐκ ὄψεται ὁ Θεός³⁹ ὁδοὺς ἡμῶν⁴⁰. Τῆς τούτων ἕνεκα παρανομίας ἔρημος ἡ γῆ μεμένηκε, Κύριε⁴¹. ὑπολαμβάνουσι γὰρ μὴ ἐφορᾶν σε, μηδὲ βλέπειν τὰ ὑπ' αὐτῶν τολμώμενα.

Renes vocat, ut sæpe diximas, cogitationes : eo quod concupiscendi vis in renibus sita frequenter incitat cogitationem. Non frustra utique permisit Deus prophetam adversis tentari : sed cum sæpe conatus esset pro inique agentibus intercedere, volens ei persuadere, ne seipsum putaret clementem, thesaurum autem bonitatis crudelem, insultum hunc fieri permisit. Ille vero magno dolore confectus supplicat Deo, ut juste judicet, et de impiis sumat pœnas. [21-23] Quam supplicationem suscipit Dominus, ac data responsione punitionem minatur : et alios in bello interficiendos esse dicit, alios fame perituros.

B

CAPUT XII.

Rursus propheta, cum animadverteret prosperitatem improbe viventium, postulat doceri, quænam sit ejus rei causa.

VERS. 1. *Justus es, Domine, ut disputem tecum : verumtamen judicia tecum loquar.* Probe novi, ait, quam justa sit sententia tua : nec tamen absurdum existimo tibi proponere quæstionem. 474 « Quare via impiorum prosperatur, et bene est omnibus qui prævaricantur prævaricationem ? »

VERS. 2. *Plantasti eos, et egerunt radices : filios procreaverunt, et fecerunt fructum.* His verbis prosperitatem exposuit : per subsequencia vero impium in Deum animum designavit : « Prope tu es ori eorum, et longe remotus a renibus eorum. » Nudis, ait, verbis te appellant : a cogitationibus enim tui memoriam expulerunt.

VERS. 3. *Et tu, Domine, novisti me : scis quis ego sim, probasti cor meum.* Quia non ea tantum quæ patent cognoscis, sed etiam secretas cogitationes meas. « Congrega eos velut oves ad cædem, et purifica eos in diem occisionis eorum. » Purifica dicit, pro segrega. Segregat enim se, qui vult purificari. Propterea etiam Syrus, præpara, posuit pro, purifica.

VERS. 4. *Usquequo lugebit terra, et omnis herba agri exsiccabitur, propter malitiam habitantium in terra? Perierunt animalia et volucres, quia dixerunt : Non videbit Deus vias nostras.* Propter iniquitatem eorum deserta mansit terra, Domine, quia existimant te non observare, neque videre quæ perpetrantur ab ipsis.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ τὸ δικ. μου. *Hebr.* litem meam. ²⁹ εὐτ. *Hebr.* tranquilli sunt. ³⁰ ἐτ. *Hebr.* progrediuntur. ³¹ εὐπρ. B præm. τήν. ³² τ. στ. αὐτ. *Hebr.* in ore eorum. ³³ x. π. B πόρρω δέ. Vid. supra, t. I, p. 1502. ³⁴ εἶδες με. Des. apud LXX, edit. prior habebat οἶδας, ex B autem restitutum est εἶδες, cui respondet *Hebr.* וַיִּבְרַחְוֵי ³⁵ εἶδ. B præm. καὶ. ³⁶ ἄθρ.—σφαγῆν. Notanda est hæc lectio. Rectius enim verba ista hoc loco ponuntur, quam in fine versiculi, ubi edit. Ald. et codex Aug. post σφαγῆς αὐτῶν addunt, ἄθροισον αὐτοὺς ὡς πρόβατα εἰς (cod. Aug. ἐπὶ) σφαγῆν. Sed pro ἄθροισον in *Hebr.* est וַיִּבְרַחְוֵי abripe eos. ³⁷ ἑαυτ. Ex B pro αὐτῶν, ut habebat edit. prior. ³⁸ τ. γῆν. Rec. lect. ἐν αὐτῇ. ³⁹ ὁ Θεός. Abest ab *Hebr.* ⁴⁰ ὁδ. ἡμ. *Hebr.* finem nostrum. ⁴¹ Κύρ. Des. in B.

VERS. 5. *Pedes tui currunt ad nequitiam, A et dissolvent te. Quomodo praparaberis in equis, et in terra pacis confidis? Hoc ita interpretatus est Syrus: « Victa es cum carreres cum pedibus, » et quo pacto cum equitibus contendere poteris? Quod vero dicit, est ejusmodi: Hostes vicini, Moabitæ, Ammonitæ, Idumæi, atque Aphyli, pedestribus copiis bellum gerebant, et tu certans cum illis sæpenumero victa es. Qui fiet igitur, ut resistas Babylonis cum equestri exercitu in aciem prodeuntibus? At secundum interpretationem Græcam sic intelligendum est: Nequitia tuae cursus labefactavit te, et viribus spoliavit: fortitudine vero et viribus destituta, quomodo resistere poteris, et pugnare cum his qui ingenti equorum numero militant? Utrumque sensum apposui, relicta lectoribus melioris optione. « Quomodo te geres in fremitu Jordanis? » Syrus ita dixit: « Quo pacto trajicies Jordanem exundantem? » Figurata fluvium inundantem vocavit multitudinem hostilis exercitus. Reducit autem eis in memoriam quæ acciderant sub Josua Nave: videlicet, quando curam tui gererent, fluvium illum exundantem transmisisti.*

VERS. 6. *Quia et domus patris tui, et ipsi spreverunt te, et ipsi clamaverunt a tergo tuo: et illi ipsi convenerunt contra te. Plerique enim, ut verisimile est, ex decem tribubus jam in captivitate ductis sub hostibus militabant. « Ne credas, cum loquuntur ad te bona. » Talis erat Rapsaces, qui Hebraica lingua utens blasphemabat in Deum. Illis interjectis, propheta resumit prophetiam de Domino, et prænnuntiat Judæorum excidium, aitque ex persona Dei:*

VERS. 7. *Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam: tradidi animam meam dilectam in manus hostium ejus. Bonitatem suam ostendit, et improbitatem illorum arguens docet. Ipse enim verbis utitur amicitia plenis, vocans eam, quæ hostis erat, animam suam dilectam: illa vero insidiatorum et hostium exercet opera, quod sequentia declarant.*

VERS. 8. *Facta est hæreditas mea mihi quasi leo in silva. Quia pro sponsa effecta est fera, et sponsum devoravit. « Dedit super me vocem suam. » Veritatem prophetia docent Evangelia: ex quibus discimus quo pacto clamabant: « Tolle, tolle,*

ε'. Σου⁴⁵ οι πόδες τρέχουσιν εις κακίαν⁴⁶, και εκλύσουσι⁴⁷ σε. Πώς παρασκευάση εφ' Ιπποικς, και⁴⁸ εν γη ειρήνης σου⁴⁹ πέποιθας; Τοῦτο ὁ Σύρος οὕτως ἠρμήνευσε: « Μετὰ πεζῶν τρέχουσα ἠτήθης, » και πώς ἀντιστήναι⁵¹ ἰππεύσει δυνήση; ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οἱ γειτονέοντες πολέμοι, Μωαβίται, και Ἀμμωνίται, και Ἰουμαῖοι, και Ἀλλόφυλοι πεζέοντες ἐπολέμουν· πολλὰκις δὲ ἠτήθη, πολεμούσα ἐκείνοις. Πώς τοίνυν δυνήση, φησὶν, ἀντιστήναι Βαβυλωνίους ἐφ' ἰππων παραταττομένους; Κατὰ δὲ τὴν Ἑλληνικὴν ἐρμηνείαν⁵² οὕτω νοητέον, Ὅτι ὁ διὰ τὴν πονηρίαν σου δρόμος ἐξέλυσε σε, και τῆς ἰσχύος ἐγύμνωσε· ῥώμης δὲ και ἰσχύος ἐστερημένην, πώς δυνήση ἀντιστήναι, και παρατάσθαι τοῖς μετὰ πλείστων ἰππων στρατεύουσιν; Ἀμφοτέρα δὲ τέθεικα τὰ νοήματα, τοῖς ἐντευχομένοις προτιθεὶς τὴν ἐπὶ τοῦ κρείττονος αἵρεσιν. Πώς ποιήσεις ἐν φουάγματι τοῦ Ἰορδάνου; Ὁ Σύρος οὕτως εἶπε· « Πώς περάσεις τὸν Ἰορδάνην πλημμυροῦντα; » Τρωπικῶς δὲ ποταμὸν πλημμυροῦντα τῆς στρατιᾶς⁵³ τῶν πολεμίων τὸ πλῆθος ἐκάλεσεν· ἀνέμνησε δὲ αὐτοὺς και τῶν ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ· ὅτι Ἦνίκα σου ἐπεμελούμην, τὸν ποταμὸν ἐκείνον πλημμυροῦντα διέθης.

ζ'. Ὅτι και οἶκος⁵⁴ τοῦ πατρός σου, και οἱ υἱοὶ ἠθέτησαν σε, και αὐτοὶ ἐδόσαν ἐκ τῶν ὀπίσω σου· και⁵⁵ οὗτοι⁵⁶ αὐτοὶ συνήχθησαν ἐπὶ σοί⁵⁷. Πολλοὶ γὰρ, ὡς εἰκός, και ἐκ τῶν δέκα φυλῶν, τῶν ἤδη γεγενημένων ἐπιμαλώτων, συνστρατεύοντο τοῖς πολεμίοις. « Μὴ πιστεύσης, ὅτι λαλοῦσι πρὸς σὲ καλὰ. » Τοιοῦτος ἦν ὁ Παψάκης, τῆ Ἑβραίων κερρημένος φωνῆ, και κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημῶν· ταῦτα μεταξύ εἰρηκῶς ὁ προφήτης, τὴν περὶ τοῦ Δεσπότου προφητείαν ἀναλαμβάνει, και τὴν Ἰουδαίων πανωλεθρίαν προαγορεύει, και φησιν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ·

ζ'. Ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου· ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου· ἔδωκα τὴν ἡγαπημένην ψυχήν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς. Τὴν⁵⁸ οἰκειαν δείκνυσιν ἀγαθότητα, και τὴν ἐκείνων βδελυρίαν ἐλέγχων⁵⁹ διδάσκει· αὐτὸς μὲν γὰρ ἀγαπητικοῖς κέρχεται ῥήμασι, και ψυχὴν αὐτοῦ ἡγαπημένην τὴν πολεμίαν καλεῖ· ἐκείνη δὲ πὰ δυσμενῶν και ἐπιβούλων ἐργάζεται· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὰ ἔξης.

η'. Ἐγένετο ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λέων ἐν δρυμῷ. Ἀντὶ γὰρ νύμφης θηρίον ἐγένετο, και τὸν νυμφίον κατέφαγεν⁶⁰. « Ἐδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς. » Τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν διδάσκει τὰ Εὐαγγέλια· μανθάνομεν γὰρ ἐκεῖθεν ὡς ἔδωκεν, εἰ Δίε,

VARIE LECTIONES.

⁴⁵ Σου — ἐκλ. σε. Propius ad Hebr. accedit Syrus, ejus interpretatio post pauca sequitur. Aquila, teste Chrys., ita habet: Σὺν δρομῷ τε ἔδραμες, και ἐμόχθησέ σε. ⁴⁶ εις κάκ. Abest ab Hebr. ⁴⁷ ἐκλ. Ita Alex. ⁴⁸ και — πέποιθας. Hæc juxta Hebr. cohærent cum sequentibus, ut sensus sit: si in terra pacis, in qua confidis (defatigat te), equid facies in elatione Jordanis? ⁴⁹ σου. Ita Compl., sed rec. lectio σου. B sol. ⁵⁰ ἀντιστ. Montf. in Hexapl., et Bosius ad h. l. habent ἀναστήναι. Præstat autem lectio nostra. ⁵¹ ἐρμ. B adilit τῶν ἐβδομήκοντα. ⁵² B στρατείας. ⁵³ οἶκ. B. πρᾶμ. ὁ. Apud LXX πρᾶμ. οἱ ἀδελφοί σου, Des. apud LXX, ubi pro συνήχθ. ἐπὶ σοί, leg. ἐπισυνήχθησαν, Calo additæ. ⁵⁴ και οὗτ. αὐτ. ἐπὶ σοί. Hebr. continuo (clamant post te). Alii, satis est. ⁵⁵ οὗτ. Des. in B. ⁵⁶ συνήχθ. καί. ⁵⁷ Τὴν. B πρᾶμ. καί. ⁵⁸ B διελέγχων. ⁵⁹ B κατέσφαξεν.

αἶρε ⁷⁷, σταύρωσον αὐτόν. » — Διὰ τοῦτο ἐμίσησα *A crucillige eum*. » — « *Propterea odi eam.* »
αὐτήν. » Τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον ἔδειξε.

θ'. *Μὴ σπήλαιον* ⁷⁸ *ὕαινης ἢ κληρονομία μου*
ἐμοί; ἢ ⁷⁹ *σπήλαιον κύκλω αὐτῆς;* Ἐν τοῖς ἐμ-
προσθεν ἐρμηνευόμενος ⁸⁰, σπήλαιον λησῶν τὸν ναὸν
προσηγόρευσε διὰ τὴν πῶν λειτουργούντων παρα-
νομίαν· ἐνταῦθα δὲ σπήλαιον ὑαίνης, οὐ μόνον τὴν
πόλιν καλεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰ ταύτης κύκλω, τουτέστι
τὴν Ἰουδαίαν· καὶ πάλιν τῆς εἰς αὐτὸν γεγενημένης
παρανομίας κατηγορεῖ. Ἐμοί γάρ, φησὶ, ἐγένετο
σπήλαιον ὑαίνης. Εἶτα τὸν ἔσχατον αὐτῆς δλεθρον
προθεσπίζει. « *Βαδίσατε* ⁸¹, *συναγάγετε ἐπ' αὐτήν* ⁸²
πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ ἐλθέτωσαν ⁸³ *φαγεῖν*
αὐτήν. » Τῆς γὰρ οἰκουμένης Ῥωμαῖοι τὸ κράτος
δεξάμενοι, καὶ τὴν στρατιάν ἐκ διαφόρων συναγα-
γόντες ἔθνων, τοὺς μὲν κατέσφαξαν, τοὺς δὲ δου-
αλώτους ἀπήγαγον. Αἰτίους δὲ τῆς ἀσεβείας τοῦς
τοῦ νόμου διδασκάλους γεγενῆσθαι φησιν· ἐπάγει
γάρ·

ι'. ια'. *Ποιμένες πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπε-
λώνα μου· ἐμόλυναν τὴν μερίδα μου· ἔδωκαν*
*τὴν μερίδα τὴν ἐπιθυμητήν μου εἰς ἔρημον ἄβα-
τον.* Ἐγενήθη εἰς ἀφανισμόν ἀπωλείας ⁸⁴. Οἱ γάρ
Ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ Γραμματεῖς, καὶ οἱ Φαρισαῖοι, τὸν
λαὸν ἐξαπατήσαντες, καὶ τὸν Δεσπότην σταυρώσαν-
τες, προεξέησαν τοῖς Ἰουδαίοις τὰ πολυθρύλλητα
ἐκείνα κακά. Καὶ τοῦτο διδάσκει σαφέστερον· « *Δι'*
ἐμὲ ἔφρανίσθη ἀφανισμῶ πᾶσα ἡ γῆ. » Πᾶσαν γῆν
τὴν τοῦ Ἰσραὴλ φησὶ· διὰ γὰρ τὰ εἰς αὐτὸν γεγε-
νημένα, τότε μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐρημος αὐτῶν
ἢ χώρα ἐγένετο· νῦν δὲ τῆς ἀοιδίμου μητροπόλεως
αὐτῶν ἐστέρηται παντελῶς. « *Ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνήρ*
τιθέμενος ἐπὶ καρδίαν. » Ἀντὶ τοῦ, λογισμοὶ εὐσε-
βείων οὐ χρῶνται.

ιβ'. *Ἐπὶ* ⁸⁵ *πᾶσαν διεκβολὴν τῆς ἐρήμου ἦλθον*
ταλαιπωρήσαντες ⁸⁶ *ἐν τῇ ἐρήμῳ.* Τὴν διεκβολὴν
ἀτραπὸν ὁ Σύρος ἠρμήνευσε· πᾶσαν, φησὶ, τὴν ἔρη-
μον ἐπλήρωσαν ἀτραπῶν ⁸⁷, ταλαιπωροῦντες, καὶ
τοὺς πολεμίους ἀποδιδάσκοντες· Ἴδιον γὰρ τῶν φευ-
γόντων μὴ χειρῆσθαι ταῖς νενομισμέναις ὁδοῖς. « *Ὅτι*
μάχαιρα Κυρίου καταφάγεται ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς
ἕως ἄκρου τῆς γῆς· οὐκ ἔστιν εἰρήνη πάση σαρκί. »
Λέγει μὲν καὶ τὰ Ἰουδαίους συμβάντα, καὶ ἀπ' ἄκρου
τῆς γῆς ἕως ἄκρου τῆς γῆς τῆς Ἰσραηλιτικῆς. Προ-
λέγει δὲ καὶ τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐπενεχθέν-
τα ⁸⁸ τοῖς ἔθνεσι· καθ' ὧν καὶ περὶ τὸ τέλος τῆς προ-
φητείας προαγορεύει.

ιγ'. *Ἐσπείρατε* ⁸⁹ *πυροῦς, καὶ ἀκάνθας θεριεῖ-
τε* ⁹⁰. Παρεγγυᾶ μὴ θάρρειν τῇ τῆς γῆς εὐκαρπία,

⁸⁹ Joan. xix, 15.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ Rec. lectio l. c. ἄρον, ἄρον. ⁷⁸ σπήλ. ὑαίν. *Hebr.* avis rapax. *Alii, versicolor.* ⁷⁹ ἢ — αὐτῆς. *Hebr.*
avis quaelibet circumquaque est circa eam. ⁸⁰ B. πρόσθεν ἠρμηνευόμενος. ⁸¹ βαδ. B ἐπ' αὐτὴν βαδίσαντες.
⁸² ἐπ' αὐτ. Des. apud LXX. ⁸³ B. ἐλθέτω τοῦ φαγεῖν. ⁸⁴ Ἐγ. εἰς ἀφ. ἀπωλ. *Hebr.* Redegit eam se.
hostis, ad desolationem: lugeat sc. terra tota. ⁸⁵ Ἐπὶ — ἐρήμῳ, *Hebr.* Ad omnes colles in deserto ve-
nerunt vastitates. ⁸⁶ B. ταλαιπωροῦντες. Sequens ἐν τῇ ἐρ. des. apud LXX. ⁸⁷ ἀτρ. B καὶ τὰς ὁδοῦς.
⁸⁸ ἔπεν. B. præmi. πᾶσιν. ⁸⁹ Ἐστ. *Hebr.* Seminarunt. Rec. lect. σπείρατε, sed nostram lect. quam habent
Ald. et Compl. tuetur cod. Aug. ⁹⁰ θερ. Rec. lectio est vel θερρῶτε vel θερίσατε. *Hebr.* μερίμν.

Justam esse vindictæ causam docet.

VERS. 9. *Nonne spelunca hyænæ est mihi hære-
ditas mea? aut spelunca in circuitu ejus? In his quæ
superius exposita sunt, templum vocavit speluncam
latronum, ob eorum qui sacrificabant iniquitatem:
hoc vero loco non urbem dantaxat, sed etiam quæ
circum adjacent, hoc est Judæam, appellat « spe-
luncam hyænæ. » Et rursus accusat iniquitatem
477 in se admissam. Mihi enim, ait, facta est
spelunca hyænæ. Deinde vaticinatur extremum
illius interitum: « Ite, et ad eam congregamini,
omnes bestię agri, et veniant ad devorandum
eam. » Nam Romani, suscepto orbis imperio,
coacto ex variis nationibus exercitu, alios inter-
fecerunt, alios duxerunt captivos. Legis autem
doctores ait fuisse auctores impietatis. Subjicit
enim:*

VERS. 10, 11. *Pastores multi demoliti sunt vineam
meam: polluerunt partem meam, fecerunt portionem
meam desiderabilem desertum invium. Facta est dissi-
patione perditionis. Principes enim sacerdotum, Scri-
tæ et Pharisæi, decipientes populum, et Dominum cru-
cifixos, vulgata illa mala Judæis acciverunt.
Idque docet clarius: « Propter me deletionem delecta
est omnis terra. » Omnem terram Israeliticam
dicit: quoniam ob ea quæ commissa sunt in eum,
tunc quidem ipsorum regio redacta est ab hosti-
bus in solitudinem: nunc vero, celeberrima sua
metropoli prorsus privati sunt. « Non enim est
vir, qui ponat ad cor. » Quasi dicat: Non utun-
tur piis cogitationibus.*

VERS. 12. *Ad omne diverticulum deserti venerunt,
misere degentes in deserto.* Diverticulum Syrus
interpretatus est, semitam. Omne, inquit, deser-
tum repleverunt diverticulis, laborantes, et hostem
fugientes. Proprium est enim fugientium, non uti
478 viis ordinariis. « Quia gladius Domini de-
vorabit ab extremo terræ usque ad extremum ejus.
Non est pax universæ carni. » Commemorat ea quæ
Judæis acciderunt, ab extremo terræ usque ad
extremum terræ Israeliticæ. Prædicat etiam quæ
diversis temporibus invecta sunt gentibus: contra
quas etiam vaticinatur circa finem prophetiæ.

VERS. 13. *Seminastis triticum, et spinas metelis.*
Admonet non esse collocandam in fertilitate terræ

fiduciam : sed in bonis illius operationibus. Qui enim nequitia utitur, spinas ex ea colligit. « Sortes vestrae non proderunt vobis. » Sortes rursus appellat opimiam hereditatem, cui consulit ut minime confidant. « Confusi estis gloria vestra, opprobrio in conspectu Domini. » Quae putatis honestare vos, verbi gratia, opes, potentiam, haec vos pudore perfundent, dum causam ageris apud Deum. Ejus enim beneficia abunde experti, contraria illi rependistis.

VERS. 14. *Haec dicit Dominus, de omnibus vicinis malis, de pastoribus, qui tangunt hereditatem meam, quam distribui populo meo Israel. Idumaei, Moabitae, Ammonitae, et allophyli, infensum et hostilem semper in Judaeos gerebant animum : lætati sunt itaque videntes clades illis illatas. Ideo prae-monet eos futurae 479 Judaeorum revocationis. Pastores autem vocat principes illorum.*

Ecce ego evellam eos de terra sua : et domum Juda ejiciam de medio eorum. (VERS. 15.) Et erit, postquam ejecero eos, convertar, et miserebor eorum : et habitare eos faciam, unumquemque in hereditate sua, et unumquemque in terra sua. His vaticinatur reditum, qui contigit sub Cyro et Dario, et quae deinceps futura sint, praedocet.

VERS. 16, 17. *Et erit, si docentes docuerint populum meum viam meam, ut jurent in nomine meo, Vivit Dominus, quemadmodum docuerunt populum meum jurare per Baalem : et aedificabuntur in medio populi mei. Quod si conversi non fuerint, evellam gentem illam evulsionem et perditionem, dicit Dominus. Omnimodam etiam refert Judaicæ gentis expulsionem. « Evellam enim gentem illam evulsionem et perditionem, dicit Dominus. »*

* CAPUT XIII.

[1-7] Exinde præcipitur prophetæ, ut cingulum lineum sibi comparet : et postquam eo cinxerit lumbos, illud apud Euphratem fluvium occultet : quod mandatum mox implevit. Elapsis autem diebus non paucis, ei denuo præcipitur, ut cingulum afferat : et peregit iterum quod mandaverat ei Dominus. Et cum illud in manus suas sumpsisset, reperit computruisse, et nulli usui aptum 480 esse. [8] Tum audit Dominum dicentem :

VERS. 9, 10. *Sic computrescere faciam superbiam Judæ, et contumeliam Hierosolymæ, contumeliam*

ἀλλὰ τῇ τῆς γῆς ἑὺπραξία· ὁ γὰρ κακίᾳ χρώμενος ἀκάνθας ἐκ ταύτης τρυγᾷ. « Οἱ ἑὺ κλήροι ὑμῶν οὐκ ὠφελήσουσιν ὑμᾶς. » Κλήρους πάλιν τὴν εὐκλήριαν ἐκάλεσεν, ἢ συμβουλεύει μὴ πεποθῆναι. « Ἡσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν, ἀπὸ θνεϊδισμοῦ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. » Ἄ νομίζετε σεμνύνειν ὑμᾶς, τουτέστι τὸν πλοῦτον, τὴν δυναστείαν, ταῦτα ὑμᾶς κρινόμενους παρὰ τῷ Θεῷ αἰσχύνῃς ἐμπλήσει. Ἀπολαύσαντες γὰρ τῶν παρ' αὐτοῦ δωρεῶν τοῖς ἐναντίοις ἡμῶν ψασθε.

ιδ'. Τάδε λέγει Κύριος περὶ πάντων τῶν γειτόνων τῶν ποτηρῶν, τῶν ποιμένων τῶν ἀποτομῶν τῆς κληρονομίας μου, ἧς ἐμέρισα τῷ λαῷ μου Ἰσραὴλ. Ἰδουμαῖοι, καὶ Μωαβίται, καὶ Ἀρμανίται, καὶ Ἀλλόφυλοι, ἀπεχθῶς αἶε καὶ δυσμενῶς περὶ Ἰουδαίους διέκειντο· ἐφήθησαν τὸν οὖνον τὰς ἐπενεχθεῖσας αὐτοῖς θεασάμενοι συμφορὰς· διὰ τοῦτο οὗτο προδιδάσκει αὐτοῖς τὴν ἐσομένην τῶν Ἰουδαίων ἀνάκλησιν. Ποιμένας ἦ δὲ καλεῖ τοὺς ἐκείνους ἀρχοντας.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἀνασπῶ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ τὸν οἶκον Ἰούδα ἐκβαλῶ ἐκ μέσου αὐτῶν. (ιδ') Καὶ ἔσται μετὰ τὸ ἐκβαλεῖν με αὐτοὺς, ἐπιστρέψω, καὶ ἐλεήσω αὐτοὺς, καὶ κατοικίῳ αὐτοὺς ἕκαστον εἰς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστον εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. Διὰ τούτων τὴν ἐπὶ Κύρου καὶ Δαρείου γεγεννημένην ἐπάνοδον προθεσπίας, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἐσόμενα προδιδάσκει.

ις', ις'. Καὶ ἔσται ἐὰν διδάσκοντες διδάξωσι τὴν ὁδὸν μου τὸν λαόν μου, τοῦ ὁμύειν τῷ ὀνόματι μου, ζῆ Κύριος, καὶ ὡς ἐδίδαξαν τὸν λαόν μου ὁμύειν ἐν τῇ Βάβυλῳ, καὶ οἰκοδομηθήσονται ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ μου. Ἐὰν δὲ μὴ ἐπιστρέψωσιν, ἐξαπῶ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἐξάρσει καὶ ἀπωλεῖ, φησὶ Κύριος. Ἐπεὶ καὶ τὴν παντελῆ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνου ἀποβολὴν. « Ἐξαπῶ γὰρ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἐξάρσει καὶ ἀπωλεῖ, φησὶ Κύριος. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Μετὰ ταῦτα κελεύεται ὁ προφήτης περιζῶμα λινοῦν περιάμενος, καὶ τῇ ὀσφύϊ περιθεῖς, παρὰ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν τοῦτο κατακρύψαι, καὶ τὸ κελευσθὲν παραντίκα πεπλήρωσεν. Ἡμερῶν δὲ πλείστον διελοθουσῶν, προσετάχθη πάλιν κομίσαι τὸ περιζῶμα· καὶ πεποίηκε πάλιν, ὅπερ ὁ Δεσπότης αὐτῷ προσέταξε. Καὶ λαθὼν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, εὖρε διεφθαρμένον, καὶ εἰς πᾶσαν ἀχρηστον χρῆσιν. Ἐἴτα ἀκούει λέγοντος τοῦ Δεσπότης·

θ', ι'. Ὁὕτω φθέρῳ τὴν ὕβριν Ἰούδα, καὶ τὴν ὕβριν Ἰερουσαλὴμ, τὴν πολλὴν ταύτην ὕβριν.

VARIE LECTIONES.

ἡ γῆς. B ἀρετῆς, haud male. ἡ Οἱ -- ὑμᾶς. Hebr. debilitati sunt, nihil proficient. ἡ ὁμ. Rec. lect. αὐτῶν, et deinde αὐτοὺς pro ὑμᾶς. ἡ B αἰσχύνθητε, juxta rec. lect. ἡ τ. ποιμ. Des. apud Hebr. et LXX. ἡ ἐφήθη. Ita emendanda fuit lectio Sirin. ἐπέσθησαν, persuasi sunt. Hæc etiam vera esse videtur lectio cod. Bavar., qui h. l. habet ἐφήθησαν. Primum restituendæ hujus lectionis indicium debemus Cotlerio, cujus vid. Monum. Eccl. Gr., t. II, p. 616. ἡ ποιμ. — ἀρχ. Lacuna ex B suppleta. ἡ καὶ — αὐτῶν. Hæc deerant in Græco, etsi in versione expressa. ἡ κατ. αὐτοῦς. Hebr. reducam eos. ἡ διδ. — λαθὼν μου. Propius ad Hebr. accedit lectio rec. Μαθόντες (Alex. μανθάνοντες) μάθουσιν τὴν ὁδὸν τοῦ λαοῦ μου. ἡ τῆ. Ed. prior hab. τῆ. ἡ μῆ. Des. in B. ἡ φ. Κύρ. Des. apud LXX. Sola Compl. add. λέγει Κύριος. ἡ Ἐἴπε, x. τ. λ. Hæc ad Nostrum non videntur pertinere. ἡ φησὶ. B. λέγει, ut Compl. ἡ τ. π. τ. ὕβρ. Hæc satis bene ad vers. 9 relata sunt, quæ alias constituunt initium vers. 10.

Ἰδὲ ἅδ' ἑστὶν ὁ λαὸς οὗτος ὁ πονηρὸς· τοὺς μὴ βου-
λομένους ἀπακούειν τῶν λόγων μου, καὶ πο-
ρευομένους ἐν τῇ εὐθύτητι τῆς καρδίας αὐτῶν
τῆς πονηρίας, καὶ πορευομένους ὀπίσω θεῶν ἀλ-
λοτριῶν, τοῦ δουλεύειν αὐτοῖς, καὶ προσ-
κυνεῖν αὐτοῖς· καὶ ἔσονται ὡς τὸ περιζῶμα τοῦτο,
ὃ οὐ χρησθήσεται ἔτι εἰς οὐδέν. Διὰ τούτων
τὴν ἐν Βαβυλῶνι σημαίνει διατριβὴν· ὁ γὰρ Εὐφρά-
της μέσον ἐκείνην διατέμνει τὴν πόλιν· παρὰ δὲ τὸν
Εὐφράτην ἐν τῇ τρυμαλιᾷ τῆς πέτρας προσετάθη
τὸ περιζῶμα κατακρύψαι· τρυμαλιάν δὲ τῆς πέτρας
τὴν Βαβυλῶνα καλεῖ· ἐκεῖ δὲ ὡν ἀχρηστος ἦν ὁ λαός,
οὐκέτι λαός Θεοῦ χρηματίζων, οὐδὲ καθ' ἑαυτὸν
πολιτευόμενος, οὐδὲ τὰς κατὰ νόμον λατρίας ἐπι-
τελών· ἀλλ' ἦν ἀχρηστος, ὡς τὸ διαφθαρὲν ἐκεῖνο
περιζῶμα. Διὰ μέντοι τῶν ἐξῆς, καὶ τοῦ περιζώμα-
τος ἑρμηνεύει τὴν χρεῖαν.

ια'. Καθάπερ γὰρ κολλᾶται τὸ περιζῶμα πρὸς
τὴν ὀσφύν τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως ἐκόλλησα πρὸς
ἑμαυτὸν τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ πάντα τὸν οἶκον
Ἰούδα, λέγει Κύριος, τοῦ γινέσθαι μοι εἰς λαὸν
ὄνομαστόν, καὶ εἰς αὐχμημα, καὶ εἰς δόξαν·
καὶ οὐκ ἤκουσάν μου. Τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγαθό-
τητος διὰ τῶν εἰρημένων ἐδήλωσε, καὶ τῆς συν-
αφείας τὸν τρόπον εἰδίδαξε, καὶ διὰ αὐτὸς μὲν ἠβουλήθη
περιφανεῖς αὐτοὺς καὶ περιδiléπτους ἀποφῆναι, αὐ-
τοὶ δὲ διὰ τῆς παρανομίας ἐπεσπάσαντο τὰ ὄνειδη.
Οὕτω καὶ διὰ τῶν πραγμάτων τὴν προφητείαν ποιησάμενος,
δι' ἑτέρας πάλιν εἰκόνας προλέγει τὰ συμ-
θεσόμενα.

ιβ', ιγ'. Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ·
Πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου. Καὶ ἔσται, ἐὰν
εἰπωσιν πρὸς σέ, Μὴ γινώσκεις οὐ γινώσκουμεθα, δι-
κὰς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου; Καὶ ἔρσις πρὸς
αὐτοὺς· Τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ πληρῶ
πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν ταύτην, καὶ
τοὺς βασιλεῖς τοὺς καθημένους ἐπὶ τοῦ θρόνου
ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Ἔτι λέγει· Καὶ τοὺς προφήτας
καὶ τοὺς ιερέας, καὶ ἅπαντα τὸν λαόν, μεθύ-
σματος. Καὶ διδάσκων τί τὸ μέθυσμα, ἐπήγα-
γεν·

ιδ'. Καὶ διασκορπιῶ αὐτοὺς, ἀνδρά καὶ τὸν
ἀδελφὸν αὐτοῦ· καὶ τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ
τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, λέγει Κύριος.
Καὶ δεικνύς καὶ τὸ τῆς ὀργῆς ἀμετάβλητον, ἐπι-
ήγαγεν· « Οὐκ ἐπιποθήσω καὶ οὐ φέισομαι, καὶ
οὐκ οἰκτιρήσω ἀπὸ διαφθορᾶς αὐτῶν, ἂντι τοῦ
« διαφθορᾶν αὐτῶν. » Μέθυσμα τοίνυν τὴν τιμωρίαν
ἐκάλεσε· καὶ γὰρ οἱ ταῖς μέγιστας περιπέπτοντες
συμφοραῖς κηχαρωμένοι ἐόλθασιν, διὰ τὴν τοῦ πά-
θους ὑπερβολὴν οὐδὲ θρηγῆν δυνάμενοι.

ιε'. Ἀκούσατε, καὶ ἐνωτίσασθε, καὶ μὴ ἐπαί-
ρησθε· διὸ Κύριος ἐλάλησεν. Παύσασθε τῆς θρα-

A hanc multam. Populum istum pessimum : qui no-
lunt audire verba mea, qui ambulat in pertinacia
cordis sui pessimi, abeuntque post deos alienos, ut
serviant eis, et adorent eos. Et erunt sicut cingulum
illud, quod nulli amplius usui aptum est. Quibus
verbis commorationem in Babylone peractam
innuit. Euphrates enim urbem illam mediam di-
vidit. Jussus autem erat abscondere cingulum
juxta Euphratem, in foramine petræ. Foramen
vero petræ vocat Babylonem. Populus autem ibi
agens inutilis erat; nec jam vocitabatur populus
Dei, nec per seipsum regebatur, neque cultum
divinum lege mandatum celebrabat : sed inutilis
erat, perinde ac cingulum illud putrefactum. In
sequentibus porro cinguli quoque usum explicat.

VERS. 11. Sicut enim cingulum adhæret lumbis
viri, sic agglutinaui mihi ipsi domum Israelis, et
omnem domum Judæ, dicit Dominus : ut esset mihi
populus celebris, gloriofus et gloria ; sed non audie-
runt me. Mirificam Dei bonitatem his verbis decla-
rat, et copulationis modum docet, et quod decre-
verit quidem ipse illos claros et illustres reddere,
at illi per iniquitatem probra sibi contraxerint.
Hoc modo ex 481 rebus ipsis contexta pro-
phetia, sub aliâ rursus imagine futura prædicit.

VERS. 12, 13. Hæc dicit Dominus Deus Israelis :
Omnis uter implebitur vino. Et erit, si dixerint
tibi : Num scientes non cognoscemus, quod omnis
uter implendus sit vino ? Et dices ad eos : Hæc dicit
Dominus, Ecce ego implebo omnes qui habitant
terram hanc, et reges, filios Davidis, qui sedent
super throno ejus. Deinde dicit : Et prophetas, et
sacerdotes, et universum populum, ebrietate. Et
docens quid significet ebrietas, subjungit :

VERS. 14. Et dispergam eos, virum et fratrem ejus,
et patres ejus, filios ejus pariter, dicit Dominus.
Atque ut etiam ostendat firmum propositum iræ,
addidit : « Non desiderabo, et non parcam, et non
miserebor a dissipatione eorum, » pro, « dissipa-
tionis eorum. » Ultionem ergo vocavit ebrietatem.
Qui enim in maximas calamitates incidunt, similes
sunt vino gravatis : præ perturbationis enim vehe-
mentia lugere nequeunt.

VERS. 15. Audite, et auribus percipite : et nolite
elevari ; quia Dominus locutus est. Cessate ab au-

VARIE LECTIONES.

⁹⁷ Τὸν — πονηρὸν. Des. apud LXX. ⁹⁸ καὶ — πονηρῶς. Hæc quoque solent omitti apud LXX, scilicet parum differt h. l. ed. Compl. ⁹⁹ αὐτ. Des. in B. ¹⁰⁰ ἔτι. Ita Compl. ¹⁰¹ Rec. lect. est περί. ¹⁰² ὄνομα. Des. in B. ¹⁰³ Des. apud LXX. ¹⁰⁴ καὶ — μεθύσμη. Rec. lectio, καὶ πάντα τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλήμ, μεθύσμητι. ¹⁰⁵ Βαυτῶν. Ita quoque post pauca. ¹⁰⁶ Rec. lectio, ἐν τῷ αὐτῷ. ¹⁰⁷ Β οἰκτιρῶ pro οἰκτιρῶ.

daecia et insana arrogantia : excipite quæ dicuntur, tanquam a Deo.

VERS. 16. *Date Domino Deo nostro gloriam, antequam obtenebrescat, et antequam offendant pedes vestri in montes caliginosos.* Præoccupate, inquit, tempus vindictæ. Quod et divinus Apostolus suadet : « Igitur, cum tempus habeamus, operemur bonum ». — « Et expectabitis **482** lucem : et ibi umbra mortis : et ponemini in caliginem. » In ipso enim supplicio implorabitis quidem opem, sed nullam consequemini gratiam.

VERS. 17. *Quod si non audieritis, in abscondito lugebit anima vestra, a facie contumacia : et plorans plorabit, et deduceni oculi vestri lacrymas, quia attritus est grex Domini.* Quod ait « in abscondito lugebit, » indicat malorum excessum : servientes enim hostibus aperte plorare non audebitis, sed clam duntaxat hoc facietis. [18] Hortatur porro et regem, et principes, ut desinant rerum mutationes : et revocat illis in memoriam, quæ jam evenerant.

VERS. 19. *Urbes versus austrum clausæ sunt, et non sinit qui aperiat. Translatus est Juda : complevit translationem perfectam.* Captivitatem scilicet. Nam urbes non paucas Judææ Senacherim servituti subjecit. Et hæc, inquit, perpassi sunt exsolventes pœnas delictorum quæ commiserant. [20] Præcipit autem ipsi Hierosolymæ, ut intueatur multitudinem hostium venientium ab aquilone, et concludit : « Ubi est grex, qui datus est tibi, oves gloriæ tuæ? » Id est, incolarum multitudo.

VERS. 21. *Quid dices, quando visitaverint te? Nempe hostes.* « Et tu docuisti eos adversus te artes, in principatum tuum. » Cum enim a Syris bello peterent, Assyrios accersiverunt in auxilium, cum providentiam divinam implorare debuissent. « Dolores apprehendent te, ut mulierem parientem. » Doloris magnitudinem declarat.

VERS. 22. *Quod si dixeris **483** in corde tuo, Quare occurrerunt mihi ista? Propter multitudinem iniquitatis tuæ revelata sunt posteriora tua, ut infametur calcanei tui.* Ejusmodi denudatio pudorem affert iis quibus hoc accidit. Dicit igitur : Quod denudata es, nonne delicta tua has etiam calamitates tibi pepererunt?

VERS. 23. *Si mutet Æthiops pellem suam, et pardus varietates suas : et vos, qui mala didicistis, bene agere poteritis.* Verum profecto est quod aiunt, consuetudinem esse alteram naturam. Voluntaria enim cum naturalibus longa consuetudine commisceui. [24] Quapropter minatur se dissipaturum esse illos instar stipularum, quæ a turbine

† Galat. vi, 10.

Α σύττος, καὶ τῆς μανικῆς ἀλαζονείας ὡς παρὰ Θεοῦ δέξασθε τὰ λεγόμενα.

ις'. Δότε τῷ Κυρίῳ Θεῷ ἡμῶν δόξαν, πρὸ τοῦ συσκοτάσαι, καὶ πρὸ τοῦ προσάψαι πίδαας ὑμῶν ἐπ' ὄρη σκοτεινά. Προλάβετε, φησὶ, τὸν τῆς τιμωρίας καιρὸν. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος παρακαλεῖ : « Ἄρα οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθόν. » — « Καὶ ἀναμενεῖτε εἰς φῶς, καὶ ἐκεῖ ὁ σκιά θανάτου, καὶ τεθήσασθε ὡς εἰς σκότος. » Ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ τιμωρίᾳ παρακαλοῦντες φιλανθρωπίας οὐ τεύξεσθε.

ιζ'. Καὶ ἐὰν μὴ ἀκούσητε, κεκρυμμένως κλυύσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν ἀπὸ προσώπου ὕβρεως καὶ δακρύουσα δακρῦσει, καὶ καταξέουσιν ὁ ἐξοιμολογῶν ὑμῶν δάκρυα, ὅτι συντηρήθη τὸ ποιμνιον Κυρίου. Τὸ « κεκρυμμένως κλυύσεται » τὴν ὑπερβολὴν αἰνίττεται τῶν κακῶν δουλεύοντες γὰρ τοῖς πολεμίοις, οὐδὲ προφανῶς δακρῦσαι τολμήσετε, ἀλλὰ κρύβτην τοῦτο πράξετε. Παρακαλεῖται δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ, καὶ τοῖς ἄρχουσιν, ὀλοφύρεσθαι τὰς τῶν πραγμάτων μεταβολὰς ἀναμνησθεὶς δὲ καὶ τῶν ἤδη γεγενημένων.

ιβ'. Πόλεις αἱ πρὸς νότον συνεκλεισθησαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἀνοίγων. Ἀπῆλθον Ἰουδαίαι, συνετέλεσεν ἡ ἀποικίαν τελεῖαν. Ἀνδροποτισμὸν ἔσθ'. Πολλὰς γὰρ τῆς Ἰουδαίας πόλεις Σαναχρηϊμ ἐξηνδραπόδισε ταῦτα δὲ, φησὶν, ὑπέμειναν ποινὴν τίνοντες ὡν ἐπλημμέλησαν. Κελεύει δὲ καὶ τῇ Ἰερουσαλὴμ τῶν ἐρχομένων ἀπὸ βορρᾶ πολεμίων ἰδεῖν τὸ πλῆθος, καὶ ἐπιλέγει : « Ποῦ ἐστὶ τὸ ποιμνιον ὃ ἐδόθη σοι πρόβατα τῆς δόξης σου ; » Ἄντ' τοῦ, τῶν οἰκητόρων τὸ πλῆθος.

κα'. Τί ἐρεῖς, ὅταν ἐπισκέπτωνται σε ; Τουτέστιν οἱ πολεμιοί. « Καὶ σὺ ἐδίδαξας αὐτοὺς ἐπὶ σὲ μαθήματα εἰς ἀρχὴν σου. » Πολεμοῦμενοι γὰρ ὑπὸ Σύρων, Ἀσσυρίους εἰς συμμαχίαν ἐκάλεσαν, δέον τοῦ Θεοῦ ζητῆσαι τὴν πρόνοιαν. « Ὡδίνες καθέξουσι σε, καθὰ γυναῖκα τίχτουςαν. » Τὸ μέγεθος τῆς ὀδύνης ἐδήλωσαν.

κβ'. Καὶ ἐὰν εἰπῆς ἐν τῇ καρδίᾳ σου Ἰατρί ἀτήρησέ μοι ταῦτα ; Διὰ τὸ πλῆθος τῆς ἀδικίας σου ἀνεκαλύφθη τὰ ἐπισθιά σου παραδειγματισθῆναι τὴν πέτρας σου. Καταισχύνει τοὺς τοῦτο ὑποκείμενους ἢ τοιαυτῇ γύμνωσις. Λέγει τοίνυν, Ὅτι ἐγυμνώθη, οὐ ἢ τὰ πλημμέλημα καὶ ταύτας σοὶ τὰς συμφορὰς ἀπεκύησεν ;

κγ'. Εἰ ἀλλάξει Ἀθίωψ τὸ δέρμα αὐτοῦ, καὶ πάρβαλις τὰ ποικίλλματα αὐτῆς, καὶ ὑμεῖς δυναθήσεσθε εὖ ποιῆσαι, μεμαθηκότες κακά. Ἀληθῆς ἄρα ὁ λόγος, ὅτι τὸ ἔθος δευτέρα φύσις. Τοῖς γὰρ φυσικοῖς τὰ γνωμικὰ τῷ μακρῷ ἔθει πάντα συνέκριναν. Τοῦτου χάριν ἀπειλεῖ φρυγᾶνων δίκην αὐτοῦ διασκεδάσειν ὑπὸ λαλαπος τῆδε κάλεισε περι-

VARIE LECTIONES.

ἡ καὶ ἐκεῖ. *Hebr.* et ponat s. faciat, eam. ἡ Rec. lectio, τεθήσονται. ἡ κατ. B ἔξουσιν. ἡ α. ἀπ. τελ. *Hebr.* tota illa translata est (urbs) pacatorum. ἡ ἄνδρ. B ἀναταπόδωσαν. ἡ σου. Des. in B. ἡ μαθ. *Hebr.* cod. Vat., sed Alex. μαθητάς. *Hebr.* ut sint duces. ἡ σου. Des. in *Hebr.* et apud LXX. ἡ τ. ὁπ. σου. *Hebr.* sumbriæ tuæ. ἡ παρ. *Hebr.* violenter tractantur. ἡ ἐγ. οὐ. B ἐγυμνώθη σου. ἡ B δυνήθησθε. ἡ B παγέντα.

φερομένων ¹⁸. Λέγει δὲ καὶ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῆς ἅ
τὸ πλήθος, ἀκολασίαν, καὶ θρασύτητα, καὶ εἰδώλων
λατρείαν· ἀπαλλοτριώσιν γὰρ πορνείας αὐτὴν καλεῖ·
ἴθην ἐπήγαγεν· « Ἐπὶ τῶν βουνῶν, καὶ ἐν τοῖς
ἀγροῖς ἐώρακα τὰ βδελύγματά σου. » Εἶτα θρηνητι-
κῶς, « Οὐαὶ σοι, Ἱερουσαλήμ, ὅτι ¹⁹ οὐκ ἐκαθαρίσθης
ὀπίσω μου! ἕως τίνος ἔτι; » Πολλὰς γὰρ παρανομίας
τολήσασα μεταμελεῖς χρήσασθαι οὐκ ἠθέλησας·
ἐγὼ δὲ οὐκέτι μακροθυμήσω· ἀλλὰ τὴν τιμωρίαν
ἐπάξω. Ἄμεινον μὲν οὖν κατὰ τοὺς θεῖους πολιτεύε-
σθαι νόμους· ἐπειδὴ δὲ ἀνθρώπου ὄντας καὶ πταίειν
εἰκὸς, κεχρησθαι προσήκει τοῖς τῆς μεταμελείας
φεαρμάκοις, καὶ διὰ τούτων τὸν κριτὴν ἰλεούσθαι,
καὶ τῶν ἠπειλημένων κολάσεων τὴν πείραν διαφυγεῖν.
Ἦν καὶ ἡμεῖς ἀπειράτοι διαμεινοίμεν, χάριτι καὶ
φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, **B**
μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ
παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

venti huc et illuc agitantur. [25 27] Multitudinem
quoque peccatorum ejus recenset, intemperan-
tiam, et temeritatem, et idolorum cultum : hunc
enim vocat abalienationem fornicationis. Unde
subjecit : « Super colles, et in agris, vidi abomi-
nationes tuas. » Tum lamentando : « Vae tibi,
Hierosolyma, quia non es mundata post me!
usquequo adhuc? » Nam cum iniquitates multas
commiseris, pœnitentia uti noluisti. Ego vero non
jam longanimiter feram, sed ultionem inducam.
Præstabat quidem vivere secundum leges divi-
nas : at quoniam, homines cum essitis, conse-
quens erat vos labi, pœnitentiæ medicamentis uti
debebatis, et horum ope placato iudice, pœnarum
quas comminatus est periculum eflugere. Quas
utinam et nos nunquam experiamur, per gratiam
et humanitatem Domini nostri Jesu Christi, cum
quo Patri sit gloria et **484** imperium, una cum
sacrosancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula
sæculorum. Amen.

VARIAE LECTIONES.

¹⁸ B. περιφερομένους. ¹⁹ ἔτι. — ἔτι. *Hebr.* anne mundabis te? post quantum adhuc tempus?

TOMOS Δ'

LIBER QUARTUS.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

C
α'. *Kuī ēγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἱερემίαν
περὶ τῆς ἀεροχίας. Παντοδαπὰς αὐτοῖς ἐπιφέρει
παιδείας, ἵνα τῆς πονηρίας ἀνακόψῃ τὸν δρόμον.
Διηγείται δὲ ὁ προφήτης τοὺς θρήνους, καὶ τὰς ὀλο-
φύρσεις, τὰς δι' ἀνομβρίαν γεγενημένας. Λέγει γὰρ
ἐπιλειοπένας καὶ τὰς πηγὰς, καὶ τὰ φρέατα, καὶ
τὰ ἐκ τῶν ὑμῶρων συστήματα· ἠχοδόουθησε δὲ καὶ
ἡ γῆς γῆς ἀκαρπία, καὶ τὰ κτήνη δὲ οὐ τὰ ἡμέρα
μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄγρια, τοῦ πάθους μετέλα-
ζεν.*

ε', ζ'. *Ἐλιθοὶ γὰρ, φησὶν, ἐν ἀγρῷ ἔτεκον, καὶ
ἐγκατέλιπον, ὅτι οὐκ ἦν βοτάνη. Ὅρσι ἄγριοι
ἐστρησαν ἐπὶ γάπαις ¹⁵, ἐλλκυσαν ἀνεμον ὡς ἐρά-
κωρ. Τοῦτο δὲ καὶ ἀνθρωποὶ ποιοῦσι διψῶντες, ταῖς
τῶν ἀνέμων αὔραις τὸ θερμὸν καταψύχοντες. Εἶτα **D**
ὁ προφήτης ἰκετείαν προσφέρει, καὶ τῶν κοινῶν
ἀμαρτημάτων ἀναμνησκαται, καὶ ταύτη τὸν Θεὸν
ἰλεούται. « Σοὶ γὰρ, φησὶν, ἡμάρτομεν. »*

η'. *Υπομονὴ ¹⁶ Ἰσραὴλ, σώσεις ¹⁶ ἐν καιρῷ κα-
κῶν. Παρὰ σοῦ γὰρ τὸν ἔλεον προσμένομεν ἅπαντες.*

CAPUT XIV.

C
VERS. 1. *Et factum est verbum Domini ad Jere-
miam de siccitate. Omnigenas castigationes infligit
eis, ut pravitatis cursum interrumpat. [2-4] Nar-
rat autem propheta luctus et lamentationes quæ
acciderunt ob penuriam et imbrium. Dicit enim de-
fecisse fontes, puteos, et aquarum ex imbribus
collectarum receptacula, unde secuta est terræ
sterilitas; et hujus siccitatis dolorem sensisse
bestias, non mansuetas duntaxat, sed etiam agre-
stes.*

VERS. 5, 6. *Cervæ enim, inquit, pepererunt in
agro, et reliquerunt, quia non erat herba. Asini
agrestes steterunt in rupibus, et attraxerunt ventum
more draconis. Quod etiam faciunt homines, dum
sitiunt, tenui ventorum aura refrigerantes cal-
lorem. [7] Post hæc preces offert propheta, et
peccata communia recolat, atque hoc pacto Deum
reddit propitium. « Tibi enim, ait, peccavi-
mus. »*

VERS. 8. *Patientia Israelis, salvus tempore malo.
A te enim misericordiam expectamus omnes.*

VARIAE LECTIONES.

¹⁴ Rec. lect. γάπας. ¹⁵ Υπ'. *Hebr.* spes. ¹⁶ σώζ'. Apud LXX præm. καί.

« Quare factus es velut advena in terra, et velut indigena declinans in diversorium? » Pro « velut indigena, » Syrus interpretatus est « tanquam viator. » Cur nos contemnis, inquit, et similis es advenæ parvi facienti domicilia in quibus habitat, tanquam aliena : et viatori prætereunti, qui negligit ea quæ occurrunt in via?

VERS. 9. *Nunquid eris ut homo dormiens, et ut vir qui salvare non possit? Qui dormit, non audit eos qui deprecantur : et qui tenetur infirmitate, succurrere nequit. Ac si diceret : Ne differas misericordiam ; tu enim potes, et vigilas, ubique es, et cunctis assistis. Nam hoc subjunxit : « Et tu in nobis es, Domine, et nomen tuum invocatum est super nos ; ne obliviscaris nostri. » Et ponit etiam responsonem a Deo datam :*

VERS. 10. *Dilexerunt movere pedes suos, et non percerunt. Nempe in viam nequitiae. Hoc enim docent quæ subjiciuntur. « Et beneplacitum non habuit Deus in eis. » Ait etiam se iniquitates eorum in memoriam reducturum, et impie commissorum poenas exacturum esse. [11, 12] Indicit autem prophetæ ne preces offerat pro eis, et asserit se eorum jejunia non observaturum, nec ab eis oblata sacrificia suscepturum, sed fami, pesti et internecioni traditurum esse eos. [13] Quibus auditis, propheta in medium adducit pseudoprophetarum prædictiones : et ait illos contraria prædicere, et pacem eis polliceri ac bonorum copiam. [14] At rursus Dominus ait prophetæ, illos falsa prædicere, qui verbis divinis non inserviant, nec instrumenta sint gratiæ, sed pro arbitrio loquantur. « Non præcepi eis, inquit, neque locutus sum eis : quia visiones mendaces, divinationes, et auguria, ac electiones cordis sui, isti prophetant vobis. » Visiones somnia vocat, auguria avium observationes, divinationes quæ sunt opera dæmonum, electiones cordis seductionem et cogitationibus prodeuntem. [15] Postea illis ipsis comminatur et mortem ex infirmitate, et cædem in bello. « Morte enim, inquit, morbosa morientur, et gladio et fame interibunt. » Cum his autem illi quoque qui sectati fuerint sermones eorum. [16] Et ne sepultura quidem digni habebuntur, quia omnes similiter iisdem ærumnis obruentur. [17] Atqui rursus hominum amator ubi acerba prædixit, suadet uti medicamenti poenitentiae. « Deducite enim, ait, oculis vestris lacrymas, die ac nocte : » propter magnitudinem calamitatum vobis invehendarum. Narrat autem propheta rerum gestarum tragediam.*

« Ἰνατί ἐγενήθης ὡς πάροικος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὡς αὐτόχθων ἐκκλίνων εἰς κατάλυμα ; » Τὸ « ὡς αὐτόχθων, » ὁ Σύρος, « ὡς ὀδίτης, » ἡρμηνεύσας. Τί δὴ ποτε, φησί, παρορᾷς ἡμᾶς καὶ ἔοικας παροίκῳ καταφρονούντι τῶν οἰκημάτων, ὡς ἀλλοτριῶν, ἐν οἷς οἰκεῖ, καὶ ὀδίτη παρίοντι, καὶ τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν οὐκ ἐπιμελουμένων ;

θ'. Μὴ ἔσῃ ὡσπερ ἄνθρωπος ὑπνῶν ¹⁷, καὶ ἄνθρω οὐ δυνάμενος σῶζειν ; Ὅτε ὁ καθεύδων τῶν παρακαλούντων ἀκούει, καὶ ὁ ἀσθενεὶς συνεζευγμένος ἐπαμύνειν οὐ δύναται. Ἄντι τοῦ· Μὴ ἀναβάλλῃ τὸν ἔλεον· καὶ γὰρ δύνασαι, καὶ ἐγρήγορας, καὶ πανταχοῦ πάρεαι, καὶ τοῖς πᾶσι παρίστασαι. Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγε· « Καὶ σὺ ἐν ἡμῖν εἶ, Κύριε, καὶ τὸ θνομά σου ἐπικέκληται ἐφ' ἡμᾶς· μὴ ἐπιλάβῃ ¹⁸ ἡμῶν. » Β Τίθησι δὲ καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσαν ἀποκρισιν·

ι'. Ἠγάπησαν κινεῖν ²⁰ πόδας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐξέλσαντο. ²¹ Τοῦτέστιν εἰς τὴν τῆς πονηρίας ὁδὸν· τοῦτο γὰρ διδάσκει καὶ τὰ ἐπιφερόμενα. « Καὶ ὁ Θεὸς οὐκ εὐδόκησεν ἐν αὐτοῖς. » Λέγει δὲ ὅτι καὶ τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν τὴν μνήμην ποιήσεται, καὶ δικὰς αὐτοῦς ὧν ἡσέθησαν πράξεται. Παρεγγυᾷ δὲ καὶ τῷ προφήτῃ, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν προσευχὰς μὴ ποιήσασθαι, καὶ φάσκει μῆτε τῇ νηστείᾳ αὐτῶν προσέξειν, μῆτε τὰ ; ὑπ' αὐτῶν προσφερομένας δέξασθαι· θυσίας, ἀλλὰ λιμῶν καὶ λοιμῶν, καὶ σφαγῆ παραδώσειν. Τούτων ἀκούσας ὁ προφήτης τῶν ψευδοπροφητῶν τὰς προβήσεις προφέρει, καὶ φησὶν ἐκείνους τὰ ἐναντία ²² προλέγειν, καὶ εἰρήνην αὐτοῖς ὑπισχεῖσθαι, καὶ ἀγαθῶν ἀφρονίαν. Ἄλλὰ πάλιν ὁ Δεσπότης τῷ προφήτῃ φησὶ, ψευδῆ προλέγειν ἐκείνους, οὐ θεοῖς λόγοις διακονούντας, οὐδὲ ὄργανα τῆς χάριτος γενομένους, ἀλλ' ἄπερ ἐθέλουσι φθεγγομένους. « Οὐκ ἐνετειλάμην γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, καὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτοῦς, ὅτι ὀράσεις ψευδεῖς, καὶ μαντείας, καὶ οἰωνίσματα ²³, καὶ προαιρέσεις καρδίας αὐτῶν οὗτοι προφητεύουσιν ὑμῖν ²⁴. » Ὅράσεις τὰ ἐνύπνια καλεῖ, οἰωνίσματα δὲ τὰς ὄψεως σκοπίας· μαντείας δὲ τὰ ἐξ ἐνεργείας δαιμόνων· προαιρέσεις δὲ καρδίας, τὴν ἀπὸ τῶν λογισμῶν ἐξαπάτην. Εἶτα τούτοις αὐτοῖς ἀπειλεῖ καὶ τὴν ἐξ ἀρρώστιας τελευτήν, καὶ τὴν ἐν πέλμῳ σφαγῆν. « Ἐν ²⁵ θανάτῳ γὰρ, φησὶ, νοσερῶ ἀποθανοῦνται ²⁶, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ ²⁷ καὶ λιμῶν τελευτήσουσι. » Σὺν δὲ τούτοις καὶ οἱ τοῖς τούτων ἀκολουθήσαντες λόγοις. Οὐκ ἀξιωθήσονται δὲ οὐδὲ ταφῆς, πάντων ὁμοίως τοῖς αὐτοῖς ²⁸ περιπιπτόντων κακοῖς. Ἄλλὰ πάλιν ὁ φιλόνητος· τὰ σκυθρωπὰ προειπῶν, τοῖς τῆς μετανοίας χρῆσασθαι φαρμακοῖς παρεγγυᾷ. « Καταγάγετε ²⁹ γὰρ, φησὶν, ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ³⁰ ὑμῶν δάκρυα ἡμέρας καὶ νυκτός· » διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπενεχθισομένων ὑμῖν κακῶν. Διηγείται δὲ ³¹ ὁ προφήτης τῶν γεγενημένων τὴν τραγῳδίαν.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ ὑπν. *Hebr.* defatigatus. ¹⁸ κατ. *Rec. lect.* ἡ ὡς. ¹⁹ ἐπιλ. *Hebr.* deseras. ²⁰ κιν. *Hebr.* vagari. ²¹ ἐφ'. *Hebr.* cohibuerunt sc. pedes suos. ²² B τάναντία. ²³ οἰων. *Hebr.* res nihili. ²⁴ ὄμ. *Des. in B.* ²⁵ ἐν — τελευτ. *Hebr.* gladio et fame consumerentur prophetæ isti. ²⁶ ἀποθ. *Des. in B.* ²⁷ ῥομφ. κατ. *Des. apud LXX.* ²⁸ αὐτοῖς. Ita ex B restitutum. *Sirm.* habebat αὐτῶν. ²⁹ κατ. — ὄμῶν. *Hebr.* stillent oculi mei. ³⁰ ἐν τ. ὄφθ. *Rec. lectio* est ἐπ' ὀφθαλμούς. ³¹ δέ. B addit κατ.

ιη. Ἐὰν ἐξέλθω εἰς τὸ πᾶδιον, καὶ ἰδοὺ τραυματίας ῥομφαίας· καὶ ἐὰν εἰσέλθω εἰς τὴν πόλιν, ἰδοὺ πόρος λιμοῦ.²⁵ Προστίθῃ καὶ ²⁶τούτοις καὶ τὰ τῆς αἰχμαλωσίας κακά. « Ὅτι προφήτης καὶ ἱερεὺς ἐπορεύθησαν εἰς γῆν ἣν οὐκ ᾔδεισαν. » Καὶ ὁ ²⁶μακάριος Δανιὴλ ὁ προφήτης, καὶ ὁ θεὸς Ἐζεκιήλ, καὶ ἱερεὺς καὶ προφήτης, καὶ ἕτεροι δὲ πρὸς τούτοις πλείστοι ἱερεῖς μετέλαχον τῶν σκυθρωπῶν. Τῶν γὰρ ἀνοσίων ἐκείνων προμηθεύμενος ὁ Θεὸς, συνέπεψε καὶ προφήτας οἷον τινὰς παιδονόμους καὶ διδασκάλους, ἵνα μὴ παντελῶς ἐκκλίνωσιν εἰς ἀσέβειαν. Ταῦτα διηγησάμενος, ὁ προφήτης πρὸς τὸν Θεὸν μεταφέρει τοὺς λόγους· « Μὴ ἀποδοκιμάζων ἀποδοκιμάσας τὸν Ἰούδαν, ἢ ἀπὸ ²⁸Σιών ἀπέστη ἡ ψυχὴ σου; » Ἀντὶ τοῦ, ἡ πρόνοιά σου· ἀνθρωπίνως γὰρ τέθεικε τὴν ψυχὴν, εἰς σαφεστέραν ἔμφασιν τῆς προφητείας. Λέγει δὲ ἀνίατον τὴν ἐπενεχθεῖσαν πληγὴν, καὶ ἐπιφέρει λέγων οὕτως· »

κ. κα'. Ἐγνώμεν, Κύριε, ἀμαρτίας ἡμῶν, ἀδικίας πατέρων ἡμῶν· ὅτι ἡμάρτομεν ἐναντίον σου. Κόπασσον ²⁹διὰ τὸ ὄνομά σου. Ἀντὶ τοῦ· Παῦσαι χαλεπαίνων ἡμῖν· καὶ μὴ εἰς ἡμᾶς ἀπίθῃς, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομά σου. Σὺς γὰρ λαὸς χρηματίζομεν. « Μὴ ἀπολέσης ²⁷θρόνον δόξης σου. » Τὴν Ἱερουσαλήμ οὕτως ὠνόμασε· καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς· Εὐαγγελίως ἔφη, τοὺς ὄρκους ἀπαγορεύων, « Μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα ὁμύτης, ὅτι θρόνος ²⁸ἐστὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως· » ἐκεῖ γὰρ τὴν οἰκίαν ἐπιφάνειαν ἐποιεῖτο. Ἀναμιμνήσκει δὲ καὶ τῆς πρὸς τοὺς πατέρας γεγεννημένης διαθήκης, καὶ ὅτι παρὰ τῶν εἰδώλων οὐδεμία βοήθεια· ἀλλ' αὐτὸς τὸν ἀνωθεν φερόμενον ²⁹ὕπερ χορηγεῖ· οὐ γὰρ ἀκυβέρνητος ἡ κτίσις· τοῦτο γὰρ φησι· « Καὶ ὁ ³⁰οὐρανὸς δώσει πλησμονὴν αὐτοῦ ³¹· οὐχὶ σὺ αὐτὸς, Κύριε, καὶ ὑπομενουμένε σε; ὅτι σὺ ἐποίησας σύμπαντα ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

Πρὸς ταῦτα πάλιν ὁ Δεσπότης ἀποκρίνεται, ὅτι « Ἐὰν στή Μωσῆς,⁴³ καὶ Σαμουὴλ πρὸ προσώπου μου, οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ μου ⁴²ἐν αὐτοῖς. » Διὰ τούτων δὲ τὸν προφήτην ψυχαγωγεῖ. Μὴ νόμιζε γὰρ, φησὶν, ὅτι σοὺ καταφρονῶν τὴν πρεσβείαν οὐ δέχομαι· οὐδὲ γὰρ ἐκείνοις εἶξα ἂν ἀντιβολοῦσιν, ὅτ' ἄρα ταῦτα εἰργάσαντο θαύματα. Τούτων μέντοι ἐμνήσθη, καὶ ὡς πρεσβυτέρων, καὶ ὡς πολλάκις αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πεπεικῶτων. Καὶ Μωσῆς γὰρ ὁ μέγας ἐπὶ τῆς μοσχοποιίας τοῦ Θεοῦ εἰρηκότος, « Ἐασόν με, καὶ θυμωθεὶς ἐκτρέψω αὐτούς, » σπουδαιωτάτην ἰκετείαν προσήγγικεν, καὶ τοῖς ἡμαρτηκόσι τὸν Δεσπότην κατ-

¹ Matth. v, 23. ² Exod. xxxii, 10.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ π. λιμ. *Hebr.* languentes fame. ²⁶ καὶ. B. δέ. ²⁷ ὁ B. πρᾶμ. γάρ. ²⁸ ἀπὸ Σιών. Ita juxta rec. lect. et auctoritate cod. Bavar. emendanda erat lectio Sirm. ἀπὸ ὁσίων. ²⁹ κόπ. *Hebr.* Ne spernas, sc. Sionem. ³⁰ ἀπολ. *Hebr.* (ne) vilem facias. ³¹ θρ. loco cit. est πόλις. ³² φερόμ. Des. in B. ⁴² ὁ. B. πρᾶμ. εἰ, juxta rec. lect. apud LXX. ⁴³ πλ. αὐτ. *Hebr.* imbres. ⁴⁴ B. Μωϋσῆς. ⁴⁵ ἐν αὐτ. Rec. lectio, πρὸς αὐτούς. *Hebr.* in populo hoc.

VERS. 18. Si egressus fuero in agrum, ecce gladio vulnerati: si ingressus fuero civitatem, ecce famis afflicto. Addit his etiam captivitatis angustias. « Quia propheta et sacerdos abierunt in terram quam non noverant. » Et beatus Daniel propheta, divinus Ezechiel, sacerdos et propheta, et alii præter hos plurimi sacerdotes, fuerunt participes adversorum. Deus enim, profanis illis prospiciens, misit cum illis prophetas, velut quosdam pædagogos et magistros, ne prorsus ad impietatem declinarent. [19] His enarratis, propheta convertit sermonem ad Deum: « Nunquid reprobans reprobasti Judam, **487** aut a Sione recessit anima tua? » Id est, providentia tua. Humano enim more posuit animam, ad clariorem prophetiæ significationem. Dicit porro incurabile esse vulnus quod inflicto est. Tum infert:

VERS. 20, 21. Cognovimus, Domine, peccata nostra, et iniquitates patrum nostrorum: quia peccavimus coram te. Cessa propter nomen tuum. Quasi dicat: Desino nos affligere, et ne respicias in nos, sed in nomen tuum: populus enim tuus appellamur. « Ne destruas thronum gloriæ tuæ. » Ita Hierosolymam appellavit. Et Dominus etiam in sacris Evangeliiis, cum prohiberet jurare, ait: « Non jurabis per Hierosolymam, quia thronus est magni regis. » Nam ibi peculiariter apparebat. Reducit autem in memoriam fœdus cum patribus initum, [22] nullumque ab idolis suppetere auxilium: sed ipsum e superis labentem pluviam suppeditare, cum creatura gubernatore non careat. Hoc enim dicit: « Et cœlum dabit plenitudinem suam. Nonne tu ipse, Domine, et exspectabimus te? quia tu fecisti universa hæc. »

CAPUT XV.

[1] Respondet iterum ad hæc Dominus: « Quod si steterint Moses et Samuel coram me, non est anima mea in eis. » His autem verbis prophetam consolatur. Ne putes, inquit, quod tui contemptu intercessionem non suscipiam: quia neque his **488** supplicantiibus cessissem, qui tanta edidcunt miracula. Horum vero meminit, et quia antiquiores, et quia frequenter pro populo apud ipsum intercesserant. Etenim magnus ille Moses tempore conflati vituli, cum Deus dixisset: « Sine me, ut indignabundus deleam eos, » ferventissimis precibus oblati, conciliavit Dominum his qui

peccaverant. Idem Samuel præstitit, et plebiam A copiosam ætatis tempore deduxit. Exin præcipit prophetæ, ut dimittat populum astantem.

VERS. 2. *Quod si dixerint tibi, inquit, Quo egrediemur? dices eis: Hæc dicit Dominus: Qui ad mortem, ad mortem; et qui ad gladium, ad gladium; et qui ad famem, ad famem; et qui ad captivitatem, ad captivitatem.* [3] His enim quatuor calamitatibus subijciam illos. Insuper et qui mortui fuerint, bestiis ac volucribus pabulum erunt.

VERS. 4. *Et tradam eos cunctis regnis terræ angustis iis premendos.* Prædicat etiam, quæ post reditum sint futura, et quæ sub Macedonum regno eventura, et supremum exitium ipsis per Romanos inferendum. In primis quidem obventura docet ob impietatem Manassis. Verum non est iniquus B iudex, nec alienas pœnas exigit: sed velut ejusdem impietatis socios, et qui improbo regi libenter operam contulissent, prædictis submittit afflictionibus.

VERS. 5. *Quis parcat super te, Hierosolyma? et quis trepidabit de te? aut quis revertetur ad rogandum tibi pacifica?* Quasi dicat: Universis hominibus justa perpeti videbere. Solent enim homines, cum quempiam eorum qui nequissime vivunt, plecti viderint, non solum non condolere, sed etiam congratulari his qui læsi sunt, tanquam ab ejus nequitia liberatis.

VERS. 6. *Tu aversa es a me, dicit Dominus: retrorsum ibis.* Quod perpetrasti, patieris: nam retrorsum ibis posuit pro humiliaberis. — *Et extendam manum meam in te, et delebo te; nec ultra dimittam eos.* Jam enim non utar pristina patientia. [7] Deinde, ut ostendat se præter voluntatem ad puniendum cogi, quasi condolens ait: *In portis populi mei liberis orbatii sunt; disperdidi populum meum propter malitiam eorum, et tamen non sunt conversi.* Ipsi, dum a nequitia cessare noluerunt, accersiverunt exitium. [8] Dicit etiam, ex virorum interneccione crevisse numerum viduarum, et eandem ob causam matres liberis privatas esse. *Induxi enim, ait, super matrem adolescentum miseriam in medio die; projecit super eam repente tremorem ac laborem.*

* I Reg. vii, 5 sec. LXX.

VARIÆ LECTIONES.

45 Σαμ. Videri posset pro Σαμουήλ legendum esse Ηλιού, ita ut quæ proxima sunt, referantur ad III Reg. (juxta LXX), c. xviii, 44, 45. coll. c. xvii, 4. Quia autem nomen Samuelis h. l. auctoritate codicis Bav. aliorumque forsitan mss. nititur, ita potius hanc litem componendam esse puto, ut verba ista καὶ Σαμ. τ. τ. δέδρα. ad intercessionem Samuelis I Reg. (juxta LXX), c. vii, 5, commemoratam, sequentia autem καὶ πλείστον. x. τ. λ., ad Eliam referantur, ob ea quæ III Reg. I. c. legimus. Vix dubito Nostrum scripsisse καὶ Ηλιού πλείστον. x. τ. λ., sed culpa librarium excidisse nomen Eliæ. 46 εἰς ἄν. Hebr. in commotionem, s. agitationem. 47 δειλ. B συθρηπάζει. Hebr. condolebit. 48 ἔρωτ. τὰ. Des. apud LXX. 49 σοι. Ex B suppl. 50 οὐ. Ex B etiam suppl. 51 αὐτοῦς. Ita B sed ed. prior hab. αὐτοῖς. 52 λέγ. B add. ὁ Θεός. 53 ἐν πύλαις λαοῦ μου. Hebr. (Ideo ventilabo eos ventilabro) in portis terræ hujus. 54 Ed. prior hab. ἔτεκνώθησα. 55 ἀπόλωσα. Ita cum B leg. esse puto. Editio prior hab. ἀπόλωσαν, juxta rec. lectio. Hebr. perdidit. 56 καὶ οὐκ ἔπεστ. Des. apud LXX. 57 Rec. lectio νεανίσκου. 58 ταλαίπ. Hebr. vastatorem. 59 τρ. καὶ σπουδῆν. Hebr. incursum hostilem et terrores.

ἠλλαξε· καὶ μέντοι καὶ Σαμουήλ 45 ταυτὸ τοῦτο δέδρακεν, καὶ πλείστον θετὸν ἐν ὄρει θερούς καταγαγεν. Εἶτα κελεύει τῷ προφήτῃ τὸν παρεστῶτα ἀπολύσαι λαόν.

β'. Ἐὰν δὲ εἰλωσι πρὸς σέ, φησί. Πού ἐξελευσόμεθα; ἐρεῖς πρὸς αὐτούς, Τίδε λέγει Κύριος· Ὅσοι εἰς θάνατον, εἰς θάνατον· καὶ ὄσοι εἰς μάχαιραν, εἰς μάχαιραν· καὶ ὄσοι εἰς λιμὸν, εἰς λιμὸν· καὶ ὄσοι εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰς αἰχμαλωσίαν. Ταῖς γὰρ τέσσαρσι ταύταις αὐτοῦς ὑποθαλώ συμφοραῖς. Καὶ πρὸς τοῦτους, οἱ τεθνεώτες βορὰ γενήσονται θηρίων καὶ οἰωνῶν.

δ'. Καὶ παραδώσω αὐτούς εἰς ἀνάγκας 46 πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς γῆς. Προλέγει καὶ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον γενησόμενα, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν Μακεδόνων συμβησόμενα, καὶ τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐπεισχοθησομένην πανωλεθρίαν. Τὰ μέντοι πρῶτα διὰ τὴν τοῦ Μανασσῆ τολμηθεῖσαν ἀσέβειαν συμβῆναι διδάσκει· ἀλλ' οὐκ ἄδικοσ ὁ κριτής, οὐδὲ ἀλλοτριὰς εὐθύνας εἰσπράττεται, ἀλλ' ὡς κοινωνήσαντας τῆς ἀσεβείας, καὶ προθύμως τῷ πονηρῷ συνεργήσαντας βασιλεῖ, τοῖς προβήθεισιν ὑποβάλλει κακοῖς.

ε'. Τίς φείσεται ἐπὶ σοί, Ἰερουσαλήμ; καὶ τίς δειλιάσει 46 ἐπὶ σοί; ἢ τίς ἀνακάμψει ἐρωτησάι 47 τὰ εἰς εἰρήνην σοί 48; Ἀντὶ τοῦ, Πᾶσιν ἀνθρώποις δόξεις δίκαια πεπονθέναι. Εἰθόσας γὰρ οἱ ἄνθρωποι, ὅταν τινὰ τῶν ἀκραῶν πονηρίᾳ συζώντων ἴδωσι τιμωρούμενον, οὐ μόνον οὐ 49 συναλγεῖν, ἀλλὰ καὶ συνήδεσθαι τοῖς ἡδίκαιμένοις, ὡς τῆς ἐκείνου πονηρίας ἀπὴλλαγμένοις.

ς'. Σὺ ἀπεστράφης μου, λέγει Κύριος· ὀπίσω πορεύσῃ. Ὁ δέδρακας, πείσῃ· τὸ δὲ ἐ ὀπίσω πορεύσῃ, ἀντὶ τοῦ ἐ ταπεινωθῆσῃ τέθεικεν. Καὶ ἔκτενω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σέ, καὶ διαφθερῶ σε, καὶ οὐκέτι ἀνήσω αὐτούς 50. Οὐκέτι γὰρ χρῆσομαι τῇ προτέρᾳ μακροθυμίᾳ. Εἶτα διδάσκων ὡς παρὰ γνώμην κολάζειν ἀναγκάζεται, οἰοῦν συναλγῶν λέγει 50· ἐ Ἐν πύλαις 51 λαοῦ μου ἔτεκνώθησαν 52· ἀπόλωσα 53 τὸν λαόν μου διὰ κακίας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔπεστράφισαν 54. Αὐτοὶ τὸν βλεθρον ἐπεσπάσαντο, παύσασθαι τῆς πονηρίας μὴ βουληθέντες. Λέγει δὲ διὰ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἀναίρεσιν καὶ τὰς χήρας πληθυνθῆναι, καὶ πάλιν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τὰς μητέρας στερηθῆναι τῶν παίδων. ἐ Ἐπήγαγον γὰρ, φησίν, ἐπὶ τὴν μητέρα νεανίσκων 55 ταλαιπωρίαν 56 ἐν μεσημβρίᾳ· ἐπέβριψα ἐπ' αὐτὴν ἐξαίφνης τρόμον καὶ σπουδῆν 57.

θ'. Ἐκνωθή⁵⁸ ἢ τίκτουσα ἐπτά, ἀπεκάκησεν ἂ ἢ ψυχή αὐτῆς. Διαφόρως τὴν συμφορὰν ἐτραγώδησεν, ἵνα διδάξῃ⁵⁹ τοὺς ἀτεράμονας, καὶ πείσῃ τὴν προτέραν καταλιπεῖν ἀσέβειαν. « Ἐπέδω ὁ ἥλιος αὐτῇ ἔτι μεσοῦστος⁶⁰ ἡμέρας. » Τοῖς γὰρ πενθοῦσι σκότος ὀνομάζεται⁶¹ καὶ τὸ φῶς· ταῦτα καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια εἰρηκῶς ὁ προφήτης ὀλοφύρεται καὶ ὀρηγνῆι·

ι'. Οἱμοι, μήτηρ⁶², ὡς τινά με ἔτεκες⁶³ ἀνδρα δικάζομενον καὶ διακρινόμενον ἐν πάσῃ τῇ γῆ· οὐκ⁶⁴ ὠφέλησα, οὐδὲ ὠφέλησέ με οὐδεὶς· ἢ⁶⁵ ἰσχύς μου ἐξέλιπεν ἐν τοῖς καταρωμένοις με. Τὸ « ὠφέλησα » « ὠφλησα » ὁ Σύρος ἠρμήνευσε· λέγει τοῖνον, ὅτι οὕτε ὠφληκα⁶⁶, οὕτε δεδάνεικα· καὶ πολλοὺς ἐκτησάμην ἐχθροὺς, ὃ διτηνεκῶς λοιδοροῦνται⁶⁷ καὶ ἐπαρώνται. Τὰ συμβούλια⁶⁸ γὰρ, ὡς τὰ πολλὰ, τίκτειν τὰς ἀπειθείας⁶⁹ φιλεῖ. Κατὰ μέντοι τὴν ἑλληνικὴν ἑρμηνείαν οὕτω νοητέον, ὅτι θρηγῶν εἶμι ἄξιος μάτην παραχθεις εἰς τόνδε τὸν βίον· οὕτε γὰρ ὦνθσά τινα, οὕτε ὠφέλειαν παρ' ἐτέρων ἔκομισάμην· ἀρὰς δὲ μόνον δέχομαι παρὰ τῶν ἀκούοντων τὰς προφητείας.

ια'. Γένοιτο⁷⁰, Κύριε, κατεθυνόντων αὐτῶν, εἰ μὴ παρέστην σοι ἐν καιρῷ τῶν κακῶν αὐτῶν, καὶ⁷¹ ἐν καιρῷ ὀλίψεως αὐτῶν, εἰς ἀγαθὰ πρὸς τὴν ἐχθρόν. ἄκουσον αὐτῶν, φησὶν, ἐπαρωμένων· πολλάκις⁷² σοι τὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἱκετείας προσήνεγκον. Ἐἴτα πάλιν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ·

ιβ'. ιγ'. Εἰ⁷³ γνωσθήσεται σίδηρος, καὶ περιβόλαιον χαλκοῦν. Ἰσχύς σου⁷⁴, καὶ τοὺς θησαυρούς σου εἰς προνομίην δώσω, ἀντάλλαγμα⁷⁵ διὰ πάσας τὰς ἀμαρτίας σου ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου. Μὴ θαρρήσῃτε, φησὶ, μὴ χαλκῶεις περιβολαίοις, μὴ σιδηροῖς· πάντα γὰρ ὑμῶν τὸν πλοῦτον παραδώτω τοῖς πολεμίοις, καὶ ἔσται τοῦτο τῶν σῶν ἀμαρτημάτων ἀντίδοσις. Προστίθησι δὲ τούτοις καὶ τὴν γεγενημένην αἰχμαλωσίαν. Ταῦτα προειπὼν ὁ προφήτης, κινδύνον ὑπομένει τῶν ἀκούειν οὐκ ἀνεχομένων, ἀνελεῖν αὐτὸν πειραθέντων, καὶ παρακαλεῖ τὸν τῶν ὄλων Θεόν, καὶ φησὶ·

ιδ'. Μνησθήτι μου, Κύριε, καὶ ἐπίσκεψαι με, καὶ ἀθώωσόν με ἀπὸ τῶν καταδικόντων με. Ἄντι τοῦ· Μὴ παραδοῖς με τοῖς καταδικούσι με· ὁ γὰρ ἄθως ἔλευθεροῦται. « Μὴ εἰς μακροθυμίαν σου λάθῃς με⁷⁶. » Ἐνταῦθα⁷⁷ « βάλῃς » ἔχει· τουτέστιν, ἀνεξικακῶς⁷⁸ χρώμενος, καὶ κολάζειν τοὺς ἀδικούντας ἀναβιλλόμενος, τοὺς ἀδικουμένους ἡμᾶς ἀνίστα. « Γνωθί, εἰ⁸⁰ ἔλαθον περὶ σοῦ ὀνειδισμόν. »

VERS. 9. *Vacua facta est quæ pariebat septem, 490 defecit anima ejus.* Variis modis deplorat calamitatem, ut doceat perveraces, et persuadeat relinquere pristinam impietatem. « Occidit ei sol medio adhuc die. » Lugentibus enim vel ipsa lux appellatur tenebræ. Illis et horum similibus dictis, luget et lamentatur propheta :

VERS. 10. *Væ mihi, mater, quod me peperisti, virum contentioni et disceptationi expositum in universa terra. Non profui, nec profuit mihi quisquam ; potentia mea defecit inter maledicentes mihi.* Illud « profui » Syrus interpretatus est « contraxi æs alienum. » Dicit igitur : Non contraxi æs alienum, nec feneravi : multos tamen inimicos nactus sum, qui mihi assidue convitiantur et maledicunt. Consilia enim, ut plurimum, parere solent contumacias. At vero juxta Græcam interpretationem ita debet intelligi : Dignus sum lamentatione, frustra editus in hanc vitam, quia nulli profui, nec ab aliis emolumentum cepi : maledicta duntaxat refero ab iis qui audiunt prophetias.

VERS. 11. *Fiat, Domine, dirigentibus illis; si non astiti tibi tempore malorum eorum : et tempore tribulationis eorum, in bona contra inimicum.* Audi ipsos, inquit, imprecantes : sæpe pro illis supplicationes tibi obtuli. Tum ex persona Dei :

VERS. 12, 13. *Si agnosceatur ferrum et vestimentum 491 æneum. Robur tuum, et thesauros tuos dabo in prædam, in compensationem propter omnia peccata tua, in omnibus terminis tuis.* Ne fiduciam, inquit, collocetis in indumentis æneis, aut ferreis : cunctas enim opes vestras tradam hostibus, et hæc erit peccatorum tuorum remuneratio. [14] Quibus addit etiam captivitatem, quam passi sunt. Hæc vaticinatus propheta, in discrimine versatur ab iis, qui audire non sustinebant, cumque interficere conabantur, et invocat Deum omnium, dicens :

VERS. 15. *Recordare mei, Domine, et visita me, et tuere me ab his qui persequuntur me.* Quasi dicat : Ne tradas me persequentibus me : innocens enim liberatur. « Ne in patientiam tuam suscipias me. » Nonnulla habent « protrahas me ; » hoc est, dum magna tolerantia uteris, et punire sotes differs, nos læsos discrucias. « Scito quod sustinuerim opprobrium propter te. »

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁸ Ἐκνωθή. *Hebr.* Languida facta est. ⁵⁹ διδάξῃ. *B* μαλάξῃ. ⁶⁰ *B* μέσης. ⁶¹ ὀνομ. *B* νομιζεται. ⁶² μήτηρ. *Rec. lectio.* ἐγὼ μήτηρ. ⁶³ *B* τέτοκας. ⁶⁴ οὐκ — οὐδεὶς. *Hebr.* non mutuum dedi, nec mutuo dederunt mihi. ⁶⁵ ἢ — με. *Hebr.* omnis ille, s. unusquisque eorum, maledicit mihi. ⁶⁶ *B* ὠφλησα. ⁶⁷ λοιδ. *B* præm. μοι. ⁶⁸ *B* συμβόλια. ⁶⁹ *B* ἀπεχθείας. ⁷⁰ Γένοιτο — ἐχθρόν. *Hebr.* Dicit Jehova (non vivam) : nisi liberavero te in bonum (s. nisi servavero te, ita ut bene tibi sit), nisi orari te fecero tempore mali — ab hoste. ⁷¹ Κύριε. *Rec. lectio.* Δέσποτα. ⁷² καὶ — αὐτῶν. *Des.* in *B.* ⁷³ πολλ. *B* præm. εἰ μή. ⁷⁴ Εἰ — χαλκ. *Hebr.* Anne franget ferrum, ferrum illud e septentrione, et æs? ⁷⁵ Ἰσχύ. *Rec. lectio* ἢ ἰσχύς σου. Hæc alias ad finem vers. 12, referuntur, sed contra *Hebr.* ⁷⁶ ἀνεξικ. *Hebr.* sine pretio. ⁷⁷ σου λάθῃς με. *Des.* apud *LXX.* *Hebr.* ne pro diuturnitate iræ tuæ auferas me. ⁷⁸ Ἐντα — ἔχει. De hæc lectione nihil apud *Montf.* in *Hexapl.* ad h. l. ⁷⁹ *B* ἀνεξικακία. ⁸⁰ Εἰ. *B* ὡς. juxta *rec. lectio* nem.

Vers. 16. *Ab his qui aversantur sermones tuos.* A tui causa, Domine, his molestiis obrutus sum. Cum enim sermones tuos perferrem, factus sum inimicus. « Adimple eos, et erit sermo tuus mihi lætitia, et gaudium cordis mei, quia vocatum est nomen tuum super me. » Quia me falsa prædicere arbitrantur, promissionibus autem pseudoprophetarum tanquam veris attendunt, rebus ipsis confirmata sermones meos, et **492** ita consolare me. [17, 18] Postea dicit se neque mensæ illorum, neque risus fuisse participem, sed timorem Dei omnibus anteposuisse, deque eorum malitia et supplicio anxium permansisse. Quem Dominus protinus consolatur his verbis :

Vers. 19. *Si te converteris, restituum te : ante faciem meam stabis. Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris.* Non exiguam, inquit, mercedem servo tibi, qui hunc laborem suscepisti. Nam si quæpiam errantem converteris, multam apud me fiduciam consequeris, quod indicant illa, « ante faciem meam stabis ; » et si quemquam ex impiis converteris, ac persuaseris ut amplectatur quæ tendunt ad meliora, ori meo assimilabere. Ego enim ea quæ sunt, verbo condidi : et tu verbo perperam agentes convertas ad virtutem. [20, 21] Promittit autem ei denuo vim insuperabilem et invictam, repetita pollicitationum initio factarum mentione.

CAPUT XVI.

[1] Præcipit autem ei, ne ducat uxorem, neve procreet liberos, eo quod parentes et liberi tradendi sint fami, pesti, cædi, ac servituti. [5] Admonet porro, ne lætetur cum lætantibus, nec doleat cum dolentibus. « Abstuli enim, ait, pacem meam a populo isto, dicit Dominus : et miserationem meam, et miserationes meas. »

Vers. 6. *Et morientur 493 magni et pusilli in terra ista.* Ait vero futurum, ut nec sepultura digni habeantur, nec luctus eorum causa de more celebretur, [7] nec lugentes ullam consequantur consolationem ; [8, 9] minaturque civitati cuiusvis lætitiæ privationem : ita ut nulla vox audiat vel nuptiarum, vel conviviorum, vel aliorum, quæ jucundam hominibus vitam reddunt. [10-12] Percontantibus autem eis, ait, ac dicentibus : Quam ob causam in hæc incidimus mala? et paternam iniquitatem reduc illis in memoriam, et quæ ab eis perpetrata sint ostende, quodque gravius quam patres peccarint, dum juxta legem meam vitam non instituerunt, sed proprias cogitationes sunt secuti. Quare procul dubio :

VARIAE LECTIONES.

¹ ὅτι — λόγ. σου. Et deinde συντ. αὐτοῦς. *Hebr.* Si inventa sunt verba tua, fruebar illis. ² ἐπ' ἐμέ. *Rec.* lectio, ἐπ' ἔμοι Κύριε παντοκράτωρ. ³ B προτετίμηκεν. ⁴ *Rec.* lectio, ἐπιστρέψης. ⁵ ἀπό. B ἐξ. ⁶ στόμα. B præm. τό. ⁷ ἔμοι. ⁸ B τὰ κρείττω. ⁹ μέν. B μή. ¹⁰ B μετάβαλε. ¹¹ B αὐτόν. ¹² B συνευφρανθήναι. ¹³ φησὶ — οἴκτ. μου. Ita fere Compl. ¹⁴ Καὶ — ταύτη. Hæc etiam in Compl. tantum leg. quæ addit : οὐ ταφῆσονται, καὶ οὐ θρηνηθήσονται, bene juxta *Hebr.*

ζ'. Ὑπὸ ¹ τῶν ἀθετούντων τοὺς λόγους σου. Σοῦ χάριν, ὦ Δέσποτα, τοῖς παρούσιν ἀγίνοις περιπέπτωκα· τοὺς σοὺς γὰρ λόγους διαπορθμεύων δυσμανῆς ἐγενόμην. « Συντέλεσον αὐτοὺς, καὶ ἔσται ὁ λόγος σου ἔμοι εἰς εὐφροσύνην, καὶ εἰς χαρὰν καρδίας μου, ὅτι ἐπικέκληται τὸ ὄνομά σου ἐπ' ἐμέ ². » Ἐπειδὴ νομίζουσι ψευδῆ με προλέγειν, ταῖς δὲ τῶν ψευδοπροφητῶν ὑποσχέσειν ὡς ἀληθεῖσι προσέχουσι, τοὺς λόγους μου τοῖς ἔργοις βεβαίωσον, καὶ ταύτη με ψυχαγωγῆσον. Ἔϊτα λέγει, ὡς οὔτε τραπέζης αὐτοῖς, οὔτε γέλωτος ἔκοινωνήσεν, ἀλλὰ τὸ θεῖον πάντων προετίμησε ³ δέος· καὶ διὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν τιμωρίαν, ἀνώμενος διετέλεσεν· ἀλλ' εὐθύς αὐτὸν ὁ Δεσπότης ψυχαγωγεῖ, καὶ φησι·

ιβ'. Ἐὰν ἀποστρέψης ⁴, καὶ ἀποκαταστήσῃ σε, πρὸ προσώπου μου στήσῃ· καὶ ἐὰν ἐξαγάγῃς τίμιον ἀπὸ ⁵ ἀναξίου, ὡς στόμα ⁶ μου ἔσῃ. Οὐ μικρὸς σοι, φησὶ, παρ' ἔμου ⁷ πεφύλακται μισθὸς τοῦτον ἀναδεξαμένῳ τὸν πόνον· ἐὰν γὰρ τινὰ τῶν πλανωμένων ἐπιστρέψης, πολλῆς παρ' ἔμοι παρρησίας μεθέξεις. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ « πρὸ προσώπου μου στήσῃ. » Κἂν τινὰ τῶν ἀνοσίων μεταβάλῃ, καὶ πείσῃ ἐλέσθαι τὰ ἐπὶ τὸ κρείττω ⁸, τῷ στόματι μου ἀπεικασθήσῃ· καὶ γὰρ ἐγὼ λόγῳ τὰ μὲν ⁹ ὄντα ἐποίησα, καὶ οὐ λόγῳ τοῦς τῆς κακίας ἐργάτας μεταβάλῃς ¹⁰ εἰς ἀρετὴν. Ὑπέσχετο δὲ αὐτῷ πάλιν τὸ ἀμαχον καὶ ἀήττητον, καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς γεγεννημένων ἀνέμνησεν ὑποσχέσεων.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Παρεγγυᾷ δὲ αὐτῷ ¹, μὴ γῆμαι, μηδὲ παιδοποιῆσαι, ὡς καὶ τῶν τικτόνων, καὶ τῶν τικτομένων, λιμῷ καὶ λοιμῷ, καὶ σφαγῇ, καὶ δουλείᾳ παραδοθησομένων. Παρακαλεῖται δὲ μήτε εὐφραινομένους συνευφραίνεσθαι ², μήτε ἀλγοῦσι συναλγήσαι· « Ἀφέστακα γὰρ, φησὶ, τὴν εἰρήνην μου ἀπὸ τοῦ λαοῦ τούτου, φησὶ ³ Κύριος, καὶ τὸν ἑλεόν μου, καὶ τοὺς οἰκτιρμούς μου. »

ζ'. Καὶ ⁴ ἀποθανοῦνται μεγάλοι καὶ μικροὶ ἐν τῇ γῇ ταύτῃ. Λέγει δὲ ὡς οὐδὲ ταφῆς ἀξιοθήσονται, οὐδὲ θρήνοι ἐπ' αὐτοῖς συνθήσονται γενήσονται, οὐδὲ ψυχαγωγίας τινὸς οἱ πενθοῦντες ἀξιοθήσονται· καὶ ἀπειλεῖ παντὸς εἶδους εὐφροσύνης ἀποστέρησιν τῇ πόλει, ὡς μηδεμίαν ἐπενεχθῆναι φωνήν, μὴ γάμων, μὴ συμποσίων, μὴ τῶν ἄλλων, ὅσα θυμῆρη τοῖς ἀνθρώποις παρέχει ζωὴν. Πυνθανομένων δὲ, φησὶν, ἐκείνων, καὶ λεγόντων· Διὰ ποίαν αἰτίαν τοῦτοις περιπεπτώκαμεν τοῖς κακοῖς; καὶ τῆς πατρῴας αὐτοῦς ἀνάμνησον ἀσεβείας, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν τελεμώμενα διδάξον, καὶ ὅτι χαλεπώτερα τῶν πατέρων ἐξήμαρτον, οὐ κατὰ τὸν ἐμὸν πολιτευόμενοι νόμον, ἀλλὰ τοῖς οἰκεῖοις ἐτόμενοι λογισμοῖς. Οὐ δὲ χάριν·

γ'. Ἀπορρίψω ὑμᾶς ἀπὸ τῆς γῆς ταύτης εἰς Α
γῆν, ἣν οὐκ ἠδείτε⁹⁹ ὑμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν,
καὶ δουλεύσετε ἐκπὶ θεοῖς¹⁰⁰ ἑτέροις ἡμέρας καὶ
νυκτός¹⁰¹, οἱ¹⁰² οὐ δώσουσιν ὑμῖν ἔλεος. Ἐπειδὴ
τοὺς οὐκ ὄντας φιλεῖτε θεοὺς, τῆς πατρῴας ὑμᾶς
ἐκβαλῶ γῆς, καὶ παραδώσω τοὺς πολεμοίς, ἵνα σὺν
ἐκείνοις τῇ πλάνῃ δουλεύητε. Ὑποσχίεται μέντοι
καὶ τὴν ἐπάνοδον· καὶ λέγει, ὡς κατ' ἐκείνων τὸν
καιρὸν οὐκέτι τὰς προτέρας εὐεργεσίας προφέροντες
τὸν Ἔθνη ἀνυμνήσουσιν, οὐδὲ τῆς Αἰγυπτίων δουλείας
τὴν ἀπαλλαγὴν διηγῆσονται, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶ-
νος ἐπάνοδον θαυμάσουσιν ἅπαντες.

ιβ'. Ἴδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ¹⁰³ ἀλλεῖς πολλοὺς,
λέγει Κύριος, καὶ ἀλιεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ
ταῦτα ἀποστελῶ θηρευτὰς πολλοὺς, καὶ θηρεύ-
σουσιν αὐτοὺς ἐπάνω παντός βουνοῦ¹⁰⁴, καὶ ἐκ
τῶν τρυμαλιῶν τῶν πετρῶν. Τὸ ἀφευκτον τῆς τι-
μωρίας διὰ τούτων δεδήλωκεν, ὅτι ἀλλεῖς καὶ θηρευ-
τὰς μιμούμενοι οἱ πολέμοι πάντας αὐτοὺς σαγήνεύ-
σουσι, καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι πειρωμένους λανθάνειν
ὅφ' αὐτοὺς ποιούμενοι.

ιγ'. Ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ μου ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς
αὐτῶν, οὐκ¹⁰⁵ ἀπεκρύθησαν ἀπὸ προσώπου μου,
καὶ οὐκ ἐκρύβη τὰ ἀδικήματα αὐτῶν ἀπέναντι
τῶν ὀφθαλμῶν μου. Πάντα ὄρω, οὐδὲν με λανθάνει
τῶν γυνομένων.

ιη'. Καὶ¹⁰⁶ ἀνταποδώσω αὐτοῖς πρῶτον διπλᾶς
τὰς ἀδικίας αὐτῶν, καὶ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, ἐφ'
αἷς ἐσεδήλωσαν τὴν γῆν μου ἐν τοῖς θηρησιμαίοις
τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν. Ὡς φιλόκωπος διπλα-
σίαν ἀμαρτημάτων τὴν τιμωρίαν καλεῖ· κατὰ γὰρ
τὸν τοῦ δικαίου λόγον, οὐκ ἄξιός τις ἐστιν δίκα. Θνη-
σιμαῖα δὲ τῶν βδελυγμάτων καλεῖ τὴν τῶν υἰῶν καὶ
τῶν θυγατέρων σφαγὴν, ἣν τοῖς εἰδώλοις προσέφερον.
Ὅτω τοῦ λαοῦ τὴν ἀσέβειαν δείξας, τὴν τῶν ἐθνῶν
προθεσπίζει μεταβολὴν.

ιβ'. Κύριος¹⁰⁷ ἰσχύς μου, καὶ¹⁰⁸ βοήθειά μου, καὶ
καταφυγὴ μου ἐν ἡμέρᾳ κακῶν· πρὸς σὲ ἔβη
ἤξουσιν ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ ἐροῦσιν, Ὡς
ψευδῆ ἐκτεήσαντο οἱ πατέρες ἡμῶν εἰδῶλα, καὶ
οὐκ ἔστιν ὠφέλεια¹⁰⁹ ἐν αὐτοῖς. Οἱ τοσαύτης ἐπιμε-
λείας ἀξιοθέντες, καὶ νομικῆς καὶ προφητικῆς δι-
δακτικῆς ἀπολαύσαντες, ἀσεβοῦντες διετέλεσαν, καὶ
παρανομοῦντες· τὰ δὲ ἔθνη, ταύτης οὐκ ἀπολαύσαντα
τῆς προμηθείας, μόνον δὲ τῶν ἀποστολικῶν κηρυ-
γμάτων ἀκούσαντα, ἔφυγε τὴν πλάνην, καὶ τῷ τῆς
θεογνωσίας φωτὶ προσελήλυθε. Καὶ τῆς προτέρας
ἀναμνησθέντες¹¹⁰ παροιμίας βοῶ σοι·

κ', κα'. Εἰ ποιήσῃ ἐαυτῷ ἄνθρωπος θεοὺς, καὶ
αὐτοὶ¹¹¹ οὐκ εἰσὶ θεοί· διὰ τοῦτο ἰδοὺ¹¹² ἐγὼ δη-
λώσω αὐτοῖς ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τὴν χεῖρά μου,

VERS. 13. *Ejiciam vos de terra ista, in terram, quam vos ignorastis, et patres vestri. Et servietis ibi diis alienis die ac nocte: qui non exhibebunt vobis misericordiam. Quia eos amatis, qui dii non sunt, expellam vos e terra paterna, et tradam vos hostibus, ut cum illis servietis errori. [14, 15] Pollicetur nihilominus reditum: et ait eos tunc temporis non ultra commemorandis veteribus beneficiis Deum laudaturos, nec liberationem ab Ægyptiaca servitute narraturos: sed reditum e Babylone omnes celebraturos esse.*

VERS. 16. *Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos. Et post hæc mittam venatores multos, et venabuntur eos, in omni colle, et e cavernis 494 petrarum. Quibus verbis certam et inevitabilem ultionem significavit: fore ut piscatorum ac venatorum more, omnes illos retibus circumdent hostes, atque eos etiam qui in montibus latere conabuntur, in suam potestatem redigant.*

VERS. 17. *Quis oculi mei super omnes vias eorum: non sunt absconditæ a facie mea, nec fuerunt occultatæ iniquitates eorum coram oculis meis. Omnia video, eorum quæ sunt nihil est quod me lateat.*

VERS. 18. *Et reddam illis primum duplices iniquitates eorum, et peccata eorum, quibus polluerunt terram meam, morticinis abominationum suarum: Ut benignus¹¹³ duplam peccatorum ultionem dicat: nam secundum juris normam et rationem, pares pœnas non persolverunt. Morticina vero abominationum vocat, filiorum et filiarum mactationem, quam offerebant idolis. Impietate populi ad hunc modum ob oculos posita, vaticinatur conversionem gentium.*

VERS. 19. *Dominus fortitudo mea, et auxilium meum, et refugium meum in die tribulationis: ad te gentes venient ab extremo terræ, et dicent: Vera mendacia possederunt patres nostri idola, et non est utilitas in eis. Qui tanta cura digni habiti fuerant, legalemque et propheticam disciplinam acceperant, impiè agere et legem transgredi non desierunt: gentes vero, quæ ejusmodi providentia caruerunt, auditis duntaxat prædicationibus apostolicis; errorem 495 evitarunt, et ad lumen divinæ notitiæ pervenerunt. Et pristinum repetens proverbium tibi clara voce dico:*

VERS. 20, 21. *An faciet sibiipsi homo deos, et ipsi non sunt dii? Propterea ecce ego ostendam eis tempore hoc manum meam: et potentiam meam no-*

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ ἤδείτε. Ed. prior hab. εἶδετε. ¹⁰⁰ θεοῖς ἐτ. Des. in B. ¹⁰¹ ἡμέρας καὶ νυκτ. Exstat tantum in Compl. ¹⁰² οἱ — ἔλεος. Hebr. siquidem non exhibebo vobis misericordiam. ¹⁰³ Β ἀποστελῶ, juxta rec. lectionem. Ita quoque post pauca. ¹⁰⁴ βουνοῦ. Apud LXX, præm. ὄρους, καὶ ἐπάνω παντός. ¹⁰⁵ οὐκ — προσώπου μου. Des. apud LXX, quod ex Hier. jam monuit Montf. ad h. l. qui legit ἐκρύβθησαν. ¹⁰⁶ Καὶ — ἀνω. aut. Aliter apud LXX. ¹⁰⁷ Β Κύριος, juxta rec. lectionem. Ita quoque infra, Gr. Aff. Cur. serm. 10. ubi sequi. ἡ. ¹⁰⁸ καὶ βοήθ. μου. Des. in B. ¹⁰⁹ ὠφ. Ita quoque infra, loco cit. Sed rec. lectio apud LXX, est ὠφέλημα. ¹¹⁰ ἀναμ. παρ. βοῶ σοι. Β ἀναμνησθέντες παροινίας βοῶσι. ¹¹¹ αὐτοί. Ita quoque infra, Gr. Aff. Cur. loco cit. Sed rec. lectio est οὗτοι. ¹¹² ἰδοὺ. Des. in B.

tam faciam eis. Et scient quod nomen mihi sit Dominus. Multo ante, ait, prædico illis futura, et prædoceo eos, quæ sit potentia mea : qua nimirum per abjectos et paucos homines conversionem illorum procuraturus sum.

CAPUT XVII.

Hunc in modum vaticinatus conversionem gentium, rursus accusat impietatem Judæorum.

VERS. 1. *Peccatum Judæ scriptum est in scriptura, ungue adamantino, in pectore cordis eorum, et in cornibus altarium eorum.* Nihil potentius est conscientia. Solidæ enim sunt quæ in ea fixæ sunt litteræ. Quamvis enim omnes homines suæ ipsorum conscientia bonum dederint testimonium, prava tamen mendacium conscientia ferre nequit : sed percuitur et pungitur, incorruptamque profert sententiam. Hoc nempe hic etiam dicit : Facinora tua te arguunt, et conscientia tua testimonium præbet. [2, 3] Revocat autem illis in memoriam etiam lucos et aras, erroremque in eis commissum, et minatur, omnia bona eorum cum idolis se traditurum hostilibus. [4, 5] Prædicat etiam desolationem urbis. Postea 496 miserum ac ter miserum dicit, et imaledictionibus subjicit eum qui recedit a Deo, et humanæ potentia confilit, eumque confert cum plantis quibusdam vilibus et infructuosis, quæ nascuntur in desertis, et nulla diligentia excoluntur.

VERS. 6. *Est enim velut agrostis in deserto : et non videbit, cum venerint bona. Et habitabit in locis salsis, in terra deserta, in terra salsuginis, quæ non inhabitatur.* Porro « in locis salsis, » Syrus interpretatus est « in antris. » Cæterum per hæc omnia quæ dicta sunt, lucrum hujusmodi quam sit inutile, demonstravit. [7, 8] Confidentem autem Deo, similem esse dicit et comparat plantæ, quæ continenter irrigatur, et ab ardore nimio non læditur : sed semper fructum fert opportunum. Quæ quidem non frustra dixit, sed ut admoneat, ne confidant suppetiis Ægyptiorum : sed per vitæ conversionem sibi concilient auxilium divinum.

VERS. 9, 10. *Grave est cor super omnia : et homo est, et quis cognoscat illum? Ego Dominus, scrutans corda, et probans renes : ut dem unicuique juxta vias suas, et juxta fructus studiorum suorum.* Ab hominibus quidem comprehendi nequeunt consilia proximi, quia sunt occulti motus cordis : mihi vero conditori etiam ipsi patent. Non enim factis solum, sed etiam cogitationibus jus reddo ;

Α και την δύναμιν μου γνωριώ αυτοίς, και γνώσονται ότι δυναμί μοι Κύριος. Προλέγω, φησί, αυτοίς πρό πολλού τά έσόμενα, και προηδίασκω αυτοίς την ισχύν μου, ότι δι' ευτελών και όλίγων ανθρώπων την μεταβολήν αυτών πραγματεύσομαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Ούτω την των έθνών προεσπίσας μεταβολήν, της 'Ιουδαίων πάλιν άσεβείας κατηγορεί.

α'. Άμαρτία ¹⁰ 'Ιούδα έγγγραπται εν γραφή, εν δρυγι άδαμαντινη ¹¹, επί του στήθους της καρδιας αυτών, και εν τοίς κέρασι των θυσιαστηρίων αυτών. Ουδέν του συνειδότης ισχυρότερον· πάγια γάρ τα εν τούτω πηγνύμενα γράμματα· καν γάρ πάντες άνθρωποι μαρτυρήσωσιν αγαθή τῷ συγείδωτι έαυτών, πονηρά των ψευδολόγων ¹² το συνειδός ουκ άνέχεται, αλλά νύττεται, και κεντεται, και άδέκαστον εκφέρει την ψήφον. Τουτο και ένταυθα φησιν, ότι και τά πράγματά σου κατηγορεί, και το συνειδός σου συμμαρτυρεί. Αναμνησκει δε αυτούς και των άλλων, και των βωμών, και της εν αυτοίς γενομένης πλάνης, και άπειλει πάντα τον πλούτον αυτών σύ τοίς ειδώλοις παραδώσειν τοίς πολεμοίς. Προλέγει δε και την της πόλεως έρημιαν· μετά ταυτα άθλιου λέγει και τρισάθλιον ¹³, και άραις υποβάλλει τον του θεου μέν άπιστάμενον, άνθρωπίνην δε δυναστείαν οάρρουντα· και άπεικάζει τουτον άκάρποις τισί φυτοίς και ευτελέσι, φουμέχοις εν ταίς έρημίαις και μη έμιας επιμελειας τυγχάνουσιν.

ς'. Έστι ¹⁴ γάρ, φησί, ως η άγριομυρική, η εν τῷ έρήμω, και ουκ δφνεται, όταν έλθη τά αγαθά. Και κατασκηνώσει εν άλλμοις ¹⁵, εν γῆ έρήμω, εν γῆ άλλμυρῇ, ητις ου κατοικιεύεται. Το δε έν άλλμοις· ε Σύρος « εν φωλεοίς » ηρμήνευσε· δια πάντων δε των ειρημένων, το άκερδές του τοιούτου κέρους έδύλωσεν. Άπεικάζει δε τον τῷ θεῷ πεποιθότα, και παραβάλλει φυτῷ διηνεκῷ άρδορένῳ, και μη βλαπτομένῳ υπό καύματος σφοδρότατου, άσι δε ώριμον φέραντι τον καρπόν. Ταυτα δε ου μάτην ειπεν, αλλά παραινών μη τῇ Αιγυπτίων επικουρία οάρβήσθαι, αλλά δια της του βίου μεταβολής την οείαν ροπήν επισπάσθαι.

θ', ε'. Βαρβία ¹⁶ η καρδια παρη πάντα· και άνθρωπος ¹⁷ εστι, και τίς γνώσεται αυτόν; Έγώ Κύριος ενάξων καρδιας, δοκιμάζων νεφροίς, του δοῦναι έκάστῳ κατά τῆς εδοδς αυτού ¹⁸, και κατά τοῦς καρπούς των έπιτηδευμάτων αυτών ¹⁹. Άνθρώποις μέν, φησί, άκατάληπτα τά του πλάσ βουλεύματα· κερπυται γάρ της ²⁰ καρδιας κινήματα· έμοι δε τῷ ποιητῇ δηλα και ταυτα· ου γάρ μόνους ²¹

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Άμαρτ. κ. τ. λ. Quatuor priores vers. hujus cap. apud LXX, desunt, ad alium itaque interpretem Græcum hæc pertinent. Alia h. l. habet edit. Compl. monente Bosio ad h. l. ¹¹ Β άδαμαντινω. ¹² Β ψευδών λόγων. ¹³ Καί άραις κ. τ. λ. Hæc ad vers. 5, se referunt, ejus initium supra, pag. 501, ad Isa. xxviii, 16, ita leg. Έπικατάρατος άνθρωπος, δε την έλπίδα έχει επ' άνθρωπον. ¹⁴ Β Έστι, juxta rec. lect. ¹⁵ άλλμοις. Hebr. aridis. ¹⁶ Βαρβία. Hanc lectionem alioquin rariorem exprimit versio Lat. antiqua apud Sabat. ad h. l. Recepta autem lectio est, βαρβία. Hebr. profundum est (cor). Symm. άνεξερευνήτος. ¹⁷ Άνθρ. Hebr. ægre sanabile. Al. desperatum. ¹⁸ αυτόν. Β add. και κατά τὰς τρίβους αυτού. ¹⁹ αυτών. Ita Ald. et Compl. ²⁰ της. Β præm. τά. ²¹ Β μόνους.

πράγμασιν, ἀλλὰ καὶ λογισμοῖς δικάζω, καὶ ἴσῃν καὶ δικαίαν ἐκφέρω τὴν ψῆφον. Πάλιν ἐπὶ τὸν Βαβυλώνιον τὸν λόγον μετήνεγκαν.

ια'. Ἐφώνησε ²⁹ πέρδιξ, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτακε· ποιῶν πλοῦτον αὐτοῦ οὐ μετὰ κρίσεως. Τῶν περδικῶν οἱ θηρευταὶ τιθασσάουσι πέρδικας, καὶ διὰ τῆς τούτων φωνῆς τοὺς ὁμογενεῖς συγκαλοῦσιν· οἱ δὲ, συντρέχοντες περιπίπτουσι τοῖς θηράτροις. Τούτῳ τὸν Βαβυλώνιον ἀπείκασε, δεσπόζειν μὲν πάντων ἀνθρώπων πειρώμενον, πλοῦτον δὲ ἀδικῶν ἀθροίζοντα. Προλέγει δὲ καὶ τὰ συμβησόμενα αὐτῷ ³⁰ σκυθρωπά. « Ἐν ἡμέτραις ἡμερῶν αὐτοῦ καταλείψουσιν αὐτὸν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ ἔσται ἔργων. » Ταῦτα καὶ ὁ θεσπέσιος ἐόδαξεν ἡμᾶς Δαυὶδ· « μανίᾳ γὰρ περιέπεσε, καὶ θηριώδης ἐγένετο, καὶ ἐξελάσθη ³¹ τῆς βασιλείας.

ιβ'. Θρόνος δόξης ὑψούμενος. Ἐστερήθη δὲ καὶ τὸν θρόνον ³².

Ἰψήλιον ἀγίασμα ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς· τόπος ἀγιάσματος ἡμῶν. (ιβ'.) Ἰσομορφή Ἰσραήλ. Σὺ δὲ, φησὶ, Δέσποτα, τὸ ἡμέτερον ἀγίασμα, ἢ τοῦ τόπου ἡμῶν περιφάνεια, αἰώνιον ἔχεις τὸ κράτος. Σὲ τοίνυν ὑπομενούμεν. Σὺ γὰρ ἡμῖν παρέξεις τῶν λυπηρῶν τὴν ἀπαλλαγὴν· οἱ γὰρ καταλιπόντες σε αἰσχύνῃς πάσης· πλησθήσονται.

ιδ'. Ἰασαί με, Κύριε, καὶ λαθήσομαι· σώσόν με, καὶ σωθήσομαι· ὅτι καύχημά μου εἶ σύ. Ἐμαυτὸν ἐγὼ τῇ σῇ προνοίᾳ προσάγω, καὶ τῆς παρὰ σοῦ σωτηρίας ἱκετεύω τυχεῖν.

ιε', ις'. Ἰδοὺ αὐτοὶ λέγουσι πρὸς με, Ποῦ ἔστιν ὁ λόγος Κυρίου; ἠκέτω ³³. Ἐγὼ δὲ οὐκ ³⁴ ἐκοπίασα κατακολουθῶν ὀπίσω σου, καὶ ἡμέραν ἀνθρώπου ³⁵ οὐκ ἐπεθύμησα, εὐ ἐπίστασαι· τὰ ἐμπορευόμενα διὰ τῶν χειλέων μου πρὸ προσώπου σου ἔστιν. Ἐπιμέμφονται τῇ βραδύτητι τῆς τιμωρίας, καὶ ψευδῆ τὴν προφητείαν νομίζουσι, σοῦ ἀναβαλλομένου τὴν τιμωρίαν· ἐγὼ δὲ, οὐδὲ ταύτην αὐτῶν τὴν ἀναλγησίαν ὄρων ἐβουλήθην αὐτοὺς περιπεσεῖν τοῖς κακοῖς· τοῦτο γὰρ λέγει·

Ἥμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα. (ις'.) Μὴ γένη ³⁶ μοι εἰς ἀλλοτρίωσιν ³⁷, φειδόμενός μου εὐ ³⁸ ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾶ. « Ἥμέραν πονηρᾶν » τὴν κατ' αὐτοῦ γενομένην ἐπανάστασιν καλεῖ ³⁹. Καὶ παρακαλεῖ τῆς τοῦ ⁴⁰ Θεοῦ κηδεμονίας τυχεῖν· καὶ ἐκείνους μὲν διαμαρτεῖν τῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ καταισχυθῆναι, αὐτὸν ⁴¹ δὲ τῆς ἐπιβουλῆς ἀναφανῆναι κρείττονα. Μετὰ ταῦτα κελεύεται ὁ προφήτης τὰς βασιλικὰς πύλας καταλαθεῖν, καὶ πᾶσι παρεγγυῆσαι, καὶ βασιλεῦσι, καὶ ἰδιώταις, τὸν περὶ τοῦ Σαββάτου μὴ ⁴² παραβαίνειν νόμον, ἀλλὰ τῇ ἀργιᾷ

A et equam iustamque fero **497** sententiam. Rursus transfert sermonem ad regem Babylonis.

VERS. 11. Vocem emisit perdix: congregavit quæ non peperit, comparans diritias suas sine iudicio. Venatores perdicum mansu faciunt perdices, et harum voce alias ejusdem generis convocant, quæ concurrentes decidunt in casses. Huic similem esse dicit regem Babylonis, quia dominari nititur in omnes homines, et opes congregat iniquas. Prædicit autem quæ contingent illi adversa. « In dimidio dierum illius derelinquent eum: et in extremo suo erit insipiens. » Ista etiam divino numine affatus Daniel nos docuit. Nam incidit in furorem, et belluinus factus expulsus est regno.

B.

VERS. 12. Solium gloriæ exaltatum. Privatus est etiam solio.

Sublimis sanctificatio nostra ab initio, locus sanctificationis nostræ. (VERS. 13.) Expectatio Israelis. Tu autem, inquit, Domine, sanctificatio nostra, splendor loci nostri, sempiternum habes imperium. Te igitur exspectabimus. Tu enim præbebis nobis liberationem ab adversis. Nam qui te derelinquunt, omni pudore replebuntur.

VERS. 14. Sana me, Domine, et sanabor: salva me, et salvabor, quoniam tu es gloriatio mea. Ego providentiæ tuæ me ipsum trado: et ut a te salutem consequar, supplex peto.

VERS. 15, 16. Ecce, ipsi dicunt mihi, Ubi est verbum Domini? Veniat. Ego vero non laboravi, sequens **498** te, et diem hominis non concupivi, tu scis: quæ procedunt de labiis meis, in conspectu tuo sunt. Conqueruntur de tarditate vindictæ: et dum differunt supplicium, mendacem existimant prophetiam. Ego vero, etsi mihi perspecta erat illorum stupiditas, eos in calamitates labi nolui. Hoc enim innuit dicens:

Diem hominis non concupivi. (VERS. 17.) Ne sis mihi abalienatio, parcens mihi tu in die afflictionis. Vocat « diem afflictionis » insultationem in ipsum factam. [18] Et obsecrat ut sollicitudinem divinam consequatur: ita ut illi consiliis suis excidant, et pudore perfundantur, ipse vero insidiarum victor emergat. [19-23] Posthæc præcipitur prophetæ, ut regibus portis occupatis, denuntiet omnibus, tam regibus quam privatis, ne transgrediantur legem de Sabbato latam, sed diem illum otio et quiete exornent: et ne æmulentur patrum inobe-

VARIE LECTIONES.

²⁹ Ἐφών. . κ. τ. λ. *Hebr.* Ut perdix congregat — ita qui comparat sibi —. ³⁰ B αὐτοῖς λυπηρά. ³¹ B ἐξελάσθη. ³² τὸν θρόνον. Ἰψ. B τῶν θρόνων ὑψηλῶν, colo post ὑψηλῶν posito. *Deest* ὑψηλῶν apud LXX, qui alias h. l. habent lectiones. ³³ ἠκέτω. B ἐλλέτω δὴ. ³⁴ οὐκ — ὅπ. σου. *Hebr.* non refugii, quominus pastor esse post te, s. te sequeretur pastorem supremum. ³⁵ ἀνθρώπου. *Hebr.* tristem. *Al.* desperatum. ³⁶ Rec. lectio, γεννηθῆς. ³⁷ εἰς ἀλλοτρίωσιν. *Hebr.* terrori. ³⁸ φειδ. μου σύ. *Hebr.* refugium memm tu es. Apud LXX, des. σύ. ³⁹ καλ. B δηλοῖ. ⁴⁰ τοῦ. B præm. παρὰ. ⁴¹ αὐτόν. *Editio prior* hab. αὐτός, et deinde κρείττων. *Utrumque* ex B emendatum. ⁴² μὴ. B præm. κείμενον.

dientiam. [24-27] Hoc enim si fiat, inquit, emolumentis pacis fruemini : et concurrent undique qui Deo in pace sacrificia offerant. Quod si violaveritis legem quietis, et die Sabbati onera portaveritis, tradam igni non solum portas, sed et urbem totam.

499 CAPUT XVIII.

[1-3] Hoc etiam sermone sic finito, mandat prophetæ, ut ingrediatur domum figuli. Paret mandato propheta, et videt figulum fingentem vas quoddam, atque illud ipsum, cum excidisset et contritum esset, de novo relingentem.

VERS. 4. *Cecidit enim, ait, vas quod ipse fingebat ex luto, in manibus ejus, et iterum fecit illud vas alterum, quemadmodum placuit in oculis ejus facere.* [5] Ubi hoc modo demonstravit figulum habere facultatem in lutum, et illud pro nutu transformare posse. ait prophetæ : Dic illis :

VERS. 6. *Nunquid sicut figulus, ita ego possum facere vobis, domus Israel? dicit Dominus. Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos estis in manibus meis, domus Israel. Quemadmodum enim ille potest lutum subigere, et pro arbitrio formare : ita facile possum tradere supplicio, et largiri salutem, et prospere agentibus calamitates immittere, et contra in ærumna viventibus prosperitatem importuri. Hoc enim sequentia indicant.*

VERS. 7, 8. *Ad summam loquar adversus gentes et regnum, ut exterminem, auferam, et dissipem eas. Et si conversa fuerit gens illa a malis suis, me etiam penitebit malorum, quæ cogitaveram facere eis. Ne desperetis, inquit, de salute. Etenim si decrevero condemnare gentem, et comminatus fuero supplicium extremum, video autem poenitentiam eorum, non infero supplicium, sed misericordiam exhibeo. [9, 10] Et contra, si bonorum copiam promisero, et illi contempnentes amplectentur nequitiam, promissionem bonorum non præstabo. Hoc igitur exploratum habentes, inquit, ne desperetis de melioribus : verum offerite poenitentiam, et salutem capessite.*

VERS. 11. *Ecce enim, inquit, fuge adversus vos mala, et cogito contra vos cogitationem. Avertatur quisque a via mala, et meliora facite studia vestra,*

Α τήνδε τὴν ἡμέραν τιμῆσαι, καὶ τῶν πατέρων μὴ ζηλώσαι τὴν ἀπειθείαν : τοῦτου γὰρ γινομένου, φησί, τῶν τῆς εἰρήνης καρπῶν ἀπολαύσεσθε, καὶ συνδραμούνται πάντοθεν οἱ τῷ θεῷ τὰς θυσίας ἐν ἰερίῃ προσφέροντες. Ὑμῶν δὲ παραβαινόντων τῆς ἀργίας τὸν νόμον, καὶ φορτία κομιζόντων ἐν τῇ τοῦ Σαββάτου ἡμέρᾳ, οὐ τὰς πύλας μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν παραδώσω πυρί.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Οὕτω καὶ τοῦτον συμπεράνας τὸν λόγον, παρακελεύεται τῷ προφήτῃ εἰς τὸ τοῦ κεραμῆως εἰσελθεῖν καταγώγιον. Ποιεῖ δὲ τὸ προσταχθὲν ὁ προφήτης, καὶ θεωρεῖ τὸν κεραμῆα σκευὸς τι διαπλάττοντα : εἶτα τοῦτο διαπεσὼν καὶ συντριβὲν ἄνωθεν νεουργοῦντα.

δ. Καὶ ἔβρασε γὰρ, φησί, τὸ ἀργεῖον, ὃ αὐτὸς ἐποίησε ἐκ τοῦ πηλοῦ, ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐποίησεν αὐτὸ ἀργεῖον ἕτερον, καθὼς ἤθελεν ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ποιῆσαι. Οὕτω δειξάς τὸν κεραμῆα τοῦ πηλοῦ τὴν ἐξουσίαν ἔχοντα, καὶ ὡς ἂν ἐθέλη, κατασηματίζοντα τοῦτον, πρὸς τὸν προφήτην φησὶν : Εἰπέ αὐτοῖς :

ε'. Εἰ καθὼς ὁ κεραμῆς, οὕτως οὐ δύναμαι τοῦ ποιῆσαι ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ ; φησὶ Κύριος. Ἴδου ὡς πηλὸς ἐν χειρὶ τοῦ κεραμῆως, οὕτως ὑμεῖς ἐν ταῖς χερσὶ μου ἐστέ, οἶκος Ἰσραὴλ. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος καὶ φύραι δύναται τὸν πηλόν, καὶ σχηματίζει τοῦτον, ὡς ἂν ἐθέλη : οὕτως ἐμοὶ ῥῆδιον, καὶ τιμωρίᾳ παραδοῦναι, καὶ σωτηρίαν χαρίσασθαι, καὶ τοὺς ἐν εὐπραγίᾳ συμφοραῖς παραδοῦναι, καὶ αὐ πάλιν τοῖς ἐν δυσκλιρίᾳ εὐημερίαν χαρίσασθαι. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὰ ἑξῆς.

ζ, η'. Πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείαν, τοῦ ἐξῆραι αὐτούς, καὶ καθελεῖν, καὶ τοῦ ἀπολλύειν. Καὶ ἂν ἐπιστραφῇ τὸ ἔθνος ἐκείνο ἀπὸ κακῶν ὑμῶν : καὶ μετανοήσῃ ἀπὸ τῶν κακῶν, ὧν ἐλογισάμην ποιῆσαι αὐτοῖς. Μὴ ἀπαγορεύσητε, φησὶ, τὴν σωτηρίαν : καὶ γὰρ εἰ καταψηφίσομαι ἔθνος, καὶ ἀπειλήσω τιμωρίαν ἐσχάτην, ἴδω δὲ αὐτῶν τὴν μεταμέλειαν, οὐκ ἐπάγω τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ὀρέγω τὸν ἔλεον. Ἐὰν πάλιν ὑπόσχωμαι ἀγαθῶν ἀφθονίαν, καταφρονήσαντες δὲ ἐκείνοι πονηρίαν ἀσπάσονται, οὐ περὶ τῶν ἀγαθῶν τὴν ὑπόσχεσιν. Τοῦτο τοίνυν εἰδότες, φησὶ, μὴ ἀπαγορεύσητε τὰ χρηστότερα, ἀλλὰ προσενέγκετε τὴν μετάνοιαν, καὶ τὴν σωτηρίαν καρπώσαθε.

ια'. Ἴδου γὰρ ἐγὼ, φησὶ, πλάσω ἐφ' ὑμᾶς κακὰ, καὶ λογίζομαι ἐφ' ὑμᾶς λογισμόν : ἀποστραφήτω ἕκαστος ἀπὸ τῆς δόου τῆς ποτηρᾶς, καὶ καλ-

VARIÆ LECTIONES.

ἂν ἐν Β πρæm. ὡς. ἂν Καὶ ἐπ. Β διέπεσεν. ἂν ἐκ τοῦ πηλοῦ. Des. apud LXX. ἂν Β μετασηματίζοντα. Rec. lectio, οὕτως οὐ δύνησονται. ἂν πηλ. Β πρæm. δ. ἂν ἐν χειρὶ. Ita Compl. ἂν Πέρας. Hebr. In momento. ἂν ἔθνη καὶ Rec. lectio, ἔθνος, ἢ ἐπὶ. Ita quoque infra, ad Ezech. xxvii, 34-36, ubi tamen pro ἢ leg. καὶ. ἂν καὶ καθελεῖν. Des. apud LXX, sed leg. etiam ad Ezech. loco cit. ἂν. Des. in Β infra, loco cit., est καὶ. ἂν ἀπὸ. Rec. lectio est παρὶ. Ita quoque infra, loco cit. ἂν ποιῆσαι. Infra, loco cit., præm. τοῦ, juxta rec. lect. ἂν καὶ πάλιν κ. τ. λ. Hæc ad vers. 9 et 10, se referunt, qui infra, loco cit., et ibid. ad c. xxxvi, 13-15, ita leg. Καὶ πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος, καὶ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ ἀνοιχοδομῆσθαι καὶ τοῦ καταφτυτέσθαι : καὶ ποιήσωσι (ad Ezech. xxxvi, loco cit., καὶ ποιήσουσι) τὰ πονηρὰ ἐναντίον μου, τοῦ μὴ ἀκούειν τῆς φωνῆς μου, μετανοήσω περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. Alias lectio-nes vers. 9, vid. supra, tom. I, pag. 160. ἂν πον. Β τιμωρίαν.

λιω ¹¹ ποιήσατε τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν, καὶ τὰς ἀδούς θμῶν. Ἄλλ' αὐτὸς μὲν φιλόφρωνος ὢν, τοιαῦτα προσεζήνοχε φάρμακα · ἐκείνοι δὲ τοῦ λατροῦ τὰς ὑποθήκας οὐκ ἐδέξαντο.

ιβ'. Ἄλλ' εἶπον, φησίν, Ἀνδριάμεθα ¹², ὅτι ὀπισθὸν τῶν ἀποστρωφῶν ἡμῶν πορευσόμεθα, καὶ ἔκαστος τὰ ἄρσενά τῆς καρδίας αὐτοῦ ποιήσομεν. « Ἀποστροφάς » καλεῖ τῶν χειρόνων ὁδόν.

ιγ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος · Ἐρωτήσατε ἔθνησι ¹³, Τίς ἤκουσε τοιαῦτα φρικτὰ σφόδρα ¹⁴, ἃ ἐποίησε παρθένος θυγάτηρ Ἱερουσαλήμ ¹⁵; Παρθένον αὐτὴν καλεῖ, οὐχ ὡς οὐκ ἀκόλαστον, ἀλλ' ὡς ¹⁶ ὠραϊζομένην, καὶ ἐπὶ τῷ κάλλει σεμνυνομένην.

ιδ'. Μὴ ¹⁷ ἐκλείψουσιν ἀπὸ πέτρας μαστοί, ἢ χιῶν ἀπὸ τοῦ Λιβάνου; ἢ ¹⁸ ἐκκλίψει ὕδωρ βιαιῶς ἀνέμῳ φερόμενον; Αἱ πηγαί, φησίν, ἀπαύστως ἀναβλύζουσιν, ὁ Λιβανὸς ἔχει τὴν χιῶνα διηλεκτός, τὰ ῥύμη φερόμενον ὕδωρ τετριμμένην τρίβον ἰδεύει · οὗτοι δὲ τοῦ νόμου κατέλιπον τὴν ὁδόν, καὶ τὴν ἑμῶν ἐντολῶν οὐδέμα παρ' αὐτοῖς μνήμη · τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὰ ἐξῆς.

ιε'. Ὅτι ἐπελάθοντό μου ὁ λαός μου, εἰς κενὸν ἐθυμιασαν, καὶ ἀσθενοῦσιν ¹⁹ ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν σχοινοῖς ²⁰ αἰωνίοις, τοῦ ἐπιδηῖναι τρίβον ²¹ οὐκ ²² ἔχουσαν ὁδὸν εἰς πορείαν. Ἐπενόησαν, φησίν, ἀτραπούς οὐκ ἐξ ἀρχῆς τετριμμένας, καὶ ταύτας αἰωνίους ἀπέφηναν ὁδοὺς · ἀντὶ τοῦ, ταύταις αἰ κεχρημένοι διατελοῦσιν. Οὐ χάριν αὐτῶν ἐρημία παραώσω τὴν γῆν · τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν.

ις'. Τοῦ τάξει τὴν γῆν αὐτῶν εἰς ἀφανισμόν, καὶ εἰς συρισμόν ²³ αἰώνιον. Ὁ συρισμὸς τὴν ἐρημίαν τῆς πόλεως δηλοῖ · οἱ γὰρ εὐπραγοῦσαν ²⁴ τὴν πόλιν ἰδόντες, εἶτα ἐρημωθεῖσαν θεώμενοι, συρίζειν ²⁵ εἰώθασιν, καὶ ταύτη δεικνύειν ²⁶ τὴν συμφορὰν.

ιζ'. Ὡς ἀνεμὸν καύσωνα ²⁷ διωσπερῶ αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Οὐδὲ φειδοῦς, φησὶ, παρὰ τῶν δυσμενῶν ἀπολαύουσιν · ἀλλὰ μισήσουσιν αὐτοὺς, καθάπερ τις τὸν καύσωνα ἀποστρέφεται. « Αὐχένα ²⁸ καὶ οὐ πρόσωπον δεῖξω αὐτοῖς ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν. » Ἴδιον γὰρ τῶν δορυαλώτων, καὶ τῶν δούλων, τὸ κύπτειν εἰς γῆν, ὡς μᾶλλον αὐτῶν τὸν αὐχένα ἢ τὸ πρόσωπον φαίνεσθαι. Καὶ ἄλλως δὲ δυνατόν νοῆσαι · τῶν γὰρ ἀποστραμμένων οὐ τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ τὸν αὐχένα ὀρώμεν · δηλοῖ τοίνυν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ τὴν ἀποστροφήν. Τὰ μὲν οὖν ἐκείνοις ἀπειληθέντα τοιαῦτα · ἡμῖν δὲ γενέσθω φάρμακα τὰ ἐκείνων παθήματα ·

et vias vestras. At illo quidem, cum benignus sit, hujusmodi obtulit remedia. Illi vero quæ suggererat medicus, monita non admiserunt.

VERS. 12. Sed dixerunt, inquit, Confortabimur nos, quia post aversiones nostras ibimus, et unusquisque quæ placent cordi suo, faciemus. « Aversiones » vocat viam deteriorum.

VERS. 13. Propterea hæc dicit Dominus: Interrogate in gentibus: Quis audivit talia valde horribilia, quæ fecit virgo filia Hierosolymæ? Virginem illam appellat, non quod non sit intemperans: sed quod formæ det operam, et de pulchritudine gloriatur.

VERS. 14. Nunquid **501** deficient a rupe mammarum stillantes, aut nix a Libano? nunquid declinat aqua violenter delata vento? Fontes, inquit, sine intermissione scaturiunt, Libanus semper habet nivem, aqua cum impetu labens trita via defluit: isti vero viam legis deseruerunt, et mandatorum meorum apud eos nulla est memoria. Hoc enim significant quæ sequuntur.

VERS. 15. Quia oblitus est mei populus meus, frustra suffitum adoleverunt, et infirmi sunt in visceribus suis funiculis æternis, ut ingrediantur semitam, quæ non habet viam ad proficiscendum. Excogitaverunt, ait, semitas minime antea tritas, et vias fecerunt perpetuas, id est, iis uti perseverant. Quapropter tradam desolationem terram eorum. Hoc enim subjunxit.

VERS. 16. Ut redigam terram eorum in vastationem et exhibitionem perpetuam. Exhibitio desolationem urbis innuit. Qui enim civitatem florentem viderunt, si postea desolatam conspexerint, exhibere consueverunt, et hoc modo calamitatem designare.

VERS. 17. Tanquam ventum urentem dissipabo eos, in conspectu hostium suorum. Nullam, inquit, misericordiam consequentur ab inimicis: sed odio persequentur eos, sicut qui aversatur ardorem. « Cervicem et non faciem ostendam eis, die interitus ipsorum. » Captivorum enim et servorum proprium est, inclinari in terram, ita ut cervix magis **502** appareat quam facies. Potest et aliter intelligi. Aversorum enim faciem non videmus, sed cervicem: aversionem itaque Dei sermo significat. Quæ igitur comminatus illis est, sunt ejusmodi. Utinam vero medicinæ loco nobis sint afflictiones illorum: ut aliorum pœnis eruditi, et

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ Rec. lectio, καλλίονα. ¹² ἀνδρ. Hebr. res desperata est ¹³ τὰ—αὐτ. Hebr. juxta obfirmationem cordis sui. ¹⁴ ἔθν. B præm. ἐν, ut apud LXX. ¹⁵ σφ. In cod. Vat. ponitur post ἐποίησε. ¹⁶ Ἱερ. Hebr. Israel. Sicque cod. Vat. habet Ἱσραήλ. ¹⁷ ὡς. Des. in B. ¹⁸ Μὴ—Λιβ. Hebr. Num cessabit (sc. tam cito) e Petra agrorum nix Libani? ¹⁹ ἢ. Rec. lectio est μὴ. ²⁰ ἀσθενοῦσιν. B ἀσθενήσουσιν. Hebr. impingere faciunt eos. ²¹ Rec. lectio, σχοινοὺς αἰωνίους. Hebr. in semitis sæculi. ²² Rec. lectio, τρίβους. ²³ οὐκ—πορ. Hebr. in via non trita. ²⁴ Rec. lectio, σύριγμα. B semper συριγγόν. ²⁵ εὐπραγοῦσιν. B εὐ πράττουσαν. ²⁶ B συρίζειν. ²⁷ ταύτη δεικνύει. B ταύτην δεικνύει. ²⁸ Ὡς ἀνεμὸν καύσωνα. Hebr. Velut Euro. ²⁹ αὐχ.—αὐτῶν. Bene juxta Hebr. et rectius quam apud LXX. Ita fere Compl. νῶτον καὶ μὴ πρόσωπον, κ. τ. λ.

vitam legis divinis consonam agentes, legislatorem propitium habeamus in sæcula. Amen.

Ἄνα ταῖς τῶν ἄλλων τιμωρίαις σωφρονοσθέντες, καὶ κατὰ τοὺς θείους πολιτευόμενοι νόμους, ἴλεων τὸν νομοθέτην ἔχοιμεν εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

TOMOS E'.

LIBER QUINTUS.

VERS. 18. *Et dixerunt: Agile, excogitemus etiam adversus Jeremiam cogitationem. Non enim peribit lex a sacerdote, neque consilium a sapiente, neque sermo a propheta. Tria testificantur de eo maxima, sacerdotium, prophetiam, et sapientiam, et charismatis cujusque vim norunt, ac certitudinem. Et cum obsequi deberent iis quæ dicebantur, non solum ipsi contradicunt, sed mortem etiam moliantur. « Agile enim, ait, percutiamus eum lingua, et non audiamus cunctos sermones ejus. » Adeo illos vel ipsa Dei verba tædio afficiebant. Illud porro, « percutiamus eum lingua, » ponitur pro « texamus in eum calumniam. » [19-23] Hæc sentiens propheta, Deum orat ut velit esse iudex: eique in memoriam revocat preces, quas eorum nomine sæpius obtulerat. Tum sermone in votum conformato, prædicat orituram e fame mortem, exdes ab hostibus committendas, et cætera quæ in bellis accident.*

503 · CAPUT XIX.

[1-9] His dictis, aliisque hujusmodi, jubetur accepta urna testacea exire in cæmeterium, cum sacerdotibus et senioribus populi, et iterum comminari civitati exitium, et idolorum cultum in memoriam revocare. Prædixit quoque obsidionis futura incommoda, et rerum necessariorum penuriam. [10] Et post hæc omnia, jubetur urnam contere, ac dicere:

VERS. 11. *Sic conteram populum istum, et civitatem istam, quemadmodum conteritur vas testaceum, quod ultra non poterit instaurari. [12, 13] Minatur etiam domui regis eversionem, et toti civitati vastationem: quia non modo publice, sed etiam in ipsis domibus, libabant idolis, et sacrificia offerebant. Quin etiam, fore ut in ipso loco idolis destinato sepeliantur occisi. « Sepelient enim in Topbeth: quia non erit locus, ubi sepelire pos-*

νη. Καὶ εἶπον· Δεῦτε, καὶ λογισώμεθα ἐπὶ Ἰερειμίας λογισμῶν, ὅτι οὐκ ἀπολείται νόμος ἀπὸ ἱερέως, καὶ βουλή ἀπὸ συνετοῦ, καὶ λόγος ἀπὸ προφήτου. Τρία μαρτυροῦσιν αὐτῷ τὰ μέγιστα, ἱερωσύνην, καὶ προφητείαν, καὶ σύνεσιν· καὶ ἕκαστου χαρίσματος ἴσασι τὸ δυνατόν τε καὶ ἀψευδές. Καὶ θεὸν εἰκῆν τοῖς λεγομένοις, οὐ μόνον ἐκεῖνοι ἀντιλέγουσιν ¹⁰, ἀλλὰ καὶ θάνατον τυρεύουσι. « Δεῦτε γὰρ, φησὶ, πατάξωμεν αὐτὸν ἐν γλώσσῃ, καὶ οὐκ ¹¹ ἀκουσώμεθα ¹² πάντας τοὺς λόγους αὐτοῦ. » Τοσοῦτον αὐτοὺς ἀπέκνει ¹³ καὶ αὐτὰ τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα· τὸ δὲ « Πατάξωμεν αὐτὸν ἐν γλώσσῃ, » ἀντὶ τοῦ « Συκοφαντίαν ὑφάνωμεν κατ' αὐτοῦ. » Τούτων αἰσθημένος ὁ προφήτης, τὸν Θεὸν ἱκετεύει γενέσθαι κριτὴν, καὶ ἀναμνησθεῖ αὐτὸν ὡς πολλάκις ὑπὲρ αὐτῶν προσενηνόχε προσβειῶν. Εἶτα εὐκτικῶς μὲν σχηματίζει τὸν λόγον, προλέγει δὲ τὸν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ ¹⁴ γενησόμενον θάνατον, καὶ τὰς ὑπὸ τῶν πολεμίων γενησομένης σφαγῆς, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐν τοῖς πολέμοις ¹⁵ γιγνόμενα.

ΚΕΦΑΛ. 10.

Ταῦτα εἰπὼν, καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια, κελεύεται λαβεῖν ¹⁶ βῖκον ὀστράκινον, καὶ ἐξελθεῖν εἰς τὸ πολυάνοριον, μετὰ τῶν ἱερέων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ¹⁷ πρεσβυτέρων, καὶ ἀπειλῆσαι πάλιν τῇ πόλει τὸν ὄλεθρον, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων ἀναμνησῆαι θεραπείας. Προεῖπε δὲ καὶ τὰ ἀπὸ τῆς πόλιορκίας τεχνησόμενα κακὰ, καὶ τῶν ἀναγκαίων τὴν σπάειν· καὶ μετὰ ταῦτα πάντα συντρίψαι τὸν βῖκον, καὶ εἰπεῖν·

18· *Οὕτως συντρίψω τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ τὴν πόλιν ταύτην· καθὼς συντρίβεται ἄγγος ὄστρακινον, ὃ οὐ δύνησεται ἰαθῆναι ἔτι. Ἀπειλεῖ δὲ καὶ τῇ βασιλικῇ οἰκίᾳ τὴν κατάλυσιν, καὶ πάσῃ τῇ πόλει τὴν ἐρημίαν· ἐπειδὴ περ οὐ μόνον ὄσμους, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις, σπονδὰς τοῖς εἰδώλοις καὶ θυσίας προσέφερον. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τῶν εἰδώλων χωρίον ταφῇ ¹⁹ τῶν ἀνηρημένων γενήσεται. « Θάψουσι ²⁰ γὰρ ἐν τῷ Τωφῆθ, διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν ποῦ*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ἀντὶ. B præm. οὐκ, sed minus recte. ¹¹ οὐκ. Exstat tantum in Compl. juxta Hebr. ¹² ἀκουσώμεθα. ¹³ ἀπέκνειεν. ¹⁴ B λόγου. ¹⁵ B πολεμίοις. ¹⁶ B ἀναλαβεῖν. ¹⁷ τοῦ λαοῦ. Des. in B. ¹⁸ ταφῇ. B præm. ὅτι. ¹⁹ Θάψουσι — θάψαι. Ex alio interprete Græco hæc desumpta sunt, desid. enim apud LXX. Parum differunt quæ hab. Compl. ad fin. vers. 11. Apud Montf. in Hexapl. ad h. l. leg. Θαφῆθ.

θάψαι. » Διὰ δὲ τούτου τὸ πλῆθος τῶν ἀνηρημένων ἔδωκεν. Ἐπανίοντι δὲ τῷ προφήτῃ πάλιν ἐκέλευσεν ὁ Δεσπότης ἐν τῇ καθιερωμένῃ αὐτῷ πᾶσι τὴν προφητείαν προσενεγκεῖν, καὶ προφητεῦσαι τῇ τε πόλει ἐκείνῃ, καὶ πάσαις ταῖς ὑπάρχουσιν πόλεσι τε καὶ κόμμασι, τὴν ἐρημίαν.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

α'. Τοῦτον ⁸³ δὲ τὸν λόγον ὁ Πατχὼρ ἀκούσας, ἀρχιερεὺς δὲ οὗτος ἐτύγχανεν ὢν, οὐ μόνον ἤκιστο τὸν προφήτην, ἀλλὰ καὶ καθεῖρξεν.

β'. Ἐπάταξε γὰρ, φησὶ, Πασχώρ τὸν προφήτην Ἰερემίαν, καὶ ἐπέβαλεν αὐτὸν εἰς τὸν καταράκτην ⁸⁴. Ὑπόγειον δὲ τινα τόπον λέγει· πολλὰ δὲ τοιαῦτα εἶχεν οἰκῆματα ὁ ὑπὸ Σολομῶντος οἰκοδομηθεὶς νεώς. Ἐξαγαγὼν δὲ αὐτὸν τῇ ὑστέρᾳ ⁸⁵, ἤκουσεν αὐτοῦ πάλιν λέγοντος· « Οὐχὶ Πατχὼρ Κύριος ⁸⁶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομά σου, ἀλλ' ἦ μέτοικον κυκλόθεν ⁸⁷. » Οὐ μόνον δὲ αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ δορυαλώτους γενήσεσθαι λέγει, καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀνααιρεθήσεσθαι. Καὶ μέντοι καὶ πάντα τὸν λαὸν τῷ Ναβουχοδονόσορ ἀπειλεῖ παραδώσειν. Ταῦτα τοίνυν διὰ πλειόνων εἰρηκῶς ὁ προφήτης, δυσχεραίνει τὰς κατ' αὐτοῦ συνεχῶς γιγνομένας ἐπαναστάσεις, καὶ τῇ τοῦ συνειδότος θαρβῶν καθαρότητι, παρῆρησά χρεῖται ⁸⁸ πρὸς τὸν Δεσπότην, καὶ φησιν·

γ'. Ἠπάτησάς με ⁸⁹, Κύριε, καὶ ἠπατήθηρ· ἐκράτησάς με ⁹⁰, καὶ ἠδυνήθης ⁹¹. Ἐφυγον, φησὶ, τὴν προφητείαν, εἶπα ⁹² εἶναι νεώτερος, καὶ μὴ ἀρκεῖν εἰς τήνδε τὴν ὑπουργίαν, καὶ ὑπέσχου κρεῖττονά με ποιήσειν τῶν πολεμούντων, καὶ τεῖχει χαλκῷ καὶ στήλῃ σιδηρῷ παραπλήσιον δείξειν· καὶ νῦν γέγονα καταγέλαστος· τοῦτο γὰρ λέγει· « Ἐγενόμην εἰς γέλωτα πᾶσαν ἡμέραν· διετέλεσα μυχτηριζόμενος. »

δ'. Ὅτι ⁹³ πικρῷ λόγῳ μου γελάσομαι, ἄθεσταν καὶ ταιλαιπωρίαν ἐπικαλέσομαι, ὅτι ἐγένετο ὁ λόγος Κυρίου ἐμοὶ εἰς ἐνειδισμόν καὶ εἰς χλευασμὸν πᾶσαν ἡμέραν. Ἄκουσαι τὸν προφήτην, οὐχὶ αἱ εἰς αὐτὸν γιγνομέναι ταιλαιπωρίαι ⁹⁴ τε καὶ αἰκταί, ἀλλ' αἱ κατὰ τῶν θεῶν λογίων τολμώμεναι κωμῳδαί.

ε'. Καὶ εἶπον· Οὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα Κυρίου, καὶ οὐ μὴ λαλήσω ἐπὶ τῷ ὄνοματι αὐτοῦ. Ἄντι τοῦ, οὐ μὴ προφητεύσω, οὐδ' οὐ μὴ προσενέγκω τοῖς ἀπειθοῦσι τοῦ Θεοῦ τὴν πρόβησιν. « Καὶ ἐγένετο ἐν τῇ καρδίᾳ μου ⁹⁵, ὡς πῦρ καιόμενον, καὶ φλεγόμενον ⁹⁶, καὶ συνεχόμενον ἐν ταῖς ὀστέοις μου, καὶ παρεῖμαι ⁹⁷ πάντοθεν, καὶ οὐ δύναμαι φέρειν. » Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ὑπέμεινε Παῦλος ἐν ταῖς Ἀθήναις

» sint. » Per hoc quidem multitudinem interfectorum declaravit. [14, 15] Redeunti vero prophetæ mandavit iterum Dominus, ut in atrio sancto prophetiam omnibus enuntiaret, et prophetaret tam civitati illi, quam cunctis urbibus et pagis ei subditis, vastationem.

CAPUT XX.

[1] Cum autem audisset hunc sermonem Paschor, qui princeps erat sacerdotum, non solum percussit prophetam, sed etiam inclusit.

Vers. 2. Percussit enim, inquit, Paschor Jeremiam prophetam, **504** et conjecit eum in cataram. Locum quemdam dicit subterraneum, ejusmodi multa habebat templum a Salomone ædificatum. [3] Postero vero die, cum eduxisset eum, iterum dicentem audivit : « Nequaquam Dominus vocavit Paschor nomen tuum, sed migrantem in circuitu. » [4-6] Nec eum duntaxat, sed etiam familiares ejus dicit in captivitatem ducendos, et post captivitatem interficiendos esse. Quin etiam minatur se traditurum regi Nabuchodonosori universum populum. Hæc ergo cum pluribus dixisset propheta, moleste fert insultus, qui jugiter in ipsum fiebant, et puritati conscientiæ confidens, libertate loquendi utitur erga Dominum, dicens :

Vers. 7. Decepisti me, Domine, et deceptus sum : obtinuisti, et potuisti. Fugiebam, inquit, prophetandi munus, dicebam me ætate juniorem esse, et huic ministerio longe imparem : et pollicitus es mihi te effecturum ut impugnantibus me fortior essem, redlitorumque me muro æneo et columnæ ferreæ similem. Nunc autem ridiculus factus sum. Hoc enim dicit : « Factus sum risui toto die : perpetuæ subsannationi obnoxius fui. »

Vers. 8. Quia amaro verbo meo ridebor, vastitatem et miseriam invocabo, quia sermo Domini factus est mihi in opprobrium et in derisionem toto die. Angitur propheta, non quod calamitate **505** et verberibus affligebatur, sed quod eloquia divina suggillabantur.

Vers. 9. Et dixi : Non nominabo nomen Domini, nec loquar in nomine ipsius. Hoc est, non prophetabo, nec enuntiabo non credentibus predictionem Dei. « Et factus est in corde meo velut ignis ardens et accensus, constrictus in ossibus meis : et totus quasi solutus sum, nec ferre possum. » Hoc ipsum etiam accidit divino Paulo Athenis, cum tacitus exspectaret : « Constringebatur, inquit, spiritus

VARIÆ LECTIONES.

⁸³ Τοῦτον — λόγον. B Τοῦτον δὲ τῶν λόγων. ⁸⁴ εἰς τὸν καταρ. Hebr. in carcerem. ⁸⁵ B ὑστέρῳ. ⁸⁶ Κύριος ἐκ. Editio prior hab. κύριε ἐλάλησε. Apud LXX des. Κύριος. ⁸⁷ κυκλ. Editio prior habet κύκλωθεν. ⁸⁸ B χρεῖται. ⁸⁹ Ηπ. — ἤδυν. Hebr. Persuasisti mihi, o Jehova (sc. ut mandata tua ad populum hunc deferrem) et persuasisti sum : fortior me fuisisti et prævaluisti. ⁹⁰ με. Des. apud LXX. ⁹¹ Rec. lectio est τῆδυνασθῆς. ⁹² B εἶπον. ⁹³ Ὅτι — ἐπιχ. Hebr. Nam ex quo loquor et clamō, ob violentiam et vastationem clamō. ⁹⁴ ται. B λοιδορίαι. ⁹⁵ ἐν τ. x. μου. Des. apud LXX. ⁹⁶ καὶ φλ. Rec. lectio φλέγον. ⁹⁷ παρ. Ha ex B emendavimus, juxta rec. lect. quæ voci ἡσῆς defatigatus sum aptior est, quam Sirm. lectio πυροῦμαι ardeo.

Pauli, videntis idololatriæ adeo deditam civitatem. Idem accidit et prophetæ. Gratia enim prophetica constringebat illum nolentem loqui. [10] Deinde narrat, quo pacto non solum affigebant et pulsabant eum, sed et alias adjungebant insidias, ut circumvenirent illum, et abducere niterentur a Deo. Dixērunt enim, ait: « Insultemus ei nos omnes viri amici ejus: et observate animum ejus, an fallatur: et invalescemus in eum, et ultionem nostram de eo sumemus. » Quis digne deplorare possit versutias malignæ mentis? Non tamen sibi ipsi confidit propheta: sed laudat opem divinam, et ait:

VERS. 11. *Dominus mecum est quasi pugnator fortis. Docet quoque victoriam divino auxilio partam. « Propterea persecuti sunt, et vincere non potuerunt. Obruti sunt pudore satis magno, quia non potuerunt intelligere ignominias suas, quæ per sæculum non tradentur oblivioni. » [12] Tum denuo postulat ut Deus sit iudex, ac de illis sumat pœnas machinationibus dignas. Fatigatus autem, et dolore nimio confectus, vitamque hanc ægre ferens, laudat imprimis Deum universorum, atque ita maledicit diei, quo mater parturierat.*

VERS. 13. *Cantate, inquit, Deo: laudate eum, quia eripuit animum pauperis e manu malignantium. Præponit laudes, ut omnem prætextum blasphemiarum tollat. Tum deinde ait:*

VERS. 14, 15. *Maledictus sit dies, quo natus sum: dies quo peperit me mater mea. Et maledictus homo, qui nuntiavit patri mea, dicens: Natus est tibi filius masculus; ne sit gaudens. Solent homines, dum vehementer anguntur, astantes apprehendere, et manibus comprimere: quandoque etiam, premente dolore, manus collidere: quod prophetæ quoque accidit, qui præ nimio dolore diem aggressus est, rem minime subsistentem, eumque item, qui patri partum nuntiaverat. Nec vero certus hic quispiam designatur, ut verisimile est neminem nuntiasset. [17, 18] Addit vero, Melius mihi erat, in utero materno finire vitam, et mortuum egredi, quam in has omnis generis delabam calamitates.*

507 CAPUT XXI.

VERS. 1. *Sermo Domini factus ad Jeremiam quando rex Sedecias misit ad eum Paschor filium*

• Act. xvii, 16.

VARIE LECTIONES.

« ἐσ. Ita ex B emendatum. Ed. prior hab. σιωπᾶ. « συνείχ. Act. xvii, 16 est παρεξύνετο, respexit autem Noster ad locum similem Act. xviii, 5, ubi leg. τῷ πνεύματι. « ἐταλ. B ἐλοιδωροῦντο. « πατρ. τ. Θ. B τοῦ Θεοῦ βουλόμενοι. « ἐπισ. — ἐπίν. αὐτ. Hebr. indicemus eum (dicunt), omnes familiares mei, et custodes lateris mei. « εἰ ἀπατ. Hebr. forsitan persuaderi sibi patietur. « ἑρ. Ita B sed edit. prior hab. θρηνησει. « ἰδ. Hebr. impingent. « νικ. B νοῦσαι, juxta rec. lect. cui tamen h. l. præferenda est melior, eaque rarior, Sirmundiana. « ἡδ. νοῦσαι. Rec. lect. ἐνόησαν. « B αὐτῶ, juxta rec. lect. « B τῇ ἡμέρᾳ. « μου. Apud LXX, sequi μὴ ἔστω ἐπικυτῆ. « υἱός. Des. apud LXX. « μὴ σύφρ. ἔστω. Apud LXX, des. μὴ ἐστὼ. Hebr. ut lætificando lætificaret eum. « τοῦ — μὴν. Ed. prior hab. τὸν et deinde μὴνόσαντα. Minus recte. « καὶ — οὗτος. B ὃν οὐδὲ ᾔδει, ὅστις ἦν οὗτος.

ἠνείκα ἐσιώπα. « Συνείχεται γὰρ, φησί, τὸ πνεῦμα τοῦ Παύλου θεωροῦντος κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν. » Τοῦτο πάσχει καὶ ὁ προφήτης· ἡ γὰρ προφητικὴ χάρις συνείχεν αὐτὸν φθέγγεσθαι μὴ βουλόμενον. Εἶτα διηγείται ὅπως οὐ μόνον ἐταλαιπωροῦντο αὐτὸν καὶ ἠκίζοντο· ἀλλὰ καὶ ἕτεραν ἐπιβουλήν ἐκάτευον, ἐξαπατήσαι αὐτὸν, καὶ ἀποστήσαι πειρώμενοι τοῦ Θεοῦ. Εἶπον γὰρ, φησὶν· « Ἐπισυστῶμεν αὐτῷ πάντες ἄνδρες· φίλοι αὐτοῦ, τηρήσατε τὴν ἐπίνοιαν αὐτοῦ, εἰ ἀπατηθῆσεται, καὶ δυνησόμεθα αὐτῷ, καὶ ληφόμεθα τὴν ἐκδίκησιν ἡμῶν ἐξ αὐτοῦ. » Τίς ἂν ἀξίως θρηνησειεν τῆς πονηρίας τὰς ἐπινοίας; Ὁ μέντοι προφήτης οὐχ ἑαυτῷ θαρρεί, ἀλλὰ τὴν θείαν ἐπικουρίαν ὑμνεῖ, καὶ φησι.

ια'. Κύριος μετ' ἐμοῦ καθὼς μαχητῆς ἰσχύων. Διδάσκει δὲ καὶ τῆς θείας ἐπικουρίας τὴν νίχην. « Διὰ τοῦτο ἐδίωξαν, καὶ οὐκ ἔδυνήθησαν νικῆσαι· ἡσχύνθησαν σφόδρα, ὅτι οὐκ ἔδυνήθησαν νοῦσαι ἀτιμίας αὐτῶν, ἀλλ' αἰῶνος οὐκ ἐπιλησθήσονται. » Εἶτα αἰτεῖ πάλιν γενέσθαι χριτὴν τὸν Θεόν, καὶ ἀπαιτῆσαι αὐτοὺς δίκαια; τῶν ἐπιχειρημάτων ἀξίας· ἀνιόμενος δὲ, καὶ λίαν ἀλγυνόμενος καὶ τὴν παρούσαν δυσχεραίων ζωὴν, πρῶτον ὑμνεῖ τὸν τῶν ὄλων Θεόν, καὶ τῆνικαῦτα ἐπαράται τῇ τῶν μητρώων ὠδίνων ἡμέρᾳ.

ιγ'. Ἄσατε γὰρ, φησί, τῷ Κυρίῳ, αἰρέσατε αὐτὸν, ὅτι ἐξέλειτο ψυχὴν κέρητος ἐκ χειρὸς πονηρευομένων. Προτάττει τὸν ὕμνον, ἵνα πᾶσαν ἀφορμὴν βλασφημίας ἐκβάλῃ. Εἶτα φησὶν· « Ἰδ', ἰε'. Ἐπικατάρατος ἡ ἡμέρα ἐν ἣ ἐτέχθη ἐν αὐτῇ· ἡ ἡμέρα ἐν ἣ ἐτεκε με ἡ μήτηρ μου. Καὶ ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, ὁ εὐαγγελιστάμενος τῷ πατρὶ μου λέγων· Ἐτέχθη σοι υἱός· ἄρσην· μὴ σύφραϊνόμενος ἔστω. « Εἰώθασιν οἱ ἄνθρωποι, λίαν ἑδωρόμενοι, τῶν παρισταμένων ἐπιλαμβάνεσθαι, καὶ ταῖς χερσὶν ἀποθλίβειν· ἔστι δὲ ὅτε καὶ προσαράσσειν τὰς χεῖρας, τῆς ὀδύνης ἀναγκαζούσης· τοῦτο πέπονθε καὶ ὁ προφήτης. Ἐκ γὰρ τῆς ὑπερβαλλούσης ὀδύνης τῆς ἡμέρας ἐπελάβετο, χρήματος ἀνυποστάτου, καὶ τοῦ τῷ πατρὶ τὸν τόκον μὴνύσαντος. Καὶ οὐδὲ ἰδίως τίς ἦν οὗτος· εἰκόσ δὲ μὴδύσαι τινά. Προστίθησι δὲ, ὅτι καὶ ἀμεινον ἦν μοι ἐν τῇ μητρᾷ τελευτῆσαι, καὶ νεκρὸν προελθεῖν, ἢ ταῖς παντοδαπαῖς ταύταις περιπεσεῖν συμφοραῖς.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

α'. Ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἱερεμίαν παρὰ Κυρίου, ὅτε ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν Σεδεκίας ὁ

βασιλεὺς τῶν Πασχῶν υἱὸν Μελχίου, καὶ τὸν Σο-
 φονίαν υἱὸν Βασαίου ¹³ τὸν ἱερέα. Ἔτινος οὗτος
 Πασχῶν ¹⁴. Μελχίου γὰρ οὗτος· ὁ δὲ κατηγορηθεὶς,
 Ἐμμήρ υἱός. Εἰδέναι μέντοι γρή, ὡς οὐ κατὰ τάξιν
 κείναι· αἱ προφητεῖαι· ἐνταῦθα γὰρ τὰ ἐπὶ Σεδεκίου
 προφητεύει· μετ' ὀλίγον δὲ, τὰ ἐπὶ Ἰωακείμ καὶ
 τοῦ ¹⁵ Ἰεχονίου, οἱ πρὸ τοῦ Σεδεκίου ἐβασίλευσαν· ὁ
 μέντοι Σεδεκίας, ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ πολι-
 ορκούμενος, πραρακαλεῖ τὸν προφήτην αἰτῆσαι τοῦ
 Θεοῦ τὴν βοήθειαν· ὁ δὲ προφήτης θεσπίσαι κλεῖεται
 ταῦτα·

θ, ε'. Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Ἰδοὺ
 ἐγὼ ἀποστρέψω τὰ ὄπλα τὰ πολεμικὰ ἐν ¹⁶ ταῖς
 χερσὶν ὑμῶν, ἐν αἷς ὑμεῖς πολεμήσετε ¹⁷ τὴν
 βασιλέα Βαβυλωνος, καὶ τοὺς Χαλδαίους, τοὺς ^B
 συγκεκλεικτάς ὑμᾶς ἐξωθεν τοῦ τεύχους· καὶ
 εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ταύ-
 της. Καὶ πολεμήσω ὑμᾶς ἐγὼ ἐν χειρὶ ἐκτετα-
 μένῃ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, ¹⁸ μετὰ θυμοῦ
 καὶ ἰργῆς καὶ παροξυσμοῦ ¹⁹ μεγάλου. Ἀνόνητα,
 φησὶν, ὑμῖν ἔσται τὰ ὄπλα, ἐμοῦ στρατηγούντος· τῶν
 ποιεμένων, καὶ μετ' ἐκείνων καθ' ὑμῶν παρατατομέ-
 νου. Εἶτα λέγει, ὡς ἅπαντα ²⁰ παραδώσει λιμῷ καὶ
 θανάτῳ, καὶ αἰχμαλωσίᾳ, καὶ μετὰ τούτων αὐτῶν τὴν
 βασιλέα Σεδεκίαν τοῖς πεζαιτέροις καὶ δορυφόροις,
 καὶ τοὺς μὲν κατατράξουσι, τοὺς δὲ δορυαλώτους
 ἀπάξουσι· τῷ δὲ γε λαῷ φάναί ταῦτα παρεγγυᾷ·

η'. Ἰδοὺ ἐγὼ δέδωκα πρὸ προσώπου ὑμῶν τὴν
 ὁδὸν τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου. ^C
 Εἶτα διδάσκει, ὡς ὁ ἐν τῇ πόλει μένων, καὶ τοῖς
 πολεμίοις ἀντιτασσόμενος, οὐδέσει τὴν ὁδὸν τοῦ θα-
 νάτου· ὁ δὲ πρὸς τούτους αὐτόμολος ἀπαλθῶν, ζωῆς
 ἀπολαύσεται. Ταύτην γὰρ κατὰ τῆς πόλεως ἐξενή-
 νοχα τὴν ψῆφον, ὥστε αὐτὴν τῷ τῶν πολεμίων πα-
 ραδοῦσθαι πυρὶ. Καὶ ταῦτα δὲ ἀπειλήσας παραίνει
 τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄρχουσι, τοῦ δικαίου φροντίζειν,
 καὶ ἴσῃν ἐκφέρειν τοῦ δικαίου τὴν ψῆφον, καὶ τοῖς
 ἀδικουμένοις ἐπαμῶναι ²¹, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν
 ἐπιπερομένην τιμωρίαν ἐπισχεῖν.

ιγ'. Ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς σέ τὸν κατοικοῦντα τὴν
 κοιλάδα Σὺρ ²² τὴν πεδινὴν, φησὶ Κύριος.
 Ἀντὶ τοῦ, ²³ μεταξὺ ὄρων κειμένην ἐν κοίλῳ τόπῳ·
 οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σύρος ἡρμήνευσται· λέγει δὲ τὴν Ἱε-
 ρουσαλήμ· ταύτην γὰρ ἔχει τὴν ὀσάν· ^D
 Σὺρ δὲ συν-
 οχὴ ἐρμηνεύεται, καὶ πάλιν πέτρα· συνέχεται δὲ
 ὑπὸ ὄρων ἢ δὲ ἡ πόλις. «Τοὺς λέγοντας· Τίς πατάξει ²⁴
 ἡμᾶς; ἢ τίς ἐλευσεται εἰς τὴν κατοικησῆσθαι ἡμῶν;»
 Ἦν θρασύτητα αὐτῶν, καὶ τὸ μάταιον θράσος διδά-
 σκει. Εἶτα ἀπολεῖ, πυρὶ καταφλέξειν αὐτοῦς τὸν δρυ-
 μόν ²⁵. Δρυμὸν δὲ καλεῖ, καὶ τῶν οἰκημάτων, καὶ
 τῶν οἰκητόρων πλῆθος ²⁶.

Melchiae, et Sophoniam filium Buasari sacerdotem.
 Hic est alter Paschor, nempe Melchiae filius :
 qui vero reprehensus est, filius erat Emmer.
 Sciendum est porro prophetias non ordine positas
 esse. Hoc enim loco prophetiam texit eorum, quae
 regnante Sedecia gesta sunt : paulo post autem,
 quae temporibus Joacimi et Jechoniae, acciderunt,
 qui regnarunt ante Sedeciam. Sedecias igitur, cum
 obsideretur a Nabuchodonosore, hortatur prophe-
 tam, ut postulet auxilium a Deo. Propheta vero
 jubetur ita vaticinari :

VERS. 4, 5. Haec dicit Dominus Deus Israel: Ecce
ego avertō arma bellica, quae sunt in manibus vestris,
quibus vos pugnabit̄is adversus regem Babylonis, et
Chaldaeos, qui extra murum vos circumcluserunt. Et
introducā eos in medium urbis hujus. Et expugnabo
vos manu extensa, et brachio excelso, cum furore,
ira et indignatione magna. Inutilia, inquit, vobis
erunt arma, me ducem hostium agente, et cum
illis contra vos in aciem prodeunte. Postmodum
refert se traditurum esse eos omnes fami, et mor-
ti, et servituti, atque una cum illis ipsum regem
Sedeciam, satellitibus et armigeris, qui alios
quidem interfectori, alios vero abducturi sint
in captivitatem. Populo autem haec effari man-
dat :

VERS. 8. Ecce ego dedi ante **508** *consp̄ctum*
vestrum viam vitae et viam mortis. [9, 10] Deinde
docet eum qui manserit in urbe, et hostibus re-
stiterit, viam mortis aditurum : qui autem sua
sponte ad hostes abierit, vita potiturum esse.
Hanc enim adversus urbem protuli sententiam, ut
ipsa hostili tradatur incendio. [11, 12] Haec com-
minatus, admonet regem et principes curare quod
justum est, aequamque ex justitia ferre sententiam,
et iis qui laedantur opem ferre; atque hoc pacto
impedens inhibere supplicium.

VERS. 13. Ecce ego ad te qui habitas in convalle
Sor campestri, dicit Dominus. Hoc est, situm inter
montes, in loco concavo. Sic enim interpretatus
est etiam Syrus. Vult autem dicere Hierosolymam,
quae hunc habet situm. Sor vero exponitur via
angustia, aut petra. Clauditar autem urbs ista
montibus. « Dicentes : Quis percuet̄ nos? aut
quis ingredietur domum nostram? » Audaciam eor-
um declarat, et vanam temeritatem. [14] Deinde
minatur se igne exusturum silvam ejus. Silvam
autem vocat, et domorum et habitantium multitu-
dinem.

VARIE LECTIONES.

¹³ Β Ναασαίου, pro Μασσαίου, ut videtur. Ita enim Compl. ¹⁴ Πασχ. Β prae. δ. ¹⁵ τοῦ. Des. in Β.
¹⁶ ἐν—Χαλδαίους. Rec. lectio est, ἐν οἷς ὑμεῖς πολεμεῖτε ἐν αὐτοῖς πρὸς τοὺς Χαλδαίους. ¹⁷ Β πολεμήσετε.
¹⁸ ὄ. Rec. lect. est, κραταίῳ. ¹⁹ παρ. Log. esse videtur παροξυσμοῦ, juxta cod. Alex. ²⁰ Β ἅπαντας.
²¹ Β ἐπαμῶναι. ²² Ed. prior hab. Σὺρ. ²³ μετ. Β prae. τὴν. ²⁴ πατ. Β προτάξει, juxta rec. lect. Hebr.
 descendet (ad nos). ²⁵ Β δρυμῶνα. ²⁶ πλ. Β prae. τό.

CAPUT XXII.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ.

[1-3] Post hæc præcipit iterum prophetæ, ut accedat ad regiam, et hortetur regem ac principes ut juste iudicent et incorruptam serant sententiam; ut diligenter curam gerant earum, quæ lugent viduitatem, et eorum qui orbatu sunt parentibus; ut abstineant ab homicidio et fugiant pristinam impietatem. [4] Et **509** pollicetur hæc agentibus pacem atque prosperitatem, et regno duraturam stabilitatem.

VERS. 5. *Quod si non feceritis sermones istos, « Per memetipsum iuravi, » dicit Dominus, fore ut in solitudinem redigatur domus hæc.* Jusjurandum addidit ad confirmanda ea quæ dixit. Hoc autem, *per memetipsum iuravi,* demonstrat jurantis excellentiam. Nam et divinus Apostolus ait: « Quoniam nullum alium majorem habuit, per quem iuraret, dixit: Per memetipsum iuravi, dicit Dominus ^b. » Insuper addit ista comminationi:

VERS. 6. *Hæc dicit Dominus contra domum regis Judæ. Galaad, tu mihi caput Libani.* Libanum vocat Hierosolimam, Galaad vero palatia regia, quæ in ea sunt. Est autem locus in Libano, qui ita nominatur. Est et altera Galaad, quæ pertinet ad terram Israeliticam. Verum existimo, nunc cum ea quæ est in Libano, comparata esse palatina regia, propter admissam in eis impietatem: quam nimirum ob causam perfectam solitudinem illis minatur.

VERS. 7. *Sanctificabo enim, inquit, super te interfectores.* « Sanctificabo » dictum pro « segregabo: » quod etiam per Isaiam dicit: « Sanctificati sunt, et ego adduco eos, » id est, segregati. Et hujus locutionis rationem pluribus explicuimus in divini Isaïæ interpretatione ³⁵. « Virum, et securim ejus: et succident electas cedros tuas, et projicient in ignem. » Quia mentionem fecit Libani, pergit in allegoria. Cedros vero dicit Principes, qui propter robur corporis superbiunt. [8, 9] Inde prædicit urbis **510** vastationem: quam qui viderint admirabuntur, ac rogantes malorum causam, discent esse nequitiam habitantium, et eorum causa urbem a Deo talem suscepisse sententiam. [10] Admonet autem non lugendum esse mortuum, sed viventem, ut qui transmigret, et tradatur in duram servitutem.

VERS. 11, 12. *Hæc dicit Dominus super Seelimum filium Josiæ regis Judæ, qui regnavit pro Josia patre suo. Egressus est de loco isto. Non revertetur amplius. In loco, in quem transtuli eum, ibi morie-*

^b Hebr. vi, 13.

α'. Μετὰ ταῦτα κελεύει πάλιν τῷ προφῆτῃ καταλαβεῖν τὰ βασίλεια, καὶ εἰσπηγήσασθαι αὐτῷ τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἀρχουσιν, ὥστε δικαίως διακάζειν, καὶ ἀδέκαστον ἐκφέρειν τὴν ψῆφον, τῶν ἠγερῆσαν ὀδυρομένων καὶ πατέρων ἐστερημένων προμηθεῖσθαι σπουδαίως, ³⁶ καὶ μισσηφονίας ἀπέχεσθαι, καὶ φεύγειν τὴν προτέραν ἀσέβειαν· καὶ ταῦτα ποιοῦσιν ὑπισχνεῖται εἰρήνην καὶ εὐπραξίαν καὶ τῇ βασιλείᾳ τὸ διαρκές.

ε'. Ἐὰν δὲ μὴ ποιήσητε σὺν ³⁷ τοῖς λόγοις τούτοις, κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα, λέγει Κύριος, ὅτι εἰς ἔρημον ³⁸ ἔσται ὁ οἶκος οὗτος. Τὸν ὄρκον εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων προστέθεικε· τὸ δὲ, « Κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα, » δείκνυσιν τὸ τοῦ ὀμόσαντος ἀνυπέβλητον· καὶ γὰρ ὁ θεὸς Ἀπόστολός· φησιν· « Ἐπειδὴ ³⁹ κατ' οὐδενὸς ἄλλου ⁴⁰ μείζονος εἶχεν ὁμοσίαι, εἶπε, Κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα, λέγει Κύριος. » Προστίθησι δὲ καὶ ταῦτα τῇ ἀπειλῇ·

ζ'. Τὰς λέγει Κύριος κατὰ τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως Ἰούδα ⁴¹· Γαλαὰδ, σύ μοι ἀρχὴ τοῦ Λιβάνου. Λίβανον τὴν Ἱερουσαλήμ καλεῖ· Γαλαὰδ δὲ τὰ ἐν ταύτῃ βασίλεια. Ἔστι δὲ χωρίον ἐν τῷ Λιβάνῳ οὕτω ὀνομαζόμενον· ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα Γαλαὰδ τῆς Ἰσραηλίτιδος γῆς· ἀλλ' ἠγοῦμαι νῦν τῇ ἐν τῇ Λιβάνῳ ἀπεικασθῆναι τὰ βασίλεια, διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς τολμηθεῖσαν ἀσέβειαν· οὐ χάριν καὶ ἐρημίαν αὐτοῖς παντελῆ ⁴² ἀπειλεῖ.

ζ'. Ἀγιασώ ⁴³ γὰρ, φησίν, ἐπὶ σὲ ὀλοθρευούτσας. Τὸ « ἀγιασώ » ἀντὶ τοῦ « ἀφορίσω· » τοῦτο ⁴⁴ γὰρ καὶ διὰ Ἡσαίου λέγει, ⁴⁵ « Ἠγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς, » ἀντὶ τοῦ « ἀφορισμένοι· » καὶ τὸν περὶ τούτου λόγον ἐν τῇ τοῦ θεοῦ Ἡσαίου ἐρμηνείᾳ διὰ πλειόνων τεθεσίκαμεν. « Ἄνδρα καὶ τὸν πέλεκυν αὐτοῦ, καὶ ἐκκόψουσι τὰς ἐκλεκτὰς κέδρους σου, καὶ ἐμβαλοῦσιν εἰς τὸ πῦρ. » Ἐπεὶ τοῦ Λιβάνου ἐμνημόνευσεν, ἐπέμεινε τῇ τροπῇ· κέδρους δὲ καλεῖ τοὺς ἀρχοντας, τοὺς ἐπὶ βῶμῃ μέγα φρονούντας. Ἔϊτα προλέγει τῆς πόλεως τὴν ἐρημίαν, καὶ ὅτι θαυμάσονται οἱ ὀρώντες, καὶ πυνθανόμενοι τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν, μαθήσονται τῶν οἰκητόρων τὴν πονηρίαν, καὶ ὅτι δι' ἐκείνους ἡ πόλις ταύτην παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ψῆφον ἐδέξατο. Παρακελεύεται δὲ μὴ θρηγεῖν τὸν τεθνηκότα, ἀλλὰ τὸν ζῶντα, ὡς μεταοικιζόμενον, καὶ μικρᾷ δουλείᾳ παραδιδόμενον.

ια', ιβ'. Τὰς λέγει Κύριος ἐπὶ Σεελίμ, ⁴⁶ νίδν Ἰωσιού βασιλέως Ἰούδα, τὸν βασιλεύσαντα ἀντὶ Ἰωσιού τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἐξῆλθεν ⁴⁷ ἐκ τοῦ τόπου τούτου. Οὐκ ἀναστρέψει ⁴⁸ οὐκέτι· ἐν τῷ

VARIÆ LECTIONES.

³⁷ τῶν. B præm. καί. ³⁸ Ex B suppl. ³⁹ σὺν τ. λ. τ. Rec. lectio est, τοὺς λόγους τούτους. ⁴⁰ Rec. lectio est, ἐρήμωσιν. ⁴¹ Rec. lectio l. c. est ἐπεὶ. ⁴² ἄλλου — ὤμοσα. Rec. lectio l. c. est, εἶχε μείζονος ὁμοσίαι, ὡμοσε καθ' ἑαυτοῦ. ⁴³ Ἰούδα. Des. in B. ⁴⁴ B παντελῶς. ⁴⁵ Ἄγ. — ὀλοθρ. Ita juxta Hebr. Aliter autem οἱ Ὀ. ⁴⁶ B οὔτω. ⁴⁷ λέγ. Des. in B. ⁴⁸ Hoc loco Sirm. in margine monuit: « Theodoretus interpretatus est Isaiam. » Aliud ipsius Theodoretus testimonium vide supra, t. I, p. 546. ⁴⁹ B Σελλίμ. ⁵⁰ ἐξῆλθ. B præm. ὅς, ut apud LXX. ⁵¹ Οὐκ ἀν. οὐκ. Hæc ad finem vers. 11 pert. juxta Hebr. et LXX.

τόπω οὐ μετόπισαν ⁴² αὐτόν, ἐκεί ἀποθαρσέναι, καὶ τὴν γῆν ταύτην οὐκ ὄψεται ἔτι. Σεε-
λήμ, οὐκ ὡς τινες ὑπέλαβον, τὸν Ἰωακείμ λέγει,
ἀλλὰ τὸν Ἰωάχαζ. Οὗτος γὰρ ἐβασίλευσεν ἀντὶ Ἰω-
σίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· τούτον καὶ εἰς Αἴγυπτον δο-
ροβάλοτον ἐπήγαγεν ὁ Φαραὼ Νεχαῶ· ὁ γὰρ Ἰωα-
κείμ ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ κατεσφάγη· καὶ τοῦτο ἡμᾶς
αὐτὸς οὗτος ὁ προφήτης διδάσκει, καὶ τῶν Βασιλείων
ἡ τετάρτη, καὶ ἡ τῶν Παραλειπομένων δευτέρα.

13. Ὡς ⁴³ ὁ οἰκοδομῶν τὸν οἶκον αὐτοῦ οὐ μετὰ
δικαιοσύνης, καὶ τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ οὐκ ἐν κρί-
ματι. Οὐ τὸ οἰκοδομεῖν αἰτιατάι, ἀλλὰ τὸ ἀδίκως
οἰκοδομεῖν· διδάσκει γὰρ τοῦτο καὶ τὰ ἐξῆς. «Παρ⁴⁴
αὐτῷ ⁴⁵ ὁ πλησίον αὐτοῦ ἐργάζεται δωρεάν, καὶ
τὸν μισθὸν αὐτοῦ οὐ μὴ ἀποδώσει ⁴⁶ αὐτῷ.»

14. Ὁκοδόμησας ⁴⁷ σεαυτῷ οἶκον σύμμετρον. **B**
Τὸ σύμμετρον οὐκ ἐπὶ τοῦ μικροῦ τέθεικεν, ἀλλ'
ἐπὶ τοῦ τῆν ἀναλογίαν ἔχοντος μήκους τε καὶ
εὗρους καὶ ὕψους· ὅτι γὰρ μέγεθος τῇ οἰκίᾳ μαρ-
τυρεῖ, δηλοῖ τὰ ἐπαγόμενα· Ἰπερῶα εὐρύχωρα ⁴⁸,
διεσπασμένα θυρίσι, καὶ ἐξυλωμένα ἐν κέδρω, καὶ
κρητισμένα ἐν μιλτῷ.

15. Μὴ ⁴⁹ βασιλεύσεις ⁵⁰, ὅτι σὺ ⁵¹ ἀμιλλῶσαι ⁵²
πρὸς τὴν κέδρον; Κέδρον τὸν Ἰωσίαν ἐκάλεσεν,
ἐσηκῶτα τῆς βασιλείας τὸ διαρκές· ἐπιμέμφεται δὲ
τῷ Σεελήμ, ὅς καὶ Ἰωάχαζ ὀνομάζεται ⁵³, ὅτι τὸ μὲν
ὑψὸς ἐμίμειτο τῆς κέδρου, τὸ δὲ ἀσηκῶτον αὐτῆς
οὐκ ἐξήλωσεν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ κατεφρόνησε·
καὶ διδάσκων, ὡς ὁ Θεὸς οὐ τῇ οἰκοδομίᾳ ἐπιμέμ-
φεται, ἀλλὰ τῇ ἀπειθείᾳ, ἐπήγαγεν· Ἐ πατήρ σου **C**
μη οὐχὶ ⁵⁴ ἔφαγε, καὶ ἔπιε, καὶ ἐποίησε κρῖμα καὶ
δικαιοσύνην, τότε ἀγαθὸν ἦν αὐτῷ;

16. Ἐκρίνε ⁵⁵ κρίσιν ταπεινοῦ καὶ πέρητος, καὶ
καλῶς ἦν αὐτῷ τότε· μὴ οὐ τοῦτό ἐστι τὸ εὐ-
θέλω με; λέγει Κύριος. Τῷ εὐαγγελικῷ τοῦτο
ἔοικε λόγῳ· Ὁ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε,
εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ⁵⁶, ἀλλ' ὁ
πωῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς ⁵⁷.
Τοῦτο γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἔφη· ὅτι τὸ μισεῖν τὴν ἀδι-
κίαν, καὶ τοῖς ἀδικουμένοις ἐπαμύνειν, τεκμηρίον
ἐστὶ τοῦ εἰδέναι με τὴν ταῦτα ποιοῦντα.

17. Σοῦ ⁵⁸ γὰρ ἰδοὺ οὐκ εἰσὶν οἱ ὀφθαλμοὶ
ὀρθοί ⁵⁹, οἷδὲ ἡ καρδία καλή. Εἶτα κατηγορεῖ τῆς
πλεονεξίας αὐτοῦ, καὶ τῆς μαιφρονίας· πρὸς δὲ γε
τούτοις καὶ τῆς συκοφαντίας, δι' ἧς καὶ τοὺς φρόνους
εἰργάζετο.

• Matth. vii, 21.

A tur : et terram hanc non videbit amplius. Seelemum
non, ut quidam arbitrati sunt, dicit Joacimum,
sed Joachasum. Hic enim regnavit loco Josiæ pa-
tris sui, cumque Pharao Nechao captivum abduxit
in Ægyptum. Nam Joacimus occisus est in Hiero-
solyma; quod nos et hic idem propheta docet, et Re-
gnorum liber quartus, ac Paralipomenon secundus.

VERS. 13. *Tanquam ædificans domum suam non
cum justitia, et cænacula sua non in iudicio. Non
damnat ædificationem, sed ædificationem quæ sit
injuste : quod et sequentia declarant. « Apud eum
proximus illius operatur gratis, et mercedem ejus
non reddet ei. »*

VERS. 14. *Ædificasti tibi domum moderatam.
Moderationem posuit non in exiguitate, sed in eo
quod habeat proportionem longitudinis, latitudinis
ac 511 altitudinis. Quod autem magnitudinem
domui attribuat, testimonio sunt quæ subjiciuntur :
« Cœnacula spatiosa, distincta fenestris, et conti-
gnatione cædrina compacta, et tincta minio. »*

VERS. 15. *Nunquid regnabis, quoniam confers
te cedro? Cedrum vocavit Josiam, cui constans
fuit regnum. Reprehendit autem Seelemum, qui et
Joachasus nominatur, eo quod cedri quidem alti-
tudinem imitabatur, at non æmulatus est incorrup-
tionem ejus : sed de regno fastuose gloriabatur.
Docens itaque Deum non damnare ædificationem,
sed impietatem, subdidit : « Pater tuus nunquid
edebat, bibebat, et faciebat iudicium et justitiam,
et tunc bonum erat illi? »*

VERS. 16. *Judicabat causam humilis et vauperis :
et tunc ei bene erat. Nonne hoc est nosse me? dicit
Dominus. Istud persimile est evangelico sermone,
« Non omnisi qui dicit mihi, Domine, Domine, intra-
bit in regnum Dei : sed qui facit voluntatem Patris
mei, qui in cœlis est. » Hoc enim hic etiam dixit.
Odio, inquit, prosequi injustitiam et læsis opem
ferre, argumento est, eum qui hæc facit nosse me.*

VERS. 17. *Ecce enim oculi tui non sunt recti, ne-
que cor tuum probum, Post hæc arguit avaritiam
illius, et homicidium : calumniam præterea, per
quam 512 cædes perpetrabat.*

VARIÆ LECTIONES.

⁴² μετ. Ita juxta Hebr. et edit. Compl. Sed rec. lect. est μετόπισα. ⁴³ Ὡς. Ita Ald. Præstat autem juxta
Hebr. lectio cod. Alex. et edit. Compl. Ὡ. ⁴⁴ παρ' — δωρεάν. Hebr. qui proximum suum servire cogit
gratis. ⁴⁵ B αὐτῶν. ⁴⁶ ἀπ. Haud satis liquet, quam lect. h. l. habuerit Sirm. quia typhothetarum vitio
legebatur ἀπὸ. Restituimus lectionem rec. ἀποδώσει, sed B hab. ἀποδῶ. ⁴⁷ Ὁκοδ. — σύμμ. Hebr. Qui
dicit, Ædificabo mihi domum mensurarum, s. amplum. ⁴⁸ εὐρ. Rec. lectio, ριπιστα. ⁴⁹ Μὴ βασ., κ. τ. λ.
Totum vers. 15, juxta Aquilæ interpretat. recensuit Noster, quod laudandum est, quia minus apta h. l.
est versio τῶν LXX, ut jam monuit Hier. ad h. l. ⁵⁰ B βασιλεύς εἶ. ⁵¹ σὺ. Des. in B et apud Montf.
ad h. l. ⁵² ἀμ. Hebr. munis te. ⁵³ B ὀνομάζετο. ⁵⁴ μὴ οὐχί. Montf. ad h. l. habet οὐκ. ⁵⁵ Ἐκρίνε —
Κῦρ. Hæc etiam a lectione τῶν Ὁ diversa sunt. ⁵⁶ τοῦ Θεοῦ. Rec. lectio Matth. l. c. est τῶν οὐρανῶν.
⁵⁷ οὐρ. B præm. τοῖς. ⁵⁸ Σοῦ — καλή. Aliter οἱ LXX Hebr. At vero non sunt (intenti) oculi tui, ac cor
tuum (nisi in lucrum tuum). ⁵⁹ ὀρθ. Des. in B.

VERS. 18. *Idcirco hæc dicit Dominus ad Joacim, filium Josiæ regis Judæ.* Hic loco et ordine suo posita est propheta. Post Joachasum enim regnavit Joacimus, qui et ipse filius erat Josiæ regis. Prædicat autem hujus etiam interitum. « Non plangent eum, Heu mi domine, Heu mi frater. Neque lugebunt eum, O frater, Heu mi frater. »

VERS. 19. *Non enim sepultura sepelietur; putrefactus stercoris instar projicietur ultra portam Hierosolymæ.* Patet etiam hinc Seelemum non esse Joacimum. Dixit enim de illo : « Terram hanc non videbit, sed in transmigratione morietur. » De hoc vero : « Projicietur extra portam, instar mortuæ: cum avium; » quæ clarius docent historiæ. [20] Deinde urbi denuntiat, ut currat ad Libanum, et ad Basan (sunt autem hi montes), itidemque trans mare; et vociferetur, et lugeat proprias calamitates, quod nullum ab idolis consecuta sit auxilium. Illa enim vocat amatores.

VERS. 21. *Locutus sum tecum in casu tuo, et dixisti: Non audiam.* Consulebam peccanti ut recederes ab errore, et consilium non suscepisti. « Hæc est via tua a juventute tua: quia non audisti vocem meam. » Jamdudum et ab initio inobediens fuisti.

VERS. 22. *Pascet 513 ventus cunctos pastores tuos.* Tum reges improbos, tum pseudoprophetas. « Amatores tui ibunt in captivitatem. » Ipsa enim idola, quæ, ut verisimile est, argentea erant et aurea, hostes acceperunt. « Tunc pudore et ignominia perfunderis, a facie eorum omnium qui te diligebant. » Nihil enim ab illis adjuvabere. Post hæc prosperitatis pristinæ memoriam eis refricat:

VERS. 23. *Quæ habitas in Libano, nidificas in cedrie.* Id est, quæ es illustris et conspicua, et celebris apud omnes. « Ingemisces, dum tibi obveniunt dolores ut parentis. » His de Joacimo propheticè dictis, similia prædicat de Jechonia, qui erat filius Joacimi, Josiæ vero nepos. Hic cum tres duntaxat regnasset menses, captivus cum matre abductus est, et in Babylone vitam finivit.

VERS. 24, 25. *Vivo ego, dicit Dominus. Si Jechonias, filius Joacimi, regis Judæ, sigillum factus fuerit in manu mea dextera, inde evellam te. Et tradam te in manus quærentium animam tuam:*

ιτ'. Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει Κύριος ἐπὶ Ἰωακείμ, υἱὸν Ἰωσίου βασιλέως Ἰούδα. Ἐνταῦθα κατὰ τάξιν ἡ προφητεία κεῖται· μετὰ γὰρ δὴ τὸν Ἰωάχαζ, Ἰωακείμ ἐθασίλευσεν, υἱὸς ὢν καὶ αὐτὸς Ἰωσίου τοῦ βασιλέως· προλέγει δὲ καὶ τοῦτου τὸν θάνατον. « Οὐ μὴ κόψονται αὐτὸν, Οἴμοι κύριε, καὶ, Οἴμοι ἀδελφε· οὐδὲ μὴ κλαύσονται αὐτὸν, Ὡ ἀδελφε· Οἴμοι ἀδελφε. »

ιθ'. Ταφήν οὐ ταφήσεται, σήψησθεις ὡς κοπρία ριφήσεται ἐπέκεινα τῆς πόλεως Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἐντεῦθεν ὄηλον, ὡς Σεελὴμ οὐκ ἔστιν Ἰωακείμ· περὶ ἐκείνου γὰρ ἔφη, ὅτι· ταύτην τὴν γῆν οὐκ ὄψεται, ἀλλ' ἐν τῇ μετοικίᾳ τεθνήξεται. Ἐπερὶ δὲ τοῦτου, ὅτι· τοῖς τεθνεώσιν οἰωνοῖς παραπληρώως ἔξω τῆς πόλεως ριφήσεται. Ἐσαφέστερον δὲ ταῦτα αἱ ἱστορίαι διδάσκουσιν. Εἶτα τῇ πόλει παρεγγυᾷ, καὶ εἰς τὸν Λίβανον, καὶ τὴν Βασάν (ὅρη δὲ ταῦτα), ὡπαύτως δὲ καὶ εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης δραμεῖν, καὶ βοήσαι, καὶ τὰς οἰκίας ἀποδύρασθαι συμφορᾶς, ὅτι οὐδεμίαν παρὰ τῶν εἰδώλων ἐπικουρίας ἀπήλκυσεν· ἐραστὰς γὰρ αὐτὰ καλεῖ.

κα'. Ἐλάλησα πρὸς σὲ ἐν τῇ παραπτώσει σου, καὶ εἶπας· Οὐκ ἀκούσομαι. Ἀμαρτανόση γὰρ συνεβούλευον ἀπαλλαγῆναι τῆς πλάνης, καὶ τὴν εἰστήγησιν οὐκ ἔδεχον. « Αὕτη ἡ ὁδὸς σου ἐκ νεότητός σου, ὅτι οὐκ ἤκουσας τῆς φωνῆς μου. » Ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τῇ ἀπειθείᾳ ἐχρήσασαι.

κβ'. Πάντας τοὺς ποιμένους σου ποιμανεῖ ἀνεμιος. Τοὺς τε πονηροὺς βασιλέας, καὶ τοὺς ψευδοπροφήτας. « Οἱ ἐρασταὶ σου ἐν αἰχμαλωσίᾳ πορεύσονται. » Καὶ αὐτὰ γὰρ τὰ εἰδωλα, ἀργυρᾶ ὄντα, ὡς εἰκόζ, καὶ χρυσαῖ, ἔλαβον οἱ πολέμοιοι. « Τότε αἰσχυνθήσῃ καὶ ἀτιμωθήσῃ ἀπὸ πάντων τῶν φιλοῦντων σε. » Οὐ γὰρ τεύξῃ τῆς παρ' αὐτῶν βοήτης. Εἶτα τῆς προτέρας αὐτοῦς εὐπραξίας ἀναμνήσκει.

κγ'. Κατοικοῦσα ἐν τῷ Λιβάνῳ, ἐτροσσενύουσα ἐν ταῖς κέδροις. Ἀντὶ τοῦ, περιφανῆς οὖσα, καὶ περιβλεπτοῦ, καὶ παρὰ πᾶσιν ἀοιδίμος. « Καταστενάζεις ἐν τῷ ἔλθειν σοι ὀδύνας ὡς τικτούσης. » Ταῦτα συνάψας τῇ περὶ τοῦ Ἰωακείμ προφητείας, προλέγει καὶ τῷ Ἰεχονίᾳ τὰ ὅμοια· αὐτὸς δὲ τοῦ Ἰωακείμ υἱὸς ἦν, τοῦ δὲ Ἰωσίου ἔγγονος· τρεῖς δὲ μόνους βασιλεύσας μῆνας, αἰχμάλωτος ἀπήχθη μετὰ τῆς μητρὸς, καὶ ἐν Βαβυλῶνι τὸν βίον κατέλευσεν.

κδ', κε'. Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος· ἐὰν γερόμενος γένηται Ἰεχονίας, υἱὸς Ἰωακείμ βασιλέως Ἰούδα, ἀποσφραγίσμα ἐπὶ τῆς χειρὸς μου τῆς δεξιᾶς, ὅτι ἐκείθεν ἐκπάσω σε. Καὶ παραδώσω σε εἰς

VARIE LECTIONES.

⁶⁰ βστ. Ita Al. l. Rec. lectio est, βασιλεία. ⁶¹ Οὐ μὴ, κ. τ. λ. Aliter οἱ LXX. ⁶² κόψ. B κόψονται, et deinde κλαύσονται. ⁶³ οἴμοι—ἀδ. Hebr. heu frater mi! et heu soror! ὦ—ἀδ Hebr. heu Domine! et heu decus ejus! ⁶⁴ οὐ. Ita Ald. Præstat autem juxta Hebr. lectio rec. ὄνου, quam etiam habet B. ⁶⁵ σψ. ὡς κ. ρίφ. Hebr. trahendo et projiciendo, sc. projicient corpus ejus. Pro σψ. B habet συγκαταψησθεῖς. Utraque lectio rarior et a Bosio aliisque ad h. l. non observata. ⁶⁶ οἶων. B ὄνους. ⁶⁷ B αὐτόσος. ⁶⁸ ἐν τ. παρ. σου. Hebr. cum adhuc tranquillam vitam ageres. ⁶⁹ B Ἀμαρτανόση. ⁷⁰ δτι. Des. apud O. ⁷¹ B ψευδέϊς προφήτας. ⁷² πορ. Rec. lectio est, ἐξελούσονται. ⁷³ ἀπὸ—φίλ. σε. Hebr. propter omnem nequitiam tuam. ⁷⁴ κατ. Hebr. quantum gratia afflicteris? ⁷⁵ B οὐτως. ⁷⁶ δτι. Des. apud O, et infra, in Præf. ad Daniëlem.

χειρας τῶν ζητούντων τὴν ψυχὴν σου, καὶ εἰς ἅ
 χειρας ¹⁸ ὧν σὺ ἐλάβῃ ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, ἐν ¹⁹
 χειρὶ Νιβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλωνῶν, καὶ
 ἐν χειρὶ τῶν Χαλδαίων. Ἐπειδὴ τὴν τῶν προγόνων
 εὐσέβειαν οὐ μιμούμενοι ἐπὶ τῇ ἐκείνων ἐπαμύνοντο
 συγγενεῖ, τὸν Ἀβραὰμ εἰς μέσον φέροντες, καὶ τὸν
 Ἰσαὰκ, καὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὸν Δαβὶδ, καὶ τὸν Ἐζε-
 χίαν, καὶ τὸν Ἰωσὴαν, ἐπιτήμοιοι· ἄνδρας ἐν ἀρετῇ, τού-
 του χάριν ὁ τῶν ὀλων Θεὸς ἐκβάλλει τοῦ Ἰεχονίου τὸ
 θράσος, ²⁰ καὶ φησιν· Εἰ καὶ δακτύλιος γένοιτο, καὶ
 ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μου θεσθὴ χειρὸς, ἐκείθεν αὐτὸν ἐκ-
 σπάσω, καὶ παραδώσω τοῖς πολεμίοις. Μὴ τοῖσιν θαρ-
 βείτω τῇ τῶν προγόνων ἀρετῇ, τὴν ἐκείνων ἀρετὴν
 μὴ ζηλώσας.

κς'. Καὶ ἀποβρίψω σε, καὶ τὴν μητέρα σου, τὴν
 τεκοῦσάν σε, εἰς γῆν ²¹ ἐτέραν, εἰς γῆν οὗ ²²
 οὐκ ἐτέχθητε ²³ ἐκεῖ, καὶ ἐκεῖ ἀποθανεῖσθε.
 Προστέθεικε ²⁴ δέ, ὡς οὐκ ἀναστρέψουσιν εἰς τὴν γῆν,
 ἧς ἐφίενται. Λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τιμωρίας.
 « Τὸ ²⁵ στόμα τὸ ἐξουθενωμένον καὶ ἐκτετιναγμένον
 ὁ ἀνὴρ οὗτος. » Κουφρότητα δὲ αὐτοῦ καὶ εὐκολίαν
 περὶ τοὺς παρανόμους λόγους κατηγορεῖ.

κη'. Καὶ ἠτιμώθη ²⁶ Ἰεχονίας, ὡς σκευὸς οὗ οὐκ
 ἔστιν αὐτοῦ χρεια. Διότι ἐξεβρίχη ²⁷ αὐτός ²⁸ τε καὶ
 τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ ἐξεβλήθη εἰς γῆν, ἣν οὐκ ᾔδει.
 Ἔϊτα ὡς τῶν λόγου μετεληφθέντων οὐκ ἀκούοντων,
 πρὸς τὴν γῆν τὴν ἀψυγον ποιεῖται τοὺς λόγους.

κθ'. λ. Γῆ, γῆ, γῆ, ²⁹ ἀκουε λόγον Κυρίου· τάδε ³⁰
 λέγει Κύριος· Γράψον σὺ ³¹ τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἄν-
 δρα ³² ἐκκήρυκτον, ἄνθρωπον ἀνευδωτον ³³ ἐν
 ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ· ὅτι οὐ μὴ αὐξηθῆ ³⁴ ἐκ τοῦ
 σπέρματος αὐτοῦ ἀνὴρ καθήμενος ἐπὶ τοῦ
 θρόνου Δαβὶδ, ἄρχων ἐπὶ ³⁵ Ἰούδα. Ἐδειξε
 τῆς Ἰουδαίων βασιλείας τὸ τέλος· καὶ ἀψευδῆς
 ὁ λόγος· μηδεὶς ³⁶ γὰρ τὸν Ζοροβάβελ εἰς μέτρον φε-
 ρέτω· οὐδὲ γὰρ οὗτος ἐβασίλευσε τοῦ λαοῦ· ἀλλὰ
 δημαγωγός ἦν καὶ στρατηγός· καὶ ὁ Κύριος δὲ τὸ
 κατὰ σάρκα γένος ἐκ τούτου κατάργων, οὐ ³⁷ τοῖς
 Δαδτικαῖς ἐπεκάθισε θώκοις· ἀλλ' ἐπάνω ³⁸ πάσης
 ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας ³⁹, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς
 ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι
 τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐχει τοίνυν
 τὸ ἀψευδές ἢ πρόβησις.

^d Ephes. 1, 21.

in manus eorum, a quorum facie formidas, in ma-
 num Nabuchodonosoris regis Babylonis, et in ma-
 num Chaldaeorum. Quoniam non imitantes pieta-
 tem majorum, de cognatione illorum gloriabantur,
 afferentes in medium Abrahamum, et Isaacum,
 et Israclem, et Davilem, **514** et Ezechiam, et
 Josiam, viros insignes virtute : hac de causa
 Deus omnium repellit Jechoniæ arrogantiam,
 dicens : Etiamsi annulus digiti fiat, et ponatur in
 dextera manu mea, inde evellam illum et tradam
 hostibus. Ne igitur confidat in virtute majorum,
 cum illorum virtutem non æmuletur.

VERS. 26. Et ejciam te, et matrem tuam, quæ
 peperit te, in terram alienam : in terram in qua nati
 non estis, et ibi moriemini. [27] Addidit autem eos
 non reversuros esse in terram, quam desiderent :
 et supplicii causam dicit. « Vir iste est os con-
 temptum et abjectum. » Arguit levitatem ejus, et
 facilitatem in habendis sermonibus iniquis.

VERS. 28. Et vilis habitus est Jechonias, tanquam
 vas inutile. Propterea projectus est ipse, et semen
 ejus, et ejectus in terram, quam non novit. Mox,
 quasi non audiant ii qui participes sunt rationis,
 alloquitur terram anima carentem.

VERS. 29, 30. Terra, terra, terra, audi verbum
 Domini. Hac dicit Dominus : Scribe tu hunc ipsum
 virum, virum ejectum, virum qui non prosperatur
 in diebus **515** suis, quoniam ex ejus semine non
 crescet vir, qui sedeat in solio Davidis, princeps
 super Judam. Ostendit finem regni Judaici. Et
 est sermo certissimus. Nec proferat quisquam in
 medium Zorobabelem. Non enim rex fuit populi,
 sed gubernator ejus, et dux exercitus. Porro Do-
 minus, ab hoc deducens genus secundum carnem,
 in sedibus Davidicis non sedit, sed « supra
 omnem principatum, potestatem, et dominationem,
 et omne nomen quod nominatur, non solum in
 hoc sæculo, sed etiam in futuro ^d. » Caret ergo
 mendacio prophetia.

VARIE LECTIONES.

¹⁸ καὶ εἰς χ. Des. etiam loco cit. ¹⁹ ἐν — Χαλδ. Loco cit. leg. εἰς χειρας τῶν Χαλδαίων. Proprius autem ad Hebr. accedit lectio nostra. ²⁰ B θάρατος. ²¹ εἰς γ. ἐτέ. Des. apud LXX. ²² οὗ. Ed. prior hab. ἦν. ²³ Rec. lectio est ἐτέχθης. ²⁴ B προστεθεικώς. ²⁵ τὸ — οὗτος. Hæc, quæ ad vers. 28 juxta Hebr. pertinent, Aquilæ debentur, teste Montf. in Hexapl. ad h. l., ubi tamen τὸ ante ἐξουδ. et καὶ ante ἐκτετ. desunt. Ad Theodot. vero hæc referre, et pro στόμα, σῶμα legere maluit Grabius (in Prolegom. ad t. I, edit. τῶν LXX), rejecta explicatione quam Noster h. l. dedit. Aliorum quidem locorum auctoritate conjecturam suam munire studuit, sed parum feliciter, ut pluribus ostendere allaboravimus in Diss. de mutationibus in textu cod. Alex. a Grabio ex conjectura factis, pag. 16 seq. ²⁶ Καὶ ἦτ., κ. τ. λ. Proprius ad Hebr. accedit jam commemorata Aquilæ versio. ²⁷ B ἐξεβρίχη. ²⁸ αὐτός — αὐτοῦ. Des. apud LXX. ²⁹ γῆ. Des. h. l. in B. ³⁰ τ. λ. K. Des. apud O. ³¹ σὺ. Des. ibid. ³² ἄνδρα. Des. in B, ut apud LXX, colo post ἄνθρωπον posito. ³³ ἀν. ἐν τ. ἦμ. αὐτ. Des. apud LXX, exstat autem in Hebr. In B ponitur τούτῳ ante ἀνευδῶ. ³⁴ αὐξηθῆ. Hebr. prosperabitur. ³⁵ ἐπὶ Ἰουδ. Rec. lectio τῷ (σῶμα) Ἰουδα. ³⁶ μηδεὶς γὰρ. B μὴ γὰρ δὴ τις. ³⁷ οὐ τοῖς Δαδ. ἐπ. B οὐκ ἐν τοῖς Δαυιτικαῖς ἐκθήσειεν. ³⁸ Rec. lectio loco cit. est, ὑπεράνω. ³⁹ ἐξουσίας. Loco cit. seq. καὶ ὀνόματος.

CAPUT XXIII.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

[4, 2] Hinc fit ut accuset pastores illos, ipsos reges scilicet, ut qui exstiterint auctores dispersionis ovium. Et his quidem comminatur interitum, ovibus autem revocationem.

VERS. 3. *Suscipiam enim, ait, reliquos populi ex omni terra, in quam expuleram eos, in pascuis suis: et crescent, atque multiplicabuntur.* Pollicetur etiam majora bona.

VERS. 4. *Et suscitabo eis pastores, qui pascent illos. Et non formidabunt ultra, neque obstupescunt, nec sonum edent diversum, dicit Dominus.* Ista typice quidem temporibus Zorobabelis et 516 Josuæ filii Josedeci evenerunt: non tamen tota prophetia. Multi enim insurrexerunt in eos, non modo vicini, sed etiam Macedones postea, et tandem Romani. Verum prædictio perennem et constantem gratiam pollicetur. Quocirca certum est partem quidem temporibus eorum contigisse: partem vero temporibus sacrorum apostolorum. Hi enim soli donum Spiritus sancti habuerunt. Cui sententiæ astipulantur consequentia.

VERS. 5, 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David orientem justum, et regnabit rex justus, et intelliget, et faciet judicium et justitiam in terra. In diebus ejus salvabitur Judæa, et Israel habitabit confidenter. Et hoc est nomen, quo vocabit eum Dominus, Josedec: ipse in prophetis. Judæi attoniti conantur hæc impudenter trahere ad Zorobabelem. Verum illos etiam considerare oportebat, illum non regem fuisse, sed ducem populi, nec illum Josedec fuisse nominatum. Sed neque illi convenit nominis interpretatio. Significat enim id nomen: « Dominus justitia nostra; » vel juxta Syri interpretationem, « Domine, justifica nos. » Neutrum autem convenit Zorobabeli. Cæterum quia typus erat Christi Domini, et captivos e Babylone in Judæam reduxit, quemadmodum Christus mancipatos a diabolo traduxit ad veritatem: si quis typice ista illi adaptare velit, absurdi nihil faciet. Sciendum tamen est quod 517 Dominus Jesus Christus, qui ex Davide secundum carnem descendit: « Oriens justus, » et « Rex justus, » et « Dominus justitiæ, » prædicetur a prophetis. [10] D Exinde convertit sermonem adversus falsa prædicentes, eosque vocat adulteros, ut qui adulterent et corrumpant verbum divinum. Quos etiam malitiæ populi auctores vocat, et sacerdotes impie-*

Ἐντεῦθεν κατηγορεῖ τῶν ποιμένων τούτων, αὐτῶν τῶν βασιλέων, ὡς αἰτίων ἡ γενομένων τῆς τῶν προβάτων διασπορᾶς: καὶ αὐτοῖς μὲν τὸν θλεθρον ἀπειλεῖ, τοῖς δὲ προβάτοις ἀνάκλησιν.

γ'. Εἰσδέχομαι ἄρα, φησι, τοὺς καταλοιποὺς τοῦ λαοῦ ἀπὸ πάσης τῆς γῆς, ἧς ἔξωσα αὐτοὺς ἐν τῇ ρομῇ αὐτῶν, καὶ αὐξηθήσονται, καὶ πληθυνθήσονται. Ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ τὰ μείζονα ἀγαθὰ.

δ'. Καὶ ἀναστήσω αὐτοῖς ποιμένας, οἱ ποιμανοῦσιν αὐτούς, καὶ οὐ φοβηθήσονται ἐτι, οὐδὲ πτοηθήσονται, οὐδὲ διαφωνήσουσι, λέγει Κύριος. Ταῦτα τυπικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ ἐκδέθηκεν: οὐ μὴν πᾶσα ἡ προφητεία. πολλοὶ γὰρ αὐτοῖς ἐπανεστήσαν, καὶ οὐ μόνον οἱ γειτονεῦοντες, ἀλλὰ καὶ Μακεδόνας ὕστερον, καὶ τὸ τελευταῖον Ῥωμαῖοι: ἡ δὲ πρόβησις τὸ διαρκὲς τῆς χάριτος ἐπαγγέλλεται: οὐκοῦν δῆλον ὡς τὰ μὲν ἐπ' ἐκείνων ἐξῆθη, τὰ δὲ ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων. Οὗτοι γὰρ μόνον ἔσχον τὴν τοῦ Πνεύματος δωρεάν. Μαρτυρεῖ δὲ τῇ διανοίᾳ καὶ τὰ ἐπαγόμενα.

ε', ς'. Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἀναστήσω τῷ Δαβὶδ ἀνατολήν ὁ δικαίαν, καὶ βασιλεύσει βασιλεὺς δικαίος, καὶ συνήσει, καὶ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ σωθήσεται ἡ Ἰουδαία, καὶ Ἰσραὴλ κατασκηνώσει πεποιθῶς: καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὃ καλέσει Κύριος αὐτόν, Ἰωσεδὲκ αὐτῆς ἐν τοῖς προφήταις. Ταῦτα οἱ ἐμβρόντητοι Ἰουδαῖοι εἰς τὸν Ζοροβάβελ ἔλκουν ἀναιδῶς ἐπιχειροῦσιν: ἔδει δὲ αὐτοὺς συνιδεῖν. ὅτι οὐ βασιλεὺς ἦν ἐκεῖνος, ἀλλὰ δημαγωγός: καὶ Ἰωσεδὲκ ἐκεῖνος οὐκ ἐκαλεῖτο: οὔτε μὴν ἡ ἔρμηνεῖα τῆς προσσηγορίας πρόσφορος ἐκείνῳ: δηλοῖ γὰρ τὸ ὄνομα, « Κύριος δικαιοσύνη ἡμῶν, » ἢ κατὰ τὴν τοῦ Σύρου ἔρμηνειαν, « Κύριε δικαίων ἡμᾶς: » οὐδὲν δὲ τούτων ἀρμόττει τῷ Ζοροβάβελ: ἐπειδὴ δὲ τύπος ἦν τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, καὶ τοὺς ἀπὸ Βαβυλώνας αἰχμαλώτους ἐπανήγαγεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καθάπερ ὁ Κύριος τοὺς ἐξανδραποδισθέντας ὑπὸ τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν ἀληθινὰν μετέθηκε ἡ ταῦτα, οὐδὲν ἀπεικός ποιήσει: εἰδέναι μέντοι χρὴ, ὡς ὁ Δεσπότης Ἰησοῦς Χριστός, ὃ ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα, « Ἀνατολὴ δικαία, » καὶ « Βασιλεὺς δικαίος, » καὶ « Κύριος δικαιοσύνης, » ὑπὸ τῶν προφητῶν κηρύττεται. Ἐντεῦθεν μεταφέρει τὸν λόγον κατὰ τῶν τὰ ψευδῆ προαγορευόντων, καὶ μοιχοῦς ὀνομάζει

VARIE LECTIONES.

¹ αἰτίων. B addit αὐτῶν. ² B Εἰσδέχομαι. ³ ἧς. Ita ex B emend. Editio prior hab. ὡς. ⁴ αὐτοῖς—αὐτῶν. Rec. lectio est, αὐτοὺς ἐκεῖ, καὶ καταστήσω αὐτοὺς εἰς τὴν ρομὴν αὐτῶν. ⁵ οὐδὲ διαφωνήσ. Des. apud LXX. Sed in Compl. horum loco leg. οὐδὲ ἐκζητήσονται. Hebr. nec desiderabuntur, s. neque deficiet quisquam eorum. Ita fere h. l. se habebat versio Pici, « nec illis quidquam deficiet » quæ tamen juxta textum Græcum mutanda erat. ⁶ ἀνατολήν. Rectius Symm. βλάστημα. ⁷ δικαίος. Abest ab Hebr. et additur tantum in Ald. momente Bosio. ⁸ ἡ Ἰουδαία. B Ἰουδας juxta rec. lectio. ⁹ Ἰωσεδὲκ. Rectius alij juxta Hebr. δικαιοσύνη ἡμῶν. ¹⁰ αὐτῆς ἐν τοῖς προφήταις. Des. in Hebr. nisi ex initio vers. 9 peitita sint ista, ut visum est Hieronymo. Vid. Sabat. ad h. l. ¹¹ B μετατέθεικεν. Editio prior habet μετέθεκε. ¹² B προσαρμόσει. ¹³ καὶ μοιχοῦς, x. τ. λ. Ad initium vers. 10 hæc se referunt, ubi Compl., ὅτι μοιχῶν ἐπλήθη ἡ γῆ. Aliter autem οἱ LXX.

τούτους, ὡς μοιχεύοντας, καὶ τὸν θεὸν διαφθείροντας λόγον. Καλεῖ δὲ αὐτοὺς καὶ αἰτίους τῆς τοῦ λαοῦ πονηρίας· λέγει δὲ καὶ τοὺς ἱερέας κοινωνοὺς αὐτῶν γεγενῆσθαι τῆς ἀσεβείας. Προλέγει δὲ καὶ τὰ συμβησόμενα αὐτοῖς κακὰ, καὶ παραβάλλει αὐτοὺς τοῖς προφήταις τῆς Σαμάρειας, οἱ προφρονῶς τῆς Βάαλ ἐκαλοῦντο προφήται. Καὶ γὰρ οὗτοι, φησί, ψευδῶς ἐπαγγελάμενοι τῷ λαῷ εἰρήνην, αἱτιοὶ ἐγένοντο τοῦ μὴ ἀποστραφῆναι ἕκαστον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς ὁδοῦ ἐμιμήσαντο πονηρίαν· οὐδὲ χάριν·

ιε'. Ἴδου ἐγὼ ψωμίξω αὐτοὺς δόδυνας ¹⁴, καὶ ποτιξω αὐτοὺς ὕδωρ πικρὸν, ὅτι ἀπὸ τῶν προφητῶν Ἱερουσαλήμ ἐξῆλθε μολυσμὸς ¹⁵ πάση τῇ γῆ. Διὰ δὲ τούτων τὰς διαφοροὺς δεδήλωκε πᾶσι συμφοράς. Παραίνει δὲ καὶ τῷ λαῷ μὴ δέχεσθαι τοὺς παρ' ἑκείνων προφερομένους λόγους.

ις', ις', ιη'. Ἀπὸ καρδίας γὰρ αὐτῶν, φησί, λυλοῦσι, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. Καὶ ¹⁶ ὑπιοχνοῦνται εἰρήνην, ἣν οὐκ ἐπαγγελάμεθα ἐγὼ. Πᾶσι τοῖς πορευομένοις τοῖς θελήμασιν αὐτῶν, καὶ παντὶ τῷ πορευομένῳ πλάνη καρδίας αὐτοῦ εἶπον, Οὐχ ἤξει ἐπὶ σέ κακὰ. Ὅτι τις ἔστη ἐν ὑποστήματι ¹⁷ Κυρίου, καὶ εἶδε, καὶ ἤκουσεν ¹⁸ αὐτοῦ τὸν λόγον; Τίς ἠρωτίσατο ¹⁹ τὸν λόγον ²⁰ αὐτοῦ, καὶ ἤκουσε; Ταῦτα, φησί, λέγοντες παραθαβρῶνουν τοὺς τῆς πονηρίας ἐργάτας, καὶ ἐπιμένειν τῇ παρανομίᾳ παρασκευάζουσι, καὶ τῶν προφητικῶν ²¹ λόγων ἐπατεῖν κωλύουσιν.

ιθ'. Ἴδου σεις μὲν ²² παρὰ Κυρίου, καὶ ἐργῆ ἐκπορεύεται, εἰς ²³ συσσεισμὸν στρεφόμενην ²⁴. Τὰ ἐπάλλαλα διὰ τούτων σημαίνει κακὰ, καὶ ὅτι θεήλατα ταῦτα αὐτοὺς γὰρ ὑμῖν ἐπιφέρει τὰς τιμωρίας· εἶτα λέγει καὶ τοὺς πεισομένους· « Ἐπὶ τοὺς ἀσεβεῖς ἤξει. »

κ'. Οὐκ ²⁵ ἀποστρέψει ὁ θυμὸς Κυρίου, ἕως τοῦ ποιῆσαι αὐτὸν τὰ ἐγχειρήματα τῆς καρδίας αὐτοῦ. Ἄ γὰρ προσέφηκεν, εἰς πέρας ἤξει ²⁶. « Ἐπ' ἐσχάτων ²⁷ ἡμερῶν νοήσουσιν αὐτὰ νοήσει ²⁸. » Ὅταν ἴδωσι τὰ πράγματα, τῶν βημάτων ἀναμνησθήσονται. Εἶτα λέγει, ὡς οἱ τὰ ψευδῆ προφητεύοντες αὐτόματοι, καὶ μὴ κελεύομενοι, τοὺς ἐναντιοὺς τῷ λαῷ προσέφερον λόγους.

κβ'. Εἰ γὰρ ἔστησαν, φησί, ἐν τῇ ὑποστάσει ²⁹ μου, καὶ ³⁰ ἤκουσαν τῶν ³¹ λόγων μου, ἐδίδαξαν ³² ἂν τὸν λαόν μου, καὶ ἀπεστρεφον αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτῶν τῆς πονηρίας, καὶ ἀπὸ τῶν ποτηρῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. Ἐγὼ δὲ σαφῶς διὰ τοῦ νόμου ἀπηγόρευσα τῆς πονηρίας τὰ εἶδη· εἰ τοίνυν τοῖς ἐμοῖς εἶποντο λόγοις, κατηγόρησαν ἂν τῆς

latis eorum participes factos esse dicit. [12-14] Prædicit etiam mala eis obventura : et comparat eos cum prophetis Samarixæ, qui prophetæ Baalis palam vocabantur. Hi etenim, ait, dum populo pacem falso promittunt, in causa fuerunt, ne singuli avertentur a via sua mala : et propter illos imitati sunt Sodomæ et Gomorrhæ nequitiam. Quapropter :

πονηρίας, καὶ διὰ τούτους τὴν Σοδόμων καὶ Γομόρ-

VERS. 15. *Ecce ego cibabo illos doloribus, et potabo eos aqua amara : quoniam egressa est a prophetis Hierosolymæ pollutio in omnem terram.* His autem verbis diversas omnibus calamitates enuntiavit. Admonet vero populum, ne illorum sermones excipiat.

VERS. 16, 17, 18. *De corde enim suo, ait, loquuntur, non ex ore Domini. Et pollicentur pacem, quam non promisi ego. Dixerunt omnibus, qui ambulat juxta voluntates suas, et cuilibet ambulanti in errore cordis sui, Non veniet super te mala. Nam quis stetit in subsistentia Domini, et vidit, et audivit verbum ejus? Quis auribus percepit et audivit verbum ejus?* 518 *Dum hæc, ait, dicunt, obfirmant perpetrantes mala, et pertinaces reddunt ad iniquitatem, ac prohibent, ne sermonem propheticum audiant.*

VERS. 19. *Ecce quassatio et ira a Domino profisciscitur, in quassationem conversa.* His verbis mala invicem succedentia significat, et quod hæc a Deo immittantur. Ipse enim vobis infligit supplicia. Tum refert eos qui passuri sint. « Super impios veniet. »

VERS. 20. *Non avertetur furor Domini, donec peregerit quæ molitus est in corde suo.* Quæ enim prædixit, ad finem perducuntur. « Extremis diebus intelligendo intelligent illa. » Cum viderint res ipsas, verborum recordabuntur. [21] Refert postea falsos prophetas sua sponte, et non justos, populo sermones contrarios nuntiasse.

VERS. 22. *Si enim, inquit, stetissent in subsistentia mea, audissentque sermonem meum, docuissent populum meum : et avertissent eos a via sua prava, et a studiis eorum perversis.* Ego vero per legem aperte prohibui species omnes nequitix. Quare si secuti essent sermones meos, redarguissent utique iniquitates populi, et in rectam viam reduxissent.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ δόδυνας. *Hebr.* absinthio. ¹⁵ μολυσμ. *Hebr.* hypocrisis. ¹⁶ καὶ — ἐπηγγ. ἐγὼ. *Aliter Hebr.* et οἱ Ὁ'. ¹⁷ ὑποστήμ. *Hebr.* in arcano consilio. ¹⁸ καὶ ἤκουσεν. *Exstat tantum in Compl. juxta Hebr.* ¹⁹ B ἐνωτίσατο, ut *Alexandr.* ²⁰ τὸν λόγον αὐτοῦ. *Des. apud LXX.* ²¹ Ita B pro τὸν προφητικὸν λόγον, ut erat in editione priori. ²² σεισμ. *Hebr.* procella. ²³ εἰς συσσεισμ. στρεφ. *Hebr.* et turbo circumagitans. ²⁴ B στρεφόμενον. *Rec lectio. sustreφόμενη.* ²⁵ Οὐκ — καρδ. αὐτ. *Aliter ὁ Ὁ'.* ²⁶ B ἄξει. ²⁷ B ἐσχάτου τῶν, ut in *cod. Vatic.* ²⁸ Νοήσει. *Des. apud Ὁ'.* ²⁹ τῇ ὑποστ. *Hebr.* arcano consilio. *Conf. vers. 18.* ³⁰ καὶ ἤκουσαν, x. τ. λ. *Hebr.* et proposuissent verba mea populo meo, tunc reduxissent eos a via sua mala. ³¹ τῶν λ. *Ex B emend. editio Sirin. hab. τὸν λόγον.* ³² ἐδίδαξαν — ἐπει. αὐτ. *Aliter ὁ Ὁ'.*

Docet porro eos, ex occultis nihil esse quod A ignoret.

VERS. 25, 24. *Deus enim propinquus, inquit, ego sum, et non Deus e longinquo. 519 An abscondetur homo, et non videbo eam? dicit Dominus. Dehinc docet Deum non circumscribi. « Nonne caelum et terram ego impleo? dicit Dominus. » Si igitur ubique praesens sum, quo pacto arbitrantur homines, ignorare me quidpiam eorum quae geruntur? [25-27] Intensiore autem denuo movet accusationem adversus pseudoprophetas, tanquam somnia narrantes, et circumvenientes populum, qui talia committere audeant, qualia prophetæ Baalis. Deinde comparationem fieri jubet inter prophetam et pseudoprophetam.*

VERS. 28. *Propheta, inquit, in quo est somnium, narret somnium suum: et is cum quo est verbum meum commemoret vere sermonem meum. Et figurate docet, quale sit discrimen. « Quid palea ad triticum? dicit Dominus. »*

VERS. 29. *Nonne ita se habent sermones mei, ut ignis? dicit Dominus: et velut securis scindens petram? Vim divini verbi per comparationes demonstravit. [30-32] Deinde docet, quam diversa sit pseudoprophetarum ratio. Ili enim, inquit, quorundam furum more, subripiunt nonnullos sermones propheticos, quos pervertunt et corrumpunt. Alii fingunt falsam prophetiam; alii somnia narrant quae non viderunt; sicque miserimum populum in errorem inducentes, in nequitia reddunt obstinatum. Tum mandat prophetæ:*

VERS. 33, 34. *Si interrogaverit populus iste, sacerdos, aut propheta, dicens: 520 Quae est assumptio Domini? Dices eis: Vos estis assumptio Domini, et ejiciam vos, dicit Dominus. Et propheta, et sacerdos, et quicumque dixerint Assumptio Domini, pœnas sumam de homine illo, et domo ejus. Impii prophetas appellabant abreptitios, et prophetiam assumptionem. [35, 36] Hortatur ergo Deus, ne hac appellatione ntantur: et non obtemperantibus minatur pœnam. Jubet autem eos sic interrogare: « Quid respondit Dominus? Quid locutus est Dominus? » et non ultra nominare assumptionem Domini. Iis vero qui imperata transgressuri sint, comminatur dicens:*

VERS. 39, 40. *Ecce ego assumo vos assumptionem, et projiciam vos, et civitatem quam dedi vobis et*

του λαου παρανομιας, και επι την οδον την ευθειαν ²⁵ εποδηγησαν. Διδασκει δε αυτους, ως ουδεν αγνοει των κεκρυμμενων.

κχ', κδ'. ²⁴ Θεος γαρ εγγιζω, φησιν, εμει και ουχι ²⁵ θεος πληρωθεν. Ει κρυβησεται ανθρωπος ²⁶, καιγω ουκ υψομαι αυτον; λεγει ²⁷ Κυριος. Ειτα διδασκει το απεριγραπτον. « Μη ²⁸ ουχι τον ουρανον και την γην εγω πληρω; λεγει Κυριος. » Ει τεινον πανταχου παρω, πως ολονται με οι ανθρωποι αγνοησαι τι των γιγνομενων; Επειτεινει δε παλιν την κατα των ψευδοπροφητων κατηγοριαν, ως ενυπνια διηγουμενων, και τον λαον εξαπατωντων, και τα ομοια τοις της Βααλ προφηταις ποιειν τοιμωτων. Ειτα κελευει γενεσθαι την συγκρισιν του τε προφητου και του ψευδοπροφητου.

B

κη'. *Ο προφήτης, φησιν, εν ψ το ενυπνιον εστι, διηγησασθω το ενυπνιον αυτου· και εν ψ ο λογος μου προς αυτον, διηγησασθω τον λογον μου επ' αληθειας. Κα διδασκει τροπικως το διαφορον ²⁹. « Τι το αχυρον προς τον σιτον ³⁰; φησιν ο Κυριος. »*

κθ'. *Ουχ ουτως ³¹ οι λογοι μου, ως πυρ, λεγει Κυριος; και ως πελυξ ³² κοπτων πετραν; Εδειξε διχ των παραβολων του θειου λογου την δυναμιν. Ειτα των ψευδοπροφητων διδασκει την διαφοραν· οι μεν γαρ ολον τινες, φησι, λωποδυται κλεπτουσι τινεσ προφητικους λογους, και τουτους ταϊς παρατροπαϊς διαφθειρουσιν· οι δε πλαττουσι προφητειαν ψευδη· οι δε ενυπνια, & μη εωρακασι, διηγουνται και διαφορως τον τρισθλιον υποβουκολουντες λαον, επιμενειν τη πονηριχ παρασκευαζουσιν. Επειτα κελευει τω προφητη·*

C

λγ', λδ'. *Εαν ³³ ερωτηση ο λαος ουτος, Ιερεις ³⁴ η προφητης, λεγων, Τι το λημμα Κυριου; ερεις ³⁵ αυτοις· Υμεις εστε το λημμα Κυριου, και ριψω ³⁶ υμας, λεγει Κυριος. Κα ο προφητης, και Ιερεις ³⁷, οι αν ειπωσι λημμα Κυριου, εκδικησω τον ανθρωπον ³⁸, και τον οικον αυτου. Επιληπτους εκαλουν τους προφητας οι δυσσεβεις, και λημμα την προφητειαν. Παρακελευεται τεινον ο θεος, τουτω τω προσρηματι μη κερησθαι, και τοις μη πειθομενοις απειλει τιμωριαν. Κελευει δε αυτοις ουτω πυθανεσθαι; « Τι απεκριθη Κυριος; Τι ελαβ λησε Κυριος; » και λημμα Κυριου μη νομαζειν ετι· τοις δε τα προστεταγμανα παραβαινουσιν απειλει, λεγων·*

D

λθ', μ'. *Ιδου εγω λαμβανω ³⁹ υμας ⁴⁰ λημματι, και ριψω ⁴¹ υμας, και την πολιν, ην εδωκα υμιν*

VARIAE LECTIONES.

²⁵ ευθειαν. Sirm. habet θεταν. ²⁶ Θεος, κ. τ. λ. Per interrogationem hæc exprimuntur in Hebr. ²⁷ και ουχι. Supra, tom. I, pag. 1476, και ου juxta Alex. ²⁸ ανθρωπος. Apud LXX sequitur εν κρυφατοις. ²⁹ λεγει Κυρ. Des. apud LXX. ³⁰ μη. Des. infra, in Epist. ad Sporc., exstat autem Har. fab. lib. v, c. 4, et oral. 10 De Provid. ³¹ το διαφ. Des. in B. ³² σιτον. Apud LXX sequitur ουτως οι λογοι μου, quæ des. in Hebr. ³³ ουτ. Des. in Græco juxta Alex. sed Vat. habet ιδου. ³⁴ πελυξ. Hebr. malleus. ³⁵ ερωτηση. Excidisse videtur σε, quod in Compl. sequitur. ³⁶ Ιερ. B. præmi. η, juxta rec. lect. ³⁷ ερεις — Κυρ. Hebr. dices eis, quodnam sit onus. ³⁸ B ραξω, juxta rec. lectio. ³⁹ Ιερεις. Apud LXX sequitur και ο λαος. ⁴⁰ ανθρωπον. Ibid. seqq. εκεινον. ⁴¹ λαμβανω υμας λημμ. Hebr. obliviscar vestrum obliviscendo. ⁴² υμας λημματι. Des. apud LXX. ⁴³ B ραξω. Rec. lectio est, ρασσω.

καὶ τοῖς πατέρισιν ὑμῶν, ἀπὸ ^α προσώπου μου. **A** καὶ δώσω ἐφ' ὑμῶν ὄνειδισμὸν αἰώνιον, καὶ ἀτιμίαν αἰώνιαν, ἧτις οὐκ ἐπιλησθήσεται. Τοῦτο δὲ προσέταξεν ὁ Δεσπότης Θεὸς, καὶ τῆς δεισιδαιμονίας ἐκκόπτων τὰ ἔθνη, καὶ διδάσκων, ὡς οὐ μεμήησαν οἱ προφῆται. ἀλλὰ τῶν θεῶν λογίων εἰσὶν ὑπουργοί· ἀπειλῆσαι δὲ γε τὴν αἰχμαλωσίαν, ὑπισχνεῖται καὶ τὴν ἐπάνοδον, καὶ οὕτως αὐτὴν ἐπίσημον λέγει γενήσασθαι, ὡς λήθη παραδοθῆναι τὴν ἔξοδον τὴν ἐξ Αἰγύπτου γεγενημένην, διὰ τὴν ταύτης λαμπρότητα. Ἡμεῖς δὲ παρακαλῶ, καὶ τοῖς προφητικοῖς, καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ἠκολουθήσωμεν λόγους, καὶ τὸν δι' ἐκείνων καὶ τούτων ^β φθειγῆμενον προσκυνήσωμεν, καὶ τοὺς ζωοποιούς αὐτοῦ φυλάξωμεν νόμους· ἵνα τῶν ἐπηγγελμένων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ ἐλεηθροφίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' **B** οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

*A patribus vestris, a facie mea. Et dabo vobis opprobrium sempiternum, et ignominiam aeternam, quæ nunquam oblivione delebitur. Hoc autem præcepit Dominus Deus, tum ut amputaret demonum cultus consuetudinem, tum ut doceret prophetas non insanire, sed divinorum cloquiorum ministros esse. Cæterum post comminationem captivitatis, pollicetur etiam reditum: quem adeo insignem futurum esse dicit, ut ob ejus excellentiam oblivioni tradatur exitus ex Ægypto. Nos autem et propheticos et apostolicos sermones sectemur, obsecro, et eum qui per hos et illos locutus est adoremus, ejusque vivificas leges observemus: ut promissis **521** fruamur bonis, per gratiam et clementiam Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri sit gloria, una cum sacrosancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.*

VARIE LECTIONES.

^α ἀπὸ προσώπου μου. Des. apud O'. ^β τούτων. B præm. διὰ.

ΤΟΜΟΣ Γ'.

LIBER SEXTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Πάλιν διὰ παραβολῶν καὶ συμβόλων ποιεῖται τὴν προφητείαν· καὶ ὁρᾷ κατὰ τινα ἀποκάλυψιν δύο καλάθους σύκων κειμένους πρὸ τοῦ θεῖου νεώ. Λέγει δὲ καὶ τὸν τῆς προφητείας χρόνον· μετὰ γὰρ δὴ τὴν Ἰερονίου μετανάστασιν, καὶ τὴν Σεδεκίου βασιλείαν, ταῦτα λέγει ἐρωπάζεσθαι. Καὶ τὸν μὲν ἓνα καλάθον σύκων ἀρίστου τε καὶ πρωτῶν· τὸν δὲ ἕτερον λίαν αἰσχροῦν, καὶ παντελῶς ἀχρήστου εἰς ἔδωδόν. Εἶτα λέγειν δεξιόμενος περὶ τούτων ἐρώτησιν, εἶπε τὴν τῶν ὑποδειχθέντων διαφορὰν· καὶ διδάσκεται λοιπὸν τὰ διὰ τούτων σημαινόμενα. Ἀπέειπε γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῖς μὲν πρωτῶν ^α σύκοις τοὺς ἥδη γεγενημένους δορυαλώτους, καὶ ὑπισχνεῖται αὐτοῖς τὴν ἐκείθεν ἐπάνοδον, καὶ τὴν αὐτοῦ κηδεμονίαν, καὶ σὺν εὐσεθείᾳ τὴν εὐπραξίαν. Τοῖς δὲ δυσσεδέσι σύκοις **D** ἀρμοιοῖ οὐ μόνον τοὺς ὑπολειφθέντας ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς Αἴγυπτον πεφευγότας, καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν βασιλέα Σεδεκίαν, καὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ ἀπειλεῖ αὐτοῖς τῶν Βαβυλωνίων τὴν στρατιάν, καὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου φυόμενα σκυθροπᾶ, λιμὸν, καὶ λοιμὸν, καὶ σφαγὴν, καὶ αἰχμαλωσίαν· οὕτω ταῦτα προθεσπίσας, τὴν πρὸ τούτων εἴθησι προφητείαν· ταῦτα μὲν γὰρ μετὰ τὸν Ἰερονίαν ἐβρέθη·

C

CAPUT XXIV.

[1, 2] Rursus per parabolas et signa orditur prophetiam. Et per revelationem quendam videt duos calathos ficuum, sitos ante templum divinum: simulque exprimit tempus prophetiæ. Quippe post Jechoniae translationem, et regnum Sedeciae hæc ait se vidisse. Et unum quidem calathum habentem ficus optimas et maturas, alterum vero valde deformes, et ad edendum prorsus inutiles. [3, 4] Deinde postquam de his interrogatus fuit a Deo, ipse eorum quæ ostensa sunt diversitatem exposuit. Quod reliquum est, docetur, quid ista significant. [5-7] Deus enim omnium * ficibus maturis similes dixit eos, qui capti jam erant, quibus reditum ab exsilio pollicetur, ac suam etiam curam, et cum pietate rerum prosperitatem. [8-10] Ficibus autem deformibus comparat non solum eos qui relictii fuerant in Judæa, sed etiam illos qui confugerant in Ægyptum, et cum eis regem Sedeciam, et principes, minaturque illis et Babyloniorum exercitum, et quæ ex bello nascuntur tristitia, famem, pestem, cædem et captivitatem. Hæc in hunc modum vaticinatus, prophetiam profert, quæ antecessit. Ista enim **522** post Jechoniam prolata sunt: quæ vero

VARIE LECTIONES.

^α B πρώτοις.

dicturus est, evenerunt temporibus Joacimi regis, A & δὲ μέλλει λέγειν, ἐπὶ Ἰωακείμ τοῦ βασιλέως, ὅς τοῦ Ἰεχονίου πατὴρ ἐτύγχανεν ὧν⁵⁵. Λέγει δὲ καὶ τὸν χρόνον σαφῶς.

CAPUT XXV.

VERS. 1. Sermo qui factus est ad Jeremiam, super omnem populum Judæ, anno quarto Joacimi, filii Josiæ regis Judæ: ipse est annus primus Nabuchodonosoris regis Babylonis. Eo anno Nabuchodonosore, ducto adversus Hierosolimam exercitu, quosdam in servitutem redegit, aliis tributo imposito reversus est. Dicit ergo etiam quænam sint dicta illa.

VERS. 3. Anno decimo tertio Josiæ, filii Amos regis Judæ (et usque ad diem hunc iste est tertius et vicesimus annus), factum est verbum Domini ad me, et locutus sum vobis mane surgens, et non audivistis. Multitudinem annorum commemoravit, ut longam Dei patientiam demonstraret, qui illos non obtemperantes tandiu pertulerit. [4] Misi enim, ait, ad vos, servos meos prophetas. Denuntio vobis ut, relicta perniciosia via, pergatis ad alteram quæ vitam conciliat. [5-7] Et pollicabar vobis, si hoc faceretur, bona et non audivistis: sed idolotum cultum præoptastis. Et arguens studium inobedientiæ illorum, adjecit: « Ut me ad iracundiam provocaretis, operibus manuum vestrarum, in damnum vestrum. » Me enim irritantes illa perpetrabatis, **523** at vero damnum vos olim sentiebatis. [8, 9] Propterea, inquit, cum Nabuchodonosore congregabo reges qui ei subsunt, contra vos, et contra vicinos vestros, a quibus idolis servire didicistis: ac regionem vestram et illorum tradam penitus in solitudinem; et privabo eos cuncta lætitia. [10] Hujus enim propria sunt « vox sponsi, et vox sponsæ, vox molæ, et lumen lucernæ. » [11-14] Desolationem autem septuaginta annorum tempore definit. Nam post septuaginta annos, tam de rege Babylonis, quam de subditis ejus, ait, se pœnas impietatis et iniquitatis esse sumpturum, ac totam Jeremiæ prophetiam impleturum. [15] Quocirca confestim præcipitur ei, ut accipiat calicem vini meri de manu Domini, et potare faciat

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

α'. Ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἱερεμίαν, ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν τοῦ⁵⁶ Ἰούδα, ἐν τῷ ἔτει τῷ τῆ-τάρτῳ τοῦ Ἰωακείμ, υἱοῦ Ἰωσίου βασιλέως Ἰούδα· αὐτὸς⁵⁷ ἐπιυντὸς πρῶτος τῷ Ναβουχοδονόσορ βασιλεῖ Βαβυλώνας. Ἐν τούτῳ τῷ⁵⁸ ἔτει ἐπιστρατεύσας ὁ Ναβουχοδονόσορ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, τοὺς μὲν ἐξηδραπέδισε, τοὺς δὲ φόρον ἐπιθεὶς ἀνέστρεψε. Λέγει τοίνυν καὶ τίνα τὰ εἰρημένα.

γ'. Ἐν⁵⁹ τρισκαίδεκάτῳ ἔτει Ἰωσίου, υἱοῦ Ἀμώς⁶⁰ βασιλέως Ἰούδα (καὶ ἕως τῆς ἡμέρας⁶¹ ταύτης εἰκοσι καὶ τρία ἔτη), ἐγενήθη⁶² λόγος Κυρίου πρὸς με, καὶ ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ὀρθίζων, καὶ οὐκ ἤκούσατε⁶³. Τοῦ πληθους τῶν ἐτῶν ἐμνημόνευσε, τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν δεικνύς, ὅτι ἀπειθούτων ἐπὶ τοσοῦτον ἠνέσχετο. Ἀπέστειλα γὰρ, φησὶ, πρὸς ὑμᾶς τοὺς δούλους μου, τοὺς προφήτας· παρεγγυῶ⁶⁴ ὑμῖν, τὴν ὀλεθρίαν καταλιπόντας ὁδὸν, ἐπὶ τὴν ἑτέραν ἐλθεῖν τὴν πρόξενον τῆς ζωῆς· καὶ ἠπισχούμην ὑμῖν ἀγαθὰ τοῦτο δρῶσι, καὶ οὐκ ἤκούσατε· ἀλλὰ τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν προεἰλεσθε. Καὶ διελέγγων τὸν τῆς ἀπειθείας σκοπὸν ἐπήγαγεν· « Ὅπως⁶⁵ παροργιστή με ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ὑμῶν εἰς κακὸν ὑμῖν⁶⁶. » Παροξύναντες γὰρ με ἐτολμάτε ἐκεῖνα· ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν βλάβην ὑμεῖς πάλαι ἐκαρπούσθε. Ὅ⁶⁷ χάριν⁶⁸, φησὶ, σὺν τῷ Ναβουχοδονόσορ τοὺς⁶⁹ ὑπ' αὐτοῦ⁷⁰ τελοῦντας βασιλέας⁷¹ ἀθροίσω, καὶ καθ' ὑμῶν, καὶ κατὰ τῶν πλησιοχώρων ὑμῶν, παρ' ὧν τὴν τῶν εἰδώλων ἐδιδάχθητε λατρεῖαν, καὶ ἐρημίᾳ παντελεῖ καὶ τὴν ὑμετέραν [γῆν]⁷² παραδώσω καὶ τὴν ἐκείνων, καὶ τῆς πάσης αὐτοὺς εὐφροσύνης γυμνώσω· ταύτης γὰρ ἴδια « φωνὴ νυμφίου, καὶ φωνὴ νύμφης· φωνὴ⁷³ μύλου, καὶ φῶς λύχνου. » Ἐβδομηκοντούτη δὲ χρόνῳ περιορίζει τὴν ἐρημίαν. Μετὰ γὰρ δὴ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη, αὐτὸν τε τῆς Βαβυλώνας τὸν βασιλέα, καὶ τοὺς ὑπηκόους ἐκείνου, δίκας τῆς ἀσθείας καὶ παρανομίας ἀπατήσεν ἔφη, καὶ ἐμπεδώσειν ἅπασαν τοῦ Ἱερεμίου τὴν πρόρρησιν. Αὐτίκα⁷⁴ το-

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ ὧν. Des. in B. ⁵⁶ τοῦ. Des. in B et infra, ad Dan. II, 1, ubi aliter leg. hic vers. ⁵⁷ αὐτός — Βαβυλ. Des. apud LXX. ⁵⁸ τῷ ἔτει. Ex B suppl. ⁵⁹ Ἐν τρισκαίδ. ἔτει. B melius, Ἀπὸ τρισκαίδεκάτου ἔτους. ⁶⁰ Β Ἀμμών. ⁶¹ ἡμέρας. Β αἰχμαλωσίας. ⁶² ἐγεν. — πρὸς με καὶ. Ita Compl. juxta Hebr. ⁶³ καὶ οὐκ ἤκούσατε. Rec. lectio, καὶ λέγων. ⁶⁴ Β παρεγγυῶν. ⁶⁵ Rec. lectio est, ὅπως μὴ παροργίζήτε με. ⁶⁶ εἰς κακὸν ὑμῖν. Rec. lectio, τοῦ κακῶσαι ὑμᾶς. ⁶⁷ οὐ χάριν, x. τ. λ. Vers. 9-12 qui hic pertinent, infra, ad Dan. IX, 1, 2, ita leg.: Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω καὶ λήψομαι τὴν πατριάν τοῦ Βορβᾶ, τὸν Ναβουχοδονόσορ βασιλέα Βαβυλώνας τὸν δούλον μου, καὶ ἄξω αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν ταύτην καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη τὰ κύκλῳ αὐτῶν, καὶ ἐξερημώσω αὐτοὺς, καὶ ὄσω αὐτοὺς εἰς ἀφανισμόν, καὶ εἰς συριγμόν, καὶ εἰς ὀνειδισμόν αἰώνιον. Καὶ ἀφελῶ ἀπ' αὐτῶν φωνὴν χαρᾶς, καὶ φωνὴν εὐφροσύνης, καὶ φωνὴν νυμφίου καὶ φωνὴν νύμφης, ὄσμήν μύρου καὶ φῶς λύχνου. Καὶ ἔσται ἡ γῆ αὐτῆς πάντα εἰς ἀφανισμόν, καὶ δουλεύουσιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἑβδομήκοντα ἔτη. Καὶ ἐν τῷ πληρωθῆναι τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη ἐκδικήσω ἐπὶ τὸν βασιλέα Βαβυλώνας καὶ ἐπὶ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, φησὶ Κύριος, τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ γῆν Χαλδαίων, καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς ἀφανισμόν αἰώνιον. ⁶⁸ χάριν. Β præim. δὴ. ⁶⁹ τοὺς. Β præim. καὶ. ⁷⁰ Β αὐτῶν. ⁷¹ βασιλέας. Ita B. habet. Apud Sirm. erat βασιλείας. ⁷² Ex B. suppl. ⁷³ φωνὴ μύλου. Ita juxta Hebr. bene h. l. leg., infra autem, loco jam allato exstat lectio rec. ὄσμήν μύρου. ⁷⁴ Αὐτίκα, x. τ. λ. hæc perit. ad vers. 15, juxta Hebr. Illo loco, ubi magnus codicum et editionum τῶν LXX, dissensus incipit, monuisse juvabit, Nostrum in sequentibus semper ordinem capitum tenere, quem in Hebr. expressum videmus, ut recte observatum est ab Hedio in præstantissimo de Bibliorum textibus origin. opere. Apud LXX autem, si ab edit. Compl. discesseris, hæc incidunt in c. 52, 1 seqq.

νον κελεύεται λαβεῖν τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου τοῦ A omnes gentes : « Ad quas, ait, ego mittam te. » ἀκράτου ἐκ χειρὸς Κυρίου, καὶ ποτίσαι σύμπαντα τὰ ἔθνη, « Πρὸς ἃ ἐγὼ σε, φησί, ἐξαποστελῶ πρὸς αὐτά. »

15. Καὶ πίνονται, καὶ ἐξεμούνται⁷⁸, καὶ ἐκμα-
γήσονται ἀπὸ προσώπου τῆς μαχαίρας, ἧς⁷⁹
ἐγὼ ἀποστελῶ ἀνὰ μέσον αὐτῶν. Ποτήριον δὲ οἴ-
νου ἀκράτου τὴν δικαίαν τιμωρίαν καλεῖ· οὕτω καὶ
ὁ θεὸς ἐφη Δαβὶδ, ὅτι « Ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου
οἴνου ἀκράτου πλήρες κεράσματος. » Διὰ δὲ τοῦ,
Πίνονται καὶ ἐξεμούνται, τὸν κόρον δηλοῖ· διὰ δὲ
ἐκμανήσονται⁷⁷, τὸ χυλὸν τῆς τιμωρίας αἰνίττε-
ται. Εἶτα διηγείται ὁ προφήτης, ὡς ἐπότισε τὴν
Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς ὑπ' αὐτῆς⁷⁸ πόλεις τελοῦσας,
σὺν τοῖς βασιλεῦσι καὶ ἀρχοῦσι· καὶ διδάσκει τὰ διὰ
τοῦ ποτηρίου δηλούμενα. « Τοῦ θεῖναι αὐτὰς εἰς
ἐρημον⁷⁹, καὶ ἄβατον, καὶ εἰς συριγμὸν, καὶ⁸⁰ εἰς
κατάραν, κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην. » Τουτέστιν, ἐν
τῷ καιρῷ τούτῳ. Καὶ ἄβατον μὲν καλῶν, τὴν ἐρη-
μίαν δηλοῖ· διὰ δὲ τοῦ συριγμοῦ σημαίνει τὴν ἐκ-
πληξιν τῶν θεωμένων. Τὰς γὰρ ἐπὶ τὸ χεῖρον ὀρώντες
μεταβολὰς, συρίττειν εἰώθαμεν⁸¹· τούτοις ἀκόλουθος
κατάρα⁸²· εἰώθασι γὰρ τινες λέγειν, « Τάδε πάθοις,
ἄπερ ὁ θεὸς πέπονθε. » Προστίθῃσι δὲ⁸³, ὅτι καὶ
τὸν Φαραὼ τὴν βασιλείαν τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοὺς ἐπ-
άρχους⁸⁴ αὐτοῦ, καὶ πάντας τοὺς ὑπάρχους πεπότιξε·
πρὸς δὲ τοῖς ἐγγχωρίοις, καὶ τοὺς μετοίκους· συμ-
μίκτους γὰρ ἐκείνους καλεῖ. Αἰνίττεται δὲ διὰ τού-
των, ὅτι καὶ οἱ πεφευγότες Ἰουδαῖοι τοῖς αὐτοῖς περι-
πασοῦνται κακοῖς. Λέγει δὲ πεποτικέναι καὶ τῶν
Χαλδαίων τοὺς βασιλεῖς, καὶ πᾶσαν τὴν Ἀραβίαν,
καὶ⁸⁵ πάντας τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς ὄψ⁸⁶· τὴν δὲ
Ἰδουμαίαν οὕτω κέκληκε· καὶ τοῦτο ὁ αὐτὸς προ-
φήτης διδάσκει σαφέστερον⁸⁷ ἐν τοῖς ἐξῆς. Λέγει
γὰρ· Πεπότιξε⁸⁸ ὁ καὶ τῶν ἀλλοφύλων τοὺς βασιλεῖς,
καὶ Μωαβίτας, καὶ Ἀμμωνίτας, καὶ Τυρίους, καὶ
Σιδωνίους, καὶ τὴν Δαιδάν, καὶ τὴν Θαιμάν· πόλεις
δὲ καὶ αὐταὶ τῆς Ἀραβίας, ὡς καὶ ἐν ταῖς τῶν ἄλ-
λων προφητῶν ἐρμηνείαις ἐδείξαμεν⁸⁹. « Καὶ τὸν
Μεδόν⁹⁰ τὸ κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ. » Τοὺς Σαρακηνοὺς λέγει.

16. Καὶ πάντα⁹¹ τοὺς βασιλεῖς Ἀραβίας,
καὶ πάντα τοὺς βασιλεῖς τοὺς συμμίκτους, τοὺς
καταλύοντας ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ πάντα τοὺς
βασιλεῖς Ζαμβρῆ⁹². Παρὰ τῷ Ἑβραίῳ καὶ τῷ Σύρῳ
Ζεμβρᾶν⁹³ εὐρέθηκαμεν⁹⁴ τῆς δὲ Χετουράς οὗτος υἱός·
καὶ οὗτοι μέντοι τὴν ἐρημον ὤκησαν. « Καὶ πάντα
τοὺς βασιλεῖς Ἐλάμ⁹⁵. » Καὶ τοῦτο Περσικὸν ἔθνος.
« Καὶ πάντα τοὺς βασιλεῖς Μήδων⁹⁶ καὶ Περσῶν. »
17. Καὶ πάντα τοὺς βασιλεῖς ἀφρηλιώτου⁹⁷

« Psal. LXXIV, 9.

VERS. 16. Et potabunt, et evoment, et 524 in-
sannient, a facie gladii, quem ego mittam in medium
illorum. Calicem vini meri vocat justam ultionem.
Sic et divinus David dixit : « Calix in manu Domi-
ni, vini meri plenus misto ». Per potabunt et
evoment autem, satietatem significat : per insa-
nient, acerbiteriam ultionis designat. [17, 18] Post
hæc refert propheta, quomodo potum præbuerit
Hierosolymæ, et civitatibus illi subditis, cum reg-
ibus et magistratibus. Et docet, quæ significantur
per calicem. « Ut ponat eas in desertum, et inivium,
et in exsibilationem, et in maledictionem, hodierno
die. » Id est, hoc tempore. Et appellans quidem
B inivium, solitudinem innuit : per exsibilationem
vero, spectantium stuporem declarat. Cum enim
res in deterius mutari videmus, sibilare solemus.
His consequens est maledictio : consueverunt enim
quidam dicere, « Hæc patiaris, quæ passus est
ille. » [19, 20] Addit etiam se propinasse Pharaoni
regi Ægyptiorum, principibus, ac subditis ejus,
et præter indigenas, etiam advenis : illos enim
permistos vocat. His autem significat, etiam Ju-
dæos qui aufugerint, in eadem mala esse dela-
psuros. Refert etiam se potasse reges Chaldæo-
rum, Arabiam omnem, et cunctos reges terræ Uz.
Ita autem vocavit Idumæam, quod et ipse 525
propheta clarius docet in sequentibus. [21-23] Ait
enim potum datum esse « etiam regibus alienigena-
rum, et Moabitibus, et Ammonitis, et Tyriis, et Si-
doniis, et Dædan, et Thæman : » quæ ipsæ sunt
civitates Arabiæ, ut ostendimus in interpretationi-
bus aliorum prophetarum, « Et Buz, » Persicæ genti,
« et omni populo, circumtonso secundum faciem
suam. » Saracenos dicit.

VERS. 24, 25. Et omnibus regibus * Arabiae,
nec non cunctis regibus permistis habitantibus in
deserto. Et universis regibus Zambri. Apud He-
bræum et Syrum invenimus Zembran : erat autem
hic Cheturæ filius. Et hi quoque desertum incole-
bant. « Omnibus regibus Elam. » Et hi sunt gens
Persica. « Et cunctis regibus Medorum ac Persa-
rum. »

VERS. 26. Regibus etiam omnibus Subsolanii, tam

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ ἐξεμούνται. Hebr. commovebunt sese, s. titubabunt. ⁷⁹ ἧς. Ita B, sed Editio prior habet ἦν.
⁷⁷ ἐκμαν. B πάντων. ⁷⁸ B αὐτῆ. ⁷⁹ Rec. lectio, ἐρήμωσιν. ⁸⁰ καὶ — ταύτην. Ita fere Compl.
juxta Hebr. ⁸¹ B εἰώθε. ⁸² κατ. B præm. ἦ. ⁸³ δέ. B addit ὁ προφήτης. ⁸⁴ B ὑπάρχους. ⁸⁵ καὶ —
ὄψ. Des. apud LXX, ex Aquil. vel Symm. desumptum. ⁸⁶ Ita ex B restit. Ed. prior hab. ὄψ. ⁸⁷ B σα-
φέστατα. ⁸⁸ B πεποτικέναι. ⁸⁹ B ἐδιδάξαμεν. ⁹⁰ Βούζ. Ita Compl. juxta Hebr. Sed rec. lectio est, Πῶς.
⁹¹ B τὰ περιχειρόμενα. Rec. lectio, πᾶν περιχεκαρμένον. ⁹² Καὶ πάντα, x. τ. λ. Ita etiam Hebr., alie-
ter autem of LXX. ⁹³ Ζαμβ. Ita Hebr. Alii Αἰδάμ, vel Δαιδάν. ⁹⁴ Alii, Ζαμβράν. Vid. Montf. in Hexapl.
ad h. l. ⁹⁵ Leg. vel Ἠλάμ, vel Αἰλάμ. ⁹⁶ Μήδων καὶ Περσῶν. Alterutra tantum pro vera lectione est
habenda. ⁹⁷ ἀφρηλιώτου. Ita fere Alex. τοῦ ἀφρηλιώτου, sed Vat. ἀπὸ ἀφρηλιώτου. Hebr. Septentrionis.

propinquis, quam remotis. Et unicuique contra fratrem suum. Id est, ut a se mutuo pœnas impietatis exigant. « Cunctis regnis terræ, quæ sunt super faciem terræ. Et rex Sesach libet postremus eorum. » Regem Babylonis ita appellatum arbitrator. Hujus enim opera et prædicti biberunt, et post pauca hunc postremum bibisse indicat : quia post pœnas per hunc 526 aliis indictas, ipse pœnas dedit. [28] Post hæc minatur bibere nolentibus, fore ut vel invitati sint bibituri.

VERS. 29. *Incipiam enim a civitate, ait, quæ nominata est de nomine meo : ab ipsa incipio affligere. Et vos purgatione purgabimini, et non eritis mundi. Trado segregatam, inquit, civitatem, et vos effugietis supplicium ? non potest hoc fieri.*

VERS. 30. *Et prophetabis adversus eos, omnes hos sermones, et dices eis : Dominus ab alto jus dicet, et de sancto suo dabit vocem suam. Utrumque declaravit se et de cœlo proferre sententiam, et in templo sibi consecrato manifestum se reddere. « Respondebit verbum de loco suo, et novit, quo pacto vindemiantes responsuri sint super omnes sedentes super terra. » Responsonem dicit effectum, quia verbum divinum sequitur effectus.*

VERS. 31. *Venit interitus in partem terræ : quoniam Domino judicium est cum gentibus. Judicatur ipse cum omni carne : impij vero traditi sunt gladio, dicit Dominus. Demonstrat iterum ineffabilem bonitatem suam. Non enim dixit, Judicabit omnem carnem : sed, Judicatur cum omni carne. Beneficia enim sua subjicit oculis, et eorum qui accipiunt 527 arguit ingratitude. [52, 33] Postea bellorum incommoda in sequentibus enarrat, et fore ut interfecti jaceant insepulti, et pro sterquilinio in terra habeantur.*

VERS. 34, 35. *Ululate, pastores, clumate, plangite, arietes ovium, quia completi sunt dies vestri in occisione, et dispersione vestra (venieni), et cadetis velut arietes electi. Et peribit fuga a pastoribus, et salus ab arietibus ovium. Pastores vocavit reges, oves vero subditos, arietes autem ovium, principes ; quibus omnibus fugam minatur, et translationem. [36] Prædicat porro lamentationes, et regnum, et principum.*

Α τὸν ἐγγὺς καὶ τὸν πόρρω· καὶ ἕκαστον πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Τουτέστιν, ὥστε δι' ἀλλήλων δίκας δοῦναι τῆς ἀσεβείας. « Καὶ πάσας τὰς βασιλείας τῆς γῆς, ⁹⁹ τὰς ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς· καὶ ⁹⁹ βασιλεὺς Σησάχ ¹ πύεται ἔσχατος αὐτῶν. » Τὸν Βαβυλωνίων οὕτως ἠγοῦμαι κληθῆναι· διὰ τούτου γὰρ καὶ οἱ προβρόθηθέντες ἔπιον· καὶ μετ' ὀλίγον τοῦτου πλεσθαὶ ἔσχατὸν φησι. Μετὰ γὰρ δὴ τὴν διὰ τούτου τοῖς ἄλλοις προσενεχθεῖσαν τιμωρίαν αὐτοῦς ἔδωκε δίκας. Εἶτα τοῖς πεινὴν μὴ βουλομένοις ἀπειλεῖ, ὅτι καὶ ἄκοντες πίνονται.

κθ'. Ἄρξομαι γὰρ, φησὶν, ἀπὸ τῆς πόλεως ἐφ' ἧς ὠνεμάσθη τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτήν, ³ ἀπ' αὐτῆς ἀρχοῦμαι τοῦ κακῶσαι· καὶ ὑμεῖς καθαρῶ καλλιριθήσεσθε, καὶ οὐ μὴ καθαρῶσθητε. Β Τὴν ἀφωρισμένην ⁴, φησὶ, παραδίδωμι πόλιν· καὶ ὑμεῖς διαφεύξεσθε τὴν τιμωρίαν ; οὐχ οἶδόν τε τοῦτο γενέσθαι.

λ'. Καὶ σὺ προφητεύσεις ἐπ' αὐτοὺς πάντα τοὺς λόγους τοῦτους, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτοὺς. Κύριος ἀπ' ὑψηλοῦ χρηματιεῖ ⁵, καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου, αὐτοῦ δώσει φωτὴν αὐτοῦ. Ἀμφότερα δεδήλωκεν, ὅτι οὐρανὸν ἐκφέρει τὴν ψῆφον, καὶ ὅτι ἐν τῷ ἀφωρισμένῳ ναῷ ⁶ ποιεῖται τὴν ἐπιφάνειαν. « Λόγον χρηματιεῖ ⁷ ἐκ ⁸ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ ⁹ οἶδεν ¹⁰ ὡσπερ οἱ ληνοβατοῦντες ¹¹ ἀποκριθῆναι ἐπὶ πάντας τοὺς καθημένους ἐπὶ τῆς γῆς. » Τὴν ἀπόκρισιν τὸ ἔργον λέγει· ἔπεται γὰρ τῷ θεῷ λόγῳ καὶ τὸ ἔργον.

λα'. Ἦκει ¹² δλεθρος ἐπὶ ¹³ μέρος τῆς γῆς· ὅτι κρίσις τῷ Κυρίῳ ἐν τοῖς ἔθνεσι· κρίνεται αὐτὸς πρὸς πᾶσαν σάρκα· οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἐδόθησαν εἰς μάχαιραν, λέγει Κύριος. Πάλιν τὴν ἀβῆρον αὐτοῦ δείκνυσιν ἀγαθήτητα. Οὐ γὰρ εἶπε, Κρίνεται πᾶσαν σάρκα, ἀλλὰ, « Κρίνεται πρὸς πᾶσαν σάρκα. » δείκνυσι γὰρ τὰς οικείας εὐεργεσίας, καὶ τὴν τῶν λαμβανόντων ἀχαριστίαν ἐλέγχει. Λέγει δὲ διὰ τῶν ἐξῆς, καὶ τὰ ἐκ τῶν πολέμων φυόμενα κακὰ, καὶ ὅτι ἀταφοὶ οἱ ἀνηρημένοι ¹⁴ κείσονται, καὶ ἀντὶ κόπρου ἐν ¹⁵ τῇ γῇ ἔσονται.

λδ', λε'. Ἀλλὰ λέγετε, οἱ ποιμένες, καὶ κεκράξατε, καὶ ¹⁶ κόψουθε, οἱ κριοὶ τῶν προβάτων, ὅτι ἐπιληρώθησαν αἱ ἡμέραι ὑμῶν εἰς σφαγὴν, καὶ ¹⁷ εἰ σκορπισμοὶ ὑμῶν, καὶ πεσεῖσθε ὡς κριοὶ ἐκλεκτοὶ ¹⁸. Καὶ ἀπολεῖται φυγὴ ἀπὸ τῶν ποιμένων, καὶ σωτηρία ἀπὸ ¹⁹ τῶν κριῶν τῶν προβάτων. Ποιμένας τοὺς βασιλεῖς ἐκάλεσε, πρόβατα δὲ τοὺς ὑπηκόους, κριοὺς δὲ προβάτων τοὺς ἀρχοντας· πᾶσι δὲ φυγὴν καὶ μετανάστασιν ἀπειλεῖ. Προλέγει δὲ τοῖς θρῆνοῦς, καὶ τῶν βασιλείων, καὶ τῶν ἀρχόντων.

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ τῆς γῆς. Des. apud LXX. ⁹⁹ καὶ—αὐτῶν. Deesse solet apud LXX. Sed Compl. habet καὶ βατ. Σησάχ πύεται μετ' αὐτοῦς. ¹ Σησάχ. Β Ἰσάχα, vitiose, sine dubio. ³ ἀρξομαι, x. τ. λ. Totus iste vers. auster apud LXX leg. ³ Β αὐτῆ. ⁴ ἀφωρ. Baid. μοι. ⁵ χρημ. Hebr. rugiet. ⁶ Ex B suppl. ⁷ λόγ. χρ. Hebr. rugiendo rugiet. ⁸ ἐκ. Cod. Vat. ἐπὶ. Alex. ἀπὸ. Hebr. contra. ⁹ καὶ — ἀποχορ. Hebr. celeusina quasi calcantium (ivas) respondebit. ¹⁰ οἶδεν. Rarior lectio. Magis vero placet recepta οἶδε, de qua probe tenendum est, quod recte observavit Græbius, scribendum esse cum littera majuscula initiali, ut propius accedat ad Hebraicum τῆ. Perperam enim, qui cum minuscula littera hanc vocem legunt, vertunt illi. ¹¹ ληνοβατ. Rec. lectio, τραγῶνες. ¹² Ἦκει δλεθρος. Hæc alias ad finem vers. 30, referuntur, sed contra Hebr. ¹³ ἐπὶ. Hebr. usque ad. ¹⁴ Β ἀνατρούμενοι. ¹⁵ ἐν. Des. in B. ¹⁶ καὶ — κοψο. Hebr. et volutate vos (in cinere), potentes gregis. Rec. lectio est κόπρασος. ¹⁷ καὶ οἱ σκ. ὑμ Des. apud LXX, exstat tamen in Hebr. ¹⁸ ὡς χρ. ἐκλ. Hebr. sicut vas pretiosum. ¹⁹ ἀπὸ τ. κρ. τ. π. Hebr. a potentibus gregis.

λζ'. "Οτι ²⁰ ἐπαύσατο, φησι, τὰ κατὰ ²¹ τῆς εἰρήνης ἀπὸ προσώπου ὀργῆς θυμοῦ Κυρίου ²². « Τὰ δὲ κατὰ τῆς εἰρήνης, » γεωργίαι ²³, φυτουργίαι, ἐμπορίαι, τεχνῶν ἐργασίαι, συμβολαίων ἀντιδόσεις ²⁴, γάμοι, σύλλογοι, ἑορταί, θυμῆδαι, καὶ ὅσα τούτους ἐστὶ παραπλήσια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ΄.

Μετὰ ταύτην πάλιν ἐτέραν τίθητι προφητείαν, ἣν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωακείμ προσενεγκεῖν τῷ λαῷ προσετάχθη. Προσετάχθη δὲ ἐν τῇ αὐτῇ τῇ θεῖα στήναι, καὶ τῷ λαῷ χρησιμωθῆσαι, καὶ πάντας τοὺς θεῖους διαπορθμεύσαι λόγους. « Μὴ ἀφέλης γάρ, φησι, ῥῆμα. » Εἶτα τὴν αἰτίαν τοῦ ἐσομένου διδάσκει.

γ'. Ἴσως ἀκούσονται, καὶ ἀποστραφήσονται ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς ποιηρῆς, καὶ πύσσομαι ἀπὸ τῶν κακῶν, ὧν λογιζομαι ἐγὼ τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, ἔνεκεν τῶν ποιητῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. Τὸ ἴσως οὐχ ὡς ἀγνοῶν εἴρηκεν· ἔδει γὰρ αὐτῶν τὸ ἀπειθεῖν· ἀλλὰ τέθεικε τὴν ἀμειβολίαν, ἵνα μὴ τῇ ἀποφάσει τῇ θεῖα προσέχοντες, ἀπαγορεύσωσι τὴν σωτηρίαν· τούτῳ ἔοικε καὶ τὸ δεῖξαι τοῦ Ἐζεκιήλ εἰρημένον· « Ἐάν ἄρα ἀκούσωσιν, ἔάν ἄρα ἴδωσιν. » Οὐ γὰρ ἐκεῖνο ἀγνοίας· ἀλλ' ἵνα μὴ λέγῃσι, Προεῖρηκεν ἡμῶν τὴν ἀπειθειαν, ἀψευδῆς δὲ ἐστὶ, πῶς ὅλον τε τοῖνον ἡμᾶς μεταβλήθη; διδάσκει δὲ διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι δυνατὸν, ἂν θελήσωσι, δεῖξασθαι τοῦ τρόπου μεταβολῆν. Τούτου χάριν καὶ τὴν ἀπειλὴν προσετίθει· « Ὅτι ²⁰ ἔάν μὴ ἀκούσητε τῶν λόγων μου, οὓς διὰ τῶν προφητῶν ὑμῖν προσφέρω. »

δ'. Δώσω τὸν οἶκον τοῦτον, ὡς περ τὴν Σηλῶ ²⁰ καὶ τὴν πόλιν δώσω ταύτην εἰς κατάραν πάσι τοῖς ἔθνεσι τῆς γῆς. Τούτων ἀκούσαντες οἱ ἱερεῖς, καὶ οἱ ψευδοπροφῆται, καὶ πᾶς ὁ λαὸς, θάνατον ἀπειλοῦσι τῷ προφήτῃ· πυθόμενοι δὲ οἱ ἄρχοντες, ἔδραμον ἐκ τῶν βασιλείων εἰς τὸν θεῖον ναόν· τῶν δὲ γε ἱερέων σὺν ταῖς ψευδοπροφήταις βλασφημίας τὸν προφήτην γραψαμένων, ὡς κατὰ τῆς πόλεως καὶ τοῦ θεῖου ναοῦ τὴν πρόβησιν ποιησάμενον, εἶπεν ὁ προφήτης, παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων ἀπεστάλθαι, καὶ θεῖους εἶναι χρησμούς τοὺς παρ' αὐτοῦ προφερομένους λόγους· προσφέρει δὲ αὐτοῖς καὶ παραίνεσιν·

ιγ'. Βελτίους γὰρ, φησι, ποιήσατε τὰς ὁδοὺς ὑμῶν, καὶ τὰ ἔργα ὑμῶν. Ἀκούσατε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ²¹ ὑμῶν, καὶ παύσεται Κύριος ἀπὸ τῶν κακῶν, ὧν ἐλάλησεν ἐφ' ὑμᾶς. Εἰ δὲ ἀπειθεῖτε, καὶ τῇ συνήθει χρησθεῖς ²² γνώμη·

¹ Ezech. 11, 5.

VERS. 57. *Quia cessarunt, ait, commoda pacis a facie iræ furoris Domini. Sunt autem « commoda pacis, » agriculturæ, plantationes, negotiationes, artium opificia, contractuum permutationes, nuptiæ, cœtus, festæ, oblectationes animi, et quæcunque sunt his similia.*

CAPUT XXVI. (Græc. XXXIII.)

[1] Post hanc rursus alteram subjicit prophetiam, quam regnante Joacimo populo proponere jussus est. [2] Jussus est autem stare in atrio sancto, et vaticinari populo, cunctosque referre sermones divinos. « Ne auferas enim, ait, verbum. » Tunc subdit causam rei **528** futuræ.

VERS. 3. *Fortasse audient, et convertetur quisque a via sua mala, et cessabo a malis, quæ cogito facere illis, ob prava eorum studia.* Dixit fortasse, non quasi ignorans, noverat enim illorum incredulitatem : sed ambigua dictione usus est, ne sententiæ divinæ attendentes, desperarent de salute. Non absimile est quod dicitur ab Ezechiele : « Si forte audiant, si forte videant ¹. » Non enim ignorantia hoc verbum est : sed ne dicant, Prædixit incredulitatem nostram, mentiri autem non potest, qui fieri potest, ut nos immutemur? docet per ea quæ dicta sunt, eos posse, si velint, suscipere morum mutationem. [4, 5] Atque ob eam causam apponit comminationem : « Quia si non audieritis sermones meos, quos ego vobis pronuntio per prophetas meos. »

VERS. 6. *Dabo domum hanc, ut silentem, et civitatem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ.* [7, 8] His autem auditis, sacerdotes, et pseudoprophetae, et omnis populus minantur mortem prophetae. Quod cum principes audissent, concurrerunt ex regia ad templum Dei. [9-12] Sacerdotibus porro et pseudoprophetais blasphemiam prophetam accusantibus, quod adversus civitatem et templum Dei prophetiam emisisset : respondit propheta se missum esse a Deo omnium, sermonesque quos protulerat, esse oracula divina. Exhortans autem eos :

VERS. 13. *Meliores, inquit, facite vias vestras, et opera vestra. Audite vocem **529** Domini Dei vestri : et cessabit Dominus a malis, quæ locutus est contra vos.* Quod si autem inobedientes sitis, et solito utamini ingenio :

VARIAE LECTIONES.

²⁰ "Οτι, κ. τ. λ. *Hebr.* Nam destruentur pascua pacis, propter *cat.* Alias lectiones h. l. habent cō LXX. ²¹ τὰ κατὰ. Ita Compl. Rec. lectio est τὰ κατὰλοπα, quam jure quidem ineptam putat Badius in obs. ad h. l. justo tamen audacior esse videtur ejus conjectura leg. esse τὰ καλύβια. ²² Κυρ. Ita Compl. Rec. lectio est, μου. ²³ B γάρωργια. ²⁴ B ἀντιδοσις. ²⁵ ὅτι — προσφέρω. Ita quasi per epitomen exhibentur vers. 4 et 5. ²⁶ ed. prior hab. Σιλῶ. ²⁷ τ. Θ. ὕμ. Additur in Compl. ²⁸ B κέχρησθε.

VERS. 14. *Ecce ego sum in manibus vestris : A facite mihi, prout expedit, et quod vobis melius videtur. Deinde ponit ante oculos fructus homicidii.*

VERS. 15. *Veruntamen cognoscentes cognoscetis, quod, si me occideritis, sanguinem innocentem adducturi sitis contra vos, et contra civitatem istam. Ex mandato enim Domini, inquit, locutus sum sermones istos. [16] Principes ac populus hæc audientes reprehendunt iniquam sacerdotum et pseudoprophetarum sententiam, dicentes innoxium esse prophetam, ut qui divinis verbis obtemperasset. [17-19] Tum quidam e senioribus, vetustam illis prophetiam revocant in memoriam, et dicunt Michæam Morathitam quondam prophetasse, Sionem instar agri arandam, et Hierosolimam in custodiam pomorum redigendam esse, ac montem domus (Domini) in saltum silvæ 6. Et cum talia dixisset, grave nihil passum esse. Sed contra, comminationis metu exterritos qui audiebant, mutata vita iram effugisse. [20-23] Vos autem, ait, plane atrociam commisistis. Uriam enim, Samæi filium, qui quondam vaticinatus erat talia, et timens regem Joacimum fugerat in Ægyptum, a Joacimo rege interfectum negleximus. Inde enim abductum illum jaculis confodit. Designat etiam illum, qui piis usus 530 est sermonibus, et ait :*

VERS. 24. *Veruntamen manus Achicami, filii Saphanis, erat cum Jeremia, ut non traderetur in manus populi, ne interficerent illum.*

CAPUT XXVII. (Græc. XXXIV.)

Peracta hoc modo narratione ista, transit ad aliam hac vestustiorum.

VERS. 1. *In principio regni Joacimi filii Josiæ, regis Juda, factum est verbum istud a Domino ad Jeremiam, dicens. [2, 3] Deinde narrat quemadmodum jussus fuerit collo circumponere vincula, et illa mittere vicinis regibus, quos nominat. [4] Jussus est autem et hos sermones mittere per legatos.*

VERS. 5. *Ego feci terram et homines, et jumenta, quæcunque sunt super facie terræ, virtute mea magna, et brachio meo excelso. * Et dabo eam cuiuscunque visum fuerit in oculis meis. Verba illa, virtute mea magna, et brachio meo excelso, D propter elementorum magnitudinem posuit, et propter imbecillitatem audientium. Sufficit alioquin ipsum velle, ut producat quæ velit.*

6 Mich. III, 12.

ιδ'. Ἰδοὺ ἐγὼ εἰμι ἐν χερσὶν ὑμῶν · ποιήσατέ μοι, ὡς συμφέρει, καὶ ὃ βέλτιον ὑμῖν φαίνεται²⁰. Ἐἶτα τῆς μαιωσιᾶς ὑποδείκνυσσι τὸν καρπὸν.

ει'. Ἀλλ' ἡ²⁰ γρόντες γνώσεσθε, εἰ ἀναιρεῖτέ με, ὅτι αἷμα ἀθῶον ὑμεῖς δίδοτε ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν ταύτην. Προσταχθεὶς γὰρ φησὶ, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοὺς λόγους τοῦτους ἐποιήσαμην. Τούτων ἀκούοντες²¹ καὶ οἱ ἄρχοντες, καὶ ὁ λαὸς, τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν τὴν ἀδικον ἐλέγχουσι²² φῆφον, ἀθῶον εἶναι φήσαντες τὸν προφήτην, ὡς τοῖς θεοῖς λόγοις διακονήσαντα. Ἐἶτά τινες τῶν γεραιωτέρων παλαιᾶς αὐτοῦ ἀναμνησκουσι προφητείας, καὶ φασὶ Μιχαῖαν τὸν Μωραθίτην²³ προφητεῦσαι ποτε, ὅτι Σιών ὡς ἀγρὸς ἀροτριαθήσεται, καὶ Ἱερουσαλήμ ὡς²⁴ ὄπωροφυλάκιον ἔσται, καὶ τὸ ὄρος τοῦ οἴκου ἔσται ὡς ἄλσος δρυμοῦ · καὶ ταῦτα εἰρηκότα μὴδὲν πεπονθέναι δεινόν. Τοῦναντίον γὰρ, τὴν ἀπειλὴν δέισαντες τῆνικαῦτα²⁵ τῇ μεταβολῇ τοῦ βίου διέφυγον²⁶ τὴν ὀργὴν · ὑμεῖς δὲ, φησὶ, παγχάλεπα τετολμήκατε. Καὶ γὰρ Οὐρίαν ποτὲ τὸν Σαμαίου, τοιαῦτά ποτε χρησιμοδοτήσαντα, εἶτα δέισαντα τὸν βασιλέα Ἰωακείμ, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀποδράντα, περιειδομένον ἀναιρούμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰωακείμ· ἐκεῖθεν γὰρ ἀγαγὼν αὐτὸν κατηκόντισε· δῆλον ποιεῖ καὶ τὸν τοῖς εὐσεβεῖσι λόγοις κεχρημένον, καὶ φησὶ·

κδ'. Πλὴν χεῖρ Ἀχικὰμ υἱοῦ Σαφὰν ἦν μετὰ Ἱερεμίου τοῦ μὴ παραδοθῆναι²⁷ αὐτὸν εἰς χεῖρας τοῦ λαοῦ μὴ²⁸ ἀρελεῖν αὐτόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Οὕτω τοῦτο τὸ διήγημα συμπληρώσας, ἐφ' ἕτερον μεταβαίνει τοῦτο προσβύτερον.

α'. Ἐν²⁹ ἀρχῇ βασιλείας Ἰωακείμ υἱοῦ Ἰωσίου βασιλέως Ἰουδα, ἐγένετο ὁ λόγος οὗτος παρὰ Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν, λέγων³⁰. Ἐἶτα λέγει ὡς προσετάχθη κλοιὸς τῷ τραχήλῳ περιθεῖναι, καὶ τοῦτους ἀποστελεῖται τοῖς ἐκ γειτόνων βασιλεῦσιν, ὧν καὶ τὰ ὄνόματα τίθησιν. Ἐκκελεύσθη δὲ καὶ τοῦτους τοὺς λόγους ἐκπέμψαι διὰ τῶν πρεσβεσίων.

ε'. Ἐγὼ ἐποίησα καὶ³¹ τὴν γῆν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους³², καὶ τὰ κτήνη, ὅσα ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς, ἐν τῇ ἰσχυί μου τῇ μεγάλῃ, καὶ τῷ βραχίονί μου τῷ ὑψηλῷ. Καὶ δώσω αὐτήν, ᾧ ἐὰν εὐξῆ ἐν ὀφθαλμοῖς μου. Ἐδ, εἰ ἐν τῇ ἰσχυί μου τῇ μεγάλῃ, καὶ τῷ βραχίονί μου τῷ ὑψηλῷ, εἰ δὲ τὸ μέγεθος τῶν στοιχείων καὶ τὴν τῶν ἀκούοντων ἀσθένειαν τέθεικεν αὐτὸ³³ γὰρ ἀρκεῖ τὸ βουλευθῆναι καὶ παραγαγεῖν ὅσα βούλεται.

VARIE LECTIONES.

²⁰ φαίν. Des. apu' LXX. ²¹ ἡ. Ed. prior hab. εἰ. ²² B ἀκούσαντες. ²³ B διελέγχουσι. ²⁴ Ed. prior hab. Μωραθίτην, et deinde ἀροτριαθήσεται. ²⁵ ὡς. Ita Alex. ²⁶ τῆνικ. B præm. οἱ. ²⁷ διεφ. B μετέβαλον τοῦ Θεοῦ. ²⁸ Rec. lectio, παραδοῦναι. ²⁹ μὴ. B præm. τοῦ. ³⁰ Ἐν, κ. τ. λ. Totus vers. 1, olim in Compl. tantum exstitit, supplevit autem illum, et ex Theodoro lectiones codicis sui feliciter emendavit Grabius. ³¹ λέγ. B. add. οὕτως εἶπεν Κύριος πρὸς με. ³² Καὶ — τῆς γῆς, ἐν. Apud LXX, leg. tantum τὴν γῆν ἐν. Sic quoque leg. infra, ad Dan. v, 31, ubi simul exstant verba ultima vers. 4. οὕτως ἐρεῖτε πρὸς τοὺς κυρίους ὑμῶν. ³³ ἀνθρ. Editio prior hab. οὐρανοῦς, emendatiorem vero lectionem, cui Hebr. et Compl. favent, suam fecit Grabius. ³⁴ αὐτ. B αὐτῷ.

ς'. Καὶ νῦν ⁴⁵ ἐγὼ εἰμι· δέδωκα τὴν γῆν ταύ- A
την ἐν χειρὶ Ναβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλῶ-
νος τοῦ δούλου μου, καὶ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ ἐρ-
γίσιουσθαι δέδωκα αὐτῷ, καὶ δουλεύειν αὐτῷ ⁴⁶.
Θηρία τοῦ ἀγροῦ, τὰ βάρβαρα ἔθνη λέγει. Ποιητῆς
εἰμι, φησὶ, καὶ Δεσπότης, ὡς βούλομαι κυβερνῶ.

ζ'. Καὶ δουλεύουσιν ⁴⁶ αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη,
καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τῷ υἱῷ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἕως
ἂρ ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς γῆς ⁴⁷ αὐτοῦ. Σαφῶς ἐδίδαξεν,
ὅτι καθάπερ δημοῖς χρησάμενος τοῖς Βαβυλωνίοις,
καὶ δίκας δι' αὐτῶν τὰ ἄλλα ἔθνη εἰσπραξάμενος,
ὑπερτον καὶ αὐτοὺς πανωλεθρίᾳ παραδύσει· ἀπειλεῖ
δὲ καὶ τοῖς ἀντιλέγουσι, καὶ τὸν δε τὸν ζυγὸν ἀπωθου-
μένοις, λιμὸν καὶ σφαγῆν, καὶ ἀνδραποδισμόν. Παρ-
εγγυᾶ δὲ αὐτοῖς, μὴ πιστεῦσαι χρησμοδοῖς, καὶ
μάντεσι, καὶ οἰωνοσκόποις, καὶ ὄνειροπλόις, ἀλλ' **B**
εἴσαι, καὶ δέξασθαι τὸν τοῦ Βαβυλωνίου ζυγόν· καὶ
ὑπισχεῖται εἰρήνην τοῖς πεπιθόμενοις. Ταῦτα ⁴⁸ δὲ
ἔφη καὶ Σεδεκίᾳ τῷ βασιλεῖ, καὶ παρεγγυᾶ μὴ πι-
στεῦσαι τοῖς ψευδοπροφήταις, εἰρήνην ὑπισχυόμε-
ναις, καὶ τῶν ἀποκομισθέντων εἰς Βαβυλῶνα θείων
σκευῶν τὴν ἀποκατάστασιν. Ψευδῆ γὰρ οὗτοι λέ-
γουσι.

ιγ'. Εἰ δὲ προφηταὶ εἰσι, καὶ ἔστι λόγος Κυρίου **C**
ἐν αὐτοῖς, ἀπαντησάτωσαν ⁴⁹ τῷ ⁵⁰ Κυρίῳ τῶν
δυνάμεων, πρὸς ⁵¹ τὸ μὴ πορευθῆναι τὰ σκευὴ τὰ
ἀπολειφθέντα ἐν οἴκῳ Κυρίου, καὶ ἐν οἴκῳ βασι-
λέως Ἰούδα, καὶ ⁵² Ἱερουσαλήμ, εἰς Βαβυλῶνα. Τῶ,
ε Ἀπαντησάτωσαν τῷ Κυρίῳ, ἢ ἀντ' τοῦ ε κωλύσα-
τωσαν, ἢ καὶ νικησάτωσαν τὰς θείας προρρήσεις, καὶ
δειξιῶσαν ἀργὰς τὰς θείας προρρήσεις. Ὁψεσθε
γὰρ πάντα τὰ ὑπολειφθέντα ἱερὰ σκευὴ εἰς τὴν Βα-
βυλῶνα μετακομιζόμενα, καὶ μετὰ τὸν ἔβδομηκον-
τούτην χρόνον ἐκεῖθεν πεμπόμενα, ἀφιερωμένῃ ⁵³
μοι ἀποδιδόμενα οἴκῳ· τῶν ⁵⁴ δὲ Μεχωνῶθ καὶ ἡ
τρίτῃ τῶν Βασιλείων μέμνηται· χρεῖαν δὲ κρατήρων
ἐπλήρου· ἐπεποιήντο δὲ ἐκ χαλκοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

Μετὰ ταῦτα διηγείται, ὡς Σεδεκίου βασιλεύοντος,
ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει, Ἀνανίας ὁ ψευδοπροφήτης, καὶ
τοῦ λαοῦ, καὶ τῶν ἱερέων παρόντων, εἰπεῖν ἐτόλ-
μησε·

β', γ', δ'. Τάδε ⁵⁵ λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων,
ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Συνέτριψα τὸν ζυγὸν βασιλέως
Βαβυλῶνος. Καὶ ὅτι ⁵⁶ ἐντός δύο ἐτῶν, καὶ τὰ **D**
ἱερὰ σκευὴ τὰ ἀποκομισθέντα ἀποκαταστήσω.
Καὶ τὸν Ἰερχοιὰρ ἐπαράξω σὺν πᾶσι τοῖς αἰγμ-

^b III Reg. vii, 27.

VERS. 6. *Et nunc ego sum. Dedi terram hanc in
manum Nabuchodonosoris regis Babylonis, servi mei:
et bestias agri dedi ei, ut operentur et serviant ei.
Bestias agri dicit 531 gentes barbaras. Effector,
inquit, sum et Dominus: gubernare ut libet.*

VERS. 7. *Et servient ei omnes gentes, et filio ejus,
et filio filii ejus, donec veniat tempus terræ ipsius.
Manifeste docet se, prout usus fuerit Babylonis
tanquam carnificibus, et eorum opera de reliquis
genibus pœnas sumpserit, tandem etiam illos
internecioni esse traditurum. [8] His autem qui
contradixerint, et a se jugum hoc repulerint, mi-
natur famem, cædem et captivitatem. [9, 10]
Admonet autem illos, ne credant divinatoribus, et
vaticibus, et auguribus, et somniorum interpretibus:
sed ut pareant, et suscipiant jugum regis Babylo-
nis: et obtemperantibus pollicetur pacem. [12-17]
Eadem dicit et Seleciæ regi: ac monet, ne credat
pseudopphetis promittentibus pacem, et sacrorum
vasorum in Babylonem deportatorum restitutionem:
quia falsa dicunt.*

VERS. 18. *Quod si sunt prophetæ, et verbum
Domini est in eis, occurrant Domino exercituum, ut
non eant in Babylonem vasa, quæ derelicta fuerant
in domo Domini, et in domo regis Judæ, et in Hiero-
solyma. Istud «Occurrant Domino» dictum est pro
«impediant,» et vincant prædictiones divinas: et
ostendant prophetias divinas esse otiosas et vanas.
[19-22] Videbitis enim omnia sacra vasa, quæ re-
lictæ fuerunt, in Babylonem transferri, et post
532 septuaginta annorum tempus inde remitti,
et ædi meæ sacræ reddi. De Mechonoth porro
mentionem etiam facit tertius liber Regnorum h.
Supplebant illa usum craterum: conflata autem
erant ex ære.*

CAPUT XXVIII. (Græc. XXXV.)

[1] Post hæc commemorat, quomodo regnante
Sedecia, anno quarto, præsentibus populo et sa-
cerdotibus, Ananias pseudoppheta ausus sit di-
cere:

VERS. 2, 3, 4. *Hæc dicit Dominus: exercituum,
Deus Israelis: Contrivi jugum regis Babylonis: et
intra duos annos, et sacra vasa, quæ deportata sunt,
restituam: et Jechoniam reducam cum omnibus
captivis. [2] Propheta autem Jeremias, ut osten-*

VARIE LECTIONES.

⁴⁵ Καὶ νῦν, x. τ. λ. Aliter οἱ LXX, et infra, ad Dan. l. c. ⁴⁶ καὶ δουλ. αὐτ. Hæc duplici vocis ἱραβὴλ in-
terpretationi originem debent. ⁴⁶ B δουλεύουσιν. Apud LXX, des. totus vers. 7, quem tamen Compl.
et Grab. suppleverunt. Hæm quoque exstat infra, ad Dan. l. c. ⁴⁷ γῆς. Ita emendanda fuit lectio Sirn.
ὄργης, non modo auctoritate textus Hebr., Hier. et Compl., quibus argumentis mixus est Grabius, sed
etiam ob locum jam citatum ad Dan. v, 31, ubi recte leg. γῆς, et deinde αὐτῶν. ⁴⁸ B ταυτά. ⁴⁹ ἀπ. Hebr.
intercedant. ⁵⁰ τῷ K. τ. δ. Rec. lectio, μοι. ⁵¹ πρὸς, x. τ. λ. Des. apud LXX. Parum differunt, quæ in
Compl. et Grabii edit. leg. ⁵² καὶ—Bab. B εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ. ⁵³ ἀφ. B præm. καὶ τῷ.
⁵⁴ τῶν δὲ, x. τ. λ. Vid. supra, t. l, p. 471. ⁵⁵ Τάδε, x. τ. λ. Aliter apud LXX, vers. 2-4, leg. ⁵⁶ Καὶ ἔτι,
x. τ. λ. Justo breviores in hoc et seq. vers. fuerunt οἱ LXX, ut jam monuit Hier. Plentiorem interpreta-
tionem e cod. suo dedit Grabius.

deret se valde cupere ut ista evenirent, omnibus A audientibus dixit.

VERS. 6. *Stabliat Dominus sermonem tuum, quem prophetizas, ut redeant vasa domus Domini, et universa transmigratio de Babylone in locum suum.* Non tamen permisit prophetiam assensione confirmari. Dixit enim :

VERS. 7-9. *Verumtamen audi verbum hoc, quod ego loquar in auribus tuis, et in auribus totius populi. Prophetae, qui a saeculo ante me et ante vos fuerunt, et de terris plerisque, et de regnis ingentibus, emisserunt prophetias, tendentes ad bellum, ad afflictionem 533 et ad mortem. Qui vaticinatus est pacem, cum eveniret verbum prophetae, agnosceretur esse propheta, quem vere misit Dominus.* Rerum exitus, inquit, declarabit veritatem prophetiae. Videmus ergo, an juxta prophetiam meam trademur Babyloniis. [10, 11] Sed nihil utilitatis ex istis consecutus est pseudopropheta : quin etiam catenas, quas propheta gerebat, contrivit, dicens, sic contritum iri jugum Nabuchodonosoris, duobus annis elapsis. [12, 13] Deus autem omnium admonuit prophetam, ut diceret Ananiae : « Catenas ligneas contrivisti : et loco earum faciam catenas ferreas. » Ferreum autem appellat jugum Babyloniorum, quod gravius ob incredulitatem et inobedientiam futurum esset supplicium. [14, 15] Post hoc ægre ferens propheta, ut qui Ananiae vaticinium certo sciret esse falsum, dixit ei : « Audi sane, Anania, non misit te Dominus : et tu fecisti ut populus hic fiduciam collocaret in rebus iniquis. » [16] Prædixitque mortem ejus intra paucos menses. « Quia defectionem, inquit, locutus es contra Dominum. » Quasi dicat : Effecisti ut populus declinaret ab eloquiis divinis, et crederet mendacio tuo. [17] Commemorat deinde obitum pseudoprophetae, immensamque Dei longanimitatem : qui exspectans poenitentiam, non statim privavit illum vita, sed cum perdurasset in nequitia, post septem menses tradidit illum morti.

534 CAPUT XXIX. (Græc. XXXVI.)

[1, 2] Transit deinde ad aliam narrationem, et docet, quonam pacto, Deo ita suadente, litteras miserit ad captivos in Babylone, post captivitatem Jechoniæ regis. [3] Recenset etiam nomina eorum, qui detulerunt litteras, quæ ista continebant, [4-7] Deum omnium mandare jam factis captivis, ut procreent liberos, domos ædificent, despondeant

Λώτοις. Αὐτὸς δὲ ὁ προφήτης Ἱερεμίας δεῖξαι βουλό-
μενος, ὡς εὐχεται ταῦτα γενέσθαι.

ζ'. Στήσαι Κύριος, ἔφη πάντων ἀκούδων, τὸν λόγον σου, ὃν σὺ ⁵⁵ προφητεύεις, τοῦ ἐπιστρέψαι ⁵⁷ τὰ σκεύη οἴκου Κυρίου, καὶ πᾶσαν τὴν μετοικίαν ⁵⁸ ἐκ Βαβυλώνας εἰς τὸν τόπον αὐτῶν. Οὐ μὴ εἶσσε βεβαιωθῆναι τῇ συγκαταθέσει τὴν προφητείαν ⁶⁰. Ἐφη γάρ :

ζ'-θ'. Πλὴν ⁶¹ ἀκούσον τὸν λόγον τοῦτον, ἔν ἐγὼ λαλῶ ⁶² εἰς τὰ ὠτά σου, καὶ εἰς τὸ ὠτι πάντες τοῦ λαοῦ. Οἱ προφήται οἱ πρότεροί μου, καὶ οἱ πρότεροί ὑμῶν ⁶³ ἀπὸ αἰῶνος, καὶ ⁶⁴ προσήτευσαν ἐπὶ γαίας ⁶⁵ πολλὰς, καὶ ἐπὶ βασιλείας μεγάλας, εἰς ⁶⁶ πόλεμον, καὶ εἰς κακὰ, καὶ εἰς θάνατον ⁶⁷. Ὁ προφητεύσας εἰς εἰρήνην, ἐλθόντος τοῦ λόγου τοῦ προφήτου, γνωθῆσεται ὁ προφήτης, ὃν ἀπέστειλεν αὐτὸν Κύριος ἐν πίστει. Τὸ τέλος, φησὶ τῶν πραγμάτων, δεῖξει τῆς προφητείας τὸ ἀληθές. Ὑψόμεθα τοῖνον, εἶγε κατὰ τὴν ἐμὴν προφητείαν Βαβυλωνίους παραδοθῆσόμεθα. Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν ἀπάνωτο ὁ ψευδοπροφήτης ἐκεῖνος : ἀλλ' οὗς ἔφερον ὁ προφήτης κλοιούς συνέτριψε, τοῦτον τὸν τρόπον συντριβῆσθαι λέγων τὸν τοῦ Ναβουχοδονόσορ ζυγόν, δυοῖν ἐτῶν διελθόντων. Ἀλλ' ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τὴν προφήτην παρηγγύησε πρὸς τὸν Ἀνανίαν εἰπεῖν : « Κλοιούς ξυλίνοους συνέτριψας, καὶ ποιῶ ἀντὶ τούτων σιδηροῦς κλοιούς. » Τὸν ζυγὸν δὲ τῶν Βαβυλωνίων σιδηροῦν ὀνομάζει, ὡς βαρύτερας διὰ τὴν ἀπειθειαν ἐσομένης τῆς τιμωρίας. Εἶτα δυσχεράνας ὁ προφήτης, ὡς ἀκριθῶς μεμαθηκώς Ἀνανίου τὴν ψευδῆ χρησιμολογίαν, ἔφη πρὸς αὐτόν : « Ἄκουσον ⁶⁸ δὴ, Ἀνανία, οὐκ ἀπέστειλέ σε Κύριος, καὶ σὺ πεποιθῆναι ἐποίησας τὸν λαὸν τοῦτον ἐπ' ἀδικίας ⁶⁹. » Προλέγει δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν τελευτήν. « Ὅτι ⁷⁰ ἔκκλινον, φησὶν, ἐλάλησας πρὸς τὸν Κύριον. » Ἀντὶ τοῦ, Παρεσκύσας τὸν λαὸν ἀπὸ τῶν θείων λογίων ⁷¹ ἐκκλίνει, καὶ τῇ σῇ ψευδολογίᾳ πιστεύσας. Εἶτα διηγῆσατο καὶ τοῦ ψευδοπροφήτου τὸν θάνατον, καὶ τῆς θείας μακροθυμίας τὴν ἀμετρίαν : οὐ γὰρ εὐθὺς αὐτὸν ⁷² ἐστέρησε τῆς ζωῆς, ἀναμένων τὴν μεταμέλειαν : ἐπιμεινάντα μὲν τῇ πονηρίᾳ, μετὰ μῆνας ἑπτὰ θανάτῳ παρέδωκεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

D Ἐντεῦθεν εἰς ἕτερον μεταβαίνει διήγημα, καὶ διδάσκει ὡς ἐπέστειλε, τοῦ Θεοῦ βουλεύσαντος ⁷³, τοῖς ἐν Βαβυλώνι δορυαλώτοις, μετὰ τὴν Ἱερονίου τοῦ βασιλέως αἰχμαλωσίαν. Λέγει καὶ τὰς προσηγορίας τῶν ἀποκομισάντων τὰ γράμματα. Περιεῖχε δὲ ταῦτα, ὡς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τοῖς αἰχμαλώτοις ἤδη γεγενημένοις κελεύει, καὶ παιδοποιῆσαι, καὶ δεῖμασθαι οἰκίας,

VARIAE LECTIONES.

⁵⁵ B σοί. ⁵⁷ Ed. prior hab. ἀποστρέψαι. ⁵⁸ Rec. lectio est ἀποικίαν. ⁵⁹ αὐτ. B τοῦτον, juxta rec. lect. ⁶⁰ B ψευδοπροφητείαν. ⁶¹ Πλὴν, κ. τ. λ. Aliter apud LXX, vers. 7-9 leg. ⁶² B λαλῆσω. ⁶³ ὅ. u. Hebr. te. ⁶⁴ Rec. lect. est ἐπροφήτευσαν. ⁶⁵ γαίας. B γενεάς. ⁶⁶ εἰς — θάνατον. Ita quoque Grab. ⁶⁷ θάν. Hebr. postem. ⁶⁸ ἄ. δὴ, Ἀν. Exstat tantum in Compl. et apud Grab. ⁶⁹ Rec. lectio est, ἀδίκω. ⁷⁰ ὅτι — Κύρ. Hac apud Grab. tantum leg. Compl. hab. ὅτι κατὰ τοῦ Κυρίου ἐλάλησας. ⁷¹ Ex B suppl. hæc, quæ etiam in vers. expresserat Picus. ⁷² Ex B etiam suppl. ⁷³ βουλ. B κλεψύσαντος.

καὶ κατεγγυῆσαι τὰς θυγατέρας ἀνδράσι, καὶ γυναῖ-
 κας ἀγαγεῖν τοῖς υἱέσι, καὶ φροντίζαι τῆς αὔξης τοῦ
 γένους, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀνδραποδισάντων προσεύξα-
 σθαι. « Ὅτι ἐν τῇ εἰρήνῃ αὐτῶν, φησὶν, ἔσται ὑμῖν
 εἰρήνη. » Τούτῳ συμβαίνει τῷ λόγῳ καὶ ἡ τοῦ Ἀπο-
 στόλου νομοθεσία, παρεγγυῶσα ἢ ποιεῖσθαι προσ-
 ευχὰς καὶ ἐντεύξεις, ὑπὲρ βασιλέων, καὶ πάντων τῶν
 ἐν τῇ ὑπεροχῇ καὶ ἐξουσίᾳ ⁷⁴ ὄντων, ἵνα ἤρεμον καὶ
 ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνό-
 τητι. » Ταῦτα μέντοι γενέσθαι προσέταξεν ὁ τῶν ὀλων
 θεὸς, διδάσκων αὐτοὺς τοῖς ψευδοπροφήταις μὴ πεί-
 θεσθαι, ἀλλὰ τὸν ὠρισμένον ἀναμεῖναι χρόνον· τοῦτο
 γὰρ διὰ τῶν ἐξῆς δεδήλωκε, λέγων· « Μὴ ἀναπειθέ-
 τωσαν ὑμᾶς οἱ ψευδοπροφῆται ὑμῶν οἱ ἐν ὑμῖν, καὶ ⁷⁵
 τῶ ἀπατάτωσαν ⁷⁶ ὑμᾶς οἱ μάντιες ὑμῶν. Καὶ μὴ
 ἀκούετε τῶν ἐνουπνίων ὑμῶν, ὧν ὑμεῖς ἐνουπνιά-
 ζεσθε. »

θ. Ὅτι ἀδίκου οὗτοι προφητεύουσιν ὑμῖν ἐπὶ
 τῷ ἐνόματί μου· οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς, φησὶ
 Κύριος. Διδάσκει δὲ καὶ τὸν τῆς ἐπανόδου καιρὸν·
 τῶν γὰρ ἑβδομηκοντα, φησὶ, πληρουμένων ἐτῶν ἐπι-
 σκέψομαι ὑμᾶς, καὶ τὰς ἀγαθὰς ἐπαγγελίας πληρώσω.
 Ὑπὸ τῆς ἐπιτοῆς αὐτοῦ ⁷⁷ ἀξιώσειν κηδε-
 μονίας, καὶ προσευξομένοις ⁷⁸ παρέξειν ἀγαθὰ·
 « Ὅταν γὰρ, φησὶ, ζητήσητέ με ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ὑμῶν,
 ἐπιφανοῦμαι ⁷⁹ ὑμῖν, φησὶ Κύριος ⁸⁰. » Ἰστέ δὲ καὶ
 τοῦτο, ὡς τοὺς διαφυγόντας τὴν προτέραν αἰχμαλω-
 σίαν, καὶ λιμῷ καὶ σφαγῇ παραδώσω. « Καὶ δώσω
 αὐτοὺς, ὡσπερ τὰ σῦκα σουραεὶμ ⁸¹, ἃ οὐ βρωθήτε-
 ται ἀπὸ πονηρίας. » Ἄπερ εἶπεν ἄνω αἰσχρά ⁸²,
 ἐνταῦθα σουραεὶμ ὠνόμασε. Σουραεὶμ δὲ ἔστι τῇ
 Ἑβραίων φωνῇ τὰ ἐν ταῖς ὕλαις ⁸³ φυόμενα, τούτέστι
 τὰ ἄγρια, τὰ ἀνεπιμέλητα, τὰ φυτουργίας οὐκ ἀξιού-
 μενα, τὰ εἰς βρωσίν ἀχρηστα.

ιγ. Καὶ δώσω αὐτοὺς εἰς σάλομ πάσαις ταῖς
 βασιλείαις τῆς γῆς. Δείσουσι γὰρ ἅπαντες τὰς ἐπι-
 νεχθεῖσας ἀκούοντες συμφοράς. « Καὶ εἰς ὄρκον, καὶ
 εἰς συριγμὸν ⁸⁴, καὶ εἰς ὀνειδισμόν, ἐν πᾶσι τοῖς
 ἔθνεσιν, οὗ διέσπειρα αὐτοὺς ἐκεῖ. » Εἰκόθασιν πολλοὶ
 λέγειν, Μὴ πάθοιμι ἃ ὁ δεῖνα πέπονθε! τοῦτο οὖν
 λέγει εἰς ὄρκον· τὸ δὲ εἰς συριγμὸν πολλάκις εἰρη-
 καμεν. Τοῦ δὲ ὀνειδισμοῦ καὶ ὁ μακάριος μέμνηται
 Δαβὶδ· « Ἐγενήθημεν ὀνειδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν, μυ-
 κτηρισμὸς ⁸⁵ καὶ χλευασμὸς τοῖς κύκλῳ ἡμῶν·
 καὶ πάλιν· « Ἐθου ἡμᾶς εἰς ⁸⁶ ὀνειδισμὸν τοῖς ⁸⁷
 ἔθνεσι. » Ταῦτα δὲ, φησὶ, πείθονται, « Ὅτι ἀπ-
 ἔστειλα ⁸⁸ πρὸς αὐτοὺς τοὺς δούλους μου τοὺς προφή-
 τας, ὀρροῖζων καὶ ἀποστέλλων, καὶ οὐκ ἤκουσαν, φησὶ
 Κύριος. » Διὰ τοῦ ὀρροῖζων, τὸ ἐπιμελὲς δεδήλωκεν.

¹ I Tim. II, 1, 2. ¹ Cap. XXIV. ^k Psal. LXXVIII, 4. ¹ Psal. XLIII, 14.

VARIE LECTIONES.

⁷⁴ καὶ ἐξ. Des. l. c. ⁷⁵ καὶ — μάντ. ὑμ. Des. in B. ⁷⁶ ἀπατ. Apud LXX ἀναπειθέτωσαν. ⁷⁷ π.
 π. It. B pro πᾶσιν αὐτοῖς, ut hab. Sirin. ⁷⁸ B προσευχομένοις. ⁷⁹ ἐπ. ὑμ. Hebr. inveniar a vobis.
⁸⁰ φ. Κύρ. Hæc, et proxima verba textus usque ad vers. 21, desunt quidem fere omnia apud LXX, sed
 exhibentur a Montf. et Grab. in Hexapl. et a Græbio. Nostrum quoque ea legisse, colligitur ex illis quæ ad vers.
 17 et seq. asserit. Paululum recedit a Theodotione, ejus lectiones h. l. exprimere videtur. ⁸¹ σουαρ.
 Ex Montf. et Grab. emendatum. Ed. prior hab. σουαρῆμ. ⁸² αἰσχ. B σαπρά. Sed supra, c. 24, erat,
 πωρηά. ⁸³ B πύλας. ⁸⁴ Grab. συρισμὸν, et deinde ὀνειδος. ⁸⁵ B μυκτηρισμὸν καὶ χλευασμὸν. ⁸⁶ εἰς κ.
 τ. λ. Supra, t. I, p. 882, ὀνειδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν. ⁸⁷ τ. ἔθν. B πρῶν. ἐν. ⁸⁸ B ἐπέστειλα.

consurgens, diligentiam declaravit. Non enim velut **A** accessorium habebat illud, sed curam **536** eorum quam maximam gerebat. [20, 21] Deinde prædicit interitum duorum pseudoprophetarum, Achibi et Sedeciae. « Dabo enim eos, inquit, in manus Nabuchodonosoris regis Babylonis, et percutiet eos coram oculis vestris. »

VERS. 22. *Et sument de eis maledictionem, in omni colonia Judæ, et in Babylone, dicentes: Faciat te Dominus sicut fecit Sedeciam et Achibum.* Aperte inde discimus interpretationem maledictionis. Refert quoque supplicii modum: « Quos rex Babylonis frigit igne. »

VERS. 23. *Propter iniquitatem, quam fecerunt in Israele.* Cujus etiam generis hæc fuerit, declarat. **B** « Et fornicati sunt cum uxoris civium suorum. Et responderunt in nomine meo sermonem iniquum, quem non respondi eis. Ego vero sum cognitor et testis, dicit Dominus. » Nihil enim eorum quæ geruntur, inquit, me latet: sed video vel ea quæ in secreto committuntur. [24, 25] Comminatur etiam Samæe Elamitæ, qui ausus sit contraria vaticinari, et mittere litteras Sophoniæ sacerdoti, et subditis ei sacerdotibus. Misit autem litteras hujusmodi:

VERS. 26. *Dominus constituit te sacerdotem pro Jodæ sacerdote.* Jodæ pontifex celebris fuit. Volens ergo erigere animum Sophoniæ, mentionem fecit de ejus principatu: « Ut sis præfectus in domo Domini, omni viro prophetanti, et omni homini insanienti, ut tradas eum in carcerem **C** Sinoch, et in cataractam. » Prophetas, **537** ut ante diximus, appellabant furiosos, quod hinc etiam clarum est: prophetam enim copulavit cum insaniente. *Sinoch* interpretatus est *Syrus carcerem*. Dicit itaque, Propterea principatum geris, ut adversa prophetantes includas et punias: quod patet ex sequentibus.

VERS. 27, 28. *Quamobrem, inquit, non increpatis Jeremiam, qui ausus est talia scribere, ut vos et domos adificetis, et plantetis hortos?* [29] Hanc epistolam Sophoniæ pontifex legit prophetæ. [30-32.] Mox vero Deus omnium admonet prophetam, ut contra rescribat et significet populo in Babylone, Samæam falsa prædixisse, neque enim a Deo universorum missum esse. Ideo illum cum toto genere penitus morti tradam: ærumnarumque finem non videbit. Quare qui didicimus ista, metuamus mendacium, et credamus veritati, et, ambiguitate animis expulsa, sermones divinos sectemur: ut bona supernæ Hierosolymæ videre possi-

Οὐ γὰρ πάρεργον εἶχε τοῦτο, καὶ λαν σπουδαίαν σῶ-
τῶν ἐποίει ⁹⁰ τὴν φροντίδα. Ἐπειτα προλέγει καὶ
τῶν δύο ψευδοπροφητῶν τὴν διέθρον, τοῦ Ἀχιάβ,
καὶ τοῦ Σεδεκίου. « Δώσω γὰρ αὐτοὺς, φησὶν, εἰς
χειρὰς Ναβουχοδονόσορ βασιλεως Βαβυλῶνος, καὶ
πατάξει αὐτοὺς κατ' ὄφθαλμούς ὑμῶν. »

κβ'. Καὶ λήγονται ἐπ' αὐτοῖς κατάραν ἐν πόλει
τῇ ἀπεικία Ἰουδα, καὶ ἐν Βαβυλῶνι, λέγοντες,
Ποιῆσαι σε Κύριος, ὡς Σεδεκίαν ἐποίησε, καὶ
Ἀχιάβ. Σαφῶς ἐντεῦθεν μανθάνομεν τῆς κατάρας
τὴν ἑρμηνείαν· λέγει δὲ καὶ τῆς τιμωρίας τὸν τρό-
πον. « Οὗς ἀπετηγάνισε βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐν
πυρί. »

κγ'. Δι' ἣν ἐποίησας ἀνομίαν ἐν Ἰσραὴλ. Διά-
σκει καὶ ταύτης τὸ εἶδος. « Καὶ ἐμοιχῶντο τὰς
γυναῖκας τῶν πολιτῶν αὐτῶν, καὶ λόγον ἐχρημάτισαν
ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου ἄδικον ⁹⁰, ὃν οὐκ ἐχρημάτισα ⁹¹
αὐτοῖς. Καὶ ⁹² ἐγὼ εἰμι ὁ γνῶστης, καὶ ὁ μάρτυς,
λέγει Κύριος. » Οὐδὲν ἐμὲ γὰρ, φησὶ, λανθάνει τῶν
γιγνομένων· ἀλλ' ὁρῶ καὶ τὰ ἐν παραβύστω τοιμώ-
μενα. Ἀπειλεῖ δὲ καὶ Σαμαίᾳ τῷ Ἐλαμίτῃ, ὡς ἐναν-
τία χρησιμοφθεῖσαι τετολημῆσθαι, καὶ ἐπιστεῖλαι Σο-
φονίᾳ τῷ ἱερεῖ, καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦτον τελοῦσιν ἱερεῦσιν.
Ἐπέστειλε δὲ ταῦτα ·

κδ'. Κύριος ἔδωκέ σε εἰς ἱερέα, ἀντὶ Ἰωδαῖ τοῦ
ἱερέως. Ἰωδαὶ ὁ ἀρχιερεὺς πολυδρῦλλητος ἦν· Ἐπῆ-
ραι τοῖνον τοῦ Σοφονίου τὸ φρόνημα βουληθεῖς, τῆς
ἐκείνου ἀρχῆς ⁹³ ἐμνημόνευσεν. « Γενέσθαι ⁹⁴ σε εἰς
ἐπιστάτην ἐν οἴκῳ Κυρίου, παντὶ ἀνθρώπῳ προφη-
τεῦσιν, καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ μαινομένῳ · ἵνα ὄψῃ αὐ-
τὸν εἰς τὸ κλεῖσμα ⁹⁵ Σινῶχ ⁹⁶, καὶ εἰς τὸν καταρά-
κην. » Καὶ ἤδη προειρήκαμεν, ὡς ἐπιλήπτους ἐκά-
λουν τοὺς προφήτας· δῆλον δὲ καὶ ἐντεῦθεν· τὸν γὰρ
προφήτην ⁹⁷ συνέταξε τῷ μαινομένῳ· τὸ δὲ Σινῶχ
ὁ Σύρος εἰρηκτὴν ἠρμήνευσεν. Λέγει δὲ, ὅτι διὰ τοῦτο
ἀρχεῖς, ὥστε τοὺς κακὰ προφητεῦστας καθαιρῆσαι,
καὶ κολάζειν· τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐξῆς δηλοῖ.

κε', κη'. Τί γὰρ δὴ, φησὶν, οὐκ ἐπεπλήξατε ⁹⁸
τῷ Ἱερεμίᾳ, τοιαῦτα ⁹⁹ γράψαι τετολημῆσθαι.
ὥστε ¹⁰⁰ ὁμῶς καὶ οἰκοδομὰς οἰκοδομῆσαι, καὶ κη-
ποιεῖς φουεῦσαι; Ταῦτην ἀνέγνω τὴν ἐπιστολήν
Σοφονίας ὁ ἀρχιερεὺς τῷ προφήτῃ· παραυτίκα ἰὲ ὁ
τῶν ὄλων Θεὸς ἀντιγράψαι τῷ προφήτῃ παρακλειούε-
ται, καὶ τῷ ἐν Βαβυλῶνι σημήναι λαῶν, ὡς ψευδῆ
Σαμαίας προειρηκῶς ¹⁰¹ ἐστίν, οὐκ ἀποσταλεῖς παρὰ
τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ. Οὐ δὴ χάριν πρόβριζον αὐτὸν
τὸν τῷ γένει παντὶ παραδώσω θανάτῳ, καὶ τῶν
ἀνιάρων οὐκ ὄψεται τὴν μεταβολήν. Ταῦτα τοῖνον
μαμαθηκότες, δείσωμεν τὸ ψεῦδος, καὶ τῇ ἀληθείᾳ
πιστεύσωμεν, καὶ τὴν ἀμφιβολίαν τῶν ψυχῶν ἐξελά-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ Ed. prior hab. ἐποίου. B ἐποιοῦμην. ⁹¹ ἄδ. Des. apud LXX, insertum autem est a Grabio. ⁹² οὐκ. ἔχρ. Rec. lect. οὐ συνέταξα. ⁹³ καὶ — μάρτυς. Ita quoque Grabius, Rec. lectio, κατὸ μάρτυς. ⁹⁴ Ed. prior hab. τὴν ἐκ. ἀρχῆν. ⁹⁵ γεν. σε εἰς ἐπ. Hebr. ut sitis præfecti. ⁹⁶ κλ. Rec. lectio, ἀπόκλεισμα. Montf. κατάκλεισμα. ⁹⁷ Σιν. Des. apud LXX, ortum ex Hebr. סין. ⁹⁸ B τῷ γὰρ προφήτῃ συνέτ. τὸν τόμον. sin potius μαινόμενον. ⁹⁹ οὐκ. ἐπ. Ita bene juxta Hebr. Sed omnes reliqui habent, συνελοδορήσατε τὸν Ἱερ. ¹⁰⁰ τ. γρ. τέτ. Rectius reliqui, τὸν προφητεῦσαντα ὑμῖν. ὥστε — φου. Ita paucis h. l. comprehendi- tur sermo prophetæ. ¹⁰¹ B προειρήκων.

σωμεν, και τοις θεοις ακολουθησωμεν λόγοις. **A** mus, per gratiam et humanitatem Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri sit gloria, cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

ἄμην.

TOMOS Z.

TOMUS SEPTIMUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Δείξει βουλόμενος ὁ Δεσπότης ὁ Θεὸς τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν συγγραφῇ παραδύναι, τῷ προφήτῃ κελύει τὰς τε περὶ τῆς αἰχμαλωσίας, τὰς τε περὶ τῆς ἀνακλήσεως γεγενημένας προβήσεις. Πρῶτον μέντοι προλέγει τὰ σκυθρωπά.

ε', ζ' Οὕτως εἶπε Κύριος· Φωνὴν φόβου ἀκούσθε· φόβος, καὶ οὐκ ἔστιν εἰρήνη. Ἐρωτήσατε δὴ, καὶ ἴδετε εἰ ἔτεκεν ἄρσεν; Σαφῶς ὁ δεδήλωκεν τὴν τῆς ὀδύνης ὑπερβολὴν· τὸ γὰρ μέγεθος τῆς συμφορᾶς συνέκρινεν ὠδίσαι τικτούσης. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ἐρωτήσατε καὶ ἴδετε εἰ ἔτεκεν ἄρσεν; Συμφωνεῖ δὲ καὶ τὰ ἐξῆς. « Καὶ ὁ περὶ φόβου, ἐν ᾧ καθέξουσιν ὀσφύν· διότι ὁ ἔώρακα πάντα ἄνθρωπον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ, ὡς τικτούσης ἴ. » Νῦν μὲν τὴν ὀδύνην δεικνύς, τῆς τικτούσης παρατίθει τὴν εἰκόνα· ἐτέρωθι δὲ, τὸ πένθος διδάσκων, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς συμπεπλεγμένας ἔχειν ἕκαστον ἔφη τὰς χεῖρας. « Πάντα ὁ τὰ πρόσωπα εἰς ἕκτερον ὁ ἐγενήθη. » Καὶ τοῦτο δέους σημαντικόν.

ζ'. Ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη, καὶ οὐκ ἔστι τοιαύτη· καὶ χρόνος στενότητός ἑστι καὶ ἡ θλίψεως παντὶ Ἰακώβ. Ἀπὸ τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας τὴν ἡμέραν μεγάλην ὠνόμασεν. Εἶτα συνάπτει ψυχαγωγίαν τοῖς σκυθρωποῖς. Λέγει γάρ· « Καὶ ἀπὸ τούτου σωθήσεται. » Καὶ ὑπισχνεῖται συντρέψαι τὸν τῆς δουλείας ζυγόν. Προλέγει δὲ καὶ τὴν τοῦ τρόπου μεταβολὴν. « Καὶ οὐκ ἐργάζονται ἔτι ἄλλοις. »

θ'. Καὶ ἐργάζονται Κυρίῳ τῷ Θεῷ αὐτῶν. Ἄλλοις τοῖς τὰ εἰδῶλα προσηγόρευσε· γινόντες γὰρ ὡς ὁ Δεσπότης Θεός, καὶ τὰ ἀγαθὰ χορηγεῖ, καὶ τὰς παιδείας ἐπάγει, πάντων, φησί, προτιμήσουσι τὴν

B CAPUT XXX. (Græc. XXXVII.)

[1-4.] Dominus Deus, volens ostendere veritatem prophetiæ, 538 jubet prophetam mandare scriptis prædictiones factas tam de captivitate, quam de revocandis captivis. In primis tamen tristia prædicit.

VERS. 5, 6. Sic dixit Dominus: Vocem formidinis audietis: formido, et non est pax. Interrogate et videte, an pepererit masculus? Aperte doloris magnitudinem significavit. Gravitate enim calamitatis cum doloribus parturientis comparat. Hoc nimirum indicant illa: « Interrogate, et videte an pepererit masculus? » Et consona sunt sequentia. « Et de formidine, in eo quod tenebunt lumbos. Propterea vidi omnem hominem habentem manus suas super lumbos, more mulieris parturientis. » Nunc quidem, ut repræsentet dolorem, proponit imaginem parturientis mulieris: alibi vero, ut luctum demonstraret, dixit unumquemque habere manus complicatas super caput. « Facies omnes speciem morbi regii præ se ferunt. » Quod ipsum etiam est indicium formidinis.

VERS. 7. Quia magnus est dies ille, et non est ei similis: et tempus angustiae et afflictionis universo Jacobo. A magnitudine supplicii diem nominavit magnum. Postea conjungit adversis consolationem. Ait enim: « Et ex hoc salvabitur. » [8] Et promittit se contriturum esse jugum servitutis: prædicitque conversionem morum. « Et non operabuntur amplius alienis. »

VERS. 9. Et operabuntur Domino Deo suo. 539 Alienos appellavit idola. Etenim ubi cognoverint Dominum Deum esse, qui bona suppeditat, et castigationes infligit, ante omnia reverebuntur

VARIE LECTIONES.

ὁ Δεσπ. Θ. B ὁ τῶν ὄλων Θεός. Ἐξ B. καὶ — ὀσφύν. Des. in Hebr. Post ὀσφ. apud O' seq. καὶ σωτηρίαν. ἴ διότι. Hebr. quare. ἴ ὡς τικτ. Exstat tantum in Compl. et apud Grab. Eadem leg. apud Chrys. in Catena Glislerii. ἴ πάντα — ἐγέν. Rec. lectio, ἐστράφησαν πρόσωπα εἰς ἕκτερον. ἴ Ex. Hebr. pallorem. ἴ μεγ. Apud LXX. πραγμ. ἐγενήθη. ἴ B στενός juxta rec. lect. ἴ x. θ. (Ed. p. ior θρίψεως). Des. apud LXX. ἴ Παντὶ B τῷ juxta rec. lect. ἴ Μεγ. Des. apud LXX. ἴ B ἐργάζονται, juxta rec. lect. Sic quoque deinde. Hebr. servient.

prophetiam ipsius. « Et Davidem regem ipsorum suscitabo eis. » Prophetiæ finem imposuit Christus Dominus. Siquidem e Davide natus est secundum carnem, et pascit, jam non Israelém modo, sed omnes gentes. Prædictio hæc eventum quendam habuit, velut in umbra et figura, tempore Zorobabelis. [10, 41.] Hæc ita pollicitus, rursus consolatur eos, revocationem promittens. Et Babyloniiis quidem minatur interitum. « Faciam enim, ait, interitum in omnibus gentibus, ad quas dispersi te. » Eis autem bonorum pollicitationes exhibet. « Te enim, ait, non redigam ad interitum; et castigabo te in iudicio. Non tamen indemnem te habebō. » Quasi dicat: Castigabo et consolabor. Non permittam te carere castigatione, nec auxilii expertem relinquam. Hoc enim significat, « non tamen indemnem te habebō. » Id est, non feram ut non sentias afflictionem. Desiderans autem atrocitate comminationis nequitiam illorum convertere, addit etiã ista:

Vers. 12, 13. *Violenta est contritio tua, acerba est plaga tua. Non est qui iudicet causam tuam.* Nemo enim redarguebat injustitiam regis Nabuchodonosoris. 540 « Acerbe curata es, » hoc est, cum dolore. « Non est tibi auxilium. » Auxilium nunc non in anima dicit, sed in suppetiis humanis; quod indicant sequentia.

Vers. 14. *Omnes amici tui obliti sunt tui. Non interrogabunt de te. Plaga enim hostili percussit te.* Quia non usus sum solita longanimitate, sed profundam adhibui sectionem. Quod etiam facere consuevit medicus, difficultatem morbi considerans. Et, ut ostendat quam justa sit causa supplicii, subiunxit: « Castigationem duram propter omnes iniquitates tuas; quia multiplicata sunt peccata tua. » Quibus conveniunt quæ sequuntur:

Vers. 15. *Quid clamas propter contritionem tuam? violentus est dolor tuus.* Hoc est, vehemens quidem, sed tamen justus. « Ob multitudinem iniquitatum tuarum. Quia invaluerunt peccata tua, feci tibi ista. » [16] Minatur nihilominus eadem et servitute hostibus qui insurrexerunt in eos. Qui enim mortem effugerant, in servitute a victoribus redacti sunt. Pergit porro consolari eam blandis promissionibus.

αὐτοῦ προφητεῖαν. « Καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα ἁπλῶν ἀναστήσω αὐτοῖς. » Τῇ προφητείᾳ τὸ τέλος ὁ Θεοσπ. τῆς Χριστοῦ ἐπιτίθεικεν. Ἐκ Δαβὶδ γὰρ ἐβλάστησε κατὰ σάρκα, καὶ ποιμαίνει οὐκ ἐπὶ μόνον τὴν Ἰσραὴλ, ἀλλὰ πάντα τὰ ἔθνη, ὡς ἐν σκιῇ καὶ τύπῳ, καὶ ἔπι τοῦ Ζοροβάβελ ἐδέξατο τινὰ ἢ πρόρρησις ἔκβασις. Ταῦτα ὑποσχόμενος πάλιν αὐτοῖς ψυχαγωγεί, τὴν ἀνάκλησιν ἐπαγγελλόμενος. Καὶ τοῖς μὲν Βαβυλωνίοις βίεθρον ἀπειλεῖ. « Ποιήσω γὰρ, φησὶν, ἐκλειψὺν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, εἰς οὓς διεσκορπίσασα σε ἐκεῖ. » Αὐτοῖς δὲ ἀγαθῶν ἐπαγγελίας προσφέρει. « Σὲ γὰρ, φησὶν, οὐ μὴ ποιήσω εἰς ἐκλειψὺν, καὶ παιδεύσω σε εἰς χρίσιν, καὶ ἀθωῶν οὐκ ἀθωώσω σε. » Ἀντὶ τοῦ, παιδεύσω, καὶ ψυχαγωγήσω, καὶ οὕτε ἀπαιδεύτων ἔσσω, οὕτε ἀδοθήθτων καταλείψω· τὴ γὰρ ἀθωῶν οὐκ ἀθωώσω σε· τοῦτο δηλοῖ, ὅτι τοῦ ἀπειραστῶν σε τῶν κακῶν οὐκ ἔσσω· τῷ δὲ μεγέθει τῆς ἀπειλῆς μεταβαλεῖν αὐτῶν τὴν πονηρίαν βουλλόμενος, ἐπάγει καὶ ταῦτα·

ιβ', ιγ'. *Βλαῖον τὸ σύντριμμά σου· ἀληγῆ ἢ πληγῆ σου. Οὐκ ἔστι κρίνωρ κρίσιν σου.* Οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπιον ἤλεγχε τοῦ Ναβουχοδονόσορ τὴν ἀδικίαν. « Εἰς ἀληγῆν ἰατρειῶς, » τούτέστι σὺν δόσῃ. « Ὁφέλεια οὐκ ἔστι σοι. » Τὴν ὠφέλειαν νῦν οὐκ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τέθεικεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπικουρίας· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὰ ἐξῆς.

ιδ'. *Πάντες οἱ φίλοι σου ἐπελάβοντό σου, οὐ μὴ ἐπερωτήσωσι περὶ σοῦ· ὅτι πληγῆ ἐχθροῦ ἔκασά σε.* Οὐ γὰρ ἐχρησάμην τῇ συνθήμῃ μακροθυμῆς, ἀλλὰ βαθεῖαν δέδωκα τὴν τομῆν. Τοῦτο καὶ ἰατρὸς ποιεῖ χαλεπὸν τὸ πάθος Θεούμενος. Καὶ διδάσκων τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον, ἐπήγαγε· « Παιδεῖαν στερεάν ἐπὶ πᾶσαν ἀδικίαν σου· διότι ἐπιλήθθησαν αἱ ἁμαρτίαι σου. » Συμφωνεῖ δὲ τούτοις καὶ τὰ ἐξῆς.

ιε'. *Τι βοῆς ἐπὶ τὸ σύντριμμά σου; βλαῖον τὸ ἄληγος σου;* Ἀντὶ τοῦ, σφοδρὸν, ἀλλ' ὅμως δίκαιον. « Διὰ πληθὸς ἀνομιῶν σου, ὅτι ἔσχυσαν αἱ ἁμαρτίαι σου, ἐποίησά σοι ταῦτα. » Ἀπειλεῖ δὲ ὅμως τοῖς ἐπελθούσιν αὐτοῖς πολεμίοις, καὶ σφαγῆν, καὶ δουλεῖαν· αἱ γὰρ τὴν θάνατον διαπεφευγότες, δοῦλοι τῶν νενικηχότων ἐγένοντο. Ἐπιμένει δὲ αὐτῇ ταῖς χρησταῖς ἐπαγγελίαις ψυχαγωγῶν.

VARIE LECTIONES.

¹⁶ τ. β.σ. αὐτ. *Hebr.* regi suo, quem cæst. ¹⁷ καὶ. Des. in B. ¹⁸ πάλιν κ. τ. λ. vers. 10, 41, ad quos hæc se referunt, des. apud LXX, præter ed. Grab. et Compl. Ad Theodot. pertinent, quæ h. l. ex vers. 11, allata sunt. ¹⁹ ἐκλ. Ita h. l. et deinde ubi vox ista recurrit, mutandam esse lectionem Sirm. ἐκλειψὺν, jam monuit Grabius, cuius emendationem confirmat codex Bavar. ²⁰ σέ. Suppl. ex B. ²¹ παιδ. σε εἰς χρ. *Hebr.* castigabo te moderate. Vid. p. 468, n. 57. ²² ἀντὶ τ. ἀπ. B τὸ ἀπειραστῶν. ²³ βλαῖον. Constant. τῶν Ὁ' lectio, etiam apud Grabium, est, ἀνέστησα, sed contra *Hebr.* Noster h. l. Theodotionem sequitur. ²⁴ B διήλεγχε. ²⁵ εἰς ἀλγ. ἰατρ. *Hebr.* ad compressionem se. vulnerum tuorum; sanatio (et restitutio non est tibi). ²⁶ B ἐπελάβοντο, ex errore librarii, ut videtur. ²⁷ B ἐπερωτήσωσι. ²⁸ περὶ σοῦ. Des. quidem apud LXX, insertum tamen est a Grabio auctoritate codicis quo usus est, et Origenis, homil. 8 in *Levit.* ²⁹ B παιδεῖαν στερεά. ³⁰ σου. B add. ἔσχυσαν αἱ ἀνομίαι σου. ³¹ Quæ ex vers. 15, a LXX omisso, h. l. leguntur, eodem fere modo in edit. sua exhibuit Grabius. Aliter autem in e. lit. Compl. leg. iste vers. ³² ἀλγος. Delevimus quæ apud Sirm. sequebantur verba, καὶ τὰ ἐξῆς. Nihil enim deerat, præter voculam σου, quam auctoritate cod. Bavar. subiunximus. ³³ ἐπ. Grabium h. l. sequimur, qui recte statuit, pro ἐποίησαν, ut apud Sirm., imo apud Origenem erat, leg. esse ἐπέστησα. Sic quoque in Compl. leg. ³⁴ B διαφεύγοντες.

ιζ. "Οτι ἀνοίξω³⁹ τὸ Ιαμά σου, ἀπὸ πληγῆς Α
 ἄδυνηρῆς Ιατρεύσω σε, φησὶ Κύριος. Καὶ τῆ τομῆ, καὶ τῆ σπογγῆ, καὶ τοῖς αὐστηροτέροις, καὶ τοῖς ἡπιωτέροις φαρμάκοις ἐχρήσατο. "Οτι διεσπαρμένη ἐκλήθη⁴⁰ Σιών. » Ἐπετόθαζε γὰρ αὐτῆ³⁷ τὰ γειτονεύοντα³⁸ ἔθνη, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν προτιθέντα, καὶ τὴν δουλείαν. « Αὕτη θήραμα³⁹ ὑμῶν ἐστίν, ὅτι ζητῶν οὐκ ἐστίν αὐτήν. » Ἦνίκα, φησὶ, παρεῖδον αὐτήν καὶ οὐκ ἐπήμουν, προδύκετο τοῖς πολεμοῦσιν αὐτήν, ὡς θήραμα ἔπιμον. Ἄλλὰ μετὰ⁴⁰ τὴν παιδείαν τῆς θουλείας αὐτοῦς ἐλευθερώσω, ὥστε ἐπανελθεῖν καὶ δεῖμασθαι τὰς πόλεις, καὶ τὸν ναὸν ἀναστήσαι, καὶ τὴν κατὰ νόμον ἐν αὐτῷ λατρείαν ἐπιτελεῖν. Τοῦτο γὰρ ἔφη. « Καὶ ὁ ναὸς⁴¹ κατὰ τὸ κρίμα αὐτοῦ καθεδεῖται. » Προστίθησι δὲ καὶ ὅσα τῆς εὐπραξίας ἴδια.

θ. Καὶ ἐξελεύσονται ἀπ' αὐτῶν ἄδοντες⁴², καὶ φωνῆ ποιῶντων. Ἰπικνεῖται δὲ καὶ αὐξήν⁴³ τοῦ γένους, καὶ πολυγονίαν. « Κεῶ⁴⁴ γὰρ αὐτοῦς, φησὶ, καὶ οὐ μὴ σμικρυνθῶσι. »

κ. Καὶ εἰσελεύσονται, φησὶν, οἱ υἱοὶ αὐτῶν, ὡς τὸ πρότερον, καὶ τὰ μαρτύρια⁴⁵ αὐτῶν κατὰ ἀρρώστων μου ἐρθωθήσονται⁴⁶. Τὰ μαρτύρια ὁ Σύρος συναγαγὼς ἔρμηνευσε. « Καὶ ἐπισκέψομαι ἐπὶ πάντας τοὺς θλίβοντας αὐτοῦς. »

κα. Καὶ⁴⁷ ἔσονται ἰσχυρότεροι αὐτῶν ἐπ' αὐτοῦς. Θλίβοντας τοὺς Βαβυλωνίους λέγει· ἰσχυρότερους δὲ τούτων Μήδους καὶ Πέρσας· οὗτοι γὰρ αὐτῶν τὴν σωτηρίαν⁴⁸ κατέλυσαν. « Καὶ ὁ ἀρχων αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. » Κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, ἀρχοντα τῶν Βαβυλωνίων ἔχον τὸν βασιλέα. Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον, πρῶτον μὲν ἔσχον τὸν Ζοροβάβελ, καὶ τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ υἱόν⁴⁹· μετὰ δὲ ταῦτα, ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἰθύνοντο. « Ὅτι τίς ἐστίν οὗτος, ὃς ἔδωκε τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐπιστρέψαι πρὸς με; φησὶ Κύριος. » Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν· Ἐρωτήσατε γενεὰς τὰς γενομένας προτέρας ὑμῶν, τίς ἐπίστευσε Κυρίῳ, καὶ κατασχύθη. Εἶτα τῆ τοῦ Θεοῦ ὀργῆ τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς ἀνατίθησιν ἀλεγεία· καὶ δεικνύς αὐτῆς τὸ δίκαιον, ἐπάγει· « Ἐπ' ἀσεβεῖς ἦξει⁵⁰. » Διδάσκων δὲ καὶ τὸ δυνατόν, ἐπιφέρει·

κδ. Οὐ μὴ ἀποστραφῆ ὀργῆ θυμοῦ Κυρίου, ἕως ἂν ποιήσῃ, καὶ ἕως οὗ⁵¹ πληρώσῃ⁵² ἐργασίαν καρδίας αὐτοῦ. Τῆ γὰρ βουλῆ αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε; Τὴν ἀπίστιαν αὐτῶν ἐλέγχων, « Ἐπ' ἐσχάτων, φησὶ, τῶν ἡμερῶν γινώσασθε αὐτά. » Ἐπειδὴ τοὺς λόγους⁵³ οὐ πιστεύετε, δι' αὐτῶν μαθήσεσθε τῶν πραγμάτων τῆς πείρας.

VERS. 17. *Aperiam curationem tuam: sanabo te a plaga tua acerba, dicit Dominus.* Sectione et spongia, et austerioribus atque lenioribus **541** usus est medicamentis. « Quia dispersa vocata est Sion. » Incesebant enim eam conviciis vicinæ gentes, captivitatemque et servitutem objiciebant. « Hæc est præda vestra, quia nemo exquirat eam. » Quando, inquit, aspernabar eam, et non tuebatur, exposita erat impugnantibus eam, velut parata præda. [18] At post castigationem servitutis, liberabo eos ut revertantur, et ædificent urbes, et templum instaurent, et celebrent in eo cultum legitimum. Hoc enim dicit: « Et templum sedebit, secundum Judicium ejus. » Addit etiam ea quæ propria sunt prosperitatis.

VERS. 19. *Et egredientur ab eis canentes, et vox ludentium.* Promittit etiam eis incrementum generis, et secunditatem. « Effundam enim, ait, eos et non imminuentur. »

VERS. 20. *Et ingredientur filii eorum, ut prius, et testimonia eorum in conspectu meo dirigentur.* Testimonia Syrus interpretatus est *synagoga*. « Et visitabo cunctos affligentes eos. »

VERS. 21. *Et erunt fortiores eis super ipsos. Affligentes vocat Babylonios: fortiores autem illis, Medos et Persas; quippe qui salutem eorum everterunt.* « Princeps ejus egredietur ab eo. » Tempore captivitatis principem habuerunt regem Babyloniorum: post reditum vero, **542** primum quidem habuerunt Zorobabelem, et filium Josedeci: postea vero a pontificibus regebantur. « Nam quis est ille, qui dedit cor suum, ut revertatur ad me? dicit Dominus. » Hoc et alibi dicit: Interrogate generationes quæ fuerunt ante vos, quis crediderit Domino, et confusus sit? [25] Dehinc ad iram divinam refert tribulationes quæ illis obvenerunt, et hanc ostendens esse justam, subjicit: « Ad impios veniet. » Ut autem doceat se posse, infert:

VERS. 24. *Nequaquam avertetur ira indignationis Domini, donec fecerit, et donec compleverit cogitationem cordis sui.* Nam quis restitit consilio ejus? Redarguens incredulitatem eorum, « In novissimis, ait, diebus, cognoscetis ea. » Quoniam verbis non creditis, ipsarum rerum experientia discetis.

VARIÆ LECTIONES.

³⁹ ἄν. Lectio, quantum scimus, nondum observata. Receptam, quæ est ἀνάξω, habet B. ⁴⁰ Rec. lectio, ἐκλήθη. Σιών seq. etiam in Compl. ³⁷ Β αὐτήν. ³⁸ Β γειτονεύοντα. ³⁹ Β θήραμα, juxta rec. lect. ⁴⁰ μετὰ. Ita cum B leg. esse videtur, non autem διὰ, ut hab. ed. prior. ⁴¹ ναός. Ita Compl. pro ναός, ut habent alii. ⁴² ἄδ. Hebr. laus. ³⁶ Β αὐξήσιν. ⁴³ Κεῶ — σμικρ. Des. apud t. XX, præter edit. Græb., ubi tamen leg. ἐκξέω. ⁴⁴ τὰ μαρτ. Hebr. cætus. ⁴⁵ Β ἄρθωθήσεται, juxta rec. lect. ⁴⁶ Καὶ αὐτοῦς. Hebr. Et erit (s. potens) ex eo. ⁴⁷ σωτ. Β δυναστείαν. ⁴⁸ υἱόν. Β Ἰησοῦν. Hand male. Constat enim ex libris sacris. Josuam istum fuisse filium Josedeci. ⁴⁹ ἐπ' ἄς. ἦξ. Hebr. (turbo) in caput impiorum irruet. ⁵¹ οὐ. Β ἄν. ⁵² πλ. Rec. lectio, καταστήσῃ. ⁵³ Β τοῖς λόγοις

CAPUT XXXI. (Græc. XXXVIII.)

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ΄.

Rursus autem permiscens grata tristibus, horum rationem reddit.

VERB. 2. *Ita dicit Dominus: Inveni calidum in deserto, cum his qui perierunt gladio ambulantes in studiis Israelis.* Pro calido, Syrus et Hebræus posuerunt misericordiam. Habetque cum hoc Græcæ vocis interpretatio quamdam cognationem; quia, cum calefit aliquis, laxatur ad misericordiam. *Desertum autem vocat Babylonem: et docet Dominum miserum esse ibi servientium.* 543 Et quadrant Syri interpretationi quæ sequuntur.

VERS. 3. *Charitate perpetua dilexi te: propterea trazi te in commiserationem.* Non tua, ait, vivendi ratio causa est tibi salutis: sed misericordia mea. [4, 5] Prædicat vero illos cum tympanis et aliis instrumentis denuo choreas ducturos, agriculturæ curam habituros, atque celebraturos esse festa divina. Prædicat quoque unionem trium.

VERS. 6. *Quia dies est vocationis respondentis in montibus Ephraimi: Surgite, et ascendamus in Sionem, ad Dominum Deum nostrum.* Hi enim qui quondam juvenecas colebant, pristinorum delictorum rationem reddent, et ad Sionem accurrent, adorabuntque Deum universorum. [7] Hortatur autem illos, ut Deum quidem collaudent cum lætitiis, contra gentes vero vicinas excelso sint animo. Hoc enim significat: « Hinnite super caput gentium. » Et per hoc notam facite opem divinam. Dicit quoque tempus reditionis.

VERS. 8. *Congregabo enim eos, inquit, festo Phasec, ab extremo terræ.* Phasec autem Græca voce exponitur *Pascha*. Et multitudinem eorum indicans: « Inter eos, inquit, claudus et cæcus, prægnans et pariens, unanimi consensu cælestis magnus. » Siquidem in urbibus populosis hujus generis omnia reperire licet. [9] Mentionem etiam facit ulnialus qui audiebatur tempore captivitatis: et prædicat lætitiā 544 in reditu futuram, et consolationem in itinere. « In consolatione, ait, reducam illos, castra metans juxta fossas aquarum, in via recta, in qua non amplius errabunt. » Et ostendens quæ causa sit sollicitudinis, subjunxit: « Quia factus sum Israeli in patrem; et Ephraim est primogenitus meus. » Ephraim vocat, non filium Josephi, sed decem tribus: inter quas erat Ruben primogenitus, et Simeon secundus. Appellabantur autem

Ἀναμίξας δὲ πάλιν τὰ θυμῆρη τοῖς σκυθρωποῖς, τὴν τούτων αἰτίαν διδάσκει.

β'. Οὕτως εἶπε Κύριος· Ἐῖρον ἢ θερμὸν ἐν ἐρήμῳ, μετὰ ὀλωλότων ἐν μαχαίρᾳ πορευομένων ἐν σπουδαῖς Ἰσραὴλ. Τὸ θερμὸν καὶ ὁ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖος οἰκτιρμὸν τεθείκασιν· ἔχει δὲ τινα πρὸς τοῦτο συγγένειαν καὶ ἡ ἐρμηγεία τῆς Ἑλλάδος φωνῆς· ὑποθερμαινόμενος γὰρ τις χαινοῦται εἰς ἔλεον· Ἐρμημον δὲ καλεῖ τὴν Βαβυλῶνα· καὶ διδάσκει ὅτι ἐκεῖ δουλεύοντας ᾤκτειρεν ὁ Δεσπότης. Συμφῶναι δὲ καὶ τῇ Σύρου ἐρμηγείᾳ καὶ τὰ ἐξῆς.

γ'. Ἀγάπησιν αἰωνίαν ἠγάπησά σε· διὰ τοῦτο ἐλλυσοῦ σε εἰς οἰκτερίημ. Οὐχ ὁ σὸς, φησὶ, τρέπος αἰτίος σοι τῆς σωτηρίας· ἀλλ' ὁ ἐμὸς ἔλεος. Προλέγει δὲ, ὅτι πάλιν χορεύουσι τυμπάνοις κεχημένοι, καὶ τοῖς ἄλλοις ὄργανοις, καὶ φυτοουργίας φροντίζουσι, καὶ τὰς θείας ἐπιτελείουσιν ἑορτάς. Προλέγει καὶ τὴν ἔνωσιν τῶν φυλῶν.

δ'. Ὅτι ἔστιν ἡμέρα κλήσεως ἀπολογουμένου ἐν ὄρεσιν Ἑφραῖμ· Ἀνάστητε, καὶ ἀνυβώμεν εἰς Σιών, πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν. Οὗτοι γὰρ, οἱ πάλαι ταῖς δαμάλεσι λατρεύοντες, ὑπὲρ τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων ἀπολογησονται, καὶ εἰς τὴν Σιών δραμοῦνται, καὶ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν προσκυνήσουσι. Παρακαλεῖται δὲ αὐτοῖς, τὸν μὲν Θεὸν ἀνομνεῖν μετ' εὐφροσύνης, κατὰ δὲ τῶν γειτονεύοντων ἐθνῶν μέγα φρονεῖν. Τοῦτο γὰρ λέγει· « Χρεμετίσατε ἐπὶ κεφαλῇ ἐθνῶν. » Καὶ δηλώσατε διὰ τοῦτου τὴν θείαν ἐπικουρίαν. Λέγει δὲ καὶ τὸν τῆς ἐπανόδου καιρὸν.

ε'. Συνάξω γὰρ αὐτοῖς, φησὶν, ἐν ἑορτῇ Φασέκ ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς. Τὸ δὲ Φασέκ τὸ Πάσχα ἐρμηνεύεται τῇ Ἑλλάδι φωνῇ. Καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν σημαίνων· « Ἐν αὐτοῖς, φησὶ, χωλὸς καὶ τυφλὸς, ἔγκυος καὶ τίκτουσα, ὁμοθυμαδὸν ἐκκλησία μεγάλη. » Ἐν γὰρ ταῖς πολυανθρώποις πόλεσι πάντα ἔστιν εὐρεῖν τὰ ταιαῦτα. Ἀναμνησθεὶς δὲ καὶ τοῦ τῆς αἰχμαλωσίας κλαυθμοῦ· καὶ προλέγει τῆς ἐπανόδου τὴν θυμηδίαν, καὶ τὰς κατὰ τὴν ὁδοπορίαν ψυχαγωγίας. « Ἐν παρακλήσει γὰρ, φησὶν, ἀνάξω αὐτῶν, ἀυλίξω ἢ ἐπὶ διορυγὰς ὁδῶτων, ἐν ὁδοῖς εὐθείαις, καὶ οὐ μὴ πλανηθῶσιν ἐτι ἐν αὐτῇ. » Καὶ τὴν αἰτίαν τῆς κηδεμονίας δεικνύς ἐπέφησεν· « Ὅτι ἐγενόμην τῷ Ἰσραὴλ εἰς πατέρα, καὶ Ἑφραῖμ πρωτότοκός μου ἐστιν. » Ἑφραῖμ οὐ τὸν τοῦ Ἰωσὴφ καλεῖ υἱόν, ἀλλὰ τὰς δέκα φυλάς· ἐν αὐταῖς δὲ τὴν Ρουβὴν ὁ πρωτότοκος, καὶ Συμεὼν ὁ δευτερός.

VARIE LECTIONES.

ἢ εῖρον — Ἰσρ. Hebr. Invenit gratiam in deserto populus, qui residui fuerunt a gladio: eundo (s. cum iret), ut quietem sibi conciliaret, Israel. ἢ Τὸ — τεθείκ. ἰδique bene. Ita quoque Αἰμ. et reliqui ἢ recte interpretati sunt per χάριν. Sed ol' O. legerunt ΩΠ, ut jam vidit Hier. ἢ καὶ τῆ. B τῇ τοῦ. ἢ τ. σωτ. B εἰς σωτηρίαν. ἢ B ἐπιτελοῦσιν. ἢ κλ. B παρακλήσεως. ἢ Rec. lectio est ἀπολογουμένου. Hebr. ifes quo clamabant custodes in monte Ephraim. ἢ Rec. lectio est ἀνάστητε. ἢ ἡμ. Ita recte Alex., sed Vatic. ὁμῶν. ἢ ἐν ἑορτ. Φασ. Des. in Hebr. ἢ ἐν — μεγάλη. Ita bene juxta Hebr., etsi contra lectiones τῶν O. Eastlem vero lectiones h. l. habent codices isti, quibus usus est Græbius, ut monuit vir el. qui post illius fata ad tom. III præfatus est. ἢ ἀυλ. Hebr. dicam eos. ἢ ἐτι. Des. apud O.

Ἐκαλοῦντο δὲ Ἐφραΐμ αἱ δέκα φυλαί, ἐπειδὴ τὰ Α Εφραϊμ decem tribus, eo quod regia constructa esset in sorte Ephraim. Et quemadmodum nunc ab urbe Romanorum dicimur omnes Romani: ita tunc decem tribus denominabantur ab Ephraïmo. [10, 11] Mandat autem ista promulgari etiam apud gentes, et omnibus populi significari reatum. Id vero factum est, non verborum præconio, sed audierunt omnes, rebus ipsis clarius elamitantibus. [12, 13]. Pollicetur ad hæc terræ fertilitatem, securitatem iumentorum, et animi lætitiā. Quod autem dicit:

Ὡς. *Μεθύσω τὴν ψυχὴν τῶν ἱερῶν, τῶν υἱῶν*⁶⁹ *Λευὶ, ἀντὶ τοῦ, ἀγαθῶν ἐμπλήσω παντοδαπῶν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ καὶ τὰ ἐπαγόμενα.* « Καὶ ὁ λαὸς μου τῶν ἀγαθῶν ἐμπλησθήσεται, φησὶ Κύριος. »

ιε'. *Οὕτως εἶπε Κύριος· Φωνὴ ἐν Ῥαμᾷ ἠκούσθη, θρήνος*⁷⁰, *καὶ κλαυθμὸς, καὶ ὄδυρμός· Ῥαχὴλ ἀποκλαιομένη*⁷¹ *ἐπὶ τοὺς υἱοὺς*⁷² *αὐτῆς*⁷³, *καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι*⁷⁴ *ἐπὶ τοῖς υἱοῖς αὐτῆς, ἔτι οὐκ εἰσὶν.* Καὶ ἡ Ῥαμὰ τῆς Βενιαμίνος ἦν φυλῆς· καὶ τῆς Ῥαχὴλ ὁ τάφος ἐν τῷ Ἰσποδρόμῳ ἐστὶ Χαφραθὰ⁷⁵, τοῦ ἐλθεῖν εἰς Ἐφραθὰ. Καὶ τέλος μὲν ἔλαβεν ἡ προφητεία ἐπὶ Ἠρώδου τοῦ πρώτου· οὗτος γὰρ ἀνείλε τὰ βρέφη, συναναίρησεν ἐπιζῶν τὸν γεννηθέντα Σωτῆρα. Τέθεικε δὲ ταῦτα ὁ προφήτης μεταξὺ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίας· διδάσκων, ὅτι τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν, καὶ τὸ τῆς σωτηρίας κεφάλαιον, τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἢ κατὰ σάρκα γέννησις, δι' ἣν ὑπέμεινε τὰ βρέφη τὴν ἀδικον ἐκείνην σφαγὴν.

ις'. *Τὰδε λέγει Κύριος· Διαλειπέτω*⁷⁶ *ἡ φωνὴ σου ἀπὸ κλαυθμοῦ, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ σου ἀπὸ δακρύων· ὅτι ἔστι μισθὸς τοῖς σοῖς ἔργοις, φησὶ Κύριος, καὶ ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ αὐτῶν*⁷⁷ *εἰς*⁷⁸ *τὰ ὄρη*⁷⁹ *αὐτῶν.* Καὶ διδάσκων ποίων ἔργων ὑπισχνεῖται μισθὸν, ὑποδείκνυσιν αὐτῷ⁸⁰ τὴν ἐν Βαβυλῶνι μετάνοιαν.

ιη'. *Ἀκούων ἤκουσα Ἐφραΐμ ὄδυρομένου.* Διδάσκει δὲ καὶ τισὶν ἐκέχρητο λόγους· « Ἐπαίδευσάς με, Κύριε, καὶ οὐκ⁸¹ ἐπαίδευσθην· ὡσπερ μόσχος οὐκ ἐδιδάχθη. » Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἐν τοῖς πρόσθεν εἶρηκεν· « Ἐμαστίγωσας αὐτούς, καὶ οὐκ ἐπόνεσαν· συνετέλεσας αὐτούς, καὶ οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι παιδείαν. » Καὶ Ὡση δὲ ὁ προφήτης φησὶν⁸²· « Ἐφραΐμ δάμαλις δεδιδαγμένη ἀγαπᾷ νεῖκος. » Ἀντιλέγει, φησὶ, καὶ οὐ δέχεται τὸν τοῦ νόμου ζυγόν. Καὶ πάλιν·

⁶⁹ Matth. II, 16 seq. ⁷⁰ Osee x, 11.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ B ἄπαντες. ⁶⁸ B φυγῶν. ⁶⁹ τ. υἱῶν Λευὶ. *Hebr.* pinguedine. *Grab.* post Λευὶ addidit πόντος. ⁷⁰ θρ. — ὄδυρμός. Ita quoque Matth. II, 18, ubi sequitur πάλους. *Rec.* autem lectio h. l. est, ὀρήνου καὶ κλαυθμοῦ καὶ ὄδυροῦ. ⁷¹ ἄπ. — υἱοὺς αὐτῆς. Ita fere Alex. *Infra*, ad Zach. XIV, 10, ita ut apud Matth. I. c. leg. κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς. ⁷² B τοῖς υἱοῖς, ut in Vatic. ⁷³ Edit. prior habebat αὐτόν. ⁷⁴ παρ. cod. Vatic. παύσασθαι. ⁷⁵ B Χαφραθὰ. ⁷⁶ διαλ. ἢ φ. σ. *Hebr.* cohibe vocem tuam. ⁷⁷ οἱ υἱοὶ αὐτῶν. *Des.* in *Hebr.* et apud LXX. ⁷⁸ εἰς. τ. ὄρη αὐτῶν. *Hebr.* et terra hostis. Sicque apud LXX. recte legi solet, ἐκ γῆς ἐχθρῶν. ⁷⁹ B ὄρη. Ex l. ac lectione conjicere licet verba ista, εἰς τὰ ὄρη (s. potius ὄρη) αὐτῶν, pertinere ad vers. 17, qui mutilus est apud LXX, juxta cod. Rom. et Alex., integritati. *sux* autem restitutus est a *Grab.* et in edit. *Compl.* etsi utriusque lectionis non omnino consentiant. ⁸⁰ B αὐτῶν. ⁸¹ οὐκ. Alii quidem omnes omittunt hanc partem, quam tamen expungere nolimus, cum supra, p. 14 in *Pref.* ad *Anticum* cant. nec non h. l. in cod. *Bavar.* existet. ⁸² B ἔλεγεν.

VERS. 14. *Et inebriabo animam sacerdotum, filiorum Levi, idem est ac si diceret, omnibus bonis cumulabo: quod clarum est ex sequentibus.* « Et populus meus replebitur bonis, dicit Dominus. »

VERS. 15. *Sic dixit Dominus: Vox in Rama audita est, luctus, fletus, et lamentatio: Rachel plorans filios suos, et noluit consolationem admittere* **545** *propter filios suos, quia non sunt.* Rama erat Benjaminitica tribus: et Rachelis sepulcrum est in hippodromo Chaphratha qua venit in Ephratha. Et finem accepit propheta sub Herode primo, qui interfecit infantes, sperans se simul occisurum esse Salvatorem natum. Ista vero posuit propheta inter promissiones bonorum, ut doceat bonum revera, et salutis caput esse Domini ac Salvatoris nostri in carne nativitate, propter quam infantes pertulerunt cædem illam iniquam.

VERS. 16. *Hæc dicit Dominus: Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis, quia est merces operibus tuis, dicit Dominus. Et convertentur filii eorum ad montes suos.* [17] Et docens, quorum operum mercedem polliceatur, ponit ei ob oculos pœnitentiam quam egit in Babylone.

VERS. 18. *Audiens audiivi Ephraïm lugentem.* Docet etiam, quibus sermonibus usus sit: « Castigasti me, Domine, et non sum eruditus: tanquam vitulus, non sum edoctus. » Idem dixit et propheta superius: « Flagellasti eos, et non doluerunt: consummasti eos, et noluerunt suscipere disciplinam. » Oseeas etiam propheta ait: **546** « Ephraïm juvenca edocta diligeret contentionem. » Contradicit, inquit, nec suscipit jugum legis. Et iterum: « E-

VERS. 14. *Et inebriabo animam sacerdotum, filiorum Levi, idem est ac si diceret, omnibus bonis cumulabo: quod clarum est ex sequentibus.* « Et populus meus replebitur bonis, dicit Dominus. »

VERS. 15. *Sic dixit Dominus: Vox in Rama audita est, luctus, fletus, et lamentatio: Rachel plorans filios suos, et noluit consolationem admittere* **545** *propter filios suos, quia non sunt.* Rama erat Benjaminitica tribus: et Rachelis sepulcrum est in hippodromo Chaphratha qua venit in Ephratha. Et finem accepit propheta sub Herode primo, qui interfecit infantes, sperans se simul occisurum esse Salvatorem natum. Ista vero posuit propheta inter promissiones bonorum, ut doceat bonum revera, et salutis caput esse Domini ac Salvatoris nostri in carne nativitate, propter quam infantes pertulerunt cædem illam iniquam.

phraim factus* est ut juvenca insaniens °. » A *Αἶδιδι πρᾶτερα, quæ obsecrans dicebat : « Convertite me, Domine, et convertar : quia tu Dominus Deus meus es. » Siquidem, te nolente, non liberabor a servitute.*

Vers. 19. Quia post captivitatem meam, pœnitentiam egi, et postquam cognovi, percussi femur : et suspiravi in diebus confusionis meæ. Posteaquam enim expertus est tribulationes, venit in sensum peccati. Hoc etiam ait beatus David : « Priusquam humiliarer, ego deliqui : propterea eloquium tuum custodivi P. » Et rursus : « Bonum mihi, quia humiliasti me : ut discam justificationes tuas q. » Percutere vero femur proprium est dolentium, et pœnitentiam agentium. « Confusus sum, et obsecutus sum tibi, quia opprobrium accepi ab adolescentia mea. » Retroactis enim temporibus, et ab initio, perduravi in transgressione mandatorum tuorum. Demonstrat autem et clementiam suam Dominus, et ait :

Vers. 20. Si filius meus dilectus Ephraim, si puerulus in deliciis. Id est, deliciosus et gratus. Si perseveres, ait, eo uti affectu, memor providentiæ meæ, bonis perfrueris. Nam et sequentia pollicitationem continent. « Propterea 547 quod verba mea in eo sunt, adhuc certe recordabor ipsius. » Quia pœnitentia usus est, et memor est mandatorum meorum, experietur providentiam meam. « Propterea, inquit, visitabo eum, et miserens miserabor illius. » Hortatur postea, ut medicamentis pœnitentiæ utatur.

Vers. 21. Constitue teipsam sionim. Sionim Syrus interpretatus est signa : quasi dicat : Adnotare oportebat, quos fructus ex transgressione decerpseris : quæ vero bona tibi conciliarit pœnitentia. Idcirco admonet ut spontanea castigatione utatur. « Sume de te ipsa supplicium : da cor tuum in humeros tuos. » Ac si dicat, Impone tibi ipsi omnes pœnitentiæ : permane in his, quæ recte prælegisti. Hoc enim est quod addidit : « In via qua ambulasti. » Hortatur postea, ut revertatur, et redeat ad suas civitates, et inctum non deserat. « Revertere enim lugens, ait, in urbes tuas. » Nec vero latini

« Ἐγένετο Ἐφραΐμ, ὡς παροιτρῶσα ἡ δάμαλις. » Τίθησι δὲ καὶ ἄπερ ποτινώμενος ἔλεγεν· « Ἐπίστρεψόν με ἡ, Κύριε, καὶ ἐπιστρέψω· ὅτι σὺ Κύριος ὁ Θεός μου εἶ. » Σοῦ γὰρ μὴ θέλοντος, οὐκ ἀπαλλαγῆσομαι ἡ τῆς δουλείας.

θ'. « Ὅτι ὕστερον ἡ αἰχμαλωσίας μου μετήνησα, καὶ ὕστερον τοῦ γνώμαι ἡ ἐκρότησα ἡ ἐπὶ μηρόν, καὶ ἐστέναξα ἡ ἐπ' ἡμέραις αἰσχύνης μου. Μετὰ τὴν πείραν τῶν κακῶν, εἰς αἴσθησιν ἦλθε ἡ τῆς ἁμαρτίας. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ εἶπε· « Πρὸ τοῦ με ταπεινωθῆναι, ἐγὼ ἐπλημμέλησα· διὰ τοῦτο τὸ λόγιόν σου ἐφύλαξα. » Καὶ πάλιν· « Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπεινώσάς με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου. » Τὸ δὲ πατάσσειν τὸν μηρόν, τῶν ὀδυνομένων καὶ μεταμελουμένων ἰδιον. « Καὶ γὰρ ἐνετράπην ἡ, καὶ ὑπέξῃσιν σοι, ὅτι ἔλαβον ὄνειδισμὸν ἐκ νεότητός μου. » Ἀνοθεν γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς παραβαίνων σου τὰς ἐντολάς διετέλεσα. Δείκνυσι δὲ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ὁ Θεὸς πάτερ, καὶ φησιν·

κ'. Εἰ ἡ υἱὸς ἀγαπητός ἐμοὶ Ἐφραΐμ, εἰ παιδίον ἐντρύφῶν. Ἀντὶ τοῦ, τρυφερὸν, καὶ ἐπιχαρὶ· εἰ ἐπιμένεις, φησί, ταῦτα χρώμενος τῇ διαθέσει, καὶ τῆς ἐμῆς μεμνημένος κηδεμονίας, τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσεις· τὴν γὰρ ὑπόσχασιν ἐντέθεικε τοῖς ἡ ἐξῆς· « Ὅτι ἂνθ' ἡ ὧν οἱ λόγοι μου ἐν αὐτῶ ἐσιν, μνησθήσομαι αὐτοῦ ἐπ' ἡ. » Ἐπειδὴ μεταμελεία κέχρηται, καὶ τῶν ἐμῶν ἐντολῶν μνημονεύει, τῆς παρ' ἐμοῦ τεύξεται προμηθείας. « Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἐπισκέψομαι ἡ αὐτόν, ἐλεῶν ἐλεήσω αὐτόν. » Εἴτα παρακελεύεται τοῖς τῆς μετανοίας κεχρησθαι φαρμάκοις.

κα'. Στήσον σεαυτὴν σιονεῖμ ἡ. Τὸ σιονεῖμ ὁ Σύρος σημεῖα ἠρμήνευσεν· ἀντὶ τοῦ, ἐπισημῆνασθαι ἔδει, τίνας μὲν ἐκ τῆς πᾶρανομίας ἐδρέψω καρποῦς, ποίῶν δὲ σοι ἀγαθῶν μεταμελεία γαγένηται πρόξενος. Διὰ τοῦτο καὶ τῇ αὐθαίρετῷ παιδεῖα κεχρησθαι παρεγγυῆ. « Ποίησον ἡ σεαυτῇ τιμωρίαν, ὅς ἡ τὴν καρδίαν σου εἰς τοὺς ὤμους ἡ σου. » Ἀντὶ τοῦ, Ἐπίθεος σεαυτῇ ἡ τὸ φορτίον τῆς μετανοίας. Ἐπίμεινον ὅς προεἶλου ἡ καλῶς τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν, « Ὅδὸν ἡν ἡ πεπόρευσαι. » Εἴτα παρακελεύεται αὐτῇ ἀναστρέφαι, καὶ εἰς ἡ τὰς οἰκίας πόλεις ἐπανελθεῖν, καὶ μὴ καταλιπεῖν τὸ πένθος. « Ἀπόστρεψον γὰρ, φησὶν,

° Ossee 15, 16. P Psal. cxviii, 67. q Ibid. 71.

VARIÆ LECTIONES.

ἡ παρ. Ita se habet rec. l. quam etiam Noster sequitur l. c. Sed edit. prior habebat παροιτρῶσα. ἡ με. Aberat ab edit. priori. Sequens Κύριε des. apud LXX. ἡ B Κύριε. ἡ B οὐ καταλλαγῆσομαι. ἡ ὕστ. αἰχμ. μου. Hebr. Postquam conversus sum. ἡ γν. Apud LXX sequi. με. ἡ ἐκρ. ἐπὶ μ. καί. Des. apud LXX. Duplex h. l. est interpretatio. ἡ B ἦλθον. ἡ x. γ ἐν. Des. apud LXX, quia iterum duplex h. l. est interpretatio. ἡ Rec. lectio, ὑπέδεξα. Hebr. pudore suffusus sum. ἡ El. Des. apud LXX. Hebr. Estne? ἡ τοῖς. Ita B sed edit. prior hab. καὶ τὰ. ἡ ἂνθ' — εἰσί. Hebr. ex quo locutus sum de eo. ἡ B μνησθήσομαι. ἡ ἐπ. Des. apud LXX. ἡ ἐπισκ. αὐτόν. B ἐπισκ. αὐτόν. Rec. lectio, ἔσπευσα ἐπ' αὐτόν. Hebr. perstrepunt viscera mea propter eum. ἡ B σιονεῖμ. Rec. lectio est Σῶν, sed rectius h. l. retinetur Hebr. סיון, aut cum Syro vertitur signa. Pro σεαυτὴν in Compl. melius leg. σεαυτῇ. ἡ π. σ. τιμ. Hebr. pone tibi columellas. Apud O des σεαυτῇ, quod tamen Grabinus addidit. ἡ ὅς — ὤμ. σου. Hebr. appone cor tuum ad semitam (via in qua ambulas). Σοῦ post ὤμους additur in cod. Alex. ἡ ὤμ. Nisi codices, quantum scimus, omnes consentirent in hac lectione, non dubitarem eum Bosio legere ὄμους. ἡ B ἐαυτῇ. ἡ B προεἶλω. ἡ ἦν παρ. Ita habet Ald. ἡ εἰς. Abest a B.

εις τὰς πόλεις σου πενθοῦσα ⁸. Ὁὐκ ἐναντίον δὲ τῆς A
 εὐφροσύνης τοῦ τοιοῦτον πένθους. Χρῆ γὰρ ἡμᾶς, καὶ
 τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύοντας, τῶν οἰκειῶν μεμνηθῆναι
 παραπτωμάτων, καὶ ταῦτα θρηγεῖν.

κβ'. Ἐως πότε ἀποστρέψεις ⁹ θυγάτηρ ἡτιμω-
 μένη ¹⁰· ὅτι ¹¹ ἔκτισέ σε ¹² Κύριος εἰς σωτηρίαν,
 εἰς καταφύγευσιν καινήν, ἐν τῇ σωτηρίᾳ περι-
 ελευσονται ἄνθρωποι. Ἐδείξεν ἐνταῦθα σαφῶς καὶ
 τῆς ἀνικλήσεως τὴν αἰτίαν· τὴν γὰρ καινὴν κατα-
 φύγευσιν δι' αὐτῆς ἐσεσθαι προθεσπίζει· ταύτην δὲ
 οἱ ἐξ αὐτῆς βλαστήσαντες ἀπόστολοι τῇ οἰκουμένῃ
 προσήνεγκαν· καὶ τοῦτο σαφῶς ὁ προφητικὸς ἔφη
 λόγος. « Ἐν τῇ σωτηρίᾳ περιελεύσονται ἄνθρωποι. »
 Οὗτοι γὰρ τὰ ἔθνη περνοστήσαντες, τὴν σωτηρίαν
 αὐτοῖς διὰ τῆς θεογονίας προσήνεγκαν. Εἶτα πάλιν
 τὰ μετὰ τὴν ἐκάνοσον ἀγαθὰ προαγορεύει, καὶ τὴν B
 ἐντεῦθεν φουομένην εὐφροσύνην. Τὸ δὲ, « Σεπερῶ ἐπὶ ¹³
 τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, σπέρμα
 ἀνθρώπων, καὶ σπέρμα κτηνῶν, » τὸ πλῆθος σημαίνει.

κβ', λ'. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, φησὶν, οὐ
 μὴ εἰπωσιν, οἱ πατέρες ἔφαγον ὄσπρια, καὶ οἱ
 ὀδόντες τῶν τέκνων ἡμωδίασαν. Ἀλλ' ἕκα-
 στος ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθνήσκειται, καὶ
 τοῦ φαγόντος ¹⁴ τὸν ὄσπριον αἰμωδιάσουσιν οἱ
 ὀδόντες αὐτοῦ. Τοῦτο σαφέστερον καὶ διὰ τοῦ
 θεσπισίου Ἐξικιὴλ ὁ Δεσπότης, καὶ ἡμεῖς δὲ διὰ
 πλειόνων τὴν ἐρμηνείαν ἐποιήσαμεθα. Ὁ δὲ λέ-
 γει, τοιοῦτόν ἐστιν. Ὅσπερ οὐκ οἶδ' ἂν τὸν ὄσπριον
 εἰπῶσιν, τοῦ δὲ ἐσθίουτος ¹⁵ τοὺς ὀδόντας μὴ αἰμωδιά-
 σαι· οὕτως οὐκ οἶδ' ἂν τῶν πατέρων ἡμαρτηκότων,
 δίκας εἰσπραχθῆναι τοὺς παῖδας. Καὶ εἰς βεβαίωσιν
 τοῦ εἰρημένου τὰ ἐπαγόμενα εἴθητιν.

λβ', λγ'. Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος,
 καὶ διαθέσομαι ¹⁶ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ ¹⁷ τῷ
 οἴκῳ Ἰούδα Διαθήκην καινήν. Οὐ κατὰ τὴν
 Διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατέρας αὐτῶν ἐν ¹⁸
 ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ὥστε ¹⁹
 ἐξερριπεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ὅτι ²⁰ αὐτοὶ
 οὐκ ²¹ ἐθέμειναν ἐν τῇ Διαθήκῃ μου, καὶ ἐγὼ ²²
 ἠμέλησα ²³ αὐτῶν, λέγει Κύριος ²⁴. Οὕτω, φησὶν,
 ἀδύνατόν ἐστι τοὺς παῖδας εἰσπραχθῆναι δίκας ὑπὲρ
 πατέρων ἀμαρτημάτων, ὅτι καὶ τῶν πατέρων ἡμαρ-
 τηκότων τὰ μέγιστα ἀγαθὰ τοῖς παισὶν ἐπαγγέλλο-
 μαι. Πολλὰς ²⁵ μένοι κατ' αὐτὸ προρόησεις ἡμᾶς
 ἐδίδαξε· πρῶτον μὲν, ὅτι εἰς ἐστὶ νομοθέτης τῶν D
 δύο Διαθηκῶν· εἶτα τῆς ποστέρας Διαθήκης τὸ ἀτε-
 λές· οὐ γὰρ ἂν ἐδεδίθημεν ²⁶ τῆς δευτέρας, τῆς προ-
 τέρας ἀρχούσης· πρὸς τοῦτοίς, ὅτι ὁ μονογενὴς τοῦ

liae adversatur huiusmodi lectus : quia nos, etiam
 fruentes bonis, memores esse debemus propriorum
 delictorum, et ea deslere.

VERS. 22. *Usquequo averteris, filii despecta? quia
 creavit te* 548 *Dominus in salutem, in plantatio-
 nem novam : circuibunt homines in salute.* Hoc
 loco aperte ostendit causam revocationis, cum
 per eam vaticinetur novam plantationem. Hanc
 enim mundo intulerunt, qui ex ea nati sunt, ap-
 stoli : quod non obscure dicit sermo propheticus,
 « circuibunt homines in salute. » Hi enim cum ubam-
 bularent inter gentes, per Dei cognitionem illis
 salutem attulerunt. [25-2.] Deinde iterum pre-
 nuntiat bona quæ reditura sint secutura, et inde
 nascentem lætitiā. Illud autem, « Seminabo su-
 per domum Israel et super domum Juda, semen
 hominum et semen jumentorum, » multitudinem
 designat.

VERS. 29, 30. *In diebus illis, ait, non dicent :
 Patres comederunt uvam acerbam, et filii dentium
 dolore obstupuerunt. Sed unusquisque in peccato suo
 morietur : et comedens uvam acerbam dentium do-
 lore obstupescet.* Clarius hoc etiam dixit Dominus
 per divinum Ezechielem, et nos pluribus inter-
 pretati sumus. Quod autem dicit, est ejusmodi :
 Quemadmodum fieri non potest, ut quis comedat
 uvam acerbam, et non obstupescat dentium do-
 lore ; sic fieri nequit ut, cum patres peccaverunt,
 pœnæ exigantur a filiis. Et ad confirmationem di-
 citorum subijcit quæ sequuntur.

VERS. 31, 32. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus,
 et disponam domui Israelis et* 549 *domui Juda
 Testamentum novum. Non juxta Testamentum, quod
 disposui patribus eorum, die quo ego apprehendi
 manum eorum ut educerem eos e terra Aegypti :
 quia ipsi non permanserunt in Testamento meo, et
 ego neglexi eos, dicit Dominus.* Adeo, inquit, fieri
 non potest, ut filii luant pœnas pro peccatis pa-
 rentum, ut filiis bona maxima promittam, licet
 patres gravissime peccaverint. Ceterum multas
 simul congestas prædictiones non decuit. Imprimis,
 unum esse legislatorem utriusque Testamenti ;
 deinde, imperfectionem prioris Testamenti. Non
 enim opus fuisset nobis posteriori, si sufficiens
 fuisset prius. Præterea, unigenitum Dei Verbum
 evangelicorum bonorum fuisse nobis largitorem :

VARIE LECTIONES.

⁸ πενθ. Abest ab Hebr. ⁹ B ἀποστρέψεις. Hebr. circumvagaberis. ¹⁰ ἦ. Hebr. aversa, s. contumax.
¹¹ ὅτι — ἔνδρ. Hebr. nām creabit Jehova novum in terra : mulier circumdabit virum. Ita bene Theodot.
¹² σὲ εἰς post Κύριος des. apud LXX. ¹³ ἐπὶ. Des. apud LXX, tum h. l. tum in sequ. ¹⁴ Infra, ad
 Baruch iii, 4, leg. τῶν φαγόντων, omisso αὐτοῦ post ὀδόντας. ¹⁵ ἐθ. B hoc loco præm. μή, quod deinde
 omittit ante αἰμωδιάσαι. ¹⁶ διαθ. — Ἰουδα. Hebr. viii, 8, est συντέλεσθω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσρ. x. ε. τ. οἶκον
 Ἰουδα. ¹⁷ x. τ. οἶκον Ἰουδα. Des. infra, ad locum Rom. ix, 4. Sed ad Ezech. xvi, 60, des. tantum τῷ
 οἴκῳ, et Hær. fab., l. v, c. 47, abest solum οἶκον. ¹⁸ ἐν — Αἴγ. Des. ad Rom. ix, 4. ¹⁹ ὥστε. Des. locis
 cit. nec non ad locum Rom. viii, 6. ²⁰ ὅτι — λέγ. Κύρ. Des. infra, Hær. fab., l. c. ²¹ οὐκ — μου. Hebr.
 irritum fecerunt fœdus meum. ²² Rec. lectio, χάγῳ. Ita quoque Hebr. viii, 9. ²³ ἦμ. αὐτ. Hebr. fasti-
 dio habui eos. Infra, ad Ezech. l. c. leg. ἀποστρέψω αὐτοὺς. ²⁴ λ. Κύρ. Des. ad Ezech. l. c. ²⁵ πολλὰ.
 — προρόη. B πολλὰ μένοι κατὰ ταύτην τὴν προρόησιν. ²⁶ Ex B suppl.

ipsum liberasse Israel a servitute Ægyptiorum; A ipsum item esse, qui Mosen alloquens dixit: « Ego sum qui sum r. » Et sufficiens est hic sermo, non solum ad convincendam Judæorum improbitatem, sed etiam ad denudandam hæreticorum blasphemiam.

VERS. 33. *Quoniam hoc est Testamentum quod dispositionem domui Israel et domui Judæ, post dies illos, dicit Dominus: Dabo leges meas in 550 mentes eorum, et pectori cordis eorum inscribam eas. Et ero illis Deus: et ipsi erunt mihi populus.* Hoc rebus ipsis demonstravit nobis Deus. Cum enim sacros apostolos perduxisset in montem, non dedit eis tabulas lapideas, sed in cordibus eorum inscripsit leges divinas, et virtutis operariis beatitudines obtulit.

VERS. 34. *Non docebit ultra unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum; quia omnes me cognoscent, a pusillo usque ad magnum eorum.* Hæc autem verba sortientur effectum in futura vita. In illa enim non amplius egemus mutua disciplina, cum res manifeste appareant, et quiescant affectus, et corpora quidem incorruptibilitatem recipiant, animæ vero sint expertes mutationis. Solet porro Scriptura divina permiscere prophetias. Conjungit enim cum sermonibus de captivitate sermones de revocatione. Dominus quoque in sacris Evangeliiis in unum confert sermones de Hierosolyma et sermones de consummatione. « Quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum non recordabor amplius. » Donat hoc gratia sacrosancti baptismatis. Nam post factam remissionem, priorum delictorum non meminuit. [35] Post hæc, ubi ostendit 551 se solis et lunæ stellarumque esse opificem; et mandasse illi quidem ut constituat diem, his vero ut noctem illustrent; nutu etiam ejus mare commoveri, et tranquillitate potiri, subdidit:

VERS. 36. *Si cessaverint leges istæ coram me, dicit Dominus, et genus Israelis desiderit esse gens in conspectu meo, omnibus diebus.* His adjungendum quod dictum est per Isaiam prophetam: « Si fuerit numerus florum Israel velut arena maris,

Θεοῦ Λόγος τῶν εὐαγγελικῶν ἡμῖν ἀγαθῶν χορηγός ἐγένετο· αὐτὸς τὸν Ἰσραὴλ ἠλευθέρωσε τῆς Αἰγυπτίων δουλείας. Αὐτὸς τοιγαροῦν, καὶ τῷ Μωσῆ διαλεγόμενος ἔφη· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν. » Καὶ ἰκανὸς ὁ λόγος, οὐ μόνον τὴν Ἰουδαίων διελέγχει παρανομίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰρετικὴν βλασφημίαν γυμνῶσαι.

λγ'. "Οτι 27 αὐτὴ ἡ Διαθήκη, ἢν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ 28 τῷ οἴκῳ Ἰούδα, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, φησι 29 Κύριος· Διδοὺς νόμους μου ἐπὶ 30 διανοίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ 31 τοῦ στήθους τῶν καρδιῶν αὐτῶν γράψω αὐτούς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν. Τοῦτο δι' αὐτῶν ἡμῖν ὁ Θεὸς τῶν πραγμάτων ἔδειξε. Τοὺς γὰρ ἱεροὺς ἀποστόλους εἰς τὸ ὄρος ἀναγαγὼν, οὐ πλάκας αὐτοῖς ἔδωκε λιθίνας, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν τοὺς θεοὺς ἐνέγραψε νόμους, καὶ τοὺς μακαρισμοὺς προσήνοχε τοῖς ἐργάταις τῆς ἀρετῆς.

λδ'. Καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἐτι 22 ἕκαστος τὸν πλησίον 23 αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ, λέγων· Γινώθι τὸν Κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσί με, ἀπὸ μικροῦ 24 ἕως μεγάλου αὐτῶν. Τῶν δὲ ῥητῶν τούτων τὸ τέλος ὁ μέλλων δέξεται βίος. Ἐν ἐκείνῳ γὰρ οὐκέτι δεόμεθα τῆς παρ' ἀλλήλων διδασκαλίας, τῶν πραγμάτων ἐνοργῶς φαινομένων, καὶ τῶν παθῶν πεπαυμένων, καὶ τῶν μὲν σωματικῶν ἀφθάρτων, τῶν δὲ ψυχῶν φαινομένων ἀτρέπτων. Ἔθος δὲ τῆς οὐρανίας προφητείας ἀναμιγνύναι. Καὶ γὰρ τοῖς περὶ τῆς αἰχμαλωσίας λόγοις συνάπτει τοὺς περὶ τῆς ἀνακλήσεως· καὶ ὁ Κύριος δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις κατὰ ταῦτόν τίθησι τοὺς περὶ τῆς Ἰερουσαλήμ καὶ τοὺς περὶ τῆς συντελείας λόγους. « Ὅτι ὡς ἔσομαι ταῖς ἀνομίαις 25 αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν 26 οὐ μὴ 27 μνησθῶ ἐτι. » Τοῦτο τοῦ παναγίου βαπτίσματος δωρεῖται ἡ χάρις· μετὰ γὰρ ἢ ἀφεςτιν, τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων 28 οὐ μέμνηται. Μετὰ ταῦτα δείξας ὡς αὐτὸς ἐστὶν ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων δημιουργός, καὶ ὅτι αὐτὸς προσέταξε τὸν μὲν ποιεῖν τὴν ἡμέραν, τοὺς δὲ φωτίζειν τὴν νύκτα, καὶ ὡς αὐτὸς νεύοντος κελίνηται ἡ θάλασσα, καὶ γαλήνης ἀπολαύει, ἐπήγαγεν·

λε'. Ἐὰν παύσωνται οἱ νόμοι οὗτοι ἐκ 29 προσώπου μου 30, φησι Κύριος, καὶ τὸ γένος Ἰσραὴλ παύσεται γενέσθαι ἔθνος κατὰ προσώπου 31 μου πάσας τὰς ἡμέρας. Τούτοις παραθεῖναι δεῖ τὸ διὰ τοῦ Ἠσαίου 32 τοῦ προφήτου εἰρημένον· « Ἐὰν 33 ἢ

r Exod. III, 14.

VARIÆ LECTIONES.

27 "Οτι κ. τ. λ. Infra, ad Ezech. I. c. et *Har. fab.* I. c. ita leg. Ἀλλὰ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην καινὴν, διδοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας (ad Ezech. I. c. τὰς καρδίας) αὐτῶν γράψω αὐτούς. 28 καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα. Des. Hebr. viii, 10. 29 φησι. In Epist. ad Hebr. I. c. est λέγει. 30 Loco cit. leg. εἰς τὴν διάνοιαν. 31 ἐπὶ — γράψω. Rec. lectio, ἐπὶ καρδίας αὐτῶν γράψω αὐτούς. Ita fere in Epist. ad Hebr. I. c., ubi tamen leg. ἐπιγράψω, ut in Compl. 32 ἐτι. Exstat tantum in Compl. et apud Grab. sub asterisco. Deest autem Hebr. viii, 11. 33 πλησ. Rec. lectio est πολίτην. Ita quoque leg. in quibusdam cod. Hebr. viii, 11. 34 μικρ. Apud LXX et in Epist. ad Hebr. I. c. sequi αὐτῶν. 35 ἀν. Rec. lectio est ἀδικίας. Ita quoque Hebr. viii, 12. 36 αὐτ. Loco cit. sequitur, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν. 37 μὴ. Deerat in edit. priori. 38 ἀν. Des. in B. 39 ἐκ. Rec. lectio est ἀπὸ. 40 μου. Ahest a B. 41 Rec. lectio est πρόσ-ωπον. 42 Ἦσ. Edit. prior habebat Ἠσῆ, sed non dubitavimus a lectione ista recedere, cum verba allata ad Isaiam pertineant, cui etiam in Epist. ad Romanos, c. ix, 27, tribuuntur. Alludit autem Noster, ut videtur, ad Osee i, 10, juxta LXX. 43 ἐὰν — Ἰσρ. Supra, p. 216, erat Ἐὰν γένηται ὁ λαὸς Ἰσρ. Vide tamen loca ibid. schol. 27 allegata.

ὁ ἀρ. θμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. Ἄμφότεραι τοίνυν αἱ προφητεῖαι τὸ ἀληθὲς ἔχουσιν. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ, ἀλλ' οἱ τῷ Θεῷ πεπιστευκότες, καὶ τὸ σωτήριον δεξάμενοι κήρυγμα. Ἐξ ὧν καὶ δι' ὧν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησία συνέστη.

λζ'. Τάδε λέγει Κύριος· Ἐάν ὁ οὐρανὸς εἰς τὰ μετέωρα, καὶ ἐάν ταπεινωθῇ ἡ γῆ εἰς τὸ ἔδαφος κάτω, καὶ ἐγὼ ἀποδοκιμῶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος. Ὡς ἀδύνατον, φησὶ, ἢ ὑψιτέρον γενέσθαι τὸν οὐρανὸν, ἢ βαθυτέραν τὴν γῆν· οὕτως ἀδύνατον παντελῶς ἀπορβῆναι τὸν Ἰσραὴλ.

λη'. Ἰδοὺ ἡμέραι ἐρχονται, λέγει Κύριος, καὶ οἰκοδομηθήσεται πόλις τῷ Κυρίῳ, ἀπὸ Ἀνατολῆς ἕως τῆς πύλης τῆς ἑσπέριας. Ὁ Σύρος οὕτως λέγει· Ἄπὸ πύργου τῆς γενίας Ἀνανιήλ.

λθ'. Καὶ διεξέλεῖται ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τῆς διαμετρήσεως αὐτῆς ἀπέναντι τοῦ οὐρανοῦ ἕως βουνοῦ Γουρὶθ. Ὀνόματα λέγει τόπων τῶν κύκλων τῆς πόλεως. Καὶ περικυκλωθήσεται ἐξ ἐκλεκτῶν λίθων· τουτέστι, μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν.

μ'. Καὶ πᾶσαν τὴν κοιλάδα τῶν Φαγαρίμ, καὶ πρὸς τὴν Σποδίαν. Καὶ πᾶσαν Ἀσιριμὸθ ἕως χειμάρρου Κέδρων, ἕως τῆς ἑσπέριας πύλης ἰσκιῶν Ἀνατολῆς, Ἀγίασμα Κυρίῳ. Σποδίαν καλεῖ τὸν τόπον ἐνθα ἐρρίπτον τῶν θυσιῶν τὴν κόριν· φαγαρίμ δὲ τοὺς τόπους τῶν θυομένων κρεῶν· εἰρηκῶς δὲ ἄνω τὸν κύκλον τῆς πόλεως, ἐν τοῦτοις εἶδεις τοῦ Θεοῦ νεῶν τὸν περίβολον, καὶ οὐκέτι οὐ μὴ ἐκτίλη, καὶ οὐ μὴ καθαιρεθῇ ἕως τοῦ αἰῶνος. Τὴν τούτων τῶν λόγων ἀμφιβολίαν ἐν τοῖς πρόσθεν διέλυσε. Πέρας γὰρ ἔφη, λαλήσω ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας τοῦ ἀνοικοδομῆσθαι καὶ καταφυτεύεσθαι. Καὶ ἐάν στραφῆν τὸ ἔθνος ἐκείνο ποιήσῃ πονηρὰ, οὐ μὴ ἐπαγάγω ἐπ' αὐτὸ τὰ ἀγαθὰ ἀ ἐλάλησα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν ἐπηγγεῖλατο ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐλύττησαν, καὶ καθ' ἑαυτῶν τὴν δίκην ἐκίνησαν, ἐντεῦθεν ἐφ' ἑτέραν μεταβαίνει προφητεῖαν, ἧς ἐδέξατο τὴν ἐνέργειαν ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει τῆς Σεδεκίου βασιλείας. Οὗτος δὲ ἦν

¹ Isa. x, 22; coll. Osee i, 10. ² Rom. ix, 6. ³ Cap. xviii, 9, 10.

VARIAE LECTIONES.

ὡσεὶ. Supra, l. c., erat ὡς. Alibi ὡς ἡ. ⁴⁸ Τάδε x. τ. λ. Aliter apud O' leg. ⁴⁹ ἐάν μετέωρα. Hebr. Si mensurari potuerint caeli, sursum. ⁵⁰ καὶ — κάτω. Hebr. aut, si pervestigari potuerint fundamenta terræ, deorsum. ⁵¹ Apud O' præm. οὐκ, sed minus bene. ⁵² Κύρ. Apud O' sequitur, περὶ πάντων ὧν ἐποίησαν. ⁵³ ἀπὸ. Apud O' sequitur, πύργου. ⁵⁴ Καὶ διεξέ. x. τ. λ. Aliter hic vers. leg. apud LXX. ⁵⁵ ἐπὶ τὸ σκῶν. B ἐπὶ ἐπὶ τὸ σκῶνιον. ⁵⁶ ἀπὸ. αὐτ. Hebr. e regione ejus. ⁵⁷ ἕως. Hebr. e regione. ⁵⁸ καὶ — λίθων. Hebr. Et vertet sese versus Coah. ⁵⁹ καὶ — Σποδ. Hæc ad initium vers. 40, juxta Hebr. pertinent, des. autem apud LXX, ex Theodot., ut videtur, desumpta. ⁶⁰ Montf. in Hexapl. ad h. l. habet Σποδίαν. Item in notis ad h. l. aliam Nostro affligit lectionem, eandem scilicet quam h. l. habet edit. Compl. ⁶¹ Καὶ πᾶσαν x. τ. λ. Aliter ol O'. ⁶² ἕως — ἀνατ. Hebr. usque ad angulum porte equorum, versus orientem. ⁶³ Κυρ. Apud O' præm. τῶν. ⁶⁴ τ. x. Ita ex B restitutum. Sirm. habebat τῶν κύκλων. ⁶⁵ ἐκτ. Ita Compl. Rec. lectio est ἐκτίλη. ⁶⁶ πέρας — ἐλάλησα. De loco illo vide supra, p. 500, schol. 45. ⁶⁷ Vers. 1, et initium vers. 2, infra, ad Dan. iii, 98. ita leg.: Ὁ λόγος ὁ γενόμενος παρὰ Κυρίου πρὸς Ἰερεμίαν ἐν τῷ ἐνισαυτῷ τῷ δεκάτῳ Σεδεκίου βασιλείας Ἰουδα· οὗτος ἐνισαυτὸς ὀκτωκαιδέκατος τῷ Ναβουχοδονόσορ τῷ βασιλεὶ Βαβυλῶνος. Καὶ δυνάμει βασιλείας Βαβυλῶνος ἔχαραξάντων ἐν Ἰερουσαλήμ.

A reliquiae salvæ sicut *.) Ambæ igitur prophetiæ continent veritatem. Non enim « Omnes qui nati sunt ex Israele, si sunt Israelitæ: sed qui Deo crediderunt, et prædicationem salutarem amplexi sunt ».) Ex quibus et per quos Ecclesia per universam terram consistit.

VERS. 37. Hæc dicit Dominus: Si exaltatum fuerit cælum sursum, et si terra depressa fuerit in solum deorsum, et ego reprobabo domum Israel, dicit Dominus. Qua ratione, ait, fieri non potest, ut vel cælum sublimius sit, vel terra inferior: ita plane impossibile est rejici Israelæm.

VERS. 38. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et ædificabitur civitas Domino, ab Ananiel usque ad portam anguli. 552 Syrus sic habet: « A turre anguli Ananiel. »

VERS. 39. Et excurret adhuc funiculus dimensionis ejus a conspectu eorum usque ad collem Gareb. Refert nomina locorum quæ sunt in circuitu civitatis. « Et per circuitum ædificabitur ex electis lapidibus, » id est, magnis et validis.

VERS. 40. Et usque ad omnem convallem Phagarim et ad Spodiam. Et ad universam Asarimoth, usque ad torrentem Cedron: usque ad portam anguli equorum Orientis, erit Sanctuarium Domino. Σποδίαν appellat locum in quem projiciebantur cineres sacrificiorum: φαγαρίμ autem, loca sacrificandis carnibus destinata. Postquam autem supra dixit circuitum urbis, nunc divini templi ambitum demonstrat. « Et non evelletur, et non destruetur ultra in sæculum. » Ambiguitatem istorum verborum supra dissolvit. « Ad summam, inquit, loquar super gentem et regna ad ædificandum et plantandum ».) Quod si gens illa conversa perpetraverit mala, non adducam illi ea quæ dixi prospera.

CAPUT XXXII. (Græc. XXXIX.)

[1] Hæc igitur hoc etiam in loco pollicitus est. Sed quoniam adversus Deum 553 et Salvatorem nostrum insanierunt, et in seipsos judicium provocarunt, transit hinc ad aliam prophetiam, quam nactus est regni Sedecix anno decimo, qui erat

annus decimus octavus Nabuchodonosoris regis A
Babylonis. [2-6] Tunc autem obsidebatur ab eo
civitas, propheta vero habitabat in carcere in
quem conjectus fuerat a rege Sedeoia, eo quod ur-
becm capiendam, et regem populumque in servitu-
tem redigendum prædixerat. Ideo inquit, « habita-
bat in carcere. » [7-11.] Præcipitur ei nihilominus
a Deo, ut emat agrum fratris sui. « Tibi enim, ait,
competit emptio, tanquam cognatione propinquo-
ri. » Venit autem ad me qui agrum vendebat, et
emi, prout iussus sum, et accepi hac de re syn-
grapham, omnibus præsentibus, tam venditore
quam testibus. Et hæc dedit Baruchæ, dicens
Deum præcepisse ut in vase fictili recondideretur,
quo perduraret in multis dies. [12-14] Istud
porro Deus mandavit fieri, ut rebus quoque ipsis
persuaderet populo, eos vere e captivitate revocandos
esse, terramque paternam recepturos. Hoc
enim ait et propheta :

VERS. 15. *Quia sic dixit Dominus omnipotens
Deus Israel : Adhuc possidebuntur domus, et agri,
et vineæ in terra ista. [16-19] His ita gestis, ego,
inquit, Domino preces his verbis obtuli : Cæli et
terræ es opifex, et cuncta intueris, nihilque te
latet, 554 vel præsentium, vel futurorum. Habes
etiam viscerum misericordiæ immensus, et exigis
pœnas delictorum. Quod si filii paternam imitati
fuerint nequitiam, graviora illis infligis supplicia,
eo quod afflictione paterna non fuerint eruditi.
[20-23] Et omnia ejusmodi multa cum adjecisset,
recolens quæ in Ægypto facta sunt miracula, et
doma quæ post liberationem inde factam præstitit,
sicutque ingratitudinem eorum qui beneficia ac-
cepserant, [24, 25] quærit, cur, hostibus obsiden-
tibus et oppugnantibus civitatem, et obsessis fame
ac peste pereuntibus, jussisti me agrum emere,
ejusque rei cautionem scriptam accipere, cum ci-
vitas ad eversionem tendat ? [26] Quibus respondet
Deus :*

VERS. 27. *Ego Dominus Deus universæ carnis.
Numquid a me abscondetur ullus sermo ? Potestne,
ait, omnium opifex et Dominus ignorare quidpiam D
eorum quæ geruntur ?*

VERS. 28. *Propterea hæc dicit Dominus : Trade-
tur hæc civitas in manus Chaldæorum, et in manus
Nabuchodonosoris regis Babylonis : et capiet eam.
[29] Deinde narrat, quo pacto ingressi incensuri
sint eam, et domos, in quibus sacrificabant Baali
et libabant libamina diis alienis. Reprehendit
etiam scœpsum eorum quæ fiebant, « Ut me irrita-*

ἐνιαυτὸς ὀκτωκαίδέκατος τῷ Ναβουχοδονόσορ βασιλεῖ
Βαβυλῶνος. Ἐπολιορκεῖτο δὲ ὑφ' αὐτοῦ κατὰ τὸνδε
τὸν καιρὸν ἡ πόλις· ὁ δὲ προφήτης δεσμωτήριον
ἔκει, ἐπεβλήκτος αὐτὸν Σεδεκίου τοῦ βασιλέως,
ἐπειδὴ περ τῆς πόλεως τὴν ἄλωσιν προηγόρευσε, καὶ
τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ λαοῦ τὸν ἀνδραποδισμόν. Διὰ
τοῦτο ⁶⁶ φησὶ, « τὸ δεσμωτήριον ἔκει. » Προτά-
τεται δὲ ὁμως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρίασθαι τὸν τοῦ ἀδελ-
φοῦ ἀγρόν· « Σὺ ⁶⁷ γάρ, φησὶν, ἡ ἀγορασία προσ-
ῆκει, ὡς πελάζοντα κατὰ τὴν συγγένειαν. » Ἀφίκετο
δὲ πρὸς με καὶ ὁ τοῦτον ἀποδοδόμενος, καὶ ἐπριάμην
ὡς προσετάχτην, καὶ τὴν περὶ τοῦτου συγγραφὴν
ἐδεξάμην, πάντων παρόντων, τοῦ τε ἀποδομένου
καὶ τῶν μεμαρτυρηκότων. Ταύτην δέδωκε τῷ Βα-
ρούχ, τὸν Θεὸν εἰρηκῶς προσεταχένας ἐν ἀγγελίῳ
τοῦτο τεθεῖναι ὀστρακίνῳ, ὥστε εἰς πολλὰς διαρκεῖσαι
ἡμέρας. Τοῦτο δὲ γενέσθαι προσέταξεν ὁ Θεὸς, καὶ
δι' αὐτῶν πειθῶν τὸν λαὸν τῶν πραγμάτων, ὅτι ἀλη-
θῶς ἐκ τῆς αἰχμηθώσεως ἀνακληθήσονται, καὶ τὴν
πατρῶαν γῆν ἀπολήψονται. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ προφή-
της ἔφη·

ε'. *Ὅτι οὕτως εἶπε Κύριος παντοκράτωρ ⁶⁸ ὁ
Θεὸς Ἰσραὴλ· Ἔτι κηθήσονται ⁶⁹ οἰκίαι, καὶ ἀγροί,
καὶ ἀμπελώνες ἐν τῇ γῇ ταύτῃ. Τούτων δὲ οὕτως
γεγενημένων, ἰκεταὶ ἐγὼ, φησὶ, προσεσήνοχα τῷ
Δεσπότη, ταῦτα λέγων ὅτι, Οὐρανοῦ καὶ γῆς εἰδη-
μιουργός, καὶ πάντα ἐφορᾷς, καὶ οὐδὲν σε λήληθεν,
οὕτε τῶν παρόντων, οὕτε τῶν ἐσομένων· ἔχεις δὲ καὶ
ἐλίου θησαυροὺς ἀμετρήτους, εἰσπράττη δὲ καὶ τῶν
ἀμαρτημάτων εὐθύνας. Εἰ δὲ καὶ οἱ παῖδες τὴν τῶν
πατέρων πονηρίαν μιμήσαιντο, μείζους αὐτοῖς τιμο-
ρίας ἐπάγεις, ὡς τοῖς πατρώοις μὴ παιδευθέντας
κακοῖς. Καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ τοιαῦτα προσεθεικός,
καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ γεγενημένων μνημονεύσας θου-
μάτων, καὶ τῶν μετὰ τὴν ἐκείθεν ἀπαλλαγὴν παρα-
σχεθεισῶν δωρεῶν, καὶ μέντοι καὶ τῆς τῶν εὐεργετη-
θέντων ἀχαριστίας, πυνθάνεται, τί δὴ ποτε τῶν πο-
λεμίων προκαθημένων, καὶ τὴν πόλιν πολιορκούτων,
καὶ τῶν ἐνδον ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ λοιμοῦ φθειρομέ-
νων, ἀγρόν μοι προσέταξας πρίασθαι, καὶ τὴν περὶ
τοῦτου λαβεῖν συγγραφὴν, ἀναστάτου γιγνομένης
τῆς πόλεως ; Πρὸς ταῦτά ⁷⁰ φησὶν ὁ Θεός·*

ζ'. *Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς πάσης σαρκός· μὴ
ἀπ' ἐμοῦ κρυθήσεται ⁷¹ πᾶς λόγος ⁷² ; Ὁ πάντων,
φησὶ, δημιουργός καὶ Δεσπότης, ἀγνοῆσαι τι δύναται
τῶν γιγνομένων ;*

η'. *Διὰ ⁷³ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· παραδιδο-
μένη παραδοθήσεται ἡ πόλις αὕτη εἰς χεῖρας
Χαλδαίων, καὶ εἰς χεῖρας Ναβουχοδονόσορ βασι-
λέως Βαβυλῶνος, καὶ λήψεται αὐτήν. Εἶτα λέγει
ὅπως εἰσελθόντες ἐμπρήσουσιν αὐτήν, καὶ οἰκίας ἐν
αἷς ἔθουον τῇ Βάαλ, καὶ ἔσπευον σπονδὰς θεοῖς ἐτέ-
ροις. Ἐλέγχει καὶ τὸν τῶν γιγνομένων σκοπὸν.*

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ B ταῦτα. ⁶⁷ σοι — συγγένειαν. LXX. ὅτι σοι κρίμα κηθήσασθαι αὐτὸν (Alex. παραλαβεῖν εἰς κηθῆν) καὶ σὺ προσβύτερος. ⁶⁸ παντ. ὁ Θ. Ἰσρ. Ita quoque Grab. Des. in reliquis. ⁶⁹ κηθ. Ita Alex. juxta Hebr. sed B habet κηθήσονται, ut Vatic. ⁷⁰ ταῦτα. B ἄ. ⁷¹ χρ. Hebr. mirabile erit. ⁷² π. λογ. Ita Grab., articulo ante λόγος posito. Sed rec. lectio est τί. ⁷³ Διὰ — λήψεται αὐτήν. Aliter αὐτ'.

« Πρὸς τὸ παραπιχρᾶναι με. » Παραδίδομι δὲ, φησί, ἅ τὴν πόλιν διὰ τὴν τῶν οἰκητῶρων παρανομίαν. Ἄελ γάρ με παροξύναντες διετέλεσαν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ὠκοδόμησα αὐτήν, ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης. Οὐ δὲ χάριν ἐδοκίμασα ἀπαλλάξαι αὐτήν ἀπὸ προσώπου μου, περὶ πάσης τῆς κακίας τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ υἱῶν Ἰούδα. Ὁμοθυμαδὸν γὰρ καὶ οἱ βασιλεῖς, καὶ οἱ ἱερεῖς, καὶ οἱ ἄρχοντες, καὶ οἱ τὰ ψευδῆ προφητεύοντες, σὺν παντὶ τῷ λαῷ, ἐπέστρεψαν ἐπ' ἐμὲ τῶτον, καὶ οὐ πρόσωπον· ἐμὲ γὰρ καταλιπόντες, τοῖς εἰδώλοις ἐλάτρευον. Διδάσκει δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἐζεκιήλ, ὡς τὰ νῦτα τῷ ναῷ διδόντες, προσεκύνουν τὸν ἥλιον· ἐγὼ δὲ, φησὶν, οὐ διέλιπον διὰ τῶν προφητῶν ἐκπαιδεύων αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν. Αὐτοῖς δὲ οὐκ ἀπέχρησεν ἡ ἐν ταῖς οἰκίαις ἀσέβεια, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀφιερωμένῳ μοι οἴκῳ ἔστησαν τὰ τῶν εἰδώλων ἰνδάλματα.

λε'. Καὶ ὠκοδόμησαν τοὺς βωμοὺς τῆ¹² Βάαλ, ἐν γάραγγι υἱοῦ Ἐρνώμ, πύργους¹⁴ τοὺς ἐν Γέβ. Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὡς τὸ θαρῆθ εἰδώλου ἦν ἔνομα. Τὸ γὰρ Βάαλ γενικὸν ἔνομα τῶν εἰδώλων· λέγει δὲ, ὅτι ἐν τούτοις τοῖς τόποις τὴν κατὰ τῶν υἱῶν καὶ θυγατέρων ἐτόλμων μαιφονίαν. « Διὰ¹⁸ τοῦτο, φησί, παραδίδοκα τὴν πόλιν ταύτην λιμῷ, καὶ λοιμῷ, καὶ σφαγῇ, καὶ δουλείῃ. » Ἄλλ' ὅμως τοῖς ἀνδραποδιζομένοις μετὰ τὸν ὠρισμένον χρόνον ἐλευθερίας μεταδώσω. καὶ εἰς τὴν πατρῴαν ἐπανάξω γῆν, καὶ τῆς προτέρας αὐτοὺς ἀξιώσω κηδεμονίας. Τὸ δέ·

λθ'. Καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν¹⁶ ἑτέραν, καὶ ὀδὴν ἑτέραν, ὥστε¹⁷ φοβέσθαι με πάσις τὰς ἡμέρας, οὕτω νοητέον, ὅτι διὰ τῆς παιδείας, καὶ διὰ τῆς μετὰ ταῦτα ἐλευθερίας, γνώσκοντα με μόνον ὄντα Θεὸν, καὶ τῆς προτέρας ἀπαλλαγῆσονται πλάνης.

μ'. Καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην αἰώνιον¹⁸, ἢν¹⁹ οὐκ ἀποστρέψω ὀπισθεν αὐτῶν. Ἔτυχον ἄν καὶ ταύτης τῆς ἐπαγγελίας, εἴπερ ἠθέλησαν· αὐτοὶ δὲ ἀποστάντες τῆς χάριτος ἐγυμνώθησαν. Ταῦτα δὲ, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, διὰ πλειόνων εἰπῶν, ἐπιήγαγε·

μγ', μδ'. Καὶ²⁰ κτηθήσονται²¹ ἄγροι ἐν τῇ γῇ, ἢ σὺ λέγεις ὅτι ἄκατος ἐστὶν ἀπὸ ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν, καὶ παραδοθήσεται ἐν χειρὶ Χαλδαίων. Καὶ κτήσονται ἄγρους ἐν ἄργυρῳ, καὶ γραψήσονται ἐν βιβλίῳ, καὶ σφραγισθήσεται. Ταῦτα πρὸς τὴν πεῦσαν ἀπεκρίνατο τοῦ προφήτου· διδάσκων ὡς τούτου χάριν αὐτῷ²² προτέταξε πρίασθαι τὸν ἄγρον, ἵνα καὶ διὰ τῶν πραγμάτων δεῖξῃ τῆς προφητείας τὸ ἀληθές. « Ὀνήσονται²³ γὰρ, φησὶν, ἄγρους· καὶ ἐν γῇ Βενιαμὴν, καὶ κυκλόθεν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν πόλεσι τοῦ

rent. » Trado vero, ait, civitatem, ob transgressionem incolarum. [30, 31] Ex quo enim die illam ædificavi usque ad diem hunc, semper lacessere me perseverarunt. Qua de causa censui abigere **555** illam a facie mea, propter omnem malitiam filiorum Israel et filiorum Juda. [32, 53] Significem uno animo, et reges, et sacerdotes, et principes, et vaticinantes mendacia, cum omni populo, obverterunt mihi terga, et non faciem. Me enim derelicto, servierunt idolis. Beatus quoque Ezechiel docet quomodo terga præbentes templo, solebat adorabant. « Ego vero, ait, nunquam non edocui eos veritatem per prophetas ». » [34] At illis non suffecit impietas domestica: quin etiam in æde mihi consecrata idolorum statuas collocaverunt.

VERS. 35. Et construxerunt aras Baal, in valle fitii Ennom, et turres quæ sunt in Geb. Ex hoc etiam loco clarum est Thapheth esse nomen idoli. Baal enim generale nomen est idolorum. Et in his locis, ait, filiorum et filiarum necem perpetrare ausi sunt. « Propterea, inquit, [36] tradidi urbem hanc fami, pesti, stragi et servituti. [37, 38] Servituti addictos nihilominus, post præfinitum tempus, participes libertatis efficiam, et reducam in terram paternam: eosque pristina providentia dignabor. Isind autem:

VERS. 39. Et dabo eis cor aliud, et viam aliam, ut timeant me omnibus diebus, ita intelligi debet: Per castigationem, et per subsequentem liberationem, cognoscent me solum esse Deum, et ab errore pristino liberabuntur.

VERS. 40. Et inibo cum eis fœdus **556** sempiternum, quod non avertam post eos. Hanc etiam pollicitationem adepti essent, si voluissent: ipsi vero defecerunt, et gratia privati sunt. [41, 42] Cum hæc et his similia pluribus dixisset, subdidit:

VERS. 43, 44. Et possidebuntur agri in terra, quam tu dicis desertam fore hominibus et jumentis, et tradendam in manus Chaldæorum. Et comparabunt argento agros, qui describentur in libro et ob-signabitur sigillo. Hæc respondit ad interrogationem prophetae, docens ideo se illi præcepisse ut agrum emeret, ut veritatem prophetiæ rebus etiam ipsis demonstraret. « Ement enim agros, inquit, in terra Benjamin, et in circuitu Hierosolymæ, et in civitatibus Judæ, et in urbibus montanis, et in oppidis Sephila, et in urbibus Nageb. » Vocat

¹² Ezech. viii, 16; xiiii, 55.

VARIE LECTIONES.

¹² τῇ Ed. prior hab. τοῦ. ¹⁴ πύργους—Γέβ. Des. in Hebr. et apud LXX. ¹⁶ διὰ—δουλεία. Aliiter οἱ Ο'. ¹⁷ καρδ. — ὅδ. ἑτέραν. Hebr. cor unum et viam unam s. eandem. Rec. lectio est, ὀδὴν ἑτέραν καὶ καρδίαν ἑτέραν. ¹⁸ ὥστε φοβ. Rec. lectio, φοβήθηνα. ¹⁹ ἢν — αὐτῶν. Hebr., fore ut non avertam me ab illis. ²⁰ Καὶ — σφρ. Aliiter apud LXX. ²¹ B κτισθήσονται, ut vers. 15. ²² Ed. prior hab. αὐτοῦ. ²³ ἢν — ἄγρ. καὶ. Des. ista apud LXX, et ad alium interpretem pertinere videntur.

Sephila campestrum regionem, *Nageb* meridionalem.

ὄρους, καὶ ἐν πόλεσι τῆς Σεφιλᾶ⁸⁵, καὶ ἐν πόλεσι τῆς Ναγέβ⁸⁶. ἢ Σεφιλᾶ τὴν πεδιάδα καλεῖ· *Nageb* τὴν μεσημβρίαν.

CAPUT XXXIII. (Græc. XL.)

[1, 2] *Aliam rursus videt postea revelationem propheta, manens adhuc in carcere. Et ait ad eum Dominus :*

VERS. 3. *Clama ad me, et ego exaudiam te, et annuntiabo tibi grandia et firma, quæ nescis.* [4, 5] *Et postquam ostendit urbis obsidionem, prædicat etiam liberationem.*

VERS. 6. *Ecce enim ego obduco ipsi cicatricem et sanitatem, et curabo eos.* Cicatricis obductionem vocat perfectam **557** sanitatem. [9-12] *Tum docet quo pacto gentes, reditum intuentes, laudibus celebraturæ sint liberationis largitorem.* * *Et ii quidem, qui recte et honeste vivunt, admirabuntur: qui vero nequitiæ sunt dediti, acerbe ferent, dum videbunt prospere agere civitatem, et festa divina pro more celebrari.*

VERS. 15. *In diebus illis et tempore illo, excitabo cornu Davidi, Orientem justum : et faciet iudicium et justitiam in terra.* Jam diximus superius ^z, ista figurate tempore *Zorobabelis* impleta esse : proprie vero *Dominum* docuisse nos veritatem prophetiæ.

VERS. 16. *In die illo salvabitur Judæa, et Hierosolyma habitabit confidenter. Et hoc est nomen quo vocabitur, Dominus justitia nostra.* Hoc nomen etiam : superius posuit ^γ, *Hebraica* voce appellans eam *Josedec*.

VERS. 17. *Quia hæc dicit Dominus : Non debetur Davidi vir sedens super solium domus Israelis. Quod etiam patriarcha Jacob prædixit : « Non deficiet princeps de Juda, et dux de femoribus ejus, donec veniat quod repositum est : et ipse est expectatio gentium ^z. »* At post *Zorobabelem* non novimus quemquam fuisse ducem de tribu *Juda*. Reperimus tamen prophetiæ veritatem. Nam tribus regiæ et sacerdotalis facta est commistio. Sacerdotes autem imperaverunt usque ad *Herodem* alienigenam. Ideo et præsens prophetia his quæ de *Davide* **558** dicuntur, connectit ea quæ pertinent ad sacerdotes.

VERS. 18. *Et de sacerdotibus, inquit, et Levitis non interibit a facie mea vir offerens holocausta, et adolens donum, faciens sacrificium omnibus diebus. Cujus prophetiæ videmus eventum. Donato enim*

* Cap. xxiii, 4 seq. ^γ Ibid. 6. ^z Gen. xlix, 10.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ΄.

Εἶτα πάλιν ἐτέραν ἀποκάλυψιν, ἐτι τὸ δετμωτήριον οἰκῶν, ὁ προφήτης ὄρα. Καὶ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός :

γ'. *Κάλεσον⁸⁶ πρὸς με, καὶ ἐπακούσομαι σου, καὶ ἀναγγελῶ σοι μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ, ἃ οὐκ ἔγνωσας.* Καὶ δείξας τὴν πολιορκίαν, προλέγει κατὰ τὴν ἐλευθερίαν.

ς'. *Ἰδοὺ⁸⁷ γὰρ ἐγὼ ἐπάγω ἐπ' αὐτὴν συνοῦλωσιν καὶ ἄμα, καὶ ἰατρῶσω αὐτούς.* Ἡ συνοῦλωσις τὴν τελείαν ἱασιν⁸⁸ δηλοῖ. Εἶτα διδάσκει ὅπως τὴν ἐπάνοδον ὁρῶντα τὰ ἔθνη ὑμνήσει τῆς ἐλευθερίας τὸν χορηγόν· καὶ οἱ μὲν καλοκάγαθια συζῶντες, θαυμάσουσιν· οἱ δὲ πονηρίαν ἀσπαζόμενοι πικραθήσονται, ὁρῶντες ἐν εὐπραξίᾳ τὴν πόλιν, καὶ τὰς θείας ἐορτὰς ἐπιτελουμένας συνήθως.

ιε'⁸⁹. *Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀνατελῶ κέρας τῷ Δαβὶδ, ἀνατολήν⁹⁰ δικαίαν· καὶ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐν τῇ γῆ.* Καὶ ἦδη προειρήκαμεν, ὡς τυπικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ *Zorobabel* ταῦτα τετύχηκε πέρατος, ἀκριβῶς δὲ τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν ὁ Δεσπότης ἡμᾶς ἐδίδαξεν.

ς'. *Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις σωθήσεται⁹¹ Ἰουδαία, καὶ Ἰερουσαλήμ κατασκηνώσει πεποιθῆναι· καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα ὃ κληθήσεται, Κύριος δικαιοσύνη ἡμῶν.* Τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐντέθεικε, τῇ τῶν Ἑβραίων αὐτὴν καλέσας φωνῇ Ἰωσεδέκ.

ιζ'. *Ὅτι τὰδα λέγει Κύριος· Οὐκ ἐξολοθρευθήσεται⁹² τῷ Δαβὶδ ἀνὴρ καθήμενος ἐπὶ θρόνου οἴκου Ἰσραὴλ.* Τοῦτο καὶ ὁ πατριάρχης προσεῖρηκεν Ἰακώβ· « Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἠγούμενος ἐκ τῶν μερῶν αὐτοῦ, ἕως οὗ ἔλθῃ ὁ⁹³ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν.» Ἀλλὰ μετὰ τὸν *Zorobabel* οὐκ ἔσμεν ἠγεμονεύσαντά τινα ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς. Εὐρίσκομεν δὲ ὁμοίως τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν· τῆς γὰρ βασιλικῆς καὶ τῆς ἱερατικῆς ἐπιμείλια ἐγένετο· οἱ δὲ ἱερεῖς ἤρχον ἕως Ἡρώδου τοῦ ἀλλοφύλου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ παρῶσα προφητεία τοῖς περὶ τοῦ Δαβὶδ τὰ περὶ τῶν ἱερέων συνάπτει.

ιη'. *Περὶ⁹⁴ τῶν ἱερέων, φησὶ, καὶ Λευιτῶν, οὐκ ἐξολοθρευθήσεται ἀνὴρ ἐκ προσώπου μου ἀναφέρων ὀλοκαυτώματα, καὶ θυμιῶν δῶρον⁹⁵, καὶ ποιῶν θυσίαν⁹⁶ πάσας τὰς ἡμέρας.* Καὶ ταύτης

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ Rec. lectio est Σεφιλᾶ. ⁸⁶ Ναγέβ. Ita B. Ed. prior hab. Ναγέβ tum h. l. tum post p'uca. ⁸⁷ Κάλεσον x. τ. λ. Aliter οἱ Ο'. ⁸⁸ Ἰδοὺ — ἰατρ. αὐτ. Ita fere Alex. ⁸⁹ ἱασιν. Def. in B. ⁹⁰ Apud LXX, iuxta cod. Vat. et Alex. desid. tota ista sectio vers. 14-26, quæ tamen in edit. Compl. exstat, quamque Grabius ex codd. quibus usus est, supplevit. ⁹¹ ἀν. dix. Hebr. germen justum. ⁹² σωθ. — κληθ. Aliter Compl. et Grab. ⁹³ ἐξολ. Ed. Compl. ἐκλείψει. ⁹⁴ ὁ. Ita quoque supra, t. I, p. 113, sed ibid., p. 115, erat ὁ. ⁹⁵ Περὶ — Λευιτ. B καὶ φησὶ. Καὶ τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς Λευιταῖς. Ita fere Grabius. ⁹⁶ δῶρ B et Grab. θυσίαν. Hebr. minus farreum. ⁹⁷ ὄνομα. B κρίμα. Rectius autem Grab. ὄνομα.

ἐκ τῆς προφητείας ὀρώμεν τὴν ἔκβασιν. Τῆς γὰρ Και-
νῆς Διαθήκης κατὰ τὴν θεῖαν δοθείσης ἐπαγγελίαν,
ἐδόθη καὶ ἱερωσύνη κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ·
καὶ οἱ ταύτης ἡξιωμένοι, τὴν λογικὴν οὐσίαν ἐνδελ-
χῶς προσφέρουσι τῷ θεῷ. Εἶτα λέγει· Ὡς ἀδύνατόν
ἐστίν ὃ ἡμέραν νύκτα γενέσθαι, καὶ τὴν νύκτα
ἡμέραν, οὕτως οὐχ οἶδόν τε τὴν Δαβιτικὴν ὡς κατα-
λυθῆναι βασιλείαν. Καὶ ταύτης δὲ τῆς προφητείας
ὄφλον ἐστὶ ὃ τὸ τέλος· ὁ γὰρ ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα
Χριστός, οὗ τὸν κάτω θρόνον ἔχει· ἀλλὰ, τῷ Πατρὶ
συνεδρεύων, ἰθύνει τὰ σύμπαντα. Καὶ μέντοι καὶ
περὶ τῶν ἱσραελίων καὶ τῶν Λευιτῶν ταῦτο τοῦτο
λέγει, ὡς τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῇ ψάμμῳ
τῆς θαλάσσης, τὸ τούτων παραβλήθησεται γένος.
Καὶ μαρτυρεῖ τοῖς λεγομένοις τὰ πράγματα. Ἄπαντα
γὰρ γῆ καὶ θάλαττα πλήρεις ἄρχιερέων ὡς, καὶ τῶν
τὴν Λευιτικὴν λειτουργίαν πληροῦντων διακόνων.
Εἰρηκῶς δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν δυσσεβῶν λεγόμενα,
ὅτι τὰς δύο φυλάς, ἃς ἐξελέξατο, τὴν τε βασιλικὴν
καὶ τὴν ἱερατικὴν, ἀπώσατο παντελῶς, ὑπέσχετο
πάλιν ἄπερ ἦδη προσέφηκεν ὁ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ΄.

Οὕτω ταύτην συμπεράνας τὴν προφητείαν, ἐφ'
ἑτέραν μεταβαίνει· καὶ τῶν ἰσραηλιῶν προσκαθη-
μένων, εἰπεῖν κελεύεται Σεδεκίᾳ τῷ βασιλεῖ, καὶ ὅτι
Ἄλωσται ἡ πόλις, καὶ ἐμπρησθήσεται· καὶ σε λα-
θόντες τῷ Βαβυλωνίων προσάξουσι βασιλεῖ· ἀλλὰ
τὸν μὲν θάνατον διαφεύξῃ, αἰχμάλωτος δὲ ἀπαχθεὶς,
τὴν ἄλλοτριαν οἰκήσεις, καὶ ἐν εἰρήνῃ δέξῃ τοῦ βίου
τὸ πέρασ, καὶ τῶν νομιζομένων παρὰ τῶν προσηκόν-
των ἀξιωθήσῃ. Καὶ ταῦτα, φησὶν, εἶπον τῷ βασιλεῖ,
τῶν πολεμίων οὐ μόνον τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ καὶ
τὰς ὑπολοίπους τῆς Ἰουδαίας πόλεις πολιορκούντων.
Ταύτη δὲ συνάπτει τῇ προφητείᾳ καὶ ἑτέραν, ταύ-
την ἔχουσαν τὴν διάνοιαν· Ὁ Σεδεκίας προσέταξε
κατὰ τὸν θεῖον νόμον ἐλευθέρους ἀφεθῆναι τοὺς
Ἑβραῖους οἰκέτας· ὁ γὰρ νόμος σαφῶς διηγόρευ-
σεν, ἔξ μὲν ἔτη τούτους δουλεύσαι, τῷ δὲ ἐβδόμῳ
ἔτει τῆς ἐλευθερίας τυχεῖν. Ὑπακούσαντες δὲ ἅπαν-
τες, καὶ τὴν ἐλευθερίαν μεταδόντες, πάλιν αὐτοὺς
εἰς τὴν προτέραν εἴλωσαν δουλείαν, κακῆ μεταμε-
λεῖν χρησάμενοι. Ἀγανακτήσας τοίνυν ὁ τῶν ὄλων
θεὸς, ἀναμνησθεὶς μὲν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας,
καὶ τῆς γεγεννημένης ἐλευθερίας, καὶ τῆς μετὰ ταῦτα
δεδομένης νομοθεσίας· ἐπιμέμμεται δὲ, ὡς ἀγαπή-
σαι μὲν τοῦ νόμου τὴν φυλακὴν, μεταμεληθεῖσι δὲ,
καὶ τοῦτον πατήσασιν.

εἰ. Ἐπιστρέψαντες γὰρ, φησὶ, ποιῆσαι τὸ
εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς μου, τοῦ καλεῖσθαι ἄφεσιν
ἕκαστον τοῦ πλησίον αὐτοῦ· καὶ συνετελέσατε
διαθήκην κατὰ πρόσωπόν μου ἐν τῷ οἴκῳ οὗ
ἐπέκλιθη τὸ βρομά μου ἐπ' αὐτῷ. Ἐνδόν γὰρ ἐν

A juxta promissionem divinam Novo Testamento,
donatum est etiam sacerdotium secundum ordine
Melchisedeci: et hoc qui adepti sunt, offerunt Deo
jugiter sacrificium rationale. [20, 21] Post hæc ait,
quemadmodum dies nox fieri non potest, nec nox
dies, ita fieri non posse, ut destruat regnum
Davidicum. Atque hujus prophetiæ manifestus est
exitus. Qui enim ex Davide secundum carnem
ortus est Christus, non habet thronum in terris
positum: sed, in eodem cum Patre sedens solio,
gubernat omnia. [22] Sed et hoc ipsum dicit de
sacerdotibus et Levitis, ita ut genus illorum con-
feratur cum exercitu cælesti et arena maris.
Verbis testimonium præbent res ipsæ. Terra enim
universa, et mare, plena sunt pontificibus, et
diaconis Levitico munere fungentibus. [23-26]
Commemorata autem impiorum oratione, qua di-
cebant Deum penitus rejecisse duas tribus, regiam
et sacerdotalem, quas elegerat, pollicitus est iterum
quæ jam prædixerat.

559 CAPUT XXXIV. (Græc. XLI.)

[1-5] Sic conclusa hac prophetia, confert se ad
aliam: et jubetur dicere Sedecia regi, cum hostes
in obsidione perseverarent: Capietur civitas, et
igne succendetur; et captum te adducent ad regem
Babyloniorum; et mortem quidem effugies: sed
captivus abductus, habitabis in terra aliena;
et in pace sinem vitæ sortieris, et debitis exsequiis
exornaberis a propinquis tuis. [6, 7] Et hæc, in-
quit, dixi regi, hostibus non modo Hierosolymam,
sed et reliqua Judææ oppida obsidentibus. [8, 9]
Huic autem prophetiæ aliam ejusdem sententiæ
connectit. Jussit Sedecias servos Hebræos juxta
legem divinam liberos dimitti. Lex enim aperte
statuit illos sex quidem annos servire, septimo
autem anno libertatem consequi. [10, 11] Cumque
his auditis omnes libertatem servis suis dedissent,
illos iterum in pristinam servitutem redegerunt,
perversa usi pœnitentia. [12, 13] Indignatus ergo
Deus omnium, illis quidem revocat in memoriam
servitutem Ægyptiacam, et collatam eis libertatem,
et legum deinceps datarum sanctionem: [14] con-
querebant autem, quod cum adamassent legis obser-
vationem, tamen, cum eius pœnituisset illos, con-
culcaverint eam.

VERS. 15. *Conversi enim estis, ait, ut faceretis
quod rectum est in oculis meis, et prædicaretis
quisque manumissionem proximi sui: et iniistis pa-
cium* 560 *in conspectu meo, in domo quæ vocata
est de nomine meo. Intus enim, in aede mihi con-*

VARIAE LECTIONES.

ὡς ἐστίν. B τὴν. ὡς B Δαυιτικὴν. ὡς B ἐστίν. ὡς B πλήρης. ὡς ἀρχ. B πρὸς. καὶ τῶν. ὡς προσέφ. Verba textus vers. 25. allegantur quidem ex Nostro apud Sabat. ad h. l., sed ex errore, ut videtur. ὡς μετέβη. ὡς τῇ πρ. καὶ. B προφητείας. ὡς ὁ. B add. δέ. ὡς τῶν Ἑβραίων. ὡς τ. ἐλ. B τῆς ἐλευθερίας. ὡς πρ. B δοθείσης. ὡς B ταύτην. ὡς B Ἐπιστρέψατε. (Ita leg. pro ἐπιστρέψατε.) Sic quoque Grab. ὡς συνετε. Ita quoque Grab. Sed B συνετελέσαντο, quod pugnat contra Hebr. æque ac rec. lectio, συνετελέσαν.

secrata, me presente, cum fecissent pactum de manumissione, confestim istud transgressi sunt. [16, 17] Quoniam ergo nolulistis dimissionem facere, « Ecce ego accerso vobis diuisionem dicit Dominus, ad gladium, ad mortem, et ad famem. Et dabo vos in dispersionem cunctis regnis terræ. » Reprehendit etiam jurisjurandi transgressionem.

VERS. 18, 19. *Et dabo homines qui transgressi sunt pactum meum, qui non rata fecerunt verba pacti mei quod pepigerunt coram me, vitulum quem dividerunt in duo, et transierunt per medium duorum membrorum ejus, principes Judæ, principes Hierosolymæ, potentes: et sacerdotes, et cunctum populum terræ, qui transierunt per medium duarum portionum tituli. Sic illi jurare prisco more consueverant. Quin et Deus omnium, sædus iniens cum Abrahamo, cum arictem trimum, et vitulum, atque hircum similis ætatis, in duas partes dividi jussisset, eas jure et adverso collocari, clibanum fumantem, et lampades ignis, per medium ambarum portionum transire fecit, cum eo paciscens ex more qui tunc vigeat. Istud etiam hi fecerunt, qui de libertate servorum Hebræorum promissiones ediderunt, et jurejurando firmare voluerunt libertatem: sed innox ipsum transgressi sunt. 561 [20, 21] Quapropter minatur se traditurum esse eos hostibus, et corpora eorum bestiis devoranda projecturum; regique et principibus jugum servitutis impositurum esse.*

καὶ τὰ πώματα αὐτῶν βορὰν τοῖς θηρίοις προθήσειν· καὶ τὴν δουλείαν ζυγόν.

CAPUT XXXV. (Græc. XLII.)

[1, 2] Hac prophetia finita, mentionem facit antiquioris prædicationis. In diebus enim Joacimi, filii Josie regis Judæ, mandatum est illi, ut duce-ret filios Rechabi in templum Dei, illisque præberet vinum in una aularum. [3-5] Ego vero, inquit, mandatum implevi, et propositis vasis sticilibus vino plenis, denuntiavi ut biberent. [6] Contradicebant autem illi, dicentes:

(VERS. 6, 7.) *Nequaquam bibimus vinum: quia Jonadab, filius Rechabi, pater noster, præcepit nobis, dicens: Ne biberitis vinum vos et filii vestri, usque in sæculum. Et domos ne ædificaveritis, nec semen seminaveritis; et vineas non plantabitis, nec erunt vobis. Sed in tabernaculis habitabitis omnibus diebus vestris, ut diu vivere possitis super terram in qua vos commoramini. [8-10] Hos, inquit, sermones audientes mandata paterna observavimus, cum uxoribus et filiis. Et domus non ædificavimus, nec de colendis agris solliciti fuimus, sed usque in*

Α τῶ ἀφιερωμένῳ μοι οἴκῳ, ἐμοῦ παρόντος τὰς συνθήκας ποιησάμενοι τῆς ἀφέσεως, παραυτίκα ταῦτα παρέβησαν. Ἐπειδὴ τοίνυν οὐκ ἐβουλήθητε ποιησασθαι τὴν ἄρεσιν· « Ἰδοὺ ἐγὼ καλῶ ὑμῖν ἄρεσιν, φησὶ Κύριος, εἰς τὴν μάχαιραν, καὶ εἰς τὴν θάνατον, καὶ εἰς τὸν λιμόν. Καὶ δώσω ὑμᾶς εἰς διασπορὰν πίστεαι ταῖς βασιλείαις τῆς γῆς. » Ἐλέγχει δὲ καὶ τὴν τοῦ δροκου παράβασιν.

ἡ', :β'. Καὶ δώσω τοὺς ἀνθρώπους τοὺς παρεληλυθότας τὴν διαθήκην μου, τοὺς μὴ στήσαντας τοὺς ¹³ λόγους τῆς διαθήκης μου ἢ ἐποίησαν κατὰ πρόσωπόν μου, τὸν μόσχον ἐν ἐποίησαν ¹⁴ εἰς ¹⁵ δύο, καὶ διήλθον διὰ μέσου τῶν διχοτομημάτων αὐτοῦ, τοὺς ¹⁶ ἄρχοντας Ἰοῦδα, καὶ τοὺς ἄρχοντας Ἱερουσαλήμ, τοὺς δυνατοὺς, καὶ τοὺς ἱερεῖς, καὶ πάντα τὸν λαὸν τῆς γῆς, τοὺς διεληθότας ἀνὰ μέσον τῶν διχοτομημάτων τοῦ μόσχου. Οὕτως εἰώθεισαν ὁμνῶναι κατὰ τὸ παλαιόν. Ἀμέλει καὶ ὁ τῶν ὄλων θεὸς πρὸς τὸν Ἀβραάμ τὰς συνθήκας ποιούμενος, κρινὸν τριετῆ, καὶ μόσχον, καὶ τράγον, ὁμοχρόνους διχοτομηθῆναι κελεύσας, καὶ τὰ τμήματα ἀντιπρόσωπα τεθεῖναι ἀλλήλοις, κίβανον καπνίζομενον, καὶ λαμπάδας πυρὸς, ἀνὰ μέσον τῶν διχοτομημάτων πεποίηκε διελθεῖν, κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθος τὰς πρὸς αὐτὸν συνθήκας ποιούμενος· τοῦτο καὶ οὗτοι δεδράκασι, τὰς περὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑβραίων οἰκετῶν ἐπαγγελίας ποιούμενοι, καὶ ὄρω τὴν ἐλευθερίαν βεβαιῶσαι βουλόμενοι· ἀλλὰ τοῦτον παραυτίκα παρέβησαν. Αἰτάτοι τοῦτο ἀπειλεῖ παραδῶσειν αὐτοὺς τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄρχουσιν ἐπιθήσειν τὸν τῆς

C

ΚΕΦΑΛ. ΑΕ'.

Ταύτην συμπεράνας τὴν προφητείαν, πρεσβυτέρως ἀναμνησθεὶς προβόρῃσεως. Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις Ἰωακείμ, υἱοῦ Ἰωσίου βασιλέως Ἰούδα, τοὺς υἱοὺς Ῥηχάβ εἰς τὸν θεῖον ναὸν ¹⁴ εἰσάγαγεῖν προσετάχθη, καὶ ἐν μιᾷ τῶν αὐτῶν οἶνον τοῦτοις προσενεγκεῖν. Ἐγὼ δὲ, φησὶ, τὸ προσεταχθὲν πεπλήρωκα, καὶ κεράμια οἶνου πλήρη προτεθεικώς, παρηγγύων πειν. Ἀντίλεγον δὲ ἐκεῖνοι, λέγοντες·

Οὐ μὴ πίνωμεν οἶνον· ὅτι Ἰωραδὰβ υἱὸς Ῥηχάβ, ὁ πατὴρ ἡμῶν, ἐνετείλατο ἡμῖν, εἰπὼν· Οὐ μὴ πίνετε οἶνον ὑμεῖς, καὶ οἱ υἱοὶ ὑμῶν, ἕως τοῦ αἰῶνος. (Σ.) Καὶ οἰκίας οὐ μὴ οἰκοδομήσητε ¹⁷, καὶ στέγμα μὴ σπείρητε, καὶ ἀμπελώνας ¹⁸ μὴ φυτεύσητε, μηδὲ ἔστω ὑμῖν· ἀλλ' ἐν σκηναῖς κατοικήσετε ¹⁹ πάσας τὰς ἡμέρας ὑμῶν· ὅπως ζήσητε ἡμέρας πολλὰς ἐπὶ τῆς γῆς, ἐφ' ἧς ὑμεῖς διατρέχετε ἐπ' αὐτῆς. Τοῦτων δὲ, φησὶν, ἡμεῖς τῶν λόγων ἀκούσαντες, τὰς πατρῶας ἐφυλάξαμεν ἐντολάς, σὺν ταῖς γυναῖξιν καὶ τοῖς υἱέτι· καὶ οὕτως οἰκίας

VARIÆ LECTIONES.

¹³ τ. λ. τ. διαθ. μ. Ita quoque Grab. ¹⁴ ἐπ. Ed. Compl. hab. ἔκοψαν, quod præstat. ¹⁵ εἰς — διγ. αυτ. Sic quoque Grab. Sed rec. lect. est, ἐργάζεσθαι αὐτῶν. ¹⁶ Τοὺς — μόσχου. Ita fere Grab. contra rec. lect. quæ nimium ab Hebr. recedit. ¹⁷ B ναῶν. ¹⁸ B οἰκοδομήσατε. ¹⁹ ἀμπ.— ἔστω. Ita fere Grab. Sed rec. lectio est, ἀμπελῶν οὐκ ἔσται. ²⁰ B κατοικήσητε.

ἔδειμάμεθα, οὕτως γεωργίας ἐπεμελήθημεν· ἀλλ' ἐν σκηναῖς οἰκοῦντες μέχρι τοῦ παρόντος διετελέσαμεν· νῦν δὲ τῶν Βαβυλωνίων ἐπελθόντων, εἰς τήνδε τὴν πόλιν καταφυγεῖν ἠναγκάσθημεν. Θαυμάσαι δὲ ἄξιον καὶ τοῦ πατρὸς τὴν νομοθεσίαν, καὶ τῶν υἱῶν καὶ τῶν ἀπογόνων τὴν εὐπειθειαν· τὸν γὰρ ἀφρόντιδα καὶ ἀκτῆμονα βίον ἠγάπησαν, καὶ τὸ πάντων παραδοξότατον, ὅτι παῖδας ἔχοντες ὀλιγώρουν τῆς κτήσεως, τῆς θείας ἐλπίδος τὸ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς ἐξαρτῶσαντες. Εἰ δὲ κατὰ τὸν τοῦ νόμου καιρὸν, ἅς οὐκ εἶχε τὴν τελειότητα, διὰ τὴν τῶν νομοθετουμένων ἀσθένειαν, τὴν ἀκραν οὗτοι φιλοσοφίαν ἠσπάσαντο, τίνες ἂν ἐγένοντο τὸν³⁰ εὐαγγελικὸν ἀκούσαντες νόμον; Ἄλλ' ὁ τῶν ὄλων Θεὸς κελεύει τῷ προφήτῃ, ἅπαντι εἰπεῖν τοῖς τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦσιν, ὅτι οὗτοι μὲν τὴν τοῦ πατρὸς φυλάττοντες ἐντολήν, πεινρῶν οὐκ ἠθέλησαν οἶνον· ὑμεῖς δὲ, καὶ προφητικὰς διδασκαλίας νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν δεχόμενοι, κατὰ τοὺς ἑμοὺς οὐ πολιτεύεσθε νόμους. Οὐδὲ γὰρ χάριν, ὑμῖν ἐπέσω παντοδαπὰς συμφορὰς, τοῖς δὲ τοῦ Ῥηχάδ ἀπογόνους, τὴν πατρίαν φυλάξαι ἐντολήν, τὸ κἀλλιστον τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγέλλεται.

18. Οὐ μὴ ἐκλείψῃ³¹, φησὶν, ἀνήρ ἐκ τῶν υἱῶν Ἰωναδὰβ, υἱοῦ Ῥηχάδ, παρεστηκὸς κατὰ πρόσωπόν μου, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς γῆς. Ἰστέον μέντοι, ὡς ἅπας ἐκείνους φυλάττων τοὺς νόμους, υἱὸς Ἰωναδὰβ υἱοῦ Ῥηχάδ χρηματίζει.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

Μετὰ ταῦτα λέγει, ὡς προσετάχθη πᾶσαν συγγραψαί τὴν προφητείαν. *Κεφαλίδα*³² δὲ βιβλίον καλεῖ τὰ εἰρήματα, οἷς μέχρι τοῦ παρόντος φίλον Ἰουδαίοις κεχρησθῆαι. Εἰκὸς γὰρ, φησὶν, ἀκριβέστερον αὐτοὺς μεμαθηκότας τὰ ἀπειληθέντα κακὰ, διὰ τῆς μεταμελείας τῆς σωτηρίας τυχεῖν· ποιεῖ δὲ τὸ προσταθὲν ὁ προφήτης. Καὶ αὐτὸς μὲν, ὑπὸ τῆς θείας ἐνεργουμένου χάριτος, προσέφερε τοὺς χρησμούς· ἔγραψε δὲ τούτους ὁ Βαρούχ. Καὶ ἐπειδήπερ εἰς τὸν θεῖον νεὼν εἰσελθεῖν ἐκωλύετο, (καθεῖρκετο γὰρ) τῷ Βαρούχ παρεγγυᾶ ἀναγνῶναι τῷ λαῷ τὰ συγγεγραμμένα· καὶ συχνοῦ διελθόντος χρόνου, δημοτελοῦς ἐπιτελουμένης νηστείας, ὁ Βαρούχ ἀνέγνω τὴν προφητείαν· εἰς δὲ τῶν ἀκουσάντων, εὐσεβέστερον κινηθεῖς, μὴνύει τοῖς ἀρχουσι τὰ ἠπειλημένα κακὰ· οἱ δὲ τὸν Βαρούχ μετεστείλαντο, καὶ ἀναγνῶναι προσέταξαν, καὶ δέους ἐμπλησθέντες τὸν τοῦτων μαθεῖν ἐσπούδασαν συγγραφεῖα. Ὁ δὲ Βαρούχ ἐδίδαξεν, ὡς Ἱερεμίας ὑπὸ τῆς θείας ἐμπνεόμενος χάριτος ταῦτά μοι παρηγγύησε γράψαι. Οἱ δὲ ἀρχοντες τὸ βιβλίον ἔδωσαν τῷ βασιλικῷ γραμματεῖ· τῷ δὲ Βαρούχ φυγεῖν παρηγγύησαν· ἐμήνυσαν δὲ τὰ συγγεγραμμένα τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ ἤγαγε μὲν τὸν γραμματεῖα, καὶ ἀναγνῶναι κελεύει. Δυσσεβῆς δὲ ὢν, καὶ παράνομος, τὰς ἀναγινωσκομένας ἐκτέμνων σελίδας

A præsentem diem continenter in tabernaculis habitavimus [11]. Nunc vero adventibus Babyloniis, ad urbem hanc confugere coacti sumus. Admiratione digna est tum paterna legislatio, tum filiorum atque posterorum prompta obedientia : quippe qui vitam 562 curis vacuum et nihil possidentem adamaverunt, et (quod maxime omnium superat opinionem) habentes liberos, parvipendebant possessiones toti, quoad se suaque a fiducia in Deum pendentes. Quod si tempore legis, quæ perfectionem non habebat, propter infirmitatem eorum quibus lex ferebatur, summam philosophiam amplexi sunt isti, quales fuissent, si legem evangelicam audivissent ? [12, 13] At vero Deus omnium jubet prophetam dicere cunctis habitantibus Hierosolymæ : [14-16.] Hi quidem, patris mandatum observantes, vinum bibere noluerunt : vos autem, qui noctes diesque propheticas disciplinas excipitis, juxta leges meas non incenditis. [17, 18] Quapropter omnimodas calamitates vobis inferam : posteris autem Rechabi, qui mandatum patris servaverunt, honorum omnium præstantissimum pollicetur.

VERS. 19. *Non deficiet, inquit, vir de filiis Jonadabi, filii Rechabi, qui stet in conspectu meo cunctis diebus terræ.* Sciendum autem est, omnem eum qui leges illas observat, vocari filium Jonadabi filii Rechabi.

CAPUT XXXVI. (Græc. XLIII.)

[1-5] Narrat postea, quomodo jussus sit describere omnem prophetiam. *Caput autem libri* vocat volumina, quibus ad præsens usque tempus Judæis uti mos est. Probabile enim est, inquit, eos, cum accuratius didicissent afflictiones, quas comminatus erat Deus, poenitentia consecutores esse salutem. [4] Peragit autem propheta quod jussum est. Et ipse quidem divina impulsus gratia 563 dictabat vaticinia : Baruch autem scriptis excipiebat. [5-10] Et quia impediabatur, nempe carcere inclusus, ingredi templum Dei, mandat Barucho ut populo legat quæ scripserat. Itaque non paucis temporibus elapso, cum publice celebraretur jejunium, legit Baruch prophetiam. [11-15] Unus autem eorum qui audierant, ductus religione, indicat principibus tribulationes, quas comminabatur Deus : illi vero Baruchum acciverunt et relegere jusserunt. [16-18] Et gravi timore perculti, scire volebant quis hæc scripsisset. Baruch autem declaravit Jeremiam, divina afflatum gratia, ista ut scriberet jussisse. [19-23] At principes librum tradiderunt scribæ regio : Baruchum autem hortati sunt ut fugeret. Nuntiaverunt autem quæ scripta erant regi. Et ille scribam adducens, legere jubet. Cumque esset impius, et transgressor

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ B τῶν εὐαγγελικῶν ἐπακούσαντες νόμων. ³¹ Rec. lectio, ἐκλείπη. ³² κεφ. βιβλ. Apud LXX, in toto hoc capite leg. vel χερτίον, vel χάρτην, vel βιβλίον. Aquilam Noster sequi videtur.

legis, abscindens paginas quæ recitabantur, igni A tradebat. Nam propter tempus hibernum appositus erat focus

VERS. 24. *Et non quasiverunt, ait, Dominum, et non sciderunt vestimenta sua, rex et omnes servi eius, qui audierunt omnes hos sermones.* [25, 26] Verum sicut horum extremam stupiditatem criminatur: sic laudat Elnathanem et Dalaiam, et Gamariam, qui suggerebant regi, ne librum combureret, et non audivit eos. Nec contentus fuit rex impius iniquitate perpetrata: quin etiam Baruchum et Jeremiam **564** comprehendi mandavit. [27, 28] At Deus universorum præcepit Jeremiæ ut priores sermones in alio libro describeret. Charta enim exusta quidem fuit, sed lex divina permansit illæsa. Sic etiam cum corpus passum esset quod assumptum erat, Verbum permansit passioni minime obnoxium. Jussus autem est propheta Joacimo quoque regi hæc dicere.

VERS. 29, 30. *Hæc dicit Dominus, Tu combussisti librum hunc, inquit: Quare scripsisti in eo, dicens: Ingrediens ingredietur rex Babylonis, et vastabit terram hanc, et deficiet in ea homo et iumentum? Propterea sic dixit Dominus contra Joacim regem Judæ: Non erit ei, qui sedeat super solium Davidis, et cadaver ejus erit projectum ad æstum interdium et ad gelu per noctem.* Certissima prophetia. Etsi enim regnavit Jechonias filius ejus, post tres tamen menses ductus est captivus. [31] Minatur autem ei, totique domui exitium, et urbi vastationem, et populo jam dictas afflictiones. [32] Executus est iterum propheta mandatum, et ministerio Baruchi iterum scripsit prophetiam. « Et in ea plures, ait, additi sunt sermones quam isti. » Quia enim rex impius iniquo animo ferebat comminationes, quas audierat, Dominus jussit eas multiplicare. Nos vero divinas, quæso, metuamus comminationes, et faustis credamus pollicitationibus, vitamque dignam vivamus vocatione, qua vocati sumus: ut comminationum periculum quoque effugere, et **565** promissis frui bonis possimus, * per gratiam et benignitatem Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patrem decet gloria, una cum sanctissimo Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

κδ'. Καὶ οὐκ ἐξήτησαν ²⁴, φησὶ, τὸν Κύριον ²⁴· οὐδὲ διέβησαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν ὁ βασιλεὺς καὶ πάντες ²⁵ οἱ παῖδες αὐτοῦ, οἱ ἀκούσαντες πάντας τοὺς λόγους τούτους. Ἄλλ' ὡσπερ τούτων τὴν ἐσχάτην ἀναληγσίαν ²⁶ κατηγορεῖ, οὕτως ἐπαίνει τὸν Ἐλναθάν ²⁷, καὶ Δαλαίαν ²⁸, καὶ Γαμαρίαν ²⁸. Ὑπέθεντο γὰρ οὗτοι τῷ βασιλεῖ, μὴ ³⁰ κατακαῦσαι τὸ βιβλίον, καὶ οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν. Οὐκ ἤρκεσθη δὲ τῆ τολμηθείσῃ παρανομίᾳ ὁ δυσσεβὴς βασιλεὺς· ἀλλὰ τὸν Βαρούχ καὶ τὴν Ἱερεμίαν συλληφθῆναι προσέταξεν. Ὁ δὲ τῶν ὄλων θεὸς τῷ Ἱερεμίᾳ κελεύει ἐν ἐτέρῳ βιβλίῳ τοὺς προτέρους λόγους συγγράψαι. Ὁ μὲν γὰρ χάρτης ἐκαύθη, ὁ δὲ θεὸς νόμος μεμέντηκεν ἀβλαβῆς. Οὕτω καὶ τοῦ ληφθέντος σώματος πεπονθότος, ὁ λόγος ³¹ μεμέντηκεν ἀπαθής· εἰπεῖν δὲ ὁ προφήτης καὶ τῷ Ἰωακείμ ἐκελεύσθη ταῦτα.

κθ', λ'. Τάδε ²⁹ λέγει Κύριος, Σὺ κατέκαυσας τὸ βιβλίον τοῦτο εἰπὼν, διατὶ ἔγραψας ἐπ' αὐτῷ λόγον, ὅτι εἰσπορευόμενος εἰσπερευέσεται βασιλεὺς Βαβυλῶνος, καὶ διαφθερεῖ τὴν γῆν ταύτην, καὶ ἐκλείψει ἀπ' αὐτῆς ἄνθρωπος καὶ κτήνος. Διὰ ³² τοῦτο οὕτως εἶπε Κύριος ἐπὶ Ἰωακείμ βασιλέα ³² Ἰούδα, Οὐκ ἔσται αὐτῷ καθήμενος ἐπὶ θρόνου Δαβὶδ, καὶ τὸ ὄρησιμαῖον αὐτοῦ ἔσται ἐξήμενον ἐν τῷ καύματι τῆς ἡμέρας, καὶ ἐν τῷ παγετῷ τῆς νυκτός. Ἀψευδὴς ἡ προφητεία. Εἰ γὰρ καὶ ἐβασίλευσεν Ἰεχονίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ τρεῖς μῆνας ἀπήχθη αἰχμαλώτος. Ἀπειλεῖ δὲ αὐτῷ καὶ παντὶ τῷ οἴκῳ ³¹ τὸν Δαβὶδ, καὶ τῇ πόλει τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ τῷ λαῷ τὰ προβρόθηθέντα κακά. Πεπλήρωκε δὲ πάλιν τὸ προσταχθὲν ὁ προφήτης, καὶ γέγραφε πάλιν τὴν προφητείαν, τοῦ Βαρούχ ὑπουργήσαντος. « Καὶ προσετέθησαν, φησὶν, ἐτι ἐν αὐτῷ λόγοι πλείονες ³⁶ ἢ ³⁷ οὗτοι. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐχάλεπτην ὁ δυσσεβὴς βασιλεὺς ἀκούσας τῶν ἀπειλῶν, πολλαπλασίως γενέσθαι ταύτας προσέταξεν ὁ Δεσπότης. Ἡμεῖς δὲ, παρακαλῶ, καὶ τὰς θείας δεισώμεν ἀπειλάς, καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πιστεύσωμεν ὑποσχέσεσιν, καὶ ἀξίως περιπατήσωμεν τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθημεν, ἵνα καὶ τῶν ἀπειλῶν τὴν πείραν ἐκφύγωμεν, καὶ ὑπισχυομένων ³⁸ ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα πρέπει, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν

VARIÆ LECTIONES.

²³ ἐξ. Præstat lectio Compl. ἐξέστησαν. Hebr. timore correpti sunt. ²⁴ τ. Κύρ. Des. apud LXX. ²⁵ πάντ. Des. apud LXX. ²⁶ Β ἀλογίαν. ²⁷ Β Ἐλδαθάν. ²⁸ Rec. lectio hujus nominis apud LXX est Γοδολία, sed Compl. habet Δαλαίας. Editio prior habebat Δαλαίαν. ²⁹ Γαμ. Ed. pr. hab. Γαμαρίαν. Nomen viri illius in cod. Vatic. des., exstat autem in reliquis. ³⁰ μὴ. Male omissum est in cod. Vat. ³¹ Λόγ. B præm. Θεός. ³² Τάδε, κ. τ. λ. Aliter apud LXX, leg. vers. 29 et 30. ³³ Διὰ τ. Des. in B. ³⁴ Β βασιλεύς. ³⁵ οἴκῳ. B add. αὐτοῦ. ³⁶ Β πλείους. ³⁷ ἢ. Rec. lectio, ὡς. Hebr. verba multa similia istis. ³⁸ ὑπ. præm. τῶν.

TOMOS Η΄.

TOMUS OCTAVUS.

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ΄.

Α

CAPUT XXXVII. (Græc. XLIV.)

Μέλλων ὁ θεσπέσιος προφήτης τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν ἐξηγεῖσθαι τῆς πόλεως, διδάσκει πρῶτον ποίαν ἄγων ἡλικίαν ἤρξατο τῆς βασιλείας ὁ Σεδεκίας, καὶ πόσον ἐβασίλευσε χρόνον· καὶ ὅτι κατὰ τὸν τῆς πολιορκίας καιρὸν, τὰς κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς πόλεως, εἰρημένως ὑπὸ τοῦ προφήτου προρόησας μαθὼν, ἀποστείλας τινὰς παρεκάλεισεν αὐτὸν τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ πρῆσθειας προσενεγκεῖν τῷ Θεῷ· κατ' ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν οὐ δεσμοτήριον ἔρκει, ἀλλ' ἀδεῶς ἐν τῇ πόλει διῆγε. Τῶν δὲ Βαβυλωνίων πολιορκούντων τὴν πόλιν, ἦγον εἰς ἐπικουρίαν τῶν Ἰουδαίων οἱ Αἰγύπτιοι, δηλονότι τοῦ βασιλέως εἰς συμμαχίαν αὐτοὺς καλέσαντος. Τοῦτο δὲ μαθόντες Χαλδαῖοι, τῆς πολιορκίας ἀπέστησαν. Ὁ τοίνυν Δεσπότης Θεὸς τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἀρχουσιν εἰπεῖν παρηγγύησε τῷ προφήτῃ, μήτε τῇ τῶν Αἰγυπτίων ἐπικουρίᾳ ὁμῶς, μήτε τῶν Χαλδαίων καταφρονῆσαι· οἱ γὰρ Αἰγύπτιοι καταλήψονται τὴν ἐνεγκούσαν ὡς ἄτακτα, καὶ οἱ Χαλδαῖοι πάλιν ἀνοστρέψαντες, καὶ πολιορκήσουσι τὴν πόλιν, καὶ πυρὶ παραδώσουσι. Καὶ διδάσκων, ὡς αὐτὸς κατ' ἑ. **ΑΛΛ' ἐν πατάξῃτε πᾶσαν τὴν δύναμιν τῶν Χαλδαίων τῶν πολεμούντων ὅμᾳς, καὶ καταλειφθῶσι τινες ἐκκεκετημένοι ἄνδρες ἐν αὐτοῖς, ἕκαστος ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ, οὗτοι ἀναστήσονται, καὶ κατακαύσουσι τὴν πόλιν ταύτην ἐν πυρὶ.** Μὴ γὰρ δὴ νομίσητε τὴν τῶν Χαλδαίων ῥώμην περιγίγνεσθαι. Ἄρκοῦσι γὰρ εἰς ὑμετέραν πανολεθρίαν καὶ ὀλίγοι τραυματῆαι, δι' ἀσθένειαν καταλειφθέντες ἐν ταῖς σκηναῖς· ἀσθενεῖς γὰρ ὅμᾳς ἢ ἁμαρτία πεποιήκεν. Εἶτα διδάσκει, ὡς ἀνακωχῆς τινος αὐτοῖς γενομένης διὰ τὴν τῶν Χαλδαίων ὑποχώρησιν, αὐτὸς μὲν πρὸς τοὺς οἰκείους αὐτοῦ ἐξεληλύθε, πρίασθαι ἄρτους βουλόμενος· **Σερουῖα δὲ τις ὑποπτεύσας αὐτὸν πρὸς τοὺς πολεμίους πεφευγένας, εἰσῆγγειλε παρὰ τοῖς ἀρχουσιν· οἱ δὲ ἀκούσαντες καθεῖρξαν αὐτὸν, οὐκ εἰς τὴν δημοσίαν εἰρκτην, ἔπεπλήρωτο γὰρ, φησὶν, ἐκείνη, ἢ ἀλλ' εἰς τὸν οἶκον Ἰωνάθαν τοῦ γραμματέως· συχῶν δὲ διελευσῶν ἡμερῶν, μεταπέμπεται μὲν αὐτὸν κρύβδην ὁ Σεδεκίας, καὶ ἔρεται, εἰ ἔστι λόγος παρὰ Κυρίου· ὁ δὲ προφήτης αὐτῷ προλέγει τὴν ἄλωσιν· μετὰ δὲ τὴν πρόβησιν, αἰτιᾶται τὴν εἰς αὐτὸν γεγενημένην ὀδύνην.**

ἢ. 19. *Τὶ γὰρ, φησὶν, ἡδίκησά σε, καὶ τοῖς*

[1-3] Captæ urbis narrationem instituturus divinus propheta, docet imprimis qua ætate regnare cœperit Sedecias, quantoque tempore regnaverit; et quod obsidionis tempore, cum prophetæ contra se et contra urbem prædictiones didicisset, per internuntios prophetam obsecrarit, ut pro eo preces offerret Deo. [4] Eo enim tempore non habitabat in carcere, sed securus degebat in urbe. [5] Cum autem Babylonii obsiderent urbem, in auxilium Judæorum venerunt Ægyptii, a rege scilicet ad belli societatem evocati. Quod cum intellexissent Chaldæi, destiterunt ab obsidione. [6-8] Juhet igitur Dominus Deus prophetæ, ut denuntiet regi et principibus, ne confidant auxilio Ægyptiorum, neve Chaldæos contemnant. Nam Ægyptii quamprimum in patriam revertentur, et Chaldæi denno reversi obsidebunt et incendunt urbem. [9] Atque ut doceat se contra eos sententiam tulisse, subjungit etiam ista :

αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐξήνεγκεν, ἐπιφέρει· καὶ ταῦτα·

VERS. 10. *Quin etsi percusseritis universum 566 exercitum Chaldæorum, qui vos impugnant, et inter eos relictī fuerint viri aliqui vulnerati, quisque in tentorio suo : exsurgent isti, et succendent urbem istam igne.* Neque vero existimetis vos superaturos esse robur Chaldæorum. Sufficiunt enim ad vos penitus delendos vel pauci vulnerati, qui propter infirmitatem relictī sunt in tentoriis, quia peccatum vos reddidit imbecilles. [11-14] Deinde refert, quo pacto, cum inducias quasdam recedentibus Chaldæis nacti essent, ipse quidem volens emere panes egressus sit ad familiares suos, quidam autem Seruia, suspicatus illum ad hostes profugisse, detulerit apud principes. [15, 16] Hi autem cum audissent, incluserunt eum, non custodia publica, « nam plena erat, inquit, illa, » sed in domo Jonathanis scribæ. [17] Transactis porro diebus non paucis, clam accersit eum Sedecias, et rogat, sitne sermo a Domino? propheta vero prædicat ei captivitatem, et post predictionem, conqueritur de injuria in se commissa.

D

VERS. 18, 19. *Qua enim, inquit, injuria te*

VARIE LECTIONES.

³⁹ πυρὶ. Des. in B. ⁴⁰ Rec. lectio, τοὺς πολεμούντας. ⁴¹ τ. σκ. Beel. lect. τῷ τόπῳ ⁴² ῥώμ. B add. ὅμῳν. ⁴³ B Σερουίας. ⁴⁴ ἐπιπλ. ἐκ. Des. in Hebr. et apud LXX. ⁴⁵ σκ. Des. in B.

affeci, et servos tuos, ut me traderetis in domum custodiæ? Et ubi sunt prophetae vestri, qui prophetaverunt vobis, dicentes: Nequaquam veniet rex Babylonis ad vos in terram hanc? Cum res ipsæ, inquit, demonstraverint prophetiæ meæ veritatem, vestrorum autem prophetarum mendacium, juste iudicandum erat, 567 et sumendæ pœnæ de iis qui mentiebantur, non de eo qui vera vaticinatus est. [20, 21] Tum precatur, ut liberetur e domo scribæ. Sedecias vero inde quidem illum eduxit, sed remisit eum in carcerem publicum, et singulis diebus panem unum præberi iussit.

CAPUT XXXVIII. (Græc. XLV.)

[1-4] Quidam autem e principibus, prophetæ **B** contra urbem prolata vaticinia ægre ferentes (aiebat enim, adepturos salutem eos qui sua sponte abiissent ad Chaldæos, perituros autem, qui obsidionem sustinerent), irritarunt regem adversus prophetam, dicentes eum ejusmodi vaticinationibus frangere alacritatem militum, qui bellum gerere possent. [5, 6] Rex autem parum prudens tradidit prophetam delatoribus qui, accepta potestate, iram in eum exercuerunt, miseruntque illum in lacum fetidum et cœnosum. Nec Judæorum quisquam tulit opem prophetæ tales pœnas ob divina eloquia luenti. [7-9] Abdemelech autem eunuchus, vir Æthiops, redarguit regem, et clamat audacter: « Perperam egisti, dum effecisti ut vir Dei fame periret, cum non sint amplius in **C** urbe panes. » [10-13] Sedecias vero, reprehensione suscepta, constituit Abdemelechum salutis prophetæ ministrum; qui aliis adjutoribus assumptis, **568** cum projecisset prophetæ vetustos pauniculos, et hos sub axillis funi subjici jussisset, extraxit eum ex lacu Chereth. Chereth autem lacum vocat. [14] Eductum vero eum, et in carcere manentem, rex iterum accivit et introduxit ad se in domum Asalisael, (quæ erat in domo Domini.) Hoc Syrus interpretatus est, « intra trivii compitum. » Precatur autem prophetam ut indicet ei verbum Dei, et ne celet veritatem. Ait vero propheta:

VERS. 14. *Si annuntiavero tibi, nonne occides me? Et si dedero tibi consilium, non audies me. Siquidem noverat, ut propheta, futura: et experientiam habebat magistræ. [16] Et cum rex jurasset se profecto non traditurum esse illum impiis, dixit iterum:*

VARIE LECTIONES.

⁵⁵ σου. Apud LXX, seq. καὶ τὸν λαὸν τοῦτου. ⁵⁷ Ed. prior hab. τῆς γῆς ταύτης. ⁵⁸ B δειξάντων. ⁵⁹ B ψευσαμένων. ⁶⁰ πολεμεῖν δυναμ. B πολεμοῦντων. ⁶¹ Editio prior habet ἀπαιτούμενον. ⁶² Ἐπον.— πόλει. Ita fere vers. 9, in cod. Vatic. leg., aliter autem in Hebr. et cod. Alex. edit. Grab. ⁶³ ὡς. Rec. lectio, &. ⁶⁴ τοῦ Θεοῦ. Rec. lectio, τοῦτου. ⁶⁵ Χερ. Des. apud LXX. ⁶⁶ εἰς τὴν οἰκ. Ἀσαλίσ. Hebr. ad ingressum (s. ostium) tertium. ⁶⁷ Ἀσαλ. Ita ald. et compl. Alii aliter. ⁶⁸ Ὁ — ἡρμῆν. Montf. et Drus. Syro tribuunt lectionem ἔσω τὴν τρίτην θύραν. ⁶⁹ B ἀναγγέλω, juxta rec. lect. ⁷⁰ θανατώσ. Apud LXX, πρᾶξ. θανατώ με. ⁷¹ ἡ μὴν. Editio prior habet ἡμῖν, nobis. ⁷² B δυσμενέσιν. ⁷³ πάλ. B add. ὁ προφήτης.

καϊδὰς σου⁵⁵, ὅτι ἐδώκατέ με εἰς τὴν οἰκὸν τῆς φυλακῆς: Καὶ ποῦ εἰσιν οἱ προφῆται ὑμῶν οἱ προφητεύσαντες ὑμῖν, λέγοντες: Οὐ μὴ ἔλθῃ βασιλεὺς Βαβυλώνας ἐφ' ὑμᾶς ἐπὶ τὴν γῆν ταύτην⁵⁷; Τῶν πραγμάτων, φησί, δειξαμένων⁵⁸ τῆς ἐμῆς προφητείας ἀληθειαν, τῶν δὲ ὑμετέρων προφητῶν τὴν ψευδολογίαν, ἔδει κρῖναι δικαίως, καὶ τοὺς ψευδομένους⁵⁹ ἀπαιτῆσαι δίκας, οὐ τὸν τὰ ἀληθῆ προμηύσαντα. Εἶτα παρακαλεῖ τῆς οἰκίας ἀπαλλαγῆναι τοῦ γραμματεῶς. Ὁ δὲ Σεδεκίας ἐκείθεν μὲν αὐτὸν ἐξήγαγεν, εἰς δὲ τὸ δημόσιον αὐτὸν ἐξέπεμψε δεσμωτήριον, καὶ ἄρτον ἕνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν χορηγηθῆναι προσέταξεν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΝ'.

*Τινὲς μέντοι τῶν ἀρχόντων δυσχεράναντες τὰς κατὰ τῆς πόλεως γεγενημένας ὑπὸ τοῦ προφήτου προβήσεις. (ἔλεγε γὰρ τοὺς μὲν αὐτομολοῦντας πρὸς τοὺς Χαλδαίους σωτηρίας ἀπολαύσεσθαι, τοὺς δὲ γε τῆς πολιορκίας ἀνεχομένους ὀλέθρου παραδοθῆσεσθαι), παροξύνουσι κατὰ τοῦ προφήτου τὸν βασιλέα, φησαντες αὐτὸν χαννοῦν τῶν πολεμῶν⁶⁰ δυναμένων τὴν προθυμίαν ταῖς τοιαύταις χρησιμολογίαις. Ὁ δὲ ἀνόητος βασιλεὺς τοῖς εἰσαγγελίαισι τὸν προφήτην ἐξέδωκεν. οἱ δὲ τὴν ἐξουσίαν λαβόντες, ἐχρήσαντο κατ' αὐτοῦ τῷ θυμῷ, καὶ καθῆκαν αὐτὸν εἰς λάκκον δυσώδη βόρβορον ἔχοντα. Καὶ Ἰουδαίων μὲν οὐδεὶς ἐπεκούρησε τῷ προφήτῃ, τοιαύτας ὑπὲρ τῶν θείων λογίων ἀπαιτούμεν⁶¹ δίκας. Ἀδδεμέλεχ δὲ ὁ εὐνοῦχος, ἀνὴρ Αἰθίοψ, ἐπιμέμφεται τῷ βασιλεῖ, καὶ μετὰ παρήσιας βοῶ⁶² (θ'). « Ἐπονηρεύσω⁶³ ὡς⁶⁴ ἐποίησας ἀποκτείνειν τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ προσώπου τοῦ λιμοῦ, ὅτι οὐκ εἰσιν ἔτι ἄρτοι ἐν τῇ πόλει. » Δεξιόμενος δὲ τὸν ἑλεγχον ὁ Σεδεκίας τὸν Ἀδδεμέλεχ ὑπουργὸν ποιεῖται τῆς τοῦ προφήτου σωτηρίας. Ὁ δὲ συνεργὸς ἐτέρους λαθῶν, καὶ παλαιὰ βράχη τῷ προφήτῃ ῥίψας, καὶ ταῦτα ταῖς μασχάλαις ὑπὸ τὸ σχοινίον θέναια κελεύσας ἀνελευσεν αὐτὸν ἐκ τοῦ λάκκου Χερεθ⁶⁵. Χερεθ δὲ τὸν λάκκον καλεῖ. Ἀναθῆντα δὲ αὐτὸν, καὶ τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντα, πάλιν ὁ βασιλεὺς μετεπέμψατο, καὶ εἰσήγαγε πρὸς αὐτὸν εἰς⁶⁶ τὴν οἰκίαν Ἀσαλίσαι⁶⁷, « τὴν ἐν οἰκῷ Κυρίου. » Ὁ⁶⁸ δὲ Σύρος τοῦτο « ἔσω τρίδων » ἡρμήνευσεν. ἄξιόν δὲ τὸν προφήτην θεῖον αὐτῷ μνηῦσαι λόγον, καὶ τ' ἀληθὲς μὴ κρύψαι. Ὁ δὲ **D** προφήτης φησίν·*

ε'. Ἐὰν ἀναγγεῶ⁶⁹ σοι, οὐχὶ θανατώσεις⁷⁰ με; καὶ ἐὰν συμβουλεύσω σοι, οὐ μὴ ἀκούσης μου. Καὶ γὰρ ὡς προφήτης φῆει τὰ γενησόμενα, καὶ τὴν κείραν εἶχε διδάσκαλον. Τοῦ δὲ βασιλέως ὁμομοκότος ἦν μὴν⁷¹ αὐτὸν μὴ παραδώσειν τοῖς δυσσεβέσιν⁷², εἶπε πάλιν⁷³.

ἰ', ἡ'. Ἐἴρ ἐξελθὼν ἐξέλιθς πρὸς ἡγεμόνα ⁶⁵ A βασιλέως Βαβυλῶνος, ζήσεται ἡ ψυχὴ σου, καὶ ἡ πόλις αὐτῆ οὐ μὴ κατακαυθῆ ἐν πυρὶ, καὶ ζήσεις σὺ καὶ ὁ οἶκός σου. Ἐἴρ ⁶⁶ δὲ μὴ ἐξέλιθς σὺ πρὸς τοὺς ἀρχοντας βασιλέως Βαβυλῶνος, καὶ παραδοθήσεται ἡ πόλις αὐτῆ εἰς χεῖρας Χαλδαίων, καὶ κατακαύσουσιν αὐτὴν ἐν πυρὶ, καὶ σὺ οὐ μὴ σωθῆς ἐκ χειρὸς αὐτῶν. Ταῦτα πολλάκις προεῖρηκεν ἄναγκαῖον δὲ ζητῆσαι, τί δήποτε ἐξιοῦσι μὲν ὑπισχνεῖται τὴν σωτηρίαν, μὴ ἐξιοῦσι δὲ τὸν θάνατον ἀπειλεῖ. Ὁρκους ὁ Σεδεκίας ἐδεδώκει τῷ Ναβουχοδονόσορ, ἥνικα αὐτὸν προεδάλετο εἰς βασιλείαν, ὡς τὸν φόρον τελέσει, καὶ εὐνοίαν περὶ τὸν χειροτονηκῶτα φυλάξει· ολίγου δὲ χρόνου διελεύσαντος, παραβᾶς τὰ συκείμενα, οὔτε τὸν δασμὸν ἐτέλεσε, καὶ πρὸς Αἴγυπτίους κατέφυγεν. Ὁ Δεσπότης τοίνυν Θεὸς, ἐπειδὴ οὐ κατ' εἰδώλων ἀψύχων τοὺς ὅρκους ἐποιήσατο, ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ τοῦ τῶν ὄλων δημιουργοῦ, καὶ τούτους παραβῆναι τετόλμηκεν, ἐξελεῖν κελεῖται πρὸς τοὺς Χαλδαίους, καὶ ταύτη θεραπεύσαι τὴν τῶν ὅρκων παράδασιν· ὁ μὲντοι Σεδεκίας τῷ προφήτῃ φησὶ·

ἰθ'. Εγὼ λόγον ⁶⁶ ἔχω τῶν Ἰουδαίων τῶν προσπεφυγόντων πρὸς τοὺς Χαλδαίους, μὴ δώσειν με εἰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ καταμωκῆσονται μου. Δέδια, φησὶ, μὴ τοῖς αὐτομόλοις καταγέλαστος γένομαι· ἀλλ' ὅμως πάλιν αὐτὸς ⁶⁷ ὁ προφήτης προτρέπτει, καὶ ἀπειθοῦντι προσφέρει τὴν ἀπειλήν.

κβ'. Ἰδοὺ ⁶⁸ γάρ, φησὶ, πάσαι αἱ γυναῖκες, αἱ καταλειφθεῖσαι ἐν οἴκῳ βασιλέως Ἰούδα, ἐξάγονται πρὸς τοὺς ἀρχοντας βασιλείας Βαβυλῶνος, καὶ αὐταὶ λέγουσιν ⁶⁹. Ἠπάτησάν σε, καὶ ἠδυνήθησάν σοι ἄνδρες εἰρηγικοί σου, καὶ κατασχύσουσί ⁷⁰ σου ἐν ὀλισθήματι ποδός ⁷¹ σου. Δέδιας, φησὶ, μὴ τοῖς αὐτομόλοις ⁷² ἐπιχρῶτος γένη· ἔψη μετὰ ταῦτα τῆς πόλεως ἀλούσης. ἐκ τῶν βασιλείων γυναῖκας ⁷³ ἔλκομένας, καὶ ἀναμιμνησκούσας σε τῆς τῶν ψευδοπροφητῶν ἀπάτης, καὶ λεγούσας, ἔτι τοῦτων σοι γαγέννηται πρόξενοι οἱ τὴν εἰρήνην ὑποσχόμενοι, καὶ τῆς παρὰ σοῦ τιμῆς ἀπολαύσαντες, καὶ διὰ ταύτην σε τὴν αἰτίαν ἐκ τῶν θείων νόμων ὀλισθῆσαι παρασκευάσαντες.

κγ'. Καὶ πάσας τὰς γυναῖκὰς σου, καὶ τὰ τέκνα σου ἐξάξουσι πρὸς τοὺς Χαλδαίους. Καὶ ἡ πόλις δὲ, φησὶν, ἐμπρησθήσεται, καὶ σὺ δορυάλωτος ἀπασχθήσῃ. Ἄλλ' ὁ ἐμβρόντητος βασιλεὺς ἀπειθῶν διετέλεσε. Τῷ μὲντοι προφήτῃ παρηγγύησε, μηδὲν τῶν ἀρχόντων μηνύσαι τὰ εἰρημένα· εἰπεῖν δὲ, ὡς ἠντιόλησα τὸν βασιλέα, μὴ εἰς ἐκεῖνην μεταπέμψαι με τὴν χαλεπωτάτην εἰρκτήν. Ἐἶτα διηγεῖται, ὡς ἀφίκοντο ⁷⁴, καὶ μαθεῖν ἐπειράθησαν τὰ εἰρημένα τῷ βασιλεῖ, καὶ ὡς ἐπεισεν αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ δεσποτηρίου διεξελοῦν.

Vers. 17, 18. Si egrediens egressus fueris ad ducem regis Babylonis, vivet anima tua, et civitas haec non succendetur igne : et vives, tu, et domus tua. Quod si autem non exieris ad principes regis Babylonis, tunc tradetur civitas haec in manus Chaldaeorum et incendet eam igne, et tu non salvaberis e manibus eorum. Frequenter ista praedixit. At inquirendum est, quamobrem exeuntibus quidem pollicetur salutem, non exeuntibus autem exitium commineatur. Sedecias jurejurando promiserat regi Nebucadnezar, quando promovit eum in regem, se soluturum **569** tributum, et amicitiam erga illum, qui eum regem creaverat, servaturum esse. At paulo post pacta transgressus, et tributum non solvit, et ad Aegyptios confugit. Quare cum ille non per idola anima carentia, sed per omnium Opificem jurasset, et jusjurandum ausus esset praetergredi ; Dominus Deus praecipit ut egredietur ad Chaldaeos, et hunc in modum emendet jurisjurandi transgressionem. Sedecias porro dicit prophetae :

Vers. 19. Ego rationem habeo Judaeorum, qui profugerunt ad Chaldaeos, ne tradant me in manus eorum, et illudant mihi, Vercor, inquit, ne ridiculus fiam his qui transfugerunt. Ipse nihilominus propheta rursus adhortatur, et non obtemperanti comminationem admovet.

Vers. 22. Ecce enim, ait, omnes mulieres, quae derelictae fuerunt in domo regis Judae, abducuntur ad principes regni Babylonis, et haec dicit : Deceperunt te, et prevaluerunt tibi viri pacifici tui, et validiores te erunt in lapsu pedis tui. Metuis, inquit, ne illudaris a transfugis : videbis post haec, urbe capta, e domibus regis extrahi mulieres, reducentes tibi in memoriam errorem pseudoprophetarum, et dicentes : Illi nempe tibi procurarunt ista, qui pollicebantur pacem, et apud te potiebantur honore, et hac de causa ut divinis legibus excideres effecerunt.

Vers. 23. Et omnes uxores tuas, et **570** filios tuos, educent ad Chaldaeos. Et civitas, ait, incendetur, et tu abduceris captivus. [24-26] At vesanus in contumacia rex permansit : admonuit autem prophetam, ne cui principum indicaret quae dicta sunt : sed diceret : Supplicabam regi, ne me remitteret in illum molestissimum carcerem. [27] Deinde commemorat, ut venerint, et discere tentaverint, quae dicta erant regi, et illis persuaserit, negrans quae ad carcerem pertinebant.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵ Rec. lectio est, ἡγεμόνας. ⁶⁶ Ἐγὼ — χειρ. αὐτ. Ita quoque Hebr. Breviores autem h. l. sunt οἱ LXX. ⁶⁷ λόγ. ἔχω τῶν Ἰουδ. Hebr. sollicitus sum de Judaeis. ⁶⁸ Ἰδοὺ — ποδός σου. Aliter οἱ LXX. ⁶⁹ B λέγουσαι. ⁷⁰ κατ. — σου. Hebr. in lutum immersi sum pedes tui. Rec. lectio est καταλύσουσιν ἐν ὀλισθήματι ποδός σου. Sed Bostius pro καταλ. in not. ad h. l. legere maluit, καταλύσουσι. ⁷¹ B. ποδῶν. ⁷² B αὐτομόλῳ. ⁷³ γυν. B praem. τὰς. ⁷⁴ ἦρ. B add. οἱ ἀρχόντες

CAP. XXXIX. (Græc. XLVI.)

A

ΚΕΦΑΛ. ΑΘ΄.

[1-4] Hinc deinceps narrat quæ gesta sunt cum urbs caperetur : et ait anno quidem nono regni Sedeciae exercitum adduxisse Babylonios, undecimo vero anno Sedeciae, mense quarto, nono die mensis, murum dejectum esse, et hostes impetum fecisse in urbem. Hoc facto fugisse Sedeciam, et omnes qui de robore gloriabantur. [5] Persecuti vero Chaldaei anteverterunt eum, et comprehenderunt juxta urbem Jericho. Araboth autem dicit Jericho, ab occasu urbis Jericho. « Et abduxerunt eum Reblatham, quæ est in terra Emath. » Subditus est autem locus ille regioni Emesæ : ita ut manifestum sit Emath hic vocari Emesam. « Et locutus est cum eo judicia. » Hoc est, reprehendit **571** transgressionem jurisjurandi, et malevolentiam atque ingratitudinem, quam commiserat in illum, qui de eo bene meritus erat, et eum regem creaverat. [6, 7] Convictoque de injustitia pœnas infligit. Et primum quidem, eo spectante, interficit filios, et omnes honoratiores et nobiliores Et cum sic cum tristium rerum spectaculo punivisset, privavit oculis. [8-10] Refert etiam, quemadmodum regium palatium, et alias domos incenderint, et muros urbis destruxerint : reliquos vero Nabuzardan, magister coquorum regis, redegerit in servitutem. Paucos autem quosdam pauperes reliquit terram colere præcipiens :

VERS. 11, 12. *Et præcepit Nabuchodonozor rex Babylonis de Jeremia Nabuzardani, dicens : Sume cum, et pone oculos tuos super eum, nihilque ei mali facias : sed, prout dixerit tibi, sic facies cum eo. Auxerunt crimen Judæorum et Nabuchodonozor rex, et Abdemelech Æthiops. Hi enim cum essent alienigenæ, reveriti sunt prophetam : Judæi vero, in verbis prophetici enutriti, divinis sermonibus attendere noluerunt, et prophetas diversis suppliciiis subjecerunt. Effectum tamen sortita est promissio divina. Nam cum Deus illum creasset prophetam, pollicitus est invictum illum præstare, et columnæ ferreae, muroque æneo similem : quia impugnaturi quidem essent illum, at non superiores evaderent. [13, 14] Porro Nabuzardan, et universa principum decuria, transtulerunt Jeremiam e carcere, et tradiderunt Godoliam quem (rex) in Judæa relictis imperare **572** jusserat. [15, 16] Voluit etiam scriptis mandare propheta illa quæ de Abdemelecho prædicta erant a Deo, et exitum habuerint. Nihil enim apud eum neglectum manet, aut præmio caret. Tunc, ait, promisit Deus ista dicens :*

^a Cap. 1, 18.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν διηγείται, καὶ φησι τῷ μὲν ἐννάτῳ ἔτει ⁷⁵ τῆς Σεδεκίου βασιλείας τοὺς Βαβυλωνίους ἐπιστρατεῦσαι· τῷ ⁷⁶ δὲ ἐνδεκάτῳ ἔτει τοῦ Σεδεκίου, ἐν τῷ μηνὶ τῷ τετάρτῳ, ἐννάτῃ τοῦ μηνός, τὸ μὲν τείχος καταβληθῆναι, τοὺς δὲ πολεμίους ὀρμησαὶ κατὰ τῆς πόλεως. Τοῦτου ⁷⁷ δὲ γενομένου, ἀπέδραμε Σεδεκίας, καὶ οἱ ἐπὶ βίῳ ἡμῃ σεμνυνομένοι πάντες. Καταδιώξαντες δὲ οἱ Καλδαῖοι ἔφθασαν αὐτὸν, καὶ συνέλαβον ⁷⁸ παρὰ τὴν Ἱεριχὴν πόλιν. Ἀραβῶθ ⁷⁹ δὲ Ἱεριχὴ ἀπὸ δυσμῶν τῆς Ἱεριχὴ λέγει· Ἀπήγαγον δὲ αὐτὸν εἰς Ῥεβλαθά ⁸⁰ τῆς Ἐμάθ ⁸¹. Ἐτελεῖ δὲ τοῦτο ὑπὲρ τὴν Ἐμεσαν ⁸²· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι Ἐμάθ ἐνταῦθα τὴν Ἐμεσαν καλεῖ. « Καὶ ἐλάλησε μετ' αὐτοῦ κρίματα. Ἀντί τοῦ, διηλεγεῖς τὴν τῶν ὄρκων παράβασιν, τὴν περὶ τὸν εὐεργετηκότα, καὶ βασιλεῖα χειροτονηκότα, δύσνοιόν τε καὶ ἀχαριστίαν. Διελέγξας δὲ τὴν ἀδικίαν, ἐπιφέρει τὴν τιμωρίαν· καὶ πρῶτον μὲν, ὀρώνας αὐτοῦ, κατασφάττει τοὺς παῖδας, καὶ πάντας τοὺς ἐν τέλει καὶ ἀξιώτατους· οὕτω δὲ αὐτὸν κολάσας τῇ τῶν ἀνιαρῶν θεωρίᾳ, τὸ βλέπειν ἀφείλετο. Διηγείται δὲ ὅπως καὶ τὰ βασίλεια, καὶ τοὺς ἄλλους οἴκους ἐνέπρησαν, καὶ τοὺς τῆς πόλεως περιθόλους κατέκλυσαν· τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξηγνῶραπόδισε Ναβουζαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος τοῦ βασιλέως. Ὀλίγους δὲ τινὰς πενιὰ συζῶντας κατέλιπε, γεωργεῖν παρακελευσάμενος·

ια', ιβ'. Καὶ ἐνετελλάτο ⁸³ Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος περὶ Ἱερემίου Ναβουζαρδάν λέγων· Λάβε αὐτὸν, καὶ τοὺς ἐξοθλαμίους σου θέε ἐπ' αὐτὸν, καὶ μὴ ποιήσης αὐτῷ μηδὲν κακόν· ὅτι ἀλλ' ἢ καθὼς ἐὰν λαλήσῃ πρὸς σέ, οὕτως ποιήσεις μετ' αὐτοῦ. Ἡῤῥησε τὴν τῶν Ἰουδαίων κατηγορίαν, καὶ Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς, καὶ Ἀβδεμέλεχ ὁ Αἰθίοψ. Ἄλλοφυλοι γὰρ ὄντες τὸν προφήτην ἠδέσθησαν· Ἰουδαῖοι δὲ προφητικαῖς λόγοις ἐντεθροαμένοι, οὕτε τοῖς θεοῖς προσέχειν ἡβουλήθησαν λόγοις, καὶ τοὺς προφῆτας παντοδαπαῖς τιμωρίαις ὑπέβαλον. Πέρας μέντοι εἰληφεν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία· χειροτονησας γὰρ τὸν προφήτην, ὑπέσχετο ἄμαχον αὐτὸν δεῖξαι, καὶ στύλω σιδηρῷ, καὶ τείχει χαλκῷ ὅμοιον, ὅτι πολεμήσουσι μὲν αὐτὸν, οὐ περιγενήσονται δέ. Ὁ μέντοι Ναβουζαρδάν, καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἀρχόντων συμμορία, μετεπέμψαντο τὸν Ἱερεμίαν ἐκ τῆς εἰρκτῆς, καὶ τῷ Γοδολίᾳ παρέδωκαν, ὃν ἄρχιν τῶν καταλειφθέντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ προσέταξε. Συγγραφεὶς δὲ ὁ προφήτης ἤξίωσε καὶ τὰ περὶ τοῦ Ἀβδεμέλεχ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ προρῆθηθέντα, καὶ τῆς αὐτοῦ τετυχηκότα. Οὐδὲν γὰρ ἀτημέλητον, οὐδὲ ἄμισθον παρ' αὐτοῦ· τότε δὲ, φησὶν, ὑπέσχετο ὁ Θεὸς ταῦτα λέγων·

VARIE LECTIONES.

⁷⁵ ἔτει. Ita cod. Alex. sed Vat. minus recte habet μηνί. ⁷⁶ τῷ—ἐνν. τοῦ μηνός. B ἐν τῷ ἐννάτῳ μηνί, τῷ δὲ ἐνδεκάτῳ ἔτει. Sed pro ἐννάτῳ omnino leg. est τετάρτῳ, juxta Hebr. ⁷⁷ τοῦτου, x. τ. λ. Hæc ad vers. 4 se referunt, qui una cum novem proximis vers. des. apud LXX; sed in edit. Compl. et Grab. suppleta est ingens ista lacuna. Nostrum hos vers. agnovisse, præter h. l., patet etiam ex iis quæ infra, ad Ezech. xii, 4, 5, exstant. ⁷⁸ συνέλ. B add. αὐτόν. ⁷⁹ B Ἀραβῶθ, culpa librarii, ut videtur. Grab. Ἀραβῶθ. Compl. Ἀραβῶθ. ⁸⁰ B Ρεβλαθά. ⁸¹ τῆς Ἐμάθ. B τῆς Ναβουχοδονόσορ. Χωρίων δὲ ἡ Ρεβλαθά τῆς Ἐμάθ. ⁸² B Ἐμεσαν. ⁸³ Καὶ ἐνετελ., x. τ. λ. Ahter vers. 11 et 12, leg. in edit. Compl. et Grab. ⁸⁴ τείχεος τετυχ. Ita ex B restit. : editio prior habet τείχος τετυχῶν.

Ἰδοὺ ἐγὼ φέρω τὸν λόγον μου ἐπὶ τὴν πόλιν Α ταύτην εἰς κακά, καὶ οὐκ εἰς ἀγαθά· καὶ ἔσονται κατὰ πρόσωπόν σου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. (17, 18.) Καὶ σώσω σε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησὶ Κύριος· καὶ οὐ μὴ δώσω σε εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, ὡρ σὺ φοβῆ ἀπὸ προσώπου αὐτῶν. Ὅτι σώζων σώσω σε. καὶ ἐν βρομῶν οὐ μὴ πεσῆ⁸⁶· καὶ ἔσται σοὶ ἡ ψυχὴ σου εἰς εὐρημα⁸⁷, ὅτι ἐπεποθήεις ἐπ' ἐμέ⁸⁸, φησὶ Κύριος. « Ἀληθῶς μακάριος, οὗ ὁ Θεὸς Ἰακώβ βοηθὸς αὐτοῦ· καὶ ἡ ἐλπίς αὐτοῦ ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ· καὶ, « Μακάριος ὁ λαὸς οὗ Κύριος ὁ Θεὸς⁸⁹ αὐτοῦ. » Τί γὰρ ὤνησε τὸν Σεδεκίαν ἡ βασιλεία; Τί δὲ παρέδρασε τὸν Ἀβδεμέλεχ ἡ δουλεία; Ὁ μὲν γὰρ διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐκείνα πέπονθεν ἅπαντα· ὁ δὲ διὰ τὴν εὐλάβειαν πείραν οὐκ ἔλαβε τῶν κακῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ.

Εἶτα διδάσκει ὁ προφήτης, τίνα πρὸς αὐτὸν ὁ Ναβουζαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος λέγει,

Κύριος ὁ Θεός σου ἐχρημάτισε⁹⁰ τὰ κακά ταῦτα ἐπὶ τὴν πόλιν ταύτην⁹¹. (Υ.) Καὶ ἐπίγαγε⁹², καὶ ἐποίησε Κύριος, καθὼς ἐλάλησεν, ὅτι ἡμαρτήκατε αὐτῷ, καὶ οὐκ ἠκούσατε τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο τὸ ῥῆμα τοῦτο ὑμῖν. Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὡς ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τὸν Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἐξελέξατο· τὰ τε γὰρ δι' αὐτοὺς γινόμενα⁹³ θαύματα κατέπληττεν ἅπαντας, καὶ σαφῶς ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ τούτων Θεὸς μόνος ἀληθὴς Θεός· καὶ αὖ πάλιν, τὰ συμβαίνοντα αὐτοῖς λυπηρὰ, τῆς μὲν αὐτῶν κατηγόρει⁹⁴ παρανομίας, τῷ δὲ Θεοῦ τὴν δικαίαν ἐκήρυττε ψῆφον. Αὐτίκα τοίνυν ἐξη Ναβουζαρδάν, καὶ τούτους⁹⁵ δίκας ἀξίως⁹⁶ ἐδωκέναι, καὶ τὸν Θεὸν δικαία δεδρακέναι. Εἶτα αἵρεσιν δίδωσι τῷ προφήτῃ, καὶ ὑπισχέται μὲν τὴν ἐν Βαβυλῶνι θεραπείαν, εἰ ἐκείνης⁹⁷ τὴν οἰκισιν προέλοιτο· ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ καταλείψειν, εἰ τοῦτο προέλοιτο, καὶ φησιν·

Ἰδοὺ⁹⁸ πᾶσα ἡ γῆ ἐναντίον σου· ὅπου ἂν ᾖ ἢ⁹⁹ ἀγαθὸν καὶ ἀρεστὸν¹ σοὶ πορευθῆναι, πορεύου. (ε.) Καὶ² πρὶν ἢ ἀπαλλαγῶ ἐγὼ, ἀπὸ βρύψαι³ σὺ, καὶ ἀνάστρεψον πρὸς Γοδολίαν, υἱὸν Ἀχιζαμ, υἱοῦ Σαζάρ, ὃν κατέστησε βασιλεὺς Βαβυλώνος ἐν γῆ Ἰούδα, καὶ οἰκησον μετ' αὐτοῦ ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ⁴ σου· εἰ δὲ μὴ, εἰς πάντα τὰ καλὰ ἐν ὀφθαλμοῖς σου πορευθῆναι⁵, πορεύου. Αὐτοκράτωρ εἶ, φησὶν, ἔξω τῆς ἐμῆς ἐξουσίας τελεῖς, ὑπὸ τὴν θεῖαν εἰ δεσποτεῖαν, τὸ δοκοῦν σοὶ πράττει. Τούτοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις χρησάμενος λόγοις, καὶ πλεῖστα δῶρα δεδωκὼς, ἀπέλυσεν· ὁ

¹ Psal. cxlv, 5. ² Psal. cxliii, 15.

Εcce, ego duco verbum meum super civitatem istam in mala, et non in bona. Et erunt in conspectu tuo die illo. (VERS. 17, 18.) Et salvabo te die illo, dicit Dominus. Et non dubo te in manus hominum a quorum facie reformidas. Nam eruens liberabo te, et gladio non cades. Et erit anima tua in lucrum: quia in me habuisti fiduciam, dicit Dominus.— Vere beatus cujus adjutor Deus Jacobi, et cujus spes est in Domino Deo ipsius b. Et: « Beatus populus, cujus Dominus Deus est c. » Quid enim Sedeciae profuit regnum? Quid vero nocuit Abdemelecho servitus? Nam ille quidem propter impietatem passus est hæc omnia: hic autem, ob pietatem, non expertus est mala.

B

CAPUT XL. (Græc. XLVII.)

[2] Docet deinceps propheta, quæ Nabuzardan princeps coquorum dixerit ei.

Dominus Deus tuus locutus est mala hæc super civitatem istam. (VERS. 3.) Et adduxit, et fecit Dominus, sicut dixit, quia peccastis ei, et non audivistis vocem ejus: et vobis factum est verbum hoc. Ex hoc etiam loco manifestum⁵⁷³ est Deum, ut de aliis gentibus bene mereretur, initio elegisse Israel. Nam et miracula, quæ in eorum gratiam fiebant, omnes in stuporem trahebant: et aperte docebant Deum illorum solum esse verum Deum. Et rursus, adversa, quæ illis contingebant, accusabant eorum iniquitatem, Dei vero sententiam justam prædicabant. Inde est quod dixit Nabuzardan, et illos merito pœnas dedisse, et Deum juste fecisse. [4] Postea dat optionem propheta, et pollicetur obsequium in Babylone, si illius habitaculum elegerit: promittit etiam se relicturum esse illum, si hoc maluerit. Et ait:

Ecce, omnis terra in conspectu tuo est: quo bonum fuerit et placitum tibi ut vadas, perge. (VERS. 5.) Et priusquam ego discedam, progredere, tu, et divertere ad Godoliam, filium Achicami, filii Saphanis, quem constituit Rex Babylonis in terra Juda: et habita cum eo in medio populi tui. Sin minus, ubicunque bonum visum fuerit in oculis tuis ut vadas, vade. [6] Tui juris es, ait, extra potestatem meam age. His et similibus usus sermonibus, plurimis donatum muneribus dimisit: propheta vero se contulit ad Godoliam. [7-12] Tum commemorat

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶ καὶ — ἐκείνη. Hæc tantum in ed. Compl. et Grab. leg. ⁸⁷ Rec. lectio, πέσης. ⁸⁸ εἶψ. Hebr. prædam. ⁸⁹ B ἐμοί, juxta rec. lect. ⁹⁰ Ex B suppl. ⁹¹ ἐργη. Rec. lectio, ἐλάλησε. ⁹² τὴν πόλιν ταύτην. Rec. lectio, τὸν τόπον τοῦτον. ⁹³ Aliter vers. 3, apud LXX, leg. ⁹⁴ B γινόμενα. ⁹⁵ B κατ. Ita leg. in B editio Sirm. habet κατηγορεῖ. ⁹⁶ B τοῦτον. ⁹⁷ B ἀξίως. ⁹⁸ Ἰδοὺ — πορεύου. Des. apud LXX; sed fere eadem habet Grab. ⁹⁹ ἢ. Grab. εἰς. ¹ ἀρεστ. B εἰς τὸ εὐδές. Ita quoque Grab. ² Καὶ—σὺ, καὶ. Rec. lectio, εἰ δὲ μὴ ἀπόστρεψον, καὶ (cod. Vat. ἀπόστρεψε, omisso καί). Parum a nostra differt lectio eod. quo usus est Grabius. Vid. Prolog. ad tom. III, ed. Grab. ³ ἀπ. B ἀπόστρεψε. ⁴ λαοῦ — πάντα. Rec. lectio, λαοῦ ἐν γῆ Ἰούδα, εἰς ἅπαντα. ⁵ πορευθῆναι. B præm τοῦ.

propheta, quo pacto principes qui aufugerant, ubi de Godolia intellexerunt, concurrerint **574** ad eum. Godolias vero jurejurando illis persuasit, nullam eos a Chaldæis molestiam esse passuros. Et hortatus est, ut terræ colligerent fructus, et pacifice fruerentur bonis pacis. Reversi sunt etiam, qui confugerant ad Idumæos, Moabitas, et Ammonitas, cum didicissent Godoliam constitutum esse principem. [13-16] Exinde docet, quemadmodum Joanan cum aliis principibus indicarit Godoliam insidias quasdam, quæ struebantur ab Ismaele: sed eos qui indicabant, persuadere non potuisse quod vera dicerent. Quo pacto etiam voluerit Joanan clam interficere Ismaelem: « Non interficiat, inquit, animam tuam, et dissipentur omnes Judæi, qui congregati sunt apud te: et pereant reliqui Judæi. » Sed neque his auditis annuit Godolias: sed conatum prohibuit, delationem vocans calumniam.

CAPUT XLI. (Græc. XLVIII.)

[1-3] Septem vero mensibus elapsis, iterum accessit Ismael, qui et de genere regio erat, et regni mensæ particeps, interfecit Godoliam, cunctosque qui cum illo relictis fuerant, Chaldæos et Judæos. [4] Duobus autem diebus præteritis:

VERS. 5. *Venerunt, inquit, viri de Sichem, et de Salem, et de Samaria, octoginta viri, rasa barba, et scissis vestibus, plangentis: et munna et thus in manibus* **575** *eorum, ut inferrent in domum Domini.* Salem tum Hebræus tum Syrus appellant Silo. [6-9] Docet autem Ismaelem hos omnes confodisse, et eorum cadavera in puteum projecisse. At alii decem procumbentes et ipsi orarunt Ismaelem, ut eadem cohiberet, polliciti se thesauros aliquos ipsi indicaturos esse. [10-15] His omnibus peractis, assumptisque iis qui supererant, abiit et fugit ad Ammonitas. At Joanan, ubi cum aliis principibus intellexit quæ gesta sunt, congregatis copiis duxit exercitum adversus Ismaelem. Qui vero mancipati fuerant ab Ismaele, cum viderent armatos in eum venientes, lætati sunt et ad eos perrexerunt: Ismael autem cum octo viris Ammonitis aufugit. Et hæc quidem Judæis inferebat sententia divina. Nam cum existimarent hostes fugisse, traditi sunt mutuis dexteris. [16-18] Cæterum Joanan, coacta horum multitudine, contulit sese in vicum quemdam Bethleem urbi proximum, cupiens fugere in Ægyptum, eo quod metueret Chaldæos, ob Godoliam interfectum.

πελάζουσας παρεγένετο, εἰς Αἴγυπτον φυγεῖν βουλόμενος· ἐδεδίει γὰρ τοὺς Καλδαίους, διὰ τὴν τοῦ Γοδολίου τραγῆν.

Α μέντοι προφήτης πρὸς τὸν Γοδολίαν ἀφίκετο. Εἶτα διηγείται ὁ προφήτης, ὡς τῶν ἀρχόντων οἱ ἀποδράντες ⁶ τὰ κατὰ τὸν Γοδολίαν μεμαθηκότες, συνέδραμον πρὸς αὐτὸν, καὶ ὡς ὄρκω ⁷ αὐτοῦ ἐπεισεν ὁ Γοδολίας μὴδὲν πείσεσθαι λυπηρὸν ὑπὸ τῶν Χαλδαίων, καὶ προέτρψε τοὺς ἀπὸ γῆς συλλέξει καρποῦς, καὶ μετ' εἰρήνης τῶν τῆς εἰρήνης ἀγαθῶν ἀπολαύειν. Ἐπανήλθον δὲ καὶ οἱ πρὸς Ἰδουμαίους, καὶ Μωαβίτας, καὶ Ἀμμωνίτας καταφυγόντες, ἐπειδὴ τὸν Γοδολίαν ἔμαθον ἄρχοντα γεγενῆσθαι. Εἶτα διδάσκει ὡς ὁ Ἰωανὰν σὺν τοῖς ἄλλοις ἀρχουσιν ἐπιβουλὴν τινα τυρευομένην ὑπὸ τοῦ Ἰσμαήλ, ἐμήνυσε τῷ Γοδολίᾳ· μὴύσαντες δὲ οὐκ ἐπεισαν, ὡς ἀληθῆ λέγουσι· καὶ ὡς Ἰωανὰν κρύβδην ἐζήτησε κατασφάζει τὸν Ἰσμαήλ· « Μήποτε ⁸ πατάξῃ ⁹ ψυχὴν σου, καὶ διασκορπισθῶσονται πάντες οἱ Ἰουδαῖοι οἱ συνηγμένοι πρὸς σέ, καὶ ἀπολοῦνται οἱ ἐπιλοιποι Ἰουδαῖοι. » Ἄλλ' οὐδὲ τούτων ἀκούσας ¹⁰ ὁ Γοδολίας ἠνέσχετο, ἀλλ' ἀπαγορεύει ¹¹ τὴν ἐπιχείρησιν, συκοφαντίαν τὴν κατηγορίαν καλῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Ἐπτά δὲ διεληλυθῶτων μηνῶν, ἀφίκετο πάλιν ὁ Ἰσμαήλ· ἐκ δὲ τοῦ βασιλικοῦ γένους ἐτύγχανεν ἄν, καὶ τραπέζης σὺν αὐτῷ κοινωήσας, ἀνείλε τὸν ¹² Γοδολίαν, καὶ τοὺς συγκαταλειφθέντας ¹³ σὺν αὐτῷ ¹⁴ ἅπαντας, καὶ Χαλδαίους, καὶ Ἰουδαίους. Δυσὶν δὲ διελευσῶν ἡμερῶν

εἰ. Ἦλθον, φησὶν, ἄνδρες ἀπὸ Συχέμ ¹⁵, καὶ ἀπὸ Σαλήμ, καὶ ἀπὸ Σαμαρείας, ὀγδοήκοντα ¹⁶ ἄνδρες ἐξυρημένοι ¹⁷ τοὺς πώγωνας καὶ διεβρωγότες ¹⁸ τὰ ἰμάτια αὐτῶν ¹⁹, καὶ κοπτόμενοι· καὶ μάννα ²⁰, καὶ ἄλβανον ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, τοῦ εἰσενεγκεῖν εἰς οἶκον Κυρίου. Τὴν Σαλήμ Σιλόμ καλεῖ, καὶ ὁ Ἑβραῖος, καὶ ὁ Σύρος. Διδάσκει δὲ, ὡς καὶ τοὺτους ἅπαντας ὁ Ἰσμαήλ κατηχόντισε, καὶ εἰς ²¹ φρέατὰ τούτων ἔβριψε σώματα· ἕτεροι δὲ τινες δέκα περιπεσόντες. καὶ αὐτοὶ ἰκέτευσαν τὸν Ἰσμαήλ, ἐπιτρεῖν τὴν σφαγὴν, θησαυροὺς αὐτῷ τινὰς μῆνυσειν ἐπαγγελόμενοι ²². Ταῦτα δὲ ἅπαντα δεδρακώς, τοὺς ὑπολειφθέντας ἅπαντας ἔφχετο λαβῶν, καὶ πρὸς Ἀμμωνίτας ²³ κατέφυγεν. Ὁ δὲ Ἰωανὰν ²⁴ σὺν τοῖς ἄλλοις ἀρχουσι, τὰ γεγεννημένα μαθὼν, πλῆθος συναγαγὼν ἐπεστράτευσε ²⁵ τῷ Ἰσμαήλ· οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰσμαήλ ἐξανδραποδισθέντες, τοὺς κατ' αὐτοῦ στρατεύσαντας θεασάμενοι, ἤσθησάν τε καὶ προσεχώρησαν τούτοις· ὁ δὲ Ἰσμαήλ σὺν ἀνδράσιν ὀκτὼ τοῖς Ἀμμωνίταις προσέφυγε· καὶ ταῦτα δὲ τοῖς Ἰουδαίοις ἠθέλια ψῆφος προσέφερον ²⁶. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνόμισαν τοὺς πολεμίους πεφευγέναι, ταῖς ἀλλήλων παρεδόθησαν δεξιαῖς· ὁ μέντοι Ἰωανὰν, τὸ πλῆθος τούτων ²⁷ συναγαγὼν, εἰς τινα κώμην τῆ Βηθλεὲμ

VARIE LECTIONES.

⁶ Β ἀποδράντες. ⁷ Β ὄρκους. ⁸ μήποτε, κ. τ. λ. Aliter οἱ LXX. ⁹ πατ. Β πρῆμ. φησί. ¹⁰ Β ἀκούσαι. ¹¹ Β ἀπηγόρευσε. ¹² Β τὸν τε. ¹³ Β ἐγκαταλειφθέντας. ¹⁴ σὺν αὐτῷ. Des. in B. ¹⁵ Editio prior habet Συχημ. ¹⁶ Editio prior habet ἐξυρισμένοι. ¹⁷ cod. Vat. διεβρωγότες. ¹⁸ αὐτῶν. Des. in B. ¹⁹ Β μαννά. ²⁰ Β φρέατα. ²¹ Β ἐπαγγελόμενοι. ²² Β Ἀμμωνίτας. ²³ Β Ἰωανᾶ. ²⁴ Β ἐπεστράτευσε αὐτῷ. ²⁵ Β ἐπέφερον. ²⁶ Β τούτω.

Κοινῇ μέντοι πάντες, οἱ τε ἔρχοντες καὶ ὁ λαὸς, τὸν προφήτην ἱκετεύουσι, ταῦτα λέγοντες·

β, γ. Πασέτω ὁ ²⁷ ἔλεος ἡμῶν κατὰ πρόσωπόν σου, καὶ πρόσενξαι πρὸς Κύριον τὸν Θεόν σου περὶ τῶν καταλοιπῶν τούτων, ὅτι καταλείφθημεν ἄλλοι ἀπὸ πολλῶν, ὡς ²⁸ οἱ ὀφθαλμοὶ σου βλέπουσιν ἡμᾶς. Καὶ ἀναγγελάτω ἡμῖν Κύριος ὁ Θεός σου τὴν ὁδὸν ἣν ²⁹ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ, καὶ λόγον ὃν ποιήσωμεν ³⁰. Ἀντιβολοῦσι μὲν ὀρθῶς, καὶ μαθεῖν τὸ πρακτέον ἐπιθυμοῦσιν. Ἀπειθοῦσι δὲ συνήθως, καὶ τοῖς θεοῖς ἀντιλέγουσι νόμοις· ὁ δὲ γε προφήτης καὶ ἀντιβολῆσειν ὑπισχνείται, καὶ μηνύσειν ³¹ τὰ κελεύμενα· οἱ δὲ εἰς ἅπαντα εἰζειν ὑπέσχοντο, καὶ ὄρκω τὴν ἐπαγγελίαν ἐκύρωσαν.

ε, ς. Ἔστω γάρ, φησὶ, Κύριος ἐν ἡμῖν, εἰς μάρτυρα δίκαιον καὶ πιστόν, ὅτι ³² κατὰ τὸν λόγον ὃν ἔὰν ἀποστείλῃ σε Κύριος ὁ Θεός ³³ πρὸς ἡμᾶς οὕτω ποιήσωμεν. Καὶ ἔὰν ἀγαθόν, καὶ ἔὰν κακόν, καὶ τῆς φωνῆς ³⁴ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, εὖ ἡμεῖς ἀποστέλλομέν σε πρὸς αὐτόν, ἀκουσόμεθα, ἵνα βέλτιον ἡμῖν γένηται, ὅτι ἀκουσόμεθα τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὰ μὲν βήματα εὐσεβείας μετὰ, οὐ συμφωνεῖ δὲ τοῖς λόγοις τὰ πράγματα. Δέκα γάρ ³⁵ διελθουσῶν ἡμερῶν τῆς ἀποκρίσεως ³⁶ ὁ προφήτης τετύχηκε· τὴν δὲ τῆς ἀποκρίσεως ἀναβολὴν γεγενῆσθαι νομίζω εἰς ὠφέλειαν τῶν ἡτηκόντων· ἵνα γινώσκιν ὡς μόγις ὁ Θεὸς τοῦ προφήτου τὴν ἱκετείαν ἐδέξατο. Λέγει τοίνυν αὐτὸς ὁ προφήτης, προστεταχέναι τὸν Θεὸν τῆδε γῆ ³⁷ προσμεῖναι. Πάσης γὰρ ὕμᾶς, φησὶν, ἀξιῶσω κηδεμονίας. « Καὶ οἰκοδομήσω ὑμᾶς, καὶ οὐ μὴ καθελῶ, καὶ φυτεύσω ὑμᾶς, καὶ οὐ μὴ ἐκτίλω. Ὅτι ἀναπέκαυμαι ³⁸ ἐπὶ τοῖς κακοῖς, οἷς εἶπόν ³⁹ με ⁴⁰ καὶ θαρρῆν παρεγγυᾶ.

ια. Μὴ φοβηθῆτε γάρ, φησὶ, ἀπὸ προσώπου βασιλέως Βαβυλῶνος, οὗ ὑμεῖς φοβεῖσθε ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ⁴¹· ὅτι μεθ' ὑμῶν εἰμι ἐγὼ, τοῦ ἐξαιρεῖσθαι ὑμᾶς, καὶ σώζειν ὑμᾶς ἐκ χειρὸς αὐτοῦ ⁴². Ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ τὴν τῶν γεγενημένων αἰχμαλώτων ἀνάκλησιν. Εἰ δὲ τοῖς ἐμοῖς, φησὶν, ἀντιτείνητε ⁴³ λόγοις, καὶ τὴν Αἴγυπτον καταλάβοιτε, ταύτη ⁴⁴ διαφυγεῖν τοὺς πολεμίους πειρώμενοι, ἐκεί τοὺς πολεμίους οὓς δεδίττετε ⁴⁵, πέμψω.

ισ'. Ἔσται γάρ, φησὶν, ἡ ρομφαία, ἣν ὑμεῖς φοβεῖσθε ἀπὸ προσώπου αὐτῆς, ἐκεῖ ⁴⁶ εὐρήσει ὑμᾶς ἐν γῆ Αἰγύπτου· καὶ ⁴⁷ ὁ λιμὸς δὲ πάλιν

[1] Cuncti rursus principes ac populus una rogant prophetam, his verbis :

VERS. 2, 3. *Moveat te miseratio nostri, et deprecare Dominum Deum tuum pro reliquis istis, quia relicti sumus pauci ex multis, sicut oculi tui nos intuentur.* 576 *Et annuntiet nobis Dominus Deus tuus viam, per quam pergamus, et verbum quod faciamus.* Recte quidem supplicanti, cupientes discere quid agendum sit : sed more suo non parent, et legibus divinis contradicunt. [4] Attamen propheta se supplicaturum, et sibi mandata illis indicaturum esse, promittit. Illi contra polliciti sunt se per omnia obsecuturos esse, ac jurejurando firmarunt promissionem.

VERS. 5, 6. *Sit enim, inquit, Dominus inter nos testis justus et fidelis, quia juxta sermonem cum quo miserit te Dominus Deus ad nos, sic faciemus. Sive bonum, sive malum : et vocem Domini Dei nostri, ad quem te mittimus, audiemus : ut melius nobis sit, quia audiemus vocem Domini Dei nostri.* Verba quidem pietatis plena : sed verbis non respondent opera. [7] Decem enim diebus transactis propheta responsum accepit. Responsonis autem dilationem factam reor in utilitatem postulantium : ut cognoscerent Deum prophetæ supplicationem vix suscepisse. [9, 10] Ipse ergo propheta dicit, Deum præcepisse, ut permaneant in hæc terra. Si quidem omnem vestri, ait, curam geram. « Et ædificabo vos, et non destruam, et plantabo vos, et non evellam. Quia requievi super malis, quæ dixi me facturum esse vobis. » Expellit autem ab eis metum, et confidere 577 jubet.

ποιῆσαι ὑμῖν. » Ἐκβάλλει δὲ αὐτῶν καὶ τὸ δέος·

VERS. 11. *Nolite enim metuere, inquit, a facie regis Babylonis, a cujus conspectu formidatis : quia vobiscum sum ego, ut salvos vos faciam, et eruam vos de manu ejus.* [12] Pollicetur etiam captivorum revocationem. [13—15] Quod si autem restiteritis, inquit, verbis meis, ut veniatis in Ægyptum, nitentes hac via hostes effugere, mittam illuc hostes, quos formidatis.

VERS. 16. *Eveniet enim, ait, ut gladius, cujus causa extimescitis, ibi sit, et inveniat vos in terra Ægypti. Famesque, quam exhorrescitis, irruet in*

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ ὁ. Rec. lectio, τό, præmissa partie. δὴ. ²⁸ ὡς—ἡμ. Rec. lectio, καθὼς οἱ ὀφθ. σου βλέπουσι. ²⁹ Rec. lectio, ἦ. ³⁰ B ποιήσωμεν, juxta rec. lect. ³¹ μηνύσι. Ita ex B emendata est lectio Sirm. μὴ συνήθειν, et Pici versio, quæ post se *supplicaturum promittit*, ita pergebat : *at illos jussis non adhibituros animum.* ³² ὅτι—λόγ. Rec. lectio, εἰ μὴ κατὰ πάντα τὸν λόγον. ³³ Θεός. B add. σου, ut Compl. ³⁴ καὶ τῆς φωνῆς. Rec. lectio, τῆν φωνῆν. ³⁵ δέκα γάρ. Hanc etiam codicis Bav. debemus lectionem. Editio prior habet οὐ γὰρ εἰ μὴ. ³⁶ B ἀποκαλύψεως. ³⁷ γῆ. B præm. τῆ. ³⁸ B πέκαυμαι. ³⁹ εἶπ. με ποιῆσαι. Rec. lectio est, ἐποίησα. ⁴⁰ με. Des. in B. ⁴¹ αὐτ. Apud LXX sequitur μὴ φοβηθῆτε, φησὶ Κύριος. ⁴² Rec. lectio est, αὐτῶν. ⁴³ B ἀντιτείνοντες. ⁴⁴ ταύτη διαφυγεῖν τοὺς πολεμίους. B ταύτην, τοὺς πολεμίους φυγεῖν. ⁴⁵ B δεδίετε. ⁴⁶ ἐκεῖ. Des. apud LXX. ⁴⁷ καὶ — τῆ γῆ. Aliter οἱ LXX.

vos in terra illa. [27] Hisque latius dictis, subdit A et ista :

VERS. 18. *Quemadmodum distillavit furor meus, et ira mea super habitantes Hierosolymam: ita stillabit furor meus super vos, ubi ingressi fueritis Ægyptum. Et eritis in desertum, et mancipati, et in maledictionem, et in opprobrium, nec videbitis amplius locum istum. Ostendit homines perspicere potuisse magnitudinem potentiae: cum afflictiones Judæis illatas vocaverit guttas furoris, hoc est ultricis operationis. Post hæc propheta revocat eis in memoriam pollicitationes et jusjurandum.*

VERS. 20. *Vos enim, inquit, misistis me ad Dominum Deum vestrum, dicentes: Precare pro nobis; B et omnia quæcunque locutus fuerit Dominus Deus noster, 578 renuntia nobis, et faciemus: et annuntiavi vobis hodie. Et non audivistis vocem Domini Dei vestri, juxta omnia quæ misit ad vos. Et nunc cognoscetis vos gladio, fame, et morte perituros, in loco isto, in quo ingressi vultis habitare. Hæc enim, quæ vitare conamini, reperietis in Ægypto.*

CAPUT XLIII. (Græc. L.)

[1] Cum hæc audissent qui præerant populo, audaciæ et arrogantiae indulserunt: et obliiti admonitionum ac jurisjurandi præstiti, non veriti sunt dicere prophetæ:

VERS. 2, 3. *Loqueris tu mendacia. Non misit te Dominus Deus noster ad nos, dicens, Nolite ingredi in Ægyptum. Sed Baruch, filius Neria, incitat te contra nos, ut tradas nos in manus Chaldæorum, et interficiant nos, et migrare nos faciant in Babylonem. [4-7] Hæc cum dixissent prophetæ, manifesto transgredientes præstita sacramenta, cum universo populo congregato in Ægyptum se contulerunt, abducentes etiam ipsum prophetam, et Baruchum. [8, 9] In Taphnas igitur, quæ civitas est Ægypti, jubetur propheta sumere lapides, et hos, spectantibus Judæis, recondere pro foribus regii palatii, atque ista prænuntiare.*

VERS. 10, 11. *Ecce ego mitto et adduco Nabuchodonosorem regem Babylonis, servum meum: et imponet 579 solium suum super lapides istos, et attollet arma sua super eos. Et ex Ægyptiis quosdam interficiet, alios autem in servitutem redactos traducet. Incendet quoque delubra idolorum: ipsa vero*

δὲν περρικατε, ἐν ἐκείνῃ ὑμῖν ἐπισκήψει τῇ γῆ. Καὶ τὰ αὐτὰ πλατύτερον εἰρηκῶς ἐπάγει καὶ ταῦτα·

η'. Καθὼς ἔσταξεν ὁ θυμὸς μου, καὶ ἡ ἐργὴ μου⁵⁸ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ· οὕτω σταῆξει ὁ θυμὸς μου ἐφ' ὑμᾶς εἰσελθόντων ὑμῶν εἰς Αἴγυπτον· καὶ θεσεθε εἰς ἄβυσσον, καὶ ὑποχρίσθητε, καὶ εἰς ἀράν, καὶ εἰς ὄνειδισμὸν, καὶ οὐ μὴ ἴδῃτε ἐτι τὸν τόπον τοῦτον. Ἐδειξεν, ὡς ἐνήν ἀνθρώποις ἰδεῖν τὸ τῆς δυνάμεως μέγεθος. Τὰ γὰρ ἐπενεχθέντα Ἰουδαίοις κατὰ στυγρότατον ἐκάλεσε τοῦ θυμοῦ, τουτέστι τῆς τιμωρητικῆς ἐνεργείας. Ἐτα ὁ προφήτης, καὶ τῶν ὄρκων ἀναμιμνήσκει.

κ'. Ὑμεῖς⁵⁹ γὰρ, ἀπεστείλατέ με πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν, λέγοντες· Πρὸςευξαι περὶ ἡμῶν, καὶ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ἀνάγγελον⁶⁰ ἡμῖν, καὶ ποιήσομεν· καὶ ἀνήγγελα ὑμῖν σήμερον, καὶ οὐκ ἠκούσατε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, κατὰ πάντα ὅσα ἀπέστειλε πρὸς ὑμᾶς. Καὶ νῦν ἔστε γινώσκοντες, ὅτι ἐν βομφαῖα, καὶ ἐν λιμῷ, καὶ ἐν θανάτῳ ἐκλείψετε⁶¹ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐν ᾧ ὑμεῖς βούλεσθε εἰσελθόντες κατοικεῖν ἐκεῖ. Ταῦτα γὰρ, ἃ διαφυγεῖν πειράσθε, εὐρήσατε ἐν Αἰγύπτῳ.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΓ'.

Τούτων ἀκούσαντες οἱ τοῦ λαοῦ προστατεύοντες, θρασυῆτι καὶ ἀλαζονείᾳ συνέζων, καὶ τῶν παρακλήσεων ἐπελάθοντο, καὶ τῶν ὄρκων, καὶ τῷ προφήτῃ εἰπεῖν ἐτόλμησαν,

β', γ'. Ψευδῆ⁶² σὺ λαλεῖς· οὐκ ἀπέστειλέ σε Κύριος ὁ Θεὸς⁶³ ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς λέγων, Μὴ εἰσελθῆτε εἰς Αἴγυπτον⁶⁴. Ἀλλὰ Βαρούχ, υἱὸς⁶⁵ Νηρίου, συμβάλλει σε πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὄψῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας Χαλδαίων, τοῦ θανατῶσαι ἡμᾶς καὶ ἀποικίσαι⁶⁶ ἡμᾶς εἰς Βαβυλῶνα. Ταῦτα πρὸς τὸν προφήτην εἰρηκότες, καὶ ἀντικρὺς παραβεβηκότες τοὺς γεγεννημένους ὄρκους, ἐπὶ τῇ Αἴγυπτῳ ὤρμισαν σὺν παντὶ τῷ ἄβροισθέντι⁶⁷ λαῷ· συναπήγαγον δὲ καὶ τὸν προφήτην, καὶ τὸν Βαρούχ. Ἐν τοίνυν τῇ Τάφνας⁶⁸ (πόλις δὲ αὕτη τῆς Αἰγύπτου) προστατεύεται: ὁ προφήτης λίθους λαβεῖν, καὶ τούτους πρὸ τῶν πυλῶν κατακρύψαι τῶν βασιλείων, τῶν Ἰουδαίων ὄρωντων, καὶ ταῦτα προαγορεύσαι.

δ', ια'. Ἴδού ἐγὼ ἀποστέλλω καὶ ἄγω⁶⁹ Ναβουχοδονόσορ βασιλεῖα Βαβυλῶνος, τὸν δοῦλόν μου⁷⁰, καὶ ἐπιθήσει τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐπάνω τῶν λίθων τούτων, καὶ ἀρεῖ τὰ ὄπλα αὐτοῦ ἐπ' ἀντούς. Καὶ τοὺς μὲν τῶν Αἰγυπτίων παραδώσει θανάτῳ, τοὺς δὲ ἐξανδρουπέδισας μεταναστήσει·

VARIE LECTIONES.

⁵⁸ καὶ ἡ ἐργὴ μου. Des. apud LXX. apud Grab. autem sub asterisco add. ⁵⁹ Ὑμεῖς, x. τ. λ. Plenior h. l. est lectio vers. 20-22, quam apud LXX. Nonnulla eorum quæ h. l. exstant, editioni suæ inseruit Grabius. ⁶⁰ B ἀπάγγελον. Ita quoque Compl. et Grab. ⁶¹ B ἐκλείψετε. ⁶² Ψευδῆ σὺ λαλεῖς. Ita compl. Sed rec. lectio est ψευδῆ. ⁶³ ὁ Θεὸς ὑμῶν. Ita Compl. et Grab. ⁶⁴ Αἴγυπτον. Apud LXX, sequitur οἰκεῖν (Alex. κατοικεῖν) ἐκεῖ. ⁶⁵ υἱός. B πρῶτον. ὁ. ⁶⁶ ἀποικίσαι. Ita Compl. Sed rec. lectio est ἀποικισθῆναι. ⁶⁷ B συναβροισθέντι. ⁶⁸ B Τάφνας. ⁶⁹ ἄγω, x. τ. λ. Aliter of LXX, imprimis vers. 11. ⁷⁰ τὸν δοῦλόν μου. Hæc adduntur juxta Hebr. in Compl. et apud Grab.

ἐμπρήσει δὲ καὶ τοὺς τῶν εἰδώλων ναοὺς, καὶ αὐτὰ δὲ γε λήψεται δευράλωτα. Καὶ διδάσκων, ὡς οὐ πάρεργον ποιήσεται τὴν κατὰ τῆς Αἰγύπτου στρατείαν, ἀλλ' ἐπιμελῶς αὐτὴν καταλύσει, ἀπεικάζει αὐτὸν ποιμένι τοῦ ἱματίου τοὺς φθειρας συλλέγοντι. Ἐπιμελῶς δὲ τοῦτο ποιούσιν οἱ ποιμένες πλείστης σχολῆς ἀπολαύοντες.

Καὶ φθειριεῖ⁶¹, φησὶ, τὴν Αἰγύπτου, ὡς φθειρίζει ποιμὴν τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἐξελεύσεται ἐκείθεν⁶² ἐν εἰρήνῃ. (ιγ.) Καὶ συντρίψει τοὺς στύλους Ἡλιουπόλεως, καὶ⁶³ τοὺς ἐν Ὠν⁶⁴. Καὶ τοὺς οἴκους τῶν θεῶν⁶⁵ αὐτῶν κατακαύσει ἐν πυρὶ. Διώνυμος ἦν ἡ πόλις· καὶ γὰρ Ὠν ἐκαλεῖτο, καὶ Ἡλιούπολις. Τοῦτο ἡμᾶς καὶ ἡ Ἔξοδος εἰδίδαξεν· ἔρη γὰρ κεκτικέναι πόλεις τῷ Φαραῶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, τὴν τε Πειθῶ⁶⁶, καὶ Ῥαμεσῆ, καὶ Ὠν, ἣ ἐστὶν Ἡλιούπολις. Τὸν μέντοι Ναβουχοδονόσορ «δοῦλον ἑαυτοῦ» καλεῖ ὁ Θεός, οὐχὶ ὡς σχέσει ὄντα δοῦλον καὶ διαθέσει, ἀλλ' ὡς φύσει δοῦλον· τοῦ γὰρ ποιητοῦ δοῦλον τὸ ποίημα· διδάσκει δὲ κατὰ ταῦτον, ὡς αὐτοῦ συγχωροῦντος ταῦτα⁶⁷ ἐποίησε.

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

Τοῖς μέντοι Ἰουδαίοις καὶ ἀπειθεῖαν νοσοῦσι παραινέσιν πάλιν ὁ φιλόανθρωπος φέρεי⁶⁸ Δεσπότης, διακόνῳ χρώμενος τῷ προφήτῃ. Καὶ πρῶτον μὲν ἀναμιμνήσκει τῶν γεγενημένων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ κακῶν, διὰ τὴν τῶν οἰκητῶρων παρανομίαν, εἶτα τοῦτοι· αὐτοῖς ἐπιμέμφεται, ὡς τὰ ὅμοια τολμῶσι, καὶ τὴν θείαν ἐπισπωμένους ὀργὴν.

ζ, η'. Ἰδοὺ⁶⁹ γάρ, φησὶν, ὑμεῖς ποιεῖτε⁷⁰ κακὰ μεγάλα ἐπὶ τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ἐκκόψαι ὑμῶν ἄνδρα⁷¹ καὶ γυναῖκα, νήπιον καὶ θηλάζοντα, ἐκ μέσου Ἰουδα, πρὸς τὸ μὴ καταλειφθῆναι ὑμῶν μηδένα. Παραπικράναι με ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ὑμῶν, θυμῶν θεοῖς ἑτέροις ἐν γῆ Αἰγύπτου εἰσῆλθετε⁷² παροικεῖν ἐκεῖ, Ἰτα ἐκκοπήτε, καὶ ἴνα γένησθε εἰς κατάραν, καὶ εἰς ὀνειδισμὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τῆς γῆς. Ἀναμιμνήσκει δὲ αὐτοῖς, ὡς ἑναυλον ἔχοντας μνήμη, καὶ τῶν τολμηθέντων κακῶν ὑπὸ τε τῶν πατέρων αὐτῶν, καὶ τῶν βασιλέων, καὶ μέντοι καὶ τῶν δυνατῶν· καὶ τῶν διὰ ταῦτα ἐπενεχθεισῶν αὐτοῖς παντοδαπῶν συμφορῶν. Καὶ τοῦτοις ἐπιφέρει τὴν ἀπειλὴν, Κύριον ἑαυτῶν τῶν δυνάμεων ὀνομάζων, καὶ Θεὸν Ἰσραὴλ· ἵνα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας ἀκούοντες, καὶ τὴν περὶ τοὺς προγόνους κηδεμονίαν μανθάνοντες, καὶ ἐντραπῶσι καὶ δέισωσιν. «Ἰδοὺ ἐφίστημι τὸ πρόσωπον⁷³ ἐφ' ὑμᾶς εἰς κακά.» Ἰδίων τῶν ἀγανακτούντων βλοσυρῶν μὲν βλέπειν, ἀτενὲς δὲ ἔχειν τὸ ἔμματα, καὶ ἐπὶ πλείστον ἐπὶ⁷⁴ τοὺς παροξύνοντας ἀποβλέπειν. Ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων τοίνυν σχηματίζει τὴν ἀπειλὴν, καὶ φησιν· «Ἐφίστημι τὸ πρόσωπον⁷⁵ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ.»

A comprehendet captiva. [12] Et ut doceat illum non obiter ducturum exercitum adversus Ægyptum, sed exacte eam deleturum esse, comparat eum pastori vestimenti pediculos colligenti. Diligenter enim hoc faciunt pastores, otio plurimo abundantes.

Et scrutabitur, inquit, Ægyptum, quemadmodum pastor disquirat pediculos vestimenti sui. Et exibit inde in pace. (VERS. 13.) Et conteret columnas Heliopoleos, et quæ sunt in On. Et domos deorum ipsorum incendet igne. Civitas erat binominis. Nam et On vocabatur, et Heliopolis, quod etiam nos docuit liber Exodi. Ait enim filios Israelis urbes condidisse Pharaoni, Pitho et Ramesse, et On, quæ est Heliopolis. Deus porro «servum suum» appellat Nabuchodonosorem, non quod affectu et animo sit servus, sed quod natura servus sit. Creatoris enim creatura serva est. Docet autem simul illum, ipso permitteute, ista gessisse.

CAPUT XLIV. (Græc. LI, usque ad vers. 30.)

[1-6] Cæterum Judæos perhumanus Dominus, quamvis contumacia laborantes, rursus adhortatur, utens ministerio prophetæ. Primumque repetit calamitates, quibus afflicta 580 est Judæa, propter iniquitatem incolarum. Deinde illos ipsos criminatur, ut qui similia perpetrent, et provocent iram divinam.

VERS. 7, 8. Ecce enim, ait, vos facitis mala grandia in animas vestras: ut abscindatis a vobis virum et mulierem, puerum et lactentem, de medio Judæ: adeo ut nullus vestrum relinquatur. Ut irritetis me operibus manuum vestrarum, sacrificando diis alienis in terra Ægypti, in quam ingressi estis, ut ibi habitaretis: ut abscindamini, et sitis in maledictionem et opprobrium apud omnes gentes terræ. [9, 10] In mentem autem illis, utpote recentem habentibus memoriam, revocat mala quæ commissa erant a patribus eorum, et a regibus, nec non a magnatibus, et diversas afflictiones illis propterea illatas. [11] Et his subjicit comminationem, seipsum vocans Dominum exercituum, et Deum Israelis: ut, cum potentia magnitudinem audierint, et curam, quam de majoribus habuit, intellexerint, contendantur et pertimescant. «Ecce constituo vultum meum contra vos in mala.» Indignantium proprium est, torve intueri, fixum tamen habere oculum, et diutius eos inspicere, qui læcessunt. Ab humano igitur more fornat comminationem, et ait: «Constituo vultum meum contra vos in mala: ut perdam universum Judam.» [12-14] Post hæc

VARIE LECTIONES.

⁶¹ φθειριεῖ. *Hebr.* induet se Ægypto, sicut induit, etc. ⁶² ἐκ. Exstat tantum apud Grab. ⁶³ καὶ. *Des.* in B. ⁶⁴ τοὺς ἐν Ὠν. *Hebr.* quæ (sita est) in Ægypto. ⁶⁵ τῶν θεῶν. Ita *Compl.* Grabius habet solum θεῶν, Reliqui omittunt utrumque. ⁶⁶ B περὶ θῶ. ⁶⁷ ταῦτα. B add. πάντα. ⁶⁸ B προσφέρει. ⁶⁹ B ἴνα, sed rec. lectio est ἵνατί. ⁷⁰ B ποιήτε. ⁷¹ ἄνδρα. Ita *Alf.* et *Compl. Rec.* lectio est ἀνθρώπων. ⁷² B εἰσῆλατε, ut *cod. Alex.* ⁷³ πρόσωπον. B add. μου, quod etiam post pauca a Nostro subiungitur. ⁷⁴ ἐπὶ. B πρός.

refert eos fami et gladio tradendos, et omnino A delendos esse : futuros etiam juramento et exitio, maledictioni et **581** opprobrio : atque eadem passuros, quæ passi sunt qui obsidebantur in Hierosolyma. « Horum porro nullus effugiet, nec revertetur in terram Judaicam. » [15] Verum nihil horum exterruit miseros, ac ter miseros homines : sed palam clamabant omnes, tam viri, quam mulieres, maxime vero Babylonii, « Sermones tuos ferre non possumus. Et, quod isto acerbius est, hos divinos esse existimantes, aperte contradicebant.

VERS. 16. 17. Quod enim, ait, ad sermonem attinget, quem locutus es nobis in nomine Domini, non audiemus te, Quia facientes faciemus omnem sermonem, qui egredietur de ore nostro : ut adoleamus reginæ cæli, et libemus ei libamina, sicuti fecimus nos et patres nostri, et reges nostri, et principes nostri, in civitatibus Judæ, et in viis Hierosolymæ. « Reginam cæli » vocant Venerem. Nam et Græci nuncupant eam Uraniam, id est, cœlestem. Hæc autem agentes, ait, potiti sumus bonis ad satietatem. [18] At cum deseruimus cultum ejus, bello et fami traditi sumus. Tum mulieres impudentius vociferabantur :

VERS. 19. Quod si nos sacrificamus reginæ cæli, et libamus ei libamina, nunquid absque viris nostris fecimus ei placentas, et libavimus ei libamina? Impium quidem factum est, sed dictum verum. In his enim quæ superius exposuimus, **582** dixit Deus omnium : « Anne vides, quid isti agant? Filii eorum colligunt ligna, et patres eorum ignem accendunt, et mulieres eorum subigunt farinam, unde conficiant placentas militiæ cæli ^d. » [20-25.] Propheta rursus respondit cunctis : Ob superstitiosum deorum cultum et circa idola errorem, Dominus Deus omnimodis supplicii vos affecit. Hos enim fructus transgressio legis producere solet. Quos licet perspectos habueritis, pertinaces tamen fuistis in insano errore.

Perseverate itaque in confessionibus vestris, et D perficite desideria vestra. (VERS. 26.) Verumtamen audite verbum Domini. Ecce ego juravi per nomen meum magnum, dixit Dominus Deus, si amplius invocatum fuerit nomen meum per os cujusquam Judæi, dicentis, vivit Dominus, in universa terra

^d Cap. vii, 47, 48.

ωπόν μου ἐφ' ⁷⁸ ὁμᾶς εἰς κακὰ τοῦ ἐξολοθρεῦσαι πάντα τὸν Ἰουδαίαν. » Εἶτα λέγει, ὡς λιμῶ καὶ βομφαίᾳ παραδοθήσονται, καὶ παγγενῆ διαφραρήσονται, καὶ γενήσονται εἰς ὄρκον, καὶ εἰς ἀπώλειαν, καὶ εἰς κατάραν, καὶ εἰς ἰνευδισμὸν, καὶ τὰ αὐτὰ ⁷⁹ πείσονται τοῖς ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ πολιορκηθεῖσι. « Τούτων ⁷⁷ μέντοι οὐδεὶς διαφεύξεται, οὐδὲ εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπανήξει γῆν. » Ἄλλὰ τούτων οὐδὲν τοὺς ἀθλοῦς, καὶ τρισαθλοῦς ἐξεδειμάτωσεν ἄνδρας. Ἄλλ' ἀντικρυς ἐβόων ⁷⁸ πάντες, καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, διαφερόντως δὲ οἱ Βαβυλωνῖοι ⁷⁹, « ὅτι ⁸⁰. Τῶν σῶν οὐκ ἀνεχόμεθα ⁸¹ λόγων. » Τὸ δὲ τούτου χαλεπώτερον, ὅτι καὶ θεοὺς τούτους νομιζόντες, ἀντέλεγον προφανῶς.

B ἰς', ἰζ'. Τὸν λόγον ⁸² γὰρ, φησὶν, ὃν ἐλάλησας πρὸς ἡμᾶς τῷ ὀνόματι Κυρίου, οὐκ ἀκουσόμεθ' ἑσσύ. « Ὅτι ποιῶντες ποιήσομεν πάντα λόγον ⁸³, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, θυμῶν τῇ βασιλευσῆ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς, καθὼ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, καὶ πατέρες ἡμῶν καὶ οἱ βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν, ἐν πόλεσιν Ἰουδα, καὶ ἐν δίοδοις ⁸⁴ Ἱερουσαλήμ. « Βασίλισσαν οὐρανοῦ » τὴν Ἀφροδίτην καλοῦσι, καὶ οἱ Ἕλληνες αὐτὴν Οὐρανίαν προσαγορεύουσι. Ταῦτα δὲ, φησὶ, ποιῶντες, εἰς κόρον ἀπελαύσαμεν ⁸⁵ τῶν ἀγαθῶν· τὴν δὲ ταύτης θεραπείαν καταλιπόντες, καὶ πολέμῳ, καὶ λιμῶ παρεδόθημεν. Εἶτα αἱ γυναῖκες ἀναιδέστερον ἐβόων·

C ἰθ'. « Ὅτι εἰ ⁸⁶ ἡμεῖς ἐθύλομεν ⁸⁷ τῇ βασιλευσῆ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐσπένδομεν ⁸⁸ αὐτῇ σπονδὰς, μὴ ἄνευ τῶν ἀνδρῶν ἡμῶν ἐποιήσαμεν αὐτῇ χωνῶνας, καὶ ἐσπέισαμεν αὐτῇ σπονδὰς ; Ἀσεθεὶς μὲν τὸ γεγεννημένον, ἀληθὲς δὲ τὸ εἰρημένον· καὶ γὰρ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐρμηνευομένοις ὁ τῶν ⁸⁹ ὄλων Θεὸς ἔφη, « Ἦ οὐχ ὄραξ. τί οὗτοι ποιοῦσιν ⁹⁰; Οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καλοῦσι πῦρ, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι στέαρ, τοῦ ποιῆσαι χωνῶνας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Ὅ μέντοι προφῆτης πρὸς ἅπαντας ἀπεκρίνατο, ὅτι ταύτης ἕνεκα τῆς δεσιδαίμονιας, καὶ τῆς περὶ τὰ εἰδωλα πλάνης, τὰς πανδοπακῆς ὑμῶν ὁ Δεσπότης Θεὸς ἐπήγαγε τιμωρίας. Τῆς γὰρ τοῦ νόμου παραβάσεως οὗτοι καρποὶ· ὑμεῖς δὲ καὶ τούτους θεώμενοι περὶ τὴν πλάνην μεμήνατε.

D Ἐμμελίνατε ⁹¹ τολῶν ταῖς ὁμολογίαις ⁹² ὑμῶν, καὶ ποιῶντες ποιήσατε ⁹³ τὰς εὐχὰς ὑμῶν. (κς'.) Πληρῶς ⁹⁴ ἀκούσατε τὸν λόγον Κυρίου ⁹⁵. Ἴδὸν ἐγὼ τῷ ὀνόματι μου τῷ μεγάλῳ, εἶπε Κύριος ὁ Θεός ⁹⁶, ἐὰν γένηται ἔτι δρομά μου καλούμενον ⁹⁷ ἐν τῷ στόματι παντὸς Ἰουδαίου ⁹⁸ λέγον-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ ἐφ' — Ἰουδ. Ita quoque Grab. ⁷⁹ B ταυτά. ⁷⁷ τούτων — γῆν. Hæc sensum, non verba vers. 14 exprimiunt. ⁷⁸ B ἐβόωσαν. ⁷⁹ Βαβ. B δυσσεβέστεροι, rectius, ut videtur. ⁸⁰ ὅτι — λόγων. Des. apud LXX. ⁸¹ B ἀνεχόμεθα. ⁸² Τὸν λόγ. Ita Compl. Rec. lect. est ὁ λόγος. ⁸³ λόγ. B πραγμ. τὸν. ⁸⁴ ἐν δίοδοις. Rec. lect. ἐξωθεν. ⁸⁵ B ἀπήλαυον. ⁸⁶ εἰ. Des. in B et apud LXX. ⁸⁷ ἐθ. Rec. lect. est θυμῶμεν. ⁸⁸ Rec. lect. ἐσπέισαμεν. ⁸⁹ B ἡρμηνευομένοις. ⁹⁰ ποιοῦσι. Quæ h. l. des. vide supra, c. 7, 47. ⁹¹ Rec. lect. est ἐνεμύνατε, perseverastis ⁹² ὁμ. Hebr. votis. ⁹³ Rec. lectio est, ποιοῦσαι ἐποιήσατε. ⁹⁴ Πλ. Rec. lect. Διὰ τοῦτο. ⁹⁵ Κυρ. Des. h. l. nonnulla ex vers. τῶν Ὁ. ⁹⁶ ὁ Θεός. Des. apud Ὁ. ⁹⁷ καλ. Des. quidem apud Ὁ, sed suppletum est a Grab. ⁹⁸ Ἰουδ. λέγ. Rec. lect. Ἰουδα εἰπών.

τος, Ζη ⁹⁹ Κύριος, ἐν ¹ ἑλῆ γῆ Αἰγύπτου. Πάλιν Α
ἔδειξεν ἑ ἔρκος, ὡς οὐδὲν ὀμωμοκῶς ὑπερχειμένον
ἔχει· ἀπειλεῖ δὲ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ διάγουσιν Ἰου-
δαίους πανωλεθρίαν· τοῦτο γὰρ διὰ τῶν εἰρημένων
δεθλήκα· συμφωνεῖ δὲ τὰ ἔξης. Ἄπειλεῖ γὰρ αὐ-
τοῖς· καὶ λιμὸν καὶ βομφαίαν, καὶ τοὺς ταῦτα διαφεύ-
γουσι ² μετανάστασιν. « Καὶ γινώσκονται πάντες ³ οἱ
κατάλοιποι Ἰουδαῖοι ⁴, οἱ παροικοῦντες ⁵ ἐν γῆ Αἰ-
γύπτῳ ⁶, τίνος λόγος ⁷ ἐμμένει ⁸, ἐ ⁹ ἐμὸς ἢ ὁ αὐτῶν.
Δι' αὐτῶν μαθήσονται τῶν πραγμάτων τὴν τῶν
ἐμῶν λόγων ἀλήθειαν.

κθ'. Καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον, φησὶ ¹⁰ Κύριος,
ὅτι ἐπισκέψομαι ἐγὼ ἐφ' ὑμᾶς ἐν ¹¹ τῷ τόπῳ
τούτῳ εἰς κακίαν, ὅπως γινώσκει, ὅτι στάσει στήσο-
ται οἱ λόγοι μου ἐφ' ὑμᾶς εἰς κακίαν. Ἡ τῶν πρα-
γμάτων ἐκδοσις δεῖξει τὴν τῶν λόγων ἀλήθειαν. Β
Ὅσπερ ¹² γὰρ τὸν Σεδεκίαν παρέδωκα τῷ τῶν Βα-
βυλωνίων βασιλεῖ· οὕτω τὸν Φαραῶ Οὐαφρῆ, πρὸς
ὃν ὑμεῖς· καταφεύγετε, παραδώσω τῷ Ναβουχοδόνω-
σπρ Οὐαφρῆ δὲ καλεῖ τὸν Φαραῶ, διδάσκων, ὡς
τοῦτο μὲν εἶχε κύριον ὄνομα ¹³, τὸ δὲ γε Φαραῶ τῆς
βασιλείας δηλωτικόν. Οὕτω καὶ τοὺς ἡμετέρους ὀνομά-
ζομεν βασιλέας, Τιβερίους Καῖσαρ, καὶ Κλαύδιος Καῖ-
σαρ· καὶ ἐστὶ τὸ μὲν κύριον, τὸ δὲ τῆς βασιλείας ἴδιον.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΕ'.

Οὕτω ταύτην τὴν ἱστορίαν συμπεπλεγμένην συμ-
περάνας προφητεῖαν ¹⁴, πρᾶσθ' ἄναμιμνήσκει
προβήθησως, ἣν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰωακείμ εἶπειν τῷ
Βαρύχ προσετάθη.

β', ε'. Εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραήλ· Ἐπεὶ σὺ ¹⁵ Βα-
ρὺχ εἶπας· Οἱμοὶ! ὅτι προσέθηκε Κύριος πόνον ¹⁶
ἐπὶ κόπον μου. Ἐκοιμήθην ¹⁷ ἐν στεναγμοῖς, καὶ
ἀνάπαυσιν οὐχ εἶθρον ¹⁸. Οὕτως εἶπέ αὐτῷ· Οὕτως
εἶπε Κύριος, Ἰδοὺ ἐγὼ ¹⁹ ἠκοδομήσα, ἐγὼ καθ-
εἰλῶ ²⁰ καὶ οὐς ἐφύτευσα, ἐγὼ ἐκτιλῶ ²¹· καὶ σύμ-
πασα τὴν γῆν ἐκείνην. Καὶ σὺ ζητεῖς ²² σεαυτῷ
μεγάλα· Μὴ ζῆτει ²³, ὅτι Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω κακίαν
ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, λέγει Κύριος· καὶ δώσω τὴν
ψυχὴν σου εἰς εἶρημα, ἐν παντὶ τόπῳ οὗ ἐὰν βα-

*Ægypti. Ostendit iterum jusjurandum, eum qui
juravit nihil habere excellentius. Comminator au-
tem internecionem Judæis in Ægypto degentibus.
Hoc enim per jam dicta declaravit, et his respon-
dent ea quæ sequuntur. [2^N] Minatur enim eis et
fame, et gladium, et his qui ista effugerint, trans-
lationem. « Et cognoscent omnes reliqui Judæi
habitantes in Ægypto, ejus sermo permaneat,
583 meus an illorum. » Ex ipsarum rerum eventu
cognoscent sermonum meorum veritatem.*

VERS. 29. *Et hoc vobis signum, dicit Dominus.
Nam ego visitabo vos in loco isto in mala: ut
sciatis fore ut consistant sermones mei contra vos
in mala. [30] Rerum exitus sermonum veritatem
demonstrabit. Sicut enim tradidi Sedeciam regi
Babyloniorum: jta tradam Pharaonem Vaphre, ad
quem vos confugitis, ipsi Nabuchodonosori. Vocat
autem Pharaonem Vaphre, docens hoc illi pro-
prium nomen fuisse, nomen autem Pharaonis di-
gnitatem regiam significare. Sic etiam a nobis
nostri appellantur imperatores, Tiberius Cæsar,
Claudius Cæsar: quorum alterum nomen est pro-
prium, alterum regno convenit.*

CAPUT XLV. (Græc. LI, sub finem.)

Absoluta in hunc modum historia perplexa hujus
prophetiæ, antiquiorem predictionem commemorat,
quam referre jussus est Barucho temporibus
Joacimi.

VERS. 2-5. *Dixit Dominus Deus Israelis: Quia
tu, Baruch, dixisti, Heu mihi! quia addidit
584 Dominus laborem labori meo: dormivi in ge-
mitibus, et non inveni requiem. Sic dices ei: Hæc
dicit Dominus: Ecce quos edificavi, ego destruam,
et quos plantavi, ego evellam, et terram illam uni-
versam. Et tu quæris tibi grandia? Noli quærere;
quia ecce ego adduco mala super universam car-
nem, dicit Dominus; et dabo animam tuam quasi
rem inventam, in omni loco, quocunque viveris. Do-*

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ ζῆ Κύρ. Des. in B. ¹ ἐν — Αἴγ. Rec. lect. ἐπὶ πάσῃ γῆ Αἰγύπτῳ. ² Β διαφεύγουσι. ³ πάντες. Des. apud Ο', additum autem est a Grabio. Exstat quoque infra ad Ezech. xxx, 4, 5. ⁴ Ἰουδ. Rec. lect. est Ἰούδα. Infra, l. c. leg. τοῦ Ἰούδα. ⁵ παροικ. Ita quoque infra leg. l. c. Sed cod. Vat. habet καταστάντες. Alex. καταβαίνοντες. ⁶ Αἴγ. Apud Ο' seq. κατοικήσαι (Alex. παροικήσαι) ἐκεῖ. ⁷ τ. λόγ. Infra l. c. inverso ordine leg. λόγος τίνος, ut apud Ο'. ⁸ ἐμμ. Ita Compl. Infra autem l. c. est ἐμμένει, juxta rec. lect. ⁹ ὁ — αὐτῶν. Hæc exstant tantum in Compl. et Grab. edit., adduntur quoque infra, l. c. ¹⁰ φ. K. Apud Grab. in tum leg. ¹¹ ἐν — ὑμᾶς, εἰς κακίαν. Iisdem verbis hæc exstant apud Grab., ubi tamen in fine hujus v. leg. : εἰς ποιηρά. Alias hæc omnia, præter ultima verba, εἰς ποιηρά, solent in edit. τῶν Ο' omitti, excepta Compl. quæ tamen non plane eadem h. l. habet. Infra, ad Ezech. l. c. ista omnia des. inde a verbis ὅτι ἐπισκέψομαι. ¹² ὡσπερ, κ. τ. λ. Vers. 30, ad quem hæc pertinent, infra, l. c. ita se habet: Ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι τὸν Φαραῶ (illud Φαρῶ exstat tantum in Compl. et apud Grab.) Οὐαφρῆ βασιλέα Αἰγύπτου ἐκδοτον (illud ἐκδ. des. apud Ο') εἰς χεῖρας ἐχθρῶν (rec. lect. ἐχθροῦ) αὐτοῦ καὶ εἰς χεῖρας ζητούντων (ita Alex.) ψυχὴν αὐτοῦ, καθὼς ἔδωκα τὸν Σεδεκίαν βασιλέα Ἰούδα εἰς χεῖρας Ναβουχοδονόσπρ βασιλέως Βαβυλωνος ἐχθροῦ αὐτοῦ καὶ ζητούντος ψυχὴν αὐτοῦ. ¹³ ὄνομα. B addit: τὸ δὲ γε Φαραῶ τῆς βασιλείας σημαντικόν· οὕτω καὶ ὁ πρὸ τούτου Φαραῶ Νεχαῶ προσηγορεῖτο. Καὶ ἦν τὸ μὲν Νεχαῶ κύριον. Hæc ad alium pertinere videntur. ¹⁴ Β προφητεία. ¹⁵ Β σοί. Tunc autem leg. esset ἐπὶ pro ἐπεὶ, ut habent edit. Compl. et Grab. quæ hæc juxta Hebr. ad vers. 2 referunt. ¹⁶ πόνον — μου. Rec. lectio est, κόπον ἐπίπονόν· μοι· Β κόπον ἐπὶ πόνον. ¹⁷ ἐκ. ἐν στ. Hebr. laboro in gemitu meo. ¹⁸ Β ἠῦρον. ¹⁹ ἐγὼ οὐς. Β ἄ. ²⁰ καθ. Ita Ald., sed B habet καθαιρῶ, juxta rec. lect. ²¹ ἐκτ. Β ἐκτίλλω, juxta rec. lect. ²² καὶ — ἐκ. Hæc addidit etiam Grab., cum des. apud LXX. Ita fere Compl. ²³ ζῆτ. Rec. lect. ζητήσεις. ²⁴ ζῆτ. Rec. lect. ζητήσης.

minus consolatur Barnuchum ministrantem prophetæ, et oracula scribentem, conquerentem et ægre ferentem : hortaturque, ut vitam hanc dolore plenam generoso animo ferat. Si enim, ait, cunctum populum, quem eduxi ex Ægypto, et plantavi in terra ista, exstirpo nunc et amputo, totque suppliciiis afficio, tristaris tu, quod non solus vivas in tranquillitate? Certe te non ita agere oportet. Ego tamen de te sollicitus ero : et dum ulciscar de his, tibi consolationem afferam, et ubicunque degas, providentiam meam experiere. Quamobrem decet nos, qui ista didicimus, non inique ferre, cum molestum quidpiam nobis obvenerit : sed a Deo meliora postulare, tolerare nihilominus præsentia. Hanc enim patientiam nostram Dominus animadvertens, non sinet nos tentari supra vires nostras, sed faciet cum tentatione exitum, ut possimus sustinere *. Cui competit gloria et magnificentia, cum unigenito 585 ejus Filio, et sanctissimo Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

* I Cor. x, 13.

VARIE LECTIONES.

** βαδ. Rec. lect. βαδίσσης.

Α δίσση ** ἐκεῖ. Ψυχαγωγεῖ τὸν Βαρουχ ὁ Δεσπότης διαικονοῦντα τῷ προφήτῃ, καὶ τοὺς χρησμῶδες γράφοντα, καὶ σχετλιάζοντα, καὶ δυσχεραίνοντα· τὸν δὲ βίον τὸν ὀδύνης μεστὸν φέρειν γενναίως παρεγγυῆ. Εἰ γὰρ ἅπαντα, φησὶ, τὸν λαὸν, ὃν ἐξήγαγον ἐξ Αἰγύπτου, ἐφύτευσα δὲ ἐν τῇ γῆ ταύτῃ, ἀνασπῶ νῦν, καὶ ἐκκόπτω, καὶ τοσαύταις παραδίδωμι τιμωρίας, σὺ ἀλύεις, ὅτι μὴ μόνος ἐν εὐθυμίᾳ διάγεις; ἀλλ' οὐ χροῖ σε τοῦτο δρᾶν· ἐγὼ δὲ ὁμῶς φροντιῶ σου, καὶ τοῦτοις ἐπάγων τὴν τιμωρίαν, σοὶ προσοίσω παραψυχὴν· καὶ ἐνθα ἂν διάγῃς, τῆς παρ' ἐμοῦ τεύξε κηδεμονίας. Προσῆκει τοίνυν ἡμᾶς ταῦτα μεμαθηκότας, μὴ δυσχεραίνειν, ὅταν ἡμῖν προσβάλλῃ τι λυπηρὸν, ἀλλ' αἰτεῖν μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ βελτίω, φέρειν δὲ τὰ παρόντα· ταύτην γὰρ ἡμῶν τὴν καρτερίαν ὁ Δεσπότης ὀρῶν, οὐκ εἶσει πειραθῆναι ὑπὲρ δυνάμεθα· ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκθεσιν, τοῦ δυνηθῆναι ἡμᾶς ὑπενεγκεῖν· ὧ πρέπει δόξα καὶ μεγαλοπρέπεια, σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ, καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

TOMOS Θ'.

LIBER NONUS.

CAPUT XLVI. (Græc. XXVI.)

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

VERS. 1. Sermo factus a Domino ad Jeremiam prophetam contra omnes gentes. Post finem impositum prophetiis de populo, vaticinatur quæ eventura sint aliis gentibus, docens, se esse omnium opificem, Deum ac Dominum. [2] Primo itaque loco narrat de Ægypto, designato tempore prophetiæ. Impleta enim est post mortem Pharaonis Nechao, qui Josiam interfecit juxta fluvium Euphratem, atque itidem ipse occisus est a rege Babyloniorum.

VERS. 3, 4. Assumite arma, et scuta, et ducite ad bellum. Et sternite equos, et ascendite, equites, state in galeis vestris : torquete hastas, et induite loricas vestras. Quia his confidebant, equitandi scilicet peritiæ, et omni generi armorum, his uti jubet, docens ea fore inutilia. Hoc enim indicant ea quæ sequuntur.

α'. Ὁ ³⁵ λόγος ὁ γενόμενος παρὰ Κυρίου πρὸς Ἱερემίαν τὸν προφήτην ἐπὶ πάντα ³⁷ τὰ ἔθνη. Πέρας ἐπιθεῖς ταῖς περὶ τοῦ λαοῦ προφητείας, τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὰ γενησόμενα προθεσπίζει, διδάσκων ὅτι πάντων ἐστὶ καὶ δημιουργὸς, καὶ Θεὸς, καὶ Δεσπότης. Τὰ πρῶτα μέντοι περὶ τῆς Αἰγύπτου διέξεισι· διδάσκει δὲ καὶ τὸν τῆς προφητείας καιρὸν· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Φαραὼ Νεχαὼ τελευτὴν ἡ πρόβησις γίνεται· οὗτος δὲ παρὰ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν τὸν Ἰωσίαν ἀνεῖλεν· ἀνηρέθη δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ τῶν Βαβυλωνίων βασιλέως.

γ', δ'. Ἀναλάβετε ³⁸ ὅπλα, καὶ ἀσπίδας, καὶ προσαγάγετε ³⁹ εἰς πόλεμον. Καὶ ἐπιστάτε ⁴⁰ ἱπποὺς, ἐπίθῃτε ἱππεῖς, κατάρτητε ἐν ταῖς περικεφαλαίαις ὑμῶν, προσάλλετε ⁴¹ ὄβριτα, καὶ ἐνδύσασθε θώρακας ὑμῶν ⁴². Ἐπειδὴ τοῦτοις ἐθάρβρουν, ἱππικὴ τε ἐμπειρία, καὶ πανοπλία. τοῦτοις κεχρησθαι παρακελεύεται, διδάσκων ὡς ἀνόνητα ταῦτα ⁴³. Τὰ γὰρ ἐξῆς τοῦτο δηλοῖ.

VARIE LECTIONES.

³⁵ Ὁ — ἔθνη. Ita quoque Grab. ³⁷ πάντα. Abest ad Hebr. ³⁸ Ἄν. ὅπλα. Hebr. Parate clipeum. ³⁹ προσαγ. Hebr. accedite. ⁴⁰ Καὶ ἱπ. B ἐπισυναγάγετε. ⁴¹ Rec. lect. προσάδετε. ⁴² ὅμ. Abest ad Hebr. ⁴³ ταῦτα. Des. in B.

ε. Τί ἔτι αὐτοὶ προσϋνται³⁴, καὶ ἀποχωροῦσιν Ἀ
 εἰσώ; Διότι οἱ ἰσχυροὶ αὐτῶν κοπήσονται.
 Φυγῆ ἔφυγον, καὶ οὐκ ἀνέστρεψαν περιεχόμε-
 νοι³⁵ κυκλῶδες, λέγει Κύριος. Εἶτα προ-
 τακτικῶς·

ζ. Μὴ φευγέτω ὁ κοῦφος, καὶ μὴ ἀνασωζέσθω
 δισχυρὸς ἐπὶ βοβρᾶν· τὰ πρὸς³⁶ Ἐυφράτην ἠσθέ-
 ησαν, καὶ³⁷ πεπτώκασιν. Ἐπειτα τῆς προτέρας
 εὐπραξίας ἀναμνήσκει·

η. ἦ. Τίς οὗτος ὡς ποταμὸς ἀναβήσεται, καὶ
 ὡς ποταμοὶ³⁸ κυμαίνει³⁹ τὰ ὕδατα αὐτοῦ, Αἴγυ-
 πτος⁴⁰ ὡς ποταμὸς ἀναβαίνων⁴¹, καὶ ὡς ποταμὸς⁴²
 ἐκταράσσει⁴³ τὰ ὕδατα αὐτῆς. Ἐπιδείκνυσι δὲ
 αὐτῆς καὶ τοὺς ἀλαστονοῦς λόγους. « Καὶ εἶπεν,
 Ἀναβήσομαι, καὶ κατακαλύψω⁴⁴ γῆν, καὶ ἀπολώ⁴⁵
 πῶν, καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ. » Καὶ διδά-
 σκων, ὡς οὐ συμβαίνει τὰ πράγματα τῆ φαντασίᾳ
 τῶν λογισμῶν, εἰρωνικῶς φησιν·

θ. Ἐπίθητε ἐπὶ τοὺς ἵππους, παρασκευάσατε⁴⁶
 τὰ ἄρματα, ἐξέλθετε⁴⁷, οἱ μαχηταί. Λέγει δὲ τῶν
 Αἰγυπτίων τοὺς ἐπικουρούς, « Αἰθίοπες⁴⁸ καὶ Λίβυες
 καθοπλισμένοι ὄπλοις, καὶ Λυδοὶ ἀνάθητε, ἐκτινά-
 ζετε⁴⁹ τόξον. » Εἶτα διδάσκει ὡς τοῦ Θεοῦ νεύοντος
 καταλύεται τῶν Αἰγυπτίων τὸ θράσος.

ι. Καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῷ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν
 ἡμέρα ἐκδικήσεως, τοῦ ἐκδικῆσαι τὴν ἐχθρότη⁵⁰
 αὐτοῦ· καὶ καταφάγεται ἡ μίχαιρά μου κρέατα⁵¹,
 καὶ ἐμυλησθήσεται, καὶ⁵² μεθυσθήσεται ἀπὸ τοῦ
 εἵματος αὐτῶν. Διότι δὲ διὰ τούτων τῶν ἀνηρημέ-
 νων τὸ πλῆθος. « Ὅτι θυσία τῷ Κυρίῳ Σαβαὼθ⁵³
 ἀπὸ⁵⁴ γῆς βοβρᾶ ἐπὶ ποταμῷ Εὐφράτῃ. » Ἐπειδὴ
 ἕκαστος τῆς ἀσεβείας ἔδωκεν⁵⁵ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ τοῦ
 Θεοῦ βουληθέντος ἀνηρέθησαν, διὰ τοῦτο⁵⁶ θυσίαν
 κέληκε τὴν ἐκείνων σφαγῆν

ια. Ἀνάβηθι Γαλαὰδ, καὶ λίβε ρητίνην παρ-
 ἰθύνθω θυγατρὶ Αἰγύπτου. Καὶ οἱ τοῦ Ἰωσήφ ἀδελφοὶ
 βρήνουν καὶ στακτὴν ἀπεκόμισαν εἰς τὴν Αἴγυπτον.
 Ἦ δὲ ρητίνη δένδρων ἐστὶ δάκρυον εἰς φάρμακα
 ἐπιτήδειον· γεωργεῖ δὲ μάλιστα ταύτην ἡ Γαλαὰδ·
 εἶρηκε δὲ ταῦτα κατ' εἰρωνείαν, δεικνύς τὸ τοῦ πά-
 θους ἀνῆκεστον. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ καὶ τὰ ἐξῆς. « Εἰς
 κενὸν ἐπλήθυνας ἰάματά σου· ὠφέλεια⁵⁷ οὐκ ἔστιν
 ἐν σοί. » Καὶ δεικνύς τὸ μέγεθος τῆς πληγῆς, ἐπι-
 φηγαν·

ιβ. Ἦκούσαν ἔθνη φωνῆς σου⁵⁸, καὶ τῆς κραυ-
 γῆς σου ἐπλήσθη ἡ γῆ, ὅτι μαχητῆς⁵⁹ πρὸς μα-
 χητὴν ἠσθένησεν· ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἔπεσαν⁶⁰ ἀμφό-
 τεροι. Προηγόρευε⁶¹ διὰ τούτων καὶ τὴν ἐσομένην
 τῶν νενικηκότων κατάλυσιν. Ταῦτα μενοῦν περὶ τῆς

VERS. 5. Cur ipsi pavent, et recedunt retro? Quia
 fortis eorum cadentur : fuga fugerunt, et non sunt
 reversi obsessi in circuitu, ait Dominus. Deinde
 imperando :

VERS. 6. Ne fugiat 586 levis, et ne servetur
 fortis ad Aquilonem. Quae juxta flumen Euphratem
 infirmata sunt, et ceciderunt. Postea meminit pri-
 stinae prosperitatis :

VERS. 7, 8. Quis est iste, qui tanquam flumen
 ascendet, et fluviorum instar inundant aquae ejus?
 Aegyptus sicut flumen ascendens, et velut flumen
 perturbat aquas suas. Ostendit autem sermones
 ejus arrogantia plenos. « Et dixit : Ascendam, et
 tegam terram, perdam civitatem, et habitantes in
 ea. » Et ut ostendat, non succedere prout animus
 sibi cogitatione sinxerat, ironice dicit :

VERS. 9. Conscendite equos, preparate currus,
 egredimini, pugnatores. Dicit autem et adjutores
 Aegyptiorum. « Aethiopes et Libyes instructi armis,
 et Lydi, ascendite, et intendite arcum. » Tum docet
 Dei nutu temeritatem Aegyptiorum everti.

VERS. 10. Et dies ille Domino Deo nostro dies
 vindictae, ut penasumat de inimicis suis. Et de-
 vorabit gladius meus carnes, et saturabitur : et
 inebriabitur sanguine eorum. Quibus verbis declarat
 intersectorum multitudinem. « Quia sacrificium
 Domino exercituum a terra Aquilonis, super
 flumen Euphratem. » Quoniam Aegyptii fuerunt
 poenas impietatis, et Deo volente 587 sunt occisi,
 idcirco eadem illorum appellavit sacrificium.

VERS. 11. Ascende in Galaad, et cape resinam
 virgini filiae Aegypti. Etiam fratres Josephi resinam
 et stacten detulerunt in Aegyptum. Resina vero
 est arborum lacryma, medicamentis apta : quam
 potissimum excolit Galaad. Dixit autem haec per
 ironiam, ostendens morbum esse incurabilem,
 quod sequentia demonstrant. « Frustra auxisti
 medicamina tua : utilitas non est in te. » Et osten-
 dens plagae magnitudinem, subjunxit :

VERS. 12. Audierunt gentes vocem tuam, et cla-
 more tuo repleta est terra. Quia pugnator adversus
 pugnatores infirmatus est : eodem loco cecidit uter-
 que. Per haec etiam vincens futuram praenun-
 tiavit internecionem. Haec igitur propheta vatici-

VARIAE LECTIONES.

³⁴ Τί ὅτι αὐτ. πτ. Hebr. Cur video illos territos? ³⁵ περ. Des. in B. Hebr. terror est circumquaque.
³⁶ πρὸς. Rec. lect. est παρὰ τόν. ³⁷ καί. Des. in B. ³⁸ B ποταμῶν. ³⁹ κυμ. τὰ ὕδ. αὐτ. Rec. lect. est
κυμαίνουσιν (Alex. κυμανοῦσιν) ὕδωρ. ⁴⁰ Αἴγ. — ὕδ. αὐτ. Rec. lectio, ὕδατα Αἰγύπτου ὡς ποταμὸς
ἀναβήσεται. ⁴¹ B ἀναβαίνει. ⁴² B ποταμῶν. Ita quoque Grab. ⁴³ Grab. ἐκταράσσειται. ⁴⁴ B κατακλύψω.
⁴⁵ ἀπ. Ex B suppl. ⁴⁶ παρασκευ. Hebr. quasi insanos vos gerite. ⁴⁷ Rec. lect. ἐξέλθατε. ⁴⁸ Rec. lect.
Αἰθίοπων. ⁴⁹ Rec. lect. ἐντείνατε. ⁵⁰ B τὸν ἐχθρόν. ⁵¹ μου κρέατα. Des. in Hebr. Recepta lect. est,
Κυρίου. ⁵² Καὶ μεθ. Des. in B. ⁵³ Σαβ. Add. in cod. Alex. ⁵⁴ ἀπὸ. B ἐπὶ. ⁵⁵ B ἔδωσαν. ⁵⁶ δ. π.
B τρικαῦτα. ⁵⁷ ὠφ.—σοί. Hebr. restitutio non erit tibi. ⁵⁸ φων. σου. Hebr. ignominiam tuam. ⁵⁹ μαχ.
— ἦσο. Hebr. fortis in fortem impigit. ⁶⁰ B ἔπεσαν. ⁶¹ B προηγόρευσον.

natus est de priore belli clade. [15, 14] In sequentibus prædicit venturum in Ægyptum exercitum Nabuchodonosoris, et prophetiam indicari jubet Magdolo, Memphi, Taphnis, universo denique regno Ægyptiorum, et ait: « Sta et præpara te, quia devoravit gladius smilacem tuam. » Syrus pro *smilace* interpretatur, « quæ sunt in circuitu tuo: » hoc enim ipsum smilax subiudicat. Est enim herba, quæ plantis succrescentibus implicatur. Figurata ergo adjutores Ægyptiorum sic appellavit: quorum cladem et fugam vaticinatus est.

VERS. 15. Quia 588 fugit Apis, vitulus electus tuus: et non expectavit. « Vitulum electum » dicit Apin. Illic autem bos erat, qui ab ipsis alebatur et adorabatur. Sermo igitur propheticus docet, quam ob causam victi sint: quoniam scilicet vitulum constituentes Deum, et in eo fiduciam collocantes, nullum adepti sint auxilium. « Quia Dominus dissolvit eum. » Id est, vitulum. Dissolvit etiam illum, qui varia per illum edebat opera, et seducebat homines.

VERS. 16. Et multitudo tua infirmata est, et cecidit. Dicit item formidinem quæ illos invaserat: et quod se mutuo hortabantur ad fugam, veriti hostes et eorum adjutores. « Surgamus enim, ait, et revertamur ad populum nostrum, et in patriam nostram, ob gladium Græci. » Verisimile quidem est quosdam etiam Græcorum in expeditione fuisse cum rege Babyloniorum. Arbitror autem eum una Macedonum dominationem prædicare cum Alexander, deleto Ægyptiorum regno, Macedonibus eos servire coegerit.

VERS. 17. Vocate nomen Pharaonis Nechao, regis Ægypti, Saon eeber emoed. Syrus ista sic interpretatus est: « Vocate nomen ipsius, perturbans, et transferens tempora. » Quondam enim Ægyptiorum imperium potens erat, et vicinas gentes perturbabat, multorumque res prosperas mutabat 589 in adversas.

VERS. 18. Vivo ego, dicit Dominus Deus, rex exercituum nomen illi. Et aternitatem illius et potentiam simul nos docuit. « Quia sicut est Thabor in montibus, et sicut Carmelus in mari, ita veniet. » Quasi dicat, Ne dubitaveris. Quemadmodum

A προτέρας ἡττης προεθέτισεν ὁ προφήτης. Ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς προλέγει τὴν εἰς Αἴγυπτον Ναβουχοδονόσορ ὁ στρατιῶν ὁ, καὶ παρεγγυᾷ μνησθῆναι τὴν πρόβησιν τῇ Μαγδῶλῳ ὁ, καὶ τῇ Μέμφει, καὶ τῇ Ταφνῶν, καὶ μέντοι καὶ πάσῃ τῇ Αἴγυπτίων βασιλείᾳ, καὶ φησιν: « Ἐπίστηθι, καὶ ἐτοίμασον σεαυτὴν ὁ, ὅτι κατέφαγεν ἡ μάχαιρα τὴν σμιλακά σου ὁ. » Ὁ Σύρος τὴν σμιλακά, « τὰ ἐν κύκλῳ σου » ἠρμήνευσε: ταυτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἡ σμιλαξ αἰνιττεται: βοτάνη γάρ ἐστι συμπλεκομένη τοῖς παραφυομένοις φυτοῖς: τροπικῶς τοίνυν τοὺς ἐπικουρούς τῶν Αἴγυπτίων οὕτως ὠνόμασεν, ὧν τὴν ἡτταν καὶ τὴν φυγὴν προεθέτισε.

ιε'. Διότι ὁ ἔφυγεν ὁ Ἄπις ὁ, ὁ μόσχος σου ὁ ἐκλεκτός, καὶ οὐκ ἐμεινε. « Μόσχον ἐκλεκτὸν » τὸν Ἄπιν λέγει: βούς δὲ ἦν οὗτος, παρ' αὐτῶν τρεφόμενος: καὶ προσκυνούμενος: διδάσκει τοίνυν ὁ προφήτης λόγος τὴν αἰτίαν τῆς ἡττης: μόσχον γὰρ θεοποιούντες, καὶ τούτῳ θαρβύοντες, ἐπικουρίας οὐκ ἔτυχον. « Ὅτι Κύριος παρέλυσεν αὐτὸν ὁ. » Τοῦτο ἐστὶ τὸν μόσχον. Παρέλυσεν δὲ καὶ τὸν ἐν ἐκείνῳ ἐνεργούντα, καὶ τοὺς ἀνθρώπους πλανῶντα.

ις'. Καὶ ὁ πλῆθος σου ὁ ἠσθέησεν, καὶ ἔπεσε. Λέγει δὲ καὶ τὴν ἐπιστήψασαν αὐτοῖς δειλίαν, καὶ ὅτι ἀλλήλους προέτρεπον εἰς φυγὴν. δεδιότες τοὺς πολεμίους, καὶ τοὺς ἐκείνων ἐπικουρούς. « Ἀναστῶμεν ὁ γὰρ, φησί, καὶ ἀποστρέψωμεν ὁ εἰς τὸν λαὸν ἡμῶν, καὶ εἰς τὴν πατρίδα ὁ ἡμῶν, ἀπὸ προσώπου μαχαιράς Ἑλληνικῆς ὁ. » Εἰκὸς μὲν καὶ τινὰς τῶν Ἑλλήνων τῷ Βαβυλωνίων ὁ βασιλεῖ συστρατεύσαι: ἠγοῦμαι δὲ, ὅτι κατ' αὐτὸν ὁ καὶ τῶν Μακεδόνων προλέγει τὴν δυναστείαν: ὁ γὰρ Ἀλέξανδρος τῶν Αἴγυπτίων καταλύσας τὴν βασιλείαν ὁ Μακεδόσι δουλεύειν ἠνάγκασε.

ις'. Καλέσατε ὁ τὸ ὄνομα Φαραῶ Νεχάω ὁ βασιλέως Αἰγύπτου Σαῶν ὁ ἐεβείρ ἐμωῆδ. Ταῦτα δὲ ὁ Σύρος οὕτως ἠρμήνευσε: « Καλέσατε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ταρατῶν, καὶ καιροὺς παραφέρων: » πάλαι γὰρ ἰσχυρὰ ἦν τῶν Αἴγυπτίων ἡ βασιλεία, καὶ τὰ πελάζοντα διετάραττον ἔθνη, καὶ πολλῶν εὐπραξίαν εἰς δυσπραξίαν μετέβαλε.

ιγ'. Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος ὁ ὁ Θεός, ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων ὄνομα αὐτῷ. Καὶ τὸ αἶδιον αὐτοῦ καὶ τὸ δυνατόν, κατὰ ταυτὸν ἡμᾶς ἐδίδαξεν. « Ὅτι ὡσπερ ὁ ἐστὶ τὸ θαῦρον ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ ὡς Κάρμηλος ἐν τῇ θαλάσῃ, οὕτως ἤξει. » Ἀντὶ τοῦ, Μή

VARIÆ LECTIONES.

ὁ Ναβ. B præm. τοῦ. ὁ B στρατεῖαν. ὁ B Μαγδωλῷ. ὁ σεαυτ. Exstat tantum apud Gr. b. et in B, qui habet σεαυτῆ. ὁ τ. σμ. σου. *Hebr.* circuitus tuos. ὁ Διότι ἐμεινε. *Hebr.* Cur tractus, sprostratus est (sc. in terram), unusquisque fortium tuorum, nec consistit? Διότι leg. in Compl. Alii omnes habent Διατί. ὁ ὁ Ἄπις. Des. in B. ὁ παρ. αὐτ. *Hebr.* impulit eum. ὁ Καὶ — ἔπεσε. *Hebr.* Multiplicavit impingentes: cecidit etiam (alter prope alterum). ὁ σου. Des. in B. ὁ ἀναστ. — ἀποστρ. B ἀποστρέφωμεν γὰρ, φησί. ὁ Ed. prior hab. ἀναποστρέφωμεν. ὁ τ. πατρ. B γῆν πατριᾶς. ὁ Ἑλλ. *Hebr.* opprimentem. ὁ B Βαβυλωνίων. ὁ B αὐτῶν. ὁ βασιλ. B præm. δυναστείαν καί. ὁ Καλ. — ἐμωῆδ. *Hebr.* Clamarunt tibi, Pharao rex Ægypti ad vastitatem redactus est, prætermisit locum conventus. ὁ Νεχ. Des. in B. ὁ B Σαωνέβερ ἐλμωῆλ, vitio librarii, ut videtur. Alias lectiones dedit Montf. in Hexapl. ad h. l. In cod. Bav. seq. καιρὸς παρεγένετο, quod ad Symm. pertinet. ὁ Κύριος — βασιλ. Mutato ordine leg. esse vid. βασιλεὺς Κύριος ὁ Θεός. ὁ ὡσπ. ἐστὶ τὸ θαῦ. Rec. lect. ὡς τὸ Ἰταδύριον, sed Compl. hab. θαῦρον juxta *Hebr.*

ἀμφιβάλλης· ὡσπερ γὰρ ἀναμφισβητήτως ὁμολογοῦσι A πάντες, καὶ τὸ Θαβὼρ ὄρος εἶναι, καὶ τῇ θαλάσῃ παλάζειν, καὶ τὸν Κάριμλον· οὕτως ἡ πρόρρησις ἔχει τὸ ἀληθές.

θ'. Σκευὴ ἀποικισμοῦ ποίησον σεαυτῆ, κατοικοῦσα θυγάτηρ ⁹⁴ Αἰγύπτου· ἀντὶ τοῦ, εὐτρεπῆς εἰς αἰχμαλωσίαν γενοῦ· λέγει δὲ καὶ τῆς βασιλευούσης πόλεως τὴν ἐρημίαν· ἡ γὰρ Μέμφις κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἐγεγόνει πόλις βασιλική· καὶ οὕτω ἡμᾶς ὁ θεοπέσιος Ἡσαίας ἐδίδαξεν. « Ἐξέλιπον γὰρ, φησὶν, οἱ ἄρχοντες Τάνεως, καὶ ὑψώθησαν οἱ ἄρχοντες Μέμφεως.

κ'. Δάμαλις καλὴ ⁹⁵ κεκαλλωπισμένη Αἰγυπτός. Τὸ δάμαστον αὐτῆς, καὶ ἀπειρόζυγον, καὶ τρυφήλον, διὰ τούτων δεδήλωκεν· καὶ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἐλέγχων ἀσθένειαν, διδάσκει, ὡς καὶ λίαν ὀλίγων ἐπελθόντων πολεμίων οὐκ ἠδυνήθησαν ἀντισχεῖν. Τοῦτο γὰρ λέγει· « Ἀπόστασμα ἀπὸ βορρᾶ ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν ⁹⁶. »

κα'. Καὶ οἱ μισθῶτοι αὐτῆς ἐν αὐτῇ, ὡς μόσχοι σιτευτοί. Τῶν ἐπικούρων δεδήλωκε τὴν ἀσθένειαν· ὁ γὰρ σιτευτὸς μόσχος τὴν μὲν γῆν οὐκ ἐργάζεται, ὑπὸ δὲ ἄλλων ἐσθλεται· λέγει δὲ καὶ αὐτῶν τὴν φύγην. « Ἀπεστράφησαν γὰρ, φησὶ, καὶ ἐφυγον ⁹⁷ ὄμοθυμαδόν· οὐκ ἔστησαν. » Ἐπάγει καὶ τὴν αἰτίαν· « Ὅτι ἡμέρα ἀπωλείας ἦλθεν ἐπ' αὐτούς, καὶ καιρὸς ἐκδικήσεως αὐτῶν ⁹⁸. » Ἐδεῖ γὰρ αὐτούς δίκας δοῦναι τῆς ἀσεβείας· διδάσκει ⁹⁹ μέντοι διὰ τούτων, ὡς μακροθυμῆς χρώμενος ὁ Δεσπότης ὑστερον ἐπάγει τὴν τιμωρίαν.

κβ'. Φωνὴ αὐτῶν ὡς ὄρεως συρίζοντος ¹⁰⁰. Τῶν δυσπραγούντων ἴδιον τὸ στένειν καὶ συρίττειν, καὶ ὑπὸ ¹⁰¹ τῆς ἀθυμίας θερμαινόμενον ἐκφέρειν πνεῦμα. « Ὅτι ἐν ψάμμῳ ¹⁰² πορεύονται ¹⁰³. » Τὸ σαθρὸν αὐτῶν διὰ τούτων δεδήλωκε· καὶ γὰρ ὁ Κύριος τὸν ἀκούοντα τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιούντα, παρέβαλεν ἀνδρὶ μωρῷ, ἐπὶ τῆς ψάμμου τὴν οἰκίαν οἰκοδομήσαντι. « Ἐν ἀξίναις ἤξουσιν ἐπ' αὐτὴν, ὡς κίπτοντες ξύλα. » Εἶτα προστακτικῶς·

κγ'. Ἐκκόψατε ¹⁰⁴ τὸν δρυμὸν αὐτῆς, λέγει Κύριος ὁ Θεός ¹⁰⁵, ὅτι οὐ ¹⁰⁶ μὴ ἰλασθῆ ¹⁰⁷ ὁ Θεός ¹⁰⁸, ὅτι κληθῶναι ὑπὲρ ἀκρίδα. Τουτέστι, τῶν ἐνοικούντων τὸ πλῆθος, « Καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἀριθμός. » Δρυμῶ αὐτὴν ἀπεικάζει, τοὺς πολεμίους δρυμοτόμοις.

κδ'. Κατησχύνθη θυγάτηρ Αἰγύπτου, παρεδόθη D εἰς χεῖρας λαοῦ ἀπὸ βορρᾶ, εἶπε ¹⁰⁹ Κύριος τῶν θυνάμων, ὁ Θεός Ἰσραὴλ. Ταῦτα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις εἰς Αἴγυπτον κατελθοῦσι προεθέσπισεν ὁ προ-

enim absque dubio constantur omnes, et Thabor montem esse, et Carmelum esse mari proximum, ita prædictio continet veritatem

Vers. 19. *Vasa migrationis fac tibi, habitatrix filia Ægypti*: pro, sias apta captivitati. Memorat etiam regie civitatis desolationem: Memphis enim temporibus illis erat urbs regia. Quod edocti sumus per divinum Isaiam. « Defecerunt enim, ait, principes Taneos, et exaltati sunt principes Memphæos ¹. »

Vers. 20. *Vitula pulchra exornata Ægyptus*. His verbis declaravit illius indomitam et jugi expertem naturam, atque deliciis addictam; et, magnam illorum arguens imbecillitatem, ostendit vel paucis advenientibus hostibus eos resistere non potuisse. Hoc enim est quod ait: « Evulsio ab aquilon: venit ad eam. »

Vers. 21. *Et mercenarii ejus apud eam, velut vituli saginati*. Declarat autem auxiliatorum imbecillitatem. Nam vitulus saginatus non colit terram, sed ab aliis comeditur. Eorum quoque fugam narrat. « Aversi sunt enim, ait, et fugerunt simul, **590** non steterunt. » Et subjicit rationem: « Quia dies interitus venit super eos, et tempus vindictæ eorum. « Oportebat enim eos impietatis pœnas luere. Per hæc porro docet Dominum, ubi longa patientia fuerit usus, tandem postea supplicium infligere.

Vers. 22. *Vox eorum, quasi serpentis sibilantis*. Proprium est eorum qui rebus adversis premuntur, gemere et sibilare, et præ tristitia incalcentem promere spiritum. « In arena ambulabunt. » « Debilitatem eorum his verbis ostendit; etenim Dominus audientem verba sua, et non facientem, comparat viro stulto, qui domum ædificavit super arenam ²: « Cum securibus venient contra eam, quasi cadens ligna. » Deinde imperando:

Vers. 23. *Excidite saltum ejus, dicit Dominus Deus*. Nam non propitiabitur Deus, quoniam multiplicat super locustam. Numerum incolarum intelligit. « Non est in eis numerus. » Assimilat eam saltui, et hostes silvæ cæsoribus.

Vers. 24. *Pudore perfusa est filia Ægypti, tradita est in manus populi ab aquilone, dicit Dominus exercituum, Deus Israelis*. Ista etiam propheta prædixit Judæis, cum descendissent in Ægyptum:

¹ Isa. xix, 13. ² Matth. vii, 26.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁴ B κατοικία θυγατρός. ⁹⁵ καλή. Des. apud O. et ad alium, ut videtur interpretem pertinet. ⁹⁶ ἐπ' αὐτ. Des. in B. ⁹⁷ x. ἐφ. In B ponitur post ὄμοθυμαδόν. ⁹⁸ αὐτ. B add. ῥῆθ. ⁹⁹ B διατάξμεθα. ¹⁰⁰ sup. Hebr. prodibit. ¹⁰¹ ὑπὸ. B præm. τό. ¹⁰² ἄμμω. juxta rec. lect. ¹⁰³ πορ. Ita Alex. Hebr. cum robore. ¹⁰⁴ Exx. Ita Compl. Rec. lect. est ἐκκόψουσι, juxta Hebr. ¹⁰⁵ ὁ Θεός. Additur in Alex. ¹⁰⁶ οὐ — ἀκρ. Hebr. non pervestigabitur, quia plures sunt locusta. ¹⁰⁷ ἰλ. Ita cum B leg. esse videtur, ob sequens Θεός, cui B præm. ἀντὶ τοῦ. Editio Sirm. habebat εἰλασθῆ, juxta rec. lect. ¹⁰⁸ ὁ Θεός. Exstat in Ald. sed abest ab Hebr. ¹⁰⁹ εἶπε — Ἰσρ. Hæc ad vers. 25. pert., ubi recte a Grab. supplentur. Similia habet ed. Compl.

quando et lapides recondidit sub vestibullis palatii.

VERS. 25. *Ecce ego ulciscar Ammonem filium ejus.* Ægyptii Jovem vocant Ammonem: a quo etiam regio Ammoniaca denominata est. Huic delubrum maximum exstruxerunt. Filium autem ejus vocat Ammonem, eo quod ab ipsa factus sit deus: simulacrum enim est manufactum. Minatur ergo se traditurum Babyloniiis etiam idolum Ammon, simulque etiam alios deos eorum. Hoc enim sibi vult: « Et super Pharaonem, et super Ægyptum, et super deos ejus, et super reges ejus, et super Pharaonem, et super eos qui confidunt in eo. » Hostes, ait, una omnes vincent, et regem, et principes, et idola, et copias auxiliares. Cæterum postquam tradita fuerit regi Babyloniorum, pristinam dominationem recuperabit.

VERS. 26. *Postea enim, inquit, in tranquillitate vivet, juxta dies pristinos, dicit Dominus.* [27] Deinde etiam Israeli grata prædicit, et vaticinatur reditum e Babylone. Prævult etiam Babyloniorum exitum.

VERS. 28. *Tu vero, ait, ne timeas, serve mi Jacob, dicit Dominus, quia ego sum tecum. Etenim faciam consummationem in omni gente, ad quam expuli te: te autem defecere non permittam. Et castigabo te in judicio, nec velut innocentem absolvam te.* Medicinali castigatione te afficiam. Hoc enim sibi vult, « et castigabo te in judicio, nec velut incorruptum abire permittam. » Hoc enim indicat: « Non tamen velut innocentem absolvam te. »

592 CAPUT XLVII. (Græc. XXIX. 4-7.)

[1] Deinde transfert prophetiam ad allophylos. Vocat autem allophylos eos qui incolebant Ascalonem, et Gazam, et Azotum, et Geth, et Accaron, atque prædictionem factam fuisse, antequam Pharao percuteret Gazam. [2] Et comparat exercitum Babyloniorum torrenti exundanti, a quo quidem inundantur urbes, et delentur incolæ, ejuantes, strepitumque armorum et curruum ferre non valentes. [3] Docet etiam, præ formidine patres oblitos esse naturæ, filiosque neglexisse. « Non sunt reversi patres ad filios suos, præ dissolutione manuum suarum. »

VERS. 4. *Die superveniente, ut perdantur omnes allophyli.* Prædicit adhuc Tyrii et Sidoniis exitium, ut qui ad auxilium eorum venerint. « Et

VARIÆ LECTIONES.

¹ ἐξδ. *Hebr.* visitabo. ² Rec. lect. est Ἀμμών. ³ υἱὸν αὐτ. *Hebr.* e No, s. ex Alexandria. ⁴ καὶ — πεπ. ἐπ. αὐτ. Hæc maxima ex parte des. apud LXX, supplevit autem ea Grab. partim ex hoc loco Theodoretii, partim ex Chrysostomo. ⁵ παραδ. — δυναστ. Hæc referunt sese ad vers. 26, qui solet quidem omitti apud LXX; exstat tamen in edit. Compl. et Grab. ⁶ Βαβυλωνίω. ⁷ ἦρ. Ita Grab. sed Compl. κατοικισθήσεται. *Hebr.* habitabit. ⁸ λέγει. Grab. φησί. ⁹ συντ. — ἔθνει. Ita Alex. ¹⁰ δ. Β οὖς, juxta rec. lect. ¹¹ ἀθ. Β ἀπαίδευτον. ¹² Β ἐπάξω. ¹³ ἀθ. Β ἀπαίδευτων. ¹⁴ καί. Β τό. ¹⁵ λέγει — Γάζαν. Hæc referunt sese ad verba vers. 1, πρὸ τοῦ πατάξαι Φαραῶν τὴν Γάζαν, quæ des. quidem apud LXX, in ed. Compl. et Grab. autem ex Aqu. et Symm. suppleta sunt. ¹⁶ πλημμυρ. Ita ex B restit. ed. prior hab. πληροῦντι. ¹⁷ Β στρατεῖαν. ¹⁸ Οὐκ ἐπ. *Hebr.* non respicient. ¹⁹ ἐρχ. Ita Alex. ²⁰ ἀλλοφ. Β λωός. ²¹ ἐλτλ. Ex B restit. ed. prior hab. ἐλτλοθῶν.

Α φήτης, ὅτε καὶ τοὺς λίθους κατέκρυψεν ἐν ταῖς προπυλαίοις τῶν βασιλείων

κε'. Ἰδοὺ ἐκδικῶ ἔγωγ τὸν Ἀμμῶνα ὕδον αὐτῆς. Ἀμμῶνα καλοῦσι τὸν Δία οἱ Αἰγύπτιοι· ἀφ' οὗ καὶ χώρα Ἀμμωνιακῆ προσηγορεύθη· τούτῳ μέγιστον κατεσκευάσαν τέμενος. Υἱὸν δὲ αὐτῆς τὸν Ἀμμῶνα ὀνομάζει, ὡς παρ' αὐτῆς θεοποιηθέντα· χειροποίητον γὰρ τὸ ἄγαλμα. Ἀπειλεῖ τοίνυν καὶ τὸν Ἀμμῶν τὸ εἰδῶλον παραδώσειν Βαβυλωνίοις, καὶ μέντοι καὶ τοὺς ἄλλους αὐτῶν θεούς· τοῦτο γὰρ λέγει· « Καὶ ἐπὶ Φαραῶ, καὶ ἐπ' Αἴγυπτον, καὶ ἐπὶ τοὺς θεούς αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτῆς· καὶ ἐπὶ Φαραῶ καὶ ἐπὶ τοὺς πεποιθότας ἐπ' αὐτόν. » Πάντων, φησὶ, κατὰ ταυτὸν περιγενήσονται οἱ πολέμιοι, καὶ τοῦ βασιλέως, καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν εἰδῶλων, καὶ τῶν ἐπικούρων· παραδοθεῖσα ἔμνητοι τῆ Βαβυλωνίων βασιλεῖ, τὴν προτέραν ἀνακτήσεται δυναστείαν.

κς'. Μετὰ ταῦτα γὰρ, φησὶν, ἡρεμήσει ἑκατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἑμπροσθεν, λέγει ὁ Κύριος. Μετὰ ταῦτα καὶ τῷ Ἰσραὴλ τὰ θυμῆρη προλέγει, καὶ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον προδεδίξει. Προανοεῖται δὲ καὶ τῶν Βαβυλωνίων τὸν θάνατον.

κη'. Καὶ σὺ γὰρ, φησὶ, μὴ φοβοῦ, παῖς μου Ἰακώβ, λέγει Κύριος, ὅτι μετὰ σοῦ εἰμι ἐγώ· ὅτι ποιήσω συντέλειαν ἔν παρτι ἔθνει, εἰς δ' εἰσάξω σε ἐκεῖ. Σὲ δὲ οὐ μὴ ποιήσω ἐκλιπεῖν, καὶ παιδεύσω σε εἰς κρίμα, καὶ ἀθῶον οὐκ ἀθώσω σε. Ἰατρικὴν σοὶ παιδείαν ἀνάξω· τοῦτο γὰρ λέγει, « παιδέυσω σε εἰς κρίμα, καὶ ἀδέκαστον οὐκ ἐάσω. » Τοῦτο γὰρ δηλοῖ, « Καὶ ἀθῶον οὐκ ἀθώσω σε. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'.

Ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους μεταφέρει τὴν προφητείαν· ἀλλοφύλους δὲ καλεῖ τοὺς τὴν Ἀσκάλων, καὶ τὴν Γάζαν, καὶ τὴν Ἀζωτον, καὶ τὴν Γέθ, καὶ τὴν Ἀκκαρον οἰκοῦντας. Λέγει ὁ δὲ γεγενῆσθαι τὴν πρόβρῃσιν πρὸ τοῦ πατάξαι Φαραῶ τὴν Γάζαν, καὶ ἀπεικάζει χειμάρρῳ πλημμυροῦντι· τῶν Βαβυλωνίων τὴν στρατίαν· ὑπὸ δὲ τούτου κατακλυζομένης τὰς πόλεις, καὶ διαφθειρομένους τοὺς ἐνοικοῦντας, καὶ δολογῆ χρωμένους, καὶ οὐδὲ τῶν ὄπλων καὶ τῶν ἀρμάτων τὸν κτύπον φέρειν ἀνεχομένους· διδάσκει δὲ, ὅτι καὶ τῆς φύσεως διὰ τὸ δέος ἐπελάθοντο πατέρες, καὶ τῶν υἱῶν ἡμέλησαν. « Οὐκ ἐπέστρεψαν γὰρ, φησὶ, πατέρες ἐπὶ υἱοῦς αὐτῶν, ἀπὸ ἐκλώσεως χειρῶν αὐτῶν. »

δ'. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐρχομένῃ, τοῦ ἀπολέσαι πάντας ἀλλοφύλους. Προλέγει δὲ καὶ Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις, ὡς εἰς ἐπικουρίαν τούτων ἐληλυθόσι,

τὴν διεθρον. « Ἀφανιῶ γὰρ, φησί, Τύρον, καὶ Σιδῶνα, καὶ τοὺς καταλοιπούς τῆς βοτθείας αὐτῶν· οἱ ἐξολοθρευεῖς Κύριος τοὺς ἀλλοφύλους τοὺς καταλοιπούς τῶν νήσων, καὶ Καππαδοκίας ²². » Καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας ἐρμηνεύσαντες, εἰδείξαμεν ὡς ἄπιοκοι Κυπρίων καὶ Καππαδοκῶν ²³ ὤκησαν πάλαι τὴν Παλαιστίνην.

ε. *Ἦκει γαλάκρωμα ἐπὶ Γάζωρ.* Ἀντι τοῦ, τῆς πάλαι περιφανείας ἀφαιρεθήσῃ ²⁴. δηλοῖ δὲ πολλακίς καὶ τὸ πένθος. Ἀπόκειραι ²⁵ γὰρ, φησί, τὴν κεφαλὴν σου, καὶ ἀνάλαβε ἐπὶ χειλέων ὀρθνόν. « Ἀπερβίφη Ἀσκάλων, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν Ἐνακίμ ²⁶. » Ἀπόγονοι δὲ ἐκείνου ²⁷ τὴν Ἀσκαλωνίαν ²⁸ ὤκησαν.

Ἔως ²⁹ πότε συστραμῆσθε; (ς'.) Ἔως τίνας κόψει ³⁰ ἡ μάχαιρα τοῦ Κυρίου; « Μάχαιραν Κυρίου » τὸν Ναβουχοδονόσορ ἐκάλεσεν· αὐτοῦ γὰρ συχωροῦντος, ἐκεῖνα εἰργάζετο, καὶ δι' ἀλλήλων οἱ δυσσεβεῖς δίκας τῆς ἀσεβείας ἐτίμουν. « Ἀποκατάστηθι εἰς τὸν κολεόν σου· ἀνάπαυσαι, καὶ ἐπάρθητι ³¹. » Καὶ δεικνύς τις ὁ ἐνεργεῖν κελύσας, ἐπήγαγε·

ζ. *Καὶ Κύριος ἐντείλειτο αὐτῇ ἐπὶ τὴν Ἀσκάλωνα, καὶ ἐπὶ τὰς παραθαλασσίους, καὶ ἐπὶ τὰς καταλοιπούς πορευθῆναι.* Τῇ μέντοι προσωποποιεῖται κέχηται, σαφέστερον διδάσκων, ὡς οὐκ ἀκυβέρνητος ἢ κτίσις, ἀλλ' ὅ ταύτης ποιητῆς τοῖς πᾶσιν ἐφέστηκε, καὶ ποτὲ μὲν αὐτοῖς χορηγεῖ τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀφθονίαν, ποτὲ δὲ συχωρεῖ συμφορὰς περιπέπτειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ'.

Ὁ δὲ προφήτης ἐπὶ τὴν Μωάβ μεταφέρει τὴν C πρὸβῆσιν.

α. *Τῇ Μωάβ ῥῦτας εἶπε Κύριος τῶν* ³² *δυνάμειων, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Οὐαὶ ἐπὶ Νεβῶ* ³³, *ὅτι ἀπώλετο· ἔάλω* ³⁴. Τοῦτο εἰδὼλον ἦν, καὶ μέμνηται αὐτοῦ Ἰσαΐας ὁ προφήτης· λέγει δὲ οὕτως· « Ἐπεσε Βηλ, συνετριβή Νεβῶν ³⁵. » Ἔστι δὲ καὶ πόλις ἐπ' ὠνυμος τοῦ εἰδώλου.

Ἐλήφθη Καριαθέμ ³⁶· *κατησχύνθη* ³⁷ *καὶ ἠτήθη Μασιγάθ.* (β'.) *Οὐκ ἔστιν ἔτι λατρεία* ³⁸ *Μωάβ, γαυρίαμα ἐν Ἐσεβῶν* ³⁹. Πόλις ἦσαν λαμπραὶ, ἐφ' αἷς μέγα ἐφρόνουν οἱ Μωαβῖται. « Ἐλογίσαντο ⁴¹ ἐπ' αὐτὴν κακὰ· Δεῦτε ⁴², ἐκκόψωμεν αὐτὴν ἀπὸ ἔθνους ⁴³, καὶ παῦσιν ⁴⁴ παύσεται. » Εἶτα διδάσκει, ὡς οὐδὲ φεύγοντες τῆς σωτηρίας ἀπολαύσονται. « Ὅπισθέν σου βადιεῖται· μάχαιρα. » Τοῦτο δὲ τοὺς διώκοντας δηλοῖ.

^b Cap. vii, 29. ⁱ Isa. xlvii, 1.

VARIE LECTIONES.

²² καὶ Καππ. Hæc adduntur in edit. Compl. et Grab. juxta Hebr. Leguntur etiam in Chrysost. apud Ghsler. ²³ Καππ. Montf. in Hexapl. ad h. l. habet Καππαδοκίας. ²⁴ ἀρ. Β ἀφαίρεσις. ²⁵ Β ἀπόκειραι. ²⁶ Hebr. vallis eorum. Ed. prior hab. Ἐνακίμ. B addit : γίγας ἦν ὁ Ἐνάκ. ²⁷ ἐκ. Β αὐτοῦ. ²⁸ Β Ἀσκάλωνα. ²⁹ ἕως π. συστρ. Hæc des. apud LXX. Hebr. quousque incidet te? ³⁰ Αλ. κόψεις. Β συγχόψει. ³¹ ἐπ. Β ἤσυγασον. ³² πορ. Rec. lect. ἐπεγεροῦσθαι. ³³ τῶν — Ἰσρ. Hæc ad. in edit. Compl. et Grab. ³⁴ Β Νεβῶ. Rec. lect. est Ναβαῦ. ³⁵ ἔάλω. Exstat tantum apud Grab. ³⁶ Β Νεβῶ. ³⁷ Rec. lect. Καριαθαίμ. ³⁸ κατ. — Μασγ. Β κατησχύνθη τὸ δόρυρωμα Μωάβ καὶ ἠτήθη. Alii aliter. ³⁹ ἔτι λατρ. Μωάβ. Des. in B. ⁴⁰ Ἐσ. B add. τῷ Μωάβ. ⁴¹ Rec. lect. est ἐλογίσαντο. ⁴² δ. ἐκκ. Ita Ald. Δεῦτε exstat etiam in Compl. et Grab. edit. ⁴³ ἀπὸ ἔθν. Hebr. ne sit gens. ⁴⁴ π. παύσ. Notari meretur lectio Β Μωαβημά παύσει παύσεται.

A vastabo, inquit, Tyrum et Sidonem, et omnes reliquos auxiliares eorum. Quia exterminabit Dominus alienigenas, reliquias insularum et Cappadociæ. Cum interpretaremur alios prophetas, ostendimus advenas Cyprios et Cappadocas quondam habitasse in Palestina.

VERS. 5. *Venit calvitium ad Gazam.* Id est, antiquo splendore privaberis. Indicat autem frequenter **593** et luctum. Tonde enim, ait, caput tuum, et sume super labia lamentationem. ^b *Projecta est Ascalon, et reliquæ Enacim.* ^c Posteriores autem illius incoluerunt Ascaloniam.

Quousque convertemini? (VERS. 6.) Quousque concidet gladius Domini? Vocavit Nabuchodonosorem *gladium Domini* : eo enim permittente agebat ista : et impii mutuas inter se solvebant impietatis pœnas. *Restituere in vaginam tuam, quiesce et tollere.* Et ostendens quis jusserit ut vim exerceat, subdidit :

VERS. 7. *Et Dominus præcepit ei, ut iret adversus Ascalonem, et adversus maritimos, et adversus reliquos.* Prosopopœia usus est, ut doceret apertius, creaturam non carere gubernatore, sed factorem ejus omnibus præesse : qui interdum quidem suppeditat ipsis copiam bonorum, quandoque vero permittit ut delabatur in calamitates.

CAPUT XLVIII. (Græc. XXXI.)

Convertit autem propheta prædictionem in Moabum :

VERS. 1. *Moabo sic dixit Dominus exercituum, Deus Israelis : Vae super Nebo, quia periit ; capta est.* Istud erat idolum, cuius meminit Isaias propheta, dicens : *Cecidit Bel, contrita est Nebo i.* Est etiam urbs idolo **594** cognominis.

Capta est Cariathem, pudesfacta est Masiqath, atque victa est. (VERS. 2.) *Non est amplius medicamen Moabo, exsultatio in Esebon.* Urbes erant præclaræ, de quibus gloriabantur Moabitæ. *Cogitaverunt de ea mala. Venite, exidamus eam de gente, et quiete quiescet.* Deinde ostendit eos ne fuga quidem salutem esse adepturos. *Post te valet gladius.* Designantur his verbis persecutores.

VERS. 5. *Quia vox clamantium de Oronaim. Hæc est alia urbs. [4, 5.] Refert autem Zogoram quoque accepisse nuntium rei tristis, reliquasque urbes ululatu replendas esse. [6.] Hortaturque eos ut fugiant, et asinorum agrestium more degant in solitudine. Et docens non inuris ambientibus, sed incorruptibili Conditori et Domino fidendum esse, subjicit :*

VERS. 7. *Quia confisa es munitionibus tuis, venient tibi afflictiones. Et non solum tu ab hostibus capieris, sed etiam Chamos egredietur in migrationem. Erat hoc idolum Moabitarum.*

Sacerdotes et principes ejus simul. (VERS. 8.) Et veniet vastitas in omnem civitatem. Dicit autem et vallem, et regionem planam, eadem passuras esse incommoda. Prædicit etiam summam hostium 595 desolationem.

VERS. 9. *Date enim, inquit, signa Moabo. In desertis locis; et prorsus inviis, homines signa quædam ponunt ex lapidibus, et hoc modo pergunt, in caque intuentes incedunt absque errore. « Quia plaga accendetur, » hoc est, comburetur. « Et civitates ejus in invium vertentur. » Eo quod non sit habitator in ea. « Unde habitator in ea? » Docet autem per ea quæ sequuntur, mandato Dei omnium ista fieri.*

VERS. 10. *Maledictus qui facit opera Deus negligenter, et maledictus qui subtrahit gladium suam a sanguine. At si sermo propheticus, Deo ita hic jubente, maledictioni subjicit eos qui negligenter occidunt, quantas nos pœnas exsolvemus, si munus spirituale parvi penderimus?*

VERS. 11. *Qui evit Moab a puero, et confisus est gloriæ suæ, et non insudit de vase in vas. Hoc est, non mutavit suam habitationem, non fuit sedibus suis pulsus. « Nec abiit in transmigrationem. Ideo permansit gustus ejus in ipso, et odor ejus non defecit. » Permansit in metaphora, et quia vasis meminerat, apposite fecit etiam mentionem gustus et odoris. Propterea, inquit, permansit in prosperitate, et nullam adversitatem expertus est, velut in iisdem semper versatus locis.*

VERS. 12. *Propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus, et mittam 596 eis inclinantes, et inclinabunt eum, et vasa ejus comminuent, et cornua ejus conterent. Parabolice et tropice ista quoque posuit. Dixit enim inclinabunt, sicut de vase, pro exha-*

γ. Ὅτι φωνὴ κερκαγόμεν ἔξ Ὀρωναίμ. Ἄλλη πόλις αὕτη. Λέγει δὲ καὶ τὴν Ζογορά ἢ τὴν λυπηροῦ ἢ δέξασθαι ἀγγελίαν, καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ὀλογῆς ἐμπλησθήσεσθαι· παρακελεύεται αὐτοῖς καὶ φυγῆν ἢ, καὶ τοὺς ἀγρίους ἔνοις παραπλησῶς ἐν τῇ ἐρήμῳ διάγειν· καὶ διδάσκων μὴ περιβόλοις θαρρεῖν, ἀλλ' ἀφθάρτω ἢ Ποιητῆ καὶ Δεσπότη, ἐπήγαγεν·

ζ. Ἐπειδὴ ἢ ἐπεποθεῖς ἐν τῷ ὀχρῶματι σου, ἤξουσί ἢ σοὶ θλίψεις· καὶ οὐ μόνον σὺ τοῖς πολεμοῖς συλληφθήσῃ ἢ, ἀλλὰ καὶ Χαμῶς ἐξελεύσεται ἐν ἀποικίᾳ ἢ. Εἶδωλον δὲ ἦν τοῦτο τῶν Μωαβιτῶν.

Οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀρχόντες αὐτοῦ ἄμα. (γ.) Καὶ ἤξει δεισθῶς ἢ ἐπὶ πᾶσαν πόλιν ἢ. Λέγει δὲ τὸν αὐλῶνα, καὶ τὴν πεδιάδα, τὸ αὐτὸ δέξασθαι πάθος. Προλέγει καὶ τὴν παντελεῆ τῶν πολεμίων ἐρημίαν.

θ. Δότε γὰρ, φησὶ, σημεῖα τῇ Μωάβ. Ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ παντελῶς ἀβάτοις, σημεῖα τινα τιθέντες ἐκ λίθων, οὕτω τὴν πορείαν ποιοῦνται, καὶ εἰς ἐκεῖνα ἢ ἀφορῶντες ὀδεοῦσιν ἀπλανῶς. « Ὅτι ἀφῆ ἢ ἀναφθήσεται. » Τουτέστιν, ἐμπρησθήσεται. « Καὶ αἱ πόλεις αὐτῆς εἰς ἀβυθὸν ἔσονται. » Παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἐνοικοῦντα ἐν αὐτῇ. Πόθεν ἢ ἐνοικοῦς αὐτῇ ἢ; Διδάσκει δὲ διὰ τῶν ἐξῆς ὡς ἢ ὁ τῶν ὄλων θεὸς ταῦτα ἢ κελεύει γενέσθαι.

ι. Ἐπικατάρατος ὁ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ ἢ ἀμελῶς ἢ, καὶ ἐπικατάρατος ἢ ὁ ἐξαίρων μάχιον ἀντοῦ ἀφ' αἵματος. Εἰ δὲ τοὺς ἀμελῶς σφάττοντας, ἐνθα κελεύει θεὸς, ἀραῖς ὁ προφητικὸς ὑποβάλλει λόγος, ποίας ἢ ἡμεῖς τίσομεν δίκας τῆς πνευματικῆς ἐργασίας ὀλιγωροῦντες;

ια. Ἀνεπαύσατο Μωάβ ἐκ παιδαρίου ἢ, καὶ ἢ πεποθεῖς ἢ ἐπὶ τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐτέγγεν ἢ ἐξ ἀγγελίου εἰς ἀγγελίον. Τουτέστιν, οὐκ ἐνήλλαξεν αὐτοῦ τὴν ἐνοικήσιν, οὐδὲ μετανάστης ἐγένετο. « Καὶ εἰς ἀποικισμὸν οὐκ ᾤχετο· διὰ τοῦτο ἔστη γεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, καὶ ἡ ὄσμη αὐτοῦ οὐκ ἐξέλιπεν. » Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, καὶ ἐπειδὴ ἀγγελίου ἐμνημόνευσεν, ἀγαχαίως καὶ γεύσεως, καὶ ὄσμης. Διὰ τοῦτο, φησὶ, μεμύνηχεν ἐν εὐπραξίᾳ, καὶ δυσσκληρίας πείραν οὐκ ἔλαβεν, ὡς αἰετὸς αὐτοῖς ἐνδιατρίψας χωριοῖς

ιβ. Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἡμέραι ἢ ἐρχονται, φησὶ Κύριος· καὶ ἀποστελῶ ἢ αὐτῷ κλινοτάς ἢ, καὶ κλινοῦσιν αὐτὸν, καὶ τὰ σκεῦη αὐτοῦ λεπτύροισι ἢ, καὶ τὰ ἢ κέρατα αὐτοῦ συντριψούσιν. Παραβολικῶς καὶ ταῦτα καὶ τροπικῶς τέθεικε· καὶ

VARLE LECTIONES.

ἢ Ed. prior hab. Ὀρωναίμ. ἢ τ. Ζογ. Ita quidem οἱ LXX habent, sed in Hebr. est nomen Zeorim. vel Zeirim, parvuli. ἢ B λυπηρῶν. ἢ B φηγεῖν. ἢ ἀλλ' ἀφθ. B ἀλλὰ τῷ. ἢ Ἐπειδὴ κ. τ. λ. Singulares sunt lectiones hujus vers. et Hebræo non satis respondent. ἢ ἤξ. σοὶ ὄλ. Exstat tantum apud Grab. ἢ συλλ. Des. in B. ἢ Ed. prior hab. ἀποικισία. ἢ ὄλ. Hebr. vastator. ἢ πόλ. B præm. τήν. ἢ σημ. Hebr. plurimam s. aiam. ἢ B ἐκείνην. ἢ ἀφ. ἀν. Hebr. volando exhibit, s. avolabit. ἢ πόθεν. Hebr. quia non. ἢ αὐτ. B præm. ἐν. ἢ ὡς. Des. in B. ἢ ταῦτα. B præm. καί. ἢ τ. Θεοῦ. B Κυρίου, juxta rec. lect. ἢ ἀμ. Hebr. fraudulenter. ἢ καὶ ἐπικ. Hæc in edit. Compl. et Grab. repetuntur ex superioribus. ἢ ἀφ' Ed. prior hab. ἐφ', ex errore, ut videtur. ἢ ποίας. B οἷας. ἢ B παιδίου, etsi scriptum sit πεδίου. ἢ καὶ — δόξῃ αὐτοῦ. Hebr. et tranquillius fuit super facibus suis. ἢ B ἐτέγγεν. Hebr. evacuatus est. ἢ ἡμ. cod. Vat. add. αὐτοῦ. ἢ ἀπ. αὐτ. B ἐπαποστελῶ. ἢ κλ. — αὐτόν. Hebr. properantes, qui properare cogant eum. ἢ λεπτ. Hebr. evacuabunt. ἢ τὰ — συντρ. Hebr. utres eorum dissipabunt.

γὰρ τὸ κλίνουσιν ὡς περὶ ἀγγείου εἶρηκεν, ἀντὶ τοῦ ἐκκενώσουσι⁷⁶· καὶ οὐκ ἀποχρήσει αὐτοῖς τὰ ἐν τοῖς ἀγγείοις λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα⁷⁷ συντρίβουσι. Καλεῖ δὲ ἀγγεῖα μὲν τὰς πόλεις, τὰ δὲ ἔνδον τῶν ἀγγείων τὸν πλοῦτον· ἀμφοτέρωθεν δὲ πεποιήκασιν οἱ πολέμοιοι, καὶ ἐπόρθησαν, καὶ ἐνέπρησαν.

γ'. Καὶ κατασχυρῶσται⁷⁸ Μωὰβ ἀπὸ⁷⁹ Χαμῶς, ὡς περ κατασχυρῶθη οἶκος Ἰσραὴλ ἀπὸ Βαιθὴλ⁸⁰, ἐλπίδος αὐτῶν. Ἐν τῇ Βαιθὴλ ὁ Ἰσροβοὰμ τὴν δάμαλιν ἔστησεν· διδάσκει· τοῖνον ὁ προφητικὸς λόγος, ὅτι καθάπερ ὁ Ἰσραὴλ οὐδεμίαν ἐπιχειροῦντα ἐκ τῶν εἰδώλων τετύχηκεν, οὕτως ἡ Μωὰβ οὐδὲν ἀπώνατο τοῦ Χαμῶς. Εἶτα δείκνυσιν αὐτοὺς ἐπὶ τῇ βῶμῃ μεγαλοβόρημονοῦντας, διεθρον δὲ ὑπομένοντας, ἐπειδὴ τοῦτο προσέταξεν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Εἰρηκῶς δὲ τὸν τῆς τιμωρίας ἐληλυθέναι καιρὸν, τοῖς γειτνωσὶ παρακελεύεται διεγείραι αὐτὸν εἰς ἀνδρείαν, καὶ εἰς τὴν προτέραν διαναστῆσαι βῶμην· παρ-εγγυᾶ δὲ αὐτοὺς⁸¹ εἰπεῖν·

ιζ'. Πῶς συντρίβῃ βακτηρία εὐκλεῆς, βῆδος μεγαλώματος⁸²; Ἀλλοὶ δὲ ταῦτα καὶ τὴν ἰσχύν σου⁸³, καὶ τὸ ὑπὲρ τὴν ἰσχύν σου φρόνημα· ἀπαριθμεῖται δὲ καὶ τὰς πόλεις, αἱ πάλαι ἦσαν λαμπραὶ καὶ ἐπίσημοι, καὶ διδάσκει τὴν τῆς εὐπραξίας μεταβολὴν· δείκνυσι δὲ καὶ τὴν αἰτίαν.

κς'. Μαθύσατε γὰρ αὐτὸν, φησὶν, ὅτι ἐπὶ τὸν Κύριον ἐμεγαλύνθη. Μαθόντες γὰρ Μωαβῖται τὰ Τουδαίοις συμβάντα ἐπετώθιαζον ἀσθένειαν κατηγοροῦντες τοῦ⁸⁴ τῶν ὄλων Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ διδάσκει καὶ τὰ ἐξῆς. « Ἐπικρούσει Μωὰβ ἐν⁸⁵ χειρὶ αὐτοῦ. » Ἀντὶ τοῦ χορεύων καὶ ἐπιχαίρων. « Καὶ ἔσται εἰς γέλωτα καὶ αἰτός. » Εἶτα ταφέστερον·

κζ'. Καὶ μὴν⁸⁶ εἰς γαλοιασμὸν σοὶ ἦν Ἰσραὴλ· καὶ⁸⁷ ἐν κλοπιαῖς σου⁸⁸ εὐρέθη, ὅτι⁸⁹ ἐπολέμεις αὐτόν; Τί σε, φησὶν, ἠδικηχότα κατεπόλεμεις; Τοιχωρυχοῦντας εὗρες, ἢ λωποδυτοῦντας; « Ἐν αὐτῷ⁹⁰ μεταναστεύσεις. » Τουτέστι διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀδικίαν· λέγει δὲ αὐτῶν καὶ τὴν φυγὴν.

κη'. Κατέλιπον⁹¹ τὰς πόλεις, καὶ ἔκησαν πέτρας οἱ κατοικοῦντες Μωὰβ, ἐγένοντο ὡς περιστεραὶ νοσοῦνσαι ἐν πέτραις, στόματι βοθίνου. Τὰ γὰρ ἐν ταῖς ἀκρωρείαις κατέλαβον σπήλαια, τῶν πολεμίων οὐκ ἐνεγχόντες τὴν προσβολήν. Καλεῖ δὲ αὐτὸν καὶ ὑβριστὴν, καὶ ἀλαζόνα, καὶ ὑπερῆφανον. « Καὶ⁹² τούτων, φησὶν, αὐτόπτης ἐγενόμην ἐγώ. » Δὲ καὶ διδάσκει, ὡς ἤλεγξεν τῶν ἔργων ἡ πείρα τῶν λόγων τὸν ἔργον, ἐπήγαγεν.

λ. Οὐχὶ κατὰ⁹³ τὸ ἱκανὸν αὐτοῦ οὕτως βρα-

A rient. Nec sufficiet ipsis accipere quæ sunt in vasis, sed et vasa conterent. Vocat porro vasa quidem urbes: quæ autem sunt in vasis, opes. Utrumque vero fecerunt hostes: et depopulati sunt, et incenderunt.

VERS. 13. *Et confundetur Moab a Chamoso, sicut confusa est domus Israelis propter Bethel, in qua habebat fiduciam.* Jeroboam collocavit in Bethel vitulam. Docet ergo sermo propheticus, quem admodum Israel nullum consecutus est auxilium ab idolis, ita Moabum nullo modo adjutum esse a Chamoso. [14-16.] Posthæc ostendit, eos, qui tantopere de robore gloriabantur, interitum tamen perpeti, quia Deus omnium hoc statuerit. Præfatus autem supplicii tempus jam advenisse, hortatur vicinos, ut excitent ipsum ad fortitudinem, et ad pristinum robur erigant. Præcipitque eis ut dicant:

VERS. 17. *Quomodo contrita est virga gloriosa, baculus magnificentiæ? Hæc autem declarant vires tuas, et majorem viribus tuis superbiam.* [18-25.] Recenset quoque civitates, quæ quondam erant splendidiæ et insignes, et ostendit prosperitatis immutationem, et causam simul exponit.

VERS. 26. *Inebriate enim,* 597 *inquit, illum: quia adversus Dominum magnificatus est.* Cum enim Moabitæ intellexissent quæ Judæis acciderant, subsannabant, arguentes Deum universorum imbecillitatis. Hoc enim docent sequentia. « Applaudet Moab manu sua, » id est, choreas agens et gaudens. « Et erit etiani ipse risi. » Mox apertius:

VERS. 27. *Fuit tibi derisui Israel: an in furtis tuis inventus est, quia oppugnabas eum? Quid, ait, ab illo damni passus eum impetebas? Parietem perfodientes aut prædantes reperisti? Propter ipsum migrabis.* Hoc est, propter injuriam, qua illum affecisti. Eorum etiam fugam narrat.

VERS. 28. *Qui habitabant in Moab, reliquerunt civitates, et habitaverunt in petris: facti sunt quasi columbæ nidum construentes in petris, in ore foreæ.* Occuparunt enim speluncas in verticibus montium constitutas, eo quod ferre non possent incursionem hostium. [29.] Vocatque eum contumeliosum, arrogansem et superbum. « Et ego, inquit, horum ipse spectator fui. » Et ut ostendat fastum verborum rerum experientia refutatum esse, subiunxit:

VERS. 30. *Nona juxta sufficientiam ipsius, sic*

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ ἔκκ. B ἐκφορήσουσι. ⁷⁷ B αὐτά. ⁷⁸ Ed. prior hab. κατασχυρῶνται. ⁷⁹ ἀπό. B ἐπί. ⁸⁰ Ed. prior hab. Βεθὴλ. ⁸¹ B αὐτοῖς. ⁸² μεγ. Ita ex Bet juxta rec. lect. restit. Ed. prior hab. μεγαλόμματος. ⁸³ σου. Des. in B tum h. l. tum post pauca. ⁸⁴ Ed. prior hab. τῷ — Θεοῦ, sed B τοῦ — Θεοῦ. ⁸⁵ ἐν χ. αὐτ. Hebr. in vomitu suo. ⁸⁶ μὴν. Al. εἰ μὴ, vel μὴ sensu interrog. juxta Hebr. ⁸⁷ καὶ. B ἢ. ⁸⁸ ἐν κλ. σου. Hebr. inter fures ⁸⁹ ὅτι ἐπ. αὐτ. Hebr. nam propter verba tua de eo (prolata) vagaberis, s. captivus abduceris. ⁹⁰ Ἐν αὐτ. μεταν. Des. apud LXX, sed solum μεταναστεύσεις in ed. sua expressit Grab. ⁹¹ Κατέλ. x. τ. λ. Aliter ol LXX, et Hebr. ⁹² καὶ — ἐγώ. Des. apud LXX, et in Hebr. ⁹³ κατὰ — αὐτοῦ. Aliter quidem, ut in aliorum ita quoque in Grabii editione τῶν δ. h. l. legitur; eandem tamen cum Theodoro lectionem habere codicem istum quo usus est Grabius, observatum est in Prolegom. ad l. III, ed. Grab.

et brachia ejus? non ita fecit. Ante bellum enim magna cum arrogantia minabatur se fortiter facturum esse: videns hostes aufugit. **598** Quod ait « tonsos siccitatis, » Syrus ita interpretatus est: « Capita eorum tonsa, et barbæ eorum rasæ. » Is erat captivorum habitus: patefacit autem sermo propheticus in Moabum:

VERS. 31. *Ululate super viros murorum, tonsos siccitatis.* Id est, qui muris olim quidem utebantur et mœnibus, nunc autem detonsi sunt quantum ad pristinam prosperitatem, et squalore circumdati.

VERS. 32. *Quasi planctum Jazer plangam tibi.* Meminit cujusdam historię, et declarat lamentationis excessum. « Vineæ Sebama, palmites tui transiverunt mare. » Illa optimum vinum et plurimum ferebat: ideoque amplitudinem vineæ comparat mari. Ait, et hujus terram esse translata[m] et vineam labefactatam.

VERS. 53. *Vinum, inquit, erat in torcularibus tuis: mane non calcaverunt, neque vespere fecerunt quidquam.* Hoc Syrus ita interpretatus est: « Non amplius autem calcantes torcular dicebant: Eia, eia. » Et diversis modis eadem dicens exposuit illud « tonsos siccitatis. »

VERS. 37, 38. *Omne caput in omni loco radent: et omnis barba radetur, et omnes manus incidentur, et super omni lumbo erit cilicium. Et super omnibus tectis Moab, et in plateis **599** ejus planctus erit.* Hæc omnia vim calamitatis docent. « Quia contrivi Moabum, tanquam vas, cujus nullus est usus, dicit Dominus. » Ostendit quam plane sit inutilis. Subjicit item oculis velocitatem regis Nabuchodonosoris.

VERS. 40. *Hæc dicit Dominus: Ecce, instar aquilæ cum impetu veniet, et extendet alas suas ad Moabum.* Divinus etiam Ezechiel parem facit Nabuchodonosorem aquilæ. Est enim animal regium, et omnium volucrum velocissimum et potentissimum. [41] Ad hæc prædicit timidum animum Moabi, et cor ejus comparat cum corde mulieris parturientis. Ostendit etiam ipsius impietatem.

χίονες ⁹⁴ αὐτοῦ; οὐχ οὕτως ⁹⁵ ἐποίησε ⁹⁶. Πρὸ τοῦ πολέμου γὰρ ἀλαζονεύμενος, καὶ ἀπεικλῶν ἀριστεύειν, ἰδὼν τοὺς πολεμικοὺς ἀπέδρα. Τὸ ⁹⁷ δὲ, « κειράδας αὐχμοῦ ⁹⁸, » ὁ Σύρος οὕτως ἠρμήνευσε: « Κεφαλαὶ αὐτῶν κεκαρμένα, καὶ οἱ πώγωνες αὐτῶν ἐξυρμημένοι ⁹⁹. » Αἰχμαλώτων δὲ τοῦτο τὸ σχῆμα· δηλαδὲ καὶ ὁ προφητικὸς λόγος ἐπὶ Μωάβ·

λα'. Ὁλολύζετε ἐπ' ἀνδρας ¹ τείχους ², κειράδας αὐχμοῦ. Τουτέστι, τοὺς πάλαι μὲν τείχεσι κεχρημένους καὶ περιβάλοισι, νῦν δὲ ἀποκειραμίνους τὴν προτέραν εὐημερίαν, καὶ αὐχμῶν ³ περικειμένων.

ιβ'. Ὡς κλαυθμὸν Ἰαζηρ ἀποκλαύσομαι σοί'. Ἱστορίας τινὸς ἀνέμνησε, δεδῆλωκε δὲ τὴν τοῦ θρόνου ὑπερβολήν. « Ἀμπέλους Σεβαμά ⁴, κλήματά σου διῆλθε θάλασσαν. » Εὐνοίος ἦν αὐτῆ ⁵ καὶ πολυένοιος. Ἀπεικάζει τοίνυν θαλάττη τῆς ἀμπέλου τὸ πλῆθος. Λέγει δὲ ταύτης διαχθῆναι ⁶ τὴν γῆν, καὶ διαφθαρεῖναι τὴν ἀμπελον.

ιγ'. Οἶνος ⁷ ἦν ⁸, φησὶν, ἐν ληνοῖς σου· πρῶτ' οὐκ ἐπάτησαν, οὐδὲ ⁹ δειλίης οὐκ ἐποίησαν. Τοῦτο ὁ Σύρος οὕτως ἠρμήνευσε: « Οὐκέτι ἐὶ ¹⁰ ληνοβατοῦντες λέγοντες ¹¹, Ἰὰ, ἰὰ. » Καὶ διαφθῶναι τὰ αὐτὰ εἰρηκῶς, ἠρμήνευσε τὸ « κειράδας αὐχμοῦ. »

ιδ'. λη'. Πᾶσαν ¹² κεφαλὴν ἐν παντὶ τόπῳ ξυρησονται, καὶ πᾶς πῶγων ξυρηθήσεται ¹³· καὶ πᾶσαι χεῖρες κόψονται, καὶ ἐπὶ πάσης ἐσφύρος εἰσκόπος. Καὶ ἐπὶ πάντων τῶν δωμάτων Μωάβ, καὶ ἐν ¹⁴ ταῖς πλατείαις αὐτῆς κοπετός ¹⁵. Διὰ πάντων δὲ τούτων τὸ μέγεθος διδάσκει τῆς συμφορᾶς. « Ὅτι συνέτριψα τὸν Μωάβ ¹⁶, ὡς ἀγγεῖον, οὗ ¹⁷ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ χρεῖα, φησὶν ὁ Κύριος. » Ἐδεῖξεν αὐτοῦ τὸ παντελῶς ¹⁸ ἄχρηστον· δεικνύει δὲ σαφῶς καὶ τὴν τοῦ Ναβουχοδονόσορ δξύτητα.

ιε'. Τὴδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ¹⁹ ὡς ἀετὸς ὀρμήσει, καὶ ἐκπετάσει τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐπὶ Μωάβ. Καὶ ὁ θεσπέσιος Ἐζεκιηλ ἀετῶ τὸν Ναβουχοδονόσορ ἀπεικάζει· βασιλικὸν γὰρ τὸ ζῶον, καὶ τῶν πτηνῶν ἀπάντων δξύτατόν τε καὶ δυνατώτατον. Προλέγει καὶ τοῦ Μωάβ τὴν δειλίαν, καὶ ²⁰ ἀπεικάζει αὐτοῦ τὴν καρδίαν γυναικῶς ὠδινούσης καρδίᾳ ²¹· διδάσκει δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ἀσέβειαν.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁴ βρ. præm. οἱ. *Hebr.* mendacia ejus. ⁹⁵ οὕτ. *Hebr.* rectum. ⁹⁶ B ἐποίησαν. ⁹⁷ τὸ, κ. τ. λ. Hæc ad vers. seq. se referunt. ⁹⁸ κειρ. αὐχμ. Præstat lectio Compl. κειρ ἀράς. *Hebr.* ob viros Kir Heres gemit (cor meum). ⁹⁹ Ed. prior hab. ἐξυρτισμένοι, ut supra, c. xli, 5. ¹ ἐπ' ἀνδρ. Apud O præm. πάντοθεν· βοήσασα. ² τείχ. Des. apud LXX, et ad alium interpretem pertinere videtur. Ed. prior hab. τάγους, ex errore. ³ αὐχμ. Ita B. sed ed. prior hab. αὐχμῶ. ⁴ B σέ. ⁵ Σεβ. Receipta, sed minus apta lectio, est Ἀσερημά. B Σεβδ. ⁶ B αὐτη. ⁷ τ. διαχθ. B καὶ ταύτην δηρωθῆναι. ⁸ Οἶνος — ἐποίησαν. *Hebr.* Et vinum e torcularibus cessare feci: non calcabit (quisquam nvas) cum celeusmate, celeusma non erit. ⁹ ἦν. B οἶνον γάρ. ¹⁰ οὐδὲ — ἐποίησαν. B πρῶτ' ἠδὲ αἰδέ. ¹¹ δέ. B οἱ. Ita quoque Montf. in Hexapl. ad h. l. ¹² λέγ. B præm. κελεύσουσι. Montf. autem l. c. κελεύσουσι. ¹³ Πᾶσ. κεφ. Des. in B. ¹⁴ Ed. prior hab. ξυρηθήσεται. ¹⁵ ἐν. Rec. lect. est ἐπί. ¹⁶ κοπ. Ita leg. in Ald., sed Grab. habet ὄλαις κοπετόν. ¹⁷ τ. Μωάβ. Exstat tantum in ed. Ald. Compl. et Grab. Al. habent, φησὶ Κύριος. ¹⁸ οὐ. Ed. prior hab. ὁ. B φ. ¹⁹ B παντελής. ²⁰ Ἰδοὺ — ἐπὶ Μωάβ. Ita: Grab. ex cod. quo usus est, iisdem plane verbis in edit. suam transtulit. Ante eum ista non nisi in edit. Ald. et Compl. legebantur, sed Ald. minus recte pro πτέρυγας hab. χεῖρας, et in Compl. pro ὀρμήσει ac ἐκπετάσει leg. πετάσεται et ἐκτανεῖ. ²¹ καὶ — καρδίᾳ. Hæc referunt sese ad verba ista vers. 41. καὶ ἔσται ἡ καρδίᾳ τῶν δυναστῶν Μωάβ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς καρδίᾳ γυναικῶς ὠδινούσης, quæ apud LXX des., a Grab. autem e cod. suppleta sunt. Eadem paucis mutatis exstant in ed. Ald. & Compl. ²² B καρδίαν.

nus, auditum faciam in Rabbatha filiorum Ammonis tumultum bellorum. Rabbath urbs erat Arabia: « auditum vero faciam, » idem est quod audiri faciam. « Et erunt in invium et interitum, et altaria ejus igne succendentur: et dominabitur illis Israel, dicit Dominus. » Perseverat autem in prædicatione eorum quæ eventura sunt Ammonitis.

VERS. 3. *Ulula, Esebon, quia periit virtus tua. Clamate, filia Rabbathæ, induimini saccis, et plunge, et discurrete per muros, quia Melchom abibit in migrationem, et sacerdotes ejus et principes ejus simul.* Demonstravit etiam imbecillitatem idolorum. Ipsa enim cum adoratoribus abierunt in captivitatem.

VERS. 4. *Quid exsultatis in campis Enacim? Effluxerunt 602 campi tui, filia ignominia.* Impudentiam ejus arguit et confidentiam in divitiis positam: quod etiam indicant sequentia. « Quæ confidebat in thesauris suis, et dicebat: Quis ingredietur super me? » Et quia res oculis expositas attendebat, ignorabat autem Deum invisibilem, ostendit quis sit qui plectat.

VERS. 5. *Ecce ego injiciam in te timorem, dicit Dominus exercituum, ab omni circuitu tuo.* Undecunque, inquit, accurrent, qui tibi nuntient exercitum hostium adventare. « Et dispergemini unusquisque in faciem suam: et non erit qui congreget peregrinum. » Non enim una fugietis, sed timore immodico dissipabimini. [6] Prædicit vero illis etiam reditum: ne superbiant Judæi, ut soli regressum adepti. [7] Prædicit quoque Idumææ funesta; et quia gloriabantur ob sapientiam, illos ea privatos esse dicit. « Non est sapientia in Thæmone; periit consilium a prudentibus. » Ista erat urbs, et in ea regnavit Eliphaz. Eliphaz enim rex erat Thæmanitarum.

VERS. 8. *Conculcatus est locus ejus. Demergite vos ipsos in demissionem, qui habitatis in Dædane, 603 quia dura fecit. Adduxi ad eum tempore*

Α ριος, και ακουτιῶ ἐπὶ ⁸⁰ Ῥαββάθ υἱῶν ⁸¹ Ἀμμων ὄβρυθον πολέμων ⁸². Ῥαββάθ πόλις ἦν τῆς Ἀραβίας· τὸ δὲ, « ακουτιῶ » ἀκουσθῆναι ποιήσω. « Καὶ ἔσται ⁸³ εἰς ἄβατον καὶ ἀπώλειαν· καὶ οἱ ⁸⁴ βωμοὶ αὐτῆς ἐν πυρὶ κατακαυθήσονται, καὶ ⁸⁵ παραλήφεται Ἰσραὴλ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ⁸⁶, φησὶ Κύριος. » Καὶ ἐπιμένει τὰ συμβησόμενα τοῖς Ἀμμωνιταῖς προλέγων.

γ'. Ὀλόλυξον ⁸⁷, Ἔσεδῶν, ὅτι ὤλετο ἡ ἰσχύ σου ⁸⁸· κεκραῖτε, θυγατέρες Ῥαββάθ· περιώσασθε σάκκους, καὶ κόπτεσθε ⁸⁹, καὶ ⁹⁰ ἀναδράμετε ⁹¹ διὰ τῶν τειχῶν ⁹², ὅτι Μελχὼμ εἰς ἀποικίαν βαδιεῖται, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ ἅμα. Ἔδειξε καὶ τὴν τῶν εἰδῶλων ἀσθένειαν· αἰχμάλωτα γὰρ καὶ αὐτὰ μετὰ τῶν προσκυνοῦντων Β ἀπῆλθον.

δ'. Τὶ ἀγαλλιάσθε ⁹³ ἐν τοῖς πεδίοις ⁹⁴ Ἐνακίμ; διέβρευσε ⁹⁵ τὰ ⁹⁶ πεδία σου, θυγατερ ⁹⁷ τῆς ἀτιμίας ⁹⁸. Ἀναίδειαν αὐτῆς καταγορεῖ, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ πλοῦτι θράσος ⁹⁹. Τοῦτο γὰρ καὶ τὰ ἐξῆς διδάσκει. « Ἡ παποθθα ἐπὶ τοῖς ¹⁰⁰ θησαυροῖς αὐτῆς, ἡ λέγουσα, Τίς ἐπελεύσεται ¹⁰¹ ἐπ' ἐμέ; » Καὶ ἐπειδὴ τοῖς ὀρωμένοις προσεῖχε, καὶ τὸν ἀόρατον ¹⁰² ἠγνόει θεόν, διδάσκει ¹⁰³ τίς ὁ κολάζων.

ε'. Ἴδου ἐγὼ φέρω ἐπὶ σέ φόβον, εἰπες Κύριοι τῶν δυνάμεων, ἀπὸ πάσης τῆς περιόκου σου. Πανταχόθεν, φησὶ, δραμοῦνται οἱ μηνύοντές σοι τῶν πολεμίων τὴν στρατιάν. « Καὶ διασπαρήσεσθε ἕκαστος εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ συναγωγὴ μετανάστην ¹⁰⁴. Οὐ γὰρ κατὰ ταῦτὸν φεύγετε, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ ὑπερβολὴν σχεδασθήσεσθε· προλέγει ¹⁰⁵ δὲ καὶ τοῦτοῖς ἐπάνοδον, ἵνα μὴ μέγα φρονῶσιν Ἰουδαῖοι, ὅτε μόνου τῆς ἐπανόδου τετυχηκότες. Προλέγει δὲ καὶ τῇ Ἰδουμαίᾳ τὰ σκυθρωπά· καὶ ἐπειδὴ ἠύχουν ἐπὶ σοφίᾳ, ταύτης αὐτοὺς ἐστερησθαὶ φησιν. « Οὐκ ἔστι ¹⁰⁶ σοφία ἐν Θαιμάν, ἀπώλετο βουλή ἐκ συνετῶν. » Πόλις ἦν αὕτη, καὶ ταύτης ἐβασίλευσεν Ἐλιφάζ· Ἐλιφάζ γὰρ ὁ Θαιμανῶν βασιλεύς.

η'. Ἠπατήθη ¹⁰⁷ ὁ τόπος αὐτοῦ ¹⁰⁸· βαθύρατε ἐαυτοὺς ¹⁰⁹ εἰς κάθισιν ¹¹⁰, οἱ κατοικοῦντες ἐν Δαιδάν ¹¹¹, ὅτι ¹¹² δύσκολα ἐποίησεν· ἤγαγον ἐκ' αὐ-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ ἐπὶ. Β παρά. ⁸¹ υἱ. Ἀμμ. Ita Compl. et Grab. ⁸² Β πολεμίων. ⁸³ ἔσται. Rec. lectio est ἔσονται. ⁸⁴ οἱ β. αὐτ. Hebr. filia ejus. ⁸⁵ καὶ — αὐτ. Hebr. Et hæres erit Israel hæredum suorum. ⁸⁶ Β αὐτῆς. ⁸⁷ Β Ἀλλάξον, juxta rec. lect. ⁸⁸ ἡ ἰσχ. σου. Præstat lectio cod. Vat. Gaf. ⁸⁹ Rec. lectio est κόψασθε. ⁹⁰ καὶ — τειχ. Hæc exstant tantum apud Grab. ⁹¹ ἀναδ. Β διαδράμετε. Sic quoque apud Grab. leg. ⁹² τειχ. Β τριγῶν. Ita etiam Grab. ⁹³ Β ἀγαλλίαση, juxta Alex. Hebr. gloriaris. ⁹⁴ ἐν τ. π. Ἐν. Hebr. de vallibus. ⁹⁵ διέβρ. τ. π. σου. Hæc, quæ etiam apud Chrysost. exstant, in edit. sua addidit Grab. ⁹⁶ τὰ π. σ. Hebr. vallis tua. Β habet παιδία, ex errore librarii, ut videtur. ⁹⁷ Β θυγάτηρ. ⁹⁸ ἀτ. Rec. lect. est ἀτιμίας. ⁹⁹ Β θάρος. ¹⁰⁰ Ed. prior hab. τοὺς θησαυροὺς. ¹⁰¹ Rec. lectio est ἐισελεύσεται. ¹⁰² ἀόρ. Β τῶν ὄλων. ¹⁰³ Β διδάσκειται. ¹⁰⁴ μεταν. Additum est in edit. Grab., sed Compl. hab. τοὺς ἀλωμένους. ¹⁰⁵ προλ. — τετυχ. Hæc ad vers. 6 se referunt, qui des. quidem apud LXX, sed a Grab. loco suo insertus est, ubi tamen pro Μωάδ, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, rectius legeretur τῶν υἱῶν Ἀμμων, φησὶ Κύριος. Vid. Proleg. ad t. III, edit. Grab. ¹⁰⁶ ἔστι. Rec. lectio est ἔστιν ἔτι. ¹⁰⁷ Ἠπ. — κάθισιν. Hebr. Fugite, convertimini (in fugam), loca profunda petite ad habitandum. ¹⁰⁸ Β αὐτῶν, juxta rec. lect. ¹⁰⁹ ἐαυτ. Ita Ald., sed Compl. et Grab. edit. habent ἐαυτοῖς. In Β, imo quoque apud Nostrum, post pauca deest. ¹¹⁰ Β κάθισιν, juxta lect. cod. Alex., quam tamen Grab. in edit. sua recte mutavit in κάθισιν. ¹¹¹ Ed. prior hab. Δεδάν. ¹¹² ὅτι — αὐτόν. Hebr. quia exitium Esauj adducturus sum super eum, tempore quo visitabo eum.

τὸν ἐν χρόνῳ ᾧ ἐπισκεψάμην αὐτόν. Καὶ ἡ Δαι-
 ὶδν ἑτέρα πόλις· παρακλιεύεται δὲ αὐτοῖς ὑπὸ γῆν
 κρυβῆναι· τοῦτο γάρ ἐστι, « βαθύνετε εἰς κάθισιν. »
 Καὶ διδάσκει, ὡς αὐτὸς αὐτοῖς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν·
 εἰ καὶ ἐν τῷ προλαβόντι χρόνῳ, φησὶν, ἐχρησάμην
 μακροθυμίᾳ ⁷¹.

Ὑ. Ὅτι ⁷² τρυγηταὶ ἦλθόν σοι ⁷³, καὶ οὐ κατα-
 λείψουσὶ σοὶ κατάλειμμα ⁷⁴. Τρυγητὰς τοὺς πολε-
 μίους καλεῖ, οὗς λέγει πάντα ληΐζεσθαι καὶ πορθεῖν·
 διδάσκει δὲ καὶ τὸν τῆς ἐφόδου καιρὸν. « Ὡσεὶ ⁷⁵
 κλέπται ἐν νυκτὶ ἐπιθήσουσι ⁷⁶ χεῖρα αὐτῶν. »

ι. Ὅτι ἐγὼ κατέσυρα ⁷⁷ τὸν Ἡσαῦ, ἀνεκάλυψα
 κρυπτὰ αὐτῶν ⁷⁸· κρυβῆναι οὐ μὴ δύνηται ⁷⁹.
 Μέγιστα ὄρη καὶ ὑψηλὰ τῆ Ἰδουμαίᾳ παράκεινται·
 σπήλαια τοίνυν ἐν τούτοις ὀρύττοντες, εἰς ἐκεῖνα
 κτεσφυγον δυσμενῶν ἐπιόντων· ἀλλὰ τῆς ἐλπίδος
 ἡμαρτον, κάκειθεν αὐτοὺς παραδεχώκοτος τοῦ τῶν
 ὄλων Θεοῦ· « Ὡλετο ⁸⁰ σπέρμα αὐτοῦ διὰ ⁸¹ χειρὸς ⁸²
 ἀδελφοῦ καὶ γείτονος αὐτοῦ. » Οὐκ ἠδέσθη, φησί,
 οὔτε τὴν φύσιν οὔτε τὴν γειτνίασιν. Ἀδελφοὶ γὰρ
 ἦσαν Ἰακώβ καὶ Ἡσαῦ, καὶ μέντοι καὶ ὄμοροι·
 οὐδεὶς γὰρ ἕτερος αὐτοῦ ἀπ' ἀλλήλων διέστησεν.

ια. Οὐκ ἔστιν ⁸³ ὁ ἐλεῶν ⁸⁴· ὑποκλείπασθαι ⁸⁵
 ἔρσαντός σου, Ἰνα ⁸⁶ σωθῶσι, καὶ ἐγὼ αὐτοὺς
 διασώσω. Πάντες, φησὶ, διὰ τὴν πολλὴν σου πονη-
 ρίαν ἀπεχθῶς πρὸς ⁸⁸ σὲ διάκεινται· καὶ γὰρ ὁ δίκαιος
 κριτῆς ἐπικουρὸς σου γένομαι· « Καὶ ⁸⁷ αἱ χῆραι σου
 ἐπ' ἐμοὶ πεποικίετσαν. » Καὶ τοῦτο κατ' εἰρωνείαν
 τέθεικεν, ὡς δηλοῖ τὰ ἑξῆς.

ιβ. Ὅτι τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοῦ ⁸⁸ οἷς οὐκ
 ἦν νόμος πιεῖν τὸ ποτήριον, πλοῦτες ⁸⁹· ἔπιον,
 καὶ σὺ ἀθωωμένη οὐ μὴ ἀθωωθῆς ⁹⁰. Τοὺς ἀσεβεῖς
 καὶ πονηρῖς συζῶντας κολάζειν μοι νόμος· ἀπ-
 ῆχθησαν δὲ εἰς Βαβυλῶνα καὶ προφήται καὶ ἱερεῖς,
 Δανιήλ, Ἐζεκιήλ, καὶ ἄνδρες εὐσεβεῖς, Ἀνανίας,
 Ἀζαρίας, Μισαήλ, καὶ ἄλλοι ὡς εἰκόσ πλείστοι, ὧν
 ἡ ἱστορία μέμνηται. Ἐκεῖνοι τοίνυν, φησὶν, οὐκ ⁹⁰
 ὑπέκειντο διὰ τὴν ἀρετὴν τῇ ⁹¹ τιμωρίᾳ, γεγέννηται
 δὲ δουράλωτοι· καὶ σὺ διαφυγεῖν προσδοκᾷς· Ἀλλ'
 οὐ τεύξη τῆς ἐλπίδος, « Ὅτι ⁹² πίνουσα πίη. »

ιγ. Ὅτι κατ' ἐμνητοῦ ὤμοσα, λέγει Κύριος,
 ὅτι ⁹³ εἰς ἀφανισμόν, καὶ ὀνειδισμόν, καὶ εἰς
 ἀέατον, καὶ εἰς ἐπικατάρασιν ἔση. Βοσῶρ ⁹⁴ ἐν
 μέσῳ μέρους ⁹⁵ αὐτῆς, καὶ πᾶσαι αἱ πόλεις αὐτῆς
 ἔσονται ἔρημοι ἕως τοῦ αἰῶνος. Βοσῶρ οὐ ταύτην
 λέγει τὴν Βόστραν, ἀλλ' ἑτέραν ἐπὶ ⁹⁶ τῇ Ἰδουμαίᾳ
 διακειμένην.

A quo visitavi eum. Dardan altera urbs erat. Hortatur
 autem eos, ut sub terra occultentur : istud enim
 est, « Demergite vos in demissionem. » Et docet
 se esse qui illis pœnas irroget, etsi tempore præ-
 terito, inquit, longa patientia usus sum.

VERS. 9. Quia vindemiatōres venerunt tibi, et non
 relinquunt tibi reliquias. Hostes vocat vindemiatōres
 quos dicit omnia prædari et depopulari. Docet
 etiam quo tempore venturi sint. « Tanquam fures,
 noctu imponent manus suas. »

VERS. 10. Quia ego attraxi Esavum, revelavi
 abscondita eorum : abscondi non poterunt. Adjacent
 Idumææ maximi montes et excelsi. In his ergo
 fodientes speluncas, ad illas confugiebant adve-
 nientibus hostibus. Verum exciderunt spe sua :
 quia et ex eo loco Deus omnium tradidit illos :
 « Periit semen illius per manum fratris et vicini
 ejus. » Nullo modo, inquit, reveritus est naturam,
 vel viciniam. Fratres enim erant Jacob et Esau, et
 quidem etiam collimitanei. Nullus enim alius se-
 parabat eos ab invicem.

VERS. 11. Non est qui misericordia commoveatur,
 derelinqui pupillos tuos, ut **604** salventur, et ego
 eos conservabo. Omnes enim, ait, ob multam ne-
 quitiam tuam, infense tibi sunt animo, et ego
 justus judex succurrā tibi ? « Et viduæ tuæ
 sperent in me. » Hæc etiam ironice dicta, ut patet
 ex sequentibus.

VERS. 12. Quia hæc dicit Dominus : Ecce, quibus
 non erat lex bibendi calicem, bibentes biberunt. Et
 tu innocens non eris immunis. Ea mihi lex est, ut
 puniam eos qui impie et perperam vivunt. Abducti
 vero sunt in Babylonem et prophetæ et sacerdotes,
 Daniel, Ezechiel, et pii viri Ananias, Azarias,
 Misael, et alii, ut verisimile est, plurimi, quorum
 historia meminit. Illi porro, ait, virtutis ergo non
 fuerunt obnoxii pœnæ, nihilominus facti sunt cap-
 tivi : et tu speras effugere ? Spe tua frustraberis :
 « Quia bibens bibes. »

VERS. 13. Etenim per memetipsum juravi, dicit
 Dominus, fore ut ad interitum, ad opprobrium, ad
 invium, et ad maledictionem redigaris. Bosor in
 medio partis ejus : et omnes urbes ejus erunt deserte
 in æternum. Bosor dixit, non hanc Bostram, sed
 alteram sitam in Idumæa.

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ Post μακροθ. in B est spatium quatuor circiter vocum, quarum ultima est ποιηήν. ⁷² B Ὅτι. Hebr. Si. ⁷³ σοι. Des. in B et h. l. et deinde post καταλ. ⁷⁴ B καταλείμματα. ⁷⁵ ὡσεὶ — αὐτῶν. Hebr. si fures noctu veniunt, perdunt pro sufficientia sua. ⁷⁶ ἐπιθ. B add. σοι. ⁷⁷ κατ. Hebr. denudavi. ⁷⁸ αὐτ. B σου. ⁷⁹ δύν. Ita ex B restituiimus. Edit. prior hab. δύνηται. ⁸⁰ Ὡλ. σπ. αὐτ. Ita fere Hebr., sed rec. lectio est ὦλοντο. ⁸¹ διὰ — αὐτ. Hebr. et fratres ejus (perierunt) et vicini ejus. ⁸² B χεῖρας. Rec. lectio est χεῖρα. ⁸³ Οὐκ ἔστιν. Hæc juxta LXX et Hebr. sunt ultima vers. 10. ⁸⁴ ὁ ἐλ. B λέγων. Urimumque des. in Hebr. et apud LXX. ⁸⁵ ὑποκ. Hebr. relinque, s. curæ meæ committe. ⁸⁶ Ἰνα — διασώσω. Rec. lectio est Ἰνα ζήσεται, καὶ ἐγὼ ζήσομαι. ⁸⁷ πρὸς. B περὶ. ⁸⁸ καὶ — πεποικθ. Rec. lectio est καὶ αἱ χῆραι ἐπ' ἐμὲ πεποικίσαν. ⁸⁹ Ἰδοῦ. Exstat tantum in Compl. juxta Hebr. ⁹⁰ πίνου- τας. Des. apud LXX, sed Grab. habet πάντες. ⁹¹ οὐ μὴ ἀθ. B ἀθωωθήσῃ. Ita quoque Grab. ⁹² οὐχ. B præm. οὐ. ⁹³ τῇ. Des. in B. ⁹⁴ ὅτι π. π. Des. in cod. Vat., sed Alex. hab. ὅτι πίνου πίασαι. ⁹⁵ ὅτι, x. τ. λ. Aliter οὐ LXX. ⁹⁶ Βοσῶρ. Nihil de urbe Bosor apud LXX. exstat, in Hebr. autem comme- moratur Βοστρα, urbs Idumææ. ⁹⁷ μέρους. Des. apud LXX. ⁹⁸ ἐπὶ. B ἐν.

VERS. 14. *Famam audiri a Domino ; angelos A misit ad gentes. Congregamini, et accedite ad eum : et exsurgete in praelium adversus eam.* Istud autem, « angelos misit ad gentes, » posuit pro « jussit. » Ac verisimile est angelos, mandato quoque 605 divino obsequentes, suscitare hostes. Nam et divinus David ait : « Et misit in eos iram indignationis sue : indignationem, et iram, et tribulationem, immissionem per angelos malos i. » Malos autem vocat, non quod natura tales sint, sed quia mittuntur ad pœnas sumendas. Nam calamitates, quæ nobis immittuntur, solemus appellare mala. Sic angelus interfecit primogenita Ægyptiorum : sic alii missi sunt adversus Israel, quando David recensuit populum. Et ejusmodi multa alia reperire licet in Scriptura divina.

VERS. 15. *Ecce pusillum dedi te in gentibus, et contemptibilem inter homines.* Idumæi enim obscuri sunt, et plane ignoti forent, nisi Scriptura divina notos illos faceret : quos quidem notos reddit, non omnibus, sed studiosis.

VERS. 16. *Illusio tua hæc tibi tradidit, et ignominia cordis tui.* In his accusat idololatriam, delicias, et intemperantiam. « Habitavit in foraminibus petrarum. » Jam ante diximus, quænam perflugia haberent. « Apprehendit robur collis excelsi. » Dicit cacumina montium, quæ erant maxima et sublimia. « Nam etsi exaltaveris, ut aquila, nidum tuum, inde te detraham, dicit Dominus. »

VERS. 17. *Et erit Idumæa in invium.* [18] Dicit quoque, transcentes per eam admiraturos, et exhibitione declaraturos esse ingentem desolationem : prædictasque civitates ad eum modum desertas fore, quo Sodoma, Gomorrha, et aliæ 606 urbes, quæ fuerunt ejusdem afflictionis sociæ. Quod falsum non fuit. Nam Dædan, Thæman, et Bosor, in solitudinem prorsus redactæ sunt. Ait præterea, Babylonium instar leonis in eam irrupturum, et per Jordanem iter facturum esse : et jubet strenuos armari adversus eam, et subdit :

VERS. 19. *Nam quis sicut ego ? et quis resistet mihi ? Quis iste pastor, qui stabit ante faciem meam ?* Neque enim reges, neque idola eorum, jubente me, resistere poterunt.

VERS. 20. *Propterea audite consilium Domini, quod consului super Idumæam, et cogitationem ipsius, quam cogitavit super habitantes Thæma-*

i Psal. LXXVII, 49.

ιδ'. Ἀκοῆν ἤκουσα παρὰ Κυρίου, καὶ ἀγγέλους εἰς ἔθνη ἀπέστειλε· συνάχθητε, καὶ παραγέτωσθε ἐπ' αὐτήν, καὶ ἀνάστητε εἰς πόλεμον ἐπ' αὐτήν¹⁰. Τὸ δὲ, « ἀγγέλους εἰς τὰ ἔθνη ἀπέστειλεν, » ἀντὶ τοῦ « ἐκέλευσε » τέθεικεν¹¹· εἰκὸς δὲ καὶ τῷ θεῷ προστάγματι διακονοῦντας ἀγγέλους διεγερῆν¹² τοὺς πολεμίους· καὶ γὰρ ὁ θεὸς λέγει Δαβὶδ· « Ἐξἀπέστειλεν εἰς αὐτοὺς ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ· θυμὸν, καὶ ὀργὴν, καὶ θλίψιν, ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν. » Πονηροὺς δὲ καλεῖ, οὐχ ὡς φύσει τοιούτους, ἀλλ' ὡς τιμωρίας χάριν ἐκπεμπομένους. Κατὰ γὰρ καλεῖν¹³ εἰθώσαμεν καὶ τὰς ἐπαγομένας συμφοράς. Οὕτως ἀγγελος τὰ τῶν Αἰγυπτίων ἀνέλε πρωτότοκα· οὕτως ἕτεροι κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἀπεστάλησαν, ἤνικα τὸν λαὸν ἀπρηρίθμησεν ὁ Δαβὶδ. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔστιν εὐρεῖν παρὰ τῆς θείας Γραφῆς

ιδ'. Ἰδοὺ¹⁴ μικρὸν δέδωκά σε ἐν ἔθνεσιν· εὐκαταφρόνητον ἐν ἀνθρώποις. Ἄσημοι γὰρ εἰσιν Ἰουμαῖοι· καὶ παντελῶς ἠγνοήθησαν, εἰ μὴ ὄηλος αὐτοῦ¹⁵ πεποίηκεν ἡ θεία Γραφή· καὶ δῆλους αὐτοῦ οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς σπουδαίοις ποιεῖ.

ιζ'. Ἡ¹⁶ παιγνία σου ἐνεχείρησέ σοι ταῦτα, καὶ ἡ ἀτιμία¹⁷ τῆς καρδίας σου. Εἰδωλολατρεῖαν¹⁸, καὶ τρυφήν, καὶ ἀκολασίαν διὰ τούτων κατηγορεῖ. Κατέλυσε ἐν τρυμαλιᾶς¹⁹ πετρῶν. « Καὶ ἦδη προειρήκαμεν, ὅποιας εἶχον καταφυγὰς. » Συνέλαβεν²⁰ ἰσχύον βουνοῦ ὕψηλοῦ. « Τὰς ἀκρωρείας λέγει· μέγιστα δὲ αὐταί, καὶ ὕψηλαί. » Ὅτι²¹ ἐάν ὑψώσῃ, ὡς ἀετὸς, νοσσιάν σου· ἐκείθεν καθελῶ σε, λέγει Κύριος·

ιζ'. Καὶ ἔσται ἡ Ἰδουμαία εἰς ἄβατον. Λέγει δὲ, ὅτι καὶ οἱ διδόντες δι' αὐτῆς θαυμάσουσι, καὶ τῷ συριγματι δηλώσουσι τὴν τῆς ἐρημίας ὑπερβολὴν· καὶ ὅτι Σοδόμοις καὶ Γομόροις, καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν αἰ τοῦ πάθους ἐκοινώνησαν ταῦταίς, ἐρημοὶ παραπλησίως αἰ προρῆθηταί· γενίονται πόλεις. Καὶ ἀψευδὴς ὁ λόγος· καὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ, καὶ ἡ θειμάν, καὶ ἡ Βοσὸρ ἐρημοὶ εἰσι παντελῶς. Λέγει δὲ καὶ τὸν Βαβυλώνιον λέοντι παραπλησίως κατ' αὐτῆς ὀρμήσειν, καὶ διὰ τοῦ Ἰορδάνου τὴν πορείαν ποιήσασθαι²²· καὶ κελεύει τοὺς λογάδας κατ' αὐτῆς ὀπίσασθαι, καὶ ἐπάγει·

ιθ'. Ὅτι τίς ὡσπερ ἐγώ ; καὶ τίς ἀντιτιστήσεται μοι²³ ; τίς οὗτος ὁ ποιμὴν, ὃς στήσεται κατὰ κρῖνω-
ωκόν μου ; Οὐτε γὰρ οἱ βασιλεῖς, οὔτε τὰ τούτων εἰδωλα, ἐμοῦ κελεύοντος²⁴, ἀντιστῆναι δύνησονται.

κ'. Διὰ τοῦτο ἀκούσατε τὴν βουλήν Κυρίου, ἣν ἐβουλεύσατο ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν, καὶ λογισμὴν αὐτοῦ, ὃν ἐλόγησατο ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας θα-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ἐπ'. Rec. lectio sic. ¹¹ ἐπ' αὐτ. Des. apud LXX. ¹² B διεγείρει. ¹³ καλ. B λέγειν. ¹⁴ Ἰδοῦ. Exstat tantum in Alex. et Compl. ¹⁵ αὐτ. B τούτους. ¹⁶ Ἡ — καρδ. σου. Hebr. terror tuus decerit te, (et) superbia cordis tui. ¹⁷ ἀτ. Rec. lect. est ἰταμία. Conf. schol. 24. ¹⁸ Βεἰδωλὸν λατρεῖαν. ¹⁹ ἐν τρυμ. Rec. lect. est τρυμαλιὰς. ²⁰ B συνέλαβον. ²¹ ὅτι—νοσσ. σου. Ita fere Alex. et ed. Compl. ²² B ποιήσασθαι. ²³ ἀντιστ. μοι. Hebr. diem dicit, s. mandata dabit, mihi. ²⁴ καλ. B πρᾶξι. τί.

μάρ. Εἶτα λέγει· εὐαρίθμητα μὲν αὐτῶν ἔσσεσθαι τὰ ἄφροντα, ἄβρατον δὲ τὴν χώραν· καὶ ¹² τοῦ θρήνου τὸν ἦχον τὴν Ἐρυθρὰν καταλήψεσθαι· θάλασσαν, ἀετῶ δὲ παραπλησίως τὸν Βαβυλώνιον ἐπιστήσεσθαι, καὶ τῶν ὄχρωμάτων κρατήσιν· τοὺς δὲ Ἰδουμαίους δειλίᾳ καὶ ὀδύνη περιπεσεῖσθαι, ὡς γυναικὶ τικτούσῃ τὴν καρδίαν αὐτῶν παραθάλλεσθαι. Ἐνταῦθα πειράνας τῆς Ἰδουμαίας τὴν πρόβρησιν, ἐπὶ τὴν Δαμασκὸν μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ φησιν ¹⁴·

κγ'. Κατησχύνθη Ἡμάθ ¹⁵ καὶ Ἀρφαθ, ὅτι ἀκοήν ποτηρὰν ἤκουσαν. Ἡμάθ, ὡς καὶ ἦδη προειρήκαμεν, τὴν Ἐμεσαν ¹⁶ λέγει· ἔστι δὲ καὶ ἄλλη Ἡμάθ, ἡ νῦν Ἐπιφάνεια. Ἀρφαθ δὲ τινὲς φασὶ τὰς νῦν Ἐφραναίας καλουμένας. « Ἐξέστησαν ἐν θαλάσῃ ¹⁷, ἐλυμώθησαν ¹⁸, ἀναπαύσασθαι οὐ μὴ δύνανται. ¹⁹ » *Θάλασσαν* ἐκάλεσε τὸ πλῆθος τῆς στρατιᾶς ²⁰. Ἐδειξε δὲ καὶ τὴν πρώτην τῶν Δαμασκηνῶν ὁρμήν· περὶ γὰρ αὐτῶν ἔφη, « Ἐθυμώθησαν· » ἐλέγχει δὲ τὴν μετὰ ταῦτα δελίαν.

κδ'. Ἐξελύθη Δαμασκός, ἀπεστράφη εἰς φυγὴν, καὶ ἐξεβρίβη ²¹· τρόμος ἐπελάβετο αὐτῆς, καὶ ²² ὠδίνης κατέσχον αὐτὴν ὡς τικτούσης. Διδάσκει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς συμφορᾶς.

κε'. Πῶς οὐχὶ ²³ ἐγκατέλιπε πόλεις ²⁴ ἐμάς, ἐμὴν ²⁵ κώμην ἠγάπησεν ²⁶; Ἐμάς, φησὶ, πόλεις· καὶ κώμας λαβεῖν ἐπεχείρησε· πόλεις δὲ αὐτοῦ καὶ κώμας, τὰς τοῦ Ἰσραὴλ ὀνομάζει· ἀεὶ δὲ πρὸς ταύτας Δαμασκηνοὶ ἐναντίως διεκρίνοντο.

κς', κζ'. Διὰ τοῦτο πσοῦνται οἱ νεαρίσκι σου ²⁷ ἐν ταῖς πλατείαις σου, καὶ πάντες οἱ ἄνδρες οἱ πολεμισταὶ ²⁸ ἐκπεσοῦνται ²⁹ ἐν ³⁰ τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, φησὶ Κύριος τῶν δυνάμεων. Καὶ κύσσω πῦρ ἐν ταῖς Δαμασκοῦ, καὶ καταφάγεται ἡμοροβα ³¹ υἱοῦ Ἀδερ. « Υἱὸς Ἀδερ » ἔστιν ³² ὄνομα ³³. Βαράδδ γὰρ ³⁴ ἐκαλεῖτο τῆ Σύρων φωνῇ βασιλεὺς· δὲ ἦν οὗτος τῆς Δαμασκοῦ, καὶ ὡς ἡ προφητεία δηλοῖ, λαμπροῖς αὐτὴν οἰκοδομήμασι διεκόσμησεν· οἷς τὸν ἐμπρησμὸν ἀπειλεῖ. Προλέγει δὲ ὁ προφήτης καὶ τοῖς Ἰσραηλίταις, τοῖς νῦν καλουμένοις Σαρακηνοῖς, τὰς ἐπιπεχθείσας συμφορὰς.

κη'. Τῇ Κηδάρ, τῇ ³⁵ βασιλίσει τῆς αὐλῆς, ἣν ἐκάτεζε Ναβουχοδονόσορ ³⁶ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, οὕτως εἶπε Κύριος ³⁷. Κηδάρ εἷς τῶν υἱῶν Ἰσμαὴλ, καὶ τοῦτο διδάσκει τῆς Κτίσεως τὸ βιβλίον· κατ'

A ne. [21, 22] Deinde ait oves eorum numeratu faciles fore et regionem inviam : et lamentationis sonum ad mare Rubrum perventurum, Babyloniumque aquilæ more irrupturum, locisque munitis positurum esse, Idumæos vero timiditati et doloribus subjiciendos esse : adeo ut eorum cor conferendum sit cum corde mulieris parturientis. Hoc loco Ilermæ prædictione peracta, transfert exinde sermonem ad Damascum, dicens :

VERS. 25. *Pudefacta est Emath et Arphath, quia rumorem malum audierunt. Emath, ut ante jam diximus, Emesam vocat. Est etiam alia Emath, quæ nunc dicitur Epiphania. Arphath autem quidam aiunt esse, quas 607 nunc appellant Rephanes.* « Obstupuerunt in mari : irati sunt, quiescere non possunt. » *Mare* vocavit multitudinem exercitus. Demonstravit autem primum quoque Damascenorum impetum. De illis enim ait : « Irati sunt. » Secutam postea formidinem arguit.

VERS. 24. *Dissoluta est Damascus, versa est in fugam, et projecta est : timor apprehendit eam, et dolores velut parturientis obtigerunt illi. Et quæ sit causa calamitatis, docet.*

VERS. 25. *Quomodo non dereliquit urbes meas, villam meam amavit ? Meas, inquit, urbes et villas occupare conatus est. Urbes autem et villas suas vocat, quæ sunt Israelis : in quas hostilem semper Damasceni gesserunt animum.*

VERS. 26, 27. *Propterea cadent juvenes tui in plateis tuis, et omnes viri bellatores cadent die illo, dicit Dominus exercituum. Et accendam ignem in muro Damasci, et devorabit bivia filii Ader.* « Filius Ader » est nomen. Baradad enim vocabatur lingua Syrorum. Rex autem hic erat Damasci : et, ut propheta innuit, splendidis eam exornavit ædificiis, quibus minatur incendium. Prædicit autem 608 propheta etiam Ismaelitis, qui nunc dicuntur Saraceni, calamitates obvënturas.

VERS. 28. *Cedar, reginæ aulae, quam percussit Nabuchodonosor rex Babylonis, sic dixit Dominus.* [29] Cedar unus fuit de filiis Ismael, idque docet liber Creationis. Illo vero tempore ista reliquis tribus,

VARIÆ LECTIONES.

¹² καὶ — θάλασσαν. Ad lectionem Grabianam καὶ κραυγὴ σου ἐν θαλάσῃ ἐρυθρᾷ ἤκούσθη, hæc proxime accedunt. Sed ἐρυθρᾷ e cod. suo addidit Grab. cujus etiam haud spernenda est conjectura, in cod. Vatic. pro καὶ κραυγὴ θαλάσσης οὐκ ἤκούσθη legendum esse καὶ κραυγὴ ἐν θαλάσῃ Σούφ (anne potius κραυγὴ θαλάσσης Σούφ ?) ἤκούσθη ¹³ φησ. B præm. τῇ Δαμασκῶ. ¹⁴ Ἡμάθ. Ed. prior h. l. et post pauca, hab. Ἐμάθ. ¹⁵ B Ἐμισαν. ¹⁶ B Ἐμισαν. ¹⁷ ἐν θαλ. ἔθυμ. Eudem in modum lectionem cod. Alex. e cod. suo restituit Grab. ¹⁸ ἔθυμ. — δύν. *Hebr.* præ sollicitudine quiescere non potest. ¹⁹ B δύνωνται. juxta rec. lect. ²⁰ B στρατείας. ²¹ καὶ ἐξεβρίβ. Hæc alius interpretis esse videntur. Desunt in omnibus τῶν LXX edit. quantum scimus. ²² καὶ — τιχτ. Hæc e cod. suo supplevit Grab. ²³ οὐχὶ — ἠγάπ. *Hebr.* an derelicta est urbs laudis, urbs gaudii mei? ²⁴ B πόλιν ἐμὴν. ²⁵ ἐμ. Des. in B. ²⁶ B ἠγάπησαν, quod tamen emendatum est per ἠγάπησεν. ²⁷ σου. *Hebr.* ejus. Ita quærit deinceps. ²⁸ πολ. Apud LXX seq. σου. ²⁹ ἐκπ. B πσοῦνται, juxta rec. lect. ³⁰ ἐν — δύν. Ita Compl. ³¹ ἄμφ. υἱ. Ἀδ. *Hebr.* palatia Benhadab. ³² ἔστιν. B præm. ἐν. Leg. itaque esse videtur ἐν ἔστιν. ³³ ἐν. In B colon ponitur post sequens Βαράδδ. ³⁴ γὰρ ἐκαλεῖτο. B præm. Δάδ. ³⁵ τῇ — αὐλῆς. *Hebr.* et contra regna Chazor. ³⁶ Ναβ. Apud LXX præm. ὁ βασιλεὺς. ³⁷ Κύρ. Reliqua huius vers. Ἀνάστηθε — τοὺς υἱούς Κεδέμ, des. h. l. ; ex Montf. autem et Bosii ad h. l. Notis colligitur ὅτι in codice quodam cum hoc Theodoretū ad vocem Κεδέμ scholium, οἱ λαοὶ ἀνατολῶν, lecta fuisse.

ut verisimile est, imperabat : unde etiam illam appellat *reginam*. *Aulam* vero appellat, universam stationem Saracenorum. Sunt enim pastores habitantes in tentoriis. Adhortatur autem, ut in eos ducant expeditionem, et deprædentur oves, et camelos, ac tentoria depopulentur. Cedem quoque filius fuit Ismaelis. Admonet autem eos, ut sub terra lateant. Hoc enim est quod ait :

VERS. 30. *Demergite vos in demissionem, ut evitare possitis hostium impetum.*

VERS. 31. *Surge, ascende ad gentem quietam, sedentem in refrigerio, dicit Dominus. Quibus non sunt portæ, nec vectes : ipsi soli habitant.* Facilis, inquit, tibi erit victoria : nulla obsidione, aut diuturna mora tibi opus est, aut tempore longo : capti faciles sunt, et expugnabiles. [32] Ostendit porro se ultionem immittere. « Et ventilabo eos omni **609** vento, qui sunt attonsa facie. Et ex omnibus finibus eorum afferam eversionem eorum. » Hoc est, ad omnia climata venturum in fugam : et qui sedent ad orientem solem, et qui habitant circa occasum.

VERS. 33. *Et erit aula commoratio struthionum, et in via usque in æternum. Non sedebit ibi homo, nec habitabit filius ejus qui e terra natus est.* Quibus verbis res ipsæ testimonium perhibent. Nam relicta illa plane deserta, accedunt ad loca tutiora quæ inhabitantur. [34] Prædicat item quæ eventura sint terræ *Ælam*, explicato prophetiæ tempore. Nam refert eam, statim ut regnare cœpit *Seleccias*, factam esse.

VERS. 35. *Hæc dicit Dominus exercituum : Ecce ego contero arcum Ælam, præcipuum dominationis eorum. Ælam urbis est sita ad extremam partem maris Rubri. Erat autem hæc quondam emporium insigne : unde nunc etiam solvunt, qui navigant ad Indos.*

VERS. 36. *Et ducam super Ælam quatuor ventos e quatuor extremis cæli. Et non erit gens, quæ non veniat illuc. Cum obtinisset Ægyptum rex Babylonis, rediens irrupit in eam, pristinum quidem habens exercitum e partibus aquilonis et orientis coactum : sed aderat etiam multitudo insularium occidentem incolentium. Assumpserat item Ægyptios, et Libyas, et Æthiopes, qui **610** plagam sortiti sunt australem. Hæc propheticus sermo prædixit.*

ἔκεινον δὲ τὸν καιρὸν, ὡς εἰκόσ, αὐτῆ τῶν ἄλλων ἐκράτει φυλῶν · ὅθεν αὐτὴν καὶ βασιλισσαν ὀνομάζει. Αὐλήν δὲ καλεῖ ἄπασαν τὴν τῶν Σαρακηῶν στάσιν ³⁰ · ἐπειδὴ νομάδες εἰσὶν, ἐν σκηναῖς κατοικοῦντες. Παρακελεύεται δὲ ³⁰ στρατεῦσαι ἐπ' αὐτούς, καὶ λητσοσθαὶ τὰ πρόβατα, καὶ τὰς καμήλους, ἐκπορθῆσαι δὲ καὶ τὰς σκηνάς · καὶ ὁ Κεδέμ δὲ υἱὸς ὑπῆρχε τοῦ Ἰσμαήλ · παρακελεύεται δὲ καὶ τούτους ὑπὸ γῆν λαθεῖν · τοῦτο γάρ λέγει.

λ'. Βαθύρατε ³⁰ εἰς κάθισιν ³¹. Ὅστε φυγεῖν τῶν πολεμίων τὴν προσβολήν.

λα'. Ἀνάστηθι, ἀνάστηθι ³² ἐπὶ ἔθνος εὐσταθοῦν ³³, καθήμενον εἰς ³⁴ ἀναφυχήν, φησὶ Κύριος ³⁵. Οἷς ³⁶ οὐκ εἰσὶ θύραι, οὐδὲ ³⁷ μοχλοί · αὐτοὶ μόνοι καταλδοσιν. Ῥάδια ³⁸ σοι, φησὶν, ἡ νικη· οὐδεὶς σοὶ πολιορκίας, οὐδὲ προσεδρείας, οὐδὲ χρόνου μακροῦ· εὐάλωτοί εἰσι, καὶ εὐχειρωτοί. Δείκνυσι δὲ καὶ ὡς αὐτὸς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν. « Καὶ λιχμήσω ³⁹ αὐτούς παντὶ πνεύματι κεκαρμένους τὰ ⁴⁰ πρόσωπα αὐτῶν, καὶ ἐκ παντὸς πέρατος ⁴¹ αὐτῶν ὄσω τὴν τροπὴν αὐτῶν. » Τουτέστιν, εἰς ἕκαστον κλίμα τραπήσονται εἰς φυγὴν. Καὶ οἱ πρὸς ἀνίσχοντα ἤλιον ἰδρυμένοι, καὶ οἱ πρὸς ἐσπέραν ἐσκηνωμένοι.

λγ'. Καὶ ἔσται ἡ αὐλή ⁴² διυτριθῆ στρουθῶν, καὶ ἄβατος ἕως αἰῶνος. Οὐ μὴ καθίσει ⁴³ ἐκεῖ ἀνθρωπος, καὶ οὐ μὴ κατοικήσει ⁴⁴ υἱὸς γηγεντοῦς ⁴⁵. Καὶ μαρτυρεῖ τοῖς λόγοις τὰ πράγματα · καταλιπόντες γάρ τὴν πανέρημον, τοῖς οἰκουμένοις φρουροῖς πελάζουσι. Προθεσπίζει δὲ καὶ τὰ τῆ Ἀλλὰμ συμβεβηκότα · δηλοῖ ⁴⁶ δὲ καὶ τῆς προφητείας τῶν χρόνων. Εὐθύς γάρ βασιλεύσαντος Σεδεκίου ταύτην ἔφη γενέσθαι.

λε'. Τάδε λέγει Κύριος ⁴⁷ τῶν δυνάμεων · Ἰδοὺ ἐγὼ συντριβῶ τὸν ἄρξον Ἀλλὰμ, ἀρχὴν ⁴⁸ δυναστείας αὐτῶν. Ἀλλὰμ πόλις ἐστὶν ἐν τῷ στομίῳ τῆς Ἐρυθρᾶς χειμένη θαλάττης. Ἐμπόριον δὲ ἦν τοῦτο πάλαυ λαμπρὸν, καὶ νῦν ⁴⁹ οἱ πρὸς Ἰνδοῦς ἀποπλέοντες ἐκεῖθεν ἀνάγονται.

λς'. Καὶ ἐπάξω ἐπὶ Ἀλλὰμ τέσσαρας ἀνέμους ἐκ τῶν τεσσάρων ἄκρων τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ἔθνος ὃ οὐχ ἤξει ἐκεῖ. Τῆς Αἰγύπτου κρατήσας ὁ Βαβυλώνιος, ὠρμησεν ἐπ' αὐτῆν κατ' αὐτῆς, ἔχων μὲν τὴν προτέραν στρατιάν ⁵⁰ ἀπὸ τῶν βορειοτέρων καὶ ἔψων συνελεγμένην μερῶν · συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ νησιωτῶν πλῆθος, ὃ τὴν ἐσπέραν ἔκει· καὶ προσέλαβε δὲ ἐπ' αὐτὸν ⁵¹, καὶ Αἰγυπτίους, καὶ Αἰθίους, καὶ Αἰθιοπάς, οἱ τὸ νοτιώτερον οἰκεῖν ἔλαχον τμήμα ⁵². Ταῦτα ὁ προφητικὸς προεθέσπισε λόγος.

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ B σύστασιν. ³¹ δέ. Des. in B. ³² βαθ. εἰς καθ. *Hebr.* loca profunda petite ad habitandum. ³³ B κάθησιν, sed minus recte. Vid. supra schol. 36. ³⁴ ἄν. ἀναβ. *Hebr.* Surgite, ascendite. ³⁵ εὐστ. B ἡσυχάζον, ut in Compl. ³⁶ εἰς ἀναψ. *Hebr.* secure. ³⁷ φ. Κύρ. *Hæc. Grab.* in edit. sua supplevit. ³⁸ οἷς — θύραι. B οὐκ εἰσὶν οὐ θύραι. ³⁹ οὐδ. μ. Apud LXX præm. οὐ βάλαντοι, sed des. ista etiam in Compl. ⁴⁰ Ita ex B emendata est lectio Sirm. quæ hæc erat, Ῥάδιά σοι, φησὶν ἡ νικη. ⁴¹ λιχμ. — πνεύμ. *Hebr.* dispergam eos in omnem ventum. ⁴² τὰ. Des. in B. Rec. lectio h. l. est, πρὸ προσώπου αὐτῶν. ⁴³ πέρ. Rec. lect. est πέραν. ⁴⁴ ἡ αὐλ. *Hebr.* Chazor, ut vers. 28. ⁴⁵ Rec. lect. est καθίστη. ⁴⁶ κατ. οἰκ. Apud LXX seq. ἐκεῖ. ⁴⁷ γηγ. Ita Ald. Rec. lect. est ἀνθρώπων. ⁴⁸ δηλοῖ — γενέσται. Verba ista vers. 34, ἐν ἀρχῇ βασιλείας Σεδεκίου βασιλέως Ἰουδα, ad quæ hæc se referunt, des. quidem apud LXX, sed e cod. suo illa supplevit Grab. ⁴⁹ Κύρ. — συντριβῶ. Ita fere Compl. ⁵⁰ Rec. lect. est ἀρχή. ⁵¹ νῦν. B add. δέ. ⁵² B στρατείας. ⁵³ Βάπ' αὐτῶν. ⁵⁴ τμήμα. B. κλίμα.

λ'. Καὶ ποθήσω αὐτοὺς ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν ἁ
αὐτῶν, τῶν ζητούντων τὴν ψυχὴν αὐτῶν· καὶ
ἐπίσω ἐπ' αὐτοὺς κατὰ⁶⁶ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ
μου, φησὶ Κύριος⁶⁷, καὶ ἐπαποστελῶ⁶⁸ ὀπίσω
αὐτῶν τὴν μάχαιράν μου, ἕως οὗ ἀναλώσῃ⁶⁹
αὐτούς. Πάλιν μάχαιραν αὐτοῦ τοὺς Βαβυλωνίους
ἐκάλεσε· δι' αὐτῶν γὰρ καὶ τούτους ἐσπεράξατο
δικάζει.

λη'. Καὶ θήσω τὸν θρόνον μου ἐν Αἰλλῶν, καὶ
ἀπολώ⁷⁰ ἐκείθεν βασιλεῖα καὶ μεγιστᾶνας, φησὶ⁷¹
Κύριος. Τὸ, « θήσω τὸν θρόνον μου, » ἀντὶ τοῦ, ἐκεῖ
δικάζω, καὶ τὴν ψῆφον ἐξοίσω, οἷόν τισι δημοῖς κε-
χρημένος τοῖς πολεμίοις. Ἔχει δὲ καὶ νῦν ἐκεῖ τὸν
θρόνον, εἰς εὐσέβειαν καὶ ταύτης μεταβληθείσης τῆς
πίστεως· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀληθῆς ἢ
πρόρρησις.

λθ'. Καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, ἐπι-
στρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Αἰλλῶν, λέγει Κύριος.
Ἥγούμαι καὶ διὰ⁷² ταύτην, καὶ διὰ τὰς ἄλλας, αἷς
τὴν ἀνάκλησιν ἐπηγγεῖλατο, μὴ μόνης τῆς αἰσθητῆς
αἰχμαλωσίας ὑπισχνεῖσθαι τὴν ἐλευθερίαν τὸν ἀγα-
θὸν δεσπότην, ἀλλὰ καὶ τῆς νοητῆς· πλεονα γὰρ
ποιεῖται τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν⁷³· διὰ γὰρ τοι τοῦτο
καὶ τοῖς σώμασι τὰς παιδείας προσφέρει. Προλέγει
πίνον τὴν τοῦ διαβόλου κατάλυσιν, καὶ ἀσεβείας⁷⁴
τὴν παῦλαν, καὶ τὴν τῶν αἰχμαλώτων ὑπὸ τῆς ἀμαρ-
τίας γεγενημένων ἀνθρώπων ἐλευθερίαν⁷⁵. Ἦς τε-
τυχηκότες τὸν ταύτης χορηγὸν ἀνυμνήσωμεν, καὶ
τὴν ἐλευθέραν ζωὴν ἀγαπήσωμεν, καὶ τὴν προτέραν
βδελυξόμεθα δουλείαν· ἵνα καὶ σὺν παρῆρησίᾳ τῶν
δεσποτικῶν βήματι παραστῶμεν⁷⁶, χάριτι καὶ φιλ-
ανθρωπίᾳ τοῦ δικαίου κριτοῦ, μεθ' οὗ τῶ Πατρὶ,
τὸν τῶ πνεύματι, δόξα πρέπει καὶ μεγα-
λοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰῶνων. Ἀμήν.

VERS. 37. *Et attentis eos reddam coram ho-*
stibus suis, quarentibus animum eorum. Et ducam
in eos juxta iram indignationis meae, dicit Dominus,
et mittam a tergo eorum gladium meum, donec con-
sumat eos. Vocavit rursus gladium suum Babylo-
nios: quoniam eorum ministerio pœnas ab his
exegit.

VERS. 38. *Et ponam solium meum in Ælam, et*
perdam inde regem et magnates, dicit Dominus.
Quod ait, « ponam solium meum, » idem est ac,
ibi judicium exercebo, et proferam sententiam,
utens hostibus tanquam quibusdam carnificibus.
Habet autem ibi nunc quoque solium, eadem civi-
tate ad pietatem conversa: ita ut hoc quoque
B sensu vera sit prophetia.

VERS. 39. *Et erit in extremo dierum, convertam*
captivitatem Ælam, dicit Dominus. Existimo bonum
Dominum et per hanc et per alias prophetias, qui-
bus revocationem promisit, non modo polliceri
liberationem a captivitate corporis, sed etiam a
captivitate mentis. Majorem quippe animarum cur-
am habet: eaque de causa castigationes infligit
etiam corporibus. Prædicat ergo destructionem
diaboli, et cessationem impietatis, et liberationem
hominum a peccato in captivitatem redactorum.
Quam adepti, illius laudatorem collaudemus, 611
et liberam vitam amplectamur, et pristinam servi-
tutem exsecremur, ut et tribunali Dominico se-
curi possimus assistere, per gratiam ac benevo-
lentiam justī judicis, cum quo Patrem una cum
sanctissimo Spiritu decet gloria et magnificentia,
nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ κατὰ — θυμ. μου. *Hebr. malum, æstum iræ meæ.* ⁶⁷ φ. Κύρ. E cod. suo hæc supplevit Grab.
⁶⁸ B ἐπαποστέλλω. ⁶⁹ οὐ ἀναλ. B τοῦ ἐξανάλωσαι, juxta rec. lectionem. ⁷⁰ Ed. prior hab. ἀπολεῖ. Rec.
lect. est ἐξαποστελῶ. ⁷¹ φ. K. Des. apud LXX, sed in Compl. est λέγει Κύριος. ⁷² διὰ — ἄλλας. B ταύτη
καὶ ταῖς ἄλλαις. ⁷³ ἐπιμ. B πρæm. τήν. ⁷⁴ ἀσεβ. B πρæm. τῆς. ⁷⁵ ἐλ. In ed. priori positum erat post
αἰχμαλώτων. ⁷⁶ B παραστῆσωμεθα.

TOMOS I.

LBIER DECIMUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν'.

Τὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι συμβησόμενα προεσπίσας,
τῆς Βαβυλωνῶνος λοιπὸν προλέγει τὸν ἐλεθρὸν.

β'. Ἀναγγείλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἀκου-
στὸν⁷⁷ ποιήσατε, καὶ⁷⁸ ἐπάρατε σημεῖον· ἀκου-

D

CAPUT L. (Græc. XXVII.)

Postquam vaticinatus est quæ aliis nationibus
sint eventura, prædicat de cætero Babylonis exi-
tium.

VERS. 2. *Annuntiate in gentibus, et auditum*
facite, et attollite signum, evulgate, et ne celestis:

VARIÆ LECTIONES.

Rec. lect. est ἀκουστά. ⁷⁷ καὶ — ἀκουτ. Eadem leg. in ed. Grab. In reliquis des. præter Compl. quæ
tamen alias habet lectiones.

dicite: Captu est Babylon. Quoniam eversis aliis regnis rex Babylonius suo illa imperio parere coegerat, hujus eversionem gentibus significari jubet. « Pudefactus est Bel. » Idolum erat, quod apud Babylonios in summo honore habebatur: et nonnulli quidem Jovem illud vocant, alii vero Saturnum. Atque pudefactum esse, primum quidem quod adoratoribus succurrere nequiverit: deinde quod suis cultoribus sit omnino spoliatus. « Quæ intrepida est et delicata. » Potentiam eorum et mollitiem indicat. « Traditus est Merodach. » Eum etiam qui primus imperavit Babylonis, appellarunt Merodach. Hoc igitur loco, vel postremum dicit, sub quo eversio regni contigit: **612** vel primum, qui regnum a Ninive Babylonem transtulit. Potest autem « traditus est, » et de secundo, et de primo accipi, modo de secundo ipsum regnum intelligatur. Dicit autem omnia etiam ejus idola pudore esse perfusa, ac perspicuum evasisse eorum imbecillitatem. [3] *Gentem* vero, quæ in expeditionem adversus Babylonios venit ab aquilone, Medos intelligit. Hi, ait, terram ipsorum reddiderunt desertam, ac depopulati sunt eam. [4, 5] Illo, inquit, tempore decem tribus ac duæ recipient libertatem, et una revertentur et confugient ad Dominum. « Testamentum enim æternum non dabitur oblivioni. » Hoc est, promissio patribus facta. [6] Deinde comparat eos ovibus, quæ perierunt, ascribens pastoribus causam interitus ovium. Vocat autem *pastores*, non modo reges, sed etiam sacerdotes. Et refert quomodo fecerint eos errare. « Expulerunt eos in montes, errare fecerunt eos. De monte in collem abierunt: oblitus sunt cubilis sui. » Delubra idolorum appellat *colles et montes*, quoniam in eis adorabant idola: templum autem divinum, *cubile* eorum. Inde enim consequiebantur bonorum fruitionem. Error, inquit, ille tradidit eos hostibus, propter ea quæ commiserunt in Dominum.

VERS. 7. *Pascuum justitiæ ei qui congregavit patres eorum Domino.* Sic et beatus David dicit: « Nos autem sumus **613** populus ejus, et oves pascui ejus. » Illud etiam hic dicit, eos fuisse pascuum justitiæ Domino, qui patres eorum elegerat.

VERS. 8. *Abalienamini de medio Babylonis, et de terra Chaldæorum egredimini. Et estote velut hædi ante faciem ovium.* Pro hædis, Syrus interpretatus est *hircos*. Hortatur ergo eos, ut sint potentiores Babylonis, et patriam suam occupent.

^k Psal. xciv, 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ B ἐάλωκε, juxta rec. lect. ⁷⁷ B αὐτοῦ. ⁷⁸ II — τρυφερὰ. Des. in Hebr. ⁷⁹ παρεδ. Hebr. territus est. ⁸⁰ Ed. Sirm. hab. Μαυροδάχ. B Μαρωδάχ. ⁸¹ B αὐτοῖς. ⁸² κατὰ ταυτόν. ⁸³ B καταφεύχονται. ⁸⁴ B αἰώνος. ⁸⁵ ποιμ. B præim. δέ. ⁸⁶ Rec. lect. est ἀπεπλάνησαν. ⁸⁷ Νομή — Κυρίω. Hebr. (peccarunt contra Jehovam) in habitaculo justitiæ: cum tamen spes patrum illorum esset Jehova. ⁸⁸ τῷ Κυρ. Apud LXX solet omitti. Sed Grab. addidit Κυρίω, Compl. Κύριος. ⁸⁹ καί. B μέ. ⁹⁰ Ἀπαλλ. Hebr. inigrata. ⁹¹ ἔρ. « Ex alia editione: nam LXX habent δράκοντες, » verba sunt Moxte. in Hexapl. ad h. l.

τίσατε, καὶ μὴ κρύψητε· εἶπατε, Ἐάλω⁷⁶ Βαβυλῶν. Ἐπειδὴ τὰς ἄλλας βασιλείας καταλύσας τῶν Βαβυλωνίων ὁ βασιλεὺς, ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ⁷⁷ τελείῃ δυναστείαν ἠνάγκασε, μνησθῆναι κελεύει τοῖς ἔθνεσιν ταύτης καταλύσιν. « Κατησχύνθη Βῆλ. » Εἰδὼλον ἦν σφόδρα παρὰ τῶν Βαβυλωνίων τιμώμενον· καὶ τινὲς μὲν διὰ τοῦτο καλοῦσι, τινὲς δὲ Κρόνον. Λέγει δὲ κατασχυνθῆναι· πρῶτον μὲν ὡς ἐπαρκέσαι τοῖς προσκυνούσιν οὐ δυνήθοντα, ἔπειτα ὡς τῶν τιμῶν παντελῶς στέρηθοντα. « Ἡ ⁷⁸ ἀπτόητος, ἡ τρυφερὰ. » Καὶ τὸ δυνατόν αὐτῶν δεδήλωκε, καὶ τὸ ἀθροδίατον. « Παρεδόθη ⁷⁹ Μαυρωδάχ ⁸⁰. » Καὶ τὸν πρῶτον Βαβυλωνίων βασιλεύσαντα Μαυρωδάχ ὠνόμασαν. Ἐνταῦθα τοίνυν ἢ τὸν τελευταῖον λέγει, ἐφ' οὗ γέγονε ἡ τῆς βασιλείας κατάλυσις, ἢ τὸν πρῶτον, **B** ὃς ἀπὸ τῆς Νινευί εἰς τὴν Βαβυλῶνα τὴν βασιλείαν μετέβηκε. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ δευτέρου λάβοι τις ἀν, καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου, τὸ « παρεδόθη. » ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου τὴν βασιλείαν αὐτῆν· λέγει δὲ αὐτῆς καὶ τὰ εἰδῶλα πάντα κατασχυνθῆναι, καὶ γενέσθαι δῆλην αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν. « Ἔθνος δὲ ἀπὸ βορρᾶ κατὰ τῆς Βαβυλῶνος στρατεύσαν τοὺς Μήδους λέγει. Οὗτοι ἐξ, φησὶ, καὶ τὴν γῆν αὐτῶν ⁸¹ ἀπέφηναν ἔρημον, καὶ αὐτὴν ἐξεπόρθησαν. Κατὰ τοῦτον, φησὶ, τὸν καιρὸν ἀπολήψονται ἐλευθερίαν αἱ τε δέκα φυλαὶ, καὶ αἱ δύο· καὶ κατ' αὐτὸ ⁸² ἐπανήξουσιν, καὶ φεύχονται ⁸³ πρὸς Κύριον. « Διαθήκη γὰρ αἰώνιος ⁸⁴ οὐκ ἐπιλησθήσεται. » Τουτέστιν, ἡ πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελία γεγεννημένη. Εἶτα ἀπεικάζει αὐτοὺς προβάτων ἀπολωλῶσι· τοῖς ποιμέσι ⁸⁵ τῆς ἀπολείας τῶν προβάτων ἀνατίθισι τὴν αἰτίαν· *ποιμένας* δὲ καλεῖ οὐ μόνον τοὺς βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱερέας· λέγει δὲ καὶ τοῦ παρεσκύασαν αὐτὰ πλανηθῆναι. « Ἐξωσαν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ὄρη· ἐπλάνησαν ⁸⁶ αὐτοὺς, ἐξ ὄρους ἐπὶ βουνὸν ὄχοντο, ἐπελάθοντο κοίτης αὐτῶν. » Βουνοὺς καὶ ὄρη τὰ τῶν εἰδῶλων τεμένη καλεῖ· ἐν ἐκείνοις γὰρ προσεκύνουν τὰ εἰδῶλα· *κοίτην* δὲ αὐτῶν τὸν θεῖον νεών· ἐκεῖθεν γὰρ εἶχον τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν. Αὐτῆ, φησὶν, ἡ πλάνη τοῖς πολεμίοις αὐτοὺς παραδέδωκεν, ἀνθ' ὧν ἤμαρτον Κυρίω.

Ζ. *Νομή ⁸⁷ δικαιοσύνης τῷ συναγαγόντι τοὺς πατέρας αὐτῶν τῷ Κυρίω⁸⁸.* Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Ἡμεῖς δὲ λαὸς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα νομῆς αὐτοῦ. » Τοῦτο καὶ ⁸⁹ ἐνταῦθα λέγει· ὅτι νομῆ **D** δικαιοσύνης ἦσαν τῷ Κυρίω, ὃς τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐξέλεξατο.

ἡ. Ἀπαλλοτριώθητε ⁹⁰ ἐκ μέσου Βαβυλῶνος, καὶ ἀπὸ γῆς Χαλδαιῶν ἐξέλθατε· καὶ γένεσθε ὡσερ ἔριφοι ⁹¹ κατὰ πρόσωπον προβάτων. Τοὺς ἔριφους, τράγους ὁ Σύρος ἠρμήνευσε. Παρακελεύεται τοίνυν αὐτοῖς περιγενέσθαι τῶν Βαβυλωνίων, καὶ τὴν ἐνεγ-

κώσιν καταλαθεῖν· διὰ τοῦτο γὰρ αὐτοὺς καὶ τρά- A
γοὺς ἀπεικάσεν· ἰσχυρότεροι γὰρ τῶν προβάτων οἱ
τράγοι· οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Δανιὴλ τὸν μὲν Ἀλέ-
ξανδρον εἶδε τράγω ἀπεικαθθέντα, τὸν δὲ Δαρεῖον
κρίω. Λέγει δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιόντων τῇ Βα-
βυλωνίῳ καὶ ὅτι περιέζονται, καὶ τῶν ἠθροισμένων
ἔχει ἀγαθῶν ἐμπλήρηθῆναι. Διδάσκει δὲ καὶ τὴν
αἰτίαν, ὣν ὑπομένει κακῶν.

α', ιθ'. Ὅτι ⁹² ἠὺφραίνεσθε, καὶ κατεκαυχᾶσθε
διεπαύσαντες τὴν κληρονομίαν μου. Καὶ διότι
ἐσκιρτάτε, ὡς βοῦθια ἐν βοτάνῃ, καὶ ἐκερατίζετε ⁹³
ὡς ταῦροι. Καὶ κατασχύνθη ⁹⁴ ἡ μήτηρ αὐτῶν ⁹⁵
σφόδρα. Τουτέστι, ἡ Βαβυλωνίῳ. Κατωρύγη ⁹⁶ ἡ
τεχοῦσα ὑμᾶς μήτηρ εἰς ⁹⁷ ἀγαθά. Ἀντὶ τοῦ,
φροῦδος γεγένηται· τὴν ὑπερβολὴν δὲ τῆς κατα-
λίσεως· τοῦτο δηλοῖ· τοῦτο γὰρ καὶ τὰ ἐξῆς διδάξει. ⁹⁸ B

Ἰδοὺ ⁹⁹ ἐσχάτη ἐθνῶν ἔρημος, καὶ ἀνυδρος ¹⁰⁰.
ιγ'. Καὶ ἀπὸ ὀργῆς Κυρίου οὐ κατοικήθησεται,
καὶ ἔσται εἰς ἀφανισμῶν πᾶσα. Λέγει δὲ καὶ τοὺς
δοξάζοντας σκυθρωπάζειν μὲν διὰ τὴν τοῦ πάθους
ὑπερβολὴν, τῷ δὲ συρίγματι μινύειν τὴν ἐκπληξιν.
Κελεύει δὲ καὶ τοῖς τοξόταις ἀφειδῶς ἀφίεναι τὰ βέλη,
καὶ τῆς ἀσεβείας αὐτῆς ἀπαιτῆσαι δικαίαν. Τῷ ¹⁰¹ Κυ-
ρίῳ γὰρ, φησὶν, ἤμωρε. Προλέγει δὲ καὶ τὴν τῶν
Βαβυλωνίων δειλίαν, καὶ τὴν τῶν περιβόλων κατά-
λυσιν· καὶ ἐπιλέγει τὴν αἰτίαν τῆς συμφορᾶς.

Ὅτι ἐκδίκησις παρὰ τοῦ θεοῦ ἔστιν, ἐαδική-
σατε αὐτὴν· καθὼς ἐποίησεν, οὕτως ποιήσατε
αὐτῇ. (ις'.) Ἐξολοθρεύσατε σπέρματι ¹⁰² ἐκ Βα-
βυλωνίως, κατέχοντα δρέπανον ἐν καιρῷ θερισμοῦ.
Ἀντὶ τοῦ, Μὴ μόνους τοὺς στρατευομένους, ἀλλὰ καὶ
τοὺς γεωργοῦντας θανάτω ¹⁰³ παράδοτε. Τοῦτο γὰρ καὶ
αὐτοὶ ἐδεδράκασι τῷ Ἰσραὴλ πολεμοῦντες. « Ἀπὸ
προσώπου μαχαίρας Ἑλληνικῆς ¹⁰⁴ ἕκαστος εἰς τὸν λαὸν
αὐτοῦ ἀναστρέψουσι ¹⁰⁵, καὶ ἕκαστος εἰς τὴν γῆν αὐ-
τοῦ φεύξονται ¹⁰⁶. » Πρὸ τῆς Βαβυλωνίως, Λυδὸς ὁ
Κῦρος κατεστρέψατο· ὑπέταξε δὲ καὶ Ἴωνας, καὶ
Αἰολίαν· ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἀπικέσθησαν οὗτοι,
καὶ τὴν Ἀσίαν ὤκησαν ἄγων τόνων καὶ τούτους ὁ
Κῦρος ἐπεστράτευσεν τῇ Βαβυλωνίῳ. Ὁ μέντοι προ-
φητικὸς λόγος οὐ μάρτην τῶν Ἑλλήνων ἐμνήσθη·
ἀλλὰ διδάσκων, ὡς καὶ τὰ πόρρω που κατοικισμένα
ἔθνη θεία ψῆφος κατὰ τῶν Βαβυλωνίων συνήγαγε.

ις'. Πρόβατον πλανώμενον Ἰσραὴλ. Ἡ περὶ τὰ
εἰώλια πλάνη τῶν κακῶν αὐτῶν γεγένηται πρόξενος·
« Λέοντες ἐξωσαν αὐτόν. » Τοὺς Ἀσσυρίων βασιλεῖας
οὕτως ὠνόμασεν. « Ὁ πρῶτος κατέφαγεν αὐτοὺς ¹⁰⁷
βασιλεὺς ¹⁰⁸ Ἀσσοῦρ. » Θεγλαφθαλασάρ, καὶ Σαλμανα-

Propterea comparavit eos hircis. Sunt enim hirci
robustiores ovibus. Hunc etiam in modum divinus
Daniel vidit Alexandrum hircis similem, Darium
autem arietem. [9, 10] Narrat etiam multitudinem
agredientium Babylonem : et quod superiores
evasuri, et implendi sint bonis ibi congregatis. Et
explicat causam, propter quam patitur adversa.

VERS. 11, 12. Quia iactabimini et gloriabimini
diripientes hereditatem meam. Et quoniam more
vitulorum in herba lasciviebatis, et cornu petebatis,
ut tauri. Et pudore valde magno affecta est mater
eorum ; id est Babylon. Defossa est mater, quae pe-
perit vos, quantum ad bona. Id est, exhausta est. Id
vero eversiois summam cladem significat : quod
etiam sequentia docebunt.

Ecce extrema gentium deserta, et aqua carens.
(VERS. 13.) Et prae ira Domini non habitabitur, et
erit universa in **614** solitudinem. Ait etiam, prae-
tereuntes ob vim ærumnæ immensam tristi vultu
futuros, et sibilo stuporem significaturos esse.
[14] Præcipit insuper sagittariis, ut non cessantes
jaculentur, et sumant pœnas de impietate illius.
Peccavit enim, inquit, Domino. [15] Prædicat item
formidinem Babyloniorum, ac murorum ever-
sionem : causamque calamitatis adjungit.

Quia ultio a Deo est, ulciscimini super eam : sicut
fecit, ita facite illi. (VERS. 16.) Disperditæ semen
de Babylone, tenentem falcem tempore messis.
Quasi diceret : Non solum milites, sed etiam agric-
colas interficite. Hoc enim et ipsi fecerunt, cum
bellum gererent adversus Israel. « A facie gladii
Græci unusquisque ad populum suum revertetur :
et unusquisque ad terram suam fugiet. »
Cyrus Lydos ante destruxit quam Babylonem.
Subjugavit etiam Iones et Æoles : qui, migrantes
e Græcia, habitaverunt in Asia. Hos ergo Cyrus
etiam ducens, inivit expeditionem contra Baby-
lonem. Nec frustra Græcorum meminit sermo
propheticus, sed ut doceret etiam procul positas
gentes divina sententia congregatas esse adversus
Babylonem.

VERS. 17. Ovis errans Israel. Error circa idola
fuit illi causa malorum. « Leones ejecerunt eum. »
Sic appellavit reges Assyriorum. **615** « Primus
devoravit eos rex Assur. » Theglathphalasar, et
Salmanasar, et Senacherim : atque ita posterior

VARIE LECTIONES.

⁹² Numerus vers. 11, in ed. priori appositus erat ad verba ista, Καὶ διότι ἐσκιρτε. ⁹³ ἔκαρ. ὡ; τ.
Hebr. hinniebatis, sicut fortes sc. equi. ⁹⁴ κατηγγ. Præstat rec. lectio ἐνετραπη. Hebr. pudore
suffusa est. ⁹⁵ αὐτ. Rec. lectio est ὑμῶν juxta Hebr. ⁹⁶ A verbis κατωρ. ἡ τεχοῦσα incipiebat
vers. 12, in ed. priori. ⁹⁷ μήτ. εἰς (rec. lectio ἐπ') ἀγαθά. Des. in Hebr. Vid. MONTF. in Hexapl.
ad h. l. ⁹⁸ B διδάσκει. ⁹⁹ ἰδοὺ. Exstat tantum in ed. Compl. ¹⁰⁰ καὶ ἀνυδ. Ita Grab. qui ad-
dit, καὶ ἄβατος. ¹⁰¹ B μινύσει. ¹⁰² B αὐτῆν. ¹⁰³ τῷ — ἤμω. Hæc tantum in ed. Compl. et Grab. leg. ¹⁰⁴ ἐκδ.
αὐτ. Rec. lect. est ἐκδικεῖτε ἐπ' αὐτῆν. ¹⁰⁵ B ἐποίησαν. ¹⁰⁶ Ed. prior hab. αὐτῆν. ¹⁰⁷ sc. Hebr. seminantem.
¹⁰⁸ θαν. B πρῶτον τῷ ¹⁰⁹ ἔλλ. Hebr. opprimentem. Vid. supra, p. 508, ad cap. xlvi, 16. ¹¹⁰ ἀν. Rec.
lectio, ἐποστρέψουσι. ¹¹¹ Rec. lect. est φεύξεται. ¹¹² B αὐτῆν, juxta rec. lect. ¹¹³ Ed. prior hab. βασι-
λεύσα.

rex Babylonis Nabuchodonosor « ossa ejus » A comedit ; id est, proavorum reliquias. [18] Quamobrem, inquit, pœnas exigam ab eis, et eadem patietur quæ passa est Ninive, antiqua metropolis Assyriorum. [19] Ubi vero de his vindictam sumptero, reducam Israellem ad terram paternam. Basan enim, et Carmelum, et montem Ephraim eam vocat. [20] Prædicat quoque commutationem in meliora et ab errore pristino liberationem. [21] Deinde rursus « terram exacerbantium » vocat terram Chaldæorum : *gladium* vero, hostes, quibus præcepit ut irruant in illos, et mandata sua peragant. [23] « Malleum vero universæ terræ, » appellavit regnum Babyloniorum, eo quod cunctas gentes plaga affecerit, et alia regna everterit. Nam mallei proprium est comminuere quæ cum illo percutiuntur.

VERS. 25, 26. *Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa iræ suæ, quia opus Deo ac Domino exercituum est in terra Chaldæorum. Venerunt enim tempora ejus. Vasa iræ vocat hostes, seu instrumenta iræ. Thesaurus autem vocavit, ulticem sententiam : tempora vero ejus, ipsum supplicium.* **616** Siquidem non amplius, ait, longanimiter feret Dominus, sed de impietate sumet pœnas. Posthæc, ut doceat se esse qui pœnas irroget, mandat ut scrutentur reconditoria, et cuncta perdant, ac ne vestigium quidem prioris felicitatis relinquant. [28] Prædicat autem quoque quo pacto Judæi, cum magna multitudine illinc aufugerint, sint recuperaturi Hierosolymani, declaraturique mala quæ Babylonem apprehenderint. [29, 30] Tum jubens illam eadem pati quæ commisit, « Reddite, inquit, ei juxta opéra ejus ; » ac, demonstrata illius contra ipsum Deum insania, alloquitur eam.

VERS. 31. *Ecce, ego (veniam) contra te, inquit Dominus exercituum, superbam. Nomen impositum superbiam adversus Deum indicat, et iniquitatem in omnes homines demonstrat.*

Quia venit dies casus tui, et tempus ultionis tuæ. (VERS. 32.) Et infirmabitur superbia tua, et cadet, et non erit qui suscitet eam. Et accendam ignem in silva ejus : et detorabit omnia quæ sunt in circuitu ejus. Silvam vocat multitudinem domorum, et multitudinem inhabitantium ; « ea quæ sunt in circuitu, » subditos ; « infirmitatem vero superbiam, » imperii dissolutionem. Hæc vero patienter, inquit, quia cum populum meum in servitutem rede-gissent, noluerunt tempore opportuno eis con-

σάρ, καὶ Σαναχρηίμ· καὶ οὕτως ¹⁴ ὕστερος βασιλεὺς Βαβυλῶνος Ναβουχοδονόσορ « τὰ ὀστέα αὐτοῦ » κατέφαγεν. Ἀντὶ τοῦ ¹⁵, τῶν προπατόρων ¹⁶ τὰ λείψανα. Οὐ δὴ χάριν, φησὶ, ποιήν αὐτούς ¹⁷ πράξομαι, καὶ ταῦτα παίσεται, ἀπέπονθεν ἡ Νινευὶ ¹⁸, ἡ παλαιὰ τῶν Ἀσσυρίων μητρόπολις. Τούτους δὲ τιμωρησάμενος, ἐπανόξω τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν πατρίαν γῆν· Βάσαν γάρ, καὶ Κάρμηλον, καὶ ὄρος Ἐφραΐμ, αὐτὴν καλεῖ. Προλέγει δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν, καὶ τὴν τῆς προτέρας πλάνης ἀπαλλαγὴν. Εἶτα « γῆν παραπικραίνοντων » πάλιν τὴν τῶν Χαλδαίων καλεῖ· *μάχαιραν* δὲ τοὺς πολεμίους· καὶ κελεύει τοῦτους κατ' ἐκείνων ὀρμηθεῖν, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ κελεύόμενα πράξαι. « Σφύραν δὲ πάσης τῆς γῆς, » τὴν τῶν Βαβυλωνίων βασιλείαν ὠνόμασεν, ὡς πᾶσι τοῖς ἔθνεσι ἐπενεγκούσαν πληγὴν, καὶ τὰς ἄλλας καταλύσασαν βασιλείας. Ἴδιον γάρ ἐστι ¹⁹ σφύρας· τὸ λεπτόν τινι τὰ παρ' αὐτῆς τυπτόμενα.

κε', κς'. *Ἦνοιξεν Κύριος τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκεν τὰ σκευὴ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ· ὅτι ἔργον ἐστὶ τῷ Θεῷ, καὶ Κυρίῳ ²⁰ τῶν δυνάμεων ²¹, ἐν γῆ Χαλδαίων. Ὅτι ²² ἐληλύθησαν οἱ καιροὶ αὐτῆς. Σκευὴ ²³ ὀργῆς τοὺς πολεμίους καλεῖ, ὡς τῇ ὀργῇ ὑπουργοῦντας. Θησαυροὺς δὲ, τὴν τιμωρητικὴν ψῆφον, καιροὺς δὲ αὐτῆς, τὴν τιμωρίαν ἐκάλεισεν. Οὐκέτι γάρ, φησὶν, ὁ Δεσπότης μακροθυμῆσει, ἀλλ' ἀπαιτήσει δικᾶς τῆς ἀσεβείας. Εἶτα διδάσκων, ὡς αὐτὸς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, παρακελεύεται καὶ τὰς ἀποθήκας ἐρευνῆσαι, καὶ πάντα διαφθεῖραι, καὶ μὴδὲ ἴχνος τῆς προτέρας εὐπραξίας καταλιπεῖν. Προλέγει δὲ καὶ τοὺς ἐκεῖθεν ἀποδιδράσκοντας, τῶν Ἰουδαίων τὸ πλῆθος, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ καταλαμβάνοντας, καὶ μνησθῆναι τὰ κατελιγμένα τὴν Βαβυλῶνα κακὰ. Ἐπειτα παρακελευσάμενος αὐτὴν παθεῖν ἃ δέδρακεν, « Ἀνταπόδοτε γὰρ αὐτῇ, φησὶ, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῆς, » καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ μανίαν ἐπιδείξας, πρὸς αὐτὴν ποιεῖται τοὺς λόγους.*

λα'. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων, τὴν ὕβριστριαν. Ἡ τεθεῖσα προσηγορία τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ ὑψὸν αἰνύττεται, καὶ τὴν εἰς πάντας ἀνθρώπους παρανομίαν δηλοῖ.

Ὅτι ἤκει ἡμέρα ²⁴ τῆς πτώσεως ²⁵ σου, καὶ καιρὸς ἐκδικήσεώς σου. (λβ'.) Καὶ ἀσθενήσει ἡ ὕβρις σου, καὶ πεσεῖται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἀνιστῶν αὐτὴν· καὶ ἀνάψω πῦρ ἐν τῷ ²⁶ δρυμῷ αὐτῆς, καὶ καταφάγεται πάντα τὰ κύκλω αὐτῆς. Δρυμὸν τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων· « τὰ δὲ κύκλω, » τοὺς ὑπηκόους· « ἀσθένεια δὲ ὕβρεως, » τὴν τῆς δυναστείας κατάλυσιν. Ταῦτα δὲ, φησὶ, παίσονται, ὅτι τὴν ἐμὸν ἐξανδραποδίσαντας λαὸν, ἀποδοῦναι τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῖς εἰς καιρὸν οὐκ ἠθέλησαν. Τούτου δὲ

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ B οὕτως ὕστερον, juxta rec. lect. ¹⁵ ἀντὶ τοῦ. B τούτέστιν. ¹⁶ προπ. B προτέρων. ¹⁷ B ἀπό τόν. ¹⁸ Ed. prior hab. Νίνος, B Νίνος. ¹⁹ ἐστὶ. B τῆς. ²⁰ τῷ Θ. x. Κυρ. B τῷ Κυρίῳ Θεῷ. Ita quoque Grab. ²¹ τ. δυν. Exstat in ed. Compl. et Grab. ²² ὅτι — αὐτῆς. Hebr. Venite ad eam ab extremis finibus. ²³ Ex B suppl. ²⁴ ἡμ. B præm. ἡ. ²⁵ τ. πτώσ. Des. apud LXX. ²⁶ ἐν τῷ δρ. Hebr. in urbibus.

χρίν, ἀπειλεῖ παραδώσιν τοῖς πολεμίοις, καὶ τὴν πόλιν, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας, καὶ τὰ τῆς ψευδολογίας μαντεῖα, καὶ τοὺς ἀριστεύειν ἐν αὐτῇ ³³ ἐλωθτάς, καὶ τοὺς εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν ἀφικομένους ³⁴, καὶ τοὺς ἀποκειμένους θησαυρούς. Ἀπειλεῖ δὲ καὶ τὸ ὕδωρ αὐτῆς φροῦδον ποιήσιν· ὕδωρ δὲ τροπικῶς τὸ πλῆθος καλεῖ· εἰκὸς δὲ προαγορεύειν ³⁵ καὶ τὰ τῶ ὕδατι συμβησόμενα. Πάλαι γὰρ αὐτὴν μέσσην ἔεμενεν ὁ Εὐφράτης, νῦν δὲ ὁ μὲν ποταμὸς ἐτέτραπτο εἰς ἑτέραν ὁδὸν, σμικροτάτη δὲ διώρυξ διὰ τῶν ἑρειπίων ὀδεύει. *Νήσους* δὲ καλεῖ τὰς τῆς πόλεως οἰκίας, ὡς κύκλῳ τοὺς περιθόλους ὕδατος περικλύζοντος, καὶ πάλιν ἐν μέσῳ τῆς πόλεως ἐχούσας τὸν ³¹ ποταμόν. *Ἰνδάλματα* ³² δὲ τὰς τῶν δαιμόνων φαντασίας καλεῖ· *θυγατέρας* δὲ *Σειρήνων* ὁ Σύρος τοὺς στρουθοκαμήλους ἠρμήνυσσε· καὶ *δαίμονας* δὲ ἔθος οὕτω καλεῖν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ, διὰ τὸ καταθελγεῖν καὶ ἐξαπατᾶν τοὺς ἀνθρώπους· καὶ οὗτοι μέντοι κάκεινοι τῆς ἐρημίας σημαντικοί. « Καὶ οὐκ ³³ οἰκοδομηθήσεται ἔτι εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ³⁴ οὐ κατοικηθήσεται ἔτι εἰς γενεὰς καὶ γενεάς. » Καὶ τετύγγηκεν ἀμφοτέρω πέρατος· οὕτε γὰρ ὠκοδομήθη, ἀλλ' ἐστέρηται τῶν περιθόλων μέγρι καὶ τῆμερον, καὶ ἐπὶ πλεῖστον θοῖκτος ἔμεινε· τοῦτο γὰρ εἶπεν « εἰς γενεὰς καὶ γενεάς. » Καὶ νῦν δὲ ὀλίγοι τὴν γῆν ³⁵ ταύτην οἰκοῦσαν Ἰουδαῖοι. Ἀπεικάζει δὲ αὐτὴν *Σοδύμοις* καὶ *Γομόρροις*, καὶ ³⁶ διὰ τὴν προτέραν ἀσέθειαν, καὶ διὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν ὕστερον ζημίαν. Ὑποδείκνυσι δὲ καὶ τῶν πολεμίων τὴν πανοπλίαν, καὶ εὐκείναι φησὶ θαλάσσην κευμαινούσῃ· καὶ πυρὶ παραβάλλει προθυμίαν ³⁷. Τῶν δὲ Βαβυλωνίων ὑπὸ δειλίας λέγει παραλυθῆναι τὰς χεῖρας, καὶ τὴν ὀδύνην αὐτῶν ὠδίσιν γυναικῶς ἀπεικάζει. Διδάσκει δὲ καὶ ὡς αὐτὸς στρατηγεῖ τῶν Μήδων. « Ὅτι τίς ὡσπερ ἐγὼ· καὶ τίς ἀντιστήσεται μοι ³⁸; καὶ τίς οὕτος ποιμὴν, ὃς στήσεται κατὰ πρόσωπόν μου; » Ἐπειδὴ ποιμὴν τοῦ Ἰσραὴλ ὠνομάζετο, ἐνόμισαν δὲ τῆς Βαβυλώνας ³⁹ οἱ βασιλεῖς αὐτοῦ περιγενήσεται τοῦ τῶν ὀλων θεοῦ, διδάσκει, ὡς αὐτὸς αὐτοῖς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, ἀσύγκριτον ἔχων τὴν δύναμιν. Εἶτα παρακελεύεται καὶ αὐτὰ διαφθεῖραι τὰ ἀρνία τῶν προβάτων, καὶ τὴν νομὴν ἀφανίσαι· καλεῖ δὲ ἀρνία τὰ βρέφη, *νομὴν* δὲ τὴν πόλιν, καὶ τὴν ὑποκειμένην γῆν. Περὶ μέντοι τῶν παιδίων καὶ ὁ μακάριος προθεσπίζει· *Δαβὶδ*· « Μακάριος γὰρ, φησίν, ὃς κρατῆσει· τὰ ⁴⁰ νήπιά σου, καὶ ἔδαφιεῖ αὐτὰ πρὸς τὴν πέτραν.

A *cedere libertatem*. [35-36] Propterea minatur se traditurum esse hostibus civitatem, incolas ejus, et mendacii vaticinia, et qui bellatores **617** præstantissimi in ea esse solent, et adjutores eorum, et thesauros reconditos. [38] Minatur item se aquam ejus effecturum inanem: *aquam* figurate multitudinem vocans. Verisimiliter itaque prænuntiat ea quæ sint aquis obventura. Quondam enim Euphrates urbem ipsam mediam dividebat: nunc autem fluvius conversus est in aliam viam, et per rudera minimus aquarum meatus fluit. *Insulas* vero vocat domos civitatis: quod aqua muros ambientes circumfluat, rursusque urbs in medio flumen habeat. [39] *Simulacra* vero dæmonum imagines vocat. *Filias Sirenium* Syrus interpretatus est *struthocamelos*: et dæmonas ita vocare solet divina Scriptura, eo quod demulcent et fallunt homines: vastitatem autem utrique significant. « Et non ædificabitur iterum in sæculum: et non habitabitur amplius in generationes et generationes. » Et utrumque evenit. Nam non est ædificata: sed in hodiernum usque diem caret muris, et longo tempore inhabitabilis mansit. Hoc enim sibi vult, « in generationes et generationes. » Nunc autem pauci terram istam incolunt Judæi. [40] Et comparat illam Sodomæ et Gomorrhæ, tum ob pristinam impietatem, tum ob cladem postea inflictam. [41, 42] Subjicit etiam oculis armatum exercitum hostium, quem æstuanti mari similem esse dicit: et cum igne confert ejus animi alacritatem. **618** [43] Babyloniorum porro manus dicit esse præ metu dissolutas, et dolores eorum mulieris referre dolores. [44] Docet præterea se ducem esse Medorum. « Quis enim ut ego? et quis resistet mihi? et quis iste pastor, qui stabit contra faciem meam? » Quoniam pastor Israelis nominabatur, et reges Babylonis arbitrabantur se superiores esse Deum omnium, demonstrat se eum esse qui illos ulciscitur, incomparabili præditus potentia. Deinde hortatur ut ipsos etiam ovium agniculos interficiant, et pascua devastent. [45] Vocat autem *agniculos*, infantes; *pascua* vero, civitatem ac terram subditam. De pueris quidem beatus David etiam vaticinatur. « Beatus enim, ait, qui tenebit parvulos tuos, et allidet eos ad petram ^k. »

μς'. Διδεῖ ἀπὸ φωνῆς ἀλώσεως Βαβυλωνίως σείσθησεται ἡ γῆ, καὶ κρυγῆ αὐτῆς ⁴¹ ἐν ἔθνεσιν ἀκουσθήσεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπίσημος ἦν ἡ πόλις, πάντοτε διέδραμε καὶ τοῦ πάθους ⁴² ἡ φῆμη.

D **VERS. 46. Quoniam voce captivitatis Babylonice commovebitur terra, et clamor ejus in gentibus audietur. Etenim cum esset urbs insignis, pervagata est etiam fama cladis in partes universas.**

^k Psal. cxxxvi, 9.

VARIÆ LLECTIONES.

³³ B αὐτοῖς. ³⁴ B ἀφιγμένους. ³⁵ B προαγορεύει. ³⁶ τὸν. Des. in B. ³⁷ Ἰνδ. *Hebr.* feles feræ Aliter. ³⁸ οὐκ οἰκοδ. ἔτι. Rec. lect. est, οὐ μὴ κατοικηθῆ οὐκέτι. ³⁹ καὶ—γενεάς. Ita fere Grab. ⁴⁰ τὴν γῆν ταύτ. Ita leg. esse vid. pro τὴν τοιαύτην, ut hab. ed. prior. ⁴¹ Ex B suppl. ⁴² πρὸθ. B πρᾶμ. τῆν. ⁴³ ἀντιστ. μοι. Vid. supra, p. 606, ad c. xlix, 19. ⁴⁴ τ. Βαβ. οἱ βασι. B οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. ⁴⁵ τὰ πᾶ--- αὐτὰ. Supra, t. I, p. 1526, καὶ ἔδαφιεῖ τὰ νήπιά σου. ⁴⁶ αὐτ. Exstat tantum in Compl. ⁴⁷ πᾶθ. Ita ex B emendanda fuit lectio Sirm. ἔθνοους.

CAPUT LI. (Græc. XXVIII.)

[1, 2] Post hæc variis nominibus hostes appellat. Et primo quidem *Ventum urentem*, qui plantas interimere solet; deinde *contumeliosos*, quo ipso justam supplicii causam manifestat. Patieris enim, ait, quæ commisisti. [3] Ubi præcepit eis ne parcant, sed furorem contra omnes effundant, subjunxit:

VERS. 5. *Quoniam Israel et Juda non sunt vindicti Deo suo, (nec) Domino omnipotenti: quia terra eorum repleta est iniquitate, a sanctis Israelis. Propter impium dæmonum cultum, et iniquitatem eorum, contempsi illos: neque enim ipsos mea cura prorsus privavi.*

VERS. 7, 8. *Poculum aureum Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram vino suo. Gentes biberunt illud, commotæ sunt gentes. Et repente cecidit Babylon, et contrita est. Beatus Daniel, somnium quoque interpretatus, caput aureum ipsum dixit esse Babylonium. Et hoc loco supplicium aliis gentibus per hanc illatum poculum aureum nuncupavit. Ait ergo, Babylonem et reliquas gentes pœnis affecisse, et mox præter spem omnem captam esse et eversam. Deinde dicit gentibus, quæ in auxilium venerant: « Lugete illam: sumite resinas corruptioni ejus, ut sanetur. » Id est, medicamentum auxilii adferre illi. Et usus est propheta ethopœia, subjungens illorum responsionem.*

VERS. 9, 10. *Medelam adhibuimus illi, et non est sanata. Derelinquamus eam, et abeamus unusquisque in terram suam. Quia appropinquavit ad cælum judicium ejus, et elatum est usque ad astra. Protulit Dominus judicium ejus. Prædixit hanc Babylonicam superbiam etiam 620 beatus Isaias: « Dixit enim, ait: Supra sidera ponam solium meum. » Docet porro clarius, quis ministret, et quis jubeat.*

VERS. 11, 12. *Suscitavit Dominus spiritum regis Medorum, quia contra Babylonem ira ejus, ut perdat eam. Quandoquidem ultio Domini est, ultio templi sui, in muris Babylonis. Infligam muris Babylonis quæ perpetravit contra templum. Tum ironice loquens, hortatur Babylonios, ut constituent in muris custodes, et hos excitent et commoneant arma sumere. Et ut doceat nullam illis utilitatem inde esse futuram, subdidit: « Et faciet Dominus quæcunque locutus est de habitantibus in Baby-*

¹ Dan. II, 32, 38. ² Isa. XIV, 13.

VARIÆ LECTIONES.

³ B ð. ⁴ ðν. Rec. lect. est ἀδικίας. ⁵ ἀπ. τ. οὖν. αὐτ. Hæc infra, ad Dan. II, 31-33, sequentibus junguntur, colo ad vocem γῆν posito. ⁶ Rec. lect. ἐπίοσαν. Ita quoque infra, ad Dan. I. c. ⁷ τοῦτο. B δὲ τοῦτο, juxta rec. lect., colo ad vocem ἔθνη posito. Sic quoque infra, ad Dan. I. c. ⁸ ἔθνη. Additur h. l. in edit. Grab. Des. autem infra, ad Dan. I. c., ubi solum ἐσαλεύθησαν existat, juxta rec. lect. ⁹ ἐπιχ. B αἰδ. αὐτῆς. ¹⁰ τῆ δ. αὐτ. Hebr. ad dolorem ejus sc. mitigandum. ¹¹ B ὅπως, juxta Ald. ¹² αὐτ. Rec. lect. est, τὴν Βαβυλῶνα. ¹³ καὶ ἐπ. Rec. lectio, ἐξῆρην. ¹⁴ Rec. lect. est, Ἐξήνεγκε. ¹⁵ τὸ χρ. αὐτ. Hebr. justitias nostras. ¹⁶ ἐχδ. K. ἐστίν. Des. in B. ¹⁷ ναοῦ. Ita Hebr., sed rec. lect. est λαοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ'

Εἶτα διαφόροις ὀνόμασι τοὺς πολεμίους καλεῖ καὶ πρῶτον μὲν ἀνεμιον καύσωνα· διαφθεῖρειν γὰρ οὗτος πέφυκε τὰ φυτὰ. Εἶτα ὑβριστάς· διὰ τοῦτου δὲ δηλοῖ τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. Πείσῃ γὰρ, φησὶν, ὁ πεποήκας. Τοῦτοις ἐντειχάμενος ἀφειδῶ· κατὰ πάντων χρήσασθαι τῷ θυμῷ, ἐπήγαγε·

ε'· Διότι οὐκ ἐχίρησεν Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, ἀπὸ Κυρίου παντοκράτορος, ὅτι ἡ γῆ αὐτῶν ἐπλήσθη ἀνομία⁴⁶, ἀπὸ τῶν ἀγίων Ἰσραὴλ. Διὰ τὴν δεισδαιμονίαν αὐτῶν, καὶ τὴν παρανομίαν περιεῖδον αὐτούς· οὐ γὰρ δὴ παντελῶς αὐτοὺς τῆς ἐμῆς κηδεμονίας ἐγύμνωσα.

ζ', η'. Ποτήριον χρυσοῦν Βαβυλῶν ἐν χειρὶ Κυρίου, μεθύσασθαι πᾶσαν τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ οἴνου αὐτῆς· ἔπιεν ἔθνη τοῦτο⁴⁷, ἐσαλεύθη ἔθνη⁴⁸. Καὶ ἄφρων ἐπεσε Βαβυλῶν, καὶ συνστρίβη. Καὶ τὸ ἐνύπνιον ἐρμηνεύων ὁ μακάριος Δανιὴλ, τὴν κεφαλὴν τὴν χρυσοῦν αὐτὸν εἶπε τὸν Βαβυλωνιον· καὶ ἐγκαῦθα τὴν δι' αὐτοῦ τιμωρίαν, τοῖς ἄλλοις ἐπενεχθεῖσαν ἔθνεσι, ποτήριον χρυσοῦν προσηγόρευσε. Λέγει τοίνυν, ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὴν τιμωρίαν ἐπήνεγκε, καὶ ἐξαίφνης αὐτὴ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἐάλω, καὶ ἀνάστατος γέγονεν. Εἶτα τοῖς εἰς ἐπικουρίαν⁴⁹ ἐπληθύνουσιν ἔθνεσι λέγει, « Ἐθνηεῖτε αὐτῆν· λάβετε βῆτην τῆ⁵⁰ διαφθορᾶ αὐτῆς, εἰ πως⁵¹ λαθῆσεται. » Ἀντὶ τοῦ, προσενέγκατε αὐτῆ τῆς βοήθειας τὰ φάρμακα· κέχρηται δὲ καὶ ἡθοποιεῖ ὁ προφήτης, καὶ τὴν παρ' ἐκείνων ἀπόκρισιν τίθουσιν.

θ', ι'. Ἰατρύσαμεν αὐτῆν⁵², καὶ οὐκ ἰάθη· ἐγκαταλλώπομεν αὐτῆν, καὶ ἀπέλωμεν ἕκαστος εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ· ὅτι ἤγγικεν εἰς οὐρανὸν τὸ κρῖμα αὐτῆς, καὶ ἐπῆρθη ἕως τῶν ἀστρῶν. Εἰσήνεγκε⁵³ Κύριος τὸ κρῖμα⁵⁴ αὐτοῦ. Τοῦτον τοῦ Βαβυλωνίου τὸν τύπον καὶ ὁ μακάριος προσέσπισεν Ἡσαίας· « Εἶπε γὰρ, φησὶν, Ἐπάνω τῶν ἀστρῶν θῆσά τὸν θρόνον μου. » Διδάσκει δὲ σαφέστερον τὸν ὑπουργούντα, καὶ τὸν κελεύοντα.

κ', ιδ'. ἤγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα βασιλέως Μήδων· ὅτι ἐπὶ Βαβυλῶνα ἡ ὄρη αὐτοῦ, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι αὐτῆν· ὅτι ἐκδίκησις⁵⁵ Κυρίου ἐστίν, ἐκδίκησις ναοῦ⁵⁶ αὐτοῦ, ἐπὶ τειχῶν Βαβυλῶνος. Ἄ τετλόμηκε κατὰ τοῦ ναοῦ, τοῖς τῆς Βαβυλῶνος περιθόλοις ἐπάξω. Εἶτα εἰρωνικῶς τοῖς Βαβυλωνίοις παρακελεύεται, καὶ φύλακας ἐπιστήσαι τοῖς τείχεσι, καὶ τούτους διεγεῖραι, καὶ εὐτρεπίσαι τὰ ὄπλα· καὶ διδάσκων, ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος ἐντεύθεν γενήσεται, ἐπήγαγε· « Καὶ ποιήσει Κύριος ὅσα

ἐλάλησεν ἐπὶ τοῖς κατοικοῦντας Βαβυλώνα. ὁ Προ-
 ηγῶρεσε γὰρ διὰ τῶν προφητῶν τὴν ταύτης κατάλυ-
 σιν. « Κατὰ ⁶⁶ δὲ τοῦ βραχίονος » τὸν Θεὸν ὁμομο-
 κῆνα λέγει, ἀντὶ τοῦ, κατὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως·
 τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν·

εἰ, τς'. Πουῶν γῆν ἐν τῇ ἰσχυρί αὐτοῦ· ἐτοιμά-
 ζων τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ· ἐν τῇ
 συνέσει αὐτοῦ ἐξέτειρε τὸν οὐρανόν. Εἰς φωνὴν
 ἤχους ⁶⁹ αὐτοῦ ἔθετο πλῆθος ὕδατος ἐν οὐρανῷ ⁶⁰,
 καὶ ἀνήγαγε νεφέλας ⁶¹ ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς·
 ἀστρατῆς εἰς ὑπέρον ἐποίησεν· ἐξήγαγε φῶς ⁶²
 ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ. Καὶ τὰ τῆς δημιουργίας τέ-
 θεικεν, καὶ τὰ τῆς προμηθείας· οὐ γὰρ μόνον πε-
 ποίηκε τὰ σύμπαντα, ἀλλὰ καὶ διατελεῖ κυβερνῶν. Τὸ
 εἰς φωνὴν ἤχους αὐτοῦ ἔθετο πλῆθος ὕδατος ἐν οὐρα-
 νῷ ⁶³, ὁ διδάσκει τὸν διὰ τῶν νεφελῶν ⁶⁴ τῆς βροντῆς
 ἐπιτελοῦμενον κτύπον. Παρατίθησι δὲ τῇ θεολογίᾳ τὴν
 τῶν δαιμόνιων ἀσθενείαν· καὶ δείκνυσιν αὐτὰ τῆς τῶν
 χρυσοῶν δεόμενα τέχνης, καὶ ὅτι ὑπ' ἄλλων γινόμε-
 να, οὐδὲ τοῖς ἀλόγοις ζῶσι ἀναπνεῖν ὁμοίως ἰσχύει.
 Προλέγει δὲ αὐτῶν καὶ τὴν παῦλαν.

Ἐν καιρῷ γὰρ, ψῆσιν, ἐπισκοπῆς ⁶⁵ ἀπολοῦν-
 ται. (ιβ'.) Οὐ τοιαύτη ⁶⁶ ἡ μερίς τῶ ⁶⁷ Ἰακώβ, ὅτι
 ὁ πλάσας τὰ πάντα αὐτός ἐστι μερίς ⁶⁸ αὐτοῦ
 καὶ ⁶⁹ Ἰσραὴλ βέβδος κληρονομίας αὐτοῦ· Κύ-
 ριος τῶν δυνάμεων ⁷⁰ ἔρομα αὐτῶ. Τῆς Βαβυλώ-
 νος ἐκείνοι θεοί, τοῦ δὲ Παρατῆσι δὲ τῶν ἀπάντων ποιη-
 τῆς. Εἰκότως τοῖνον οἱ μὲν καταλύονται, οἱ δὲ
 ἐπανέρχονται.

κ'. Διασκορπίζεις ⁷¹ σύ μοι σκευὴ πολέμου,
 καὶ διασκορπιῶ ἔθνη ἐν σοί. Τοῦτο ὁ Σύρος ἠρμή-
 νευσεν ⁷², « Ἐτοιμάσον μοι σκευὴ πολέμου. » Κατὰ
 μέντοι τὴν ἑλληνικὴν ἑρμηνείαν, εὐτα νοητέον·
 Ἐπειδὴ τοῖς ὅπλοις σου κατὰ τοῦ ἐμοῦ ἐχρήσω λαοῦ,
 καὶ βέλη καὶ δόρατα κατὰ τούτων ἠκόντισας, καγῶ ⁷³
 διασκορπιῶ ἔθνη ἐν σοί. Τοῦτο γὰρ λέγει· Συκορπί-
 σας ⁷⁴ σκεδάσω καγῶ τὰ εἰς ἐπικουρίαν σου ἐηλυ-
 θότα ἔθνη, καὶ τοὺς ἔππους, καὶ τοὺς τούτων ἀναβά-
 τας, καὶ πᾶσαν ἡλικίαν, καὶ γένος ἐκάτερον, καὶ
 ἀρχοντας, καὶ ἀρχομένους, καὶ ποιμαίνοντας, καὶ
 γεωργοῦντας. Καὶ ταῦτα πείσεσθε, ὑπὲρ ὧν κατὰ
 τῆς Σιών ἐτολμήσατε.

κς'. Ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς σέ, τὸ ὄρος τὸ διεφθαρμέ-
 νον, λέγει Κύριος ⁷⁵, τὸ διεφθειρον πᾶσαν τὴν
 γῆν. Ὅρος αὐτὴν καλεῖ διὰ τὸ περιφανὲς τῆς δυνα-
 στείας, διεφθαρμένον δὲ διὰ τὸ δυσσεβὲς καὶ παρά-
 νομον. « Καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σέ, καὶ
 κατακυλιῶ ⁷⁶ σε ἀπὸ τῶν πετρῶν. » Τουτέστι,

A lone. » Si quidem prænuntiavit per prophetas ever-
 sionem ejus. [14] Deum autem jurasse ait « per
 brachium, » id est, per suam ipsius potentiam.
 Hoc enim subjunxit :

VERS. 15, 16. Qui facit terram robore suo; qui
 paravit orbem terrarum sapientia sua, intellectu suo
 extendit cælum. Qui posuit aquarum multitudinem
 in cælo, ut audiat sonus vocis ejus. Et eduxit
 nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit, et
 eduxit lumen de thesauris suis. Et ea posuit quæ
 pertinent ad creationem, et ea quæ ad providen-
 tiam : quia non solum condidit universa, sed etiam
 in iis gubernandis perseverat. Istud autem, « po-
 suit aquarum multitudinem in cælo, ut audiat
 sonus vocis ejus, » innuit tonitru strepitum, qui
 ministerio nubium editur. [17, 18] Divinæ autem
 majestati opponit **621** idolorum imbecillitatem,
 et docet illa aurificum industria opus habere, et
 cum ab aliis fiant, ne quidem sicut animalia bruta
 respirare posse. Prædicat porro eadem cessatura
 esse.

Tempore enim visitationis, ait, peribunt. (VERS.
 19.) Non est ejusmodi pars Jacobo. Nam qui for-
 mavit omnia, ipse est pars ejus : et Israel virga
 hæreditatis ejus. Dominus exercituum nomen illi.
 Hi sunt dii Babylonis : Israelis autem Deus est,
 qui omnia condidit. Quare merito illi dissolvuntur,
 isti vero redeunt.

C VERS. 20. Tu dissipas mihi vasa belli : et dissi-
 pabo gentes per te. Hoc Syrus interpretatus est :
 « Præpara mihi instrumenta bellica. » At, juxta
 Græcam interpretationem, sic intelligendum est :
 Quoniam usus es armis tuis contra populum meum,
 et tela hastasque ejaculatus es in eos, ego quoque
 dissipabo per te gentes. [21-24] Hoc enim ait : Et
 ego dissipans dissipabo gentes quæ venerunt in
 auxilium tuum, equos et ascensores eorum, homi-
 nes cujuscunq; ætatis et sexus, principes et
 subditos, pastores et agricolas. Et hæc patiemini,
 propter ea quæ commisistis in Sione.

VERS. 25. Ecce ego ad te, mons corrupte, qui cor-
 rumpis universam terram, dicit Dominus. Ipsam vocat
 montem, ob excellentiam imperii : corruptum autem
622 impietatis et iniquitatis ergo. « Et extendam
 in te manum meam, et devolvam te a petris. » Hoc
 est, humilem te exhibebo. « Et reddam te montem

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ Κατὰ δὲ τοῦ βρ. *Hebr.* per animam, s. vitam suam. ⁶⁷ ἤχ.—ὕδατος. *Rec. lect.* est, ἔθετο ἤχος ὕδατος.
⁶⁸ οὐρ. *B præm.* τῶ, juxta *Alex.* ⁶⁹ νεφ. *Hebr.* vapores. ⁷⁰ φῶς. *Hebr.* ventum. ⁷¹ οὐρ. *B præm.* τῶ. ⁷² *B* νε-
 φῶν, ⁷³ *Rec.* lectio est ἐπισκέψεως. ⁷⁴ Οὐ τοιαύτη. *B* οὔτοι (addito colo, quod in codice isto des. apud ἀπ-
 ολοῦνται) αὐτῆ. ⁷⁵ τῶ. *Des.* in edit. priori. ⁷⁶ μερ. *Rec. lect.* κληρονομία. *Sed Grab.* habet βέβδος κληρο-
 νομίας. ⁷⁷ καὶ — κληρ. αὐτ. *Hæc apud LXX,* des. et ex c. x, 16, desumpta esse videntur. *Eadem in*
cod. suo legisse Grabium, testantur *Proleg. ad i. III,* edit. *Grab.* ⁷⁸ τ. δυν. *Additur in edit. Compl. et*
Grab. ⁷⁹ Διασκ. — ἐν σοί. *Hebr.* Malleus in mihi eras, et tanquam instrumenta belli : et dissipavi per te
 gentes. ⁸⁰ ἤμ. *B præm.* οὔτως. ⁸¹ καγῶ — ἐν σοί. *Des.* in *B.* ⁸² *B* ἐσκόρπισας. ⁸³ λ. Κύρ. *Des.* apud
LXX, sed additum est a *Grab.* ⁸⁴ *B* κατακυλιῶ.

combustum, id est, plane inutilem : quod declarant sequentia.

VERS. 26. *Et non sument de te lapidem in angulum, et lapidem in fundamentum, quia redigeris in vastitatem æternam, dicit Dominus. Nec regem rearunt, nec principem, ex novis habitatoribus. Fundamenta enim sustinent ædificium, anguli vero conjungunt.*

VERS. 27. *Erigite signum in terra. Canite tuba inter gentes. Sanctificate contra eam gentes (id est, segregate). Annuntiate contra eam regnis Ararat a me, et Aschanazais. Armeniam appellat Ararat. Aschanazai vero, gens est alia illorum vicina. Nos porro cunctos congregavit rex Persarum ac Medorum. Hoc enim subjungit :*

VERS. 28. *Sanctificate contra eam gentes, regem Medorum, et duces ejus, et omnes magistratus ejus. Dicit autem terram quoque esse commotam.*

VERS. 29. *Quia surrexit cogitatio Domini contra Babylonem, ut redigat terram Babylonis in vastitatem, ne ipsa inhabitetur. [30-32] Prædicit etiam obsidionem, et imbecillitatem bellatorum iutus existentium, et urbis incendium, et eos qui illam captam regi sint nuntiaturi. [33] Comparatque domorum destructionem cum area triturrata et messe matura. Et profert verba quæ dicebat Hierosolyma de rege Babyloniorum.*

623VERS. 31. *Divisit me, absumpsit me, instar tenuium tenebrarum comprehendit me Nabuchodonosor, rex Babylonis. Tenuissimus aer magis penetrat corpora nostra. Ait ergo : Tenebræ calamitatis vel ipsa animæ meæ membra repleverunt. Reddidit me velut vas inane ; absorbit me quasi draco ; ventrem suum implevit deliciis meis. Spoliavit, inquit, me omnibus bonis : et accipiens universas opes meas, et prosperitate me privans, imitatus est draconem passerum pullos absorbentem. Docet porro, quomodo iniquitates ejus illam infirmam reddiderint, hunc autem robustum.*

VERS. 35. *Expulerunt me labores mei, et miseræ meæ in Babylonem, dicit habitatrix Sionis ; et sanguis meus super habitantes Chaldæam, dicit Hierosolyma. Vindicabitur, inquit, sanguis meus de illis, et luent pœnas eorum quæ perperam ges-*

ταπεινήν σε δείξω. « Καὶ δώσω σε εἰς ἑβδος ἐμπεπυρισμένον, ἂντι τοῦ, ἀχρηστον παντελῶς· καὶ ἑ τοῦτο δηλοῖ τὰ ἐξῆς.

κς'. Καὶ οὐ μὴ λάθωσιν ἀπὸ σοῦ λίθον εἰς γωνίαν, καὶ λίθον εἰς θεμέλιον, ὅτι εἰς ἀφανισμὸν ἔσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, λέγει Κύριος. Οὕτε βασιλεῦ, οὔτε ἄρχοντα ἐκ τῶν νέων οἰκητόρων ἐχειροτόνησαν ἑ οἱ μὲν γὰρ θεμέλιοι τὴν οἰκοδομήν ἑ ζέρουσιν, αἱ δὲ γωνίαι συνάπτουσιν.

κς'. Ἀρατε σημεῖον ἐπὶ τῆς γῆς, σάλπιγγατε σάλπιγγι ἐν ἔθνεσιν· ἀγάσαστε ἐπ' αὐτὴν ἔθνη. Ἄντι τοῦ ἀφορρίσαστε. Παραγγείλατε ἐπ' αὐτὴν βυσιλείαις ἑ Ἀραράτ παρ' ἑ ἐμοῦ, καὶ τοῖς Ἀσχαναζαίοις. Ἀραράτ τὴν Ἀρμενίαν καλεῖ· Ἀσχαναζαῖοι δὲ, ἔθνος ἔτερον ἐκείνοις πελάζον. Τούτους δὲ πάντας ὁ Περσῶν καὶ Μήδων συνήγαγε βασιλεὺς· τοῦτο γὰρ ἐπάγει·

κη'. Ἀγιδάσαστε ἑ ἐπ' αὐτὴν ἔθνη· τὸν βασιλεῦ τῶν Μήδων, καὶ ἡγουμένους αὐτοῦ, καὶ πάντας τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ. Λέγει δὲ καὶ τὴν γῆν σεισθῆναι.

κθ'. Διότι ἐξανάστη ἐπὶ Βαβυλῶνα λογισμὸς Κυρίου, τοῦ θεῖναι τὴν γῆν Βαβυλῶνος εἰς ἀφανισμόν, τοῦ ἑ μὴ κατοικεῖσθαι αὐτήν. Προλέγει καὶ τὴν πολιορκίαν, καὶ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἐνδοθεν πολεμούντων, καὶ τὸν τῆς πόλεως ἐμπρησμόν, καὶ τοὺς τῷ βασιλεὶ τὴν ταύτης μηχανύοντας ἄλωσιν. Ἀπεικάζει καὶ ἄλω λεπτοθυεῖση, καὶ ἀμνηστῶ ὄρμη, τῶν οἰκίων τὴν κατάλυσιν. Τίθησι καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ τὰ ῥήματα, ἃ περὶ τοῦ Βαβυλωνίων ἔλεγε βασιλεὺς.

λδ'. Ἐμπερίστατό ἑ με, κατέφαγέ ἑ με, κατέλαβέ με ὡς ἑ σκότος λεπτόν, Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος. Ὁ λεπτότατος ἄηρ μάλλον τῶν ἡμετέρων καθικνεῖται σωματίων. Λέγει τοῖνον, ὅτι Τὸ σκότος τῆς συμφορᾶς καὶ αὐτὰ μου τῆς ψυχῆς ἐπλήρωσε τὰ μέλη. ἑ Κατέστρεψε ἑ με ὡς σκευὸς κενόν ἑ, καὶ κατέπιε με ὡς ἑ δράκων ἐνέπλησε ἑ τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τρυφῆς μου. Πάντων, φησί, ἐγύμνωσέ με τῶν ἀγαθῶν, καὶ δράκοντα ἐμιμήσατο στρουθῶν νεοττοὺς καταπιόντα, πάντα μου τὴν πλοῦτον λαθῶν, καὶ τῆς εὐπραξίας γυμνώσας. Διδάσκει δὲ, ὡς αἱ παρανομίαι αὐτῆς καὶ αὐτὴν ἀσθενῆ, κάκεινον ἀπέφηναν ἰσχυρόν.

λε'. Ἐξώσαν με ἑ οἱ ἑ μόθοι μου, καὶ αἱ ταιλαιωρίαι μου εἰς Βαβυλῶνα ἑ, ἐρεῖ κατοικοῦσα Σιών· καὶ τὸ αἷμά μου, ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Χαλδαίαν, ἐρεῖ Ἱερουσαλήμ. Ἐδικηθήσεται, φησί, τὸ αἷμά μου παρ' αὐτῶν, καὶ δίκας τίσουσιν ὧν παρηγόμησαν

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ εἰς. B ὡς. juxta rec. lect. ⁷⁸ καὶ τ. B τοῦτο γὰρ. ⁷⁹ B χειροτόνησουσιν. ⁸⁰ B οἰκοδομίαν. ⁸¹ B βασιλεῖς. ut in Vatic. ⁸² παρ' ἐμ. Hebr. Minni (nomen regni). ⁸³ Ἄγ. Rec. lectio est Ἀναβιδάσαστε. ⁸⁴ τοῦ. Rec. lectio καί. ⁸⁵ Ἐμπερ. — Βαβυλ. Hebr. Comedit (s. absumpsit) me, conturbavit me, rex Babylonis. ⁸⁶ κατ. με. Apud LXX, solet poni ante ἔμπεριστάτό με. ⁸⁷ ὡς Des. apud LXX. ⁸⁸ τὰ μέλη. Des. in B. ⁸⁹ Κατέστ. — κενόν καί. Des. apud LXX, exstant autem illa in Hebr. ⁹⁰ B κενόν, ex errore, ut videtur. ⁹¹ ὡς δρ. Hæc apud LXX solent cum sequentibus conjungi, commate ad præcedens με posito. ⁹² Rec. lectio est ἐπλήρσε. ⁹³ Ἐξώσαν με. (Hebr. dispulit me). Hæc ad finem vers. 34 pertinent juxta Hebr. ⁹⁴ οἱ — Ἱερουσα. Hebr. Violentia mea (s. mihi illata) et caro mea (nunc venient) super Babylem, dicit habitatrix Sionis, caet. ⁹⁵ εἰς Βαβ. B καὶ κατὰ Βαβυλῶνος.

εἰς ἐμέ. Οὕτω τὰ περὶ ⁹⁸ τῆς Ἱερουσαλήμ ὁ προφήτης **A** δείκνυσι ⁹⁷, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐξενεχθεῖσαν δικαίαν ⁹⁸ ψῆφον.

λς'. Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ κρινῶ τὴν ⁹⁹ ἀντιδικίαν σου, καὶ ἐκδικήσω τὴν ἐκδικήσιν σου. Ἐπειδὴ ἔγνωσ τὴν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐγγιγνομένην ¹ βλάβην. « Καὶ ἐρημώσω τὴν θάλασσαν αὐτῆς. » Τουτέστι, τὸ πλῆθος τῶν ὑπηκόων. « Καὶ ξηρανῶ τὴν πηγὴν αὐτῆς. » Τὴν βσιλείαν, καὶ τὴν κατὰ πάντων δυναστείαν. Εἶτα λέγει καὶ τὰ τῆς ἐρημίας ἴδια, περὶ ὧν πολλάκις εἰρήκαμεν· « Οὐ κατοικηθήσεται δὲ ² ἐπὶ τὸ αὐτό. » Ὁλίγας γὰρ ἔχει νῦν οἰκίας, καὶ ταύτας ἐσκεδάσμενας. Ἀπεικάσας δὲ λένουσι τοὺς ἀριστέας αὐτῆς, προλέγει αὐτῶν τὴν τε δειλίαν, καὶ τὸν δαεθρον.

λθ', μ'. Δώσω γάρ, φησὶ, πότμημα αὐτοῖς, καὶ μεθώσω αὐτούς, ὅπως ³ κωρωθῶσι, καὶ ὑπνώσωσιν ὑπνον αἰώνιον, καὶ οὐ μὴ διεγερθῶσι ⁴, λέγει Κύριος. Καὶ καταβιδάσω ⁵ αὐτούς ὡς ἄρνας ⁶ εἰς σφαγῆν, καὶ ὡς κριοὺς ⁷ μετ' ἐρίφων. Τοὺς τε ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως τοὺς ὑπηκόους· ἄρνας γὰρ καὶ ἐρίφους τοὺς ὑπηκόους ἐκάλεσε, κριοὺς δὲ τοὺς ἄρχοντας.

μα'. Πῶς ἐάλω Σεσάχ⁹, καὶ ἐθηρεύθη¹⁰ τὸ καύχημα πίσεως τῆς γῆς; Αὐτὴν οὕτω καλεῖ τὴν Βαβυλῶνα. Καὶ γὰρ τὸν ταύτης βασιλέα Σεσάχ ἐν ταῖς πρόσθεν ἐρμηνευομένοις ¹¹ προσηγόρευσε. Εἰκὸς δὲ αὐτὴν οὕτως ὀνομασθῆναι πάλαι, μετονομασθῆναι δὲ Βαβυλῶνα. Ὅτι γὰρ τὴν πόλιν οὕτω καλεῖ, τὰ ἐπαγόμενα μαρτυρεῖ. « Πῶς ἐγένετο Βαβυλῶν εἰς ἀφανισμόν ἐν πᾶσι ¹² τοῖς ἔθνεσι; » Δείκνυσι καὶ **C** τὸν ἐπεστρατευσάντων τὸ πλῆθος.

μβ'. Ἀνέβη ἐπὶ Βαβυλῶνα ἡ θάλασσα· ἐν ἤχῳ κυμάτων αὐτῆς κατελήφθη ¹³. Εἶτα προαγορεύσας τὴν ἐρημίαν, πάλιν εἰς μέσον φέρει τὸν Βῆλ.

μδ'. Ἐκδικήσω γάρ, φησὶν, ἐπὶ ¹⁴ τὸν Βῆλ ἐν Βαβυλῶνι, καὶ ἐξοίσω ^δ κατέπιεν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ¹⁵· καὶ ¹⁶ οὐ μὴ συναχθῶσι πρὸς αὐτὸν ¹⁷ ἔτι τὰ ἔθνη. Μέννηται καὶ ὁ Δανιὴλ τῆς προσφερομένης αὐτῷ τροφῆς, καὶ ὅπως ταύτην οἱ ἱερεῖς κατηνάρισκον. Προλέγει δὲ ὁ προφητικὸς λόγος καὶ τῆς πλάνης τὴν παῦλαν· ψυχαγωγεῖ ¹⁸ δὲ καὶ τὸν λαόν, καὶ παρακλύεται μὴ δεῖσαι τὰ ἐπερχόμενα **D** τῇ Βαβυλῶνι κακὰ, καὶ διδάσκει ὡς πρὸ πολλοῦ ταῦτα μεμήνυται ¹⁹.

^m Sup. cap. xxv, 26.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ B παρὰ. ⁹⁷ δείκν. B præm. διδάξας. ⁹⁸ B δικαιοσύνην. ⁹⁹ B τὴν, juxta rec. lect. *Hebr.* litem tuam. ¹ B ἐγγιγνομένην σοι. ² δέ. B ἄμα, ex alia, ut videtur, interpretatione. ³ ἐπὶ τὸ αὐτό. Des. apud LXX. ⁴ ὅπ. καρ. *Hebr.* ut exsultent. ⁵ Rec. lectio est ἐξεγερθῶσι. ⁶ Rec. lectio est καταβιδάσων, contra *Hebr.* ⁷ ἄρν. B κριοὺς. ⁸ κρ. B ἄρνας. ⁹ B Σισάχ. Ita quoque *Grab.*, sed *Compl.* hab. Σισάχ. In reliquis dnest. ¹⁰ Edit. prior hab. ἐθηρεύθη. *Hebr.* ablata est. ¹¹ B ἠρμηγευμένους. ¹² πᾶσι. Des. apud LXX. ¹³ κατ. Ita Ald., sed rec. lect. est κατεκαλύφθη. ¹⁴ ἐπὶ — Βαβυλ. Ita quoque *Grab.*, sed rec. lectio est ἐπὶ Βαβυλῶνα. ¹⁵ Rec. lect. αὐτῆς. ¹⁶ καὶ. Des. in B. ¹⁷ Rec. lect. αὐτῆν. ¹⁸ ψυχαγ. κ. τ. λ. Vers. 35 ad quem hæc pertinent, una cum vers. 46, usque ad medium vers. 49, des. apud LXX, præter edit. *Compl.* et *Grab.*: Lectiones, quas Noster secutus est, differunt quidem a textu, quem *Grab.* in edit. sua exhibuit, respondent tamen maxima ex parte colici, quo ille usus est, ut ex Proleg. ad t. III, edit. *Grab.* colligimus. ¹⁹ B μηνυθήσεται.

serunt in me. Ad hunc modum exponit propheta ea quæ pertinent ad Hierosolymam, et ostendit justam a Deo latam esse sententiam.

VERS. 36. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego judicabo adversarium tuum, et ulciscar ultionem tuam. Quia agnovisti quantum detrimenti ex peccato nascitur. « Et desertum efficiam mare **624** ejus. » Hoc est, subditorum multitudinem. « Et exsiccabo fontem ejus. » Regnum et dominationem in omnes. [37] Deinde refert ea quæ proprie pertinent ad vastitatem, de quibus sæpe diximus: « Non habitabitur autem una. » Paucas enim nunc habet domos, easque dissipatas. [38] Optimates autem ejus assimilans leonibus, prædicit et trepidationem eorum et interitum.

VERS. 39, 40. Dabo enim, ait, potum eis, et inebriabo illos, ut consopiantur, et dormiant somnum sempiternum, et non excitentur, dicit Dominus. Et deducam eos, sicut agnos, ad mactationem, et velut arietes cum hædis. Et principes, et quibus imperant, et una cum rege subditos. Agnos enim et hædos appellavit subditos; arietes autem, principes.

VERS. 41. Quomodo capta est Sesach, et venando capta est gloria universæ terræ? Babylonem ipsam ita vocavit. Illius enim regem, in his quæ superius interpretati sumus^m, Sesach appellavit. Verisimile porro est, illam sic olim fuisse nominatam, et postea Babylonem nuncupatam. Et quod eo nomine civitatem significet, sequentia testantur. « Quomodo redacta est Babylon ad vastitatem in omnibus gentibus? » Ostendit etiam multitudinem exercitus invadentis.

VERS. 42. Ascendit in Babylonem mare; sonitu fluctuum ejus capta est. Deinde, vastatione prædicta, Belum denuo profert **625** in medium.

VERS. 44. Pœnas enim sumam, ait, de Belo in Babylone: et ejiciam ex ore ejus ea quæ devoravit. Et non congregabuntur ad eum ultra gentes. Meminit etiam Daniel ciborum qui offerebantur ei, et quo pacto sacerdotes consumebant eos. [45] Prædicit vero sermo propheticus erroris quoque cessationem: et consolatur populum, hortaturque ne pertimescat mala quæ obventura sint Babyloni, docens ea multo ante denuntiata esse.

VERS. 46. *Ingradietur enim eodem anno rumor : A et post hunc anno (altero) rumor et iniquitas (erit) in terra : et dominator super dominatorem, et proverbium super proverbium. Nam uno et duobus annis ante denunciato adventu hostium, in injustitia et iniquitate sua perseverarunt. [47] Propterea minatur interitum tam sculptilibus quæ adorantur, quam his qui adorant illa. [48] Et universam creaturam dicit lætari de excidio ejus. Justam etiam vindictæ causam esse ostendit (potissimumque de Babylone).*

VERS. 49. *Et quidem in Babylone, ut cadant vulnerati Israelis. Babylonis itaque vulnerati ab universa 626 terra cadent. Quæ enim commiserunt in Israel patientur ab aliis.*

VERS. 50. *Qui evaditis de terra, pergite, ne subsistatis. Memores estote Domini, qui procul venistis. Judæis captivis ista dicit. « Et Hierosolyma ascendat in cor vestrum. » Ne obliviscamini civitatis Deo dedicatæ. Deinde ex persona illorum :*

VERS. 51. *Erubuimus, quia audivimus opprobrium nostrum. Ignominia cooperuit faciem nostram. Ingressi sunt alienigenæ in sancta nostra, in domum Domini. Sic et lugentibus illis dixit Dominus.*

VERS. 52, 53. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et pœnas sumam de sculptilibus ejus : et in omni terra ejus cadent vulnerati. Quia si ascenderit Babylon sicut cælum, et si munierit sublimitatem potentia suæ ; a me prodibunt qui devastent eam, dicit Dominus. « Maximis ac valde sublimibus muris munita erat. Docet ergo Dominus Deus illos nullum inde consecuturos esse auxilium, ipso contra eos ferente sententiam. Adnectit etiam sententiæ divinæ effectum, et dicit :*

VERS. 54, 55. *Vox clamoris in Babylone, et contritio magna in terra Chaldæorum. Quia vastavit Dominus Babylonem, et sustulit ex ea vocem sonantem quasi aquæ multæ. Quibus verbis multitudinem incolarum designavit, et quod ei tela vel hastæ nihil prosint, Deo pœnas ab ea exigente. [56-58] Præter ducem enim et bellatorum fortium interitum : « Murus etiam maximus illius destruetur, et portæ sublimes fient 627 pabulum ignis. » [59] Hæc ubi sic prædixit, ostendit se hanc prophetiam jussu divino scripsisse anno regni Sedecia quarto, librumque tradidisse Saræ, qui Babylonem a Sedecia missus est : eique præcepisse,*

μς'. *Εἰσελεύσεται γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ ἡ ἀκοή, καὶ ²⁰ μετ' αὐτὸν ἐν ²¹ τῷ ἐνιαυτῷ ἡ ἀκοή καὶ ἡ ἀδικία ἐν τῇ γῆ. Καὶ ἐξουσιαστής ἐπὶ ἐξουσιαστήν, καὶ ²² παραβολὴ ἐπὶ παραβολήν. Πρὸ γὰρ ἑνὸς καὶ δύο ἐνιαυτῶν τῆς ἐφόδου τῶν πολεμίων μνηυομένης, ἐπέμειναν ἀδικούντες καὶ σὺν-φθῶς παρανομούντες. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τοῖς προσκυνουμένοις γλυπτοῖς, καὶ τοῖς προσκυνούσιν αὐτὰ, τὸν βλεθρον ἀπειλεῖ, καὶ τὴν κρίσιν πᾶσαν ²³ ἐπὶ τῇ πανωλεθρίᾳ ταύτῃς ²⁴ εὐφραίνεσθαι λέγει· διδάσκει δὲ καὶ τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον.*

μδ'. *Καὶ μέντοι ἐν Βαβυλώνι, τοῦ πεσεῖν τραυματίας Ἰσραὴλ ἐν αὐτῇ. Καὶ τῆς οὖν Βαβυλώνος πεσοῦνται τραυματία ὑπὸ πάσης τῆς γῆς· ἃ γὰρ εἰς τὸν Ἰσραὴλ εἰργάσατο, ὑφ' ἐτέρων πείσεται.*

B ν'. *Ἀσασζόμενοι ἐκ γῆς ²⁵, πορευέσθε, καὶ μὴ ἴστασθε· μνησθήτε, οἱ μακρόθεν, τοῦ Κυρίου. Τὰς αἰχμαλωτευθεῖσιν Ἰουδαίοις ταῦτα λέγει. « Καὶ Ἱερουσαλήμ ἀναθήτω ἐπὶ τὴν καρδίαν ὑμῶν. » Τῆς ἀνακειμένης τῷ Θεῷ μὴ ἐπιλάβησθε πόλεως. Ἔτα ἐκ προσώπου ἐκείνων·*

να'. *Ἥσυχῶθημεν, ὅτι ἠκούσαμεν ὄνειδιμόν ἡμῶν. Κατεκάλυψεν ἄτιμια τὸ πρόσωπον ἡμῶν. Εἰσηλθὼν ἀλλογενεῖς εἰς τὰ ἅγια ἡμῶν, εἰς οἶκον Κυρίου. Οὕτω τοῦτων ἀποδυρομένων, ὁ Δεσπότης ἐφη ²⁶.*

νβ', νγ'. *Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ γλυπτὰ αὐτῆς, καὶ ἐπὶ ²⁷ πάσῃ τῇ γῆ αὐτῆς πεσοῦνται τραυματία. « Ὅτι ἐὰν ἀναθῆ Βαβυλῶν ὡς ²⁸ ὁ οὐρανός, καὶ ἐὰν ὀχυρώσῃ ὑψος τῆς ἰσχύος αὐτῆς, παρ' ἐμοῦ ἤξεινσιν ἐξολοθρευόντες αὐτήν, λέγει Κύριος. Περιθόλους ἐχε μεγίστους, καὶ λίαν ὑψηλούς· διδάσκει τοίνυν ὁ Δεσπότης Θεός, ὡς οὐδεμίαν θησιν ἐκεῖθεν καρπώσονται, αὐτοῦ κατ' αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐκφέροντος. Συνάπτει δὲ τῇ θεῖᾳ ψήφῳ τὸ ἔργον, καὶ φησι·*

νδ', νε'. *Φωνὴ κραυγῆς ἐν Βαβυλώνι, καὶ συντριβὴ μεγάλη ἐν γῆ Καλδαίων. « Ὅτι ἐξολοθρεύσα Κύριος τὴν Βαβυλώνα, καὶ ἀπόλεσεν ἐξ αὐτῆς φωνήν ²⁹ ἠχοῦσαν ³⁰ ὡς ὕδατα πολλὰ. Τὸ πλῆθος τῶν οἰκητῶρων διὰ τούτων δεδήλωκεν· καὶ οὐδὲν, φησὶν, ἀπίωσκα τῶν τόξων, οὔτε τῶν δοράτων, τοῦ Θεοῦ δίκας αὐτὴν πραττομένου. Πρὸς γὰρ τοῖς στρατηγού, καὶ τοῖς ἀριστέουσιν, « Καὶ ³¹ τὸ μέγιστον τεῖχος ³² αὐτῆς κατασκαφῆσεται ³³, καὶ αἱ ὑψηλαὶ πύλαι πυρὸς γενήσονται παρανάλωμα. » Οὕτω ταῦτα προεἰρηκώς, διδάσκει, ὡς τήνδε τὴν πρόβῃτην ἐγραψεν ἐν τῷ τετάρτῳ ³⁴ τῆς Σεδεκίου βασιλείας, τοῦ Θεοῦ τοῦτο προστάξαντος· καὶ τὸ βιβλίον ἔδωκε τῷ*

VARIE LECTIONES.

²⁰ καὶ — ἀκοή. Des. in cod. quem adhibuit Grabius, qui tamen ex Theodoretō hęc supplenda esse recte monuit. In B des. καὶ, colo post αὐτὸν posito. ²¹ ἐν — ἀκοή. Des. in B. ²² καὶ — παραβολήν. Ita Chrys. apud Ghisler. Sed jam vidit Grabius, hęc ab alia verborum moschël al-moschël interpretatione ortum fluxisse. Emendanda h. l. fuit Pici versio, et acies super aciem, quasi esset καὶ παρεμβολή ἐπὶ παρεμβολήν. ²³ B ἄπασαν. ²⁴ B ταῦτη συνευφραίνεσθαι. ²⁵ ἐκ γῆς. Hebr. a gladio. ²⁶ ἐφη. B φησὶν. ²⁷ ἐπὶ. B ἐν. ²⁸ ὡς ὁ οὐρ. Hebr. in cœlum. ²⁹ φων. B add. μεγάλην, junctā LXX. ³⁰ ἠχ. Hebr. et sonabunt fluctus eorum. ³¹ καὶ — παρανάλ. Aliter ol LXX. ³² τεῖχος. in B. ³³ B κατασκαφῆσεται. ³⁴ τετ. B add. ἔπει.

Σαρία⁵⁵, ὃς εἰς τὴν Βαβυλῶνα παρὰ Σεδεκίου Α [61] ut librum istum legeret in Babylone, et diceret :
 τὸ βιβλίον ἐν Βαβυλῶνι, καὶ εἰπεῖν·

ἔφ'. Κύριε, σὺ ἐλάλησας ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι αὐτόν, καὶ τοῦ μὴ εἶναι ἐν αὐτῷ κατοικοῦντα⁵⁶, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, ὅτι ἀφανισμὸς εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται. Ταῦτα δὲ, ἔφη⁵⁷, προσευξάμενος, καὶ λίθῳ τὸ βιβλίον προσῆσας, ῥίψον εἰς τὸν Εὐφράτην, καὶ ἔρεις·

ἔφ'. Οὕτως καταδύσεται Βαβυλὼν, καὶ οὐ μὴ ἀραστῆ ἀπὸ προσώπου τῶν κακῶν, ὧν ἐγὼ ἐπάργω ἐπ' αὐτήν. Τοῦτο δὲ εἰς ψυχαγωγίαν τῶν αἰχμαλώτων γενέσθαι προσέταξεν ὁ Δεσπότης· ἵνα μαθόντες καὶ ταύτης τὴν ἄλωσιν, καὶ τὴν οἰκείαν ἐλευθερίαν, παραψυχῇ ἔχωσι τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα. Ἡ μὲν οὖν προφητεία ἐντεῦθεν⁵⁸ ἔσχε τὸ τέλος.

ΚΕΦΑΛ. ΝΒ'.

Ἱστορικώτερον δὲ διέξεισι τὰ ἐξῆς· καὶ διδάσκων⁵⁹, ὅπως τε ἐβασίλευσεν ὁ Σεδεκίας, καὶ⁶⁰ ὅτι παρανομῶν διετέλεσε· καὶ⁶¹ ὡς ἐν τῷ ἐννάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐπεστράτευσεν⁶² Ναβουχοδονόσορ, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ πολιορκῶν διετέλεσε μέχρις ἐνδεκάτου ἔτους, ἔτερον ἐξῶθεν ἐγείρας περιβολὸν ἀπὸ λίθων μεγίστων· καὶ ὅπως ὁ λιμὸς τοὺς ἔνδον τῶν πολεμίων χαλεπώτερον κατειργάζετο. Διηγείται δὲ, ὡς τοῦ τείχους πεσόντος νύκτωρ ἀπέδρασαν οἱ δυνατοὶ σὺν τῷ βασιλεῖ, καὶ ὡς οἱ Χαλδαῖοι διώξαντες συνέλαβόν⁶³ τε αὐτούς, καὶ ἀπήγαγον⁶⁴ εἰς Δεβλαθά, καὶ παρέστησαν τῷ Ναβουχοδονόσορ· ὁ δὲ διελέγξας ἐπὶ τῇ τῶν ὄρκων παραβάσει τὸν Σεδεκίαν, πρῶτον⁶⁵ μὲν ἀνεῖλε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, εἶτα τοὺς ἀρχοντας· καὶ ὅτι μετὰ τὴν πικρὰν ἐκείνην θεωρίαν, τοῦ βασιλέως τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύξας⁶⁶, καὶ πέδας αὐτῷ παραθείς⁶⁷, ἀπήγαγε τε εἰς Βαβυλῶνα, καὶ μύλωνι παρέδωκε. Διδάσκει τε καὶ ὅπως Ναβουζαρδάν ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἀποσταλείς, καὶ τὸν θεῖον νεὼν ἐνέπηρσε, καὶ πρὸς τοῦτῳ τὰ βασίλεια, καὶ τὰς λαμπράς τῆς πόλεως οἰκίας, καὶ τοὺς περιβόλους τοῦ ἁστεως⁶⁸ ἐκ βάρων ἀνέσπασεν· ἀπήγαγε δὲ καὶ ἅπαντας τοὺς λοιποὺς εἰς Δεβλαθά, ὀλίγους τινὰς τῶν πενήτων καταλιπὼν, ὥστε τὴν γῆν γεωργεῖν. Καὶ τοὺς στύλους τοὺς χαλκοῦς τοὺς παμμεγέθεις, οὓς Σολομὼν κατεσκευάκει, καὶ τὴν θάλασσαν τὴν χαλκῆν χωνεύσας, ἀπεκόμισεν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ τοὺς ποδιστῆρας, καὶ τοὺς ἀναληπτῆρας· τοὺς δὲ ποδιστῆρας ὁ Σύρος νικητῆρας ποδῶν ἠρμήνευσε. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ σκεῦῃ μετὰ τούτων ἀπήνεγκε. Σαπφῶθ⁶⁹ δὲ τοὺς ὀβελαίλους καλεῖ· διδάσκει δὲ, ὅπως καὶ τὴν πρῶτον ἱερέα, καὶ τὸν δεύτερον, καὶ τοὺς μετὰ τούτων ἀπαχθέντας ἀνεῖλε τῶν Βαβυλωνίων ὁ βασιλεὺς· λέγει⁷⁰

VERS. 62. Domine, tu locutus es contra locum istum, ut depopulareris eum, et ut non esset habitator in eo, ab homine usque ad pecus, quia vastitas in sempiternum erit. [63] Ista vero, inquit, cum precatu fueris, et librum alligaveris lapidi, projice in Euphratem, et dices :

VERS. 64. Sic submergetur Babylon, et non surget a malis, quæ ego adduco super eam. Hoc autem Dominus fieri præcepit in consolationem captivorum : ut, cum hujus captivitatem suamque liberationem intellexerint, pro consolatione spem bonorum haberent. Hic ergo propheta finem accepit.

CAPUT LII.

(Græc. etiam LIII.)

[1-6] Quæ vero sequuntur, historico potius more prosequitur : et docet quo pacto Sedecias regnaverit, et perseveraverit inique agere ; et quod anno nono regni ejus exercitum adduxerit Nabuchodonosor, qui in obsidione Hierosolymæ perduravit usque ad annum undecimum, altero extrinsecus ex maximis lapidibus muro exstructo : et quod fames eos qui intus erant cruciaverit acerbius quam hostes ipsi. [7-11] 628 Narrat autem quemadmodum post casum murorum potentiores noctu cum rege aufugerint ; et quo pacto eos persecuti Chaldæi comprehenderint, et abduxerint Deblatham, et regi Nabuchodonosori exhibuerint. Ille vero redarguens Sedeciam, quod jusjurandum violasset, primum quidem filios ejus interfecit, deinde principes : et post acerbum illud spectaculum, cum regis oculos effodisset, et ei compedes imposuisset, duxit in Babylonem, et pistrino tradidit. [12-16] Docet item qua ratione Nabuzardan, missus a Nabuchodonosore, templum divinum incenderit, et præterea palatium regis, illustresque civitatis domos et muros urbis funditus everterit. Et reliquis omnibus Deblatham perductis, paucos quosdam e pauperibus reliquit, ut terram excolerent. [17-19] Columnas etiam æneas immensæ magnitudinis, quas apparaverat Salomon, et mare æneum, cum conflasset, transtulit Babylonem, et cacabos atque lebetes. Podιστῆρας autem Syrus interpretatus est pelves lavendis pedibus aptas. Alia quoque cum his vasa abstulit. Sapphoth autem vocat obeliscos. [24-27] Docet autem quomodo rex Babyloniorum interemerit primum et secundum sacerdotem, et alios qui abducti fuerant cum illis,

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ B Σαρέα. ⁵⁶ Rec. lectio est κατοικοῦντας. ⁵⁷ ἔφη. B φησί. ⁵⁸ B ἐνταῦθα. ⁵⁹ B διδάσκει. ⁶⁰ καὶ — διετ. Hæc referunt sese ad vers. 2, qui una cum vers. 3, des. apud LXX ; in edit. Compl. autem et Grab. suppletus est. ⁶¹ ὡς. B ὅτι. ⁶² B ἐστράτευσεν. ⁶³ B ἀνέλαβον. ⁶⁴ B ἐπήγαγον. ⁶⁵ B πρώτους. ⁶⁶ B ἐξώρυξεν. ⁶⁷ B περιθείς. ⁶⁸ τ. ἀστ. B τῆς πόλεως. ⁶⁹ Σαπφ. Alii aliter. Vid. Montf. in Hexapl. d. h. l. ⁷⁰ λέγει — ἀριθμὸν. Hæc ref. sese ad vers. 28-30, qui non nisi in edit. Compl. et Grab. exstant.

[28-50] Recenset etiam numerum captivorum, quos A
abduxerat. [51-34] Narrat præterea quemadmo-
dum, 629 septimo et tricesimo anno post capti-
vitatē Jechoniæ (ipsum enim Joacimum vocat),
Ailad Marodach rex illum ipsum Jechoniam et car-
cere liberaverit, et benigne habitum dignatus sit
solio regio, et ante alios sedere ipsum regem præ-
ceperit, et mensæ suæ convivam adhibuerit, omnium
illi rerum necessariorum copiam suppeditans. Quæ
omnia prædicant clementiam et benignitatem Do-
mini. Puniens enim miseretur, et castigatione
utens consolatur : justitiæque sententiam clemen-
tia temperat. Quare nos judicii æquitatem perti-
mescamus : et benignitate ipsius freti, de salute
non desperemus : sed, misericordiam divinam ex-
spectantes, recta via incedamus, ut beatum finem
adipisci possimus, in Christo Jesu Domino nostro :
cum quo Patri nostro sit gloria, una cum sanctis-
simo Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum.
Amen.

τε καὶ τῶν ἀπαθθέντων αἰχμαλώτων τὸν ἀριθμὸν·
πρὸς ⁵¹ δὲ τούτοις ἐξηγεῖται, ὅπως μετὰ τὰ ⁵² ἑπτὰ
καὶ τριάκοντα ἔτη τῆς Ἰερονίου αἰχμαλωσίας· αὐτὸν
γὰρ Ἰωακείμ ὀνομάζει· Ἄϊλάδ ⁵³ Μαροδάχ ⁵⁴ βασι-
λεὺς τοῦτον αὐτὸν τὸν Ἰερονίαν τῆς εἰρηκτῆς ἡλευθε-
ρωσε, καὶ μεταδοὺς εὐμενείας, ἤξιωσε θρόνον βασι-
λικῶν, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸν βασιλέα ⁵⁵ καθίσθαι
προσέταξε, καὶ ὁμοδιαιτὸν ⁵⁷ εἶχεν, ἀφ' ὅθεν αὐτῷ
χορηγῶν τὴν τῶν ἀναγκαίων ἀπόλαυσιν. Καὶ τοῦτο
δὲ τὴν τοῦ Δεσπότου φιланθρωπιαν κηρύττει. Κολά-
ζων γὰρ ἐλεεῖ, καὶ παιδείαν ἐπάγων ψυχαγωγεῖ, καὶ
τοῦ δικαίου τὴν ψῆφον τῆ φιланθρωπίᾳ κινεῖ. Ἡμεῖς
τοῖνον τῆς κρίσεως τὸ δίκαιον δεῖσώμεν, καὶ τῆ φι-
ανθρωπίᾳ θαρρῶντες, μὴ ἀπαγορεύσωμεν τὴν σω-
τηρίαν· ἀλλὰ τὸν θεῖον προσμείνωμεν ἔλεον, καὶ
τὴν εὐθεῖαν πορείαν δεδύωμεν, ἵνα τὸ μακάριον κατα-
λάβωμεν τέλος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν,
μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡμῶν ⁵⁸ ἡ δόξα, σὺν τῷ παναγίῳ
Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰῶνων. Ἀμήν.

VARIE LECTIONES.

⁵¹ πρὸς δὲ τούτ. κ. τ. λ. Vers. 51-55, infra. ad Dan. v, 1, ita leg.: Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ
ἑξῶν μῶ ἔτει ἀποικισθέντος τοῦ Ἰωακείμ βασιλέως Ἰούδα, ἐν τῷ δωδεκάτῳ μηνί, καὶ ἐν τῇ τετράτῃ καὶ
εἰκάδι τοῦ μηνὸς ἔλαθεν Εὐιλὰδ Μαροδάχ βασιλεὺς Βαβυλώνας, ἐν ᾧ ἐνιαυτῷ ἐθασίλευσε, τὴν κεφαλὴν
Ἰωακείμ βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐξήγαγεν αὐτὸν ἐξ οἴκου οὗ ἐφυλάττετο. Καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ χρηστὰ, καὶ
ἔδωκεν αὐτῷ τὸν δίφρον ἐπάνω τῶν θρόνων τῶν βασιλέων τῶν μετ' αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι. Καὶ ἥλλαξε τὴν στο-
λὴν τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, καὶ ἤσθηε διὰ παντὸς ἄρτον κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας, ἃς ἔζησεν.
⁵² π.ά. Des. in B. ⁵³ αὐτ. — ὄνομ. Vid. supra, ad IV Reg. xxiii, t. I, p. 555, exeunte. ⁵⁴ Ἄϊλ. Μαρ.
Supra, t. I, p. 554 : Εὐιλὰδ Μερωδάχ. ⁵⁵ Β Μαρωδάχ. ⁵⁶ Β βασιλείων. ⁵⁷ ὁμοδ. B præm. ὡς. ⁵⁸ ἡμ.
Des. in B.

TOMOS IA. ⁵⁹ ΒΑΡΟΥΧ.

LIBER XI. BARUCH.

630 CAPUT I.

Admirandus Baruch discessit quidem una cum
Judæis qui aufugerant in Ægyptum ; hoc enim
in præcedentibus didicimus : verumtamen post
quinque annos ex quo capta est urbs, pervenit
Babylonem. Omnem enim operam impendebant
pietatis alumni, ut confirmarent infirmos, et ad
veritatem deducerent. [5, 4] Cum ergo pervenisset
Babylonem, recitavit divini Jeremiæ prophetiam
cunctis captivis, et potissimum Jechoniæ, qui,
exiguo tempore cum regnasset, factus est captivus.
[5-10] Nec aberravit a scopo, quia duxit illos in
sensum pristinorum peccatorum : ita ut et cala-
mitatis causam agnoscerent, et multas lacrymas
profunderent, et pecunias unusquisque conferret,
quas mittebant sacerdotibus relictis in Hierosolyma,

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. Α'.

Ὁ θαυμάσιος Βαρούχ συναπήρε μὲν εἰς Αἴγυπτον
τοῖς πεφυγόσιν Ἰουδαίοις· τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς πρό-
σθεν ἐδιδάχθημεν· μετὰ πάντε μέντοι ἔτη τοῦ ἀλώναι
τὴν πόλιν, τὴν Βαβυλώνα κατέλαβε. Πᾶσαν γὰρ εἰσ-
έφερον σπουδῆν τῆς εὐσεβείας οἱ πρόφρονες, ὥστε
τοὺς ἀσθενεῖς ἐπερειδεῖν ⁶⁰, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν
ποδηγεῖν. Ἀφικόμενος τοῖνον εἰς τὴν Βαβυλώνα, τοῦ
θεοῦ Ἰερεμίου τὴν προφητείαν ὑπάνεγνω πᾶσι τοῖς
αἰχμαλώτοις, καὶ μέντοι καὶ τῷ Ἰερονίᾳ, ὃς ὄλιγον
βασιλεύσας χρόνον ἐγένετο δορυλάτωρ· καὶ οὐ δι-
ήμαρτε τοῦ σκοποῦ. Εἰς ἀσθησιν γὰρ αὐτοὺς ἤνεγκε
τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων, ὡς καὶ γινῶναι τῆς
συμφορᾶς ⁶¹ τὴν αἰτίαν, καὶ δάκρυα προχέαι πολλά,
καὶ χρήματα εἰσενεγκεῖν ἕκαστον, καὶ ταῦτα ἀπο-
στεῖλαι τοῖς ὑπολειφθεῖσιν ἱερεῦσιν ⁶² εἰς Ἱερουσα-

VARIE LECTIONES.

⁶⁰ Proximum post Jeremiam locum liber Baruch
ερείδειν. ⁶¹ B τῶν συμφορῶν. ⁶² ἱερ. Des. in B.

tinet quoque in A et B ut in cod. Alex. ⁶⁰ B ὑπ-

λήμ, ὥστε ἱερεῖα πρίασθαι, καὶ ταῦτα θύσαι, καὶ τὸν Δεσπότην Θεὸν ἡλώσασθαι. Τὸ γὰρ μάργα ⁶³ θυσίαν εἰ Ἑβραῖοι καλοῦσι. Αἰτοῦσι δὲ ζωὴν, καὶ τῷ Ναβουχοδονόσορ, καὶ τῷ ⁶⁴ Βαλτάσαρ τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ὑπὲρ τῶν ἐτι πολεμούντων τῇ εὐσεβείᾳ βασιλέων, καὶ τῶν ἐν ὑπεροχῇ καὶ ἐξουσίᾳ ὄντων, ἐνομοθέτησεν εὐχεσθαι. Τοσαύτη συμφωνία τῶν παλαιῶν πρὸς τὰ νέα. Αἰτοῦσι δὲ καὶ αὐτοὶ δουλεύειν ἠγαγκασμένοι φωτισθῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα μὴ τινα ὑπομένωσι ⁶⁵ πλάνην. Ἀναμνησκουσι δὲ καὶ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, καὶ τῆς ψήφου τῆς θείας ὁμολογοῦσι τὸ δίκαιον. Παρακαλοῦσι δὲ καὶ αὐτῶν ἀναγνωσθῆναι τῷ Θεῷ τὴν ἐπιστολήν ἐν ταῖς λαμπραῖς ἑορταῖς.

ισ'. ις'. Καὶ εἰπέτε, φησὶ, Τῷ Κυρίῳ Θεῷ ἡμῶν **B** ἡδικαιοσύνη, ἡμῖν δὲ ἡ αἰσχύνη τοῦ προσώπου ⁶⁶ ἡμῶν, ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη ἀνθρώπων Ἰουδα ⁶⁷, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, καὶ τοῖς ⁶⁸ ἀρχουσιν ἡμῶν, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἡμῶν, ἐναντίον Κυρίου. Δικαιοσύνη, φησὶν, ἡ καθ' ἡμῶν ἐξενεχθεῖσα τῷ Θεοῦ ψῆφος · ἡμεῖς δὲ αἰσχύνης ἄξιοι, κοινῇ πάντες παρανομήσαντες. Μετὰ γὰρ τῶν βασιλέων, καὶ οἱ ἱερεῖς τὴν ἐναντίαν ἐτρέποντο ⁶⁹.

ιζ', ιη'. Ὅτι ⁷⁰ ἠπιστήσαμεν αὐτῷ. Καὶ οὐκ ἠκούσαμε τῆς φωνῆς Κυρίου Θεοῦ ⁷¹ ἡμῶν, πορεύεσθαι τοῖς προστάγμασι Κυρίου, οἷς ἔδωκε κατὰ πρόσωπον ἡμῶν. Ἀναμνησκονται δὲ καὶ τῶν παλαιῶν.

θ'. Ἐξ οὗ ⁷² γάρ ⁷³ τῆς Αἰγυπτίων δουλείας ἠλευθέρωθησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, μέχρι τοῦ παρόντος, παραβαίνοντες τὸν θεῖον διατελέσαμεν νόμον · καὶ ⁷⁴ ἐσχεδιάζομεν πρὸς τὸ μὴ ἀκούειν τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἐσχεδιάζομεν, ἔντι τοῦ, ἔ καὶ ἐπινοοῦμεν ἀμαρτημάτων εἶδη · τοὺς τοσούτους καὶ ⁷⁵ ὁ μακάριος Παῦλος ἐφευρετὰς καλεῖ κακῶν · ἐδρεψάμεθα δὲ, φησὶ, τοὺς τῶν ἀμαρτημάτων καρπούς.

κ'. Ἐκολλήθη γὰρ εἰς ἡμᾶς τὰ κακὰ, καὶ ἡ ἀρὰ, ἣν συνέταξε Κύριος τῷ Μωσῆ ⁷⁶ τῷ παιδί αὐτοῦ. Περιέχει καὶ τὰς ἀράς, καὶ τὰς εὐλογίας ὁ νόμος · τοῖς μὲν φυλάσσοις τὰς εὐλογίας, τοῖς δὲ παραβαίνουσι τὰς ἀράς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Λέγουσι ⁷⁷ δὲ, ὅπως καὶ τῶν προφητῶν καταφρόνουν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς πεμπομένων, καὶ ⁷⁸ ὅτι τὰ προρρήθέντα ὑπ' ἐκείνων τετύχηκε πέρατος.

β'. Καὶ ἤγαγε, φησὶν, ἐφ' ἡμᾶς κατὰ μέγαρα, ἃ οὐκ ἐποιήθη ὑποκάτω παντὸς τοῦ οὐρανοῦ,

⁷⁹ 1 Tim. II, 1, 2. ⁸⁰ Rom. I, 30.

A ad comparandas victimas, quas immolarent, ut Dominum Deum sibi propitium redderent. *Manna* enim Hebraei sacrificium vocant. [11] Postulant autem vitam, et regi Nabuchodonosori, et Biltasari filio ejus. Sic etiam divinus Apostolus pro regibus, qui religionem adhuc impugnabant, et pro his qui in sublimitate et potestate erant constituti, orandum praecepit. Adeo inter sese **631** vetera et nova consentiunt. [12] Precantur etiam ipsi servire coacti, ut eorum illuminentur oenli, ne quempiam errorem patientur. [15] Revocant etiam in memoriam peccata sua, justinique esse fatentur sententiam divinam. [14] Orantque ut haec eorum epistola legatur Deo in solemnibus festis.

VERS. 15, 16. *Et dicetis, ait: Domino Deo nostro justitia: nobis autem confusio faciei nostrae, sicut est dies hic omni Juda, et habitantibus in Hierosolyma, et principibus nostris, et sacerdotibus nostris, in conspectu Domini.* Justissima, inquit, pronuntiata est contra nos Dei sententia; nos autem ignominia digni, in commune omnes inique egimus. Nam cum regibus etiam sacerdotes versi sunt in viam contrariam.

VERS. 17, 18. *Quia non credidimus ei. Et non audivimus vocem Domini Dei nostri, ut incederemus in mandatis Domini, quae dedit nobis ante faciem nostram.* Revocat etiam in memoriam antiqua facinora.

VERS. 19. *Nam ex quo liberati sunt a servitute Aegyptiorum patres nostri, usque in praesentem diem, legem divinam sine intermissione transgressi sumus. Et ex tempore faciebamus ita ut non audiremus vocem ipsius.* Illud, « ex tempore faciebamus, » posuit pro « excogitabamus peccatorum genera. » Tales vocat etiam beatus Paulus « inventores malorum. » Collegimus autem, ait, fructus peccatorum.

VERS. 20. *Adhaeserunt enim nobis mala, et maledictio, quam constituit Dominus Mosis servo suo.* Lex continet maledictiones et benedictiones: observatoribus quidem benedictiones, transgressoribus vero maledictiones.

CAP. II.

D Referunt autem quomodo aspernabantur etiam prophetas sibi a Deo missos; [1] et quod completa sint quae ab eis praedieta fuerunt.

VERS. 2. *Et adduxit, inquit, super nos grandia mala, quaelia non sunt facta deorsum sub universo*

VARIÆ LECTIONES.

⁶³ B Μαννα. A Μαννα. ⁶⁴ τῷ. Des. in B. ⁶⁵ B ὑπομείνωσι. ⁶⁶ Rec. lect. est τῶν προσώπων. ⁶⁷ Ἰουδα. Des. in B. ⁶⁸ Καὶ τοῖς κ. τ. λ. Apud LXX praem. Καὶ τοῖς βασιλεῦσιν ἡμῶν. ⁶⁹ B ἐτρέποντο. ⁷⁰ ὅτι ἦπ. Rec. lect. καὶ ἠπιστήσαμεν. Ab his verbis vers. 18 incipit. ⁷¹ Θεοῦ. A et B praem. του. ⁷² ἐξ οὗ — νόμον. Ita etiam B, aliter autem οἱ LXX, cum quibus consentit A. ⁷³ γάρ. B add. φησὶ. ⁷⁴ καὶ — αὐτ. Des. in B. ⁷⁵ καὶ. Des. in B. ⁷⁶ B Μωϋσῆ. ⁷⁷ λέγ. — πεμπομ. Haec ad c. I, 21, se referunt. ⁷⁸ καὶ. Des. in B.

caelo, juxta ea quæ fecit in Hierosolyima. Et volentes ostendere ipsa esse prædicta, subjecerunt : « Secundum ea quæ scripta sunt in lege Mosis. »

VERS. 3. *Ut comederet homo carnes filii sui, et homo carnes filiarum suarum. Obsidio enim attulit famem, fames vero compulit eos vesci carnibus humanis. [4] Exsultabant, ait, de miseria nostra etiam vicinæ gentes.*

VERS. 5. *Et facti sumus subter, et non supra, hoc est servi, et non domini. Deinde subjungunt causam : « Quia peccavimus contra Dominum Deum nostrum, et non obedivimus voci ejus. » [6] Rursus sententiæ divinæ justitiam ascribentes, sibi confusionem tribuunt. [7, 8] Cum enim frequenter comminatus sit Deus, et ista prædixerit per prophetas, minime venimus ad Sempiternum **633** in diebus nostris : sed repugnantes perseveravimus.*

VERS. 9. *Et evigilavit Dominus in mala, quæ adduxit super nos. « Evigilationem Dei » vocat vindictam. Nam Scripturæ divinæ mos est, longanimitatem ejus appellare somnum. [10] Rursus itaque memoria recolentes supplicium, Dominum justum esse dicunt : ut qui transgressores et sanari nolentes punierit. [11] Deinde cum gemitu supplicant, et memoria repetunt antiquam libertatem, quam adepti erant patres eorum, ab acerba servitute Ægyptiorum liberati. Et recolentes facta miracula, sua pronuntiant delicta, clamantes :*

VERS. 12. *Peccavimus, impie egimus, iniquitatem fecimus, Domine Deus noster, in omnibus justificationibus tuis. Omne, ait, mandatum tuum transgressi sumus, omnem legem conculcavimus.*

VERS. 13. *Avertatur, quæso, ira tua a nobis, quia residui sumus pauci ex nullis, inter gentes, ad quas dispersisti nos. Justum esse supplicium confitemur : sed ut sistas illud, supplicamus. Ad paucos enim redacti sumus, qui quondam arenæ comparabamur.*

VERS. 14. *Exaudi, Domine, orationem nostram, et obsecrationem nostram : et erue nos propter te. Nos non sumus digni : sed tu benignus es : vocamur item populus tuus : idcirco veniam consequemur. « Et da nobis gratiam in conspectu eorum qui nos transtulerunt. » Ne nos oderint : sed sinant abire.*

VERS. 15. *Ut cognoscat universa terra, quod tu sis Dominus Deus noster : et **634** nomen tuum vocatum sit super Israel et genus illius. Malorum nostrorum mutatio dabit aliis occasionem religio-*

καθὼ ἐπολιόησεν ἐν Ἱερουσαλήμ. Καὶ διδάσκοντες, ὡς καὶ ταῦτα προεβέβηθη⁷⁰, ἐπήγαγον · « Κατὰ τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ Μωσοῦ⁷¹. »

γ'. Τοῦ φαγεῖν ἀνθρώπων⁸⁰ υἱοῦ αὐτοῦ σάρκας⁸¹, καὶ ἀνθρώπων σάρκας θυγατρὸς αὐτοῦ. Ἡ γὰρ πολιορκία κατεσκεύασε τὸν λιμόν · ὁ δὲ⁸² ἀνθρωπείων σωμάτων μεταλαβεῖν⁸³ κατηνάγκασεν. Ἐγεγόμεθα, φησὶν, ἐπίχαρτοι καὶ τοῖς γειτονεύουσιν ἔθνεσι⁸⁴.

ε'. Καὶ ἐγενήθημεν⁸⁵ ὑποκάτω καὶ οὐκ ἐπάνω, τουτέστι δούλοι καὶ οὐ δεσπότες. Εἶτα τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσιν, « Ὅτι ἡμαρτήκαμεν⁸⁶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, πρὸς τὸ μὴ ὑπακούειν τῆς φωνῆς αὐτοῦ. » Πάλιν τῇ⁸⁷ θεῖᾳ ψήφῳ τὸ δίκαιον ἀπονείμαντες, σφίσι⁸⁸ αὐτοῖς ἀπονέμουσι τὴν αἰσχύνην. Πολλὰς γὰρ ἀπειλήσαντι τῷ Θεῷ, καὶ ταῦτα διὰ τῶν προφητῶν προθεσπίσαντι, οὐχ ἤξασμεν⁸⁹ πρὸς τὸν Αἰώνιον ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, ἀλλ' ἀντιτείνοντες διετελέσαμεν.

θ'. Καὶ ἐγενήθη ὁ Κύριος ἐπὶ τοῖς κακοῖς οἷς ἐπήγαγον⁹⁰ ἐφ' ἡμᾶς. « Ἐγρήγορσιν Θεοῦ » τὴν τιμωρίαν καλεῖ. Τὴν γὰρ μακροθυμίαν αὐτοῦ ὑπὸν ἔθος τῇ θεῖᾳ Γραφῇ καλεῖν. Πάλιν μέντοι μνημονεύσαντες τῆς τιμωρίας, δίκαιον ὀνομάζουσι τὸν δεσπότην. Παραβάνας γὰρ, καὶ λαθῆναι μὴ βουληθέντας, ἐκόλασεν. Εἶτα ποτινύμενοι ἀντιβολοῦσι, καὶ ἀναμνησκουσι τῆς παλαιᾶς ἐλευθερίας, ἧς ἔτυχον οἱ πατέρες αὐτῶν, τῆς πικρᾶς τῶν Αἰγυπτίων ἀπαλλαγέντες δουλείας. Ἀναμνησκουσι δὲ καὶ τῶν γεγενημένων θαυμάτων. Προφῆρουσι⁹¹ δὲ καὶ τὰς οἰκείας πλημμελείας, καὶ βοῶσιν ·

ιβ'. Ἠμάρτομεν, ἡσεθήσαμεν, ἠδικήσαμεν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς δικαιοῦσι σου. Πᾶσάν σου, φησὶ, παρέβημεν ἐντολήν, πάντα πεπατήκαμεν νόμον.

ιγ'. Ἀπεστραφήτω ὁ⁹² θυμὸς σου ἀφ' ἡμῶν, ὅτι κατελείφθημεν ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν⁹³, ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὐ διεσπείρας ἡμᾶς ἐκεῖ. Ὁμολογοῦμεν τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. Στῆναι δὲ ταύτην ἀντιβολοῦμεν · εἰς ὀλίγους γὰρ περιέστημεν οἱ πάλαι τῇ ψάμμῳ παραβαλλόμενοι.

ιδ'. Εἰσάκουσον, Κύριε, τῆς προσευχῆς ἡμῶν, καὶ τῆς δεήσεως ἡμῶν, καὶ ἐξελεῖ ἡμᾶς ἐνεκέρ σου. Οὐχ ἡμεῖς ἀξιοί, ἀλλὰ σὺ φιλόανθρωπος · χρηματίζομεν δὲ καὶ σὸς λάος· διὰ τοῦτο τοῦτο φειδύς ἀπολαύσομεν⁹⁴. « Καὶ δὸς ἡμῖν χάριν κατὰ πρόσωπον τῶν ἀποικισάντων ἡμᾶς. » Ἴνα μὴ μισήσωσιν, ἀλλ' ἐάσωσιν.

ιε'. Ἴνα γινῶ πᾶσα ἡ γῆ, ὅτι σὺ εἶ Κύριος⁹⁵ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ὅτι τὸ ὄνομά σου ἐπεκλήθη ἐπὶ Ἰσραὴλ καὶ τὸ γένος⁹⁶ αὐτοῦ. Ἡ μεταβολὴ τῶν ἡμετέρων κακῶν πρόφασις εὐσεβείας τοῖς ἄλλοις

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ B προσβέβηθη. ⁷¹ B Μωσοῦ. ⁸⁰ ἀνθρ. B πρᾶιν. ἡμᾶς. ⁸¹ Rec. lect. σάρκας υἱοῦ αὐτοῦ. ⁸² δέ. In B seq. λιμός. ⁸³ μεταλ. In B corr. μεταλαβεῖν, sed minus recte. ⁸⁴ ἔθν. B ἐγθροῖς. ⁸⁵ Rec. lect. ἐγενήθησαν. ⁸⁶ B ἡμάρτομεν, juxta rec. lect. ⁸⁷ τῇ. B πρᾶιν. δέ. ⁸⁸ σφ. Ita ex B emendatum. Ed. prior hab. φησὶν. ⁸⁹ B εἴξαμεν, omissis illis quæ h. l. sequuntur, πρὸς — ἡμῶν. ⁹⁰ οἷς ἐπήγ. Rec. lect. est. καὶ ἐπήγαγε Κύριος. ⁹¹ προφ. Ita B, sed ed. prior hab. προσφῆρουσι. ⁹² ὁ. A et B πρᾶιν. δῆ. ⁹³ ἀπὸ πολλῶν. Des. apud LXX. ⁹⁴ B ἀπολαύσωμεν. ⁹⁵ Κύρ. Suppl. ex A et B. ⁹⁶ τὸ γέν. Apud LXX πρᾶιν. ἐπ'.

γενήσεται. Μαθήσονται γάρ σου τοῦ ἡμετέρου Θεοῦ ἅνθρωποι τὴν ἰσχύον.

ἰς. Κύριε ⁹⁷, κάτιδε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου σου, καὶ ἐννόησον εἰς ἡμᾶς. « Οἶκον ἅγιον » τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις καλεῖ· ἐν ἐκείνῳ γὰρ τὴν οἰκίαν ἐπίφανεσαν ἐποιεῖτο.

Κλίρον, Κύριε, τὸ οὖς σου, καὶ ἀκουσον ἰς. Ἄνοιξον τοὺς ὀφθαλμοὺς σου, καὶ ἴδε. Εἰκόθασιν οἱ χαλεπαίνοντες μύειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅταν οἱ ἡδικηκότες ὀφθῶσι, καὶ τὰς κόρας ⁹⁷ ἀποστρέφειν τῶν ἡμαρτηκότων παρακαλούντων· ἀνθρωπίνως τοῖνον ταῦτα τεθείκασιν. Οὐ γὰρ σύνθετον τὸ θεῖον, ἀλλ' ἀποῦν καὶ ἀπερίγραφον. Τοῦτοις προστιθέασιν· « Ὅτι οὐχ ⁹⁸ οἱ τεθνεώτες ὑμνεῖν σε πεφύκασιν ⁹⁹. » Ἄλλ' ἴδιον τοῦτο τῶν ζώντων.

ἡ Ψυχὴ γὰρ ἡ λυπούμενη ἐπὶ τὸ μέγεθος βαδίζει· πνεῦμα κύπτον καὶ ἀσθενοῦν, καὶ ὀφθαλμοὶ ³ οἱ ἐκλείποντες, καὶ ἡ ψυχὴ ἡ πεινώσα, δώσουσί σοι δόξαν καὶ δικαιοσύνην, Κύριε. Οἱ μεγίσταις περιπεσόντες συμφοραῖς, καὶ ἐν ἀπογνώσει τῶν κριτῶν γενόμενοι· εἰτά τινος μεταβολῆς ἀπολάσαντες, τὴν σὴν γνησίως ἀνυμνοῦσι φιλανθρωπίαν. Εἴτα λέγουσιν·

ἰθ'. Ὅτι οὕτως ³ ταῖς τῶν πατέρων, ὅσες ταῖς ἡμετέραις δικαιοσύναις θαρρόντες, οἴκτου τινὸς ἀντιβουλούμεν τυχεῖν. Ἄξιμοι γὰρ ἡμεῖς τῶν διὰ τῶν προφητῶν ἀπειληθέντων κακῶν· οὗτοι γὰρ ἡμῖν παρήνουν τὴν ὑπὸ τῆς δικαίας σου κρίσεως δέξασθαι παιδείαν, καὶ δουλεῦσαι τῷ βασιλεῖ Βαβυλῶνος· καὶ διετελέσαμεν ἀντιλέγοντες. Καὶ πεπλήρωκας δέσποτα, ὅσα δι' ἐκείνων προείρηκας. Καὶ οὐ μόνον ἡμεῖς οἱ ζῶντες παρεδόθημεν δουλεῖα· ἀλλὰ καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν οἱ τάφοι, καὶ μέντοι καὶ τῶν βασιλέων, ἀνεσπάσθησαν ⁴ ἐκ βάθρων, ὡς τὰ ἐκείνων ὅσα ὑπαιθρα ἐρρίφθη, καὶ ταῖς ἐναντίαις τοῦ ἀέρος μεταβολαῖς διαφθέρουσι.

κε'. Καὶ ⁵ ἀπεθάνοσαν ἐν πόνοις πονηροῖς, ἐν λιμῷ, καὶ ἐν φόρῳ, καὶ ἐν ἀποστολῇ. Οὐ μόνον δὲ ἡμεῖς λιμῷ, καὶ σφαγῇ, καὶ δουλεῖα παρέδωκας· ἀποστολὴν γὰρ τὴν αἰχμαλωσίαν καλεῖ· ἀλλὰ καὶ τὸν ἅγιόν σου νεών, τὸν διὰ τὸ σὸν βνομα γεγεννημένον περιφανῆ καὶ περίθλεπτον, ἀπέφηνας ἔρημον. Καὶ ταῦτα μέντοι οὐ πρὸς ἄξίαν τῆς ἡμετέρας ἀσεβείας ἐπήγαγες, ἀλλ' ἐκέρασας φιλανθρωπίᾳ τὸ δίκαιον.

κζ'. Ἐποίησας γὰρ, φησὶν, εἰς ἡμᾶς, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, πᾶσαν ⁶ ἐπιεικίαν σου, καὶ πάντα οἰκτιρμὸν σου τὸν μέγαν. Ἀναμνησκούσι δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων ἀπειλῶν· διαφερόντως γὰρ ἐν τῇ ψῆδῇ τὰ συμβητόματα αὐτοῖς προσέειπε κακὰ· « Ὅδόντας θηρίων ἀποστελεῶ ⁷ εἰς αὐτούς. »

† Deut. xxii, 24.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ Κύρ. Α Καί. ⁹⁷ κόρ. Β ἀκόρ. ⁹⁸ οὐχ οἱ. Ed. prior hab. οὐχί. ⁹⁹ ὑμν. σε πεφ. Aliter of LXX. ¹ βαδ. — κύπτον. Rec. lectio, ὁ βαδίζει κύπτον. ² ὀφθ. Β πρᾶμ. οἱ ³ οὔτε — τυχεῖν. Aliter of LXX, cum quibus consentit Α. ⁴ Β ἐπ' ἀσπασίαν. ⁵ καὶ — ἀποστολῇ. Des. in Β. ⁶ πᾶσαν. Β πρᾶμ. κατὰ. Ita quoque deinde ante πάντα. ⁷ ἐπαποστελεῖ, juxta rec. lect. h. l.

nis et pietatis. Perspicient enim tuam Dei nostri potentiam.

VERS. 16. Domine, respice de domo sancta tua, et attende ad nos. « Domum sanctam » vocat eam quæ erat Hierosolymis. In illa enim sui præsentiam exhibebat.

Inclina, Domine, aurem tuam, et audi. (VERS. 17.) Aperi oculos tuos, et vide. Solent molestia aliqua affecti claudere oculos, statim ut conspecti fuerint illi qui injuriam fecerunt : et pupillas oculorum avertere, dum ii qui injuria eos affecerunt, precantur eos. Hæc igitur humano more dixerunt. Numen enim divinum non est compositum, sed simplex et incircumscriptum. His addunt : « Non mortui te laudare solent. » Sed hoc proprium est viventium.

VERS. 18. Anima enim anxia in magnitudinem incedit. Spiritus incurvatus et infirmus, oculi deficientes, et anima esuriens dabunt tibi gloriam et justitiam, Domine. Qui in gravissimas calamitates delapsi sunt, et in desperatione melioris fortunæ constituti, si quam deinde mutationem fuerint adepti, tuam ingenue laudant clementiam. Mox dicunt :

VERS. 19. Non justitiis patrum, aut nostris confidentes, misericordiam aliquam consequi precamur. [20-24] Digni enim sumus malis, quæ nobis comminati sunt prophætæ. Hi enim suadebant nobis, ut correptionem justii judicii tui susciperemus, et serviremus regi Babylonis : et perpetuo contradiximus. 635 Et implevisti, Domine, quæcunque per illos prædixisti. Et non solum nos, qui vivimus, traditi sumus servituti, sed et sepulcra patrum nostrorum, quinetiam regum, diruta sunt a fundamentis : ita ut illorum ossa projecta sint ad aerem. et contrariis mutationibus aeris corrupta.

VERS. 25. Et mortui sunt doloribus pessimis, fame, et gladio, et emissionem. [26] At vero non modo tradidisti nos fami, cædi, et servituti (emissionem enim captivitatem appellat), sed et templum sanctum tuum, quod propter nomen tuum præclarum et spectabile factum erat, desertum reddidisti : Et hæc nihilominus non pro meritis impietatis nostræ irrogasti, sed rigorem justitiæ clementia temperasti.

VERS. 27. Nam exercuisti, ait, in nos, Domine Deus noster, omnem æquitatem tuam, et miserationem tuam magnam. [28-30] Faciunt etiam mentionem coniminationum descriptarum in lege. Diserte enim prædixit in cantico mala eis eventura : « Dentes bestiarum emittam in eos P. » Et ut ostendat

dat, se hostes *bestias* vocare, subjungit : « Foris A liberos eripiet eis gladius ; intus pavor ¶. » Et rursus : « Dispergam eos ¶. » Harum itaque meminerunt comminationum. [31-35] Recolunt itidem honorum promissionem. Dixisti enim, aiunt, te miserturum pœnitentium, e captivitate eos liberaturum, et pristinam libertatem illis restitutum esse.

636 CAP. III.

VERS. 1. *Domine omnipotens, Deus Israelis, anima in angustiis et spiritus anxius clamat ad te.* Excessum, inquit, video calamitatum, et magnitudinem desperationis. « Audi, Domine, et miserere, quia Deus misericors tu es : et miserere, quia peccavimus in conspectu tuo. » Pelagus habes clementiæ, possides abyssum misericordiæ : porrige illam opus habentibus. Congruit enim peccatoribus pœnitentiam agentibus misericordia.

VERS. 3. *Quia tu sedes in æternum : et nos peribimus in ævum.* Tu, inquit, es æternus, nos autem temporanei. Tu sempiternus, et interitui minime obnoxius : vita autem nostra exiguæ mensuræ dimensione continetur. Ad hoc significandum posuit : « Tu sedes in æternum. »

VERS. 4. *Domine omnipotens, Deus Israelis, audi orationem mortuorum Israelis.* Hæc verba clare ostendunt immortalitatem animæ. « Et filiorum ipsorum, qui peccaverunt coram te. » Tu, inquit, dixisti : « Comedentes uvam acerbam, obstupescerentium dolore ¶. » Intuere igitur in adolescentulos expertes peccati ; [5] et ne memineris peccatorum, quæ commiserunt patres nostri. « Sed recordare manus tuæ, et nominis tui, tempore isto. » Utere, inquit, solita miraculorum operatione : et quemadmodum eduxisti ab Ægypto, ita libera e Babylone.

VERS. 6. *Quia tu es Dominus Deus noster.* Quia tu es ille ipse, et non es immutatus ; eadem præditus es facultate, eadem 637 clementia.

Laudabimus te, Domine. (VERS. 7.) *Quia propter hoc dedisti timorem tui in cor nostrum, ut invocetur nomen tuum.* Ostendit supplicii fructum. Castigati enim, ait, conversi sumus. « Et laudabimus te in peregrinatione nostra. Quia aversati sumus in corde nostro omnem iniquitatem patrum nostrorum, qui peccaverunt coram te. » Non sequimur, D ait, patres, nec juxta eorum institutionem ambulamus : sed legibus tuis obsequimur. [8] Respice ergo opprobria nostra ; et acerbam servitutem, quam sustinemus tum ob impietatem nostram, tum ob iniquitatem paternam. Hanc populi orationem Baruch admirabilis cum litteris consignasset, approposuit et responsum divinum.

¶ Deut. xxxii, 25. ¶ ibid. 26. ¶ Jer. cxxi, 50, vel juxta LXX, cxxviii, 50.

VARIE LECTIONES.

¶ B ταμισίων, ut l. c. ¶ πάλιν. B add. εἶπον. ¶ B ὑποσχέσεων. ¶ B ἐκέκραγε. ¶ B βλέπε. ¶ B εἶ. Ita quoque B juxta Alex. ¶ εἶ. B add. σύ. ¶ B ἔλεος. ¶ B μικρῶ. ¶ καθ. B πραγμ. γάρ. ¶ εἰς τοῦτο. Des. in B. ¶ B παντοκράτωρ. ¶ B ἀπόβλεψον. ¶ εἶ. Des. apud LXX. ¶ B Κύριε. ¶ A εἰ B ἐπικαλεῖσθαι, juxta rec. lect. ¶ B πορεύειν.

Καὶ διδάσκων, ὡς τοὺς πολέμιους θῆρας καλεῖ, ἐπιήγαγεν · « Ἐξώθεν ἀτεκνώσει αὐτοὺς μάγαιρα, καὶ ἐκ τῶν ταμισίων⁹ φόβος, » Καὶ πάλιν⁹, « Διασπερῶ αὐτούς · » τούτων ἀναμιμνήσκουσι τῶν ἀπειλῶν · ἀναμιμνήσκουσι δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν ὑποσχέσεως¹⁰. Εἶπας γὰρ, φησὶ, μεταμελομένοις ὀρέξιν τὸν ἔλεον, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἐλευθερώσειν, καὶ τὴν προτέραν ἀποδώσειν ἐλευθερίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. Γ'.

α'. Κύριε παντοκράτωρ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ · ψυχὴ ἐν στενοῖς, καὶ πνεῦμα ἀκηδῶν κέκραγε¹¹ πρὸς σέ. Τὴν ὑπερθολήν, φησὶ, βλέπω¹² τῶν συμφορῶν, καὶ τῆς ἀθυμίας τὸ μέγεθος. « Ἄκουσον. Κύριε, καὶ ἐλέησον, ὅτι¹³ Θεὸς ἐλεήμων εἶ¹⁴ · καὶ ἐλέησον, ὅτι ἡμάρτομεν ἐναντίον σου. » Πέλαγος^B ἔχεις φιλανθρωπίας, ἄβυσσος ἔχεις ἔλεος¹⁵, ὄρεξον τοῦτον τοῖς δεομένοις · τοῖς γὰρ ἡμαρτηκόσι καὶ μεταμελομένοις ἀρμόττει ὁ ἔλεος.

γ'. Ὅτι σὺ καθήμενος τὸν αἰῶνα, καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα. Σὺ, φησὶν, αἰώνιος, ἡμεῖς δὲ πρόσκαιροι · σὺ αἰδιος καὶ ἀνώλεθρος · ἡμῶν δὲ ὁ βίος μικρῶ¹⁶ μέτρῳ μετρεῖται. Τὸ καθήμενος¹⁷ εἰς τὸν αἰῶνα, εἰς τοῦτο¹⁸ τέθεικεν.

δ'. Κύριε παντοκράτωρ¹⁹ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ · ἄκουσον δὴ τῆς προσευχῆς τῶν τεθνηκότων Ἰσραὴλ. Ἔδειξεν ὁ λόγος σαφῶς τῆς ψυχῆς τὸ ἀθάνατον. « Καὶ τῶν υἱῶν, τῶν ἡμαρτηκότων ἐναντίον σου. » Σὺ, φησὶν, εἶπας, « Τῶν φαγόντων τὸν ἄνθρωπον αἰμοδιόσουσιν οἱ ὀδόντες. » Εἰς τὰ μερικάκια τοίνυν ἀπόβλεψαι²⁰ τὰ ἁμαρτίας ἐλευθερα, καὶ μὴ μνησθῆς τῶν πατρῶν ἁμαρτημάτων. « Ἄλλὰ μνησθητι τῆς χειρὸς σου, καὶ τοῦ ὀνόματός σου ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ. » Τῇ συνήθει, φησὶ, χρῆσαι θαυματουργίαν, καὶ ὡς ἐξήγαγες ἐξ Αἰγύπτου, οὕτως ἐλευθέρωσον ἐκ Βαβυλώωνος.

ε'. Ὅτι σὺ εἶ²¹ Κύριος²² ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ὅτι σὺ εἶ ὁ αὐτὸς, καὶ οὐκ ἠλλοίωσαι · τὴν αὐτὴν ἔχεις δύναμιν, τὴν αὐτὴν φιλανθρωπίαν.

Αἰνέσομέν σε, (Κύριε, εἶ.) ὅτι διὰ τοῦτο ἔδωκας τὸν φόβον σου ἐπὶ καρδίαν ἡμῶν, τοῦ ἐπικληθῆναι²³ τὸ ὄνομά σου. Ἔδειξε τῆς τιμωρίας τὴν δυναμίαν · παιδευσθέντες γὰρ, φησὶν, ἐπεστράφημεν, « Καὶ αἰνέσομέν σε ἐν τῇ ἀποικίᾳ ἡμῶν · ὅτι ἀπεστρέψαμεν ἐπὶ καρδίαν ἡμῶν πᾶσαν ἀδικίαν πατέρων ἡμῶν, τῶν ἡμαρτηκότων ἐναντίον σου. » Οὐχ ἐπόμεθα, φησὶ, τοῖς πατέρασιν, οὐδὲ τὴν ἐκείνων παιδείαν²⁴ ὀδεύομεν, ἀλλὰ τοῖς σοῖς ἀκολουθοῦμεν νόμοις. Βλέπε τοίνυν ἡμῶν τὰ ὄνειδη, καὶ τὴν χαλεπὴν δουλείαν, ἣν ὑπομένομεν διὰ τε τὴν ἡμετέραν ἀσέβειαν, καὶ τὴν πατρῶν παρανομίαν. Ταύτην ὁ θαυμάσιος Βαροῦχ τὴν προσευχὴν τοῦ λαοῦ ἐνθετικῶς τῷ συγγράμματι, τίθησι καὶ τὴν θείαν ἀπόκρισιν.

θ' - ια'. Ἄκουε, Ἰσραὴλ, ἐντολὰς ζωῆς, ἐ-
 ωτίσασθε γινῶναι φρόνησιν. Τί ἐστιν, Ἰσραὴλ,
 τί ἐστι ἐν τῇ γῆ τῶν ἐχθρῶν εἰ; Ἐπαλαιώθη²²,
 ἐν γῆ ἀλλοτριῶν· συνεμιάνθη τοῖς νεκροῖς, προσ-
 ελογίσθη μετὰ τῶν εἰς ἄδου. Τί τὸ καινόν; φησί·
 τί τὸ παράδοξον; Ὁ ἐμὸς χρηματίας λαὸς, ὁ περι-
 φανής, ὁ πολυθρύλλητος, δοῦλος ἀντ' ἐλευθέρου, καὶ
 ἀλλοφύλοις ἀνδράσι καὶ δυσσεβέσι συμβιοτεύων²⁶,
 νεκροῖς ἔοικε διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν. Εἶτα
 τὰ τούτων αἴτια διδάσκει.

ιβ', ιγ'. Ἐγκατέλιπες τὴν πηγήν τῆς σοφίας.
 Τῇ ὁδῷ τοῦ Θεοῦ εἰ ἐπορεύθης, κατώκεις ἂν ἐν
 εἰρήρῃ τὸν αἰῶνα χρόνον²⁷. Σαυτῷ²⁸, φησί, πρό-
 ξενος ἐγένου τῶν παρόντων κακῶν· δέον γάρ σε
 ποδηγῶ χρῆσασθαι· τῷ νόμῳ, ὃν ἡ τῆς σοφίας σοι
 πηγὴ προσενήνοχε, ματαίοις ἠκολούθησας λογισ-
 μοῖς.

ιδ'. Μάθῃς, ποῦ ἐστι φρόνησις, ποῦ ἐστὶν ἰσχὺς,
 ποῦ ἐστὶ σύνεσις, τοῦ γινῶναι ἅμα ποῦ ἐστὶ
 μακροβίωσις καὶ ζωὴ, ποῦ ἐστὶ φῶς ὀφθαλμῶν,
 καὶ εἰρήρῃ. Νῦν γοῦν, ἐπειδήπερ οὐ πρότερον,
 ζήτησον καὶ γινῶθι, τί; ὁ²⁹ τούτων χορηγὸς τῶν
 ἀγαθῶν.

ιε'. Τίς εὔρε³⁰ τόπον αὐτῆς· καὶ τίς εἰσῆλ-
 θεν εἰς τοὺς θησαυροὺς αὐτῆς; Τουτέστι, τῆς
 φρονήσεως.

ις' - ιη'. Ποῦ εἰσὶν οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν,
 οἱ κυριεύοντες τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς,
 οἱ ἐν τοῖς ὀρεοῖς τοῦ οὐρανοῦ ἔμπαίζοντες,
 καὶ³¹ τὸ ἀργύριον θησαυρίζοντες, καὶ τὸ χρυσίον,
 ᾧ ἐπεποιθείσαν οἱ³² ἄνθρωποι, καὶ οὐκ ἐστὶ τέλος
 τῆς κτήσεως αὐτῶν, οἱ³³ τὸ ἀργύριον τεκτα-
 νοῦντες, καὶ μεριμνῶντες, καὶ οὐκ ἔστιν ἐξέυρεσις
 τῶν ἔργων αὐτῶν; Σύγκρισιν εὐσεβείας ποιεῖται
 καὶ πλοῦτου καὶ δυναστείας, καὶ παρακελεύεται
 τῶν ἀνομοτάτων³⁴ ἀναμνησθῆναι βασιλέων, οἱ
 κῆρον οὐκ ἔσχον τοῦ πλοῦτου. Οὗτοι δὲ, φησί,
 καὶ τῶν θηρίων καὶ τῶν ὀρνέων διὰ τῆς θηρευτικῆς
 ἐκράτησαν τέχνης. Διδάσκει δὲ καὶ τούτων τὸ
 τέλος.

ιθ' - κλ'. Ἐφανίσθησαν, καὶ εἰς ἄδου κατέ-
 ἔβησαν, καὶ ἄλλοι ἀνέστησαν³⁵ ἀντ' αὐτῶν.
 Νεώτεροι εἶδον φῶς, καὶ κατώκεισαν ἐπὶ τῆς γῆς·
 ὁδὸν δὲ ἐπιστήμης οὐκ ἔγνωσαν. Οὐδὲ συνήκων
 τρίβους αὐτῆς, οὐδὲ ἀντελάβοντο αὐτῆς. Κάκει-
 νοι, φησί, φθορᾷ παρεδόθησαν, καὶ οἱ ἐξ ἐκείνων
 τοῖς μὲν ζωῆς συνηριθμήθησαν, καὶ τοῦ αἰσθητοῦ
 φωτὸς τῆς ἀγῆλης μετέλαχον· οὐκ ἐδέξαντο δὲ συν-
 ἔσεως καὶ θεογνωσίας ἀκτίνα. Ἀπαριθμεῖται δὲ καὶ
 τοὺς μαγαφρονουῦντας ἐπὶ σοφίᾳ Χαναανίους, καὶ
 Ἰδομαίους, καὶ Ἰσμαηλίτας· Θαιμὴν γάρ ἐστιν³⁶
 Ἰδομαία, Ἄγαρ δὲ μήτηρ³⁷ τοῦ Ἰσμαῆλ³⁸. τού-

VERS. 9-11. *Audi, Israel, præcepta vitæ : auscultate, ut cognoscatis prudentiam. Quid est, Israel, quod in terra hostili es? Inveteratus es in terra aliena : pollutus es cum mortuis, annumeratus es descendentibus in infernum. Quid hoc novi? inquit; quid hoc adeo inusitatum? Qui populus meus vocabatur, illustris, omnium ore celebris, servus pro libero, alienigenarum virorum et impiorum conviva, præ malorum excessu ad mortuorum accedit similitudinem. Mox docet quæ sint horum causæ.*

VERS. 12, 13. *Dereliquisti fontem sapientiæ. Si in via Dei ambulasses, habitasses in pace tempore perpetuo. Tibi ipsi, ait, procurasti hæc mala. Cum enim lege duce uti debuisses, quam tibi attulerat fons sapientiæ, sectatus es vanas cogitationes.*

VERS. 14. *Disce ubi sit prudentia, ubi 638 sit fortitudo, ubi sit intellectus : ut cognoscas simul ubi sit longævitas et vita, ubi sit lumen oculorum, et pax. Nunc saltem, quandoquidem non antea, quære, et cognosce quis horum bonorum sit largitor.*

VERS. 15. *Quis reperit locum ejus? et quis ingressus est in thesauros illius? Hoc est, prudentiæ.*

VERS. 16-18. *Ubi sunt principes gentium, qui dominabantur bestiis super terra, qui cum avibus cæli ludunt, qui instar thesauri reponunt argentum et aurum, in quo confidunt homines, et non est finis acquisitionis eorum, qui argentum sabrefaciunt, et solliciti sunt, nec est inventio operum illorum? Comparat cultum divinum cum divitiis et potentia, hortaturque ut iniquissimorum regum meminerit, qui opibus satiari non potuerunt. Hi enim, inquit, per artem venatoriam, in feras quoque et aves imperium obtinuerunt. Illorum vero exitum quoque docet.*

VERS. 19-21. *Exterminati sunt, et ad inferos descenderunt : et loco eorum alii surrexerunt. Juniores viderunt lumen, et habitaverunt super terram, sed viam scientiæ nescierunt. Nec intellexerunt semitas ejus, neque susceperunt eam. Illi etiam, inquit, traditi sunt corruptioni : et qui descenderunt ex illis, sunt quidem connumerati cum viventibus, ejusdemque luminis sensibilis splendorem sortiti sunt : non tamen adepti sunt radium intellectus, et notitiæ divinæ. [22, 23] Recenset etiam glorianes de sapientiæ Chananæos, Idumæos, et Ismaelitas. Thæman enim est Idumæa : 639 Agar*

VARIÆ LECTIONES.

²² ἐπαλ. — νεκροῖς, Hæc ad vers. 10 solent referri. ²⁶ συμβ. Ed. prior habebat συμβιοτέρων. B συμβιοτεύει. ²⁷ χρ. Ita A et B juxta Alex. et Ald. ²⁸ Σαυτ. B præm. σύ. ²⁹ ὁ. Des. in B. ³⁰ A et B ἤβρεν. Apud LXX, et in A seq. τόν. ³¹ καὶ τὸ κ. τ. λ. Expungendus fuit numerus vers. 18, h. l. appositus. ³² οἱ. Des. in B. ³³ οἱ κ. τ. λ. Apud LXX præm. ἔτι. ³⁴ B ὀνομαστοτάτων. ³⁵ A et B ἀντανέστησαν, ut Alex. et Compl. ³⁶ ἐστ. Ἰδοῦμ. B τῆς Ἰδομαίας. ³⁷ μήτ. Des. in B. ³⁸ Ed. pr. hab. Ἰσραῆλ.

autem mater Ismaelis. Hos vocat fabulatores, quia A
parabolice disputare consueverunt. Verumtamen
neque hi viam sapientiæ agnoverunt: quia nun-
quam impietati servire desierunt.

VERS. 24, 25. *O Israel, quam magna est domus Dei, ingensque locus possessionis ejus! Magnus est, et non habet finem, excelsus et immensus.* Ne putes, ait, hoc esse templum Dei, quod ædificavit Salomon. Templum enim Dei maximum est et immensum, idemque expers interitus, cum sine careat. [26] Mentione deinde facta gigantum, qui ob magnitudinem corporis celebres fuerunt, subdidit:

VERS. 27, 28. *Non hos elegit Deus, neque viam sapientiæ dedit illis. Et perierunt, eo quod non habuerint sapientiam, perierunt propter suam temeritatem.* Ista porro edisserit, volens ostendere se anteposuisse illos omnibus gentibus, solisque dedisse legem scriptam, et prophetas præficcisse, atque omni sollicitudine dignos habuisse: novissime tandem ad ipsos factum hominem devenisse. Id enim clare docet in sequentibus.

VERS. 29. *Quis ascendit in cælum, et accepit eam, et deduxit eam de nubibus? Hoc est, sapientiam.*

VERS. 30. *Quis trajecit mare, et invenit illam, et afferet illam auro puro? Non est venditioni exposita, inquit, nec facile prostat mercatoribus.*

VERS. 31. *Non est qui cognoscat viam ejus, nec C
qui excogitet semitam illius.* Excedit, inquit, cogitationem humanam.

VERS. 32. *Sed qui scit 640 universa, novit illam: et invenit illam intellectu suo.* Verbum invenit, posuit humano more. Nam vocavit eum fontem sapientiæ, et in præmio hujus prophetiæ fontem vitæ ipsum nominavit. In sequentibus vero demonstrat omnipotentiam divini officii. « Qui præparavit terram in sæculum: et replevit eam jumentis quadrupedibus. » Sæculum vocatur etiam præsens vita hominum; futura autem, sæculum sæculi.

VERS. 33-35. *Qui emittit lumen, et vadit: et vocavit illud, et obedit illi cum tremore. Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, et lætatae sunt. Vocavit eas, et dixerunt: Adsumus. Luxerunt cum lætitia ei qui fecit illas. Cuncta, inquit, parent factori: quidquid factum est, custodit proprios terminos. Custodias autem stellarum vocat tempora*

τους καλεῖ μυθολόγους· παραβολικῶς γὰρ εἰῶθαι διαλέγεσθαι. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ οὗτοι τῆς σοφίας ἐγνωσαν τὴν ὁδόν· τῇ γὰρ ἀσθελεῖα δουλεύοντες διετέλεσαν.

κδ', κε'. Ὁ Ἰσραὴλ, ὡς³⁹ μέγας ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ⁴⁰, καὶ εὐμήκης⁴¹ ὁ τόπος τῆς κτίσεως αὐτοῦ! Μέγας, καὶ οὐκ ἔχει τελευτήν, ὑψηλὸς καὶ ἀμέτρητος. Μὴ τοῦτον, φησί, νόμιζε εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν νεών, ὃν Σολομῶν⁴² κατασκεύασεν· ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ ναὸς παμμεγέθης τίς ἐστι, καὶ ἀμέτρητος, καὶ μέντοι καὶ ἀνώλεθρος· οὐ γὰρ ἔχει τελευτήν. Ἐταῦν γιγάντων μνημονεύσας, τῶν ἐπὶ μεγέθει σώματος πολυθρῦλλήτων γεγεννημένων, ἐπήγαγεν

κζ', κη'. Οὐ τούτους ἐξελέξατο ὁ Θεός, οὐδὲ ὁδὸν ἐπιστήμης ἔδωκεν αὐτοῖς. Καὶ ἀπόλωτο⁴³ διὰ τὴν ἀβουλίαν αὐτῶν. Ταῦτα μέντοι διεξεργεῖται, δείξει βουλόμενος, ὡς πάντων⁴⁴ αὐτοὺς προτετίμηκε τῶν ἔθνῶν, καὶ μόνους τε νόμον ἔδωκεν ἔγγραφον, καὶ προφήτας ἐπέστεισε, καὶ πάσης ἐπιμελείας ἤξωσεν, ὕστερον μέντοι καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐνανθρωπίσας ἀφίκετο· τοῦτο γὰρ δηλῶν διὰ τῶν ἐξῆς δίδασκει.

κθ'. Τίς ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἔλαβεν αὐτήν, καὶ κατεβίβασεν αὐτήν ἐκ τῶν νεφελῶν; Τουτέστι, τὴν σοφίαν

λ'. Τίς διέβη πέραν τῆς θαλάσσης καὶ εὗρεν αὐτήν, καὶ κίσει αὐτήν χρυσοῦ καθαροῦ⁴⁵; Οὐκ ἐστι, φησὶν, ὠνητή, οὐδὲ ἐμποροῖς ἀπλῶς προκειμένη

λα'. Οὐκ ἐστὶν ὁ γινώσκων τὴν ὁδὸν αὐτῆς, οὐδὲ ὁ ἐνθυμούμενος τὴν τρίβον αὐτῆς. Ὑπερβαίνει, φησὶ, τὸν ἀνθρώπινον λογισμόν.

λβ'. Ἄλλ' ὁ εἰδὼς τὰ πάντα γινώσκει αὐτήν, καὶ ἐξεῦρεν αὐτήν τῇ⁴⁶ συνέσει αὐτοῦ. Τὸ ἐξεῦρεν ἀνθρωπίνως τέθεικε· πηγὴν γὰρ αὐτὸν⁴⁷ τῆς σοφίας ἐκάλεσε, καὶ ἐν τῷ προομίῳ τῆσδε τῆς προφητείας πηγὴν αὐτὸν⁴⁸ ζωῆς ὠνόμασε. Δείκνυσι δὲ⁴⁹ ἐν τοῖς ἐξῆς τῆς δημιουργίας Θεοῦ⁵⁰ τὸ παντοδύναμον. Ὁ⁵¹ κατασκευάσας τὴν γῆν εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, ἐνέπλησεν αὐτὴν κτηνῶν τετραπόδων. Ἄλιον καλεῖται καὶ ὁ τῶν ἀνθρώπων⁵² παρὼν βίος· ὁ δὲ μέλλον, αἰὼν αἰῶνος⁵³.

λγ'-λε'. Ὁ ἀποστέλλων τὸ φῶς, καὶ πορεύεται⁵⁴· ἐκάλεσεν αὐτὸ, καὶ ὑπήκουσεν αὐτῷ⁵⁵, τρόμφοι δὲ ἀστέρεις ἐλαμψαν ἐν ταῖς φυλακαῖς αὐτῶν, καὶ εὐφράνθησαν⁵⁶. Ἐκάλεσεν⁵⁷ αὐτοὺς, καὶ εἶπον⁵⁸, Πάρσμεν· Ἐλαμψαν μετ' εὐφροσύνης τῷ ποιήσαντι αὐτούς. Πάντα, φησὶν, εἶκει τῷ ποιητῇ· ἕκαστον τῶν γεγεννημένων τοὺς οἰκίους

VARIAE LECTIONES.

³⁹ ὡς. Des. in B. ⁴⁰ τ. Θεοῦ. Des. in ed. pr. ⁴¹ Rec. lect. est ἐπιμήκης. ⁴² Σολ. B præm. δ. ⁴³ ἀπώλ. In B præm. καὶ ἀπόλωτο διὰ (rec. lect. apud LXX, παρὰ) τὸ μὴ ἔχειν φρόνησιν. ⁴⁴ B ἀπάντων. ⁴⁵ καθ. Ita Ald. Rec. lect. est ἐκλεκτοῦ. ⁴⁶ τῇ. B præm. ἐν. ⁴⁷ B αὐτῶν. ⁴⁸ B αὐτῶν. ⁴⁹ δέ. Des. in B. ⁵⁰ Θεοῦ. B præm. δέ. ⁵¹ ὁ — κτ. τετρ. Infra, Hær. fab. l. v. c. 4, leg. : Ὁ καταδείξας τὴν γῆν ἐπλήρωσεν αὐτὴν κτηνῶν καὶ τετραπόδων. ⁵² ἀνθρ. Ita B sed, edit. prior hab. τετραπόδων, quadrupedum. ⁵³ αἰῶνος. B addit, ὡς οὐρανὸς οὐρανοῦ ὁ ὑπέρτερος οὐρανός. ⁵⁴ A πορεύεται. ⁵⁵ Prior editio hab. αὐτὸν, sed rec. lectio αὐτῷ exstat etiam in B et infra, Hær. fab. l. c. ⁵⁶ A et B εὐφράνθησαν, ut Alex. ⁵⁷ ἐκ. — ποιήσ. αὐτ. Hæc juxta cod. Vat. pertinent ad vers. 34. ⁵⁸ B εἶπαν.

ἄρους φυλάττει· *φουλακάς δὲ ἀστέρων τοὺς καιροὺς* A et opportunitates. Nam unaquæque definito oritur καλεῖ· κατὰ γὰρ τὸν ὠρισμένον ἕκαστος ⁶⁰ ἀνίσχει καίρον.

λς'. Οὗτος ⁶⁰ ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ἀπάντων ⁶¹ δημιουργός, ὁ τούτων κυβερνήτης καὶ πρῦτανις. « Οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. » Οὐχ Ἰησοῦ καὶ Πατρὸς ποιεῖται σύγκρισιν, ἀλλὰ τοὺς καλουμένους ὁ λόγος ἐκβάλλει θεοῦς.

λζ'. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης. Πάλιν τὸ ἐξεῦρεν ἀνθρωπίνως τέθεικε. Πηγὴ γὰρ ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν. « Καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. » Τὴν τῆς θεογονίας διδασκαλίαν, τὸν διὰ Μωσέως ⁶² δοθέντα νόμον.

λη'. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναστράφη. Σαφῶς ἡμῖν ὁ λόγος B ὑπέδειξε τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἐνανθρώπησιν, καὶ ὡς αὐτὸς ἐστὶ τῶν ἀπάντων δημιουργός, καὶ τῆς σοφίας πηγὴ. Αὐτὸς τοίνυν αὐτῆς ὑπάρχει καὶ ποιητῆς, καὶ Δεσπότης· καὶ περὶ αὐτοῦ φησιν ἐν Παροιμίαις· « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν ⁶³ εἰς ἔργα αὐτοῦ. » Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος ἐκεῖνα λέγει, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἢ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεῖσα σοφία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

α'. Αὕτη ἡ βίβλος τῶν προσταγμάτων τοῦ Θεοῦ. Τουτέστιν, ἡ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ δεδομένη. « Καὶ νόμος ὁ ὑπάρχων εἰς τὸν αἰῶνα. » Ἡ γὰρ παλαιὰ Διαθήκη τὸ τέλος ἐδέξατο. « Πάντες οἱ κρατοῦντες αὐτὴν ⁶⁴ εἰς ζωὴν, οἱ δὲ καταλιπόντες ⁶⁵ αὐτὴν ἀποθανοῦνται. » Ἐδειξεν C ἀμφοτέρων τὸ τέλος· εἶτα παραινεῖ τῷ λαῷ τῷ χρηματίζοντι Ἰακώβ.

β'. Ἐπιστρέφου, Ἰακώβ, καὶ ἐπιλαβοῦ αὐτῆς· διόδευσον πρὸς τὴν λάμπριν κατέναντι τοῦ φωτός αὐτῆς. Ἀκολούθησον τῇ αὐγῇ τῆς ἀκτίνας· φωταρωγεί γὰρ σε, καὶ ποδηγεῖ πρὸς ζωὴν.

γ'. Μὴ δῶς ἑτέρῳ τὴν δόξαν σου, καὶ τὰ συμφερόντά σοι ἔθνη ἀλλοτρίῳ. Ἄλλ' οὐκ ἤκουσεν Ἰσραὴλ· οὐ δὴ χάριν αὐτοὶ μὲν πόρρω τῶν ἀγαθῶν καθεστήκασιν, τῶν δὲ θεοσδότην ἀγαθῶν ἀπολαύει τὰ ἔθνη.

δ'. Μακάριοι ἔσμεν, Ἰσραὴλ, ὅτι τὰ ἀρεστὰ ⁶⁶ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν γνωστὰ ἐστί. Οὐκ ἔχομεν, φησι, πρόφασιν ἀγνοίας, δεδήλωκε γὰρ ἡμῖν τὰ ἀρέσκοντα. Εἶτα παραθαβρύνει, καὶ διδάσκει, ὡς παρεδίδθησαν D εὐρομὴν τῶν δλων Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς παιδείας αὐτοῦς εὐεργετῆσαι πειραθέντος· τὸν γὰρ εὐεργέτην, φησὶ, καταλιπόντες ⁶⁷, τὴν τῶν δαιμόνων προτετιμῆκατε λατρείαν· πρόξενοι δὲ καὶ τῇ θρησκαμένη τῆς ⁶⁸ ἐρημίας ἐγένεσθε. Κέχρηται δὲ καὶ προσωποποιία, καὶ δείκνυσιν τὴν πόλιν θρηνοῦσαν, καὶ ταῖς ὑπηκόους λέ-

¹ Prov. viii, 22.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ B ἕκαστον. ⁶¹ οὗτος κ. τ. λ. Eodem modo vers. 36-38, leg. infra, in *Epist. ad Sporac.* nec non in *epistola* 76, et in dial. 3. p. 333, Garn. ⁶² Ἀπ. B præm. Ὁ τούτων. ⁶³ B Μωυσεως. ⁶⁴ ὁδῶν. Apud LXX, l. c. sequitur αὐτοῦ. ⁶⁵ A αὐτῆς. ⁶⁶ B καταλείποντες, juxta rec. lect. ⁶⁷ B ἐραστά. ⁶⁸ B καταλείποντες. ⁶⁹ θρηψ. B add. πόλει.

VERS. 36. *Hic est Deus noster.* Horum omnium opifex, horum gubernator, et præfectus. « Non æstimabitur alius ad eum. » Non facit comparationem Patris et Filii, sed rejicit eos qui vocantur dii.

VERS. 37. *Invenit omnem viam scientiæ.* Humano rursus more posuit invenit, cum sit fons bonorum. « Et dedit illam Jacobo **641** puero suo, et Israeli dilecto suo. » Doctrinam scilicet notitiæ divinæ, legem datam per Mosen.

VERS. 38. *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Dilucide nobis ostendit incarnationem Unigeniti, ipsumque universorum esse opificem et sapientiæ fontem. Illius enim ipse et factor est et Dominus. Et de ipso ait in Proverbiis : « Dominus creavit me initium viarum ad opera sua ¹. » Non enim Deus Verbum illa dicit, sed Dei Verbi ab ipso condita sapientia.

CAPUT IV.

VERS. 1. *Hic est liber mandatorum Dei.* Qui nimirum datus est per humanæ naturæ assumptionem ab unigenito Filio Dei. « Et lex, quæ est in æternum. » Vetus enim Testamentum finem accepit. « Omnes qui tenent eam, pervenient ad vitam; et qui dereliquerint eam, morientur. » Utrorumque finem ostendit. Deinde hortatur populum, qui nominatur Jacob.

VERS. 2. *Convertere, Jacob, et apprehende illam: ambula ad splendorem contra lumen illius.* Sectare splendorem radii: illustrabit enim te, et deducet ad vitam.

VERS. 5. *Ne des alteri gloriam tuam: et quæ tibi conducunt, genti alienæ.* At non audivit Israel. Propterea ipsi procul steterunt a bonis: gentes autem fruuntur bonis a Deo **642** datis.

VERS. 4. *Beati sumus, Israel, quia quæ placent Deo, nota sunt nobis.* Nullum, inquit, habemus ignorationis prætextum, quia certiores nos fecit eorum quæ placent ipsi. [5, 6] Deinde bono animo eos esse jubet, docetque, tunc quidem duræ servituti traditos, non quod plane Deus omnium aversatus sit illos, sed quod per castigationem de illis bene mereri nitatur. [7, 8] Relicto enim eo, ait, qui erga vos beneficus erat, prætulistis cultum dæmonum, urbem vero quæ vos aluit, desolatam reddidistis. [9] Utens insuper prosopopœia, exhibet

civitatem, reliquis sibi subditis civitatibus cum luctu dicentem : « Profecto luctum acerbum adduxit mihi Dominus. » [10, 11] Vidi enim quosdam ex incolis interfectos, alios molestæ servituti traditos.

VERS. 12. *Nemo gaudeat super me viduam, a populis derelictam.* Seipsam appellat viduam, tanquam destitutam providentiâ divina. « Desolata sum propter peccata filiorum meorum. » [13-15] Hæc vero enumerat, et narrat hostium crudelitatem.

Non reveriti sunt, inquit, senem, non miserti sunt pueri. (VERS. 16.) *Et abduxerunt dilectos viduæ, et solam filiabus carentem effecerunt.* Solam, ut arbitror, vocat seipsam, eo quod in ea sola sit templum Dei : aut fortasse quod relicta sit sola, aliis urbibus per Assyrios eversis. [17, 18] Tum dicit ipsa se quidem opem ferre non posse, sed auxilium divinum pollicetur. [19] Luget nihilominus præsentem vastationem.

Relicta sum, inquit, desolata. (VERS. 20) **643** *exui me stola pacis.* Ostendit autem et eorum, qui relictis sunt, mutationem. « Et indui me sacco obsecrationis meæ, et clamabo. » Ista porro non muri faciebant vel dicebant, sed incolæ. [21, 22] Postea exhortatur eos ad fiduciam collocandam in benevolentia divina, et misericordiam implorandam. Etenim ego, inquit, exspecto reditum vestrum.

VERS. 23. *Quia emisisti vos cum luctu et fletu : sed restituet mihi vos Deus cum gaudio et latitia.* Similia sunt hæc illis quæ dicta sunt a beato Davide : « Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua : venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. » [24] Commemorat item obsecrationem, quam capiebant vicinæ gentes ex eorum captivitate : et mœrorem, quo tenebantur post reditum illorum. [25] Admonet autem eos, ut patienter ferant castigationem inflictam, ac pollicetur rerum immutationem. « Persecutus est, ait, te inimicus tuus : et videbis brevi interitum ejus, et super cervicem illius ambulabis. » Inimicos vocat Idumæos, Moabitas, Ammonitas, Allophylos.

VERS. 26. *Delicati mei ambulaverunt in viis asperis : ablati sunt velut ovile, quod direptum est ab hoste.* Delicatos vocat eos qui opibus ac rebus omnibus abundant : ut qui nulla experiantur adversa. [27-29] Tum hortatur eos, ut per pœnitentiam sibi comparent salutem. His dictis tanquam

« Psal. cxxv, 6.

Α γουσαν πόλεσιν, ὅτι « Πένθος μοι πικρόν⁶⁶ ὁ Δεσπότης ἐπήγαγεν. » Εἶδον γὰρ τῶν οἰκητόρων τοὺς μὲν ἀνααιρεθέντας, τοὺς δὲ χαλεπῆ δουλείᾳ παραδοθέντας.

ιβ'. Μηδεις ἐπιχαιρέτω μοι τῇ χήρᾳ καταλειφθελῶ⁷⁰ ὑπὸ λαῶν⁷¹. Χήραν ἑαυτὴν καλεῖ, ὡς ἔρημον τῆς θείας γεγεννημένην κηδεμονίας. « Ἠρημώθη διὰ τὰς ἀμαρτίας τῶν τέκνων μου. » Ἀπαριθμεῖται δὲ καὶ ταύτας, καὶ διηγείται τὴν τῶν πολεμίων ὠμότητα.

Ὁὐκ ἤσχύθησαν, φησί⁷², πρεσβύτην, οὐδὲ παιδίον ἠλέησαν. (ιζ'.) Καὶ ἀπήγαγον τοὺς ἀγαπητοὺς τῆς χήρας, καὶ ἀπὸ τῶν θυγατέρων τὴν μόνην ἠρήμωσαν. Μόνην ἑαυτὴν, ὡς ἡγοῦμαι, καλεῖ, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν νεῶν, ἢ τάχα ἐπειδὴ μόνη κατελείφθη, τῶν Ἀσσυρίων τὰς ἄλλας πόλεις πορθησάντων. Εἶτα λέγει, ὡς αὐτῇ⁷³ μὲν ἐπαμύνασι οὐ δύναται, ὑπισχνεῖται δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν. Ἐρημῆί μένοι τὴν παρούσαν ἔρημίαν.

Κατελείφθη γὰρ, φησὶν, ἔρημος. (κ'). Καὶ ἐδυσάμην τὴν στολὴν τῆς εἰρήνης. Δαίκνυσι δὲ καὶ τὴν τῶν ὑπολειφθέντων μεταβολήν. « Καὶ ἐνδυσάμην τὸν σάκκον τῆς δεήσεώς μου, καὶ κράξω⁷⁴. » Ἄλλ' οὐχ οἱ τοῖχοι ταῦτα ἔδρων ἢ ἔλεγον, ἀλλ' οἱ ἐνοικοῦντες. Εἶτα παρακαλεῖται αὐτοῖς τῇ τοῦ Θεοῦ θαρβύτησι φιλανθρωπίᾳ, καὶ αἰτῆσαι τὸν ἔλεον. Καὶ γὰρ ἐγὼ, φησὶν, ἀναμένω τὴν ὑμετέραν ἐπάνοδον.

κγ'. Ἐξέπεμψα γὰρ ὑμᾶς μετὰ πένθους⁷⁵ καὶ κλαυθμοῦ· ἀποδώσει δὲ μοι ὁ Θεὸς ὑμᾶς μετὰ χαρμονῆς⁷⁶ καὶ εὐφροσύνης. Ἔοικε ταῦτα τοῖς ὑπὸ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ εἰρημένους· « Πορευόμενοι ἐπορεύοντο, καὶ ἔκλαιον, βάλλοντες τὰ σπέρματα αὐτῶν ἐρχόμενοι δὲ ἤξουσιν ἐν ἀγαλλίασει, αἰρόντες τὰ θράγματα αὐτῶν. » Λέγει δὲ καὶ τῶν γειτονεούντων ἐθνῶν τὴν ἐπὶ τῇ αἰχμαλωσίᾳ θυμηδίαν, καὶ τὴν μετὰ τὴν ἐπάνοδον σκυθρωπότητα. Παρακαλεῖται δὲ αὐτοῖς, ὑπομείναι τὴν ἐπενεχθεῖσαν παιδείαν, καὶ ὑπισχνεῖται τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολήν. « Κατεδίωξέ⁷⁷ σε, φησὶν, ὁ ἐχθρὸς⁷⁸ σου, καὶ ὄψη αὐτοῦ⁷⁹ τὴν ἀπώλειαν ἐν τάχει, καὶ ἐπὶ τοῦ τραχήλου⁸⁰ αὐτοῦ⁸¹ ἐπίθησεν. » Ἐχθροὺς καλεῖ Ἰδουμαίους, Μωαβίτας, Ἀμμωνίτας, Ἄλλοφύλους.

κδ'. Οἱ τρυφεροὶ μου ἐπορεύθησαν ὁδοὺς τρυφίας· ἤρθησαν ὡς ποιμνίσιοι ἠρπασμένοι ἐχθρῶ⁸². Τρυφεροὺς καλεῖ τοὺς ἐν εὐπορίᾳ καὶ πλούτῳ, ὡς παῖραν οὐκ ἔχοντας τῶν λυπηρῶν· εἶτα παρακαλεῖται αὐτοῖς τῇ μεταμελείᾳ τὴν σωτηρίαν καρπῶσασθαι. Ταῦτα ὡς ἐκ προσώπου τῆς Ἱερουσαλήμ

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ πικρόν. Rec. lectio est μέγα. Alius quoque verborum positus apud LXX. ⁷⁰ καταλ. Apud LXX præm. κτί. ⁷¹ λαῶν. Rec. lectio est πολλῶν. ⁷² φησί. B γάρ. ⁷³ B αὐτῇ. ⁷⁴ B κεκράξομαι, juxta rec. lecti. Ibid. sequi. πρὸς τὸν αἰώνιον ἐν ταῖς ἡμέραις μου, ex vers. 20. ⁷⁵ π. x. κλ. Ita Alex. et Compl. ⁷⁶ χαρμ. Rec. lectio est χαρμωσύνης. ⁷⁷ B κατεδίωξαν. ⁷⁸ B οἱ ἐχθροί. ⁷⁹ B αὐτῶν. ⁸⁰ Rec. lectio est τοὺς τραχήλους. ⁸¹ B αὐτῶν, juxta rec. lecti. ⁸² B ἐχθρῶν, omisso ὑπὸ, quod in edit. sua bene addidit Crabb.

ειρηκώς, αὐτῇ λοιπὸν παρακλητικούς προσφέρει λόγους.

λ. *Θάρσει, Ἱερουσαλήμ, παρακαλέσει σε ὁ ὀνομάσας σε.* Δέδεκται σου, φησί, τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν. Μεταβαλεῖ σοι τὴν συμφορὰν ὁ τὴν προσηγορίαν σοι θετικῶς· τούτεστιν, ὁ δημιουργὸς σου, ὁ πάσης σε πόλεως προτιμήσας.

λα', λβ'. *Δεῖλαιοι οἱ σε κακώσαντες, καὶ ἐπιχαρέντες τῇ σῇ πτώσει. Δεῖλαιοι αἱ πόλεις, αἱς ἐδούλευσαν τέκνα σου.* Ἔδωκαν⁸³ γὰρ δίκας Βαβυλώνιοι τῆς παρανομίας ἀξίας. Ἔτα διδάσκει⁸⁴, ὡς τὰ οἰκεῖα λοιπὸν⁸⁵ ἢ Βαβυλῶν θρηνησεὶ κακά.

λδ', λε'. *Περιελῶ γὰρ αὐτῆς, φησί, τὸ ἀγαλλίαμα τῆς πολυλογίας αὐτῆς⁸⁶, καὶ τὸ γαυριὰ αὐτῆς εἰς πένθος ἔσται⁸⁷.* Πῦρ γὰρ ἐπελεύσεται αὐτῇ παρὰ τοῦ Αἰωνίου εἰς ἡμέρας μακράς, καὶ κατοικηθήσεται ὑπὸ δαιμονίων τὸν πλεονα χρόνον. Ταύτην διὰ Περσῶν τὴν τιμωρίαν ἐδέξατο· ἔδειξε δὲ ὁ λόγος, ὡς οὐ παντελῶς αὐτὴν ἀόκητον ἔσσεσθαι προηγόρευσεν, ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον· οἰκεῖται δὲ νῦν ὑπὸ ὀλίγων Ἰουδαίων.

λς'. *Περιβλεψύμι πρὸς ἀνατολάς, Ἱερουσαλήμ, καὶ ἴδε⁸⁸ τὴν σύφροσύνην σου⁸⁹, τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ σοι ἐρχομένην.* Τὴν τῶν αἰχμαλώτων ἐπάνοδον προεσπίζει.

λζ'. *Ἰδοὺ ἐρχονται οἱ υἱοὶ σου, οὓς ἐξάπεστελαιας ἐρχονται συνηγμένοι ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν, τῷ ῥήματι τοῦ Ἁγίου, χαίροντες τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ.* Οὐ γὰρ τῇ οἰκειᾷ δυνάμει περιεγένοντο τῶν ἄχθρῶν, ἀλλ' ὁ παραδούς⁹⁰ Θεὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀπέδωκε.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Κελεύει δὲ καὶ τὴν κενθήρη σολὴν⁹¹ ἀποθέσθαι, καὶ περιτίθειν αὐτῇ τῆς ἱερωσύνης τὸ σῆμα.

β'. *Περιβαλοῦ γὰρ, φησί, τὴν διπλοῖδα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης, καὶ ἐπίθου τὴν μίτραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς⁹² σου, τῆς δόξης τοῦ αἰωνίου.* Ἐν γὰρ τῇ μίτρᾳ τὸ πέταλον ἔκειτο τὸ χρυσοῦν· ἐν ᾧ τὸ χρῶμα τοῦ Θεοῦ προσεγγράπτο.

γ, δ. *Ὁ γὰρ Θεὸς δεῖξει τῇ ὑπ' οὐρανὸν πάση τὴν σὴν λαμπρότητα. Κληθήσεται γὰρ σου τὸ ὄνομα παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα εἰρήρη δικαιοσύνης, καὶ δόξα Θεοσεβείας.* Ταῦτα δὲ⁹³ τὰ ὀνόματα νῦν ἔχει· διὰ τοῦτο καὶ εἰς αὐτὴν συντρέχουσιν ἅπαντες. Ααμπρὰν γὰρ αὐτὴν καὶ περιφανῆ⁹⁴ πεποίηκε τὸ σωτήριον πάθος. Πάλιν δὲ αὐτῇ⁹⁵ παρακελεύεται ἰδεῖν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν τοὺς αἰχμαλώτους ἐπανιόντας, καὶ διδάσκει, ὡς ἀπήχθησαν μὲν περὶ δεσμὰ περιχειμένοι, ἐπανήξουσι δὲ πάσης τιμῆς ἀξιοῦμενοι. Εἰδέναι μέντοι χρῆ, ὡς τῶν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανελθόντων, καὶ οἱ πεφευγότες κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν, καὶ τὰ ἐσπέρια, καὶ τὰ νότια⁹⁶ μέρη κατελιφότες, ἐπανήλθον λοιπὸν, ὡς εἰρήνης τῷ ἔθνει παρασχεθείσης· οὐ δὴ χάριν καὶ τῶν ἀπὸ δυσμῶν ἐμνημόνευσεν.

VARIAE LECTIONES.

⁸² B ἔδωσαν. ⁸³ διδ. B πρᾶξ. λοιπόν. ⁸⁴ λοιπ. Des. h. l. in B. ⁸⁵ αὐτ. Des. apud LXX. ⁸⁶ ἔσται. Exstat etiam in A, B et Alex., sed ante εἰς πένθος positum. ⁸⁷ B εἶδεν. ⁸⁸ σου. Des. in B et apud LXX. ⁸⁹ παραδ. B add. τῇ δουλείᾳ. ⁹⁰ σολ. B χιτώνα. ⁹¹ Rec. lectio est τὴν κεφαλὴν. ⁹² ἐξ. Des. in B. ⁹³ B αὐτῇ. ⁹⁴ B νότια.

ex persona Hierosolymæ, 644 consolatoriis eam sermonibus alloquitur.

VERS. 30. *Confide, Hierosolyma, consolabitur te qui tibi nomen dedit.* Suscepit tuam, ait, in meliora mutationem. Mutabit tuam calamitatem, qui tibi nomen imposuit: hoc est, opifex tuus, qui te prae cunctis civitatibus in honore habuit.

VERS. 31, 32. *Miseri qui te vexaverunt, et gavisii sunt de casu tuo. Infelices urbes, quibus filii tui servierunt.* Babylonii enim dederunt pœnas iniquitate sua dignas. [33] Docet deinceps, fore ut Babylon sua luceat mala.

VERS. 34, 35. *Imputabo enim, inquit, turbulenta exultationem ejus, et jactantia illius vertetur in luctum.* Nam ignis prodiens a Sempiterno aggradietur eam in dies longos, et habitabitur a demoniis longo tempore. Hanc ultionem passa est per Persas. Ostendit autem, se non prædixisse illam fore prorsus inhabitabilem, sed diuturno tempore. Nunc quippe a paucis Judæis incolitur.

VERS. 36. *Circumspice, Hierosolyma, ad orientem, et vide scititiam tuam, a Deo tibi obvenerentem.* Vati cinatur reditum captivorum.

VERS. 37. *Ecce veniunt filii tui, quos emiseras: veniunt congregati ab oriente usque ad occidentem, verbo Sancti, gaudentes ob honorem Dei.* Non enim propriis viribus superaverunt hostes, sed qui tradidit eos Deus, restituit libertatem.

645 CAPUT V.

[1] Jubeat porro ut stolam lugubrem deponat, et induat eam habitu sacerdotali.

VERS. 2. *Induere, inquit, diploide justitiæ, quæ est a Deo: impone capiti tuo mitram gloriæ Æterni.* In mitra enim erat lamina aurea, cui insculptum erat nomen Dei.

VERS. 3, 4. *Quia Deus ostendet splendorem tuum universæ creaturæ, quæ sub cælo est. Vocabitur enim a Deo nomen tuum in sæculum pax justitiæ, et gloria pietatis.* Hæc autem nomina nunc habet: propterea concurrunt ad eam cuncti. Salvatoris enim passio splendidam illam reddidit, et illustrem. [5, 6] Hortatur denuo illam, ut spectet captivos redeuntes ab oriente et occidente: docetque, victos illos quidem et pedites abductos esse, reversuros autem omni honore cumulatos. Sciendum sane est, redeuntibus illis qui erant in Babylone, tanquam pace genti præstita, reversos etiam esse eos, qui aufugerant tempore belli, et devenerant ad partes australes et occidentales. Ideo meminit etiam redeuntium ab occidente.

VERS. 7. *Constituit enim Deus, omnem montem excelsum et rupes perennes humiliari, et convalles reperi ad æqualitatem terræ, ut ambulet Israel tuto in Dei gloria.* Omnem, inquit, asperitatem repressit. Babylonios evertit, qui videbantur esse similes montibus excelsis: eos autem qui sub jugo illorum tenebantur et humilibus vallibus similes erant, sursum oculos erigere fecit. Nobis autem securitas rediit undecunque parata est.

646 VERS. 8. *Silvæ condensæ et umbrosæ, atque omne lignum, mandato Dei, cessit in odorem suavem Israël.* Hæc similia iis videntur quæ dixit David: « Montes exsultaverunt ut arietes: et colles sicut agni ovium. » *Silvas ergo figurate vocat gentes interjacentes, quæ non ferebant Deo fructum pietatis. Israellem tamen redeuntem cum omni obsequio prosecuti sunt. Et profert etiam causam bonorum.*

VERS. 9. *Deus enim erit dux Israelis cum lætitia, in lumine gloriæ ejus, cum misericordia et justitia, quæ est ex ipso.* Deo duce, omnia lævia et facilia. Usus est misericordia quidem erga populum; justitia vero contra Babylonios. Illi enim peccantes per castigationem emolumentum adepti sunt: hos vero victoria dementiores et a pietate alieniores fecit. Quamobrem supplicemus nos Deo universorum, ut sit peregrinationis nostræ dux et moderator: ut lumine vultus ejus, juxta Davidicam melodiam, pergentes, non declinemus ad dexteram vel sinistram: sed incedamus via regia, quæ ducit ad vitam. Quam utinam consequi nobis liceat, per gratiam et benevolentiam Domini nostri Jesu Christi, cui cum Patre sit gloria, una cum sanctissimo Spiritu, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

† Psal. cxiii, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ A et B ἀενάους. ⁹⁷ B ἐπιχειμένους. ⁹⁸ B ἡμῖν. ⁹⁹ Αἱ σκ. B Ἐσχίασαν, juxta rec. lect. quam etiam agnoscit A, addito δέ. ¹ B εὐωδίας, juxta rec. lect. A εὐώδες, ut Ald. ² ἄ. B οἱ. ³ τοῦ. Des. apud LXX. ⁴ παρ'. B præm. τῆ, juxta rec. lectio. ⁵ ἡγ. B præm. γάρ. ⁶ ἐλεημ. B præm. δέ. ⁷ λαόν. B præm. οἰκεῖον. ⁸ B ἀμαρτάντες. ⁹ B Δαυιτικὴν. ¹⁰ δ. ἡ ἀρ. Ita B. Edit. prior hab. δεξιά ἢ ἀριστερά. ¹¹⁻¹² ἡμ. B præm. πάντας.

ζ. Συνέταξ γὰρ ὁ Θεὸς ταπεινοῦσθαι πᾶν ὄρος ὑψηλόν, καὶ θίνας ἀενάους ⁹⁹, καὶ φάραγγας πληροῦσθαι εἰς ὀμαλισμὸν τῆς γῆς. ἵνα βαδίσῃ Ἰσραὴλ ἀσφαλῶς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δόξῃ. Πᾶσαν, φησὶ, δυσκόλιαν κατηνύασε · τοὺς ἐρικτότας ἄρεσιν ὑψηλοῖς Βαβυλωνίους κατέλυσε · τοὺς ἐκείνοις ὑποκειμένους ⁹⁷, φάραγγι ταπειναῖς τοικίας, ἀνανεῦσαι πεποίηκεν · ἡμῶν ⁹⁸ δὲ πανταχόθεν ἄδεια τῆς ἐπανόδου γεγένηται.

η'. Αἱ σκιᾶδες ⁹⁹, καὶ οἱ δρυμοὶ, καὶ πᾶν ξύλον εὐωδία ¹ τῷ Ἰσραὴλ προστίγμαι τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα ἔοικε τοῖς ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ εἰρημένοις · ἵ τὰ ὄρη ἐσκιρτήσαν ὡσεὶ κριοὶ, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία προβάτων. Ἐδρυμοὺς τοῖνον τροπικῶς καλεῖ τὰ μεταξὺ διακείμενα ἔθνη, ἃ ² καρπὸν εὐσεβείας οὐκ ἔφερον τῷ Θεῷ. Τὸν μέντοι Ἰσραὴλ ἐπανιόντα μετὰ πάσης προδουπέψαν ὀραπέλας. Λέγει δὲ καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν.

θ'. Ἠγήσεται γὰρ ὁ Θεὸς τοῦ ³ Ἰσραὴλ μετ' εὐφροσύνης, τῷ φωτὶ τῆς δόξης αὐτοῦ, σὺν ἐλεημοσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ παρ' αὐτοῦ. Θεοῦ ἡγουμένου ⁴ πάντα λεία καὶ εὐμαρῆ. Κέχρηται ἐλεημοσύνη ⁵ μὲν περὶ τὸν λαόν ⁷, δικαιοσύνη δὲ κατὰ Βαβυλωνίων. Οὗτοι μὲν γὰρ ἀμαρτάνοντες ⁸ διὰ τῆς παιδείας ὠφέλειαν ἐδέξαντο · ἐκείνους δὲ μανικωτέρους καὶ δυσσεβεστέρους ἡ νίκη πεποίηκεν. Ἀντιβολήσωμεν τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς, ξιναγὸν ἡμῶν γενέσθαι καὶ ποδηγὸν τὸν τῶν ὄλων Θεόν · ἵνα τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ κατὰ τὴν Δαβιτικὴν ⁹ πορευόμενοι μελιψῆαν, μὴ ἐκκλίνωμεν δεξιᾷ ¹⁰ ἢ ἀριστερᾷ, ἀλλὰ τὴν βασιλικὴν ὁδὸν ὀδεύσωμεν, τὴν ἀπάγουσαν εἰς τὴν ζωὴν. ἧς ἡμᾶς ¹¹⁻¹² γένοιτο ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

TOMOS IB'. ΘΡΗΝΟΙ (1).

LIBER XII. LAMENTATIONES.

647 CAPUT PRIMUM.

Lamentatio commiserationis quidem et intimi amoris est indicium. Cæterum arbitrator, divinum

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Ὁ μὲν θρήνος συμπαθείας καὶ φιλοστοργίας σημείον · ἡγοῦμαι δὲ τὸν θεσπέσιον προφήτην ὠφέλειαν

(1) Threni post librum Baruch sequuntur etiam in A et B. Juxta alios vero codices proximum locum tenet epistola Jeremiæ, quæ in A excipit Threnos.

ἵνεκα, καὶ τῶν τηλικαῦτα ἀνθρώπων, καὶ τῶν εἰς ἄσπερον ἐσομένων, τοὺς θρήνους συγγράψαι· ἵνα χιλεῖνοι καὶ οὗτοι μάθωσι διὰ τῶν γραμμάτων, ὧν ¹³ πρόξενος ἡ ἁμαρτία κακῶν· τέσσαρας ¹⁴ μέντοι συγγέγραφε θρήνους, τὰ ἐκάστου ῥήματα καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ¹⁵ τάξιν τῶν στοιχείων συνθετικῶς· ὀρθνεῖ δὲ τῆς πόλεως τὴν ἐρημίαν, τῆς προτέρας τῶν οἰκητόρων μεμνημένος πληθύος, καὶ δυσφοροῦσαν ὄρων τὴν πόλιν παρὰ τῶν ἄλλων πόλεων δεχομένην τὸν φόρον· προσωποποιεῖ δὲ κεχρημένους, λέγει νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὴν πόλιν δακρῦειν, τοῦ ψυχαγωγοῦντος οὐκ ὄντος, καὶ τῶν φίλων αὐτῆς ¹⁶ παντελῶς ἠρημημένων. Φέρει δὲ εἰς μέσον καὶ τῆς Ἰουδαίας ἀπίσης τὴν μετανάστασιν, καὶ τὴν χαλεπὴν δουλείαν, καὶ εὐχειρώτους αὐτοὺς λέγει γεγενῆσθαι διὰ τὴν ἁμαρτίαν. « Πάντες γάρ, φησὶν, οἱ διακόντες αὐτῆν, κατέλαβον αὐτὴν ἀνὰ ¹⁷ μέσον τῶν θλιβόντων. » Ἀναμιμνήσκει καὶ τῶν ποταμῶν μιμουμένων ὁδῶν κατὰ τὸν τῶν ἑορτῶν καιρὸν· πάντοθεν γάρ εἰς τῆνδε τὴν πόλιν συνέτρεχον ἕπαντες· καὶ ὀρθνεῖ ¹⁸. Δοκεῖ γάρ πως τοῖς ἀνιάρως θιακισμένοις μεταβολῆν τινα δεχέσθαι καὶ τὰ ἄψυχα· λέγει δὲ καὶ τὰ τούτων αἰτία.

ε'. Ἐγένοντο οἱ θλιβόντες αὐτὴν εἰς κεφαλήν, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς εὐθηνούσιν· ὅτι Κύριος ἐταπείνωσεν αὐτὴν ἐπὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβειῶν αὐτῆς. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος αὐτοῖς προλέγει Μωσῆς ¹⁹ τὸν θεῖον παραθαίνουσι νόμον· « Ὅτι ἔσονται οἱ ἐχθροὶ σου ἄνω ²⁰, καὶ σὺ κάτω ²¹· » λέγει ²² δὲ καὶ τοῖς θηλάζουσι σὺν τοῖς πρεσβυτέροις τὸν δειθρον· « Θηλάζων, φησὶ, μετὰ καθεστῆκότος πρεσβυτέρου. » Οὕτω κἀναῦθα· « Τὰ νήπια αὐτῆς ἐπορεύθησαν ²³ ἐν αἰμαλωσίᾳ κατὰ πρόσωπον Ολιβοντος. » διηγεῖται δὲ ὅπως ἀφῆρέθη τὴν προτέραν εὐπρέπειαν, καὶ ἀπεικάζει τοὺς ἄρχοντας κριοῖς· ἔστερημένοις νομῆς· ἐγυμνώθησαν γὰρ τῆς προτέρας ἰσχύος. Εἶτα λέγει τῆς ²⁴ Ἰερουσαλὴμ παλαιᾶς εὐπραξίας καὶ δυσπραξίας μνησθῆναι, καὶ παραθεῖναι ἐκεῖνος τὰ νῦν ἐπελθόντα κακὰ· καὶ πλεῖον ²⁵ ἀνιᾶσθαι διὰ τὸ γενέσθαι τοῖς δυσμενέσιν ἐπιχαρτον. Συνεχῶς δὲ διδάσκει τῶν συμφορῶν τὴν αἰτίαν, τὴν ὑφέλειαν πραγματευόμενος.

η'. Ἅμαρτιαν γὰρ, φησὶν, ἠμάρτηκεν ²⁶ Ἰερουσαλὴμ, διὰ τοῦτο εἰς ἄλalon ἐγένετο. Οὐ δὲ χάριν καὶ οἱ πρότερον αὐτὴν γεραίροντες ἐξῆδρισαν εἰς αὐτὴν, τὴν δυσκλήριαν αὐτῆς θεασάμενοι. Εἶτα τῶν παντοδαπῶν ἁμαρτημάτων ἀναμιμνήσκει.

θ'. Ἀκωιδία ²⁷ πρὸ ποδῶν αὐτῆς· οὐκ ἐμνήσθη ἐσχάτων ²⁸ αὐτῆς, καὶ ²⁹ πέπτωκε θανάτω.

× Deut. xxviii, 45. γ Deut. xxxii, 25.

A prophetam scripsisse lamentationes ad utilitatem eorum qui tunc temporis vivebant hominum, tum posterorum: ut et illi et hi ex scriptis intelligant, quantorum peccatum sit causa malorum. Quatuor igitur conscripsit Lamentationes: et uniuscujusque versus composuit juxta numerum et ordinem elementorum. [1] Luget autem urbis vastationem, multitudinem incolarum ejus, antequam destructa esset, commemorans, et ægritudine affectam videns illam, quæ ab aliis quondam civitatibus tributum accipere solebat. [2] Utens autem prosopopœia, dicit civitatem nocte dieque lacrymas effundere, cum nullus sit qui consoletur, et omnes amici ejus abnegent eam. [3] Profert autem in medium totius Judææ translationem, et molestam servitutem, et ait, facile illos mancipatos fuisse propter peccatum « Omnes persequentes, inquit, illam apprehenderunt in medio tribulantium. » [4] Revocat etiam in memoriam vias, quæ fluvios imitabantur tempore solennitatum; nam undique concurrerant **648** omnes in hanc urbem; et luget. Videtur enim iis qui anguntur etiam inanimata mutationem quandam suscipere. Et horum causas refert.

VERS. 5. Facti sunt tribulantes eam in caput, et inimici ejus locupletati sunt. Quia Dominus humiliavit eam, propter multitudinem impietatum ejus. Hoc et beatus Moses prædicit eis, transgredientibus legem divinam: « Erunt hostes tui supra, at tu subter x. » Quin etiam lac sugentibus una cum senibus denuntiat interitum: « Sugens, ait, ubera, cum eo qui senex evasit γ. » Ita et hic: « Pueri ejus perrexerunt in captivitatem, ante faciem tribulantis. » [6] Narrat porro, quo pacto privata sit decore pristino: et confert principes cum arietibus carentibus pabulo: spoliati sunt enim pristino robore. [7] Deinde ait, venisse in mentem prospera et adversa, quæ olim acciderunt Hierosolymæ: et cum illis conferre mala quæ modo obvennerunt, et majorem dolorem inurere, eo quod de illius calamitate latentur inimici. Continenter vero docet, quæ sit causa calamitatum, procurans utilitatem.

VERS. 8. Peccatum enim, inquit, peccavit Hierosolyma, propterea facta est in commotionem. Quapropter hi, qui prius eam venerantur, spectato ejus infortunio, contumeliosi fuerunt in eam. Post hæc meminit peccatorum ejuscunq̄ue generis

VERS. 9. Impuritas ante pedes ejus est, non est recordata finis sui, **649** et cecidit mirabiliter. De-

VARIE LECTIONES.

¹³ B ὄσον. ¹⁴ τέσσαρας—θρήνους. Progreditur nimirum commentarius usque ad finem capitis quarti, quintum autem, quod in codicibus quibusdam Lat. a Sabaterio allegatis inscribitur oratio Jeremiæ prophete, a Nostro omissum est. ¹⁵ τὴν. B π. r. m. κατὰ. ¹⁶ B αὐτῆν. ¹⁷ ἀνὰ—Ὀλιβ. Hebr. inter angustias. ¹⁸ καὶ θρ. B ὀρθνεῖν δὲ καὶ αὐτάς. φησὶν. ¹⁹ B Μωϋσῆς. ²⁰ B ἄνω. ἄνω. ²¹ B κάτω, κάτω. ²² λέγ. B ἀπειλεῖ. ²³ B ἐπορεύθη. ²⁴ B τὴν. ²⁵ B πλεόν. ²⁶ B ἠμαρτην, juxta rec. lect. ²⁷ ἀκαθ. Apud LXX, seqm. αὐτῆς. ²⁸ ἐσχ. Ita Alex. ²⁹ καὶ πεπτ. θανάτω. Ita fere Hebr. Sed rec. lectio est καὶ κατεβίασεν ὑπέρογκα.

cet enim non prosperitati confidere, sed exspectare mutationem. Quando igitur nemo hominum ei affert consolationem, tu Domine, inquit, qui intueris eam infeliciter agentem, miserere. Vehementer autem luget, quod hostes ausi sint ingredi secreta templi, dicens :

VERS. 10. *Manum suam extendit, qui affligebat, ad omnia desiderabilia ejus. Vidit enim gentes ingressas in sacrarium ejus, de quibus praecepisti, ne intrent in ecclesiam tuam. Sane in Sancta sanctorum soli pontifici licebat ingredi, et hoc quidem semel in anno : in sancta vero anteriora, soli sacerdotes ingrediebantur ; in interiorem vero aulam, etiam Levitae ; at in exteriorem, qui erant de genere Israelis, et proselyti circumcisi. Omnem enim non circumcisum etiam lex prohibebat intrare in illam ; maxime autem Moabitas et Ammonitas ingredi vetat : « Ammonita enim et Moabita non intrabit in ecclesiam Domini in aeternum. » Hujus legis meminit Lamentatio. Deinceps recitat mala, quae contigerunt ex fame.*

VERS. 11. *Omnis populus ejus gementes, quærentes panem : dederunt desiderabilia ejus pro cibo, ad recreandam animam. Hoc loco desiderabilia vocat infantes. Gustarunt enim tempore famis etiam de carnibus humanis. Implorat nihilominus clementiam divinam. « Vide, Domine, et respice, quia despecta facta sum. » [12] Delinc admonet transeuntes per 650 eam, ut intueantur incomparabilem dolorem illius. Hunc autem, ait, induxit mihi Dominus locutus in me. Hoc est, mandavit duntaxat, et inflictæ sunt mihi mala. Illud autem, « Vindemiavit me, » Syrus interpretatus est, Coxit me. Refert etiam plagam divinitus sibi illatam.*

VERS. 13. *De excelso suo emisit ignem in ossa mea, et adduxit eum super me. Ipse nimirum concessit hostibus, ut obsiderent, et oppugnarent, et incenderent civitatem. « Expandit rete pedibus meis : avertit me retrorsum. Tradidit me desolatam toto die dolentem. » Rete vocat mala, quae evitari non possunt. Etenim etiam qui aufugerant capti sunt. Ostendit quoque justam esse ultionem.*

VERS. 14. *Vigilavit in impietates meas, et manibus suis convolvit me. Id est, Compedes injecit mihi, et hostibus tradidit. « Aggravavit jugum suum super collum meum. » Quoniam acerbe me coegit servire crudelissimis Babylois. « Et infirmata est virtus mea, quia dedit Dominus in manibus meis do-*

* Deut. xxiii, 3.

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ χρ. B πράττουσαν. ³¹ B ἐπιθυμήματα, juxta rec. lectio. ³² B τούτω. ³³ B ἔξω. ³⁴ γάρ. B add. φησί. ³⁵ εἰς. B πρᾶξ. ὡς. ³⁶ B τούτων, et deinde τῶν νόμων. ³⁷ γάρ. Des. in B. ³⁸ B ἐγενήθη, juxta Alex. ³⁹ B ἀπὸ τῆς. ⁴⁰ ἐπέφ. μοι. Rec. lectio est ἐταπείνωσέ με. Sed Vulg. habet, *vindemiavit me*. ⁴¹ ἤψε. B ἔθλιψε. Monit. in Hexapl. ad h. l. habet ἤψε *teligit*. ⁴² Rec. lectio est ἀπέστειλε. ⁴³ καί — ἐμέ. *Hebr.* et dominari fecit eum. ⁴⁴ ἐπ' ἐμέ. Des. apud LXX. ⁴⁵ B τὰ, juxta rec. lect. ⁴⁶ Ἔγρ. Rec. lectio est ἐγγρηγόρηθη. *Hebr.* Colligatum est onus prævaricationum mearum in manu ejus : implicant sese, s. contorta sunt. ⁴⁷ ἐν — με. Rec. lectio ἐν χερσὶ μου συνεπλάχησαν. ⁴⁸ ἐβ. — μου. Rec. lectio est ἀνέβησαν ἐπὶ τὸν τράχηλόν μου, juxta *Hebr.* ⁴⁹ ὅτι — ὀδύνας. *Hebr.* tradidit me Dominus in manus, sc. hostium.

A στῶς. Προσῆκει γὰρ μὴ τῇ εὐπραξίᾳ θαρβεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν μεταβολὴν προσμένειν. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶν, οὐδεὶς ἀνθρώπων αὐτῇ προσφέρει παραψυχὴν, οὐ Δεσποτα τὴν ἀθλιῶς κρατούσαν ³⁰ θεασάμενος, ὀκτειρον. Θρηγεί δὲ διαφερόντως τὸ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ κατατολμηθῆαι τοὺς δυσμενεῖς, καὶ φησι·

ι'. *Κεῖρα αὐτοῦ ἐξεπέτασε ὀλίγων, ἐπὶ πάντα τὰ ἐπιθυμητὰ ³¹ αὐτῆς· εἶδε γὰρ ἔθνη εἰσελθόντα εἰς τὸ ἅγλασμα αὐτῆς, ἃ ἐνετείλω μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν σου. Εἰς μὲν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων μόνῳ τῷ ἀρχιερεὶ εἰσιτητὸν ἦν, καὶ τοῦτο ³² μέντοι ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ· εἰς δὲ τὰ πρὸ τούτων ἅγια οἱ ἱερεῖς εἰσῆσαν μόνοι· εἰς δὲ τὴν ἐνδοτέραν αὐλὴν καὶ οἱ Λευῖται· εἰς δὲ τὴν ἐξωτέραν ³³ οἱ τε ἐκ γένους Ἰσραὴλ, καὶ οἱ περιτετμημένοι προσήλυτοι·* B πάντα γὰρ ἀπερίτμητον καὶ εἰς ἐκείνῃν εἰσελθεῖν ὁ νόμος ἐκόλυε· διαφερόντως μέντοι Μωαβίτας καὶ Ἀμμωνίτας εἰσελθεῖν ἀπαγορεύει· Ἐμμωνίτης γὰρ ³⁴, καὶ Μωαβίτης, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς ἐκκλησίαν Κυρίου, οὐδὲ εἰς ³⁵ τὸν αἰῶνα. » Τοῦτον ³⁶ ἀνέμνησε τὸν νόμον ὁ Θρῆνος· εἶτα διηγείται τὰ ἀπὸ τοῦ λιμοῦ συμβεβηκότα κακά.

ια'. *Πᾶς ὁ λαὸς αὐτῆς καταστεινάζοντες, ἤτοῦντες ἄρτον. Ἔδωκαν γὰρ ³⁷ τὰ ἐπιθυμητά αὐτῆς ἐν βρώσει, τοῦ ἐπιστρέψαι ψυχὴν. Ἐνταῦθα ἐπιθυμητά τὰ βρέφη καλεῖ· ἐγεύσαντο γὰρ ἐν τῷ λιμῷ καὶ ἀνθρωπίνων κρεῶν. Αἰτεῖ μέντοι τὴν θεῖαν φιλανθρωπίαν. Ἴδε Κύριε, καὶ ἐπίθλεψον, ὅτι ἐγενόμην ³⁸ ἠτιμωμένη. Εἶτα τοῦς δι' αὐτὴν ³⁹ παριόντας παρακαλεῖ τὴν ἀσύγκριτον αὐτῆς ὀδύνην ἰδεῖν.* C Ταύτην δὲ, φησὶν, ὁ Δεσπότης ἐπήγαγέ μοι φθεγγάμενος ἐν ἐμοί· τουτέστι, προσέταξε μόνον, καὶ ἐπηνέχθη μοι τὰ κακά· τὸ δὲ Ἐπεφύλλισέ ⁴⁰ μοι. Ἦψέ ⁴¹ μοι, ὁ Σύρος ἠρμήνευσε. Διηγείται δὲ καὶ τὴν ἐπενεχοθεῖσαν αὐτῇ θεήλατον πληγὴν.

ιγ'. *Ἐξ ὕψους αὐτοῦ ἐξαπέστειλε πῦρ ⁴² ἐν τοῖς ὀστέοις μου, καὶ ⁴³ κατήγαγεν αὐτὸ ἐπ' ἐμέ ⁴⁴. Αὐτὸς γὰρ συνεχώρησε τοῖς πολεμοῖς, καὶ πολιορκήσασαι, καὶ πορθῆσαι, καὶ ἐμπρῆσαι τὴν πόλιν. « Διεπέτασε δίκτυον τοῖς ποσὶ μου, ἀπέστρεψέ με εἰς τὸ ⁴⁵ ὀπίσω· ἔδωκε με ἠφανισμένην ὀλην τὴν ἡμέραν ὀδυνωμένην. » Δίκτυον καλεῖ τὸ ἀφυκτον τῶν κακῶν· καὶ γὰρ οἱ ἀποδράντες ἐάλωσαν. Δείκνυσι δὲ καὶ τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον.*

ιδ'. *Ἐγγρηγόρησεν ⁴⁶ ἐπὶ τὰ ἀσεβήματά μου, ἐν ⁴⁷ χερσὶν αὐτοῦ συνεπλάξέ με. Ἀντὶ τοῦ, Συνεπόδισε, καὶ τοῖς ἐχθροῖς παρέδωκεν. « Ἐθάρυνε ⁴⁸ τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τράχηλόν μου. » Πικρῶς γὰρ τοῖς ὤμοτάτοις Βαβυλωνίοις δουλεύειν ἠγάχατε. « Καὶ ἠσθένησεν ἡ ἰσχύς μου, ὅτι ⁴⁹ ἔδωκε Κύριος ἐν χερσὶ*

μου ἔδυνας, ἄς ⁵⁰ οὐ μὴ δύνωμαι ⁵¹ ὑποστῆναι. Ἄ Ὀδύρεται δὲ καὶ τῶν ἀριστέων τὸν θλῆθρον.

13. Ἐξῆρε ⁵² πάντα τοὺς ἰσχυροὺς μου · ὁ Κύριος ἐκάλεσεν ἐπ' ἐμέ καιρὸν τοῦ συντριβεῖν τοὺς ⁵³ ἐκλεκτούς μου. Τὴν συμφορὰν καὶ ὁ Σύρος, καὶ ὁ Ἑβραῖος, καιρὸν καλεῖ · καὶ ἡμεῖς δὲ πολλὰκις εἰώθαμεν τῶν καιρῶν τὰς δυσκολίας ὀδύρεσθαι.

Ἀγνὸν ἐπάτησε Κύριος παρθένω θυγατρὶ Ἰούδα. (15.) Ἐπὶ τούτοις ἐγὼ κλαίω. Πολλὰκις ἡ θεία Γραφή τὴν μεγίστην τιμωρίαν ἀπεικάζει ληνῶ, διὰ τὸ πάντας ἐν τοῖς ληνοῖς ἀποθλίβεσθαι τοὺς βότρυας, καὶ μηδεμίαν ὡς τὰ πολλὰ διαφεύγειν βῆγα. « Καὶ ⁵⁴ οἱ ὀφθαλμοί μου κατήγαγον ὕδωρ, ὅτι ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ ὁ παρακαλῶν με. » Καὶ διδάσκιον, τίς οὐτος, ἐπήγαγεν · « Ὁ ἐπιστρέφων ψυχὴν μου. » Διὰ γὰρ τοῦ τούτου καὶ τὴν παιδείαν ἐπήγαγε, τῇ ⁵⁵ ψυχῇ τὴν ὠφέλειαν πραγματευόμενος. Ἐρηγεῖ δὲ καὶ τῶν ἰσχυρῶν τὴν ἀπώλειαν, καὶ τὴν τῶν ἐχθρῶν ἐπικράτειαν. Δείκνυσι δὲ αὐτῆς καὶ τὸ σχῆμα τοῦ πένθους.

14. Διεπέτασε Σιών τὰς ⁵⁶ χεῖρας αὐτῆς. Εἰώθασι γὰρ αἱ πενθοῦσαι, καὶ ἐκτείνειν, καὶ συστέλλειν τὰς χεῖρας. Λέγει δὲ αὐτὴν καὶ ἀπαρμυῖητον εἶναι, ἅτε δὴ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἐχθροῖς ὀρμησαί· κατ' αὐτῆς συρραφῆσαντος, καὶ τὴν καθιερωμένην μολῦναι. « Ἐγενήθη γὰρ, φησὶν, Ἱερουσαλήμ, ὡς ⁵⁷ ἀποκαθήμενη ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Ἀκάθαρτος δὲ ἦν κατὰ τὸν νόμον ἡ τοῦ αἵματος τὸν βούν ὑπομένουσα ταύτῃ τοῖσιν ἀπεικάζει τὴν πόλιν ἀλλοφύλων καὶ δυσσεθῶν πληρωθεῖσαν ἀνθρώπων. Συνεχῶς μέντοι ὁ προφήτης τῆς ψήφου τὸ δίκαιον εὐφημεῖ, τὴν ἐνεῦθεν ὠφέλειαν προσφέρων τοῖς ἐντυγχάνουσιν.

15. Δικαίος ἐστὶ Κύριος, ὅτι τὸ στόμα αὐτοῦ παρεπίκρανα. Τοὺς γὰρ ὑπ' αὐτοῦ τεθέντας παρέβην νόμους. Ἐρηνήσας δὲ τῶν παρθένων καὶ τῶν νεανίσκων ἀνδραποδισμὸν ⁵⁸, διδάσκει, ὡς ἀνωφελῆς ⁵⁹ ἡ τῶν εἰδῶλων δουλεία. Ἐραστὰς γὰρ ἐκεῖνα ⁶⁰ καλεῖ. Ἰκετεύει δὲ τὸν λῦσαι δυνάμενον τὴν τῶν κακῶν ἀωρίαν, οἰκτεῖραι αὐτὴν ἐμολογοῦσαν τὴν ἀμαρτίαν. « Παραπικραίνουσα γὰρ, φησὶ, παρεπίκρανα ⁶¹. » Ἀνιᾶ δὲ αὐτῇ διαφερόντως τὸ τοὺς ἐχθροὺς ἐπιποθάζειν · καὶ τοῦτο δὲ, φησὶ, σοῦ νεύσαντος γέγονεν. « Ἐπήγαγε γὰρ ἡμέραν, καὶ ἐκλέσας καιρὸν, καὶ ἐγένοντο ⁶² μοι ⁶³ ὅμοιοι, ὅμοιοι ⁶⁴. » Αἰτεῖ δὲ κάκεινους ταῖς αὐταῖς περιπεσεῖν συμφοραῖς.

16. Εἰσέλθοι γὰρ, φησὶ, πᾶσα ἡ κακία αὐτῶν κατὰ πρόσωπόν σου. Ὡς ἐθεάσω, φησὶ ⁶⁵, τὴν ἐμὴν παρανομίαν, βλέπε καὶ τὴν ἐκεῖνων ἀσέβειαν. « Καὶ ἐπιφύλλισον ⁶⁶ αὐτοὺς, ὃν τρόπον ἐπεφύλλισας ⁶⁷ ἐμὲ

lores, quos non valeo sustinere. » Deslet etiam fortium virorum interitum.

VERS. 15. *Abstulit omnes robustos meos: Dominus vocavit super me tempus conterendi electos meos. Calamitatem Syrus et Hebraeus tempus* vocant. **651** Et nos saepenumero solemus lugere difficultates temporum.

Torcular calcavit Dominus virgini filiae Juda. (VERS. 16.) Propterea ego fleo. Persæpe Scriptura divina comparat gravissimum supplicium cum torculari, eo quod in torcularibus omnes uvæ conterantur, ita ut ne acinus quidem unus ut plurimum effugiat. « Oculi mei deduxerunt aquam, quia elongatus est a me consolans me. » Et ostendens, quis sit ille, subjunxit: « Qui convertit animam meam. » Nam idcirco castigationem intulit animæ meæ procurans utilitatem. Luget etiam filiorum internecionem, et dominationem hostium. Ipsius quoque lugentis habitum describit.

VERS. 17. *Expandit Sion manus suas.* Solent enim illæ quæ lugent, et extendere et contrahere manus suas. Dicit præterea illam admittere non posse consolationem: præcipue cum Dominus permiserit hostibus facere impetum in eam, et consecratam polluere. « Facta est enim, ait, Hierosolyma quasi menstruata in medio eorum. » Immunda enim erat secundum legem, quæ patiebatur fluxum sanguinis. Huic ergo parem facit civitatem, alienigenis et impiis hominibus plenam. Sane propheta assiduus est in prædicanda sententiæ divinæ justitia, emolumentum inde præbens lectoribus.

VERS. 18. *Justus est Dominus, quia os ejus irritavi.* Quia latas ab eo leges transgressa sum. Deslens autem virginum et juvenum captivitatem, docet inutilem esse cultum idolorum. **652** [19.] *Amasios* enim illa vocat. [20.] Rogatque eum, qui potest tollere asperitatem malorum, misereri ejus, quæ confitetur peccatum. « Exasperans enim, ait, exasperavi. » [21.] Angit vero graviter eam, quod illudatur ab hostibus. Et hoc, inquit, annuente te factum est. « Nam adduxisti diem, et vocasti tempus: et obtigerunt mihi heu, heu. » Et exoptat illos in easdem incidere calamitates.

VERS. 22. *Prodeat enim, ait, omnis iniquitas eorum ante faciem tuam.* Sicut contemplatus es, inquit, iniquitatem meam, ita etiam intueri impietatem eorum. « Et vindemia illos, quemadmo-

VARIE LECTIONES.

⁵⁰ ἄς.—ὕποστ. Rec. lectio, οὐ δυνήσομαι στῆναι. ⁵¹ Β δύναμαι. ⁵² Ἐξῆρε. *Hebr.* conculcavit. ⁵³ τοὺς. Des. in B. ⁵⁴ κατ. Des. in B. Rec. lectio est ὁ ὄφθ. μου κατήγαγεν. ⁵⁵ τῇ. Des. in B. ⁵⁶ τὰς. Des. in B. ⁵⁷ ὡς — αὐτ. Rec. lectio est εἰς ἀποκαθήμενην ἀναμέσον αὐτῶν. ⁵⁸ ἀνδρ. B præm. τόν. ⁵⁹ ἀνωφ. B ἀνόητος. ⁶⁰ Β ἐκείνους. ⁶¹ παρεπ. Ita A. et Compl. juxta *Hebr.* Sed rec. lectio est παρεπικράνθη. ⁶² ἐγ. μ. ὄμ. ὄμ. Ita Ald. Præstat autem h. l. lectio cod. Val. ἐγένοντο ὅμοιοι ἐμοί, quam etiam amplexus est *Grab.*, rejecta lect. cod. *Alex.*, ἐγένοντο ὄμοιοι ὄμοιοι. ⁶³ μοι. Des. in B. ⁶⁴ ὄμ. Des. h. l. in B. ⁶⁵ φησὶ. B præm. γάρ. ⁶⁶ ἐπιφ. αὐτ. *Hebr.* fac illis. ⁶⁷ ἐπεφ. ἐμέ. Rec. lectio est ἐποίησαν ἐπιφύλλισα. Α ἐπεφύλλισάν μοι.

dum vindemiasti me pro omnibus peccatis meis : A quia multi genitus mei, et tristatur cor meum. » Et hoc loco Syrus illud, *vindemia*, sic interpretatus est : « Et afflige illos sicut affixisti me. » Prima ergo Lamentatio hunc finem habet.

CAPUT II.

Proœmium vero secundæ est hujusmodi :

VERS. 1. *Quomodo obtexit Dominus caligine in ira sua filiam Sion ? Projectit de cælo in terram gloriam Israelis ? Et non est recordatus scabelli pedum suorum in die iræ suæ ?* Et hinc clarum est, divinum Davidem « scabellum pedum ejus » appellasse templum Dei. « Adorate enim, ait, ad **653** scabellum pedum ejus ». Porro propheta calamitatem similem fecit caligini : et dicit, civitatem de cælis in terram esse projectam. Ex eo quod privata sit Prosperescente gratia, hostibus facta est captu facilis.

VERS. 2. *Præcipitavit Dominus, non parcens, omnia speciosa Jacobi. Destruxit in furore suo munitiones filie Judæ : agglutinavit ea in terram.* Hoc est, usque ad solum deturbavit. « Polluit reges ejus, et principes ejus. » Hæc et beatus David prædixit, « Posuisti, ait, munitiones ejus formidinem, diripuerunt eum omnes transeuntes per viam ». b.

VERS. 3. *Confregit in ira furoris sui omne cornu Israelis. Appellat cornu principes et potentes. » Avertit retrorsum dexteram suam a facie inimici : et accendit in Jacobo ignem ardentem : et devoravit omnia quæ sunt in ambitu ejus. » Ingruentibus enim hostibus noluit adjuvare. Sed videbatur generoso duci similis, qui facile possit hostes fundere, et manus in tergum vertat, et inimicis concedat victoriam. Ex altera parte, inquit, erga me usus est manibus.*

VERS. 4. *Tendit enim arcum suum, quasi inimicus ; firmavit dexteram suam, velut adversarius ; occidit omnia desideria mea in tabernaculo filie Sion : effudit velut ignem furorem 654 suum.* Et enim cædes in templo committere ausi sunt hostes. [5] Docet autem hic sermo, permittente Deo omnia illa facta esse. Ob id enim quod peccaverunt, favit partibus inimicorum : et hostium ministerio muros destruxit, et domos incendit, et viris ac mulieribus luctum induxit. Hoc enim ait :

Multiplicavit filie Judæ humiliatum et humilia-

a Psal. xcviij, 5. b Psal. lxxxviii, 41, 42.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ δέ. In B ponitur post δευτέρου. ⁶⁷ ὄργ. Apud LXX, præm. ἐν. ⁷⁰ B κατέρρηξεν. ⁷¹ B δόξασμα, juxta rec. lectio. ⁷² ἐν — αὐτοῦ. Hæc in cod. Vat. constituunt initium vers. 2, contra Hebr. ⁷³ B νεών. ⁷⁴ B τὸ ὑποπόδιον. ⁷⁵ B γυμνωθεῖσα. ⁷⁶ ὄρ. Hebr. habitacula. ⁷⁷ Tax. Colon alias ad φεισάμενος poni solet. ⁷⁸ ἐκόλλ. — γῆν. Hebr. deturbavit (ea) in terram. ⁷⁹ αὐτά. Dec. apud LXX et in Hebr. ⁸⁰ Rec. lectio est βασιλεία. ⁸¹ παραπ. B præm. αἱ. ⁸² πῦρ φλ. Rec. lectio est ὡς πῦρ φλόγα. ⁸³ B τῆς νίκης. ⁸⁴ B κμοῦ. ⁸⁵ τό. Des. in B. ⁸⁶ μου. Apud LXX præm. τῶν ὀφθαλμῶν, quod tamen abest ab Hebr. ⁸⁷ τστ. Αἱ ταπεινώμενον vel ταπεινούμενην. Hebr. macerem et mæstitiam.

περὶ πάντων τῶν ἁμαρτιῶν μου · ὅτι πολλοὶ οἱ στεναγμοὶ μου, καὶ ἡ καρδία μου λυπεῖται. » Καὶ ἐνταῦθα ὁ Σύρος τὸ ἐπιφύλλισον οὕτως ἤρμηνευσεν · « Θλίψον αὐτούς, ὡς ἐθλίψας ἐμέ. » Ὁ μὲν οὖν πρῶτος Ἐρῆνος τοῦτο ἐχει τὸ τέλος.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'

Τοῦ δὲ ⁶⁸ δευτέρου τὸ προοίμιον τοῦτο·

α'. *Πῶς ἐγνόφωσεν ὄργῃ ⁶⁹ αὐτοῦ Κύριος τὴν θυγατέρα Σιών ; Κατέρρηξεν ⁷⁰ ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν δόξαν ⁷¹ Ἰσραὴλ ; Καὶ οὐκ ἐμνήσθη ὑποποδίου ποδῶν αὐτοῦ ἐν ⁷² ἡμέρᾳ ἐρήης αὐτοῦ ; Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὡς ἐ υποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ » ὁ θεὸς Δαβὶδ τὸν θεῖον ὀνομάζει ναόν ⁷³ · « Προσκυνεῖτε γὰρ, φησί, τῷ ⁷⁴ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ. » Ὁ μὲντοι προφήτης ἀπέκασε γνόφω τὴν συμφορὰν, καὶ λέγει ἐξ οὐρανῶν εἰς γῆν βίβηναι τὴν πόλιν, Ἐπειδὴ τῆς ἐπανθούσης χάριτος ἐγυμνώθη ⁷⁵, ἐγένετο τοῖς πολεμοῖς εὐάλωτος.*

β'. *Κατεπότισε Κύριος οὐ φεισάμενος πάντα τὰ ὄρατα ⁷⁶ Ἰακώβ ⁷⁷ · καθείλεν ἐν θυμῷ αὐτοῦ τὰ ὀχυρώματα τῆς θυγατρὸς Ἰούδα, ἐκόλλησεν ⁷⁸ αὐτὰ ⁷⁹ εἰς τὴν γῆν.* Τουτέστι, μέχρις ἐδάφους κατήνεγκεν. « Ἐβεθίλωσε βασιλεῖς ⁸⁰ αὐτῆς, καὶ ἀρχοντας αὐτῆς. » Ταῦτα καὶ ὁ μακάριος προεῖπε Δαβὶδ · « Ἐθου, γὰρ, φησί, τὰ ὀχυρώματα αὐτοῦ δειλίαν, διήρπασαν αὐτὸν πάντες παραπορευόμενοι ⁸¹ τὴν ὁδόν. »

γ'. *Συνέκλασεν ἐν ὄργῃ θυμοῦ αὐτοῦ πᾶν κέρας Ἰσραὴλ. Κέρας καλεῖ τοὺς ἀρχοντας, καὶ τοὺς δυνάστας. » Ἀπέστροψεν ὀπίσω δεξιὰν αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ, καὶ ἀνήψεν ἐν Ἰακώβ πῦρ ⁸² φλέγον, καὶ κατέφαγε πάντα τὰ κύκλι αὐτοῦ. » Οὐ γὰρ ἠθέλησεν ἐπαμῦναι τῶν δυσμενῶν ἐπιθρόντων, ἀλλ' ἐώκει στρατηγῶ γενναίῳ καταλύσαι βριδῶς δυναμένων τοὺς πολεμίους, καὶ τὰς χεῖρας εἰς τοῖς μεταφέροντι, καὶ παραχωροῦντι τοῖς δυσμενεῖσι τὴν νίκην ⁸³. Ἐπ' ἐμέ ⁸⁴ δὲ, φησί, τούναντιον ἐχρήσατο ταῖς χερσίν.*

δ'. *Ἐρέτειε γὰρ τὸ ⁸⁵ τόξον αὐτοῦ ὡς ἐχθροί, καὶ ἔστερέωσε δεξιὰν αὐτοῦ ὡς ὑπεραντίος, καὶ ἀπέκτεινε πάντα τὰ ἐπιθυμημάτ' αὐτοῦ ⁸⁶ ἐν σκηπῇ θυγατρὸς Σιών · ἐξέχεεν ὡς πῦρ τὸν θυμὸν αὐτοῦ.* Καὶ γὰρ ἐν τῷ ναῷ τὰς σφαγὰς ἐτόλμησαν οἱ πολέμοι. Διδάσκει δὲ ὁ λόγος, ὡς τοῦ Θεοῦ συγχωρησαντος ἐκεῖνα πάντα ἐγένετο · ἐπειδὴ γὰρ ἐξήμαρτον, τὰ δυσμενῶν ἐιργάσατο, καὶ διὰ τῶν πολεμίων καὶ τοὺς περιθόλους κατέλυσε, καὶ τὰς οἰκίας ἐνέπρησε, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναῖξι τὸ πένθος ἐπήνεγκε. Τοῦτο γὰρ λέγει·

Ἐπλήθυρε θυγατρὶ Ἰούδα ταταπεινώμενον ⁸⁷

καὶ τεταπεινωμένην. (ζ'). Ἐξέσπασεν⁸⁸ ὡς ἄμ- A
πελον τὸ σκήνωμα αὐτοῦ. Κατέκαυσαν γὰρ οἱ
πολέμιοι τὸν θεῖον νεών. « Διέφθειραν ἑορτὴν⁸⁹ αὐ-
τοῦ. » Οὐκ ἔτι γὰρ ἑορτὰς ἐπετέλουσαν, ἀλλὰ θρηνεῖν
ἠναγκάζοντο. « Ἐπιλαθέσθαι⁹⁰ ἐποίησας Κύριος
Σιών⁹¹ ἑορτῆς, καὶ σαββάτου. » Προστέθεικε δὲ καὶ
τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἱερέων τὸν θάνατον, καὶ τοῦ
ναοῦ τὴν ἔρημίαν, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου τὴν μι-
σμὴν, καὶ τὴν τοῦ τείχους κατάλυσιν, καὶ τὸ πᾶν-
των ἀνικνώτατον. « Φωνὴν πολέμου ἔδωκαν ἐν οἴκῳ
Κυρίου. » ὡς ψαλμὸν Λευϊτῶν. « Ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς. »
Ἄντι γὰρ τῆς συνήθους ὑμνωδίας ὁ τῶν πολέμιων
ἀλλαγμὸς ἀνεπέμπετο.

η'. Ἐλογίσατο⁹² Κύριος τοῦ διαφθεῖραι τείχος
θυγατρὸς Σιών· ἐξέτειρε μέτρον. Τουτέστι, τὴν
ἴσῃν καὶ δικαίαν ψῆφον· τοῦτο⁹³ καὶ ὁ μακάριος B
ἔθεάτατο Ζαχαρίας. Πάλιν δὲ τῶν πυλῶν, καὶ τῶν
τειχῶν, καὶ τῶν ἀρχόντων μνημονεύσας, ἐπήγαγε,
« Καὶ οὐκ ἔστι νόμος. » Πρὸ γὰρ τῆς ἐφόδου τῶν
πολεμίων, ἀδεῶς παρεβίβητο· μετὰ δὲ τὴν τῆς
πόλεως ἄλωσιν, καὶ τοῦ ναοῦ τὸν ἐμπρησμὸν, οὐδὲ
βουλόμενοι πληροῦν τὴν κατὰ νόμον λατρείαν τῶν
ναοῦ. « Καὶ γε προφητῆται αὐτῆς οὐκ εὔρον⁹⁴ ὄρασιν
παρὰ Κυρίου. » Τοὺς ψευδοπροφήτας λέγει, τοὺς τὰ
ψευδῆ μαντεύσαντας αὐτῆς. Ὑποδείκνυσι καὶ τοὺς
γεγηρακότες θρηνοῦντας, καὶ σάκκων περιεζωσμέ-
νους, καὶ αὐτοὺς δὲ ὁ προφήτης βοᾷ·

ια'. Ἐξέλιπον ἐν δάκρυσιν οἱ ὀφθαλμοί μου,
ἐταράχθη ἡ κοιλία⁹⁵ μου· ἐξεχύθη εἰς γῆν ἡ
δόξα⁹⁶ μου ἐπὶ τὸ σύντριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ C
λαοῦ μου. Δείκνυσι δὲ καὶ τὸ⁹⁷ πᾶντων ἐλεεινότερον
πᾶθος. « Ἐν τῷ ἐκλύεσθαι⁹⁸ νήπια καὶ θηλάζοντα
ἐν πλατείαις πόλεως. » Ὁ γὰρ λιμὸς καὶ τὴν τῆς
γύσεως φιλοστοργίαν ἐνίκησε. Τοῦτο γὰρ ἐπ-
ήγαγεν·

ιβ'. Ταῖς μητέρας αὐτῶν εἶπον, Πού σίτος καὶ
οἶνος; ἐν τῷ ἐκλύεσθαι αὐτούς. Λέγει δὲ μὴ⁹⁹
εὐρίσκειν ἀξίαν εἰκόνα τοῦ πάθους.

ιγ'. Τί γὰρ, φησὶ, μαρτυρήσω σοι, καὶ¹ τί
ὁμοιώσω σοι, θύγατερ Ἱερουσαλήμ; Ἄναμιμνή-
σκει δὲ καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν, τῶν τὰ χρηστὰ
προλεγοντων.

ιδ'. Προφητῆται γὰρ σου, φησὶν, εἶδόν σοι μά- D
ταια, καὶ ἀφροσύνην· καὶ οὐκ ἀπεκάλυψαν τὴν
ἀδικίαν σου, τοῦ² ἀποστρέψαι³ τὴν αἰγμα-
λωσίαν σου. Καὶ εἶδόν σοι λήμματα⁴ μάταια,
καὶ ἐξώσαν⁵ σε. Ἐμποδῶν γὰρ ἐγένοντο τῇ μετα-
μελείᾳ τὰ θυμῆρη προλέγοντες, καὶ οὐκ εἶπον αὐτοῦ;
τῆς πολλῆς ἀποστῆναι παρανομίας.

⁸⁸ Zach. II, 4.

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ Ἐξέπ. Rec. lectio διεπέτασαν. ⁸⁹ ἑορτ. αὐτ. Hebr. locum conventus ejus. ⁹⁰ ἐπιλ. — Σιών. Rec. lectio ἐπέλαθετο Κύριος ἃ (αὐτ. ὁ) ἐποίησεν ἐν Σιών. ⁹¹ Σιών. B præm. ἐν. ⁹² Ἐλογ. Ita quoque A. Rec. lectio καὶ ἐπέστρεψε. ⁹³ τοῦτο. B add. τὸ μέτρον. ⁹⁴ οὐκ εὔρον. Rec. lectio οὐκ εἶδον. ⁹⁵ κοιλ. Rec. lectio est καρδιά. ⁹⁶ ἡ δόξα μου. Hebr. jeeur menm. ⁹⁷ τὸ. In cod. emend. per τῶν. ⁹⁸ ἐκλ. νήπ. Rec. lectio ἐκλείπειν νήπιον. ⁹⁹ Β μηδὲ. ¹ καί. Rec. lectio ἦ. ² Des. in edit. pr. ³ Rec. lectio ἐπιστρέψαι. ⁴ λήμμ. Hebr. oneras sermones duriores. ⁵ ἐξ. σε. Rec. lectio ἐξώσματα.

(tam. (VERS. 6.) Et evulsit quasi vineam tabernaculum suum. Exusserunt enim hostes templum Dei. « Abolevit festum ejus. » Quia non amplius festa celebrabant, sed lugere cogebantur. « Dominus fecit ut Sion oblivisceretur festi et Sabbati. » Ad lidit etiam regum et sacerdotum interitum, vastationem templi, altaris pollutionem, destructionem murorum, et quod omnium molestissimum est. [7] « Vocem belli ediderunt in domo Domini, » tanquam psalmum Levitarum. « In die festi. » Loco psalmodiæ solitiæ resonabat ululatus hostium.

VERS. 8. Cogitavit Dominus dissipare murum filio Sion : extendit mensuram. Id est, æquam et justam sententiam. Hoc etiam perspexit beatus Zacharias. [9] Facta autem iterum portarum, murorum, et principum mentione, subdidit, « Et non est lex. » Siquidem ante adventum hostium, citra formidinem transgrediebantur legem : post urbem vero captam et incendium templi, ne volentes quidem poterant 655 juxta legem peragere officium divinum. « Et prophetæ quoque ejus non invenerunt visionem a Domino. » Dicit pseudopropheta, qui vaticinabatur ei falsa. [10] Senes etiam lugentes repræsentat, et saccis indutos. Atque ipse etiam propheta clamat :

VERS. 11. Defecerunt lacrynis oculi mei, conturbatus est venter meus : effusa est in terram gloria mea super contritionem filia populi mei. Ostendit rursus tribulationem misericordia dignissimam. « Cum exanimarentur pueri et lactentes in plateis civitatis. » Fames enim vincebat amorem naturalem. Id enim est quod subjunxit :

VERS. 12. Matribus suis dixerunt : Ubi triticum et vinum? cum deficerent ipsi. Dicit se non reperire æstimationem et pondus hujus afflictionis.

VERS. 13. Quid enim, ait, testificabor tibi? aut quid comparabo tibi, filia Hierosolymæ? [14] Reducit etiam in memoriam pseudoprophetas, qui fausta vaticinabantur.

VERS. 14. Prophetæ enim tui, inquit, viderunt tibi vana, et stultitiam : et non aperuerunt iniquitatem tuam, ut averterent captivitatem tuam. Et viderunt tibi assumptiones vanas, et expulerunt te. Quia prædicantes grata impediabant pœnitentiam : nec sinebant eos a frequentu scelere recedere.

VERS. 15. *Plauserunt super te manibus omnes A praterentes per viam : sibilaverunt , moverunt caput suum super filiam Hierosolymæ.* Istud proprium est eorum **656** qui admirantur res in deterius mutari. Refert autem quoque eorum verba : « Eratne hæc civitas corona gloriæ, decor honestus, et lætitia universæ terræ? » Cuncta hæc dicit impleta esse juxta - prædictiones divinas. [16, 17] Docetque, quibus verbis usi sint inimici, insultantes ob adversa quæ illi acciderunt. « Hic enim est dies, quem sperabamus : invenimus et vidimus eum » Hoc enim etiam beatus David prædixit, dicens : « Facti sumus opprobrium vicinis nostris : subsannatio et illusio his qui in circuitu nostro sunt ^d. » Et rursus : « Posuisti nos in ignominiam in gentibus : commotionem capitis in populis ^e. » [18] **B** *Denuo vero propheta, prosopopœia usus, suadet muris et urbi, nocte dieque lacrymari, ob omnimodas calamitates. [20] Et malorum excessum refert. « Comedentne mulieres fructum ventris sui? vendemiam fecit coquus. » Hoc est, fructum sero natum coxit. Hoc enim subdidit : « Interficiuntur infantes multi, sugentes ubera. » Addit et aliam absurditatem : « An occidit in sanctuario Domini sacerdotem et prophetam? » Personarum et loci qualitate demonstravit afflictionis excessum. [21] Postquam vero luxit senum, adolescentulorum, et virginum **657** captivitatem, subdidit :*

VERS. 22. *Vocasti in circuitu, tanquam ad diem festum, coloniam meam. Et nullus fuit in die iræ Domini salvatus et derelictus.* Nam qui metuebant incursionem hostium, illuc confugerunt, velut ad urbem munitam. Ibi nihilominus omnes capti sunt. Consequerant autem tempore festorum illuc omnes concurrere : idcirco comparat festo captivitatem. « Enutrivim et corroboravi, et multiplicavi : et hostis cuncta consummavit. » Inanis, inquit, effectus est labor meus : privata enim sum omnibus alumnis meis. Illic finem dedit secundæ Lamentationi.

CAPUT III.

Tertiam vero exorditur in hunc modum :

VERS. 1. « Ego vir, videns paupertatem. » Præ cæteris omnibus propheta iste diserte prædixit tempus calamitatum. *Paupertatem* igitur vocat, penuriam honorum.

^d Psal. LXXVIII, 4. ^e Psal. XLIII, 15.

VARIÆ LECTIONES.

⁶ ei. Ita Ald. et Compl. ⁷ Rec. lectio est αὐτῆ. ⁸ στεφ. B præm. ἦν ἐρούσι. ⁹ δόξης — γῆς. Aliter bī LXX. ¹⁰ δέ. Des. in B. ¹¹ γὰρ. B add. φησί. ¹² προσεδ. B præm. οὐ, sed contra Hebr. et reliqua exemplaria Græca. ¹³ x. εἶδ. αὐτ. Rec. lectio αὐτῆν, εἶδομεν. ¹⁴ ονειδ. Rec. lectio h. l. παραβολῆν. Vid. supra, t. I, p. 883. ¹⁵ B φάγονται. ¹⁶ ἐπιφ. ἐπ. μάγ. Des. in Hebr. ¹⁷ πολλά. Des. apud LXX. Hebr. parvuli pâlmares, s. unius spithamæ. ¹⁸ ei αποκτ. x. τ. λ. Hebr. Siccine interficietur, cæt. Rec. lectio est αποκτενεῖς. ¹⁹ τοῦ. B præm. τῆ. ²⁰ Ex B suppl. ²¹ ἐκ. Ita A Ald. et Compl. juxta Hebr. sed rec. lectio est ἐκάλεσεν. B hab. ἐκάλεσα. ²² εἰς. Des. in edit. prior. ²³ B παροικίας Hebr. formidines meas. ²⁴ ἐξέθρ. — συνετ. Ita fere Hebr. sed rec. lectio est ὡς ἐπεκράτησα καὶ ἐπλήθυνα ἐχθροῦς μου πάντας. ²⁵ ἐχθ. π. B ἐχθρός μου πάντας. ²⁶ πτωχ. Hebr. miseriam. ²⁷ B πάντα.

ιε'. Ἐκρότησαν ἐπὶ σέ χεῖρας πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν· ἐσύρισαν, ἐκίνησαν κεφαλὴν αὐτῶν ἐπὶ τὴν θυγατέρα Ἱερουσαλήμ. Ἴδιον τοῦτο τῶν θαυμαζόντων τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω μεταβολήν. Λέγει δὲ καὶ ἄπερ ἔλεγον· « Εἰ ὁ αὐτῆ ἦν ἡ πόλις στέφανος ὁ δόξης⁹, καλὴ εὐπρέπεια, εὐφροσύνη πάσης τῆς γῆς; » Λέγει πάντα ταῦτα πεπληρῶσθαι κατὰ τὰς θείας προρρήσεις· διδάσκει δὲ ¹⁰ καὶ οἷος οἱ δυσμενεῖς ἐπέχρητο λόγοις, ἐφ' ἡδόμενοι τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῇ κακοῖς. « Αὐτὴ γὰρ ¹¹ ἡ ἡμέρα ἦν προσεδοκῶμεν¹², εὐρομεν καὶ εἶδομεν αὐτὴν ¹³. » Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μακάριος προεῖπε Δαβὶδ· « Ἐγενήθημεν θνητοὶ τοῖς γείτοσιν ἡμῶν, μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς τοῖς κύκλω ἡμῶν. » Καὶ πάλιν· « Ἐθου ἡμᾶς εἰς ονειδισμόν¹⁴ ἐν τοῖς ἔθνεσι, κίνησιν κεφαλῆς ἐν τοῖς λαοῖς. » Πάλιν δὲ προσωποποιῶν κεχημένους ὁ προφήτης, τοῖς περιδόλοις καὶ τῇ πόλει παρακαλεῖται νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν θαυμάζειν, διὰ τὰς παντοδαπὰς συμφορὰς· λέγει δὲ καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν. « Εἰ φάγονται¹⁵ γυναῖκες καρπὸν κοιλίας αὐτῶν; ἐπιφύλλιδά ¹⁶ ἐπάησε μάγειρος. » Τουτέστι, τὸν ἀφύγονον καρπὸν ἤψησε. Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγε· « Φονευθήσονται νήπια πολλὰ ¹⁷ ὀηλάζοντα μασθοῦς. » Προστίθῃσι δὲ καὶ τὴν ἑτέραν ἀποπίαν· « Εἰ ¹⁸ ἀποκτενοῦσιν ἐν ἀγιάσματι Κυρίου ἱερέα καὶ προφήτην; » Καὶ τῇ τῶν προσώπων ποιότητι, καὶ τοῦ ¹⁹ τόπου, εἰδείξε τὴν τοῦ πάθους ὑπερβολὴν. Ὁρηγήσας δὲ τῶν γεγηρακότων ²⁰ καὶ τῶν μειρακίων καὶ τῶν παρθένων τὸν ἀνδραποδισμόν, ἐπήγαγεν·

κβ'. Ἐκάλεσας ²¹ ὡς εἰς ²² ἡμέραν ἑορτῆς παροικίας ²³ μου κυκλώσθαι· καὶ οὐκ ἐγένετο ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς Κυρίου ἀνασωζόμενος, καὶ καταλελειμμένος. Τῶν γὰρ πολεμίων τὴν ἐφοδὸν δεισαντες, ὡς εἰς ὄχυρὰν τὴν πόλιν κατέφυγον· ἐκεῖ μέντοι πάντες ἐάλωσαν· ἐλώθησι δὲ καὶ τὴν τῶν ἑορτῶν καιρὸν ἐκεῖ πάντες συνετρέχειν· οὐ δὴ χάριν τὴν ἄλωσιν ἀπέικασε τῇ ἑορτῇ. « Ἐξέθρεψα ²⁴, καὶ ἐπεκράτησα καὶ ἐπλήθυνα, καὶ ὁ ἐχθρός ²⁵ πάντα συνετέλεσε. » Μάταιός μου, φησὶν, ὁ κόπος ἐγένετο· τῶν τροφίμων γὰρ πάντων ἔρημος ἐγενόμην. Ἐνταῦθα τὸν δεῦτερον συνεπέρανεν Ὁρῆων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἄρχεται δὲ οὕτω τοῦ τρίτου·

α'. Ἐγὼ ἀνὴρ ὁ βλέπων πτωχίαν ²⁶. Διαφερόντως γὰρ οὗτος ὁ προφήτης παρὰ πάντας ²⁷ τῶν συμφορῶν τὸν καιρὸν προσφῆτευσεν· πτωχίαν τοῦτον καλεῖ τὴν ἐνδειαν τῶν αγαθῶν.

Ἐν ῥάβδῳ θυμοῦ²⁸, (β'.) Παρέλιθέ με, καὶ ἀπηγάγε με εἰς σκοτός καὶ οὐ φῶς. Οἰκτιροῦται τὰ χεῖρά²⁹ τῆς πόλεως πάθη, καὶ καλεῖ σκοτός τὴν δυσκληρίαν.

γ. Πλὴν ἐν ἔμοι ἐπέτρυσεν³⁰ ἡλλαξ³¹ χεῖρα αὐτοῦ ὀλην τὴν ἡμέραν. Πάλαι γὰρ μοι τὰ ἀγαθὰ χορηγῶν, νῦν τὰς παιδείας ἐπάγει. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « Ἥλλαξε χεῖρα αὐτοῦ. »

δ. Ἐπαλαίωσεν³² σάρκα μου, καὶ δέρμα μου ὅσταν μου συνέτριψεν. Ταῦτα γὰρ πάντα ἡ ἀθυμία ποιεῖ.

ε. Ἀνφοδόμησεν κατ' ἐμοῦ, καὶ ἐκύκλωσέ με³³. Ἄγχι τοῦ, διαφυγεῖν οὐ δύναμαι τὰ ἐπενεχθέντα κακὰ· δηλοῖ δὲ καὶ τὸν ἐξωθεν περιβόλον, ὃν οἱ πολέμιοι πολιορκήσαντες³⁴ ἐδείμαντο.

ς. Κεφαλήν³⁵ μου ἐμόχθησεν³⁶, ἐκάθισέ³⁷ μου ἐν σκοτεινοῖς, ὡς νεκροῦς αἰῶνος. Τὴν πικρὰν δουλείαν διὰ τούτων αἰνύττεται· καὶ γὰρ τοῦ Σεδεκίου τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Βαβυλώνιος ἐξορύξας, μύλωνι παρέδωκε· τοῦτο δὲ καὶ τὰ ἐπαγόμενα δηλοῖ.

ζ. Ἐβάρυνε τὸν³⁸ ζυγὸν τοῦ τραχήλου μου. Ὡμοτάτοις γὰρ με δεσπόταις δουλεύειν ἠνάγκασε.

η. Καὶ γὰρ ὅτι³⁹ κεκράξομι, καὶ βοήσω. Οὐ βέγεται γὰρ μου δεομένου⁴⁰ τὴν δέτην.

θ. Ἀνφοδόμησεν τὰς ὁδοὺς μου ἐν μαρμάρῳ⁴¹, καὶ⁴² τὰς τρίβους μου ἠφάνισε. Συνέχομαι γὰρ χακοῖς, ἃ διαφυγεῖν οὐ δύναμαι.

ι. ια'. Ἄρκος ἐνεδρεβουσα ἐγένετό⁴³ μοι αὐτός, ὡς λέων ἐν κρυφίοις. Κατεδίωξέ με⁴⁴ ἀφροσθηκότα, καὶ διετάραξέ⁴⁵ με. Ἔδειξε τῆς παιδείας τὸ δίκαιον· ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἀπέστην⁴⁶ προτέρα· εἴθ' οὕτως φύτὸς τιμωρίαν ἐπήνεγκε. Τούτων μέντοι τῶν προδρόψεων καὶ αἱ ἀρχαιότεροι μέμνηται προφήται.

Ἔθετό με ἠφανισμένην⁴⁷ (ιβ'). Ἐρέτεινε τὸ τόξον αὐτοῦ· καὶ ἐστήλωσέ με ὡς σκοπὸν εἰς βέλος. Οἱ κατὰ σκοποῦ βάλloντες, καὶ ταύτην μελετώντες τὴν τέχνην, οὐ δύο καὶ τρία καὶ τέσσαρα, ἀλλὰ πολλὰ πέμπειν εἰκόθαι βέλη. Τὸ ἐπάλληλον τῆς συμφορᾶς⁴⁸ διὰ τῶν εἰκόνων⁴⁹ δεδήλωκε. Δέγει δὲ καὶ τῆς ψυχῆς τὴν ὑδύνην· νεκροῦς γὰρ τοὺς λογισμοὺς καλεῖ· καὶ ὅτι ἐπίχαρτος ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς, D οὐ⁵⁰ καὶ τὰς ἐπενεχθείσας αὐτῇ⁵¹ συμφορὰς ἄδοντες διετέλουν· Ἐγύμνωσε γὰρ με, φησὶ, πάσης ἰσχύος. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ·

A In virga furoris, (VERS. 2) Assumpsit me, et abduxit me in tenebras, non autem in lucem. Tribulationes contra civitatem illatas sibi vindicat, tenebras vocans infortunium

VERS. 5. Verumtamen in me convertit, et mutavit manum suam, toto die. Nam cum olim suppeditaret mihi bona, nunc adducit castigationes. Istud enim significatur per, « Mutavit manum suam. »

VERS. 4. Ad 658 velustatem rededit carnem meam, et pellem meam : ossa mea contrivit. Ista enim omnia parit mœstitia.

VERS. 5. Edificavit contra me, et circumdedit me. Id est, mala illata non possum effugere. Inruit etiam externum murum, quem obsidentes hostes extruxerant.

VERS. 6. Caput meum laborare fecit : sedere me fecit in tenebris, sicut mortuos sæculi. Obscure per hæc designat acerbam servitutem. Etenim rex Babylonis, ubi Sedecia oculos effodisset, tradidit eum in pistrinum ; quod declarat ur his quæ subjiciuntur.

VERS. 7. Aggravavit jugum colli mei. Siquidem crudelissimis dominis servire me coegit.

VERS. 8. Tametsi vociferer, clametque. Non suscipit enim meam obsecrantis orationem.

VERS. 9. Exedificavit vias meas marmore, et semitas meas delevit. Constringor enim afflictionibus, quas evitare nequeo.

VERS. 10, 11. Ipse factus est mihi ursus insidians : velut leo in abditis. Persecutus est me recedentem, et perturbavit me. Docet, quam justa sit castigatio. Siquidem ego, inquit, prior defeci, tum ille tale mihi supplicium indixit. Harum porro prædictionum etiam antiquiores prophetæ meminerunt.

Reddidit me vastatam : (VERS. 12.) Tetendit arcum suum, et firmavit me tanquam signum ad sagittam. Qui jaculantur ad scopum, 659 eamque artem exercent, non duo, tria, aut quatuor duntaxat tela mittere solent, sed plura. Per imagines istas denotat calamitatum frequentiam. [13-15] Refert quoque dolorem animi (venes enim appellat cogitationes), et se exsultationi factam esse hostibus, illatas ei calamitates assidue cantantibus. Denudavit, ait, me omni robore. Hoc enim designat :

VARIE LECTIONES.

²⁸ θυμ. B add. αὐτοῦ. ²⁹ κατὰ. Des. in B. ³⁰ Rec. lectio est ἐπίστραψε, omisso ἡλλαξε. ³¹ ἡλλ. Hebr. vertit. ³² Ἐπ. α. μ. Hebr. Consumpsit carnem meam. Cod. Vat. habet σάρκα quam lect. Græbius etiam in edit. suam transtulit. ³³ μ. Des. apud LXX. Præstat recepta lectio ἐκύκλωσε κεφαλήν μου, καὶ ἐμόχθησεν. Hebr. cingit (me) cicuta et defatigatione. ³⁴ B πολιορκούντες. ³⁵ Κεφ. μ. ἐμ. Hæc apud LXX, ad finem vers. 5 referri solent, juxta Hebr. ³⁶ Edit. prior hab. ἐμύχθησεν. A ἐμόχθησα, ut Compl. ³⁷ Rect. lectio ἐν σκοτεινοῖς ἐκάθισέ με. ³⁸ τὸν—μου. Hæc ad Symm. pertinere videntur. Rec. lectio est γαλκὸν μου. ³⁹ ὅτι. Exstat tantum in Ald. et Compl. ⁴⁰ B δεομένης. ⁴¹ ἐν μαρμ. Des. apud LXX. Hebr. lapide cæso. ⁴² καὶ — ἦσαν. Aliter οἱ LXX. ⁴³ ἐγ. — κρυφ. Aliter οἱ LXX. ⁴⁴ με. Des. apud LXX. ⁴⁵ διετ. B διεσπάραξε. Rec. lectio est κατέπαυσε. ⁴⁶ B ἠφάνισην. ⁴⁷ B τῶν συμφορῶν. ⁴⁸ B τῆς εἰκόνας. ⁴⁹ αὐ. Des. in B. ⁵⁰ B αὐτοῖς.

VERS. 16. *Ejercit in lapillo dentes, meos et cibavit a me cinere.* Syrus autem dicit : « In petra privavit me, et pristina pace, et omnibus bonis. »

VERS. 18. *Et dixi : Periiit victoria mea; et spes mea a Domino.* [19-21] *Meliorē, inquit, spem abjeci : verumtamen macero animam continua molestiarum memoria, et attraho Dominum ad misericordiam.*

VERS. 22. *Misericordiæ Domini multæ, qui non defecimus : quia non sunt consumptæ miserationes ejus.* Si enim par peccato supplicium infixisset, eandem nos quoque nunquam evadere potuissemus. Deinde propheta supplicationem offert eorum nomine.

VERS. 23. *Renova eos velut diluculum matutinum.* Quia calamitatem nominavit tenebras, mutationem ejus comparat diluculo. « Multiplicata 660 est fides tua in matutinis. » Quoniam facta mutatione sinceriores dabunt operam pietati. Multæ enim sunt angustiarum mearum : defecit cor meum.

VERS. 24. *Pars mea Dominus, dixit anima mea : propterea exspectabo eum.* Nullum, inquit, aliud habeo perfugium : sed tuum auxilium exspecto. Postea docet, quænam sit utilitas spei in Deo positæ.

VERS. 25, 26. *Bonus est Dominus exspectantibus eum : anima, quæ quæret eum, vivet. Bonum est sustinere, et sperare in salute Domini.* Ad consolationem eorum qui despondent animum, hæc docet. et alia.

VERS. 27, 28. *Bonum est viro, cum tulerit jugum a juventute sua. Sedebit solus, et tacebit ; quia tollit super seipsum grave jugum.* Hoc et beatus David dixit : « Bonum mihi, quod humiliaveris me, ut discam justificationes tuas. » Istud autem, « Sedebit solus, et tacebit, » docet constantem esse, et tolerare adversa. Cui respondent quæ subduntur :

VERS. 29, 30. *Ponet in pulvere os suum, si forte sit spes patientiæ. Dabit percutienti se maxillam suam, et satiabitur opprobriis.* Hæc est lex evangelica. Dominus enim præcepit, percutienti dexteram maxillam advertere et aliam. Hoc autem,

† Psal. cxviii, 71. † Matth. v, 39.

ισ'. Ἐξέβαλεν ἑν ψήφῳ τοὺς δόντας μου, καὶ ἐψώμισέ με σποδόν. Ὁ δὲ Σύρος, Ἐν πέτρῃ, λέγει, ἐστέρησέ με καὶ τῆς προτέρας εἰρήνης, καὶ τῶν παντοδαπῶν ἀγαθῶν.

ιη'. Καὶ εἶπον, Ἀπόλωτο νίκη μου, καὶ ἡ ἐλπίς μου ἀπὸ Κυρίου. Ἀπηγόρευσα, φησὶ, τὰς χρηστοτέρας ἐλπίδας, ἀλλ' ὁμως τῇ συνεχεί τῶν ἀνιαρῶν μνήμη τὴν ψυχὴν κατατήκω, καὶ εἰς ἔλεον τὸν ἀεσπότην ἐφέλωμαι.

ιβ'. Τὰ ἐλέη Κυρίου πολλὰ ὅτι οὐκ ἐξέλιπομεν, ὅτι οὐ συνετελέσθησαν οἱ οἰκτιρμοὶ αὐτοῦ. Εἰ γὰρ σύμμετρον τῇ ἀμαρτίᾳ τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγεν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἡμεῖς διεφθόμεν τὴν σφαγὴν. Εἶτα ὁ προφήτης τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἰκεταίαν προσφέρει.

β κη'. Ἀνακαλίσσον αὐτοὺς, ὡς ὄρθρον πρωϊνόν. Ἐπειδὴ σκότος τὴν συμφορὰν προσηγόρευσεν, ὄρθρω παραβάλλει τὴν ταύτης μεταβολήν. Ἐπληθύνη ἡ πίστις σου εἰς τὰς πρωϊάς. Τῆς γὰρ μεταβολῆς γενομένης, γρησιώτερον τῇ εὐσεβείᾳ προσέξουσιν. Πολλοὶ γὰρ εἰσὶν οἱ στεναγμοὶ μου, καὶ ἡ καρδία μου ἐξέλιπε.

κδ'. Μερὶς μου Κύριος, εἶπεν ἡ ψυχὴ μου, διὰ τοῦτο ὑπομένω αὐτόν. Ἐτέραν, φησὶν, οὐκ ἔχω καταφυγὴν, ἀλλὰ τὴν σὴν προσμένω βοήθειαν. Εἶτα διδάσκει τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος τὸ χρησίμουν.

κε', κς'. Ἀγαθὸς Κύριος τοῖς ὑπομείνουσιν αὐτόν· ψυχὴ, ἡ ζητήσει αὐτόν, ζήσεται. Ἀγαθὸν τὸ ὑπομένειν, καὶ ἐλπίζειν εἰς τὸ σωτήριον τοῦ Κυρίου. Ταῦτα εἰς ψυχαγωγίαν τῶν ἀθυμούντων διδάσκει, καὶ ἕτερα.

κη', κη'. Ἀγαθὸν ἀνδρὶ, ὅταν ἀρῆ ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ. Καθήσεται κατὰ μόνας, καὶ σιωπήσει, ὅτι ἤρην ἐφ' ἑαυτὸν ζυγὸν βαρύν. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ· Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπείνωσάς με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου· τὸ δὲ, ὅτι Καθήσεται κατὰ μόνας καὶ σιωπήσει, καρτερεῖν διδάσκει, καὶ ὑπομένειν τὰ λυπηρά. Συμφωνεῖ δὲ καὶ τὰ ἐπαγόμενα·

κθ', λ'. Δώσει ἐν χώματι στόμα αὐτοῦ· εἰ δὲ ἔστιν ὑπομονῆς ἐλπίς. Δώσει τῷ παλοντὶ αὐτόν σιαγόνα αὐτοῦ, καὶ χορτασθήσεται ὄνειδισμῶν. Εὐαγγελικὸς οὗτος ὁ νόμος· ὁ γὰρ Κύριος διηγόρευσε, τῷ παλοντὶ τὴν σιαγόνα τὴν δεξιάν.

VARIE LECTIONES.

ἑξέβ. Hebr. comminuit. ἑψ. με. Hebr. depressit me. ἑστέρ. με. Ita Sirm. lectionem λέγει, ἐστέρησαν γὰρ με, ex B emendavimus. Sed Picus legisse videtur λέγει, ἐστέρησέ με, ἐστέρησαν γὰρ με, x. τ. λ. Ita enim hæc in vers. sua expresserat : in lapide privavit me. Nam et pristina pace privaverunt me. Rec. lectio νίκος. Κυρ. B præm. γάρ. πολλά. Des. apud LXX et in Hebr. Rec. lectio est ἐξέλιπέ με. αὐτοῦ. Quæ apud LXX, sequi μῆνας x. τ. λ. haud immerito a Nostro omissa sunt. cum a textu Hebr. sint aliena. Ἀνακ. — πρωϊνόν. Aliter ot LXX. Hebr. Nova est (misericordia ejus) quovis diluculo. ἐπλ. Rec. lectio est πολλή. εἰς τ. πρ. Des. apud LXX et in Hebr. γάρ. Des. in B. Ita Compl. Rec. lectio est αὐτόν. ζήσ. Des. apud LXX. Infra, in epist. 78. leg. ψυχὴ ἡ ζητήσει αὐτόν, juxta Hebr. omisso ζήσεται. Ἀγ. — Κυρίου. Aliter ot LXX. ἑδιδ. B præm. προσνεγών. ζυγ. B add. βαρύν. ἐκ νεότη. Ita Ald. Rec. lectio est ἐν νεότητι. σιωπ. — βαρύν. Rec. lectio σιωπήσεται, ὅτι ἤρην ἐφ' ἑαυτῷ. Totus vers. 29 deest in editionibus τῶν ὁ, præter Compl. quæ ita hab. Θῆσει ἐν κονιορτῷ τὸ στόμα αὐτοῦ, εἴποτε ἦ ἐλπίς. ἑι—ἐλπίς. Hebr. forte superest spes. αὐτ. et καὶ des. apud LXX. νόμ. B λόγος. διηγ. B præm. εὐτως.

στρέψαι καὶ τὴν ἄλλην. Τὸ δὲ, « Δώσει ἐν χώματι **A** στόμα αὐτοῦ, » ὁ Σύρος « ἐν γῆ » εἶπε· τουτέστι, Συγῆσει, καὶ ὄσσει γενναίως τὰς λοιδορίας καὶ τὰ ὀνειδή, ὡσπερ γῆς ἔχων πεπληρωμένον τὸ στόμα. Τοῦτο καὶ ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ ἐδήλωσε ⁷⁵· « Ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἀμαρτωλὸν ἐναντίον μου, ἐταπεινώθη, καὶ ἐκωφώθη ⁷⁶, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν. » Ἔϊτα διδάσκει, ὡς οὐκ ἐπὶ πλείστον κέχρηται ταῖς παιδείαις ὁ Δεσπότης, φιλόανθρωπος ὢν, ἀλλὰ μετὰ τὴν παιδείαν ἐπάγει τὸν ἔλεον.

λγ' Οὐ ⁷⁷. γὰρ ἐταπεινώσθ, φησὶν, ἐξ ὅλης καρδίας ⁷⁸ αὐτοῦ οὐδὲ ἀλώσατο υἱὸς ἀνθρώπων. Ὅργιζομένον γὰρ τὸ σῆμα, τὸ δὲ βούλημα φιλοανθρωπίας μεστόν. Εἰς ὠφέλειαν μέντοι τῶν ἀνθρώπων κέχρηται τῇ παιδείᾳ· τοῦτο γὰρ ἐπήγαγε· **B** λδ'. Τοῦ ταπεινώσαι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ⁷⁹ πάντας δεσμίους γῆς, τουτέστι, τοὺς τῇ γῆ προσδεδμεμένους, καὶ μετάρσιον οὐκ ἔχοντας φρόνημα· ἀδικεῖ γὰρ συζῶσι, καὶ τὸν ἐφορῶντα οὐ δειμαίνουσι.

λς'. λη'. Τίς οὕτως εἶπε, καὶ ἐγένετο ⁸⁰; Κύριος οὐκ ἐνετέλλετο. Ἐκ στόματος Ἐγγύστου οὐκ ἐξελεύσεται τὰ κακὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ ⁸¹ ἡμῶν ⁸². Τῆν ⁸³ πρόνοιαν ἀναιρῶντων ὁ λόγος κατηγορεῖ· οὗτοι γὰρ εἰμαρμένη καὶ τύχη ἀνατιθέασι τὰ γινόμενα ⁸⁴.

λθ'. Τί γογγύσει ἀνθρώπος ζῶν, ἀνὴρ περὶ ⁸⁵ τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ; Ἡ βαθυμία γὰρ, ἀλλ' οὐχὶ ⁸⁶ φύσις, πρόξενος τῆς ἀμαρτίας, οὐ δὴ χάριν καὶ τὴν τιμωρίαν ὁ δικαστὴς ἐπιφέρει τοῖς ἀμαρτάνουσιν.

μ'. Ἐξηρενήθη ⁸⁷ ἡ ὁδὸς ἡμῶν, καὶ ἠτάσθη. **C** Ἔϊδε γὰρ τὴν παρ' ἡμῶν τολμηθεῖσαν παρανομίαν. « Καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς ⁸⁸ Κύριον. » Γένοιτο ⁸⁹ δὲ ἡμῖν πρόφασις μεταμελείας ἢ τιμωρία.

μα'. Ἀναλάβωμεν ⁹⁰ καρδίαν ἡμῶν, καὶ ἐμβλέψωμεν πρὸς τὸν ὑψηλόν, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ ⁹¹. Τῶν περιττῶν, φησὶ, φροντίδων τοὺς λογισμοὺς ἀπαλλάξαντες, τὸν θεῖον αἰτήσωμεν ἔλεον.

μβ'. Ἦμεις ἠμάρτομεν, καὶ ἠσεβήσαμεν, καὶ οὐκ οὐχ ἠλάσθης. Δικαίαν, φησὶ, τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγες.

μγ'. μδ'. Ἐσκέπασας ⁹² ἐν θυμῷ, καὶ κατεδίωξας ⁹³ ἡμῶν ἀπέκτεινας, καὶ οὐκ ἐρείσω. Ἀπεσκέπασας ⁹⁴ νεφέλην ἑσπερωμένην ⁹⁵ σεαυτῷ, ἔνεκεν τοῦ μὴ διαλεθεῖν πρὸς σὲ προσευχὴν ἡμῶν ⁹⁶. Τοῦτο καὶ δι' ἑτέρου προφήτου φησὶν ὁ θεός, **D** « Ὅτι τὰ ἀμαρτήματα ὑμῶν διυστῶσιν ἀναμέσον ὑμῶν καὶ ἐμοῦ. » Ταύτας καὶ οὕτως τῇ νεφέλῃ ἀπέκτεινεν, ἢ διεκώλυσε ⁹⁷ τὴν πρόσδον τῆς προσευχῆς. Θρηγεῖ δὲ καὶ ὀδύρεται διαφερόντως, ἠρῶν ἐπικερτομοῦντας τοὺς δυσμενεῖς, καὶ τῷ λαῷ τὰ ὀνειδή προσφέροντας·

« Ponet in pulvere os **661** suum, » Syrus dixit, « in terra. » Tacelbit scilicet, et animo generoso feret convicia et probra, perinde ac si haberet os plenum terra. Hoc et divinus David perspicue dixit : « Cum consisteret peccator adversus me, humiliatus sum, obmutui, et silui a bonis h. » [51, 52] Deinde docet Dominum, utpote clementem, non uti diuturnis castigationibus, sed post castigationem adducere misericordiam.

VERS. 33. Non enim humiliavit, ait, ex toto corde suo, neque repulit filios hominum. Species enim est irascentis : sed voluntas plena est humanitatis et clementiæ. Sane ad utilitatem humanam castigatione utitur. Hoc enim addit :

VERS. 34. Ut humiliaret sub pedibus suis omnes vinctos terræ. Hoc est, alligatos terræ, et intellectum sublimem minime gerentes. Improbe enim vivunt, neque reformidant eum qui speculatur universa.

VERS. 37, 38. Quis ita dixit, et factum est? Dominus non mandavit. Ex ore Altissimi non egredientur mala et bona nostra. Hæc verba reprehendunt eos qui tollunt providentiam nostri. Hi enim fato et fortunæ ascribunt ea quæ sunt.

VERS. 39. Quid murmurabit homo vivens? vir ob peccatum suum. Siquidem ignavia, non natura est causa peccati : quamobrem et iudex pœna afficit delinquentes.

VERS. 40. Disquisita est via nostra, et investigata est. Vidit enim commissam a nobis **662** iniquitatem. » Et convertamur ad Dominum. » Pœna sit nobis occasio pœnitentiæ.

VERS. 41. Resumamus corda nostra, et intueamur in excelsum, et habitantem in cælo. Superfluarum, inquit, curarum cogitationibus liberati, flagitemus misericordiam divinam.

VERS. 42. Nos peccavimus, et impie egimus, et non es propitiatus. Justo, inquit, supplicio affecti.

VERS. 43, 44. Obvelasti in furore, et persecutus es nos : occidisti (nos), et non pepercisti. Condensatam nubem tibi ipsi obduxisti, ne transiret ad te oratio nostra. Idem dicit Deus per alterum quoque prophetam : « Quia peccata vestra disjunxerunt vos et me ¹. » Hæc iste nubis instar esse dicit, precationis ingressum impediens. [45, 46] Luget porro, et conqueritur vehementer, videns hostes conviciantes, et probra populo objicientes. [52, 53] Dicit autem, istos venatos esse, et mactasse, et

¹ Psal. xxxviii, 2, 3. ¹ Isa. lix, 2.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ ἔδ. B. ἔφη. ⁷⁶ Supra, t. I, p. 849, erat, ἐκωφώθη καὶ ἐταπεινώθη. ⁷⁷ Οὐ—ἀνθρ. Aliter of LXX. ⁷⁸ καρδ. B. præm. τῆς. ⁷⁹ Rec. lect. ἐγενήθη. ⁸⁰ Rec. lect. τὸ ἀγαθόν. ⁸¹ ἡμ. Des. apud. LXX. ⁸² Τῆν. B. præm. τῶν. ⁸³ B. γινόμενα. ⁸⁴ B. παρά. ⁸⁵ B. οὐχ ἦ. ⁸⁶ Ἐξηρ. x. τ. λ. Hebr. Scrutemur vias nostras, et pervestigemus. ⁸⁷ πρ. K. Rec. lect. εἰς Κυρίου. ⁸⁸ B. γέννηται. ⁸⁹ Ἀναλ. Hebr. elevemus. ⁹⁰ καί—οὐρ. Aliter of LXX. ⁹¹ B. ἐπεσκέπασας, juxta rec. lect. ⁹² Rec. lect. ἐστὶ ἀπέδιωξας. ⁹³ B. ἐπεσκέπασας, juxta rec. lect. ⁹⁴ ἐστ.—ἡμῶν. Aliter apud LXX. ⁹⁵ ἡμ. B. μου. ⁹⁶ B. διεκώλυσε

projecisse in lacum, et lapidem imposuisse, et demersisse in profundum aquarum. Quibus omnibus declarat malorum pondus immensum: hoc itidem modo divinus David ex horum persona dixit: « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me i. » Et iterum: « Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat **663** me profundum: neque contineat super me puteus os suum k. » Ita et hic:

VERS. 55, 56. *Invocavi nomen tuum, Domine, de lacu infimo. Audisti vocem meam: ne obturaveris aures tuas ad deprecationem meam, et ad vociferationem meam. Docet etiam, se Deum clementem placasse,*

VERS. 57. *Appropinquasti enim, ait, die quo invocavi te: et dixisti mihi: Ne timeas. Vel brevis iste sermo sufficit ad consolationem. [58-62] Tum docet, quemadmodum Deus, justum ferens de illis ac de inimicis iudicium, hos quidem tradiderit in servitutem, illos autem libertate donaverit. [63-66] Imprecatus autem impiis hostibus exitium, tertiam absolvit lamentationem.*

CAPUT IV.

VERS. 1. *Quomodo obscuratum est aurum, alteratum est argentum bonum, effusi sunt lapides sancti, a principio omnium compitorum? Cum ejusmodi materiis confert pietatem majorum, doletque posteror immutatos esse. Istud enim innuitur per subsequencia.*

VERS. 2. *Filii Sionis inclityi, qui erant elati, qui superabant aurum, quomodo aestimati sunt ut vasa testacea, opera manuum figuli? Idem prædixit Dominus per divinum Isaiam: « Quia erunt inutiles, ut vas figulinum in minuta contritum, quibus aquam haurire non possumus, nec ignem e fornace capere l. »*

664 VERS. 3. *Atqui dracones nudaverunt mamas, lactaverunt catulos suos: filia populi mei devenerunt ad id quod est insanabile, quasi struthio in deserto. Etiam crudeliora animalia sollicita sunt de catulis suis: immensa vero tribulationis magnitudo effecit, ut incolæ Sionis vel ipsius naturæ obliti sint. Et cæsis quidem plurimis, aliis vero in servitutem redactis, pauci quidam remanserunt, persimiles solitario struthioni per desertum erranti. Declarat autem incommoda quæ peperit James.*

l Psal. LXXVIII 2. k Ibid. 16. l Isa. xxx, 14.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ κατ. B. præm. καί. Ita quoque supra, l. c. ⁹⁸ φων. Ita Ald. et Compl. Rec. lectio est φωνή. ⁹⁹ φρ. Rec. lectio est κρύψης. ¹ σου. Deerat in ed. pr. ² δέησιν. *Hebr.* relaxationem. ³ καί—μου. Des. apud LXX. ⁴ καί. B. præm. δέ. ⁵ B. ἤγγισεν. Apud LXX, leg. Εἰς τὴν βοήθειάν μου ἤγγισας. ⁶ ἐν. B. ἡ. ⁷ εἰς. B. præm. καί. ⁸ Rec. lect. ἀμαυρωθήσεται, et deinde ἀλλοιωθήσεται. ⁹ Οἱ. Des. in B. ¹⁰ οἱ—χρυσόν. *Hebr.* aestimati pro auro puro. ¹¹ οἱ. Des. in B. Rec. lect. ἐν χρυσίῳ. ¹² B. θεσπεσίου. ¹³ πῦρ. Ex B. suppl. ¹⁴ B. ἐξέδυσαν, juxta rec. lect. ¹⁵ σκ. Ita A. B. Ald. et Compl. Rec. lectio est σκύμνοι, et deinde θυγατέρας. ¹⁶ Δηλ. B. Διηγείται.

λέγει δὲ τοὺτους θηρεῦσαι, καὶ κατασφάζει, καὶ εἰς λάκκον ῥίψαι, καὶ λίθον ἐπιθεῖναι, καὶ ὑποδύχιον ποιῆσαι τῷ ὕδατι· διὰ δὲ τούτων ἀπάντων τὴν ὑπερβολὴν ἐεδήλωκε τῶν κακῶν. Οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Δαθὶδ ἐκ προσώπου τούτων αὐτῶν· « Σῶσόν με, ὁ Θεὸς, ὅτι εἰσήλθοσαν ὕδατα ἕως ψυχῆς μου. Ἐνεπάγγην εἰς ἕλιν βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις. Ἥλλον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καταιγίς ᾗ καταπόντισέ με. » Καὶ πάλιν· « Μὴ με καταποντισώτω καταιγίς ὕδατος, μηδὲ καταπιέτω με βυθὸς, μηδὲ συσχέτω ἐπ' ἐμὲ φρέαρ τὸ στόμα αὐτοῦ. » Οὕτω καὶ ἐνταῦθα·

νε', νς'. Ἐπεκαλεσάμην τὸ ὄνομα σου, Κύριε, ἐκ λάκκου καταπάτου. Φωνῆς ⁹⁸ μου ἤκουσας· μὴ φράξῃς ⁹⁹ τὰ ὠτά σου ¹ εἰς τὴν δέησίς μου, καὶ εἰς τὴν κραυγὴν μου ². Διδάσκει καὶ ὡς ἔπεισε τὸν φιλόδηρον.

νς'. Ἠγγίσας ³ γὰρ, φησὶν, ἐν ⁴ ἡμέρᾳ, ἣ ἐπεκαλεσάμην σε, καὶ εἰπὰς μοι, Μὴ φοβοῦ. Ἀπόκρισις δὲ εἰς ⁵ παραφυσὴν καὶ ὁ βραχὺς οὗτος λόγος. Εἶτα διδάσκει, ὡς αὐτοῖς καὶ τοῖς δυσμενεῖσι δικαίως δικάσας, ἐκείνους μὲν δουλεῖα παρέδωκεν, αὐτοὺς δὲ ἐλευθερίας ἤξιωσεν. Αἰτήσας δὲ τοῖς δυσσεβέσι· πολεμοῖς τὸν ἕλεθρον, τὸν τρίτον πεπλήρωκε θρηνον.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

α'. Πῶς ἡμαυρωθῆ ⁶ χρυσίον, ἠλλοιώθη τὸ ἀργύριον τὸ ἀγαθόν· ἐξεχύθησαν λίθοι ἄγιοι ἀπ' ἀρχῆς πασῶν διεξόδων; Ταύταις ἀπεικάζει ταῖς ὕλαις τὴν τῶν προγόνων εὐσέβειαν, καὶ θρηγεῖ τῶν ἐγγόνων τὴν γεγεννημένην μεταβολήν. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὰ ἐξῆς·

β'. Οἱ ⁷ υἱοὶ Σιών, οἱ τίμιοι, οἱ ⁸ ἐπημέροιοι, οἱ ⁹ ὑπὲρ χρυσίον· πῶς ἐλογίσθησαν εἰς ἀργεῖα ὀστράκινα, ἔργα χειρῶν κεραμέως; Τοῦτο καὶ διὰ τοῦ θεοῦ ¹⁰ Ἡσαΐα προεἶρηκεν ὁ Δεσπότης· « Ὅτι ἔσονται ἄχρηστοι, ὡς κεράμιον συντριβὲν εἰς λεπτὰ ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ὕδωρ ἀρῦσασθαι, ἢ πῦρ ¹¹ λαβεῖν ἀπὸ καύστρας. »

γ'. Καὶ γὰρ δράκοντες ἐξεδύσαντο ¹² μασθοὺς, ἐθήλασαν σκύμνοιοι ¹³ αὐτῶν, θυγατέρες λαοῦ μου εἰς ἀνάτονον, ὡς στρουθίον ἐν ἐρήμῳ. Καὶ τὰ πικρότερα, φησὶ, θηρία τῶν τέκνων ἐπιμελεῖται· ἡ δὲ τοῦ πάθους ὑπερβολὴ τῆς Σιών τοὺς οἰκήτορας καὶ αὐτῆς ἐπιλαθέσθαι τῆς φύσεως παρεσκεύασε· καὶ τῶν μὲν πλείστων σφαγέντων, τῶν δὲ λοιπῶν ἀνδραποδισθέντων, ὀλίγοι τινὲς μεμενήκασιν ἑοικότες στρουθίῳ μόνῳ κατὰ τὴν ἐρημον πλανωμένῳ. Δηλοῖ ¹⁴ δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ λιμοῦ τεχθέντα κακά.

δ. Ἐκολλήθη γλῶσσα θηλάζοντος πρὸς τὸν ἄρτυρα¹⁷ αὐτοῦ ἐν δὴθει· ῥήγια ἤτησαν ἄρτον, καὶ ὁ διακλῶν αὐτοῖς οὐκ ἦν¹⁸. Διδάσκει δὲ καὶ τὴν προτέραν τούτων χλιδὴν¹⁹.

ε. Οἱ ἐσθίοντες τρυφὰς ἤσανίσθησαν ἐν ταῖς ἐξόδοις. Ἄντι τοῦ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐρδιμμένοι. « Οἱ τιθηνούμενοι ἐπὶ κοκκίνῳ²⁰ περιελάθοντο²¹ κοπρίας. » Λέγει δὲ τούτων τὴν ἀμαρτίαν πρόξενον γεγενῆσθαι· καὶ τῇ Σοδόμων παρατίθει ταύτην. Λέγει δὲ καὶ τῶν Ναζιραίων²² τὴν πρὸ τῶν συμφορῶν εὐδοξίαν, καὶ τὴν ἐν τῇ συμφορᾷ κακουχίαν· καὶ τὴν ἐν πολέμῳ δὲ σφαγῆν τῶν τοῦ λιμοῦ βελῶν αἰρετωτέραν εἶναι φησιν. Ἐντίθει δὲ τῷ θρήνῳ καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον πάθος·

ς. Χεῖρες γυναικῶν οἰκτιρμένων ἤψησαν τὰ παῖδια ἑαυτῶν· ἐγένοντο εἰς βρῶσιν αὐταῖς ἐν τῷ συντριμματι τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου. Τὴν γὰρ φυσικὴν φιλοστοργίαν ἢ βία τῆς πείνης ἐνίκησε. Ταῦτα δὲ τῇ Σιών ἐπήνεγκεν ὁ Δεσπότης ἐνδικῶς ἀγανακτήσας.

ζ. Οὐκ ἐπίστευσαν βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, ὅτι εἰσελεύσεται ἐχθρὸς καὶ ἐκθλίβων διὰ τῶν πυλῶν Ἱερουσαλήμ. Εἶχον γὰρ ἐνέχυρα μεγάλα τοῦ πιστεῦσαι, τὰ κατὰ τὸν Σαναχηρείμ, οὗ τὴν στρατιάν²³ ἐν βραχεῖ μορίῳ νυκτὸς κατηνάλωσε. Παρεδόθη δὲ τοῖς πολεμίοις καὶ²⁴ διὰ τὴν τῶν ψευδοπροφητῶν ἐξαπάτην, καὶ διὰ τὴν τῶν ἱερέων μαιφώνίαν.

θ. Ἐργῶν νεανίσκοι²⁵ αὐτῆς ἐν ταῖς ἐξέδοις. Ἐξόδοις τὰς ἀγυῖας καλεῖ, καὶ²⁶ τὰς καλουμένας ῥύμας· « Ἐμολύνθησαν ἐν αἵματι ἐν²⁷ τῷ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς, ἐβρίθθησαν²⁸ ἐν τοῖς ἐνδύμασιν αὐτῶν. » Ὁ μὲν λιμὸς ἠνάγκαζεν ἐβρίθωσι· προκαθημένοι²⁹ δὲ οἱ πολεμιοὶ θάπτειν ἐκώλυον, οἱ δὲ κύνες τοὺς ἐβρίμμένους ἀνήλκον. Λέγει δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν πολεμίων θρυλούμενα·

ι. Ἀπόστητε ἀπὸ³⁰ ἀκαθάρτων. Ἀκαθάρτους ἐκάλουν³¹ ἡμᾶς. Εἶτα δεῖξας, τίνας ὀνομάζει³² ἀκαθάρτους, ἀνέλαβε τὸ ῥητόν, καὶ φησιν· « Ἀπόστητε ἀπὸ ἀκαθάρτων³³· ἀπόστητε³⁴, μὴ³⁵ ἐγγίσητε αὐτοῖς, ὅτι παρώξυναν, » τούτεστι, τὸν Θεόν. « Καὶ³⁶ ἀνήθησαν³⁷, καὶ γε ἐσαλεύθησαν. » Ἐγυμνώθησαν, φησὶ, διὰ τὴν παρανομίαν τῆς θείας ἐπικουρίας. « Εἶπατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, Οὐ μὴ προσθῶσι τοῦ παρ-οικεῖν πρὸ προσώπου Κυρίου³⁸. » Παντελῶς, φησὶν, ἡμᾶς ἀπηγόρευεν³⁹.

κ. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν εἰς τὴν βοήθειαν ἡμῶν ἐξέλιπον, μάταια σκοποῦντων⁴⁰ ἡμῶν· ἀπεσκοπεύσαμεν εἰς ἔθνος οὐ σῶζον. Τῇ γὰρ Αἰγυπτίῳ

VERS. 4. *Lingua lactentis adhæsit gutturi ejus præ siti. Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis. Exponit quoque luxum, qui præcessit ista.*

VERS. 5. *Qui vescebantur delicatis, perierunt in compitis. Id est, in foro projecti. « Enutriti in coccineo, amplexati sunt stercora. » [6] Forum autem causam dicit esse peccatum : quod comparat cum peccato Sodomorum. [7-9] Explicat porro, qua gloria florent Naziræi ante calamitates, et quam male accepti sint tempore calamitatis : aitque, necem in bello ea quæ telis famis infertur, esse optabiliorem. Infert et lamentationi afflictionem omnium acerbissimam :*

VERS. 10. *Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos : facti sunt illis in escam in contritione filiarum populi mei. Amorem enim intimum et naturalem violentia famis superavit. [11] Hac clade Dominus affectit Sionem jure indignatus.*

665 VERS. 12. *Non crediderunt reges terræ, et universi qui incolunt orbem, quod inimicus et tribulans ingressurus esset per portas Hierosolymæ. Habebant enim ut crederent pignoris loco, ea quæ gesta sunt temporibus Sennacherimi, cujus exercitum deletit (Dominus) brevi parte noctis. [13] Tradita est autem hostibus, tum ob pseudoprophetarum fallaciam, tum ob sacerdotum occisionem*

VERS. 14. *Repebant pueri ejus in exitibus. Exitus appellat vicos, et quas vocant plateas. « Polluti sunt in sanguine, eo quod ipsi non possent : projecti sunt cum suis vestimentis. » Fames quidem cogebat ut projicerentur : at hostes obsidentes prohibebant, ne sepellerentur, cænes vero projectos absumebant. Recitat item, quæ vulgo jaectabantur ab hostibus :*

VERS. 15. *Recedite ab immundis. Immundos vocabant nos. Deinde, postquam ostendit quos appellet immundos, resumpsit quod dictum est, et ait : « Recedite ab immundis ; recedite, et ne appropinquetis illis, quia irritaverunt, » Deum scilicet. « Et succensi sunt, et sane commoti sunt. » Propter iniquitatem nudati sunt ope divina. « Dicit in gentibus : Non addeat, ut habeat in conspectu Domini. » Prorsus, ait, revudiavit nos.*

VERS. 17. *Oculi nostri 666 defecerunt ad auxilium nostrum, cum rebus vanis intenti essemus. Intenti fuimus in gentem quæ non salvat. Nam conf-*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ ἄρτυρα. ¹⁸ Rec. lect. οὐκ ἔστιν αὐτοῖς. ¹⁹ χλιδ. Ita B. Sed ed. pr. hab. χυδὴν. ²⁰ B. κόκκινον pro κοκκίνων, ut vid. Alii κόκκων. ²¹ B. περιεβίλοντο. ²² Ναζ. Ita B. recte. Ed. pr. hab. Ναζαραίων, quod Pic. vertit Nazareorum. ²³ B. στρατεῖαν. ²⁴ Ex B. suppl. ²⁵ Εἶψ. νεαν. Rec. lect. est ἐσαλεύθησαν ἐγρήγοροι. *Hebr.* Vagabantur (sicut) cæci. B. ἤψαν. ²⁶ κατ. Des. in B. ²⁷ ἐν — αὐτῶν. *Hebr.* cum non possent, quin attingerent vestimenta eorum. ²⁸ ἐβρ. B. ἐβρώθησαν. Rec. lect. est ἤψαντο ἐνδύματιν αὐτῶν. ²⁹ B. προσκαθήμενοι. ³⁰ ἀπὸ. Exstat tantum in cod. Alex. ³¹ B. ἐκάλεσαν ³² B. ὀνόμασαν. ³³ ἀπὸ ἀκαθ. Des. h. l. apud LXX. ³⁴ ἀπ. Des. in ed. pr. ³⁵ μὴ—παρώξ. Rec. lect. est μὴ ἀπτεσθε. ³⁶ καί. Rec. lect. ὅτι. ³⁷ ἀνήψθ. *Hebr.* avolarunt, s. celerrime abierunt. ³⁸ πρὸ προσ. Κυρ. Hæc ad initium vers. 15 pertinent, juxta *Hebr.* et LXX. ³⁹ B. ἀπηγόρευσαν. ⁴⁰ Rec. lect. est ἀποσκοπεύοντων.

dentis suppetiis Ægyptiorum, decepti sumus spe nostra. Tum explicat hostium crudelitatem. Senectuti enim non pepercerunt, nec reveriti sunt sacerdotium.

VERS. 18. *Venati sumus parvulos nostros, ne irent in plateas nostras.* Syrus interpretatus est, « Venati sunt : » et habet sermo consequentiam. Hostes enim juvenes cum senibus venati fuerunt. Ista vero, inquit, pertulimus, « quia appropinquavit tempus nostrum ; completi sunt dies nostri. » Ostendunt hæc, Deum omnium, statera et mensura utentem, et longanimitate agere et punire. Cum enim longa patientia usus contemnentis viderit, pœnas infligit, ut peccato finem imponat. [19] Tum docet, velocitatem hostium superasse celeritatem aquilarum. Prædicat quoque passionem Salvatoris :

VERS. 20. *Spiritus faciei nostræ Christus Dominus captus est in corruptionibus nostris. Cui diximus : In umbra ejus vivemus inter gentes.* Dicant Judæi, quemnam sermo propheticus vocet Christum ? « quis item sit ex iis, qui apud ipsos christoi dicti sunt, sive rex, sive propheta, sive sacerdos, qui appellatus sit Dominus ? Nunquam ostendere poterunt, licet multis utantur mendaciis. Clarum est igitur quod propheta prædixerit 667 Salvatorem et Dominum nostrum ab ipsis comprehensum, ob corruptissimam impietatem eorum. Hos autem propheta dicunt in umbra victuros. Credebant itaque per sacros apostolos, et per divina, quæ ipsi gentibus prædicabant, oracula. Cæterum prospiciamus quæ dicuntur apud eum, sacrosancto nos illustrant Spiritu. « Spiritus, ait, faciei nostræ Christus Dominus. » Istam propheta Lamentationibus inseruit prophetiam, ut doceret, Judæos, qui tunc erant, consecuturos veniam, et beneficium revocationis adepturos esse, licet cruci tradituri essent Salvatorem orbis : eo quod nondum erat nata spes eorum.

VERS. 21. *Gaude et lætare, filia Idumææ, quæ habitas in terra Uz : quia etiam ad te perveniet poculum Domini, et bibes, et inebriaberis, et effundes.* Prædixit ipsis sermo propheticus ingentem molem tribulationum. Hoc enim significant hæc verba, « inebriaberis, et effundes. » Et de ipsis Idumæis ait divinus David : « Memor esto, Domine, filiorum Edom die Hierosolymæ : qui dicunt, Exinanite, exinanite, usque ad fundamenta ejus m. » Nam cum

^m Psal. cxxxvi, 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ Ἔθ. μ. ἡμ. *Hebr.* Venantur gressus nostros. ⁴² ἡμ. B. addit ex vers. 18, παρέστη τὸ πέρας ἡμῶν, quæ etiam in A. exstant. Rec. lect. est πάρεστιν ὁ καιρὸς ἡμῶν. ⁴³ τό. B. præm. καί. ⁴⁴ Πν.—διαφθ. ἡμ. *Hebr.* Spiritus narium nostrarum (s. is qui nobis respirandi facultatem dabat), unctus Jehovæ (sc. rex Zedecias) captus est in foveis eorum. ⁴⁵ προσ. B. præm. πρό. ⁴⁶ ἡμ. Des. apud LXX. ⁴⁷ A. et B. οὐ. ⁴⁸ οί. Des. in B. ⁴⁹ B. κυρίως. ⁵⁰ B. τούτου. ⁵¹ λέγουσι. B. ἔλεγόν τε. ⁵² καί. Des. in B. ⁵³ δέ. B. add. φησί. ⁵⁴ Πνεῦμα — Κύριος. Des. in B. ⁵⁵ τούτων. B. τῶν ἐθνῶν. ⁵⁶ B. θυγάτηρ. ⁵⁷ Οὐζ. Ita B sed ed. prior habebat Οὐς, ut supra, Jer. xxv, 20. ⁵⁸ B. ἐλεύσεται. ⁵⁹ ποτ. B. σωτήριον, contra *Hebr.* *ibid.* des. sequens τοῦ. ⁶⁰ καί πρέσαι. Des. apud LXX. ⁶¹ ἀποχ. *Hebr.* nudabis te. ⁶² B. αὐτῆς. ⁶³ θεσπ. B. προφήτης.

Ἐπικουρία θαρρήσαντες, ἐψεύσθημεν τῆς ἐλπίδος. Ἐἶτα τὴν τῶν πολεμίων ὠμότητα δείκνυσιν ὅτε γὰρ γῆρας φειδοῦς, ὅτε μὴ αἰδοῦς ἱερωσύνην ἤξιωσαν.

ιη'. Ἐθηρεύσαμεν μικροὺς ἡμῶν⁴¹, τοῦ μὴ εἰσπορεύεσθαι⁴² ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν. Ὁ δὲ Σύρος « ἐθηρεύσαν » ἠρμήνευσεν ὅτι καὶ ἔχει τὸ ἀκόλουθον λόγος⁴³ ὅτι γὰρ πολεμιοὶ μετὰ τῶν γεγραμμένων καὶ τοὺς νέους ἐθηρεύσαν. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ὑπεμείναμεν, « ὅτι ἤγγικεν ὁ καιρὸς ἡμῶν, ἐπληρώθησαν αἱ ἡμέραι ἡμῶν⁴⁴. » Ἐδείξεν ὁ λόγος, ὡς σταθμῷ καὶ μέτρῳ κεχρημένος ὁ τῶν ὄλων θεὸς καὶ μακροθυμεῖ καὶ κολάζει. Ὅταν γὰρ τῇ μακροθυμίᾳ χρησάμενος καταφρονούντας θέσεται, τὴν τιμωρίαν ἐπιφέρει, ἵνα παύσῃ τὴν ἁμαρτίαν. Ἐἶτα διδάσκει, ὡς ἡ τῶν πολεμίων ταχύτης ἐνίκησε καὶ τῶν ἀπῶν τὴν κουφότητα. Προλέγει δὲ τὸ⁴⁵ σωτήριον πάθος.

κ'. Πνεῦμα⁴⁶ προσώπου⁴⁷ ἡμῶν Χριστὸς Κύριος, συνελήφθη ἐν ταῖς διαθροαῖς ἡμῶν⁴⁸, ὧ⁴⁹ εἶπαμεν, Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζήσομεθα ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Εἰπάτωσαν οἱ⁵⁰ Ἰουδαῖοι, τίνα καλεῖ Χριστὸν ὁ προφητικὸς λόγος ; τίς δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς κληθέντων χριστῶν, ἢ βασιλεὺς, ἢ προφήτης, ἢ ἱερεὺς, Κύριος⁵¹ ὠνομάσθη ; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν δεῖξαι, καίτοι πολλῇ κεχρημένοι ψευδολογίᾳ. Δῆλον τοίνυν, ὡς τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν προεθέσπισεν ὁ προφήτης, συλληφθέντα παρ' αὐτῶν διὰ τὴν τῆς ἀσθείας αὐτῶν διαθροάν. Τούτους⁵² δὲ ἐν τῇ σκιᾷ οἱ προφήται ζήσεσθαι λέγουσι⁵³. Καὶ ἐπίστευον διὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, καὶ⁵⁴ τῶν θείων αὐτῶν θεσπισμάτων κηρυττομένων τοῖς ἔθνεσι. Προδῶμεν δὲ⁵⁵ τὰ κατ' αὐτὸν, τοῦ παναγίου ἡμᾶς φωτίσαντος Πνεύματος. « Πνεῦμα, φησὶ, προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κύριος⁵⁶. » Ταύτην μέντοι τὴν προφητείαν ὁ προφήτης τοῖς θρήνοις ἐντέθεικε, τοὺς τηρικαῦτα Ἰουδαίους διδάσκων, ὡς διὰ τὸ μηδέπω τεθῆναι τὴν τούτων⁵⁷ ἐλπίδα, φειδοῦς τεύξονται, καὶ τῆς ἀνακλήσεως ἀπολαύσονται, καίτοι μέλλοντες σταυρῶν τὸν τῆς οἰκουμένης παραδώσειν Σωτῆρα.

κα'. Χαῖρε καὶ θυγάτηρ, θυγάτηρ⁵⁸ Ἰδουμαίας, ἡ κατοικοῦσα ἐν γῇ Οὐζ⁵⁹· καὶ γὰρ ἐπὶ σὲ ἐλεύσεται⁶⁰, τὸ ποτήριον⁶¹ τοῦ Κυρίου, καὶ πρέσαι⁶², καὶ μεθυσθήσῃ, καὶ ἀποχεεῖς⁶³. Ὑπεβολὴν αὐτοῖς⁶⁴ κακῶν ὁ προφητικὸς προείρηκε λόγος· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « μεθυσθήσῃ, καὶ ἀποχεεῖς. » Καὶ ὁ θεσπέσιος⁶⁵ δὲ Δαβὶδ περὶ αὐτῶν φησὶ, « Μνήσθητι, Κύριε τῶν υἱῶν Ἐδὼμ, τὴν ἡμέραν ἱερουσαλήμ· τῶν λεγόντων, Ἐκκενοῦτε, ἐκκενοῦτε, ἕως

τῶν θεμελιῶν αὐτῆς. » Καὶ γὰρ ἰδὲσφοι ὄντες, καὶ ἄσσην fratres ac vicini, pacem inire nolebant, sed γειτονεύοντες, εἰρηνεύειν μὲν οὐκ ἐβούλοντο, τὸ δὲ avitum odium retinuerunt.

κβ'. Ἐξέλιπερ ἀνομία σοῦ, θύγατερ Σιών· οὐ προσθήσει τοῦ ἀποικίσει σε ἔτι· ἐπεσκέψατο ἀνομίαν σου, θύγατερ Ἐδώμ, ἀπεκάλυψεν ἐπὶ τὰ ἀσεβήματά σου. Τῇ μὲν Σιών προηγόρευσε τὰ χρηστά, τάναντία δὲ τῇ Ἰδομαία· ἐπ' αὐτῆς⁶⁶ γὰρ ἔφη τὴν τιμωρίαν χωρήσειν. Ἀληθὲς δὲ καὶ τὸ, « Οὐ προσθήσει τοῦ ἀποικίσει σε ἔτι. » Παντελῶς γὰρ οἱ ἀνδραποδίσαντες κατελύθησαν, καὶ ὑπὸ τὴν Περσῶν δυναστείαν ἐγένοντο. Ὁ μὲν οὖν προφήτης τοῦτο τοῖς ὀρθοῖς τὸ τέλος ἐπέθηκεν· ἡμεῖς δὲ τὸν δεδιωκτα στόμα ἀνθρώπου, καὶ διδάσκοντα ἀνθρώπων γινώσκοντες, ὅτι καὶ τοῦδε τοῦ προφήτου δὴλην τὴν διάνοιν, ὡς ἦν⁶⁷ ἡμῖν ἐφικτόν, πεποιθήκαμεν, καὶ B ταῖς ἄλλαις προφητικαῖς βίβλοις προστεθεικάμεν καὶ τῆνδε τὴν ἐρμηνείαν, ὡς μηδὲ μίαν διὰ τὴν αὐτοῦ χάριν προφητείαν καταλείπειν ἀνερμήνευτον. Τοὺς δὲ γε ἐντευξομένους παρακαλῶ, δέξασθαι μὲν τὰ εὖ καὶ καλῶς εἰρημένα· εἰ δὲ τι ἑλλείπει, συγγνώμη. Ἄνθρωποι γὰρ ὄντες, καὶ τῆς τελειότητος ἀποδέοντες, τὴν οἰκείαν εἰσηνέγκαμεν προθυμίαν, ὡφέλειάν τινά τοῖς φιλοθέοις καὶ φιλοπόντοις πορίζοντες, οὓς ἀντιδοῦναι παρακαλοῦμεν τῷ πόνῳ τῆς ἐρμηνείας τῆς προσευχῆς τὴν βοήθειαν· Ἰν' ὑπὸ ταύτης ἐρεϊδόμενοι τὸ λειπόμενον τῆς ζωῆς ἐξανύσωμεν, ἔργοις καὶ λόγοις καὶ λογισμοῖς τὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν θεραπεύοντες, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, δόξα πρέπει, καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ⁶⁸, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας⁶⁹ τῶν C αἰώνων. Ἀμήν.

VERS. 22. Defecit iniquitas tua, filia Sion; non addet ultra, ut migrare te faciat. Visitavit iniquitatem tuam, filia Edom, revelavit super 668 impietates tuas. Fausta quidem Sioni prænuntia est, Idumææ vero contraria: quia dixit ultionem venturam super eam. Verum est etiam istud: « Et non addet ultra, ut migrare te faciat. » Qui enim subjugarant, prostrati sunt prorsus, et sub dominium Persarum redacti. Hunc ergo finem propheta Lamentationibus imposuit. Nos vero laudibus offerimus eum, qui os dedit homini, quique docet hominem scientiam, eo quod hujus etiam prophetæ sensum, quatenus assequi nobis licuit, planum fecimus, hancque etiam aliis prophetis libris adjecimus interpretationem; adeo ut, per gratiam ejus, nullam prophetiam interpretationis expertem reliquerimus. Obsecro nihilominus eos qui in hunc librum incident, ut quæ recte riteque dicta sunt, amplectantur: sin erratum sit in aliquo, ignorent. Cum enim simus homines, et perfectione egeamus, animi nostri promptitudinem attulimus, emolumentum aliquod præstantes iis, qui Dei laborisque sunt studiosi. A quibus petimus, ut interpretationis operam auxilio precum remunerent: quo freti reliquam vitam peragamus, operibus, verbis et cogitationibus servientes Deo ac Salvatore nostro, cum quo Patrem, una cum sanctissimo Spiritu, decet gloria et magnificentia, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ B αὐτῆν. ⁶⁷ ἦν. Ita B sed ed. prior hab. ἐνῆν. ⁶⁸ καὶ ἀεὶ. B præm. καὶ πάντοτε. ⁶⁹ αἰών. B præm. ἀμπαντας.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΙΕΖΕΚΙΗΛ.

669 BEATI THEODORETI

CYRENSIS EPISCOPI

IN DIVINI EZECHIELIS PROPHETIAM

INTERPRETATIO

Joanne Baptista Gabio, Veronensi, interprete.

ARGUMENTUM.

Oculi corporis figurarum et colorum facti sunt judices; qui, si valeant, recte et vere prorsus judicant; si vero sint imbecillius affecti, ab officio aberrant, et recti rationem pervertunt. Nam vel penitus non vident, vel alia pro aliis cernentes, eorum quæ conspiciuntur naturam perperam discernunt. Animi autem pars illa, in qua inest videndi vis, quæque oculis hanc ipsam subministrat, alteram quoque accipit ab opifice facultatem, qua non figurarum modo, et colorum, vaporumque et gustuum, atque aliorum hujuscemodi qualitates dijudicat, sed etiam orationes et cogitationes **670** perpendens, impias a piis distinguit, divinarumque et humanarum discrimen agnoscit, et omnino secundum sapientem Salomonem ^a intelligit parabolam et tenebrosos sermones, verbaque sapientium et ænigmata. Verum unumquodque horum, cum recte affecta est, et ab incredulitate soluta ac libera, discernit: at ubi talis effusa est caligo, idem quod oculi corporis ipsa sustinet, et alia pro aliis intuetur, vel morbo superante victa nihil omnino videt. In istiusmodi morbum collapsi quidam divinam Scripturam accusare aggressi sunt, et præcipue prophetarum oracula, veluti obscuritate operta. Contra quos merito divus Paulus dixerit: « Quod si opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum ^b. Sapientiam enim loquimur inter perfectos ^c. » Et his ea quoque consentiunt, quæ a Domino et Sal-

A

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Οὐ μὲν τοῦ σώματος ὀφθαλμοί, σχημάτων καὶ χρωμάτων ἐδημιουργήθησαν ¹ δικασταί· καὶ δικάζουσι ἐγγίαινοντες μὲν, ὀρθῶς καὶ μάλα δικαίως· ἀσθενῶς δὲ διατεθέντες, ἀμαρτάνουσι τοῦ προσέκοντος, καὶ σφόδρα τῶν δικαίων λυμναίνονται· ἢ γὰρ παντελῶς οὐχ ὀρῶσιν, ἢ ἕτερα βλέποντες ἀνθ' ἑτέρων, οὐ διακρίνουσι δικαίως τῶν ὀρωμένων τὴν φύσιν. Τῇ δὲ τῆς ψυχῆς ὀπτικῶν, χορηγεῖ μὲν καὶ τοῦτοις ταύτην αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν· ἐδέξατο δὲ καὶ ἑτέραν παρὰ τοῦ δημιουργήσαντος δύναμιν, δι' ἧς οὐ μόνον σχημάτων, καὶ χρωμάτων, καὶ ἀτμῶν, καὶ γεύσεων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιοῦτων τὰς ποιότητας διακρίνει, ἀλλὰ καὶ λόγοις δικάζει, ἀλλὰ καὶ λογισμοῖς, καὶ τούτων τοὺς δυσσεβεῖς ἀπὸ τῶν εὐσεβῶν διακρίνει, καὶ θεῶν καὶ ἀνθρώπων γινώσκει διαφορὰν, καὶ ἀπαξᾶπλῶς κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα νοεῖ παραβολὴν, καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα. Ἀλλὰ τούτων ἕκαστον διακρίνει, εὐ διακείμενον, καὶ ἀπιστίας ἀππληγμένον· ἀγλῦος δὲ τοιαύτης ἐπιπροσθούσης ταυτὸν ὑπομένει ² τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς, καὶ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ὀρᾶ, ἢ παντελῶς οὐχ ὀρᾶ, τοῦ πάθους ἐπικρατήσαντος. Ταύτη περιπεσόντες τῇ νόσῳ τινὲς τῆς θείας Γραφῆς κατηγορεῖν ἐπεχείρησαν, διαφερόντως δὲ τῶν προφητικῶν θεσπισμάτων, ὡς ἀσαφεῖα κεκαλυμμένων. Πρὸς οὓς ἂν εἰκότως ὁ θεσπέσιος εἶποι Παῦλος· « Εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολυμένοις ἔστι κεκαλυμμένον· σοφίαν γὰρ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις. » Συμφωνεῖ δὲ τούτοις καὶ τὰ ὑπὸ

^a Prov. 1, 6. ^b II Cor. iv, 3. ^c I Cor. ii, 6.

VARIÆ LECTIONES.

¹ ἐδημιούργησαν habet codex 170 apud Lambec., lib. iv. ² In B ascripta est lectio ὑπομένον.

τοῦ Δεσπότου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πρὸς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους εἰρημέναι· « Ὑμῖν δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας ³, ἐκεῖνοις δὲ οὐ δέδοται· ⁴ » καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκων εὐθὺς ἐπάγει, ὅτι ⁵ « Βλέποντες οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐ συνιούσιν. » Ἄυτοὶ γὰρ, φησὶν, ἐκόντες· ἐπισπῶνται τῆς ἀγνοίας τὸ νέφος· ἐάν γὰρ ἐπιστρέψωσι πρὸς Κύριον, ἢ φησὶν ὁ θεός· Ἀπόστολος, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. Οὐ τοῖνον πᾶσιν ἔστιν ἀσαφὴ τὰ θεῖα, ἀλλὰ τοῖς ἐθελοσυσίως τυφλώττουσιν· οὗς ἐχρῆν σκοπῆσαι, καὶ συνιδεῖν, ὅτι τῶν τιμῶν οὐδὲν πρόχρητον τοῖς ἀνθρώποις. Τῶν μὲν γὰρ μαργαρίτην ὁ θαλάσσιος κατακρύπτει βυθὸς, ὡσαύτως δὲ καὶ τῆς βασιλικῆς ἀουρῆς τὸ ἀνθος· αἱ δὲ χρυσίτιδες καὶ ἀργυρίτιδες φλέβες οὐκ ἐπιπολάζουσι τῇ γῆ, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ταύτης συγκαλύπτονται κλίπων· καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις δὲ τὰ τιμιώτερα τῶν χρημάτων ἔνδον ἐν ταμείοις φυλάττομεν, δεσμὰ, καὶ κλειθρα, καὶ σήμαντρα ταῖς θύραις περιτιθέντες· καὶ τῶν βουλευμάτων τὰ σπουδαιότερα τοῖς γνησιωτέροις τῶν φίλων, ἀλλ' οὐ πᾶσιν ἀπλῶς ἐκφαίνειν εἰώθαμεν. Τοῦτων δὲ πάντων τῶν εἰρημένων τὰ θεῖα σεβασμιώτερα, καὶ τοσούτω κρείττονα, ὅσων τῶν ὀρατῶν τὰ ἀόρατα, καὶ τὰ νοητὰ τῶν αἰσθητῶν, καὶ τῶν βρόντων τὰ μένοντα. Πλείονος τοῖνον προσέχει ταῦτα φυλακῆς ἀξιοῦσθαι, καὶ Δεσποτικῶς εἰπεῖν, μὴ ῥίπτεσθαι τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων· καὶ γὰρ εὐκαταφρόνητος τῶ ἐντι τῶν προχείρων ἢ κτήσις· τὰ δὲ σὺν πόνῳ κτώμενα τριπόθητα, καὶ λίαν ἐράσματα. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἕτερον δεῖ προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, ὅτι τῶν θεῶν προφητῶν οἱ χρησιμοὶ κατηγορίαν μὲν ἔχουσι τῆς Ἰουδαίων παρανομίας, ἀγαθῶν δὲ τοῖς ἔθνεσιν ἐπαγγελίαν προσφέρουσι· καὶ ἀναγκαίως ἔδει συνεσιᾶσθαι τὴν προφητείαν, ἵνα μὴ τῶ φθόνῳ συνήθως δουλεύοντες Ἰουδαῖοι, καὶ τοῖς ἄλλοτριῶς ἀγαθοῖς ἐπιβουλεύειν τολμώντες, τὰς ταῦτα σημαινούσας ἀφανίσωσι βίβλους. Ὅτι δὲ καὶ τοῦτο τῆς δοκίμης αἰτίον ἀσαφείας, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ. Πάλαι γὰρ ἄδηλα ταῦτα τοῖς Ἰουδαίοις ὄντα ἐτύγχανεν, ἵνα φυλάττηται τῆς περὶ τῶν ἐθνῶν εὐλογίας ἀνάγραφτος ἡ μνήμη. Ἐπειδὴ δὲ τέλος ἡ πρόβησις ἔλαβε, καὶ τὰ πράγματα τοῖς γράμμασιν ἠκολούθησε, τῆνικαῦτα λοιπὸν σαφὴ καὶ δῆλα γέγονε τῶν προφητῶν τὰ θεσπίσματα· οἱ γὰρ τὰς προφητικὰς ἀναγινώσκοντες βίβλους, ἐκ τῶν πραγμάτων τὴν ἔρμηνεαν λαμβάνουσι· Μῆδεις τοῖνον, καὶ μάλιστα τῶν τῆς εὐσεβείας τροφίμων, κατὰ τοῦ θεοῦ Πνεύματος θρασυνέσθω, τοῖς τούτου λόγοις ἀσάφειαν ἐπιμεφόμενος· ἀλλὰ νοῆσαι τοὺς ἱεροὺς ἐφιέμενος λόγους μετὰ τοῦ θεοσπειοῦ βοάτω Δαβὶδ· « Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου. » Τεύξεται γὰρ πάντως τῆς αἰτήσεως, ἐπ' ὠφέλειαν τὴν γνῶσιν ἐπαγγελίας. Ταύτην γὰρ καὶ ἡμεῖς τὴν

vatore nostro sanctis apostolis dicta sunt. « Vobis datum est, inquit, nosse mysteria regni, illis autem non est datum; » causamque docens statim subijcit: « Videntes non vident, et audientes non intelligunt ^d. » Ipsi enim voluntarias, inquit, ad se inscitiae tenebras atrahunt: nam si conversi fuerint ad Dominum, sicut divinus ait Apostolus, auferetur velamen ^e. Non omnibus igitur divina obscura sunt, sed voluntaria cæcitate laborantibus, quos animadvertisse et considerasse oportuit, eos quæ pretiosa sunt, in promptu hominibus esse nihil. Margaritam enim, sicuti **671** etiam purpureæ vestis regiae florem, maris occultat profundum: et auri argentique venæ in terræ superficie non exstant, sed in intimis ejusdem partibus continentur. In domibus item pretiosissima quæque intus in penibus impositis vinculis, seris, sigillis custodimus. Consilia quoque majoris momenti, fidelioribus amicis, non omnibus temere enuntiare consuevimus. Verum hisce omnibus, quæ modo diximus, augustiora sunt divina, tantoque præstantiora, quanto et quæ sub oculis non cadunt, iis quæ conspiciuntur, et quæ mente, iis quæ sensu comprehenduntur et stabilia fluxis antecellunt. Ea igitur majori custodia digna censamus, et, ut Domini verbis utar, non sunt projiciendæ margaritæ ante porcos ^f. Etenim revera contemnitur eorum quæ sunt in promptu possessio: quæ autem labore parta possidentur, jucundissima sunt et amabilissima. Præterea ad hæc quæ diximus aliud quoque addendum est, divinatorum prophetarum oraculis accusationem Judæorum iniquitatis contineri, et bona gentibus promitti: ac necessario oportebat veluti obumbratam esse prophetiam, ne usitato invidiæ morbo laborantes Judæi, et alienis bonis insidias ausi moliri, libros hæc significantes delerent. Atque hanc etiam obscuritatis illius, quæ in ipsis videtur inesse, causam fuisse res ipsæ testantur. Obscura enim olim hæc Judæis fuere, ut litterarum monumentis prodita benedictionis gentium memoria servaretur. At ubi prædicta eventu comprobata et scripta res consecutæ sunt, tunc in reliquum aperta et perspicua facta sunt oracula prophetarum. Quicumque **672** enim propheticos legunt libros, ab ipsis rebus interpretationem percipiunt. Nemo igitur, ex iis præsertim qui sunt pietatis alumni, in divinum Spiritum superbiens, ejus orationes condemnat obscuritatis: verum sacra verba cupiens intelligere, cum divino Davide exclamet: « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de legibus tua ^g. » Voti enim compos omnino fiet, hanc cognitionem sibi ad utilitatem dari expetens. Hanc

¹ Marc. iv, 11; Luc. viii, 10. ^e II Cor. iii, 16. ^f Matth. vii, 6. ^g Psal. cxviii, 18.

VARIÆ LECTIONES.

³ βασ. Utrouque loco cit. sequit. τοῦ Θεοῦ. ⁴ ἐκεῖνοις δὲ οὐ δέδοτ. Aliter apud Marc. et Luc. loco cit. ⁵ ὅτι — συνιούσιν. Hæc ex Luc. viii, 10, desumpta sunt. Ibi tamen leg. ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσιν.

enim nos quoque supplicationem Domino offerentes, qui secundum divinum Davidem ^b cæcos illuminat, et secundum beatum Isaiam ⁱ, eos qui in tenebris et caligine versantur, divini Ezechielis audacter aggrediamur interpretationem, et prophetiæ reconditiora, quantum in nobis est, perscrutari, et quod inde lucri colligitur, id omnibus piis commune proponere tentemus. Age igitur, ante interpretationem summam ipsius percurramus argumentum. Prophetiam suam exorsus est hic propheta, captivitatis Joacimi, qui etiam Jechonias dictus est ⁱ, anno quinto. Hæc autem captivitas non prima fuit, sicut quibusdam visum est, sed Hierosolymæ tertia, Judæ quarta, omnis vero Israelis sexta. Primus enim Theglathphalasar maximam decem tribuum partem armis cepit ^k; secundus Salmanasar, Samaria et finitimis urbibus in servitutum redactis, discessit ^l; tertius Sennacherim **673** alias Judææ urbes obsidione expugnavit, multosque captivos in exsilium abduxit: ad Hierosolymam autem cum exercitu proficisci multa cum impietate conatus, blasphemæ præmia tulit, et, plaga amisso exercitu, cum paucis in patriam se recepit. Post hunc quartus Nabuchodonosor, anno tertio regni Joacimi filii Josiæ regno potitus, cum magno exercitu in Judæam pervenit, multisque acceptis auri et argenti talentis, captivisque e regio genere compluribus, et, nonnullis sacris vasis correptis impositoque regi tributo, inde profectus est. Brevi autem interjecto tempore, indictum tributum Joacim solvere noluit, et Nabuchodonosor undecimo ejus regni, sui vero imperii octavo anno, rursus ad Hierosolymam adducit exercitum, ac Joacimum interfectum de muro præcipitari jussit, insepultumque diutissime reliquit; et, omnibus quicumque in dignitate constituti erant in servitutum redactis, ac reliquis rege constituto Joacimo, qui etiam Jechonias dictus est (filius autem hic fuit Joacimi), Babylonem se recepit. Tribus autem mensibus, diebus insuper paucis præteritis, cum ipsum cognovisset seditionem concitasse, rursus revertitur, eumque vincum cum haud mediocri multitudine captivum abducit, regemque ejus patrum creat **674** prioris Joacimi fratrem, Josiæ filium, Mathaniam, qui etiam Sedecias appellatus est, ab eo jurejurando accepto fore eum sibi fidum benevolumque, et stato tempore soluturum tributum. Verum cum hic quoque violato jurejurando tributum reddere noluisset, neque in officio et fide mansisset, sed ad Ægyptios

Α Ἰκεταὶν τῷ Δεσπότη προσφέροντες, ὅς σοφίζει ⁶ τοὺς τυφλοὺς, κατὰ τὸν θεῖον Δαβὶδ, καὶ τοὺς ἐν σκότει καὶ τῇ ὁμίλῃ, κατὰ τὸν μακάριον Ἡσαΐαν, τῆς τοῦ θεσπεσίου Ἐζεκιήλ κατατολήσωμεν ἐρμηνείας, καὶ τῆς προφητείας τὸ βάθος, ὡς ἡμῖν ἐφικτὸν, ἐρευνησαὶ πειρασώμεθα, καὶ κοινὸν ἅπασι προβῆναι τοῖς εὐσεβέσι τὸ ἐντεῦθεν ⁷ συναγόμενον κέρδος. Φέρε τοίνυν πρὸς τῆς ἐρμηνείας ἐν κεφαλαίῳ τὴν ὑπόθεσιν διεξέλθωμεν. Οὗτος ⁸ ὁ προφήτης ἤρξατο τῆς προφητείας ἐν τῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς αἰχμαλωσίας Ἰωακείμ τοῦ ⁹ καὶ Ἰεχονίου· αὕτη δὲ ἡ αἰχμαλωσία οὐ πρώτη γεγένηται, καθά ¹⁰ τισιν ἔδοξεν, ἀλλὰ τῆς μὲν Ἰερουσαλήμ τρίτη, τοῦ δὲ Ἰουδα τετάρτη, πάντος δὲ τοῦ Ἰσραὴλ ἕκτη. Πρῶτος μὲν γὰρ ὁ Θεγλαθφαλασάρ δορυδάλωτον ἔλαβε τῶν δέκα φυλῶν τῆ πλείστον· δεύτερος δὲ ὁ Σαλμανασάρ τὴν Σαμάρειαν, καὶ τὰς περὶ αὐτὴν ἐξανδραποδίσας πόλεις ἀπήλαθεν· τρίτος δὲ ¹¹ ὁ Σαναχηρείμ τὰς μὲν ἄλλας τῆς Ἰουδαίας ἐπολιόρηκε πόλεις, καὶ πολλοὺς μετώκισεν αἰχμαλώτους· ἐπιστρατεύσαι ¹² δὲ τοῖς Ἰερουσόμοις μετὰ πολλῆς δυσσεθείας ἐπιχειρήσας, ἐκομίσατο τῆς βλασφημίας τὰ ἐπίχειρα, καὶ θεηλάτῳ πληγῇ τὴν στρατείαν ¹³ ἀπολέσας μετ' ὀλίγων τὴν ἐνεγκοῦσαν κατέλαβε. Μετὰ τοῦτον τέταρτος ¹⁴ ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἰωακείμ τοῦ ¹⁵ υἱοῦ Ἰωσίου βασιλεύσας, μετὰ πολλῆς στρατείας εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀφίκετο· καὶ πολλὰ τάλαντα χρυσοῦ ¹⁶ καὶ ἀργύρου λαβὼν, καὶ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους αἰχμαλώτους πολλοὺς, καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἕνια, ἀνέξυξεν ἐκεῖθεν δεσμὸν ἐπιθεὶς τῷ βασιλεῖ ¹⁷. Χρόνον δὲ ὀλίγου διαδραμόντος, ὁ μὲν Ἰωακείμ τέλειται τὸν συγκαίμενον οὐκ ἤθελχεσ φορὸν· ὁ δὲ Ναβουχοδονόσορ τῷ ἐνδεκάτῳ ἔτει τῆς τούτου βασιλείας, ὄγδωκ δὲ τῆς οικείας ἡγεμονίας, πάλιν ἐπιστρατεύει τοῖς Ἰερουσόμοις· καὶ τὸν μὲν Ἰωακείμ ἀναίρει, καὶ ἀπὸ τοῦ τείχους ριφῆναι ἐκέλευσε ¹⁸, καὶ ἄταφον ἐπὶ πλείστον καταλείπει ¹⁹ χρόνον· τοὺς δὲ ἐν τέλει πάντας αἰχμαλώτους λαβὼν, καὶ τοῖς ὑπολειφθεῖσι χειροτονήσας βασιλεία Ἰωακείμ, τὸν καὶ ²⁰ Ἰεχονίαν (οὗς δὲ οὗτος ²¹ ἦν Ἰωακείμ), ἀπῆρεν εἰς Βαβυλῶνα. Τριῶν δὲ μηνῶν πρὸς ὀλίγαις ἡμέραις διελθόντων ²², στασιάζαντα τοῦτον μαθῶν, πάλιν ἀφικνεῖται· καὶ τοῦτον μὲν πεδήσας μετὰ πληθῶς οὐκ ὀλίγου δορυδάλωτον ἀπάγει, καθίστησι δὲ ²³ βασιλεία τὸν τούτου μὲν θεῖον, τοῦ δὲ προτέρου ²⁴ Ἰωακείμ ἀδελφόν, Ἰωσίου δὲ υἱόν, Μαθανίαν, τὸν καὶ Σεδεκίαν, ὄρκους παρ' αὐτοῦ λαβὼν, ὡς καὶ τὴν περὶ αὐτὸν εὐνοίαν ²⁵ φυλάξει, καὶ τὸν δασμὸν κατὰ καιρὸν ἀποδώσει. Ἀλλὰ καὶ τούτου πάλιν ²⁶ παραβάντος τοὺς ὄρκους, καὶ μῆτε τὸν δασμὸν ἀποδοῦναι θελήσαντος, μῆτε τὴν ²⁷

^b Psal. cxlv, 8. ⁱ Isa. xx, 18. ^j IV Reg. xlii, xlv. ^k IV Reg. xv, 1 seq. ^l IV Reg. xix, 1 seq.

VARIÆ LECTIONES.

⁶ σοφίζει. Supra, tom. I, pag. 1568, σοφοί. juxta rec. lection. loco cit. ⁷ ἐντεῦθεν συναγ. x. Ita ex B emendatus est verborum positus. ⁸ οὗτος ὁ προφ. In hæc verba incidit initium hujus Præemii in A qui tamen ita habet, ὁ μακάριος Ἰεζεκιήλ προφήτης. ⁹ τοῦ καὶ Ἰεχονίου. Vid. supra, pag. 629, ad Jer. lii, 31-34. ¹⁰ καθά τισιν ἔδοξεν. A καθάπερ ἔδοξεν Ἀπολιναρίῳ τε καὶ Πολυχρονίῳ. ¹¹ δέ. Des. in B. ¹² A ἐπιστρατεύσας. ¹³ A στρατιάν. ¹⁴ τέταρτος ὁ. Des. in A. ¹⁵ τοῦ. Des. in A. ¹⁶ A χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου. ¹⁷ βασι. A λαφ. ¹⁸ A et B κελύει. ¹⁹ A καταλείπειν. ²⁰ καί. Des. in A. ²¹ οὗτος ἦν Ἰωακ. A ἦν οὗτος τοῦ Ἰωακείμ. ²² διελθόντ. Des. in B. ²³ δέ. A μῆνοι. ²⁴ A προτέρως, pro προτέρως, ut videtur. ²⁵ εὐν. A add. ἐμφυτον. ²⁶ πάλ. Des. in A. ²⁷ τὴν. Des. in A.

εδνοϊαν φυλάξαντος, ἀλλ' ⁸⁸ Αἰγυπτίοις προσπεφου-
 γότος, πολλὴν ἀγείρας ⁸⁹ στρατεϊάν ἀφίκετο, καὶ
 αὐτάνδρον τὴν πόλιν λαβών, τὰ τε βασιλεία, καὶ τὸν
 θεῖον νεών, καὶ ὁ θεῖος Δανιὴλ ⁹⁰ ἐνέπηρσεν οἰκίαν·
 τοὺς δὲ τὴν τοῦ λιμοῦ φθορὰν, καὶ τὴν πολεμικὴν
 διαφυγόντας σφαγὴν, ἅπαντας αἰχμαλώτους ἀπήγα-
 γεν· καὶ τὰ σκεῦθ' ἅπαντα, οὐ μόνον ὅσα ἐξ ὕλης
 ἀργύρου ⁹¹ καὶ χρυσοῦ ἐπεποιήθη, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ
 χαλκοῦ κατεσκευασμένους κίονας, καὶ τ' ἄλλα πάντα
 μετακόμισεν εἰς Βαβυλῶνα. Ἡ Ἰεχονίου τοίνυν
 αἰχμαλωσία οὐ πρώτη ἦν, ὡς τισιν ἔδοξεν, ἀλλὰ τῶν
 Ἱεροσολύμων τρίτη· καὶ τοῦτο ἡμᾶς καὶ ἡ τετάρτη
 τῶν Βασιλειῶν διδάσκει, καὶ τῶν Παραλειπομένων ἡ
 βίβλος, καὶ ὁ θεῖος Δανιὴλ ὁ προφήτης· οὕτω γὰρ
 καὶ τῆς προφητείας ἄρχεται· « Ἐν ἔτει τρίτῳ τῆς
 βασιλείας Ἰωακεὶμ βασιλέως Ἰουδα, ἦλθε Ναβουχο-
 δονόσορ ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος ⁹² εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ
 ἐπολιόρκει αὐτήν, καὶ ἔδωκε Κύριος ἐν τῇ ⁹³ χειρὶ
 αὐτοῦ τὸν Ἰωακεὶμ βασιλέα Ἰουδα, καὶ ἀπὸ μέρους
 τῶν σκευῶν οἴκου τοῦ Θεοῦ· » καὶ μετ' ὀλίγα· « Καὶ
 εἶπε, φησὶν, ὁ βασιλεὺς Ἀσφανεὺς ⁹⁴, τῷ ἀρχιευνούχῳ
 αὐτοῦ, εἰσαγαγεῖν ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας
 τῶν ⁹⁵ υἱῶν Ἰσραὴλ ⁹⁶ καὶ ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῆς
 βασιλείας. Πρώτῃ τοίνυν τῶν Ἱεροσολύμων αἰχμαλω-
 σία ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει γεγένηται· τῆς βασιλείας Ἰωα-
 κεὶμ· τοῦτο δὲ πρῶτον ἔτος τῆς τοῦ Ναβουχοδονόσορ
 βασιλείας. Καὶ τοῦτο ὁ αὐτὸς ἡμᾶς διδάσκει προφη-
 τῆς λέγων οὕτως ⁹⁷· « Ἐν τῷ ἔτει τῷ δευτέρῳ τῆς
 βασιλείας ⁹⁸ τοῦ ⁹⁹ Ναβουχοδονόσορ ἐνυπνιάσθη ἐν-
 ὕπνιον. » Δευτέρα δὲ αἰχμαλωσία, ὡς ἔφην, γεγένη-
 ται ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ μὲν ἔτει τῆς τοῦ Ἰωακεὶμ βασι-
 λείας, ὀγδέκῳ δὲ τῆς τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἡγεμονίας·
 τρίτη ⁴¹ δὲ ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς Ἰεχονίου τοῦ
 Ἰωακεὶμ βασιλείας, ἐννάτῳ δὲ τῆς τοῦ Ναβουχοδονό-
 σορ ἡγεμονίας. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς ταῦτα σαφῶς καὶ
 ὁ μακάριος Ἱερεμίας ὁ προφήτης, καὶ ῥάβδιον τῷ
 βουλομένῳ τοὺς χρόνους συναγαγεῖν, καὶ ἐξ ἐκείνου
 τοῦ προφήτου σαφῶς ταῦτα καταμαθεῖν. Οὐκοῦν Ἰε-
 ζεκίηλ, τῆς προφητείας ἤρξατο ἐν τῷ πέμπτῳ ἔτει
 τῆς αἰχμαλωσίας Ἰωακεὶμ, τοῦ καὶ Ἰεχονίου· πέμ-
 πτον δὲ ἦν ἔτος καὶ τῆς Σεδεκίου βασιλείας ὅς ἐστι
 τοῦ Ἰεχονίου τῶν Ἰουδαίων ἐκ χειροτόνητο βασιλεὺς.
 Ἔτεσι δὲ ⁴² δυοκαίδεκα πρότερος ὁ Δανιὴλ τῆς προ-
 φητείας ἤρξατο· κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, οὗτοι
 μὲν ἐν Βαβυλῶνι προσεφῆτεον· ἐν δὲ τῇ Ἰουδαίᾳ
 Ἱερεμίας, καὶ Σοφονίας, καὶ Οὐρίας ὁ Σαμαίος.
 Ἀλλὰ πάλιν κάκεινοι πρᾶσβύτεροι οὐ μόνον τοῦ Ἰε-
 ζεκίηλ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δανιὴλ· ἐν γὰρ τῷ τρισκαίδε-
 κάτῳ ἔτει τῆς Ἰωσίου βασιλείας ἤρξατο τῆς προφη-
 τείας ὁ μακάριος Ἱερεμίας, καὶ ὁ Σοφονίας δὲ ἐπὶ
 Ἰωσίου τοῦ βασιλέως πεποιῆσθαι τὴν προφητείαν

A confugisset, rursus coacto exercitu invasit urbem :
 qua cum hominibus capta, regiam et sacrum Dei
 templum, atque adeo omnem splendidam domum
 combussit : quique fami et hostium cædi evase-
 rant, eos omnes captivos abduxit, vasaque omnia,
 non solum quæ ex auri argentique materia confec-
 ta erant, sed etiam columnas ex ære constructas,
 in Babylonem cum aliis omnibus deportavit. Ca-
 ptivitas itaque Jechoniæ non fuit prima, ut qui-
 busdam visa est, sed Hierosolymorum tertia : quod
 nos quartus quoque Regnorum, et Paralipomenon
 liber docet ; divinus quoque Daniel propheta, qui
 suam prophetiam sic exorditur : « Anno tertio re-
 gni Joacimi regis Judæ, venit Nabuchodonosor rex
 Babylonis Hierosolymam, et obsedit eam, et dedit
 B Dominus in manum ejus Joacimum regem Judæ,
 et partem vasorum domus Dei ^m. » Et paulo post :
 « Et dixit, inquit, rex Asphanetz principi eunu-
 chorum suorum, ut introduceret de filiis captivi-
 tatis Israelis, et **675** de semine regni ⁿ. » Primo
 igitur Hierosolyma capta est anno tertio regni
 Joacimi, qui primus fuit annus regni Nabuchodo-
 nosoris. Atque hoc ipsum nos idem propheta do-
 cet, cum dicit : « Anno secundo regni Nabuchodo-
 nosoris somniavit somnium ^o. » Iterum capta est
 undecimo regni Joacimi anno, ut modo dixi, octavo
 vero imperii Nabuchodonosoris. Tertio, primo
 anno regni Jechoniæ, Joacimi filii, nono imperii
 Nabuchodonosoris. Atque hæc aperte nos docet
 beatus Jeremias propheta : et facile est, si quis
 velit tempora colligere, ex illo quoque propheta
 hæc aperte percipere. Ezechiel igitur prophetiam
 exorsus est anno quinto captivitatis Joacimi, qui
 Jechonia etiam dictus est : quintus item annus
 hic fuit regni Sedeciae, qui pro Jechonia Judæorum
 rex fuerat declaratus. Duodecim vero annis prior
 Daniel prophetiam exorsus erat ^p. Per eadem au-
 tem tempora, hi quidem in Babylone prophetabant,
 in Judæa autem Jeremias, et Sophonias, et Urias
 Samæi. Sed isti rursus majores natu non solum
 Ezechiele, sed etiam ipso Daniele. Anno enim de-
 cimo tertio regni Josiæ beatus Jeremias suæ pro-
 phetiæ fecit initium, et Sophonias Josia rege pro-
 phetasse dicitur. Urias autem Samæi, cum re-
 gnante priore Joacimo prophetasset, **676** et futu-
 ras calamitates prædixisset, injustam illius cæde
 necem sustinuit. Eorum igitur qui captivitatis
 tempore prophetarunt, postremus est divinus Eze-
 chiel propheta. Aggæus autem, et Zacharias, et
 Malachias, post reditum prophetandi munus ob-
 ierunt. Videt vero hic propheta divinas revelatio-

^m Dan. 1, 1, 2. ⁿ ibid. 5. ^o Dan. 11, 4. ^p ibid.

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ ἀλλ' Αἴγ. προσπ. Des. in A. ⁸⁹ Α ἐγείρας στρατιάν. ⁹⁰ λαμπ. Des. in A. ⁹¹ Α ἀργυρίου καὶ χρυ-
 σίου. ⁹² Βαβυλῶνος. Des. in A. ⁹³ τῆ. Des. in A. ⁹⁴ Ἀσφ. Des. in A ; sed apud LXX, præm. τῷ.
⁹⁵ τῶν. A præm. καί. ⁹⁶ Ἰσραὴλ. In B supra lineam scriptum est Ἱερουσαλήμ. ⁹⁷ Α οὕτως. ⁹⁸ βασι-
 λείας. In B supra lineam scriptum est αἰχμαλωσίας. ⁹⁹ τοῦ. Des. in A et infra Dan. loco cit. ⁴¹ τρίτη
 ἡγεμ. Des. in A. ⁴² δέ. Des. in B.

nes metus et horroris plenas : vaticinatur autem A φησίν. Οὐρίας δὲ ὁ Σαμαίου ⁴³ ἐπὶ τοῦ προτέρου Ἰωακείμ προφητεύσας καὶ λυπηρὰ προαγορεύσας, τὴν ἀδικον ὑπέμεινεν ὑπὸ τῆς ἐκείνου μαιφονίας σφαγῆν. Τῶν τοίνυν κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας προφητευσάντων καιρὸν, ἔσχατος ἐστὶ προφήτης ὁ θεὸς Ἰεζεκιήλ. Ἄγγαίος ⁴⁴ δὲ, καὶ Ζαχαρίας, καὶ Μαλαχίας μετὰ τὴν ἐπάνοδον προσφήτησαν· ὁρᾷ δὲ οὗτος ὁ προφήτης θείας ἀποκαλύψεις δέους καὶ φρίκης μεστάς· προθεσπίζει δὲ οὐ μόνον ⁴⁵ τὴν Ἰουδαίων ⁴⁶ πανωλεθρίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Τυρίων, καὶ Σιδωνίων, καὶ τῶν ἄλλων ἀλλοφύλων, Μωαβιτῶν τε καὶ Ἀμμανιτῶν, καὶ Ἰουμαίων, καὶ πρὸς τοῦτοις Αἰγυπτίων. Προλέγει δὲ καὶ τὴν τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Ἰουδαίων ἀπαλλαγῆν, καὶ τοῦ θεοῦ νεὴ τὴν οἰκοδομίαν ⁴⁷, καὶ ἄλλα μυρία, ἃ τῇ κατὰ μέρος ἐρμηνείᾳ ⁴⁸ φυλάξομεν, ἵνα μὴ τὴν ⁴⁹ ὑπόθεσιν εἰς μήκος ἐκτείνωμεν ⁵⁰. Αὐτὸν τοίνυν ⁵¹ τὸν τοῦ προφήτου Θεὸν εἰς τοῦ προφήτου παρακαλέσαντες ⁵² τοῦ τῆς γνώσεως ἡμῶν μεταδοῦναι χαρίσματος, φέρε ⁵³ τῆς ἐρμηνείας ἀψώμεθα.

VARIAE LECTIONES.

⁴³ B Σαμεύς. ⁴⁴ Ἄγγ. — προσφ. Des. in A. ⁴⁵ A μόνων. ⁴⁶ Ἰουδ. A πρᾶμ. τῶν. ⁴⁷ A οἰκοδομήν. ⁴⁸ ἐρμ. In A ponitur post φυλάξομεν, his insuper additis, colo prænissio : ἀλλὰ τούτων μὲν ἀλείς, quod leg. esse puto ἄλις. ⁴⁹ τὴν ὑπόθ. In A ponitur post ἐκτείνωμεν. ⁵⁰ ἐκτ. In A sequitur, ἀρξόμεθα δὲ τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας. ⁵¹ τοίνυν τόν. Des. in A. ⁵² παρακ. τοῦ. Des. in A. ⁵³ φέρε τῆς ἐρμ. ἀψώμεθα. Des. in A.

TOMOS Α'.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

VERS. 1. *Et factum est anno tricesimo, quarto mense, quinto (die) mensis. Quibusdam visus est tricesimus jubilæi annus esse. Jubilæum autem vocant Judæi, quinquaginta 677 annorum numerum. Sicut enim Romani quindecim annis temporis conversionem notant, ita Judæi quinquaginta. Quinquaginta horum illi tricesimum annuum esse prophetiæ tempus dixerunt. Ego vero, primum in annalibus temporum, accurate investigato tempore, comperi Jechoniæ captivitatis annum quintum non cum tricesimo jubilæi, sed cum vicesimo quinto consentire. Deinde cum animadvertissem neminem unquam sanctorum prophetarum hoc tempus declarasse, perscrutatus comperi captivitatis hunc esse annum tricesimum. Paulo post enim hic idem C propheta dormire jubetur ¶ in dexterum latum, et suscipere peccata domus Judæ per quadraginta dies, si diem pro anno computaveris. Cum igitur considerassem septuaginta annis clementem Dominum Judæ captivitatem desinivisse, et quadra-*

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

α'. *Kal ἐγένετο ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει, ἐν τῷ τετάρτῳ μηνί, πέμπτῃ τοῦ μηνός. Τισὶν ἔδοξε τὸ τριακοστὸν ἔτος τοῦ Ἰωβηλαίου εἶναι· Ἰωβηλαῖον δὲ καλοῦσιν Ἰουδαῖοι τὸν τῶν πενήκοντα ἐτῶν ἀριθμὸν. Καθάπερ γὰρ Ῥωμαῖοι κατὰ πέντε καὶ δέκα ἔτη τὴν ἀνακύκλωσιν ἀριθμοῦσι τοῦ χρόνου, οὕτως Ἰουδαῖοι κατὰ πενήκοντα. Τούτων τῶν πενήκοντα ἐτῶν τριακοστὸν ἐνιαυτὸν ἔφασάν τινες εἶναι τῆς προφητείας τὸν χρόνον. Ἐγὼ δὲ πρῶτον μὲν ἐν τοῖς χρονικοῖς ἐπιζητήσας τὸν χρόνον, εὔρον ⁵⁴ τῆς αἰχμαλωσίας Ἰερονίου τὸν πέμπτον ἐνιαυτὸν, οὐ τῷ τριακοστῷ τοῦ Ἰωβηλαίου, ἀλλὰ τῷ πέμπτῳ ἔτει καὶ εἰκοστῷ σύγχρονον. Ἐπειτα σκοπήσας, ὡς οὐδεὶς τῶν ἁγίων προφητῶν τούτων τὸν χρόνον παρεδήλωσε πώποτε, ἐρευνήσας εὔρον τῆς αἰχμαλωσίας τοῦτο τὸ ἔτος τριακοστὸν. Μετ' ὀλίγα γὰρ αὐτὸς οὗτος ὁ προφήτης ἀνακλιθῆναι κατὰ τοῦ πλευροῦ τοῦ δεξιοῦ προστάτεται, καὶ λαθεῖν τοῦ Ἰουδα τὰς ἀμαρτίας ἡμέρας τεσσαράκοντα, τῆς ἡμέρας εἰς ἐνιαυτὸν λογιζομένης*

¶ Ezech. iv, 4.

VARIAE LECTIONES.

⁵⁴ B τῷ εὔρον.

Σκοπήσας οὖν, ὡς ἔτεσιν ἑβδομήκοντα τὴν αἰχμαλω- A
 σίαν Ἰούδα περιώρισεν ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης, καὶ ὅτι τεσσαράκοντα τοῖς ἑβδομήκοντα ὑπολείπεται
 ἔτη, συνείδον ὅτι τὸ τριακοστὸν ἔτος ὁ προφήτης τῆς
 αἰχμαλωσίας εἶναι φησιν. Ἀναποδίζων δὲ, καὶ τὸν
 χρόνον ἀναζητῶν, εὗρίσκει τὴν αἰχμαλωσίαν οὐ πρὸ
 τριάκοντα γεγονημένην ἔτων, ἀλλὰ πρὸ τριῶν καὶ
 δέκα ἔτων. Ἀλλ' ἀγαθὸς ὢν καὶ φιλόανθρωπος ὁ Θεός,
 ἐκ τῆς οἰκείας ἀποφάσεως, οὐκ ἐκ τῆς τῶν πρα-
 γμάτων ἐκδόσεως, τὸν τῆς παιδείας χρόνον εἰώθειν
 ἀριθμεῖν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου πεποιήκειν
 Ἄβραάμ. Εἰρηκῶς γάρ, ὅτι ἰ Πάροικον ἔσται τὸ
 σπέρμα σου ἐν γῆ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ ⁵⁵,
 καὶ κακώσουσιν αὐτὸ ἔτη ⁵⁶ τετρακκόσια, οὐκ εἶπεν
 παρ' Αἰγυπτίοις τοῦτον ἅπαντα διατελέσαι τὸν χρό-
 νον, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀποφάσεως ἀριθμεῖ τὸν τῶν τετρα-
 κοσίων ἔτων ἀριθμὸν· καὶ ⁵⁷ ἐπὶ τοῦ Νῶε δὲ εἴκοσι
 καὶ ἑκατὸν ἐνιαυτῶν προθεσμίαν εἰς μεταμέλειαν
 δεδωκώς, τῆς παρανομίας τὴν ἐπίδοσιν θεασάμενος,
 οὐκ ἀνέμεινε τὸ τῆς ἀποφάσεως τέλος, ἵνα παύσῃ
 τῆς ἀμαρτίας τὸν δρόμον. Οὕτω τοίνυν κἀναυθα τῶν
 τριάκοντα ἔτων τὴν ἀριθμὸν εὐρήσομεν, ἀρχὴν τοῦ
 ἀριθμοῦ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ ποιησάμενοι. Κατ-
 εὐηφίσαστο δὲ ὁ Θεὸς Ἰουδαίων αἰχμαλωσίαν καὶ
 δουλείαν ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ ἔτει τῆς Ἰωσίου βασι-
 λείας. Χελκίου γάρ τοῦ ἀρχιερέως συγκεχωσμένον ⁵⁸
 τὸν Μωσαϊκὸν εὐρηκτός νόμον (τοσαύτη γάρ Ἰου-
 δαίας ⁵⁹ ἐκράτει παρανομία, ὡς καὶ λήθη παντελεῖ
 τὰ θεῖα παραδοθῆναι), εἶτα τοῦ βασιλέως τοῦτον ἀνα-
 γώντος, καὶ σκοπήσαντος, ὡς ἀντικρὺς ἐναντία τῷ
 νόμῳ τὰ παρὰ τοῦ λαοῦ τολμώμενα, καὶ τούτου
 χάριν λίαν ἐκδειματωθέντος ⁶⁰, καὶ τὸν ἀρχιερέα
 παρακαλέσαντος Ἰεων τὸν Θεὸν καταστήσαι, ἀφικ-
 νεῖται μὲν ὁ ἀρχιερεὺς πρὸς Ὀλδᾶν τὴν προφήτιν,
 εἰσεβῆ γυναικα καὶ τῶν θεῶν φύλακα νόμων· ἡ δὲ
 ἐνθους γενομένη, καὶ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος πλήρης,
 εἶπε ⁶¹ πρὸς αὐτόν· Ἐγὼ λέγει Κύριος ὁ Θεὸς
 Ἰσραὴλ· Εἶπατε τῷ ἀνδρὶ τῷ ἀποστείλαντι ὑμᾶς
 πρὸς με· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω κακὰ ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον,
 καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῷ, πάντας τοὺς
 λόγους τοῦ βιβλίου οὗ ἀνέγνω ὁ βασιλεὺς Ἰούδα·
 ἀνθ' ὧν ἐγκατέλιπόν με, καὶ ἐθυμίασαν θεοὶς ἑτέροις,
 ἵνα παροργίσωσί με ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν
 αὐτῶν· καὶ ἐκκαυθήσεται ὁ θυμὸς μου ἐν τῷ τόπῳ
 τούτῳ, καὶ οὐ σθεσθήσεται· πρὸς δὲ τὴν βασιλέα
 Ἰούδα, τὸν καὶ ἀποστείλαντα ὑμᾶς τοῦ ἐκζητήσαι
 τὸν Κύριον, οὕτως ⁶² ἔρεῖτε πρὸς αὐτόν· Τάδε λέγει
 Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Ἀνθ' ὧν ἤκουσας τοὺς
 λόγους ⁶³ μου, καὶ μετεμελήθη ⁶⁴ ἡ καρδία σου, καὶ
 ἐνετράπησ ὅπου προσώπου μου, ὡς ἤκουσας ὅσα ἐλά-
 λησα ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦν-

ginta annos ipsis septuaginta deesse, cognovi, pro-
 phetam captivitatis tricesimum annum esse dixisse.
 Retro autem numerans, tempusque inquirens,
 comperio, non ante triginta, sed ante tredecim an-
 nos captivitatem contigisse. Sed benignus et ho-
 minum amator Deus, a sententia sua, non a rerum
 ipsarum eventu, castigationis tempus numerare
 consuevit. Ita etiam tempore patriarchæ Abra-
 hami fecit: cui cum dixisset: « Peregrinum erit
 semen tuum in terra non sua, et subijcitur eos
 servituti, et affligent quadringentis annis », non
 permisit eos hoc **678** omne tempus degere apud
 Ægyptios, verum a sententia sua quadringentos
 annos numerat: Noachi quoque tempore, cum ad
 pœnitentiam centum viginti annos præsnivisset,
 conspecto iniquitatis incremento, haud exspectavit
 sententiæ finem, ut peccati progressionem com-
 primeret. Ita hic quoque reperiemus triginta an-
 norum numerum, si a Dei sententia numerandi ini-
 tium faciamus. Condemnavit autem Deus Judæos
 ad captivitatem et servitutem decimo octavo anno
 Josiæ regni. Nam cum Chelcias princeps sacerdo-
 tum defossam comperisset Mosaicam legem (tan-
 tum enim Judæorum iniquitas ceperat incrementi,
 ut omnia divina oblivioni prorsus tradita essent),
 deinde eam rex legisset, animadvertissetque, ea
 quæ populus auderet, aperte legi esse contraria,
 et idcirco haud mediocri terrore affectus, sacerdo-
 tum principem jussisset operam dare, ut Deus
 placaretur: confert se princeps sacerdotum ad
 Oldam prophetissam, piam mulierem, quæque di-
 vinas leges observaret. Quæ, divino instinctu con-
 citata, divinique Spiritus plena, dixit ad eum:
 « Hæc dicit Dominus Deus Israelis: Dicit viro
 qui misit vos ad me: Ecce ego adduco mala super
 locum istum, et super habitantes in eo, omnia
 verba libri quem legit rex Judæ, quia derelique-
 runt me, et sacrificaverunt diis alienis, ut irrita-
 rent me omnibus operibus manuum suarum: et
 accendetur indignatio **679** mea in loco hoc, et
 non exstinguetur. Regi autem Judæ, qui misit vos
 ut consuleretis Dominum, sic dicitis: Hæc dicit
 Dominus Deus Israelis, pro eo quod audisti verba
 mea, et pœnituit cor tuum, et confusus es a facie
 mea, et audisti quæcunque locutus sum super lo-
 cum istum, et super habitantes in eo, ut fletur in
 interitum, et scidisti vestimenta tua, et flevisti
 coram me, etiam ego audivi, dicit Dominus. Nonne
 sic? Ecce ego appono te ad patres tuos, et addu-
 ceris ad sepulcrum tuum in pace, et non videbunt
 oculi tui omnia mala quæ ego adduco super lo-

¹ Gen. xv. 13.

VARIE LECTIONES.

⁵⁵ αὐτό. Supra, tom. I, pag. 78, αὐτούς, juxta rec. lectionem loco cit. Ita quoque deinde, post κακώ-
 σουσιν. ⁵⁶ Deest h. l. καὶ ταπεινώσουσιν, ante ἔτη τετρ. ⁵⁷ καὶ ἐπὶ τοῦ. Ita B pro τῷ, ut hab. edit.
 prior. ⁵⁸ B συγκεχωρισμένον, sed supra lineam scriptum est συγκεχωσμένον. ⁵⁹ B Ἰουδαίων. ⁶⁰ ἐκλ.
 Ita B, sed ed. prior hab. ἐνδειματωθέντος. ⁶¹ εἶπε. B ἔφη. ⁶² B οὕτω καί. ⁶³ Supra, tom. I, pag. 549,
 τῶν λόγων. ⁶⁴ μετεμ. Supra, loco cit., ἡ πάλιν ἡ, juxta rec. lectionem.

cum istum, et super habitantes eum ⁵. » Atque hæc item Paralipomenon liber docet ⁶. Hæc autem gesta et dicta sunt anno decimo octavo regni Josiæ, qui unum et triginta regnavit annos. A decimo octavo igitur usque ad tricesimum primum anni intersunt quatuordecim. Post hunc vero, regnavit Joachas menses tres, qui cum hisce annis conjungendi sunt, propterea quod octavo mense decimi octavi anni edita est prophetia. Deinde conjungentes cum prioribus illos undecim annos Joacimi, viginti quinque comperiemus. Tres vero Jechoniæ menses, et dies paucos, pro his rursus mensibus qui deerant decimo octavo anno, computabimus : et annis viginti quinque addentes quinque captivitatis **680** Jechoniæ, triginta annorum numerum deprehendemus. Ita etiam septuaginta captivitatis annorum veritatem poterimus percipere. Nam a decimo octavo regni Josiæ usque ad primum Cyri Persarum regis, quo regnante primus fuit relictus, septuagesimus annus expletur. Qui vero desolationis templi septuaginta annos numerare velit, is incipiat ab undecimo anno Sedecie (tunc enim sacrum Dei templum incensum fuit), desinatque anno secundo Darii Hystaspis, quo regnante omni studio templum instaurarunt, et opus ad exitum perductum est. Ait igitur propheta :

λέως, ἐφ' οὗ ἡ πρώτη ἀνάκλησις γέγονεν, ὁ ἔβδομηκοντούτης συμπληροῦται χρόνος. Τῆς δὲ τοῦ ναοῦ ἔρημίας τὰ ἔβδομηκοντα ἔτη ὁ βουλόμενος ἀριθμῆσαι, ἀρξάσθω μὲν ἀπὸ ἑνδεκάτου ἔτους Σεδεκίου · τριγυαῦτα γὰρ ὁ θεὸς ἐνεπλήρωθη νεώς · καταλήξει δὲ εἰς τὸ δευτέρον ἔτος Δαρείου τοῦ Ὑστάσου, ἐφ' οὗ μετὰ σπουδῆς ἀπάσης τὸν θεῖον ἀνεδειξαντο νεών, καὶ τέλους τὸ ἔργον τετύχηεν · λέγει τοίνυν ὁ προφήτης, οἷ.

Tricesimo anno, quarto mense, quinto (die) mensis, ego eram in medio captivitatis super fluvium Chobar, et aperti sunt caeli, et vidi visionem Dei. (VERS. 2.) *Quinto mensis : hic annus quintus captivitatis Joacimi regis.* Nos vero ipse quoque aperte docuit, haud simpliciter captivitatis annum quintum, sed captivitatis Joacimi regis esse. Hic autem (ut dixi) Jechonias fuit, qui tres menses et paucos insuper dies regnavit. Hujus enim pater Joacimus anno regni sui undecimo Hierosolymis interfectus est. Apertos autem fuisse caelos dixit, non vere, neque re ipsa, sed spirituali contemplatione. « Et vidi, inquit, visionem Dei, » non essentiam Dei, sed visionem, **681** revelationem quamdam, et veluti expressam effigiem, quæ ab humana natura comprehendi posset. « Et eram in medio captivitatis, » pius cum impiis, cum injustis justus. Tanta enim Domini benignitas est, ut peccatorum

Α τας ⁶⁸ ἐν αὐτῷ, τοῦ γενέσθαι εἰς ἀφανισμόν, καὶ διέρρηξας τὰ ἱμάτιά σου, καὶ ἐκλαυσας ἐνώπιόν μου, καὶ ἐγὼ ἤκουσα, φησὶ Κύριος · οὐχ οὕτως ⁶⁹; Ἴδοι ἐγὼ προστίθηναι σε πρὸς τοὺς πατέρας σου, καὶ ἐπαχθήσῃ ⁶⁷ εἰς τὸν τάφον σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ οὐκ ὄψονται οἱ ὀφθαλμοὶ σου πάντα τὰ κακὰ ἃ ἐγὼ ⁶⁸ ἐπάγω ἐπὶ τὸν τόπον ⁶⁹ τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτόν. » Ταῦτα δὲ καὶ ἡ τῶν Παραλειπομένων βίβλος διδάσκει. Ἐπράχθη δὲ ταῦτα καὶ ἐρρέθη ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἰωσίου · ἐν δὲ καὶ τριάκοντα ἔδρασελευσεν ἔτη. Ἀπὸ τοίνυν τοῦ ὀκτωκαιδεκάτου ἕως τοῦ τριακοστοῦ πρώτου γίνονται ἔτη τεσσαρακάδεκα · μετὰ δὲ τοῦτον Ἰωάχας ⁷⁰ τρεῖς μῆνας ἔδρασελευσεν, οὗς δὲ τούτοις αὐτοὺς συνάψαι τοῖς ἔτεσι, διὰ τὸ τῷ ὀγδῶν μηνὶ τοῦ ὀκτωκαιδεκάτου ἔτους γεγενῆσθαι τὴν προφητείαν· εἶτα τοῦ Ἰωακείμ ἑνδεκα τοῖς προτέροις συνάψαντες ἔτεσιν, εὐρόσομεν πέντε καὶ εἴκοσι. Τοῦς δὲ τρεῖς μῆνας τοῦ Ἰεχονίου καὶ τὰς ὀλίγας ἡμέρας, πάλιν ἀντὶ τῶν ὑπολοίπων μηνῶν τοῦ ὀκτωκαιδεκάτου ἔτους ἀντείσάζομεν. Τοῖς δὲ πέντε καὶ εἴκοσι τὰ πέντε τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Ἰεχονίου προσθεσικότες τὸν τῶν τριάκοντα ἐτῶν εὐρόσομεν ἀριθμὸν · οὕτω καὶ τῶν ἑβδομηκοντα τῆς αἰχμαλωσίας ἐτῶν τὸ ἀψευδὲς καταλαβεῖν δυναθήμεθα. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ὀκτωκαιδεκάτου τῆς Ἰωσίου βασιλείας μέχρι πρώτου Κύρου τῶν Περσῶν βασι-

C *Τῷ τριακοστῷ ἔτει, ἐν τῷ τετάρτῳ μηνί, πέμπτη τοῦ μηνός, ἐγὼ ἤμην ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Χοβάρ ⁷¹, καὶ ἠγοήθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἴδον δρασιν ⁷² Θεοῦ. (3.) Πέμπτη τοῦ μηνός · τοῦτο πέμπτον ⁷³ ἔτος τῆς αἰχμαλωσίας Ἰωακείμ τοῦ βασιλέως. Σαφῶς δὲ καὶ ⁷⁴ ἡμᾶς αὐτοὺς εἰδίδασκεν, ὅτι οὐ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπλῶς ⁷⁵ πέμπτον ἔτος, ἀλλὰ τῆς Ἰωακείμ τοῦ βασιλέως αἰχμαλωσίας · οὗτος δὲ, ὡς ἔφη, Ἰεχονίας ὁ γὰρ τούτου πατήρ Ἰωακείμ ἑνδεκάτῳ ⁷⁶ ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐν Ἱερουσολύμοις ἐσφάγη. Ἄνευχθῆναι δὲ τοὺς οὐρανοὺς ἔφη, οὐκ ἀληθεῖς καὶ πράγματι, ἀλλὰ πνευματικῆ θεωρίᾳ · « Καὶ ἴδον, φησὶ, δρασιν Θεοῦ. » Οὐκ οὐσίαν Θεοῦ, ἀλλ' « δρασιν » ἀποκάλυψιν τινα, καὶ οἰονεὶ ἀνατύπωσιν, τὴν ἐφικτὴν ἀνθρωπείᾳ φύσει. « Καὶ ἤμην ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωσίας. » Ὁ εὐσεβὴς μετὰ τῶν δυσσεβῶν, μετὰ τῶν*

• IV Reg. xxii, 15-20. • II Paral. xxxiv, 25-28.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸ Supra, loco cit. ἐνοικοῦντας. ⁶⁹ οὕτως; Alias pro signo interrogandi apponitur colon. Ita quoque supra, loc. cit. ⁶⁷ B ἀπαχθήσῃ. Supra, loco cit., erat, συναχθήσῃ, juxta rec. lect. ⁶⁸ ἐγὼ. Des. loco cit. ⁶⁹ τόπον. Loco cit. leg. οἶκον. ⁷⁰ B Ἰωάχας. ⁷¹ Χοβάρ. In A ad marginem notatum est, βαρυσμός. Ita incipit scholion, quod ex cod. Jes. olim Marchaliano, ad h. l. attulit Montf. in Hexapl. ⁷² ὄρ. Ita A et B. Sed rec. lectio h. l. est ὄρασεις. ⁷³ A τὸ ἔτος τὸ πέμπτον. ⁷⁴ καὶ. In A ponitur post ἡμᾶς. ⁷⁵ ἀπλῶς. Ita ex B emendata lectio Sirm. αὐτό, cui etiam repugnabat Gabii interpretatio. ⁷⁶ ἑνδεκ. B ἐν δεκάτῳ, sed contra IV Reg. xxiii, 36, et II Paral. xxxvi, 5 (juxta LXX)

παρανόμων ὁ δίκαιος. Τοσαύτη γὰρ ἡ τοῦ Δεσπότου Α causa famulos suos supplicii et calamitatibus
φιλανθρωπία, ὡς τῶν ἀμαρτωλῶν ἔνεκεν ἀνιαιροῖς
ἐκδιδόναι καὶ συμφοραῖς τοὺς οἰκείους θεράποντας.

γ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰεζεκιήλ
ὠιδὸν Βουζεὶ τὸν ἱερέα, ἐν γῆ Χαλδαίων, ἐπὶ τοῦ
ποταμοῦ τοῦ Χοβάρ. Διπλοῖς κομᾶ χαρίσμασιν,
ἱερωσύνη ⁷¹, καὶ προφητεία· ἀμφοτέρω δὲ δῶρα τοῦ
Πνεύματος· λέγει δὲ καὶ τὴν χώραν, καὶ τὸν τόπον,
ἔνθα τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἠξιώθη, πολλὰ διὰ τού-
των παραδηλῶν· πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ Θεῖον ἀπερι-
γραφον, οὐκ ἐν μόνους Ἱεροσολύμοις ἔχον τὴν ἐξου-
σίαν οὐδὲ μόνων Ἰουδαίων δεσπόζον, ἀλλὰ πάντων
ὑπάρχον καὶ ποιητής, καὶ πρῦτανις· δηλοῖ δὲ τοῦτο
καὶ τὴν ἀρρήτον ἀγαθότητα, ὅτι καὶ αἰχμαλωσίᾳ
παραδούς ἀτημελήτους οὐκ ἔβ, ἀλλὰ προμηθείας
ἀπάσης καὶ τῆς προσηκούσης ἀξιοῖ κηδεμονίας. Παρ' ^B
ὑδάτα δὲ τῆς θεωρίας αὐτὸν ἀξιοῖ, προσημαίνων
ἀπάντων ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν, καὶ τὴν διὰ τῆς
τοῦ ὕδατος παλιγγενεσίας ἐσομένην τοῖς εὐσεβέσι
θεογνωσίαν προδηλῶν ⁷². Οὕτω καὶ ὁ θεοπέσιος
Δανιὴλ παρ' ὑδάτα τὰς θείας ἐκεῖνας ἐθεώρησεν
ὄπτασις, καὶ ὁ νομοθέτης Μωσῆς παρὰ τὴν θύβην
βίφεις δι' ὑδάτων τῆς σωτηρίας τετύχηκεν· οὕτω
πάλιν αὐτὸ τὸ φρέαρ καὶ τὸ ὕδωρ τὸν γάμον προ-
ξένησεν· τοῦτο δὲ καὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ πατριάρχαις,
οὐ τῷ Ἰακώβ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ Ἰσαάκ συνέβη ⁷³.
'Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐπανελέθωμεν· οὕτε γὰρ
ἐπὶ ταῦτα τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος· ὁ λόγος ἔχει.
'Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεῖρ Κυρίου.' Ὁ τὴν τοῦ θεοῦ
Πνεύματος ἐνέργειαν οὕτως ἐκάλεσε. Καὶ γὰρ ^C
θεοπέσιος Παῦλος ἀντιτείνοντι τῷ Ἐλύμα παιδείαν
ἐπιφέρων, οὕτως ἔφη· 'Ἰδοὺ χεῖρ Κυρίου ἐπὶ σέ, καὶ
ἔση τυφλός, μὴ βλέπων τὸν ἥλιον ἄχρι καιροῦ.' Τοῦ
δὲ θεοῦ Πνεύματος ἦν ἐνέργεια, ὡς αὐτὸς ὁ Παῦλος
φησὶν, ἐν δυνάμει σημεῖων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει
Πνεύματος Θεοῦ. 'Ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ, φησὶ, χεῖρ
τοῦ ⁷⁴ Κυρίου.'

δ'. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ πνεῦμα ἐξαίρον ἤρχετο
ἀπὸ βορρᾶ, καὶ νεφέλη μεγάλη ἐν αὐτῷ ⁸¹, καὶ ⁸²
φάγος κύκλω αὐτοῦ, καὶ πῦρ ἐξαστράπτει ⁸³.
'Ἀναγκαῖον πρότερον τὴν τῆς ἀποκαλύψεως αἰτίαν
εἰπεῖν, εἶθ' οὕτω κατὰ μέρος τὴν ἐρμηνείαν ἐπαγα-
γεῖν. Πολλοὶ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ψευδοπροφήται
τοῖς προφήταις ἀντέλεγον· καὶ τοῦτο μάλιστα ἡμᾶς
ὁ μακάριος Ἱερεμίας διδάσκει. Τοῦ γὰρ Θεοῦ κλοιο-
φορεῖν αὐτὸν κελεύσαντος, καὶ προλέγειν τὴν αἰχμ-
αλωσίαν, τοῦ τε βασιλέως, καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, Ἄνα-
νίας τις ψευδοπροφήτης ταῦτα συντρέψας, ἀντέλεγεν
τοῖς ὑπὸ τοῦ προφήτου λεγομένοις, ἀντικρυς ψευδό-
μενος, καὶ βοῶν, ὅτι οὐ μόνον ἡ πόλις ἀνάστατος οὐ
γενήσεται, ἀλλὰ καὶ οἱ ἤδη πρότερον αἰχμαλωτοὶ
γεγονότες, οὐκ εἰς μακρὰν ἐπανήξουσι. Διὸ πλέον ὁ
Δεσπότης ἀγανακτήσας Θεὸς σιδηρᾶ δεσμὰ ἐπιθήκει

VERS. 3. *Et factum est verbum Domini ad Eze-
chielem filium Buzi sacerdotem, in terra Chaldaeo-
rum, super fluvium Chobar. Duobus donis gloria-
tur, et sacerdotio, et prophetia (utraque autem
sunt Spiritus dona), et mentionem facit regionis
et loci ubi divinam revelationem conspexerit,
multa per hæc significans. Primum, Numen divi-
num incircumscribendum esse, quod non in solis
Hierosolymis potestatem haberet, neque solis Ju-
dæis dominaretur, sed omnium effector esset et
moderator. Deinde hoc ineffabilem ejus bonitatem
indicat, quia quos captivos tradidit, eos haud ne-
gligit, sed omni providentia decentique cura pro-
sequitur. Ad aquas vero eum hac visione dignatur,
omnium hominum salutem præsignificans, et piis
per aquæ regenerationem, tribuendam Dei cog-
nitionem declarans. Ita etiam divinus Daniel prope
aquas visiones illas divinas conspexit: et legisla-
tor Moses ad ripam projectus, per aquam salutem
est consecutus. Ita rursus ipse puteus et aqua nup-
tias conciliavit: quod item superioribus patriar-
chis, non Jacobo tantum, sed etiam Isaaco usu
venit. Verum ad interpretationem revertamur:
neque enim in præsentem **682** hoc est orationis
iustitutum. « Et fuit super me manus Domini. »
Divini Spiritus efficaciam ita vocavit. Etenim divus
Paulus, resistentem Elymam castigans, ita dixit:
« Ecce manus Domini super te, et eris cæcus, non
videns solem ad certum usque tempus. » Divini
autem Spiritus erat efficacia, ut ipse Paulus ait, in
virtute signorum et proligiorum, in virtute Spi-
ritus Dei. « Fuit super me, inquit, manus Domini. »*

VERS. 4. *Et vidi, et ecce ventus auferens veniebat
ab aquilone, et nubes magna in eo, et splendor in
circuitu ejus, et ignis fulgurans. Necesse est prius
revelationis causam explicare, deinde sigillatim
hæc interpretari. Multi hoc tempore falsi prophete
prophetis contradicebant, quod nos maxime docet
beatus Jeremias. Cum enim vincula ferre ipsum
Deus jussisset, et regis ac totius populi captivita-
tem prædicere, Ananias quidam pseudopropheta
his contritis contradicebat iis quæ a propheta
dicerentur, aperte mentiens, et exclamans, non
modo urbem non eversum iri, sed eos etiam qui
prius captivi fuerant propediem redituros esse.
Quare amplius indignatus Deus pro lignis jubet
ut ferrea sibi vincula circumdet, et iis qui in Judæa
erant obsidione prænuntiet, et servitutum: ca-*

⁷¹ Act. xiii, 44. ⁷² Rom. xv, 49. ⁷³ Jerem. xxviii, vel juxta LXX, xxxv, 35.

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ ἱερωσύ. B præm. καί. ⁷² B παραδηλῶν. ⁷³ συνέβη. Des. in B, colo ad Ἰσαάκ appposito. ⁸⁰ τοῦ. Des. in B. ⁸¹ ἐν αὐτῷ. Abest ab Hebr. ⁸² καὶ—ἐξαστρ. Alius verborum positus juxta Hebr. ⁸³ ἐξαστρ. Hebr. excipiens sese, s. continuus

plivis vero in Babylonem abductis scribat, ut domus ædificent, et vineta conserant, septuaginta quippe annorum lata sententia certa et inendacio carente. **683** Oportebat igitur non solum in Judæa Jeremiam hæc dicere et scribere, sed et eos etiam qui captivi abducti fuerant, per eos prophetas, qui apud ipsos erant, hæc intelligere. Videt igitur propheta excidium quo Hierosolyma funditus perdenda esset. Hoc enim significat, « ventus auferens veniebat ab aquilone, » vel, ut Symmachus ait, « cum impetu flans. » Significat autem venti vis Babylonii impetum; et « maxima nubes, » hastarum et jaculorum, omnisque generis telorum copiam et inundationem; « ignis vero fulgurans, » non solum incussum terrorem, sed etiam urbis demolitionem igne factam; « splendor autem in circuitu, » Dei gloriam, quæ se per supplicium ostendit. Nam quia nec beneficiorum fructum perceperunt, neque ex illis beneficiorum auctorem intelligere voluerunt, per supplicium cognitionem adipiscuntur. Idcirco etiam clamant: « Post captivitatem meam respici. » — « Et in medio ejus quasi aspectus electri in medio ignis, et splendor in eo. » Hactenus igitur omnem nobis revelationem declaravit: deinceps eam secundum partes explicare incipit. αὐτῷ. » Μέχρι μὲν οὖν τούτου τὴν ἀποκάλυψιν ἡμῖν μέρος ἐξήγησιν ἔρχεται.

VERS. 5. *Et in medio quasi similitudo quatuor animalium.* Animal rationis particeps dicitur et homo et angelus, sed alter rationale mortale, alter rationale immortale, animal est. Quis autem possit revelationem aperte declarare, cum ipse propheta in ejus enarratione defatigatus fuerit? Non enim simpliciter quatuor se animalia conspexisse dixit, neque item similitudinem animalium, sed « tanquam similitudinem quatuor animalium; » ita ut perspicuum sit, non ipsas vidisse **684** divinos prophetas eorum quæ cerni nequeunt naturas, sed similitudines, et formas ab eo qui magna largitur ad unumquemque usum ostensas. Narrat igitur nobis etiam conspectorum a se animalium figuras.

Hæc enim visio, inquit, ipsorum: similitudo hominis in eis. **VERS. 6-8.** *Et quatuor facies uni, et quatuor alæ uni. Et crura eorum recta, et pennati pedes eorum, et scintillæ ut æs fulgurans, et leves alæ eorum. Et manus hominis sub alis eorum in quatuor partibus ipsorum.* Formam igitur eorum quæ conspexit, rectam esse ait, et homini similem, et unumquodque quadruplici facie, et quatuor alis præditum

Α εαυτῷ ἀντὶ τῶν ζυλίων παρακελεύεται, καὶ τοῖς μὲν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τὴν πολιορκίαν καὶ τὸν ἀνδραποδιζμὸν προαγορεύσαι, γράψαι δὲ τοῖς ἐν Βαβυλῶνι δορυαλώτοις, καὶ οἰκίας οἰκοδομῆσαι, καὶ ἀμπελώνας φυτεῦσαι· ὡς τῆς τῶν ἑβδομήκοντα ἔτων ἀποφάσεως ἀψευδοῦς ὑπαρχούσης. Ἔδει τοίνυν μὴ μόνον ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τὸν Ἰερემίαν ταῦτα λέγειν καὶ γράφειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ διὰ τῶν παρ' αὐτοῖς προφητῶν ταῦτα μανθάνειν· ὅρα μὲντοι ὁ προφήτης τῶν ἱεροσολύμων γενησομένην τὴν πανωλεθρίαν. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, « Πνεῦμα ἐξάιρον ἤρχετο ἀπὸ βορρᾶ, » ἢ, ὡς Σύμμαχος ἔφη, « καταγίζον· » σημαίνει δὲ ἡ τοῦ πνεύματος σφοδρότης τοῦ Βαβυλωνίου τὴν ἐφοδον· ἡ δὲ « μεγίστη νεφέλη, » τῶν δοράτων, καὶ τῶν ἀκοντίων, καὶ τῶν παντοδαπῶν βελῶν τὸν κατακλυσμὸν· τὸ δὲ « ἐξαστράπτων πῦρ, » οὐ μόνον τὸ ἐπαγόμενον θῆος, ἀλλὰ καὶ τὸν διὰ τοῦ πυρὸς γεγόμενον τῆς πῦλως ἀφανισμόν· τὸ δὲ « φέγγος τὸ κύκλι, » τὴν ἐπιφαινομένην διὰ τῆς τιμωρίας τοῦ Θεοῦ δόξαν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν εὐεργεσιῶν οὐκ ἀπάναντο, οὐδὲ συνιδεῖν ἐξ ἐκεῖνων τὸν εὐεργέτην ἠθέλησαν, διὰ τῆς τιμωρίας εἰσδέχονται τὴν ἐπίγνωσιν· διὸ καὶ βοῶσιν· « Ὑστερον αἰχμαλωσίας μου μετενόησα. » — « Καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ, ὡς ὄρασις ἠλέκτρον ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς, καὶ φέγγος ἐν ὄμοῦ πᾶσαν ἐδήλωσεν· ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὴν κατὰ

ε'. Καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὡς ὁμοίωμα τεσσάρων ζώων. Ζῶον καλεῖται λογικόν, καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἄγγελος· ἀλλ' ὁ μὲν λογικὸν θνητὸν, ὁ δὲ λογικὸν ἀθάνατον. Τίς δ' ἀνδυνθθεῖ σαφῶς ἐρμηνεύσαι τὴν ἀποκάλυψιν, αὐτοῦ τοῦ προφήτου περὶ τὴν διήγησιν ἀτονήσαντος; Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἔφη τέσσαρα τεθεσθῆαι ζῶα, οὕτε μὴν ὁμοίωμα ζῶων, ἀλλ' ὡς ὁμοίωμα τεσσάρων ζῶων· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι οὐκ αὐτὰς ἐθεώρουν τῶν ἀοράτων τὰς φύσεις οἱ θεσπέσιοι προφήται, ἀλλ' εἰκόσματα τινὰ καὶ ἐκτυπώματα εἰς χρεῖαν ἐκάστην ὑπὸ τοῦ μεγαλοδύρου δεικνύμενα· λέγει τοίνυν ἡμῖν καὶ τῶν ὀφθέντων αὐτῷ ζῶων τὰ σχήματα.

Αὕτη γὰρ, φησὶν, ἡ ὄρασις αὐτῶν, ὁμοίωμα ἀνθρώπου ἐν αὐτοῖς. (ε'.) Καὶ τέσσαρα πρόσωπα τῷ ἐντὶ, καὶ τέσσαρες πτέρυγες τῷ ἐντὶ. Καὶ τὰ σκέλη αὐτῶν ὀρθία, καὶ περρωτοὶ οἱ πόδες αὐτῶν, καὶ σπινθῆρες ὡς ἀστράπτων χαλκός, καὶ κούφαι αἱ πτέρυγες αὐτῶν. Καὶ χεῖρ ἀνθρώπου ὑποκάτωθεν τῶν πτερυγῶν αὐτῶν ἐπὶ τὰ τέσσαρα μέρη αὐτῶν. Τὸ μὲν οὖν εἶδος τῶν ὀφθέντων ὀρθῶν

γ Jerem. xxix, 4 seqq. vel juxta LXX, xxxvi, 4 seqq. * Jerem. xxxi, vel juxta LXX, xxxviii, 19.

VARIE LECTIONES.

⁸³ μὲντοι. B τοίνυν. ⁸⁴ τῶν—πανῶν. B τὴν καταληφθεμένην τὰ ἱεροσόλυμα πανωλεθρίαν. ⁸⁵ Σύμμ. B πραγ. ὁ. ⁸⁶ B μετενόησαν. ⁸⁷ καὶ—αὐτῷ, Des. in Hebr. ⁸⁸ ἐν. Rec. lectio est ἐπ'. ⁸⁹ καὶ πτερ. οἱ πόδες αὐτ. Hebr. et planta pedum eorum erat sicut planta pedis vituli. ⁹⁰ καὶ—χαλκός. Hebr. et fulgebant juxta aspectum aris politi. ⁹¹ Rec. lectio ἐξαστράπτων. ⁹² καὶ—αὐτῶν. Des. in Hebr. Pro κούφαι alii leg. ἐλαφραί apud LXX. ⁹³ αὐτ. Desunt h. l. quædam ex fine vers. 8, quæ una cum initio vers. 9, des. etiam in cod. Vat. Plenior est lectio A et cod. Alex. Ἐπὶ τὰ τέσσαρα μέρη αὐτῶν· καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν καὶ αἱ πτέρυγες αὐτῶν τῶν τεσσάρων, ἔχόμεναι ἑτέρα τῆς ἑτέρας, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν οὐκ, κ. τ. λ.

είλη φησ., καὶ ἀνθρώπων εἰκόσ· τετραπρόσωπον δὲ ἄ
 ἑκαστον, καὶ τετραπτέρυγον, ἰσαριθμούς δὲ ταῖς
 πτέρυξι· καὶ χεῖρας ἔχειν ἔφη, πλήρεις δὲ πτερῶν
 καὶ τοὺς πόδας εἶναι. Παραδηλοῖ δὲ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ
 τῶν τε προσώπων, καὶ τῶν πτερῶν, τῶν τὸ θεῖον
 σῆμα φερουσῶν δυνάμεων, τοῦ πμβασιλέως Θεοῦ
 τὴν πάντοτε διήκουσαν ἐποψίαν. Τὸ δὲ ὑπόπτερον
 σημαίνει τῆς φύσεως αὐτῶν τὴν δξύτητα· οἱ δὲ τῷ
 λαμπροτάτῳ χαλκῷ εἰκότες σπινθήρες, τὴν φαιδρό-
 τητα καὶ τὴν τοῦ φρονήματος σημαίνουσι καθαρό-
 τητα· αἱ δὲ ὑπὸ τὰς πτέρυγας κεκρυμμένα χεῖρες,
 ἄγει·

θ. Οὐκ ἐπιστρέφοντο ἐν τῷ βαδίζειν αὐτὰ,
 ἑκαστον κατέναντι τοῦ προσώπου αὐτῶν ἐπο-
 ρεύτο. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ βόρειον μέρος
 ἰδεῖν, εἶτα ἐθέλων ἐπὶ τὸ νότιον μεταθῆναι, ἀναγ-
 καλῶς ἐπιστρέφεται ἐν πρόσωπον ἔχειν ἰαχῶν· οἷς
 δὲ τὰ πρόσωπα τῶν τεσσάρων τῆς οἰκουμένης κλι-
 μάτων ἰσάριθμα, οὐκ ἔστι νότιον οὐδὲν, ἀλλὰ
 πανταχοῦ πρόσωπον πάντα ἐφορᾷ, καὶ οὐ ἂν ἐθέ-
 λει βαδίζειν, καὶ μεταθέσεως οὐ δεόμενον.

ι. Καὶ ὁμοίως, φησί, τῶν προσώπων αὐ-
 τῶν, πρόσωπον ἀνθρώπων, καὶ πρόσωπον λέον-
 τος, ἕκ δεξιῶν τοῖς τέσσαρσι, καὶ πρόσωπον
 ἀετοῦ τοῖς τέσσαρσι, καὶ πρόσωπον μύσχου ἐξ
 ἀριστερῶν τοῖς τέσσαρσι· ταῦτα ἰὺ πρὸς
 αὐτῶν. Ἄλλὰ μηδεὶς εἰσέθω θηρίων καὶ ζῴων ἀλό-
 γων εἰκόνας ἔχειν τὰς ἀόρατους δυνάμεις· ἕτερα γὰρ
 διὰ τούτων αἰνιττεται· διὰ μὲν τοῦ λέοντος, βασι-
 λείαν βασιλικὴν γὰρ τὸ ζῷον· διὰ δὲ τοῦ μύσχου, τὴν
 ἱερωσύνην· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀρχιερέως εἰς προσεφέρετο
 μύσχος· διὰ δὲ τοῦ ἀετοῦ, τὴν προφητείαν· ὕψιπα
 γὰρ τὸ ζῷον, καὶ λίαν ὀξυδερκέσ· τοιαύτη δὲ ἡ προ-
 φητεία, ὕψιπλὴν ἔχουσα τὴν θεωρίαν, καὶ πόρρωθεν
 τὰ ἐσόμενα προρῶσα. Διδάσκει τοίνυν διὰ τῶν εἰρη-
 μένων, ὅτι πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, μετὰ τῶν
 εἰκείων ἤγε μόνων, τῷ παμβασιλεῖ τῶν ὄλων ὑπόκει-
 ται, καὶ ὅτι τοσοῦτοις χαρίσμασι τὸ ἀνθρώπινον
 κατεκόσμησε γένος.

ια. Καὶ αἱ πτέρυγες, φησὶν, ἐκτεταμέναι ἄνωθεν
 τοῖς τέσσαρσι, ἐκάστῳ δύο συνεξουνημένοι πρὸς
 ἀλλήλους, καὶ δύο ἐπεκάλυπτον ἐπάνω τοῦ σώμα-
 τος αὐτῶν. Διὰ τούτων, ὡς οὐδὲ ταῖς θείαις
 δυνάμεισι πάντα καταληπτὰ, ἀλλὰ τὰ μὲν ὀφθαλμοῖς
 καὶ κεκρυμμένα· καὶ ὅτι τοὺς καιμένους οὐχ ὑπερβαί-
 νουσι ὄρους· ἀλλὰ τὰς μὲν δύο πτέρυγας ἐκτείνουσι,
 τῇ δευρομένην ἐντροφῶντες θεωρίᾳ· ταῖς δὲ δύο τὸ
 σῶμα συγκαλύπτουσι, στέργοντες τῶν κεκρυμμένων
 τὴν ἀγνοίαν, καὶ οὐ φιλονεικοῦντες μαθεῖν, ἀ μὴ θέμις
 μαθεῖν.

ιβ. Καὶ ἑκαστον κατὰ πρόσωπον αὐτῶν
 ἐπορεύτο· οὐ ἂν ἦν τὸ πνεῦμα ἐπορεύοντο,

totidemque numero manus quot alas habere dixit,
 ac pedes alis plenos. Declarat autem, per quatuor
 numero facies et alas earum potestatum, quæ di-
 vinam velunt figuram, omnium regis Dei quocun-
 que pertinentem providentiam. Quod autem pennis
 fuerint præditæ, naturæ ipsarum significat acu-
 men : et scintillæ splendidissimo similis aeri,
 splendorem et mentis indicant puritatem ; manus
 vero alis absconditæ, invisibilem et variam indi-
 cant efficacitatem. His subjicit :

τὴν ἀόρατον καὶ ποικίλην ἐνέργειαν. Τούτοις ἐπο-

VERS. 9. Non revertebantur cum ambularent ipsa,
 unumquodque ante faciem suam gradiebatur. Homo
 enim ad borealem partem incedens, cum 685
 postea vult ad australem transire, necessario con-
 vertitur, qui unam tantum faciem est sortitus.
 Sed cui tot sunt numero facies, quot partes orbis
 terræ, huic australe nihil est : sed ubique facies
 illius omnia intuetur, quocumque voluerit incedens,
 neque indigens conversione.

VERS. 10. Et similitudo, inquit, facierum eorum,
 facies hominis, et facies leonis a dexteris, ipsis
 quatuor, et facies aquilæ, illis quatuor, et facies vi-
 tulus a sinistris, ipsis quatuor : hæc facies ipsorum.
 At nemo existimet bestiarum et animantium ra-
 tionis expertium imagines habere invisibiles pote-
 states, siquidem his alia innuuntur. Per leonem
 enim regnum (nam animal regium est) signifi-
 catur ; per vitulum sacerdotium, nam pro principe
 sacerdotum vitulus unus offerebatur ; et per aquilam
 prophetia declaratur : est enim animal in su-
 blime volans, visuque acerrimo. Et prophetia hu-
 jusmodi est, quæ sublimia contemplanis longissime
 prospicit futura. Docet igitur per ea quæ dicta sunt,
 omnem humanam naturam, una cum propriis du-
 cibis, omnium regi omniumque auctori subiectam
 esse, cumque tot donis humanum genus instruxisset.

VERS. 11. Et alas, inquit, extensæ super quatuor,
 unicuique duæ, conjunctæ altera ad alteram, et duæ
 cooperiebant super corpus eorum. His declarat, ne
 a divinis quidem potestatibus omnia comprehendi,
 sed alia ipsis perspicua esse, alia ignota, nec eas
 sibi positos terminos transgredi : sed duas alas,
 686 concessio sibi contemplandi munere, exsul-
 tantes extendunt, et dualis corpus contegunt, eo-
 rum quæ occulta sunt ignoratione contentæ, ne-
 que contententes, ut ea percipiant, quæ percipere
 nefas est.

VERS. 12. Et unumquodque coram facie sua gra-
 diebatur : quocumque erat spiritus ambulabant, nec

VARIÆ LECTIONES.

ἰκλιμ. B τμημάτων. ἰκ B ἐφορῶν. ἰκ καὶ πρ. ἀετοῦ τοῖς τέσσα. Hæc apud LXX sequuntur post ἐξ ἀριστερῶν
 τοῖς τέσσαρσι, juxta Hebr. ἰκ ταῦτα — αὐτῶν. Des. apud LXX, et juxta Hebr. pertinent ista ad vers. 11.
 ἰκ B ἀνθρώπειον. ἰκ πτέρ. Apud LXX, sequi αὐτῶν, juxta Hebr. ἰκ Rec. lectio est ἐκαστέρῳ. Ita quoque A.
 ἰκ Rec. lectio quam etiam A agnoscit, est ἐκάτερον. ἰκ A et B αὐτοῦ, juxta rec. lectionem. ἰκ ἐπορ. Apud
 LXX et in A præm. πορευόμενον.

revertabantur. Potestatum invisibilium statim in omnibus obedientiam significat, et quod constitutam viam minime reliquerint. Quod ipsum divinus quoque David docet, cum dicit: « Benedicite Domino, omnes angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus^a. »

VERS. 13, 14. *Et in medio animalium, quasi visio carbonum ignis ardentium, quasi visio lampadum discurrentium per medium animalium, et splendor ignis, et de igne egrediebatur fulgur. Et animalia currebant, et revertabantur, quasi species bezec. Hoc autem Symmachus interpretatus est, sicut species radii fulguris.* » Terribilis contemplatio, et horro- ris plena, et pœnas præsignificans. Etenim carbo- nes ignis, et discurrentes lampades, et inde emissa coruscatio, et huc atque illuc animalium cursus, et a cursu emissus splendor, futura mala decla- rant. Hæc enim beatus quoque David in pœnis numerat, nunc dicens: « Grando, et carbones ignis^b; » nunc vero: « Cadent super 687 eos carbones ignis^c. » Et alio loco: « Fulgura multiplicavit, et conturbavit eos^d. » Et alibi: « Ful- gura coruscationem tuam, et dissipabis eos; emitte sagittas tuas, et conturbabis eos^e. »

VERS. 15, 16, *Et vidi, et ecce rota una super terram conjuncta animalibus quatuor. Et species rotarum, et formatio ipsarum, sicut species Thar- sis. Secundum Symmachum vero, sicut visio hyacinthi.* — « Et similitudo in quatuor, et aspectus ipsarum, et opus ipsarum unum. » Rotam unam in unoquoque animalium conjunctam contemplaba- tur, quæ hyacinthi similitudinem haberet: nul- lumque se in ipsis discrimen conspexisse dixit, sed plane similes illas quatuor inter se fuisse. Aspectus enim ipsarum, inquit, et opus ipsarum unum, perinde ac si esset rota in rota.

VERS. 17, 18. *In quatuor partes earum amoula- bant, neque revertabantur cum ambularent ipsæ, neque dorsa earum. Et altitudo erat illis, et terri- biles erant. Quemadmodum animalia dicit quatuor vultus habentia, ut omnes in partes pertingentem Dei inspectionem per hæc declararet oratio: ita etiam rotarum speciem interpretatur. Perinde ac si esset, inquit, rota in rota. Hoc autem facile poterit inspicere, si quis duos circulos ratione sibi*

Δ και οὐκ ἐπέστρεφον. Τὴν ἐν ἅπασιν εὐπειθειαν τῶν ἀοράτων δυνάμεων σημαίνει, καὶ ὅτι τὴν τεταγμέ- νην ὁδὸν οὐ κατελίμπανον. Ταῦτό δὲ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ διδάσκει, λέγων· « Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχυρῶ, ποιῶντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ. »

ιγ', ιδ'. Καὶ⁶ ἐν μέσῳ τῶν ζώων, ὡς⁷ ὄρασις ἀνθρώπων πυρὸς κωιόμενων, ὡς ὄρασις λαμπάδων συστρεφόμενων ἀναμέσον τῶν ζώων, καὶ φέγγος τοῦ πυρὸς, καὶ ἐκ τοῦ πυρὸς ἐξεπορεύετο ἀστρα- πή. Καὶ⁸ τὰ ζῶα ἐτρεχον, καὶ ἀνέκαμπτον, ὡς⁹ εἶδος τοῦ βεζέκ. Τοῦτο δὲ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν, « ὡς εἶδος ἀκτινὸς ἀστραπῆς. » Φοβερὰ ἡ θεωρία, καὶ φρίκης μεστή, καὶ τιμωρίας ἀπειλὴν προσημαίνουσα· οἱ γὰρ τοῦ πυρὸς ἀνθρακες, καὶ αἱ συστρεφόμεναι λαμπάδες, καὶ ἡ ἐκείθεν ἀφιεμένη ἀστραπή, καὶ ὁ τῆδε κάκεισε τῶν ζώων δρόμος, καὶ ἐκ τῶν δρόμων¹⁰ ἐκπεμπομένη ἀγλή, τῶν ἐσομένων κακῶν ὑπάρχει δηλωτικὰ· ἐν γὰρ τιμωρίαις τοῦτο¹¹ καὶ ὁ μακάριος τάττει¹² Δαβὶδ, νῦν μὲν λέγων, « Χάλαζα καὶ ἄν- θρακες πυρὸς· » νῦν δὲ, « Πεσοῦνται ἐπ' αὐτοὺς ἄν- θρακες πυρὸς¹³. » ἐτέρωθι δὲ, « Ἀστραπὰς ἐπλήθυσεν, καὶ συνετάραξεν αὐτούς· » καὶ ἀλλαγοῦ, « Ἀστραφὸν ἀστραπὴν σου¹⁴, καὶ σκορπιεῖς αὐτούς· ἐξαπόστειλον τὰ βέλη σου, καὶ συνταράξεις αὐτούς. »

ιε', ις'. Καὶ εἶδον¹⁵, καὶ ἰδοὺ τροχὸς εἷς ἐπὶ τῆς γῆς ἐχόμενος¹⁶ τῶν ζώων τοῖς τέσσαρασι. Καὶ τὸ εἶδος τῶν τροχῶν, καὶ¹⁷ ἡ ποίησις αὐτῶν, ὡς εἶδος θαρσεῖς¹⁸. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « ὡς ὄρασις ὑακίνθου. » — « Καὶ ὁμοίωμα ἐν¹⁹ τοῖς τέσ- σαρασι, καὶ²⁰ ἡ ὄρασις αὐτῶν, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἓν. » Ἐν ἐκάστῳ τῶν ζώων ἓνα τροχὸν ἐπόμενον ἐθεώρει εἶδος ὑακίνθου ἔχοντα· οὐδεμίαν δὲ διαφορὰν εἶπεν ἐν αὐτοῖς θεθεῖσθαι, ἀλλ' ἀκριβῶς ἀλλήλοις ἐο- κέναι τοὺς τέσσαρας. Ἡ ὄρασις γὰρ αὐτῶν, φησὶ, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἓν, καθὼς ἂν εἴη τροχὸς ἐν τροχῷ.

ιζ', ιη'. Ἐπὶ τὰ τέσσαρα μέρη αὐτῶν ἐπορεύ- οντο, καὶ οὐκ ἐπέστρεφον ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐ- τοὺς²¹, οὐδὲ²² οἱ ἄνθρωποι αὐτῶν. Καὶ ὕψος ἦν αὐ- τοῖς, καὶ φοβεροὶ ἦσαν²³. Ὡς περ τὰ ζῶα τετρα- πρόσωπα λέγει, τὴν πάντοσε διήκουσαν ἐποψίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦτων τοῦ λόγου παραδουλοῦντος· οὕτως καὶ τῶν τροχῶν ἐρμηνεύει τὸ εἶδος, ὡς ἂν εἴη, φησὶ, τροχὸς ἐν τροχῷ· τοῦτο δ' ἂν τις κατιδεῖν δυνηθεῖη, δύο κύκλους τῷ λόγῳ παραλαβὼν, καὶ τὸν ἕτερον τῷ

^a Psal. cii, 20. ^b Psal. xvii, 43. ^c Psal. cxxxix, 11. ^d Psal. xvii, 45. ^e Psal. cxliii, 6.

VARLE LECTIONES.

⁶ Καὶ — ἀνθρ. *Hebr.* Similitudo autem animalium et aspectus eorum erant sicut carbones, etc. ⁷ ὡς. Alii ponunt post ὄρασις. ⁸ Καὶ — βεζέκ. Ita quoque cod. Alex. cum A et B, sed in cod. Vat. des. vers. 14. ⁹ ὡς — βεζέκ. *Hebr.* secundum aspectum fulguris. ¹⁰ B τοῦ δρόμου. ¹¹ B ταῦτα. ¹² τάττει. B λέγει, ascripta tamen lectione nostra. ¹³ πυρὸς. Des. supra, tom. I, pag. 1541. ¹⁴ σου. Des. su- pra, tom. I, pag. 1555. ¹⁵ εἶδ. *Hebr.* vidi animalia ista. ¹⁶ ἐγ.— τέσσαρασι. *Hebr.* prope animalia ista, ad quatuor eorum facies. ¹⁷ καὶ ἡ π. αὐτῶν. Des. apud LXX, sed in Compl. leg. καὶ ποίημα αὐτῶν. ¹⁸ θαρσ. *Hebr.* berylli. Alii aliter. ¹⁹ B ἐν, juxta rec. lect. ²⁰ αὐ — ἐν. Aliter οὐ LXX. ²¹ Rec. lectio est, αὐτά. ²² οὐδὲ οἱ v. αὐτ. Hæc apud LXX et juxta *Hebr.* constituunt initium vers. 18. ²³ x. φοβ. ἦσαν. Des. apud LXX, exstat autem apud *Hebr.*

ἐτέρῳ σταυροειδῶς ἐνείρας· τὸ γὰρ τοιοῦτον σχῆμα, A ſingat, alterumque in altero crucis instar interse-
καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς κείμενον ἔδρας, τὴν ἐπὶ τὰ τέσ-
σαρα μέρη κίνησιν ἐπιδέχεται, ἔψον, φημί, καὶ τὸ
ἐσπέριον, τὸ τε βόρειον καὶ τὸ νότιον. Τοῦτο τοίνυν ὁ
μακάριος προφήτης φησὶ, Καθὼς ἂν εἴη τροχὸς ἐν
τροχῷ, ἐπὶ τὰ τέσσαρα μέρη αὐτῶν ἐπορεύοντο, καὶ
οὐκ ἐπέστρεφον ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτούς· τὸ γὰρ
τοιοῦτον σχῆμα οὐ δεῖται μεταστροφῆς· εἰς ἕκαστον
γὰρ τῶν κλιμάτων ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἔδρας κινούμενον
βάθειως ὄρμη. Καὶ τοῦτο δὲ ὡσαύτως τὴν πανταχοῦ
τοῦ Θεοῦ παρουσίαν σημαίνει, παχύτερον καὶ σωμα-
τικώτερον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν τούτων
θεωρηθέντων· «Καὶ ἶδον αὐτούς²⁶, καὶ ἶδον οἱ νῶτοι
αὐτῶν πλήρεις ὀφθαλμῶν κυκλόθεν τοῖς τέσσαρσι.»

θ'-κα'. Καὶ ἐν τῷ πορεύεσθαι τὰ ζῶα, ἐπορεύ- B
οντο οἱ τροχοὶ ἐχόμενοι αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ ἐξαίρειν
τὰ ζῶα ἀπὸ τῆς γῆς, ἐξήρνοντο οἱ τροχοί. Οὐ ἂν
ἦν ἡ νεφέλη, ἐκεῖ ὄρμη²⁶ τὸ πνεῦμα τοῦ πορεύε-
σθαι· ἐπορεύοντο τὰ²⁶ ζῶα, καὶ οἱ τροχοὶ ἤρνοντο
σὺν αὐτοῖς, διότι πνεῦμα ζωῆς ἦν ἐν τοῖς τροχοῖς.
Ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτὰ ἐπορεύοντο, καὶ ἐν τῷ
ἐστάναι αὐτὰ εἰστήκεισαν, καὶ ἐν τῷ ἐξαίρειν
αὐτὰ ἀπὸ τῆς γῆς ἐξήρνοντο σὺν αὐτοῖς, ὅτι
πνεῦμα ζωῆς ἦν ἐν τοῖς τροχοῖς. Τοῦτο σαφῶς
ἡμᾶς ὁ μακάριος διδάσκει Παῦλος, τῶν ἀοράτων
φύσεων καταλέγων τὰ τάγματα καὶ ταῖς ἄλλαις
δυνάμεισι καὶ θρόγους τινὰς συγκαταπέττων²⁷. «Ἐν
αὐτῷ γὰρ, φησὶν, ἐκτίσθη τὰ πάντα· τούτέστι, ἐν
τῷ Χριστῷ· εἴτε²⁸ ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι,
εἴτε Ἐξουσίαι, εἴτε Ἄγγελοι, εἴτε Δυνάμεις· πάντα ἐν
αὐτῷ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται.» Οὐκ οὖν καὶ οἱ θρόνοι
λογικῶν ἐστί καὶ ἀσώματον σύστημα· διὸ καὶ ὁ προ-
φήτης λέγει, ὅτι πνεῦμα ζωῆς ἦν ἐν τοῖς τροχοῖς,
ἔθεν καὶ αὐτόματος ἦν κίνησις²⁹, καὶ ἐθελοῦσις·
οὔτε γὰρ ῥυμὸς τις καὶ ζυγὸς τοῖς ζώοις ἐπέκειτο·
ἀλλ' ἠγεῖτο μὲν ἡ νεφέλη, τὸ δὲ βίαιον ἐκεῖνο καὶ
σφοδρὸν ἠκολούθει πνεῦμα. Τὸ θεῖον δχημα αὐτόμα-
τον ἔθει, τῶν μὲν ζῶων προηγουμένων, τῶν δὲ τρο-
χῶν αὐτομάτως κινουμένων, καὶ ἐπὶ τὰ τέσσαρα μέρη
ἀμεταστρεπῆ φερομένων. Οἱ γὰρ νῶτοι αὐτῶν, φησὶ,
πλήρεις ὑπῆρχον ὀφθαλμῶν, τούτέστι, γνώσεως ἦσαν
ἀνάπλει· τοῦτο δὲ καὶ ἡ τῶν Χερουβιμ ἐρμηνεία
θλοῖ· εἰς γὰρ τὴν Ἑλλάδα φωνὴν μεταφερόμενον
πλήθος γνώσεως ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα.

κβ'-κε'. Καὶ ὁμοίωμα, φησὶν, ὑπὲρ κεφαλῆς αὐ-
τῶν τῶν ζῶων ὡσεὶ στερέωμα, ὡς ὄρασις κρυ-
στάλλου φοβεροῦ³⁰, ἐκτεταμένου ὑπὲρ κεφαλῆς
αὐτῶν ὑπεράνωθεν. Καὶ ὑποκάτω τοῦ στερεώ-
ματος αἱ πτέρυγες αὐτῶν ἐκτεταμέναι, πτερυ-
σόμεναι³¹ ἑκατέρω³² πρὸς τὴν ἑκατέραν· ἑκάστῳ³³

Talis enim ſigura, etiam in eadem sede posita,
in quatuor partes motum admittit, 688 orientem,
inquam, et occidentem, aquilonarem, et austra-
lem. Hoc itaque beatus propheta ait, Perinde ac
si esset rota in rota, in quatuor partes earum
ambulabant, et non revertebantur cum ambularent
ipsæ. Ejusmodi enim figura conversione non indi-
get: nam in unamquamque cæli regionem ab ea-
dem sede mota facile fertur. Atque hoc itidem
Deum ubique præsentem esse significat, his cras-
sius, propter humanam imbecillitatem, et magis
corporeo modo conspectis: «Et vidi, inquit, ipsas,
et ecce dorsa ipsarum plena oculis, in circuitu
quatuor illorum.»

VERS. 19-21. Et cum ambularent animalia, am-
bulabant etiam rotæ conjunctæ ipsis: et cum attol-
lerentur animalia de terra, attollebantur etiam rotæ.
Ubiunque erat nubes, illuc concitabatur spiritus
ambulare: ambulabant animalia, et rotæ incedebant
cum ipsis, quia spiritus vitæ erat in rotis. Cum
ibant illa, ibant, et cum stabant illa, stabant, et
cum attollebantur illa de terra, attollebantur cum
iis, quia spiritus vitæ erat in rotis. Hoc aperte nos
beatus Paulus docet, naturarum invisibilium ordines
recensens, et cum aliis virtutibus Thronos etiam
quosdam connumerans. «In ipso enim, ait, con-
dita sunt universa (id est, in Christo), sive visi-
bilia, sive invisibilia, sive Throni, sive Domina-
tiones, sive Angeli, sive Potestates: omnia in ipso
et in ipsum creata sunt f. » Sunt igitur etiam Throni
ratione præditus et corporis experts ordo. Quare
689 propheta quoque asserit spiritum vitæ in
rotis fuisse, unde spontaneus et voluntarius erat
motus. Neque enim temo aliquis animalibus erat
impositus, aut jugum: * sed præibat quidem nu-
bes, violentus autem ille ac vehemens ventus se-
quebatur. Divinum vehiculum per se currebat,
animalibus præeuntibus, rotis autem per se motis,
et in quatuor partes irretorto cursu latis. «Dorsa
enim ipsarum plena, inquit, oculis erant, » hoc
est, plena erant cognitione, quod Cherubim in-
terpretatio declarat. Siquidem in Græcam linguam
translatum nomen cognitionis copiam sonat.

D
VERS. 22-25. Et similitudo, inquit, super caput
ipsorum animalium, quasi firmamentum, quasi
aspectus crystalli terribilis, extensi super caput eo-
rum desuper. Et sub firmamento alæ ipsorum exten-
sæ, volantes altera ad alteram, unicuique duæ co-
operientes corpora ipsorum. Et audiivi vocem alarum

¹ Coloss. 1, 16.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ Rec. lectio est, αὐτὰ, καὶ οἱ. ²⁷ ὄρμη. Des. apud LXX. ²⁸ τὰ — τροχοί. Ita Alex. cui etiam respon-
dent, quæ sunt proxima. ²⁹ συγχ. Ita B pro συγκαταλάττων, ut habebat ed. prior. ³⁰ εἴτε, x. τ. λ. Ex
memoria locus iste, ut videtur, expressus est. ³¹ κίνησις. Des. in B. ³² φοβ.—ὑπεράνωθεν. Ita Hebr.
Sed aliter of LXX. ³³ πτερ. Des. in Hebr. ³⁴ Rec. lect. ἑτέρω τῇ ἑτέρω. ³⁵ ἑκάστῳ — σώμ. αὐτ. Ple-
norem sensum dat textus Hebr. Post δύο in A seq. συνεζευγμέναι, ut in Alex. et Ald.

ipsorum, cum volarent ipsa, quasi vocem aquarum multarum, sicut vocem Dei omnipotentis: et cum ambularent ipsa, vocem verbi, quasi vocem castrorum: et cum starent ipsa, quiescebant alæ ipsorum. Et ecce vox desuper **690** firmamento quod erat super caput ipsorum: cum starent ipsa, etiam remittebantur alæ ipsorum. Ubique divinus propheta similitudinem ponit, docens nos adumbratam quamdam rerum divinarum effigiem se conspexisse, non item ipsam invisibilem naturam. Cum enim supra dixisset se cælos conspexisse apertos, nunc supra animalia quasi similitudinem firmamenti contemplatur, et animalia subjecta, alasque motantia, non temere, sed ad vocem superne latam, cui obedientia et eas movebant, et rursus servabant immobiles. Docet nos itidem sonitum, qui inde ferebatur, modo aquarum vi, modo clamori castrorum eum assimilans. Et ad extremum dubitans, comparationem adduxit, sicut vos « Dei omnipotentis, » quod Aquila et Symmachus interpretati sunt *sufficientis*. Cur enim laboro, inquit, re ista dignas inquirens imagines, et nulla ratione reperies? Satis est ostendisse eum qui hæc efficit, et per illum sonitus magnitudinem declarare. Cum enim sit sufficiens et omnipotens, omnia perinde ac vult facile perficit.

VERS. 26. *Et desuper, inquit, firmamento super caput ipsorum, sicut visio lapidis sapphiri, similitudo throni super eum.* Hæc itidem species reconditam et invisibilem divinam indicat naturam. « Nubes enim et caligo, inquit, in circuitu ejus ⁵. » Et rursus idem Propheta: « Posuit, ait, tenebras latibulum suum ⁶. » Tenebræ autem, et nubes, et caligo, divinam naturam ejusmodi esse declarant, quæ nequeat conspici. Nam purum **691** illud et inaccessum lumen nobis tenebræ sunt, qui præ naturæ imbecillitate oculorum aciem in ipso intendere minime valemus. Si quis enim solis orbem accurate cupiens intueri, in eo plus æquo defixerit oculus, id assequitur, ut etiam mediocriter videndi facultatem amittat, et a lumine tenebrarum percipit fructum: quid non eventurum ei existimandum est, qui contra divinum et inaccessum lumen ausus fuerit inspectare?

Et super similitudine, inquit, throni, similitudo quasi species hominis desuper ipso. (VERS. 27, 28.) *Et vidi quasi aspectum electri, quasi aspectum ignis intrinsecus per circuitum ejus a visione lumbi et*

δύο ἐπίκαλύπτουσαι τὰ σώματα αὐτῶν. Καὶ ἤκουσα ³⁶ τὴν φωνὴν τῶν πτερυγῶν αὐτῶν ἐν ³⁷ τῷ πτερύσσειν αὐτὰ, ὡς φωνὴν ὑδάτων ³⁸ πολλῶν, ὡς ³⁹ φωνὴν Θεοῦ Σαδὰι ⁴⁰· καὶ ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτὰ, φωνὴν τοῦ λόγου, ὡς φωνὴν παρεμβολῆς, καὶ ἐν τῷ ἐστάναι αὐτὰ κατέκασον αἱ πτέρυγες αὐτῶν. Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ὑπεράνωθεν τοῦ στερεώματος τοῦ ὄντος ⁴¹ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν· ἐν τῷ ἐστάναι αὐτὰ ἀνέτετο ⁴² αἱ πτέρυγες αὐτῶν. Πανταχοῦ ὁ θεὸς προφήτης τὸ ὁμοίωμα εἶθῃσι, διδάσκων ἡμᾶς· σκιαγραφῶν τινὰ τῶν θείων τεθεσθῆναι, καὶ οὐκ αὐτῆν τῶν ἀοράτων τὴν φύσιν· εἰρηκῶς γὰρ ἄνω θεωρηκῆναι διανοιχθέντας τοὺς οὐρανοὺς, νῦν ἐπάνω τῶν ζώων ὡς ὁμοίωμα στερεώματος θεωρεῖ, καὶ τὰ ζῶα ὑποκείμενα, καὶ κινουῦντα τὰς πτέρυγας, οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἄνωθεν φερομένην φωνήν· ἐκείνη γὰρ πειθόμενα ⁴³, καὶ ἐκίνουν ταύτας, καὶ πάλιν ἀκινήτους ἐφύλαττον. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς καὶ τὸν ἐκεῖθεν φερόμενον κτύπον, νῦν μὲν πληθεὶ ὑδάτων ἀπεικάζων, νῦν δὲ φωνῇ παρεμβολῆς· καὶ τὸ τελευταῖον ἀπορήσας παραβολῆν ⁴⁴ ἐπήγαγεν, ὡς φωνὴν « Θεοῦ Σαδὰι, » ὅπερ Ἀκυλάς καὶ Σύμμαχος ἱκανοῦ ⁴⁵ ἤρμηψευσαν. Τί γὰρ, φησὶ, κάμουν ζητῶν εἰκόνας τοῦ πράγματος ἀξίας, καὶ μηδαμῶς εὐρίσκων; Ἀρκεὶ δεῖξαι τὸν ἐνεργούντα, καὶ δι' ἐκείνου παραδηλώσαι τοῦ κτύπου τὸ μέγεθος· ἱκανὸς γὰρ ὢν καὶ παντοδύναμος ποιεῖ πάντα βῆδῳ, ὡς βούλεται.

κς'. Καὶ ὑπεράνω, φησὶ, τοῦ στερεώματος τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, ὡς δρασις Ἰθου σαφείρου, ὁμοίωμῳ θρόνου ἐπ' αὐτῷ. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ εἶδος, τὸ βαθὺ καὶ ἀόρατον τῆς θείας αἰνιττεται φύσεως. « Νεφέλη γὰρ, φησὶ, καὶ γνόφος κύκλιον αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης, « Ἔθετο, φησὶ, σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ. » Τὸ δὲ σκότος, καὶ ἡ νεφέλη, καὶ ὁ γνόφος, τῆς θείας ἀορασίας ὑπάρχει δηλωτικὰ· τὸ γὰρ ἀόρατον ἐκεῖνο καὶ ἀπρόσιτον φῶς, ἡμῖν ἐπισκότος, ἐνατενίζειν ⁴⁶ οὐ δυναμένοις διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν. Εἰ γὰρ τοῦ ἡλίου τὸν δίσκον τις ἀκριβῶς ἰδεῖν ἐθέλησας, ἐρείσειεν ἐκεῖ τὸ ὄμμα πλὴν ἢ δεῖ, καὶ τὴν μετρίαν ἀπόλλυσι θεωρίαν, καὶ δρέπεται σκότος ἀπὸ φωτός, τί οὐκ ἂν τις πάθοι τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπροσίτου κατατολήσας φωτός;

Καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος, φησὶ, τοῦ θρόνου, ὁμοίωμῳ ὡς εἶδος ἀνθρώπου ἐπ' αὐτοῦ ⁴⁷ ἐπάνωθεν. (κς', κη'.) Καὶ ἴδον ὡς δρασιρ ⁴⁸ ἡλέκτρον, ὡς ⁴⁹ δρασιρ πυρὸς ἐσωθεν αὐτοῦ κύκλιον, ἀπὸ

⁵ Psal. xcvi, 2. ⁶ Psal. xvii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ Rec. lect. ἤκουον. ³⁷ ἐν — αὐτὰ. Des. in Hebr. ³⁸ πτερ. Ita Ald. Sed rec. lect. est πορεύεσθαι. ³⁹ Rec. lect. ὑδάτος πολλοῦ. ⁴⁰ ὡς — παρεμβολῆς. Hæc des. in cod. Vat. Sed cum levi mutatione leg. in cod. Alex. cum quo consentit A. Ad Theodot. hæc pertinere, sententia est Montf. in Hexapl. ad h. l. ⁴¹ Θεοῦ Σαδ. A ἱκανοῦ, juxta Alex. ⁴² τοῦ ὄντος. Ab his verbis in cod. Vat. incipit vers. 26, sed contra Hebr. cui magis h. l. respondet codex Alex. ⁴³ ἀν. αἱ πτ. B καὶ ἀνίστασθαι τὰς πτέρυγας. ⁴⁴ B πειθόμενοι. ⁴⁵ B παραβολῶν. ⁴⁶ B ἱκανός. ⁴⁷ ἐνατ. Ita B. Sed ed. prior hab. ἀνατενίζειν. ⁴⁸ ἐπ' αὐτοῦ. Des. apud LXX. ⁴⁹ ὄρ. Ita quoque A et B, necnon Ald. Recepta autem lectio est ὅψιν. ⁵⁰ ὡς — κύκλιον. Des. in cod. Vat.

ὀράσεως ὀσφύος, καὶ ἕως ⁶⁰ ἐπάνω· καὶ ἴδον, A *sursum versus; et vidi, et a visione lumbi et deorsum versus vidi quasi visionem ignis, et splendorem ejus in circuitu. Sicut visio arcus, quando fuerit in nube die pluvia, sic visio splendoris in circuitu. Ubique et similitudinem, et quasi apponit, ut doceat nos, non ibi consistendum, sed intelligendum esse, unanquamque visionem ad rei usum accommodari. Nam patriarchæ Abrahamo omnium rerum Dominus ut homo apparuit, nihilque ipsi formidabile ostendit, cum et ipsi et per ipsum cuncto terrarum orbi esset bona promissurus. Promissio enim Isaaci, Domini etiam et Salvatoris nostri Jesu Christi ortum secundum carnem continet: quare cum Isaaci pollicitatione, gentium etiam benedictio conjuncta est. « In semine enim tuo benedicentur, inquit i, **692** omnes gentes terræ. » Cum vero generis ipsi prædiceret servitutem, non ita ei benignus apparuit, sed et clibanum fumantem, et lampades ignis, inter divisiones illas transeuntes ostendit i. Ita cum Jacobum timentem ob Esauum animo confirmare et consolari vellet, ut homo eidem apparuit k. Et Mosi primo quidem horribiliter ostendit l, ignem in rubo, et rubum ita ardentem, ut minime combureretur: postea vero mansuete et placide cum eo colloquitur, nihil eorum præferens, quæ possent terrorem incutere. Et Israelæum similiter cum vellet perterrefacere, eique suam potentiam patefacere, totum montem fumantem ostendit m, et tonitruum n fremitus, et buccinas sonantes, ingentemque caliginem; et omnino ita ipsos perterruit, ut prophetæ supplicarint ne Deus loqueretur ad eos, sed ipse internuntius divina jussa perferret. Hoc item visionum discrimen magno quoque Eliæ ostendit o: primum commotionem, deinde ignem, tum spiritum montes conterentem, et comminuentem petras, ac postea flatum auræ tenuis, et in ipsa Dominum. Siquidem gaudet ipse bonitate, et longanimitate ac mansuetudine vult res humanas procurare: verum summa impietas et iniquitas causa est ut illa quoque adhibeat. Quare non in illis dixit Dominum esse, sed in aura tenui: quandoquidem illa non ex ejus intentione, sed propter hominum utilitatem fiunt: bonitas vero et benignitas **693** ejus naturæ propria sunt. Cum igitur diversas Dei visiones audieris, ne multiforme Numen opineris. Est enim omnino corpore et specie qualibet vacuum, simplexque, et compositionis omnisque figuræ expertis: neque oculis cerni, neque animo comprehendi potest, aut ullo termino circum-*

i Gen. xii, 18. j Gen. xv, 17. k Gen. xxxii, 24. l Exod. iii, 2. m Exod. xix, 16. n III Reg. ix, 11 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ ἕως. Exstat tantum in Compl. A recepta lect. recedunt etiam quæ sequuntur. ⁶⁰ εἶδον. Des. in b. Colo non ad κάτω, sed ad πῦρός posito. Ita quoque, omisso εἶδον, leg. infra. in fine hujus capituli. ⁶¹ Rec. lectio ὄσαν. Ita quoque exeunte hoc capite leg. ⁶² ὄρ. Ita B et Ald. Sed A sequitur rect. lectionem ὄσαν. ⁶³ B Μωϋσῆ. ⁶⁴ ἐν—κατακ. B ἐν τῷ βάτῳ, καὶ τὸν βῆτον καίόμενον καὶ μὴ κατακείμενον.

scribi. Ostendit autem visiones, perinde ut opus est eas representans. Et hoc itaque loco illa quidem terribilia ostendit : ostendit vero quoque beneficium quo omnes homines afficiendi erant, Dei, inquam, et Salvatoris nostri in carne dispensationem. Hac de causa, speciem quidem humanam dicit, naturas vero duas ; alteram electri, alteram ignis, et alteram ferentem, alteram latam. Siquidem divina natura humanam induerat. Idcirco superiorem partem conspectam esse ait, tanquam speciem electri, inferiori vero, a lumbis et infra, quasi speciem ignis : igne divinam innuente naturam, « Deus enim tuus, inquit, ignis consumens est *, » electro vero humanam. Tale enim est electrum, veluti mista quadam specie præditum, et neque auro neque argento simile, sed quasi utriusque commistio. Tale autem est etiam corpus humanum : neque enim solum terra est, neque aqua ipsum per se, neque ignis, neque aer, sed ex quatuor elementis est compositum. Imo vero talis est hominis natura, neque anima ratione prædita tantum, neque mortale corpus, sed utraque simul. Propterea propheta videt a lumbis ejus desuper sicut speciem electri, * quin etiam sicut visionem ignis intrinsecus per circuitum ejus. Etenim humanitas Verbi Dei clara et splendida, et gloriosa, immortalisque, et a corruptione libera, ab inhabitante divina natura facta est. Idcirco **694** congruenter dixit : « Et vidi quasi aspectum electri, velut aspectum ignis, intrinsecus per circuitum ejus, a visione lumborum et deorsum versus, sicut visio ignis. » Natura enim divina ferebat humanam. « Et splendor ejus in circuitu. Sicut visio arcus, quando fuerit in nube, die pluviae, ita visio splendoris in circuitu. » Et hæc porro divina dona significant, quæ splendoris instar inde profecta, humanum genus beneficiis orsecum afferentia. Ita omnibus narratis propheta

A ἐνταῦθα τοίνυν ἐδειξε μὲν ἐκεῖνα τὰ φοβερά· εἰδείξε δὲ καὶ τὴν ἐσομένην πάντων ἀνθρώπων εὐεργεσίαν, τὴν τοῦ Θεοῦ φημι καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ οἰκονομίαν. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν εἶδος ἀνθρώπινον λέγει, τὰς δὲ φύσεις δύο· τὴν μὲν ἠλέκτρον, τὴν δὲ πυρὸς, καὶ τὴν μὲν φέρουσαν, τὴν δὲ φερομένην· ἡ γὰρ θεία φύσις τὴν ἀνθρωπίαν περιέκειτο· διὸ τὸ μὲν ἄνω λέγει τεθεσθῆναι ὡς εἶδος ἠλέκτρον· τὸ δὲ ἀπὸ ὀσφύος καὶ κάτω, ὡς εἶδος πυρὸς· τοῦ μὲν πυρὸς τὴν θέλειαν φύσιν αἰνιττομένου (« Ὁ γὰρ Θεὸς σου, φησὶ, πῦρ καταναλάσκον »)· τοῦ δὲ ἠλέκτρον τὴν ἀνθρωπίαν. Τοιοῦτο γὰρ τὸ ἠλεκτρον, οἰοεὶ μικτὸν τὸ εἶδος ἔχον, καὶ οὔτε χρυσῷ οὔτε ἀργύρῳ παρξοικὸς, ἀλλ' ὡσπερ ἑκατέρου κρᾶμα τυγχάνον. Τοιοῦτο δὲ καὶ τὸ ἀνθρώπινον ** σῶμα· οὐ γὰρ μόνον ἐστὶ γῆ, οὐδὲ ὕδωρ **B** αὐτὸ καθ' αὐτό, οὔτε πῦρ, οὔτε ἀήρ, ἀλλ' ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συγχέκεται· μᾶλλον δὲ τοιαύτη τοῦ ἀνθρώπου ἡ φύσις**, οὔτε ψυχὴ λογικὴ μόνον, οὔτε σῶμα θνητὸν, ἀλλ' ἀμφοτέρω κατ' αὐτόν**. Διὰ τοῦτο ὁ προφήτης ὄρα ἀπὸ ὀσφύος καὶ ἄνω, ὡς εἶδος ἠλέκτρον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄρασιν πυρὸς ἔσωθεν αὐτοῦ κύκλῳ. Καὶ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ** τοῦ Θεοῦ Λόγου φαιδρὸν, καὶ λαμπρὸν, καὶ ἔνδοξον, ἀθάνατόν τε καὶ ἀφθαρτόν ὑπὸ τῆς ἐνοικουσίας ἐγένετο φύσεως· διὸ ἀρμολίως ἔφη· « Καὶ ἴδον ὡς ὄρασιν ἠλέκτρον, ὡς ὄρασιν πυρὸς ἔσωθεν αὐτοῦ κύκλῳ, ἀπὸ ὀράσεως ὀσφύος, καὶ ἔως κάτω**, ὡς ** ὄρασιν**⁶¹ πυρὸς. » Ἡ γὰρ θεία φύσις τὴν ἀνθρωπίαν ἔφερεν. « Καὶ τὸ φέγγος αὐτοῦ κύκλῳ. Ὡς ὄρασις τόξου, ὅταν ἦ ἐν τῇ νεφέλῃ ἐν ἡμέρᾳ ὑέτου, οὕτως ἡ ὄρασις τοῦ φέγγου, **C** κυκλόθεν. » Καὶ ταῦτα δὲ τῶν θείων δωρεῶν ὑπάρχει σημαντικά· δίκην γὰρ ἀγγελίας ἐκεῖθεν ἐξισύσαι τῶν ἀνθρώπων. εὐεργετοῦσι γένος, τὸν ἐκεῖθεν ὑέτον σημαίνουσαι τε καὶ ἐπιφέρουσαι. Οὕτως ἅπαντα διηγησάμενος ὁ προφήτης ἐπέγηγεν·

CAPUT II.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

VERS. 1. *Hæc visio similitudinis gloriæ Domini.* Neque dixit, hæc natura Domini, neque gloria Domini, sed « visio similitudinis gloriæ Domini. » Sicut enim voluit, ait, figurans visionem, illius me contemplatione dignatus est. « Et vidi, et cado in faciem meam. » Omnino ex merito. Si enim Seraphim Deum laudantia velant ora, quid non sustinisset homo, mortali corpore indutus, et veram visionem contemplant? Verum metum excutit benignus Dominaus. « Audiavi enim, inquit, ad me

α'. Αὕτη ** ἡ ὄρασις ὁμοιώματος δόξης Κυρίου. Καὶ οὐκ εἶπεν, Αὕτη ἡ φύσις Κυρίου, οὐδὲ ἡ δόξα Κυρίου, ἀλλ' « ὄρασις ὁμοιώματος δόξης Κυρίου. » Ὡς γὰρ ἠθέλησε, φησὶ, σχηματίσας τὴν ἔψιν, ἠξίωσέ με τῆς θεωρίας. « Καὶ ἴδον, καὶ πίπτω ἐπὶ πρόσωπόν μου. » Καὶ μάλα εἰκότως· εἰ γὰρ τὰ Σεραφίμ ὕμνουῦντα συγκαλύπτει τὰ πρόσωπα, τί οὐκ ἂν ἔπαθεν ἄνθρωπος σῶμα θνητὸν περιεχόμενος, καὶ ὀπτασίας ἀληθοῦς ἐν θεωρίᾳ γενόμενος; Ἄλλ' ἐκβάλλει τὸ θεὸς ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης. « ἤκουσα γὰρ, φησὶ, λα-

* Deut. iv, 24.

VARIÆ LECTIONES.

** B, ἀνθρώπειον. ** ἡ φύς. Ex B suppl. ** B κατὰ ταυτόν. ** ἀνθρώπειον. ** ἔως κάτω. Desunt h. l. que medium locum antea tenebant, p. 601, ἐπάνω—ὀσφύος, καὶ ἔως. ** ὡς. Deest h. l. εἶδον, ut supra, in B. Vid. schol. 96. ** B ὄρασις. ** Αὕτη—Κυρίου, et quæ proxima sunt verba textus, usque ad λαλοῦντος πρὸς με, juxta Hebr. pertinent ad sinem capitis primi, cui in quibusdam libris vet. subiiciuntur. Infra, ad Dan. vii, 9, 10, initium hujus vers. ita se habet, τοῦτο ὁμοίωμα δόξης Κυρίου. Ita quoque leg. infra, ad locum Eph. i, 17, 18.

λοῦντος⁶³ πρὸς με, καὶ εἶπε πρὸς με· Υἱὸς ἀνθρώπου, στήθι ἐπι τοὺς πόδας σου, καὶ λαλήσω πρὸς σέ. » Υἱὸν δὲ ἀνθρώπου προσαγορεύει, μονονουχὶ λέγων, Μὴ ἐπιλάθου τῆς φύσεως τῆς ὑπὲρ τὴν φύσιν θεωρίας ἀξιοθείας, ἀλλὰ γινῶθι σαυτὸν· μήτε μὲν ἐπιμεινῆς τῇ ἀμετρίᾳ τοῦ δέους, ἐμοῦ σοι παρεγγυῶντος θαρρῆναι, ἀλλ' ἐστὼς ἀκουε τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων, μὴ περιτρεπόμενος, ἀλλὰ τῇ στάσει σημαίνων τὸ βέβαιον. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα ὁ ἀγαθὸς ἔλεγε Δεσπότης, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐξήρει τὸν φόβον.

β'. Ἦλθε γάρ, φησὶν, ἐπ' ἐμέ πνεῦμα⁶⁴, καὶ ἀνέλαβέ με, καὶ ἐξῆρέ με, καὶ ἔστησέ με ἐπὶ τοὺς πόδας μου, καὶ ἤκουον αὐτοῦ λαλοῦντος πρὸς με. Θεία γάρ τις ἐνέργεια ἀψαμένη μου συνέσφιγγέ με τῷ φόβῳ διαλυθέντα, καὶ πτήναι, καὶ ἀκοῦσαι τῶν φερομένων παρεσκευάσε λόγων.

γ'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Υἱὸς ἀνθρώπου, ἐξαποστελῶ ἐγὼ σε πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, τοὺς παραπικραίνοντάς⁶⁵ με, οἵτινες παρεπικρανᾶν με αὐτοὶ, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν, καὶ ἠθέτησαν ἐν ἐμοὶ⁶⁶ ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. Τί; ἂν λόγῳ μετρήσειε τὴν θεῖαν φιλανθρωπίαν; ποῖος δ' ἂν ἐξίκοιτο νοῦς τοῦ πελάγους τῆς ἀγαθότητος; Μετὰ τὰς μυρίας ἀσεβείας καὶ παρανομίας οὐκ ἀπαγορεύει τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ κατηγορεῖ μὲν καὶ αὐτῶν, καὶ τῶν πατέρων, ὡς ἀθετησάντων, καὶ παραβεβηκότων τὰς συγκαίμενας συνθήκας, καὶ μέχρι καὶ τήμερον τῇ πονηρίᾳ προσμεινάντων· ἀνακαλεῖται δὲ, καὶ πρὸς ὑγίαιαν τοὺς ἀνήκεστα νοσοῦντας καλεῖ, καὶ ταῦτα εἰδῶς αὐτῶν τὸ δυσπαιθέδες καὶ δυσήκοον· διὸ καὶ ἐπιτίθει:

δ'. Καὶ⁶⁷ υἱοὶ σκληροπρόσωποι, καὶ θρασυκάρδιοι, πρὸς⁶⁸ οὓς ἀποστελῶ σε ἐγὼ πρὸς αὐτούς. Τοῦτέστιν Ἰταμοὶ, ἐρυθριᾶν οὐκ εἰδότες, μαλάττεσθαι οὐκ ἐθέλοντες· οὔτε συμβουλευτικοὺς κειθόμενοι λόγοις, οὔτε τῇ τῶν τιμωριῶν ἀνάγκῃ μεταβαλλόμενοι. «⁶⁹ Καὶ ἔρεις πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναι ὁ Κύριος. » Τὸ δὲ Ἄδωναι καὶ αὐτὸ τὸ Κύριος σημαίνει· ἔχει δὲ καὶ σμικρὰν τινα ἑτέραν ἔμφασιν· Τάδε λέγει, φησὶ, ὁ Κύριος, ὁ Κύριός μου.

ε'. Ἐὰν⁷⁰ ἄρα ἀκούσωσιν, ἢ πτοηθῶσι, ἡ δότι οἶκος παραπικραίνων ἐστὶ, καὶ γινώσκονται ὅτι προφήτης εἶ σὺ ἐν μέσῳ αὐτῶν. Τὸ, ἐὰν ἄρα, οὐκ ἀγνοίας ὑπάρχει σημαντικόν. Οὐδὲν γὰρ ἀγνοεῖ τῶν μελλόντων ὁ γινώσκων τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν· διὸ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ βοᾷ πρὸς αὐτὸν, Ἐγὼ ἔγνωκα τὴν καθέδραν μου, καὶ τὴν ἔγερσίν μου,

† Dan. xiii, 42.

A loquentem, et dixit ad me, Fili hominis, sta super pedes tuos, et loquar ad te. « *Filium hominis appellat, ita propemodum dicens: Ne naturæ obliviscaris* 695 ea contemplatione dignatur, quæ tuam superat naturam: verum nosce teipsum. Neque tamen immenso metu diutius detinearis, cum tibi auctor ego sim, ut bono sis animo: sed stans audi quæ a me dicantur, non huc aut illuc te circumvertens, sed ipso statu stabilitatem significans. Neque hæc solum bonus dicebat Dominus, sed etiam ipsis rebus metum eximebat.

VERS. 2. *Venit enim super me, inquit, spiritus, et assumpsit me, et extulit me, et statuit me super pedes meos, et audivi ipsum loquentem ad me.* Divina enim quædam virtus cum tetigisset me, veluti solummodo metu collecti, et ita comparavit, ut consistentes verba, quæ ferebantur, audire possem.

VERS. 3. *Et dixit ad me: Fili hominis, mittam ego te ad domum Israelis, irritantes me, qui irritaverunt me, ipsi et patres eorum, et prævaricati sunt in me usque ad hodiernum diem.* Quis oratione divinam poterit dimetiri clementiam? quæve mens illius bonitatis pelagus posset obire? Post infinita scelera, impiaque facinora, non denegat illis salutem, sed et ipsos et parentes eorum accusat, quod legi non obediissent, et composita fœdera violarint et usque ad hodiernum diem in improbitate perseveraverint. Revocat eos tamen, et insanabili morbo laborantes ad sanitatem invitat: præsertim cum ipsorum contumaciam nosset, et animos rebelles. Quamobrem subjicit:

VERS. 4. *Et filii dura facie et obfirmato corde, ad quos ego mitto te.* Hoc est, impudentes, qui nesciunt erubescere, quique molliri nolunt, neque verbis eorum qui consulunt obtemperant, neque item suppliciorum necessitate mutantur. « *Et dices ad ipsos: Hæc dicit Adonai Dominus.* » Illud autem Adonai etiam ipsum Dominum significat, et habet aliam quamdam parvam emphasim: Hæc dicit, inquit, Dominus, Dominus meus.

VERS. 5. *Si forte audiant, aut timeant, quia domus exasperans est, et cognoscent te prophetam esse in medio ipsorum.* Illud si forte non ignorantiam significat: nihil enim eorum quæ futura sunt ignorat is qui omnia cognoscit antequam fiant P. Quamobrem beatus quoque David exclamat erga ipsum: « *Tu nosti, cum ego sedeo vel surgo: tu*

VARIE LECTIONES.

⁶³ λαλ. Apud LXX, præm. φωνήν. ⁶⁴ καὶ—ἐξῆρέ με. *Hebr.* cum loqueretur mecum. ⁶⁵ τοὺς παραπ. με. *Hebr.* ad gentes rebelles quæ, etc. ⁶⁶ x. ἦθ. ἐν ἐμ. Ita A et B. Sed des. ista in cod. Vatic. et ad Theodol. pertinere videntur. Conf. Montf. in Hexapl. ad h. l. ⁶⁷ Καὶ—αὐτούς. Hæc etiam des. in cod. Vat. ⁶⁸ θρασ. Alii habent στεροχάρδιοι. Sicque leg. in A. ⁶⁹ πρὸς—αὐτ. Alii, ἐγὼ ἀποστέλλω (A ἀποστελῶ) σε πρὸς αὐτούς. ⁷⁰ Ex B suppl. ⁷¹ Ἄδ. Exstat h. l. tantum in paucis libris vet. ⁷² Ex B. suppl. ⁷³ Ἐὰν—γινώσκονται. *Hebr.* Illi autem, sive audiant, sive desistant (nam domus rebellis illi sunt), cognoscent, etc. ⁷⁴ ἢ πτ. Supra, p. 528, ad Jer. xxiii, 5, erat, ἐὰν ἄρα ἴδωσιν.

intellexisti cogitationes meas e longinquo, semitam meam, et funiculum meum investigasti, et omnes vias meas prævividisti; ecce tu, Domine, cognovisti omnia, novissima et antiqua q. » Certo itaque sciens ipsorum pertinaciam, apponit si forte, per hæc liberam mentis facultatem docens, quod possint immutari, si voluerint. Simile quoque est dictum in ipso Evangelio ex persona patris: « Mittam filium meum ad agricolas, forte reverebuntur hunc r. » Neque enim illud forte ibi ambiguitatis signum est, quippe noverat fore ut non revererentur: sed ea facit, quæ suæ justitiæ consentanea sint. Ne quis enim ejus præscientiam opinetur causam eventus rerum, **697** necessario apponit ambiguitatis verba, ostendens voluntatis liberum arbitrium, sibi que defensionem ad diem judicii reservans. Hac de causa prænoscentium contumaciam rebellionemque, omnem machinam movet, ut ab improbitate deficientes respiciant. * Quamobrem per Isaiam prophetam exclamat: « Quid amplius faciam vineæ meæ huic, et non feci *? » Et per Oseam rursus: « Quid faciam tibi, Ephraim? quid faciam tibi, Juda? Verumtamen sciens, insanabili eos morbo ægrotare, adhibet remedia, ut die judicii sine controversia rebelles latam contra se sententiam excipiant, divinis beneficiis in medium prolatis. Quare beatus quoque David exclamat: « Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris ». Nostra enim iniquitas, cum divinis beneficiis collata, jure non supplicii subjicit: et ipse justus iudex, etiam ab iis qui puniuntur, ut victor accipit suffragium, ut qui nullum humanitatis genus omiserit, neque ullam rationem, qua possit de hominibus bene mereri, intactam prætermiserit. Illud itaque, « si forte audiant aut timeant, » non inscitiam Dei significat, sed illis tribuit poenitentiae locum: quandoquidem Pharaonis etiam contumaciam noscens Deus: « Novi enim ego, inquit, fore ut non dimittat vos Pharaon, nisi manu valida, et brachio excelso v; » divina sua lenitate uti perseveravit. Nam si supplicia intulisset Dominus jam inde cum prævividit, quia ex recogno- sci potuisset divina **698** justitia ab iis, qui præcognitionis haud cernerent eventum? Idcirco finem expectat, et tunc infligit pœnas. Et me itaque, inquit, o propheta, et quæ a me dicuntur, ut internuntius, ad tuos cognatos perfer, ut ipsis utilitatis auctor fias, discantque te esse inter ipsos prophetam, divinatorum verborum ministrum.

VERS. 6. *Et tu, fili hominis, ne timeas eos, neque formides a facie ipsorum: quia æstro percellen-*

q Psal. cxxxviii, 2, 5. r Luc. xx, 45. * Isa. v, 4. † Osee, vi, 5. u Psal. l, 4. v Exod. iii, 19.

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ ἀποστ.—ἐντρ. τοῦτ. Aliter l. e. leg. ⁷⁶ π. κιν. μηχ. Rarior est hæc dicendi formula apud Nostrum, qui alias dicere solet, πάντα κινεῖν πόρον. Vid. supra, p. 212, schol. 20. ⁷⁷ ἐπ. B add. αὐτῶ. ⁷⁸ Ex B suppl. ⁷⁹ παραστ. Des. in B. ⁸⁰ Θεοῦ. B præm. τοῦ. ⁸¹ Φαρ. — ὑψηλῶ. Aliter, supra, t. l, p. 123. ⁸² ἀπὸ προσ. αὐτ. Hebr. a verbis eorum.

Α οὐ συνήκας τοῦς διαλογισμοῦς μου ἀπὸ μακρόθεν. τὴν τρίβον μου, καὶ τὴν σχοῖνόν μου οὐ ἐξίχθιασας, καὶ πάσας τὰς ὁδοὺς μου προῦδεις· ἰδοὺ, Κύριε, οὐ ἔγνω; πάντα τὰ ἔσχατα καὶ ἀρχαῖα. » Εἰδῶς τοίνυν ἀκριθῶς αὐτῶν τὸ ἀνένδοτον, τίθησι τὸ εἶναι ἄρα, τὸ τῆς γνώμης ἀυθαίρετον διὰ τούτων διδάσκων, ὅτι ἐνδέχεται αὐτοὺς μεταβληθῆναι ἔαν ἐθελήσωσι· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῇ Εὐαγγελίῳ εἰρημέζον ἐκ πρώτου τοῦ πατρὸς· Ἄποστειλῶ ⁷⁸ τὸν υἱόν μου πρὸς τοὺς γεωργοὺς, ἵσως ἐντραπήσονται τοῦτον· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ἀμφιβολίας τὸ ἴσως· ἤξει γὰρ ὡς οὐκ ἐντραπήσονται· τὰ δὲ ἀρόμυτοντα τῇ ἑαυτοῦ δικαιοσύνῃ ποιεῖ. Ἴνα γὰρ μὴ τις αὐτοῦ τὴν πρόγνωσιν αἰτίαν ὑπολάβῃ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως, ἀναγκαστὴς τὰ τῆς ἀμφιβολίας τίθησι ῥήματα, δεικνύς τῆς γνώμης τὸ αὐτεξούσιον, καὶ ἀπολογία ἐαυτῶ φυλάττων ἐν τῇ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ. Τοῦτου χάριν καὶ προειδὼς τὸ δυσπειθὲς καὶ ἀνήκον, πᾶσαν ⁷⁶ κινεῖ μηχανὴν εἰς τὴν ἐκ πονηρίας μεταβληθῆν. Διὸ καὶ διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου βοᾷ· « Τί ἐτι ποιήσω τῷ ἀμπελῶνι μου τούτῳ, καὶ οὐκ ἐποίησα ⁷⁷; » καὶ διὰ Ὠσηὲ πάλιν· « Τί σοι ποιήσω, Ἐφραΐμ; τί σοι ποιήσω, Ἰούδα; » Ἄλλ' ὅμως καὶ ἀνήκεστα νοσοῦντας εἰδὼς προσφέρει τὰ φάρμακα, ἵνα ἐν τῇ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ ἀναγιγνώσκῃ τὴν ἐκφερομένην κατ' αὐτῶν οἱ ἀπειθοῦντες δέξωνται· ψήφον, τῶν θείων εὐεργεσιῶν εἰς μέσον προσφερομένων. Οὐ χάριν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ βοᾷ· « Ὅπως ἂν δικαιωθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρινέσθῳ σε· » παρεξεταζομένη γὰρ ἡ ἡμετέρα παρανομία ταῖς θεαῖς εὐεργεσίαις ἐνδικῶς ἡμῶς ὑποβάλλει ταῖς τιμωρίαις· αὐτὸς δὲ ὁ δίκαιος κριτῆς, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν κολαζομένων ⁷⁸ δέχεται τὴν νικῶσαν, ὡς πᾶν εἶδος φιλανθρωπίας παραστήσας, ⁷⁹ καὶ μηδὲνα πόρον ἀκίνητον εὐεργεσίας καταλιπών. Τὸ τοίνυν, « Ἐάν ἄρα ἀκούσωσιν ἢ ποτηθῶσιν, » οὐ Θεοῦ ⁸⁰ σημαίνει τὴν ἀγνοίαν, ἀλλ' ἐκεῖνοις χώραν δίδωσι μεταμελείας· ἐπεὶ καὶ τοῦ Φαραῖο τὴν ἀπειθειαν εἰδὼς ὁ Θεός, « Οἶδα γὰρ, φησὶν, ἐγὼ, ὅτι οὐ προήσεται ἡ μῆτις Φαραῶ ⁸¹, εἰ μὴ ἐν χειρὶ κραταίξ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῶ, » μακροθυμῶν διετέλεσεν. Εἰ γὰρ ἀπὸ τῆς προγνώσεως τὰς τιμωρίας ἐπήγγεν ὁ Δεσπότης, πόθεν ἂν ἐγνώσθη τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον τοῖς οὐκ ὀρώσι τὸ τῆς προγνώσεως τέλος; διὰ τοῦτο ἀναμένει τὸ τέλος, καὶ τρυκαῦτα τὴν τιμωρίαν ἐπάγει. Κάμει τοίνυν, φησὶν, ὦ προφήτα, καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ τοῖς ὁμορμῆσι διαπόρθευσον, ἵνα αὐτοῖς γένη πρόξενος ὠφελείας, καὶ μάθωσιν ὅτι προσφῆτης εἰ σὺ ἐν μέσῳ αὐτῶν τῶν θείων λόγων διάκονος.

ς'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, μὴ φοβηθῆς αὐτοῖς, μηδὲ ἐκστῆς ἀπὸ ⁸² προσώπου αὐτῶν, διότι

παροιστρήσουσι, και ἐπισυστήσουται ἐπὶ σὲ κύκλω ⁸², και ἐν μέσῳ σκορπίων σὺ κατοικεῖς· τοὺς λόγους αὐτῶν μὴ φοβηθῆς, και ἀπὸ προσώπου αὐτῶν σὺ μὴ ἐκστῆς, διδοὶ οἶκος παραπικραίνων ἐστίν. Ἀρκοῦσα εἰς καταφρόνησιν ἀφορμὴ ἢ τῶν ἐπιβουλεύειν ἐπιχειροῦντων πονηρία· παράνομοι γὰρ εἶσι, και τῆς θείας ἔρημοι βοθηίας· οὐ δεῖ τοίνυν, φησὶ, τοὺς τοιοῦτους δεδιέναι, κἂν δίκην σκορπίων φέτωσι, κἂν θρασεῖς προσφέρωσι λόγους, κἂν μετὰ πολλῆς λύτης ἐπιφέρωνται και μανίας· τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ παροιστρήσουσι ἤνθητο, ἐκ μεταφορᾶς τῶν βοῶν, οὓς ὁ οἶστρος νεμομένους ἐλαύνει, και φέρεσθαι κατὰ κρημνῶν ἀναγκάζει πολ- λάκις· μίας δὲ ἐστὶν εἶδος, κέντρου παντός σφοδρότερον τοὺς βίας ἐλαύνον. Οὕτω τοίνυν τὴν μανίαν τροπικῶς προσηγόρευσεν.

ζ. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου ⁸³, λαλήσεις τοὺς λόγους μου πρὸς αὐτούς, ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν ἢ ποτηθῶσιν, ὅτι οἶκος παραπικραίνων ἐστίν. Ἡλίον τὴν ἀμφιβολίαν προστέθεικε, τὴν μεταμέλειαν μηχανώμενος· εἰπὼς γὰρ, αὐτούς, φησὶ, τῇ τῆς τιμωρίας ἀπειλῇ ποτηθῆναι, και δει- ναι τῆς ἀπειλῆς τὸ τέλος, ἐπειδὴ τοῖς χρη- στοτέροις εἰκεῖν οὐκ ἐθέλουσι λόγοις.

η'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, ἀκουε τοῦ λαλοῦν- τος πρὸς σὲ, και ⁸⁴ μὴ γίνου παραπικραίνων, καθὼς ὁ οἶκος ὁ παραπικραίνων· χάνε τὸ στόμα σου, και κατάφαγε ἃ ἐγὼ δίδωμι σοι. Μὴ ἀντε- τῆς, φησὶ, τοῖς ὑπ' ἐμοῦ σοι κελευομένοις· μηδὲ ζηλώσης τοὺς ἀντιλέγοντας, ἀλλὰ τὰ προσταττόμενα πλήρου.

θ, ι'. Καὶ ἴδον, και ἴδον χεῖρ ἐκτεταμένη πρὸς με, και ἐν αὐτῇ κεφαλὴ βιβλίου. Καὶ ἀνέλησεν αὐτὴν ἐνώπιόν μου, και ἐν αὐτῇ ἦν γεγραμμένα· τὰ ὀπισθεν ⁸⁵ και τὰ ἔμπροσθεν, και ἐγγεγραπτο εἰς αὐτὴν θρήνος, και μέλος, και οὐαί.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

α'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Υἱὲ ἀνθρώπου, κατά- φαγε ⁸⁷ τὴν κεφαλίδι ταύτην, και πορεύθητι, και λέλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. Εἰκότως ἔφη ἔγω, « Ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν ἢ ποτηθῶσι »· φρίκτις γὰρ μετὰ τὰ τῷ προφήτῃ προσφερόμενα, « θρήνος, και μέλος, και οὐαί, » ὅλη τῇ κεφαλίδι ἐγγεγραμ- μένα, ἐνδοθέν τε και ἐξωθεν. *Κεφαλίδα* δὲ καλεῖ τὰ εἰλητά βιβλία. Οὕτω γὰρ οἱ πάλαι τὴν τῶν συγ- γραμμάτων ἐφύλαττον μνήμην. Ἰουδαῖοι δὲ και μέχρι τοῦ παρόντος ἐν τοιοῦτοις εἰλήμασι τὰς θείας ἔχουσι Γραφάς.

β, γ. Καὶ διήνοιξεν ⁸⁸ τὸ στόμα μου, και ἐψώ- μισέ με τὴν κεφαλίδα ταύτην. Καὶ εἶπε πρὸς με, Υἱὲ ἀνθρώπου, τὸ ⁸⁹ στόμα σου φάγεται, και ἡ

tur, et congregabuntur contra te in circuitu, et in med' o scorpionum tu habitas: verba eorum ne timeas, et a facie ipsorum tu ne formides, quia domus irritans est. Causa idonea est ad contemptum, eorum qui insidiari aggrediuntur improbitas: legis enim violatores, et a divina ope destituti sunt. Non sunt itaque hujusmodi viri metuendi, inquit, quamvis more scorpionum lædant, quamvis temeraria verba proferant, quamvis multa rabie multaque insania efferantur. Hoc enim innuit illud *æstro percel- lentur*, translatione a bobus desumpta, quos æstrus pascentes impellit, et sæpe per præcipitia ferri cogit. Est autem muscæ genus, quolibet stimulo vehementius boves exagitans. Ita igitur insaniam per translationem appellavit.

VERS. 7. *Et tu, filii hominis, loqueris verba mea ad eos, si forte audiant, aut timeant, quia domus irritans est. Rursus dubitationem adjecit, ut ad pœnitentiam adducat. Par est enim, inquit, ipsos suppliciorum comminatione expavescere, et mi- narum eventum vereri, quando initionibus verbis cedere recusant.*

699 VERS. 8. *Et tu, filii hominis, audi loquentem ad te, et ne sis irritans, quemadmodum domus irritans est: aperi os tuum, et comede quæ ego do tibi. Ne repugnes, inquit, iis quæ tibi præcipio, neque contradicentes æmuleris, verum imperata per- fectio.*

VERS. 9, 10. *Et vidi, et ecce manus extensa ad me, et in ipsa caput libri. Et evoluit illud coram me, et inscriptum erat in tergo et in fronte, et in eo scripta erat lamentatio, cœrmen, et væ.*

CAP. III.

VERS. 1. *Et dixit ad me: Fili hominis, comede caput hoc, et abi, et loquere filiis Israelis. Merito supra dixit, « si forte audiant, aut timeant; » terroris enim plena quæ prophetæ mandantur, « lamentatio, et cœrmen, et væ, » in toto capite scripta, intus et foris. Caput autem vocat libros convolutos. Sic enim prisca scripta monumenta servabam, et Judæi ad hoc usque tempus in hujuscemodi voluminibus divinas continent Scripturas.*

VERS. 2, 3. *Et aperuit os meum, et cibavit me go capite. Et dixit ad me: Fili hominis, os tuum comedet, et venter tuus implebitur hoc capite tibi tradito. Et co-*

1 Cap. II, 5, 7.

VARIE LECTIONES.

⁸² διότι—κύκλω. *Hebr.* licet refractarii sint, et instar spinarum sint apud te. ⁸³ σὺ υἱὲ ἀνθρ. *Des.* apud LXX, et in *Hebr.* ⁸⁴ και. *Exstat* in A, sed *des.* apud LXX. ⁸⁵ ὀπισθ. *Ita* A et B, sed *rec.* lectio est ὀπίσω. ⁸⁷ κατάφ. *In Compl.* sequitur ὁ, τι ἐὰν εὐρησ, και φάγε. *Ita* *Hebr.* ⁸⁸ *Hebr.* aperui. ⁸⁹ σὺ — τῆς κεφ. ταύτ. *Hebr.* ventrem tuum cibato et viscera tua impleto.

medi ipsum, et factum est in ore meo sicut mel dulce. « Quam dulcia **700** enim, » ait divinus David, « faucibus meis sunt eloquia tua! melle dulciora sunt ori meo γ. » Dulcis autem et jucundissima est ob peccata lamentatio. « Defeci enim, inquit, animo, propter peccatores derelinquentes legem tuam z. » Et: « Videbam imprudentes et tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt a. » Ejus quoque filius nos admonet, cum ait: « Melius est ire ad domum luctus, quam ire ad domum risus b. » Ita propheta fuit melli similis voluminis comestio, etsi nihil jucundi, aut unde oblectaretur contineret, sed lamentationem tantum, et carmen, et vae. Nemo autem opinetur ejusmodi cibum fuisse, qui aut sensu percipi posset, aut corpore constaret. Quemadmodum enim visionem illam spiritu contemplatus est, ita hunc quoque gustum spiritu percipit.

Vers. 4-6. *Et dixit ad me: Fili hominis, vade, accede ad domum Israelis, et eloquere verba mea ad eos. Quia non ad populum labii profundi et tarde lingua tu mitteris, sed ad domum Israelis. Neque ad populos multos alterius vocis, aut alterius linguae, neque graves lingua, quorum non audias sermones.* Hic aperte ostendit discrimen inter apostolicos et propheticos labores. His enim unius tantum gentis, ex qua oriundi erant, cujusque nativam linguam habebant, cura commissa fuit: apostolis vero cunctus orbis terrarum et omnes gentes commendate sunt, secundum Domini jussum: « Euntes enim docete, inquit, **701** omnes gentes c. » quæ infinitas habebant et diversas linguas, moresque varios, et contrarias leges. Attamen ii, quibus multe gentes, diversæ linguæ, varii mores, omnis generis leges creditæ fuere, orbem terrarum ad præstantiora instituta traduxere: quibus vero effrenatus ille populus commissus est, ii multos quidem sustinuerunt labores, dignos autem laborum fructus non tulerunt. In culpa autem fuit non agricolarum segnitias, sed eorum qui colescerentur malignitas. Quamobrem ipse quoque Dominus ait:

Et si ad ejusmodi misissem te, ii audissent te, Vers. 7.) Domus vero Israelis nolent audire te, quia nolunt audire me: quia omnis domus Israelis contentiosi sunt et duri corde. Per hæc autem ostendit gentium obedientiam, et ipsius Israelis contumaciam. Et interpretatus est etiam illud: « Si forte audiant, » aperte docens se non

y Psal. cxviii, 105. z ibid. 55. a ibid. 168. b Eccle. vii, 5. c Matth. xxviii, 19.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ A γλυκάζων. ⁹¹ φησ. B πρᾶξ. γάρ. ⁹² Supra, tom. I, pag. 1477, εἶδον. ⁹³ ἢ — γέλ. Rec. lectio loco cit. est, ἢ ὅτι πορ. εἰς οἶκον πότου. ⁹⁴ βαθ.—έξαρ. B σύ βαθύχειλον καὶ βροδύγλωσσον (Ita quom: A omissio tamen a) ἀποστέλλη. ⁹⁵ ἀλλά. D. s. in B. ⁹⁶ ἢ. Ed. prior hab. καί, contra rec. lectio quam etiam agnoscunt A et B. ⁹⁷ λόγ. A add. αὐτῶν. ⁹⁸ εἶγ. B πρᾶξ. μέν. ⁹⁹ Rec. lectio καὶ εἰ. Ed. prior hab. θελήσωσιν. * φιλ. εἰσφ. Hebr. obfirmatam habent frontem.

κοιλία σου πλησθήσεται τῆς κεφαλίδος τῆς δεδομένης εἰς σέ· καὶ ἔφαγον αὐτὴν, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ στόματί μου, ὡς μέλι γλυκάζων⁹⁰. « Ὡς γλυκέα, » φησὶν⁹¹ ὁ θεὸς Δαβὶδ, « τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου· ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου. » Γλυκὺς δὲ, καὶ λιαν ἡδύς, καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ὁ ὀρθῆτος· « Ἄθυμια γάρ, φησὶ, κατέσχε με ἀπὸ ἀμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον σου⁹² » καὶ, « Ἴδον⁹³ ἀσυνετούντας καὶ ἐξετηκόμεν, ὅτι τὰ λόγια σου οὐκ ἐφυλάξαντο. » Καὶ ὁ τούτου δὲ υἱὸς παραινῆ λέγων· « Ἄγαθὸν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένητος, ἢ⁹⁴ πορευθῆναι εἰς οἶκον γέλωτος. » Οὕτως ἐγένετο τῷ προφήτῃ μέλιτι ἐμφερὴς τῆς κεφαλίδος ἡ βρώσις, οὐδὲν μὲν ἐχοῦσης τερπνὸν ἢ θυμῆρες, θρήνον δὲ, καὶ μέλος, καὶ οὐαί. Μηδεὶς δὲ αἰσθητὴν καὶ σωματικὴν ὑπολάβῃ τῆς κεφαλίδος τὴν βρώσιν. Ὡσπερ γὰρ ἐκείνην τὴν θεωρίαν πνευματικῶς ἐθεάσατο, οὕτως καὶ ταύτης πνευματικῶς μεταλαμβάνει τῆς γεύσεως.

δ-ς. Καὶ εἶπε πρὸς με· Γιὲ ἀνθρώπου, βάδιζε, εἰσελθε εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ λάλησον τοὺς λόγους μου πρὸς αὐτούς. Διότι οὐ πρὸς λαὸν βαθύχειλον⁹⁵ ἢ βαρὺγλωσσον σὺ ἐξακυστέλλῃ, ἀλλὰ⁹⁶ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ. Οὐδὲ πρὸς λαοὺς πολλοὺς ἀλλοφώνους ἢ⁹⁷ ἀλλογλώσσους, οὐδὲ στιβυροὺς τῇ γλώσσῃ ὄντας, ὧν οὐχὶ ἀκούσῃ τοὺς λόγους⁹⁸. Ἐνταῦθα σαφῶς δείκνυσι τῶν ἀποστολικῶν πόνων καὶ προφητικῶν τὸ διάφορον. Οἱ μὲν γὰρ ἐνδὸς ἔθνους τὴν ἐπιμέλειαν ἐπιστετεύθησαν, ἐξ αὐτῶν ὀρμώμενοι, καὶ τὴν αὐτὴν φωνὴν ἔχοντες· οἱ δὲ τὴν οἰκουμένην ἐνεχειρίσθησαν, καὶ ἅπαντα τὰ ἔθνη, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν· « Πορευθέντες γὰρ, φησὶ, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, οἱ μυριάς εἶχον⁹⁹ καὶ διαφόρους γλώττας, ἦθη δὲ ποικίλα, καὶ νόμους ἐναντίους· ἀλλ' ὁμοῦς οἱ τὰ πολλὰ ἔθνη, καὶ τὰς διαφόρους γλώττας, καὶ τοὺς ποικίλους τρόπους, καὶ τοὺς παντοδαποὺς ἐχειρισθέντες νόμους, τὴν οἰκουμένην ἐπὶ τὸ κρεῖττον μετέβαλον· οἱ δὲ τὸν δυσήνιον ἐκείνον ἐχειρισθέντες λαὸν, πολὺν μὲν ὑπέμεναν τὸν πόνον, οὐκ ἀξίους δὲ τῶν πόνων ἐδρέψαντο τοὺς καρπούς· αἰτία δὲ οὐχ ἡ τῶν γεωργῶν βραθυμία, ἀλλὰ τῶν γεωργομένων ἡ δυστροπία. Οὗ χάριν καὶ αὐτὸς ὁ Θεοπότης φησὶν·

Εἰ⁹⁹ καὶ πρὸς τοιοῦτους ἐξαπέστειλά σε, οὗτοι ἂν εἰσῆκουσάν σου. (ζ.) Ὁ δὲ οἶκος Ἰσραὴλ οὐ μὴ θελήσουσιν· ἀκούσαί σου, διότι οὐ βούλομαι εἰσακούειν μου· ὅτι πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ φιλόνηκοί εἰσι⁹⁹, καὶ σκληροκάρδιοι. Διὰ δὲ τούτων ἐδειξε, τῶν μὲν ἔθνῶν τὸ εὐπειθεῖς, τοῦ δὲ Ἰσραὴλ τὸ δυσήνιον· ἡρμήνευσε δὲ καὶ τὸ, « Ἐλν

ἄρα ἀκούσωσι, ἢ σαφῶς διδάξας, ὡς οὐκ ἄγνοεῖ, ἀλλ' ἀκριβῶς οἶδεν αὐτῶν τὴν ἀπειθειαν· σημαίνει δὲ κατὰ ταυτὸν, ὡς ἀπὸ γνώμης, ἀλλ' οὐκ ἐκ φύσεως αὐτῆ· « Ὁ γὰρ οἶκος, φησὶν, Ἰσραὴλ οὐ μὴ θελήσουσιν ἀκούσαι σου, διότι οὐ βούλονται εἰσακούειν μου· » ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἀλγήσης παρακουόμενος· ἐμοὶ γὰρ ἀντιλέγοντες τοῖς ὑπὸ σοῦ προσφερομένοις ἀντιπίπτουσι λόγοις· αἰτία δὲ τῆς ἀντιλογίας ἡ φιλόνοικος γνώμη, καὶ ἡ τῆς καρδίας ἀντιτυπία, καὶ τοῦ φρονήματος ἡ θρασυτής· ἀλλὰ μὴ δεισῆς πρὸς τοιοῦτους ἀπαστελλόμενος.

ἦ, θ'. Ἰδοὺ γὰρ δέδωκα τὸ πρόσωπόν σου δυνατὸν κατέναντι τῶν ἰ προσώπων αὐτῶν, καὶ τὸ ῥεῖκόσ σου κατισχύσω κατέναντι τοῦ ῥεῖκουσ αὐτῶν. Καὶ ἔσται διαπαντός, κρατιώτερον πέτρας δέδωκα τὸ πρόσωπόν σου, μὴ φοβηθῆς ἐπ' αὐτῶν, μηδὲ πτοηθῆς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, διότι οἶκος παραπικραίων ἐστὶ. Εἰδώς, φησὶν, αὐτῶν τὴν πονηρίαν τῆς γνώμης, πάντα φόβον ἐκ τῆς διανοίας ἐξόρισον· δῶσω γὰρ σοι ἰσχὺν ἀναλογῶσαν τῇ ἐκείνων ἀντιλογίᾳ, καὶ ὁ σύμμετρον τῷ τῶν παρεξω τὴν δύναμιν, καὶ πάσης πέτρας κρατιώτερόν σου καταστήσω τὸ μέτωπόν, ἵνα μήτε παροινούμενος, μήτε τυπτόμενος, μήτε ἄλλο τι τῶν δεινῶν ὑπομένων, φύγῃς τὴν τοῦ λόγου διακονίαν, καὶ τὴν τούτων ἐπιμέλειαν καταλίπῃς.

ι, κ'. Καὶ εἶπε πρὸς με, Ἰδὲ ἀνθρώπου, πάντας τοὺς λόγους, οὐκ ἐλάληθα μετὰ σοῦ, λάβε εἰς τὴν καρδίαν σου, καὶ τοῖς ὠσὶ σου ἄκουε. Καὶ βάδιζε, εἰσελθε εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ λαοῦ σου, καὶ ἔρεῖς πρὸς αὐτούς· Ἰάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐάν ἄρα ἀκούσωσιν, ἔαν ἄρα ἐνδῶσιν. Μηδὲν, φησὶν, οἰκεῖον φθέγγῃ διαλεγόμενος πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ τοῖς ἐμοῖς διακόνησον λόγοις, καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ σοι κελευόμενα πρόσφερε· εἰκὸς γὰρ αὐτούς τοὺς σοὺς αἰδεσθῆναι πόνους, καὶ τὰς ἐμάς ἀπειλάς φοβηθῆναι. Ἡ δὲ ἀμφιβολία πάλιν, ὡς ἔφη, οὐ τὴν ἄγνοϊαν σημαίνει, ἀλλὰ τοῦ αὐτεξουσίου τὴν ὀρμὴν διεγείρει.

ιβ'. Καὶ ἔλαβῃ με Πνεῦμα, καὶ ἤκουσα καταπισθῆν μου ζωὴν σεισμοῦ μεγάλου, Εὐλογημένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. Ταύτας γὰρ, φησὶ, δεξάμενος τὰς ἐντολάς, κατηπειγμένη τὴν διακονίαν πληροῦν, καὶ οὐδὲ τοῖς ποσὶ κεχρῆσθαι συνεχωρούμην, ἀλλ' ὑπὸ θείας συνεργείας πρὸς οὐ· ἀπεστάλην μεταφερόμην. Ἀνυγκάλως δὲ καὶ τοῦ σεισμοῦ τὴν αἰσθησὶν δέχεται, ἵνα τῷ φόβῳ νυττόμενος τὴν διακονίαν πληρώσῃ. Λέγει δὲ κατὰ τὴν ὑμνωδίαν, ἣν ἀνέπαμψεν αἰσθόμενος τοῦ σεισμοῦ· « Εὐλογημένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. » Τοῦτο δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διδραχθεῖς

A ignorare, sed optime nosse ipsorum perversitatem. Simulque significat eam a voluntate, non a natura esse profectam. « Domus enim Israelis, inquit, nolent audire te, quia nolunt audire me; hoc est, ne egre tuleris, cum tibi non obediant: mihi enim resistentes verbis a te prolatiis repugnant. Causa vero cur repugnent, a voluntate contentionum studiosa, et corde adversandi cupidis, et mentis temeritate proficiscitur. Verum, ne timeas, cum ad hos mitteris.

VERS. 8, 9. Ecce enim faciem tuam potentem feci contra facies eorum, et contentionem tuam corroborabo 702 contra contentionem eorum. Et erit semper, duriorum petra dedi frontem tuam: ne timeas ab eis, neque verearis a facte ipsorum, quia domus irritans est. Cum moris, inquit, illorum improbam mentem, metum omnem ex animo excutito: tribuam enim tibi robur, quod eorum contentioni proportionem respondeat, et vires laboribus convenientes subministrabo, et omni petra duriorum frontem tuam constituam, ut, neque contumelia affectus, neque percussus, neque aliud quidpiam gravo sustinens, effugias quin mandata exsequaris, et istorum curam abjicias.

VERS. 10, 11. Et dixi ad me: Fili hominis, omnes sermones quos ego locutus sum tecum, assume in cor tuum, et auribus tuis audi. Et vade, ingredere in captivitatem ad filios populi tui, et dices ad eos: Haec dicit Adonai Dominus: Si forte audiant, si forte remittant se. Nihil, inquit, tuo nomine cum ipsis loquaris, sed cito verborum meorum interpres, et quaecumque mandavero tibi, ea proferas: par est enim ipsos et tuos revereri labores, et meas minas pertimescere. Dubitatio autem rursus, ut dixi, non inscitiam indicat, sed Hebraeorum voluntatis vim excitat.

VERS. 12. Et assumpsit me Spiritus, et audiivi post me vocem commotionis magnae: Celebrata sit gloria Domini e loco suo (egressa). His enim acceptis mandatis, inquit, properabam minus hoc obire, neque 703 pedum officio sumgi sinebar, verum divina virtute cooperante, ad ignos missus fui, transferebar. Convenienter autem commotionem sensu percipit, ut metu stimulatus exsequatur munus demandatum. Narrat etiam cantum, quem post commotionem sensisse se assertit: « Celebrata sit gloria Domini e loco suo (egressa). » Hoc vero ab ipso Deo edoctus dixit, qui beato Mosi sup-

VARIAE LECTIONES.

ἰ τῶν — κατέναντι. Des. in B. ἰ τὸ — αὐτῶν. Hebr. frontem tuam fortem (reiddidi) contra frontem eorum. Alii legunt νίκος, et deinde νίκους. Utrumque minus recte. ἰ Καὶ — διαπ. Hebr. Sicut adamantem. ἰ πρόσσωπ. B μέτωπον. juxta Hebr. A νίκος. Alii rectius, νείκος. ἰ καὶ. Des. in B. ἰ καὶ. Apud LXX praem. καὶ λαλήσεις πρὸς αὐτούς. ἰ ἐνδῶσιν. Hebr. desinant. ἰ Rec. lectio est, ἀνέλαβε. ἰ Εὐλογ. A praem. λεγόντων. ἰ B ἐπεργείας.

placanti ut ei seipsum indicaret, et cognoscendum præberet : « Nemo, inquit, videbit faciem meam, et vivet ^d. » Deinde subjicit : « Ecce locus apud me, et ponam te in foramen petrae, et protegam te manu mea, et videbis postrema mea, faciem autem meam videre non poteris ^e. » Non quod in faciem et postrema Numen divinum divisum sit : sed quia per faciem intelligimus divinam essentiam, per postrema vero divinas dispensationes, ac beneficia, quæ plurima omnisque generis in nos conferuntur. Locum itaque ejus beneficentiam vocat, propter quam, cum natura ejusmodi sit, ut comprehendi nequeat, ab iis qui digni sunt, quoad ejus fieri potest, comprehenditur.

VERS. 13. *Et vidi vocem alarum animalium alis latera ferientium, alterius ad alteram, et vox rotarum conjuncta eis, et vox commotionis magna.* His enim mihi dictis, animalia movebantur alas concutientia, et rotæ insequabantur, maximaque commotio his motis fiebat : ingens enim strepitus erat, qui undique ferebatur.

VERS. 14. *Et Spiritus sustulit et suscepit me, et abii sublimis in impetu Spiritus 704 mei.* Divini enim Spiritus gratia, quæ in me erat, id effecit, ut interjectum inter cælum et terram aerem veluti quidam volucer alatus secarem. « Et manus Domini fuit super me fortis. » Bursus ipsam Spiritus gratiam significat.

VERS. 15. *Et ingressus sum ad captivitatem sublimis, hoc est, non ambulans, sed per aera vectus.* « Et circumivi habitantes ad fluvium Chobar, qui erant ibi, et sedi ibi septem dies versatus in medio eorum. » Cum enim adissem eos, ad quos ire jussus fueram, dies septem in silentio transegi, divinam exspectans virtutem.

VERS. 16, 17. *Et factum est post septem dies verbum Domini ad me dicens : Fili hominis, speculatore constitui te in domo Israelis, et audies de ore meo verbum, et minaberis eis meo nomine. Sis, inquit, quasi speculator, quem super aliquem tumulum constituunt homines, jubentes ut sibi prænuntiet futuras barbarorum irruptiones. Et tu itaque, veluti in quadam specula et vertice prophetiæ constitutus, quæ prævides, ea populo prædicito, et verba mea ad ipsos ut internuntius perferto.*

VERS. 18. *Cum dixero ego iniquo : Morte morieris, et non annuntiaveris ipsi, neque locutus fueris, ut annunties iniquo, ut revertatur ipse a visis suis, ut*

^d Exod. xxxiii, 20. ^e ibid. 21-23.

Ἄ ἐφη ἡ τῶ γὰρ μακαρίῳ Μωσῆ ¹³ γνωστῶς ἰδεῖν αὐτῆσαντι τὸν Θεόν, ἔφη, « οὐδεὶς ἔβηται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. » Ἐτα ἐπάγει ἡ Ἰδοῦ τόπος παρ' ἐμοῖ, καὶ θήσω σε εἰς ὅπην τῆς πέτρας, καὶ σκεπάσω σε τῇ χειρὶ μου, καὶ βύβη τὰ ὀπίσθιά μου, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐ μὴ ἴδῃς. » Οὐκ ἐπειδὴ εἰς πρόσωπον καὶ ὀπίσθια τὸ Θεὸν διήρηται ἄλλὰ διὰ μὲν τοῦ προσώπου τῆς θεῆας νοουμένης οὐσίας, διὰ δὲ τῶν ὀπισθίων, τῶν οικονομῶν καὶ εὐεργεσιῶν, αἱ περὶ ἡμᾶς πολλαὶ γίνονται, καὶ παντοδαπαί. Τὸπον τοίνυν αὐτοῦ καλεῖ τὴν ἀγαθότητα, δι' ἣν ἀχώρητος ὢν τῇ φύσει, ὡς δυνατόν τοῖς ἀξίοις, γίνεται χωρητός.

13. Καὶ Ἰδοῦ ¹⁴ φωνὴν τῶν περὶ τῶν τῶν ζώων ^B πτερυσομένων ἐκάτεραν πρὸς τὴν ἐκαστέραν ¹⁵, καὶ φωνὴ τῶν τροχῶν ἐχομένη αὐτῶν, καὶ φωνὴ τοῦ σεισμοῦ μεγάλῃ ¹⁶. Τούτων γὰρ πρὸς με εἰρημένων, ἐκινεῖτο μὲν τὰ ζῶα καὶ πτέρυξι χρώμενα, ἐπηκολούθουν δὲ οἱ τροχοὶ· σεισμός δὲ μέγιστος τούτων κινουμένων ἀπετελεῖτο· πολὺς γὰρ ἦν ὁ κτύπος ὁ πανταχόθεν φερόμενος.

14. Καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξῆρέ με, καὶ ἔλαβέ ¹⁷ με, καὶ ἐπορεύθη μετέωρος ¹⁸ ἐν ὄρμῃ τοῦ Πνεύματος μου. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος χάρις ἐν ἐμοῖ γενομένη μέσον οὐρανοῦ καὶ γῆς, οἷόν τινα ὑπόπτερον, διατέμνειν παρεσκευάσατο τὸν ἀέρα. « Καὶ χεὶρ Κυρίου ἐγένετο ἐπ' ἐμέ κραταιά. » Πάλιν αὐτὴν σημαίνει τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος.

15. Καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν μετέωρος ¹⁹· τουτέστιν, οὐ βαδίζων, ἀλλὰ δι' ἀέρος φερόμενος. « Καὶ περιῆλθον τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Χοβάρ, τοὺς ὄντας ἐκεῖ, καὶ ἐκάθισα ἐκεῖ ἑπτὰ ἡμέρας ἀναστρεφόμενος ²⁰ ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Καταλαβὼν γὰρ, φησὶν, οὗς προσετάχθη, ἡμέρας ἑπτὰ σιγῶν διστέλεσα, ἀναμένων τὴν θεῖαν ἐνέργειαν.

15, 17. Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων, Ὡς ἀνθρώπου, σκοπὸν δέδωκά σε ἐν ²¹ τῷ ὄλκῳ Ἰσραὴλ, καὶ ἀκούση ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον, καὶ διαλαλήση ²² αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ. Τύπον ἔπεχε, φησὶ, κατασκόπου, ὃν ἐπὶ γεωλόφου ²³ τινὸς ἵστασιν οἱ ἄνθρωποι, προμηνύειν αὐτοῖς τὰς ἐσομένας τῶν βεβρῶρων ἐφόδους κελεύοντες ²⁴. Καὶ σὺ τοίνυν οἷον ἐπὶ τινος σκοπιᾶς καὶ περιωπῆς τῆς προφητείας ἐστῶς, ἃ προμῆξ τῷ λαῷ προαγόρευε, καὶ τοὺς ἐμοὺς αὐτοῖς διαπόρθευε λόγους.

17. Ἐν τῷ λέγειν με τῷ ἀνόμῳ, θανάτῳ θανατωθήσῃ, καὶ ἐν μὴ διαστειλῇ ²⁵ αὐτῷ, μηδὲ λαλήσης τοῦ διαστειλωσθαι τῷ ἀνόμῳ, τοῦ ἀπο-

VARIÆ LECTIONES.

¹³ B Μωσῆ. ¹⁴ Ἰδοῦ. Abest ab Hebr. Aptior huic loco esset lectio ἤκουσα. ¹⁵ R c. lectio ἐτέρα πρὸς τὴν ἐτέραν. ¹⁶ μεγ. Des. apud LXX, sed in Compl. leg. μεγάλου. ¹⁷ Rec. lectio ἀνέλαβε. ¹⁸ μετ. Des. in cod. Vat. Hebr. tristis. ¹⁹ μετ. De loco Thel Ab. bh dicto, alii rectius, ut videtur, explicant textum Hebr. ²⁰ ἀναστρ. Hebr. lugens. ²¹ ἐν. Des. apud LXX. Abest etiam supra, pag. 446, ad Jer. vi, 17, et infra, ad Osee ix, 8, ac Hæc. fab. lib. v. c. 28. ²² διαπ. αὐτοῖς. Hebr. ut admonet eos. Infra, Hæc. fab. l. c. est, προφυλάξεις αὐτόν. Ibid. aliæ sunt lectiones vers. 18. ²³ B γυλόφου. ²⁴ κελ. Des. in B. ²⁵ διαστ. — λαλ. A διαστειλω οὐδὲ ἐλάλησας. Aliter ol LXX.

στρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτοῦ, τοῦ ζῆσαι αὐτὸν, ὁ ἄνομος ἐκεῖνος ἐν τῇ ἀνομίᾳ αὐτοῦ ἀποθαρσίνεται, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ χειρὸς σου ἐκζητήσω. Φοβερὰ καὶ φρίκης γέμουσα ἡ ἀπειλή, καὶ ἰκανὴ δεδίζασθαι καὶ τοὺς ἄγαν λιθίνους· ἄρρητος δὲ καὶ ἡ διὰ τῆς ἀπειλῆς προρανομένη ἀγαθότης· ἀπειλεῖ γὰρ τῷ δικαίῳ τῶν εὐθυνῶν τὴν εἰσπραξίν, εἰ μὴ σημῆναι τῷ ἀνόμῳ τοῦ θανάτου τὴν ἀπειλήν, καὶ διδάξει, τί μὲν ζωῆς αἴτιον, τί δὲ θανάτου πρόξενον; Οὕτω ποθεῖ τῶν ἀπάντων ὁ ποιητὴς καὶ Δεσπότης τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν μεταμέλειν, ὅτι καὶ ἅπαντας τις συλλέξῃ τὴν ἀρετὴν, ἀμελεῖ δὲ τῶν ἐγκεχειρισμένων ψυχῶν, οὐδὲν ἐκ τῶν σκελῶν κατορθωμάτων ὠφελήθησεται, δίκας δὲ ὑπὲρ τῆς περὶ ἐκείνας εἰσπραττόμενος ἀμελείας. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς τὸν μὲν πᾶν εἶδος θεραπείας προσφέρειν, τοὺς δὲ ἀνηκέστως νοσεῖν, καὶ τὴν προσφερομένην μὴ προσδέχεσθαι ἰατρειάν, ἀναγκαίως ἐπὶ τρέπει·

18. Καὶ σὺ ἐὰν διαστειλῇ τῷ ἀνόμῳ, καὶ μὴ ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ, ὁ ἄνομος ἐκεῖνος ἐν τῇ ἀνομίᾳ αὐτοῦ ἀποθαρσίνεται, καὶ σὺ τὴν ψυχὴν σου ῥύσῃ. Ἄθως, φησὶν, ἔση τὰ προσήκοντα ποιῶν, καὶ τὰ παρὰ ταυτοῦ συνεισφέρων· ἅν γὰρ ἡ ἐκείνου νόσος ἀνάτος διαμείνῃ, αὐτὸς μόνος τίσει τῆς ἀπειθείας τὴν τιμωρίαν. Προσέχει δὲ συνιδεῖν, ὅτι τὸν ἄνομον καὶ ἀνωτέρω κἀναυθὰ τιμωρηθήσεσθαι ἔφη τῇ παρανομίᾳ προσμένοντα· ἐὰν τε ἔξη τὸν διαστειλόμενον, τουτέστι τὸν διδάσκοντα, ἐὰν τε καὶ μὴ ἄρκεῖ γὰρ ἡ φύσις εἰς τὴν τοῦ πρακτέου διάκρισιν· ἐκ περιστάσεως δὲ ἡ διδασκαλία προσφέρεται, τῆς θείας ἀγαθότητος πάντα πόρον εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν μηχανωμένης.

19. Καὶ ἐν τῷ ἀποστρέφειν δίκαιον ἀπὸ τῶν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ποιήσει παράπτωμα, καὶ ὄσω τὴν βδομήν εἰς πρόσωπον αὐτοῦ· αὐτὸς ἀποθαρσίνεται, ὅτι οὐ διαστειλώ αὐτῷ· ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ ἀποθαρσίνεται, διότι οὐ μὴ μνησθῶσιν αὐτῷ αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, ὡς ἐποίησεν, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς σου ἐκζητήσω. Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, Ἐὰν ἁμάρτη ὁ δίκαιος, ἀλλ', Ἐὰν ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῶν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ποιῇ παράπτωμα, τουτέστιν, ἐὰν τὴν εὐθειαν ὁδὸν ἣν ὤδευεν καταλίπῃ, καὶ ἐπὶ τὴν ἐτέραν τραπή. Ἐπεὶ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἤμαρτε, καὶ μέγιστα ἁμαρτήματα ἐπλημμέλησεν· ἀλλ' οὐ κατέλιπεν ἣν ὤδευεν ὁδὸν, ἀλλὰ προσπαίσας καὶ πρὸς ἀνάστη, καὶ τῆς αὐτῆς ἐχόμενος διετέλεσε πορείας. Ἐὰν τοίνυν, φησὶ, καταλιπὼν δίκαιος τὴν οἰκίαν ὁδὸν, τὴν ἐναντίαν ἀσπάσῃται, σὺ δὲ τοῦτο γνοὺς μὴ διελέγξῃς τὴν ἀτοπίαν, μηδὲ εἰς τὴν πρότεραν πρὸς ἀνάστη ἐπαναγαγεῖν ὁδὸν, ἐκεῖνος μὲν ἔξιον εὐρήσει τῆς δευτέρας ὁδοῦ τὸ τέλος, πάντα τὸν πρότερον ἀπολέσας πόνον· εἰς ἐτέραν γὰρ ἤλθεν

vivat ipse, iniquus ille in iniquitate sua morietur, 705 et sanguinem ejus de manu tua requiram. Terribilis et horroris plena est comminatio, idonea ad deterrendos eos quoque qui maxime lapidei sint : sed ineffabilis quoque est, quæ per comminationem præmonstratur bonitas. Minatur enim justo, se ab eo rationes exacturum esse, nisi iniquo mortem minis præsignificet, doceatque quid vitam afferat, et quid mortem conciliet. Ita cupit omnium opifex et Dominus peccatorum pœnitentiam, ut, quamvis omnem aliquis assequatur virtutem, si tamen creditas sibi animas neglexerit, nihil ei recte facta profutura sint, sed pœnas negligentia erga illas luiturus sit. Quia vero probabile erat, licet hic omne remedii genus adhiberet, illos tamen insanabili morbo laborare et adhibutum remedium non admittere, apposite adjungit :

VERS. 19. Et tu si annuntiaveris iniquo, et non reversus fuerit a via sua et ab iniquitate sua, iniquus ille in iniquitate sua morietur, et tu animam tuam liberabis. Insons, inquit, eris, si quæ te decent feceris, quæque a te requiruntur exsecutus fueris ; licet enim illius morbus manserit insanabilis, ipse solus suæ pertinaciæ solvet pœnas. Decet autem intelligere quomodo et superius et hic dixerit impium punitum iri in iniquitate degere perseverantem, sive annuntiantem habuerit, hoc est, docentem, sive non. Sufficit enim natura ad ea, quæ facta opus sunt, discernenda : doctrina vero ex abundantia adhibetur, divina bonitate omnes vias ad hominum salutem moliente.

VERS. 20. Et cum averterit se justus a justitiis suis, et fecerit delictum, et dabo tormentum in faciem ejus, ipse morietur, quia non annuntiasti ei : in peccatis suis morietur, quia non commemorabitur justa quæ fecit opera, et sanguinem ejus de manu tua requiram. Non simpliciter dixit, si peccaverit justus, sed si aversus fuerit a justitiis suis, et fecerit delictum, hoc est, si, relicta recta qua incedebat via, in alteram conversus fuerit. Nam beatus etiam David peccavit, et maxima commisit facinora ; non reliquit tamen viam, qua incedebat : sed cum offendisset ac lapsus esset, surrexit, et idem iter sequi non destitit. Si itaque justus, inquit, relicta sua via, contrariam persequatur, tuque, hoc cognito, non argueris illius errorem, neque in pristinam viam reducere studueris, ille quidem alterius viæ dignum exitum inveniet, ita ut omnis pristinus labor frustra susceptus sit : in alteram enim viam deflexit. Contrarii autem sunt exitus, et viis convenientes ; alterius quippe exitus vita, alterius mors est. Necessario itaque priorum la-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ ἐν. Des. in B. ²² δέ. Des. in B. ²³ καὶ — προσ. αὐτ. Hebr. et posuero offendiculum coram eo, ²⁰ B ποιῆσει. ²⁰ B ὤδευεν.

borum lucrum amittet, in improbae viae lapsus exitum, amissamque illius vitam de manu tua requiram, pacem negligentiae tuae a te sumens.

πεσών εις τὸ τῆς πονηρᾶς ὁδοῦ τέλος· τὴν δὲ ἀπολωλυτὰν ἐκείνου ζωὴν ἐκ τῆς σῆς ἐκζητήσω χειρὸς, καὶ δίκας²¹ σὲ εἰσπράξομαι τῆς ἀμελείας.

VERS. 21. Si vero tu annuntiaveris justo, ut non peccet, et ipse non peccarit, justus vita vivet, quia annuntiasti ei, et tu animam tuam liberabis. Duplicem enim lucraris vitam, et tibi et illi. Me enim tuis admonitionibus effugit perditionis barathrum, **707** et via justa dignum reperit exitum: tu autem a reddendis rationibus liber eris, habitaque salutis proximi tui ratione, maximum periculum evades. Atque haec satis sunt ad nos excitandos et impellendos, ut pro fratribus omnem adhibeamus diligentiam, neque desistamus omnia tum dicere, tum facere, quae illis prosint, ut et supplicia, quae nobis minatus est Deus, evitemus, et promissam consequamur salutem, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri sit gloria cum sancto Spiritu, in saecula saeculorum. Amen.

ἄδὸν, ἐναντία δὲ τὰ τέλη, καὶ ταῖς ὁδοῖς πρόσφορα· τῆς μὲν γὰρ τέλος ζωῆς, τῆς δὲ θάνατος· οὐκ οὐκ ἀναγκαίως ἀπολέσει τῶν προτέρων πόνων τὸ κέρδος, καὶ

κα'. Ἐάν δὲ σὺ διαστῆλῃ τῷ δικαίῳ τοῦ μὴ ἁμαρτεῖν, καὶ αὐτὸς μὴ ἁμάρτη, ὁ δίκαιος ζωὴ ζήσεται, ὅτι δις στείλω αὐτῷ, καὶ σὺ τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν λύσει. Διπλῆν γὰρ ἐργάζῃ ζωὴν, καὶ σεαυτῷ, καὶ ἐκείνῳ. Ὁ μὲν γὰρ διὰ τῶν αὐτῶν εἰσηγήσεων τῆς ἀπωλείας διαφεύγει τὸ βάραθρον, καὶ τῆς ὁδοῦ τῆς δικαίας ἄξιον εὐρίσκει τὸ τέλος· οὐ δὲ τῶν εὐθυνῶν ἀκαλλαγήσῃ, καὶ τὸν μέγιστον διαφεύξῃ κίνδυνον, τῆς τοῦ πέλας ἐπιμελούμενος σωτηρίας. Ἀπόχρη²² δὲ ταῦτα καὶ ἡμᾶς εἰς σπουδὴν διεγείρει, καὶ παρασκευάσαι πᾶσαν ποιήσασθαι τῶν ἀδελφῶν ἐπιμέλειαν, καὶ μὴ λῆξαι πάντα καὶ λέγοντας πρὸς τὴν τούτων ὠφέλειαν καὶ πράττοντας, ἵνα καὶ τὴν ἠπειλημένην φύγωμεν τιμωρίαν, καὶ τῆς ἐπηγγελμένης τύχωμεν σωτηρίας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

VARIAE LECTIONES.

²¹ B δίκην. ²² ἀπόχρη x. τ. λ. Ad marginem in B apponitur signum H quod interpretatur per Ἡθικόν s. doctrina moralis. Sigla ista in hoc codice frequens est in fine librorum hujus in Ezech. commentarii.

TOMOS B'.

LIBER SECUNDUS.

VERS. 22. Et fuit super me manus Domini, et C dixit ad me: Surge, et egredere in campum, et ibi sermo tecum habebitur. Quies enim divinarum rerum contemplationi apta est, cum mens libera ab externis curis, quae eam ancipitem faciunt, non amplius huc et illuc distrahitur, sed in seipsam conversa accuratius potest divina percipere.

VERS. 23, 24. Et surrexi, et egressus sum in campum, et ecce ibi gloria Domini stabat, quasi visio, et sicut gloria quam vidi super fluvium Chobar, et procidi in faciem meam, et venit in me Spiritus, et statuit me super pedes meos. Crebrius visione fruitur, ut ad verbi **708** ministerium studiosior reddatur. Et illud nos scire opus est, ne eas quidem revelationes, quarum modum possit humana natura per-

χῆ. Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ Κυρίου, καὶ εἶπε πρὸς με· Ἀνάστηθι, καὶ ἐξελλθε εἰς τὸ πεδιον²³, καὶ ἐκεῖ λαληθήσεται²⁴ πρὸς σέ. Ἡ γὰρ ἡσυχία²⁵ τῆ θεωρίας τῶν θεῶν ἀρμόδιος· ἀπαλλαττόμενος γὰρ ὁ νοῦς τῶν ἐξωθεν περισπώντων, καὶ μηκέτι τῆδε κάκιστε μεριζόμενος, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν νεύων, ἀκριβέστερον δύναται τὰ θεῖα κατανοεῖν.

χγ', χδ'. Καὶ ἀνέστην, καὶ ἐξῆλθον εἰς τὸ πεδιον· καὶ ἰδὼν ἐκεῖ δόξα Κυρίου εἰστήκει, καθὼς²⁶ ἡ ὄρασις, καὶ καθὼς ἡ δόξα, ἦν ἰδὼν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ²⁷ Χεβάρ· καὶ πλίτω ἐπὶ πρόσωπόν μου. Καὶ ἦλθεν ἐπ' ἐμὲ Πνεῦμα, καὶ ἐστήσέ με ἐπὶ τοὺς πόδας μου. Συχνότερον ἀπολαύει τῆς θεωρίας, ἵνα γένηται σπουδαιότερος περὶ τὴν τοῦ λόγου διακονίαν. Συνιδεῖν δὲ προσήκει, ὅτι· οὐδὲ τὰς

VARIAE LECTIONES.

²³ πεδ. Hebr. in vallem. Sic quoque vers. 23. ²⁴ λαλ. Hebr. loquar. ²⁵ Ἡ γὰρ ἡσ., x. τ. λ. In B ad marginem apposita est sigla jam e superioribus nota, C (de qua conf. tom. I, pag. 822, sch. 8) bis insuper additis verbis, παρ' ἡσυχίας. ²⁶ καθ. ἡ ὄρ. Des. in Hebr. ²⁷ τοῦ. Des. in B.

συμμέτρους τῇ ἀνθρωπιᾷ φύσει ἀποκαλύψεις οὐδὲ οἱ ἄγαν καθαροὶ τὴν διάνοιαν ἠδύναντο καθορᾶν ὡς περ ἀμέλει· καὶ οὗτος ὁ προφήτης, καὶ ἤδη περὶ τῆς ὀπτασίας λαθῶν, πίπτει παραυτίκα θεατάμενος, καὶ τῆς ἐγχειρούσης χάριτος χρῆσις. « Καὶ ἐλάλησε πρὸς με, καὶ εἶπέ μοι. Ἐξέλθε καὶ ἐγκλείσθητι ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου σου. Διὰ τῶν πραγμάτων κελεύει γενέσθαι τὴν προφητεῖαν, καὶ προδηλωθῆναι δι' ὧν ὁ προφήτης ποιεῖν ἐκελεύετο τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ πολιορκίαν.

κε', κς'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, ἰδοὺ δέδονται ἐπὶ σὲ δεσμοί, καὶ δῆσουσί σε ἐν αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἐξέλθῃς³⁸ ἐκ μέσῳ αὐτῶν. Καὶ τὴν γλῶσσάν σου συνδήσω³⁹ πρὸς τὸν λάρυγγά σου, καὶ ἀποκωφεθήσῃ, καὶ οὐκ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς ἄνδρα ἐλέγχοντα, διότι οἴκος παραπικραίων ἐστὶ. Παιδοτριβὸν δίκην ὁ Δεσπότης καθάπερ τινὰ ἀθλητὴν τὸν προφήτην ἀλείφει, προλέγων μὲν αὐτῷ τὰ ἐσόμμενα λυπηρὰ, καὶ τὰ ἐπαχθησόμενα παρὰ τοῦ λαοῦ σκυθρωπὰ, ὑπομένειν δὲ καὶ καρτερεῖν παρακελευόμενος, καὶ σιγὴν ἄγειν, ἕως ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ⁴¹ λαλεῖν· πανταχοῦ δὲ προστίθῃσι, διότι οἴκος παραπικραίων ἐστὶ, διδασκῶν⁴² μὴ δεδιέναι τοὺς τὸν θεὸν ἠδεδωκ⁴³ παροξύνοντας· εὐκαταφρόνητοι γὰρ οἱ παράνομοι.

κζ'. Καὶ ἐν τῷ λαλεῖν με πρὸς σέ, ἀνοίξω τὸ στόμα σου, καὶ ἔρεις πρὸς αὐτούς. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος, Ὁ ἀκούων ἀκουέτω, καὶ ὁ ἀπειθῶν ἀπειθεῖτω, διότι οἴκος παραπικραίων ἐστὶ. Καὶ ταῦτα σαφῶς δηλοῖ τὸ τῆς γνώμης ἀποβαλετόν. Σὺ μὲν γάρ, φησί, κοινὴν πᾶσι πρόσφερε τὴν διδασκαλίαν. Διδασκῶν δὲ τὸ τῆς εὐπειθείας ἐκούσιον, προστίθῃσι τοῖς λόγοις, ὅτι ὁ βουλόμενος ὑπακούετω, καὶ ὁ ἀπειθῶν ὀτανανία φρονῶν ἀντιλεγέτω· ἕκαστος γὰρ πρὸς τὴν αἴρεσιν τῆς γνώμης τὰ ἐπίχειρα δέξεται.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

α', β'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, λάβε σεαυτῷ κλίθρον, καὶ θῆσεις αὐτὴν πρὸ προσώπου σου, καὶ διαγράψῃς Ἰσως⁴⁴ ἐπ' αὐτὴν πόλιν τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ δώσεις περὶ αὐτὴν περιοχὴν, καὶ οἰκοδομήσεις ἐπ' αὐτὴν προμαχώνας, καὶ περιβαλεῖς ἐπ' αὐτὴν χάρακα, καὶ δώσεις ἐπ' αὐτὴν παρεμβολάς, καὶ τάξεις τὰς βελουστάσεις κύκλω. Τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ πολιορκίαν διαγράψαι κελεύεται· ἐν πλίνθῳ δὲ ἡ διαγραφή γίνεται, διὰ τὸ τῶν ἐνοικούντων σαθρόν· οὐ γὰρ ὑποδόμησαν αὐτῶν τὴν οἰκίαν κατὰ τὸν φρόνιμον ἐκεῖνον, ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ψάμμου· διὸ καὶ ἤλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέβρηξαν αὐτῶν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἔπεσε, καὶ ἐγένετο ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη.

¹ Matth. vii, 24, 25.

A cipere, ab iis, qui admodum pura mente fuerint, potuisse conspici: sicut hic etiam propheta, quamvis visionis experientiam haberet, tamen statim ut contemplatus est, procidit, et gratia indiget excitante. « Et locutus est ad me, et dixit mihi: Ingredere, et includere in medio domus tuæ. » Ipsi rebus jubet prophetæ munus obiri, et per ea, quæ propheta facere jubebatur, Hierosolymæ obsidionem prænuntiari.

VERS. 25, 26. *Et tu, fili hominis, ecce data sunt super te vincula, et ligabunt te eis, et non egredieris de medio eorum, et linguam tuam alligabo gutturi tuo, et mutus fies, neque eris ipsis vir arguens, quia domus irritans est. Pædotribæ instar Dominus veluti athletam quemdam prophetam ungit, futuras ipsi calamitates prædicens, et molestias quas exhibiturus sit populus: sustinere tamen et perferre jubet, atque silere, donec ipsi loquendi facultatem concesserit. Et ubique addit, « quia domus irritans est, » docens non esse eos metuendos, qui absque metu Deum irritent: aspernandi siquidem sunt iniqui.*

VERS. 27. *Et cum loquar ego ad te, aperiam os tuum, et dices ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus: Qui audit audiat, et qui non obedit non obediat, quia domus irritans est. Hæc etiam liberam mentis voluntatem declarant. Tu enim communem, inquit, omnibus affer doctrinam. Et docens voluntariam obedientiam, verbis suis apponit: Qui vult obediat, et non obediens, qui contraria sentit, contradicat: unusquisque enim pro mentis optione præmia feret.*

CAP. IV.

VERS. 1, 2. *Et tu, fili hominis, sume tibi laterem, et ponas eum ante faciem tuam, et describes in eo urbem Hierosolymam. Et disponesmunitionem circa ipsam, et edificabis contra eam propugnacula, et circa eam pones vallum, et dispones contra eam castra, et ordinabis machinas telorum missilium in circuitu. Ipsius Hierosolymæ obsidionem describere jubetur. In latere autem fit descriptio, propter incolarum debilitatem, qui non ædificarunt domum suam, secundum sapientem illum f, supra petram, sed super arenam: quare venerunt flumina, et descendit pluvia, et spirarunt venti, et irruerunt in domum ipsorum, et cecidit, et fuit ruina illius magna.*

VARIE LECTIONES.

³⁸ ἐξέλθ. — αὐτ. *Hebr.* prohibis in medium eorum. ³⁹ συνδ. πρὸς τὸν λ. σ. *Hebr.* adhæverè faciem palato suo. ⁴⁰ λάρ. *Græc.* φάρυγγα. *Compl.* τῷ λάρυγγί σου. ⁴¹ B ἐπιτρέψει. ⁴² διδ. *Ex x. τ. λ.* In B ad marg. ascer. sigla, schol. 47 commemorata. ⁴³ ἀδ. *Ex B suppl.* ⁴⁴ ἰσ. *Des.* in B et apud LXX. ⁴⁵ πρ. l. B ἐπί.

VERS. 3. *Et tu, sume tibi sartagine ferream, et pones ipsam murum ferreum inter te et inter civitatem, et parabis faciem tuam ad eam, et erit in conclusione, et concludes eam: signum est hoc filii Israelis. Dei figuram præ se ferre jubetur propheta: quamobrem sartagine quoque ferream inter se et urbem in latere descriptam ponere jubetur: quo docetur fore ut præsens Deus, et quæ contra Hierosolymam fierent intuens* **710** *omnia, nulla eos providentia dignetur, sed quasi muro quodam ferreo coercitus, neque cernere quæ fiant, neque sibi supplicantes audire videatur. Hæc autem, inquit, facito, signum dans iis, qui obedire renuant et dictis repugnent, prophetiam per res ipsas.*

VERS. 4, 5. *Et tu dormies in latere tuo sinistro, et pones iniquitates domus Israelis super eo, secundum numerum dierum quinquaginta et centum, quibus dormies super eo, et assumes iniquitates ipsorum. Et ego dedi tibi duas iniquitates ipsorum in numerum dierum, nonaginta et centum diebus: et accipies iniquitates domus Israelis et complebis eas. Post Salomonem regnante Roboamo divisæ sunt duodecim tribus, et decem modo Ephraim, modo Israel vocabantur, Juda autem et Benjamin Juda dicebantur. Verumtamen unus erat populus ab Israele et Abrahamo oriundus: quare tanquam de uno populo quæ separatim dixit, eadem rursus conjunxit. Cum enim tribuisset centum quinquaginta dies Israeli, et Judæ quadraginta, rursus tanquam de uno corpore unaque cognatione locutus, centum et nonaginta dies una conjunxit, conjunctasque rursus divisit, et ait:*

VERS. 6. *Et dormies iterum super latus tuum dexterum, et assumes iniquitates domus Judæ quadraginta diebus, diem in annum posui tibi. Major enim erat iniquitas illius populi, qui Israel vocabatur. Hi enim, cum penitus a Deo defecissent, modo juvenas colebant, modo **711** omnis generis idola adorabant. Idcirco illis centum quinquaginta dies definit, Judæ vero quadraginta, uno quoque die pro anno computato. Significant autem quadraginta dies Judæ quadraginta annos illos, qui deerant septuaginta annis. Declaravit enim Deus per prophetam Jeremiam, septuaginta annos ab iis in Babylone esse transigendos. Sed triginta jam transierant anni: siquidem tricesimo captivitatis anno prophetiam suam exorsus est divinus Ezechiel, circa annum quintum captivitatis Jechoniæ, a quo usque ad annum primum regni Cyri Persæ reliqui quadraginta explentur anni: quod non so-*

γ'. Καὶ σὺ λάβε σεαυτῷ τήγανον σιδηροῦν, καὶ θήσεις αὐτὸ εἰς τὸ τεῖχος σιδηροῦν ἀναμέσον σου καὶ ἀναμέσον τῆς πόλεως, καὶ ἐτοιμάσεις τὸ πρόσωπόν σου ἐπ' αὐτήν, καὶ ἔσται ἐν συγκλεισμῷ, καὶ συγκλείσεις αὐτήν· σημεῖόν ἐστι τοῦτο τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. Τοῦ Θεοῦ τὸν τύπον ἐπέχειν ὁ προφήτης κελεύεται· διὰ καὶ τήγανον σιδηροῦν μεαζὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐν τῇ πλίνθῳ διαγραφομένης πόλεως θεῖναι προστάττεται, διδασκόμενος, ὅτι καὶ παρὼν ὁ Θεός, καὶ ἐφορῶν τὰ κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων γινόμενα, οὐδεμιὰς αὐτοῦ ἀξιώσει προνοίας· ἀλλ' ὡσπερ τινὶ τειχίῳ σιδηρῷ διεργόμενος, οὕτε ὄρων δόξει τὰ γινόμενα, οὕτε τῶν ἰκετευόντων ἀκούσεται. Ταῦτα δὲ, φησὶ, ποιήσον, σημεῖον διδοῦς τῆν διὰ τῶν πραγμάτων προφητείαν τοῖς νῦν ἀπειροῦσι καὶ ἀντιλέγωσι.

δ', ε'. ⁶⁶ Καὶ σὺ κοιμηθήσῃ ἐπὶ τὸ πλευρόν σου τὸ ἀριστερόν, καὶ θήσεις τὰς ἀδικίας οἴκου Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτοῦ, κατ' ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν πενήτηκοντα καὶ ἑκατόν, ἃς κοιμηθήσῃ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ λήψῃ τὰς ἀδικίας αὐτῶν. Καὶ ἐγὼ δέδωκά σοι τὰς δύο ἀδικίας αὐτῶν εἰς ἀριθμὸν ἡμερῶν, ἐννευήκοντα καὶ ἑκατόν ⁶⁷ ἡμέρας ⁶⁸· καὶ λήψῃ τὰς ἀδικίας τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, καὶ ⁶⁹ συντελέσεις αὐτάς ⁷⁰. Μετὰ τὸν Σολομῶντα ἐπὶ τοῦ Ῥοβοῦμ θηρέθησαν αἱ δέδεκα φυλαὶ, καὶ αἱ μὲν δέκα ἐχρημάτιζον ποτὲ μὲν Ἐφραΐμ, ποτὲ δὲ Ἰσραὴλ, ὁ δὲ Ἰούδα καὶ Βενιαμὴν ἐκαλοῦντο Ἰούδα· ἀλλ' ὁμοῦ εἰς ὑπῆρχε λαός, ἀπὸ τε τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἀβραάμ κατὰ τὸν γένος· διὸ ὡς ἐφ' ἐνὸς λαοῦ, ἃ κατὰ διαίρεσιν εἶπε, ταῦτα πάλιν συνῆψεν ἀπονεύσας γὰρ τὰς ἑκατὸν πενήτηκοντα ἡμέρας τῷ Ἰσραὴλ, καὶ τῷ Ἰούδᾳ τὰς τεσσαράκοντα, πάλιν συνῆψεν, ὡς ἐφ' ἐνὸς σώματος καὶ μιᾶς συγγενείας, τὰς ἑκατὸν ἐννευήκοντα ἡμέρας· συνάψας δὲ διετίεν αὐθις, καὶ φησὶ·

ζ'. Καὶ κοιμηθήσῃ ἐπὶ τὸ πλευρόν σου τὸ δεξιόν ἐκ δευτέρου ⁷¹, καὶ λήψῃ τὰς ἀδικίας τοῦ οἴκου Ἰούδα τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἡμέραν εἰς ἐνιαυτὸν ἔθνηκά σοι αὐτάς ⁷². Πλείων γὰρ ἡ παρανομία τοῦ καλουμένου Ἰσραὴλ· παντελῶς γὰρ ἀποστάντες τοῦ Θεοῦ, ποτὲ μὲν ἐλάτρευον ταῖς δαμάεσι, ποτὲ δὲ τὰ παντοδαπὰ εἰδῶλα προσεκύνουν. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνῳ μὲν ἑκατὸν πενήτηκοντα ἀφορίζει ἡμέρας, τῷ δὲ Ἰούδᾳ τεσσαράκοντα, ἐκείτης ἡμέρας εἰς ἐνιαυτὸν λογιζομένης. Σημαίνει δὲ αἱ τεσσαράκοντα ἡμέραι τοῦ Ἰούδα τὰ λειπόμενα τοῖς ἑβδομήκοντα ἔτεσι τεσσαράκοντα ἔτη. Ἀπεφθίκα γὰρ ὁ Θεός διὰ τοῦ προφήτου Ἱερεμίου, ἑβδομήκοντα ἔτη διατελέσειν αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι· ἀλλὰ τριάκοντα ἦδη παρεληλύθει ἔτη· ἐν γὰρ τῷ τριακοστῷ ἔτει τῆς αἰχμαλωσίας ἤρξατο τῆς προφητείας ὁ θεῖος Ἰεζεκίη· ἀπὸ δὲ τοῦ πέμπτου ἔτους τῆς Ἰεχονίου αἰχμαλωσίας, μέχρι πρώτου ⁷³ τῆς Κύρου τοῦ Πέρσου βασι-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ Β τοῦ πλευροῦ σου τοῦ ἀριστεροῦ. ⁶⁷ ὄφ. Β πρᾶξ. τοῦ. ⁶⁸ ἑκατ. Ἄλλοι rectius, τριακοσίων vel τριακοσίας, juxta Hebr. ⁶⁹ Β ἡμέραις. ⁷⁰ καὶ συντ. ἃ. Hæc juxta LXX, et Hebr. pertinent ad vers. 6. ⁷¹ αὐτάς. Α ταῦτα πάντα. ⁷² ἐκ δευτ. Des. apud LXX. ⁷³ αὐτάς. Des. apud LXX. ⁷⁴ πρώτ. Β add. ἔτους.

λείας, τὰ λοιπὰ τεσσαράκοντα συμπληροῦνται ἔτη· Α καὶ τοῦτο δυνατὸν οὐ μόνον ἀπὸ τῶν χρονικῶν συναγαγεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν καταμαθεῖν· καὶ γὰρ ὁ μακάριος Ἱερεμίας ὁ προφήτης, καὶ ἡ τῶν παραλειπομένων βίβλος διδάσκει, ὡς ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ ἐβδόμῳ ἔτει τῆς αιχμαλωσίας Ἰωακείμ, τοῦ καὶ Ἰεχονίου, ὤψωσε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ Εὐΐλαδμαρωδᾶχ, καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸν ἐξ οἴκου φυλακῆς ἐν τῷ ἑνιαυτῷ τῆς βασιλείας αὐτοῦ· μετὰ δὲ τοῦτον ἐβασίλευσε Βαβυλωνίων ὁ Βαλτάσαρ οὐ μακρὸν χρόνον· δυσσεβήσας γὰρ ἀνηρέθη· περὶ δὲ τὰ τρία ἐκράτησεν ἔτη· καὶ γὰρ ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὴν μίαν ὀπτασίαν ὁ Δανιὴλ ἰδεάσατο· μετὰ δὲ τοῦτον Δαρείος ὁ Ἀσουήρου, ἀπὸ τοῦ σπέρματος ὑπάρχων τῶν Μήδων, ἐδέξατο τὴν βασιλείαν· ὀλίγον δὲ καὶ αὐτὸς ἡγήσατο χρόνον. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ μακάριος διδάσκει Δανιὴλ εἰρηκῶς, ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Δαρείου τοῦ υἱοῦ Ἀσουήρου. « Ἐν ἔτει ἐνὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐγὼ Δανιὴλ συνῆκα ἐν ταῖς βίβλοις τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, ὅς ἐγενήθη λόγος Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν τὸν προφήτην, εἰς συμπλήρωσιν ἐρημώσεως Ἱερουσαλὴμ ⁵⁵ ἐβδομήκοντα ἔτη. » Οὐκοῦν αἱ μὲν τῷ Ἰουδα ἀφορισθεῖσαι τεσσαράκοντα ἡμέραι τῶν λειπομένων τεσσαράκοντα ἐτῶν σημαίνουσι τὸν ἀριθμὸν, αἱ δὲ ἑκατὸν πεντήκοντα τῷ Ἰσραὴλ, ἑκατὸν πεντήκοντα ἐτῶν ἀριθμὸν, μεθ' ὃν ἡ τε πόλις ψυχοδομήθη, καὶ οἰκητόρων πικῆρης ἐγένετο, τειχιωθείσα, καὶ ἀπολαβοῦσα τοὺς περιβόλους, καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ τε Ἰσραὴλ καὶ Ἰουδα ⁵⁶ πόλεις ἀνεβρώσθησαν πολλοὺς ἐνοίκους δεξάμεναι. Τοῦτο δὲ ἐγένετο τῷ εἰκοστῷ ἔτει τῆς βασιλείας Ἀραξέρξου τοῦ Ξέρξου, ἐφ' οὗ Νεεμίας οἰνοχόος αὐτῷ γεγωνῶς, καὶ χάριν αἰτήσας τὸν βασιλέα, σὺν πολλῇ προθυμίᾳ τὴν Ἰουδαίαν κατέλαβε, καὶ τὰ προεργημένα πάντα πεποίηκε. Καὶ τοῦτο σαφῶς ⁵⁷ ἡ τοῦ Ἑσδρα διδάσκει συγγραφὴ. Εἰ δέ τις καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν ἀκριβῶς μαθεῖν βούλεται, ἀρχὴν τοῦ ἀριθμοῦ λαβέτω τὸν ⁵⁸ πέμπτον τῆς αιχμαλωσίας Ἰεχονίου. Ἐξ ἐκείνου γὰρ καὶ τὰ τεσσαράκοντα ἡριθμήσαμεν· εὐρήσεις γὰρ τεσσαράκοντα μὲν ἕως πρώτου ἔτους Κύρου τοῦ Πέρσου, ἐκεῖθεν ὑπόλοιπα Κύρου εἴκοσι καὶ ἑννέα, εἶτα Καμβύσου ἑπτὰ, ἔπειτα Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου τριάκοντα καὶ πέντε· πρὸς τούτοις Ξέρξου εἴκοσι, καὶ Ἀραξέρξου ἑννεακαίδεκα· τῷ γὰρ εἰκοστῷ ἔτει προσέταξεν ἀνοικοδομηθῆναι τὰ τεῖχη τῆς πόλεως. Καὶ μηδεὶς λεγέτω, ὅτι τῷ Ἰσραὴλ ἡ τῆς Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομία οὐδαμῶς διέφερεν ⁵⁹ παλαι διαιεθῆντι τῆς Ἰουδα φυλῆς· μετὰ γὰρ τὴν ἐπάνοδον οὐκ ἔμεινεν ἡ διαίρεσις, ἀλλ' ὁμοφρονῶντες διετέλουν ἅπαντες οἱ τῆς ἐπάνοδου τετυχηκότες, τὴν Ἱερουσαλὴμ μητρόπολιν ἔχοντες.

ζ'. Καὶ εἰς τὸν συγκλεισμὸν Ἱερουσαλὴμ, φησὶν, *ἐτοιμάσεις τὸ πρόσωπόν σου, καὶ τὸν βραχίονά σου στερεώσεις* ⁶⁰, καὶ *προζητεύσεις ἐπ' αὐτήν*. « Προσώπου ἐτοιμασία » τὴν ἀγανάκτησιν σημαίνει, « βραχίονος δὲ στερέωσις » τὴν ἐπαγομένην τιμίαν

lum ex annalibus colligi, sed etiam ex divinis Scripturis percipi potest. Etenim beatus Jeremias propheta, et Paralipomenon liber docent, quemadmodum tricesimo et septimo anno captivitatis Joacimi, qui etiam Jechonias dictus est, exaltaverit caput illius Evilmerodach, et eduxerit eum e domo custodiæ post annum regni sui ⁵⁵. Post hunc Babyloniorum regno potius est Balthazar, haud diu, quia cum se impium præbuisset, occisus fuit. Regnavit autem circiter annos tres: nam tertio ejus regni anno visionem unam Daniel vidit. Post ipsum Darius, filius Assueri, a Medis oriundus, accepit regnum, et ipse quoque brevi tempore imperavit. ^B Idque nos docet beatus Daniel, cum dicit: « Anno primo Darii filii Assueri, anno uno regni ejus, ego Daniel intellexi in libris numerum **712** annorum, de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam prophetam, ut completerentur desolationis Hierosolymæ septuaginta anni ^h. » Judæ igitur definiti quadraginta dies, annorum quadraginta qui decerant numerum significant: centum vero quinquaginta Israeli præfiniti, centum quinquaginta annos indicant, post quod tempus et urbs ædificata est, et incolis completa, muroque cincta, et septis undique communita; aliæque urbes, et Israelis et Judæ, instauratæ fuere multis receptis incolis. Hoc autem factum est anno vicesimo regni Artaxerxis, filii Xerxis, quo regnante Nehemias, ejus pincerna, hoc impetrato a rege quod petierat beneficio, multa alacritate in Judæam venit, omniaque paulo ante dicta confecit; quod aperte nos Esdræ historia docet. Quod si quis etiam annorum numerum velit accurate perdiscere, principium numeri capiat annum quintum captivitatis Jechoniæ: ab illo enim quadraginta numeravimus. Comperies enim quadraginta usque ad primum annum Cyri Persæ, inde reliquos Cyri viginti novem, tum Cambysis septem, deinde Darii Hystaspis triginta quinque; præterea Xerxis viginti, et Artaxerxis undeviginti: anno enim vicesimo urbis muros præcepit ædificari. Et nemo dicat Israelis ædificationem Hierosolymæ nihil interfuisse, cum jam pridem a tribu Juda divisus esset: nam post reditum haud mansit illa divisio, et concordēs erant omnes, qui reditum consecuti fuerant, Hierosolymam metropolim incolentes.

VERS. 7. *Et ad conclusionem Hierosolymæ*, inquit, *diriges 713 faciem tuam, et brachium tuum firmabis, et prophetabis super eam*. « Directio faciei » indignationem significat, « brachii confirmatio » castigationem quæ adhibetur.

⁵⁵ IV Reg. xxv, 27; Jer. lxxi, 31. ^h Dan. x, 1. ⁱ I Esdr. ii, 2 seqq

VARIAE LECTIONES.

⁶⁰ Ἱερ. Ex B suppl. ⁶¹ σαφ. B add. ἡμᾶς. ⁶² Ed. prior hab. τό. ⁶³ στερεώσις. Hebr. nudatum.

VERS. 8. *Et ecce dedi super te vincula, et non converteris a latere tuo in latus tuum, donec expleantur dies conclusionis tuæ. Oportet enim ipsos ex iis quæ meditaris percipere, non revocandos esse in patriam, donec constitutum tempus elapsum sit: quare decet te per definitum illud tempus ita in latus utriusque incubantem degere, ut ne movearis in aliam partem, quo ipsi latam contra se sententiam intelligant.*

VERS. 9, 10. *Et tu, fili hominis, sume tibi triticum, et hordecum, et fabam, et lentem, et milium, et siliginem, et injicies ea in vas quoddam fictile, et facies tibi ex istis panes, secundum numerum dierum quibus tu dormis in latere tuo: nonaginta et centum diebus comedes ea. Et cibus tuus, quem comedes, erit pondere viginti siclorum quovis die: a tempore usque ad tempus comedes ea. Laboriosa sunt quæ prophetae imponuntur, ut typum generis eorum qui puniantur, populum doceat, per ea quæ facere jubebatur, futuram Hierosolymis famem. Quare non ex tritico tantum panem conficere jubebatur: sed etiam ex milio, et siligine, et faba. Atque hujusmodi cibus argumentum est inopiæ, imò pondus quoque indigentiam significat: semel enim quotidie, inquit, comede viginti siclos, qui tres uncias et paulo amplius insuper conficiunt, ut asserunt ii, qui pondera hæc et mensuras diligenter perscrutati **714** sunt.*

VERS. 11. *Et aquam mensura bibito, sextam partem hinc a tempore usque ad tempus bibito. Et hoc rursus inopiæ incrementum illud, quod attulit obsidio, declarat. Hinc autem mensura apud ipsos erat, cujus sexta pars secundum Syrum dimidium sextarii capiebat. Hanc mensuram propheta bibere jubebatur, ut præsignificaret eorum quæ ad victum necessaria sunt, inopiam, quæ ab obsidione proficisceretur.*

VERS. 12. *Et ut panem subcineritium hordeaceum comedes ea, in stercorebus fini humani occultabis ea ante oculos eorum. Panes conficies, inquit, ex his omnibus seminibus, sicuti consueverunt hordeacei confici panes; et materia ignis ad panis confectionem humanum stercus fiat, ut indicentur inquinamenta, quibus inter gentes polluendi sint. D*

VERS. 13. *Sic comedent filii Israelis panem suum immundum inter gentes, ubi dispergam eos. Necessè enim erat, ut qui captivi essent, et cum gentibus alienigenis commisti, non secundum leges vitam instituerent, sed multas ex consortio ad legem violandam caperent occasiones.*

VERS. 14. *Et dixi: Nequaquam, Domine Deus Israelis, ecce anima mea non est polluta immunditia,*

ἦ. Καὶ ἰδοὺ δέδωκα ἐπὶ σὲ δεσμῶς, καὶ οὐ μὴ στραφήσῃ ἀπὸ τοῦ πλευροῦ σου ἐπὶ τὸ πλευρὸν σου, ἕως οὗ συντελεσθῶσιν αἱ ἡμέραι τοῦ συγκλεισμοῦ σου. Δεῖ γὰρ αὐτοὺς μαθεῖν δι' ὧν ἐπιτηδεύεις, ὡς πρὴ τοῦ ὠρισμένου καιροῦ οὐδεμιᾶ ἀνακλήσεως τεύχονται. Διὸ προσήκει σε τὸν ὠρισμένον χρόνον ἐφ' ἑκατέρου διατελέσαι πλευροῦ, μὴ μετακινούμενον, ὥστε τὴν ἐπινεχθεῖσαν κατ' αὐτῶν μαθεῖν αὐτοὺς ψῆφον.

θ', υ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου⁸⁹, λάβε σεαυτῷ πυρούς, καὶ κριθάς, καὶ κύαμον, καὶ φακόν, καὶ κέγγρον, καὶ ὀλίβαν, καὶ ἐμβαλεῖς αὐτὰ εἰς ἄγρος ἐν ὀστράκινον, καὶ ποιήσεις αὐτὰ ἑαυτῷ εἰς ἄρτους, κατὰ ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν, ὧν σὺ καθεύδεις ἐπὶ τοῦ πλευροῦ σου· ἐννετήκοντα καὶ ἑκατὸν ἡμέραις⁹⁰ φάγεσαι αὐτά: Καὶ τὸ βρῶμά σου, ὃ φάγεσαι, ἐν σταυμῷ εἰκοσι σίκλους τὴν ἡμέραν, ἀπὸ καιροῦ ἕως καιροῦ φάγεσαι αὐτά. Ἐπίπονα ὁ προφήτης ἐπιτάττεται, τῶν τιμωρουμένων τὴν τύπον ἐν ἑαυτῷ δεχόμενος, καὶ διδάσκων τὴν λαὸν, δι' ὧν ποιεῖν ἐκελεύετο, τὸν ἐσόμενον ἐν Ἱεροσολύμοις λιμὸν. Διὸ καὶ⁹¹ οὐκ ἐκ πυρῶν μόνον κατασκευάζειν τὸν ἄρτον προστάττεται⁹², ἀλλὰ καὶ κέγγρον, καὶ ὀλίβαν, καὶ κύαμου· ἡ δὲ τοιαύτη βρῶσις, ἐνδεῖας σημεῖον· καὶ ὁ σταθμὸς δὲ πάλιν τὴν σπάνιν σημαίνει. Ἄπαξ⁹³ γὰρ, φησὶ, τῆς ἡμέρας φάγεσαι εἰκοσι σίκλους, οἱ ποιοῦσι τρεῖς ὄγκιας, καὶ μικρὸν τι πρὸς, ὡς φασιν οἱ τὰ στάθμια ταῦτα καὶ τὰ μέτρα ἤκριθωκότες.

ια'. Καὶ ὕδωρ μέτρον⁹⁴ πίεσαι, τὸ ἕκτον τοῦ ἴν⁹⁵ ἀπὸ καιροῦ ἕως καιροῦ πίεσαι. Καὶ τοῦτο πάλιν τὴν ἐπίτασιν τῆς ἐνδεῖας ἦν ἡ πολιορκία πεποίηκε, παραδηλεῖ· τὸ δὲ ἴν, μέτρον ἦν παρ' αὐτοῖς· οὗ τὸ ἕκτον κατὰ τὸν Σύρον ἡμισυ ξέστων ἐχώρει· τοῦτο δὲ τὸ μέτρον πίνειν ὁ προφήτης ἐκελεύετο, ἵνα προσημῆν τὴν ἀπὸ τῆς πολιορκίας αὐτοῖς γενησομένην τῶν ἀναγκαίων σπάνιν.

ιβ'. Καὶ ἐγκρυφίαν κριθῶν φάγεσαι αὐτὰ ἐν βολβίτοις κόπρου ἀνθρωπίνης ἐγκρύψεις⁹⁶ αὐτὰ κατ' ὀφθαλμούς αὐτῶν. Ἄρτοποιήσεις δὲ, φησὶ, τὰ παντοδαπὰ ταῦτα σπέρματα, ὡς εἰώθασιν τοὺς κριθίνους ἄρτους κατασκευάζειν· ὕλη δὲ τοῦ τῆς ἀρτοποιίας πυρὸς ἡ ἀνθρωπίνη κόπρος γενέσθω, εἰς ἐνδειξιν τῶν ἐσομένων αὐτοῖς ἐν τοῖς ἔθνεσι μισαμάτων. Διὸ ἐπάγει·

ιγ'. Οὕτως φάγονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸν⁹⁷ ἄρτον αὐτῶν ἀκάθαρτον ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὗ⁹⁸ διασκοπιῶ αὐτούς⁹⁹. Ἀνάγκη γὰρ ἦν, ἅτε δὴ αἰχμαλώτους, καὶ ἀλλοφύλοις ἔθνεσιν ἐπιμιγνυμένους, οὐ κατὰ νόμον πολιτεύεσθαι, ἀλλὰ πολλὰς ἐκ τῆς ἐπιμιξίας ἀφορμὰς εἰς παρανομίαν λαμβάνειν.

ιδ'. Καὶ εἶπον, Μηδαμῶς Κύριε ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ¹⁰⁰ ἰδοὺ¹⁰¹ ἡ ψυχὴ μου οὐ μεμλᾶται¹⁰² ἐν ἀκαθαρσίᾳ,

VARIE LECTIONES.

⁸⁹ υἱὲ ἀνθρ. Des. apud LXX, et in Hebr. ⁹⁰ Rec. lectio est, ἡμέρας. ⁹¹ καί. Des. in B. ⁹² B προστάττετο. ⁹³ B ἄπαξ. ⁹⁴ μέτρον. Apud LXX, πραγ. ἐν. ⁹⁵ Ἰν, ἐν. ⁹⁶ ἐγκρ. Hebr. coques. ⁹⁷ τὸν ἀκάθ. Rec. lectio ἀκάθαρτα. ⁹⁸ οὗ διασχ. αὐτ. Hæc adduntur in Ald. ⁹⁹ αὐτούς. B add. ἐκεί. ¹⁰⁰ Ἰσρ. A πραγ. τοῦ. ¹⁰¹ ἰδοὺ. A εἰ, juxta rec lect. ¹⁰² A et B μεμλᾶνται; juxta rec lect.

καὶ θνησιμίων καὶ θηριόλων οὐ βέβρωκα ἀπὸ
 γένεσός μου ἕως τοῦ νῦν, οὐδὲ εἰσελήλυθεν εἰς
 τὸ στόμα μου πᾶν κρέας βρωτῶν καὶ βέβρωτον.¹²
 Ἀναγκασθεὶς ὁ προφήτης τὴν ἔννομον αὐτοῦ¹³ πο-
 λιτείαν γυμνοῖ, ἱετευῶν τὸν φιλόανθρωπον Δεσπότην
 προστάγματι ἐτέρῳ λύσαι τὰ κελυσθέντα· καὶ παρ-
 αυτικά πέπεικεν· ἀγαθὸς γὰρ καὶ βλάβος τοῖς ἰκέταις
 ἐπικαρπύμενος, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τότε, βολβίτοις
 γρήσασθαι βῶν εἰς τὴν ἀρτοποιίαν ἐκέλευσε. Τού-
 τος ἐπάγει·

ἰς, ἰς. *Υἱὸ ἀνθρώπου, ἰδοὺ ἐγὼ συντριβῶ στή-
 ρηγμα ἄρτου ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ φάγονται ἄρτον
 ἐν σταθμῷ καὶ ἐν ἐνδείᾳ, καὶ ὕδωρ ἐν μέτρῳ καὶ
 ἐν ἀρανισμῷ¹⁴ πίονται. Ὅπως ἐνδεεῖς ἄρτου
 καὶ ὕδατος γίνονται· καὶ ἀρανισθήσεται¹⁵ ἄν-
 θρωπος καὶ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ ἐντακίθονται
 ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν. Δύο δὲ διὰ τῆς ἀρτοποιίας
 ἐκινήσονται πράγματα, διὰ μὲν τοῦ σταθμοῦ
 ὃ ἐν Ἱεροσολύμοις λιμὸς, διὰ δὲ τῆς ἀκαθάρτου κα-
 τασκευῆς ἣ ἐν ταῖς παρανόμοις ἔθνεσι διαγωγῆ.
 Ἀλλὰ τὸ δίκαιον ἡ τιμωρία περιέχει.· Ἐντακί-
 θονται γὰρ, φησὶν, ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν· δίκας
 γὰρ, φησὶ, τίσουσιν ὧν πλημμελοῦντες διετέλεσαν.*

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

α. Καὶ σὺ, υἱὸ ἀνθρώπου, λάβε σεαυτῷ ῥομ-
 φαίαν ὀξείαν, ὥσπερ¹⁶ ξυρὸν κουρέως, καὶ κτη-
 σαι αὐτὴν σεαυτῷ, καὶ ἐπάξεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν
 σου, καὶ ἐπὶ τὸν πώγωνά σου, καὶ λήψῃ ξυρὸν
 σταθμίων, καὶ διαστήσεις αὐτούς.¹⁷ Ἡ ῥομφαία
 τὴν τιμωρητικὴν αἰνέσσεται δύναμιν· ἡ δὲ τῶν
 τριχῶν τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος ἀφαιρέσις,
 τῆς εὐπρεπείας τὴν στερήσειν· τὰ δὲ ξυρά καὶ
 σταθμια, τῆς τοῦ θεοῦ ψήφου τὸ δίκαιον· οὐδὲν
 γὰρ ἀστάθμητον παρὰ τοῖς ἀνεξερευνητοῖς αὐτοῦ
 κρίμασι.

β. Τὸ τέταρτον¹⁸ ἐν πυρὶ κατακαύσεις¹⁹ ἐν
 μέσῃ τῇ πόλει, κατὰ τὴν συμπλήρωσιν²⁰ τῶν
 ἡμερῶν τοῦ συγκλίσεως σου²¹, καὶ λήψῃ τὸ
 τέταρτον, καὶ κατακαύσεις²² ἐν²³ μέσῳ αὐτῆς,
 καὶ τὸ τέταρτον κατακαύσεις ἐν ῥομφαίᾳ κύκλῳ
 αὐτῆς, καὶ τὸ τέταρτον διασκορπίεις τῷ πνεύ-
 ματι, καὶ μάχαιραν ἐκκενώσω ὀπίσω αὐτῶν. Ταῦτα
 αὐτὸς ἐρμηνεύει μετὰ βραχέα, καὶ καλεῖ πῦρ, καὶ
 τὸν λιμὸν, καὶ τὸν θάνατον· διὰ τὰ δύο τέταρτα
 προσέταξε τῷ πυρὶ παραδοθῆναι, ὡς καὶ τοῦτου κά-
 κείνου δίκην πυρὸς ἐπινεμομένου τοῖς ἀνθρώποις·
 διὰ δὲ τῆς ῥομφαίας τὴν τῶν πολεμίων ἐξοδὸν ἐση-
 μανε, καὶ τὰς ὑπ' ἐκείνων ἐσομένας σφαγὰς· τὸν δὲ
 διασκορπισμὸν τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἐσομένην
 διασποράν, περὶ ὧν ἐπήγαγε· Ἐκκενώσω ὀπίσω
 αὐτῶν· καὶ γὰρ μετὰ τὸ γενέσθαι
 ὀρούλωτοι μυρία θανάτων ὑπέμειναν εἶδη.

¹ Rom II, 35.

VARIE LECTIONES.

¹² καὶ βέβ. In paucis tantum libris vet. leg. ¹³ B αὐτοῦ. ¹⁴ ἐν ἀραν. *Hebr.* cum stupore. ¹⁵ καὶ ἀραν. *Hebr.* ita ut obstupescat. ¹⁶ ὡστ. Rec. lectio est, ὑπέρ. ¹⁷ B αὐτῆς. ¹⁸ τέταρτ. Aquil. et Theodot. rectius, τρίτον, juxta *Hebr.* Ita quoque deinde. ¹⁹ Rec. lectio, ἀνακαύσεις. ²⁰ συμπλ. Ita quoque A et B, sed rec. lectio est, πλήρωσιν. ²¹ σου. Deest apud LXX et in *Hebr.* ²² κατακ. — τέταρτον. Des. in *Hebr.* ²³ ἐν. Apud LXX praem. αὐτο.

et morticinium aut captum a bestiis non comedi, ab
 ortu meo ad hoc usque tempus, neque ingressa est
 in os meum ulla caro putrida et profana. Coactus
 propheta legitimam suam vitae degendae rationem
 aperit, ac Domino benigno supplicat, ut alio jussu
 quae sibi ab eo imperata fuerant abroget; **715** et
 statim obtinuit quod rogaverat. [15] Bonus enim
 Dominus, et qui supplicum precibus facile flectitur,
 eo quoque tempore, sicut boam ad conficiendum
 panem uti jussit. Tum subjicit:

VERS. 16, 17. *Fili hominis, ecce ego contero firmamentum panis in Hierosolyma, et comedent panem juxta pondus et in indigentia, et aquam juxta mensuram et in interitu bibent. Ut indigentes fiant panis et aquae: et delebitur homo et frater ejus, et contabescant in iniquitatibus suis. Duo per illam panis confectionem significantur, per mensuram famem in Hierosolyma, per immundum apparatus autem vita degenda inter gentes quae legem violant. Verum justitiam supplicium continet. Contabescant enim, ait, in iniquitatibus suis: et pœnas exsolvent, inquit, eorum quae deliquerint.*

CAP. V.

VERS. 1. *Et tu, fili hominis, cape tibi ensem acutum, sicut novaculam tonsoris, et compara tibi eam: et induces super caput tuum, et super barbaram tuam, et sumes stateram ponderum, et divides ea. Ensis innuit ulciscendi facultatem; ademptio alicui pilorum capitis et barbæ, decoris privationem; statera vero et pondera, divinæ sententiæ justitiam: nihil est enim quod non ponderetur ex incomprehensibilibus judiciis ejus.*

VERS. 2. *Quartam partem igne combures in media civitate, secundum completionem dierum 716 obsidionis tuæ. Et accipies quartam partem, et combures in medio ejus, et quartam partem concides in gladio in circuitu ejus, et quartam partem disperges vento, et ensem nudabo post eos. Hæc ipse paulo post interpretatur, et vocat ignem, et famem, et mortem. Idcirco duas quartas partes in ignem injici præcepit, quasi et hæc et illa, ignis instar, homines depascant. Per gladium hostium incursum significavit, et cædes quas erant facturi; per dispersionem vero, captivitatem et captivorum dissipatorem futuram; de quibus adjecit, et ensem nudabo post eos; et etenim postquam bello capti fuere, infinita mortis genera subire.*

VERS. 3, 4. *Et sumes, inquit, inde paucos numero, A et circumligabis eos indumento tuo. Et ex his excipies adhuc, et projicies eos in medium ignis, et combures eos igne: ex eo egredietur ignis in omnem domum Israelis.* Per hæc eos qui relictis fuerant significat, quos Nabuzardan coquorum princeps cum Godolia reliquit, qui rursus diversis modis consumpti sunt, modo alius ab alio mutuo occisi, modo in Ægyptum fugientes, ab impietate tamen non desciscentes. Idque nos aperte Jeremiæ prophetia docet. Illud autem: « Ex ipso egredietur ignis in omnem domum Israelis, » innuit quidem et Babylonii, qua tunc exarsit, indignationem, et exitium ipsi in Ægypto illatum: præsignificat vero **717** seditiones ortas post reditum regnante Antiocho Epiphane, propter quas in innumerabiles calamitates illas inciderunt. Sed præcipue prædicat insaniam contra Christum Dominum, et illud exitium, quo funditus post crucem eos interiisse, et in omnem terrarum orbem dissipatos fuisse constat. Hæc, inquit, cum feceris, dicitis etiam pœnarum causas.

VERS. 5, 6. *Hæc dicit Adonai Dominus: Hæc Hierosolyma, in medio gentium posui eam, et regiones in circuitu ejus; et dices: Mutavit justificationes meas in iniquitatem, ex gentibus quæ sunt in circuitu ejus. Quia justificationes meas repulerunt, et in legitimis meis non ambulaverunt. Universorum Deus gentem Judæorum elegit, per quos omnes homines beneficio volebat afficere. Idcirco legem ipsi, quæ ab omnibus eos distingueret, dedit, ut hoc quoque modo illustriores fierent. Concessit etiam ad habitandum locum, orbis terrarum umbilicum, ad orientem et aquilonem Asiam habentem, ad occidentem Europam secum per mare conjunctam: ab austro Libyam. In has enim tres quoque partes Noe filii orbem terrarum dividerunt. « Posui igitur Hierosolymam, inquit Deus, in medio gentium, » ut illæ ab hac utilitatem capiant, et omnem pietatem et verum legis cultum discant. Sed ipsa plane contraria fecit. Neque enim tantum legem sibi a me datam cum ipsis non communicavit, sed etiam illorum impietatis ipsa particeps **718** facta est.*

VERS. 7, 8. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Propterea quod forma vestra est ex gentibus quæ sunt in circuitu vestro, et in legitimis meis non ambulastis, et justificationes meas non fecistis, sed neque secundum justificationes gentium quæ sunt in circuitu vestro fecistis. Idcirco hæc dicit Adonai*

γ', δ'. *Kal λίψη, φησιν, ἐκείθεν ὀλίγους ἐν ἀριθμῷ, καὶ συμπεριλήψη αὐτοὺς τῇ ἀναβολῇ σου. Καὶ ἐκ τούτων λίψη ἔτι, καὶ βίψεις αὐτοὺς ἐν μέσῳ⁸⁸ τοῦ πυρός, καὶ κατακαύσεις αὐτοὺς ἐν πυρὶ· ἐξ αὐτοῦ⁸⁹ ἐξελεύσεται πῦρ εἰς⁹⁰ πάντα οἶκον Ἰσραὴλ. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων τοὺς ὑπολειφθέντας, οὓς Ναβουζαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος κατέλιπε μετὰ Γοδολοῦ, οἱ πάλιν διαφόρως κατηγαλώθησαν· νῦν μὲν ὑπ' ἀλλήλων ἀναιρούμενοι, νῦν δὲ εἰς Αἴγυπτον ἀποδιδράσκοντες, καὶ τῆς ἀσεβείας οὐκ ἀφιστάμενοι. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς ἡ τοῦ Ἱερεμίου προφητεία διδάσκει. Τὸ δὲ, « Ἐξ αὐτῆς ἐξελεύσεται πῦρ εἰς πάντα οἶκον Ἰσραὴλ, » ἀντίκειται μὲν καὶ τὴν τότε γενομένην ἀγανάκτησιν τοῦ Βαβυλωνίου, καὶ τὸν ἐπενεχθέντα αὐτοῖς ἐν Αἴγυπτῳ θάλασσαν· προσσημαίνει δὲ καὶ τὰς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς γενομένας στάσεις, δι' ἃς ταῖς μυριάσις ἐκείναις περιέπεσον συμφοραῖς. Διαφερὸν τῶν δὲ προαγορεύει τὴν κατὰ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ μανίαν, καὶ τὴν μετὰ τὸν σταυρὸν γενομένην αὐτῶν παρωλεθρίαν, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διασποράν. Ταῦτα, φησὶ, ποιήσας, εἰπέ καὶ τῆς τιμωρίας τὰς αἰτίας.*

ε', ς'. *Τὰδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Αὕτη Ἰερουσαλήμ, ἐν μέσῳ τῶν ἐθνῶν τέθεικα αὐτήν, καὶ τὰς κύκλω αὐτῆς χώρας· καὶ ἐρεῖς, ἡίλαξ⁹¹ τὰ δικαιώματά μου εἰς⁹² ἀνομίαν ἐκ τῶν ἐθνῶν τῶν κύκλω αὐτῆς. Δίδωμι τὰ δικαιώματά μου ἀπόσωτο αὐτὰ⁹³, καὶ ἐν τοῖς νομίμοις μου οὐκ ἐπορεύθησαν ἐν αὐτοῖς. Ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐν Ἰουδαίῳ ἐξελέξατο ἔθνος, διὰ τούτων ἅπαντας ἀνθρώπους εὐεργετῆσαι βουλόμενος· διὰ καὶ νόμον αὐτοῖς ἀπὸ πάντων αὐτοῦς διορίζοντα δέδωκεν, ἵνα κἀντεῦθεν τὸ ἐπίσημον ἔχωσιν· ἔδωκε δὲ αὐτοῖς καὶ τόπον εἰς οἰκητήριον τῆς οἰκουμένης τὰ μέσα· πρὸς ἑω μὲν γὰρ καὶ ἄρκτον τὴν Ἀσίαν εἶχον, πρὸς ἐσπέραν δὲ τὴν Εὐρώπην διὰ τῆς θαλάσσης συναπτομένην· ἀπὸ δὲ νότου τὴν Λιβύην. Εἰς ταῦτα γὰρ τρία τμήματα καὶ οἱ τοῦ Νῶε παῖδες τὴν οἰκουμένην διέδωκον. « Τέθεικα⁹⁴ τοίνυν τὴν Ἰερουσαλήμ, φησὶν ὁ Θεός, ἐν μέσῳ τῶν ἐθνῶν, ἵν' ἐκεῖνοι τὴν ἀπὸ ταύτης ὀφέλειαν ἐλκύσωσιν, καὶ πᾶσαν εὐσέβειαν καὶ ἐνομίαν παρ' αὐτοῖς μεταμάθωσιν· αὕτη δὲ πᾶν τούναντιον πεποίηκεν· οὐ γὰρ μόνον αὐτοῖς τῆς παρ' ἐμοῦ δοθείσης ἐνομιᾶς οὐ μετέδωκεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκείνων δυσσεβείας μετέλαβε.*

ζ', η'. *Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Ἄνθ' ὧν ἡ⁹⁵ μορφή ὧν ἐκ τῶν ἐθνῶν τῶν κύκλω ὧν, ἐν⁹⁶ τοῖς νομίμοις μου οὐκ ἐπορεύθητε, καὶ τὰ δικαιώματά μου οὐκ ἐποίησατε, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνῶν τῶν κύκλω ὧν οὐκ ἐποίησατε⁹⁷. Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει*

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ Rec. lectio εἰς μέσον. ⁸⁹ A et B αὐτῆς juxta rec. lect. ⁹⁰ εἰς — Ἰσρ. Ita juxta Hebr. leg. etiam in Ald., sed rec. lectio est, καὶ ἐρεῖς παντὶ οἴκῳ Ἰσραὴλ. ⁹¹ ἡίλαξε. Des. apud LXX, qui vers. 6, incipiunt a verbis illis. Καὶ ἐρεῖς. ⁹² εἰς κύκλω αὐτῆς. Rec. lectio est, τῷ ἀνόμῳ ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ τὰ νόμῳ μου τῶν χωρῶν τῶν κύκλω αὐτῆς. Utraque lectio ab Hebr. recedit. ⁹³ αὐτὰ. Des. apud LXX. ⁹⁴ Eil. prior hab. τέθεικα. ⁹⁵ ἡ — ἐθνῶν. Hebr. multiplicatis (scilicet clera vestra) magis gentes, etc. ⁹⁶ ἐν. B præst. καί. ⁹⁷ B οὐ πεποίηκατ.

Ἄδωνα Κύριος, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, καὶ ποιήσω ἐν μέσῳ σου κρίμα ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν. Ἐπειδὴ γάρ ὅν τῶν ἐθνῶν ἀνεμάξασθε χαρακτῆρα, καὶ τῶς ἐκείνων ἐπιτηδεύμασιν ἐνεφύρητε, καὶ τὰ ἐμὰ δικαιώματά τε καὶ νόμιμα διεπτύσατε, ὑπερβολῇ δὲ παρανομίας χρώμενοι ὑπερηκονέισατε. τῇ δυσσεβείᾳ τὰ ἔθνη, παρ' ὧν ταύτην ἐμάθετε· τούτου χάριν προφανῶς σοι δικάσω, τῶν ἐθνῶν θεωρούντων τὸ δικαστήριον, καὶ τῆς δίκης ἀκρωμένων· ἔν' ἐπειδὴ διὰ τῆς σῆς οὐκ ὠφελήθησαν εὐνομίας, διὰ γοῦν τῆς τιμωρίας· ἐλκύσωσιν ὠφέλειαν.

¶ Καὶ ποιήσω ἐν σοὶ ἃ οὐ πεποίηκα, καὶ οὐ μὴ ποιήσω ὁμοία αὐτοῖς ἐτι διὰ ὅτι πάντα τὰ βδελύγματα σου. Εἶτα διδάσκει, τίνα τὰ ἠπειλημένα.

ι. Διὰ τοῦτο πατέρες φάγονται τέκνα ἀγαμέσων σου, καὶ τέκνα φάγονται πατέρας. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ Βαβυλωνίων, καὶ ἐν τῇ Ῥωμαίων πολιορκίᾳ γεγένηται, τῆς ὑπερβολῆς τοῦ λιμοῦ τὴν ἀποσυργίαν ὅτι ἐργασαμένης. « Καὶ ποιήσω ἐν σοὶ κρίματα. » Τουτέστι, δικαίως σοι δικάσω. « Καὶ διασπερῶ ὅτι πάντα τοὺς καταλοιπούς σου εἰς πάντα ἔνεμον. » Οὐ δεῖται ἐρμηνείας λόγος ἰ, τῶν πραγμάτων βούωντων.

ια. Διὰ τοῦτο, Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἄδωνα Κύριος, ἢ μὴν ἀνθ' ὧν τὰ ἀγία μου ἐμίνας ἐν πᾶσι τοῖς προσοχθισμοῖ σου, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς βδελύγμασι σου, κἀγὼ ἀπόσωμαί σε. Ἄγρια καλεῖ οὐ μόνον τὰ νόμιμα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀφορισθέντα αὐτῷ ναὸν, ὃν τῇ τῶν εἰδώλων ἰδεθήλωσαν στάσει· προσοχθίσματα δὲ καὶ βδελύγματα, τὰ εἰδῶλα ὀνομάζει, βδελύγματα μὲν ὡς βδελυγμίας μεστὰ, προσοχθίσματα δὲ ἢ ἀηδίας πάσης ἀνάμικτα. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ὑπὸ τῆς Ῥεβέκκας λεγόμενον· « Προσώχθικα τῇ ψυχῇ μου διὰ τὰς θυγατέρας τῶν Χαναανίων, εἰ λήψεται Ἰακώβ ὁ υἱός μου ἐξ αὐτῶν γυναῖκα, ἵνατί μοι ζῆν; » τουτέστι, βδελύττομαι σφόδρα τὰς θυγατέρας τῶν Χαναανίων. Καὶ πάλιν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Δαβὶδ, « Διὰ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπον· Ἄει πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· τουτέστιν, Ἐβδελυξάμην. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ παρανόμου, φησὶν ὁ αὐτὸς προφήτης· « Κακία δὲ οὐ προσώχθισε, » τουτέστιν, οὐκ ἐβδελύξατο τὴν κακίαν. « Οὐ φείσεται ὀφθαλμός μου, καὶ οὐκ ἐλεήσω ἐγώ. » Τσαύτη ἡ τῆς παρανομίας ὑπερβολή, ὅτι ὁ ἐλεῖμων ἐλεεῖν οὐκ ἀνέχεται, καὶ ὁ φιλόνητος τῶν κολαζομένων οὐ φείδεται. Εἶτα διηγείται τὰ ἤδη ἠρμηνευμένα, ὅπως λιμῶ μὲν παραδώσει τὸ τέταρτον, καὶ θανάτῳ πάλιν τὴν ἄλλην μέραν· εἶτα τὴν ἄλλην τῇ διὰ τοῦ πολέμου σφαγῇ, καὶ τὸ λειπόμενον τέταρτον αἰχμαλωσίᾳ. τῆς τιμωρίας πάλιν καὶ τούτοις ἀκολουθοῦσης. Καὶ ἐπάγει·

ι Gen. xxvii, 46. κ Psal. xciv, 10. ι Psal. xxxv, 5.

VARIE LECTIONES.

ἰ γάρ. B add. φησί. ἰ δὲ. Rec. lectio κατὰ. ἰ ἀναμ. B ἐν μέσῳ, juxta rec. lect. ἰ ἀνυσ. Ita ex B emendata est lectio Sirm. ἐργασίαν. ἰ Rec. lectio est, διασκορπισῶ. ἰ λόγ. B præm. ὁ. ἰ ἀπίστ. Hebr. excindam te. ἰ τὰ. B præm. δέ. ἰ ψυχ. Rec. lectio loco cit. est, ζωῆ. ἰ Χαν. Rec. lectio loco cit. est, υἱὸν Χετ. Aliter etiam reliqua se habent loco cit. ἰ ὀφθαλμ. B. præm. ὁ. ἰ καί. B καίγε.

A Dominus : Ecce ego super te, et faciam in medio tui judicium in conspectu gentium. Quia enim gentium formam expressistis, et earum institutis perfusi mea judicia et leges aversati estis, et propter iniquitatis exsuperantiam impietate gentes ipsas vicistis, a quibus eam didicistis : hac de causa aperte judicabo te, inspectantibus judicium gentibus, et pœnas audientibus, ut quæ nullam a tua æquitate utilitatem percipere, aliquam saltem percipiant a tuo supplicio.

VERS. 9. *Et faciam in te quæ non feci, et non faciam similia ipsis amplius, propter omnes abominaciones tuas. Deinde docet quænam sint ea quæ minatus est.*

B VERS. 10. *Ideo patres comedent filios in medio tui, et filii comedent patres. Hoc accidit in obsidione et Babyloniorum et Romanorum, incredibili vi famis ad hoc nefarium facinus impellente. « Et faciam in te judicia. » Hoc est, justo judicio te condemnabo. « Et dispergam omnes reliquos tuos in omnem ventum » Non indiget interpretatione oratio, cum ipsæ res clament.*

VERS. 11. *Idcirco, Vivo 719 ego, dicit Adonai Dominus, profecto, eo quod sancta mea polluisti omnibus offensionibus tuis et omnibus abominacionibus tuis, etiam ego repellam te. Sancta vocat, non solum præcepta legis, sed etiam dedicatum sibi templum, quod idolis in eo collocatis polluerunt; offensiones autem et abominaciones, idola nuncupat : abominaciones quidem, ut abominacionis plena; offensiones, ut omni referta injucunditate. Huic simile est illud, quod a Rebecca dicitur : « Odio prosequitur anima mea filias Chananæorum : si duxerit Jacob filius meus ex ipsis uxorem, quid juvat me vivere ? » hoc est, valde abominor filias Chananæorum. Et rursus Dens per Davidem : « Ideo offensus fui generationi illi, et dixi : Semper errant corde, » hoc est, aversatus sum. Et de iniquo idem Propheta ait : « Malitiam autem non odovit, » id est, non abominatus est malitiam. « Non parcat oculus meus, et non miserebor ego. » Tanta est iniquitatis exsuperantia, ut misericors misereri minime sustineat, et clemens a pœnis reorum non abstineat [12] Deinde quæ jam interpretati sumus enarrat, quemadmodum fame quartam partem unam, et aliam morte (id est peste) ; tum aliam belli cæde consumpturus, reliquam partem quartam captivitati traditurus sit, pœnis rursus eos quoque persequentibus. Et subicit :*

VERS. 13. *Et complebitur furor meus, et ira mea A* *super eos, 720 et consolabor, et cognoscent quia* *ego Dominus locutus sum in zelo meo, cum comple-* *vero iram meam super eos. Expers affectionis Numen* *est, et ab ira prorsus vacuum. Utitur autem huma-* *nis nominibus, ita appellans ea quæ sunt, cum* *homines puniuntur. Illud vero, « complebitur ira* *mea super ipsos, » idam significat ac finem habebit.* *Cumque experientia docti didicerint ipsi, me* *Deum esse ac Dominum, qui aversatus eorum sce-* *lera supplicia intulit, consolabor. Hoc enim consi-* *lio pœnas irrogavi.*

VERS. 14. *Et ponam te in desertum, et in oppro-* *brium iis, qui sunt in circuitu tuo. Hoc quoque suffi-* *ciens est ad acerbe eam exercuciandum, si finitima* *loca incolentes, et continenter bellantes, irri-* *deant, et ejus illudant solitudini. « Et filias* *quæ sunt in circuitu tuo in conspectu omnis præ-* *tereuntis. » Filias vocat subjectas urbes et regio-* *nes.*

VERS. 15. *Et eris suspirii plena, manifesta disci-* *plina, et desolationibus, et filie tuæ in circuitu tuo* *in gentibus, quæ sunt in circuitu tuo. Insignem,* *inquit, te malis faciam: ita ut omnes qui audie-* *rint et tuam et subjectarum tibi urbium pagorum-* *que interitum, suspirent ac lugeant. « Cum fecero* *ego in te julieia in ira et furore, in ultione sanctoris* *et increpationibus. » Deinde vacare mendacio, quæ* *dicta sunt, ostendens:*

VERS. 16. *Ego Dominus, inquit, locutus sum.* *Est enim persone declaratio sufficiens 721 ad* *veritatem ostendendam.*

Cum misero ego sagittas meas sanis super eos, *et erunt in defectionem: et mittam eas, ut corrup-* *ram vos, et famem congregabo, et conteram firma-* *mentum panis tui. (VERS. 17.) Et emittam in te gla-* *dium, et bestias malas, et puniam te; et mors et* *sanguis transibit super te, et gladium inducam super* *te in circuitu: ego Dominus locutus sum. Eadem* *sæpius dicit detertere cupiens audientes, ut mise-* *rabilium malorum metu ad veram pietatem eos* *traducat, et ne cogatur in illis edere exemplum* *eorum quæ minatur. Bestias vero malas, crudelis-* *simos Chaldæos appellavit, instar bestiarum san-* *guinis cupidarum invadentes, et alios occidentes,* *alios vivos capientes, alios bello captos in servi-* *tutem abducentes.*

CAPUT VI.

VERS. 1, 2. *Et factus est sermo Domini ad me,* *dicens: Fili hominis, firma faciem tuam ad montes* *Israelis, et propheta ad eos, et dices. Montes non*

γ'. Καὶ συντελεσθήσεται ὁ θυμὸς μου, καὶ ἡ
οργὴ μου ἐπ' αὐτούς, καὶ παρακληθήσομαι, καὶ
ἐπιγνώσονται⁹, διότι ἐγὼ Κύριος λελάληκα ἐν
τῷ ζήλω μου, ἐν τῷ συντελέσαι με τὴν ὀργὴν
μου ἐπ' αὐτούς. Ἀπαθὴς τὸ Θεῖον, καὶ παντελῶς
ἀόργητος, τοὺς δὲ ἀνθρωπίνους ὀνόμασι κέχρηται, τὰς
τιμωρητικὰς ἐνεργείας οὕτω προσαγορεύων. Τὸ δὲ,
« Συντελεσθήσεται ἡ ὀργὴ μου ἐπ' αὐτούς, » ἀντὶ τοῦ,
πέρας λήφεται. Μαθόντων δὲ αὐτῶν διὰ τῆς πείρας,
ὅτι Θεὸς εἰμι, καὶ Δεσπότης⁹, ὅτι τὴν κρατορίαν
αὐτῶν βδελυξάμενος τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγον, παρα-
κληθήσομαι· ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ τὰς κολάσεις ἐπὶ-
ήγαγον.

ιδ'. Καὶ θήσομαι σε εἰς ἐρημον, καὶ¹⁰ εἰς δρει-
δος¹¹ τοῖς κύκλω σου. Ἰκάνον καὶ τοῦτο πικρῶς
ἀνίσταται, τὸ τοὺς ἐκ γειτόνων οἰκοῦντας, καὶ διηκεῖ
ἐκπεπολεμημένους, ἐπιγέλων¹², καὶ τῇ ἐρημίᾳ
ἐπενηροφῶν. « Καὶ τὰς θυγατέρας¹³ τὰς κύκλω σου
ἐνώπιον παντὸς διεδοῦντος. » Θυγατέρας καλεῖ τὰς
ὑποκειμένας πόλεις καὶ χώρας.

ισ'. Καὶ¹⁴ ἔσῃ στενακτῆ, καὶ δὴλη παιδεία
καὶ ἀφανισμοῖς, καὶ αἱ θυγατέρες σου κύκλω σου
ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς κύκλω σου. Ἐπιτηρόν σε, φη-
σὶν¹⁵, ἐν τοῖς κακοῖς ποιῆσω, ὥστε πάντα; τῶς
ἀκούοντα; τὸν ἀφανισμόν σου, καὶ τῶν ὑποκειμένων
σοι πόλεων καὶ χωμῶν, σπάνειν καὶ ὑδύρεσθαι. « Ἐν
τῷ ποιῆσαι με ἐν σοὶ κρίματα ἐν ὀργῇ καὶ ἐν θυμῷ,
ἐν ἐκδικήσει θυμοῦ, καὶ ἐλέγχους. » Εἶτα τὸ ἀφευδῆς
δεικνύς¹⁶ τῶν εἰρημένων.

ισγ'. Ἐγὼ¹⁷ Κύριος, φησὶ¹⁸, λελάληκα. Ἰκάνῃ
γὰρ ἡ τοῦ προσώπου δῆλωσις τὴν ἀλήθειαν δεῖξαι.

Ἐν τῷ¹⁹ ἐξαποστεῖλαι με τὰς βολίδας μου
τοῦ λιμοῦ ἐπ' αὐτούς, καὶ ἔσονται εἰς ἐκλειψίν·
καὶ ἀποστελῶ αὐτὰς διαφθεῖραι ὑμᾶς, καὶ λιμὴν
συντάξω, καὶ συντρέψω στηρίγμα ἄρτου σου.
(ισδ') Καὶ ἐξαποστελῶ ἐπὶ σὲ ῥομφαίαν, καὶ θηρία
πονηρὰ, καὶ τιμωρήσομαι σε, καὶ θάνατος καὶ
αἷμα διαλεῖσθαι ἐπὶ σὲ, καὶ ῥομφαίαν ἐπάξω
ἐπὶ σὲ κυκλόθεν· ἐγὼ Κύριος λελάληκα. Τὰ αὐτὰ
πολλάκις λέγει, δεδιξασθαὶ βουλόμενος τοὺς ἀκούον-
τας, ἵνα τῷ φόβῳ τῶν ἀγγειῶν εἰς εὐσέβειαν μετα-
βάλῃ, καὶ τῆς ἀπειλῆς μὴ ἐπαγάγῃ τὴν πείραν.
D Θηρία δὲ πονηρὰ τοὺς ὠμοτάτους Χαλδαίους ὠμό-
μασεν, δίκην θηρίων ὠμοβόρων ἐπιόντας, καὶ τοὺς
μὲν κατασφάττοντας, τοὺς δὲ ζωγοῦντας καὶ δορυ-
αλώτους λαυθάνοντας.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με λέ-
γων· Ἦθὲ ἀνθρώπων, στηρίσου τὸ πρόσωπόν σου
ἐπὶ τὰ ὄρη Ἰσραὴλ, καὶ προσήτευσον ἐπ' αὐτὰ,

VARIAE LECTIOES.

⁹ Rec. lectio est, ἐπιγνώση. ¹⁰ Ex B suppl. ¹¹ καὶ — κύκλω σου. Des. apud LXX, præter Ald. ¹² ἐν
ε. γ. σου. A ὀνειδισμὸν τοῖς ἔθνεσιν τοῖς κύκλω σου. Ita quoque Ald. ¹³ B ἐπιγγέλων. ¹⁴ τὰς θυγατ.
A best ab Hebr. ¹⁵ Aliæ sunt lectiones hujus vers. apud LXX. ¹⁶ B φησὶ. σέ. ¹⁷ δεικν. Des. in B.
¹⁸ Ἐγὼ Κύρ. λέλ. Hæc juxta LXX et Hebr. pertinent ad vers. 15. ¹⁹ φησὶ. Des. in B. ²⁰ ἐν τῷ, κ.
ε. λ. Aliter apud LXX leg. vers. 16 et 17.

καὶ ἔρεϊς ²². Οὐ λογικὰ τὰ ὄρη, οὔτε μὴν ἐμφυγα. Ἄλλα καὶ ἀναίσθητα· εἰς ἔλεγχον δὲ τῶν λογικῶν τοῖς ἀψύχοις προσδιιάγεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰεροβοάμ πρὸς τὸ θυσιαστήριον ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ τοὺς λόγους ἐποίησατο.

γ, δ. Τὰ ²¹ ὄρη Ἰσραὴλ ἀκούσατε τὸν λόγον Ἀδωναὶ Κυρίου· τάδε λέγει Ἀδωναὶ Κύριος τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, καὶ ταῖς ράπαις, καὶ ταῖς σάραξι· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐφ' ὑμᾶς βομβάλαν, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τὰ ὑψηλὰ ὑμῶν. Καὶ ἀφανισθήσεται ²² τὰ θυσιαστήρια ὑμῶν, καὶ συντριβήσεται ²³ τὰ τεμένη ὑμῶν, καὶ καταβαλῶ τραυματίας ὑμῶν ἐνώπιον τῶν εἰδώλων ὑμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τούτοις πᾶσι τοῖς χωρίοις βωμοὺς τοῖς εἰδώλοις ἀνήγειραν, ἀναγκαιῶς πρὸς τὴν ἐσομένην τῶν πολεμίων ἐφοδόν, καὶ τὰς πανταχοῦ γενησομένας σφαγὰς, καὶ τῶν εἰδωλικῶν τεμενῶν τὴν ἐκπόρθησιν.

ε', ζ'. Καὶ ²⁴ δώσω τὰ πτώματα νιῶν Ἰσραὴλ κατὰ πρόσωπον εἰδώλων ²⁵ αὐτῶν, καὶ δισκορπίω τὰ ὄστα ὑμῶν κύκλῳ τῶν θυσιαστηρίων ὑμῶν· ἐν πίστῃ τῇ κατοικίᾳ ὑμῶν. Ἀπὸ τῶν ἀψύχων μετήγαγεν ἐπὶ τοὺς λογικοὺς τὸν λόγον, καὶ ἀπειλεῖ, ὅτι ²⁶ νεκρῶν πληρώσει τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη, καὶ ἀνθρωπιῶν ὀστέων τὰ τῶν δαιμόνων θυσιαστήρια, διδάσκων διὰ τῆς τιμωρίας, ὡς οὐδὲν ἀπάναντο τῆς τῶν δαιμόνων θεραπείας, οὐδὲ μὴν ἐπιουρίας τινὸς ἐν ταῖς ἐπενεχθείσαις συμφοραῖς παρ' ἐκείνων ἀπήλασαν. « Καὶ αἱ πόλεις ἐξηρημώθησονται, καὶ τὰ ὑψηλὰ ἀφανισθήσονται ²⁷, ὅπως ἐξολοθρευθῆτε καὶ πλημμυλῆσθε ²⁸ τὰ θυσιαστήρια ὑμῶν, καὶ συντριβήσεται. » Τὸ δὲ πλημμυλῆση, ἐρημωθῆση ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσε. « Καὶ ²⁹ καταπάυση τὰ εἰδῶλα ὑμῶν, καὶ ἐξαρθῆ τὰ τεμένη ὑμῶν, καὶ ἐξαλειφθῆ ³⁰ τὰ ἔργα ὑμῶν. » Ἐδεῖξε τῆς τιμωρίας τὰς αἰτίας· ἰατρικῶς γὰρ ὁ φιλόανθρωπος κολάζει Δεσπότης, ἵνα παύσῃ τῆς ἀσεβείας τὸν δρόμον· ταῦτα γὰρ πάντα, φησὶ, ποιῶ, καὶ τὴν ἐρημίαν ἐπάξω, ἵνα σβέσω τὴν περὶ τὰ εἰδῶλα μανίαν τε καὶ λύτταν.

ζ'. Καὶ πρὸς οὐνοὺς τραυματῖαι ὑμῶν ἐν μέσῳ ὑμῶν, καὶ γινώσκειτε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ὅστε ἡ τιμωρία διδάσκαλος ³¹ θεογνωσίας· διὸ καὶ ὁ μακάριος ἔλεγε Δαβὶδ, « Ἀγαθὸν μοι, ὅτι ἐταπεινώσαός με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιοῦματά σου. »

η'. Καὶ ὑπολειψομαι, τοῦ ³² γενέσθαι ἐξ ὑμῶν ἀνασωζόμενον ³³ ἐκ βομβάλας ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐν τῷ διασκορπισμῷ ὑμῶν ἐν ταῖς χώραις. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, « Γινώσκειτε ὅτι ἐγὼ Κύριος, » ἀναγκαιῶς δεῖκνυσαι τοὺς ὑπελειθῆσομένους· οἱ ³⁴ γὰρ ἐκ τῆς

²¹ III Reg. xiii, 2. ²² Psal. cxviii, 71.

sunt ratione præditi, neque animai, quin etiam sensu carent: cum rebus tamen inanimatis colloquitur, ut ratione præditos magis coarguat. Ita etiam, regnante Jeroboamo, ad altare vir Dei verba fecit m.

VERS. 3, 4. *Montes Israelis, audite verbum Adonai Domini. Hæc dicit Adonai Dominus montibus, et collibus, et rupibus, et vallibus: Ecce ego adduco super vos gladium, et exterminabuntur excelsa vestra.* 722 *Et delebuntur altaria vestra, et conterentur delubra vestra, et dejiciam vulneratos vestros in conspectu idolorum vestrorum.* Cum enim in omnibus his locis aras erexissent idolis, apposite prædicat futurum hostium incursum, et cædes ubique patrandas, et templorum in quibus idola colebantur, demolitionem.

VERS. 5, 6. *Et dabo cadavera filiorum Israelis coram idolis eorum, et dispergam ossa vestra in circuitu altarium vestrorum, in omni habitatione vestra.* Ab inanimatis ad ratione præditos convertit orationem, minaturque se cadaveribus impleturum esse idolorum delubra et humanis ossibus dæmonum aras, docens ipso supplicio, nihil eis dæmonum profuisse cultum, neque eos opem aliquam aut auxilium in calamitatibus suis ab illis accepisse. « Et urbes desolabuntur, et excelsa delebuntur, ut exterminentur et destruantur altaria vestra, et conterantur. » Pro destruantur Symmachus interpretatur esse desolentur. « Et cessent idola vestra, et auferantur delubra vestra, et deleantur opera vestra. » Ostendit pœnarum causas: clemens enim Dominus ita punit, ut medici more sanitatis habeat rationem, ut comprimat impietatis licentiam. Hæc enim omnia, inquit, facio, et solitudinem inducam, ut insaniam et rabiem, qua excitati estis ad idola colenda, extinguam.

VERS. 7. *Et cadent vulnerati vestri in medio vestri, et cognoscetis me esse Dominum.* Quamobrem pœna divinæ cognitionis est magistra, Idcirco etiam beatus David dicebat: « Bonum mihi, quod humiliaveris me, ut discam justificationes tuas n. »

VERS. 8. *Et relinquam aliquos, ut sit ex vobis salvatus a gladio in gentibus, in dissipatione vestra in regionibus.* Quia dixit, « cognoscetis me esse Dominum, » convenienter ostendit eos qui percepturi sint utilitatem. Nam qui ex captivitate fuerint dis-

VARIE LECTIONES.

²¹ καὶ ἔρεϊς. Hæc ad vers. 3 pertinent juxta Hebr. et LXX. ²² Τὰ — Κυρίου. Des. in B. ²³ ἀφαν. Hæc lectio συντριβήσονται. ²⁴ συντρ. Des. apud LXX. ²⁵ Καὶ αὐτῶν. Ita Alex. cum quo consentiunt A et B. ²⁶ εἶδ. A et B præm. τῶν. ²⁷ ὅτι νεκρ. πλ. B νεκρῶν πληρώσειν. ²⁸ B ἀφανισθήσεται. ²⁹ ἐξ καὶ πλημμ. Des. apud LXX. ³⁰ καὶ — ἔργα ὑμῶν. Aliter οἱ LXX. ³¹ A ἐξαλειφώσωσιν. ³² διδάσκ. In B ponitur post θεογνωσίας. ³³ τοῦ. Rec. lectio ἐν τῷ. ³⁴ Rec. lectio ἀνασωζόμενους. ³⁵ οἱ. Ita B, sed edit. prior hab. οὐ.

spersi, ex pœnis utilitatem percipient. Idcirco A subjicit :

VERS. 9. *Et recordabuntur mei salvati ex vobis, quo captivi ducti fuerint. Utilis igitur est quæ a Deo adhibetur disciplina ; pœnitentiæ enim est mater.*

Juravi enim cordi eorum fornicanti, recedenti a me, et oculis eorum fornicantibus post instituta ipsorum, fore ut plerent ante faciem suam ob mala, quæ fecerunt in omnibus abominationibus suis. (VERS. 10.) Et cognoscent me Dominum non gratis locutum esse, ut facerem (eis) omnia mala hæc. Sine ulla dubitatione, inquit, eos pœnitebit, quod a me deficientes idolorum cultum amplexi fuerint (hoc enim isto in loco fornicationem vocavit), et ipsa experientia discent se neque injuste, neque sine utilitate hujusmodi supplicii a me affici. Impietas enim justitiam ostendit, 724 utilitatem pœnitentiæ.

αὐτῆς, ὡς οὐτε ἀδίκως, οὐτε ἀνωφελῶς ταύταις αὐτοῦς περιέβαλον ταῖς τιμωρίαις · τὸ μὲν γὰρ δίκαιον ἢ ἀσέβεια δείκνυσι, τὴν δὲ ὠφέλειαν ἢ μεταμέλεια.

VERS. 11. *Hæc dicit Adonai Dominus : Plaudito manu tua, et obstrepto pede tuo. Et dic : Euge, euge, ad omnes abominationes malorum domus Israelis, gladio, et fame, et morte cadent. Me, inquit, declarante, et sententia decernente omnis generis supplicia, tu, plaude, et lauda sententiæ justitiam. [12, 13] Deinde iisdem rursus prælietis, eos videlicet fame, morte, et hostium cæde interituros esse, et captivos abductum iri, ac fore ut circa aras idolorum cultui dicatas pereant, et in lucis qui ab eis cultui fuerint. (Et sub quercu densa dederunt, inquit, odorem suavitatis omnibus idolis suis.) * Ostendit etiam solitudinis terminos.*

VERS. 14. *Ponam enim terram, inquit, in desolationem, et interitum a deserto Deblatha in omnibus habitationibus eorum, et cognoscent me esse Dominum.*

CAP. VII.

Et sciens crebras calamitatum prædictiones idoneas esse ad molliendos etiam eos qui maxime adversarii sint, rursus aliis verbis futura mala prædicit.

VERS. 1-3. *Factus est enim sermo, inquit, Domini ad me dicens. Et tu, fili hominis, hæc dicit Adonai Dominus terræ Israelis : Finis venit, finis venit super quatuor alas terræ. Nunc venit finis, venietque finis 725 super te habitantem in terra. Quatuor alas terræ, non orbis terrarum dicit, sed terræ Israelis, hoc est, res vestræ ad finem pervenere. Ne existimetis*

αἰχμαλωσίας διασπαρέντες, ἐκ τῆς τιμωρίας τὴν ὠφέλειαν καρπώσονται. Διὸ ἐπάγει ·

Θ'. Καὶ μνησθήσονται μοι οἱ ἀνασωζόμενοι ἐξ ὑμῶν, οὗ ἡχμαλωτεύθησαν ἐκεῖ. Χρήσιμος τοίνυν ἡ ὑπὸ Θεοῦ ἐπιφερομένη παιδεία · μεταμελείας γὰρ μήτηρ.

Ὁμώμοκα γὰρ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τῇ ἐκπορευούσῃ, τῇ ἀποστάσῃ ἂπ' ἐμοῦ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν τοῖς ἐκπορευούσιν ὀπίσω τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν, ὅτι κλαύσονται κατὰ πρόσωπον ἑαυτῶν περὶ τῶν κακῶν, ἃ ἐποίησαν ἐν πᾶσι τοῖς βδελύγμασι αὐτῶν. (') Καὶ ἐπιγνώσονται, διότι ἐγὼ Κύριος οὐκ εἰς ὄψεσιν λελάληκα τοῦ ποιῆσαι ἅπαντα τὰ κακὰ ταῦτα. Ἄναντιρρήτος, φησὶν, ἔσται αὐτοῖς μεταμέλεια, ἐφ' οἷς ἐμὲ μὲν ἐγκατέλιπον, τὴν δὲ τῶν εἰδῶλων ἡγάπησαν θεραπείαν · τοῦτο γὰρ ἐνταῦθα πορεύειν ἐκάλεσε · καὶ μαθήσονται διὰ τῆς πίρας

ια'. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος · Κρήτησον τῇ χειρὶ σου, καὶ ψόφησον τῷ ποδὶ σου, καὶ εἰπὼν, εὔγε ἔγχε, εὔγε ἐπὶ πᾶσι τοῖς βδελύγμασι τῶν κακῶν οἴκου Ἰσραὴλ, ἐν βομφαλαῖ, καὶ ἐν λιμῷ, καὶ ἐν θανάτῳ πεσοῦνται. Ἐμοῦ, φησὶν, ἀποβαινομένου, καὶ καταψήφιζομένου τὰς παντοδαπὰς τιμωρίας, σὺ κρότει, καὶ θαύμαζε τῆς ψήφου τὸ δίκαιον. Ἐτα πάλιν τὰ αὐτὰ προαγορεύσας, ὅπως καὶ λιμῷ, καὶ θανάτῳ, καὶ σφαγῇ πολεμίων, καὶ αἰχμαλωσία παραδοθήσονται, καὶ ὅτι κύκλω τῶν εἰδωλικῶν θυσιαστηρίων σφαγήσονται, καὶ ἐν τοῖς ἄλσεσι τοῖς ὑπ' αὐτῶν τιμηθεῖσι. « Καὶ ὑποκάτω ὄρου, ἡ δασείας ἔδωκαν, φησὶν, ὁσμὴν εὐωδίας πᾶσι τοῖς εἰδωλοῖς αὐτῶν. » Ὑποδείκνυσι καὶ τῆς ἐρημίας τοὺς ὄρους.

ιδ'. Θήσομαι γὰρ, φησὶ, τὴν γῆν εἰς ἀφανισμόν καὶ δλεθρον ἀπὸ τῆς ἐρήμου τῆς Δεβλαθὰ ἐν πάσαις ταῖς κατοικίαις αὐτῶν, καὶ ἐπιγνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Καὶ εἰδὼς τὴν συνέχειαν τῶν ἀνιερῶν προρήσεων, καὶ τοὺς λίαν ἀντιτύπους ἀποχρῶσαν μαλάξαι, πάλιν ἐτέρως προλέγει τὰ λυπηρά.

α', γ'. Ἐγένετο γὰρ, φησὶ, λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων · Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου ἔγχε. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τῇ γῇ τοῦ Ἰσραὴλ · Πέρασ ἦκει, τὸ πέρασ ἦκει ἐπὶ τὰς τέσσαρας πτέρυγας τῆς γῆς. Ἦκει τὸ πέρασ νῦν, καὶ ἦξει τὸ πέρασ ἐπὶ σὲ τὸν κατοικοῦντα τὴν γῆν. Τέσσαρες δὲ πτέρυγας τῆς γῆς οὐ τῆς οἰκουμένης λέγει, ἀλλὰ

VARIÆ LECTIONES.

³⁷ οὐ. Apud LXX præm. ἐν τοῖς ἔθνεσιν. ³⁸ τῇ ἀποστ. Des. in B. ³⁹ ἔτι — βδελ. αὐτ. Aliter οἱ LXX. ⁴⁰ οὐκ — ταῦτα. Hæc agnoscunt etiam A et B. ⁴¹ ποιῆσαι. A add. αὐτοῖς, ut Alex. ⁴² καὶ εἰπ. εὔγε. Des. in B. ⁴³ τῶν κακῶν. Des. apud LXX. ⁴⁴ ὑποκ. In edit. pr. sequēbatur φησὶ, quod delevimus, quia post pauca recurrit. ⁴⁵ ὄρ. δασ. Ita Ald., sed rec. lectio est δένδρον συστικίου. ⁴⁶ Θήσομαι, x. τ. λ. Aliter οἱ LXX. ⁴⁷ ἀνθρώπ. Apud LXX, sequi. εἰπὼν, quod tamen in Compl., imo quoque in A et B des. ⁴⁸ Ἦκει x. τ. λ. Ab Hebr. discrepat ordo hujus et sequentium vers. apud LXX, sed Noster tenet ordinem verborum et vers. textus Hebr. (quem etiam A et B sequuntur), additis tamen nonnullis quæ desunt in Hebr. ⁴⁹ τὸν — γῆν. Des. in Hebr.

τῆς τοῦ Ἰσραὴλ ἄντι τοῦ, Τέλος τὰ καθ' ὑμᾶς ἔλαβε· μή γὰρ δὴ νομίσητε διαφεύξεσθαι τὰ ἠπειλημένα κακὰ, μετανοήα μή χρώμενοι· κατὰ πάντων γὰρ ὑμῶν ὄλεθρος χωρήσει. « Καὶ ἐπαποστελῶ ἐγὼ τὸν θυμὸν μου ἐπὶ σέ, καὶ κρινῶ σε κατὰ τὰς ὁδοὺς σου. » Νῦν καιρὸς εἰπεῖν μετὰ τοῦ μακαρίου Παύλου· « Φοβερὸν τὸ ἐμπιστεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος· ἀποδώσει γὰρ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἔφη· « Καὶ κρινῶ σε κατὰ τὰς ὁδοὺς σου. Καὶ δώσω ἐπὶ σέ πάντα τὰ βδελύγματα σου, ἄντι τοῦ, Θερίσεις ἃ ἔσπαρκας, καὶ ἀξίας τῶν ἔργων λήψη τὰς ἀντιδόσεις.

8. Οὐ φρίσεται ὁ ὀφθαλμὸς μου ἐπὶ σέ, οὐδὲ μὴ ἐλθῆσω. Ὅταν γὰρ ἀμετρία περιπέσωμεν παρνομίας, καὶ εἰς ἀνήκεστον ἐλάσωμεν νόσον, ἀποκλειόμεν τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον. « Διότι τὴν ὁδὸν σου ἐπὶ σέ δώσω, καὶ τὰ βδελύγματα σου ἐπὶ σέ ⁹ ἔσται, καὶ γνῶση ὅτι ἐγὼ Κύριος. » Μεγίστη τοῖς κολαζομένοις παραψυχὴ τοῦ κολάζοντος Θεοῦ ἢ ἐπίγνωσις.

ε-ζ'. Ταῦτα λέγει Ἄδωναι Κύριος· Κακία μίλα, κακία ἰδοὺ ἐρχεται. Τὸ πέρας ἦκει, ἦκει τὸ πέρας· ἐξηγέρθη πρὸς σέ, ἰδοὺ ἦκει τὸ πέρας. Ἦκει ἡ πλοκή ¹⁰ ἐπὶ σέ τὸν κατοικοῦντα τὴν γῆν. Ἀβρῆτος ἢ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία ἀπειλεῖ τὰς τιμωρίας, ἵνα μὴ ἐπαγάγη τὰς τιμωρίας· ὅταν δὲ μὴ φοβηθῶμεν τὰς ἀπειλάς, τῇ πείρᾳ δεχόμεθα ταύτας· ὅπερ καὶ οὗτοι πεπόνθασιν, ἀκούσαντες μὲν, ὅτι ἦκει τὸ πέρας, οὐ φοβηθέντες δὲ τὸ πέρας· καλεῖ δὲ κακίαν μίαν τὴν ἐπενεχθεῖσαν πανωλεθρίαν, πλοκήν ¹¹ δὲ τὰ τῆς ἀμαρτίας δεσμά· « Ταῖς γὰρ σειραῖς, φησὶ, τῶν ἐκνυτῶν ἀμαρτημάτων ἕκαστος σφίγγεται. » Καὶ ὁ Ἡσαίας λέγει· « Οὐαὶ οἱ ἐπισπώμενοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, ὡς σχοινίῳ μακρῷ, καὶ ὡς ζυγοῦ ἱμάντι δαμάλως τὰς ἀνομίας αὐτῶν.

Ἐρέστηκε, φησὶν, ὁ καιρὸς, ἤγγικεν ἡ ἡμέρα, οὐ ¹² μετὰ θορύβων ¹³ οὐδὲ μετὰ ὀδίνων. (7.) Νῦν ἐγγύθεν ἐκχῶ τὴν ὀργὴν μου ἐπὶ σέ. Οὐκ ἔσται, φησὶν, ἀναβολὴ τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ πάρεστι καὶ ἐφέστηκεν ὁ ταύτης καιρὸς. Εἶτα πάλιν διηγείται, ὅπως τῶν οικειῶν ἀδικημάτων τίσσοι τὰς δίκας. Καὶ μετὰ βραχεία ἐπιλέγει· « Ἡ ῥάβδος ἤνθησε, καὶ ἡ ὕβρις ἐξανέστη ¹⁴, καὶ ¹⁵ συντρέψει στήριγμα ἀνόμου. » Ῥάβδος δὲ τὴν τιμωρίαν ἐκάλεσαν ὑπὸ τῆς παρνομίας ἀρδευθεῖσαν τε καὶ ἀνθήσαντα· ὕβριν δὲ τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀπέθειαν προσηγόρευσην, ἢ ἐπὶ πλείστον χρώμενοι διετέλεσαν τῆς θείας καταφρονούντες μακροθυμίας· Ἀλλ' αὕτη, φησὶν, ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐξανέστη, καὶ συντρέψει στήριγμα ἀνόμου. » Διὸ ἐπάγει·

12-13. Ὁ κτώμενος μὴ χαιρέτω, καὶ ὁ πωλῶν μὴ θρηνησέτω· διότι ὀργὴ εἰς πᾶν τὸ πλῆθος αὐ-

⁹ Hebr. x, 51. ¹⁰ Rom. II, 6. ¹¹ Prov. v, 22. ¹² Isa. v, 18.

VARIE LECTIONES.

¹⁰ ἐπὶ σέ. *Hebr.* in medio tui. ¹¹ ἡ πλοκή. *Hebr.* properans. ¹² B πλοκή. ¹³ οὐ — ὀδίνων. *Hebr.* (dies) tumultus, non autem jubili montium, s. super montibus. ¹⁴ B θορύβου. ¹⁵ ἡ ὕβρις. *Hebr.* germinat superbus. *Rec. lectio* est ἐξανέστηεν. ¹⁶ Καὶ — ἀνόμου. *Hebr.* Violentia assurrexit, ut sit scipio (s. fulcrum) impietatis.

emens ad vendentem non amplius revertetur, scilicet cupiens immutare contractum. Omnes enim in eadem mala incident, æque lugentes ac suspirantes. Veruntamen: « Et adhuc, inquit, in vita vivere ipsorum, quia visio ad omnem multitudinem ejus non revertetur. » 727 Tot enim, inquit, malis eos opprimentibus, tamen ipsi non desperant vivere, neque visio prophetica omnibus ipsis fide videtur digna. Oportebat autem, inquit, eos cognoscere, quod « vir in oculis vitæ suæ non roborabitur, » hoc est, non omnino spes humanas ipsæ res consequuntur, sed sæpe cum vivere aliquis speraverit, contrarium invenit finem.

VERS. 14. *Canite tuba, et judicate omnia, et non est proficiscens ad bellum: quia ira mea in omnem multitudinem ejus. Quando putatis, inquit, falsa esse quæ a me prædicuntur, tubis vestris utimini, existimate vos omnibus præstantiores esse: at certe nihil id vobis profuturum est: neque enim habebitis, qui possint prælio dimicare, siquidem omnibus communiter omnis generis infero supplicia.*

VERS. 15. *Bellum et gladius foris, et fames, et mors intus: qui in campo est, gladio vitam finiet: eos autem qui sunt in urbe fames et mors consumet. Quomodo itaque bello, inquit, contendere poteritis, tot tantisque malis undique circumsepti?*

VERS. 16. *Et salvabuntur, inquit, salvati ex ipsis, et erunt in montibus sicut columbæ meditantæ. Conquerentes enim et lugentes columbis quasi sublimia meditantibus assimilabuntur: quippe suspirantibus columbarum 728 similis est vox. « Omnes, inquit, interficiam, unumquemque in iniquitatibus suis. » Non injuste inferam supplicia, sed debitas ab unoquoque repetam pœnas.*

VERS. 17. *Omnes manus dissolventur, et omnia femora polluentur humore. Utrumque timiditatis est signum.*

VERS. 18. *Et induentur saccis, et operiet eos stupor, et super omnem faciem dedecus, et super omne caput calvitium. Quando enim viderint, inquit, malorum nubem, et nullum ex-ulla parte asserri remedium, tunc animam despondentes arina bellica abjicient, et lugubrem assument habitum. Idcirco etiam sacci meminit et capitis rasi. Hæc enim consueverant eo tempore lugentes observare.*

ταῦτα γὰρ εἰώθασιν οἱ τηλικαῶς πενθοῦντες ἐπιτηδεύειν.

VARIE LECTIONES.

⁶⁵ πολ. B præm. τόν. *Hebr.* ad rem venditam. ⁶⁶ μή. B præm. ού. ⁶⁷ ἔτι — αὐτῶν. *Hebr.* etsi uterque adhuc in vita sit. ⁶⁸ Editio prior habebat αὐτοῖς. ⁶⁹ ἄνθρ. — κρατ. *Hebr.* vir ob iniquitatem suam in vita sua non roborabit sese. ⁷⁰ ὀφθαλμ. Ita quoque A et B, sed rec. lectio est ὀφθαλμῶ. ⁷¹ Σαλπ. — σύμπ. *Hebr.* Clangant clangore, et paret sese unusquisque, sc. ad bellum. ⁷² σάλπ. Apud LXX, præm. ἐν, quod tamen des. etiam in A. ⁷³ εἰς. A ἐπί. ⁷⁴ καὶ ἡ ῥομφ. Rec. lectio est ἐν ῥομφαίῳ. ⁷⁵ B ἀναλωθήσονται. *Hebr.* Et evadent, qui se proripuerint ex illis. ⁷⁶ ὡς π. μελ. *Hebr.* sicut columbæ vallium. ⁷⁷ A μελετικαί, forte pro μελετικαί, ut in Ald. leg. aut potius pro μελλητικαί, quæ huic loco aptissima esse videtur lectio. ⁷⁸ B στενοσύη. ⁷⁹ πάντας — αὐτοῦ. *Hebr.* omnes gentes, quisquis ob iniquitatem suam. ⁸⁰ B ἐπάγω. ⁸¹ μολ. ὑγρ. *Hebr.* abibunt, s. dissolventur, instar aquæ. ⁸² αἰσχ. Apud LXX sequi. ἐπ' αὐτοῦς. ⁸³ κεφ. Edit. prior hab. φυλακῆν, ex errore, ut videtur.

τῆς. καὶ ὁ κτώμενος πρὸς πωλοῦντα ⁶⁵ οὐκέτι μὴ ⁶⁶ ἐπιστρέψει. Ἄντ' τοῦ, ἀνατρέψαι βουλόμενος τὸ συμβόλαιον ἴσως γὰρ ἅπαντες περιπέσουνται κακοῖς, ὁμοίως ὀλοφυρόμενοι καὶ στένοντες ἄλλ' ὁμως φησὶν. « Ἐτι ⁶⁷ ἐν ζωῇ τὸ ζῆν αὐτῶν, ἐπιόρασις εἰς πᾶν τὸ πλῆθος αὐτῆς ⁶⁸ οὐκ ἀνακάμψει. » Τοσοῦτων γὰρ αὐτοῖς ἐπιχειμένων κακῶν οὐκ ἀπαγορεύουσι, φησὶ, τὴν ζωὴν, οὐδὲ ἡ προφητικὴ ὄρασις πιστὴ πᾶσιν αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ. Ἐδει δὲ, φησὶν, αὐτοῦς γινῶναι, ὅτι « Ἄνθρωπος ⁶⁹ ἐν ὀφθαλμοῖς, ⁷⁰ ζωῆς αὐτοῦ οὐ κρατῆσει. » Τουτέστιν, οὐ πάντως ταῖς ἐνθροπίναις ἐλπῖσιν ἀκολουθεῖ τὰ πράγματα, ἀλλ' ἰλπῖσας τις πολλάκις ζήσεσθαι, ἐναντίον εὐρατο τὸ τέλος.

ιδ'. Σαλπίζετε ⁷¹ σάλπιγγι ⁷², καὶ κρῖνατε τὰ σύμπαντα, καὶ οὐκ ἔστι πορευόμενος εἰς πόλεμον, ὅτι ἡ ἐρῆή μου εἰς ⁷³ πᾶν τὸ πλῆθος αὐτῆς. Ἐπειδὴ νομίζετε, φησὶ, ψευδῆ εἶναι τὰ παρ' ἐμοῦ προλεγόμενα, χρήσασθε ταῖς σάλπιγγι ταῖς ὑμετέραις, νομίζετε πάντων εἶναι κρείττους ἄλλ' οὐδὲν ἐντεῦθεν ὠφελήθησθε οὐχ ἔξετε γὰρ τοὺς πολεμῆσαι δυναμένους ἰκοινη γὰρ πᾶσι τῆς παντοδαπῆ ἐπιφέρω τιμωρίαν.

ιε'. Ὁ πόλεμος, καὶ ἡ ῥομφαία ⁷⁴ ἐξωθεν, καὶ ὁ λιμὸς, καὶ ὁ θάνατος ἐσωθεν. Ὁ ἐν τῷ πεδίῳ ἐν ῥομφαίᾳ τελευτήσῃ, τοὺς δὲ ἐν τῇ πόλει λιμὸς καὶ θάνατος συντελέσει. Ἦως τοίνυν, φησὶ, δυνήσεσθε πολεμῖν, ὑπὸ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων κακῶν περιστοιχιζόμενοι;

ις'. Καὶ ἀνασωθήσονται ⁷⁵, φησὶν, οἱ ἀνασωζόμενοι ἐξ αὐτῶν, καὶ ἔσονται ἐπὶ τῶν ἐρέων, ὡς ⁷⁶ περιστερὰ μελετικαί ⁷⁷. Ὀδυρόμενοι γὰρ καὶ θρηνοῦντες περιστερὰς μελετώσαις ἀπεικασθήσονται ἰστένοισι ⁷⁸ γὰρ εἶκοι τῶν περιστερῶν ἡ ζωνή. « Πάντας ⁷⁹, φησὶν, ἀποκτενῶ, ἕκαστον ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτοῦ. » Οὐκ ἀδίκως ἐπάξω ⁸⁰ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ τὰς ἀξίας ἕκαστον ἀπαντήσω δικας.

ιζ'. Πᾶσαι χεῖρες ἐκλυθήσονται, καὶ πάντες μηροὶ μολυνθήσονται ⁸¹ ὄγρασι. Ἐκάτερον τῆς δειλίας σημείον.

ιη'. Καὶ περιζώσονται σάκκους, καὶ καλύψῃ αὐτοὺς θάμβος, καὶ ἐπὶ πᾶν πρόσωπον αἰσχύνῃ ⁸², καὶ ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν ⁸³ φυλακρῆμα. Ὄταν γὰρ, φησὶν, ἴδωσι τῶν ἐπιφερομένων κακῶν τὸ τέλος, καὶ ὀδύμιαν οὐδαμόθεν ἀναφαινομένην βοήθειαν, τότε ἀπαγορεύοντες ῥήψουσι μὲν τὰ πολεμικὰ ὄπλα, τὸ δὲ πένθιμον ἀναλήψονται σῆμα διδ καὶ σάκκου ἐμνημόνευσε, καὶ κεφαλῆς ἐξυρμή-

9. Καὶ τὸ ἀργύριον αὐτῶν ἐν ταῖς πλατείαις ἀβριφήσεται, καὶ ἐὸ χρυσίου αὐτῶν ὑπεροφθήσεται.⁷⁵ Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τῶν χρημάτων ὑπεροφίας διδάσκει. « Τὸ γὰρ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον, οὐ δύναται⁷⁶ ἐξελεῖσθαι αὐτοὺς ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου. Ὁρῶντες γὰρ ἀνόνητον τοῦ ἀργυρίου καὶ τοῦ χρυσοῦ τὴν κτησίν, περιφρονεῖται αὐτὰ ἐβριμμένα, οὐκέτι τὴν προτέραν ποιούμενοι φυλακὴν. « Αἱ ψυχὰι αὐτῶν οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι, καὶ αἱ κοιλίαι αὐτῶν οὐ⁷⁶ πληρωθῶσι· διότι βάσανος⁷⁷ τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν ἐγένετο. Ποῖαν γὰρ αὐτοῖς βνησιν παρέξει χρυσὸς ἢ ἀργυρὸς, λιμοῦ πολемоῦντος, καὶ τῆς σπάνεως τῶν ἀναγκαίων ἐπιχειμένης, δι' ἣν κενὰ μὲν τροφῆς αἱ γαστέρες, αἱ δὲ ψυχὰι τῶν σιτίων ἐφίενται, ἡ δὲ βάσανος καὶ ἡ ἐξέτασις τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν γίνεται; Εἶτα διδάσκει πάλιν τὰς αἰτίας τῆς τιμωρίας.

κ'. Ἐκλεκτὰ κόσμου εἰς ὑπερφανίαν ἔθεντο αὐτὰ, καὶ εἰκόνας τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν καὶ προσοχοισμάτων⁷⁸ ἐποίησαν ἐξ αὐτῶν. Τὸν γὰρ χρυσόν, καὶ τὸν ἀργυρον, καὶ τοὺς τιμίους λίθους, ὕλην ἔσχον ἀλαζονείας ὁμοῦ καὶ ἀσεβείας, πολυτελεῖ μὲν κόσμον ἑαυτοῖς ἐκεῖθεν κατασκευάζοντες, εἰς εἰδώλων δὲ ἐργασίαν τὰ πλεῖστα θαπανῶντες.

Ἐρεκεν τούτου, φησι, δέδωκα αὐτὰ αὐτοῖς εἰς ἀκαθαρσίαν. (κα', κβ'.) Καὶ παραδώσω αὐτὰ εἰς χεῖρας ἀλλοτρίων τοῦ διαρπάσαι αὐτὰ, καὶ τοῖς λοιμοῖς⁷⁹ τῆς γῆς εἰς σκῦλί, καὶ βεβηλώσουσιν αὐτὰ. Καὶ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν. Λοιμοῦς δὲ τῆς γῆς τοὺς Βαβυλωνίους ἐκάλεσεν, ὡμοτάτους ἕτας καὶ παρνομιωτάτους, καὶ δυσσεβεῖα πάσῃ συντετραμμένους. Τούτοις, φησὶ, παραδώσω ἃ κατασκευάσατε χρυσὰ εἰδῶλα καὶ ἀργυρὰ, καὶ ὃν ἐποίησατε ὑμῖν αὐτοῖς⁸⁰ πολυτελεῖ κόσμον. Καὶ βεβηλώσουσιν αὐτὰ· τουτέστι, τοῖς τιμοῖς ὑμῶν εἰδώλοις εἰς ἑτέραν χρῆσονται κατασκευῆν.

Καὶ μιανούσι τὴν⁸¹ ἐπισκοπήν μου, καὶ εἰσελεύσονται εἰς αὐτὰ ἀφυλάκτως⁸², καὶ βεβηλώσουσιν αὐτὰ. (κγ'.) Καὶ⁸³ ποιήσουσι φυρμόν. Ἐπισκοπήν αὐτοῦ τὸν ἀφιερωμένον αὐτῷ προσαγορεύει νεῶν, ὅθεν ἐπισκοπεῖν ἔδοκει τὸν Ἰσραὴλ, καὶ προνοίας αὐτὸν ἀξιοῦν. Παραδώσω δὲ, φησὶν, οὐ μόνον τὰ εἰδῶλα αὐτῶν τοῖς Βαβυλωνίοις, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀφιερωμένον μοι⁸⁴ νεῶν, ὅθεν ἐπισκοπήν ἐποιούμην ὑμῶν. « Καὶ εἰσελεύσονται εἰς αὐτὸν ἀφυλάκτως· ὁ ἀνὴρ τοῦ, οὐχ ἡγνισμένοι, οὐδὲ κεκαθαρμένοι κατὰ τὸν νόμον, οὐδὲ περιτομὴν δεχόμενοι πρότερον, ἀλλὰ μετὰ τῆς ὑψίμου σκευῆς, τὴν πολεμικὴν περιζέμεινοι πανοπλίαν, ἔνδον ἀναρπύοντες, καὶ αὐτῶν τῶν ἀδύτων κατατολιμῶντες· τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν, εἰπὼν, « Καὶ βεβηλώσουσιν αὐτὰ, καὶ ποιήσουσι φυρμόν. » Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν·

VERS. 19. *Et argentum ipsorum in plateis projicietur, et aurum ipsorum contemnetur.* Deinde etiam causam docet, cur pecuniæ contemnendæ sint. « Argentum enim ipsorum et aurum non potest liberare eos die iræ Domini. » Cernentes enim inutilem auri et argenti possessionem, ipsa projecta despiciunt, non amplius custodientes ut prius. « Animæ ipsorum non explebuntur, et ventres ipsorum non saturabuntur, quia tormentum iniquitatum ipsorum factum est. » Quam enim utilitatem afferet ipsis aurum aut argentum, bellante fame, et rerum victui necessariorum urgente **729** inopia, propter quam cibo vacui sunt ventres, et animæ cibos expetunt, tormentum autem adest, et inquisitio iniquitatum ipsorum fit? Tum rursus causam pœnarum docet.

VERS. 20. *Electi ornatus in superbiam posuerunt ea, et imagines abominationum suarum et offensivum fecerunt ex eis.* Aurum enim et argentum, et lapides pretiosos habuerunt superbix simul et impietatis materiam, sumptuosum sibi inde ornatum comparantes, et plurima ad conficienda idola impendentes.

Propter hoc, inquit, dedi ipsis ea in immunditiam. (Vers. 21, 22.) Et tradam ea in manus alienorum, ut diripiant ea, iisque qui sunt pestes terræ in spolia, et profanabunt ea. Et avertam faciem meam ab eis. Pestes autem terræ Babylonios vocabit, crudelissimos homines et sceleratissimos, et omni impietate obstrictos. His, inquit, tradam quæcunque aurea et argentea confecistis idola, et ornatum illum, quem vobis sumptuosum comparastis. Et polluent ea, hoc est, pretiosis vestris idolis ad alia conficienda utentur.

Et inquinabunt visitationem meam, et ingredientur in ea sine custodia, et polluent ea. (Vers. 23.) Et facient iniquitatem. Visitationem suam dedicatum sibi templum nominat, unde visitare Israeliam et sua eum providentia dignari videbatur. Tradam autem, inquit, non solum ipsorum Babyloniorum, sed etiam consecratum **730** mihi templum, ex quo vos visitabam. « Et ingredientur in ipsum absque custodia, » hoc est, non lustrati, neque expiati secundum legem, neque prius circumcisi: sed, una cum apparatu sanguine perfuso, bellicam induti armaturam, intus in ipsis adytis etiam audacter occidentes. Hoc enim declaravit, cum dixerit: « Et polluent ea, et facient iniquitatem. » Tum etiam causam addit: « Quia plena terra populis, et civitas iniquitatum plena. » Similis est enim

VARIE LECTIONES.

⁷⁵ ὑπεροφθ. *Hebr.* sæditas erit. ⁷⁶ A δυνήσεται. Alii, δυνηθήσεται. ⁷⁷ οὐ. A et B addunt μῆ. ⁷⁸ ζα. *Hebr.* offendiculum. ⁷⁹ A. προσοχοίσματα. Ita quoque Ald. et Montf. in Hexapl. ad h. l. ⁸⁰ τοῖς λοιμοῖς. *Hebr.* impiis. ⁸¹ B ἑαυτοῖς. ⁸² τὴν ἐπ. μου. *Hebr.* adytum meum. ⁸³ ἀφυλ. *Hebr.* effractores. ⁸⁴ Καὶ π. φυρμ. *Hebr.* fac catenam. ⁸⁵ μοι. Ex B suppl.

multitudo scelerum istorum hominum multitudini A orbem terrarum incolenti.

VERS. 24. *Et adducam improbos gentium, et hæreditate possidebunt domos eorum, et avertam fremitum roboris eorum, et polluentur sancta ipsorum. Et non dixit sancta mea, sed sancta eorum, hoc est, quæ ab ipsis mihi consecrata sunt : quibus ego non indigebam, sed propter curam, quam de illis habeo, ea accepi : at rursus eadem illa propter ipsorum scelera polluta et conculcata despiciam.*

VERS. 25. *Propitiatio veniet, et quæres pacem, et non erit. Precabuntur, inquit, cum mala in ipsos invaluerint, ut benevolentiam consequantur, et ab ipsi* B *vis vindicentur, sed nihil impetrabunt.*

VERS. 26. *Væ super væ erit, et nuntius super nuntium. Mala ad alia mala ipsis accedent, et tristem famam tristior alia excipiet fama. « Et quæretur visio ex propheta, et lex peribit a sacerdote, et consilium 731 a senioribus. » Hæc hodie quoque apud ipsos obtinent : neque enim sacerdotium secundum leges apud ipsos administratur, et prophetiæ donum extinctum est.*

VERS. 27. *Rex lugebit, et princeps induetur interitu, et manus populi dissolventur. Hoc apertius nos Jeremias docet, narrans quæ Sedecia acciderint, et illius fugam. « Secundum vias ipsorum » C *faciam eis, et iudiciis eorum pœnas sumam de illis, et cognoscent me esse Dominum. » Has, inquit, ab ipsis pœnas exigam, pro iis quæ in me commiserunt supplicia reposcens. Idecirco decet nos omnes, ex unoquoque eorum quæ dicta sunt utilitate percepta, non excitare contranos improbitate scelerum ultionem, sed pœnitentiæ lacrymis peccatorum vulneribus mederi, ne exuberante sentina navigium nos in profundum demergat secundum justa Dei iudicia : quem decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.**

« Διότι πλήρης ἡ γῆ λαῶν », καὶ ἡ πόλις πλήρης ἀνομιῶν. » Ἀπεικάζεται γὰρ, φησί, τῆς τούτων παρανομίας τὸ πλῆθος τῶν πλήθει τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώπων.

κδ'. Καὶ ἄξω ποτηροὺς ἐθνῶν, καὶ κατακληρονομήσουσι⁸⁶ τοὺς οἴκους αὐτῶν, καὶ⁸⁷ ἀποστρέψω τὸ φρόνημα τῆς ἰσχύος αὐτῶν, καὶ μανθήσονται⁸⁸ τὰ ἄγια αὐτῶν. Καὶ οὐκ εἶπε, Τὰ ἄγια μου, ἀλλὰ Τὰ ἄγια αὐτῶν · τουτέστι, Τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀφιερωθέντα μοι, ὧν ἐγὼ μὲν οὐκ ἐδεόμην· διὰ δὲ τὴν αὐτῶν ἐπιμέλειαν κατεδεξάμην. Ἄλλὰ πάλιν ταῦτα διὰ τὴν αὐτῶν παρανομίαν μαινόμενα καὶ πατούμενα περιύψομαι.

κε'. Ἐξίλασμός⁸⁹ ἦξει, καὶ ζητήσεις⁹⁰ εἰρήνην, καὶ οὐκ ἔσται. Δεηθήσονται δὲ, φησίν, ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν κακῶν τυχεῖν εὐμενείας καὶ ἀπαλλαγῆς, καὶ οὐ τεύξονται.

κς'. Οὐαὶ⁹¹ ἐπὶ οὐαὶ ἔσται, καὶ ἀγγελία ἐπὶ ἀγγελίαν. Κακὰ δὲ ἐκ κακῶν αὐτοῖς διαδέξεται, καὶ φήμη πονηρὰ, πονηρὰν διαδέξεται φήμη. « Καὶ ζητηθήσεται ὄρασις ἐκ προφητοῦ, καὶ νόμος· ἀπολείται ἐξ ἱερέως, καὶ βουλή ἐκ πρεσβυτέρου⁹². » Ταῦτα καὶ νῦν ἔστιν ἔτι καὶ σήμερον παρ' αὐτοῖς κρατοῦντα · οὔτε γὰρ ἱερωσύνη κατὰ νόμους παρ' αὐτοῖς πολιτεύεται, καὶ τῆς προφητείας ἡ χάρις ἀπέσθη.

κζ'. Ὁ βασιλεὺς πενήσει, καὶ ὁ ἄρχων ἐνδύσεται ἀφανισμόν, καὶ αἱ χεῖρες τοῦ λαοῦ τῆς γῆς παραλυθήσονται. Τοῦτο σαφέστερον ἡμᾶς ὁ Ἱερεμίας διδάσκει, τὰ κατὰ τὴν Σεδεκίαν ἐξηγούμενος, καὶ τὴν ἐκείνου φυγὴν. « Κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτῶν ποιήσω αὐτοῖς, καὶ κρίμασιν⁹³ αὐτῶν ἐκδικήσω ἐπ' αὐτοὺς, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος. » Ταῦτα, φησίν, αὐτοὺς εἰσπράξομαι τὰς δίκας, ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησαν ἀπαιτῶν τὰς εὐθύνας. Διὸ προσήκει πάντας ἡμᾶς, ἐξ ἐκάστου τῶν εἰρημένων ὄνησιν δρεπομένους, μὴ κινεῖν πονηρίαν⁹⁴ τὴν καθ' ἡμῶν τιμωρίαν, ἀλλὰ τοῖς τῆς μετανοίας δακρυοῖς θεραπεύειν τῆς ἁμαρτίας τὰ τραύματα, ἵνα μὴ ὑπέραντλον τὸ σκάφος γενόμενον ὑποβρυχίους⁹⁵ ἡμᾶς ἀπεργάσῃται, κατὰ⁹⁶ δίκαια τοῦ Θεοῦ κρίματα · ὧς πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων⁹⁷. Ἀμήν.

VARIE LECTIONES.

⁸⁶ λαῶν. *Hebr.* iudicio sanguinum. Compl. κρίσεως αἱμάτων. ⁸⁷ A κληρονομήσουσι, juxta rec. lect. ⁸⁸ Ex B suppl. ⁸⁹ B μανθήσεται, juxta rec. lect. ⁹⁰ Ἐξίλ. *Hebr.* Sollicitudo. Al. Exitium totale. ⁹¹ Rec. lect. est ζητήσεται. *Hebr.* quærent. ⁹² Οὐαὶ — ἔσται. *Hebr.* clades super cladem veniet. ⁹³ B πρεσβυτέρου. ⁹⁴ κρ. Apud LXX præm. ἐν τοῖς. Sed ἐν des. in A. ⁹⁵ πον. B præm. τῆ. ⁹⁶ B ὑποβρυχίον. ⁹⁷ B καὶ τὰ. ⁹⁸ τ. αἰών. Des. in B.

ΤΟΜΟΣ Γ.

LIBER TERTIUS.

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

α. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἔκτῳ ἔτει, ἐν τῷ πέμπτῳ⁹³ μηνί, πέμπτη τοῦ μηνός, ἐγὼ ἐκαθήμην ἐν τῷ οἴκῳ, καὶ οἱ πρεσβύτεροι Ἰούδα ἐκάθηγον ἐνώπιόν μου. Δῆλός ἐστιν ὁ προφήτης σὺν τῷ Ἰεχονία τῇ αἰχμαλωσίᾳ περιπεσών· διὸ πανταχοῦ αὐτὸν ἐπισημαίνεται τὸν χρόνον. Διετέλει δὲ οἶόν τις παιδονόμος τοὺς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ρυθμίζων, καὶ πρὸς τὸ θεῖον βούλημα ποδηγῶν· καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπὼν, « Οἱ πρεσβύτεροι Ἰούδα ἐκάθηγον ἐνώπιόν μου. » Εἶτα ἐπάγει· « Καὶ ἐγένετο ἐπ’ ἐμὲ χεῖρ Ἀδωνὰι Κυρίου. » Τὴν τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν χεῖρα Κυρίου προσαγορεύει.

β. Καὶ ἶδον, καὶ ἶδὸν ὁμοίωμα ἀνδρός ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ καὶ ἕως ἀνω πύρ, καὶ ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ ὑπεράνω, ὡς⁹⁴ ἕρπεις φέγγους, ὡς εἶδος ἡλέκτρου. Ὅν ἐπὶ τῶν Χερουβίμ ἐθεάσατο, τοῦτον ὄρξ̄ δίχα τῶν Χερουβίμ· ποτὲ μὲν γὰρ αὐτῷ φθερωῶς, ποτὲ δὲ ἡμέρως ἐπιφαίνεται, πάντα πρὸς τὴν χρεῖαν οἰκονομῶν· αὐτοῦ γάρ ἐστι φωνή, « Ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοιώθην. » Οὐ κατ’ οὐσίαν ὤφθη· διὸ καὶ ὁ προφήτης ὁμοίωμα λέγει ἑωραχέναι.

γ. Καὶ ἐξέτεινε, φησίν, ὁμοίωμα χειρὸς ἀνθρώπου¹, καὶ ἀνέλαβέ με τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς² μου, καὶ ἀνέλαβέ με Πνεῦμα ἀνωμέσον τῆς γῆς, καὶ ἀνωμέσον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἤγαγέ με εἰς³ Ἱερουσαλήμ ἐν ὁράσει Θεοῦ, ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς αὐλῆς τῆς ἐσωτέρας⁴, τῆς βλεπούσης πρὸς βορρῶν, οὗ ἦν ἡ στήλη τῆς εἰκόνας τοῦ ζήλου τοῦ κτωμένου⁵. Ἐπιτεῖται δεῖ, ὅτι ἐν ὁράσει Θεοῦ ταῦτα ὁ προφήτης ἔφη ἑωραχέναι. Οὐ τοίνυν σωματικὴ ἦν μετάθεσις, οὐδὲ τῶν τῆς σαρκὸς ὀφθαλμῶν⁶ ἡ θεωρία, ἀλλ’ ἐν τῷ οἴκῳ καθήμενος μεταξὺ τῶν πρεσβυτέρων Ἰούδα, ταύτην ἅπασαν τὴν ὁπτασίαν ἑώρα· καὶ τοῦτο μετὰ τὴν ταύτης διήγησιν ὀφθαλμῶν ποιεῖ· « Ἀνέβην γὰρ, φησίν, ἀπὸ τῆς ὁράσεώς μου, » τουτέστιν, εἰς ἑμαυτὸν⁷ ἐπανήλθον. Ἐπειδὴ γὰρ τὰς χαλεπὰς τιμωρίας προλέγει, ἀναγκαιῶς καὶ τὰς τούτων αἰτίας διδάσκει, καὶ βλέπει ἐν τῷ θεῷ νεψὶ τὴν στήλην τῆς εἰκόνας τοῦ ζήλου· εἰδὼλον δὲ ἦν ἐκεῖ παρανόμως ἰδρωμένον· ζήλου.

¹ Osee xi, 10. ² Ezech. xi, 24.

VARIE LECTIONES.

⁹³ πέμπτῳ. Compl. ἔκτῳ, juxta Hebr. ⁹⁴ ὡς — ἡλέκτρου. Ita Compl. juxta Hebr. ¹ ἀνθρ. Des. apud LXX et in Hebr. ² π. κεφ. Des. apud LXX. ³ εἰς. Ed. prior hab. ἐν. ⁴ π. ἐσωτ. Ita quoque A et B. Alii hæc omittunt. ⁵ τοῦ κτωρ. Hebr. quæ zelotypiam excitabat. ⁶ Ex B suppl. ⁷ ἐμ. Ita B. Sed ed. prior hab. ἑαυτόν.

A

CAPUT VIII

VERS. 1. *Et factum est anno sexto, quinto mense, quinto (die) mensis, ego sedebam in domo, et seniores Judæ sedebant coram me. Perspicuum est prophetam cum Jechonia in captivitate abductum fuisse: quare ubique tempus ipsum notat. Perseverabat autem, veluti quidam magister et præceptor puerorum, captivos instituire et ad divinam voluntatem eos adducere: quod declaravit, 732 cum dixerit, « seniores Judæ sedebant coram me. » Deinde subjicit: « Et fuit super me manus Adonai Domini. » Divini Spiritus efficaciam manum Domini appellat.*

B

VERS. 2. *Et vidi, et ecce similitudo viri a lumbis ejus deorsum usque ignis, et a lumbis ejus superne quasi visio splendoris, quasi species electri. Quem super cherubim contemplatus fuerat, hunc videt absque cherubim. Interdum enim ipsi formidabilis, interdum mitis apparet, omnia ut opus est dispensans. Ipsius enim dictum illud est: « Ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum; non secundum essentiam conspectus sum. » Quare propheta quoque dicit se similitudinem vidisse.*

VERS. 3. *Et extendit, inquit, similitudinem manus hominis, et assumpsit me in vertice capitis mei, et assumpsit me Spiritus inter terram et inter cælum, et adduxit me Hierosolymam in visione Dei, ad vestibula portæ interioris, respicientis ad aquilonem, ubi erat columna * imaginis zeli possidentis. Animadvertendum est prophetam dixisse se hæc vidisse in visione Dei. Non igitur translatus fuit corpus, neque oculis carnis contemplatus est; sed domi sedens inter seniores Judæ, hanc totam vidit visionem, quod post ejus enarrationem perspicuum facit. « Ascendi enim a visione mea, » inquit, hoc est, ad me ipsum redii. Cum enim acerbas prædicat pœnas, convenienter ipsarum quoque causas docet, et cernit in sacro 733 Dei templo columnam imaginis zeli. Erat autem idolum ibi præter legem positum, quod zelum vocat, per translationem a mulieribus sumptam quæ adulterium committunt et viros suos ad zelotypiam*

excitant. Hoc vero etiam per magnum Mosen dixit A Deus : « Ipsi me ad zelum provocaverunt eo qui non erat Deus ». » Atque id interpretatus, subiecit : Ibr̄itaverunt me idolis suis.

VERS. 4, 5. *Et ecce ibi erat gloria Domini Dei Israelis, secundum visionem quam vidi in campo. Et dixit ad me: Fili hominis, respice oculis tuis ad aquilonem: et respexi oculis meis ad aquilonem super portam ad orientem altaris, ubi imago zeli hujus in introitu ipsius. Jam ante diximus, prophetam doceri justas causas cur Judæi puniantur: quamobrem ipsi justus iudex indicat omnia quæ illi audebant facinora.*

VERS. 6. *Et dixit ad me: Fili hominis, vidisti quid isti faciant iniquitates magnas, quas domus Israelis faciunt hic, ut abstineant a sanctis meis? Vides, inquit, quomodo ipsi propriis sceleribus in se attrahant supplicia? Nam impie agentes, et cultum meum contemnentes, procul erunt a sanctis locis meis, secundum Davidem prophetam: « Quia qui elongant se a te peribunt ». »*

VERS. 7-9. *Et introduxit me ad vestibula aule, et vidi, et ecce foramen in pariete. Et dixit ad me: Fili hominis, perfode, quæso, 734 parietem: et perfodi, et ecce porta una erat in pariete. Et dixit ad me: Ingredere et vide iniquitates malas, quas isti faciunt hic. Cum ostendisset ipsi Dominus eam impietatem, qua aperte illi audebant impia facinora committere, ostendit similiter quæ occulte ab ipsis patrabantur.*

VERS. 10, 11. *Ingressus enim sum, inquit, et vidi, et ecce omnis similitudo reptilis, et jumentii, vanæ abominationes, et omnia idola domus Israelis depicta in pariete in circuitu per totum. Et septuaginta viri de senioribus domus Israelis, et Jezonias filius Saphan stabat in medio ipsorum, et unusquisque thuribulum habebat in manu sua, et vapor incensi ascendebat. Præter impietatem ingens stultitiæ exsuperantia. Quid enim stultius iis qui venenatorum reptilium et rationis expertium jumentorum adorant imagines? Illa enim ut noxia atque insidiosa occidere consuevimus: hæc ut nobis serviant ac ministrent Dominus constituit. « Qui enim producit in montibus, inquit, fenum et herbam servituti hominum ». » Consideremus*

A δὲ αὐτὸ καλεῖ, ἐκ μεταφορᾶς τῶν μοιχευομένων γυναικῶν, καὶ εἰς ζηλοτυπίαν τοὺς ἄνδρας ἀγουσῶν. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ τοῦ μεγάλου Μωσέως αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔφη: « Αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεῶν: » καὶ ἐρμηνεύων αὐτὸ ἐπηγάγε, Παρώργισάν ¹⁰ με ἐν ταῖς εἰδώλοις αὐτῶν.

δ, ε'. Καὶ ἰδοὺ ἐκεῖ ἦν δόξα Κυρίου Θεοῦ Ἰσραὴλ, κατὰ τὴν δρασίον. ἦν ἴδον ἐν τῷ πεδίῳ. Καὶ εἶπε πρὸς με· Γιὰ ἀνθρώπου, ἀνάβλεψον τοὺς ὀφθαλμοῖς σου πρὸς βορρᾶν· καὶ ἀνέβλεψα τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πρὸς βορρᾶν, ἐπὶ ¹¹ τὴν πύλην ¹² τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ θυσιαστηρίου, οὗ ἡ εἰκὼν τοῦ ζήλου τούτου ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαι αὐτῆν. Καὶ ἤδη προεῖρηκαμεν, ὅτι τὸ δίκαιον τῆς τῶν Ἰουδαίων τιμωρίας ὁ προφήτης διδάσκειται· οὗ χάριν αὐτῷ πάντα ὑποδείκνυσιν ὁ δίκαιος κριτὴς τὰ ὑπ' ἐκείνων τοιμώμενα.

ς'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Γιὰ ἀνθρώπου, ἐώρακας τι οὗτοι ποιοῦσιν, ἀνομίαις μεγάλας, ἃς ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ποιοῦσιν ὧδε, τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἁγίων μου; Ὅρξ, φησὶν, ὡς αὐτοὶ ταῖς οἰκείαις; πονηρίαις ἐπισπῶνται τὰς τιμωρίας; Ἀσεβοῦντες γὰρ, καὶ τῆς ἐμῆς θεραπείας καταφρονοῦντες, κῆρῳ τῶν ἁγίων μου γενήσονται τόπων, κατὰ τὴν τοῦ Δαβὶδ προφητεῖαν, ὅτι οἱ μακρύναντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται.

ζ-θ'. Καὶ ἐπηγάγέ ¹³ με ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς αὐλῆς, καὶ ἴδον, καὶ ἰδοὺ ἐπῆ ¹⁴ ἐν τῷ τοίχῳ. Καὶ εἶπε πρὸς με· Γιὰ ἀνθρώπου, ὄρξον δὴ ἐν τῷ τοίχῳ· καὶ ὄρξου, καὶ ἰδοὺ θύρα μία ἐν τῷ τοίχῳ. Καὶ εἶπε πρὸς με· Εἰσελθε καὶ ἴδε τὰς ἀνομίας τὰς ποτηρᾶς, ἃς οὗτοι ποιοῦσιν ὧδε. Δείξας αὐτῷ ὁ Δεσπότης τὴν προφανῶς ὑπ' αὐτῶν τοιμωμένην ἀσέβειαν, ὑποδεικνύει καὶ τὰ κρύβδη γιγνόμενα.

ι, ια'. Εἰσῆλθον γὰρ, φησὶ, καὶ ἴδον, καὶ ἰδοὺ πᾶσα ὁμοίωσις ἔρπετου, καὶ κτήρους, μάταια βδελύγματα, καὶ πάντα τὰ εἰδῶλα τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ διαγεγραμμένα ἐν ¹⁵ τῷ τοίχῳ κύκλῳ διόλου. Καὶ ἑβδομηκοντα ἄνδρες ἐκ τῶν πρεσβυτέρων οἴκου Ἰσραὴλ καὶ Ἰεζονίας ¹⁶ υἱὸς Σαζᾶν εἰστήκει ἐν τῷ ¹⁷ μέσῳ αὐτῶν ¹⁸, καὶ ἕκαστος τὸ θυμιατήριον εἶχε ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀεμίς τοῦ θυμιαμάτου ἀνέβαινε. Πολλὴ πρὸς τῆ ἀσεβείᾳ ἢ τῆς ἀνομίας ὑπερβολὴ· τί γὰρ ἀνοητότερον τῶν τὰς εἰκόνας προσκυνούντων τῶν ἰοδῶν ἔρπετῶν καὶ τῶν ἀλόγων κτηνῶν; Τὰ μὲν γὰρ ἀναιρεῖν εἰώθαμεν, ὡς λυμαντικὰ καὶ ἐπιβουλα· τὰ δὲ εἰς ἡμετέραν δουλείαν καὶ θεραπείαν ὁ Δεσπότης ἀπένειμεν. « Τῷ γὰρ, φησὶν ¹⁹, ἐξανατέλλοντι ἐν ὄρεσι χόρτον-

¹⁰ Deut. xxxi, 21. ¹¹ Psal. lxxii, 27. ¹² Psal. cxlvi, 8; coll. Psal. ciii, 14.

VARIE LECTIONES.

¹³ καὶ. B præm. καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας καταλιμπανουσῶν, ἑτέροις δὲ μιγνόμενων. ¹⁴ B Μουσεῶς. ¹⁵ παρώργ. Loco citato est παρώργουσαν. ¹⁶ ἐπὶ. B præm. verba textus quæ h. l. des. καὶ ἰδοὺ ἀπὸ βορρᾶ. ¹⁷ πύλην — εἰσπ. αὐτ. Ita Ald. et Compl. ¹⁸ B εἰσῆγαγε, juxta rec. lect. ¹⁹ ὄπη. A add. μία, ut col. Alex. qui in tota hac narratione multo plenior est Vaticano. ²⁰ ἐν—διόλου. Aliter of LXX. ²¹ Ἰεζ. Ita quoniam A et B juxta Alex. Ajj, Ἰεζονίας. ²² τῷ. Des. in B. ²³ αὐτ. Apud LXX, seq. πρὸ προσώπου αὐτῶν. ²⁴ Ex B suppl.

καὶ χλόην τῆ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. ὁ Σκοπήσωμεν A ἰgitur quantum a ratione abhorreat, si quis famulorum servorumque adoret imagines. Quare Dominus jure succensens, ait propheta :

Ἔ. Ἐώρακας, υἱὲ ἀνθρώπου, ἃ οἱ πρεσβύτεροι οἴκου Ἰσραὴλ ποιοῦσιν ¹⁰, ἕκαστος ¹¹ ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ τῷ κρυπτῷ, διότι εἶπον· Οὐχ ὄρα ἀσεβείας ἢ τοῦ Θεοῦ λήθη, καὶ πείσαντες σφᾶς αὐτούς, ὡς οὐδὲν τῶν ὑπ' αὐτῶν γιγνομένων ὁ Θεὸς ἐφορᾷ, ἐπ' ἐκείνην τὴν παρανομίαν ἐχώρησαν. Ἐπὶ δὲ τοῦ μακρῆρου βασιδὸς τούαντιόν καὶ φρονεῖν διδασκόμεθα καὶ λέγειν· Ἐπροωρόμην γὰρ, φησί, τὸν Κύριον ἐνώπιόν ¹², μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἔστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ. ὁ

Ἔ. ἰδ'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Ἐτι ὄψει ¹³ ἀνομίας μελλόντας, ἃς οὗτοι ποιοῦσι. Καὶ εἰσηγάγε με ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς πύλης οἴκου Κυρίου, τῆς βιβλιοθήκης πρὸς βεφρᾶν· καὶ ἰδοὺ γυναῖκες ¹⁴ καθιζόμεναι καὶ ὀρηγοῦσαι τὸν Θαμμούζ. Τούτων δὲ οὐ μόνον ἀσέβειαν, ἀλλὰ καὶ ἀκολασίαν κατηγορεῖ. Ὁ γὰρ Θαμμούζ ὁ Ἄδωνις ἐστὶ κατὰ τὴν Ἑλλάδα φωνήν. Ἀφροδισίων τοίνυν ὄργγιον ὁ ὀρήνος, ἀκολάστου δαιμονος, καὶ δι' ἀκολασίαν ¹⁵ δεχομένου τὴν θεραπείαν.

Ἔ. ἰς'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Υἱὲ ἀνθρώπου, καὶ ¹⁶ ἐτι ὄψει ἐπιτηδεύματα μελλόντα τούτων. Καὶ εἰσηγάγε με εἰς τὴν αὐλὴν οἴκου Κυρίου τὴν ἐσωτέραν· καὶ ἐπὶ τῶν προθύρων τοῦ ναοῦ Κυρίου ἀναμέσον τῶν ἀλλήλων, καὶ ἀναμέσον τοῦ θυσιαστηρίου, ὡς εἰκοσι ¹⁷ κέντε ἄνδρες· τὰ ὀπίσθια αὐτῶν πρὸς τὸν ναὸν Κυρίου, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν κατέναντι ¹⁸ πρὸς ἀνατολήν, καὶ αὐτοὶ ¹⁹ προσεκύνουν κατὰ ἀνατολὰς τῷ ἡλίῳ. Μεγίστη καὶ αὐτὴ δυσσεβείας ἐγχείρησις· τὸ γὰρ τῷ Δεσπότη τὰ ἄνω διδόντας προσκυνεῖν τὸν ἠμόδουλον ἡμίον ²⁰, ποῖαν μανίας ὑπερβολὴν καταλείπει; Ἀλλὰ μὲν δὲ τὸ προπύλαιον ἐκάλεσε τοῦ θεοῦ νεῶ· πρὸ αὐτοῦ γὰρ ἔδρευε τὸ χαλκοῦν θυσιαστήριον· ἔφη δὲ, ὅτι μεταξὺ τοῦ αἰλάμου καὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐστῶτες, τὴν ἀσέβειαν ἐκείνην ἐτόλμων· καλῶς δὲ καθ' ἕκαστον τῶν δεικνυμένων, ὡς περ ἀπολογούμενος ὁ Δεσπότης ὑπὲρ τῆς Ἰουδαίων τιμωρίας τῷ οἰκείῳ θεράποντι, φησὶ πρὸς αὐτόν·

Ἔ. Ἐώρακας, υἱὲ ἀνθρώπου· μὴ μικρὸν ²¹ τῷ οἴκῳ Ἰούδα τοῦ ποιεῖν τὰς ἀνομίας, ἃς πεποιήκισιν ὧδε; διότι ἐπλησάν τὴν γῆν ἀνομίας, καὶ ²² ἀπεστράφησαν τοῦ πυροργίσαι με· καὶ ἰδοὺ αὐτοὶ ἐκτείνουσι τὸ κληῖμα, ὡς ²³ μυκτηρίζοντές με. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἐξελεξάμην αὐτούς,

γ Psal. xv, 8.

VERS. 12. *Vidisti, fili hominis, quæ seniores domus Israelis faciunt, unusquisque in cubiculo suo occulto, quia dixerunt: Non videt Dominus, dereliquit terram. Quippe causa impietatis est Dei oblitio. Qui enim sibi persuaserunt nihil eorum quæ ipsi committerent, a Deo inspici, eo iniquitatis processerunt. Sed a beato Davide contrarium et sentire et loqui docemur. Providebam enim Dominum, inquit, in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear J.*

B

VERS. 13, 14. *Et dixit ad me: Adhuc videbis iniquitates majores, quas isti faciunt. Et introduxit me ad vestibula januæ domus Israelis respicientis ad aquilonem: et ecce mulieres sedentes et lugentes Thammuz. Horum non solum impietatem, sed etiam lasciviam accusat. Thammuz enim secundum Græcam linguam Adonis est. Venerorum igitur orgiorum lamentatio est lascivi dæmonis, et propter incontinentiam cultum admittentis.*

VERS. 15, 16. *Et dixit ad me: Filii hominis, adhuc majora his videbis quoque instituta. Et introduxit me in aulam domus Domini interiorem, et in vestibulis templi Domini, inter vestibula et inter altare, circiter viginti quinque viri; terga ipsorum ad templum Domini, et facies eorum e regione ad orientem, et ipsi adorabant solem ad orientem. Maximus etiam hic impietatis conatus. Adorare enim conservum solem, Domino terga dantes, cuinam majori insanix locum relinquit? Αἰλάμ autem divini templi vestibulum vocavit, ante quod æreum altare positum erat: et inter vestibulum et altare stantes dixit ausos eos fuisse illa impia committere. Et recte in singulis quæ ostendebat, quasi defensionem pro Judæorum pœna erga ministrum suum instituens Dominus, ait ad eum:*

VERS. 17. *Vidisti, fili hominis: nunquid parum est domui Judæe facere iniquitates, quas fecerunt hic, quia compleverunt terram iniquitate, et aversi sunt, ut irritarent me? Et ecce ipsi extendunt palmitem sicut subsannantes me. Ego enim elegi eos, inquit, hoc consilio, ut opera ipsorum alii quoque ab im-*

VARIE LECTIONES.

¹⁰ ποιοῦσιν. A add. ὧδε. ¹¹ ἕκ. κ. τ. λ. Aliter οἱ LXX. ¹² ἐν. Deerat in ed. priori. ¹³ Al. ὄψη. Ita quoque vers. 15. ¹⁴ γυν. Apud LXX, præm. ἐκεῖ. ¹⁵ B ἀκολασίας. ¹⁶ καὶ. Apud LXX, præm. ἔώρακας. Alia adhuc addit cod. Alex. ¹⁷ εἰκ. πέντε. Ita A et B juxta Hebr. et cod. Alex. Sed in Vat. dicit πέντε. ¹⁸ Rec. lect. est ἀπέναντι. ¹⁹ αὐτοί. In B ad marginem ascr. est αὐτῶν. ²⁰ Ex B suppl. ²¹ Rec. lect. est μικρὰ. ²² καὶ — μυκτ. με. Ita quoque A et B juxta Alex. ²³ ὡς μυκτ. με. Hebr. ad uares suas.

pietate desciscerent : ipsi vero non modo cum cæteris utilitatem non communicarunt, sed etiam magis impia ausi sunt patrare facinora, ut omnis reliqua terra iniquitate completeretur. Propagarunt enim ramos impietatis, meo consilio contraria committentes. Idcirco ait :

VERS. 18. *Et ego agam cum ipsis in furore : non parceret oculus meus, et non miserebor, et clamabunt, me audiente, voce magna, et non exaudiam eos.* Quemadmodum enim ipsi non pietatis, sed impietatis ramos propagarunt, et finitimorum auxerunt damna : ita ego minime parcens medicam ipsis sectionem adhibebo, neque eos invocantes sustinens, neque clamantes exaudiens. Neque enim misericordia est ipsis parcere. Siquidem medicum decet, illius qui secetur, neque lacrymas nec verba attendere, sed artis legem observare.

CAPUT IX.

VERS. 1. *Et clamavit, me audiente, voce magna, dicens : Appropinquavit ultio urbis, et unusquisque tenuit vasa exterminationis in manu sua.* Deinde docet qualia fuerint vasa.

VERS. 2. *Et ecce sex viri veniebant a porta excelsa respiciente ad aquilonem, et unicuique securis in manu ejus.* Cum enim ab aquilone et idolum positum esset, et mulieres Thammuz lugerent, convenienter inde aditum reperit supplicium. Et meminisse oportet eorum quæ supra dicta sunt, quod scilicet dixerit quartam urbis partem morte consumptum iri. Vide igitur eas potestates quibus puniendi munus commissum erat, ad constitutum supplicium paratas. Et profecto Assyriorum multa millia unus angelus jaculis confecit, et Ægyptiorum primogenitos angelus unus jussus est interficere. Hic vero propter impietatis exsuperantiam, sex angelis Judæorum puniendorum munus est impositum. « Et vir, inquit, unus in medio ipsorum indutus veste talari, et zona sapphiri super lumbis ejus. » Septimi habitus erat sacerdotalis : non enim ex iis erat qui punirent, sed ex iis qui redimerent salute dignos. Nam quia septimum diem coli præcepit, convenienter septimum maxime honoratum ostendit. « Et ingressi sunt, et steterunt prope altare æneum. » Hoc autem in aula positum erat ante templi vestibula.

VERS. 3. *Et gloria Dei Israelis ascendit a Cherubim, quæ erat super ipsis in subdiali domus.* Cum enim contra civitatem sententiam laturus esset, extra sancta **738** loca id facit, quæ non supplicia, sed salutem suppeditant.

καὶ τοὺς ἄλλους διὰ τοῦτων ἀποστῆσαι τῆς ὀψείας βουλόμενος· αὐτοὶ δὲ οὐ μόνον ὠφελείας οὐ μετέδωκαν³⁸, ἀλλὰ καὶ δυσσεβέστερα τετολμήκασιν, ὥστε πᾶσαν λοιπὸν τὴν γῆν ἀνομίας πλήρη γενέσθαι· ἐξέτειναν γὰρ τῆς ἀσεβείας τὰ κλήματα, ἐναντία τῷ ἐμῷ δρῶντες σκοπῷ. Διό φησι·

ιη'. Καὶ ἐγὼ ποιήσω αὐτοῖς μετὰ θυμοῦ· οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμὸς μου, καὶ οὐ μὴ ἐλεήσω· κεκράζονται³⁹ εἰς τὰ ὠτά μου φωνῇ μεγάλῃ, καὶ οὐ μὴ εἰσακουσῶ αὐτῶν. Καθὰπερ γὰρ αὐτοὶ οὐ τὰ τῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ τῆς⁴⁰ ἀσεβείας ἐξέτειναν κλήματα, καὶ τὴν τῶν γειτονεουσύντων ἐπέτειναν βλάβην· οὕτως ἀφειδῶς ἐγὼ τὴν λατρικὴν αὐτοῖς ἐπάξω τομὴν, οὐκ ἀνεχόμενος αὐτῶν παρακαλοῦντων, οὐδὲ ἀκούων βοῶντων· οὐκ ἔστι γὰρ ἕλεος ἢ περὶ τοὺς τοιοῦτους φειδῶ· προσήκει γὰρ τὸν λατρὸν μὴ τοῖς τοῦ τεμνομένου δακρυόεις καὶ λόγοις προσέχειν, ἀλλὰ τῷ νόμῳ τῆς τέχνης.

ΚΕΦΑΛ. Θ.

α'. Καὶ ἀνακέκραγεν⁴¹ εἰς τὰ ὠτά μου φωνῇ μεγάλῃ, λέγων· Ἦγγικεν ἡ ἐκδικησις τῆς πόλεως, καὶ ἕκαστος εἶχε τὰ σκευὴ τῆς ἐξολοθρευσεως ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ἔτι δὴ δίδασκει καὶ οἷα τὰ σκευή.

β'. Καὶ ἰδοὺ ἐξ ἄνδρες ἤρχοντο ἀπὸ τῆς⁴² πύλης τῆς ὑψηλῆς, τῆς βλεπούσης πρὸς βορρᾶν, καὶ ἐκάστῳ πέλυξ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ βορρᾶ καὶ τὸ εἰδωλὸν ἔδρυτο, καὶ αἱ γυναῖκες τὴν θαμμοῦς ἐθρήνουν, ἀναγκαιῶς ἐκείθεν καὶ ἡ τιμωρία λαμβάνει τὴν εἰσοδὸν· ἀναμνησθῆναι δὲ προσήκει τῶν ἀνω εἰρημένων, ὅτι τὸ τέταρτον τῆς πόλεως ἐψη θανάτῳ παραδοθήσεσθαι· ὅρα τοίνυν τὰς τιμωρητικὰς δυνάμεις εἰς τὴν τεταγμένην⁴³ κώλασιν εὐτρεπεῖς· καίτοι τῶν Ἀσσυρίων τὰς πολλὰς μυριάδας εἰς ἄγγελος κατηκόντισε, καὶ τῶν Αἰγυπτίων τὰ πρωτότοκα εἰς ἀνελεῖν προσετέχθη· ἐνταῦθα δὲ ἐξ τῶν Ἰουδαίων ἐνεχειρίσθησαν τὴν τιμωρίαν, διὰ τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολήν. « Καὶ ἀνὴρ, φησὶν, εἰς ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐνδεδυκὼς ποδήρη⁴⁴, καὶ ζώνη⁴⁵ σαπφείρου ἐπὶ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ. » Τοῦ ἐβδόμου τὸ σχῆμα ἱερατικόν· οὐ γὰρ ἦν τῶν κολαζόντων, ἀλλὰ τῶν λυτρουμένων τοὺς σωτηρίας ἀξίους· ἐπειδὴ γὰρ ἐβδόμην⁴⁶ ἡμέραν τιμᾶσθαι διηγόρευσεν, ἀναγκαιῶς τὸν ἐβδόμον ἐντιμότατον δεῖκνυσι. « Καὶ εἰσῆλθον⁴⁷, καὶ ἐστάθησαν ἐχόμενοι τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ χαλκοῦ. » Τοῦτο δὲ ἐν τῇ αὐλῇ ἔδρυτο πρὸ τῶν τοῦ νεῦ πρόπυλαιῶν.

γ'. Καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ ἀνέβη ἀπὸ τῶν Χερουβὶμ, ἡ οὐσα ἐπ' αὐτῶν, εἰς τὸν αἰθρῶν τοῦ οὐρανοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει τὴν κατὰ τῆς πόλεως ψῆφον ἐκφέρειν, ἐξω τῶν ἁγίων τόπων τοῦτο ποιεῖ· σωτηρίας γὰρ, ἀλλ' οὐ τιμωρίας ἐκείνοι παρῆκτικοί.

VARIÆ LECTIONES.

³⁸ B μετέδωσαν. ³⁹ κεκρ. — αὐτ. Aliter οἱ LXX. ⁴⁰ τῆς. B πρᾶμ. τά. ⁴¹ Rec. lect. est ἀνέκρηνεν. ⁴² τῆς. Apud LXX, πρᾶμ. τῆς ὁδοῦ. ⁴³ B προσεταγμένην. ⁴⁴ ποδ. Hebr. vestibus linteis. ⁴⁵ ζ. σαπφ. Hebr. vasculum scribæ. Aqu. et Theodot. κάστου γραμματείας, quod Orig. interpretatur per καλὰ μάρτυριον ⁴⁶ ἑβδ. B πρᾶμ. τῆν. ⁴⁷ Rec. lect., εἰσῆλθοσαν καὶ ἔστησαν.

Καὶ ἐκάλεσε τὸν ἄνδρα τὸν ἐνδεδυμένον ⁴⁴ A τὸν ποδηρῆ, ὃς εἶχε ἐπὶ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὴν ζώνην. (8.) Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτόν· Διέλθε μέσσην τὴν πόλιν, μέσσην τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ δὸς τὸ σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν τῶν καταστεταζόντων, καὶ τῶν κατοδυνωμένων ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀνομίαις γινομέναις ⁴⁵ ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ἀγαθὸν μὲν γὰρ τὸ παραινεῖν καὶ συμβουλεύειν τοῖς ἀμαρτάνουσιν· ὅταν δὲ ἀντιλέγωσι, καὶ μὴ πείθονται, ἀναγκαῖος ὁ θρῆνος καὶ χρησίμος. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Ἐλεγε Παῦλος· « Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; » Καὶ πάλιν· « Μήπως ⁴⁶ ἐλθόντα με πρὸς ὑμᾶς ⁴⁷ ταπεινώσῃ ὁ Θεὸς μου, καὶ πενήθσω πολλοὺς τῶν προσημαρτηκότων καὶ μὴ μετανοησάντων. » Εὐσεβεῖς τοίνυν ὑπῆρχον καὶ οὗτοι ὀλοφυρόμενοι, καὶ στένοντες τὴν τοῦ λαοῦ παρανομίαν· διὸ ἐπίσημοι γίνονται, ἵνα μὴ κοινωνήσωσι τῆς τιμωρίας. Οὕτω, φησὶν, ἐκείνῳ ταῦτα ἐντειλάμενος, παρακελεύεται τοῖς λοιποῖς.

ε', ζ'. Πορεύεσθε εἰς τὴν πόλιν ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ κόπτετε, καὶ μὴ φριδεσθε τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν, καὶ μὴ ἐλεήσητε. Προσβύτερον, καὶ νου- νισκον, καὶ πυρθέρον, καὶ νήπια, καὶ γυναῖκας ἀποκτείνετε εἰς ἐξάλειψιν· ἐπὶ δὲ πάντας ἐφ' οὓς ἐστὶ τὸ σημεῖον μὴ ἐγγίσητε, καὶ ἀπὸ τῶν ἀγίων μου ἄρξασθε. Πάλιν λέγω· « Φοβερόν τὸ ἐμ- πεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζώντος, » κατὰ τὴν τοῦ μακα- ρίου Παύλου φωνήν· προσέθημι δὲ καὶ τὴν τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ· « Μακάριοι οἱ φυλάσσοντες χεῖρας, καὶ ποιῶντες δικαιοσύνην ἐν παντὶ καιρῷ· ἐν ἡμέρᾳ γὰρ πονηρᾷ ῥύσεται αὐτούς ⁴⁸ ὁ Κύριος. » Ἀμφότερα γὰρ ταῦτα ἐν τοῖς ἀρτίως εἰρημένους εὐρίσκομεν, τοὺς μὴ ἀφειδῶς παγγενῆ κοπτομένους, καὶ κατὰ πάσης φιλικίας χωροῦσαν τὴν τιμωρίαν· τοὺς δὲ δικαίως σω- ζομένους, καὶ τῆς ἐκείνων κοινωνίας μένοντα; ἐλευθέ- ρους. Κελεύει δὲ ἀπὸ τῶν ἁγίων αὐτοῦ τὰς τιμωρητικὰς ἄρξασθαι δυνάμεις, οὐκ ἀληθῶς ἁγίους αὐτοὺς ὀνομά- ζων, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ὑπελαμβάνοντο, ὡς εἰς τὴν θεῖαν θεραπείαν ἀφωρισμένοι. Οὐ γὰρ, ὡς τινες ὑπέλα- θον περὶ τῶν ἁγίων τόπων τοῦτο ἐβρόβη, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀφωρισμένων εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν ἀνθρώπων· καὶ τοῦτο δῆλον τὰ ἐξῆς τῆς προφητείας ποιεῖ. Εὐθύς γὰρ ἐπάγει· « Καὶ ἤρξατο ⁴⁹ ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν τῶν προσβυτέρων, οἳ ἦσαν ἔσω ἐν τῷ οἴκῳ. » Οὕς ⁵⁰ D παρεγγυᾷ ἔνδιον ἀναίρεθῆναι· δικαίον γὰρ τοὺς ἐκεῖ παρανομοῦντας ἐκεῖ δοῦναι τὰς δίκας.

ζ'. Εἶπε γὰρ, φησὶ, πρὸς αὐτούς· Μιάνετε τὸν οἶκον, καὶ πλήσσετε τὰς ⁵¹ ἰδοὺς νεκρῶν· ἐκπο- ρεύεσθε ⁵² καὶ κόπτετε. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ εἰδῶ-

Et vocavit virum talari veste indutum, qui habe- bat super lumbis suis zonam. (VERS. 4.) Et dixit Dominus ad eum: Transi per mediam civitatem, per mediam Hierosolimam, et da signum super frontes virorum gementium et dolentium super omnibus iniquitatibus quæ sunt in medio eorum. Profecto enim peccantibus conducit præcipere et consu- lere: sed cum repugnant, neque obediunt con- veniens est et utilis lamentatio. Idcirco beatus quoque Paulus dicebat: « Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? » Et rursus: « Ne, cum venero ad vos, humiliet me Deus meus, et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam ». Pii igitur erant etiam hi qui lugebant, et deplorabant populi scelera. Idcirco signo conspicui sunt, ne pœnarum participes fiant. Sic, inquit, qui illi hæc mandavit, cæteris præcipit.

VERS. 5, 6. *Ite in civitatem post eum, et percute, neque parcite oculis vestris, neque misereamini. Senem, et juvenem, et virginem, et infantes, et uxores interficite ad internecionem: ad omnes autem super quos est signum ne accedatis, et a sanctis meis incipite.* Rursus dico: « Horrendum est incidere in manus Dei viventis, secundum id quod a beato Paulo dicitur ^b. Addo illud etiam, quod dixit divinus David: « Beati qui custodiunt iudicium, et faciunt iustitiam ⁷³⁹ in omni tempore ^c; die enim malo liberabit eos Dominus ^d. » Utraque enim hæc in iis quæ modo dicta ^a sunt comperimus: hos quidem cum toto genere cædi absque ulla venia, et ad omnem ætatem pervadere supplicium; illos vero iuste servari, et ab eorum communiōne liberos permanere. Jubet vero ut a sanctis ejus ultrices potestates initium faciant, non revera sanctos eos nuncupans, sed quia hoc esse existi- mabantur, quasi ad divinum cultum selecti. Neque enim, ut quidam opinati sunt, de sanctis locis hoc dictum est, sed de hominibus ad Dei cultum se- gregatis: quod perspicuum faciunt prophetiæ se- quentia. Statim enim subjicit: « Et incepit a viris senioribus, qui erant intus in domo. » Quos præcipit intus interfici. Justum enim erat eos qui ibi legem violarent, ibi quoque pœnas dare.

VERS. 7. *Dixit enim ad ipsos, inquit: Polluite domum, et complete vias cadaveribus, egredimini et percutite.* Propterea enim quod ipsi idolis domum

^a II Cor. xi, 29. ^b II Cor. xii, 21. ^c Hebr. x, 51. ^d Psal. cv, 5 ^e Psal. xl, 1.

VARIE LECTIONES.

⁴⁴ Rec. lect. est ἐνδεδυκός. ⁴⁵ γιν. B præm. ταῖς. ⁴⁶ μήπως. Loco cit. est Μὴ πάλιν. ⁴⁷ πρὸς ὑμᾶς. Loco cit. ponitur post ὁ Θεὸς μου. ⁴⁸ Loco cit. est αὐτόν. ⁴⁹ B ἤρξαντο, juxta rec. lect. ⁵⁰ Οὕς. Ita B editio prior, Καί. ⁵¹ τ. ὁδ. Hebr. atria. ⁵² Rec. lect. ἐκπορευόμενοι.

polluerant, justus iudex iniquorum eade hoc fieri A jubet.

Et egrossi percutiebant civitatem. (VERS. 8.) Et factum est cum percuterent, relictus fui ego solus, et cado super faciem meam, et exclamavi, et dixi: Heu mihi, Adonai Domine, deles tu reliquos Israelis effundendo iram tuam super Hierosolyman? Humanus propheta, et ad misericordiam 740 propensus. Talis fuit beatus Paulus, qui pro Judæis optabat anathema a Christo esse. Verum Dominus amicissimum servum consolatur, et supplicii docet æquitatem.

VERS. 9. *Injustitia enim domus Israelis, inquit, et Judæ magnificata est valde, valde. Duplicatione illius valde, exsuperantiam incrementi declaravit. « Quia repleta est terra populis multis, et civitas completa est injustitia et immunditia, quia dixerant: Dereliquit Dominus terram, non respicit Dominus. » Propterea, inquit, hæc audent, quia persuaserunt sibi me non considerare nec videre ea quæ geruntur.*

CAPUT X.

VERS. 1. *Et vidi, et ecce in firmamento, quod erat super caput Cherubim, quasi lapis sapphirus, similitudo throni in eo. Hoc loco aperte tandem animalia quæ viderat, Cherubim appellat. Significat autem, ut dixi, nomen hoc idem ac plenus scientiæ.*

VERS. 2. *Et dixit ad virum qui indutus erat stola: Ingredere in medium rotarum quæ sunt sub Cherubim. Observandum est nulli e sex viris præceptum esse, ut ad Cherubim appropinquarent, præterquam ei qui stola erat indutus: quia illi videlicet digni non erant qui ad divinas virtutes, seu Cherubim, accederent. « Et imple manum tuam prunis ignis quæ sunt inter Cherubim, et effunde super civitatem. » Horroris autem plena sunt quæ spectantur, prunæ ignis dispersæ: ultrices nempe virtutes civitatem circumeuntes.*

VERS. 4. *Et abscessit gloria Domini a Cherubim ad 741 limen domus. Quia enim sumi carbones et per urbem spargi præcepit, recedere quodammodo videtur, ei qui jussus erat imperata faciendi locum concedens. Veritus enim fuerat omnino appropinquare gloriæ divinæ quæ in Cherubim vehebatur. [5] Maximus porro edebatur sonus cum moverentur alæ Cherubim, ita ut existimari posset, vel tonitru esse, vel divina vox. Illud enim, « vox Dei omnipotentis, » Symmachus et Theodotion « magni Dei tonitru » interpretati sunt: hoc est, sonitum illum comparare potuisses magni*

• Rom. ix, 5

λοισ ⁸³ τὸν οἶκον ἐμίξαν, ὁ δίκαιος κριτῆς; τῆ τῶν παρανόμων σφαγῆ τοῦτο γενέσθαι παρακαλεῖται.

Καὶ ⁸⁴ ἐξελεύσεται ἐκπορευθῆναι τὴν πόλιν. (η΄.) Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ πόλει, ὑπελείφθη ⁸⁵ ἐγὼ μόνος, καὶ πίπτω ἐπὶ πρόσωπόν μου, καὶ ἀνεβόησα, καὶ εἶπον· Οἴμοι, Ἄδωναι Κύριε, ἐξελείψεις σὺ τοὺς καταλοίπους τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῷ ἐσχέσει ⁸⁶ τὸν θυμόν σου ἐπὶ Ἰερουσαλήμ; Φιλάνθρωπος ὁ προφήτης, καὶ πρὸς ἑλεον καμπτόμενος· τοιοῦτος ἦν ὁ μακάριος Παῦλος, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ Ἰουδαίων εὐχόμενος. Ἄλλ' ὁ Δεσπότης καὶ τὸν εὐνοούστατον οἰκέτην θεραπεύει, καὶ τῆς τιμωρίας διδάσκει τὸ δίκαιον.

θ'. Ἄδικτα γὰρ, φησὶ, τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ καὶ Ἰουδα μεμεγάλυνται σφόδρα, σφόδρα. Καὶ τῷ διπλασιασμῷ τῆς ἐπιτάσεως παρεδήλωσεν ὑπερβολῆν. « Οὐκ ἐπλήθησεν ἡ γῆ λαῶν πολλῶν, καὶ ἡ πόλις ἐπλήθη ἀδικίας καὶ ἀκαθαρσίας, ὅτι εἶπον, Ἐγκαταλείψει Κύριος τὴν γῆν, οὐκ ⁸⁷ ἐφορᾷ Κύριος. Ταῦτα, φησὶ, τολμῶσι, πείσαντες ἑαυτοὺς μὴ ἐποπτεύειν με, μηδὲ ὄραν τὰ γινόμενα.

ΚΕΦΑΛ. F.

α'. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπάνω τοῦ στερεώματος τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς τῶν Χερουβίμ, ὡς λίθος σαφείρου· ὁμοίωμα θρόνου ἐπ' αὐτῷ. Ἐνταῦθα σαφῶς λοιπὸν ἀ ἐθεότατο ζῶα, Χερουβίμ ὀνομάζει· σημαίνει δὲ, ὡς ἔφη, τὸ ὄνομα πλήρης γνώσεως.

β'. Καὶ εἶπε πρὸς τὸν ἄνδρα τὸν ἐνδεδυκότα τὴν στολήν· Εἰσελθὲ εἰς τὸ μέσον τῶν τροχῶν τῶν ὑποκάτω τῶν Χερουβίμ. Ἐπιστηθήσασθαι γὰρ, ὅτι οὐδενὶ τῶν ἐξ τοῖς Χερουβίμ πελάσαι προὔτεται, ἀλλὰ τῷ τῆν στολήν ἐνδεδυμένῳ· ὡς αὐτῶν δηλονότι· μὴ ἀξίον ὄντων πλησιάζειν θείας δυνάμεις, τοῖς Χερουβίμ. « Καὶ πληρῶσιν τὰς χεῖρας σου ἀνθρώπων πυρὸς, ἐκ μέσου τῶν Χερουβίμ, καὶ διασφύρῃσιν ἐπὶ τὴν πόλιν. » Φρικτὸς δὲ μετὰ τὰ θεωρούμενα· πυρὸς ἀνθρακες σκεδανύμενοι· τιμωρητικαὶ δυνάμεις, δηλαδὴ τὴν πόλιν περιουστοῦσαι.

δ'. Καὶ ἀπῆρξεν ⁸⁸ ἡ δόξα Κυρίου ἀπὸ τῶν Χερουβίμ εἰς τὸ αἶθριον τοῦ οἴκου. Ἐπιστῆ γὰρ προσέταξε ληφθῆναι τοὺς ἀνθρακας, καὶ σκεδασθῆναι κατὰ τῆς πόλεως, ὑποχωρεῖν πως δοκεῖ, χώραν δίδου τῷ προσταχθέντι ποιῆσαι τὸ κελευσθέν· ἐδέδει· γὰρ πάντως πελάσαι τῆς θείας δόξης ἐποχουμένης τῶν Χερουβίμ· μέγιστος δὲ ἤχος ἀπεστελεῖτο τῶν πετερυγῶν κινουμένων τῶν Χερουβίμ, ὡς ὑπολαμβάνειν βροντὴν εἶναι, ἢ θείαν φωνὴν· τὸ γὰρ, « ὡς φωνὴ Θεοῦ Σαδαι ⁸⁹ », — « ἰκανοῦ Θεοῦ βροντῆν », ὁ Σύμμαχος καὶ ὁ Θεοδοτίων ἠρμήνευσαν· τοῦτέστιν, Βιχάσαις ἀν τὸν ἤχον τῆ τοῦ ἰκανοῦ καὶ δυνατοῦ Θεοῦ

VARIE LECTIONES.

⁸³ εἶδ. B præm. τοῖς. ⁸⁴ καὶ — πόλιν. Des. apud LXX. ⁸⁵ ὑπελ. ἐγὼ, Des. apud LXX, et ad Theodot. pertinet. ⁸⁶ μόνος. Des. in Hebr. ⁸⁷ ἐσχ. Apud LXX, seq. sé. ⁸⁸ οὐκ, κ. τ. λ. Hæc una cum imho cap. x des. in B. ⁸⁹ ἀπῆρξ. Hebr. extulit sese. ⁹⁰ Rec. lect. est. Σαδαι.

φωνή· ἀντί τοῦ, τῆ κατὰ θέλαν ἐνέργειαν ἀποτελοῦ- A
μένη βροντῆ.

Καὶ ἦλθε, φησὶν, καὶ ἔστη ἐχόμενος τῶν τρο-
χῶν. (Σ.) Καὶ ἐξέτειρε, φησὶν, ὁ Χερουβὶμ τὴν χεῖρα
αὐτοῦ ἐκ τῶν ⁶¹ ἀναμέσον τῶν Χερουβὶμ, εἰς μέ-
σον τοῦ πυρός τοῦ ὄντος ἐν μέσῳ τῶν Χερου-
βὶμ· καὶ ἔλαβε, καὶ ἔδωκεν εἰς χεῖρας τοῦ ἐνδε-
δυκτότος τὴν στολὴν τὴν ἁγίαν, καὶ ἔλαβε ⁶², καὶ
ἐξῆλθε. Τὴν τῶν ἀοράτων ταγματῶν διαφορὰν
καὶ ἐνετύθεν ἔστ: μαθεῖν· οἱ μὲν γὰρ ἐξ οὐδὲ πελά-
σαι τοῖς Χερουβὶμ προσετάχθησαν· ὁ δὲ πελάζει μὲν,
οὐ κατατολμᾷ δὲ τοῦ μέσου τῶν Χερουβὶμ, ἀλλ'
αὐτὰ ⁶³ τὰ Χερουβὶμ ὀρέγει τοὺς ἀνθρακας.

γ'. Καὶ ἴδον, φησὶ, τὰ Χερουβὶμ ὁμοία ⁶⁴ χει-
ρῶν ἀνθρώπων ὑποκάτωθεν τῶν πτερυγῶν αὐτῶν. B
Ἐνεργεῖας δὲ αἱ χεῖρες σημαντικαί· εἶτα ἐξηγεῖται
πάλιν τὰ κατὰ τοὺς τροχοὺς, πάντα μὲν εἰρηκῶς ἄ
καὶ ἡδὴ προειρήκαμεν· τὸ δὲ εἶδος τῆς χροῆς μόνον
ἐνηλλαχμένον ἐωραχέναι φησὶν· ἐκεῖ μὲν γὰρ, κατὰ
τὴν Σύμμαχον, ὡς εἶδος ὑακίνθου ἐφη τεθεῖσθαι· ἐν-
ταῦθα δὲ, κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα, ὡς εἶδος ἀνθρακος·
ὥστε κἀνετύθεν ἡμᾶς μαθεῖν, ὡς οὐκ αὐτὰς εἶδε τῶν
φωρῶν τὰς φύσεις, ἀλλ' ὁμοιωμάτ' αὐτὰ καὶ εἰκά-
σματα· διὸ καὶ ἐνηλλαχμένα θεωρεῖ. Ταύτην δὲ τὴν
ἐναλλαγὴν καὶ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐθεάσατο· ἐκεῖ μὲν
γὰρ τὸ πρῶτον πρόσωπον ἀνθρώπου ζοικέναι ἐφη, τὸ
δὲ δευτέρον λέοντι, τὸ δὲ τρίτον μόσχῳ, τὸ δὲ τέταρ-
τον ἀετῷ· ἐνταῦθα δὲ ἀντεστραμμένην τὴν τάξιν,
καὶ τὸ τοῦ Χερουβὶμ πρόσωπον, ὅπερ ἔστι μόσχου,
πρῶτον ἐφη τεθεῖσθαι, δευτέρον δὲ τὸ τοῦ ἀνθρώπου,
εἶτα τοῦ λέοντος, καὶ τὸ τοῦ ἀετοῦ. Οὐ τοίνυν τοιαύτη C
τῶν ἀοράτων δυνάμεων ἢ φύσεως, ἀλλὰ πρὸς τὴν
χρείαν ὁ Δεσπότης τὰς τοιαύτας οἰκονομεῖ ⁶⁵ θεω-
ρίας. Καὶ ἡγοῦμαι, ἐπειδὴ ἐν τῷ ναῷ ταύτην ἑώρα
τὴν ὄπτασίαν, διὰ τοῦτο προσεταγμένον εἶδε τοῦ μό-
σχου τὸ πρόσωπον, ἐπειδὴ εἰς τύπον ἱερωσύνης τοῦτο
παρελήπται. Διδάσκει δὲ, ὅτι καὶ οἱ νῶτοι αὐτῶν
καὶ αἱ χεῖρες αὐτῶν, καὶ αἱ πτέρυγες, καὶ οἱ τρο-
χοί, πλήρεις ἦσαν ὀφθαλμῶν, τῆς γνώσεως αὐτῶν τὸ
πλήρες διδασκόμενος· ὅπερ καὶ σημαίνει τὸ ὄνομα
γελγελ.

ιγ'. Τοῖς δὲ τροχοῖς ταῦτοις, φησὶν, ἐπεκλήθη
γελγελ ἀκούοντός μου. Τουτέστιν, ἀνακινεῖσθαι
καὶ ἀνακινεῖσθαι προσετάχθησαν.

ιδ'. Καὶ ἐπήρθη, φησὶ, τὰ Χερουβὶμ. Εἶτα διδά- D
στων ἡμᾶς, ὡς ταῦτα καὶ ἡδὴ πρότερον ἐθεάσατο,
φησὶν· « Τοῦτο τὸ ζῶον ὃ εἶδον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ
Χοχάρ. » Ἀλλὰ τότε τῆς μὲν θεωρίας ἀπήλαυσε,
τὴν δὲ προσηγορίαν ἠγνόησε· νῦν δὲ καὶ τοῦτο με-
μῆσθαι.

ις', ιδ'. Καὶ ἐν τῷ πορεύεσθαι τὰ Χερουβὶμ ἐπο-
ρεύοντο οἱ τροχοί, καὶ οὗτοι ἐχόμενοι αὐτῶν·
καὶ ἐν τῷ ἐξελθεῖν τὰ Χερουβὶμ τὰς πτέρυγας αὐ-
τῶν τοῦ μετακλίσεσθαι ἀπὸ τῆς γῆς, οὐκ ἐπ-
έστρεψον οἱ τροχοί αὐτῶν, καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν

A et potentis Dei voci, id est, tonitru quod divina vi
perficitur.

Et venit, inquit, et stetit prope rotas. (VERS. 7.)
Et extendit, inquit, Cherub manum suam de medio
ipsorum Cherubim, in medium ignis qui erat in
medio Cherubim: et accepit et dedit in manus ejus
qui indutus erat stola sancta; et accepit, et egres-
sus est. Ordinum qui cerni nequeunt discrimen
hinc quoque licet agnoscere. Sex enim imperatum
fuit, ut ne prope quidem accederent ad ipsa Che-
rubim: hic vero appropinquat quidem, non tamen
audet inter illa pedem figere, sed ipsa Cherubim
porrigunt carbones.

VERS. 8. Et vidi, inquit, Cherubim, similitudinem
manuum hominum sub alis eorum. Manus signifi-
cant opera. Post hæc rursus narrat [9-12] quæ
ad rotas pertinent, omnibus iis repetitis, quæ jam
ante diximus: speciem tantum coloris immutatam
se vidisse ait. Ibi enim, secundum Symmachum,
quasi speciem hyacinthi dixit se conspexisse: hic
vero, 742 secundum Septuaginta, quasi speciem
carbonis. Ita ut ex hoc quoque loco discere pos-
simus, non vidisse eum ipsas naturas eorum quæ
cerni nequeunt, sed similitudines quasdam et
imagines. Ileo etiam immutatas cernit; atque hanc
immutationem in ipsis quoque Cherubim conspexerat.
Ibi enim primam faciem homini similem
fuisse dixit, secundam leoni, tertiam vitulo, quartam
aquilæ. Hic autem ordo est inversus, et faciem
Cherubim quæ est vituli, dicit primam se
vidisse, secundam hominis, deinde leonis, tum
aquilæ. Non igitur talis est potestatum, quæ cerni
nequeunt, natura: sed perinde atque opus est, de
hujusmodi visionibus Dominus disponit. Et arbitror,
quia in templo hanc vidit visionem, idcirco
eum vidisse præpositam vituli faciem, quandoquidem
hæc ad typum, sacerdotii sumpta est. Docet
quoque, dorsa ipsorum, et manus, et alas, et rotas
plenas oculis fuisse, edoctus vim cognitionis
ipsorum, quod significat nomen gelgel.

VERS. 15. Rotis autem istis, inquit, acclamatum
est gelgel, audiente me. Hoc est, imperatum fuit
ipsis, ut volverentur atque commoverentur.

VERS. 15. Et elevata sunt, inquit, Cherubim.
Deinde docet nos se hæc etiam prius conspexisse,
et ait: « Ipsum est animal quod videram juxta
flumen Chohar. » Verum tunc quidem visionem
percepit, sed nomen ignoravit, quod nunc di-
dicit.

VERS. 16, 17. Et cum incederent Cherubim, ince-
debant etiam rotæ, et ipsa erant prope illa: et cum
extollerent Cherubim alas suas, ut extollerentur a
terra, non revertebantur rotæ 743 eorum, et ipsæ
juxta illa. Et cum starent ipsa, stabant: et cum at-

VARIE LECTIONES.

⁶¹ ἐκ τ. ἀναμ. τ. Χερ. Des. apud LXX. ⁶² x. ἔλ. Des. in B. ⁶³ B ἀλλὰ ταῦτα. ⁶⁴ Rec. lect. est
ἑμοίωμο. ⁶⁵ οἷα. In B ponitur post θεωρίας. ⁶⁶ B μετακλίσεσθαι.

tollerentur ipsa, at'ollebantur cum ipsis, quia spiritus vitæ in ipsis. Sequebantur, inquit, in omnibus rotæ ipsa Cherubim, cumque illa moverentur, simul movebantur, et volantia sequebantur, et cum starent, stabant, non ab aliqua vi tractæ, sed sponte sua unumquodque horum facientes, quia ipsis quoque spiritualis vita communicata fuerat.

VERS. 18, 19. *Et egressa est gloria Domini de limine domus, et ascendit super Cherubim. Et assumpsere Cherubim alas suas, et elata sunt a terra coram me, cum attollerentur ipsa, et steterunt ad vestibula portæ domus Domini e regione, et gloria Dei Israelis erat super ipsis desuper.* Quando enim sumi præcepit carbones, visa est quodammodo recedere, ut accedere auderet is cui fuerat impetratum: * quo facto, rursus redire videtur et in-vehi; sed Cherubim, inquit, sublimia erant, et facile per ærem ferebantur, alarum motu pro pedibus utentia: et sequebantur rotæ, ne parum quidem sejunctæ. Vehatur autem illis Dei gloria: non ipse Deus, qui incircumscribitus est, et ubique præsens, et omnia complens, sed ejus gloria, quæ secundum illius dispensationes sese ostendit.

VERS. 20. *Hoc, inquit, est animal quod vidi sub Deo Israelis, juxta fluvium Chobar, et cognovi Cherubim esse.* Visionem enim prius etiam percepi, sed nomen nunc demum didici. Atque hinc aperte 744 intelligi potest non ipsam ab eo conspectam fuisse invisibilium naturarum essentiam, sed imagines quasdam atque similitudines. [21, 22] Nam in altera visione quatuor alas dixit habere unum ex Cherubim, hic vero octo. At natura hanc mutationem non admiserat, verum pro re nata expressa est visio. Quia enim ampliorem cognitionem ex divino colloquio percepit propheta, et alæ cognitionis celeritatem indicant, incrementum additæ ipsi cognitionis significans, duplicatas ei Cherubim ostendit alas, quarum appellatio Græca voce copiam cognitionis significat.

CAPUT XI.

VERS. 1-3. *Et assumpsit me, inquit, Spiritus, et eduxit me ad portam domus Domini quæ erat e regione, respicientem ad orientem: et ecce in vestibulis januarum, quasi viginti quinque viri. Et vidi in medio ipsorum Jezoniam filium Jezec, et Phaltiam filium Banai, duces populi. Et dixit Dominus ad me: Fili hominis, isti viri cogitantes vana, et tractantes consilium prævum in civitate hac, dicentes: Nonne recenter edificatæ sunt domus? hæc est lebes, vos autem carnes. Accusat et principes, et illis*

ἐχρόμενων ⁶⁷ ἀπ' αὐτῶν. Καὶ ἐν τῷ ἐστάναι αὐτὰ εἰστήκεισαν καὶ ἐν τῷ μετεωρίζεσθαι αὐτὰ ἐμετεωρίζοντο μετ' αὐτῶν, διότι πνεῦμα ζωῆς ἐν ⁶⁸ αὐτοῖς. Εἶποντο, φησί, κατὰ πάντα τοῖς Χερουβίμοι τροχοί, καὶ κινουμένοις συνεκινούοντο, καὶ πετομένοις ἴκολουθούον, καὶ ἐστῶτων εἰστήκεισαν, οὐχ ὑπὸ τινος βίας σπρόμενοι, ἀλλ' αὐτόματοι τούτων ἕκαστον ἐνεργοῦντες· πνευματικῶς ⁶⁹ γὰρ καὶ αὐτοὶ ζωῆς ἐν μετουσίᾳ ἐτύγγανον.

ἠ', ἰθ'. Καὶ ἐξῆλθε δόξα Κυρίου ἀπὸ τοῦ αἰθρίου τοῦ οἴκου, καὶ ἐπέθη ἐπὶ τὰ Χερουβίμ. Καὶ ἀνέλαθε ⁷⁰ τὰ Χερουβίμ τὰς πτέρυγας αὐτῶν, καὶ ἐμετεωρίσθησαν ἀπὸ τῆς γῆς ἐνώπιον ἐμοῦ ἐν τῷ δεξαίρειν αὐτὰ, καὶ ἕστησαν ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς πύλης οἴκου Κυρίου τῆς ἀπέναντι, καὶ δόξα Θεοῦ Ἰσραὴλ ἦν ἐπ' αὐτῶν ὑπεράνωθεν. Ἦνίκα μὲν γὰρ τοὺς ἀνδρακας ληφθῆναι προσέταξεν, ἔδοξε πως ἀφίστασθαι, ἵνα καταθάρβῃσιν προσελθεῖν ὁ προσεταγμένος· ἐκεῖνου δὲ γινομένου, πάλιν ἐπανιέναι δοκεῖ, καὶ ἐποχεῖσθαι· τὰ δὲ Χερουβίμ φησι μετέωρα, καὶ βῆον διὰ τοῦ ἀέρος ἐφέρετο, τῇ κινήσει τῶν πτερύγων ἀντι ποδῶν χρώμενα· εἶποντο δὲ οἱ τροχοὶ οὐδὲ βραχὺ χωρίζομενοι· ἐπωχεῖτο δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα, οὐκ αὐτὸς ὁ Θεός· ἀπερίγραπτος ⁷¹ γὰρ, καὶ πανταχοῦ παρῶν, καὶ τὰ πάντα πληρῶν· ἀλλ' ἡ τούτου δόξα ἡ πρὸς τὰς οἰκονομίας ἐπιφαινομένη.

κ'. Τοῦτο, φησί, τὸ ζῶον ἕστιν ὃ εἶδον ὑποκάτω Θεοῦ Ἰσραὴλ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Χοβάρ· καὶ ἔγνω ὅτι Χερουβίμ ἐστί. Τῆς μὲν γὰρ θεωρίας καὶ ἤδη πρότερον ἀπέλαυσα· τὴν δὲ προσηγορίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος μεμάθηκα. Καὶ ἐντεῦθεν δὲ σαφῶς ἐστὶ μαθεῖν, ὡς οὐκ αὐτὴν εἶδε τῶν ἀοράτων φύσεων τὴν οὐσίαν, ἀλλ' εἰκάσματά τινα καὶ ἰνδάλματα· ἐν μὲν γὰρ τῇ προτέρᾳ ὀπτασίᾳ τέσσαρες πτέρυγας ἔφη ἔχειν τὸ ἐν Χερουβίμ, ἐνταῦθα δὲ ὀκτώ· οὐκ ἂν δὲ ἡ φύσις μεταβολὴν ἐδέξατο, ἀλλὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἡ θεωρία ἐξετυπώθη· ἐπειδὴ γὰρ πλείονα γνώσιν ὁ προφήτης ἐκ τῆς θείας διαλέξεως ἔλαβεν, αἱ δὲ πτέρυγες γνώσεως παραδηλοῦσιν ὀξύτητα, τὴν γενομένην αὐτῷ τῆς γνώσεως προσθήκην σημαίνων, διπλᾶς αὐτῷ δείκνυσσι τῶν Χερουβίμ τὰς πτέρυγας· καὶ αὐτὴ γὰρ ἡ τούτων προσηγορία τῇ Ἑλλάδι φωνῇ τὸ πλῆθος σημαίνει τῆς γνώσεως.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

α', γ'. Καὶ ἀνέλαθέ με, φησί, Πνεῦμα, καὶ ἐξηγάγε ⁷² με ἐπὶ τὴν πύλην τοῦ οἴκου Κυρίου τὴν ἀπέναντι, τὴν βλέπουσαν κατὰ ἀνατολάς· καὶ ἰδοὺ ἐπὶ τῶν προθύρων τῆς πύλης, ὡς εἰκοσιπέντε ἄνδρες, καὶ ἰδοὺ ἐν μέσῳ αὐτῶν Ἰεζονίας ⁷³ τὸν τοῦ Ἰεζέκ ⁷⁴, καὶ Φαλιάρ τὸν Βαβαίον, τοὺς ἀζηγουμένους τοῦ λαοῦ. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Υἱὲ ἀνθρώπου, οὗτοι οἱ ἄνδρες οἱ λογιζόμενοι μήτιμα, καὶ βουλευόμενοι βουλὴν ⁷⁵ πονηρὰν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, οἱ λέγοντες· Οὐχί ⁷⁶ προσφά-

VARIAE LECTIOES.

⁶⁷ ἐχ. ἀπ. αὐτ. Α ἐχόμενα αὐτῶν, ut in Alex. et ed. Ald. ⁶⁸ ἐν Β πρῶτον. ἦν. ⁶⁹ Β πνευματικῶς. ⁷⁰ ἀνέλαθε, κ. τ. λ. Aliter οἱ LXX. ⁷¹ ἀπερίγραπτος. ⁷² Rec. lect. est ἔγαγε. ⁷³ Rec. lect. est Ἰεζονίας. Vid. supra, ad c. viii. 11. ⁷⁴ Ἰεζ. Alii Ἐζερ, vel Ἰεζερ. ⁷⁵ βουλ. πον. Des. in B. ⁷⁶ Οὐχί. — οὐκίαι. Hebr. Non in propinquo est (sc. exivitum urbis), ædificando (ædificemus) ades.

τως ὀκκοδόμηται οἰκίαι; Αὕτη ἐστὶν ὁ λέβης, ἡμεῖς⁷⁷ δὲ τὰ κρέα. Κατηγορεῖ καὶ τῶν ἡγουμένων, καὶ τῶν ὑπηκόων, ὡς ἐναντία τῷ Θεῷ βουλευομένων, καὶ τοῖς προφήταις ἀντιλεγόντων, καὶ πειθεσθαι μὴ θελόντων ὅτι τοῖς πολεμίοις παραδοθήσονται, ἀλλὰ τὴν πόλιν οἰκήσουσι, καὶ αἰεὶ δέξονται τοῦ βίου τὸ τέλος. Νεοδόμητοι γὰρ, φησὶν, αἱ οἰκίαι, καὶ ἐν ταύταις κατοικήσομεν, καὶ τοῦ βίου τὸ πέρασ δεξόμεθα· τοῦτου χάριν ἀγανακτῶν ὁ Θεὸς τὴν ἐσομένην τῶν πολεμίων ἔφοδον διὰ τοῦ προφήτου προλέγει.

ε'. Ἐπέπεσε⁷⁶ γὰρ, φησὶν, ἐπ' ἐμέ Πνεῦμα Κυρίου, καὶ εἶπε πρὸς με· Τάδε⁷⁹ λέγει Κύριος. Τοῦτέστι, τῆς τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἐνεργείας ἀναπληρωθεὶς τάδε εἶπεῖν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ προσετάχθη.

Ὁὕτως εἶπατε, οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ τὰ⁸⁰ διαδούλια τοῦ πνεύματος ὑμῶν ἐγὼ ἐπίσταμαι. (ς', η'.) Ἐπληθύνετε νεκρούς⁸¹ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, καὶ ἐπιθνήσκετε⁸² τὰς ὁδοὺς αὐτῆς τραυματιῶν. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Τοὺς νεκρούς ὑμῶν, οὓς ἐπατάξατε ἐν μέσῳ αὐτῆς, οὗτοι εἰσι τὰ κρέα, αὕτη δὲ ἐστὶν ὁ λέβης, καὶ ὑμῶς ἐξάξω ἐκ μέσου αὐτῆς. Ῥομφαίαν φοβεῖσθε, καὶ Ῥομφαίαν ἐπάξω ἐφ' ὑμᾶς, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἑμεῖς μὲν, φησὶ, λέβητα τὴν πόλιν ἀπεφθήνατε, νεκρῶν αὐτὴν μυρίων ἐμπλήσαντες· τοῦτου χάριν οὐ τεύξεσθε ὧν ἐλπίζετε, οὐδὲ ἄλυπον δέξεσθε τοῦ βίου τὸ πέρασ, ἀλλὰ τοῖς πολεμίοις, οὓς δεδοίκατε, παραυτίκα παραδοθήσεσθε, καὶ τῆς ἐκείνων Ῥομφαίας γενήσεσθε παρανάλωμα.

θ'. Καὶ ἐξάξω ὑμᾶς ἐκ μέσου αὐτῆς, καὶ παραδώσω ὑμᾶς εἰς χεῖρας ἄλλοτριῶν, καὶ ποιήσω ἐν ὑμῖν κριμῆ⁸³. Δικαίως, φησὶν, ὑμᾶς τιμωροῦμαι· ἐπειδὴ γὰρ ὑμεῖς τοὺς ὁμοφύλους ἀνελετε, ἄλλοτρίους καὶ πολεμίοις ἐνδίκως παραδοθήσεσθε.

ι'. Ἐπὶ τῶν ὁρίων⁸⁴ τοῦ Ἰσραὴλ κρινῶ ὑμᾶς· καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ἐξω, φησὶ, τῆς πόλεως τίσετε δικὰς ὧν ἠσεθήσατε, καὶ διὰ τῆς πείρας μαθήσεσθέ με Δεσπότην.

ια', ιβ'. Αὕτη⁸⁵ ὑμῖν οὐκ ἐστὶν εἰς λέβητα, καὶ ὑμεῖς οὐ μὴ γένησθε ἐν μέσῳ αὐτῆς εἰς κρέα· ἐπὶ τῶν ὁρίων⁸⁶ τοῦ Ἰσραὴλ κρινῶ ὑμᾶς. Καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Οὐκ ἀποθανεῖσθε, φησὶν, ἐν τῇ πόλει, οὐδὲ ταφῆς ἀξιοθήσεσθε ἐν αὐτῇ, κατὰ τὰς ὑμετέρας ἐλπίδας, ἀλλὰ πόρρω ταύτης ἀναιρεθήσεσθε· καὶ τὰς αἰτίας διδάσκων, ε' Ὅτι⁸⁸ ἐν τοῖς δικαιώμασί μου, φησὶν, οὐκ ἐπορευθήτε, καὶ τὰ κρίματά μου οὐκ ἐποιήσατε· ἀλλὰ⁸⁹ οὐδὲ κατὰ τὰ κρίματα τῶν ἐθνῶν τῶν περικύκλω ὑμῶν οὐκ ἐποιήσατε. Ἐ Παρανομίας ὑπερβολῆ, καὶ δυσσεβείας μέγιστος·⁹⁰ Ἐλεγχος, τὸ μὴ μόνον τὸν θεῖον παραβῆναι νόμον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσεβεῖα συζώντων ἐθνῶν δυσσεβέστερα δρᾶν.

A subjectos, ut contraria Deo consulentes, et prophetis repugnantes, neque credere volentes, fore ut hostibus tradantur, sed sibi persuadentes, fore ut urbem incolentes ibi sortiantur **745** vitæ finem. Nuper enim domus, aiunt, ædificatæ sunt, et in ipsis habitabimus, et vitam finiemus. Hæc de causa succensens Deus, futuram hostium invasionem per prophetam prædicit.

VERS. 5. *Cecidit enim super me, inquit, Spiritus Domini, et dixit ad me: Hæc dicit Dominus. Hoc est, divini Spiritus virtute impletus hæc ex persona Dei dicere jussus fui.*

B *Sic, domus Israelis, dixistis: Etiam pessima consilia spiritus vestri ego scio. (VERS. 6-8.) Multiplicastis mortuos in urbe hac, et implevistis vias ejus vulneratis. Propterea hæc dicit Dominus: Mortui vestri, quos percussistis in medio ejus, isti sunt carnes, et hæc est lebes, et vos educam e medio ejus. Gladium timetis, et gladium adducam super vos, dicit Adonai Dominus. Vos quidem, inquit, lebetem fecistis urbem, quam infinitis cadaveribus complevistis: idcirco, quæ speratis minime assequimini, neque a molestis vacuum sortiemini vitæ finem; verum hostibus, quos veriti estis, mox trademini, et illorum gladio peribitis.*

C *VERS. 9. Et educam vos e medio ejus, et tradam vos in manus alienorum, et exercebo inter vos judicium. Jure, inquit, vos ulciscar: nam quia vos tribules vestros interfecistis, alienis et hostibus jure trademini.*

*VERS. 10. In terminis Israelis judicabo vos, et cognoscetis me esse Dominum. Extra urbem, inquit, **746** eorum quæ impie patrastis luetis pœnas, et experientia Dominum me esse discetis.*

VERS. 11, 12. Hæc vobis non erit in lebetem, et vos non eritis in medio ejus carnes. In terminis Israelis judicabo vos. Et cognoscetis me esse Dominum. Non moriemini, inquit, in urbe, neque in ipsa afficiemini sepultura secundum spes vestras, sed procul ab ipsa interficiemini. Causasque docens, ε' Quia in justificationibus, inquit, meis non ambulastis, et judicia mea non lecistis: sed neque secundum judicia gentium, quæ sunt in circuitu vestro, fecistis. » Iniquitatis exsuperantia, et impietatis maximum argumentum est, non solum divinam violare legem, sed etiam gentium in impietate degentium impietatem superare.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ ὅμ. Rec. lect. est ἡμεῖς, juxta *Hebr.* ⁷⁸ Rec. lect. est ἔπεσε. ⁷⁹ Τάδε, κ. τ. λ. Apud LXX, præm. λέγε. ⁸⁰ τὰ — ὑμῶν. *Hebr.* quæ ascendunt in animum vestrum. ⁸¹ νεκρ. Apud LXX sequi ὑμῶν. ⁸² Rec. lect. est ἐναπλήσατε. ⁸³ Rec. lect. est κρίματα. ⁸⁴ ὅρ. Ita Compl. juxta *Hebr.* Rec. lectio est ὁρίων. ⁸⁵ Vers. 11 et 12 qui des. in cod. Vat. iisdem verbis in ed. Compl. exstant. ⁸⁶ ὅρ. A et B ὁρίων, ut in Alex. ⁸⁷ ὅτι. Ita quoque A, sed B habet ὁδοῖσι. ⁸⁸ ὅτι — περιε. ὅμ. οὐκ ἐπ. Hæc solent omitti in edit. τῶν LXX. ⁸⁹ ἀλλὰ — ἐποίησ. Aliter Grabius. ⁹⁰ μέν. In B. ponitur post Ἐλεγχος.

VERS. 13. *Et factum est, cum prophetarem ego, et Phaltius filius Baniæ mortuus est, et cado in faciem meam, et clamari vocē magna, et dixi: Heu, heu, Adonai Domine, consummationem tu facis reliquos Israelis? Videt prophetā opera illorum qui iussi fuerant civitatem nulli pascētes cædere, et veritus ne funditus intēreat, omnibus * interfectis (oblītus enim fuerat, præ animi mœfōtē, multos accepisse incolumitatis signa), clemēti Domino supplicat, ut misericordia temperet iustitiam. Doceturque fore ut isti quidem hostibus tradantur, propter ingentem improbitatem; qui vero jam captivi adducti fuerant, etiam in externa regione 747 consolationem percipiant, et reditum consequantur.*

VERS. 13. *Fill enim hominis, inquit, fratres tui et viri captivitatis tuæ, et omnis domus Israelis consummata est. Aliquos, inquit, bello captos, qui iam pœnas facinorū, quæ ausi sunt, dederunt, servabo mihi in populum. « Quibus dixerunt habitantes Hierosolymæ: Longe abestis a Domino, nobis data est terra in hereditatem. » Deridentes illos, qui nunc habitant Hierosolymæ, dicere audebant: Vos Dominus a se procul esse voluit, sed nobis promissionis terram distribuit. Idcirco, inquit, omnia contra fient, et vos neci tradam, illorum autem curam habebō.*

VERS. 16. *Propterea dixit: Hæc dicit Adonai Dominus: Repellam eos ad gentes, et dispergam ipsos in omnem terram, et ero ipsis in sanctificationem parvam in regionibus, quo ingressi fuerint. Interim enim ipsos quidem captivos, et exsules, et profugos feci: verumtamen in exilio, expectatione mutationis calamitatum, et spe bonorum, consolationem eis offeram. Hoc enim declaravit, cum dixit: « Ero ipsis in sanctificationem parvam. » Non multo post autem ipsos rursus restitutam, et in patriam terram reducam.*

VERS. 17, 18. *Cogam enim ipsos, inquit, ex gentibus, et accipiam eos de regionibus in quibus dispersi eos, et dabo ipsis terram Israelis, et ingredientur illuc, et 748 educent omnes abominaciones ejus, et omnes iniquitates ejus de illa. Hoc autem docet Esdræ historia, et narratio de Machabæis. Nam post reversionem a Babylone, relicto idolorum cultu, auctorem omnium rerum Deum studiose colere perseverabit.*

VERS. 19. *Et dabo ipsis, inquit, cor alterum, et spiritum novum dabo eis. His autem non liberi arbitrii eversionem declaravit, sed futurum ab ipso*

γ'. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ προφητεῦναι με, καὶ Φάλτιος ὁ τοῦ Βανάου ἀπέθανεν· καὶ πτώθην ἐπὶ προσώπων μου; καὶ ἀνεβόησα φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπα· Ὀμοί, Ὀμοί, Ἄδωται Κύριε, εἰς συντέλειαν ποιεῖς τὸ τοῖς καταλιπένους τοῦ Ἰσραὴλ; Ὅρα τὴν ἐνεργεσίαν ὁ προφήτης ἐκεῖνων, οἱ κώπειν ἀφειδῶς προσετάχθησαν τὴν πόλιν, καὶ θέσας ρῆ τὴν πανωλεθρίαν ὑπομείνη, πάντων ἀναρρομένων· ἐπέλαθετο γὰρ ἐκ τῆς ἀθυμίας ὡς πολλοὶ τὰ τῆς σωτηρίας ἐδέξαντο σημεῖα· τὸν φιλόανθρωπον ἐκτενέει Δεσπότην ἐλέω κερᾶσαι τὸ δίκαιον· διδάσκεται δὲ, ὡς οὗτοι μὲν τοῖς πολέμοις παραδοθήσονται διὰ τὴν πολλὴν πονηρίαν· οἱ δὲ ἦδη αἰχμάλωτοι ἀπαχθέντες, κἀν τῇ ξενίᾳ παραψυχῆς ἀπολαύσουσι, καὶ ἐπανόδου τεύξονται.

ιε'. Γιὲ γάρ, φησίν, ἀνθρώπου, οἱ ἀδελφοὶ σου, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τῆς αἰχμάλωτας σου, καὶ πᾶς ὁ οἶκος Ἰσραὴλ συντετέλεισται. Ἐνίους ζητοῦσιν ἀποκαταστάτους γεννημένους, καὶ δίκας ὧν ἐτόλμησαν δεδωκότας, φυλάξω μοι εἰς λαόν. « Οὐκ εἶπον αὐτοὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ, Μακρὰν ἀπέγεται ἀπὸ Κυρίου, ἡμῖν δέδοται ἡ γῆ εἰς κληρονομίαν. » Ἐπιτωθάζοντες ἐκεῖνοι οἱ νῦν τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντες λέγειν ἐτόλμων, ὡς Ἰμας μὲν πρόβω αὐτοῦ πεποίηκεν ὁ Δεσπότης, ἡμῖν δὲ τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἀπεκλήρωσε γῆν· διὰ τοῦτο, φησὶ, πᾶν τὸ ὑναντίον γενήσεται, καὶ ἡμᾶς μὲν παραδώσω σφαγῇ, ἐκεῖνων δὲ ποιήσονται πρόνοιαν.

ισ'. Διὰ τοῦτο εἶπε· Ταῦτα λέγει Ἄδωται Κύριος, ὅτι Ἀπόσωμαι αὐτοὺς εἰς τὰ ἔθνη, καὶ διασκορπισθῶ αὐτοὺς εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἄγλασμα μικρὸν ἐν ταῖς χώραις, οὐδ' ἀρ' εἰσελεύσιν ἐκεῖ. Τέως μὲν γὰρ αὐτοὺς αἰχμάλωτους, καὶ μετοίκους, καὶ σποράδας πέποιηκα· ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ μετοικίᾳ, τῇ προσδοκίᾳ τῆς τῶν συμφορῶν μεταβολῆς, καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀγαθῶν, παραψυχὴν αὐτοῖς παρέχομαι· καὶ τοῦτο παρεδήλωσεν εἰπὼν· « Ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἄγλασμα μικρὸν. » Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πάλιν αὐτοὺς ἀποκαταστήσω, καὶ εἰς τὴν πατρίαν ἐπανάξω γῆν.

ιζ', ιη'. Συνάξω γάρ, φησίν, αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ εἰσεδέξομαι αὐτοὺς ἐκ τῶν χωρῶν, οὐδ' εἰσελεύσονται αὐτοὺς ἐν αὐταῖς· καὶ δώσω αὐτοῖς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ εἰσελεύσονται ἐκεῖ, καὶ ἐξάξουσιν πάντα τὰ βδελύγματα αὐτῆς, καὶ πᾶσας τὰς ἀνομίας αὐτῆς ἐξ αὐτῆς. Τοῦτο δὲ ἡ τοῦ Ἐσδραῖ ἱστορία διδάσκει, καὶ τῶν Μακκαβαίων ἡ συγγραφή. Μετὰ γὰρ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, τῆς τῶν εἰδῶλων ἀποστάντες λατρείας, ἐπιμελῶς τὸν τῶν ὀντων θεὸν θεραπεύοντες διετίλουν.

ιθ'. Καὶ δώσω αὐτοῖς, φησὶ, καρδίαν ἑτέραν, καὶ πνεῦμα καιρὸν δώσω αὐτοῖς. Διὰ τούτων δὲ οὐ τοῦ αὐτεξουσιοῦ τὴν ἀναίρεσιν παρεδήλωσεν, ἀλλὰ

VARIÆ LECTIONES.

⁹¹ καὶ — τοῖς καταλ. B per compendium ἕως τοῖς καταλ. τοῦ Ἰσρ. ⁹² οἱ — αἰχμ. σου. *Hebr.* προρημφί tui. ⁹³ συντ. *Hebr.* omnis illa. ⁹⁴ Rec. lectio, εἰπόν, juxta *Hebr.* ⁹⁵ μικρ. *Hebr.* brevi tempore. ⁹⁶ αὐτ. B add. φησίν. ⁹⁷ x. τοῦτο. B τοῦτο γάρ. ⁹⁸ εἰσδ. Rec. lect. est, συνάξω. ⁹⁹ οὐ. B prænt. ἕως ἐξ αὐτῆς. ¹ B αὐτοῖς. ² Rec. lect. est ἐξαρούσι. ³ ἐξ αὐτ. Des. in B. ⁴ αὐτ. Apud LXX gram. ἐν.

τὴν ἐσομένην ἀντίληψιν παρ' αὐτοῦ, καὶ συμμαχίαν **A** ἀνὸς ἐπὶ τῆ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ· πνεῦμα δὲ καινὸν ἐκάλεσε τὴν ἐπὶ τὰ κατὰ τῆς ψυχῆς ὁρμὴν· ἐπειδὴ γὰρ εἰς ἐναντία ἐβέβηκεν, τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβολὴν καινὸν προσηγάρευσεν πνεῦμα· ὡσπερ γὰρ εἰρηκῶς ἐτέρησεν καρδίαν, οὐ φύσεως μεταβολὴν ἐσήμανεν, ἀλλὰ τῆς γνώμης τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον ῥοπήν· οὕτω καὶ διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ καινοῦ ταυτὸ τοῦτο ἐδήλωσε· μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ ἐπαγόμενα· « Καὶ ἐκσπάσω γὰρ, φησὶ, τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν, καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην. » Καὶ οὐδεὶς ἀν τῶν ἐχθρῶν φύσιν λίθου τὴν λιθίνην ὑπολάβοι καρδίαν, ἀλλὰ τὴν ἀπειθὴν, καὶ ἀτεράμονα, καὶ εἰκειν Θεῷ μὴ βουλομένην· σαρκίαν δὲ πάλιν, τὴν εὐπειθὴ καὶ εὐήκοον.

B κ. Ὅπως ἐν τοῖς προστάγμασι μου πορεύονται, καὶ τὰ δικαιώματά μου φυλάσσονται, καὶ ὁ ποιήσωσιν αὐτὰ, καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Τῆς γὰρ πολιτείας αὐτῶν λοιπὴν κατὰ τοὺς ἐμοὺς ἐπιτελουμένης νόμος, ἐγὼ μὲν αὐτῶν κληθῆσομαι Θεός, αὐτοὶ δὲ λαὸς ἐμοῦ χρωματίσονται. Ταῦτα εἰρηκῶς περὶ τῶν ἔθνη δουραλιῶν γενομένων, πάλιν ἐπανάγει τὸν λόγον περὶ τῶν τῆν Ἱερουσαλήμ τηνικαῦτα οἰκούντων.

κα'. Αὐτῶν δὲ, φησὶν, εἰς τὴν καρδίαν τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν ἡ καρδία αὐτῶν ἐπορεύετο, τὰς ὁδοὺς αὐτῶν εἰς κεφαλὰς αὐτῶν δέδωκα, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Τούτοις δὲ, φησὶν, ἐπειδὴ τοῖς ἐκείνων οὐκ ἐσωφρονίσθησαν κακοῖς, ἀλλὰ τῆ ἀσεβείᾳ προστετηκότες **C** διατελοῦσι, τὰς ἀξίας τῶν τολμημάτων ἐπάξω δίκας.

κβ', κγ'. Καὶ ἐξήρασαν τὰ Χερουβὶμ τὰς πτέρυγας αὐτῶν, καὶ ὁ τροχὸς ἐχόμενος αὐτῶν, καὶ ἡ δόξα Θεοῦ Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτὰ ὑπεράνω αὐτῶν. Καὶ ἀνέβη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ μέσης τῆς πόλεως, καὶ ἔστη ἐπὶ τοῦ ὄρους, ὃ ἦν ἀπέναντι τῆς πόλεως. Τούτων, φησὶν, οὕτως εἰρηκμένων, ἀπίστη ἔκ τῆς πόλεως τὰ Χερουβὶμ, φέροντα τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν ἐποχουμένην· ἔστη δὲ ἐπὶ τοῦ ὄρους αὐτῶν ἐναντίας Ἱερουσαλήμ· ἔστι δὲ τοῦτο τὸ ὄρος τὸ τῶν Ἐλαιῶν καλούμενον, ὅθεν καὶ ἡ κατὰ σάρκα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάληψις ἐγένετο· εἰκότως τοῖνον καὶ τηνικαῦτα ἐν ἀνθρωπιῶ φανεὶς σχήματι, καὶ πὰς δύο φύσεις ἐνὶ δεξιᾷ προσώπῳ, καὶ τὴν μὲν θεῖαν διὰ τοῦ πυρὸς αἰνιζόμενος ⁹, διὰ ¹⁰ τοῦ ἤλεκτρου δὲ τὴν ἀνθρωπείαν παραδηλώσας, κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ψῆφον ἐξενεγκίων εἰς τὸ ὄρος τοῦτο χωρεῖ, κάκειθεν ποιεῖται τὴν εἰς οὐρανοὺς ¹¹ ἀνοδὸν· καὶ γὰρ μετὰ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν θάνατον, τὴν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ψῆφον πάλιν ἐξενεγκίων, ὅτι οὐ μὴ μετὶ λίθου ἐπὶ λίθον βῆ οὐ μὴ καταλυθῆ, εἰς τὸ ὄρος ἐκείνο

⁹ M. lth. xxiv, 2.

A auxilium societatemque ad efficienda bona opera. Spiritum porro novum vocavit animæ ad honestæ impetum. Cum enim ad contraria propensi ferrentur, mutationem in melius novum spiritum appellavit. Quomodo enim eum dixisset alteram cor, non naturæ mutationem significavit, sed mentis in melius propensionem: ita etiam per spiritum novum hoc idem declaravit. Inquit sequentia testantur. Inquit enim: « Et extraham cor lapideum de carne ipsorum, et dabo eis cor carneum. » Et nemo eorum, qui prudentes sunt, opinetur lapideum cor lapidis esse naturam, sed quod renuit obedire, atque est inexorabile, quodque Deo non vult cedere: carneum vero rursus, obediens et quod facile cedat.

B VERS. 20. *Ut in præceptis meis ambulent, et iudicia mea custodiant, faciantque ea, et sint mihi pro populo, et ego sim eis pro Deo.* Quando enim ipsorum vitæ ratio secundum leges meas instituetur, ego quidem **749** ipsorum Deus vocabor, ipsi autem populus meus nuncupabuntur. Hæc de iis locutus qui jam bello capti fuerant, rursus ad eos qui tunc Hierosolymam inhabitabant, transfert orationem.

VERS. 21. *Ipsorum autem, inquit, cor in abominationibus eorum et iniquitatibus eorum ambulavit, vias ipsorum in capita eorum dedi, dicit Adonai Dominus.* Illis autem, inquit, quia malis inorum haud resipuere, sed impietati addicti in ea perseverant degere, dignas scelerum, quæ ausi sunt, infligam pœnas.

VERS. 22, 23. *Et extulerunt Cherubim alas suas, et rotæ prope ea, et gloria Dei Israelis super ea desuper ipsis. Et ascendit gloria Domini de medio civitatis, et stetit super montem qui erat e regione civitatis.* Illis ita dictis, inquit, recesserunt de civitate Cherubim gloriam Dei insidentem vehentia, steteruntque super montem e regione Hierosolymæ. **E**st autem hic mons ille qui vocatur Olivarum, esse etiam secundum carnem facta est in cœlum ascensio Salvatoris nostri. Merito igitur eo quoque tempore, cum in humana figura apparuisset, duasque in una persona naturas ostendisset, et divinam quidem per ignem, humanam vero per electrum declarasset, lata contra Hierosolymam sententia in hunc montem proficiscitur, et inde redit in cœlum. Etenim post crucem et mortem, lata rursus contra Hierosolymam sententia, fore ut non remaneat lapis super lapidem qui non destruat ⁹, in montem **750** illum cum discipulis profectus, ab intelligentibus et quæ cerni nequeunt potestatibus latus in

VARIÆ LECTIONES.

⁹ ἐν τ. α. αὐτ. Supra, t. I, p. 126. ἐξ αὐτῶν. ¹⁰ καὶ — ἔσομαι αὐτοῖς. Des. in B. In ed. priori præcedebat ἔως, unde colligimus eadem quæ in B h. l. desunt abfuisse etiam a codice, quo usus est Sirmundus. ¹¹ ἐπ. dix. B τιμωρίας ἐπάξω, ⁹ καὶ — ὁ ἦν. B ἔως, per compendium. ⁹ αὐτ. Ita B. pro ἡνιζόμενος. ut hab. ed. Sirm. ¹⁰ διὰ — ἀνθρ. B τὴν ἀνθρ. δὲ διὰ τοῦ ἡλ. ¹¹ οὐρ. B præm. τοῦς.

cœlos assumptus est. Figura igitur futurorum ea quoque erant quæ prophetæ ostensa sunt. Hæc autem ita contemplatus, ait :

Vers. 24. *Spiritus assumpsit me, et adduxit me in terram Chaldæorum in visione, Spiritu Dei.* Neque enim corpore, inquit, revera modo in Judæam, modo in Chaldæorum terram transferebat, sed in visione, hoc est, in speculatione, et Spiritu Dei, id est, Dei virtute et efficacia mente illustratus, et propheticos nactus oculos, unumquodque horum speculari. Atque hoc apertius declarans subjecit :

Et ascendi a visione, quam vidi. (Vers. 25.) *Et locutus sum ad captivitatem omnia verba Domini, quæ ostendit mihi.* Ad meipsum, inquit, redii, cum finis factus esset spiritualis contemplationis, et illa quidem non amplius videbam, solos autem eos, qui una aderant seniores : quibus etiam narravi singula quæ videram, quæque audieram. Verum tempus nunc est, evangelicum illud dictum proferre. « Beati qui mundi sunt corde, quoniam ipsi Deum videbunt ; » quod nos abunde docuerunt etiam quæ dicta sunt. Multis enim simul sedentibus, solus tamen propheta visionem illam spiritu percepit. Hanc (cordis) munditiam nos quoque consequi studeamus, ac supplicemus ut ab omnibus sordibus liberi continenter in hac vita Dei memoriam in anima circumferamus, cum fiducia autem ipsum videre digni censeamur die adventus eius. Ipsi convenit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

† Matth. v, 8.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ Χαλδ. Apud LXX sequi. εις την αιχμαλωσιαν. ¹² ὁρ. B præm. εν. ¹³ τοῦ. Des. in B

μετὰ τῶν μαθητῶν ἀνελθὼν, ὑπὸ νοερῶν καὶ ἀοράτων φερόμενος δυνάμεων εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνελήφθη. Τύπος τοίνυν τῶν ἐσομένων καὶ τὰ τῷ προφήτῃ δειχθέντα· οὕτω δὲ ταῦτα θεασάμενος, φησὶν·

κδ'. Πνεῦμα ἀνέλαβέ με, καὶ ἤγαγέ με εἰς γῆν Χαλδαίων ¹¹ ἐν ὁράσει ἐν Πνεύματι Θεοῦ. Οὐ γὰρ κατὰ ἀλήθειαν, φησὶ, σωματικῶς, νῦν μὲν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, νῦν δὲ εἰς γῆν Χαλδαίων μεταφερόμην, ἀλλ' ὁράσει ¹², τουτέστιν ἐν ὁπτασίᾳ· καὶ ἐν Πνεύματι Θεοῦ, ἀντὶ τοῦ, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας τὴν διάνοιαν φωτιζόμενος, καὶ προφητικoὺς δεχόμενος ὀφθαλμοὺς, τοῦτων ἕκαστον ἐθεώρουν. Καὶ τοῦτο σαφέστερον ποιῶν ἐπήγαγε·

Καὶ ἀνέβην ἀπὸ τῆς ὁράσεως, ἧς εἶδον. (κε'.) Καὶ ἐλάλησα πρὸς τὴν αιχμαλωσίαν πάντας τοὺς λόγους τοῦ ¹³ Κυρίου, οὓς ἔδειξέ μοι. Εἰς ἐμὰς οὐκ ἔβλεπον, τῆς πνευματικῆς θεωρίας τέλος λαβούσης· καὶ ἐκεῖνα μὲν οὐκέτι ἐώρων, μόνους δὲ τοὺς συμπαρόντας πρεσβυτέρους, οἳ καὶ διηγησάμην ἕκαστον, ὧν τε εἶδον, ὧν τε ἀκήκοα· ἀλλὰ καιρὸς νῦν εἰπεῖν τὴν εὐαγγελικὴν ἐκείνην φωνὴν, « Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὁρῶσι. » Ἰκανῶς γὰρ τοῦτο ἡμᾶς καὶ τὰ εἰρημένα ἐδίδαξε· πολλῶν γὰρ κατὰ ταυτὸν καθημένων, μόνος ὁ προφήτης τῆς πνευματικῆς ἐκείνης ἀπήλαυσε θεωρίας. Ταύτης τυχεῖν τῆς καθαρότητος καὶ ἡμεῖς σπουδάσωμεν τε καὶ ἱκετεύσωμεν, ἵνα πάσης λύμης ἀπαλλαγέντες, ἐνδελειχῶς μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τοῦ Θεοῦ τὴν μνήμην ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρωμεν, μετὰ παρήσας δὲ αὐτὸν ἰδεῖν ἀξιοθῶμεν ἐν τῇ τῆς ἐπιφανείας ἡμέρᾳ. Αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

TOMOS Δ'.

LIBER QUARTUS.

751 CAPUT XII.

Vers. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fili hominis, in medio domus exasperantis tu habitas : qui habent oculos ad videndum, et non vident, et aures ad audiendum, et non audiunt, quia domus exasperans est.* Animæ vim in utrisque oratio declaravit. « Habent enim oculos, inquit, ad videndum, nec vident, et aures habent ad audiendum, nec audiunt. » Docensque, non naturaliter

D

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἦν ἀνθρώπου, ἐν μέσῳ οἴκου παραπικραίνοντος ¹¹ σὺ κατοικεῖς· οἱ ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς τοῦ βλέπειν, καὶ οὐ βλέπουσι, καὶ τὰ ¹² ὅσα ἔχουσι τοῦ ἀκοῦειν, καὶ οὐκ ἀκούουσι, διότι οἴκος παραπικραίνων ἐστὶ. Τὴν ἐπ' ἄμρω τῆς ψυχῆς βοπὴν ὁ λόγος ἐδήλωσεν· « Ἐχουσι γὰρ, φησὶν, ὀφθαλμοὺς τοῦ βλέπειν, καὶ οὐ βλέπουσι, καὶ ὅσα ἔχουσι τοῦ

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ ὄκ. παρ. Rec. lectio est τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν. ¹² τὰ. Des. in B, et apud LXX.

ἀκούειν, καὶ οὐκ ἀκούουσι. » Καὶ διδάσκων ὡς οὐκ ἂν φύσει· αὐτοῖς τὰ πάθη ταῦτα γέγονεν, ἐπήγαγε, « Διότι οἶκος παραπικραίνων ἐστὶ. » Τὸ δὲ παραπικραίνων ὁ Σύμμαχος προσερριστηὶς ἠρμήνευσε, τοῦτο ἐστὶ φιλόδεικος, ἀπειθὴς καὶ ἀνήκοος. Ταῦτα ἐξ τῶ προφήτῃ προεῖπεν ὁ Δεσπότης, μέλλων αὐτὸν ἵ προστάτειν τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ποιήσασθαι προφητείαν, καὶ οἶονεῖ ἀπολογούμενος, ὅτι διὰ τὴν τοῦ λαοῦ σκληρότητα καὶ ἀπειθειαν τοιαῦτα ἐπιτάττειν ἀναγκάζεται.

γ. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, ποιήσον σεαυτῷ σκεῦήν αἰχμαλωσίας, καὶ αἰχμαλωτεύσῃτι¹⁸ ἡμέρας ἐνώπιον αὐτῶν, καὶ αἰχμαλωτεύσῃσι ἀπὸ τοῦ τόκου σου εἰς τόπον ἕτερον ἐνώπιον αὐτῶν, ὅπως ἴδωσι, διότι οἶκος¹⁹ παραπικραίνων ἐστὶ. Καὶ σαφέστερα τὰ εἰρημένα ποιῶν ἐπάγει·

δ-ς. Καὶ ἐξελοῖσιν τὰ σκεῦή σου, ὡς²⁰ σκεῦή αἰχμαλωσίας ἡμέρας, κατ' ὀφθαλμούς αὐτῶν, καὶ σὺ ἐξελεύσῃ ἐσπέρας ἐνώπιον αὐτῶν, ὡς ἐκπορεύεται αἰχμάλωτος. Διούρξον σεαυτῷ εἰς τὸν τοίχον, καὶ ἐξελεύσῃ δι' αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτῶν²¹. Ἐκ' ὤμων ἀναληφθήσῃ, καὶ κεκρυμμένος²² ἐξελεύσῃ, τὸ πρόσωπόν σου συγκαλύψεις, καὶ οὐ μὴ ἴδῃς τὴν γῆν· διότι τέρας δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. Μίμησαι, φησὶ, πολιορκουμένον τινα, εἴτα τῆς πόλεως ἀλίσκομένης, καὶ φεύγειν ἀναγκασόμενον, καὶ διούρξοντα²³ τοίχον, καὶ ἐξοδὸν ἐπινοοῦντα, καὶ τὸ πρόσωπον συγκαλύπτοντα, ἵνα μὴ γνώριμος τοῖς ὀφθαλμοῖς γένηται· διὰ σοῦ γὰρ βούλομαι ταῦτα ποιῶντος προσημῆναι τοῖς τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦσι τὴν ἐσομένην αἰχμαλωσίαν. Τούτων δὲ ἕκαστον σαφέστερον ἡμᾶς ὁ Θεοπέσιος Ἱερεμίας διδάσκει, διηγούμενος ὅπως ὁ Σεδεκίας, τῆς πόλεως ἀλούσης, μετὰ τῶν οικειῶν καὶ τῶν δορυφόρων ἐδραπέτευσε νύκτωρ, ἐξοδὸν τινα μηχανησάμενος διὰ τοῦ κήπου τῶν βασιλείων. Εἴτα διδάσκει ὁ προφήτης, ὡς τῶν εἰρημένων ἕκαστον εἰς πέρας ἤγαγε, ἅτε δὴ θεὰ ἐμῷ γενομένων,

η-ια'. Ἐγένετο λόγος Κυρίου τοκρωτῷ²⁴ πρὸς με, λέγων· Υἱὲ ἀνθρώπου, οὐκ εἶπες πρὸς σὲ ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ οἶκος ὁ παραπικραίνων· Τί σὺ ποιῆεις; Εἶπέ μοι πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τῷ ἄρχοντι²⁵ καὶ ἀφηγουμένῳ ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ παντὶ οἴκῳ Ἰσραὴλ, ὅτι εἰσιν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Εἶπέ μοι, ὅτι²⁶ Ἐγὼ τέρας ποιῶ²⁷, ὃν τρόπον πεπολιηκα, οὕτως ἔσται αὐτοῖς, ἐν μετακινήσει²⁸ καὶ αἰχμαλωσίᾳ κορευόμενοι. Ἐρωτώμενος, φησὶ, παρὰ τῶν ἀπειθῶν τούτων καὶ ἀντιτύπων, τῶν ὑπὸ σοῦ γινομένων τὴν αἰτίαν, σαφῶς αὐτοῖς εἶπέ μοι, ὅτι Τέρας ὑμῖν ἐγὼ εἰμι καὶ σημεῖον, διὰ τῶν πραγμά-

iis affectionibus eos obnoxios fuisse factus adjecit « quia domus exasperans est. » Illud παραπικραίνων Symmachus irritatrix interpretatus est, id est, contentiosa, rebellis et obedire renuens. Atque hæc propheta prædixit Dominus, cum esset præcipienturus ipsi, ut per ipsas res prophetiæ munus obeat, et veluti se excusans quod, propter populi obstinatam voluntatem ac perveraciam, hæc præcipere cogatur.

VERS. 3. Et tu, fili hominis, facias tibi vasa captivitatis, et interdum esto captivus coram ipsis, et captivus duceris a loco tuo in locum alterum coram eis, ut videant, quia domus exasperans est. Et explicans ea quæ dixit, adjecit :

B VERS. 4-6. Et efferes vasa tua, sicut vasa captivitatis interdum ante oculos ipsorum, et tu egredieris sub vesperam coram ipsis, sicut egreditur captivus. Perforato tibi ipsi parietem, et egredieris per ipsum coram eis. Super humeris attolleris, et occulte exibis : faciem tuam cooperies, et non videbis terram, quia portentum dedi te domui Israelis. Imitare, inquit, aliquem obsessum, deinde urbe capta etiam fugere coactum, effodientem parietem, et exitum excogitantem, et faciem legentem, nec illis qui viderint notus fiat. Per te enim hæc facientem volo habitantibus Hierosolymæ præsignificare futuram captivitatem. Atque horum unumquodque nos apertius beatus Jeremias docet, narrans²⁹, quomodo Sedecias urbe capta cum domesticis et satellitibus noctu fugerit, exitum quemdam per hortum regiæ machinatus. Deinde docet propheta ut unumquodque eorum, quæ dicta sunt, ad exitum perduxerit, utpote divina mandata perficiens. His autem, inquit, a me ita gestis.

πληρῶν ἐπιτάγματα. Τούτων δὲ, φησὶν, οὕτω παρ-

VERS. 8-11. Factum est verbum Domini ad me sub diluculum, dicens : Fili hominis, nonne dixit ad te domus Israelis, domus irritans : Quid tu facis ? Dic ad eos : Hæc dicit Adonai Dominus principi et duci in Hierosolyma, et omni domui Israelis, qui sunt in medio eorum. Dic : Ego portentum facio, quemadmodum feci, sic eris in ipsis, in transmigracione et in captivitate ibunt. Interrogatus, inquit, ab istis contumacibus et adversariis, de causa eorum quæ a te facta sint, aperte dic 753 eis : Portentum vobis ego sum, et signum, rebus ipsis prophetiæ munus obiens, et in meipso adumbrans

⁸ Jerem. xxxix, 4, juxta Hebr.; apud LXX, est cap. xlvi.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ B. αὐτῷ. ¹⁸ αἰχμ. Ita Compl. ¹⁹ οἶκ. Deerat in ed. priori. ²⁰ ὡς. Des. apud LXX. ²¹ ἐνώπ. αὐτ. Ab his verbis incipit vers. 6, apud LXX. ²² Rec. lect. tum h. l. tum vers. 12 est κεκρυμμένος. ²³ B. διούρξοντα. ²⁴ τοκρωτ. In B ponitur post λέγων. ²⁵ τῷ ἄρχ., x. τ. λ. Ita A et B, ut in Compl. et Ald., sed Hebr. principis est (s. ad principem spectat) onus hoc, in Hierosolyma. ²⁶ ὅτι — ποιῶ. Hebr. Ego portentum vobis sum. ²⁷ Rec. lect. est τέρατα. ²⁸ Rec. lect. est μετακίσεια.

quæ tum regi ipsius Hierosolymæ, tum omnibus A principibus eventura sint.

VERS. 12. *Princeps enim ipsorum in medio eorum super humeros extolletur, et occulte exibat per murum, et effodiet, ut exeat per eum: faciem suam cooperiet, ne conspiciatur oculis, et ipse terram non videbit. Veruntamen fugam sic quoque faciens, et ita machinatus ut lateret, ab hostibus comprehendetur.*

VERS. 13. *Et extensam, inquit, rete meum super ipsum, et comprehendetur in munitione mea, et ducam eum in Babylonem in terram Chaldæorum, et ipsam non videbit, et ibi morietur. Per omnia hæc quæ dicta sunt, docuit fore ut, instrumentis utens hostibus, pœnas repetat impietatis a rege, et principibus, omnique illis subjecto populo. Rete enim suum vocavit hostes, et munitionem suam obsidionem. Hæc etiam quartus Regnorum liber, et beatus Jeremias aperte docent. Nabuhodonosor enim, misso equestri exercitu in solitudinem quæ est prope Jerichuntem, Sedeciam atque eos qui cum eo fugerant, correptos deduxit Deblatham, ibique Sedeciam filii prius interfectis, et facto ipso filiorum cædis spectatore, deinde illius oculos effodit, circumjectisque vinculis ex ære confectis eum in Babylonem abduxit, atque in pistrino coegit habitare. 754 Idcirco ait propheta: « Babylonem ducetur, et ipsam non videbit. »*

VERS. 14, 15. *Et omnes, inquit, in circuitu ejus auxiliatores ejus, et omnes opem ferentes ei, dispergam in omnem ventum et gladium effundam post eos. Et cognoscent me esse Dominum, cum dissipavero ego eos in gentibus, et disseminabo eos in regionibus. Quicumque autem in prælio cædem effugerint, efficiam ut captivi abducantur, et exsules faciam et profugos, ut ipsis rebus discant muta esse idola et prorsus inertia, me vero Dominum atque Herum.*

VERS. 16. *Et relinquam ex ipsis viros numero, et gladio, et ex fame, et ex morte, ut enarrant omnes iniquitates suas in gentibus, quo ingressi sunt, et cognoscant me esse Dominum. Hi autem ipsi, inquit, qui reliquæ erunt famis, et mortis, et bellicæ cædis, accusatores propriæ impietatis et iniquitatis erunt, docentes eas gentes, in quibus captivi degent, se pœnas eorum dare, quæ in me deliquerunt.*

6° IV Reg. xxv, 4 seqq.; Jerem. xxxix, 4 seqq.; LII, 4 seqq.

VARIAE LECTIONES.

20 B. ὀφθαλμῶ, juxta rec. lect. 21 ἐν τ. περ. μου. *Hebr.* in sagena mea. 22 B ποιησάμενος, post παίδων positum. 23 ἐχ. ita quoque A et B juxta Alex., sed præstat lectio cod. Vatic. ἐκκενώσω. 24 siml. Des. in A et B. 25 μέν. Dcs. in B. 26 θαν. *Hebr.* peste. 27 τῆς. Des. in B.

των προφητεῶν, καὶ ἐν ἑμαυτῷ σκιογραφῶν, τὰ τὴν βασιλεῖ τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ πᾶσι τοῖς ἀρχουσι συμβησόμενα.

ιβ'. Καὶ ὁ ἀρχὼν γὰρ αὐτῶν ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐκ ὤμων ἀρθήσεται, καὶ κεκρυμμένως ἐξελεύσεται διὰ τοῦ τοίχου, καὶ διορύξει τοῦ ἐξελεῖν αὐτὸν δι' αὐτοῦ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ συγκαλύψει, ὅπως μὴ ὄραθῆ ὀφθαλμοῖς, καὶ αὐτὸς τὴν γῆν οὐκ ὄψεται. Ἄλλ' ὅμως καὶ οὕτω ποιούμενος τὴν φυγὴν, καὶ πάντα μηχανώμενος ὥστε λαθεῖν, συλληφθήσεται παρὰ τῶν πολεμίων.

ιγ'. Καὶ ἐκπετάσω, φησί, τὸ δίκτυόν μου ἐπ' αὐτὸν, καὶ συλληφθήσεται ἐν τῇ περιοχῇ μου, καὶ ἄξω αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα εἰς τὴν Χαλδαίαν, καὶ αὐτὴν οὐκ ὄψεται, καὶ ἐκεῖ τελευτήσει. Διὰ πάντων ἐδίδαξε τῶν εἰρημένων, ὡς ὀργάνοις κεκρημένος τοῖς πολεμίοις, δίκας ἀπαιτήσῃ τῆς ἀσεβείας, καὶ τὸν βασιλέα, καὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ ἅπαν τὸ ὑπήκοον. Δίκτυον γὰρ αὐτοῦ τοὺς πολεμίους ἐκάλεσε, καὶ περιοχὴν αὐτοῦ τὴν πολιορκίαν. Ταῦτα δὲ καὶ ἡ τετάρτη τῶν Βασιλειῶν, καὶ ὁ μακάριος Ἱερεμίας σαφῶς διδάσκει. Ἰπτικὸν γὰρ σύνταγμα πέμφας ὁ Ναβουχοδονόσορ εἰς τὴν καθ' Ἱερὺ Ἰερημόν, καὶ τὸν Σεδεκίαν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ δραπετεῦσαντας συλλαβῶν, ἤγαγεν εἰς Δεβλαθά, κάκει τοῦ Σεδεκίου τοὺς παῖδας πρότερον ἀνελῶν, καὶ θεατὴν αὐτὸν ποιήσας τῆς τῶν παιδῶν σφαγῆς, οὕτως αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξώρυξε, καὶ δεσμὰ περιθεὶς ἐκ χαλκοῦ πεποιημένα, εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἀπήγαγε, μύλωνα οἰκεῖν ἀναγκάσας. Διὰ καὶ ἡ προφητεία φησὶν, ὅτι « εἰς Βαβυλῶνα ἀχθήσεται, καὶ αὐτὴν οὐκ ὄψεται. »

ιδ', ιε'. Καὶ πάντα, φησὶ, τοὺς κύκλῳ αὐτοῦ τοὺς βοηθοὺς αὐτοῦ, καὶ πάντας τοὺς ἀντιλαμβανομένους αὐτοῦ, διασπερῶ εἰς πάντα ἄνεμον, καὶ ῥομφαλᾶν ἐκχεῶ ὅπισθον αὐτῶν. Καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ἐν τῷ διασκορπίσαι με αὐτοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσιν, καὶ διασπερῶ αὐτοὺς ἐν ταῖς χώραις. Ὅσοι δ' ἂν διαφύγωσι τὴν ἐν τῷ πολέμῳ σφαγὴν, ἀιχμαλώτους ἀπαχθήσονται παρασκευάσω, καὶ μετοίκους ἀποφανῶ καὶ σποράδας, ἵνα δι' αὐτῶν μάθωσι τῶν πραγμάτων, ὡς κωφὰ μὲν τὰ εἶδωλα, καὶ παντελῶς μὲν ἄδρανῆ, ἐγὼ δὲ Κύριος καὶ Δεσπότης.

ις'. Καὶ ὀπολήψομαι ἐξ αὐτῶν ἀνδρας ἀριθμῶ ἐκ ῥομφαλας, καὶ ἐκ λιμοῦ, καὶ ἐκ θανάτου, ὅπως ἂν ἐκδιηγῶνται πάσας τὰς ἀνομίας αὐτῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὃ ἐισῆλθον ἐκεῖ, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος. Αὐτοὶ δὲ οὗτοι, φησὶν, οἱ λείψανον ἔσονται τοῦ λιμοῦ, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς πολεμικῆς σφαγῆς, κατηγοροὶ τῆς οἰκείας δυσσεβείας καὶ τῆς παρανομίας γενήσονται, διδάσκοντες τὰ ἔθνη ὧν εἰσι μέτοικοι, ὡς δίκας τίνουσιν ὧν εἰς ἐμὲ πεπλημμελήκασι.

ιζ', ιη'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, τὸν ἄρτον σου μετ' ὀδύνης φάγη³⁷, καὶ τὸ ὕδωρ σου μετὰ βασάνου καὶ θλίψεως πιεῖ. Καὶ τοῦτο πάλιν σημεῖον τοῦ κατὰ τὴν πολιορκίαν γενησομένου λιμοῦ.

ιθ', κ'. Καὶ ἔρεις πρὸς τὸν λαὸν τῆς γῆς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ· Τὺς ἄρτους αὐτῶν μετ' ἐνδελίας φάγονται, καὶ τὸ ὕδωρ αὐτῶν μετ' ἀφανισμοῦ³⁸ πίνονται, ὅπως ἀφανισθῆ ἡ γῆ σὺν πληρώματι αὐτῆς, ἐν ἀσβεστῇ πάντων τῶν κατοικοῦντων ἐν αὐτῇ³⁹. Καὶ αἱ πόλεις αὐτῶν αἱ κατοικοῦμεναι ἐξεραμωθήσονται, καὶ ἡ γῆ εἰς ἀφανισμὸν ἔσται, καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπολαύοντες τῶν παρ' ἐμοῦ ἀγαθῶν, καὶ τοῖς ἀπὸ γῆς ἐντροφῶντες καρποῖς, ἤγνοιετε τὸν δοτῆρα, καὶ ἀγνώμονες περὶ τὸν εὐεργέτην ἐγένεσθε, ἐν τῇ στερήσει τῶν ἀγαθῶν καὶ τῇ τῶν πόλεων ἐρημίᾳ τὴν ἐμὴν μαθήσασθε δεσποτεῖαν. Ταῦτα δὲ τοῖς ἐν Ἱερουσόλοις προηγόρευσε ὁ προφήτης ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τυγχάνων, τοῦ Θεοῦ βουλομένου, καὶ τοὺς ἦδη γενομένους αἰχμαλώτους ψυχαγωγεῖν, ὅτι οὐ μόνον τοιαῦτα πεπνυθασιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους σχήσουσι κοινωνοῦς· καὶ τοὺς ἔτι τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντας, φόβῳ τῆς τῶν κακῶν προφητείας, πείσαι θέλων παύσασθαι τῆς πονηρίας. Πρὸς δὲ τούτοις, ἐπειδὴ τοῖς τοῦ Θεοῦ Ἱερεμίῳ οἱ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντες ἀντέλεγον λόγοις, καὶ τοῖς τοῦ Θεοπετίτου Ἰεζεκιηλ ἔμοιως οἱ ἐν τῇ Χαλδαίᾳ διάγοντες, ἀναγκαίως τὰ δι' ἀλλήλων βεβαιοῦσι σύμφωνα προφητεύοντες, καὶ διὰ τῆς συμφωνίας Θεοῦ ἀποπαύουσι τοὺς λόγους. Εἰ μὲν γὰρ πλησίον ἔκουν ἀλλήλων, ἔσχε⁴⁰ γοῦν χώραν κατὰ τῆς τῶν λόγων συμφωνίας ἢ ὑποψία· ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ σταθμοὶ ἀλλήλων διείργοντο⁴¹, καὶ ταῦτα προηγόρευον, ἀναγκαίως θεῖα δέκνυται τὰ λεγόμενα. Τοῦτου χάριν, Ἱερεμίας μὲν τοῖς ἐν τῇ Χαλδαίᾳ ἐπιστάλλει, Ἰεζεκιηλ δὲ τοῖς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων καὶ τούτοις κἀκείνοις ὠφέλειαν πάντα πόρον μηχανωμένου.

κα', κβ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, τίς ἢ ἡ παραβολὴ αὕτη ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ λεγόντων· Μακρὰν⁴² αἱ ἡμέραι, ἀπόλωλε πῦσα ὄρασις; Τί δήποτε, φησὶν, οἱ τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦντες λέγειν εἰώθασιν τοῖς προφήταις, ὅτι τὰ μετὰ πολὺν ἔτιον ἀριθμὸν ἐσόμενα προαγορεύετε, ψεῦδος ἀναμιγνύοντες τοῖς λόγοις, καὶ οὐδὲν ἀληθὲς προεπισίζοντες;

κγ'. Διὰ τοῦτο εἶπε πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Καὶ ἀποστρέψω τὴν παραβολὴν ταύτην, καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ εἰπωσιν τὴν παραβολὴν ταύτην ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτι λαλήσεις πρὸς αὐτούς, λέγων· Ἠγγίκασιν αἱ ἡμέραι καὶ ὁ καιρὸς πάσης ὀράσεως. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν μακροθυμίαν

VERS. 17, 18. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, panem tuum cum dolore comedes, et aquam tuam cum tormento et tribulatione bibes. Et hoc rursus signum famis illius, quæ in obsidione sit futura.*

VERS. 19, 20. *Et dices ad populum terræ: Hæc dicit Adonai Dominus habitantibus Hierosolymæ et in terra Israelis: Panes suos in egestate comedent, et aquam suam cum deletionibus bibent, ut deleatur terra cum plenitudine ejus in impietate omnium habitantium in ea. Et urbes ipsorum habitatae desolabuntur, et terra in desolationem erit: et cognoscetis me esse Dominum. Cum enim fruentes iis bonis, quæ a me accepisti, et fructibus terræ delicate vescentes ignoraveritis largitorem, et erga eum qui bene de vobis meritis est, ingrati fueritis, ipsa privatione bonorum, et urbium solitudine, meam dominationem intelligetis. Hæc iis qui in Hierosolymis erant prædixit propheta, cum inter captivos versaretur, et eos qui jam capti fuerant consolari Deus vellêt, quod non soli ea perpessi essent, sed etiam alios habituri essent participes: et cum eos qui in Hierosolyma habitabant, metu malorum quæ propheta prædicaret, ab improbitate studeret abducere. Ad hæc, quia ii qui incolebant Hierosolymam, divini Jeremiæ verbis repugnabant, et admirabilis Ezechielis itidem ii qui in Chaldæorum regione degebant, convenienter alter alterius dicta confirmat, consentanea prædicentes, et ipsa concordia divina verba esse ostendunt. Nam si prope inter se habitassent, locum facile habuisset contra sermonum concordiam suspicio: quia vero multis stativis distantes, eadem prædicebant, merito divina esse quæ dicunt ostenduntur. Hac de causa Jeremias epistolam scribit iis qui in Chaldæa erant, Ezechiel iis qui in Judæa, Deo omnium rerum auctore et iis et illis omnia ad utilitatem providente.*

756 VERS. 21, 22. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, quæ vobis hæc parabola in terra Israelis, dicentibus: Procul sunt dies, periit omnis visio? Cur, inquit, Judæam incolentes dicere consueverunt prophetis: Quæ post multum annorum numerum futura sint, prædicentibus, mendacia verbis admiscentes, nihilque veri prænuntiantes?*

VERS. 23. *Propterea dic ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus: Et avertam parabolam hanc, et non amplius dicent parabolam istam domus Israelis, quia loqueris ad eos dicens: Appropinquaverunt dies et tempus omnis visionis. Quando enim diuturnam lenitatem mendacium vocant, adducantur, ut cre-*

VARIÆ LECTIONES.

³⁷ Rec. lect. est φάγεσαι, et deinde πίεσαι. ³⁸ καὶ. Des. in A et B. ³⁹ Ed. prior hab. αὐτοῦ. ⁴⁰ μετ' ἀφαν. Hebr. cum stupore. ⁴¹ π. τ. κατ. ἐν αὐτ. Ita Compl. et B, sed A γὰρ πάντες οἱ κατοικ. ἐν αὐτῇ, juxta rec. lect. ⁴² B ἔσχεον ἄν. ⁴³ B. διείργονται. ⁴⁴ τίς. Deerat in ed. priori. B τίς ὅμιν. ⁴⁵ μακρ. Ita A et B juxta Alex. Al. μακρά. Hebr. protrahentur.

dant mox adfuturum prophetiæ eventum, et in vestibulis deinceps prædictum supplicium imminere.

VERS. 24. *Quia non amplius erit omnis visio falsa, et vaticinans ea quæ ad gratiam sint, in medio filiorum Israelis.* Cessare enim faciam, inquit, falsos prophetas vestros, qui prophetis meis contraria prædicare conantur, bonorum præsentiam vobis falso prænantiantes.

VERS. 25. *Quia ego loquar verba mea, et faciam, et non differam ultra, quia in diebus vestris, domus Israelis exasperans, loquar verbum, et faciam, dicit Adonai Dominus.* Ne animum adhibeatis, inquit, prophetis meis, sicut inconsulto loquentibus: ego enim per ipsos loquor, et dicto citius, quæ locutus fuero perducam ad exitum, vos ipsos faciens veritatis meorum verborum spectatores. [26-28.] Ita rursus eisdem rebus per alia 757 verba significatis, et iis, qui prophetas accusarent, quasi præsentia haud prædicentes, et multis post sæculis futura falso prænantiantes, minatus cel-rem eorum, quæ prædixerint, veritatem:

VERS. 28. *Non enim amplius, inquit, [28] producentur omnes sermones mei, quos locutus suero: quia loquor verbum, et faciam, dicit Adonai Dominus.*

CAPUT XIII.

Contra falsos prophetas porro orationem concevit.

VERS. 2. *Fili enim hominis, inquit, vaticinare ad prophetas Israelis qui prophetant.* Et ne æquivocatio aliquid damni afferret hominibus (prophetæ enim tam veri quam falsi nominabantur), merito subiecit: « Et dices prophetis prophetantibus e corde suo. » Illoc est, iis qui omnino sunt Spiritu divino destituti, et mendacia secundum propria cogitationes loquuntur.

Et prophetabis, inquit, et dices ad eos: Audite verbum Domini. (VERS. 3.) *Hæc dicit Adonai Dominus: Væ prophetantibus de corde suo, et ambulatibus post spiritum suum, et omnino non videntibus.* Luctus, inquit, occupabit eos qui non sunt afflati divino Spiritu, sed proprio consilio obediunt. Consilium enim animi, spiritum ipsorum appellavit.

VERS. 4, 5. *Sicut vulpes in desertis 758 prophetæ tui, Israel. Non steterunt in stabilitate, neque congregaverunt gregem in domum Israelis: non surrexerunt sicut in prælio, qui dicunt sicut in die Domini.* Hæc autem Symmachus apertius interpretatus est: « Sicut vulpes in ruinis prophetæ tui,

καὶ — χάριν. Hebr. aut divinatio blandiens. 757 καὶ π. Apud LXX præm. λαλήσω. 758 Rec. lect. μηκύνω. 759 ὕστ. Ita B sed ed. prior hab. ὕστερα. 80 προφ. Ita ex B emend. lect. Sirm. προφητεύοντων. 81 προφ. τοῖς. Hæc tanquam de mendo suspecta, punctis notantur in B. 82 τοῖς — αὐτῶν. Ita ed. Compl. et Grab., sed Grab. habet ἀπὸ πρὸ ὀπίσω. 83 αὐτ. Ex B suppl. 84 οὐκ, x. τ. λ. Proprius ad Hebr. accedit Symmachi versio, quæ statim sequitur. 85 καὶ — ποιμνιον. Ita Compl. Alii omittunt οὐ. 86 ὡς — λέγοντες. Ita quoque Compl. 87 ὡς. Deest h. l. apud LXX.

ψευδολογίαν καλοῦσι, πεπεισθωσαν ὡς παρανοήματα τῆς προφητείας τὸ τέλος, καὶ ἐν προθύροις λοιπῶν ἢ προρρήθειτα τιμωρία φανήσεται.

κδ'. Διότι οὐκ ἐστὶ ἔσται πᾶσα ὁμοίως ψευδής, καὶ 756 μαρτυρούμενος τὰ πρὸς χάριν ἐν μέσῳ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Καταπαύσω γὰρ, φησὶ, τοὺς ψευδοπροφήτας ὑμῶν, τοὺς τάναντία τοῖς ἐμοῖς προφήταις προλέγειν ἐπιχειροῦντας, καὶ ἀγαθῶν παρουσίαν ψευδῶς ὑμῖν προμηνύοντας.

κε'. Ὅτι ἐγὼ λαλήσω τοὺς λόγους μου, καὶ ποιήσω 757, καὶ οὐ μὴ μηκύνω 758 ἐστὶ, διότι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, οἶκος Ἰσραὴλ ὁ παραπικραίνω. Λαλήσω λόγον, καὶ ποιήσω, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Μὴ προσέχετε, φησὶ, τοῖς ἐμοῖς προφήταις, ὡς τηνάλλως διαλεγόμενοις: ἐγὼ γὰρ διὰ τούτων φθέγγομαι, καὶ θάπτον ἢ λόγος ἐπάξω τῷ λόγῳ τὸ πέρας, ὑμᾶς ποιῶν αὐτόπτας τῆς ἀληθείας τῶν λόγων. Οὕτω ἄλλιν δι' ἐτέρων λόγων τὰ αὐτὰ σημήνας, καὶ τοῖς κατηγοροῦσι τῶν προφητῶν, ὡς τὰ παρόντα μὲν οὐ προλεγοντων, τὰ δὲ μακροῖς ὕστερον 759 χρόνις ἐσόμενα ψευδῶς προαγορευόντων, ἀπειλήσας τὴν ταχέαν τῶν προφητευομένων 760 ἀλήθειαν.

κη'. Οὐ γὰρ μὴ μηκύνωσι, φησὶν, ἐστὶ πάντας οἱ λόγοι μου, οὐκ ἐὰν λαλήσω, δεῖ λαλήσω λόγον, καὶ ποιήσω, λέγει Ἄδωναι Κύριος,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Κατὰ τῶν ψευδοπροφητῶν λοιπῶν τρέπει τὸν λόγον.

β'. Ἰὴδ γὰρ, φησὶν, ἀνθρώπου, προφητεύουσιν ἐπὶ τοῖς προφήταις τοῦ Ἰσραὴλ, τοῖς προφητεύοντα. Καὶ ἴνα μὴ ἡ ὁμοθυμία βλάβῃ τοῖς ἀνθρώποις ἀπεργάσῃται (προφήται γὰρ, καὶ οἱ ἀληθεῖς, καὶ οἱ ψευδεῖς ὠνομάζοντο), εἰκότως ἐπήγαγε: « Καὶ ἐρεῖς τοῖς προφήταις 81 τοῖς προφητεύουσι ἀπὸ καρδίας αὐτῶν. » Τουντέστι, τοῖς ἐρήμοις παντελῶς τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας, ψευδῆ δὲ ἀπὸ λογισμῶν οἰκείων φθειρομένοις.

Καὶ προφητεύσεις, φησὶ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς: Ἀκούσατε λόγον Κυρίου. (γ.) Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος: Οὐαὶ τοῖς προφητεύουσιν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, τοῖς 82 πορευομένοις ὀπίσω τοῦ πνεύματος αὐτῶν, καὶ τὸ καθόλου μὴ βλέπουσι. Θρήνος, φησὶ, καταλήψεται τοὺς ὑπὸ θείου μὲν Πνεύματος οὐκ ἐνεργουμένους, οἰκεία δὲ ὁρμῇ πειθομένους. Τὴν γὰρ προαίρεσιν τῆς ψυχῆς πνεῦμα αὐτῶν 83 προσηγόρευσεν.

δ, ε'. Ὡς ἀλώπεκες ἐν ταῖς ἐρήμοις οἱ προφήται σου, Ἰσραὴλ. Οὐκ 84 ἔστησαν ἐν στερεώματι, καὶ οὐ συνήγαγον ποιμνιον 85 ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ. Οὐκ ἀνέστησαν ὡς ἐν πολέμῳ, οἱ λέγοντες 86 ὡς 87 ἐν ἡμέρᾳ Κυρίου. Ταῦτα δὲ ὁ Σύμμαχος σαφέστερον ἠρμήνευσεν: « Ὡς ἀλώπεκες ἐν

VARIE LECTIONES.

757 καὶ π. Apud LXX præm. λαλήσω. 758 Rec. lect. μηκύνω. 759 ὕστ. Ita B sed ed. prior hab. ὕστερα. 80 προφ. Ita ex B emend. lect. Sirm. προφητεύοντων. 81 προφ. τοῖς. Hæc tanquam de mendo suspecta, punctis notantur in B. 82 τοῖς — αὐτῶν. Ita ed. Compl. et Grab., sed Grab. habet ἀπὸ πρὸ ὀπίσω. 83 αὐτ. Ex B suppl. 84 οὐκ, x. τ. λ. Proprius ad Hebr. accedit Symmachi versio, quæ statim sequitur. 85 καὶ — ποιμνιον. Ita Compl. Alii omittunt οὐ. 86 ὡς — λέγοντες. Ita quoque Compl. 87 ὡς. Deest h. l. apud LXX.

ἐρειπίους οἱ προφηταὶ σου, Ἰσραὴλ· οὐκ ἀνέβητε εἰς ἅς διακοπὰς, οὐδὲ περιεφράξατε φραγμὸν περὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, ὑπὲρ τοῦ στήναι, ὡς⁸⁸ ἐν πολέμῳ ἐν ἡμέρᾳ Κυρίου. Ὁ ἄλῳπεξι γὰρ, φησὶν, δοίκασιν οἱ προφηταὶ σου, ὧ Ἰσραὴλ, ἐν ἐρειπίοις οἰκούσαις. Καθάπερ γὰρ ἐκείναι τὰς τῶν ἐρειπίων οὐκ ἀποφράττουσιν ἐξόδους, ἀλλ' ἐξεσι τῷ βουλομένῳ ἀνίεναι διὰ τούτων, καὶ εἰσεῖναι· οὕτως οὗτοι τὴν τοῦ λαοῦ βραθυμίαν ὀρώντες, οὐκ ἀπετείχισαν αὐτοῦ τὰς ἐπὶ τὴν πονηρίαν ὁδοὺς, οὐδὲ λόγους περιέφραξαν εὐσεβέσιν, ὥστε ἐν τῇ τῆς ὀργῆς ἡμέρᾳ δυνήθηται τῶν πολεμίων περιγενέσθαι· ἀλλὰ τῇ τοῦ λαοῦ ἀσθeneία εἰς οἰκεῖον ἀπεχρήσαντο κέρδος.

ς, ζ'. Βλέποντες, φησὶ, ψευδοῦ, μαγευόμενοι μάταια, οἱ λέγοντες· λέγει Κύριος, καὶ Κύριος οὐκ ἀπέσταλκεν αὐτοὺς, καὶ ἤρξαντο τοῦ ἀναστήσασθαι λόγον. Οὐχ ὄρασιν ψευδοῦ θωροῦκατε, καὶ μαγείας μάταιους εἰρήκατε, καὶ ἐλέγχετε· φησὶ Κύριος, Κύριος, καὶ ἐγὼ οὐκ ἐλάλησα⁸⁹; Τῷ ὀνόματι, φησὶ, τῷ ἐμῷ κατεχρήσασθε ψευδεῖς μαγείας τῷ λαῷ προσφέροντες· ἐγὼ δὲ οὐδὲν ὑμῖν τούτων ἐνέπνευσα.

η, θ'. Διὰ τοῦτο εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄνθ' ὧν οἱ λόγοι ὑμῶν ψευδεῖς, καὶ αἱ μαγεύειαι ὑμῶν μάταιαι, διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἐφ' ὑμᾶς, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Καὶ ἐκτενώ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς προφήτας τοὺς ὀρώντας τὰ ψευδοῦ, καὶ τοὺς ἀποφραγμένους μάταια. Ἐν παιδείᾳ⁹⁰ τοῦ λαοῦ μου οὐκ ἔσονται, οὐδὲ ἐν γραφῇ οἴκου Ἰσραὴλ γραφήσονται, καὶ εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ οὐκ εἰσελεύσονται, καὶ γνώσονται⁹¹ ὅτι ἐγὼ Ἄδωναι Κύριος. Τὸν μὲν ἐμὸν, φησὶ, παιδεύω λαόν· οὗτοι δὲ πανωλεθρία παραδοθήσονται, καὶ ἀνάγραπτον τὴν μνήμην οὐχ ἔξουσιν, οὐδὲ συναριθμηθήσονται τῷ λαῷ μου. Καὶ τὴν αἰτίαν δείκνυς,

ι'. Ἄνθ' ὧν, φησὶν, ἐπλάκησαν⁹² τὸν λαόν μου, λέγοντες· Εἰρήνη, εἰρήνη, καὶ οὐκ ἔστιν εἰρήνη. Ἐγὼ μὲν γὰρ τῷ λαῷ πόλεμον, καὶ σφαγὴν, καὶ αἰχμαλωσίαν προηγόρευον, τῇ ἀπειλῇ τῶν κακῶν συμφρονίσαι βουλομένους· οὗτοι δὲ τάναντία μοι δρῶντες, εἰρήνην ἀτοίς ἐπηγγέλλοντο μάτην.

Καὶ αὐτοὺς, φησὶν, οἰκοδομεῖ τοῖχος, ὡς στερεόν⁹³, καὶ αὐτοὶ ἐπαλειφουσιν αὐτόν. Εἰ πεσεῖται⁹⁴; (ια'). Εἰπέ πρὸς τοὺς ἀλειφοντας αὐτόν, Πεσεῖται. Ὁ μὲν γὰρ, φησὶ, λαὸς οἰκοδομεῖ τοῖχος σαθρὸν, διὰ τῆς πονηρίας καὶ ἀσεβείας· οὗτοι δὲ τὰς χρηστάς προβόσεις, καὶ τὰς ἀγαθὰς ὑποσχέσεις, οἷόν τινα ἀλοιφὴν καὶ χρίσμα τῷ τοίχῳ προσφέρουσι, θεὸν καταλύειν τὴν σφαλερὰν οἰκοδομίαν, καὶ παρασκευάζειν στερεὰν αὐτὴν γενέσθαι. Ἐπαλειφοντες δὲ τοῖχον, ἐνόμιζον αὐτὸν ἀσφαλῆ διὰ τῆς ἀλοιφῆς ἀπεργάζεσθαι. Εἰπέ τοίνυν αὐτοῖς ὅτι πεσεῖται καὶ διαλυθήσεται.

Israel: non ascendistis ad intercisiones, neque obsepivistis sepem circa filios Israelis, ad standum tanquam in praelio in die Domini. «Vulpibus enim similes, inquit, prophetæ tui sunt, Israel, in ruinis habitantibus. Nam sicut illæ ruinarum non obsepunt exitus, per quos cuilibet exire et introire licet: ita isti videntes populi segritiam, non intercluserunt ei vias ad improbitatem, neque plis verbis obsepiverunt, ut in die iræ (Domini) superiores hostibus esse possent: imo populi impietate ad quæstum suum abusi sunt.

VERS. 6, 7. *Videntes, inquit, mendacia, vaticinantes vana, dicentes: Dicit Dominus, et Dominus non misit eos, et cæperunt suscitare sermonem. Nonne visionem falsam vidistis, et divinationes vanas dixistis et dicebatis: Dicit Dominus, Dominus, et ego non sum locutus? Nomine, inquit, meo abusi estis, falsa vaticinia populo prædicentes: ego autem nihil horum vobis inspiravi.*

VERS. 8, 9. *Ideo dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Quoniam verba vestra mendacia, et divinationes vestræ vanæ, idcirco ego super vos (veniam), dicit Adonai Dominus. 759 Et extendam manum meam super prophetas videntes mendacia, et loquentes vana. In disciplina populi mei non erunt, neque in Scriptura domus Israelis scribentur, et in terram Israelis non ingredientur, et cognoscent me esse Adonai Dominum. Meum, inquit, erudiam populum: isti vero funditus peribunt, neque eorum memoria litteris prodetur, neque cum populo meo recensebuntur. Causamque ostendens:*

VERS. 10. *Quia, inquit, deceperunt populum meum, dicentes: Pax, pax, et tamen non est pax. Ego enim populo bellum, et cædem, et captivitatem prædicebam, comminatione malorum cupiens eos ad sanam mentem reducere: sed isti contraria mihi facientes, pacem ipsis incassum pollicebantur.*

Et ipse, inquit, ædificat murum, ut solidum, et ipsi liniunt eum. An cadet? (VERS. 11.) Dic ad linientes eum: Cadet. Populus enim, inquit, murum ædificat debilem, propter improbitatem et impietatem: isti vero bonas prædictiones et pollicitationes, veluti quoddam linimentum et unctionem muro adhibent, cum opus esset debilem ædificationem dissolvere, et operam dare, ut solida fieret. Illinientes autem murum opinabantur se illum unctione ea tutum effecturos esse. Dic igitur ipsis futurum esse ut cadat et dissolvatur.

VARLE LECTIONES.

⁸⁸ ὡς. Des. apud Montf. in Hexapl. ad. h. l. ⁸⁹ καὶ — ἐλάλησα. Hæc, quæ in cod. Vatic. des., arguunt A et B. ⁹⁰ παιδεία Hebr. arcano consilio. ⁹¹ ἐπλάν. B præm. ὄτι. ⁹² ὡς στερ. Des. apud LXX, et in Hebr. ⁹³ εἰ πεσ. Hebr. cemento.

VERS. 12. *Erūt enim imber, inquit, inundans, et dabo lapides ingentes qui jacentur in juncturas eorum, et cadet, et spiritus auferens veniet, et dirumpetur. Et ecce cecidit murus.* 760 Per translationem omnia tanquam de muro dixit, et his omnibus hostium declaravit impetum. *Juncturas autem muri regem et principes appellavit, qui sicut commissuræ ædificium, ita populum constringebant. Imbrem igitur inundantem, et lapides ingentes, et ventum auferentem, Chaldaeos nuncupavit. Cum ceciderit igitur murus, « Nonne, inquit, dicent ad vos : Ubi est litura vestra, quam illivistis? » Cum rebus ipsis didicerint falsas esse vestras prædictiones, et bellum, et caedem, et captivitatem pro sperata pace obtigisse; nonne dicent vobis : Ubi sunt pulchra vestra illa verba, et pacis pollicitationes? [43-45] Ita rursus susius eadem locutus, minatusque hostilium telorum inundationem, et lapidum instar nivis defluxus, et male ædificati muri a fundamentis eversionem, et demonstrationem mendacii eorum qui bona prædixerint, apertius disserit.*

Dixi enim ad vos, inquit : Non est murus, neque linientes eum. (Vers. 16.) Prophetæ Israelis qui prophetant super Hierosolymam, et qui vident illi pacem, et pax non est, dicit Adonai Dominus. Omnia, inquit, delebuntur, et linimentum et murus, et qui linimentum adhibuerint prophetæ. Obsidio enim et captivitas, inquit, pro promissa pace Hierosolymam occupabit. His de pseudopropheta dictis, ad eas mulieres, quæ iidem falsa prophetabant, convertit orationem : quas humanæ naturæ hostis cum invenisset instrumenta, per eas 761 quoque mendacia exercebat, et prophetis quidem falsos prophetas opponebat, mulieribus vero prophetica gratia dignatis, eas quæ mendacii (prædicendi) facultatem nactæ essent. Prædicat igitur ipsis quoque futura.

VERS. 17, 18. *Et tu, fili hominis, confirma faciem super filias populi tui, prophetantes de corde suo, et propheta super eas, et dices : Hæc dicit Adonai Dominus : Væ consuentibus pulvinaria sub omnem cubitum manus, et facientibus velamina super omne caput omnis ætatis, ut pervertant animas. Animas populi mei pervertent, et animas servabant. Hoc autem Symmachus apertius interpretatus ita dixit : « Væ consuentibus pulvinos sub omni cubito manus, et facientibus cervicalia ad caput omnis ætatis ad venandum animas. » Per transla-*

ιβ'. *Ἔσται γὰρ, φησὶν, ὑετὸς κατακλύζων, καὶ δώσω λίθους πετροβόλους εἰς τοὺς ἐνδέσμους αὐτῶν, καὶ πεσεῖται⁶⁴, καὶ ἠνεῦμα ἐξαίρον ἦξει⁶⁵, καὶ ραγήσεται. Καὶ ἰδοὺ πέπτωκεν ὁ τοίχος. Τροπικῶς ἅπαντα ὡς ἐπὶ τοίχῳ εἴρηκε, διὰ πάντων δὲ τῶν πολεμίων παρεδήλωσεν ἔφοδον. Ἐνδέσμονες δὲ τοῦ τοίχου τὸν βασιλεῖα καὶ τοὺς ἀρχοντας προηγέρευσεν, οἱ καθάπερ ἱμαντεῖα οἰκοδομίαν, οὕτω συνέσφιγγον τὸν λαόν. Καὶ ὑετὸν τοίνυν κατακλύζοντα, καὶ λίθους πετροβόλους, καὶ πνεῦμα ἐξώρον, τοὺς Καλδαίους ὠνόμασε. Πεσόnton τοίνυν, φησὶ, τοῦ τοίχου, « Ἄρα οὐκ ἐρούσι πρὸς ὑμᾶς· Ποῦ ἐστὶν ἡ ἀλοιφή ὑμῶν, ἣν ἠλειψάτε; » Ὅταν διὰ τῶν πραγμάτων μάθωσι ψευδεῖς τὰς ὑμετέρας προφήσεις, καὶ πόλεμον, καὶ σφαγὴν, καὶ αἰχμαλωσίαν ἅντι τῆς ἐλπισθείσης εἰρήνης, οὐκ ἐρούσι ὑμῖν· Ποῦ οἱ χρηστοὶ ὑμῶν λόγοι, καὶ αἱ τῆς εἰρήνης ἐπαγγελίαι; Οὕτω πάλιν διὰ πλατυτέρων τὰ αὐτὰ εἰρηκῶς, καὶ ἀπειλήσας τῶν πολεμικῶν βελῶν τὸν κατακλυσμὸν, καὶ τὰς τῶν λίθων νιφόδας, καὶ τοῦ κακῶς οἰκοδομηθέντος τοίχου τὴν μέχρι θεμελίων κατάλυσιν, καὶ τῆς ψευδολογίας τῶν τὰ ἀγαθὰ προεργηκῶτων τὸν ἔλεγχον, σαφέστερον ποιεῖ τὸν λόγον.*

Εἶπα⁶⁶ γὰρ, φησὶ, πρὸς ὑμᾶς· Οὐκ ἐστὶν ὁ τοίχος, οὐδὲ οἱ ἀλειφόντες αὐτόν. (ις.) Οἱ προφήται τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ προφητευόντες ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ὄρωντες αὐτῇ⁶⁷ εἰρήνην, καὶ εἰρήνην οὐκ ἔστι, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Φροῦδα, φησὶ, πάντα γενήσεται, καὶ ἡ ἀλοιφή, καὶ ὁ τοίχος, καὶ οἱ τὴν ἀλοιφὴν προσενεγκόντες προφήται. Πολιορκία γὰρ, φησὶ, καὶ αἰχμαλωσία, ἅντι τῆς ἐπαγγελθείσης εἰρήνης τὴν Ἱερουσαλήμ καταλήφεται. Ταῦτα περὶ τῶν ψευδοπροφητῶν εἰρηκῶς, τρέπει τὸν λόγον ἐπὶ τὰς ψευδοπροφήτας. Ὅργανα γὰρ καὶ ταύτας ὁ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἀλάστορ εὐρών, καὶ διὰ τούτων τὴν ψευδολογίαν ἐνήργει· καὶ τοῖς μὲν προφήταις τοὺς ψευδοπροφήτας ἀνέταττε, ταῖς δὲ προφητικῆς χάριτος ἡξιωμέναις γυναιξὶ τὰς τοῦ ψεύδους τὴν ἐνέργειαν δεξαμένας. Προλέγει τοίνυν καὶ ταύταις τὰ συμβησόμενα.

ιζ', ιη'. *Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὰς θυγατέρας τοῦ λαοῦ σου, τὰς προφητεύουσας ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καὶ προφητεύσον ἐπ' αὐτάς, καὶ ἔρεις· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Οὐαὶ ταῖς συβραπτούσαις προσκεφάλαια ὑπὸ πάντα ἀγκῶνα χειρὸς, καὶ ποιούσαις ἐπιδόλαια⁶⁸ ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν πάσης ἡλικίας, τοῦ διαστρέψαι⁶⁹ ψυχὰς. Τὰς ψυχὰς τοῦ λαοῦ μου διέστρεφον⁷⁰, καὶ ψυχὰς περιποιούντο. Τοῦτο δὲ σαφέστερον ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν, οὕτως εἰπὼν· « Οὐαὶ ταῖς συβραπτούσαις*

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ καὶ — πεσεῖται. *Hebr.* vosque, lapides grandinis, cadetis. ⁶⁵ ἦξει καὶ. *Exstat tantum in Compl.* ⁶⁶ Β εἶπον, juxta *Compl.* ⁶⁷ Β αὐτῆν, juxta *Compl.* ⁶⁸ ἐπιδ. — διαστ. ψυχὰς. *Præstat Symmachi versio,* quæ post pauca sequitur. ⁶⁹ Β διαστρέφειν, juxta *rec. lectio.* ⁷⁰ τὰς — διέστρεφον. *Rec. lectio al ψυχὰς διεστράφησαν τοῦ λαοῦ μου. Hebr.* animas venainini inter populum meum.

ὕπαγκῶνια ὑπὸ πάντα ἀγκῶνα χειρῶς, καὶ ποιούσαις ἄπαυχένια πρὸς κεφαλῆς πάσης ἡλικίας εἰς τὸ θρησείειν ψυχάς. Ἐρωπικῶς δὲ διὰ τούτων τοῦ; ἀπαλωτέρους καὶ χρηστοτέρους ἠνίξατο λόγους· τὰ τε γὰρ ὑπαυχένια καὶ τὰ ὑπαγκῶνια ἀνάπαυλάν τινα καὶ θεραπείαν προσφέρει τοῖς μέλεσιν, οἷς ὑποτίθενται· καὶ οἱ χρηστοτέροι λόγοι, καὶ ψευδεῖς ὄντες, πρὸς καιρὸν μὲν τὴν ἀκοὴν γαργαλιζοῦσι, διαστροφῆς δὲ παντοδαπῆς προσφέρουσι ταῖς ψυχαῖς. Οὕτω καὶ αἱ ψευδοπροφήτιδες τῷ μὲν λαῷ τὴν κατὰ ψυχὴν βλάβην, ἐξυταῖς δὲ χρηματικὸν περιεποιοῦντο κέρδος, τὰ δοκούντα χρηστὰ προφητεύουσαι. Τοῦτο γὰρ ἠνίξατο εἰρηκῶς· Ἐγὼ ψυχὰς τοῦ λαοῦ μου διέστρεφον, καὶ ψυχὰς περιεποιούνο. Διαστρέφοντες γὰρ τὸν λαόν, καὶ τοῦ Θεοῦ ἀπιστώντες, αὐταῖς προσέχειν παρεσκεύαζον. Εἶτα κέρδους τὸ εὐτέλες.

19. Καὶ ἐθεθήλου με πρὸς τὸν λαόν μου, ἔνεκεν δρακὸς κριθῶν, καὶ ἔνεκεν κλασμάτων ἄρτου. Τί γὰρ τούτων εὐτελέστερον; Τί δὲ χαλεπώτερον τῆς ἐνεσθῆεν ἐπαγομένης λώθης; Ἐ τοῦ ἀποκτείνειαι, φησὶ, ψυχὰς, ἃς οὐκ ἔδει ἀποθανεῖν, καὶ τοῦ περιποιήσασθαι ψυχὰς, ἃς οὐκ ἔδει ζῆσαι, ἐν τῷ ἀποφθέγγεσθαι ὑμᾶς λαῷ εἰσακούοντι μάταια ἀποφθέγματα⁷¹. Ἐ Σμικροῦ γὰρ ἔνεκεν κέρδους, τοὺς μὲν ἐπηρεῖτε μάτην ἐπὶ τοῦ λαοῦ, τοὺς δὲ τιμωρίας εἶναι ἀξίους ἐλέγετε, τῇ τοῦ λαοῦ κουφότητι καὶ εὐκολίᾳ κακῶς ἀποκεχηρημένοι. Πειθόμενοι γὰρ τοῖς ὑφ' ὑμῶν λεγομένοις, τοὺς μὲν ἀδίκως δέσσωζον, τοὺς δὲ μάτην κατέσφαττον. Οὕτω τὴν ἀσέθειαν ἐλέγετε, ἀπειλεῖ τιμωρίαν.

20. καὶ. Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ τὰ προσκεφάλαια ὑμῶν, ἐφ' ἃ ὑμεῖς συστρέφετε⁷² ἐκτὴ ψυχὰς, καὶ διαβρήξω αὐτὰ ἐπὶ τῶν βραχιόνων ὑμῶν, καὶ ἐξαποστελώ τὰς ψυχὰς, ἃς ὑμεῖς ἐξεστρέψατε, τὰς ψυχὰς αὐτῶν εἰς διασκορπισμόν⁷³. Καὶ βρήξω τὰ ἐπιτόλαια⁷⁴ ὑμῶν, καὶ ῥύσομαι τὸν λαόν μου ἐκ χειρὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔτι ἔσονται ἐν χερσὶν ἡμῶν εἰς συστροφήν⁷⁵, καὶ ἐπιγνώσθεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ἐλέξω, φησὶ, τοὺς ὑμετέρους λόγους, καὶ δεῖξω ψευδεῖς, καὶ ἀντὶ τῶν χρηστῶν ἐκείνων ἐπαγγελιῶν, ἃ ἔοικασιν ὑπαυχένιοις μαλακοῖς καὶ ὑπαγκῶνιοις, ἐπάξω τὰ ἀλγεῖνά τῷ πεισθέντι ὑμῖν λαῷ, καὶ διασκορπιῶ αὐτούς, τῇ πείρᾳ διδάσκων τὸ ὑμέτερον ψεῦδος. Ἐλευθερώσω δὲ αὐτοὺς ὅμως ἀπὸ τῆς ὑμετέρας ψευδολογίας, πείθων αὐτούς, δι' ὧν ὑπομένουσι, μηκέτι τοῖς ὑμετέροις προσέχειν λόγους, ἀλλ' ἐμὲ Κύριον ἐπιγράφεσθαι καὶ δεσπότην.

21. καὶ. Ἄνθ' ὧν διεστρέφετε καρδίαν δικαίου ἀδίκως, καὶ ἐγὼ οὐ διέστρεφον αὐτόν, καὶ τοῦ κατισχύσαι χεῖρις ἀνόμου τὸ καθόλου, τοῦ μὴ ἀποστρέφαι αὐτόν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πορνηρίας, καὶ ζῆσαι αὐτόν. Διὰ τοῦτο ψευδῆ οὐ μὴ ἴδητε, καὶ μαρτείας οὐ μὴ μαρτεύσησθε ἔτι· καὶ

tionem molliores ac mitiores hisce verbis in ipso sermones. Cervicalia enim et pulvinaria quietem quamdam et solatium afferunt membris, quibus supponuntur: et molliora verba, cum falsa sint, ad tempus quidem aures titillant, sed omnis generis eversiones animis afferunt. Ita etiam falsæ vates populo animæ exitium, sibi ipsis pecuniarum lucrum comparabant, ea prophetantes quæ videntur utilia. Hoc enim innuit cum dixit: « Animas populi mei pervertebant, et animas servabant. » Pervertentes enim populum, et a Deo recedentes, 762 id efficiebant, ut suis dictis illi attenderent. Sequitur lucri vilitas.

VERS. 19. *Et profanabant me apud populum meum, pro pugillo hordeorum, et pro fragmentis panis.* Quid enim bis vilius? Et quid molestius, damno hinc profecto? « Ut interficerent, inquit, animas, quas non oportebat mori, et ut servarent animas, quas non oportebat vivere, cum loqueremini vos populo vana responsa exaudienti. » Parvi enim lucri causa alios frustra laudabatis in populo, alios esse supplicio dignos aiebatis, populi levitate facilitateque abutentes. Illi enim vestris dictis addicti, alios esse salvos injuste jubebant, alios sine causa occidebant. Sic redarguta impietate, supplicium minatur:

VERS. 20, 21. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego super pulvinaria vestra super quæ vos colligitis ibi animas, et dirumpam ea sub brachiis vestris: et emittam animas, quas vos pervertistis, animas ipsorum in dissipationem. Et rumpam velamina vestra, et etiam populum meum de manu vestra, et non amplius erunt in manibus vestris in congregationem, et cognoscetis me esse Dominum.* Redarguam, inquit, verba vestra, et falsa esse ostendam, et pro bonis illis pollicitationibus, quæ similes sunt mollibus cervicalibus et pulvinis, indigam calamitates populo qui vobis crediderit, et dispergam eos, experientia docens mendacia vestra. 763 Liberabo tamen eos a vestro mendacio, persuadens ipsis per mala, quæ sustinebunt, haud amplius verbis vestris esse attendendum, sed me esse agnoscendum, pro Domino atque Hero.

VERS. 22, 23. *Propterea quod pervertebatis cor justii injuste, et ego non pervertebam eum: et prorsus corroboraſtis manus impii, ne converteretur ipse a via sua mala, et viveret ipse. Propterea mendacia non videbitis, et divinationes non divinabitis amplius, et liberabo populum meum e manu vestra, et cognoscetis me*

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ ἐν—ὑμᾶς. *Hebr.* dum mentimini. ⁷¹ μάτ. ἀποφθέγμ. *Hebr.* mendacium. ⁷² συστρ. *Hebr.* venamini. ⁷³ ἐπι. *Rec.* lectio ἀπό. ⁷⁴ εἰς διασκορπ. *Hebr.* ut floreat, s. felices sint. ⁷⁵ ἐπι. *Hebr.* cervicalia, ⁷⁶ συστρ. *Hebr.* pradam. ⁷⁷ Β διότι.

esse Dominum. Quia enim justos, inquit, perturbabatis, ac veluti fluctus exagitabatis (ita enim Aquila interpretatus est), calamitates ipsis prædicentes, et audaciores improbos reddebatis, bona eis vaticinantes, et utraque hæc præter meum consilium faciebatis : ideo omnibus exitiis vos perdam, et falso vaticinio vestro finem imponam, et ab interitu, quo vestra opera interibat, populum meum vindicabo. Ita de istis vaticinatus ad alium transfert orationem.

CAPUT XIV.

VERS. 1-3. *Et venerunt, inquit, ad me viri de senioribus Israelis, et sederunt ante faciem meam. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fili hominis, viri isti posuerunt cogitationes suas in cordibus suis, et pœnam iniquitatum suarum posuerunt ante faciem suam. Num respondens respondebo ipsis?* Apertius hoc Aquila interpretatus est : « Viri isti dedicarunt **764** idola in corde suo, et scandalum iniquitatis suæ posuerunt contra faciem suam. » Quæ enim, inquit, male excogitarunt, ea perficiunt, et impudenter neglecta supplicii comminatione, quam minatus sum peccantibus, ad te venerunt percontari aliquid studentes, et sperantes se dignatum iri responso.

VERS. 4, 5. *Idcirco loquaris cum ipsis, et dicas ad eos : Hæc dicit Adonai Dominus : Homo de domo Israelis, qui posuerit cogitationes suas in corde suo, et pœnam iniquitatis suæ posuerit ante faciem suam, et venerit ad prophetam, ego Dominus respondebo ei in iis in quibus tenetur mens ejus, ut avertat domum Israelis secundum corda eorum abalienata a me in cogitationibus eorum.* Quoniam prophetis et pseudoprophetis pari ratione usi erant impietatis scelere obstricti, et percontabantur, non ut a Deo imperata ullo modo perficerent, sed eum in finem ut intelligerent, an prædictiones suis responsuræ essent cogitationibus, hac de causa auctor omnium rerum Deus per prophetam ait : Quisquis de domo Israelis divinæ repugnans doctrinæ, solisque suis cogitationibus obsequens, et eam despiciens comminationem, quam improbis minatus sum, ad pseudoprophetam abierit sua consilia perficere studens, et periculum **765** faciens an quæ prædicta sunt eventu suis respondeant cogitationibus; ego, inquit, respondebo ei. Quia non recta mente usus est, concedam pseudoprophetæ, ut ejus consilia confirmet : exitio enim dignus est et interitu. Idcirco, inquit, « ut avertat domum Israelis secundum corda eorum abalienata a me in cogitationi-

Βύσσομαι τὸν λαόν μου ἐκ χειρὸς ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, τοὺς μὲν δικαίους διαταράττετε καὶ ἐχειμάζετε (οὕτω γὰρ ὁ Ἀκύλας ἠρμήνευσε), λυπηρὰ αὐτοῖς προλέγοντες, θρασυτέρους δὲ τοὺς παρανόμους ἀπετελεῖτε, ἀγαθὰ προθεσπίζοντες, καὶ ἐκάτερα παρὰ τὸν ἔμῳ ἐποιοεῖτε σκοπὸν· τούτου χάριν, παντελεῖ ὑμᾶς παραδώσω ὀλέθρῳ, καὶ τὴν ψευδῆ μαντείαν ὑμῶν καταπαύσω, καὶ τῆς δεῖ ὑμῶν ἀπωλείας τὸν ἔμῳ ἐλευθερώσω λαόν. Οὕτω τὰ περὶ τούτων προθεσπίας, ἐφ' ἕτερον μεταφέρει τὸν λόγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

α'-γ'. Καὶ ἦλθον, φησί, πρὸς με ἄνδρες ἐκ τῶν προσωτέρων τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐκάθισαν πρὸ προσώπου μου. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὑιὲ ἀνθρώπου, οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔθεντο τὰ διανοήματα αὐτῶν⁷⁶ ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ τὴν κόλασιν⁷⁷ τῶν ἀδικῶν αὐτῶν ἔθηκον πρὸ προσώπου αὐτῶν· εἰ ἀποκριτόμενος ἀποκριθῶ αὐτοῖς⁷⁸; Σαφέστερον τοῦτο ὁ Ἀκύλας ἠρμήνευσεν· « Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀνήνεγκαν τὰ εἰδωλα αὐτῶν ἐπὶ καρδίας αὐτῶν, καὶ σκάνδαλον ἀνομιᾶς αὐτῶν ἔδωκαν ἀπέναντι τοῦ προσώπου αὐτῶν. » Ἄ γὰρ κακῶς, φησί, διανοηθέντες ἐπιτελοῦσι, καὶ ἠπειλημένης⁷⁹ τοῖς ἀδικοῖς κολάσεως ἀναίδη καταφρονήσαντες, παρεγίνοντο πρὸς σέ, πηθέσθαι τι βουλόμενοι, καὶ ἀποκρισεως ἀζηωθῆναι προσδοκῶντες.

δ, ε'. Διὰ τοῦτο λάλησον αὐτοῖς, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτοῖς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄνθρωπος⁸⁰ ἐκ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, ὃς ἐὰν θῆ τὰ διανοήματα⁸¹ αὐτοῦ ἐπὶ καρδίας⁸² αὐτοῦ, καὶ τὴν κόλασιν⁸³ τῆς ἀδικίας αὐτοῦ τάξη πρὸ προσώπου ἑαυτοῦ, καὶ ἔλθῃ πρὸς τὸν προφήτην, ἐγὼ Κύριος ἀποκριθῆσομαι αὐτῷ ἐν τούτοις, ἐν οἷς ἐνέχεται ἡ διάνοια αὐτοῦ⁸⁴, ὅπως πλαγιάσῃ⁸⁵ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὰς καρδίας αὐτῶν τὰς ἀπηλλοτριωμένας ἀπ' ἐμοῦ ἐν τοῖς ἐνθυμήμασιν αὐτῶν⁸⁶. Ἐπειδὴ τοῖς προφήταις καὶ τοῖς ψευδοπροφήταις ὁμοίως ἐκέχρητο οἱ τῇ ἀσεβείᾳ δουλεύοντες, καὶ ἐπυνθάνοντο, οὐχ ἵνα πάντως τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κελεύόμενα περάνωσιν, ἀλλὰ βουλόμενοι μανθάνειν εἰ συμβαλῶσιν τοῖς λογισμοῖς αἱ προρρήσεις· τούτου χάριν, ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου φησὶν, ὅτι Πᾶς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, ταῖς μὲν θείαις ἀντιλέγων διδασκαλαῖς, μόνους δὲ τοῖς οικείοις πειθόμενος λογισμοῖς, καὶ τῆς ἠπειλημένης τοῖς παρανόμοις καταφρονῶν τιμωρίας, κἂν πρὸς ψευδοπροφήτην ἀπέλθῃ, τὰ μὲν οἰκεῖα βουλήματα πληρῶσαι θέλων, ἀπείπειραν δὲ ποιούμενος, εἰ συμβαλῶσιν τοῖς οικείοις λογισμοῖς αἱ προρρήσεις, ἐγὼ, φησὶν, ἀποκριθῆσομαι αὐτῷ. Ἐπειδὴ οὐκ εὐθείᾳ κέχρηται διανοίᾳ, συγχωρήσω

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ τὰ διαν. αὐτ. *Hebr.* idola sua. ⁷⁷ τὴν κόλ. *Hebr.* offendiculum. ⁷⁸ εἰ — αὐτοῖς. *Hebr.* num consulendo consular ab illis? ⁷⁹ καὶ ἦπ. *B* τῆς ὑπειλημένης. ⁸⁰ Ἄνθρ. *Repetitur* apud LXX. ⁸¹ τὰ διαν. αὐτ. *Hebr.* idola sua. ⁸² τὴν καρδίαν. ⁸³ τὴν κόλασιν. *Hebr.* offendiculum. ⁸⁴ ἐν — διάν. αὐτ. *Hebr.* in ea re. (Ita quidem juxta Kthibh.) *Pro* multitudine idolorum ejus. *A* ἐν αὐτοῖς, ἐν οἷς ἔχεται, ut in *Compl* ⁸⁵ ὅπ. πλ. *Hebr.* ut capiam. *A* ὅπως ἂν μὴ πλαγιάσωσιν. ⁸⁶ ἐν — αὐτ. *Hebr.* per idola sua.

τῶ ψευδοπροφήτῃ τοὺς λογισμοὺς αὐτοῦ βεβαιῶσαι· A bus eorum. ἰ Nam, quia ipsi a mea cura procul se abalienant, gaudentque pseudoprophetarum deceptione, permittam ut ipsi suorum laborum percipiant fructus. Hoc etiam Achaabo evenisse invenimus. Sedecias enim pseudopropheta, confectis sibi cornibus ferreis, dicebat ipsi Achaabo : « His cornibus Syriam ventilabis ^b. » Cumque Josaphat, quæ a pseudopropheta dicerentur, nequaquam admittens, divinum prophetam inquireret, accessit sibi Michæas, qui contraria Sedeciz vaticinatus, non persuasit ipsi Achaabo. Neque enim volens ea facere quæ Deus prædiceret, prophetam interrogabat, sed omnibus modis quod sibi faciendum proposuerat, id ratum fieri studebat. Idcirco Dei permissu prædixerunt pseudoprophetae falsa : quibus ille creditis exiit in expeditionem, et impietatis pœnas dedit.

τῶ ψευδοπροφήτῃ τοὺς λογισμοὺς αὐτοῦ βεβαιῶσαι· ἄλλεθρου γὰρ ἐστὶ καὶ ἀπωλείας ἄξιος. Διὰ τοῦτο, φησὶν, « Ὅπως πλαγιάση τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὰς καρδίας αὐτῶν τὰς ἀππλοστρωμένας ἀπ' ἐμοῦ ἐν τοῖς ἐνθυμήμασιν αὐτῶν » Ἐπειδὴ γὰρ πόρρω τῆς ἐμῆς κηδεμονίας σφᾶς αὐτοὺς καθιστάσει, καὶ τῇ τῶν ψευδοπροφητῶν χαίρουσιν ἐξαπάτη, συγχωρήσω αὐτοῖς τῶν οικειῶν πόνων δρέψασθαι τοὺς καρπούς. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀχαάβ γεγενημένον ἐστὶν εὐρεῖν. Σεδακίας γὰρ ὁ ψευδοπροφήτης, κέρρατα σιδηρᾶ ἐαυτῷ ποιήσας, ἔλεγε τῷ Ἀχαάβ· « Ἐν τούτοις κεραιεῖς τὴν Συρίαν. » Τοῦ δὲ Ἰωσαφάτ οὐ δεχομένου τὰ παρὰ τῶν ψευδοπροφητῶν λεγόμενα, ἀλλὰ θεῖον ἐπιζητοῦντος προφήτην, μετεπέμφθη μὲν ὁ Μιχαίας· ἐναντία δὲ τῷ Σεδακίᾳ προφητεύσας, οὐκ ἔπεισε τὸν Ἀχαάβ. Οὐτε γὰρ ἐκεῖνα ποιῆσαι B βουλόμενος, ἃ ὁ Θεὸς προηγόρευσε ⁶⁶, τὸν προφήτην ἠρώτα, ἀλλ' ἐκ παντὸς τρόπου τὸν ἴδιον ἤθελε κυρῶσαι σκοπόν. Διὰ τοῦ Θεοῦ συγχωρήσαντος, προύλεγον μὲν οἱ ψευδοπροφήται τὰ ψευδῆ· πειθόμενος δὲ ἐκεῖνος ἐξῆει, καὶ τὰς ⁶⁶ δίκας ἰδίδου τῆς ἀσεθείας.

ζ'. Διὰ τοῦτο εἰπέ ⁶¹ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ· Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐπιστρέψατε ⁶², καὶ ἀποστρέψατε ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ὑμῶν ⁶³ καὶ ἀπὸ πικρῶν τῶν ἀσεβειῶν ὑμῶν, καὶ ἐπιστρέψατε τὰ πρόσωπα ὑμῶν. Παραίνεσιν προσφέρει πρόθενον σωτηρίας, καὶ τὸ ἀπὸ ταύτης ἐσόμενον ἀποδείκνυσσι κέρδος.

ζ'. Διὸτι ἄνθρωπος, ἄνθρωπος ἐκ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, καὶ ἐκ τῶν προσηλύτων τῶν προσηλυτευόντων ⁶⁴ ἐν τῷ οἴκῳ ⁶⁵ Ἰσραὴλ, ὃς ἀπαλλοτριωθῆ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ θῆ τὰ ἐνθυμήματα αὐτοῦ ⁶⁶ ἐπὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, καὶ τὴν κόλασιν τῆς ἀδικίας αὐτοῦ τάξῃ πρὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ ἔλθῃ πρὸς τὸν προφήτην τοῦ ἐπερωτῆσαι αὐτὸν ἐν ἐμοί, ἐγὼ Κύριος ἀποκριθήσομαι αὐτῷ ἐν οἷς ἐνέχεται ⁶⁷ ἐν αὐτοῖς. Ταῦτα πάλιν σαφέστερα εἶπεν, ὅτι Πᾶς ὁ ἄλλοτριον ἑαυτὸν καθιστὰς τῆς ἐμῆς κηδεμονίας, καὶ ἡγεμόνι τῷ κακῷ χρώμενος λογισμῷ, καὶ εἰδὼς μὲν τὴν ἠπειλημένην τοῖς κακοῖς κόλασιν, καταφρονῶν δὲ ταύτης ἀφίκηται πρὸς τινα τῶν ψευδοπροφητῶν, ὡς δῆθεν παρ' ἐμοῦ μαθεῖν τὸ πρακτέον βουλόμενος, ἐγὼ, φησὶ, ποιήσομαι τὴν ἀπόκρισιν, καὶ συγχωρήσω τῷ καλουμένῳ προφήτῃ ἀκλόουθα τοῖς λογισμοῖς ἰ ἀποκρινασθαι. Ἐἴτα τὴν ἄξιαν ἀπειλεῖ τιμωρίαν·

η'. Καὶ στηριῶ τὸ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, καὶ θήσομαι αὐτὸν εἰς ἐρημον, καὶ εἰς ἀφανισμόν ⁶⁸, καὶ ἐξαρῶ αὐτὸν ἐκ μέσου τοῦ λαοῦ μου, καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Καὶ δεικνύς ὡς οὐ περὶ τῶν θεῶν ταῦτα λέγει προφητῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν τὸ μὲν ὄνομα ἔχόντων, τοῦ δὲ πράγματος ὄντων ἐρήμων, ἐπιγγαγε·

^b II Paral. xviii, 10.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ B προηγόρευεν. ⁶¹ τὰς. Des. in B. ⁶² A εἶπον, pro εἶπόν, ut videtur. ⁶³ A ἐπιστρέψατε καὶ ἀποστρέψατε. ⁶⁴ ἀπὸ τῶν ἐπ. ὑμῶν. Hebr. ab idolis vestris. ⁶⁵ προσηλ. A . . . χειμένων, pro προσκειμένων, ut videtur. Ita enim est in Alex. et Compl. ⁶⁶ οἴκῳ. Des. apud LXX et in Hebr. ⁶⁷ τὰ ἐνθυμήμ. αὐτ. Hebr. idola sua. Conf. vers. 4. ⁶⁸ A ἐξῆται. ⁶⁹ θήσομαι:—ἀφανισμ. Hebr. desolabo eum, ut sit signum, utique in proverbium abeat. Pro ἐρημον in Ald. est σημεῖον.

VERS. 6. Propterea dic ad domum Israelis : Hæc dicit Adonai Dominus : Convertimini, et recedite ab institutis vestris et ab omnibus impietatibus vestris, et convertite facies vestras. Salutis conciliatricem tradit admonitionem, et quid inde lucri futurum **766** sit, ostendit.

VERS. 7. Quia homo, homo de domo Israelis, et de proselytis qui peregrinantur in domo Israelis, qui abalienatus fuerit a me, et posuerit cogitationes suas in mente sua, et pœnam iniquitatis suæ posuerit ante faciem suam, et venerit ad prophetam, ut interroget eum in me, ego Dominus respondebo ei in eis quibus delinetur. Hæc apertius iteravit. Omnis, inquit, quicumque se a mea cura abalienarit, et duce mala cogitatione usus fuerit, sciensque pœnam, quam ego malis comminatus sum, ea contempta accesserit ad aliquem pseudopropheta, a me videlicet cupiens quid facto opus sit intelligere, ego, inquit, respondebo, et permittam ut propheta vocatus ea respondeat, quæ illius cogitationibus consentanea sint. Deinde dignum supplicium minatur :

VERS. 8. Et firmabo faciem meam super hominem illum, et ponam eum in solitudinem, et in interitum, et auferam eum de medio populi mei, et cognoscetis me esse Dominum. Et ostendens non de divinis prophetis hæc a se dici, sed de iis quibus est solum prophetæ nomen, et qui ab ipsa re omnino destituti sunt, subjecit :

VERS. 9, 10. *Et propheta si erraverit, et locutus fuerit sermonem, ego Dominus errare feci prophetam illum, et extendam manum meam super ipsum, et delebo ipsum de medio populi mei Israelis. Et capient iniquitatem 767 ipsorum. At non est justis iudicis proprium et decipere prophetam, et in errorem inductum punire. Non igitur secundum efficaciam ait se prophetam in errorem inducturum esse, sed secundum permissionem, hoc est, cum possim ipsius statim mendaciam redarguere, sustineo, et divina lenitate usus permitto, ut dolo utatur, quem voluntate, non autem necessitate exercet. Idcirco etiam per supplicium comminatur, et male interroganti, et male respondenti.*

Secundum iniquitatem enim, inquit, interrogantis, sic etiam iniquitas prophetae erit. (VERS. 11.) Ne erret amplius domus Israelis a me, et ne polluantur amplius in omnibus delictis suis: et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum, dicit Adonai Dominus. Non sine causa, inquit, hoc illis infligam supplicium, sed ut illorum interitu populo meo benefaciam, et eum ab illorum impietate vindicem. Volo enim ipsum habere pro populo, et esse illorum Deus, omni eos cura prosequens.

VERS. 12-14. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, terra si peccaverit contra me, ut delinquat delicto, etiam extendam manum meam super eam, et conteram ipsius firmamentum panis, et emittam in eam famem, et auferam de ea hominem et iumentum, et si fuerint tres viri hi in in die ejus, Noachus, et Jobus, et Daniel, ipsi in justitia sua salvabuntur, dicit Adonai Dominus. Si nationem quae peccarit, inquit, punire voluero, et fame necare, et ii qui punientur noluerint ad poenitentiam adduci, nullam 768 veniam consequentur, ne si Noachus quidem, et Jobus, et Daniel in ipsis inventi fuerint. Verum hi certe justitiae suae colligent fructus, et salutem adipiscentur; sed illos ab illato supplicio minime liberabunt. Horum autem virorum mentionem fecit, siquidem his quae dicta sunt, consentiebant ea quae illorum tempore acciderunt. Nam et Noachus in impiorum generatione inventus haudquaquam potuit eos a diluvii exitio liberare, qui noluerunt ad poenitentiam adduci. Et Daniel similiter, cum captivitatis tempore vigeret, alios propter ingentem ipsorum impietatem ab illatis malis haud vindicavit: ipse tamen bello captus hostibus superior evasit, et eos, a quibus in servitutem abductus erat, sibi subjectos habuit. Neque filii Jobi parentis justitia profuit: sed ipse solus adversarii superavit insidias. [15-20.] Rursus autem aliis pluribus haec*

θ, ι'. Καὶ ὁ ὁ⁹⁹ προφήτης ἐὰν πλανηθῆ, καὶ λαλήσῃ λόγον, ἐγὼ Κύριος πεπλάνηκα αὐτὸν τὸν προφήτην ἐκείνον, καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτόν, καὶ ἀφανίσω αὐτόν ἐκ μέσου τοῦ λαοῦ μου Ἰσραὴλ. Καὶ λήψονται ἡ τὴν ἀδικίαν αὐτῶν. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ὄσιον τοῦ δικαίου κριτοῦ, καὶ πλανᾶν τὸν προφήτην, καὶ πλανηθέντα κολάζειν. Οὐ τοίνυν κατ' ἐνέργειαν λέγει τὸν προφήτην πλανᾶν, ἀλλὰ κατὰ συγχώρησιν· τοῦτέστι, Δυνάμενος αὐτοῦ παραοίκα ἐλέγχειν ἡ τὸ ψεῦδος, ἀνέχομαι, καὶ μακροθυμῶ, καὶ συγχωρῶ ἡ κεκρησθαι τῇ ἑξαπάτῃ· γνώμη γάρ, καὶ οὐκ ἀνάγκη ταύτην ἐπιτιθεῖται. Διὸ καὶ τὴν ἴσῃν τιμωρίαν ἀπειλεῖ, καὶ τῷ κακῷ ἐρωτῶντι, καὶ τῷ κακῷ ἀποκρινόμενῳ.

Κατὰ τὸ ἀδικημα γάρ, φησὶ, τοῦ ἐπερωτῶντος, ὡσαύτως καὶ τὸ ἀδικημα τοῦ προφήτου ἔσται. (ια'). ὅπως μὴ πλανῶνται ἡ ἐτι οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἴνα μὴ μαινώνται ἐτι ἐν πᾶσι τοῖς παραπτώμασιν αὐτῶν· καὶ ἔσομαι μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, λέγει, Ἄδωναι Κύριος. Οὐ μάτην. φησὶ, ταύτην ἐκεῖνοι ἐπάξω τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐκεῖνων ὀλέθρου τὸν λαόν μου εὐεργετῶν, καὶ τῆς ἐκεῖνων ἀσεβείας ἐλευθερῶν. Βούλομαι γάρ αὐτὸν ἔχειν λαόν, καὶ εἶναι αὐτῶν θέλω Θεός, πᾶσαν αὐτῶν κηδεμονίαν ποιούμενος.

ιβ'-ιδ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, γῆ ἐὰν ἀμάρτη μοι, τοῦ παραπεσεῖν παραπτώματι, καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτήν, καὶ συντριψῶ αὐτῆς στήριγμα ἄρτου, καὶ ἐξαποστελῶ ἐπ' αὐτὴν λιμὸν, καὶ ἐξαρῶ ἐξ αὐτῆς ἀνθρώπων καὶ κτήνος¹⁰⁰. καὶ ἐὰν ὦσιν οἱ τρεῖς ἄνδρες οὗτοι ἐν μέσῳ αὐτῆς, Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ Δανιὴλ, αὐτοὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτῶν σωθήσονται, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἐάν, φησὶν, ἀμαρτήσαν ἔθνος κολάσαι βουληθῶ, καὶ λιμῷ παραδοῦναι, μετανοεῖ δὲ χρήσασθαι μὴ βουληθῶσιν οἱ κολαζόμενοι, οὐδεμιᾶς τεύξονται συγγνώμης, οὐδὲ εἰ Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ Δανιὴλ εὐρεθῆεν ἐν αὐτοῖς. Ἄλλ' οὗτοι μὲν τῆς οικείας δικαιοσύνης τρυγήσουσι τοὺς καρπούς, καὶ τῆς σωτηρίας ἀπολαύσονται, ἐκεῖνοι δὲ τῆς ἐπαγομένης οὐκ ἀπαλλάξουσι τιμωρίας. Τοῦτων δὲ τῶν ἀνδρῶν ἐμνημόνευσεν, ὡς τοῖς εἰρημένοις τῶν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτῶν γεγονότων ἡλίαν συμβαινόντων. Ὁ τε γὰρ Νῶε ἐν ἀσεβῶν εὐρεθείς γενεᾷ, οὐκ ἴσχυσε τῆς τοῦ κατακλισμοῦ πανωλεθρίας ἀπαλλάξαι τοὺς μετανοεῖ χρήσασθαι μὴ θελήσαντας. Καὶ ὁ Δανιὴλ ὡσαύτως, κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας γενόμενος καιρὸν, τοὺς μὲν ἄλλους διὰ τὴν πολλὴν ἀσεβείαν οὐκ ἠλευθέρωσε τῶν ἐπενεχθέντων κακῶν· αὐτὸς δὲ, καὶ δορυβάτωτος γενόμενος, τῶν πολεμίων ἐκράτησε, καὶ τοὺς ἀνδραποδίσαντας ἔλαθεν ὑπηκόους. Οὐδὲ οἱ τοῦ Ἰὼβ δὲ παῖδες τῆς τοῦ πατρὸς δικαιοσύνης ἀπώναντο, μόνος δὲ κρείτ-

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ Καὶ ὁ, κ. τ. λ. Eodem modo in Compl. leg. vers. 9. ἡ λψ. Hebr. ferent. ἡ B διελέγχειν. ἡ καί— συγχωρ. Ita B, sed editio prior habebat καὶ συγχ. κ. μακροθ. ἡ πλαν. Rec. lectio πλανᾶται. ἡ Rec. lectio est κτήνη

των τῆς τοῦ πολεμήσαντος ἐπιβουλῆς ἀπεφάνθη. Ἀδὰ πλειόνων δὲ πάλιν ἐτέρων ταῦτ' ἀφῆσι· Κἄν γὰρ θάνατον ἐπαγάγω τῇ γῆ ἐκείνῃ, κἄν θηρίων ἐπανάσασιν⁶, κἄν πολεμίων ἔρῳδον, εὐρεθῆσονται δὲ οἱ τρεῖς ἄνδρες μέσοι⁷ αὐτῶν, οὐδὲ τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς ἢ θυγατέρας διασωσάσαι δυνήσονται, ἀλλὰ μόνοι, τεύξονται τῆς σωτηρίας. Δῆλον⁸ δὲ ὅτι οἱ μετανοίας ὑπάρχοντες ἔρῳδοι, οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐκ τῶν δικαίων καρποῦνται· ὅτι γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ μετανοίᾳ ἡ σωτηρία, μάρτυς ἡ θεία Γραφή, πανταχοῦ τοῦτο διδάσκουσα. Νινευίται γάρ, οὔτε τὸν Νῶε, οὔτε τὸν Ἰώβ, οὔτε τὸν Δαυιδά ἔχοντες, ἀλλὰ τὸν Ἰωάν, οὐχ ὑπερευχόμενον, ἀλλ' ἀληθεῦσαι βουλόμενον, διὰ μετανοίας εὗραντο τὴν σωτηρίαν. Διδάσκει τοίνυν ὁ προφητικὸς λόγος, ὡς οὐδεμίαν ἔξουσι συγγνώμην οἱ παρανομίᾳ συζῶντες, μεταμελεῖσθαι⁹ χρῆσθαι μὴ βουλόμενοι, καὶ ¹⁰ δικαίως συνοικεῖν σεμνυνόμενοι. Πρὸς δὲ τούτοις, βούλεται δεῖξαι ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ὅτι ἅπερ ἐπ' ἄλλου ἔθνους οὐ πεποίηκε, τοῦτο ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ πεποίηκε.

κα', κβ'. Τάδε λέγει γὰρ, φησὶν, Ἄδωναι Κύριος· Ἐὰν δὲ καὶ τὰς τέσσαρας ἐκδικήσεις¹¹ μου τὰς πονηρὰς (πονηρὰς δὲ τὰς χαλεπὰς λέγει), ρομφαίαν, καὶ λιμὸν, καὶ θηρία πονηρὰ, καὶ θάνατον ἐξαποσταλέω ἐπὶ Ἰερουσαλήμ, τοῦ ἐξολοθρευθῆσαι ἐξ αὐτῆς ἀνθρώπων καὶ κτήνος. Καὶ ἰδοὺ ὑπολελειμμένοι ἐν αὐτῇ οἱ ἀνασωζόμενοι ¹² ἐξ αὐτῆς, οἵτινες ἐξέξουσιν ἐξ αὐτῆς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ἰδοὺ αὐτοὶ ἐκπορεύονται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὄψεσθε τὰς ὁδοὺς αὐτῶν¹³. Θάνατον μὲν καλεῖ τὴν αἰφνιδίον τελευτὴν, ρομφαίαν δὲ τὴν σφαγὴν, λιμὸν δὲ δῆλον ὅτι τὴν ἔνδειαν, θηρία πονηρὰ τοὺς ὠμῶς ἐξανδραποδίζοντας, πονηρὰς ἐκδικήσεις τὰς χαλεπὰς καὶ πικρὰς. Ταύτας, φησὶ, τὰς τιμωρίας ἐπαγαγὼν ἐπὶ Ἰσραὴλ, καταλιμπάνω ἀνασωζομένους ἐξ αὐτῶν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ἵνα μάθωσιν ἅπαντες τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀσέβειαν, καὶ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ γνῶσι τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. Καὶ ὑμεῖς δὲ, οἱ ἐκείνων ὁμόφυλοι, οὐ κατηγορήσετε τῆς τιμωρίας· ὠμότητα, τὴν τούτων θεασάμενοι πονηρίαν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἐπήγαγεν·

Καὶ μεταμεληθήσεσθε ἐπὶ τὰ κακὰ, ἃ ἐπήγαγον ἐπὶ Ἰερουσαλήμ, ἐπὶ πᾶσι τοῖς κακοῖς, οἷς¹⁴ ἐπήγαγον ἐπ' αὐτήν. (κγ'.) Καὶ παρακαλέσουσιν ὑμᾶς, διότι ὄψεσθε τὰς ὁδοὺς αὐτῶν¹⁵, καὶ τὰ ἐνθυμήματα αὐτῶν, καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι¹⁶ οὐ μόνον πεποίηκα πάντα, ὅσα ἐποίησα ἐν αὐτῇ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Τούτου γὰρ¹⁷ χάριν, φησὶν, οὐ πάντας παραδώσω πανωλεθρίᾳ, ἀλλὰ καταλείψω ἐξ αὐτῶν σωζομένους¹⁸, ἵνα μάθωσι δι' ἐκείνων ἅπαντες τῆς ἐπενεχθείσης¹⁹ αὐτοῖς τιμωρίας τὸ δίκαιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

α·δ. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Καὶ σὺ, νῆε ἀνθρώπων, τί ἂν γένοιτο τὸ ξύλον τῆς ἀμπέλου ἐκ πάντων τῶν ξύλων τῶν

asserit : Et si necem inferam terræ illi, et si feras contra eam exsuscitem, et si advenientium hostium impetum, inventique fuerint tres viri isti in medio ipsorum, ne filios quidem suos aut filias servare poterunt, sed soli salutem consequentur. Perspicuum est autem eos qui a pœnitentia vacui sint, nullam a justis utilitatem percepturos : siquidem pœnitentiam sequi salutem testis est divina Scriptura, hoc ubique docens. Niniivitæ enim, neque Noachum, neque Jobum, neque Danielem habentes, sed Jonam, qui non pro eis supplicabat, sed vera dicere cupiebat, ipsa pœnitentia salutem invenerunt. Docet igitur **769** oratio prophetica, sceleribus obstrictos nullam veniam habituros esse, quicumque resipiscere nolint, etiamsi inter justos se degere gloriantur. Ad hæc ostendere vult auctor omnium rerum Deus, quod erga aliam nationem non fecit, hoc erga Israel se fecisse. Inquit enim :

VERS. 21, 22. Hæc dicit Adonai Dominus : Si autem et quatuor ultiones* meas malas (malas autem molestas ait), gladium, et famem, et bestias malas, et mortem emisero super Hierosolymam, ad exterminandum ex ea hominem et jumentum. Et ecce relicti in ipsa salvati ex ea, qui educunt ex ea filios et filias : ecce ipsi egredientur ad vos, et videbitis vias eorum. Mortem quidem vocal repentinum interitum, gladium vero occisionem ; famem egestatem, ut satis apertum est ; bestias malas eos qui crudeliter in servitutem redigunt, malas ultiones acerbis et amaras. His pœnis, inquit, Israeli illatis, relinquo qui ex ipsis salventur, filios et filias, ut discant omnes ingentem illorum impietatem, et improba instituta, cognoscantque justa supplicia. Et vos item illorum tribules, conspecta istorum improbitate, haud accusabitis pœnarum crudelitatem. Idque declarans, adjecit :

Et pœnilebit vos malorum, quæ duxi super Hierosolymam, in omnibus malis, quæ duxi super eam. (VERS. 23.) Et consolabuntur vos, **770** quia videbitis vias eorum, et cogitationes eorum, et cognoscetis me non frustra fecisse omnia quæcumque feci in ipsa, dicit Adonai Dominus. Hæc enim de causa, inquit, non omnes funditus perdam ; sed relinquam ex ipsis qui salventur, per quos omnes justum fuisse illatum ipsis supplicium cognoscant.

CAPUT XV.

VERS. 1-4. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Et tu, fili hominis, quid fiet lignum vitis, ex omnibus lignis sarmentorum quæ sunt in lignis

VARIE LECTIONES.

* ἐπ. Ita B pro ἐπαναστήσω, ut habebat ed. Sirm. ⁷ μέσοι. B præm. οὔτοι. ⁸ δῆλον, κ. τ. λ. In B ad marginem ascriptum est signum Θ. ⁹ μεταμελ. B præm. καί. ¹⁰ καί. Des. in B. ¹¹ ἐκδ. Hebr. judicia. ¹² Rec. lectio est ἀνασωζομένοι. ¹³ αὐτῶν. Apud LXX, sequi. καὶ τὰ ἐνθυμήματα αὐτῶν, quæ tamen in Ald. des. ¹⁴ ἐπὶ — οἷς. Rec. lectio πάντα τὰ κακὰ, ἄ. ¹⁵ Des. in edit. pr. ¹⁶ B διότι, juxta rec. lect. ¹⁷ γάρ. Des. in B. ¹⁸ B σωζόμενον. ¹⁹ B ἀπενεχθείσης.

*silvæ? An capient ex ea lignum, ut faciant ex eo opus? an capient ex ea pazillum ut suspendant super eum omne vas? Præter id quod igni traditum est in consumptionem, annuam purgationem ejus consumit ignis, et deficit penitus. Cum semper Israellem vineam per prophetas nuncupavit; per Davidem enim, « Vineam, inquit, de Ægypto transtulisti¹; » Isaias autem: « Vineam fuit dilecto meo, ait; » et Jeremias I: « Quomodo conversa es mihi in amaritudinem, vitis vera²? » Per translationem a sarmentis vitis desumptam, ostendit inutilitatem Israelis. Quemadmodum enim, inquit, præter omnia ligna ad opus ininime idoneum est lignum vitis; neque enim pazillum **771** vel tenuissimum ex ea poterit aliquis conficere, sed tantum ignis sit alimentum, et annua ipsius expurgatio in ignem projicitur: ita populus iste ad aliud nihil idoneus, quam ad interitum ac supplicium.*

Annuam, inquit, ipsius expurgationem consumit ignis, et deficit in perpetuum. Nunquid utile erit ad opus? (VERS. 5.) Neque etiam dum adhuc est integrum erit ad opus. Num, quando etiam illud ignis penitus consumpserit, adhuc utile erit ad opus? Si enim, antequam in ignem conjiciatur, ad nullum opus est idoneum, nullo pacto utile esse poterit, ubi fuerit ab igne consumptum. Sic instituta comparatione eam interpretatur.

VERS. 6, 7. Idcirco dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Quemadmodum lignum vitis inter ligna silvæ, quod dedi igni in consumptionem: ita dedi habitantes Hierosolymæ. Et dabo faciem meam super eos. Hoc per translationem dixit ab iis desumptam qui vultum iracundum terribilemque præ se ferunt. « De igne egredientur, inquit, et ignis comedet eos. » Quippe liberati a fame, occisione peribunt, et captivi abducentur.

*Et cognoscent me esse Dominum, cum firmavero faciem meam super eos. (VERS. 8.) Et dabo terram in desolationem, pro eo quod deliquerunt delicto, dicit Adonai Dominus. Ipsos quidem in servitute redigi permittam, et occisione consumi: terram vero ab ipsis cultam, desertam reddam et a cultoribus vacuam. Atque hæc **772** patientur, pœnas eorum quæ in me deliquerunt persolventes. Cum igitur quæcumque ante scripta sunt ad nostram utilitatem scripta sint, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus³, ne stamus ligua, et*

α κλημάτων, τῶν ὄντων ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ⁴; Εἰ⁵ λήθονται ἐξ αὐτῆς⁶ ξύλον, τοῦ ποιῆσαι εἰς ἐργασίαν⁷; εἰ λήθονται ἐξ αὐτῆς πάσσαλον, τοῦ κρεμάσαι ἐπ' αὐτὸν πῖν σκευὸς; Πάρεξ δ⁸ πυρὶ δέδοται εἰς ἀνάλωσιν, τὴν κατ' ἐνιαυτὸν αὐτῆς κάθαρσιν⁹ ἀναλλοκκεῖ τὸ κύρ, καὶ ἐκλείπει εἰς τέλος¹⁰. Ἐπειδὴ ἀμπελον αἰεὶ διὰ τῶν προφητῶν τὸν Ἰσραὴλ ὠνόμασε· διὰ μὲν γὰρ τοῦ Δαβὶδ, φησὶν, « Ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας· ὁ δὲ Ἰσραὴλ· « Ἀμπελῶν ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ· ὁ δὲ Ἰερουσαλὴμ· « Πῶς ἐστράφησθε μοι εἰς πικρίαν, ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινή¹¹; » τροπικῶς ἀπὸ τῶν κλημάτων τῆς ἀμπέλου δείκνυσσι τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἄχρηστον. Καθάπερ γὰρ, φησὶν, ὑπὲρ ἅπαντα τὰ ξύλα εἰς ἐργασίαν ἀνεπιτήθειον τῆς ἀμπέλου τὸ ξύλον· οὔτε γὰρ πάσσαλον τις τὸν εὐτελέστατον ἐξ ἐκεῖνης κατασκευάσαι δύναται, ἀλλὰ μόνον τοῦ πυρὸς ὑπάρχει τροφή, καὶ ἡ κατ' ἐνιαυτὸν δὲ αὐτῆς κάθαρσις τῷ πυρὶ παραδίδεται· οὕτως οὗτος ὁ λαὸς εἰς ἔτερον οὐδὲν ἐπιτήθειος, ἢ εἰς ὄλεθρον καὶ τιμωρίαν.

Τὴν κατ' ἐνιαυτὸν αὐτῆς κάθαρσιν, φησὶν, ἀναλλοκκεῖ τὸ κύρ, καὶ ἐκλείπει εἰς τέλος. Εἰ ποιηθήσεται¹² εἰς ἐργασίαν; (εἰ.) Οὐδὲ ἔτι αὐτοῦ ὄντος ὀλοκλήρου οὐκ ἔσται εἰς ἐργασίαν¹³. Μὴ ὅτι ἐὰν καὶ κύρ αὐτὸ ἀναλώσῃ εἰς τέλος, εἰ ἔτι ἔσται¹⁴ εἰς ἐργασίαν; Εἰ γὰρ, πρὶν ἢ τῷ πυρὶ παραδοθῆναι, εἰς οὐδεμίαν ἔστιν ἐπιτήθειον ἐργασίαν, σχολῆ γε ἂν χρησιμον ἔσται μετὰ τὸ πυρὸς γενέσθαι δαπάνην· οὕτω τὴν παραβολὴν εἰρηκῶς, ἐπάγει τὴν ἐρμηνείαν.

ς', ζ'. Διὰ τοῦτο εἰπέ, Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ὅτι τρόπον τὸ ξύλον τῆς ἀμπέλου ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, ὃ δέδωκα αὐτὸ τῷ πυρὶ εἰς ἀνάλωσιν, οὕτω δέδωκα τοὺς κατοικοῦντας Ἰερουσαλὴμ. Καὶ δώσω τὸ πρόσωπόν μου ἐπ' αὐτούς. Τοῦτο δὲ ἐκ μεταφορᾶς εἰρηκε τῶν ὀργίλων ὑποδεικνύωνται καὶ βλοσυρὸν τὸ πρόσωπον. « Ἐκ τοῦ πυρὸς ἐξελεύσονται, φησὶ, καὶ πῦρ καταφάγεται αὐτούς. » Ἀπαλλαγέντες γὰρ τοῦ λιμοῦ, παραδοθήσονται τῇ σφαγῇ καὶ τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

Καὶ γνώσονται¹⁵ ὅτι ἐγὼ Κύριος, ἐν τῷ στήρισαι¹⁶ τὸ πρόσωπόν μου ἐπ' αὐτούς. (η.) Καὶ δώσω τὴν γῆν εἰς ἀφανισμόν, ἀνθ' ὧν πυρέπεσον παραπτώματι, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Αὐτούς μὲν γὰρ αἰχμαλωσίᾳ καὶ σφαγῇ παραδώσω, τὴν δὲ ὑπ' αὐτῶν γεωργουμένην γῆν ἔρημον καταστήσω τῶν γεωργούντων οὐκ ὄντων. Ταῦτα δὲ πείσονται, δίκαις ὧν ἐπλημμέλησαν τίνοντες. Ἐπειδὴ τοίνυν ὅσα προεγράφη, εἰς ἡμετέραν ὠφέλειαν προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν, μὴ γενώμεθα ξύλα, καὶ χόρτος,

¹ Psal. LXXIX, 9. ² Isa. V, 1. ³ Jerem. II, 21. ⁴ Rom. XV, 4.

VARIE LECTIONES.

⁵ τῶν — δρυμ. *Hebr.* (quid fiet) palmes, qui est inter ligna silvæ? ⁶ εἰ — ἐργασίαν. *Des.* in B. ⁷ Editio prior hab. αὐτοῦ. ⁸ παρέξ. *Hebr.* Ecce. ⁹ δ. *Des.* in B. ¹⁰ τὴν — κάθαρσιν. *Hebr.* duas extremitates ejus. ¹¹ καὶ — τέλος. *Hebr.* et medium ejus exustum est. ¹² ἀλλθ. *Alii*, ἀλλοτριὰ. *Vid.* supra, pag. 416. ¹³ εἰ ποιηθ. B μὴ χρησιμον ἔσται; juxta rec. lecti. ¹⁴ οὐδὲ — οὐκ ἔσται εἰς ἐργασίαν. *Hæc* in B ponuntur post illa μὴ — ἐργασίαν. *Editio* prior habebat οὐδὲν. ¹⁵ ἔτι ἔσται. B ποιηθήσεται. ¹⁶ γνώσ. *Hebr.* cognoscelis. ¹⁷ στήρ. *Apud* LXX, sequi. *μέ.*

καὶ καλάμη, ἄπερ ἐστὶ τροφή τοῦ πυρός, ἀλλὰ χρυσοὺς καὶ λίθοι τίμιοι, ὕλη τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος, ἵνα Χριστῷ συμβασιλεύσωμεν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δεξιᾷ πρέπει, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

¹ I Cor. III, 12.

A fenum, et stipula, quæ sunt ignis alimenta: sed aurum et lapides pretiosi, regii diadematis materia, ut cum Christo regnemus, cum quo Patrem gloria decet, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

TOMOS E'.

LIBER QUINTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὑἱὸς ἀνθρώπου ²², διαμάρτυραι τῇ Ἱερουσαλήμ τὰς ἀμαρτίας αὐτῆς. Ἀγαθὸς τῶν ἀμαρτημάτων ὁ Ἐλεγχος, καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ γινόμενος. Τοῖς γὰρ ἀναλγησίᾳ νοσοῦσιν ἐντίθησιν αἰσθησιν, καὶ εἰς μνήμην φέρει τῶν οἰκείων πλημμελημάτων. Ἀνιαρὸν μὲν γάρ, καὶ λίαν χαλεπὸν, τὸ νοσεῖν· χαλεπώτερον δὲ πολλῶν τὸ καὶ αὐτὴν ἀγνοεῖν τὴν νόσον· οὐ γὰρ χάριν, πολλάκις καὶ ἰατρῶν παῖδες τοὺς οὕτω διακειμένους, οὐ ²³ αἰσθησιν τῶν παθημάτων οὐκ ἐθέλουσι ²⁴ δέξασθαι, τὸ βαρὺ τῆς νόσου διδάσκουσιν, ἵνα αἰσθόμενοι παύσωνται μὲν ἀταξίᾳ τρέφοντες τῆς νόσου τὰς ὕλας, τοῖς δὲ τῆς ἰατρικῆς τέχνης ἀκολουθήσωσι νόμοις. Τοῦτο καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐπὶ τῶν παρανομούντων καὶ ἀνασθητικῶς διακειμένων διατελεῖ ποιῶν· τῷ μὲν γὰρ ἀμαρτωλῷ διὰ τοῦ Δαβὶδ λέγει· « Ἐλέγησθε με, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀμαρτίας σου » τῇ δὲ Ἱερουσαλήμ διὰ Ἱερεμίου· « Γνωθὶ, ὅτι εἰς Κύριον τὸν Θεόν σου ἠσέβησας » καὶ πάλιν· « Ἴδε τὰς ὁδοὺς σου ἐν τῷ πολυανδρίῳ, καὶ γνῶθι τί ἐποίησας » καὶ μυρία δὲ ἄλλα τοιαῦτα ἔστιν εὐρεῖν. Τοῦτο τοίνυν κἀνταῦθα τῷ προφήτῃ Ἰεζεκιήλ ποιῆσαι παρακελεύεται· « Διαμάρτυραι γὰρ, φησὶ, τῇ Ἱερουσαλήμ τὰς ἀνομίας αὐτῆς. » Δειξὸν, φησὶ, τὰ τραύματα, ὑπόδειξον αὐτῆς τῆ ἔλκη, ἵνα μὴ ἀποτομίαν νομίση τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ μαθοῦσα ἰατρικὴν τὴν τομὴν, χάριν ὁμολογήσῃ τῷ ἰατρῷ. Εἶτα κατὰ μέρος αὐτὸς διηγείται τὰ πλημμελήματα.

γ'. Καὶ ἐρεῖς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τῇ Ἱερουσαλήμ. Πανταχοῦ ²⁵ ὁ διπλασιασμοὸς τὸ ἀληθὲς διδάσκει τῆς δεσποτείας. « Ἡ ρίζα σου ²⁷ καὶ ἡ γένεσίς σου ἐκ γῆς Χαναάν· ὁ πατήρ σου Ἀμορραῖος, καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία. » Μέγα ἐφρόνου Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῇ συγγενείᾳ τοῦ Ἀβραάμ· διὸ καὶ τῷ Κυρίῳ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔλεγον· « Σπέρμα Ἀβραάμ

B

CAPUT XVI.

VERS. 1, 2. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, testificare Hierosolymæ peccata ipsius. Bona est peccatorum reprehensio, et utilitatis causa adhibetur. Stupore enim laborantibus sensum affert, et in memoriam ipsis propria revocat delicta. Triste est enim et admodum molestum morbo laborare, sed longe molestius ipsum morbum non agnoscere. Qua de causa etiam medici sæpius eos qui ægrotationis sensum nolint percipere, morbi gravitatem docent, ut percepto illius sensu desinant morbo suppeditantes materiam causas suis offensionibus enutrire, sed medicæ artis legibus obsequantur. Hoc etiam auctor omnium rerum Deus erga eos, qui peccant, et ita affecti sunt, ut sensum morbi non capiant, perpetuo facit. Peccatori enim per Davidem dicit: « Arguam te, et statuam contra faciem **773** tuam peccata tua ¹; » et ipsi Hierosolymæ per Jeremiam: « Cognosce quod in Dominum Deum tuum impie egeris ²; » et rursum: « Vide vias tuas in polyandrio, et cognosce quid feceris ³. » Et hujusmodi infinita alia invenire licet. Hoc igitur hic quoque propheta Ezechieli faciendum præcipitur. « Testificare enim Hierosolymæ, inquit, iniquitates ejus. » Ostendito, inquit, vulnera, demonstra ulcera ipsius, ne existimet supplicium esse nimiam severitatem: sed intelligens esse ejusmodi sectionem quæ medeatur, medico agat gratias. Deinde sigillatim ipse delicta narrat.

D

VERS. 3. Et dices: Hæc dicit Adonai Dominus Hierosolymæ. Ubique duplicatio veram docet dominationem. « Radix tua et generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus, et mater tua Chettæa. » Valde gloriabantur Judæi propter cognationem Abrahami: ideo etiam Domino in sacris Evangelii dicebant: « Semen Abraham sumus, et

¹ Psal, XLIX, 21. = Jerem. III, 13. ² Jerem. II, 23.

VARIÆ LECTIONES.

²² Ὑἱὸς ἀνθρ. Des. in B. ²³ οὐ. B καί. ²⁴ B ἐθέλοντας. ²⁵ Παντ. -- δεσποτ. In plerisque τῶν LXX edit. præter Compl. et Grab.] vox Ἄδωναι tum h. l. tum alibi abest, quam tamen A et B fere ubique agnoscunt. ²⁷ Ἡ ρίζα σου. Hebr. loca nativitatis tuæ.

nemini servivimus unquam *. » Hanc arrogantiam A beatus quoque Joannes Baptista comprimit, cum dicit: « Genimina viperarum, quis ostendit vobis fore ut effugiatis venturam iram? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, et ne velitis dicere apud vos: Patrem habemus Abrahamum; vere enim dico vobis: Potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo P. » Quemadmodum igitur divinus hic vir eos, qui ferini erant et in improbitate degebant, venenatis feris comparavit: ita hoc quoque loco Dominus 774 Deus per prophetam, Chanaanam ipsorum stirpem vocat, patrem Amorrhœum, et matrem Chetæam, et omnino generationem alienigenam. Quorum enim æmulati fuerant impietatem, eorum merito cognationem contraxerant: et propter mores simul cum isto genere sortiti sunt hæreditatem. Hoc autem satis erat ad eos admodum perterrendos, non solum propter istarum gentium quæ tunc vigeant scelera, sed etiam propter ignobilitatem, quam majoribus acceptam referebant. Siquidem Chanaan exsecrationibus obnoxius factus fuit, et ab avo Noacho ad servitutem est damnatus. Ab hoc, inquit, es oriundus, et nulla es cum Abrahamo et Semo cognatione conjunctus. Quorum enim pietatem repudiasti, eorum etiam cognationem amisisti, et illa nobilitate prorsus spoliatus es. Ita ipsis Chanaanis ignobilitate deterritis, sigillatim et eorum scelera et proprium narrat beneficium.

VERS. 4. Non est præcisus, inquit, umbilicus tuus. C Hoc est, adhuc Ægyptiacum hauris alimentum. Et « generationem ipsius » vocat exitum ex Ægypto. Aasserunt autem medici setum in utero matris veluti quamdam radicem habere umbilicum, per quem aiunt eum nutriri et augeri. Cum igitur obstetrices partem illam umbilici, quæ propendit apud infantem, incidere consueverint, figurate et per translationem ait: « Umbilicus tuus non est præcisus, » hoc est, hodie quoque ab utero materno, id est, Ægypto, impietatis attrahis alimentum. « Et aqua non es lota in salutem. » 775 Hoc itidem dictum est per translationem ab infantibus petitam, qui post partum abluuntur, et absterguntur, et a sanguine ex utero contracto liberantur. Tu igitur, inquit, ab his non es liberata, sed adhuc hodie quoque materni uteri signa geris. « Neque sale salita es, et fasciis non es involuta. » Non accepisti, inquit, doctrinæ sales, neque allatas tibi per legis disciplinam fascias, quæ adhibentur in-

ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε. » Ταύτην τὴν ἀλαζονείαν καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς καταλύει, λέγων· « Γεννήματα ἐχιδῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Ποίησατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας, καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· ἀμήν⁸⁸ γὰρ λέγω ὑμῖν· Δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ. » Ὡσπερ τοίνυν ὁ Θεσπέσιος οὗτος ἀνὴρ, θηριώδεις ὄντας αὐτοὺς καὶ πονηρὰ συζῶντας, τοῖς ἰσθλοῖς θηρίοις ἀπέκασεν, οὕτω κἀναταῦθα ὁ Δεσπότης Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Χαναναίαν αὐτῶν τὴν ῥίζαν καλεῖ, τὸν δὲ πατέρα Ἀμορραῖον, καὶ τὴν μητέρα Χετταίαν, καὶ ἀπαξ-απλῶς τὴν γένεσιν ἀλλόφυλον· ὧν γὰρ ἐζήλωσαν τὴν ἀσέβειαν, τούτων εἰκότως ἐδέξαντο τὴν συγγένειαν, B ἀπὸ τοῦ τρόπου τῷ γένει τούτῳ συγκληρωθέντες. Ἰκανὸν δὲ ἦν λίαν αὐτοὺς πλῆξαι, οὐ μόνον διὰ τὴν τηνικαῦτα παρανομίαν τούτων αὐτῶν τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνωθεν δυσγένειαν. Ἀραῖς γὰρ ὁ Χαναάν ὑπεβλήθη, καὶ δουλείαν ὑπὸ τοῦ προπάτορος Νῶε κατεδικάσθη. Τούτου, φησὶν, ὑπάρχεις ἀπόγονος, καὶ οὐδεμίαν ἔχεις πρὸς τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Σὴμ συγγένειαν· ὧν γὰρ ἠρνήθης τὴν εὐσέβειαν, τούτων ἀπέλασας καὶ αὐτὴν τὴν συγγένειαν, καὶ τῆς εὐγενείας ἐκείνης παντελῶς ἐγυμνώθης. Οὕτω πλῆξας αὐτοὺς τῇ τοῦ Χαναάν δυσγενείᾳ, κατὰ μέρος καὶ τὴν αὐτῶν παρανομίαν, καὶ τὴν σικεῖαν διηγείται εὐεργεσίαν⁸⁹.

δ. Οὐκ ἐτμήθη, φησὶν, ὁ ὀμφαλός σου⁹⁰. C Τούτέστιν⁹¹, Ἔτι τὴν Αἰγυπτιακὴν ἔλακεις τροφήν. « Γέννησιν δὲ αὐτῆς » καλεῖ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐξοδόν. Φασὶ δὲ λατρῶν παῖδες τὸ ἐμβρυον ἐν τῇ μήτρᾳ οἶόν τινα ῥίζαν ἔχειν τὸν ὀμφαλόν, καὶ δι' ἐκείνου τρέφεσθαι τε καὶ αὐξάνεσθαι· ἐπειδὴ τοίνυν αἱ μᾶται κόπτειν εἰκόασαι τοῦ βρέφους τὸ προκύπτον τοῦ ὀμφαλοῦ, τροπικῶς ἐκ μεταφορᾶς φησιν· « Ὁ ὀμφαλός σου οὐ περιετμήθη· » ἀντὶ τοῦ, Ἔτι καὶ σήμερον ἔλακεις ἀπὸ τῆς μητρῶος μήτρας, τούτέστι τῆς Αἰγύπτου, τὴν τῆς ἀσεβείας τροφήν. « Καὶ ἐν ὕδατι οὐκ ἐλούσθης εἰς σωτηρίαν⁹². » Καὶ τοῦτο ἴσως⁹³,⁹⁴ ἐκ μεταφορᾶς τῶν βρεφῶν, τῶν μετὰ τὸν τόκον λοσιμένων, καὶ ἀπορῶντομένων, καὶ τοῦ μητρῶου αἵματος ἀπαλλαττομένων. Σὺ οὖν, φησὶ, τούτων οὐκ D ἀπηλλάγης, ἀλλ' ἔτι καὶ σήμερον φέρεις τῆς μητρῶος νηδύος τὰ σημεῖα. « Οὐδὲ ἀλλ' ἠλίσθης, καὶ σπαργάνοις⁹⁵ οὐκ ἐσπαργανώθης. » Οὐκ ἐδέξω, φησὶ, τῆς διδασκαλίας τοῦς ἄλλας, οὐ τὰ προσεχθέντα σοὶ διὰ τοῦ νόμου σπάργανα, ἀ τοῖς βρέφεσι

* Joan. viii, 33. P Luc. iii, 7, 8; coll. Matth. iii, 7-9.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ ἀμήν. Des. utroque loco cit. ⁸⁹ Quæ h. l. desunt, supra, pag. 7, in Præf. ad Cant. cantic. ita leg.: Καὶ ἡ γένεσίς σου ἐν ἡ ἡμέρᾳ ἐτέχθης. Postrema exstant etiam tom. I, pag. 1095. ⁹⁰ Οὐκ ἐτμ. ὁ ὀμφ. σου. Ita Compl. juxta Hebr., sed rec. lectio est οὐκ ἔδησας τοὺς μαστοὺς σου. ⁹¹ σου. Supra, pag. 7, loco cit., sequitur καὶ οὐκ ἔδησαν τοὺς μαστοὺς σου, quæ des. tom. I loco cit. Huic lectioni in hæret Noster in Præf. ad Cant. cantic. pag. 10 et 11. ⁹² Τούτέστι, κ. τ. λ. Eandem interpretationem vide supra, pag. 41 et 42, necnon tom. I, loco cit. ⁹³ εἰς σωτ. Ita Compl. et Grab., sed in Hebr. est: in aspectu meo. ⁹⁴ τσ. Des. in B. ⁹⁵ σπαργ. Supra, pag. 8, præm. ἐν.

προσφέρεται, ἴνα, εἴ τι ἀν τῶν μελῶν ἐν ταῖς ὕδασι τοῦ εὐθέος παρατραπῆ, διευθύνηται, καὶ τὸ προσήκον ἀπολαμβάνη σχῆμα.

ε'. Οὐδὲ ἐφείσατο ἐπὶ σοὶ ὁ ὀφθαλμὸς μου τοῦ ποιῆσαι σοὶ ἐν ἐκ πάντων τούτων, τοῦ παθεῖν τι ἐπὶ σοὶ· καὶ ἀπεβρίβης ἀπὸ προσώπου τοῦ πεδίου τῆ σκολιότητι τῆς ψυχῆς σου, ἐν ἣ ἡμέρα ἐτέχθης. Εὐθύς γάρ, φησί, καὶ παραχρῆμα τεχθεῖσα, καὶ τῆς Αἰγύπτου ἀπαλλαγεῖσα, καὶ τὴν ἰσότητα τοῦ νόμου παιδευθεῖσα παρ' ἐμοῦ, παρετράπη, τὰ σκολιά καὶ διεστραμμένα ἀεὶ ἀγαπήσασα. *Πεδίον* γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἰσότητα προηγόρευσεν. Ἐγὼ δὲ, φησὶν, ἐν μὲν τῇ Αἰγύπτῳ, οὐδένα σοὶ προσήνεγκα νόμον, οὐδὲ τῶν ἐντολῶν τοῦς ἄλλας, οὐδὲ τὴν τοῦ ἁμφαλοῦ περιτομὴν, οὐδὲ τὴν διὰ τῶν σπαργάνων διάρθρωσιν τῶν μελῶν· μετὰ δὲ τὴν ἐκεῖθεν ἀπαλλαγὴν, παντοδαπῆς σε ἐπιμελείας ἤξίωσα. Διὸ ἐπάγει·

ς', ζ'. Καὶ διήλθον ἐπὶ σέ, καὶ εἶδόν σε περιφρῆμένην ἐν τῷ αἵματι καὶ εἰπόν σοι, Ἐν τῷ αἵματι ζώσῃ, καὶ εἰπόν σοι· Σὺν τῷ αἵματι σου ζώῃ· Πληθύνου ἀθῶως, καθὼς τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἀγροῦ δέδωκά σε. Θεατάμενος γὰρ σε τῷ τῆς ειδωλολατρίας αἵματι πεφυρμένην, καὶ τὰ αἵματα τῶν θυσιῶν ἀσπαζομένην, συνεχώρησά σε θύειν, οὐκ εἰδώλους, ἀλλ' ἐμοί. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκίως· ἐ Σὺν τῷ αἵματι σου ζώῃ· πληθύνου ἀθῶως· τούτέστι, Μὴ παρανόμως, ἀλλ' ἐννόμως· μὴ δαίμοσιν, ἀλλὰ θεῶν θύουσα· τοῦτο γὰρ ποιούσα δίκην ἀρούρας εὐθαλοῦς βλαστήσεις, καὶ παντοδαποῖς κοσμηθῆσθαι καρποῖς. Καὶ ἐπληθύνθη καὶ ἐμεγαλύνθη, καὶ εἰσῆλθες εἰς πόλεις πόλεων. Ἐκολούθησε, φησὶ, τῇ ἐμῇ εὐλογίᾳ τὸ ἔργον· ἐγὼ μὲν γὰρ εἶπον· Ὡς τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἀγροῦ δέδωκά σε· σὺ δὲ δεξαμένη τὴν εὐλογίαν, καὶ πληθὺς ἐκτήσω, καὶ μέγεθος· ἐπίσημός τε καὶ περιφανῆς ἀπεφάνθη, καὶ τὰς μεγίστας τῶν πόλεων ἔσχες ὑποχειρίους. Οὕτω συντόμως δειξάς αὐτὴν τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἐπίδοσιν, πάλιν ἐξηγεῖται τὴν κατὰ μέρος ἀξίωσιν. Ὡς αἱ μαστοὶ σου, φησὶν, ἀνωρθώθησαν, καὶ ἡ θριξ σου ἀνέτειλε. Τροπικῶς ἅπαντα ἐκ μεταφορᾶς τῶν παιδίων λέγει, τὴν πλείονα διάθεσιν διὰ τούτων ἐπιδεικνύς. *Μαστοὺς* δὲ καλεῖ τοῦ λογιχοῦ τὴν διάκρισιν (τὴν γὰρ καρδίαν οἱ μαστοὶ συγκαλύπτουσι), *τριχας* δὲ τὴν ἀπὸ τελειότητος γινόμενον κόσμον. Σὺ δὲ ἦστα, φησὶ, γυμνή, καὶ ἀσχημονοῦσα. Οὐδέπω γὰρ ἐδέξω τοῦ νόμου τὸ κάλυμμα

A fantibus, ut si aliquid ex membris in ipso partu a recto positu deflexerit, restituatur, decentemque formam suscipiat.

VERS. 5. *Neque pepercit super te oculus meus, ut facerem tibi unum ex omnibus istis, ut paterer aliquid tui causa: et projecta es a superficie campi, pravitate animæ tuæ, die quo nata es. Statim enim et evestigio, inquit, nata, et ab Ægypto liberata, et a me legis æqualitatem edocta, perversa es, obliqua semper et depravata amplexa. Campum enim hoc loco æqualitatem nuncupavit. Ego autem, inquit, in Ægypto quidem nullam tibi legem attuli, neque mandatorum sales, neque umbilicæ sectionem, neque membrorum per fascias reformationem. Postea vero quam inde profecta es, omni te curatione dignam censui. Ideo subjicit:*

VERS. 6, 7. *Et transivi prope te, et vidi te nistam in sanguine, et dixi tibi: In sanguine tuo vives, et dixi tibi: Cum sanguine tuo vita. Multiplicare innocenter, sicut ortum agri dedi te. Conspicatus enim te idololatriæ sanguine inquinatam, et sacrificiorum sanguinem amplexantem, concessi tibi ut sacrificares, non idolis, sed mihi. Quod declaravit cum dixit: Cum sanguine tuo vita, multiplicare innocenter, hoc est, non præter, sed juxta legem, non dæmonibus, sed Deo sacrificans: hoc enim faciens instar terræ virentis germinabis, omnisque generis fructibus exornaberis. Et multiplicata es, et magnificata es, et ingressa es in urbes urbium. Meam, inquit, benedictionem secutum est opus. Ego enim dixi: Utortum agri dedi te, tuque, accepta benedictione, simul et multitudinem et magnitudinem adeptas es, conspicuaque et illustris facta, maximas urbes tibi subditas habuisti. Ita breviter et ortu et incremento ipsius enarrato, rursus partium narrat incrementum. Ubera tua, inquit, erecta sunt, et capillus tuus exortus est. Omnia per translationem a pueris desumptam exponit, per hæc ampliorem ostendens affectionem. Et ubera vocat rationalis animæ partis judicium (cor enim ubera cooperiunt): capillos vero ornatum illum, qui ab ætatis maturitate proficiscitur. Tu autem eras, inquit, nuda, et ignominie plena. Nondum enim acceperas legis tegumentum.*

VARIÆ LECTIONES

⁴⁷ ἐπὶ — μου. Supra, pag. 8, erat, ὁ ὀφθαλμὸς ἐπὶ σοὶ. ⁴⁸ τοῦ — σοί. *Hebr.* utque misererer tui. ⁴⁹ ἀπὸ. Supra, pag. 8, ἐπὶ. ⁵⁰ παρ' ἐμ. In B ponitur ante παιδευθεῖσα. ⁵¹ B οὐδ' ἕνα. ⁵² εἶδ. Supra, pag. 422, leg. εἶρον. ⁵³ αἵμ. Sequitur σου, supra, pag. 8 et 422, necnon tom. I, pag. 176. ⁵⁴ Ἐν — ζώσῃ. Supra, pag. 8, leg. ἐκ τοῦ αἵματός σου ζώῃ. Sed tom. I, pag. 176, ἐν τῷ αἵματι σου ζώῃ. ⁵⁵ ζώσῃ. B σου, ζῆσον. ⁵⁶ καὶ — ζώῃ. Des. apud LXX, sed repetuntur etiam in *Hebr.* ⁵⁷ ἀθ. Des. apud LXX et in *Hebr.* ⁵⁸ τ. ἀνατ. Supra, pag. 8, erat ἡ ἀνατολή, juxta rec. lect. *Hebr.* sicut germinet. ⁵⁹ καὶ ἐμ. Deerat in editione priori. ⁶⁰ καὶ — πόλεων. *Hebr.* et pervenisti ad summum ornatum. *Theod.* εἰς κόσμον τῶν πόλεων. *Montf.* in Hexapl. ad h. l. aliam Nostro tribuit interpretationem, quæ hæc est, καὶ ἤκμασας καὶ ἤλθες εἰς ὄραν καλλωπισμοῦ. Sed eadem quæ h. l. exstat lectio, obvia fuit supra, pag. 8. ⁶¹ B αὐτῆς. ⁶² B γέννησιν. ⁶³ Supra, pag. 8, ἦς. ⁶⁴ ἀσχημονοῦσα. *Hebr.* relecta.

VERS. 8. *Et transivi prope te, et ridi te, et ecce tempus tuum erat, 777 et tempus divertentium, et expandi alas meas super te, et operui ignominiam tuam, et juravi tibi, et inii fœdus tecum, dicit Adonai Dominus. Cum enim conspexissem te de reliquo idoneam, quæ mecum per legem societatem inires, expandi quasi quasdam alas salutarium præceptorum doctrinam, et cooperui iniquitatis nuditatem. Et hoc connubium etiam dotalis libellus est secutus. « Inii enim, inquit, tecum fœdus. » Et quia opus erat ut libello adhiberetur jusjurandum, ne hoc quidem facere recusavi : sed quamvis fide dignus essem vel verbo tantum promittens, tamen jusjurandum quoque verbo adhibui. Hoc autem intelligere facile est volenti legis Scripturas percurrere. Inveniet enim in beati Mosis cantico ipsum omnium rerum auctorem Deum ita dicentem : « Levabo versus cœlum manum mean, et jurabo dextera mea, et dicam : Vivo ego in sæculum q. » — « Et facta es mihi, » inquit. Hoc est, conjuncta es mihi, et nuptiæ peractæ sunt.*

VERS. 9, 10. *Et lavi te aqua, et ablui sanguinem tuum, et unxi te oleo. Et indui te varia, et calcceavi te hyacintho, et cinxi te bysso, et circumdedi te subtilibus ex crinibus contextis. Sigillatim sua enarravit beneficia. Primum enim aqua, inquit, doctrinæ lavi te, et lustrationes, et aspergilla adhibui. Deinde « unxi te oleo. » Sacerdotii formas hic recenset. Sacerdotes 778 enim oleo sancto ungebantur, ipsique byssina induebantur, et hyacinthina veste. Innuit etiam divitias, quæ illius providentia accesserunt ipsi populo, tam respectu spiritus quam corporis. « Et circumdedi te trichapto. » Hoc erat rete e capillis confectum, quod mulierum capitibus circumponebatur. Per translationem igitur, decorem ipsis sua multifaria cura impositum declaravit. Innuit autem, ut ego arbitror, tabernaculum ex pellibus cilicinis confectum^r; in quo et sacrificia pro peccato et pro perfectione offeriebantur, et revelationes divinæ ex propitiatorio fiebant, Deo cum principe sacerdotum colloquente. καὶ αἱ περὶ τελειώσεως, ἀποκαλύψεις τε θεῖαι ἐγίνοντο ἐκ τοῦ ἱλαστηρίου, τῷ ἀρχιερεὶ τοῦ Θεοῦ προσδιαλεγομένου.*

VERS. 11, 12. *Et ornavi te ornamento, et dedi armillas circa manus tuas, et monile circa collum tuum. Et dedi inaurem circa nasum tuum, et rotulas circa aures tuas, et coronam gloriationis super caput tuum. Et unumquodque horum tropice decet intelligere. « Armillas manibus impositas, » eam virtutem, quæ ad agendum nos excitat; « monile collo*

ῆ. Καὶ διήλθον διὰ σοῦ, καὶ εἶδόν σε · καὶ ἰδοὺ ὁ καιρὸς σου, καὶ καιρὸς καταλύόντων⁶⁴· καὶ διεπέτασα τὰς πτέρυγάς μου ἐπὶ σέ⁶⁵, καὶ ἐκάλυψα τὴν ἀσχημοσύνην σου, καὶ ὤμοσά σοι, καὶ εἰσήλθον ἐν διαθήκῃ μετὰ σοῦ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Θεασάμενος γάρ σε ἤπιτηθειαν λοιπὸν εἰς τὸ δέξασθαι τὴν διὰ τοῦ νόμου πρὸς ἐμὲ κοινωνίαν, ἐξέτεινα μὲν οἶόν τινας πτέρυγας πῶν σωτηρίων ἐντολῶν τὴν διδασκαλίαν, καὶ συνεκάλυψα τὴν τῆς ἀνομιᾶς γυμνότητα · τῷ δὲ συνοικεσίῳ καὶ προικῶν παρηκολούθησε γραμματεῖον. « Εἰσήλθον γάρ, φησὶν, ἐν διαθήκῃ μετὰ σοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ εἶδει καὶ ὄρκον ἐνταθῆναι τῷ γραμματεῖῳ, οὐδὲ τοῦτο ποιῆσαι παρητησάμην · ἀλλ' ἀξιοχρεως ὢν καὶ λόγῳ μόνον ὑπισχνούμενος, καὶ ὄρκον τῷ λόγῳ προστέθεικα. Ῥάδιον δὲ τοῦτο καταμαθεῖν τῷ βουλομένῳ τοῖς τοῦ νόμου γράμμασι ἐντυχεῖν⁶⁶· εὐρήσει γάρ καὶ ἐν τῇ τοῦ μακαρίου Μωσέως⁶⁷ φῶῃ αὐτὸν τὸν τῶν ὄλων Θεὸν λέγοντα · « Ἀρῶ εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χεῖρά μου, καὶ ὁμοῦμαι τῇ δεξιᾷ μου, καὶ ἐρῶ· Ζῶ ἐγὼ εἰς τὸν αἰῶνα. » « Καὶ ἐγένου μοι, » φησὶ. Τοῦτέστι, Συνήφθης μοι, καὶ ὁ γάμος ἀπετελέσθη.

θ, ι'. Καὶ ἔλουσά σε ἐν⁶⁸ ὕδατι, καὶ ἐκλύνα⁶⁹ τὸ αἷμά σου, καὶ ἐχρυσά σε ἐν ἐλαίῳ. Καὶ ἐνέδυσά σε ποικίλα, καὶ ὑπέδυσά⁷⁰ σε ὑάκινθο, καὶ ἐξώσά σε βύσσω, καὶ περιέβαλόν σε τριχάπτω⁷¹. Κατὰ μέρος τὰς οἰκείας διήλθεν εὐεργεσίας · πρῶτον μὲν γάρ, φησὶ, τῷ τῆς διδασκαλίας ἀπέπλυνα ὕδατι⁷² καὶ ἄγνισμούς· δὲ καὶ περιέβρανθρια προσενήνοχα. Ἐπειτα « ἐχρυσά σε ἐλαίῳ. » Τὴ τῆς ἱερωσύνης λοιπὸν ἐνταῦθα διεξέρχεται εἶδη. Οἱ ἱερεῖς γάρ τῷ ἐλαίῳ τῷ ἁγίῳ ἐχρίοντο · αὐτοὶ δὲ καὶ τὴν βυσσίνην καὶ τὴν ὑάκινθίνην ἐσθῆτα περιέβαλοντο. Αἰνίττεται δὲ καὶ τὸν αὐτῷ τῷ λαῷ γενόμενον πλοῦτον, καὶ σωματικόν, καὶ πνευματικόν, διὰ τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας. « Καὶ περιέβαλόν σε τριχάπτω. » Πλέγμα⁷³ ἐστὶ τοῦτο ἀπὸ τριχῶν κατεσκευασμένον, ταῖς τῶν γυναικῶν περιτιθέμενον κεφαλαῖς. Τροπικῶς τοίνυν τὴν ἐπιτεθεῖσαν αὐτοῖς εὐπρέπειαν διὰ τῆς παντοδαπῆς παρεδῆλωσεν ἐπιμελείας. Αἰνίττεται δὲ, ὡς οἶμαι, καὶ τὴν σκηνὴν ἀπὸ δέβρων τριχίνων κατεσκευασμένην, ἐν ἧ καὶ αἱ περὶ ἁμαρτίας προσεφέροντο θυσιάαι, καὶ αἱ περὶ τελειώσεως, ἀποκαλύψεις τε θεῖαι ἐγίνοντο ἐκ τοῦ ἱλαστηρίου, τῷ ἀρχιερεὶ τοῦ Θεοῦ προσδιαλεγομένου.

ια', ιβ'. Καὶ ἐκόσμησά σε κόσμῳ, καὶ περιέθηκα ψέλλια περὶ τὰς χεῖράς σου, καὶ κάθμα ἐπὶ⁷⁴ τρῶχληρόν σου. Καὶ ἔδωκα ἐνώτιον ἐπὶ τὸν μυκτιῆρά σου, καὶ τροχίσκους ἐπὶ τὰ ὠπία⁷⁵ σου, καὶ στέφανον κυνήσεως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς⁷⁶ σου. Ἐκαστον⁷⁷ δὲ τούτων τροπικῶς προσήκει νοεῖν. « Ψέλλια μὲν ταῖς χερσὶ περιτιθέμενα, » τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν·

^r Deut. xxxii, 40. ^r Exod. xxvi, 7, 17.

VARIE LECTIONES.

⁶⁴ καταλ. Hebr. amorum. ⁶⁵ σέ. Supra, p. 8, col. ⁶⁶ B. Μωσέως. ⁶⁷ ἐν. Des. supra, p. 8. ⁶⁸ Rec. lect. est ἀπέπλυνα. ⁶⁹ Supra, p. 8, ἐνέδησα. ⁷⁰ Rec. lect. τριχάπτω. ⁷¹ B ἐπέπλυνα, ascripta tamen lectione nostra. ⁷² πλέγμα — κεφαλαῖς. Aliter ab Orig. et in Scholiis antiquis ad h. l. explicatur vox ἱερα. ⁷³ ἐπὶ. Supra, l. c. περὶ τόν. Sic quoque deinde post ἐνώτιον. ⁷⁴ Supra, l. c. τὴν κεφαλὴν. ⁷⁵ Supra, l. c. τὴν κεφαλὴν. ⁷⁶ ἐκαστον — νοεῖν. Vid. supra, p. 14.

περιδέβρατον ⁷⁷ δὲ τῷ τραχήλῳ περιτιθέμενον, τὸν ἄνω κύμου ζυγόν· ἐνώτιον δὲ τῷ μυχτῆρι ἐμβαλόμενον, τὴν δὲ τῶν ἐντολῶν τῆς κακίας ἀνατροπὴν, χαλινὸν δίκην προσφερομένην ἐκ μεταφορᾶς τῶν ταύρων, οἱ τὸν σιδηροῦν χαλινὸν ταῖς φρεσὶ δέχονται, καὶ δι' ἐκείνου τῆδε κάκεισε περιάγονται. Ὅτι δὲ καὶ βουσίην ἀπέκασεν αὐτῶν τὴν θρασύτητα, μάρτυς ὁ προφήτης Ὡσηρ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγων· « Ὡς δάμαλις παροιστρώσα παροιστρήσεν Ἐφραΐμ. » Ἐνώτια δὲ τοῖς ὡσὶ προσφερόμενα τὴν ἀγαθὴν λέγει διδασκαλίαν, κόσμον ταῖς ἀκοαῖς διὰ τῆς εὐπειθείας προσφέρουσαν· στέφανον δὲ τῆ κεφαλῆ ἐπιτιθέμενον, τὴν ἐκ τῆς εὐσεβείας, καὶ τῆς εὐνομίας, καὶ ἐξ ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν προσφερομένην εὐφημίαν.

ιγ'. Καὶ ἐκοσμήθης χρυσῷ, καὶ ἀργυρῷ, καὶ τὰ περιέβλαιά σου βύσσινά, καὶ τρίχαπτα ⁷⁸, καὶ ποικιλία. Καὶ τούτων δὲ ἕκαστον δυνατὸν οὕτω νοῆσαι· κάκεινο δὲ προσήκει προσθεῖναι τοῖς εἰρημέμοις, ὅτι οὐ πνευματικὰ μόνον διὰ τῶν εἰρημίων αἰνίττεται, ἀλλὰ καὶ τὴν σωματικὴν εὐπραξίαν σημαίνει. Εὐθὺς μὲν γὰρ ἐξελθόντες ἐξ Αἰγύπτου ἐχρήσαντο παρὰ τῶν Αἰγυπτίων σκευὴ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, καὶ ἐσκύλευσαν τοὺς Αἰγυπτίους, τῆς βιαίας ἐργασίας δίκαιον ἀπαιτοῦντες μισθόν. Καὶ μέντοι καὶ τῶν τὴν Παλαιστίνην οἰκούντων ἐθνῶν πάντα τὸν πλοῦτον ἐλθίσαντο. Σημαίνει τοίνυν, πρὸς τοῖς πνευματικοῖς, καὶ τὴν σωματικὴν περιουσίαν διὰ ἐπάγει· « Σεμίδαλιν, καὶ μέλι, καὶ ἔλαιον Ἐφραγες. » Πάντων, φησὶ, τῶν ἐκ γῆς ἀπῆλασας ἀγαθῶν. Καὶ ἐγένου καλὴ σφόδρα, σφόδρα ⁷⁹. Εἶχες τὸν νόμον πληροῦσα τὴν ἀπὸ τῆς εὐνομίας εὐπρέπειαν. « Καὶ κατευθύνθης εἰς βασιλείαν ⁸⁰. » Οὕτω, φησὶν, ἠύξθηθες, ὡς φοβερὰ γενέσθαι πᾶσι τοῖς ἐκ γειτόνων, καὶ βασιλικῆς ἀπολαύειν τιμῆς. Τοῦτο γὰρ ἠνίξατο, δι' ὧν ἐπῆγαγεν.

ιδ'. Καὶ ἐξῆλθέ σοι ⁸¹ ὄνομα ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν τῷ κάλλει σου. Ἐπίσημος γὰρ ἐγένου, καὶ πολυὺς ῥύλλητος παντοῦ. Ἔτα καὶ τὴν τούτου αἰτίαν φησὶ ⁸²· « Διότι συντετελεσμένον ἦν ἐνεύπρεπεία ⁸³, ἢ ἕταξά ἐπὶ σέ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. » Ἐγὼ γὰρ σοι τῆς εὐπρεπείας ταύτης ἐγενόμην αἴτιος, ἐντολαῖς καὶ νόμοις ἰδίους κατακοσμήσας.

ιε'. Καὶ ἐπεποίθης ἐν τῷ κάλλει σου. Αὕτη τῶν κακῶν ἡ ἀρχή, τὸ καταλιπεῖν μὲν τὴν θεῖαν ἐλπίδα, τοῖς δὲ οἰκείοις ἐναθρύνεσθαι κατορθώμασι. « Καὶ ἐπόρνευσας ἐπὶ τῷ ὀνόματι σου, καὶ ἐξέχεας τὴν παρτίαν σου ἐπὶ πάντα πάροδον αὐτῷ ἐγένετο ⁸⁴, καὶ οὐκ ἔσται ⁸⁵. » Ὀνομαστοτάτη, φησὶ, γενομένη, καὶ μέγα διὰ τοῦτο φρονήσασα, ἐμοῦ μὲν ἀπέστης, εἰς ἐσχάτην δὲ ἀκολασίαν ἐξώκειλας, οὐχ ἕνα ἐραστὴν, οὐδὲ δύο δεχομένη, ἀλλὰ πάντα τὸν διὰ σοῦ παρελθόντων

circumpositum, a legis jugum : « in aurem naso injectam, a vitulis dehortationem, quæ sit per mandata freni instar adhibita, translatione a tauris desumpta, qui ferreum annulum naribus excipiunt, quo huc atque illuc circumducuntur. Et bobus eorum audaciam comparari, **779** testis quoque est Oseeas propheta qui ex persona Domini loquens, ait : « Sicut juvenca caestro percita insauit Ephraim ». » Per inaures vero auribus adhibitas bonam significat doctrinam, ornamentum auribus per obedientiam imponentem coronam; vero capiti impositam, eam dicit gloriam, quæ pietate, et cultu legis, atque adeo ex omnibus bonis comparata sit.

Vers. 13. *Et ornata es auro et argento, et indumenta tua byssina, et subtilia ex crinibus contexta, et varia.* Et unumquodque horum ita potest intelligi. Et illud ad ea quæ dicta sunt addere opus est, non solum spiritualia innui per ea quæ dicta sunt, sed etiam beneficia ad corpus pertinentia significari. Statim enim ex Ægypto abeuntis vasa argentea et aurea inuolati Ægyptios spoliarunt, justam violenti operis repetentes mercedem. Insuper earum quoque gentium, quæ Palæstinam incolebant, omnes facultates deprædati sunt. Significat itaque, præter spiritualia bona, eorum quoque quæ ad corpus pertinent abundantiam. Idcirco subjicit : « Similam, mel, et oleum comedisti. » Omnibus, inquit, terræ bonis potita es ad fruendum. « Et valde, valde pulchra facta es. » Observans legem adeptus es decorem ab ipsius legis cultu profectum. « Et directa es in regnum. » Ita, inquit, aucta es in regnum, ut formidabilis facta sis omnibus finitimis, et regium honorem perceperis. Hoc enim innuit his quæ subjicit :

Vers. 14. *Et exiit tibi nomen in pulchritudine tua in gentibus. 780* Illustris enim facta es, et celebris ubique. Deinde etiam hujusce rei causam declarat : « Quia completum erat in decore, quem posui super te, dicit Adonai Dominus. » Ego enim tibi decoris istius auctor eram, qui propriis præceptis et legibus te instruxeram.

Vers. 15. *Et confisa es in pulchritudine tua.* Hoc est malorum initium, spem divinam abjecisse, suisque prosperis gloriari successibus. « Et fornicata es in nomine tuo, et effudisti fornicationem tuam super omnem transentem; ipsi fiebat, et non erit. » Cum nobilissima facta esses, inquit, et idcirco maxime gloriaberis, a me defecisti; in extremam autem lasciviam delapsa es, non unum aut alterum excipiens amatorem, sed omnes qui per te transire

⁷⁷ Osee iv, 16.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ περιδ. Mallet legere κάθεμα. ⁷⁸ Alii τριχαπτά. ⁷⁹ σφ. Non repetitum supra. p. 8. ⁸⁰ καὶ — βασι. Hæc existant tantum in ed. Compl. et Grab., des. autem supra, p. 8. *Hebr.* et prospera fuisti in regno. ⁸¹ Supra, l. c. σου, juxta rec. loci. ⁸² ἐν. Supra, l. c. ἐπὶ. ⁸³ φησὶ. Des. in B. ⁸⁴ εὐπρ. Apud LXX, sequi ἐν τῷ ὀνομασθέντι. ⁸⁵ αὐτ. ἐγ. Ita Compl. juxta *Hebr.* ⁸⁶ x. οὐκ ἔσται. Des. apud LXX, nec immerito, cum duplex sit interpretatio.

cupierant, et cum unoquoque * ipsorum præter legem habebas consuetudinem. Hoc enim declaravit cum dixit: « Ipsi fiebat, et non erit; » id est cum aliis conjuncta es, ad quos nihil atinebas: siquidem mihi a principio teipsam dedicasti. Et fornicationem hic idolorum cultum vocat: et omnem transeuntem, diversas dæmonum insidias.

VERS. 16. *Et sumpstisti de vestimentis tuis, et fecisti tibi ipsi idola consuta, et fornicata es super eis: et non ingredieris, quæ non erunt, neque fient.* Nova, inquit, et incredibilia tua idololatriæ instituta. Non enim aliorum tantum æmulata es mala, sed ipsa etiam alia excogitasti, idolorum imaginibus e vestibus confectis, diisque nuncupatis, **781** cum præsertim talia omnia tibi per legem interdixissem.

VERS. 17. *Et sumpstisti vasa tua splendida ex argento meo, et ex auro meo, ex iis quas dedi tibi, et fecisti tibi imagines masculorum, et fornicata es cum eis.* A me, inquit, argentum et aurum accipiens, deosque ex meis donis fabricans, meo cultui eos prætulisti. Imagines autem masculorum appellavit, quia fornicationem idololatriam per translationem nominat.

VERS. 18, 19. *Et sumpstisti, inquit, vestimentum tuum varium, et induisti ea, et oleum meum, et thymiana meum posuisti ante faciem eorum. Et panes quos dedi tibi: similam, et mel, et oleum (quibus) cibavi te, ea posuisti ante faciem ipsorum in odorem suavitatis.* Quæ a me, inquit, accepisti bona, hæc adulteris illis dæmonibus offerebas, aliis eos instruens et adornans, aliis libamina et sacrificia peragens.

Et factum est, dicit Adonai Dominus. (VERS. 20.) Et sumpstisti filios tuos, et filias tuas, quas genuisti, et sacrificasti eis in consumptionem. Deinde reprehensio est per ironiam. « Quasi parum fornicata esses. » Ex quibus apertum est, et maxime perspicuum, fornicationem hic idolorum cultum ab eo vocari.

VERS. 21, 22. *Et jugulasti, inquit, filios tuos, et dedisti eos, ut expiaret eos ipsis. 782* Hoc præter omnem fornicationem tuam, et abominationes tuas. **B** Omnium enim revera et improbissimum, et maxime detestabile, injusta filiorum cædes, quam insani illi, ut expiatio fieret, perpetrabant, utque liberationem a malis, ut stulte opinabantur, sibi conciliarent. « Et non meministi diei * infantie tuæ, quando eras nuda, et ignominiosa, et inquinata sanguine tuo, et vixisti. » Non revocasti,

ἄθελήσαντα· καὶ συνεγίνου ἐκάστῳ παρανόμῳ; δεχομένη τὴν συνουσίαν. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν ἰρηκῶς· « Αὐτῷ ἐγίνετο, καὶ οὐκ ἔσται· » τούτέστι, Συνήπτου ἑτέροις, οὐδαμῶθεν αὐτοῖς ἀρμόττουσα· ἔμοι γὰρ σαυτὴν ἐξ ἀρχῆς ἀνατέθεικας. *Πορνεῖαν* δὲ ἐνταῦθα τὴν εἰδωλολατρίαν καλεῖ· πάντα δὲ κάρσον, τὰς διαφορὰς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλὰς.

ις'. *Καὶ ἔλαβες ἐκ τῶν ἱματίων σου, καὶ ἐποίησας σεαυτῇ εἰδῶλα ραπτὰ, καὶ ἐξεπόρνευσας ἐπ' αὐτὰ, καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃς, ἃ οὐκ ἔσται* ⁸¹, οὐδὲ μὴ γένηται. Καίνῃ, φησὶ, καὶ παράδοξά σου τὰ τῆς εἰδωλολατρίας ἐπιτηδεύματα. Οὐ γὰρ μόνον τὰ τῶν ἄλλων ἐξήλωσας κακὰ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἕτερα ἐπενήσας, ἐξ ἱματίων εἰδώλων εἰκόνας κατασκευάσασα, καὶ θεοὺς ἀναγορεύσασα, καὶ ταῦτα ἐμοῦ σοι διὰ τοῦ **B** νόμου τὰ τοιαῦτα ⁸² ἀπαγορεύσαντος.

ιζ'. *Καὶ ἔλαβες τὰ σκεύη τῆς καυχισσεως σου ἐκ τοῦ ἀργυρίου μου καὶ ἐκ τοῦ χρυσοῦ μου, ἐξ ὧν δέδωκά ⁸³ σοι, καὶ ἐποίησας σεαυτῇ εἰκόνας ἀρβενικῆς, καὶ ἐπόρνευσας ἐν αὐταῖς.* Παρ' ἐμοῦ, φησὶ, τὸν ἄργυρον, καὶ τὸν χρυσὸν λαμβάνουσα, θεοὺς ἐκ τῶν ἐμῶν κατασκευάζεις δωρεῶν, καὶ τούτους τῆς ἐμῆς προσελθούσας θεραπείας. *Εἰκόνας δὲ ἀρβενικῆς ὠνόμασεν*, ἐπειδὴ *πορνεῖαν* τὴν εἰδωλολατρίαν τροπικῶς ⁸⁴ ὀνομάζει.

ιη', ιθ'. *Καὶ ἔλαβες, φησὶ, τὸν ἱματισμὸν σου τὸν ποικίλον, καὶ περιέβαλες αὐτὰ ⁸⁵, καὶ τὸ ἐλαῖον μου καὶ τὸ θυμαμά μου ἔθηκας πρὸ προσώπου αὐτῶν.* Καὶ τοὺς ἄρτους, οὓς ἔδωκά σοι, σιμιθάλιν καὶ μέλι, καὶ ἐλαιὸν ἐψώμισά σε, καὶ ἔθηκας αὐτὰ πρὸ προσώπου αὐτῶν ἐν ὀσμῇ εὐωδίας. « Αἱ παρ' ἐμοῦ, φησὶν, ἐλάμβανες ἀγαθὰ, ταῦτα τοῖς μοιχοῖς ἐκείνοις προσέφερες δαίμοσι. τοῖς μὲν αὐτοῖς κατακοσμοῦσα, καὶ καταποικιλλουσα, τοῖς δὲ τὰς θυσίας καὶ τὰς σπονδὰς ἐπιτελοῦσα.

Καὶ ἐγένετο, λέγει Ἄδωναι Κύριος. (κ') Καὶ ἔλαβες τοὺς υἱοὺς σου καὶ τὰς θυγατέρας σου, ἃς ⁸⁶ ἐγέννησας, καὶ ἔθυσας αὐτοῖς εἰς ἀνάλωσιν ⁸⁷. Ἔϊτα κατ' εἰρωνεῖαν ὁ ἔλεγχος. « Ὡς μικρὰ ἐξεπόρνευσας ⁸⁸. » Ἐξ ὧν δῆλον, καὶ λίαν σαφές, ὅτι *πορνεῖαν* ἐνταῦθα τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν καλεῖ.

κα', κβ'. *Καὶ ἐσφαξας, φησὶ, τὰ τέκνα σου ⁸⁹ καὶ ἔδωκας αὐτὰ ἐν τῷ ἀποτροπιάζεσθαι ⁹⁰ σε αὐτὰ αὐτοῖς.* Τοῦτο παρὰ πᾶσαν τὴν *πορνεῖαν* καὶ τὰ βδελύγματα σου. Πάντων γὰρ τῶ ὄντι καὶ μυσarrώτατον, καὶ μαρῶτατον, ἢ ἄδικος τῶν παιδῶν σφαγή, ἣν ἐπετέλουν οἱ μεμνηότες ἀποτροπιαζόμενοι, καὶ κακῶν ἀπαλλαγῆν, ὡς ἀνοήτως ὑπελάμβανον, σφίσιν αὐτοῖς μηχανώμενοι. « Καὶ οὐκ ἐμνήσθης τῆς ἡμέρας τῆς νηπιότητός σου, ὅτε ἦσθα γυμνή, καὶ ἀσχημονοῦσα, καὶ πεφυρμένη ἐν τῷ αἵματι σου, καὶ

VARIE LECTIONES.

⁸¹ ἃ οὐκ ἔσται. Hæc idem ex gemina interp. orta sunt, et des. apud LXX. ⁸² τοιαῦτα. B. add. πάντα. ⁸³ B ἔδωκα, juxta rect. lect. ⁸⁴ τρ. Ex B suppl. ⁸⁵ αὐτὰ. Ita quoque A et B juxta Alex. Alii αὐτά. ⁸⁶ ἃς -- ἀναλ. Supra, t. I, p. 85 et p. 357, erat, οὓς ἐγέννησάς μοι, καὶ προσήνεγκας αὐτοῖς τοῖς ἐρασταῖς σου. Infra, Gr. Aff. Curat. serm. 7, leg. ἃς ἐγ. μοι, καὶ προσήγαγες αὐτοῖς τοῖς ἐρ. σου. ⁸⁷ εἰς ἄν. Hebr. ad comedendum. ⁸⁸ ὡς μ. ἐξέπ. Hebr. an minus est illud fornicationibus tuis? ⁸⁹ σου Hebr. meos. ⁹⁰ ἐν τῷ ἀποτρ. Hebr. cum traduces...

ἔψα· ὄκ· Ἐλαβες, φησίν, εἰς νοῦν τὰ πρότερα, ἄ
 ὅπως σε γυμνήν οὖσαν, καὶ πάσης προνοίας ἀστερη-
 μένην καὶ τῷ εἰδωλικῷ αἵματι πεφοινιγμένην, λαβὼν
 ἀπλούςά τε καὶ ζωῆς καὶ πάσης κηδεμονίας ἀπο-
 λαύσαι πεποίηκα.

κγ· Καὶ ἐγένετο μετὰ πάσας τὰς ἀδικίας σου, οὐαὶ
 οὐαὶ σοι, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Καρπὸν δέ φησι τῆς ἀγνώμονος γνώμης ταύτης δρέπη θρή-
 νων καὶ ὄδυρόν. Ἐἵτα πλατύτερον αὐτῆς διέξεισι
 τὴν ἀσέβειαν.

κδ· κε· Καὶ ᾠκοδόμησας σεσαυτῇ οἰκίαν πορνι-
 κὴν ὡς ἔποιήσας σεσαυτῇ ἐκθεμα ἔν πάσῃ
 πλατείᾳ. Καὶ ἐκ ἀρχῆς ὡς πάσης ὁδοῦ ᾠκοδόμησας
 τὰ πορνείῳ σου, καὶ ἐλυμήνω τὸ κάλλος σου, καὶ
 διήγαγες τὰ σκέλη σου παντὶ παρόδῳ. Ταῦτα
 σαφέστερον ἔν τις καταμάθοι, καὶ ἐκ τῆς τῶν Κριτῶν
 ιστορίας, καὶ ἐκ τῆς τῶν Βασιλείων συγγραφῆς·
 πενταχοῦ γὰρ καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις, καὶ ἐν ταῖς ἀγο-
 ραῖς, ἔστησαν τὰ τῶν εἰδώλων ἰδρύματα· καὶ τὰ
 ἑμάτια δὲ ταύτης τῆς ἀσεβείας ἐπλήρωσαν, καὶ ἐν
 αὐτῇ δὲ τῷ νεφ̄ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀλιτηρίοις δαίμοσιν
 φηδόμελασαν βωμοὺς, ἰνδάλματά τε καὶ ἀπεικά-
 σματα ἐκαίθησαν ἰδρύσαντο. Τοῦτο δὲ κἀνταῦθα ὁ
 Δεισότης κατηγγραῖ, « οἰκίαν πορνικὴν » τὰ εἰδωλικά
 ταμῆν προσεγγραίων. Τὴν δὲ τῆς τοιαύτης πορνείας
 ὑπερβολὴν δελεήσων, δαίμωνσιν αὐτὴν ἄπεισιν ἄπλως
 πῶς συγγενέσθαι βουλομένους προκαμένην, δι' ὧν
 ἐπλήρωσεν εἰδώλων καὶ τὰς ὁδοὺς, καὶ τὰς πλα-
 τείας, καὶ τὰς ἀγοράς, καὶ τὸ τῆς εὐσεβείας ἐλυμή-
 νατο κάλλος, καὶ πάντα πάροδον εἰς τὴν τοιαύτην
 ἀπολασίαν ὑπεδέξτε, νῦν μὲν τοὺς τῶν Αἰγυπτίων,
 νῦν δὲ τοὺς τῶν Ἀσσυρίων καὶ Χαλδαίων προσκυνή-
 σασα θεοὺς. Καὶ τοῦτο διδάσκων ἐπήγαγε·

Καὶ ἐπληθύνσας τὴν πορνείαν σου. (κς·) Καὶ
 ἐξεπόρνυσας ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Αἰγύπτου τοὺς
 ὀμορύντάς σοι τοὺς μεγαλοσάρκους, καὶ πολ-
 λαχῶς ἐξεπόρνυσας τοῦ παροργίσαι με. Τροπικῶς
 δὲ πάλιν μεγαλοσάρκους, τοὺς μεθ' ὑπερβολῆς τῆ τῶν
 εἰδώλων θεραπείᾳ προστετηχότας ὠνόμασεν. Οὗτοι
 γὰρ καὶ τράγους, καὶ βόας, καὶ πρόβατα, κύνες τε
 καὶ πιθήκους, καὶ κροκοδείλους, καὶ ἴβεις, καὶ ἰέρα-
 κας προσεκύνθησαν.

κε· Καὶ ἰδοὺ ἔκτανῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σέ,
 καὶ ἐξαρθῶ τὰ ῥόμμά σου, καὶ παραδώσω σε εἰς
 ψυχὰς μισούντων σε, θυγατέρας ἀλλοφύλων,
 τὰς ἔκκλινοῦσας ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου, ἧς ἠσέ-
 θησας. Κινήσω, φησίν, εἰς παιδεῖαν τὴν χεῖρά μου,
 καὶ γυμνώσω σε τῆς τοῦ νόμου λαμπρότητος, καὶ
 ἐπιγάρτον σε τοῖς ἐχθροῖς καταστήσω, καὶ τὰς ἐκ
 γειτόνων πόλεις ἐπιγελαῖν σοι ποιήσω, αἱ τὴν τῆς
 σῆς ἀσεβείας ὑπερβολὴν οὐκ ἐξήλωσαν.

κη· κθ· Καὶ ἐξεπόρνυσας, φησίν, ἐπὶ τοὺς
 υἱοὺς Ἀσσοῦ, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐνεπλήσθης,

inquit, in memoriam pristina, ut ego te nudam et
 omni providentia orbatam, atque idolorum san-
 guine pollutam excipiens ablui, auctorque fui ut
 et viveres, et omni cura te protegi intelligeres.

Vers. 23. *Et factum est post omnes iniquitates
 tuas, va, va tibi, dicit Adonai Dominus. Fructum
 autem, inquit, hujus ingratae tuae mentis lamentationem percipis et luctum. Deinde fusius illius impietatem recenset.*

Vers. 24, 25. *Et aedificasti tibi domum fornicationis, et fecisti tibi prostitutionem in omni platea. Et in principio omnis viae aedificasti lupanaria tua, et corrupisti pulchritudinem tuam, et divisisti crura tua omni transeunti. Haec apertius cognosci possunt ex historia Judicum, et ex libro Regnorum. Ubique enim in domibus, et in foris statuerunt idolorum statuas: atque haec impietate domos compleverunt, et in ipso Dei templo perniciosis daemonibus aras construxerunt, ubi simulacra daemonumque imagines posuerunt. Et hoc 783 Dominus hic accusat, « domum fornicationis » idolorum nuncupans delubra. Et hujusce fornicationis exsuperantiam redarguens, ostendit ipsam omnibus congredi cupientibus omnino prostitutam esse per ea idola, quibus vias, plateas, et omne forum complevit, pietatisque corrumpit pulchritudinem, omnemque transeuntem ad istiusmodi excepit lasciviam, modo Aegyptiorum, modo Assyriorum, et Chaldaeorum deos adorans. Idque docens subjicit:*

Et multiplicasti fornicationem tuam. (Vers. 26.) Et fornicata es super filios Aegypti finitimos tuos, magnos carnibus, et multis modis fornicata es ad irritandum me. Per translationem rursus magnos carne eos, qui supra modum idolorum cultui addicti erant, nominavit: qui hircos, et boves, et oves, canesque, et simias, et crocodilos, et ibes, et accipitres adorabant.

Vers. 27. *Et ecce extendam manum meam super te, et auferam legitima tua, et tradam te in animas odientium te, filias alienigenarum declinantes a via tua, qua impie egisti. Movebo, inquit, ad disciplinam manum meam, et spoliabo te splendore legis, et te hostibus tuis constituam ludibrium, finitimasque vicinorum urbes adducam ut tibi illudant, quae tuae impietatis exsuperantiam minime sunt aemulatae.*

Vers. 28, 29. *Et fornicata es, inquit, super filios Assur, et ne sic quidem expleta fuisti, et fornicata*

VARIÆ LECTIONES.

ἄ· κ. ἔξ. Des. in Hebr. ἄδ. Supra, p. 8, καχίας, juxta rec. lect. ὄαὶ, οὐαὶ σοι. Des. supra, l. c. οἰκ. πορν. Hebr. aedes fornicatas. Ita quoque vers. 31 et 39. ἔκθ. Hebr. loca excelsa. ἄδ. Supra, p. 8, ἀρχὴν. ἄδ. Καὶ ἰδοὺ. Ita Compl. juxta Hebr. τὰς — ἠσεβ. Hebr. quas puluit (via tuae sceleratae). ὄδ. ἡ. B., sed ed. prior hab. πάσης. ὄδ. τοὺς υἱοὺς. Ita Compl. juxta Hebr. Alii, τὰς θυγατέρας.

es, et non **784** es satiata. Et multiplicasti lupanaria tua ad terram Chanaan, et in Chaldaeos, neque in his expleta es. Unaquæque natio, inquit, propriis servivit idolis : tu vero cum omnium adoraveris deos, et omnium idolorum, quæ sunt ubique terrarum, cultum amplexa sis, nondum tamen, ne hodie quidem, ulla te impietatis satietas cepit.

Vers. 50. Quo mundabo cor tuum, dicit Adonai Dominus, cum facias tu hæc omnia opera mulieris adulteræ licentia abutentis? Quam, inquit, tua impietate dignam tibi pœnam infligam? quo adhibito remedio ulcera tua putrida expurgabo? ausa es enim opera mulieris, quæ a fronte pudorem abstersit, impudenterque et propalam intemperantiam profletur. « Et fornicata es tripliciter in filiabus tuis. » Iniquitas tua subjectarum tibi urbium comparatione triplex est, et quam oportuit fuisse pietatis magistram, hæc omnis impietatis exstitit exemplar.

Vers. 51. Cum ædificaveris, inquit, lupanar tuum in principio omnis viæ, et prostitutionem tuam fecisti in omni platea, et non fuisti ut meretrix cogens mercedes. Neque enim rerum necessariorum inopia ad istam lasciviam te redegit : quippe omnibus bonis perfruens, meisque delicate abutens muneribus, quæ a me tibi tribuebantur, illis offerebas. Idcirco similis es mulieri, viro quidem matrimonio conjunctæ, sed adulteris formam prostituenti, **785** et quæ viri sunt elargienti, et amatoribus ea suppeditanti.

Vers. 52. Mulier enim adulterans, inquit, sub viro suo in alienos, similis est tibi, quæ a viro suo accipit mercedes, et in omnibus fornicantibus in eam præstat mercedes. Et hoc idem latius narrans, ut aperte, quam sit illa res absurda, redarguat.

Vers. 53. Omnibus enim, inquit, meretricibus dantur mercedes : tu autem demisti mercedes cunctis amatoribus tuis, et (donis) onerasti eos, ut venirent ad te undiquaque in fornicatione tua. Nemo enim unquam boni aliquid a pessimis dæmonibus accepit : qui vero eis servire instituunt, concessa sibi a Deo bona illis offerentes, eorum dominationem sibi attrahunt. Hoc enim innuit, cum ^o dixit, « et (donis) onerasti eos, ut venirent ad te undiquaque in fornicatione tua. » Iis enim, inquit, quæ illis offerebas, eos hortabaris, ut ad te venientes accurrerent, tecumque continenter versarentur.

Α και ἐξεπόρνευσας, και οὐκ ἐνεπίμπλω. Και ἐπλήθυνσας τὰ πορνεία σου πρὸς γῆν Χαναάν, και εἰς τοὺς Χαλδαίους, και οὐδὲ ἐν τούτοις ἐνεπλήσθης. Ἐκαστον, φησὶν, ἔθνος ἰδίοις εἰδώλοις ἐδούλευσε· οὐ δὲ τοὺς ἀπάντων προσκυνήσασα θεοὺς, και τῶν πανταχοῦ εἰδώλων τὴν θεραπείαν ἀσπαζομένη, κόρον τῆς ἀσεβείας οὐδέπω και τήμερον ἔλαβες.

λ'. Τίτι καθαριῶ τὴν καρδίαν σου ^o, λέγει Ἄδωναι Κύριος, ἐν τῷ ποιῆσαι σε πάντα ταῦτα ἔργα γυναικὸς πόρνης παθήσιαζομένης ^o; Ποίαν, φησὶν, ἀξίαν τῆς ἀσεβείας ἐπαγάγω σοι τιμωρίαν; τοῖς φαρμάκῳ χρησάμενος ποιησομαι τῶν δυσωδῶν ἐλκῶν σου τὴν κάθαρσιν; τετολμηκας γὰρ ἔργα γυναικὸς τὴν μὲν αἰδῶ τῶν μετώπων ἀποξυσάσης, ἀναισχύντως δὲ και προφανῶς τὴν ἀκολασίαν μετερχομένης. « Καὶ ^o ἐξεπόρνευσας τρισὼς ἐν ταῖς θυγατράσι σου. » Τῶν ὑπηκόων σου, φησὶ, πόλεων ἢ σὴ παρανομία τριπλασίον ἐστὶ, και ἦν ἔδει διδάσκαλον τῆς εὐσεβείας γενέσθαι, αὐτὴ πάσης ἀσεβείας ἀρχέτυπον ἀπεφάνθη.

λα'. Ἐν ^o τῷ οἰκοδομησαι σε, φησὶ, τὸ πορνείδν σου ἐν ἀρχῇ πάσης ὁδοῦ, και τὸ ἐκθεμά σου ἐποίησας ἐν πάσῃ τῇ πλατείᾳ, και οὐκ ^o ἐγένου ὡς πόρνη συνάγουσα μισθώματα. Οὐτε γὰρ ἡ τῶν ἀναγκαίων χρεῖα ἐπὶ ταύτην σε ἤγαγε τὴν ἀκολασίαν· πάντων γὰρ ἀπολαύουσα τῶν ἀγαθῶν, και τοῖς ἔμοις ἐντροφύσασα δούροις, τὰ παρ' ἐμοῦ σοι διδόμενα προσέφερες ἐκείνοις. Διὸ γυναικὶ ἔοικας, ἀνδρὶ μὲν συνεζευγμένη, μοιχοῖς δὲ τὴν ὥραν προτεμένη, και τὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐκφερούση, και τοῖς ἔρασταῖς χορηγούση.

λβ'. Ἢ γυνὴ γάρ, φησὶ, και ^o μοιχωμένη ὑπὸ τὸν ἀνδρα αὐτῆς εἰς ἀλλοτρίους, ὁμοίῳ ^o σοι, ἢ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς λαμβάνουσα μισθώματα, και πᾶσι τοῖς ἐκπορνεύουσιν ^o εἰς αὐτὴν προσδιδούσα μισθώματα. Καὶ τὸ αὐτὸ πλατύτερον διεξιῶν, ἵνα σαφῶς διελέγξῃ τὴν ἀποπίαν.

λγ'. Πάσαι γὰρ ^o, φησὶ, πόρνοις δίδονται μισθώματα, σὺ δὲ προσέδωκας ^o μισθώματα πᾶσι τοῖς ἔρασταῖς σου, και ἐφόρτιζες αὐτοὺς τοῦ ἐρχεσθαι πρὸς σὲ κυκλόθεν ἐν τῇ πορνείᾳ σου. Οὐδεὶς γὰρ οὐδὲν ἀγαθὸν παρὰ τῶν ἀλαστόρων δαιμόνων ἐδέξατο πώποτε· οἱ δὲ τούτοις δουλεύειν αἰρούμενοι, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ χορηγούμενα τούτοις προσφέροντες, τὴν τούτων δεσποτείαν ἐφέλκονται. Τοῦτο γὰρ ἠμίξατο εἰρηκῶς· « Καὶ ἐφόρτιζες αὐτοὺς τοῦ ἐρχεσθαι πρὸς σὲ κυκλόθεν ἐν τῇ πορνείᾳ σου. » Δι' ὧν γὰρ, φησὶ, προσέφερες, προέτρεπες αὐτοὺς προσθέειν σοι, και προστρέχειν, και διηνεκῶς συνεῖναι.

VARIE LECTIONES.

¹ τὰ πορν. Montf. in Hexapl. ad h. l. habet τὰς πορνείας. ² Τίτι καθ. τ. κ. σου. Rec. apud LXX, lectio est, Τί διαθῶ τὴν θυγατέρα (Α τὰς θυγατέρας) σου. Sed Hebr. Quam infirmum factum est cor tuum! ³ παθήσια. Des. apud LXX, sed suppletum est in edit. Grab. ⁴ και — θυγ. σου. Des. in Hebr. ⁵ Ἐν — ὁδοῦ. Ita Compl. ⁶ οὐκ. Ita quoque supra, p. 9. Alii omittunt οὐκ. quod tamen agnoscunt A et B ac Compl. ⁷ και. Des. in B et supra, p. 9. ⁸ ἢ — ἀλλοτρ. Des. apud LXX, exstant autem in B et supra, p. 9, juxta Hebr. ⁹ ὁμοίᾳ — προσδ. μισθ. Des. in Hebr. ¹⁰ ἐκπ. Supra, p. 9. ἐκπορνεύσασιν. ¹¹ γάρ. B φησὶ, quod supplevimus. Aliter autem hic vers. legitur apud LXX, nec non infra, ad Mich. 1, 7. ¹² Supra, p. 9, προσέδωκας.

18. Καὶ ἐγένετο ἐν σοὶ διστραμιμένον παρὰ τὰς ἁ
 γυναῖκας ἐν τῇ πορνείᾳ σου, καὶ μετὰ σὲ οὐ πορ-
 ρεύσουσιν· ἐν τῷ γὰρ προσδιδόναι σε μισθώματα,
 καὶ ¹² μισθώματα μὴ διδοσθαί σοι, γέγονεν ἐν
 σοὶ διστραμιμένα. Ἔοικας μὲν γάρ, φησί, ταῖς
 ἀκολάτοις γυναίξιν, ταῖς ἅπασιν προκειμέναις κατὰ
 τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐραστὰς κοινωνίαν· τὸ δὲ
 μισθὸν ὀρέγεις, ἀλλὰ μὴ λαμβάνεις, ἐναντία πάλιν
 ἐκείναις δρῶσα διατελεῖς· διὰ καὶ τὰς πρὸ σου, καὶ
 τὰς μετὰ σὲ, κατὰ τοῦτο τῆς ἀκολασίας τὸ εἶδος νε-
 νίκηκας. Οὕτως αὐτῆς τὴν παρανομίαν γυμνώσας,
 ἐκ τῶν ἔργων τὴν προσηγορίαν ἐπιτίθει, καὶ
 φησιν·

19. Διὰ τοῦτο, πόρνη, ἄκουε λόγον Κυρίου.
 Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄνθ' ὧν ἐξέχεας τὸν
 χαλκόν σου, καὶ ¹⁴ ἀποκλυφθήσεται ἡ αἰσχύνη
 σου ἐν τῇ πορνείᾳ σου πρὸς τοὺς ἐραστὰς σου
 καὶ εἰς πάντα τὰ ἐνθυμήματα τῶν ἀνομιῶν σου,
 καὶ ἐν τοῖς αἵμασι τῶν τέκνων σου, ὧν δέδωκας
 αὐτοῖς. Ὑπόχαλκον καλεῖται νόμισμα τὸ ἀδόκιμον,
 καὶ ὁλῶν ἐτέρων ἐπιμίξιαν δεξάμενον. Ἐπειδὴ τοίνυν,
 φησί, τοῖς ἐμοῖς νόμοις οὐκ ὀλίγην τινὰ παρανομίαν
 ἀνέμιξας, ἀλλὰ πολὺν ἐξέχεας τὸν χαλκόν, ὡς μὴδὲ
 φαίνεσθαι λοιπὸν τοῦ χρυσοῦ τὴν φύσιν, ἀλλ' ὅλον
 σου τὸ νόμισμα θεωρεῖσθαι χαλκοῦν, ¹⁶ γυμνώσω σὲ
 λοιπὸν τῆς ἐμῆς προνοίας, καὶ αἰσχύνης ἐμπλήσω,
 τῆς παντοδαπῆς σε παρανομίας δίκας πραττόμενος,
 διαφερόντως δὲ τῆς ἀδίκου τῶν τέκνων σου σφαγῆς,
 ἣν τοῖς μαιφόνους προσήνεγκας δαίμοσι.

20. Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σὲ συνάγω πάντα
 τοὺς ἐραστὰς σου, ἐν οἷς ἐπεμίγησιν ἐν αὐτοῖς,
 καὶ πάντα οὗς ἠγάπησας, σὺν πάσιν ¹⁴ οὗς ἐμί-
 σεις, καὶ συνάξω αὐτοὺς ἐπὶ σὲ κυκλόθεν. Δι'
 αὐτῶν, φησί, τῶν ἐραστῶν σου τιμωρήσομαι σε·
 ἐξήλωσας Χαλδαίων καὶ Ἀσσυρίων, Χαναανίων τε
 καὶ Αἰγυπτίων τὴν ἀσέβειαν· τοῦτοις ὄργανοις χρη-
 σσομαι κατὰ σοῦ, τὰς ἀξίας σοὶ ἐπιφέρων τιμωρίας·
 συνάψω δὲ τοῖς ἐρασταῖς σου καὶ τοὺς ὑπὸ σοῦ μισου-
 μένους, ἵνα καὶ οὗτοι κάκεινοι τὴν πολλὴν σου παρα-
 νομίαν θεάσωνται. « Ἀποκαλύψω γάρ, φησί, τὰς κα-
 κίας σου ¹⁷ πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἔθονται πᾶσαν τὴν
 αἰσχύνην σου. »

21. Καὶ ἐκδικήσω σε ἐκδικήσει μοιχαλίδων ¹⁸
 καὶ ἐκχεουσῶν αἷμα, καὶ θήσω σε ἐν αἵματι θυμοῦ
 μου καὶ ζήλου. Ἀνδροφόνων γάρ καὶ μοιχευτῶν
 γυναικῶν τίσεις δίκας· ὧν γὰρ ἐμιμήσω τὴν παρα-
 νομίαν, τοῦτων δέξῃ τὴν τιμωρίαν.

22. Καὶ παραδώσω σε εἰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ
 κατασκάψουσι τὸ πορνεῖόν σου. Τουτέστι, τὰ τῶν
 δαιμόνων τεμένη. « Καὶ καθελούσι τὴν βάσιν σου ¹⁹. »
 Τὸν θεῖον νεῖον διὰ τοῦτων ἠνίκατο· βάσις γὰρ αὐ-
 τῶν, καὶ κρηπίς, καὶ ὑποβάθρα, ἣ ἐν ἐκείνῳ ἐπιτε-
 λουμένη λατρεία. « Καὶ ἐκδύσουσί σε τὰ ἱμάτιά σου,

VERS. 34. *Et factum est in te perversum praeior
 mulieres, in fornicatione tua, et post te non forni-
 cabuntur. Eo enim quod tu das mercedes, et merce-
 des non dantur tibi, factum est in te perversum.*
 Similis enim facta es, inquit, lascivis mulieribus,
 quæ omnibus prostitutæ sunt, multorum admittens
 consuetudinem : quod vero non accipias, sed præbeas
 mercedem, contraria rursus illis facere perseveras :
 786 quapropter et eas, quæ ante fuerunt, et quæ
 post futuræ sunt, istiusmodi lasciviæ genere vi-
 cisti. Ita detecta ipsius iniquitate, a rebus ei nomen
 imponens ait :

VERS. 35, 36. *Idcirco, meretrix, audi verbum Do-
 mini. Hæc dicit Adonai Dominus : Eo quod effu-
 disti æs tuum, et revelabitur ignominia tua in forni-
 catione tua ad amatores tuos, et in omnes cogita-
 tiones iniquitatum tuarum, et in sanguinibus filiorum
 tuorum, quos dedisti eis.* Subæratum vocatur adul-
 terinum numisma, cui alia commista est materia.
 Quando igitur meis legibus, inquit, haud medio-
 crem quamdam iniquitatem admiscuisti, imo mul-
 tum æs effudisti, ita ut quoad reliquum ne auri
 quidem appareat natura, sed totum tuum numisma
 æreum conspiciatur, deinceps te providentia me-
 destitutam ignominia complebo, omnis generis
 iniquitatis tuæ a te repetens pœnas, sed præcipue
 ob injustam filiorum tuorum cædem, quos homi-
 cidis dæmonibus obtulisti.

VERS. 37. *Ideo ecce ego super te congre-
 go amatores tuos quibus commista es, et omnes quos
 amasti, cum omnibus quos oderas, et congregabo
 eos super te circumquaque.* Per ipsos, inquit, ama-
 tores tuos ulciscar te. Æmulata es Chaldæorum,
 Assyriorum, Chananæorum et Ægyptiorum im-
 pietatem : his contra te instrumentalis usus debita
 tibi infligam supplicia, et cum amatoribus tuis eos
 quoque quos odisti conjungam, ut et isti et illi in-
 genteem tuam conspiciantur iniquitatem. « Revelabo
 enim malitias tuas, » inquit, 787 illis, et vide-
 bunt omne dedecus tuum. »

VERS. 38. *Et ulciscar te ultione adulterarum et
 effudentium sanguinem, et ponam te in sanguine
 furoris mei et zeli.* Homicidarum enim et adultera-
 rum mulierum pœnas lues : quarum enim imitata
 es scelera, earum supplicia subibis.

VERS. 39. *Et tradam te in manus eorum, et effo-
 dient lupanar tuum.* Hoc est, dæmonum delubra.
 « Et destruent basin tuam. » His innuit sacrum
 Dei templum : basis enim ipsorum, et crepido, et
 fundamentum, cultus qui in eo exhibebatur. « Et
 exuent te vestimentis tuis, et sument vasa splen-

VARIÆ LECTIONES.

¹² καὶ — διστρ., Supra, p. 9. καὶ σοὶ μισθώματα οὐκ ἐδόθη, ἐγένετο ἐν σοὶ διστραμιμένον. ¹⁴ καὶ. Des.
 in B. ¹⁵ χαλκόν. ¹⁶ Res. lect. est οἷς. ¹⁷ τ. κακ. σου. Hebr. nuditatem tuam. ¹⁸ μοιχ. — αἷμα. Ita
 Compl. ¹⁹ τ. βάσ. σου. Hebr. loca edita tua.

didata tua, et dimittent te nudam et ignominiaze plenam. » Directionem et servitutem his declaravit.

Vers. 40, 41. *Et adducent super te turbas, et lapidabunt te lapidibus, et jugulabunt te gladiis suis, et incendunt domos tuas igne, et facient in te ultiones coram mulieribus multis.* Hæc captivitatibus tempore eveniunt : quæ per translationem dixit petitam ab adultera muliere, quæ lapidibus oppressa occidebatur comburebaturque. Quamobrem in translatione pergens subjecit : « Et facient in te ultiones coram mulieribus multis. » Non autem *mulieres* mulieres vocat, sed per translationem urbes ita nuncupat, quandoquidem ipsam quoque urbem mulieris instar in judicium adducit. Deinde utilitatem a pœna profectam innuit. « Et avertam te a fornicatione, et mercedes non dabis amplius. » Spoliata 788 enim tranquillitate tua, et captiva in servitutem abducta, non habebis amplius in posterum improbæ illius largitionis occasiones ; sed egestas tibi utilitatem conciliabit.

Vers. 42. *Et immittam furorem meum super te, et auferetur zelus meus a te, et requiescam, neque sollicitus ero amplius.* Per translationem rursus, tanquam de homine zelotypia affecto ægre ferente uxoris adulterium, hæc dixit. Adhibito enim supplicio, inquit, lasciviam tuam comprimam, et a cura quam de te habeo solutus ac liber ero : non amplius enim me amatoris tui ad zelotypiam adducent. Hoc autem tibi inferam supplicium :

Vers. 43. *Eo quod non es recordata diei infantiaze tuae, et tristitia afficiebas me omnibus hisce ; et ego ecce vias tuas in caput tuum dedi, dicit Adonai Dominus.* Tu, inquit, attraxisti horum malorum tantam vim, cum nolueris cogitare, qualis ex quali facta sis, et ut te, quæ tenuis eras, et parva, atque omnino ignobilis, celebrem reddidi * et admodum illustrem. « Et sic non feci secundum omnem impietatem tuam in omnibus iniquitatibus tuis. » Nihil tuis, inquit, peccatis dignum sustines : parvum enim est supplicium, si cum impietate conferatur.

Vers. 44. *Hæc sunt omnia, quæcumque dixerunt contra te in parabola, dicentes : Sicut mater, etiam filia.* Tibi convenit, inquit, proverbium illud quod circumfertur, matri similem esse filiam : matrem autem ipsius antea Cheltzæam nuncupaverat.

Vers. 45. *Filia matris tuae 789 tu es, quæ repulisti virum suum et filios suos : et soror sororum tuarum, quæ expulerunt virum suum et filios suos.* His ostendit se non Judæorum tantum esse Deum, sed etiam gentium. Etenim illorum antiquitus Deus appellatus est, antequam ipsi eo detrimento afficerentur,

καὶ λήφονται τὰ σκεύη τῆς καυχῆσεώς σου, καὶ ἀφῆσουσί σε γυμνὴν καὶ ἀσχημονούσαν. » Τὴν πόρθησιν καὶ τὸν ἀνδραποδισμόν διὰ τούτων ἐδήλωσε.

μ', μα'. Καὶ ἀξουσιν ὑπὲρ ²⁶ σέ δχλους, καὶ λιθοβολήσουσί σε ἐν λίθοις, καὶ κατασφάξουσί σε ἐν τοῖς ξίφεσιν αὐτῶν · καὶ ἐμπρήσουσί τοὺς οἴκους σου ἐν πυρὶ, καὶ ποιήσουσιν ἐν σοὶ ἐκδικήσεις ἐνώπιον γυναικῶν πολλῶν. Ταῦτα κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρόν · τροπικῶς δὲ αὐτὰ, ὡς ἐπὶ γυναικὸς διεξῆλθε μοιχευτρίας, καταλυομένης, καὶ σφαττομένης, καὶ ἐμπιπραμένης · οὐ χάριν ἐπιμείνας τῇ τροπῇ ἐπήγαγε · « Καὶ ποιήσουσιν ἐν σοὶ ἐκδικήσεις ἐνώπιον γυναικῶν πολλῶν · οὐ γυναικας δὲ τὰς γυναικας ὀνομάζει, ἀλλὰ τροπικῶς τὰς πόλεις οὕτω καλεῖ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴν πόλιν οὖσαν δίκην γυναικὸς εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγει. « Καὶ ἀποστρέψω σε ἀπὸ πορνείας, καὶ μισθώματα οὐ μὴ προσδῶς ²⁷ ἔτι. » Γυμνωθεῖσα γὰρ τῆς εὐημερίας, καὶ τῇ αἰχμαλωσίᾳ παραδοθεῖσα, οὐκ ἔτι λοιπὸν ξεῖς τῆς κακῆς ἐκείνης χορηγίας τὰς ὕλας, ἥ δὲ σπάνις ὠφελείας σοὶ γενήσεται πρόξενος.

μβ'. Καὶ ἐπαρήσω ²⁸ τὸν θυμὸν μου ἐπὶ σέ, καὶ ἐξαρθήσεται ²⁹ ὁ ζῆλός μου ἐκ σοῦ, καὶ ἀπαύσομαι, καὶ οὐ μὴ μεριμνήσω ³⁰ ἔτι. Τροπικῶς πάλιν, ὡς ἐπὶ ἀνδρὸς ζηλοτυποῦντος τῆς γυναικὸς τὴν μοιχείαν, καὶ ταῦτα ἐφη. Τῇ γὰρ τιμωρίᾳ, φησὶ, χρησάμενος καταπαύσω σου τὴν ἀκολασίαν, καὶ τῆς ἐπὶ σοὶ φροντίδος ἀπαλλαγῆσομαι · οὐκέτι γὰρ με εἰς ζηλοτυπίαν οἱ ἔρασταί σου κινήσουσι. Ταύτην δὲ σοὶ τὴν τιμωρίαν ἐπάξω ·

μγ'. Ἀνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσθης τῆς ἡμέρας ³¹ τῆς ρηπιότητός σου, καὶ ἐλύπεις με ἐν πᾶσι τούτοις · καὶ ἐγὼ ἰδοὺ τὰς ὁδοὺς σου εἰς κεφαλὴν σου δέδωκα, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος. Σὺ, φησὶν, ἐπισπάσω τὴν τῶν κακῶν τούτων φορὰν, οὐ βουληθεῖσα λαβεῖν εἰς διάνοιαν, οἷα ἀνθ' οἷας ἐγένου, καὶ ὅπως σε εὐτελεῖ οὖσαν, καὶ σμικρὰν, καὶ παντελῶς ἄσημον, ἀοιδίμων ἀπέφηνα, καὶ λίαν περιφανῆ. « Καὶ ³² οὕτως οὐκ ἐποίησα κατὰ πᾶσαν τὴν ἀτέλειάν σου ἐν πάσαις ταῖς ἀνομίαις σου. » Οὐδὲν, φησὶν, τῶν ἀμαρτημάτων ἄξιον ὑπομένεις · σμικρὰ γὰρ ἡ τιμωρία τῇ ἀσεβείᾳ συγχρινομένη ³³.

μδ'. Ταῦτά ἐστι πάντα, ὅσα εἶπον κατὰ σοῦ ἐν παραβολῇ, λέγοντες · Καθὼς ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυγάτηρ. Ἀρμόττει σοὶ, φησὶν, ἡ περιφερομένη παροιμία, ὅτι μητρὶ ἔοικεν ἡ θυγάτηρ · μητέρα δὲ αὐτῆς ἄνω τὴν Χετταίαν ὀνόμασε.

με'. Θυγάτηρ τῆς μητρός σου σὺ εἶ, τῆς ³⁴ ἀπωσαμένης τὸν ἄνδρα αὐτῆς καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ ἀδελφῆ τῶν ἀδελφῶν σου, τῶν ἀπωσαμένων τὸν ἄνδρα αὐτῶν καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. Δείκνυσαι διὰ τούτων, ὡς οὐκ Ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν · καὶ γὰρ ἐκείνων πάσαι θεοὶ

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ ὑπὲρ. B ἐπὶ, juxta rec. lect. ²⁷ προσδ. Ita Compl. ²⁸ ἐπαφ. Hebr. requiescere faciam. ²⁹ ἐξαρθ. — σοῦ. Supra, t. I, p. 150, ἀποστήσεται ὁ ζῆλός μου ἀπὸ σοῦ. ³⁰ μερ. Hebr. irascar. ³¹ A et B τὴν ἡμέραν, ut Alex. ³² Καὶ — ἀνομ. σου. Aliter ol LXX. ³³ συγχρ. Ita B, sed ed. prior hab. χρινομένη. ³⁴ τῆς, x. r. λ. Ita Compl.

ἐργημάτισε, πρὶν αὐτοὺς δέξασθαι· τῆς εἰδωλο-
λατρείας τὴν λύθη· διδὸν κάκεινους ἔφη, καὶ
τὸν ἄνδρα ἀπώσασθαι, καὶ τὰ τέκνα, τὸν μὲν Θεὸν
ἀρηθθέντας, τὰ δὲ τέκνα τοῖς δαίμοσι καταθύσαντας.
Εἶτα σαφέστερον τὸν λόγον ποιεῖ·

Ἡ μήτηρ ὑμῶν Χετταῖα, καὶ ὁ πατήρ ὑμῶν
Ἀμορραῖος. (μζ.) Ἡ ἀδελφὴ σου³⁰ ἢ πρεσβυτέρα
Σαμάρεια, αὐτὴ καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς, καὶ ἡ
κατοικοῦσα ἐξ εὐωνύμων σου, καὶ ἡ ἀδελφὴ σου
ἠρρωτέρα ἢ κατοικοῦσα ἐκ δεξιῶν σου, Σόδομα,
καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς. — Πρεσβυτέραν ἀδελφὴν
τὴν Σαμάρειαν φησιν, οὐ κατὰ τὸν χρόνον, ἀλλὰ κατὰ
τὴν τῆς ἀσεβείας διδασκαλίαν ὠνόμασε· κατὰ γὰρ
τὸν χρόνον, ἡ Σόδομα πρεσβυτέρα· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ
τῆς Σαμαρείας πρότερον ἐξήλωσεν ἐπιτηδεύματα,
εἶτα κατὰ μέρος τὴν παρανομίαν ἐξέτεινε, ὡς καὶ
Σοδόμοις ἀπεικασθῆναι. Νεωτέραν δὲ ἀδελφὴν προσα-
γορεύει τὴν Σόδομα, ὡς ὑστερον τὴν πρὸς αὐτὴν
ἀπασαμένην συγγένειαν· τὴν γὰρ τῆς ἀσεβείας κοι-
νωνίαν συγγένειαν προσηγόρευσε. Τὸ δὲ, « ἐκ δεξιῶν
καὶ ἐξ εὐωνύμων, » διὰ τὴν θέσιν τῶν τόπων τέ-
θεικε· τοῖς γὰρ ἐν³¹ Ἱερουσόλοιμοις πρὸς ἀνατολὰς
τετραμμένοις, ἐκ δεξιῶν μὲν τὰ Σόδομα κεῖται· νο-
τιώτερα γὰρ· ἐξ εὐωνύμων δὲ ἡ Σαμάρεια, βορειο-
τέρα διακειμένη. Θυγατέρας δὲ καὶ ταύτης κάκεινης
τὰς ὑποκειμένας καὶ πόλεις καὶ κώμας ὀνομάζει.
ἐπιγαγεῖν

μζ. Καὶ οὐδ' ὡς ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν ἐπορεύ-
θη, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν ἐποίησας·
παρὰ μικρὸν καὶ ὑπέρκεισαι αὐτὰς ἐν πόσιν
ταῖς ὁδοῖς σου. Ἡβήσας, φησὶν, ἐπινοήσας τὰ πο-
νηρὰ ἐκείνων ἐπιτηδεύματα, καὶ κινδυνεύεις τὰ νε-
κητήρια τῆς ἀσεβείας λαβεῖν.

μη. Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἄδωναι Κύριος, εἰ ἐποίησε
Σόδομα ἢ ἀδελφὴ σου αὕτη, καὶ αἱ θυγατέρες
αὐτῆς, ὅν τρόπον ἐποίησας σὺ, καὶ αἱ θυγατέ-
ρες σου. Εἶτα δείκνυσι τὸ διάφορον.

μθ, ν. Πλὴν³² τὸ ἀνόμημα Σοδόμων ἐν ἱπερη-
φανίᾳ, καὶ ἐν πλησμονῇ ἀρτερῶν καὶ εὐθηλαίᾳ³³
ἐσκατέλων αὐτῆ καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς· τοῦτο
ὀπίηχαν ἐν αὐτῇ, καὶ ἐν ταῖς θυγατέρασι αὐτῆς·
καὶ χεῖρα πτωχοῦ καὶ πένητος οὐκ ἀντελαμβά-
νοντο, καὶ ἐμμεγαλύνουν³⁴. Καὶ ἐποίησαν ἀνο-
μήματα ἐνώπιόν μου, καὶ ἐξῆρα αὐτὰς, καθὼς
εἶδον. Ὑπερμαζήσαντες, φησὶ, τῆ τῶν ἀγαθῶν ἀφθο-
νίᾳ εἰς ὑπερηφανίαν καὶ ἀλαζονείαν ἐξώκειλαν,
καὶ ὑπερώρων τοὺς ἐν ἐνδείᾳ οἱ πάσης χλιδῆς ἀπο-
λαύοντες· ὅθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀκολασίαν ἐξέπε-
σαν, καὶ δίκας ὑπέμειναν τῶν ἀσεδημάτων ἀξίας.

νά. Καὶ Σαμάρεια κατὰ ἡμίση³⁵ τῶν ἁμαρτη-
μάτων σου οὐχ ἤμαρτεν, καὶ ἐπλήθυνσας τὰς ἀνο-
μίας³⁶ σου ὑπὲρ αὐτὰς, καὶ ἐδικαίωσας τὰς
ἀδελφάς σου ἐν ταῖς³⁷ ἁμαρτίαις σου, καὶ πάσαις³⁷

A ut idola colerent. Quapropter illos quoque et virum
et filios repulisse dixit, negato Deo, dæmonibusque
filiis immolatis. Deinde apertius loquitur :

Mater vestra Chetwa, et pater vester Amorrhæus.
(VERS. 46.) *Soror tua senior Samaria, ipsa et filia
ejus, et sedens a sinistris tuis : et soror tua junior
sedens a dexteris tuis, Sodoma, et filia ejus. — Se-
niorem sororem, vocavit Samariam, non secun-
dum tempus, sed secundum impietatis doctrinam*
(tempore enim Sodoma antiquior est) : quia Sa-
maria instituta prius æmulata est, deinde paulati-
m auxit facinora, ita ut etiam Sodomis assimilari
potuerit. *Juniorem vero sororem appellat Sodo-
mam, ut quæ posterius cognationem cum ipsa
contraxerit. Impietatis enim communione cognationem*
vocavit. Illud autem, « a dexteris, » et a
sinistris, » propter situm locorum apposuit. Hie-
rosolymitanis enim ad orientem conversis Sodoma
a dexteris sita sunt, ut australiora : a sinistris
vero Samaria, magis vergens ad aquilonem. *Filias*
autem hujus et illius subjectas **790** urbes et vicos
nominat : cupiensque impietatis exsuperantiam
ostendere, subjecit :

Δεῖξαι δὲ βουλόμενος τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολὴν,

VERS. 47. *Et ne sic quidem in viis earum ambula-
sti, neque secundum iniquitates earum fecisti, et pa-
rum abstulisti, et superasti eas in omnibus viis tuis.*
Auxisti, inquit, commentis prava earum instituta,
et periclitaris impietatis præmia percipere.

VERS. 48. *Vivo ego, dicit Adonai Dominus, si fecit
Sodoma soror tua hæc, et filia ejus, quemadmodum
fecisti tu, et filia tua.* Deinde discrimen ostendit.

VERS. 49, 50. *Verumtamen iniquitas Sodomorum
in superbia, et in saturitate panis, et in abundantia
deliciabantur ipsa et filia ejus. Hoc fuit in ipsa, et
in filiabus ejus : et manum mendici et pauperis non
assumebant, et magnifice gloriabantur. Et fecerunt
iniquitates coram me, et abstuli eas, prout vidi.*
Circumduentes, inquit, nimia bonorum abundan-
tia, in superbiam et arrogantiam prolapsæ sunt ;
et eos qui egerent despiciebant, ipsi omnibus deli-
ciis perfruentes ; hinc in extremam lasciviam inci-
derunt, et pœnas impiis facinoribus dignas per-
tulorunt.

VERS. 51. *Et Samaria secundum dimidia pecca-
torum tuorum non peccasti, et multiplicasti iniqui-
tates tuas super eas, et justificasti sorores tuas in
peccatis tuis, et omnibus iniquitatibus tuis quas je-*

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ σου. Rec. lect. est ὁμῶν, contra Hebr. ³¹ ἐν. Ex B suppl. ³² Πλὴν κ, τ. λ. Aliter οἱ LXX, et Hebr.
³³ εὐθ. B præm. ἐν. ³⁴ καὶ ἐμεγ. Ab his verbis incipit vers. 50 apud LXX, et in Hebr. ³⁵ ἡμ. B præm.
τά. Rec. lect. τὰς ἡμίσεις τῶν ἁμαρτιῶν. ³⁶ ἀν. B ἀσεβείας. ³⁷ ταῖς — καὶ. Des. apud LXX. Sed eodem
lectio est infra, ad c. xxiii, 45. ³⁷ πάς. Infra, l. c. præm. ἐν. τ.

cisti. Hanc autem comparationem non facit secundum solam peccati, sed **791** secundum providentiæ qualitatem. Nam tametsi peccasset, et infinita facinora ausa esset Samaria, tamen procul aberat a Dei templo, et vel aliquam certe habebat veniam, cum et sub alius regis imperio degeret, et in sacro Dei templo legitima perficere nequiret. Sodoma autem neque prophetam habebat, neque legislatorem, sed sola naturalis legis doctrina fruebatur. Tu vero, et legem habens, et sacerdotes, et prophetas, et sacrum Dei templum, legitimumque cultum, illarum impietatem consecrata es : quare illas ostendis venia dignas.

VERS. 52. *Et tu, sustine tormentum tuum superans, quo corrupisti sorores tuas in peccatis tuis, quibus inique egisti plus quam eas, et justificasti eas super teipsam.* Haud simpliciter dixit justificasti, sed super teipsam. Tu enim illarum scelera imitata, non habes excusationem qua te defendas, a lege et prophetis adjuta. Illæ vero propter impietatis tuæ exsuperantiam veniam consequi cupiunt. Suscipe igitur tuorum institutorum supplicium : per quæ illis quoque detrimentum attulisti. « Et tu, confundere, et accipe ignominiam tuam, eo quod justificasti sorores tuas. » Si quis in honore constitutus non intelligit, ignominia affectus sensum pristini honoris percipit. Hierosolyma igitur, non cognito honore sibi a Deo concesso, ex obsidione et captivitate suum agnovit Deum. Idcirco **792** a beato Davide edocta exclamat : « Confusio faciei meæ cooperuit me, a voce exprobrantis et obloquentis, a facie inimici et persequentis ¹. »

VERS. 53. *Et avertam, inquit, aversiones earum, aversionem Sodomorum et filiarum ejus, et avertam aversionem Samaritæ et filiarum ejus.* Opus est Scripturæ idiomata novisse. Neque enim aliter ejus consilium percipi potest. Hoc igitur idioma præter alia multa etiam habet, ut et quæ fuerunt tanquam futura narret, et futura ut ea quæ facta sint. Hoc itaque loco similiter res gestas, ut futuras narrat. Aversata est me : Sodoma et subjectæ illi urbes, parique ratione cum subjectis urbibus Samaria : sed ego item aversatus sum, eorunque quæ peccavit exegi pœnas.

Tuamque rursus itidem avertam aversionem in medio earum. (**VERS. 54.**) *Ut portas tormentum tuum, et ignominia officiaris omnibus quæ fecisti, cum tu ad iracundiam provocares me.* Eadem, inquit, tu

¹ Psal. xliii, 16, 17.

ταῖς ἀνομίαις σου αἷς ἐποίησας. Ταύτην δὲ τὴν παρεξέτασιν οὐ κατὰ μὴνην ποιεῖται τὴν τῆς ἀμαρτίας ποιότητα, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς κηδεμονίας. Εἰ γὰρ καὶ ἐξήμαρτε, καὶ μυρία παράνομα ἢ Σαμάρεια τετόλημκεν, ἀλλὰ πόρρω ἦν τοῦ θεοῦ νεῶν, καὶ εἶχε σμικρὰν γοῦν τινα συγγνώμην, ὅφ' ἕτερον μὲν τελοῦσα βασιλεία, ἐπιτελεῖν δὲ ἐν τῷ θεῷ νεῶν τὰ νόμιμα μὴ δυναμένη. Καὶ τὰ Σδόμα δὲ οὐτε προσφήτην εἶχεν, οὐτε νομοθέτην, μόνης δὲ τῆς τοῦ φυσικοῦ νόμου διδασκαλίας ἀπῆλαυς. Σὺ δὲ καὶ νόμον ἔχουσα, καὶ λεπίας, καὶ προφήτας, καὶ τὸν θεὸν νεῶν, καὶ τὴν ἔνομον λατρείαν, τὴν ἐκείνων ἀσέβειαν ἐπετῆδασας· διὰ συγγνώμης ἐκείνας ἀποφαίνεις ἀξίας.

ββ'. Καὶ σὺ κόμισαι τὴν βάσανόν σου ³⁸ ὑπερβάλλουσαν ³⁹, ἐν ⁴⁰ ἧ ἐφθείρας τὰς ἀδελφάς σου ἐν ταῖς ἀμαρτίαις σου, αἷς ἠρόμησας ὑπὲρ αὐτάς, καὶ ἐδικαίωσας αὐτάς ⁴¹ ὑπὲρ σεαυτῆν. Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, ἐδικαίωσας, ἀλλ' ὑπὲρ σεαυτῆν. Σὺ μὲν γὰρ, τὴν ἐκείνων παρανομίαν μιμησαμένη ⁴², οὐκ ἔχεις ἀπολογίαν ὑπὸ νόμου καὶ προφητῶν βοηθουμένη· ἐκείναι δὲ διὰ τὴν τῆς σῆς ἀσεβείας ὑπερβολὴν τυχεῖν συγγνώμης ἐθέλουσι. Δέξαι τοίνυν τῶν σῶν ἐπιτηδευμάτων τὴν τιμωρίαν, δι' ὧν κακείναις ἐπιβλαβὴς ἐγένου. « Καὶ σὺ αἰσχύνθητι, καὶ λάβε τὴν ἀτιμίαν σου, ἐν τῷ δικαιοῦσαι σε τὰς ἀδελφάς σου. » Ὅταν τις ἐν τιμῇ ὦν μὴ συνίη, ἀτιμίᾳ περιβληθεὶς εἰς αἴσθησιν ἔρχεται· τῆς προτέρας τιμῆς. Καὶ Ἱερουσαλήμ τοίνυν, τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεθεῖσαν αὐτῇ μὴ γνωρίσασα τιμὴν, διὰ τῆς πολιορκίας καὶ αἰχμαλωσίας ⁴³ τὸν ἑαυτῆς ἐπέγνω Θεόν· διὸ βοᾷ ὑπὸ τοῦ μακαρίου διδασχθεῖσα Δαβὶδ· « Ἡ αἰσχύνη τοῦ προσώπου μου ἐκάλυψέ με, ἀπὸ φωνῆς ὀνειδίζοντος καὶ καταλαλοῦντος, ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ καὶ ἐκδιώκοντος. »

γγ'. Καὶ ἀποστρέψω, φησὶν, ἀποστρεφὰς ⁴⁴ αὐτῶν, τὴν ἀποστροφὴν Σοδόμων, καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῆς, καὶ ⁴⁵ ἀποστρέψω τὴν ἀποστροφὴν Σαμαρείας, καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῆς. Προσέχει τὰ τῆς Γραφῆς ἰδιώματα εἶδέναι· οὔτε γὰρ δυνατόν ἐτέρωσ αὐτῆς τὸν σκοπὸν διαγνώσαι. Ἐχει τοίνυν πρὸς ἄλλοις πολλοῖς καὶ τοῦτο ἰδίωμα, τὸ καὶ τὰ γεγεννημένα, ὡς ἐσόμενα λέγειν, καὶ τὰ ἐσόμενα ὡς γεγεννημένα. Ὅτε τοίνυν κἀνταῦθα τὰ ἤδη γεγεννημένα, ὡς ἐσόμενα λέγει· « Ἀπεστρέφη με Σόδομα, καὶ αἱ ὅπ' αὐτὴν πόλεις· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Σαμάρεια σὺν τοῖς ὑπηκόοις. Ἀλλὰ καὶ γὰρ ἀπεστρέφη ⁴⁶ καὶ δικὰς ὧν ἤμαρτεν ἐπραξάμην.

Καὶ σοῦ δὲ πάλιν ὡσαύτως ἀποστρέψω τὴν ἀποστροφὴν σου ⁴⁷ ἐν μέσῳ αὐτῶν· (βδ.) ὅπως κομισῇ τὴν βάσανόν σου, καὶ ἀτιμωθήσῃ ἐκ πάντων ὧν ἐποίησας ἐν ⁴⁸ τῷ σε παροργίσαι με.

VARIAE LECTIONES.

³⁸ βάσ. σου. *Hebr.* ignominiam tuam. Sic quoque vers. 54. ³⁹ ὑπερβ. Des. apud LXX. ⁴⁰ ἐν — ἀμαρτ. σου. *Hebr.* quam adjudicabas sororibus tuis, propter peccata tua. ⁴¹ αὐτ. Des. in ed. priori. ⁴² μιμ. Ex B suppl. ⁴³ αἰχμ. B præm. τῆς. ⁴⁴ ἀπ. B præm. τὰς. ⁴⁵ καὶ αὐτῆς. Des. in ed. priori. ⁴⁶ ἀπεστρ. B præm. αὐτῆν. ⁴⁷ σου. Des. in B. ⁴⁸ ἐν — με *Hebr.* cum tu solatio eris illis.

Ταῦτά, φησὶν, ἐκεῖναις πείσῃ καὶ σὺ, καὶ ὧν εἰς Α ἔμπεπλημέληκας δώσεις τὰς δίκας.

ἦ. καὶ ἡ ἀδελφὴ σου Σόδομα, καὶ αὐθυγὰτέρες αὐτῆς ἀποκατασταθήσονται, καθὼς ἦσαν ἀπ' ἀρχῆς· καὶ σὺ⁹⁰, καὶ αὐθυγὰτέρες σου ἀποκατασταθήσεσθε, καθὼς ἦτε ἀπ' ἀρχῆς. — Ἀποκαταστασιν ἐνταῦθα οὐ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τὸ χειρὸν ὠνόμασε· τὸ γὰρ μελετητικὸν ἐπὶ Σοδόμων πάλιν τὸ ἴδιωμα τῆς Γραφῆς πρόσκειται. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὁπερ τὰ Σόδομα, λαμπρὰ ὄντα καὶ ὑπὸ πλεῖστων οἰκούμενα, εἰς τὸ ἀρχαῖον μετέθηκα σχῆμα, καὶ πεποίηκα παντελῶς ἀοίκητα, ὅποια ἦν πρὶν οἰκισθῆναι· οὕτω καὶ σὺ πᾶσαν ἀφελόμενος τὴν εὐπρέπειαν, εἰς τὸ πρότερον εἶδος ἐπανελθεῖν παρασκευάζω.

ἦ. καὶ εἰ μὴ ἦν Σόδομα ἡ ἀδελφὴ σου εἰς ἀκοήν ἐν τῷ στόματί σου, ἐν ταῖς ἡμέραις ὑπερηφανείας σου. Πρὸ τοῦ ἀποκαλυφθῆναι τὰς κακίας σου, ἐν τρόπῳ νῦν δυνειδος εἰ σὺ θυγατέρων Συρίας, καὶ πάντων τῶν κύκλω σου, καὶ⁹¹ θυγατέρων ἀλλοφύλων τῶν περιεχυσῶν σε κύκλω. Εἰ μὴ ἐμεμαθήκεις τῶν Σοδόμων, φησὶ, τὴν τιμωρίαν, καὶ περιεφέρετο ἐν τῷ στόματί σου ἡ ἐκείνων πανωλεθρία, ἐν τρόπῳ νῦν ἡ σὴ πολιορκία ἐν ταῖς τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης πόλεσι, τί πλέον ἂν εἰργάσω κακόν; Οὐδὲ γὰρ τὸ ἐκείνων ὠνησέ σε παράδειγμα, ἀλλ' εἰδύλα τὰ τε ὑπ' αὐτῶν τομηθέντα, τὰ τε ἐπενοχθέντα αὐτοῖς κακὰ, οὐδὲν ἥττον ἐπέμεινας παρανομοῦσα. Διὰ τοῦτο⁹¹

ἦ. καὶ τὰς ἀσεβείας σου, καὶ τὰς ἀνομίας σου σὺ κόμισαι αὐτάς, λέγει Κύριος. Τάδε λέγει Ἰδὼναι Κύριος· Καὶ ποιήσω ἐν σοὶ, καθὼς ἐκοίτησας, ὡς ἠέλμωσας τὴν ἀρὰν⁹², τοῦ παραθῆναι τὴν διαθήκην μου. Ἐχεν ὁ νόμος ἀρὰν τοῖς παραβαίνουσιν αὐτὸν ἐπομένην· ἐκέλευσε δὲ ταύτην τὰς ἐξ φυλάς ἐν τῷ ὄρει τῷ Γηβάλ ἐστῶσας διεξιέναι, καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐπάγειν Ἀμήν, οἷον ὑπογράφοντας, καὶ συντιθεμένους τῇ τοῦ νόμου ἀρᾷ. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶν, οὐδὲ τὴν ἀρὰν ἐφοδῆθης, ἀλλ' ἀδελῶς τὴν ἐμὴν παρέθης διαθήκην, δέξαι τῶν σπερμάτων τὰ δράγματα. Ἐἴτα ὁπισθνεῖται καὶ τὰ μετὰ τὴν τιμωρίαν ἀγαθὰ.

ἦ. Καὶ μνησθήσομαι ἐγὼ τῆς διαθήκης μου τῆς μετὰ σοῦ ἐν ἡμέραις νηπιότητός σου· καὶ στήσω σοὶ τὴν διαθήκην μου αἰώνιον⁹³. Σὺ μὲν γὰρ, φησὶ, τὰς πρὸς ἐμὲ συνθήκας ἐπάτησας, ἐμὲ δὲ οὐδὲ τοῦτο πείσεις παντελῶς σε καταλιπεῖν, ἀλλὰ τῇ παιδείᾳ σε σφρονίσας, καὶ διδάξας εὐγνωμοσύνην, τῶν συνθηκῶν ἐκεῖνων ἀναμνησθήσομαι, ἃς πρὸς σὲ πάλαι ἐποιήσαμην ἐπὶ νηπιῶν οὖσαν· οὕτω δὲ καλεῖ τὸν χρόνον τῆς⁹⁴ ἐν τῇ ἐρήμῳ διαγωγῆς. Ἐκείνη τὴν διαθήκην μου, διαθήκην αἰώνιον. Ὁ στήσω τὴν διαθήκην μου, διαθήκην αἰώνιον. Ὁ τὴν τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν τῆς χάριτος· οὐ τὴν διὰ

quoque patieris, quæ illæ passæ sunt, et eorum quæ in me deliquisti pœnas dabis.

VERS. 53. *Et soror tua Sodoma, et filia ejus, restituentur sicut fuerunt a principio: et tu et filia tuæ restituemini sicut fuistis a principio.*—*Restitutionem hic non in melius, sed in pejus appellavit.* Rursus enim idioma illud Scripturæ, quod in declamationibus obtinere solet, Sodomis appositum est. Quod autem dicit, est hujusmodi: **793** quemadmodum Sodoma, cum essent clara et a plurimis habitata, in pristinam formam restitui, fecique ut prorsus a cultoribus essent vacua, qualia erant antequam ædificarentur: ita et, adempto tibi omni decore, operam dabo ut in pristinam redeas formam.

VERS. 56, 57. *Et nisi fuisset Sodoma soror tua in auditum in ore tuo, in diebus superbæ tuæ. Antequam revelarentur malitiæ tuæ, quemadmodum nunc opprobrium faisti filiarum Syriæ, et omnium quæ in circuitu tuo, et filiarum alienigenarum, circumdantium te in circuitu.* Si non didicisses, inquit, Sodomorum supplicium, et divulgatum fuisset in ore tuo illorum exitium, quemadmodum tua nunc obsidio in Syriæ et Palestinæ civitatibus, quidnam amplius mali perpetrasses? Neque enim illorum tibi exemplum profuit: sed cum noris et quæ illi ausi sunt, et illatas ipsis calamitates, nihilominus delinquere perseveras. Propterea,

VERS. 58, 59. *Impietates tuas et injustitias tuas, tu porta, dicit Dominus (Deus). Hæc dicit Adonai Dominus: Et faciam in te, sicut fecisti, sicut despectisti execrationem, ut violares testamentum meum. Habuit lex execrationem, eos qui violassent ipsam persequentem; jussitque hanc sex tribus in monte Gebal stantes recitare, et omnem populum respondere Amen, quasi legis execrationi subscriberent, et assentirentur. Cum igitur, inquit, ne execrationem quidem verita fueris, sed absque metu pactum meum violaveris, percipe seminum **794** fructus. Deinde post pœnam bona quoque pollicetur.*

VERS. 60. *Et recordabor ego testamenti mei tecum in diebus infantie tuæ facti, et statuam tibi testamentum meum sempiternum.* Tu enim mea fœdera, inquit, aspernata es, sed me ne hoc quidem adducet, ut te omnino deseram; verum ubi te disciplina instructam æquitatem edocuerō, fœderum illorum recordabor, quæ olim tecum percussi, cum adhuc esses infantula. Est ita vocat tempus illud, quo in solitudine est commorata. Et statuam testamentum meum, testamentum sempiternum. Non legis, sed gratiæ; non per Moysen,

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ καὶ σὺ, x. τ. λ. In A supplentur h. l. quæ in cod. vat. aliisque desunt, καὶ Σαμάρεια καὶ αὐθυγὰτέρες αὐτῆς ἀποκατασταθήσονται, καθὼς ἦσαν ἀπ' ἀρχῆς. ⁹¹ σου, καὶ. Rec. lect. αὐτῆς. ⁹² διὰ τοῦτο. B διὰ τὴν ἀρὰν. Ita Alit. et Compl. juxta Hebr. Alit, ταῦτα. ⁹³ αἰών. B præm. διαθήκην. ⁹⁴ τῆς. Ex B. suppl.

sed per apostolos : illud enim ad tempus durabat, hoc est æternum. Hoc item per Jeremiam prophetam se facturum pollicitus est. « Disponam enim domui Israelis, inquit, et domui Judæ testamentum novum, non secundum testamentum, quod disposui patribus eorum, die quo apprehendi ego manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti ; quia ipsi non manserunt in testamento meo, et ego repuli eos : sed disponam ipsis testamentum novum, dans leges meas in mentem eorum, et in corde eorum scribam eas ». Idem testamentum hic quoque pollicetur.

VERS. 61. *Et recordaberis, inquit, viarum tuarum, et ignominia afficeris, cum receperis tu sorores tuas seniores te cum junioribus te.* E supplicio enim sensum viarum tuarum percipiens, ignominiamque tibi circumjectam conspicata, proprium agnosces Dominum : videbisque **795** etiam istas sorores tuas eodem tecum sædere fruentes, imo teipsam una cum illis idem adeptam. « Dabo enim tibi ipsas, inquit, in ædificationem, et non ex testamento tuo. » Non enim illæ per te, sed tu ex illis percipies utilitatem, non isto testamento, secundum quod nunc vitæ rationem instituis, hauc societatem conciliante, sed sempiterno illo, quod tibi postea tradetur. Innuat per Sodoma et Samariam, omnium gentium et Judæorum pariter futuram pietatem, et in Deum unum fidem, quæ ex Novo Testamento suppedabitur.

VERS. 62. *Et suscitabo, inquit, ego testamentum meum tecum, et cognosces me esse Dominum.* Primum enim Judæis prædicatum est Evangelium, deinde omnibus gentibus : sed etiam per magnum Eliam rursus prædicabitur ante mundi consummationem. Ego igitur, inquit, omnia faciam, tuam utilitatem procurans. Ex his enim cognosces, qualia fuerint ea, quæ a te in me profecta sunt, et qualia sint ea bona, quæ ex me tibi acciderunt. Idcirco subjicit :

VERS. 63. *Ut recorderis, et pudore perfunderis, et non sit tibi amplius aperire os tuum a facie ignominie tuæ, cum tu placaveris me secundum omnia quæcumque fecisti, dicit Adonai Dominus.* His verbis tres pueri quoque in fornace usi sunt. Cum enim sibi populi scelera attribuissent, supplicantes dicebant : « Et nunc non licet nobis aperire os, confusio et opprobrium facti sumus servis tuis, et colementibus te ». Et divinus Daniel itidem in captivitate supplicans exclamat : **796** « Tibi, Domine, est

αὐτῶν ἡ Μωσέως, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν ἀποστόλων· ἡ μὲν γὰρ ἔχει τὸ πρόσκαίρον, ἡ δὲ τὸ αἰώνιον. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου ποιήσῃν ὑπέσχετο. Διαθήσομαι ἡ γὰρ, φησὶ, τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ Ἰουδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατέράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαθομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, καὶ ἐγὼ ἀπώσαμην αὐτούς· ἀλλὰ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην καινὴν, διδοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν γράψω αὐτούς. » Ταύτην κἀνταῦθα ὑπισχέεται τὴν διαθήκην.

ξά. Καὶ μνησθήσῃ, φησὶ, τῶν ὁδῶν σου, καὶ ἐξατιμωθήσῃ ἐν τῷ ἀναλαμβάνειν σε τὰς ἀδελφάς σου, τὰς προσκυτέρας σου, σὺν ταῖς νεωτέραις σου. Διὰ γὰρ τῆς τιμωρίας εἰς ἀσθῆσιν ἐρχομένη τῶν οικειῶν ὁδῶν, καὶ τὴν περιχειμένην σοὶ ἀτιμίαν ὀρώσα, τὸν οικεῖον ἐπιγνώσῃ ἀσπότην· βῆν δὲ καὶ ταύτας τὰς ἀδελφάς σου, σὺν σοὶ ταύτης ἀπολαύσας τῆς διαθήκης, μᾶλλον δὲ σαυτὴν μετ' ἐκείνων τυγχάνουσαν. « Δώσω γὰρ, φησὶν, αὐτάς σοι εἰς οἰκοδομήν, καὶ οὐκ ἐκ διαθήκης σου. » Οὐ γὰρ ἐκεῖναι διὰ σοῦ, ἀλλὰ σὺ ἐξ αὐτῶν καρπώσῃ τὴν ὠφέλειαν, οὐ ταύτης τῆς διαθήκης, καθ' ἣν νῦν πολιτεύῃ, τὴν κοινωνίαν ταύτην ἐργαζομένης, ἀλλὰ τῆς αἰωνίου τῆς ὑστερον δοθησομένης· ἀνίσταται διὰ τῶν Σοδόμων, καὶ τῆς Σαμαρείας, τὴν τῶν ἐθνῶν ἀπάντων καὶ τῶν Ἰουδαίων κατὰ ταυτὸν ἐσομένην εὐσέθειαν, καὶ τὴν εἰς ἕνα Θεὸν πίστιν ἐκ τῆς Νέας πρυτανευομένην Διαθήκης.

ξβ'. Καὶ ἀναστήσω, φησὶν, ἐγὼ τὴν διαθήκην μου μετὰ σοῦ, καὶ ἐπιγνώσῃ, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Πρῶτον μὲν γὰρ Ἰουδαίους ἐκηρύχθη τὸ εὐαγγέλιον, εἶτα πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς κηρυχθήσεται διὰ τοῦ μεγάλου Ἠλία πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας. Ἐγὼ οὖν, φησὶ, πάντα ποιήσω τὴν σὴν πραγματευόμενος ὠφέλειαν· γνώσῃ γὰρ ἐκ τούτων, ὅσα μὲν τὰ παρὰ σοῦ εἰς ἐμὲ γεγενημένα, ὅποια δὲ τὰ παρ' ἐμοῦ ὑπαρχθέντα σοὶ ἀγαθὰ. Διὰ τοῦτο ἐπιήγαγεν·

ξγ'. Ὅπως μνησθήσῃ, καὶ ἀσχυνοθήσῃ, καὶ μὴ ἦ σοι ἐτι ἀνοῖξαι στόμα ἀπὸ προσώπου τῆς ἀτιμίας σου, ἐν τῷ ἐξελίσκεσθαί σε κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησας, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Τούτοις ἐν τῇ καμίνῳ καὶ οἱ τρεῖς παῖδες τοῖς λόγοις ἐχρήσαντο. Οἰκειούμενοι γὰρ τὰς τοῦ λαοῦ παρανομίας ἔλεγον προσευχόμενοι· « Καὶ νῦν οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοῖξαι στόμα· ἀσχύνη καὶ θυεῖδος ἐγενήθημεν τοῖς δούλοις σου, καὶ τοῖς σεδομένοις σε. » Καὶ ὁ θεσπέσιος Δανιὴλ ὡσαύτως ἐν τῇ αἰχμάλωσίᾳ ἐβόα προσευχόμενος·

^u Jerem. xxxi, 31-33; vel juxta LXX, cap. xxxviii. ^v Dan. iii, 33, apud Nostrum, qui post vers. 23, cap. cit. addit Canticum trium virorum.

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ B Μωσέως. ¹¹ διαθ.— γράψω αὐτούς. Vid. supra, p. 548 sq. ¹² τ. ὁδ. Ita B et Compl. juxta Hebr. οἴκ. A Ἰσραὴλ, ut Alex. ¹³ σε. Rec. lect. est με σοί.

μενος· ⁶⁰ Κύριε, ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡμῖν ἡ αἰσχὺν **A** τοῦ προσώπου, ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη, καὶ τοῖς ⁶¹ βασιλεῦσιν ἡμῶν, καὶ τοῖς ἀρχουσιν ἡμῶν, καὶ τοῖς πατράσιν ἡμῶν. » Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύντες ἐπήγαγον εἰκότως· « Διδίτι ἡμάρτομέν σοι. » Πέρας τοίνυν καὶ αὕτη εἰληφεν ἡ προφητεία· ἀψευδῆς γὰρ ὁ τοῖς προφήταις ἐμπνέων. Δεῖ τοίνυν καὶ ἡμᾶς τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐξετάζοντας, καὶ βάσανον ἀκριβοῦς ποιουμένους τῶν πεπολιτευμένων, παρεξετάζοντας δὲ ταῖς ἡμετέραις πλημμελείαις τὰς θείας εὐεργεσίας, τούτοις κεχρησθαι προσασυχομένους τοῖς λόγοις, καὶ τῇ αἰσχύνῃ τῶν προειρησμένων ἀμαρτημάτων εὐεργεῖν τὴν τῆς αἰσχύνης ποιητικὴν ἐργασίαν, καὶ τῇ θεῷ μνήμη τὴν ψυχὴν καταυγάζειν. Οὕτω γὰρ δυνασόμεθα πύργῳ μὲν τῶν τῆς ἀμαρτίας γενέσθαι μηχανημάτων, τῷ δὲ Θεῷ προσεδρεύειν, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτος ἀπολαύειν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα πρέπει ⁶², σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁶⁰ Dan, ix, 7. ⁶¹ Ibid.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ B σου. ⁶¹ καὶ τοῖς, x. τ. λ. Aliter infra, l. c. ⁶² πρέπει, Des. in B.

TOMOS 6.

LIBER SEXTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ.

α-γ. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰδὲ ἀνθρώπου, διήγησά μοι διήγημα, καὶ εἰπέ παραβολὴν ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ. Καὶ ἐρεῖς· Τίδὲ λέγει Ἄδωναι Κύριος. Αἰνιγματωδῶς ποιήσασθαι αὐτῷ τὴν προφητείαν παρακλιέεται, ἰν' ἐργουῦντες οἱ ἀκούοντες τὰ λεγόμενα σπουδαιότεροι περὶ τὴν τούτων γένωνται ζήτησιν, καὶ δι' ἐρωτήσεως παρὰ τοῦ προφήτου δέξωνται τὴν ἐρμηνείαν. « Ὁ ἀετὸς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτέρυγος, ὁ μακρὸς τῆ ἐκτάσει, ὁ πλήρης ⁶³ ὀνύχων. » Τὸν Ναβουχοδονόσορ διὰ τούτων ἠνέξατο, μέγαν μὲν ὀνομάσας διὰ τὸν πολλοῦθρῦλλον γενέσθαι, « μεγαλοπτέρυγον δὲ, » ὡς ἐπὶ πλείστον τὴν ἡγεμονίαν ἐκτείναντα, « μακρὸν δὲ τῆ ἐκτάσει, » ὡς μεγαλόφρονα καὶ ἀλαζόνα· « πλήρη δὲ αὐτὸν ὀνύχων » ἐκάλεσεν, ὡς πολλὴν **D** στρατείαν ἔχοντα, ἰππικὴν τε καὶ πεζικὴν, ψιλὴν τε καὶ ὀπλιτικὴν. Ὀνυχες γὰρ βασιλέως οἱ στρατιῶται, καὶ τὸ ἔσχατον τοῦ σώματος ἔχοντες, διὰ τὸ τοῖς ἡγεμόσιν ὑποκείσθαι, καὶ τὸ ὄξυ καὶ δυνατὸν, εἰς τὸ

C

CAPUT XVII.

Vers. 1-3. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, narra narrationem, et dic parabolam super domum Israel, Et dices: Hæc dicit Adonai Dominus. Ænigmatice jubetur ipsis prophettare, ut qui audiunt non intelligentes quæ dicantur, ad ea inquirenda majus adhibeant studium, et per interrogationem a propheta interpretationem percipiant. « Aquila magna, magnis alis 797 prædita, longa extensione, plena unguium. » His Nabuchodonosorem innuit, quem *magnum* nominavit, propterea quod celeberrimus fuerit, « magnisque alia præditum, » quia maxime regnum dilatavit, « longum extensione, » ut superbum et arrogantem, Et « plenum unguium » ipsum vocavit, ut cui suppeteret multus exercitus et equitatus et peditatus, levisque armaturæ et gravis armaturæ milites: *ungues enim regis sunt milites, qui extremam corporis obtinent partem, eo quod ducibus subjecti sint, et celeres sint atque validi ad percutiendum,**

VARIÆ LECTIONES.

⁶³ κλ. ὄν. Infra, ad Osee viii, 1, est πολὺς τοῖς ὄνυξι. Desunt hæc et alia ex vers. 3 et 4 supra, t. l. p. 302.

et instar seræ dilaniandum eos qui contradicere A
conentur. » Quæ habet, inquit, ductum intrandi
in Libanum. » Hic aperte docuit, non sponte ad
Hierosolimam illum accessisse, sed ab auctore
omnium rerum, Deo, invisibili modo impulsu et
adductum. *Libanum* autem Hierosolimam appella-
vit, non tantum ut illustrem, sed etiam ut id tem-
poris superbia elatam, et incolis refertam, et legi-
timis sacerdotibus prophetisque divina vaticinan-
tibus.

Et ingressa est, inquit, et abstulit selecta cedri.
(VERS. 4.) *Summum teneritudinis vellicavit.* Jeho-
niam per hæc innuit. *Selecta vero cedri* propter
regnum dixit: « *Summum teneritudinis,* » non
modo propter celsitudinem, sed etiam propter
juvénilem ætatem. Juvenis item cum adhuc esset
ætate, et regnum accepit, et captivitatem pertulit.
Et congruenter apposuit illud *vellicavit*, quia aquila
vocat plurimis unguibus utentem. **798** « Et
introduxit ea, inquit, in civitatem Chanaan, in
urbem muro munitam posuit ea. » Babylonem per
hæc significavit, ipsamque « urbem Chanaan »
propter morum cognationem nuncupavit.

VERS. 5. *Et sumpsit de semine terræ, et dedit
illud in campum sativum, ut acciperet radicationem
plantarum: in aqua multa conspicuum posuit illud.*
Per hoc Sedeciam declaravit. Hoc enim pro Jeho-
nia rege declarato, abiit. Neque amplius Hieroso-
lymam *Libanum* appellat, sed « campum ad seren-
dum aptum, » eo quod humilium factum fuerit
regnum. Et illud, « in aqua multa conspicuum
posuit illud, » significat quod subditus fuerit,
eique impositum sit tributum.

VERS. 6. *Et ortum est, inquit, et factum est in
vitem imbecillum, et parvam magnitudine, ut appa-
rerent palmites ejus super eam; et radices ejus sub
illa erant, et facta est in vitem magnam, et fecit
propagines, et extendit ramos suos.* Maxime imbecil-
lum evasit novissimum Judæorum regnum. Cum
enim ter jam sustinuisset obsidionem, et in ser-
vilitatem abducti essent, ad paupertatem quoque
redacti, et multitudine spoliati sunt. Idcirco ait:
« *Factum est in vitem imbecillum, et parvam ma-
gnitudine, et palmites ejus super eam.* » Non
amplius, inquit, extendebatur, secundum Davidis
prophetiam², usque ad mare, et usque ad flumi-
na; neque operuerunt montes umbræ ejus, et
799 rami ejus cedros Dei. Illud autem, « *extendit
ramos suos,* » non magnitudinem significat, sed
erga Ægyptium amicitiam. Idcirco subjicit:

² Psal. LXXIX, 11, 12.

πλήττειν καὶ σπαράττειν θηρίου δίχην τοῦ ἀντιλέ-
γειν ἐπιχειροῦντας. « Ὅς ἔχει, φησί, τὸ κρημα⁶⁶
εἰσελθεῖν εἰς τὸν Λίβανον. » Ἐνταῦθα σαφῶς ἐδίδα-
ξεν, ὅτι οὐκ αὐτομάτως εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐλήλυ-
θεν, ἀλλ' ἀοράτως τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων παρακινήσαντός
τε καὶ ἀγαγόντος. Ἀλίανον γὰρ τὴν Ἱερουσαλήμ
προσηγόρευσεν, οὗχ ὡς ἐπίσημον μόνον, ἀλλὰ καὶ
ὡς κομῶσαν τηλικαῦτα, καὶ οἰκητόρων πλήθει, καὶ
τῶν κατὰ νόμον ἱερέων, καὶ προφητῶν τὰ θεῖα
προθεσπιζόντων.

Καὶ⁶⁶ εἰσῆλθε, φησί, καὶ ἔλαβε τὰ ἐπιλεκτα
τῆς κέδρου. (δ'.) Τὸ⁶⁶ ἄκρον τῆς ἀπαλότῃτος⁶⁷
ἀπέκτισε. Τὸν Ἰεχονίαν διὰ τούτων ἠνίξατο· ἐπι-
λεκτα δὲ ἐφ' τῆς κέδρου διὰ τὴν βασιλείαν, « ἄκρον
δὲ τῆς ἀπαλότῃτος, » οὐ μόνον διὰ τὸ ὕψηλόν, ἀλλὰ
καὶ διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας· νέος γὰρ ὢν ἔτι, καὶ
τὴν βασιλείαν ἐδέξατο, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπέμει-
νε· ἀρμοδίως δὲ καὶ τὸ ἀπέκτισε τέθεικεν, ἐπειδὴ
αὐτὸν προσηγόρευσε πλειστοῖς θυεῖς κεχηρμένον.
« Καὶ εἰσῆγαγεν⁶⁸ αὐτὰ, φησὶν, εἰς πόλιν Χαναάν,
εἰς πόλιν τετειχησμένην⁶⁹ ἔθετο αὐτὰ. » Τὴν Βαβυ-
λώνα διὰ τούτων ἐσήμανε· « πόλιν δὲ αὐτὴν Χαναάν »
ὠνόμασε, διὰ τὴν τῶν τρόπων συγγένειαν.

ε'. Καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῆς γῆς,
καὶ ἔδωκεν αὐτὸ εἰς πεδῖον σπόριμον⁷⁰, λαβεῖν
ρίζωσιν φυτῶν· ἐν ὕδατι πολλῷ ἐπιβλεπόμενον
ἔταξεν αὐτό. Τὸν Σεδεκίαν διὰ τούτου παρεδῆλωσε·
τούτου γὰρ ἀντὶ Ἰεχονίου χειροτονήσας⁷¹ βασιλεῖα,
ἀπῆλθεν· οὐκέτι δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ Ἀλίανον ὀνο-
μάζει, ἀλλὰ « πεδῖον σπόριμον, » διὰ τὸ ταπεινωτέραν
γενέσθαι τὴν βασιλείαν. Τὸ δὲ, « ἐν ὕδατι πολλῷ
ἐπιβλεπόμενον ἔταξεν αὐτό, » τὴν ὑποταγὴν σημαί-
νει, καὶ τὸν ἐπιτεθέντα αὐτῷ δασμὸν.

ζ'. Ἀνέτειλε, φησὶ, καὶ ἐγένετο εἰς ἄμπελον
ἀσθενοῦσαν⁷², καὶ⁷³ μικρὰν τῷ μεγέθει, τοῦ ἐπι-
γαίνεσθαι τὰ κλήματα⁷⁴ αὐτῆς ἐπ' αὐτήν, καὶ
αἱ ρίζαι αὐτῆς ὑποκάτω αὐτῆς⁷⁵ ἦσαν· καὶ ἐγένε-
το εἰς ἄμπελον μεγάλην⁷⁶, καὶ ἐποίησεν ἀ-
ώρυγας, καὶ ἐξέτεινε τὴν ἀναδενδράδα αὐτῆς.
Ἀσθενεστέρα λίαν ἐγένετο ἡ τελευταία τῶν Ἰουδαίων
βασιλεῖα· τρις γὰρ ἦδη πολιορκίαν καὶ ἀνδραποδισμὸν
ὑπομείναντες, καὶ εἰς πενίαν ἤλασαν, καὶ τοῦ πλη-
θοῦς ἀπεστερήθησαν. Διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι « Ἐγένε-
το εἰς ἄμπελον ἀσθενοῦσαν, καὶ μικρὰν τῷ μεγέ-
θει, καὶ τὰ κλήματα αὐτῆς ἐπ' αὐτήν. » Οὐκέτι,
φησὶν, ἐξετελεῖτο, κατὰ τὴν τοῦ Δαβὶδ προφητείαν,
ἕως θαλάσσης καὶ ἕως ποταμῶν, οὐδὲ ἐκάλυψεν ὄρη
ἢ σκιὰ αὐτῆς, καὶ αἱ ἀναδενδράδες αὐτῆς τὰς κέδρους
τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ, « Ἐξέτεινε τὴν ἀναδενδράδα αὐτῆς, »
οὐ τὸ μέγεθος σημαίνει, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸν Αἰγύ-
πτιον φιλίαν. Διὸ ἐπήγαγεν·

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ τὸ κρη. *Hebr.* variegationem, s. variegatas pennas. ⁶⁷ καὶ εἰς. *Des.* apud LXX, et supra p. 6. in proem. ad Cant. cant. ⁶⁸ *Supra*, p. 6, l. c. erat τὰ ἄκρα. ⁶⁹ τ. ἀπαλ. *Hebr.* tenellorum ramorum ejus. ⁷⁰ εἰσῆγ. *Rec. lect.* est ἦνεγκεν, et deinde γῆν Χαναάν. ⁷¹ τ. *Hebr.* negotiatorum. ⁷² σπ. — φυτῶν. Ita *Compl. græc.* tamen habet φυτῶν. ⁷³ γειρ. In B ponitur post βασιλεῖα. ⁷⁴ ἀσθ. *Hebr.* luxuriantem. *Alex.* εὐθηνούσαν. ⁷⁵ κατ. *Des.* in B. ⁷⁶ τὰ κλ. B præm. αὐτῆ, ut *Alex.* ⁷⁷ B αὐτοῦ. ⁷⁸ μεγ. *Des.* in B.

ζ'. η'. Καὶ ἐγένετο ἀετός ἐτερος μέγας, μεγὰ Ἀ
λοπτέρυγος, καὶ πολλὰς ὄνυξι, καὶ ἰδοὺ ἡ ἄμπε-
λος αὐτὴ περιπλεκόμενη⁷⁷ ἐπ' αὐτὸν, καὶ αἱ ῥίζαι
αὐτῆς πρὸς ἀντὶν, καὶ τὰ κλήματα αὐτῆς ἐξ-
απέστειλεν αὐτῷ, τοῦ ποτίσαι αὐτὴν σὺν τῷ
βῶλῳ⁷⁸ ἀπὸ⁷⁹ τοῦ πρέμου τοῦς φυτείας αὐτῆς.
Εἰς πεδίον καλὸν, ἐφ' ὕδατι πολλῷ αὐτὴ πίεται⁸⁰,
τοῦ κοιῆσαι βλαστούς, καὶ φέρειν καρπὸν, τοῦ
εἶναι⁸¹ εἰς ἄμπελον μεγάλην. Ἄετούς καλεῖ τοὺς
βασιλέας διὰ τὴν ἡγεμονίαν· βασιλικὸν γὰρ τὸ ζῶον,
καὶ τὴν κατὰ τῶν ὀρνέων ἡγεμονίαν λαχόν· διὰ δὲ
τούτων⁸² τὸν τῶν Αἰγυπτίων ἠνίκατο βασιλέα.
Οὐάφρης δὲ οὗτος ἦν, καὶ μέμνηται αὐτοῦ Ἰερεμίας
ὁ προφήτης· πρὸς γὰρ τοῦτον ὁ Σεδεκίας ἐπέισατο
τοὺς ὄρκους παραβάς, καὶ τὰς συνθήκας, ἃς πρὸς
τὸν Ναβουχοδονόσορ ἐποίησατο. Τὸ δὲ, « Ἐξάψετε ἵεν Β
αὐτῷ τὰ κλήματα αὐτῆς, » τὰ χρήματα σημαίνει τὰ
παρὰ τοῦ Σεδεκίου τῷ βασιλεῖ τῶν Αἰγυπτίων πεμ-
φθέντα. Ἐπεμφε δὲ, φησί, « τοῦ ποτίσαι αὐτὴν σὺν
τῷ βῶλῳ, » ἵνα, φησί, καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὑπ-
ηκόων ὑπερμαχήσῃ· βῶλον γὰρ προσηγόρευσε τὸν
λαόν, ἐπιμείνας τῇ τροπῇ, ἐπειδὴ καὶ τὸν βασιλέα
ἄμπελον ὠνόμασεν. Ἡ δὲ ἄμπελος ἐν τῇ γῆ πεφυ-
τευμένη, καὶ τὰς ὀφείλας αὐτῇ δίδωσι ῥίζας, καὶ τὴν
νεύρα παρὰ ταύτης ἀρύεται. Ἐπεμφε τοίνυν, φησί,
χρήματα τῶν Αἰγυπτίων τῷ βασιλεῖ ὁ Σεδεκίας,
ὥστε διὰ τῆς ἐκείνου βοηθείας, καὶ αὐτὸν καὶ τὸν
λαόν φέρῃ καρπὸν· » ἄμπελος δὲ μείνασα⁸³, ἄντι
τοῦ, μὴ ἀποβαλοῦσα τὴν ἀξίαν, ἦν ἔλαβε.

θ'. Διὰ τοῦτο εἰπέ Τάδε, λέγει Ἄδωναι Κύριος,
Εἰ κατευθυνεῖ; Οὐχὶ αἱ ῥίζαι τῆς ἀπαλότητος,
καὶ ὁ καρπὸς αὐτῆς σαπίσεται, καὶ ξηρανθήσεται
πάντα⁸⁴ τὰ προανατέλλοντα αὐτῆς; Ψευσθήσεται, C
φησί, τῆς ἐλπίδος, καὶ οὐ τεύξεται ὡν προσδοκᾷ·
ἡ γὰρ τοῦ Αἰγυπτίου ἀρδία, οὐ μόνον οὐδεμίαν
ὠφέλειαν αὐτῇ προσοίσει, ἀλλὰ καὶ σηπεδὸνα ταῖς
ρίζαις ἐργάσεται, καὶ τοὺς ἐκείθεν φοιμένους ξηρανεῖ
βλαστούς· τοῦτο δὲ καὶ δι' αὐτῶν συνέθη τῶν πρα-
γμάτων. Θαρρήσας γὰρ ὁ Σεδεκίας τῇ τοῦ Αἰγυ-
πίου ἐπικουρίᾳ, παρέβη τὰς πρὸς τὸν Ναβουχοδονό-
σορ συνθήκας. Ὁ δὲ ἐπιστρατεύσας, καὶ αὐτὸν
αἰχμάλωτον ἔλαβε, καὶ τὸν λαόν ἐξηνδραπόδισε, καὶ
τὴν πόλιν ἐνέπρησε. « Καὶ οὐκ ἐν βραχίονι μεγάλῳ,
οὐδὲ ἐν λαῷ πολλῷ, τοῦ ἐκσπάσαι αὐτὴν ἐκ ῥιζῶν
αὐτῆς. » Οὐδὲ γὰρ πολλὴν, φησὶν, ὁ Αἰγύπτιος
πέμφει αὐτῷ στρατείαν, καὶ αὐτὴ δὲ αὐτῇ οὐ
μόνον αὐτὸν οὐδὲν ὄνησει, ἀλλὰ καὶ ἐκ ῥιζῶν ἀνα-
σπάσει.

ι'. Καὶ ἰδοὺ πίεται, μὴ κατευθυνεῖ; Καὶ τῶς,
φησί, θαρρῆε τῇ βοηθείᾳ, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἀπολαύ-
σεται. Ὁὐχ ἅμα τῷ ἄψασθαι αὐτῆς ἄνεμον καύσιονα
ξηρανθήσεται; ἡρασίᾳ, σὺν τῷ βῶλῳ τῆς ἀνατολῆς
αὐτῆς ξηρανθήσεται; » Παραχρῆμα γὰρ, φησὶν,

VERS. 7, 8. *Et fuit altera aquila magna, magna-
rum alarum, et multa unguibus: et ecce vitis hæc
implicata ad eam, et radices ejus ad ipsam, et ra-
mos suos extendit ei, ut potaret eam cum gleba a
trunco plantationis sue. In campo pulchro, in aqua
multa hæc bibet, et faciat germina, et ferat fru-
ctum, ut sit in vitem magnam. Aquilas vocat reges,
propter imperium: regum enim est animal, et in
aves imperium sortitum: et per has Ægyptiorum
regem designavit. Hic Vaphres erat, cujus memi-
nit Jeremias propheta. Cum hoc enim Sedecias
fœdus percussit, violato jurejurando et pactis, quæ
cum Nabuchodonosore ipse pepigerat. Illud autem,
« ramos suos extendit ei, » pecunias a Sedecia
regi Ægyptiorum missas significat. Misit autem, B
inquit, « ut potaret eam cum gleba, » ut et pro
rege, inquit, et pro illi subjectis pugnet. *Glebam*
enim appellavit populum in translatione persis-
tens, siquidem et regem *vitem* nuncupavit. *Vitis*
autem in terra plantata, et proprias ipsi mittit
radices; et humorem ab hac haurit. Misit igitur
pecunias, inquit, Ægyptiorum regi Sedecias, ut
illius auxilio et 800 ipse et populus tutelam ad-
pisceretur, « ut faciat germina, et ferat fructum. »
Vitis autem permanens ea est, quæ non amiserit
eam quam accepit dignitatem.*

VERS. 9. *Propterea dic: Hæc dicit Adonai Do-
minus: An prosperabitur? Nonne radices teneritu-
dinis, et fructus ejus computrescent, et arescent
omnia, quæ oriuntur ante eam? Spes ejus, inquit,
fallet eam, neque potietur iis quæ exspectat. Irrig-
atio enim Ægyptii non solum nullam ei afferet
utilitatem, sed etiam in radicibus gignet putredi-
nem, et inde natos fructus arefaciet. Atque hoc
rerum eventu comprobatum est. Fretus enim Se-
decias Ægyptii auxilio, violavit fœdera quæ eum
Nabuchodonosore percusserat. Ille vero eo cum
exercitu profectus, et ipsum captivum cepit, et
populum in servitutem redegit, et urbem com-
bussit. « Et non brachio magno, neque populo
multo, ut evellat eam a radicibus ejus. » Neque
enim multum exercitum mittet ipsi Ægyptius, et
idem ille non solum ipsi non proderit, sed etiam
a radicibus evellet eum.*

VERS. 10. *Et ecce bibet, num prosperabitur? In-
terim, inquit, auxilio confidit, sed non perpetuo
fruetur. « Nonne simul ac contigerit eam ventus
urens, arescet ariditate, cum gleba germinis sui
arescet? » Statim enim cum Babyloniorum rex,*

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ Rec. lectio περιπλεγμένη. ⁷⁸ Alii, βῶλῳ. Vid. Petav. in not. ad Epiph. p. 321. ⁷⁹ ἄπ. τ. πρ. Des. apud LXX. ⁸⁰ πίεται. Rec. lect. πιαίνεται. Sic quoque vers. 10, *Hebr.* plantata est. ⁸¹ τ. εἶναι. B τούτ' ἔστιν. ⁸² Leg. esse videtur τούτου. ⁸³ μείνασα. Vel μεγάλη legendum est, vel ad aliam interpretationem ultimorum vers. 8, verborum ista se referunt. ⁸⁴ πάντα — αὐτῆς. *Hebr.* omnes frondes germinis ejus.

inquit, advenerit, et rex, et omnis ei subjectus populus in servitutem redigetur. Rursus enim populum *glebam* appellavit, ventumque urentem Babylonii regis exercitum. **801** Sicut enim vitem regem, et *glebam* populum, qui in ea plantatus fuerat: ita per translationem irrigationem Aegyptii auxilium, ventum autem urentem Babylonii irruptionem appellat.

VERS. 11, 12. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, dic ad domum irritantem: Nescitis quid sint haec? Dic eis: Ecce venit rex Babylonis super Hierosolymam, et capiet regem ipsius, et principes ejus, et abducat ipsos ad seipsum Babylonem.* Illud « ecce venit » praesentis temporis, positum pro ecce venit praeteriti. Modo enim quae jam facta sunt enarrat, et de Jeconia haec recensuit, et secundam proprium idioma, praeterita ut nondum gesta commemorat. Illa vero de Jeconia ab eo dicta fuisse, qui sextum jam reliquum debebat annum captivus, secundum ipsius prophetae doctrinam sequentia docent.

VERS. 13, 14. *Et tollet, inquit, de semine regni, et disponet cum eo foedus, et introducet ipsum in maledictione, et duces terrae capiet, Ut sit rex infirmus, et omnino non extollatur, sed custodiat testamentum ipsius, et statuat illud.* Haec de Sedecia dixit, quae sex annis ante acciderant. Illud igitur, « capiet, et disponet, et introducet, » idem est quod « cepit, disposuit et introduxit. » Foedera enim cum Sedecia iniens, ab eo maxime horribile jusjurandum exegit, ne pacta sibi imposita violaret: sed ille statim jusjurandum conculcavit. Constituens autem ipsum, inquit, regem, **802** omnes divitiis superhos in servitutem abducat captivos. Quod nos et quartus liber Regum, et secundus Paralipomenon docuit, itemque beatus Jeremias propheta. Et haec omnia, inquit, Babilonius molitur, ut infirmum reddat regnum, ut perpetuo obediat, neque ulla ei sit seditionis occasio. **803** ο βαβυλωνιος, ασθενη την βασιλειαν ποιων, εν' υπακοηη διηνεκως, και στασεως προφασιν μηδεμιαν εχη.

VERS. 15. *Et recedet ab eo, ut mittat homines in Aegyptum, ut det sibi equos et populum multum.* Quae supra per imagines et per similitudinem dixerat, hic aperte docuit. Deinde per interrogationem subjecit: « Num prosperabitur? num salvabitur faciens contraria, et violans foedus? num effugiet? » Vobis, inquit, usus sum iudiciis, an justum sit, eum, qui jusjurandum et foedera violavit, poenas effugientem consequi salutem? Quia vero nihil respondistis, ego sententiam profero.

Α αφικόμενου του Βαβυλωνιου βασιλεως, και ο βασιλευς, και το υπηκουον απαν εξανδραποδισθησεται. Πάλιν γάρ ενταυθα βάλων τον λαον προσηγόρευτεν· *ἀνεμον δε καύσωνα* του Βαβυλωνιου την στρατειαν· ωσπερ γάρ *ἀμπελον* τον βασιλεα, και *βύλιον* τον λαον (εν αυτω⁸⁰ γάρ επεφύτευτο)· ουτω τρικως *αρδελαν*, του Αιγυπτιου την βοηθειαν· *ἀνεμον δε καύσωνα*, του Βαβυλωνιου την εφοδον λέγει.

ια', εβ'. *Και εγένετο λόγος Κυριου προς με, λέγων· Υι άνθρωπον, ειπέ προς τον οικον τον παρακυραινοντα· Οθα εισετωσθε, τι εστι ταυτα; Ειπέ αυτοις· Ίδου ερχεται βασιλευς Βαβυλωνος επι Ιερουσαλημ, και λήψεται τον βασιλεα αυτης, και τους αρχοντας αυτης, και δεξει αυτους προς εαυτον εις Βαβυλωνα. Το ε Ίδου ερχεται, » αντι του, Ίδου ηλθεν· τως γάρ τε ηδη γενόμενα διηγείται και περι του Ίερονιου ταυτα διεεληλυθε, κατα το οικαιον ιδιωμα⁸⁰ τα παραληλυθота, ως μηδέπω γενόμενα λέγει· οτι δε εκείνα περι του Ίερονιου εφη, ος εκτον ηδη λοιπον εως ειχεν εν τη αιχμαλωσι, κατα την αυτου του προφητου διδασκαλιαν, τα επαγομενα διδάσκει.*

ιγ', ιδ'. *Και λήψεται*, φησιν, εκ του σπέρματος της βασιλειας, και διαθησεται προς αυτον διαθήκην, και εισάξει αυτον εν αρβ· και τους ηγουμένους της γης λήψεται, του γενεσθαι εις βασιλεα⁸¹ ασθενη, το καθόλου μη επαιρεσθαι, αλλά⁸² φυλάσσειν την διαθήκην αυτου, και ιστην αυτην. Ταυτα περι του Σεδεκιου εφη, και αυτα εδ' εκ προ εξ αυτων εγεγονε. Το τοιουν ε λήφεται, και διαθησεται, και εισάξει » αντι του ελαβεν, και διεθετο, και εισηγαγε. Τας γάρ συνθηκας προς τον Σεδεκιαν ποιούμενος ορκους αυτον φρικωθεστατους απήτησε, μη παραβηαι τα συγκειμενα· ο δε παραυτικα τους ορκους επάτησε. Χειροτονων δε, φησιν, αυτον βασιλεα παντας τους πλουτιμ κομωντας αιχμαλωτους λήφεται. Τουτο δε ημας και των Βασιλειων η τεταρτη, και η δευτερα των Παραλειπομενων εδίδαξεν· ωσαυτως δε και ο μακαριος Ίερειας ε προφητης· πάντα δε, φησι, ταυτα πραγματευεται εν' υπακοηη διηνεκως, και στασεως προφασιν μηδεμιαν εχη.

ιε'. *Και αποστησεται εκ αυτου, του εξαποστέλλειν ανθρώπους⁸⁰ εις Αιγυπτον, του δουνα αυτω Ιππους, και λαον πολυν.* Απερ δυο συνεσκιασμενως και παραβολικως εφη, ενταυθα σαφως εδίδαξεν. Ειτα κατ' ερώτησιν⁸⁰ επαγει· « Ει κατευθυνει, εΙ διασωθησεται ο ποιων εναντια⁸¹, και παραβαινων διαθήκην; εΙ εκφευζεται; » Υμιν, φησι, κέρρημαι κριταις, εΙ δικαιον τον παραβατην ορκων και συνθηκων γενόμενον την δίκην εκφυγειν, και σωτηριας τυχειν· επειδη δε ουδεν αποκρισθε, ενω την ψηφον εκφερω.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁰ αυτω. Ita B, sed Sirm. αυτη. ⁸¹ ιδ. B prae. δε. ⁸² βασι. Ita Compl. Rec. lect. est βασιλειαν. ⁸³ αλλά. Ita Compl. Rec. lect. est του. ⁸⁴ ανθρ. Rec. lect. αγγελους εαυτου. ⁸⁵ B επερωτησιν. ⁸⁶ εν Hebr. haec.

15', 15'. Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· ἐὰν²² A
 μὴ ἐν²³ τῷ τόπῳ τοῦ βασιλέως τοῦ βασιλευ-
 σαυτος αὐτόν, ὃς²⁴ ἠέλωσε τὴν ἀράν μου, καὶ
 παρέβη τὴν διαθήκην μου μετ' αὐτοῦ, ἐν μέσῳ
 Βαβυλώνας ταλευτήσῃ· καὶ οὐκ ἐν θυράμῳ
 μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ὄχλῳ πολλῷ. Ὁ ἀγνοῶν με,
 φησὶ τῶν Βαβυλωνίων ὁ βασιλεὺς, κατ' ἐμὲ τοὺς
 ὄρκους τοῦτον ἀπήτησεν· οὗτος δὲ ὑπὸ τοὺς ἔμοὺς
 πολιτευόμενος νόμους παραβάτης τῶν ὄρκων ἐγένε-
 νετο. Διὸ τῷ χειροτονήσαντι αὐτὸν βασιλεὶ παρα-
 δοθήσεται, καὶ ἐν Βαβυλῶνι δέξεται τοῦ βίου τὸ
 τέλος. « Ποιήσῃ δὲ Φαραὼ²⁵ πόλεμον ἐν χαρακοβο-
 λίᾳ, καὶ ἐν οἰκοδομῇ βελοστάσεων τοῦ ἐξῆραι πολ-
 λὰς²⁶ ψυχάς. » Καὶ τοῦτο δὲ πάλιν ὁ μακάριος ἡμῶς
 Ἰερემίας ὁ προφήτης διδάσκει· τῶν γὰρ Χαλδαίων
 τὴν Ἱερουσαλήμ πολιορκούντων, ὁ Αἴγυπτίων βασι-
 λεὺς εἰς ἐπικουρίαν τῶν Ἰουδαίων ἀφίκετο· θέσαν-
 τες δὲ ταύτην οἱ Χαλδαῖοι τὴν ἐφοδον, ἀνεχώρησαν·
 ἀλλὰ τῷ Σεδεκίᾳ διὰ Ἰερემίου τοῦ προφήτου παρ-
 κινεῖ ὁ τῶν ὄλων θεός, μὴ θαρρήσῃ²⁷ τῇ τοῦ Αἴγυ-
 πτίου βοηθείᾳ. « Παραυτίκα γὰρ, φησὶν, ἤξει βασι-
 λεὺς Βαβυλώνας, καὶ λήφεται τὴν πόλιν. » Ταῦτα δὲ
 κἀνταῦθα διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ φησὶν ὁ θεός.

17'. Καὶ ἠέλωσε τὴν ὄρκωμοσίαν τοῦ παρα-
 βῆναι διαθήκην, καὶ ἰδοὺ δέδωκε²⁸ τὴν χεῖρα
 αὐτοῦ, καὶ πάντα ταῦτα ἐποίησεν αὐτῷ, μὴ
 σωθήσεται; Οὐδεμίαν, φησὶν, ὄνησιν ἐκ τῆς τοῦ
 Αἴγυπτίου συμμαχίας καρπώσεται, ἀλλὰ τῆς παρα-
 βάσεως τίσει δίκας.

18'-κα'. Διὰ τοῦτο εἰπέ, Τάδε λέγει Ἄδωναὶ C
 Κύριος, Τὴν²⁹ ὄρκωμοσίαν μου, ἣν ἠέλωσε, καὶ
 τὴν διαθήκην μου, ἣν παρέβη, καὶ δώσω αὐτὴν
 ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦ. Καὶ ἐκπέσω ἐπ' αὐτὸν τὸ
 δικτύόν μου, καὶ ἀλώσεται ἐν τῇ περιοχῇ αὐτοῦ,
 καὶ³⁰ ἄξω αὐτὸν εἰς Βαβυλώνα, καὶ διακριθίσο-
 μαι μετ' αὐτοῦ ἐκεῖ περὶ τῆς ἀδικίας αὐτοῦ, ἧς
 ἠδίκησεν ἐν ἐμοὶ ἐν³¹ πάσις ταῖς φυγαδελίαις
 αὐτοῦ. Καὶ πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ³² αὐτοῦ σὺν πά-
 σιν ταῖς παρατάξεσιν αὐτοῦ ἐν βομφαίᾳ πε-
 σοῦνται, καὶ πάντας τοὺς καταλοιπούς αὐτῶν
 εἰς πάντα ἄνεμον διασπερῶ, καὶ ἐπιγνώσεσθε,
 διότι ἐγὼ Κύριος λέλάληκα. Τῇ Αἴγυπτίῳ, φησὶ,
 βοηθεῖθ' θαρρήσας τοὺς ἔμοὺς ὄρκους ἐπάτησεν·
 ἀλλ' ἐγὼ οἶόν τινα δικτύῳ τῇ τῶν Χαλδαίων χρησά-
 μενος στρατείας ζυγῆσω αὐτὸν, καὶ ἐν τῇ Βαβυ-
 λῶνι παραπέμψω, καὶ τοὺς λογάδας αὐτοῦ, καὶ τῆς
 στρατείας τοὺς ἀρίστους παραδώσω σφαγῇ· τοὺς³³
 δὲ ἐκ τοῦ πολέμου διαφυγόντας θάνατον παραδώσω
 Ἰουραλώτους, καὶ δι' αὐτῆς μαθήσεσθε τῆς πείρας,
 εἰρηκώς·

Καὶ ἐπιγνώσεσθε, διότι ἐγὼ Κύριος λέλάληκα.

VERS. 16, 17. *Non vivam ego, dicit Adonai Dominus, nisi in loco regis, qui constituit eum regem, qui non honoravit maledictionem meam, et transgressus est testamentum meum cum eo, in medio Babylonis morietur; et non in exercitu magno, neque in turba multa. Ignorans me Babyloniorum rex, inquit, meo impulsu ab isto jusjurandum exegit: sed iste, qui sub meis legibus degebat, jurijurandi violator fuit. Idcirco ei regi, qui regem constituerat ipsum, tradetur, et in Babylone sortietur vitæ finem. « Faciet autem Pharao bellum elevatione aggeris, et exstructione vallorum, ut auferat animas multas. » Hoc etiam nos docet beatus Jeremias propheta. Cum enim Chaldæi Hierosolymam obsiderent, Ægyptiorum rex venit auxilio Judæis: cujus adventum veriti Chaldæi recesserunt. Verum Sedecia per Jeremiam prophetam præcepit auctor omnium Deus, ne confidat Ægyptiorum suppetiis. « Statim enim veniet, inquit, rex Babylonis, et capiet urbem. » Hæc etiam hoc loco per Ezechielem ait Deus.*

VERS. 18. *Et non honoravit juramentum ut violaret fœdus, et ecce dedit manum suam, et omnia hæc fecit ei, num salvabitur? Nullam, inquit, utilitatem ex Ægyptii societate percipiet, sed violati fœderis pœnas persolvat.*

VERS. 19-21. *Propterea dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Juramentum meum quod non honoravit, et testamentum meum quod transgressus est, dabo illud in caput ejus. Et extendam super eum rete meum, et capietur in constrictione ejus, et ducam ipsum Babylonem, et disceptabo cum eo ibi de injuria ejus, qua injuste egit contra me in omnibus exsiliis suis. Et omnes electi ejus cum omnibus aciebus ejus gladio cadent, et omnes reliquos ipsorum in omnem ventum dissipabo, et cognoscetis, quia ego Dominus locutus sum. Fretus, inquit, Ægyptiorum auxilio 804 meum jusjurandum conculcavit: sed ego veluti quodam reti usus Chaldæorum exercitu, vivum capiam ipsum, et in Babylonem transmittam, et electos quosque milites ejus, et optimates exercitus neci dabo, eos vero qui e prælio mortem effugerint capiendos curabo, et ipsa experientia vos discetis, verba mea carere mendacio. Quod significavit cum dixit:*

ὡς ἀφευδῆ μου τὰ ῥήματα. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν
 Et cognoscetis, quia ego Dominus locutus sum.

VARIE LECTIONES.

²² ἐὰν μὴ. B ἢ μὴν. ²³ ἐν — βασιλεύς. Ita quoque cod. Jes. apud Montf. ²⁴ ὃς — μετ' αὐτοῦ. Hebr. cujus sprevit maledictionem, et cujus fœdus transgressus est. ²⁵ Φαρ. B præm. πρὸς αὐτόν. ²⁶ πολλ. Addit in Compl. et B juxta Hebr. ²⁷ B θαρρήσαι. ²⁸ δέδωκε. Ita quoque A et B juxta Hebr. Alii δέδωκα et inde αὐτοῦ. ²⁹ Τὴν. B præm. ἢ μὴν. ³⁰ καὶ — παρατάξ. αὐτοῦ (v. 21). Ita fere Compl. ubi tamen, φυγῶσιν leg. pro φυγαδέλαις. A habet καὶ πάσας φυγαδέλαις, ut Alex. ³¹ ἐν — αὐτ. Des. in Hebr. ³² ἐκλ. Hebr. fugitivi. ³³ τοὺς — διαφ. Ita B pro τοὺς δὲ τῶν ἐκ τ. πολ. διαφυγόντων.

(VERS. 22, 25.) *Hæc dicit Adonai Dominus: Capiam ego de electis cedri altæ de vertice, et dabo de capite ramorum ejus, ex corde verticis ejus avelam, et plantabo super montem excelsum ego. Et suspendam illud in monte sublimi Israelis, et plantabo illud, et emittet germen, et faciet fructum, et erit cedrus magna, et requiescet sub ea omnis avis, et omne volatile sub umbra ejus requiescet, et rami ejus restituentur. Vere domus irritans Israel est: et oculos habent, neque vident, et aures habent, neque audiunt. Quod si hæc non ita se habeant, nobis ostendant, quisnam iste sit sumptus de electis cedri sublimis ex corde verticis, et primum plantatus in excelso monte, deinde suspensus in sublimi monte Israelis, qui postquam suspensus fuit protulit germen secitque fructum, et magna cedrus evasit, ita ut omnis avis omneque volatile, non quadrupedes, neque reptile, sed omnis avis, et volatile, sub ejus umbra quiescat. Nam si hæc de Zorobabele dicta fuisse asseruerint, ostendant in quo monte Zorobabel suspensus sit, aut sub umbra ejus omnes aves volucresque requievisse. Zorobabel enim populo tantummodo, qui e captivitate simul redierat, imperavit: alix vero nationes non modo ipsi non obtemperarunt, sed etiam continenter ei bellum intulerunt: quamobrem ne ædificatio quidem templi divini brevi est absoluta. Quod si nequaquam Zorobabeli hæc congruunt, vix alii alicui poterunt convenire. Quod si contentur ad Machabæos prophetiam hanc referre, facile ipsorum mendacium coarguetur. Neque enim illi a regali, sed a sacerdotali tribu oriundi fuere: hic autem cedrum regium genus appellat. Etenim de Jechonia ita dixit: « Aquila magna, magnis alis prædita, tenera cedri avulsit, et Babylonem abduxit, » hoc est, regium genus. Si igitur neque Zorobabeli, neque Machabæis conveniunt quæ dicta sunt, perspicuum est de Domino ac Salvatore nostro Jesu Christo hæc fuisse prænuntiata, qui a Davide secundum carnem genus duxit, non ex aliquibus regni ramis majores habens, sed ex ipsa regum successionem. Idque nos beatus Matthæus accurate docet; qui cum dixerit Salomonem Davidis filium, et illius filium Roboamum, deinde ordine omnes genealogias percurrerit usque ad transmigrationem Babylonis, subjicit: « Et post transmigrationem Babylonis **806** Jechonias genuit Salathiellem (iste ipse qui captivus fuit). Salathiel autem genuit Zorobabelem. » Atque hic est, qui post reditum populo imperavit. Ab his Dominus Christus secundum carnem ducit. Idcirco ait: « Sumam de electis cedri sublimis ex vertice, » hoc est, ex ipsa regia stirpe. Et rursus idem significans: « Et dabo a capite ramorum*

(αβ', γγ'.) Ἐγὼ ἐκ τῶν ἐπιλεκτῶν τῆς κέδρου τῆς ὑψηλῆς ἐκ κορυφῆς, καὶ δώσω ἀπὸ κεφαλῆς παραφυάδων αὐτῆς, ἐκ καρδίας κορυφῆς αὐτῆς ἀποκνήω, καὶ καταφυτεύσω ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ ἐγὼ. Καὶ κρεμάσω αὐτὸν ἐν ὄρει μετεώρῳ Ἰσραὴλ, καὶ καταφυτεύσω αὐτὸν, καὶ ἐξοίσει βλαστὸν, καὶ ποιήσει καρπὸν, καὶ ἔσται εἰς κέδρον μεγάλην, καὶ ἀναπαύσεται ὑποκάτω αὐτοῦ πᾶν ὄρειον, καὶ ἄνω πετεινὸν ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ ἀναπαύσεται, καὶ τὰ κλήματα αὐτοῦ ἀποκατασταθήσεται. Ἀληθῶς οἶκος παραπικραίνων ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐ βλέπουσι, καὶ ὡς ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούουσι. Εἰ δὲ οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχει, δειξάτωσαν ἡμῖν, τίς οὗτος ὁ ληψθεὶς ἐκ τῶν ἐπιλεκτῶν τῆς κέδρου τῆς ὑψηλῆς ἐκ καρδίας κορυφῆς, καὶ καταφυτεύθεις ἐν ὄρει πρώτῳ ἐν ὄρει ὑψηλῷ, εἴτα κρεμασθεὶς ἐν ὄρει μετεώρῳ Ἰσραὴλ, καὶ μετὰ τὸ κρεμασθῆναι ἐξοίσει βλαστὸν, καὶ ποιήσας καρπὸν, καὶ γενόμενος εἰς κέδρον μεγάλην, ὥστε πᾶν ὄρειον καὶ πᾶν πτηνὸν, οὐ τετράποδον, οὔτε ἔρπαιον, ἀλλὰ πᾶν ὄρειον καὶ πετεινὸν ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ ἀναπαύσεται. Εἰ γὰρ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ταῦτα εἰρησθαί φησιν, δειξάτωσαν ἐν ποίῳ ὄρει ὁ Ζοροβάβελ ἐκρεμάσθη, ἢ ὅτι πάντα τὰ ὄρνεα καὶ πετεινὰ ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ ἀναπαύσασατο· μόνον γὰρ ὁ Ζοροβάβελ τῷ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας συναναβήντος λαοῦ ἄρξας διετέλεισε, τὰ δὲ ἄλλα ἔβη οὐ μόνον αὐτοῦ οὐχ ὑπήκουσεν, ἀλλὰ καὶ διηγεῖτο ἐπολέμει. Οὐ γὰρ οὐδὲ ἡ οἰκονομὴ τοῦ θεοῦ νεὸς σύντομον ἐδέξατο πέρας. Εἰ δὲ οὐδαμῶς ἀρμόσει τῷ Ζοροβάβελ τὰ εἰρημένα, σχολῆ γ' ἂν ἐτέρῳ τιλ ἀρμόσειεν. Εἰ δὲ εἰς τοὺς Μακκαβαίους τὴν προφητείαν ἐλύσαι ἐπιχειρήσασιν, βραδίως αὐτῶν τὸ ψεύδος διελεγχθήσεται. Οὐδὲ γὰρ ἐκ τῆς βασιλικῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἱερατικῆς ὑπῆρχον ἐκεῖνοι φυλῆς· ἐνταῦθα δὲ κέδρον τὸ βασιλικὸν προσαγορεύει γένος. Καὶ γὰρ περὶ τοῦ Ἰερονίου οὕτως ἐφη· « Ὁ ἀετὸς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτερόνυκος, τὰ ἀπάλα τῆς κέδρου ἀπέκνισεν, καὶ εἰς Βαβυλῶνα ἀπήγαγεν, » ἀπὸ τοῦ βασιλικῶν γένος. Οὐκοῦν εἰ μήτε τῷ Ζοροβάβελ, μήτε τοῖς Μακκαβαίους ἀρμόσει τὰ εἰρημένα, δῆλον ὅτι περὶ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ταῦτα προφητεύεται, ὃς ἐκ τοῦ Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα κατήγεν τὸ γένος, οὐκ ἐκ παραφυάδων τιῶν τῆς βασιλείας τοὺς προπάτορας ἔχων, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν βασιλέων διαδοχῆς. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ἡμᾶς ὁ μακάριος διδάσκει Ματθαῖος· τοῦ γὰρ Δαβὶδ τὸν Σολομῶντα εἰρῆκῶς υἱὸν, κάκεινον τὸν Ῥοβόαμ, εἴτα ἐξῆς ἀπάσας τὰς γενεολογίας διεξελθὼν μέγιστος τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, ἐπάγει· « Καὶ μετὰ τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος Ἰερονίας ἐγέννησε τὸν Σαλαθιὴλ. » οὗτος αὐτὸς ὁ αἰχμάλωτος γεγὼς· ὁ Σαλαθιὴλ δὲ τὸν Ζοροβάβελ· οὗτος δὲ ἔστιν ὁ μετὰ

^a Matth. 1, 12.

VARIE LECTIONES.

^b Ad vers. 22 et 23 in margine cod. Bav. ascriptum est περὶ Χριστοῦ. ^c Ἀψ. B præm. καί, ut apud LXX. ^d ἐπιλ. Ita quoque A et B. Alii, ἐκλεκτῶν. ^e τ. ὑψ. Des. apud LXX. ^f καὶ — ἀποκνήω, καί. Ita Compl. ^g καὶ — ἀκούουσι. Des. in B. ^h πετεινὰ. B præm. τὰ.

την ἐπάνοδον ἡγησάμενος τοῦ λαοῦ· ἐκ τούτων ὁ Δεσπότης Χριστὸς καταγεί το γένος τὸ κατὰ σάρκα· διὸ φησι· « Λήψομαι ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τῆς κέδρου τῆς ὕψλης ἐκ κορυφῆς ¹², » τούτέστιν ἐξ αὐτῆς τῆς βασιλικῆς ρίζης· καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ σημαίνων, « Καὶ ὄσω ἀπὸ κεφαλῆς παραφυάδων αὐτῆς, ἐκ καρδίας κορυφῆς ἀποκινῶ. » Τούς μὲν οὖν αἰχμηαλώτους ὁ Βαβυλώνιος ἀπέκτισεν, ἦν δὲ ἀνέλαβε σάρκα αὐτὸς ἀπέκτισεν ὁ Δεσπότης, ὡς προειρήκαμεν· ἐαυτῷ γὰρ τὸν ἀνθρώπινον ὠκοδόμησε νῆον. « Καὶ καταφυτεύσω ἐπ' ὄρους ὕψλους ἐγὼ, » οὐχ ὁ Βαβυλώνιος· ὄρος δὲ ὕψλων τὸ περιφανές τῆς Ἐκκλησίας καλεῖ· οὕτω γὰρ καὶ Ἰσαίας καὶ Μιχαίας προεφήτευσαν· « Καὶ ἔσται, φησὶν, ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανές τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρων ¹³ τῶν ὄρων, » καὶ τὰ ἔξης. Οὕτω δεῖξας τὸ ἐπίσημον αὐτοῦ διὰ τῶν θαυμάτων, καὶ διὰ τῶν κηρυγμάτων, προλέγει καὶ τὸ πάθος· « Καὶ κρεμάσω αὐτὸν ἐν ὄρει Ἰσραὴλ. » Αὐτοῦ γὰρ συγχωρήσαντες, καὶ τὸ πάθος ἀπετελέσθη. Τοῦτο δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος δῆλον πεποίηκε τῷ Πιλάτῳ διαλεγόμενος· σεμνυνομένου γὰρ ἐκεῖνου, ὡς ἐξουσίαν ἔχοντος καὶ κολάσαι καὶ ἀπολύσαι, ἔφησεν ¹⁴ ὁ Κύριος· « Οὐκ εἶχες ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἀνωθεν. » Ὡς ἐνέργειαν τοίνυν τὴν συγχώρησιν προσηγόρευσε. « Καὶ κρεμάσω αὐτὸν ἐν ὄρει μετεώρῳ Ἰσραὴλ. » Ὑψλὸς δὲ ὁ Γολγοθᾶ, ἔνθα ὁ σωτήριος ἐπάγη σταυρός. Εἶτα τὴν μετὰ τὸ πάθος ἀνάστασιν, καὶ τὴν τοῦ κηρύγματος βλάστησιν. « Καὶ καταφυτεύσω αὐτὸν, καὶ ἐξοίσει βλαστὸν, καὶ ποιήσει καρπὸν, » ὃν ἡ οἰκουμένη τρυγῶσα καὶ σιτουμένη τὴν αἰώνιον ἐλπίζει ζωὴν. « Καὶ ἀναπαύσεται ὑποκάτω αὐτοῦ πᾶν ὄρεον. » Εἶτα σαφέστερον, « Καὶ πᾶν πετεινὸν ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ ἀναπαύσεται. » Οὐδὲν κτηνώδες, οὐδὲ ἔρπετόν καὶ χαμαιζήλον, ἀλλ' εἰ τι ὑπόπτερον, καὶ ἀεροπόρον, καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω τὴν ὀρμὴν ἔχον. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ τῆς πίστεως τρόφιμοι, ὧν τὴν διάνοιαν πέμποντες, καὶ τὰ οὐράνια φανταζόμενοι, καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς μεγίστης καθήμενοι κέδρου. Κέδρον δὲ αὐτὴν προσηγόρευσε κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἐπειδὴ καὶ τὴν Δαβιτικὴν ¹⁵ βασιλείαν κέδρον ὠνόμασεν· ἔχει δὲ καὶ ἀσηπτον ¹⁶ ἢ κέδρος, ὡς περ καὶ ὁ Δεσπότης, καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, τὸ ἀναμάρτητον ἔσχηκε. « Καὶ τὰ κλήματα αὐτοῦ, φησὶν, ἀποκατασταθήσεται. » Τοῦτο διὰ τὴν τρικαῦτα τῆς Ἰερουσαλὴμ ἐρημίαν ἐπήγαγεν· ἀντὶ τοῦ. Μὴ ἀποβλέψητε εἰς τὴν ἐσομένην μετὰ τὴν αἰχμηαλωσίαν τῆς πόλεως ἐρημίαν· οὗτος γὰρ ὁ αἰώνιος βασιλεὺς ἐκείθεν ὀρμώμενος βασιλεύσει, καὶ ἐξ αὐτῆς λήψεται κλήματα σημαίνει δὲ τὸν ἀποστολικὸν χορὸν· ἀποκατασταθήσεται τοίνυν, φησι, τῇ Δαβιτικῇ ¹⁷ φυλῇ ἢ βασιλείᾳ, κατὰ τὰς πρὸς τὸν Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γενομένα· συνθήκας. Εἶτα ἐπάγει·

κθ. Καὶ γινώσκονται πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, ὅτι ἐγὼ Κύριος, ὁ ταπεινῶν ξύλον ὕψλων, καὶ ὕψων ξύλον ταπεινῶν ¹⁸, καὶ ξηραίνων ξύλον

^b Isa. II, 2; Mich. IV, 4. ^c Joan. XIX, 11.

ejus, ex corde verticis avellam. » Captivos igitur Babylonius avulsit. Quam vero suscepit carnem .pse Dominus, ut ante diximus, avulsit : sibi enim humanum ædificavit templum. « Et plantabo super montem excelsum Ecclesie nobilitatem vocat. Sic enim Isaias quoque et Michæas prædixerunt. « Et erit, inquit ^a, in novissimis diebus conspicuus mons Domini, et domus Dei in summitatibus montium, » et quæ sequuntur ^b. Ita ostensa ejus nobilitate per miracula atque præconia, prædicit etiam quod subiturus erat supplicium : « Et suspendam ipsum in monte Israel. » Ipsius enim permissu ejus quoque passio absoluta est. Et hoc ipse Dominus Pilato perspicuum fecit cum eo colloquens : cum enim gloriaretur ille, quasi potestatem haberet et puniendi, et absolvendi : « Non haberes, dixit Dominus, potestatem, nisi tibi datum esset desuper ^c. » Ut efficientem causam igitur permissionem appellavit. « Et suspendam ipsum in monte excelso Israelis. » Excelsus autem mons est Golgotha, ubi crux salutaris infixæ est. Deinde (prædicit) securam post passionem resurrectionem, et Evangelii propagationem. « Et plantabo **807** eum, et producet germen, et faciet fructum, » quem orbis terrarum vindemians et depascens æternam vitam sperat. « Et requiescet sub eo omnis avis ; » tum apertus, « et omne volatile sub umbra ejus requiescet. » Nullum jumentum, neque reptile, aut humi abjectum, sed si quid alatum est, et in aere incedens, et ad sublimia impetum habens. Tales enim sunt fidei alumni, ad superiora mentem transmittentes, et cœlestia cogitantes, et sub umbra maxime cedri sedentes. Cedrum vero ipsum vocavit secundum humanitatem. Nam Davidicum quoque regnum cedrum nuncupavit : eaque est cedri natura, ut nunquam putrescat, quemadmodum etiam Dominus secundum humanitatem id habuit, ut peccare non posset. « Et rami ejus, inquit, restituentur. » Hoc subjecit propter solitudinem Hierosolymæ, quæ tunc erat ; hoc est : Ne respiciatis ad solitudinem urbis, quæ futura est post captivitatem. Hic enim sempiternus rex ab ea profectus regnabit, et ex ea accipiet ramos. Significat autem apostolicum chorum. Restituetur igitur Davidicæ tribui regnum, inquit, secundum ea pacta quæ cum Davide pepigit ipse Deus. Deinde subjecit :

VERS. 24. Et cognoscent omnia ligna campi, me esse Dominum, qui humiliat lignum excelsum, et exaltat humile lignum, et arefacit lignum viride, et

¹² κορ. B καρδία. ¹³ B ἄκρων. ¹⁴ B ἔφη. ¹⁵ B Δαβιτικὴν. ¹⁶ ἄσ. B præm. τό. ¹⁷ Δαβ. B Δαβιτικῇ, ascripta tamen lectione nostra. ¹⁸ ταπ. Ed. prior hab. ὕψλων.

germinare facit aridum lignum. Ego Dominus locus sum, et faciam. Cognoscent, inquit, omnes homines facile mihi esse, et ea quæ alta sunt humilia reddere, et quæ sunt humilia extollere, humidaque exsiccare, **808** et sicca florentia demenstrare. Quando enim viderint, post urbis solitudinem germen ex ea productum secundum Isaiaë prophetiam, « Egre dietur enim virga, inquit, e radice Jessæ, et flos e radice ejus ascendet d, » et hunc totius orbis terræ regem declaratum, cognoscent omnes me esse Dominum hæc prædicentem, et verbum opere comprobantem.

CAI UT XVIII.

VERS. 1-4. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, quæ vobis parabola hæc, in terra Israelis, dicentium: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum hebetati sunt? Vivo ego, dicit Adonai Dominus, si fuerit amplius parabola hæc in Israele. Quia omnes animæ meæ sunt; quemadmodum anima patris, ita etiam anima filii, omnes animæ meæ sunt, et anima peccans ipsa morietur.* Quibusdam videtur ad aliud caput digressa esse prophetia: sed cum iis quæ ante dicta sunt, ea quæ modo dicuntur consentanea videre licet. Cum enim, commemorata Sedeciaë sæderis violatione, futurum ex semine regio orbis terrarum imperium vaticinatus sit, necessario docet populum, non esse abutendum eo proverbio, quod injustitiæ Deum accuset, videlicet cum patres uvam acerbam comederint, filiorum dentes hebetatos **809** esse, vel, secundum Symmachum, stupidos esse factos. Ecce enim, inquit, cum reges illi, qui tunc regnabant, iniqui fuerint, semen ex ipsis orbis terrarum potietur imperio. Non enim patiar eorum quæ parentes deliquerint a filiis pœnas repetere, cum et horum et illorum sim Dominus, eandemque omnium curam habeam: siquidem omnes animæ meæ sunt, et anima peccans ipsa pœnas luet. Tum justitiæ nos genera docet, et quia ratione possint homines et vita frui, et a supplicio soluti ac liberi esse.

VERS. 5. *At homo, qui est justus, faciens judicium et justitiam. Hoc est, qui æquam tenet justitiæ stateram.*

VERS. 6. *Super montes non comedit.* Qui ab idolorum, inquit, cultu procul abfuerit, quorum templa in montibus erant posita. « Et oculos suos non sustulerit ad cogitationes domus Israel. » Hoc est, si non persequetur mala Israelis consilia. Et per

d Isa. xi, 1.

A *χλωρόν, και αναθάλλων ξύλον ξηρόν.* Ἐγὼ Κύριος *λεβλάθηκα και ποιήσω.* Γινώσκονται, φησί, πάντες ἄνθρωποι, ὅτι βῆδιόν μοι και τὰ ὑψηλά ταπεινοῦν, και ἀνουφούν τὰ ταπεινά, και τὰ ὑγρά ξηραίνειν, και τὰ ξηρά τεθηλότα δεικνύουσι. Ὅταν γάρ ἔλωσι μετὰ τὴν τῆς πόλεως ἐρημίαν βλαστὸν ἐξ αὐτῆς; φύσαντα κατὰ τὴν Ἡσαίου προφητείαν: « Ἐξελεύσεται γάρ, φησί, βῆδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, και ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναθήσεται: » και τοῦτον πάσις τῆς οἰκουμένης ἀναδεικνύμενον βασιλέα, γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐγὼ Κύριος προλέγων, και τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐπάγω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗΓ.

α'-δ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· *Υἱὸς ἀνθρώπου, τίς ἔστι ὑμῖν ἡ παραβολὴ αὕτη ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ λερόντων* **811**, *Οἱ πατέρες ἐφαγον ἄκρακα, και οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων ἡμωδίασαν* **812**; *Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἄδωναι Κύριος, ἐὰν γένηται ἐτι ἡ παραβολὴ αὕτη ἐν τῷ Ἰσραὴλ* **813**. *Ὅτι πάσαι αἱ ψυχὰς ἐμαί εἰσι· ἐν τρόπῳ ἡ ψυχὴ τοῦ πατρὸς, οὕτω και ἡ ψυχὴ τοῦ υἱοῦ· πάσαι αἱ ψυχὰς ἐμαί εἰσι, και ἡ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθνήσκειται.* Τισὶ δοκεῖ ἐπ' ἄλλο κεφάλαιον μεταθῆναι τὴν προφητείαν· ἔστι δὲ ἰδεῖν τοῖς προλεχθεῖσι τὰ εἰρημένα συμβαίνοντα. Ἐπειδὴ γάρ τῆς τοῦ Σεδεκίου παρανομίας μνημονεύσας, τὴν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ σπέρματος προεθέσπισεν ἐσομένην τῆς οἰκουμένης ἡγεμονίαν, ἀναγκαιῶς διδάσκει τὸν λαὸν μὴ κεχερῆσθαι τῇ ἀδικίαν τοῦ Θεοῦ κατηγοροῦσθαι παροίμια, ὅτι τῶν πατέρων φαρόντων ἄκρακα **817** οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων ἡμωδίασαν **818**, ἢ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἐγομρίασαν. Ἰδοὺ γάρ, φησί, παρανομῶν ὄντων τῶν τηρικῶν βασιλέων τὸ ἐξ αὐτῶν σπέρμα τῆς οἰκουμένης κρατήσεται. Οὕτε γάρ ἀνέξομαι, ὧν οἱ πατέρες ἐπιτημέλησαν, τὰς εὐθύναις ἀπαιτῆσαι τοὺς παῖδας· και τοῦτων γάρ κάκεινων Δεσπότης εἰμι, και τὴν αὐτὴν ἀπάντων τὴν **819** ἐπιμέλειαν ποιῶμαι· πάσαι γάρ αἱ ψυχὰς ἐμαί εἰσι, ἡ δὲ ἁμαρτάνουσα ψυχὴ, αὕτη τίσει τὰς δικαίαι. Εἴτα διδάσκει ἡμᾶς τίνα τῆς δικαιοσύνης τὰ εἶδη, και πῶς δυνατὸν, και ζωῆς ἀπολαῦσαι, και τιμωρίας ἀπαλλαγῆναι.

ε'. *Ὁ δὲ ἄνθρωπος ὃς ἐστὶ δίκαιος, ὁ ποιῶν κρίμα και δικαιοσύνην.* Τοῦτέστιν, ὁ ἴσα κατέχων **D** τὰ τῆς δικῆς ζυγά.

ς'. *Ἐπὶ τῶν ὄρεων οὐ φάγεται.* Ὁ τῆς τῶν ἐιδώλων, φησί, θεραπείαις πόρθω γινόμενος· ἐν γάρ τοῖς ὄρεσι τὰ ταῦτων ἴδρυτο τεμένη. « Και τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ οὐ μὴ ἐπάρη πρὸς τὰ ἐπιθυμήματα **821** τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ. » Ἀντὶ τοῦ, Ἐὰν μὴ

VARIE LECTIONES.

811 τίς. Ita quoque supra, t. I, p. 151. Rec. lect. est, τί. **812** ἐπὶ -- τοῦ Ἰσρ. Des. supra, t. I, l. c. Rec. lectio est ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. **813** λέγ. Ita quoque l. c. Alii habent λέγοντες. **814** ἡμ. Sic quoque supra, l. c. Sed rec. lect. est ἐγομρίασαν. **815** ἐὰν γέν. ἔτι. Supra l. c. ei ἐσται. **816** ἔτι. Apud LXX seq. λεγομένη. **817** ἐν τῷ Ἰσρ. Supra, l. c. est, ἀλλὰ τῶν φαρόντων τὸν ἄκρακα αἰμωδίασουσιν οἱ ὀδόντες. **818** πάσαι αἱ ψυχ. Des. apud LXX. **819** B ἄκρακα. **820** ὀμωδίασαν, pro ὀμωδίασαν, ut videtur. **821** τῆν. Des. in B. **822** Rec. lect. ἐσται. **823** ἐπιθ. Hebr. idola. **824** τοῦ. Des. in B.

ἀκολουθήσει τοῖς κακοῖς Ἰσραὴλ ἐνθυμήσασιν· καὶ διὰ τούτων δὲ ὡσαύτως, καὶ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν παρανομίαν ἐδήλωσε. « Καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ οὐ μὴ μιάνῃ, καὶ πρὸς γυναῖκα ἐν ἀφ᾽ ἑρῆν ὄσαν οὐ προσεγγίει. » Προσέχει δὲ αὐτὸν, φησί, μήτε ἄλλοτριαν συλῆσαι εὐνήν, μήτε τῇ ἐν ῥύσει αἵματος ὄση πλησιάζαι· καὶ τοῦτο γὰρ ἀπηγόρευτο τῷ νόμῳ.

ζ. Καὶ ἄνθρωπον οὐ μὴ καταδυναστεύσῃ, καὶ ἐνεχυρασμὸν ὀφειλοῦτος ἀποδώσῃ, καὶ ἄρπαγμα οὐκ ἀρπάται. Πάσης, φησί, πλεονεξίας εἰ ὀφθελὴ ἐλεύθερος. Εἶτα ἡ ἐπίτασις τῆς ἀρετῆς· « Τὸν ἄρτον αὐτοῦ πεινῶντι δώσει, καὶ γυμνὸν περιβαλεῖ ἱμάτιον. » Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ τὸ μὴ ἀρπάσαι, ἀλλὰ δεῖ καὶ κοινωνοῦς τῶν ὄντων τοὺς δεομένους λαβεῖν.

η. Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ ἐπὶ τόκῳ οὐ δώσει, καὶ πλεονασμὸν οὐ λήψεται. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα πλεονεξίας εἶδη. « Ἀπὸ ἀδικίας ἀποστρέψει χεῖρα αὐτοῦ. » Συντόμως τὴν παρανομίαν ἀπηγόρευσεν. « Καὶ κρῖμα ποιήσει ἀναμέσον ἀνδρῶς καὶ τοῦ πλησίον αὐτοῦ. » Εἰ δίκαιος ἀναφανεῖ κριτῆς, μὴ πρὸς χάριν ἢ ἀπέχθειαν ἐκφέρων τὴν ψῆφον· εἶτα συντόμως·

θ. Καὶ ἐν τοῖς προστάγμασι μου πεπόρευται, καὶ τὰ δικαιώματά μου πεφυλάκται τοῦ ποιῆσαι αὐτὰ· δίκαιος οὗτός ἐστι, ζωὴ ζήσεται, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ὅ τὰ εἰρημένα, φησί, πάντα πεποιηκώς, καὶ τῶν ἀπειρημένων πάντων ἐλεύθερος, καὶ τῇ τοῦ δικαίου προσηγορία τιμηθῆσεται, καὶ τοὺς τῆς ζωῆς τρυγήσει καρπούς.

ι. Καὶ ἐὰν γεννήσῃ υἱὸν λιμῶν, ἐκχέουται αἷμα, καὶ ποιοῦντα ἁμαρτήματα. Εἶτα συντόμως· « Ἐν τῇ ἐδῷ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ δικαίου οὐ πορεύεται. » Ἄλλ' ἕκαστον τῶν ἤδη ἀπηγορευμένων εἰργάσατο, καὶ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ὠδεύσεν· ἀνομίαν, φησί, πεποίηκεν οὗτος.

ιγ. Ζωὴ οὐ ζήσεται, πάσας τὰς ἀνομίας ταύτας ἐποίησε, θανάτῳ θανατωθήσεται, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἔσται. Οὐδὲν, φησὶν, ὁ παράνομος ἐκ τῆς πατρώας ἀρετῆς ὠφελήθησεται, ἐναντίον ἐκείνῳ πραιρουόμενος βίον, ἀλλὰ τῶν οἰκείων σπερμάτων ὀρέφεται τοὺς καρπούς.

ιδ'. Ὅταν δὲ, φησί, γεννήσῃ υἱὸν, καὶ ἴδῃ πάσας τὰς ἁμαρτίας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἃς ἐποίησε, καὶ φοβηθῇ, καὶ μὴ ποιῆσῃ κατὰ ταύτας. Εἶτα ἐφεξῆς λέγει· Ὅτι τῆς τῶν εἰδώλων ἐκυτὸν λατρείας ἀπέλλαξε, καὶ τῆς τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ παρανομίας οὐ κοινοῦνήκε, γάμοις τε ἄλλοτρίοις οὐκ ἐπέβούλευσε, πᾶν εἶδος πλεονεξίας ἐμίσησε, τὴν δὲ δυνατὴν θεωρασίαν τοῖς δεομένοις προσήμεγκεν, τῶν μὲν λιμῶν ἐξελαύνων, τοὺς δὲ περιβάλλον καὶ γυμνότητος ἀπαλλάττων, καὶ πάσας ὁμοῦ τὰς ἐντολάς διεφύλαξεν.

A hæc similiter et impietatem et scelus declaravit. « Et uxorem proximi sui non polluerit, et ad mulierem fluxu sanguinis laborantem non accesserit. » Oportet autem ipsum, neque alienum cubile prædari, neque ad eam, quæ fluxu sanguinis menstruo laboret, prope accedere: hoc enim quoque interdictum lege fuit.

VERS. 7. Et hominem non oppresserit, et pignus debitoris reddiderit, et rapinam non rapuerit. Si ab omni avaritia, inquit, liber conspectus fuerit. Deinde sequitur virtutis incrementum. « Panem suum esurienti dabit, et nudum induet vestimento. »

B **SIO** Non enim satis est non rapuisse, sed oportet in facultatum societatem etiam indigentes recipere.

VERS. 8. Argentum suum ad usuram non dabit, et id quod amplius est non accipiet. Etenim hæc quoque avaritiæ sunt species. « Ab injuria avertet manum suam. » Breviter iniquitatem interdixit. « Et iudicium faciet inter ipsum et proximum suum. » Si justum se iudicem præbuerit, neque ex gratia, neque ex odio sententiam ferens. Deinde breviter:

VERS. 9. Et si in præceptis meis ambulaverit, et justificationes meas custodiverit, ut faceret eas: justus hic est, vita vivet, dicit Adonai Dominus. Qui omnia, inquit, fecerit quæ dicta sunt et ab omnibus quæ interdicta sunt liber fuerit, et justus cognomento coonestabitur, et vitæ colliget fructum.

VERS. 10. Et si genuerit filium perniciosum, effundentem sanguinem, et facientem peccata. Tum breviter: [11, 12] « In via patris sui justus non ambulat, » sed unumquodque eorum, quæ jam prohibita sunt, patravit, et contraria via incessit; iniquitatem, inquit, fecit iste.

VERS. 13. Vita non vivet, omnes iniquitates hæc fecit, morte morietur, sanguis ejus super ipsum erit. Nihil, inquit, scelerato profuerit patria virtus, qui aliam vitam quam ille vivere instituat, sed suorum seminum fructus percipiet.

VERS. 14. Cum vero genuerit, inquit, filium, videritque ille omnia peccata parentis sui quæ fecit, et timuerit, neque fecerit secundum hæc. [15, 16] Deinde ordine persequitur: Quia ab idolorum cultu se immunem **SII** præstitit, neque scelerum domus Israelis particeps fuit, alienisque nuptiis non insidiatus est, omne genus avaritiæ odit, eamque quam potuit curam indigentibus adhibuit, aliorum famem expellens, alios induens et a nuditate liberans, omniaque simul præcepta servavit.

VARIE LECTIONES.

²³ πλεον. Hebr. fenus. ²⁴ B χειρας. ²⁵ χρ. Apud LXX. sequi. δίκαιον. ²⁶ B πεπόρευται. Rec. Ιουδιό est οὐκ ἐπορεύθη. ²⁷ Rec. lectio, κατ' αὐτὰς. ²⁸ -ἔν. B add. τα.

VERS. 17 *Non morietur hic, inquit, in iniquitatibus patris sui, sed vita vivet. Neque enim justum est ab hoc pro sceleribus illius exigi pœnas.*

VERS. 18, 19. *Pater autem illius, inquit, quoniam tribulatione tribulavit, et rapinam rapuit, et contraria fecit in medio populi, et mortuus est in iniquitate sua. Et dixistis: Cur non tulit filius iniquitatem patris sui? Vos autem injuste, inquit, iudicantes vultis filium inpii pro parente supplicia subire, et vos invicem percontamini, Cur de sceleribus patris haud solvit pœnas? Ego autem vobis dico: « Quia filius iudicium, et justitiam, et misericordiam fecit, omnia legitima mea custodivit, et fecit ea, vita vivet. » Quoniam non eandem viam quam pater secutus est, sed meam viam viæ patris anteposuit, dignum reperit viæ exitum.*

VERS. 20. *Anima autem peccans ipsa morietur, filius non feret iniquitatem patris sui, et pater non portabit iniquitatem filii sui. Eadem rursus apertius breviterque declaravit: « Justitia iusti super eum erit, et iniquitas iniqui super ipsum erit. » Sæpe eadem repetit, cum velit in 812 audientibus eorum stabiliri memoriam.*

VERS. 21, 22. *Et iniquus, si reversus fuerit ab omnibus iniquitatibus suis quas fecit, et custodiverit omnia mandata mea, et fecerit iudicium et justitiam, et misericordiam, vita vivet et non morietur. Omnia autem delicta ejus, quæcunque fecit, non commemorabuntur ei: in justitia sua, quam fecit, vivet. Tantum abest, inquit, ut ab alio pro alio pœnas reposcam, ut etiam ipsum legis violatorem, quamvis infinita facinora patravit, si tamen ille pœnitens resipiscat et justitiæ vias persequi instituat, et accipiam et vita dignum censeam. Deinde propriam bonitatem declarat.*

VERS. 23. *Nunquid voluntate velim mortem iniqui, dicit Adonai Dominus, sicut converti ipsum a via sua mala, et ipsum vivere? Non mortem, inquit, iniqui, sed pœnitentiam cupio: neque enim ut punirem hominum naturam creavi, sed ut cum ea vitam communicarem. Et rebus verba testimonium dant: siquidem neque prophetas suo numine afflasset, aut apostolos misisset, et scriptas leges tradidisset, pollicereturque bona, et gehennam minaretur, si punire cuperet: sed permisisset homines eo ferri, quocunque vellent. Nunc autem omnia hæc facere perseverat, ut ab iis calamitatibus, quas minatus est, liberet. Esse autem quæ dicuntur non solum verba, sed res, quæ partim*

17. Οὐ τελευτήσει οὗτος, φησὶν, ἐν ταῖς ἀδικίαις τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ ζωῆ ζήσεται. Ὅστε γὰρ δίκαιον, τοῦτον ὑπὲρ τῆς ἐκείνου παρανομίας εἰσπράττεσθαι δίκας.

18, 19. Ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ, φησὶν, ἐπειδὴ θλίψει θλίψει, καὶ ἄρπαγμα ἤρπασε, καὶ ἐναντία ἐποίησεν ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπέθωνεν ἐν τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ. Καὶ εἶπατε, τί οὐκ ἔλαβεν ὁ υἱὸς τῆν ἀδικίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ; Ὑμεῖς δὲ φησὶν ἀδίκως κρίνοντες βούλεσθε τοῦ παρανόμου τὸν υἱὸν τιμωρίαν ὑπὲρ τοῦ πατρὸς ὑπομείναι, καὶ ἀλλήλων πυνθάνεσθε, τί δῆποτε τὰς τοῦ πατρὸς παρανομίας οὐκ ἔτισεν; Ἐγὼ δὲ ὑμῖν φημι, « Ὅτι ὁ υἱὸς κρίμα, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἔλεον ἐποίησε, πάντα τὰ νόμιμά μου συντηρήσῃ, καὶ ἐποίησεν αὐτὰ, ζωῆ ζήσεται. » Ἐπειδὴ οὐ τὴν αὐτὴν ὡδεύσε τῷ πατρὶ, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν ὁδὸν τῆς τοῦ πατρὸς προετίμησεν, ἄξιον εὕρατο τῆς ὁδοῦ τὸ τέλος.

20. Ἡ δὲ ψυχὴ ἡ ἀμαρτάνουσα αὕτη ἀποθνήσκειται, ὁ υἱὸς οὐ λήψεται τὴν ἀδικίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ὁ πατὴρ λήψεται τὴν ἀδικίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Τὰ αὐτὰ πάλιν σαφέστερον καὶ συντόμως παρεδήλωσε: « Δικαιοσύνη δικαίου ἐπ' αὐτὸν ἔσται, καὶ ἀνομία ἀνόμου ἐπ' αὐτὸν ἔσται. » Πολλάκις τὰ αὐτὰ λέγει, βεβαίαν αὐτῶν τὴν μνήμην ἐν τοῖς ἀκούουσι γενέσθαι βουλόμενος.

21, 22. Καὶ ὁ ἄνομος ἐὰν ἐπιστρέψῃ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησε, καὶ φυλάξῃται πάσας τὰς ἐντολάς μου, καὶ ποιήσῃ κρίμα, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἔλεον, ζωῆ ζήσεται, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ. Πάντα δὲ παραπτώματα αὐτοῦ ὅσα ἐποίησεν, οὐ μνησθήσεται αὐτῷ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ, ἢ ἐποίησε, ζήσεται. Τοσοῦτον δὲ, φησὶν, ἀπέχω τοῦ δίκας ἔσθαι ὑπὲρ ἐτέρου εἰσπράξαι, ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν παραβάτην τοῦ νόμου, κἂν μυρίας παρανομίας ἐργάσῃται, μεταβαλλόμενον, καὶ μεταμελεῖα χρώμενον, καὶ τὴν τῆς δικαιοσύνης ὁδὸν προαιρούμενον, καὶ δέξομαι, καὶ ζωῆς ἀξιώσω· εἴτα τὴν οἰκίαν ἀγαθότητα παραδηλοῦ.

23. Οὐ μὴ θελήσει θελήσω τὸν θάνατον τοῦ ἀνόμου, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς ποτηρᾶς, καὶ ζῆσαι αὐτόν; Οὐ τὸν θάνατον, φησὶ, τοῦ ἀνόμου ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν ποθῶ· οὐδὲ γὰρ ἵνα κολάσω τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν ἐδημιουργήσα, ἀλλ' ἵνα ζωῆς μεταδῶ· μαρτυρεῖ δὲ τοῖς λόγοις τὰ πράγματα· οὐ γὰρ ἂν προφήταις ἐνέπνευσε, καὶ ἀποστόλους ἀπέστειλε, καὶ ἐγγράφους ἔδωκε νόμους, καὶ ἀγαθὰ ὑπισχνεῖται, καὶ γέενναν ἀπειλεῖ, κολάζει βουλόμενος· ἀλλ' ἔφασεν ἂν τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἂν θέλωσι, φέρεσθαι· νῦν δὲ ταῦτα πάντα διατελεῖ ποιῶν, ἵνα τῶν ἠπειλημένων ἐλευθερώσῃ δεινῶν· ὅτι δὲ οὐ λόγοι μόνον τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ τὰ πράγματα, καὶ

VARIE LECTIONES.

¹⁷ Aliter apud LXX, leg. vers. 18 et 19. ¹⁸ ο — αὐτοῦ. Ita quoque A. et B. ¹⁹ κρίμα καὶ. Des. apud LXX, et in A. ²⁰ αὕτη. Ita quoque A.; sed B αὐτή, ut. infra, in Eran. dial. 2. ²¹ Rec. lect. ἀποστρέψῃ. ²² αὐτ. Des. apud LXX. ²³ Οὐ Des. apud LXX, et supra, t. I, p. 788. ²⁴ ἀν. Supra, l. c. ἀμαρτωλοῦ. ²⁵ ἐκ — ποτηρ. Des. supra, l. c. ubi leg. ἐπιστρ. αὐτὸν καὶ ζῆν. ²⁶ B κολάσαι. ²⁷ τὰ Des. in B.

γενόμενα, καὶ γιγνόμενα, μάρτυς ἡ θεία Γραφή. Ὁ γὰρ Ἐζεχίας ἐκ δυσσεβοῦς πατρὸς τοῦ Ἄχαζ φύς, οὐ μόνον οὐκ ἔτισεν ὑπὲρ τοῦ πατρὸς δίκας, ἀλλὰ καὶ περιφανέστατος ἐκ τῆς οἰκίας εὐσεβείας ἐγένετο. Ὁ δὲ γε πανόλιος Μανασσῆς, ἐκ διαμέτρου ἐναντίαν ὁδεύσας τῷ φύσαντι, οὐδὲν τῆς πατρῴας εὐσεβείας ἀπόνωτο· μεταμελεία δὲ χρυσάμενος τῆς σωτηρίας ἀπῆλαυσεν. Ἀμὼν⁸⁰ δὲ ὁ τοῦτου υἱὸς, τὴν μὲν πατρῴαν πονηρίαν ζηλώσας, τὴν δὲ μετάνοιαν οὐκέτι, κακῶς τὸν βίον κατέλυσε· ὁ δὲ τοῦτου παῖς Ἰωσίας, τοῦ πατρὸς τὴν ἀσέβειαν βδελυξάμενος, καὶ πᾶσι τοῖς τῆς ἀρετῆς εἶδει τὴν ψυχὴν κατακοσμήσας, τῷ τῶν ἁγίων συνηριθμηταὶ καταλόγῳ, οὐδεμίαν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς παρανομίας λώθην ἐλκύσας· οἱ δὲ τοῦτου παῖδες, τοῦτον μὲν οὐ ζηλώσαντες, δυσσεβεῖα δὲ πάσῃ συζήσαντες, δίκας τῶν οἰκίων κλημελημάτων ἐξέτισαν, ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς φιλοθείας οὐδὲν ὄφελος καρπωσάμενοι. Καὶ ἐξ αὐτῆς τοίνυν τῆς τῶν ἁγίων Γραφῶν ἱστορίας, ἀληθῆ πέφηνε τοῦ Δεσπότης τὰ λόγια. Φέρε τοίνυν ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐρμηνείας ἐπανεἰδῶμεν.

κδ'. Καὶ ἐν τῷ ἀκοστρέψαι δίκαιον ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, καὶ ποιῆσαι ἀδικίαν, κατὰ πίσας τὰς ἀδικίας⁸¹ ἃς ἐποίησεν ὁ ἄνομος, ἐὰν⁸² ποιήσῃ, οὐ μὴ ζήσεται· πᾶσαι αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, ἃς ἐποίησεν, οὐ μὴ μνησθῶσιν· ἐν τῷ περπατῶματι, ᾧ παρέπεσε, καὶ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις αὐτοῦ, αἷς ἡμάρτεν, ἐν αὐταῖς ἀποθανεῖται. Ὡσπερ, φησὶν, εἰ τις τῶν παρανόμων, τὸν πρότερον βδελυξάμενος βίον, τὸν ἐναντίον προέλιτο, δέξομαι τὴν μετάνοιαν, καὶ ζωῆς αὐτὸν ἀξιώσω· οὕτως, εἰ τις τῶν δικαίων, παντελῶς τὴν τῆς δικαιοσύνης καταλιπὼν ὁδὸν, εἰς τὴν ἑτέραν τράπηται, πάντα μὲν τὸν πρότερον ἀπολέσει δρόμον, πρόσφορον δὲ τῇ ὁδῷ εὐρήσει τὸ τέλος· ἐν γὰρ ταῖς ἀμαρτίαις αὐτοῦ ἀποθανεῖται. Ἐπιστῆσαι δὲ χρῆ, ὡς οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, Ἐὰν ἀμάρτη, ἀλλ' Ἐὰν ἀποστραφῇ ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, καὶ ποιήσῃ ἀδικίαν⁸³ κατὰ πίσας τὰς ἀδικίας, ἃς ἐποίησεν ὁ ἄνομος· ἢ ἐπεὶ προσπταίεται καὶ τῶν εὐσεβῶν τινας, ἀλλ' ἀνιστάμενοι πάλιν αὐτὴν ὁδεύουσι τὴν ὁδὸν, καὶ τῇ μετανοίᾳ χρώμενοι, τῆς σωτηρίας τυγχάνουσιν· οἱ δὲ παντελῶς ταύτης ἀφιστάμενοι, τοὺς τῆς ἐναντίας ὁδοῦ τρυγῶσι καρπούς.

κε'. Καὶ εἰπατε, φησὶν, Οὐ κατευθύνει ἡ ὁδὸς Κυρίου· ἀκούσατε δὴ ὁ κολος Ἰσραὴλ, Μὴ ἡ ὁδὸς μου οὐ κατευθύνει; οὐχί ἡ ὁδὸς ὑμῶν οὐ κατευθύνει; Ταύτην μου, φησὶ, τὴν δικαίαν ψήφον ὀρώντες ἀδικίαν τολμάτε κατηγορεῖν; καὶ μὴν εἶδει ὑμεῖς καθ' ὅμων αὐτῶν τὴν κατηγορίαν ποιεῖσθαι, ὅτι τοιαύτην ὀρώντες παρὰ τῷ κριτῇ δικαιοσύνην προαιρεῖσθε τὴν ἀδικίαν. εἶτα τὰ αὐτὰ πάλιν συντόμως διέξεισι⁸⁴ καὶ ὁ δίκαιος εἰς τὴν ἐναντίαν τρεπόμενος τῷ τῆς ἀμαρτίας θανάτῳ παραδοθήσεται, καὶ ὁ

gestæ sint, partim gerantur, testis est divina **813** Scriptura. Ezechias enim ex impio patre Achaso natus, non solum pro parente non solvit pœnas, sed etiam propria pietate nobilissimus evasit. Præstantissimus autem Manasses, omnino contrariam parenti viam ingressus, nihil a patria pietate utilitatis percepit : at ubi eum pœnituit, salutem est consecutus. Et Amon, hujus filius, patris improbitatem æmulatus, non item pœnitentiam, malum habuit vitæ exitum, cujus filius Josias, patris aversatus impietatem, omni virtutis genere anima instructa, in sanctorum numerum ascriptus est, nullo ex iniquitate paterna contracto detrimento. At ejus filii minime ipsum æmulati, sed omni impietate astricti, pœnas suorum delictorum persolverunt, nulla ex pietate patria utilitate percepta. Ex ipsa igitur sanctorum Scripturarum historia, vera ostensa sunt eloquia Domini. Age igitur, ad ea quæ sequuntur interpretanda revertamur.

VERS. 24. Et cum conversus fuerit justus a justitia sua, et fecerit injustitiam, secundum omnes injustitias quas fecit iniquus, si fecerit, non vivet; omnes justitiæ ejus, quas fecit, non commemorabuntur; in delicto, quo deliquit, et in peccatis suis quæ peccavit, in ipsis morietur. Quemadmodum, inquit, si quis improbus pristinam abominatus vitam, contrariam sequi instituerit, admittam ejus pœnitentiam, ipsumque vita dignabor : ita **814** si quis omnino deserta justitiæ via, aliam ingressus fuerit, omnem pristinum cursum amittet, et convenientem reperiet vitæ exitum, in peccatis enim suis morietur. Et sciendum est eum non simpliciter dixisse « si peccarit, » sed « si conversus fuerit a justitia sua, et fecerit injustitiam, secundum omnes injustitias, quas fecit iniquus, » quandoquidem offendunt etiam ex piis aliqui, sed resurgentes eadem rursus incedunt via, et penitentia salutem consequuntur : at qui prorsus ab hac recedunt, contrariæ vitæ fructus percipiunt.

VERS. 25. Et dixistis, inquit : Non est recta via Domini. Audite, quæso, domus Israel : Num via mea non est recta? nonne via vestra non est recta? Hanc, inquit, meam justam sententiam cernentes injustitiæ audetis accusare? atqui oportebat ut vosmet ipsos accusaretis, qui, tali conspecta judicis justitia, injustitiam prætulistis. [26-28.] Deinde eadem rursus breviter enarrat, et justus in contrariam viam conversus morte peccati condemnabitur, et peccator rursus pœnitentia adductus, et

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ Ed. prior hab. Ἀμὼς. ⁸¹ ἀδ. Ita quoque A et B. Alii, ἀνομιᾶς. ⁸² ἐὰν — ζήσεται. Hæc tantum in Compl. exstant. Rectius in ed. Grab. leg. καὶ ποιήσῃ, καὶ ζήσεται; ⁸³ ἀδ. — τὰς. Ex B suppl. ⁸⁴ διέξει B add. καὶ διδάσκει ὅτι.

in omni virtute incedere instituens, vitam ex resipiscentia percipiet.

VERS. 29. *Hæc autem, inquit, videns domus Israel, ait : Non est recta via Domini : nunquid via Domini non est recta, domus Israel? nonne via vestra non est recta? Ipsæ, inquit, res clamant, iudicia mea recta et justa esse, at vestrum 815 institutum improbitatis plenum esse.*

VERS. 30. *Idcirco unumquemque vestrum secundum viam suam iudicabo, domus Israel, dicit Adonai Dominus. Ita minatus, justa prolata sententia, ad admonitionem orationem convertit.*

VERS. 31. *Convertimini et revertimini ab omnibus impietatibus vestris, et non erunt vobis in tormentum iniquitatis. Projicite a vobis omnes impietates vestras, quibus impie egistis contra me, et facite vobis ipsis cor novum, et spiritum novum, cur enim moriemini, domus Israel? Relinquit, inquit, impietatis viam, et aliam suscipite mentem, et ad meas leges declinate, ne mortem ex improbitate percipiat. Cor enim novum et spiritum novum animæ ad meliora conversionem appellavit. Deinde propriam quoque declarat bonitatem.*

VERS. 32. *Quia nolo mortem morientis, dicit Adonai Dominus, sicut converti ipsum a via sua, et animam ejus vivere, dicit Adonai Dominus; revertimini igitur et vivetis. Scientes, inquit, me non pœnam, sed pœnitentiam peccatoris cupere, resipiscite et vitæ fructus percipite. Hæc etiam nobis congruit medicina. « Non enim Judæorum Deus tantum est, sed etiam gentium, et ipse Dominus omnium dives in omnes qui invocant illum^d. » Relinquamus igitur improbitatis viam, cujus finis interitus et perditio est, et tandem viam divinam discamus, quæ ad cœlos ducit, quæque 816 nobis fiduciam præbet, ut Deo confidamus : quam utinam consequamur in Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri gloria competit cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum, Amen.*

^d Rom. II, 29, 30; I, 12.

VARIAE LECTIONES.

⁸¹⁵ Ταῦτα ὁρῶν. Des. apud LXX. ⁸¹⁶ καὶ — ἀδικ. Hebr. nec offendiculo erit vobis iniquitas (vestra). ⁸¹⁷ Διότι, x. τ. λ. Aliter of LXX et Hebr. ⁸¹⁸ ὡς—ψυχ. αὐτ. Hæc ex vers. 23 desumpta sunt. ⁸¹⁹ Ἄλλι, ἐπιστρέψατε. ⁸²⁰ πρ. Des. in B.

TOMOS Z'.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT XIX.

VERS. 1, 2. *Et tu institue lamentationem super principem Israelis. Et dices : Quid mater tua læ-*

A ἀμαρτωλὸς πάλιν μετανοῶν χρώμενος, καὶ διὰ πάσης ὀδεύειν τῆς ἀρετῆς προαιρούμενος, ζῶτην ἐκ τῆς μεταμελείας καρπώσεται.

κθ'. Ταῦτα⁸¹⁵ δὲ, φησὶν, ὁρῶν ὁ οἶκος Ἰσραὴλ λέγει· Οὐ κατορθοῖ, ἡ ὁδὸς Κυρίου· μὴ ἡ ὁδὸς Κυρίου οὐ κατορθοῖ, οἶκος Ἰσραὴλ; οὐχὶ ἡ ὁδὸς ὑμῶν οὐ κατορθοῖ; Αὐτὰ, φησὶ, βῶξ τὰ πράγματα, ὅτι αἱ μὲν ἐμαὶ κρίσεις ὀρθαὶ καὶ εἰκασιαι, ἡ δὲ ὑμετέρα προαίρεσις παρανομίας μεστὴ.

λ'. Διὰ τοῦτο ἕκαστον κατὰ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ κρινῶ ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Οὕτως ἀπειλήσας, καὶ τὴν δικαίαν ψῆφον ἐξενεγκῶν ἐπὶ παραίνεσιν τρέπει τὸν λόγον.

λα'. Ἐπιστρέψατε καὶ ἀποστρέψατε ἐκ πασῶν τῶν ἀσεβειῶν ὑμῶν, καὶ⁸¹⁵ οὐκ ἔσονται ὑμῖν εἰς κόλασιν ἀδικίας. Ἀποβρίψατε ἀφ' ἑαυτῶν πάσας τὰς ἀσεβείας ὑμῶν, ἃς ἠσεβήσατε εἰς ἐμέ, καὶ ποιήσατε ἑαυτοῖς καρδίαν καιρῆν, καὶ πνεῦμα καιρῶν, καὶ ἵνατὶ ἀποθνήσκητε, οἶκος Ἰσραὴλ, Καταλείψατε, φησὶ, τὴν τῆς ἀσεβείας ὁδὸν, καὶ ἑτέραν ἀναδέξασθε γνώμην, καὶ εἰς τοὺς ἐμοὺς βέψατε νόμους, ἵνα μὴ θάνατον ἐκ τῆς πονηρίας καρπώσασθε. Καρδίαν γὰρ καιρῆν καὶ πνεῦμα καιρῶν, τὴν ἐπὶ τὰ ἀμείνω τῆς ψυχῆς τροπὴν προσηγόρευσεν· εἶτα καὶ τὴν οἰκειαν ἀγαθότητα γυμνοῖ.

λβ'. Διότι⁸¹⁷ οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, λέγει Ἄδωναι Κύριος, ὡς⁸¹⁸ τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ἤν τὴν γυμνὴν αὐτοῦ, λέγει Ἄδωναι Κύριος· ἐπιστρέψασθε⁸¹⁹ καὶ ζήσασθε. Εἰδότες, φησὶν, ὡς οὐ τὴν κόλασιν, ἀλλὰ τὴν μεταμέλειαν τοῦ ἀμαρτωλοῦ ποθῶ, χρήσασθε τῇ μετανοῶν καὶ δέξασθε τῆς ζωῆς τοῦ καρπούς. Τοῦτο καὶ ὑμῖν ἀρμόττει τὸ φάρμακον. « Οὐ γὰρ Ἰουδαίων μόνον ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἔθνῶν καὶ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. » Καταλίπωμεν τοίνυν τὴν τῆς κακίας ὁδὸν, ἧς τὸ τέλος θλεθρὸς καὶ ἀπώλεια, καὶ μεταμάθωμεν τὴν θεϊαν πορείαν, τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάγουσαν, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἡμῖν παρρησίαν παρέχουσαν· ἧς τύχοιμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα πρόκειται⁸²⁰, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.
α', β'. Καὶ σὺ λάβε θρηνητὸν ἐπὶ τὸν ἀρχοῦν τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ ἐρεῖς· Τί ἡ μήτηρ σου λέανω⁸²¹;

VARIAE LECTIONES.

⁸²¹ λέανω. Rec. lect. est σκύμος.

Τὰ συμβησόμενα, φησὶ, τῷ τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεῖ, δι' ὧν αὐτὸν θρηγείς, προαγόρευσον. Βασιλέα δὲ Ἰσραὴλ οὐ τὸν ἐν Σαμαρεία καθήμενον λέγει· πάλαι γὰρ ἐκεῖνη καταλύθη ἡ βασιλεία· ἀλλὰ τὸν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ. Πάντων γὰρ τῶν τνηκαῦτα ὑπολειφθέντων ὁ τοῦ Ἰούδα βασιλεὺς ἐβασίλευε· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἡ τετάρτη διδάσκει τῶν Βασιλειῶν, καὶ τῶν Παραλειπομένων ἡ δευτέρα. *Μητέρα* δὲ τοῦ βασιλέως τὴν Ἱερουσαλήμ προσηγόρευσον· ἐκεῖθεν γὰρ οἱ βασιλεῖς ὠρμῶντο· *Λέαινα* δὲ αὐτὴν καλεῖ, οὐ διὰ τὸ βασιλικὸν μόνον τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τοῦ ἦθους θρασυτητα. « Ἐν μέσῳ λεόντων ἐνεμήθη⁶². » Τῶν κύκλῳ, φησὶ, βασιλέων ἐξήλωσε τὸν τρόπον. « Ἐν μέσῳ λεόντων ἐπλήθυνε σκύμους αὐτοῦ⁶³. » Σημαίνει δὲ τὰ μετὰ τὴν Ἰωσίαν συμβάντα· τέτταρες γὰρ βασιλεῖς ἐν ὀλίγῳ⁶⁴ τῆς Ἱερουσαλήμ ἠγήσαντο, Ἰωάχαζ, Ἰωακείμ, Ἰεχονίας, Σεδεκίας.

γ', δ'. Καὶ ἀπεπήδησεν εἰς τῶν σκύμων αὐτῆς· *λέων ἐγένετο, καὶ ἔμαθεν ἀρπάξαι ἀρπάγματα, ἀνθρώπους φραγεῖν. Καὶ ἤκουσε περὶ αὐτοῦ ἔθνη, καὶ συνελήφθη ἐν τῇ διαφορᾷ αὐτοῦ⁶⁵, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐν κημῷ εἰς γῆν Αἴγυπτου.* Τὸν Ἰωάχαζ λέγει, ὃς Ἰωσίαν τὴν πατέρα διαδεξάμενος, καὶ περὶ τὸ Θεῖον ἐγένετο δυσσεθής, καὶ περὶ τοὺς ὑπηκόους παράνομος· ἀλλὰ τοῦτον Φαραὼ Νεχάω τῶν Αἰγυπτίων ὁ βασιλεὺς δουράλωτον λαθὼν, πεπεδημένον εἰσήγαγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἐκεῖ τῆς παρανομίας τὰς δίκας ἐξέτισε· καὶ τοῦτο ἐσήμανεν εἰρηγός, « Συνελήφθη ἐν τῇ διαφορᾷ αὐτοῦ. » Εἶτα ἐπάγει·

ε'-ζ'. Καὶ εἶδεν ὅτι ἀπόστασι ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἀπόλετο ἡ ὑπόστισις αὐτῆς, καὶ ἔλαβεν ἄλιον ἐκ τῶν σκύμων αὐτῆς· *λέοντα ἔταξεν αὐτόν. Καὶ ἀνεστρέφετο ἐν μέσῳ λεόντων· λέων ἐγένετο, καὶ ἔμαθεν ἀρπάξαι ἀρπάγματα, καὶ ἀνθρώπους φραγεῖν. Καὶ ἐνέμετο ἐν τῷ θράσει αὐτοῦ⁶⁶, καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν ἐξέρημωσε, καὶ ἠφάνισε γῆν καὶ τὸ πλῆρωμα αὐτῆς ἀπὸ φωνῆς ὠρυφμάτος αὐτοῦ.* Τὸν Ἰεχονίαν διὰ τούτων παρεδήλωκε⁶⁷, τὸν τοῦ Ἰωακείμ υἱόν· περὶ γὰρ τῶν γενομένων αἰχμαλώτων, καὶ ἐν τῇ ξένῃ δεξαμένῳ τοῦ βίου τὸ πέρασ, ποιεῖται τὸν λόγον· διὸ τοῦ Ἰωακείμ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν μνήμην κατέλιπεν· ἐν τῇ γὰρ Ἱερουσαλήμ οὗτος ἐδέξατο τὴν σφαγὴν. Ἐν συντόμῳ τοίνυν διεξήλθε τὴν τοῦ Ἰεχονίου παρανομίαν, ὃς τρεῖς μῆνας πρὸς ὀλίγαις βασιλευσας ἡμέραις, φόνιον ἀδίκων τὴν πόλιν ἐπλήρωσεν. Ὅτι δὲ οὐ τὸν Ἰωακείμ, ἀλλὰ τὸν Ἰεχονίαν διὰ τούτων αἰνέτταται, τὰ ἐπαγόμενα μαρτυρεῖ. Φησὶ γάρ·

η', θ'. Καὶ ἐπέθετο⁷⁰ ἐπ' αὐτῷ ἔθνη κυκλῶν ἐκ τῶν χωρῶν, καὶ⁷¹ ἐξεπέτασαν ἐπ' αὐτὸν δίκτυα αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ διαφορᾷ αὐτῶν συνελήφθη. Καὶ ἔθεντο αὐτὸν ἐν κημῷ, καὶ ἐν γαλέα-

na? Quæ eventura sint, inquit, regi Israelis, per quæ eum luges, prædicitō. Regem autem Israelis, non eum qui in Samaria residebat, dicit, siquidem regnum illud pridem eversum fuerat, sed eum qui in Hierosolymis jura dabat, intelligit: omnibus enim qui tunc reliqui fuerant rex Judæ imperabat; quod nos et quartus docet Regnorum liber, et Paralipomenon secundus. Matrem autem regis Hierosolymam nuncupavit, cum illinc reges proficiscerentur. Et leonem ipsam vocat, non solum propter urbis regiam nobilitatem, sed etiam propter morum audaciam. « In medio leonum pavit. » Regum, inquit, qui in circuitu erant, mores æmulata est. « In medio leonum multiplicavit catulos suos. » Significat autem ea quæ post Josiam acciderunt. Quatuor enim reges brevi tempore Hierosolymæ dominati sunt, Joachaz, Joacim, Jechonias, Sedecias.

VERS. 3, 4. *Et exsiliit unus de catulis ejus: leo factus est, et didicit rapere rapinas, homines comedit. 817 Et audierunt de eo gentes, et comprehensus est in corruptione sua, et adduxerunt eum camo in terram Ægypti.* De Joachaso loquitur, qui cum Josiæ parenti successisset, et in Deum impius, et in sibi subjectos iniquus fuit: sed hunc Pharaō Nechao Ægyptiorum rex bello captum et compedibus vinctum, introduxit in Ægyptum, ubi ille scelerum pœnas persolvit. Quod significavit, cum dixit: « Comprehensus est in corruptione sua. » Deinde subjicit:

VERS. 5-7. *Et vidit se repulsam esse ab ea, et peritisse expectationem ejus: et cepit alium de catulis suis, leonem constituit eum. Et versabatur in medio leonum, leo factus est et didicit rapere rapinas, et homines comedit. Et pascebatur in audacia sua, et civitates eorum desertas fecit, et desolavit terram et plenitudinem ejus a voce rugitus sui.* His Jechoniam Joacimi filium declaravit: de iis enim qui captivi fuerunt, et in externa regione sortiti sunt vitam, verba facit. Ideo Joacimi in præsentī mentionem omisit, quia ipse in Hierosolyma interfectus fuit. Breviter igitur recensuit Jechoniæ scelera, qui cum per tres menses et paucos dies regnasset, injustis cædibus urbem complevit. His autem ab eo innui non Joacimum, sed Jechoniam, sequentia testantur. 818 *Ait enim:*

VERS. 8, 9. *Et irruerunt super eum undique ex regionibus gentes, et expanderunt super eum retia sua, et in corruptione earum comprehensus est. Et posuerunt eum in camo, et in cavea, et adduxerunt*

VARIE LECTIONES.

⁶² ἐνεμ. Rec. lect. ἐγενήθη. Hebr. recubabat. ⁶³ B. αὐτῆς, juxta rec. lect. ⁶⁴ ὀλ. B. add. χροῖον. ⁶⁵ περὶ. Rec. lect. est κατ'. ⁶⁶ ἐν τ. διαφορ. αὐτ. Hebr. in fessa eorum. Ita quoque vers. 8. ⁶⁷ ἀπ. B. ἐπ. ⁶⁸ Καὶ — φραγ. αὐτ. Hebr. Et cognovit (h. l. i. q. male habuit) viduas eorum. ⁶⁹ B. πᾶσι δόξασεν. ⁷⁰ ἐπ. Ita Compl. Rec. lect. ἔδοκξαν ἐπ' αὐτόν. ⁷¹ κατ. Des. in B.

eum ad regem Babylonis, et introduxerunt eum in A custodia, ne audiretur vox ejus amplius super montibus Israelis. Joacim vero non captivus abductus est, sed in Hierosolyma fuit interfectus: at Jechonias, quæ modo dicta sunt, omnia passus est. Jure autem, tanquam contra leonem, exercitus impetum retia nominavit, camumque et caveam, injecta ipsi vincula. Cum enim per translationem eum leonem vocaverit, congruenter quoque ea quæ ipsi acciderunt, per translationem appellat: leoni enim et retia et cavea conveniunt. His ita narratis, transit ad aliud parabolæ genus, et ait:

VERS. 10, 11. *Mater tua vitis, sicut flos malogranati in aqua plantati: fructus ejus, et germen ipsius factum est ex aqua multa. Et facta est virga roboris in tribum ducum, et exaltata est in magnitudine sua in medio stipitum, et vidit magnitudinem suam in multitudine palmitum suorum. Viti similis est, inquit, mater tua, et malogranato apud ripam aquæ plantato, et propter irrigationem, quæ inde proficiscitur, virenti et floribus ornato, multumque fructum producenti. Illud porro adnotare oportet, quod non pulchrum fructum appellaverit. Per aquam autem omnis 819 generis dona Dei declaravit, «virgam roboris» vero, regnum ipsum nuncupavit. Est enim virga corripiendi vi prædita. Illud autem «in tribum ducum» apposuit, quia non dominatus est omni Israeli, sed tribui Judææ principali. Et quod ait: «Vidit magnitudinem suam in multitudine palmitum suorum,» superbiam illam declaravit, quæ ex prosperitate accessit ei. Quare subjicit:*

VERS. 12. *Et confracta est in furore, supra terram projecta est, et ventus urens arefecit electa ejus: ut inutiles abjectæ sunt, et desolatæ sunt virgæ roboris ejus, et ignis arefecit eam, ignis consumpsit eam.* Omnia per translationem atque similitudinem dicit, tanquam de vite et malogranato: ventum autem urentem hostium vocavit incursum, ignem vero supplicium, quod eos oppressit a divina ira profectum. Et virgas roboris exaruisse dixit, propterea quod extinctum fuit regnum. Deinde rursus docet quæ post Sedecie captivitatem eventura sint mala.

VERS. 13. *Et nunc plantaverunt eam in deserto: in terra sine aqua et siliente.* Post urbis et sacri Dei templi incendium, omnibus primoribus partim interfectis, partim bello captis et abductis, relictis ibi pauperibus Godoliam principem præfecit Na-

γρα¹³, και ηγαγον αυτον προς τον βασιλεα Βαβυλωνος, και εισηγαγον αυτον εις φυλακην, οπως μη ακουσθη η φωνη αυτου μηκετι επι τα δρη του Ισραηλ. Ο δε Ιωακειμ ουκ αιχμαλωτος απηχθη, αλλ' εν τη Ιερουσαλημ ανηρθη· ο δε Ιεχονιας τα προειρημενα πεπονθεν παντα· ειχολωθης δε ως επι λεοντος την μεν της στρατειας προσβολην ανόμασε δίκτυα, κημόν δε και γαλεάγραν τα περιτεθέντα αυτω δεσμά· επειδη γάρ τροπικώς αυτον εκάλεσε λεοντα, ακολουθως και τα συμβάντα αυτω τροπικώς ονομάζει· τω γάρ λεοντι και τα δίκτυα και η γαλεάγρα αρμόττει· οτω ταυτα διηγησάμενος εφ' ετερον ειδος πάλιν μεταβαίνει παραβολης και φησιν·

ι'. ια¹². Η μητηρ σου αμπελος, ως¹⁴ ανθος ροιας¹⁵ εν υδατι πεφυτευμένης· ο¹⁶ καρπος αυτης, και ο βλιστος αυτης εγένετο εξ υδατος πολλου. Και εγένετο ράβδος¹⁷ ισχυος επι φυλην ηρουμένων, και υψώθη εν τω μεγθει αυτης εν μέσφ σταλεχών, και ειδη το μέγεθος αυτης εν πλήθει κλημάτων αυτης. Αμπελω, φησιν, εοικεν η μητηρ σου, και ροια πεφυτευμένη παρ' εχθην υδατος, και δια την εκειθεν αρδελαν τεθηλυια τε και ανθεσι κεκοσμημένη και πολυν βρουση καρπιν. Προσθηκει δε επισιμηνασθαι, οτι ου καλυν τον καρπον προσηγόρευσε. Δια δε του υδατος τας παντοδαπας του θεου εδηλωσε¹⁸ δωρεας, «ράβδον δε ισχυος» αυτην την βασιλειαν εκάλεσε. Παιδευτικη γάρ η ράβδος. Το δε «επι φυλην ηγουμένων» προστέθεικεν, επειδη ου παντος ηγήσατο του Ισραηλ, αλλά της ηγεμονικης του Ιουδα φυλης. Το δε «Ειδη το μέγεθος αυτης εν πλήθει κλημάτων αυτης,» την εκ της εήμεριας αυτης προσγενομένην αλαζονειαν δηλοι. "Οθεν επάγει·

ιβ'. Και κατεκλάσθη εν θυμω, επι γην ερρίφη, και ανεμος καύσων εξήρασε τα εκλεκτά¹⁹ αυτης· εξεδικήθησαν²⁰, και εξερημώθησαν²¹ αι ράβδοι της ισχυος αυτης· πυρ εξήρασε αυτην, πυρ²² ανάλωσεν αυτην. Τροπικώς παντα και παραβολικώς, ως επι αμπελου και ροιας· ανεμον δε καύσωνα την των πολεμων εκάλεσεν εφοδον, πυρ δε, την εκ της θειας οργης καταλαβοῦσαν αυτοῦς τιμωριαν. Εφη δε ξηρανθησαι τας ράβδους της ισχυος, δια το σθεσθησαι την βασιλειαν. Είτα πάλιν διδάσκει τα μετα την του Σεδεκίου αιχμαλωσιαν συμβησόμενα κακά.

ιγ'. Και νυν πεφυτεύασιν αυτην εν²³ τη ερημω, εν γη ανύδρω και διψώρη. Μετα τον εμπρησμον της πόλεως και του θελου νεω, των εν τέλει πάντων των μεν αναιρεθέντων, των δε δορυαλώτων απαχθέντων, τοις υπολειφθεϊσιν εκει πένησιν επίστη-

VARIE LECTIONES.

¹³ Ed. prior hab. γαλατιάγρα. ¹⁴ Aliter apud LXX leg. vers. 10 et 11. ¹⁵ ως—πεφυτ. Hebr. sicut tu, et aquas plantata erat. ¹⁶ B ροιας. ¹⁷ ο— πολλου. Hebr. fructifera et frondosa erat, propter aquam multam. ¹⁸ ράβδ. B præm. αυτης. ¹⁹ εδ. In B ponitur ante του θεου. ²⁰ τα εκλ. αυτ. Hebr. fructum ejus. ²¹ εξεδ. Gabii interpretatio, vindicatae sunt, mutanda fuit juxta ea quæ bene ad h. l. monuit Bosius in Animadv. crit. ²² εξερ. Leg. esse videtur εξηράθησαν, ut habet ed. Compl., cum qua etiam consentit sequens αι ράβδοι. Rec. lect. est εξηράθη η ράβδος. ²³ π. αν. αυτ. Hæc geminam intergr. produul. ²⁴ αν—δυψ. Aliter of LXX.

σεν ἄρχοντα τὸν Γοδολιάν ὁ Ναβουζαρδάν· ἔρημος δὲ ἦν παντελῶς ἡ πόλις, μᾶλλον δὲ ἅπασα ἡ Ἰουδαία, καὶ τῶν τειχῶν περιρηρημένων, καὶ τῶν οἰκιῶν ἐμπερησμένων, καὶ τῶν πλείστων οἰκητῶρων σφαγῆ καὶ αἰγμάλωσι παραδοθέντων. Διὸ φησι· «Καὶ νῦν περτεύκατιν αὐτὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ.» Ἄλλ' οὐδὲ οὕτω, φησι, διαμενεῖ⁸⁴, φθορὰν δὲ καὶ τὰ λείψανα δέξεται.

⁸⁵ Ἰδ'. Ἐξελεύσεται γάρ, φησί, πῦρ ἐκ τῶν ῥάβδων τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῆς, καὶ καταφάγεται αὐτήν. Ὁ γὰρ Ἰσμαὴλ βασιλικὸς⁸⁶ γένους ὑπάρχων, καὶ τῷ Γοδολιᾷ φθονήσας, κεχρωσμένη πρὸς αὐτὸν φιλίᾳ χρησάμενος, τοῦτω μὲν κρύβδην ἐπιβουλεύει, ἀναρεῖ δὲ καὶ τοὺς πλείστους τοὺς⁸⁷ σὺν αὐτῷ· δείσας δὲ τὸ γεγονός δραπετεύει· οἱ δὲ λοιποὶ ἅπαντες, τὴν τῶν Χαλδαίων φοβηθέντες ὄργην, τὴν Ἀργυροῦ σὺν Ἱερεμίᾳ τῷ προφήτῃ κατέλαβον· τοῦτο δὲ ἐδήλωσεν εἰπὼν, «Καὶ ἐξελεύσεται πῦρ ἐκ τῶν ῥάβδων τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῆς καὶ καταφάγεται αὐτήν. Καὶ οὐκ ἔσται ἐν αὐτῇ ῥάβδος ἰσχύος φυλῆς, σκῆπτρον⁸⁸ εἰς τὸ ἐξουσιάζειν· εἰς παραβολὴν θρῆνων ἔστι, καὶ ἔσται εἰς θρῆνον.» Δῆλον δὲ, ὅτι τὰ⁸⁹ πρὸ τῆς ἐπανόδου λέγει· τῆνικαῦτα γὰρ ὑπὸ μὲν τῶν οὐσιῶν ἐθρηνεῖτο, τοῖς δὲ ἄλλοις παροικίᾳ ἐγένετο θρῆνον· εἰώθασι γὰρ οἱ ἄνθρωποι· ἐπὶ τῶν μεγίσταις συμφοραῖς περιπιπτόντων λέγειν· Μὴ πάθοιμι ὅσα ὁ δεινὰ πέπονθε. Τοῦτο τοίνυν «παραβολὴν» ἐκάλεσε «θρῆνον»· προστέθεικε δὲ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῇ ῥάβδος ἰσχύος, ἢ φυλῆς, ἢ σκῆπτρον. Οὐδένα γὰρ ἔσχεν ἄρχοντα, ἢ σύστημά τι φυλὴν ποιῆσαι· δυνάμενον πρὸ τῆς ἐπανόδου· μετὰ γὰρ τὴν ἐπάνοδον πάλιν ἀπέλαβε τὴν προτέραν λαμπρότητα. Ταῦτα οὕτω προεσπίσας, τίθησι μὲν ἐν μέσῳ τῆς προφητείας μικρὸν τι διήγημα, συνάπτει δὲ τῷ διηγήματι παραυτίκα τὴν προφητείαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

¹ α-δ. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἔτει τῷ ἑβδόμῳ, ἐν⁹⁰ τῷ πέμπτῳ μηνί, δεκάτῃ τοῦ μηνός, ἦλθον ἄνδρες ἐκ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ ἐπερωτῆσαι τὸν Κύριον, καὶ ἐκάθισαν πρὸ προσώπου μου. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὑιὲ ἀνθρώπου, ἀλλήσων πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ Ἰσραὴλ⁹¹, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτοὺς, Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Εἰ ἐπερωτῆσαι με ὑμεῖς ἔρχεσθε⁹², ζῶ ἐγὼ εἰ ἀποκριθῆσομαι⁹³ ὑμῖν, λέγει Κύριος. Εἰ⁹⁴ ἐκδικήσεις αὐτοὺς ἐκδικήσεις, ἢ ἀνθρώπου, εἰ ἐκδικήσεις⁹⁵ αὐτοὺς. Λίαν ἀρμόττει τουτοῖσι τοῖς λόγοις τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν εἰρημένον· «Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ

• IV Reg. xv, 25. † Matth. vii, 21.

A buzardan, et urbs omnino deserta fuit, imo omnis Judæa, et muris dirutis, et ædificiis incensis, et plurimis incolis aut **820** cæsis aut in servitutem redactis. Idcirco ait, «et nunc plantaverunt eam in deserto;» sed ne sic quidem permanebit, inquit, verum reliquæ quoque perimentur.

VERS. 14. *Egredietur enim ignis, inquit, de virgis electorum ejus, et devorabit eam.* Ismael enim, e regio genere oriundus, erga Godoliam invidia affectus, Ætaque erga eum amicitia usus, occulte insidiatur, et eorum plurimos, qui eum sequebantur, interficit: cum vero propter facinus admissum sibi timeret, aufugit: reliqui omnes, Chaldæorum iram veriti, cum Jeremia propheta in Ægyptum se receperat. Atque hoc declaravit, cum dixit, «Et egredietur ignis de virgis electorum ejus, et comedet eam. Et non erit in ea virga roboris tribus, sceptrum ad dominandum: in proverbium lamentationum est, et erit in planctum.» Perspicuum est de tempore ante reditum hæc dici: tunc enim a suis plorabatur, et alienis fuit lamentationis proverbium. Consueverunt enim homines de iis qui in maximas incidunt calamitates, dicere: Ne mihi talia eveniant, qualia ille passus est. Hoc igitur «lamentationis proverbium» vocavit, adjecitque, non esse in ea virgam roboris, aut tribum, aut sceptrum. Nullum enim principem habuit, aut agmen, quod tribum facere posset, ante reditum: post reditum vero pristinum splendorem recepit. Hæc ita vaticinatus, interponit inter prophetiam brevem quamdam narratiunculam, **821** cum qua mox prophetiam conjungit.

CAPUT XX.

VERS. 1-4. *Et factum est anno septimo, quinto mense, decimo mensis (die), venerunt viri de senioribus domus Israelis, ut interrogarent Dominum, et sederunt ante faciem meam. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, loquere ad seniores Israelis, et dices ad eos: Hæc dicit Adonai: Si ad me interrogandum vos venitis, vivo ego si respondebo vobis, dicit Dominus. Si ultus fueris eos ultione, fili hominis, si ultus fueris eos. Admodum congruit hæc verbis id quod a Deo et Salvatore nostro dictum est: «Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum Dei: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum Dei.» Etenim istiquoque sceleribus addicti, ac prænitentiæ remediis sanari*

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁴ B. διαμένει. ⁸⁵ A rec. lect. multis modis recedit vers. 14, maxime in fine. ⁸⁶ Bas. B præm. τοῦ. ⁸⁷ B τῶν. ⁸⁸ σκ. εἰς τὸ ἐξουσιάζειν. Hæc etiam geminam sapiunt interpr. ⁸⁹ τὰ. Des. in B. ⁹⁰ ἐν -- μηνός. Ita quoque A et B juxta Alex. et Hebr. ⁹¹ Ἰσρα. Apud LXX, præm. οἴκου. ⁹² ἔρχ. Signum interrogandi apponitur apud ὁ. ⁹³ ἀπ. ὑμ. Hebr. interrogabor a vobis. ⁹⁴ εἰ ἐκδ. αὐτ. Hebr. An causam eorum ages? Rec. lect. est ἐκδικήσω. ⁹⁵ εἰ ἐκδ. αὐτ. Non repetuntur hæc apud LXX, nec in A. ⁹⁶ τοῦ θ. Loco cit. leg. τῶν οὐρανῶν.

recusantes, Dominum interrogare tentarunt, non ut ea omnino facerent quæ sibi imperarentur, sed ut discerent, an suis cogitationibus divina oracula consentirent. Hoc item Sedecias sæpius fecit, adactoque per iurandum Jeremia ut quæ Deo visa essent, aperte sibi prænuntiaret, cum didicisset quæ jussa fuerant, iis contraria patravit : et qui in Ægyptum **822** post captivitatem pervenere, hoc idem ausi sunt. Quare auctor omnium rerum Deus non vult his respondere : ipse enim novit, secundum sacrorum Evangeliorum doctrinam, quid sit in homine. Idecirco ipsi quoque propheta præcipit, ut eos despiciat, neque ullas pro ipsis preces adhibeat. Quod significavit, cum dixit : « Si ultus fueris eos ultione, illi hominis, si ultus fueris eos ; » hoc est, Ne ullam habeas ipsorum rationem, veluti curator ipsorum : ne admittas eorum interrogationem.

VERS. 5, 6. *Iniquitates autem, inquit, patrum ipsorum contestare eis. Et dices ad eos : Hæc dicit Adonai Dominus : Inde a die quo elegi domum Israelis, et cognitus sum semini domus Jacobi, et cognitus fui ipsis in terra Ægypti, et apprehendi manum ipsorum, dicens : Ego Dominus Deus vester. Die illo apprehendi eos manu mea, ut educerem eos terra Ægypti, in terram quam paravi eis, terram fluentem lacte et melle, favus est supra omnem terram. Istis, inquit, o propheta, qui te adierint, et mea ostendito beneficia, et parentum ipsorum scelera recenseto, narrato item quemadmodum in Ægypto parentibus ipsorum, adhuc impie viventibus et Ægyptiorum idola colentibus, me ipsum ostenderim, eosque docuerim me esse Deum ac Dominum. Quibus verbis usus sum, cum et eos a servitute vindicare, et quæ pollicitus eram perficere vellem, terramque **823** illis promissam, infinitorum bonorum matrem et omnis generis fructus incolis suis ferentem, tradere, et quam nemo errarit, omni regione præstantiorem asserens, apumque opus appellans. Hoc enim declaravit, cum dixit : « Favus est supra omnem terram. » Ita nuncupavit favos mellis plenos.*

ἔδηλωσεν εἰρηκῶς · « Κηρίον ἐστὶ παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν. » Οὕτω⁸ προσηγορεύσε τὰ τοῦ μέλιτος πεπληρωμένα κηρία.

VERS. 7. *Et dixit, inquit, ad eos : Unusquisque abominaciones ab oculis suis abiciat, et institutis Ægypti ne polluamini, ego Dominus Deus vester. Admonui autem ipsos, inquit, ut societatem impietatis Ægyptiorum effugerent, meam vero dominationem agnoscerent, quam ipsos et signis et miraculis edocueram. At illi nequaquam meis præ-*

ἐν οὐρανοῖς, εἰσελεύσεται⁷ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Καὶ οὗτοι γὰρ πονηρὰ συζῶντες, καὶ τοῖς τῆς μεταμελείας φαρμάκοις ἰαθῆναι μὴ βουληθέντες, ἔρωτῶν ἐπειράθησαν τὸν Δεσπότην, οὐχ ἵνα πάντως τὰ κεκλευσμένα πράξωσιν, ἀλλ' ἵνα μάθωσιν εἰ συμβαλῶσιν τοῖς οἰκείοις λογισμοῖς οἱ θεοὶ χρησιμοί. Τοῦτο καὶ ὁ Σεδεκίας πολλάκις πεποίηκε, καὶ ὀρκώσας τὸν Ἰερεμίαν τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα σαφῶς αὐτῷ προμηνύσαι, μαθῶν τὰ κελευθέντα, τάναντία τούτων εἰργάσατο · καὶ οἱ εἰς Αἴγυπτον δὲ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν εἰσελθόντες ταυτὸ τοῦτο τετολήμασι. Τούτου χάριν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἀποκρίνασθαι τούτοις οὐ βούλεται · αὐτοὺς γὰρ οἶδε, κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων διδασκαλίαν, τί ἐστὶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Δεὶ καὶ τῷ προφήτῃ παρακελεύεται καταφρονῆσαι αὐτῶν, καὶ μηδεμίαν ὑπὲρ αὐτῶν προσενηγεῖν ἰκετεσίαν. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρηκῶς · « Εἰ ἐκδικήσεις αὐτούς ἐκδικήσει, οὐδὲ ἀνθρώπου, εἰ ἐκδικήσεις αὐτούς · ἀντὶ τοῦ, Μὴ φροντίσης αὐτῶν, οἷα δὴ κηδεμῶν αὐτῶν ὑπάρχων, μὴ δέξῃ αὐτῶν τὴν ἐρώτησιν.

ε', ς'. *Τὰς δὲ ἀνομίας, φησὶ, τῶν πατέρων αὐτῶν διαμάρτυραι αὐτοῖς. Καὶ ἔρεις πρὸς αὐτούς · Τὰδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος, Ἄφ' ἧς ἡμέρας ἠρέμισα τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐγνώσθην⁸ τῷ σπέρματι οἴκου Ἰακώβ, καὶ ἐγνώσθην αὐτοῖς ἐν γῆ Αἰγύπτου, καὶ ἀντελαβόμεν τῆς χειρός⁹ αὐτῶν, λέγων, Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁμῶν. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ἀντελαβόμεν αὐτῶν τῇ χειρὶ μου, τοῦ ἐξάγειν¹ αὐτούς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, εἰς τὴν γῆν, ἣν ἠτοίμασα αὐτοῖς, γῆν βέουσαν γάλα καὶ μέλι, κηρίον² ἐστὶ παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν. Τούτοις, φησὶν, ὦ προφῆτα, τοῖς πρὸς σὲ παραγενομένοις, καὶ τὰς ἐμὰς ὑπόδειξον εὐεργεσίας, καὶ τὰς τῶν πατέρων αὐτῶν ἀπαριθμῆσαι παρανομίας · διηγῆσαι δὲ, ὅπως ἐπεφάνην ἐν Αἰγύπτῳ τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἀσεβοῦσιν ἔτι, καὶ τὰ τῶν Αἰγυπτίων εἰδῶλα θεραπεύουσι, καὶ ἐδίδαξα αὐτούς, ὅτι ἐγὼ καὶ Θεὸς εἰμι, καὶ Δεσπότης · καὶ τούτοις ἐχρώμην τοῖς λόγοις, ἐκείνους³ ἀπαλλάξαι τῆς δουλείας βουλόμενος, τὰς δὲ ὑποσχέσεις πληρῶσαι, καὶ τὴν ἐπηγγελμένην ἀποδοῦναι γῆν, μυρίων ἀγαθῶν οὔσαν μητέρα, καὶ παντοδαπὸς καρποῦς τοῖς ἐνοικοῦσι τίκτουσαν · καὶ⁴ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι πάσης μὲν τῆς γῆς ἀποφαίνων κρείττονα, μελιτῶν δὲ αὐτὴν ἐργασίαν ἀποκαλῶν · τοῦτο γὰρ*

ζ'. *Καὶ εἶπε⁵, φησὶ, πρὸς αὐτούς · Ἐκαστος τὰ βδελύγματα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἀπορρίψατε, καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν⁶ Αἰγύπτου μὴ μιμνησθε, ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁμῶν. Παρήνεσα δὲ αὐτούς · φησὶ, τῆς μὲν τῶν Αἰγυπτίων ἀσεθείας τὴν κοινωνίαν φυγεῖν, τὴν δὲ ἐμὴν ἐπιγνώμην δεσποτείας, ταύτην αὐτούς διὰ σημείων καὶ θαυμάτων*

VARIAE LECTIONES.

⁷ εἰσελ. εἰς τ. β. τ. θ. Des. loco cit. et in B. ⁸ Rec. lect. est ἐγνωρίσθην. *Hebr.* sustuli manum meam super prolem domus Jacobi. ⁹ τ. χειρ. Rec. lect. τῇ χειρὶ μου. ¹ B. ἐξαγαγεῖν. ² κηρ. *Hebr.* decus erat. ³ B. ἐκείνοις μὲν. ⁴ καὶ. B ἦν. ⁵ Βούτως προσηγορεύσας. ⁶ Ed. prior hab. εἰπέ. Rec. lect. est εἶπε. ⁷ ἐπιτ. *Hebr.* idolis. Ita quoque vers. 8.

διδάσας · οἱ δὲ οὐδαμῶς προσέχειν ἠθέλησαν ταῖς A ceptis animam adhibere voluerunt. Quod significans adjecit :

ἦ· Καὶ ἀπέστησαν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ ἠθέλησαν ὀπαθεῖσθαι μου· ἕκαστος τὰ βδελύγματα τῶν ἐφθάλμων αὐτοῦ οὐκ ἀπέβρῆψε, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα Αἰγύπτου οὐ κατέλιπον. Εἶτα διδάσκει τῆς ὀργῆς τὸ δίκαιον. « Καὶ εἶπον τοῦ ἐχέει τὴν θυμὸν μου ἐπ' αὐτοὺς, τοῦ συντελεῖσαι τὴν ὀργὴν μου ἐν αὐτοῖς ἐν μέσῳ τῆς Ἰαγύπτου. » Ἐπειτα τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν μακροθυμίαν διδάσκει, ἣ κεχρημένος οἰκονομεῖ τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν.

Θ. Καὶ ἐποίησα, ὅπως τὸ δρομὰ μου τὸ παραπάνω μὴ βεβηλωθῆ ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν, ὧν αὐτοὶ εἰσιν ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἐφ' ὧν ἐγνωσθῆν πρὸς αὐτοὺς ἐνώπιον αὐτῶν ὅ, τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ἐβουλήθη, φησὶν, ἀπειθήσαντας παρατυχεῖς κολάσαι· ἐπειδὴ δὲ λαὸς ἐμὸς ἐχρημάτιζε, δίκας αὐτοὺς ἐπὶ τῶν δυσμενῶν οὐκ ἐπραξάμην, ἵνα τὸ παράπαν τὸ δρομὰ μου μὴ βεβηλωθῆ ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν, οἷς οὗτοι συνώκουν· ἵνα μὴ πρόσαις, φησὶ, τῆς κατ' ἐμοῦ βλασφημίας ἡ τούτων γένηται τιμωρία· ἤθελον γὰρ διὰ τῆς περὶ τούτους εὐεργεσίας κάκεινων μεταβαλεῖν τὰ φρονήματα· ταῦτα δὲ ἡμᾶς ἐναργέστερον διδάσκει τὸ τῆς Ἐξόδου βιβλίον. Διηγεῖται γὰρ ὁ μακρῖος Μωσῆς, ὅπως αὐτῷ πᾶς ὁ λαὸς ἀπένευμε ὅ, τοὺς θεοὺς λόγους διαπαρθεύοντι τῷ Φαραῶ· ταύτη τοίνυν, φησὶ, τῆ μακροθυμίᾳ χρησάμενος·

« τβ. Τούτων ἐξήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Καὶ ἐξήγαγον αὐτοὺς ἐκ ἡγῆς Αἰγύπτου. Καὶ ἤγαγον αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρημον. Καὶ ἔδωκα αὐτοῖς τὰ προστάγματα μου, καὶ τὰ δικαιώματά μου ἐγνώρισα αὐτοῖς, ὅς ἐάν ποιῆσῃ αὐτὰ ἄνθρωπος, καὶ ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Καὶ Σάββατα ἔδωκα αὐτοῖς, τοῦ εἶναι εἰς σημεῖον ἀναμέσσορ ἐμοῦ καὶ ἀναμέσσορ αὐτῶν, τοῦ γινῶναι ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ ἀγαθὸς αὐτοῦς. Ἐλευθερώσας αὐτοὺς, φησὶ, τῆς πικρᾶς ἐκείνης δουλείας, ὧς ἐν παλαίστρᾳ τινὲ, ἐν τῆ ἐρήμῳ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ὀφελίμοις νόμοις ἐπαιδοτρίβουν, ζῶν αὐτοῖς διὰ τῆς τούτων φυλακῆς μηχανώμενος· ζῶης γὰρ ὑπῆρχον οἱ νόμοι παρεκτιχοί. Προστάγματα δὲ αὐτὰ καὶ δικαιώματα προσηγόρουν. Οὐ γὰρ ἕτερα τὰ προστάγματα, καὶ ἄλλα τὰ δικαιώματα, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ διαφόροις ὀνόμασι κέκληται. Προστάγματα μὲν γὰρ ἐστίν, ὧς παρὰ Θεοῦ καὶ Δεσπότου γραφέντα, καὶ φυλάττεσθαι κελευσθέντα· δικαιώματα δὲ, οὐ μόνον ὧς ἐνδίκως γραφέντα, καὶ τὸ δίκαιον ἔχοντα, ἀλλὰ καὶ ὧς δικαιοῦν τὴν κατορθοῦντα δυνάμενα. Ἀναγκαῖον δὲ ἐπιστῆσαι, ὅτι τῶν προσταγμάτων τούτων, καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ζῶν τοῖς φυλάττουσι παρέχειν δυναμένων, τὰ Σάββατα διεχώρισεν. Εἰρηκῶς γὰρ, « ἔδωκα αὐτοῖς τὰ προστάγματα

VERS. 8. *Et recesserunt a me, et noluerunt obedire mihi : unusquisque abominationes oculorum suorum non abjecit, et instituta Ægypti non reliquerunt.* Deinde docet iram suam justam esse. « *Et dixi, ut effunderem furorem meum super eos, ut complem iram meam in ipsis in medio Ægypti.* » Tum clementiam et longanimitatem docet, qua usus humanam naturam gubernat.

VERS. 9. *Et feci ut nomen meum non omnino profanum esset coram gentibus, in quarum medio ipsi sunt, in quibus cognitus sum eis coram ipsis, ut educerem eos de terra Ægypti.* Volui, inquit, quod non obedierint statim punire, sed quia populus meus nuncupatus est, pœnas ab ipsis pro rebus impie gestis **824** haud exegi, ne omnino nomen meum pollueretur coram gentibus, quibuscumque isti habitabant, ne causa, inquit, in me blasphemiam ipsorum fieret supplicium. Volebam enim, per beneficium in istos collatum, illorum quoque mentes immutare. Atque hæc nos apertius docet Exodi liber. Narrat enim beatus Moses, ut ipsi populus attribuebat divina verba, quæ interpretem agens referebat Pharaoni. Hac igitur longanimitate adhibita, inquit :

VERS. 10-12. *Hunc eduxi e terra Ægypti. Et eduxi eos e terra Ægypti, et duxi eos in desertum. Et dedi eis præcepta mea, et justificationes meas notas feci illis, quicumque homo fecerit ea, vivet etiam in eis. Et Sabbata mea dedi ipsis, ut essent signum inter me et inter ipsos, ut cognoscerent me esse Dominum qui sanctificat ipsos.* Liberatos, inquit, illos ab acerba illa servitute, in deserto, tanquam in palæstra aliqua, probis et utilibus legibus, quasi pueros, instruebam, quibus servandis vitam illis moliebar : leges enim erant vitæ conciliatrices. *Præcepta autem ipsa et justificationes appellavit.* Non enim alia sunt præcepta, aliæ justificationes : sed eadem diversis nominibus vocata sunt. *Præcepta enim sunt, tanquam a Deo et Domino scripta, quæ jussi sunt homines servare : justificationes vero, non solum ut jure scriptæ, et quod justum est continent, sed **825** etiam, ut quæ recte agentem justificare possint. Et illud scire convenit, ab his præceptis et justificationibus, quæ possunt ea observantibus vitam ministrare, Sabbata eum distinxisse. Cum enim dixisset : « Dedi ipsis præcepta mea, et justificationes meas notas feci illis, » declarassetque inde profectam utilitatem : « Qui fecerit ea homo, vivet in ipsis, » tunc sub-*

VARIÆ LECTIONES.

* τῆς. B γῆς. ὅ αὐτ. Ed. prior hab. μου. ὁ ἀπ. B ἐπεμάνη. ἠ ἐκ — αὐτοῦς. Des. in B. ἠ καὶ ἔδωκα, x. τ. λ. Aliter leg. infra, ad locum Galat. ὁ σάββ. B præm. τὰ. ὁ ἐστίν. B præm. αὐτοῦς. ἠ ἐν. Des. in B. ἠ Ex B suppl. ἠ προσταγμάτων, x. τ. λ. In B ad marginem ascriptum est : τὰ προσταγματα, τὰ δικαιώματα.

ecit : « Et Sabbata mea dedi eis. » Neque dixit, Ut, A illis observatis, vivant in eis : sed « ut essent signum inter me et inter ipsos, ut cognoscerent ipsi me esse Dominum, qui sanctificat eos. » Nam Sabbathorum ipsis otium lege præscripsi, non quasi ipsi vitam suppeditare possent, sed ut hæc vitæ instituendæ ratio peculiaris a gentium quidem eos distingueret institutis, meaque beneficia illis in memoriam revocaret. Otio enim et cessatione a carnis operibus, cum divino cultui continenter vacarent et divina audirent eloquia, lucrum percipiebant : cum discerent ex ipsis divinis eloquiis, et factorem esse Deum, et de omnibus bene meritum. Non igitur simpliciter otium vitam conciliat, sed Dei assiduus cultus. « Et dixi, inquit, ad domum Israelis in deserto : In præceptis meis ambulate. »

πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐν τοῖς προστάγμασι μου πορεύεσθε. »

VERS. 13. *Et irritaverunt me domus Israelis in deserto, in præceptis meis non ambulaverunt, et justificationes meas projecerunt, quæ si fecerit homo, vivet in eis, et sabbata mea polluerunt vehementer.* Rursus hic sabbatorum separatim mentionem fecit, neque ea cum aliis justificationibus conjunxit. Neque enim hæc, ut illæ, vitam **826** conciliant, sed quamdam peculiarem vitæ instituendæ formam continent. Illud enim : « Non mœchaberis, non occides, non furaberis, » et alia cum his conjuncta, alios quoque homines naturæ lex docuit : at Sabbati observandi non natura magistra, sed legislatio. In aliis igitur cum aliis communionæ juncti, in observatione Sabbati propriam quamdam videbantur obtinere vitæ rationem. Nulla enim alia gens hoc otium observabat. Neque circumcisio ita ipsos ab aliis distinguebat, ut Sabbathum : quippe circumcisionem Iliumæi quoque omnes habebant, qui ab Esau genus ducebant, et Ismaelitæ similiter ; Ægyptiæ item a Judæis hanc edocti observare studebant. Quod per prophetam Jeremiam Deus declaravit, cum dixerit : « Et visitabo super omnes circumcisos præputio ipsorum, super Ægyptum, et super Edom, » et quæ sequuntur^b. Sabbati vero observationem sola Judæorum natio custodiebat. Idcirco dixit Deus : « Sabbata mea dedi eis, ut essent signum inter me et inter ipsos, ut cognoscerent me esse Dominum, qui sanctificat eos. » Commemorata igitur illorum in Ægypto contumacia, suaque longanimitate, rursus earum legum quas tulit in solitudine, et præceptorum mentionem fecit, et ut illi obedire recusantes ea violarent. Deinde docet et justam suam iram, et ineffabilem hostilitatem.

μου, καὶ τὰ δικαιώματά μου ἐγνώρισα αὐτοῖς, ἢ καὶ τὸ ἐκ τούτων δηλώσας κέρδος· « Ὅς ἂν ποιήσῃ αὐτὰ ἄνθρωπος, καὶ ζήσεται ἐν αὐτοῖς· » τότε ἐπήγαγε· « Καὶ τὰ Σάββατά μου δέδωκα ἰσ αὐτοῖς. » Καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα φυλάξαντες ζήσωσιν ἐν αὐτοῖς· ἀλλ' ἵνα ἢ εἰς σημεῖον ἀναμέσον ἐμοῦ καὶ ἀναμέσον αὐτῶν, καὶ ἰσ γυνῶνα αὐτοῦς, ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ ἀγιάζων αὐτούς. » Τὴν ²⁰ γὰρ τῶν Σαββάτων αὐτοῖς ἀργίαν ἐνομοθέτησα, οὐχ ὡς ζωὴν αὐτοῖς παρέχειν δυναμένην, ἀλλ' ἵνα τὸ ἰδιάζον τῆς πολιτείας χωρίζῃ μὲν αὐτοῦς τῶν ἐθνικῶν ἐπιτηδευμάτων, τῶν δὲ ἐμῶν εὐεργεσιῶν εἰς μνήμην ἄγῃ· τῇ γὰρ ἀργία τῶν σαρκικῶν, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ προσεδρία καὶ τῇ τῶν θείων λογίων ἀκρόασι, τὸ κέρδος ἐλάμβανον, μνησθάνοντες ἐκ τῶν θείων λογίων, καὶ ποιητῆν εἶναι τὸν Θεόν, καὶ εὐεργέτην· οὐ τὸν ἀπλῶς ἢ ἀργία ζωποιοῦς· ἀλλ' ἢ τοῦ Θεοῦ προσεδρία. « Καὶ εἶπον²¹, φησί,

13. *Καὶ παρεπικρανάν με ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἐν τοῖς προστάγμασι μου οὐκ ἐπορεύθησαν, καὶ τὰ δικαιώματά μου ἀπόκισαντο, ἃ ποιήσει αὐτὰ ἄνθρωπος, καὶ ζήσεται ἐν αὐτοῖς, καὶ τὰ Σάββατά μου ἐβδόηλωσαν σφόδρα.* Πάλιν κἀνταῦθα κεχωρισμένως ἐμνήσθη τῶν Σαββάτων, οὐ συνάψας αὐτὰ τοῖς ἄλλοις δικαιώμασι· ὅτι γὰρ ζωοποιεῖ ταῦτα ὡς κείνα, ἀλλὰ πολιτείας ἰδιάζοντά τινα περιέχοντα χαρακτῆρα. Τὸ μὲν γὰρ, « οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, » καὶ τὰ ἄλλα τὰ τούτοις συνημμένα, καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὁ τῆς φύσεως ἐδίδασκε νόμος· τῆς δὲ τοῦ Σαββάτου φυλακῆς οὐχ ἡ φύσις διδάσκαλος, ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ νόμου· κατὰ τὰ ἄλλα τὸν οὐ τοῖς ἄλλοις κοινωνοῦντες, κατὰ τὴν τοῦ Σαββάτου φυλακὴν, ἴδιαν τινὰ πολιτείαν ἔχειν ἐδόκουν. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ταύτην ἐφύλαττε τὴν ἀργίαν. Οὐδὲ ἡ περιτομὴ οὕτως αὐτοῦς τῶν ἄλλων ἐχώριζεν, ὡς τὸ Σάββατον· τὴν γὰρ περιτομὴν καὶ Ἰουμαῖοι πάντες εἶχον, ἀπὸ τοῦ Ἡσαῦ τὸ γένος κατὰγοντες· καὶ Ἰσραηλίται ὡσαύτως, καὶ Αἰγύπτιοι δὲ παρὰ Ἰουδαίων ταύτην μαθόντες φυλάττειν ἐσπούδαζον. Καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἰερεμίου δεδήλωκεν, εἰπὼν· « Καὶ ἐπισκέψομαι ἐπὶ πάντας περιτετημένους ἀκροβυστίαν αὐτῶν, ἐπ' Αἰγύπτου, καὶ ἐπὶ Ἐδῶμ, » καὶ τὰ ἕξῃς. Τὴν δὲ τοῦ Σαββάτου φυλακὴν μόνον τὸ Ἰουδαίων ἐφύλαττεν ἔθνος. Διὸ ἐφη ὁ Θεὸς ὅτι· « Τὰ Σάββατά μου ἔδωκα αὐτοῖς, τοῦ εἶναι εἰς σημεῖον ἀναμέσον ἐμοῦ καὶ ἀναμέσον αὐτῶν, τοῦ γυνῶνα ὅτι ²² ἐγὼ Κύριος ὁ ἀγιάζων αὐτούς. » Δηγησάμενος τὸν οὐ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ γενομένην ἐκείνων μὲν ἀπειθειαν, αὐτοῦ δὲ μακροθυμίαν, πάλιν τῶν κατὰ τὴν ἔρημον ἀνέμνησε νομοθεσιῶν, καὶ παραινέσεων, καὶ τῆς ἐκείνων ἀντιλογίας καὶ παραβάσεως. Ἐτα δίδασκει μὲν τὴν δικαίαν ὀργὴν, διδάσκει δὲ καὶ τὴν ἀμῆτον ἀγαθότητα.

^a Exod. xx, 14 ; Matth. v, 27. ^b Jerem. ix, 25, 26.

VARIAE LECTIONES.

¹⁸ B ἔδωκα. ¹⁹ καί. B τοῦ. ²⁰ τὴν γὰρ, x. τ. λ. In B ascriptum est in margine, *περὶ σαββάτου.* ²¹ καὶ — πορεύεσθε. Des. in Hebr. In cod. Alex. alia adhuc sequuntur post πορεύεσθε, quæ existant etiam in A. ²² ὅτι. B præm. αὐτούς.

ιδ'. Καὶ εἶπον τοῦ ἐκχέαι τὸν θυμὸν μου ἐπ' αὐτούς ἐν τῇ ἐρήμῳ, τοῦ ἐξανάλωσαι αὐτούς. Καὶ ἐποίησα ὡπως τὸ ὄνομά μου ²² τὸ παράπαν μὴ βεβηλωθῆ ἑνώπιον τῶν ἐθνῶν, ὡν ἐξήγαγον αὐτούς κατ' ὄφθαλμούς αὐτῶν. Καὶ ταῦτα δὲ ὁ θεσπέσιος διδάσκει Μωσῆς, λέγων εἰρηχέναι τὸν Θεόν· « Καὶ νῦν ἑασόν με, καὶ θυμωθεὶς ὀργῆ ²⁴ ἐκτρέψω αὐτούς, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα. » Εἶτα τὴν οἰκτίαν ἰκατείαν διέξεισι, καὶ τῷ τέλει προστίθῃσιν, ὅτι· « Ἐάν ²⁵ πατάξῃς αὐτούς, ἀκ ὕσεται Αἴγυπτος, καὶ ἐρεῖ· Παρὰ τὸ μὴ δουθεῖναι Κύριον εἰσαγαγεῖν αὐτούς εἰς τὴν γῆν, ἣν ἐπηγγείλατο τοῖς πατράσιν αὐτῶν, κατηγάλωσεν ²⁶ αὐτούς ἐν τῇ ἐρήμῳ. » Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα παρεδῆλωσεν εἰπὼν· « Καὶ ἐποίησα ὡπως τὸ ὄνομά μου τὸ παράπαν μὴ βεβηλωθῆ ἑνώπιον τῶν ἐθνῶν, ὧν ἐξήγαγον αὐτούς κατ' ὄφθαλμούς αὐτῶν. » Εἶτα διηγείται πλατύτερον, ὅτι βουληθεὶς πανωλεθρίᾳ πάντας αὐτούς ὑποδαλεῖν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὡς καὶ τὰ ζωῆς χορηγὰ δικαιώματα πατήσαντας, καὶ τὰ Σάββατα βεβηλώσαντας. Καὶ πάλιν τῶν Σαββάτων χωρὶς μνημονεύσας, ἐπάγει·

ιζ'. Καὶ ἐφείσατο αὐτῶν ὁ ὀφθαλμὸς μου, τοῦ μὴ ²⁷ ἐξελθεῖν αὐτούς, καὶ οὐκ ἐποίησα αὐτούς εἰς συντέλειαν ἐν τῇ ἐρήμῳ. Τοὺς γὰρ παρανόμους ἐκείνους διαφόροις παραδοῦς τιμωρίαις, τὰ τέκνα αὐτῶν οὐδὲν ἀμεινον ἐκείνων διατεθήσεσθαι μέλλοντα διεφύλαξε, καὶ εἰς τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς προγόνους εἰσήγαγε γῆν.

ιη'. κα'. Καὶ εἶπον, φησὶ, πρὸς τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐν τοῖς νομίμοις τῶν πατέρων ὑμῶν μὴ πορεύεσθε, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτῶν μὴ φυλάττεσθε, καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμοισιν αὐτῶν μὴ συναμιγνύσθε. Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύεσθε, καὶ τὰ δικαιώματά μου φυλάττεσθε, καὶ ποιεῖτε αὐτά. Καὶ τὰ Σάββατά μου ἀγάξετε αὐτά, καὶ ἔσται εἰς σημεῖον ἔμοῦ καὶ ἀγαμέσσορ ὑμῶν, τοῦ γινώσκειν ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. Καὶ τοῖς τέκνοις δὲ αὐτῶν, φησὶ, τῆς τῶν πατέρων χωρισθεῖσι διδασκαλίας, παρήνουν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ συνεδούλευον ἀπαλλαγῆναι μὲν τῶν πατρίων ἡθῶν, τὴν δὲ ἐμὴν δεσποτείαν ²⁸ ἐπιγνώναι, καὶ τοῖς ἔμοις προστάγμασιν ἔπεσθαι, καὶ τὰ δοθέντα πληροῦν δικαιώματα, καὶ τῇ τῶν Σαββάτων φυλακῇ τὸ τῆς πολιτείας ἰδιάζον γνωρίζειν, καὶ ποδηγεῖσθαι πρὸς τὸν νομοθέτην διὰ τὸν ²⁹ νόμον· ἀλλὰ καὶ οὗτοι, φησὶ, τῶν νόμων τούτων καταφρονούντες διετέλεσαν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἐπήγαγε·

κα'. Καὶ παρεπίκρανάρ με καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν· ἐν τοῖς προστάγμασί μου οὐκ ἐπερεύθησαν, καὶ τὰ δικαιώματά μου οὐκ ἐφυλάξαντο τοῦ ποιῆσαι αὐτά, ἀ ποιήσει ἄνθρωπος αὐτά, καὶ ζήσεται ἐν αὐτοῖς, καὶ τὰ Σάββατά μου ἐβεβή-

VERS. 14. *Et dixi, fore ut effunderem furorem meum super eos in deserto, ut consumerem eos. Et feci ut nomen meum omnino non violaretur coram gentibus, a quibus eduxi 827 eos, ante oculos earum. Hæc quoque divinus docet Moses, cum ait, dixisse Deum: « Et nunc dimitte me, et iratus furore delebo eos, et faciam te gentem magnam! » Deinde suam deprecationem exponit, et in fine adjicit: « Si percusseris eos, audiet Ægyptus, et dicet: Eo quod non potuerit Dominus introducere eos in terram, quam pollicitus est patribus eorum, consumpsit eos in deserto! » Idem quoque hoc loco declaravit, cum dixit: « Et feci, ut nomen meum omnino non violaretur coram gentibus, a quibus eduxi eos ante oculos earum. » [15, 16] Tunc B fusius narrat, se voluisse omnes ipsos in deserto funditus perdere, ut qui justificationes vitam subministrantes conculcassent, ac Sabbata polluisent. Rursus separatim facta Sabbatorum mentione, subjicit:*

VERS. 17. *Et pepercit ipsis oculus meus, ut non dederem eos, et non consumpsi eos in deserto. Diversis enim supplicis affectis improbis illis, liberos eorum, qui tamen nihilo meliores ipsis erant evasuri, servavit, et in terram parentibus promissam introduxit.*

VERS. 18-20. *Et dixit, inquit, ad filios eorum in deserto: In legitimis patrum vestrorum ne ambuletis, et justificationes eorum ne custodiatis et institutis eorum ne commisceamini. Ego Dominus Deus vester: in præceptis meis ambulate, et justificationes meas custodite, et facite eas. Et 828 Sabbata mea sanctificate, et erunt signum inter me et inter vos, ut cognoscatis me esse Dominum Deum vestrum. Filiis quoque ipsorum, inquit, a parentum doctrina separatis, præcepta dedi in solitudine, consulique, ut a paternis moribus recederent, meumque dominium agnoscentes, et mea præcepta sequerentur, et sibi datas justificationes perficerent, Sabbatique observatione peculiarem vitæ institutæ rationem declararent, et duce lege ad legislatorem pervenirent: sed isti quoque has leges contempserunt. D Quod declarans adjecit:*

VERS. 21. *Et irritaverunt me etiam filii ipsorum: in præceptis meis non ambulaverunt, et justificationes meas non custodiverunt, ut facerent eas, quas si fecerit homo, vivet in eis; et Sabbata mea polluerunt. [22] Deinde addit, ab istis quoque rursus*

¹ Exod. xxxii, 10. ¹ Num. xiv, 13, 16.

VARIE LECTIONES.

²² μου. Des. in ed. priori. ²³ ὀργ. Supra, t. I, p. 171, sequi. εἰς αὐτούς. ²⁴ ἐάν, x. τ. λ. Aliter loco cit. legitur. ²⁵ B καταγάλωσεν. ²⁶ μὴ. Exstat tantum in Compl. ²⁷ δεσπ. In B ponitur post ἐπιγνώναι. ²⁸ B τῶν νόμων.

impietatis pœnas sese exigere voluisse, et alios in A
servitutem abduci, imos interfici permittere. Hoc enim significavit, cum dixit :

VERS. 23. *Et sustuli manum meam super eos in deserto, ut dispergerem illos in gentibus, et disseminarem eos in regionibus.* Ne vero aliquid hinc detrimenti et Ægyptiis et Chananæis accideret, Hoc, inquit, non feci, sed :

VERS. 25. *Dedi etiam eis præcepta non bona, et justificationes, in quibus non vivet.* Quidam igitur hæc de idolorum cultu dicta acceperunt, *dedi pro permisi sumentes* : sed perspicuum est, eos nequam eorum quæ dicta sunt sensum 829 percepisse. Impiam enim idolorum religionem nemo recte sentiens non bonam dixerit, sed admodum malam. Non ergo sapientiæ fons, pietatis legislator, impietatis accusator, extremam impietatem non bonam appellavit, quam malitiæ terminum vocat. Alia igitur hæc innuit oratio. Cum enim dederim, inquit, justificationes ipsis, (quas faciet homo, et vivet in eis) (et per hæc intelligit decem verba legis), a quibus migrarunt ipsi, atque ea sine ullo metu aspernari perseverarunt, aliis præceptis eos obstrinxi, ac veluti affixi, quæ quidem vitam nullam ipsis ministrare possunt, eorum tamen observatione et in ipsis occupatione desinunt necessarias leges illas violare. Per hæc autem innuit præcepta de lepra, de ossibus cadaveris, de morticino, de eo qui seminis fluxu laborabat, et de aliis hujuscemodi, et crebras propter hæc expiationes, et sacrificia quæ pro his offeruntur. In his enim observandis illi occupati, non amplius necessarias illas et utiles leges poterant aspernari. Idcirco non dixit, se dedisse illis mala præcepta, sed non bona. Neque enim vitium docebant, neque virtutem ipsa per se producebant : sed crebro ad sacrum Dei templum accedere, et Deo præsto esse cogebant. Qui enim se pollutum credebat, is ad expiationem accurrebat : ad quam cum pervenisset, in Dei memoriam redibat, atque hæc ipsa memoria impiam mentem exterminans, divinas leges observandas persuadebat. Ipsa igitur per se non bona, quæ divino consilio haud consentiebant, sed eorum, quibus lex imponebatur, imbecillitati congruebant : D
830 non tamen ipsa pulchra, neque necessaria, ad bona autem et necessaria ducebant. His subjicit :

VERS. 26. *Et polluiam eos in donis, cum trajecero ego omne aperiens uterum maternum, ut deleam eos, ut cognoscant me esse Dominum.* Hoc simile est illi quod per beatum Davidem a Deo dictum est : « Et dimisi eos secundum desideria cordis

λωσαν²⁹. Εἶτα προστίθῃσιν, ὅτι καὶ τοὺς πάλιν δίκας ἐβουλήθην εισπράξασθαι τῆς ἀσεβείας, καὶ τοὺς μὲν αἰχμαλωσίᾳ, τοὺς δὲ σφαγῆ παραδόναι. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρηκῶς·

κγ'. Καὶ ἐξήρα τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ, τοῦ διασκορπίσαι αὐτοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ διασπείραι αὐτοὺς ἐν ταῖς χώραις. Ἴνα δὲ μή τις ἐντεῦθεν βλάβῃ καὶ Αἰγυπτίοις γέννηται, καὶ Χαναναίοις, τοῦτο μὲν, ψρὸν, οὐκ ἐποίησα, ἀλλὰ,

κε'. Καὶ ³¹ δέδωκα ³² αὐτοῖς προστάγματα οὐ καλὰ, καὶ δικαιώματα ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αὐτοῖς. Τινὲς οὖν ³³ ταῦτα εἰς τὴν τῶν εἰδώλων ἑλαθῶν θεραπείαν, τὸ ἔδωκα ἀντὶ τοῦ συνεχώρησα νενοηκότες· ὀηλοὶ δὲ εἰσιν οὐδαμῶς τὴν τῶν εἰρημένων κατελιγρότερες διάνοιαν. Τὴν γὰρ ἀσεβῆ τῶν εἰδώλων θρησκείαν οὐδεὶς ἂν εὖ φρονῶν εἴποι οὐ καλὴν, ἀλλὰ λίαν κακὴν. Οὐ τοίνυν ἡ τῆς σοφίας πηγὴ, τῆς εὐσεβείας ὁ νομοθέτης, ὁ τῆς ἀσεβείας κατήγορος, τὴν ἐσχάτην ἀσεβείαν οὐ καλὴν προσηγόρευσεν· ὄρον γὰρ αὐτὴν ὀνομάζει κακίας. Ἄλλα τοιγαροῦν ὁ λόγος ἀνίττεται. Ἐπειδὴ γὰρ, ψρὸν, ἔδωκα αὐτοῖς δικαιώματα· εἰ ποιήσει αὐτὰ ἀνθρωπος, καὶ ζήσεται ἐν αὐτοῖς· λέγει δὲ διὰ τούτων τοὺς δέκα λόγους τοῦ νόμου· παρέβησαν δὲ ταῦτα, καὶ πατοῦντες ἀδελφεὶς διετέλεσαν, ἐτέροις αὐτοὺς προστάγμασι προσέδρα καὶ προσήλωσα, ζωὴν μὲν αὐτοῖς οὐδεμίαν δυναμένους παρέχειν, τῇ δὲ περὶ αὐτὰ φυλακῇ τε καὶ ἀσχυλίᾳ τὴν τῶν ἀναγκαίων νόμων ἐκείνων παρέβασιν παύονται. Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων τὰς περὶ λέπρας, καὶ ὀστέου νεκροῦ, καὶ θνησιμαίου, καὶ γονοὄρουσος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιοῦτων ἐντολὰς, καὶ τὰ συγχρὰ διὰ ταῦτα περιβραυτήρια, καὶ τὰς ὑπὲρ τούτων προσφερομένας θυσίας· περὶ ³⁵ γὰρ τῶν τοιοῦτων εἰλούμενοι ³⁶ φυλακὴν, οὐκ ἔθ' ὁμοίως τῶν ἀναγκαίων ἐκείνων καὶ ὠφελίμων καταφρονεῖν ἠδύναντο νόμων· διὰ τοῦτο οὐκ ἔφη δεδωκέναι αὐτοῖς προστάγματα κακὰ, ἀλλ' οὐ καλὰ. Οὕτε γὰρ κακίαν ἐδίδασκεν, οὕτε ἀρετῆς αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ποιητικὰ ἔντα ἐτύγγανεν, ἀλλὰ συγχρῶς φοιτᾶν εἰς τὴν θεῖον νεὴν, καὶ τῷ θεῷ προσεδρεύειν ἠνάγκαζεν. Ὁ γὰρ μεμιάνθαι πιστεύουσιν ἐπὶ τὴν κάθαρσιν ἔτρεχεν, ἀγικνούμενος δὲ μνήμην ἐλάμβανε τοῦ Θεοῦ. Αὕτη δὲ ἡ μνήμη τὴν δυσσεβῆ γνώμην ἐξώριζε, καὶ τοὺς θεῖους νόμους φυλάττειν ἀνέπειθεν· αὐτὰ τοίνυν καθ' ἑαυτὰ, οὐ καλὰ· οὐ γὰρ τῷ θεῷ συνέβαινε σκοπῶ, ἀλλὰ τῇ τῶν νομοθετουμένων ἡρμοστέν ἀσυνείᾳ· οὐ καλὰ δὲ ὅμως αὐτὰ, οὐδὲ ἀναγκαῖα, ἦγεν δὲ ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ ἀναγκαῖα. Τοῦτοῖς ἐπάγει·

κς'. Καὶ μανῶ αὐτοὺς ἐν τοῖς δόμασιν ³⁷, ἐν τῷ διαπορευέσθαι με ³⁸ πᾶν διανοῖγον μήτραν, ὅπως ἀγαρίσω αὐτοὺς, ἴνα ³⁹ ἡνώσιν δι' ἐγὼ Κύριος. Τοῦτο εἶκε τῷ διὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰρημένῳ· Καὶ ἐξαπέστειλα αὐτοὺς κατὰ

VARIAE LECTIONES.

²⁹ ἐβελ. Ita Compl. Desunt reliqua ex vers. 21. ³¹ Καὶ. Des. in B. ³² οἶδ. Infra, ad finem capituli et ad locum Galat. iii, 21, est ἔδωκα. ³³ οὖν. B præm. μὲν. ³⁴ B παρὰ γὰρ τὴν τούτων. ³⁵ εἰλούμενοι. Leg. esse videtur εἰλούμενοι. ³⁶ ὅμοι. Ita quoque A et B juxta Alex. et Hebr. Alij, ὁμοίωσι. ³⁷ με. Abest ab Hebr. ³⁸ ἴνα—Κύρ. Hæc etiam agnoscunt A et P juxta Alex. et Hebr.

τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν · πορεύονται ἄνω ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. Ὑπερβόη γὰρ εἶδον αὐτοὺς οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐκ τῶν ἐμῶν παραινέσεων δεχομένους, εἶσα λοιπὸν αὐτοὺς τοῖς οἰκείοις ἀκολουθεῖν λογισμοῖς, κυβερνᾶν αὐτοὺς οὐκ ἀνεχόμενος· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα παρεδήλωσεν εἰρηκίως· Ἐμὴν αὐτοὺς ἐν τοῖς δόγμασιν αὐτῶν, Ὑπερβόη δὲ τοῦτο ὁ Ἀκύλας ἠρμήνευσεν εἰρηκίως· Ἐμὴν αὐτοὺς ἐν τοῖς δόγμασιν αὐτῶν, Ὑπερβόη δὲ ἐν τῷ παραγαγεῖν πᾶν διανοήγον μήτραν· συνεχώρησα γὰρ αὐτοῖς μιαινεσθαι· τοῖς σφῶν ἐπιτηδεύμασιν ἐν τῷ διὰ πυρὸς παραγαγεῖν τὰ παιδεία, καὶ τὰ πρωτότοκα τῶν παιδῶν προσφέρειν τοῖς δαίμοσι, τὰς ἀξίας αὐτοῖς λοιπὸν προσφέρων ὡς τιμωρίας.

κζ', κη'. Διὰ τοῦτο λάλησον πρὸς τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, νιὲ ἀνθρώπου, καὶ εἰρεῖς πρὸς αὐτούς· Ἐμὴν λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Ἔως καὶ τούτου παρῶριστῶν με οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν τοῖς παραπτώμασιν αὐτῶν, ἐν οἷς παρέπεσον εἰς ἐμέ. Καὶ εἰσήγαγον αὐτοὺς εἰς γῆν εἰς ἣν ἦρα τὴν χεῖρά μου τοῦ δοῦναί με αὐτῆν αὐτοῖς, καὶ εἶδον πάντα βοῦνδρ ὑψηλὸν, καὶ πᾶν ξύλον κατὰ σκιον, καὶ ἔθυσαν ἐκεῖ τοῖς θεοῖς αὐτῶν, καὶ ἔταξαν ἐκεῖ θυμὸν ὁσίων αὐτῶν, καὶ ἔθετο ἐκεῖ ἔσμην εὐωδίας αὐτῶν, καὶ ἔσπεισαν ἐκεῖ σπονδάς αὐτῶν. Οὐκ ἠρέθησαν, φησὶ, τῇ ἐν Αἰγύπτῳ ἀντιλογίᾳ, καὶ ταῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ παρανομίαις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπαγγελθεῖσαν αὐτοῖς εἰσελθόντες γῆν πολλῆς αὐτῆν ἀσεβείας ἐπέπλησαν, ἐν ἅπασιν τοῖς βουνοῖς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις βωμοῖς δειμάμενοι, καὶ εἰδῶλα ἰδρυσάμενοι, καὶ σπονδάς αὐτοῖς καὶ θυσίας διαφόρους προσενεγκόντες. Τὸ δὲ, Ἐταξαν ἐκεῖ θυμὸν ὁσίων αὐτῶν· ἀντὶ τοῦ τοῖς παραινέσεσιν αὐτῶν ἐκείνοις ὁσίων τὸν ἐμὸν διήγειραν θυμὸν.

κθ'. Καὶ εἶπον πρὸς αὐτούς, Τί ἐστὶν Ἀβαμὰ (ἢ ὡς Σύμμαχος ἔφη, τί ἐστὶ Βαμὰ), ὅτι ὑμεῖς εἰσπορεύεσθε ἐκεῖ; καὶ ἐπεκάλεσαν τὸ δρομα αὐτοῦ Βαμὰ ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. Τόπος οὗτος ἐπίσημος· ἐκ τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα δυσσεβείας γεγεννημένος. Εἶπεν τοίνυν αὐτοῖς, Ποῖον ἐκεῖθεν λαμβάνετε κέρδος; τίς ὑμῖν ἀπὸ τῆς Βαμὰ ὠφέλεια γενήσεται, ὅτι καὶ οὕτως αὐτῆν ἐπίσημον ἐποίησατε, ὡς καὶ τὴν προσηγορίαν μέχρι τοῦ παρόντος βεβαίαν διαμεῖναι;

λ', λα'. Διὰ τοῦτο εἰπέ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, Ἐμὴν λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Ἐν ταῖς ἀνομιαῖς τῶν πατέρων ὑμῶν ὑμεῖς μιαινεσθε, καὶ ὀπίσω τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν ὑμεῖς ἐκπορεύεσθε· καὶ ἐν ταῖς ἀπαρχαῖς τῶν πόνων ὑμῶν, καὶ ἐν τοῖς ἀφορισμοῖς ὑμῶν ἐν τῷ διαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν πυρὶ ὑμεῖς μιαινεσθε, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐνθυμήμασιν ὑμῶν ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας,

κ Psal. LXXX, 12.

VARIAE LECTIONES.

39 B δόγμασιν. 40 B ἐπιτηδεύμασιν. 41 θυμὸν — ἐκεῖ. Des. in A. 42 Σύμμα. B. præm. ὁ 43 ἐκπ. B ἐκπορεύεσθε, juxta rec. lect. et Hebr. 44 πόνων. Rec. lect. est δομάτων. 45 ὅμι. — πυρὶ ὑμῶν. Ita B fere ut Alex., hic autem post ἀφορ. addit οἴων. A ἐν τοῖς ἀφορισμοῖς οἴων ὑμῶν ἐν πυρὶ.

A eorum: ibunt in institutis suis. Ubi enim vidi ipsos ex meis præceptis nihil utilitatis percipere, permisi eis deinceps sua consilia persequi, haud sustinens eos gubernare. Quod hic quoque declaravit, cum dixit: «Polluam eos in donis suis.» Sed apertius hoc Aquila interpretatus est, qui dixit: «Et pollui eos in dogmatibus ipsorum.» cum traducerent ipsi omne aperiens utrum maternum: permisi enim ipsis suis inquinari institutis, cum per ignem traducerent filios, et pueros primogenitos dæmonibus offerrent, dignas ipsis de reliquo pœnas infligens.

VERS. 27, 28. Idcirco loquere ad domum Israelis, fili hominis. et dices ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus: Hactenus etiam ad iracundiam incitarunt me patres vestri delictis suis, quibus deliquerunt contra me. Et introduxi eos in terram, in quam sustuli manum meam, ut darem eam ipsis; et viderunt omnem collem excelsum, et omne lignum umbrosum, et sacrificaverunt ibi diis suis, et posuerunt ibi furorem munus suorum, et posuerunt ibi odorem suavitatis suæ, et libaverunt ibi libamina sua. Non satis erat illis, inquit, in Ægypto mihi restitisse, et in deserto impie egisse, sed etiam ingressi in terram sibi promissam multa impietate eam compleverunt, aras in omnibus collibus nemoribusque construentes, iisque idola imponentes, quibus et libamina, et varia sacrificia obtulerunt. Illud autem, «Posuerunt ibi furorem munus suorum,» idem est quod, Iniquis illis diis suis iram meam concitarunt.

VERS. 29. Et dixi ad eos: Quid est Abama (vel ut Symmachus dixit, quid est Bama), quia vos ingredimini illuc? et vocaverunt nomen ejus Bama usque in hodiernum diem. Locus iste nobilis ex impietate erga idola factus est. Dixit igitur ipsis: Quodnam lucrum inde percipitis? quæ vobis ab ipsa Bama utilitas accidet, quam ita etiam illustrem reddidistis, ut cognomen quoque illius usque ad præsens tempus stabile permaneat?

VERS. 30, 31. Idcirco dic ad domum Israelis: Hæc dicit Adonai Dominus: Si iniquitatibus patrum vestrorum vos polluimini, et post abominationes ipsorum vos ambulatis; et primitiis laborum vestrorum, et separationibus vestris, traducendo filios vestros per ignem vos polluimini, et omnibus cogitationibus vestris usque in hunc diem; et ego respondebo vobis, domus Israel, si respondebo vobis:

et si ascendet in spiritum vestrum hoc. Speratis, **A** **832** inquit, vigente in republica vestra patria iniquitate et impietate, vobisque omnia ista, quæ enarravi, audentibus, responsum a me *aliquid consecuturos vos esse. Ne fallatis vosmetipsos : siquidem fieri nequit, ut ad vestras ego respondeam interrogationes, quas audet impietas vestra. Sed id vobis rebus ipsis persuadere, ut istiusmodi quoque spem abjiciatis. Hoc enim significavit, cum dixit, « Et si ascendet in spiritum vestrum hoc. »

VERS. 32. *Et non erit, quemadmodum vos dicitis: Erimus sicut gentes, et sicut tribus terræ, ut serviamus lignis et lapidibus.* Verumtamen ne illud quidem a vobis ad exitum perducatur, ut sicut aliæ **B** omnes gentes ligna et lapides deos facientes ipsis Deo conveniens munus offeratis. Et usitato jurejurando rursus usus est. Nam secundum beatum Apostolum ¹, cum neminem habeat per quem juret, majorem, ait :

VERS. 33. *Propterea, vivo ego, dicit Adonai Dominus, si non manu forti, et brachio excelso, et furore effuso regnabo super vos.* Non amplius enim usitatam, inquit, longanimitatem adhibebo, sed regnum meum meamque potestatem per castigationem quasi denudabo. Nam per « manum fortem et brachium excelsum, » potestatem simul, et vindicandi facultatem declaravit. Deinde etiam modum castigationis docet.

VERS. 34. *Et educam vos e populis, et accipiam vos de regionibus, in quibus disseminati fuistis. manu forti, et brachio excelso, et furore succenso,* Primum enim, inquit, **833** vos a captivitate, quæ nunc vos detinet, in libertatem vindicabo, et in pristinam terram reducam.

VERS. 35, 36. *Deinde abducam vos in solitudinem populorum, ibique judicio disceptabo vobiscum de facie ad faciem. Quemadmodum judicio disceptavi cum patribus vestris in solitudine Ægypti, ita judicabo vos, dicit Adonai Dominus. — Desertum autem populorum vocat gentes olim a Deo destitutas : et per hoc præsignificavit, fore ut pietate in gentes introducta isti quoque ab idolorum cultu desciscant, ob gentium, quæ impiæ olim fuerant, immutationem erubescerent. Illud autem, « judicio disceptabo vobiscum de facie ad faciem, » reprehensionem illam declarat, quæ rebus fit. Ipsæ enim res, inquit, tantum non clamantes, vestram contumacem et iniquam mentem redarguunt, populorum antiquitus destitutorum *obedientiam præ se ferentes. Sic igitur cum patribus vestris in solitudine judicio disceptans, funditus eos perdidit :*

¹ Hebr. vi, 13.

καὶ ἐγὼ ἀποκριθῶ ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ ⁴⁶, εἰ ἀποκριθήσομαι ὑμῖν, καὶ ⁴⁷ εἰ ἀναθήσεται ἐπὶ τὸ πνεῦμα ὑμῶν τοῦτο. Ἐλπίζετε, φησί, τῆς πατρῴας παρανομίας καὶ τῆς δυσσεβείας ἐν ὑμῖν πολιτευομένης, καὶ τούτων ἀπάντων ὧν διεξήλθον ὑφ' ὑμῶν τολμωμένων, ἀποκρισεῶς τινος παρ' ἐμοῦ τυχεῖν. Μὴ ἐξαπατᾶτε ὑμᾶς αὐτοὺς· τῶν γὰρ ἀδυνάτων ἐμπερὸς τὰς ὑμετέρας ἀποκρίνασθαι πεύσεις, τῆς ἀσεβείας παρ' ὑμῶν τολμωμένης. Πέλω δὲ ὑμᾶς διὰ τῶν πραγμάτων καὶ τῆν τοιαύτην ἀπορροήσιν ἐλπίδα· τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρηκῶς, « Καὶ εἰ ἀναθήσεται ἐπὶ τὸ πνεῦμα ὑμῶν τοῦτο. »

λβ'. Καὶ οὐκ ἔσται, ἐν τρόπῳ ὑμεῖς λέγετε, Ἐσόμεθα ὡς τὰ ἔθνη, καὶ ὡς αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, τοῦ λατρύειν ξύλοις καὶ λίθοις. Οὐ μὴν δὲ οὐδὲ ἐκεῖνο ὑμῶν πέρας λήψεται, ὅτι πᾶσι παρακλησίως τοῖς ἔθνεσι τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους θεοποιούντες, τῷ Θεῷ πρέπον αὐτοῖς προσοίσετε γέρας. Κέχρηται πάλιν ⁴⁸ τῷ συνῆθει ὄρω· κατὰ γὰρ τὸν μακάριον Ἀπόστολον, ἐπειδὴ κατ' οὐδεὶς ἔχει μείζονος ὁμοῦσα, φησί :

λγ'. Διὰ τοῦτο, ᾧ ἐγὼ, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος, εἰ μὴ ἐν χειρὶ κραταιῷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, καὶ ἐν θυμῷ κεχυμένῳ βασιλεύσω ἐφ' ὑμᾶς. Οὐκ ἔτι γὰρ, φησί, τῇ συνῆθει χρῆσσομαι μακροθυμῆς, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν μου καὶ τὴν ἐξουσίαν διὰ παιδείας γυμνώσω· διὰ γὰρ τῆς « χειρὸς τῆς κραταιᾶς καὶ τοῦ ὑψηλοῦ βραχίονος, » τὸ δυνατόν ἡμοῦ καὶ τὸ τιμωρητικὸν παρεδήλωσεν· εἶτα καὶ τὸν τρόπον τῆς παιδείας διδάσκει.

λδ'. Καὶ ἐξάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν λαῶν, καὶ εἰσδέξομαι ὑμᾶς ἐκ τῶν χωρῶν, ὧν ⁴⁹ διεσπάρητε ἐν αὐτοῖς, ἐν χειρὶ κραταιῷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, καὶ ἐν θυμῷ καιομένῳ ⁵⁰. Πρῶτον μὲν γὰρ, φησί, τῆς νῦν κατεχούσης αἰχμαλωσίας ἐλευθερώσω, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἐπανάξω γῆν.

λε', λς'. Ἐπειτα ἐξάξω ὑμᾶς εἰς τὴν ἔρημον τῶν λαῶν, καὶ διακριθήσομαι πρὸς ὑμᾶς ἐκεί πρὸσωπον κατὰ πρόσωπον. Ὅν τρόπον διεκρίθη πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Αἰγύπτου, οὕτω κρινῶ ὑμᾶς, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος. Ἐρημον δὲ καλεῖ λαῶν τὰ ἔθνη πάλαι ἔρημα ὄντα Θεοῦ· προσήμανε δὲ διὰ τούτου, ὅτι τῆς εὐσεβείας εἰς τὰ ἔθνη ἀχθείσης ⁵¹ καὶ οὕτω τῆς τῶν εἰδύλων ἀποστήσονται θεραπείας, τὴν τῶν πάλαι δυσσεβῶν ἔθνων μεταβολὴν αἰσχυρόμενοι. Τὸ δὲ, « Διακριθήσομαι πρὸς ὑμᾶς πρόσωπον κατὰ πρόσωπον, » τὸν διὰ τῶν πραγμάτων γινόμενον ἔλεγχον παραδηλοῖ· Ἄντι γὰρ, φησί, τότε τὰ πράγματα μονονουχὶ βῶντα διελέγει ὑμῶν τὴν ἀπειθήν καὶ παράνομον γνώμην, τὴν τῶν πάλαι ἔστερημένων ⁵² λαῶν εὐπέθειαν δεικνύοντα· ὡσπερ τοῖνον πρὸς τοὺς ὑμετέρους πατέρας ἐν τῇ ἐρήμῳ διακριθεὶς, ὄλεθρον αὐτοῦ πα-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶ Ἰσρ. Apud LXX, seq. ᾧ ἐγὼ, λέγει Κύριος. ⁴⁷ καὶ—τοῦτο. Hæc juxta Hebr. pertinent ad vers. 32. ⁴⁸ πάλιν. B præm. δὲ. ⁴⁹ ὧν—αὐτοῖς. Aliter οἱ LXX. ⁵⁰ καιομένῳ. Rec. lect. κεχυμένῳ. ⁵¹ ἀχθ. B γυμνῶσης. ⁵² ἔστερ. B ἐρήμων.

τελεῖ παραδέδωκα· οὕτω καὶ ὑμῖν ἐπάξω τὴν τιμω-
 ρίαν· καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἐπαγομένων σαφέστερον
 πεποίηκεν, εἰρηκώς·

λζ', λη'. Καὶ διδάξω ὑμᾶς ὑπὸ τὴν ράβδον μου, καὶ
 εἰσάξω ὑμᾶς ἐν⁸³ ἀριθμῷ τῆς⁸⁴ διαθήκης· Καὶ ἐκλέ-
 ξομαι⁸⁵ ἐξ ὑμῶν τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ τοὺς ἀσεβη-
 κότας. Τοὺς μὲν γὰρ ἀσεβεῖς, καὶ τοὺς τὴν ἐμὴν νομο-
 θεσίαν καταλιπόντας τῇ ράβδῳ χρησάμενος διασπερῶ,
 τοὺς δὲ ἀριθμοῦ ἀξίους, καὶ τῆς ἐμῆς διαθήκης φύλα-
 κας γενομένους εἰσάξω, καὶ τῆς ἐμῆς ἀξιώσω προνοίας.
 Ἐσήμενε δὲ διὰ τούτων τὸν τε ἀποστολικὸν χορὸν, καὶ
 τοὺς δι' ἐκείνου τῷ θεῷ πεπιστευκότας κηρύγματι·
 εἶτα τῇ κατὰ τῶν πονηρῶν ἐπιμένον ἀπειλῇ, ἐπιφέρει·
 « Δότι ἐκ τῆς γῆς τῆς παροικεσίας αὐτῶν ἐξάξω αὐ-
 τοὺς, καὶ εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ οὐκ εἰσελεύσονται·
 καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι⁸⁶ ἐγὼ Κύριος. » Ἀπὸ γὰρ τῆς^B
 αἰχμαλωσίας, φησὶν, ἐπαναγαγῶν, τοὺτους αὐτοὺς
 τοὺς τρόπῳ δυσσεβεῖ κηρυγμένους πάλιν εἰς ἅπαντα
 δικασεδάτω τὰ ἔθνη. Τοῦτο δὲ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος
 ἡμῶν σταυρὸν τὸ πέρας ἐδέξατο· Ῥωμαῖοι γὰρ αὐ-
 τοὺς ἐξανδραποδίσαντες εἰς τὴν οἰκουμένην κατέσπει-
 ραν, καὶ τῆς βασιλικῆς αὐτῶν ἐξήλασαν πόλεως·
 οὕτω προαγορεύσας τὰ λυπηρὰ, παραίνεσιν αὐτοῖς
 πάλιν καὶ συμβουλῇ δὲ φιλόκωντος προσφέρει·
 τῶν οἰκειῶν γὰρ ὑποσχέμενος μέμνηται· Ἐφ' ἧ δὲ μὴ
 θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀνόμου, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι
 αὐτὸν καὶ ζῆν. Φησὶ τοίνυν·

λθ', μ'. Καὶ ὑμεῖς οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, τὰδε λέγει
 Ἄδωναι Κύριος· Ἐκαστος δὲ⁸⁷ ἐπιτηδεύματα⁸⁸
 αὐτοῦ ἐξάρατε· καὶ μετὰ ταῦτα, ἐὰν ὑμεῖς εἰσ-^C
 ακούσητέ μου, καὶ τὸ δρομὰ μου τὸ ἅγιον οὐ βε-
 βηλώσητε οὐκέτι ἐν τοῖς δόμοις ὑμῶν καὶ τοῖς
 ἐπιτηδεύμασιν ὑμῶν. Διότι ἐπὶ τοῦ δρους μου
 τοῦ ἁγίου, ἐπ' ἄρουρα ὑψηλοῦ Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναι
 Κύριος· ἐκεῖ δουλεύσουσι μοι πᾶς οἶκος
 Ἰσραὴλ εἰς τέλος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐκεῖ προσ-
 λέξομαι αὐτοὺς, καὶ ἐκεῖ ἐπισκέψομαι τὰς ἀπαρ-
 χὰς⁸⁹ ὑμῶν, καὶ τὰς ἀπαρχὰς τῶν ἀφορισμῶν
 ὑμῶν ἐν πᾶσι τοῖς ἀγιάσμασιν ὑμῶν. Ἐὰν γὰρ
 πεισθῆναι, φησὶν, ἐβλήθητε, καὶ παύσησθε βεβηλοῦν-
 τες τὸ εὐνομὰ μου τὸ ἅγιον (ἐξ ἐμοῦ γὰρ προσαγο-
 ρεῦμενοι, καὶ παρανόμως ζῶντες, καὶ δῶρα τοῖς
 εἰδώλοις προσφέροντες, ἐμοὶ τὴν τῆς ἀσεβείας
 βλασφημίαν προστρέβετε)· εἰς τὴν πατρίαν ἐπαν-
 ἦξετε γῆν, καὶ τῆς συνήθους ἀπολαύσεσθε προμη-
 θείας, προσφέροντες μὲν εὐγνωμόνως, ὧν δέχεσθε
 προσδεχόμενον.

μ', μβ'. Ἐν ὄσμῃ γὰρ, φησὶν, εὐωδίας προσ-^D
 δέξομαι ὑμᾶς, ἐν τῷ ἐξαγαγεῖν με ὑμᾶς ἐκ τῶν
 λαῶν, καὶ εἰσδέχεσθαι ὑμᾶς ἐκ τῶν χωρῶν ἐν αἷς
 δισκορπίσθητε ἐν αὐταῖς, καὶ ἀγιασθήσομαι ἐν
 ὑμῖν κατ' ὄφθαλμοὺς τῶν λαῶν· Καὶ ἐπιγνώσεσθε

^m Ezech. xviii, 25, 32.

VARIAE LECTIONES.

⁸³ ἐν ἀρ. τ. διαθ. *Hebr.* in vinculo foederis. Ἀριθμῶν ex ἀριθμῷ vitio librariorum ortum duxisse, bene observatum est a Bosio in *Anim crit.* ad h. l. ⁸⁴ τ. διαθ. *Des.* in A. ut in aliis libris antiquis. ⁸⁵ *Rec. lect.* ἐκλέξω *Hebr.* expurgabo, s. removebo. ⁸⁶ B *δὲ*τι, juxta *rec. lect.* ⁸⁷ δέ. B τὰ. ⁸⁸ ἐπιτ. — βεβηλ. *Hebr.* quisquis idola sua colat, etiam postea, quia vos non audistis me, nomen meum autem ne profanavitis. ⁸⁹ ἀπ. *Hebr.* oblationes.

in terram Israelis, in terram in quam sustuli manum meam, ut darem eam patribus vestris. Illud autem sanctificabor, posuit pro eo quod est glorificabor. Omnes enim videntes et mea beneficia, et gratum animum vestrum, utilitatem multam percipient, eorum quos ipsi deos vocant imbecillitatem cernentes, et meam ex beneficiis in vos collatis potestatem contemplantes.

VERS. 43. *Et recordabimini ibi viarum vestrarum, et institutorum vestrorum omnium, quibus polluti estis: et percutietis facies vestras in omnibus malitiis vestris quas fecistis.* Agnitio enim peccati pudoris est initium. Idcirco conscientia stimulante frontem percutere consuevimus. Idem etiam hic significavit. Cum enim recesseritis, inquit, a pristina iniquitate, et meum cultum amplexi fueritis, **336** meam consecuti providentiam, pristinorum scelerum impiorum percipietis sensum, et facies percutietis, quantis polluti sitis facinoribus rationantes.

VERS. 44. *Et cognoscetis, me esse Dominum, cum ego sic fecero vobis, ut nomen meum non violeatur, non secundum vias vestras malas, neque secundum instituta vestra corrupta, domus Israelis, dicit Adonai Dominus.* Hæc autem cura, inquit, vos dignos censebo, alios etiam omnes homines per meum in vos beneficium studens ad meam cognitionem adducere. Neque enim vos clementia aut venia digni estis, in impiis institutis educati. Cum igitur didicerimus, quam impium sit nomen Domini polluere, caveamus, ne Dominum conviciis proscindamus. Qui enim ab ipso nomine ejus dignati sunt, sed indignam appellatione ista vitam agunt, ad ejus blasphemiam stultorum concitant linguas. Quod etiam de Judæis dicebat Deus: « Et polluistis nomen meum in gentibus, cum diceretur vobis, Populus Domini isti, et de terra ejus egressi sunt ». Nos autem idem quoque quod Dominus cognomen obtinuimus, siquidem a Christo nominamur. Idcirco decet nos omnes secundum apostolicam legem « sive manducemus, sive bibamus, sive aliud quid faciamus, omnia in gloriam Dei facere, et sine offensione esse Judæis et gentibus, et Ecclesiæ Dei », cui gloria sit in sæcula sæculorum. Amen.

^a Ezech. xxxvi, 20. ° I Cor. x, 31, 32.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ ἔμ. B ἐμαίνεσθε, juxta rec. lect. ⁶¹ κόψ. τ. πρ. ὑμ. Hebr. fastidio eritis vobis ipsis. ⁶² ἔξ. Des. apud LXX, præter edit. Grab., ubi leg. αἷς ἐποιήσατε. ⁶³ διὰ τ. B διό. ⁶⁴ ὅπ. — βεβ. Hebr. propter nomen meum. ⁶⁵ οὐ, et deinde οὐδέ, exstant tantum in compl. et B juxta Hebr. ⁶⁶ ἦ. B καὶ. ⁶⁷ καὶ — ἔξελ. Aliter infra, l. c. ⁶⁸ ποιεῖν. Des. in B. ⁶⁹ Ἰουδ. B præm. καὶ.

A ὅτι ἐγὼ Κύριος, ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν με ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, εἰς τὴν γῆν εἰς ἣν ἐπέπρα τὴν χεὶρά μου, τοῦ δοῦναι αὐτὴν τοῖς πατράσιν ὑμῶν. Τὸ δὲ ἀγιασθῆσομαι ἀπὸ τοῦ δοξασθῆσομαι τέθεικεν· ὀρῶντες γὰρ ἅπαντες καὶ τὰς ἐμὰς εὐεργεσίας, καὶ τὴν ὑμετέραν εὐγνωμοσύνην, πολλὴν ὠφέλειαν καρπώσονται, τῶν μὲν καλουμένων αὐτῶν θεῶν βλέποντες τὴν ἀσθένειαν, τὴν δὲ ἐμὴν διὰ τῆς περι ὑμᾶς εὐεργεσίας δύναμιν θεωροῦντες.

μγ'. Καὶ μνησθήσεσθε ἐκεῖ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ὑμῶν πάντων, ἐν οἷς ἐμίανθητε ⁶⁰ ἐν αὐτοῖς, καὶ κόψεσθε ⁶¹ τὰ πρόσωπα ὑμῶν ἐν πάσαις ταῖς κακίαις ὑμῶν, ἃς ⁶² ἐποιήσατε. Ἐπίγνωσις γὰρ ἁμαρτίας αἰσχύνῃ ἀρχή· διὰ ⁶³ τοῦτο τοῦ συνειδότητος κεντούσης τὰ μέτωπα τύπτειν εἰώθαμεν· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐσημανεν. Ἀποστάντες γὰρ, φησὶ, τῆς προτέρας παρανομίας, καὶ τὴν ἐμὴν ἀσπασάμενοι θεραπεῖν, καὶ τῆς παρ' ἐμοῦ προμηθείας τυχχάνοντες, ἐν αἰσθήσει γενήσεσθε τῶν προτέρων ἀσεδημάτων, καὶ τὰ πρόσωπα τύψετε, ἡλίκοις ἐνεφύρητε κακοῖς λογίζόμενοι.

μδ'. Καὶ ἐπιγνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ Κύριος, ἐν τῷ ποιῆσαι με οὕτως ὑμῖν, ὅπως ⁶⁴ τὸ δοῦμά μου μὴ βεβηλωθῇ, οὐ ⁶⁵ κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν τὰς ποτηρὰς, οὐδὲ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν τὰ διεφθαρμένα, ὄλκος Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ταύτης δὲ, φησὶν, ἀξιώσω τῆς κηδεμονίας ὑμᾶς, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀνθρώπους διὰ τῆς εἰς ὑμᾶς εὐεργεσίας εἰς τὴν ἐμὴν ἐπίγνωσιν τρέψαι βουλόμενος· οὕτε γὰρ ὑμεῖς φιланθρωπίας ἀξιοί, ἢ ⁶⁶ συγγνώμης, παρανόμοις ἐπιτηδεύμασιν ἐντραφέντες· μαθόντες τοῖνον, ὅπως ἐστὶ δυσσεβῆς, τὸ θεῖον ὄνομα βεβηλοῦν, φύγωμεν τὸ βλασφημίαν τῷ Δεσπότη προσαίπειν. Οἱ γὰρ τῆς αὐτοῦ προσηγορίας ἠξιωμένοι, ἀναξίως δὲ ταύτης πολιτευόμενοι, εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ βλασφημίαν τῶν ἀνοήτων παρακινουσι τὰς γλώττας· τοῦτο καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων ὁ θεὸς ἔλεγε· « Καὶ ⁶⁷ ἐβεβηλώσατε τὸ δοῦμά μου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐν τῷ λέγεσθαι ὑμῖν, Λαὸς Κυρίου οὗτοι, καὶ ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ ἐξεληλύθασιν. » Ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτὴν ἐσχέκαμεν τοῦ Δεσπότη τὴν προσηγορίαν· ἀπὸ Χριστοῦ γὰρ ὀνομαζόμεθα· διὸ προσήκει πάντας ἡμᾶς, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν νομοθεσίαν, « εἴτε ἐσθίωμεν, εἴτε πίνωμεν, εἴτε τι ποιοῦμεν, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖν ⁶⁸, καὶ ἀπροσκόπους εἶναι Ἰουδαίοις ⁶⁹ καὶ Ἕλλησι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, » ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

TOMOS Η΄.

LIBER OCTAVUS.

μς, μς⁷⁰. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, Α λέγων· Ἰδέ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Θαιμάν, καὶ ἐπίβλεψον ἐπὶ Δαρούμ⁷¹, καὶ προφήτευσον ἐπὶ δρυμὸν ἡγούμενον Ναγέβ. Θαιμάν μεσημβρία ἐστὶ τῆ Ἑλλάδι φωνῆ, Δαρούμ δὲ τὴν λίβα σημαίνει, τὸ δὲ Ναγέβ τὸν νότον· οὕτω καὶ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν· ἰ Ἰδέ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸν νότον ὁδὸν λιβάς, καὶ προφήτευσον περὶ⁷² τοῦ δρυμοῦ τῆς χώρας τῆς μεσημβρινῆς. ἰ Διὰ πάντων δὲ τούτων⁷³ τὴν Ἱερουσαλήμ ἤριζατο· κατὰ νότον γάρ, καὶ μεσημβρίαν, καὶ λίβα τῆς Βαβυλωνῶνος ἔχει τὴν θέσιν ἢ Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἐπειδὴ οὐ κατ' εὐθεσίαν μεσημβρίαν κεῖται, ἀλλὰ βραχὺ τι πρὸς δύσιν ἀποκλίνει, ἀναγκαιῶς καὶ τὸν λίβα προστέθεικε, τοιαύτην ἔχοντα τὴν θέσιν. Δρυμὸν δὲ ἡγούμενον προσηγόρευσε τὴν Ἱερουσαλήμ Β διὰ⁷⁴ τὴν ἀκαρπίαν· τοιοῦτος γάρ ὁ δρυμὸς· καὶ διὰ τὸ σκληρὸν τῆς διανοίας· τοιαύτη γάρ τῆς δρυὸς ἡ φύσις· καὶ πρὸς τοῦτοις διὰ τὸ μὴ κατὰ τάξιν περυσυτεῦσθαι τὰ ἐν τῷ δρυμῷ ξύλα, ἀλλὰ πολλὰ εἶναι ἐν τούτοις⁷⁵ ἀταξίαν· καὶ μέντοι καὶ διὰ τὸ θηρίων οἰκητήριον εἶναι τὸν δρυμὸν. Ταῦτα δὲ ἅπαντα τῆνικαὶ εὐρεῖεν ἂν τις ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ.

μς'. Καὶ ἐρεῖς τῷ δρυμῷ Ναγέβ· Ἄκουε λόγον Κυρίου· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀράτω ἐν σοὶ πῦρ, καὶ καταφάγεται ἐν σοὶ πᾶν ξύλον χλωρὸν, καὶ πᾶν ξύλον ξηρὸν· οὐ σβεσθήσεται ἢ φλόξ ἢ ἐξαφθεῖσα. Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, καὶ ἐπειδὴ δρυμὸν τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκάλεσεν, εἰκότως καὶ πῦρ ὀνομάζει τῶν πολεμίων τὴν στρατείαν, καὶ ξύλα καίόμενα τοὺς ὑπὸ τούτων ἀναίρουμένους· ξύλον δὲ χλωρὸν, καὶ ξύλον ξηρὸν, τοὺς πλούτιον κομῶντας καὶ τοὺς πενίαν συζῶντας. Εἶτα διδάσκει, ὅτι καὶ μεταξύ διακειμένα ἔθνη κοινωνήσῃ τῆς συμφορᾶς· φησὶ γάρ·

μη'. Καὶ κατωκαυθήσεται ἐν αὐτῇ πᾶν πρόσωπον ἀπὸ ἀπηλιώτου⁷⁶ ὡς βορρᾶ· Καὶ ἐπιγνώσκειται πᾶσα σὰρξ, ὅτι ἐγὼ Κύριος ἐξέκαυσα αὐτὰ, καὶ οὐ σβεσθήσεται. Τὸ δὲ ἀπὸ ἀπηλιώτου πάλιν⁷⁷ ὁ Σύμμαχος ἀπὸ μεσημβρίας ἠρμήνευσε. Διδάσκει δὲ, ὅτι ἀπὸ τῆς Χαλδαίων γῆς μέχρι τῶν Ἱεροσολύμων τῷ τῆς στρατείας χρήσεται πῦρ, καὶ καταπνήσῃ τὰ ἐν μέσῳ διακείμενα ἔθνη, ἵνα διὰ γούν

VERS. 45, 46. **837** *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, firma faciem tuam versus Thaman, et respice ad Darum, et vaticinare super quercetum, ducem Nageb. Thaman in Græca lingua meridies est, et Darum Africum significat, Nageb vero notum. Et ita Symmachus interpretatus est: « Fili hominis, firma faciem tuam super notum vlam africci, et propheta de silva in regione meridiana. » Et his omnibus innuit ipsam Hierosolymam. Ad austrum enim et meridiem et africanum Babylonis sita est Hierosolyma. Et quia non recta ad meridiem sita est, sed parumper vergit ad occidentem, convenienter etiam africanum, talem situm habentem, apposuit. Quercetum porro ducem appellavit Hierosolymam, propter fructuum sterilitatem, tale enim est quercetum; et propter mentis duritiam, talis enim est quercus natura; et præterea, quia non ordine consitæ sunt in querceto arbores, sed multa est in illis confusio; et insuper quia ferarum receptaculum est quercetum. Et hæc omnia facile inveniuntur id temporis in Hierosolyma fuisse.*

VERS. 47. *Et dices silvæ Nageb: Audi verbum Domini: Hæc dicit Adonai Dominus, Ecce ego accendo in te ignem, et devorabit in te omne lignum viride, et omne lignum aridum; non exstinguetur flamma succensa. Continuavit 838 metaphoram et cum silvam Hierosolymam vocarit, jure etiam hostium exercitum ignem nuncupat, et ligna combusta eos qui ab ipsis interfecti sint, lignumque viride, et lignum aridum, divitiis elatos et pauperie oppressos. Deinde docet interjectas quoque gentes calamitatis participes esse futuras. Ait enim:*

Et comburetur in ea omnis facies, a subsolano usque ad aquilonem. (VERS. 48.) Et cognoscat omnis caro, me Dominum succendisse ea, et non exstinguentur. Illud a subsolano, Symmachus rursus a meridie interpretatus est. Et docet, a Chaldæorum terra usque ad Hierosolymam se exercitus ignem adhibiturum, et interjectas gentes consumpturum esse: ut saltem calamitate edocti

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ Hoc loco incipit cap xxi in Hebr. ⁷¹ Δαρ. Leg. esse videtur Δαρούμ. Ita Grab. emendavit lectionem cod. Alex. Δαγών. ⁷² περὶ — μεσ. Bene, juxta Hebr. ⁷³ τούτ. Des. in B. ⁷⁴ διὰ. B præm. καί. ⁷⁵ τούτ. B αὐτοῖς. ⁷⁶ B h. l. et deinde, ἀρηλιώτα. Hebr. inde ab Austro. ⁷⁷ πάλιν. In B ponitur ante ἠρμήνευσε.

discant omnes, ipsum esse qui cuncto dominetur A τῆς συμφορᾶς· μάθωσιν ἅπαντες, ὡς αὐτὸς ἐσπούζει
orbi terrarum. τῆς οἰκουμένης.

VERS. 49. *Et dixi: Nequaquam Adonai Domine: ipsi dicunt ad me, Nonne parabola hæc est quæ dicitur? His ita dictis, inquit, ego quidem populi incredulitatem Domino indicavi, cum dixi, eos opinari parabolam, non autem vera esse quæ dicerentur: ipse vero deinceps Dominus quæ parabolice dicta fuerant, apertius me proferre jussit, et ita ait:*

CAPUT XXI.

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Idcirco propheta, filii hominis, et firma faciem tuam super Hierosolymam, et respice ad sancta eorum, et propheta de terra Israelis.* Quando enim parabolam omnino, inquit, et 839 non veritatem esse ea quæ dicta sunt opinantur, indicato ipsis aperte, saltem Nageb, hoc est, meridianum et australem, ipsam esse Hierosolymam.

VERS. 3. *Et dices ad terram Israelis: Hæc dicit Adonai Dominus, Ecce ego ad te, et extraham gladium meum de vagina sua, et exterminabo ex te injustum et iniquum.* Perspicuum est, ab eo gladium vocari supplicium: *vaginam* vero, hoc est, gladii thecam, longanimitatem appellat, quam cum desinit adhibere, apertum deinceps iis qui committere infertur supplicium. Justasque ostendens esse pœnas, recte apposuit: « Exterminabo ex te injustum et iniquum. » Tum docet, quæ aliis quoque interjectis gentibus illo tempore sint eventura.

VERS. 4, 5. *Eo quod exterminabo, inquit, ex te injustum et iniquum, ita egredietur gladius meus de vagina sua, et non revertetur amplius.* Propter scelera enim tua, inquit, veluti gladium quemdam e vagina educens Chaldæorum exercitum, eisdem pœnis afficiam eos quoque, qui inter te et Chaldæos interjecti sunt, idque efficiam, ut omnes experientia edocti cognoscant omnia esse in potestate mea sita, meque jure eos in talem calamitatem injecisse.

VERS. 6. *Et tu, filii hominis, suspira in contritione lumbi tui, et in doloribus gemes ante oculos ipsorum.* Consequatur, inquit, ea quæ dicuntur, tua quoque doloris societas, et doceto eos suspiriis tuis, vera esse quæ dicuntur.

VERS. 7. *Et erit, si dixerint ad te, Cujus causam tu gemis? et dices, Super 840 nuntium, quia venit, et vulnerabitur omne cor, et dissolventur omnes manus, et refrigescet omnis caro omnisque spiritus, et omnia femora polluentur humore: ecce venit, et erit, dicit Adonai Dominus. Te, inquit, suspiran-*

μθ'. Καὶ εἶπον· Μηδαμῶς Ἰσ' Ἀδωναὶ Κύριε· αὐτοὶ λέγουσι πρὸς με, Οὐχὶ παραβολὴ ἐστὶ λεγομένη αὕτη; Τούτων, φησὶν, οὕτως εἰρημένον, ἐγὼ μὲν τοῦ λαοῦ τὴν ἀπιστίαν ἐγνώρισα τῷ Δεσπότη, εἰρηκῶς, ὅτι παραβολὴν, ἀλλ' οὐκ ἀλήθειαν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τὰ λεγόμενα· αὐτὸς δὲ λοιπὸν ὁ Δεσπότης τὰ παραβολικῶς εἰρημένα σφίστερον εἰπεῖν με προσέταξε. Φησὶ δὲ οὕτως·

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Διὰ τοῦτο προζήτητε σὺν, ἢ ἀνθρώπου, καὶ στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐπίβλεψον ἐπὶ τὰ ἄγια αὐτῶν, καὶ προζήτητε σὺν περὶ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ, φησὶ, παραβολὴν ἀπλώσ, καὶ οὐκ ἀλήθειαν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τὰ εἰρημένα, ὑπόδειξον αὐτοῖς σαφῶς, ὅτι ὁρυμὸς ὁ Ναγέβ, τουτέστιν, ὁ μεσημβρινὸς καὶ ὁ νότιος, αὕτη ἐστὶν ἡ Ἱερουσαλὴμ.

γ'. Καὶ ἐρεῖς πρὸς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ· Τάδε λέγει Ἰσραὴλ Κύριος, Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σὲ, καὶ ἐκσπάσω τὸ ἐγχειριδίόν μου ἐκ τοῦ κολεοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ σοῦ ἄδικον Ἰσ' καὶ ἄνομον. Δῆλον δὲ, ὅτι ἐγχειρίδιον τὴν τιμωρίαν καλεῖ· κολεὸν δὲ, τουτέστι, τὴν θήκην τοῦ ἐγχειριδίου, τὴν μακροθυμίαν ὀνομάζει, ἧς παυομένης γυμνὴ λοιπὸν τοῖς ἀξίοις ἐπιφέρεται ἡ τιμωρία. Καὶ τὸ δίκαιον δὲ τῆς τιμωρίας δεικνύς, καλῶς προστέθεικε τὸ, « Ἐξολοθρεύσω ἐκ σοῦ ἄδικον καὶ ἄνομον. » Ἢτα διδάσκει καὶ τὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τοῖς ἐν μέσῳ διακειμένοις κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ συμβησόμενα.

δ'. Ἄνθ' ὧν, φησὶν, ἐξολοθρεύσω ἐκ σοῦ ἄδικον καὶ ἄνομον, οὕτως ἐξελεύσεται τὸ ἐγχειρίδιόν μου ἐκ τοῦ κολεοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀποστρέψει οὐκέτι. Τῶν γὰρ ἐν σοὶ, φησὶ, παρανομῶν ἕνεκεν, οἷόν τι ἐγχειρίδιον ἀπὸ θήκης ἐκφέρων τῶν Χαλδαίων τὴν στρατείαν, τῇ αὐτῇ παραδώσω τιμωρίαν καὶ τοὺς ἐν μέσῳ σου τε καὶ τῶν Χαλδαίων διακειμένους, καὶ παρασκευάσω γυνῶναι πάντας διὰ τῆς πείρας, ὡς ἐγὼ πάντων ἔχω τὴν ἐξουσίαν, καὶ τῶν αὐτοῦ ἐνδίκως περιέβαλον τῇ συμφορᾷ.

ε'. Καὶ σὺ, ἢ ἀνθρώπου, καταστράξον ἐν συντριβῇ ὀσφύος σου, καὶ ἐν ὀδύνας στενάξεις κατ' ὀφθαλμούς αὐτῶν. Ἀκολουθεῖτω, φησὶ, τοῖς λεγομένοις καὶ ἡ παρὰ σοῦ συμπάθεια, καὶ διδάσκον αὐτοὺς δι' ὧν στενεύς, ὡς ἀληθῆ τὰ λεγόμενα.

ζ'. Καὶ ἔσται, ἐὰν εἴπωσι πρὸς σέ· Ἐρεκεν τίτος σὺ στενάξεις; καὶ ἐρεῖς, Ἐπὶ τὴν ἀγγελίαν Ἰσ', διότι ἐρχεται, καὶ θρασυθήσεται πᾶσα καρδιά, καὶ παραλυθήσονται πᾶσα χεῖρες, καὶ ἐκψύξει πᾶσα σάρξ καὶ πᾶν πνεῦμα, καὶ πάντες μῆροὶ μολυνθήσονται ὑγρασία· Ἰδοὺ ἐρχεται, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

Ἰσ' Μηδ. *Hebr.* eheu! Ἰσ' δδ. *Hebr.* justum. Ita quoque vers. 4. Ἰσ' τὴν. B præm. καὶ. Ἰσ' καὶ οὐκ ἀπ. οὐκ. Hæc pertinent ad finem vers. 5. Desunt itaque quæ medium locum tenent apud LXX, ἐπὶ πᾶσαν — κολεοῦ αὐτοῦ. Ἰσ' Rec. lect. τῇ ἀγγέλῃ. Ἰσ' καὶ — πνεῦμα. *Hebr.* et debilitatus est omnis spiritus.

ἔσται⁸⁴, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Σοῦ, φησί, στενά- ζοντος ἀναγκαιῶς ἐρήσονται, μαθεῖν ἐθέλοντες τὴν τοῦ πάθους αἰτίαν· ἐρομένοις τοίνυν ἀπόκριναι, ὅτι τὰ ἐσόμενα προθεωρῶν κακὰ, καὶ τὰς χαλεπὰς ἀγγελίας, καὶ τὸ ἐνεῦθεν πᾶσιν ἐπιγεγόμενον δόος, στένω, καὶ ὀλοφύρομαι τῶν ὀμοφύλων τὰς συμφο- ράς.

η'-ι'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέ- γων· γιὰ ἀνθρώπου, προφήτευσον, καὶ ἐρεῖς· Τίδε λέγει Ἄδωναι Κύριος, Εἰπὼν⁸⁵ ῥομφαία· Ῥομφαία δέξινου⁸⁶, καὶ θυμώθητι· Ὅπως σφάξης σφάγια δέξινου, ὅπως γένη εἰς στίλβωσιν, ἐτοίμη εἰς παράλυσιν, σφάξ, ἐξουθένει, ἀπόθου πᾶν ξύλον. Ῥομφαίων πάλιν τροπικῶς τὴν τιμωρίαν καλεῖ διὰ τῶν Βαβυλωνίων, καὶ Ἰουδαίους, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐν μέσῳ ἔθνεσιν ἐπενεγχεῖσάν. Δοκεῖ δέ μοι αὐτὸς παρεγγυᾶν θήγεσθαι, καὶ στίλβουσθαι, καὶ σφάττειν, καὶ πᾶν ξύλον πρόρριζον ἀνασπᾶν, δεδάσκων ὡς αὐτοῦ συγχωροῦντος ταῦτα γενήσεται, καὶ οὐ τῇ τοῦ Βαβυλωνίου δυνάμει, ἀλλὰ τῇ αὐτοῦ ἐνεργείᾳ τούτων ἕκαστον ἐπιτελεῖται. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰρη- μένον, « Ὅτι παροξυνῶ ὡς ἀσραπὴν τὴν μάχαιράν μου, καὶ ἀνθέξεται κρίματος ἡ χεὶρ μου, καὶ ἐκδι- κήσω, καὶ ἀνταποδώσω δίκην τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τοῖς μισοῦσί με ἀνταποδώσω· μεθύσω τὰ βέλη μου ἀπ' αἵματος, καὶ ἡ μάχαιρά μου φάγεται κρέα. » Καὶ ἐν τούτοις γὰρ μάχαιραν, καὶ βέλη, τὴν τιμωρητικὴν ἐνέργειαν προσηγόρευσε, τὰς ἀξίας δίκαι· παρὰ τῶν ὑπευθύνων εἰσπραττόμενος. Εἶτα ἐπάγει·

ια'. Καὶ ἔδωκεν αὐτῇ ἐτοίμην τοῦ κρατεῖν τὴν⁸⁷ χεῖρα αὐτῆς⁸⁸, ἐξηκονθῆ, ῥομφαία ἐστὶν ἐτοίμη τοῦ δοῦναι αὐτῇ εἰς χεῖρας ἀποκεντοῦ- τωσ. Ταύτην γάρ, φησί, « τὴν μάχαιραν εὐτρεπῆ » γενομένην ἐνεχείρισε τοῖς εἰς τὸ κολάζειν ἐπιτη- δείοις· σημαίνει δὲ τοὺς Χαλδαίους. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ τῷ⁸⁹ Ἡσαΐα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰρημένον εἰς τὸν Βαβυλωνίον, ἢ⁹⁰ γοῦν Ἀσσύριον· « Μὴ δο- ξασθῆσεται ἀξίην ἀνευ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ; ἢ ὑψωθῆσεται πρίων ἀνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν; ὡσαύ- τως ἂν τις ἀρῇ ῥάβδον, ἢ ξύλον. » Καὶ πάλιν, « Ὅσαι Ἀσσυριοίς, ἢ ῥάβδος τοῦ θυμοῦ μου καὶ τῆς ἰργῆς μου ἐστὶν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. » Ἦν τοίνυν ῥάβδον παιδευτικὴν, καὶ ἀξίνην, καὶ πρίωνα, ὄργανα φυτῶν δαπανητικὰ, ἐκεῖ προσηγόρευσεν, ἐνταῦθα ῥομφαίαν ὀνόμασε, θηρομένην μὲν, καὶ στίλβουμέ- νην ὑπὸ τῆς τῶν κολαζομένων τιμωρίας, καθάπερ δέ τισι θημίοις τοῖς Βαβυλωνίοις ἐγχειριζομένην. Ταύ- την δὲ τὴν τιμωρίαν καὶ πῦρ ἄνω κέκληκε, ταῖς πολλαῖς προσηγορίαις δεδίσσεσθαι βουλόμενος, καὶ εἰς μεταμέλειαν ἀγαγεῖν τοὺς τῇ δυσσεβείᾳ προστε- τηκότας. Τούτοις ἐπάγει·

ρ Deut. xxxii, 41, 42. ς Isa. x, 15. τ Ibid. 5.

tem necessario interrogabunt, cupientes doloris causam agnoscere. Percontantibus igitur responde: Quia futura providens mala, molestosque nuntios, atque hinc omnibus injectum terrorem, suspiro ac deploro tribulium meorum calamitates.

VERS. 8-10. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, propheta, et dices: Hæc dicit Adonai Dominus: Dic gladio, gladius acnere et irascere. Ut jugules jugulationes, acnere, ut sis in splendorem, paratus ad dissolutionem; jugula, de- pellationem vocat supplicium, per Babylonios et Judæis et aliis interjectis gentibus illatum. Mili- que videtur ipse, cum præcipit, acnere, nitidum reddere, jugulare, et omne lignum radicitus evel- lere, docere, suo permissu hæc fieri: et non propter Babyloniorum potentiam, sed propter suam virtutem, hæc omnia perfectum iri. Tale est etiam, quod in Deuteronomio ab ipso Deo dictum est: « Quoniam acuam ut fulgur gladium meum, et ar- ripiet iudicium manus mea, et ulciscar, et reddam ultionem hostibus, et odientibus me retribuam: inebriabo sagittas meas sanguine, et gladius meus devorabit carnes r. » In his enim verbis gla- dium quoque et sagittas puniendi facultatem ap- pellavit, debitas a reis exigens pœnas. Deinde sub- jicit:

VERS. 11. Et dedit eum paratum, ut teneret ma- num ejus: exacutus est, gladius paratus est, ad dandum eum in manus occidentium. Hunc enim « paratum gladium, » inquit, commisit iis, qui ad puniendum idonei sunt, et Chaldæos significat. Simile est illud etiam apud Isaïam a Deo in Ba- bylonium sive Assyrium dictum: « Nunquid glo- riabitur securis sine cædente cum ea? aut num extolletur serra sine eo qui trahit eam? similiter, si quis extulerit virgam, vel lignum q. » Et rursus: « Ve Assyrii, virga furoris mei et iræ meæ est in manibus eorum r. » Quam igitur virgam ad castigandum idoneam, et securim, et serram, in- strumenta quæ plantas destruendi vim habeant, ibi appellavit, hic gladium nuncupavit acutum, ni- tidumque factum propter eorum, qui puniantur supplicium, Babyloniiis autem quasi carnificibus quibusdam traditum. Atque hoc supplicium supra quoque ignem vocavit; multis nominibus eos de- terrere et ad pœnitentiam cupiens adducere, qui sunt impietati penitus addicti. Illis subjicit:

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁴ καὶ ἔσται. Ita A et B juxta Alex. ⁸⁵ Ed. prior hab. εἶπον. B εἶπέ.. ⁸⁶ δξ. x. θυμ. Hebr. exacutus e-t, imo quoque tersus est. Pro θυμώθητι Bosius legendum esse putat στομώθητι ⁸⁷ τήν. Des. in B. ⁸⁸ It. lect. est αὐτοῦ. ⁸⁹ τῷ. Ita B pro τοῦ, ut habebat ed. prior. ⁹⁰ B ἦτ' οὖν.

VERS. 12. *Exclama, et ulula, filii hominis, quia hic factus est in populo, in omnibus ducibus Israelis, qui prope habitabant mihi in gladium facti sunt cum populo meo. Quid hujus simile bonitatis? juste 842 punit, et lugere prophetam jubet. Non enim libens punit, sed populi scelere coactus, præcipitque prophetæ, ut quasi mulier admiretur, quia non solus populus, sed etiam ejus principes gladio necati sint. Et quod omnium maxime molestum est, « Qui habitabant prope me, inquit, in gladium facti sunt cum populo meo. » Cum enim sacerdotes scelerum populi participes fuissent, participes quoque fuerunt supplicii. Siquidem hos prope habitantes nominavit : ut qui intus in sacro Dei templo degerent, quibusque sacrificiorum ministerium commissum esset.*

VERS. 13. *Idcirco plaude manu tua, quia justificatus est : et quid, si etiam tribus repulsa fuerit? non erit, dicit Adonai Dominus. Manuum plausu, inquit, significato calamitatis exsuperantiam, et mirare pœnæ æquitatem. Neque enim mediocris iis, qui relictis fuerint, ab hoc supplicio utilitas acciderit. Principium enim hoc ipsius justificationis constituetur. Nam tametsi nunc rejecta fuerit ab aliis gentibus separata tribus (et per hoc omnem Judaicum populum significat) : attamen rursus erit, et ad pristinum statum revocabitur. Satis est enim ad ea confirmanda quæ dicuntur, ipsum herum et Dominum hæc dicere.*

VERS. 14. *Et tu, filii hominis, vaticinare, et plaude manu super manum, et duplica gladium, tertius gladius intersectorum est, gladius intersectorum magnus. Tertium gladium vocat eum exercitum, qui nono regni Sedeciae anno contra Hierosolimam profectus est : verum numero quidem ille quartus est. 843 Sed quia ea, quæ regnante Jechonia suscepta est expeditio, incruentia fuit; ultro enim egressus est rex ad Nabuchodonosorem cum matre et uxore et principibus, et ita captivus abductus est Babylonem : merito tertium vocat gladium, illum qui regnante Sedecia venit, congressus et prælia, non simpliciter hostiles numerans incursum. Idcirco etiam dicit : « Tertius gladius occisorum est magnus. » Deinde docet, cur jubeatur manibus plaudere,*

VERS. 15. *Et obstupescere facies eos, ut frangatur eor eorum, et multiplicentur ægrotantes super omnem portam eorum : traditi sunt in jugulationes gladii. Et fac, inquit, et dic omnia, quæ eis queant terrorem injicere : ut eorum corda frangantur, hoc*

ιβ. *Ἀνάκραγε καὶ ἀλόλυξον, υἱὲ ἀνθρώπου, ὅτι ἐγένετο ἐν τῷ λαῷ αὐτῆ ἐν πᾶσι τοῖς ἀρηουμένοις τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἑπικουοῦντές μοι εἰς ῥομφαίαν ἐγένοντο σὺν τῷ λαῷ μου. Τί ταύτης ἐφάμιλλον ἀγαθότητος; κολάζει δικαίως, καὶ θρηνεῖν τῷ προφῆτῃ παρακελεύεται· οὐ γὰρ ἐκὼν κολάζει, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τοῦ λαοῦ παρανομίας ἀναγκάζομενος. γυναῖκι δὲ παραπλησίως θαυμάζειν τῷ προφῆτῃ παρεγγυᾷ, ὅτι οὐχ ὁ λαὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦτου ἔρχοντες παρεδόθησαν τῇ ῥομφαίᾳ, καὶ τὸ πάντων ἀναρῶτατον, « Οἱ παροικουόντες μοι, φησὶν, εἰς ῥομφαίαν ἐγένοντο σὺν τῷ λαῷ μου. » Κοινωνήσαντες γὰρ τῷ λαῷ τῆς παρανομίας οἱ ἱερεῖς, ἐκoinώνησαν καὶ τῆς τιμωρίας. Τούτους γὰρ ὠνόμασε παροικούντας, ἃ τε δὴ ἔνδον ἐν τῷ θείῳ νεφὶ διάγοντας, καὶ τὰς ἱερατικὰς λειτουργίας πεπιστευμένους.*

ιγ. *Διὰ τοῦτο κρότησον ἐπὶ τὴν χεῖρά σου, ὅτι δεδικαιώται, καὶ τί, εἰ καὶ φυλὴ ἀπωσθῆ; οὐκ ἔσται, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος. Διὰ τοῦ κρότου, φησὶ, τῶν χειρῶν σήμανον τῆς συμφορᾶς τὴν ὑπερβολὴν, καὶ θαύμασον τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. Ὅστε γὰρ μικρὰ διὰ τῆς τιμωρίας τοῖς ὑπολειφθεῖσιν ἡ ὠφέλεια γενήσεται· ἀρχὴ γὰρ αὐτῆς δικαιοσεως αὐτῆ κατασταθῆσεται· εἰ γὰρ καὶ νῦν ἀπωσθῆ ἢ τῶν ἄλλων ἐθνῶν κεχωρισμένη φυλὴ (πάντα δὲ τὸν Ἰουδαϊκὸν διὰ τοῦτου σημαίνει λαὸν), ἀλλ' ἔσται πάλιν, καὶ ἀνακλήσεως τεύξεται· ἀρκεῖ γὰρ εἰς βεβαίωσιν τῶν λεγομένων τὸ αὐτὸν ταῦτα λέγειν τὸν Δεσπότην καὶ Κύριον.*

ιδ. *Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον καὶ κρότησον χεῖρα ἐπὶ χεῖρα, καὶ διαπλασίωσον ῥομφαίαν, ἢ τρίτη ῥομφαία τραυματιῶν ἐστὶ, ῥομφαία τραυματιῶν ἢ μεγάλη. Τρίτην ῥομφαίαν καλεῖ τὴν ἐν τῷ ἐννάτῳ εἵκει τῆς βασιλείας Σεδεκίου γενομένην κατὰ τῆς Ἰερουσαλήμ στρατείαν· ἀλλὰ τῷ μὲν ἀριθμῷ τετάρτη ἐστὶν· ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπὶ Ἰερχοῦ γενομένη ἀναιμῶτι ἐγεγέννητο (αὐτόματος γὰρ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν Ναβουχοδονόσορ σὺν τῇ μητρὶ, καὶ τῇ γυναίκι, καὶ τοῖς ἀρχούσι, καὶ οὕτως ἀπήχθη δορυάλωτος εἰς Βαβυλῶνα), εἰκότως τρίτην καλεῖ ῥομφαίαν τὴν ἐπὶ Σεδεκίου γενομένην, τὰς συμπλοκάς ἀριθμῶν, καὶ τὰς παρατάξεις, ἀλλ' οὐκ ἀπλῶς τὰς ἐφόδους· διὸ καὶ λέγει· « Ἡ τρίτη ῥομφαία τραυματιῶν ἐστὶν ἡ μεγάλη. » Ἐἴτα διδάσκει, τί δῆποτε αὐτῷ παρακελεύεται κροτῆσαι τὰς χεῖρας.*

ιε. *Καὶ ἐκστήσεις αὐτοὺς, ὅπως θρυσθῆ ἢ ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ πληθυνθῶσιν οἱ ἀσθενοῦντες ἐπὶ πᾶσαν πύλην αὐτῶν· παραδίδονται εἰς σφάγια ῥομφαίης. Καὶ πράττε, φησὶ, καὶ λέγε τὰ δεδιξασθαὶ αὐτοὺς δυνάμενα, ὅπως θρυσ-*

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ οἱ — λαῷ μου. Aliter οἱ LXX et Hebr. ¹² μοι. Des. apud Montf. in Hexapl. ad h. l. ¹³ ἀγαθ. B præm. τῆς. ¹⁴ B τὸν προφῆτην. ¹⁵ Διὰ — χεῖρά σου. Hæc finem præced. vers. faciunt juxta Hebr. ¹⁶ ὅτι — ἔσται. Hebr. Nam exploratio erit : et quænam? anne etiam virgæ repudiantis (omnia ligna) erit? ¹⁷ ἢ. Ex B suppl. ¹⁸ B γεγεννημένην. ¹⁹ τί. B ὅτι. ²⁰ καὶ ἐκστ. αὐτ. Ad vers. præc. hæc pertinent. Hebr. et per-traturus in illos. ²¹ θρ. Recte h. l. ut in A et B deest μή, quod alii addunt. ²² αὐτ. Exstat tantum in Compl.

σθῶνιν αὐ καρδίας αὐτῶν, ἀντι τοῦ, ἵνα μαλαχθῇ ἡ
καὶ οἶονε! ἡ συντριβὴ τὸ ἀντίτυπον τῆς καρδίας αὐ-
τῶν τῇ προρόβῃ τῶν ἀλγυνῶν. Ἰκανὸν δὲ αὐτοὺς
ἐκδειμῶσαι, ὅτι σφαγῇ παραδοθῆσονται, καὶ ὅτι
πλήρεις πᾶσαι αἱ πύλαι τῶν ἀναιρουμένων γενή-
σονται. Ἔϊτα μετὰ προσωποποιίας τινὸς σημαίνει
τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην συγχώρησιν.

Εὐγε ὁξεία γέγονεν εἰς σφαγήν, εὖ γέγονεν
εἰς στίλβωσιν, ὡς ἄστραπὴ διαπορεύου. (15.)
Ἐξήνουν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὗ ἄν τὸ
πρόσωπόν σου ἐξεργηθῆται. Ἄμφηκός φησι τὸ
ξίφος, ἐκατέρωθεν τεθηγμένον· εὖ μάλα εἰς ἀκ-
μὴν ἠκονημένον, ἀστραπῆς δίκην ἀγρὲν λαμπρό-
νας. Διὸ φησιν εἰς ὁπότερον βούλη χίρισον μέρος,
εἴτε τὸ δεξιὸν, εἴτε τὸ εὐώνυμον· ἔξεις γὰρ καμὲ
συνεργούντα. Τοῦτο γὰρ παρεθῆλωσεν ἐπαγαγόν·
15. Καὶ ἐγὼ δὲ κροτήσω μου χεῖρα πρὸς
χεῖρα, καὶ ἐπαφήσω τὸν θυμὸν μου, ἐγὼ Κύριος
ἐλελήκηά σοι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἰερε-
μίας ἔλεγεν· οἶδα, Κύριε, ὅτι οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου
ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ πορεύσεται ἄνθρωπος, καὶ κατ-
ευννεῖ ὁδὸν αὐτοῦ· διδάσκων, ὡς τῶν τοιούτων
οὐδὲν ὄλα τῆς ἀνωθεν ἐνεργείας ἢ συγχωρήσεως
γίνεται· ἐνεργεῖ μὲν τὰ πρόποντα, συγχωρεῖ δὲ
τ' ἄλλα καθ' ἕτερον τρόπον οἰκονομίας, καὶ τῷ αὐ-
τεξουσίῳ τῶν ἀνθρώπων παραχωρῶν, καὶ τῷ τρόπῳ
τοῦτω δίκας τῶν ἀμαρτημάτων πραττόμενος.

17-κ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με,
λέγων· Καὶ σὺ, υἱὸς ἀνθρώπου, διάταξον σεαυτῷ
δύο ὁδοὺς, τοῦ εἰσελθεῖν ῥομφαίαν βασιλέως
Βαβυλῶνος· ἐκ χώρας μιᾶς ἐξελεύσονται αἱ
δύο ἀρχαί, ἑτοίμασαι χεῖρα κεντοῦσαν ἐν ἀρχῇ
ὁδοῦ ἐκάστης πόλεως. Κεντοῦσαν ἐπ' ἀρχῆς
ὁδοῦ διατάξεις, τοῦ εἰσελθεῖν ῥομφαίαν ἐπὶ
Ῥαβθάβ υἱῶν Ἀμμῶν, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν
ἐν Ἱερουσαλήμ. Ὡς ἐν εἰκόνι, φησι, διάγραφου
μίαν ὁδὸν διχῇ μεριζομένην, καὶ τὴν μὲν κατ' εὐθὺ
τῆς Ἱερουσαλήμ φερομένην, τὴν δὲ εἰς τὴν Ῥαβθάβ
υἱῶν Ἀμμῶν διατεινομένην· ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ναβου-
χοδονόσορ ἀπὸ Βαβυλῶνος ὁρμώμενος, καὶ κατὰ τῆς
Ἰουδαίας, καὶ κατὰ Ἀμμωνιτῶν ἐπεστράτευσεν, προ-
λέγει ταῦτα ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου. Ῥαβθάβ δὲ
υἱῶν Ἀμμῶν εἶπεν, ἐπειδὴ ἔστι καὶ ἑτέρα ὁμώνυ-
μος, ἡ τοῦ Ἀμμῶν ταύτην δὲ τὴν τοῦ Ἀμμῶν φασί
τινες εἶναι τὴν νῦν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ Φιλαδεφίαν κα-
λουμένην, ἧτις μέχρι νῦν Ἀμμῶν τῇ ἐπιχωρίῳ
φωνῇ¹¹ προσαγορεύεται. Τούτοις ἐπιφέρει·

κα'. Διὸ στήσεται ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐπὶ
τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν, ἐπ' ἀρχῆς τῶν δύο ὁδῶν, τοῦ
μαρτυρασθαι μαρτυρίαν τοῦ¹² ἀναβράσαι ῥάβδους,
καὶ ἐπερωτῆσαι ἐν τοῖς γλυπτοῖς, καὶ ἡπιτο-

¹ Jerem. x, 23.

VARIAE LECTIONES.

¹ μαλ. κ. οἶον. Ex B suppl., cui etiam debetur lectio συντριβῆ προ συντριβῆται, ut habebat ed prior.
² εὐγε — διαπορ. Ita Compl. ³ ὡς ἀστρ. διαπ. Des. in Hebr. ⁴ σοι Des. in A, B et apud LXX. ⁵ ἀρ-
χι. Des. in Hebr. ⁶ ἔτ. — διατάξεις. Aliter ed LXX, imo etiam ed. Compl., quæ alias cum Nostro ple-
rumque consentit. ⁷ Ἱερ. Apud LXX, sequi. ἐν μέσῳ αὐτῆς. Sed in Compl. leg. ἐν πολιτορχίᾳ. ⁸ φων.
In B post προσαγ. ponitur. ⁹ τ. ἄν. βιβλ. Hebr. ad poliendum tela.

A est, ut molliatur ac veluti conteratur adversaria
cordis eorum contentio calamitatum prædicatione.
Satis est autem ad eos perterrendos, cum dixit
eos interfectum iri, et omnes portas pœnas futu-
ræ esse occisorum. Deinde per prosopopœiam suo
permissu ea fieri significat.

*Bene acutus fuit in cædem, bene fuit in fulgorem,
sicut fulgur incede. (Vers. 16.) Acuers a dexteris et
a sinistris, quocunque facies tua excitetur. Anceps,
inquit, gladius, utrinque acutus, bene admodum
in cuspidem exacutus, fulguris instar splendores
emittens. Quare in utramvis partem, inquit,
844 secede sive ad dexteram, sive ad sinistram:
habebis enim me quoque tibi auxilium ferentem.
Quod declaravit, cum subiecit:*

*VERS. 17. Et ego plaudam manu mea super ma-
num, et immittam furorem meum, ego Dominus lo-
cutus sum ad te. Propterea etiam beatus Jeremias
dicebat: (Novi, Domine, quod non sit hominis
via ejus, neque ambulabit homo, et diriget viam
suam:) docens, nihil hujusmodi absque su-
perno Dei auxilio aut permissu fieri: qui quidem
ea efficit quæ decent, alia diverso administrationis
sua more permittit, et libero hominis concedens
arbitrio, et in hunc modum peccatorum exigens
pœnas.*

*VERS. 18-20. Et factum est verbum Domini ad
me, dicens: Et tu, fili hominis, dispone tibi ipsi
duas vias, ut ingrediatur gladius regis Babylonis.
E regione una egredientur duo imperia, præpara
manum pungentem in initio viæ uniuscujusque civi-
tatis. Pungentem in principio viæ ordinabis, ut in-
grediatur gladius ad Rabbatham filiorum Ammon,
et ad Judam in Hierosolymam. Tanquam in ima-
gine, inquit, descripto viam unam in duas partes
divisam, quarum altera recta ferat ad Hierosoly-
mam, altera vero ad Rabbatham filiorum Ammon
pertereat. Nam quia Nabuchodonosor a Babylone
perfectus, et contra Judæam, et contra Ammo-
nitas exercitum duxit, per prophetam hæc Deus
prædicit. Rabbatham autem filiorum Ammon dixit,
quandoquidem altera quoque est cognominis ip-
sius, quæ Ammon dicitur, et hanc ipsam, quæ
dicitur Ammon, aiunt aliqui eam esse, 845 quæ
nunc in Arabia vocatur Philadelphia, quæ usque
ad præsens tempus Amman indigenarum lingua
appellatur. His adjicit:*

*VERS. 21. Idcirco stabit rex Babylonis in anti-
quam viam, in initio duarum viarum, ad vaticinan-
dum divinationem, ut servere faciat virgas, et in-
terroget in sculptilibus, et jecur exploret. Occupata*

et si ascendet in spiritum vestrum hoc. Speratis. A **832** inquit, vigente in republica vestra patria iniquitate et impietate, vobisque omnia ista, quæ enarravi, audentibus, responsum a me * aliquod consecuturos vos esse. Ne fallatis vosmetipsos : siquidem fieri nequit, ut ad vestras ego respondeam interrogationes, quas audet impietas vestra. Sed id vobis rebus ipsis persuadere, ut istiusmodi quoque spem abiciatis. Hoc enim significavit, cum dixit, « Et si ascendet in spiritum vestrum hoc. »

VERS. 32. *Et non erit, quemadmodum vos dicitis: Erimus sicut gentes, et sicut tribus terræ, ut serviamus lignis et lapidibus.* Verumtamen ne illud quidem a vobis ad exitum perducatur, ut sicut aliæ **B** omnes gentes ligna et lapides deos facientes ipsis Deo conveniens munus offeratis. Et usitato jurejurando rursus usus est. Nam secundum beatum Apostolum ¹, cum neminem habeat per quem juret, majorem, ait :

VERS. 33. *Propterea, vivo ego, dicit Adonai Dominus, si non manu forti, et brachio excelso, et furore effuso regnabo super vos.* Non amplius enim usitatam, inquit, longanimitatem adhibebo, sed regnum meum meamque potestatem per castigationem quasi denudabo. Nam per « manum fortem et brachium excelsum, » potestatem simul, et vindicandi facultatem declaravit. Deinde etiam modum castigationis docet.

VERS. 34. *Et educam vos e populis, et accipiam vos de regionibus, in quibus disseminati fuistis. manu forti, et brachio excelso, et furore succenso,* Primum enim, inquit, **833** vos a captivitate, quæ nunc vos detinet, in libertatem vindicabo, et in pristinam terram reducam.

VERS. 35, 36. *Deinde abducam vos in solitudinem populorum, ibique judicio disceptabo vobiscum de facie ad faciem. Quemadmodum judicio disceptavi cum patribus vestris in solitudine Ægypti, ita judicabo vos, dicit Adonai Dominus. — Desertum autem populorum vocat gentes olim a Deo destitutas : et per hoc præsignificavit, fore ut pietate in gentes introducta isti quoque ab idolorum cultu desciscant, ob gentium, quæ impiæ olim fuerant, immutationem erubescant. Illud autem, « judicio disceptabo vobiscum de facie ad faciem, » reprehensionem illam declarat, quæ rebus fit. Ipsæ enim res, inquit, tantum non clamantes, vestram contumacem et iniquam mentem redarguunt, populorum antiquitus destitutorum * obedientiam præ se ferentes. Sic igitur cum patribus vestris in solitudine judicio disceptans, funditus eos perdidit :*

¹ Hebr. vi, 13.

καὶ ἐγὼ ἀποκριθῶ ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ ⁴⁶, εἰ ἀποκριθήσομαι ὑμῖν, καὶ ⁴⁷ εἰ ἀναθήσεται ἐπὶ τὸ πνεῦμα ὑμῶν τοῦτο. Ἐλπίζετε, φησί, τῆς πατρῴας παρανομίας καὶ τῆς δυσσεβείας ἐν ὑμῖν πολιτευομένης, καὶ τούτων ἀπάντων ὧν διεξήλθον ὑφ' ὑμῶν τολμωμένων, ἀποκρισέως τίνος παρ' ἐμοῦ τυχεῖν. Μὴ ἐξαπατᾶτε ὑμᾶς αὐτούς· τῶν γὰρ ἀδυνάτων ἐμὲ πρὸς τὰς ὑμετέρας ἀποκρίνασθαι πεύσεις, τῆς ἀσεβείας παρ' ὑμῶν τολμωμένης. Πείθω δὲ ὑμᾶς διὰ τῶν πραγμάτων καὶ τὴν τοιαύτην ἀποβρίψις ἐλπίδα· τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρηκώς, « Καὶ εἰ ἀναθήσεται ἐπὶ τὸ πνεῦμα ὑμῶν τοῦτο. »

λβ'. Καὶ οὐκ ἔσται, ἐν τρόπῳ ὑμεῖς λέγετε, Ἐσόμεθα ὡς τὰ ἔθνη, καὶ ὡς αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, τοῦ λατρύειν ξύλοις καὶ λίθοις. Οὐ μὴν δὲ οὐδὲ **B** ἐκεῖνο ὑμῶν πέρας λήψεται, ὅτι πᾶσι παραπλησιῶς τοῖς ἔθνεσι τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους θεοποιούντες, τῷ Θεῷ πρέπον αὐτοῖς προσοίσετε γέρας. Κέχρηται πάλιν ⁴⁸ τῷ συνῆθει ἄρχῃ· κατὰ γὰρ τὸν μακάριον Ἀπόστολον, ἐπειδὴ κατ' οὐδεὶς ἔχει μελλόνος ὁμῶς, φησί·

λγ'. Διὰ τοῦτο, ᾧ ἐγὼ, λέγει Ἀδωνὰὶ Κύριος, εἰ μὴ ἐν χειρὶ κραταιῷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, καὶ ἐν θυμῷ κεχυμένῳ βασιλεύσω ἐφ' ὑμᾶς. Οὐκ ἔτι γὰρ, φησί, τῇ συνῆθει χρῆσθαι μακροθυμίᾳ, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν μου καὶ τὴν ἐξουσίαν διὰ παιδείας γυμνώσω· διὰ γὰρ τῆς « χειρὸς τῆς κραταιᾶς καὶ τοῦ ὑψηλοῦ βραχίονος, » τὸ δυνατόν ἰμοῦ καὶ τὸ τιμωρητικὸν παρεδήλωσεν· εἶτα καὶ τὸν τρόπον τῆς παιδείας διδάσκει.

λδ'. Καὶ ἐξάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν λαῶν, καὶ εἰσδέξομαι ὑμᾶς ἐκ τῶν χωρῶν, ὧν ⁴⁹ διεσπάρητε ἐν αὐτοῖς, ἐν χειρὶ κραταιῷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, καὶ ἐν θυμῷ καιομένῳ ⁵⁰. Πρῶτον μὲν γὰρ, φησί, τῆς νῦν κατεχούσης αἰχμαλωσίας ἐλευθερώσω, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἐπανάξω γῆν.

λε', λς'. Ἐπειτα ἐξάξω ὑμᾶς εἰς τὴν ἔρημον τῶν λαῶν, καὶ διακριθήσομαι πρὸς ὑμᾶς ἐκεί πρὸσωπον κατὰ πρόσωπον. Ὅν τρόπον διεκρίθη πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Λιγύπτου, οὕτω κρινῶ ὑμᾶς, λέγει Ἀδωνὰὶ Κύριος. Ἐρημον δὲ καλεῖ λαῶν τὰ ἔθνη πάλαι ἔρημα ὄντα Θεοῦ· προσήμανε δὲ διὰ τοῦτου, ὅτι τῆς εὐσεβείας εἰς τὰ ἔθνη ἀχθείσης ⁵¹ καὶ οὗτοι τῆς τῶν εἰδώλων ἀποστήσονται θεραπειας, τὴν τῶν πάλαι δυσθεβῶν ἔθνων μεταβολὴν αἰσχυρόμενοι. Τὸ δὲ, « Διακριθήσομαι πρὸς ὑμᾶς πρόσωπον κατὰ πρόσωπον, » τὸν διὰ τῶν πραγμάτων γινόμενον ἐλεγχον παραδηλοῖ· Αὐτὰ γὰρ, φησί, τότε τὰ πράγματα μονονουχί βῶντα διελέγει ὑμῶν τὴν ἀπειθῆ καὶ παράνομον γνώμην, τὴν τῶν πάλαι ἐστερημένων ⁵² λαῶν εὐπειθειαν δεικνύντα· ὡσπερ τοῖνον πρὸς τοὺς ὑμετέρους πατέρας ἐν τῇ ἐρήμῳ διακριθεὶς, ὁλέθρῳ αὐτοὺς πα-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶ Ἰσρ. Apud LXX, seq. ᾧ ἐγὼ, λέγει Κύριος. ⁴⁷ καὶ—τοῦτο. Hæc juxta Hebr. pertinent ad vers. 32. ⁴⁸ πάλιν. B præm. δέ. ⁴⁹ ὧν—αὐτοῖς. Aliiter οἱ LXX. ⁵⁰ καιομένῳ. Rec. lect. κεχυμένῳ. ⁵¹ ἀχθ. B χυθείσης. ⁵² ἐστερ. B ἐρήμων.

τελεῖ παραδέδωκα ὄτω καὶ ὑμῖν ἐπάξω τὴν τιμω-
ρίαν· καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἐπαγομένων σαφέστερον
πεποιήκειν, εἰρηκώς·

λζ', λη'. Καὶ διδάξω ὑμᾶς ὑπὸ τῆρ ῥάβδον μου, καὶ
εισάξω ὑμᾶς ἐν ⁸³ ἀριθμῷ τῆς ⁸⁴ διαθήκης· Καὶ ἐκλέ-
ξομαι ⁸⁵ ἐξ ὑμῶν τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ τοὺς ἀσεστη-
κότας. Τοὺς μὲν γὰρ ἀσεβεῖς, καὶ τοὺς τὴν ἐμὴν νομο-
θεσίαν καταλιπόντας τῇ ῥάβδῳ χρησάμενος διασπερῶ,
τοὺς δὲ ἀριθμοῦ ἀξίους, καὶ τῆς ἐμῆς διαθήκης φύλα-
κας γενομένους εἰσάξω, καὶ τῆς ἐμῆς ἀξιώσεως προνοίας.
Ἐσήμενε δὲ διὰ τούτων τὸν τε ἀποστολικὴν χορὸν, καὶ
τοὺς δι' ἐκείνου τῷ θεῷ πεπιστευκότας κηρύγματι·
εἶτα τῇ κατὰ τῶν πονηρῶν ἐπιμένον ἀπειλῇ, ἐπιφέρει·
« Διότι ἐκ τῆς γῆς τῆς παροικεσίας αὐτῶν ἐξάξω αὐ-
τούς, καὶ εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ οὐκ εἰσελεύσονται·
καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ⁸⁶ ἐγὼ Κύριος. » Ἀπὸ γὰρ τῆς
αἰχμαλωσίας, φησὶν, ἐπαναγαγῶν, τούτους αὐτούς
τοὺς πρὸς αὐτὸν δυσσεβεῖς κεχημένους πάλιν εἰς ἅπαντα
διασχεδάσω τὰ ἔθνη. Τοῦτο δὲ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος
ἡμῶν σταυρὸν τὸ πέρας ἐδέξατο· Ῥωμαῖοι γὰρ αὐ-
τούς ἐξανδραποδίσαντες εἰς τὴν οἰκουμένην κατέσπει-
ραν, καὶ τῆς βασιλικῆς αὐτῶν ἐξήλασαν πόλεως·
οὕτω προαγορεύσας τὰ λυπηρὰ, παραίνεσιν αὐτοῖς
πάλιν καὶ συμβουλὴν ὁ φιλόανθρωπος προσφέρει·
τῶν οἰκείων γὰρ ὑποσχέσεων μέμνηται· Ἐφη δὲ μή
θέλειν τὸν θάνατον τοῦ ἀνόμου, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι
αὐτὸν καὶ ζῆν. Φησὶ τοίνυν·

λθ', μ'. Καὶ ὑμεῖς οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, τάδε λέγει
Ἄδωναι Κύριος· Ἐκαστος δὲ ⁸⁷ ἐπιτηδεύματα ⁸⁸
αὐτοῦ ἐξάρατε· καὶ μετὰ ταῦτα, ἐὰν ὑμεῖς εἰσ-
ακούσητέ μου, καὶ τὸ βρομά μου τὸ ἅγιον οὐ βε-
βηλώσητε οὐκέτι ἐν τοῖς ὄρεσι ὑμῶν καὶ τοῖς
ἐπιτηδεύμασιν ὑμῶν. Διότι ἐπὶ τοῦ βρους μου
τοῦ ἁγίου, ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναι
Κύριος· ἐκεῖ δουλεύσουσι μοι πᾶς οἶκος
Ἰσραὴλ εἰς τέλος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐκεῖ προσ-
λέξομαι αὐτούς, καὶ ἐκεῖ ἐπισκέψομαι τὰς ἀπαρ-
χὰς ⁸⁹ ὑμῶν, καὶ τὰς ἀπαρχὰς τῶν ἀφορισμῶν
ὑμῶν ἐν πᾶσι τοῖς ἁγιάσμασιν ὑμῶν. Ἐὰν γὰρ
πεισθῆναι, φησὶν, ἐβλήθητε, καὶ παύσησθε βεβηλοῦν-
τες τὸ βρομά μου τὸ ἅγιον (ἐξ ἐμοῦ γὰρ προσαγο-
ρευόμενοι, καὶ παρανόμως ζῶντες, καὶ δῶρα τοῖς
εἰδώλοις προσφέροντες, ἐμοὶ τὴν τῆς ἀσεβείας
βλασφημίαν προστρέβετε)· εἰς τὴν πατρίαν ἐπαν-
ήξετε γῆν, καὶ τῆς συνήθους ἀπολαύσεσθε προμη-
θείας, προσφέροντες μὲν εὐγνωμόνως, ὧν δέχεσθε
προσδεχόμενον.

μ', μβ'. Ἐν ὄσμῃ γὰρ, φησὶν, εὐωδίας προσ-
δέξομαι ὑμᾶς, ἐν τῷ ἐξαγαγεῖν με ὑμᾶς ἐκ τῶν
λαῶν, καὶ εἰσδέχεσθαι ὑμᾶς ἐκ τῶν χωρῶν ἐν αἷς
δυσκορπίσθητε ἐν αὐταῖς, καὶ ἁγιοσθήσομαι ἐν
ὑμῖν κατ' ὄφθαλμοὺς τῶν λαῶν· Καὶ ἐπιγνώσεσθε

⁸⁶ Ezech. xviii, 25, 32.

A ita vobis quoque inferam supplicium. Quod aper-
tius fecit, cum ea dixit, quæ sequuntur :

VERS. 57, 58. Et transire faciam vos sub virga
mea, et introducam vos in numero fœderis. Et eligam
ex vobis impios, et rebelles. Impios enim, et qui a
legibus a me datis discesserint, adhibita virga
dissipabo : eos vero, qui numero digni fuerint,
quique fœdus meum observaverint, **834** introdu-
cam, meaque providentia dignos censebo. Per hæc
enim apostolicum significavit chorum, et eos, qui
divino per istos præconio crediderint. Deinde in
improborum comminatione commorans, adjicit :
« Quia de terra incolatus eorum educam eos, et in
terram Israelis non ingredientur, et cognoscetis,
me esse Dominum. » Cum enim a captivitate eos
reduxero, hos eosdem, inquit, impiis moribus usos
rursus in omnes gentes dissipabo : quod post
Salvatoris nostri crucem ad exitum perductum est.
Romani enim ipsos in servitutem redactos in
omnem terrarum orbem disperserunt, regia ipso-
rum urbe ejectos. Ita prædictis calamitatibus, ad-
monitionem rursus ipsis et consilium dat hominum
amantissimus Deus. Suarum enim pollicitationum
meminit. Dixit autem ^m, nolle se mortem pecca-
toris, sic ut converti eum et vivere. Dicit itaque :

VERS. 39, 40. Et vos, domus Israelis, hæc dicit
Adonai Dominus, Unusquisque instituta sua auferat :
et post hæc, si vos audieritis me, et nomen meum
sanctum non pollueritis amplius donis vestris et in-
stitutis vestris. Quia in monte meo sancto, in monte
excelso Israelis, dicit Adonai Dominus, ibi servient
mihi omnis domus Israelis ad finem usque in terra,
et ibi suscipiam eos, ibique inspiciam primitias
vestras, et primitias separationum vestrarum, in
omnibus sanctificationibus vestris. Si enim, inquit,
adduci volueritis ut obtemperetis, et desieritis pol-
luere **835** nomen meum sanctum (siquidem a me
appellati, et impie viventes, muneraque idolis of-
ferentes, mihi impietatis blasphemiam inuritis), in
patriam terram reducemini, et usitatae providentiæ
meæ fructus percipietis, grato animo perceptorum
honorum primitias offerentes, meque eas benigne
accipere cernentes.

VERS. 41, 42. In odore enim bonæ fragrantie sus-
cipiam vos, cum eduxero ego vos de populis, et sus-
cepero vos de regionibus, in quibus disperst fuistis,
et sanctificabor in vobis ante oculos populorum. Et
cognoscetis me esse Dominum, cum introduxero vos

VARIE LECTIONES.

⁸³ ἐν ἄρ. τ. διαθ. *Hebr.* in vinculo fœderis. ⁸⁴ Ἀριθμῶν ex ἀριθμῶν vitio librorum ortum duxisse, bene observatum est a Bosio in *Anim. crit.* ad h. l. ⁸⁵ τ. διαθ. *Des.* in A. ut in aliis libris antiquis. ⁸⁶ *Rec. lect.* ἐκλέξω *Hebr.* expurgabo, s. removebo. ⁸⁷ B διότι, juxta *rec. lect.* ⁸⁸ δέ. B τὰ. ⁸⁹ ἐπιτ. — βεβηλ. *Hebr.* quisquis idola sua colat, etiam postea, quia vos non auditis me, nomen meum autem ne profanatis. ⁹⁰ ἄπ. *Hebr.* oblationes.

in terram Israelis, in terram in quam sustuli manum meam, ut darem eam patribus vestris. Illud autem sanctificabor, posuit pro eo quod est glorificabor. Omnes enim videntes et mea beneficia, et gratum animum vestrum, utilitatem multam percipient, eorum quos ipsi deos vocant imbecillitatem cernentes, et meam ex beneficiis in vos collatis potestatem contemplantas.

VERS. 43. Et recordabimini ibi viarum vestrarum, et institutorum vestrorum omnium, quibus polluti estis: et percutietis facies vestras in omnibus malitiis vestris quas fecistis. Agnitio enim peccati pudoris est initium. Idcirco conscientia stimulante frontem percutere consuevimus. Idem etiam hic significavit. Cum enim recesseritis, inquit, a pristina iniquitate, et meum cultum amplexi fueritis, **336** meam consecuti providentiam, pristinorum scelerum impiorum percipietis sensum, et facies percutietis, quantis polluti sitis facinoribus rationantes.

VERS. 44. Et cognoscetis, me esse Dominum, cum ego sic fecero vobis, ut nomen meum non violeatur, non secundum vias vestras malas, neque secundum instituta vestra corrupta, domus Israelis, dicit Adonai Dominus. Hæc autem cura, inquit, vos dignos censebo, alios etiam omnes homines per meum in vos beneficium studens ad meam cognitionem adducere. Neque enim vos clementia aut venia digni estis, in impiis institutis educati. Cum igitur didicerimus, quam impium sit nomen Domini polluere, caveamus, ne Dominum conviciis proscindamus. Qui enim ab ipso nomine ejus dignati sunt, sed indignam appellatione ista vitam agunt, ad ejus blasphemiam stultorum concitant linguas. Quod etiam de Judæis dicebat Deus: « Et polluistis nomen meum in gentibus, cum diceretur vobis, Populus Domini isti, et de terra ejus egressi sunt ». Nos autem idem quoque quod Dominus cognomen obtinuimus, siquidem a Christo nominamur. Idcirco decet nos omnes secundum apostolicam legem « sive manducemus, sive bibamus, sive aliud quid faciamus, omnia in gloriam Dei facere, et sine offensione esse Judæis et gentibus, et Ecclesie Dei », cui gloria sit in sæcula sæculorum. Amen.

^a Ezech. xxxvi, 20. ° I Cor. x, 31, 32.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ ἔμ. B ἐμαίνεσθε, juxta rec. lect. ⁶¹ κόψ. τ. πρ. ὑμ. Hebr. fastidio eritis vobis ipsis. ⁶² ἄς ἐπ. Des. apud lxx, præter edit. Grab., ubi leg. αἷς ἐποιήσατε. ⁶³ διὰ τ. B διό. ⁶⁴ ὄπ. — βεβ. Hebr. propter nomina meum. ⁶⁵ οὐ, et deinde οὐδέ, exstant tantum in compl. et B juxta Hebr. ⁶⁶ ἦ. B καὶ. ⁶⁷ καὶ — ἐξελ. Aliter infra, l. c. ⁶⁸ ποιῆν. Des. in B. ⁶⁹ Ἰουδ. B prem. καὶ.

A ὅτι ἐγὼ Κύριος, ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν με ὑμῶς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, εἰς τὴν γῆν εἰς ἣν ἐπήρα τὴν χεῖρά μου, τοῦ δοῦναι αὐτὴν τοῖς πατράσιν ὑμῶν. Τὸ δὲ ἀγασθῆσομαι ἀπὸ τοῦ δοξασθῆσομαι τέθεικεν· ὁρῶντες γὰρ ἅπαντες καὶ τὰς ἐμὰς εὐεργεσίας, καὶ τὴν ὑμετέραν εὐγνωμοσύνην, πολλὴν ὠφέλειαν καρπώσονται, τῶν μὲν καλουμένων αὐτῶν θεῶν βλέποντες τὴν ἀσθένειαν, τὴν δὲ ἐμὴν διὰ τῆς περὶ ὑμᾶς εὐεργεσίας δύναμιν θεωροῦντες.

μγ'. Καὶ μνησθήσεσθε ἐκεῖ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, καὶ τῶν ἐπιτηδεύματων ὑμῶν πάντων, ἐν οἷς ἐμαίνθητε ⁶⁰ ἐν αὐτοῖς, καὶ κόψεσθε ⁶¹ τὰ πρόσωπα ὑμῶν ἐν πάσαις ταῖς κακίαις ὑμῶν, ἃς ⁶² ἐποιήσατε. Ἐπίγνωσις γὰρ ἀμαρτίας αἰσχύνῃς ἀρχή· διὰ ⁶³ τοῦτο τοῦ συνεϊδότος κεντοῦντος τὰ μέτωπα τύπτειν εἰθώμεν· τοῦτο καὶ ἐν ταῦθα εἰσημανεν. Ἀποστάντες γὰρ, φησὶ, τῆς προτέρας παρανομίας, καὶ τὴν ἐμὴν ἀσπασάμενοι θεραπεῖν, καὶ τῆς παρ' ἐμοῦ προμηθείας τυγχάνοντες, ἐν αἰσθήσει γενήσεσθε τῶν προτέρων ἀσθεγμάτων, καὶ τὰ πρόσωπα τύψετε, ἡλίκοις ἐνεφύρητε κακοῖς λογιζόμενοι.

μδ'. Καὶ ἐπιγνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ Κύριος, ἐν τῷ ποιῆσαι με οὕτως ὑμῖν, ὅπως ⁶⁴ τὸ δνομά μου μὴ βεβηλωθῇ, οὐ ⁶⁵ κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν τὰς ποτηρίας, οὐδὲ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν τὰ διεσθαρμμένα, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ταύτης δὲ, φησὶν, ἀξιώσω τῆς κηδεμονίας ὑμᾶς, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀνθρώπους διὰ τῆς εἰς ὑμᾶς εὐεργεσίας εἰς τὴν ἐμὴν ἐπίγνωσιν τρέψαι βουλόμενος· οὕτε γὰρ ὑμεῖς φιλανθρωπίας ἀξιοί, ἢ ⁶⁶ συγγνώμης, παρανόμοις ἐπιτηδεύμασιν ἐντραφέντες· μαθόντες ταῖνον, ὅπως ἐστὶ δυσσεβῆς, τὸ θεῖον ὄνομα βεβηλοῦν, φύγωμεν τὸ βλασφημίαν τῷ Δεσπότη προσάπτειν. Οἱ γὰρ τῆς αὐτοῦ προσηγορίας ἠξιωμένοι, ἀναξίως δὲ ταύτης πολιτευόμενοι, εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ βλασφημίαν τῶν ἀνοήτων παρακινούσι τὰς γλώττας· τοῦτο καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων ὁ Θεὸς ἔλεγε· « Καὶ ⁶⁷ ἐβεβηλώσατε τὸ δνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐν τῷ λέγεσθαι ὑμῖν, Λαὸς Κυρίου οὗτοι, καὶ ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ ἐξελήλυθασι. » Ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτὴν ἐσχίζαμεν τοῦ Δεσπότη τὴν προσηγορίαν· ἀπὸ Χριστοῦ γὰρ ὀνομαζόμεθα· διὸ προσήκει πάντας ἡμᾶς, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν νομοθεσίαν, « εἴτε ἐσθίωμεν, εἴτε πίνωμεν, εἴτε τι ποιῶμεν, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιῆν ⁶⁸, καὶ ἀπροσκόπους εἶναι Ἰουδαίοις ⁶⁹ καὶ Ἕλλησι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἢ ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

TOMOS H'.

LIBER OCTAVUS.

μς, μς' ⁷⁰. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, Ἀ λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Θαμάρ, καὶ ἐπίβλεψον ἐπὶ Δαρούμ ⁷¹, καὶ ἀροφήτευσον ἐπὶ δρυμὸν ἠρούμενον Ναγέβ. Θαμάρ μεσημβρία ἐστὶ τῆ Ἑλλάδι φωνῆ, Δαρούμ δὲ τὸν λίβα σημαίνει, τὸ δὲ Ναγέβ τὸν νότον· οὕτω καὶ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσε· « Ἰὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸν νότον ὄδον λιθός, καὶ προφήτευσον περὶ ⁷² τοῦ δρυμοῦ τῆς χώρας τῆς μεσημβρινῆς. » Διὰ πάντων δὲ τούτων ⁷³ τὴν Ἱερουσαλήμ ἤγιστα· κατὰ νότον γάρ, καὶ μεσημβρίαν, καὶ λίβα τῆς Βαβυλώνας ἔχει τὴν θέσιν ἢ Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἐπειδὴ οὐ κατ' εὐθεταν μεσημβρίαν κεῖται, ἀλλὰ βραχὺ τι πρὸς δύσιν ἀποκλίνει, ἀναγκαίως καὶ τὸν λίβα προστέθεικε, τοιαύτην ἔχοντα τὴν θέσιν. Δρυμὸν δὲ ἠρούμενον προσηγόρευσε τὴν Ἱερουσαλήμ ⁷⁴ διὰ τὴν ἀκαρπίαν· τοιοῦτος γάρ ὁ δρυμὸς· καὶ διὰ τὸ σκληρὸν τῆς διανοίας· τοιαύτη γάρ τῆς δρυὸς ἡ φύσις· καὶ πρὸς τούτους διὰ τὸ μὴ κατὰ τάξιν πεφυτεῦσθαι τὰ ἐν τῷ δρυμῷ ξύλα, ἀλλὰ πολλὴν εἶναι ἐν τούτοις ⁷⁵ ἀταξίαν· καὶ μέντοι καὶ διὰ τὸ θηρίων οὐκ ἐπιτηρέειν εἶναι τὸν δρυμὸν. Ταῦτα δὲ ἅπαντα τη- νικαῦτα εὐρειεν ἂν τις ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ.

μς'. Καὶ ἐρεῖς τῷ δρυμῷ Ναγέβ· Ἄκουε λόγον Κυρίου· Τάδε λέγει Ἄδωνάδ Κύριος· Ἴδού ἐγὼ ἀνάπτω ἐν σοὶ πῦρ, καὶ καταφάγεται ἐν σοὶ πᾶν ξύλον χλωρὸν, καὶ πᾶν ξύλον ξηρὸν· οὐ σβεσθήσεται ἡ φλόξ ἢ ἐξαφθεῖσα. Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, καὶ ἐπειδὴ δρυμὸν τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκάλεσεν, εἰκότως καὶ πῦρ ὀνομάζει τῶν πολεμίων τὴν στρατείαν, καὶ ξύλα καιόμενα τοὺς ὑπὸ τούτων ἀναιρουμένους· ξύλον δὲ χλωρὸν, καὶ ξύλον ξηρὸν, τοὺς πλούτῳ κομῶντας καὶ τοὺς πενίᾳ συζῶντας. Εἶτα διδάσκει, ὅτι καὶ μεταξὺ διακείμενα ἔθνη κοινωνήσει τῆς συμφορᾶς· φησὶ γάρ·

μη'. Καὶ καυκαυθήσεται ἐν αὐτῇ πᾶν πρόσωπον ἀπὸ ἀπηλιώτου ⁷⁶ ἕως βορρᾶ· καὶ ἐπιγνώσεται πᾶσα σὰρξ, ὅτι ἐγὼ Κύριος ἐξέκαυσα αὐτὰ, καὶ οὐ σβεσθήσεται. Τὸ δὲ ἀπὸ ἀπηλιώτου πάλιν ⁷⁷ ὁ Σύμμαχος ἀπὸ μεσημβρίας ἠρμήνευσε. Διδάσκει δὲ, ὅτι ἀπὸ τῆς Χαλδαίων γῆς μέχρι τῶν Ἱεροσολύμων τῷ τῆς στρατείας χρήσεται πυρὶ, καὶ καταπνήσει τὰ ἐν μέσῳ διακείμενα ἔθνη, ἵνα διὰ τοῦ

VERS. 45, 46. **837** *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, firma faciem tuam versus Thaman, et respice ad Darum, et raticinare super quercetum, ducem Nageb. Thaman in Græca lingua meridies est, et Darum Africum significat, Nageb vero notum. Et ita Symmachus interpretatus est: « Fili hominis, firma faciem tuam super notum viam africi, et propheta de silva in regione meridiana. » Et his omnibus innuit ipsam Hierosolyman. Ad austrum enim et meridiem et africum Babylonis sita est Hierosolyma. Et quia non recta ad meridiem sita est, sed parumper vergit ad occidentem, convenienter etiam africum, talem situm habentem, apposuit. Quercetum porro ducem appellavit Hierosolyman, propter fructuum sterilitatem, tale enim est quercetum; et propter mentis duritiam, talis enim est quercus natura; et præterea, quia non ordine consitæ sunt in querceto arbores, sed multa est in illis confusio; et insuper quia ferarum receptaculum est quercetum. Et hæc omnia facile inveniuntur id temporis in Hierosolyma fuisse.*

VERS. 47. *Et dices silvæ Nageb: Audi verbum Domini: Hæc dicit Adonai Dominus, Ecce ego accendo in te ignem, et devorabit in te omne lignum viride, et omne lignum aridum; non exstinguetur flamma succensa. Continuavit **838** metaphoram et cum silvam Hierosolyman vocarit, jure etiam hostium exercitum ignem nuncupat, et ligna combusta eos qui ab ipsis interfecti sint, lignumque viride, et lignum aridum, divitiis elatos et pauperie oppres- sos. Deinde docet interjectas quoque gentes calamitatis participes esse futuras. Ait enim:*

Et comburetur in ea omnis facies, a subsolano usque ad aquilonem. (VERS. 48.) Et cognosceat omnis caro, me Dominum succendisse ea, et non exstinguentur. Illud a subsolano, Symmachus rursus a meridie interpretatus est. Et docet, a Chaldæorum terra usque ad Hierosolyman se exercitus ignem adhibiturum, et interjectas gentes consumpturum esse: ut saltem calamitate edocti

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ Hoc loco incipit cap xxi in Hebr. ⁷¹ Δαρ. Leg. esse videtur Δαρούμ. Ita Grab. emendavit lectionem cod. Alex. Δαρών· ⁷² περὶ — μεσ.. Bene, juxta Hebr. ⁷³ τούτ. Des. in B. ⁷⁴ διὰ. B præm. καί. ⁷⁵ τούτ. B αὐτοῖς. ⁷⁶ B h. l. et deinde, ἀπηλιώτα. Hebr. inde ab Austro. ⁷⁷ πάλιν. In B ponitur ante ἠρμήνευσε.

discant omnes, ipsum esse qui cuncto dominetur A τῆς συμφορᾶς μάθωσιν ἅπαντες, ὡς αὐτὸς δεσπότης
orbī terrarum. τῆς οἰκουμένης.

VERS. 49. *Et dixi : Nequaquam Adonai Domine : ipsi dicunt ad me, Nonne parabola hæc est quæ dicitur? His ita dictis, inquit, ego quidem populi incredulitatem Domino indicavi, cum dixi, eos opinari parabolam, non autem vera esse quæ dicerentur : ipse vero deinceps Dominus quæ parabolice dicta fuerant, apertius me proferre jussit, et ita ait :*

CAPUT XXI.

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Idcirco propheta, fili hominis, et firma faciem tuam super Hierosolymam, et respice ad sancta eorum, et propheta de terra Israelis.* Quando enim parabolam omnino, inquit, et 339 non veritatem esse ea quæ dicta sunt opinantur, indicato ipsis aperte, saltum Nageb, hoc est, meridianum et australem, ipsam esse Hierosolymam.

VERS. 3. *Et dices ad terram Israelis : Hæc dicit Adonai Dominus, Ecce ego ad te, et extraham gladium meum de vagina sua, et exterminabo ex te injustum et iniquum.* Perspicuum est, ab eo gladium vocari supplicium : *vaginam* vero, hoc est, gladii thecam, longanimitatem appellat, quam cum desinit adhibere, apertum deinceps iis qui committere infertur supplicium. Justasque ostendens esse pœnas, recte apposuit : « Exterminabo ex te injustum et iniquum. » Tum docet, quæ aliis quoque interjectis gentibus illo tempore sint eventura.

VERS. 4, 5. *Eo quod exterminabo, inquit, ex te injustum et iniquum, ita egredietur gladius meus de vagina sua, et non revertetur amplius.* Propter scelera enim tua, inquit, veluti gladium quemdam e vagina educens Chaldæorum exercitum, eisdem pœnis afflicam eos quoque, qui inter te et Chaldæos interjecti sunt, idque efficiam, ut omnes experientia edocti cognoscant omnia esse in potestate mea sita, meque jure eos in talem calamitatem injecisæ.

VERS. 6. *Et tu, fili hominis, suspira in contritione lumbi tui, et in doloribus gemes ante oculos ipsorum.* Consequatur, inquit, ea quæ dicuntur, tua quoque doloris societas, et doceto eos suspiriis tuis, vera esse quæ dicuntur.

VERS. 7. *Et erit, si dixerint ad te, Cujus causu tu gemis? et dices, Super 340 nuntium, quia venit, et vulnerabitur omne cor, et dissolvetur omnes manus, et refrigescet omnis caro omnisque spiritus, et omnia femora polluentur humore : ecce venit, et erit, dicit Adonai Dominus. Te, inquit, suspiran-*

μθ'. Καὶ εἶπον· Μηδαμῶς ἂν Ἰσραὴλ Κύριε· αὐτοὶ λέγουσι πρὸς με, Οὐχὶ παραβολὴ ἐστὶ λεγόμενῃ αὐτῇ; Τούτων, φησὶν, οὕτως εἰρημένον, ἐγὼ μὲν τοῦ λαοῦ τὴν ἀπιστίαν ἐγνώρισα τῷ δεσπότη, εἰρηκῶς, ὅτι παραβολὴν, ἀλλ' οὐκ ἀλήθειαν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τὰ λεγόμενα· αὐτὸς δὲ λοιπὸν ὁ δεσπότης τὰ παραβολικῶς εἰρημένα σαφέστερον εἰπεῖν με προσέταξε. Φησὶ δὲ οὕτως·

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΑ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Διὰ τοῦτο προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου, καὶ στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπίβλεψον ἐπὶ τὰ ἄγια αὐτῶν, καὶ προφήτευσον περὶ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ, φησὶ, παραβολὴν ἀπίως, καὶ οὐκ ἀλήθειαν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τὰ εἰρημένα, ὑπόδειξον αὐτοῖς σαφῶς, ὅτι δρυμὸς ὁ Ναγέβ, τουτέστιν, ὁ μεσημβρινὸς καὶ ὁ νότιος, αὕτη ἐστὶν ἡ Ἱερουσαλήμ.

γ'. Καὶ ἐρεῖς πρὸς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ· Τάδε λέγει Ἰσραὴλ Κύριος, Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, καὶ ἐκσπάσω τὸ ἐγγχειριδίόν μου ἐκ τοῦ κολεοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ σοῦ ἄδικον ἄνομον. Δῆλον δὲ, ὅτι ἐγγχειρίδιον τὴν τιμωρίαν καλεῖ· κολεὸν δὲ, τουτέστι, τὴν θήκην τοῦ ἐγγχειριδίου, τὴν μακροθυμίαν ὀνομάζει, ἥς παυμένης γυμνῆ λοιπὸν τοῖς ἀξίοις ἐπιφέρεται ἡ τιμωρία. Καὶ τὸ δίκαιον ἐκ τῆς τιμωρίας δεικνύς, καλῶς προστέθεικε τὸ, « Ἐξολοθρεύσω ἐκ σοῦ ἄδικον καὶ ἄνομον. » Ἐἴτα διδάσκει καὶ τὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τοῖς ἐν μέσῳ διακειμένοις κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ συμβησόμενα.

δ'. Ἄρθ' ὦν, φησὶν, ἐξολοθρεύσω ἐκ σοῦ ἄδικον καὶ ἄνομον, οὕτως ἐξελεύσεται τὸ ἐγγχειριδίόν μου ἐκ τοῦ κολεοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀποστρέψει οὐκέτι. Τῶν γὰρ ἐν σοι, φησὶ, παρανομῶν ἕνεκεν, οἶόν τι ἐγγχειρίδιον ἀπὸ θήκης ἐκφέρων τῶν Χαλδαίων τὴν στρατείαν, τῇ αὐτῇ παραδώσω τιμωρίαν καὶ τοὺς ἐν μέσῳ σοῦ τε καὶ τῶν Χαλδαίων διακειμένους, καὶ παρασκευάσω γυνῶναι πάντας διὰ τῆς πείρας, ὡς ἐγὼ πάντων ἔχω τὴν ἐξουσίαν, καὶ τῶν αὐτοῦ ἐνδίκως περιέβαλον τῇ συμφορᾷ.

ε'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, καταστρέψου ἐν συντριβῇ ὄσφρος σου, καὶ ἐν ὀδύναϊς στενάξεις κατ' ὀφθαλμούς αὐτῶν. Ἀκολουθεῖτω, φησὶ, τοῖς λεγομένοις καὶ ἡ παρὰ σοῦ συμπάθεια, καὶ διδάξον αὐτοὺς δι' ὧν στένεις, ὡς ἀληθῆ τὰ λεγόμενα.

ζ'. Καὶ ἐστὶν, ἐὰν εἰπωσιν πρὸς σέ· Ἐνεκεν τίτος σὺ στενάξεις; καὶ ἐρεῖς, Ἐπὶ τὴν ἀγγελίαν ἡ, διότι ἔρχεται, καὶ θρασυθήσεται πᾶσα καρδιά, καὶ παραλυθήσονται πᾶσαι χεῖρες, καὶ ἐκψύξει πᾶσα σὰρξ καὶ πᾶν πνεῦμα, καὶ πάντες μύροὶ μολυνθήσονται ὑγρασίᾳ· Ἰδοὺ ἔρχεται, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

ἦ Μῆδ. *Hebr.* cheu! ἦ δδ. *Hebr.* justum. Ita quoque vers. 4. ἦ τῆν. B præm. καὶ. ἦ καὶ οὐκ ἀπ. οὐκ. Hæc pertinent ad finem vers. 5. Desunt itaque quæ medium locum tenent apud LXX, ἐπὶ πᾶσιν — κολεοῦ αὐτοῦ. ἦ Rec. lect. τῇ ἀγγελίᾳ. ἦ καὶ — πνεῦμα. *Hebr.* et debilitatus est omnis spiritus.

ἔσται⁸¹, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Σοῦ, φησί, στενά- ζοντος ἀναγκαίως ἐρήσονται, μαθεῖν ἐθέλοντες τὴν τοῦ πάθους αἰτίαν ἐρομένοις τοίνυν ἀπόκριναι, ὅτι τὰ ἐσόμενα προθεωρῶν κακά, καὶ τὰς χαλεπὰς ἀγγελίας, καὶ τὸ ἐντεῦθεν πᾶσιν ἐπιγενόμενον δέος, στένω, καὶ ὀλοφύρομαι τῶν ὁμοφύλων τὰς συμφο- ράς.

η'-ε'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς μὲ, λέ- γων· Γιὰ ἀνθρώπου, προφήτευσον, καὶ ἐρεῖς· Τίδε λέγει Ἄδωναι Κύριος, Ἐλπὼν⁸² ῥομφαίᾳ· Ῥομφαία δέξινου⁸³, καὶ θυμώθητι· Ὅπως σφάξης σφάγια δέξινου, ὅπως γένη εἰς στίλβωσιν, ἐτοίμη εἰς παράλυσιν, σφάξε, ἐξουθέσει, ἀπόθου πᾶν ξύλον. Ῥομφαίαν πάλιν τροπικῶς τὴν τιμωρίαν καλεῖ διὰ τῶν Βαβυλωνίων, καὶ Ἰουδαίους, καὶ τοὺς ἄλλοις τοῖς ἐν μέσῳ ἔθνεσιν ἐπενεχθεῖσαν. Δοκεῖ δέ μοι αὐτὸς παρεγγυᾶν θήγεσθαι, καὶ στίλβουσθαι, καὶ σφάττειν, καὶ πᾶν ξύλον πρόβριζον ἀνασπᾶν, δαδάσων ὡς αὐτοῦ συγχωροῦντος ταῦτα γενήσεται, καὶ οὐ τῇ τοῦ Βαβυλωνίου δυνάμει, ἀλλὰ τῇ αὐτοῦ ἐνεργείᾳ τούτων ἕκαστον ἐπιτελεῖται. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰρη- μένον, « Ὅτι παροξυνῶ ὡς ἀστραπὴν τὴν μάχαιράν μου, καὶ ἀνθέξεται κρίματος ἡ χεὶρ μου, καὶ ἐκδι- κήσω, καὶ ἀνταποδώσω δίκην τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τοῖς μισοῦσι με ἀνταποδώσω· μεθύσω τὰ βέλη μου ἀπ' αἵματος, καὶ ἡ μάχαιρά μου φάγεται κρέα. » Καὶ ἐν τούτοις γὰρ μάχαιραν, καὶ βέλη, τὴν τιμωρητικὴν ἐνεργείαν προσηγόρευσε, τὰς ἀξίας δίκαι· παρὰ τῶν ὑπευθύνων εἰσπραττόμενος. Ἐἶτα ἐπάγει·

ια'. Καὶ ἔδωκεν αὐτῇ ἐτοίμη τὸν κρατεῖν τὴν⁸⁴ χεῖρα αὐτῆς⁸⁵, ἐξηκονήθη, ῥομφαία ἐστὶν ἐτοίμη τοῦ δοῦναι αὐτῇ εἰς χεῖρας ἀποκνετού- των. Ταύτην γὰρ, φησί, « τὴν μάχαιραν εὐτρεπῆ » γενομένην ἐνεχείρισε τοῖς εἰς τὸ κολάζειν ἐπιτη- δεῖσι· σημαίνει δὲ τοὺς Χαλδαίους. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ τῷ⁸⁶ Ἡσαΐα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰρημένον εἰς τὸν Βαβυλωνίον, ἡ⁸⁷ γούν Ἀσσύριον· « Μὴ δο- ξασθήσεται ἀξίνη ἀνευ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ; ἢ ὕψωθήσεται πρίων ἀνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν; ὡσαύ- τως εἴαν τις ἄρη ῥάβδον, ἢ ξύλον. » Καὶ πάλιν, « Οὐαὶ Ἀσσυρίοις, ἡ ῥάβδος τοῦ θυμοῦ μου καὶ τῆς ἔργῆς μου ἐστὶν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. » Ἦν τοίνυν ῥάβδον παιδευτικὴν, καὶ ἀξίνην, καὶ πρίωνα, ὄργανα φυτῶν δαπανητικὰ, ἐκεῖ προσηγόρευσε, ἐνταῦθα ῥομφαίαν ὠνόμασε, θηγομένην μὲν, καὶ στίλβουμέ- νην ὑπὸ τῆς τῶν κολαζομένων τιμωρίας, καθάπερ δέ τισι θημίσι τοῖς Βαβυλωνίοις ἐγγχειριζομένην. Ταύ- την δὲ τὴν τιμωρίαν καὶ πῦρ ἄνω κέκληκε, ταῖς πολλαῖς προσηγορίαις δεδίσσεσθαι βουλόμενος, καὶ εἰς μεταμέλειαν ἀγαγεῖν τοὺς τῇ δυσσεβείᾳ προστε- τηκότας. Τούτοις ἐπάγει·

‡ Deut. xxxii, 41, 42. † Isa. x, 15. † Ibid. 5.

VARIÆ LECTIONES.

⁸¹ καὶ ἔσται. Ita A et B juxta Alex. ⁸² Ed. prior hab. εἶπον. B εἰπέ.. ⁸³ δξ. x. θυμ. Hebr. exacutus e-t, imo quoque iersus est. Pro θυμώθητι Bosius legendum esse putat στομώθητι ⁸⁴ τῆν. Des. in B. ⁸⁵ R. c. lect. est αὐτοῦ. ⁸⁶ τῷ. Ita B pro τοῦ, ut habebat ed. prior. ⁸⁷ B ἡτ' οὐν.

A tem necessario interrogabunt, cupientes doloris causam agnoscere. Percorantibus igitur responde: Quia futura providens mala, molestosque nuntios, atque hinc omnibus injectum terrorem, suspiro ac deploro tribullum meorum calamitates.

VERS. 8-10. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fiti hominis, propheta, et dices: Hæc dicit Adonai Dominus: Dic gladio, gladius acuere et irascere. Ut jugules jugulationes, acuere, ut sis in splendorem, paratus ad dissolutionem; jugula, despice, rejice omne lignum. Gladium rursus per translationem vocat supplicium, per Babylonios et Judæis et aliis interjectis gentibus illatum. Mihi- que videtur ipse, cum præcipit, acuere, nitidum reddere, jugulare, et omne lignum radicitus evel- lere, docere, suo permissu hæc fieri: et non propter Babyloniorum potentiam, sed propter suam virtutem, hæc omnia perfectum iri. Tale est etiam, quod in Deuteronomio ab ipso Deo dictum est: « Quoniam acuam ut fulgur gladium meum, et arripit iudicium manus mea, et ulciscar, et reddam ultionem hostibus, et odientibus me retribuam: inebriabo sagittas meas **84** sanguine, et gladius meus devorabit carnes p. » In his enim verbis gla- dium quoque et sagittas puniendi facultatem ap- pellavit, debitas a reis exigens poenas. Deinde sub- jicit:

VERS. 11. Et dedit eum paratum, ut teneret ma- num ejus: exacutus est, gladius paratus est, ad dandum eum in manus occidentium. Hunc enim « paratum gladium, » inquit, commisit iis, qui ad puniendum idonei sunt, et Chaldæos significat. Simile est illud etiam apud Isaiam a Deo in Ba- bylonium sive Assyrium dictum: « Nunquid glo- riabitur securus sine cædente cum ea? aut num extolletur serra sine eo qui trahit eam? similiter, si quis extulerit virgam, vel lignum q. » Et rursus: « Ve Assyrii, virga furoris mei et iræ meæ est in manibus eorum r. » Quam igitur virgam ad castigandum idoneam, et securim, et serram, in- strumenta quæ plantas destruendi vim habeant, ibi appellavit, hic gladium nuncupavit acutum, ni- tidumque factum propter eorum, qui puniantur supplicium, Babyloniiis autem quasi carnificibus quibusdam traditum. Atque hoc supplicium supra quoque ignem vocavit; multis nominibus eos de- terrere et ad pœnitentiam cupiens adducere, qui sunt impietati penitus addicti. His subjicit:

VERS. 12. *Exclama, et ulula, fili hominis, quia hic factus est in populo, in omnibus ducibus Israelis, qui prope habitabant mihi in gladium facti sunt cum populo meo. Quid hujus simile bonitatis? juste 842 punit, et lugere prophetam jubet. Non enim libens punit, sed populi scelere coactus, præcipitque prophetæ, ut quasi mulier admiretur, quia non solus populus, sed etiam ejus principes gladio necati sint. Et quod omnium maxime molestum est, « Qui habitabant prope me, inquit, in gladium facti sunt cum populo meo. » Cum enim sacerdotes scelerum populi participes fuissent, participes quoque fuerunt supplicii. Siquidem hos prope habitantes nominavit : ut qui intus in sacro Dei templo degerent, quibusque sacrificiorum ministerium commissum esset.*

VERS. 13. *Idcirco plaude manu tua, quia justificatus est : et quid, si etiam tribus repulsa fuerit? non erit, dicit Adonai Dominus. Manuum plausu, inquit, significato calamitatis exsuperantiam, et mirare pœnæ æquitatem. Neque enim mediocris iis, qui relictii fuerint, ab hoc supplicio utilitas acciderit. Principium enim hoc ipsius justificationis constituetur. Nam tametsi nunc rejecta fuerit ab aliis gentibus separata tribus (et per hoc omnem Judaicum populum significat) : attamen rursus erit, et ad pristinum statum revocabitur. Satis est enim ad ea confirmanda quæ dicuntur, ipsum herum et Dominum hæc dicere.*

VERS. 14. *Et tu, fili hominis, vaticinare, et plaude manu super manum, et duplica gladium, tertius gladius interfectorum est, gladius interfectorum magnus. Tertium gladium vocat eum exercitum, qui nono regni Sedeciae anno contra Hierosolimam profectus est : verum numero quidem ille quartus est. 843 Sed quia ea, quæ regnante Jechonia suscepta est expeditio, incrementa fuit; ultro enim egressus est rex ad Nabuchodonosorem cum matre et uxore et principibus, et ita captivus abductus est Babylonem : merito tertium vocat gladium, illum qui regnante Sedecia venit, congressus et prælia, non simpliciter hostiles numerans incursum. Idcirco etiam dicit : « Tertius gladius occisorum est magnus. » Deinde docet, cur jubeatur D manibus plaudere,*

VERS. 15. *Et obstupescere facies eos, ut frangatur eor eorum, et multiplicentur ægrotantes super omnem portam eorum : traditi sunt in jugulationes gladii. Et fac, inquit, et dic omnia, quæ eis queant terrorem injicere : ut eorum corda frangantur, hoc*

β'. Ἀνάκραγε καὶ δόδλυσον, υἱὲ ἀνθρώπου, ὅτι ἐγένετο ἐν τῷ λαῷ αὐτῆ ἐν πᾶσι τοῖς ἀφηγουμένοις τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἵ παροικοῦντές μοι εἰς ῥομφαλαὶ ἐγένοντο σὺν τῷ λαῷ μου. Τί ταύτης ἐφάμιλλον ἀγαθότητος ; κολάζει δικαίως, καὶ θρηνεῖν τῷ ἰερωφῆτη παρακαλεῖται· οὐ γὰρ ἐκὰς κολάζει, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τοῦ λαοῦ παρανομίας ἀναγκάζόμενος. γυναῖκι δὲ παραπλησίως θαυμάζειν τῷ προφήτῃ παρεγγυᾷ, ὅτι οὐχ ὁ λαὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦτου ἄρχοντες παρεδόθησαν τῇ ῥομφαίᾳ, καὶ τὸ πάντων ἀνιαρῶτατον, « Οἱ παροικοῦντές μοι, φησί, εἰς ῥομφαίαν ἐγένοντο σὺν τῷ λαῷ μου. » Κοινωνήσαντες γὰρ τῷ λαῷ τῆς παρανομίας οἱ ἱερεῖς, ἐκωνώνησαν καὶ τῆς τιμωρίας. Τούτους γὰρ ὠνόμασε παροικοῦντας, ἅ τε δὴ ἔνδον ἐν τῷ θείῳ νεῷ διάγοντας, καὶ τὰς ἱερατικὰς λειτουργίας πεπιστευμένους.

γ'. Ὡς Διὰ τοῦτο κρότησον ἐπὶ τὴν χειρὰ σου ὡς, ὅτι δεδικαίωται, καὶ τί, εἰ καὶ φυλὴ ἀπωσθῆ; οὐκ ἔσται, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος. Διὰ τοῦ κρότου, φησί, τῶν χειρῶν σήμανον τῆς συμφορᾶς τὴν ὑπερβολὴν, καὶ θαύμασον τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. Ὅστε γὰρ μικρὰ διὰ τῆς τιμωρίας τοῖς ὑπολειφθεῖσιν ἡ ὠφέλεια γενήσεται· ἀρχὴ γὰρ αὐτῆς δικαιοσεως αὐτὴ κατασταθήσεται· εἰ γὰρ καὶ νῦν ἀπωσθῆ ἡ τῶν ἄλλων ἐθνῶν κεχωρισμένη φυλὴ (πάντα δὲ τὸν Ἰουδαϊκὸν διὰ τοῦτου σημαίνει λαὸν), ἀλλ' ἔσται πάλιν, καὶ ἀνακλήσεται τεύξεται· ἀρκεῖ γὰρ εἰς βεβαίωσιν τῶν λεγομένων τὸ αὐτὸν ταῦτα λέγειν τὸν Δεσπότην καὶ Κύριον.

δ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον καὶ κρότησον χειρὶ ἐπὶ χεῖρα, καὶ διαπλασίωσον ῥομφαλαί, ἡ τρίτη ῥομφαλί τραυματιῶν ἐστὶ, ῥομφαλί τραυματιῶν ἡ μεγάλη. Τρίτην ῥομφαίαν καλεῖ τὴν ἐν τῷ ἐνάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Σεδεκίου γενομένην κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ στρατείαν· ἀλλὰ τῷ μὲν ἀριθμῷ τετάρτη ἐστίν· ἐπειδὴ δὲ ἡ ἑπὶ Ἱερουσολοῦ γενομένη ἀναιματὶ ἐγεγένητο (αὐτόματος γὰρ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν Ναβουχοδονόσορ σὺν τῇ μητρὶ, καὶ τῇ γυναίκῃ, καὶ τοῖ ἄρχουσιν, καὶ οὕτως ἀπήχθη δορυάλωτος εἰς Βαβυλῶνα), εἰκότως τρίτην καλεῖ ῥομφαίαν τὴν ἐπὶ Σεδεκίου γενομένην ὡς, τὰς συμπλοκάς ἀριθμῶν, καὶ τὰς παρατάξεις, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς τὰς ἐφόδους· διὸ καὶ λέγει· « Ἡ τρίτη ῥομφαλί τραυματιῶν ἐστὶν ἡ μεγάλη. » Ἐἴτα διδάσκει, τί ὡς δὴποτε αὐτῷ παρακαλεῖται κροτῆσαι τὰς χεῖρας.

ε'. Καὶ ἔκστησεις αὐτοὺς, ὅπως θρανῶν ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ πληθυνθῶσιν οἱ ἀσθενοῦντες ἐπὶ πᾶσαν πύλην αὐτῶν· παραδίδονται εἰς σφάγια ῥομφαίως. Καὶ πᾶντε, φησί, καὶ λέγε τὰ δεδιξασθαὶ αὐτοὺς θανάμμενα, ὅπως θρανῶν

VARIE LECTIONES.

⁹¹ οἱ — λαῷ μου. Aliter οἱ LXX et Hebr. ⁹² μοι. Des. apud Montf. in Hexapl. ad h. l. ⁹³ ἀγαθ. B præn. τῆς. ⁹⁴ B τὸν προφήτην. ⁹⁵ Διὰ — χειρὰ σου. Hæc finem præced. vers. faciunt juxta Hebr. ⁹⁶ ὅτι: — ἔσται. Hebr. Nam exploratio erit : et quænam? anne etiam virgæ repudiantis (omnia ligna) erit? ⁹⁷ ἡ. Ex B suppl. ⁹⁸ B γεγεννημένην. ⁹⁹ τί. B ὅτι. ¹ καὶ ἔκστ. αὐτ. Ad vers. præc. hæc pertinent. Hebr. et penetraturus in illos. ² θρ. Recte h. l. ut in A et B deest μή, quod alii addunt. ³ ὡς B stat tantum in Compl.

σθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν, ἀντι τοῦ, ἵνα μαλαχθῇ ἅ
καὶ οἶονεῖ ὁ συντριβῆ τὸ ἀντίτυπον τῆς καρδίας αὐ-
τῶν τῇ προῤῥήσει τῶν ἀλγεῖνῶν. Ἰκανὸν δὲ αὐτοῦς
ἐκδεικνύσασαι, ὅτι σφαγῆ παραδοθήσονται, καὶ ὅτι
πληεῖς πᾶσαι αἱ πύλαι τῶν ἀναιφρουμένων γενή-
σονται. Ἐἴτα μετὰ προσωποποιίας τινὸς σημαίνει
τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην συγχώρησιν.

Εὐγε ὁ εἰς ἄσπερα γέγονεν εἰς σφαγὴν, εὖ γέγονεν
εἰς στίλβωσιν, ὡς ὁ ἀστραπὴ διακορευοῦ. (15.)
Ὁξύνου ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὗ ἄν τὸ
πρόσωπόν σου ἐξεστρίψεται. Ἄμφηκός φησι τὸ
ξίφος, ἐκατέρωθεν τεθηγμένον· εὖ μάλα εἰς ἀκ-
μὴν ἠκονημένον, ἀστραπῆς δίκην ἄρξεν λαμπρό-
νας. Διὸ φησιν εἰς ὁπότερον βούλη χῶρισον μέρος,
εἴτε τὸ δεξιόν, εἴτε τὸ εὐώνυμον· ἔξεις γὰρ καμὲ
συνεργούντα. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν ἐπαγαγών·

15. Καὶ ἐγὼ δὲ κροτήσω μου χεῖρα πρὸς
χεῖρα, καὶ ἐπαρτήσω τὸν θυμὸν μου, ἐγὼ Κύριος
λελάληκά σοι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἰερε-
μίας ἔλεγεν· «Οἶδα, Κύριε, ὅτι οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου
ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ πορεύεται ἄνθρωπος, καὶ κατ-
ευννεῖ ὁδὸν αὐτοῦ.» διδάσκων, ὡς τῶν τοιούτων
οὐδὲν δίχα τῆς ἀνωθεν ἐνεργείας ἢ συγχωρήσεως
γίνεται· ἐνεργεῖ μὲν τὰ πρόποντα, συγχωρεῖ δὲ
τ' ἄλλα καθ' ἕτερον τρόπον οἰκονομίας, καὶ τῷ αὐ-
τεξουσίῳ τῶν ἀνθρώπων παραχωρῶν, καὶ τῷ τρόπῳ
τούτῳ δίκας τῶν ἁμαρτημάτων πραττόμενος.

17-κ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς μέ,
λέγων· Καὶ σύ, υἱὲ ἀνθρώπου, διάταξον σεαυτῷ
δύο ὁδοὺς, τοῦ εἰσελθεῖν ῥομφαλῶν βασιλέως
Βαβυλῶνος· ἐκ χώρας μᾶς ἐξελεύσονται αἱ
δύο ἀρχαί⁸, ἐτοίμασαι⁹ χεῖρα κεντούσαν ἐκ ἀρχῆ
ὁδοῦ ἐκείστης πόλεως. Κεντούσαν ἐπ' ἀρχῆς
ὁδοῦ διατάξεις, τοῦ εἰσελθεῖν ῥομφαίαν ἐπὶ
Ῥαββᾶθ υἱῶν Ἀμμῶν, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν
ἐν Ἱερουσαλήμ¹⁰. Ὡς ἐν εἰκόνι, φησὶ, διάγραφου
μίαν ὁδὸν διχῇ μεριζομένην, καὶ τὴν μὲν κατ' εὐθὺ
τῆς Ἱερουσαλήμ φερομένην, τὴν δὲ εἰς τὴν Ῥαββᾶθ
υἱῶν Ἀμμῶν διατεινομένην· ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ναβου-
χοδονῶτορ ἀπὸ Βαβυλῶνος ὁρμώμενος, καὶ κατὰ τῆς
Ἰουδαίας, καὶ κατὰ Ἀμμανίων ἐπεστράτευσεν, προ-
λέγει ταῦτα ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου. Ῥαββᾶθ δὲ
υἱῶν Ἀμμῶν εἶπεν, ἐπειδὴ ἔστι καὶ ἑτέρα ὁμώνυ-
μος, ἢ τοῦ Ἀμμᾶν· ταύτην δὲ τὴν τοῦ Ἀμμᾶν φασί
τινες εἶναι τὴν νῦν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ Φιλαδελφίαν κα-
λουμένην, ἥτις μέχρι νῦν Ἀμμᾶν τῇ ἐπιχωρίῳ
φωνῇ¹¹ προσαγορεύεται. Τούτοις ἐπιφέρει·

κα'. Διὸ στήσεται ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐπὶ
τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν, ἐπ' ἀρχῆς τῶν δύο ὁδῶν, τοῦ
μαντεύσασθαι μαντεῖαν τοῦ¹² ἀναβρᾶσαι βῦβδους,
καὶ ἐπερωτῆσαι ἐν τοῖς γλυπτοῖς, καὶ ἠματο-

⁸ Jerem. x, 23.

VARIÆ LECTIONES.

⁸ μαλ. κ. οἶον. Ex B suppl., eni etiam deb. tur lectio συντριβῆ προ συντριβῆται, ut habebat ed prior.
⁹ εὐγε — διαπορ. Ita Compl. ¹⁰ ὡς ἀστρ. διαπ. Des. in Hebr. ¹¹ σοι Des. in A, B et apud LXX. ¹² ἀρ-
χᾶι. Des. in Hebr. ¹³ ἔτ. — διατάξεις. Aliter ed LXX, imo etiam ed. Compl., quæ alias cum Nostro ple-
rumque consentit. ¹⁴ Ἱερ. Apud LXX, sequi. ἐν μέσῳ αὐτῆς. Sed in Compl. leg. ἐν πολιορκίᾳ. ¹⁵ φων.
In B post προσαγ. ponitur. ¹⁶ τ. ἐν βῦβδ. Hebr. ad poliendum tela.

A est, ut molliatur ac veluti conteratur adversaria
cordis eorum contentio calamitatum prædictione.
Satis est autem ad eos perterrendos, cum dixit
eos interfectum iri, et omnes portas penas futu-
ras esse occisorum. Deinde per prosopopœiam suo
permissu ea fieri significat.

Bene acutus fuit in cædem, bene fuit in fulgorem,
sicut fulgur incede. (VERS. 16.) Acuers a dexteris et
a sinistris, quocunque facies tua excitetur. Anceps,
inquit, gladius, utrinque acutus, bene admodum
in cuspidem exacutus, fulguris instar splendores
emittens. Quare in utramvis partem, inquit,
844 secede sive ad dexteram, sive ad sinistram:
habebis enim me quoque tibi auxilium ferentem.

B Quod declaravit, cum subiecit:

VERS. 17. Et ego plaudam manu mea super ma-
num, et immittam firem meum, ego Dominus lo-
cutus sum ad te. Propterea etiam beatus Jeremias
dicebat: «Novi, Domine, quod non sit hominis
via ejus, neque ambulabit homo, et dirigit viam
suam»: docens, nihil hujusmodi absque su-
perno Dei auxilio aut permissu fieri: qui quidem
ea efficit quæ decent, alia diverso administrationis
suar more permittit, et libero hominis concedens
arbitrio, et in hunc modum peccatorum exigens
pœnas.

VERS. 18-20. Et factum est verbum Domini ad
me, dicens: Et tu, fili hominis, dispone tibi ipsi
duas vias, ut ingrediatur gladius regis Babylonis.
C E regione una egredientur duo imperia, præpara
manum pungentem in initio viæ uniuscujusque civi-
tatis. Pungentem in principio viæ ordinabis, ut in-
grediatur gladius ad Rabbatham filiorum Ammon,
et ad Judam in Hierosolymam. Tanquam in ima-
gine, inquit, describo viam unam in duas partes
divisam, quarum altera recta ferat ad Hierosoly-
mam, altera vero ad Rabbatham filiorum Ammon
pertineat. Nam quia Nabuchodonosor a Babylone
profectus, et contra Judæam, et contra Ammo-
nitas exercitum duxit, per prophetam hæc Deus
prædicat. Rabbatham autem filiorum Ammon dixit,
quandoquidem altera quoque est cognominis ip-
sius, quæ Ammon dicitur, et hanc ipsam, quæ
dicitur Ammon, aiunt aliqui eam esse, 845 quæ
nunc in Arabia vocatur Philadelphia, quæ usque
ad præsens tempus Amman indigenarum lingua
appellatur. His adjicit:

VERS. 21. Idcirco stabit rex Babylonis in anti-
quam viam, in initio duarum viarum, ad vaticinan-
dum divinationem, ut fervere faciat virgas, et in-
terroget in sculptilibus, et jecur exploret. Occurra

enim via, inquit, in duas partes divisa, quarum altera in Judæam, altera ad Rabbatham ducit: divinatione quæ per virgas fit utetur, et itidem victimarum extispicio, scire cupiens, quo primum sibi sit cum exercitu proficiscendum. Et cum hæc, inquit, ab eo fierent:

VERS. 22. *A dexteris ejus facta est divinatio super Hierosolymam, ut circumdet vallum, et aperiat os in clamore, et exaltet vocem cum clamore tubæ, et ponat vallum contra portas ejus, et jacias aggerem, ut ædificet machinas jaculatrices.* Illud scire oportet, nihil eorum quæ futura sunt scire dæmonas: sed e rebus conjecturam capientes, prædicere conantur, et aliquando recta feruntur, sæpius vero aberrant. Et hoc non solum e rebus ipsis licet intelligere, sed etiam per divinam Scripturam edocti sumus. Cum enim per Sedeciam pseudopphetam ipsi victoriam Achaabi prædixissent, veritate exciderunt. Neque enim prælio tantum victus, sed etiam interfectus fuit. Hic vero et datam Israeli legem non ignorantes, et eos cernentes aliter vitam agere, quam illis lege præscriptum esset, et insuper propheticas prædictiones exaudientes, divinam indignationem undique doccebantur. Hanc igitur etiam per vaticinia impio regi præsignificabant, prius esse cum exercitu ad Hierosolymam proficiscendum, et vallis atque aggeribus utendum esse, aliisque omnibus machinis ad oppugnandum idoneis. Verum hæc, inquit, quæ ab isto flunt, illi qui obsidentur contemnunt, non virtute freti, sed indolentia morbo laborantes. Idque docens, dixit:

VERS. 23. *Et ipse eis divinans divinationes coram ipsis, celebrantes hebdomadas eis.* Ita, inquit, affecti sunt, quasi vaticinia ipsis bona significant: hoc enim innuit per illud coram ipsis, hoc est, quasi pro ipsis vaticinia facta sint, et ut hebdomada hebdomadam celebrantes, ita degunt. Hæc autem una ipsis erat ex tribus maximis celebritas. Sed eorum opiniones, inquit, res haud consequuntur. Ipse enim commemorans, inquit, injustitiam eorum, ut capiantur. Memoria enim improbitatis illorum causa erit ut capiantur ipsi.

VERS. 24. *Idcirco hæc dicit Adonai Dominus: Pro eo quod recordati estis injustitiarum vestrarum, cum revelarentur impietates vestre, ut conspicerentur peccata vestra in omnibus iniquitatibus vestris, et in omnibus institutis vestris, pro eo quod recordati estis in istis, capiementi in ipsis.* Vos, inquit, et hostium confidentiæ et dæmonum veritatis auctores fuistis. Vestrorum enim institutorum

σκοπήσασθαι. Τὴν γὰρ διχῆ, φησί, μεριζομένην καταλαβὼν ὄδον, ἥς τὸ μὲν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, τὸ δὲ εἰς τὴν Ῥαβθάβ ἀπάγει, τῇ διὰ τῶν ῥάβδων χρησεται μαντεία, ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ τῶν σφαγίων σπλαγχνοσκοπεῖ, μαθεῖν βουλομένους, ποῦ δεῖ στρατεῦσαι πρότερον· ταύτων δὲ, φησὶν, ὑπ' αὐτοῦ γιγνομένων· κβ'. Ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἐγένετο τὸ μαντεῖον ἐπὶ Ἰερουσαλήμ, τοῦ περιβαλεῖν χάρακα, καὶ τοῦ διαοῖξαι στόμα ἐν βοῇ, καὶ ὑψῶσαι φωνὴν μετὰ κρηνῆς σάλπιγγος, τοῦ βαλεῖν χάρακα ἐπὶ τὰς πύλας αὐτῆς, καὶ βαλεῖν χῶμα, καὶ οἰκοδομῆσαι βελοστάσεις. Προσῆκει δὲ εἶδέναι, ὅτι τῶν ἐσομένων οὐδὲν οἱ δαίμονες ἴσασιν· καταστοχαζόμενοι δὲ τῶν πραγμάτων, προλέγειν ἐπιχειροῦσι· καὶ ἔστι μὲν ὅτε κατευθὺ φέρονται, πολλάκις δὲ καὶ διαμυρτάνουσι· καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς θείας διδαχθῆναι Γραφῆς. Εἰπόντες γὰρ διὰ Σεδεκίου τοῦ ψευδοπροφήτου νίκη τοῦ Ἀχαάβ, τῆς ἀληθείας ἐξέπεσαν· οὐ γὰρ μόνον ἠτήθη παρατάξιμος, ἀλλὰ καὶ ἀνηρέθη· καὶ ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸν δεδομένον τῷ Ἰσραὴλ ἐπιστάμενον νόμον, καὶ τὴν ἐξω τῶν τούτων διαγορευῶν πολιτείας ὁρῶντες, καὶ μάντιοι καὶ τῶν προφητικῶν προβήσεων ἔπαλοντες, πανταχόθεν τὴν θείαν ἀγανάκτησιν ἐδιδάσκοντο· ταύτην τοίνυν καὶ διὰ τῶν μαντείων τῷ δυσσεβεῖ προσήμαινον βασιλεῖ, ὅτι δεῖ πρῶτον τῇ Ἰερουσαλήμ ἐπιστρατεῦσαι, καὶ χαρακώμασι καὶ χῶμασι χρῆσασθαι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν πολεμικοῖς μηχανήμασιν. Ἀλλὰ τούτων, φησὶν, ὑπὸ τούτου γιγνομένων, καταφρονοῦσιν οἱ πολιορκούμενοι, οὐκ ἀρετῇ θαρβούντες, ἀλλ' ἀναλγησίᾳ νοσοῦντες. Καὶ τοῦτο διδάσκων ἐφη·

κγ'. Καὶ αὐτὸς αὐτοῖς μαρτυρούμενος¹⁴ μαντείας ἐνώπιον αὐτῶν, ἐβδομάζοντες¹⁵ ἐβδομάδας¹⁶ αὐτοῖς. Οὕτω, φησὶ, διάκεινται, ὡς χρηστὰ τῶν μαντείων αὐτοῖς σημαίνοντων· τοῦτο γὰρ ἦν ἔλατο διὰ τοῦ ἐνώπιον αὐτῶν, τουτέστιν, ὡς ὑπὲρ αὐτῶν τῶν μαντείων γεγενημένων, καὶ ὡς ἐβδομάδα ἐβδομάδων ἑορτάζοντες οὕτω διάγουσι· μία δὲ ἦν αὕτη τῶν τριῶν τῶν μεγίστων ἑορτῶν· ἀλλ' οὐκ ἀκολουθεῖται, φησὶ, ταῖς αὐτῶν δόξαις τὰ πράγματα. « Καὶ αὐτὸς γάρ, φησὶν, ἀναμνησκων ἀδικίας¹⁷ αὐτῶν τοῦ συλληφθῆναι. » Ἡ γὰρ μνήμη τῆς παρανομίας αὐτῶν αἰτία τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ἔσται.

κδ'. Διὰ τοῦτο, τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἄρθ' ὦν ἀνεμνήσατε τὰς ἀδικίας ὑμῶν ἐν τῷ ἀποκαλυφθῆναι τὰς ἀσεβείας ὑμῶν τοῦ ὁραθῆναι τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν ἐν πάσαις ταῖς ἀνομίαις ὑμῶν, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιτηδύμασιν ὑμῶν, ἀρθ' ὦν ἀνεμνήσατε ἐν τούτοις, ἀλώσεσθε ἐν αὐτοῖς. Ὑμεῖς, φησὶν, αἰτιοὶ, καὶ τῆς τῶν πολεμίων θρασυτητος, καὶ τῆς τῶν δαιμόνων ἀληθείας ἐγένεσθε·

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ τ. περιβ. γάρ. *Hebr.* ut disponat arietes, s. balistas. ¹⁵ παντ. *Apud LXX*, præm. ὡς; *Hebr.* Erat autem hoc illis ut divinatio vana. ¹⁶ ἐβδ. αὐτ. *Des.* apud *LXX*, præter *Compl.* quæ ita hab. ἐβδομάζον τὰς ἐβδομάδας αὐτοῖς. Sed *Hebr.* licet juramenta juramentorum (s. sæpius iterata) essent illis. ¹⁷ ἔδ. prior hab. ἐβδομάδα. ¹⁷ ἀδ — συλλ. Ita quoque *Compl.* et *B.* juxta *Hebr.* Sed *A* sequitur rec. lectio-nem.

τῶν γὰρ ὑμετέρων ἐπιτηδεύματων ἢ πονηρία, καὶ ἡ A
τῆς ἀσεβείας ὑπερβολή, καὶ τῆς ἐμῆς ὑμᾶς ἐγὺμνω-
σε χάριτος, καὶ ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενέσθαι ποιή-
κεν, οἱ δὲ διὰ μαντεῖαν ¹⁷ τὰς καθ' ὑμῶν ἐφόδους ποιού-
μενοι, ὁρῶσιν ἀκολουθοῦντα ταῖς μαντεῖαις τὰ πρά-
γματα· ἐπειδὴ τοίνυν καὶ τῆς ἐκείνων ἀληθείας ἐγέ-
νεσθε πρόξενoi, εἰκότως ἀλώσεσθε, καὶ τιμωρία πα-
ρδοθήσεσθε. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας μεταβαί-
νει, τὸν τε βασιλέα, καὶ τοὺς ἱερέας, καὶ φησιν·

κς', κς'. Καὶ σὺ, βέβηλε, ἄνομος, ἀφηρούμενε
τοῦ Ἰσραὴλ, οὗ ἦκει ἡ ἡμέρα ἐν καιρῷ ἀδικίας
πέρας· τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄφελου ¹⁸ τὴν
κιδάριν, καὶ ἀπόθου τὸν στέφανον, αὕτη ¹⁹ οὗ
τοιαύτη ἔσται. Σὺ μὲν, φησίν, ὁ ἱερεὺς, διὰ τὴν
παρνομίαν τῆς ἱερατικῆς ἐγυμνώθης κιδάρεως· σὺ
δὲ, ὁ βασιλεὺς, δυσσεβεῖς συζήσας, σεαυτὸν ἀπεστέ-
ρησας τοῦ στεφάνου. Ἐκατέρα τοίνυν ἡγεμονία τὰ
ἐαυτῆς ²⁰ ἀποθέσθω σύμβολα· αὕτη γὰρ, φησίν, ἡ
πολιορκία οὐκ εἶκοι ταῖς πάλαι· τέλος γὰρ ἔλαβεν ἡ
καθ' ὑμᾶς βασιλεία. Καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκων· Ἐτα-
πεινώσας, φησὶ, τὸ ὑψηλόν, καὶ ὑψώσας τὸ ταπεινὸν
ἀδικία ²¹. Ἄδικος γὰρ χρησάμενος συνεργῶν, τὸ μὲν
ὑψηλὸν δι' ἀρετὴν ἐταπεινώσας, τὸ δὲ ταπεινὸν δι'
ἀδικίαν τοῖς λόγοις ἐπῆρας, παραφθείρας τὸ δίκαιον.
Διὸ φησιν·

κς'. Ἄδικίαν, ἀδικίαν θήσομαι αὕτην. Τοῦτου
χάριν σε, φησὶ, ταύτης τῆς ἀδικίας πράξομαι δίκας.
Εἶτα ἐπάγει· Ὁὐδ' αὕτη ²² τοιαύτη ἔσται ἕως οὗ
ἔλθῃ ᾧ καθήκει, καὶ παραδώσω αὐτῶν. Ὁ μὲν γὰρ
προτέρων, φησὶ, πολιορκιῶν αὕτη χαλεπωτέρα· οὐ
μὴν, φησὶ, παντελῶς κατασβέσω τὸν τῆς βασιλικῆς
συγγενείας σπινθῆρα, ἕως ἂν ἔλθῃ ²³ ᾧ καθήκει, καὶ
ᾧ ἀρμόττει, καὶ αὐτῶν παραδώσω τὴν βασιλείαν.
Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησιν· Ἐως ἂν ²⁴
ἔλθῃ τὸ σπέρμα, ᾧ ἐπήγγελται, διαταγῆς δι' ἀγγέ-
λων ἐν χειρὶ Μεσίτου. Καὶ Ἰακώβ ὁ πατριάρχης
τὸν Ἰούδαν εὐλογῶν ἔφη· Ὁὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ
Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν
ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. Καὶ
ἐνταῦθα τοίνυν τῆν τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ βασιλείαν
ἠνέξατο, εἰρηκίως· Ὁὐδ' αὕτη τοιαύτη ἔσται, ἕως οὗ
ἔλθῃ ᾧ καθήκει, καὶ παραδώσω αὐτῶν. Εἰ γὰρ καὶ
ὑπέμεινε πολιορκίαν καὶ πόρθησιν ἡ Ἰερουσαλήμ
ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ἀλλ' οὐ τοιαύτην, οἷαν ὑπὸ
τῶν ²⁵. Ῥωμαίων μετὰ τὸν σωτήριον σταυρόν. Μετὰ
μὲν γὰρ τὴν προτέραν ἄλωσιν ἐδομήχοντα διελούν-
των ἐτῶν πάλιν ἀνωκοδομήθη, καὶ τὴν προτέραν εὐ-
πραξίαν ἔλαθε· μετὰ δὲ τὸν σωτήριον σταυρόν ἐσχά-
την ἐρημίαν ὑπέμεινε· αὐτοὶ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι οὐδὲ
ἐπιθῆναι τῶν ὄρων ²⁶ ἐκείνων τολμῶσιν ἀπειργόμενοι
νόμῳ διὰ τοῦτο ἔφη· Ὁὐδ' αὕτη τοιαύτη ἔσται,
ἀπὸ τοῦ, οἷα ἡ ἐσομένη· φυλάξω γὰρ τὸ γένος, ἕως

litas, et impietatis exsuperantia, tum gratia mea
vos orbavit, tum in hostium potestatem, vos rede-
git: qui per vaticinium in vos cum exercitu inva-
dentes, vident vaticiniis res ipsas respondere. Cum
igitur vos illorum veritatis auctores fueritis, me-
rito capti supplicio afficiemini. Hinc ad principes
digreditur, et regem, et sacerdotes, atque:

Vers. 25, 26. *Et tu, profane, inique dux Isra-
elis, cujus venit dies in tempore iniquitatis finis;
hæc dicit Adonai Dominus: Aufer cidarim, et re-
pelle coronam, ipsa non talis erit. Tu quidem, in-
quit, sacerdos, propter improbitatem sacerdotali
cidari spoliatus fuisti: tu autem rex impietati ad-
dictus te ipsum corona privasti. Utrumque igitur
imperium sua deponat insignia. Hæc enim obses-
sio superioribus haud similis est: siquidem finis
vestro regno impositus est. Causamque docens,
« Humiliasti, inquit, excelsum, et exaltasti hu-
mitem in justitia. » Ascita enim tibi socia injustitia,
quod excelsum erat propter virtutem depressisti,
et quod humile erat propter injustitiam verbis ex-
tulisti, corrupto jure. Ideo ait:*

Vers. 27. *Injustitiam, injustitiam ponam eam.*
Hac de causa, inquit, injustitiæ istius abs te pœ-
nas exigam. Deinde subjicit: « Neque hæc talis
erit, donec venerit, cui congruit, et tradam ei. »
Superioribus enim oppugnationibus, inquit, hæc
248 gravior erit. Non tamen penitus extinguam
regiæ cognationis scintillam, donec venerit, ad
quem atinet, cuique convenit, et ipsi tradam re-
gnum. Hoc item beatus Paulus ait: « Donec veniet
semen, cui promissio data erat, ordinata est (lex)
per angelos, manu Mediatoris ». Jacob etiam pa-
triarcha, Judæ benedicens, dixit: « Non deficiet
princeps ex Juda, et dux de femoribus ejus, do-
nec veniat cui repositum est, et ipse expectatio
gentium ». Igitur hic quoque Domini Christi re-
gnum innuit, cum dixit: « Neque hæc talis erit,
donec venerit, cui congruit, et tradam ei. » Nam
tametsi obsidionem et depopulationem sustinuit
Hierosolyma a Nabuchodonosore, tamen non fuit
talis, quem pertulit a Romanis post salutarem
crucem. Postquam enim primo capta fuit, cum
septuaginta transissent anni, rursus instaurata est,
et pristinam recepit felicitatem: sed post saluta-
rem crucem extremam subiit solitudinem, ipsique
Judæi ne ascendere quidem audent ad fines illos,
lege prohibiti. Idcirco dixit: « Neque hæc talis
erit, » hoc est, qualis futura. Servabo enim genus,

¹ Galat. III, 19. ² Gen. XLIX, 11.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ Β μαντείας. ¹⁸ Rec. lect. ἀπειλου ¹⁹ Αἱ αὐτῆ. ²⁰ ἐαυτ. Β ταύτης. ²¹ ἀδ. Des. apud LXX, et
in Hebr. Pertinet enim ad sequ. vers. ²² οὐδ' αὕτη. Ita fere Compl. et A juxta Hebr. οὐδ' αὕτη. Sed
rec. lectio est, οὐαὶ αὕτη. In B ad marg. ascr. est, περὶ Χριστοῦ, addito signo illo, H. ²³ ἐλθ. Des. in
d. pr. ²⁴ ἕως ἂν. Rec. lect. l. c. est ἄχρις οὗ. ²⁵ τῶν Des. in B. ²⁶ Β ὀρίων.

« donec veniat, cui convenit, et tradam ei. » Cum enim apparuerit ille, inquit, in quem pollicitationes referuntur, tunc tradito ipsi regno, istos exterminabo. Hinc contra Ammanitas prophetiam convertit, qui male erga Judæos animati, in illorum calamitates insultabant.

VERS. 28, 29. Et 849 tu, fili hominis, vaticineris, et dicas: Hæc dicit Adonai Dominus ad filios Ammon, et ad opprobrium eorum; et dices: Gladius, gladius extractus ad occisiones, et enudatus ad consumptionem; excitare, ut splendens in visione tua vana, et in divinando mendacia. Vaticinatus autem est non gladius, sed ii qui eo usi sunt. Falsumque vaticinium et visionem appellavit, tanquam a veritate alienum. Vera quidem tunc quoque præsignificabat, sed cum divini prophetæ divinam sententiam jam antea annuntiassent, quæ ab illis audiverat, ea ante indicare visus est. Improbritati enim addicti pessimi dæmones, Nabuchodonosori per vaticinia, quæ a prophetis acceperant, renuntiabant, et Judæis per falsos prophetas contraria prædicebant, pacem ipsis et hostium fugam pollicentis: ut Deo non obediens, et resistentes, usitataque providentia orbatî, hostibus ab ipsa Justitia traderentur, et vera ipsorum declararentur oracula. Quia ergo præceperat gladio, ut imponeretur cervicibus eorum, qui injuste impieque vixissent, quasi advenerit exitus et finis ipsorum, (eidem gladio) hæc imperat.

VERS. 30. Revertere in vaginam tuam, ne moreris in loco isto, ubi fuisti: in terra propria tua judicabo te. Vos autem, inquit, o Babylonii, **850** quos gladium voco, qui hæc fecistis quæ præcepi, non hic, sed in propria terra, impietatis pœnas a vobis repetam.

VERS. 31. Et effundam super te iram meam, in igne trucundiae meæ insufflabo in te. Divinæ potentiae omnia esse facilia his declaravit. Sicut enim facile est, inquit, insufflare, ita admodum proclive et promptum est, omnis generis supplicio te afficere.

Et tradam te in manus viroꝝ barbarorum fabricantium interitum. (VERS. 32.) In igne eris cibus, sanguis tuus erit in medio terræ tuæ; non erit tui memoria, quia ego Dominus locutus sum. Per hæc innuit Medorum et Persarum in Babylonem invasionem, qui omne machinarum genus ad mœnia quæ obsidebant admovent, et noctu, in ipsa celebritate, intra urbem ingressi, omnem quidem civitatem subegerunt, plurimam vero partem combusserunt, ac sanguine et domos et vias omnes compleverunt.

VARIAE LECTIONES.

²⁶ ἐγ. δπ. στίλβ. Ad vers. præc. hæc pertinent juxta LXX et Hebr. ²⁷ τήν. B. præm. ματαίαν. ²⁸ B. μαντείων. ²⁹ οὕτως, κ. τ. λ. Hæc ad finem vers. 29, se referunt. ³⁰ εἰς τ. κολ. σου. Exstat tantum in Compl. et Ald. ³¹ Rec. lect. est γεγέννησα, juxta Hebr. ³² B. μηχανήματος.

οὐ εὐθὺς ᾗ καθήκει, καὶ παραδώσω αὐτῷ. Ὅταν γὰρ, φησὶν, ἀναφανῆ ἔκεινος, εἰς ὃν αἱ ἐπαγγελίαι φέρονται, τότε παραδοῦς αὐτῷ τὴν βασιλείαν, τοῦτους ἐκδώσω πανωλεθρίᾳ. Ἐντεῦθεν κατὰ Ἀμμωνιτῶν τρέπει τὴν προφητείαν· ἀπεχθῶς γὰρ περὶ τοῦ Ἰουδαίου διακείμενοι ταῖς τούτων ἐψήδοντο συμφοραῖς.

κη', κθ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον, καὶ ἔρεῖς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἀμμων, καὶ πρὸς τὸν ὀνειδισμὸν αὐτῶν· καὶ ἔρεῖς· Ῥομφαία, Ῥομφαία ἐσπασμένη εἰς σφάγια, καὶ ἐσπασμένη εἰς συντέλειαν· ἔριρον, ὅπως στίλβης ²⁶ ἐν τῇ ὁράσει σου τῇ ματαίᾳ, καὶ ἐν τῷ μαρτυεῖσθαι ψευδῇ. Ἐμαρτυέσαστο δὲ οὐχὶ ἡ Ῥομφαία, ἀλλ' οἱ ταύτη χρυσάμενοι. Ψευδῇ δὲ τὴν μαντείᾳ καὶ τὴν ²⁷ ὄρασιν προσηγόρευσεν, ὡς ἄλλοτριαν τῆς ἀληθείας ὑπέρχουσαν. Εἰ γὰρ καὶ τότε ἀληθῆ προσέφημιν, ἀλλὰ τῶν θεῶν προφητῶν προαγορευόντων τὴν θεῖαν ἀπόφασιν, ἃ παρ' ἐκείνων ἤκουσε προμηνύειν ἔδοξε· πονηρίᾳ γὰρ συζῶντες οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες, τῷ μὲν Ναβουχοδονόσορ διὰ τῶν μαντείων ²⁸ τὰ παρὰ τῶν προφητῶν διεπόρθμευον, τοῖς δὲ Ἰουδαίοις διὰ τῶν ψευδοπροφητῶν τὰναντία προηγόρευον, εἰρήνην αὐτοῖς ὑπισχνόμενοι, καὶ τῶν πολεμίων φυγὴν· ἐν ἀπειθοῦντες τῷ Θεῷ, καὶ ἀντιλέγοντες, καὶ γυμνοὶ τῆς συνήθους προμηθείας γενόμενοι, παραδοῦσιν ὑπὸ τῆς δίκης τοῖς πολεμοῖς, καὶ ἀληθεῖς ἀποφανθῶσιν αὐτῶν οἱ χρησμοί. Οὕτως ²⁹ ἐντελειόμενος τῇ Ῥομφαίᾳ τοῖς τραχηλοῖς ἐπιτεθῆναι τῶν ἀνόμων; καὶ παρανόμως βεβιωκότων, ὡς τοῦ πέρατος αὐτῶν καὶ τοῦ τέλους ἐφθακός, παρακαλεῖται λέγων·

λ'. Ἀπόστρεψε εἰς τὸν κολέον σου ³⁰, μὴ καταλύσης ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ᾗ γεγέννησαι ³¹, ἐν τῇ γῇ τῇ ἰδίᾳ σου κριθῶ σε. Ὑμᾶς δὲ, φησὶν, ὧ Βαβυλωνῖοι, οὓς Ῥομφαίαν ὀνομάζω, ταῦτα πεποιθότας, ἃ παρηγγύησα, οὐκ ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐν τῇ οὐκ εἰς γῇ δίκας ἀπαιτήσω τῆς ἀσεβείας.

λα'. Καὶ ἐκχεῶ ἐπὶ σέ τὴν ὄργην μου, ἐν πυρὶ ὄργης μου ἐμφυσήσω ἐπὶ σέ. Τὸ εὐκολόν τῆς θείας δυνάμεως διὰ τούτων ἐδήλωσε. Ὅσπερ γὰρ, φησὶ, τὸ ἐμφυσῆσαι ῥᾶδιον, οὕτως εὐπέτεξ καὶ λίαν εὐμάρης, παραδοῦναι σε παντοδαπῇ τιμωρίᾳ.

Καὶ παραδώσω σε εἰς χεῖρας ἀνδρῶν βαβυλωνίων τεκταινόντων διαφορᾶν. (λβ'.) Ἐν πυρὶ ἐσθι καταθροῦμι· τὸ αἷμά σου ἐστὶ ἐν μέσῳ τῆς γῆς σου· οὐ μὴ γένηται σου μετὰ, διότι ἐγὼ Κύριος λέλάληκα. Τὴν Μήδων καὶ Περσῶν ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Βαβυλωνῶς διὰ τούτων ἤνιξαστο, οἱ πᾶν εἶδος μηχανημάτων ³² τοῖς περιθόλοις πολιορκούντες προσήνεγκαν, καὶ νύκτωρ ἐν ἑορτῇ εἰσω τοῦ ἄστεως γεγονότες, ἅπασαν μὲν ἐχειρώσαντο τὴν πόλιν, ἐπέπρυσαν δὲ τὸ πλεῖστον, αἱμάτων δὲ καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰς ἀγυῖας ἀπάσας ἐπλήρωσαν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'

Α

CAPUT XXII.

α-γ. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Εἰ κρίνεις ²⁸ τὴν πόλιν τῶν αἱμάτων; Καὶ ²⁹ παραδείξεις ³⁰ αὐτῇ πάσας τὰς ἀνομίας αὐτῆς; καὶ ἐρεῖς ³¹, Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Μετήγαγε πάλιν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τῷ προφῆτῃ παρακλυεύεται χριτοῦ δίκην διελέγξαι τὰ πρηνόμως ὑπ' αὐτῆς τολμώμενα· καλεῖ δὲ αὐτὴν πόλιν αἱμάτων, ὡς πολλὰς ἀδίκως ἐργαταμένην σφαγίας· οὐ χάριν πάλιν τὰς αὐτὰς ὀνομάζει προσηγορίας, καὶ βοᾷ λέγων· Ὁ πόλις ἐκχέουσα αἷμα ἐν μέσῳ αὐτῆς, τοῦ ἄλθειν καιρὸν αὐτῆς, καὶ ποιῶσα ἐνθυμήματα ³² καθ' ἑαυτῆς, τοῦ μαινεῖν ἑαυτήν. Σὺ, φησὶν, ἐφέλκη τὰς συμφορὰς, ὡ πόλις, λογισμοῖς τε πονηροῖς ³³ κεκρημένη, καὶ τούτους εἰς ἔργον ἔχουσα, καὶ διὰ τούτων μαινομένη, καὶ αἱμάτων ἀδίκων πληρουμένη· καιρὸν δὲ τὴν συμφορὰν ὀνόμασεν.

δ. Ἐν τοῖς αἱμασί σου οἷς ἐξέχεας, παραπέπτωκας, καὶ ἐν τοῖς ἐνθυμήμασί σου οἷς ³⁴ πεποίηκας ἐμιαίνου, καὶ προσήγγισας τὰς ἡμέρας σου, καὶ ἤγαγες καιρὸν ἐτῶν σου. Τὴν γὰρ κατὰ θεῖον μακροθυμίαν ἐπιμετρομένην προθεσμίαν συντέμνει πλείων ἢ ἀνομία γιγνομένη· τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε γεγενημένον ἔστιν ἰδεῖν· εἴκοσι γὰρ καὶ ἑκατὸν ἐτῶν δεδωκώς προθεσμίαν τοῖς τηνικάδε ἀνθρώποις εἰς μεταμέλειαν, θεασάμενος ἀξαναομένην τὴν ἀσέβειαν, συνέτεμε τὴν προθεσμίαν, καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἔτει τὴν διὰ τοῦ κατακλύσου τιμωρίαν ἐπέγαγε· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἠνείκατο εἰπὼν· «Καὶ προσήγγισας τὰς ἡμέρας σου, καὶ ἤγαγες καιρὸν ἐτῶν σου.» Εἶτα διηγείται τοὺς τῆς παρανομίας καρπούς.

Διὰ τοῦτο δέδωκά σε εἰς ὀνειδισμόν τοῖς ἔθνεσι, καὶ εἰς ἐμπαιγμὸν πάσαις ταῖς χώραις (ε.) ταῖς ἐγγιούσαις ἐπὶ σέ, καὶ ταῖς μακρὰν ἀπεχούσαις ἀπὸ σοῦ. Τοῦτου χάριν σε, φησὶν, ἐπίχαρτον ποιήσω, καὶ καταγέλαστον πᾶσι τοῖς ἀστυγεῖτοσι καὶ πλησιοχώροις, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τοῖς πῶρῳ οἰκοῦσι. «Καὶ ἐμπαιζονται σοι.» ³⁵ καὶ ³⁶ βοήσουσιν ἐπὶ σέ, ἀκάθαρτος ἢ ὀνομαστή, καὶ πολλὴ ἐν ταῖς ἀνομίαις σου. «Ἐφθόδομοι γὰρ τοῖς σοῖς καχοῖς ³⁷, ἀκάθαρτίν σε καὶ παράνομον, καὶ ἐν πονηρίᾳ ἐπίστημον ὀνομάσουσιν. Εἶτα τῆς κακίας ἀπαριθμεῖται τὰ ἐβθ.

ς. Ἴδου οἱ ἀφηρούμενοι οἶκον Ἰσραὴλ, ἕκαστος ³⁸ πρὸς τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ συνεψύροντο ἐν σοί, ὅπως ἐκχέωσιν αἷμα. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχόντων ἤψατο τῆς κατηγορίας, ὡς τῶν ὑπηκόων ἐπομένων τοῖς ἀρχουσι· κεφαλῆς γὰρ κκῶς διακειμένης, μεταλαγχάνει ἀνάγκη τὸ σῶμα τῆς ἀσθενείας· λέγει τοίνυν, ὡς οὐδὲν τῶν συγγενῶν ἀπέιχοντο, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς συγγενείας συνέχεον δίκαια, ἀδίκους σφαγὰς ἐργαζόμενοι. Ἀλλὰ καί,

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ Rec. lectio est κρίνεις, juxta Hebr. ²⁹ καὶ. B εἰς. ³⁰ Rec. lect. est παραδείξων. ³¹ καὶ ἐρεῖς. Ab his verbis inc. vers. 3. apud LXX, et in Hebr. ³² ἐνθυμ. Hebr. idola. Ita quoque vers. 4. ³³ Ex B suppl. σου Ita Compl. et B juxta Hebr. sed A habet αὐτῶν, juxta rec. lect. ³⁴ B ἐπόησας, ut in Compl. ³⁵ σοι. Apud LXX præm. ἐν, quod tamen deest in Compl. ³⁶ καὶ. Ex B. suppl. Ita quoque Compl. quæ tamen habet βοήσ. ἐπὶ σοί. ³⁷ B καλοῖς. ³⁸ ἕκαστος—ἐν σοί. Hebr. ad unum omnes pro viribus suis fuerunt (occupati) in te.

VERS. 1-3. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: An judicabis civitatem sanguinum? An ostendis ei omnes iniquitates ejus? et dices: Hæc dicit Adonai Dominus. Traduxit rursus orationem ad Hierosolimam, prophetæque præcipit, ut judicis instar redarguat quæ ipsa scelerate audebat facinora: ipsamque civitatem sanguinum vocat, ut quæ multas injustas fecerit cædes. Quamobrem rursus iisdem nominibus utitur, et exclamat his verbis: «O civitas effundens **851** sanguinem in medio sui, ut veniat tempus ejus, et faciens cogitationes contra se ipsam, ut se ipsam polluat.» Tu, inquit, attrahis calamitates, o civitas, quæ mala meditata es, eaque in actum perducis, et his pollueris injustoque sanguine expleris. Tempus autem calamitatem nuncupavit.*

VERS. 4. *In sanguinibus tuis, quos effudisti, deliquisti: et in cogitationibus tuis, quas fecisti, polluta es: et appropinquare fecisti dies tuos, et adduxisti tempus annorum tuorum.* Tempus enim certa quadam mensura præfinitum secundum divinam longanimitatem, iniquitas amplior effecta contrahit; quod etiam Noachi tempore factum videre licet. Cum enim centum et viginti annorum tempus hominibus illis, qui tunc vivebant, ad pœnitentiam præfinitisset, conspiciatus eorum impietatem augescere, præfinitum tempus illud contraxit, et anno centesimo per diluviium supplicium illis inflixit. Hoc etiam hic innuit, cum dixit: «Et appropinquare fecisti dies tuos, et adduxisti tempus annorum tuorum.» Deinde scelerum fructus recenset.

Propterea dedi te in opprobrium gentibus, et in illusionem omnibus regionibus, (VERS. 5) appropinquantibus ad te, et eis quæ procul absunt a te. Hac de causa te, inquit, talem reddam, cui gentes illudent, quamque derideant omnes finitimi, et juxta te inhabitantes, insuper etiam ii, qui procul habitant. «Et illudent tibi, et clamabunt contra te, impura, quæ nominata es, et multa in iniquitatibus tuis.» Insultantes enim **852** tuis miseriis, impuram te, et iniquam, et improbitate insignem nominabunt. Deinde scelerum species enumerat.

VERS. 6. *Ecce duces domus Israelis, unusquisque ad cognatos suos commisti sunt in te, ut effundant sanguinem.* A principibus exorsus est accusationem, utpote cum subditi sequantur principes. Capite enim male affecto, necesse est ut corpus illius ægrotationis particeps fiat. Ait igitur, a cognatis eos nihil abstinere, sed cognationis jura confundere, injustas cædes perpetrantes. Quin etiam,

VERS. 7. *Patri, inquit, et matri maledicebant in te. Et hoc etiam unum est ex iis, quæ lege erant interdicta.* * « Et ad proselytum, inquit, vertebantur in injustitia, in te. » * Nec minus hoc lex prohibuerat, quæ ita dicit : « Advenam non affligitis, quia advenæ fuistis in terra Ægypti ». » Per ea quæ passi estis, inquit, discite humanitatem : sed hanc quoque legem sine metu violabant. Deinde quoque aliam : « Pupillum et viduam opprimebant in te. » Contrarium autem lege præcipit Deus benignus. « Judicate enim orphanum, inquit, et viduam iustificate. » Et in lege : « Non iterum vindemiabis vineam tuam, et erit pupillo, et viduæ, et advenæ ». » Isti autem non modo nihil boni cum ipsis communicarunt, sed male quoque eos tractarunt. Et quæ his graviora,

VERS. 8. *Sancta quoque mea spreverunt, et Sabata mea polluerunt in te. Meas enim leges, inquit, concubabant, et diem illum qui quiete a laboribus honoratur, impiis operibus contumelia* **853** *affliciebant. Et his magis impia.*

VERS. 9. *Viri latrones fuerunt in te, ut effunderent sanguinem; in montibus comedebant in te. Inprobitati enim addictos, homicidas et sanguinarios, et in montibus dæmonas colentes, qui que templis idolorum cultui dedicatis gloriarentur, habebas in te vitam traducentes. « Et impia faciebant, inquit, in medio tui. » Deinde horum unumquodque enarrat.*

VERS. 10. *Verecundiam patris relexerunt in te, et in immunditiis sedentem humiliabant in te. Cum novercis, inquit, commiscebant corpus : hoc enim revelationem turpitudinis patris appellavit. Ita enim hoc ipsum in lege nunciavit. « Turpitudinem enim uxoris, inquit, patris tui non releges, turpitudine enim patris tui est ». » Cum enim lascivissimi essent, et admodum incontinentes, ne a mulieribus quidem, quæ fluxu menstruo laborarent, abstinebant : quod non solum contra legem, sed etiam maxime impurum est. Deinde in accusanda libidine commoratur.*

VERS. 11. *Unusquisque in uxorem proximi sui inique agebat : et unusquisque nulum suam polluebat in impietate. Hoc autem iniquitatis est incrementum. Neque enim æquale est cum aliena uxore misceri, et proprii filii nuptiis insidiari : sed quanto gravius est fornicatione adulterium, tanto sceleratior adulterio est cum nuru consuetudo. « Et unusquisque sororem suam, filiam patris sui, humiliabat in te. » Hic quoque aperte ostendit sceleris exsuperantiam, ex uno patre natos arguens, virum * et uxorem. Hinc ad amplificationem accusationis procedit.*

VERS. 12. *Munera* **854** *accipiebant in te, ut*

* Exod. xxi, 16.

* Exod. xxii, 21.

γ Isa. i, 17.

δ Deut. xxiv, 21.

ε Levit. xviii, x.

VARIÆ LECTIONES.

^α Rec. lect. est ἀδικίας.

^β ἄμα. Apud LXX præ. in ἐν σοί.

^γ Καί. Des. in A et B ac apud LXX.

ζ. *Πατέρα, φησί, καὶ μητέρα ἐκακολόγουν ἐν σοί.* * « Ἐν δὲ καὶ τοῦτο τῶν ἀπιγορευμένων τῷ νόμῳ. « Καὶ πρὸς τὸν προσήλυτον, φησὶν, ἀνεστρέφοντο ἐν ἀδικίᾳ^α, ἐν σοί. » Καὶ τοῦτο δὲ ἀπιγορευεῖ ὁ νόμος οὕτως λέγων. « Καὶ προσήλυτον οὐ κακώσετε, ὅτι προσήλυτοι ἦτε ἐν γῆ Αἰγύπτῳ. » Ἄφ' ὧν ἐπάθετε, φησί, μάθετε φιλανθρωπίαν : ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἀδελφὸν τὸν νόμον παρέβαινον. Εἶτα καὶ ἕτερον. « Ὀρφανὸν καὶ χήραν κατεδυνάστευον ἐν σοί. » Πᾶν δὲ τοῦναντίον ὁ ἀγαθὸς νομοθετεῖ Θεός. « Κρίνατε γὰρ, φησὶν, ὄρφανον, καὶ δικαιοῦσατε χήραν. » Καὶ ἐν τῷ νόμῳ. « Οὐκ ἐπανατρογῆσεις, φησὶ, τὴν ἀμπελὸν σου, καὶ ἔσται τῷ ὄρφανῷ, καὶ τῇ χήρᾳ, καὶ τῷ προσήλυτῳ. » Οὗτοι δὲ οὐ μόνον ἀγαθοῦ τινας οὐ μετεδίδοσαν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ κακῶς διετίθεσαν. Καὶ τὰ τοῦτου χαλεπώτερα.

η'. *Καὶ τὰ ἁγιά μου ἐξουθέουν, καὶ τὰ Σάββατά μου ἐβεβήλουν ἐν σοί.* Τοὺς γὰρ ἐμούς, φησὶν, ἐπάτουν νόμους, καὶ τὴν ἁγία τετιμημένην ἡμέραν ἐργασία παρανόμῳ καθύβριζον. Καὶ τὰ τούτων δυσσεβέστερα.

θ'. *Ἄνδρες λησται ἦσαν ἐν σοί, ὅπως ἐκχέσωσιν αἷμα^α. ἐπὶ τῶν ὄρεων ἤσθιον ἐν σοί.* Τοὺς τε γὰρ παρανομίᾳ συζώντας, ἀνδροφόνους καὶ μιαιφόνους θύτας, καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι τοὺς δαίμονας τιμῶντας, καὶ τοὺς εἰδωλικούς τεμένεσιν ἐντροφῶντας, εἶχες ἐνδιατωμένους. » Καὶ ἀνόσια, φησὶν, ἐποίουν ἐν μέσῳ σου. » Ἐπειτα τούτων ἕκαστον διηγείται.

ι'. *Καὶ^α αἰσχύνῃ πατρὸς ἀπεκάλυψαν ἐν σοί, καὶ ἐν ἀκαθαρσίαις ἀποκαθιμένην ἐταπεινουν ἐν σοί.* Μητρυσταῖς, φησὶν, συνεγίνοντο. τοῦτο γὰρ ἀποκάλυψιν αἰσχύνῃς πατρὸς ὀνόμασεν. οὕτω γὰρ αὐτὸ καὶ ἐν τῷ νόμῳ προσηγόρευεν. « Ἀσχημοσύνην γὰρ, φησὶ, γυναικὸς πατρὸς σου οὐκ ἀποκαλύψεις, ἀσχημοσύνην γὰρ πατρὸς σου ἐστίν. » Ἀγνίστατοι, γὰρ, φησὶν, ὄντες, καὶ λίαν ἀκόλαστοι, οὐδὲ τῶν τῆς βύσεως πάθος ὑπομενουσῶν γυναικῶν ἀπέχοντο. δὲ οὐ μόνον παράνομόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀκάθαρτον. Εἶτα ἐπιμένει τῆς λαγνείας κατηγορῶν.

ια'. *Ἐκαστος τὴν γυναῖκα τοῦ πληστοῦ αὐτοῦ ἠγόμουν, καὶ ἕκαστος τὴν νόμφνην αὐτοῦ ἐμίμων ἐν ἀσεβείᾳ.* Ἐπίτασις δὲ τοῦτο παρανομίας. ὅτε γὰρ ἴσον ἄλλοτρίᾳ γυναικὶ μίγνυσθαι, καὶ τῷ τοῦ ἰδίου παιδὸς ἐπιβουλεύσαι γάμῳ. ἄλλ' ὅση πορνεία ἢ μοιχεία χαλεπώτερα, τοσούτῃ τῆς μοιχείας ἢ πρὸς τὴν νόμφνην κοινωνία δυσσεβεστερα. « Καὶ ἕκαστος τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ θυγατέρα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐταπεινουν ἐν σοί. » Καὶ ἐνταῦθα δὲ σαφῶς ἐδείξε τὴν τοῦ μύσους ὑπερβολὴν, ἐνδὸς πατρὸς ὑποδείξας φυτὰ, τὴν ἀνδρα καὶ τὴν γυναῖκα. ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν τῆς πλεονεξίας κατηγορίαν χωρεῖ.

ιβ'. *Δῶρα ἐλάμβανον ἐν σοί, ὅπως ἐκχέσωσιν*

αἷμα. Ἀπεμπωλοῦντες, φησί, διατίθουν τὸ δίκαιον, A καὶ χρημάτων ἀπεδίδοντο τὰς ἀθώας σφαγὰς;· εἶτα τελευταῖον οἶόν τινα κολοφῶνα ἐπιτίθεισι τῶν κακῶν. « Τόκον καὶ πλεονασμὸν⁸⁸ ἐλάβανον ἐν σοί. » Εἰ δὲ μὴ τελευταῖον ὡς χαλεπώτερον ἔκειτο, συνετέτακτο δὲ ὁμοῦς τοῖς εἰρημένοις, ἱκανὸν ἦν δεδιχθεῖσαι τοὺς χρωμένους, καὶ πείσαι φυγεῖν τῆς ἀπληστίας ταύτης τὸ εἶδος, ὡς τοῖς ἄγαν δυσσεβέσι καὶ παρανόμοις συνεζευγμένον· ἀνδροφόνους γὰρ καὶ εἰδωλότραις, καὶ τοῖς λαγνιστάτοις, καὶ ἀκολαστοτάτοις συνηριθμήθη. Οὕτω διηγησάμενος τῆς κακίας τὰ εἶδη, διδάσκει λοιπὸν καὶ τὴν ἐσομένην τιμωρίαν⁸⁹.

Καὶ⁹⁰ συντελέσω⁹¹ συντέλειαν κακίας σου, τοῖς ἐν καταδυναστεία· ἐμοῦ δὲ ἐπελάβου, λέγει Ἐδωαὶ Κύριος. (γρ', εἰδ.) Ἰδοὺ οὖν⁹² πατάξω χεῖρά μου πρὸς χεῖρά ἐφ'⁹³ οἷς ἐποίησας, καὶ οἷς ἐποίησας, καὶ ἐπὶ τοῖς αἵμασί σου τοῖς γεγενημένοις ἐν μέσῳ σου. Εἰ⁹⁴ ὑποστήσεται ἡ καρδία σου, ἢ κρηθήσουσιν αἱ χεῖρές σου, ἐν ταῖς ἡμέραις αἷς ἐγὼ ποιῶ ἐν σοί; Δεσποτικῶς καὶ δικαστικῶς λέγει πατάσσειν τὰς χεῖρας, ὑποδεικνύς τὴν ὀργὴν· ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἐπελάβου μου, καὶ οὐδὲ τῶν εὐεργεσιῶν μου, οὐδὲ τῶν νόμων λαβεῖν ἠθέλησας μνήμην, τοιαῦτά σοι, φησὶν, ἐπάξω δεινὰ, ὥστε τὰς μὲν χεῖρας διαλυθῆναι, τὴν δὲ καρδίαν θορύβου παντὸς ἀναπληθυσθεῖσαν ἀπογῶνας· τὴν σωτηρίαν. Εἶτα τῶν εἰρημένων τὸ ἀφευδῆσαι· « Ἐγὼ Κύριος λελάληκα, καὶ ποιήσω. » Βεβαίως, φησὶ, τὰ εἰρημένα τὸ τοῦ εἰρηκότος ἀξίωμα· ἀρκεῖ γὰρ ὑμᾶς, μαθόντας τίς ὁ φθειγξάμενος, πιστεῦσαι τοῖς εἰρημένοις.

εἰ'. Καὶ διασκορπιῶ σε ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ δισπερῶ σε ἐν ταῖς χώραις. Εἶτα ἡ ἐντεῦθεν ὠφέλεια.

Καὶ ἐκλείψει ἡ ἀκαθαρσία σου ἐκ σοῦ· (εἰς·) Καὶ κατακληρονομήσω⁹⁵ ἐν σοί κατ' ὀφθαλμοῦς τῶν ἔθνων⁹⁶, διότι ἐγὼ Κύριος. Ὅταν γὰρ, φησὶν, αἰχμαλώτοι γένησθε, καὶ μέτοιχοι, τριπλαῦτα τῆ πείρᾳ διδαχθῆσεσθε σωφρονεῖν, καὶ τῆς προτέρας παυσάμενοι παρανομίας, μαθήσεσθε με θεὸν ὑμῶν ὄντα καὶ Κύριον, καὶ κληρονομία ἐμὴ χρηματίζετε, καὶ μαθήσεσθε δι' ὑμῶν τὰ ἔθνη, ἐν οἷς παροικεῖτε, τὴν ἐμὴν ἀξίαν καὶ δύναμιν.

εἰς', εἰ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, D λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, ἰδοὺ γεγόνασί μοι ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ἀναμειγμένοι⁹⁷ πάντες χαλκῷ, καὶ κισσιτέρω, καὶ σιδήρῳ⁹⁸ καὶ μολύβδῳ, ἐν μέσῳ καμίνου ἀργυρίου ἀναμειγμένοι εἰσίν. Ἔοικε, φησὶν, ὁ λαὸς οὗτος, ὃ προφήτα, ἀργύρω κιβδήλα, καὶ πολλὴν ἐπιμίξιν ἔχοντι χαλκοῦ, καὶ σιδήρου, καὶ κισσιτέρου, καὶ μολύβδου. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ Ἰερραίου τοῦ προφήτου φησὶν ὁ θεός· « Ἀργύριον ἀποδοκιμασμένον καλέσατε αὐτούς, ὅτι ἀπεδοκίμα-

^b Jerem. vi, 30.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ πλεον. Hebr. scœnus. ⁸⁹ τιμ. B præm. αὐτῆ. ⁹⁰ καὶ — καταδ. Hebr. quæstum colligebas a sociis tuis per oppressionem. ⁹¹ B συνετέλεσα, juxta rec. lect. ⁹² Ἰδοὺ οὖν. Ita B, sed A sequitur rec. lect. Ἐξν δέ. ⁹³ ἐφ' — ἐποίησας. Hebr. super lucrum tuum quod collegisti. ⁹⁴ εἰ. B καὶ. ⁹⁵ κατακληρονομ. Hebr. profana eris. ⁹⁶ ἔθν. Apud LXX sequi. καὶ γνώσεσθε. ⁹⁷ ἀναμ. Hebr. scoria. Ita quoque in fine vers, ⁹⁸ x. σιδ. Des. in od. pr.

A *effunderent sanguinem.* Jura, inquit, vendere persecerant, et pecuniis vendebant insontium cædos. Tum ad extremum veluti quemdam colophonem scelerum imponit. « Usuram et superabundantiam accipiebant in te. » Quod si etiam non extremum ut gravius positum erat, et conjunctum tamen erat cum iis quæ dicta sunt, idoneum erat ad deterrendos eos, qui hoc uterentur, et ad persuadendum, hoc avaritiæ genus fugiendum esse, utpote cum sceleratissimis et impiis conjunctum : cum homicidis enim, et idololatris, et libidinosissimis atque intemperantissimis connumeratum est. Ita narratis scelerum generibus, docet deinceps ipsorum futurum supplicium.

Et consummabo consummationem malitiæ tuæ, iis qui oppressi sunt : mei autem oblita es, dicit Adonai Dominus. (VERS. 13, 14.) Ecce igitur percussam manum meam ad manum, in quibus consummata es, et quæ fecisti, et in sanguinibus factis in medio tui. An sustinebit cor tuum, aut prævalebunt manus tuæ in diebus quibus ego facio in te? More domini ac judicis ait se percussurum esse manus, ostendens iram : quando enim mei oblita es, inquit, neque in memoriam beneficia mea et leges revocare voluisti, ejusmodi tibi, inquit, inferam calamitates, ut manus tuæ dissolvantur, et corde omni perturbatione completo, de salute desperes. Deinde quæ dicta sunt mendacio carere ostendens, ait : « Ego Dominus locutus sum, et faciam. » Dicta, inquit, confirmat ejus qui dixit 855 auctoritas : satis est enim, vos, eo cognito qui locutus est, dictis fidem habere.

VERS. 15. Et dispergam te in gentibus, et disseminabo te in regionibus. Deinceps, quæ inde proficiat utilitas, docet.

Et deficiet immunditia tua ex te. (VERS. 16.) Et hæreditabo in te ante oculos gentium, quia ego Dominus. Quando enim in servitutem redacti, inquit, exsules eritis, tunc experientia sapere discetis, et pristinis relictis sceleribus percipietis, me esse Deum vestrum ac Dominum, et hæreditas mea vocabimini, discentque per vos gentes, inter quas habitabitis dignitatem et potentiam meam.

VERS. 17, 18. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fili hominis, ecce facti sunt mihi domus Israel commisti omnes ære, et stanno, et ferro, et plumbo, in medio fornacis argenti commisti sunt. Similis est, inquit, populus iste, o propheta, argento adulterino, cui nullum æris, et ferri, et stanni, ac plumbi commistum est. Hoc etiam Deus ait per Jeremiam prophetam : « Argentum reprobatum vocate eos, quia reprobavit eos Dominus Deus b. » Et per horum quæ dicta sunt materiam,

omnis generis scelerum species declaravit : quod A rursus ex Jeremia propheta disci potest, qui de hoc eodem crimine Judæos accusans dixit : « Defecit follis ab igne, defecit plumbum, incassum faber argentarius argentum conflat, malitia eorum non sunt liquefactæ. » Unde subicit : « Argentum reprobatum vocat eos, **856** quia reprobavit eos Dominus Deus. » Follem autem divinæ virtutis efficaciam vocavit : ignem vero modo orationem, quæ instruit, et expurgat, modo supplicium, quod ipsis rebus adhibetur. Utrisque enim divina virtus ad aliquid efficiendum utitur. Argentarium fabrum rursus propheticam doctrinam nuncupavit, et plumbum supplicium. Nam quia plumbum in argentum quod conflat infunditur, ut quod in ipso adulterinum est consumat, ita quoque supplicium iis, qui eo digni sunt, infertur, ut a peccato puri redantur. Hoc etiam se hic facturum minatur.

VERS. 19-22. Propterea dic : Hæc dicit Adonai Dominus : Pro eo quod facti estis omnes in commisionem unam, idcirco ecce ego suscipiam vos in medio Hierosolymæ. Sicut excipitur argentum, et æs, et ferrum, et plumbum, et stannum in medio fornacis, ad insufflandum in ea ignem ad constandum, sic excipiam vos in ira mea, et in furore meo, et adducam, et dimittam. Et constabo vos, et insufflabo vos in igne iræ meæ, et constabimini in medio ejus. Quemadmodum constatur argentum in medio fornacis, ita constabimini in medio ejus, et cognoscetis, me Dominum effudisse furorem meum super vos. Quando, inquit, scelerum colluvionem admisistis, et argento improbo similis, per omnis generis improbitatem adulterinos vos ostendistis, fornacem vobis constituam ipsam Hierosolymam, et carbonum instar bostes injiciam, meamque vim et voluntatem, veluti quoddam sufflatorium commovebo, et simul **857** vos constabo, ut eos qui insanabili morbo laborarint, æque atque aliam materiam conficiam : eos vero qui curationem admiserint, veluti quoddam purgatum argentum reddam.

VERS. 23, 24. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fili hominis, dic ei : Tu es terra non rigata, neque pluvia facta est in te die iræ. Et ex bello inculca, et neque pluviam, neque ararium excipiens. Atqui doctrinæ pluviam per sanctos ipsi prophetas adhibebat : quam cum non exciperent, sed repellerent, veluti saxum quoddam pluvix irrigationi haud præbens aditum, merito ipsam terram non irrigatam nominavit. Deinde rursus principes accusat.

ε Jerem. vi, 9. d ibid.

ασεν αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεός· ὁ δὲ διὰ τῶν εἰρημένων ὄλων τὰ παντοδαπὰ τῆς κακίας παρεδῆλωσεν εἶδη· καὶ τοῦτο πάλιν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου μαθεῖν δυνατὸν· ταύτην γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὴν κατηγορίαν ποιοῦμενος ἐφη καὶ αὐτός· « Ἐξέλιπεν φυσητῆρ ἀπὸ πυρός, ἐξέλιπε μόλυβδος, εἰς κενὸν ἀργυροκόπος ἀργυροκοπεῖ· αἱ πονηρῖαι αὐτῶν οὐκ ἐτάκτσαν. » Ὅθεν ἐπήγαγεν· « Ἀργύριον ἀποδοκιμασμένον καλέσατε αὐταῖς, ὅτι ἀποδοκίμασεν αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεός. » Φυσητῆρα δὲ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν ἀπεκάλεσε· πῦρ δὲ νῦν μὲν τὸν παιδευτικὸν καὶ καθαρτήριον λόγον, νῦν δὲ τὴν δι' ἔργων τιμωρίαν. δι' ἀμφοτέρων δὲ ἡ θεία δύναμις ἐνεργεῖ. Ἀργυροκόπον δὲ πάλιν τὴν προφητικὴν διδασκαλίαν ὠνόμασε, μόλυβδον δὲ τὴν τιμωρίαν· ὅτι γὰρ μόλυβδος ἐμβάλλεται τῷ ἀργύρῳ χωνευομένῳ, ὡς ἂν τὸ ἐν τούτῳ κίβδηλον δαπανήσῃεν, καὶ ἡ τιμωρία τοῖς ἀξίοις ἐπιφέρεται, ἵνα καθαροὶ τῆς ἀμαρτίας ἀναφανῶσι. Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιήσῃεν ἀπειλεῖ.

19-κβ'. Διὰ τοῦτο εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄνθ' ὧν ἐγένεσθε ⁸⁹ πάντες εἰς σύγκρασιν μίαν, διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ εἰσδέξομαι ⁹⁰ ὑμᾶς ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ. Καθὼς εἰσδέχεται ἀργυρὸς καὶ χαλκός, καὶ σίδηρος, καὶ μόλυβδος, καὶ κασσίτερος ἐν μέσῳ καμίνου, τοῦ ἐμφυσησῆαι ⁹¹ εἰς αὐτὴν πῦρ εἰς τὸ χωνευθῆναι, οὕτως εἰσδέξομαι ὑμᾶς ἐν τῇ ὄρῃ μου, καὶ ἐν τῷ θυμῷ μου, καὶ εἰσάξω, καὶ ἐπαφήσω ⁹². Καὶ χωνεύσω ὑμᾶς, καὶ ἐμφυσησῶ ὑμᾶς ⁹³ ἐν πυρὶ ὄρῃς μου, καὶ χωνευθήσεσθε ἐν μέσῳ καμίνου, οὕτως χωνευθήσεσθε ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος ἐξέχεα τὸν θυμὸν μου ἐφ' ὑμᾶς. Ἐπειδὴ φησί, τὴν τῆς κακίας ἐπιμιξίαν ἠδέξασθε, καὶ ἀργύρῳ ἀδοκίμῳ εἰοκότες, διὰ τῆς παντοδαπῆς πονηρίας ἀνεφάνητε κίβδηλοι, χωνευτήριον μὲν ὑμῖν καταστήσω τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀνθρώπων δὲ δίχην ἐμβαλῶ τοὺς πολεμίους· τὴν δὲ ἐμὴν ἐνέργειαν καὶ βούλησιν, ὅδόν τινα φυσητῆρα κινήσω, καὶ κατὰ ταυτὸν ὑμᾶς χωνεύσω, ἵνα τοὺς μὲν ἀνήκεστα νεοσηκότας, ταῖς ἄλλαις ὕλαις παραπλησίως δαπανήσω, τοὺς δὲ λαοὺς ἐπιδεχομένους, ὅδόν τινα κεκαθαρμένον ἀργυρον ἀποφήνω.

κγ', κδ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἵδὲ ἀνθρώπου, εἰπέ αὐτῇ· Σὺ εἶ γῆ οὐ βρεχομένη ⁹⁴ οὐδὲ ὑετός ἐγένετο ἐπὶ σὲ ἐν ἡμέρᾳ ὄρῃς. Καὶ ἐκ πολέμου χερσεύουσα, καὶ μῆτε ὑετὸν, μῆτε ἄροτρον δεξαμένην· καὶ μὴν τὸν τῆς διδασκαλίας ὑετὸν διὰ τῶν ἀγίων αὐτῆ προσέφερε προφητῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτον οὐκ ἔδεχοντο, ἀλλ' ἀπωθούντο, καθάπερ τις πέτρα παρείσδυσιν οὐ παρέχουσα τῇ τοῦ ὑετοῦ φορᾶ, εἰκότως αὐτὴν οὐ βρεχομένην ὠνόμασε γῆν. Εἶτα πάλιν τῶν ἀρχόντων κατηγορεῖ.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁹ ἐγ. — μίαν. Hebr. abistis in scorias. ⁹⁰ εἰσδ. Hebr. congregaturus sum. ⁹¹ Rec. lect. est ἐκφυσησῆαι. ⁹² ἐπαφ. Des. in Hebr., et in Compl. tantum exstat. ⁹³ ὑμ. B præm. ἐφ'. ⁹⁴ βρεχ. Hebr. purgatæ.

κ'. Ἦς ⁶⁵ οἱ ἀφηγοῦμενοι ἐν μέσῳ αὐτῆς, ὡς ἄλκιωτες ὠρύμενοι, ἀρπάζοντες ἀρπάγματα, ψυχὰς κατεσθίοντες ἐν δυναστείᾳ, πλοῦτον καὶ τιμὰς λαμβάνοντες, τὰς ⁶⁶ χήρας αὐτῆς ἐπλήθυναν ἐν μέσῳ αὐτῆς. Τῶν γὰρ ἀνδρῶν ἀναρουμένων. δῆλον ὅτι ἡ χηρεῖα χώραν ἐλάμβανε· ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς ἱερέας τὸν κατηγορικὸν μεταφέρει λόγον.

κς'. Καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς ἠθέτησαν τὸν νόμον μου. Μεγίστη δὲ αὕτη παρανομία· οὐς γὰρ ποδηγεῖ τοὺς ἄλλους ἐχρῆν, οὗτοι διετέλουν τυφλώτοντες. « Καὶ ἐβεβήλουν τὰ ἁγία μου. » Παρανόμως, φησὶν, ἐπετέλουν τὰς λειτουργίας· εἶτα τῆς παρανομίας τὰ εἶδη. « Ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου οὐ δίστελλον, καὶ ἀναμέσον καθαρῶ καὶ ἀκαθάρτου οὐ δίστελλον. » Οὐ διέκρινον, φησὶ, καὶ ἐδίδασκον, τί μὲν ἅγιον καὶ θεῖον, τί δὲ βέβηλον καὶ ἀνθρώπειον ⁶⁷. βέβηλον γὰρ ἐνταῦθα οὐ τὸ ἑναγές ⁶⁸ καλεῖ, ἀλλὰ τὸ κοινὸν καὶ τῶν θείων κεχωρισμένον. Καθαρὸν καὶ ἀκάθαρτον, τὰ κατὰ τὸν νόμον κεχωρισμένα ⁶⁹, καὶ τὰ κατὰ νόμον αὐτῶν πάλιν ἀπηγορευμένα, οὐ περὶ βρωμάτων μόνον καὶ θυμάτων, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐνδυμάτων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τε κατὰ γνώμην, καὶ παρὰ γνώμην συμβαινόντων, γονορροίας τε καὶ ἀποκαθημένης, καὶ ἀφῆς λέπρας, καὶ ἀφῆς νεκροῦ, καὶ θνησιμαίου, καὶ θηριαλώτου, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ὁ νόμος διαγορεύει. Τούτοις προστίθῃσι, « Καὶ ἀπὸ τῶν σαββάτων μου παρεκάλυπτον τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ ἐβεβήλουν ⁷⁰ με ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Ὁρῶντες γὰρ ὑβριζομένην προφανῶς τὴν τῶν σαββάτων ἡμέραν, καὶ ἐργασίαν παράνομον ἐπιτελουμένην ἐν τῇ ἀργῇ ἡμέρᾳ, ἐλέγγειν οὐκ ἤθελον τοὺς παρανομεῖν τολμῶντας, ἀλλ' οἶονεὶ μύοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὐκ ἐδόκουν ἴδῃν, & διετέλουν ὀρώντες. Πάλιν ἐπὶ τοὺς ἀρχοντας ἐπαεθλῶν, φησὶν·

κζ'. Οἱ ἀρχοντες αὐτῆς ἐν μέσῳ αὐτῆς, ὡς λύκοι ἀρπάζοντες ἀρπάγματα, τοῦ ἐκχεῖν αἷμα, τοῦ ἀπολέσαι ψυχὰς, ὅπως πλεονεξία πλεονεκτῶσιν. Ἀφορμὴν, φησὶ, κέρδους ἐποιοῦντο οἱ ἀρχεῖν λαχόντες τὰς ἀδικίας σφαγὰς, καὶ οὐς εἶδε τῶν ἀδικουμένων εἶναι προμάχους, οὗτοι τῆς τῶν ἀδικούντων ἐγένοντο μοίρας. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς προφήτας μεταβαίνει, λέγων·

κη'. Καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς ἀλείφοντες αὐτούς. Τοῦτο καὶ ἄνω ἔφη, τὸν κακῶς οἰκδομηθέντα τοῖον ὑπὸ τοῦ λαοῦ κἀκίον ὑπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν ἀλείφθῆναι ⁷⁰. διδάξας· ἐβεβαίουν, φησὶν, οἱ καλούμενοι προφῆται, τὰ κακῶς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων γινόμενα, κολλαευτικοῖς κεκρημένοι λόγοις, καὶ τὰς ἀρχὰς θεραπεύειν δεδιδαγμένοι. Εἶτα τὴν τούτων τιμωρίαν διδάσκει· « Πεσοῦνται ⁷¹ ὀρώντες μάταια, μαντευόμενοι ψευδῆ, λέγοντες, Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος, καὶ

• Cap. XIII.

VARIE LECTIONES.

⁶⁵ Ἦς — μέσῳ αὐτῆς. *Hebr.* Conjuratio prophetarum ejus est in medio ejus. ⁶⁶ τὰς — αὐτ. *Aliter* of LXX. ⁶⁷ B ἀνθρώπινον. ⁶⁸ in B mutatum in ἀναγές. ⁶⁹ B συγκεχωρημένα. ⁷⁰ ἐβ. με. (*Ep. prior hab. μοι.*) B ἐβεβηλούμην juxta rec. lect. ⁷¹ B ἀλειφέντα. ⁷² πεσ. *Hebr.* cemento (obducunt illos).

VERS. 25. *Cujus duces in medio ejus, tanquam leones rugientes, rapientes rapinas, animas devorantes in potentia, divitias et honores accipientes, viduas ejus multiplicarunt in medio ejus. Viris enim interfectis, perspicuum est viduitati locum datum esse. Hinc in sacerdotes accusatoriam transfert orationem.*

VERS. 26. *Et sacerdotes ejus spreverunt legem meam. Maximum autem hoc est scelus. Quos enim aliis duces esse oportuit, ii caeci degere perseverabant. « Et profanabant sancta mea. » Haud rite, inquit, perficiebant quæ ad eorum ministerium pertinerent. Tum scelerum genera recenset. « Inter sanctum et profanum non distinguebant, et inter purum et impurum non distinguebant. » Non distinguebant, inquit, neque docebant, quid sanctum et divinum esset, quidque profanum et humanum. Profanum enim hoc loco, non impium **858** vocat, sed id quod commune est, et a rebus divinis distinctum: purum et impurum, quæ secundum legem separata sunt, et quæ rursus secundum legem sunt interdicta. Neque de cibis tantum et sacrificiis loquitur, sed etiam de indumentis, et aliis quæ tum voluntate, tum præter voluntatem accidunt, fluxu seminis et menstruo laborante, et contactu lepræ, et contactu cadaveris, et morticini, et a fera capti, et de aliis omnibus, quæcunque lex prohibet. Ad hæc addit: « Et a sabbatis meis cooperiebant oculos suos, et profanabant me in medio ipsorum » Videntes enim propalam Sabbatorum diem contumelia affici, et opus lege non permissum quietis die perfici, arguere nolebant eos qui delinquere audebant, sed veluti conniventes oculis, dissimulabant ea videre, quæ continenter cernebant. Rursus ad principes reversus ait:*

VERS. 27. *Principes ejus in medio ejus, ut lupi rapientes rapinas, ad effundendum sanguinem, ad perdendum animas, ut avaritia plus haberent. Occasionem lucri, inquit, faciebant imperium sortiti injustas cædes, et quos oportebat eorum quibus fieret injuria propugnatores esse, ii eorum qui injuriam faciebant partes sequebantur. Hinc ad prophetas digreditur, hæc loquens:*

VERS. 28. *Et prophetæ ejus ungentes illos. Hoc item supra dixit, cum doceret, murum male a populo constructum pejus a falsis prophetis inunctum esse. Confirmabant, inquit, qui prophetæ vocabantur, ea quæ a principibus perperam fiebant, adulatoriis verbis usi, et **859** nodi principibus obsequi edocti. Deinde horum docet supplicium: « Cadent videntes vana, divinantes mendacia, dicentes: Hæc dicit Adonai Dominus, et Dominus*

non est locutus. » Imitantes enim veros prophetas, A Dei personæ falsa sua oracula ascripserunt, et veritatis fonti attribuerunt mendacium. Hæc autem dicebant, inquit :

VERS. 29. *Populum terræ opprimentes injustitia, et diripientes rapinas, mendicum et pauperem opprimentes, et ad advenam non revertentes cum iudicio.* Mendacio, inquit, utebantur, et ad voluntatem principum divinabant, securitatem contra pauperes nancisci studentes, et occasionem lucri mendacium facientes.

VERS. 30. *Et quærebam ex ipsis virum recte ambulantem, et stantem in intercisione sepis ante faciem meam tempore terræ, ne penitus delerem eam, et non inveni.* Hæc etiam per Jeremiam docet, cum ait : « Transite per vias Hierosolymæ, et videte, et quæretis in plateis ejus, si inveneritis unum facientem iudicium, et quærentem fidem, et propitius ero ei †. » Proinde hic quoque ait, ex principibus, ex sacerdotibus, et ex aliis omnibus, quærebam vel unicum virum, qui posset in intercisione sepis stare, hoc est, illata supplicia justitia sua cohibere valentem, et qui eam intercisionem, quæ propter iniquitatem facta fuerat, et pœnarum introitum **860** obturare atque obstruere posset, neque inveni. Idcirco,

VERS. 31. *Effudi, inquit, furorem meum super eam, in rigore iræ meæ, ad consumendum eos.* Justaque ostendens esse supplicia, subjecit : *Vias ipsorum in capita deorum † dedi, dicit Adonai Dominus.* Cum enim prave atque iniquè ambularint, congruentem viæ suæ fructum nactæ sunt. Hinc percipi potest non solum divinæ bonitatis exsuperantia, sed etiam Judæorum impietas. Nam de Sodomis pollicitus fuit, si quinque justos inveniret, omnem se urbem a supplicio illæsam conservaturum esse : hic vero cum unum quæsisisset, non invenit. Quamobrem inimicis eam traditam curavit evertendam. Decet igitur nos, quibus exploratum est, divinam misericordiam cum iudicio conjunctam esse, « Misericordiam enim et iudicium, inquit, cantabo tibi, Domine, †, » haud **D** commorari in institutis peccatorum, neque **h** Dei longanimitatem contemnere, neque thesauri instar nobis ipsis iram reponere in die iræ, et revelationis, et justii iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus : ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

† Jerem. v, 1. † Psal. c, 1. **h** Rom. II, 4-6.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹ ἄν. ὁρθ. *Hebr.* qui oblucet sepem. ⁷³ ἐν κ. τ. γῆς. *Hebr.* pro terra ista *Alit*, ἐν τῷ και. ᾧ τῆς ὀργῆς. ⁷⁴ ἢ ζῆτήσατε.

Κύριος οὐ λελάληκε. » Μιμούμενοι γὰρ τοὺς ἀληθεῖς προφήτας, τῷ τοῦ Θεοῦ προσώπῳ τὰς ψευδεῖς αὐτῶν χρησμολογίας περιετίθεσαν, καὶ τῇ πηγῇ τῆς ἀληθείας περιήπτον τὸ ψεῦδος. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἐλεγον·

κθ'. *Τὸν λαὸν τῆς γῆς ἐκπιέζοντες ἀδικίᾳ, καὶ διαρπάζοντες ἀρπάγματα, πτωχὸν καὶ πένητα καταδυναστεύοντες, καὶ πρὸς τὸν προσήλυτον οὐκ ἀναστρεφόμενοι μετὰ κρίματος.* Τῇ ψευδολογίᾳ, φησὶν, ἐχρῶντο, καὶ πρὸς χάριν τοῖς ἀρχουσιν ἔμαντεύοντο, ἀδειαν λαμβάνειν κατὰ τῶν πενήτων ἐθέλοντες, καὶ ἀφορμὴν κέρδους τὸ ψεῦδος ποιούμενοι.

κ'. *Καὶ ἐζήτουν ἐξ αὐτῶν ἄνδρα ἀναστρεφόμενον* ⁷³ ὀρθῶς, καὶ ἐστῶτι ἐν διακοπῇ φραγμοῦ πρὸ προσώπου μου ἐν ⁷⁴ καιρῷ τῆς γῆς, τοῦ μὴ εἰς τέλος ἐξαλεῖναι αὐτήν, καὶ οὐχ εὔρον. Ταῦτα καὶ διὰ Ἰερεμίου διδάσκει, λέγων· « διέλθετε εἰς τὰς διόδους Ἰερουσαλὴμ, καὶ ἴδετε, καὶ ζητήσατε ⁷⁴ ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, ἐὰν εὐρήσῃτε ἓνα ποιοῦντα κρίμα, καὶ ζητοῦντα πίστιν, καὶ ὁλωσῆ ἔσομα· αὐτῆ· Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν φησὶν, ὅτι· Ἐκ τε τῶν ἀρχόντων ἔκ τε τῶν ἱερέων, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπεζήτησαν ἓνα γοῦν ἄνδρα, στήναι ἐν διακοπῇ φραγμοῦ δυνάμενον, τουτέστιν, ἐπισεῖν τὰς ἐπιφερομένας τιμωρίας διὰ δικαιοσύνης ἰσχύοντα, καὶ τὴν γενημένην ἐκ τῆς παρανομίας διακοπὴν, καὶ πάροδον τῆς τιμωρίας ἀποπράξει· καὶ ἀποτειχίσει· δυνάμενον, καὶ οὐχ εὔρον. Διὸ φησὶν·

λα'. *Ἐξέχεα τὸν θυμὸν μου ἐπ' αὐτήν ἐν πυρὶ ὀργῆς μου, τοῦ συντελέσαι αὐτούς.* Καὶ δεικνύς τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον, ἐπήγαγε· *Τὰς δόδους αὐτῶν εἰς κεφαλὰς αὐτῶν δέδωκα, λέγει Ἄδωναι Κύριος.* Κακῶς γὰρ, φησὶ, καὶ παρανόμως ὀδεύσαντες, ἀκόλουθον εὔρον τῆς οικείας ὀδοῦ τὸ τέλος· ἐντεῦθεν ἐστι μαθεῖν οὐ μόνον τῆς θείας ἀγαθότητος τὴν ὑπερβολὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰουδαίων ἀσέβειαν· ἐπὶ μὲν γὰρ Σοδόμων ὑπέσχετο, εἰ πέντε εὔροι δικαίους, πᾶσαν τὴν πόλιν ἀνέπαφον τῆς τιμωρίας φυλάξει· ἐνταῦθα δὲ ἓνα ζητήσας οὐχ εὔρε. Διὸ καὶ τοῖς δυσμενεῖσι παραδοὺς αὐτὴν ἀνάστατον γενέσθαι πεποίηκε· προσήκει τοίνυν ἡμᾶς, εἰδότα· ὡς ὁ θεὸς ἔλεος τῇ κρίσει συνδέσκειται· « Ἐλεον γὰρ, φησὶ, καὶ κρίσιν ἔσομαι σοι Κύριε », μὴ ἐπιμένειν τοῖς τῆ· ἀμαρτίας ἐπιτηδεύμασιν, μηδὲ τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας καταφρονεῖν, μηδὲ θησαυρίζειν ἑαυτοῖς ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

TOMOS Θ'.

LIBER NONUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

α'-γ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Υἱὲ ἀνθρώπου, δύο γυναῖκες ἦσαν, θυγατέρες μητρὸς μιᾶς. Καὶ ἐξεπόρνευσαν ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐν μὲν τοῖς ἡρμηνευμένοις ἅπαντα τὸν λαὸν μιαν ὠνόμασε πόρνην· εἰς γὰρ καὶ τὴν ἀρχὴν λαὸς ἐχρημάτισεν· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοῦ Ροβοάμ ἡ διαίρεσις ἐγένετο, καὶ οἱ μὲν Ἐφραΐμ καὶ Ἰσραὴλ ὠνομάζοντο, οἱ δὲ Ἰούδας, εἰκότως καὶ τῷ παραβολικῷ καὶ τροπικῷ εἶδει κατὰ διαίρεσιν κέχρηται· καλεῖ δὲ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν μητροπόλεων, τὰς μὲν δέκα φυλάς ἀπὸ Σαμαρείας, τὸν δὲ Ἰούδαν καὶ τὸν Βενιαμὴν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ· λέγει δὲ αὐτὰς μητρὸς μιᾶς, οὐ μόνον διὰ τὴν μιαν ρίζαν τοῦ γένους, ἀλλ' ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀσέβειαν, μιαν ἔσχον μητέρα τὴν Αἰγυπτῶν· καὶ γὰρ ἀνωτέρω τροπικῶς τὴν μὲν μητέρα αὐτῶν *Χετταίαν*, Ἀμορραῖον δὲ τὸν πατέρα προσηγόρευσεν. Αὐταὶ τοίνυν, φησὶν ¹⁶, ἐξεπόρνευσαν ἐν Αἰγύπτῳ· εἶτα καὶ τὸν χρόνον δηλοῖ· « Ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν ἐπόρνευσαν· ἐκεῖ ἔπασον οἱ μαστοὶ αὐτῶν, καὶ ἐκεῖ διεπαρθενεύθησαν. » Οἱ μὲν γὰρ πατέρες αὐτῶν, Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, ἐν εὐσεβείᾳ διέλαμψαν, καὶ τοῦ Ἰακώβ δὲ οἱ ¹⁷ παῖδες διέμειναν εἰδωλολατρίας ἀμύητοι· οἱ δὲ ἐξ ἐκείνων φύντες ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ διαγωγῆς μετέμαθον τὴν ἀσέβειαν· νεότητα δὲ αὐτῶν καλεῖ τῆς εἰς πλῆθος ἐπιδόσεως τὴν ἀρχὴν· διαφθορὰν δὲ καὶ μαστῶν πτώσιν, τῶν δυσσεβῶν δογμάτων τὴν μάθησιν. Καθάρπερ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ τῆς παρθεσίας ἀφαιρέσει τῶν μαστῶν ἢ χανόντης· οὕτω τῇ ἐκ Θεοῦ ἀποστάσει ἐπεταὶ τοῦ ἐν ἡμῖν ἡγεμονικοῦ ἢ κατὰπτωσις· τοῦτου γὰρ οἶονοι καλύμματα καὶ προβλήματα εἰσιν οἱ μαστοί. Εἶτα ἐπειδὴ παραβολικῶς γυναῖκας αὐτὰς ὠνόμασε, καὶ ὀνόματα αὐταῖς ἐπιτίθησι γυναικῶν τινῶν Αἰγυπτίων, ἐπισήμων ἐν ἀκολασίᾳ γεγεννημένων, φησὶ δέ·

δ'. Καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν Ὀολλὰ ἡ πρεσβυτέρα, καὶ Ὀολλιδά νεωτέρα ἢ ¹⁸ ἀδελφὴ αὐτῆς. Αἰνιγματωδῶς τὰ πρότερα εἰπὼν, ἐπὶ τὸ σαφέστερον ἤγαγε τὸν λόγον, καὶ τῶν ἐταίρων ἐκείνων γυναικῶν ἐμνημόνευσε, τὴν κατηγορίαν αὖξων, ἀσθησὶν αὐτοῖς τῆς ἀσεβείας διὰ τοῦ παραδείγματος ἐνθεῖναι βουλόμενος. Εἶτα τὴν εἰς αὐτοὺς παρ' αὐτοῦ γενο-

A

CAPUT XXIII.

Vers. 1-3. *Et factum est verbum Domini ad me. dicens : Fili hominis, duæ mulieres erant, filia matris unius. Et fornicatæ sunt in Ægypto.* In his quæ interpretati sumus, omnem populum unam meretricem nuncupavit. Unus enim populus etiam a principio vocatus fuit : cum vero regnante Roboamo facta esset divisio, et hi Ephraim et Israel **861** nominarentur, hi vero Juda, jure etiam parabolica et tropica formula secundum divisionem usus est ; vocatque ipsos a metropolibus, decem quidem tribus a Samaria, Judam autem et Benjamin ab Hierosolyma : asseritque eas unius fuisse matris, non solum propter unam generis stirpem, sed etiam quia secundum impietatem habuerunt unam matrem, Ægyptum. Etenim in superioribus per translationem matrem ipsorum *Chettam*, et *Amorrhæum* patrem appellavit. He igitur fornicatæ sunt, inquit, in Ægypto. Deinde etiam tempus declarat : « In adolescentia sua fornicatæ sunt : ibi ceciderunt ubera earum, ibique devirginatæ sunt. » Patres enim ipsorum, Abraham, et Isaac, et Jacob, pietate splenduerunt, et Jacobi filii ita permanserunt, ut idololatriæ mysteriis minime initiarentur : verum qui ex illis procreati sunt, cum in Ægypto commorarentur, impietatem didicerunt. Et adolescentiam eorum vocat initium unde tanta crevit multitudo : corruptionem vero et mammaram lapsus, impiorum dogmatum doctrinam. Quemadmodum enim violatam virginitatem mammaram laxitas consequitur : ita cum quis a Deo defecerit, sequitur ejus partis, quæ in nobis principatum obtinet, casus, cujus veluti tegumenta et indumenta sunt mammæ. Tum quia per similitudinem mulieres ipsas nominavit, mulierum quoque quarumdam in Ægypto ob intemperantiam insignium ipsis nomina imponit, aitque :

Vers. 4. *Et nomina earum Oolla senior, et Oollida junior soror ejus.* Cum superiora ænigmatice dixisset, ad id **862** quod apertius est transtulit orationem, et meretricum illarum mulierum mentionem fecit, accusationem amplificans, dum cupit, impietatis sensum ipsis per exemplum ingenerari. Deinde beneficium a se in eos profectum comme-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ Ex B suppl. ¹⁷ οἱ. In B ponitur ante τοῦ. ¹⁸ Ὀόλλα, et deinde Ὀολλίδα. Ita semper. ¹⁹ νεωτ. ἢ. Exstat tantum in Compl. et des. in Hebr.

morat. « Et fuerunt mihi, et pepererunt filios et filias, et nomina earum, Samaria Oolla, et Hierosolyma Ooliba. » Consuetudinem autem et societatem vocat eorum per legem consensum: ille enim leges ferebat, ipsi se leges latas observaturos esse pollicebantur. Illud vero, « pepererunt mihi filios et filias, » declarat, eos ad quoddam tempus sub lege degentes pietate filios imbuisse. Hactenus igitur communiter utrosque accusavit: deinceps vero facta tribuum divisione, Samariam prius accusat, quam Oollam nominavit: etenim prior in vitulorum impietatem collapsa est, in duas partes regno diviso.

VERS. 5. *Et fornicata est, inquit, Oolla a me, et adjuncta est ad amatores suos.* Tanquam de muliere loquens amatorum posuit nomen; innuit autem significatque dæmonas, quos colere perseveravit: tum etiam impietatis genera docet.

Et Assyrios, inquit, appropinquantes ei. (Vers. 6, 7.) *Vestitos hyacinthinis principes, et duces, juvenes electos omnes, equites vectos equis. Et dedit fornicationem suam super eos, super electos filios Assyriorum omnes, ad quos apposita est, in omnibus desideriis suis polluebatur.* **863** Per ænigma « juvenes electos indutos hyacinthinis » * idola vocat, ita ab ipsis picta et figurata. Etenim consueverant omnes antiquitus impietati dediti, vestitus in sua republica usitatos diis suis imponere. Siquidem Græci et Romani Martem secundum propriam sui vestitus armant figuram, Persæ autem secundum suam, et aliter Indi, aliter Æthiopes, et similiter unaquæque earum, quæ nominantur, natio. Attamen docet, ipsos priores sibi auxilio Assyrios accersivisse, neglecta Dei societate. Accersito enim Phul (erat hic rex Assyriorum), ad auxilium contra Syros, tributum et vectigal ipsi pendere polliciti sunt. Deinceps commercium impietatem introduxit. Tum subjicit:

κοδρίαν κατὰ τῶν Σύρων παρακάλεσαντες, δασμὸν πὸν ἢ ἐπιμείζια εἰσήγαγε τὴν ἀσέβειαν. Εἶτα ἐπάγει·

VERS. 8. *Et fornicationem suam ex Ægypto non dereliquit, quia cum ea dormiebant in adolescentia ejus, et ipsi devirginaverunt eam, et effuderunt fornicationem suam super eam.* Copulata, inquit, cum Assyriis, eorumque superstitione perfusa, ne Ægyptiacas quidem disciplinas neglexit, imo illas studiosissime observavit. Ita narratis impietatis generibus, æquitatem etiam supplicii ostendit.

VERS. 9. *Propterea tradidi eam in manus amatorum suorum, in manus filiorum Assyriorum, cum*

μέντην εὐεργεσίαν διέξεισι. « Καὶ ἐγενοντό μοι, καὶ ἔτεκον υἱοὺς καὶ θυγατέρας, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν Σαμάρεια ἢ Ὀολλά, καὶ Ἱερουσαλήμ ἢ Ὀολιά. » Συνάφειαν δὲ καὶ κοινωνίαν καλεῖ τὴν διὰ τοῦ νόμου γεγεννημένην αὐτοῖς συμφωνίαν· ὁ μὲν γὰρ νομοθετεῖ, οἱ δὲ ὠμολόγουν τὴν νομοθεσίαν φυλάττειν· τὸ δὲ, « ἔτεκόν μοι υἱοὺς καὶ θυγατέρας, » δηλοῖ, ὅτι ὑπὸ τῷ νόμῳ τελούντες μετ' εὐσεβείας τέως τοῖς παῖδας ἀνέτρεφον. Μέχρι μὲν οὖν τούτων κοινήν ἀμφοτέρων ἐποιεῖτο κατηγορίαν· ἐντεῦθεν δὲ λαμπόν, τῆς τῶν φυλῶν διαιρέσεως γενομένης, πρώτην ποιεῖται τῆς Σαμαρείας κατηγορίαν, ἣν Ὀολλὴν ὠνόμασε· καὶ γὰρ προτέρα εἰς τὴν τῶν δαμάλειων ἐξώκειλεν ἀσέβειαν, διχῆ τῆς βασιλείας διαιρεθείσης.

B ε'. Καὶ ἐξεπόρνευσε, φησὶν, ἢ Ὀολλά ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐπέθετο ἐπὶ τοὺς ἑραστὰς αὐτῆς. Ὡς ἐπὶ γυναικὸς δὲ τὸ τῶν ἑραστῶν ὄνομα θέθειεν· ἀντίκειται δὲ καὶ παραδηλοῖ τοὺς δαίμονας, οἷς λατρεύουσα διετέλεσεν. Εἶτα καὶ τὰ εἶδη τῆς ἀσέβειας διδάσκει.

Καὶ ἦ τοὺς Ἀσσυρίους, φησὶ, τοὺς ἐγγίζοντας αὐτῇ. (ς', ζ'.) Ἐνδεδυκὸτας ὑακίνθινα ἡγουμένους, καὶ στρατηγούς, νεανίσκους ⁹⁰ ἐπιλέκτους πάντας, ἰππαζόμενους ἐφ' Ἰππων. Καὶ ἔδωκε τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐπ' αὐτούς, ἐπὶ τοὺς ἐπιλέκτους υἱοὺς Ἀσσυρίων· πάντας ἐφ' οὓς ἐπέθετο ⁹¹, ἐν πᾶσι τοῖς ἐνθυμήμασιν αὐτῆς ⁹² ἐμάλιστο. Λέγει μὲν αἰνιγματωδῶς « νεανίσκους ἐπιλέκτους ἐνδεδυκὸτας ὑακίνθινα, » τὰ οὕτως ὑπ' αὐτῶν γραφόμενά τε καὶ σχηματιζόμενα εἰδῶλα· καὶ γὰρ εἰώθεισαν ἅπαντες οἱ πάλαι ἀσεβοῦντες τὰ πολιτευόμενα παρ' αὐτοῖς σχήματα τοῖς ἑαυτῶν περιθέναί θεοῖς. Ἑλληνας μὲν γὰρ, καὶ Ῥωμαῖοι, τὸν Ἄρηα ⁹³ κατὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν τῆς σκευῆς ἐσοπλίζουσι σχῆμα· Πέρσαι δὲ κατὰ τὸ σφέτερον· καὶ ἄλλως Ἰνδοὶ καὶ ἑτέρως Λιθίοπες, ὡσαύτως δὲ καὶ ἕκαστον τῶν ὀνομαζομένων ἐθνῶν. Διδάσκει δὲ ὁμῶς, καὶ ὅτι αὐτοὶ πρότεροι τοὺς Ἀσσυρίους ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν, τῆς τοῦ Θεοῦ συμμαχίας καταφρονήσαντες· τὸν γὰρ Φοῦλ ⁹⁴, βασιλεὺς δὲ οὗτος ἦν Ἀσσυρίων, εἰς ἐπιπορνεῖν αὐτῶν καὶ φόρον φέρειν ὑπέσχεοντο· ἐντεῦθεν λα-

D η'. Καὶ τὴν πορνείαν αὐτῆς τὴν ἐξ Αἰγύπτου οὐκ ἐγκατέλιπον, ὅτι μετ' αὐτῆς ἐκοιμῶντο ἐν νεότητι αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ διεπαρθένυσαν αὐτήν, καὶ ἐξέχεον τὴν πορνείαν αὐτῶν ἐπ' αὐτήν. Συνάφεισα, φησὶ, τοῖς Ἀσσυρίοις, καὶ τὴν τούτων δευσιδαιμονίαν ἐκμαφαμένην, οὐδὲ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἡμέλησε μαθημάτων, ἀλλὰ κάκεινα λαν ἐπιμελῶς φυλάττουσα διετέλεσεν. Οὕτω διηγησάμενος τῆς ἀσέβειας τὰ εἶδη, καὶ τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον ὑπεδείκνυσιν.

θ'. Διὰ τοῦτο παρέδωκε αὐτήν εἰς χεῖρας ἑραστῶν αὐτῆς, εἰς χεῖρας υἱῶν Ἀσσυρίων ἐφ' οὓς ⁹⁵

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ Καὶ. LXX, ἐπί. ⁹¹ νέαν. — ἰππαζ. Ita ed. Compl. cui etiam respondent lectiones vers. 7. ⁹² ἐφ' οὓς ἐπ. Hebr. quos amabat. Ita quoque in sequentibus ⁹³ ἐνθ. αὐτ. Hebr. idolis eorum. ⁹⁴ B Ἄρεα ⁹⁵ Ed. prior hab. Ἰφοῦλ. ⁹⁶ οὓς. Ed. prior hab. οἷς.

ἔστίθετο. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν μὲν ἐμῶν οὐκ ἠλείχθητο ἅ
νόμων, ἐμοὶ δὲ ἀνακειμένην ἑτέρων ἠράσθη, τῆς μὲν
ἐμῆς αὐτὴν ἐγύμνωσα προνοίας, παρέδωκα δὲ αὐτὴν
ἐκείνοις, οὓς τῆς ἐμῆς προεἶλετο κοινωνίας.

ε'. Αὐτοὶ, φησὶν, ἀπεκάλυψαν τὴν αἰσχύρην
αὐτῆς, υἱοὺς καὶ θυγατέρας αὐτῶν⁸⁶ ἔλαβον, καὶ
αὐτὴν ἐν ῥομφαίᾳ ἀπέκτειναν, καὶ ἐγένετο λά-
λημα⁸⁷ εἰς γυναῖκας, καὶ ἐκδικήσεις ἐποίησαν ἐν
αὐτῇ εἰς τὰς θυγατέρας⁸⁸. Οὕτω, φησὶν, ὑπ' ἐμοῦ
προσθεῖσα τῇ πείρᾳ μεμάθηκε, τίς μὲν ἡ ἐμὴ κοινω-
νία, τίς δὲ ἡ τῶν ἐραστῶν αὐτῆς πονηρία. Παραυτίκα
γὰρ ὑποχείριον αὐτὴν λαβόντες, πρῶτον μὲν αὐτῆς
τῇ τιμωρίᾳ τὴν πορνείαν ἐγύμνωσαν, ἔπειτα δὲ λίαν
ὠμῶς καὶ ἀνηλεῶς κατέσφαξαν· τοὺς δὲ υἱοὺς αὐ-
τῆς, καὶ τὰς θυγατέρας δορυαλώτους ἀπήγαγον, πᾶσα
δὲ πόλις τὰ κατ' αὐτὴν θρυλλεῖ. *Γυναῖκας* γὰρ πάλιν
τροπικῶς τὰς πόλεις ὠνόμασε. Οὐ μόνον δὲ εἰς αὐ-
τὴν ταύτην ἔδειξαν τὴν ὠμότητά· ἀλλὰ καὶ εἰς ταύ-
την⁸⁹ θυγατέρας· λέγει δὲ τὰς ὑπηκόους πόλεις καὶ
κώμας. Ταῦτα δὲ ὑπέμειναν αἱ δέκα φυλαὶ· πρῶτον
μὲν ὑπὸ Θεγλαθφαλάσαρ· ἔπειτα δὲ ὑπὸ τοῦ Σαλμα-
νάσαρ· Ἀσσυρίων δὲ οὗτοι βασιλεῖς. Οὕτω διηγησά-
μενος τὰ κατὰ τὴν Σαμαρείαν, ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ
μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ φησι·

ιζ'. Καὶ εἶδεν ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς ἡ⁹⁰ Ὀολιδά,
καὶ διεφθείρε τὴν ἐπίθεσιν⁹¹ αὐτῆς ὑπὲρ αὐτὴν
(ὁ δὲ Ἀκύλας τὴν ἐπίθεσιν, ἐπιπόδησιν ἡρμήνευσε),
καὶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ὑπὲρ τὴν πορνείαν τῆς
ἀδελφῆς αὐτῆς ἐπλήθυνεν⁹². Ἐπὶ τοὺς υἱοὺς
τῶν Ἀσσυρίων ἐπέθετο, ἡγουμένους καὶ στρατη-
γούς τοὺς ἐγγύς αὐτῆς, καὶ ἐνδεδυκότας ἐν-
πάρουσα, ἰσπεῖς ἰσπαζομένους ἐφ' ἰππων, νεανί-
σους ἐπιλέκτους πάντας. Ταῦτα, φησὶ, καὶ ἡ
Ἱερουσαλήμ τῇ Σαμαρείᾳ δέδρακε· καὶ ὁμοίως τὰς
πρὸς ἐμὲ συνθήκας πατήσασα, τοὺς Σύρων⁹³ θεοὺς
προσετίμηκε· τῇ γὰρ τούτων συμμαχία θαρρήσασα,
καὶ τῆς ἐμῆς ἐπικουρίας καταφρονήσασα. Διὰ γὰρ
τῶν ἡγεμόνων καὶ στρατηγῶν τὴν γενομένην αὐτοῖς
συμμαχίαν ἠνέχετο.

ιγ'. Καὶ εἶδον, φησὶν, ἐγὼ, ὅτι μεμύριται ὁδὸς
μία τῶν δύο. Παραπλήσια, φησὶν, αὐτῶν, καὶ ἐφά-
μιλλα τὰ ἐπιτηδεύματα.

ιδ'-ις'. Καὶ προσέθετο ἐπὶ τὴν πορνείαν αὐτῆς,
καὶ εἶδεν ἄνδρας ἐξωγραφημένους ἐπὶ τοῦ τοίχου,
εἰκόνας Χαλδαίων ἐξωγραφημένους ἐν χρώμασιν⁹⁴
ἐν γραφίδι. Διεζωσμένους ποικίλιματα⁹⁵ ἐπὶ τὰς
ὄσφους αὐτῶν, καὶ τιάραι βαπτὰ ἐπὶ τῶν κε-
φαλῶν αὐτῶν· ἕξις τρισσῆ⁹⁶ πάντων, ὁμοία⁹⁷
υἱῶν Βαβυλώνος⁹⁸ Χαλδαίων γῆς πατρίδος αὐ-
τῶν. Καλῶς γὰρ λίαν ἄρμοδιος τὸ τῶν εἰδώλων
ἀσπρακὲς ἐκωμώδησε, διδάξας, οὐδὲν ἕτερον ἔντα ἢ
χρώματα, καὶ σχήματα, καὶ τέχνης ἀποτελέσματα.
Τὸ δὲ «ἕξις πάντων τρισσῆ» τὴ πολὺμορφον αὐτῶν

A quibus conjuncta est. Cum enim meas leges non
retinuerit, sed mihi dedicata alios amarit, mea
ipsam providentia destituit, tradiditque eam illis,
quos meae praeulit societati.

VERS. 10. *Ipsi*, inquit, **864** discooperuerunt:
ignominiam ejus, filios et filias ipsorum abstulerunt,
et ipsam gladio occiderunt: et sermionibus exposita
est inter mulieres, et ultiones fecerunt in ea inter
filias. Ita, inquit, a me projecta didicit experientia,
quænam mea sit societas, et quæ amatorum suorum
improbilas. Statim enim, ut ipsam in servitutem
redegerunt, primum suppliciis illius denudarunt
fornicationem: deinde crudelissime et absque ulla
misericordia eam interfecerunt, filiosque ipsius et
filias bello captos abduxerunt: et omnis civitas ea
divulgavit quæ illi acciderunt. *Mulieres* enim per
translationem rursus civitates nuncupavit. Neque in
ipsam solum crudelitatem hanc adhibuerunt,
sed etiam in illius filias: intelligit autem subjectas
illi urbes et pagos. Hæc autem sustinere decem
tribus, primum a Theglathphalasang, deinde a Sal-
manasare, qui fuerunt reges Assyriorum. Ita nar-
ratis, quæ ad Samariam pertinent, ad Hieroso-
lymam orationem transferens, ait:

VERS. 11, 12. *Et vidit soror ejus Ooliba, et
corrupt aggressum suum super eam* (Aquila vero
aggressum interpretatus est desiderium), *et forni-
cationem suam super fornicationem sororis suæ
multiplicavit. Ad filios Assyriorum adjuncta est,
duces et præfectos qui erant prope eam, et indutos
speciosos, equites equitantes in equis, juvenes electos
omnes.* Eadem, inquit, Hierosolyma commisit, quæ
Samaria: similiter violato fœdere, **865** quod me-
cum inierat, Syrorum deos mihi anteposuit, quo-
rum societate freta opem meam contempsit. Nam
per duces et præfectos initam cum illis innuit so-
cietatem.

VERS. 13. *Et vidi*, inquit, *ego quod polluta sit
via una duarum.* Paria, inquit, et similia sunt
earum instituta.

VERS. 14-16. *Et addidit ad fornicationem suam,
et vidit viros depictos in pariete, imagines Chaldæo-
rum, depictos coloribus, stylo. Accinctos, variegata
veste super lumbos eorum, et tiaræ tinctæ super ca-
pita eorum: aspectus triplex omnium, similis filio-
rum Babylonis, Chaldæorum terræ patriæ eorum.
Et adjuncta est ad ipsos visione oculorum suorum.*
Recte et admodum congruenter idolorum imbecil-
litate reprehendit, nihil aliud esse docens, quam
colores, et figuræ, et artis opificia. Illud autem,
«aspectus omnium triplex,» multas ipsorum
formas significat. Symmachus vero, «aspectus

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶ B αὐτῆς, juxta rec. lect. ⁸⁷ λάλ. Hebr. nomen. ⁸⁸ εἰς τ. θυγ. Des. in Compl. et in Hebr. ⁸⁹ ταύτ-
B præm. τὰς. ⁹⁰ ἡ. Des. in B. ⁹¹ τ. ἐπ. Hebr. amorem. ⁹² ἐπλ. Des. apud LXX. ⁹³ Σύρ. B Ἀσ-
συρίων. ⁹⁴ ἐν χρώμ. Des. apud LXX, et duplicem prodit interpretationem. ⁹⁵ ποικ. Hebr. cingulo.
⁹⁶ τρ. Hebr. ducum. ⁹⁷ Rec. lect. est ὁμοίωμα. ⁹⁸ Βαβ. Exstat tantum in Compl.

prædonum omnium, interpretatus est. Hos, inquit, cum conpexisset, nihilque aliud cerne- ret, quam picturæ artis imagines, eorum amavit consuetudinem. Et ubique idolorum innuit cul- tum.

Et misit, inquit, nuntios ad eos in terram Chal- daeorum. (VERS. 17.) Et venerunt ad eam filii Baby- lonis, ad cubile divertentium, et polluerunt eam fornicatione sua, et polluta est in illis, et recessit **866** anima ejus ab eis. Ipsa enim, inquit, cum illos ut sibi opem ferrent accersivisset, et ex eo- rum commercio contraxisset impietatem, rursus ab illis defecit: defectionem autem hic non a dæ- monibus ait, sed ab ipsis Babylonis. Joacim enim, et Jechonias, et Sedecias, sædera, quæ cum Baby- loniis percuresserant, violarunt.

VERS. 18. Et revelavit fornicationem suam, et discooperuit turpitudinem suam, et recessit anima mea ab ea, quemadmodum recessit anima mea a sorore ejus. Conspecta, inquit, impietatis ipsius exsuperantia, mea providentia illam orbavi. Rur- sus enim secundum allegoriæ speciem, animam posuit: non quia in animam et corpus Numen divisum sit, quod et corporis et compositionis ex- pers est, sed quia humanitus et usitato hominum more loquitur, hominum sese accommodans imbecillitati. Hactenus igitur cum propheta visus est verba facere: deinceps vero, quasi recordatus illius per narrationem eorum quæ ipsa ausa est, ad eam transfert orationem.

VERS. 19. Et multiplicasti, inquit, fornicationem tuam, ut recordereris dierum adolescentiæ tuæ, qui- bus fornicata es in Ægypto. Oblivioni, inquit, tra- dideram, quæ tu in Ægypto deliquisti: verum tu eorum memoriam posterioribus tuis institutis revo- casti. Sæpius enim pristinorum peccatorum memo- riam refricat improbitatis similitudo. Deinde rur- sus per allegoriam et translationem idolorum cul- tum accusat.

VERS. 20, 21. Et **867** adjuncta es ad Chaldaeos, quorum carnes ut carnes asinorum, et pudenda equorum pudenda eorum. Et visitasti iniquitatem adolescen- tiæ tuæ, quæ faciebas in Ægypto in diversorio tuo, ubi ubera adolescentiæ tuæ ceciderunt. Et cum Chaldaeis, inquit, conjuncta, ne Ægyptiaca quidem instituta negligebas, sed et horum et illorum deos colebas. Multam autem ipsorum impietatem, multorumque deorum superstitionem, pudendis equorum et asinorum comparavit: quandoquidem fornicatio- nem quoque idolorum cultum vocat. Animæ enim, quæ Deo conjunctæ et dedicatæ sunt, cum deinde eo relicto dæmonum consuetudinem amplectuntur, merito adulteræ nuncupantur.

VARIÆ LECTIONES.

¹ ὅς σκυλ. π. Ita Drusius ad h. l., sed Montf. in Hexapl. aliam Symmacho tribuit interpretationem, scilicet εἰδία τρισσατῶν πάντων. ² B ἀνθρώποις. ³ ἐπλ. x. τ. λ. Hebr. multiplicavit, etc. ⁴ ἐπ. — Χαλδ. Hebr. Et flagravit amore amasiorum suorum (priorum). ⁵ αἰδ. Hebr. fluxus. ⁶ ἐπ. Des. in Hebr.

σημαίνει· ὁ δὲ Σύμμαχος, ἐψῖς σκυλευτῶν πάντων ¹ ἤρμηνευσεν. Τούτους, φησὶ, θεασαμένη, καὶ οὐδὲν ἕτερον ὁρῶσα ἢ γραφικῆς τέχνης ἰνδάλματα, τῆς τούτων ἡράσθη συνουσίας· πανταχοῦ δὲ τὴν εἰδωλολατρείαν αἰνίττεται.

Καὶ ἐξαπέστειλεν ἀγγέλους, φησὶ, πρὸς αὐτοὺς εἰς γῆν Χαλδαίων. ἰς. Καὶ ἦλθον πρὸς αὐτὴν υἱοὶ Βαβυλῶνος εἰς κολίτην καταλύοντων, καὶ ἐμίλαν αὐτὴν ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῶν καὶ ἐμίανθη ἐν αὐτοῖς, καὶ ἀπέστη ἡ ψυχὴ αὐτῆς ἀπ' αὐτῶν. Αὕτη γὰρ, φησὶν, εἰς ἐπικουρίαν αὐτοὺς μεταπεψασμένη, καὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐπιμιξίας τὴν ἀσέβειαν δεξαμένη, πάλιν αὐτῶν ἀπέστη· ἀπόστασιν δὲ ἐν ταῦθα οὐ τὴν ἀπὸ τῶν δαιμόνων λέγει, ἀλλὰ τὴν ἀπ' αὐτῶν τῶν Βαβυλωνίων· καὶ γὰρ Ἰωακείμ, καὶ Ἰεχονίας, καὶ Σεδεκίας τὰς γενομένας αὐτοῖς πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους συνθήκας παρέβησαν.

ἡ'. Καὶ ἀπεκάλυψε τὴν πορείαν αὐτῆς, καὶ ἀπεκάλυψε τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς, καὶ ἀπέστη ἡ ψυχὴ μου ἀπ' αὐτῆς, ὃν τρόπον ἀπέστη ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς. Θεασάμενος, φησὶ, τὴν τῆς ἀσέβειας αὐτῆς ὑπερβολὴν, τῆς ἐμῆς αὐτῆν προνοίας ἐγύμνωσα· πάλιν γὰρ κατὰ τὸ τῆς ἀλληγορίας εἶδος τὴν ψυχὴν θέθεικεν· οὐκ ἐπειδὴ εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα τὸ θεῖον διηρηται· ἀσώματον γὰρ καὶ ἀσύνητον· ἀνθρωπίνως δὲ καὶ τοῖς ἀνθρωπίνους¹ συνήθως ποιεῖται τὴν διάλεξιν, τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀσθενεῖα συγκαταβαίνων. Μέχρι μὲν οὖν τούτων πρὸς τὸν προφήτην ἐδόκει ποιεῖσθαι τοὺς λόγους· ἐνεῦ- θεν δὲ λοιπὸν, ὥσπερ εἰς μνήμην ἐλθῶν διὰ τῆς διηγῆσεως τῶν ὑπ' αὐτῆς τετολημένων, πρὸς αὐτὴν μεταφέρει τὸν λόγον.

ἰθ'. Καὶ ἐπλήθυνας², φησὶ, τὴν πορείαν σου, τοῦ ἀναμνήσαι ἡμέρας νεότητός σου, ἐν αἷς ἐπόρνευσας ἐν Αἰγύπτῳ. Ἀθήνη, φησὶν, παρεισεδώκει τὰς ἐν Αἰγύπτῳ σου πλημμελείας· ἀλλὰ τούτων τὴν μνήμην διὰ τῶν δευτέρων ἐπιτηδευμάτων ἀνήησα πεπολήκας. Οἶδε γὰρ πολλάκις προτέρων ἀναμνήσκειν ἁμαρτημάτων ἢ τῆς παρανομίας ταυτέτης. Ἔττα πάλιν ἀλληγορικῶς καὶ τροπικῶς τὴν τῆς εἰδωλολατρείας ποιεῖται κατηγορίαν.

κ', κα'. Καὶ ἐπέθου³ ἐπὶ τοὺς Χαλδαίους, ὡς ὡς σάρκες βῶν ἢ σάρκες αὐτῶν, καὶ αἰδοῖα⁴ ἰππων τὰ αἰδοῖα αὐτῶν. Καὶ ἐπεσκέψω τὴν ἀνομίαν τῆς νεότητός σου, ἃ ἐποίησες ἐν Αἰγύπτῳ ἐν τῷ καταλύματι σου, οὗ μιστοὶ τῆς νεότητός σου ἐπεσον⁵. Καὶ τοῖς Χαλδαίοις, φησὶ, μιγνυμένη, οὐδὲ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐπιτηδευμάτων ἡμέλεις· ἀλλὰ καὶ τοὺς τούτων, καὶ τοὺς ἐκείνων θεοὺς ἐθεράπευες. Τὴν δὲ πολλὴν αὐτῶν ἀείλιαν τε καὶ πολυθεΐαν αἰδοῖς ἰππων καὶ βῶν ἀπέλειπεν· ἐπειδὴ καὶ πορείαν τὴν εἰδωλολατρείαν καλεῖ· αἱ γὰρ θεῶν συνημμένοι καὶ ἀνακειμένοι ψυχαί, εἴτα τοῦτον καταλιμπάνουσαι, καὶ τὴν τῶν δαιμόνων ἀσπαζόμεναι συνουσίαν, εἰκότως μοιχεύτριαι χρηματίζουσι.

κγ'-κδ'. Διὰ τοῦτο τάδε⁶ λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγείρω τοὺς ἑραστὰς σου ἐπὶ σέ, ἀφ' ὧν ἀπέστη ἡ ψυχὴ σου ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐπάξω αὐτοὺς ἐπὶ σέ κυκλόθεν. Τοὺς υἱοὺς Βαβυλῶνος, καὶ πάντας τοὺς Χαλδαίους, Φακοῦμ⁷, καὶ Σουδ, καὶ Κοῦδ, καὶ πάντας υἱοὺς Ἀσσυρίων μετ' αὐτῶν, ρεαρίσκους ἐπιλέκτους, ἠγουμένους καὶ στρατηγούς· πάντας τριστάτας⁸ καὶ ὄνομαστοὺς, ἱππεύοντας ἐφ' ἱππῶν. Καὶ ἤξουσιν ἐπὶ σέ πάντες ἀπὸ βορρᾶ⁹ μεθ' ¹⁰ ὀπλων, καὶ ἀρμάτων, καὶ τροχῶν, καὶ πλήθους λαῶν· καὶ θώρακας, καὶ ἀσπίδας, καὶ περικεφαλαίας περιθήσονται ἐπὶ σέ, καὶ βυλοῦσιν ἐπὶ σέ φυλακὴν¹¹ κύκλῳ. Δι' αὐτῶν, φησὶ, μαθήθη τῶν πραγμάτων, τίς μὲν ἐγώ, τίνες δὲ οἱ ἑρασταί σου· ἐγὼ μὲν γὰρ καταφρονήεις ὑπὸ σοῦ μακροθυμῶν διετέλεσα· οὗτοι δὲ παραυτίκα τὴν σὴν ἀπόστασιν μαθόντες, μετὰ παντοδαπῆς ἀφίξονται πανοπλίας, ἱπποὺς καὶ ἄρμασι κεχρημένοι, καὶ τοὺς ὑπηκόους ἅπαντας ἐπαγόμενοι, καὶ χαραινύμασι τὰς σὰς ἀποτειχίζουσιν εἰσόδους. Τοῦτο γὰρ ἐσήμηνεν εἰρηκῶς· « Βαλοῦσιν¹² ἐπὶ σέ φυλακὴν κύκλῳ. » Εἶτα ἐπιφέρει·

Καὶ δώσω πρὸ προσώπου αὐτῶν κρίμα, καὶ ἐκδικήσουσί σε ἐν τοῖς κρίμασιν αὐτῶν. (κε'.) Καὶ δώσω τὸν ζῆλόν μου ἐν σοί, καὶ ποιήσουσι μετὰ σοῦ ἐν ὀργῇ θυμοῦ μου¹³. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνουσ τῆς ἐμῆς προετίμησας προμηθείας, δι' αὐτῶν ἐκείνων πράξομαι σε δικὰς τῆς εἰς ἐμέ παρανομίας, καὶ τὰς ἐκείνων σε παραδώσω κολαστηρίοις. Διηγείται δὲ καὶ τῆς τιμωρίας τὰ εἶδη.

Τοὺς μυκτῆράς σου, καὶ τὰ ὄτια σου ἀφελούσι, καὶ τοὺς καταλοιπούς σου ἐν ρομφαίᾳ καταβαλοῦσιν· αὐτοὶ τοὺς υἱοὺς σου καὶ τὰς θυγατέρας σου λήψονται, καὶ τοὺς καταλοιπούς σου καταφάγεται πῦρ. (κς'.) Καὶ ἐκδύσουσί σε τὸν ἱματισμόν σου, καὶ λήψονται τὰ σκεῆθ τῆς καυχίσεώς σου. Τοὺς μὲν γὰρ, φησὶ, δορυαλώτους ἀποίσουσι, τοὺς δὲ ἐν τῇ παρατάξει κατακοντίσουσι, τοὺς δὲ ἀκροτηριάσουσιν ἀπηνίχ καὶ ὠμότητι χρώμενοι· τὰ δὲ προσήκοντά σοι πάντα ληίσονται, καὶ πυρὶ τὰ πλείστα σου παραδώσουσι. Δείκνυσι δὲ καὶ τὴν ἐκ τῆς τιμωρίας ἐσομένην ὠφέλειαν.

κζ'. Καὶ ἀποστρέψω τὰς ἀσεβείας σου ἐκ σοῦ, καὶ τὴν πορνεῖαν σου τὴν ἐκ γῆς Αἰγύπτου οὐ¹⁴ μὴ μνησθῆς ἔτι. Ἐν γὰρ ἐκείνοις γενομένη τοῖς κακοῖς, ἐν αἰσθήσει γενήσῃ τῆς οικείας παρανομίας, καὶ βδελύξῃ λίαν ἐκεῖνα τὰ τῆς συμφορᾶς σοι ταύτης γενομένα πρόξενα.

κη', κθ'. Διότι τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ παρὰδιδώμι σε εἰς χεῖρας ὧν μισεῖς, ἀφ' ὧν ἀπέστη ἡ ψυχὴ σου ἀπ' αὐτῶν. κθ'. Καὶ ποιήσουσιν ἐν σοί ἐν μύσει, καὶ λήψονται πάντας τοὺς πόρους σου καὶ τοὺς μόχθους

A VERS. 22-24. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus : Ecce ego excito amatores tuos contra te, a quibus defecit anima tua, et adducam eos ad te in circuitu ; filios Babylonis, et omnes Chaldaeos, Phacum, et Sud, et Cud, et omnes filios Assyriorum cum ipsis : juvenes electos, duces et præfectos, omnes regios satellites, et fama illustres, vectos equis. Et venient contra te omnes ab aquilone cum armis, et curribus, et rotis, et multitudine populorum, et thoracis, et clypeos, et galeas circumponent super te, et jacent super te custodiam in circuitu. Ex ipsis, inquit, rebus percipies, quisnam ego sim, et quinam amatores tui sint. Ego enim a te neglectus longanimitatem adhibui : isti autem, 868 simul atque tuam defectionem didicerint, cum omni armorum apparatu advenient, equis et curribus instructi, subjectosque sibi omnes adducentes, vallisque et aggeribus tuos aditus intercludent. Hoc enim significavit, cum dixit : « Jacent super te custodiam in circuitu. » Deinde adjicit :*

Et dabo ante faciem ipsorum judicium, et vindicabunt te judiciis suis. (Vers. 25.) Et dabo zelum meum in te, et facient tecum in ira furoris mei. Quia enim illos meæ proventitiæ prætulisti, per eosdem illos eorum quæ in me deliquisti a te poenas exigam, ipsorumque te tradam judiciis. Suppliciorum autem genera recenset.

C *Naves tuas et aures tuas auferent, et reliquos tuos gladio dejicient : ipsi filios tuos et filias tuas capient, et reliquos tuos devorabit ignis. (Vers. 26.) Et eruent vestimentum tuum, et capient vasa gloriæ tuæ. Alios enim bello captos abducent, inquit, alios in prælio jaculis confodient, aliis extremas partes summo odio et crudelitate amputabunt, et omnia quæ ad te pertinent prædabuntur, et igne plurimas res tuas consument. Ostendit vero etiam ex crudelitate futuram utilitatem.*

VERS. 27. *Et avertam impietates tuas a te, et fornicationis tuæ de terra Ægypti non recordaberis amplius. In illis enim malis cum versaberis, tua scelera senties, et admodum ea abominaberis, quæ calamitatem istam tibi conciliarint.*

VERS. 28, 29. *Quia hæc dicit Adonai Dominus : Ecce ego trado te in manus eorum quos odisti, a quibus 869 defecit anima tua. Et facient tecum ex odio, et capient omnes labores tuos et defatigationes tuas : et eris nuda et ignominiosa, et revelabitur*

VARIÆ LECTIONES.

⁶ τάδε. Deest Ὀολιά, quod præcedit apud LXX et in Hebr. ⁷ Φακ.—Κοῦδ. Aliter οἱ LXX. ⁸ τριστ. Ita Compl. Alii τρισσοῦς, minus bene. ⁹ ἀπὸ βορρᾶ. Des. in Hebr. ¹⁰ μεθ' — κύκλῳ. Ita fere Compl. ¹¹ φυλ. In B ponitur ante ἐπὶ σέ. ¹² Β βαλοῦσιν. ¹³ θυμ. μου. Des. in Hebr. ¹⁴ οὐ. Des. ea quæ apud LXX præτ. καὶ οὐ μὴ ἄρης τοὺς ὀφθαλμούς σου ἐπ' αὐτούς, καὶ Αἰγύπτου.

ignominia fornicationis tuæ et impietatis tuæ. Amore, inquit, Chaldæorum capta rursus eos odisti: verum ego istis te tradam, per quos a te pomas exigam et supplicia, quibus totam impietatem tuam nudam indicabo. Discent enim ii, qui tuas conspexerint calamitates, earum causam tuam fuisse iniquitatem. Idcirco merito subjecit:

VERS. 30. *Fornicatio tua fecit tibi hæc, cum ambulares post gentes, et polluereris cogitationibus earum. Secuta es, inquit, gentium instituta, quæ suis iunixæ rationibus impietatem excogitarunt. Non solum autem aliarum, ait, gentium imitata es impietatem, sed etiam:*

VERS. 31. *In via sororis tuæ ambulasti, et dabo ego calicem ejus in manus tuas. Quæcumque sustinuit, inquit, Samaria, eadem tu quoque subibis. Calicem enim supplicium vocavit, utpote quod gravedinem et ebrietatem bibentibus infert.*

VERS. 32-34. *Hæc dicit Adonai Dominus: Calicem sororis tuæ bibito profundum et latum, et erit in risum et subsannationem abundantem. Ut perficiat ebrietatem, et dissolutione repleberis, calicem perditionis et deletionis, calicem sororis tuæ Samariæ. Et bibes eum, et exhauries fæces, et testas ipsius 870 devorabis, et ubera tua dilacerabis. Profundum calicem vocavit ob calamitatis magnitudinem: latum autem, propter septuaginta annorum tempus. Deletionis vero calicem nuncupavit, propter solitudinem, quæ urbem occupaverat: et illud « exhauries fæces » apposuit, quia extremam per tulit obsidionem: testasque ipsam devoraturam, dixit, propter extrema, in quæ incidit mala; et ubera dilaceraturam propter poenitentiam, quam paritura essent. « Et celebritates tuas, inquit, et neomenias tuas avertam, quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus. » Omnem publicum conventum tuum, omnemque lætitiā extinguam, et imponam verbis finem: verus enim sum, et mendacii expers Dominus.*

VERS. 35. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Eo quod oblita es mei, et projecisti me post corpus tuum, et tu cape impietatem tuam, et fornicationem tuam. Quia cultui meo corporis voluptates anteposuisti, suscipe, inquit, intemperantiæ præmia. Per hæc autem innuit, fundamentum impietatis scelera fuisse: inservientes enim voluptatibus in idolorum prælapso sunt cultum.*

σου, και ἔση γυμνή και ἀσχημονοῦσα· και ἀποκλυθήσεται ἡ ἀσχημοσύνη τῆς πορνείας σου και τῆς ἀσεβείας σου. Ἐρασθεῖσα, φησί, τῶν Χαλδαίων, πάλιν αὐτοὺς ἐμίσησας, ἀλλ' ἐγὼ τούτοις σε παραδώσω, και διὰ τούτων σὲ δίκας τῆς τιμωρίας· εἰσπράξομαι, και διὰ τῆς τιμωρίας γυμνήν ἄπασαν ὑποδείξω σου τὴν ἀσέβειαν· μαθήσονται γὰρ οἱ τὰς σὰς θεώμενοι συμφορὰς, αἰτίαν τούτων τὴν σὴν γενομένην παρνομίαν. Αἰδ εἰκότως ἐπήγαγεν·

λ'. Ἡ πορνεία σου· ἐποίησέ σοι ταῦτα ἐν τῷ ἔκπορευέσθαι¹⁶ σε ὀπίσω τῶν ἐθνῶν, και ἡμιάλτου ἐν τοῖς ἐρθυμήμασι αὐτῶν. Ἡκολούθησας, φησί, τοῖς τῶν ἐθνῶν ἐπιτηδεύμασιν, ἃ τοῖς οἰκείοις χρώμενα λογισμοῖς ἐπενόησε τὴν ἀσέβειαν· οὐ μόνον δὲ, φησί, τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἐμιμήσω τὴν Β ἀσέβειαν, ἀλλὰ και·

λα'. Ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀδελφῆς σου ἐπορεύθης, και δώσω ἐγὼ τὸ ποτήριον αὐτῆς εἰς τὰς χεῖράς σου. Ἄ πέπονθε, φησὶν, ἡ Σαμάρεια, ταῦτα και σὺ πέιση· ποτήριον γὰρ τὴν τιμωρίαν ἐκάλεσαν, ὡς κάρων και μέθην τοῖς πίνουσιν ἐμποιοῦσαν.

λβ'—λδ'. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος, Τὸ ποτήριον τῆς ἀδελφῆς σου πίσει τὸ βαθύ, και τὸ πλατύ, και ἔσται¹⁷ εἰς γέλωτα και εἰς¹⁸ μυκτηρισμὸν τὸ πλεονάζον. Τοῦ συντελέσαι μέθην¹⁹, και ἐκλύσεως πλησθήσῃ, ποτήριον ἀφανείας και²⁰ ἀφανισμοῦ, ποτήριον ἀδελφῆς σου Σαμαρείας. Και²¹ πῆν αὐτὸ, και ἐκστραγγίσεις, και τὰ δοτρακα αὐτοῦ κατατρώξεις, και τοὺς μαστούς σου κατατιλεῖς. Βαθὺ τὸ ποτήριον ἐκάλεσε, διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς· πλατὺ δὲ, διὰ τὸν τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν χρόνον· ἀφανισμὸν δὲ ποτήριον ὠνόμασε, διὰ τὴν γενομένην ἐρημίαν τῆ πόλει· τὸ δὲ « ἐκστραγγίσεις » προστέθεικεν, ἐπειδὴ τελευταίαν²² τὴν πολιορκίαν ὑπέμεινε, και τὰ δοτρακα δὲ αὐτὴν ἐφη κατατρώξειν, διὰ τὸ ἐσχάτους περιπεσεῖσθαι κακοῖς· τοὺς δὲ μαστούς κατατιλεῖν, διὰ τὴν ἐκ τῶν κακῶν γενομένην μεταμέλειαν. « Και²³ τὰς ἑορτὰς σου, φησί, και νομηνίας²⁴ σου ἀποστρέψω, διότι ἐγὼ λελάληκα, λέγει Ἄδωναι Κύριος. » Πᾶσαν σου πηνήγυριν, και πᾶσαν θυμηδίαν κατασβέσω, και ἐπιθήσω τοῖς λόγοις τὸ τέλος· ἀληθὴς γὰρ εἰμι, και ἀψευδὴς Δεσπότης.

λε'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος, Ἄνθ' ὧν ἐπελάθου μου, και ἀπέβριψάς με ὀπίσω τοῦ σώματός σου, και σὺ λάβε τὴν ἀσέβειάν σου, και τὴν πορνείαν σου. Ἐπειδὴ προετίμησας τῆς ἐμῆς θεραπείας τὰς τοῦ σώματος ἡδονὰς, δέξαι, φησί, τῆς ἀκολασίας τὰ ἐπιχειρᾶ. Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων, ὡς ὑποβάθρα τῆς ἀσεβείας ἡ παρνομία γεγένηται· ταῖς γὰρ ἡδοναῖς δουλεύοντες εἰς τὴν τῶν εἰδῶλων λατρείαν ἐξεκουλίσθησαν.

VARIAE LECTIONES.

¹⁶ τιμ. Β ἀσεβείας. ¹⁷ Β ἐκπορευέσθαι; juxta rec. lect. *Hebr.* quia polluta es per idola eorum. ¹⁸ ἔπει. *Hebr.* eris. ¹⁹ εἰς. *Des.* in Β. ²⁰ τ. συντ. μεθ. *Ad vers.* 32 ista pertinent juxta LXX. ²¹ ἀφ. και. *Des.* apud LXX. ²² και — κατατ. Ita fere *Compl.* juxta *Hebr.* ²³ Β τελευταία. ²⁴ και — ἀποστρ. *Des.* in *Hebr.* ²⁵ νομ. Β πρᾶν. τὰς. ²⁶ τ. σώμ. *Hebr.* post tergum tuum.

λς'. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με, γιὰ ἀνθρώπου, A
 εἰ³⁶ κρινεῖς τὴν Ὀλλὰν καὶ τὴν Ὀολιβὰν, καὶ
 ἀπαγγελεῖς³⁷ αὐταῖς τὰς ἀνομιὰς αὐτῶν; Ὅτι
 ἐμοιχῶντο, καὶ αἷμα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, καὶ
 ἐν τοῖς ἐνθυμήμασιν αὐτῶν ἐμοιχῶντο, καὶ τὰ
 τέκνα αὐτῶν, ἃ ἐγέννησάν μοι, διήγον ἀντὶ αὐ-
 τοῖς διὰ πυρὸς³⁸. Τὸ εἰ κρινεῖς; οἱ ἄλλοι ἐρμη-
 νευταὶ κρήθητι ἡρμηνεύσαν· τὸ ἐμὸν, φησὶν, ἀναλα-
 θῶν πρόσωπον, ὡς προφήτα, ποίησαι τὴν κρίσιν πρὸς
 τὴν Σαμάρειαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ διέλεγξον
 αὐτῶν τὰς παρανομίας, ὅπως μὲν ἐμὲ καταλιμπά-
 νουσαι τοῖς εἰδώλοις ἐμίγνυντο· ὅπως δὲ τὰ ὕψ'
 ἐμοῦ αὐτοῖς παρεχόμενα τέκνα, θυσίαν ἐκείνοις
 προσέφερον, τῶν ἐμῶν νόμων καταφρονοῦντες, καὶ
 τὰ Σάββατά μου βεβηλοῦντες. Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν·

λη'. Ἔως καὶ ταῦτα ἐποίησάν μοι, ἐμλαίρον B
 τὰ ἁγιά μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ τὰ Σάββατά
 μου ἐβεβήλου. Εἶτα διδάσκει τῆς βεβηλώσεως
 τρόπον.

λθ'. Καὶ ἐν τῷ σφάζειν αὐτοὺς τὰ τέκνα αὐ-
 τῶν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, καὶ³⁹ εἰσπορεύεσθαι
 αὐτοὺς εἰς τὰ ἁγιά μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐβε-
 βήλου αὐτὰ. Πολλὴ δὲ ἡ τῆς ἀσεβείας ὑπερβολή.
 Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτῶν τὸ σφάζειν τοὺς παῖδας ὅρος
 ἔσχατος ἀσεβείας· τὸ δὲ καὶ τοῖς δαίμοσι τὰ τοιαῦτα
 προσφέρειν σφάγια, πάλιν ἐπίτασις τοῦ κακοῦ· τὸ
 δὲ καὶ ἐν Σαββάτῳ ταῦτα τολμᾶν, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἀναγ-
 καία ἀπείρητο ἐργασία, μέγιστα πολλῶν δείκνυσι τὴν
 ἀσέβειαν· τὸ δὲ καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην ἐργασίαν
 τῶν θείων ἐπιβαίνειν προθύρων, ποίας ἀσεβείας
 ὑπερβολὴν καταλείπει; Διὸ καὶ τελευταῖον αὐτὸ τέ- C
 θεικεν, καὶ προστέθεικε πάλιν· «Καὶ ἰδοὺ οὕτως
 ἐποιοῦν ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου μου.» Ταύτην, φησὶ, τὴν
 ἀσέβειαν ἐν τῷ ἀφιερωμένῳ⁴⁰ τετολμήκασιν οἴκῳ.

μ'. Καὶ ἐπεμπον τοῖς ἀνδράσι τοῖς ἐρχομένοις μα-
 κρόθεν· οἷς ἀγγέλους ἐξαπέστειλλον πρὸς αὐτοὺς,
 καὶ ἄμα τῷ ἔρχεσθαι αὐτοὺς εὐθὺς ἐλοῦου, καὶ
 ἐστιβίζου τοὺς ὀφθαλμοὺς σου, καὶ ἐκδύμην κό-
 σμῳ. Καὶ ἐκάθου ἐπὶ κλίνῃς ἐστρωμένης, καὶ τρά-
 πεξυ κεκοσμημένη ἐμπροσθεν αὐτῆς. Πάντα τὰ εἰ-
 ρημένα ὡς ἐπὶ γυναικὸς ἐταίρας διέγραψε· σημαίνει δὲ
 τὴν τε γενομένην πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους καὶ Χαλδαίους
 αὐτοῖς συμμαχίαν, καὶ τὴν ἐκείθεν ἐπεισαχθεῖσαν
 ἀσέβειαν. Παραηλοὶ δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς τῶν δαιμόνων
 ἑορταῖς καλλωπισμοὺς, χλιδὰς, καὶ ἱματίων ἐναλλα-
 γὰς, καὶ τ' ἄλλα πάντα ὅσα ἐν ταῖς τοιαύταις ποιεῖν
 εἰώθεισαν πανηγύρει. Τοῦτο δὲ σημαίνει καὶ τὰ
 ἐπιπερόμενα· «Καὶ τὸ θυμιάμά μου, καὶ τὸ ἐλαίον
 μου ἐτίθης ἐμπροσθεν αὐτῶν⁴¹. Τοῦτέστι, τῶν εἰ-
 δώλων.

μβ'. Καὶ⁴² ἠψάλλοντο ἐν αὐτοῖς. Εὐφροσύνη
 γὰρ τῶν δαιμόνων ἢ τῶν ἀνθρώπων ἀπόλαυσις. Πρὸς
 δὲ τοῦτο φησὶν· «Καὶ⁴³ φωνὴν ἀρμονίας ἀν-

VERS. 36, 37. *Et dixit Dominus ad me: Fili hominis, num judicabis Oollam et Oolibam, et annuntiabis eis scelera earum? Quia adulterium committebant, et sanguis in manibus earum, et in cogitationibus suis adulterium committebant, et filios suos, quos genuerunt mihi, illis traduxerunt per ignem. Illud, num judicabis? alii interpretes exposuerunt, judicator. Mea,* 871 *inquit, suscepta persona, o propheta, fac judicium de Samaria et Hierosolyma, earumque scelera redarguito: quomodo scilicet me relicto cum idolis commisti sint, filiosque qui a me illis concedebantur, in sacrificio illis obtulerint leges meas aspernantes, meaque Sab-bata profanantes. Hoc enim subjecit:*

VERS. 38. *Quoad et ista fecerunt mihi, polluebant sancta mea die illo, et Sabbata mea profanabant. Tum docet profanationis modum.*

VERS. 39. *Et cum jugularent ipsi filios suos idolis suis, et cum ingrederentur ipsi in sancta mea die illo, profanabant ea. Multa autem impietatis est exsuperantia. Primum enim, quod ipsi filios jugularint, extremus est impietatis terminus: quod vero etiam dæmonibus tales victimas obtulerint, rursus sceleris est amplificatio. At quod et in Sabbato hæc ausi fuerint, quo etiam opus necessarium fuerat interdictum, multo majorem impietatem demonstrat. Sed quod post ejusmodi facinus etiam divina vestibula conscenderint, hac, quæso, quænam major impietas esse possit? Idcirco etiam extremo loco hoc posuit, ac rursus adjecit: «Et ecce sic faciebant in medio domus meæ.» Hoc, inquit, impium facinus in domo mihi dedicati ausi sunt.*

VERS. 40, 41. *Et mittebant viris venientibus longe remotis: ad quos nuntios mittebant, et simul ac veniebant ipsi, statim lavabaris, et stibio linebas oculos tuos, et ornabaris ornatu. Et sedebas in lecto strato, et mensa ornata ante ipsum. Omnia quæ dicta sunt, tanquam de muliere* 872 *meretricæ descripsit, significatque initam ab ipsis cum Assyriis et Chaldæis societatem, et inde desumptam impietatem. Declarat insuper lascivos ornatus, quos in dæmonum celebratibus adhibebant, vestes delicatas et vestium mutationes, et alia omnia. quæcunque in hujusmodi publicis conventibus facere consueverant. Quod ea quoque significant quæ sequuntur. «Et thymiama meum, et oleum meum ponebas ante eos.» Hoc est, ante idola.*

VERS. 42. *Et lætabantur in eis. Siquidem dæmonum lætitia est hominum interitus. Præterea ait: «Et vocem harmoniæ resonabant ad viros ex*

VARIE LECTIONES.

³⁶ εἰ. Rec. lect. ou. ³⁷ B ἀπαγγελεῖς. ³⁸ δ. πυρ. Hebr. pro cibo. ³⁹ καὶ — αὐτά. Ita Compl. ⁴⁰ ἀφ. B ἀκλίτ μοι. ⁴¹ ἐτ. ἐμπρ. αὐτ. Ita Compl. juxta Hebr. ⁴² καὶ — αὐτ. Ad finem vers. 41 ista pertinent. des. autem in Hebr. ⁴³ καὶ — ἀνερχ. Hebr. Vox multitudinis tranquillæ (audiebatur) apud eam (men- sam).

multitudine hominum venientes ebrios ex deserto. » Quid enim desertius est iis qui adorant idola? Ex illis enim desertis, inquit, animis, impietatis tibi documenta afferebantur, quæ musicis organis excipiebas, jucundum sonum resonantibus. « Et dabis ipsis armillas in manibus eorum, et coronam gloriationis in capite eorum. » Nihil enim ab idolis accipiunt, qui eos sibi colendos eligunt, imo dona sibi a Deo concessa ipsis offerunt, omnis generis ornatu eos instruentes.

VERS. 45. *Et dixi: Nonne in his mœchantur, et opera meretricia hæc, et ipsa fornicata est? Dicebam enim, inquit, utens prophetis ut instrumentis, adulterium vestrum in rebus inanimis audacter committi, et meretricia esse talia 873 instituta vestra.*

VERS. 44. *Et ipsi ingrediebantur ad eam, quemadmodum ingrediuntur ad mulierem meretricem, ita ingrediebantur ad Oollam et ad Oolibam mulieres iniquas, ut facerent iniquitatem.* Licentiam enim de reliquo nacti ex earum iniquitate tanquam ad mulieres meretrices omnibusque prostitutas, ita ad Samariam et Hierosolymam ingressi sunt tum animarum eversores dæmones, tum qui eorum cultum edocti fuere, Chaldæi. Deinceps igitur ad hos transfert orationem, et ait:

VERS. 45. *Et viri justi hi. Justii epithetum apposuit, non eorum justitiæ perhibens testimonium (erant enim injustissimi, iniquissimi, et admodum impij), sed ex comparatione impiorum istius facinorum, apposuit justii; hoc est, si tecum conferantur, hi justii sunt. Quod etiam superius fecit, cum de Hierosolyma loqueretur: dixit enim: « Et justificasti sorores tuas in peccatis tuis, et in omnibus iniquitatibus tuis, quas fecisti! » Et hic item: « Viri justii hi, » ait, id est, justiores te sunt. « Et ulciscuntur eas ultione adulterarum, et judicio effundentium sanguinem: quia adulteræ sunt, et sanguis in manibus earum. » Homicidii, inquit, et adulterii pœnas luent, suos amatores judices sortitæ, et ea patientur, quæ adulteræ mulieres et homicidæ jure perferunt. Ita absoluta ænigmatica D narratione; contra ipsas sententiam pronuntiat.*

VERS. 46, 47. *Hæc dicit Adanai Dominus: Adduc ad eas multitudines, et da in ipsis perturbationem et direptionem. 874 Et lapidentur lapidibus turbarum, et confodiant eas gladiis suis: filios earum et*

¹ Ezech. xvi, 51.

Α εκρούοντο πρὸς ²⁵ ἄνδρας ἐκ πλήθους ἤκοντας ἀνθρώπων οἰνωμένους ἐκ τῆς ἐρήμου. » Τί γὰρ ἐρημότερον τῶν τὰ εἰδῶλα προσκυνούντων; Ἐξ ἐκαίνων, φησί, τῶν ἐρήμων ψυχῶν τὰς τῆς ἀσεβείας ἐχομιζετό σοι διδάγματα, καὶ ἐδέχου αὐτὰ ἐν μουσικοῖς ὄργανοις ἀνακρουομένοις ²⁶ τὴν ἠδείαν τῆς ἤχης. « Καὶ ἐδίδους αὐτοῖς ²⁷ φέλλια ἐπὶ τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ στέφανον καυχῆσεως ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. » Οὐδὲν γὰρ παρὰ τῶν εἰδῶλων λαμβάνουσιν οἱ τούτοις λατρεῦειν αἱρούμενοι, ἀλλὰ τὰ θεόδοτα δῶρα τούτοις προσφέρουσι, παντοδαπὸν αὐτοῖς κόσμον περιτιθέντες.

μγ'. Καὶ εἶπον, Οὐκ ²⁷ ἐν τούτοις μοιχεύουσι, καὶ ἔργα πόρνης ταῦτα, καὶ αὐτὴ ἐξεπόρνευσεν; Ἐλεγον γὰρ, φησὶν, ὄργανοις χρώμενος τοῖς προφήταις, ὅτι ἐν τοῖς ἀψύχοις ἡ μοιχεία ὁμῶν τομᾶται, καὶ τωρικᾶ ὁμῶν τὰ ταιαῦτα ἐπιτηδεύματα.

μδ'. Καὶ αὐτοὶ εἰσεπορεύοντο πρὸς αὐτὴν, ἐν τρόπῳ εἰσεπορεύονται πρὸς γυναῖκα πόρνην, οὕτως εἰσεπορεύοντο πρὸς Ὀολλὰν καὶ πρὸς Ὀολιβὰν, τὰς γυναῖκας τὰς ἀνόμους ²⁸, τοῦ ποιῆσαι ἀνομίαν. Ἄδειαν γὰρ λοιπὸν λαβόντες ἐκ τῆς τούτων παρανομίας, ὡς πρὸς γυναῖκας ἑταίρας καὶ πᾶσι προκειμένας, οὕτω πρὸς τὴν Σαμάρειαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ εἰσεσαν, καὶ οἱ τῶν ψυχῶν ἀλάστορες δαίμονες, καὶ οἱ τὴν τούτων λατρείαν δεδιδαγμένοι Χαλδαῖοι. Μεταφέρει γοῦν λοιπὸν πρὸς τούτους τὴν λόγον, καὶ φησί:

με'. Καὶ ἄνδρες δίκαιοι οὗτοι. Τὸ δίκαιοι ²⁹ τέθεικεν, οὐ δαιμόσιον αὐτοῖς μαρτυρῶν ἄδικώτατοι γὰρ καὶ παρανομώτατοι, καὶ λίαν ὑπῆρχον δυσσεβέστατοι ἄλλ' ἐκ παραθέσεως τῶν ταύτης ἀσεβιμάτων τὸ δίκαιοι τέθεικεν, ἀντὶ τοῦ, σοὶ παρεξεταζόμενοι δίκαιοι ὑπάρχουσι. Τοῦτο καὶ ἀνωτέρω πεποίηκε πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ διαλεγόμενος ἔφη γὰρ, « Καὶ ἐδικαίωσας τὰς ἀδελφάς σου ἐν ταῖς ἁμαρτίαις σου, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀνομίαις σου, αἷς ἐποίησας. » Καὶ ἐνταῦθα φησὶν, « Ἄνδρες δίκαιοι οὗτοι, » τούτεστιν, ὑπὲρ σέ. « Καὶ ἐδικαίωσιν αὐτὰς ἐκδικήσει μοιχαλίδων, καὶ κρίσει ἐκχεουσῶν αἷμα, ὅτι μοιχαλίδες εἰσὶ, καὶ αἷμα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. » Μιαιφονίας, φησὶ, καὶ μοιχείας τίσουσι δίκας, τοὺς ἐραστὰς αὐτῶν λαμβάνουσαι δικαστὰς, καὶ ταῦτα πείσονται, ἅπερ αἱ μοιχεύτριαι γυναῖκες καὶ ἀνδροφόνου: οὕτω πληρώσας τὸ αἰνιγματώδες διήγημα, τὴν κατ' αὐτῶν ψῆφον ἐκφέρει.

μς'. Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος ὁ Ἀνάγαγε ἐπ' αὐτὰς πλήθη ³⁰, καὶ ὁδὸς ἐν αὐταῖς ταραχὴν καὶ διαρπαγὴν. μζ'. Καὶ λιθοβολήθησαν ³¹ λίθοις δχλων, καὶ κατακερτετίωσαν αὐτὰς ἐν τοῖς

VARIAE LECTIONES.

²⁵ πρὸς. Apud LXX præm. καὶ, comitate ad ἀνεκρούοντο posito. ²⁶ Β ἀνακρουομένη. ²⁷ αὐτ. Β φησί. ²⁸ Οὐκ — ἐξ:π. Hebr. de ea quæ consenuit in adulteriis, An nunc etiam scortabitur scortationibus suis, etiam hęc? ²⁹ τ. γυν. τ. ἀνόμ. Ita Compl., sed ex gemina interpretatione, ut videtur. ³⁰ Β δίκαιον. ³¹ πλ. Αἱ, ὄχλων. ³² λιθ. Ita Compl. Rec. lect. est: λιθοβολήθησαν ἐπ' αὐτὰς.

ἔφρασαν αὐτῶν· υἱοὺς αὐτῶν καὶ θυγατέρας A *filias interficient, et domos earum incendunt igne.* ἀποκτενοῦσι, καὶ τοὺς οἴκους αὐτῶν ἐμπρήσουσιν ἐν πυρὶ. Ἔτα τὴν ἐντεῦθεν ἐσομένην ἐπιδείκνυσαν ὠφέλειαν.

μη'. Καὶ ἀποστρέψω ἀσέβειαν ἐκ τῆς γῆς, καὶ πῦρ ἐπιθροῦσιν αἱ γυναῖκες, καὶ οὐ μὴ ποιήσουσι κατὰ τὰς ἀσεβείας αὐτῶν. Τούτων γάρ, φησὶ, ταῦτα ὑπομένουσῶν, καὶ λίθοις, καὶ ξίφεσι, καὶ πυρὶ παραδιδόμενων, πᾶσα πόλις ὠφέλειαν καρπώσεται, μανθάνουσα, οἷα τῆς ἀσεβείας τὰ ἐπίχειρα. Γυναῖκα δὲ πάλιν ἐνταῦθα τὰς πόλεις ὠνόμασε.

μη'. Καὶ δοθήσεται ἡ ἀσέβεια ὑμῶν ἐφ' ὑμᾶς, καὶ πάσας τὰς ἀμαρτίας τῶν ἐπιθυμημάτων ⁴² λήψασθε, καὶ γνώσεσθε ὅτι ⁴³ ἐγὼ Κύριος. Τοὺς τῆς ἀσεβείας ὑμῶν, φησὶ, κομεισθε καρπούς· οὐ γὰρ ἀνάγκη παύτην ἐδέξασθε, ἀλλὰ γνώμη καὶ πόθω· B ἔκ δὲ τῆς τιμωρίας ὠφέλειαν μεγίστην τρυγήσετε τὴν τῆς ἐμῆς δεσποτείας ἐπίγνωσιν. Ἦς ἀπολαύειν ἤμας γένοιτο, μὴ τῇ πείρᾳ τῶν κακῶν διδασκομένους, ἀλλὰ τῶν θεῶν εὐεργεσιῶν αἰσθανομένους, καὶ τὴν ἀγνώμονα γνώμην μυσαστομένους, καὶ τῇ θεῷ μνήμῃ καθ' ἑκάστην ἀνανεουμένους ἡμέραν, καὶ τῇ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην περιπολούμενους, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν ἐπιφάνειαν ἀναμένοντας, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

VERS. 48. *Et avertam impietatem de terra, et erudientur omnes mulieres, et non facient secundum impietates earum.* His enim hæc, ' inquit, sustinentibus, lapidibusque et gladiis et igne consumptis, omnis civitas percipiet utilitatem, discens qualia sint impietatis præmia. Atque hic rursus mulieres nuncupavit civitates.

VERS. 49. *Et dabitur impietas vestra super vos, et omnia peccata cogitationum accipietis, et cognoscetis me esse Dominum.* Impietatis vestræ fructus, inquit, feretis. Non enim coacti ipsam suscepistis, sed voluntate atque cupiditate. Verum ex ipso supplicio maximam colligetis utilitatem, qua me Dominum agnoscetis. Quam utinam agnitionem nos consequamur, non malorum experientia docti, sed divina beneficia sentientes, et ingratum animum abominantes, et Dei memores in singulos dies renovati, et sanctissimi Spiritus virtute in Dei charitate inflammati, et Domini nostri Jesu Christi adventum expectantes, cum quo Patri sit gloria, cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIÆ LECTIONES.

⁴² ἐπιθ. Rec. lect. ἐπιθυμημάτων ὑμῶν. *Hebr.* idolorum vestrorum. ⁴³ B διότι, juxta rec. lect.

TOMOS I'.

LIBER DECIMUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με ἐν τῷ ἔτει τῷ ἐννάτῳ, ἐν τῷ μηνὶ τῷ δεκάτῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνός, λέγων· Υἱὸς ἀνθρώπου, γράψον σεαυτῷ τὸ ὄνομα ⁴⁴ τῆς ἡμέρας ταύτης, ἀφ' ἧς ἀπηρεύσατο ὁ βασιλεὺς Βαβυλωνός ἐπὶ Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς σήμερον. Ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὸν χρόνον, καθ' ὃν τῇ ⁴⁵ Ἱερουσαλήμ ὁ Βαβυλωνίους ἐπεστράτευσεν. Ἐκεῖνοι δὲ τὴν πόλιν πολιορκούντος, ὁ προφήτης τοῖς ἡδὴ δορυαλώτοις γεννημένοις προσσημαίνει τὰ καταληφόμενα κακά. Δὲ καὶ τὸ ἀψευδὲς τῆς προφητείας ὑποδεικνύς ὁ Δισπότης, ἐπιστημῆνασθαι κελεύει τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ πολέμιος τῇ πόλει προσβάλλειν ἤρξατο, ἵνα καὶ ἐκ τοῦ χρόνου ⁴⁶ καὶ ἐκ τοῦ τέλους τῶν πραγ-

C

CAPUT XXIV.

875 VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me anno nono, mense decimo, decimo (die) mensis, dicens: Fili hominis, scribe tibi ipsi nomen diei hujus, ex quo confirmatus est rex Babylonis super Hierosolyma, inde a die hodierno.* Docuit nos, quo tempore contra Hierosolymam Babylonius cum exercitu sit profectus. Illo autem urbem obsidente, propheta iis qui jam bello capti fuerant impendunt mala præsignificat. Idcirco prophetiæ quoque veritatem ostendens Dominus, annotari jubet diem, quo hostis aggredi cœpit urbem, ut tum ex tempore, tum ex eventu rerum, discant et ii qui jam in servitutem redacti sunt, et ii qui obsidebantur, ab initio hæc de ipsis Deum prædixisse: et non propter hostium

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ τὸ ὄν. Rec. lect. εἰς ἡμέραν, ἀπὸ. ⁴⁵ τῇ. Ed. prior hab. τῆς. ⁴⁶ καὶ ἐκ τ. γ. Ex B suppl.

virtutem se victos esse, sed suorum peccatorum **A** pœnas persolvere.

προῤῥεπεν ὁ Θεός, καὶ ὅτι οὐ διὰ τὴν τῶν πολεμίων ἠττήθησαν ἰσχύον, ἀλλὰ τῶν οικείων ἀμαρτημάτων τίνοντες δίκας.

VERS. 3. *Et dic ad domum exasperantem, parabolam.* Post annotatum tempus, per similitudinem et ænigma jubetur propheta, * quæ civitati eventuræ sint edocere, ut propter eorum quæ dicuntur obscuritatem, studiosiores ad interrogandum facti auditores, exploratius oracula divina percipiant.

Et dices ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus: (VERS. 4, 5.) Statue lebelem, statue, effunde in ipsum 876 aquam, et immitte in eum divisiones in duas partes, omnem divisionem bonam, crus et humerum, carnibus separatis ab ossibus. Ex electis pecoribus assumptis, et succende ossa sub eis. Lebetem appellat urbem; aquam effusam, omnis generis calamitates; divisiones autem partium, et crura et humeros ex electis pecoribus, abundantia rerum ac divitiis et opibus affluentes principes et duces ac sacerdotes, iisdem simul calamitatibus affectos: ossa vero succensa, paupertate oppressos, priores fami traditos. Ignem autem Babylonium vocat, ejusque aciem instructam. His adjicit: « Efferbuit, efferbuit, et cocta sunt ossa ipsius in medio ejus. » Igne enim injecto, inquit, ossa succensa consumpta sunt. Famis enim consumptio fuit, quique effugerunt famis impetum, ad summum malorum pervenere, sustinentes obsidentium oppugnationes.

VERS. 6. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus: O civitas sanguinum, lebes, in quo est rubigo, et rubigo non egressa est ex ea, membratim eam protulit, non cecidit super eam sors.* Docuit hic nos, se etiam supra *lebetem* urbem nominasse: *rubiginemque lebetis peccatum* vocat. Et maxima est accusatio, quod ne tantus quidem calamitatum ignis lebetis rubiginem consumpserit. Illud autem, « membratim eam protulit, non cecidit super eam sors, » declarat, neminem illatas effugisse calamitates, neque sorte delectos fuisse alios ad perniciem, alios ad salutem, sicuti in **877** quibusdam pristinis jam usu venerat calamitatibus: sed omnes omnino partim fame, partim peste consumptos, eosque qui hæc evasisent, vel præliantes interfectos, vel expugnatos obsidione in servitutem redactos. Causamque malorum docens,

VERS. 7. *Quia sanguis, inquit, ejus in medio ejus fuit.* Hæc autem sustinent, inquit, eximie cædis pœnas luentes.

Super lævem petram posui illum, non effudi ipsum in terram ut operiret ipsum terra. (VERS. 8.) Ut

γ. Καὶ εἰπέ ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν παραπικραίνοντα, παραβολὴν. Μετὰ τὸ ἐπιστημηνασθαι τὸν χρόνον, προστάττεται ὁ προφήτης παραβολικῶς καὶ αἰνιγματωδῶς τὰ συμψησόμενα τῇ πόλει διδάξαι, ἵνα διὰ τὴν ἀσάφειαν τῶν λεγομένων σπουδαίτερα περὶ τὴν ἐρώτησιν οἱ ἀκροαταὶ γενόμενοι, ἀκριβέστερον μάθωσι τὰ θεῖα θεσπίσματα.

Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· (δ', ε') Ἐπιστήσον τὸν λέθητα, ἐπιστήσον, ἐκχεε ¹⁷ εἰς αὐτὸν ὕδωρ, καὶ ἐμβαλε εἰς αὐτὸν διχοτομήματα, πᾶν διχοτομήματα καλὸν, σκῆλος καὶ ὄμιον ἐκσεσαρκωμένον ἀπὸ τῶν ὀστέων. ^B Ἐξ ἐπιλέκτων κτηνῶν ἐλλημμένων, καὶ ὑπόκαυε τὰ ὀστά ὑποκάτω αὐτῶν. Λέθητα προσαγορεύει τὴν πόλιν· ὕδωρ δὲ ἐκχεόμενον ¹⁸ τὰς παντοδαπὰς συμφορὰς· καὶ διχοτομήματα δὲ, καὶ σκῆλη καὶ ὄμιον ἐξ ἐπιλέκτων κτηνῶν, τοὺς ἐν εὐπρίᾳ, καὶ πλοῦτι, καὶ δυνάμει ἀρχοντάς τε καὶ ἡγουμένους, καὶ ἱερέας, κατὰ ταῦτον παραδεδομένους· τὰς συμφοραῖς· ὀστά δὲ ὑποκαίόμενα, τοὺς πενίᾳ συζῶντας προτέρους τῷ λιμῷ παραδοθέντας· πῦρ δὲ, τὸν Βαβυλωνίων καὶ τὴν τοῦτου παράταξιν. Τοῦτοις ἐπάγει· Ἐξέζεσεν ¹⁹, ἐξέζεσε, καὶ γε ἤψεται τὰ ὀστά αὐτῆς ἐν μέσῳ αὐτῆς. Ἐ τοῦ γὰρ πυρός, φησὶν, ἐμβληθέντος, τὰ τε ὑποκαίόμενα ὀστά τῷ πυρὶ καταδαπανήθη· τοῦ γὰρ λιμοῦ γεγένηται παραπτώμα, καὶ οἱ διαφυγόντες τὴν τοῦ λιμοῦ προσβολὴν ἐν ἀκμῇ γεγένηται τῶν κακῶν, τὰς τῶν πολιτοκούντων δεχόμενοι προσβολὰς.

ζ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ὁ πόλις αἱμάτων, λέθης, ἐν ᾧ ἔστιν ἰός ἐν αὐτῷ, καὶ οὐ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῆς, κατὰ μέλος αὐτῆς ἐξηγεγχεν· οὐκ ἔπεσεν ἐπ' αὐτὴν κλῆρος. Ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ἄνω λέθητα τὴν πόλιν ἐνόμασεν, ἰὸν δὲ τοῦ λέθητος τὴν ἀμαρτίαν καλεῖ. Μεγίστη δὲ κατηγορία, ὅτι οὐδὲ τοσοῦτο πῦρ τῶν συμφορῶν τὸν τοῦ λέθητος ἰὸν ἐδαπάνησε. Τὸ δὲ « κατὰ μέλος ἐξηγεγχεν, οὐκ ἔπεσεν ἐπ' αὐτὴν κλῆρος, » δηλοῖ ὅτι οὐδεὶς τὰς ἐπιπεσθεῖσας διέφυγε συμφορὰς, οὐδὲ ἐκληρώθησαν οἱ μὲν εἰς βλεθρον, οἱ δὲ εἰς σωτηρίαν, καθάπερ ἐν ταῖς ἡδὴ πρότερον γεγενημέναις πολιτοκλαῖς συνέβη, ἀλλὰ πάντες ἀπέσπασαν, οἱ μὲν λιμῷ, οἱ δὲ λοιμῷ παρεδόθησαν· οἱ δὲ ταῦτα διαδάντες, ἢ πολεμοῦντες ἀνηρέθησαν, ἢ πολιτοκρηθέντες ἐξηγδοραποδίσθησαν· διδάσκει δὲ καὶ τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν.

ζ'. Ὅτι αἷμα αὐτῆς ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐγένετο. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ὑπομένουσι τῆς ἄγαν μαιφονίας τίνοντες δίκας.

Ἐπὶ λεωπετρίαν τέταχα αὐτὸ, οὐκ ἐκκέχυκα ²⁰ αὐτὸ ἐπὶ τὴν γῆν, τοῦ καλύψαι αὐτὸν τὴν ²¹ γῆν.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ Rec. lect. est ἔγγεον. ¹⁸ B ἐκχεόμενον. ¹⁹ B ἐξεσεν. ²⁰ Ed. prior hab. ἐκκέχυκα. ²¹ αἴτ. τὴν. Rec. lect. ἐπ' αὐτό.

(ἦ) Τοῦ ἀναδῆραι θυμὸν εἰς ἐκδίκησιν, ἐκδικηθήσεται δέδωκα τὸ αἷμα αὐτῆς, ἐπὶ λεωπετρίας τέταξα αὐτὸ ⁸² τοῦ μὴ καλύψαι αὐτό. Οὐ κατακλύψω, φησί, τὰς ὑπ' αὐτῶν τολημθείσας παρανομίας, ἀλλὰ γυμνάς αὐτὰς καταστήσω, καὶ πᾶσιν ὑποδείξω, καθάπερ τι αἷμα, οὐκ ἐπὶ γῆς ἐκχεόμενον καὶ καταποθούμενον, ἀλλ' ἐπὶ λίτας βαλλόμενον πέτρας, καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς φυλαττόμενον, εἰς κατηγορίαν τῶν ἐκχέαι τοῦτο τετολημκῶτων.

θ-ιβ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωνά Κύριος: ⁸³ Ὡς πόλις τῶν αἱμάτων, καὶ γε ἐγὼ μεγαλυνῶ τὸν δαλὸν ⁸⁴. Καὶ πληθυνῶ ⁸⁵ τὰ ξύλα, καὶ ἀνακαύσω τὸ κῦρ, ὅπως τακῆ τὰ κρέα, καὶ ⁸⁶ ἐλατωθῆ ὁ ζωμὸς, καὶ τὰ ὀστᾶ συμφρυγῆ ⁸⁷. Καὶ σῆ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτῆς κενή ⁸⁸ ἐξήσθη ὅπως προσκαυθῆ, καὶ θερμανθῆ, καὶ ⁸⁹ ἐκφρυγῆ ὁ χαλκὸς αὐτῆς, καὶ τακῆ ἐν μέσῳ αὐτῆς ἡ ἀκαθαρσία αὐτῆς, καὶ ἐκλίπη ὁ ἰδὸς αὐτῆς. Ταπανθῆ ὁ ἰδὸς αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτῆς. «Μεγαλυνῶ, φησί, τὸν δαλὸν,» τούτέστιν, ἀβέησω τὴν ἀρχὴν τῶν κακῶν. «Καὶ πληθυνῶ τὰ ξύλα,» ἀντὶ τοῦ, πολλὰς ἀφορμὰς παρέξω, καὶ ὕλας τῶ πυρὶ τῶν κακῶν, ἵνα τοῦτο μὲν ἀνακαύσω, «τὰ δὲ ἐψόμενα κρέα,» τούτέστι, τοὺς ἐν τῇ πόλει ἀνθρώπους, κατατακῆναι παρασκευάσω· καὶ οἱ μὲν ὑπὸ λιμοῦ δαπανηθῶσι, δικὴν ὀσῶν συμφρυγόμενοι, οἱ δὲ ταῖς κανοδοπαταῖς κατακαυθῶσι συμφοραῖς, καθάπερ κρέα ἐψόμενα· τῆ δὲ πολλῇ τοῦ πυρὸς προσβολῆ καὶ ὁ ζωμὸς δαπανηθήσεται, καὶ ⁹⁰ ἅπανα ἀναγκαῖα χρεῖα καὶ πρόφασας παραψυχῆς, ὥστε λοιπὸν αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν τὸν χαλκὸν τῶ πυρὶ προσομιλοῦντα κατατακῆναι, καὶ σὺν τῶ ἰῶ δαπανηθῆναι. Τῶν γὰρ ὑπερμαχούντων τῆς πόλεως ἠττηθέντων, ἀλοῦσα λοιπὸν ἀνάστατος ἐγένετο, καὶ πυρὶ παρεδόθη· ἀλλ' ὁμως, φησί, καὶ τοσοῦτων αὐτῇ προσπεσόντων κακῶν οὐκ ἀπηλλάγη τοῦ ἰοῦ, ἀλλ' ἐμείνει·

Πολὺς ὁ ἰδὸς αὐτῆς, κατασχυνθήσεται ⁹¹ ὁ ἰδὸς αὐτῆς. (17.) Ἐν τῇ ἀκαθαρσίᾳ σου ζέμα ⁹². Σὺ, φησὶν, ἐν τῇ παρανομίᾳ σου τὴν ζέσιν ταύτην καὶ τοῦ πυρὸς ἐξήσθας τὴν φλόγα· πολὺν γὰρ ἔσχες ἀμαρτημάτων ἰδὸν, ὅς ἐπὶ τοῦ παρόντος γυμνωθεὶς αἰσχύνῃς ἀναπλησθήσεται. «Ἄνθ ⁹³ ὦν ἐμαίλου σὺ ⁹⁴, καὶ οὐκ ἐκαθάρθης ἀπὸ ἀκαθαρσίας σου, καὶ οὐ μὴ καθάρθῃς οὐκ ἔτι, ἕως οὗ ἐμπλήσω τὸν θυμὸν μου ἐν σοί.» Μὴ βουληθεὶς ⁹⁵ γὰρ διὰ μετανοίας ἀκέσασθαι σου τὰ τραύματα, οὐ μὴ τύχῃς συγγνώμης, οὐδὲ μὴ καθάρσεως ἀπολαύσης, ἕως ἂν ὧψ δίκας, ὑπὲρ ὧν παρηνόμησας· εἶτα τὸ ἀψευδὲς τῶν εἰρημένων δείκνυσσι τῆ τοῦ προσώπου ποιότητι.

ιδ'. Ἐγὼ Κύριος λέλάληκα. Καὶ τὸ ἀναντιβῆ-

ascenderet furor in ultionem, ultioni dedi sanguinem ejus, super levem petram dedi ipsum, ne operiat ipsum. Non cooperiam, inquit, ea facinora, quæ ipsi ausi sunt, sed ipsa denudabo, omnibusque ostendam, quasi sanguinem non in terram effusum, et ab ea absorptum, sed super levem lapidem injectum, qui continenter servatur, ut eos accuset, qui illum effundere ausi sunt.

VERS. 9-12. Propterea hæc dicit Adonai Dominus: O civitas sanguinum, et ego magnificabo torrem. Et multiplicabo ligna, et incendam ignem, ut tabescant carnes, et minuatur jus, et ossa torreatur. Et stes super carbones suos inanis: incensa est, ut comburatur, et calefiat, et torreatur æs ejus, et liquefiat in medio ejus immunditia ejus, et deficiat rubigo ejus. Humilietur rubigo ejus, et non exeat ex ea. **878** «Magnificabo, inquit, torrem,» id est, augebo malorum principium, «et ligna multiplicabo,» hoc est, multas occasiones præbebo, multamque materiam malorum igni, ut hunc incendam, et «carnes coctas,» homines videlicet qui sunt in urbe, tabescere faciam, ita ut alii fame conficiantur ossium instar assati, alii omnis generis calamitatibus, veluti coctæ carnes, comburantur, multoque ignis impetu etiam jus consumatur, omne videlicet quod ad refrigerandum adhiberi, ejusque rei causa esse possit, ut deinceps ipsum per se æs igni appropinquans liquefiat, et cum rubigine simul absumatur. Victis enim iis, qui pugnabant pro urbe, capta deinde urbs eversa fuit, et incendio consumpta. Verumtamen, quamvis tot eam mala oppræsserint, non est a rubigine liberata, sed in ea remansit ad peccandum propensio. Idcirco subjicit:

Emeinet in autem hæc per te, quæ amaritæm præbet. **879**

Multa rubigo ejus. confundetur rubigo illius. (VERS. 13.) In immunditia tua ebullitio est. Tu, inquit, in sceleribus tuis ebullitionem hanc et ignis flammam incendiisti: multam enim obtinebas rubiginem peccatorum, quæ in præsentī patefacta ignominia perfundetur. «Pro eo quod polluebaris tu, et non es emundata ab immunditia tua, et non eris emundata amplius, donec impleam furorem meum in te.» Cum enim tua vulnera pœnitentia sanari nolueris, veniam minime consequeris: neque item id obtinebis ut emunderis, quoad pœnas dederis pro iis **879** quæ deliquisti. Deinde vera esse quæ dicta sunt, ostendit ex personæ qualitate.

VERS. 14. Ego Dominus locutus sum. Quodque

VARIE LECTIONES.

⁸² τέτ. αὐτό. (Ed. prior hab. αὐτόν.) Des. apud LXX, qui aliam in toto hoc vers. habent distinctionem. ⁸³ Ὡ. A οὐαί, juxta Hebr. ⁸⁴ δαλόν. Hebr. pyram. ⁸⁵ πληθ. Hebr. Multiplicata, etc. ⁸⁶ καὶ — ζωμὸς. Hebr. fac condimentum. ⁸⁷ A συμφρυγῆσονται. ⁸⁸ κενή. Des. apud LXX et in A qui post αὐτῆς habet ἐξεψῆθη. ⁸⁹ καὶ — ἰδὸς αὐτ. Ita Compl. ⁹⁰ κατ. Des. in B. ⁹¹ καταταχ. Hebr. igne (exibit). ⁹² ζέμα. Non satis liquet si sine vox origine Græca, an potius nomen illud Hebr. *simmah* quo usus est propheta. ⁹³ ἀνθ' — ἐν σοί. Aliter οἱ LXX. ⁹⁴ ἐμ. σὺ. Hebr. purgavi te. ⁹⁵ B βουληθεῖσα.

futura sint absque ulla controversia. « Et veniet, et faciam, non differam, non parcam, neque consolabor. » Non enim alios dimittam, alios affligam, sed omnes iis malis, quæ minatus sum, afficiam. Indicat etiam suppliciorum æquitatem. « Secundum vias tuas, et secundum cogitationes tuas iudicabo te, dicit Adonai Dominus. » Atque hoc idem dicit fusius. « Propterea ecce ego iudicabo te secundum cogitationes tuas, et secundum sanguines tuos iudicabo te, immunda, et nominata, multaque ad irritandum. » Insignis, inquit, ob improbitatem facta es: tuorum autem scelerum causa hæc est, quod improbas sequaris cogitationes: quod declaravit cum dixerit: « Secundum cogitationes tuas, et secundum sanguines tuos iudicabo te. » Prius enim ratiocinantes cogitamus, sive bona, sive mala, deinde opus cogitationibus addimus. Hinc ad aliud genus prophetiam transfert, et ait:

Vers. 15-17. *Factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, ecce ego aufero a te desideria oculorum tuorum: non planges, neque plorabis, nec venient tibi lacrymæ. Gemo tacens, gemitus sanguinis luctus lumbi est. Desideria, seu cogitationes oculorum* (ita enim quædam habent exemplaria), conjugem vocat mulierem, qua mortua, propheta **880** jubetur neque plorare, neque lamentari, sed tacite gemere, præsertim cum luctus sit circa lumbos. Per lumbos enim procreandæ sobolis appetitum declaravit. Ita enim divus quoque Apostolus, de Levi verba faciens dixit: « Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviam ivit ei Melchisedech, eique benedixit. » Idcirco etiam lumbos præcingere jubetur, ut cupiditatis comprimamus coercemusque impetus. Cum igitur vellet affectus magnitudinem indicare, merito dixit, « Gemitus sanguinis luctus lumbi est, » hoc est, mortis gemitus et luctus circa lumbos est. Verumtamen cum talis esset calamitas, jubetur non lamentari. « Humanum enim luctum non facies. » Tum etiam modum docet. « Erunt crines tui complicati super te, et calceamenta tua in pedibus tuis, et non consolaberis in labiis eorum, et panem virorum non comedes. » Nihil, inquit, eorum quæ luges facere consueverunt, facias, neque caput detondere, neque pedibus nudis incedere, sed neque per funebres epulas quæ parentalia vocantur, consolationem ullam accipere. Videtur autem propheta etiam Naziræus fuisse. « Erunt enim, inquit, capilli tui complicati super te: » Et superius item

i Hebr. vii, 10.

τον τῶν ἐσομένων · « Καὶ ἔξει, καὶ ποιήσω · οὐ δισταλέω, οὐ φείσομαι ⁸⁸, καὶ οὐ μὴ παρακληθῶ ⁸⁹. » Οὐ γὰρ τοὺς μὲν ἐάσω, τοὺς δὲ παραδώσω, ἀλλὰ πάντας τοὺς ἠπειλημένοις ἐκδώσω κακοῖς. Ὑποδείκνυσι δὲ καὶ τὸ δίκαιον τῆς τιμωρίας. « Κατὰ τὰς ὁδοὺς σου, καὶ κατὰ ⁹⁰ τὰ ἐνθυμηματά σου κρινῶ σε, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. » Καὶ τὸ αὐτὸ πλατύτερον · « Διὰ ⁹¹ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ κρινῶ σε κατὰ τὰ ἐνθυμηματά σου, καὶ κατὰ τὰ αἵματά σου κρινῶ σε, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ ὀνομαστή, καὶ πολλῆ τοῦ παραπικραίνειν. » Ἐπίσημος, φησὶν, ἐπὶ κακίᾳ γεγένησιν· αἴτιον δὲ σοὶ τῆς παρανομίας, τῶν τοῖς ποιητοῖς ἀκολουθεῖν λογισμοῖς · καὶ τοῦτο παρεδήλωσεν εἰρηκώς · « Κατὰ τὰ ἐνθυμηματά σου, καὶ κατὰ τὰ αἵματά σου κρινῶ σε. » Πρώτερον γὰρ λογιζόμενοι ⁹², εἴτε ἀγαθὰ, εἴτε κακὰ, καὶ τότε τὸ ἔργον τοῖς λογισμοῖς ἐπιφέρομεν. Ἐντεῦθεν ἐφ' ἕτερον εἶδος μετατρέψαι τὴν προφητείαν, καὶ φησὶν ·

ιε'-ζ'. Ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὅτι ἀνθρώπου, ἰδοὺ ἐγὼ λαμβάνω ἐκ σοῦ τὰ ἐνθυμηματα τῶν ὀφθαλμῶν σου ⁹³ · οὐ ⁹⁴ μὴ κόψη, οὐδὲ μὴ κλαύσης, οὐδ' οὐ μὴ εἴσθῃ σοὶ δάκρυα. Στεναῖσαι σιγῶν, στεναγμὸς ⁹⁵ αἵματος πένθος ⁹⁶ ὀσφύος ἐστίν. Ἐπιθυμηματα, ἢ ἐνθυμηματα ὀφθαλμῶν, οὕτω γὰρ ἕνια τῶν ἀντιγράφων ἐχει τὴν δμοζυγα καλεῖ γυναῖκα, ἧς ἀποθανούσης, ὁ προφήτης κελεύεται, μὴτε δακρῦσαι, μὴτε ὀδύρεσθαι, ἀλλὰ στένειν σιγῇ, καὶ ταῦτα περὶ τὴν ὀσφίν τοῦ πένθους ὄντος. Διὰ γὰρ τῆς ὀσφύος τὴν τῆς παιδοποιίας ἐπιθυμίαν ἐδήλωσεν · οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος περὶ τοῦ Λευὶ τὸν λόγον ποιούμενος ἔφη · « Ἐτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφίτι τοῦ πατρὸς ἦν, ὅτε συνήτηκεν ⁹⁷ αὐτῷ Μελχισεδέκ, καὶ ἠλόγησεν αὐτόν. » Διὸ καὶ ζωννύται ⁹⁸ τὰς ὀσφύας κελυμέμεθα, ἵνα τῆς ἐπιθυμίας ἀναστέλλωμέν τε καὶ ἀναχαιτίζωμεν τὰς ὀρμάς. Δεῖξαι τοίνυν τὴν τοῦ πάθους ὑπερβολὴν βουλόμενος, εἰκότως ἔφη · Στεναγμὸς αἵματος πένθος ὀσφύος ἐστίν · » οὕτως, τοῦ ⁹⁹ θανάτου ὁ στεναγμὸς καὶ τὸ πένθος περὶ τὴν ὀσφίν ἐστίν. Ἄλλ' ὁμοῦ καὶ τοιαύτης οὐσης συμφορᾶς παρακελεύεται αὐτῷ μὴ θρηνεῖν · « Ἀνθρώπων ¹⁰⁰ γὰρ πένθος οὐ ποιήσῃ. » Εἶτα καὶ τὸν τρόπον διδάσκει · « Ἔσται ¹⁰¹ τὸ τρίχωμά σου συμπεπλεγμένον ἐπὶ σέ, καὶ τὰ ὑποδήματά σου ἐν τοῖς ποσὶ σου, καὶ ¹⁰² οὐ μὴ παρακληθῇς ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν, καὶ ἄρτον ἀνδρῶν οὐ φαγῇ. » Μηδὲν, φησὶν, ὧν εἰώθασιν οἱ πενθοῦντες ποιεῖν ἀνάσχη ποιῆσαι, μὴτε τὴν κεφαλὴν ἀποκείρασθαι, μὴτε ἀνυπόδετος βαῖσαι, μὴτε δι' αὐτῶν καλουμένων περιδείπων παρὰ ψυχῆς

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ οὐ φείσο. Aliter of LXX. ⁸⁹ οὐ μὴ παρ. Hebr. nec possitabit me. ⁹⁰ κατὰ — κρινῶ σε. Hebr. secundum opera tua iudicabunt te. ⁹¹ διὰ — παραπικρ. Hæc omnia des. in Hebr. ⁹² B λογιζόμεθα. ⁹³ σου. Apud LXX et in A sequ. ἐν παρατάξει. ⁹⁴ οὐ — δάκρυα. Ita Compl. ⁹⁵ στεν. — ἐστίν. Ita Compl., sed des. hæc in Hebr. ⁹⁶ A et B πένθος. ⁹⁷ B συνήτησεν, juxta rec. lect. l. c. ubi desunt ista, καὶ ἡλ. αὐτόν, et ὁ ponitur ante Μελχισεδέκ. ⁹⁸ B ζώννυσθαι. ⁹⁹ τοῦ. B πρæm. τό. ¹⁰⁰ ἀνθρ. — ποιήσῃ. Des. apud LXX. ¹⁰¹ ἔσται — ἐπὶ σε. Hebr. Tiam tuam alliga tibi. Recte des. h. l. οὐκ, quod apud LXX præcedit ante ἔσται. ¹⁰² καὶ — αὐτῶν. Hebr. nec obveles mentium. (Ita quoque vers. 22.)

τινος ἀπολαῦσαι. Ἔοικε δὲ ὁ προφήτης καὶ Ναζι-
 ραίος εἶναι· « Ἔσται γάρ, φησί, τὸ τρίχωμά σου
 συμπεπλεγμένον ἐπὶ σέ. » Καὶ ἄνω δὲ οὐκ οἶνον, ἀλλ' ὕδωρ
 πίνειν προσετάχθη· ἀμφοτέρα δὲ τῶν
 Ναζιραίων ἴδια.

ιγ'. Καὶ ἐλάλησα πρὸς τὸν λαὸν τὸ πρῶτ', ὃν
 τρόπον ἐντείλατό μοι· καὶ ἀπέθανεν ἡ γυνή
 μου ἑσπέρας, καὶ ἐποίησα τὸ πρῶτ' ὃν τρόπον
 ἐπέτατή μοι. Τύπον δὲ τινα τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ὁ
 προφήτης πληροῖ. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἰσραηλίτης λαὸς
 ἐν τάξει νύμφης τῷ Δεσπότη συνήπτο, ἔμελλε δὲ
 οὕτως παραδίδοσθαι ἀνδραποδισμῷ καὶ σφαγῇ, καὶ
 ὁ θεὸς νεῶς ἐμπέπρασθαι, τύπον τινὰ τῶν ἐσομένων
 δίδωσι τὸν προφήτην, καὶ τῆς γυναικὸς ἐξαπιναιῶς
 θανούσης, παρεγγυᾷ μῆτε θρηνηῆσαι, μῆτε δακρύ-
 σαι, μὴ πένθιμον σχῆμα λαβεῖν, μὴ παραμυθητικῆς
 ἀπολαύσαι τραπέζης, ἀλλὰ σιγῇ στενάξαι, δεικνύς,
 ὡς αὐτὸς οὐδεμιᾶς τοῦς αὐτῷ συνημμένους ἀξιώσει
 φιλανθρωπίας, παρὰ γνώμην δὲ ὁμως αὐτοῖς ἐπάξει
 τιμωρίαν· « Οὐ γὰρ βούλεται τὸν θάνατον τοῦ
 ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτόν, καὶ ζῆν. » Οὐ
 χάριν καὶ τῷ προφήτῃ σιγῇ στένειν παρακελεύεται·
 διὰ τοῦτου σημαίνων, ὡς καὶ αὐτὸς παρὰ γνώμην
 ἀνέχεται τῶν ἐπιφερομένων τῷ λαῷ συμφορῶν, πολ-
 λὴν μὲν ἔχων τὴν ἀγαθότητα, καὶ διὰ ταύτην ἐπὶ
 φιλανθρωπίαν βέπων, κολάζει δὲ διὰ τὴν τῆς παρ-
 νομίας ὑπερβολὴν βιαζόμενος.

ιθ'-κδ'. Καὶ εἶπε, φησί, πρὸς με ὁ λαὸς μου·
 Ὄχι ἀπαγγέλλεις ἡμῖν, τί ἐστὶ ταῦτα, ἃ σὺ
 ποιεῖς; Καὶ εἶπον πρὸς αὐτούς· Λόγος Κυρίου
 ἐγένετο πρὸς με, λέγων· Εἰπέ πρὸς τὸν οἶκον
 Ἰσραὴλ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἴδού ἐγὼ
 βεβηλώ τὰ ἁγία μου, φρούραγμα ἰσχύος ὑμῶν, ἐπι-
 νομήματα ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ ὑπὲρ ὧν φειδύ-
 νται αἱ ψυχὰ ὑμῶν· καὶ οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυ-
 γατέρες ὑμῶν, οὐκ ἐγκατελείπετε ἑνὶ ῥομφαίᾳ
 πεσοῦνται. Καὶ ποιήσετε ὃν τρόπον πεποίηκα,
 ἀπὸ στόματος αὐτῶν οὐ παρακληθήσεσθε, καὶ
 ἄρτον ἀνδρῶν οὐ φάγησθε. Καὶ αἱ κόμαι ὑμῶν
 ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν, καὶ τὰ ὑποδήματα ὑμῶν
 ἐν τοῖς ποσίν ὑμῶν· οὐτε μὴ κόψησθε, οὐτε μὴ
 κλιύσητε· καὶ ἐντακθήσεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν,
 καὶ οὐ παρακαλέσετε ἕκαστος τὸν ἀδελ-
 φὸν αὐτοῦ. Καὶ ἔσται ὑμῖν Ἰεζεκιὴλ εἰς τέρας·
 κατὰ πάντα, ὅσα ἐποιήσετε, ποιήσετε, ὅταν ἔλθῃ
 ταῦτα, καὶ ἐπιγνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ Ἄδωναι Κύριος.
 Διὰ τῶν πραγμάτων ὑμῖν, φησί, τὴν προφητείαν
 ὑπέδειξα, καὶ ἐν ἐκμυτῷ τὰ ἐσόμενα ὑμῖν ἐσκιαγρά-
 φησα. Ὡςπερ γὰρ ἐγὼ, τῆς ὀμόζυγος δεξαμένης τοῦ
 βίου τὸ τέλος, οὐδὲν ἐποίησα τῶν εἰωθῶτων ἐπὶ νε-
 κροῖς ἐπιτελεῖσθαι, οὐ θρήνον, οὐ δάκρυον, οὐ πένθι-
 μον σχῆμα· οὕτω καὶ ὑμεῖς, τῶν υἱῶν ὑμῶν καὶ τῶν
 υγατέρων σφαττομένων, καὶ τοῦ ἀγίου νεῶς βεβη-
 ούμένου τῇ τῶν ἀνοσίων βαρβάρων εἰσόδῳ, ἐφ' ᾧ

^h Cap. xviii, 23, 32.

VARIAE LECTIONES.

^o Ἀ ἀπαγγελεῖς. ^h Β ἐγκατελείπετε. ^h καρδ. Rec. lectio est ἀδικίας, juxta Hebr. ^h καὶ — ἄδ. οὐτ.
 f:abr. et gemetis alter cum altero.

A non vinum, sed aquam bibere jussus fuerat: et
 horum utrumque Naziræorum proprium erat.

Καὶ ἄνω δὲ οὐκ οἶνον, ἀλλ' ὕδωρ πίνειν προσετάχθη· ἀμφοτέρα δὲ τῶν
 Ναζιραίων ἴδια.

VERS. 18. *Et locutus sum ad 881 populum
 mane, quemadmodum mandaverat mihi: et mortua
 est uxor mea vesperi, et feci mane quemadmodum
 imperatum fuerat mihi.* Typum quemdam auctoris
 omnium rerum Dei perfecte exprimit propheta.
 Cum enim populus Israeliticus instar sponsæ Do-
 mino copulatus esset, et sic in servitute re-
 digendus foret et interficiendus, divinum quoque
 templum comburendum esset, formam quamdam
 futurorum præbet prophetam: cujus repente mor-
 tua uxore, præcipit ei ne lugeat, ne ploret, neve
 luctuosum suscipiat habitum, ne ad eam mensam
 accedat, quæ consolationis ergo instruitur, verum
 ut tacite gemat: ostendens, fore ut ipse nulla cle-
 mentis eos, qui sibi conjuncti erant, dignos cen-
 seat, præter voluntatem tamen ipsis infligat sup-
 plicium: « Non enim vult mortem peccatoris, sic
 ut ipsum converti et vivere k. » Qua de causa pro-
 phetæ quoque, ut tacite gemat præcipit, hoc ipso
 significans, etiam se præter voluntatem sustinere
 illatas populo calamitates, cum et multa bonitate
 præstet, qua ad clementiam propensus est, et
 punire propter improbitatis exsuperantiam cog-
 atur.

VERS. 19-24. *Et dixit, inquit, ad me populus
 meus: Non annuntias nobis, quæ sint hæc quæ tu
 facis? Et dixi ad eos: Verbum Domini factum est
 ad me, dicens: Dic ad domum Israel: Hæc dicit
 Adonai Dominus: Ecce ego profano sancta mea, su-
 perbiæ roboris vestri, desideria oculorum vestro-
 rum, et pro quibus parcut animæ vestræ: et filii
 vestri, et filiæ vestræ quas reliquistis, gladio con-
 cident. 882 Et facietis quemadmodum feci, ab ore
 ipsorum non consolabimini, et panem virorum non
 comedetis. Et comæ vestræ super caput vestrum, et
 calceamenta vestra in pedibus vestris: neque plan-
 gētis, neque stebitis, et tabescetis in cordibus vestris,
 et non consolabimini unusquisque fratrem suum.
 Et erit vobis Ezechiel in portentum; secundum omnia
 quæcunque fecit facietis, quando venerint hæc, tunc
 cognoscetis me esse Adonai Dominum.* Per ipsas res,
 inquit, vobis prophetiam ostendi, et in meipso quæ
 eventura sint vobis adumbravi. Quemadmodum
 enim ego mortua conjuge nihil eorum feci, quæ
 pro mortuis fieri consueverunt, non lamentatus
 sum, non ploravi, non lugubrem vestem sumpsit:
 ita etiam vos, filiis et filiabus vestris interfectis,
 sanctoque templo, propter quod ad hoc usque tem-
 pus superbia elati gloriabimini, per impios barba-
 ros, qui ingressi sunt, profanato, et insuper infini-
 tis aliis malis vobis immisissis, neque lamentandi

facultatem consequimini, neque usitata faciendi vobis potestas concedetur, non capitis detondendi, non calceamentis pedes exuendi, neque lacrymarum fontibus doloris acerbiter leniendi, neque mensa illa fruendi, quæ consolationis ergo instruitur; neque demum aliud quidpiam eorum, quæ usitata sunt, faciendi. Et recordabimini eorum, quæ a propheta facta sunt, et ex eventu rerum cognosceatis, tanquam portentum quoddam et signum fuisse vobis prophetam, qui per ipsas res futura vobis prædixerit.

883 VERS. 25-27. *Et tu, fili hominis, nonne die illo quo aufero ab ipsis robur eorum, elationem gloriationis eorum, desideria oculorum ipsorum, et elationem animæ ipsorum, filios ipsorum, et filias eorum? Die illo veniet salvatus ad te, ut renuntiet tibi in aures. Die illo aperietur os tuum ad salvatum, et loqueris, et non eris mutus amplius, et eris ipsis in portentum, et cognoscent me esse Adonai Dominum. Non solum in præsentī hæc ipsos edocebis, sed etiam quando prædictio eventu fuerit comprobata, et impiis barbaris tradita fuerint quæ sancta sunt, ac filii ipsorum et filiæ occisi, et advenerit inde aliquis qui facta doceat, tunc in memoriam illis revocans prædictiones haud sustinebis tacere, ut percipiant quod mea voluntate meoque permissu hæc facta sint, pœnasque impiorum facinorum dederint, et quod non propter hostilium vires, sed propter justam meam iram passi sint quæcunq; pertulerunt. Deinceps ad eos qui * snitimi erant Israelis, quique propter eos lætabantur, prophetiam convertit, primosque filios Ammon in medium producit.*

CAPUT XXV.

VERS. 1-5. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, firma faciem tuam super filios Ammon, et propheta super eos. Et dices filiis Ammon: Audite verbum Adonai Domini; hæc dicit Adonai Dominus: Eo quod gavisi estis super sancta mea, quia profanata sunt, et **884** super terram Israelis, quia desolata est, et super domum Judæ, quia abiit in captivitatem: propterea ecce ego trado vos filiis Cedem pro hereditate, et firmabunt tentoria cum sarcinis suis in te, et ponent in te tabernacula sua, et comedent fructus tuos, et ipsi bibent pinguedinem tuam. Et faciam civitatem Ammon pascua camelorum, et filios Ammon pascua ovium, et cognosceatis me esse Adonai Dominum. Filios Cedem alii interpretent filios Orientis interpretati sunt: hi autem sunt qui ab Ismaele genus ducunt. Dicit igitur auctor omnium rerum Deus per prophetam ad filios Ammon: Quandoquidem gavisi estis, dedica-*

μέχρι τοῦ παρόντος ἐκομπάζετε καὶ μεγαλαυχόμενοι διετελεῖτε, καὶ πρὸς τοῦτοις μυρίοις ἑτέροις περιπειρόμενοι κακοῖς, οὐδὲ θρήνων ἄδειν ἐξετε, οὐδὲ ποιῆσαι τὰ συνήθη συγχωρηθήσεσθε, οὐ κεφαλὴν ἀποκείραι, οὐκ ὑποδημάτων γυμνώσαι τοὺς πόδας, οὐ ταῖς λιθάσι τῶν δακρῦων τὸ βαρὺ τῆς λύπης ἀποφορτίσασθαι, οὐ παραμυθητικῆς ἀπολαύσαι τραπέζης, οὐκ ἄλλο τι τῶν συνήθων ἐπιτελέσαι. Καὶ ἀναμνησθήσεσθε τῶν ὑπὸ τοῦ προφήτου γεγενημένων, καὶ μαθήσεσθε διὰ τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων, ὅτι καθάπερ τι τέρας ὑμῖν καὶ σημεῖον ὁ προφήτης ἐγένετο, διὰ τῶν πραγμάτων ὑμῖν προσενεγκῶν τῶν ἐσομένων πρόβησιν.

κε'-κζ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, οὐχὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, *δταν λαμβάνω παρ' αὐτῶν τὴν ἰσχὺν αὐτῶν, τὴν ἐπαρσιν τῆς καυχίσεως αὐτῶν, τὰ ἐπιθυμήματα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ τὴν ἐπαρσιν τῆς ψυχῆς αὐτῶν, υἱοὺς αὐτῶν, καὶ θυγατέρας αὐτῶν; Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἤξει ὁ ἀνασωζόμενος πρὸς σέ, τὸ ἀναγγεῖλαι σοι εἰς τὰ ὕτα. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διανοιχθήσεται τὸ στόμα σου πρὸς τὸν ἀνσωζόμενον, καὶ λαλήσεις, καὶ οὐ μὴ κωφεωθῆς οὐκ ἔτι, καὶ ἐση αὐτοῖς εἰς τέρας, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Ἄδωναι Κύριος. Μὴ μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ταῦτα αὐτοὺς διδάξεις· ἀλλὰ καὶ δταν τέλος ἡ πρόβησις λάβῃ, καὶ τὰ γε ἅγια τοῖς ἀνοστοῖς βαρβάροις παραδοθῆ, οἱ τε υἱοὶ αὐτῶν καὶ αἱ θυγατέρες παραδοθῶσι σφαγῇ, καὶ ἀφίχεται τις ἐκεῖθεν τὰ γεγενημένα διδάσκων, ἀναμνήσων αὐτοὺς τῆς προβήσεως, καὶ μὴ ἀνάσχη σιγῆσαι, ἵνα μάθωσιν ὡς ἐμοῦ βουλευθέντα καὶ συγχωρησαντος ταῦτα γεγένηται, καὶ δικαστίσονται τῶν ἀσεβημάτων· καὶ οὐ διὰ τὴν τῶν πολεμίων ἰσχὺν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐμὴν δικαίαν ὀργὴν πεπόνθασιν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐπὶ τοὺς ἐκ γειτόνων οἰκούντας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐφηδομένους αὐτοῖς, τρέπει τὴν προφητείαν, καὶ πρῶτους εἰς μέσον ἀγει τοὺς υἱοὺς Ἀμμών.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

α'-ε'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· *Υἱὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ υἱοὺς Ἀμμών, καὶ προφήτευσον ἐπ' αὐτούς. Καὶ ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἀμμών· Ἀκούσατε λόγον Ἄδωναι Κυρίου· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄρθ' ὧν ἐπεχάρητε ἐπὶ τὰ ἅγιά μου, ὅτι ἐδεβήλωθ, καὶ ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτι ἤφανίσθη, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Ἰούδα, ὅτι ἐπορεύθη ἐν αἰχμαλωσίᾳ· διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ παραδίδωμι ἡμᾶς τοῖς υἱοῖς Κεδέμ εἰς κληρονομίαν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν τῇ ἀπαρτίᾳ αὐτῶν ἐν σοὶ, καὶ δώσουσιν ἐν σοὶ τὰ σκηνώματα αὐτῶν· αὐτοὶ φάγονται τοὺς καρπούς σου, καὶ αὐτοὶ πίνονται τὴν πότητά σου⁸⁸. Καὶ δώσω τὴν πόλιν τοῦ Ἀμμών εἰς ῥομὰς καμήλων, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἀμμών εἰς ῥομὰς προβάτων, καὶ ἐπιγνώσῃσθε, ὅτι ἐγὼ Ἄδωναι Κύριος. Υἱοὺς Κεδέμ οἱ ἄλλοι ἐρμηνεύσασιν Ἄρατωλῶν ἠρμηνεύσαν· εἰσι δὲ οὗτοι ἀπὸ Ἰσραὴλ⁸⁹ τὸ γένος;*

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ B τίνουσι. ⁸⁹ τ. πιδό. σ. *Hebr.* lac tuum. ⁹⁰ Ἰσμ. Ed. prior hab. Ἰσραήλ.

κατάγοντες. Λέγει τοίνυν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ τοῦ Α
 προφήτου πρὸς υἱοὺς Ἀμμών· Ἐπειδὴ ἐφήσθητε
 θεασάμενοι τὸν ἀπεριωθέντα μοι νεὼν ὑπὸ μιαρῶν
 καὶ ἀνοσίων ἀνθρώπων πατηθέντα, καὶ τὴν γῆν τοῦ
 Ἰσραὴλ ἀφανισθεῖσαν, καὶ τὴν Ἰούδα φυλὴν αἰχμάλ
 ωτον γενομένην, ὑποχειρίους ὑμᾶς ποιήσω ταῖς
 πολλῶ τῶν Βαβυλωνίων ὑποδασετέροις τε καὶ ἀσθε
 νετέροις, οἱ πολλαῖς σε περιβαλοῦσι συμφοραῖς, τὰς
 μὲν σκηνὰς ἐν ταῖς σαῖς πόλεσι καταπηγνύντες, τὰς
 δὲ τῶν καμῆλων ἀγέλας ἐν τῇ σῇ καταδόσκοντες
 χώρα, ὑμᾶς δὲ αὐτοὺς καθιστάντες νομέας προβάτων.
 Τούτων τοίνυν εἰς ὑμᾶς γιγνομένων, μαθήσασθε ὡς
 οὐ διὰ τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν πέπονθεν ὁ ἐμὸς λαὸς ἀ
 πέπονθεν, ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτοῦ παρανομίαν.

ζ', ζ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος·
 Ἄνθ' ὧν ἐκρότησας τῇ χειρὶ σου, καὶ ἐψόφη
 σας τῷ ποδί σου, καὶ ἐπεχάρης σου τῇ ψυχῇ σου
 ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ· διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἐκτε
 ρῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σέ, καὶ δώσω σε εἰς διαρ
 πατήν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐξολοθρεύσω σε ἐκ τῶν
 λαῶν, καὶ ἀπολώ σε ἐκ τῶν χωρῶν ἀπολείψω, καὶ
 ἐπιγνώσῃ διὲ ἐγὼ Ἄδωναὶ Κύριος. Ἐπειδὴ γάρ,
 φησὶν, ἐψυδόμενος καὶ ἐπευφραινόμενος τοῖς τοῦ
 λαοῦ μου κακοῖς, καὶ ταῖς χερσὶν ἐκρότεις, καὶ ψό
 φον διὰ τῶν ποδῶν ἀπετέλεις σκιρτῶν καὶ χορεύων,
 τούτου χάριν χαλεπώτερα πείσῃ, καὶ δι' αὐτῶν
 μαθήσῃ τῶν πραγμάτων τὴν ἐμὴν δεσποτείαν. Ἐγ
 τεῦθεν ἐπὶ τὸν Μωᾶδ, ἀδελφὸν ὄντα τοῦ Ἀμμών,
 καὶ ἀστυγείτονα, μεταφέρει τὴν προφητείαν.

η'-ια'. Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Ἄνθ' ὧν δι
 εἶπε Μωᾶδ καὶ Σηεῖρ¹, Ἰδοὺ ὄν τρέπον² πάντα
 τὰ ἔθνη, οἴκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα· διὰ τοῦτο
 ἰδοὺ ἐγὼ παραλύω τὸν ὄμιον Μωᾶδ ἀπὸ πόλεως³
 αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν⁴ ἀκροτηρίων αὐτοῦ, ἐκλεκτήν
 γῆν οἴκου Βαιθιασιμού⁵ ἐπάνω⁶ πηγῆς πό
 λεως παραθαλασσίας τῆν⁷ Βασιλῶν καὶ τὴν
 Καριαθέμ. Τοὺς υἱοὺς Κεδέμ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς⁸
 Ἀμμών δέδωκα αὐτοὺς⁹ εἰς κληρονομίαν, καὶ¹⁰
 δώσω αὐτὴν εἰς ἔξαρσιν, ὅπως μὴ γένηται μνήμ
 υἱῶν Ἀμμών ἐν τοῖς ἔθνεσι¹¹. Καὶ ἐν¹ Μωᾶδ ποι
 ήσω ἐκδικήσεις, καὶ ἐπιγνώσασθε² διὲ ἐγὼ Κύ
 ριος. Τὸν Σηεῖρ τῷ Μωᾶδ συνήψεν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς
 τῶν γειτονευόντων ὑπῆρχε· Σηεῖρ δὲ καλεῖ τοὺς ἀπὸ
 τοῦ Ἡσαῦ τὸ γένος κατάγοντας· ἐχηρημάτιζε δὲ καὶ
 Ἐδῶμ, τὸ πυρρὸν ἢ τὸ ἐρυθρὸν· τὸ Σηεῖρ δὲ, τὸ
 δασὺ καὶ τετριχωμένον. Ἀμφότερα δὲ ταῦτα εἶχεν
 Ἡσαῦ ὁ τοῦ Ἰακώβ ἀδελφός. Ἐξῆλλθε γάρ, φησὶν,
 ὁ πρῶτος πυρρὸς· ὄλος ὡσεὶ δορὰ, δασύς· καὶ ὁ
 πατριάρχης δὲ Ἰακώβ παρὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν μητέρα.
 Ἐστὶν Ἡσαῦ ὁ ἀδελφός μου ἀνὴρ δασύς, ἐγὼ δὲ

tum mihi templum ab improbis nefariisque homi
 nibus conculcatum cernentes, ac terram Israelis
 desolatam, tribumque Judæ in servitutem redactam,
 vos in eorum redigam potestatem, qui Babyloiiis
 multo fuerint inferiores et imbecilliores : qui qui
 dem te multis afficient calamitatibus, tentoria in
 urbibus tuis collocantes, camelorum autem greges
 in agris tuis pascentes, vosque ipsos ovium con
 sistentibus pastores. Cum hæc igitur vobis accide
 rint, intelligetis non propter meam imbecillitatem
 perpressum esse populum meum quæ passus est,
 sed propter suam improbitatem.

VERS. 6, 7. Idcirco hæc dicit Adonai Dominus :
 B Eo quod plausisti manu tua, et insonuisti pede tuo,
 et gavisus es anima tua super terram Israelis ; pro
 pterea ecce ego extendam manum 885 meam super
 te, et dabo te in direptionem in gentibus, et exter
 minabo te de populia, et perdam te de regionibus perdi
 tione, et cognosces, me esse Adonai Dominum.
 Quando, inquit, tu gavisus et admodum lætatus es
 de populi mei malis, et * manibus plaudebas, et
 pedibus edebas sonitum, saltans et tripudians, id
 circo graviora patieris, et ipsis rebus disces, me
 esse Dominum. Hinc ad Moahum fratrem Ammo
 nis et finitimum prophetiam transfert.

VERS. 8-11. Hæc dicit Adonai Dominus : Pro
 eo quod dixit Moab et Seir : Ecce quemadmodum
 omnes gentes, domus Israel et Juda, idcirco ecce ego
 dissolvō humerum Moab a civitatibus ipsius, a pro
 montoriis ejus, electam terram domum Bethiasimuth
 super fontem civitatis maritimæ Baelmon et Caria
 them. Filios Cedem super filios Ammon dedi ipsos in
 hæreditatem, et dabo eam in ablationem, ne sit me
 moria filiorum Ammon in gentibus. Et in Moab
 faciam ultiones, et cognoscetis, me esse Dominum.
 Seir cum Moabo conjunxit, quia ipsi quoque fini
 timi erant, et Seir vocat ab Esau oriundos : vo
 cabatur autem Edom etiam flavum aut rubrum, et
 Seir, densum et 886 hirsutum. Utrumque horum
 habuit Esau frater Jacobi. « Egressus est enim
 D primogenitus, inquit, rufus, totus tanquam pellis,
 hirsutus 1. » Patriarcha item Jacob de ipso cum
 matre loquens, ait : « Esau frater meus est vir pi
 losus, ego autem vir lævis 2. » Quoniam igitur,
 inquit, Seir et Moab, insultantes populi mei malis,
 dicere ausi sunt nihil interesse inter meum popu

¹ Gen. xxv, 25. = Gen. xxvii, 11.

VARIE LECTIONES.

⁸⁷ τ. χειρὶ. Ita A et B ut Ald. et Compl. ⁸⁸ ἐπεχ. Ita quoque A et B juxta Ald. et Compl. ⁸⁹ x. Σηεῖρ. Additur etiam in A et B ut in Alex. ⁹⁰ ὄν τρ. Alii præmittunt οὐχ, sed contra Hebr. ⁹¹ B πολεμίων, sed minus recte. ⁹² αὐτ. ἀπὸ τῶν. Des. apud LXX. ⁹³ A Βαιθιασιμούθ. ⁹⁴ ἐπάνω — παραθ. Des. in Hebr. ⁹⁵ τῆν—Καριαθ. Des. apud LXX. ⁹⁶ υἱοὺς. Des. in ed. priori. ⁹⁷ A αὐτῶ, juxta rec. lect. ⁹⁸ καὶ — ἔξαρσιν. Des. in A et apud LXX. ob geminam, ut videtur, interpretationem. ⁹⁹ ἐν τ. ἔθν. Additur etiam in A et B ut in Alex. ¹ ἐν Ita A et B. Alii habent εἰς. ² A ἐκδίκησιν, καὶ ἐπιγνώσονται, juxta rec. lect.

lum et reliquas gentes, et hoc maledictum in me conjectum est, siquidem perinde atque aliarum gentium idola præ imbecillitate populo auxiliari nequivi : hac de causa « dissolvo humerum Moab a civitatibus ipsius, » hoc est, robur ipsorum destruiam, neque solum in promontoriis positas, sed etiam maritimas ipsius urbes evertendas curabo. *Maritimas autem vocat ad mare Mortuum sitas : procul enim ab alio mari incolebant Moabitæ. Et urbium quoque profert nomina, quarum ad præsens usque tempus exiguæ reliquiæ permanserunt, et aliæ sunt hujus, aliæ illius Arabiæ. Addit item se istos eisdem hostibus traditurum esse quibus fratres etiam ipsorum filios Ammon tradiderat, et experientia eos percepturos esse Dominum potentem, qui opem ferre valeat, sed propter populi scelera id facere recuset. Idcirco subjecit : « Et cognoscent me esse Dominum. » Ita prædictis iis quæ sint Moabo eventura, ad Seir, qui idem est Edom, transfert orationem.*

λαοῦ παρανομίαν τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἀνεχόμενος. Διὸ ἐπηγάγε· « Καὶ ἐπιγνώσονται, ὅτι ἐγὼ Κύριος. » Οὕτω τὰ συμβησόμενα τῷ Μωᾶβ προαγορεύσας, ἐπὶ τὸν Σηεῖρ, τὸν καὶ Ἐδὼμ, μεταφέρει τὸν λόγον

* *VERS. 12-14. Hæc dicit Adonai Dominus : Pro eo quod fecit Idumæa 887 ulciscendo eos ultione in ira in domo Judæ, et memoriam malorum retinuerunt, et ulti sunt ultionem ab eis : idcirco hæc dicit Adonai Dominus : Et extendam manum meam super Idumæam, et exterminabo ab ea hominem et pecus, et ponam eam desertam, et de Thæman et Dædan qui persecutionem sustinent gladio cadent. Et dabo ultionem meam super Idumæam in manu populi mei Israel, et facient in Idumæa secundum iram meam, et cognoscent ultionem meam, dicit Adonai Dominus. Cum enim non ut Moabitæ solum et Ammanitæ lætati sint, sed etiam factis suam improbitatem indicarint, pristina illa servata ira : « Iratus est enim Esau Jacobo, inquit, pro benedictione qua benedixit ei pater ejus » : » hanc ob rem non aliis ipsos hostibus tradam, sed ipsi populo meo ab eo injuria affecto, ut per totalem desolationem discant mei domini potentiam. Thæman autem urbs est Idumææ, et Dædan itidem, eorum qui a Chetura nati sunt patriarchæ Abrahæ, et ab urbium conditoribus nomen acceperunt. Propinqua autem erat Dædan Idumææ, et cum ea consentiebat. Ita iis quæ ad hos pertinent prædictis, ad alienigenas transfert prædictionem. Idumæi enim, cum ab Isaaco oriundi sint, non sunt alienigenæ : neque Ammanitæ, aut Moabitæ, qui a Loto genus ducunt. Allophyli igitur erant Tyrii et Sidonii, et alii omnes horum 888 finitimi : sed præcipue allophylos divina Scriptura vocat Ascalonitas, et Gazæos, et Gethæos, et Acaronitas, et Azotios, quia Judæ*

• Gen. xxvii, 41.

ἄνθρωπος. » Ἐπειδὴ τοῖνον, φησὶ, Σηεῖρ καὶ Μωᾶβ ἐντροφῶντες τοῖς τοῦ λαοῦ μου κακοῖς ἐτόλμησαν εἰπεῖν, ὅτι οὐδεμίαν ἔχει διαφορὰν ὁ ἐμὸς λαὸς πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη, εἰς ἐμὲ δὲ αὕτη ἡ βλασφημία κεχόρηκεν, εἴπερ τοῖς τῶν ἄλλων ἐθνῶν εἰδώλοις παραπλησίως ἀσθενῶν οὐκ ἡδυνήθησαν ἐπαμύναί μου τῷ λαῷ· τούτου χάριν « Παραλύω » τὸν ὄμον Μωᾶβ ἀπὸ τῶν πόλεων ἑ αὐτοῦ· » τοῦτέστι, τὴν ἰσχυρὰν αὐτῶν καταλύσω· οὐ μόνον δὲ τὰς ἐν ταῖς ἀκρωρείαις διακειμένας, ἀλλὰ καὶ τὰς παραλίαις αὐτῶν πόλεις ἀναστάντους ποιήσω. *Παραλίαις δὲ λέγει τὰς παρὰ τὴν νεκρὰν θάλασσαν διακειμένας· τῆς γὰρ ἄλλης θαλάσσης πῶρρωθεν ἔχουν οἱ Μωαβίται. Λέγει δὲ καὶ τὰ τῶν πόλεων ὀνόματα, ὧν μέχρι τοῦ παρόντος ὀλίγον μεμένηκε λείψανον· καὶ τὰ μὲν ἐστὶ ταύτης τῆς Ἀραβίας, τὰ δὲ ἐκείνης. Προστίθησι δὲ, ὅτι καὶ τοὺτους τοὺς αὐτοὺς παραδώσει πολεμίοις, οἷς καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτῶν τοῦς υἱούς Ἄμμων, καὶ ὅτι τῇ παύρᾳ μαθήσονται, ὡς δυνατός ἐστι δεσπότης, ἐπαμύναί μὲν δυνάμενος, διὰ δὲ τὴν τοῦ ἐπηγάγε· « Καὶ ἐπιγνώσονται, ὅτι ἐγὼ Κύριος. »*

ἰβ'-δ'. *Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἀπὸ ὧν ἐποίησεν ἡ Ἰδουμαία ἐν τῷ ἐκδικῆσαι αὐτοὺς ἐκδικῆσιν ἐν μῆνιδι· ἐν τῷ οὐκ ἔχοντι Ἰουδα, καὶ ἐμνησικαχῆσαν, καὶ ἐξεδίκησαν δίκην ἀπ' αὐτῶν· διὰ τοῦτο τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Καὶ ἐκτενώ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν, καὶ ἐξολοθρεύσω ἐξ αὐτῆς ἄνθρωπον καὶ κτήνος, καὶ θήσομαι αὐτὴν ἔρημον, καὶ ἐκ θαιμὰν καὶ δαιδὰν· διωκόμενοι ἐν βομφοῖσι πεισούσιν. Καὶ δώσω τὴν ἐκδικῆσιν μου ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐν χειρὶ λαοῦ μου Ἰσραὴλ, καὶ ποιήσουσιν ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ κατὰ τὴν ὀργὴν μου, καὶ ἐπιγνώσονται τὴν ἐκδικῆσιν μου, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ μόνον παραπλησίως Μωαβίταις καὶ Ἀμμωνίταις ἐφήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἔργοις τῆς οὐκεῖαν ἐπέδειξαντο πονηρίαν, τὴν προτέραν ἐκείνην μῆνιν φυλάξαντες· « Ἐνεκότες γὰρ, φησὶ, Ἡσαῦ τῷ Ἰακώβ περὶ τῆς εὐλογίας ἧς ἠύλογησεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ· » τούτου χάριν οὐκ ἑτέροις αὐτοῦ πολεμίοις παραδώσω, ἀλλ' αὐτῶν τῶν ὅτι αὐτῶν ἠδικημένον λαῷ μου, ὥστε διὰ τῆς παντελοῦς ἐρημίας μαθεῖν αὐτοὺς τῆς ἐμῆς δεσποτείας τὴν δύναμιν. θαιμὰν δὲ πόλις τῆς Ἰδουμαίας, καὶ δαιδὰν ὠσαύτως, τῶν ἀπὸ Χεττούρας γενομένων τῶν πατριάρχων Ἀβραάμ, ἐπώνυμοι δὲ ἦσαν τῶν οὐκιστῶν. Ἐπισίαζε δὲ ἡ δαιδὰν τῇ Ἰδουμαίᾳ, καὶ συνεφώνησε. Οὕτω τὰ κατὰ τοὺτους προαγορεύσας, ἐπὶ τοῦ ἀλλοφύλου μεταφέρει τὴν πρόβησιν. Ἰδουμαῖοι γὰρ οὐκ ἄλλοφυλοι, τοῦ Ἰσαὰκ ὄντες ἠπάγονοι· οὔτε μὲν Ἀμμωνίται καὶ Μωαβίται, ἐκ τοῦ Ἀὐτ τοῦ γένους καταγοντες. Ἦσαν μὲν οὖν ἀλλοφύλοι καὶ Τύριοι καὶ Σι-*

VARIÆ LECTIONES.

• B παραλύσω. • B πολεμίων. • ἐκδ. ἐν μῆν. Des. in A. • ἀπ' αὐτ. Des. in A. • καὶ δαιδ. Des. in A. • μου. A addit, καὶ κατὰ τὸν θυμὸν μου. • B ἔργῳ. • Ἡσαῦ τῷ. Ex B suppl. • ὄντες. Ex B suppl.

δάνιοι, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες οἱ τούτων πλησιόχωροι· A tribui conjunctam habebant terram, et valde vicini διαφερόντως δὲ ἀλλοφύλους ἢ θεία καλεῖ· Γραφή Ἀσκαλωνίτας καὶ Γαζαίους, Γεθθαίους τε καὶ Ἀκαρωνίτας, καὶ Ἀζωτίους, ἐπειδὴ τῆ τοῦ Ἰούδα φυλῆ συνημμένην εἶχον τὴν γῆν, καὶ λίαν ἦσαν ὄμοροι, καὶ πλησιόχωροι. Λέγει τοίνυν καὶ τὰ τούτοις συμβησόμενα.

ε'-ιζ'. Τάδε λέγει Ἀδωναὶ Κύριος· Ἄνθ' ὧν ἐποίησαν οἱ ἀλλόφυλοι ἐν μηνίδι¹³, καὶ ἐξανέστησαν ἐκδικήσιν ἐπιχειροῦντες ἐξ ὅλης ψυχῆς¹⁴, τοῦ διαφθεῖραι¹⁵ κατ' ἐχθρὰν αἰώνιον. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἀδωναὶ Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐκτενῶ τὰς χεῖράς μου¹⁶ ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους, καὶ ἐξολοθρεύσω τοὺς Κρητᾶς, καὶ ἀπολώ τοὺς καταλοιποῦσάς τοὺς κατοικοῦντας τὴν παραλλίαν¹⁷. Καὶ ποιήσω εἰς αὐτοὺς ἐκδικήσεις μεγάλας ἐν ἐλεγχμῶσι θυμοῦ μου, καὶ ἐπιγνώσονται, ὅτι ἐγὼ Ἰδωνάι Κύριος, ἐν τῷ δοῦναι τὴν ἐκδικήσιν μου ἐπ' αὐτούς. Καὶ τούτοις ὁμοίως τοῖς Ἰουμαίοις μῆνιν ἐγκαλεῖ. Μνησικαχῆσαντες γὰρ, φησί, τῷ λαῷ μου, ὡς νενικηκότι καὶ τὴν οἰκίαν βασιλείαν κρατῶνanti, τὸν τῆς συμφορᾶς καιρὸν τιμωρίας καιρὸν ἐποίησαντο, καὶ ἐπαναστάντες μυρία διέθεσαν αὐτοῖς κακά· τούτου χάριν ἐγὼ δίκας αὐτοῦς τῆς μηνίδος πράξομαι, καὶ θεηλάτοις αὐτοῦς παραδώσω πληγαίς, καὶ σὺν τοῖς ἄρχουσι τοὺς ὑπηκόους διαφθερῶ, καὶ ἀφύκτοις αὐτοῦς ἐκδώσω κακοῖς· ἵνα δι' ὧν ὑπομένουσι τῆς ἐμῆς δεσποτείας ἐπιγνώσῃ τὴν δύναμιν. Ἡμεῖς δὲ μὴ ἀναμένωμεν διὰ τῆς τῶν κακῶν πείρας τὸν ἡμέτερον ἐπιγνώσῃ Δεσπότην· ἀλλὰ διὰ τῶν ἀενάων αὐτοῦ δωρεῶν δεξάμενοι τὴν ἐπίγνωσιν, εὐγνώμονες περὶ τὰς εὐεργεσίας γενώμεθα, καὶ φύγωμεν τῆς μηνίδος τὸ πάθος, τοὺς ὀλεθρίους τούτου μαθόντες καρπούς· καὶ τὴν ἀποστολικὴν φυλάξωμεν ἐντολήν, μὴ ἀναμένοντες τῆ λύπῃ τῆ κατ' ἀλλήλων ἐπιδῶναι τὸν ἥλιον· ἀλλὰ πρὸ τῶν ἐκείνου δυσμῶν τὴν ὄργην κατασθῆσωμεν. Οὕτω γὰρ καὶ τὴν καθ' ἡμῶν ὄργην τοῦ δικαίου χριστοῦ παύσομεν, καὶ τὴν ἐράσμιον ἐκείνην καὶ τριπόθητον εὐμένειαν καρπωσόμεθα· ἥς εἴη πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων¹⁸. Ἀμήν.

VERS. 15-17. *Hæc dicit Adonai Dominus : Eo quod fecerunt alienigenæ in ira, et suscitaverunt ultionem gaudentes ex tota anima, ut corrumpèrent secundum odium sempiternum. Idcirco hæc dicit Adonai Dominus : Ecce ego extendam manus meas super alienigenas, et exterminabo Cretenses, et perdam reliquos habitantes oram maritimam. Et faciam in ipsos ultiones magnas in redargutionibus furoris mei, et cognoscent me esse Adonai Dominum, cum B dederò ultionem meam super eos. His etiam æque ac Idumæis odium vitio vertit. Memores enim, inquit, injuriarum a populo meo acceptarum, quasi a victore et proprio regno potito, calamitatis tempus ultionis tempus fecerunt, et in eos invadentes innumeris malis eos affecere. Hac de causa ego pœnas odii ab illis exigam, et divinitus illis plagas indigam, et una cum principibus eos qui subjecti sunt illis interficiam, et in mala, quæ evadere nequeant, impellam, ut per ea quæ sustinerint mei domini jura cognoscant. Nos autem ne exspectemus, dum malorum experientia Dominum nostrum agnoscamus, sed ex perpetuis illius donis percepta cognitione, erga illius beneficia gratos nos præbeamus, ultionisque cupiditatem cognitis ipsius perniciosi fructibus evitemus, apostolicoque præcepto pareamus, haud exspectantes ut super mutuas offensas occidat sol, sed ante illius occasum iram sedemus. Ita enim Justii judicis contra nos iram mitigabimus, amabilique illa et optatissima benevolentia fruemur : cujus utinam compotes omnes simus gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri sit gloria, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.*

VARIÆ LECTIONES

¹³ ἐν μῆνι. A ἐκδικήσει. ¹⁴ ἐξ. ὄλ. ψ. A ἐκ ψυχῆς. ¹⁵ διαφθ. — αἰών. A ἐξαλείψαι ἕως αἰῶνος. B post διαφθεῖραι addit ἐκ ψυχῆς. ¹⁶ A ἐκτείνω τὴν χεῖρά μου. ¹⁷ A παραθαλασσίαν. ¹⁸ τῶν αἰώνων. Des. in B.

TOMOS IA'

LIBER UNDECIMUS.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

α, β. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ ἔτει, μὴ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων·

PATROL. GR. LXXXI.

D

CAPUT XXVI.

VERS. 1, 2. *Et factum est anno undecimo, primo (die) mensis, factum est verbum Domini ad me*

34

licens : Eo quod dixit Tyrus de Hierosolyma : Euge, A Ἄνθ' ὧν ¹⁰ εἶπε Σὺρ ¹⁰ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, ἔδγε, *contrita est, perit, gentes conversæ sunt ad me, quæ plena erat deserta fuit. Anno undecimo captivitalis Jechoniæ, regni vero Sedeciæ mense quarto, nono (die) mensis, a Babyloiiis Hierosolyma capta est. Paucis igitur diebus antequam caperetur, jubetur propheta contra Tyrum prophetica verba facere. Tyrus enim Sor incolarum lingua vocatur. ipsa autem lætata fuerat de obsidione Hierosolymæ, existimans fore ut, nobilissima illa urbe eversa, ipsa 890 in omnes finitimas gentes potiretur imperio.*

VERS. 3-6. Propterea hæc dicit Adonai Dominus : Ecce ego induco super Tyrum, et adducam super te gentes multas, sicut ascendit mare fluctibus suis : B *et diruent muros tuos. Destruent turres tuas, et ventilabo pulverem ejus ab ea, et dabo eam in lævem petram. Ezziccatio sagenarum erit in medio maris, quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus, et erit in prædam gentibus. Et filia ipsius in agro gladio interficientur, et cognoscent me esse Dominum. Per hæc Babyloiiorum cum exercitu projectionem ipsi minatur, atque, dirutis muris ipsam ita desertam fore, ut quibusdam lævibus lapidibus comparari possit, quibus explicare sagenas piscatores consuevere. Asserit item subjectas illi urbes et vicos eversum iri : has enim filias ejus nuncupat. Significat præterea utilitatem ex calamitatibus orituram, cum dicit :*

Cognoscent me esse Dominum. (VERS. 7, 8.) Quia hæc dicit Adonai Dominus : Ecce ego adduco super te, Tyrum, Nabuchodonosorem regem Babylonis ab Aquilone. Rex regum est, cum equis, et curribus, et equitibus, et congregatione gentium valde multarum. Iste filias tuas quæ in campo sunt gladio interficiet, et dabit super te propugnaculum, et circumædificabit te, et 891 ponet tibi vallum, et circumædificabit super te in circuitu, et vallum, et circumstantiam armorum, et lanceas suas contra te dabit. Propugnaculum vocat arces, quas invadentes hostes ædificare consueverunt, ut et quæ foris sunt prædentur, et rerum necessariarum inopia obsessos interimit. C *ircumædificare autem ea quæ extra ab hostibus ædificantur moenia nuncupat. Et addet, inquit, ad hanc ædificationem, vallum, et fossas, et aggeres, ut nemo exire audeat, et facile inde omnis generis tela conjici possint. Deinde subjicit :*

VARIE LECTIONES.

¹⁰ Ἄνθ' ὧν. Apud LXX præm. Ἰὲ ἀνθρώπου. ¹⁰ Ἄ Σὺρ. ¹⁰ ἀπ. — πρὸς μέ. *Hebr.* januæ populorum conversæ sunt ad me. ¹¹ ἡ πλ. *Hebr.* implebor. ¹¹ ἐνν. Ita ex B restituta est vera lectio, pro τετάρτη, ut hab. ed. prior. Conf. IV Reg. xxv, 2 juxta LXX, et Jerem. lvi, 6, 7. ¹² B αὐτῆ. ¹² ἐπ. ἐπὶ. A ἐπὶ σέ, juxta rec. lect. ¹³ καί. Hoc loco incipit vers. 4, apud O' et in *Hebr.* ¹³ σου. A Σὺρ, juxta rec. lect. ¹⁴ καθ. A καταβαλοῦσι, juxta rec. lect. ¹⁵ αὐτ. Des. in A. ¹⁵ λέλ. A præm. Κύριος. ¹⁶ B αὐτήν. ¹⁶ A ἐπάγω, juxta rec. lect. ¹⁷ καὶ ἀγωγ. B συναγωγῆς, omisso καί, quod præm. in A. ¹⁸ σέ — περίοιχ. A habet tantum, καὶ ποιήσει. Lectio quam exhibet textus, consentit cum Ald. et Compl. ¹⁸ σπ. B præm. τῆ. ¹⁹ παντ. B præm. τά.

Γ'-ς'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος : Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ ¹¹ Σὺρ, καὶ ἀράξω ἐπὶ σέ *B* ἔθνη πολλὰ, ὡς ἀναβῆναι ἡ θάλασσα τοῖς κύμασιν αὐτῆς, καὶ ¹² καταβαλοῦσι τὰ τεῖχη σου ¹³ Καὶ καθελοῦσι ¹⁴ τοὺς πύργους σου, καὶ λιμῆσω τὸν χοῦν αὐτῆς ἀπ' αὐτῆς, καὶ δώσω αὐτήν ¹⁵ εἰς λεωπετρίαν. *Ψυγμὸς σαγητῶν ἔσται ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης, ὅτι ἐγὼ λελάληκα ¹⁶, λέγει Ἄδωναι Κύριος, καὶ ἔσται εἰς προνομήν τοῖς ἔθνεσι καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς αἱ ἐν τῷ πεδίῳ μαχαίρα ἀναιρεθίσονται, καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Τὴν τῶν Βαβυλωνίων αὐτῆ ¹⁷ στρατείαν ἀπειλεῖ διὰ τούτων · λέγει δὲ, καὶ τοὺς περιβόλους αὐτῆς καταλυθήσονται, καὶ ἔρημον αὐτὴν γενήσονται, ὥστε τοικέναι πέτραις τισὶ λελαις, αἷς τὰς σαγήνας ἐξαπλοῦν εἰώθασιν οἱ ἄλλοι. Λέγει δὲ καὶ τὰς ὑπὸ αὐτῆ πόλεις καὶ κώμας ἀναστάτους ἔσεσθαι · ταύτας γὰρ θυγατέρας αὐτῆς ὀνομάζει. Σημαίνει δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν συμφορῶν κέρδος·*

Ζ', η'. Γνώσονται γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐγὼ Κύριος. *"Οτι τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος · Ἰδοὺ ἐγὼ ἀγω ¹¹ ἐπὶ σέ, Σὺρ, τὸν Ναβουχοδονόσορ βασιλέω Βαβυλῶνος ἀπὸ τοῦ βορρᾶ · βασιλεὺς βασιλέων ἔστι, μεθ' ἱππῶν καὶ ἀρμάτων, καὶ ἱππέων, καὶ ἀγωγῆς ¹² ἔθνων πολλῶν σφόδρα. Οὗτος τὰς θυγατέρας σου τὰς ἐν τῷ πεδίῳ μαχαίρα ἀνελεῖ, καὶ δώσει ἐπὶ σέ προφυλακῆν, καὶ περιοικοδομήσει σε ¹³, καὶ βυλεῖ σοι τάφρον, καὶ περιοικοδομήσει ἐπὶ σέ κύκλῳ χάρακα, καὶ περιστασιν δπλατ, καὶ τὰς λόγχας αὐτοῦ ἀπέναντί σου δώσει. — Προφυλακῆν καλεῖ τὸ ὀρητήριον, ὥστε καὶ τὰ ἐξω ληξέσθαι, καὶ σπίνει ¹⁴ τῶν ἀναγκαίων τοὺς πολιορκουμένους φθειρεσθαι · περιοικοδομεῖν δὲ τὰ οἰκοδομούμενα ἐξωθεν ὑπὸ τῶν πολεμίων τεῖχη καλεῖ. Προσθήσει δὲ, φησὶ, τῇ περιτειγίσει ταύτῃ χαρὰ κώματα, καὶ τάφρους, καὶ χώματα, ὥστε μηδένα μὲν ἐξίεναι τολμᾶν, ῥαδίως δὲ παντοδαπὰ ¹⁵ ἀκοντίζεσθαι βέλη. Εἶτα ἐπάγει ·*

θ'·ιθ'. Τὰ τείχη σου, καὶ τοὺς πύργους σου ἀκαθελεῖ ἐν τοῖς ὅπλοις³⁶ αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἱππῶν³⁷ αὐτοῦ κατακαλύψει σε ὁ κοριοπέδς αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τῆς φωνῆς τῶν ἱππέων αὐτοῦ, καὶ τῶν τροχῶν τῶν ἀρμάτων αὐτοῦ, σεισθήσεται τὰ τείχη σου, εἰσπορευομένου αὐτοῦ τὰς πύλας σου, ὡς εἰσπορευομένου³⁸ εἰς πόλιν ἐκ πεδίου. Ἐν ταῖς ἐπλαῖς τῶν ἱππῶν αὐτοῦ καταπιτήσουσι πάσας τὰς πλατείας σου· τὸν λαόν σου μαχαίρα ἀνελεῖ, καὶ τὴν ὑπόστασιν³⁹ τῆς ἰσχύος σου ἐπὶ τὴν γῆν κατάξει. Καὶ προνομήσει τὴν δύναμιν σου, καὶ σκυλεύσει τὰ ὑπάρχοντά σου, καὶ καταβαλεῖ τὰ τείχη σου, καὶ τοὺς οἴκους σου τοὺς ἐπιθυμητοὺς καθελεῖ⁴⁰, καὶ τοὺς λίθους σου, καὶ τὰ ξύλα σου, καὶ τὸν χοῦν σου εἰς μέσον τῆς θαλάσσης ἐμβαλεῖ. Καὶ καταλύσει⁴¹ τὸ πλῆθος τῶν μουσικῶν σου, καὶ ἡ φωνὴ τῶν ψαλτηρίων σου οὐ μὴ ἀκουσθῆτι. Καὶ δώσω σε εἰς⁴² λεωπετρίαν, ψυγμὸς σαγγῶν ἔσθῃ, καὶ οὐ μὴ οἰκοδομηθῆς ἔτι, ὅτι ἐγὼ λέλαλθα⁴³, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἄληθῆ, φησὶ, πάντα τὰ ὑπ' ἐμοῦ προαγορευόμενα. Ὡς ἀψευδῆ τοίνυν δέξαι τὴν πρόβησιν, ὅτι καὶ τὰ τείχη σου καθελοῦσιν οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ τὰς οἰκίας σου καταλύσαντες τὰς πλησιαζούσας, αὐτὰς ἐκ τῶν λίθων ἐμπλήσουσι· τοσούτος δὲ ἔσται τῶν ἱππῶν καὶ τῶν ἀρμάτων ὁ χτύπος, ὡς δοκεῖν σεισμῷ τινι κατασεῖσθαι τὴν πόλιν. Καὶ τὰ ὑπάρχοντά σου ληΐσονται, τοὺς δὲ οἰκήτοράς σου ἐξανδραποδίσουσι· τσαυτὴ δὲ καταλήψεται ἐρημία, ὡς ἐν σοὶ τοὺς ἀλίεας ζηραίνειν τὰς βραχεῖσας σαγγῆνας, καὶ ἀπερ ποιεῖν εἰώθασιν ἐν ταῖς λελαῖς πέτραις, ταῖς τῆ θαλάττης πλησιαζούσαις, τοῦτο ἐν σοὶ διὰ τὴν πολλὴν ἐρημίαν ποιήσουσι. Τὸ δὲ, « οὐκ ἔτι οὐ μὴ οἰκοδομηθῆσθαι. » ἐκ τῆς τοῦ μακαρίου Ἡσαίου τοῦ προφήτου μαθησόμεθα προφητείας. Κάκεινος γὰρ ὁ προφήτης λυπηρὰ τῆ Τύριω προσέειπεν, ἀλλὰ χρόνῳ τινὶ ρητῶν τὰ λυπηρὰ περιώρισε· « Καταλειφθήσεται γὰρ, φησὶ, Τύρος ἐβδομήκοντα ἔτη, ὡς χρόνον βασιλείως ἑνὸς, ὡς χρόνον ἀνθρώπου· καὶ ἔσται, μετὰ τὰ ἐβδομήκοντα ἔτη ἐπισκοπὴν ποιήσει ὁ θεὸς Τύρου, καὶ πάλιν ἀποκατασταθήσεται εἰς τὸ ἀρχαῖον, καὶ ἔσται ἐμπόριον πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς οἰκουμένης ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, καὶ ἔσται ἡ ἐμπορία αὐτῆς ἅγια τῷ Κυρίῳ, » καὶ τὰ ἔξῃς. Τὸ τοίνυν, « οὐ μὴ οἰκοδομηθῆσεται, » τὴν τῶν τρώων μεταβολὴν αἰνέτεται· ὅτι κατὰ τὴν προτέραν ἀσέθειαν οὐκ οἰκοδομηθήσεται, ἀλλ' ἑτέραν καὶ ἀντικρὺς ἐναντίαν οἰκοδομηθήσεται, ἥτις, κατὰ τὴν τυρεὶ τὰ πράγματα, καὶ ἡ νῦν κρατοῦσα εὐσέθεια. Ἀπὸ γὰρ τῆς προτέρας δεισδαιμονίας καὶ τῆς περὶ τῆς θεογνωσίας ἐδέξατο φῶς

VERS. 9-14. Muros tuos, et turres tuas destruet armis suis. Ob multitudinem equorum ejus operiet te pulvis eorum, a sonitu equitum ejus, et rotarum currum ipsius, commovebuntur muri tui, ingrediente illo portas tuas tanquam ingrediente in urbem de campo. Ungulis equorum suorum conculcabunt omnes plateas tuas : populum tuum gladio interficiet, et substantiam roboris tui in terram deducet. Et deprædabitur potentiam tuam, et spoliabit facultates tuas, et destruet muros tuos, et domos tuas desiderabiles evertet, et lapides tuos, et ligna tua, et pulverem tuum in medium maris injiciet. Et dissolviet multitudinem musicorum tuorum, et vox psalteriorum tuorum non audietur amplius. Et dabo te in lævem petram : exsiccatio sagenarum eris, et non 892 ædificaberis amplius, quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus. Vera, inquit, omnia sunt quæ a me prædicuntur. Igitur ut a menacio vacuum excipe prædictionem ; nam muros tuos diruent Babylonii, et domos tuas evertent, quæ illis propinquæ sunt, lapidibus complebunt : tantusque erit equorum et currum strepitus, ut videatur quodam veluti terræ motu urbs commoveri. Et facultates tuas diripient, et incolas tuos redigent in servitutem : tantaque solitudine occupaberis, ut in te piscatores sagenas manufactas exsiccet, et quæ in lævibus saxis mari propinquis facere consueverunt, ea in te præ multa solitudine facturi sint. Illud autem, « non amplius ædificaberis, » ex beati Isaiaë prophetæ propheta cognoscemus. Etenim propheta ille itidem calamitates Tyro vaticinatus est, verum tempore quodam definito miserias circumscipit. « Derelinquetur enim Tyrus, inquit, septuaginta annis, sicut tempus regis unius, sicut tempus hominis. Et erit, post septuaginta annos visitationem Tyri faciet Deus, et rursus restituetur in antiquum, et erit emporium omnibus regnis orbis terræ, super faciem totius terræ : et erit negotiatio ejus sancta Domino, » et quæ sequuntur. Illud igitur, « non ædificabitur, » morum innuit mutationem : quia secundum pristinam impietatem non ædificabitur, sed aliam et aperte contrariam ædificationem nanciscetur, quæ secundum prophetam Isaiam sancta erit Domino. Et res testantur, atque ea D quæ nunc viget pietas. 893 A pristina enim superstitione et errore circa idola, ad Deum conversa, divinæ cognitionis lumen excepit.

προφήτην Ἡσαίαν, ἅγια ἔσται τῷ Κυρίῳ. Καὶ μαρτυρεῖται ὅτι κατὰ τὴν προτέραν ἀσέθειαν οὐκ οἰκοδομηθήσεται, ἀλλ' ἑτέραν καὶ ἀντικρὺς ἐναντίαν οἰκοδομηθήσεται, ἥτις, κατὰ τὴν τυρεὶ τὰ πράγματα, καὶ ἡ νῦν κρατοῦσα εὐσέθεια. Ἀπὸ γὰρ τῆς προτέρας δεισδαιμονίας καὶ τῆς περὶ τῆς θεογνωσίας ἐδέξατο φῶς

VERS. 15, 16. Quia hæc dicit Dominus Tyro : Nonne a voce ruinæ tuæ, cum gemuerint vulnerati

° isa. xxiii, 15, 17, 18.

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ καθ. — ἔπλ. Α καταβαλεῖ ἐν ταῖς μαχαίραις. ³⁷ ἱππ. Β ὅπλων, ascripta tamen lect. altera. ³⁸ Α εἰσπορευόμενος. *Hebr.* tanquam per introitus urbis disruptæ. ³⁹ τὴν ὑπόστ. *Hebr.* statuas. ⁴⁰ καθ. *Des.* in Α. ⁴¹ Α καταλύσει. ⁴² εἰς. *Des.* in Α. ⁴³ λέλ. Α πρæm. Κύριος. ⁴⁴ Μή. *Des.* in Α. ⁴⁵ φων. Α πρæm. τῆς. ⁴⁶ ἐν — τραυμ. σου. *Des.* in Α.

tui, cum interfecti fuerint gladiis in medio tui, comovebuntur insulæ? Et descendunt de thronis suis omnes principes gentium maris, et auferent mitras de capitibus suis, et vestimento suo vario exuentur? stupore stupebunt, super terram sedebunt, et verebuntur perditionem suam, et suspirabunt super te?

Illustris fuit Tyrus a principio, non in Asia tantum, sed etiam in Europa: necessario igitur, quæ ei accidit calamitas, innotuit. Hac autem percepta, inquit, qui in insulis habitant, perterrebuntur, et eorum reges præ tristitia et mœrore etiam diademata non imponent capiti (hæc enim mitras vocavit), et sumptuosa deposita veste, lugubrem habitum assumunt, eadem se passuros existimantes: quod significavit, cum dixit: « Et verebuntur perditionem suam. » Atque ita illos cruciabit malorum tuorum nuntius, ut etiam lamentum super te facturi et dicturi sint:

« Καὶ φοβηθήσονται τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν. » ὅτι καὶ θρηνον ἐπὶ σοὶ λήφονται, καὶ ἐροῦσι:

VERS. 17, 18. Quomodo periisti, et eversa es ex mari, civitas laudabilis, quæ fuit fortis in mari, ipsa et inhabitantes **894** eam? quæ injecit timorem sui omnibus habitantibus in ea. Et verebuntur insulæ a die ruinæ tuæ, et turbabuntur insulæ a potestate tua in mari. Reputantes, inquit, pristinam tuam potestatem, et calamitatem, quæ te nunc corripuit, conspicientes, te quidem lamentis prosequuntur, urbem olim nobilissimam ac celeberrimam, ob res vero suas ipsi solliciti erunt, veriti, ne in eadem incidant mala.

VERS. 19, 20. Quia hæc dicit Adonai Dominus: Cum dederō te urbem desolatam, sicut urbes quæ non habitabuntur, cum reduxero ego super te abyssum, et cooperiet te aqua multa. Et deducam te ad descendentes in puteum, ad populum sæculi, et collocabo te in profunda terræ, sicut solitudinem æternam, cum descendentibus in foveam, ut non habiteris, neque resurgas super terram vitæ. Abyssum vocavit Babylonii exercitum propter multitudinem. Cum enim ipsa quoque circumflua sit, et ampla insula, et tota intus in mari sita, unum a terra editum habens, congrua usus est translatione, aquam multam et abyssum vocans hostium copias. Illud autem, « deducam ad descendentes in foveam ad populum sæculi, » mortem significat, cui omnes obnoxii in hoc ævo fuerunt, quicunque e vita decesserunt. Populum igitur sæculi mortuos nominavit. Illud vero, « neque resurgas super terram vitæ, » id quod in psalmis habetur declarat: « Ideo non **895** resurgent impii in iudicio, neque pec-

Α στενάξει τραυματίας σου, ἐν τῷ ἀναισθηταί μαχαίραις ⁸⁷ ἐν μέσῳ σου, σεισθήσονται αἱ νῆσοι, καὶ καταθήσονται ἀπὸ ⁸⁸ τῶν θρόνων αὐτῶν πάντες ἄρχοντες ⁸⁹ τῶν ἐθνῶν τῆς θαλάσσης, καὶ ἀρσελῶνται τῆς ⁹⁰ μίτρας ἀπὸ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν, καὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτῶν τὸν ποικίλον ἐκδύσονται; ἐκστῶσι ἐκστήσονται, ἐπὶ γῆν καθιῶνται ⁹¹, καὶ φοβηθήσονται τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν ⁹², καὶ στενάξουσιν ἐπὶ σέ; Ἐπίσημος ἦν ἡ Τύρος ἀνέκαθεν, οὐκ ἐν τῇ Ἀσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ· ἀναγκαίως τοίνυν καὶ ἡ προσπεσοῦσα αὐτῇ συμφορὰ γνώριμος ἐγένετο. Ταύτην δὲ, φησί, μαθόντες οἱ τὰς νήσους οἰκοῦντες ἐκδειματωθήσονται, καὶ οἱ τούτων δὲ βασιλεῖς ἐξ ἀθυμίας καὶ ἀχθῆδόνος, καὶ τῶν διαδημάτων τὰς κεφαλὰς γυμνώσουσι· ταῦτα **B** γὰρ μίτρας ἐκάλεσε· καὶ τὴν πολυτελεῖ ἐσθῆτα ἐκδύσονται, καὶ πένθιμον ἀναλήφονται σχῆμα, τὰ αὐτὰ πείσασθαι προσδοκῶντες. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρηκῶς, ὅτι αὐτοὺς ἀνιάσει ἡ τῶν σῶν κακῶν ἀγγελία,

ἰζ', ιη'. Πῶς ἀπώλου, καὶ κατελύθης ⁹³ ἐκ θαλάσσης, ἡ πόλις ἡ ἐπαυταιετή, ἥτις ἐγενήθη ἰσχυρὰ ἐν τῇ θαλάσῃ, αὐτὴ, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτήν; ἡ δοῦσα τὸν φόβον αὐτῆς πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. Καὶ φοβηθήσονται ⁹⁴ αἱ νῆσοι ἀφ' ἡμέρας πτώσεώς σου, καὶ ταραχθήσονται αἱ νῆσοι ἀπὸ τῆς ἐξουσίας ⁹⁵ σου ἐν τῇ θαλάσῃ ⁹⁶. Λογίζεμενοι, φησί, τὴν προτέραν ἐξουσίαν σου, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος καταλαβοῦσάν σε συμφορὰν θεωροῦντες, σὲ μὲν θρηνήσουσι τὴν πάλαι πολυθρύλλητον καὶ περιβόητον· τὰ δὲ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς μεριμνήσουσι, δεδοκότες μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπέσωσιν.

ιθ', κ'. Ὅτι τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Ὅταν δῶ σε πόλιν ἠρημωμένην, ὡς τὰς πόλεις τὰς μὴ κατοικηθησομένας, ἐν τῷ ἀναγαγεῖν με ἐπὶ σέ τὴν ἄβυσσον, καὶ καλύψει ⁹⁷ σε ὕδωρ πολί'. Καὶ καταβιάσω σε πρὸς τοὺς καταβαίνοντας εἰς βόθρον, πρὸς λαὸν αἰῶνος, καὶ κατοικίω σε εἰς βάθη τῆς γῆς, ὡς ἔρημον αἰῶνων μετὰ καταβαίνόντων εἰς βόθρον, ὅπως μὴ κατοικηθῆς, μηδὲ ⁹⁸ ἀναστῆς ⁹⁹ ἐπὶ γῆν ζωῆς. — Ἄβυσσον ἐκάλεσε τοῦ Βαβυλωνίου τὴν στρατείαν διὰ τὸ πλῆθος. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτὴ περιβόητος ἐστὶ, καὶ νῆσος ἐμπερής, πᾶσα μὲν ἔνδον ἐν τῇ θαλάττῃ κειμένη, μίαν δὲ ἀπὸ γῆς εἰσοδὸν ἔχουσα, ἀρμολίως ἐχρήσατο τῇ τροπῇ, ὕδωρ πολί' καὶ ἄβυσσον καλέσας τῶν πολεμίων τὸ πλῆθος. Τὸ δὲ, « καταβιάσω πρὸς τοὺς καταβαίνοντας εἰς βόθρον πρὸς λαὸν αἰῶνος, » τὸν θάνατον σημαίνει, ὅτι ὅν τελοῦσιν ἄπαντες ¹⁰⁰ τὸν παρόντα αἰῶνα οἱ τὸν βίον ἐπεξίοντες ¹⁰¹. Λαὸν τοίνυν αἰῶνος τοὺς νεκροὺς ὠνόμασε. Τὸ δὲ, « μὴ ἀναστῆς ἐπὶ γῆν ζωῆς, » τὸ ψαλλικὸν ἐκεῖνο δηλοῖ· Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται:

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ ἄν. μαχ. Α σπᾶσαι μάχαιραν. ⁸⁸ ἀπό. Α ἐκ. ⁸⁹ ἄρχ. Α et Β præm. of. ⁹⁰ τὰς—κεφ. αὐτ. Hebr. pallia sua. ⁹¹ γ. καθ. Α τὴν γῆν καθιῶνται. ⁹² φοβ. τ. ἀπώλ. αὐτ. Hebr. trepidabunt singulis momentis. ⁹³ x. κατ. Hebr. quæ inhabitata eras. ⁹⁴ φοβ. Hebr. trepidabunt. ⁹⁵ ἐξουσ. Ita B, sed Α habet ἐξουσ. ut Ald. ⁹⁶ ἐν τ. θαλ. In Α et Β ponitur ante ἀπὸ τ. ἐξ. σου. ⁹⁷ Α καταψύξει. ⁹⁸ μηδὲ—ζωῆς Hebr. (tu quam) constitueram decus in terra viventium. ⁹⁹ Α ἀνασταθῆς. ¹⁰⁰ Β ἄπαντα. ¹⁰¹ Β ἀναστῶντες.

ἀσεβεις ἐν χρῆσει, οὐδὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν βουλή δικαίων. » A catores in consilio justorum r. » Cumque impii fuerint, qui eo tempore Tyrum incoluerat, in terram vitæ non resurgent, quam beatus David viventium nominat regionem. « Quia eripuit, inquit, animam meam e morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu, ut placeam coram Domino in regione viventium q. » Et Dominus in sacris Evangeliiis hanc facit divisionem. « Hi enim resurgent, inquit, in vitam æternam, et hi in prænam et dedecus sempiternum r. » Minatur igitur iis quoque impiis, qui tunc Tyrum incolebant, non solum Babylonii adventum et futuram per illum perniciem, sed etiam in futura vita tristes cruciatus et molestias. Quid enim tristius, quam super terram vitæ non resurgere? His adjicit :

γῆν ζωῆς; Τούτοις ἐπάγει :

κα'. Ἀπωλεία⁶⁶ σε δώσω, καὶ οὐχ ὑπάρξεις εἰ, καὶ ζητηθῆσιν, καὶ οὐχ εὐρεθῆσιν εἰς τὸν αἰῶνα, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Ἄπαντες οἱ θεοὶ προφηταὶ καὶ οἱ ἱεροὶ ἀπόστολοι τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἔζηώθησαν· οὐ τοίνυν ἀλλήλοισ ἐναντία φθέγγονται· πνεῦμα γὰρ ἀληθείας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ δὲ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος οἱ θεοὶ ἔζηώθησαν προφηταὶ, καὶ ἀληθείας πνεῦμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, σύμφωνα τῶν μακαρίων προφητῶν τὰ θεσπίσματα. Κἂν εὐρωμέν περιωρεσμένην τῆς Τύρου τὴν ἐρημίαν παρὰ τῷ προφήτῃ Ἡσαΐα, καὶ ἀκούσωμεν τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ λέγοντος τῇ Τύρῳ· Ζητηθῆσιν, καὶ οὐχ εὐρεθῆσιν εἰς τὸν αἰῶνα, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· οὐ διαφωνεῖν φήσομεν τοὺς προφήτας, ἀλλ' ἐκ τῶν τῆς Γραφῆς ἰδιωμάτων τὸ ζητούμενον λύσομεν. Οἶδε γὰρ πολλάκις καὶ τὸν ἄλγιν χρόνον αἰῶνα καλεῖν ἢ θεὰ Γραφή. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ εἰρημένον· « Ὁ αἰὼν ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου. » Καὶ μὴν ὁ αὐτὸς φησιν· « Αἱ ἡμέραι τῶν ἑτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἔδομήκοντα ἔτη, ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις, ὀγδοήκοντα ἔτη, καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν κόπος καὶ πόνος. » Καὶ τοσοῦτον τοίνυν εἰδὼς τὸν ἀνθρώπινον βίον, αἰῶνα τοῦτον ὠνόμασε. Τὸ οὖν, « Οὐχ εὐρεθῆσιν εἰς τὸν αἰῶνα, » τούτέστιν, εἰς τὸν ὀρισθέντα σοι⁶⁷ τῆς ἐρημίας αἰῶνα· ὠρίσθη δὲ αὐτῇ ἑβδομηκονταετίας χρόνος· διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου. Εἰ δὲ καὶ πνευματικώτερον τις βουλευθῆναι νοῆσαι τὸ χωρίον, εὐρήσει καὶ οὕτως ἀληθῆ τὴν προφητείαν. Ἐὰν γὰρ τις ἐπιζητήσῃ τὴν Τύρον, οὐχ εὐρήσει ἐκείνην τὴν προτέραν· ἐκείνη μὲν γὰρ ἦν⁶⁸ δυσσεβής· ἡ δὲ μετ' ἐκείνην τὴν ἐρημωθεῖσαν ἀνοθήσασα καὶ ἀναθηλῆσασα, εὐσεβῆς ὁράται, τῷ τῆς θεογονίας καταναζομένη φωτί. Ἐφε οὖν κατὰ τὸ βῆτὸν βούλεται τις νοῆσαι τὴν προφητείαν, εὐρήσει αἰῶνα ἑνομαζόμενον τὸν ὀρισθέντα αὐτῇ χρόνον· ἔφε εἰς τὸ

VERS. 21. *Perditioni te dabo, et non eris amplius, et quæreris, neque inuenieris in sæculum, dicit Adonai Dominus.* Omnes divini prophetæ sacrique apostoli eundem Spiritum perceperunt. Non igitur ea quæ inter se discrepant, loquuntur : spiritus enim veritatis Spiritus sanctus est. Quod si eodem spiritu divini prophetæ dignati sunt, et spiritus veritatis Spiritus sanctus est, inter se prophetarum oracula consentiunt. Et quamvis inveniamus delinitam Tyri solitudinem apud Isaiam prophetam, et audiamus prophetam Ezechielem, cum Tyro dicit : « Quæreris, neque inuenieris in sæculum, dicit Adonai Dominus ; » non tamen **896** discrepare inter se prophetas asseremus, sed juxta idiomata Scripturæ, id quod quæritur explicabimus. Consuevit enim divina Scriptura etiam breve tempus sæculum vocare. Tale est illud quod a beato Davide dictum est : « Sæculum nostrum in illuminatione vultus tui ». » Et idem insuper : « Dies, inquit, annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni, si autem in summâ potestate fuerint, octoginta anni, et quod amplius est eorum, labor est et dolor t. » Tantam igitur cum nosset humanam vitam, sæculum eam nominavit. Ergo illud : « Non inuenieris in sæculum » idem est ac, in tempus solitudinis tibi definitum : definitum autem ipsi fuit septuaginta annorum tempus per Isaiam prophetam. Quod si quis hunc locum magis secundum spiritum velit intelligere, sic quoque veram comperiet prophetiam. Si quis enim quæsierit Tyrum, non inueniet illam priorem : illa enim impia fuit ; quæ vero post illam desertam floruit ac germinavit, pia conspicitur divinæ cognitionis lumine illustrata. Sive igitur secundum id quod dictum est velint aliquis prophetiam intelligere, comperiet sæculum nomina-

^p Psal. i, 5. ^q Psal. cxiv, 8, 9. ^r Joan. v, 29 ; coll. Matth. xxv, 46. ^s Psal. lxxxix, 8. ^t ibid. 10.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ Supra, i, 1, p. 1419, ἐξείλετο. ⁶⁷ ἐκ τῶν. B ἀπό. Ita quoque supra, i, c. ⁶⁸ τ. εὐαρ. Supra, i, c. Εὐαρεστήσω. ⁶⁹ μ. τ. ὁσ. ζωῆς. B ἀσεβειῶν συζῶσιν. ⁷⁰ Ἄ Ἀπόλειαν, juxta rec. lect. ⁷¹ σοι. Ex B suppl. ⁷² ἦν. Ita B, sed ed. prior hab. ἦ.

tium tempus ipsi definitum : sive in inferiora velit A βάθος τις βούλεται καταδύναι, εὐρήσει πάλιν τὴν
aliquis penetrare, reperiet rursus Tyrum non illam Τύρον οὐκ ἐκεῖνην οὖσαν τὴν Τύρον, ἀλλ' ἀντικρυς
Tyrum esse, sed illi omnino contrarium. ἐναντίαν ἐκεῖνην. 4

CAPUT XXVII.

VERS. 1-3. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Et tu, filii hominis, institue super Tyrum planctum. Et dices Tyro habitanti in introitu maris, emporio populorum ab insulis multis.* Clementiæ Dei bonitatisque exsuperantiam significant 897 ea quæ dicta sunt. Docet autem nos hæc oratio, si peccantibus correctionem quamdam adhibemus, non ex odio aliquo aut inimicitia id facere, sed commiserantes et admodum dolentes. Etenim ipse jure et justissime judicans, prophetæ præcipit, ut ob civitatem punitam lamentetur declarans, qua animi affectione illam puniret.

Hæc dicit Adonai Dominus Tyro : Tu dixisti : Ego circumdedi mihi, ipsi decorem meum. (VERS. 4.) *In corde maris ipsi Beelim.* His ingrati ejus animi vitium redarguit et superbiam, quæ a Deo acceptis decoris occasionibus, ingrata erga bonorum largitorem fuit, propriæque sapientiæ ac viribus suis bonorum suorum ascripsit abundantiam : quam item *Beelim* attribuit. Ita autem idola nuncupat sacra Scriptura. Duplex igitur fuit impietas. Non enim solum bonorum datorem ignoravit, sed etiam C
lis qui prorsus imbecilles sunt, et ne pulchritudinem quidem quæ sensu percipitur, sibi vindicare possunt, eorum subministrationem assignare ausa est. Deinde narrat, quot et qualia dona perceperit, et ex quot gentibus ipsi abundantiam occasione adducerentur.

VERS. 5, 6. *Filii tui circumdederunt tibi pulchritudinem. Cedrus ex Sanir edificata est tibi, ianix tabularum cyparissi ex Libano captæ sunt. Ut facerent malos abiegnos, ex Basanitide fecerunt remos tuos.* Hi montes 898 diversa ligna producant. Enumerat igitur, quæ undique ipsi afferebantur : et malos, inquit, a Libano excisos comportabas, et a Basanitide remos, et ædificia a Sanir. His adjicit : « *Templa tua fecerunt ex ebone, domos nemorosas ab insulis Chettiim.* » Pro *templa tua* alii interpretes* cornu tuum posuerunt, ut iis quæ ante dicta sunt responderet : malum enim et remos antenna D
quoque consequitur. Quod si autem de idolis quoque dictum sit, a ratione non abhorret. Eburnea enim idola, inquit, construxit, et « *domos nemorosas,* » id est, tabulis contextas : ita enim Aquila interpretatus est. Declarans autem, quam pretiosa essent ligna illa, eorum quoque loca significavit. Hæc enim afferebas, inquit, ab insulis Chettiim. Chettiim vero Græcas insulas appellat. Etenim per Jeremiam Deus ait : « *Transite ad insulas Chet-*

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

α'-γ'. *Και ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς μὲν, λέγων · Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, λάβε ἐπὶ Σὺρ θρήνον. Καὶ ἐρεῖς τῇ Σὺρ, τῇ κατοικοῦσῃ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τῆς θαλάσσης, τῷ ἐμπορίῳ τῶν λαῶν ἀπὸ νῆσων πολλῶν.* Φιλανθρωπίας Θεοῦ καὶ ἀγαθότητος ὑπερβολὴν σημαίνει τὰ εἰρημένα. Διδάσκει δὲ καὶ 899 ἡμᾶς ὁ λόγος, παιδεῖαν τινὰ τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπιφέροντας, μὴ δυσμενεῖα τινα καὶ ἀπεσχεῖα κεκρημένους τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ συμπάσχοντας καὶ λίαν ὀδυνωμένους 90. Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐνόδικος καὶ μάλα δικαίως δικάζων, θρηνεῖν τῷ προφήτῃ τὴν κολαζομένην παρακελεύεται πόλιν · παραδηλῶν τὴν διάθεσιν, ἥ κεκρημένος ἐκόλαζε.

Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τῇ Σὺρ · Σὺ εἶπας · Ἐγὼ περιέθηκα ἐμαυτῇ κάλλος μου 91. (δ.) Ἐν 92 καρδίᾳ θαλάσσης τῷ Βελεῖμ 93. Τὸ ἀγνώμον αὐτῆς διὰ τούτων ἐλέγχει καὶ ὑπερήφανον · παρὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ δεξαμένη τῆς εὐπρεπειας τὰς ἀφορμάς, ἀχάριστος μὲν περὶ τὸν χορηγὸν τῶν ἀγαθῶν ἐγένετο · τῇ οικείᾳ δὲ σοφίᾳ καὶ δυνάμει ἐπέγραψε τὴν προσγενομένην αὐτῇ τῶν ἀγαθῶν ἀφθονίαν · ἀντιθεῖ δὲ ταύτην καὶ τῷ Βελεῖμ · οὕτω δὲ τὰ εἰδωλα ἢ θεία προσαγορεύει Γραφή. Διπλῆ τοίνυν ἡ ἀσέβεια · οὐ γὰρ μόνον ἠγνόησε τὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς παντελῶς ἀδρανέσι, καὶ οὐδὲ ἑαυτοῖς περιθεῖναι τὸ ἀσθητὸν δυνάμενος κάλλος, ἀναθεῖναι τούτων τὴν χορηγίαν τετόλμηκεν. Εἶτα διηγείται ὅσων καὶ οἷων ἀπήλαυσε δωρεῶν, καὶ ἐκ πόσων ἐθνῶν αὐτῇ προσεφέροντο τῆς εὐπορίας αἱ ἀφορμαί.

ε', ζ'. *Οἱ υἱοὶ 94 σου περιέθηκάν σοι κάλλος. Κέδρος 95 ἐκ Σανειρ ὠκοδομήθη σοι, ταινίαι σανίδων κυπαρίσσου 96 ἐκ τοῦ Λιβάνου ἐλίθησαν.* Τοῦ ποιῆσαι ἱστοῦς ἐλατίνους 97, ἐκ τῆς Βασανίτιδος ἐποίησαν τὰς κώπας σου. Ὅρη ταῦτά ἐστι διαφόρων ξύλων γεννητικά. Ἀπαριθμεῖται τοίνυν τὰ πάντοθεν αὐτῇ προσφερόμενα, καὶ ὅτι τοὺς μὲν ἱστοῦς ἀπὸ τοῦ Λιβάνου τέμνουσα μετεκόμισες · τὰς δὲ κώπας ἀπὸ τῆς Βασανίτιδος · τὰς δὲ οἰκοδομίας ἀπὸ τοῦ Σανειρ. Τούτοις ἐπάγει · « *Τὰ ἱερά 98 σου ἐποίησαν ἐξ ἐλέφαντος, οἰκους ἀλώδεις 99 ἀπὸ νήσων τῶν Χεττιεῖμ.* » Ἄντι δὲ τοῦ, *τὰ ἱερά σου,* οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταὶ τὸ *κέρας σου* θεθεῖκασι, κατὰ τῶν προειρημένων ἀκολουθίαν · τῷ γὰρ ἱστῷ καὶ ταῖς κώπαις, καὶ τὸ κέρας ἀκολουθεῖ. Εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν εἰδῶλων ῥηθεῖη, οὐδὲν ἀπεικός. Ἐλεφάντινα γὰρ, φησὶ, κατεσκευάζεν εἰδωλα, καὶ « *οἰκους ἀλώδεις,* » τουτέστι, σανίσι κεκαλυμμένους · οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἀκύλας ἠρμήνευσε. Τὸ δὲ τίμιον τῶν ξύλων περαδηλῶν, καὶ τοὺς τούτων ἐσῆμανε τόπους · « *Ἐφερρες γὰρ ταῦτα, φησὶν, ἀπὸ νήσων τῶν Χε-*

VARIE LECTIONES

89 καὶ. Des. in B. 90 B ὀδυνωμένους, pro ὀδυρομ. 91 περ. ἐμ. x. μου. *Hebr.* perfecta sum pulchritudine. 92 ἐν — Βεελ. *Hebr.* In medio mari (erant) termini tui. 93 τ. Βεελ. Compl. τὰ ὄριά σου. 94 οἱ υἱοὶ. A υἱῷ. *Hebr.* Ἄδificatores tui. 95 κέδρ. *Hebr.* abietibus. 96 A κυπαρίσσοι. *Hebr.* cedrus. 97 τοῦ — ἐλατ. Ad vers. 5 ista pertinent. 98 τὰ ἱερ. *Hebr.* transtra. 99 οἰκ. ἀλσ. *Hebr.* filia striarum, s. nitidissimo ebone.

τιέμ. » Χεττιέμ δὲ τὰς Ἑλληνικὰς ὀνομάζει νήσους. Α Καὶ γὰρ διὰ τοῦ Ἰερemieίου φησὶν ὁ Θεός· « Διέλθετε εἰς νήσους⁸⁰ Χεττιέμ, καὶ ἴδετε, καὶ εἰς Κηδάρ ἀποστείλατε, καὶ νοήσατε σφόδρα, εἰ γέγονε τοιαῦτα, εἰ ἀλλάξονται ἔθνη θεοῦ αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσὶ θεοί. » Καὶ διὰ μὲν τοῦ Κηδάρ τὰ πρὸς ἕω ἔθνη διακεκλιμένα δηλοῖ· διὰ δὲ τοῦ Χεττιέμ, τὰ πρὸς δυσμὰς. Τὸ δὲ Κίτιον πόλισμά ἐστιν ἐν τῇ Κύπρῳ, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος οὕτως ὀνομαζόμενον, ὃ δασυνόμενον, κατὰ τὸ Ἑβραίων ἰδίωμα, δεικνύσι τοῦ Χεττιέμ τὴν συγγένειαν· ἡ δὲ Κύπρος ἐκράτει κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τῶν νήσων. Διὰ τὰς νήσους τὰς Ἑλληνικὰς Χεττιέμ ὀνομάζει. Ἐκ τούτων, φησὶ, τῶν νήσων φέροι·

ζ. Βύσσος μετὰ ποικιλίας ἐξ Αἰγύπτου ἐγένετο⁸¹ στρωμνὴ τοῦ περιθεῖναι σοὶ δόξαν, καὶ περιβαλεῖν σε· ὑάκινθος καὶ πορφύρα ἐκ τῶν νήσων Ἐλισά⁸² ἐγένοντο περιβόλαιά σου. Ἡ Αἰγύπτος, φησὶ, προσέφερέν σοι στρωμνάς ποικιλίας καὶ παντοδαπὰς· δηλοῖ δὲ τοὺς τάπητας, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐκεῖθεν κομιζόμενα. Ἡ δὲ Ἑλλάς περιβόλαιά σοι ἐξέπεμπε παντοδαπὰ, τὰ μὲν ἀλουργὰ, τὰ δὲ ὑακινθίνην περικείμενα χροιάν· Ἐλισὰ γὰρ τὴν Ἑλλάδα καλεῖ.

η'. Καὶ οἱ ἄρχοντές σου οἱ κατοικοῦντες Σιδῶνα, καὶ Ἀραδιοὶ, ἐγένοντο κωπηλάται σου. Τὸ⁸³ Ἑβραίων καὶ τὸ Σύρων οὐκ ἔχει οἱ ἄρχοντές σου, ἀλλ' οἱ γελτορές σου. Ἰνα δὲ καὶ τῶν Ἐβδομήκοντα τὴν ἑρμηνεῖαν νοήσωμεν, δεξώμεθα οὕτως· Ὅτι οἱ πάλαι σευ ἄρχοντες Σιδωνιοὶ, νῦν σὺν ταῖς οἰκοῦσι τὴν Ἀραδὸν τὸν ναυτικόν σου πληροῦσι στόλον, τὰς σὰς ἐρέττοντες ναῦς· οἱ δὲ παρὰ σοὶ ἐπιστήμονες τὸν κυβερνητικὸν λόγον⁸⁴ ἀναπληροῦσιν.

Θι σοφοὶ σου γὰρ, φησὶ, Σὺρ, οἱ ἦσαν ἐν σοὶ, οὗτοι κυβερνῆται σου. (θ'.) Οἱ πρεσβύτεροὶ Βιβλιῶν⁸⁵, καὶ οἱ σοφοὶ αὐτῶν, οἱ ἦσαν ἐν σοὶ, οὗτοι ἐρίσχυοι τὴν βουλήν σου⁸⁶. Οὐ τὴν⁸⁷ οἰκείαν πόλιν ἐκράτουν, ἀλλὰ σοὶ τὰς ἀρίστας βουλὰς τε καὶ συμβουλὰς προσέφερον. « Καὶ πάντα τὰ πλοῖα τὰ⁸⁸ τῆς θαλάσσης, καὶ οἱ κωπηλάται αὐτῶν, ἦσαν⁸⁹ ἐν σοὶ ἀμειβόμενοι τῇ ἐπιμιξίᾳ σου, καὶ ἐγένοντό σοι ἐπὶ δυσμὰς δυσμῶν. » Πανταχόθεν, φησὶ, συνέρβον ἔμποροι, τὰ μὲν ἀπεμπωλῶντες, τὰ δὲ ὠνούμενοι· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ « ἀμειβόμενοι τῇ ἐπιμιξίᾳ σου· » καὶ οὐ μόνον⁹⁰ οἱ πηλιαζόντες σοὶ εἰς τοὺς λιμένας κατήγοντο, ἀλλὰ καὶ οἱ αὐτὰς τῶν δυσμῶν τὰς ἐσχατὰς οἰκοῦντες. Τὸ γὰρ, ἐπὶ δυσμὰς δυσμῶν, τοῦτο σημαίνει· οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, οἱ ἀπὸ δυσμῶν σου οἰκοῦντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκεῖνων δυστικῶταροι.

⁸⁰ Jerem. II, 10, 11.

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ B νῆσον. ⁸¹ A ἐγένοντό σοι. ⁸² A Ἐλισαί, καί. ⁸³ Τὸ — γελτ. σου. Vid. Montf. in Hexapl. ad h. l. ⁸⁴ λόγ. B præm. su, quasi esset σύλλογον. Vid. p. 905, sch. 78. ⁸⁵ B Βιβλιῶν. Hebr. Gebal. ⁸⁶ ἐρίσχ. τ. β. σου. Hebr. resarciebant fissuras tuas. ⁸⁷ Οὐ τὴν, x. τ. λ. In B præm. Ὅσοι, φησὶ, συνέσει καὶ ἀγγινοῖα διεπέρεπον ἐν τῇ Βιβλίῳ. ⁸⁸ τὰ. Des. in A et B. ⁸⁹ ἦσαν — ἐτιμ. σου, καί. Des. in A, sed B habet etiam geminam interpretationem. ⁹⁰ B h. l. et post pauca habet μόνον.

tiim, et videte, et versus Cedar mittite, et considerate valde, an facta sint talia, an mutaturæ sint gentes deos suos, et ipsi tamen non sunt dii. » Et per Cedar quidem gentes ad orientem, per Chettiim vero ad occidentem sitas designat. Cittiim porro oppidum est in Cypro, et ad hoc usque tempus ita nuncupatur: quod aspirationis nota signatum secundum Hebræorum idioma cum Chettiim cognationem ostendit. Et Cyprus eo tempore insularum imperio potiebatur. Idcirco Græcas insulas Chettiim vocat. Ex his, inquit, insulis pretiosa ligna tibi afferebantur. His subjicit:

τὰ τιμὰ σοὶ τῶν ξύλων ἐκομίζετο. Τούτοις ἐπι-

B VERS. 7. *Byssus cum varietate ex Ægypto, facta est stragulum 899 ut circumdaret tibi gloriam, et operiret te: hyacinthus et purpura ex insulis Elisæ facta sunt indumenta tua. Ægyptus, inquit, tibi varia stragula omnisque generis afferebat: indicat autem tapetia, et alia inde allata. Græcia vero indumenta tibi mittebat omnis generis, quædam purpurea, quædam hyacinthino colore tineta. Elisæ enim Græciam vocat.*

VERS. 8. *Et principes tui habitantes Sidonem, et Aradii, fuerunt remiges tui. Hebræorum et Syrorum volumina non habent principes tui, sed finitimi tui. Ut vero etiam Græcam interpretationem intelligamus, ita eam accipiamus: Sidonii, olim tibi iuperantes, nunc una cum iis, qui Aradum incolunt, navalem tuam classem complent, naves tuas renis impellentis: et qui apud te sunt sapientes, hi gubernatoris obtinent munus.*

Sapientes enim tui, inquit, Sor, qui erant in te, isti gubernatores tui. (VERS. 9.) Seniores bibliorum, et sapientes eorum, qui erant in te, isti corroborabant consilium tuum. Non propriam urbem confirmabant, sed tibi optima consilia consultationesque afferebant. « Et omnia navigia maris, et remiges eorum, fuerunt in te permutantes commercio tuo, et facti sunt tibi in occidentem occidentis. » Undique, inquit, ad te mercatores confluabant, tum vendentes, tum ementes: hoc enim significat, « permutantes commercio tuo. » Et non solum finitimi 900 tui ad portus appellebantur, sed etiam extremas occidentis partes incolentes. Illud enim « ad occidentem occidentis » hoc declarat: quia non solum illi, inquit, qui habitant tibi ad occidentem, sed etiam ii, qui magis quam illi habitant ad occasum.

VERS. 10, 11. *Persæ, et Libyes, et Lydi erant in A exercitu tuo, viri bellatores tui, qui peltas et galeas susponderunt in te : isti dederunt gloriam tuam. Fili Aradiorum, et exercitus tuus in muris in circuitu erant. Quin etiam Medi in turribus tuis erant custodes ; pharetras suas susponderunt super humeros tuos in circuitu : isti perfecerunt pulchritudinem tuam. Postquam de lignorum diversitate, vestium varietatibus, nautis, gubernatoribus, consiliariis, qui quid facto opus esset indicarent, mercatoribusque undique adventantibus dixit, militarem quoque cœtum recenset, e diversis nationibus et civilia instituta edoctis profectum, Persis, et Lydis, et Libybus, Aradiisque et Medis. Commemorat autem et omnis armaturæ genera, pharetras, peltas et galeas. Pelta vero parvum est scutum, quod levis armaturæ milites in bellis ferunt : quo item utuntur pyrhhicham ludentes.*

VERS. 12. *Carthaginienses mercatores tui a multitudine totius potentiaæ tuæ, argentum et aurum, et æs et ferrum, stannum et plumbum, dederunt forum tuum. Carthaginem (metropolis hæc est regionis, quæ olim Libya, nunc Africa nominatur), et Syrus et 901 Hebræus Tharsis appellat : et per metropolim significavit negotiationem rerum e multiplici materia ibi inventa elaboratarum, quæ ex omnibus regionibus afferebantur.*

VERS. 13. *Græcia omnis, et pertinentia ad eam, negotiabantur in te animabus hominum, et vasa ærea dederunt forum tuum. Mancipia, inquit, et vasa ærea, a Græcia finitimisque regionibus afferebantur tibi.*

VERS. 14. *E domo Thogorma equos, et equites, et mulos dederunt forum tuum. Equos autem, inquit, et equites, et mulos tibi Phrygia mittebat ; ita enim domum Thogorma interpretantur.*

VERS. 15. *Filii Rhodiorum mercatores tui ab insulis multiplicarunt negotiationem tuam, cornua et dentes elephantinos. Cornua Symmachus ebenos interpretatus est, ex quibus ea fiunt, quæ ebenia vocantur. Hæc, inquit, Rhodii mare transmittentes afferebant tibi, et horum tibi usum supplebant.*

Et iis, qui introducebantur, reddebas mercedes tuas. (VERS. 16.) Homines negotiationis tuæ a multitudine commisti tui. Hæc autem omnia, inquit, tu suscipiens reddebas comportantibus mancipia, cum colonos plurimos haberes : hos enim commistos vocavit, ex aliis quidem gentibus profectos, sed cum

ι', ια'. Πέρσαι, καὶ Λίβυες, καὶ Λυδοὶ ἦσαν ἐν τῇ δυνάμει σου, ἄνδρες πολεμισταὶ σου, οἱ πέλτας καὶ περικεφαλαίας ἐκρέμισαν ἐν σοί· οὗτοι ἔδωκαν τὴν δόξαν σου. Υἱοὶ Ἀραδίων, καὶ ἡ δύναμις σου, ἐπὶ τῶν τειχῶν ⁹¹ κύκλω ἦσαν. Ἀλλὰ καὶ Μῆδοι ⁹² ἐν τοῖς πύργοις σου ἦσαν φύλακες· τὰς φαρέτρας αὐτῶν ἐκρέμασαν ἐπὶ τῶν ὤμων ⁹³ σου κύκλω· οὗτοι ἐτελείωσαν σου τὸ κάλλος. Διηγησάμενος τὰς τῶν ξύλων διαφορὰς, τῆς ἐσθῆτος τὰς ποικιλίας, τοὺς ναύτας καὶ κυβερνήτας, τοὺς τῶ πρακτικῶν ὑποδεικνύοντας συμβούλους, τοὺς πανταχόθεν ἀφικνουμένους ἐμπορούς, ἀπαριθμεῖται καὶ τὸν στρατιωτικὸν κατάλογον, ἐξ ἐθνῶν μὲν διαφόρων καὶ τὰ πολιτικὰ δεδιδραγμένων ὀρμώμενον, Περσῶν, καὶ Λυδῶν, καὶ Λιβύων, Ἀραδίων τε, καὶ Μήδων. Λέγει δὲ καὶ τῆς πανοπλίας τὰ εἶδη, φαρέτρας, καὶ πέλτας, καὶ περικεφαλαίας. Πέλτη δὲ ἐστὶν ἡ μικρὰ ἀσπίς, ἣν οἱ γυμνῆται ἐν τοῖς πολέμοις ἐπιφέρονται· ταύτη δὲ χρῶνται καὶ οἱ τὴν πυρρίχην παίζοντες.

ιβ'. Καρχηδόνιοι ἔμποροί σου ἀπὸ πλῆθους πάσης δυνάμει σου, ἀργύριον, καὶ ⁹⁵ χρυσίον, καὶ χαλκόν, καὶ σίδηρον, καὶ κασσίτερον, καὶ μόλιθον ἔδωκαν τὴν ἀγορὰν σου. Τὴν Καρχηδόνα (μητρόπολις δὲ ἐστὶ τῆς πάλαι μὲν Λιβύης, νῦν δὲ Ἀφρικῆς ὀνομαζομένης), καὶ ὁ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖος Θαρσίς ὀνομάζει· διὰ δὲ τῆς μητροπόλεως τὴν ἐκ παντὸς τοῦ ἔθνους προσφερομένην τῶν ἐκεῖ μεταλλευομένων ὕλων ἐμπορίαν ἐδήλωσεν.

ιγ'. Ἡ Ἑλλάς πᾶσα ⁹⁶, καὶ τὰ παρατεινόντα αὐτῇ ⁹⁷, ἐνεπορεύοντο ἐν ⁹⁸ σοί ἐν ψυχαῖς ἀνθρώπων, καὶ σκεύη χαλκᾶ ἔδωκαν τὴν ἀγορὰν ⁹⁹ σου. Ἀνδράποδα, φησί, καὶ σκεύη χαλκᾶ, ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν πλησιοχώρων ἐκομίζετό σοι.

ιδ'. Ἐξ οἴκου Θογορμᾶ ¹ ἱππους, καὶ ἱππεῖς, καὶ ἡμίονους ἔδωκαν τὴν ἀγορὰν σου. Ἴππους δὲ, φησί, καὶ τοὺς τούτων ἐπιδάτας, καὶ ἡμίονους, ἡ Φρυγία σοι ἔπεμπεν· οὕτω γὰρ ἐρμηνεύουσι τὸν οἶκον τοῦ Θογορμᾶ

ιε'. Υἱοὶ Ροδίων ² ἔμποροί σου ἀπὸ νήσων ἐπλήθυναν τὴν ἐμπορίαν σου, κέρατα καὶ ³ ὀδόντας ἐλεφαντίνους. Τὰ κέρατα ὁ ⁴ Σύμμαχος ἐθέτους ἠρμήνευσεν, ἀφ' ὧν τὰ ἐθένια καλούμενα γίνεσθαι. Ταῦτα, φησὶν, οἱ Ρόδιοι τὴν θάλατταν διαπλέοντες ἐκόμιζόν σοι, καὶ τὴν τούτων ἀνεπλήρουν σοι χρεῖαν.

Καὶ ⁵ τοῖς εἰσαγομένοις ἀντεδίδους τοὺς μισθοὺς σου (ιζ'). Ἀνθρώπους ⁶ ἐμπορίας σου ἀπὸ πλῆθους τοῦ συμμικτου σου. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἅπαντα ὑποδεχομένην, σὺ ἀντεδίδους τοῖς κομίζουσιν ἀνδράποδα, μεταίτους ἔχουσα πλειστοὺς· τοὺτους γὰρ ⁷ συμμικτους ἐκάλεσε, τοὺς ἐξ ἐτέρων

VARLE LECTIONES.

⁹¹ τειχ. — φύλακες. Α τειχέων σου, φύλακες ἐν τοῖς πύργοις σου. ⁹² ἀλλὰ καὶ Μῆδ. Ἡα quoque Compl., quasi Hebr. Gammadim e duabus vocibus esset conflatum. ⁹³ Β ὀρμων, juxta rec. lect. Hebr. super muros tuos. ⁹⁴ δυν. Α ἰσχύος. ⁹⁵ καὶ — χαλκόν. Des. in Hebr. ⁹⁶ πᾶσα. Α καὶ ἡ σύμμασα. Hebr. Tubal et Meshech. ⁹⁷ Α αὐτοί. ⁹⁸ ἐν. Des. in Α. ⁹⁹ ἀγ. Α ἐμπορίαν. ¹ Α Θογορμᾶ. Β Θογορμᾶ. Ἡα quoque deinde. ² Ροδ. Hebr. Dedan. ³ κέρ. καί. Des. in Α. ⁴ ὁ — ἠρμ. De hoc silet Montf. ad h. l. ⁵ Καί—μισθ. σου. Hebr. et ligna ebena reddiderunt pro pretio tuo. ⁶ Ἀνθρ. — συμμ. σου. Hebr. Syria habebat tecum negotia ob multitudinem operum tuorum. ⁷ Α ἐμπορίαν. ⁸ γάρ. Ἡα Β pro δέ, ut hab. ed. prior.

μὲν ἔθνῶν ὀρωμιμένους, σὺν αὐτοῖς δὲ οἰκεῖν αἰρου- A
μένους. « Στακτήν, καὶ πορφύραν ⁹, καὶ ποικίλαμα, καὶ βύσσον ¹⁰ ἐκ Θαρσίς, καὶ Ῥααμῶθ, καὶ Χῶθ ¹¹ ἔδωκαν τὴν ἀγοράν σου. » Εἶγες δὲ πρὸς τοὺς ἡδῆ εἰρημνέους καὶ ἕτερα ἀπὸ τῆς Καρχηδόνης ἀγαθὰ, οὐ μόνον σε διὰ τῆς ἐσθῆτος καλλωπίζοντα, καὶ ποι- κλοῖς ἐνδύμασι σε περιβάλλοντα, ἀλλὰ καὶ ἡδύσματα πολλὴν σοι τὴν εὐοσμίαν προσφέροντα. Στακτήν μὲν γὰρ ὀνομάζει τὸ καλούμενον βάλσαμον· Χῶθ δὲ τὸν ὄνυχα· Ῥααμῶθ δὲ τὰ ἄλλα ἀρώματα.

ἴζ'. Ἰούδας καὶ Ἰσραὴλ ¹² οὗτοι ἔμποροι σου ἐν σίτου πράσει ¹³, καὶ ¹⁴ μύρων, καὶ κασίης· καὶ πρῶτον μέλι, καὶ ἔλαιον, καὶ ῥητίνη ἔδωκαν εἰς τὸν σύμμικτόν σου. Τοσαύτη γάρ, φησὶν, ἡ ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἔμπορίας προσφερομένη σοι ἀφθονία, ὅτι οἱ σὺν σοι, καὶ οἱ ἐν σοὶ ξένοι καὶ μέτοικοι τῶν εἰσφερομένων ἀπήλαυον ἀγαθῶν, τοῖς μὲν εἰς ἐδω- δὴν χρώμενοι, τοῖς δὲ εἰς τὴν ἀπὸ τῆς εὐοσμίας τρυ- φήν.

ἰη'. Δαμασκός ¹⁵ ἔμπορία σου ἐν πλήθει ἔργων σου, ἐκ πλήθους δυνάμώς σου πάσης. Τὰ ¹⁶ παρὰ σοι, φησὶ ¹⁷, γινόμενα ἡ Δαμασκός ὤνεϊτο· ἐνεπορεύου τοῖνυν καὶ ταύτην, ἀπεμπωλοῦσα τὰ πε- ριτὰ, καὶ τὸ ἐντεῦθεν χρυσίον συλλέγουσα.

Ὀἶνος λιπαρός ¹⁸ ἐκ Χελδῶν, καὶ ἔριον στιλδὸν ἐκ Μιλήτου ¹⁹. (ἰθ'.) Καὶ ²⁰ οἶνον Δαιδάρ, καὶ Ἰω- ανὰν, καὶ Μωζέλ εἰς τὴν ἀγοράν σου ἔδωκαν. — Ἰωανὰν τὴν Ἰωνίαν καλεῖ· Δαιδάρ δὲ πόλιν τῆς Ἰουδαίας· ἡ δὲ Χελδῶν ²¹ κώμη τις ἦν αὐτῆς πλησιώχως. Πανταχόθεν σοι, φησὶ, προσεφέρετο τὰ C
ἀγαθὰ· οἶνος ἡδύς καὶ ἀνθοσμίας ἐκ τοῦδε τοῦ ἔθνους, τὸ δὲ κάλλιστον ἔριον ἀπὸ τῆς Μιλήτου· πόλις δὲ καὶ αὕτη πάλαι μὲν τῆς Ἰωνίας, νῦν δὲ τῆς Καρίας· τὸ ²² δὲ Χελδῶν Χαλδάνηρ ²³ ὁ Σύμμαχος ἡρμή- νευσε.

Ἐξ ²⁴ Ἀσὴλ σίδηρος εἰργασμένος, καὶ τρο- χοὶ ²⁵ ἐν τῷ συμμίκτῳ σοῦ εἰσι. (κ', κα'.) Δαιδάρ ἔμποροι σοῦ μετὰ κτηνῶν ²⁶ ἐκλεκτῶν εἰς ἄρ- ματα. Ἡ Ἀραβία, καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες Κη- δάρ, οὗτοι ἔμποροι διὰ χειρῶν ²⁷ σου· καμή- λους ²⁸, καὶ κριοὺς, καὶ ἄμνους, ἐν οἷς ἔμπορεύ- ονται ²⁹ σοι. Οἱ μὲν, φησὶν, ἐκόμιζόν σοι σίδηρον εἰργασμένον, οἱ δὲ ἡμίονους καὶ ἵππους εἰς ἄρματα, οἱ δὲ καμήλους, καὶ κριοὺς, καὶ ἄμνους, ἵνα τὰ μὲν D
ἀχθοφορῇ, τὰ δὲ τρέφῃ καὶ ἀμψιεννύῃ. Κηδάρ δὲ τοῦ Ἰσμαὴλ τοὺς ἀπογόνους καλεῖ· Δαιδάρ δὲ τῆς

ipsis habitare non recusantes. « Guttam, et pur- puram, et variatas vestes, et byssum e Tharsis, et Rhaamoth, **902** et Choth dederunt forum tuum. » Habebas item, præter ea quæ jam dicta sunt, alia a Carthagine bona, quæ non solum vestibus te exornarent et variis indumentis induerent, sed etiam unguenta habebat multam tibi odoris suavi- tatem afferentia. Guttam enim nominat id quod balsamum vocatur, Choth autem gemmam quæ onyx dicitur, et Rhaamoth alia aromata.

VERS. 17. Judas et Israel, isti mercatores tui in frumenti venditione, et unguentorum, et casie : et primum mel et oleum, et resinam dederunt in com- mercium tuum. Tanta enim, inquit, ex Judaica negotiatione ad te afferebatur abundantia, ut indi- genæ tui, et hospites, et coloni comportatis bonis fruerentur, aliis ad usum edendi, aliis ad odoris delicias.

VERS. 18. Damascus negotiatio tua in multitudine operum tuorum, ex multitudine omnis potentia tua. Quæ apud te, inquit, gignebantur, emebat Da- mascus. Negotiabar is igitur cum ipsa quoque, ei vendens quæ tibi largius suppetebant, et inde aurum cogens.

Vinum pingue ex Chelbon, et lanam lucidam e Mileto. (VERS. 19.) Et vinum Dædan, et Joanan, et Meozel in forum tuum dederunt. Joanan Ioniam vocat, Dædan vero urbem Idumææ; Chelbon au- tem erat vicus quidam ipsi finitimus. Undique bona, inquit, tibi **903** afferebantur; vinum dulce et odoratum, ex hac gente, optimaque lana e Mileto. Hæc autem urbs olim quidem et ipsa Ionizæ, nunc vero Carizæ est. Chelbon Symmachus Chalbanem interpretatus est.

Ex Asel ferrum elaboratum, et rotæ in commercio tuo sunt. (VERS. 20, 21.) Dædan negotiatores tui, cum jumentis electis ad currus. Arabia, et omnes principes Cedar, isti negotiatores per manus tuas : camelos, et arietes, et agnos, in quibus negotiantur tibi. Alii quidem tibi, inquit, ferrum elaboratum afferebant, alii autem mulos et equos ad currus, alii vero camelos, et arietes, et agnos, ut illis ad onera ferenda, his ad cibos et vestes uteris. Cedar vero ab Ismaele oriundos vocat, et Dæ- dan Idumææ urbem, sicut etiam paulo ante

VARIE LECTIONES.

⁹ κ. πορφ. Des. in A. ¹⁰ κ. β. Des. ibid. ¹¹ Χῶθ. A χῶρ, pro Χορχῶρ, ut videtur. ¹² Ἰσρ. A præm. οἱ υἱοὶ τοῦ. B υἱοὶ Ἰσρ. ¹³ ἐν σ. πρ. Hebr. tritico e Minnith (urbe Ammonitarum, conf. Judic. II, 55). ¹⁴ καὶ — κασ. Aqu., Symm. et Theodot. retinuerunt Hebr. Phannag, quod nomen urbis esse videtur. ¹⁵ Δαμ. — πάσης. A cum cod. Vat. h. l. consentit. ¹⁶ B Ταῦτα. ¹⁷ φησὶ. Ex B suppl. ¹⁸ λιπ. Des. in A et ad Symm. potius quam ad LXX pertinere videtur. Vid. Montf. in Hexapl. ad h. l. ¹⁹ A ἔρια στιλδὰ ἐκ μηλήτου. Hebr. lanam albam. ²⁰ Καὶ — Μωζέλ. Hebr. Dædan et Græcus circumforaneus. Alii aliter. ²¹ Ed. prior hab. Χελδῶν, sed B Χελδῶν. ²² τὸ — ἡρμ. Ita etiam Polychronius refert, alii vero volant, Symmachum vertisse λιπαρός. Vide Montf. l. c. ²³ B Χαλῆν, sed perperam. Conf. Drusius in fragm. vet. interpr. ad h. l. ²⁴ ἐξ. — τροχοί. Hebr. ferum nitidum, casia et calamus. « Duæ sunt interpretationes Μωζέλ et ἐξ Ἀσὴλ. » Verba sunt Drus. ad h. l. ²⁵ A τροχός. ²⁶ κτ. Hebr. stragulis. ²⁷ A et B χειρός. ²⁸ καμ. — ἄμν. Hebr. agnos, arietes et hircus. ²⁹ A ἐνεπορεύοντό σε.

diximus. Ita enim et apud Jeremiam ^v, et apud A ipsum Ezechielem in visione contra Idumæam, invenimus Thæman cum Dardane conjunctam. Et Asel, Asiam quidam esse opinati sunt, optimos habentem ferri artifices, et e ferro vasa optime construentem.

VERS. 22. *Mercatores Sabæ et Rhegmæ ipsi mercatores tui, cum primis aromatibus, et lapidibus pretiosis, qui etiam aurum dederunt forum tuum.* Saba et Rhegma a Chuzo genus ducunt, Chuz autem Chami primogenitus fuit. Æthiopicæ igitur hæc et Indicæ **904** sunt gentes, declaratque ea quæ inde apportabantur, scilicet lapides pretiosi, et aurum, et aromata.

VERS. 23. *Charran, et Chalan, et Dædan, isti mercatores tui.* Charran autem Carræ, et Chalan Chalan est, ubi turris ædificata fuit. Dædan vero sæpe interpretati sumus.

Saba, et Assur, et Charman, negotiatores tui. (**VERS. 24.**) *Ferentes negotiationem in Machalim, et Galima, hyacinthum, et varietatem, et thesauros electos in magozis compositos, colligatos in funiculis et in cyparissinis navigiis, in ipsis negotiatio tua.* Saba Indicam nationem appellat; invenimus enim hoc nomen in ipsius Semi genealogia; et Assur Assyrium; Charman vero eam, quæ Carmaene nuncupatur. Et illud, « in Machalim et Galima, hyacinthum, et varietatem, et thesauros electos in magozis compositos, » Aquila ita interpretatus est, « constructis involucribus hyacinthi et varietatis, et in magozis compositis. » Illud autem in magozis ex Hebraica voce Græca inflexione fecit, significatque in vasis reconditis. Ita enim Syrus quoque interpretatus est. Vestis autem sumptuosa, inquit, et varia pretiosis involucribus contexta, et in vasis optime instructis reposita, funiculisque devincta tibi afferebantur.

VERS. 25. *Naves Carthaginensium in negotiatione tua in multitudine commerciorum 905 tuorum.* Et ad negotiationem usa es Carthaginensium navibus, infinitam habens multitudinem, non solum domesticam, sed etiam adventitiam.

Et repleta es, et gravata es valde in cordibus marium. (**VERS. 26.**) *In aqua multa duxerunt te remiges tui.* Satietas, inquit, te ad exsultandum induxit, perceptisque bonis auctorem beneficiorum ignorasti. Hoc quoque nomine Israellem accusavit. « Comedit enim Jacob, inquit, et expletus est, et recalcitavit dilectus x. » Quoniam nihil utilitatis ex

^v Jerem. xxv, 23; juxta LXX, xxxii, 23. ^x Deut. xxxii, 15.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰⁴ A Σα66λ και Παγμα, οὔτοι. ⁹⁰⁵ τιμ., οἱ και. A χρηστῶν, και. ⁹⁰⁶ A Χάνα. ⁹⁰⁷ Δαδ. Hebr. Eden. Compl. Aιδάν. ⁹⁰⁸ ἐν — Γαλ. Des. in A ut in multis τῶν LXX edit. Ex Theodot. hæc desumpta esse monuit Hier. Vid. La Cerda *Advers. sacra*, p. 478. ⁹⁰⁹ B Χαλλίμ. ⁹¹⁰ Ed. prior. hab. Γάλιμα. ⁹¹¹ ποικ. A πορφύραν. ⁹¹² ἐν μ. συγχ. Des. in A. ⁹¹³ A δεδεμένους, omisso ἐν. ⁹¹⁴ και — ἔμπορ. σου. A hæc cum initio vers. 25 ita conjungit: και κυπαρισσινα πλοῖα ἐν αὐτοῖς· Καρχηδόνιοι, x. τ. λ. ⁹¹⁵ ἔγκ. εἰλ. Alii, ἐν κατασκευοῖς εἰλημασιν. ⁹¹⁶ ἐσθ. Ita ex Beineidata est lectio Sirm. εὐθύς ⁹¹⁷ ἐν — συμμ. σου. A ἔμποροι σου, ἐν τῷ πλήθει, ἐν τῷ συμμικτῷ σου. ⁹¹⁸ A καρδίᾳ θαλάσσης. ⁹¹⁹ B σοι.

Ἰδουμαίας πόλιν, ὡς και ἦδη προειρήκαμεν. Οὕτω γάρ και παρὰ τῷ Ἰερεμίᾳ, και παρ' αὐτῷ τῷ Ἰεζεκιήλ ἐν τῇ κατὰ τῆς Ἰδουμαίας ὄρασει εὐρήκαμεν τὴν θαιμὰν τῇ Δαιδᾶν συνημμένην· Ἀσὴλ δὲ τινε; τὴν Ἀσίαν ὑπέλαβον, ἀρίστους ἔχουσαν σιδήρου τεχνίτας, και τὰ ἐκ σιδήρου σκευὴ εὖ μάλα κατασκευάζουσαν.

^{κβ'} Oι ἔμποροι Σαβᾶ και Ρεγμα, και αὐτοὶ ⁹²⁰ ἔμποροι σου, μετὰ πρώτων ἡδυσμάτων, και λιθῶν τιμῶν, οἱ και ⁹²¹ χρυσὸν ἔδωκαν τὴν ἀγορὰν σου. Σαβᾶ και Ρεγμα ἐκ τοῦ Χούζ· τὸ γένος κατ' ἀγοσιν· πρωτότοκος δὲ τοῦ Χάμ ὁ Χούζ. Αἰθιοπικὰ τοίνυν ταῦτα και Ἰνδικὰ ἔθνη· δηλοῖ δὲ και τὰ ἐκείθεν κομιζόμενα, λίθοι τιμιοι, και χρυσίον, και ἡδύσματα.

^{κγ'} Χαρρᾶν, και Χαλλῶν ⁹²², και Δαιδᾶν ⁹²³, οὗτοι ἔμποροι σου. Χαρρᾶν αἱ Κάβραι, Χαλλῶν δὲ ἡ Χαλάνη, οὗ ὁ πύργος ψυχοδομήθη. Τὸ δὲ Δαιδᾶν πολλάκις ἠρμηνεύσαμεν.

Σαβᾶ, και Ἀσσοῦρ, και Χαρμᾶν ἔμποροι σου· (κδ'.) Φέροντες ἔμπορίαν ἐν ⁹²⁴ Μαχαλλίμ ⁹²⁵, και ἐν Γαλιμᾶ ⁹²⁶· ὑάκινθον και ποικίλλαν ⁹²⁷, και θησαυροῦς ἐκλεκτοῦς ἐν μαγώζοις συγκεκμημένους ⁹²⁸, καταδεδεμένους ⁹²⁹ ἐν σχοινίοις και ⁹³⁰ ἐν κυπαρισσίοις πλοίοις, ἐν αὐτοῖς ἡ ἔμπορία σου. — Σαβᾶ ἔθνος Ἰνδικὸν ὀνομάζει· εὐρίσκομεν γάρ και ἐν τῇ τοῦ Σὴμ γενεαλογίᾳ τοῦτο τὸ ὄνομα· Ἀσσοῦρ δὲ τὸν Ἀσσοῦρον· Χαρμᾶν δὲ τὴν λεγομένην Καρμαήνην. Τὸ δὲ, « Ἐν Μαχαλλίμ και ἐν Γαλιμᾶ, ὑάκινθον, και ποικίλλαν, και θησαυροῦς ἐκλεκτοῦς ἐν μαγώζοις συγκεκμημένους, » ὁ Ἀκύλας οὕτως ἠρμήνευσεν· « Ἐγκατασκευοῖς εἰλημμασιν ⁹³¹ ὑάκινθου και ποικιλίας, και ἐν μαγώζοις συγκεκμημένους. » Τὸ δὲ « ἐν μαγώζοις » ἀπὸ τοῦ Ἑβραίου ἐξελληνίζει· σημαίνει δὲ ἐν ἀποκρύφοις σκεύεσιν· οὕτω γάρ και ὁ Σύρος νοήσας ἠρμήνευσεν· ἐσθῆς ⁹³² δὲ, φησὶν, πολυτελεῆς, και ποικίλη διὰ πολυτίμων εἰλημμάτων κεκαλυμμένη, και ἐν σκεύεσιν ἀριστα ἡσχημένοις ἀποκειμένη, και ἐν σχοινίοις καταδεδεμένη ἐκομιζετό σοι.

κε'. Πλοῖα Καρχηδονίων ἐν ⁹³³ τῇ ἔμπορίᾳ σου ἐν τῷ πλήθει τῶν συμμικτῶν σου. Ἐπέχρησθαι και τοῖς Καρχηδονίων πλοίοις εἰς ἔμπορίαν, πλήθος ἀπειρον ἔχουσα οὐ μόνον οἰκείον, ἀλλὰ και ἐπίσχυτον.

^{κδ'} Και ἐνεπλήσθης, και ἐβαρύνθη; σφόδρα ἐν καρδίαις θαλασσῶν ⁹³⁴. (κε'.) Ἐν ὕδατι πολλῶ ἡρόσε οἱ κωπηλάται σου. Ὁ κόρος, φησὶν, ἐπιπρῶσεν σε ⁹³⁵ σκιρτῆσαι, και ἀπολαύουσα τῶν ἀγαθῶν τὴν εὐεργέτην ἠγγήσας. Ταύτην και κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν κατηγορίαν ἐποίησατο. « Ἐφαγε γὰρ, φησὶν, Ἰακώβ, και ἐνεπλήσθη, και ἀπελάκτισεν ὁ ἡγαπη-

μένος. Ἐπειδὴ⁴⁴ οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐκ τῆς εὐ-
 ημερίας ἐκαρπώσω, τοῖς ἐναντίοις σε σωφρονεῖν δι-
 ξάξω. Τὸ πνεῦμα γὰρ, φησί, τοῦ νότου συνέτριψέ
 σε ἐν καρδίᾳ θαλάσσης. Ἐτροπικῶς τὸν Βαβυλώνιον
 οὕτω προσηγόρευεν· ἐπειδὴ⁴⁷ ὁ νότος μέγιστα
 ἐγείρειν πέφυκε κύματα, καὶ χαλεπὸν κατὰ τῶν
 πλεόντων ἐγείρειν τὸν κλύδωνα, τροπικῶς, ὡς ἐπὶ
 παραλίᾳ πόλεως, νότον καλεῖ τῶν πολεμίων τὴν
 ἐροδον. Εἶτα λέγει, ἵνα μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐνδιατρίβω-
 μεν. οὐκ· Καὶ σὲ, καὶ τοὺς μετοίκους σου, καὶ τοὺς
 κωπηλάτας, καὶ τοὺς κυβερνήτας, καὶ τοὺς συμβού-
 λους, καὶ τοὺς ἐμπόρους, καὶ τοὺς τὸν⁴⁸ πολεμικὸν
 πληροῦντας κατάλογον, πανωλεθρία καταλήψεται·
 τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρηκῶς· Ἐπεσοῦνται ἐν μέσῳ
 καρδίας θαλασσῶν. Ἐπροστίθει δὲ, ὅτι τῆς πολιτορ-
 κίας καὶ τῆς ἀλώσεως γενομένης, οἱ πόρρωθεν δι-
 ἀγοντες κυβερνήται σου δέσει περιπεσοῦνται πολλῶ,
 καὶ εἰς φυγὴν τραπήσονται· ταῦτά δὲ δρᾶσουσι καὶ
 οἱ ναῦται σὺν τοῖς πρῶτοις, καὶ καταλιπόντες τὰ
 σκάφη, θρηνοῦντες καὶ ὀλοφυρόμενοι τὴν γῆν κατα-
 λήψονται· καὶ γῆ μὲν τὴν κεφαλὴν καταπάσσονται,
 ἐπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ ἐδάφους κατακλιθήσονται, τὴν ἐξεί-
 θαν ἐκματτόμενοι κόνιν· γυμνώσουσι⁴⁹ δὲ τὰς κεφα-
 λὰς τῆς ἀπὸ τῶν τριχῶν εὐπρεπείας, καὶ σάκκους
 περιζωσάμενοι, θρηνοῦντες καὶ ὀδυρόμενοι διατελέ-
 σουσιν. Εἶτα λέγει καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν γινόμενον θρη-
 νον· Ἐτι⁵⁰ ὡσπερ Τύρος κατασιγηθεῖσα ἐν μέσῳ
 τῆς θαλάσσης; Ἐν ἡσυχίᾳ, φησί, καὶ εἰρήνῃ πάντα
 ἐπεγείραι τολμήσαντος.

γλ. Πόσον τιμὰ εἶδες μισθόν σου⁵¹ ἀπὸ τῆς C
 θαλάσσης; Ἰκανὸν τοῦτο διδάξει πάντας ἀνθρώ-
 πους, μὴ μεγαλοφρονεῖν ἐπὶ τῇ δοκούσῃ εὐημερίᾳ,
 διὰ τὴν ἀκολουθοῦσαν μεταβολὴν· τοῦτο γὰρ καὶ τῇ
 Τύρῳ φησί· Τί κεκέρδηκας ἐν τοσούτῳ χρόνῳ ἀπὸ
 τῆς πολλῆς ἐμπορίας σου; καὶ μὴν φησί·

Καὶ⁵² ἀπὸ τοῦ συμμίχτου σου καὶ τῆς ἐπιμιξίας
 ἐπλοῦτισας πάντας βασιλεῖς τῆς γῆς. (λδ·λς·)
 Νῦν δὲ συνετρίβης ἐν θαλάσῃ ἐν βάθει ὕδατος·
 ὅτι⁵³ σύμμιχτός σου καὶ πᾶσα ἡ συναγωγὴ σου
 ἐν μέσῳ σου ἐπεσον, καὶ πάντες οἱ κωπηλάται
 σου. Κατοικοῦντες⁵⁴ τὰς νήσους στεινῶσουσιν·⁵⁵
 ἐπὶ σὲ, καὶ βασιλεῖς⁵⁶ αὐτῶν ἐκστᾶσει ἐκστη-
 σονται⁵⁷, καὶ θαρῶσιν τὸ πρόσωπον αὐτῶν⁵⁸.
 Ἐμποροὶ ἀπὸ⁵⁹ ἐθνῶν συριοῦσιν⁶⁰ ἐπὶ σοί,
 ἀπώλεια ἐγένου, καὶ οὐκέτι ἔσῃ εἰς τὸν αἰῶνα⁶¹.
 Σκόπησον, φησὶν, ὡς οὐδὲν ὄνησης. In Vatic. hæc des.
 Ἐμπόριαν πόνοσ, ἢ τῶν ἐθνῶν ἀπάντων ἀφίξις. Δίκτην
 γὰρ σκάφους ὑποδρύχους⁶² γενομένην συνεκαλύφθησ
 τῇ τῶν κακῶν ἀωρίᾳ, οἷόν τινα κύματα δεξαμένη
 τὰς τῶν πολεμικῶν ταγματῶν νηάδας. Οὐ χάριν
 πάντες νησιῶται καὶ παράλιοι σὺν τοῖς οικείοις σε

A tranquillitate percepisti, contrariis te respicere
 docebo. « Spiritus enim austri, inquit, contrivit te
 in corde maris. » Per translationem Babylonium
 ita appellavit. Quandoquidem auster maximos
 fluctus excitare, et difficilem contra navigantes tem-
 pestatem suscitare solet, ideo per translationem,
 quasi contra maritimam urbem, austrum vocat ho-
 stium incursum. [27] Tum dicit, ne eisdem immo-
 remur : Et te, et inquilinos tuos, et remiges, et gu-
 bernatores, et consiliarios, et mercatores, et belli-
 cos supplementes cælus pernicios opprimet : hoc enim
 significavit cum dixit : « Cadent in medio cordis
 marium. » [28-31] Ad hæc futurum est addit, ut
 obsessa et capta urbe procul degentes governa-
 tores tui multo terrore affecti in fugam vertantur,
 cademque nautæ faciant cum iis qui ad proram
 imperant : relictisque navigiis lamentantes et lu-
 gentes in terram descendant, 906 et terra caput
 conspergant, atque in ipso solo recumbant, pul-
 verem inde extergentes : capita quoque capillorum
 spolient ornatu, saccisque induti lamentari et
 lugere perseverent. [32] Deinde etiam lamenta-
 tionem, quam ipsi adhibituri sint, enarrat. « Quis
 sicut Tyrus, quæ conticuit in medio maris? »
 In tranquillitate, inquit, et pace omne hoc tempus
 transegisti, quo nemo tibi perturbationem excitare
 ausus est.

τοῦτον διετέλεσας τὸν χρόνον· οὐδενὸς σοι θόρυβον

Vers. 33. *Quantam invenisti mercedem tuam ex
 mari? Satis hoc est ad docendos omnes homines,
 ne superbia efferantur propter eam, quæ videtur,
 felicitatem, propterea quod mutatio consequitur.*
 Hoc enim et Tyro ipsi ait : Quid tanto tempore ex
 negotiatione tua lucrata es? Atqui, inquit :

*Et commisto tuo atque commercio ditasti omnes
 reges terræ. (Vers. 34-36.) Nunc autem contrita es in
 mari, in profundo aquarum : commistio tua et omnis
 congregatio tua in medio tui ceciderunt, et omnes re-
 miges tui. Habitantes in insulis contristabuntur su-
 per te, et reges ipsorum stupore obstupescunt, et flebit
 facies eorum. Mercatores a gentibus sibilabunt super
 te ; perditio facta es, et non amplius eris in æternum.*
 Considera, inquit, nihil tibi profuisse 907 nego-
 tiationis laborem, omniumque gentium ad te con-
 cursum. Instar navigii enim demersi malorum de-
 formitate cooperta es, veluti quosdam fluctus
 excipiens hostilium legionum procellas. Quam-
 obrem omnes insulani maritimique cum regibus
 suis te lugent, conspicati nobilissimam olim urbem
 repente deletam, et ad nihilum redactam, admiran-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ ἐπ. B add. δέ. ⁴⁷ ἐπ. B add. γάρ. ⁴⁸ τὸν. Ex B suppl. Eodem fere loquendi modo h. l. utitur, quo supra, p. 899, ad vers. 8, τὸν κυβερν. λόγον (aut σύλλογον) ἀναπληροῦν. ⁴⁹ γυμν. — διατελ. Hæc ad vers. 31 se referunt, qui in cod. Vat. deest, et in A fere ut in Alex. leg., ita tamen, ut pro περιζώνται rectius scriptum sit περιζώσονται, et in fine desit ἐκστήσονται. ⁵⁰ τίς — θαλ. Ita quoque A juxta Alex. Uterque autem omittit τῆς ante θαλάσσης. In Vatic. hæc des. ⁵¹ σου. Des. in A. ⁵² καὶ — ἐπιμ. A ἀπὸ τοῦ πληθους σου, καὶ ἀπὸ τοῦ συμμίχτου σου. ⁵³ ὁ. A ὅτι. ⁵⁴ κατ. B præm. πάντες εἰ. ⁵⁵ A ἐστύγνασαν. ⁵⁶ βατ. A et B præm. οἱ. ⁵⁷ A ἐξέστησαν. ⁵⁸ αὐτ. A add. ἐπὶ σέ. ⁵⁹ ἀπὸ. Des. in A. ⁶⁰ A ἐσούρησάν σε, juxta rec. lect. ⁶¹ αἰῶνα. A add. λέγει Κύριος ὁ Θεός. ⁶² B ὑποδρύχτου.

tesque te ad extremam solitudinem redactam, si-
bilo mentis suæ stuporem significabunt. Illud au-
tem, « non eris amplius in seculum, » secundum
eam interpretationem, quæ jam a nobis allata est,
intelligemus. Quod si altera quoque ad ea quæ dicta
sunt addenda est, id facere nos non pigebit. Audi-
vinus auctorem omnium rerum Deum per Jeremiam
prophetam dicentem : « Ad summam loquar super
gentem et regnum, ut auferam eos, et destruiam,
et perdam. Et si conversa fuerit gens illa a malis
suis, pœnitebit me malorum, quæ cogitavi facere
illis. Et ad summam loquar super gentem et re-
gnum, ut iterum ædificetur et plantetur. Et si fe-
cerint mala coram me, ut non audiant vocem
meam, pœnitebit me honorum quæ locutus sum,
ut facerem eis γ. » Igitur et sententiam fert Do-
minus, et latam antiquat, neque veritas mentitur.
Fert enim sententiam contra non pœnitentes : in
iis vero, qui pœnitentiæ remedium exceperunt,
supplicii decretum nullum habet locum. Hoc con-
tingit etiam tempore Ninevitarum, quos damnaverat
exilio, dicens : « Adhuc tres sunt dies, et Ninive
subvertetur ». 908 At vero pœnitentes excepit,
sententiamque dissolvit. Sicque hic etiam longi
supplicii decretum abrogavit posteriorum commu-
tatio.

* CAPUT XXVIII.

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, di-
cens : Et tu, fili hominis, dic principi Tyri : Hæc dicit
Adonai Dominus : Pro eo quod exaltatum est cor tuum,
et dixisti . Deus ego sum, habitationem Dei habitavi
in corde maris ; tu autem es homo, et non Deus, et
dedisti cor tuum quasi cor Dei. Exsecranda quidem
omnia peccatorum genera, sed omnium maxime
detestabilis superbia. « Omne enim excelsum,
inquit, abominatio coram Domino ». Et : « Su-
perbis Dominus resistit b. » Et divus Apostolus :
« Non neophytum, inquit, ne in superbiam elatus
in judicium incidat diaboli c. » Hoc morbo labo-
rabat etiam princeps Tyri, tum is qui conspici-
ebatur, tum is qui cerni non poterat. Etenim
nos pii regimur proprie ac vere ab auctore omnium
rerum Deo : et regimur item ab hominibus pietate
præditis. Et Tyrus igitur, nunc quidem perinde
ac nos, regem Deum habet, et eos homines, quibus
ab eo in ipsam regnum commissum est. Olim vero,
Dei ignorance quasi morbo laborans, et impie-
tati addicta, principem habuit et regem, scelerum
impietatisque auctorem et magistrum, diabolum :
habuit item et principem qui conspiciebatur, ab
isto male affatum, et impietati mancipatum.*

γ Jerem. xviii, 7-10. δ Jon. iii, 4. ε Prov. xvi, 5 ; coll. Luc. xvi, 15. ζ Jac. iv, 6 ; I Petr. v, 5.
ι I Tim. iii, 6.

VARIE LECTIONES.

908 Β ὀρηγήσουσι. 909 πόλιν. Ex Β suppl. 910 διην. Ita Β pro διηνεκῶς, ut habet ed. prior. 911 Α κατῳκητι.

Α ὀρηγήσουσι 909 βασιλεύσιν, ὀρῶντες τὴν πάλαι περι-
νεστᾶτην πόλιν 910 ἀθρόον ἀφανῆ καὶ φροῦδον γεγενη-
μένην· θαυμάζοντες δὲ τὴν εἰς ἐρημίαν ἐσχάτην
μεταβολὴν σου, τῷ συριγμῷ τὴν τῆς διανοίας ἐκπλη-
ξιν σηματοῦσι. Τὸ δὲ, « οὐκέτι ἔσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, »
κατὰ τὴν ἡδὴ γενομένην ὑφ' ἡμῶν ἐρμηνείαν νοήσο-
μεν. Εἰ δὲ καὶ ἐτέραν δεῖ προσθεῖναι τοῖς εἰρημέ-
νοις, οὐκ ἀποκνήσομεν. Ἠκούσαμεν τοῦ Θεοῦ τῶν
ὄλων διὰ Ἱερραίου τοῦ προφήτου λέγοντος· « Πέρας
λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ ἐξῆραι αὐ-
τοῦς, καὶ καθελείν, καὶ ἀπολλύειν· κἂν ἐπιστραφῇ
τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτῶν, μετανοήσω
περὶ τὸν κακῶν, ὧν ἐλογισάμην τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς·
καὶ πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ
ἀνοικοδομεῖσθαι καὶ τοῦ καταφυτεύεσθαι· κἂν ποι-
σωσι τὰ πονηρὰ ἐναντίον μου, τοῦ μὴ ἀκούειν τῆς
φωνῆς μου, μετανοήσω περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐλά-
λησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. » Οὐκοῦν καὶ ἀποφαίνεται
ὁ Δεσπότης, καὶ λύει τὰς ἀποφάσεις, καὶ ἡ ἀλήθεια
οὐ ψεύδεται. Ἀποφαίνεται γὰρ κατὰ τῶν μετανοή-
σῃ χρωμένων· ἐπὶ δὲ τῶν τὰ τῆς μετανοίας φάρ-
μακα δεξαμένων ἢ τῆς τιμωρίας ψῆφος ἀργεῖ. Τοῦτο
καὶ ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν ἐγένετο· κατεψήφισατο γὰρ
αὐτῶν πανωλεθρίαν, εἰρηκῶς· « Ἔτι τρεῖς ἡμέραι,
καὶ Νινευὶ καταστραφῆσεται. » Ἀλλὰ μετανοήσαν-
τας ἐδέξατο, καὶ τὴν ἀπόφασιν ἔλυσεν. Καὶ ἐνταῦθα
τοῖνον τῆς διηνεκῶς 911 τιμωρίας ἔλυσε τὴν ψῆφον
ἢ τῶν ἀπογόνων μεταβολή.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Α', Β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέ-
γων· Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, εἰπέ τῷ ἄρχοντι
Τύρου· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄρθ' ὡς
ὕψωθῃ ἡ καρδιά σου, καὶ εἴπας· Θεός εἰμι ἐγώ,
κατοικίαν Θεοῦ κατώκησα 912 ἐν καρδίᾳ θαλάσ-
σης· σὺ δὲ εἰ ἀνθρώπος καὶ οὐ Θεός, καὶ ἐδωκας
τὴν καρδίαν σου ὡς καρδίαν Θεοῦ. Βδελυρὰ μὲν
ἅπαντα τὰ τῆς ἀμαρτίας εἶδη, βδελυρωτάτη δὲ πάν-
των ἡ ὑπερηφανία· « Πᾶν γὰρ ὑψηλόν, φησί, βέ-
λυγμα ἐναντι Κυρίου. » καὶ· « Ὑπερηφάνοις Κύ-
ριος ἀντιτάσσεται. » καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος· « Μὴ
νεόφυτον, φησὶν, ἵνα μὴ τυφωθεῖς εἰς κρίμα ἐμπόση
τοῦ διαβόλου. » Ταύτην ἔσχε τὴν νόσον καὶ ὁ τῆς
Τύρου ἄρχων, ὃ τε ὀρώμενος, ὃ τε ἀόρατος. Καὶ γὰρ
ἡμεῖς οἱ εὐσεβεῖς βασιλευόμεθα μὲν κυρίως καὶ
ἄλλῶς ὑπὸ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ· βασιλευόμεθα δὲ
καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων εὐσεβεῖα κεκοσμημένων. Καὶ ἡ
Τύρος τοῖνον, νῦν μὲν παραπλησίως ἡμῖν, καὶ τὸν
Θεὸν ἔχει βασιλέα, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ βασιλεύειν
ταχθέντας ἀνθρώπους. Πάλαι δὲ, ἄγνωστον νοσοῦσα
Θεοῦ, καὶ τῇ ἀσεβείᾳ δουλεύουσα, ἄρχοντα εἶχε καὶ
βασιλέα τὸν τῆς κακίας καὶ ἀσεβείας εὐρετὴν ὄμοῦ
καὶ διδάσκαλον διάβολον· εἶχε δὲ καὶ ὀρώμενον ἄρ-
χοντα, τὸν ὑπὸ τούτου κακῶς ἐνεργούμενον, καὶ τῇ

δυσσεβεία δεδουλωμένον ⁶⁷. Πρὸς ἀμφοτέρους τοῖνον **A** ἂ λόγος, ἀλλ' οὐτε τούτῳ, οὐτ' ἐκείνῳ πάντα ἀρμόττει· ἐνια δὲ ἑκατέρους, τινὰ δὲ θατέρῳ· τὰ δὲ νῦν ἀναγνωσθέντα ἑκατέρῳ. Ὁ τε γὰρ διάβολος εἰς ἐκείνην τὴν μανίαν ἐξώκειλε, καὶ λυττήσας Θεὸν ἑαυτὸν προσηγόρευσε ⁶⁸, καὶ τοῦτο προσφέρειν αὐτῷ τὸ σέβας τοὺς ἀνθρώπους ἀνέπεισε· καὶ ὁ ὀρώμενος τῶν Τυρίων ἄρχων, τοῦτον νοστήσας τὸν τύφον, καὶ εἰς τὴν πολλὴν ἀφορῶν εὐμερίαν, ὑπέλαβεν εἶναι Θεός. Διὸ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός φησι· « Σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος, καὶ οὐ Θεός. » Καὶ κατὰ σύγκρισιν·

γ. *Μὴ σοφώτερος εἶ σὺ τοῦ Δανιήλ; σοφοί* ⁶⁹ οὐκ ἐκαίδουσάν σε τῇ ⁷⁰ ἐπιστήμῃ αὐτῶν. Τσοῦτον, φησὶν, ἀποδέω τοῦ θεία φύσει παρεξετάσαι τὰ σά, ὅτι καὶ συνετῶν ἀνθρώπων ἀποδέοντα δειξω. **B** Ὁ μὲν γὰρ Δανιήλ καὶ τὴν θείαν εἶχε σοφίαν, καὶ τὴν Χαλδαίαν ⁷¹ προσέλαβεν ἐπιστήμην· σὺ δὲ καὶ τῆς θείας ἐστέρησαι χάριτος, καὶ παρὰ σοφῶν ἀνθρώπων οὐ προσέλαβες ἐπιστήμην. Εἶτα ἀπὸ τῶν πραγμάτων ὁ Ἐλεγχος·

δ. ε'. *Μὴ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ σου, ἢ ἐν τῇ φρονίσει σου, ἐποίησας σεαυτῷ δύναμιν, καὶ περιποίησω ἀργύριον καὶ χρυσίον* ⁷² ἐν τοῖς θησαυροῖς σου; *Ἡ ἐν τῇ πολλῇ σου ἐπιστήμῃ καὶ τῇ ἐμπορίᾳ σου, ἐπλήθυνας δύναμίν σου, καὶ* ⁷³ *ὕψωθη ἡ καρδιά σου ἐν τῇ δυνάμει σου; δι' αὐτῶν, φησί, μάθε τῶν πραγμάτων, ὡς οὐκ ἐκ τῆς σῆς σοφίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐμῆς χορηγίας, ταύτην ἔσχες τὴν ἐμπορίαν* ⁷⁴, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀφθονίαν. Βουλῆθεις γὰρ ἐγὼ, παραυτίκα σε τούτων ἀπάντων γυμνώσω, καὶ διδάσκαλόν σοι τῶν πραγμάτων ἐπιστήσω τὴν πείραν. Εἰ γὰρ ἐκ τῆς σῆς σοφίας ταύτην ἔσχες τὴν κτήσιν, τῇ αὐτῇ σοφίᾳ χρησάμενος μὴ ἐγυμνώθης ⁷⁵ ὧν ἐκτήσω· γυμνούμενος δὲ, καὶ ἔρημος τούτων ἀπάντων γιγνόμενος, τοὺς μὲν ἀνοήτους ἀπόβριψον λογισμούς, καὶ ⁷⁶ γνῶθι ὡς ἐγὼ σοι καὶ δέδωκα ταῦτα, καὶ πάλιν ἔλαβον. Ἐπειδὴ γὰρ λαβῶν οὐκ ἔγνων με, μαθήσῃ με γυμνωθεῖς.

ς'. *Διὰ τοῦτο* ⁷⁷ *τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐπειδὴ ἔδωκα τὴν καρδίαν σου ὡς καρδίαν Θεοῦ· Ἄρτι τοῦτου ἰδοὺ ἐπάγω ἐπὶ σέ ἀλλοτρίους λοιμοὺς ἀπὸ ἐθνῶν, καὶ ἐκκενώσουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν ἐπὶ σέ, καὶ ἐπὶ τὸ κάλλος τῆς ἐπιστήμης σου, καὶ στρώσουσι τὸ κάλλος σου εἰς ἀπώλειαν. Καὶ καταβιβάσουσι σε, καὶ ἀποθανῇ θανάτῳ τρυμματιῶν ἐν καρδίᾳ θαλάσσης. Μὴ λέγων ἔρεῖς· Θεός εἰμι* ⁷⁸, ἐνώπιον τῶν ἀναρρόντων σε; Σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος, καὶ οὐ Θεός, ἐν ⁷⁹ χειρὶ τῶν ⁸⁰ τιρωσκόντων σε. Θανάτοις ἀπειρημῆτων ἀποθανῇ ἐν χειρὶ τῶν ἀλλοτρίων, ὅτι ἐγὼ λελάληκα, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ὅταν, φησὶ, τῆς βασιλικῆς σε γυμνώσωσιν ἐξουσίας οἱ παρ' ἐμοῦ κατὰ σοῦ πεμπόμενοι· δυσμενεῖς, καὶ διὰ

Ad utrumque igitur pertinet oratio, sed neque **909** huic, neque illi omnia conveniunt, quædam autem in utrumque, et alia in alterum tantum, et quæ nunc lecta sunt, in utrumque cadunt. Diabolus enim in illam insaniam lapsus est, et rabie percitus Deum se ipsum appellavit, hominibusque, ut hunc sibi cultum exhiberent, persuasit. Et qui cernebatur Tyriorum princeps, hoc fastu laborans, cum ad multam respiceret felicitatem, opinabatur se esse Deum. Idcirco ad ipsum Deus ait: « Tu autem es homo et non Deus. » Et per comparisonem:

VERS. 3 *Numquid sapientior es tu Daniele? sapientes non erudierunt in te sapientia sua. Tantum abest, inquit, ut res tuas cum divina natura comparem, ut etiam te prudentibus hominibus longe inferiorem ostendam. Daniel enim, et divina sapientia præditus fuit, et Chaldæorum scientiam sibi paravit: tu vero et divina gratia orbatus es, et ab hominibus ipsis sapientibus haud percepisti scientiam. Deinde a rebus redarguit:*

VERS. 4, 5. *Numquid in scientia tua, aut in prudentia tua fecisti tibi vires, et comparasti argentum et aurum in thesauris tuis? Aut in multa scientia tua et negotiatione tua multiplicasti potentiam tuam, et exaltatum est cor tuum in potentia tua? Ipsis, inquit, rebus disce, non tua sapientia, sed me subministrante, fuisse tibi hanc negotiationem, bonorumque abundantiam. Nam si voluero ego, statim te his omnibus orbabo, magistramque tibi rerum experientiam præficiam. Si enim tua sapientia **910** istam possessionem adeptus esses, eadem sapientia usus iis quæ possedisti haud fuisses orbatus: sed spoliatus, vacuusque ab istis omnibus redditus, insanas abjicito cogitationes, et cognosce me esse eum qui dederim hæc, quique ista rursus ademerim. Quia enim non cognovisti me cum ea acciperes, disce me, quando ipsis spoliatus fueris.*

VERS. 6-10. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Quia dedisti cor tuum sicut cor Dei, propter hoc, ecce ego adduco super te alienas pestilentias de gentibus: evaginabunt gladios suos super te, et super pulchritudinem scientiæ tuæ, et sternent pulchritudinem tuam in perditionem. Et deducunt te, et morieris morte vulneratorum in corde maris. Num loquens dices: Deus sum, coram interficientibus te? Tu autem es homo et non Deus, in manu vulnerantium te. Mortibus incircumcisorum morieris per manum alienorum, quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus. Quando te, inquit, regia potestate privabunt ii, quos contra te hostes misero, teque interficient, num fremens et arrogantia insolens rursus Deum te ipsum nominabis, quasi eos Dei*

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ καὶ τῇ δυσσ. δεδ. Des. in B. ⁶⁸ Β ἀνηγόρευσε. ⁶⁹ σοφ.— αὐτ. Hebr. an occultum quidquam non est absconditum tibi? A ponit ἢ ante σοφοί. ⁷⁰ τῇ. A præm. ἐν. ⁷¹ Β Χαλδαίων. ⁷² Α ἐποίησας χρυσίον καὶ ἀργύριον. ⁷³ καὶ. Des. in A. ⁷⁴ Β ἐμπορίαν. ⁷⁵ Β γυμνώθης. ⁷⁶ καὶ. Des. in B. ⁷⁷ Διὰ τοῦτο. Des. in B. ⁷⁸ εἰμι. A add. ἐγώ. ⁷⁹ ἐν — ἀποθ. Α ἐν πλήθει τρυμματιζόντων σε· ἐν θανάτοις ἀπεριτμητῶν ἀποθάνη. ⁸⁰ τῶν. Des. in B.

appellatione perterrefaciens? Verum hoc fieri nequit: rerum enim commutatio superbiae quoque mutationem afferet, discesque, hominem esse te, non Deum, cum vulneratus, et cæsus, æque atque incircumcisi tibi subjecti, occideris. Valida est enim, et cui resisti nequeat, mea sententia; quod significavit, **911** dicens: « Quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus. » Hæc etiam improbo dæmoni, qui improbitatem in principe Tyriorum, qui cernebatur, operatus fuerat, conveniunt. Idcirco ab alienis quoque ipsi minatur exitium, et pestilentis, et gentibus. Tales autem olim fuere, qui per evangelicum præconium ad pœnitentiam adducti Deum agnovere. Quare divinus quoque Apostolus ait: « Eramus enim aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideris et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odio digni, odientes nos invicem ^d. » Et ipse Deus per magnum Mozen: « Isti, inquit, provocaverunt me eo quod non est Deus, irritaverunt me idolis suis, et ego provocabo eos per non gentem, per gentem stultam irritabo illos ^e. » Per hos igitur, qui olim fuere insipientes et stulti, errantesque et odio digni, et pestilentes, et alieni, et gentiles, diabolus destruendum prophetica prænuntiat oratio. Et invenire licet, piis quoque, qui credere, *alienorum* nomen impositum. « Vos enim, inquit, qui olim longe remoti eratis, facti estis prope ^f. » Hos ait gladiis suis diaboli scientiæ pulchritudinem deleturos, et ad nihilum redacturos: hæc est, tuas machinas destruent, et insidias, quas contra homines molitus fueris, compescent, quæque ab ipsis tibi constructa fuerint delubra, a fundamentis evertent, et veluti morti tradent te oblivioni, accepta potestate « calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem tuam virtutem ^g. » Atque ipsis rebus disces, incassum te hominibus persuasisse **912** te esse Deum. Et hæc patieris, quia incircumcisam mentem habuisti, gravemque tuæ arrogantiae morbum nequaquam circumcidisti.

ἀπερίτμητον ἔσχες τὸ φρόνημα, καὶ τὸ χαλεπὸν τῆς

VERS. 11-15. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, institue lamentationem super principem Tyri. Et dic ei: Hæc dicit Adonai Dominus: Tu es signaculum similitudinis, plenus sapientiae, et corona pulchritudinis. Et in deliciis paradisi Dei fuisti, omnem lapidem pretiosum indulus es, sardium, et topazium, et smaragdum, et hyacinthum, et carbunculum, et sapphirum, et jaspidem, et argentum, et aurum, et ligurium, et acha-*

σφαγῆς σε παραπέμφωσι τῷ θανάτῳ, μὴ βρενθόμενος καὶ ἀλαζονεύόμενος πάλιν θεὸν σεαυτὸν ὀνομάσεις, ὡσπερ αὐτοὺς δεδιδότῳ τῇ θείᾳ προσηγορίᾳ; Ἄλλὰ τοῦτο οὐχ οἶον γίνεσθαι· ἡ γὰρ τῶν πραγμάτων μεταβολὴ καὶ τοῦ φρονήματος ἐργάζεται τὴν μεταβολὴν, καὶ μαθήσῃ ὅτι ἄνθρωπος εἶ καὶ οὐ θεὸς, τιτρωσκόμενος, καὶ ἀναιρούμενος, καὶ παραπλησίως τοῖς ἀπεριτμήτοις σου ὑπηκόοις σφατόμενος. Ἰσχυρὰ γὰρ μου καὶ ἀναντιβρήτος ἡ ἀπόφασις τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν· « Ὅτι ἐγὼ ἐλάλησα, λέγει Ἄδωναι Κύριος. » Ταῦτα ἀρμόττει καὶ τῷ ἀλάστορι δαίμονι· τῷ τὴν πονηρίαν ἐνεργήσαντι ἐν τῷ ὀρωμένῳ Τυρίῳ ἄρχοντι· διὸ καὶ ἀπειλεῖ αὐτῷ διεθρον ἀπὸ ἀλλοτρίων, καὶ λοιμῶν, καὶ ἐθνῶν. Τοιοῦτοι δὲ πάλα ἦσαν οἱ διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος τὴν εἰς θεογνωσίαν μεταβολὴν δεξάμενοι. Διὸ καὶ ὁ θεὸς Ἄποστολος λέγει· « Ἦμεν γὰρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς διὰ τοῦ μεγάλου Μωσέως ⁸¹· « Αὐτοὶ, φησὶ, παρεξήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεῶν, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· καγὼ παραξήλωσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνευ, ἐπὶ ἔθνευ ἀσυνέτῳ παροργίσω αὐτοὺς. » Διὰ τούτων τοίνυν τῶν πάλα ἀσυνέτων, καὶ ἀσφύτων, καὶ πλανωμένων, καὶ στυγητῶν, καὶ λοιμῶν, καὶ ἀλλοτρίων, καὶ ἐθνικῶν, τὴν τοῦ διαβόλου κατάλυσιν ὁ προφητικὸς παραγορεύει λόγος. Ἔστι δὲ καὶ ⁸² εὐρεῖν καὶ τὸν ἀλλοτρίων ὄνομα κείμενον ἐπὶ τῶν πεπιστευκότων εὐσεβῶν· Ἰμεῖς γὰρ, φησὶν, οἱ ποτε ὄντες μακρὰν, ἐγγὺς ἐγενήθητε. » Τοῦτος λέγει ταῖς ἑαυτῶν μαχαίραις τῆς τοῦ διαβόλου ἐπιστήμης τὸ κάλλος ἀφανίζειν καὶ φροῦδον ποιεῖν ἀπὸ τοῦ, τὰς σὰς καταλύσουσι μηχανὰς, καὶ τὰς κατὰ τῶν ἀνθρώπων παύσουσιν ἐπιβουλὰς, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν σοι γενόμενα ἐκ βάθρων ἀνασπάσουσι τεμένει, καὶ σε οἶόν τινα θανάτῳ παραδώσουσι τῇ λήθῃ, λαθόντες ἐξουσίαν· πατεῖν ἐπάνω θρῶν καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσάν σου δύναμιν ⁸³. » Καὶ δι' αὐτῶν μαθήσῃ τῶν πραγμάτων, ὡς μάτην ἀνέπεισας τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι θεὸς εἶ. Ταῦτα δὲ πείσῃ, ἐπειδὴ ἀλαζονείας σου μὴ ⁸⁴ περιέτμεμες πάθος.

ια'ιγ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὅτι ἀνθρώπου, λάβε θρήνον ἐπὶ τὸν ἄρχοντα Τύρου. Καὶ εἰπέ αὐτῷ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Σὺ εἶ ⁸⁵ ἀποσφάγισμα ὁμοιώσεως ⁸⁶, πλήρης σοφίας, καὶ στέφανος κάλλους ⁸⁷. Καὶ ἐν τῇ τρυφῇ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ ἐγενήθης πάντα λίθον τίμιον ⁸⁸ ἐνδεδέσαι, σάβδιον, καὶ τοπάζιον, καὶ σμάραθρον, καὶ ὑάκινθον ⁸⁹, καὶ ἀνθρακα, καὶ σάφειρον, καὶ ἰασκιν, καὶ ἀργύ-

^d T. t. III, 5. ^e Deut. xxxii, 21. ^f Ephes. II, 15. ^g Luc. x, 19.

VARIÆ LECTIONES.

⁸¹ B Μωσέως. ⁸² καὶ. Des. in B. ⁸³ σου δύν. Rec. lect. I. c. est δύναμις τοῦ ἐχθροῦ. ⁸⁴ σου μή. B οὐ. ⁸⁵ εἶ. In ed. Sirm. præcedebat δέ, quod tamen des. in A et B, imo quoque apud LXX. Nec minus des. infra, *Har. sab.*, I. v, c. 8. ⁸⁶ ἀπ. ὁμ. *Hebr.* perfecti mensuram, s. omnibus numeris absolutus. Infra, *Har. sab.* I. c. leg. ἐκσφάγισμα. ⁸⁷ στεφ. x. *Hebr.* perfectus pulchritudine. ⁸⁸ τίμ. Des. infra, I. c., sed A habet χρυσόν. ⁸⁹ x. ὑάκ. Des. in A.

ριον, και χρυσολιον, και λιγύριον, και ἀχάτην, και ἀμθουσιον, και χρυσόλιθον. βηρύλλιον, και ἐρύχιον, και χρυσοῦ ἐνέπλησας ⁹⁰ τοὺς θησανρούς σου, και τὰς ἀποθήκας σου ἐν σοί, ἀφ' ⁹¹ ἧς ἡμέρας ἐκτίσθης. Ταῦτα βιασάμενος ἀν τις λάθοι και εἰς τὸν ὀρώμενον ἄρχοντα Τύρου · κυρίως δὲ και ἀληθῶς ἀρμόττει τῷ ἐν ἐκείνῳ ἐνεργήσαντι ἀλιτηρίῳ δαίμονι · εἰς μὲν οὖν τὸν ἄρχοντα Τύρου, τὸν ὀρώμενον, ταῦτα λαμβάνοντες, οὕτω νοήσομεν · εἰς εἰ ἀποσφράγισμα ὁμοιώσεως. » Κατ' εἰκόνα γὰρ θεῖαν ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος, πλήρης σοφίας · και ⁹² λογικὸς γὰρ, και λόγῳ τετιμημένος, και στέφανος κάλλους · πάντων γὰρ κρείττων τῶν ἀλόγων, και πεζῶν, και πτηνῶν, ἐνύδρων τε και ἀμφιβίων. » Καὶ ἐν τῇ τρυφῇ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ ἐγενήθης. » Ἐκ γὰρ τοῦ προπάτορος κατὰ γεις ⁹³ τὸ γένος, δὲ εὐθὺς διαπλασθεὶς ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ἐτέθη, ἐργάζεσθαι αὐτὸν και φυλάττειν. Εἰκότως ⁹⁴ δὲ και τὴν Ἱερουσαλήμ, ἱερὴν και θεῖαν ὀνομαζομένην πόλιν, παραδείσον καλεῖ, και ⁹⁵ Θεοῦ προφητείας, και ἀρχιερωσύνης ἔχουσαν φυτόν, ζωῆς και σωτηρίας παρεκτικὰ. Φιλία δὲ πάλαι ὑπῆρχε τῷ Τυρίῳ και τῷ τῶν Ἰσραηλιτῶν βασιλεῖ, και ἦν τις αὐτοῖς και ἐπιμιξία πρὸς ἀλλήλους · και τοῦτο ἐκ τῶν Βασιλειῶν ῥάδιον καταμαθεῖν. Τὸ δὲ · « Πάντα λίθον τίμιον ἐνδέδεσαι, » δῆλόν ἐστι κατὰ τὸ γράμμα νοούμενον, και ἐπὶ βασιλείῳ λαμβανόμενον. Μυρίαὶ γὰρ σε ἀγαθοῖς κατεκόσμησα, και ὕλας σοι παντοδαπὰς πάντοθεν προσενήνοχα, ἐξ ὧν διαδήματα και στεφάνους, πόρπας τε και ζώνας, και δακτυλίων κατασκευάσας, και τὰ ταμειῖα ἐμπλήσας, φρονῶν τὰ ἐναντία διετέλεσας, ἐπὶ τῇ τούτων περιουσίᾳ ⁹⁶ τε και εὐπρεπέϊ. Εἰς δὲ τὸν διάβολον οὐχ οὕτω ταῦτα νοήσομεν, ἀλλὰ τό · « Σὺ εἰ ἀποσφράγισμα ὁμοιώσεως, » εἰς τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ πάλαι ἀρχὴν και ἐξουσίαν ληψόμεθα. Φησὶ γὰρ ὁ θεὸς Ἀπόστολος · « Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ αἰῶρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας. » Ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι πάλαι τὴν τοῦδε τοῦ αἰῶρος οἰκονομίαν ἐπεπίστευτο, δι' ἀλαζονείαν δὲ τῆς ἡγεμονίας ἐκπεσῶν, ἐν τοῖς ἀπίστουσι τῷ τοῦ κηρύγματος λόγῳ τὴν οὐκείαν ἐνέργειαν ἐπίδεικνυται. » Πλήρης σοφίας και στέφανος κάλλους, και ἐν τῇ τρυφῇ τοῦ παραδείσου ἐγενήθης. » Τὴν προτέραν αὐτοῦ ἀρετὴν διὰ τούτων αἰνίττεται. « Εἶδε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, και ἰδοὺ κατὰ λίαν. » Εἰς δὲ και οὗτος τῶν γενομένων ὑπῆρχεν, οὐδέπω δεξάμενος τὴν ἀπὸ τῆς γνώμης ἐπὶ τὰ χεῖρω μεταβολὴν. Διὰ δὲ τῶν εἰρημένων λίθων, τὴν παντοδαπὴν αὐτοῦ σοφίαν και ἐπιστήμην σημαίνει. Καὶ γὰρ ὁ ἀρχιερεὺς τὸ λόγιον τῆς κρίσεως, ὃ τούτους αὐτοὺς περιέκειτο τοὺς λίθους, ἐπὶ τοῦ στήθους

A tem, et amethystum, et chrysolithum, beryllum, et onychinum, et auro implevisti thesauros tuos et apothecas tuas in te, ex quo creatus es. Hæc si quis verba torquere voluerit, de eo, qui cernebatur, principe Tyri dicta acceperit : proprie tamen et vere conveniunt pernicioso dæmoni, qui in illo suam vim exercebat. Si igitur de principe Tyri, qui cernebatur, hæc accipiamus, ita intelligemus : « Tu es signaculum similitudinis. » Ad imaginem enim Dei plenus sapientia conditus est homo, rationis capax, et oratione instructus, pulchritudinisque corona, quippe omnibus rationis expertibus præstans, pedestribus et volucribus, aquatilibus et amphibiiis. « Et in deliciis paradisi Dei fuisti. » Si quidem a primo parente genus **913** ducis, qui simul atque creatus est, in paradiso deliciarum positus fuit ^b, ut operaretur et custodiret illum. Jure autem etiam Hierosolymam, quæ sacra et divina urbs appellabatur, *paradisum* vocat, habentem et Dei prophetiæ, et pontificatus maximi arbores, vitam salutemque subministrantes. Olim vero Tyriorum regi cum rege Israelitarum intercedebat amicitia, eratque mutuum quoddam inter ipsos commercium, quod ex libris Regnorum facile est percipere. Illud autem : « Omnem lapidem pretiosum indutus es, » perspicuum est, si secundum litteram intelligatur, et de rege dictum accipiatur. Infinitis enim bonis te instruxi, et omnis generis undique tibi materiam suppeditavi, unde diademata et coronas, fibulasque et zonas annullosque fecisti, penibus autem completis, propter horum abundantiam et ornatum contraria sentire perseverasti. Quod si ad diabolum hæc referantur, non ita intelligenda sunt : verum illud : « Tu es signaculum similitudinis, » de regno illi olim tradito et potestate illi concessa dictum accipiemus. Ait enim divinus Apostolus : « Secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus qui nunc operatur in filiis incredulitatis ⁱ. » Ut perspicuum sit, antiquitas hujus aeris administrationem illi commissam fuisse : sed propter superbiam principatu dejectum, in iis qui non credunt præconi verbo vim suam patefacere. « Plenus sapientia, et corona pulchritudinis, et in deliciis paradisi fuisti. » Pristinam per hæc illius innuit virtutem. « Vidit **914** enim Deus, inquit, cuncta quæ fecerat, et erant valde bona ^j. » Et iste quoque unus erat eorum quæ facta sunt, cum in deteriore partem nondum mentem commutasset. Per lapides autem qui commemorati sunt, omnis generis sapientiam, scientiamque illius significat. Etenim sacerdotum princeps, rationale judicii, in quo ^k positi erant

^b Gen. ii, 15. ⁱ Ephes. ii, 2. ^j Gen. i, 31.

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ B ἐνέπλησας. ⁹¹ ἀφ' — ἐκτ. Hæc apud LXX faciunt initium vers. 14 Sed juxta Hebr. constituunt finem vers. 13, et hunc dant sensum : Die, quo creatus es, parata erant (pa omnia). ⁹² κατ. Des. in B ⁹³ B καταχθεις. ⁹⁴ B εικοσ. ⁹⁵ καλ. και, B καλειτθαι. ⁹⁶ περιουσα. In ed. priori præcedebat τε

hi lapides, in pectore gestans, in Sancta sanctorum ingrediebatur, pectus vero est veluti quodam cordis penu et munimentum. Et quæ sequuntur omnia, non principi Tyri, qui cernebatur, sed ei, qui cerni non potest conveniunt.

VERS. 14. *Præparatus enim fuisti, inquit, cum Cherub, unctus a Deo in tabernaculo habitante.* Cum sanctis enim illis et augustis potestatibus opificio et unctione dignatus es. Et unctionem hoc loco vocat sanctificationem, a divino Spiritu corporis expertibus et sanctis potestatibus subministratam. « Et posui te in monte sancto Dei: factus es in medio lapidum ignitorum. » Montem sanctum Dei cognitionis celsitatem vocat, et lapides ignitos, sanctissimas potestates: etenim id quod pretiosum est continent, et illustrandi vi præditæ sunt: consuevitque sæpe divina Scriptura, pios quoque homines sanctos lapides nuncupare. « Lapidem enim sancti, inquit, voluntur super terram ^k. » Sed hi sancti quidem, non tamen igniti. De superioribus vero potestatibus audiamus Davidem loquentem: « Qui facit angelos suos spiritus, et ministros flammam ignis ^l. » Horum nihil in **915** Tyriorum principem, qui cernebatur, cadit, etiamsi millies litigiosi quidam contenderint, lapides ignitos Judæos esse, et Tyriorum cum ipsis commercium. Neque enim Judæi lapides igniti. Quod si propheta, qui in ipsis fuisse, lapides ignitos aliquis nominaverit, ne sic quidem sensus constabit. Nulla enim intercedebat impie viventibus Tyriis cum prophetis consuetudo, sed commercia negotiationum cum abjectissimis et humilibus Judæis habebant, quos nullus unquam sanæ mentis lapides ignitos ausus fuerit appellare, divinam legem violantes, et præter illius sententiam cum gentibus commercia instituentes. Imo ne illud quidem: « Posui te in monte sancto Dei, » huic convenire videri potest. Neque enim in Hierosolymis degebat, ut concedamus hæc etiam de monte Sion dici: et quæ sequuntur hoc aperte declarant.

VERS. 15. *Ambulasti enim immaculatus, inquit, in diebus tuis, ex quo creatus es tu, donec inventæ sunt iniquitates in te.* Talis enim fuit ante lapsum diabolus. De hominibus vero audivimus. « Nemo mundus a sorde, ne si unius diei quidem fuerit vita ipsius super terram ^m. » Hic autem, cum corporis expers esset, immaculatus fuit a principio: ubi vero in deteriore partem inclinatione voluntatis lapsus est, via penitus contraria incessit.

VERS. 16. *A multitudine enim circuitus tui replevisi cellaria tua iniquitate, et peccasti, et vulnera-*

A φέρων, εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσφει· τὸ δὲ στηθος οἶόν τι ταμεῖόν ἐστι τῆς καρδίας, καὶ φυλακτήριον. Καὶ τὰ ἐπαγόμενα δὲ πάντα, οὐ τῷ ὀρωμένῳ ἀρχοντι τῆς Τύρου, ἀλλὰ τῷ ἀοράτῳ ἀρμόττει.

ιδ'. Κατεσκευάσθης ⁷⁷ γὰρ, φησὶ, μετὰ τοῦ Χερουβ, κεχρισμένος ⁷⁸ παρὰ Θεοῦ ⁷⁹ τοῦ κατασκευοῦντος. Σὺν γὰρ ταῖς ἁγίαις ἐκείναις καὶ σεβασμίαις δυνάμεσι, καὶ τῆς δημιουργίας, καὶ τῆς χρίσεως ἡξιώθης· χρίσιν δὲ ἐνταῦθα τὸν ἁγιασμὸν καλεῖ, τὸν ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ταῖς ἀσωμάτοις καὶ ἁγίαις δυνάμεσι χορηγούμενον. « Καὶ ἔθνη ¹ σε ἐν ὄρει ἁγίῳ Θεοῦ· ἐγενήθης ἐν ² μέσῳ λίθων πυρίνων. » *Ἵσος ἁγίου Θεοῦ καλεῖ τὸ ὕψος τῆς γνώσεως, λίθους δὲ πυρίνους τὰς ἁγιωτάτας δυνάμεις· καὶ τὸ τίμιον γὰρ καὶ τὸ ³ φωτεινὸν ἔχουσι· οἶδεν δὲ πολλὰκις ἡ θεία Γραφή καὶ τοὺς εὐσεβεῖς ἀνθρώπους λίθους ἁγίους καλεῖν. « Λίθοι γὰρ, φησὶν, ἅγιοι κυλλοῦνται ἐπὶ τῆς γῆς. » Ἄλλ' οὗτοι ἅγιοι μὲν, οὐ πύρινοι δέ. Περὶ δὲ τῶν ἄνω δυνάμεων ἀκούομεν τοῦ θείου Δαβὶδ λέγοντος· « Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα ⁴. » Τούτων οὐδὲν τῷ ὀρωμένῳ ἀρχοντι τῶν Τυρίων ἀρμόττει, κἀν μυριάκις τῶν κριστικῶν τινες φιλονεικοῦντες εἰποῖεν λίθους πυρίνους τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τῶν Τυρίων τὴν πρὸς τοὺς ἐπιμιξίαν· οὐδὲ γὰρ Ἰουδαῖοι λίθοι πύρινοι. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς προφήτας λίθους πυρίνους τις ὀνομάσειεν, οὐδὲ οὕτω στήσει τὴ νόημα· οὐδεμίαν γὰρ εἶχον οἱ Τύριοι κοινωνίαν πρὸς τοὺς προφήτας, ἀσεβεῖα συζῶντες· τὰς δὲ ἐμπορικὰς ⁵ ἐπιμιξίας πρὸς τοὺς χαμαιζήλους τῶν Ἰουδαίων καὶ ταπεινοὺς ἐποιούντο, οὐκ ἂν τις εὖ φρονῶν τολμήσειε λίθους ὀνομάσαι πυρίνους, παραβαίνοντας τὸν θείον νόμον, καὶ παρὰ τὰ τοῦτ' ἄποδοῦντα συμβόλαια πρὸς ἔθνικους ποιουμένους. Ἄλλ' οὐδὲ τό· « Ἐθνη ⁶ σε ἐν ὄρει ἁγίῳ Θεοῦ, » τοῦτ' ἀρμόττον ἔστιν ἰδεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις διῆγεν, ἵνα καὶ δώμεν περὶ τοῦ Σιών ἄρουρα ταῦτα λέγεσθαι· καὶ τὰ ἐπαγόμενα δὲ σαφῶς τοῦτο δείκνυσιν.*

ιε'. Ἐπορεύθης ⁸⁰ γὰρ, φησὶν, ἄμωμος ἐν ταῖς ἡμέραις ¹ σου· ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐκτίσθης σὺ, ἕως οὗ εὐρέθη τὰ ἀδικήματα ἐν σοί. Τοιοῦτος γὰρ ἦν πρὸ τῆς ἐκπτώσεως ὁ διάβολος. Περὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἡκούομεν ². « Οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ βύπτου, οὐδ' ἂν μισθὸς ἡμέρας γένηται ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. » Οὗτος δὲ ἀσώματος ὢν ἄμωμος ἦν τὴν ἀρχὴν· ἐπειδὴ δὲ τῆ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐχρήσατο ῥοπή, εἰς τὴν ἐκ διαμέτρου ³ ἐναντίαν ὁδὸν ἐπορεύθη.

ις'. Ἀπὸ γὰρ πλήθους τῆς περιδρομῆς σου ἐπλησας τὰ ταμεῖά σου ἀνομίας, καὶ ἡμαρτες, καὶ

^k Z. ch. ix, 16. ^l Psal. ciii, 4. ^m Job xiv, 4, 5.

VARIAE LECTIONES.

⁷⁷ Κατ. Cohæret cum præced. (vid. schol. 26), des. autem in A ⁷⁸ κεχρ. — κατασχ. Des. in Δ. ⁷⁹ παρὰ Θ. Des. in B et infra, *Hær. fab.* l. c. ¹ καὶ ἐθ. A ἔδωκα. ² ἐν. A πρᾶξ. σύ. ³ τό. Ex B suprl. ⁴ π. φλ. Ita Hebr. i, 7 leg., sed supra, t. l, p. 1333, erat πῦρ φλέγον. ⁵ ἐμπ. Ita B pro ἐμπορίας, ⁶ hab. ed. prior. ⁷ Ἐπορ. Ita quoque infra, *Hær. fab.* l. c. Sed A habet ἐγενήθης. ⁸ ἡμ. Hebr. viis. ⁹ B ἀκούομεν. ¹⁰ ἐκ διαμ. Ita B pro διαμέτρον, ut hab. ed. prior.

ἐτραυματίσθης ¹⁰. Μὴ ἀρκεσθεις γὰρ τῇ δοθείσῃ σοι καὶ σοφίᾳ, καὶ ἐξουσίᾳ, μειζόνων δὲ ἐρασθεις, ἀνομίας μὲν πλήρης ἐγένου, τῆς δὲ ἀμαρτίας ἐδέξω τὰ τραύματα. Ταῦτα ὁ προφήτης Ἰσαίας περὶ αὐτοῦ φησι· « Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑσφόρος ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων; συνετριβή εἰς τὴν γῆν ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη; » Ἄπαντας γὰρ ἔχων ὑπηκόους διὰ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ τῆς τυραννίδος, ἐξέπεσεν. Εἶτα τὴν προτέραν αὐτοῦ διηγείται· « Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου· Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναθήσομαι, ἐπάνω τῶν ἄστρων τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου, καθὼ ἐν ὄρει ὑψηλῇ ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ τὰ πρὸς βορρᾶν, ἀναθήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἔσομαι ὁμοίος τῷ Ὑψίστῳ. » Ὁρη δὲ τὰ πρὸς βορρᾶν καλεῖ τὰς τῆς κακίας ἀφορμὰς. Ἀπὸ βορρᾶ γὰρ, κατὰ τὸν προφήτην, ἐκκαυθήσεται τὰ κακὰ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. Οὕτως αὐτοῦ γυμνώσας τὸν τύφον προαγορεύει καὶ τὴν κατάλυσιν· « Νῦν δὲ εἰς ἄβυσσον καταδύσῃ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. » Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς Ἰεζεκιὴλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λέγειν διδάσκεται. « Ἀπὸ ὄρους γὰρ, φησι, τοῦ Θεοῦ κατήγαγέ ¹¹ σε τὸ Χερουβὶμ τὸ συσκιάζον ἐκ μέσου λίθων πυρίνων. » Τότε μὲν οὖν αὐτὸν τὸ Χερουβὶμ, τὴν ¹² θείαν δόξαν ἀξιούμενον φέρειν, τῶν ἁγίων ἐχώρισε δυνάμεων, αἱ δὲ ¹³ καὶ προσαγορεύονται πύρινοι· νῦν δὲ οἱ τῆς θείας ἐπιβάσεως ἄξιοι διὰ τὴν τῆς ψυχῆς καθαρότητα, ὧν ἐν ταῖς καρδίαις αἱ τοῦ Θεοῦ ἀναβάσεις, κατὰ τὴν θείον προφήτην, ἐξουσίαν ἔλαβον τοῖς ποσίν αὐτῶν ¹⁴ συμπατεῖν.

17. Ὑψώθη ἡ καρδία σου, ἐπὶ τῷ κάλλει σου. Μέγα, φησὶν, ἐφρόνησας τὰ παρ' ἐμοῦ σοι χορηγηθίεντα θεασάμενος ἀγαθὰ. « Διεφθάρη ἡ ἐπιστήμη σου μετὰ τοῦ κάλλους σου. » Πάντων, φησὶν, ἐγυμνώθης, τὴν δοθείσάν σοι τάξιν καταλιπὼν. « Διὰ ¹⁵ τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτιῶν σου ἐπὶ τὴν γῆν ἐβρίψα σε ἐναντίον βασιλέων δέδωκά ¹⁶ σε παραδειγματισθῆναι. » Πολλὴ πονηρία, φησὶ, χρησάμενος, τῆς ἀνω μὲν ἐξέπεσας τάξεως ¹⁷, κάτω δὲ ἀπεβρίψης, εἰς τὸ γελασθαι παρὰ τῶν τῆν δοθείσαν αὐτοῖς φυλαττόνων τάξιν, καὶ καλῶν βασιλευύν τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπισταμένων παθῶν.

17. Διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτιῶν ¹⁸ σου, καὶ ἀδικιῶν ¹⁹ τῆς ἐμπορίας σου, ἐβεβήλωσας ²⁰ τὸν ἀγιασμόν ²¹ σου. Εἰπάτωσαν οἱ ἀντιέγοντες, ποῖον ἀγιασμόν εἶχεν ὁ δυσσεβὴς τῆς Τύρου βασιλεὺς· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν δεῖξαι. Οὗτος δὲ, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος, ἠνίκα εἰς τῶν ἁγίων ἀρχαγγέλων ὑπῆρχεν, ἐν μετουσίᾳ ἦν ἀγιωσύνης ἀπάσης· ἀλλ' αὐτὸς τὸν ἀγιασμόν ἐβεβήλωσε κακῇ χρησάμενος ἐμπορίᾳ, καὶ τοῦ πλείονος ἐπιθυμήσας καὶ τῶν δοθέντων ἐξέπεσε.

¹⁰ Isa. xiv, 42. ¹¹ ibid. 13, 14. ¹² ibid. 15.

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ ἐτρ. Cohæret cum illis quæ deinde seq. ἀπὸ ὄρους, x. τ. λ. Hebr. ideo profanatum dejiciam te, etc.
¹¹ A καὶ ἤγαγε, omisso σέ, et τὸ συσχ. ¹² τήν. B πρᾶμ. τὸ. ¹³ δὴ. Ita B pro δέ, ut hab. ed. Sirm.
¹⁴ B αὐτῶν. ¹⁵ διὰ — ἀμ. σου. Des. in Hebr. ¹⁶ A et B ἐδωκα. Ita quoque infra, Hæc. fab. l. c.
¹⁷ τάξ. B λήξεως. ¹⁸ ἀμ. Ita A, sed B habet ἀνομιῶν, sicque infra, Hæc. fab. l. c. ¹⁹ ἀδ. A et B πρᾶμ-
²⁰ τῶν. Ita quoque infra, l. c. ²¹ Infra, l. c. est ἐβεβήλωσα. ²² τὸν ἀγ. A τὰ ἐτρᾶ.

bonis excidit, utque idem pateretur homo auctor fuit. Ille enim, secundum imaginem Dei quoque factus, blandis ipsius verbis deceptus, cum concupisset Deum se fieri, illud etiam quod erat (imago scilicet Dei), amisit. « Et educam ignem de medio tui. » Hoc utrique convenit, tum ei qui operatus est malitiam, tum ei in quo id factum est, Tyrionum regi : uterque enim illati sibi supplicii præbuit occasiones. Tale est quod per prophetam Isaiam ad Judæos dictum est : « Ecce omnes vos ignem **918** incenditis, et confortatis flammam : ambulate in lumine ignis vestri, et flamma quam succendistis ¶. » Et hic quoque ait : « Educam ignem de medio tui. Hic devorat te. » Hoc est, tuis sceleribus, quasi materia, utar ad inferenda tibi supplicia. « Et dabo te in cinerem super terram tuam, in conspectu omnium videntium te. » Hoc item utrique convenit. Etenim homo in sua terra lapsus, pulvis factus est : et diabolus, qui orbi terrarum se imperaturum esse putabat, a Deo et Salvatore nostro eversus, cineris instar ab impiis conculcatur.

VERS. 19. *Et omnes scientes te in gentibus contristabuntur super te.* Qui enim adhuc tibi serviunt, idolorum everstonem cernentes, eorumque delubra penitus eversa, cum mœstitia degunt, animum despondentes, et continenter dolentes. « Perditio factus es, et non eris amplius in sæculum. » Illam omnino eversum iri, per hæc declaravit. Ita absoluta lamentatione Tyri, ad Sidonem transit et ipsam finitimam, et breviter quæ ipsi quoque eventura sint, prædicat.

VERS. 20. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fiti hominis, firma faciem tuam super Sidonem, et vaticinate super eam. Et dic : Hæc dicit Adonai Dominus, Ecce ego ad te, Sidon, et glorificabor in te, et cognosces me esse Dominum, cum fecero ego in te judicia, et sanctificabor in te. Et mittam in te mortem et sanguinem in plateis tuis. et cadent vulnerati in medio tui gladii in te, et in circuitu tuo, et cognoscent **919** me esse Dominum.* Quando, inquit, in tranquillitate degens ignorasti me, o Sidon, multis te omnisque generis malis afficiam, same et hostium cædibus, ut calamitatibus discas me esse Dominum. Narrat etiam interitus causas. *κοίς, καὶ λιμῶ, καὶ πολεμίων σφαγαῖς, ἵνα διὰ τῶν καὶ τὰς αἰτίας τῆς ἀπωλείας.*

VERS. 24. *Et non erunt amplius domui Israelis offendiculum amaritudinis, et spina doloris, ab omnibus qui sunt in circuitu eorum, qui ignominia affecerunt eos, et cognoscent me esse Adonai Dominum.* Hæc, inquit, et Tyro, et alienigenis, et omnibus

^a Isa. I, 11.

Τοῦτο δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον παθεῖν παρεσκεύασε. Κατ' εἰκόνα γὰρ Θεοῦ κάκεινος γεγενημένος, τοῖς κατ' αὐτοῦ λόγοις ὑπαχθεὶς καὶ ἐπιθυμήσας γενέσθαι Θεός, καὶ τὸ εἶναι εἰκὼν Θεοῦ προσεπάσασε. « Καὶ ²² ἐξάξω πῦρ ἐκ μέσου σου. » Τοῦτο ἀμφοτέροις ἀρμόττει, καὶ τῷ ἐνεργήσαντι τὴν κακίαν, καὶ τῷ ἐνεργηθέντι. Τυρίων βασιλεὺς ἄμφοτέροι γὰρ τῆς ἐπιανεχθείσης αὐτοῖς τιμωρίας παρέσχον τὰς ἀφορμάς. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ διὰ τοῦ προφήτου Ἰσαίου πρὸς Ἰουδαίους εἰρημένον· « Ἰδοὺ πάντες ὑμεῖς πῦρ καίετε, καὶ κατισχύετε φλόγα· πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἢ ἐξεκαύσατε. » Καὶ ἐν ταῦθα τοίνυν λέγει· « Ἐξάξω πῦρ ἐκ μέσου σου. Τοῦτο καταφάγεται σε. » Τουτέστι, ταῖς σαῖς παρανομίαις ὕλαις χρήσομαι εἰς τὰς κατὰ σοῦ τιμωρίας. **B** « Καὶ δώσω σε εἰς σποδὸν ἐπὶ τῆς γῆς σου, ἐναντὶν πάντων τῶν ὀρώντων σε. » Καὶ τοῦτο ἀμφοτέροις ἀρμόττει. Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἑαυτοῦ γῆ πεσὼν κόνις ἐγένετο, καὶ ὁ διάβολος, ἀρχεὶν δικῶν τῆς οἰκουμένης, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ὑμῶν καταλυθεὶς, σποδοῦ δίκην ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν πατεῖται.

19. Καὶ πάντες οἱ ἐπιστάμενοί σε ἐν τοῖς ἔθνεσι συγγράσουσιν ἐπὶ σοὶ ²². Οἱ γὰρ ἐτι προσμένοντες τῇ σῆ δουλείᾳ, ὀρώντες τῶν εἰδώλων τὴν πᾶνλαν, καὶ τὰ τούτων τεμένη παντελῶς καταλελυμένα, ἐν κατηφείᾳ διάγουσιν ἀθυμοῦντες, καὶ διηκεῶς ἀδημονοῦντες. « Ἀπόλεια ἐγένετο, καὶ οὐχ ὑπάρξει ἐτι εἰς τὸν αἰῶνα. » Τὴν παντελῆ αὐτοῦ κατάλυσιν διὰ τούτων ἐδήλωσεν. Οὕτω πληρώσας τῆς Τύρου τὴν θρηῖνον, ἐπὶ τὴν Σιδῶνα μεταβαίνει, καὶ αὐτὴν δημορον οὔσαν, καὶ συντόμως καὶ τὰ ταύτη συμβησόμενα προλέγει.

20. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰδὲ ἄνθρωπον ²², στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Σιδῶνα, καὶ προφήτευσον ἐπ' αὐτήν. Καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, Σιδῶν, καὶ ἐνδοξασθήσομαι ἐν σοὶ, καὶ γνώσῃ ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ἐν τῷ ποιῆσαι με ἐν σοὶ κρίματα, καὶ ἀγιασθήσομαι ἐν σοὶ. Καὶ ἐξαποστελῶ ἐπὶ σέ θάνατον ²², καὶ αἷμα ἐν ταῖς πλατείαις σου ²², καὶ πεσοῦνται τετραννημισμένοι ἐν μέσῳ σου ἐν μαχαίραις ἐν σοὶ, καὶ περικύκλωσόν σου, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ἐπειδὴ, φησὶν, ἐν εὐήμερίᾳ οὔσα ἠγνόησάς με, **D** Σιδῶν, πολλοὶς σε καὶ παντοδαποῖς περιβαλῶ συμφορῶν καταμάθησας τὴν ἐμὴν δεσποτείαν. Λέγει δὲ

24. Καὶ οὐκ ἔσονται ἐτι τῷ οἴκῳ τοῦ Ἰσραὴλ σκόλοψ πικρίας, καὶ ἀκανθα ὀδύνης, ἀπὸ πάντων τῶν περικύκλω αὐτῶν, τῶν ἀτιμασάντων αὐτούς, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ εἰμι Ἄδωναι Κύριος. Ταῦτα, φησὶ, καὶ τῇ Τύρῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις

VARIE LECTIONES.

²² καὶ — σου. Infra, l. c. leg. ἐξάγω πῦρ ἐν μέσῳ σου. ²³ A σέ. ²⁴ ὑπὲρ ἀνθρ. Des. in B. ²⁵ θάν, Hebr. pestem. ²⁶ σου. A add. ἔσται.

λοις, καὶ πᾶσι τοῖς ἐκ γειτόνων οἰκοῦσιν ἐπάξιο, ἵνα ἂν μήτε ἀρχέτυπον ἀσεβείας ὑμᾶς ἔχη ὁ ἐμὸς λαὸς, μήτε πολεμίους συνεχῶς αὐτοῖς ἐπιόντας, καὶ διηνεκῶς ἀνιώντας. Οὕτω τὰ λυπηρὰ προθεσπίσας, προθεσπίζει τῷ Ἰσραὴλ τὰ χρηστὰ, ἐπιτείνων ἑκείνοις τὰ λυπηρὰ · δυσμενῶς γὰρ διακείμενοι ἀφορμὴν ὀδύνης ἐποιοῦντο τοῦ Ἰσραὴλ τὴν εὐπραξίαν.

καὶ κς'. Τὸς λέγει Ἄδωναι Κύριος · Καὶ συνδέω τὸν οἶκον ²⁷ Ἰσραὴλ ἐκ τῶν ἐθνῶν, οὗ ²⁸ διεσκοπισθησαν ἑκατὶ, καὶ ἀγιασθήσονται ἐν αὐτοῖς ἐνώπιον τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ κατοικήσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, ἧς ἔδωκα τῷ δούλῳ μου Ἰακώβ. Καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ ²⁹ ἐπ' ἐλπίδι ³⁰, καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας, καὶ φυτεύσουσιν ἀμπέλωντας, καὶ κατοικήσουσιν ἐπ' ³¹ ἐλπίδι, ὅταν ποιήσω κρίματα ³² ἐν πᾶσι τοῖς ἀτιμάσαι αὐτοὺς ἐν τοῖς κύκλοι αὐτῶν, καὶ γινώσκονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων αὐτῶν. Οὐχ ὁμοίως ἅπαντας τοὺς ἀμαρτάνοντας ὁ τῶν ὄλων παιδεύει Θεός, ἀλλὰ τοὺς μὲν οἰκειομένους αὐτῷ ἱατρικῶς, δικαστικῶς δὲ τοὺς ἄλλους. Αἰδὲ καὶ ὁ προφήτης προσευχόμενος ἔλεγε · « Παιδεύσον ἡμᾶς Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ. » Ταῦτ' ὅτι τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἦεν Δαβὶδ · « Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. » Ταύτην τὴν διαφορὰν καὶ ἐν τοῖς ἐναγχοῖς ἡρμηνευμένοις ἔστιν ἰδεῖν. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις τέως οὐδὲν χρηστὸν ἐπηγγεῖλατο · τῷ δὲ Ἰσραὴλ ἀνάκλησιν, καὶ οἰκείωσιν, καὶ οἰκιῶν οἰκοδομήν, καὶ γηπονίαν, καὶ φυτουργίαν, καὶ ἀγαθῶν ἐλπίδα, καὶ τὸ πάντων κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, τὴν θείαν ἐπίγνωσιν. Τούτων γὰρ, φησὶ, γενομένων, « γινώσκονται ὅτι καὶ αὐτῶν εἰμι Κύριος, καὶ Θεὸς τῶν πατέρων αὐτῶν. » Ταύτην καὶ ἡμᾶς γένοιτο διηνεκῶς ἔχειν τὴν γνῶσιν, ἵν' ἐξ ὅλης αὐτῶν ³³ καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης δυνάμεως, καὶ ἐξ ὅλης ἰσχύος ἀγαπήσωμεν, μὴ μερίζοντες τὸ φιλονεικῶν, ἀλλ' ὅλον ἀνατιθέμεντες ἐκεῖ, ἵν' αὐτὸν ἀναπνέωμεν, καὶ ἀσθεστον τὴν περὶ αὐτοῦ περιφέρωμεν μνήμην, καὶ καθήμενοι, καὶ διανιστάμενοι, καὶ κοιπαζόμενοι, καὶ πορευόμενοι ἐν ὁδοῦ · οὕτω γὰρ καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ προμηθείας διηνεκῶς ἀπολαυσόμεθα, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τευξόμεθα ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς ^D τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

† Jerem. x, 24. * Psal. vi, 1.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ οἶκ. Des. in A. ²⁸ οὗ. Ed. prior hab. ὧν. ²⁹ A ἐπ' αὐτῆς. ³⁰ A ἐν ἐλπίδι. *Hebr.* secure. ³¹ A et B ἐν. ³² A χριστιν. ³³ αὐτ. Ita B, sed ed. prior hab. τῆς.

inultima loca incolentibus inferam, ut neque exemplar impietatis vos habeat populus meus, neque hostes crebro eos invadentes, et continenter eos excruciantes. Ita calamitates vaticinatus, Israeli bona prænuntiat, augens in eos miserias. Inimice enim affecti occasionem doloris Israelis felicitatem faciebant.

VERS. 25, 26. *Hæc dicit Adonai Dominus, Et congregabo domum Israel de gentibus in quibus dispersi sunt, et sanctificabor in eis coram populis et gentibus; et habitabunt in terra sua, quam dedi servo meo Jacobo. Et habitabunt in ea in spe, et ædificabunt domos, et plantabunt vineas, et habitabunt in spe, quando fecero judicia in omnibus qui ignominia affecerunt eos, in circuitu ipsorum, et cognoscent me esse Dominum Deum ipsorum, et Deum patrum eorum.* Non æque omnes peccantes auctor omnium rerum Deus corripit, sed sibi amicos adhibita medici more **920** curatione, alios vero, more judicis, condemnatione. Quamobrem etiam propheta supplicans ita dicebat: « Corripe nos, Domine, verumtamen in judicio, et non in furore. » Quod idem quoque David petebat: « Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripies me. » Hoc discrimen in iis etiam, quæ paulo ante interpretati sumus, videre licet. Aliis enim nihil pollicitus est boni: sed Israeli ab exsilio revocationem et reditum in patriam, domorum ædificationem, terræ cultum, arborum sationes, et honorum spem, quodque omnium est honorum caput, Dei cognitionem. His enim gestis, inquit, « cognoscent me ipsorum esse Dominum, Deumque patrum ipsorum. » Hæc nobis quoque semper contingat cognitio, ut ipsum ex toto corde, et ex tota anima, et ex omnibus viribus, et ex tota facultate diligamus, non in partes benevolentiam dividentes, sed totam ibi collocantes, ut ipsum spiremus, et indelebilem ipsius memoriam retineamus, et sedentes, et resurgentes, et dormientes, et ambulantes in via. Sic enim continua quoque illius providentia fruemur, et promissa bona consequemur, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri sit gloria cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

TOMOS IB'.

LIBER DUODECIMUS.

921 CAPUT XXIX.

VERS. 1, 2. Anno decimo, mense duodecimo, primo (die) mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens: *Fili hominis, firma faciem tuam super regem Ægypti, et vaticinare super eum, et super Ægyptum totam loquere.* Prædictionibus de Tyro imposito sine, ad Ægyptum prophetiæ transfert orationem.

VERS. 3. *Et dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego ad te, Pharao rex Ægypti, draconem magnum sedentem in medio fluviorum, et dicentem: Mea sunt flumina, et ego feci ea. Quidam interpretes singulari numero fluvium dixerunt, Septuaginta autem usi sunt numero multitudinis, et utrumque verum est: unus enim Nilus, sed illius fossæ plurimæ, et fluvius unaquæque fossa ab indigenis vocatur. Reprehendit igitur Pharaonis arrogantiam, ostenditque ipsum gloriantem propter flumina, quasi ab ipso facta; draconem autem eum vocat, propter tyrannidem et superbiam qua se Deo opponebat. Ita enim diabolus quoque divina nuncupat Scriptura. « Die enim illo, inquit, inducet Deus gladium sanctum, et magnum et fortem, super draconem serpentem, » et quæ sequuntur †.*

VERS. 4-6. *Et ego dabo frenum in 922 maxillas tuas, et agglutinabo pisces fluminis ad alas tuas, et extraham te de medio fluminis tui, et omnes pisces fluminis squamis tuis agglutinabuntur. Et proficiam in desertum te et omnes pisces fluminis, et dejiciam te velociter, et omnes pisces fluminis tui. Super faciem campi cades, et non congregaberis, et non colligeris; bestiis terræ et volatilibus cæli dedi te in devorationem. Et cognoscent omnes habitantes Ægyptum me esse Dominum. Terribilia sunt, quæ minatus est, et horroris plena: non solum enim ipsum, sed illi quoque subjectos, minatus est se neci daturum esse. Quippe pisces agglutinatos subjectos appellavit. Et quemadmodum de Tyro loquens, translationis occasiones a mari desumpsit (maritima enim urbs erat), ita hic translatione a flumine*

† Isa. xxvii, 4.

VARIÆ LECTIONES.

²² δεκ. Ita recte A cujus lectionem confirmant ea quæ ad vers. 17 a Nostro dicta sunt. Sirm. δωδεκάτω. ²³ δωδ. Ita A et B. Præstat autem lectio cod. Vatic. δεκάτω. ²⁴ μιζ. Hebr. (duodecimo) die. ²⁵ βασ. A præm. Φαραώ. ²⁶ λάλ. Pertinet ad vers. 3. ²⁷ ἐγώ. A præm. πέμφω, sed contra Hebr. aliosque quantum scimus, codices. ²⁸ τ. ποτ. A ποταμῶν Αἰγύπτου. ²⁹ ἐπ. αὐτ. Hebr. feci mihi (flumina). ³⁰ χαλ. A καγίβα. ³¹ πρὸς τ. πτ. σου. Hebr. squamis tuis. ³² καλ — Ιχθ. τοῦ ποτ. Des. in A. ³³ καλ — ποτ. σου. Des. in Hebr. et geminam sapit interpretationem: ³⁴ Α πέση. ³⁵ Α βρώμα. ³⁶ Αἰγ. A præm. εἰς.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

α', β'. Ἐν τῷ ἔτει τῷ δεκάτῳ²², ἐν τῷ δωδεκάτῳ²³ μηνί, μιζ²⁴ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὅτι ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ βασιλέα²⁵ Αἰγύπτου, καὶ προφήτευσον ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐπ' Αἰγύπτου ὅλην λάλησον²⁶. Πέρας ἐπιθεῖς ταῖς περὶ Τύρου προφήσειςιν, ἐπὶ τὴν Αἰγύπτου μεταφέρει τὸν λόγον.

γ'. Καὶ εἰπέ· Τὰς λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγώ²⁷ ἐπὶ σέ, Φαραώ βασιλεῦ Αἰγύπτου, τὸν δράκοντα τὸν καθήμενον ἐν μέσῳ τῶν ποταμῶν²⁸, καὶ λέγοντα· Ἐμοὶ εἰσιν οἱ ποταμοὶ, καὶ ἐγὼ ἐποίησα αὐτούς²⁹. Τινὲς τῶν ἐρμηνευτῶν ἐνικῶς εἶπον τὸν ποταμὸν, οἱ δὲ Ἐβδομήκοντα πληθυντικῶς· ἀληθῆ δὲ ἀμφοτέρω· εἰς μὲν γὰρ ὁ Νεῖλος, αἱ δὲ τοῦτου διώρυγες πλεῖσταί, ποταμοὶ δὲ ἐκάστη διώρυξ ὑπὸ τῶν ἐγγυρῶν καλεῖται. Ἐλέγει τοίνυν τοῦ Φαραώ τὴν ἀλαζονείαν, καὶ δείκνυσιν αὐτὸν μεγαλουργοῦμενον ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς, ὡς ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένους. Δράκοντα δὲ αὐτὸν καλεῖ, διὰ τὸ τυραννικὸν καὶ ἀντίθεον. Οὕτω γὰρ καὶ τὸν διάβολον ἢ θεοὶ προσαγορεύει Γραφή· « Τῇ ἡμέρᾳ γὰρ, φησὶν, ἐκαίνη ἐπάξει ὁ θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἀγίαν, καὶ τὴν μεγάλην, καὶ τὴν ἰσχυράν, ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν, » καὶ τὰ ἐξῆς.

B

δ-ς'. Καὶ ἐγὼ δώσω χαλινὸν³⁰ εἰς τὰς σιαγόνας σου, καὶ προσκολλησῶ τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὰς πτέρυγὰς σου³¹, καὶ ἀνάξω σε ἐκ μέσου τοῦ ποταμοῦ σου, καὶ πάντα τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ σου, καὶ ταῖς λεπίσι σου προσκολληθήσονται. Καὶ³² ἀπορίψω εἰς τὴν ἔρημόν σε καὶ πάντα τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ, καὶ³³ καταβαλῶ σε ἐν τῇ χειρὶ, καὶ πάντα τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ σου· ἐπὶ πρόσωπον τοῦ πεδίου πεσῆ³⁴, καὶ οὐ μὴ συναχθῆς, καὶ οὐ μὴ περισταλῆς· τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, καὶ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ δέδωκά σε εἰς κατάβρωμα³⁵. Καὶ γνώσονται πάντες οἱ κατοικοῦντες Αἰγύπτου³⁶, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Φοβερὰ τὰ ἠπειλημένα καὶ φρίκης μεστὰ· οὐ γὰρ μόνον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπηκόους ἠπέλησε παραδοῦναι σφαγῇ· ἰχθύας γὰρ προσκαλωμέ-

C

τους τοὺς ὑπάρχουσ προσηγόρευε ⁹⁹. Καὶ ὡσπερ ἂν ἐπὶ τῆς Τύρου τὰς τῆς ἀλλογορίας ἀφορμὰς ἀπὸ τῆς θαλάττης ἔλαθε (παράλια γὰρ ἡ πόλις), οὕτως ἐνταῦθα ἀπὸ ποταμοῦ ¹⁰⁰ κέχρηται τῇ τροπῇ. Ἀεπίδασ δὲ αὐτοῦ καὶ πτέρυγας τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐκάλεσε, αἷς οἱ ἀρχόμενοι τῆς τοῦ βασιλείως ἀναγκαιῶς ἐκοινωνήσαν τιμωρίας. Ἰκανῶς δὲ διὰ τοῦ χαλινοῦ ἠνίχαστο τὰ πρὸ τοῦ χαλινοῦ σκιρτήματα. Ἠπειλήθη δὲ τοὺς μὲν εἰς ἔρημον χώραν καὶ τοὺς θηρίους καταλείψειν βορᾶν. Ἐπάγει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν·

Ἄνθ' ὧν ἐγενήθης ῥάβδος καλαμίνη τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. (Ζ'.) Ὅτε ἐπελάθοτό ¹⁰¹ σου τῇ χειρὶ αὐτῶν, καὶ ¹⁰² ἐθλάσθης, καὶ ¹⁰³ ὄτε ἐπεκρότησεν ¹⁰⁴ ἐπ' αὐτοὺς πᾶσα χεὶρ, καὶ ὄτε ἐπαρεπιάσαντο ἐπὶ σέ, συνετριβίθης, καὶ συνεκλάσασα ¹⁰⁵ αὐτῶν πᾶσαν ὄσφύν. Τῇ μὲν οὖν Τύρῳ καὶ τοῖς ἄλλοφύλοις, περὶ ὧν ἂν προειρήχαμεν, ἠπειλήσαν ἐπάξειν τὰς συμφορὰς, ὡς ἡσθεῖσιν ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι τῷ Ἰσραὴλ· τῇ δὲ Αἰγύπτῳ οὐ τοῦτο μέμφεται, ἀλλὰ πᾶν τούναντιον, ὅτι τῇ παρ' αὐτῆς βοήθειαν θαρρήσῃαι τὸν λαὸν παρεσκευάσασα, τῆς μὲν θείας αὐτὴν προνοίας ἀπεγύμνωσεν, οὐδὲν δὲ τοῦτον διὰ τῆς οἰκειᾶς ὦνησεν ἐπικουρίας. Τοῦτο γὰρ διὰ τῆς καλαμίνης παρεδῆλωσε ῥάβδου, συντριβείσης δι' ἀσθένειαν, καὶ συνθλασθείσης. Οὕτω καὶ ὁ Σενναχηρείμ παρὰ τῷ Ἰσαΐᾳ τὴν Αἰγυπτίαν βοήθειαν προσηγόρευσε· « Πέποιθε γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὴν ῥάβδον τὴν καλαμίνην, τὴν τεθλασμένην, ἐπ' Αἴγυπτον· ὡς ἂν ἐπιστηριχθῇ ἀνήρ ἐπ' αὐτὴν, εἰσελεύσεται εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ· οὕτως ἐστὶ βασιλεὺς Αἰγύπτου, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ. » Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐφη· « Ἐπελάθοτό σου τῇ χειρὶ αὐτῶν, ἐθλάσθης ¹⁰⁶, καὶ ἐπεκρότησεν ἐπ' αὐτοὺς πᾶσα ἡ ¹⁰⁷ χεὶρ. » Καταγέλαστοι, φησὶ, καὶ ἐπίχαρτοι τοῖς πολεμίοις ἐγένοντο, σοῦ δίκην καλαμίνης ῥάβδου συνθλασθείσης καὶ ἠττηθείσης.

ἦ, θ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ σέ ῥομφαίαν, καὶ ἀποκλῶ ἀνθρώπους ¹⁰⁸ ἀπὸ σοῦ, καὶ κτήνη. Καὶ ἔσται ἡ Αἰγυπτίος εἰς ἀπώλειαν καὶ ἐρήμωσιν ¹⁰⁹, καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Ἐπειδὴ δὲ ¹¹⁰ μέγα φρονῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπὸ σχυροῦ βοηθεῖν, μαθήσῃ τῇ πείρᾳ, ὡς οὐδὲ τῆς οἰκειᾶς γῆς ὑπερμαχῆσαι δυνήσῃ, ἐμοῦ σοὶ τὴν τιμωρίαν ἐπάγοντος· ἐπιγνώσεται δὲ ὁ ἐμὸς λαὸς τὴν ἐμὴν δυναστείαν. Εἶτα πάλιν τῶν τῆς ἀλαζονείας αὐτῶν ¹¹¹ ἀναμνήσας ῥημάτων, « Ἐλεγε γὰρ, φησὶν, ὅτι Ἐμοὶ εἰσιν οἱ ποταμοί, καὶ ἐγὼ ἐποίησα αὐτούς· » ἐρημίαν ἀπειλεῖ τῇ Αἰγύπτῳ, οὐ πᾶσῃ, ἀλλ' ἡ ἀπὸ Μαγδωλοῦ καὶ Συήνης, ἕως τῶν ὄριων Αἰθιοπίων, καὶ οὐδὲ ταύταις ταῖς πόλεσι διηνεκῆ τὴν ἐρημίαν, ἀλλὰ χρόνον τινά.

¹⁰¹ Isa. xxxvi, 6.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ B προσηγόρευσε. ¹⁰⁰ ποτ. B πρᾶμν. τοῦ. ¹⁰¹ A ἐπελάβετο. ¹⁰² καὶ. Des. in A. ¹⁰³ καὶ — χεῖρ. Hebr. et dilaniasti illorum omnium humerum. ¹⁰⁴ A ἐπεκρότησεν. Ita quoque Alex. quem defendit Bosius in Anim. crit. ad h. l. ¹⁰⁵ A συνέθλασας. ¹⁰⁶ ἐθλ. B πρᾶμν. καὶ. ¹⁰⁷ ἡ Des. in B. ¹⁰⁸ A ἀνθρώπων, positum post ἀπὸ σοῦ. ¹⁰⁹ A γῆ Αἰγύπτου ἀπώλεια καὶ ἐρημος. ¹¹⁰ δέ. B γάρ. ¹¹¹ B αὐτῶν.

A desumpta usus est. Squamas autem ejus et alas, imperium et potestatem nuncupavit, quibus necessario regi subjecti illius supplicii participes fuere. Et abunde per frenum innuit saltationes ante frenum. Et minatus est se alios bello captos in desertam regionem emissurum, alios interfecturum, bestiisque escam relicturum esse. Causam quoque subjicit :

ἐκπέμφειν δορυαλώτους, τοὺς δὲ σφαγῆ παραδώσειν, τὴν αἰτίαν·

Pro eo quod factus es virga arundinea domui Israelis. (VERS. 7.) Quando apprehenderunt te manu sua, contractus es ; et **923** quando plausit super eos omnis manus, et quando requieverunt super te, contritus es, et confregisti omnem lumbum eorum. Tyro igitur et alienigenis, de quibus superius diximus, minatus est se calamitates illaturum esse, ut qui lætarentur de malis, quæ Israelis evenissent. Sed Ægyptum non ob hanc causam reprehendit, sed omnia potius contra ; quia, cum operam dedisset ut populus suo confideret nixus auxilio, divina eum providentia privavit, nihilque ipsum sua ope juvit. Hoc enim per arundineam virgam declaravit, contractamque ob imbecillitatem. Ita etiam Sennacherim apud Isaiam Ægyptiorum auxilium appellavit. « Confusus est enim super virga, inquit, arundinea fracta, super Ægyptum : sicut, si innixus fuerit vir super eam, ingredietur in manum ejus, sic est rex Ægypti, et omnes qui confidunt in eo ». Hoc item hic dixit : « Apprehenderunt te manu sua, contractus es, et plausit super eos omnis manus. » Ridiculi, inquit, et ejusmodi quibus hostes illuderent facti sunt, te instar arundinæ virga: contracto victoque.

VERS. 8, 9. Propterea hæc dicit Adonai Dominus : Ecce ego adduco super te gladium, et perdam homines a te, et jumenta. Et erit Ægyptus in perditionem et desertum, et cognoscent me esse Dominum. Cum autem superbia elatus aliis quoque te operam laturum pollicereris, **924** experientia disces, ne pro tua quidem terra pugnare te posse, me tibi supplicium inferente, cognoscatque populus meus potentiam meam. Deinde rursus facta illius arrogantium verborum mentione : « Dicebas enim flumina, inquit, mea sunt, et ego feci illa ; » solitudinem Ægypto minatur, non omni, sed ei quæ est a Magdolo et Syene usque ad fines Æthiopyum, et ne his quidem urbibus perpetuam solitudinem, sed ad quoddam tempus.

VERS. 10-12. *Idcirco ecce ego ad te et ad omnia flumina tua, et dabo terram Ægypti in desertum, et gladium, et perditionem, a Magdolo et Syene usque ad terminos Æthiopum. Non transibit per eam, inquit, pes hominis, et pes jumentum non transibit per eam, et non habitabitur quadraginta annis. Et dabo terram ejus in perditionem in medio terræ desertæ, et urbes ejus in medio urbium desertarum evanescent quadraginta annis: et dispergam Ægyptum in gentibus, et ventilabo eos in regionibus. Ineffabilis est Dei clementia, quæ mensura quadam et pondere infert supplicia, et rursus ea sanat quæ percussit. Ejus enim dictum illud est: « Ego occidam, et vivere faciam; percutiam, et ego sanabo. » Et hic igitur captivitatem Ægyptiis minatur, et dispersionem, et solitudinem, quam tamen brevi tempore desinit. Quadraginta, inquit, annos erit ejusmodi, ad quam nemo accedat: neque omnis Ægyptus, sed a Magdolo et Syene usque ad terminos Æthiopum; **925** statimque fore promittit ut revocentur.*

VERS. 13, 14. *Post quadraginta enim annos, inquit, congregabo Ægyptios de gentibus, in quibus dispersi sunt. Et reducam captivitatem Ægyptiorum, et collocabo eos in terra Pathuræ, in terra unde capti fuerunt. Ita pollicitus liberationem a captivitate, prædicat etiam futuram regni illius tenuitatem.*

* **VERS. 15.** *Erit enim principatus humilis, inquit, ibi super omnes principatus: et erit humillima, ut non extollatur amplius super gentes. Et paucissimos eos faciam, ne sint ipsi plures in gentibus. Res prophetiæ veritatem testantur. Eversum enim a Nabuchodonosore Ægyptiorum regnum, rursus Cyro Persa regnante floruit: verum pristinam potentiam minime recuperavit. Interjecto enim haud multo tempore, Cambyses Cyri filius eodem rursus everto regno in suam potestatem redegit Ægyptum, sibi que ferre coegit tributum: deinde Macedonas quoque reges accepit, Ægyptiis regibus omnino sublati.*

VERS. 16. *Et non erunt amplius domui Israel in spem revocantem in memoriam iniquitatem ut sequantur post eos, et cognoscent me esse Dominum. Ita enim Ægyptiorum, inquit, regnum imminuam, ut non amplius populus meus illorum ope confidat, et impietatis ab illis capiat occasiones, verum meam inquirat providentiam, siquidem me Dominum esse percipient.*

ε'-ιβ'. Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, καὶ ἐπὶ πά-
τας τοὺς ποταμούς σου, καὶ δώσω γῆν Αἰγύπτου
εἰς ἔρημον, καὶ ῥομφαλᾶν, καὶ ἀπώλειαν, ἀπὸ
Μαγδωλοῦ καὶ Συήνης⁶⁴, καὶ ἕως ὀρίων Αἰθίο-
πων⁶⁵. Οὐ μὴ διέλθῃ αὐτήν⁶⁶, φησί, πούς ἀν-
θρώπου⁶⁷, καὶ πούς κτήνους οὐ μὴ διέλθῃ ἐπ'
αὐτήν, καὶ οὐ κατοικηθήσονται τεσσαράκοντα
ἔτη. Καὶ δώσω τὴν γῆν αὐτῆς, εἰς ἀπώλειαν ἐν
μέσῳ γῆς ἠρημωμένης, καὶ αἱ πόλεις αὐτῆς ἐν
μέσῳ πόλεων ἠρημωμένων ἔσονται ἀφανεῖς τεσ-
σαράκοντα ἔτεσι· καὶ⁶⁸ διασπαρῶ Αἰγύπτου ἐν
τοῖς ἔθνεσι, καὶ λιχμήσω αὐτοὺς ἐν ταῖς χῶ-
ραις⁶⁹. Ἀβήτης ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία, μέτρον
μὲν τινι καὶ σταθμῶ τὰς τιμωρίας ἐπάγουσα, πάλιν
δὲ τὰ πληττόμενα θεραπεύουσα· αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἡ
φωνή· « Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, πατάξω,
κάγῳ ἰάσομαι. » Κάνταῦθα τοίνυν ἀπειλεῖ τοῖς Αἰ-
γυπτίοις αἰχμαλωσίαν, καὶ διασποράν, καὶ ἐρημίαν,
ἀλλ' ὀλίγῳ χρόνῳ περιορίζει τὴν ἐρημίαν. Τεσσα-
ράκοντα, φησὶν⁷⁰, ἔτη ἄβατος ἔσται, καὶ οὐ πᾶσα
ἡ Αἰγύπτος, ἀλλ' ἀπὸ Μαγδωλοῦ καὶ Συήνης, ἕως
τῶν ὀρίων Αἰθίοπων, καὶ εὐθύς ὑπισχνεῖται τὴν ἀνά-
κλησιν.

ιβ'. Μετὰ τεσσαράκοντα γάρ, φησὶν, ἔτη
συνάξω τοὺς Αἰγυπτίους ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οὐ
διεσκορπισθησάν ἐκεῖ. Καὶ ἀποστρέψω τὴν αἰ-
χμαλωσίαν τῶν Αἰγυπτίων, καὶ κατοικίω αὐτοὺς
ἐν γῇ Παθούρης, ἐν τῇ γῇ ὅθεν ἐλήφθησαν. ὅ-
πως ὑποσχόμενος τὴν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγὴν,
προλέγει καὶ τὴν ἐσομένην τῆς βασιλείας ἐκείνης
σμικρότητα.

ιγ'. Καὶ ἔσται γάρ, φησὶν, ἀρχὴ⁷¹ ταπεινῆ ἐκεῖ⁷²,
παρὰ πᾶσας τὰς ἀρχάς, καὶ⁷³ ἔσται ταπεινοτάτη,
τοῦ μὴ ὑψωθῆναι ἐτι ἐπὶ τὰ ἔθνη, καὶ ὀλιγο-
στοῦς αὐτοὺς ποιήσω, τοῦ μὴ εἶναι αὐτοὺς
πλείονας ἐν τοῖς ἔθνεσι. Μαρτυρεῖ τῇ προφητείᾳ
τὰ πράγματα τὴν ἀλήθειαν. Καταλυθεῖσα γάρ ὑπὸ
τοῦ Ναβουχοδονόσορ τῶν Αἰγυπτίων ἡ βασιλεία ἀ-
νήθησε πάλιν ἐπὶ Κύρου τοῦ Πέρσου, ἀλλὰ τὴν
προτέραν οὐκ ἀπέλαβε δυναστείαν. Οὐ πολλοῦ γάρ
χρόνου διεληθόντος, Καμβύσης ὁ Κύρου ταύτην πάλιν
καταλύσας, ὑπήκουον ἐποιήσατο, καὶ δασμὸν φέρειν
ἠνάγκασεν· ὕστερον δὲ καὶ Μακεδόνας ἐδέξατο
βασιλέας, παντελῶς τῶν Αἰγυπτίων παυσαμένων
βασιλέων.

ιδ'. Καὶ οὐκ⁷⁴ ἔσονται ἐτι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ εἰς
ἐλλίδα ἀναμνηθῆκουσαν ἀνομιᾶν ἐν τῷ ἀκο-
λουθῆσαι ὀπίσω αὐτῶν⁷⁵, καὶ γνώσονται, ὅτι
ἐγὼ εἰμι⁷⁶ Κύριος. Οὕτω γάρ, φησὶ, τῶν Αἰγυπτίων
ἐλαττώσω τὴν βασιλείαν, ὡς μηκέτι τὸν ἐμὸν λαὸν
τῇ ἐκείνων βοηθείᾳ θαρρήν, καὶ ἀσεβείας ἀφορμῆς
παρ' ἐκείνων λαμβάνειν, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν προμή-
θειαν ἐπιζητεῖν· μαθήσονται γάρ μου τὴν δυνα-
τείαν.

VARIE LECTIONES.

⁶⁴ Α Μαγδῶλου καὶ Συήνης. ⁶⁵ In B des. vers. 10. ⁶⁶ αὐτ. Α δι' αὐτῆς. ⁶⁷ Α ἀνθρώπων. ⁶⁸ ἀφ. τεσσ. ἔτ. καὶ. Α τεσσαράκοντα ἔτη· ἀφανισμὸς ἔσται, καὶ. ⁶⁹ Α εἰς τὰς χῶρας. ⁷⁰ φησ. Β πρᾶξι. γάρ. ⁷¹ ἀρχ. Α πρᾶξ. ἡ. ⁷² ἐκ. Des. in B. ⁷³ καὶ — ὑψ. Α οὐ μὴ ὑψωθῇ. ⁷⁴ οὐκ — Ἰσρ. Α οὐκέτι ἔσονται ἐν τῷ Ἰσραὴλ. ⁷⁵ ὑπ. αὐτ. Α αὐτοὺς ὀπίσω τῶν καρδιῶν αὐτῶν. ⁷⁶ εἰμ. Des. in B.

ἴ, ιη'. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἑβδόμῳ καὶ εἰκοστῷ ἅ
 ἔτει, ἐν μὲν τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου, ἐγένετο λό-
 γος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Γιὰ ἀνθρώπου, Να-
 βουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς Βαβυλωνίος καταδου-
 λώσατο τὴν δύναμιν αὐτοῦ δουλείᾳ μεγάλῃ ⁷⁵
 ἐπὶ Τύρῳ. Πᾶσα κεφαλὴ φαλάκρωμα ⁷⁶, καὶ πᾶς
 ὤμος μυδῶς, καὶ μισθὸς οὐκ ἐγένετο ⁷⁷ αὐτῷ,
 καὶ τῇ δυνάμει αὐτοῦ ἐπὶ Τύρῳ ⁷⁸, καὶ τῇ δου-
 λεΐᾳ ἣ ἐδούλευσεν ἐπ' αὐτῇ ⁷⁹. Ἐκεῖνα τῷ ⁸⁰ δε-
 κάτῳ ⁸¹ ἔτει τῆς Ἰεχονίου ἀιχμαλωίας προεῖρηκεν,
 ἣ τῷ δωδεκάτῳ ⁸². οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἑβραῖος ⁸³ λέγει,
 καὶ ὁ Σύρος· ταῦτα δὲ τῷ ἑβδόμῳ καὶ εἰκοστῷ μετὰ
 τὴν ἄλωσιν τῆς Τύρου καὶ τὴν μακρὰν πολιορκίαν,
 δι' ἣν καὶ πᾶσαν κεφαλὴν λέγει ⁸⁴ φαλακρὰν γενέ-
 σθαι, καὶ πάντα ὤμον μαδῶντα. Ἡ γὰρ ὑπαίθριος
 διαγωγή τοιαῦτα ποιεῖν εἴθε, τοῦ φλογμοῦ πολλὰ
 κίς ἀπεδέροντος τῶν τοῦ σώματος μελῶν τὰ γυμνά
 τῶν ⁸⁵ προκαίμενα. Ὑπισχεῖται δὲ τῷ Ναβουχο-
 δονόσορ τὸν μισθὸν δώσειν τὴν Αἴγυπτον, ὑπὲρ τῶν
 πόνων τῶν περὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου γεγενημέ-
 νων· οὐκ ἐπειδὴ γνώμη τῷ θεῷ διακονῶν βουλή-
 ματι τοῦτο εἰργάσατο (οἰκεία γὰρ ὀρμηὴ κεχηρημένος
 παῖς τοῦτοις τοῖς ἔθνεσιν ἔπεστράτευσεν), ἀλλὰ διὰ
 τοῦτων παραδῆλοι, ὡς οὐδὲν αὐτοῦ μὴ βουλομένου
 γενήσεται. Ἐ Δύο γὰρ, φησί, στρουθία ἀσσαρίου
 πωλεῖται, καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται παρεκτός ⁸⁶
 τοῦ Πατρὸς ὀμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ὁ δὲν γὰρ
 αὐτὸν λέληθε τῶν γιγνομένων· ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτὸς
 πρυτανεύει, τὰ δὲ γίνεσθαι συγχωρεῖ, νῦν μὲν τῷ
 αὐτεξουσίῳ τῶν ἀνθρώπων παρεχωρῶν, νῦν δὲ τοῖς
 ἀξίους δι' ἑτέρων κολάζεσθαι συγχωρῶν. Δεῖξαι ⁸⁷
 τοῖνυν βουλόμενος, ὡς αὐτοῦ συγχωρήσαντος ταύτην
 καὶ μισθὸν αὐτῷ δώσειν ὑπὲρ τῆς Τυρίων πολιορκίας τῶν Αἰγυπτίων τὴν δούλωσιν.

ιθ', κ'. Τάδε ⁸⁷, λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ
 δίδωμι τῷ Ναβουχοδονόσορ βασιλεῖ Βαβυλωνίος
 τὴν γῆν Αἰγύπτου, καὶ λήψεται τὸ πλῆθος αὐ-
 τῆς, καὶ ⁸⁸ σκυλεύσει τὰ σκύλα αὐτῆς, καὶ προ-
 νομεύσει τὴν προνομὴν αὐτῆς, καὶ ἔσται ὁ μι-
 σθὸς τῇ δυνάμει αὐτοῦ. Ἄντι τῆς λειτουργίας
 αὐτοῦ, ἣς ἐδούλευσεν ἐπὶ Τύρου, δέδωκα αὐτῷ
 τὴν γῆν Αἰγύπτου, ἀνθ' ⁸⁹ ὧν ὅσα εἰργάσατο. Πά-
 λιν τὰ αὐτὰ εἶρηκε, τῇ ἀναλήψει καὶ δευτερώσει τὴν
 πρόρρησιν βεβαίων·

Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· (κα'). Ἐν τῇ ἡμέρᾳ
 ἐκείνῃ ἀνατελεῖ ⁹⁰ κέρασ παντὶ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ,
 καὶ σοὶ δώσω στόμα ἠνεωγμένον ἐν μέσῳ αὐτῶν,
 καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος. Κέρασ ἡ θεία Γραφή
 ποτὲ μὲν καλεῖ τὴν εὐσέθειαν, ποτὲ δὲ τὴν δύναμιν,
 ποτὲ δὲ τὴν βασιλείαν· τὴ δὲ Ἀνατελεῖ κέρασ ἐκ
 τῆς ⁹¹ μεταφορᾶς τῶν μόσχων τέθεικεν, οἱ ἀσθενεῖς

▼ Matth. x, 29.

VERS. 17, 18. *Et factum est anno vicesimo septimo,*
(die) primo mensis 926 primi, factum est verbum
Domini ad me, dicens: Fili hominis, Nabuchodonosor
rex Babylonis servire fecit exercitum suum servitute
magna contra Tyrum. Omne caput cavities, et omnis
humerus depilatus, et merces non fuit ei, et exercitui
ejus super Tyro, et servitute qua servivit propter eam.
 Illa anno decimo captivitatis Jechoniae praedixit,
 sive duodecimo (ita enim et Hebraeus dicit et
 Syrus); haec vero septimo et vicesimo post captam
 Tyrum, et longam obsidionem, propter quam etiam
 omne caput calvum factum esse ait, omnemque
 humerum depilatum. Commoratio enim diutina
 sub dio talia efficere solet, aestu saepe eutem de-
 trahente membris illis corporis, quae nuda et illi
 B exposita sunt. Pollicetur autem se Nabuchodonoso-
 rori mercedem daturum esse Aegyptum, pro labori-
 bus propter obsidionem Tyri susceptis: non quia
 eo animo ut divinae ministraret voluntati haec egerit
 (suo enim utens instinctu contra omnes has gen-
 tes duxerat exercitum), sed per haec declarat nihil
 se invito factum iri. † Duo enim passeret, inquit,
 asse veneunt, et unus ex illis non cadet sine Patre
 vestro qui in caelis est †. † Nihil enim illum latet
 eorum quae fiunt: verum alia quidem ipse modera-
 tur, alia vero fieri permittit, modo libero hominum
 cedens arbitrio, 927 modo eos qui digni sunt, per
 aliospuniri concedens. Ul igitur ostenderet suo per-
 missu Nabuchodonosorem hanc potentiam esse ade-
 ptum, promittit etiam se mercedem ei daturum esse
 C pro Tyriorum obsidione, Aegyptiorum servitutum.
 ἔλαβεν ὁ Ναβουχοδονόσορ τὴν δύναμιν, ὑπισχεῖται

VERS. 19, 20. *Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce*
do Nabuchodonosori regi Babylonis terram Aegypti.
et prædabitur prædam ejus, et capiet multitudinem
ejus, et diripiet spolia ejus, et erit merces exercitui
illius. Pro ministerio ejus, quo servivit contra Ty-
rum, dedi ei terram Aegypti pro omnibus quæcumque
fecit. Rursus eadem dixit, repetitione atque itera-
tione prædictionem confirmandans.

Hæc dicit Adonai Dominus: (Vers. 21.) Die illo
oriatur cornu omni domui Israel, et tibi dabo os
apertum in medio ipsorum, et cognoscent me esse
D Dominum. Cornu divina Scriptura alias pietatem
vocat, alias potentiam, alias regnum. Hoc autem,
Orietur cornu, per translationem a vitulis desumi-
ptam posuit, qui ante cornuum productionem sunt

VARIE LECTIONES.

⁷⁵ Α δουλείαν μεγάλην. ⁷⁶ Α φαλάκρωμα. ⁷⁷ Α ἐγενήθη. ⁷⁸ Α Τύρον. ⁷⁹ Α τῆς δουλείας ἣς ἐδούλευσαν ἐπ' αὐτήν. ⁸⁰ τῷ. Β πρᾶξ. μὲν. ⁸¹ δεκ. Β δωδεκάτῳ. Minus bene. ⁸² δωδ. Β δεκάτῳ. ⁸³ ὁ Ἑβρ. Sed in Hebr. est anno decimo. ⁸⁴ λέγ. Β ἐφη. ⁸⁵ Ἡ Β pro τούτων, ut hab. ed. prior. ⁸⁶ παρ. - οὐρ. Aliter l. c. ⁸⁷ Τάδε. Α πρᾶξ. διὰ τοῦτο. ⁸⁸ καὶ — σκ. αὐτ. In Α ponuntur ista post προνομὴν αὐτῆς. Geminam autem redolent interpretationem. ⁸⁹ ἀνθ' — εἰργ. Ita Compl. sed Α. ὅσα ἐποίησάν μοι. ⁹⁰ ἀνατελεῖ. Hebr. germinare faciam. ⁹¹ τῆς. Des. in Β.

imbecilles, sed postquam ea creverint, multum A roboris nanciscuntur. Ægypto igitur eversa, inquit, populus meus efflorescet, pietateque potietur, non habens sibi magistram improbitatem: præbunt autem quoque propheticis verbis aures, quod me Dominum esse perceperint. Hoc enim declaravit, dicens: « Et dabo tibi os apertum in medio eorum; » nam per 928 Ezechielem omnem propheticum chorum significavit.

CAPUT XXX.

Vers. 1-3. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, vaticinare, et dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Ululate, o! o dies! Quia prope est dies Domini, et appropinquat dies nubis, et tempus gentium erit. His omnibus quæ dicta sunt terrorem incutit, lamentari et lugere jubens. Diem vocat supplicii tempus, nubem autem animis offusas per calamitatem tenebras; tempus vero gentium, supplicium gentibus illatum nuncupavit. Non solum enim meus, inquit, populus in hæc incidet mala, sed etiam gentes impietatis poenas dabunt.*

Vers. 4, 5. *Et veniet gladius super Ægyptios, et erit perturbatio in Æthiopia, et cadent vulnerati in Ægypto, et capiuntur multitudo ipsorum, et corruent fundamenta ejus. Et capiuntur Persæ, et Cretenses, et Libyes, et Æthiopes, et Lydi, et omnis Arabia, et omnes commisti, et ex filiis testamenti mei ipso gladio cadent cum ea. Quæ Ægypto, inquit, eventura sunt, perturbationem Æthiopiæ quoque afferent; cum enim finitima sit illius, sollicita erit ne eadem patiatur. Deinde narrat Ægyptiorum adjuutores cum Ægyptiis interfectum iri, Cretenses, et Libyas, et Æthiopas, et Lydos, et 929 Arabas. Græcorumque historiæ Lydorum et Ægyptiorum docent societatem. Persas autem, non eos qui e Perside ipsis auxilio venerant, dicit: qui enim fieri poterit ut Assyriis et Chaldæis cum ipsis bellantibus socios Persas haberent? sed eos qui olim inde coloni deducti in Ægypto inquilini erant. Aiuntque, hac de causa etiam Ægyptiacam Babylonem Persicæ cognominem fuisse, utpote quam Persæ incoluissent. Filios vero fœderis Judæos ipsos vocat, qui post obsidionem Hierosolyinæ, in Ægyptum, assumpto secum Jeremia propheta, descenderunt. Et his similiter poenas minatur, quandoquidem Judæa præter ejus voluntatem relicta contenderunt in Ægyptum. Eadem quoque per Jeremiam prophetam dicta sunt. « Cognoscent enim omnes, inquit, reliqui Judæ, qui incolæ sunt*

Α μὲν εἶσιν πρὸς τῶν κεράτων ἐκφύσεως, μετὰ δὲ τὴν τοῦτων αὐξήσιν πολλὴν προσλαμβάνουσι δύναμιν. Τῆς τοίνυν Αἰγύπτου, φησὶ, καταλυομένης, ὁ ἐμὲς ἀνθήσει λαὸς, καὶ εὐσέβειαν κτήσεται, τὴν πονηρίαν οὐκ ἔχων διδάσκαλον· ὑπέξουσι δὲ καὶ τοῖς προφητικαῖς λόγοις τὴν ἀκοήν, τὴν ἐμὴν δεσποτείαν μεμαθηκότας. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰρηκῶς· « Καὶ σοὶ δώσω στόμα ἡνεωγμένον ἐν μέσῳ αὐτῶν· » διὰ γὰρ τοῦ Ἰεζεκιὴλ πάντα τὸν προφητικὸν ἐσήμανε χορὸν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

α'-γ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὑπὲρ ἀνθρώπου, προφήτευσον καὶ εἰπέ· Τὰς λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ὁλολύξατε, ὡς ἡ ἡμέρα. Ὅτι ἐγγύς ἡ ἡμέρα Κυρίου, καὶ ἐγγίξει ἡ ἡμέρα νεφέλης, καὶ καιρὸς ἔθνῶν ἔσται. Διὰ πάντων τῶν εἰρημένων δεδίττεται, θρηγνεῖν καὶ δδύρεσθαι παρακελευόμενος. Ἡμέρας καλεῖ τὸν τῆς τιμωρίας καιρὸν· νεφέλην δὲ τὸ ἀπὸ τῆς συμφορᾶς ταῖς ψυχαῖς γενόμενον σκότος· καιρὸν δὲ ἔθνῶν ἐκάλεισεν τὴν τοῖς ἔθνεσιν ἐπιφερομένην τιμωρίαν. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, ὁ ἐμὸς λαὸς τούτοις περιπεσεῖται τοῖς κακοῖς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθνη εἴσει δικαστῆς ἀσεβείας.

δ, ε'. Καὶ ἦξει μάχαιρα ἐπ' Αἰγυπτίους, καὶ ἔσται ταραχὴ ἐν τῇ Αἰθιοπία, καὶ πεσοῦνται οἱ τετραυματισμένοι ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ λησθήσεται τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ συμπεσεῖται τὰ θεμέλια αὐτῆς. Καὶ καταληθθήσονται Πέρσαι, καὶ Κρήτες, καὶ Ἄλυες, καὶ Αἰθιοπες, καὶ Λυδοὶ, καὶ πᾶσα ἡ Ἀραβία, καὶ πάντες οἱ ἐπιμικτοὶ, καὶ ἐκ τῶν υἱῶν τῆς διαθήκης μου ἐν αὐτῇ μάχῃ πεσοῦνται μετ' αὐτῆς. Τὰ τῇ Αἰγύπτῳ, φησὶ, συμβησόμενα θόρυβον καὶ τῇ Αἰθιοπία παρέξει· ὁμοιος γὰρ οὔσα ἀγωνιάσει μὴ ταῦτά πάθῃ. Εἶτα διηγεῖται τοὺς Αἰγυπτίων ἐπικούρους οὖν Αἰγυπτίους ἀναιρουμένους, Κρήτας, καὶ Αἰθίους, καὶ Αἰθιοπας, καὶ Λυδοὺς, καὶ Ἀραβας. Καὶ Ἕλληνας δὲ ἱστορῆσαι διδάσκουσι τὴν Λυδῶν καὶ Αἰγυπτίων συμμαχίαν. Πέρσας δὲ οὐ τοὺς ἀπὸ τῆς Περσίδος εἰς βοήθειαν αὐτοῖς ἐληλυθότας λέγει· πῶς γὰρ οἶόν τε ἦν, Ἀσσυρίων καὶ Χαλδαίων πολεμούντων αὐτοῖς, Πέρσας ἔχειν συμμαχούς; ἀλλὰ τοὺς πάλαι ποτὲ ἐκεῖθεν ἀποικισθέντας, καὶ μετοίκους ἐν Αἰγύπτῳ γεγεννημένους. Φασὶ δὲ καὶ τὴν Αἰγυπτιακὴν Βαβυλῶνα τούτου χάριν ὁμώνυμον τῇ Περσικῇ γενέσθαι, ὡς Περσῶν αὐτὴν φηκχότων. Υἱοὺς δὲ τῆς διαθήκης αὐτοὺς καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ μετὰ τὴν τῆς Ἰερουσαλὴμ πολιορκίαν κατῆλθον εἰς Αἰγύπτου, τὸν προφήτην Ἰερεμίαν λαβόντες. Καὶ τούτοις δὲ ὁμοίως ἀπειλεῖ τιμωρίαν, ἐπειδὴ παρὰ τὸν αὐτοῦ σκοπὸν τὴν Ἰουδαίαν καταλιπόντες ἀφίκοντο εἰς τὴν

VARIE LECTIONES.

α' καὶ ἐγγ. ἡ. Des. in A. β' καὶ καιρὸς. A πέρσας. γ' μάχ. A πρᾶξ. ἡ. δ' A λήζονται τὸ πλῆθος αὐτῆς. ε' A πεσοῦνται. ζ' Καὶ καταλ. Des. in A et in Hebr. η' B καταληθθήσονται. θ' καὶ — Ἀραβ. A καὶ Λυδοὶ καὶ Αἰθιοπες. ι' ἡ — ἐπίμ. Gemina est interpretatio. κ' καὶ — αὐτῆς. Hebr. et filii terræ fœderis, cum illis gladio cadent. λ' μετ' αὐτ. Dcs. in A. μ' B αὐτοῦ.

Αἰγύπτου. Ταῦτα δὲ καὶ διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου εἴρηται· « Γνώσονται γὰρ, φησὶ, πάντες οἱ κάτοικοι τοῦ Ἰούδα, οἱ παροικούντες ἐν γῆ Αἰγύπτου, λόγος τίνος ἐμμενεῖ, ὃ ἐμὲς, ἢ ὁ αὐτῶν· καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον, φησὶ Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι τὸν Φαραὼ Θυαφρῆ βασιλέα Αἰγύπτου ἐκδοτὸν εἰς χεῖρας ζητούντων ψυχὴν αὐτοῦ, καθὼς ἔδωκα τὴν Σεδεκίαν βασιλέα Ἰούδα εἰς χεῖρας Ναβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλῶνος ἐχθροῦ αὐτοῦ, καὶ ζητούντος ψυχὴν αὐτοῦ. » Συμφωνεῖ τοίνυν ἀλλήλοις τὰ ὑπὸ τῶν θείων προφητῶν προηγορευμένα· ἐνὸς γὰρ Πνεύματος· ῥήματα. Οὕτω πάλιν προσηρηκῶς μετὰ τοῦ διορισμοῦ τῆς Αἰγύπτου τὴν ἑρημίαν, καὶ πῦρ τὸν Ἀσσύριον προσαγορεύσας βασιλέα*, ἐπάγει·

θ'. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ἐξελεύσονται ἄγγελοι ἀπὸ προσώπου μου ἐν Σειμ¹, σπεύδοντες² ἀφανίσαι τὴν Αἰθιοπίαν τὴν ἐλπίδα· καὶ ἔσται ταραχὴ αὐτοῖς³ ἐν τῇ ἡμέρᾳ Αἰγύπτου, ὅτι ἰδοὺ ἦκει. — Ἐλπίδα τὴν Αἰθιοπίαν ἐκάλεσε, διὰ τὸ τοὺς Αἰγυπτίους τῇ ἐκεῖνων βοήθειᾳ θαρρῆν· τὸ δὲ Σειμ τῇ Ἑλλάδι φωνῇ ἐν ἰσχυρίδηλοι. Ταῦτα δὲ, φησὶ, τῶν Αἰγυπτίων ὑπομενόντων, ταραχθήσονται Αἰθίοπες οἱ τοῦτον ἐπίκουροι, οὐ μόνον διὰ τὰ τοῦτους ἐπελθόντα κακὰ, ἀλλὰ καὶ¹⁰ διὰ τὰς σφᾶς αὐτοὺς καταληφομένας συμφορὰς δι' ἄγγέλων τινῶν ὑπ' ἐμοῦ πεμπομένων, καὶ ἐπειγομένων πληρῶσαι τὰ προσταχθέντα.

ι' — ιβ'. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Καὶ ἀπολῶ τὸ πλῆθος τῶν Αἰγυπτίων διὰ χειρὸς Ναβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλῶνος. Αὐτοῦ¹¹, καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ¹². Λοιμοὶ ἀπὸ ἐθνῶν ἀποσταλμένοι ἀπολέσαι τὴν γῆν· καὶ ἐκκενώσουσι πάντα τὰς μαχαίρας αὐτῶν ἐπ' Αἰγύπτου¹³, καὶ πλησθήσεται ἡ γῆ τραυματιῶν. Καὶ δώσω τοὺς ποταμοὺς αὐτῶν ἐρήμους, καὶ ἀποδώσομαι τὴν γῆν εἰς χεῖρας¹⁴ πονηρῶν, καὶ ἀπολῶ τὴν γῆν καὶ τὸ πλῆρωμα αὐτῆς, ἐν χερσὶν ἀλλοτρῶν· ἐγὼ Κύριος λέλάληκα. Τοῖς τῶν ἐθνῶν, φησὶν, ἀπάντων ὠμοτέροις Βαβυλωνίοις παραδώσω τὴν Αἰγύπτου, ὥστε πᾶσαν αὐτῶν τὴν γῆν πληρωθῆναι σφαγῶν, καὶ τοὺς ποταμοὺς ἐρήμους γενέσθαι τῶν παροικούντων· τὸ δὲ, « Ἀποδώσομαι τὴν γῆν εἰς χεῖρας πονηρῶν, » ἀντὶ τοῦ παραδώσω τέθεικεν. Ἀρμόττει δὲ καὶ τὸ αὐτοῦ τοῖς προειρημένοις· μισθὸν γὰρ ἔφη δώσειν τῷ Ναβουχοδονόσορ, τῆς Αἰγύπτου τὴν δούλωσιν, ὑπὲρ τῶν γεγεννημένων αὐτῷ πόνων ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Τύρου. Ἐἶτα προλέγει, ὅτι βδελύγματα αὐτῶν, τούτεστι, τὰ εἰδῶλα τὰ βδελυγμίας μεστὰ, ὑπὸ τῶν πολεμίων καταλυθήσεται.

ιγ'. Καὶ¹⁵ λήξουσιν οἱ τῆς Μέμφως ἡγεμόνες. Τηναυτὰ τῆς Αἰγύπτου τὰς ἡγίας πεπιστευμέ-

* Jerem. XLIV, 28-30, vel juxta LXX, LI, 28-30.

A in terra Ægypti, cujusnam verbum maneat, meum an ipsorum? Et hoc vobis signum, dicit Dominus, Ecce ego do Pharaonem Vaphrem regem Ægypti, traditum in manus inimicorum suorum, et in manus quærentium animam ejus, sicut dedi Sedeciam regem Judæ in manum Nabuchodonosoris regis Babylonis inimici ejus, et quærentis animam ejus *.) Consentunt igitur inter se quæ a divinis prædicta sunt prophetis : unius enim spiritus verba sunt. [6-8] Ita rursus prædicta accurateque definita Ægypti solitudine, et nuncupato igne Assyriorum rege, subjicit :

VERS. 9. Die isto egredientur nuntii **930** a facie mea in Sim, festinantes delere Æthiopicum, spem : B et erit perturbatio ipsis in die Ægypti, quia ecce venit. — Spem vocavit Æthiopicum, eo quod Ægyptii illius ope confiderent : Sim autem Græca * lingua in robore significat. Hæc autem Ægyptiis, inquit, sustinentibus, perturbabuntur eorum adjutores Æthiopes, non solum propter mala, quæ illos invaserint, sed etiam propter sibi ipsis imminentes calamitates, quæ eos occupabunt per nuntios quosdam a me missos, festinantesque imperata perficere.

VERS. 10-12. Hæc dicit Adonai Dominus : Et perdam multitudinem Ægyptiorum per manum Nabuchodonosoris regis Babylonis. Ipsius, et populi ejus cum eo : pestis a gentibus missa ad perdendam terram ; et evaginabunt omnes gladios suos super Ægyptum, et implebitur terra vulneratis. Et faciam flumina eorum deserta, et dabo terram in manus improborum, et perdam terram et plenitudinem ejus, manibus alienorum ; ego Dominus locutus sum. Babylonis, inquit, qui omnibus gentibus crudeliores sunt, Ægyptum tradam, ut omnis eorum terra cædibus compleatur, et flumina ab incolis deserantur. Illud autem : « Et dabo terram in manus improborum, » pro tradam posuit. Convenit etiam hoc iis quæ antea dicta sunt. Mercedem enim se daturum esse dixit Nabuchodonosori **931** Ægypti servitutum, pro laboribus in oppugnatione Tyri ab ipso exhaustis. Deinde prædicat abominationes ipsorum, id est, simulacra abominationis plena, ab hostibus eversum iri.

VERS. 13. Et cessabunt Memphis principes. Quibus tunc Ægypti habentæ creditæ fuerant. [14-16]

VARIE LECTIONES.

* βασ. Des. in B. ⁶ ἀπὸ — ἐλπίδα. Ita fere Compl. A. σπεύδοντες ἀφανίσαι τὴν Αἰθιοπίαν. Montf. l. c. habet ἐκ προσ. μου. ⁷ ἐν Σειμ. Hebr. navibus. ⁸ σπ. — ἐλπ. Hebr. ut terreant Æthiopicum securam. ⁹ αὐτ. A præm. adv. ¹⁰ καί. Ex B suppl. ¹¹ αὐτ. ἀπεστ. Hebr. Ille, et populus ejus cum eo (violentissimi gentium), adducuntur. ¹² μετ' αὐτ. Des. in A. ¹³ A et B Αἰγύπτου. ¹⁴ A ἐν χειρῶν. ¹⁵ Καὶ — ἡγεμ. Aliter οἱ LXX.

Et terror omnes invadet Ægyptios, ipsa Tane incensa, et Diospoli funditus deleta, potentissimaque Saitarum urbe in gravissimas calamitates delapsa : et hostibus omnino ignis instar omnem vastantibus Ægyptum, ita ut etiam Syene in intimis ejus partibus sita hinc maxime perturbetur. Et repentinum incursum satis declaravit, dicens : « Erunt in Mempsi bella eodem die. » Nam simul atque nuntius allatus fuerit, praelium committetur. Illud autem : « In Diospoli erit scissura, et diffundentur aquæ, » murorum innuit demolitionem, et adventum hostium, instar aquæ irruentium, et in omnes ejus vicos domosque diffusorum. Ad hæc addidit :

Vers. 17. *Juvenes Heliopoleos et Bubasti gladio cadent.* Perspicuum autem est, propter hos, tanquam strenuos et potentes, eos esse gloriatos. Quin etiam « Mulieres, inquit, in captivitate ibunt. » Tum adjicit :

Vers. 18. *Et in Taphnis obtenebrescet dies.* Significans tenebras a calamitatibus profectas. Quod idem rursus significavit, dicens : « Et ipsam nubem operiet. » Qui enim in mala inciderunt, haud **332** æque lumen vident, sed omnibus tenebris obscuriorem diem opinantur. Deinde eorum quæ sunt propositum sibi finem declaravit.

Vers. 19. *Et faciam judicia in Ægypto, et cognoscent Ægyptii me esse Dominum.* Hæc enim omnia, inquit, fieri permittam, ut etiam Ægyptii **C** discant, non propter seipsos gloriari, sed meæ dominationis jus agnoscere.

Vers. 20. *Et factum est anno undecimo, primo mense, septimo (die) mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens.* Hoc loquendi genus apud Jeremiam quoque prophetam reperitur. Etenim ille etiam sparsim apponit tempora. Et priore loco positis quæ regnante Sedecia gesta sunt, qui postromus regnavit, rursus quæ ad Joacimum pertinent recenset, qui quidem ante illum regnum administravit. Atque hujusce rei causa hæc est, quod non simpliciter ipsi historiam conscripserint, sed prophetias quibusdam temporibus factas. Apposite vero, et jure optimo, hujus temporis nunc mentionem fecit. Cum enim tantam calamitatum nubem sit Ægypto minatus septimo et vicesimo anno, justum illud esse nos docet supplementum.

Anno enim undecimo, inquit, dixit Dominus ad me : (Vers. 21.) *Fili hominis, brachia Pharaonis regis Ægypti contrivi, ut eccæ non est colligatus, ut daretur ei sanitas, ut imponeretur ei malagma, ut colligaretur et corroboraretur, et apprehenderet gla-*

νοί. Καὶ φόβος ἅπανιν ἐπιπέσειται τοῖς Αἰγυπτίοις, τῆς Τάνεως μὲν ἐμπιπραμένης, Διοσπόλεως δὲ πανωλεθρίαν ὑπομένουσας· τῆς δὲ δυνατωτάτης Σαῖτων πόλεως χαλεπωτάταις περιπεσοῦσας συμφοραῖς· καὶ ἀπαξᾶπλῶς πυρὸς δίκην τῶν πολέμιων ἅπανα καταναμομένων τὴν Αἴγυπτον, ὡς καὶ τὴν ἐνδοτάτω κειμένην Σὴνην τὸν ἐκ τούτων ὑποδέξασθαι θόρυβον. Καὶ τὴν ἐξαπιναιῶς δὲ γενομένην ἐφοδὸν ἰσχυρῶς παρεδήλωσεν, εἰρηκῶς· « Ἔσονται ¹⁶ ἐν Μέρμη πόλεμοι αὐθημερινοί· ἅμα γὰρ τῇ ἀγγελίᾳ καὶ ἡ διαμάχη γενήσεται. Τὸ δὲ, « Ἐν Διοσπόλει ἔσται ἐκρηγμα, καὶ διαχυθήσεται ὕδατα, » τῶν τειχῶν ἠνίχαστο τὴν κατέλυσιν, καὶ τῶν πολέμιων τὴν εἰσοδὸν, δίκην ὑδάτων εἰσρεόντων, καὶ διαχεομένων εἰς ἀπάσας αὐτῆς τὰς ἀγυῖάς τε καὶ οἰκίας. Τοῦτοις προστέθεικεν

B ἰζ'. « Ὅτι καὶ οἱ γενάρσκειοι Ἑλλιοπόλεως καὶ Βουθάστου ἐν μάχῃρα πεσοῦνται. Ἀλλοῖο δὲ ἐτι καὶ ἐπὶ τοῦτοις μέγα ἐφρόνου, ὡς ἀριστευσι καὶ δυνατοῖς· ἀλλὰ καὶ ἡ Αἰγυῖαίτις, φησὶν, ἐν αἰχμαλωσίᾳ πορεύσονται. » Ἐἵτα προστίθεισιν·

ἠη'. « Ὅτι καὶ τῇ Τάφναις ¹⁷ συσκοτάσει ἡ ἡμέρα. Σημαίνων τὸ ἐκ τῶν συμφορῶν ἐπιγενομένον σκότος. Ταυτὸ δὲ τοῦτο πάλιν ἐσήμανεν, εἰρηκῶς· « Καὶ αὐτὴν νεφέλη καλύψει. » Οἱ γὰρ κακοὶ περιπίπτοντες οὐχ ὁμοίως ὀρώσι τὸ φῶς, ἀλλὰ σκότω παντὸς ζοφωδετέραν ὑπολαμβάνουσι τὴν ἡμέραν. Ἐἵτα τῶν γιγνομένων ἐδήλωσε τὸν σκοπὸν.

ἠθ'. Καὶ ποιήσω κρίματι ¹⁸ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ γνώσονται οἱ Αἰγύπτιοι ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Ταῦτα γὰρ, φησὶν, ἅπαντα γενέσθαι συγχωρήσω, ἵνα καὶ οἱ Αἰγύπτιοι μάθωσι μὴ ἐφ' αὐτοῖς μέγα φρονεῖν, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν γνωρίζειν.

κ'. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ ἔτει ¹⁹, ἐν τῷ πρώτῳ μηνί, ἐβδόμῃ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων. Τοῦτο τὸ εἶδος καὶ πρὸς Ἱερεμίᾳ τῷ προφήτῃ εὐρίσκειται· καὶ γὰρ ἐκεῖνος σποράδην τίθησι τοὺς χρόνους, καὶ τίθει προτέρα τὰ ἐπὶ Σεδεκίου γεγενημένα, ὅς ἐσχατος ἐβασίλευσε, πάλιν τὰ κατὰ τὸν Ἰωακείμ διηγείται, ὃς πρὸ ἐκείνου τὴν βασιλείαν ἐκρυτάνευσεν. Δίτιον δὲ-πῶτον τὸ μὴ ἱστορεῖν αὐτοὺς ἀπλῶς συγγράφειν, ἀλλὰ προφητείας κατὰ χρόνους τινὰς γεγενημένας. Ἀναγκαίως δὲ καὶ μάλα εἰκότως τοῦτου νῦν ἐμνημόνευσε τοῦ χρόνου. Ἐπειδὴ γὰρ τοσοῦτον νέφος συμφορῶν **D** ἠπελίθησε τῇ Αἰγύπτῳ ἐν τῷ ἐβδόμῳ καὶ εἰκοστῷ ἔτει· διδάσκει ἡμᾶς τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον.

Ἐν γὰρ τῷ ἐνδεκάτῳ ²⁰, φησὶν, ἔπει εἰπε Κύριος πρὸς με· (κα·) Ἰὺ ἐνθρώπου, τοὺς βραχίονας Φαραῶ βασιλέως Αἰγύπτου συνέτριψα, καὶ ἰδοὺ οὐ κατεδέθη τοῦ δοῦνα αὐτῷ ²¹ ἰασί, τοῦ ἐπιθεῖναι αὐτῷ ²² μάλαγμα ²³, τοῦ δεθῆναι ²⁴,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ Ἔσ. — αὐθημ. Hæc non nisi in paucis libris vet. exstant in fine vers. 16, sed plurimi habent πολέμοι pro πόλεμοι. ¹⁷ Ἀ ἐν Τάφναις. Β ἐν τῇ Τάφνας. ¹⁸ Ἀ κρίμα. ¹⁹ ἐν τ. ἐνδ. ἔτ. Des. in B. ²⁰ ἐνδ. Ed. prior hab. δεκάτῳ. ²¹ δ. αὐτ. Ἀ δοθῆναι. ²² ἐπ. αὐτ. Ἀ δοθῆναι ἐπ' αὐτόν. ²³ αὐλ. Hebr. fascia. ²⁴ τοῦ δεθ. — μαχ. Ἀ τοῦ δοθῆναι ἰσχὺν ἐπιλ. μαχ.

καὶ κατισχύσαι, καὶ ἐπιλαβέσθαι μαχίρας. Με-
 τριαν, φησὶν, ἐπήγαγον αὐτῷ τιμωρίαν, καὶ οὐκ
 ἠθέλησε τοῖς τῆς μετανοίας χρήσασθαι φαρμάκοις
 ἵνα πάλιν τῆς προτέρας ἐπιλάβηται δυναστείας.

κβ'-κδ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἴδου
 ἐγὼ ἐπὶ Φαραῶν βασιλέα Αἰγύπτου, καὶ συντριψῶ
 τοὺς βραχίονας αὐτοῦ τοὺς ἰσχυροὺς, καὶ τεταμέ-
 νους, καὶ τοὺς συντετριμμένους, καὶ καταβαλῶ
 τὴν μάχαιραν αὐτοῦ ἀπὸ ²⁵ τῆς χειρὸς αὐτοῦ.
 Καὶ διασπερῶ Αἰγύπτου εἰς τὰ ἔθνη, καὶ λιμήσω
 αὐτοὺς εἰς τὰς χώρας. Καὶ κατισχύσω τοὺς βρα-
 χίονας βασιλέως Βαβυλῶνος. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ
 ἐβουλήθη ταῖς μετρίαις σωφρονισθῆναι παιδείαις,
 μεγίσταις αὐτὸν ὑποβαλῶ τιμωρίαις, καὶ πάσης αὐ-
 τὸν τῆς ἰσχύος γυμνώσω, ὡς μηδὲ τοῖς πολεμι-
 κοῖς δυναθῆναι χρήσασθαι ὄργανοις, πάσης δὲ ἰσχύος
 καὶ δυνάμεως ἐμπλήσω τὸν Βαβυλωνίων· διὰ γὰρ
 τῶν βραχιόνων, καὶ ἐπὶ τοῦ Αἰγυπτίου, καὶ ἐπὶ τοῦ
 Βαβυλωνίου τὴν δύναμιν παρεδήλωσεν· ἐπειδὴ γὰρ ²⁶
 διὰ τῶν βραχιόνων, καὶ τὰ πολεμικὰ πέφυκεν ἐνε-
 ργεῖσθαι, « Καὶ δώσω, φησὶ, τὴν βομφαλίαν μου εἰς
 τὴν χεῖρα ²⁷ αὐτοῦ· καὶ ²⁸ ἐπάξει αὐτὴν ἐπ' Αἰγύπτου,
 καὶ προνομήσει τὴν προνομὴν αὐτῆς, καὶ σκυλεύσει
 τὰ σκύλα αὐτῆς. » Ἐγὼ, φησὶν, ἐγχειρίσω αὐτῷ
 τὴν τιμωρητικὴν ἐνέργειαν, ὥστε τὰ προαιρημένα
 πάντα τῇ Αἰγύπτῳ ποιῆσαι· ταῦτα δὲ πάλιν προστέθεικε, τῇ
 δευτερώσει τὰ πρότερα βεβαιῶν. Διὸ ὡς
 σαφῆ καὶ ἐκ τῶν προερμηνευθέντων δῆλα γεγεννημένα,
 κατέλιπον ἀνερμηνεύτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΑ'.

α, β'. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ δεκάτῳ ²⁵ ἔτει, ἐν τῷ
 τρίτῳ μηνί, μᾶ τῷ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου
 πρὸς με, λέγων· Ἰδὲ ἀνθρώπου, εἰπὲ πρὸς Φαραῶν
 βασιλέα Αἰγύπτου, καὶ πρὸς τὸ πλῆθος ²⁶ αὐτοῦ·
 Πῶς ὠμώσωσας σαυτὸν ἐν τῷ ὕψει σου; Ἐπειδὴ
 τῇ μακροθυμίᾳ εἰς δέον οὐκ ἠθέλησεν χρήσασθαι,
 ἀλλὰ τὸν τύφον καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἔχων ἐπέμενε,
 κατ' ἐρώτησιν αὐτῷ προσφέρει τοὺς λόγους. Εἰπέ,
 φησὶν, ὦ τῆς Αἰγύπτου βασιλεῦ, τίσι σαυτὸν ἀπει-
 κάσεις; καὶ τίνοι νομίζεις εοικέναι τῶν βασιλέων, ὅτι
 τοσοῦτον φρονήματι κέχρησαι; Εἶτα ἐπάγει·

γ'. Ἴδου Ἄσσοιρ κυπαρίσσορ ²⁷ ἐν τῷ Αἰθάνῳ,
 καὶ καλὸς ταῖς παραφύασι, καὶ ²⁸ ὑψηλὸς τῷ με-
 γέθει, καὶ πυκνὸς τῇ σκέπῃ, καὶ ²⁹ εἰς μέσον
 νεφελῶν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ. Τῷ τροπικῷ πάλιν
 κέχρηται χαρακτηρισί, καὶ φησὶ τῶν Ἄσσυριῶν
 τὸν βασιλέα τῇ ἐν τῷ Αἰθάνῳ φυομένῃ κυπαρίσσῳ
 εοικέναι, κατὰ τε τὸ μέγεθος τοῦ ὕψους, καὶ τὸ πυ-
 κνὸν καὶ ἀμφιλαφὲς τῶν ὕπερκων, καὶ τὸ εὐπρεπὲς
 τῶν ὑπάρχων καὶ στρατηγῶν· παραφύδαρ γὰρ
 τοῦτους ἐκάλεσε. Τὸ δὲ, « Εἰς μέσον νεφελῶν ἐγένετο
 ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, » οὐ μόνον ὑπερβολικῶς κατὰ τὸ τῶν
 ἀνθρώπων ἰδίωμα θέθεικεν (εἰδῶσαι γὰρ πολλοὶ λέ-
 γειν, ὅτι Ὁ θεῖνα ἕως τῶν νεφελῶν ὑψώθη), ἀλλὰ καὶ

diu. Mediocre, inquit, ipsi supplicium intuli, ne-
 que pœnitentiæ remediis uti voluit, ut pristinam
 rursus potentiam recuperaret.

VERS. 22-24. Propterea hæc, **933** dicit Adonai
 Dominus : Ecce ego ad Pharaonem regem Ægypti, et
 conteram brachia ejus fortia, et extenta, et contrita,
 et dejiciam gladium ejus de manu ejus. Et dissemi-
 nabo Ægyptum in gentes, et ventilabo eos in regio-
 nes. Et corroborabo brachia regis Babylonis. Cum
 enim noluerit post medicos castigaciones resipi-
 scere, maximis illum pœnis afficiam, omni que eum
 robore privabo, ut ne bellicis quidem instrumentis
 uti queat; omni que robore et virtute imbuam Ba-
 bylonium : siquidem per brachia, et de Ægyptio
 B et de Babylonio loquens, vires indicavit, quando-
 quidem brachiis res bellicæ perfici solent. « Et
 dabo, inquit, gladium meum in manum ejus; et
 adducet eum super Ægyptum, et prædabitur præ-
 dam ejus, et spoliabit spolia ejus. » Ego, inquit,
 ulciscendi facultatem ei committam, ut omnia,
 quæ prædicta sunt, faciat Ægypto. [25, 26] Et hæc
 denuo adjecit, iteratione priora confirmans. Quam-
 obrem ista ut aperta et perspicua ex iis quæ ante
 interpretati sumus, explicare supersedimus.

CAPUT XXXI.

VERS. 1, 2. Et factum est anno decimo, mense
 tertio, primo (die) mensis, factum est verbum Domini
 ad me, dicens : Fili hominis, dic ad Pharaonem
 C **934** regem Ægypti, et ad multitudinem ejus : Cui
 assimilasti teipsum in altitudine tua? Quando lon-
 ganimitate, cum opus erat, uti voluit, sed fastu
 superbiaque insolescere perseveravit, per inter-
 rogationem cum eo colloquitur. Dic, inquit, o rex
 Ægypti, quibus teipsum compares; et cuinam
 regum te similem censeas, qui tanta superbia
 uteris? Deinde subjicit :

VERS. 3. Ecce Assur cyparissus in Libano, pulchra
 propaginibus, et alta magnitudine, et densa tegu-
 mento, et in medio nubium fuit imperium ejus. Rur-
 sus translationis usus est caractere, atque Assy-
 riorum regem cyparisso in Libano natæ similem
 fuisse, et magnitudine celsitatis, et frequentia et
 copia sibi subjectorum, et decore præfectorum et
 ducum. Hos enim propagines vocavit. Illud autem,
 « in medio nubium fuit imperium ejus, » non solum
 hyperbolice secundum hominum ita loquentium
 idioma posuit (plerique enim dicere consuevere,
 usque ad nubes elatus est hic), sed etiam cogita-
 tionum ejus arrogantiam patefecit. Ejus enim di-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ ἀπό. A ἐκ. ²⁶ γάρ. Des. in B. ²⁷ Α τὰς χεῖρας. ²⁸ καὶ — σκ. αὐτῆς. Hebr. et frangam brachia
 Pharaonis : et valde ingemiscet confossus coram illo. ²⁹ δεκ. Ita quoque A et B contra rec. lectionem,
 que est ἐνδεκάτῳ, juxta Hebr. ³⁰ πρ. τὸ πλ. Α τῷ πλήθει. ³¹ κυπ. Hebr. cedrus. ³² καὶ — μεγ. In A.
 ponitur post sequ. καὶ — σκέπη. ³³ καὶ — αὐτοῦ. Hebr. inter ramos erat cacumen ejus. Ita quoque
 vers. 10 et 14.

etiam illud est : « Ascendam super nubes, super astra cœli ponam thronum meum » ; quod undique e divina Scriptura perspicere licet. Nam Sennacherib exclamabat : « Nequaquam eruet Dominus Hierosolymam de manu mea ». Nabuchodonosor vero constructam imaginem auream a omnes sibi subjectos, et principes et principum parentes imperio, præcepit **935** adorare. Hic igitur quoque superbam illius mentem per ænigmata declaravit. Ad hæc adjicit :

VERS. 4. *Aqua enutrivit illam, abyssus exaltavit eam ; fluvios suos duxit in circuitu plantarum ejus, et cœtus suos emisit ad omnia ligna campi.* Aquam et abyssum infinitas gentes ab eo in servitutem redactas appellavit, quas vectigal et tributum, quasi quamdam irrigationem exercitui afferentes, veluti arbores quasdam enutrivit, effecitque ut ejus cœtus, id est, ordines militares, « ad omnia ligna campi » mitterentur, hoc est, ad eos qui necdum subacti, neque in servitutem redacti essent, ut illi etiam subicerentur.

VERS. 5. *Propter hoc exaltata est magnitudo ejus supra omnia ligna campi, et inde dilatati sunt rami ejus, et exaltatæ sunt propagines ejus ab aqua multa, cum extenderet se.* Hoc, inquit, ipsi arrogantis et superbis causa fuit : ab infinitis enim gentibus excipiens irrigationem, cum propaginibus auctus est.

VERS. 6. *In propaginibus ejus, inquit, nidos struxerunt omnia volatilia cœli.* Per hoc prudentiores homines, et veluti mente volantes indicavit. « Et sub ramis ejus gignebant omnes bestis campi. » His barbaras gentes significavit, et serinas, et humilia sentientes : quod ipse quoque interpretatus est, dicens : « In umbra illius habitavit omnis multitudo **936** gentium. » Et quod supra divisim et per translationem dixit, hoc communitè et aperte hic adjecit. *Umbraque ipsius et propagines et ramos, non solum præfectos et duces, sed etiam gentibus imperantes satrapas vocavit, quibus subjecti populi serviebant.* Hæc quoque Nabuchodonosor ipse vidit in somno, et beatus Daniel arboris interpretatus est somnium ^b.

VERS. 7. *Et fuit, inquit, pulchritudo in altitudine ejus propter multitudinem ramorum ejus.* Docet autem nos (ramorum) multitudinem beatus Daniel,

γ *Isa. xiv, 14.* ² *IV Reg. xviii, 35.* ³ *Dan. iii, 1 seqq.* ^b *Dan. ii, 31 seqq.*

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ A ἐθρεψεν. ²⁷ τούς. — αὐτ. *Hebr.* fluentis suis obibat (abyssus) circumquaque plantaria ejus. ²⁸ A αὐτοῦ. ²⁹ τὰ συστ. αὐτ. *Hebr.* aquæductus suos. ³⁰ τοῦ Ex B suppl. ³¹ τὰ. Des in B. ³² ἐξ Des. in A. ³³ ἐν — αὐτ. Des. in A. ³⁴ A ἐνόσσευσαν. ³⁵ A ἐγεννώσαν. ³⁶ B ἐσήμηνε. ³⁷ καί. Ex A et B suppl. ³⁸ A καλός omisso ἐν. ³⁹ πλ. A μῆκος.

τῶν λογισμῶν αὐτοῦ τὴν ἀλαζονεῖαν ἐξέφηνεν· αὐτῷ γὰρ ἐστὶ φωνή· « Ἀναθήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου· » καὶ τοῦτο πανταχόθεν ἐστὶν ἐκ τῆς θείας διδασχθῆναι Γραφῆς. Ὁ μὲν γὰρ Σεννααχηρείμ ἐβόα, ὅτι· « Οὐ μὴ ῥύσεται Κύριος τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου· » ὁ δὲ Ναβουχοδονόσορ, εἰκόνα ποιήσας χρυσοῦν, ταύτην ἀπαντας τοὺς ὑπηκόους, καὶ ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους, προσέταξε προσκυνεῖν. Κάνταῦθα τοίνυν τὴν ὑπερῆφανον αὐτοῦ γνώμην δι' αἰνιγμάτων ἐδήλωσε. Τοῦτοις ἐπάγει·

δ. Ἵδωρ ἐξέθρεψεν ²⁶ αὐτόν, ἡ ἀβυσσος ἐθρεψεν αὐτόν, τοὺς ²⁷ ποταμούς αὐτῆς ²⁸ ἤγαγε κύκλω τῶν φυτῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ συστήματα αὐτῆς ²⁹ ἐξάπέστειλεν εἰς πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου. Ἵδωρ δὲ καὶ ἀβυσσον τὰ ἄπειρα ἔθνη τὰ ὑπ' αὐτοῦ δουλωθέντα προσηγόρευσε, καὶ τὸν δατμόν καὶ τὸν φόρον, καθάπερ τινὰ ἀρδελίαν τῇ στρατείᾳ προσφέροντα, ὃν τινὰ φυτὰ ἐξέθρεψε, καὶ παρεσκεύασε τὰ ταύτης συστήματα, τουτέστι, τὰ στρατιωτικὰ συντάγματα, ἀποσταλῆναι εἰς πάντα ξίλα τοῦ πεδίου, ἀντὶ τοῦ ³⁰, τοὺς μηδέπω χειρωθέντας, μηδὲ δουλωθέντας, ὡς καὶ τούτους ὑπηκόους γενέσθαι.

ε'. Ἐνεκεν τούτου ὑψώθη τὸ μέγεθος αὐτοῦ παρὰ πάντα τὰ ³¹ ξύλα τοῦ πεδίου, καὶ ἐκείθεν ³² ἐπλατύνθησαν οἱ κλάδοι αὐτοῦ, καὶ ὑψώθησαν αὐτῷ παραφυάδες αὐτοῦ ἀφ' ὕδατος πολλοῦ ἐν ³³ τῷ ἐκτείνειν αὐτόν. Τοῦτο, φησὶν, αἰτιον αὐτῷ καὶ τῆς ἀλαζονείας, καὶ τῆς ὑπερηφανίας ἐγένετο· παρὰ γὰρ μυρίων ἔθνων τὴν ἀρδελίαν δεχόμενος, σὺν ταῖς παραφυάσιν ἠύξθη.

ζ'. Ἐν ταῖς παραφυάσιν αὐτοῦ, φησὶν, ἐνόσσευσεν ³⁴ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Διὰ τούτου τοὺς λογικωτέρους τῶν ἀνθρώπων, καὶ οἰονεῖ πτηνοὺς παρεδήλωσε. « Καὶ ὑποκάτω τῶν κλάδων αὐτοῦ ἐγέννα ³⁵ πάντα τὰ θηρία τοῦ πεδίου. » Τὰ βάρβαρα δὲ τῶν ἔθνων διὰ τούτων ἐσήμανε ³⁶ θηριώδη ὄντα, καὶ τὴν ψυχὴν χαμαίζηλα· τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ἠρμήνευσεν, εἰρηκῶς· « Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ κατέφυκεσαν πληθὺς ἔθνων. » Καὶ ὅπερ ἄνω διηρημένως εἶπε καὶ τροπικῶς, τοῦτο ἐνταῦθα κοινῶς καὶ σαφῶς προστέθεικε. Σκιὰν δὲ αὐτοῦ, καὶ παραφυάδας, καὶ κλάδους, οὐ μόνον ὑπάρχους καὶ στρατηγούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ἔθνων ἡγεμονεύοντας σατράπας ἐκάλεσεν, οἷς διετέλουν δουλεύοντες οἱ ὑπήκοοι. Ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐναρ εἶδε, καὶ ὁ μακάριος ἠρμήνευσε Δαυιὴλ τὸ τοῦ δένδρου ἐνύπνιον.

ζ'. Καὶ ³⁷ ἐγένετο, φησὶ, κάλλος ³⁸ ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ διὰ τὸ πλήθος ³⁹ τῶν κλάδων αὐτοῦ. Διὸ σκεῖ δὲ ἡμᾶς τὸ τοῦ πλήθους καὶ ὁ μακάριος Δαυιὴλ,

εκατὸν εἰκοσι σατράπας εἰρηκῶς ἐσχηκέναι τὸν Δα- A
ρείον, τὴν τοῦ Βαλτάσαρ διαδεξάμενον βασιλείαν. **Εἶτα** καὶ τοῦ πλήθους τὴν αἰτίαν διδάσκει· « Ὅτι ἐγενήθησαν αἱ ρίζαι αὐτοῦ ὕδωρ ⁴⁷ πολὺ. » Παντα-
χοῦ γὰρ, φησὶν, ἐκτείνας τὰς ρίζας, καὶ πολλὴν ἀρ-
δεῖαν δεξάμενος, τοὺς κλάδους τούτους ἐξέθρεψε. Καὶ
ἐπιμένων τῇ τροπῇ,

ἦ. **Κυπαρίσσω** ⁴⁸, φησὶν, οὐχ ὑπερῆραν αὐτὸν
ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ. Οὐδεὶς γὰρ, φησὶ, τῶν
κατὰ τὴν οἰκουμένην τῆνικαῦτα βασιλευόντων περι-
φανέστερος ἐκείνου ἐγένετο· **παρῶδεισον** γὰρ ἐν-
ταῦθα τὴν οἰκουμένην ἐκάλεσε· τροπικῶς γὰρ τέως
ἅπαντα λέγει. « Καὶ πίτυες, φησὶν, οὐχ ὅμοιαι τοῖς
κλάδοις ⁴⁹ αὐτοῦ, καὶ ἐλάται οὐκ ἐγένοντο ὅμοιαι
ταῖς παραφυάσιν ⁵⁰ αὐτοῦ. » Οὐ μόνον δὲ αὐτὸς,
φησὶ, περιφανέστερος τῶν ἄλλων ἐγένετο βασιλείων,
ἀλλὰ καὶ οἱ τούτου κλάδοι καὶ παραφυάδες, πολλῶ
τῷ μέτρῳ νενικήκασιν, καὶ τῷ ὕψει, καὶ τῇ πυκνό-
τητι, τοὺς τῶν ἄλλων ἐθνῶν βασιλέας. **Πίτυς** δὲ καὶ
ἐλάτας τροπικῶς ἐκάλεσε τοὺς ἐλαττόνων ἐθνῶν βα-
σιλέας, οἷς τοὺς σατράπας ἐπέστησεν, οἱ ὑπακούειν
τούτους ἠνάγκαζον. Λέγει τοίνυν, ὅτι τῶν μὲν μεγί-
στων βασιλείων μείζων ἐγένετο· τῶν δὲ ἐλαττόνων
οὐκ αὐτὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τούτου ἄρχοντες δυνα-
τώτεροι γεγέννηται καὶ περιφανέστεροι. **Εἶτα** συν-
τόμως·

Πᾶν ξύλον ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ
ὡμοιωθῆ αὐτῷ ἐν τῷ κάλλει αὐτοῦ, (Θ.) **διὰ** ⁵¹ **τὸ**
πλήθος τῶν κλάδων αὐτοῦ. — **Κάλλος** δὲ τὸ ὀρώ-
μενον λέγει, τὸ περὶ τὸ σῶμα, ἀλουργίδα, στεφάνους,
ὀρόνους λιθοκολλήτους, δορυφόρους, ἀσπιδιφόρους, C
καὶ τὰ ἄλλα ὅσα λαμπρύνειν οἶδε κατὰ τὸ ὀρώμενον
τοὺς βασιλέας· λέγει τοίνυν, ὅτι οὐδεὶς ἐξισώθη αὐτῷ
τῶν τῆνικαὶ τῆς γῆς βεδασιλευκῶτων· προστίθησι
δὲ ὅτι καὶ ζηλωτὸς ἐγένετο πᾶσιν ἐκείνοις. « **Ἐζή-
λωσε** ⁵² γὰρ αὐτὸν, φησὶ, πάντα ⁵³ τὰ ξύλα τῆς τρυ-
φῆς ⁵⁴ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ. » **Εἶτα** τὸν τῆς
ψυχῆς αὐτοῦ τύπον παραγυμνοῖ·

ι', ια'. **Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωνα Κύριος·**
Ἄρθ' ὧν ἐγένετο ⁵⁵ **μέγας τῷ μεγέθει, καὶ**
ἔδωκε ⁵⁶ **τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς μέσον τῶν νεφε-
λῶν, καὶ** ⁵⁷ **ἐπήρηθη ἡ καρδία αὐτοῦ ἐν τῷ ὕψει**
αὐτοῦ, καὶ ⁵⁸ **εἶδον ἐν τῷ ὕψωθῆναι αὐτόν. Καὶ**
παρέδωκα αὐτόν εἰς χεῖρας ἀρχοντος ⁵⁹ **ἐθνῶν,**
καὶ ἐποίησε τὴν ἀλώλειαν αὐτοῦ ⁶⁰ **κατὰ** ⁶¹ **τὴν**
ἀσέβειαν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἠρκέσθη
τῇ κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἡγεμονίᾳ, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐμοῦ
τῇ ἀλαζονείᾳ ἐχρήσατο, « παρέδωκα αὐτόν, φησὶν,
εἰς χεῖρας ἀρχοντος ἐθνῶν. » Λέγει δὲ τὸν Κύρον·
οὗτος γὰρ μητρόθεν μὲν Μήδος, πατρόςθεν δὲ Πέρσης

A qui dixit centum viginti satrapas fuisse Dario, qui
Baltazari in regno successit. Deinde quoque causam
multitudinis docet. « Quia factæ sunt radices ejus
aqua multa. » Extensis enim, inquit, circumquaque
radicibus, multaque excepta irrigatione, hos ramos
enutrivit. * Et in translatione commorans :

VERS. 8. *Cyparisso, inquit, non superextulerunt
eam in paradiso Dei. Nemo enim, inquit, ex iis,
qui tunc per orbem terrarum regnabant, illustrior
illo fuit : paradisum quippe hoc loco orbem terra-
rum nuncupavit. Namque omnia modo per trans-
lationem loquitur. « Et pinus, inquit, non similes
ramis ejus, et abietes non fuerunt similes propa-
ginibus ejus. » Non solum autem ipse, inquit,
illustrior aliis omnibus regibus fuit, sed etiam
ejus rami propaginesque longo intervallo et pro-
ceritate et densitate aliarum gentium reges vice-
runt. **937** Pinusque et abietes per translationem
minorum gentium reges appellavit, quibus satrapas
præfecit, quorum munus erat ut hos obedire co-
gerent. Ait igitur, maximis regibus majorem illum
fuisse, inferioribus autem non ipsum tantum, sed
ejus præfectos potentiores nobilioresque exstitisse.
Deinde compendio quodam,*

*Omne lignum, inquit, in paradiso Dei non assi-
milatum est ei in pulchritudine ejus, (VERS. 9.) pro-
pter multitudinem ramorum ejus. Pulchritudinem
illam dicit, quæ circa corporis ornatum conspici-
tur, purpuream vestem, coronas, sedes lapidibus
ornatas, hastatos scutatosque satellites, et alia
omnia quæ consueverunt coram inspectantibus
reges illustrare. Asserit igitur neminem eorum
qui tunc terrarum regno potiti sunt, ipsi æquatam
fuisse; additque ejusmodi fuisse, quem illi omnes
æmularentur. « Æmulata enim sunt ipsum, inquit,
omnia ligna deliciarum paradisi Dei. » Deinde ani-
mi illius fastum exponit :*

VERS. 10, 11. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus :*
*Pro eo quod factus est magnus magnitudine, et dedit
principatum suum in medium nubium, et exaltatum
est cor ejus in exaltatione ipsius, et vidi cum extolle-
retur ipse. Et tradidi eum in manus principis gen-
tium, et fecit perditionem ipsius secundum impietatem
ejus. Quia enim, inquit, haud contentus fuit homi-
num imperio, sed contra me etiam superbia abusus
est « tradidi eum, inquit, in manus principis gen-
tium. » Cyrum autem **938** intelligit, qui materno
genere Medus, paterno Persa erat, et a duabus
nationibus profectus Assyriorum et Babyloniorum*

VARIE LECTIONES.

⁴⁷ ὕδ. A et B præm. εἰς. ⁴⁸ Κυπ. — αὐτόν. Hanc minus frequentem lectionem tuetur, B, qui tamen
habet κυπαρίσσοι. A κυπάρισσοι τοιαῦται. *Hebr.* Cedri non obtexissent eam. ⁴⁹ τ. κλ. A ταῖς παραφυάσιν.
⁵⁰ τ. παραφ. A τοῖς κλάδοις. ⁵¹ διὰ, x. τ. λ. In textu *Hebr.* præmittitur, *Pulchrum feci eum.* ⁵² A ἐζήλω-
σαν. ⁵³ πάντα. Des. in A. ⁵⁴ τ. τρ. In A ponitur post παραδ. ⁵⁵ A ἐγένου. ⁵⁶ A ἔδωκας, et deinde
σου, pro αὐτοῦ. ⁵⁷ καὶ — αὐτοῦ. Des. in A. ⁵⁸ καὶ — αὐτόν. Des. in *Hebr.* ⁵⁹ A ἀρχόντων. ⁶⁰ καὶ
ἐπ. τ. ἀπώλ. αὐτ. *Hebr.* agendo agei cum eo. ⁶¹ κατὰ αὐτ. Des. in A.

regnum dissolvit. « Et fecit, inquit, perditionem A
 ipsius secundum impietatem ejus. » Digna enim
 iis quæ admisit supplicia pertulit. Secundum hi-
 storiam igitur hæc Nabuchodonosori accidere, qui
 tantæ crudelitatis superbiæque et impietatis morbo
 laboravit. Si vero hæc accurate aliquis velit inspi-
 cere, comperiet etiam communem hominum pes-
 stem, Deo infestum et inimicum diabolum per hæc
 indicari : qui recte et pulchre fabrefactus, princi-
 pibusque potestatibus exæquatus, inferioribusque
 nobilior (*paradisum enim deliciarum, et ligna in*
ipso, secundum allegoriæ leges, corporis expertes
naturas vocavit), contra Opificem suum, a quo ta-
 lem decorem potestatemque acceperat, veluti rabie
 exarsit, meditatusque tyrannidem, cum se Deum
 fore somniasset (dignitate) excidit. Hoc item in-
 nuit beatus Paulus, dicens : « Non neophyllum, ne
 in superbiam elatus in judicium diaboli incidat. »
 Nesciens enim prout opus est honore uti, similia
 iis patietur, quæ diabolus passus est, qui tributum
 sibi honorem fastus et arrogantiam fecit occasio-
 nem. Hunc ait « principi gentium traditum iri. »
 Quis autem hic princeps gentium, nisi unigenitum
 Dei Verbum, Christus Dominus? ad quem pro-
 pheta ait : « Quis non timebit te, rex gentium d? »
 et beatus Jacob : « Non deficiet princeps ex Juda,
 et dux 999 de femoribus ejus, donec veniat cui
 repositum est, et ipse expectatio gentium e. »
 Ea quoque Isaias exclamat. « Erit enim radix, inquit,
 Jesse, et qui consurgit ut princeps sit gentium, in
 ipso gentes sperabunt f. » Et Pater ad eum : «
 Constitui te fœdus generis, lucem gentium, ut sis
 salutis usque ad extremam terram g. » Et ipse rur-
 sus propheta ei dicit : « Laboravit Ægyptus, et
 negotiatio Æthiopum, et Sabain viri excelsi ad te
 ascendent, et tibi erunt servi : post te sequentur
 vinciti compedibus, et in te supplicabunt, quia in
 te Deus est, et non est Deus præter te, » et quæ
 sequuntur h. Ipse quoque per beatum Davidem
 dicit : « Populus, quem non cognovi, servivit mi-
 hi i. » Et infinita alia licet invenire testimonia,
 quæ hoc idem docent. Huic igitur traditum esse
 asserit eum qui communis est pestis et hostis, et
 ab hoc perditum illum fuisse secundum impieta-
 tem suam. His subjicit :

*Et ejeci sum ego. (Nas. 12.) Et exterminaverunt
 eum alieni pestilentes a gentibus, et projecerunt eum
 super montes. » Cum enim Dominus illum vicisset,
 et principatu ac tyrannide dejecisset, qui olim pes-
 tilentes erant et a Deo alieni ex gentibus, et divino
 præconio crediderunt, ii prorsus eum extermina-*

• f Tim. iii, 6. d Jerem. x, 7. • Gen. xlix, 10. f Isa. xi, 10. g Isa. xliix, 6. h Isa. xlv, 14.
 i Psal. xvii, 43.

VARIÆ LECTIONES.

“ B ἠγάπησε, ascripta tamen altera lectione. “ B καλὸς καὶ ἀγαθός. “ B ἄρχειν. “ Καὶ — ἐγώ. Des. in
 A. “ τ. θ. Ita B pro ol, ut hab. ed. prior.

ὑπάρχων, καὶ ἐκ δύο ἐθνῶν ὁρμώμενος, τὴν τῶν Ἀσ-
 συρίων καὶ Βαβυλωνίων κατέλυσε βασιλείαν. « Καὶ
 ἐποίησε, φησὶν, τὴν ἀπίθειαν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀσε-
 βειαν αὐτοῦ. » Ἄξια γὰρ, φησὶν, ὑπέμεινεν ὧν ἠνό-
 μησε “. Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἱστορίαν, ταῦτα τῷ Να-
 buchodonosor συνέβη, τοσαύτην ἰσχύτητα καὶ ἀλαζο-
 νεϊαν σὺν ἀσεβείᾳ νενοσηκίει. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς
 συνιδεῖν ἐθέλησειεν, εὐρήσει καὶ τὸν κοινὸν τῶν ἀν-
 θρώπων ἀλάστορα, τὸν τοῦ Θεοῦ δυσμενῆ καὶ πολέ-
 μιον διάβολον διὰ τούτων παραηλούμενον, ὃς καλῶς
 καὶ ἀγαθῶς “ δημιουργηθεὶς, καὶ ταῖς μὲν ἀρχικαῖς
 δυνάμεσιν ἐξισούμενος, τῶν δὲ ὑποδεεστέρων ὑπάρ-
 χων περιφανέστερος (παρὰδεισον γὰρ τρωφῆς,
 καὶ τὰ ἐν τούτῳ ξύλα, κατὰ τοὺς τῆς ἀλληγορίας
 νόμους, τὰς ἀσωμάτους φύσεις ἐκάλεσε), κατὰ τοῦ
 B πεποιηκός καὶ τοσαύτην εὐπρέπειαν ὁμοῦ καὶ δύνα-
 μιν δωδωκός ἐλύττησε, καὶ τυραννίδα μελετήσας,
 καὶ θεὸς ἔσεσθαι ὀνειροπολήσας ἐξέπεσε. Τοῦτο δὲ καὶ
 ὁ μακάριος αἰνίττεται Παῦλος, « Μὴ νεφύτων, λέ-
 γων, ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς χρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβό-
 λου. » Οὐκ εἰδὼς γὰρ εἰς δέον χριστάσθαι τῇ τιμῇ
 παραπλήσια πείσεται τῷ διαβόλῳ, ὃς ἀφορμὴν ἀλα-
 ζονείας καὶ τύφου τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ τιμὴν ἐποίησται.
 Τοῦτον λέγει « παραδοθήσεσθαι ἄρχοντι ἐθνῶν. » Τίς
 δὲ οὗτος ὁ ἄρχων τῶν ἐθνῶν, ἢ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ
 Λόγος ὁ Δεσπότης Χριστός, πρὸς ὃν ὁ προφήτης
 φησὶ : « Τίς οὐ φοβηθήσεται σε, βασιλεῦ τῶν ἐθνῶν; »
 Καὶ ὁ μακάριος Ἰακώβ· Οὐκ ἐκλείπει ἄρχων ἐξ
 Ἰούδα, καὶ ἠγούμενος ἐκ τῶν μερῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν
 ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. »
 Ταῦτα καὶ Ἡσαίας βοᾷ· “ Ἔσται γὰρ, φησὶν, ἡ ῥίζα
 τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνίσταμενος ἄρχων “ ἐθνῶν, ἐπ’
 αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσιν. » Καὶ ὁ Πατήρ πρὸς αὐτὸν·
 « Δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν,
 τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. »
 Καὶ ὁ αὐτὸς δὲ προφήτης πάλιν πρὸς αὐτόν· « Ἐπι-
 πλάσεν Ἀγρυππος, καὶ ἐμπορία Αἰθιοπῶν καὶ οἱ Σα-
 βαῖν ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ ἀναθήσονται, καὶ οἱ
 ἔσονται δούλοι· ὅπισθον σου ἀκολουθήσουσι δεδεμένοι
 χειροπέδας, καὶ ἐν σοὶ προσεύχονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ
 Θεὸς ἐστι, καὶ οὐκ ἐστι Θεὸς πλὴν σου, » καὶ ἐπὶ
 ἐξῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ διὰ τοῦ μακαρίου λέγει Δαβὶδ·
 « Λαὸς ὃν οὐκ ἔγνω ἰδοὺσε μοι. » Καὶ μυρίας δὲ
 ἐτέρας ἔστιν ἐνδερεῖν μαρτυρίας ταῦτ’ ἐπιδοθεῖσας.
 Τοῦτ’ οὖν τοίνυν παραδεδόσθαι λέγει τὸν κοινὸν ἀλάστορα
 καὶ πολέμιον, καὶ ὑπὸ τούτου γενέσθαι τὴν ἀπίθειαν
 αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτοῦ. Τοῦτοις ἐπάγει·

Καὶ “ ἐξέβαλον αὐτὸν ἐγώ. (ιβ.) Καὶ ἐξωλι-
 θρυσαν αὐτὸν ἄλλοτριοὶ λοιμοὶ ἀπὸ ἐθνῶν, καὶ
 κατέβαλον αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὄρων. Τοῦ γὰρ Κυρίου
 νενικηκός αὐτὸν, καὶ τῆς δυναστείας καὶ τῆς τυ-
 ραννίδος ἐξω πεποιηκός, οἱ πάλαι λοιμοὶ, καὶ τοῦ
 Θεοῦ “ ἄλλοτριοὶ οἱ ἐκ τῶν ἐθνῶν, τῷ θελίῳ κηρύγ-

ματι πεπιστευκότες, παντελῶς αὐτὸν ἐξωλόθρευσαν, ἅμα καὶ πρόρριζον αὐτοῦ τὴν τυραννίδα ἀνέσπασαν, καὶ κατέβαλον αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὄρεων, ἔνθα πρότερον εἶχε τὰ τεμένη καὶ τοὺς βωμούς, τὰς τῆς φιλοσοφίας ἰδρυσάμενοι στήλας. « Καὶ ἐν πάσαις ταῖς φάραγμα ἐπεσον οἱ κλάδοι αὐτοῦ, καὶ συνετριβή τὰ στελέχη αὐτοῦ ἐν παντὶ πεδίῳ τῆς γῆς. » Κλάδους δὲ αὐτοῦ καὶ στελέχη τὰ παντοδαπὰ εἰδωλεῖα προσηγόρευσαν, ἐξ αὐτοῦ δεξάμενα τὰς τῆς ἰδρύσεως ἀφορμὰς, ἃ καὶ ἀπὸ τῶν ὄρεων καὶ ἀπὸ τῶν πεδίων φροῦδα παντελῶς διὰ τῶν πάλοι μὲν λοιμῶν, μετὰ δὲ ταῦτα πιστῶν ἐθνῶν, ἀπεφάνθη. « Καὶ κατέσθισαν ἀπὸ τῆς σκέπης αὐτοῦ πάντες οἱ λαοὶ τῆς γῆς, καὶ ἠδάφισαν αὐτόν. » Γνόοντες γὰρ αὐτοῦ τὴν ἐξαπάτην, οὐ μόνον ἐφυγον αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν, ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους κατήνεγκαν, τὴν δεσποτικὴν ἐντολήν πληροῦντες τὴν λέγουσαν· « Ἴδοὺ δίδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὕφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πάντων τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. »

ιγ'. Ἐπὶ τῇ πτώσει αὐτοῦ ἀνεπαύσατο πάντα τὰ πτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ τὰ στελέχη αὐτοῦ ἐγένετο πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ. Εἰ τις γὰρ, φησὶ, πτηνός, καὶ εἰς οὐρανὸν ἔγων τῆς διανοίας τὸ ἡμίμα, εὐφραίνεται θεωρῶν αὐτοῦ τὴν κατάλυσιν, καὶ τῆς ἀσεβείας τὴν γύμνωσιν. Καὶ οἱ πρότερον δὲ θηριώδεις κατὰ τῶν τούτου κλάδων ὀρμήσουσι, καὶ τὰ τῶν εἰδώλων οικειεῖς χερσὶν ἀνασπάσουσι τεμένη· ταῦτα γὰρ στελέχη ὠνόμασεν.

ιδ'. Ὅπως ἂν μὴ ὑψωθῶσι τῷ μεγέθει αὐτῶν πάντα τὰ ξύλα τὰ ἐν τῷ ὕδατι, καὶ οὐ μὴ δῶσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν μέσῳ τῶν νεφελῶν, καὶ μὴ ἰστώνται ἐν τῷ ὕψει αὐτῶν πρὸς αὐτόν οἱ λίοντες ὕδατος. Ὅ τούτου, φησὶν, ἄλλοι, καὶ ἡ τῆς δυναστείας αὐτοῦ κατάλυσις, δηγσι· ἔσται τοῖς ἄλλοις, καὶ ἀφορμὴ ἀσφαλείας· ὀρώντες γὰρ τὰ τούτω συμβάντα, οὐκ ἀνέξονται ὑπὲρ τὴν ἀξίαν φρονήματι χρῆσασθαι· οὐδὲ πειραθήσονται ἀρπάσαι ἀρχὴν τὴν μηδαμῶθεν προσήκουσαν· ἐφοδῖον εἰς τυραννίδα λαμβάνοντες, καθάπερ τινὰ ἀρδεῖαν, τὴν περ' ἐμοῦ χορηγηθεῖσαν αὐτοῖς τιμῆν. « Ὅτι πάντες ἐδόθησαν εἰς θάνατον. » Οὐ γὰρ μόνον αὐτὸς ὁ διάβολος, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς τυραννίδος αὐτῷ κοινωνήσαντες δαίμονες, τὴν πανωλεθρίαν ὑπέμειναν. Ἀλλὰ καιρὸς πάλιν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν ἐπανελθεῖν· ἱκανὰ γὰρ καὶ τὰ εἰρημένα διδάξει, ὡς οὐ μόνον περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐβρέθη τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ἐν ἐκείνῳ ἐνεργήσαντος, καὶ τὴν οἰκειαν αὐτῶν ἀλαζονεῖαν διδάξαντος. Λέγει τοίνυν ὅτι αὐτὸς ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ θανάτῳ παραδοθήσονται, ταῦτα τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις πεισόμενοι. « Εἰς γῆν βάθους, φησὶν, ἐν μέσῳ υἰῶν ἀνθρώπων ἐπαγομένων εἰς βόθρον. » Τούτοις ἐπάγει·

† Luc. x, 19.

A runt, et radicitus ejus tyrannidem exstirparunt, et projecerunt eum in montes, erectis, ubi prius habebant delubra arasque, sapientiae columnis. « Et in cunctis vallibus ceciderunt rami ejus, et contriti sunt stipites ejus in omni campo terrae. Ramos autem ejus et stipites omnis generis idolorum templa nuncupavit, quae ab ipso occasionem ut erigerentur acceperant, quaeque e montibus et campis omnino deleta sunt, per eos ex gentibus qui olim pestilentes erant, sed postea ad fidem conversi sunt. » Et descenderunt ab umbraculo ejus omnes populi terrae, et straverunt eum. « Cognita enim ejus fraude non solum illius dominium effugerunt, sed etiam usque ad ipsum solum prostraverunt, Domini mandatum illud exsequentes : « Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici. »

VERS. 13. Super ruina ejus requieverunt omnia volatilia caeli, et super truncis ejus fuerunt omnes bestiae agri. Si quis enim, inquit, in sublime volat, et ad caelum mentis oculos intendit, is lætatur ejus contemplans interitum, impietatisque spoliationem. Et qui prius serino more vivebant, in ejus ramos invadent, idolorumque templa, quae stipites nominavit, suis subvertent manibus.

VERS. 14. Ut non exallentur magnitudine sua omnia ligna quae sunt in aqua, neque dent principatum suum in medio nubium, neque stent in excelstate sua ad eum bibentes aquam. Istius, inquit, perniciēs, et principatus ejus eversio proderit aliis, et securitatis erit occasio, qui ea cernentes quae ipsi acciderint, haud sustinebunt supra meritum superbia abuti. Neque tentabunt imperium sibi nequaquam decorum usurpare, occasionem ad tyrannidem nacti, quasi irrigationem quamdam, honorem sibi a me subministratum. « Quia omnes dati sunt in mortem. » Non enim ipse solum diabolus, sed etiam qui ejus tyrannidis participes fuere dæmones, funditus interiēre. Sed rursus ad historiam redire tempus est. Satis enim sunt ea quae dicta sunt ad hoc docendum, non tantum de Nabuchodossore superiora fuisse dicta, sed etiam de illo qui in eo operatus est, quique eum sua superbia instruxit. Ait igitur ipsum Nabuchodossorem et omnes qui cum eo fuerint, morituros, atque eadem quae alii homines, perpeuros. « In terram profunditatis, inquit, in medio filiorum hominum, qui abducuntur in foveam. » Ad hæc adjicit :

VARLE LECTIONES.

⁶⁷ ἐν — γῆς. *Hebr.* prope omnes torrentes terrae. ⁶⁸ Α αὐτῶν, et deinde τῶν ἐθνῶν, pro τῆς γῆς. ⁶⁹ ἡδ. *Hebr.* deseruerunt. ⁷⁰ πᾶς. Ex B suppl. ⁷¹ Α τὴν πτώσιν. ⁷² Α ἐγένοντο ⁷³ τῶν τ. κλ. ἢ Β pro τόν τ. κλάδων, ut hab. ed. prior. ⁷⁴ τῷ. Α præm. ἐν. ⁷⁵ μὴ δῶσι. Α δέδωκαν. ⁷⁶ Α εἰς μέσον. ⁷⁷ μὴ ἰστ. Α οὐκ ἔστισαν. ⁷⁸ Α αὐτὰ πάντες οἱ. ⁷⁹ ὅτι. Des. in A. ⁸⁰ Β παρά. ⁸¹ Α εἰς γῆς βάθος. ⁸² Β ἀπαγομένων εἰς βόθρον. Α πρὸς καταβαίνοντας εἰς βόθρον.

VERS. 15. *Hæc dicit Adonai Dominus : Die quo A deductus est in infernum, luxit eum abyssus, operuit et coercuit flumina ejus, prohibuit multitudinem aquæ. — Abyssum vero vocavit subjectas illi gentes, quæ cum eo militaria munera exsequebantur, lugebantque non illius cædem, sed cladem suam et eversionem. Illum enim non 942 luxisse eos abunde declaravit, dicens : « Prohibuit multitudinem aquæ, » hoc est, non amplius tibi mittere tributa sustinebit. « Obtenibratus est super eum Libanus, omnia ligna agri super eum soluta sunt. — Libanum autem non montem vocat, sed regni densitatem ; et ligna agri, principes, qui sub eo erant præfectis inferiores, veluti in agro quodam consitos. Intelligit vero satrapas præfectis et ducibus subjectos : in Libano autem consitos, majores principes. Sicut igitur non Libanum Libanum, neque agrum agrum, neque ligna ligna hic intelligimus, ita neque paradisi deliciarum, eum qui paradisi Dei vocatus est : sed si de Nabuchodonosore dictum accipiamus, regna orbis terrarum ; si de diabolo, intelligentes et corporis expertes potestates.*

VERS. 16. *A voce ruinæ ejus, inquit, commotæ sunt gentes, quando deducebam eum in infernum cum descendentibus in lacum. Propter utrumque hoc accidit. Etenim interfecto Babyloniorum rege, fama, quæ circumquaque persuaserat, subjectas illi gentes perturbavit : et diabolo profligato, commotæ sunt gentes, et a pristina fraude ad salutarium dogmatum veritatem transivere. Nam beatus Paulus commotionem translationem vocat.*

Et consolabantur eum, inquit, in terra infima omnia ligna deliciarum, et delecta et pulcherrima Libani, omnia bibentia aquam : (VERS. 17.) Etenim et ipsa descenderunt 943 cum eo in infernum, cum vulneratis per gladium. — Infimam autem terram, et lacum, et foveam, cum de Nabuchodonosore loquitur, mortem appellat ; cum de diabolo, in extrema dejectione. Ait igitur horum et illorum participes fore interitus, qui cum eo regnarint : eversus enim regno, necesse est etiam magistratus, qui sub eo degunt, commutari. Illud vero et consolabantur ipsum, » ab iis quæ apud nos accidit, desumptum est. Consuevit enim quodammodo calamitatum communio iis, qui animum desponderunt, aliquid consolationis asferre. Non solum autem ab ipso, inquit, delecti principes evertentur, sed etiam « Semen ejus, habitantes sub umbraculo

ε'. Τὰδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος · Ἐν ἡμέρᾳ καθήχθη⁸⁸ εἰς ἄβυσσον, ἐθρήνησεν⁸⁹ αὐτὸν ἡ ἀβυσσος, ἐκάλυψε καὶ⁹⁰ ἐπέστησε⁹¹ τοὺς ποταμοὺς αὐτῆς, ἐκάλυψε⁹² πλῆθος ὕδατος. — Ἀβυσσος δὲ ἐκάλυψε τὰ ὑπήκοα ἔθνη, συστρατεύοντα μὲν αὐτῷ, θρηνοῦντα δὲ οὐ τὴν ἐκείνου σφαγὴν, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν ἤτταν τε καὶ ἀναίρεσιν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἐκείνον ἐθρήνου, ἀποχρώντως ἐδήλωσεν εἰρηκῶς · Ἐκάλυψε πλῆθος ὕδατος · » τούτέστιν, οὐκέτι σοι πέμπειν τοὺς φόρους ἀνέξεται. « Ἐσχότασεν ἐπ' αὐτὸν ὁ Λίβανος, πάντα τὰ⁹³ ξύλα τοῦ πεδίου ἐπ' αὐτὸν ἐξελύθη⁹⁴. » Λίβανον δὲ οὐ τὸ δρος καλεῖ, ἀλλὰ τὴν τῆς βασιλείας πυκνότητα, καὶ ξύλα⁹⁵ τοῦ πεδίου, τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἄρχοντας, τοὺς τῶν ὑπάρχων ἐλάττους, καὶ ὅσων ἐν πεδίῳ τινὶ πεφυτευμένους. Λέγει δὲ τοὺς σατράπας, τοὺς τοῖς ὑπάρχουσιν καὶ στρατηγῶσι ὑποκειμένους · τοὺς δὲ ἐν τῷ Λιβάνῳ πεφυτευμένους, τοὺς μείζους ἄρχοντας. Ὡσπερ τοίνυν οὐ Λίβανον τὸν Λίβανον, οὐδὲ πεδίον τὸ πεδίον, οὐδὲ ξύλα τὰ ξύλα νοοῦμεν ἐνταῦθα, οὕτως οὐδὲ παράδεισον τρυφῆς τὸν κληθέντα Θεοῦ παράδεισον, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ Ναβουχοδονόσορος, τὰς τῆς οἰκουμένης βασιλείας, ἐπὶ δὲ τοῦ διαβόλου, τὰς νοητὰς καὶ ἀσωμάτους δυνάμεις.

ις'. Ἀπὸ τῆς φωνῆς τῆς πτώσεως αὐτοῦ, φησὶν, ἐσεισθη⁹⁶ τὰ ἔθνη, ὅτε κατεβίβαλον αὐτὸν εἰς ἄβυσσον μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον. Ἐπ' ἀμφοτέρων δὲ τοῦτο γεγένηται. Καὶ γὰρ τοῦ Βαβυλωνίων βασιλέως ἀναιρεθέντος, ἡ φήμη πάντοτε περιδραμούσα τὰ ὑπήκοα διετάραξεν ἔθνη · καὶ τοῦ διαβόλου καταλυθέντος ἐσεισθη τὰ ἔθνη, καὶ μετέστη ἐκ τῆς προτέρας ἐξαπάτης, εἰς τὴν τῶν σωτηρίων δογμάτων ἀλήθειαν. Καὶ⁹⁷ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος οἰσιμὸν τὴν μετάστασιν προσαγορεύει.

Καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, φησὶν, ἐν γῆ κατωτάτῃ⁹⁸ πάντα τὰ ξύλα τῆς τρυφῆς, καὶ τὰ ἐκλεκτὰ, καὶ τὰ κάλλιστα⁹⁹ τοῦ Λιβάνου, πάντα τὰ πίνοντα ὕδωρ. (ιζ'.) Καὶ γὰρ καὶ αὐτὰ κατηρέχθη¹⁰⁰ μετ' αὐτοῦ εἰς ἄβυσσον, σὺν τοῖς τραυματίαις ἀπὸ μαχαίρας. Κατωτάτῃ δὲ γῆν, καὶ λάκκον, καὶ βόθρον, ἐπὶ μὲν τοῦ Ναβουχοδονόσορος τὸν θάνατον προσαγορεύει · ἐπὶ δὲ τοῦ διαβόλου, τὴν εἰς ἔσχατον ταπεινώσιν. Λέγει τοίνυν, ὅτι τούτων¹⁰¹ κακείνων κοινωνήσουσιν οἱ παραδυναστεύοντες τῆς ἀπωλείας · βασιλείας γὰρ καταλυομένης, ἀνάγκη καὶ τὰς ὑπὸ ταύτῃ τελευσάσας ἡγεμονίας δέξασθαι τὴν μεταβολὴν · τὸ δὲ, « Παρακαλέσουσιν αὐτὸν, » ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν συμβαινόντων εἰρηται · πέφυκε γὰρ πῶς ἡ κοινωνία τῶν συμφορῶν προσφέρειν τινὰ τοῖς ἀθυμοῦσι παραψυχὴν. Οὐ μόνον δὲ, φησὶν, οἱ ὑπ' αὐτοῦ, οἱ χειροτονηθέντες ἄρχοντες καταλυθήσονται,

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ Α κατέβη. ⁸⁹ ἐθρ. Α ἐπένθησεν, ut Alex., qui reliquum sermonem exhibet in prima persona juxta Hebr. ⁹⁰ ἐκ κατ. Des. in A. ⁹¹ Α ἐπέστησα. ⁹² Α καὶ ἐκάλυψε. Β καὶ ἐκύκλωσεν, ascripta tamen lectione nostra. ⁹³ τὰ. Des. in B. ⁹⁴ Α ἐπ' αὐτῷ ἐξελύθησαν. ⁹⁵ ξύλα. Β. præm. τὰ. ⁹⁶ Α ἐσεισθήσαν. ⁹⁷ καὶ — προσαγ. Hæc ad locum Coloss. i. 13, se referre videntur. ⁹⁸ Α κάτω. ⁹⁹ καὶ τὰ κάλλ. Des. in A. ¹⁰⁰ x. αὐτ. κατ. Α αὐτοὶ κατέβησαν. ¹⁰¹ τούτ. Β. præm. καί.

ἀλλὰ καὶ ἐ τὸ ¹⁷ σπέρμα αὐτοῦ, οἱ κατοικοῦντες ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ, ἐν μέσῳ τῆς ζωῆς αὐτῶν ¹⁸ ἀπώλοντο. Ἐ γὰρ Βαλτάσαρ, σπέρμα ὧν καὶ υἱὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορ, οὐκ εἰλόθη διὰ τὴν πολλὴν ἀσέβειαν εἰς γῆρας ἐλάσαι, ἀλλὰ μεσοῦντος ἤδη τοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὠρισμένου χρόνου παρεδόθη σφαγῆ. Ἐπὶ δὲ τοῦ διαβόλου, σπέρμα προσήκει νοεῖν τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατασπαρείσαν τῆς ἀσέβειας διδασκαλίαν· οὐ καὶ αὐτὴ ἄρδην ἀφανισθήσεται, καὶ οἱ ταύτης ὑπερμαχεῖν φιλονεικοῦντες. Εἶτα πρὸς αὐτὸν τρέπει τὸν λόγον.

17. Τίτι ὁμοιωθῆς ἐν ¹⁸ δυνάμει, καὶ ἐν δόξῃ, καὶ ἐν μεγέθει, ἐν τοῖς ξύλοις τῆς ¹ τρυφῆς; Καταθήθῃ, καὶ καταβιάσθητι μετὰ ξύλων ² τῆς τρυφῆς εἰς γῆς βάθος. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐβουλήθη ὁμοιωθῆναι τοῖς ἅμα σοι φυτευθεῖσι ξύλοις, ἀλλὰ τῷ ³ φυτουργῷ, μετὰ τούτων τῶν ξύλων, τῶν ταῦτά σοι πεφρονηκότων, προστάττω σε ⁴ ἀποβρίφῃναι. καὶ εἰς τὸ τῆς γῆς ἀποβρίφῃναι βάθος. Καὶ τοῦτο τοίνυν ἀμφοτέροις ἀρμόττει. Τούτοις ἐπάγει· Ἐν μέσῳ ἀπεριτμητῶν κοιμηθήσῃ μετὰ τραυματιῶν μαχαίρας ⁵. Ἐ τὸ δὲ ἀπεριτμητῶν, οὐ περὶ τοῦ σώματος, ἀλλὰ περὶ τῆς καρδίας λέγει· οἶδε γὰρ οὐ μόνον ἡ Καινὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ Παλαιὰ Γραφή, περιτομὴ ⁶ καρδίας· καὶ τοῦτο διὰ τοῦ προφήτου φησὶν ὁ Θεός· Ὅτι πάντα τὰ ἔθνη ἀπεριτμητὰ σαρκί, ὃ δὲ οἶκος Ἰσραὴλ ἀπεριτμητοὶ καρδίᾳ ⁷ αὐτῶν. Ἐπειδὴ τοίνυν τὴν ἀλαζονειαν περιτεμεῖν οὐκ ἠθέλησας, ἀλλ' ἐναπέμεινέ σοι τὸ τῆς ἀλαζονείας περιττωμα, ταῦτά πείσῃ τοῖς ταῦτα δεδρακόσιν. Εἶτα συμπληροῖ τὸ νόημα· Ὁὕτω ⁸ Φαραὼ, καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Εἰρηκῶς γὰρ ἄνω· Τίτι ὁμοιωσας σεαυτὸν ἐν τῷ ὕψει σου; καὶ διετηγάμενος τὰ κατὰ τὸν Ἀσσύριον, εἶπ' οὖν Βαβυλωνίον, ἐπήγαγε τὸ· Ὁὕτω Φαραὼ καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος, φησὶν, ὃ πολλῶν σου μείζων καὶ περιφανέστερος ταῦτα πείσεται, ἀνάμεινον καὶ οὐ τὴν αὐτὴν τιμωρίαν, τὴν αὐτὴν ἔχων ἀσέβειαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ δωδεκάτῳ ⁹ ἔτει, ἐν τῷ δωδεκάτῳ μηνί, μιᾷ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Υἱὲ ἀνθρώπου, λάβε θρήνον ἐπὶ τὸν ¹⁰ βασιλέα Αἰγύπτου, καὶ ἐρεῖς αὐτῷ· Ἄβορτι ἐθνῶν ὁμοιωθῆς σὺ, καὶ ὡς δράκων ¹¹ ὃ ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ἐκεράτιζες αὐτοῖς ¹² ποταμοῖς σου, καὶ ἐτάρασες ὕδωρ τοῖς ποσὶ σου, καὶ κατεπάτεις τοὺς ποταμούς σου. Καὶ τοῦτου πάλιν τὴν ¹³ ἀλαζονειαν κατηγορεῖ καὶ τύφον, καὶ λέγει αὐτὸν ἐξηλωκέναι τοῦ ἐν τῇ θαλάσῃ δράκοντος τὴν ὑπερηφανίαν. Ἐδοιχθημεν δὲ τοῦτον εἶναι τὸν διάβολον, τὸν πάλαι ποτὲ τῶν ἐθνῶν πικρῶ

¹ Jerem. ix, 26. ² Ezech. xxxi, 2.

ejus, in medio vitæ suæ perierunt. Balthasari enim, proli et filio Nabuchodonosoris, propter ingentem impietatem haud licuit ad senectutem pervenire, sed cum vix medium hominibus definiti temporis cursum absolvisset, interfectus est. Si vero ad diabolum hæc referas, intelligi debet per semen disseminata ab ipso impietatis doctrina, quia ipsa quoque funditus delebitur, quæ pro eo propugnare contenderint. Deinde ad ipsum orationem convertit.

VERS. 18. Cui assimilatus es in virtute, et in gloria, et in magnitudine inter ligna deliciarum? Descende, et deducere cum lignis deliciarum in terræ profundum. Cum enim, inquit, non iis lignis, quæ simul tecum sata sunt, sed ipsi satori similis esse volueris, ⁹⁴⁴ cum iisdem lignis, quæ eadem ac tu cogitarunt, jubeo te projici, et in terræ profundum demergi. Hoc igitur utrique pariter convenit. His subjicit: « In medio incircumcisorum dormies cum vulneratis gladio. » Incircumcisorum, non corpore, sed corde, dixit: novit enim non solum Nova, sed etiam Vetus Scriptura, cordis circumcisionem: quod per prophetam Deus ait: « Quia omnes gentes incircumcisæ carne, domus autem Israel incircumcisi corde suo ¹. » Quando igitur superbiam circumcidere noluisti, verum in te superbiam remansit abundantia, eadem sustinebis cum illis qui hæc commiserunt. Deinde sententiam absolvit. « Sic Pharaon, et omnis multitudo roboris ejus, dicit Adonai Dominus. » Cum enim supra dixisset ¹: « Cui assimilasti teipsum in excelsitate tua? » narrassetque ea quæ pertinerent ad Assyrium, sive Babylonium, subjicit: « Ita Pharaon, et omnis multitudo roboris ejus. » Nam si ille, inquit, multo te major et illustrior hæc patietur, tu quoque idem expectato supplicium, eadem præditus impietate.

CAPUT XXXII.

VERS. 1, 2. Et factum est anno duodecimo, mense duodecimo, primo (die) mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, institue lamentum super regem Ægypti, et dices ei: Leoni gentium assimilatus es tu, et ⁹⁴⁵ ut draco in mari, et ventitabas cornu ipsis fluminibus tuis, et conturbabas aquam pedibus tuis, et conculcabas flumina tua. Istius arrogantiam rursus et fastum accusat atque, æmulatum eum fuisse draconis, qui est in mari, superbiam. Edocti autem sumus, istum esse diabolum qui olim inter gentes, cum adhuc male affectæ essent, quasi commoratus est. Et Isaias

VARIE LECTIOES.

¹⁷ τὸ. B præm. αὐτό. ¹⁸ αὐτ. Des. in A. ¹⁹ ἐν — τρυφῆς. Des. in A. ¹ τῆς. B præm. τοῖς. ² ξύλ. A et B præm. τῶν. ³ B ἀλλ' αὐτῷ τῷ. ⁴ B σοι. ⁵ μαχ. A add. σου. ⁶ περιτ. B ponit post. καρδίας. ⁷ B καρδίαν. ⁸ δωδεκ. Ita ex A emendanda fuit lectio Sirim. δεκάτω, tum h. l. tum post pauca. B utroque loco habet δεκάτω, sed contra Hebr. ⁹ τόν. A Φαραὼ. ¹⁰ ἐκ. αὐτ. ποτ. σου Hebr. si crumpelas e fluviiis tuis. ¹¹ αὐτ. A τοῖς. B ἐν τοῖς. ¹² ὕδ. A præm. τό. ¹³ τῆν. Des. in B.

ait ^m, inducturum esse Deum gladium sanctum super draconem, qui est in mari : asseritque illum tentasse etiam similem fieri leoni ; *leonem* vero gentium regno potitum Dominum esse didicimus. « Recumbens enim requievit, inquit, ut leo, et ut catulus leonis, quis excitabit eum ? » Hoc igitur dicit : Quia tentasti similis fieri gentium leoni , perinde atque draco qui est in mari, et contra auctorem omnium rerum Deum superbia inflatus es, fluvio fretus ejusque fossis, ut qui non indigeres, neque nubibus, neque pluvia, neque superna providentia et cura, verum pedibus aquam conturbans eam derivares ad agros irrigandos : hac de causa :

VERS. 3. *Circumjiciam, inquit, super te retia mea in ecclesia populorum multorum, et extraham te hamo meo. Congruenter fluvio, et admodum apposite, hamum commemoravit et rete : quæ interpretatus est, dicens : « In ecclesia populorum multorum. » Nam veluti quodam reti adhibito hostium exercitu, et quasi quodam hamo, 946 mea voluntate capiam te, et instar piscis venabor.*

VERS. 4-6. *Et extendam te, inquit, super terram, et campi tui replebuntur, et sedere faciam super te omnia volatilia cæli, et implebo ex medio tui omnes bestias terræ. Et dabo carnes tuas super montes, et implebo sanguine tuo campos. Et potabitur terra stercoreibus tuis super montibus, et vallas implebo te. Quando, inquit, ab hostibus captus et interfectus eris, insepultus permanebis, bestiarumque et volucrum ventres implebis, sanguinisque rivi, et putrefacti cruores (hos enim stercorea vocavit), et agros et montes complebunt.*

αἵματος ὄχετοί, καὶ τῆς σηπεδόνος οἱ ἰχώρες, τούτους γὰρ ἐκάλει πληρώσει.

VERS. 7, 8. *Et cooperiam cælum, cum extinctus fueris tu, et obtenebrabo astra ejus, solem nube tegam, et luna non ostendet lumen suum. Omnia quæ lucent in cælo obtenebrabo super te, et dabo tenebras super terram tuam, dicit Adonai Dominus. Non natura hæc ait accidisse, sed propter eorum qui cruciabantur, affectionem : siquidem calamitatibus oppressi nocte obscuriorem diem opinantur. Quod quidem docens, ait : « Et dabo tenebras super terram tuam, » non super omnem terram. Quod si quis revera dicat tenebras in Ægypto fuisse belli tempore, ipso Deo ostendente, se Babylonii ad Ægyptios puniendos usum 947 fuisse a pio sensu non aberrabit.*

^m Isa. xxvii, 1. ⁿ Gen. xlix, 9.

VARIE LECTIONES.

¹¹ ἔν. A præm. καί. ¹² B ἄγχιτρον καὶ δίκτυον. ¹³ x. πεδ. πλ. σου. *Hebr.* in superficiem agri projectam te. ¹⁴ μέσ. In A des. B. μέσων. ¹⁵ τ. γῆς. A præm. πάσης. ¹⁶ τὰ πεδ. A πᾶσαν τὴν γῆν. ¹⁷ Καί — προχ. σου. *Hebr.* Et irrigabo terram inundationis tuæ, sanguine tuo. ¹⁸ ἐπί. A præm. ἀπὸ τοῦ πλῆθους σου. ¹⁹ τόν. Des. in A ubi οὐρανὸν ponitur post σβας σε. ²⁰ Πάντας — σοί. A Πάντας φαίνοντα φῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ συσκοτάσουσιν ἐπὶ σέ. ²¹ τ. γ. σου. A σέ.

καὶ ἀλμυρῶ ἐνδαιτηθέντα φρονήματι. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Ἡσαίας ἐπάειν τὸν Θεὸν τὴν μάχαιραν τὴν ἅγιαν ἐπὶ τὸν δράκοντα τὸν ἐν τῇ θαλάσῃ· λέγει δὲ αὐτὸν ἐπιχειρῆσαι καὶ λέοντι ὁμοιωθῆναι· λέοντα δὲ τῶν ἔθνων βασιλεύοντα τὸν Κύριον μεμαθήκαμεν· Ἄνακλιθεῖς γάρ, φησὶν, ἀνεπαύσατο, ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος, τίς ἐγερεῖ αὐτόν; Λέγει τοίνυν· Ὅτι ἐπειράθης ὁμοιωθῆναι τῶ τῶν ἔθνων λέοντι, παρατησίως τῷ δράκοντι τῷ ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ἀλαζονικῶς κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἀνεδέξω φρόνημα, θαρρῶν τῷ ποταμῷ καὶ ταῖς τούτου διώρυξιν, ὡς μὴ δεόμενος μὴ νέφων, μηδὲ ὑπετοῦ, μηδὲ τῆς ἀνωθεν προνοίας καὶ κηδεμονίας, ἀλλὰ τοῖς ποσὶ χρώμενος, καὶ ταρασσῶν τὸ ὕδωρ, καὶ ὀχετηγῶν εἰς ἀρδείαν· τούτου χάριν, φησὶ·

Γ. *Περιβαλῶ ἐπὶ σέ δίκτυά μου ἐν ἔκκλησίαις λαῶν πολλῶν, καὶ ἀνάξω σε ἐν τῷ ἀγχιτρον μου. Ἀρμοδίως καὶ μάλα προσφόρως τῷ ποταμῷ ἀγχιτρον καὶ δικτύων ἔμνημόνευσεν· ἠρμήνευσε δὲ καὶ ταῦτα εἰρηκῶς· Ἐν ἐκκλησίαις λαῶν πολλῶν. Οἶον γὰρ τινὶ δικτύῳ, τῇ στρατείᾳ τῶν πολεμίων, καὶ καθάπερ τινὶ ἀγχιτρον, τῷ ἐμῷ βουλήματι ἀγρεύσω σε καὶ θηρεύσω σε, δίκην ἰχθύος.*

δ-ς. *Καὶ ἐκτενώ σε, φησὶν, ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ πεδία πλησθήσεται σου, καὶ ἐπικαθιώ ἐπὶ σέ πάντα τὰ πτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐμπλήσω ἐκ μέσου σου πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς. Καὶ δώσω τὰς σάρκας σου ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐμπλήσω ἀπὸ τοῦ αἵματος σου τὰ πεδία. Καὶ ποιθήσεται ἡ γῆ ἀπὸ τῶν προχωρημάτων σου ἐπὶ τῶν ὄρων, καὶ φάραγγας ἐμπλήσω ἀπὸ σοῦ. Ὅταν, φησὶν, ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀγρευθῆς καὶ ἀναιρεθῆς, ἄταφος μενεῖς, καὶ ἐμπλήσεις τὰς τῶν θηρίων καὶ τὰς τῶν ὀρνέων γαστέρας· οἱ δὲ τοῦ γὰρ ἐκάλει προχωρήματα, καὶ τὰ πεδία, καὶ*

ζ, η'. *Καὶ κατακλύσω τὸν οὐρανὸν ἐν τῷ σβεσθῆναι σε, καὶ συσκοτάσω τὰ ἀστρα αὐτοῦ ἥλιον ἐν νεφέλῃ καλύψω, καὶ σελήνη οὐ μὴ φαυῆθὲ τὸ φῶς αὐτῆς. Πάντας τοὺς φωστῆρας τοῦ οὐρανοῦ συσκοτάσω ἐπὶ σοί, καὶ δώσω σκότος ἐπὶ τὴν γῆν σου, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Οὐ φύσει ταῦτα λέγει γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τῇ τῶν ἀνωμένων διαθέσει· οἱ γὰρ ἐν συμφοραῖς ὄντες γυκτὸς ἀφεγγεστέραν τὴν ἡμέραν ὑπολαμβάνουσι· καὶ τοῦτο διδάσκων ἔφη· « Καὶ δώσω σκότος ἐπὶ τὴν γῆν σου· » οὐκ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Εἰ δέ τις λέγει, καὶ σκότος τῷ ὄντι ἐν τῇ Αἰγύπτῳ γεγενῆσθαι κατὰ τὴν πολέμου καιρὸν, τοῦ Θεοῦ δεικνύοντος, ὡς αὐτὸς τοῖς Βαβυλωνίοις εἰς τιμωρίαν τῶν Αἰγυπτίων ἐχρήσατο, τῆς εὐσεβοῦς διανοίας οὐχ ἀμαρτήσεται.*

Ὁ, ε'. Καὶ παροργιῶ καρδίας λαῶν πολλῶν, ἠρίκα ἢ ἀνθρώπων²⁵ αἰχμαλωσίαν σου εἰς τὰ ἔθνη, εἰς γῆν ἢ οὐκ ἔγνωσ. Καὶ στυγνῶσει²⁶ ἐπὶ σὲ ἔθνη πολλὰ, καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἐκστάσει ἐκστήσονται, ἐν τῷ ἐκσπᾶσαι με²⁷ ῥομφαίαν μου κατὰ πρόσωπον²⁸ αὐτῶν, προσδεχόμενοι τὴν πτώσιν αὐτῶν²⁹ ἃ ἡμέρας πτώσεώς σου. Τῆς αἰχμαλωσίας σου, φησί, γινομένης, οἱ μὲν τῆς προτέρας σου μεμνημένοι θρασυτήτος ἀνηλεεῖς περὶ σὲ φανήσονται· οἱ δὲ θρηνησοῦσι, καὶ ἀνιαθήσονται, ἐκ τῶν συμβεβηκότων σοὶ τὰ καταληφόμενα αὐτοῦς κακὰ τεκμαιρόμενοι. Ἐἴτα διδάσκει, ὡς ἤξει μὲν τῶν Βαβυλωνίων ἡ στρατεία ἔχουσα προμάχους ἀριστείας τινάς· τούτους γὰρ ἐκάλεσε γίγαντας. Καὶ ἄτε δὴ τῶν ἔθνῶν ἀπάντων ὄντες ὠμότεροι, δικᾶς σε, φησὶν, ὦ Αἴγυπτε, τῆς ὑπερηφανίας εἰσπράξονται· ταύτην γὰρ ἐκάλεσεν ὕβριν· ὕβριστης γὰρ ὁ ἀλαζών. Λέγει δὲ, ὅτι τὴν μὲν ἰσχὺν αὐτῶν καταλύσουσι, καὶ αὐτοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἀπάξουσι, τὰ δὲ κτήνη ληΐσουται, καὶ ἐπὶ χρόνῳ πολλῷ ἀθόλωτον τοῦ ποταμοῦ τὸ βεῖθρον μενεῖ, μήτε κτήνους αὐτῷ, μήτε ἀνθρώπου ταραττοντος, διὰ τὴν συμβῆσαν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐρημίαν· καὶ ὅτι παυσάμενοι τοῦ τῆδε κάκεισε μετοχετεύεσθαι³⁰ αἱ διώρυγες, ὡς ἔλαιον, φησὶ, πορεύσονται, τουτέστιν ἡσύχως καὶ ἡμέρως, οὐδενὸς ἐμποδῶν γινομένου. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἔσται ἐρημίας αὐτὴν καταλαβούσης, καὶ τῶν οἰκητῶν αὐτῆς ἀπαχθέντων δορυαλώτων. « Καὶ γνώσονται, φησὶν, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. » Τῆ γὰρ πείρα τῶν κακῶν καὶ τὴν οἰκίαν εὐτέλειαν διδάχθήσονται, καὶ τὴν ἐμὴν ἐπιγνώσονται δεσποτείαν. Ἐἴτα λέγει, ὅτι καὶ

17. Αἱ θυγατέρες τῶν ἔθνῶν [λέγει δὲ τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας] θρηνησοῦσιν αὐτὸν, ἐπ' Αἴγυπτον καὶ³¹ ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἰσχὺν αὐτῆς, θρηνησοῦσιν αὐτὸν, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Οὐ μόνον, φησὶ, τὸ τῶν Αἰγυπτίων ἔθνος, ἀλλὰ καὶ τῶν τούτων θρηνησοῦσι βασιλεία αἱ τῶν ἄλλων ἔθνῶν πόλεις, τὴν προτέραν εὐπραξίαν λογιζόμεναι, καὶ³² τὴν ἐξαπιναιῶς γενομένην ὀρῶσαι μεταβολῆν.

17. ιη'. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ δωδεκάτῳ³³ ἔτει, ἐν³⁴ τῷ πρώτῳ μηνί, πεντεκαίδεκάτῃ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὅτι ἀνθρώπου, θρήνησον ἐπὶ τὴν ἰσχὺν Αἰγύπτου, καὶ³⁵ κλίτων παρέλαξ αὐτόν. Τῷ λόγῳ, φησὶ, τῆς προφητείας ἀπὸ τῆς στάσεως αὐτὸν παρακλίτων, καὶ ἀπὸ τῶν βασιλείων θρόνων παράστρον αὐτόν, καὶ καταβίβασον. « Καὶ καταβίβασουσι τὰς θυγατέρας αὐτῆς³⁶, τὰ ἔθνη, νεκράς³⁷ εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς, πρὸς τοὺς καταβαίνοντας εἰς βόθρον. » Θυγατέρας πάλιν τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας καλεῖ, ἃς λέγει θανάτῳ παραδοθήσεσθαι· βόθρον γὰρ τὸν προσηγορίαν.

VARIAE LECTIONES.

²⁵ Β ἀγάγω. ²⁶ Α στυγνῶσουσιν. *Hebr.* obstupescere faciam. ²⁷ ἐκστ. με. Α πετασθήναι. ²⁸ Α ἐπὶ τὰ πρόσωπα. ²⁹ πρ. τ. πτ. αὐτ. *Hebr.* et trepidabunt singulis momentis, quisque propter se. ³⁰ Β μετοχετεύεσθαι. ³¹ καὶ — αὐτ. In A praem. καὶ ἐπὶ πᾶσαν κώμην. ³² καὶ. *Des.* in B. ³³ δωδ. Ita A juxta *Hebr.* pro δεκάτῳ, ut habebat ed. prior. ³⁴ ἐν — μηνί. Α τοῦ πρώτου μηνός. Sed in *Hebr.* non additur mensis numerus. ³⁵ καὶ — αὐτόν. *Des.* in A ut in plerisque libris vet. ³⁶ αὐτ. In A ponitur ante τὰς θυγατ. ³⁷ Ed. prior hab. νεκρά.

VERS. 9, 10. *Et irritabo cor populorum multorum, quando induxero captivitatem tuam in gentes, in terram quam non cognovisti. Et contristabuntur super te gentes multae, et reges ipsorum stupore obstupescunt, cum extraxero ego gladium meum contra facies ipsorum, exspectantes ruinam suam inde a die ruinæ tuæ. Cum captus, inquit, fueris, alii quidem pristinae tuae recordati audaciæ, se immites erga te, et absque misericordia præbebunt; alii vero lugebunt cruciabanturque, ex iis quæ tibi acciderint impenduntia sibi mala conjicientes. [14, 12] Tum docet, Babyloniorum exercitum venturum esse cum antesignanis optimatibus quibusdam: hos enim gigantes vocavit. Qui, inquit, cum sint omnibus gentibus crudeliores, poenas superbiae, a te, o Ægypte, exigent (nam hanc contumeliam nuncupavit: contumeliosus enim est arrogans); [13, 14] aitque, fore ut ipsorum robur destruant, et eos captivos abducant, jumentaque diripiant, et diutius imperturbatum fluminis permaneat flumentum, neque jumento neque homine illud perturbante, propter eam solitudinem, quam captivitas attulerit: et ut desinentes huc atque illuc derivari rivi quasi oleum incedant, hoc est, leviter et placide, nulla re impediende. [15] Atque hæc, inquit, erunt, cum ipsam solitudo occuparit, et incolæ ejus bello capii in servitutem abducti fuerint. « Et cognoscent, inquit, me esse Dominum. » Experientia enim malorum et suam docebuntur tenuitatem, et meum dominium agnoscent. Deinde ait etiam:*

VERS. 16. *Filiæ gentium* (intelligit autem urbes et vicos), *lamentabuntur eum, super Ægyptum, et super omne robur ejus, lamentabuntur ipsum, dicit Adonai Dominus.* Non solum, inquit, Ægyptiorum nationem, sed etiam ipsorum regem lamentabuntur aliarum gentium urbes, pristinam felicitatem reputantes, et repentinam factam commutationem cernentes.

VERS. 17, 18. *Et factum est anno duodecimo, primo mense, (die) quintodecimo mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, lamentare super robur Ægypti, et declinans attrahe ipsum.* Verbis, inquit, prophetiæ de statu ipsum declinato, et a regia sede eum detrahit, atque deducit. « Et deducunt filias ejus gentes mortuas in profundum terræ, ad descendentes in foveam. » *Filias* rursus urbes et vicos vocat, quas ait interfectum iri; *foveam enim mortem, a sepulcro imposito nomine nuncupavit.*

θάνατον ὀνόμασεν, ἀπὸ τοῦ τάφου θετικῶς τὴν

VERS. 19. *Ex aquis pulchris descende, et dormi cum incircumcisis.* Quæ olim, inquit, aquis fluminis oblectata, et fructibus qui inde nascebantur honorem adeptæ es, neque **949** cordis impietatem circumcidisti, cum iis, quibus te similem præstitisti, cædis particeps fias. [20] Tum rursus eisdem commemoratis adjecit :

VERS. 21. *Et dicent tibi gigantes, qui sunt in profundo foveæ, Sis : quo enim melior es ? descende, dormi cum incircumcisis in medio vulneratorum gladio.* Hæc item beatus Isaias de Babylonio ait : « Et dicent tibi principes qui a sæculo sunt : Et tu captus es, sicut et nos, nobis autem connumeratus es : descendit in infernum gloria tua, et multa lætitia tua : subter te sternent lineam, et operimentum tuum vermibus. » Hic autem quoque : **B** Dicent tibi, inquit, qui fuerunt potentia illustres, et olim mortui sunt (hos enim gigantes vocavit), Sis, nimirum similis nobis, mortuus : quo enim præstantior es, qui conaris fieri immortalis ? descendit igitur, et fini vitam, et cum iis, qui eadem ac tu ausi sunt, simili cæde perimaris. Tum commemorat eos, qui potentia illustres fuerunt.

VERS. 22, 23. *Ibi Assur, et omnis congregatio ejus, omnes vulnerati ibi traditi sunt. Et sepulcrum eorum in profundo foveæ, et facta est congregatio ejus in circuitu monumenti ejus.* Quis, inquit, fuit adeo celebris, ut Assyriorum rex ? verumtamen iste quoque, inquit, sortitus est vitæ finem, et omnis ejus exercitus mortis illius particeps fuit. « Omnes vulnerati qui ceciderunt gladio, qui dederunt sepulcra **950** sua in femoribus lacus. » Sepulcrorum formam ita nuncupavit : longa enim sepulcra, et femoribus similia. « Et facta est ecclesia in circuitu sepulcri ejus, omnes vulnerati cadentes gladio. » Quemadmodum enim rex ipsorum, ita ipsi quoque interfecti, et apud illius sepulcrum necati sunt. Et hæc, inquit, passi sunt viri : « Qui viderunt timorem suum in terra vitæ. » Attamen illi omnes perterrentes et territi, capient, inquit, dedecus suum, cum iis qui deducuntur in foveam. Illa enim gloria privati cum dedecore vitam finient, eadem cæde interfecti, qua alios ipsi occiderunt. Deinde commemorat singularum genitium monumenta.

VERS. 24. *Ibi Elam, et omnis potentia ejus in circuitu monumenti ejus, et omnis multitudo ejus,*

* Isa. xiv, 40, 44.

19. Ἐξ ὑδάτων εὐπρεπῶν⁹⁴⁹ κατὰβηθι, καὶ κοιμήθητι μετὰ ἀπεριτεμῶν. Ἡ πάλας, φησί, τοῖς ποταμίους ὕδασι ἐντροφήσασα, καὶ ἐκ τῶν ἐκείνουσ φουμένων καρπῶν εὐπρέπειαν δεξαμένη, μὴ περιτεμοῦσα δὲ τὴν τῆς καρδίας ἀσέβειαν, τοῖς παραπλησίοις σοι κοινώνησον τῆς σφαγῆς. Εἶτα πάλιν τὰ αὐτὰ εἰρηκῶς ἐπήγαγεν.

κα'. Καὶ ἐροῦσί σοι οἱ γίγαντες οἱ⁹⁵⁰ ἐν βάθει βόθρου· Γίνου· τίτος γὰρ κρείττων εἶ; Κατὰβηθι⁹⁵⁰, κοιμήθητι μετὰ ἀπεριτεμῶν ἐν μέσῳ τραυματιῶν μαχαίρας⁹⁵¹. Ταῦτα καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας περὶ τοῦ Βαβυλωνίου φησί· « Καὶ ἐροῦσί σοι οἱ⁹⁵⁰ ἄρχοντες οἱ ἀπ' αἰῶνος· Καὶ σὺ ἐλάω, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς· ἐν ἡμῖν δὲ κατελογίσθης· κατέβη εἰς ἕδου ἢ δόξας σου, καὶ ἡ πολλὴ εὐφροσύνη σου ὑποκάτω σου στρώσουσι σῆψιν, καὶ τὸ κατακάλυμμα⁹⁵⁰ σου σκώληξ. » Καὶ ἐν ταῦθα δὲ φησί· Ἐροῦσί σοι οἱ ἐν δυνάμει περιφανεῖς γεγενημένοι, καὶ πάλας τεθνεώτες· τούτους γὰρ ἐκάλεσε γίγαντας· Γίνου, τοῦτέστιν, ὁμοίως ἡμῖν νεκρός· τίτος γὰρ κρείττων εἶ, ὅτι πειρᾶσαι εἶναι ἀθάνατος; Κατὰβηθι τοίνυν, καὶ δέξαι τοῦ βίου τὸ τέλος, καὶ τοῖς ὁμοίαι σοι τετολημηκόσιν ὁμοίαν δέξαι τὴν σφαγὴν· εἶτα λέγει τοὺς ἐπισήμους ἐν δυνάμει γεγενημένους.

κβ', κγ'. Ἐκεῖ Ἀσσοῦρ, καὶ πᾶσα ἡ συναγωγὴ αὐτοῦ, πάντες τραυματῖαι ἐκεῖ ἐδόθησαν. Καὶ ἡ ταρῆ αὐτῶν ἐν βάθει βόθρου, καὶ ἐγενήθη ἡ συναγωγὴ αὐτοῦ περικύκλω τοῦ μνήματος αὐτοῦ. **C** Τίς, φησί, ἐγένετο πολυδρόμης, ὡς τῶν Ἀσσυρίων ὁ βασιλεὺς; Ἄλλ' ὅμως, φησί, καὶ οὗτος ἐέλατο τοῦ βίου τὸ τέλος, καὶ πᾶσα αὐτοῦ ἡ στρατιὰ τῆς τελευταίας αὐτοῦ κεκοινώνηκε. « Πάντες οἱ τραυματῖαι πεπτωκότες⁹⁵⁰ μαχαίρα, οἱ ἔδωκαν τὰς ταφάς αὐτῶν⁹⁵⁰ ἐν μηροῖς λάκκου. » Τὸ εἶδος τῶν τάφων οὕτως ὠνόμασε· προμήκεις γὰρ οἱ τάφοι, καὶ μηροῖς ἑοικότες. « Καὶ ἐγενήθη ἐκκλησία περικύκλω τῆς ταφῆς αὐτοῦ, πάντες οἱ τραυματῖαι πίπτοντες⁹⁵⁰ μαχαίρα. » Τῷ βασιλεῖ γὰρ αὐτῶν καὶ αὐτοὶ ὁμοίως ἐδέξαντο τὴν σφαγὴν, καὶ παρὰ τὸ ἐκείνου σῆμα σφαγῆ⁹⁵⁰ παρεδόθησαν. Καὶ ταῦτα, φησί, ἔπαθον ἄνδρες, « Ἰδόντες⁹⁵⁰ τὸν φόβον αὐτῶν ἐπὶ γῆς ζωῆς. » Ἄλλ' ὅμως ἐκείνοι πάντες ἐκδειματοῦντες καὶ δεδιτόμενοι λήφονται, φησί, τὸν κατασχυρμὸν αὐτῶν σὺν τοῖς καταγομένοις εἰς βόθρον· γυμνωθέντες γὰρ ἐκείνης τῆς δόξης μετ' αἰσχύνης καταλύσουσι τὸν βλον, τοῖς ὑπ' αὐτῶν σφαιεῖσιν ὁμοίως δεχόμενοι τὴν σφαγὴν. Εἶτα λέγει κατὰ τὸ ἔθνος τὰ μνήματα.

κδ'. Ἐκεῖ Ἀλλὰμ⁹⁵⁰ καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ περικύκλω τοῦ μνήματος αὐτοῦ, καὶ πᾶν τὸ

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁴⁹ A εὐπρεποῦς. ⁹⁵⁰ οἱ Des. in A qui ita habet : ἐρ. σοι οἱ γίγαντες. Ἐν βάθει βόθρου γίνου. ⁹⁵⁰ κατ. A καὶ tum h. l. tum ante κοιμήθητι. ⁹⁵¹ A μαχαίρα. ⁹⁵⁰ οἱ — αἰῶνος. Des. l. c. ⁹⁵⁰ κατακ. Ed. prior hab. κατάλυμα, pro κατάλειμμα, ut videtur. Præstat autem lectio κατακάλυμμα, quæ exstat l. c. supra, p. 268. ⁹⁵⁰ πεπτ. A et B præm. οἱ. ⁹⁵⁰ A αὐτῆς. ⁹⁵⁰ πίπτ. A præm. οἱ. ⁹⁵⁰ σφ. B ταρῆ. ⁹⁵⁰ Ἰδ. Huic lectioni favet B, sed A habet οἱ δόντες, juxta rec. lect. et Hebr. ⁹⁵⁰ A Ἐλάμ.

πλήθος αὐτοῦ⁸⁰, καὶ πάντες οἱ τραυματῖαι οἱ ἄπεριτμητοὶ εἰς γῆς βάθος⁸¹. Ἔθος ἦν ἐν τοῖς πολλοῖς κατὰ τὰ ἔθνη τὰ μνήματα γίνεσθαι· τοὺς γὰρ οἰκίλους συνάγοντες οἱ ὁμόφυλοι μιᾷ παρεδίδονσαν ταφῇ· τοῦτο τοῖνυν καὶ ἐνταῦθα δεδήλωκε τὸ Αἰλάμ ἔθνος πεποιηκέναι· Ἀσσυριοὶς δὲ τοῦτο πλάζει. Διδάσκει δὲ ὅτι καὶ ἀπεριτμητοὶ τὸν θάνατον ἐδέξαντο, οὐδαμῶς τῆς ἀσεβείας ἀπαλλαγέντες. Εἶτα πάλιν εἰρηκῶς, ὅτι οἱ πάλαι πᾶσι φοβεροὶ τὴν οἰκίαν ἐδέξαντο βάσανον, καὶ παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ἀπέθανον, ἐπήγαγεν·

κε'. Ἐκάστῳ⁸² περικύκλω ἢ ταφῇ αὐτοῦ, πάντων ἀπεριτμητῶν τραυματῶν μαχαίρα. Λέγει δὲ τὰ ἄλλα ἔθνη τὰ ταύτην δεξάμενα τὴν σφαγὴν.

κς'. Ἐκεί ἐδόθησαν Μοσόχ καὶ Θεβέλ. Θεβέλ δὲ καλοῦνται οἱ Ἴβηρες, Μοσόχ δὲ Καππαδόκαι. Πάλιν δὲ ταῦτά⁸³ εἰρηκῶς, ἃ καὶ περὶ τῶν Αἰλαμιτῶν⁸⁴ εἰρηκεν, ἐπήγαγε·

κζ'. Καὶ ἔθηκαν τὰς μαχαίρας αὐτῶν ὑπὸ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. Περιττὰ γὰρ τὰ ὄπλα, τῶν τούτοις κεκρημένων, ἀνηρημένων. Λέγει δὲ καὶ τῆς σφαγῆς τὴν αἰτίαν· «Καὶ ἐγενήθησαν αἱ ἀνομίαι αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὁσίων⁸⁵ αὐτῶν. » Δίκας, φησί, τῆς ἀσεβείας ἐξέτισαν. Εἶτα καὶ τῆς ἀσεβείας τὸ εἶδος παραδηλοῖ· «Ὅτι ἐξεφρόδησαν⁸⁶ γίγαντες ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν, καὶ⁸⁷ φόβος δυναστευόντων ἐγένοντο⁸⁸ ἐν τῇ γῇ τῶν ζώντων. » Τοσαύτη γὰρ, φησὶν, ἐχρήσαντο ὠμότητι καὶ θρασύτητι, ὡς πᾶσιν ἐπιθεῖναι φόβον, οὐ μόνον τοῖς εὐτελέσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπὶ ἰσχυῖ καὶ δυναστεία μεγαλοφρονοῦσι⁸⁹. Διὸ, φησὶ, τοῖς ἀναιρεθεῖσιν ὑπὸ σοῦ καὶ τὴν σφαγὴν ἐδέξω παραπλησίαν. Ταῦτα δ' ὑπέμειναν καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη.

κθ'. Ἐκεῖ γὰρ Ἐδὼμ, καὶ⁹⁰ βασιλεῖς αὐτῆς, καὶ⁹¹ πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτῆς, οἱ δόντες τὴν ἰσχυρὴν αὐτῶν εἰς τραύματα⁹² μαχαίρας. Τουτέστιν, οἱ τῇ ἰσχυῖ εἰς μαιφονίαν χρησάμενοι. Καὶ τούτους δὲ δεῖξας ὁμοίως ἀναιρεθέντας, ὁμοίως⁹³ ἐπήγαγε·

λ'. Ἐκεῖ οἱ ἄρχοντες τοῦ βορῶ πάντες αὐτοῦ, πάντες οἱ⁹⁴ στρατηγοὶ τοῦ Ἀσσοῦρ⁹⁵, οἵτινες κατήχθησαν μετὰ τραυματῶν⁹⁶ σὺν τῷ φόβῳ αὐτῶν. «Ἐξελεύσεται γὰρ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὸν χοῦν⁹⁷ αὐτοῦ, ὡς φησὶν ὁ θεὸς Δαβὶδ· ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ. » Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ὁ θεὸς ἔφη· «Ὀλίγους κατήχθησαν μετὰ τραυματῶν σὺν τῷ φόβῳ αὐτῶν· τῷ γὰρ θανάτῳ καὶ ὁ τῆς δυναστείας συγκατελύθη φόβος. » Ἦττηθέντες, φησὶν, ἀπὸ τῆς ἰσχυροῦς αὐτῶν, τούτέστι, γυμνοὶ καὶ ἐρημοὶ τῆς

P Psal. cxlv, 4.

et omnes vulnerati qui ceciderunt gladio, et qui descenderunt incircumcisi in terræ profundum. Mos erat in bellis, ut secundum gentes struerentur sepulcra. Suos enim ii qui ex eadem erant gente colligentes una sepeliebant. Hoc igitur indicavit hic quoque gentem Elam fecisse, quæ Assyriis proxima est: docetque etiam incircumcisos periisse, cum ab impietate nequaquam recesserint. Deinde cum rursus dixerit, eos qui formidabiles olim omnibus fuere, proprio tormento punitos, et instar aliorum mortuos esse, adjecit:

VERS. 25. *Unicuique 951 in circuitu sepultura ejus, omnium incircumcisorum vulneratorum gladio.* Aliasque gentes enumerat, quæ hac cæde sunt interfectæ.

VERS. 26. *Ibi traditi sunt Mosoch et Thobel. Thobel autem vocantur Iberes, Mosoch Cappadoces. Eisdemque repetitis, quæ de Elamitis dixerat subjecit:*

VERS. 27. *Et posuerunt gladios suos sub capitibus suis.* Supervacua enim arma sunt iis interfectis, qui ipsis utebantur. Narrat etiam cædis causam. «Et factæ sunt iniquitates eorum in ossibus eorum.» Pœnas, inquit, impietatis persolverunt. Deinde etiam impietatis genus declarat. «Quia terruerunt gigantes in vita sua, et timor dominantium fuerunt in terra viventium.» [28] *Tantum, inquit, crudelitatem adhibuere atque temeritatem, ut omnibus terrorem incuterent, non solum tenuibus, sed iis quoque qui robore et potentia gloriabantur.* Idcirco, inquit, simili cæde peribis, qua ii quos ipse occidisti. Hæc autem sustinere aliæ quoque gentes.

VERS. 29. *Ibi enim Edom, et reges ipsius, et omnes principes ejus qui dederunt robur suum in vulnera gladii.* Hoc est, qui ad cædes viribus abusi sunt. Cumque ostenderit istos similiter interfectos, iidem subjecit:

VERS. 30. *Ibi principes Aquilonis omnes ipsi, omnes duces Assur, qui deducti sunt cum vulneratis 952 cum timore suo.* «Exibit enim spiritus ejus, et revertetur in terram suam, ut inquit divinus David; die illo peribunt omnes cogitationes ejus P.» Hoc etiam hic Deus ait: «Qui deducti sunt cum vulneratis cum timore suo.» Una enim morte potentiae terror evertitur. «Victi, inquit, robore ipsorum, id est nudi et a robore destituti fuerunt. «Dedecore affecti dormierunt incircumcisi.» Nihil enim ita ignominia afficit, ut illius, qui sibi sceleris

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ καὶ π. τ. πλ. αὐτ. Des. in A. ⁸¹ Ἄ μαχαίραις. ⁸² Ἄ καταβαίνοντες. ⁸³ βάθ. Des. reliqua ex vers. 24, quæ in A ita ut in Vatic. leg. ⁸⁴ Ἐλαμιτῶν. ⁸⁵ Ἄ ὁστέων. ⁸⁶ Ἄ ἐξεφρόδησαν. ⁸⁷ καὶ - ζώντων. Des. in A, gemina enim est interpretatio. ⁸⁸ ἐγ, Ita B pro ἐγένετο, ut habebat editio prior. ⁸⁹ B μέγα φρονοῦσι. ⁹⁰ καὶ. B οἱ. A conjungit utrumque. ⁹¹ Ἄ τραῦμα. ⁹² ὁμ. Des. in B. ⁹³ αὐτοῖ π. οἱ. Α οὔτοι. Hebr. omnes Sidonii. ⁹⁴ τοῦ Ἀσσ. Des. in Hebr. ⁹⁵ Ἄ οἱ καταβαίνοντες τραυματῖαι. ⁹⁶ τὸν χοῦν. Supra, tom. I, pag. 1566, τὴν γῆν.

est conscius, accusatio. Et incircumcisos denuo A vocavit eos, qui peccati sordes non remonent. Deinde cum dixerit : « Acceperunt tormentum suum cum descendentibus in foveam, » hoc est supplicium, subiecit :

VERS. 31, 32. *Illos videbit rex Pharao, et consolabitur super omne robur ipsorum, vulnerati gladio Pharaonis, et omnis exercitus ejus, dicit Adonai Dominus. Quia dedit timorem suum super terram vitæ, et dormiet in medio incircumcisorum vulneratorum gladio Pharaonis, et omnis multitudo ejus, dicit Adonai Dominus.* In illos enim respiciens, inquit, Pharao, qui majores fuerunt, et longe potentiores, aliqua consolatione afficietur, et una illi subjecti. Dabit tamen impietatis pœnas, quia multo sibi subjectis incusso metu, ipse legem meam non admisit, sed animam reliquit incircumcisam. Quamobrem cum 953 talibus ipse quoque, et una qui eadem sentientes similiter vixerunt, occidentur. His igitur perceptis, cum cognoverimus ex divinis oraculis, quales pœnas daturi sint qui animam non circumcidunt, accipiamus, hortor, sanctissimi Spiritus * haud manufactam circumcisionem : de qua beatus Paulus ait † : « Et circumcisio cordis in spiritu, non in littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. » Circumcisionem vero cordis edocti sumus peccati esse ablationem, et improbarum mentis affectionum exstirpationem. Quod Dominus docebat, cum diceret : « Si oculus tuus dexter offendit te, excide (eum), et projice a te †. » Et de manu ac pede idem dixit, additque : « Expedi tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, et non totum corpus tuum projiciatur in gehennam †. » Et membra hoc loco membrorum actiones vocavit, quæ circumcidere opus est, et excidere, et partem cui ratio inest expurgare, totamque divinis legibus dedicare et consecrare. Ita enim ab adversarii communionem alieni reddemur, et Dominum nostrum qui nobis beneficiorum auctor est, in nobis habitantem excipiemus, quem decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ισχύος ἐγένοντο. « Αἰσχυνόμενοι † † ἐκοιμήθησαν ἀπερίτμητοι †. » Οὐδὲν γὰρ οὕτως αἰσχύνῃς ἀναπιμπλήσιν, ὡς πονηροῦ συνειδέτος κατηγορία. Ἀπεριτμήτους δὲ πάλιν ἐκάλεσε τοὺς τῆς ἀμαρτίας μὴ περιτέμνοντας τὰ περιττώματα. Εἶτα εἰρηκῶς, ὅτι ἔλαβον † τὴν βάσανον αὐτῶν μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς βόθρον, τουτέστι τὴν τιμωρίαν, ἐπήγαγεν·

λα', λβ'. Ἐκείνους δὴφεται βιασικὸς † † Φαραῶ, καὶ παρακληθήσεται ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἰσχὺν αὐτῶν, τραυματῆαι μαχαίρας Φαραῶ, καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος · "Οτι ἔδωκε † τὸν φόβον αὐτοῦ ἐπὶ γῆς ζωῆς, καὶ κοιμηθήσεται ἐν μέσῳ ἀπεριτμήτων τραυματιῶν † † μαχαίρας Φαραῶ, καὶ πᾶν τὸ πλῆθος αὐτοῦ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Εἰς ἐκείνους γὰρ, φησὶν, ἀγορῶν ὁ Φαραῶ μείζους γεγεννημένους, καὶ λίαν δυνατωτέρους, παραψυχῆν τινα λήφεται, καὶ σὺν αὐτῷ οἱ ὑπήκοοι· δώσει δὲ ὁμοῦς τῆς ἀσεβείας δικας, ὅτι πολλὸν τοῖς ὑπηκόοις ἐπιτεθεικῶς φόβον, αὐτοῦ τὸν ἔμβον οὐκ ἐδέξατο νόμον †, ἀλλ' εἶασε τὴν ψυχὴν ἀπερίτμητον. Οὐ χάριν μετὰ τῶν τοιούτων καὶ αὐτοῦ, καὶ οἱ τὰ αὐτὰ αὐτῷ πεφρονηκότες, τῶν ὁμοίως αὐτῷ † † βεδιωκῶτων δέξονται τὴν σφαγὴν. Ταῦτα τοίνυν μεμαθηκότες, καὶ διὰ τῶν θείων ἐργωκότες λογίων, οἷας τίνουσι δικας οἱ τὴν ψυχὴν ἔχοντες· ἀπερίτμητον, δεξιόμεθα, παρακαλῶ, τοῦ παναγίου Πνεύματος τὴν ἀχειροποίητον περιτομὴν, περὶ ἧς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· « Καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Περιτομὴν δὲ καρδίας· ἐδιδάχθημεν εἶναι τὴν τῆς ἀμαρτίας ἀφαίρεσιν, καὶ τῶν τῆς διανοίας κακῶν κινήματων τὴν ἐκτομὴν. Καὶ τοῦτο διδάσκων ὁ Δεσπότης ἔλεγεν· « Εἰ ὁ ὀρθολογισμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον †, καὶ βίβει ἀπὸ σοῦ. » Καὶ περὶ χειρὸς δὲ καὶ ποδὸς τὸ αὐτὸ εἴρηκε καὶ προστέθεικε· « Συμφέρει σοι, ἵνα ἀποληται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῆ εἰς γέενναν. » Μέλη δὲ ἐνταῦθα τὰς τῶν μελῶν ἐκάλεσεν ἐνεργείας, αἷ προσήκει περιτέμνειν, καὶ ἐκκόπτειν, καὶ τὸ λογικὸν ἀποκαθαίρειν, καὶ ὅλον τοῖς θεοῖς νόμοις ἀφιεροῦν τε καὶ καθοισοῦν. Οὕτω γὰρ τῆς μὲν τοῦ ἐναντίου κοινωνίας ἀλλότρια γενησόμεθα, τὸν δὲ ἡμέτερον καὶ Δεσπότην καὶ εὐεργετὴν ἔνοικον ληψόμεθα, ὧ πρέπει δόξαι εἰς τοὺς Δ αἰῶνας τῶν αἰῶνων †. Ἀμήν.

† Rom. II, 29. † Matth. V, 29. † Ibid. 50.

VARIAE LECTIONES.

† αἰσχύν. A καὶ τῆ ἰσχύϊ αὐτῶν. † ἀπ. Apud LXX, sequi. μετὰ τραυματιῶν μαχαίρας. † ὅτι ἔλ. † καὶ ἀπήνεγκαν. † βας. Des. in A. † Ἄ ἔδωκα. † τραυμ. A ἄρην. μετὰ. † νόμ. B φόβον. † αὐτῷ. Ita B, sed edit. prior hab. αὐτῶν. † ἔκκ. Loco cit. est ἔξελε αὐτόν. † τῶν αἰῶνων. Des. in B.

TOMOS ΙΓ΄.

LIBER DECIMUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ΄.

α', β'. *Και ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰδὲ ἀνθρώπου, ἀλλήσων τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ σου. Εὐμενὴς ὢν ὁ Θεὸς, ἑαυτοῦ λαὸν καλεῖ τὸν λαόν· διὰ δὲ τὰς παρανομίας ἀποστρεφόμενος, οὐκ ἐπι τῷ οἰκειώσεως ⁷⁹ ὀνόματι κέχρηται· τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ μεγάλου Μωσέως ⁸⁰ ἔστι γεγεννημένον ἰδεῖν. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς παρανομίας ἔφη τῷ Φαραῶ· « Ἐξ-ἀπέστειλον τὸν λαόν μου, ἵνα μοι λατρεύσῃ· » μετὰ δὲ τὴν τοῦ μόσχου λατρείαν, λέγει τῷ Μωσῆ· « Σπεῦσον, καταθήθῃ τὸ τόχος ἐντεῦθεν, ἠνδμήσεν ⁸¹ ὁ λαός σου. » Οὕτω τοίνυν κἀνταῦθα οὐχ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τοῦ προφήτου λαὸν καλεῖ τὸν λαόν.*

Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· Γῆ, ἐφ' ἣν ἂν ἐγὼ ἐπι-ἴω ρομφαίαν, καὶ λάθῃ ὁ λαὸς τῆς γῆς ἀνθρώπων ἕνα ἐξ αὐτῶν, καὶ δώσῃ ⁸² αὐτὸν ἑαυτοῖς εἰς σκοπὸν· (γ'ε'.) καὶ ἴδῃ ρομφαίαν ἐρχομένην ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ σαλπίσση ⁸³ τῇ σάλπιγγι, καὶ σημάνῃ τῷ λαῷ· καὶ ἀκούσῃ ὁ ἀκούσας τῆς σάλπιγγος ⁸⁴, καὶ μὴ φυλάξῃται, καὶ ἐπέλθῃ ἡ ρομφαία, καὶ καταλάβῃ αὐτὸν, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἔσται. « Ὅτι τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος ἀκούσας οὐκ ἐφυλάξατο, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ⁸⁵ ἔσται. » Ρομφαίαν λέγει τὸν πόλεμον, σκοπὸν δὲ τὸν κατάσκοπον· διδάσκει δὲ ἡμᾶς ὁ λόγος, ὅτι εἰρήνην μὲν τοῖς ἀνθρώποις αὐτὸς παρέχει δι' ἀγαθότητα, πόλεμον δὲ συγχωρεῖ γενέσθαι διὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων παρανομίας ἐφελομένων τὰ λυπηρά. Ἐάν τοίνυν, φησὶ, πολέμου κατὰ τινος πόλεως γενομένου κατάσκοπον ἐπὶ γῆ-λόφου τινὸς καταστήσωσιν οἱ πολεμοῦμενοι, εἴτα ἐξίνος θεασάμενος ἐπιούσαν τὴν στρατείαν σημάνῃ τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ καταφρονήσῃ, μηδὲ ἀμελήσῃ τῶν εἰς τοῦτο αὐτὸν προβαλλομένων, αὐτὸς μὲν, φησὶν, ἀθῶος ἔσται τὸ ἐγκειρισμένον ἔργον πε-πληρωκῶς, ὁ δὲ μὴ βουλευθεὶς φυλάξασθαι καὶ τῆς οἰκείας φροντίσας σωτηρίας, πρόξενος ἑαυτῷ σφαγῆς καὶ αἰχμαλωσίας γενήσεται. Διὸ φησι· « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἔσται· » ἑαυτῷ, φησὶ, τὰς αἰτίας ⁸⁶ τῆς σφαγῆς ἀνατιθέτω. Οὗτος ⁸⁷ δὲ, ὅτι ἐφυλάξατο, τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ ἐξείλετο. » Ἐάν δὲ, φησὶ, φυλάξῃται, αἴτιος ἑαυτῷ σωτηρίας γενήσεται.

γ'. *Καὶ ὁ σκοπὸς ἐάν ἴδῃ τὴν ρομφαίαν ἐρχο-μένην ⁸⁸, καὶ μὴ σαλπίσση ⁸⁹ τῇ σάλπιγγι, καὶ ⁹⁰*

¹ Exod. iv, 23. ² Exod. xxxii, 7; Deut. ix, 12.

A

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, loquere filiis populi tui. Benevolus ⁹⁵⁴ Deus populum, suum populum, vocat, sed propter scelera eum aversatus, non amplius nomine quasi domestico usus est, quod etiam magni Mosis tempore factum esse constat. Siquidem ante scelus admissum dixit Pharaoni, « Dimitte populum meum, ut serviat mihi †; » sed post vituli cultum Mosi dicit: « Festina, descende hinc celeriter, peccavit (enim) populus tuus †. » Ita igitur hic quoque non suum populum, sed prophetæ populum vocat.*

Et dices ad eos: Terra, super quam ego induco gladium, et capiet populus terræ virum unum ex ipsis, et dabit eum sibi in speculatorem; (VERS. 3-5.) et viderit gladium venientem super terram, et canet tuba, et significabit populo; et audierit audiens tubam, et non observaverit; et venerit gladius, et comprehenderit eum, sanguis ejus super caput ejus. Quia voce tubæ audita non observavit, sanguis ejus super eum erit. Gladium dicit bellum, speculatorem vero exploratorem: docetque nos oratio, ipsum esse qui pacem hominibus præbet propter bonitatem, et bellum fieri permittit propter scelera hominum, qui sibi calamitates attrahunt. Si igitur suscepto, inquit, bello contra urbem aliquam, speculatorem in tumulo aliquo constituerint ii quibus bellum inferatur, deinde ille conspecto adveniente exercitu signum tuba dederit, neque contempserit neglexeritve eos, qui hac de causa illum ibi posuerint, ipse quidem, inquit, ⁹⁵⁵ insons erit, cum commissum sibi munus exsecutus fuerit: qui vero noluerit observare suæque salutis rationem habere, sibi et cædem et captivitatem conciliabit. Idcirco ait: « Sanguis ejus super eum erit: » sibi, inquit, cædis causas attribuat. « Ille autem, quia observavit, animam suam liberavit. » Si vero, inquit, observaverit, salutis sibi auctor erit.

VERS. 6. *Et speculator, si viderit gladium venientem, et non cecinerit tuba, et non significaverit po-*

VARIE LECTIONES.

⁷⁹ οἰκ. B præm τῆς. ⁸⁰ B Μωσέως, et post pauca Μωσῆ. ⁸¹ B ἠνδμήσεν γάρ. ⁸² A δῶσιν. ⁸³ A σαλπίζει, et deinde, σημανεῖ. ⁸⁴ σάλπι. A præm. φωνῆς τῆς. ⁸⁵ A αὐτοῦ. ⁸⁶ τ. αἰτ. In B ponitur post σφαγῆς. ⁸⁷ οὗτος B καὶ αὐτός. ⁸⁸ B ἀρχομένην. ⁸⁹ A σημάνῃ. ⁹⁰ καὶ — φλάτῃ. Des. in A.

pulo, et populus non observaverit, et gladius veniens A cepit ex ipsis animam, ipsu quidem propter suam iniquitatem capta est, sanguinem autem ejus de manu exploratoris requiram. Quod si, inquit, delectus speculator neglexerit populo significare hostium adventum, capti quidem pœnas eorum quæ deliquerint persolvent; sed proditiōnis, quam speculator fecerit, pœnas ipse sustinebit. Atque hæc, inquit, magis attentum prophetam, ac studiosiorem in ministerio verbi reddant. Idcirco subjicit:

VERS. 7. Et tu, fili hominis, speculatorem dedi te domui Israelis, et audies ex ore meo sermonem, et custodies ipsum a me. Quod in hostibus observandis, inquit, facere solet speculator, hoc te facere, o propheta, decet, et quæ a me dicuntur B omni animi alacritate renuntiare.

VERS. 8. Cum dixero ego peccatori, Peccator, morte morieris, et non annuntiaveris peccatori, ut custodiat se impius, et revertatur ipse a 956 via sua, ut vivat ipse, ipse impius impietate sua morietur, sanguinem ejus de manu tua requiram. Si aliquem, inquit, ad mortem condemnvero, neque ei latam contra ipsum sententiam indicaveris, ut pœnitentia sententiam avertat, ille quidem dignum vitæ finem inveniet, sed a te interitus illius exigam pœnas; [9] si vero tu, inquit, omnia * quæ a me decreta sunt indicaveris impie viventi, et ille verba tua contempserit, atque in suo scelere permanserit, ille quidem justum subibit supplicium, tu vero te ipsum a pœnis liberabis.

VERS. 10. Et tu, fili hominis, dic domui Israelis: Ita locuti estis, dicentes, Peccata nostra et iniquitates nostræ in nobis sunt, et in ipsis nos tabescimus, et quomodo vivemus? Me, inquit, omnia pro salute Israelis moliente, nolenteque eos desperare, ipsi tamen verbis utuntur desperationis, et fieri non posse existimant, ut pœnitentia salutem consequantur, gravissimum peccatorum pondus sibi impositum asserentes, et hodie quoque scelere et iniquitate se obstrictos esse: aiuntque, non posse ita affectos pœnitentia salutem D adipisci.

VERS. 11. Dic igitur eis: Vivo ego, dicit Adonai Dominus, quia ego nolo mortem peccatoris, sicut converti ipsum a via sua, ut vivat ipse. Quis pro dignitate admirari poterit Domini bonitatem? qui neglectus ab iis, quos beneficiis affectis, sibi admodum ingratis, tamen ingrattissimos omni 957

μη σημάνη τῷ λαῷ, καὶ ὁ λαὸς μὴ φυλάξεται, καὶ ἐπελθοῦσα ⁹¹ ἡ ῥομφαία λάβη ἐξ αὐτῶν θυγῆν, αὐτὴ μὲν ⁹² διὰ τὴν αὐτῆς ἀνομίαν ἐλήφθη, τὸ ⁹³ δὲ αἷμα αὐτῆς ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ σκοποῦ ἐκζητήσω. Ἐάν δὲ, φησὶν, ἀμελήσας ὁ χειροποιηθεὶς κατάσκοπος μὴ σημάνη τῷ λαῷ τῶν πολεμίων τὴν ἐφοδόν, οἱ μὲν ἀναλισκόμενοι δίκας ὧν ἐπιημέλησαν τίσουσιν, τῆς δὲ γεγεννημένης ὑπὸ τοῦ σκοποῦ προδοσίας αὐτὸς ὑφέξει τὰς εὐθύνas· ταῦτα δὲ ἐφη σπουδαϊότερον τὸν προφήτην περὶ τῆν τοῦ λόγου διακονίαν ποιῆ. Διὸ ἐπάγει·

Ζ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ ἀκούση ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον, καὶ ⁹⁴ προφυλάξῃς αὐτὸν παρ' ἐμοῦ. ⁹⁵ Ὅπερ ἐν τοῖς πολεμίοις, φησὶν, εἴθε ποιεῖν ὁ κατάσκοπος, τοῦτό σε δρᾶν, ὡ προφήτα, προσήκει, καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα μετὰ πάσης προθυμίας διαπορθεύειν.

η'. Ἐν τῷ εἰπεῖν με τῷ ἁμαρτωλῷ· Ἅμαρτωλὲ ⁹⁶ θανάτῳ ἀποθιωῆ, καὶ μὴ διαστῆλῃ τῷ ἁμαρτωλῷ τοῦ φυλάξασθαι τὸν ἀσεβῆ, τοῦ ἀποστρέψαι αὐτὸν ⁹⁷ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τοῦ ζῆσαι αὐτὸν ⁹⁸, αὐτὸς ὁ ἀνομος τῇ ἀνομίᾳ αὐτοῦ ἀποθαρεῖται· τὸ αἷμα ⁹⁹ αὐτοῦ ἐκ χειρὸς σου ἐκζητήσω. Ἐάν, φησὶ, καταψηφίσωμαι τίνος θάνατον, καὶ μὴ γνώρισης αὐτῷ τὴν ἐξενηχθεῖσαν κατ' αὐτοῦ ψῆφον, ἵνα διὰ μετανοίας λύση τὴν ψῆφον, ἐκεῖνος μὲν ἄξιον εὐρήσει τοῦ βίου τὸ πέρασ, σὲ δὲ τῆς ἀπολείας τῆς ἐκείνου πράξομαι τὰς εὐθύνas· ἐάν δὲ, φησὶ, σὺ μὲν τὰ παρ' ἐμοῦ πάντα δῆλα ποιήσης· τῷ παρανόμῳ βιοῦντι, καταπροφήση δὲ ἐκεῖνος τῶν ὧν λόγων, καὶ τῇ οἰκείᾳ ἐπιμελήσῃ κακίᾳ, ἐκεῖνος μὲν τὴν δικαίαν ὑφέξει τιμωρίαν, σὺ δὲ σεαυτὸν ἀπαλλάξεις τῶν εὐθυνῶν.

ι'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, εἰπέ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ· Οὕτως ἐλαλήσατε λέγοντες· Αἱ πλάται ἡμῶν καὶ αἱ ἀνομίαι ἡμῶν ἐν ¹⁰⁰ ἡμῖν εἰσι, καὶ ἐν ¹⁰¹ αὐταῖς ἡμεῖς τηκόμεθα, καὶ πῶς ζησόμεθα; Ἐμοῦ, φησὶ, πάντα ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ σωτηρίας πραγματευομένου, καὶ ἀπαγορευοῦσαι αὐτοὺς μὴ βουλομένου, ἀπαγορευτικὸς αὐτοῦ ἐκρηγναι λόγοις, καὶ ἀδύνατον εἶναι νομίζουσι τὴν διὰ μετανοίας σωτηρίαν, βαρύτατον ἁμαρτημάτων περικεῖσθαι φορτίον λέγοντες, καὶ ἐτικαὶ τῆμερον καὶ τῇ πλάνῃ καὶ τῇ παρανομίᾳ κεχρησθαι· καὶ ἡγούνται ἀδύνατον εἶναι, τοῖς οὕτω διακειμένοις διὰ μετανοίας τῆς σωτηρίας τυχεῖν.

ια'. Εἰπέ τοῖσιν αὐτοῖς· Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἄδωναι Κύριος, ὅτι οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἀποστρέψαι αὐτόν ¹⁰² ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ ¹⁰³, καὶ ζῆν αὐτόν. Τίς ἂν ἄξιως θαυμάσῃται ¹⁰⁴ τοῦ δεσπότου τὴν ἀγαθότητα; ἀγνωμονοῦμενος γάρ, καὶ λίαν ἀχαριστοῦμενος, κηδεταὶ τῶν ἀχαριστῶν, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ποιεῖται:

VARIAE LECTIONES.

⁹¹ Α ἐλοῦσα. ⁹² αὐτ. μὲν. Α αὐτῆ. ⁹³ τὸ — αὐτ. Α καὶ τὸ αἷμα. ⁹⁴ καὶ — ἐμοῦ. Des. in A. ⁹⁵ Ἄμ. φυλάξ. Α Θανάτῳ θανατωθήσῃ, καὶ μὴ λαλήσῃς φυλάξαι. ⁹⁶ τ. ἀπ. αὐτ. Des. in A. ⁹⁷ τ. ζῆσ. αὐτ. Des. in A. ⁹⁸ αἷμα. Α et B πρᾶξι. δέ. ⁹⁹ Α ἐψ'. ¹⁰⁰ ἐν. Ex B suppl. ¹⁰¹ αὐτόν. Α τὸν ἀσεβῆ. Infrā, Hær. fab. lib. v, cap. 28, leg. ὡς τὸ ἐπιτρέψαι αὐτόν. ¹⁰² αὐτ. Hær. fab. l. cit. sequi. ποινῆς. ¹⁰³ Β θαυμασεῖν.

πρῶτοιαν, ἰδεῖν αὐτῶν βουλόμενος, τὴν μεταβολήν. Ἀπὸ ἐπάγει πατρικὴν καὶ φιλοστοργίας πεπληρωμένην παραίνεσιν· « Ἐπιστροφή ἐπιστρέψατε ἄπὸ τῆς ὁδοῦ ὑμῶν τῆς πονηρᾶς, καὶ ἰνατί ἀποθνήσκατε, οἶκος Ἰσραὴλ ; » Ὁ δὲ διπλασιασμός τῆς Ἑβραίων γλώττης ἰδίωμα, δηλοῖ δὲ τῆς ἐπιστροφῆς τὸ γήσιον.

β'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, εἰπέ πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ λαοῦ σου· Δικαιοσύνη δικαίου οὐ μὴ ἐξέλθῃ αὐτὸν ἐν ἡ ἡμέρᾳ πλῆρηθῆ, καὶ ἀνομία ἀνόμου οὐ μὴ ἀποκτείνῃ αὐτὸν ἐν ἡ ἡμέρᾳ ἄποστρέψῃ ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ. Πείσαι βουλόμενος, ὡς δέχεται τοῦ ἁμαρτωλοῦ τὴν μετάνοιαν, ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τοῦτο δεικνυσιν. Ὅσπερ γὰρ, φησὶν, εἴ τις τῶν ἐν ἀρετῇ βεβιωκότων ταύτην μὲν καταλείποι τὴν ὁδόν, τὴν δὲ τῆς κακίας προέλοιτο, ἀνάγκη αὐτὸν εὐρεῖν ἔξω τῆς ὁδοῦ τὸ τέλος· οὕτως εἴ τις παρανομία συντραφεῖς εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδὸν ἐπανελθεῖν ἐθέλησειεν, ἀπαλλαγῆσεται πάντως τῆς τοῖς παρανόμοις τιμωρίας ἀφωρισμένης.

γ'-ε'. Ἐν τῷ εἰπεῖν μὲ τῷ δικαίῳ, ὅτι ζωῆ ἔσῃ, καὶ οὗτος πέποιθεν ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ, καὶ ποιήσει ἀνομίαν, πᾶσαι αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῶσιν, ἐν τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ ἢ ἐποίησεν, ἐν αὐτῇ ἀποθνεῖται. Καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν μὲ τῷ ἀσεβεῖ· Θανάτῳ θανατωθήσῃ, καὶ ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῆς ἀνομίας· αὐτοῦ, καὶ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύνην· καὶ ἐνεχυρασμῶν ὄφελος ἀποδῶ, καὶ ἄρπαγμα ἀποτίσει, ὁ ἀνομος ἔν τοις προσταγμασι τῆς ζωῆς διαπεπόρευται ἡ τῷ μὴ ποιῆσαι ἄδικον, ζωῆ ἔσῃ, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ. Οὕτε, φησὶ, τὸν δικαίον ὀνήσει ἢ παρ' ἐμοῦ γινομένη τῶν ἀγαθῶν ὑπόσχεται, εἰ μὴ ἐπιμένῃ ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ, ἀλλὰ δώσει δίκας τῶν βεβιωμένων ἀξίας· οὕτε τὸν ἁμαρτωλὸν ἢ τῆς τιμωρίας ἀπόφασις καταβάσει τοῖς τῆς μετάνοιας φαρμάκοις βουλόμενον χρῆσασθαι, καὶ πάσης μὲν ἀδικίας ἀπαλλαττόμενον, φιλοφρονεῖ δὲ πρὸς τὸν πῆλας χρώμενον, καὶ ἀπαξ-απλῶς τὰ παρ' ἐμοῦ διηγορευμένα φυλάττειν προαιρούμενον· λύσει γὰρ τῇ μεταβολῇ τὴν ἀπόρασιν, καὶ ζωῆς ἀπολαύσεται. Καὶ τὸ πάντων ἐρασιμώτατον

ζ'. Πᾶσαι, φησὶν, αἱ ἁμαρτίαι αὐτοῦ, ἃς ἤμαρτεν, οὐ μνημονευσθήσονται αὐτῷ, ὅτι κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐποίησεν, ἐν αὐτοῖς ζήσεται. Οὕτω τὴν οἰκτιρᾶν ἀγαθότητα δεῖξας, τοῦ λαοῦ διελέγχει τὸ ἄγνωμον.

η'. Καὶ λέγουσιν ἡ εἰς υἱοὺ τοῦ λαοῦ σου· Οὐκ εὐθεῖα ἡ ὁδὸς Κυρίου, καὶ αὕτη ἡ ὁδὸς αὐτῶν οὐκ εὐθεῖα. Τσαύτης, φησὶ, παρ' ἐμοῦ προκειμένης ἀγαθότητος καὶ φιλοφρονείας, διαβάλλειν τὰς ἐμὰς τολμῶσιν οἰκονομίας, ὡς οὐκ ὀρθὰς. Καὶ μὴν ἔδει συνιδεῖν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πραγμάτων,

providentia prosequitur, ut eorum conspiciat mutationem. Idcirco subjicit paternam et benevolentiam plenam admonitionem : « Conversione convertimini a via vestra mala : cur enim moriemini, domus Israel ? » Duplicatio Hebræorum linguæ idioma est, declaratque ingenuam conversionem.

VERS. 12. *Et tu, fili hominis, dic ad filios populi tui : Justitia justi non liberabit eum die quo erraverit, et iniquitas iniqui non occidet eum die quo revertetur ab iniquitate sua. Cum nobis persuadere vellet, acceptam sibi esse peccatoris pœnitentiam, a contrario hoc ostendit. Quemadmodum enim, si quis eorum, inquit, qui in virtute vixerunt, hac via relicta, alteram vitiorum illi anteposuerit, necesse est ut dignum viæ exitum inveniat : ita, si quis in sceleribus educatus ad virtutis viam redire voluerit, ab eo supplicio, quod sceleratis definitum est, prorsus liber erit.*

VERS. 13-15. *Cum dixero ego justo, fore ut vivendo vivat, et ipse confusus justitiæ suæ fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus non commemorabuntur : in injustitia sua quam fecit, in ipsa morietur. Et cum dixero ego impio : Morte morieris, et reversus fuerit ab iniquitate sua, et fecerit judicium et justitiam; et pignus debitoris reddiderit, et rapinam restituerit, iniquus in præceptis viæ ambulavit, ut non faciat 958 injustum, vita vivet, et non morietur. Neque justo, inquit, profuerit bonorum a me facta pollicitatio, si in bonis operibus exercendis non perseveraverit, sed pro eorum, quæ in vita egerit, dignitate pœnas dabit : neque supplicii sententia nocuerit peccatori, qui pœnitentiæ remediis uti non recusaverit, et ab omni impio scelere desciverit, et clementiam erga eum qui sibi proximus est adhibuerit, et omnino observare instituerit quæ a me præcepta sunt : siquidem conversione sententiam avertet, ac vita fruatur. Quodque omnium amabilissimum est :*

VERS. 16. *Omnia, inquit, peccata ejus, quæ peccavit, non commemorabuntur ei, quia judicium et justitiam fecit : in ipsis vivet. Ita ostensa sua bonitate, iniqui et ingrati populi crimen redarguit.*

VERS. 17. *Et dicunt filii populi tui : Non recta est via Domini, et hac via ipsorum non est recta. Tanta, inquit, a me proposita bonitate atque clementia, accusare meas administrandi rationes, ut minus rectas, audent. Atqui oportebat eos ex rebus ipsis intelligere, mea quidem omnia et recta*

VARIE LECTIONES.

Ἄ ἀποστρέψῃ ἀποστρέψατε. Ἄ καὶ σὺ υἱὲ ἀνθρ. In A et loco jam. cit. præm. ἄν. Ἄ ἁμαρτίας. Ἄ ἐνεχυράσμα. In A. fab. loc. cit. est ἐνεχυρασιασµόν. Ἄ ὁ ἄν. Des. quidem in A, exstat autem Ἄ διαγορευτά. Ἄ µνηµ. αὐτῷ. A µνησθῶσιν. In A, fab. loc. cit. est µνησθήσονται αὐτῷ. Ἄ λέγ. A ἐροῦσιν

Des. in A. Eadem leg. infra, *Har. fab. l. cit.* ἧ ἡµ. Ἄ ἐνεχυράσμα. In A. fab. loc. cit. est ἐνεχυρασιασµόν. Ἄ ὁ ἄν. Des. quidem in A, exstat autem Ἄ διαγορευτά. Ἄ µνηµ. αὐτῷ. A µνησθῶσιν. In A, fab. loc. cit. est µνησθήσονται αὐτῷ. Ἄ λέγ. A ἐροῦσιν

et justa esse, sua vero perversa. Deinde idem A
apertius per interrogationem dicit:

VERS. 18. *Audite domus Israel: num via mea non est recta? nonne via vestrae non sunt rectae? Tum repetens ea quae dicta sunt, ait: Justus, qui scelera persequi instituerit, punietur [19]. Et peccator ad justitiam reversus salutem 959 consequetur: vobis autem hoc, inquit, haud justum visum est. Idcirco subiecit:*

VERS. 20. *Et hoc est quod dicistis: Non recta est via Domini. Deinde positive: « Unumquemque, inquit, secundum vias vestras judicabo vos, domus Israel. » Satis hoc est ad persuadendum vel iis qui adamantini sint, ut relictis sceleribus, vitae in melius mutationem complectantur.*

VERS. 21, 22. *Et factum est anno duodecimo, mense decimo quinto (die) mensis captivitatis nostrae, renit salvatus ad me de Hierosolyma, dicens, Capta est civitas. Et manus Domini facta est super me vespere, antequam veniret salvatus, et aperuit os meum, donec venit ad me mane, et aperuit os meum non continuit se amplius. Syrus ait: « Undecimo anno et duodecimo mense, » idque magis congruum esse videtur: anno enim undecimo capta est civitas. Asserit autem eo tempore, quod dictum est, venisse quemdam, qui captam Hierosolymam renuntiaret: sed antevenerit Dominum vespere impostuisse verba prophetiae; cumque mane ille apparuisset, et nuntium attulisset, non amplius me silentio prophetica verba continere permisit, sed indesinenter ea proferre me jussit, idque effecit. Omnium enim et inprimis silentii ac locutionis tempus novit Dominus.*

VERS. 23, 24. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens, Fili hominis, inhabitantes desertas has in terra Israel, dicentes aiunt: Unus erat Abraham, et obtinuit terram, et nos plures sumus, nobis data est terra in possessionem. Stuporis morbo usque adeo laborant, ut nihil supra excogitari possit: quippe qui post 960 tot tantaque supplicia adhuc temerarii sunt, et solitudinem Judaeae conspicantes dicere audent: Si solus cum esset Abraham, hanc terram possedit, multo magis nos, qui plures sumus, ipsius compotes erimus. Oportebat autem simul novisse Abrahæ virtutem, suumque vitium, neque multitudini confidere, sed justitiam inquirere. Quare etiam Dominus hanc ipsis adhibet correctionem:*

VERS. 25, 26. *Propterea dic eis: Haec dicit Adonai Dominus: Quia sanguinem comeditis, et oculos*

ἔτι τὰ μὲν ἐμὰ ἕπαντα καὶ ὀρθὰ καὶ δίκαια, τὰ δὲ σφῶν αὐτῶν διεστραμμένα. Εἶτα τὸ αὐτὸ σαφέστερον κατ' ἐρώτησιν λέγει·

ἡ'. Ἀκούσατε ¹⁴ δὲ ¹⁵, οἶκος Ἰσραὴλ· μὴ ἡ ὁδὸς μου οὐκ εὐθεῖα; οὐχὶ αἱ ὁδοὶ ὑμῶν οὐκ εὐθεῖαι; Εἶτα ἐπαναλαμβάνει τὰ εἰρημένα, καὶ φησιν, ὅτι ὁ δίκαιος τὴν κακίαν προαιρούμενος κολασθήσεται, καὶ ὁ ἀμαρτωλὸς εἰς τὴν δικαιοσύνην ἐπανιῶν σωτηρίας τεύξεται· ὕμῖν δὲ, φησὶ, τοῦτο ὡ κατεφάνη δίκαιον. Δὶδ ἐπήγαγεν·

κ'. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ εἶπατε· Οὐκ εὐθεῖα ἡ ὁδὸς Κυρίου. Ἐπειτα ἀποφαντικῶς· « Ἐκαστον κατὰ τὰς ὁδοὺς ¹⁶ ὁμῶν κρινῶ ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ. Ἰκανὸν δὲ τοῦτο πείσαι καὶ τοὺς λίαν ἀδύμαντινοὺς τὴν τῆς κακίας ἀγαπήσαι μεταβολήν. »

B

κα', κβ'. Καὶ ἐγένετο ¹⁷ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει, ἐν τῷ δεκάτῳ ¹⁸ μηνί, πέμπτη τοῦ μηνὸς τῆς αἰχμαλωσίας ἡμῶν, ἦλθεν ὁ ἀνασωθεὶς πρὸς με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ λέγων· Ἐάλω ¹⁹ ἡ πόλις. Καὶ χεῖρ Κυρίου ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ ἑσπέρας πρῖν ²⁰ ἢ ἔλθειν τὸν ἀνασωθέντα, καὶ ἦνοιξέ μου τὸ στόμα, ἕως ἦλθε πρὸς με τοπρῶτ, καὶ ἀνοιχθὲν τὸ στόμα μου ²¹ οὐ συνεσχέθη ἔτι. Ὁ Σύρος, « Τῷ ἑνδεκάτῳ ἔτει καὶ τῷ δωδεκάτῳ μηνί, » καὶ μᾶλλον ἀκολούθως· τῷ γὰρ ἑνδεκάτῳ ἔτει ἦλω ἡ πόλις. Λέγει δὲ, ὅτι κατὰ τὸν εἰρημένον χρόνον ἦκε τις ἀπαγγέλλων τῆς Ἱερουσαλὴμ τὴν ἄλωσιν, προλαβὼν δὲ ὁ Δεσπότης ἀφ' ἑσπέρας τὸν τῆς προφητείας ἐνέθηκε λόγον· ἔωθεν δὲ ἐκείνου φανέντος, καὶ τὴν ἀγγελίαν κομίσαντος, οὐκέτι με σιγῇ κατέχειν τοὺς προφητικοὺς εἶπατε λόγους, ἀλλ' ἀπαύστως τούτους προσφέρειν ἐκέλευστέ τε καὶ παρεσκεύαστέ· πάντων γὰρ μάλιστα τῆς σιγῆς καὶ τῆς λαλιᾶς καιρὸν ὁ Δεσπότης ἐπίσταται.

κγ', κδ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Γιὰ ἀνθρώπου, οἱ κατοικοῦντες τὰς ἡγεμονίας ταύτας ²² ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ, λέγοντες λέγουσιν· Εἰς ἦν Ἀβραάμ, καὶ κατέχε τὴν γῆν, καὶ ἡμεῖς πλείους ἐσμέν, ἡμῖν ἐδίδου ἡ γῆ εἰς κατάσχεσιν. Ἀναγγεσίας νοσοῦσιν ὑπερβολῆν· μετὰ γὰρ τὰς τοσαύτας καὶ τηλικούτας τιμωρίας, ἔτι θρασύνονται, καὶ τὴν ἐρημίαν τῆς Ἰουδαίας ὀρῶντες τολμῶσι λέγειν· Εἰ μόνος ὦν Ἀβραάμ τῆδε κατέσχε τὴν γῆν, πολλῶν μᾶλλον ἡμεῖς πλείους ὄντες ταύτης ἐσόμεθα κύριοι. Ἐδεῖ δὲ συνιδεῖν καὶ τοῦ Ἀβραάμ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν οἰκειαν κακίαν, καὶ μὴ πλήθει θαρρῆειν, ἀλλὰ δικαιοσύνην ἐπιζητεῖν. Ὅθεν καὶ ὁ Δεσπότης τοῦτον αὐτοῖς προσφέρει τὸν ἔλεγχον·

κε', κς'. Διὰ τοῦτο εἶπέ αὐτοῖς· Τάδε λέγει Ἀδωνὰὶ Κύριος· Ἐπειδὴ ²³ τοῦ αἵματος ἐσθίετε,

VARIAE LECTIONES

¹⁴ Ἀκούσ. — εὐθεῖαι. Hæc des. apud LXX et in A et Hebr. Pertinent enim ad locum parallelom. cap. xviii, 25. ¹⁵ Leg. esse videtur δὴ. ¹⁶ Ἀ ἐν ταῖς ὁδοῖς. ¹⁷ Ἀ ἐγενήθη. ¹⁸ δεκάτῳ. Ita A juxta Hebr., sed editio prior hab. δωδεκάτῳ. ¹⁹ ἐάλω. Ita A recte Sirm. ἐάλωκεν. ²⁰ πρῖν — ἀνασωθέντα. Ἀ πρῖν ἐλθεῖν αὐτόν. ²¹ Ἀ ἀνοιχθέντος τοῦ στόματός μου. ²² ταύτας. Des. in A. ²³ Ἐπειδὴ — κληρον. Ἀ Ἐπὶ τῷ αἵματι φάγεσθαι καὶ ὑφ'αἰμούς ὑμῶν λήψεσθαι πρὸς εἶδωλα ὁμῶν καὶ αἷμα ἐχεῖτε, καὶ τὴν γῆν κληρονομήσητε;

καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν αἴρετε εἰς τὰ εἰδώλα ἁβύσσων, καὶ αἷμα ἐχέετε, καὶ τὴν γῆν κληρονομήσετε; Ἔστητε ἐπὶ τῆς ῥομφαίας²⁶ ὑμῶν, ἐποίησατε βδελύγματα²⁷, καὶ ἕκαστος τὴν γυναικα τοῦ πλησίον αὐτοῦ²⁸ ἐμίανται, καὶ τὴν γῆν κατακληρονομήσετε²⁷; Τοὺς οἰκείους, φησὶ, θαρροῦντες ἔργοις ἐπίζητετε τῆς πατριῶς κρατήσιν γῆς· καὶ μὴ παράνομος ὑμῶν ὁ βίος, τὰ γὰρ ἀπηγορευμένα τῷ νόμῳ δράτε· αἷμα μὲν γὰρ ἐσθίετε, ὃ καὶ τῷ Νῶε νομοθετῶν ἀπηγόρευσα, καὶ διὰ Μωσέως ἐκχεῖσθαι ἐπὶ τὴν γῆν προσέταξα· τὴν δὲ τῶν εἰδώλων θεραπείαν περὶ πολλοῦ ποιήσατε, μαιφρονίαις τε καὶ μοιχείαις κεκρημένοι διατελεῖτε. Τοιαῦτα τοίνυν τολμῶντες μὴ ἐλπίζετε κληρονομησαί τὴν γῆν.

κζ', κη'. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ζῶ ἐγώ, εἰ μὴ²⁹ οἱ ἐν ταῖς ἠρημωμέναις πεσοῦνται³⁰ μαχαίρα, καὶ οἱ ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ δοθήσονται εἰς κἀδέφρωμα, καὶ τοὺς ἐν ταῖς τετειχισμέναις, καὶ τοὺς ἐν τοῖς σπηλαίοις θανάτῳ ἀποκτενῶ. Καὶ δώσω τὴν γῆν εἰς ἔρημον. Τῶν εἰρημένων ἢ σφαγῆς τὸ, Ζῶ ἐγώ· λέγει ὁτι³¹ καὶ οἱ τὰς τετειχισμένας πόλεις οἰκοῦντες, καὶ οἱ τὰ σπήλαια, καὶ οἱ τοὺς ἐρήμους τόπους, τὰς προειρημένας τίσουσι τιμωρίας. Καὶ τὴν αἰτίαν δεκνὺς ἐπάγει·

Καὶ ἀπολεῖται ἡ ὕβρις τῆς ἰσχύος αὐτῆς, καὶ ἐρημωθήσεται τὰ ὄρη τοῦ Ἰσραὴλ παρὰ³² τὸ μὴ εἶναι διαπορευόμενον. (κθ') Καὶ γνώσονται ὅτι ἐγώ Κύριος· καὶ ποιήσω τὴν γῆν αὐτῶν ἔρημον, καὶ ἐρημωθήσεται διὰ πάντα τὰ βδελύγματα αὐτῶν ὃ ἐποίησαν. Διὰ πάντων κἀκεῖνοι καὶ ἡμεῖς ἐδιδάχθημεν, παρανομία συζῶντες, μὴδὲ πολλὰς καὶ ἀριθμοῦ κρείττους μυριάτι θαρρῆν· μόνοις δὲ τοῖς τῆς μετανοίας φαρμάκοις, ἃ προλαβὼν ἔδειξεν ὁ Δεσπότης.

λ', λζ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, οἱ υἱοὶ τοῦ λαοῦ σου λαλήσουσι³³ περὶ σοῦ παρὰ τοὺς τοίχους³⁴, καὶ ἐν τοῖς πυλώσι τῶν οἰκιῶν, καὶ λαλήσουσιν³⁵ ἕκαστος³⁶ τῷ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. Λέγοντες· Συνέλθωμεν, καὶ ἀκούσωμεν τί τὸ ῥῆμα τὸ ἐκπορευόμενον³⁷ παρὰ Κυρίου. Καὶ ἔρχονται πρὸς σέ, ὡς ἐκπορεύεται λαός, καὶ κἀθήται ἐνώπιόν σου³⁸ ὁ λαός μου, καὶ ἀκούουσι τὰ ῥήματά σου, καὶ οὐ μὴ ποιήσουσιν αὐτά³⁹. Τὰ μὲν οὖν προειρημένα πάντα περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐβρέθη· ταῦτα δὲ περὶ τῶν αἰχμαλιῶτων ἤδη γεγεννημένων, καὶ τὴν Βαβυλῶνα οἰκούντων, οἱ ἀκούειν μὲν ἐβούλοντο τῶν προφητικῶν λόγιων, πείθεσθαι δὲ τοῖς λεγομένοις οὐκ ἔτι, ἀλλ' ἐν τοῖς ἑαυτῶν συλλόγοις ἀλλήλοις παρακλυόμενοι πρὸς τὸν προφήτην ὀραμεῖν, καὶ μαθεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διηγορευμένα, ἀντιλέγοντες διατέλλου· διὸ φησι

A vestris attollitis ad idola vestra, et sanguinem effunditis, num terram hæreditate obtinebitis? Stetistis in gladio vestro, fecistis abominationes, et unusquisque uxorem proximi sui pollulistis, et terram hæreditate obtinebitis? Propriis, inquit, confidentes operibus speratis patria vos terra potituros, et tamen sceleratis est vestra vita; ea enim facitis, quæ lege vobis interdicta sunt: quippe sanguinem comeditis, quod legem ferens Noacho interdixi, et per Mozen in terram effundi præcepi: et idolorum cultum plurimi facitis, et cædes atque adultera patrare perseveratis. Hæc igitur audentes nolite sperare vos terram hæreditate possessuros esse.

VERS. 27, 28. *Hæc dicit Adonai Dominus: Quam vere ego vivo, qui in desertis sunt, cadent gladio, et qui in facie campi sunt, bestiis agri tradentur ad devorationem, et eos qui fuerint in urbibus muro munitis, et in speluncis, morte interficiam. 961* *Et redigam terram in solitudinem. Eorum quæ dicta sunt obsignatio est formula, Vivo ego: et asserit, eos qui muro munitas incolerent urbes, quique in speluncis et desertis locis degerent, modo dictas penias esse persoluturos. Causamque ostendens, subjicit:*

Et peribit contumelia roboris ejus, et desolabuntur montes Israelis, eo quod non sit pertransiens, (VERS. 29.) Et cognoscent, me esse Dominum, et faciam terram ipsorum desertam, et desolabitur propter omnes abominationes eorum quas fecerunt. His omnibus et illi et nos qui scelerate vivimus, edocti sumus, ne multis quidem et innumcrabilibus nos confidere oportere hominum millibus, sed solis poenitentia remediis quæ jam antea Dominus ostendit.

VERS. 30, 31. *Et tu, filii hominis, filli populi tui loquentur de te juxta parietes, et in ostiis domorum: et loquentur unusquisque proximo suo, et unusquisque fratri suo, dicentes: Congrediamur, et audiamus quodnam sit verbum egrediens a Domino. — Et veniunt ad te, sicuti egreditur populus, et sedet coram te populus meus, et audiunt verba tua, et non facient ea. Omnia igitur quæ ante dicta sunt, de iis qui in Judæa erant, dicta sunt, hæc vero de iis qui jam captivi abducti fuerant, et Babylonem incolebant, qui audire quidem studebant prophetarum oracula, non autem iis quæ dicerentur, obtemperare; verum in suis conciliis mutuo sese exhortati, 962 ut ad prophetam accurrentes, quæ a Deo jubentur discrent, repugnare perseverabant. Idcirco ait: « Et non facient ea. Quia mendacium in ore ipsorum. » Non consentit, inquit, lingua cum corde.*

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ Α τῆς ῥομφαίας. ²⁷ Α βδελύγμα. ²⁸ τὴν — αὐτοῦ. Α τὸν πλησίον αὐτοῦ. ²⁹ Α κληρονομήσετε οὕτως. ³⁰ μή. Ita Α, sed Β μὴν. ³¹ πεσοῦνται. In Β ponitur post μαχαίρα. ³² εἰς. Des. in Α. ³³ ὅτι. Β πρῶτον. ³⁴ δε. ³⁵ παρὰ. Α διὰ. ³⁶ λαλ. Α οἱ λαλοῦντες. ³⁷ Α τὰ τελεῖα. ³⁸ Α ἐλάου. ³⁹ ἕκαστ. — ἄδ. αὐτ. Α ἀνθρώπος τῷ ἀδελφῷ αὐτῶν. ⁴⁰ Α τὰ ἐκπορευόμενα. ⁴¹ Α κἀθήται ἐναντίον σου. ⁴² αὐτά. In Α ponitur ante οὐ μὴ.

« Post pollutiones enim cor eorum graditur. » *Ju- cunda enim tantum, non utilia verba audiunt. Congruenter itaque adjecit :*
 αὐτῶν πορεύετα. » Τέρψεως γὰρ μόνης, ἀλλ' οὐκ ἐπήγαγε.

VERS. 32. *Et es eis quasi vox psalterii dulcisoni concinni.* Sicut musicum, inquit, quoddam instrumentum, si concinnum sonum edit, audientes quidem oblectantur, tamen sonorum inde non percipiunt disciplinam : ita etiam verba tua, o propheta, aures tantum ipsorum delectatione afficiunt, animam vero improbitati addictam minime demulcent. Hoc enim subjecit : « Et audient verba tua, et non facient ea, quia mendacium est in ore ipsorum. » Sed nunc, inquit, haud credentes, cum viderint eventum, experientia credent.

VERS. 33. *Quando enim venerint, inquit, dicent : Ecce venit, et cognoscent prophetam fuisse in medio eorum.* Iis enim, quibus nullam nunc fidem habent, rebus ipsis credent, et tunc propheticam vim percipient. Hinc ad pastores transfert orationem, vocatque pastores, non solum reges, sed etiam sacerdotes, quorum accusat impudentiam, et segnitiam, et ovium proditorem.

963 CAPUT XXXIV.

VERS. 2. *Fili enim hominis, inquit, vaticinare super pastores Israelis, vaticinare et dic pastoribus : Haec dicit Adonai Dominus : O pastores Israelis, num pascunt pastores seipsos? ane oves pascunt pastores? Dicite, inquit, vos, quodnam proprium sit pastoris munus, seipsum pascere, an oves?*

VERS. 5. *Ecce lac comedebatis, et lanis induebamini, et crassum occidebatis, et oves meas non pascebatis.* Omnia per translationem dicit. Vos enim sacerdotes primitias et decimas, et sacrificiorum partes a victimis ablatas percipiebatis : vos autem reges tributum et vectigal exigentes, haudquaquam his contenti fuistis, sed occisis ditioribus eorum divitiis fruebamini : neque sacerdotes vestri, neque vos ullam curam ovium curandarum habebatis. Deinde sigillatim ipsorum ineptam agendi rationem recenset.

VERS. 4. *Quod infirmum fuit, non corroborastis, et quod aegrotum, non sanastis, et contritum non colligastis, quodque male se habebat, non refecistis, et errans non reduxistis, et quod perierat, non inquisivistis (et quod omnium gravissimum), vali-*

Α « Καὶ οὐ μὴ ποιήσουσιν αὐτά. Ὅτι ⁴⁰ φεῦδος ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. » Οὐ συνομολογεῖ, φησὶν, ἡ καρδία τῇ γλώττῃ. « Ὅπισω γὰρ τῶν μiasμάτων ἡ καρδία ὠφέλειας, τὸν λόγον ⁴¹ ἀκούουσιν. Ὅθεν ἀρμόδιως

β'. Καὶ γίνῃ αὐτοῖς ὡς φωνὴ ψαλτηρίου ἡδυνώου εὐαρμόστου. Καθάπερ, φησὶν, οἱ ὄργανου τινὸς εὐαρμόνιον ⁴² ἤχην ἀποτελοῦντος ἀκούοντες τέρψιν ἐκείθεν καρποῦνται, οὐ μὴν καὶ τῶν χρομάτων ⁴³ τὴν μάθησιν· οὕτω καὶ οἱ λόγοι σου, ὦ προφήτα, τὴν ἀκοὴν αὐτῶν μόνην τέρπουσι, τὴν δὲ ψυχὴν οὐ καταθέλγουσι ποιηρίᾳ συζύσαν. Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν· « Καὶ ἀκούονται σου τοὺς λόγους ⁴⁴, καὶ οὐ μὴ ποιήσουσιν αὐτούς, διότι ⁴⁵ φεῦδος ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. » Ἀλλὰ νῦν, φησὶ, μὴ πιστεύοντες, ὅταν ἴδωσι τὴν ἐκθασιν, διὰ τῆς πείρας πιστεύουσιν.

γ'. Ἦρίκα γὰρ, φησὶν, ἐλθουσιν ⁴⁶, ἐροῦσιν· Ἴδου ἡκει, καὶ γνώσκονται ὅτι προφήτης ἦν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Οἷς γὰρ νῦν ἀπιστοῦσι, διὰ τῶν πραγμάτων πιστεύουσιν ⁴⁷, καὶ τὴν καυτὰ τὴν προφητικὴν μαθήσονται δύναμιν. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς ποιμένας μεταφέρει τὸν λόγον· καλεῖ δὲ ποιμένας οὐ μόνον τοὺς βασιλέας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱερέας· κατηγορεῖ δὲ αὐτῶν ἀναθείαν, καὶ βραθυμίαν, καὶ τὴν τῶν προβάτων προδοσίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'.

β'. Γιὰ γὰρ, φησὶν, ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ τοὺς ποιμένας τοῦ Ἰσραὴλ· προφήτευσον, καὶ εἰπὲ τοῖς ποιμέσι· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ὁ οἱ ποιμένες Ἰσραὴλ ⁴⁸, μὴ βόσκουσιν οἱ ποιμένες ἑαυτούς; Οὐχὶ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες; Εἶπατε, φησὶν, ὁμοίως, τί τοῦ ποιμένου ἴδιον, τὸ ἑαυτὸν νέμειν, ἢ τὰ πρόβατα βόσκειν;

γ'. Ἴδου τὸ γάλα κατεσθίετε ⁴⁹, καὶ τὰ ἔρια περιεβάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ ἐσφάζετε ⁵⁰, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐκ ἐδόσκατε ⁵¹. Τροπικῶς ἅπαντα λέγει. Ὑμεῖς μὲν γὰρ, οἱ ἱερεῖς, τὰς ἀπαρχὰς, καὶ τὰς δεκάτας, καὶ τὰ τῶν θυσιῶν ἀφαιρέματα ἐκαρπούσθε· ὁμοίως δὲ, οἱ βασιλεῖς, τὸν δασμὸν λαμβάνοντες καὶ τὸν φόρον, οὐκ ἤρκεισθε τοῦτοις, ἀλλὰ καὶ τοὺς εὐπόρους κατασφάζοντες τὸν τοῦτων ἐκαρπούσθε πλοῦτον· οὕτως δὲ οἱ ἱερεῖς ὑμῶν, οὕτως ὁμοίως τῶν προβάτων ἐπεμελεῖσθε θεραπείας. Εἶπα κατὰ ⁵² μέρος αὐτῶν τὴν ἀτοπίαν διηγείται.

δ'. Τὸ ἡσθητηκὸς οὐκ ἐνισχύσατε, καὶ ⁵³ τὸ ἀβρωστοῦν ⁵⁴ οὐκ ἴασασθε, καὶ ⁵⁵ τὸ συντριμμένον οὐ κατεδήσατε, καὶ τὸ κακῶς ἔχον οὐκ ἐσωματοποιήσατε, καὶ τὸ πλανώμενον οὐκ ἐστρέψατε, καὶ ⁵⁶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐπέζητη-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ ὅτι—στόμ. αὐτ. Et deinde, ὀπίσω—πορεύετα. *Hebr.* Cantica enim in ore suo illi faciunt, scilicet verba tua. ⁴¹ B τῶν λόγων. ⁴² B ἑναρμόνιον. ⁴³ B χροσμάτων. ⁴⁴ τοὺς λόγ. A τὰ ῥήματα, et deinde, αὐτά ⁴⁵ διότι—αὐτῶν. *Des.* in A et in *Hebr.* ⁴⁶ Ἐλθ. A ἐλθ. ⁴⁷ B πιστεύουσι. ⁴⁸ Ἰσρα. *Des.* infra, *Histor. relig.*, cap. 4, ubi reliqua ita se habent : Μὴ ἑαυτοὺς οἱ ποιμένες βόσκουσιν, οὐχὶ τὰ πρόβατα νέμονται; ⁴⁹ B κατῆσθίετε. ⁵⁰ A σφάζετε. ⁵¹ A οὐ βόσκατε. ⁵² κατὰ. B præm. καί. ⁵³ καί—ἴασασθε. *Des.* in A. ⁵⁴ Alii habent ἀβρωστον, sicque infra, *Narr. sab.*, lib. v., cap. 28. ⁵⁵ καί—κατεδ. *Des.* *Narr. sab.* loc. cit. In A hæc ponuntur post illa καὶ τὸ κακ. ἔχ. οὐκ ἐσωματ. ⁵⁶ καί—ἐπέζ. Infra, *Narr. sab.*, lib. iii., cap. 5, est καί τὸ καταπεπρωκὸς οὐκ ἀνωρθώσατε.

σατε ⁸⁷ (καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον), τὸ ⁸⁸ ἰσχυ- A
ρὸν κατειργάσασθε μόχθῳ, καὶ ⁸⁹ ἐν κράτει
ἐπαιδεύσατε αὐτὰ, καὶ ἐν παιγνίῳ. Οὐ γὰρ μόνον
τοῖς ἀσθενοῦσι τὴν προσήκουσαν οὐ προσηνέ-
γατε ⁹⁰ θεραπείαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι πόνους
πολλοὺς ἐπεθήκατε. Καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἱστοριῶν
ῥῥῆδιον κατιδεῖν. Τοὺς μὲν γὰρ τὰ εἰδῶλα προσκυ-
νοῦντας καὶ παρανομίᾳ συζῶντας, ἰατρεῦειν καὶ
πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέφειν οὐκ ἠθέλησαν οἱ κακοὶ
ποιμένες, τοὺς δὲ θεῖους προφήτας τὴν ἰσχύν τῆς
ἀρετῆς κεκτημένους αἰκιζόμενοι καὶ καθεργοντες,
καὶ μυρίους ἀλγεῖνοις ὑποβάλλοντες διετέλεσαν καὶ
ταῦτα ποιοῦντες ἐπετώθαζον αὐτοῖς, κωμφοῦντες
τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα. Διὸ φησι· « Καὶ ἐν κράτει
ἐπαιδεύσατε αὐτὰ, καὶ ἐν παιγνίῳ· » δεικνύς, ὅτι
κατὰ ταῦτον τοῖς μὲν ἀγίοις τὰ λυπηρὰ προσέφερον, αὐτοὶ δὲ παιδιὰν ἡγοῦντο, καὶ παίγνια τὰ
γινόμενα.

δ'. Διὰ ⁹¹ τούτους, φησὶ, τοὺς κακοὺς ποιμένας B
διέσπειρα τὰ πρόβατά μου, καὶ ἐγένετο ⁹² εἰς κα-
τάθρομα πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ. Τροπικῶς
κάλιν ἐκάλεσε τὰ θηρία, ἐπειδὴ κατὰ ταῦτον ⁹³ τὸν
λόγον καὶ τὰ πρόβατα προσήγορευσε. Καλεῖ δὲ θηρία
νοτὰ μὲν τοὺς δαίμονας, τῶν ψυχῶν τοὺς ἀλάστο-
ρας, αἰσθητὰ δὲ τοὺς πανταχόθεν ἐπελθόντας αὐτοῖς
πολεμίους.

ζ'. Καὶ διεσπάρη καὶ ἐπλανήθη ⁹⁴ τὰ πρόβατά
μου ἐν παντὶ ὄρει, καὶ ἐπὶ παντὶ βουνῷ ὑψηλῷ,
καὶ ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς διεσπάρη τὰ
πρόβατά μου ⁹⁵, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκζητῶν, οὐδὲ ἐπι-
στρέφων ⁹⁶. — Ὁρη καὶ βουνούς καὶ τὰ ἄλλα ὅσα
εἴρηκε, τὴν ἐν αὐτοῖς γενομένην τῶν εἰδώλων λα-
τρίαν ἐκάλεσεν· ἐν ἄρει γὰρ καὶ γηλόφοις, καὶ ἐν C
παντὶ τόπῳ τὰ τῶν εἰδώλων ἰδρύσαντο τεμένη, οὔτε
βασιλέων, οὔτε μὴν ἱερέων τὴν ἀσέβειαν κωλυόντων.
Ὁ γὰρ φησὶ· « Καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκζητῶν, οὐδὲ ὁ ἀπο-
στρέφων. » Οὕτω τὴν κατηγορίαν ποιησάμενος,
ἀπειλεῖ τοῖς ποιμέσι τὴν τιμωρίαν, καὶ φησιν· Ἐπεὶ
διὰ βρωτώνη τε καὶ ἀμελείαν θηριάλωτα τὰ πρόβατά
μου γέγονε, καὶ οὐδεμίᾳ παρ' ὑμῶν ἐπιμελείᾳ ἢ
προνοίας ἀπήλαυσε· μόνῃς γὰρ τῆς οικείας τρυφῆς,
καὶ σωματικῆς ἐφροντίσασθε θεραπείας·

θ, ι'. Τοῦτον χάριν, ᾧ ποιμένες ⁹⁷, ἀκούσατε
λόγον Κυρίου. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἴδου
ἐγὼ ἐπὶ τοὺς ποιμένας, καὶ ἐκζητήσω τὰ πρόβατά
μου ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ καταπαύσω ⁹⁸ αὐ-
τοὺς τοῦ ποιμαίνειν ⁹⁹ τὰ πρόβατά μου, καὶ ¹⁰⁰ οὐ
μὴ ποιμανοῦσιν αὐτὰ ἐτι οἱ ποιμένες· καὶ ἐξ-
ελοῦμαι τὰ πρόβατά μου ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν,
καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτοῖς ¹⁰¹ εἰς κατάθρομα. Διὰ
τούτων προεδήλωσε τῶν λόγων, καὶ τῆς βασιλείας
τῆς τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης τὴν παύ-

*dum oppressistis labore, et vehementer castigastis
eas, et (velut) per jocum. Non enim infirmis 964
tantum idoneum non attribuistis remedium, sed
etiam valentibus multos imposuistis labores: quod
ex historiis facile est percipere. Nam eos qui idola
colerent sceleribus addicti, curare et ad Deum
transferre improbi pastores recusarunt, divinosque
prophetas summa virtute præditos flagris cædere,
et in vincula conjicere, infinitisque malis oppri-
mere perseverarunt. Atque hæc facientes ipsis illu-
debant, ea quæ ab ipsis dicerentur reprehendentes.
Idcirco ait: « Vehementer castigastis eas et (ve-
lut) per jocum, » ostendens simul eos calamitates
intulisse sanctis, et jocum ac ludum quæ fierent
duxisse.*

VERS. 5. *Propter hos improbos, inquit, pastores,
dispersi oves meas, et factæ sunt in devorationem
omnibus bestiis agri. Per translationem rursus bes-
tias vocavit, quædoquidem hac ratione oves quo-
que nuncupavit. Appellat autem bestias intelligen-
tia quidem præditas, dæmonas, animarum carnifi-
ces, sensu vero tantum instructas feras, hostes
undique in ipsos irruentes.*

VERS. 6. *Et dispersæ sunt et erraverunt oves
meæ in omni monte, et in omni colle excelso: et
super faciem totius terræ dispersæ sunt oves meæ,
et non erat exquirens, neque reducens. — Montes et
colles, et alia quæcunque dixit, cultum ab eis ido-
lis præstitum nuncupavit. In montibus enim et
collibus, atque adeo in omni loco, idolorum tem-
pla posuerant, neque regibus, 965 neque ipsis
sacerdotibus impietatem prohibentibus. Qua de
causa: « Non erat, inquit, exquirens, neque re-
ducens. » [7, 8] Ita absoluta accusatione, pastoribus
pœnas minatur, aitque: Cum propter inertiam
ac negligentiam a bestiis captæ fuerint oves meæ,
neque ullum vestræ curæ aut providentiæ fructum
perceperint (solam enim voluptatem propriam), et
corporis vestri cultum curastis):*

VERS. 9, 10. *Propterea, o pastores, audite verbum
Domini: Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego su-
per pastores, et requiram oves meas de manibus eo-
rum, et desistere faciam eos pascere oves meas, ne-
que pascent eas amplius pastores, et liberabo oves
meas de ore ipsorum, et non amplius erunt eis in de-
vorationem. Per hæc verba præsignificavit et regni
Judæorum et sacerdotii finem. Liberabo enim oves
meas, inquit, a mala istorum cura, qui nulla eas
unquam providentia gubernarunt, sed tantum eas*

VARIE LECTIONES.

⁸⁷ Α ἐκζητήσατε. ⁸⁸ τό. Β πρᾶξιν. καὶ. In Hebr. des. ista, τὸ — μόχθῳ. ⁸⁹ καὶ — παιγνίῳ. Des. in Α.
⁹⁰ Β προσηνέγκατε. ⁹¹ Διὰ — πρόβ. μου. Α Καὶ διεσπάρη τὰ πρόβατά μου, διὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένας.
⁹² Α ἐγενήθη. Β ἐγένοντο. ⁹³ Β τούτων. ⁹⁴ καὶ ἐπλ. Des. in Α. ⁹⁵ τὰ πρ. μου. Des. in Α. ⁹⁶ Α ὁ ἀπο-
στρέφων. Ita quoque post pauca apud Nostrum leg. ⁹⁷ Α ἀντὶ τούτου ποιμένες. ⁹⁸ κατ. Α ἀποστρέψω.
⁹⁹ ποιμ. Α πρᾶξιν. μὴ. ¹⁰⁰ καὶ — ἐτι. Α καὶ οὐ βοσκήσουσιν ἐτι. ¹⁰¹ Α οὐκ ἔσονται αὐτοῖς ἐτι.

comedere perseverarunt. Deinde per Dominum ac
Salvatorem nostrum salutem pollicetur.

ἤξιωσαν αὐτὰ πόποτε, μόνον δὲ κατεσθίοντες αὐτὰ διετέλουν. Εἶτα διὰ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπισχνεῖται σωτηρίαν.

VERS. 11, 12. *Quia hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego requiram oves meas, et visitabo eas; sicut visitat pastor gregem suum interdiu, quando fuerit caligo et nubes in medio ovium ipsius separatarum, ita requiram oves meas, et eruum eas ex omni loco, ubi dispersæ fuerunt die nubis et 966 caliginis. — Nubem hic et caliginem inscitiae tenebras appellavit, quæ per orbem terrarum, antequam Deus et Salvator noster homo fieret, diffusæ erant. Dicit igitur: Instar diligentis pastoris, suarum ovium maximam curam habentis, cum imminenti nebulae conspexerit, quæ lupis ac furibus securitatem præbet, ego quoque curam ovium mearum geram, easque dissipatas cogam, et dispersas unum ovile efficiam. Talis est ex Judæis et gentibus coacta Ecclesia. Deinde duplicat prophetiam. Quod enim sub oculos cedit, solis convenit Judæis: quod autem quasi mysterium occultum est, omnibus hominibus; typus præsertim cum sint rerum nostrarum, quæ Judæis accidere. Cum illorum enim ab exsilio revocatione, et a captivitate liberatione, nosier quoque a diabolo ad Deum reditus, et a tyrannica illa servitute in libertatem vindicatio consentit.*

ἀπαλλαγῆ, καὶ ἡ ἡμετέρα ἀπὸ τοῦ διαβόλου πρὸς ἡ ἐλευθερία.

VERS. 13, 14. *Et educam eos de gentibus, et congregabo eos de regionibus, et introducam eos in terram ipsorum, et pascam eos in montibus Israelis, et in vallibus, et in omni habitatione terræ. In pascuo bono pascam eos. Atqui bona lex, et mandatum, secundum Apostolum, sanctum, et justum, et bonum: sed aliud ipsis pabulum promittit, nam legale pascuum habebant. Quænam autem hæc ultra legalem bona pascua? anne perspicuum est, divinorum Evangeliorum hic innui doctrinam, quam 967 depascentes oves Dei nutriuntur, et pinguescunt, et salutem consequuntur? Quod apertius declarans: « In monte, inquit, excelso Israelis erit decor ipsarum. » Atqui mentionem fecit multorum montium, et vallium: attamen montem quemdam excelsum præcipue commemorat, in quo prædicit eorum qui pascantur, decorum futurum. Ilujus item montis beatus David meminit, cum dicit: « Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis. » Deinde Israelitis montibus huic ipsi monti invidentibus ait: « Cur suspicamini*

† Rom. vii, 12. * Psal. lxxvi, 16.

αὐτὰ, ἰδ'. Διότι τὰδε λέγει Ἀδωναὶ Κύριος· Ἴδοὺ ἐγὼ ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου, καὶ ἐπισκέψομαι αὐτὰ. Ὅσπερ ἐπισκέπτεται ὁ ποιμὴν τὸ ποιμνιον αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ ὅταν ᾦ γνόφος καὶ νεφέλη ἐν μέσῳ προβάτων αὐτοῦ διακεχωρισμένων· οὕτως ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου, καὶ ῥύσομαι αὐτὰ ἐκ παντὸς τόπου, ὃ διασπάρσαν ἐκεῖ ἐν ἡμέρᾳ νεφέλης καὶ γνόφου. — Νεφέλην δὲ καὶ γνόφον ἐνταῦθα τὸν τῆς ἀγνοίας ἐκάλεσε Ζόφον, ἃς κατὰ τῆς οἰκουμένης ἐπέχυτο πρὸ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρωπήσεως.

Λέγει τοίνυν, ὅτι Δίκτην ποιμένος ἐπιμελοῦς πλείονα μάλιστα πρόνοιαν ποιουμένου τῶν οἰκειῶν προβάτων, ὅταν ἐπιχειμένην ὀμίχλην θεάσῃται, ἤτις ἄδειαν καὶ λύκοις παρέχει, καὶ κλέπτει, φροντιῶ κάγω τῶν ἔμαυτοῦ προβάτων, καὶ συνάξω αὐτὰ διασκορπισθέντα, καὶ τὰ κεχωρισμένα μίαν ποιμνὴν ποιήσω· τοιαύτη δὲ ἐστὶν ἡ ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐξ ἐθνῶν συναχθεῖσα Ἐκκλησία. Εἶτα διπλῆν ποιεῖται τὴν προφητείαν. Τὸ μὲν γὰρ φαινόμενον αὐτοῖς μόνως Ἰουδαίους ἀρμόττει· τὸ δὲ μυστικόν τε καὶ κεκρυμμένον, πᾶσιν ἀνθρώποις, ἄλλως τε καὶ τύπος τῶν ἡμετέρων τὰ εἰς Ἰουδαίους γεγεννημένα· συμβαίνει γὰρ τῇ ἐκείνων ἀνακλήσει, καὶ τῇ τῆς αἰχμαλωσίας ἑθῶν ἐπάνοδοι, καὶ τῆς τυραννικῆς ἐκείνης δουλείας

ιγ', ιδ'. Καὶ ἐξάξω αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ συνάξω αὐτοὺς ἀπὸ τῶν χωρῶν, καὶ εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν αὐτῶν, καὶ ποιμανῶ αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ὄρεων Ἰσραὴλ, καὶ ἐν ταῖς γάραξί, καὶ ἐν πάσῃ κατοικίᾳ τῆς γῆς. Ἐν νομῇ ἀγαθῇ βοσκήσω αὐτούς. Καὶ μὴν ἀγαθὸς ὁ νόμος, καὶ ἡ ἐντολὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἀγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθὴ, ἀλλ' ἑτέραν αὐτοῖς ὑπισχνεῖται νομῆν· τὴν γὰρ νομικὴν εἶχον. Τίς δὲ αὕτη ἡ ὑπὲρ τὴν νομικὴν ἀγαθὴ νομῆ; ἡ δὴλον ὡς τὴν τῶν θείων Εὐαγγελίων διδασκαλίαν αἰνίττεται, ἐν ᾗ νεμόμενα τοῦ Θεοῦ τὰ πρόβατα τρέφεται καὶ παινεῖται, καὶ τῆς σωτηρίας ἀπολαύει; Καὶ τοῦτο σαφέστερον δηλῶν· « Ἐν τῷ ὄρει, φησὶ, τῷ ὑψηλῷ τοῦ Ἰσραὴλ ἔσται εὐπρέπεια αὐτῶν. » Καὶ μὴν ἐμνημόνευσεν ὄρων πολλῶν, καὶ φαραγγῶν, καὶ διαφερόντως ὄρους τινὸς ὑψηλοῦ μνημονεύει, ἐν ᾧ προλέγει τῶν βοσκομένων τὴν ἐσομένην εὐπρέπειαν. Τοῦτο τοῦ ὄρους καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ μέμνηται, λέγων· « Ὅρος τοῦ Θεοῦ ὄρος πῖον, ὄρος

VARIÆ LECTIONES.

¹² Ἄ ζητεῖ ποιμῆν. ¹³ ὅταν ᾦ. Ἄ πλάνης. ¹⁴ ῥύσ. Ἄ ἀπελάσω. ¹⁵ ἐκ. Ἄ ἀπό. ¹⁶ καὶ. Β πραγμ. ἐξ. ¹⁷ ἀπὸ — εἰσάξω αὐτ. Des. in A. ¹⁸ αὐτῶν. Ἄ addit, καὶ βοσκήσω αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν αὐτῶν. ¹⁹ Ἄ βοσκήσω αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ὄρη τοῦ Ἰσραὴλ. ²⁰ ἀγαθ. Loco cit. est ἅγιος. ²¹ ἔσται εὐπρέπεια αὐτῶν. Des. in A. ²² καὶ. B. ἀλλά. ²³ Δαβ. In B ponitur post μέμνητα.

τετυρωμένον, ὕρως πῖον. » Εἶτα τοῖς Ἰσραηλιτικοῖς ὕρσει τούτῳ τῷ ὕρσει διαφθονοῦμένοις φησὶν ·
 « Ἰνατί ὑπολαμβάνετε ὄρη τετυρωμένα; Τὸ ὕρως, ὃ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ · καὶ γὰρ ὁ Κύριος κατασκηνοῦσε εἰς τέλος. » Μάτην, φησὶ, ζηλοτυπεῖτε τοῦτο τὸ ὕρως, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ κατασκηνοῦν ὁ Θεὸς εὐδόκησεν · εἰς τέλος γὰρ τοῦτο ποιήσει. Οὕτω δὲ νοεῖν ἡμᾶς ἐδίδαξαν⁸⁴ οἱ ἄλλοι ἑρμηνευταί · ὁ μὲν Ἀκύλας εἰρηκῶς · Ἰνατί⁸⁵ ἐρίζετε ὄρη τετυρωμένα; ὁ δὲ Θεοδοσίων · Ἰνατί δικάζεσθε περὶ τοῦτου τοῦ ὕρως; καὶ Ἡσαίας βοᾷ, καὶ Μιχαίας ὡσαύτως · « Ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὕρως Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος Κυρίου ἐπ' ἄκρων τῶν ὄρων, καὶ ἤξουσιν ἐπ' αὐτὸν⁸⁶ πάντα τὰ ἔθνη, » καὶ τὰ ἐξῆς · καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις · « Οὐ δύναται, φησὶ, πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὕρως κειμένη, » Τὸ ὑψηλὸν τοίνυν καὶ περιφανὲς τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ὕρως πάντα ὡνόμασεν, ἐν ᾧ γενήσεσθαι τὴν τῶν προδάτων εὐπρέπειαν ἐπηγγέλατο. Εἶτα ἐπάγει · « Καὶ ἔσονται αἱ μάνδραι αὐτῶν ἐκεῖ. » Καὶ τοῦτο δὲ ἀντικρὺς ἡμῖν, ἀλλ' οὐκ Ἰουδαίους ἀρμόττει · ἐκεῖνοι μὲν γὰρ μίαν ἔσχον μάνδραν, τὸν ἐν Ἱερουσόλοις οἰκουμένην ἐκκλησίαν.

Καὶ κοιμηθῆσονται, καὶ ἀναπαύσονται ἐκεῖ⁸⁷ · καὶ ἐν τρυφῇ⁸⁸ ἀγαθῇ καὶ ἐν ρομῇ πῖονι βοσκηθῆσονται ἐπὶ τῶν ὄρων Ἰσραήλ. (εἰ.) Καὶ ἐγὼ ποιμανῶ⁸⁹ τὰ πρόβατά μου. — Τρυφῆν ἀγαθὴν καὶ πῖονα τὰ θεὰ λόγια προσαγορεύει · « Κατατρυφῆσον γὰρ, φησὶ, τοῦ Κυρίου, καὶ δώη σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου · ὄρη δὲ Ἰσραὴλ τὰς προφητικὰς βίβλους, ἐφ' ὧν πάλιν νεμόμεθα, ἐπίδασίν τινα δι' ἐκείνων εἰς τὸ μέγιστον ἔχοντες ὕρως · διὰ γὰρ τῶν προφητικῶν θεσπισμάτων ἐπὶ τὴν εὐαγγελικὴν ποδηγούμεθα διδασκαλίαν ὑπ' ἐκείνων μαρτυρουμένην · ἔχομεν δὲ ποιμένα αὐτὸν τὸν Δεσπότην καὶ Κύριον βοῶντα · « Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. » Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα προσαγορεύει ἔφη · « Καὶ ἐγὼ ποιμανῶ τὰ πρόβατά μου. Καὶ ἐγὼ ἀναπαύσω αὐτά, καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. » Ὑπ' αὐτοῦ γὰρ ποιμαινόμενοι, καὶ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας οἶον ἐπὶ τινος χλόης διαναπαυόμενοι, ἐπιγινώσκωμεν αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν.

εἰς. Τάδε λέγει Ἀδωναὶ Κύριος · Τὸ ἀπολωλὸς ἐκζητήσω⁹⁰, καὶ τὸ πλανώμενον ἐπιστρέψω · ὡς Παῦλον, καὶ τοὺς κατ' ἐκεῖνον · « Καὶ τὸ συντετριμμένον καταδήσω · » ὡς τὸν τελώνην, καὶ τὴν πόρνην, καὶ τὸν ληστὴν, καὶ τοὺς κατ' ἐκεῖνους · « Καὶ τὸ ἡσθενηκὸς⁹¹ ἐνισχύσω · » ὡς τὸν Πέτρον ἀρνησάμενον · « Καὶ τὸ πῖον καὶ⁹² ἰσχυρὸν φυλάξω · » ὡς τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, καὶ τοὺς τὸν ὅμοιον ἐκείνοις ἐλομένους βίον · « Καὶ ποιμανῶ⁹³

montes coagulati? mons in quo beneplacitum est Deo habitare, etenim Dominus habitabit in eo in perpetuum γ. » Frustra, inquit, huic monti invitetis, siquidem in ipso habitare vult Deus, quod perpetuo faciet. Atque ita nos intelligere alii interpretes docuerunt. Aquila quidem, cum dixit : « Cur contenditis montes coagulati? » Theodotion vero : « Cur litigatis de hoc monte? » Isaias quoque exclamat, et Michæas itidem : « Erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, et domus Domini in summis montium, et venient ad eum omnes gentes z, » et quæ sequuntur. Et Dominus in sacris Evangeliiis : « Non potest, inquit, civitas abscondi super montem posita a. » Excelsum igitur et conspicuum evangelicæ doctrinæ montem hic quoque nominavit, in quo futurum ovium decorem pollicitus est. Tum subjicit : « Et erunt ovilia eorum ibi. » Et hoc aperte nobis, non autem Judæis 968 convenit : illi enim unum ovile, quod fuit Hierosolymis templum, habuerunt, nos autem innumerabiles per totum orbem terrarum ecclesias.

ναὸν · ἡμεῖς δὲ ἀριθμῶν κρείττους κατὰ πᾶσαν τὴν

VERS. 15. Et dormient, et requiescent ibi, et in deliciis bonis et in pastu pingui pascentur in montibus Israelis. Et ego pascam oves meas. — Deliciis bonas et pingues divina nuncupat oracula : « Delectare enim in Domino, inquit, et det tibi petitiones cordis tui b; » montes autem Israelis propheticos libros vocat, in quibus rursus pascemur, accessum quemdam per illos ad maximum montem habentes. Per prophetica enim oracula ad evangelicam ducimur doctrinam, quam illa testantur; habemus autem pastorem ipsum herum ac Dominum exclamantem : « Ego sum pastor bonus. » Idem quoque hoc loco prædicens, « Et ego, inquit, pascam oves meas. Et ego requiescere faciam eas, et cognoscent me esse Dominum. » Ab ipso enim pasti, et in ejus doctrina veluti in quadam herba requiescentes, ipsum esse Dominum agnosceimus.

VERS. 16. Hæc dicit Adonai Dominus : Quod perierat requiram, et errans reducam, ut Paulum, D quique ejus similes erant; et contritum colligabo » ut publicanum, et meretricem, et latronem, et similes illorum; « Et quod infirmum fuerat, corroborabo, » ut Petrum qui negavit; « et pingue et validum custodiam, » ut sanctos apostolos, et eos qui sibi illorum vitam ad imitandum 969 delegere; « Et pascam eas cum judicio, » bona sub-

⁷ Psal. lxxvii, 17. ^z Isa. ii, 2; Mich. iv, 1. ^a Matth. v, 14. ^b Psal. xxxvi, 4. ^c Joan. x, 9.

VARIE LECTIONES.

⁸⁴ ἔδ. In B ponitur post ἄλλοι. ⁸⁵ Ἰνατί — τετυρ. Aliter supra, tom. I, pag. 1064. ⁸⁶ Edit. prior hab. αὐτῷ. ⁸⁷ ἐκεῖ. In A ponitur ante ἀναπαύσω. ⁸⁸ B τρυφῆ. ⁸⁹ A ἐγὼ βοσκῆσω. ⁹⁰ A ζητήσω. ⁹¹ ἡσθ. A ἐκλειπών. ⁹² πῖον καὶ. Des. in A. ⁹³ A βοσκῆσω.

ministrans, et cum opus fuerit, erudiens. Ita absoluta contra improbos pastores oratione, et futurae suae diligentiae praedictione, ad oves transfert orationem, docetque pastorum ineptam agendi rationem nullam ovibus relinquere defensionem. Etenim oves ratione praeditae vim discernendi habent, possuntque et mala fugere, et bona sectari. Idcirco,

VERS. 17. *Et vos oves meae, inquit, haec dicit Adonai Dominus: Ecce ego judico inter ovem et ovem, arietes et hircos. Sicut pastores enim, inquit, et oves judico, ita etiam ovium iudex ero, et peccantes puniam.*

VERS. 18, 19. *Et nonne satis vobis erat, quod bonum pastum depasceretis, et reliquias pastus vestri conculcatis pedibus vestris, et consistentem aquam biberetis, et reliquias pedibus vestris turbaretis? Et oves meae conculcationes pedum vestrorum pascebant, et aquam pedibus vestris turbatam bibebant? Contra locupletes haec dirigitur oratio, qui divitiis ad lasciviam abutebantur, neque id solum quod sibi usui esset ex ipsis percipiebant, sed etiam ultra eorum, quibus opus haberent, fines egrediebantur. Quod in praesenti quoque ab aliquibus fieri videmus. Testatur etiam Lazari parabola, quae divitem illum ostendit ne de micis quidem e mensa cadentibus 970 pauperi quidquam dedisse d. Illud vero, « Conculcabatis reliquias pedibus, » per translationem tanquam de ovibus dictum est herbam comedentibus, reliquam conculcantibus, et primo aquam bibentibus, deinde pedibus suis eam turbantibus.*

VERS. 20. *Propterea haec dicit Adonai Dominus: Ecce ego ad vos, et judicabo inter ovem fortem et inter ovem imbecillum. Deinde validarum aulaciam narrat.*

VERS. 21, 22. *Quia lateribus ac humeris vestris impellebatis, et cornibus vestris ventilabatis, omnesque deficientes affligebatis, quoad expulistis ipsas fortas, et dispersae sunt oves meae omni pertranseunt. Et salvabo oves meas, et non amplius erunt in praedam. Omnia haec ut de ovibus dixit, humeros scilicet et cornua et latera; et his omnibus eorum, qui in imperio constituti essent, injustam potentiam redarguit: attamen ovibus securitatem pollicetur. « Et judicabo inter ovem et ovem, et inter arietem et arietem. » Judicabo, inquit, neque negligam eos qui injuria affecti fuerint, sed ab iis qui laeserint*

^d Luc. xvi, 16 sqq.

αὐτὰ μετὰ κρίσεως⁹⁵. » χορηγῶν τὰ ἀγαθὰ, καὶ παιδεύων ἡνίκα δεῖ. Οὕτως συμπεράνας τὸν τε κατὰ τῶν κακῶν ποιμένων λόγον, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ γεννησομένης ἐπιμελείας τὴν πρόβρῃσιν, ἐπὶ τὰ πρόβατα μεταφέρει τὸν λόγον, διδάσκων, ὡς ἡ τῶν ποιμένων ἀτοπία τοῖς προβάτοις ἀπολογίαν οὐ δίδωσι· λογικὰ γὰρ τὰ⁹⁶ πρόβατα, καὶ διακρίσιν ἔχοντα, καὶ τὰ τε κακὰ φυγεῖν, καὶ προσέσθαι τὰ ἀγαθὰ δυνάμενα. Διό φησι·

ἰζ'. Καὶ ὑμεῖς πρόβατά μου⁹⁷, τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἴδου ἐγὼ κρινῶ⁹⁸ ἀναμέσον προβάτου⁹⁹ καὶ προβάτου. κρινῶν καὶ τράγων¹⁰⁰. Ἄσπερ γὰρ, φησὶ, ποιμέσι καὶ προβάτοις δικάζω, οὕτω καὶ τῶν προβάτων ἔσομαι κριτῆς, καὶ τοὺς ἀδικούντας κολάσω.

ιη', ιθ'. Καὶ οὐκ ἰκανὸν ὑμῖν, ὅτι τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε, καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς ἠλώων¹ καταπατεῖτε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ ἐπίνετε, καὶ τὸ κατάλοιπον² ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν ἐπαράσσετε; Καὶ τὰ πρόβατά μου καὶ τὰ καταπιήματι³ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐτίμοντο⁴, καὶ τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ⁵ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐπιγον⁶; Πρὸς τοὺς εὐπόρους ὁ λόγος; εἰς ἀπολίαν κατακεχρημένους τῷ πλούτῳ, καὶ μὴ μόνον τὴν χρεῖαν ἐξ αὐτοῦ καρπούμενους, ἀλλὰ καὶ τὰ πέρα τῆς χρεῖας· καὶ τοῦτο ἴδοι τις ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπ' ἐνίων γιγνόμενον. Μαρτυρεῖ ἔτι καὶ ἡ τοῦ Λαζάρου παραβολή, δείξασα τὸν πλούσιον ἔκτεινον μὴδὲ τῶν ἐκπιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης ψυχῶν μεταδεδωκότα τῷ πένητι. Τῆ δὲ « Καταπατεῖτε⁸ τὰ κατάλοιπα τοῖς ποσὶ, » τροπικῶς ὡς ἐπὶ προβάτων ἐβρόθη, ἐσθιόντων τὴν πᾶσαν, καὶ τὴν λοιπὴν πατούντων, καὶ πρῶτον τὸ ὕδωρ πινόντων, εἶτα τοῖς ποσὶν αὐτῶν⁹ καταθλούντων.

κ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἴδου ἐγὼ πρὸς¹⁰ ὑμᾶς, καὶ κρινῶ ἀναμέσον προβάτου ἰσχυροῦ καὶ ἀναμέσον προβάτου¹¹ ἀσθενοῦς. Εἶτα λέγει τῶν ἰσχυρῶν τὴν θρασύτητα.

κα'. Ἐπειδὴ¹² ταῖς πλευραῖς ὑμῶν¹³, καὶ τοῖς ὤμοις ὑμῶν διωθεῖσθε, καὶ τοῖς κέρασιν ὑμῶν ἐκκρατίζετε, πάντα δὲ τὰ ἐκλείποντα¹⁴ ἐξεθλίβετε, ἕως¹⁵ οὐ ἐξώσατε αὐτὰ ἔξω, καὶ¹⁶ δεσπάρητὰ πρόβατά μου παντὶ παραπορευομένῳ¹⁷. Καὶ σώσω τὰ πρόβατά μου, καὶ οὐκέτι ἔσται εἰς προνομίην. Πάντα ὡς ἐπὶ προβάτων εἴρηκεν, ὤμους¹⁸, καὶ κέρατα, καὶ πλευράς· διὰ πάντων δὲ τῶν ἐν δυνάμει τὴν ἀδικον δυναστείαν ἐπέλεξεν· ὑπισχνεῖται δὲ ὅμως ἀσφάλειαν τοῖς προβάτοις. « Καὶ κρινῶ ἀναμέσον προβάτου¹⁸ καὶ προβάτου, καὶ ἀναμέσον κριοῦ πρὸς κριόν. » Δικάζω, φησὶ, καὶ οὐκ ἀ-

VARIAE LECTIONES.

⁹⁵ Ἄ κρίματος. ⁹⁶ τὰ. B praem. καί. ⁹⁷ μου. Des. in A. ⁹⁸ Ἄ διακρινῶ. ⁹⁹ προβ. Supra, pag. 1155. erat ποιμένος. ¹⁰⁰ Editio prior habebat κρινὸν καὶ τράγον. ¹ ὤμ. Des. in A. ² Ἄ λοιπόν, omisso ἐν. ³ καὶ τὰ. Des. in B, sed in A des. tantum καί. ⁴ Ἄ πατήματα. ⁵ B ἐνέμστο. ⁶ ὑπό. Ita A et B. Editio prior habebat ἀπό. ⁷ B ἐπίνεν. ⁸ B καταπατεῖτε. ⁹ B αὐτό. ¹⁰ πρὸς — κρινῶ. Ἄ διακρινῶ. ¹¹ ἰσχυροῦ καὶ ἀναμέσον προβάτου. Ex A et B suppl. ¹² Ἄ Ἐπί. ¹³ ὤμων. Des. in A. ¹⁴ Ἄ πᾶν τὸ ἐκλείπον, omisso ἐξεθλίβετε. ¹⁵ ἕως — παραπορ. Des. in A. ¹⁶ καὶ — παραπορ. Des. in Hebr. ¹⁷ καὶ οὐκ. ἔστ. Ἄ καὶ οὐ μὴ ὤτων ἔτι. ¹⁸ ὤμ. B praem. καί.

εἰσφομαι ἀδικουμένους, ἀλλὰ δίκαις τοὺς ἀδικούντας; Ἄ εξίγαμ ῥένας. Deinde communis omnium salutis πρόβρομαι. Εἶτα τῆς κοινῆς πάντων σωτηρίας ἡ ὑπόσχεσις.

κγ'. Καὶ ἀνυστήσω ἐπ' αὐτοὺς ποιμένα ἕνα, ὃς ²⁰ ποιμαίνει αὐτοὺς, τὸν δοῦλόμ μου Δαβὶδ, αὐτὸς ²¹ ποιμαίνει αὐτοὺς, καὶ ²² αὐτὸς ἀναπαύσει αὐτοὺς, καὶ ἔσται αὐτῶν ποιμήν. Ἄνω εἰρηκῶς, « Ἐγὼ ποιμανῶ, » ἐνταῦθα τὸν Δαβὶδ αὐτῶν ἔσεσθαι ποιμένα λέγει, ὃν καὶ δοῦλον προσαγορεύει: τίς δὲ οὗτός ἐστιν; Ἡ δὴλον, ὡς ὁ Δεσπότης Χριστός, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα γενόμενος; Διδ καὶ δοῦλος, ὡς ἄνθρωπος· καὶ τοῦτο δὲ κατὰ τὴν φύσιν, οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν· εἰ γὰρ οἱ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες οὐ δοῦλοι, ἀλλ' υἱοί, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς, δι' ὃν οἱ δοῦλοι τῆς ἐλευθερίας ἀπήλασαν, οὐ δοῦλος, ἀλλ' υἱός. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· « Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμα ἠγάθησεν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφῆν δούλου λαθῶν. » Καὶ Ἰσαίας δὲ ἐκ προσώπου αὐτοῦ βοᾷ λέγων· « Οὕτω λέγει Κύριος, ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἑαυτῷ συναγαγεῖν τὸν Ἰακώβ· καὶ Ἰσραὴλ συναχθήσεται πρὸς αὐτόν· Ἰδοὺ δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. » Καὶ τὸ ²³· « Ἰακώβ δὲ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ. » Παρὰ τῷ Ἐθραῖω, « Ὁ δοῦλός μου » κεῖται. Ταύτην δὲ τὴν μαρτυρίαν καὶ ὁ Θεὸς εὐαγγελιστῆς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν ἔλαβε Ἰησοῦν. Δοῦλος τοίνυν κέκληται, ὡς ἄνθρωπος, καὶ τοῦτο δὲ, ὡς ἔφη, οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν· δούλου γὰρ ἔλαβε μορφῆν. Περὶ δὲ τοῦ ²⁴ ἕνα εἶναι τὸν τῶν προβάτων ποιμένα καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἔφη· « Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποιμνὴ, εἷς ποιμήν. » Εἶτα ἐπάγει·

κδ'. Καὶ ἐγὼ Κύριος ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν ²⁵, καὶ ὁ δοῦλόμ μου ²⁶ Δαβὶδ ἄρχων ²⁷ ἐν μέσφ αὐτῶν. Καὶ τὸ ἀψευδὲς τῶν εἰρημένων τοῖς ἐπαγομένοις δεῖκνυσιν. « Ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα. » Ἀρκεῖ γὰρ εἰς βεβαίωσιν τῶν λόγων ἡ τοῦ εἰρηκῶτος ἀξία.

κε'. Καὶ διαθήσομαι τῷ Δαβὶδ διαθήκην εἰρήνης. Τοῦτου ὁ Παῦλος ἐρμηνευτῆς· βοᾷ γὰρ περὶ τοῦ Χριστοῦ· « Αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμψότερα ἔν, καὶ τὸ μεσότηχον τοῦ φραγμοῦ λύσας. » Τοῦτο δὲ καὶ ἄνω ἔφη· « Καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτοὺς ποιμένα ἕνα. » Εἰς γὰρ καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν καὶ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότητας ποιμαίνε. « Καὶ ἀφανιῶ Ἰερὺα πονηρὰ ἀπὸ τῆς γῆς. » Καὶ τῶν πονηρῶν δαιμόνων τὰ στίφη, καὶ τοὺς θηριωδίαν νοσοῦντας ἀνθρώπους, τοὺς μὲν μετα-

VERS. 25. *Et suscitabo super eos pastorem unum, qui pascet eos, servum meum David; ipse pascet eos, et ipse requiescere faciet eos, et erit eorum pastor.* Cum supra dixerit, « Ego pascam, » hic Davidem illorum pastorem ait fore, quem etiam *servum* appellat. **971** Quis autem hic est? anne perspicuum, eum esse Dominum Christum, ex semine Davidis secundum carnem natum? et propterea tanquam homo ipse servus est, idque secundum naturam, non secundum dignitatem: si enim, qui in ipsum credere, non servi, sed filii, multo magis ipse, per quem servi in libertatem vindicati sunt, non servus est, sed filius. Quod item beatus Paulus asserit, dicens: « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed exinanivit semetipsum formam servi accipiens ». Et Isaias ex persona ipsius exclamat: « Sic dicit Dominus, qui formavit me ex utero servum sibi, ut congregarem Jacobum, et Israel congregabitur ad eum: Ecce constitui te testamentum generis, lucem gentium, ut sis saluti usque ad extremum terræ ». Et: « Jacob autem puer meus, assumam eum ». Apud Hebræum ponitur, *servus meus*; atque hoc testimonium etiam divus evangelista ^b retulit ad Dominum nostrum Jesum. *Servus* igitur vocatus est ut homo, et hoc, sicut dixi, non secundum dignitatem, sed secundum naturam: servi enim formam assumpsit. *Unum* vero esse pastorem ovium Dominus item in Evangeliiis dixit: « Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor ⁱ. » Deinde subjicit:

VERS. 24. *Et ego Dominus ero ipsis Deus, et servus meus David princeps in medio ipsorum.* Et ea quæ dicta sunt, a mendacio libera esse ostendit iis quæ sequuntur. « Ego Dominus locutus sum. » Satis est enim ad confirmanda **972** verba illius qui ea dixit auctoritas.

VERS. 25. *Et disponam Davidi testamentum pacis.* Hujus rei Paulus interpretes est, cum de Christo exclamat: « Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceris solvit ». Hoc itidem supra dixit: « Et suscitabo super eos pastorem unum. » Unus enim tum eos qui ex gentibus, tum qui ex Judæis credere, pascit, « Et delebo bestias malas de terra. » Et malorum dæmonum coetus, et feritatis morbo laborantes homines, partim de sententia deductos, et ad rationem redactos, ac

• Philipp. II, 6, 7. ^f Isa. XLIX, 5, 6. ^g Isa. XLII, 1. ^h Matth. XII, 18. ⁱ Joan. X, 16. ^j Ephes. II, 14.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ ὃς. A καί. ²¹ αὐτὸς — ἀναπαύσει: αὐτούς. Des. in A. ²² καὶ — αὐτούς. Gemina interpretatio. ²³ τό. Ex B suppl. ²⁴ τοῦ. Ita B editio prior habebat τό. ²⁵ εἰς Θεόν. A Θεός. ²⁶ ὁ δοῦλ. μου. Des. in A. ²⁷ ἄρχων. Supra, tom. I, pag. 716, ὁ βασιλεύς.

penitus ne bestiae essent liberatos, partim vero morte consumptos. « Et habitabunt in deserto confidentes, et dormient in silvis. » Utrumque fructuum exers : dicit autem, fore ut solitudinem gentium obtineant, et earum terram colant, et in silva Judaeorum quietem et curationem consequantur. « Et supra ^k item, cum vellet Hierosolymae sterilitatem ostendere : « Vaticinare, inquit, filii hominis, super saltum Nageb. » Indicat autem, ut jam diximus, austrum.

VERS. 26. *Et dabo in circuitu montis mei benedictionem, et deducam pluviam vobis in tempore suo, pluvia benedictionis erunt.* Tales enim sunt divinarum apostolorum doctrinae, irrigationem benedictione plenam credentium animis afferentes. Et saepe in divina Scriptura pluviam doctrinam vocari, testis est propheta Isaias, qui ex persona Dei antiquae vineae minatur : « Non putabitur, neque sordietur, et nubibus mandabo ne depluant super **973** eam imbrem ^l. »

VERS. 27. *Et ligna in agro dabunt fructum suum, et terra dabit robur suum.* Nam et ii qui animo terreni sunt, id est ex gentibus profecti, et Judaei, instar arborum sterilium infecundi, ad fidem accedentes, et hujusmodi irrigatione fruantes, mihi praebebunt pietatis fructum. « Et habitabunt in terra sua in spe pacis. » Et non dixit in pace, sed in spe pacis. His enim, qui in ipsum credidere, Dominus dixit : « In mundo pressuram habetis, sed confidite, ego vici mundum ^m. » Et divus item Apostolus : « Spe enim salvi, inquit, facti sumus ; spes autem quae in oculos incurrit, non est spes ; quod enim videt quis, quid etiam sperat ? si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus ⁿ. » Et rursus : « Non solum autem (illa), sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri ^o. » Deinde, quod omnium maximum lucrum est :

Et cognoscent me esse Dominum, cum contrivero ego catenas jugi eorum, et liberabo eos de manu eorum qui eos in servitute redegerunt. (VERS. 28.) *Et non erunt amplius in praedam gentibus, et bestiae terrae non amplius comedent eos.* Jam dixi duplicem esse prophetiam, et alteram Judaeis, alteram omnibus hominibus convenire. Etenim Judaeos a Babyloniorum captivitate vindicavit, et **974** nos omnes a diaboli tyrannide liberavit. *Catenas autem jugi, servitutis necessitatem vocavit ; gentes autem et*

α βαλλομένους, και λογικούς γινομένους ²⁸, και τοῦ εἶναι θηρία παντελῶς ἀπαλλασσομένους, τοὺς δὲ τῶ θανάτῳ παυομένους. « Καὶ κατοικήσουσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποιθότες ²⁹, και ὑπνώσουσιν ἐν τοῖς δρυμοῖς. » Ἀμφότερα ἄκαρπα λέγει δὲ, ὅτι και τὴν ἐρημον τῶν ἐθνῶν καθέξουσιν τε και γεωργήσουσι, και ἐν τῷ δρυμῶ τῶν Ἰουδαίων ἀνάπαυσιν ἔξουσιν, και θεραπεύουσιν. Καὶ ἄνω δὲ τὴν ἀκαρπίαν τῆς Ἰερουσαλήμ δεῖξαι θελήσας : « Προφήτευσον γὰρ, υἱὲ ἀνθρώπου, ἐπὶ τὸν δρυμὸν τὸν Ναγέβ. » δηλοῖ δὲ τὸν νότον, ὡς προειρήκαμεν.

κς'. Καὶ δώσω περικύκλω ³⁰ τοῦ θρους μου εὐλογίαν ³¹, και καταβιδῶ ³² τὸν ὑετὸν ὑμῶν ἐν ³³ καιρῷ αὐτοῦ, ὑετοὶ εὐλογίας ἔσσονται. Τρι- αῦτα γὰρ τὰ τῶν θεῶν ἀποστόλων διδάγματα, ἀρδεῖαν εὐλογίας μεστήν προσφέροντα ταῖς τῶν πιστευόντων ψυχαῖς. Ὅτι πολλάκις ἡ θεία Γραφή ὑετὸν τὴν διδασκαλίαν καλεῖ, μάρτυς ὁ προφήτης Ἡσαίας ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ τῷ παλαιῷ ἀπειῶν ἀμπελῶνι, ὅτι « Οὐ μὴ τμηθῆ, οὐδὲ μὴ σακαθῆ και ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτὸν ὑετὸν. »

κς'. Καὶ τὰ ξύλα τὰ ³⁴ ἐν τῷ ἀγρῷ δώσει τὸν καρπὸν αὐτῶν, και ἡ γῆ δώσει τὴν ἰσχὺν ³⁵ αὐτῆς. Οἷ τε γὰρ γῆνιὸν τὴν ψυχὴν, τουτέστιν οἱ ἐκ τῶν ἐθνῶν ἠρωμένοι, και οἱ δικὴν ἀγρίων ξύλων ἄκαρποι Ἰουδαῖοι, τῇ πίστει προσιόντες, και τῆς τοιαύτης ἀρδεῖας ἀπολαύοντες, δώσουσιν μοι τὸν τῆς εὐσεβείας καρπὸν. « Καὶ κατοικήσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν ἐπ' ³⁶ ἐλπίδι εἰρήνης. » Καὶ οὐκ εἶπεν ἐν εἰρήνῃ, ἀλλ' ἐν ἐλπίδι εἰρήνης. τούτοις ³⁷ γὰρ εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσιν ὁ Κύριος ἔφη. « Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε ³⁸, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. » Καὶ ὁ θεὸς δὲ Ἀπόστολος φησιν. « Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. ἐλπίς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς. ὁ γὰρ βλέπει τις, τί και ἐλπίζει ; Εἰ δὲ ὁ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. » Καὶ πάλιν. « Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ και ἡμεῖς ³⁹ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, ἐν ἑαυτοῖς ⁴⁰ στενάζομεν, υἰοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν. » Εἶτα τὸ πάντων κερδαλεώτατον.

Και γνωσονται ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ἐν τῷ συντερίψαι με τοὺς κλοιοὺς τοῦ ζυγοῦ ⁴¹ αὐτῶν, και ἐξελοῦμαι αὐτοὺς ἐκ χειρὸς τῶν καταδουλωσμένων αὐτοῦς. (κη'.) Καὶ οὐκ ἔσσονται ἔτι εἰς προνομῆν ⁴² τοῖς ἔθνεσι. και τὰ θηρία τῆς γῆς οὐκ ἔτι οὐ μὴ φάγη ⁴³ αὐτοῦς. Καὶ ἤδη ἔφη, ὅτι διπλῆ ἡ προφητεία. τὸ μὲν γὰρ αὐτοῖς Ἰουδαίοις, τὸ δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀρμόττει. και γὰρ Ἰουδαίους ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίων ἡλευθέρωσεν αἰχμαλωσίας, και πάντας ἡμᾶς τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀπήλασε.

^k Ezech. xx, 46. ^l Isa. v, 6. ^m Joan. xvi, 33. ⁿ Rom. viii, 24, 25. ^o Rom. viii, 23.

VARIAE LECTIONES.

²⁸ Β γινομένους. ²⁹ πεποιθ. Des. in A. ³⁰ παρ. A πρᾶμ. αὐτοῖς. ³¹ εὐλογίαν. Des. in A. ³² καταβ. A δῶσω. ³³ ἐν—ἔσσονται. A ὑετὸν εὐλογίας. ³⁴ τὰ ἀγρῷ. A τοῦ πεδίου. ³⁵ ἰσχ. Hebr. proventium. ³⁶ A ἔν. Sicque post panca etiam hoc loco leg. ³⁷ I τοῖς. ³⁸ ἔχετε. Rec. lectio loc. cit. est ἔξετε. ³⁹ ἡμεῖς. Additur etiam infra, loc. cit. apud Nostrum. ⁴⁰ ἐν ἑαυτ. Loco cit. praemitti solet και ἡμεῖς αὐτοί. ⁴¹ A τὸν ζυγὸν τοῦ κλοιοῦ. ⁴² A ἐν προνομῆ. ⁴³ A φάγωσιν.

Κλιούεις δὲ ζυγοῦ τὴν τῆς δουλείας ἀνάγκην ἐκάλισεν· ἔθνη δὲ καὶ θηρία, ἐπὶ μὲν Ἰουδαίων τοῦς θηριώδεις πολέμιους, ἐφ' ἡμῶν δὲ τὰ διάφορα τῶν δαιμόνων τάγματα, οἳ εἶχον θηρίων ἀγρίων ἐπιᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Εἶτα καὶ τὸ ἀμαχον δεῖκνυσιν ὄπλον, τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα φημί. « Καὶ κατοικήσουσιν ἐπ' ἑ⁴⁴ ἐλπιδί, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν αὐτούς. » Ἀγαθὸν γὰρ ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον, ἢ ἐλπίζειν ἐπ' ἀνθρώπων· ὁ γὰρ ταύτην ἔχων τὴν ἐλπίδα βοᾷ· « Πάντα τὰ ἔθνη ἐκύκλωσάν με, καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἠμυνάμην αὐτούς.

κ'. Καὶ ἀναστήσω αὐτοῖς φυτὸν εἰρήνης⁴⁵ εἰς ἔθνος⁴⁶. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας λέγει⁴⁷· « Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναθήσεται, καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, » καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πάλιν· « Ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἀρχεῖν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσι, καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή. » Τοῦτο ἐρμηνεύων ὁ Κύριος ἔφη· « Ἐγὼ εἰμι ἄμπελος⁴⁸ ἢ ἀληθινή⁴⁹, ὑμεῖς τὰ κληματα. » Καὶ ἐν τοῖς Ἰσραηλῶν ἀσμάτων εὐρισκομένη τὴν νόμφην λέγουσαν· « Ὡς μῆλον ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, οὕτως ὁ ἀδελφιδούς⁵⁰ μου ἀναμέσον τῶν υἱῶν. » Καὶ ἐνταῦθα τοῖσιν φησίν· « Ἀναστήσω αὐτοῖς φυτὸν εἰρήνης εἰς ἔθνος· τούτέστιν ὀνομαστότατον, ἐνδοξον, πολυθρύλλητον. Ἴσως δὲ καὶ ἔπειρον ὁ λόγος αἰνιττεται, ὅτι ἐκ τοῦ φυτοῦ τὸ ἔθνος λήψονται· ἀπὸ γὰρ Χριστοῦ Χριστιανοὶ πάντες⁵¹ οἱ εὐσεβεῖς· « Καὶ⁵² οὐκέτι ἔσονται ὀλίγοι· ἐν⁵³ ἀριθμῷ ἐν τῇ γῆ. » Τούτέστιν οἱ εὐσεβεῖς· ὀλίγοι γὰρ λίαν ἔσονται πρὸ τῆς Χριστοῦ⁵⁴ παρουσίας. « Καὶ οὐκ ἔτι ἔσονται λιμῷ ἀπολλύμενοι ἐπὶ τῆς γῆς. » Πίστης, φησί, πνευματικῆς ἀπολαύσονται τροφῆς· λιμὸν γὰρ ἐνταῦθα τοῦ λόγου τὴν στέρησιν ὀνομάζει, ὃν διὰ τῶν προφητῶν ἠπειλήσεν ὁ Θεός· « Ἐπάξω γὰρ, φησίν, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι· λόγον Κυρίου. » — « Καὶ οὐ μὴ ἐνέγκωσιν ἔτι ὀνειδισμὸν ἐθνῶν. » Καὶ τοῦτο δὲ πάλιν καὶ ἡμῖν καὶ Ἰουδαίους ἀρμόττει· ἡμεῖς τε γὰρ εἰς πληθὸς αὐξήθέντες, καὶ τὴν οἰκουμένην ἐμπλήσαντες, οὐκ ἔτι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἀσεβείᾳ διαμεινάντων ὀνειδίζομεθα, ἀλλὰ μάλλον διαζηνοῦμεθα, καὶ ζηλοτυπούμεθα· καὶ Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν Βαβυλωνῶν⁵⁵ ἐπάνοδοσιν, τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγέντες, τὸ οἰκεῖον ἀνεκτήσαντο φρόνημα.

λ'. Καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν⁵⁶, καὶ αὐτοὶ λαός μου, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἀναγκαῖον μνημονεῦσαι τῶν τοῦ Ἀποστόλου βημάτων, ὅτι « Οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἱερουσαλήμ⁵⁷, οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα. » Προσθεῖναι δὲ

A *bestias*, si ad Judæos hæc referamus, ferinos hostes, si ad nos ipsos, varias dæmonum legiones, qui instar ferarum agrestium, homines invadunt. Deinde etiam scutum ostendit inexpugnabile, spem, inquam, in ipsum. « Et habitabunt in spe, et non erit qui terreat ipsos. » Melius est enim sperare in Domino, quam sperare in homine P; quia qui hanc spem habet, exclamat: « Omnes gentes circumdederunt me, et nomine Domini ultus sum eos. »

VERS. 29. *Et suscitabo eis plantam pacis in nomen.* Hoc item Isaias prædicit: « Egredietur virga de radice Jessæ, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum Spiritus Dei, » et quæ sequuntur. Et rursus: « Erit radix Jessæ, et qui consurgit ut princeps sit gentium: in ipso gentes sperabunt, et erit requies ejus honor » Hoc interpretans Dominus dixit: « Ego sum vitis vera, vos palmites ». Et in Canticis canticorum comperimus sponsam dicentem: « Sicut malum in lignis silvæ, sic nepos meus in medio filiorum ». Igitur hic quoque, « Suscitabo eis, inquit, plantam pacis in nomen, » id est, nobilissimam, gloriosam, celeberrimam. Et fortasse aliud quoque innuit oratio, scilicet a planta eos nomen adepturos esse: a Christo enim omnes pii dicti Christiani. « Et non amplius 975 erunt pauci numero in terra. » Hoc est pii, qui admodum exigui fuerunt ante Christi adventum. « Et non amplius erunt fame pereuntes in terra. » Omni, inquit, spirituali fruentur alimento. Hic enim *famem* verbi indigentiam vocal, quam per prophetas minatus est Deus. « Inducam enim non famem panis, inquit, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini ». — « Et non portabunt amplius opprobrium gentium. » Et hoc rursus tum nobis, tum Judæis convenit. Nos enim in multitudinem aucti, cum orbem terrarum compleverimus, non amplius ab iis, qui in impietate permanserunt, convitiis afficimur, imo potius nobis invidetur, et alii nos æmulantur: Judæi vero, post reditum e Babylone a captivitate liberati, suam existimationem receperunt.

D VERS. 30. *Et cognoscent me esse Dominum Deum ipsorum, ipsos vero populum meum; domus Israelis, dicit Adonai Dominus.* Commodum fuerit verborum Apostoli meminisse, dicentis: « Non omnes qui ex Hierosolyma, ii Israel, neque quia sunt semen Abrahami, omnes filii ». « Ad quæ addere oportet

P Psal. cxvii, 8. q Psal. cxviii, 10. r Isa. ii, 1, 2. s ibid. 10. t Joan. xv, 5. u Cant. ii, 3. v Amos viii, 2. x Rom. ix, 6, 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ A ἐν. ⁴⁵ εἰρ. Des. in Hebr. ⁴⁶ εἰς ἔθν. Des. in A. ⁴⁷ προφ. λέγ. B προλέγει. ⁴⁸ ἀμπ. B præm. ἢ. ⁴⁹ ἢ ἄλ. Advers. 1, loc. cit. pertinet. ⁵⁰ B ἀδελφιδός. ⁵¹ Χρ. πάντες. Ita B, sed inverso ordine Simi. ⁵² καὶ — γῆ. Des. in Hebr. ⁵³ ἐν. Ex A et B suppl. ⁵⁴ Χρ. B præm. τοῦ. ⁵⁵ Βαβ. B præm. ἀπὸ. ⁵⁶ αὐτῶν. B add. μετ' αὐτῶν. ⁵⁷ Ἱερους. Rec. lectio loc. cit. est Ἰσραήλ.

ca. quæ a divino Joanne Baptista Pharisæis fuere dicta : « Potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo? » Ex quibus perspicuum est omnes illos qui credunt, et auctorem omnium rerum Deum per fidem, quantum a nobis fieri potest, vident, *Israel* nuncupari : hoc enim nomen ipsum indicat. Et illis quidem hoc accidit post reditum : nobis magis proprie veriusque **976** convenit prophetia, quando non figura nostra sunt, sed veritas.

VERS. 31. *Et vos oves meæ, inquit, et oves pascui mei.* Ostendensque non solum se cum Israele colloqui, sed cum omni humana natura, necessario appositus : « Homines estis, et ego Dominus Deus vester, dicit Adonai Dominus. » Vos enim a feritate liberati convenientem hominum naturæ sensum adepti estis, ego autem ero Deus vester et Dominus, qui omni vos prudentia et cura complectar. Prophetia igitur talem habet sensum. Ego vero Judæos quidem usitato more desipere nihil novi arbitror : admiror autem esse ex nostris qui audeant omnia hæc de Zorobabele accipere, cum non intelligant, eorum quæ dicta sunt, plurima aperte iis esse contraria, quæ ab illo gesta sunt. Illud enim : « Disponam Davidi testamentum pacis, et exterminabo bestias malas de terra, et habitabunt in deserto confidentes, et dormient in saltibus : » et, « Habitabunt in spe, et non erit qui terreat eos, et suscitabo eis plantam pacis in nomen, et non amplius erunt pereuntes fame in terra, et non portabunt amplius opprobrium gentium, » historiarum, quæ de illo habetur, sunt omnino contraria. Ille enim e Babylone reversus, cum cœpisset sacrum Dei templum rursus ædificare, a finitimis gentibus prohibitus est operi finem imponere. Quare cum sex et quadraginta præterissent anni, et secundum antiquam historiam, et secundum Evangeliorum testimonium, **977** solum templum recens factum est : post alios vero duo et octoginta annos urbs muros recepit, quos Neemias erexit altero et tricesimo Artaxerxis regni. Docetque nos Esdræ historia, tantum metum ædificantes invasisse, ut cogerentur arma gestantes ædificare, eodemque tempore et lapides afferre, et in hostes tela jaculari². Quomodo igitur his conveniunt, « Non erit qui terreat eos ; » vel, « Suscitabo eis plantam pacis ; » vel, « Non erunt pauci numero? » Docet item nos rursus Esdras, multo labore Neemiam sacerdotibus persuasisse, ut desinentes in agris degere urbem incoherent^a. Et alia discendi studiosis ex historia apponere, discrepantiamque percipere, facile est. Igitur aliqua illis conveniunt, plurima vero orbis terrarum saluti. Felicitis itaque

τούτοις προσήκει τοῦ Θεοπεσίτου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ τὰ πρὸς τοὺς Φαρισαίους εἰρημένα, ὅτι « Δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέχνα τῶν Ἀβραάμ. » Ἐξ ὧν δὴλον, ὅτι πάντες οἱ πιστεύσαντες, καὶ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν διὰ τῆς πίστεως ὁρῶντες, ὡς ἰδεῖν δυνατὸν, Ἰσραὴλ χρηματίζουσι· τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα· καὶ ἐπ' ἐκείνων δὲ τοῦτο συνέβη μετὰ τὴν ἐπάνοδον, καὶ ἡμῖν κυριώτερον καὶ ἀληθέστερον ἀρμόττει ἢ προφητεία, ὅσα οὐ τύπος τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ ἀλήθεια.

λα'. Καὶ ὑμεῖς πρόβατά μου, φησὶ, καὶ πρόβατα νομῆς μου⁵⁹. Καὶ δεικνύς, ὅτι οὐ μόνον πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ἔ λόγος, ἀλλὰ πρὸς πάσαν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἀναγκάτως προσέθεικεν· « Ἀνθρωποὶ ἔστε⁶⁰, καὶ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, λέγει Ἄδωνα Κύριος. » Ὑμεῖς μὲν γὰρ τῆς θηριωδίας ἀπαλλαγέντες, τὸ προσῆκον τῶν ἀνθρώπων τῇ φύσει κτήσαθε φρόνημα· ἐγὼ δὲ ὑμῶν ἔσομαι Θεὸς καὶ Κύριος, πᾶσαν ὑμῶν πρόνοιαν καὶ κηδεμονίαν ποιούμενος. Ἡ μὲν οὖν προφητεία ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν. Ἐγὼ δὲ τὸ μὲν Ἰουδαίους συνήθως ἀνοηταίνειν οὐδὲν ἠγοῦμαι καινὸν, θαυμάζω δὲ τῶν ἡμετέρων ἐπίλους τολμῶντας ἅπαντα εἰς τὸν Ζοροβάβελ λαμβάνειν, καὶ μὴ συνιέντας, ὅτι τῶν εἰρημένων τὰ πλεῖστα ἀντικρὺς ἔστιν ἐναντία τῶν ὑπ' ἐκείνου γεγεννημένων· τὸ γὰρ· « Διαθήσομαι τῷ Δαυὶδ διαθήκην εἰρήνης, καὶ ἀφανιῶ θηρία πονηρὰ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κατοικήσουσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποηότες, καὶ ὑπνώσουσιν ἐν τοῖς δρυμοῖς. » Καὶ· « Κατοικήσουσιν ἐπ' ἐλπίδι, καὶ⁶¹ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν αὐτούς, καὶ ἀναστήσω αὐτοῖς φυτὸν εἰρήνης εἰς ὄνομα, καὶ οὐκ ἔτι ἔσονται ἀπολλύμενοι ἐν⁶² λιμῶ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ οὐ μὴ ἐνέγκωσιν οὐκ ἔτι ὀνειδισμῶν ἔθνῶν. » παντελῶς ἐναντία τῇ περὶ ἐκείνου ἱστορίᾳ ὄντα τυγχάνει. Ἐκεῖνος γὰρ ἐκ τῆς Βαβυλῶνος ἐπανελθὼν, καὶ ἀνοικοδομεῖν ἀρξάμενος τὸν θεῖον ναὸν, ὑπὸ τῶν πλησιοχώρων ἔθνῶν διεκυλύθη τέλος ἐπιθεῖναι τῷ ἔργῳ. Διὸ ἐξ καὶ τεσσαράκοντα διαδραμόντων ἐτῶν, καὶ κατὰ τὴν παλαιὰν ἱστορίαν, καὶ κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων μαρτυρίαν, μόνος ὁ νεὺς ἐνεουργήθη· μετὰ δὲ ἄλλα δύο καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη τοὺς περιβόλους ἢ πόλις ἀπέλαθε⁶³, Νεεμίου τούτου ἀναστήσαντος ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ τριακοστῷ τῆς Ἀρταξέρξου βασιλείας. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς ἡ τοῦ Ἐσδρα συγγραφή, ὅτι τοσοῦτο εἶδος τοῖς οἰκοδομοῦσιν ἐπέκειτο, ὡς ἀναγκάζεσθαι σιδηροφοροῦντας οἰκοδομεῖν, καὶ κατὰ ταυτὴν τοὺς τε λίθους προσφέρειν, καὶ κατὰ τῶν πολεμίων ἀφίεναι τὰ βέλη. Πῶς τοίνυν ἀρμόττει τοῖς τοιούτοις τὸ, « Οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν αὐτούς, » ἢ τὸ, « Ἀναστήσω αὐτοῖς φυτὸν εἰρήνης, » ἢ τὸ, « Οὐκ ἔσονται ὀλίγοι ἐν ἀριθμῷ ; » Διδάσκει δὲ ἡμᾶς πάλιν ὁ Ἐσδρας,

^y Matth. iii, 9. ^z II Esdr. iv, 17. ^a II Esdr. xi, 20.

VARIAE LECTIONES.

⁵⁹ In B ascripta est lectio ὄνον. ⁶⁰ νομ. μου. A. ποιμνίου ἔστε. ⁶¹ ἀνθρωπ. ἔστε. Des. apud LXX. ⁶² καὶ — ἐκφ. αὐτ. Hæc deerant supra, vers. 27. ⁶³ ἐν. Des. in B. et supra, vers. 29. ⁶⁴ B ἐπέλαθε.

ὅτι πόνῳ πολλῷ χρησάμενος ὁ Νεσεμίας μόγις τοὺς Ἀ
 Ιερίας ἀνέπεισε τὴν ἐν τοῖς χωρίοις καταλιπεῖν
 διαίταν καὶ τὴν πόλιν οἰκῆσαι· καὶ τὰ ἄλλα δὲ
 ὁμοίως βῆδιον τοῖς φιλομαθέσι παραθεῖναι τῇ ἱστο-
 ρίᾳ, καὶ τὴν διαφωνίαν καταμαθεῖν. Οὐκοῦν ἔνια
 μὲν ἐκείνοις ἀρμόττει, τὰ δὲ πλεῖστα τῇ τῆς οἰκου-
 μένης σωτηρίᾳ. Καταλιπόντες τοίνυν Ἰουδαίους
 ληρεῖν, οἳ εἰς τὴν ψυχὴν μετέθεσαν τῶν⁶⁶ τοῦ σώ-
 ματος ὀφθαλμῶν τῆς οἰκείας μητρὸς, τῆς Λείας,
 φημί, τὴν ἀσθένειαν, καὶ βλέπειν οὐκ ἐθέλουσι τὴν
 ἀλήθειαν, τοὺς ὁμοπίστους παρακλοῦμεν, πάντα⁶⁷
 μὲν δοκιμάζουσιν, τὸ δὲ καλὸν κατέχειν, κατὰ τὸν θεὸν
 Ἀπόστολον, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν σιτίων ποιεῖν ἐκόθλα-
 μεν, τοῦ ἀηδοῦς τὸ ἡδὺ προτιμῶντες, καὶ μέντοι καὶ
 τοῦ ἡδέος τὸ⁶⁸ ἡδίων προαιρούμενοι, τοῦτο καὶ ἐπὶ
 τῶν θεῶν λογίων ποιεῖν· νοῦς⁶⁷ μὲν γὰρ, ἢ φησιν
 ὁ Ἰωβ, ῥήματα διακρίνει, λάρυγγ δὲ οἶτα γέυεται,
 καὶ ἐν πολλῷ χρόνῳ σοφία εὐρίσκεται, ἐν δὲ μακρῷ
 καὶ πολλῷ⁶⁸ βίῳ ἐπιστήμη· ἀκριβὴς γὰρ ἡ πείρα
 διδάσκαλος, συνεργὸν λαθοῦσα τὴν ἄνωθεν ἀποκάλυψιν· ἥς ἀπολαύοντες⁶⁹, καὶ ὑπὸ τῆς αἰγλῆς αὐτῆς
 φωτιζόμενοι, οὐποτε⁷⁰ τῆς ἀληθείας διαμάρτομεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ
 Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

^b I Thess. v, 21. ^c Job. xii, 11, 12.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ τῶν — ὀφθαλμ. Ita ex B emendata est lectio Sirm. τὸν — ὀφθαλμόν. ⁶⁷ B πάντας. ⁶⁸ τοῦ ἡδ. τό. Ita B., sed editio prior habebat τὸ ἡδέος τοῦ. ⁶⁹ νοῦς. Alii loc. cit. legunt οὔς. ⁷⁰ καὶ πολλῷ. Ex B suppl. ⁶⁹ B ἀπολαβόντες. ⁷⁰ B μήποτε.

TOMOS ΙΔ΄.

LIBER DECIMUS QUARTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΕ΄.

α'-δ. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με λέ-
 γων· Ἰὴ ἐνθρώπων, ἐπίστρεψον τὸ πρόσωπόν
 σου ἐπ' ὄρους Σεῖρ, καὶ προσφῆτευσον ἐπ' αὐτὸ,
 καὶ εἰπέ αὐτῷ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος·
 Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, ὄρος Σεῖρ, καὶ ἐκτειῶ⁷¹ τὴν
 χεῖρά μου ἐπὶ σέ, καὶ δώσω σε ἔρημον, καὶ ἐρη-
 μωθήσῃ. Καὶ ἐν⁷² ταῖς πόλεσι σου ἐρημίαν
 ποιήσω, καὶ σὺ εἰς ἔρημον⁷³ ἔσῃ, καὶ γνώσῃ ὅτι
 ἐγὼ εἰμι Κύριος. Τὸ Σεῖρ ὄρος τῆς Ἰδουμαίας
 ἐστίν, ὡς καὶ ἡδὴ προειρήκαμεν· οἱ δὲ Ἰδουμαῖοι
 ἀπὸ τοῦ Ἠσαῦ τὸ γένος κατὰγοντες, ἀπεχθῶς ἴαν
 καὶ δυσμενῶς περὶ τοὺς Ἰουδαίους διέκειντο, οὗ
 χάριν καὶ ταῖς ἐπενεχθείσαις αὐτοῖς ἐφῆθησαν
 συμφοραῖς· τούτοις ἀπειλεῖ τῶν ὄλων ὁ Θεὸς ἐρη-
 μίαν ἐσχάτην. Τὸ δὲ, « Ἐκτειῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ
 σέ, » ἐκ μεταφορᾶς τῶν ταῖς χερσὶ παιόντων τέθεικε,

C

CAPUT XXXV.

VERS. 1-4. Et factum est verbum Domini ad me
 dicens: Fili hominis, converte faciem tuam ad mon-
 tem Seir, et vaticinare super eum, et dic illi: Haec
 dicit Adonai Dominus, Ecce ego super te, mons Seir,
 et extendam manum meam super te, et redigam te in
 desertum, et desolaberis. Et in urbis tuis solitu-
 dinem faciam, et tu redigeris in desertum, et cogno-
 sces me esse Dominum. — Seir mons est Idumææ,
 sicuti etiam ante diximus. Idumæi vero ab Esauo
 oriundi inimice admodum et hostiliter erga Ju-
 dæos affecti erant, quare etiam de calamitatibus
 ipsis illatis gavisus sunt. Illis minatur auctor om-
 nium rerum Deus extremam solitudinem. Illud
 vero, « Extendam manum meam super te, » dixit
 per metaphoram ab illis petitam qui manibus per-
 cutiunt, iræ* vehementiam ostendens. Novimus

VARIE LECTIONES.

⁷¹ Α ἐκτειῶ. ⁷² ἐν. Des. in A. ⁷³ Α ἔρημος.

tamen divinam naturam omnis affectionis exper- A tem, et hujuscemodi verba 979 auditorum viribus esse mensuranda. Ita supplicium minatus, causam etiam subjicit :

VERS. 5. *Eo quod fuerit in te inimicitia sempiterna, et sedisti in domo Israelis in dolo, in manu inimicorum, gladio in tempore tribulationis eorum, et in tempore iniquitatis in extremo.* Reprehendit Idumæos, et eis objicit injuriarum memoriam, et insidias arguit, quas occulte contra Israellem moliti erant. Hæc enim indicavit, dicens : « Sedisti in domo Israelis in dolo, in manu inimicorum, gladio in tempore tribulationis eorum : » hoc est, cum in ipsos invaserunt hostes, dispositis insidiis vias eorum obstruebas, ut ne fugiendi quidem facultatem ipsis concederes. Ita enim alii etiam interpretati sunt : « Et conclusisti, inquit, filios Israelis in manum gladii, tempore tribulationis ipsorum, tempore iniquitatis coram me. » Iniquitatis enim, vel secundum Septuaginta, iniquitatis in me perpetratae poenas luentes, inquit, domus Israel, incrementum habuere calamitatum, tuos dolos, et cum hostibus insidias. Docet igitur nos prophetica oratio, non insultandum esse in eos, qui propter peccata puniuntur, sed cum flentibus, secundum apostolicam admonitionem^d, flendum esse.

VERS. 6. *Propterea, Vivo ego, dicit Adonai Dominus, Vere in sanguinem peccasti, et sanguis persequetur te : sanguinem enim tuum odisti, sanguis C tuus persequetur te. — Sanguinem 980* autem hoc loco non bellum, sed cognationem nominat. Quando enim generi tuo bellum, inquit, intulisti, merito ab ipso debellaberis, et cognatos quos odisti excita- bo contra te ut hostes. Cognati autem Idumæorum sunt Judæi. A duobus enim fratribus genus ducunt, hi quidem ab Edomo, qui et Esau dictus est, illi vero a Jacobo, qui item Israel est appellatus.

VERS. 7. *Et faciam montem Seir desertum et desolatum.* Deinde describit desolationis modum. « Et perdam ab eo hominem et jumenta, et prætereuntem et redeuntem. » Hæc autem declarant solitudinis exsuperantiam, fore ut non solum ipsum incolis spoliaret, sed etiam viatoribus prætereuntibus, prædicatque qua ratione incolas delecturus sit.

VERS. 8, 9. *Et implebo vulneratis tuis colles tuos, et valles tuas, et in omnibus agris tuis : vulnerati enim gladio cadent in te. Et solitudinem sempiternam ponam te, et urbes tuæ non habitabunt amplius,*

Α τῆς ὀργῆς δεικνύς τὸ σφοδρὸν. Ἴσμεν δὲ ὅμως ἀπαθῆ τὴν θείαν φύσιν, καὶ τοὺς τοιοῦτους λόγους τῆ τῶν ἀκούοντων δυνάμει μετρούμενους. Οὕτως ἀπειλήσας τὴν τιμωρίαν, ἐπάγει καὶ τὴν αἰτίαν·

ε'. Ἀντί τοῦ γενέσθαι ἐν σοί⁷⁴ ἔχθρων αἰώνιον, καὶ⁷⁵ ἐνεκάθισας τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ἐν⁷⁶ δόλῳ, ἐν χειρὶ ἐχθρῶν, μαχαίρα⁷⁷ ἐν καιρῷ θλίψεως⁷⁸ αὐτῶν, καὶ⁷⁹ ἐν καιρῷ ἀδικίας ἐπ' ἐσχάτῳ. Ἐγκαλεῖ τοὺς Ἰδουμαίους μνησικακίαν, καὶ ἐπιβουλὰς κρύβδην κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ γεγενημένας. Ταῦτα γὰρ παρεδήλωσεν, εἰρηκῶς· « Ἐνεκάθισας τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ἐν δόλῳ ἐν χειρὶ ἐχθρῶν, μαχαίρα ἐν καιρῷ θλίψεως αὐτῶν, τουτέστι, τῶν πολεμίων αὐτοῖς ἐπελθόντων, λόχοις καὶ ἐνέδραις τὰς ὁδοὺς αὐτοῖς ἐπετείχιζες⁸⁰, οὐδὲ φυγεῖν αὐτοῖς ἐπιτρέπων. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταὶ ἠρμήνευσαν· « Καὶ συνέκλεισας, φησί⁸¹, τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐπὶ χεῖρα βρομφαίας, ἐν καιρῷ θλίψεως αὐτῶν, ἐν καιρῷ ἀνομίας ἐμπροσθέν μου. » Τῆς γὰρ ἀνομίας, ἣ κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα, ἀδικίας τῆς εἰς ἐμὲ γενομένης, τίνοντες, φησί, δίκας οἱ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, ἐπίτασιν ἔσχον τῶν συμφορῶν, τοὺς σοὺς δόλους, καὶ τὰς μετὰ τῶν πολεμίων ἐπιβουλὰς. Διδάσκει τοίνυν ἡμᾶς ὁ προφητικὸς λόγος, μὴδὲ τοῖς ἀμαρτιῶν ἔνεκεν κολαζομένοις ἐπεμβαίνειν, ἀλλὰ κλαίειν μετὰ κλαίνοντων, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν νοουθεσίαν.

ζ'. Διὰ τοῦτο, Ζῶ ἐγώ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· ἡ⁸² μὴν εἰς αἷμα ἡμερτες, καὶ αἷμα διώξεταί σε· αἷμα γὰρ σου⁸³ ἐμίσησας, τὸ αἷμά σου διώξει σε. — Αἷμα δὲ ἐνταῦθα οὐ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ τὴν συγγένειαν ὀνομάζει. Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, τῷ γένει σου πεπολέμηκας, εἰκότως ὑπὸ τούτου πολεμηθήσῃ, καὶ τοὺς συγγενεῖς, οὓς ἐμίσησας, ἐπαναστήσω σοὶ πολεμίους. Συγγενεῖς δὲ Ἰδουμαίων οἱ Ἰουδαῖοι· ἐκ δύο γὰρ ἀδελφῶν τὸ γένος κατάγουσιν· οἱ μὲν ἐξ Ἐδὼμ, τοῦ καὶ Ἡσαῦ· οἱ δὲ ἐξ Ἰακώβ, τοῦ καὶ Ἰσραὴλ.

ζ'. Καὶ δώσω τὸ ὄρος Σηεῖρ εἰς ἔρημον, καὶ ἠρημιωμένον. Ἐἶτα λέγει καὶ τῆς ἐρημίας τὸν τρόπον. « Καὶ ἀπολωῖ ἀπ' αὐτοῦ ἄνθρωπον καὶ κτήνη⁸⁴, καὶ παραπορευόμενον καὶ ἀναστρέφοντα⁸⁵. » Ταῦτα⁸⁶ δὲ δηλοῖ ἐρημίας ὑπερβολὴν, ὅτι οὐ μόνον οἰκητῶρων αὐτὸ γυμνώσει, ἀλλὰ καὶ ὀδιτῶν παρίοντων· προλέγει δὲ καὶ τίνι τρόπῳ δαπανήσει τοὺς ἐνοικοῦντας.

η', θ'. Καὶ ἐμπλήσω τῶν τραυματιῶν σου⁸⁷ τοὺς βουνούς σου, καὶ τὰς φάραγγάς σου, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς πεδίοις σου· τετραυματισμένοι γὰρ μαχαίρα πεσοῦνται ἐν σοί. Καὶ ἔρημον αἰώνιον

^d Rom. xii, 15.

VARIE LECTIONES.

⁷⁴ ἐν σοί. Α σέ. ⁷⁵ καὶ—μαχαίρα. Hebr. et quasi diffluere fecisti filios Israelis per gladium. ⁷⁶ ἐν. Des. in A. ⁷⁷ Α μαχαίρας. Β μάχαιρα. ⁷⁸ θλίψ. — καιρῷ. Des. in A. ⁷⁹ καὶ — ἐσχ. Hebr. tempore quo iniquitas ad finem pervenit. ⁸⁰ Β ἀπετείχιζες. ⁸¹ φησί. A. d. Symm. hæc pert. videntur. ⁸² ἡ (Α εἰ) — ἡμερτες. Hebr. ad sanguinem s. cædem, parabo te. ⁸³ σου. Hebr. non. ⁸⁴ ἄνθρωπον καὶ κτ. Des. in Hebr. ⁸⁵ Β ἀναστρέφοντα, ascripta tamen lectione nostra. ⁸⁶ Β τοῦτο. ⁸⁷ σου. Hebr. ejus. Et deinde, colles ejus.

ὀήσομαι σε, καὶ αἱ πόλεις σου οὐ μὴ κατοικη-
θῶσιν ἔτι, καὶ γνώση⁸⁸, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος.
Πάλιν τὸ ἐρημόν αἰώνιον, καὶ ἐ οὐ μὴ κατοικη-
θῶσιν ἔτι, καὶ κατὰ τὴ γραφικὸν ἰδίωμα τέθεικεν.
Ἀπὸ τῶν ἤδη τοῖσιν ἐρμηνευθέντων ἡμῖν ἐν τῇ
ἐρήμῳ τῆς Τύρου καὶ ταῦτα νοήσομεν. Οὕτω τὴν
τιμωρίαν ἀπειλήσας, πάλιν τὴν πονηρίαν γυμνοῖ.

ε'. Διὰ τὸ εἰπεῖν σε· Τὰ δύο ἔθνη, καὶ αἱ δύο
χώραι ἐμαί ἔσονται, καὶ κληρονομήσω αὐτάς, καὶ
Κύριος ἐκεῖ ἔστιν. Ἡ κατὰ τοὺς ἄλλους ἐρμηνευ-
τάς, « Καὶ Κύριος ἐκεῖ εἶ. » Τοῦτο δὲ οὐ μόνον τὴν
ἀπίστητιαν καὶ τὴν πλεονεξίαν ἐλέγχει, ἀλλὰ καὶ τὴν
τῆς ἀσθελείας δεῖκνυσιν ὑπερβολὴν, καὶ τοῖς τοῦ
Σενναχηρείμ ἀλαζονικοῦς ἔοικε λόγοις· καὶ γὰρ
ἐκεῖνος ἔλεγεν, ὅτι « Οὐ μὴ ῥύσεται⁸⁹ Κύριος τὴν
Ἰερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου. » Καὶ οἱ Ἰουμαῖοι
ὡσαύτως ἔλεγον θρασυνόμενοι, ὅτι, « Κἂν ἦ Κύ-
ριος ἐν τῇ Ἰερουσαλήμ, ἡμεῖς τὰς δύο καθέξομεν
χώρας. » Καὶ μὴν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐξ Αἰγύπτου τὸν
Ἰσραὴλ ἐξαγαγὼν, οὐκ ἔλασεν αὐτὸν πολεμῆσαι τοῖς
Ἰδουμαίοις· « Οὐ πολεμήσεις γὰρ, ἔφη πρὸς αὐτούς,
ὅτι ἀδελφοὶ σοῦ εἰσιν⁹⁰. » Διὸ καὶ τῆς ὁδοῦ κωλυ-
θέντες τὸ ὄρος ἐκύκλωσαν, καὶ τὴν ἔρημον, ὡς προσ-
ετάχθησαν· καὶ περὶ τῆς γῆς δὲ ἐκεῖνης ἀπάσης
ἔφη τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεός· « Οὐ δώσω σοι αὐτήν· τοῖς
γὰρ υἱοῖς Ἠσαὺ δέδωκα αὐτήν ἐν κλήρῳ. » Ἄλλ'
δμως οὐκ ἀρκεσθέντες Ἰδουμαῖοι τοῖς θεοσδότοις
ἀγαθοῖς, ἤλπισαν καὶ τὴν Ἰουδαίαν κληρονομήσαι
γῆν· ὅθεν εἰκότως ὁ τῶν ὄλων Θεὸς καὶ ἀπειλεῖ τὰς
τιμωρίας, καὶ ὄρωι βεβαίως τὴν ἀπόφασιν.

ια'. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησί, Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἄδω-
καὶ Κύριος, καὶ ποιήσω σοι κατὰ τὴν ἐχθραν
σου, καὶ⁹¹ κατὰ τὸν ἔχθλόν σου, ὃν ἐποίησας,
ἐκ τοῦ μεμισηκέναι σε ἐν αὐτοῖς. Τοῦ φθόνου,
φησί, καὶ τῆς δυσμενείας ἄξια πέσιη.

Καὶ γνώση⁹² σοι, ἡνίκα ἂν κρινῶ σε.
(ιβ'.) Καὶ γνώση ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Τὰς τιμω-
ρίας, φησὶν, ἐπαγαγὼν σοι δῆλον ἐμαυτὸν σοι κατα-
στήσω, ἵνα μὴ νομίσης ἐτέρωθεν ποθεν συμβῆναι
σοι τὰ λυπηρὰ, μαθὼν δὲ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν, ὄνη-
σιν ἀπὸ τῆς γνώσεως λάβης.

Ἦκουσα τὴν φωνὴν πασῶν τῶν βλασφημιῶν
σου, ὧν⁹³ ἔλεγες περὶ τῶν ὄρων Ἰσραὴλ, λέ-
γων· Τὰ ὄρη Ἰσραὴλ, τὰ ὑψηλὰ, τὰ αἰώνια,
ἔρημα ἡμῖν δέδεται εἰς κατάσχεσιν. (ιγ'.) Καὶ
ἐμεγαλοβρόμῳ ἔπ' ἐμὲ τῷ στόματί σου,
καὶ⁹⁴ ἐπλήθυνας ἐπ' ἐμὲ λόγους σου, οὓς ἐγὼ
ἤκουσα. Τοὺς βλασφημίας λόγους οὐδὲ ἀπομνημο-
νεύειν ἀνέχεται· διδάσκων ἡμᾶς, μηδὲ ἐν διγγήσει
τὰς τῶν ἄλλων βλασφημίας διὰ τῆς γλώττης προ-
φέρειν, μεμνησθαι δὲ τῆς προφητικῆς φωνῆς, λεγού-

A et cognosces me esse Dominum. Rursus « solitu-
dinem sempiternam, » et « non habitabuntur am-
plius » secundum Scripturæ idioma posuit. Ex iis
ergo quæ jam diximus, cum loqueremur de solitu-
tudinē Tyri, hæc etiam intelligemus. Ita suppli-
cium minatus, denuo improbitatem patefacit.

Vers. 10. Propterea quod dixeris tu : Duæ gentes,
et duæ regiones meæ erunt et hæreditate possidebo
eas, et Dominus ibi est. Vel secundum alios interpre-
tes, « et Dominus ibi es. » Hoc autem non solum
insatiabilem cupiditatem et avaritiam arguit, sed
etiam impietatis ostendit exsuperantiam : et inso-
lentibus 981 atque arrogantibus Sennacherimi
verbis hæc similia sunt. Etenim ille dicebat : « Ne-
quaquam liberabit Dominus Hierosolyam de manu
mea. » Et similiter Idumæi temerarie loquebantur :
« Etiamsi Dominus fuerit in Hierosolyma, duas
nos obtinebimus regiones. » Et tamen auctor om-
nium rerum Deus, cum eduxisset Israelē ex
Ægypto, non permisit ipsum bellum inferre Idu-
mæis. « Non pugnabis enim adversus eos, inquit,
quia fratres tui sunt^f. » Idcirco etiam ab itinere
exclusi circuiverunt montem et solitudinem, ut
jussi fuerant. Et de omni illa terra dixit Deus
Israelī : « Non dabo tibi eam, filiis enim Esau dedi
eam in hæreditatem^g. » Verumtamen haud con-
tenti Idumæi bonis sibi a Deo concessis, sperarunt
etiam se hæreditate Judæorum regionem obtentu-
ros esse. Quare merito auctor omnium rerum Deus
et pœnas minatur, et jurejurando sententiam
suam confirmat.

Vers. 11. Propterea enim, Vivo, inquit, ego
dicit Adonai Dominus, et faciam tibi secundum
inimicitiam tuam, et secundum zelum tuum, quem
fecisti cum tu odisses eos. Invidia, inquit, et odio
digna patieris.

Et notus ero tibi, cum judicabo te. (Vers. 12.)
Et cognosces me esse Dominum. Illatis tibi suppli-
ciis, inquit, me ipsum tibi perspicuum faciam. Ne
existimes, aliunde eas tibi contigisse calamitates,
sed cum cognoveris me Dominum esse, ex ea co-
gnitione utilitatem percipias.

Audivi vocem omnium blasphemiarum tuarum,
quas dicebas de montibus Israelis, dicens : Montes
Israelis excelsi, sempiterni, deserti nobis dati sunt
in possessionem. (Vers. 13.) Et magnifice 982 lo-
cutus es super me ore tuo, et multiplicasti super me
verba tua quæ ego audivi. Verba blasphema ne
commemorare quidem sustinet, docens nos alio-
rum maledicta nec narrando lingua proferre, mem-
nissæ vero dicti illius prophetici : « Ut non
loquatur os meum opera hominum^h. » His omni-

ε IV Reg. xviii, 29. f Deut. ii, 4. g ibid. 5. h Psal. xvi, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ Α γνώσονται. ⁸⁹ Β ῥύσεται. ⁹⁰ Β ἀδελφός σου ἔστιν. ⁹¹ καὶ — αὐτοῖς. Des. in A. ⁹² ὧν — κατά-
σχεσιν. A ὅτι εἶπας, Τὰ ὄρη Ἰσραὴλ ἔρημα, ἡμῖν δέδεται εἰς κατάσχεσιν. ⁹³ καὶ — οὓς. Des. in A.

Ins autem non solum ipsorum odium, et injuria-
rum memoriam ostendit, sed etiam arrogantiam,
et contra Deum rabiem et insaniam. Et utilissime
apposuit: « Multiplicasti super me verba tua, quæ
ego audivi; » ut doceat nos, nihil esse eorum,
quæ vel dicuntur, vel aguntur a nobis, quod ipsius
videndi vel audiendi vim latere possit.

VERS. 14, 15. *Hæc dicit Adonai Dominus: In
æritia omnis terræ desertum te faciam sempiter-
num. Sicut gavissus es de hereditate domus Israelis,
quia deleta est, ita faciam tibi. In desertum redige-
ris, mons Seir, et omnis Idumæa consumetur, et cognos-
cent me esse Dominum Deum ipsorum. Ejusmodi
supplicium minatus est, cui remedium adhiberi
non possit. Omnibus enim, inquit, in pace et tran-
quillitate animi degentibus, te calamitatibus affi-
ciam, ut ne ab iis quidem qui socii sint malorum,
consolationem queas percipere: quam oblectatio-
nem habuit Israel, cum Nabuchodonosor non solum
ipsos, sed etiam Tyrios et Sidonios, et Pælestinos
atque Ægyptios invasisset. Attamen ad hæc polli-
cetur per supplicia beneficium. 983 Cognoscent
enim, inquit, me esse Dominum Deum ipsorum. »
Utilitatem igitur affert disciplina, quæ, secundum
prophetam Isaiam i, « aures nostras aperit, » effi-
citurque ut proprium Dominum agnoscamus percus-
sionem et sanantem i.*

CAPUT XXXVI.

VERS. 1-3. *Et tu, fili hominis, vaticinare super
montes Israelis, Adde verbum Domini. Hæc dicit
Adonai Dominus: pro eo quod dixit inimicus super
vos, Euge, solitudines sempiternæ in possessionem
nobis factæ sunt. Idcirco vaticinare, et dic: Hæc
dicit Adonai Dominus: pro eo quod fuistis vos in
desolationem omnibus gentibus, et pro eo quod
dehonestati fuistis vos ab omnibus, qui in circuitu
vestro sunt, ut silis vos in possessionem omnibus
reliquis gentibus, et ascendistis loquela linguæ
in labiis, et in opprobrium gentibus. Postquam tristitia
et molesta prædixit Idumæis, ad montes Israelis
verba transfert, ipsisque bona pollicetur, jubet-
que bono animo esse, quod ab inimicis dicta falsa
sint ac vana. Non enim diutius, inquit, solitudo
permanebit, sed gentium quæ vobis finitimæ sunt
opprobria redarguam: ipsarumque contra vos au-
diaciam ita comprimam, ut non amplius vestras
enarrent calamitates, vestraque mala divulgent.
His subjicit:*

i Isa. I, 4. j Deut. xxxii, 39.

VARIE LECTIONES.

⁹⁸ Θεοῦ. B præm. τοῦ. ⁹⁹ Τάδε. A præm. διὰ τοῦτο. ¹⁰⁰ πάσης. Des. in A. ¹⁰¹ ἠψφράνθης εἰς κληρονομίαν.
¹⁰² εἰς. Des. in A. ¹⁰³ ἠ ἐξολοθρευθήσεται. ¹⁰⁴ Θεός. A et B præm. ὁ. ¹⁰⁵ Ἰσρα. A addit. καὶ εἰπὼν τοῖς
ἔθροισι τοῦ Ἰσραήλ. ¹⁰⁶ Ἄ οὐ. ¹⁰⁷ ὁ ἐγὼ. A ponit post ὑμᾶς. ¹⁰⁸ ἐν. A ponit post ἡμῶν. ¹⁰⁹ γενέσθαι. — κύκλω
ὑμῶν. Ἀ ἀτιμασθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τῶν περικύκλω ὑμῶν. ¹¹⁰ γενέσθαι. Ἄ εἶναι. ¹¹¹ πάσι. Des. in A.
¹¹² ἐν. Ἄ add. καὶ ἐγένεσθε. ¹¹³ Ἄ γλώσση, omissis illis ἐπὶ χειλέων. ¹¹⁴ εἰς ὄν. Ἄ ὀνειδίεσθαι.

Α σης: « Ὅπως ἂν μὴ λalήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα
τῶν ἀνθρώπων. » διὰ πάντων δὲ οὐ μόνον αὐτῶν
τὴν δυσμένειαν, καὶ τὴν μνησικακίαν ἔδειξεν, ἀλλὰ
καὶ τὴν ἀλαζονείαν, καὶ τὴν κατὰ Θεοῦ⁹⁸ λύτταν
καὶ μανίαν. Ὁφελίμως δὲ λίαν προστέθεικα τὸ,
« Ἐπλήθυνας ἐπ' ἐμὲ λόγους σου, οὗς ἐγὼ ἤκουσα: »
διδάσκων ἡμᾶς, ὡς οὐδὲν ἐστὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν ἢ λε-
γομένων ἢ πραττομένων, λαθεῖν δυνάμενον τὴν
ὀπτικὴν ἢ τὴν ἀκουστικὴν αὐτοῦ δύναμιν.

ιδ', ιε'. Τάδε⁹⁹ λέγει Ἄδωναι Κύριος: Ἐν τῇ
ἐνφροσύνῃ πάσης¹⁰⁰ τῆς γῆς ἔρημον ὅτε ποιήσω
αἰώνιον. Καθὼς ἐπιθυμῶνθησθε τῇ κληρονομίᾳ¹⁰¹
ἐκείνου Ἰσραήλ, ὅτι ἠφανίσθη, οὕτω ποιήσω σοι:
εἰς¹⁰² ἔρημον ἔση, ἔρος Σηεῖρ, καὶ πᾶσα Ἰου-
μαία ἐξαναλωθήσεται¹⁰³, καὶ γνώσκονται, ὅτι ἐγὼ
εἰμι Κύριος Θεός¹⁰⁴ αὐτῶν. Ἀπαραμύθητον αὐτοῖς
ἠπέλιψε τιμωρίαν. Πάντων γὰρ, φησὶν, ἐν εἰρήνῃ
καὶ θυμηδίᾳ διαγαγόντων, σὲ περιβάλω συμφοραῖς,
ἵνα μὴδὲ ἀπὸ τῆς τῶν κακῶν κοινωνίας ἔχῃς παρι-
ψυχῆν· ταύτην γὰρ τὴν ψυχαγωγίαν ἔσχεν ὁ Ἰσ-
ραήλ, τοῦ Ναβουχοδονόσορ οὐ μόνον αὐτοῖς ἐπέ-
θόντος, ἀλλὰ καὶ Τυρίοις, καὶ Σιδωνίοις, καὶ Παλι-
στινοῖς, καὶ Λιγυπτιοῖς· ἀλλ' ὁμοῦς πρὸς τοῦτο
ὑπισχνεῖται διὰ τῆς τιμωρίας ἐμεργεσίαν: « Γνώ-
σκονται γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός
αὐτῶν. » Ὁνησφόρος τοίνυν ἡ παιδεία, « ἀνοίγουσα,
ἡμῶν, » κατὰ τὸν προφήτην Ἠσαΐαν, « τὰ ὦτα, » καὶ
παρασκευάζουσα τὸν οἶκατον ἐπιγινώσκαι Δεσπότην,
τὸν τύποντα καὶ ἰώμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'.

α-γ. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον
ἐπὶ τὰ ἔρη Ἰσραήλ¹⁰⁵, Ἀκούσατε λόγον Κυρίου·
Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· ἀνθ' ὧν¹⁰⁶ ἔλεπεν ὁ
ἐχθρός¹⁰⁷ ἐφ' ὑμᾶς· Εὐγε, ἔρημι αἰώνια εἰς κατὰ-
σχεσιν ἐγενήθη¹⁰⁸ ἡμῶν διὰ τοῦτο προφήτευσον.
καὶ ἐπέε' Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄντι τοῦ
γενέσθαι¹⁰⁹ ὑμῶν εἰς ἀφανισμόν πᾶσι τοῖς ἔθροισι,
καὶ ἀντι τοῦ ἀτιμασθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ πάντων τῶν
κύκλω ὑμῶν, τοῦ γενέσθαι¹¹⁰ ὑμῶν εἰς κατὰσχεσιν
πᾶσι¹¹¹ τοῖς καταλοιποῖσι ἔθροισι, καὶ ἀνέδιε¹¹²
λίλημα γλώττης¹¹³ ἐπὶ χειλέων, καὶ εἰς ὀνειδι-
σμεῖν¹¹⁴ ἔθροισι. Τὰ σκυθρωπά καὶ κατηφῆ τοῖς Ἰου-
μαίοις προαγορεύσας, μεταφέρει τὸν λόγον πρὸς τὰ
τοῦ Ἰσραήλ ἔρη, καὶ ἀγαθῶν αὐτοῖς ἐπαγγελίαν
προσφέρει, καὶ θαρρῆν παρακλεῖσεται, ὡς τῶν ὑπὸ
τῶν δυσμενῶν εἰρημίων λόγων ψευδῶν ὄντων καὶ
ματαίων. Οὐ γὰρ ἐπὶ πλεῖστον, φησὶν, ἡ ἔρημία
μενεῖ, ἀλλ' ἐλέγξω τῶν γειτνιαζόντων ὑμῶν ἐθνῶν
τὰ ὀνειδή, καὶ τὴν καθ' ὑμῶν αὐτῶν καταπαύσω
θρασυτητα, καὶ οὐκέτι τὰς ὑμετέρας διηγήσονται
συμφορὰς, τὰ ὑμέτερα θυλλοῦντες κακά. Τούτοις
ἐπάγει:

δ. Διὰ τοῦτο ἐρη Ἰσραὴλ, ἀκούσατε λόγον Ἀκυροῦ. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, καὶ τοῖς χειμάροισι, καὶ ταῖς φάραξι, καὶ ταῖς ράπαις¹³, καὶ ταῖς ἐξερημωμέναις καὶ ἐξηφανισμέναις¹⁴, καὶ ταῖς πόλεσι ταῖς ἐγκαταλειμμέναις, αἱ ἐγένοντο εἰς προνομήν, καὶ εἰς καταπάτημα τοῖς καταλειφθεῖσιν ἔθνεσι τοῖς¹⁵ περικύκλω αὐτῶν. Ῥῥδιον ἦν καὶ λίαν εὐπετές, πάση τῇ γῆ τοῦ Ἰσραὴλ συντόμως ἐπαγγεῖλαι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ κατ' εἶδος καὶ ὄρων, καὶ φαράγγων, καὶ βουνῶν, καὶ πόλεων, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων μέμνηται, τοὺς διὰ τὴν ἐρημίαν ὀθυμοῦντας ψυχαγωγῶν.

ε'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος Ἡμῶν¹⁶ ἐν πυρὶ ζήλου¹⁷ μου ἐλάλησα ἐπὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, καὶ ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἅπασαν, ὅτι ἔδωκαν τὴν κατάσχεσιν¹⁸ μου ἑαυτοῖς εἰς κληρονομίαν¹⁹ μετ' εὐφροσύνης, ἐξ ὅλης καρδίας²⁰ ὑπεμάσαντες ψυχὰς, τοῦ ἀφανίσαι ἐν προνομίᾳ. Λίαν με, φησὶ, παρώξυνεν ἡ τε τῆς Ἰδουμαίας, καὶ ἡ τῶν ἄλλων ἔθνῶν θρασύτης, ἢ κατὰ τῆς ἐμῆς ἐχρήσαντο γῆς, τῇ ταύτης εὐφρανόμενοι ἐρημία, καὶ προσδοκῆσαντες ταύτης κρατῆσειν, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ κατοικοῦσας ἀιχμαλωτεύσειν ψυχὰς. Τούτου χάριν τὰς κατ' αὐτῶν ἐξήνεγκα ψήφους.

ς'. Προφήτευσον²¹ τοῖνυν, ὦ προφήτα, πάλιν ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ εἰπέ τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, καὶ ταῖς ράπαις²², καὶ ταῖς φάραξι. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος Ἰδοὺ ἐγὼ ἐν τῷ ζήλῳ μου καὶ ἐν τῷ θυμῷ μου ἐλάλησα, ἅντι τοῦ ὀνειδικμοῦς ἔθνῶν λαβεῖν²³ ὑμᾶς.

ζ. Διὰ τοῦτο τάδε²⁴ λέγει Ἄδωναι Κύριος Ἰδοὺ ἐγὼ αἶρω²⁵ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ περικύκλω ὑμῶν ὅδοι τὴν ἀτιμίαν αὐτῶν ἀλήφονται. Ὁ καθ' ὑμῶν, φησὶ, γενόμενος ὀνειδικμὸς παρεσκύασε τὴν κατὰ τῶν ὀνειδικάντων ἐξενεχθῆναι ψῆφον, καὶ ἐκεῖνοι μὲν τῆς κατ' ἐμοῦ ἀσθεσίας, καὶ τῆς καθ' ὑμῶν μνησιχακίας τε καὶ θρασυτήτος δρέφονται τοὺς καρπούς.

η'. Ὑμῶν²⁶ δὲ, ἐρη Ἰσραὴλ, τὴν σταφυλήν, καὶ τὸν καρπὸν ὑμῶν καταφάγεται ὁ λαός μου Ἰσραὴλ²⁷, ἔτι²⁸ ἐλπίζουσι τοῦ ἐλθεῖν. Βεβαιώσω, φησὶ, τοῦ λαοῦ τὴν ἐλπίδα, καὶ ἐμπεδώσω αὐτοῦ τὴν ἀγαθὴν προσδοκίαν, καὶ ἐπανήξει, καὶ τῶν παρ' ὑμῶν φουμένον ἀπολαύσεται καρπῶν. Τοῖς δὲ ὄρεσι δῆλον ὅτι οὐχ ὡς ἐμφύχοις διαλέγεται ἄλογα γὰρ καὶ ἄψυχα ἡ γῆ δὲ πρὸς τὰ ἄψυχα διαλέξει παραμυθίζεται τοὺς τούτων ολιχότερας, τὰ ἀγαθὰ τούτοις ἐπαγγελλόμενος.

θ.-ια'. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ²⁹ ἐπιβλέψω ἐφ' ἐμᾶς, καὶ κατεργασθήσεσθε, καὶ σπαρήσεσθε.

VERS. 4. Propterea, montes Israelis, audite verbum Domini. 984 Hæc dicit Adonai Dominus montibus, et collibus, et torrentibus, et vallibus, et saltibus et desertis, et desolatis, et urbibus derelictis, quæ factæ sunt in prædam, et in conculcationem reliquis gentibus, quæ sunt in circuitu ipsorum. Facile erat et quasi in promptu, omni terræ Israelis summatim bona polliceri: verum sigillatim montium, et vallium, et collium, et urbiium, atque aliorum omnium meminit, ut eos qui animum propter solitudinem desponderant, consolentur.

VERS. 5. Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Vere in igne zeli mei locutus sum super reliquas gentes, et super Idumæam omnem, quia dederunt possessionem meam sibi in hæreditatem cum lætitia, toto corde dehonestantes animas, ut deleterent in præda. Me valde, inquit, irritavit Idumææ et aliarum gentium audacia, qua contra meam terram, ipsius solitudine exsultantes, usi sunt, cum sperarent se ea polituros, et animas, quæ ipsam incolerent, in servitutem redacturos esse. Quamobrem contra eos sententiam tuli.

VERS. 6, 7. Vaticinare igitur, o propheta, rursus super terram Israel, et dic montibus, et collibus, et saltibus, et vallibus: Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego in zelo meo et in furore meo locutus sum, eo quod opprobria gentium tuleritis vos. Propterea 985 hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego extollo manum meam super gentes quæ sunt in circuitu vestro; isti ignominiam suam capient. Opprobrium vobis illatum, inquit, causa fuit ut contra eos qui probris affecerunt, sententia lata sit: et illi quidem impietatis in me, et memoriæ injuriarum vestrarum, atque audaciæ fructus ferent.

VERS. 8. Vestram autem, montes Israelis, uvam, et fructum vestrum comedet populus meus Israel, quia sperant ut veniant. Confirmabo, inquit, populi spem, stabiliamque ipsius bonam expectationem, et revertetur, et fructibus iis, qui a vobis producuntur, fructur. Perspicuum est autem, non cum montibus ut animatis eum colloqui, qui et ratione et animo vacant: sed ipso cum inanibus colloquio eorum incolas, bona illis promittens, consolatur.

VERS. 9-11. Ecce ego super vos, et respiciam ad vos, et colemini, et seminabitur in vobis. Et multipli-

VARIÆ LECTIONES.

¹³ καὶ ταῖς νάπ. Des. in A. ¹⁴ Α τοῖς ἐρημωμένοις καὶ ἠφανισμένοις. ¹⁵ τοῖς et αὐτῶν des. in A. ¹⁶ εἰ μὴ ζήλ. Α θυμοῦ. ¹⁷ κατάσχεσιν. Α γῆν. ¹⁸ κλ. Α κατάσχεσιν, omisso μετ'. ¹⁹ ἐξ ὅλ. κ. Des. in A. ²⁰ Προφ. — πάλιν. Α Διὰ τοῦτο προφήτευσον. ²¹ καὶ ταῖς νάπ. In A ponitur post φάραξι. ²² λαβεῖν, Α ἐνέγχει. ²³ τάδε — Κύρ. Des. in A. ²⁴ Α ἀρῶ. ²⁵ Ὑμ. — λαός μου Ἰσρ. Hebr. Vos autem montes Israelis ramos vestros emittetis, et fructum vestrum feretis populo meo Israel. ²⁶ Ἰσραὴλ. Des. in A. ²⁷ ὅτι — ἐθα. Hebr. cum prope venerint. ²⁸ ἐφ' ὑμ. καὶ. Des. in A.

cabo super vos homines, omnem domum Israelis in finem, et habitabuntur urbes, et deserta edificabuntur. Et multiplicabo homines super vos, et jumenta, et augebuntur, et multiplicabuntur, et habitare faciam super vos, sicut in principio vestro, et bene faciam vobis, sicut annis superioribus vestris, et cognoscent me esse Dominum. 986 [12] Non montes cognoscent, sed in montibus habitantes. Hæc autem post reditum e Babylone ad exitum perducta sunt, et res ipsæ testantur. Incolis enim relictæ sunt Palæstinæ urbes, omnesque ita instauratæ sunt, ut nobilitate splendeant; illa autem sola deserta mansit, in qua contra Dominum et Salvatorem rabie perciti Judæi crucis audax facinus patrarunt, omnibus quidem hominibus salutem, sibi vero exitum machinati. Ut vero omnis Israel reditum consequeretur, et pollicitus est Dominus, et promissum servavit. Effecit enim ut Cyrus omnibus reditum concederet; sed ii, qui usitato contumaciæ morbo laborabant, imperatis restitere, et suæ exteram regionem prætulere.

VERS. 13-15. Hæc dicit Adonai Dominus: *Eo quod dixerunt tibi: Terra devoratrix hominum tu es, et liberis spoliata a gente tua fuisti. Propterea homines non amplius comedes, et gentem tuam non absque filiis facies amplius, dicit Dominus. Non audivit amplius super vos ignominia gentium, et opprobria non amplius portabis, et gens tua non absque filiis erit amplius, dicit Adonai Dominus.* Hæc item ad exitum pervenissent, si Judæi voluissent: quia vero quasi canes rabie furentes in Dominum insanierunt, ipsi auctores fuere, ut quæ propheta prædixit, minime perficerentur: atque ita mendacii expers est prædictio. Siquidem jam antea auctor omnium rerum Deus per Jeremiam prophetam dixit: « Ad summam loquar super gentem et super 987 regnum, ut iterum ædificetur et plantetur, et facient mala coram me, ut non audiant vocem meam, et poenitebit me honorum, quæ locutus eram ut facerem eis^k. » Judæi igitur in culpa fuere, ne per prophetiam sibi promissa consequerentur bona.

VERS. 16-18. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, domus Israel habitavit in terra sua, et polluerunt eam via sua, et idolis suis, et immunditiis suis; secundum immunditiam menstruatae facta est via eorum ante faciem meam. Et effudi furorem meum super eos. Ipsæ, inquit, res justum esse supplicium testantur. Neque enim*

^k Jerem. xviii, 9, 10.

A Καὶ πληθυνῶ ἐφ' ὑμᾶς ἀνθρώπους, πάντα³⁰ οἶκον Ἰσραὴλ εἰς τέλος³¹, καὶ κατοικηθήσονται αἱ πόλεις³², καὶ αἱ ἔρημοι³³ οἰκοδομηθήσονται. Καὶ πληθυνῶ ἀνθρώπους³⁴ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ κτήνη, καὶ³⁵ ἀβξηθήσονται, καὶ πληθυνθήσονται, καὶ κατοικιῶ ἐφ'³⁶ ὑμᾶς, ὡς τὸ ἐν ἀρχῇ ὑμῶν, καὶ εὐποιήσω ὑμᾶς ὡς περ³⁷ τὰ ἔτη τὰ³⁸ ἐμπροσθεν ὑμῶν· καὶ γνώσονται³⁹, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Οὐ τὰ ὄρη γνώσονται, ἀλλ' οἱ ἐν τοῖς ὄρεσιν οἰκοῦντες. Ταῦτα δὲ πέρας ἔλαβε μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον· καὶ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα· πλήρεις γὰρ τῆς Παλαιστίνης αἱ πόλεις τῶν ἐνοικούντων, ἀνωδομήνται τε πάσαι, καὶ λαμπρότητι διαπρέπουσιν· ἐκεῖνη δὲ μόνη μεμένηκεν ἔρημος, ἐν ἣ κατὰ τοῦ Δεσπότη καὶ Σωτῆρος λυττήσαντες Ἰουδαῖοι, τὴ κατὰ τὸν σταυρὸν δεδράκασι τόλμημα, πᾶσι μὲν ἀνθρώποις σωτηρίαν, σφίσι δὲ αὐτοῖς ὀλεθρον τεκτηνάμενοι. Τὸ δὲ πάντα τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἐπάνοδου τυχεῖν, καὶ ὑπέσχετο ὁ Δεσπότης, καὶ τὸν οἰκεῖν πεπλήρωκε λόγον. Παρεσκευάσατε γὰρ τὸν Κύριον ἅπασιν τὴν ἐπάνοδον ἐπιτρέψαι· οἱ δὲ τὴν συνήθη νοσοῦντες ἀπειθείαν, τοῖς προσταχθεῖσιν ἀντέπειπον, καὶ τῆς οἰκίας τὴν ἀλλοτρίαν προείλοντο.

B γ'-ιζ'. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄνθ' ὧν εἶπόν σοι⁴⁰· Γῆ κατασθίουσα ἀνθρώπους⁴¹ σὺ εἶ, καὶ ἠτεκνωμένη⁴² ἀπὸ τοῦ ἔθνους σου ἐγένετο. Διὰ τοῦτο ἀνθρώπους οὐκέτι φάγεσαι, καὶ τὸ ἔθνος σου οὐκ ἀτεκνώσει· ἔτι, λέγει Κύριος⁴³. Καὶ οὐκ ἀκούσῃσεται⁴⁴ ἔτι ἐφ' ὑμᾶς ἀτιμία ἔθνων, καὶ ὀνειδισμούς⁴⁵ δὲ οὐ μὴ ἐνέγκητε ἔτι, καὶ τὸ ἔθνος σου οὐκ ἀτεκνωθήσεται· ἔτι, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἐδέξατο ἂν καὶ ταῦτα πέρας, εἰ ἐβουλήθησαν Ἰουδαῖοι· ἐπειδὴ δὲ καθάπερ κύνες λυττῶντες ἐπεμάνησαν τῷ Δεσπότη, αὐτοὶ τὴν προφητείαν ἀτέλεστον πεποιήκασι, καὶ οὕτως δὲ τὸ ἄψευδες ἢ πρόβησις ἔχει. Προλαβὼν⁴⁶ γὰρ ὁ τῶν ὄλων ἔφη Θεὸς διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου· « Πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ ἀνοικῶμεθαι καὶ τοῦ καταφυτεύεσθαι, καὶ ποιήσουσι τὴ πονηρὰ ἐναντίον μου, τοῦ μὴ ἀκούειν μου τῆς φωνῆς, καὶ μετανοήσω περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. » Ἰουδαῖοι τοίνυν αἰτίου τοῦ μὴ τυχεῖν τῶν διὰ τῆς προφητείας ἐπαγγελθέντων ἀγαθῶν.

D ιζ'-τη'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Γιὲ ἀνθρώπου, οἶκος Ἰσραὴλ κατώκησεν⁴⁷ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ ἐμίλαν αὐτὴν ἐν τῇ ὀδῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς εἰδώλοις⁴⁸ αὐτῶν, καὶ⁴⁹ ἐν ταῖς ἀκαθαρσίαις αὐτῶν, κατὰ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς ἀποκαθημένης ἐγένετο⁵⁰ ἡ ὁδὸς αὐτῶν πρὸ προσώπου μου. Καὶ ἐξέχεα τὸν θυμὸν μου

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ πάντα. A præm. καί. ³¹ εἰς τέλος. Hebr. totam illam (domum Isr.) ³² πόλ. A add. ὑμῶν. ³³ A τροφημέναι. ³⁴ ἀνθ. In A ponitur post ὑμᾶς. ³⁵ καὶ—πληθυνθῶ. Des. in A. ³⁶ ἐφ'. Des. in A. ³⁷ ὡσπ. Hebr. plusquam. ³⁸ τὰ ἔτη τὰ. A τό. ³⁹ A et B. γνώσασθε. ⁴⁰ σοί. Hebr. vobis. ⁴¹ ἀνθρ. — Διὰ τοῦτο. Des. in A. ⁴² ἦτ. — ἐγ. Hebr. orbam facis gentem tuam. ⁴³ Κύρ. Repet. in A. ⁴⁴ ἀκ. Hebr. audiri permittam. ⁴⁵ A ὀνειδισμῶν λαῶν, omisso δὲ. ⁴⁶ B προβαλὼν, ascripta tamen lect. nostra. ⁴⁷ κατώκησαν. ⁴⁸ εἰδ. Hebr. actionibus. ⁴⁹ καὶ — ἀκαθ. αὐτ. Gemina interpretatio. ⁵⁰ A ἐγενήθη.

ἐπ' αὐτούς. Αὐτὰ, φησί, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ τῷ δικαίῳ τῆς τιμωρίας· οὐ γὰρ μόνα ⁵⁰ τὰ παντοῦ ἐπὶ εἰδῶλα θεραπεύοντες διατέλεσαν, ἀλλὰ καὶ πᾶν εἶδος ἐπετήδευσαν παρανομίας, ὡς πάσης βδελυγμίας καὶ μίσους ἀναπληρῶσθαι· καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὸν νόμον λίαν ἀκάθαρτος ἢ ἀποκαθιμένη ἐδόκει, τωτέστιν, ἢ ἐν ῥύσει αἵματος, ἐκείνῳ τῷ περιττώματι τῆς παρανομίας ἀπεικάζει τὴν βδελυγμίαν. Ἔτα πάλιν ἐπιμένων τῇ κατηγορίᾳ·

Ἄνθ' ⁵¹ ὧν ἐξέχεαν, φησὶν, αἷμα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν ἐμίλιαν αὐτήν. (52.) Καὶ δισκοδρόπισα ⁵³ αὐτούς εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ἐλίκριμα ⁵⁴ αὐτούς ἐκ τῆς χώρας. Καὶ πάλιν τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον δείκνυσι. « Κατὰ τὴν ὁδὸν αὐτῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ⁵⁵ αὐτῶν ἐκρίνα ⁵⁶ αὐτούς. » Ἐτρώγησαν, φησὶν, ὧν ἐφύτευσαν τοὺς κερπούς. Αἷμα ἐνταῦθα κέκληκεν οὐ μόνον τὰς ἄλλας μαιφονίας, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν τέκνων θυσίας, ἃς τοῖς ὠμοδόροις καὶ πονηροῖς προσέφερον δαίμωνιν· οὐκ ἠρκέσθησαν γὰρ, φησὶ, ταῖς πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας παρανομίαις, ἀλλὰ καὶ δορυάλωτοι γενόμενοι καὶ μέτοικοι, τοῖς αὐτοῖς ἐπέμειναν κακοῖς.

κ. Καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ ἔθνη, εἰς οὓς ⁵⁷ εἰσῆλθον ἐκεῖ, καὶ ἐβεβήλωσαν τὸ δρομά μου τὸ ἅγιον, ἐν τῷ λέγεσθαι αὐτοῖς, λαὸς Κυρίου οὗτοι, καὶ ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ ⁵⁸ ἐξεληλύθασιν. Πονηρία, φησὶ, συζῶντας βλασφημίας μοι γεγέννηται πρόξενος. Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπέλαβε τὰ ἔθνη διὰ τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν τούτους ἠττηθῆναι, καὶ ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενέσθαι· ἔπειτα πειρα τὴν πονηρίαν αὐτῶν μεμαθηκότας, κατ' ἐμοῦ τὴν βλασφημίαν ἐκίνησαν, ὡς τοσούτους ἐπιτηδεύμασι χαίροντος, καὶ τοὺς οὕτω πονηροὺς ἀνθρώπους οἰκτεῖον λαὸν ὀνομάσαντος· ἀλλ' ὅμως ἐκείνων αὐτῶν προμηθεύμενος·

κα'. Καὶ ⁵⁹ ἐφυσίαμην αὐτῶν διὰ τὸ δρομά μου τὸ ἅγιον, ὃ ἐβεβήλωσεν ⁶⁰ ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ⁶¹ οὗ εἰσῆλθον ἐκεῖ. Διδάξαι, φησὶν, ἐκείνους βουλόμενος τὴν ἐμὴν ἰσχύν, τούτους ἀπαλλάξω τῶν ἐπικειμένων κακῶν.

κβ', κγ'. Διὰ τοῦτο εἰπὲς τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ· Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Οὐχ ὑμῖν ⁶² ἐγὼ ποιῶ ἔργον Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἢ ⁶³ διὰ τὸ δρομά μου τὸ ἅγιον, ὃ ἐβεβήλωσατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὗ εἰσῆλθετε ἐκεῖ. Καὶ ἀγιάσω τὸ δρομά μου τὸ μέγα τὸ βεβήλωθῆν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὃ ἐβεβήλωσατε ἐν ἰσχύ αὐτῶν, καὶ γνώσονται ⁶⁴ τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ ἰμὶ Κύριος, λέγει Ἄδωναι Κύριος, ἐν τῷ ἁγιασθῆναι με ἐν ὑμῖν ⁶⁵ κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτῶν. Οὐχ ἡμεῖς, φησὶν, ἄξιοι τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ τὰ ἔθνη προσήκει θεραπεία· τυχεῖν, ἀφορμὴν τῆς κατ' ἐμοῦ λασφημίας παρ' ὑμῶν εἰληφότε· λυθῆσεται δὲ ἡ λασφημία διὰ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας τῆς ἐμῆς

A solum omnis generis idola colere perseverarunt, sed etiam omne sceleris genus persecuti sunt, ita ut omni execratione et odio implerentur. Et quoniam secundum legem menstruata admodum impura habebatur, hoc est, cui sanguis flueret, illi excremento sceleris comparat execrationem. Deinde rursus in accusatione commorans :

Eo quod effuderunt sanguinem, inquit, in terra, et idolis suis polluerunt eam. (VERS. 19.) Et dissipavi eos in gentes, et ventilavi eos in regiones. Ac rursus justum ostendit supplicium. « Secundum viam ipsorum, et secundum instituta eorum judicavi eos. » Collegerunt, inquit, eorum quæ severunt, B fructus. Sanguinem hoc loco vocavit non solum alias cædes, 988 sed etiam filiorum sacrificia, quæ cruda vorantibus et improbis dæmonibus offerrebant. Non contenti enim, inquit, fuere sceleribus ante captivitatem admissis, sed etiam postquam captivi et peregrini fuere, in iisdem facinoribus manserunt.

VERS. 20. *Et ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, et profanarunt nomen meum sanctum, cum diceretur ipsis : Populus Domini isti, et de terra ejus exierunt. In improbitate, inquit, degentes, auctores fuerunt ut in me blasphemix conjicerentur. Siquidem primum opinatæ sunt gentes, propter meam imbecillitatem istos victos et in hostium potestatem redactos fuisse : deinde experientia cognita ipsorum improbitate, contra me blasphemiam congessere, ut qui talibus institutis gauderem, et adeo scelestos homines meum populum nominarim : verumtamen eorundem ipsorum habita ratione :*

VERS. 21. *Et peperi eis propter nomen meum sanctum, quod profanavit domus Israel, quo ingressi sunt. Cum eos, inquit, docere velim meas vires, istos ab imminentibus malis vindicabo.*

VERS. 22, 23. *Propterea dic domui Israel, Hæc dicit Adonai Dominus : Non vobis ego facio, domus Israel, sed propter nomen meum sanctum, quod profanastis in gentibus, ad quas ingressi estis. Et sanctificabo nomen meum magnum profanatum in gentibus, quod profanastis in medio ipsarum, et cognoscent gentes me esse Dominum, dicit Adonai Dominus, cum sanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipsorum. Non 989 vos, inquit, salute digni estis, sed decet gentes, quæ a vobis blasphemix contra me occasionem sumpserunt, consequi remedium : vestra autem salute, qua mea virtus indicabitur, hæc ipsorum blasphemia opprimetur. Nam cum didi-*

VARIE LECTIONES.

⁵⁰ B μόνον. ⁵¹ ἀνθ' — αἷμα. A περί τοῦ αἵματος, οὗ ἐξέχεαν. ⁵² A διέσπειρα. ⁵³ ἐλ. αὐτ. *Hebr. dispersi sunt.* ⁵⁴ τὰ ἐπιτ. A τὴν ἀμαρτίαν. ⁵⁵ B ἐκρίναν ⁵⁶ εἰς οὓς. A οὗ. ⁵⁷ A αὐτούς. ⁵⁸ Καὶ. *Des. in l.* ⁵⁹ ἐβεβήλωσεν. ⁶⁰ Ἰσραὴλ. A αἰθλίαν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ⁶¹ ὑμ. *Hebr. propter vos.* ⁶² ὅτι. *Hebr. et* ⁶³ ἀλλὰ. ⁶⁴ B γνώσεται. ⁶⁵ ἐν ὑμῖν. *Ex A et B suppl. Eadem existant post pauca.*

erint quomodo magnum sit nomen meum, et ejusmodi, quod idoneum sit ad opem domesticis suis ferendam, potentiam meam laudabunt et celebrabunt. Hoc enim declaravit, dicens :

Et cognoscent gentes me esse Dominum Deum, cum sanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipsorum. (VERS. 24.) *Et accipiam vos de gentibus, et congregabo vos ex omnibus generationibus, et introducam vos in terram vestram.* Hoc omnibus illis convenit, qui redierunt : quicumque enim redire voluerunt, reditum consecuti sunt ; ea vero quæ sequuntur non item in omnes cadunt, sed in eos tantum, qui evangelico præconio fidem dare voluerunt. Ait enim :

VERS. 25. *Et spargam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus immunditiis vestris, et ab omnibus idolis vestris mundabo vos.* — Aquam autem mundam regenerationis aquam nuncupavit, quia baptizati remissionem peccatorum accepimus. Et quæ sequuntur ea confirmant, quæ dicta sunt.

VERS. 26. *Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo vobis.* Per hæc mentis mutationem significavit : ad meliora enim, inquit, cor vestrum inclinabit, non amplius secundum pristinam consuetudinem ad deteriora propendens. Illud vero, *dabo*, nequaquam liberum lædit arbitrium ; verbis enim, et operibus, et infinitis 990 adhibitis miraculis, non illis tantum, sed etiam omnibus gentibus, ut ad pietatem accederent, persuasit, non coegit : et tamen, quamvis non coegerit, sed persuaserit, se ait dedisse animis ad meliora propensionem : quippe ipse auctor rei factus, tum his quæ dixit, tum illis quæ fecit.

Et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. (VERS. 27.) *Et spiritum meum dabo in vobis.* Ne hæc quidem ante Christi Domini adventum facta sunt. Cum enim tres duntaxat post reditum prophetas habuissent, Aggæum, et Zachariam, et Malachiam, post ipsos statim prophético munere spoliati sunt ; sed postquam Deus Salvator noster homo factus est, et ad cælos ascendit, advenit super sacros apostolos Spiritus sanctus, per quos gratia non Judæis solis, sed etiam omnibus his qui ex gentibus ad fidem convenere, subministrata fuit. *Lapideum* autem *cor* vocat adversarium et rebellem, *carneum* vero obediens, et dicto parens, quodque divinarum Litterarum figuras possit excipere. « Et faciam, ut in justificationibus meis ambuletis, et judicia mea custodiat, et faciatis ea. » Hoc autem Spiritus gratiæ proprium est, quæ nostrum adjuvans liberum arbitrium, efficit ut recte procedant quæ dicta sunt.

δεικνυμένης δυνάμεως. Μαθόντες γὰρ, πῶς μου μέγα τὸ ὄνομα, καὶ ἄρκοῦν εἰς τὴν τῶν οὐκενομένων ἐπικουρίαν, δοξάσουσί μου τὴν δεσποτείαν καὶ ὑμνήσουσι. Τοῦτο γὰρ παρεθῆλωση εἰρηκῶς.

Καὶ γινώσκονται τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἀρισθῆναι με ἐν ὑμῖν κατ' ἐσθλιμὸς αὐτῶν. (κβ.) Καὶ λήψομαι ὑμᾶς ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἀθροίσω ὑμᾶς ἐκ πασῶν τῶν γενεῶν, καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ὑμῶν. Τοῦτο πᾶσι τοῖς ἐπανελευθερωμένοις ἀρμόττει· οἱ γὰρ ἐπανελευθερωμένοι ἀπολυθέντες ἐτυχον τῆς ἐπανόδου· τὰ δὲ ἐπαγγέμενα οὐκ ἔτι πᾶσιν, ἀλλὰ μόνοις τοῖς τῷ εὐαγγελικῷ προφητικῷ πιστεῦσαι προελομένοις. Φησὶ γὰρ·

κε'. Καὶ ῥανῶ εἰς ὑμᾶς ὕδωρ καθαρὸν, καὶ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ πασῶν τῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν εἰδώλων ὑμῶν καθαρῶ ὑμᾶς. — Ὑδωρ δὲ καθαρὸν τὸ τῆς πᾶσι γενεῶν ὀνόμασεν ὕδωρ, ἐν ᾧ βαπτισθέντες τὴν ἐρεσιν τῶν ἀμαρτημάτων ἐλάδομεν. Καὶ τὰ ἐπιγεγραμμένα δὲ βεβαίῳ τὰ εἰρημμένα.

κς'. Καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινὴν, καὶ πνεῦμα καιρὸν δώσω ὑμῖν. Διὰ τούτων τὴν τοῦ φρονήματος ἐναλλαγὴν ἐσήμανεν· ἐπὶ γὰρ τὰ ἀμείνω, φησὶ, βέψει ὑμῶν ἡ καρδία, οὐκέτι κατὰ τὴν προτέραν συνήθειαν τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω ῥοπήν ἔχουσα· τὸ δὲ δώσω, οὐδαμῶς τῷ αὐτεξουσίῳ λυμᾶνεται· ἰσχυροῖς γὰρ, καὶ ἔργοις, καὶ τοῖς μυρίοις χρῆμασι θαύμασι, οὐκ ἐκείνους μόνους, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη τῇ εὐσεβείᾳ προσελθεῖν ἐπεισεν, οὐκ ἠνάγκασεν· ἀλλ' ὅμως καὶ μὴ ἀναγκάσας, ἀλλὰ πείσας, αὐτοῖς λέγει δεδωκέναι τὰς ψυχὰς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω βελτίω ἢ αὐτὸς αἰτίος τούτου, δι' ὧν εἰπέ τε καὶ ἔπραξε γερωνῶς.

Καὶ ἀφελέω τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην. (κς.) Καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν. Οὕτως ταῦτα πρὸ τῆς τοῦ δεσπότητος Χριστοῦ παρουσίας ἐγένετο· τρεῖς γὰρ μόνον μετὰ τὴν ἐπανάδου κατὰ ταυτὸν ἐσχηκότες προφήτας, Ἀγγαῖον, καὶ Ζαχαρίαν, καὶ Μαλαχίαν, μετ' αὐτοὺς εὐθύς τῆς φητικῆς ἐγυμνώθησαν χάριτος· μετὰ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνάληψιν, ἐπεφοίτησεν ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐχορηγήθη δὲ δι' ἐκείνων ἡ χάρις, οὐκ Ἰουδαίοις μόνοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς τῶν ἐθνῶν προσελθοῦσι τῇ πίστει. *Λιθίνην* δὲ *καρδίαν* καλεῖ τὴν ἀντίτυπόν τε καὶ ἀπειθῆ, *σαρκίνην* δὲ τὴν εὐπειθῆ τε καὶ εὐήκοον, καὶ τῶν θεῶν γραμμάτων δεξασθαι δυναμένην τοὺς τύπους. « Καὶ ποιήσω, ἵνα ἐν τοῖς δικαιομασί μου πορεύσθε, καὶ τὰ κρίματά μου φυλάσσησθε, καὶ ποιήτε αὐτά. » Τοῦτο δὲ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος ἰδίων· αὐτὴ γὰρ συνεργούσα τῷ ἡμετέρῳ αὐτεξουσίῳ κατορθοῦσθαι παρασκευάζει τὰ εἰρημμένα.

VARIAE LECTIONES.

66 ἐν, κ. τ. λ. Omissa sunt hoc loco ista λέγει Ἄδ. Κυρ. 66 ὑμ. — ἀθρ. Des. in A. 67 γεν. A γαίω, juxta rec. lect. et Hebr. 68 εἰς A ἐφ'. 69 ὑμ. A et B præm. ἐν. 70 Διὰ, κ. τ. λ. Vide supra, tom. I, pag. 940. 71 B ἐσήμηνεν. 72 A μόνους. 73 B μετὰ τούτους. 74 Σωτ. B præm. καί. 75 A φυλάσσησθε. 76 π. αὐτά. A ποιήσῃτε.

κγ'. Καὶ κατοικήσετε ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς ἔδωκα ἅ τοις πατράσιν ὑμῶν. Πάλιν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταγει τὸν λόγον, καὶ ἀπὸ τῶν πνευματικῶν ἐπὶ τὰ σωματικά μεταφέρει.

Καὶ ἔσεσθέ μοι εἰς λαὸν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὑμῖν εἰς θεόν. (κθ', λ'.) Καὶ καθαρῶν ⁷⁷ ὑμᾶς ἀπὸ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν, καὶ καλέσω τὸν σίτον, καὶ πληθυνῶ αὐτὸν, καὶ οὐ ⁷⁸ δώσω ἐφ' ὑμᾶς λιμὸν. Καὶ πληθυνῶ τὸν καρπὸν τοῦ ξύλου, καὶ τὰ γεννήματα τοῦ ἀγροῦ, ὅπως ἂν μὴ λάβητε ἰτι ⁷⁹ ἐρειδισμὸν λιμοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Οἶδα μὲν ὢν, ὅτι καὶ πνευματικῶς τούτων ἕκαστον ἐκλαβεῖν δυνατὸν· ἀλλ' ὅμως ἠγοῦμαι τὸν προφητικὸν λόγον τὰ σωματικά νῦν τοῖς Ἰουδαίοις ὑπισχνεῖσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐρημία πολλὴ κατεῖχε τὸ ⁸⁰ τμηκαῦτα τὴν γῆν, ὑπισχνεῖται αὐτοῖς τῶν παντοδαπῶν καρπῶν τὴν ἀφθονίαν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν δὲ ἔσομένην ὠφέλειαν προαγορεύει.

λα'. Καὶ μνησθήσεσθε, φησὶ, τὰς ὁδοὺς ὑμῶν τὰς ποτηρὰς, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν τὰ μὴ ἀγαθὰ, καὶ προσοχθεῖτε ⁸¹ κατὰ πρόσωπον αὐτῶν περὶ τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν ⁸², καὶ περὶ τῶν βδελυγμάτων ὑμῶν ⁸³. Τούτων, φησὶν, ἀπολαύοντες τῶν ἀγαθῶν, καὶ μανθάνοντες, ἠλικίους ἢ δικαιοσύνη φέρετε καρπούς, τῆς προτέρας ἀναμνησθήσεσθε ποτηρίας, καὶ τῆς δι' ἐκείνην ὑμῖν τιμωρίας ἐπενεχθείσης, καὶ μισήσετε σφόδρα τὴν προτέραν παρανομίαν. Τὸ γὰρ Προσοχθεῖτε ἀντὶ τοῦ βδελύξεσθε τέθεικε. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ περὶ τοῦ παρανόμου παρὰ τοῦ Δαβὶδ εἰρημένον· « Πάριστη πίση ὀδῶ οὐκ ἀγαθῆ, κακία δὲ οὐ προσώχθισε, » τούτέστι, τὴν κακίαν οὐκ ἐβδελύξατο. Οὕτως ὑποσχόμενος αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ, πάλιν αὐτῶν τὸ φρόνημα ταπεινοῖ, λέγων·

λβ'. Οὐ δι' ὑμᾶς ἐγὼ ποιῶ, οἶκος Ἰσραὴλ ⁸⁴, λέγει Ἄδωνα Κύριος· γνωστὸν ἔστω ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ. Οὐχ ὑμεῖς, φησὶν, ἄξιοι τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐγὼ τῇ ἐμῇ φύσει πρέποντα ποιῶ. Εἶτα παραινετικῶς ὁμοῦ καὶ ἐντροπικῶς· « Δισχύνθητε, καὶ ἐντραπήθητε ἐκ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, οἶκος Ἰσραὴλ. » Μὴ ἀναλήγῃτω, φησὶ, μηδὲ ἀναισθήγῃτω φέρετε τὰς παντοδαπὰς ὑμῶν τιμωρίας· ἀλλ' ὅψε γοῦν ποτε εἰς νοῦν λαβόντες τῶν ὑμετέρων ἐπιτηδεύματων τὴν ποτηρίαν, ἐπὶ τοῖς τετολημμένοις ἐρυθρίασατε.

λγ', λδ'. Τάδε λέγει Ἄδωνα Κύριος· Ἐν ἡ ⁸⁵ ἢ ἡμέρᾳ καθάρσω ὑμᾶς ἀπὸ ⁸⁶ πασῶν τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν, καὶ κατοικῶ τῆς πόλεως, καὶ οἰκοδομηθήσονται αἱ ἔρημοι. Καὶ ἡ γῆ ἠφανισμένη ἐργασθήσεται, ἀνθ' ὧν ἡ γῆ φανισμένη ἐγένετο ⁸⁷ κατ' ὀφθαλμοὺς παντὸς διδοεύοντος ⁸⁸. Ὅταν, φησὶν, ἀφεςιν ὑμῖν τῶν ἁμαρτημάτων χαρίσωμαι,

¹ Psal. xxxv, 5.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ καθ. — ὑμῶν. Α σώσω ὑμ. ἀπὸ π. τῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν, juxta Hebr. ⁷⁸ οὐ. Α add. μὴ ⁷⁹ ἔτι. Des. in Α. ⁸⁰ Β τά. ⁸¹ πρ. — ἀνομ. ὑμ. Hebr et tædebit vos iniquitatum vestrarum. ⁸² Α ἐν ταῖς ἀνομ. ὑμ. ⁸³ Α ἐπὶ τοῖς βδελ. ὑμ. ⁸⁴ οἶκ. Ἰσρ. Des. tum hoc loco tum deinde post ὑμῖν, in Α. ⁸⁵ ἡ In Α ponitur post ἡμέρᾳ, omisso ἂν. ⁸⁶ ἀπὸ. Α ἐκ. ⁸⁷ Α ἐγενήθη. ⁸⁸ Α παροδεύοντος.

VERS. 28. *Et habitabit in terra, quam dedi patribus vestris. Rursus ad communem redit orationem, quam a spiritualibus ad ea, quæ corporis sunt, transfert.*

Et eritis mihi populus, et ego ero vobis Deus. (VERS. 29, 30.) Et 991 mundabo vos ab omnibus peccatis vestris, et vocabo frumentum, et multiplicabo ipsum, et non dabo super vos famem. Et multiplicabo fructum ligni, et germina agri, ne feratis amplius opprobrium famis in gentibus. Novi quidem, unumquodque horum etiam secundum Spiritum accipi posse: attamen existimo propheticam orationem ea quæ corporis sunt, Judæis nunc polliceri. Cum enim multa solitudo terram eo tempore occupasset, pollicetur ipsis omnis generis fructuum abundantiam, et inde futuram utilitatem prædicat.

VERS. 31. *Et recordabimini, inquit, viarum vestrarum malarum et institutorum vestrorum non bonorum: et odio eritis ante faciem ipsorum propter iniquitates vestras, et propter abominationes vestras. His, inquit, bonis fruente, et quantos asserat justitia fructus discentes, pristinae reminiscimini improbitatis, et supplicii, quod propter illam vobis fuerit illatum, et priora scelera summo vobis erunt odio. Illud enim oderitis, pro exsecrabimini posuit. Tale est illud, quod de improbo dictum est a Davide: « Astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odivit ¹, » hoc est, malitiam non est exsecratus. Ita ipsi bona pollicenti, eorum denuo superbiam deprimit, dicens:*

VERS. 32. *Non propter vos ego facio, domus Israel, dicit Adonai Dominus, notum sit vobis domus 992 Israel. Non vos, inquit, promissis bonis digni estis, sed ego ea facio quæ meam decent naturam. Deinde admonens simul ac redarguens: « Erubescite et pudore afficiamini, inquit, ob vias vestras, domus Israel. » Ne stupide, inquit, neve absque sensu varia vestra supplicia feratis, sed sero tandem vestrorum institutorum improbitate in mentem revocata, pro iis quæ ausi estis erubescite.*

VERS. 33, 34. *Hæc dicit Dominus: Die quo mundavero vos ab omnibus iniquitatibus vestris, et habitari faciam urbes, et ædificabuntur deserta. Et terra desolata coletur, eo quod desolata fuit ante oculos omnis transeuntis. Quando, inquit, remissionem vobis peccatorum impertiam, vosque puros ignoscendo efficiam, tum et urbibus ædificia, et*

terræ consitiones præbebo, et pro pristina solitudine quam omnes viatores conspicabantur, ut incolantur auctor ero.

VERS. 55. *Et dicent : Terra illa desolata, facta est ut paradus deliciarum, et urbes desertæ et desolatæ, et effossæ, in muris munitæ sederunt. Quemadmodum enim omnes, inquit, olim tuam solitudinem in ore habentes divulgabant, ita nunc eris celeberrima, omnibusque afferes admirationem, cum deserta tua terra paradiso voluptatis æquiparabitur, et urbes ab incolis vacuæ atque adeo eversæ validis communientur muris.*

VERS. 56. *Et cognoscent gentes, quæcunque relicta fuerint 993 in circuitu vestro, me Dominum edificasse desertas, et plantasse desolatæ : ego Dominus locutus sum, et faciam. Discent autem finitimæ gentes, me cum esse, qui tristitia prius, et nunc jucunda præbuerim ; atque ea quæ dicta sunt confirmabit illius qui dixit auctoritas : « Ego Dominus locutus sum, et faciam, » Dominus enim cum sim, ac facere possim, ea quæ dixi ad exitum perducam.*

VERS. 57. *Hæc dicit Adonai Dominus, Adhuc hoc querar domui Israel ut faciam eis. Pro querar Symmachus inveniar dixit. Ad pristina, inquit, beneficia, hoc quoque addam, ut eos revocandos censeam. « Et multiplicabo eos ut oves sanctas. » Cum enim eos ovium instar in meam tutelam receperim, pastoris curam ipsis impertiar.*

VERS. 58. *Sicut oves Hierosolymæ in solemnitatibus ipsius, sic erunt urbes desertæ plenæ ovium et hominum, et cognoscent me esse Dominum. Sicut enim, inquit, Hierosolyma ante oppugnationem referta erat ovibus in maximis eorum publicis celebritatibus, ita omnes ipsorum urbes, et hominibus, et ovibus, et aliis bonis complebo, et ipsis rebus intelligent me esse Dominum, occidentem et vivere facientem, percutientem et sanantem 994. Cognita igitur Domini nostri bonitate et potentia, propter eam 994 amemus, propter hanc metuamus : ut et amantes et timentes ipsius mandata observemus et promissa bona consequamur, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri gloria, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.*

⁹⁹³ Deut. xxxii, 59.

VARIÆ LECTIONES

⁹⁹³ ἦφ. A præm. ἦ. ⁹⁹⁴ A ἐγενήθη ὡς κήπος τρ. ⁹¹ ἐν τ. ὡγ. A ὄχυρα. ⁹² A καταλειφθῶσι. ⁹³ A κατήρημένοι. ⁹⁴ καὶ — ἠφανισμένοι. Des. in A. ⁹⁵ A ἐποίησα. ⁹⁶ A ζήτημα θήσομαι. ⁹⁷ ἄγ. A ἀνθρώπων. quæ est constans lectio. ⁹⁸ Ἰερ. A præm. ἄγα, ὡς πρόβατα. ⁹⁹ καὶ. Des. in A. ¹ B ἐκείνα. ² A τοῦτον.

A καὶ καθαρὸς ὕμῃ ἀπορήνω τῇ συγχωρήσει, τῆν καῦτα καὶ ταῖς πόλεσι τὰς οἰκοδομὰς, καὶ τῇ γῆτι φυτουργίας παρέξομαι, καὶ ἀντὶ τῆς προτέρας ἐρημίας, ἣν ἅπαντες ἐώρων οἱ παριόντες, οἰκαίθην παρασκευάσω.

λε'. Καὶ ἐροῦσιν· Ἡ γῆ ἐκείνη ἠφανισμένη ἔγένετο ὡς παράδεισος τρυφῆς ⁹⁰, καὶ αἱ πόλεις αἱ ἐρημοί, καὶ ἠφανισμένοι, καὶ κατεσκευασμένοι, ἐν τείχεσιν ὠχυρωμένοι ⁹¹ ἐκάθισαν. Ὅσπερ γάρ, φησὶν, ἅπαντες πάλαι τὴν σὴν ἐρημίαν ἐν τοῖς σῶμασι περιέφερον, οὕτω νῦν ἐσθ' πολυθρόλλητος, καὶ θαῦμα παρέξεις πᾶσι, τῆς μὲν ἐρήμου σου γῆς τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς εἰκαζομένης, τῶν δὲ ἀοικίτων πόλεων καὶ ἀναστάτων γεγενημένων ὄχυροῖς περιβόλις τευχίζομένων.

B λς'. Καὶ γνώσονται τὰ ἔθνη, ἵσα ἂν καταλειφθῆ ⁹² κήλῳ ὕμῳ, ὅτι ἐγὼ Κύριος φιλῆμῃσα τὰς κατηρημωμένας ⁹³, καὶ ⁹⁴ κατεφύτευσα τὰς ἠφανισμένας· ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα, καὶ ποιήσω ⁹⁵. Μαθήσεται δὲ τὰ ἐκ γειτόνων ἔθνη, ὅτι ἐγὼ καὶ τὰ σκυθρωπὰ πρότερον, καὶ νῦν τὰ θυμῆρη παρέχω, καὶ τῶν εἰρημένων τὸ βέβαιον ἐκ τῆς τοῦ εἰρηκότους ἀξιοπιστίας. « Ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα, καὶ ποιήσω. » Δεσπότης γάρ ὢν, καὶ ποιῆσαι δυνάμεως, οἷς εἶπον ἐπιθήσω τὸ πέρας.

λζ'. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐτι τοῦτο ζητηθήσομαι ⁹⁶ τῷ ὄκῳ Ἰσραὴλ τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. Τὸ ζητηθήσομαι ὁ Σύμμαχος εἰρεθίσομαι ἔφη. Πρὸς ταῖς προτέρας, φησὶν, εὐεργεσίαις, καὶ ταύτην προσθήσω, καὶ τῆς ἀνακλήσεως αὐτῶν ἀξιώσω. « Καὶ πληθυνῶ αὐτούς, ὡς πρόβατα ἄγια ⁹⁷. » Ἐπειδὴ γάρ αὐτοὺς δίκην προβάτων ἐπὶ τὴν ἐμὴν ἀφώρισα κηδεμονίαν, ποιμενικῆς αὐτῶν ἐπιμελείας μεταδώσω.

λη'. Ὅς πρόβατα Ἰερουσαλήμ ⁹⁸ ἐν ταῖς ἐορταῖς αὐτῆς, οὕτως ἔσονται αἱ πόλεις αἱ ἐρημοὶ κληρεῖς προβάτων καὶ ⁹⁹ ἀνθρώπων, καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Καθάπερ γάρ, φησὶν, πρὸ τῆς γεγενημένης πολιορκίας ἐπιθροῦτο προβάτων ἡ Ἰερουσαλήμ ἐν ταῖς μεγίσταις αὐτῶν πανηγύρεσιν, οὕτω πάσας αὐτῶν πληρώσω τὰς πόλεις, καὶ ἀνθρώπων, καὶ προβάτων, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, καὶ δι' αὐτῶν μαθήσονται τῶν πραγμάτων, ὅτι ἐγὼ Κύριος εἶμι· καὶ θεός, ἀποκτείνων καὶ ζωοποιῶν, πατάσων καὶ ἰώμενος. Εἰδότες τοίνυν τοῦ ἡμετέρου Δεσπότη καὶ τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν δύναμιν, ἀγαπήσωμεν ἐκείνην ¹, φόβον δὲ λάβωμεν διὰ ταύτην ² ἵνα καὶ ἀγαπῶντες, καὶ δεδιότες, φύλακες αὐτοῦ γενώμεθα τῶν ἐντολῶν, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΜΟΣ ΙΕ΄.

LIBER DECIMUS QUINTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ΄.

α'. Κατέγενετο ἐπ' ἐμὲ χεῖρ Κυρίου. Πάλιν χεῖρα τὴν θείαν ἐνέργειαν ἀποκαλεῖ. « Καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι Κυρίου, καὶ ἔθιξέ με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου »· Πνευματικὴ πάλιν ἡ θεωρία· οὐ γὰρ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ἑώρα τὰ ὑποδεικνύμενα, ἀλλὰ τοῦ παναγίου πνεύματος ἐδέχετο τὴν ἀποκάλυψιν.

Καὶ τοῦτο ἦν μεστὸν ὁστέων ἀνθρώπων· (β'.) Καὶ περιήγαγέ με ἐπ' αὐτὰ κυκλῶσθαι κύκλῳ, καὶ ἰδοὺ πολλὰ σφόδρα ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου⁹. Τοῖς πράγμασι συμβαινούσας τὰς ἀποκαλύψεις λαμβάνει· ἐπειδὴ γὰρ δι' ἣν ἐνόσουν ἀπιστίαν τὰς χρηστοτέρας ἀπηγόρευσαν ἐλπίδας οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαίας αἰχμάλωτοι γενόμενοι, τὴν οἰκείαν αὐτοῖς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐπιδείκνυσι δύναμιν, καὶ τὴν πολλῆς τῆς ἀνακλήσεως ἐκείνης δυσκολωτέραν τῶν νεκρῶν σωμάτων ἀνάστασιν ἐπιδείκνυσι τῷ προφήτῃ, καὶ δι' ἐκείνου πάντα διδάσκει τὸν λαόν, ὡς πάντα αὐτῷ ῥᾶθια βουλομένῳ. Ἰουδαίους μὲν οὖν καὶ τοὺς ἄλλους Ἰσραηλίτας· ἐδίδαξε διὰ τοῦτου, ὡς εὐπετὲς λίαν τῷ Θεῷ βουλομένῳ εἰς τὴν προτέραν ἐπαναγαγεῖν ἐλευθερίαν τοὺς αἰχμαλώτους γεγενημένους· ἡμῖν δὲ καὶ πᾶσιν ἀπαξιακῶς τοῖς εὐαγγελικῶν⁶ κήρυγμα μετὰ πίστεως δεξαμένοις, τῆς τῶν σωμάτων ἡμῶν ἀναστάσεως ἐπιδείκνυσι τὴν εὐκολίαν, καὶ ὅτι τῷ Θεῷ λόγῳ καὶ νεύματι τῶν πραγμάτων ἡ φύσις ἀκολουθεῖ.

Καὶ εἶπε πρὸς με· (γ'.) Υἱὲ ἀνθρώπου, εἰ⁷ ζήσεται τὰ ὀστέα ταῦτα; Καὶ εἶπον· Κύριε ὁ Θεός, σὺ ἐπίστασαι ταῦτα. Οὐκ ἀμφέβαλεν ὁ προφήτης, ἀλλὰ τῆς ἀκριβεστοτέρας γνώσεως τῷ Θεῷ παρεχώρησεν· εἰδὼς μὲν ἀκριβῶς τοῦ Θεοῦ τὸ δυνατὸν, ἀγνοῶν δὲ τὸ βούλημα.

δ-ς'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Προφήτευσον ἐπὶ τὰ ὀστέα ταῦτα, προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου⁸; καὶ ἔρεις πρὸς αὐτὰ⁹. Τὰ ὀστέα τὰ ξηρὰ ταῦτα¹⁰, ἀκούσατε λόγον Κυρίου· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τοῖς ὀστέοις τούτοις· Ἴδοὺ ἐγὼ εἰσάξω¹¹ εἰς ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς. Καὶ δώσω ἐφ' ὑμᾶς νεῦρα, καὶ ἀνάξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκα, καὶ ἐκτενώ ἐφ' ὑμᾶς δέρμα, καὶ δώσω πνεῦμά μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε, καὶ γινώσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Ὑποαργῶ τῷ προφήτῃ, καὶ οἶόν τινα ὄργανον τῆς κατὰ τὴν

A

CAPUT XXXVII.

VERS. 1. *Et fuit super me manus Domini. — Manum rursus divinam vim vocat. « Et eduxit me in spiritu Domini, et posuit me in medio campi. » Spiritualis hæc rursus contemplatio est, neque enim oculis corporis ea cernebat, quæ sibi ostendebantur, sed sanctissimi Spiritus revelationem percipiebat.*

Et hic erat plenus ossibus hominum. (VERS. 2.) Et circumduxit me super ea per gyrum in circuitu, et ecce valde multa super faciem campi. Consentaneas rebus accipit revelationes. Cum enim propter perfidiam, cujus morbo laborabant, meliorum spem abjecissent Judæi illi, qui ex Judæa captivi abducti fuerant, suam ipsis auctor omnium rerum Deus potentiam ostendit, et longe difficiliorem illa in pristinum statum ipsorum restitutione, mortuorum corporum resurrectionem indicat propheta: per quem omnem populum docet, omnia sibi esse facilia volenti. Judæos igitur et alios Israelitas per hunc docuit, facillimum esse volenti Deo, in servitutem 995 redactos in pristinam libertatem vindicare, nobis autem et omnibus omnino, qui præconium evangelicum cum fide excipiunt, resurrectionis corporum nostrorum ostendit facilitatem, divinoque verbo ac nutui rerum obsequi naturam.

Et dixit ad me: (VERS. 3.) Fili hominis, an vivent ossa hæc? et dixi, Domine Deus, tu scis hæc. Non dubitavit propheta, sed accuratiorem cognitionem Deo vindicavit, cum optime quidem nosset Dei potentiam, sed voluntatem ignoraret.

VERS. 4-6. *Et dixit ad me: Vaticinare super ossa hæc, vaticinare, fili hominis, et dices ad ea: Ossa arida hæc, audite verbum Domini. Hæc dicit Adonai Dominus ossibus istis: Ecce ego introducam in vos spiritum vitæ. Et dabo super vos nervos, et reducam super vos carnes, et extendam super vos pellem, et dabo spiritum meum in vos, et vivetis, et cognoscetis me esse Dominum. Ministro usus est propheta, ac veluti instrumento quodam resurrectionis in visione, et lingua ejus illis inanimis et pror-*

VARIE LECTIONES.

⁸ τοῦ πεδ. *Hebr.* vallis. ⁹ καὶ. *Des.* in A. ¹⁰ πεδίου. A add. καὶ ἰδοὺ ξηρὰ σφόδρα. ¹¹ εὐαγγ. B præm. τό. ⁷ εἰ — ἐπίστ. ταῦτα. *Et vers. 4:* Καὶ εἶπε πρὸς με. *Des.* in A. ⁸ πρ. υἱὲ ἀνθρώπου. *Des.* in A. *et in Hebr.* ⁹ A αὐτοῖς. ¹⁰ ταῦτα. *Des.* in A. ¹¹ B εἰσάγω. A φέρω ἐφ' ὑμᾶς.

sus mortuis ossibus præcipit ut carnes producant et nervos, atque cutem, vitalemque spiritum excipiant. Et fuerunt hæc non solum revocationis in pristinum statum Judæorum, sed etiam resurrectionis omnium hominum figura. « Canet enim tuba, inquit sanctus Apostolus, et mortui resurgent incorrupti^a. »

VERS. 7. *Et prophetavi, sicut 996 mandaverat mihi Dominus, et facta est vox, cum prophetarem ego, ecce et commotio, et adduxerunt ossa, os ad os, unumquodque ad juncturam suam.* Propheta quidem divino inserviens præcepto, quæ jussus fuerat verba protulit, verba autem opus est subsecutum, et commotio Dei adventum declarabat, vox vero, angelorum divinæ voluntati ministrantium munus : ossaque videbam, inquit, accurrentia, et propriam commissuram capientia, et quam a principio compositionem sortita fuerant, adipiscentia.

VERS. 8. *Et vidi, et ecce accedebant super ea nervi, et carnes nascebantur, et ascendebant super ea, et circumstetit ea cutis desuper, et spiritus non erat in eis.* Pristinum opificium altera instauratio consequitur. Sicut enim primi parentis Adami corpus prius effictum, deinde in ipsum anima inspirata fuit : ita hic quoque utraque convenere ad propriam compagem. Produxit enim carnes et nervos, et cute cooperta sunt : verum illa sine spiritu et motu jacebant : quæ rursus vitam, et sensum divina voluntate consequuntur.

VERS. 9. *Et dixit ad me : Vaticinare super spiritum, vaticinare, fili hominis, et dic spiritui : Hæc dicit Adonai Dominus, A quatuor ventis veni, spiritus, et insuffla in mortuos istos, et vivant.* Docet nos hæc oratio, quam facilia sint omnia divinæ potestati, omniaque in 997 manu ejus esse. « In manu enim ejus, inquit, anima omnium viventium^o. » Idcirco prophetæ præcipit, ut jubeat omnes animas, ubicunque sint, redire, et sua rursus corpora inhabitare.

VERS. 10. *Et prophetavi sicut mandaverat mihi, et ingressus est in eos spiritus, et vixerunt, et steterunt in pedibus suis, congregatio admodum magna.* Pronuntiato, inquit, a me divino præcepto, revixerunt corpora devincta, et resurrectionem consecuta sunt, neque exigua erat eorum qui resurre-

Α ὀπτασίαν ἀναστάσεως κέχρηται, καὶ διὰ τῆς τούτου¹¹ γλώττης τοῖς ἀψύχοις ἐκείνοις καὶ ἀπαξιαπλῶς νεκροῖς ὁστέοις παρακελεύεται, καὶ σάρκας φύσαι, καὶ νεῦρα, καὶ δέρμα, καὶ ζωτικὸν δέξασθαι πνεῦμα. Καὶ ἐγένετο ταῦτα οὐ μόνον τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνακλήσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπάντων ἀναστάσεως τύπος. « Σαλπείσει γάρ, φησὶν, ὁ θεῖος Ἀπόστολος, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται¹² ἄφθαρτοι. »

Ζ. Καὶ προφητεύουσα, καθὼς ἐνετείλατό μοι Κύριος, καὶ ἐγένετο φωνὴ ἐν τῷ με προφητεύουσα, καὶ ἰδοὺ σεισμός, καὶ προσήγαγεν¹³ τὰ ὀστέα, ὅστέον πρὸς ὅστέον¹⁴, ἕκαστον πρὸς τὴν ἁρμοσίαν αὐτοῦ. Ὁ μὲν προφήτης τῷ θεῷ διακονῶν προστάγματι, τοὺς λόγους οὓς προσετάχθη προσήνεγκεν, ἠκολούθει δὲ τοῖς λόγοις τὸ ἔργον· καὶ ὁ μὲν σεισμὸς τὴν θέλειν ἐπιφάνειαν ἐδήλωσε, ἡ δὲ φωνὴ, τῶν ὑπουργούντων ἀγγέλων τῷ θεῷ βουλήματι τὴν ἐνέργειαν. Τὰ δὲ ὀστέα, φησὶν, ἐώρων θέοντα, καὶ τὴν οἰκείαν ἁρμονίαν ἀπολαμβάνοντα, καὶ ἦν ἐξ ἀρχῆς ἔλαβε συνθήκην δεχόμενα.

η'. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπεγένετο αὐτοῖς¹⁵ νεῦρα, καὶ σάρκες ἀνεφύοντο¹⁶, καὶ ἀνέβαινον ἐπ' αὐτὰ, καὶ¹⁷ περιεστάθη¹⁸ αὐτοῖς δέρμα ἐπάνωθεν¹⁹, καὶ πνεῦμα οὐκ ἦν ἐν²¹ αὐτοῖς. Ἀκολουθεῖ τῇ προτέρᾳ δημιουργίᾳ ἡ δευτέρα ἀνάκτισις· ὡσπερ γάρ τοῦ προπύτορος Ἄδμ τὸ σῶμα πρότερον διεπλάσθη, εἶθ' οὕτως ἐνεπνεύσθη αὐτῇ ἡ ψυχὴ· οὕτω κἀνταῦθα συνῆλθεν ἀμφοτέρα πρὸς τὴν οἰκείαν ἁρμονίαν. Ἐφύσε δὲ σάρκας καὶ νεῦρα, καὶ ἐκαλύφθη τῷ δέρματι· ἔκειτο δὲ ἄπνοά τινα καὶ ἀκίνητα· ἀλλὰ τυγχάνει πάλιν καὶ ζωῆς καὶ αἰσθήσεως διὰ τοῦ θεοῦ βουλήματος.

θ'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Προφήτευσον ἐπὶ τὸ πνεῦμα²², προφήτευσον, νιὲ ἀνθρώπου, καὶ εἰπέ τῷ πνεύματι· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐκ τῶν τεσσάρων πνευμάτων ἐλλοὲ τὸ πνεῦμα²³, καὶ ἐμφύσησον εἰς τοὺς νεκροὺς τούτους, καὶ ζήσάτωσαν. Διδάσκει ἡμᾶς ὁ λόγος τῆς θείας δυνάμεως τὴν εὐκολίαν, καὶ ὅτι πάντα ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. « Ἐν χειρὶ γάρ²⁴ αὐτοῦ, φησὶ, ψυχὴ πάντων τῶν ζώντων. » Διὸ τῷ προφήτῃ παρακελεύεται παραγγυῆσαι ταῖς ὁποῦδήποτε οὖσαις ἐπανελεῖν ψυχαῖς, καὶ τῶν οἰκείων σωμάτων ἀπολαβεῖν τὴν ἐνοικησίαν.

ι'. Καὶ προφητεύουσα καθότι ἐνετείλατό μοι, καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτούς²⁵ τὸ πνεῦμα, καὶ ἔξησαν καὶ ἔστησαν ἐπὶ τῶν ποδῶν αὐτῶν, συναγωγή²⁶ πολλὴ σφόδρα. Ἐμοῦ, φησὶ, τὸ θεῖον διαπορθμύσαντος πρόσταγμα, καὶ ἐζωοποιήθη τὰ συνδεθέντα σώματα, καὶ ἀναστάσεως ἔτυχε, καὶ ἦν, φησὶ, πλή-

^a 1 Cor. xv, 52. ^o Job xii, 10.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ τούτου. Ita B pro τοῦ λόγου, ut hab. Sirm. ¹² ἀναστ. Infra, loco cit. est ἐγεροθήσονται, juxta rec. lect. ¹³ A προσήγαγε. Ita quoque infra, *Hæc. sab.*, lib. v, cap. 19, ubi omittitur sequens τὰ. ¹⁴ ὀστ. — πρὸς. Des. in A. ¹⁵ ἐπαγ. αὐτ. A ἐπ' αὐτά. ¹⁶ A ἐφύοντο. ¹⁷ καὶ περ. αὐτ. Des. in A. ¹⁸ περιεστ. In B emendatur per περιεστάθη. Sicque leg. infra, *Hæc. sab.* loco cit. ¹⁹ ἐπάνω. ²⁰ A ἐπ'. ²¹ προσφ. ἐπὶ τὸ πνεῦμα. In A ponitur post πρ. ut ἀνθρ. ²² τὸ πνεῦμα. Des. in A. ²³ B γὰρ τῇ χειρὶ ²⁴ εἰς αὐτ. bes. in A. ²⁵ συναγ. A πρῶτον. καί.

ος· οὐκ ὀλίγον τῶν ἀναστάντων. Οὕτω θεασάμενος ἄ
την ἀποκάλυψιν, διδάσκειται τὴν ἔρμηνειαν.

ια'. Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς με, λέγων· Ἰὲ
ἀνθρώπου, τὰ ὁστὰ ταῦτα ὀλεος²⁷ Ἰσραὴλ ἔστι,
καὶ αὐτοὶ λέγουσι· Ἐρηρὰ γέγονε τὰ ὁστὰ ἡμῶν,
ἀπόλωλεν ἡ ἐλπὶς ἡμῶν, διαπεφωνήκαμεν²⁸. Τύ-
πος, φησὶ, τοῦ Ἰσραὴλ ταῦτα, ὧ προφήτα· ἄλλ'
ἔκεινοι μὲν τὰ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς ἀπηγόρευσαν, ὁ δὲ
τύπος ἔδειξε τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα.

ιβ'-ιδ'. Διὰ τοῦτο προφήτευσον, λέγει ἀνθρώπου²⁹,
καὶ εἰπέ πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύ-
ριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀνοίξω³⁰ τὰ μνήματα³¹ ὑμῶν,
λαός μου³², καὶ ἀνάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν τάφων³³
ὑμῶν, καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ.
Καὶ γινώσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ἐν τῷ ἀνοίξαι
με τοὺς τάφους ὑμῶν, τοῦ ἀναγαγεῖν με ὑμᾶς ἐκ
τῶν τάφων ὑμῶν, τὸν λαόν³⁴ μου. Καὶ δώσω τὸ
πνεῦμά μου ἐφ'³⁵ ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε, καὶ ὀθήσω
ὑμᾶς εἰς³⁶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ γινώσθε, ὅτι ἐγὼ
Κύριος ἐλάλησα καὶ ποιήσω, λέγει Ἄδωναι Κύ-
ριος. Εἰ τὸ πολλῶν, φησὶ, παρ' ὑμῖν δυσκολώτερον
φανόμενον, εὐπετώς ὑπ' ἐμοῦ μάλα γινόμενον ἔδειξα,
εὐδηλον, ὡς καὶ τοῦτο ῥῆον μετὰ πολλῆς ποιήσω τῆς
ἐμπαρείας, καὶ ὅσον ἀπὸ τινῶν τάφων τῶν τῆς αἰχμη-
αλωσίας δεσμῶν ἐξαγαγῶν ὑμᾶς, εἰς τὴν οἰκειαν
ἐπανάξω πατρίδα³⁷. τὸ γὰρ ψεύδος, τῆς ἀληθείας
ἀλλότριον. Οὕτω τὴν ἐπάνοδον ὑποσχόμενος, τὴν
μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν φυλῶν προλέγει συμφω-
νίαν.

ιγ'-ιζ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέ-
γων· Ἰὲ ἀνθρώπου, λάβε σεαυτῷ ῥάβδον³⁸
μίαν³⁹, καὶ γράψον ἐπ' αὐτὴν τὸν Ἰούδα, καὶ
τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, τοὺς προσκειμένους πρὸς
αὐτὸν⁴⁰, καὶ ῥάβδον δευτέραν λήψη σεαυτῷ, καὶ
γράψεις αὐτὴν⁴¹ τῷ⁴² Ἰωσήφ ῥάβδον Ἐφραΐμ,
καὶ πάντας τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τοὺς προστεθέν-
τας πρὸς αὐτούς⁴³. Καὶ συνάψεις αὐτάς πρὸς
ἀλλήλας δευτέραν⁴⁴ εἰς ῥάβδον μίαν, τοῦ δεῖσαι
αὐτάς, καὶ ἔσονται ὁμοῦ⁴⁵ ἐν τῇ χειρὶ σου. Ἐπὶ
τεῦ Ῥοδοῦμ διηρέθησαν αἱ φυλαὶ, καὶ αἱ μὲν δέκα
καθ' ἑαυτάς ἐγένοντο, ἐν μιᾷ τῶν τοῦ Ἐφραΐμ πό-
λεων τῇ Σαμαρείᾳ καταστησάμεναι τὰ βασίλεια, ἡ
δὲ τοῦ Ἰούδα ἑαυτῆς ἤρχεν καὶ τῆς τοῦ Βενιαμίν.
Ἄλλα μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὑπὸ μίαν ἐτέλεσαν ἅπαν-
τες ἡγεμονίαν. Διὰ τοῦτο δύο ῥάβδους προσέταξεν ὁ
θεὸς τῷ προφήτῃ λαβεῖν, καὶ τὴν μὲν ἐπιγράψαι τοῦ
Ἐφραΐμ, προσθεῖναι δὲ καὶ τὰς ὑπηκόους φυλάς·
τὴν δὲ τοῦ Ἰούδα, καὶ τῶν ἐκείνων συμφωνούντων⁴⁶.
εἶτα συνάψει ἀλλήλαις τὰς ῥάβδους, ὡς τῆς διαιρέ-
σεως λοιπὸν παυσασμένης, καὶ τῆς ἐνώσεως ἐσομένης.
Εἶτα παρακελεύεται τῷ προφήτῃ, πυνθανομένῳ τῷ
λαῷ, καὶ γνῶναι βουλομένῳ τὴν ἔρμηνειαν, διαῤῥή-

re multitudo. Ita conspecta revelatione, ejus do-
cetnr interpretationem.

VERS. 11. Et locutus est Dominus ad me, dicens:
Fili hominis, ossa hæc sunt domus Israel, et ipsi
dicunt, Arida facta sunt ossa nostra, periit spes
nostra, dissensimus. Figura, inquit, hæc sunt Is-
raelis, o propheta: sed illi quidem penes se spem
abjecerunt, hæc autem figura bonorum spem ost-
tendit.

VERS. 12.—14. Propterea vaticinare, fili hominis,
et dic ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus. Ecce
ego aperiam monumenta vestra, popule mi, et redu-
cam vos de sepulcris vestris, et introducam vos in
terram Israelis. Et cognoscetis, me esse Dominum,
cum aperuero ego sepulcra vestra, et cum eduxero
ego vos de sepulcris vestris, populum meum. Et da-
bo spiritum meum super vos, et vivetis, et ponam
vos super terram 998 vestram, et cognoscetis, me
Dominum locutum esse et facturum esse, dicit Adonai
Dominus. Si id, quod vobis multo difficilium vide-
tur, admodum facile a me fieri posse ostendit,
sane perspicuum est, hoc quoque me facillime ac
nullo negotio esse facturum, qui vos e captivitatibus
vinculis, veluti e quibusdam sepulcris, eductos in
propriam patriam reducam: mendacium enim a
veritate est alienum. Ita reditum pollicitus, futuram
post reditum tribuum concordiam prædicit.

VERS. 15—17. Et factum est verbum Domini ad me,
dicens: Fili hominis, sume virgam unam, et scribe
super eam Judam, et filios Israel appositos ad ip-
sum; et virgam alteram sumes, et inscribe eam Jo-
seph, virgam Ephraim, et omnes filios Israel appo-
sitos ad eos. Et conjunges eas inter se tibi ipsi in
virgam unam, ut colliges eas, et erunt simul in ma-
nu tua. Regnante Roboamo divisæ fuere tribus, et
decem, cum se in unam urbium Ephraim, Samariam,
recepissent, ibi regiam constituendam curarunt.
Tribus vero Juda et suæ et Benjamin tribui impe-
ravit. At vero post reditum sub uno omnes impe-
rio fuere. Idcirco propheta Deus ut duas virgas
sumeret præcepit, et alteram inscriberet Ephraim,
et illi subjectas tribus adjiceret: alteram vero
Judæ, et eorum qui cum illo consentiebant; deinde
ut virgas simul conjungeret, ceu in posterum 999
fnita divisione futuraque unitate. [18, 19] Tum
prophetæ præcipit, ut percontanti populo, et co-
gnoscere cupienti, interpretationem aperte renun-
tiet. Ecce ego capiam tribum Josephi per manum
Ephraim, et tribus Israel appositas ad ipsum, et
dabo eas sub tribum Judæ, et erunt in virgam

VARIE LECTIONES.

²⁷ ὀλεος. A præm. πᾶς, juxta Hebr. ²⁸ διαπ. Hebr. prorsus, excisi sumus. ²⁹ ὁ ἀνθρ. Des. in A
et in Hebr. ³⁰ Ἄ ἀνοίγω. ³¹ τὰ μνήμ. Supra, tom. I, pag. 1099 τοὺς τάφους. ³² λαός μου. Des. in A.
³³ τάφ. Ἀ μνημάτων. Supra, loc. cit., erat ἐκ Βαβυλωνός. ³⁴ Ἄ λαός. ³⁵ Ἄ εἰς. ³⁶ Ἄ ἐπί. ³⁷ πατρ. B
add. καὶ τοῖς λόγοις ἐπιθήσω τὸ ἔργον. ³⁸ ῥάβδ. Hebr. lignum. ³⁹ μίαν. Des. in A. ⁴⁰ τοὺς προσκ. πρ.
αὐτ. Hebr. socios ejus. ⁴¹ αὐτ. A præm. ἐπ'. ⁴² B τοῦ. ⁴³ A et B αὐτόν. ⁴⁴ σεαυτῷ. ⁴⁵ ὁμ. Des. in
A. ⁴⁶ B ἐκείνων συμφωνούντων.

ius autem non solum ipsorum odium, et injuria-
rum memoriam ostendit, sed etiam arrogantiam,
et contra Deum rabiem et insaniam. Et utilissime
apposuit: « Multiplicasti super me verba tua, quæ
ego audiui; » ut doceat nos, nihil esse eorum,
quæ vel dicuntur, vel aguntur a nobis, quod ipsius
videndi vel audiendi vim latere possit.

VERS. 14, 15. *Hæc dicit Adonai Dominus: In
æritia omnis terræ desertum te faciam sempiter-
num. Sicut gavisus es de hereditate domus Israelis,
quia deleta est, ita faciam tibi. In desertum redige-
ris, mons Seir, et omnis Idumæa consumetur, et cognos-
cent me esse Dominum Deum ipsorum.* Ejusmodi
supplicium minatus est, cui remedium adhiberi
non possit. Omnibus enim, inquit, in pace et tran-
quillitate animi degentibus, te calamitatibus affi-
ciam, ut ne ab iis quidem qui socii sint malorum,
consolationem queas percipere: quam oblectatio-
nem habuit Israel, cum Nabuchodonosor non solum
ipsos, sed etiam Tyrios et Sidonios, et Palestinos
atque Ægyptios invasisset. Attamen ad hæc polli-
cetur per supplicia beneficium. **983** « Cognoscent
enim, inquit, me esse Dominum Deum ipsorum. »
Utilitatem igitur affert disciplina, quæ, secundum
prophetam Isaiam ¹, « aures nostras aperit, » effi-
citque ut proprium Dominum agnoscamus percu-
tientem et sanantem ².

CAPUT XXXVI.

VERS. 1-5. *Et tu, fili hominis, vaticinare super
montes Israelis, Adde verbum Domini. Hæc dicit
Adonai Dominus: pro eo quod dixit inimicus super
vos, Euge, solitudines sempiternæ in possessionem
nobis factæ sunt. Idcirco vaticinare, et dic: Hæc
dicit Adonai Dominus: pro eo quod fuistis vos in
desolationem omnibus gentibus, et pro eo quod
dehonestati fuistis vos ab omnibus, qui in circuitu
vestro sunt, ut silis vos in possessionem omnibus
reliquis gentibus, et ascendistis loquela linguæ
in labiis, et in opprobrium gentibus.* Postquam tristitia
et molesta prædixit Idumæis, ad montes Israelis
verba transfert, ipsisque bona pollicetur, jubet-
que bono animo esse, quod ab inimicis dicta falsa
sint ac vana. Non enim diutius, inquit, solitudo
permanebit, sed gentium quæ vobis finitimæ sunt
opprobria redarguam: ipsarumque contra vos au-
dacious ita comprimam, ut non amplius vestras
enarrent calamitates, vestraque mala divulgent.
His subjicit:

¹ Isa. L, 4. ² Deut. xxxii, 59.

VARIE LECTIONES.

⁹⁸ Θεοῦ. B præm. τοῦ. ⁹⁹ Τάδε. A præm. διὰ τοῦτο. ¹⁰⁰ πάσης. Des. in A. ¹⁰¹ Ἡ ὑποφάνθη εἰς κληρονομίαν.
¹⁰² εἰς. Des. in A. ¹⁰³ Ἄ ἐξολοθρευθήσεται. ¹⁰⁴ Θεός. A et B præm. ὁ. ¹⁰⁵ Ἰσρα. A addit, καὶ εἰπὼν τοῖς
ἔθνεσι τοῦ Ἰσραήλ. ¹⁰⁶ Ἄ οὐ. ¹⁰⁷ ὁ ἐγὼ. A ponit post ὑμᾶς. ¹⁰⁸ ἐν. A ponit post ἡμῖν. ¹⁰⁹ γενέσθαι — κύκλω
ἡμῶν. A ἀτιμασθῆναι ὑμῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τῶν περικύκλω ὑμῶν. ¹¹⁰ γενέσθαι. A εἶναι. ¹¹¹ πάσι. Des. in A.
¹¹² ἐν. A add. καὶ ἐγένεσθε. ¹¹³ Ἄ γλώσση, omisissis illis ἐπὶ χειλέων. ¹¹⁴ εἰς ὄν. A ἐνείδετμα.

σης· « Ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα
τῶν ἀνθρώπων. » Διὰ πάντων δὲ οὐ μόνον αὐτῶν
τὴν δυσμένειαν, καὶ τὴν μνησικακίαν ἔδειξεν, ἀλλὰ
καὶ τὴν ἀλαζονείαν, καὶ τὴν κατὰ Θεοῦ ⁹⁸ λῦτταν
καὶ μανίαν. Ὁφελίμως δὲ λίαν προστέθεικε τὸ,
« Ἐπλήθυνας ἐπ' ἐμὲ λόγους σου, οὗς ἐγὼ ἤκουσα »
διδάσκων ἡμᾶς, ὡς οὐδὲν ἐστὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν ἢ λε-
γομένων ἢ πραττομένων, λαθεῖν δυνάμενον τῆν
ὀπτικὴν ἢ τὴν ἀκουστικὴν αὐτοῦ δύναμιν.

ιδ', ιε'. Τάδε ⁹⁹ λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐν τῇ
εὐφροσύνῃ πάσης ¹⁰⁰ τῆς γῆς Ἐρημόν σε ποιήσω
αἰώνιον. Καθὼς ἐπηροσφάνθη τῇ κληρονομίᾳ ¹⁰¹
οἴκου Ἰσραήλ, ὅτι ἤφανισθη, οὕτω ποιήσω σοι·
εἰς ¹⁰² Ἐρημιον ἔσῃ, ἔρος Σηθέρ, καὶ πάντα Ἰδου-
μαία ἐξαναλωθήσεται ¹⁰³, καὶ ἠρώσονται, ὅτι ἐγὼ
εἰμι Κύριος Θεός ¹⁰⁴ αὐτῶν. Ἀπαρμύθητον αὐτοῖς
ἤπειλησε τιμωρίαν. Πάντων γὰρ, φησὶν, ἐν εἰρήνῃ
καὶ θυμηδία διαγαγόντων, σὲ περιβαλὼ συμφοραῖς,
ἵνα μὴδὲ ἀπὸ τῆς τῶν κακῶν κοινωνίας ἔχῃς παρα-
ψυχὴν· ταύτην γὰρ τὴν ψυχαγωγίαν ἔσχεν ὁ Ἰσ-
ραήλ, τοῦ Ναβουχοδονόσορ οὐ μόνον αὐτοῖς ἐπελ-
θόντος, ἀλλὰ καὶ Τυρίοις, καὶ Σιδωνίοις, καὶ Παλαι-
στινοῖς, καὶ Αἰγυπτίοις· ἀλλ' ὅμως πρὸς τοῦτοις
ὑπισχεταί διὰ τῆς τιμωρίας εὐεργεσίαν· « Γνώ-
σονται γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός
αὐτῶν. » Ὅνησιφόρος τοῖνον ἢ παιδεία, « ἀνοίγουσα,
ἡμῶν, » κατὰ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, « τὰ ὠτα, » καὶ
παρασκευάζουσα τὸν οἶκαόν ἐπιγινώσκειν Δεσπότην,
τὸν τύποντα καὶ ἰώμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'.

C α'-γ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον
ἐπὶ τὰ ἔρη Ἰσραήλ ¹, Ἀκούσατε λόγον Κυρίων·
Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· ἀνθ' ὧν ² εἶπεν ὁ
ἐχθρός ³ ἐφ' ὑμᾶς· Εὐγε, Ἐρημι αἰώνια εἰς κατὰ-
σχεσιν ἐγενήθη ⁴ ἡμῖν· διὰ τοῦτο προφήτευσον.
καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἀντὶ τοῦ
γενέσθαι ⁵ ὑμῖς εἰς ἀφανισμόν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι,
καὶ ἀντὶ τοῦ ἀτιμασθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ πάντων τῶν
κύκλω ὑμῶν, τοῦ γενέσθαι ⁶ ὑμᾶς εἰς κατὰσχεσιν
πᾶσι ⁷ τοῖς καταλοιποῖς ἔθνεσι, καὶ ἀνέβητε ⁸
ἀλλήματα γλώττης ¹⁰ ἐπὶ χειλέων, καὶ εἰς ἐνεϊδι-
σμών ¹¹ ἔθνεσι. Τὰ σκυθρωπά καὶ κατηγῆ τοῖς Ἰδου-
μαίοις προαγορεύσας, μεταφέρει τὸν λόγον πρὸς τὰ
τοῦ Ἰσραήλ ἔρη, καὶ ἀγαθῶν αὐτοῖς ἐπαγγελίαν
προσφέρει, καὶ θαρρῆν παρακλεῖσεται, ὡς τῶν ὑπὸ
τῶν δυσμενῶν εἰρημένων λόγων ψευδῶν ὄντων καὶ
ματαιῶν. Οὐ γὰρ ἐπὶ πλείστον, φησὶν, ἡ ἐρημία
μενεῖ, ἀλλ' ἐλέγξω τῶν γειτνιαζόντων ὑμῖν ἐθνῶν
τὰ ἐνεϊδη, καὶ τὴν καθ' ὑμῶν αὐτῶν καταπαύσου
θρασυτήτα, καὶ οὐκέτι τὰς ὑμετέρας διηγῆσονται
συμφορὰς, τὰ ὑμέτερα θυλλοῦντες κακά. Τοῦτοις
ἐπάγει·

8. Διὰ τοῦτο ἐρη Ἰσραὴλ, ἀκούσατε λόγον Ἀ Κυρίου. Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος τοῖς ἔρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, καὶ τοῖς χειμάροισι, καὶ ταῖς φάραγξι, καὶ ταῖς ράπαις¹², καὶ ταῖς ἐξηρημωμέναις καὶ ἐξηφανισμέναις¹³, καὶ ταῖς πόλεσι ταῖς ἐγκαταλειμμέναις, αἱ ἐγένοντο εἰς προνομίην, καὶ εἰς καταπάτημα τοῖς καταλειφθεῖσιν ἔθνεσι τοῖς¹⁴ περικύκλω αὐτῶν. Ῥάδιον ἦν καὶ λίαν εὐπετές, πάση τῇ γῆ τοῦ Ἰσραὴλ συντόμως ἐπαγγεῖλαι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ κατ' εἶδος καὶ ὄρων, καὶ φαράγγων, καὶ βουνῶν, καὶ πόλεων, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων μέμνηται, τοὺς διὰ τὴν ἐρημίαν ὀθυμοῦντας ψυχαγωγῶν.

ε'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Ἡ μὴν¹⁵ ἐν πυρὶ ζήλου¹⁶ μου ἐλάλησα ἐπὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, καὶ ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἄπασαν, ὅτι ἔδωκαν τὴν κατάσχεσιν¹⁷ μου θαντοῖς εἰς κληρονομίαν¹⁸ μετ' εὐφροσύνης, ἐξ ὅλης καρδίας¹⁹ ἀτιμάσαντες ψυχάς, τοῦ ἀφανίσαι ἐν προνομίῃ. Λίαν με, φησὶ, παρώξυνεν ἡ τε τῆς Ἰδουμαίας, καὶ ἡ τῶν ἄλλων ἔθνων θρασύτης, ἣ κατὰ τῆς ἐμῆς ἐχρήσαντο γῆς, τῇ ταύτης εὐφρανόμενοι ἐρημίας, καὶ προσδοκῆσαντες ταύτης κρατήσιν, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ κατοικοῦσας αἰχμαλωτεύσειν ψυχάς. Τοῦτο χάριν τὰς κατ' αὐτῶν ἐξήνεγκα ψήφους.

ς'. Προφήτευσον²⁰ τοῖνυν, ὡ προφήτα, πάλιν ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ εἰπὲ τοῖς ἔρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, καὶ ταῖς ράπαις²¹, καὶ ταῖς φάραγξι. Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐν τῷ ζήλῳ μου καὶ ἐν τῷ θυμῷ μου ἐλάλησα, C ἀντὶ τοῦ ὀνειδισμοῦς ἔθνῶν λαθεῖν²² ὑμᾶς.

ζ'. Διὰ τοῦτο τάδε²³ λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Ἰδοὺ ἐγὼ αἶρω²⁴ τὴν χειρὰ μου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ περικύκλω ὑμῶν· οὗτοι τὴν ἀτιμίαν αὐτῶν λήψονται. Ὁ καθ' ὑμῶν, φησὶ, γενόμενος ὀνειδισμὸς παρεσκεύασε τὴν κατὰ τῶν ὀνειδισάντων ἐξενεχθῆναι ψῆφον, καὶ ἐκεῖνοι μὲν τῆς κατ' ἐμοῦ ἀσεβείας, καὶ τῆς καθ' ὑμῶν μνησικακίας τε καὶ θρασύτητος δρέφονται τοὺς καρπούς.

η'. Ὑμῶν²⁵ δὲ, ἐρη Ἰσραὴλ, τὴν σταφυλὴν, καὶ τὸν καρπὸν ὑμῶν καταφάγεται ὁ λαὸς μου Ἰσραὴλ²⁶, ὅτι²⁷ ἐλπίζουσι τοῦ ἐλθεῖν. Βεβαιώσω, φησὶ, τοῦ λαοῦ τὴν ἐλπίδα, καὶ ἐμπεδώσω αὐτοῦ τὴν ἀγαθὴν προσδοκίαν, καὶ ἐπανήξει, καὶ τῶν παρ' ὑμῖν φουμένων ἀπολαύσεται καρπῶν. Τοῖς δὲ ἔρεσι δῆλον ὅτι οὐχ ὡς ἐμψύχως διαλέγεται· ἀλογα γὰρ καὶ ἄψυχα· τῇ δὲ πρὸς τὰ ἄψυχα διαλέξει παραμυθεῖται τοὺς τούτων οἰκήτορας, τὰ ἀγαθὰ τούτοις ἐπαγγελλόμενος.

θ'-ια'. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ²⁸ ἐπιβλέψω ἐφ' ἐμᾶς, καὶ κατεργασθήσεσθε, καὶ σπαρήσεσθε.

VERS. 4. Propterea, montes Israelis, audite verbum Domini. 984 Hæc dicit Adonai Dominus montibus, et collibus, et torrentibus, et vallibus, et salibus et desertis, et desolatis, et urbibus derelictis, quæ factæ sunt in prædam, et in conculcationem reliquis gentibus, quæ sunt in circuitu ipsorum. Facile erat et quasi in promptu, omni terræ Israelis summatim bona polliceri: verum sigillatim montium, et vallium, et collium, et urbium, atque aliorum omnium meminit, ut eos qui animum propter solitudinem desponderant, consolatur.

VERS. 5. Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Vere in igne zeli mei locutus sum super reliquas gentes, et super Idumæam omnem, quia dederunt possessionem meam sibi in hæreditatem cum lætitiâ, toto corde dehonestantes animas, ut delerent in præda. Me valde, inquit, irritavit Idumææ et aliarum gentium audacia, qua contra meam terram, ipsius solitudine exsultantes, usi sunt, cum sperarent se ea potituros, et animas, quæ ipsam incolerent, in servitutem redacturos esse. Quamobrem contra eos sententiam tuli.

VERS. 6, 7. Vaticinare igitur, o propheta, rursus super terram Israel, et dic montibus, et collibus, et salibus, et vallibus: Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego in zelo meo et in furore meo locutus sum, eo quod opprobria gentium tuleritis vos. Propterea 985 hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego extollo manum meam super gentes quæ sunt in circuitu vestro; isti ignominiam suam capient. Opprobrium vobis illatum, inquit, causa fuit ut contra eos qui probris affecerunt, sententia lata sit: et illi quidem impietatis in me, et memoriæ injuriarum vestrarum, atque audaciæ fructus ferent.

VERS. 8. Vestram autem, montes Israelis, uvam, et fructum vestrum comedet populus meus Israel, quia sperant ut veniant. Confirmabo, inquit, populi spem, stabiliamque ipsius bonam expectationem, et revertetur, et fructibus iis, qui a vobis producuntur, fructur. Perspicuum est autem, non cum montibus ut animatis eum colloqui, qui et ratione et animo vacant: sed ipso cum inanimis colloquio eorum incolas, bona illis promittens, consolatur.

VERS. 9-11. Ecce ego super vos, et respiciam ad vos, et colemini, et seminabitur in vobis. Et multipli-

VARIE LECTIONES.

¹² καὶ ταῖς νάπ. Des. in A. ¹³ Α τοῖς ἠρημωμένοις καὶ ἠφανισμένοις. ¹⁴ τοῖς ἐφ' αὐτῶν des. in A. ¹⁵ εἰ μὴ. ¹⁶ ζήλ. Α θυμοῦ. ¹⁷ κατάσχεσιν. Α γῆν. ¹⁸ κλ. Α κατάσχεσιν, omisso μετ'. ¹⁹ ἐξ ὅλ. κ. Des. in A. ²⁰ Προφ. — πάλιν. Α Διὰ τοῦτο προφήτευσον. ²¹ καὶ ταῖς νάπ. In A ponitur post φάραγξι. ²² λαθεῖν, Α ἐνέγκαι. ²³ τάδε — Κύρ. Des. in A. ²⁴ Α ἀρῶ. ²⁵ Ὑμ. — λαὸς μου Ἰσρ. Hebr. Vos autem montes Israelis ramos vestros emitetis, et fructum vestrum feretis populo meo Israel. ²⁶ Ἰσραὴλ. Des. in A. ²⁷ ὅτι — ἐθλ. Hebr. cum prope venerint. ²⁸ ἐφ' ὑμ. καὶ. Des. in A.

cabo super vos homines, omnem domum Israelis in finem, et habitabuntur urbes, et deserta ædificabuntur. Et multiplicabo homines super vos, et jumenta, et augebuntur, et multiplicabuntur, et habitare faciam super vos, sicut in principio vestro, et bene faciam vobis, sicut annis superioribus vestris, et cognoscent me esse Dominum. **986** [12] Non montes cognoscent, sed in montibus habitantes. Hæc autem post reditum e Babylone ad exitum perducta sunt, et res ipsæ testantur. Incolis enim refertæ sunt Palæstinæ urbes, omnesque ita instauratæ sunt, ut nobilitate splendeant; illa autem sola deserta mansit, in qua contra Dominum et Salvatorem rabie perciti Judæi crucis audax facinus patrarunt, omnibus quidem hominibus salutem, sibi vero exitum machinati. Ut vero omnis Israel reditum consequeretur, et pollicitus est Dominus, et promissum servavit. Effecit enim ut Cyrus omnibus reditum concederet: sed ii, qui usitato contumaciæ morbo laborabant, imperatis restitere, et suæ exteram regionem prætulere.

VERS. 13-15. Hæc dicit Adonai Dominus: Eo quod dixerunt tibi: Terra devoratrix hominum tu es, et liberis spoliata a gente tua fuisti. Propterea homines non amplius comedes, et gentem tuam non absque filiis facies amplius, dicit Dominus. Non auditur amplius super vos ignominia gentium, et opprobria non amplius portabitis, et gens tua non absque filiis erit amplius, dicit Adonai Dominus. Hæc item ad exitum pervenissent, si Judæi voluissent: quia vero quasi canes rabie furentes in Dominum insanierunt, ipsi auctores fuere, ut quæ prophetia prædixit, minime perficerentur: atque ita mendacii expers est prædictio. Siquidem jam antea auctor omnium rerum Deus per Jeremiam prophetam dixit: « Ad summam loquar super gentem et super **987** regnum, ut iterum ædificetur et plantetur, et facient mala coram me, ut non audiant vocem meam, et pœnitēbit me honorum, quæ locutus eram ut facerem eis^k. » Judæi igitur in culpa fuere, ne per prophetiam sibi promissa consequerentur bona.

VERS. 16-18. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, domus Israel habitavit in terra sua, et polluerunt eam via sua, et idolis suis, et immunditiis suis; secundum immunditiam mentruatæ facta est via eorum ante faciem meam. Et effudi furorem meum super eos. Ipsæ, inquit, res justum esse supplicium testantur. Neque enim

^k Jerem. xviii, 9, 10.

A Καὶ πληθυνῶ ἐφ' ὑμᾶς ἀνθρώπους, πάντα ⁹⁸⁶ οἶκον Ἰσραὴλ εἰς τέλος ⁹⁸⁶, καὶ κατοικηθήσονται αἱ πόλεις ⁹⁸⁶, καὶ αἱ ἔρημοι ⁹⁸⁶ οἰκοδομηθήσονται. Καὶ πληθυνῶ ἀνθρώπους ⁹⁸⁶ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ κτίρη, καὶ ⁹⁸⁶ ἀδξηθήσονται, καὶ πληθυνθήσονται, καὶ κατοικίῳ ἐφ' ⁹⁸⁶ ὑμᾶς, ὡς τὸ ἐν ἀρχῇ ὑμῶν, καὶ εὖ ποιήσω ὑμᾶς ὡς περ ⁹⁸⁶ τὰ ἔτη τὰ ⁹⁸⁶ ἔμπροσθεν ὑμῶν· καὶ γνώσονται ⁹⁸⁶, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Οὐ τὰ ἔτη γνώσονται, ἀλλ' οἱ ἐν τοῖς ἔτεσιν οἰκοῦντες. Ταῦτα δὲ πέρας ἔλαβε μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον· καὶ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα· πλήρεις γὰρ τῆς Παλαιστίνης αἱ πόλεις τῶν ἐνοικοῦντων, ἀνωκοδομῆνται τε πᾶσαι, καὶ λαμπρότητι διαπρέπουσιν· ἐκεῖνη δὲ μόνη μεμένηκεν ἔρημος, ἐν ἣ κατὰ τοῦ Δεσπότου καὶ Σωτῆρος λυττήσαντες Ἰουδαῖοι, τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν δεδράκασι τόλμημα, πᾶσι μὲν ἀνθρώποις σωτηρίαν, σφίσι δὲ αὐτοῖς ὀλεθρον τεκμηνάμενοι. Τὸ δὲ πάντα τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἐπάνοδου τυχεῖν, καὶ ὑπέσχετο ὁ Δεσπότης, καὶ τὸν οἰκίον πεπλήρωκε λόγον. Παρεσκεύασε γὰρ τὸν Κύρον ἅπασιν τὴν ἐπάνοδον ἐπιτρέψαι· οἱ δὲ τὴν συνήθη νοσοῦντες ἀπειθειαν, τοῖς προσταχθεῖσιν ἀντεῖπον, καὶ τῆς οἰκείας τὴν ἀλλοτριάν προσέλοντο.

B γ'·ε'. Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄνθ' ὧν εἰπὸν σοι ⁹⁸⁶· Ἦν κατεσθλοῦσα ἀνθρώπους ⁹⁸⁶ σὺ εἶ, καὶ ἠτεκνωμένη ⁹⁸⁶ ἀπὸ τοῦ ἔθνους σου ἐγένεο. Διὰ τοῦτο ἀνθρώπους οὐκέτι φάγεσαι, καὶ τὸ ἔθνος σου οὐκ ἀτεκνωσεῖς ἔτι, λέγει Κύριος ⁹⁸⁶. Καὶ οὐκ ἀκουσθήσεται ⁹⁸⁶ ἔτι ἐφ' ὑμᾶς ἀτιμία ἔθνῶν, καὶ ὀνειδισμοῦ ⁹⁸⁶ δὲ οὐ μὴ ἐνέγκητε ἔτι, καὶ τὸ ἔθνος σου οὐκ ἀτεκνωθήσεται ἔτι, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἐδέξατο ἂν καὶ ταῦτα πέρας, εἰ ἐβουλήθησαν Ἰουδαῖοι· ἐπειδὴ δὲ καθάπερ κύνες λυττῶντες ἐπεμάνησαν τῷ Δεσπότη, αὐτοὶ τὴν προφητείαν ἀτέλεστον πεποιήκασι, καὶ οὕτως δὲ τὸ ἀψεῦδες ἢ πρόβησις ἔχει. Προλαβὼν ⁹⁸⁶ γὰρ ὁ τῶν ὄλων ἔφη Θεὸς διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου· « Πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ ἐπὶ βασιλεῖν, τοῦ ἀνοικοδομεῖσθαι καὶ τοῦ καταφυτεῦσθαι, καὶ ποιήσουσι τὰ πονηρὰ ἐναντίον μου, τοῦ μὴ ἀκούειν μου τῆς φωνῆς, καὶ μετανοήσω περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. » Ἰουδαῖοι τοίνυν αἱρεῖται τοῦ μὴ τυχεῖν τῶν διὰ τῆς προφητείας ἐπαγγελθέντων ἀγαθῶν.

C ε'·ιη'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὑἱὸς ἀνθρώπου, οἶκος Ἰσραὴλ κατώκησεν ⁹⁸⁶ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ ἐμίαναν αὐτὴν ἐν τῇ ὁδοῦ αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς εἰδώλοισι ⁹⁸⁶ αὐτῶν, καὶ ⁹⁸⁶ ἐν ταῖς ἀκαθαρσίαις αὐτῶν, κατὰ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς ἀποκαθημένης ἐγένετο ⁹⁸⁶ ἡ ὁδὸς αὐτῶν πρὸ προσώπου μου. Καὶ ἐξέχεα τὸν θυμὸν μου

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸⁶ πάντα. A. præm. καί. ⁹⁸⁶ εἰς τέλ. Hebr. totam illam (domum Isr.) ⁹⁸⁶ πόλ. A. add. ὑμῶν. ⁹⁸⁶ A. ἠρημωμένα. ⁹⁸⁶ ἀνθ. In A. ponitur post ὑμᾶς. ⁹⁸⁶ καὶ—πληθυνθ. Des. in A. ⁹⁸⁶ ἐφ'. Des. in A. ⁹⁸⁶ ὡστ. Hebr. plusquam. ⁹⁸⁶ τὰ ἔτη τὰ. A. τό. ⁹⁸⁶ A. et B. γνώσεσθε. ⁹⁸⁶ σοί. Hebr. vobis. ⁹⁸⁶ ἀνθρ.—Διὰ τοῦτο. Des. in A. ⁹⁸⁶ ἦτ.—ἐγ. Hebr. orbam facis gentem tuam. ⁹⁸⁶ Κύρ. Repet. in A. ⁹⁸⁶ ἀκ. Hebr. audiri permittam. ⁹⁸⁶ A. ὀνειδισμῶν λαῶν, omisso δέ. ⁹⁸⁶ B. προλαβὼν, ascripta tamen lecti. nostra. ⁹⁸⁶ κατώκησαν. ⁹⁸⁶ εἰδ. Hebr. actionibus. ⁹⁸⁶ καὶ—ἀκθ. αὐτ. Gemina interpretatio. ⁹⁸⁶ A. ἐγενήθη.

ἐκ' αὐτοῦς. Αὐτὰ, φησί, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ τῷ δικαίῳ τῆς τιμωρίας· οὐ γὰρ μόνα ⁵⁰ τὰ παντοῦ ἐπὶ εἶδωλα θεραπεύοντες διετέλεσαν, ἀλλὰ καὶ πᾶν εἶδος ἐπετηδευσαν παρανομίας, ὡς πάσης βδελυγμίας καὶ μίσους ἀναπληροῦσθαι· καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὸν νόμον λίαν ἀκάθαρτος ἢ ἀποκαθημένη ἐδόκει, τοῦτέστιν, ἢ ἐν ῥύσει αἵματος, ἐκείνῳ τῷ περιττώματι τῆς παρανομίας ἀπεικάζει τὴν βδελυγμίαν. Εἶτα πάλιν ἐπιμένων τῇ κατηγορίᾳ·

Ἄρθ' ⁵¹ ὦν ἐξέγεαν, φησὶν, αἷμα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν ἐμίταναν αὐτήν. (θ.) Καὶ διεισκόπισα ⁵² αὐτοὺς εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ἐλίκησα ⁵³ αὐτοὺς εἰς τὰς χώρας. Καὶ πάλιν τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον δείκνυσσι. « Κατὰ τὴν ὁδὸν αὐτῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ⁵⁴ αὐτῶν ἔκρινα ⁵⁵ αὐτούς. » Ἐτρύγησαν, φησὶν, ὦν ἐφύτευσαν τοὺς κερπούς. Αἷμα ἐνταῦθα κέκληκεν οὐ μόνον τὰς ἄλλας μαιφονίας, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν τέκνων θυσίας, ἃς τοῖς ὠμοδόροις καὶ πονηροῖς προσέφερον δαίμοσιν· οὐκ ἠρκέσθησαν γὰρ, φησὶ, ταῖς πρὸ τῆς αἰχμάλωσις παρανομίαις, ἀλλὰ καὶ δορυάλωτοι γενόμενοι καὶ μέτοικοι, τοῖς αὐτοῖς ἐπέμειναν κακοῖς.

κ. Καὶ εἰσηλθόντες εἰς τὰ ἔθνη, εἰς οὓς ⁵⁶ εἰσηλθόντες ἔκει, καὶ ἐβεβήλωσαν τὸ ὄνομά μου τὸ ἄγιον, ἐν τῷ λέγεσθαι αὐτοῖς, Λαὸς Κυρίου οὗτοι, καὶ ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ ⁵⁷ ἐξεληλύθασιν. Πονηρία, φησὶ, συζῶντες βλασφημίας μοι γεγένηνται πρόξενοι. Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπέλαβε τὰ ἔθνη διὰ τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν τοῦτους ἠττηθῆναι, καὶ ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενέσθαι· ἔπειτα περὶ τὴν πονηρίαν αὐτῶν μεμαθηκότας, κατ' ἐμοῦ τὴν βλασφημίαν ἐκίνησαν, ὡς τοιοῦτοις ἐπιτηδεύμασι χαίροντος, καὶ τοὺς οὕτω πονηροὺς ἀνθρώπους οἰκείον λαὸν ὀνομάσαντος· ἀλλ' ὅμως ἐκείνων αὐτῶν προμηθεύμενος·

κα'. Καὶ ⁵⁸ ἐφρυσάμην αὐτῶν διὰ τὸ ὄνομά μου τὸ ἄγιον, ὃ ἐβεβήλωσαν ⁵⁹ ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ⁶⁰, οὗ εἰσηλθόντες ἔκει. Διδάξαι, φησὶν, ἐκείνους βουλούμενος τὴν ἐμὴν ἰσχύν, τοῦτους ἀπαλλάξω τῶν ἐπικειμένων κακῶν.

κβ', κγ'. Διὰ τοῦτο εἰπὲς τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Οὐχ ὑμῖν ⁶¹ ἐγὼ ποιῶ οἶκος Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἡ ⁶² διὰ τὸ ὄνομά μου τὸ ἄγιον, ὃ ἐβεβήλωσατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὗ εἰσηλθότε ἐκεῖ. Καὶ ἀγάσω τὸ ὄνομά μου τὸ μέγα τὸ βεβήλωθὲν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὃ ἐβεβήλωσατε ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ γινώσκονται ⁶³ τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, λέγει Ἄδωναι Κύριος, ἐν τῷ ἀγιάσθηναι με ἐν ὑμῖν ⁶⁴ κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτῶν. Οὐχ ὑμεῖς, φησὶν, ἄξιοι τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ τὰ ἔθνη προσήκει θεραπεῖα· τυχεῖν, ἀφορμὴν τῆς κατ' ἐμοῦ βλασφημίας παρ' ὑμῶν ἐληφότε· λυθῆσεται δὲ ἡ βλασφημία διὰ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας τῆς ἐμῆς

A solum omnis generis idola colere perseverarunt, sed etiam omne sceleris genus persecuti sunt, ita ut omni execratione et odio implerentur. Et quoniam secundum legem menstruata admodum impura habebatur, hoc est, cui sanguis flueret, illi excremento sceleris comparat execrationem. Deinde rursus in accusatione commorans :

Et quod effuderunt sanguinem, inquit, in terra, et idolis suis polluerunt eam. (VERS. 19.) Et dissipavi eos in gentes, et ventilavi eos in regiones. Ac rursus justum ostendit supplicium. « Secundum viam ipsorum, et secundum instituta eorum judicavi eos. » Collegerunt, inquit, eorum quæ severunt, B fructus. Sanguinem hoc loco vocavit non solum alias cædes, 988 sed etiam filiorum sacrificia, quæ cruda vorantibus et improbis dæmonibus offerrebant. Non contenti enim, inquit, fuere sceleribus ante captivitatem admissis, sed etiam postquam captivi et peregrini fuerunt, in iisdem facinoribus manserunt.

VERS. 20. *Et ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, et profanarunt nomen meum sanctum, cum diceretur ipsis: Populus Domini isti, et de terra ejus exierunt. In improbitate, inquit, degentes, auctores fuerunt ut in me blasphemiarum conjicerentur. Siquidem primum opinatae sunt gentes, propter meam imbecillitatem istos victos et in hostium potestatem redactos fuisse: deinde experientia cognita ipsorum improbitate, contra me blasphemiam congessere, ut qui talibus institutis gauderem, et adeo sceleratos homines meum populum nominarem: verumtamen eorumdem ipsorum habita ratione :*

VERS. 21. *Et peperi eis propter nomen meum sanctum, quod profanavit domus Israel, quo ingressi sunt. Cum eos, inquit, docere velim meas vires, istos ab imminentibus malis vindicabo.*

VERS. 22, 23. *Propterea dic domui Israel, Hæc dicit Adonai Dominus: Non vobis ego facio, domus Israel, sed propter nomen meum sanctum, quod profanastis in gentibus, ad quas ingressi estis. Et sanctificabo nomen meum magnum profanatum in gentibus, quod profanastis in medio ipsarum, et cognoscent gentes me esse Dominum, dicit Adonai Dominus, cum sanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipsorum. Non 989 vos, inquit, salute digni estis, sed decet gentes, quæ a vobis blasphemiarum contra me occasionem sumpserunt, consequi remedium: vestra autem salute, qua mea virtus indicabitur, hæc ipsorum blasphemiam opprimetur. Nam cum didi-*

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰ B μόνον. ⁵¹ ἀνθ' — αἷμα. A περὶ τοῦ αἵματος, οὗ ἐξέγεαν. ⁵² A διεσπείρα. ⁵³ ἐλ. αὐτ. *Hebr.* dispersi sunt. ⁵⁴ τὰ ἐπιτ. A τὴν ἀκαθάρτην. ⁵⁵ B ἔκρινα ⁵⁶ εἰς οὓς. A οὗ. ⁵⁷ A αὐτούς. ⁵⁸ Καὶ. *Des.* in B. ⁵⁹ ἐβεβήλωσαν. ⁶⁰ Ἰσραὴλ. A nihil est ἐν τοῖς ἔθνεσιν. ⁶¹ ὑμ. *Hebr.* propter vos. ⁶² ἀλλ' ἡ. A ἀλλὰ. ⁶³ B γινώσκεται. ⁶⁴ ἐν ὑμῖν. Ex A et B suppl. Eadem existant post pauca.

cerint quomodo magnum sit nomen meum, et ejusmodi, quod idoneum sit ad opem domesticis suis ferendam, potentiam meam laudabunt et celebrabunt. Hoc enim declaravit, dicens :

Et cognoscent gentes me esse Dominum Deum, cum sanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipsorum. (VERS. 24.) *Et accipiam vos de gentibus, et congregabo vos ex omnibus generationibus, et introducam vos in terram vestram.* Hoc omnibus illis convenit, qui redierunt : quicumque enim redire voluerunt, reditum consecuti sunt ; ea vero quæ sequuntur non item in omnes cadunt, sed in eos tantum, qui evangelico præconio fidem dare voluerunt. Ait enim :

VERS. 25. *Et spargam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus immunditiis vestris, et ab omnibus idolis vestris mundabo vos.* — Aquam autem mundam regenerationis aquam nuncupavit, quia baptizati remissionem peccatorum accepimus. Et quæ sequuntur ea confirmant, quæ dicta sunt.

VERS. 26. *Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo vobis.* Per hæc mentis mutationem significavit : ad meliora enim, inquit, cor vestrum inclinabit, non amplius secundum pristinam consuetudinem ad deteriora propendens. Illud vero, *dabo*, nequaquam liberum lædit arbitrium ; verbis enim, et operibus, et infinitis 990 * adhibitis miraculis, non illis tantum, sed etiam omnibus gentibus, ut ad pietatem accederent, persuasit, non cogit : et tamen, quamvis non coegerit, sed persuaserit, se ait dedisse animis ad meliora propensionem : quippe ipse auctor rei factus, tum his quæ dixit, tum illis quæ fecit.

Et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. (VERS. 27.) *Et spiritum meum dabo in vobis.* Ne hæc quidem ante Christi Domini adventum facta sunt. Cum enim tres duntaxat post reditum prophetas habuissent, Aggæum, et Zachariam, et Malachiam, post ipsos statim prophético munere spoliati sunt ; sed postquam Deus Salvator noster homo factus est, et ad cælos ascendit, advenit super sacros apostolos Spiritus sanctus, per quos gratia non Judæis solis, sed etiam omnibus his qui ex gentibus ad fidem convenere, subministrata fuit. *Lapideum* autem *cor* vocat adversarium et rebellem, *carneum* vero obediens, et dicto parens, quodque divinarum Litterarum figuras possit excipere. « Et faciam, ut in justificationibus meis ambuletis, et judicia mea custodiatis, et faciatis ea. » Hoc autem Spiritus gratiæ proprium est, quæ nostrum adjvans liberum arbitrium, efficit ut recte procedant quæ dicta sunt.

δεικνυμένης δυνάμεως. Μαθόντες γὰρ, πῶς μου μέγα τὸ ὄνομα, καὶ ἀρχοῦν εἰς τὴν τῶν οὐκ ἐπισημασμένων ἐπικουρίαν, δοξάσουσί μου τὴν δεσποτεῖαν καὶ ὑμνήσουσι. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς :

Καὶ γνώσονται τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἁγιασθῆναι με ἐν ὑμῖν κατ' ἐμφανίμους αὐτῶν. (κθ.) Καὶ λήψομαι ὑμᾶς ἐκ τῶν ἔθνων, καὶ ἀθροίσω ὑμᾶς ἐκ πασῶν τῶν γενεῶν, καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ὑμῶν. Τοῦτο πᾶσι τοῖς ἐπανελθοῦσιν ἀρμόττει : οἱ γὰρ ἐπανελθεῖν βουληθέντες ἔτυχον τῆς ἐπαπόδου : τὰ δὲ ἐπαγόμενα οὐκ ἔτι πᾶσιν, ἀλλὰ μόνοις τοῖς τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι πιστεῦσαι προελεγμένοις. Φησὶ γὰρ :

κε'. Καὶ βανῶ εἰς ὑμᾶς ὕδωρ καθαρὸν, καὶ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ πασῶν τῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐιδώλων ὑμῶν καθαρῶ ὑμᾶς. — Ὑδωρ δὲ καθαρὸν τὸ τῆς παλιγγενεσίας ὀνόμασεν ὕδωρ, ἐν ᾧ βαπτισθέντες τὴν ἀφῆσιν τῶν ἀμαρτημάτων ἐλάβομεν. Καὶ τὰ ἐπιφερόμενα δὲ βεβαίαι τὰ εἰρημένα.

κς'. Καὶ δώσω ὑμῖν καρδίας καιρὴν, καὶ πνεῦμα καιρὸν δώσω ὑμῖν. Διὰ τούτων τὴν τοῦ φρονήματος ἐναλλαγὴν ἐσημαίνει : ἐπὶ γὰρ τὰ ἀμείνω, φησὶ, βέβηκε ὑμῶν ἡ καρδία, οὐκέτι κατὰ τὴν προτέραν συνήθειαν τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω βόπην ἔχουσα : τὸ δὲ δώσω, οὐδαμῶς τῷ αὐτεξουσίῳ λυμαίνεται : λόγοις γὰρ, καὶ ἔργοις, καὶ τοῖς μυρίοις χρησάμενος θαύμασιν, οὐκ ἐκείνους μόνους, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη τῇ εὐσεβείᾳ προσελθεῖν ἐπεισεν, οὐκ ἠνάγκασεν : ἀλλ' ὅμως καὶ μὴ ἀναγκάσας, ἀλλὰ πείσας, αὐτοὺς λέγει δεδωκέναι τὰς ψυχὰς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω βόπην, ὡς αὐτὸς αἴτιος τούτου, δι' ὧν ἐπέτε καὶ ἔδρασε, γεγονώς.

Καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην. (κς.) Καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν. Οὐδὲ ταῦτα πρὸ τῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίας ἐγένετο : τρεῖς γὰρ μόνον μετὰ τὴν ἐπάνοδον κατὰ ταυτὸν ἐσχηκότας προφήτας, Ἀγγαῖον, καὶ Ζαχαρίαν, καὶ Μαλαχίαν, μετ' αὐτοὺς εὐθὺς τῆς προφητικῆς ἐγυμνώθησαν χάριτος : μετὰ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀνάληψιν, ἐπεφοίτησεν ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐχορηγήθη δὲ δι' ἐκείνων ἡ χάρις, οὐκ Ἰουδαίοις μόνους, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς τῶν ἔθνων προσελθοῦσι τῇ πίστει. *Λιθίνην* δὲ *καρδίαν* καλεῖ τὴν ἀντίτυπὸν τε καὶ ἀπειθῆ, *σαρκίνην* δὲ τὴν εὐπειθῆ τε καὶ εὐήκοον, καὶ τῶν θείων γραμμάτων δέξασθαι δυναμένην τοὺς τύπους. « Καὶ ποιήσω, ἵνα ἐν τοῖς δικαίωμασι μου πορεύησθε, καὶ τὰ κρίματά μου φυλάσσησθε, καὶ ποιήτε αὐτά. » Τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἰδίον : αὐτὴ γὰρ συνεργούσα τῷ ἡμετέρῳ αὐτεξουσίῳ κατορθοῦσθαι παρασκευάζει τὰ εἰρημένα.

VARIAE LECTIONES.

65 ἐν, κ. τ. λ. Omissa sunt hoc loco ista λέγει Ἰδ. Κυρ. 66 ὕμ. — ἀθρ. Des. in A. 67 γεν. A γαιῶν, juxta rec. lect. et Hebr. 68 εἰς A ἐφ'. 69 ὕμ. A et B præm. ἐν. 70 Διὰ, κ. τ. λ. Vide supra, tom. I, pag. 940. 71 B ἐσήμηεν. 72 A μόνους. 73 B μετὰ τούτους. 74 Σιωτ. B præm. καί. 75 A φυλάξθητε. 76 π. αὐτά. A ποιήθητε.

κγ'. Καὶ κατοικήσετε ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς ἔδωκα Ἀ τοῖς πατράσιν ὑμῶν. Πάλιν ἐπὶ τὸ κοινὸν μετὰγει τὸν λόγον, καὶ ἀπὸ τῶν πνευματικῶν ἐπὶ τὰ σωματικὰ μεταφέρει.

Καὶ ἔσεσθέ μοι εἰς λαὸν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὑμῖν εἰς Θεόν. (κθ', λ'.) Καὶ καθαρῶ ⁷⁷ ὑμᾶς ἀπὸ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν, καὶ καλέσω τὸν σίτορ, καὶ πληθυνῶ αὐτὸν, καὶ οὐ ⁷⁸ δώσω ἔφ' ὑμᾶς λιμὸν. Καὶ πληθυνῶ τὸν καρπὸν τοῦ ξύλου, καὶ τὰ γεννήματα τοῦ ἀγροῦ, ὅπως ἂν μὴ λάβητε ἰτι ⁷⁹ ὄνειδισμὸν λιμοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Οἶδα μὲν εἶν, ὅτι καὶ πνευματικῶς τούτων ἕκαστον ἐλαθεῖν δυνατόν· ἀλλ' ὁμως ἠγοῦμαι τὸν προφητικὸν λόγον τὰ σωματικὰ νῦν τοῖς Ἰουδαίοις ὑπισχνεῖσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐρημία πολλὴ κατεῖχε τὸ ⁸⁰ τηρικαῦτα τὴν γῆν, ὑπισχνεῖται αὐτοῖς τῶν παντοδαπῶν καρπῶν τὴν ἀφθονίαν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν δὲ ἐσομένην ὠφέλειαν προαγορεύει.

λδ'. Καὶ μνησθήσεσθε, φησὶ, τὰς δόλους ὑμῶν τὰς ποτηρὰς, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν τὰ μὴ ἀγαθὰ, καὶ προσοχθεῖτε ⁸¹ κατὰ πρόσωπον αὐτῶν περὶ τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν ⁸², καὶ περὶ τῶν βδελυγμάτων ὑμῶν ⁸³. Τούτων, φησὶν, ἀπολαύοντες τῶν ἀγαθῶν, καὶ μανθάνοντες, ἠλίκοις ἢ δικαιοσύνη φέρει καρποῦς, τῆς προτέρας ἀναμνησθήσεσθε ποτηρίας, καὶ τῆς δι' ἐκείνην ὑμῖν τιμωρίας ἐπενεχθείσης, καὶ μισήσετε σφόδρα τὴν προτέραν παρανομίαν. Τὸ γὰρ Προσοχθεῖτε ἀντὶ τοῦ βδελύξεσθε τέθεικε. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ περὶ τοῦ παρανόμου παρὰ τοῦ Δαβὶδ εἰρημένον· « Παρέστη πάση ὀδῷ οὐκ ἀγαθῇ, κακία δὲ οὐ προσώχθισε, » τουτέστι, τὴν κακίαν οὐκ ἔβδελύξατο. Οὕτως ὑποσχόμενος αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ, πάλιν αὐτῶν τὸ φρόνημα ταπεινοῖ, λέγων·

λε'. Οὐ δὲ ὑμᾶς ἐγὼ ποιῶ, οἶκος Ἰσραὴλ ⁸⁴, λέγει Ἄδωναι Κύριος· γνωστὸν ἔστω ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ. Οὐχ ὑμεῖς, φησὶν, ἀξιοὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐγὼ τῇ ἐμῇ φύσει πρόποντα ποιῶ. Εἶτα παραινεντικῶς ὁμοῦ καὶ ἐντροπτικῶς· « Λισχύνθητε, καὶ ἐντρέπητε ἐκ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, οἶκος Ἰσραὴλ. » Μὴ ἀναλγήτως, φησὶ, μὴδὲ ἀναισθητῶς φέρετε τὰς παντοδαπὰς ὑμῶν τιμωρίας· ἀλλ' ὡς γοῦν ποτε εἰς νοῦν λαβόντες τῶν ὑμετέρων ἐπιτηδεύματων τὴν ποτηρίαν, ἐπὶ τοῖς τετολημένοις ἐρυθριάσατε.

λγ', λδ'. Τύδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐν ἡ ⁸⁵ ἡμέρᾳ καθαρῶ ὑμᾶς ἀπὸ ⁸⁶ πασῶν τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν, καὶ κατοικῶ τὰς πόλεις, καὶ κατοικοδομηθῆσονται αἱ ἐρημοί. Καὶ ἡ γῆ ἠφανισμένη ἐργασθήσεται, ἀνθ' ὧν διηφανισμένη ἐγένετο ⁸⁷ κατ' ὀφθαλμοὺς παντὸς διδοεῦοντος ⁸⁸. Ὅταν, φησὶν, ἀφεςιν ὑμῖν τῶν ἁμαρτημάτων χαρῖσμαι,

¹ Psal. xxxv, 5.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ καθ. — ὑμῶν. Α σώσω ὑμ. ἀπὸ π. τῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν, juxta Hebr. ⁷⁸ οὐ. Α add. μὴ ⁷⁹ ἔτι. Des. in A. ⁸⁰ Β τὰ. ⁸¹ πρ. — ἀνομ. ὑμ. Hebr. et tædebit vos iniquitatum vestrarum. ⁸² Α ἐν ταῖς ἀνομ. ὑμ. ⁸³ Α ἐπὶ τοῖς βδελ. ὑμ. ⁸⁴ οἶκ. Ἰσρ. Des. tum hoc loco tum deinde post ὑμῖν, in A. ⁸⁵ ἡ In Α ponitur post ἡμέρᾳ, omisso ἂν. ⁸⁶ ἀπὸ. Α ἐκ. ⁸⁷ Α ἐγενήθη. ⁸⁸ Α παροδεύοντος.

VERS. 28. *Et habitabit in terra, quam dedi patribus vestris. Rursus ad communem redit orationem, quam a spiritualibus ad ea, quæ corporis sunt, transfert.*

Et eritis mihi populus, et ego ero vobis Deus, (VERS. 29, 30.) Et 991 mundabo vos ab omnibus peccatis vestris, et vocabo frumentum, et multiplicabo ipsum, et non dabo super vos famem. Et multiplicabo fructum ligni, et germina agri, ne feratis amplius opprobrium famis in gentibus. Novi quidem, unumquodque horum etiam secundum Spiritum accipi posse : attamen existimo propheticam orationem ea quæ corporis sunt, Judæis nunc polliceri. Cum enim multa solitudo terram eo tempore occupasset, pollicetur ipsis omnis generis fructuum abundantiam, et inde futuram utilitatem prædicat.

VERS. 31. *Et recordabimini, inquit, viarum vestrarum malarum et institutorum vestrorum non bonorum : et odio eritis ante faciem ipsorum propter iniquitates vestras, et propter abominaciones vestras. His, inquit, bonis fruentes, et quantos asserat justitia fructus discentes, pristinae reminiscemini improbitatis, et supplicii, quod propter illam vobis fuerit illatum, et priora scelera summo vobis erunt odio. Illud enim oderitis, pro exsecrabimini posuit. Tale est illud, quod de improbo dictum est a Davide : « Astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odivit », hoc est, malitiam non est exsecratus. Ita ipsis bona pollicitus, eorum denuo superbiam deprimit, dicens :*

VERS. 32. *Non propter vos ego facio, domus Israel, dicit Adonai Dominus, notum sit vobis domus 992 Israel. Non vos, inquit, promissis bonis digni estis, sed ego ea facio quæ meam decent naturam. Deinde admonens simul ac redarguens : « Erubescite et pudore afficiamini, inquit, ob vias vestras, domus Israel. » Ne stupide, inquit, neve absque sensu varia vestra supplicia feratis, sed sero tandem vestrorum institutorum improbitate in mentem revocata, pro iis quæ ausi estis erubescite.*

VERS. 33, 34. *Hæc dicit Dominus : Die quo mundavero vos ab omnibus iniquitatibus vestris, et habitari faciam urbes, et ædificabuntur deserta. Et terra desolata coletur, eo quod desolata fuit ante oculos omnis transeuntis. Quando, inquit, remissionem vobis peccatorum impertiam, vosque puros ignoscendo efficiam, tum et urbibus ædificia, et*

terræ consitiones præbebo, et pro pristina solitudine quam omnes viatores conspicabantur, ut incolantur auctor ero.

VERS. 55. *Et dicent : Terra illa desolata, facta est ut paradisi deliciarum, et urbes desertæ et desolatæ, et effossæ, in muris munitæ sederunt.* Quemadmodum enim omnes, inquit, olim tuam solitudinem in ore habentes divulgabant, ita nunc eris celeberrima, omnibusque afferes admirationem, cum deserta tua terra paradiso voluptatis æquiparabitur, et urbes ab incolis vacuæ atque adeo eversæ validis communiuntur muris.

VERS. 56. *Et cognoscent gentes, quæcunque relicta fuerint 993 in circuitu vestro, me Dominum ædificasse desertas, et plantasse desolatas : ego Dominus locutus sum, et faciam.* Discent autem finitimæ gentes, me cum esse, qui tristia prius, et nunc jucunda præbuerim ; atque ea quæ dicta sunt confirmabit illius qui dixit auctoritas : « Ego Dominus locutus sum, et faciam, » Dominus enim cum sim, ac facere possim, ea quæ dixi ad exitum perducam.

VERS. 57. *Hæc dicit Adonai Dominus, Adhuc hoc quærar domui Israel ut faciam eis.* Pro quærar Symmachus inveniar dixit. Ad pristina, inquit, beneficia, hoc quoque addam, ut eos revocandos censeam. « Et multiplicabo eos ut oves sanctas. » Cum enim eos ovium instar in meam tutelam receperim, pastoris curam ipsis impertiar.

VERS. 58. *Sicut oves Hierosolymæ in solemnitatibus ipsius, sic erunt urbes desertæ plenæ ovium et hominum, et cognoscent me esse Dominum.* Sicut enim, inquit, Hierosolyma ante oppugnationem referta erat ovibus in maximis eorum publicis celebritatibus, ita omnes ipsorum urbes, et hominibus, et ovibus, et aliis bonis complebo, et ipsis rebus intelligent me esse Dominum, occidentem et vivere facientem, percutientem et sanantem. Cognita igitur Domini nostri bonitate et potentia, propter eam 994 amemus, propter hanc metuamus : ut et amantes et timentes ipsius mandata observemus et promissa bona consequamur, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri gloria, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

^m Deut. xxxii, 59.

VARIE LECTIONES

⁹⁹ ἦφ. A præm. ἡ. ⁹⁹ A ἐγενήθη ὡς κήπος τρ. ⁹¹ ἐν τ. ὡγ. A ὄχυραί. ⁹² A καταλειφθῶσι. ⁹³ A καθηρημέναις. ⁹⁴ καὶ — ἡφανισμ. Des. in A. ⁹⁵ A ἐποίησα. ⁹⁶ A ζήτημα ὄψομαι. ⁹⁷ ἄγ. A ἀνθρώπου, que est constans lectio. ⁹⁸ Ἱερ. A præm. ἄγ. α, ὡς πρόβατα. ⁹⁹ καί. Des. in A. ¹ B ἐκείνη. ² A τούτων.

A καὶ καθαρὸς ὑμᾶς ἀπορήνω τῇ συγχωρήσει, τῆνκαυτα καὶ ταῖς πόλεις τὰς οἰκοδομὰς, καὶ τῇ γῆ τὰς φυτουργίας παρέξομαι, καὶ ἀντὶ τῆς προτέρας ἐρημίας, ἣν ἅπαντες ἐώρων οἱ παριόντες, οἰκίσθηα παρασκευάσω.

λε'. Καὶ ἐροῦσιν· Ἡ γῆ ἐκείνη ἡφανισμένη⁹⁹ ἐγένετο ὡς παράδεισος τρυφῆς⁹⁰, καὶ αἱ πόλεις αἱ ἐρημοί, καὶ ἡφανισμέναι, καὶ κατεσκευασμέναι, ἐν τείχεσιν ὠχυρωμέναι⁹¹ ἐκάθισαν. Ὡσπερ γὰρ, φησὶν, ἅπαντες πάλαι τὴν σὴν ἐρημίαν ἐν ταῖς στόμασι περιέφερον, οὕτω νῦν ἔσθι πολυθρόλλητος, καὶ θαύμα παρέξεις πᾶσι, τῆς μὲν ἐρήμου σου γῆς τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς εἰκαζομένης, τῶν δὲ ἀοικήτων πόλεων καὶ ἀναστάτων γεγενημένων ὄχυροῖς περιβάλοιις τετιχίζομένων.

B λς'. Καὶ γνώσονται τὰ ἔθνη, ἵσα ἂν καταλειφθῇ⁹² κύνελω ὑμῶν, ὅτι ἐγὼ Κύριος φιλῶμισησα τὰς καθηρημέναις⁹³, καὶ⁹⁴ κατεφύτευσα τὰς ἡφανισμένας⁹⁵ ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα, καὶ ποιήσω⁹⁶. Μαθήσεται δὲ τὰ ἐκ γειτόνων ἔθνη, ὅτι ἐγὼ καὶ τὰ σκυθρωπὰ πρότερον, καὶ νῦν τὰ θυμῆρη παρέχω, καὶ τῶν εἰρημένων τὸ βέβαιον ἐκ τῆς τοῦ εἰρηκότος ἀξιοπιστίας. « Ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα, καὶ ποιήσω. » Δεσπότης γὰρ ὢν, καὶ ποιῆσαι δυνάμενος, οἷς εἶπον ἐπιθήσω τὸ πέρασ.

λς'. Τάδε λέγει Ἀδωναὶ Κύριος· Ἔτι τοῦτο ζητηθήσομαι⁹⁷ τῷ ὄψῳ Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαι αὐτοῖς. Τὸ ζητηθήσομαι ὁ Σύμμαχος εὐεργεσίας ἐφη. Πρὸς ταῖς προτέρας, φησὶν, εὐεργεσίας, καὶ ταύτην προσθήσω, καὶ τῆς ἀνακλήσεως αὐτοῦ ἀξιώσω. « Καὶ πληθυνῶ αὐτοὺς, ὡς πρόβατα ἄγια⁹⁸. » Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς δίκην προβάτων ὑπὲρ τὴν ἐμὴν ἀφώρισα κηδεμονίαν, ποιμενικῆς αὐτοῦ ἐπιμελείας μεταδώσω.

λη'. Ὡς πρόβατα Ἱερουσαλήμ⁹⁹ ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῆς, οὕτως ἔσονται αἱ πόλεις αἱ ἐρημοὶ πλήρεις προβάτων καὶ⁹⁰ ἀνθρώπων, καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Καθάπερ γὰρ, φησὶν, πρὸ τῆς γεγενημένης πολιορκίας ἐπιληροῦτο προβάτων ἡ Ἱερουσαλήμ ἐν ταῖς μεγίσταις αὐτῶν πανηγύρεσιν, οὕτω πάσας αὐτῶν πληρώσω τὰς πόλεις, καὶ ἀνθρώπων, καὶ προβάτων, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, καὶ δι' αὐτῶν μαθήσονται τῶν πραγμάτων, ὅτι ἐγὼ Κύριος εἰμι καὶ Θεὸς, ἀποκτείνων καὶ ζωοποιῶν, πατάσων καὶ ἰώμενος. Εἰδότες τοίνυν τοῦ ἡμετέρου Δεσπότη καὶ τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν δύναμιν, ἀγαπήσωμεν δι' ἐκείνην⁹¹, φόβον δὲ λάβωμεν διὰ ταύτην⁹² ἵνα καὶ ἀγαπῶντες, καὶ δεδιότες, φύλακες αὐτοῦ γενώμεθα τῶν ἐντολῶν, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

TOMOS IE'.

LIBER DECIMUS QUINTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'.

A

CAPUT XXXVII.

α'. Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ Κυρίου. Πάλιν χεῖρα τὴν θέσαν ἐνέργειαν ἀποκαλεῖ. « Καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι Κυρίου, καὶ ἔθιχέ με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου⁹. » Πνευματικὴ πάλιν ἡ θεωρία· οὐ γὰρ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ἑώρα τὰ ὑποδεικνύμενα, ἀλλὰ τοῦ παναγίου πνεύματος ἐδέχετο τὴν ἀποκάλυψιν.

Καὶ¹ τοῦτο ἦν μεστὸν ὁστέων ἀνθρώπων· (β'.) Καὶ περιήγαγέ με ἐπ' αὐτὰ κυκλόθεν κύκλῳ, καὶ ἰδοὺ πολλὰ σφόδρα ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου⁹. Τοῖς πράγμασι συμβαινούσας τὰς ἀποκαλύψεις λαμβάνει· ἐπειδὴ γὰρ δι' ἦν ἐνόσουν ἀπιστίαν τὰς χρηστοτέρας ἀπηγόρευσαν ἐλπίδας οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαίας αἰχμάλωτοι γενόμενοι, τὴν οἰκείαν αὐτοῖς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐπιδείκνυσι δύναμιν, καὶ τὴν πολλῆς ἀνακλήσεως ἐκείνης δυσκολωτέραν τῶν νεκρῶν σωμάτων ἀνάστασιν ἐπιδείκνυσι τῷ προφήτῃ, καὶ δι' ἐκείνου πάντα διδάσκει τὸν λαόν, ὡς πάντα αὐτῷ βῆθια βουλομένη. Ἰουδαίους μὲν οὖν καὶ τοὺς ἄλλους Ἰσραηλίτας· ἐδίδαξε διὰ τούτου, ὡς εὐπετὲς λίαν τῷ Θεῷ βουλομένη εἰς τὴν προτέραν ἐπαναγαγεῖν ἐλευθερίαν τοὺς αἰχμαλώτους γεγενημένους· ἡμῖν δὲ καὶ πᾶσιν ἀπαξῆπλῶς τοῖς εὐαγγελικῶν⁶ κήρυγμα μετὰ πίστεως δεξαμένοις, τῆς τῶν σωμάτων ἡμῶν ἀναστάσεως ἐπιδείκνυσι τὴν εὐκολίαν, καὶ ὅτι τῷ Θεῷ λόγῳ καὶ νεύματι τῶν πραγμάτων ἡ φύσις ἀκολουθεῖ.

Καὶ εἶπε πρὸς με· (γ'.) Υἱὲ ἀνθρώπου, εἰ⁷ ζήσεται τὰ ὀστέα ταῦτα; Καὶ εἶπον· Κύριε ὁ Θεός, σὺ ἐπίστασαι ταῦτα. Οὐκ ἀμφέβαλεν ὁ προφήτης, ἀλλὰ τῆς ἀκριβεστεράς γνώσεως τῷ Θεῷ παρεχώρησεν· εἰδῶς μὲν ἀκριβῶς τοῦ Θεοῦ τὸ δυνατὸν, ἀγνοῶν δὲ τὸ βούλημα.

δ-ζ'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Προφήτευσον ἐπὶ τὰ ὀστέα ταῦτα, προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου⁸; καὶ ἔρεις πρὸς αὐτὰ⁹. Τὰ ὀστέα τὰ ξηρὰ ταῦτα¹⁰, ἀκούσατε λόγον Κυρίου· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τοῖς ὀστέοις τούτοις· Ἰδοὺ ἐγὼ εἰσάξω¹¹ εἰς ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς. Καὶ δώσω ἐφ' ὑμᾶς νεῦρα, καὶ ἀνάξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκα, καὶ ἐκτενώ ἐφ' ὑμᾶς δέρμα, καὶ δώσω πνεῦμά μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε, καὶ γινώσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Ὑποχώρη τῷ προφήτῃ, καὶ ὁδὸν τινὶ ὀργάνῳ τῆς κατὰ τὴν

VERS. 1. *Et fuit super me manus Domini. — Manum rursus divinam vim vocat. « Et eduxit me in spiritu Domini, et posuit me in medio campi. » Spiritualis hæc rursus contemplatio est, neque enim oculis corporis ea cernebat, quæ sibi ostendebantur, sed sanctissimi Spiritus revelationem percipiebat.*

Et hic erat plenus ossibus hominum. (VERS. 2.) Et circumduxit me super ea per gyrum in circuitu, et ecce valde multa super faciem campi. Consentaneas rebus accipit revelationes. Cum enim propter perfidiam, cujus morbo laborabant, meliorum spem abjecissent Judæi illi, qui ex Judæa captivi abducti fuerant, suam ipsis auctor omnium rerum Deus potentiam ostendit, et longe difficiliorem illa in pristinum statum ipsorum restitutione, mortuorum corporum resurrectionem indicat propheta: per quem omnem populum docet, omnia sibi esse facilia volenti. Judæos igitur et alios Israelitas per hunc docuit, facillimum esse volenti Deo, in servitute 995 redactos in pristinam libertatem vindicare, nobis autem et omnibus omnino, qui præconium evangelicum cum fide excipiunt, resurrectionis corporum nostrorum ostendit facilitatem, divinoque verbo ac nutui rerum obsequi naturam.

Et dixit ad me: (VERS. 3.) Fili hominis, an vivent ossa hæc? et dixi, Domine Deus, tu scis hæc. Non dubitavit propheta, sed accuratorem cognitionem Deo vindicavit, cum optime quidem nosset Dei potentiam, sed voluntatem ignoraret.

VERS. 4-6. *Et dixit ad me: Vaticinare super ossa hæc, vaticinare, fili hominis, et dices ad ea: Ossa arida hæc, audite verbum Domini. Hæc dicit Adonai Dominus ossibus istis: Ecce ego introducam in vos spiritum vitæ. Et dabo super vos nervos, et reducam super vos carnes, et extendam super vos pellem, et dabo spiritum meum in vos, et vivetis, et cognoscetis me esse Dominum. Ministro usus est propheta, ac veluti instrumento quodam resurrectionis in visione, et lingua ejus illis inanitis et pror-*

VARIÆ LECTIONES.

⁹ τοῦ πεδ. *Hebr.* vallis. ¹⁰ καὶ. *Des.* in A. ¹¹ πεδίου. A add. καὶ ἰδοὺ ξηρὰ σφόδρα. ⁶ εὐαγγ. B præm. τό. ⁷ εἰ — ἐπίστ. ταῦτα. *Et vers. 4: Καὶ εἶπε πρὸς με. Des.* in A. ⁸ πρ. υἱὲ ἀνθρώπου. *Des.* in A. et in *Hebr.* ⁹ A αὐτοῖς. ¹⁰ ταῦτα. *Des.* in A. ¹¹ R εἰσάγω. A φέρω ἐφ' ὑμᾶς.

sus mortuis ossibus præcipit ut carnes producant et nervos, atque cutem, vitalemque spiritum excipiant. Et fuerunt hæc non solum revocationis in pristinum statum Judæorum, sed etiam resurrectionis omnium hominum figura. « Canetenim tuba, inquit sanctus Apostolus, et mortui resurgent incorrupti^a. »

VERS. 7. *Et prophetavi, sicut 996 mandaverat mihi Dominus, et facta est vox, cum prophetarem ego, ecce et commotio, et adduxerunt ossa, os ad os, unumquodque ad juncturam suam.* Propheta quidem divino inserviens præcepto, quæ jussus fuerat verba protulit, verba autem opus est subsecutum, et commotio Dei adventum declarabat, vox vero, angelorum divinæ voluntati ministrantium munus : ossaque videbam, inquit, accurrentia, et propriam commissuram capientia, et quam a principio compositionem sortita fuerant, adipiscentia.

VERS. 8. *Et vidi, et ecce accedebant super ea nervi, et carnes nascebantur, et ascendebant super ea, et circumstetit ea cutis desuper, et spiritus non erat in eis.* Pristinum officium altera instauratio consequitur. Sicut enim primi parentis Adami corpus prius effectum, deinde in ipsum anima inspirata fuit : ita hic quoque utraque convenere ad propriam compagem. Produxit enim carnes et nervos, et cute cooperta sunt : verum illa sine spiritu et motu jacebant : quæ rursus vitam, et sensum divina voluntate consequuntur.

VERS. 9. *Et dixit ad me : Vaticinare super spiritum, vaticinare, fili hominis, et dic spiritui : Hæc dicit Adonai Dominus, A quatuor ventis veni, spiritus, et insuffla in mortuos istos, et vivant.* Docet nos hæc oratio, quam facilia sint omnia divinæ potestati, omniaque in 997 manu ejus esse. « In manu enim ejus, inquit, anima omnium viventium^o. » Idcirco prophetæ præcipit, ut jubeat omnes animas, ubicunque sint, redire, et sua rursus corpora inhabitare.

VERS. 10. *Et prophetavi sicut mandaverat mihi, et ingressus est in eos spiritus, et vixerunt, et steterunt in pedibus suis, congregatio admodum magna.* Pronuntiato, inquit, a me divino præcepto, revixerunt corpora devincta, et resurrectionem consecuta sunt, neque exigua erat eorum qui resurre-

^a I Cor. xv, 52. ^o Job xii, 10.

ἄπτασίαν ἀναστάσεως κέχρηται, καὶ διὰ τῆς τούτου¹⁴ γλώττης τοῖς ἀφύχτις ἐκείνοις καὶ ἀπαξαιπῶς νεκροῖς ὁστέοις παρακλεῖσται, καὶ σάρκας φῦσαι, καὶ νεῦρα, καὶ δέρμα, καὶ ζωτικὸν δέξασθαι πνεῦμα. Καὶ ἐγένετο ταῦτα οὐ μόνον τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνακλήσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπάντων ἀναστάσεως τύπος. « Σαλπίζει γὰρ, φησὶν, ὁ θεὸς Ἀπόστολος, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται¹⁵ ἄφθοαρτοι. »

ζ'. Καὶ προσφίητευσα, καθὼς ἐνετείλατό μοι Κύριος, καὶ ἐγένετο φωνὴ ἐν τῷ με προσφητεῦσαι, καὶ ἰδοὺ σεισμὸς, καὶ προσήγαγον¹⁶ τὰ ὀστέα, ὁστέον πρὸς ὁστέον¹⁷, ἕκαστον πρὸς τὴν ἁρμονίαν αὐτοῦ. Ὁ μὲν προφήτης τῷ θεῷ διακονῶν προστάγματι, τοὺς λόγους οὓς προσετάχθη προφήτευσεν, ἠκολούθει δὲ τοῖς λόγοις τὸ ἔργον· καὶ ὁ μὲν σεισμὸς τὴν θεῖαν ἐπιφανείαν ἐδήλου, ἡ δὲ φωνὴ, τῶν ὑπουργούντων ἀγγέλων τῷ θεῷ βουλήματι τὴν ἐνέργειαν. Τὰ δὲ ὀστέα, φησὶν, ἐύρων θέοντα, καὶ τὴν οἰκειαν ἁρμονίαν ἀπολαμβάνοντα, καὶ ἦν ἐξ ἀρχῆς ἔλαβε συνθήκην δεχόμενα.

η'. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπετέτετο αὐτοῖς¹⁸ νεῦρα, καὶ σάρκες ἀνεφύοντο¹⁹, καὶ ἀνέβαιναν ἐπ' αὐτὰ, καὶ²⁰ περιστάθη²¹ αὐτοῖς δέρμα ἐπάνωθεν²², καὶ πνεῦμα οὐκ ἦν ἐν²³ αὐτοῖς. Ἀκολουθεῖ τῇ προτέρᾳ δημιουργίᾳ ἡ δευτέρα ἀνάκτισις· ὥσπερ γὰρ τοῦ προπάτορος Ἀδάμ τὸ σῶμα πρότερον διεπλάσθη, εἶθ' οὕτως ἐνεπνεύσθη αὐτῷ ἡ ψυχὴ· οὕτω κἀνταῦθα συνήλθεν ἀμφοτέρα πρὸς τὴν οἰκειαν ἁρμονίαν. Ἐφύσας δὲ σάρκας καὶ νεῦρα, καὶ ἐκαλύφθη τῷ δέρματι· ἔκειτο δὲ ἄπνοά τινα καὶ ἀκίνητα· ἀλλὰ συγχάνει πάλιν καὶ ζωῆς καὶ αἰσθήσεως διὰ τοῦ θεοῦ βουλήματος.

θ'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Προφίητευσον ἐπὶ τὸ πνεῦμα²⁴, προσφίητευσον, νιὲ ἀνθρώπου, καὶ εἰπέ τῷ πνεύματι· Τύδε λέγει Ἀδωναὶ Κύριος· Ἐκ τῶν τεσσάρων πνευμάτων ἔλλοθ' ἐν τῷ πνεύματι²⁵, καὶ ἐμφύσησον εἰς τοὺς νεκροὺς τούτους, καὶ ζήσάτωσαν. Διδάσκει ἡμᾶς ὁ λόγος τῆς θείας δυνάμεως τὴν εὐκολίαν, καὶ ὅτι πάντα ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. « Ἐν χειρὶ γὰρ²⁶ αὐτοῦ, φησὶ, ψυχὴ πάντων τῶν ζώντων. » Διὸ τῷ προφίτη παρακλεῖσται παρεγγυῆσαι ταῖς ὀπουδήποτε οὐσαις ἐπανελθεῖν ψυχᾶς, καὶ τῶν οἰκειῶν σωμάτων ἀπολαβεῖν τὴν ἐνοικήσιν.

ι'. Καὶ προσφίητευσα καθότι ἐνετείλατό μοι, καὶ εἰσηλθὼν εἰς αὐτοὺς²⁷ τὸ πνεῦμα, καὶ ἐξήσαν καὶ ἔστησαν ἐπὶ τῶν ποδῶν αὐτῶν, συναγωγῇ²⁸ πολλῇ σφόδρα. Ἐμοῦ, φησὶ, τὸ θεῖον διαπορθμεύσαντος πρόσταγμα, καὶ ἐζωοποιήθη τὰ συνδεθέντα σώματα, καὶ ἀναστάσεως ἔτυχε, καὶ ἦν, φησὶ, πλη-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ τούτου. Ita B pro τοῦ λόγου, ut hab. Sirm. ¹⁵ ἀναστ. Infra, loco cit. est ἐγεργήσονται, juxta rec. lect. ¹⁶ A προσήγαγε. Ita quoque infra, Hær. fab., lib. v, cap. 19, ubi omittitur sequens τὰ. ¹⁷ ὀστ. — πρὸς. Des. in A. ¹⁸ ἐπαγ. αὐτ. A ἐπ' αὐτὰ. ¹⁹ A ἐφύοντο. ²⁰ καὶ περ. αὐτ. Des. in A. ²¹ περισστ. In B emendatur per περιστάθη. Sicque leg. infra, Hær. fab. loco cit. ²² ἐπάνω. ²³ A ἐπ'. ²⁴ προσφ. ἐπὶ τὸ πνεῦμα. In A ponitur post πρ. νιὲ ἀνθρ. ²⁵ τὸ πνεῦμα. Des. in A. ²⁶ B γὰρ τῇ χειρὶ ²⁷ εἰς αὐτ. Des. in A. ²⁸ συναγ. A πρᾶξ. καὶ.

ος· οὐκ ὀλίγον τῶν ἀναστάντων. Οὕτω θεασάμενος ἄρε multitudo. Ita conspecta revelatione, ejus ducetur interpretationem.

α'. Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, τὰ ὄσῳ τὰυτὰ οἶκος²⁷ Ἰσραὴλ ἐστὶ, καὶ αὐτοὶ λέγουσι· Σηρὰ γέγονε τὰ ὄσῳ ἡμῶν, ἀπόλωλεν ἡ ἐλπίς ἡμῶν, διαπεφωνήκαμεν²⁸. Τύπος, φησὶ, τοῦ Ἰσραὴλ ταῦτα, ὡς προφήτα· ἄλλ' ἐκείνοι μὲν τὰ κατὰ σφῶς αὐτοὺς ἀπηγόρευσαν, ὁ δὲ τύπος ἔδειξε τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα.

β'-ιδ'. Διὰ τοῦτο προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου²⁹, καὶ εἰπέ πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀνοίξω³⁰ τὰ μνήματα³¹ ὑμῶν, λαός μου³², καὶ ἀνάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν τάφων³³ ὑμῶν, καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ἐν τῷ ἀνοίξαι με τοὺς τάφους ὑμῶν, τοῦ ἀναγαγεῖν με ὑμᾶς ἐκ τῶν τάφων ὑμῶν, τὸν λαόν μου. Καὶ δώσω τὸ πνεῦμά μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε, καὶ θήσω ὑμᾶς εἰς³⁴ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα καὶ ποιήσω, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Εἰ τὸ πολλῶ, φησὶ, παρ' ὑμῖν δυσκολώτερον φαινόμενον, εὐπετώσ ὑπ' ἐμοῦ μάλα γινόμενον ἔδειξα, εὐδηλον, ὡς καὶ τοῦτο βῆρον μετὰ πολλῆς ποιήσω τῆς εὐμαρείας, καὶ οἶον ἀπὸ τινῶν τάφων τῶν τῆς αἰχμαλωσίας δεσμῶν ἐξαγαγῶν ὑμᾶς, εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανάξω πατρίδα³⁵. τὸ γὰρ ψεῦδος, τῆς ἀληθείας ἀλλότριον. Οὕτω τὴν ἐπάνοδον ὑποσχόμενος, τὴν μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν φυλῶν προλέγει συμφωνίαν.

α'-ιζ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, λάβε σεαυτῷ ράβδον³⁶ μιαν³⁷, καὶ γράψον ἐπ' αὐτὴν τὸν Ἰούδα, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, τοὺς προσκειμένους πρὸς αὐτὸν³⁸, καὶ ράβδον δευτέραν λήψη σεαυτῷ, καὶ γράψεις αὐτὴν³⁹ τῷ Ἰωσήφ ράβδον Ἐφραΐμ, καὶ πάντα τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τοὺς προστεθῆντας πρὸς αὐτούς⁴⁰. Καὶ συνάψεις αὐτάς πρὸς ἀλλήλας ἐαυτῷ⁴¹ εἰς ράβδον μιαν, τοῦ δῆσαι αὐτάς, καὶ ἔσονται ἑμῷ⁴² ἐν τῇ χειρὶ σου. Ἐπὶ τοῦ Ῥοβοᾶμ διηρέθησαν αἱ φυλαί, καὶ αἱ μὲν δέκα καθ' ἑαυτάς ἐγένοντο, ἐν μιᾷ τῶν τοῦ Ἐφραΐμ πόλεων τῇ Σαμαρείᾳ καταστησάμεναι τὰ βασίλεια, ἡ δὲ τοῦ Ἰούδα ἐαυτῆς ἤρχεν καὶ τῆς τοῦ Βενιαμίν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὑπὸ μιαν ἐτέλεσαν ἅπαντες ἡγεμονίαν. Διὰ τοῦτο δύο ράβδους προσέταξεν ὁ θεὸς τῷ προφήτῃ λαβεῖν, καὶ τὴν μὲν ἐπιγράψαι τοῦ Ἐφραΐμ, προσθεῖναι δὲ καὶ τὰς ὑπηκόους φυλάς τὴν δὲ τοῦ Ἰούδα, καὶ τῶν ἐκείνων συμφωνούντων⁴³. εἶτα συνάψαι ἀλλήλαις τὰς ράβδους, ὡς τῆς διαιρέσεως λοιπὸν παυσαμένης, καὶ τῆς ἐνώσεως ἐσομένης. Ἔστα παρακλυεῖται τῷ προφήτῃ, πυνθανομένης τῷ λαῷ, καὶ γινῶναι βουλομένης τὴν ἐρμηνείαν, διαρρή-

VERS. 11. *Et locutus est Dominus ad me, dicens: Fili hominis, ossa hæc sunt domus Israel, et ipsi dicunt, Arida facta sunt ossa nostra, perii spes nostra, dissensimus.* Figura, inquit, hæc sunt Israelis, o propheta: sed illi quidem penes se spem abjecerunt, hæc autem figura bonorum spem ostendit.

VERS. 12-14. *Propterea vaticinare, fili hominis, et dic ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus. Ecce ego aperiam monumenta vestra, popule mi, et reducam vos de sepulcris vestris, et introducam vos in terram Israelis. Et cognoscetis, me esse Dominum, cum aperuero ego sepulcra vestra, et cum eduxero ego vos de sepulcris vestris, populum meum. Et dabo spiritum meum super vos, et vivetis, et ponam vos super terram vestram, et cognoscetis, me Dominum locutum esse et facturam esse, dicit Adonai Dominus. Si id, quod vobis multo difficilius videtur, admodum facile a me fieri posse ostendi, sane perspicuum est, hoc quoque me facillime ac nullo negotio esse facturum, qui vos e captivitatibus vinculis, veluti e quibusdam sepulcris, eductos in propriam patriam reducam: mendacium enim a veritate est alienum. Ita reditum pollicitus, futuram post reditum tribuum concordiam prædicat.*

VERS. 15-17. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, sume virgam unam, et scribe super eam Judam, et filios Israel appositos ad ipsum; et virgam alteram sumes, et inscribe eam Joseph, virgam Ephraim, et omnes filios Israel appositos ad eos. Et conjunges eas inter se tibi ipsi in virgam unam, ut colliges eas, et erunt simul in manu tua. Regnante Roboamo divisæ fuere tribus, et decem, cum se in unam urbium Ephraim, Samarum, recepissent, ibi regiam constituendam curarunt. Tribus vero Juda et suæ et Benjamin tribui imperavit. At vero post reditum sub uno omnes imperio fuere. Idcirco prophetæ Deus ut duas virgas sumeret præcepit, et alteram inscriberet Ephraim, et illi subjectas tribus adjiceret: alteram vero Judæ, et eorum qui cum illo consentiebant; deinde ut virgas simul conjungeret, ceu in posterum finita divisione futuraque unitate. [18, 19] Tum prophetæ præcipit, ut percontanti populo, et cognoscere cupienti, interpretationem aperte renuntiet. Ecce ego capiam tribum Josephi per manum Ephraim, et tribus Israel appositas ad ipsum, et dabo eas sub tribum Judæ, et erunt in virgam*

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ οἶκος. A præm. πᾶς, juxta Hebr. ²⁸ διαπ. Hebr. prorsus, excisi sumus. ²⁹ υἱὲ ἀνθρ. Des. in A et in Hebr. ³⁰ ἀνοίξω. ³¹ τὰ μνήμα. Supra, tom. I, pag. 1099 τοὺς τάφους. ³² λαός μου. Des. in A. ³³ τάφ. A μνημάτων. Supra, loc. cit., erat ἐκ Βαβυλώνας. ³⁴ εἰς. ³⁵ πατρ. B add. καὶ τοῖς λόγοις ἐπιθήσω τὸ ἔργον. ³⁶ ράβδ. Hebr. lignum. ³⁷ μιαν. Des. in A. ³⁸ τοὺς προσκ. πρ. αὐτ. Hebr. socios ejus. ³⁹ αὐτ. A præm. ἐπ'. ⁴⁰ B τοῦ. ⁴¹ A et B αὐτόν. ⁴² σεαυτῷ. ⁴³ ὁμ. Des. in A. ⁴⁴ B ἐκείνων συμφωνούντων.

nam in manu Judæ. » Faciam, inquit, ut qui olim seipso a Judæ regno separarunt, rursus illius agnoscant imperium, et factam divisionem finiam, efficiamque ut omnes tribus ipsi Judæ communi consensu obediant. [20, 21] Quod item apertius interpretatur.

σκειυάσω πάλιν τὴν ἐκείνου ἐπιγνώσασθαι ἡγεμονίαν, καὶ παύσω μὲν τὴν γενομένην διαίρεσιν, συμφώνως δὲ ἀπάσας τὰς φυλάς ὑπακούειν τῷ Ἰουδα ποιήσω.

Ecce ego assumo omnem domum Israel de medio gentium, ad quas ingressi sunt, et congregabo ipsos in terram Israel. (VERS. 22.) Et faciam eos gentem unam in terra mea, et in montibus Israel, et princeps unus erit rex omnium ipsorum. Hæc exitum consecuta sunt, secundum figuram quidem in Zorobabel, accurate autem et vere in Domino Christo. Neque enim rex fuit Zorobabel, sed dux populi atque exercitus.

Et non erunt amplius duæ gentes, neque dividetur amplius in duos reges. (VERS. 23, 24.) Ne polluantur amplius idolis suis, et offensionibus suis, et omnibus impietatibus suis, et eruam eos ab omnibus impietatibus eorum, in quibus peccaverunt, et mundabo eos, et erunt mihi populus, et ego ero eis Deus. 1000 Et servus meus David princeps in medio ipsorum, et pastor unus erit omnibus ipsis. His etiam ea congruunt, quæ a Domino Christo in sacris Evangelii dicta sunt: « Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, unus pastor. » David autem Dominum dicit Christum, ut ex Davide secundum carnem oriundum; servum vero propter humanam naturam: « Cum enim in forma Dei esset, formam servi assumpsit. » Ut igitur assumptam naturam ostendat, servum nuncupavit, siquidem e servili secundum naturam natura genitus est. Non enim servus est Dominus omnium Unigenitus: neque enim, quatenus Deus est, David nominatur, sed quatenus ex Davide, David appellatur, secundum assumptionem autem servus est. Quod si e servo hanc etiam naturam Verbum Deus homo factus suscepit, non amisit quod erat, sed unitam cum divina natura humanitatem nostram gloriosam reddidit. Docet igitur prophetica oratio, impietatem extinctum iri et colendorum idolorum errorem, regnorumque divisionem uno tandem imperio terminandam esse, sub quo degentes, et ab uno pastore pastum, Deum suum et Dominum cognituri sint.

Et in præceptis meis ambulabunt, et judicia mea custodient, et facient ea. (VERS. 25) Et habitabunt in terra sua, quam dedi servo meo Jacob, in qua

¶ Joan. x, 16. ¶ Philipp. II, 6.

ἄθην εἰπεῖν: « Ἰδοὺ ἐγὼ λήψομαι τὴν φυλὴν Ἰσραὴλ τὴν διὰ χειρὸς Ἐφραΐμ, καὶ τὰς φυλάς Ἰσραὴλ τὰς προσκειμένους πρὸς αὐτόν, καὶ δώσω αὐτάς ὑπὸ τὴν φυλὴν Ἰούδα, καὶ ἔσονται εἰς ῥάβδον μίαν ἐν τῇ χειρὶ Ἰούδα. » Τοὺς πάλαι, φησὶν, ἀποσχονίσαντας ἑαυτοὺς τῆς τοῦ Ἰούδα βασιλείας παρακαύσω μὲν τὴν γενομένην διαίρεσιν, συμφώνως καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἐρμηνεύει σαφέστερον.

Ἰδοὺ ἐγὼ λαμβάνω πάντα ὄμιον Ἰσραὴλ ἐκ μέσου τῶν ἐθνῶν, οὐ εἰσῆλθον ἐκεί, καὶ συναξάσω αὐτούς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ. (β'.) Καὶ δώσω αὐτούς εἰς ἕθνος ἐν τῇ γῆ μου, καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἀρχὼν εἰς ἔσται πάντων αὐτῶν εἰς βασιλεία. Ταῦτα πέρας τετύχηκε, τυπικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ, ἀκριβῶς δὲ καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ: οὐδὲ γὰρ βασιλεὺς ὁ Ζοροβάβελ, ἀλλὰ ἡμαγωγὸς καὶ στρατηγὸς ἐγένετο.

Καὶ οὐκ ἔσονται ἔτι εἰς δύο ἕθνη, οὐδὲ μὴ διαίρεθῶσιν ἔτι εἰς δύο βασιλείας. (κγ', κδ'.) Ἰνα μὴ μαλινῶνται ἔτι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς προσοχθίσμασι αὐτῶν, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν: καὶ ῥύσομαι αὐτούς ἀπὸ πασῶν τῶν ἀσεβειῶν αὐτῶν, ὧν ἡμάρτον ἐν αὐταῖς, καὶ καθαρῶ αὐτοὺς, καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Καὶ ὁ δοῦλος μου Δαβὶδ ἀρχὼν ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ποιμὴν εἰς ἔσται πᾶσιν αὐτοῖς. Τούτοις ἀρμόττει καὶ τὰ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ὑπὸ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ εἰρημένα: « Καὶ ἄλλα δὲ πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αἰλῆς ταύτης: ἀκχεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποιμνία, εἷς ποιμὴν. » Δαβὶδ δὲ λέγει: « Τὸν Δεσπότην Χριστόν, ὡς ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα τὸ γένος κατάγοντα: δοῦλον δὲ, διὰ τὴν ἀνθρωπιαν φύσιν: ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχων μορφὴν δούλου ἔλαβεν. Ἰνα τοίνυν τὴν ληφθεῖσαν δεῖξῃ φύσιν, δοῦλον προσηγόρευσε, τούτέστιν, ἐκ δουλικῆς κατὰ σάρκα γεγένηται φύσεως. Οὐ γὰρ δοῦλος ὁ Μονογενῆς, ὁ τῶν ἀπάντων Δεσπότης: οὔτε γὰρ ἡ Θεὸς Δαβὶδ ὀνομάζεται: ἀλλ' ἡ ἐκ Δαβὶδ, Δαβὶδ προσγορεῖται, κατὰ τὴν πρόσληψιν δὲ δούλος. Εἰ δὲ καὶ ἐκ δούλου ταύτην ἀνέλαβε τὴν φύσιν ἐνανθρωπήσας ὁ Θεὸς Λόγος, οὐκ ἀποβαλὼν ὃ ἦν, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὴν θεῖαν φύσιν ἐνώσει τὸ ἡμέτερον δοξάσας. Διδάσκει τοίνυν ὁ προφητικὸς λόγος, ὡς σθεσθήσεται μὲν ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ περὶ τὰ εἰδῶλα πλάνη, τέλος δὲ ληφεται τῶν βασιλείων ἡ διαίρεσις, καὶ εἰς μίαν τελοῦντες ἡγεμονίαν, καὶ ὑφ' ἐνὸς ποιμαινόμενοι ποιμῆνος, τὸν ἑαυτῶν ἐπιγνώσονται Θεόν τε καὶ Δεσπότην.

Καὶ ἐν τοῖς προστάγμασι μου πορεύσονται, καὶ τὰ κρίματά μου φυλάξονται, καὶ ποιήσουσιν αὐτά. (κε') Καὶ κατοικήσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς αὐ-

VARIE LECTIONES.

⁴⁷ Α αὐτοὺς. ⁴⁸ ὑπό. Α et Β ἐπί. ⁴⁹ ἐν. Des. in Α. ⁵⁰ εἰς, κ. τ. λ. In Α præm. ἀπὸ πάντων τῶν περι-
κύκλιον αὐτῶν, καὶ εἰσάξω αὐτούς. ⁵¹ πάντων, et deinde εἰς βασιλεία, des. in Α. Vide Montf. Hexapla ad
h. l. ⁵² Α βασιλείας. ⁵³ Α ἀνομιῶν. Hebr. habitationibus. ⁵⁴ π. αὐτ. Α πάντων. ⁵⁵ λέγ. Β καλεῖ.
⁵⁶ δοῦλ. δὲ, κ. τ. λ. Vide supra, ad cap. 54, 25. ⁵⁷ κατὰ. In Β præm. οὐδέ. ⁵⁸ καί. Α ὅτι.

τῶν, ἦν ἔδωκα ἢ τῷ δούλῳ μου Ἰακώβ, ἐν ἧ ἢ ὁ A habitaverunt patres ipsorum, et habitabunt 1001 in ea ipsi, et filii eorum, et filii filiorum ipsorum usque in sæculum: et David servus meus princeps eorum erit in sæculum. Dicant Judæi, quis sempiternus ipsorum rex sit, qui David appelletur. Nequaquam enim Zorobabeli hujusmodi appellationes convenire, ipsi quoque confitebuntur. Primum enim laud regnavit ille, sed populi ductor fuit: deinde etiam illud ipsum imperium morte finitum est. Quod si de genere Davidico hunc sempiternum intelligunt Davidem, ostendant Davidis genus regnare; quod si præter regnum ipsum quoque Davidis genus incertum est, in præsentī duorum alterum necesse est, vel falsam prophetiam opinari vel Domini Christi ex Davide secundum carnem nati regnum adorare. Verum mendacio carere prophetiam, ipsi itidem fatebuntur. Quod si vera est, quemadmodum mendacii expers est, neque videmus aliud Judæorum regnum, neque insuper ipsum genus Davidis clarum est et perspicuum, et ipse regnat, ut ex Davide secundum carnem, Filius autem Dei secundum divinitatem, et sempiternum obtinet imperium: perspicua et aperta est, et illorum deliratio perfidiaque, et nostra Dei cognitio. Confirmantur enim etiam quæ dicta sunt, iis quæ sequuntur. Etenim,

Φησὶ γάρ·
 κς'. Καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην εἰρήνης, διαθήκη αἰώνιος ἔσται μετ' αὐτῶν. Δειξάτωσαν τοῖνυν ἡμῖν ἢ τὴν τῆς εἰρήνης διαθήκην, ἢ τὴν αἰώνιον· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν· ἐστέρηται γὰρ ἑκατέρως, ἡμῖν δὲ ἀμφοτέρως ἔδωκεν ὁ Θεὸς τῶν γὰρ αἰώνια ἡμῖν ὑπέσχετο ἀγαθὰ, καὶ τὰς πρὸς αὐτὸν ἡμῖν καταλλαγὰς ἐχαρίσατο. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ἢ φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Καὶ πάλιν· Εἷς καὶ μεσίτης Θεὸς ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ἀντὶ πάντων. Καὶ τὰ μετὰ ταῦτα δὲ πάλιν συμβαίνει τοῖς εἰρημμένοις.

Καὶ ἔσται ἡ κατασκήνωσις μου ἐν αὐτοῖς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. Καὶ μὴν ἔρημος ὁ νεὸς, καὶ τὰ πάλαι ἅγια. Πῶς τοῖνυν ὑπέσχετο θῆσειν τὰ ἅγια αὐτοῦ ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ τὴν κατασκήνωσιν αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς; Οὐκοῦν καὶ τούτων οὐχ ὀρῶντες τὴν ἐκβασιν κατὰ τὴν Ἰουδαίων διάνοιαν, καὶ τὸ ἀληθὲς τῶν πνευματικῶν βημάτων εἰδότες, ἀκολούθως τοῖς προερμηνευθεῖσι καὶ ταῦτα νοήσομεν· ἔχομεν γὰρ καὶ τῶν πραγμάτων συνομολογοῦσαν τὴν μαρτυρίαν. Οὐ γὰρ μόνον οἱ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ οἴκοι,

• Ephes. II, 14. • I-Tim. II, 5, 6.

VARIAE LECTIONES.

ἢ A δέδωκα. ἢ ἐν ἧ. A οὐ. ἢ αὐτῶν. Hebr. vestri. ἢ καὶ. Des. in A. ἢ καὶ — αὐτῶν. Des. in A. ἢ οἱ. Des. in B. ἢ A καὶ διαθ. αἰώνια. ἢ B δέδωκεν. ἢ Θεός. Loco cit. est Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. ἢ ἀντὶ. Loco cit. est ὑπέρ. ἢ καὶ — πληθ. αὐτ. Des. in A.

sanctæ domus Dei, sed etiam divina altaria omnibus hominibus donata sunt : nec solum iis qui ex gentibus, verum etiam iis qui ex Judæis credidere : ut unus idemque et horum et illorum Deus nuncupatur. « Ipse enim, inquit, Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum¹. » Merito subjecti :

VERS. 28. *Et cognoscent gentes, me esse Dominum, qui sanctificat eos, cum sint sancta mea in medio ipsorum in sæculum.* Revera enim per eos qui ex Judæis credidere, etiam gentes cognitionis Dei lumen acceperunt : ex Judæis enim divini apostoli, et primi apostolorum discipuli, et ex propheticis libris, qui apud Judæos custodiebantur, quæ ad Salvatorem nostrum Christum pertinent, percipientes, divino præconio credere gentes. Quamobrem divus quoque Apostolus, inseri qui ex gentibus crederent, dixit², in pia Judæorum radice, frangique et ab hac radice separari eos, qui ex Judæis minime crederent. Salute igitur Judæis, inquit, primum suppeditata, cognoscent gentes, me esse Dominum qui sanctificat eos. Ex Judæis enim Dominus Christus secundum carnem, apud Judæos, crux, sepulcrum, resurrectio ; ex Judæis apostoli, primique præcones. Merito igitur gentes per hos salutem consequuntur.

CAPUT XXXVIII.

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fili hominis, firma faciem tuam super Gog, et terram Magog, principem Rhos, Mosoch, et Thobel.*—Gog et Magog sunt Seythiæ gentes, Mosoch autem Cappadocæ esse aiunt, et Thobel Iberos, Rhos vero in Hebræorum lingua significat caput. Et Aquila item Rhos caput Mosoch interpretatus est.

VERS. 3, 4. *Et dic eis : Hæc dicit Adonai Dominus : Ecce ego super te Gog et Magog, principem Rhos, et Mosoch, et Thobel. Et circumvertam te in circuitu, et dabo frenum in maxillam tuam : congregabo te et omnem exercitum tuum, equos et equites, indutos thoraceas omnes, congregatio multa, peltas, et galeas, gladios, et scuta omnes ipsi habentes. His quæ dicta sunt docuit nos divinæ efficacis potestatem, et istiusmodi nihil absque divina fieri voluntate, quæ vel in bonis rebus disponit, vel propter ante commissa peccata calamitates permittit accidere. Illud igitur : « Dabo frenum in maxillas tuas, et congregabo te, » non frenum*

Α ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖα θυσιαστήρια πᾶσιν ἀνθρώποις ἐδωρήθη· οὐ μόνον δὲ τοῖς ἐξ ἔθνων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκόσι, καὶ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς καὶ τούτων κακέινων χρηματίζει θεός· « Ὁ γὰρ αἰεὶς, φησὶ, Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους⁷⁰ αὐτόν. » Εἰκότως ἐπήγαγε·

κη'. Καὶ γνώσονται⁷¹ τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ὁ ἀγιάζων αὐτούς⁷², ἐν τῷ εἶναι τὰ ἁγία μου ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα. Τῷ ὄντι γὰρ διὰ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκῶν καὶ τὰ ἔθνη τὸ τῆς θεογνωσίας ἐδέξατο φῶς· ἐξ Ἰουδαίων γὰρ οἱ θεοὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ πρῶτοι τῶν ἀποστόλων μαθηταί, καὶ ἐκ τῶν παρὰ Ἰουδαίους φυλαττομένων προφητικῶν βιβλίων τὰ περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ μαθάνοντα τὰ ἔθνη, πεπίστευκε τῷ θεῷ κηρύγματι. Οὐ χάριν καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἐγκεντρίζεσθαι ἐφη τοὺς ἐξ ἔθνων πιστεύοντας ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων εὐσεβείᾳ, καὶ ἀποκλᾶσθαι, καὶ τῆς βίβης ταύτης χωρίζεσθαι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἀπιστοῦντας. Τῆς σωτηρίας τοίνυν, φησὶ, πρῶτοι· Ἰουδαίοις χορηγουμένης γνώσεται τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος· ὁ ἀγιάζων αὐτούς· ἐξ Ἰουδαίων γὰρ ὁ Δεσπότης Χριστὸς κατὰ τὴν σάρκα, παρὰ Ἰουδαίους ὁ σταυρὸς, ὁ τάφος, ἡ ἀνάστασις· ἐξ Ἰουδαίων οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ πρῶτοι κήρυκες. Εἰκότως τοίνυν τὰ ἔθνη διὰ τούτων ἀπολαύει τῆς σωτηρίας.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἴδὲ ἀνθρώπων, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Γῶν, καὶ τῆν⁷³ γῆν τοῦ Μαγῶν, ἄρχοντα Ῥῶς, Μοσὸν, καὶ Θεβέλ. — Γῶν καὶ Μαγῶν Σκυθικὰ ἔθνη· Μοσὸν δὲ Καππαδόκιον εἶναι φασί, καὶ Θεβέλ Ἰβηρας· τὸ δὲ Ῥῶς ἢ Ἐβραίων φωνὴ κεφαλὴν ἠρμήνευσε, καὶ ὁ Ἀκύλας δὲ κεφαλὴν Μοσὸν τὸ Ῥῶς ἠρμήνευσε.

γ', δ'. Καὶ εἰπέ αὐτοῖς⁷⁴. Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἴδὸν ἐγὼ ἐπὶ σέ, Γῶν καὶ Μαγῶν⁷⁵, ἄρχοντα Ῥῶς, Μοσὸν καὶ Θεβέλ. Καὶ περιστρέψω σε κυκλόθεν, καὶ δώσω χαλινὸν εἰς τὴν σιαγόνα σου, καὶ συνάξω σε καὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν σου, ἰππους καὶ ἰππεῖς ἐνδεδιμένους θώρακας⁷⁶ πάντας, συναγωγὴ πολλή· πέλτας⁷⁷ καὶ περινεφυλάδας, καὶ μαχαίρας, καὶ ἀσπίδας πάντες αὐτοὶ ἔχοντες. Ἐδίδαξεν ἡμᾶς διὰ τῶν εἰρημένων τῆς θείας ἐνεργείας τὸ δυνατόν, καὶ ὅτι τῶν τοιούτων οὐδὲν δίχα τοῦ θεοῦ βουλήματος γίνεται, ἀλλ' ἢ οἰκονομοῦντος ἐπ' ἀγαθῷ, ἢ συγχωροῦντος γίνεσθαι τὰ λυπηρὰ, διὰ τὰς προγεγενημένας

¹ Rom. x, 12. ² Rom. 11, 25.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ τοὺς ἐπικ. Infra, loco cit. Epistolæ ad Rom. apud Nostrum præcedit καὶ ἐπὶ πάντας. Qui hæc agnoscunt, Chrysostomus aliique, legunt πλουτῶν εἰς πάντα. Vid. Mill. ad h. l. ⁷¹ Β γνώσεται. ⁷² αὐτ. Hebr. israelēm. ⁷³ ἢ. Β præm. καί. ⁷⁴ τῆν. Α præm. ἐπὶ. ⁷⁵ τό. Ita Β cum quo consentit Montf. in Hexapl. ad h. l. Editio prior hab. τοῦτο. ⁷⁶ ἢ — κεφαλὴν ἠρμῆν. Montf. loco cit. habet κεφαλὴν ὁ Σύρος ἠρμήνευσεν. Ita quoque Bosius ad h. l. ⁷⁷ Ῥῶς. Apud Montf. loco cit. sequi Μοσὸν. ⁷⁸ Καί, κ. τ. λ. Α. præm. καὶ προφήτευσεν ἐπ' αὐτόν. ⁷⁹ αὐτοῖς. Des. in Hebr. Α αὐτῶν. ⁸⁰ καὶ Μαγῶν. Des. in Α et in Hebr. ⁸¹ Κολ — σιαγόνα σου. Des. in Α. ⁸² θώρακας. Hebr. perfectissime. ⁸³ πέλτας — ἔχοντες. Α πέλται καὶ περινεφυλάται καὶ μαχαίραι.

ἀμαρτίας. Τὸ τοίνυν, ἰ Δύσω χαλινὸν εἰς τὰς σια- γόνας σου, καὶ συνάξω σε, ἰ οὐ χαλινὸν αἰσθητὴν νοῦμεν ἐμβαλλόμενον, ἀλλὰ τῷ θεῖῳ νεύματι ἀγόμενον τὸν τε Γῶγ καὶ Μαγῶγ, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πάντας, ὧν καταλέγει τὰ γένη.

ε'. Πέρσαι γὰρ, φησὶ, καὶ Αἰθίοπες, καὶ Λυδοὶ⁸⁵, καὶ Λίβυες, καὶ Φοῦτ⁸⁶ μετ' αὐτῶν. Εἰς δὲ καὶ οὗτος τῶν τοῦ Χάμ υἱῶν, τῶν ἐσπερίων Λιθύων προπάτωρ γενόμενος. ἰ Πάντες⁸⁷ περικεφαλαίαι καὶ πέλταις. ἰ Πάντες οὗτοι ἀσπίδας, καὶ περικεφαλαίας, καὶ πέλτας ἔχοντες.

ς'. Γομέρ, καὶ πάντες⁸⁸ οὗτοι⁸⁹ περὶ αὐτόν. Τοὺς Γαλάτας οὕτω καλεῖ. Οἴκος τοῦ Θογαρμά⁹⁰. Φρύγας τοὺτους εἶναι φησιν ἰ Ἀπ' ἐσχάτου βορῆ⁹¹, καὶ πάντα τὰ ὑποστηρίγματα αὐτοῦ⁹², καὶ ἔθνη πολλὰ μετ' αὐτοῦ⁹³. ἰ — Ἰποστηρίγματα λέγει τοὺς ὑπηκόους, τοὺς τὴν βασιλείαν ὑπεριδοντάς τε καὶ ἀνορθοῦντας.

ζ, η'. Ἐτοιμάσθητι, ἐτοίμασον σεαυτὸν, σὺ καὶ πᾶσα ἡ συναγωγὴ σου, ἡ ἐπισυνηγμένη πρὸς σέ⁹⁴, καὶ ἔσθ μοι⁹⁵ εἰς προφυλακὴν. Ἀφ' ἡμερῶν πλείων ἐτοιμασθήσῃ⁹⁶, καὶ ἐπ'⁹⁷ ἐσχάτου τῶν ἐτῶν ἤξεις⁹⁸ εἰς⁹⁹ τὴν γῆν, τὴν ἀπεστραμμένην ἀπὸ μαχαίρας, ἡθροισμένη¹⁰⁰ ἀπὸ λαῶν¹ πολλῶν, ἐπὶ γῆν² Ἰσραὴλ³, ἡ ἐγένετο⁴ ἔρημος ἰδιόλου. Μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλώνης ἐπάνοδον, φασὶν⁵ οἱ κατὰ καιρὸν γενόμενοι τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι, ταῦτα τὰ ἔθνη ἐπιστρατεύσαι τῇ Ἰουδαίᾳ· καὶ συμβαίνει τῇ προφητείᾳ ἡ ἐρμηνεία. Λέγει γάρ· ἰ Ἡξεῖς εἰς τὴν γῆν τὴν ἀπεστραμμένην ἀπὸ μαχαίρας, ἰ τούτῃσι, τὴν τῶν πολεμίων ἀπαλλαγείσαν, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἐλευθρωθείσαν. Καὶ ἐπάγει· ἰ Ἠθροισμένη⁶ ἀπὸ λαῶν πολλῶν⁷ ἐπὶ γῆν Ἰσραὴλ, ἡ ἐγένετο ἔρημος διόλου. ἰ φασὶ δὲ τοῦ Ζοροβάβελ στρατηγούντος ταῦτα τὰ ἔθνη ἀναιρεθῆναι, καὶ ἀπὸ τῶν σκύλων τοῦ θεοῦ νεώ τὴν⁸ οἰκοδομίαν γενέσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἠύπόρουν χρημάτων ἄνδρες πένητες καὶ αἰχμάλωτοι· εἰκὸς δὲ καὶ τοὺς πλησιοχώρους, τῇ τῶν Ἰουδαίων εὐπραξίᾳ φθονοῦντας, ταῦτα κατ' αὐτῶν μισθώσασθαι τὰ ἔθνη· ὅτι γὰρ διεκώλυσαν τὴν οἰκοδομίαν, ποτὲ μὲν τοὺς ὑπάρχους, ποτὲ δὲ τοὺς Περσῶν βασιλεῖς ἐξαπατῶντες, μάρτυς ἡ τοῦ Ἐσδρα συγγραφῆ. Τούτοις ἐπάγει· ἰ Καὶ αὐτοὶ⁹ ἐξ ἐθνῶν ἐξεληλύθασιν, καὶ κατοικοῦσιν¹⁰ ἐπ' εἰρήνης πάντες αὐτοὶ¹¹. ἰ Καὶ ἐκ τούτων δῆλον, ὡς εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἡ τῶν ἐθνῶν τούτων ἐγένετο ἔφοδος· λέγει γὰρ, ὅτι·

Καὶ αὐτοὶ ἐξ ἐθνῶν ἐξεληλύθασιν, καὶ κατοικοῦσιν ἐπ' εἰρήνης. (Ὁ.) Καὶ ἀναθήσῃ ὡς ὑε-

A quod sensu percipiatur imponi intelligimus, sed quod nutu divino Cogum et Magogum ducat, atque adeo omnes, qui cum ipso erant, quorum genera recenset.

VERS. 5. *Persæ enim et Æthiopes, inquit, et Lydi et Libyæ, et Phut cum ipsis.* Unus autem etiam iste fuit ex filiis Chæani, Libyam ad occidentem incolementium primus parens: ἰ Omnes cum galeis et scutis. ἰ Omnes isti scuta, et galeas, et peltas habentes.

VERS. 6. *Gomer, et omnes isti circa eum.* Galatas ita vocat. *Domus Thogarma.* Phryges hos esse ait. ἰ Ab extremo aquilone, et omnia fulera ejus, et gentes multæ cum eo. ἰ Fulcra dicit subjectos illi populos, regnum sustinentes ac dirigentes.

VERS. 7, 8. *Præparare, præpara te ipsum tu, et omnis congregatio tua, coacta 1005 ad te, et erit mihi in custodiam.* A diebus pluribus præparaberis, et in extremo annorum venies in terram aversam a gladio, collecta a populis multis in terram Israelis, quæ facta est omnino deserta. Post reditum e Babylone, ii qui fuere pro tempore Ecclesiæ doctores aiunt istas gentes cum exercitu in Judæam profectas esse: et cum prophetia consentit interpretatio. Dicit enim: ἰ Venies in terram aversam a gladio, ἰ id est, ab hostibus liberatam, et a servitute in libertatem vindicatam. Subjicitque: ἰ Collecta a populis multis in terram Israelis, quæ facta est deserta omnino. ἰ Aiunt autem, cum Zorobabel exercitus dux esset, has gentes interfectas, et de manubiis ipsarum sanctum Dei templum constructum fuisse. Neque enim pauperes homines et captivi pecuniis abundabant; verisimile autem est, finitimos quoque, Judæorum felicitati invidentes, has gentes contra ipsos mercede conduxisse. Siquidem ab ipsis prohibitam fuisse ædificationem, modo præfectis, modo Persarum regibus deceptis, testis est Esdræ scriptura. His adjicit: ἰ Et ipsi ex gentibus exierunt, et habitant in pace omnes ipsi. ἰ Ex his quoque perspicuum est, 1006 statim post reditum in ipsos invasisse gentes istas, cum dicat:

Et ipsi ex gentibus exierunt, et habitant in pace. (VERS. 9.) Et ascendes quasi pluvia, et venies ut

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ τὰς σιαγ. Ita Compl. ⁸⁶ καὶ Λυδοί. In A ponitur post Λίβυες. ⁸⁷ καὶ Φοῦτ. Des. in A aliisque cod. Vid. Montf. ad h. l. ⁸⁸ πάντες — πέλτ. Des. in B. ⁸⁹ πάντες — αὐτ. Hebr. omnia agmina ejus. ⁹⁰ A οἱ. ⁹¹ A et B Θογαρμά. ⁹² πάντα τὰ ὑποστ. αὐτοῦ. A πάντες οἱ περὶ αὐτόν. ⁹³ A μετὰ σοῦ. ⁹⁴ A συνηγμένη μετὰ σοῦ. ⁹⁵ μοι. Hebr. illis. ⁹⁶ ἐτοιμασθ. Ita quoque supra, tom. I, pag. 1552. A ἐτοιμασθήσεται. Hebr. visitaberis. ⁹⁷ A ἀπ'. ⁹⁸ ἤξεις. B addit καὶ ἤξεις. Ita quoque Montf. ad h. l. Sed A ἐλεύσεται καὶ ἤξει. ⁹⁹ εἰς. Apud Montf. et in B præm. εἰς γῆν. ¹⁰⁰ ἡθροισμένη. Editio prior hab. ἡθροισμένην, ut supra, loco cit. Sed ex B restit. ἡθροισμένη. A συνηγμένων. ¹ λαῶν. Ita B et Montf. nec minus supra, tom. I, loco cit., sed ἐθνῶν. ² γῆν. Hebr. montes. ³ Ἰσραὴλ. Supra, tom. I, loco cit., erat Ἰερουσαλήμ. ⁴ A ἐγενήθη. ⁵ Ita B pro φησὶν, ut hab. editio prior. ⁶ Editio prior, ἡθροισμένην. ⁷ πολλῶν. Ex B suppl. ⁸ τῆν. In B ponitur ante τοῦ θεοῦ. ⁹ αὐτοί. A οὗτος, et deinde ἐξεληλύθας. ¹⁰ A κατοικήσουσιν. Ita quoque supra, tom. I, loco cit. ¹¹ πάντες αὐτ. A ἅπαντες.

procella, et ut nubes operire terram : et cades tu, et omnes qui circa te erunt, et gentes multæ tecum. Alia, inquit, exspectas, alia patieris, et victoriam sperans exitio peribis. Deinde ipsius quoque cogitationes describit.

VERS. 10-12. *Ascendent, inquit, cogitationes in cor tuum, et agitabis malas cogitationes, et dices : Ascendam in terram abjectam. Veniam ad quiescentes populos, quiete inhabitantes terram, in qua non est murus, neque portæ. Neque vectes ad diripiendum spolia, et prædandum prædam ipsorum, ut convertam manum meam ad terram desertam, quæ habitata est, ad gentem coactam de populis multis, qui fecerunt possessionem et substantiam habitantibus super umbilicum terræ. Hæc item omnia nos docent, post captivitatem hæc accidisse, cum neque muros haberent urbes Judææ, neque portas, neque vectes secundum prophetiam, quare etiam ausæ sunt paulo ante dictæ gentes in ipsam cum exercitu invadere. Insignis autem post reditum Israeliticus evasit populus, divino munere reditum consecutus : et sicut exitus ex Ægypto multam ipsi attulit claritatem, ita reditus e Babylone illustres **1007** et conspicuos eos reddidit : quare contra ipsos cum exercitu proficisci ausæ sunt hæc gentes. Ac nemo existimet a fide prophetiam abhorrere, secum reputans quodnam sit inter Scythicas gentes et Judæam intervallum. Verum cogitet, nostra quoque memoria omnem Orientem occupatum esse ab hac gente, quæ, maximo hominum numero in servitutem redacto, discessit. Phrygas autem et Galatas, Iberas, et Persas, et Æthiopas, non ut ipsi obedientes asserit cum eo militasse, sed ut diversis rationibus cum eo conjunctos, et partim qui ad eum transfugerunt ac voluntarie militarunt, partim bello captos, et una coactos bellare. Quibus etiam divina oratio morum fictionem ex aliarum gentium persona adiungit, cum dicit :*

VERS. 13. *Saba et Dædan, mercatores Tharsis, et omnes vici eorum, dicent tibi : Num ad prædam prædandum tu venis, et ad spoliandum spolia? congregasti populum tuum, ut acciperes argentum et aurum, et auferres possessionem et substantiam, ut spoliare spolia magna. — Saba vero, sicut jam dixi, natio est Æthiopia et Indica, Dædan autem Idumææ finitima; est quoque alia Æthiopia; et Tharsis ipsa est Carthago. Omnes, inquit, hæc gentes, cum te invasisse conspexerint, pecuniarum*

τὸς ¹², καὶ ἦξεις ὡς καταγίς καὶ ¹³ ὡς νεφέλη, καλύψαι ¹⁴ τὴν γῆν· καὶ πεσῆ σὺ, καὶ πάντες οἱ περὶ σέ, καὶ ἔθνη πολλὰ μετὰ σοῦ. Ἔτερα, φησὶ προσδοκῶν, ἕτερα πείσῃ, καὶ ἐλπίζων νίκην ὀλέθρῳ παραδοθείση. Εἶτα αὐτοῦ καὶ τοὺς διαλογισμοὺς διαγράφει.

ι'-ιβ'. Ἀναθήσονται ¹⁵, φησὶ, λογισμοὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, καὶ συλλογιῇ ¹⁶ ποτηροῦς λογισμοῦς, καὶ ἐρεῖς ¹⁷. Ἀναθήσομαι ἐπὶ τὴν ἀπερὶμμένην ¹⁸. Ἦξω ἐπὶ ἡσυχάζοντα λαοὺς ἐν ἡσυχίᾳ κατοικοῦντα ¹⁹ γῆν, ἐν ἣ οὐχ ὑπάρχει εἰς ἄλγος οὐδὲ ²⁰ θύραι. Οὐδὲ μοχλοὶ τοῦ σκυλεύσαι σκύλα, καὶ προνομεῦσαι προνομὴν αὐτῶν τοῦ ἐπιστρέψαι χεῖρά μου ²¹ ἐπὶ γῆν ²² ἡρημωμένην. ἢ κατωκίση, ἐπὶ ἔθνος συνηγμένον ἀπὸ λαῶν ²³ πολλῶν, πεποικηότες ²⁴ κτήσιν καὶ ὑπαρξιν κατοικούντων ἐπὶ τὸν ὀμφαλὸν τῆς γῆς. Καὶ ταῦτα δὲ πάντα διδάσκει ἡμᾶς, ὡς μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐγένετο, ἡνίκα οὔτε τείχη εἶχον αἱ πόλεις τῆς Ἰουδαίας, οὔτε πύλας, οὔτε μοχλοὺς, κατὰ τὴν προφητείαν, διὸ καὶ κατεθάβῃσεν ἐπιστρατεύσαι τὰ προειρημένα ἔθνη· ἐπίσημος δὲ ἐγεγόνει μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὁ Ἰσραηλῆτις λαὸς, ἐκ θείας ἐνεργείας τῆς ἐπανόδου τυχῶν· καὶ καθάπερ ἡ ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐξόδος πολλὴν αὐτῷ παρέσχε τὴν περιφάνειαν, οὕτως ἡ ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδος λαμπροῦς αὐτοῦ καὶ περιδρόμους ἐποίησεν· οὐ χάριν καὶ ἐπιστρατεύσαι αὐτοῖς ταῦτα τετόλμηκε τὰ ἔθνη. Καὶ μηδεὶς οἰεσθῶ ἀπίθανον τὴν προφητείαν, λογιζόμενος τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν Σκυθικῶν ἔθνων, καὶ τῆς Ἰουδαίας. Ἐνθυμείσθω δὲ ὡς καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις πᾶσαν τὴν Ἐὐρῶν τοῦτο τὸ ἔθνος κατέλαβε, καὶ πλείστον πλήθος ἐξανδραποδίσαν ἀπῆλθε. Φρύγας δὲ καὶ Γαλάτας, Ἰβηρὰς τε καὶ Πέρσας, καὶ Αἰθίοπας, οὐχ ὡς ὑπακούοντα αὐτῷ λέγει, συστρατεύεσθαι, ἀλλ' ὡς διαφόρως ἀναμιγέντας αὐτῷ, καὶ τοὺς μὲν αὐτομολήσαντας καὶ ἔχοντι στρατευσαμένους, τοὺς δὲ δορυαλώτους γενομένους, καὶ συμπολεμῆν ἀναγκαζομένους. Τούτοις ὁ θεὸς λόγος καὶ ἠθοποιῶν προστίθησιν ἐκ προσώπου τῶν ἄλλων ἔθνων.

ιγ'. Σαβὰ ²⁵ γάρ, φησὶ, καὶ Δαιδὰν, οἱ ἔμποροι Θαρσεῖς ²⁶, καὶ πᾶσαι αἱ κῶμαι αὐτῶν ²⁷ ἐροῦσι σοι· Ἄρα ²⁸ εἰς προνομὴν τοῦ προνομεῦσαι σὺ ἔρχῃ, καὶ σκυλεύσαι σκύλα, Ἐξεκκλησίασας ²⁹ τὸν λαόν σου, τοῦ λαβεῖν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἀπενέγκασθαι ³⁰ κτήσιν καὶ ὑπαρξιν ³¹, τοῦ σκυλεύσαι σκύλα μεγάλα ³². Σαβὰ δὲ, ὡς ἦδη ³³ ἔγγν, ἔθνος ἐστὶν Αἰθιοπικὸν καὶ Ἰνδικόν· ἡ δὲ Δαιδὰν πλησιόχωρος τῆς Ἰδουμαίας· ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλη Αἰθιοπική ³⁴. Θαρσεῖς δὲ ³⁵ ἡ Καρχηδών. Ταῦτα, φη-

VARIAE LECTIONES.

¹² ὡς δεσ. Des. in Hebr. · ¹³ ὡς καταγίς καὶ. Des. in A. · ¹⁴ A καὶ καλύψεις. ¹⁵ A Ἀναθήσεται, et deinde ῥῆμα pro λογισμοί. ¹⁶ A λογιῇ. ¹⁷ Καὶ ἐρεῖς. Ab his incipere solet vers. 11, apud LXX. ¹⁸ ἀπ Hebr. παροῦν. ¹⁹ κατοικοῦντας. In A præm. καὶ οἰκοῦντας ἐπ' εἰρήνης, πάντας. ²⁰ οὐδὲ — προνομὴν αὐτῶν. A οὐδὲ μοχλοὶ, καὶ θύραι οὐκ εἰσὶν αὐτοῖς. Προνομεῦσαι προνομὴν, καὶ σκυλεύσαι: σκύλα αὐτῶν. ²¹ μου. Hebr. tuam. ²² ἐπὶ γῆν. A εἰς τῆν. ²³ λαῶν. A ἔθνων. ²⁴ πεποικη. — κατοικοῦντων. A πεποικη κτάς κτήσεις, κατοικοῦντας. ²⁵ A Σαβὰ. ²⁶ A καὶ ἔμποροι Καρχηδόνιοι. ²⁷ κῶμαι αὐτ. Hebr. Iones juvenes ejus. ²⁸ Ἄρα. Des. in A. ²⁹ Ἐξεκκλησίασας — λαβεῖν. A καὶ συνηγάγας συναγωγὴν σου, λαβεῖν. ³⁰ ἀπενέγκασθαι. Ita A et B pro ἐπενέγκασθαι, ut hab. Sirm. ³¹ καὶ ὑπαρξιν. Des. in A. ³² μεγάλα. des. in A. ³³ ἦδη. B ῥῆμα. καὶ. ³⁴ B Αἰθιοπία. ³⁵ Θαρσεῖς δὲ. B ἡ δὲ Θαρσεῖς.

σιν, ἅπαντα τὰ ἔθνη, ὀρώντά σου τὴν ἐπανάστασιν, ἅ ἀ cupiditate istam tuam cum exercitu profectionem γνώσκονται ὅτι χρημάτων ἐρών τὴν στρατείαν ἐποίησω factam fuisse intelligent. ταύτην.

15-15'. Διὰ τοῦτο προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου, καὶ εἰπέ τῷ Γῶγ· Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Οὐχὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐν τῷ κατοικισθῆναι τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ ἐπ' εἰρήνης, γνώση καὶ 17 ἐγερεθήσῃ; Καὶ ἦξεις ἀπὸ 18 τοῦ τόπου σου ἀπ' ἐσχάτου βορῶν, σὺ 19 καὶ πολλὰ 20 ἔθνη μετὰ σοῦ· ἀναβάται ἰσπων πάντες, συναγωγὴ μεγάλῃ, καὶ δύναμις πολλή. Καὶ ἀναβήσῃ ἐπὶ τὸν λαόν μου Ἰσραὴλ, ὡς νεφέλη, καλύψαι γῆν; Ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἔσται· τουτέστι, μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἰσραὴλ· τοῦτο γὰρ καὶ ἄνω ἔφη· Ἐν τῷ κατοικισθῆναι τὸν λαόν μου Ἰσραὴλ ἐπ' εἰρήνης, γνώση καὶ ἐγερεθήσῃ. Ὁ Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Μωσέως εἰρημένον· Ἐδεῖξο αὐτοῖς, τί ἐστὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, ὅτι 41 γενεὰ ἐξεστραμμένη ἐστίν. Καὶ καλεῖ τὸ ἐσχατὸν τῶν ἡμερῶν, οὐ τὴν συντέλειαν, ἀλλὰ τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ γέγονεν αὐτῶν ἡ διασπορά. Καὶ ἀνάξω σε ἐπὶ τὴν γῆν μου, ἵνα γνῶ με πάντα τὰ ἔθνη 42 ἐν τῷ ἁγιασθῆναι με 43 ἐν σοὶ ἐνώπιον αὐτῶν, ᾧ Γῶγ 44. Τὰ ἔθνη νῦν οὐ χηρῆσαι τοῦ Γῶγ εἰς διδασκαλίαν τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ· διὰ γὰρ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ τὴν ἐπίγνωσιν ταύτην ἐδέξατο. Πάλαι δὲ, πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως, τῶν τοιούτων ἐδεῖτο θαυμάτων. Καὶ γὰρ τοῦ Σενναχηρείμ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τὰς πολλὰς ἐκείνας ἀπώλεσαντος χιλιάδας, ἐπέγνω τὰ ἔθνη διὰ τοῦ θαύματος τῶν τῶν ἀπάντων Θεόν. Διὰ καὶ ὁ μακάριος βοᾷ Δαβὶδ· Ἐγνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεός, ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ τῶν ἐθνῶν δὲ τούτων ἀναیرهθέντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, μαθόντες ἅπαντες τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν δύναμιν, εἰς ὕμνων διὰ τὰς γλώσσας ἐκίνησαν. Διὸ φησιν· Ἰνα γνῶ με πάντα τὰ ἔθνη, ἐν τῷ ἁγιασθῆναι με ἐν σοὶ. Τουτέστιν, Ἐν τῷ δοξασθῆναι με δήλης μου τῆς δυνάμεως γενομένης.

17'. Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος τῷ Γῶγ· Σὺ εἰ, περὶ οὗ ἐλάλησα πρὸ ἡμερῶν τῶν ἔμπροσθεν διὰ χειρὸς τῶν δούλων μου τῶν προφητῶν τοῦ Ἰσραὴλ, τῶν προφητευσάντων 45 ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ ἔτεσι, τοῦ ἀναγαγεῖν σε ἐπ' αὐτούς. Καὶ Ἰωὴλ, καὶ Ὡσηέ, καὶ Μιχαίας, καὶ οἱ ἄλλοι προφῆται περὶ τούτων τῶν ἐθνῶν προεθέσαν. Ὡσηέ μὲν γὰρ λέγει 46· Καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, μετὰ τῶν θηρίων τοῦ ἀγροῦ, καὶ μετὰ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἔρπετων τῆς γῆς· καὶ τόξον, καὶ ῥομφαλάν, καὶ πόλεμον συντρέψω ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κτεροκώ σε ἐπ' ἐλπίδι. Καὶ Ἰωὴλ δὲ, Ἰδοῦ, φησὶν, ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκεί-

VERS. 14-16. *Idcirco vaticinare, fili hominis, et dic Gogo: Hæc dicit Adonai Dominus: Nonne die illo, cum 1008 habitaverit populus meus Israel in pace, cognosces et excitaberis? Et venies a loco tuo, ab extremo Aquilone tu et multæ gentes tecum, ascensores equorum omnes, congregatio magna, et exercitus multus. Et ascendes ad populum meum Israel, quasi nubes, ut operias terram? In novissimis diebus erit, hoc est, post reditum Israelis; quod etiam superius dixit: « Cum habitaverit populus meus Israel in pace, cognosces et excitaberis. » Tale est et illud, quod a beato Mose dictum est: « Ostendam eis quid futurum sit in novissimo dierum, quia generatio perversa est; » vocatque novissimum dierum, non consummationem, sed tempus quo ipsi dissipati fuerunt: « Et adducam te super terram meam, ut cognoscant me omnes gentes, cum sanctificatus fuero in te coram ipsis, o Gog. » Gentes nunc Gogo non indigent ad percipiendam auctoris omnium rerum Dei doctrinam; per Christum Dominum enim hanc cognitionem adeptæ sunt. Antiquitus vero, antequam Dominus homo fieret, hujusmodi miraculis indigebant. Etenim cum Sennacherim multa illa millia in Judæa amisisset, hoc miraculo gentes omnium Deum agnovere. Quapropter beatus quoque David exclamat: « Notus in Judæa Deus, in Israele magnum nomen ejus. » Et his gentibus in Judæa interfectis, omnes cognita auctoris omnium rerum Dei potestate, linguam ad eum hymnis celebrandum excitarunt. 1009 Idcirco: « Ut cognoscant me, inquit, omnes gentes, cum sanctificatus ego fuero in te. » Hoc est, cum mea gloria celebrabitur, perspicua facta mea potestate.*

VERS. 17. *Hæc dicit Adonai Dominus Gogo: Tu es, de quo locutus sum ante dies priores per manum servorum meorum, prophetarum Israelis, qui prophetarunt in diebus illis et annis, ut adducerem te super eos. Et Joel, et Oseas, et Michæas, et alii prophetæ de his gentibus vaticinati sunt. Nam Oseas dicit: « Et disponam ipsius fœdus, die illo, cum bestiis agrî, et cum volatilibus cœli, et cum reptilibus terræ: et arcum, et gladium, et bellum conteram de terra, et habitare faciam te in spe. » Et Joel: « Ecce ego, inquit, diebus illis, et tempore illo, quando convertam captivitatem Judæ et Hierosolymæ, congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et disceptabo*

17 Deut. xxxii, 20. 18 Psal. lxxv, 2. 19 Osee, ii, 18.

VARIE LECTIONES.

15 τόν. Ita B pro τοῦ, ut hab. editio prior. A habet tantum Ἰσραὴλ. 17 γνώση καὶ. Des. in A. 18 ἀπό. A ἐκ. 19 σὺ. Des. in A. 20 πολλά. In A et B ponitur post ἔθνη. 21 ὅτι — ἡμερῶν. Ex B suppl. 22 A γνώσι π. τ. ἔθνη ἐμέ. 23 με. Des. in A. 24 ᾧ Γῶγ. Des. in A. 25 τῶν προφητῶν. Des. in A. 26 γὰρ λέγει. Ex B. suppl.

cum eis ibi pro populo meo, et hereditate mea, A
 Israele. Michæas vero ita ait: « Dole et viriliter age, filia Sion, quasi pariens: quia nunc egredieris e civitate, et habitabis in campo, et venies usque ad Babylonem. Inde liberabit te Dominus Deus tuus e manu inimicorum tuorum. Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ, dicentes: Exultabimus, et intuebuntur oculi nostri in Sionem, et ipsi non cognoverunt cogitationem Domini, et non intellexerunt consilium ejus, quia congregavit eos, ut manipulos areæ. **1010** Surge et tritura eos, filia Sion, quia cornua tua faciam ferrea, et ungulas tuas, æreas: et deduces in ipsis gentes, et comminues populos multos, et consecrabis Domino multitudinem ipsorum, et robur eorum Domino totius terræ. » B
 Et Zacharias item: « Hoc verbum Domini, inquit, ad Zorobabelem, dicens: Non potestate magna, neque robore, sed Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens. Quis tu es, mons magne, ante faciem Zorobabelis, ut corrigas? » Ex quibus perspicuum est, post reditum gentes cum exercitū profectas, quæ divina manu eversæ sunt.

ὡπου Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; ὁ Ἐξ ὧν δῆλον, ὡς κατελύθη θεῖα χεὶρ.

VERS. 18, 19. Et erit die illo, die quo venerit Gog super terram Israelis, dicit Adonai Dominus, ascendet furor meus in ira mea. Et zelus meus in igne iracundiæ meæ: locutus sum vobis, die illa erit terræ motus magnus in terra Israelis. — Terræ motum vocat rei magnitudinem. Sicut enim cum metu omnes terræ motus sensum percipimus, ita etiam miraculorum ingentium cognitionem. Neque a ratione abhorret, commotionem quoque factam esse, cum impiis et immanibus inferretur supplicium. Furorem vero, et iram, et zelum, et ignem iracundiæ, quatenus Deo conveniunt, intelligemus. Humano enim more ea posuit, supplicia declarans. [20] Ait autem, fore præ metu eorum quæ facta fuerint, ut non homines modo, sed etiam pisces, et volucres, et reptilia, et bestię commoveantur, et montes abrumpanitur, valles impleantur, et muri diruantur. **1011** Ex quibus perspicuum est, terræ motum revera ab eo terræ motum vocatum esse. Non enim solum ratione præditis, sed etiam rationis expertibus terrorem incutit terræ motus, montesque abrumpt, ita ut a partibus illis quæ abscissæ sunt valles obturentur. Muros item diruit, et urbes in pulverem redigit. Et prorsus hujusce rei magistra est experientia.

VERS. 21. Et convocabo adversus eum metum gladii in omnes montes meos, dicit Adonai Dominus. Terræ motu, inquit, præeunte, terrorem ipsis

² Joel. III, 1, 2. ³ Mich. IV, 10, 13. ⁴ Zach. IV, 6, 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷ πλήθος. B πραγμ. τό. ⁴⁸ ἐν ὄργῃ μου. Des. in A. ⁴⁹ ὕμιν. A Εἰ μὴν. B ἡ μὴν. ⁵⁰ διαρρήγνυσιν. B δὲ ρήγνυσιν. ⁵¹ συγκαλ. — λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Ita quoque supra, tom. I, pag. 135ῃ, sed A καλίσσω ἐπ' αὐτὸ καὶ πᾶν, φόβον, λέγει: Κύριος.

νη, ὅταν ἐπιτρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰούδα καὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ συνάξω πάντα τὰ ἔθνη, καὶ κατέξω αὐτὰ εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ, καὶ διακριθήσονται πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου, καὶ τῆς κληρονομίας μου Ἰσραήλ. » Μιχαίας δὲ οὕτω φησὶν: « Ὡδινε καὶ ἀνδρίζου, θύγατερ Σιών, ὡς τίκτουςα, διότι νῦν ἐξέλευσθ' ἐκ πόλεως, καὶ κατασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, καὶ ἤξεις ἕως Βαβυλώνας: ἐκεῖθεν ῥύσεται σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου. Καὶ νῦν ἐπισυνήχθη ἐπὶ σὲ ἔθνη πολλά, οἱ λέγοντες: Ἐπιχαρούμεθα, καὶ ἐπόψονται οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν ἐπὶ Σιών, καὶ αὐτοὶ οὐκ ἔγνωσαν τὸν λογισμὸν Κυρίου, καὶ οὐ συνῆκαν τὴν βουλήν αὐτοῦ, ὅτι συνήγαγεν αὐτοὺς, ὡς δράγματα ἄλκωνος. Ἀνάστηθι καὶ ἀλόα αὐτοὺς, θύγατερ Σιών, ὅτι τὰ κέρατά σου θήσομαι σιδηρᾶ, καὶ τὰς ὀπλάς σου θήσομαι χαλκᾶς, καὶ κατέξεις ἐν αὐτοῖς ἔθνη, καὶ λεπτινεῖς λαοὺς πολλοὺς, καὶ ἀναθήσεις τῷ Κυρίῳ πλήθος ⁴⁷ αὐτῶν, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. » Καὶ Ζοροβάρια δὲ φησὶν: « Οὕτως ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ, λέγων: Οὐκ ἔν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ, ἀλλ' ἐν Πνεύματι μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Τίς εἶ σὺ, τὸ ὄρος τὸ μέγα, τὸ πρὸ προσμετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐπεστράτευσεν τὰ ἔθνη ταῦτα, καὶ

ιγ', ιδ'. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἔλθῃ ὁ Γῶγ ἐπὶ τὴν γῆν Ἰσραήλ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος, ἀναθήσεται ὁ θυμὸς μου ἐν ὄργῃ μου ⁴⁸. Καὶ ὁ ζῆλος μου ἐν πυρὶ τῆς ὄργῆς μου ἐλάλησα ὑμῖν ⁴⁹, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται σεισμὸς μέγας ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραήλ. — Σεισμὸν καλεῖ τὸ τὸν πρᾶγματος μέγεθος. Ὡς περὶ γὰρ τοῦ σεισμοῦ τὴν αἰσθησὶν ἅπαντες μετὰ δέους δεχόμεθα, οὕτω καὶ τῶν μεγάλων θαυμάτων τὴν γινώσκον. Οὐδὲν δὲ ἀπεικάζει, καὶ σεισμὸν γενέσθαι τῆς τιμωρίας τοῖς δυσσεβέσι καὶ θηριώδεσιν ἐπαγομένης. Τὸν δὲ θυμὸν, καὶ τὴν ὄργην, καὶ τὸν ζῆλον, καὶ τὸ πῦρ τῆς ὄργῆς, θεοπρεπῶς νοήσομεν. Ἀνθρωπίνως γὰρ αὐτὰ τέθεικε τὴν τιμωρίαν παραδηλῶν. Λέγει δὲ σεισθήσεσθαι ἀπὸ τοῦ φόβου τῶν γεγονότων οὐ μόνον τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰχθύας, καὶ τὰ πετεινὰ, καὶ τὰ ἕρπετά, καὶ τὰ θηρία: τὰ τε θρηγῆσθαι, καὶ τὰς φάραγγας συγχωνῆσθαι, καὶ τὰ τελεχῆ διαλυθῆσθαι. Ἐξ ὧν δῆλον, ὅτι σεισμὸν τῷ ὄντι τὸν σεισμὸν ἐκάλεσεν. Οὐ γὰρ μόνον τοῖς λογικοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀλόγοις δέος ἐπιτίθησιν ὁ σεισμὸς, καὶ θρη διαρρήγνυσιν ⁵⁰, ὡς ἐκ τῶν ἀποσχισμένων τμημάτων ἀποφράττεσθαι τὰς φάραγγας. Καὶ τελεχῆ καταλύει, καὶ πόλεις συγχώνυσσι, καὶ ἀπαζαπλῶς τούτου διδάσκαλος ἡ πείρα.

κα'. Καὶ συγκαλίσσω ⁵¹ ἐπ' αὐτὸν φόβον μαχαίρας εἰς πάντα τὰ θρη μου, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Τοῦ σεισμοῦ, φησὶν, ἡγησαμένου δειλῶν αὐτοῖς ἐμ-

βαλῶ, καὶ πολεμίων φόβον, ὡς φυγῆ χρωμένους καὶ ἀλλήλους ἀγνοεῖν, καὶ ἐπ' ἄλλήλων ἀνατρεῖσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰρηκῶς·

Μάχαιρα ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἔσται. (κβ'.) *Καὶ κρινῶ αὐτὸν ἐν θανάτῳ καὶ αἵματι.* Οὐ μόνον δὲ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθήσονται, ἀλλὰ καὶ ἀνοσθεν αὐτοὺς ἐγὼ πολεμήσω.

Ἐν ὕδασι κατακλύζονται καὶ λίθοις χαλάζης, καὶ πῦρ καὶ θείον βρέξω ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ μεγαλυνθήσομαι, καὶ ἐνδοξασθήσομαι, καὶ ἀγιασθήσομαι, καὶ γνωσθήσομαι ἐναντίον ἐθνῶν πολλῶν, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Τούτων γὰρ ὀλέθρου παραδοθέντων, οἱ τῶς ἀγνοοῦντές με ἐπιγνώσονται τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐμὴν προσκυνήσουσι δεσποτεῖαν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Εἶτα πάλιν παρακαλεῖται τὴν προφήτην προφητεῦσαι ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τὰ σὺν αὐτῷ ἔθνη, ὅτι δι' αὐτοῦ συγχωροῦντος ἤξουσιν ἀπ' ἐσχάτου βορρᾶ, ἐπὶ τὸ δίκαις δοῦναι τῆς θηριωδίας ἀξίας. Ἐπιλέγει δὲ καὶ τὴν ἐσομένην αὐτοῖς ἀσθένειαν.

γ, δ. Ἀποτινάξω γὰρ φησὶν, τὸ τόξον σου ἀπὸ τῆς χειρός σου τῆς ἀριστερᾶς, καὶ τὰ βέλη σου ἀπὸ τῆς χειρός σου τῆς δεξιᾶς. Καὶ καταβαλῶ σε ἐπὶ τὰ ὄρη Ἰσραὴλ, καὶ πεσῆ σὺ καὶ πάντες οἱ περὶ σέ, καὶ πολλὰ ἔθνη τὰ μετὰ σοῦ. Διαλύσω σου, φησὶν, τὴν δύναμιν, ὥστε ἐκπεσεῖν τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἐπιφερόμενα ὄπλα. Τούτοις προστίθεται, ὅτι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῖς ὠμοδόροις θηρίοις δοθήσεται βροῦν. Τὸ δὲ,

ζ. Ἀποστελῶ πῦρ ἐπὶ Γῶγ, καὶ κατοικισθήσονται αἱ ρῆσοι ἐπ' εἰρήνης, καὶ γνώσονται ὅτι βρομὰ μοι Κύριος, δηλοῖ, ὡς τοῦ Γῶγ τὴν πανωλεθρίαν ἐκείνην ὑπομείναντος, οὐ μόνον οἱ ἠπειρῶνται, ἀλλὰ καὶ οἱ νησιῶται θάρσῃσονται· ἐδεδοίκεσαν γὰρ τὴν ἐκείνων στρατεῖαν ἀκούσαντες.

ζ. Καὶ τὸ βρομὰ μου, φησὶ, τὸ ἄγιον γνωσθήσεται ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐ βεβηλωθήσεται τὸ βρομὰ μου τὸ ἄγιον οὐκέτι. Καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει· Καὶ γνώσεται τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ἅγιος ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ. Μαθόντα γὰρ τὰ ἔθνη τῆς ἐμῆς προνοίας τὴν δύναμιν, καὶ ὅπως ὑπεραπείζω τοῦ χρηματίζοντός μου λαοῦ, οὐκ ἔτι ἀσθένειάν μου κατηγορήσουσιν, οὐδὲ νομιοῦσι διὰ τὴν ἐμὴν ἀδυναμίαν τὴν προτέραν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου γενέσθαι. Εἶτα τῶν εἰρημένων τὸ βέβαιον δέξινυσιν.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ B ὑπ. ⁸⁹ ἐν. Des. in A. ⁹⁰ Ἐν. A καί. ⁹¹ Supra, tom. I, loco cit., ἐπὶ αὐτοῦ. ⁹² αὐτοῦ. Supra, loco cit., sequi. καὶ ἐπὶ ἔθνη πολλὰ τὰ μετ' αὐτοῦ. ⁹³ καὶ ἐνδοξασθ. in A ponitur post ἀγιασθήσομαι. ⁹⁴ A ἐνώπιον. ⁹⁵ Ἀποτιν. γάρ. A Καὶ ἀπολώ. ⁹⁶ τό. Expungendum fuit ἐπὶ, quod in edit. Sirin. precebat. ⁹⁷ βέλη. A τοξέματα. ⁹⁸ σου. Ex A et B suppl. ⁹⁹ Καὶ κατ. σ. Hæc ad finem vers. 3, pertinent juxta LXX et Hebr. ¹⁰⁰ πολλά. A τά. ¹⁰¹ Γῶγ. A Μαγῶγ, juxta Hebr. ¹⁰² καὶ κατοικ. Hebr. ei in eos qui habitant in insulis. A κατοικηθήσονται. ¹⁰³ βρομὰ μοι. A ἐγὼ εἰμι. ¹⁰⁴ τοῦ. A λαοῦ μου. ¹⁰⁵ A γνώσονται πάντα τὰ ἔθνη. ¹⁰⁶ Ὁ ὁ ἅγιος ἐν Ἰσραὴλ.

A injiciam, et hostium metum: ita ut fugæ se committentes alius alium ignorent, seque mutua cæde conficiant. Hoc enim declaravit, cum dixit:

Gladius hominis in fratrem suum erit. (Vers. 22.) *Et judicabo ipsum in morte et sanguine.* Non solum autem ipsi mutuo occiduntur, sed ego etiam superne cum ipsis præliabor. (Pluvia inundante et lapidibus grandinis, et ignem et sulphur depluam super eum, et super omnes qui cum ipso erunt, et magnificabor, et glorificabor, et sanctificabor, et cognoscar coram gentibus multis, et cognoscent, me esse Dominum.) His enim exitio datis, qui tunc ignorabant me, potestatem (meam) agnoscent, meumque dominium adorabunt.

B

CAPUT XXXIX.

[1,2] Deinde rursus propheta præcipit ut de eo prophetet, et de iis gentibus, quæ cum eo erant, se videlicet **1012** permittere eas ab extremo aquilone venturas esse, ut meritas feritatis pœnas persolvant. Adjicitque futuram ipsorum imbecillitatem.

Vers. 3, 4. *Excutiam enim arcum tuum, inquit, de manu tua sinistra, et sagittas tuas de manu tua dextera. Et dejiciam te super montes Israelis, et cades tu, et omnes qui circa te erunt, et multæ gentes tecum.* [5] Tuas, inquit, vires destruum, ita ut arma quæ manibus gestaveris, excident: ad hæc adjicit, volucris cœli et cruda vorantibus feris ad devorandum eum traditum iri. Et illud:

Vers. 6. *Mittam ignem super Gogum, et habitabuntur insulæ in pace, et cognoscent quod nomen meum sit Dominus, declarat, postquam Gogus tali exitio funditus perierit, fore ut non solum qui continentem incolunt, sed etiam insulani bono sint animo; siquidem exterriti fuerant auditio iHorum cum copiis adventu.*

Vers. 7. *Et nomen meum, inquit, sanctum cognosceatur in medio Israelis, et non profanabitur nomen meum sanctum amplius. Causamque docet: Et cognoscent gentes, me esse Dominum sanctum in medio Israelis. Cum enim gentes providentiæ meæ vires didicerint, et quemadmodum populum, qui meus nuncupatur, propugno, non amplius meam imbellicitatem accusabunt, neque existimabunt propter meam impotentiam populum meum in priorem servitutem redactam fuisse. Deinde eorum quæ dicta **1013** sunt stabilitatem ostendit,*

VERS. 8. *Ecce venit, et cognosces, quia erit, dicit Adonai Dominus.* Existimato hæc, inquit, accidisse, et quasi de iis quæ evenerint, minime dubiam habeas fidem. Nam quæ a me prædicta sunt, ea prorsus fient. « Hic est dies de quo locutus sum. » De hoc, inquit, die sæpe prædixi. Vocatque diem tempus supplicii Gogi. [9, 10] Deinde docet, fore ut omnis Israel pro lignis, illorum armis utatur, hastis, et arcubus, et sagittis, scutis et peltis, et baculis, neque opus habeat ligna cædere, sed ut arma ante dicta septem annis ad usum illis suppetant. Per hæc autem eorum frequentiam declarat, prædicitque futurum Gogi monumentum.

VERS. 11. *Erit enim die illo, dabo Gogo locum nominatum, monumentum Israelis, sepulcrum advenientium ab oriente maris.* Ubi sepelierunt, inquit, eos qui ab Orientis partibus in ipsos invasere, ibi etiam hunc sepelient. Et per hoc in mentem eis revocat cædem Assyriorum, quæ, regnante Sennacherim facta est: quia et illo tempore ipsius opem senserant, et deinceps ejusdem providentiam consecuturi sint. Propter multitudinem autem mortuorum, inquit, « Edificabunt oram vallis, et sepelient ibi Gogum, et omnem multitudinem ejus, et vocabitur **1014** vallis sepulcrum Gogi. » Tanta enim, inquit, erit, interfectorum copia, ut nulla fossa manu facta eos excipiat, sed altissima vallis ipsi fiat sepulcrum, utrinque circumædificata, et superne aggeribus obruta. [12, 13] Septemque mensium, inquit, in hanc sepulturam tempus consumetur, diemque exitii, quo ille funditus peribit, insignem facient. « Erit enim ipsis, inquit, nomen, dies quo glorificabor, dicit Adonai Dominus. » [14] Imo quoque viros, inquit, segregabunt, ut circumceant terram, et sepulturæ mandent eos qui inter fugiendum occubuerint.

VERS. 15. *Et quæret omnis pertransiens terram, et præteriens, et videns os hominis, ædificabit iuxta illud monumentum, donec sepeliant ipsum sepelientes in valle sepulcri Gogi.* Multum, inquit, temporis circuibunt, insepultos sepulturæ mandantes, et sicubi viatores aliquod os invenerint, lapidibus in unum congestis indicabunt iis, quibus sepeliendi munus commissum fuerit, ut etiam illa cogant, eisque iuxta faciant.

VERS. 16. *Nomen autem loci vocabitur ruina, et*

η'. Ἰδοὺ ἦκει, καὶ ἡ γνῶσις, ὅτι ἔσται, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Νόμισον αὐτὰ ἡ φησί, γεγενῆσθαι, καὶ ὡς περὶ γεγενημένων ἀναντιρρήτων ἔχε τὴν πίστιν· πάντως γὰρ γενήσεται τὰ ὑπ' ἐμοῦ προρρηθέντα. « Αὕτη ἔστιν ἡ ἡμέρα, ἣν ἐλάλησα. » Περὶ ταύτης, φησί, τῆς ἡμέρας πολλάκις προσηγόρευσα. Καλεῖ δὲ ἡμέραν τῆς τοῦ Γῶγ τιμωρίας τὸν καιρόν. Ἐἴτα διδάσκει, ὡς ἅπας Ἰσραὴλ ἀντὶ ξύλων τοὺς ἐκείνων χρῆσονται ὄπλοις, δόρασι τε καὶ τόξοις, καὶ βέλεσι, θυρεοῖς τε καὶ πέλταις, καὶ βακτηρίαις· καὶ ὅτι οὐ δεηθήσονται ξύλων τομῆς, ἀλλ' ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν ἀρκέσει αὐτοῖς εἰς τὴν χρεῖαν τὰ προειρημένα ὄπλα. Καὶ διὰ τούτων δὲ τὸ πλῆθος αὐτῶν παραηλοῖ· προλέγει δὲ καὶ τὸ ἐσόμενον μνημα τοῦ Γῶγ.

α'. Ἔσται γάρ, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, δώσω τῷ Γῶγ τόπον ὀνομαστὸν μνημείον Ἰσραὴλ, τὸ πολυάνδριον τῶν ἐπελευθύντων ἐξ ἀνατολῆς τῆς θαλάσσης. Ἐνθα, φησὶν, ἔθαψαν τοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν ἐπελευθόντας αὐτοῖς μερῶν, ἐκεῖ καὶ τοῦτον θάψουσιν. Ἀναμνησκαὶ δὲ αὐτοὺς διὰ τούτου τῆς ἐπὶ τοῦ Σενναχηρείμ γενομένης τῶν Ἀσσυρίων σφαγῆς· ὅτι καὶ τότε τῆς αὐτοῦ ἐπικουρίας ἀπήλαυσαν, καὶ μετὰ ταῦτα τῆς αὐτοῦ τεύζονται προμηθείας. Διὰ δὲ τὸ πλῆθος, φησὶ, τῶν νεκρῶν, « Οἰκοδομήσουσι τὸ περιστόμιον τῆς φάραγγος, καὶ θάψουσιν ἐκεῖ τὸν Γῶγ, καὶ πᾶν τὸ πλῆθος αὐτοῦ, καὶ κληθήσεται τὸ γὰρ τοῦ πολυάνδριον τοῦ Γῶγ. » Τοσοῦτον γάρ, φησὶν, ἔσται τῶν ἀναιρουμένων τὸ πλῆθος, ὡς μηδὲν δρυγμα χειροποίητον αὐτοὺς ἔδεξασθαι, ἀλλὰ τὴν βαθυτάτην φάραγγα τάφον αὐτοῖς γενέσθαι, ἐκατέρωθεν μὲν περιοικοδομουμένην, ἀνωθεν δὲ χωνυμένην. Ἐπὶ δὲ μνηῶν, φησὶ, δαπανηθήσεται χρόνος εἰς ταύτην τὴν ταφὴν· καὶ τὴν ἡμέραν δὲ τῆς ἐκείνου πανωλεθρίας ἐπίσημον ποιήσονται. « Ἔσται γάρ αὐτοῖς, φησὶν, εἰς ὄνομα ἡ ἡμέρα, ἐν ἣ ὀξασθήσομαι, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. » Ἀλλὰ καὶ ἄνδρας, φησὶν, ἀφορί-

α'. Καὶ ζητήσουσι πᾶς ὁ διαπορευόμενος τὴν γῆν, καὶ διερχόμενος, καὶ ὁ ἰδὼν ὄστον ἀνθρώπου, οἰκοδομήσει παρ' αὐτῷ σημεῖον, ἕως οὐ θάψωσιν αὐτὸ οἱ θάπτορες εἰς τὸ γὰρ τοῦ πολυάνδριου τοῦ Γῶγ. Ἐπὶ χρόνῳ πολλῷ, φησὶ, περινοστήσουσι τοὺς ἀτάφους παραδιδόντες ταφῇ· καὶ οἱ ὀδῆται δὲ, εἰ που ὄστον εὔρωιεν, λίθους κατ' αὐτὸ ἀθροίζοντες, δῆλον ποιήσουσι τὸ θάπτειν ἐγκχειρισμένοις, ὥστε κάκεῖνα συναγαγεῖν, καὶ τῶν νομιζομένων ἀξιῶσαι.

α'. Καὶ τὸ ὄνομα δὲ τοῦ τόπου κληθήσεται

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ καὶ—ἔσται *Hebr.* et *fict.* ⁷² αὐτὰ. In B ponitur post φησί. ⁷³ αὕτη. A *præm.* καὶ. ⁷⁴ ἦν. A ἐν ἡ. ⁷⁵ τόπ.—*Ἰσρ Hebr.* locum ubi sepeliatur, in Israele. ⁷⁶ Ἰσρ. A *præm.* ἐν. ⁷⁷ τὸ ἐπελεθ. *Hebr.* in valle transeuntium. ⁷⁸ ἐξ—θαλ. A ἐν τῇ θαλάσση. ⁷⁹ αὐτοῦ. B *præm.* παρ'. ⁸⁰ οἰκοδ.—φάραγγος. *Hebr.* ut obturet illa (vallis) transeuntis (s. ora transeuntium). A καὶ περιοικοδομήσουσι. ⁸¹ θάψουσιν. A κατορύξουσιν. ⁸² τὸ γὰρ. A τόγε. ⁸³ τὸ πολυάνδρ. *Hebr.* multitudinis. Ita quoque vers. 15. ⁸⁴ εἰς—ὀξασθ. A ὀνομαστὸν, ἢ ἡμέρα ἔδοξασθη. ⁸⁵ ζητ. *Hebr.* transibunt. ⁸⁶ Καὶ—κληθ. A Καὶ γὰρ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως.

διάπτωσις καὶ ⁸⁷ πολυάνδριον, καὶ καθαρισθή-
σεται ἡ γῆ. Οὕτω ταῦτα προαγορεύσας, τοῖς ὀρνέοις
καὶ τοῖς θηρίοις παρακαλεῖται, ὡς ἐπὶ θοίνην τινα
καὶ εὐωχίαν ἔλθειν, ἄτε δὴ πολλῶν καὶ ἀπειρῶν ἐρ-
βιμμένων σωμάτων· οὐχ ὡς λογικοῖς δὲ τούτοις παρ-
γγυῆ, ἀλλὰ πείθων τοὺς λογικοὺς, ὡς καὶ ταῦτα
αὐτοῦ συγχωροῦντος γίνεται. Τὸ δὲ, « Φάγεσθε κρέα
μόσχων, καὶ κριῶν, καὶ ἀρνῶν, καὶ τράγων, καὶ
ταύρων ἐσταεταωμένων πάντων, » τροπικῶς ἔφη, τοὺς
βασιλέας αὐτῶν καὶ ἀρχοντας, καὶ ἀριστέας, διὰ
τῶν μόσχων, καὶ κριῶν, καὶ τράγων⁸⁸, καὶ ταύρων
ὀνομάσας. Διὰ δὲ τῶν ἀρνῶν τοὺς ὑπηκόους. Θυ-
σίου δὲ αὐτοῦ κέκληκε τὴν γνώμη αὐτοῦ γενομένην
ἐκείνων ἀναίρεσιν

κ'. Καὶ ἐμπλησθήσεσθε, φησὶν, ἐπὶ τῆς τρα-
πέζης μου, τουτέστιν, ἐπὶ τῆς παρ' ἐμοῦ προσ-
ενεχθείσης ὑμῖν τροφῆς. Καὶ δεικνύς τίς αὐτῆ, ἐπ-
ήγαγεν· « Ἴππον, καὶ ἀναβάτην, καὶ γιγαντα, καὶ
πάντα ἄνδρα πολεμιστὴν, λέγει Ἄδωναι Κύριος. »
Διὰ τούτων ἠρμήνευσε τοὺς κριοὺς, καὶ τοὺς ταύ-
ρους, καὶ τοὺς τράγους.

κα'. Καὶ θώσω τὴν δόξαν μου ἐν ὑμῖν⁸⁹ καὶ
δύεται⁹⁰ πάντα τὰ ἔθνη τὴν κρίσιν μου, ἢ
ἐποίησα, καὶ τὴν χειρὰ μου, ἢ ἐπήγειρον ἐπ' αὐ-
τούς. Τῆς σφαγῆς, φησὶ, γενομένης, καὶ τῆς τοιαύ-
της ὑμῖν θοίνης προσενεχθείσης, θεωρήσει πάντα τὰ
ἔθνη καὶ τὸ δυνατόν τῆς ἐμῆς προνοίας, καὶ τὸ τῆς
κρίσεως δίκαιον. Ἄλλα καὶ ὁ οἶκος, φησὶ, τοῦ Ἰσραὴλ
δι' αὐτῶν μαθήσεται τῶν πραγμάτων, ὅτι καὶ Κύριος
αὐτῶν εἰμι καὶ Δεσπότης. Τὸ δὲ, « Ἀπὸ τῆς ἡμέρας
ταύτης καὶ ἐπέκεινα, » τῆς προτέρας ἀγνοίας κατ-
ηγόρει.

κγ', κδ'. Καὶ γνώσεται⁹¹ πάντα τὰ ἔθνη, ὅτι
διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν ἠχμαλωτεύθησαν ὁ οἶ-
κος Ἰσραὴλ, ἀπ' ὧν ἠθέτησαν εἰς ἐμὲ, καὶ παρ-
έδωκα αὐτοὺς εἰς χεῖρας τῶν ἔθνῶν αὐτῶν,
καὶ ἔπεσον⁹² πάντες μαχαίρᾳ. Κατὰ τὰς ἀκυθαρ-
σίας αὐτῶν, καὶ κατὰ τὰς ἀνομίας⁹³ αὐτῶν ἐποη-
σα αὐτοῖς⁹⁴, καὶ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου
ἀπ' αὐτῶν. Θεώμενα, φησὶ, τὰ ἔθνη τὸν ἐπενεχ-
θέντα τῷ Γῶγ θλεθρον, γινώσεται ὡς καὶ Βαβυλω-
νίος ταύτην ἡδυνάμην ἐπενεχεῖν τὴν τιμωρίαν·
ἀλλὰ δίκαις τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἀσεβείας καὶ παρανο-
μίας πραττόμενος, ἐξανδραποδισθῆναι παρεχώρησα,
οὐδεμιὰς αὐτοὺς ἀξιώσας ἐπικουρίας. Καὶ τοῦτο δὲ
σαφῶς ἡμᾶς διδάσκει, ὡς εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπ' ἀνόδοον ἢ
τούτων τῶν ἔθνῶν ἐγένετο ἐπανάστασις. « Γινώσεται
γάρ, φησὶ, πάντα τὰ ἔθνη, ὅτι διὰ τὰς ἀμαρτίας
αὐτῶν ἠχμαλωτεύθησαν πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ. » Θεω-
ροῦντες γάρ ἅπαντες τὴν ἀθρόαν ἐκείνων ἀναίρεσιν,
λογισμοῖς ὀρθοῖς χρώμενοι συνήσουσιν, ὅτι δίκαις τί-
νοντες τῶν ἀμαρτημάτων, τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκείνην
ὑπέμειναν. Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ τὰ ἐπαγόμενα·

A sepulcrum, et exiabitur terra. [17-19] His ita præ-
dictis, avibus et bestiis præcipit, ut ad convivium
quoddam et epulas accedant, utpote multorum at-
que adeo infinitorum cadaverum projectorum. Non
autem ut ratione præditis ipsis hoc imperat, sed
ut rationis participibus hæc se permittente fieri
persuadeat. Illud autem, 1015 « Comedito car-
nes vitulorum, et arietum, et agnorum, et hircor-
um et taurorum impinguatorum omnium, » per
translationem dixit, regibus ipsorum, et principi-
bus atque optimatibus, vitulorum, et arietum, et
hircorum, et taurorum nomine designatis. Et per
agnos subjectos populos indicavit. Et sacrificium
suum vocavit illorum cædem ipsius voluntate fa-
ctam.

VERS. 20. *Et saturabimini, inquit, super mensam*
meam, hoc est, cibo a me vobis allato. Atque osten-
dens, quisnam sit hic cibus, adjecit : « Equum et
ascensorem, et gigantem, et omnem virum bellato-
rem, dicit Adonai Dominus. » His interpretatus
est arietes, et tauros, et hircos.

VERS. 21. *Et dabo gloriam meam in vobis, et vi-*
debunt omnes gentes iudicium meum quod feci; et
manum meam quam induxi super eos. Facta, inquit,
hac cæde, et tali vobis exhibito convivio, conspici-
ent omnes gentes, et meæ providentiæ vires, et
meum justum iudicium. Quin etiam domus, inquit,
Israel rebus ipsis percipiet, me esse Dominum ip-
sorum, et herum. [22] Illud vero, « ab hoc die et
ultra, » pristinam accusat incitiam.

VERS. 23, 24. *Et cognoscent omnes gentes, pro-*
pter peccata sua in servitatem redactam esse domum
Israelis, propterea quod in me deliquerit; et averti
faciem meam ab eis, et tradidi eos in manus inimi-
corum suorum, et ceciderunt omnes gladio. Secun-
dum immunditias ipsorum et secundum iniquitates
ipsorum feci eis, 1016 et averti faciem meam ab
eis. Consipientes, inquit, gentes illatam Gogo per-
niciem, cognoscent Babylois quoque idem me
supplicium inferre potuisse: sed ut ab Israele
impietatis ac scelerum pœnas exigerem, me nulla
D eos ope dignos censentem permisisse, ut in servi-
tutem redigerentur. Hoc vero nos etiam aperte
docet, post reditum istas gentes in eos invasisse.
« Cognoscent enim omnes gentes, inquit, quod
propter peccata sua in servitatem redacta fuerit
omnis domus Israel. » Omnes enim, qui conspe-
xerint repentinam illorum cædem, recte cogitantes
intelligent, ut pœnas peccatorum luerent, eos illam
sustinuisse captivitatem. Quæ quidem testantur
etiam ea quæ sequuntur.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ διάπτ. καὶ. Des. in A, gemina enim est interpretatio. ⁸⁸ καὶ τράγων. In B ponitur post ταύρων.
⁸⁹ ὑμῖν. Hebr. gentibus. ⁹⁰ δύονται. ⁹¹ Α γινώσκονται. B γινώσεται. ⁹² Α ἔπεσαν. ⁹³ Α τὰ ἀνομήματα.
⁹⁴ αὐτοῖς. Ex A et B suppl.

VERS. 25-27. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Nunc reducam captivitatem Jacobi, et miserabor domus Israelis, et ex zelo agam propter nomen sanctum meum. Et serent ignominiam suam, et omnes injustitias suas, quas injuste commiserunt in me, cum habitaverint ipsi in terra sua in pace, et non erit terrenus. Cum reduxero ego eos de gentibus, et eduxero eos e regionibus ipsorum. Quod ait: « Ferent ignominiam suam, et omnes injustitias suas, quas injuste commiserunt in me, » idem est, quod animo secum reputabunt, propter eas, quas sustinuerint calamitates, earundem sibi met se auctores fuisse, et ignominie causam esse injustitiam. Hæc autem cogitabunt, inquit, in patriam terram reversi, atque **1017** ab his gravibus hostibus liberati. Tunc enim, « Et sanctificabor in ipsis coram gentibus. » Hoc est, perspicua facta mea potentia ab omnibus adorabor, propter eam providentiam, quam erga eos adhibuerim.*

VERS. 28. *Et cognoscent, me esse Dominum Deum ipsorum, cum apparuerim ego ipsis in gentibus. Mea enim providentia a Babyloniorum etiam dominio liberati, Scythicarum quoque gentium interitum conspicabuntur. « Et congregabo eos in terram ipsorum, et non derelinquam amplius aliquos ex ipsis ibi. » Hoc enim, quantum in divina providentia fuit, effectum est; at qui divinis legibus repugnare consueverant, redire noluerunt, sed plerique patriæ terræ exteram præposuerunt.*

VERS. 29. *Et non avertam amplius faciem meam ab eis, eo quod effudi furorem meum super domum Israel, dicit Adonai Dominus. Hoc etiam sequitur hominum voluntatem: in nobis enim est situm, bonas pollicitationes ad exitum perducere. Ita nobis quoque regnum cælorum Dominus promisit: sed illud consequi minime poterimus, si nos eo indignos in conversatione nostra præbuerimus. At si studiosè, omnique alacritate divinas leges observaverimus, omnibus promissis bonis perfruemur. Ita quoque Judæis pollicitus fuerat, se non esse aversurum faciem ab eis, parentibus videlicet illi et credentibus divinasque leges observantibus. Atque hæc ita se habere, testis est historia. Cum enim ex Ægypto populum eduxisset, in **1018** promissam terram pollicitus est se introducturum esse eos: at ubi divinis decretis adversantes impie vivere perseverarunt, in deserto omnes eos occidit, et duobus tantum ex iis qui pollicitationes exceperant, servavit promissionem. Hic igitur itidem qui credidere, et salutare præconium exceperunt, firmam habent pol-*

κε'-κζ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Νῦν ἀναστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰακώβ, καὶ ἐλεήσω τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐηλώσω διὰ τὸ δρομά μου⁹⁵ τὸ ἅγιον. Καὶ λήψονται τὴν ἀτιμίαν ἑαυτῶν⁹⁶, καὶ πάσας⁹⁷ τὰς ἀδικίας αὐτῶν, ἃς ἠδίκησαν εἰς ἐμὲ ἐν τῷ κατοικισθῆναι αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς⁹⁸ αὐτῶν ἐπ' εἰρήνης, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν. Ἐν τῷ ἐπιστρέψαι⁹⁹ με αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐξαγαγεῖν¹ αὐτοὺς ἐκ τῶν χωρῶν αὐτῶν². Τὸ, ἢ λήφονται τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς ἀδικίας αὐτῶν, ἃς ἠδίκησαν εἰς ἐμὲ, ἢ ἀντὶ τοῦ, Εἰς δίκαιον λήφονται, δι' ὧν ὑπέμειναν ἀναρῶν, ὡς αὐτοὶ τούτων ἑαυτοῖς ἐγένοντο πρόξενοι, καὶ τῆς ἀτιμίας αἰτία ἡ ἀδικία. Τούτοις δὲ, φησὶ, χρήσονται τοῖς λογισμοῖς εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανεληθόντες γῆν, καὶ τῶν χαλεπῶν τούτων τῶν³ πολεμίων ἀπαλλαγέντες· τότε γάρ, « Καὶ ἁγιασθήσομαι ἐν αὐτοῖς ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν. » Ἀντὶ τοῦ· Δῆλός μου τῆς δυνάμει γενομένης, τὴν παρὰ πάντων δέξομαι προσκύνειν, διὰ τῆς περὶ τούτους ὑπ' ἐμοῦ γενομένης προνοίας.

κη'. Καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, ἐν⁴ τῷ ἐπιφανῆναι με αὐτοῖς ἐν τοῖς ἔθνεσι. Διὰ γὰρ τῆς ἐμῆς προμηθείας καὶ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ἀπαλλαγῆσονται δεσποτείας, καὶ τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν τὸν ἐλεθρον δέχονται. « Καὶ⁵ συνάξω αὐτοὺς ἐπὶ τὴν γῆν αὐτῶν, καὶ οὐ καταλείψω οὐκέτι ἀπ' αὐτῶν ἐκεῖ. » Καὶ τοῦτο, ὅσον ἤκεν εἰς τὴν θείαν κηδεμονίαν, γεγένηται· οἱ δὲ τοῖς θεοῖς νόμοις ἀντιτείνειν εἰωθότες, ἐπανελθεῖν οὐκ ἠθέλησαν, ἀλλ' οἱ πλείους τῆς πατρῴας γῆς τὴν ξένην προεδίοντο.

κθ'. Καὶ οὐκ ἀποστρέψω οὐκέτι τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, ἀνθ' ὧν ἐξέχεσα τὸν θυμὸν μου ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Καὶ τοῦτο δὲ πέται τῶν ἀνθρώπων τῆ γνώμη. Ἐφ' ἡμῖν γάρ ἐστι τὸ ταῖς ἀγαθαῖς ὑποσχέσεσιν ἐπιθεῖναι τὸ πέρασ· οὕτω καὶ ἡμῖν ὑπέσχετο τῶν οὐρανῶν τὴν βασιλείαν ὁ Δεσπότης, ἀλλ' οὐ τευξόμεθα ταύτης ἀναξίως πολιτευόμενοι· σπουδάζοντες δὲ, καὶ σὺν προθυμίᾳ πάση τοῦς θεοῦς νόμους φυλάττοντες, ἀπολασόμεθα πάντως τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν. Οὕτω καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ὑπέσχετο μὴ ἀποστρέψειν⁶ ἀπ' αὐτῶν τὸ πρόσωπον, δηλονότι·⁷ πειθόμενων αὐτῷ καὶ πιστευόντων, καὶ τοὺς θεοῦς φυλασσόντων νόμους. Καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, μάρτυς ἡ ἱστορία· ἐξαγαγὼν γάρ ἐξ Αἰγύπτου τὸν λαόν, εἰς τὴν ἐπηγγελμένην αὐτοῦς ἄξειν ὑπέσχετο γῆν· ἐπειδὴ δὲ τοῖς θεοῖς δόγμασιν ἀντιτείνοντες, ἀθετεῖα συζώντες διέτελεσαν, πάντας αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ θανάτῳ παρέδωκε, δύο μόνους ἐξ ἀπάντων τῶν δεξαμένων τὰς ὑποσχέσεις, πληρώσας τὰς ὑποσχέσεις. Καὶ ἐνταῦθα τοῖσιν οἱ μὲν πεπιστευότες, καὶ τὸ σωτήριον δεξάμενοι κήρυγμα, βεβαίαν ἔχουσι τὴν ὑπόσχεσιν· οὐ γὰρ ἀπέστρεψεν⁸

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁵ μου In A ponitur post ἅγιον. ⁹⁶ ἀτιμίαν ἑαυτ. Post pauca leg. ἀνομίαν αὐτῶν. ⁹⁷ πάσ. — εἰς ἐμὲ. A τὴν ἀδικίαν, ἣν ἠδίκησαν. ⁹⁸ A τὴν γῆν. ⁹⁹ A ἀποστρέψαι, omisso με. ¹ A συναγαγεῖν με. ² αὐτῶν. A τῶν ἐθνῶν. ³ τῶν. Des. in B. ⁴ ἐν — ἔθνεσι. *Hebr.* si deportavero quidem eos ad gentes, sed, etc. ⁵ καὶ — ἐκεῖ. Des. in A. ⁶ B ἀποστρέψειν. ⁷ B δῆλον ὅτι. ⁸ Editio prior hab. ἀπέστρεψαν.

τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἅπ' αὐτῶν · οἱ δὲ τάναντία δρῶν-
 τες * τῷ θεῷ βουλῆματι, πόρῳ που τῆς θείας ἐπι-
 φάνειας τυγχάνουσιν, οὐδεμίαν ἀπολαύοντες προμηθείας,
 ἀλλὰ, « πορευόμενοι, κατὰ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, τῷ
 φωτὶ τοῦ πυρὸς αὐτῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἣ ἐξέκαυσαν, »
 καὶ πορεύονται, κατὰ τὸν θεῖον Δαβὶδ, « ἐν τοῖς
 ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. » Ταῦτα αὐτῶν νοεῖν ὑπὸ
 τῆς θείας Γραφῆς ἐδιδάχθημεν. Ἐγὼ δὲ ¹⁰ θαυμάζω
 οὐ μόνον Ἰουδαίων τὴν ἀνοίαν, ἀλλὰ καὶ τῶν, τὸ
 μὲν Χριστιανικὸν ὄνομα περικειμένων, τοῖς Ἰουδαί-
 κοις δὲ μύθοις προσεχόντων · καὶ τοῦ Γῶγ καὶ Μαγῶγ
 τὴν ἐπανάστασιν οὐ γεγενῆσθαι λεγόντων, ἀλλ' ἐσε-
 σθαι προσδοκῶντων. Οὗς ἔδει συνιδεῖν, πρῶτον μὲν,
 ἔτι τῇ ἐκ Βαβυλῶνος ἀνακλήσει ἡ τούτου προφητεία
 συνέζευκται · ἔπειτα, ὅτι διὰ τούτων ἐφη μαθήσε-
 σθαι τὰ ἔθνη τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν. Ποίας γάρ, εἰπά-
 τωσαν, δέχεται νῦν τὰ ἔθνη διδασκαλίας εἰς διάγνωσιν
 τῆς θείας δυνάμεως, οἱ πιστεύουσιν μὲν εἰς τὸ ὄνομα
 τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος
 ἐδιδάχθησαν, δοξολογεῖν δὲ καὶ προσκυνεῖν τὴν θεῖαν
 ἔμπεδον φύσιν, τῆς δὲ τῶν εἰδώλων ἀπηλλάγησαν πλά-
 νης ; Ποίαν δὲ τοιαύτην διδασκαλίαν ἡ τοῦ Γῶγ
 ἀναίρεσις προσενεγκεῖν ἡ δύνατο, οἷαν τῶν ἱερῶν
 ἀποστόλων περιέχει τὸ κήρυγμα ; Τοῦτο μὲν γὰρ τὰ
 περὶ Τριάδος καὶ μονάδος ἅπαντας ἀνθρώπους δι-
 δάσκει, καὶ ὅτι ἐν τῇ μιᾷ φύσει τὰς τρεῖς ἰδιώτητας
 θεωροῦμεν · καὶ πρὸς τούτους νεκρῶν ἀνάστασιν,
 καὶ κρίσιν, καὶ ἀντιδοσὶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐναντίων,
 οὐρανῶν βσιλείαν, τὴν ἐν γεννῆν τιμωρίαν, τῆς
 ἀρετῆς τὰ μαθήματα, τὰ τῆς φιλοσοφίας διδάγματα,
 καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα τό τε θεῖον Εὐαγγέλιον περιέχει, ^C
 καὶ τὰ ἱερὰ τῶν ἀποστόλων συγγράμματα. Ἡ δὲ
 τοῦ Γῶγ ἀναίρεσις μόνον ἐδίδαξε τὰ ἔθνη, ὅτι μεγί-
 στην ἔχει δύναμιν ὁ Ἰουδαίων Θεός, καὶ ὅτι οὐ διὰ
 τὴν αὐτοῦ ἀσθένειαν ὑπὸ Βαβυλωνίων ἐγένοντο, ἀλλὰ
 διὰ τὴν οὐκίαν παρανομίαν. Εἰ τοίνυν μηδέπω τὰ κατὰ
 τὸν Γῶγ ἐγένετο, ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν γενή-
 σεται, καὶ δι' ἐκείνου μαθήσεται τὰ ἔθνη τὸν τῶν ὄλων
 σάβειν Θεόν, μείζονα τὰ κατὰ τὸν Γῶγ τοῦ σωτηρίου
 σταυροῦ, καὶ τοῦ θανάτου τοῦ τὸν θάνατον λύσαντος,
 καὶ τῶν θεῶν ἀποστόλων, οἱ τῷ φωτὶ τῆς θεογνω-
 σίας τὴν οἰκουμένην κατηύγασαν. Ταῦτα μὲν γὰρ
 ἅπαντα οὐκ ἴσχυσε διδάξει τὰ ἔθνη τὸν τῶν ὄλων
 Θεόν, μόνη δὲ ἡ τοῦ Γῶγ ἀναίρεσις δῆλον αὐτὸν
 ἅπασιν καταστήσει · οὕτω σαφῶς Ἰουδαίους οἱ
 ταῦτα μυθολογοῦντες. Ἡμεῖς δὲ, τῇ θεῖα πειθόμε-
 νοι Γραφῇ, τὴν προεξημένην ἐρμηνείαν ἐποιήσα-
 μεθα, διδάξαντες, ὅτι ἐλήλυθεν οὗτος, καὶ πέρας
 τὰ κατ' αὐτὸν ἐληψε. Καὶ τότε μὲν ἔμαθε τὰ ἔθνη,
 ὡς οὐ διὰ τὴν θεῖαν ἀσθένειαν τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπέ-
 στανον οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ διὰ τὴν σφῶν αὐτῶν παρανο-
 μίαν · ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος, διὰ τοῦ Δεσποτικοῦ θα-
 νάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τὰς τῆς θεογνωσίας

A licitationem : non enim avertit faciem suam ab
 eis. Qui vero ea committunt quæ divinæ voluntati
 repugnant, ab ejus procul absunt aspectu, neque
 illum ejus providentiæ fructum percipiunt, sed
 « ambulantes, secundum Isaiam, lumine ignis sui,
 et flamma, quam succenderunt », ibunt quoque
 secundum divinum Davidem « in institutis suis ». ^d
 Hæc quidem nos ita intelligere divina Scriptura
 edocti sumus. Ego vero admiror non solum Ju-
 dæorum inscitiam, sed etiam quorundam, qui
 Christianum nomen obtinent, sed ad Judaicas fa-
 bulas attendunt, et Gogi atque Magogi invasionem
 non factam asserunt, sed futuram expectant. Quos
 Intellexisse oportuisset, primo hujus prophetiam
 cum revocatione e Babylone conjunctam fuisse :
 B deinde dici, per hæc gentes Dei potentiam esse
 cognituras. Qua enim doctrina nunc, dicant ipsi,
 gentes indigent ad divinam potentiam cognoscen-
 dam, quæ credere in nomen Patris, et Filii, et Spi-
 ritus sancti edoctæ sunt, celebrare autem et ad-
 orare didicerunt divinam naturam, et ab idolorum
 errore liberati sunt ? Quam **1019** vero hujusce-
 modi doctrinam Gogi interitus asferre potuit, qua-
 lem sanctorum apostolorum continet præconium ?
 Hoc enim, quæ ad Trinitatem et unitatem pertinent,
 omnes homines docet, et in una natura tres pro-
 prietates contemplari ; ad hæc mortuorum resur-
 rectionem, et judicium, et præmium tum bonorum,
 tum malorum, cælorum regnum, supplicium in
 gehenna, virtutis disciplinas, philosophiæ dogma-
 ta, et alia quæcunque divinum continet Evange-
 lium, et sacra apostolorum volumina. Gogi autem
 interitus gentes duntaxat edocuit, maxima potentia
 præditum esse Judæorum Deum, et non propter
 ejus imbecillitatem, sed propter propriam ipsorum
 iniquitatem, in Babyloniorum eos potestatem re-
 ductos. Si igitur nondum ea quæ spectant ad Go-
 gum, accidere, sed novissimis diebus evenient, et
 per illum discent gentes auctorem omnium rerum
 Deum docere, majora sunt ea quæ ad Gogum atti-
 nent salvari cruce, et morte illa, quæ mortem
 destruxit, et divinis apostolis, qui cognitionis Dei
 lumine orbem terrarum illustrarunt. Hæc enim
 omnia non potuerunt gentes auctorem omnium re-
 rum Deum docere, sed solus Gogi interitus perspi-
 cuum ipsum omnibus faciet. Ita aperte Judæis
 favent qui hæc fabulantur. Nos autem, divinæ ob-
 sequentes Scripturæ, attulimus modo dictam inter-
 pretationem, qua docuimus et istum venisse, et ea
 quæ ad ipsum pertinebant, ad exitum perducta esse.
 Et tunc quidem gentes didicere, non propter divi-
 nam impotentiam servitutem sustinuisse Judæos,
 sed propter sua impia facinora : in præsentī vero,

* Isa. I, 2. ^d Psal. Lxxx, 15.

VARIÆ LECTIONES.

* δρ. In B ponitur post θεία. ¹⁰ ἐγὼ δὲ, κ. τ. λ. Hæc ad Apollinarium se referre, patet ex illis quæ
 infra ad Aggæi cap. II a Nostro dicta sunt.

per Dominicam mortem et resurrectionem, cognitionis Dei radios gentes **1020** excepere, et a patria impietate liberę, adorare didicimus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Ipsum decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Α ἀκτίνας ἐδέξατο τὰ ἔθνη, καὶ τῆς πατρῴας ἰσπερίας ἀπαλλαγέντα, προσκυνεῖν μεμαθήκαμεν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων ¹¹. Ἀμήν.

TOMOS ΙΓ΄.

LIBER DECIMUS SEXTUS.

CAPUT XL. [XLI, XLII.]

[XL.] VERS. 1. *Et factum est vicesimo et quinto captivitatis nostrę anno, mense primo, decimo mensis (die), anno quarto decimo postquam capta est urbs. Hinc etiam perspicuum est, prophetam Jechonię regi captivitatis socium fuisse, post quem Sedecias undecim regnavit annos, minus tamen mensibus paucis: undecimo quippe Sedecię regis anno capta est urbs. Jure igitur dixit, annum quo capta fuit urbs decimum quartum, suę captivitatis quintum et vicesimum esse.*

*Die hoc fuit super me manus Domini, (VERS. 2.) Et duxit me illuc in visione Dei, adduxit autem me in terram Israelis, et posuit me super montem valde excelsum, et in eo quasi ædificatio civitatis e regione. Vaticinatus ipsis auctor omnium rerum Deus reditum e captivitate, ostensaque per aridorum illorum ossium resurrectionem sua potentia, prædicit item urbis ac templi ædificationem: neque verbis tantum usus est, sed etiam talem indicat **1021** visionem prophetę, divini Spiritus efficacia mentis illius acie illustrata. Ne vero singula interpretantes hujus libri legendi studiosos orationis longitudine defatigemus, eorum quę in Spiritu divino prophetę ostensa sunt, summam paraphrasim quamdam facere instituimus. Ait igitur, « in visione Dei, » hoc est, spirituali, non corporis visione, mentem ejus in terram Israelis ductam fuisse, vidisseque in monte quodam excelso ædificium, [3,4] et quemdam ibi stantem, humana quidem forma præditum, sed colore splendidissimi atque pulcherrimi æris, calamumque et funiculum ad ædificandi usum aptum asferentem, sibi que præcipientem, ut quę ostenderentur conspiceret, et quę dicerentur audiret. Ejus enim causa se*

B

ΚΕΦΑΛ. Μ΄.

α'. *Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἰκοστῷ καὶ πέμπτῳ ¹¹ ἔτει τῆς αἰχμαλωσίας ἡμῶν, ἐν τῷ πρώτῳ ¹² μηνί, δεκάτῃ τοῦ μηνός, ἐν τῷ τεσσαρεσκαίδεκάτῳ ἔτει μετὰ τὸ ἀλλοῦν τὴν πόλιν. Καὶ ἐντεῦθεν δῆλός ἐστι ὁ προφήτης Ἰεχονίᾳ τῷ βασιλεῖ τῆς αἰχμαλωσίας κοινωνήσας· μεθ' ὃν Σεδεκίας ἐβασίλευσε ἕνδεκα ἔτη ἄλγυν μηνῶν ἀποδέοντα· ἐν γὰρ τῷ ἑνδεκάτῳ ἔτει τῆς Σεδεκίου βασιλείας ἦλθε ἡ πόλις. Εἰκότως τοῖνον ἔφη, τὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως τεσσαρεσκαίδεκατον ἔτος, τῆς αὐτῶν αἰχμαλωσίας πέμπτον εἶναι καὶ εἰκοστόν.*

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ¹³ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεῖρ Κυρίου. (β'.) Καὶ ἤγαγέ με ¹⁴ ἐκεῖ ἐν ὄρασι Θεοῦ, ἤγαγε δέ με ¹⁵ εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐθήκῃ με ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ σφοδρά, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὡσεὶ ¹⁶ οἰκοδομὴ πόλεως ἀπέναντι ¹⁷. Προθεσίσας αὐτοῖς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον, καὶ τὴν οἰκίαν ὑποδείξας δύναμιν διὰ τῆς τῶν ξηρῶν ἐκείνων ὁστῶν ἀναστάσεως, προλέγει καὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ νεῦ τὴν οἰκοδομίαν· καὶ οὐ λόγῳ κέρηται μόνοις, ἀλλὰ καὶ θεωρίαν τοιαύτην ὑποδείκνυσαι ¹⁸ τῷ προφήτῃ, τῇ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἐνεργείᾳ τῆς διανοίας αὐτοῦ φωτίσας τὸ ὀπίκον. Ἴνα δὲ μὴ τὸ καθ' ἕκαστον ἐρμηνεύοντες ἀποκλισώμεν τοὺς ἐντυγχάνοντας τῆδε τῇ βίβλῳ τῷ μήκει τῶν λόγων, ἐν ¹⁹ κεφαλαίῳ παράφρασιν τινα ποιήσασθαι βουλόμεθα τῶν ὑποδειχθέντων πνευματικῶν· τῷ θεσπεσίῳ προφήτῃ. Λέγει τοῖνον, « Ἐν ὄρασι Θεοῦ, » τούτέστι πνευματικῇ, οὐ σωματικῇ ὄρασι, ἀπαχθῆναι μὲν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, ἰδεῖν δὲ ἐπ' ὄρους τινὸς ὑψηλοῦ οἰκοδομίαν, καὶ τινα ἐσθηκότα, τὸ μὲν εἶδος ἀνθρώπειον ἔχοντα, τὴν δὲ χροάν λαμπροτάτου καὶ περικαλλεστάτου χαλκοῦ, κάλαμον δὲ καὶ σπαρτίον οἰκοδομικὸν ἐπιφερμένον, καὶ παρακελεύομένον μοι, καὶ τὰ ὑποδεικνύ-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ τῶν αἰῶνων. Des. in B. ¹² Α πέμπτῳ καὶ εἰκοστῷ. ¹³ πρώτῳ. Ita emendanda fuit lectio Sirm. πέμπτῳ, auctoritate cod. cui favent LXX et Hebr. ¹⁴ ταύτῃ. Α ἐκεῖνη. ¹⁵ καὶ ἤγαγέ με. Hęc juxta LXX et Hebr. pertinent ad vers. 1. ¹⁶ ἤγαγε δέ με. Des. in A. ¹⁷ Α ὡς. ¹⁸ ἀπέναντι. Hebr. a meridie. ¹⁹ Β ἐπιδείκνυσαι. ²⁰ ἐν — θεσπ. προφήτῃ. Hinc in iis quę reliqua sunt, textus τῶν LXX, plerumque desideratur, cujus ut vel aliquod in hac editione exstaret indicium versiculorum numeros uncinis inclusos in versione Latina apponere, simulque, cum Sirmundus ad unicum c. xl. retulerit, quę ad duo proxima simul pertinent, capitis numerum addere visum est.

μενα θεωρεῖν, καὶ τῶν λεγομένων ἀκούσιν. Τούτου γὰρ χάριν καὶ ἐληλυθέναι ἐφασκεν, ὥστε καὶ ὑποδείξει καὶ διδάξει. « Ἴνα καὶ σὺ, φησὶ, ταῦτα διαπορβιμύσης τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. » Ἐἶτα μετῶν τῷ καλάμῳ ὑποδείκνυσί μοι ἅπαντα τῆς οἰκοδομίας τὰ μέτρα ¹¹ · καὶ πρῶτον μὲν τῶν πυλῶν τὰ μέτρα, καὶ τῶν καλουμένων οὐδῶν τε καὶ ὑπερθύρων, καὶ παραστάδων. Αἰλάμῳ γὰρ ἐνικῶς τὴν παραστάδα καλεῖ· αἰλαμῶδ δὲ πληθυντικῶς · καὶ θεῖ πάλιν, τὸν τε οὐδῶν, καὶ τὸ ὑπέρθυρον· θεεῖμ δὲ, τὰ αὐτὰ πληθυντικῶς. Οὕτω γὰρ εὔρον τούτων παρὰ τῷ Σύρῳ τὴν ἑρμηνείαν. Λέγει δὲ ἑωρακέναι οὐ μόνον τὰς ἐξωτερὰς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνδον πύλας, καὶ τὰς μεταξὺ πάλιν αὐλάς, καὶ τὰς ἐκεῖνων ἐνδοτέρως. Αἱ μὲν γὰρ ἦσαν ἀφωρισμέναί τοῖς ἱερεῦσιν, αἱ δὲ πᾶσιν ἦσαν Ἰσραηλίταις βεβαίαι · καὶ ἓνα μὲν ἐν κύκλῳ περιδολον εἶχεν ὁ θεῖος νεῶς, μέγιστόν τε καὶ ὑψηλότατον· ἐνδον δὲ μετ' ἐκεῖνον τεχνίσις ἐτέροις τὸ ὑπαιθρον ἅπαν διώριστο. Καὶ τὰ μὲν ἀπενενέμητο παντὶ τῷ λαῷ, τὰ δὲ ἐνδοτέρα καὶ παρ' αὐτὸν τὸν νεῶν μόνους ἀπείρωτο τοῖς ἱερεῦσιν. Λέγει τοίνυν ἰδεῖν ἐν τῇ ἐνδοτέρῃ αὐλῇ παστοφόρια, καὶ περιστυλα τριάκοντα· τὰ δὲ παστοφόρια ὁ Σύρος ²² ἐξέδρα ὠνόμασε. Καὶ ταῦτα δὲ τοῖς ἱερεῦσιν ἀφώριστο, ὡς ὁ αὐτὸς διδάσκει προφήτης. Τῷ θεοπεσίῳ δὲ Ἡσαΐα φησὶν ὁ θεός· « Ἐλθε εἰς τὸ παστοφόριον πρὸς Σομμᾶν ²³ τὸν γραμματέα. » Λέγει δὲ ἕκατον μὲν πήχεων εὐρος ἀπονεμηθῆναι ταῖς ἐξωτεραῖς αὐλαῖς, τῇ τε πρὸς ἄρκτον καὶ τῇ πρὸς μεσημβρίαν βελπούση, ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα· τῶν δὲ ἐσωτέρων αὐλῶν ἐκάστης τὸ μὲν μήκος πήχεων εἰκοσιπέντε, τὸ δὲ εὐρος πήχεων πενήκοντα. Λέγει δὲ καὶ τὰς πύλας εἰκέναι ἀλλήλαις κατὰ πάντα, κατὰ τε τὰ μέτρα, καὶ κατὰ τὰς τῶν φοινίκων γλυφάς· τὰ δὲ ἐκατέρωθεν τῆς θύρας γεισώματα, εἴθουν κυμάτια, αἰλου ὀνομάζει, ἐν αἷς διαγεγλύφθαι ἔφη τὰ τῶν φοινίκων εἰκάσματα. Λέγει δὲ θεωρῆσαι καὶ τραπέζας· ἐκατέρωθεν τῶν πυλῶν κειμένας, ἐν αἷς τὰ ἱερεῖα τιθέντες οἱ ἱερεῖς κατέσφαζον, τὰ τε ὀλοκαυτούμενα, καὶ τὰ ὑπὲρ ἁμαρτίας καὶ ἀγνοίας προσφερόμενα· πλησιάζειν δὲ ἔφη καὶ ῥυακά τινα, τὸ αἷμα τῶν θυμάτων ὑποδεχόμενον, καὶ εἰς τι χωρίον ἀπωκισμένον πάντως μετακομίζοντα. Ἐἶχον δὲ, φησὶν, αἱ τραπέζαι καὶ ὀρόφους ἄνωθεν καλύπτοντας, καὶ τοῦ τε ὑετοῦ, τοῦ τε ἡλίου τὴν προσβολὴν ἀπείργοντας. Μετὰ ταῦτα διεγείτῃ, ὡς ἐξέδρας ἐθεάσατο δύο, τὴν μὲν εἰς ἄρκτον, τὴν δὲ εἰς μεσημβρίαν ἀποβλέπουσαν· ἀμφοτέρως δὲ ἐν ταῖς ἐνδοτέραις ὑποδομημένας αὐλαῖς. Καὶ τὴν μὲν ἀποβλέπουσαν πρὸς νότον, τοῖς ἱερεῦσιν ἀπονενεμηθῆσθαι ἔφη, τοῖς τὴν θεῖον φυλάττουσι νεῶν· τὴν δὲ πρὸς βορρᾶν ἀποβλέπουσαν, τοῖς τὸ θυσιαστήριον τὸ εἶω φυλάττουσι. Ἐφη δὲ καὶ τούτους κἀκεῖνους ἀπὸ τοῦ Σαδοὺκ τὸ γένος καταγίνε· πάλαι γὰρ τοῦ

A venisse aiebat, ut et ostenderet et doceret. Ut « etiam tu, inquit, hæc renunties domni Israel. » [5-16] Deinde metiens calamo ostendit mihi omnes ædificii mensuras : ac primum portarum mensuras, et eorum quæ limina vocantur, et superliminari-um, et postium. *Aelam* enim singulari numero postem vocat, *aelamoth* vero numero multitudinis, postes ; et *thee* rursus limen et superliminare ; *theim* vero eadem, numero multitudinis. Ita enim comperi apud Syrum horum interpretationem. Asserit autem, se vidisse non solum exteriores, sed etiam interiores portas, et rursus aulas interjectas, et quæ illis **1022** interiores. Aliæ enim sacerdotibus tributæ fuerant : ad alias omnibus Israelitis aditus patebat. Et unum circumseptum habebat Dei templum, maximum et celsissimum, et intus post illud, aliis muris id omne quod sub dio erat definitum fuerat. Et hæc quidem omni populo fuerant attributa : interiora vero, et quæ prope ipsum templum erant, solis sacerdotibus erant dedicata. [17-21] Ait igitur, in interiori atrio se vidisse pastophoria, locaque columnis fulta triginta. *Pastophoria* vero Syrus *exedras* appellavit. Et hæc item sacerdotibus dedicata fuerant, ut idem propheta docet. Divino autem Isaiæ, « Ingredere, ait Deus, in pastophorium ad Sommam scribam ». Dicitque, centum cubitorum latitudinem exterioribus aulis assignatam fuisse, illi quæ ad aquilonem, et illi quæ ad meridiem, itidemque ei quæ ad orientem solem respiciebat : interiorum vero aularum longitudinem cubitorum viginti quinque, latitudinem cubitorum quinquaginta. [22-37] Asserit item portas sibi siniles in omnibus fuisse, et secundum mensuras, et secundum palmarum sculpturas. Et ab utraque parte januæ imbricamenta, sive prominentias *æleu* appellat, quibus insculptas fuisse dixit palmarum imagines. [38-42] Ait item se conspexisse mensas ab utraque parte portarum positas, in quibus positas victimas sacerdotes jugulabant, et holocausta, et quæ pro peccato et ignorantia offerebantur : et prope fuisse dixit rivum quemdam sanguinem victimarum excipientem, et in locum quemdam prorsus remotum deferentem. [43] Habebant autem mensæ, inquit, **1023** etiam tecta superne operientia, pluvieque et solis impetum propulsantia. [44-46] Deinde narrat, se duas exedras conspexisse, alteram ad aquilonem, alteram ad meridiem respicientem, utramque in interioribus aulis ædificatam. Et quæ ad austrum respiceret, eam dicit attributam fuisse sacerdotibus sacrum Dei templum custodientibus : quæ vero ad aquilonem, iis qui exterius altare custodirent. Et tum hos

• Isa. xxii, 15.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ B μέρη. ²² ὁ Σύρος. Symmacho hanc interpretationem tribuit Montf. in Hexapl. ad h. l. Σομμᾶν. ²³ ἔσ.

tum illos, a Sadoco oriundos dixit : antiquitus enim Abiatharis genus sacerdotio abdicavit auctor omnium rerum Deus, secundum latam contra Heli principem sacerdotum, sententiam. [47-49] Interiorem quoque aulam, quæ respiceret ad orientem solem, ait a vestibulo divini templi usque ad portam centum habuisse cubitos (longitudine), totidemque latitudine : e regione vero templi altare, et templi vestibulum viginti cubitorum longitudinem habuisse, quatuordecim autem latitudinem, portamque ipsius similiter quatuordecim latitudinem habuisse, et ab utraque parte ipsius latera vel postes usque ad angulum, ex tribus cubitis utrumque. Ita enim viginti cubitorum mensura perficitur, janua quatuordecim accipiente, et anconibus ab utraque parte (hos enim *humeros* vocavit). reliquos sex, ternos hinc, ternos illinc. [XL], 1,2] Ipsius quoque templi portam habere dixit latitudinem cubitorum decem, et ab utraque parte anconas quinque, ut rursus viginti cubiti absolverentur. Et dimensus est, inquit, et ipsum templum, et ostendit mihi quadraginta cubitorum longitudinem, ac viginti latitudinem, 1024 æqualem vestibuli mensuræ. [3,4] Vidi autem, inquit, alteram quoque portam illa interiorem, cuius latitudo erant cubiti sex, et ab utraque parte ancones, cubitorum septem. Sex igitur illis cubitis quatuordecim additi viginti perficiant. Affirmat autem se conspexisse portas separantes a sanctis Sancta sanctorum, quarum latitudinem dixit æqualem fuisse templi mensuræ, hoc est cubitorum viginti, altitudinem vero cubitorum quadraginta. Cum vero quæsissem et' apud Syrum et apud Hebræum inveni altitudinem mensura æqualem latitudini. Consentiant enim uterque, et Syrus et Hebræus, qui latitudinem et altitudinem viginti cubitorum dixere. [5,6] Commemorat quoque se duplex in circuitu templi ædificium conspexisse, et alios muros extra lectum constructos, et inter duos muros undique porticum et transitum : atque hujusce ædificii causam affert, « Ne quis, inquit, templi parietibus appropinquaret. » [7-11] Et hunc ipsum angustum ambitum dixit in plana et edita divisum fuisse, ac fenestras extrinsecus angustas, intrinsecus latiores habere, quas obliquas appellare consuevimus ; et alias, inquit, duas exedras ab utraque parte divini templi conspexi, alteram ad aquilonem respicientem, alteram autem ad austrum : hoc enim vocavit *orationem*, siquidem eas partes Hierosolymæ, quæ magis vergunt ad aquilonem, incolentibus Judæis, mos est, cum precantur, ad meridiem respicere, secundum urbis situm. [12-14] Aitque, inter Dei templum et sic dictam exedram, quinque cubitos defniri, et a pariete occidentis usque ad ipsam exedram septuaginta cubitos interesse, et

Ἀδιάθαρ τὸ γένος ἔπαυσε τοῦ ἱερατεύειν ὁ τῶν ἄλων θεός, κατὰ τὴν ἐξενεχθεῖσαν κατὰ Ἡλεί τοῦ ἀρχιερέως ψῆφον. Λέγει δὲ ἰσωτέρων ²¹ αὐτῆν, τὴν πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα βλέπουσαν, ἀπὸ τοῦ προπυλαίου τοῦ θείου νεῶ μέχρι τῆς πύλης ἑκατὸν ἐσχηκέναι πῆχεις, καὶ τὸ εὖρος δὲ ἴσασταίως τοσοῦτους· καταντικρὺ δὲ τοῦ νεῶ τὸ θυσιαστήριον· τὸ δὲ προπύλαιον τοῦ νεῶ εἰκοσι μὲν πῆχεων τὸ μήκος, τεττάρων δὲ καὶ δέκα τὸ πλάτος· καὶ τὴν θύραν αὐτοῦ ὁμοίως ²² τεττάρων καὶ δέκα τὸ πλάτος, τοὺς δὲ ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἀγκῶνας, ἣ παραστάδας μέχρι τῆς γωνίας, ἀπὸ τριῶν πῆχεων ἑκατέραν. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν εἰκοσι πῆχεων πληροῦται τὸ μέτρον, τῆς μὲν θύρας τέτταρας καὶ δέκα λαβούσης, τῶν ἑκατέρωθεν ἀγκῶνων (τούτους γὰρ ἐπωμίδας ἐκάλεσε), τοὺς ἄλλους ἕξ, τρεῖς ἐντεῦθεν, καὶ τρεῖς ἐκεῖθεν. Αὐτοῦ δὲ τοῦ νεῶ τὴν θύραν ἔφη εὖρος ἔχειν πῆχεων δέκα, τοὺς δὲ ἑκατέρωθεν ἀγκῶνας ἀπὸ πέντε πῆχεων, ὥστε πληροῦσθαι πάλιν τοὺς εἰκοσι πῆχεις· διεμέτρησε δὲ, φησί, καὶ αὐτὸν τὸν νεῶν, καὶ ὑπέδειξέ μοι τεσσαράκοντα πῆχεων τὸ μήκος, εἰκοσι δὲ τὸ πλάτος, ἰσόμετρον τῷ προπυλαίῳ. Εἶδον δὲ, φησί, καὶ ἑτέραν θύραν ἐνδοτέραν ²³, τὸ πλάτος ἔχουσαν πῆχεις ἕξ, τοὺς δὲ ἑκατέρωθεν ἀγκῶνας ἀπὸ πῆχεων ἑπτὰ· τοὺς ἕξ τοῖνον πῆχεαι οἱ τέτταρες καὶ δέκα προστιθέμενοι τοὺς εἰκοσι πληροῦσι. Λέγει δὲ θεάσασθαι καὶ τὰς θύρας τὰς διοριζούσας ἀπὸ τῶν ἁγίων τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ τὸ μὲν εὖρος αὐτῶν ²⁴ ἰσόμετρον εἶναι τῶν νεῶ, τουτέστι πῆχεων εἰκοσι· τὸ δὲ ὕψος πῆχεων τεσσαράκοντα. Ζητήσας δὲ καὶ παρὰ τῷ Σύρω καὶ παρὰ τῷ Ἑβραίῳ τὰ μέτρα, εὖρον καὶ τὸ ὕψος ἰσόμετρον τῷ πλάτει· συνεφώνησαν γὰρ ἀμφοτέροι, ὃ τε Σύρος, ὃ τε ²⁵ Ἑβραῖος, εἰκοσι πῆχεων φήσαντες, καὶ τὸ εὖρος, καὶ τὸ ὕψος. Λέγει δὲ καὶ διπλοῦν θεθεσθαι κύκλῳ τοῦ ναοῦ τὸ οἰκοδόμημα, καὶ ἐτέρους τοίχους ἕξωθεν τῆς ὀροφῆς ψυχοδομημένους, καὶ μεταξύ τῶν δύο τοίχων κύκλῳ περίπατόν τε καὶ δίοδον. Λέγει δὲ καὶ τῆς οἰκοδομίας ταύτης τῆν αἰτίαν· « Ἴνα μηδεὶς, φησί, πελάζει τοῖς τοῦ νεῶ τάχοις. » Τοῦτον δὲ αὐτὸν στενὸν κύκλον ἔφη εἰς ἐπιπέδα καὶ ὑπερῶα διηρῆσθαι, καὶ θυρίδας ἔχειν ἕξωθεν μὲν σπενδάς, εὐρυτέρας δὲ ἐνδοθεν, ἃς προσεγορεύειν εἰώθαμεν λοζάς· καὶ ἐτέρας δὲ, φησί, δύο ἐξέδρας θεασάμεν ἑκατέρωθεν τοῦ θείου νεῶ, τὴν μὲν εἰς ἀρκτον ἀποβλέπουσαν, τὴν δὲ πρὸς νότον· τοῦτο γὰρ ἐκάλεσε προσευχῆν, ἐπειδὴ τοῖς τὰ βορείωτερα τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκοῦσιν Ἰουδαίοις ἔθος ἐστὶν εὐχομένους, πρὸς μεσημβρίαν ἀποβλέπειν κατὰ τὴν τῆς πόλεως θέσιν. Λέγει δὲ, μεταξύ τοῦ θείου νεῶ καὶ τῆς καλουμένης ἐξέδρας, πέντε διορίζειν πῆχεις· ἀπὸ δὲ τοῦ ἑσπερίου τοίχους μέχρις αὐτῆς τῆς ἐξέδρας ἐβδομήκοντα εἶναι πῆχεις, εὖρος ²⁶ δὲ ἐνενήκοντα. Μέσος δὲ, φησί, ἦν ὁ θεὸς νεῶς, σάνισιν ἅπας κεκαλυμμένος, οὐ τοὺς τοίχους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἕδαφος καὶ τὸν δροφον. Εἶχε δὲ καὶ θυρίδας δικτυωτάς,

VARLÆ LECTIONES.

²¹ B præm. τήν. ²² ὁμοίως. B præm. πάλιν. ²³ ἐνδοσ. B præm. ἐκείνης. ²⁴ αὐτῶν. B addit ἔφη. ²⁵ B καὶ ὁ. ²⁶ εὖρος. Juxta LXX et Hebr. leg. est μήκος.

τουτέστι, διατρήτους δικτύου εοικυίας. Αἱ γλυφαὶ δὲ ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ ἐπὶ τῶν φλιῶν, τῶν χερουβίμ καὶ φοινίκων ἀπεικασματα εἶχον· ἕκαστον δὲ τῶν χερουβίμ δύο εἶχε πρόσωπα, ἓν μὲν λέοντος, ἓν δὲ ἀνθρώπου, καὶ τὸ μὲν πρὸς τούτον ἀπέβλεπε τὸν φοινίκα, τὸ δὲ πρὸς ἐκεῖνον. Δύο δὲ πρόσωπα ἀντὶ τῶν τεσσάρων ἐθεάσατο γεγλυμμένα· ἐπειδὴ οὐδὲ οἶόν τε ἦν ἔν σανίσιν ἀκριβῶς τέσσαρα διαγλύψαι. Λέγει δὲ καὶ τὸ θυσιαστήριον θεθεῖσθαι τὸ πρὸ τῶν ἀγίων· εἶχε δὲ, φησί, τὸ μὲν ὕψος τρεῖς πήχεις, δύο δὲ πήχεις τὸ μῆκος, καὶ τὸ πλάτος ὡσαύτως, τουτέστι τετραγώνων ἰσόπλευρον. Ἐδιδάχθη δὲ ὑπὸ τοῦ ταῦτά μοι δεικνύοντος, ὡς αὕτη ἦν ἡ τράπεζα ἡ κατέναντι Κυρίου. Ἐπιστήσαι δὲ προσήκει, ὡς τὴν τράπεζαν; τὴν τοῦς ἄρτους τῆς προθέσεως δεχομένην, θυσιαστήριον προσηγόρευσε, τοῦ μεγάλου Μωσέως τράπεζαν αὐτὴν ὀνομάσαντος μόνον. Προανοίγνυται τοίνυν τοῖς ἡμετέροις θύρα διὰ τῆς προφητείας. Ἦν δὲ, φησί, καὶ ἡ θύρα τῶν ἀγίων, οὐ δίδυρος, ἀλλὰ τετράθυρος, ὥστε ἀνοιγομένης εἰς ἑαυτὰς ἀνακλᾶσθαι· καὶ αὐταὶ δὲ τὰς αὐτὰς εἶχον γλυφάς. Λέγει δὲ καὶ ἑτέρας ἐξέδρας ἐυρακέναι ἐν τῇ ἐξωτερῇ αὐλῇ διακειμένας, καὶ πρὸ τῶν ἐξεδρῶν περιπατον δέκα πήχεων τὸ εὖρος, ἕκατὸν δὲ τὸ μῆκος. Φῶς δὲ τοῦ περιπάτου καλεῖ τὸ παρ' ἡμῖν καλούμενον φωτικόν. Ἐφ' ἧ δὲ καὶ ταῦτα ἀφωρῆσθαι τοῖς ἱερῦσιν εἰς τὸ τῆς ἡγιασμένης ἀπολαύειν τροφῆς, καὶ παρεγγυῆσαι τὴν ταῦτα ὑποδεικνύοντα, μηδὲνα κοινωνῆσαι τοῖς ἱερῦσι τῆς εἰς ἐκεῖνας εἰσόδου, μήτε μὴν αὐτοὺς τοῦς ἱερέας τὴν ἱερατικὴν περιβεβλημένους στολήν, καὶ τὴν θεῖαν ἐπιτελοῦντας λειτουργίαν, εἰς τὴν ἐξωτερῆν αὐλὴν ἐξιέναι. Οὕτε γὰρ θέμις τινὰ τοῦ λαοῦ προσφάσειν αὐτοῖς τὴν ἱερατικὴν περικειμένους στολήν· διὸ προσήκει ἐν ἐκεῖνοις τοῖς οἴκοις ἀποδύεσθαι τὴν ἀφωρισμένην ταῖς λειτουργίαις ἐσθῆτα, ἑτέραν δὲ ἀμπεύεσθαι, καὶ οὕτω πρὸς τὸν λαὸν ἐξιέναι. Ὑπέδειξε δὲ μοι καὶ τὸν κύκλον τῶν μέτρων καχρημένος, καὶ ἐδίδαξε μετρήσας, ὡς ἕκαστον τῶν τεσσάρων, τὸ τε ἔψον, καὶ τὸ ἐσπέριον, τὸ τε νότιον, καὶ τὸ βόρειον, πήχεις εἶχε πεντακοσίους, ὡς συνάγειν τὸν κύκλον τῶν πεντακοσίων τετραπλούμενον εἰς δισχιλίους πήχεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'.

α', β'. Καὶ ἤγαγέ με, φησὶν, ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν βλέπουσαν κατὰ ἀνατολὰς, καὶ ἐξήγαγέ με³¹. Καὶ ἰδοὺ δόξα Θεοῦ Ἰσραὴλ ἤρχετο κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν³² πρὸς ἀνατολὰς, καὶ φωνὴ τῆς παρεμβολῆς³³, ὡς φωνὴ διαπλαζόντων ποταμῶν. Παρὰ τῶν Ἑβραίων, καὶ παρὰ τῶν Σύρων, εὖρον· ἢ φωνὴ ὑδάτων πολλῶν. Καὶ ἡ γῆ ἐξέλαμπεν, ὡς φέγγος³⁴ ἀπὸ τῆς δόξης αὐτοῦ³⁵ κυκλόθεν.

VARIE LECTIONES.

³⁰ B αὐτῆ. ³¹ καὶ ἐξῆγ. με. Des. in Hebr. ³² τὴν. A τῆς πόλεως τῆς βλέπούσης. ³³ φωνὴ τῆς παρεμβολῆς. Hebr. vox ejus. ³⁴ ὡς φέγγος, et κυκλόθεν des. in Hebr. ³⁵ αὐτοῦ. Des. in A.

latitudinem **1025** cubitorum nonaginta. [15, 16] Medium autem Dei templum inquit tabulis totum contextum, non quoad parietes tantum, sed etiam quoad pavementum et tectum. Habebat autem fenestras quoque reticulatas, hoc est, perforatas reti similes. [17-20] Et sculpturæ in parietibus et in liminibus cherubim et palmarum imagines continebant, et unumquodque cherubim duas facies habebat, alteram leonis, hominis alteram, et altera ad hanc, altera ad illam palmam respiciebat. Duas autem facies pro quatuor vidit insculptas: quandoquidem fieri non poterat ut accurate in tabulis quatuor insculperentur. [21-22] Addit etiam se contemplatum esse altare ante sancta, cujus altitudo tres cubiti, longitudo duo, et latitudo totidem, hoc est, quadratum, æqualibus constans lateribus: et ab eo, qui hæc mihi ostendebat, eductus fui hanc esse mensam coram Domino. Animadvertere autem oportet mensam, quæ panes propositionis exciperet, altare eum appellasse, cum magnus Moses mensam ipsam duntaxat nominarit. Ante igitur nostris aperitur janua per prophetiam. [23-26] Erat autem janua, inquit, sanctorum, non duarum, sed quatuor portarum, ut, cum aperirentur, in se ipsas reflecterentur. Hæc vero easdem sculpturas habebant. [XLII, 1-9] Adjicit etiam, alias exedras in exteriori aula se vidisse positas, et ante exedras porticum decem cubitorum latitudine, centum longitudine. [10-12] Lumen autem porticus vocat, quod apud nos luminare nuncupatur. [13, 14] Et hæc dixit dedicata fuisse sacerdotibus ad vescendum sanctificato cibo, præcepisseque eum, qui sibi hæc ostenderet, **1026** ut nemo cum sacerdotibus illuc introiret: neque item sacerdotes ipsi, sacerdotali veste induti, et divini cultus munus obeuntes, in exteriorem egrederentur aulam. Neque enim fas est, aliquem e populo eos veste sacerdotali indutos contingere. Quare opus est in illis domibus dedicatam divino cultui vestem exuere, et altera indutos ad populum prodire. [15-20] Ostendit item mihi circuitum, quem mensus est, et cum mensus esset, docuit unamquamque partem, orientis, occidentis, aquilonis et austri, quingentos cubitos habuisse, ita ut circuitus quadruplicatus in bis mille cubitos cogeretur.

CAPUT XLIII.

VERS. 1, 2. Et adduxit me, inquit, ad portam que respiciebat ad orientem, et adduxit me. Et ecce gloria Dei Israelis veniebat per viam ad orientem, et vox castrorum quasi vox geminantium multorum. Apud Hebræum et apud Syrum reperi: « Ut vox aquarum multarum. Et terra splendebat quasi fulgur, a gloria ejus per circuitum. »

VERS. 3. *Et visio quam vidi, referebat speciem ejus quam videram, quando ingrediebar ut ungerem civitatem. Rursus hic etiam, et apud Syrum, et apud Hebræum inveni : « Quando ingressus sum ad disperdendum civitatem. » Declarat autem secundam visionem, qua contemplatus est, et eos qui afferebant secures, et civitatem cædebant, et 1027 illum qui carbones per omnem urbem dissipavit ; quo tempore etiam signum illud impositum vidit iis, qui populi scelera deplorabant. Et verisimile est Septuaginta ad sensum attendentes unctionem vocasse frontium notationem, eorum scilicet qui liberati fuerant a cædentium pœnis. « Et visio currus similis erat visioni, quam vidi super fluvium Chobar. » Statim autem conspici-*

Cecidi, inquit. VERS. 4. Et gloria Domini ingressa est in domum per viam portæ respicientis ad orientem. Neque dixit Dominum ingressum esse (divina enim natura circumscribi nequit), sed Domini gloriam, id est, conspectam visionem.

VERS. 5, 6. *Et assumpsit me Spiritus, et introduxit me in aulam interiorem, et ecce plena gloria domus Domini. Et steti, et ecce vox ex domo loquentis ad me. Cum enim eo quoque tempore quo tabernaculum beatus fixit Moses, gloria Domini illud repleverit, et quando Salomo absoluta templi ædificatione encæniorum celebritatem peregit, rursus eadem Domini gloria domum impleverit, convenienter etiam hac ædificatione ostensa, et Dominus apparet et propria gloria implet domum, ostendens fore ut non solum ædificetur, sed etiam divina virtute compleatur. « Et vir stetit prope me. » Ostendit angelum fuisse qui ædificationem mensus est, et hæc ostendit : et verisimile est ipsum sanctum Michaelem fuisse, cui populi cura commissa fuerat.*

VERS. 7. *Et dixit ad me (non angelus, sed Dominus) : 1028 Vidisti, fili hominis, locum throni mei, et locum vestigii pedum meorum. Ita etiam beatus David scabellum Dei divinum templum nominat. « Adorate enim, inquit, ad scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est. » Et locum throni hunc appellavit, tanquam in quo ipse requiescat. His subjicit : « Ubi habitabit nomen meum in medio domus Israelis in sæculum. » Non dixit, habitavit, sed habitabit : habitabit autem in perpetuum in medio sanctorum, et eorum qui vere Israel appellantur, quique videre ipsum possunt,*

† Psal. xcviij, 5.

γ'. Καὶ ἡ ὄρασις ἦν εἶδον, κατὰ τὸ εἶδος ὁ εἶδον ἔτε εἰσεπορευόμενῃ τοῦ χρίσαι ³⁶ τὴν πόλιν. Πάλιν κἀνταῦθα καὶ παρὰ τῷ Σύρω, καὶ παρὰ τῷ Ἑβραῶ, εἶδον· « Ὅτε εἰσῆλθον ἀπολίσει τὴν πόλιν. » Δηλοῖ δὲ τὴν δευτέραν ὄπτασιον, ἐν ἣ ἠθεάσατο, καὶ τοὺς ἐπιφερομένους τοὺς πελέκει, καὶ τὴν πόλιν κόπουντας, καὶ τὸν τοὺς ἀνθρακας κατὰ πάσης τῆς πόλεως διασκεδάσαντα, ὅτε καὶ τὸ σημεῖον εἶδεν ἐπιτεθὴν τοῖς στενάζουσι ἐπὶ ταῖς τοῦ λαοῦ παρανομίαις. Καὶ εἶδος τοῦ εἶδομαι ἡ δὲ διαβολὴ προσεσηκώσας χρίσαι καλέσει τὴν τῶν μετώπων σημείωσιν τῶν ἀπαλλαγέντων τῆς τῶν κοπιόντων τιμωρίας. « Καὶ ἡ ὄρασις δὲ τοῦ ἄρματος ³⁷ ἐώκει τῇ ὄρασι ³⁸, ἦν εἶδον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ ³⁹ Χοβάρ. » Εὐθύς δὲ θεασάμενος·

"Ἐπεσον, φησὶν. (8.) Ἡ δὲ τοῦ Κυρίου δόξα εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς αὐλῆς τῆς βλεπούσης κατὰ ἀνατολάς. Καὶ οὐκ ἔφη τὸν Κύριον εἰσεληλυθέναι· ἀπεριγραφὸς γὰρ ἡ θεὰ φύσις· ἀλλὰ τοῦ Κυρίου τὴν δόξαν, τοὔτεστι τὴν ὁφθαίσαν θεωρίαν.

ε', ζ'. Καὶ ἀνέλαβέ με Πνεῦμα, καὶ εἰσῆγαγέ με εἰς τὴν αὐλὴν τὴν ἐσωτέραν, καὶ ἰδοὺ πλήρης δόξης ὁ οἶκος Κυρίου ⁴⁰. Καὶ ⁴¹ ἔστην ⁴², καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τοῦ οἴκου λαλοῦντος πρὸς με. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἠνίκα τὴν σκηνὴν ὁ μακάριος ἔπηξε Μωσῆς, ἡ δόξα Κυρίου ἐπλήρωσεν αὐτήν, καὶ ὅτε Σολομὼν τοῦ νεῦ τὴν οἰκοδομίαν συμπλήρωσας τὴν τῶν ἔγκαινίων ἐπετέλεσεν ἑορτήν, πάλιν ὡσαύτως ἡ δόξα Κυρίου ἐπλήρωσε τὸν οἶκον, ἀναγκαίως καὶ ταύτης τῆς οἰκοδομίας δευτερείας, καὶ ἐπιφαινεταὶ ὁ Δεσπότης, καὶ τῆς οικείας δόξης τὸν οἶκον πληροῖ, δεικνύς, ὅτι οὐ μόνον οἰκοδομηθήσεται, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας ἐνεργείας πληρωθήσεται. « Καὶ ὁ ἀνὴρ εἰσῆκει ἐχόμενος ἐμοῦ. » "Ἐδείξιν ὡς ἀγγελος ἦν ὁ τὴν οἰκοδομίαν μετρήσας τε καὶ ὑποδείξας, καὶ εἶδος τὸν ἅγιον αὐτὸν εἶναι Μιχαὴλ· αὐτὸς γὰρ τὴν τοῦ λαοῦ κηδεμονίαν ἐγκεχειρίστο.

ζ'. Καὶ εἶπε πρὸς με (οὐκ ὁ ἀγγελος, ἀλλ' ὁ Δεσπότης)· Ἐώρακας, υἱὲ ἀνθρώπου ⁴³, τὸν τόπον τοῦ θρόνου μου, καὶ τὸν τόπον τοῦ ἵχνους τῶν ποδῶν μου. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ὑποπόδιον τοῦ Θεοῦ τὸν θεῖον ὀνομάζει νεῦν. « Προσκυνεῖτε γὰρ, φησὶ, τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστιν. » Τόπον δὲ θρόνον τοῦτον ὀνόμασεν, ὡς ἐπαναπαυόμενος ἐπ' αὐτῷ. Τοὔτοις ἐπάγει· « Οὐ κατασκηνώσει ⁴⁴ τὸ δνομά μου ἐν μέσῳ οἴκου Ἰσραὴλ εἰς ⁴⁵ τὸν αἰῶνα. » Οὐκ εἶπε, κατασκηνώσει, ἀλλὰ κατασκηνώσει· κατασκηνώσει δὲ εἰς ⁴⁶ τὸν αἰῶνα ἁγίων ἐν μέσῳ, καὶ τῶν ἀληθῶς Ἰσραὴλ

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ χρίσαι. Ita of LXX, sed contra Hebr., ut ex sequentibus liquet. ³⁷ τοῦ ἄρματος. Des. in Hebr. ³⁸ ἐώκει τῇ ὄρασι. A οὐ ἔδον, κατὰ τὴν ὄρασιν. ³⁹ τοῦ. Des. in A et B. ⁴⁰ ἡ δόξης Κυρίου πλήρης ὁ οἶκος. ⁴¹ Καὶ — πρὸς με. Hebr. et audivi loquentem mecum e domo ista. ⁴² ἔστην. ⁴³ υἱὲ ἀνθρ. Des. in A. ⁴⁴ τὸν — μου. B τὸν θρόνον μου. ⁴⁵ ἂν οἷς κατασκηνώσει. ⁴⁶ εἰς. Des. in A et B. ⁴⁷ εἰς. Des. in B.

ὀνομαζομένων, καὶ ὄρα ἂν αὐτὸν⁸⁰ δυναμένον, ὡς ἰδεῖν ἀνθρώπων δυνατὸν· οὐκ ἐν τῷ τύπῳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀληθείᾳ. Τύπος δὲ ἦν τῶν ἐπουρανίων ἐκεῖνα. « Ὅρα γάρ, φησί, ποιήσης πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. » Ἀψευδῆς τοίνυν ἡ ὑπόσχασις· καὶ γὰρ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ταύτην βεβαιῶν πρὸς τοὺς ἱερούς ἀποστόλους ἔφη· « Πολλοὶ μοι παρὰ τῷ Πατρὶ μου· εἰ δὲ μὴ γε, ἔλεγον ὅτι πορεύσομαι, καὶ ἐτοιμάσω τόπον ὑμῖν· πάλιν⁸¹ ἔλεύσομαι, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἑμαυτὸν, ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ἦτε. » Ἐν τῷ τύπῳ τοίνυν οὕτε κατεσκήνωσεν, οὕτε κατασκηνώσει ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα· κατεψηφίσατο γὰρ αὐτῶν, λέγων· « Ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. » Προσῆκει τοίνυν ἀπὸ τῶν τύπων ἐπὶ τῆν ἀλήθειαν ἀναβαίνειν, κἀκείνην ἀναμένειν τοῦ Θεοῦ τὴν κατασκήνωσιν. Καὶ τὰ ἐπαγγόμενα τῇ προλεχθείσῃ συνομολογεῖ ἔρμηνεία. « Καὶ οὐ βεθλιώσουσι, φησὶν, ὡκέτι· ὁ οἶκος Ἰσραὴλ τὸ ὄνομά μου τὸ ἅγιον, αὐτοὶ καὶ οἱ ἡγούμενοι⁸² αὐτῶν, ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς πρᾶπτώμασι⁸³ τῶν ἡγουμένων αὐτῶν⁸⁴ ἐν μέσῳ αὐτῶν⁸⁵. » Τοῦτο δὲ εἰ τις περὶ⁸⁶ τοῦ Ἰσραὴλ ἀπλῶς λάβοι, ψευδὲς εὐρήσει· πολλὴν γὰρ αὐτῶν καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἀσεβείαν καὶ ὁ Ἐσδρας κατηγορεῖ, καὶ τῶν Μακκαβαίων ἡ ἱστορία· καὶ οὐ μόνον τῶν ἄλλων Ἰσραηλιτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἀρχιερέων. Ἡ δὲ κατὰ τοῦ Δεσπότην λύττα ποῖαν ἀσεβείας ὑπερβολὴν καταλείπει; Οὐδὲ ταῦτα τοίνυν ἀπλῶς τῷ Ἰσραὴλ ἀρμόττει, ἀλλὰ τοῖς καθάρην ἔχουσι τῆς διανοίας τὸ ὄμμα, καὶ ὄρα ἂν τὸν ἀσπαζομένους.

ἦ. Ἐν τῷ τιθεῖναι αὐτοὺς τὸ πρόθυρόν μου, C φησὶν, ἐν τοῖς προθύροις αὐτῶν, καὶ τὰς φιλίας μου ἐχομένους τῶν φιλῶν αὐτῶν, καὶ δῶκα τὸν τοῖχόν μου, ὡς συνεχόμενον ἐμοῦ καὶ αὐτῶν, καὶ ἐβεβήλωσαν τὸ δρομά μου⁸⁷ τὸ ἅγιον ἐν ταῖς ἀνομίαις αὐτῶν, ἀς⁸⁸ ἐποίησαν. Διὰ πάντων διδάσκει ὡς οὐδὲ αὐτοῖς ἱερός⁸⁹ καὶ ὁ θεὸς νεὸς ἐνομίζετο, ὡς πάντα ἐν ἐκείνῳ ὄρα ἂν, ἃ ἐν⁹⁰ ταῖς οἰκίαις ἐποίησαν. Οὐ χάριν φησὶ· « Καὶ συνετέλεσα⁹¹ αὐτοὺς ἐν τῷ θυμῷ μου, καὶ ἐν φόνῳ⁹². » Δίκαιος αὐτοὺς, φησὶ, τῆς παρανομίας ἐπραξάμην, καὶ σφαγῆ αὐτοὺς παρέδωκα. Εἶτα παραινεῖ καταλιπεῖν αὐτοὺς τὴν προτέραν ὁδὸν, καὶ τῆς ἀσεβείας ἀπαλλαγῆναι, καὶ αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν· καὶ ὑποχνεῖται, τοῦτων γιγνομένων, κατασκηνοῦν ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰς⁹³ τὸν αἰῶνα. Καὶ ἔτυχον ἂν τῶν ὑποσχέσεων, εἰ παραγενόμενον πρὸς αὐτοὺς τὸν Δεσπότην ἐδέξαντο· ἐπειδὴ δὲ ἰδόντες αὐτὸν ἔφασαν πρὸς ἀλλήλους· « Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονομός, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία⁹⁴, » ἐκείνους μὲν ἐκ τοῦ

A quatenus homini videre licet, non in figura, sed revera. Illa vero supra caelestium erant figura. « Vide enim ut facias, inquit, omnia secundum exemplar, quod tibi monstratum est in monte ». Mendacii igitur expers est promissio: quam Dominus Christus sacris apostolis confirmans, dixit: « Multae sunt mansiones apud Patrem meum; sin minus, dixissem vobis: Ibo et parabo vobis locum; iterum veniam, et recipiam vos ad me, ut ubi sum ego, et vos sitis ». In figura igitur non habitavit, neque habitabit Deus in perpetuum: condemnavit enim ipsos, dicens: « Ecce relinquitur domus vestra deserta ». Oportet igitur a figuris ad veritatem ascendere, et illam Dei habitationem expectare. Et quae sequuntur, modo dictae interpretationi consentiunt. « Et non profanabunt, inquit, amplius qui sunt de domo Israelis, nomen meum sanctum, ipsi et duces 1029 ipsorum, in fornicatione sua, et in ruinis ducum suorum in medio eorum. » Hoc autem si quis de Israelitis simpliciter accipiat, falsum comperiet, utpote quos etiam post reditum multae impietatis et Esdras accusat, et Machabæorum historia, et non solum alios Israelitas, sed etiam sacerdotes et principes sacerdotum. Rabies vero contra Dominum cuiusnam impietatis exsuperantæ locum relinquit? Neque hæc Israeli tantum conveniunt: sed iis quoque, qui pura mentis acie præditi sunt, ac videre Deum possunt, qui quæ spiritualem cultum amplectuntur. Θεὸν δυναμένους, καὶ τὴν πνευματικὴν λατρείαν

VERS. 8. Cum ponerent ipsi vestibulum meum, inquit, in vestibulis suis, et postes meos juxta postes suos; et dederunt parietem meum quasi connexam inter se et me, et profanarunt nomen meum sanctum iniquitatibus suis, quas faciebant. His omnibus docet ne ipsi quidem sacrum et divinum visum fuisse templum, ita ut omnia in eo facerent, quae domi facere consueverunt. Quare, « Et consumpsi eos, inquit, in ira mea, et in cæde. » Pœnas, inquit, scelerum ab ipsis exegi, eosque occidi. [9] Deinde admonet, ut ipsi relicta pristina via ab impietate deficiant, et ipsi, inquam, et duces ipsorum: ac pollicetur, si hæc fiant, se in medio ipsorum in perpetuum habiturum esse. Et hæc promissa consecuti essent, 1030 si Dominum, qui ad ipsos venit, excepissent: sed quia, cum vidissent ipsum, dixerunt inter se: « Illic est hæres, venite, occidamus eum, et habebimus hæreditatem ejus; » illos quidem de vinea dejectos in orbem terrarum dissipavit, vineam vero tradidit aliis agricolis, quibus-

⁸⁰ Exod. xxv, 40. ⁸¹ Joan. xiv, 2, 3. ⁸² Matth. xxiii, 58. ⁸³ Matth. xxi, 38.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ B αὐτῶν. ⁸¹ πάλιν. Loco cit. præcedunt nonnulla. Aliæ quoque lectiones sunt loco cit. ⁸² ἡγουμ. Hebr. reges. ⁸³ παρ. A φόνους. ⁸⁴ αὐτ. Des. in A. ⁸⁵ ἐν μ. αὐτ. Hebr. excelsis suis. ⁸⁶ περὶ. B ἐπὶ. ⁸⁷ μου. In A ponitur post ἅγιον. ⁸⁸ A ἀς. ⁸⁹ ὡς οὐδὲ αὐτοῖς ἱερός. B ὡς οὐδεμίαν ἔσχον τῶν ἁγίων καὶ βεβήλων διαφορῶν, ἀλλὰ κοινὸς αὐτοῖς. ⁹⁰ ἐν. B præm. καί. ⁹¹ συνετ. A ἐξέτριψα. ⁹² καὶ ἐν φόνῳ. Des. in Hebr. ⁹³ εἰς. Des. in B. ⁹⁴ ἡμ. ἔστ. ἡ κληρ. Rec. lectio loco cit. est κατὰ τὸν μὲν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

cum in perpetuum habitat, in tempore ab ipsis fructum percipiens. [10–15] Deinde præcipit prophetæ, ut populo ostendat templi ædificium, ut propter beneficii magnitudinem et spem restitutionis in pristinum statum, pudore suffusi delinquere desinant, et ab impietate deficiant. Non solum autem leviter adumbrare, et populo describere templi ædificationem jussus est, sed etiam illius cæremonias et consuetudines ostendere, ut ipsorum observatione Dominum colant. Assertit item, se contemplatum esse etiam thymiamatum altare, cujus altitudo duorum cubitorum, longitudo unius, et latitudo ejusdem mensuræ erat. Et duo se altaria conspexisse ait, non æqualis mensuræ, sed alterum majus, alterum minus. Commodum vero fuerit ut inquiramus, cur, cum beatus Moses unum propitiatorium secundum divinum præceptum fecerit, hic propheta duo contempletur. Arbitror autem, id quod breve est majoris esse figuram. Figura enim erat antiquum illud Novi Testamenti, et propitiatorium illud nostri propitiatorii: Christus autem propitiatio nostra est, sicut ait divus Apostolus, « Quem proposuit Deus propitiationem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ » **1031** suæ^k. » Ait item, inter duo altaria cubitos quatuor esse divinis Evangeliiis numero æquales: inter legem enim et sperata bona, Evangeliorum gratia hominibus data est.

Vers. 16. Et Ariel, inquit, cubitorum duodecim longitudine, et latitudine totidem. Ariel vero Hebræorum lingua montem Dei significat, vel secundum aliam interpretationem, lumen Dei. Sic autem, ut ego arbitror, vocat altaris basin. Atque hic numerus cubitorum cum sacris apostolis consentit, qui bases et crepidines divinæ gratiæ fuerunt, et Ecclesiæ fundamentum et crepido. « Tu enim es Petrus, inquit, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, » dixit Dominus^l. Et rursus: « Vos estis lux mundi^m. » [17] Et ipsum propitiatorium duobus cubitis assertit majus esse quam Ariel, et longitudine, et latitudine. Neque enim sola divinitate, sed etiam assumpta humanitate, infinito intervallo major est servis Dominus. [18 27] Deinde propheta imperat auctor omnium rerum Deus, ut sacrificiorum leges edoceat sacerdotes, et quemadmodum oporteat pro peccato vitulum et afferre, et sacrificare, et ubi oporteat desistere: et quemadmodum item altaris cornua circum aspergenda sint, et propitiatorii anguli, deinde pro peccato hædi ab omni macula liberi offerendi; et rursus quomodo eodem modo sanguine altare perfundendum sit. Et ita, inquit,

Ἀμπελώνος ἐκβαλὼν εἰς τὴν οἰκουμένην διέσπειρε, τὴν δὲ ἀμπελώνα ἐξέδοτο ἄλλοις γεωργοῖς, μεθ' ὧν εἰς τὸν αἰῶνα κατασκηνοῖ, εἰς καιρὸν παρ' αὐτῶν τοὺς καρποὺς κομιζόμενος. Εἶτα παρακαλεῖται τῷ προφήτῃ δεῖξαι τῷ λαῷ τοῦ νεῦ τὴν οἰκοδομίαν, ἵνα διὰ τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας καὶ τῆς ἐλπίδος τῆς ἀνακλήσεως ἐντραπέντες, τοῦ πλημμελεῖν καὶ δυσσεβεῖν παύσωνται. Οὐ μόνον δὲ σκαριφεῦσαι καὶ διαγράψαι τὴν οἰκοδομίαν τῷ λαῷ προσετάχθη, ἀλλὰ καὶ τοῦτου καὶ⁸³ δικαίωμα καὶ τὰ νόμιμα ὑποδείξει, ἵνα τῇ τοῦτων φυλακῇ θεραπεύσῃ⁶¹ τὸν Δεσπότην. Λέγει δὲ τεθεᾶσθαι καὶ τὸ τῶν θυσιῶν θυσιαστήριον, τὸ μὲν ὕψος δύο πήχεων, τὸ δὲ μήκος πήχεως, ἰσόμετρον⁶² δὲ εὖρος. Λέγει καὶ δύο τεθεᾶσθαι ἱλαστήρια, οὐκ⁶⁶ ἰσόμετρα, ἀλλὰ τὸ μὲν ἑλαττον, τὸ δὲ μείζον. Ἀναγκαῖον ζητῆσαι, τί δήποτε τοῦ μακαρίου Μωσέως ἐν ἱλαστήριον κατὰ τὴν θέαν ἐντολῆν πεποιηκός, ἐνταῦθα δύο θεωρεῖ ὁ προφήτης. Ἦγοῦμαι δὲ ὡς τὸ βραχὺ τύπος τοῦ μείζονος· τύπος γὰρ ἡ Παλαιὰ τῆς Νέας Διαθήκης, καὶ τὸ ἱλαστήριον ἐκεῖνο τοῦ ἡμετέρου ἱλαστηρίου· Χριστὸς δὲ ἐστὶ τὸ ἡμέτερον ἱλαστήριον, ἧ φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, « Ὅν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον⁶⁷ ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἐνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. » Λέγει δὲ καὶ μεταξὺ τῶν δύο ἱλαστηρίων πήχεις εἶναι τέσσαρας, τοὺς θεοὺς Εὐαγγελίοις ἰσαριθμούς· μεταξὺ γὰρ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν, τῶν Εὐαγγελίων ἡ χάρις τοῖς ἀνθρώποις ἐδόθη.

ἰς'. Καὶ τὸ Ἀριήλ, φησὶ, πηχῶν δώδεκα τὸ μήκος⁶⁸ καὶ⁶⁹ τὸ πλάτος ἰσόμετρον. Τὸ δὲ Ἀριήλ σημαίνει τῇ Ἑβραίων φωνῇ ἔρος Θεοῦ, ἡ κατ' ἄλλην ἐρμηνείαν, φῶς Θεοῦ· καλεῖ δὲ οὕτως, ὡς ἡγοῦμαι, τοῦ ἱλαστηρίου τὴν βάση. Συμβαίνει δὲ καὶ οὗτος τῶν πήχεων ὁ ἀριθμὸς τοῖς ἱερεῖς ἀποστόλοις, οἱ βάσεις καὶ ἐπιβάσεις τῆς θείας ἐγένοντο χάριτος, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑποβάθρα καὶ κρηπίς· « Σὺ γὰρ εἶ Πέτρος, φησὶ, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρῃ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, » ὁ Κύριος ἔφη. Καὶ πάλιν· « Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Αὐτὸ δὲ τὸ ἱλαστήριον δύο πήχεις· λέγει μείζον εἶναι τοῦ Ἀριήλ, καὶ κατὰ τὸ εὖρος· οὐ γὰρ μόνῃ τῇ θεότητι, ἀλλὰ καὶ τῇ προσληφθείσῃ ἀνθρωπότητι, ἀπείρω τῷ μέτρῳ μείζων ὁ Δεσπότης τῶν δούλων. Εἶτα παρακαλεῖται τῷ προφήτῃ ὁ τῶν ὄλων Θεός, τοὺς περὶ τῶν θυσιῶν νόμους διδάξαι τοὺς ἱερέας, καὶ ὅπως δεῖ τὸν περὶ τῆς ἀμαρτίας μόσχον καὶ προσαγαγεῖν, καὶ θῆσαι, καὶ ἐνθα προσήκει καταπαῦσαι, καὶ ὅπως δεῖ περιβῆναι τοῦ τε θυσιαστηρίου τὰ κέρατα, καὶ τοῦ ἱλαστηρίου τὰς γωνίας· εἶτα τοὺς περὶ ἀμαρτίας ἐρίφους μώμου παντὸς ἐλευθέρους ὄντας προσαγαγεῖν· καὶ πάλιν ὡσαύτως τῷ αἵματι περιβῆναι τὸ θυσιαστήριον. Οὕτω δὲ, φησὶ,

^k Rom. III, 25. ^l Matth. XVI, 18. ^m Matth. V, 14.

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ καὶ. B τὰ. ⁶² B θεραπεύσαι. ⁶³ B ἰσόπλευρον, ascripta tamen lectione altera. ⁶⁴ οὐκ. B καὶ. ⁶⁵ ἱλαστ. Loco cit. sequitur διὰ τῆς πίστεως, quæ etiam exstant infra, in textu loci citati. ⁶⁶ A μήκους. ⁶⁷ καὶ — ἰσόμ. A ἐπὶ πήχεις δώδεκα πλάτους.

τούτων γινομένων, καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας ἰλασμοῦ πληρωθέντος, προσίσουσι μίσχον καὶ πρόβατον, μώμου καὶ αὐτὰ ἀπληλαγμένα, καὶ μετὰ ἄλλων τὴν θυσίαν ⁷⁰ ἐπιτελέσουσιν. Μήνυμα δὲ οἱ ἄλλοι λογιζομένου, καὶ διακρίσεως, καὶ φρονήματος εὐσεβοῦς· οὐχ ἁπλῶς γὰρ, οὔτε ὡς ἔθει δουλεύοντες, ταῦτα ποιήσουσιν, ἀλλὰ μετὰ τινος λόγου καὶ σκοποῦ εὐσεβεῖν προαιρουμένου. Ποιήσουσι δὲ, φησὶν, ἑπτὰ ἡμέρας τὰς τοιάσδε θυσίας· ἀπὸ δὲ τῆς ὀγδόης καὶ ἐπέκεινα, τοιάσδε θυσίας ⁷¹, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον διεξίω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ΄.

Ἰπέδειξε δὲ μοι καὶ τὴν πύλην, τὴν πρὸς ἀνατολὰς τετραμμένην, κεκλεισμένην, καὶ παρηγγύησε διηνεκῶς ταύτην κεκλεισθαι, καὶ ἀπονεμηθῆναι αὐτῷ τῶν ὄλων Δεσπότη· οὐκ ἐπειδὴ θύρας ἔχρηζεν εἰσεῖναι βουλόμενος ὁ πανταχοῦ παρῶν καὶ τοῖς πᾶσι παριστάμενος. Πῶς γὰρ ἂν καὶ εἰσῆθε ταύτης κεκλεισμένης, εἴπερ εἰσεῖναι διὰ θυρῶν ἐπεφύκει; Ἄλλὰ ταῖς ἀσθενεστέραις συγκατιῶν ἀκοαῖς ταῦτα διατυποῖ. Εἰκόδ δὲ ⁷² διὰ τούτων ἡμῖν αἰνιττεσθαι καὶ τὴν Παρθενικὴν μήτραν, δι' ἧς οὔτε εἰσελήλυθέ τις, οὔτε ἐξελήλυθεν, ἢ μόνος αὐτὸς ὁ Δεσπότης. Προσέταξε δὲ παρὰ τὴν ⁷³ θύραν καὶ τὸν ἠγούμενον, τουτέστι τὸν ἀρχιερέα, τῆς τροφῆς ἀπολαύειν, παρῖναι δὲ διὰ τοῦ προπυλαίου, καὶ ἀπιόντα, καὶ ἀνιόντα ⁷⁴. τοῦτο γὰρ ἐκάλεισεν αἰλάμ. Οὕτω δὲ τούτων καὶ λαληθέντων καὶ δειχθέντων, πάλιν ὄρα τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν ἐν τῇ πύλῃ τῇ πρὸς βορρᾶν, καὶ εἰπεῖν κελεύεται τῷ παραπικραίνοντι λαῷ, ἢ προσεριστῇ καὶ φιλονεικῷ· οὕτως γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταὶ ἠρμηνεύκασιν· ἀρκεσθῆναι τῇ προτέρᾳ παρανομίᾳ, ἢν τολμῶντες διετέλεσαν, ἀλλοφύλους καὶ ἀπεριτμήτους εἰς τὸν θεῖον εἰσάγοντες νεῶν· τὸ δὲ μέγιστον τῶν ἐγκλημάτων, ὅτι οὐ μόνον τὴν σάρκα ἀπεριτμητὸν εἶχον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς τὴν διάνοιαν· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι τῆς μὲν καρδίας ἢ περιτομῆ δικαιοσύνης κατόρθωσις, ἢ δὲ τῆς σαρκὸς περιτομῆ τῆς κατὰ διάνοιαν περιτομῆς σημεῖόν ἐστι καὶ σφραγίς. Παρεγγυᾶτοῖνον ὁ τῶν ὄλων Θεός, τοὺς μὲν καὶ κατὰ ψυχὴν ἀπεριτμήτους, καὶ κατὰ σῶμα ἀλλογενεῖς καὶ ἀλλοφύλους πύθρωθεν τῶν θεῶν μεῖναι περιθόλων, τοὺς δὲ Λευῖτας κοινωήσαντας τῇ τοῦ λαοῦ παρανομίᾳ, καὶ τῶν εἰδώλων τὴν θεραπείαν ἀσπασαμένους, τῆς οἰκείας τάξεως ἀποστῆναι, καὶ μῆτε πυλωρεῖν, μῆτε σφάττειν τὴν ὀλοκαύτωσιν, καὶ τὴν περὶ ἀμαρτίας θυσίαν, μῆτε μὴν πελάζειν τοῖς ἱεροῖς, ἀλλὰ τῆς οἰκείας ἀσεβείας λαθεῖν καρπὸν τὴν ἀτιμίαν· μόνον δὲ τοῦ Σαδοκ τὸ γένος ἐπὶ τῆς πατρῴας μεῖναι εὐσεβείας, καὶ ἱερουργεῖν, καὶ φυλάττειν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα πληροῦν. Προσῆκει δὲ αὐτοῖς, φησὶ, τοῖς μὲν ἐξ ἔθλων ὑφάμασι μηδαμῶς κεχρησθαι, ἐσθήματα δὲ λινᾶ περιβάλλεσθαι μόνα, κατὰ τὸν τῆς ἱερουργίας καιρὸν, καὶ κίδαριν δὲ ἕκαστος τῇ κεφαλῇ περιτιθέτω, καὶ διαζώματα δὲ ἐνδοθεν

A cum hæc facta fuerint, et absoluta propitiatio pro peccato, **1032** afferent vitulum et ovem, ipsos quoque omnis maculæ expertes, et cum sale sacrificium peragent. *Sal* autem rationem et iudicium designat, et piam opinionem. Neque enim simpliciter, aut consuetudini inservientes, hæc facient: sed quadam cum ratione et consilio, quod recte agere instituerit. Et facient, inquit, per septem dies hujuscemodi sacrificia; a die vero octavo et ultra, talia offerent sacrificia, ne singula percurrant.

CAPUT XLIV.

[1,2] Ostendit autem mihi quoque portam ad orientem conversam clausam, præcepitque hanc continenter claudi, et attribui ipsi auctori omnium rerum Domino, non quod porta indigeret, cum ingredi vellet, qui ubique interest et omnibus adest. Quomodo enim hac clausa ingressus esset, si per portas ingredi consuevisset? Verum imbecillioribus auribus sese accommodans hæc designat. Et verisimile est, per hæc nobis Virginalem uterum indicari, per quem neque ingressus, neque egressus est quisquam alius, quam solus ipse Dominus. [3] Præcepit item, apud hanc ipsam portam ducem quoque, hoc est, principem sacerdotum, cibo vesci, et per vestibulum transire et abeuntem et accedentem: hoc enim vocavit *ælam*. [4-8] Ita his narratis et ostensis, rursus intuetur Domini gloriam in porta ad aquilonem sita, et dicere jubetur exacerbanti populo, vel litigioso et contentioso (ita **1033** enim et alii interpretati sunt), ut contenti sint pristinis facinoribus, quæ patrare ausi essent, alienigenas et incircumcisos in sacrum Dei templum introducentes: et quod maximum criminum est, quia non solum carnem incircumcisam habebant, sed etiam amplius carne mentem ipsam. Ita ut perspicuum sit, cordis circumcisionem iustitiæ perfectionem esse: carnis vero circumcisionem, ejus circumcisionis quæ mentis est, indicium esse et signaculum. [9-16] Præcipit igitur auctor omnium rerum Deus, eos qui animo incircumcisi erant, et corpore alienigenæ et peregrini, procul a divinis septis morari, Levitas autem, qui scelerum populi participes fuere, et idolorum cultum amplexi, ab ordine suo removeri, neque janitorum officio fungi, neque holocaustum jugulare, aut sacrificium pro peccato, neque insuper sacris appropinquare, sed impietatis suæ fructum ignominiam percipere; genus vero Sadoci, quod patriam pietatem servavit, duntaxat ministrare, et custodiam tenere, et alia omnia sacerdotum munera obire. [17-25] Et decet ipsos, inquit, vestibus e lanis contextis nequaquam uti, sed lineis tantum vestimentis indui tempore ministerii, et unumquemque capiti imponere cidarim, et subligaculis intus se præcingere, atque exeuntes ad

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ θυσ. B θείαν, in margine θυσίαν. ⁷¹ θυσ. Des. in B. ⁷² ὄλ. Des. in B. ⁷³ τὴν. B præm. ταύτην. ⁷⁴ B ἐπιανόντα.

populum, vestes cultui dedicatas exuere, et aliis indutos extra portas egredi. Neque enim fas est, a sacerdotio alienum sacerdotalibus vestibus indutum appropinquare. Capita quoque non radent, quod facere consueverant idolorum sacerdotes : « Et comas suas non nudabunt. » Hebræus vero **1034** et Syrus *non nutriunt* dixere. Neque enim radi ipsos, inquit, oportet, neque comas nutrire, sed tonsuræ mediocritatem observare. Hoc enim significavit, cum dixit : « Cooperientem cooperient capita sua. » Oportet item ipsos eo tempore, quo sacerdotio fungendum est, a vini potu abstinere : ac, si velint uxorem ducere, neque viduam, neque repudiatam mulierem ducere, sed virginem. Quod si etiam aliqua fuerit sacerdotis uxor vidua relicta, et voluerit aliquis eam ducere, ne tales quidem nuptiæ a lege interdicerentur : siquidem inviolatum manet sacerdotii genus, si quæ sacerdoti copulata fuit sacerdoti rursus jungatur. Quos rursus oportet etiam populum erudire, et communium sacerdotumque discrimen docere. Ipsi etiam causas ad causas pertinentes iudicent, et alias lites dissolvant, semper id quod iustum est, præferentes. Et celebritates secundum legem peragant, et Sabbata quiete et aliis rebus honorent. « Et ad animam hominis non ingredientur, ut polluantur, » hoc est, ad cadaver (sic enim et Hebræus, et Syrus dixit), « sed ad solum patrem et matrem, inquit, filium et filiam, fratrem et sororem nondum nuptam. » [26-31] Deinde præcipit, quomodo immundus emundandus sit, ut ita possit ad obeundum munus accedere : non quia revera * exsecrandum esset mortuos inspicere (si enim vere hoc læsisset, læsisset etiam mortui patris, aut matris, aut fratris aspectus) : sed per hæc ostendere vult, majori observantia dignum apud Judæos, qui parva extollere didicerant, esse sacerdotem. Deinde præcipit **1035** sacerdotem quoque pro seipso offerre in sancta ingressurum : neque partem accipere cum filiis Israelis in distributione terræ. « Ego enim hæreditas, inquit, ipsorum, et possessio eorum. » Mihi enim oblata primogenita, et primitias, ipsis ad fruendum dedi, et partes a sacrificiis ablatas rursus eis attribui. Ego enim nulla re indi-

CAPUT XLV.

[1-8] Jubet autem quoque terram quamdam in suburbanis definiri sacerdotibus, ab oriente sole ad oceanum, decem millia cubitorum, et ab aquilone ad meridiem viginti quinque millia : ut, inquit, habentes ipsi decimas, et primitias, et primogenita, et sacrificiorum separatas partes, et a terra consolationem, id quod iustum est amplectantur, nec amplius concupiscant, neque populo nocent, eo fruentes quo contenti esse queant. Idcirco sub-

VARIE LECTIONES.

¹ ἱερ. B præni. τῆς ² παρ. — ἀκαθ. B τὴν . . . αν (ἀκαθαρσίαν, ut videtur) ἐνθώμωζ.

A περιεῖσθω· ἐξιώντες δὲ πρὸς τὸν λαὸν, τὰς μὲν λειτουργικὰς ἀποδύσθωσαν στολὰς, ἐτέρας δὲ ἀμπεχόμενοι τὰς πύλας ἐξίτωσαν· οὕτε γὰρ θέμις τὸν τῆς ἱερωσύνης ἀλλότριον ταῖς ἱερατικαῖς πελάζειν στολαῖς. Καὶ τὰς κεφαλὰς δὲ οὐ ξυρήσονται, τοῦτο γὰρ ἔθος ἦν ποιεῖν τοῖς τῶν εἰδώλων ἱερεῦσι· « Καὶ τὰς κόμας αὐτῶν οὐ φιλόσωσιν. » Ὁ δὲ Ἑβραῖος, καὶ ὁ Σύρος, οὐ θρέψουσιν ἔφασαν. Οὕτε γὰρ ξυρεῖσθαι αὐτοὺς, φησὶ, προσήκει, οὕτε κόμας τρέφειν, ἀλλὰ μεσότητά κουρᾶς ἀγαπήσαι· τοῦτο γὰρ ἐσήμηνεν εἰρηκώς· « Καλύπτοντες καλύψουσιν τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. » Δεῖ δὲ αὐτοὺς κατὰ τὸν ἱερουργίαν¹ καιρὸν οἰνοποσίας ἀπέχεσθαι· γάμψω δὲ βουλομένους ὁμολεῖν, μήτε χήραν, μήτε ἐκβεβλημένην γυναῖκα λαμβάνειν, ἀλλὰ παρθένον. Εἰ δὲ καὶ ἱερέως τις γενομένη γυνὴ χηρεύσει, καὶ βουλευθῆι τις αὐτὴν γῆμαι, οὐδὲ ὁ τοιοῦτος γάμος παράνομος· ἀνεπαφρον γὰρ τῆς ἱερωσύνης μένει τὸ γένος, τῆς ἱερῆ συναφθείσης τῷ ἱερῷ πάλιν συναπτομένης. Χρὴ δὲ τοῦτους πάλιν καὶ τὸν λαὸν ἐκπαιδεύειν τῶν τε κοινῶν καὶ τῶν ἱερῶν τὸ διάφορον. Αὐτοὶ δὲ καὶ ταῖς φονικαῖς δικασάτωσαν δίκαις, καὶ τὰς ἄλλας δὲ ἀμφιβολίας λύτωσαν, πανταχοῦ τιμῶντες τὸ δίκαιον. Καὶ τὰς ἐορτὰς δὲ κατὰ τὸν νόμον ἐπιτελείτωσαν, καὶ τὰ Σάββατα τῇ ἀργίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις τιμάτωσαν. « Καὶ ἐπὶ ψυχὴν ἀνθρώπου οὐκ εἰσελεύσονται τοῦ μιανθῆναι, » τουτέστιν ἐπὶ νεκρῷ· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἑβραῖος καὶ ὁ Σύρος ἔφη· « ἀλλ' ἐπὶ μόνῳ, φησὶ, πατρὶ καὶ μητρὶ, υἱῷ καὶ θυγατρὶ, ἀδελφῷ καὶ ἀδελφῇ μηδέπω γημαμένη. » Εἶτα παρεγγυᾷ², πῶς δεῖ τὸν ἀκάθαρτον καθαρθῆναι, καὶ οὕτω τῇ ἱερουργίᾳ πελάσαι· οὐκ ἐπειδὴ τῷ ὄντι μουσαρὸν ἦν τὸ τοὺς τεθνεῶτας ὀρᾶν· εἰ γὰρ ἀληθῶς ἔλωθατο, ἐλυμῆνατο ἂν καὶ ἡ τοῦ τεθνεῶτος πατρὸς, ἢ μητρὸς, ἢ ἀδελφοῦ θέα· ἀλλὰ διὰ τούτων αἰδεσιμώτερον παρὰ τοῖς τὰ μικρὰ σμύνουειν μαμαθηκῶσιν Ἰουδαίους τὸν ἱερέα εἶναι βουλόμενος. Εἶτα παρακαλεῖται καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίαν προσενεγκεῖν τὸν ἱερέα μέλλοντα εἰς τὰ ἅγια εἰσιέναι· καὶ μερίδα μὴ λαβεῖν μετὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐν τῇ διανομῇ τῆς γῆς. « Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἡ κληρονομία αὐτῶν καὶ κατάτξεις αὐτῶν. » Τὰ γὰρ ἐμοὶ προσφερόμενα πρωτότοκα, καὶ τὰς ἀπαρχὰς αὐτοῖς εἰς ἀπόλαυσιν δίδωμι, καὶ τὰ ἀπὸ τῶν θυσιῶν ἀφοριζόμενα πάλιν αὐτοῖς ἀπένεμα. Ἐγὼ γὰρ ἀνε-

D δεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'.

Κελεύει δὲ καὶ γῆν τινα ἀφορισθῆναι προάστειον τοῖς ἱερεῦσι· ἀπὸ μὲν ἀνίσχοντος ἡλίου πρὸς ἐσπέραν, δέκα χιλιάδας πήχεων· ἀπὸ δὲ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν εἰκοσι καὶ πέντε χιλιάδας, ὥστε, φησὶν, ἔχοντας αὐτοὺς τὰς δεκάτας, καὶ τὰς ἀπαρχὰς, καὶ τὰ πρωτότοκα, καὶ τῶν θυσιῶν τὰς ἀφωρισμένας μοίρας, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς παραψυχὴν, στέργειν τὸ δίκαιον, καὶ τοῦ πλεονοῦς μὴ ἐφίεσθαι, μηδὲ ἀδικεῖν τὸν λαὸν, τῆς αὐταρχείας ἀπολαύοντας. Δὲ ἐπήγαγεν·

9. Ἰκανούσθω ὑμῖν, οἱ ἀφηγούμενοι τοῦ Ἰο-
 ραήλ· ἀδικίαν καὶ τλαιπωρίαν ἀπορβήσατε⁷⁷,
 καὶ κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ποιήσατε, καὶ⁷⁸
 ἐξάρτε καταδυναστείαν ἀπὸ τοῦ λαοῦ⁷⁹, λέγει
 Ἄδωναι Κύριος. Εἶτα περὶ ζυγῶν, καὶ σταθμῶν,
 καὶ μέτρων νομοθετεῖ, καὶ λέγει καὶ ταῦτα ἰσότητι
 καὶ τῷ δικαίῳ τιμᾶσθαι, καὶ παρακελεύεται εἰσόδου
 καὶ ἐξόδου ἓν εἶναι μέτρον. Καὶ διδάσκει ἡμᾶς τὸν
 μὲν κόρον ἔχειν γομῶρ δέκα, ἕκαστον δὲ γομῶρ χοίνι-
 κας δέκα, ὡς εἶναι τὸν κόρον χοίνικων ἑκατόν. Καὶ
 τὸ ὑφ' ἧς λέγει ἰσόμετρον εἶναι τῷ χοίνικι. Καὶ τὴν
 μνᾶν παρακελεύεται ἔχειν σίκλους πενήτηντα, ἕκα-
 στον δὲ σίκλον ὀβολοὺς εἰκοσι· καὶ τὰς δέκα δὲ τοῦ
 ἐλαίου κοτύλας γομῶρ καλεῖ, ὅπερ ἑφθ' ἑκατόν εἶναι
 τοῦ κόρου. Κελεύει δὲ καὶ τὴν ἀπαρχὴν τὴν προσ-
 φερομένην ἀπὸ τε πυρῶν, καὶ κριθῶν, τὸ ἕκτον ἔχειν
 τῷ γομῶρ, τὸ καλούμενον παρ' ἡμῖν ἡμιμέδιμνον·
 τριάκοντα γὰρ μεδίμνων ὄντος τοῦ κόρου, τοῦ δὲ
 γομῶρ δέκατον κληθέντος τοῦ κόρου, ἀνάγκη τριῶν
 εἶναι μεδίμνων τὸ γομῶρ, τῶν δὲ τριῶν μεδίμνων τὸ
 ἕκτον ἡμιμέδιμνον ἔστι. Προζέταξε δὲ καὶ ἀπὸ τῶν
 δέκα κοτυλῶν μίαν κοτύλην προσφέρεισθαι, καὶ τῶν
 προβάτων δὲ ὡσαύτως τὰς δεκάτας. Ταῦτα δὲ πάντα,
 φησὶ, δώσει ὁ λαὸς τῷ ἀφηγουμένῳ εἰς τὴν χρεῖαν
 τῶν θυσίων, ὡς κἀν ταῖς ἑορταῖς· καὶ⁸⁰ ταῖς νομη-
 νίαις, κἀν τοῖς Σάββασιν ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἱερουργίας
 πληροῦσθαι, καὶ ἰλάσχεσθαι τὴν θάδν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ.
 Εἶτα διδάσκει, τίνα προσήκει ποιεῖν τῇ νομηνίᾳ τοῦ
 δεκάτου μηνός, καὶ τίνα τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ, καὶ
 τίνα πάλιν τῷ ἑβδόμῳ μηνί. Τὴν δὲ προσφερομένην
 σιμιθάλιν *θυσίαν* καλεῖ· «Καὶ θυσίαν γὰρ, φησὶ,
 πέμμη⁸¹ τῷ μότῳ, καὶ πέμμη τῷ κριθῷ ποιήσεις,
 καὶ ἐλαίου τὸ ἓν τῷ πέμματι.» Τὸ⁸² δὲ ἓν παρὰ τῷ
 Σύρῳ ἡμίαν εὔρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'.

Κελεύει δὲ καὶ τὴν πύλην τὴν πρὸς ἀνατολάς βλε-
 πούσαν ἐν ταῖς ἑξ ἑβδομάδος ἡμέραις κεκλεισθαι,
 ἐν δὲ τῷ Σαββάτῳ διὰ πάσης ἀνοίγνυσθαι τῆς ἡμέρας.
 Τῶν δὲ, φησὶν, ἱερέων τὰς ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως προσ-
 φερόντων θυσίας, αὐτὸς ἐπὶ τῆς πύλης στήσεται
 ταύτης, καὶ τῆς θυσίας προσφερομένης, ἐστὼς ἐπὶ
 τοῦ προθύρου προσκυνήσει, καὶ αὐτως ἐξελεύσεται·
 καὶ πᾶς δὲ ὁ λαὸς πρὸ ταύτης τῆς θύρας ἐστὼς
 προσοίσει τῷ Θεῷ τὴν προσκύνησιν, ἐν τε τοῖς Σάβ-
 βασι, καὶ ἐν ταῖς νομηνίαις· τὸ δὲ ὀλοκαύτωμα
 τῶν Σαββάτων ὁ ἀρχιερεὺς προσοίσει. Αὐτὸν γὰρ
 καλεῖ *ἀφηγούμενον*. Λέγει δὲ καὶ τῶν ἱερέων⁸³ τὸν
 ἀριθμὸν· ὡσαύτως δὲ καὶ τίνα δεῖ ἐν ταῖς νομηνίαις
 προσφέρειν διδάσκει. Τὸ δὲ μαναὰ τὴν τῆς σιμιθά-
 λειος θυσίαν ἀποκαλεῖ· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σύρος ἡρ-
 μήνευσε. Παρακελεύεται δὲ καὶ τοὺς εἰσιόντας εἰς
 προσκύνησιν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἐξωτερὰν αὐλήν, εἰ
 μὲν ἀπὸ τῆς πύλης τῆς πρὸς βορρᾶν εἰσελθοῖεν, διὰ
 τῆς πρὸς μεσημέριαν ὁρώσης ἐξέλθαι· εἰ δὲ ἐντεῦθεν

VERS. 9. Sufficial vobis, duces Israelis : injustitiam
 et vexationem projicite, et judicium ac justitiam
 facite, et auferte oppressionem a populo, dicit Ado-
 nai Dominus. [10-12] Deinde de stateris, et pon-
 deribus, et mensuris præcipit, quæ secundum
 æqualitatem et justitiam ait esse observanda :
 jubetque introitus et exitus unam esse mensuram.
 Et docet nos, eorum continere gomor decem, et
 unumquodque gomor chœnicas decem, ut sit corus
 chœnicum centum. Et ephi dicit eandem habere
 mensuram, quam chœnix ; et minam præcipit
 quinquaginta siclos continere, et unumquemque
 siclum obolos viginti. Et decem olei cotylas
 1036 item gomor vocat, quam decimam esse
 dixerat cori partem. [13-15] Jubet etiam primitias
 oblatas frumenti et hordei sextam gomor partem
 continere, quæ apud nos semimedimnus nuncu-
 patur. Cum enim corus triginta sit medimnorum,
 gomor vero dicatur decima pars cori, necesse est
 gomor trium esse medimnorum : trium autem me-
 dimnorum sexta pars semimedimnus est. Jussit
 item de decem cotylis unam cotylam offerri, et
 ovium itidem decimas. [16, 17] Hæc autem omnia
 dabit, inquit, populus duci ad sacrificiorum usum,
 ut in celebritatibus, et neomeniis, et Sabbatis, ab
 ipso sacrum munus obeatur, et pro populo Deus
 placeat. [18-25] Præterea docet, quænam facere
 conveniat neomeniæ decimi mensis, quæ quarta
 decima, et quæ rursus septimo mense. Oblatam
 autem siliginem *sacrificium* vocat. « Sacrificium
 enim, inquit, coctionem vitulo, et coctionem arietis
 facies, et olei hin coctioni.» Hin vero juxta Syrum
 heminam esse comperi.

CAPUT XLVI.

[1-3] Jubet quoque portam, quæ respicit ad orien-
 tem, sex hebdomadis diebus claudi, Sabbato vero per
 totum diem apertam patere. Et sacerdotibus, inquit,
 pro principe sacerdotum sacrificia offerentibus, ipse
 super hac porta stabit, et cum sacrificium offeretur,
 stans in vestibulo adorabit, et ita egredietur : et om-
 nis populus ante hanc portam stans 1037 Deo cul-
 tum exhibebit in Sabbatis et neomeniis, et holocaustum
 Sabbatorum offeret princeps sacerdotum : ipsum
 enim *ducem* vocat. [4-7] Recenset etiam sacerdo-
 tum numerum, et similiter, quæ neomeniis offe-
 renda sint, docet. Manaa vero similaginis *sacri-
 ficium* nuncupat : ita enim Syrus quoque inter-
 pretatus est. [8-10] Præcipitque eos, qui ingressi
 fuerint ad adorandum Deum in exteriorem aulam,
 si a porta quæ est ad aquilonem ingrediantur, per
 eam quæ est ad meridiem, exire : quod si per hanc
 ingressi fuerint, per alteram exire, ut ordine
 ingressi et egressi sine ulla perturbatione Deum

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ ἢ π. A ἀφέλεσθε. ⁷⁸ καὶ. Des. in A. ⁷⁹ λαοῦ. A add. μου. ⁸⁰ B κἀν. ⁸¹ πέμμη. Hebr. Ephā. ⁸² τὸ
 (editio prior hab. τῷ) δὲ — εὔρον. Vid. supra, pag. 714, ad cap. iv, 11, et Montf. in Hexapl. ad h. l.
⁸³ Leg. esse putō ἱερών.

adorent, utque sacerdotum princeps, dum hæc fiunt, intersit, ut majori verecundia cultus exhibeatur. [12] Et omni populo Sabbatis et aliis celebratibus portam aperiri jussit, quæ est ad orientem: principi vero sacerdotum, voluntarium sacrificium ex abundanti offerre Deo volenti, quocunque die voluerit sacrificium peragere, liceat, inquit, portam aperire. Simile enim erit, inquit, oblatum ab ipso sacrificium Sabbatorum sacrificio. [16-18] Et ex definita ipsi terra, si cui filiorum tradere voluerit, ipsius, inquit, qui accepit, perpetuum jus obtineat: quod si servo data fuerit, illius dominio potiatur usque ad remissionis annum: et anno illo, qui hebdomadicus appellatur, principi sacerdotum reddet hæreditatem. Soli enim sacerdotali generi hæc hæreditas dedicata est. Non enim decet, paterna hæreditate 1038 privatis filiis et spoliatis, ad injurias populi procedere, alia rursus sacerdotibus pro compensatione definita terra. Sit igitur definitæ sacerdotibus terræ hæres genus. [19-24] Et ostendit, inquit, mihi alium locum situm ad occasum, et aquilonis exedris propinquum, quem dixit ad coquendum sacerdotibus destinari, ut pro ignorantia et peccato ibi coquant, et manaa ibi coquant. Neque enim fas est, inquit, quæ semel separata sunt et sanctificata, ea communia facere extra ferendo. Et vidi alias aulas illa breviores, circa maximam aulam sitas, et unaquaqueque habebat longitudine cubitos triginta, latitudine quadraginta: apud quas ædificatæ domus erant, quas *exedras* vocavit, in quibus populi sacrificia coqui præcepit.

εἶχε δὲ ἐκάστη τὸ μὲν μήκος πῆχει· τριάκοντα, τὸ δὲ εὖρος τεσσαράκοντα· ἠκόδομηντο δὲ παρ' αὐτὰς καὶ οἴκοι, ἃς ἐξέδρας ἐκάλεσεν, ἐν οἷς ἔψεσθαι παρηγγύησε τὰ τοῦ λαοῦ θύματα.

CAPUT XLVII.

VERS. 1-3. Et inde me rursus assumens introduxit ad vestibula domus, et ecce aqua egrediebatur e subdiali loco domus, ad orientem, quia facies domus respiciebat ad orientem, et aqua descendebat ab angulo domus dextero ab austro ad altare. Ita ea quæ ad sacrificia pertinent, edoctus, postquam didicit offerenda esse sacrificia pro peccato secundum figuram, docetur animarum veram expiationem ex aqua et spiritu fieri. Videt autem hanc aquam a portis domus exeuntem, et per altare transeuntem, per partes magis aquilonares ad orientem procedere. Ex Judæis enim salus ad gentes pervenit, et Christus ex 1039 Davide secundum carnem ex virginali utero, veluti ex quibusdam divinis vestibulis apparens, per aquam et spiritum regenerationem orbi terrarum est impertitus. Hæc item beatus Isaias vaticinatur, dicens: « Erit sic illo, sicut fluvius qui fertur gloriosus in terra sitiente ». » Et beatus Zacharias prædicta salutari

ⁿ Zach. xiv, 7.

VARIE LECTIONES.

⁹⁵ B πύργων. ⁹⁶ τοῦ οἴκου. Des. in A. ⁹⁷ ἔσται: — δὲ ἰσχυρῶς. Ad Isa. l. II, 2, hæc retulit Sirm., sed respicere videntur ad Isa. XLVI, 5; coll. XXXV, 6.

τὴν εἴσοδον ποιήσαιντο, διὰ τῆς ἐτέρας ποιῆσθαι τὴν ἐξοδὸν, ὥστε κατὰ τάξιν αὐτοῦς εἰσιόντας καὶ ἐξιόντας θορύβου διχα παντὸς προσφέρειν τῷ θεῷ τὴν προσκύνησιν· παρέστω δὲ καὶ ὁ ἀρχιερεὺς, τοῦτων γινομένων, ὥστε μετὰ πλείονος αἰδοῦς γενέσθαι τὴν προσκύνησιν. Καὶ παντὶ μὲν τῷ λαῷ ἐν τοῖς Σάββασιν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἑορταῖς, ἀνοίγνυσθαι προσίταξεν τὴν πρὸς ἔω θύραν· τῷ δὲ ἀρχιερεὶ γνωμικὴν θυσίαν ἐκ περιουσίας προσενεγκεῖν τῷ θεῷ βουλομένῃ. καθ' ἣν ἂν βούλοιο ἡμέραν τὴν θυσίαν ἐπιτελεῖν, ἀνοίγειν, φησὶν, ἐξέστω τὴν θύραν. Ὁμοία γὰρ, φησὶ, ἔστω ἡ παρ' αὐτοῦ προσφερομένη θυσία τῇ τῶν Σαββάτων θυσίᾳ. Ἐκ τῆς δὲ ἀφωρισμένης αὐτῷ γῆς εἰ τι τῶν υἰέων δοῦναι βουληθεῖη, διηλεκτῶς, φησὶ, τοῦτου τὴν δεσποτεῖαν ὁ λαμβάνων ἔχεται· εἰ δὲ οἰκείῃ δοθεῖη, ἔχεται ὁ οἰκέτης τὴν δεσποτεῖαν μέχρι τοῦ ἔτους τῆς ἀφέσεως, καὶ τῷ καλουμένῳ ἐβδομαδικῷ ἔτει ἀποδώσει τῷ ἀρχιερεὶ τὴν κληρονομίαν· μόνῳ γὰρ τῷ ἱερατικῷ γένει οὗτος ὁ κλήρος ἀφώρισται. Οὐ γὰρ προσήκει τῆς πατρῴας κληρονομίας τῶν υἰέων στερηθέντων καὶ γυμνωθέντων, εἰς τὸν λαὸν χωρῆσαι τὴν ἀδικίαν, ἄλλης πάλιν τοῖς ἱερεῦσιν ἀφοριζομένης εἰς παραμυθίαν γῆς· ἔστω τοίνυν τῆς ἀφωρισμένης τοῖς ἱερεῦσιν γῆς κληρονομία τὸ γένος. Ἐδειξε δὲ μοι, φησὶ, καὶ ἕτερον τόπον πρὸς δυσμαῖς κείμενον, ταῖς ἀρκτύραις ἐξέδραις πελάζοντα, καὶ ἔφη τοῦτου εἰς ἔψησιν ἀφορίζεσθαι τοῖς ἱερεῦσιν, ὥστε τὰ περι ἀγνοίας καὶ ἀμαρτίας αὐτοῖσι ἔψειν, κάκει τὸ μαναὰ πέπειν⁹⁵. Οὐτε γὰρ θέμις, φησὶ, τὰ ἄπαξ ἀφορισθέντα καὶ ἁγιασθέντα κοινὰ ποιεῖν τῷ ἔξω κομιζέειν. Εἶδον δὲ καὶ ἐτέρας αὐλάς ἐκείνης βραχυτέρας, κύκλω τῆς μεγίστης διακειμένας αὐλῆς· εὖρος τεσσαράκοντα· ἠκόδομηντο δὲ παρ' αὐτὰς καὶ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'.

α'. Ἐκείθεν με πάλιν λαβὼν εἰσηγάγετο ἐπὶ τὰ πρόθυρα τοῦ οἴκου, καὶ ἰδοὺ ὕδωρ ἐξεπορεύετο ὑποκάτωθεν τοῦ αἰθρίου τοῦ οἴκου κατὰ ἀνατολὰς, ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ οἴκου ἀπέβλεπεν κατὰ ἀνατολὰς, καὶ τὸ ὕδωρ κατέβαιεν ἀπὸ τοῦ κλινοῦ τοῦ οἴκου⁹⁶ τοῦ δεξιοῦ ἀπὸ νότον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Οὕτω τὰ περὶ τῶν θυσιῶν διδασκαλίας, καὶ μαθὼν, ὅπως τὰ περὶ τῶν ἀμαρτιῶν τυπικῶς δεῖ προσφέρειν θύματα, διδάσκειται τῶν ψυχῶν τὴν ἀληθινὴν κάθαρσιν, τὴν ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος γινομένην. Βλέπει δὲ τοῦτο ὕδωρ ἀπὸ τῶν θυρῶν τοῦ οἴκου ἐξίον, καὶ διὰ τοῦ θυσιαστηρίου διδόν, καὶ διὰ τῶν βορειοτέρων μερῶν ἐπὶ τὰ ἔξω χωροῦν. Ἐκ γὰρ τῶν Ἰουδαίων ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσι, καὶ ὁ ἐκ Δαβὶδ κατὰ τὴν σάρκα Χριστὸς, ἐκ τῆς παρθενικῆς νηδύος, οἷον ἀπὸ τινων ὁρίων προθύρων ἀναφανείς, τὴν δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγέννησιν τῆ οἰκουμένην δεδόρηται. Ταῦτα καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας προθεσπίζει, λέγων· « Ἔσται⁹⁷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὡς πο-

ταμὸς φερόμενος ἐνδοξος ἐν γῆ διψώσῃ. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ζαχαρίας προαγορεύσας τὸ σωτήριον πάθος, καὶ τὸ ἐπιγευόμενον σκότος. « Οὐχ ἡμέρα γάρ, φησὶ, καὶ οὐ νύξ, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ. ὅστε γάρ, φησὶ, πλήρης ἡμέρα, οὔτε πλήρης νύξ, μεσοῦσης γάρ τῆς ἡμέρας σκότος ἐγένετο. » ἐπήγαγεν. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη ἐξελεύσεται ὕδωρ ζῶν ἐξ Ἱερουσαλήμ. τὸ ἡμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην, καὶ τὸ ἡμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην. » Ἀπλοῖ δὲ διὰ τούτων τὰ ἔψα καὶ τὰ ἐσπέρια, δι' ὧν ἡ οἰκουμένη πᾶσα νοεῖται. Λέγει δὲ καὶ τῆς ἀναβλύσεως τὸν καιρὸν. « Ἐν θέρει, φησὶ, καὶ ἔαρι ἔσται οὕτως. » Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος τῇ Σαμαριτιῶι φησιν. « Ὁς ἂν πῆγ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλ' ἔσται τὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, πηγὴ ὕδατος ζῶντος ἀλλομένου εἰς ζῶντα αἰώνιον. » Καὶ ἐτέρωθι. « Εἰ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βρῦσσουσιν ὕδατος ζῶντος. » Τοῦτο τὸ ὕδωρ ὁ θεσπέσιος εἶδεν Ἱεζεκιήλ προκύψαν μὲν ἐκ τῶν προθύρων τοῦ οἴκου. διὰ γάρ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τὰ ἡμέτερα ἀγαθὰ προεβρέθη. καὶ ἐλθὼν δὲ διὰ τοῦ θυσαστηρίου. παρόδω γάρ μόνῃ διὰ τῶν Ἰουδαίων ἐχρήσατο. ἐπειδὴ δὲ ἀπιστήσαντες δοῦναι τῆς πίστεως τοὺς καρποὺς οὐκ ἠθέλησαν, ἐχώρησεν εἰς τὰ ἔθνη, καὶ τὸν μέγιστον καὶ κάλλιστον τῶν Ἑκκλησιῶν ἀρδεύει παράδεισον. Ἐἶτα λέγει θεωρηκέναι τινὰ μετρήσαντα χιλίους ἐν τῷ μέτρῳ, καὶ διελεῖν μέχρις ἀστραγάλων. πάλιν δὲ τὴν αὐτὴν μετρησαι ποσότητα, καὶ διελεῖν ἕως γονάτων. τρις δὲ τὸ μέτρον ἐπενεχεῖν, καὶ διελεῖν ἕως ὀσφύος. ἐπειδὴ δὲ τὸν τέταρτον ἐπλήρωσεν ἀριθμὸν, Χειμάρβρου, φησὶν, ἐγένετο μέγιστος, ὃν οὐχ οἶον διελεῖν, ὅτι ἐκβράζον τὸ ὕδωρ, ὡς βρίζον χειμάρβρου, ὃν οὐ διαθήσεται τις. Ἐδίδαξε δὲ ἡμᾶς διὰ τούτων, ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα ὀλίγους τῇ σωτηρίᾳ προσάξει. εἶτα τοὺτους διπλασιάσει, καὶ τριπλασιάσει. μετὰ δὲ ταῦτα πληρώσει τὴν οἰκουμένην, κατὰ τὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν. « Πληρωθήσεται ἡ σὺμπασα γῆ τοῦ γυνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακλύψαι θάλασσας. » Ἐπιστήσαι δὲ προσήκει, ὡς τετράκις ἐμέτρησε, καὶ τοῖς θεοῖς Εὐαγγελίοις ἰσάριθμον τὸ μέτρον προσήνεγκεν. Ἰησοῦμα δὲ τὸ τέταρτον μέτρον τοῦ θεσπεσίου Ἰωάννου παραδηλοῦν τὸ εὐαγγέλιον, θεολογίαν ἔχον ἄβαντον ἀνθρώποις καὶ ἀνυπερβάτον. Τίς γάρ ἂν γένοιτο νοῦς ἐπέκεινα τοῦ Ἐν ἀρχῇ; τίς δ' ἂν ὑπερβαίη τὸ Ἦν; Διὸ καὶ ἐκβράζον τὸ ὕδωρ, ὡς βρίζον χειμάρβρου, ὃν οὐ διαθήσεται τις, ἔφη ἐξίεναι. Εὐθύς δὲ, φησὶ, καὶ παραχρῆμα ὑπέδειξέ μοι παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ὕδατος δένδρα παντοδαπούς βρῦντα καρπούς. Ἐν ἑκατέρᾳ δὲ ὄχθῃ ταῦτα ἦν τὰ δένδρα. ὁ γὰρ

A passione, et ea quæ accidit obscuritate : « Non dies enim, inquit, et non nox, et dies ille notus Domino. Neque enim plenus dies, inquit, neque plena nox : medio enim die tenebræ ortæ sunt. » Deinde sic pergit : « Die illo egredietur aqua viva de Hierosolyma, dimidium ejus in mare novissimum, et dimidium ejus in mare primum. » Et per hæc declarat ortum et occasum, quibus totus terrarum orbis intelligitur. Commemorat etiam scaturienti tempus. « In æstate, inquit, et in vere sic erit. » Hoc etiam Samaritanæ dixit Dominus : « Qui biberit de aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed erit aqua, quam ego dabo ei, fons aque vivæ salientis in vitam æternam. » Et alio loco : « Si quis sitiet veniat ad me et bibat : qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. » Hanc aquam divinus Ezechiel vidit, profluentem a vestibulis domus (per legem enim et prophetas prædicta fuere nostra bona) et transeuntem per altare, quia per Judæos duntaxat transiit : qui ubi non credentes 1040 fidei fructus reddere noluerunt, transiit ad gentes, et maximum atque pulcherrimum Ecclesiarum irrigat paradysum. [3-5] Ait deinde se conspexisse quemdam, qui mensus sit mille in mensura, et transierit usque ad talos : eumque rursus eandem dimensum esse quantitatem, et transiisse usque ad genua : et tertio adhibita eadem mensura, transiisse usque ad lumbos. At ubi quartum implevit numerum, torrens, inquit, factus est maximus, qui pertransiri non posset, quia ebulliebat aqua ut impetus torrentis, quem non pertransibit aliquis. Docuitque nos per hæc, fore ut initio evangelicum præconium paucos ad salutem adducat, deinde eos duplicet ac triplicet, ac postea totum impleat orbem terrarum, secundum prophetiam illam : « Repletur universa terra cognitione Domini, sicut aquæ multæ quæ operiunt maria. » Et animadvertere operæ pretium est, quater illum dimensum fuisse, et divinis Evangeliiis æqualem numero mensuram adhibuisse. Existimo vero quartam mensuram divini Joannis Evangelium indicare, quod theologiam continet inaccessam, et quam hominibus transcendere minime liceat. Quæ enim mens ultra illud D In principio penetrare, et quæ illud erat transcendere poterit? quare ebullientem aquam, quasi torrentis fluctum, quem nemo pertransire queat, dixit exiisse. [6, 7] Et statim, inquit, atque e vestigio ostendit mihi apud ripam aquæ arbores omnis generis producentes fructus. Et in utraque ripa hæc arbores erant : neque enim fidem tantum in Deum, sed etiam actionem secundum Deum hæc aqua, ut

o Zach. xiv, 8. p Joan. iv, 14. q Joan. vii, 37, 38. r Isa. ii, 9; Habac. ii, 14.

VARIE LECTIONES.

⁸⁷ ἀλλ' — αἰών. Aliter loco cit. leg. ⁸⁸ πῆγ. Supra, pag. 252, erat ἐνεπλήσθη. Infra, ad Dan. ii, 54, 55, leg. ἐπληρώθη. * γῆ. Des. in B.

homines producerent, **1041** effecit. [8] Et dixit, A inquit, ad me: Aqua fluminis quæ egreditur in Galilæam ad orientem, et descendit ad incultam, ac venit usque ad mare, ad aquam ostii maris. Et hæc licet nobis accurate in historia invenire. Nam primo in Galilæam salutare præconium cucurrit, inde ad incultam et a pietate vacuum gentium regionem, pervenit etiam ad mare fluctuans, barbarorum nationes. Subjicitque, se aquas sanctificationum esse. Efficiet enim, ut Græcæ et fabulosæ doctrinæ divino præconio ministrent, utque morbosæ aquæ illæ per has aquas sanctificatæ salutem suppeditent.

καὶ ἀγιάσει τὰ ὕδατα· τὰς γὰρ Ἑλληνικὰς καὶ μυθολογικὰς διδασκαλίας ὑπηρετεῖσθαι παρασκευάζει τῷ θεῷ κηρύγματι, καὶ τὰ νοσώδη ἐκεῖνα ὕδατα διὰ τούτων

Vers. 9. *Et erit, omnis anima animalium ebullientium, super omnia ad quæ advenit fluvius, vivet.* Omnis enim, quicumque salutaribus aquis fruetur, salutem consequetur. Et asserit, plenam piscium hanc aquam futuram, et piscatores multos habituram esse. Multi enim per has aquas ad salutem quasi ex piscatione capientur: et multi etiam sunt, quibus hujus venandæ prædæ munus committitur. [10] Illud vero, « ab Engaddi usque ad Enaglim, » significat ortam ex tentationibus et afflictionibus lætitiā. *Engaddi* enim oculorum tentationem designat; *Enaglim* vero, oculum vituli ad sacrificium oblatis, et peccatum solventis, vel sub jugum tracti, cui colendæ terræ munus imponatur. **1042** *Exsiccatio autem sagenarum,* non solum frequentiam, sed etiam studium et curam significat. Non enim desistent piscari, inquit, sed ibi requiescent: quietem enim *sagenarum exsiccationem* vocavit: quandoquidem cessantes piscari piscatores *sagenas* explicare et exsiccare consueverunt. « Scorsim apud se, inquit, erit, » hoc est, ab impietate remota, anima quæ salvatur: et copiam piscium asserit non fluvio similem fuisse, sed maximo mari. Neque enim pristino populo æqualis numero novus populus, sed gentium mari comparatus, et orbem terrarum complens. His subjicit:

Vers. 11. *Et in exitu ejus, et in conversione ejus, et in elatione ejus, lacunæ ejus non sanabuntur, in sales tradentur.* Et hoc in præsentem videmus accidisse, qui in multitudinem aucti, in segnitium lapsi sumus. Et consentanea Dominus quoque prædixit. « Cum enim abundaverit, inquit, iniquitas, refrigescet charitas multorum. » Eos igitur qui in superficie versantur, et prædicatione duntaxat instructos, quales nostrum plurimi, *lacunas* vocat: etenim lacunæ non profundam, sed in superficie

† Matth. xxiv, 42.

μόνον τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πράξειν τοῦτο τὸ ὕδωρ βλαστῆσαι τοὺς ἀνθρώπους πεποιήκα. Καὶ εἶπε, φησί, πρὸς με· Τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ, τὸ ἐκπορευόμενον εἰς τὴν Γαλιλαίαν⁹¹ τὴν πρὸς ἀνατολὰς, καὶ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ἀόικητον⁹², καὶ ἐρχόμενον ἕως ἐπὶ τὴν θάλασσαν, ἐπὶ τὸ ὕδωρ τῆς διεκβολῆς τῆς θαλάσσης. Καὶ ταῦτα δὲ ἔστιν ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ἱστορίας εὐρεῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ εἰς τὴν Γαλιλαίαν τὸ σωτήριον ἔδραμε κήρυγμα· ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ τὴν ἀόικητον καὶ εὐσεβείας ἔρημον τῶν ἔθνῶν χώραν. Ἐφθασε δὲ καὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν τὴν κυμαίνουσαν, τῶν βαρβάρων τὰ γένη· ἐπάγει δὲ εἶτι τῶν ὑδάτων ἀγιαζόμενα ὕγιαινας ἔσται παρεκτικὰ.

θ'. Καὶ ἔσται, πᾶσα ψυχὴ⁹³ τῶν ζώων τῶν ἐκζῶντων ἐπὶ⁹⁴ πάντα ἐφ'⁹⁵ ἃ⁹⁶ ἐπέλθῃ ἐκεῖ ὁ ποταμὸς, ζήσεται. Πᾶς γὰρ, φησί, τῶν σωτηρίων ὑδάτων ἀπολαύων τῆς σωτηρίας τεύξεται. Λέγει δὲ καὶ ἰχθύων πλήρες τοῦτο γενήσεσθαι τὸ ὕδωρ, καὶ ἀλίεας ἔξειν πολλοὺς· πολλοὶ γὰρ οἱ διὰ τῶν ὑδάτων τούτων εἰς σωτηρίαν θηροῦμενοι, πολλοὶ δὲ καὶ οἱ τὴν ἄγραν ταύτην θηρεῖν πεπιστευμένοι. Τὸ δὲ, « ἀπὸ Ἡγγαδδὶ⁹⁷ ἕως Ἡναγλίμ, » σημαίνει τὴν ἀπὸ πειρασμῶν καὶ θλίψεων εὐφροσύνην. Τὸ γὰρ Ἡγγαδδὶ ὀφθαλμῶν πειρατήριον⁹⁸ σημαίνει· τὸ δὲ Ἡναγλίμ ὀφθαλμῶν μόσχου εἰς οὐσίαν προσφερομένου, καὶ τὴν ἁμαρτίαν λύοντος, ἢ ὑπὸ ζυγὸν ἐλκομένου, καὶ γεωργίαν πιστευομένου. Τὸ ψυγμὸς σαγγηῶν δὲ σημαίνει τῶν ἀλίεων οὐ μόνον τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιμελές. Οὐ γὰρ ἀποστήσονται, φησί, τοῦ ἀλιεύειν, ἀλλὰ ἐκεῖ διαναπαύσονται· τὴν γὰρ ἀνάπαυαν ψυγμὸν σαγγηῶν ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ τοῦ ἀλιεύειν παύμενοι ἀλιεῖ· ἀπλοῦν τὰς σαγγῆας καὶ ζητᾷ εἰσφέρειν εἰσάγει. « Καθ' ἑαυτὴν ἔσται, » φησί, τουτέστι, τῆς ἀσεβείας κεχωρισμένη ἢ σωζομένη ψυχὴ· λέγει δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἰχθύων οὐ ποταμῷ ἰσοκρίνειν, ἀλλὰ τῇ μεγίστῃ θαλάσῃ. Οὕτε γὰρ τῷ προτέρῳ λαῷ ἰσάριθμος ὁ νέος λαὸς, ἀλλὰ τῇ τῶν ἔθνῶν θαλάττῃ ἀπεικασμένος, καὶ τὴν οἰκουμένην πληρῶν. Τούτοις ἐπάγει·

ια'. Καὶ⁹⁹ ἐν τῇ διεκβολῇ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ¹⁰⁰ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ὑπεράρσει αὐτοῦ, τὰ τεράτῃ αὐτοῦ οὐ μὴ λαθῇ¹⁰¹, εἰς ἄλας δεθήσεται. Καὶ τοῦτο ὀρώμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος γεγενημένον· αὐξηθέντες γὰρ εἰς πλῆθος εἰς βριθμίαν ἐξωκεῖλαμεν. Συνωρδὰ δὲ καὶ ὁ Δεσπότης προηγόρευσε· « Ὅταν¹⁰² γὰρ, φησί, πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. » Τοὺς τοίνυν ἐπιπολαίους, καὶ τὸ κήρυγμα μόνον περιχειμένους, ὅσοις ἡμῶν οἱ πλεῖστοι, *τεράτῃ* ἀποκαλεῖ· καὶ γὰρ τὰ τεράτῃ

VARIAE LECTIONES.

⁹¹ Γαλιλ. Gelilah alii rectius appellative de tractu (orientali) explicant. ⁹² ἀόικ. A Ἀραβίαν. *Hebr.* planitiem. ⁹³ ψυχὴ — ἐκζ. *Hebr.* omnis anima viva reptilium. ⁹⁴ ἐπὶ — ποτ. *Hebr.* quocumque venerint flumina. ⁹⁵ ἃ. In A et B sequi. ἄν. ⁹⁶ A Αἰνγαδεῖν, et deinde Ἐναγαλλεῖμ. ⁹⁷ B ὀφθαλμῶν πειρατήριου. ⁹⁸ Καθ' — δεθῆς. *Hebr.* Sed loca cænosa ejus et paludes ejus, et quæ non sanabuntur, soli reliquantur. ⁹⁹ A ἀποστροφή. ¹⁰⁰ λαθῇ. A ἀγιάσσει. ¹⁰¹ ὅταν — ἀνομία. Aliter loco cit. leg.

οὐ βλάβη, ἀλλ' ἐξ ἐπιπολλῆς ἔχει τὸ ὕδωρ. Τοὺς οὕτω ἅπαντας διακρινόμενους λέγει θεραπειὰς μὴ τυγχάνειν. Ἄλλὰ καὶ οὕτω, φησὶν, οὐκ ἀχρηστοὶ τοῖς λοιποῖς· παιδεύονται γὰρ πρόφασιν τῆς ἄλλης ὠφελείας γινώσκονται. Οὐ χάριν, ἔφη εἰς ἅλας δοθήσεται. Ἄρτυειν γὰρ οἶδέ πως ἡμᾶς, καὶ ὠφελείας πληροῦν, οὐ μόνον ὁ διδάσκαλος ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιφερομένη τῆς ἀμαρτίας τιμωρία. Οὕτω τὰ κατὰ τοὺς βιβλίους προαγορεύσας, πάλιν τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἁγίων τοὺς καρποὺς διηγείται, καὶ ὅτι οὐδὲν ἀκαρπον παρ' αὐτοῖς, ἀλλὰ πάντα βρώσιμα. Πρὸς δὲ τῷ καρπῷ, φησὶ·

ἴσ'. Καὶ ὁ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀποβρύησεται, οὐδὲ ἢ μὴ παλαιωθῆ ἔπ' αὐτοῦ, οὐδ' οὐ μὴ ἐκλείψῃ ὁ καρπὸς αὐτοῦ ὁ τῆς καιρότητος αὐτοῦ εἰς τοὺς μῆνας αὐτοῦ· πρωτοβολήσει, διότι τὰ ὕδατα αὐτῶν ἐκ τῶν ἁγίων ταῦτα ἐκπορεύονται, καὶ ἔσται ὁ καρπὸς αὐτῶν εἰς βρώσιν, καὶ ἡ ἀνάδοσις αὐτῶν εἰς ὕψισιν. Ταῦτα, φησὶ, τὰ ἄνδρα πάντα ἐδώδιμον ὀσεί καρπὸν τοῦτον διηνεκῶς. Οὐ γὰρ ἀπαξ τοῦ ἔτους, ἀλλὰ κατὰ μῆνα οὐ γὰρ ἐν ἔφορταῖς εὐσεβοῦσιν οἱ ἅγιοι, διηνεκῶς δὲ τὴν τῶν θείων νόμων ἐκπληροῦσι φυλακῆν. Ἄλλὰ καὶ ἔτι φύλλα, φησὶν, οὐκ ἀποβρύησεται ἀπ' αὐτῶν. Ἐχουσι γὰρ τῆ τῆς ἀρετῆς ἐργασία τὴν θυμηδίαν ἀκολουθοῦσαν. Ὁ δὲ καρπὸς αὐτῶν ὅλος εἰς βρώσιν. Θαυμάζειν γὰρ εἰώθαμεν τοὺς τῆς ἀρετῆς ἀθλητάς. Καὶ ἡ ἀνάδοσις αὐτῶν εἰς ὕψισιν. Λογίζόμενοι γὰρ ὅσον ἀγαθὸν ἢ κατὰ Θεὸν ζωῆ, τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν καρποῦμεθα, καὶ τῆς κατὰ Θεὸν ὕψισιν τυγχάνομεν. Ἐντεῦθεν διδάσκεται ὁ προφήτης, τίνα τὰ ὄρια τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀπὸ βορρᾶ μὲν φησὶ τὴν ὁδὸν εἶναι τὴν Ἡμᾶθ ἀναμέσον τῶν ὄριων Δαμασκού. Ἡμᾶθ δὲ τὴν Ἐπιφάνειαν καλοῦσι, τινὲς δὲ τὴν Ἐμίσαν. Καὶ γὰρ ἡ θεία Γραφή δύο ὁδοὺς ἠμωνίμους· λέγει γάρ· εἰς Ἡμᾶθ τὴν μεγάλην. Ἀπὸ ἀνατολῶν δὲ λέγει τὸν Ἰορδάνην ὄριον, καὶ τὸν πρὸς ἀνατολὰς φοινικῶνα· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας, ἔως ὕδατων ἀντιλογίας· οὕτω γὰρ τὸ Μαριμῶθ ὁ Σύρος ἠρμήνευσεν· ἀπὸ δύσεως δὲ τὴν θάλασσαν ὄριον εἶναι. Ταύτην δὲ προσέταξεν οὐ μόνον τοῖς ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ γένος καταγοῦσι διανεμηθῆναι, ἀλλὰ καὶ τοῖς προσηλύτοις, τοῖς παροικοῦσιν ἐν μέσῳ αὐτῶν, Οἴτινες, φησὶν, ἐγέννησαν υἱοὺς ἐν μέσῳ ἡμῶν. Καὶ οἱ ἐκάστη, φησὶ, φυλὴ συνοικοῦντες προσήλυτοι μετὰ τῆς αὐτῆς φυλῆς τὴν κληρονομίαν λαβέτωσαν. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ'.

Εἶτα κελεύει πρῶτην μὲν λαβεῖν τὴν φυλὴν Δᾶν ἀπὸ βορρᾶ, δευτέραν τὴν Ἀσθρ, τρίτην τὴν Νεφθαλεῖμ, τετάρτην τὴν Μανασσῆ, πέμπτην τὴν Ἐφραῖμ, ἕκτην τὴν Ῥουβὴν, ἑβδόμην τὴν Ἰούδα· εἶτα τὴν τοῖς ἱερεῦσιν ἀφοριθεῖσαν, πέντε μὲν καὶ εἰκοσι χιλιάδων τὸ εὖρος, δέκα δὲ χιλιάδων τὸ μήκος· κελεύει δὲ τοῦτου τὸν κληρονόμον περὶ αὐτὴν τεθῆναι

A continent aquam. Eos igitur qui ita affecti sunt asserit minime consequi remedium. Sed et sic etiam isti, ait, reliquis non inuiles: castigari enim utilitatis aliis causa erunt. Quamobrem « in sales dabuntur » dixit. Instruere enim nos quodammodo, et utilitate implere consuevit, non solum oratio docens, sed etiam illatum pro peccato supplicium. 1043 Ita, iis prædictis quæ ad segnes attinent, rursus studiosorum sanctorumque fructus commemorat, et nihil apud ipsos esse infructuosum, sed omnia ejusmodi quæ comedi possint. Præter fructum autem, inquit,

VERS. 12. *Etiam folium ejus non defluet, neque inveterascet super eo, neque deficiet fructus ejus, novitatis ejus, in menses ejus: primitiva offeret, quia aquæ eorum de sanctis egrediuntur, et erit fructus earum in cibum, et germinatio earum ad sanitatem.* Hæ, inquit, arbores omnes ad esum utilem producent fructum, atque hunc in perpetuum. Non enim semel in anno, sed quovis mense, neque in celebritatibus tantum pie vivunt sancti, sed continenter divinas leges observant. Quin etiam « Folia, inquit, non defluent ab ipsis. » Habent enim virtutis exercitationi congruentem animi lætitiā, et « Fructus ipsarum totus in cibum. » Admirari enim consuevimus virtutis athleteas. « Et germinatio earum ad sanitatem. » Reputantes enim quantum sit bonum vita secundum Dei voluntatem composita, hinc utilitatem percipimus, et sanitatem quæ est secundum Deum consequimur. [13-20.] Deinceps edocetur propheta, quinam sint fines Israelis. Ab aquilone ait viam esse Emath per fines Damasci. *Emath* autem Epiphaniam vocant, et quidam Emisam. Etenim divina Scriptura duas novit ejusdem nominis; dicit enim: « Ad Emath magnam. » Et ab ortu ait Jordanem finem, et palmetum quod est ad orientem: a meridie 1044 vero, usque ad aquas contradictionis; sic enim Marimoth Syrus interpretatus est: ab occasu vero, mare finem esse. [21-23] Et hanc præcepit non solum iis qui ab Israele genus ducerent, distribui, sed etiam proselytis inter eos habitantibus: qui filios, inquit, in vobis genuerint. « Et unaquaque in tribu, inquit, habitantes proselyti cum tribu hæreditatem capiant. »

CAPUT XLVIII.

[1-7] Deinde præcipit ut primam capiat tribus Dan ab aquilone, alteram Aser, tertiam Nephthalim, quartam Manasse, quintam Ephraim, sextam Ruben, septimam Juda; [8-11] tum eam quæ sacerdotibus attributa est, quinque et viginti millium latitudinem, decem millium longitudinem habere; jubetque hujus hæreditatem circa ipsam urbem

VARIÆ LECTIONES.

¹ B διδασκαλ. κός. ² καὶ — ἀποβρ. Des. in A. ³ οὐδὲ — αὐτοῦ. Gemina est interpretatio. ⁴ B ἀπ'. αὐτ. Des. in A. ⁵ τῆς καιν. αὐτ. Des. in A. ⁶ εἰς — πρωτοβ. *Hebr.* mensibus suis maturescet sc. fructus ejus. ⁷ A ἀνάδοσις. *Hebr.* folium ejus. ⁸ τοῦτ. B præm. ὀσεί δέ. ⁹ B τοῦτον.

pou. « Erit enim sanctificatio mea, in medio ipsorum, sacerdotibus sanctificatis filii Sado- ci, custodientibus custodias domus. » [12-17] Præterea quingentos rursus templi cubitos dividit per medium urbis. [18] Cum vero ædificabitur urbs, inquit, hujus terræ fructus attribuantur ædificanti- bus. [23-27] Deinde post hunc hæreditatem capere jubet Benjaminem, et post illum Simeonem, tum Issacharem, deinde Zabulonem, postremo Gad. [31-34] Ait autem portas fore urbi duodecim, in unaquaque parte tres, omnemque circuitum decem et octo millium cubitorum dixit.

1045 VERS. 35. *Nomen autem urbis, inquit, ex quo facta fuerit, erit nomen ejus.* Non quod alterum post ædificationem nomen acceperit (Hierosolyma enim etiam post Zorobabelem vocata fuit), sed insignem eam denovo futuram esse per hæc indicavit. Si- quidem consuevit divina Scriptura *nomen* ipsam gloriam vocare : sicut idem quoque propheta ad Hierosolymam ex persona Dei dixit : « Et fuit tibi nomen. » Hæc urbis ædificatio post reditum e Babilone a Zorobabele primo facta est, multo tem- pore templi extructione consumpto propter fini- timorum bellum : mœnia vero erexit Neemias, post absolutam templi ædificationem interjectis annis octoginta. Et Machabæis item florantibus multa cum felicitate renovatum est : et post illos rursus Herodes illud nobiliter effecit. At fabulosis narrationibus gaudens Apollinarius, et a vetulis fabellas enarrantibus nihil differens, aliam quoque nobis pollicetur Hierosolymæ ædificatio- nem, et cultum juxta Judæorum legem institutum, et præter legis observationem, in Dominum fidem ; deinde rursus ecclesias mutuo sibi adversantes, eam quæ ex gentibus constet extra legem viven- tem, et quæ ex Judæis, secundum legem rempu- llicam suam administrantem. Neque cognovit vir sapientissimus divinarum sententiarum veritatem. Nam de Judæis dixit : « Malos male perdet, et vineam locabit aliis agricolis, qui reddent ei suo

1046 tempore fructum ¹. » Et iterum : « Ego veni in nomine Patris mei, et non suscepistis me : veniet alius in suo nomine, et illum suscipietis ². » De templo vero ait primum quidem : « Non relin- quetur hic lapis super lapidem qui non destrua- tur ³. » Deinde : « Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta ⁴. » Et Isaias quoque exclamat : « Impiorum civitas in æternum non ædificabitur ⁵. » Et : « Domus Israel cecidit, non amplius resur-

την πόλιν. « Ἔσται γὰρ τὸ ἁγίασμα μου ¹³ ἐν μέσῳ αὐτῶν, τοῖς ἱερεῦσι τοῖς ἡγιασμένοις ¹⁴ υἱοῖς Σαδοὺκ, τοῖς φυλάσσουσι τὰς φυλακὰς τοῦ οἴκου. » Εἶτα πεν- τακοσίους πάλιν τοὺς τοῦ ναοῦ πήχεις διαιρεῖ κατὰ μέσον τῆς πόλεως. Ἐν δὲ τῷ, φησὶν, οἰκοδομῆσθαι τὴν πόλιν, οἱ ταύτης τῆς γῆς καρποὶ ἀφορισθήτωσαν τοῖς τὴν οἰκοδομίαν ἐργαζομένοις. Εἶτα μετὰ τοῦ- τον, τὸν κληρὸν κελεύει λαβεῖν τὸν Βενιαμὴν, μετ' ἐπειδὴ δὲ τὸν Συμεὼν, εἶτα τὸν Ἰσάχαρ ¹⁵, καὶ τὸν Ζαβουλὼν μετὰ τοῦτον, τὸν δὲ Γὰδ τελευταῖον. Λέγει δὲ καὶ πύλας τῇ πόλει γενήσεσθαι δυοκαί- δεκα, ἐν ἐκάστῳ τμήματι τρεῖς · ἅπαντα δὲ τὸν κύκλον ὀκτωκαίδεκα χιλιάδων ἔφη ¹⁶ πήχεων.

λε'. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς πόλεως, φησὶν, ἀφ' ἧς ἂν ἡμέρας γένηται, ἔσται ¹⁷ ἰδὸν ὄνομα αὐτῆς. Οὐκ ἐπειδὴ ἕτερον μετὰ τὴν οἰκοδομίαν εἰληφεν ὄνομα · Ἰερουσαλήμ γὰρ καὶ μετὰ τὸν Ζοροβάβελ ἐκλήθη · ἀλλὰ τὸ ἐπίσημον αὐτὴν πάλιν γενήσεσθαι διὰ τούτων ἠνέξατο. Ὅνομα γὰρ πολλάκις οἶδεν ἡ Γραφή καὶ τὴν δόξαν ὀνομάζειν, ὥσπερ ἀμέλει οὐ αὐτὸς προφήτης πρὸς τὴν Ἰερουσαλήμ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἔφη : « Καὶ ἐγένετό σοι τὸ ὄνομα. » Ταύτην τῆς πόλεως τὴν οἰκοδομίαν μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον ὁ Ζοροβάβελ ἐποίησατο πρῶτος, ἐπὶ χρόνῳ πολλῷ δει- μάμενος τὸν νεὼν, διὰ τὸν πρὸς τοὺς γειτνιαζόντας πόλεμον · τοὺς δὲ περιθάλους ἀνώρθωσε Νεεμίας, μετὰ τὸ τέλος τῆς τοῦ νεῶ οἰκοδομίας ὀδοσκόποντα μεταξὺ διεθρόντων ἐνιαυτῶν. Καὶ ἐπὶ τῶν Μακκα- βαίων δὲ πάλιν πολλῆς εὐπραξίας καὶ νεουργίας ἀπήλαυσεν, καὶ μετ' ἐκείνους δὲ πάλιν Ἡρώδης λαμπροτέραν αὐτὴν πεποίηκε. Ὁ δὲ ¹⁸ μυθολογίας χαίρων Ἀπολιναρίου, καὶ τῶν μύθους ἐξηγουμένων γραβίδων κατ' οὐδὲν διαφέρει, ἕτερον ἡμῖν ὑπισχνεί- ται τῆς Ἰερουσαλήμ οἰκοδομίαν, καὶ τὴν κατὰ νόμον τῶν Ἰουδαίων λατρεῖαν, καὶ πρὸς τῇ τοῦ νόμου φυ- λακῇ τὴν εἰς τὸν Κύριον πίστιν · εἶτα πάλιν ἐκκλη- σίας ἀλλήλας ἀντιπάλους, τὴν μὲν ἐξ ἐθνῶν ἔσω τοῦ νόμου ζῶσαν, τὴν δὲ ἐξ Ἰουδαίων κατὰ νόμον πολιτευομένην. Καὶ οὐ συνείδεν ὁ σοφώτατος τὸ τῶν θείων ἀποφάσεων ἀψευδές. Περὶ μὲν γὰρ Ἰουδαίων ἔφη, ὅτι « Κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς, καὶ τὸν ἀμπελώνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, ὅτινες ¹⁹ ἐν καιρῷ δώσουσι τὸν καρπὸν αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν : « Ἐγὼ ²⁰ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με · ἔρχεται ἄλλος ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, κακείνον λήψεται. » Περὶ δὲ τοῦ ναοῦ φησι, πρῶτον μὲν, ὅτι « Οὐ μὴ μείνη ²¹ ὡς λίθος ἐπὶ λίθου, ὅς οὐ μὴ καταλυθῆ. » Ἐπειτα : « Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. » Βοᾶ δὲ καὶ Ἡσαίας : « Τῶν ἀσεβῶν πόλις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ οἰκοδομηθῆ. » Καί :

¹ Matth. xxi, 41.

² Joan. v, 45.

³ Matth. xxiv, 2.

⁴ Matth. xxiii, 38.

⁵ Isa. xxv, 2.

VARIE LECTIONES.

¹³ τὸ ἅγ. μου. A τὸ ἕρος τῶν ἁγίων. *Hebr.* Sanctuarium Jehovah. ¹⁴ B τὸ ἁγίασμα. ¹⁵ A Ἰσαχάρ. B Ἰσάχαρ. ¹⁶ ἔφη. In B ponitur post πήχεων. ¹⁷ ἔσται. A præm. Κύριος ἐκεῖ. ¹⁸ ὁ δὲ, x. τ. λ. Tecte hanc Apollinarij sententiam jam impugnatam vidimus supra, pag. 1018, ad finem cap. xxxix. Aperi- ties de illa loquitur infra, exeunte Commentario in Aggaeum. Ex his suppleri potest locus iste *Hebr. sab.*, lib. iv, cap. 8. ¹⁹ ὅτινες — καρπ. αὐτ. Aliter loco cit. ²⁰ Ἐγὼ. x. τ. λ. Aliter loco cit. leg. ²¹ μείνη. Loco cit. est ἀφθῆ, et deinde καταλυθήσεται.

« Ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ ἔτι μὴ ἀναστῆ. » A get^z. » Non audivit autem, ut par est, Pauli doctrinam, quam Galatis protulit, dicens : « Qui in lege justificamini, gratia excidistis^a. » Et rursus : « Propterea quod operibus legis non justificabitur omnis caro, sed per fidem Jesu Christi b. » — « Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, ibi quoque non est prævaricatio^c. » Itemque : « Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudine carnis peccati, et pro peccato, damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleteret in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum Spiritum^d. » Et alio loco : « Justificati igitur ex fide pacem habemus apud Deum, per Dominum nostrum Jesum Christum^e. » Et Petro, qui legis observationem simulaverat, propter discipulorum imbecillitatem, coram omnibus dixit : « Si tu, cum Judæus sis, gentilium modo vivis, et non Judaice, quomodo gentes cogis Judaizare^f? » Deinde subjicit : « Nos natura **1047** Judæi, et non ex gentibus peccatores. Scientes autem non justificari hominem ex operibus legis, sed per auditum fidei, et nos in Jesum Christum credidimus, ut ex fide justificemur^g. » Ita Galatas, qui sustinerant post fidem circumcidi, sensu carentes vocat^h, et ad Philippenses scribens, eosque accusans qui hæc docerent, canes appellat eos, dicens : « Videte canes, videte malos operarios, videte circumcisionem. Nos enim sumus circumcisio, qui in spiritu servimus Deo, et non in carne fiduciam habentesⁱ. » Et ne quis ipsum opinaretur spiritualibus inniti, tanquam eorum quæ carnis sunt expertem, merito subjicit : « Quanquam ego habeam fiduciam et in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis j. » Narratque ea quibus Judæi gloriabantur : « Octavo die circumcisus^k. » Secundum legem, inquit, circumcisus sum. Et quia accidit, ut proselytorum quoque filii secundum hunc dierum numerum circumciderentur, necessario adjecit, « ex semine Israelis. » Neque contentis patriarchæ appellatione, tribus quoque nomen memorat, nobilitatem ostendens, « de tribu Benjamin. » A Rachele enim **1048** dilecta, inquit, sum oriundus. Non enim solum ex iis non sum, qui sunt semiservi, sed etiam liberis præsto, tanquam ex ea quæ servi desponsata fuit et valde dilecta, oriundus. Et hinc ad antiquiorem stirpem

^z Isa. xxix, 20. ^a Galat. v, 4. ^b Galat. ii, 16. ^c Rom. iv, 15. ^d Rom. viii, 3, 4. ^e Rom. v, 1. ^f Galat. ii, 14. ^g ibid. 15, 16. ^h Galat. iii, 1, 3. ⁱ Philipp. iii, 2, 3. ^j ibid. 4. ^k ibid. 5.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ διότι—Χριστοῦ. Hæc sensum loci cit., non verba expriment. ¹² καὶ π. ἀμ. Des. in B. ¹³ ἔχομεν. Ita quoque infra, (tom. III, loco cit., legitur. Alii habent ἔχομεν. ¹⁴ ὦν. Loco cit. est ὑπάρχων. ¹⁵ φύς. Editio prior habebat φησίν. ¹⁶ εἰδότες — δικαιωθώμεν. Alias lectiones vide infra, tom. III, ad Galat. cap. ii. ¹⁷ B Θεοῦ. Ita quoque apud Nostrum leg. infra, l. cit., tom. III. Eamdem h. l. lectionem, ut videtur, habuit liber iste quo usus est Wetstenius. ¹⁸ καὶ. Des. hoc loco ista, καὶ καυχώμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ¹⁹ B καίτοι. ²⁰ εἰ τις δοκεῖ ἄλλ. πεπ. B εἶτα κατὰ σύγκρισιν· εἰ τις πέποιθεν. Deinde per comparisonem, Si quis, inquit, confideret. ²¹ περιτομῆ. Sirm. περιτομή, sicque infra, tom. III, loco cit., leg. Sed præstat lectio περιτομῆ. ²² σπέρμ. Infra, l. c. est γένους, juxta rec. lect. ²³ φυλ. B addit Βενιαμίν, sed punctis additis pro signo correctionis. ²⁴ ἐκ τῆς, γ. τ. λ. Similia vid. infra, tom. III, ad locum cit.

progreditur : « Hebræus ex Hebræis. » Hebræi enim ab Hebero appellati sunt. Quin etiam honestissimæ sectæ, inquit, sui : « secundum legem enim Phariseus ¹. » Neque solum nomen pietatis obtinui, sed etiam re ornari alacri animo studebam : « Secundum zelum enim persequeus, inquit, Ecclesiam ². » Ita omnibus, de quibus gloriandum videretur, enarratis, adjecit : « Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimentum : et arbitror omnia stercora esse, ut Christum lucrificam ³. » Sed quæ beatus Paulus *detrimentum* et *stercora* appellavit, cum spiritualibus collata, hæc sapientissimus Apolinarius ab Elia Judæis prædicatum iri, et ab ipso Christo Domino confirmanda fore dixit. Qua de causa autem, dicat ille, iis qui e Judæis erunt, conversationem dabit secundum legem, quasi fides salutem dare nequeat? et cur hanc nobis omnibus gentibus tradidit, ut ipsis perfectam præbeat salutem? Si autem ut fide sufficiente ad salutem asserendam, et conciliandum nobis regnum caelorum, legis observationem abrogavit, qua de causa legem, quæ salvum facere nequit, rursus Judæis constituet? Nam plurima ipsius (legis) nullam asserre observantibus justitiam, ipse **1049** Deus per hunc prophetam nos docuit. « Dedi enim ipsis, inquit, præcepta non bona, et justificationes in quibus non vivent ⁴. » Quomodo igitur non bona, quæque vitam præbere nequeant, Judæis rursus imponet, cum eos salvare velit, et non perdere? Et alia quoque ratione facile est hæc expectantis amentiam cognoscere. Si enim res Judæorum nostrarum rerum figura fuere, quod ipse confitetur, neque repugnat, ubinam anniculo agno opus est post immaculati agni, qui sustulit peccatum mundi, sacrificium? et quæ azymorum utilitas post cælestem panem? vel Paschatis typici post spirituale? Sed neque divinum Apostolum audit, dicentem : « Feriemur itaque non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitie, sed in azymis sinceritatis et veritatis ⁵. — Etenim pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus ⁶ : » neque Dominum discipulos suos docentem, cum dicit : « Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, hoc facite in meam commemorationem. » Et : « Hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum, hoc facite in meam commemorationem ⁷. » Et alibi, cum dixisset Judæis : « Patres vestri manducaverunt manna in deserto; » et mortui sunt, adjecit : « Hic est panis vitæ, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur ⁸. » Et ut alia quæ infinita sunt, omittam, etiamnum in

φορὰν, ὡς ἐκ τῆς προμνηστευθείσης καὶ ἀγαν ἀγαπηθείσης βλαστήσας. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν ἀρχαιότεραν ἀναβαίνει ρίζαν τὸ, « Ἐβραῖος ἐξ Ἑβραίων. » Ἐβραῖοι γὰρ ἐκ τοῦ Ἐβὲρ προσηγορεύθησαν. Ἀλλὰ καὶ αἰρέσεως, φησὶ, καλλίστης ἐγενόμην, « κατὰ νόμον γὰρ Φαρισαῖος. » Οὐκ ὄνομα δὲ μόνον εἶχον εὐσεβείας, ἀλλὰ καὶ τῷ πράγματι κοσμεῖσθαι προθυμούμην. Κατὰ ζῆλον γὰρ, φησὶ, διώκων τὴν Ἐκκλησίαν ⁹. Οὕτως ἅπαντα τὰ δοκοῦντα σεμνὰ διηγησάμενος, ἐπήγαγεν « Ἀλλ' ἄτινα ἦν μοι κέρθη, ταῦτα ἤγημαι διὰ Χριστὸν ¹⁰ ζημίαν, καὶ ἡγοῦμαι ¹¹ πάντα ¹² σκύδαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω. » Ἀλλ' ὅπερ ὁ μακάριος Παῦλος ζημίαν καὶ σκύδαλα προσηγόρευσε, τοῖς πνευματικοῖς παρεξέτας, ταῦτα ὁ σοφώτατος Ἀπολινάριος ὑπὸ μὲν Ἥλιου κηρυχθῆσθαι τοῖς Ἰουδαίοις, ὑπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ βεβαιωθῆσθαι ἐφη. Τί δήποτε δὲ, εἰπάτω, τοῖς ἐξ Ἰουδαίων τὴν κατὰ νόμον δώσει πολιτείαν, ὡς τῆς πίστεως οὐ δυναμένης δοῦναι τὴν σωτηρίαν; Καὶ τίνας ἔνεκεν καὶ ταύτην πᾶσιν ἡμῖν παρέσχη τοῖς ἔθνεσιν, ἵν' αὐτοῖς τελείαν παράσχη τὴν σωτηρίαν; Εἰ δὲ ὡς τῆς πίστεως ἀρκούσης καὶ σῶσαι, καὶ τῶν οὐρανῶν προξενῆσαι τὴν βασιλείαν, τὴν τοῦ νόμου κατέπαυσε φυλακὴν, τίνας χάριν τὸν σῶσαι μὴ δυνάμενον νόμον πάλιν ἐπιστήσῃ τοῖς Ἰουδαίοις; Ὅτι γὰρ αὐτοῦ τὰ πλεῖστα οὐδεμίαν τοῖς φυλάττουσι δικαιοσύνην παρέχει, αὐτὸς ὁ Θεὸς διὰ τοῦδε ἡμᾶς ἐδίδαξε τοῦ προφήτου. « Ἐδωκω γὰρ, φησὶ, αὐτοῖς προστάγματα οὐ καλὰ, καὶ δικαιώματα ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αὐτοῖς. » Πῶς τοίνυν τὰ οὐ καλὰ, καὶ ζῶην παρέχειν οὐ δυνάμενα, πάλιν ἐπιθήσῃ τοῖς Ἰουδαίοις, σῶσαι αὐτούς, ἀλλ' οὐκ ἀπολέσαι βουλόμενος; Καὶ ἐτέρωθεν δὲ ῥῥίδιον συνιδεῖν τοῦ ταῦτα προσδοκῶντος τὴν ἄνοιαν. Εἰ γὰρ τὰ Ἰουδαίων τύπος τῶν ἡμετέρων συνομολογεῖ γὰρ τοῦτο, καὶ οὐκ ἀντιλέγει. πού χρεῖα τοῦ ἐνιαυσιαίου προβάτου μετὰ τὴν θυσίαν τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ, τοῦ ἄραντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου; Ποῖον δὲ τῶν ἀζύμων ὄφελος μετὰ τὸν ἐπουράνιον ἄρτον, ἢ πάσχα τυπικοῦ μετὰ τὸ πνευματικόν; Ἀλλ' οὐτε τοῦ θεοῦ Ἀποστόλου ἀκούει λέγοντος. « Ὡστε εὐορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐκρινείας καὶ ἀληθείας. Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. » οὐτε τοῦ Κυρίου, τοῦ ἑαυτοῦ διδάσκοντος μαθητὰς, καὶ λέγοντος. « Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Καὶ. « Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ εἰρηκῶς τοῖς Ἰουδαίοις. « Οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπέθανον, » ἐπήγαγεν. « Οὕτως ἐσιν

¹ Philipp. iii, 5. ² ibid. 6. ³ ibid. 7, 8. ⁴ Ezech. xx, 25. ⁵ I Cor. v, 8. ⁶ ibid. 7. ⁷ Matth. xxvi, 26-28; I Cor. xi, 24, 25. ⁸ Joan. vi, 49. ⁹ ibid. 50.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Ἐκκλήσιον. Des. hoc loco reliqua ex vers. 6. ¹¹ Χρ. Loco cit. præm. τόν. ¹² καὶ ἡγοῦμαι, x. τ. λ. Des. hoc loco quæ loco cit., vers. 8 præcedunt. ¹³ πάντα. Des. infra, tom. III, loco cit. ¹⁴ ὑπὲρ. B præm. τὸ.

ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς⁴⁰, ἵνα τις φάγη ἐξ αὐτοῦ καὶ μὴ ἀποθάνῃ. » Καὶ ἵνα τὰ ἄλλα καταλίπω μυρία ὄντα, ἐτι⁴¹ νῦν ἐν ταῖς Ἱεροσολύμοις, ἡ τε τοῦ σταυροῦ ἐκκλησία, καὶ ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ ἀνάληψις, καὶ ἡ ἐν τῇ Σιών ἐκκλησία, καὶ ἡ ἱερὰ Βηθλεὲμ, καὶ ἕτεροι δὲ εὐκτῆριοι τόποι μυρίαί. Τοῦ Ἰουδαίων τοίνυν ἀνοικοδομημένου νεῶ, λυθίσονται οὗτοι, ἡ καὶ αὐτοὶ μενοῦσι τιμώμενοι; διαμένοντες δὲ ἐπὶ τῆς προτέρας τιμῆς, τιμηθήσονται ὑπὸ Ἰουδαίων, ἡ ἀτιμασθήσονται; Εἰ μὲν οὖν ἀτιμάσουσι, καὶ ἐπὶ τῆς προτέρας μενοῦσι μανίας, καὶ οὐδὲν ὄφελος ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου Ἡλιοῦ λήφονται κηρυγμάτων· εἰ δὲ τιμήσουσι, ποῖον ἄρα τῶν εὐκτηρίων πλεόν; τὸν τοῦ σταυροῦ, ἡ τῆς ἀναστάσεως, ἡ τὸν οἰκοδομηθῶμενον; Εἰ μὲν γὰρ ἐκείνον πλεόν, ὡς οὐ τελείαν ἔχοντες γινώσκοντες τοῦτο ποιήσουσιν· εἰ δὲ τούτους προτιμήσουσι, περιττὴ ἡ ἐκείνου οἰκοδομία· εἰ δὲ τὴν ἴσην ἀπονεμήσουσι τιμὴν τοῦτους τε κάκεινω, προσοίσουσι μὲν ἐκεῖ τὰς θυσίας, ἐνταῦθα δὲ τῶν ἱερῶν ἀπολαύσουσι μυστηρίων. Καὶ πῶς οἶδόν τε σὺν τοῖς ἐξ ἔθνῶν πεπιστευκόσι τῶν θείων αὐτοὺς ἀπολαύειν μυστηρίων, τοῦ νόμου τὴν πρὸς τὰ ἔθνη ἐπιμίξιν κωλύοντος; Λείπεται τοίνυν, ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ καὶ τὰ εὐαγγελικά, καὶ τὰ νομικά πληροῦσθαι κατὰ ταυτὸν· καὶ ἀνάγκη πάλιν μάχην εἶναι καὶ ἔριν, ἡμῶν μὲν καθ' ἑαυτοὺς πολιτευομένων, ἐκείνων δὲ τὴν κατὰ τὸν νόμον λατρείαν προαιρουμένων. Καὶ πῶς ἀληθεύει Παῦλος λέγων· «Χριστός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἐχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐθνῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσει, τοὔστι, τὸν ἔθνη καὶ τὸν Ἰουδαϊκόν, εἰς ἓν ἕνα καινόν ἄνθρωπον⁴², καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα⁴³; » Καὶ πάλιν· «Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ τε καὶ Ἑλλήν⁴⁴. » Καὶ ἀλλαχοῦ· «Ὅπου οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ τε καὶ Ἑλλήν, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, ἀλλὰ⁴⁵ τὰ πάντα καὶ ἐν παντί Χριστός. » Ναί, φησὶν ὁ σοφώτατος⁴⁶, καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ κηρύγματι πεπιστευκότες Ἰουδαῖοι τὴν κατὰ νόμον λατρείαν ἐφύλαττον, τῶν ἄλλων Ἑκκλησιῶν ἔξω τοῦ νόμου πολιτευομένων. Καὶ οὐ συνίησιν, ὅτι τῇ ἐκείνων ἀσθενείᾳ συγκατιόντες οἱ ἱεροὶ ἀπόστολοι τοῦτο τῆνικαῦτα γίνεσθαι συνέχωρησαν, αὐτοὶ δὲ τὸν νόμον παρέβαινον ἀδεῶς, οὐκ ἂν, εἴπερ ἤδεσαν ἀναγκαίαν τοῦ νόμου τὴν φυλακὴν, ἀνασχόμενοι παραθῆναι. Ἄλλ' αὐτοὶ μὲν, ὡς εἰδότες περιττὴν τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν, τὸν εὐαγγελικὸν μετήεσαν βίον· τοῖς δὲ ἀσθενῶς διακειμένοις τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς παρεχώρουν, κατὰ μέρος

A Hierosolymis et crucis **1050** templum, et resurrectio, et in cœlum assumptio, et templum in Sione, et sacra Bethleem, et alia infinita oratoria existunt. Instaurato igitur Judæorum templo, destruentur ista, vel eodem in honore habebuntur? et in pristino honore perseverantia, a Judæis colentur, vel ignominia afficientur? Si igitur ignominia afficiant, et in pristina insania permanebunt, et nullam percipient utilitatem ex magni Eliæ prædicationibus. Quod si in honore habebunt, quemnam orationis locum magis æstimabunt? an crucis, vel resurrectionis? an cum qui instaurandus est? Nam si illum amplius, quasi non perfecta cognitione præditi hoc facient. Quod si hæc anteposuerint, supervacanea erit illorum ædificatio: si vero æqualem honorem tribuent et istis et illi, offerent quidem ibi sacrificia, sed hic sacris mysteriis fruentur. Et quomodo fieri potest ut una cum iis qui e gentibus credere, divinis ipsi mysteriis fruuntur, cum lex ipsorum commercium cum gentibus prohibeat? Reliquum igitur est, ut eodem in templo et evangelica et legalia eodem tempore absolvantur: ac rursus necesse est, et pugnam et contentionem intercedere, nobis quidem secundum leges nostras degentibus, illis vero cultum secundum legem præferentibus. Et quomodo vere dicit Paulus: «Christus est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceris solvens, inimicitiam carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat, hoc est, gentilem et **1051** Judaicum, in unum novum hominem, et reconciliet ambos in uno spiritu cum Patre?» » Ac rursus: «Non est Judæus, neque Græcus.» Et alio loco: «Ubi non est Judæus, neque Græcus, circumcisio et præputium, sed omnia et in omnibus Christus?» » Næ, inquit sapientissimus, etiam tempore eo quo apostoli prædicabant, qui in Hierosolymis præconio credere Judæi, cultum secundum legem observabant, aliis Ecclesiis extra legis cultum degentibus. Neque intelligit, sacros apostolos, illorum sese accommodantes imbecillitati, hoc eo tempore fieri permisisse, sed ipsos libere legem non observasse: quam violare haudquaquam sustinissent, si legis observationem necessariam cognovissent. Verum ipsi cum optime nossent supervacaneam esse secundum legem conversationem, evangelicam vitam transegere: iis vero qui imbecillius affecti erant legis observationem concedebant, paulatim eos ad perfectiora ducentes. Ita Timotheum beatus Paulus circumcisum evan-

⁴⁰ Ephes. II, 14-16. ⁴¹ Galat. III, 28. ⁴² Coloss. III, 11.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ τῆς ζωῆς. Loco cit. est, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβιβάνων. ⁴¹ B ἔστι. ⁴² τόν. Des. in B. ⁴³ εἰς. Loco cit. præcedit ἐν ἑαυτῷ. ⁴⁴ ἄνθρω. Loco cit. sequitur, ποιῶν εἰρήνην. ⁴⁵ πν. πρ. τ. π. Loco cit. est σώματι, τῷ Θεῷ. ⁴⁶ Rec. lectio est Ἑλλήν καὶ Ἰουδ. Sicque infra, loco cit., leg. ⁴⁷ ἀλλὰ, x. τ. λ. Dns. hoc loco quæ loco cit. præcedunt, βάρβαρος — ἐλεύθερος. ⁴⁸ ὁ σοφώτατος. Scilicet Apollinarius per ironiam sic dictus, ut in superioribus.

gelicæ reipublicæ magistrum ordinavit. Verum A fortasse nos etiam Apolinariinugationis participes facti sumus, conati non falsam solum, sed etiam injucundam illius fabulationem redarguere : contra quem beatus Paulus merito dixerit : « Utinam et abscindantur, qui vos conturbant. » Ille igitur orationi **1052** sine imposito, hunc librum lecturos hortabimur, ut si quid invenerint in iis quæ interpretati sumus, studio dignum, omnium celebrent Dominum, qui pro communi hominum beneficio occultorum tribuit revelationem. Quod si minus spe ipsa lucrum, neque laboribus æqualem fructum offenderint, naturæ imbecillitati veniam tribuant, animi tamen alacritatem agnoscant, et labores precibus compensent, remissionem peccatorum nobis ab omnium Salvatore precantes : cum quo Patri gloria, cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in infinita sæcula sæculorum. Amen.

ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

γ Galat. v, 12.

δ Β ποδηγοῦντες.

αὐτοὺς ἐπὶ τὰ τελειότερα ποδηγοῦντες δ. Ὅτι τὸν Τιμόθεον ὁ μακάριος Παῦλος περιτεμὼν, τῆς εὐαγγελικῆς χειροτονίᾳ πολιτείας διδάσκαλον. Ἄλλὰ γὰρ τάχα καὶ ἡμεῖς τῆς Ἀπολιναρίου μεταλόγου φλυαρίας, τὴν οὐ ψευδῆ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀτερπῆ μυθολογίαν αὐτοῦ πειραθέντες ἐλέγξαι· πρὸς δὲ εἶποι ἂν ὁ μακάριος Παῦλος εἰκότως· « Ὁρῶν καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς! » Ἐνταῦθα τοῖνον τὸν λόγον στήσαντες, τοὺς ἐντευξημένους τῆδε τῇ βίβλῳ παρακαλέσομεν, εἰ μὲν εὐροῖεν τι τῆς προθυμίας ἐν τοῖς ἐρμηνευθεῖσιν ἐπάξιον, πλὴν τῶν ἀπάντων ὑμνήσαι Δεσπότην, τὸν ἐπ' εὐεργεσίᾳ κοινῇ δεδοκῶτα τῶν κεκρυμμένων τὴν ἀποκάλυψιν· εἰ δὲ ἔλαττον τῆς ἐλπίδος τὸ κέρδος, καὶ τῶν πόνων οὐκ ἰσοστάσιον τὸν καρπὸν, τῇ μὲν τῆς φύσεως ἀσθενείᾳ νείμαι συγγνώμην, ἀποδέξασθαι δὲ ὁμῶς τὴν προθυμίαν, καὶ τοὺς πόνους προσευχαίς ἀμείψασθαι, ἄφρασι ἡμῖν ἁμαρτημάτων παρὰ τοῦ Σωτῆρος τῶν ὅλων αἰτοῦντας· μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΟΡΑΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΔΑΝΙΗΛ.

B. THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS,

COMMENTARIUS IN VISIONES DANIELIS

PROPHETÆ.

Joanne Bantista Gabio, Veronensi, in'erperte.

1053 PRÆFATIO.

Si facile omnibus esset divinorum prophetarum oracula explicare, et ab iis quæ litterarum superficie continentur, in profundum penetrare, ibique abstrusam sententiæ margaritam venari : fortasse non injuria supervacaneum censi potuisset, litterarum monumentis eorum prodere interpretationem, nullo quippe negotio propheticam mentem

C

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Εἰ πᾶσι βῆδιον ἦν τὰ τῶν θείων προφητῶν ἀναπτύσσειν θεσπίσματα, καὶ τοῦ μὲν γράμματος ὑπερβαίνειν τὴν ἐπιφάνειαν, εἰς δὲ τὸ βάθος καταδύνειν¹, καὶ τὸν ἐκεῖ κρυπτόμενον τοῦ νοήματος μαργαρίτην θηρεύειν, ἴσως ἂν εἰκότως² ἐνομιλοῦντο παρέλκων ἀνάγραπτον τούτων ποιεῖσθαι τὴν ἐρμηνείαν, πάντων εὐπετῶς παρ' αὐτὴν τὴν ἀνάγνωσιν τῆς προφητῆ

VARIE LECTIONES.

¹ Β καταδύνειν. ² εἰς. Des. in B.

τικῆς διανοίας ἐρικνουμένων· ἐπειδὴ δὲ, μίαν μὲν ἅπαντες ὄψιν ἐλάχομεν, οὐκ ἴσην δὲ ἅπαντες ἠγῶσιν ἐλάβομεν (Ἐκάστῳ γὰρ δίδεται, φησὶν, ἢ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον^β, καὶ ἄλλῳ^γ μὲν δίδεται ἰδιωτικῶς διὰ τοῦ Πνεύματος λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ἐτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι·) καὶ τὰ ἐξῆς δὲ ὡσαύτως κατὰ διαίρεσιν ἅπαντα διανεμέσθαι· οὐδὲν ἀπεικὸς οἶμαι ποιεῖν, εἰ τοῖς ἀγνοοῦσι τὰ θεῖα τούτων συγγράμματα ἐγγράφον παραδῶν^δ διδασκαλίαν, παιδῶν μὲν αὐτοῖς ἐντραφεῖς, παρὰ πολλῶν δὲ συγγραφέων εὐσεβῶν σμικρὰν τινα γνῶσιν ἐρανισάμενος· καὶ γὰρ ὁ θεὸς παρακελεύεται νόμος, ἃ παρὰ τῶν πατέρων μεμαθήκαμεν, τοὺς ἐγγόνους διδάσκειν. « Διδάξεις γὰρ αὐτὰ^ε, φησὶ, τοὺς υἱοὺς σου, καὶ τοὺς υἱοὺς τῶν υἱῶν σου· οὗ χάριν καὶ ὁ μέγας διδάσκαλος Δαβὶδ, « Προσέχετε, λαὸς μου, φησὶ, τὸν νόμον μου, κλίνετε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου· ἀνοίξτε ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, φθέγγομαι· προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς. » Εἶτα δεικνύς πῶθεν ταῦτα μεμάθηκεν, « Ὅσα ἠκούσαμεν, φησὶ, καὶ ἐγνωμεν αὐτὰ^ε, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν, οὐκ ἐκρύβθη ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν, εἰς γενεὰν ἑτέραν. » Καὶ τῆς γνώσεως τὴν αἰτίαν διδάσκων, « Νόμον γὰρ, φησὶν, εἶθετο ἐν Ἰσραὴλ· ὅσα ἐνετείλατο τοῖς πατράσιν ἡμῶν^ζ, τοῦ γνωρίσαι αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν^η, ὅπως ἂν^θ γνῶ γενεὰ ἑτέρα, υἱοὶ τεθησόμενοι^ι· καὶ ἀναστήσονται, καὶ ἀναγγελοῦσιν^κ αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν. » Καὶ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν δεικνύς ἐπάγει^λ· « Ἴνα ὠθῶνται ἐπὶ τὸν Θεὸν τὴν ἐλπίδα αὐτῶν, καὶ μὴ ἐπιλάθωνται τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ^μ, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ἐκζητήσωσι. » Ταύτην τοίνυν τὴν διδασκαλίαν παρὰ τῶν πατέρων δεχόμενοι, χρέος δίκαιον τοῖς μεθ' ἡμᾶς γενομένοις^ν τε καὶ ἐσομένοις ὀφειλομένους, καὶ προσήκει τούτου τὴν ἐκτίσιν εὐγνωμόνως ποιήσασθαι. Οὐ μόνον δὲ ἡμᾶς^ξ ὁ θεὸς διεγείρει νόμος, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιστήμων συνήθων^ο, θερμῶς ἡμᾶς λιπαρήσαντες, θαρβήσασαί τὸν^π ἀγωνία τοῦτον ἠνάγκασαν. Φέρε τοίνυν, τοῦ Θεοτάτου Δανιὴλ τὴν προφητείαν, ὡς ἐνὶ μάλιστα, σαφῆ τοῖς ἀγνοοῦσι ποιήσωμεν. Ἰσως δὲ, οὐδὲ τοῖς γνώσεως ἡξιωμένοις ἀχρηστος οὗτος ὁ πόνος γενήσεται· ἢ γὰρ πλείονα εὐρήσουσιν ὧν νενομίχασιν^ρ, ἢ τὰ αὐτῶν ἐν τοῖς ἡμετέροις εὐρίσκοντες, βεβαιώσουσι τῇ κοινῶν τὰ ὑπὸ σφῶν αὐτῶν θηρευθέν· φιλεῖ γὰρ πῶς ἢ τῶν πλείονων συγκατάθεσις κρατύνειν τὰ νοηθέντα. Τοῦτον δὲ τὸν προφήτην ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐρμηνεύειν πειρώμεθα, οὐχ ὡς τῶν ἄλλων καταφρονούντες, μὴ γένοιτο· ἅπαντας γὰρ ἴσμεν τοῦ θεοῦ Πνεύματος ὄργανα· ἀλλὰ πρῶτον

cunctis ipsa lectione percipientibus. Quia vero, etsi omnes unam sortiti sumus naturam, tamen non omnibus par cognoscendi facultas concessa est : « Unicuique enim datur, inquit, manifestatio Spiritus ad utilitatem, et alii quidem per Spiritum **1054** datur sermo sapientiæ; alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum; alteri fides in eodem Spiritu^α, » et quæ deinceps sequuntur, omnia pari divisionis ratione distributa : nihil me, quod a ratione abhorreat, arbitror facturum esse, si divina horum scripta ignorantibus eorundem doctrinam libris scriptis impertiar, qui a puero in illis educatus, a multis etiam piis scriptoribus mediocrem quamdam cognitionem percepi. Etenim divina lex præcipit, ut quæ a parentibus didicimus, ea filios nostros edoceamus. « Docebis enim ea, inquit, filios tuos et nepotes tuos^β. » Quare etiam magnus ille doctor David : « Attendite, inquit, popule mi, ad legem meam, inclinate aurem vestram ad verba oris mei : aperiatur in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio^γ. » Deinde, unde hæc didicerit, ostendit : « Quanta audivimus, inquit, et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis, non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera^δ. » Docensque cognitionis causam : « Legem posuit, inquit, in Israele. Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur; et exsurgent, et narrabunt ea filiis suis^ε. » Utilitatem itidem quæ ab hac doctrina proficiscitur demonstrans, subjicit : « Ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum Dei, et mandata ejus **1055** exquirant^ς. » Hanc itaque doctrinam a parentibus acceptam, velut æs alienum, natu minoribus posteris nostris debemus, gratoque animo par est persolvere. Neque solum nos divina lex excitat, verum etiam plerique illustres viri, nobis familiaritate conjuncti, ardentiori studio contententes, ut hoc certamen audacter iniremus, impulerunt. Age itaque beatissimi Danielis prophetiam, quam maxime licet, ignaris perspicuam faciamus. Et fortasse ne iis quidem qui intelligendi facultatem consecuti sunt, labor hic noster erit inutilis. Nam vel plura reperient quam opinati sint, vel sua in nostris deprehendentes, quod a se indagatum fuerit communi consensu stabiliunt. Consuevit enim quodammodo plurimum consensus intellecta corroborare. Hunc autem prophetam in præsentem conamur interpretari, non quasi alios, quod absit, contententes : omnes enim novimus esse divini

^α I Cor. xii, 7, 9. ^β Deut. iv, 9. ^γ Psal. lxxvii, 1, 2. ^δ ibid. 3, 4. ^ε ibid. 5, 6. ^ς ibid. 7.

VARIAE LECTIONES.

^β ἅπ. In B ponitur post ἐλάχομεν. ^γ ἅπαντες. Des. hoc loco in B. ^δ συμφ. In B sequitur, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος. ^ε ἄλλῳ. B φ, juxta rec. lect. loco cit. ^ς δίδεται. In B ponitur ante λόγος, juxta rec. lectionem. ^ζ B παραδῶν. ^η δὶδ. αὐτὰ. Loco cit. est συμβιβάσεις. ^θ αὐτὰ. Des. in B. ^ι ἡμῶν. Des. ibid. ^κ τοῖς υἱοῖς αὐτ. Des. ibid. ^λ ἄν. Des. ibid. ^μ τεθθ. Supra, tom. I, pag. 1150, præm. οἱ. ^ν B ἀπαγγελοῦσιν. Sicque supra, loco cit. ^ξ B ἐπήγαγεν. ^ο τοῦ Θεοῦ. Supra, loco cit., erat αὐτοῦ. ^π B γεννωμένοις, ommissis illis τε καὶ ἐσομένοις. ^ρ ἡμᾶς. In B ponitur post Θεός. ^σ συνήθων. Des. in B. ^τ τόν. B præm. πρὸς. ^ζ B νενομήσασιν.

Spiritus instrumenta : sed primum quidem ipsius A
interpretationem a nobis familiares efflagitarunt,
* æquumque censuimus beneficium iis qui peti-
runt non denegare. Præterea effecit Judæorum
amentia, atque adeo impudentia, ut aliis in præ-
senti omissis, hujus prædictiones enudare atque
aperire aggrediamur. Siquidem eo impudentiæ
processere, ut a prophetarum choro ipsum segre-
gent, propheticoque cognomento defraudent. Impu-
dens quidem certe hoc ipsorum est commentum,
1056 non tamen ab eorum sine abhorrens. Cum
enim multo apertius, quam alii omnes, magni Dei
et Salvatoris nostri Jesu Christi prædixerit adventum,
neque solum ea quæ facturus esset ante
commemoraverit, sed etiam tempus præsignifica-
verit, numerumque ascripserit annorum, qui usque
ad illius adventum intercessuri essent, aperte
expositis omnibus calamitatibus, quæ post admis-
sum perfidiæ scelus in eos essent invasuræ, merito,
ut Deo infesti, et veritatis hostes, audent impu-
denter asserere eum non esse prophetam, qui hæc
et infinita alia ediderit oracula, sufficere arbitrati
suam sententiam ad hoc mendacium confirmandum.
Nil mirum est autem, si, qui in Unigenitum
tanta rabie insanierunt, bene affectos Domini mi-
nistros calumniis insectantur. Prioribus enim po-
steriora conveniunt. Quare ipse quoque Dominus
ait : « Si me persecuti sunt, et vos persequen-
tur * ». » Ac rursus : « Si patremfamilias Beelze-
bub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus ? » C
Ut autem ipsorum impudentiam abunde redargua-
mus, ita eos interrogemus : Quidnam prophetæ pro-
prium asseritis? Atqui respondebunt fortasse futu-
ra prænoscere, eademque prædicere. Videamus
itaque, an non hæc et prænoverit, et prædixerit
beatus Daniel? Et quæ de Domino Christo locutus
est, interim silentio prætereamus : alias vero ipsius
prædictiones in medium proferamus. Comperimus
igitur de Babylioniorum, de Persarum **1057** ac
Macedonum, de Romanorum regno ipsum complura
prædixisse. Scilicet quæ Babylioniorum regi
eventura essent, et quemadmodum Persæ illius
regnum occupaturi sint, deinde, ut iis eversis
Macedo ipse quam celerrime e vita decessurus sit,
quatuor vero unius vice regno quasi hæreditate
potituri sint; nec non ut ex uno ipsorum quidam
oriundus infinita * damna Judæis illaturus sit, qui
divina impetrata ope ab illius tandem feriitate vin-
dicarentur. Tum inde digressus prædicat Romano-
rum potentiam, qui regnis omnibus debellatis ab
omnibus essent exacturi tributa. Nam quid ea

A μὲν, ὅτι τούτου τὴν ἐρμηνείαν ἡμᾶς οἱ συνήθεις
ἐπήγγειλαν ²³, καὶ προσῆκον ²⁴ ἠγοούμεθα ἢν ἤτη-
σημεν ²⁵ χάριν, ταύτην δοῦναι: ²⁶ τοῖς ἡτηκόσιν.
Ἔπειτα δὲ ἡμᾶς ἡ Ἰουδαίων ἀνοία τε καὶ ἀναίδεια
παρασκευάζει τοὺς μὲν ἄλλους ἐν τῷ παρόντι κατα-
λιπεῖν, τὰς δὲ τούτου προβόρῃσεις γυμνοῦν, καὶ ὄφθαλ-
μοῖς εἰς γὰρ τσαούτην ἀναίσχυντιαν ἤλασαν, ὡς
καὶ τοῦ χηροῦ τῶν προφητῶν τούτου ἀποσχονίζειν,
καὶ αὐτῆς αὐτὸν τῆς προφητικῆς προστηγορίας
ἀποστέρειν. Ἔστι δὲ αὐτῶν ²⁷ ἀναιδέες μὲν, οὐκ ἀπὸ
σκοποῦ δὲ τὸ τέχνασμα· ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἄλλων
ἀπάντων πολλῶ σαφέστερον τὴν τοῦ μεγάλου Θεοῦ
καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσθέσεις
παρουσίαν, οὐ μόνον ἂ ποιήσει προαγορευτάς, ἀλλὰ
καὶ τὸν χρόνον προσηρηκώς, καὶ τὸν μέχρι τῆς αὐτοῦ
B παρουσίας τῶν ἐτῶν ἐνθετικῶς ἀριθμῶν, καὶ ἅπαν-
τα ²⁸ σαφῶς καταλέξας τὰ τούτους αὐτοὺς μετὰ τὴν
ἀπιστίαν καταληφόμενα λυπηρὰ, εἰκότως, ἅτε δὴ ²⁹
θεομισεῖς καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθροί, τολμῶσιν ἀναι-
δῶς λέγειν ³⁰ ὡς οὐκ ἔστι ³¹ προφήτης ὁ ταῦτα καὶ
μυρία ἕτερα χρησιμολογήσας, ἀποχρηῆν ἠγοούμενοι τὴν
οἰκείαν ἀπόφασιν εἰς τὴν τοῦ ψεύδους βεβαίωσιν.
Θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν, εἰ κατὰ ³² τοῦ Μονογενοῦς λυ-
τήσαντες, τοὺς ἐθνους τοῦ Δεσπότης συκοφαντοῦσι
θεράποντας· συμβαίνει γὰρ τοῖς προτέροις τὰ δεύ-
τερα. Διὸ καὶ ὁ Κύριος φησιν· « Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ
ὕμᾶς διώξουσι. » Καὶ ἄλιν· « Εἰ τὸν οἰκοδεσπότην
Βεελζεβοῦδ ἀπεκάλεσαν ³³, πόσω μᾶλλον τοὺς οἰκια-
κοῦς αὐτοῦ; » Ἴνα δὲ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόχτος τὴν
C ἀναίδειαν αὐτῶν διελέγξωμεν, πυθώμεθα αὐτῶν οὐ-
τως· Τί προφήτου Ἰδὸν εἶναί φατε; Ἀλλὰ γὰρ Ἰσως
ἂν εἰποιεν, τὸ τὰ μέλλοντα προειδέναι τε καὶ πρόλε-
γειν. Ἰδόμεν τοίνυν, εἰ μὴ ταῦτα καὶ προμεμάθηκε,
καὶ προεῖρηκεν ὁ μακάριος Δανιήλ. Καὶ τὸν μὲν
περὶ τοῦ Δεσπότης ³⁴ Χριστοῦ λόγον τέως ἐπισχῶμεν,
τὰς δὲ ἄλλας αὐτοῦ προφητείας εἰς μέσον ἀγάγωμεν.
Εὐρίσκομεν τοίνυν αὐτὸν πολλὰ μὲν περὶ τῆς Βαβυ-
λωνίων βασιλείας, πολλὰ δὲ περὶ τῆς Περσῶν καὶ
Μακεδόνων, πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῶν ³⁵ Ῥωμαίων
προαγορευόμενα· καὶ τίνα μὲν πείσεται ὁ ³⁶ Βαβυ-
λωνίων βασιλεὺς, ὅπως δὲ Πέρσαι τὴν ἐκείνου παρα-
λήφονται βασιλείαν, ἔπειτα ὅτι τούτους καταλύσας ὁ
Μακεδὼν τελευτήσει μὲν αὐτὸς ὡς τάχιστα, τέτα-
ρες δὲ ἄνθ' ἐνὸς κληρονομήσουσι τὴν βασιλείαν ³⁷· καὶ
D ὅτι ἐξ ἐνὸς τούτων βλαστήσας τις μυρία ὅσα ἐργάσε-
ται τοῖς Ἰουδαίοις ³⁸ θεινά, καὶ ὅτι θείας ἀπολαύσαν-
τες βοήθειας τῆς ἐκείνου θηριότητος ³⁹ ἀπαλλαγῆσου-
ται. Εἶτα μεταδὲς ἐκείθεν προλεῖται τὴν Ῥωμαίων
ἰσχύν, καὶ ὅτι πάσας καταγωνισάμενοι ⁴⁰ τὰς βασι-
λείας, τὸν παρὰ πάντων κομιούσιναι ⁴¹ δασμόν. Τί
δεῖ λέγειν, ὅσα περὶ τοῦ τῶν Αἰγυπτίων, καὶ τοῦ

* Joan. xv, 20. ⁶ Matth. x, 25.

VARIE LECTIONES.

²³ ἐπ. B ἤτησαν. ²⁴ B προσῆκων. ²⁵ B ἠτήμεθα. ²⁶ B μεταδοῦναι. ²⁷ B αὐτοῖς. ²⁸ B πάντα. ²⁹ ἅτε
δη. Des. in B. ³⁰ λέγ. B πρᾶξιν. καὶ λίαν ἀπηρυθροισμένως. ³¹ B ἦν. ³² κατὰ. B πρᾶξιν. οἱ. ³³ B
Βεελζεβοὺδ ἐκάλεσαν, juxta rec. lect. ³⁴ Δεσπ. Des. in B. ³⁵ τῶν. Des. in B. ³⁶ ὁ. Des. ibid. ³⁷ τὴν
βασιλείαν. Ita B, sed Sirm. habebat τῆς βασιλείας. ³⁸ B τοὺς Ἰουδαίους. ³⁹ B θηριωδίας. ⁴⁰ B καταγω-
νισάμενη. ⁴¹ B κομιέσεται.

τῶν Σύρων προηγόρευος βασιλέων⁴³, καὶ ὅσα ἀλλή- A
λοῖς⁴⁴ ἐργάσονται δεινὰ, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα τῆς
εἰρήνης σπονδὰς, καὶ τὰς ἐπιγαμίας καὶ συγγενείας,
εἶτα πάλιν τοὺς ἀκηρύκτους πολέμους μετὰ τὴν γε-
γεννημένην καταλλαγὴν; Τὸν τοίνυν ταῦτα πάντα
προεγνωκότα καὶ προειρηκότα⁴⁵, καὶ ἀνάγραπτον
τὴν μνήμην αὐτῶν καταλιπόντα, πῶς οὐ δυσσεβὲς
καὶ ἀνόσιον τοῦ τῶν προφητῶν ἐξορίζειν χοροῦ; Εἰ
γὰρ ταῦτα προφητείας ἀλλότρια, τίνα⁴⁶ προφητείας
τὰ ἴδια; Εἰ δὲ οὗτοι τῶν οικειῶν οὐ προσέθισι λόγων
τῶ, τὰδε λέγει Κύριος, καὶ τούτου χάριν τῆς προ-
φητικῆς αὐτὸν ἀποστεροῦσι συμμορίας, εἰπάτωσαν
ἡμῖν, τί τοιοῦτον Ἀβραάμ ὁ πατριάρχης εἰρηκῶς
προφήτης ὑπὸ τοῦ τῶν ὄλων προσηγορευῆθαι Θεοῦ.
Περὶ⁴⁷ τοῦ γὰρ Ἀβραάμ ἐλέχθη⁴⁸· « Καὶ νῦν ἀπύ-
δος τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρὶ⁴⁹, ὅτι προφήτης ἐστὶ, καὶ
προσεύξεται περὶ σοῦ, καὶ σωθήσῃ⁵⁰ σὺ καὶ πᾶς ὁ⁵¹
οἶκός σου. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Δαβὶδ περὶ τε αὐτοῦ,
καὶ τοῦ υἱῶς, καὶ τοῦ ἐκγόνου φησὶν, ὅτι· « Ἠλεγξεν
ὑπὲρ αὐτῶν ὁ Θεός⁵² βασιλεῖς, λέγων· Μὴ ἄπτεσθε
τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ
πονηρεύεσθε⁵³. » Καὶ ὁ μέγιστος δὲ προφήτης Σα-
μουὴλ, ὁ παιδῶθεν νεωκόρος, οὐ κατὰ τοὺς ἄλλους
ἔχει προφήτας⁵⁴ τῆς προφητείας τὸ εἶδος, ἀλλὰ καὶ
αὐτὸς ἦ δι' ὀνείρων, ἦ διὰ μεθρημερινῶν⁵⁵ τινων
ἀποκαλύψεων προγνώσεις, ἐννοίας⁵⁶, καὶ προρῆ-
σεις ἐδέξατο. Πολεμεῖτε τοίνυν καὶ ἐκεῖνοις ἀναφαν-
θῶν, καὶ τοῦ συλλόγου τῶν προφητῶν αὐτοῦς ἐκβάλ-
λετε προφανῶς. Εἰ δὲ τὴν εἰς ἐκεῖνους παραιτεῖσθε
παροινίαν, φεύγετε καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ⁵⁷ συκοφαν- C
τίαν· προφήτης γὰρ, καὶ προφήτης ἐπιθυμία καὶ
πόθῳ τῶν μελλόντων τὴν γνῶσιν δεξάμενος, ἰδρῶσι
καὶ πόνοις, νηστεία καὶ κακουχία τὰ ἐσόμενα διδά-
χθεῖς, οὐχ ἂ⁵⁸ μόνοις Ἰουδαίοις συμβήσεται, ἀλλὰ⁵⁹
τῶν κοινῶν τῆς οἰκουμένης πραγμάτων τὴν οικονο-
μίαν⁶⁰ καὶ προμαθῶν καὶ προδιδάξας. Σκοπήσατε
τοίνυν, εἰ μὴ λίαν ἄδικον, Ἀβδίου μὲν τὰ⁶¹ τοὺς⁶²
Ἰδουμαίους μόνον καταληψόμενα κακὰ προαγορευ-
σαντα, καὶ Ἰωνᾶν δὲ, καὶ Ναοῦμ, περὶ μῆας πόλεως
προβεσπίσαντας τῆς Νινευτ τοῖς προφήταις ἐγκατα-
λέγειν, τὴν δὲ μακάριον Δανιὴλ οὐ περὶ πόλεως
μῆας, οὐδὲ περὶ ἔθνους βραχέος, ἀλλὰ περὶ τῶν
μεγίστων βασιλειῶν προειρηκότα, Χαλδαϊκῆς, Περ-
σικῆς, Μακεδονικῆς, Ῥωμαϊκῆς, καὶ τῶν κατὰ μέ- D
ρος ὑπὸ τοῦτων γεγεννημένων, τῆς προφητικῆς προ-
σηγορίας ἀποστερεῖν, καὶ τῆς πνευματικῆς χάριτος
ἀλλότριον εἶναι λέγειν. Καὶ μὴν ἔδει καὶ λίαν ὑμᾶς
δύτας ἀγνώμονας τὸν Ναβουχοδονόσορ αἰδεσθῆναι τὸν

commemorem, quæ de Ægyptiorum ac Syrorum
regibus vaticinatus est? quantas sibi illi mutuo
clades illaturi, et pacis postmodum sædera, et
connubiorum jura ac necessitudinis, tum bella
rursus post factam reconciliationem implacabilia?
Qui igitur hæc omnia et prænovit et prædixit, eo-
rumque memoriam litteris commendatam reliquit,
quomodo non impium ac nefarium sit, si quis hunc
a prophetarum externum cætu? Si enim hæc a
prophetia sunt aliena, quænam erunt propria pro-
phetiæ? Quod si propterea quod propriæ orationi
non præponit, hæc dicit Dominus, idcirco e pro-
phetarum choro exemptum volunt: nobis dicant,
quid tale dixerit Abraham patriarcha, qui ab
1058 omnium rerum auctore Deo propheta nun-
cupatus est. De Abrahamo enim dictum est: «Et
nunc redde uxorem viro, quia propheta est, et ora-
bit pro te, et salvaberis tu et omnis domus tua^b. »
Beatus item David de ipso, et filio, ac nepote ait:
« Et corripuit pro eis Deus reges, dicens: Nolite
tangere unctos meos, et in prophetas meos nolite
maligni esse^c. » Maximus quoque propheta Sa-
muel, ille a puero ædituus, non quemadmodum
alii prophetæ visionem habet prophetiæ: sed ipse
etiam vel per somnia, vel per quædam sibi inter-
diu divinitus revelata, prænoscenti, intelligendi,
et prædicendi munere donatus est. Cum illis igitur
palam contendite, eosque e prophetarum cætu
aperte ejicite. Quod si in illos debacchari veremini,
in hunc quoque cavete, ne calumniam inferatis.
C Propheta est enim, et propheta, qui summo studio
et cupiditate futurorum cognitionem est adeptus,
sudore et laboribus, jejunio et afflictione futura
edoctus: quique non ea modo, quæ solis Judæis
eventura essent, sed etiam quemadmodum res com-
munes in toto orbe terrarum administrandæ fo-
rent, et prænovit, et præsignificavit. Considerate
itaque, anne admodum injustum sit, Abdiam, qui
mala in Idumæos **1059** invasura duntaxat præ-
dixerit, et Jonam, atque Nabum^d de una tantum
civitate Ninive vaticinatos, ascribere in numerum
prophetarum: at beatum Danielem, qui non de una
civitate, aut de exigua natione, sed de maximis
regnis, Chaldaico, Persico, Macedonico, Romano,
et de iis, quæ ab ipsis sigillatim gesta sunt, præ-
nuntiarit, prophetico cognomine defraudare, et a
divini Spiritus beneficio alienum asserere. Atqui
oportebat vos vel iniquissimos judices pudore ali-
quo perfundi per Nabuchodonosorem impium illum,

^b Gen. xx, 7. ^c Psal. civ, 14, 15.

VARIE LECTIONES.

⁴³ B βασιλέως. ⁴⁴ B ἀλλήλους. ⁴⁵ B εἰρηκότα. ⁴⁶ τίνα. B ποῖα τῆς. ⁴⁷ περὶ — ἐλέχθη. B τῷ
(cod. τῷ) γὰρ Ἀβιμέλεχ φησὶ. ⁴⁸ ἐλ. Expungendum fuit φησὶ, quod in edit. Sirm. sequebatur. ⁴⁹ ἀνδρὶ.
Loco cit. est ἀνθρώπων. ⁵⁰ σωθ. — οἶκ. σου. Loco cit. est ζήση. ⁵¹ πᾶς ὁ. Des. in B. ⁵² ὁ Θεός. In B
ponitur post βασιλεῖς. ⁵³ πον. Supra, tom. I, p. 1346, erat, πονηρεύσεσθε. ⁵⁴ ἔχ. πρ. Des. in B. ⁵⁵ B
μεσημεριῶν, ⁵⁶ B ἐνίας. ⁵⁷ B κατὰ τοῦδε. ⁵⁸ οὐ τίνα. ⁵⁹ ἀλλὰ. B præm. ἄπερ ἐνιοι τῶν προφητῶν
προειρηκασιν. ⁶⁰ οικονοµία. B κατωινίαν. ⁶¹ τὰ. B præm. τῶν. ⁶² τοὺς — κακὰ. Pro Ἰουδαίους ex B sub-
stituitur Ἰδουμαίους, quæ sine dubio est vera lectio. Mutari quoque debuit verborum positus, qui in edit.
Sirm. ita se habebat: τὰ κατὰ. κακὰ τοὺς Ἰουδ. ἴδιον.

agrestem, barbarum, divinis mysteriis minime initiatum, qui de Daniele exclamans ita loquitur : « Quia Spiritus Dei sanctus est in ipso i. » Etenim revera divini Spiritus munus erat, et somnium illud, quod alius conspexerat, sed memoria non tenebat, enarrare, et ejusdem accuratam ac veram interpretationem afferre. Vos vero ne hac quidem re adduci potestis ut in prophetam desinatis insanire, sed per prophetam prophetæ Domino repugnatis. At propheta ipse nihil vestris machinis lædetur, quem prophetam divina volumina demonstrant, cujusque præcognitio prædictionis confirmatur eventu. Verum enimvero nos nunc res ipsas cernentes, antiqua illa intelligimus oracula, et ab ipsis rebus ducti facile comprehendimus rerum eventum : vos autem insaniam vestram etiam per hæc declaratis. Et nos nunc summam vestram impudentiam redarguimus : at singularum rerum interpretatio amentium **1060** vestram evidentius confutabit. Age itaque, cum et pro nobis idonea defensione usi simus, et Judæos abunde accusaverimus : primum prophetiæ declarem argumentum, deinde verborum interpretationem aggrediamur. Post Josiam (fuit autem hic pius rex) in Judæa regnavit ejus filius Joachaz, per menses tres totos ac dies paucos. Duplex autem huic nomen fuit. In libris enim Regum et Paralipomenon Joachaz appellatur ^k: sed beatus Jeremias propheta ipsum Selim vocat. Hunc bello captum Ægypti rex Pharao Necho in Ægyptum captivum abduxit, et in ejus locum Eliacimum fratrem ejus regem suffecit, et Joacimum nuncupavit. Regnavit hic annos undecim, menses paucos insuper. Regni ejus anno tertio Nabuchodonosor Babyloniorum rex cum exercitu profectus, haud paucos ex iis qui generis nobilitate præstarent, bello cepit, nonnulla sacra vasa divinis tantum usibus dedicata corripuit, impositoque ipsi Joacimo tributo Babylonem se recepit. Deinde cum ille imperatum tributum nollet persolvere, rursus ad Hierosolymam adduxit **1061** exercitum, captaque urbe, et Joacimo interfecto, pro eo regem creat illius filium, a Judæis itidem Joacim vocatum, sed mutato nomine rursus Eliacim nuncupatum. Atque hunc beatus Jeremias propheta Jechoniam nominat. « Vivo enim ego, inquit, dicit Dominus, si fuerit Jechonias, filius Joacimi regis Judæ, sigillum in manu

A δυσσεβῆ, τὸν θηριώδη, τὸν βάρβαρον, τὸν τῶν θεῶν ἀμύητον, βοῶντα περὶ τοῦ Δανιήλ, καὶ λέγοντα· « Ὅτι Πνεῦμα Θεοῦ ἁγίον ἐστὶν ἐν αὐτῷ. » Καὶ γὰρ τῷ ἐντι τοῦ θελοῦ Πνεύματος ἔργον ἦν, καὶ τὸ ἐνὺπνιον εἶπεν, ὃ ἔτερος θεασάμενος ἐπελήσθη ⁶⁵, καὶ τοῦτου δηλώσας τὴν ἐρμηνείαν ἀκριβῶς τε καὶ ἀληθῶς. Ὑμᾶς δὲ οὐδὲ τοῦτο πείθει τὴν κατὰ τοῦ προφήτου καταλύσαι μανίαν, ἀλλὰ διὰ τοῦ προφήτου τῷ τοῦ προφήτου πολεμεῖτε Δεσπότη. Ἄλλ' ὁ μὲν προφήτης οὐδὲν ἐκ τῶν ὑμετέρων βλαθήσεται τεχνασμάτων· προφήτην γὰρ αὐτὸν δεικνύσι τὰ θεῖα συγγράμματα, βεβαίαι δὲ τὴν πρόγνωσιν καὶ τὸ τῆς προρρήσεως τέλος. Ἄλλὰ ⁶⁶ γὰρ νῦν ὀρῶντες τὰ πράγματα νοοῦμεν ἐκεῖνα τὰ παλαιὰ θεσπίσματα, καὶ ὑπ' αὐτῶν ποδηγούμενοι τῶν πραγμάτων ῥαδίως λαμβάνομεν τὴν τῶν πραγμάτων ⁶⁷ κατάληψιν· ὑμεῖς δὲ τὴν οικεῖαν παροινίαν ⁶⁸ καὶ διὰ τούτων δηλοῦτε. Ἄλλὰ νῦν μὲν ἐν κεφαλαίῳ τῆς ὑμετέρας ἀναειδίας τοὺς ἐλέγχους ἐποησάμεθα· ἡ δὲ κατὰ μέρος ἐρμηνεία ἐναργέστερον ὑμῶν ἐλέγξει ⁶⁹ τὴν ἀνοίαν. Φέρε τοίνυν, τὴν τε ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἀπολογία, καὶ τὴν Ἰουδαίων κατηγορίαν ἀποχρώντως ποιησάμενοι, τὴν τῆς προφητείας ὑπόθεσιν δῆλην πρότερον καταστήσωμεν, εἴθ' οὕτως τῆς κατὰ λέξιν ἐρμηνείας ἀψώμεθα. Μετὰ ⁷⁰ τὸν Ἰωσίαν (εὐσεβῆς δὲ οὗτος γεγένηται βασιλεὺς) ἐβασίλευσε τῆς Ἰουδαίας Ἰωάχαζ, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, τρεῖς μῆνας ⁷¹ ὅλους καὶ ὀλίγας ἡμέρας· διώνυμος δὲ οὗτος ἦν· ἐν μὲν γὰρ ταῖς Βασιλείαις καὶ τοῖς Παραλείπομένοις ⁷² Ἰωάχαζ ὀνομάζεται· ὁ δὲ μακρῖος Ἰερემίας ⁷³ αὐτὸν ὁ προφήτης Σελὴμ προσαγορεύει. Τοῦτον δορυάλωτον ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς Φαραὼ Νεχαὼ λαβὼν ⁷⁴, αἰχμάλωτον εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀπήγαγεν· ἐχειροτόνησε δὲ ἀντ' αὐτοῦ βασιλεὺς Ἐλιακεῖμ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ Ἰωακεῖμ αὐτὸν προσηγόρευσεν. Ἐβασίλευσε δὲ οὗτος ἐν καὶ δέκα ἔτη πρὸς ὀλίγοις μηνσίν. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς τούτου βασιλείας ἐπιστρατεύσας Ναβουχοδονόσορ, ὁ τῶν Βαβυλωνίων βασιλεὺς, ἔλαβε μὲν οὐκ ὀλίγους δορυαλώτους τῶν ἐπ' εὐγενεῖς λαμπρυνόμενων· ἔλαβε δὲ καὶ ἕνια τῶν ἱερῶν σκευῶν τῶν ταῖς θείαις λειτουργίαις ἀφιερωμένων· ἄσμεν δὲ τινα ἐπιθεὶς τῷ Ἰωακεῖμ ἀπήρην εἰς τὴν ⁷⁵ Βαβυλῶνα. Εἶτα, τοῦτου ⁷⁶ τὸν ὀρισθέντα ⁷⁷ φόρον ἐκτίσαι μὴ βουλομένου, πάλιν ἐπεστράτευσε τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ τὴν πόλιν ἐλὼν, καὶ τοῦτον ἀνελὼν, καθίστησιν ἀντ' αὐτοῦ βασιλεὺς τὸν ἐξ αὐτοῦ, Ἰωακεῖμ ⁷⁸ μὲν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὀνομασθέντα, Ἐλιακεῖμ ⁷⁹ δὲ πάλιν

i Dan. iv, 5, 6. ^k IV Reg. xxiii, 1 sqq.; II Par. xxxvi, 1 sqq.

VARIE LECTIONES.

⁶⁵ ἐπ. Ita B pro ἀπελήσθη, ut hab. Sirm. ⁶⁶ ἀλλὰ. B αὐτά. ⁶⁷ πρ. B γραμμάτων. ⁶⁸ B πονηρίαν. ⁶⁹ B διελέγξει. ⁷⁰ Μετὰ, κ. τ. λ. Prolitius hoc, quod sequitur, argumentum, existat quidem in B totum, sed ad marginem hæc epitome est ascripta, præmisso titulo ἢ Ἐπίθεσις. « Ὅτι μετὰ Ἰωσίαν Ἰωάχαζ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὃς καὶ Σελὴμ (sic) κατὰ τὸν Ἰερემίαν προσαγορεύεται (sic, pro προσαγορ.). Μετὰ δὲ τούτου Ἐλιακεῖμ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὃν Φαραὼ Ἰωακεῖμ προσηγόρευσεν. Μετὰ δὲ τούτου Ἐλιακεῖμ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὃς καὶ Ἰωακεῖμ μετωνομάσθη· ὃν Ἰερემίας Ἰερονίαν ὀνομάζει· μεθ' ὃν ὁ πρὸς πατέρας αὐτῶν (leg. esse videtur αὐτῷ) θεὸς Σεδεκίας. » ⁷¹ μῆν. In B ponitur post ὅλους. ⁷² B ταῖς Παραλείπομέναις. ⁷³ Ἰερემίας. In B ponitur post αὐτόν. ⁷⁴ λαβ. In B positum ante βασιλεὺς. Ibid. des. αἰχμάλωτον. ⁷⁵ τὴν. Des. in B. ⁷⁶ τούτου. Ita B pro τούτον, ut Sirm. hab. ⁷⁷ B ὀρισμένον. ⁷⁸ B Ἰωακεῖμ. ⁷⁹ B Ἐλιακεῖμ.

μετονομασθέντα. Καὶ τοῦτον δὲ ὁ μακάριος Ἰερ-
 μίας ὁ προφήτης Ἰερουσαλίμ ὀνομάζει. « Ζῶ γὰρ ⁷⁷,
 φησὶ, λέγει Κύριος, ἐξ ἡ γενόμενος γένηται Ἰερουσαλίμ,
 υἱὸς Ἰωακείμ βασιλέως Ἰουδα, ἀποσφράγισμα ἐπὶ ⁷⁸
 τῆς χειρὸς μου τῆς δεξιᾶς, ἐκείθεν ἐκασπάσω σε, καὶ
 παραδώσω σε εἰς χεῖρας ζητούντων τὴν ψυχὴν σου,
 ὧν σὺ εὐλαβῆ ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, εἰς χεῖρας τῶν
 Χαλδαίων. » Καὶ τοῦτου τοίνυν τρεῖς μῆνας πρὸς
 ὀλίγαις ἡμέραις τὴν βασιλείαν πρυτανεύσαντος,
 τότε ⁷⁹ πάλιν ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ τῶν Βαβυλωνίων
 βασιλεὺς, στρατιᾶν ⁸⁰ ἀποστείλας καὶ στρατηγὸν,
 τοῦτον μὲν αἰχμάλωτον ἀπήγαγεν εἰς τὴν Βαβυ-
 λῶνα ⁸¹, τῷ δὲ Σεδεκίᾳ θείῳ πρὸς πατρὸς αὐτοῦ ⁸²
 ἔπειτα τὴν βασιλείαν ἐνεχείρισε· καὶ τοῦτου δὲ ἐνιαυ-
 τὸν ἕνα πρὸς τοὺς δέκα βασιλεύσαντος, εἶτα τὸν ἐγ-
 κειμενον ⁸³ οὐ δειδωκότος φόρον, μετὰ πολλῆς μὲν
 δυνάμεως ἐπιστρατεύει τοὺς Ἱεροσολύμοις τῶν Βαβυ-
 λωνίων ὁ βασιλεὺς, ἔπειτα πολιορκήσας, καὶ τῷ
 λιμῷ κατ' αὐτῶν συμμάχῳ χρησάμενος, καὶ μηχανήμα-
 τα τοὺς περιβάλλοις πρόσθενεγκύων, ῥήγνυσι μὲν τὸ
 τεῖχος, ἀναίρει δὲ τοὺς πλείστους, τοὺς δὲ λοιποὺς
 ἐξανδραποδίσας ἀπάγει δορυαλώτους, πυρὶ τὴν τε
 πύλιν καὶ τὸ ἱερὸν παραδούς. Ἄλλ' ὁ τῶν ὄλων θεὸς,
 ὁ ταῦτα παθεῖν Ἰουδαίους διὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν
 συγχωρήσας παρανομίαν, οὔτε κολάζων παντελῶς
 αὐτοὺς τῆς οὐκείας κηδεμονίας ἐγύμνωσεν· ἀλλὰ τοὺς
 μὲν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ οἶόν τινας παιδονόμους ἐδεδώκει,
 τὸν τε Οὐρίαν τὸν Σαμαίτου, καὶ Ἱερεμίαν τὸν τοῦ
 Χελκίου, ἄνδρα ⁸⁴ ἱερῶσύνην καὶ προφητείᾳ λάμποντα·
 τοὺς δὲ κατὰ τὴν πρῶτην αἰχμαλωσίαν δορυαλώτοις ⁸⁵
 ἀπαχθεῖσιν εἰς Βαβυλῶνα, τοὺς περὶ τὸν μακάριον
 Δαυὶδ συνάπεστειλεν, Ἐζεκίην ⁸⁶, καὶ Ἀνανίαν,
 καὶ Ἀζαρίαν, καὶ Μισαήλ· ἵν' ἔχοντες τῆς νομικῆς
 πολιτείας ἀκριβεῖς ⁸⁷ διδασκάλους, μὴ πολλὴν ἐκ τῆς
 τῶν βαρβάρων ἐπιμειξίας δέξωνται λῶσθην, ἀλλ' ἔχω-
 σιν ἀρχέτυπα τῆς προγονικῆς αὐτοῦ ἀρετῆς καὶ
 φιλοσοφίας ἀναμιμνήσκοντα. Τούτους δὲ τῶν ὄλων
 θεὸς τῶν ἀμαρτωλῶν ποιεῖται προμήθειαν, ὅτι τοὺς
 εὐνοϊκῶς αὐτῷ δουλεύοντας, καὶ θεραπεύειν αὐτῶν
 διαπαντὸς προθυμουμένους, τῆς ἐκείνων ἕνεκεν ὠφέ-
 λειας αἰχμαλώτους συνεχώρησεν ἀπαχθῆναι, καὶ
 δουλείαν χαλεπὴν ὑπομεῖναι, καὶ πολλοὺς κινδύνους
 περιπεσεῖν, καὶ διὰ κυμάτων καὶ κλύδωνος ὁδεῦσαι
 τὸν βίον. Οὕτω γὰρ καὶ διὰ Ἰησὺ τοῦ προφήτου
 φησὶν, ὅτι· « Ἀπέκτεινα ⁸⁸ δι' ὑμᾶς τοὺς προφήτας ⁸⁹
 ἐν ῥήματι στόματός μου. » Οὕτω τὴν τῆς οἰκουμέ-
 νης πραγματευόμενος σωτηρίαν, τοὺς ἀγίους συν-
 εχώρησεν ἀποστόλους ἐκείνα παθεῖν καὶ ἀνάγραπτα
 πάθη. Ταύτην τῶν Ἰουδαίων ποιούμενος πρόνοιαν,
 καὶ τοὺς περὶ τὸν μακάριον Δαυὶδ ὑπονόμησε σὺν
 αὐτοῖς τὴν Βαβυλῶνα καταλαβεῖν, ὅς ὡς ⁹⁰ νέος ὢν ⁹⁰

A dextera mea, inde evellam te, et tradam te in ma-
 nus quaerentium animam tuam, quorum tu formi-
 das faciem, in manus Chaldæorum ¹. » Cum igitur
 hic etiam regnum menses tres, dies præterea
 paucos administrasset, tunc rursus Nabuchodonoso-
 r Babyloniorum rex, misso duce cum exercitu,
 ipsum captivum Babylonem perducendum curavit,
 et Sedeciam, ejus patruo, regnum tradidit. Qui
 cum annos undecim regnasset, ac postea non
 persolvisset impositum sibi tributum, cum maxi-
 mis copiis Babyloniorum rex ad Hierosolymam
 proficiscitur; qui deinde obsidionem formans,
 auxilio famis ad id sibi opitulantis usus admotisque
 machinis muros demolitur, et plurimis occisis re-
 liquos in servitutem redactos captivos abducit,
 B igne et urbe et templo succensis. Verum auctor
 omnium Deus, qui hæc Judæos propter eorum multa
 scelera pati permisit, ne penitus quidem eos puni-
 ens tutela sua destituit, **1062** sed iis qui in
 Judæa erant, quasi puerorum magistros dedit
 Uriam Samæi, et Jeremiam Chelcæ, virum sacer-
 dotio et prophetia clarissimum: iis vero, qui in
 prima captivitate bello capti abducti fuerunt Babylo-
 nem, una cum beato Daniele misit Ezechielem, et
 Ananiam, et Azariam, et Misaelem, ut habentes
 perfectos conversationis secundum legem magistros;
 haud multum ex barbarorum commercio perciperent
 detrimenti, sed exempla haberent, quæ patriæ
 virtutis ac sapientiæ ipsos commonefacerent. Tanti-
 C um omnium rerum auctor Deus adhibet regendis
 peccatoribus providentiam, ut eos qui ex animo
 illi serviebant, eumque sibi in omni vita studiose
 colendum proposuerant, utilitatis ipsorum causa
 captivos abduci, difficilem servitutem ferre, et in
 multa pericula incidere, ac per fluctus et tempesta-
 tem vitam traducere, permiserit. Ita enim per
 Oseam prophetam loquitur: « Propter vos occidi
 prophetas verbo oris mei ². » Ita etiam orbis ter-
 rarum salutem procurans, sanctos permisit apo-
 stolos ea pati quæ litteris commendata sunt. Hac
 eadem providentia Judæos excipiens, beatum quo-
 que Daniele cum ipsis Babylonem pervenire cu-
 ravit. Qui cum et juvenis esset, et forma floretet,
 cum piis illis adolescentibus in regia educatus, et
 a puero in se vigentem divinam gratiam adeptus,
1063 omnique sapientiæ et cognitionis genere
 imbutus, multam apud principem loquendi nactus
 est libertatem, et vocis præconio commendata
 religione, illi quoque utilitatis auctor fuit: neque
 illi soli, sed omnibus etiam illius imperio subjectis.
 Quæ enim ex hujus doctrina didicit ille, ea trans-

¹ Jerem. xii, 24, 25. ² Osee vi, 5.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ γάρ. B add. ἐγώ. ⁷⁸ ἐπὶ. B ἐκ. ⁷⁹ τότε. Des. in B. ⁸⁰ B στρατείαν. ⁸¹ B Βαβυλωνίαν. ⁸² B αὐτοῦ. ⁸³ B ἐπικειμενον. ⁸⁴ B ἄνδρας, et deinde λάμποντα. ⁸⁵ Ἐξεκ. B πραγ. καὶ. ⁸⁶ πολ. ἀκρ. B ἀκριβεῖας. ⁸⁷ ἀπ. — στόμ. μου. Aliiter leg. infra, loco cit. ⁸⁸ προφ. B πραγ. δούλους μου τοῦς. ⁸⁹ ὡς. Des. in B. ⁹⁰ ὢν. B add. ἐτι.

mittenda ad eos curavit, qui in sua ditione erant, A καὶ τῆ ⁹¹ ὥρᾳ λάμπων, σὺν τοῖς φιλοθεοῖς ἐκείνοις imposita lege, quæ palam juberet, ut omnes sibi subjecti Deum quem Daniel prædicaverat, adorarent. Quo tempore igitur Babylonem admirabilis iste propheta, et qua de causa abductus fuerit, et quot bonorum non iis modo, quibus erat cognatione conjunctus, sed etiam barbaris fuerit auctor, breviter disseruimus. Ipsius vero prophetiæ vim per interpretationem, quam ad singula dabimus, accuratius docebimus. Divinæ itaque gratiæ impetrato auxilio, eam interpretari exordiamur.

τούτου πρεσβευόμενον προσκυνεῖν Θεόν. Ὅτε ⁹⁶ μὲν οὖν εἰς τὴν Βαβυλῶνα ὁ θεσπέσιος οὗτος ἀπήχθη προφήτης, καὶ τίνας ἔνεκεν, καὶ ὅσων ἀγαθῶν γεγένηται πρόξενος, οὗ τοῖς ὁμοφύλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς Βαρβάρους, συντόμως εἰρήκαμεν· τῆς δὲ προφητείας τὴν δύναμιν ἐκ τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας ἀκριδέστερον θησόμεθα. Τὴν θείαν τοίνυν χάριν καλίσαντες συνεργὸν σαφηείας ⁹⁷ ἀρξώμεθα.

VARIÆ LECTIONES.

⁹¹ τῆ. Des. in B. ⁹² παντοδαπ. B præm. δέ. ⁹³ τὴν. Des. in B. ⁹⁴ γεγ. In B ponitur post πρόξενος. ⁹⁵ B μόνον. ⁹⁶ B πότε. ⁹⁷ σαφ. B præm. τῆς.

TOMOS A'.

* LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

VERS. I. « Anno tertio regni Joacimi, regis Judæ, venit Nabuchodonosor rex Babylonis Hierosolymam, et obsedit eam. » Apposite ante alia omnia, et regis, qui tunc regnabat, mentionem fecit, et tempus nos edocuit, ut prinæ captivitatis tempus a nobis possit aperte cognosci. Anno enim tertio regni Joacimi, qui Eliacim quoque dictus est, qui que post Joachasum regnavit (pater autem fuit Joachasi ejus, qui et 1064 Joacim et Jechonias appellabatur), prima vice capta fuere Hierosolyma. Atque hinc, quod regum, qui tunc erant, et temporum meminerit, propheticus character indicatur. Ita enim alios quoque prophetas fecisse comperimus. « Nam visio, inquit, quam vidit Isaias filius Amosi in diebus Ozias et Joatham, et Achasi, et Ezechias, qui regnaverunt in Juda. » Et: « Factum est verbum Domini ad Jeremiam in diebus Josias filii Amosi regis Judæ anno decimo tertio regni ejus. » Et Ezechiel, et alii omnes prophetæ, ut plurimum hoc prophetiæ præmio usi sunt. Et

α'. « Ἐν ἔτει τρίτῳ τῆς ⁹⁸ βασιλείας Ἰωακείμ, βασιλέως Ἰουδα, ἦλθε Ναβουχοδονόσορ, βασιλεὺς ⁹⁹ Βαβυλῶνος, εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπολιοῖρκει αὐτήν. » Ἀναγκαίως πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων, καὶ τοῦ τριτάτου βασιλέως ἐμνημόνευσε, καὶ τὸν χρόνον ἡμῶς ἐδίδαξεν, ἵνα ἔχωμεν εἰδέναι σαφῶς τὸν τῆς πρώτης αἰχμαλωσίας καιρὸν. Ἐν γὰρ τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἰωακείμ, τοῦ καὶ Ἐλιακείμ, ὃς ἐβασιλεύσε μετὰ τὸν Ἰωάχαζ, πατήρ δὲ ἐγένετο τοῦ Ἰωάχαζ, ὃς καὶ Ἰωακείμ καὶ Ἰεχονίας ὀνομάζετο, ἡ πρώτη ἄλωσις τῶν Ἱεροσολύμων ἐγένετο. Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο, τῶν τότε ¹ βασιλέων ἐμνησθαι, καὶ τῶν χρόνων, τὸν προφητικὸν ὑποδεικνύσει χαρακτήρα. Οὕτω γὰρ καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας ἔστι ποιοῦντας εὐρεῖν. « Ὅρασις γὰρ, φησὶν, ἣν εἶδεν Ἠσαίας, υἱὸς Ἀμώς, ἐν ἡμέραις Ὠζίου, καὶ Ἰωάσαμ, καὶ Ἀχαζ, καὶ Ἐζεκιου, ὃὶ ἐβασιλεύσαν τῆς Ἰουδαίας. » Καὶ « Ἐγενήθη ² λόγος Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν ἐν ἡμέραις Ἰωσίου, υἱοῦ Ἀμώς, βασιλέως Ἰουδα, ἔτους τρισκαίδεκάτου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. » Καὶ Ἐζε-

⁹⁸ Isa. 1, 1. ⁹⁹ Jerem. 1, 2.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸ τῆς—Ἰουδα. A βασιλείας Ἰουδα. ⁹⁹ βασι. B præm. ὁ. Vide supra, pag. 674. ¹ τ. τότε. B τῶν. ² B ἐγένετο.

κίηλ⁸ δὲ, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν ἕκαστος, ὡς τὰ A
πολλὰ τούτῳ τῷ προοίμῳ τῆς προφητείας κέχρηται⁴.
Ἄπόχρη τοιγαροῦν καὶ τοῦτο τὴν Ἰουδαίων ἐλέγξει
παρανομίαν, καὶ διδάξει⁵ προφήτην τὸν τῷ ὄντι
προφήτην.

β'. « Καὶ ἔδωκε Κύριος ἐν χειρὶ⁶ αὐτοῦ τὸν Ἰωα-
κειμ, βασιλέα Ἰούδα, καὶ ἀπὸ μέρους τῶν σκευῶν
οἴκου τοῦ Θεοῦ⁷. » Καὶ τοῦτο δὲ τὴν πνευματικὴν
αὐτοῦ δείκνυσι χάριν. Οὐτε γὰρ πάντων ἐστὶ⁸ τὰς
θείας οικονομίας εἰδέναι· οὗτος δὲ τοῦ θεοῦ Πνεύ-
ματος ἡξιωμένος, καὶ ἔγνω σαφῶς, καὶ τοὺς ἄλλους
διδάσκει, ὅτι τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων συγχωρήσαντος, διὰ
τε τὴν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ βασιλέως παρανομίαν, καὶ
τὴν πολλὴν ἀσέβειαν, καὶ ἡ πόλις ἐάλω, καὶ τῶν
λερῶν σκευῶν ἓνα ὑπὸ τὴν τῶν πολεμίων ἐξουσίαν
ἔγένετο. Καὶ ἴαν δὲ ἀναγκαίως τέθεικε τὸ· « Ἐδωκε
Κύριος ἐν χειρὶ αὐτοῦ τὸν Ἰωακειμ, βασιλέα Ἰούδα, »
ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ οικεῖν δυνάμει τὸν Ναβουχο-
δονόσορ χρησάμενον τῆς τῷ Θεῷ ἀνακειμένης περι-
γενέσθαι⁹ πόλεως· μάθωσιν ἅπαντες καὶ ἀκριθῶς,
ὅτι τοῦ Θεοῦ προδεδοκίως, καὶ τὴν πάλαι φρουροῦ-
σαν τὴν πόλιν ἀποστήσαντος χάριν, ὑπὸ τοὺς πολε-
μίους ἔγένετο¹⁰. Τοῦτο καὶ διὰ Ἡσαίου τοῦ προφή-
του σαφῆς ποιῶν αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς οὕτω φησί·
« Μὴ δοξασθήσεται ἀξίην ἀνευ τοῦ κόπτοντος ἐν
αὐτῇ; ἢ ὑψωθήσεται πρὶων ἀνευ τοῦ ἔλκοντος αὐ-
τόν; » Διδάσκει δὲ διὰ τούτων, ὡς αὐτὸς τοῖς ἀνθρώ-
ποις ἐπιφέρει τὰς τιμωρίας, κέχρηται¹¹ δὲ ὀργάνοις
τοῖς εἰς τοῦτο ἐπιτηθείοις. « Καὶ ἔνεγκεν αὐτὰ, φησί, ἐν
εἰς γῆν Σενναάρ, εἰς οἶκον θεοῦ αὐτοῦ, καὶ τὰ σκευή C
εἰσῆνεγκεν εἰς οἶκον τοῦ θησαυροῦ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ. »
Καὶ ἴσως ἂν τις εἴποι· Τί δὴποτε τῶν ἀνθρώπων
ἡμαρτηκότων, τὰ ἅγια σκευή, τὰ τῷ Θεῷ ἀνακει-
μενα, παρέδόθη δυσσεβέσιν¹² ἀνθρώποις; Φασὶ δὲ
ταῦτα οἱ τῶν θείων οικονομιῶν τὸν σκοπὸν ἀγνοοῦν-
τες. « Ψυχικὸς γὰρ ἀνθρώπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ
Πνεύματος τοῦ Θεοῦ· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν· ὁ δὲ
πνευματικὸς ἀνακρίνει πάντα¹³, » κατὰ τὸν θεῖον
Ἄπόστολον· καὶ πέπεισται μὲν ὅτι μάτην οὐδὲν ὑπὸ
τῆς θείας προμηθείας οικονομείται, φωτισζόμενος δὲ
ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος, καὶ τὰς αἰτίας μανθάνει·
ὡσπερ ἀμέλει καὶ τὸ νῦν ζητούμενον ἐστὶ καταμα-
θεῖν τὸν πνευματικῶς νοεῖν προαιρούμενον. Πολλή
γὰρ ἐντεῦθεν οὐχὶ¹⁴ Ἰουδαίους μόνον¹⁵, ἀλλὰ καὶ
αὐτοῖς τοῖς βαρβάρους ὠφέλεια γεγένηται. Πρῶτον
μὲν γὰρ ἐδιδάχθησαν Ἰουδαῖοι τὸ τῆς θείας φύσεως
ἀνευθεῖς· οὐ γὰρ ὡς δεόμενος¹⁶ τῶν¹⁷ ὄλων Θεὸς τὰ
παρὰ τῶν¹⁸ ἀνθρώπων προσφερόμενα δέχεται, ἀλλ'
ἐκείνους εὐγνωμοσύνην διδάσκων, καὶ διδοὺς θερα-
πειαν¹⁹ τε καὶ ἀντιδόσεως ἀφορμήν. Πῶς γὰρ ἂν
ἐτέρως ἡδυνήθημεν, ὑπὲρ ὧν εὐεργετηθῆμεν, ὡς
δυνατὸν ἀμελεῖσθαι τὸν εὐεργέτην Θεὸν, εἰ μὴ τὰ

P Isa. x, 15. q I Cor. II 14, 15.

Hoc igitur ad convincendam Judæorum iniquita-
tem, et prophetam revera prophetam ostenden-
dum, satis est.

VERS. 2. « Et tradidit Dominus in manum ejus
Joacimum regem Judæ, et partem vasorum domus
Dei. » Hoc quoque gratiam illius spirituales de-
clarat. Neque enim omnium est divinam scire
dispensationem. Illic autem divino Spiritu donatus,
et aperte novit, et alios docet, auctoris omnium
rerum Dei permissu, propter populi et regis sce-
lera ingeniemque impietatem, tum urbem captam,
tum sacrorum vasorum partem in hostium pote-
statem concessisse. Et admodum convenienter
adjecit : « Tradidit Dominus in manum ejus Joa-
cimum regem Judæ, » ne quis suspicaretur, pro-
priis viribus usum Nabuchodonosorem urbem Deo
dicatam superasse, omnesque 1065 plane intel-
ligant, propterea quod Deus eam ante tradiderit,
et eam gratiam, quæ civitatem pridem custodiebat,
ademerit, idcirco eam subjectam fuisse hostibus.
Hoc item per Isaiam prophetam declarans auctor
omnium rerum Deus, ita ait : « Nunquid gloriabitur
securis sine eo, qui secat ea? aut exaltabitur
serra sine eo a quo trahitur? » His vero nos
admonet se hominibus inferre supplicia, et in-
strumentis ad hoc idoneis uti. « Et asportavit, in-
quit, ea in terram Sennæar, in domum dei sui, et
vasa intulit in domum thesauri dei sui. » Dixerit
fortasse aliquis, cur, cum homines peccarint, san-
cta vasa Deo dedicata impiis hominibus tradita
sint? Verum hæc aiunt ii, quibus divinæ provi-
dentia scopus incognitus est. « Animalis enim
homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei; stul-
titia enim est illi; spiritualis autem, » secundum
divinum Apostolum, « judicat omnia q, » et explora-
tum habet a divina providentia nihil frustra
administrari : a divino autem Spiritu illustratus
etiam causas perdiscit; siquidem illud quoque
quod nunc quæritur ab eo comprehendi potest,
qui secundum Spiritum institui voluerit. Hinc
enim non Judæis tantum, sed ipsis etiam barbaris
allata est utilitas. Primum enim edocti sunt Ju-
dæi, ejusmodi esse divinam naturam quæ nulla
re prorsus indigeat. Neque enim ut indigens om-
nium rerum auctor Deus accipit ea, quæ ab ho-
minibus offeruntur; sed ut illos gratos 1066 esse
doceat, eisque sui colendi, et gratiæ, quam pos-
sint, referendæ offerat occasione. Qua enim alia
ratione potuissimum pro beneficiis acceptis Deum
bene de nobis meritum pro viribus remunerari,

VARIAE LECTIONES.

⁸ B Ἰεζεκιήλ. ⁴ B κέχρηται, positum ante τῆς προφητ.
præm. τῆ. ⁷ τοῦ Θεοῦ. A Κυρίου. ⁸ B παντός ἦν. ⁹ B περιγενέσθαι (sic). ¹⁰ B τοῖς πολεμίοις ἔγε-
νοντο. ¹¹ B κερρημένος. ¹² δυσσ. B præm. ταῦτα. ¹³ πάντα. Infra, tom. III, loco cit. apud Nostrum
leg. πάντας. B præm. μέν. ¹⁴ B οὐκ. ¹⁵ B μόνοις. ¹⁶ B ἐνδεόμενος. ¹⁷ τῶν. B præm. ὁ. ¹⁸ τῶν. Des.
in B ¹⁹ B θεραπείας.

nisi hæc exigua et tenuia ab offerentibus accepisset? Volens itaque Judæis persuadere, non ut proprios usus expleret, sed ut illorum se imbecillitati accommodaret, accepisse se oblata ab illis sacrificia, merito illos aversatus, et ipsos, et vasa ab illis dedicata, quibus eum colere consueverant, una capi voluit. Nam qui ratione præditos homines supplicio affecerat, cur inanimatis vasis percussisset? Ipsis autem rebus docet eos, Babylonios barbaros et impios nihil ab illis differre, eum æque ac illi, imo magis quam illi, impie agent. Illi enim, neque accepta lege, neque concessis sibi quibus ducibus uterentur prophetis, in ignoratione degebant. Judæi vero ab innumerabilibus tum priscis, tum recentibus prophetis illustrati, et infanorum spectatores ipsi miraculorum, rerum omnium auctorem Deum contemnebant, et inanimata simulacra colere perseverabant. Tradidit itaque barbaris vasa, tantum non rebus ipsis ita eos objurgans: Nullum inter vos barbarosque discrimen est: æque enim et vos sceleribus ea polluitis, et æquum est, tum vos, tum Babylonios ea possidere. Impietas enim et vobis et illis dominatur. Ad convincendos Judæos, et erudiendos, et haud mediocrem illis utilitatem afferendam satis hoc erat. Babylonii autem, dum in honore habuerunt, ut putabant, vasa, neque ad humanos **1067** usus ea adhibere, diis quos ipsi colebant dedicata, nihil prorsus malorum experti sunt. At ubi Baltasar rex illis in convivio uti ausus est, statim punitus debitas pœnas luit, suoque supplicio omnes docuit, quanta esset vis Dei illius ad quem hæc vasa pertinebant, eumque ipsum non jovitum suis rebus privatam fuisse, sed volentem propter ingentia populi scelera ea tradidisse. Hoc itidem cum arca olim fecit. Nam postquam Ophni et Phinees, Heli sacerdotis filii, et impii et detestabiles, ea secum assumpta ad suppetias cognatis ferendas exiere, redarguit ipsorum impietatem Deus, nullaque eos providentia dignatus, digna cæde interficiendos curat, arcam vero alienigenis tradit, Israelem rursus erudiens et commonefaciens ea sibi arca nihil opus esse, sed ipsorum causa se illam construxisse, et supervacaneum ipsis quoque illius usum sine metu divinum violentibus legem, et impie vivere instituentibus. Ne vero superbia elati alienigenæ gloriarentur, quasi ipsi Deum vicissent, quando pro Deo Judæorum arcam habebant, de suis idolis, quæ ipsi construxerant, conjecturam facientes, neve propterea ingens illi detrimentum acciperent, ut qui Judæorum Deum quasi captivum cepissent, et veluti quoddam

A βραχέα ταῦτα καὶ εὐτελῆ παρὰ τῶν προσφερόντων ἐδέχτο; Πείσαι τοίνυν βουλόμενος Ἰουδαίους, ὡς οὐ τὴν οἰκείαν χρεῖαν ἀναπληρῶν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν ²⁰ συγκατιῶν, τὰς παρ' αὐτῶν προσφερομένας θυσίας ἐδέχτο, εἰκότως ἀποστραφεὶς αὐτοὺς καὶ αἰχμαλωσίᾳ παραδοὺς, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν προσερχθέντα σκεύη, δι' ὧν αὐτὸν θεραπεύειν ἐνόμιζον, σὺν αὐτοῖς αἰχμάλωτα δέδωκεν. Ὁ γὰρ τοῖς λογικοῦς παραδοὺς τιμωρία, τί δήποτε τῶν ἀψύχων ἐφέδωτο; Διδάσκει δὲ αὐτοὺς καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὅτι Βαβυλωνίων, τῶν βαρβάρων, τῶν δυσσεθῶν, κατ' οὐδὲν διαφέρουσιν· ἀσεβοῦσι γὰρ ὡσπερ ἐκεῖνοι, μᾶλλον ²¹ δὲ πλεον ἤπερ ἐκεῖνοι. Οἱ μὲν γὰρ οὐτε νόμον δεξάμενοι, οὐτε προφητῶν ποηγῶν ἀπολαύσαντες, ἀγνοία κατείχοντο· οἱ δὲ ὑπὸ μυρίων παλαιῶν τε καὶ νέων φωτιζόμενοι προφητῶν, καὶ μυρίων ὄσων θαυμάτων αὐτόπται γενόμενοι, κατεφρόνουν μὲν τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ, τὰ δὲ ἄφωνα εἰδῶλα θεραπεύοντες διετέλουν. Παρέδωκε τοίνυν τὰς βαρβάρους τὰ σκεύη, μονοουχί λέγων δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὅτι Κατ' οὐδὲν τῶν βαρβάρων διαφέρετε· ὁμοίως γὰρ αὐτὰ καὶ ὑμεῖς ταῖς παρανομίαις μολύνετε, καὶ Ἰσον ἐστὶν ὑμᾶς τε ταῦτα ἔχειν, καὶ Βαβυλωνίους· ἀσέβεια γὰρ καὶ ὕμῶν κάκεινων κρατεῖ. Τοὺς μὲν οὖν Ἰουδαίους ἰκανὸν ἦν τοῦτο καὶ ἐλέγξει, καὶ παιδεῦσαι, καὶ ὠφέλειαν αὐτοῖς οὐ μικρὰν πραγματεῦσασθαι· οἱ δὲ Βαβυλώνιοι, ἦνίκα μὲν ἐτίμησαν, ὡς ἐνόμισαν, τὰ σκεύη, ἀνθρωπείας μὲν αὐτῶν χρήσεως ἔξω πεποιηκότας ²², τοῖς ὑπ' αὐτῶν δὲ προσκυνουμένοις ἀναταθεικότας θεοῖς, τῶν λυπηρῶν οὐδαμῶς ἐπεπείραθησαν. Ἐπειδὴ δὲ Βαλτάσαρ ²³ ὁ βασιλεὺς χρῆσασθαι τοῖς ἐτόλμησεν ἐσιτώμενος, ἐκλάσθη μὲν παρατυχία καὶ τὴν ἀξίαν ἔτισε δίκη, ἐδίδαξε δὲ ἀπαντας διὰ τῆς τιμωρίας, πόση ²⁴ τοῦ Θεοῦ ἡ δύναμις τῶν σκευῶν ἐκείνων, καὶ ὅτι οὐκ ἄκων ἀπεστέρηθη τῶν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐκὼν αὐτὰ προέδωκε ²⁵ διὰ τὴν πολλὴν τοῦ λαοῦ παρανομίαν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ πάσαι πεποιήκειν. Ἐπειδὴ γὰρ Ὀφνὶ καὶ Φινεὲς, οἱ Ἕλλ' τοῦ ἱερέως παῖδες παράνομοι ²⁶ καὶ βδελυροὶ, ταύτην λαβόντες εἰς ἐπακουρίαν τῶν ὁμοφύλων ἐξῆλθον, ἐλέγχει μὲν αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν ὁ Θεός, οὐδεμίᾳ ἀξιώσας προνοίας, ἀξίᾳ δὲ σφαγῆ παραδοὺς, τὴν δὲ ²⁷ κιβωτὸν τοῖς ἀλλοφύλοις· πάλιν τὸν Ἰσραὴλ παιδεύων, καὶ διδάσκων, ὡς οὐκ αὐτῷ χρεῖα τῆς κιβωτοῦ, ἀλλ' αὐτῶν ἕνεκεν αὐτὴν κατεσεύασε, περιτετὴ δὲ αὐτοῖς ἡ ταύτης χρεῖα, ἀδεῶς τὸν θεῶν νόμον ²⁸ παρασβαινουσα, καὶ ἀσεβείᾳ συζῆν προαιρουμένης. Ἴνα δὲ μὴ μέγα φρονήσαντες οἱ ἀλλοφύλοι, ὡς αὐτοὶ περιγενομένοι τοῦ Θεοῦ (ἐνόμιζον γὰρ τὴν κιβωτὸν αὐτὸν εἶναι τὸν τῶν Ἰουδαίων Θεόν, τεκμηρίῳ χρώμενοι τῇ τῶν οἰκείων εἰδῶλων κατασκευῇ), καὶ ἵνα μὴ ²⁹ πολλὴν ἐν-

¹ I Reg. iv, sec. LXX.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ B τῇ ἐκείνων ἀσθενείᾳ. ²¹ μᾶλλον— ἐκεῖνοι. Ex B suppl. ²² B πεποιηκότας ἐκτός. ²³ Infra, vers. 7, et passim, est Βαλτάσαρ. ²⁴ πόση— ἐκείνων. Ita B pro πόση ἐκείνων τῶν σκευῶν ἡ δύναμις, ε quanta illorum esset vasorum vis, ut habebat edit. Sirm. ²⁵ B προέδωκε. ²⁶ παρ. B add. λίαν ὄντες. ²⁷ ἐξ. Des. in B. ²⁸ νόμ. In B ponitur post παραβ. ²⁹ ἵνα μὴ. Des. in B.

τεῦθεν ἐπισπάσονται βλάβην, ὡς αἰχμάλωτον λα-
βόντες τὸν τῶν Ἰουδαίων Θεόν, καὶ οἷόν τι ἀριστεῖον
τοῖς οὐρανίοις ἀναθετικότες θεοῖς· παρασκευάζει μὲν
τὸν Δαγῶν³⁰, τὸ ὑπ' αὐτῶν προσκυνούμενον εἰδῶλον,
πεσεῖν τε καὶ πρὸ τῆς κιθωτοῦ συντριβῆναι, καὶ τὸ
τῆς προσκυνήσεως ὑποδείξει σχῆμα, καὶ ὁμολογήσαι
διὰ τῶν πραγμάτων τὴν ἤτταν, καὶ τὴν τοῦ ἐνοι-
κοῦντος δαίμονος ὑποδείξει δουλείαν· καὶ τοῦτο οὐχ
ἅπασι, ἀλλὰ καὶ δις καὶ πολλάκις. Ἐπιφέρει δὲ καὶ
αὐτοῖς διαφόρους πληγὰς, ἕως οὗ τὴν κιθωτὸν ἀπ-
έδοσαν, καὶ ἀναθήματα³¹ δηλοῦντα τὴν τιμωρίαν
ἀνέθεσαν. Διπλῆ τοίνυν καὶ τηλικαῦτα, καὶ ἐπὶ τοῦ
Ναβουχοδονόσορ ἡ ὠφέλεια γεγνηται· οὐ γὰρ μόνον
πρὸς βραχὺ παρὰ τοῦ Θεοῦ γενομένης συγχώρησις.

γ, δ. « Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς Ἀσφανεὺς³² τῷ
ἀρχιευνούχῳ αὐτοῦ, εἰσαγαγεῖν ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς
αἰχμαλωσίας τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ³³, καὶ ἀπὸ τοῦ σπέρ-
ματος τῆς βασιλείας, καὶ ἀπὸ τῶν φορθομῶν³⁴
νεανίσκους, ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς μῶμος, κα-
λοὺς³⁵ τῇ ὄψει, καὶ συνιέντας ἐν πάσῃ σοφίᾳ, καὶ
γινώσκοντας γνῶσιν καὶ σοφίαν³⁶, καὶ διανοουμένους
φρόνησιν, ἐν³⁷ οἷς ἔστιν ἰσχυρὸς ἐν αὐτοῖς, τοῦ ἐστά-
ναι³⁸ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως³⁹ Χαλδαίων. » Ὁ μὲν
οὖν ἔλεον⁴⁰ Θεὸς ἐξελέξατο⁴¹ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου,
καὶ τὰ ἀσθενῆ, καὶ τὰ ἐξουθενημένα, ἵνα διὰ τούτων
κατασιχύνῃ τοὺς σοφοὺς καὶ δυνατοὺς· ἄνθρωποι δὲ
σωμάτων ὤρων, καὶ μέγεθος, καὶ βίωμην ἐπιζητοῦσι,
καὶ σοφίαν, οὐ τὴν τὰ θεῖα γινώσκουσαν, ἀλλὰ τὴν
εὐλογητικὴν⁴² κεκομψευμένην. Ἔστι τοίνυν καὶ ἐν-
τεῦθεν μαθεῖν, ὅπως τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων τὸ
μέσον. Ἀλλοῖ δὲ τοῦ βασιλέως τὴν ἀλαζονείαν, τὸ μὴ
μόνον τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ὑπηρετάς ἐθέλησαι
λαθεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους ὑπάρ-
χοντας. Πληροῦται δὲ ὁμοῦς ἐνταῦθα ἡ Ἥσατου πρόρ-
βησις, ἣν Ἐξελίξαι βασιλεὺς προείπεν⁴³. « Ἄκουσον,
φησὶ⁴⁴, τὸν λόγον Κυρίου Σαβαώθ, ὃν ἐλάλησε πρὸς
με· Ἴδου ἡμέραι ἔρχονται, καὶ λήφονται πάντα τὰ
ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ ὅσα συνήγαγον οἱ πατέρες σου
ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης εἰς Βαβυλῶνα ἤξει, καὶ
οὐδὲν οὐ μὴ καταλίπωσιν, εἶπεν ὁ Θεός⁴⁵· ὅτι καὶ
ἀπὸ τῶν τέκνων σου ὧν γεννήσεις⁴⁶ λήφονται, καὶ
ποιήσουσι σπάδοντας ἐν τῷ οἴκῳ βασιλέως⁴⁷ τῶν
Βαβυλωνίων. » Ταύτης ἡμᾶς τῆς προφητείας ἀναμι-
μνήσκων ὁ μακάριος Δανιὴλ, φησὶ προστάξει τὸν
βασιλέα εἰσαγαγεῖν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν υἱῶν
Ἰσραὴλ, καὶ ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῆς βασιλείας, καὶ
ἀπὸ τῶν φορθομῶν⁴⁸. Φορθομῶν δὲ τὰς παρθένους
ἐκάλεσε τῇ Ἑβραίων⁴⁹ φωνῇ· ὁ⁵⁰ δὲ Σύμμαχος τὸ
πόρθμιν⁵¹ ἐπιλέκτους ἠρμήνευσε⁵².

• I Cor. 1, 27, 28. ¹ Isa. xxxix, 5, 7.

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ B Εὐαγῶν, ex errore, ut videtur. ³¹ B ἀναθήματα. ³² Ἀσφ. A præm. τῷ. ³³ τ. υἱῶν
Ἰσρ. A Ἰερουσαλήμ. ³⁴ φορθ. In B semper π ponitur super φ. ³⁵ καλ. A et B præm. καλ.
³⁶ κ. σοφ. Des. in A. ³⁷ ἐν A et B καί. ³⁸ A et B ἐστάναι. A omittit τοῦ. ³⁹ A et B γλώσσαν.
⁴⁰ ἔλεον. B præm. τῶν. ⁴¹ ἐξελ., κ. τ. λ. Ex memoria, ut videtur, hæc ita recensentur. ⁴² εὐλωττ.
Iia cum B legimus. Sirm. εὐλωττάν. ⁴³ B προείπεν τῷ βασιλεῖ. ⁴⁴ φησὶ. B præm. γάρ, omittit autem
sequens τόν. ⁴⁵ ὁ Θεός. B præm. δέ. ⁴⁶ B ἐγέννησας. ⁴⁷ βασιλέως. B præm. τοῦ. ⁴⁸ φορθ. B addit νεα-
νίσκους. ⁴⁹ B Ἑβραῖδ. ⁵⁰ ὁ — ἤρμ. Montf. in Hexapl. ad h. loc. Symmacho tribuit lectionem Πάρθων,
alii Παρθῶν, ut Hier. ⁵¹ πορθμ. B φορθομῶν. ⁵² B ἐρμήνευσι.

A victoria tropæum suis diis consecrasset, efficit
ut Dagon **1068** idolum, quod ipsi colebant, ante
arcam cadens contereretur, et adorationis speciem
præ se ferens, rebus ipsis victum se fateretur, et
incolentis ibi dæmonis ostenderet servitutum :
idque non semel, sed iterum ac sæpius. Diversas
etiam plagas illis infligit, donec arcam reddidere,
et munera supplicium testantia dedicarunt. Du-
plex itaque et eo tempore, et regnante Nabucho-
donosore percepta est utilitas. Neque enim Judæis
tantum, sed barbaris etiam profuit id quod ad
breve tempus a Deo permissum est.

Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς βαρβάρους ὠφέλησεν ἡ

B VERS. 3, 4. « Et ait rex Asphanes principi eunu-
chorum suorum, ut introduceret de filiis captivi-
tatis Israelis et de semine regni, et de phorthom-
mim, juvenes, in quibus nulla esset macula, pul-
chros aspectu, et intelligentes in omni sapientia,
et scientes scientiam et doctrinam, et intelligen-
tes prudentiam, et quibus esset robur, ut starent
in domo regis, ut doceret eos litteras et linguam
Chaldæorum. » Dominus igitur omnium rerum
Deus stulta mundi elegit, et infirma, et contemp-
tabilia, ut his sapientes, potentesque confundat.
Homines autem corporum pulchritudinem, et
magnitudinem, ac robur requirunt, neque eam
sapientiam qua divina cognoscuntur, sed artificio
et fastu elatam eloquentiam. **1069** Licet itaque
hinc etiam percipere, quanto humana divinis dis-
tent intervallo. Hoc item regis superbiam decla-
rat, quod non solum alios captivos sibi ministros
asciscere voluerit, sed etiam eos, qui e regio ge-
nere essent oriundi. Attamen hic impletum est,
quod Isaias Ezechie regi prædixerat. « Audi, in-
quit, verbum Domini exercituum, quod locutus
est ad me : Ecce dies veniunt, et auferentur omnia
quæ in domo tua sunt, et quæcunque congrega-
verunt patres tui usque in diem hunc, Babylonem
veniet : et nihil relinquent, dixit Deus, quia et
de filiis tuis quos genueris, sument, et facient
spadones in domo regis Babyloniorum. » Hujus
prophetiæ nos admonens beatus Daniel, regem ait
mandasse, ut introducerentur de captivis filiis
Israelis et regia stirpe orti, et de phorthommin.
Phorthommin autem virgines Hebræorum lingua
vocavit : at Symmacho porthmin interpretatus est
electos.

VERS. 5, 6. « Et constituit eis rex quotidianum cibum de mensa regis, et de vino unde bibebat ipse, et ut nutrentur per tres annos, et postea starent ipsi in conspectu regis. Et fuerunt in eis de filiis Judæ, Daniel, et Ananias, et Azarias, **1070** et Misael. » Hic igitur nos regis docet munificentiam, qui non, ut bello captis, vilia quædam, et qualia servos decent præbuit alimenta, sed eos regia mensa frui jussit. Ac paulo post suam, et sociorum continentiam, philosophiamque declarat: non gloriæ cupiditate id faciens, sed utilitatem persequentibus utilitatis doctrina proposita. Licet autem mentis illius intueri modestiam. Cum enim supra dixerit, imperasse regem, ut eligerentur e stirpe regia juvenes forma conspicui, et magnitudine decori, et hic personarum nomina posuerit, tribus Judæ simpliciter mentionem fecit, et regiam cognationem occultavit.

ἐνταῦθα τὰ τῶν προσώπων ὀνόματα, τῆς Ἰουδα φυλῆς γένειαν ἐκρυψε.

VERS. 7. « Et imposuit eis princeps eunuchorum nomina, Danieli Baltasar, et Ananiæ Sidrach, et Misaeli Misach, et Azariæ Abdenago. » Et hoc domini jus apud quosdam est in more, qui servos ementes eorum mutant nomina, ut nominis mutatione servitutem agnoscant. Quod hic quoque ab eunuchorum principe factum est: nam demptis Hebraicis nominibus, Chaldaica illis imposuit: siquidem et rex jusserat, ut Chaldæorum linguam juvenes illi discerent.

VERS. 8. « Et constituit Daniel in corde suo, ne polleretur mensa regis, et vino **1071** potus ejus, et rogavit principem eunuchorum, ne contaminaretur. » Pii enim homines Deum, qui in omnibus est, non in loco quærunt: sed quocumque pervenerint, eodem illum cultu venerantur, et cum adversis rebus affliguntur, suum iidem colunt Opificem. Ingens atque eximium licet hoc loco nobis reperire miraculum. Pueri enim apud Judæos educati, doctique Deum in certo loco colendum esse, deinde exteram regionem incolentes, ac servire compulsi juvenili admodum ætate, et alienis legibus vivere coacti, patriam pietatem retinere accurate student. Et quia videbant Babylonios idolorum imploratione obsonia inquinantes, vinum autem libationibus polluentes, neglecta ea quæ in oculos incurrit, salute, et conculcata regii convivii omnium ciborum genere referti voluptate, eunuchorum præfecto supplicant, ut sibi regios cibos recusantibus illis carere concedat.

ε', ζ'. « Καὶ ἔταξεν⁵⁵ αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς τὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἡμέραν ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπὸ τοῦ οἴνου τοῦ πότου τοῦ⁵⁶ αὐτοῦ, καὶ ἐκθρέψαι⁵⁷ αὐτούς ἕτη τρία, καὶ μετὰ ταῦτα στήναι αὐτούς⁵⁸ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Καὶ ἐγένετο ἐν αὐτοῖς⁵⁹ ἐκ τῶν υἱῶν Ἰουδα, Δανιὴλ, καὶ Ἀνανίας, καὶ Ἀζαρίας⁶⁰, καὶ Μισαήλ. » Ἐνταῦθα μὲν σὺν τῇ τοῦ βασιλέως ἡμᾶς διδάσκει φιλοτιμίαν, ὅτι οὐχ ὡς δορυαλώτοις εὐτελῆ τινα καὶ δουλοπρεπῆ παρείχε τροφήν, ἀλλὰ⁶¹ τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ τραπέζης⁶² ἀπολαύειν ἐκέλευσε. Μετὰ βραχέα δὲ⁶³ τὴν σφῶν αὐτῶν ἐγκράτειαν καὶ φιλοσοφίαν διδάσκει, οὐ φιλοτιμίᾳ χρώμενος, ἀλλ' ὠφελείας διδασκαλίαν τοῖς ὠφελῆσθαι προαιρουμένοις προτεθεικώς. Ἔστι δὲ αὐτοῦ ἰδεῖν καὶ τὸ μέτριον τοῦ φρονήματος· εἰρηκῶς γὰρ ἄνω, ὅτι ἀπὸ τοῦ τῆς βασιλείας σπέρματος προσέταξεν ὁ βασιλεὺς ἐκλεγῆναι νεανίας⁶⁴, κάλλει λάμποντας, καὶ μεγέθει διαπρέποντας, καὶ τεθεικῶς ἀπλῶς ἐμνημόνευσε, καὶ τὴν τῆς βασιλείας συγ-

ζ'. « Καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὁ ἀρχιευνούχος ὀνόματα· τῷ Δανιὴλ Βαλτάσαρ, καὶ τῷ Ἀνανίᾳ Σιδράχ⁶⁵, καὶ τῷ Μισαήλ Μισάχ⁶⁶, καὶ τῷ Ἀζαρίᾳ Ἀβδεναγῶ. » Καὶ τοῦτο δὲ παρὰ τισι δεσποτείας⁶⁷ ἐννόμισται δίκαιον· ὠνούμενοι γὰρ οἰκέτας τὰς προσηγορίας ἀμείβουσιν, ἵνα καὶ τῇ τῆς προσηγορίας ἐναλλαγῇ τὴν δουλείαν γνωρίζωσι. Καὶ τοῦτο⁶⁸ καὶ ἐνταῦθα ὁ ἀρχιευνούχος ἐποίησε, καὶ τὰς Ἑβραϊκὰς ἀφελὼν προσηγορίας, Καλδαϊκὰς ἐπιτέθεικεν⁶⁹, ἐπειδὴ καὶ τὴν Καλδαίων γλῶσσαν μαθεῖν τοὺς νεανίας⁶⁸ ὁ βασιλεὺς παρενηγύρησε⁶⁹.

η'. « Καὶ ἔθετο Δανιὴλ ἐπὶ τὴν καρδίαν⁷⁰ αὐτοῦ, τοῦ μὴ ἀλισγηθῆναι⁷¹ ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ βασιλέως, καὶ ἐν τῷ οἴνῳ τοῦ⁷² πότου αὐτοῦ, καὶ ἤξιωσε τὸν ἀρχιευνούχον, ὅπως μὴ⁷³ ἀλισγηθῆ. » Οἱ γὰρ φιλόθεοι οὐχ ἐν τόπῳ ζητοῦσι τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν, ἀλλ' ἐνθα ἂν ἀφίκωνται τὴν αὐτὴν αὐτῷ θεραπείαν προσφέρουσι, καὶ ἐν κατοπραγίαις ἥντες ὡσαύτως τὸν οἰκεῖον προσκυνοῦσι Δημιουργόν⁷⁴. Ἐνταῦθα δὲ πολλὴν ἔστιν εὐρεῖν θαύματος ὑπερβολὴν· παῖδες γὰρ παρὰ Ἰουδαίους τεθραμμένοι, καὶ τὴν τοπικὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν μεμαθηκότες, εἶτα τὴν ξένην οἰκούντες, καὶ δουλεύειν ἠναγκασμένοι νέαν ἄγοντες κομιδῇ τὴν ἡλικίαν, ὑπὸ νόμοις ἐτέροις ἀναγκάζομενοι ζῆν, τὴν πατρῶσαν εὐσέβειαν φυλάττειν σπουδάζουσι· καὶ ἐπειδὴ τοὺς Βαβυλωνίους ἐύρων ταῖς μὲν τῶν εἰδώλων ἐπικλήσει τὰ θῆρα μολύνοντας⁷⁵, σπονδαῖς δὲ τὸν οἶκον μαινόντας, τῆς ὀρμημένης καταφρονήσαντες σωτηρίας, καὶ τῆς βασιλικῆς πανθαλασσίας τὴν ἠδονὴν πατήσαντες, τὸν ἀρχιευνούχον ἱκετεύουσι παραρωρῆσαι σφίσι αὐτοῖς⁷⁶ τῶν βασιλικῶν στείων παραιτουμένοις μεταλαθεῖν.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ A et B διέταξεν. ⁵⁶ A et B ποτοῦ, omisso τοῦ quod hoc loco sequitur. ⁵⁷ A θρέψαι. ⁵⁸ αὐτ. Des. in A. ⁵⁹ B ἐγένοντο αὐτοῖς. ⁶⁰ x. Ἀζαρ. In A ponitur post Μισαήλ. ⁶¹ ἀλλὰ. B αἰδ. καί. ⁶² τραπ. In B ponitur post ἀπολ. ⁶³ δέ. B τε. ⁶⁴ B νεανίσκους. ⁶⁵ A et B Σιδράχ. ⁶⁶ B Ἀζαρία Μισάχ, καὶ τῷ Μισαήλ Ἀβδεναγῶ, culpa librarii, ut videtur. ⁶⁷ B δεσποτείας. ⁶⁸ καὶ τοῦτο. B τὸ αὐτό. ⁶⁹ B ἐπέθηκεν. ⁷⁰ B νεανίσκους. ⁷¹ B παρεγγύησεν. ⁷² ἐπὶ τ. x. Ita A, sed B ἐν τῇ καρδίᾳ. ⁷³ τοῦ μὴ ἀλισγ. A ὡς οὐ μὴ ἀλισγηθῆ. ⁷⁴ τοῦ. A πρᾶμ. ἀπὸ. B ποτοῦ. ⁷⁵ ὅπως μὴ. A αὐτοῦ, ὡς οὐ μὴ. ⁷⁶ δημιουργ. B πρᾶμ. Θεὸν καί. ⁷⁷ B μολύνοντας. ⁷⁸ σφίσι. αὐτοῖς. Ita B pro φησίν, ut hab. editio prior.

0'. « Καὶ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν Δανιὴλ εἰς ἔλεον καὶ ἄοικτιρμὸν ⁷⁷ ἐνώπιον τοῦ ἀρχιεunuχοῦ. » Ἀκολουθεῖ γὰρ ταῖς γνώμαις ἡ θεία κηδεμονία, καὶ ἅμα τὰ θεία προσιόντο, καὶ τῆς θείας ἐπιουρίας ἀπήλασαν. Τοῦτο ⁷⁸ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ γεγεννημένον ἔστιν εὐρεῖν· « Ἦν γὰρ, φησί, Κύριος μετὰ Ἰωσήφ, καὶ ἦν ἀνὴρ ἐπιτυγχάνων ⁷⁹, καὶ κατέχεεν αὐτῷ ⁸⁰ ἔλεον, καὶ χάριν ἐναντίον τοῦ δεσμοφύλακος. » Διδασκόμεθα τοίνυν κάντεῦθεν, ὡς οὐδένα τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ἀτημέλητόν πῶς ποτε ⁸¹ καταλέλοιπεν ὁ Θεός. Διὸ καὶ ⁸² ἕτερος προφήτης βοᾷ· « Ἐρωτήσατε ⁸³ γενεὰς τὰς γενομένας προτέρας ὑμῶν, τίς ἐνεπίστευσε Κυρίῳ ⁸⁴, καὶ κατησχύθη; »

ζ'. « Καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιεunuχος τῷ Δανιὴλ· Φοβοῦμαι ἐγὼ τὸν κύριόν μου τὸν βασιλέα, τὸν ἐκτάξαντα ⁸⁵ τὴν βρωσιν ⁸⁶ καὶ τὴν πόσιν ὑμῶν, μή ποτε ἴδῃ τὰ πρόσωπα ὑμῶν σκυθρωπὰ παρὰ τὰ παιδάρια τὰ συνήλικα ⁸⁷ ὑμῶν, καὶ καταδικάσητε τὴν κεφαλὴν μου τῷ βασιλεῖ. » Οὐκ ἔλογον ⁸⁸ τοῦ ἀρχιεunuχοῦ τὸ δέος· ἄνθρωπος γὰρ ἦν πνευματικῆς χάριτος οὐ γεγευμένος, ἀνθρωπίνως δὲ σκοπῶν τὰ ἀνθρώπεια ⁸⁹, καὶ ἠγούμενος ἐκ μόνης δύνασθαι τῆς τῶν ἐδεσμάτων πολυτελείας τρέφεσθαι τε καὶ ἀνθεῖν τὰ σώματα, δέδοικε ⁹⁰ μή τὴν μὲν πολυτελῶς τρεφεομένω, τούτων δὲ ἀσκητικῶς βιοτουόντων, διαφορὰ τις ἐν τοῖς προσώποις φανῆ ⁹¹, καὶ τιμωρίαν ἐσχάτην ὑπομείνῃ παρὰ τοῦ τάναντία προστεταχότος βασιλέως. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτον εἶδε δειμαίνοντα ὁ μακάριος Δανιὴλ, μεταφέρει πρὸς τὸν Ἀμελάσαρ ⁹² τὴν παράκλησιν, ὃν κατέστησεν ὁ ἀρχιεunuχος κηδεμόνα αὐτοῦ τε καὶ Ἀνανία, καὶ Ἀζαρία ⁹³, καὶ Μισαήλ, καὶ φησι·

ιβ', ιγ'. « Πείρασον δὴ τοὺς παῖδάς σου ἡμέρας δέκα, καὶ δότωσαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν σπερμάτων ⁹⁴, καὶ φαγώμεθα, καὶ ὕδωρ πῶμεθα. Καὶ ὑψήτωσαν ἐνώπιόν σου αἱ ἰδέαι ἡμῶν, καὶ αἱ ἰδέαι τῶν παιδαρῶν τῶν ἐσθιόντων τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως· καὶ καθὼς ἐὰν ἴδῃς, ποίησον μετὰ τῶν παίδων σου. » Οὐδὲν τῆς εἰς Θεὸν πίστεως ἰσχυρότερον, καὶ δὴ ⁹⁵ τοῦτο πολλαχόθεν καὶ ⁹⁶ ἄλλοθεν ἔστι μαθεῖν, οὐχ ἥμισυ δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ Θεοσπειοῦ Δανιὴλ ῥημάτων. Τὸ γὰρ πιστεῦσαι τε καὶ θαρρῆσαι, ὡς τῆς θείας ῥοπῆς ἀπολαύεται, καὶ μὴ ⁹⁷ ἐσθίω τῶν ἐσθιόντων καὶ τρυφώντων, καὶ τῆς βασιλικῆς ἀπολαούτων χλιδῆς, ⁹⁸ εὐπρεπέστερός τε καὶ περικαλλέστερος φανήσεται ⁹⁹ καὶ μεῖζων, ποίαν εὐσεβείας ὑπερβολὴν καταλείπει· Καλῶς δὲ καὶ τῷ πιθανῷ τὴν ἱκελίαν ἐκέρασε· « Πείρασον γὰρ, φησί, τοὺς παῖδάς σου ἡμέρας δέκα,

Vers. 9. « Et dedit Deus Danieli misericordiam et miserationem in conspectu principis eunuchorum. » Sequitur enim voluntates divina cura, et simul atque divina persequi instituerunt, statim divino fruuntur auxilio. Hoc item Josepho usu venisse comperimus. « Fuit enim, inquit, Dominus cum Josepho, et voti compos fuit, et effudit illi misericordiam, et dedit ei gratiam in conspectu principis carceris. » Hinc itaque docemur, eorum qui in ipsum crediderunt neminem **1072** unquam aliquo pacto a Deo neglectum et derelictum fuisse. Quare alius quoque propheta exclamat : « Interrogate generationes, quæ fuerunt ante vos, quis speravit in Domino, et confusus est? »

Vers. 10. « Et dixit princeps eunuchorum Danieli : Timeo ego dominum meum regem, qui constituit cibum et potum vestrum, ne quando videat vultus vestros tristes præ pueris coævis vestris, et condemnetis caput meum regi. » Haud irritus principis eunuchorum metus erat. Non enim erat, qui spiritualement gratiam haudquaquam sensu suo gustarat, humano autem more humana considerans, opinatus solo sumptuosorum ciborum alimento corpora nutriri atque florescere, veritus est ne cum illi optare alerentur, hi parce et continenter vultarent, in eorum vultu discrimen aliquod appareret, et extremum subire supplicium a rege, qui contra jusserat, cogeretur. [11] Sed ubi hunc metuere animadvertit beatus Daniel, transfert ad Amelasarem deprecationem, quem constituit princeps eunuchorum curatorem ipsius, et Anania, et Azaria, et Misaelis, et ait :

Vers. 12, 13. « Tenta, obsecro, servos tuos per dies decem, et dent nobis de seminibus, et comedamus, et aquam bibamus. Et appareant coram te vultus nostri, et vultus puerorum comedentium de **1073** mensa regis : et sicut videris, facias cum servis tuis. » Fide in Deum nihil est validius : quod cum multis aliis ex locis percipi potest, tum præcipue ex his divini Danielis verbis. Nam quod crediderit et confisus fuerit, fore ut ope divina sublevaretur, etsi non comederet cum comedentibus ac delicate viventibus et regio luxu potitis, magis decorus et longe pulchrior, atque adeo major compariturus sit, id vero quid pietatis cuiquam reliquum fecit? Recte autem persuasioni preces admiscuit : « Tenta enim, inquit, servos tuos per decem dies, et dent nobis de seminibus, et come-

^u Gen. xxxix, 21. ^v Eccli. ii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ A οἰκτιρμούς. ⁷⁸ τοῦτο. B τὸ αὐτό. ⁷⁹ καὶ ἦν ἀν. ἐπιτ. Des. loc. cit. ⁸⁰ αὐτ. — δεσμ. Aliter loc. cit. leg. ⁸¹ B πῶποτε. ⁸² καί. B præm. δὴ. ⁸³ Ἐρωτήσ. — προτ. ὑμῶν. Loco cit. leg. Ἐμβλέψατε εἰς ἀρχαίας γενεὰς καὶ ἴδετε. ⁸⁴ Κυρ. B præm. τῷ. ⁸⁵ ἐκτάξαντα. Ita A et B juxta rec. lect. Sirm. legerat ἐντάξαντα. ⁸⁶ βρ. A et B addunt ὑμῶν. ⁸⁷ A συνήλικια, pro συν ἡλικίᾳ, ut videtur. ⁸⁸ Οὐκ ἔλογ. Ita cum B legimus, pro οὐ καλὸν γούν, ut hab. edit. Sirm. ⁸⁹ B ἀνθρώπινα. ⁹⁰ δέδοικε. B præm. διό. ⁹¹ B φανεῖ. ⁹² B Ἀμελάσαρ. A Ἀμελάλ. ⁹³ B Ἀνανίου καὶ Ἀζαρίου. ⁹⁴ σπ. A add. τῆς γῆς. ⁹⁵ δὴ. Des. in B. ⁹⁶ καί. B præm. μέν. ⁹⁷ μὴ. B præm. ὅτι. ⁹⁸ φαν. In B ponitur post μεῖζων.

damus, et aquam bibamus;) et esto tu vultum judex. Quod si inveneris per hujusmodi alimentum corporibus (nostris) detrimenti aliquid accidisse, quodcumque tibi visum fuerit, jubebis, nos minime repugnabimus. Tantam habuit a puero divinus iste vir, et divinarum legum curam, et erga legislatorem fidem. Et hic quidem hæc dixit, iste vero precibus consensit.

VERS. 14, 15. « Et exaudivit, inquit, eos in verbo hoc, et tentavit eos per dies decem. Et post finem decem dierum conspecti sunt vultus eorum boni, et ipsi fortes carnibus præ pueris comedentibus de mensa regis. » Assecutus est enim quæ voluit, divinus iste propheta, et pollicitationes suas ei, cui ipsorum cura commissa fuerat, veras ostendit. Divina enim gratia potiti **1074** longe præstantiores * conspecti sunt iis, qui regia mensa frue-

VERS. 16. « Et Amelasar auferebat cœnam eorum, et vinum potus ipsorum, dabatque eis semina. » Et duplicem quæstum retulit : primum enim didicit posse aliquem vel jejuniis corporis robur et decorem sibi comparare : deinde alimenta, quæ illis præbebantur, ipse accipiens, promptius eis semina suppeditabat quæ appetebant. Postea, quia (Daniel) de se solo disseruit, socios quoque pietatis in medium vocat, et ait :

VERS. 17. « Et pueris hiis quatuor dedit Deus intellectum, et prudentiam in omni litteratura et sapientia. » Non enim Chaldæorum, inquit, institutio intelligentes eos fecit, et omni sapientia imbut, verum ex divina gratia, intelligentia et sapientia, atque adeo omni scientia impertiti, præstantiores omnibus declarati sunt. « Et Daniel, inquit, intellexit in omni visione et somniis. » A puero enim, quæ sibi divinitus revelabantur, videbat, non in somnis tantum, sed etiam vigilans. Et poterat, quæ aliis ostenderentur, interpretari : hoc enim declarat illud verbum *intellexit*. Hinc etiam docemur auctorem omnium rerum Deum nullam ætatis rationem habere, sed pietatem tantum ac religionis studium requirere : qua in juvene comperta, multis eum natu majoribus anteponit. Quod idem erga Josephum ipsum fecisse comperimus, nec non erga Samuelem **1075** prophetam. Nam puero admodum juveni apparuit *, et jussit seni supplicia prædicere, ut ea re et senio confectum accusaret, et gratiam in adolescentulo vigentem ostenderet.

* I Reg. iii, 11 seqq. sec. LXX.

Α και δότωσαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν σπερμάτων, και φαγόμεθα, και ὕδωρ πῖωμεθα· » και γενου σὺ τῶν πρῶτων κριτής· κἀν εὐρησ βλάβην τινὰ γινομένην τοῖς σώμασιν ἐκ τῆς τοιαύτης τροφῆς, τὸ μὲν δοκοῦν σοι κελεύσεις, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀντιλέξομεν. Τοσαύτην εἶχε παιδῶθεν ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ, και τῶν θεῶν νόμων φροντίδα, και πίστιν περὶ τὸν νομοθέτην· και ὁ μὲν ταῦτα ἔλεγεν, ὁ δὲ τὴν ἰκετείαν ἐδέχετο.

14, 15. « Καὶ εἰσῆκουσε γὰρ αὐτῶν ⁹⁹, φησὶν, εἰς ¹⁰⁰ τὸ βῆμα τοῦτο, και ἐπειράσεν αὐτοὺς ἡμέρας δέκα. Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν δέκα ἡμερῶν ἐωράθησαν αἱ ἰδέαι αὐτῶν ἀγαθαί, και αὐτοὶ ἰσχυροὶ ¹⁰¹ ταῖς σαρκὶν ὑπὲρ τὰ παιδάρια τὰ ἐσθλόντα τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως. » Ἐτυχε γὰρ ὧν ἠθέλησεν ὁ θεὸς· οὗτος προφήτης, και τὰς ὑποσχέσεις ὑπέδειξεν ἀληθεῖς τῇ τῆν ἐπιμέλειαν αὐτῶν ἐγκεχειρισμένῳ· τῆς γὰρ θείας χάριτος ἀπολαύσαντες ¹⁰² ὠφθησαν ἀμείνους ¹⁰³ πολλῶ τῶν τῆς βασιλικῆς ἀπολαύοντων τραπέζης.

16. « Καὶ ἐγένετο Ἀμελάσαρ ἀναιρούμενος τὸ δεῖπνον αὐτῶν, και τὸν οἶνον τοῦ πόματος αὐτῶν, και ἐδίδου αὐτοῖς σπέρματα. » Καὶ διπλοῦν ἐκαρπώσατο κέρδος· πρῶτον μὲν γὰρ μεμάθηκεν, ὡς δυνατὸν και νηστεία χρώμενον σωματικὴν βίωσιν και εὐπρέπειαν κτήσασθαι· ἔπειτα δὲ και τὴν ἐκείνοις χορηγομένην αὐτοῖς λαμβάνων τροφήν, προθυμότερον αὐτοῖς ἐχορήγει τὰ ποθούμενα σπέρματα· εἶτα, ἐπειδὴ ¹⁰⁴ περὶ ἑαυτοῦ ¹⁰⁵ μόνου διηγῆσατο ¹⁰⁶, ἀναγκαίως και τοὺς κοινωνοὺς τῆς εὐσεβείας εἰς μέσον καλεῖ, και φησὶ·

17. « Καὶ ¹⁰⁷ τοῖς παιδαρίοις τοῖς τέσσαρσιν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς σύνεσιν και φρόνησιν ἐν πάσῃ γραμματικῇ σοφίᾳ ¹⁰⁸. » Οὐ γὰρ ἡ Χαλδαίων, φησὶ, παιδεία συνετοὺς αὐτοὺς ἀπέφηνε, και ¹⁰⁹ σοφίας ἀπάσης ἐνέπλησεν, ἀλλ' ἐκ θείας χάριτος και συνέσεως και σοφίας και πάσης ἐπιστήμης ἀξιώθεντες, κρείττους ἀπάντων ἐδείχθησαν ¹¹⁰. « Καὶ Δανιὴλ, φησὶ, συνῆκεν ἐν πάσῃ ὁράσει, και ἐνουπνίους ¹¹¹. » Παιδῶθεν γὰρ θείας ἀποκαλύψεις ἔώρα, οὐκ ὄντα μόνον, ἀλλὰ και ὕπαρ· και ἐρμηνεύειν δὲ ἠδύνατο τὰ τοῖς ἄλλοις ἀποκαλυπτόμενα ¹¹²· τὸ γὰρ συνῆκε τοῦτο παραβηλοῖ. Διδασκόμεθα δὲ κἀντεῦθεν, ὡς οὐκ οἶδεν ἡλικίας διαφορὰν ὁ τῶν ὄλων θεός, ἀλλ' εὐσεβείαν μόνον ¹¹³ και φιλοθεῖαν ζητεῖ· κἀν εὐρη ταύτην ἐν νέῳ, πολλῶν τοῦτον προτιθεῖ πρεσβυτέρων. Τὸ αὐτὸ ¹¹⁴ ἐκ και ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ ἔστιν αὐτῶν εὐρεῖν πεποιηκότα, και ἐπὶ Σαμουὴλ τοῦ προφήτου· παιδίῳ γὰρ ὄντι κομιδῇ νέῳ, και ἐπεφάνη, και τὰς κατὰ τοῦ πρεσβύτου τιμωρίας προαγορεύειν ἐκέλευσεν, εἰς κατηγορίαν μὲν τοῦ γεγηρακότος, ἀπόδειξιν δὲ τῆς ἐπανθούσης τῇ μερικῇ χάριτος.

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ γὰρ αὐτῶν B αὐτοῦ. ¹⁰⁰ εἰς — τοῦτο. Des. in A. ¹⁰¹ αὐτ. ισχ. A ἰσχυραί. ¹⁰² B ἀπολαύοντες. ¹⁰³ B ἀμείνους. ¹⁰⁴ B ἐπειδὴ δέ. ¹⁰⁵ B αὐτοῦ. ¹⁰⁶ B διεξῆλθεν ὁ Δανιήλ. ¹⁰⁷ Καί. Des. in B. ¹⁰⁸ σοφ. A et B γραμμ. και. ¹⁰⁹ και — ἐνέπλ. Des. in B. ¹¹⁰ B ἀνεδείχθησαν. ¹¹¹ ἐνουπνίους. Edit. prior hab. ἐν ὕπνοις. ¹¹² Edit. prior hab. ἀποκαλυφόμενα. ¹¹³ B μόνην. ¹¹⁴ τὸ αὐτὸ. B τοῦτο.

ιη'-κ'. « Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν, ὧν εἶπεν Ἀ
 ὁ βασιλεὺς εἰσαγαγεῖν αὐτοὺς, εἰσήγαγεν ¹⁶ αὐτοὺς ὁ
 ἀρχιεunuχὸς ἐνώπιον ¹⁷ Ναβουχοδονόσορ ¹⁸. Καὶ
 ἐλάλησε μετ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, καὶ οὐχ ἠδρέθησαν ¹⁹
 ἐκ πάντων αὐτῶν ὁμοιοὶ Δανιήλ, Ἀνανία ²⁰, Ἀζαρία
 καὶ Μισαήλ ²¹. καὶ ἔστησαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως.
 Καὶ ἐν παντὶ ῥήματι σοφίας καὶ ἐπιστήμης, ὑπὲρ
 ὧν ²² ἐζήτησε παρ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, ἤρυν ²³ αὐ-
 τοὺς δεκαπλασίονας ὑπὲρ ²⁴ πάντας τοὺς ἑπαυδοὺς
 καὶ μάγους ²⁵, τοὺς ὄντας ἐν τῇ ²⁶ βασιλείᾳ αὐτοῦ. »
 Ἄλλ' ὁ μὲν Ἀμελάσαρ ᾔδει ²⁷ τὴν τῶν ἐδεσμάτων
 διαφορὰν, καὶ ἔμαθε πάντως τῆς θείας χάριτος τὴν
 λογίαν · ὁ δὲ βασιλεὺς ἴσως ²⁸ ἐγνώκει τούτων οὐδέν.
 Πῶς γὰρ ἔμαθε ²⁹, τῆς μὲν τροφῆς ὁμοίως παρ' αὐ-
 τοῦ χορηγούμενης, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀμελάσαρ ἀναλισκο-
 μένης; Ἄλλ' ὁ μὲν οὐ σμικρὰν καὶ οὗτος ὠφέλειαν
 ἰδέετο, πάντων αὐτοὺς τῶν ἐξ ἐτέρων ἐθνῶν ἐκλε-
 γέντων ³⁰ ἀμείνους εὐρῶν, κάλλιε τε καὶ μεγέθει
 σώματος, σοφία τε καὶ συνέσει ψυχῆς, ῥυθμῶ τε
 λόγων καὶ πάσῃ λογικῇ ἐπιστήμῃ. Τὰς δὲ συγκρίσεις
 οὐχ ἀπλῶς ἐποίησατο, ἀλλ' ἐρωτήσεις τινὰς προσα-
 γαγῶν ³¹, τὴν πείραν ἔλαβε τῆς ἀληθείας διδάσκα-
 λον, καὶ ἤρυν αὐτοὺς οὐχ ἀπλῶς ὑπερκειμένους ³²,
 ἀλλὰ δέκα μοίραις ἀμείνους ὑπάρχοντας · καὶ τῶς
 μαθήθηκεν, ὅτι τῶν ἄλλων ³³ πάντων ἐθνῶν Ἰουδαῖοι
 σοφώτεροι. Ταῦτα εἰρηκῶς ἐπήγαγε ·

κα'. « Καὶ ἐγένετο Δανιήλ ἕως ἔτους ³⁴ ἐνὸς Κύρου
 τοῦ βασιλέως. » Οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦτο προστέθεικεν,
 ἀλλὰ τῆς προφητείας ἀπάσης τὸν χρόνον ἔηλον ποιή-
 σαι θελήσας. Τοῦτο χάριν καὶ τὴν ἀρχὴν ἡμᾶς
 τῆς προφητείας ἐδίδαξε, καὶ τὸ τέλος προστέθεικεν,
 ἵνα τῶν μεταξὺ βασιλέων ἀριθμοῦντες τὰ ἔτη, μάθω-
 μεν ἅπαντα τῆς προφητείας τὸν χρόνον. Πρὸς δὲ τού-
 τοις ἡμᾶς διδάσκει, ὅτι καὶ τὸν ποιησάμενον τῆς
 αἰχμαλωσίας τὴν ἀφῆσιν ἐθέσατο Κύρον, καὶ τῷ ³⁵
 παρόντι βίῳ παραψυχῆς ἀπήλαυσε τὴν τῶν ὁμοφύλων
 ἐλευθερίαν ἰδῶν · ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς
 βασιλείας ἐπανελθεῖν ³⁶ ὁ Κύρος εἰς τὴν Ἰουδαίαν
 τοὺς βουλομένους Ἰουδαίους ³⁷ προσέταξε, καὶ τὸν
 θεῖον ἀνήγειρε ³⁸ νεῶν, παρ' αὐτοῦ τοῦ μακαρίου
 Δανιήλ τὴν Ἡσαίου τοῦ προφήτου πρόβηθον διδα-
 χθεὶς · ἐκεῖνος γὰρ διαβρήθην ἐθέα · ἐ λέγων Ἱερου-
 σαλήμ, Οἰκοδομηθήσεται · καὶ ταῖς πόλεσι τῆς Ἰου-
 δαίας, Κατοικισθήσεσθε · ὁ λέγων Κύρω φρονεῖν, καὶ
 πάντα τὰ θελήματά μου ποιήσιν ³⁹. » — Τάδε
 λέγει Κύριος τῷ χριστῷ μου Κύρω, οὐ ἐκράτησα τῆς
 χειρὸς αὐτοῦ, ὑπακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη,
 καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται · ἐγὼ γὰρ ⁴⁰ προ-
 πορεύσομαι πρὸ προσώπου σου, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ ·
 πύλας χαλκᾶς συντριψῶ, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συν-

Vers. 18-20. « Et post finem dierum, quos dixit
 rex, ut introducerentur ipsi, introduxit eos prin-
 ceptis eunuchorum in conspectum Nabuchodonosori.
 Et locutus est cum eis rex, et non inventi
 sunt ex omnibus ipsis similes Danieli, Ananix,
 Azariæ, et Misaeli : et steterunt in conspectu regis.
 Et in omni verbo sapientix, et scientix, quæcun-
 que quæsit ab eis rex, invenit eos decuplo præ-
 stantiores super omnes incantatores et magos,
 qui erant in regno ejus. » Verum Amelasar novit
 ciborum discrimen, et prorsus didicit divinæ gra-
 tiæ vim : rex vero fortasse nihil horum noverat.
 Qui enim cognoscere potuit, cum æque cibos ipse
 suppeditaret, et illi ab Amelasarē consumerentur ?
 Verumtamen ipse quoque haud mediocrem per-
 cepit utilitatem, cum comperisset ipsos omnibus
 iis, qui ex aliis nationibus electi fuerant, pulchri-
 tudine et magnitudine corporis præstantiores, sapie-
 ntia vero et prudentia animi, ac verborum elo-
 quentia, et omni scientia, quæ ratione contine-
 tur, peritiores. Neque simpliciter facta collatione,
 sed adhibitis quibusdam interrogationibus, expe-
 rientiam cepit veritatis magistrā, ipsosque invenit
 haud simpliciter, **1076** sed decuplo meliores,
 et tum didicit esse Judæos aliis omnibus nationibus
 sapientiores. His dictis subjicit :

Vers. 21. « Et fuit Daniel usque ad annum unum
 Cyri regis. » Non sine causa hoc adjecit, sed quia
 voluit totius prophetix tempus indicare. Idcirco
 nos et prophetix principium docuit, et finem ipsius
 addidit, ut regum, qui intercessere, annos recen-
 sentes, omne prophetix tempus discamus. Simul-
 que nobis ostendit se Cyrum, qui captivos dimisit,
 conspexisse, et se in hac vita tribulium suorum
 libertate, quam ipse vidit, consolatum esse. Ipso
 enim sui regni anno primo Judæos, quicunque
 vellent, in Judæam reverti jussit Cyrus, sacrumque
 templum instauravit, prædictionem Isaïæ prophetæ
 ab ipso beato Daniele edoctus. Ille enim aperte
 exclamabat his verbis : « Dicens Hierosolymæ,
 Ædificaberis, et civitatibus Judææ, Habitabimini,
 dicens Cyro ut sapiat, et omnes voluntates meas
 faciat. » — « Hæc dicit Dominus unctio meo Cyro,
 cujus apprehendi dexteram, fore ut obediant illi
 gentes, et civitates non claudantur. Ego enim
 præibo ante faciem tuam, et montes complanabo,
 portas æreas conteram, et vectes ferreos confrin-
 gam, thesauros tenebrosos, absconditos et latentes
 aperiam tibi. » His perceptis Cyrus volentibus
1077 Judæis reditum in patriam largitus est.

γ Isa. XLIV, 26. * Isa. XLV, 1-3.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ εἰσήγ. B præm. καί. ¹⁷ A ἐναντίον. ¹⁸ Ναβουχ. B præm. του. ¹⁹ A et B εὐδρέθησαν. ²⁰ A et B
 præm. καί. ²¹ A καὶ Μισαήλ καὶ Ἀζαρία. ²² ὅπ. ὧν. A ὅσα. ²³ B εὐρυν. ²⁴ ὅπ. A παρὰ. ²⁵ μάγ. B
 præm. τούς. ²⁶ τῆ. A præm. πάσῃ. ²⁷ ᾔδει. Ita B pro εἶδε, ut hab. Sirm. ²⁸ ἴσ. B τῶς. ²⁹ ἐμ. B
 præm. ἄν. ³⁰ ἐκλ. Ita cum B legimus, pro κελευσθέντων, ut hab. Sirm. ³¹ B προσνεγκίων. ³² B ὑπο-
 κειμένους. ³³ ἄλλ. π. B ἀπάντων. ³⁴ ἔτ. In B ponitur post ἐνός. ³⁵ τῷ. B præm. ἐν. ³⁶ ἐπανελθῶ. In
 B ponitur post Κύρος. ³⁷ B τῶν Ἰουδαίων. ³⁸ B ἀναγείραι. ³⁹ B ποιήσεις. ⁴⁰ γάρ. Des. in B.

Et liber Paralipomenon hoc tempus nos docet. **A** θλάσω, θησαυρούς σκοτεινοὺς ἀποκρύφους ⁴¹ ἀορά-
 « Anno enim primo, inquit, Cyri regis Persarum, postquam impletum est verbum Domini per os
 Jeremiæ, suscitavit Dominus spiritum Cyri regis
 Persarum, et jussit Cyrus prædicari in omni regno
 suo in sermonibus Scripturæ, dicens : Hæc dicit
 Cyrus rex Persarum, Omnia regna terræ dedit
 mihi Dominus Deus cæli, et ipse præcepit mihi,
 ut ædificarem ei domum in Hierosolyma, quæ est
 in Judæa : quis inter vos ex omni populo ejus?
 Dominus Deus erit cum eo, et ascendet ^a. » Hac de
 causa beatus etiam Daniel prophetiæ tempus do-
 cens, Judæorum voluminibus ascripsit : « Fuit
 Daniel usque ad annum unum Cyri regis ^b. » Nos
 vero, hic jusso auditore quiescere, bonum cele-
 bremus Dominum, percutientem et sanantem, fla-
 gro cædentem et medentem, præra et clementia
 utentem. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.
 Δανιήλ ἕως ἔτους ἑνὸς Κύρου τοῦ βασιλέως. » Ἡμεῖς δὲ ἐνταῦθα τὸν ἀκροατὴν διαναπαύσαντες,
 τὸν ἀγαθὸν Δεσπότην ὑμνήσωμεν ⁴², τὸν πατάσσοντα καὶ λώμενον, μαστιγοῦντα καὶ λατρεύοντα, τιμωρὴν
 καὶ φιλανθρωπία χρώμενον· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

^a II Paral. xxxvi, 22, 23. ^b Dan. i, 21.

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ ἀπ. In B ponitur post ἀοράτους. ⁴² ῥήμα. B præm. τό. ⁴³ B πάσαις ταῖς βασιλείαις. ⁴⁴ Του-
 δαίων. B οἰκείοις. ⁴⁵ B ὑμνήσομεν.

TOMOS B'.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT II.

VERS. 1. « Anno secundo regni Nabuchodonosoris
 somniavit somnium, et obstupefactus est spiritus
 ejus, et somnus ejus fugit ab eo. » Hinc intelligen-
 mus ipsum **1078** statim, simul atque regnare
 cœpisset, in Judæam cum exercitu profectum,
 anno tertio regni Joacimi : cui cum tributum im-
 perasset, captivis abductis in Assyriorum regio-
 nem discessit. Jeremias item propheta testatur hoc
 tempus, cum ita dicit : « Verbum quod factum est
 ad Jeremiam prophetam super omnem populum
 Judæ, anno quarto Joacimi filii Josiæ, regis Judæ, ipse
 est annus primus Nabuchodonosoris regis Babylo-
 nis c. » Hic itaque comperimus, exacto tertio anno
 regni Joacimi, regem Nabuchodonosorem contra

^c Jerem. xxv, 1.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

α'. « Ἐν τῷ ἔτει τῷ δευτέρῳ τῆς βασιλείας Να-
 βουχοδονόσορ ἐνυπνιάσθη ἐνύπνιον ⁴⁶, καὶ ἐξέστη τὸ
 πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ὁ ὕπνος αὐτοῦ ἀπεγένετο ⁴⁷ ἀπ'
 αὐτοῦ. » Ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὡς εὐθύς καὶ παρα-
 χρῆμα τῆς βασιλείας ἀρξάμενος ἐπεστράτευσεν εἰς
 τὴν Ἰουδαίαν ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἰωακείμ,
 καὶ τὸν μὲν ἐκέλευσε φέρειν δασμὸν, τοὺς δὲ λαβῶν
 αἰχμαλώτους εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀπήγαγε χώραν.
 Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἰερεμίας ὁ προφήτης τοῖς χρόνοις,
 οὕτως ⁴⁸ λέγων· « Ὁ λόγος ὁ γενόμενος ἐπὶ ⁴⁹
 Ἰερεμίαν τὸν προφήτην, ἐπὶ πάντα τὴν λαὸν Ἰούδα,
 ἐν τῷ ἔτει τῷ τετάρτῳ Ἰωακείμ ⁵⁰ υἱοῦ Ἰωσίου βα-
 σιλέως Ἰούδα, οὗτος ⁵¹ ἐνἑαυτὸς πρῶτος τῷ Ναβου-
 χοδονόσορ, βασιλεῖ Βαβυλῶνος. » Εὐρίσκομεν τοίνυν

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶ ἐν. **A** et **B** præm. Ναβουχοδονόσορ. ⁴⁷ **A** ἐγένετο. ⁴⁸ **B** οὕτως. ⁴⁹ ἐπὶ — ἐπί. **B** πρὸς Ἰερεμίαν,
 πρὸς. ⁵⁰ Ἰωακείμ. **B** præm. τοῦ. ⁵¹ οὗτος, **B** αὐτός.

ἐνταῦθα, ὡς τοῦ τρίτου ἔτους τῆς βασιλείας πληρου-
μένου τῷ Ἰωακείμ βασιλεύσας ὁ Ναβουχοδονόσορ
τὴν κατὰ τῶν Ἰουδαίων στρατείαν ἐποίησατο· ἐν
ἀρχῇ δὲ τοῦ τετάρτου ἔτους ὁ προφήτης Ἰερεμίας
παραίνεσιν τῷ λαῷ προσφέρων, ἔφη πρῶτον εἶναι.⁵⁵
τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν τῷ βασιλεῖ ⁵⁶ Ναβουχοδονόσορ.
Καὶ ὁ μακάριος δὲ Δανιὴλ τὴν πρῶτην αἰχμαλωσίαν
εἰρηκῶς γεγενῆσθαι ἐν ἔτει τρίτῳ τῆς βασιλείας
Ἰωακείμ βασιλέως Ἰούδα, ἐπήγαγε νῦν· « Ἐν τῷ ἔτει
τῷ δευτέρῳ τῆς βασιλείας Ναβουχοδονόσορ ἐνυπνιά-
σθη ἐνύπνιον. » Ταῦτα δὲ οὐχ ἀπλῶς προστέθεικε ⁵⁷,
ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν χρόνον ἀκριβῶς καταμάθωμεν. Τούτου χάριν ⁵⁸ καὶ οἱ θεοὶ προφηταί, μεμνημένοι
τῶν βασιλέων, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν ἀναγράφουσιν.

« Ἐν τῷ ⁵⁹ ἔτει τοίνυν τῷ δευτέρῳ τῆς βασιλείας
Ναβουχοδονόσορ ἐνυπνιάσθη ἐνύπνιον, καὶ ἐξέστη τὸ
πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ὁ ὕπνος ἀπέστη ⁶⁰ ἀπ' αὐτοῦ. (β'.)
Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῦ ⁶¹ καλέσαι τοὺς ἐπαίδους,
καὶ τοὺς μάγους, καὶ τοὺς φαρμακοὺς, καὶ τοὺς Καλ-
δαίους, τοῦ ἀναγγεῖλαι τῷ βασιλεῖ τὸ ἐνύπνιον αὐτοῦ. »
Ἡ μὲν οὖν ⁶² τοῦ Θεοῦ οἰκονομία τοῖς ἐχέφροσι δῆλη·
γνώριμον γὰρ αὐτοῦ ⁶³ τὸ ἐνύπνιον ποιῆσαι βουλόμε-
νος τὸν οἰκεῖον προφήτην, ἵνα τὰς ἀγαθὰς καὶ σω-
τηρίου ἐντεῦθεν ⁶⁴ ζήσῃται παραινέσεις, δεδίδτεται
μὲν αὐτὸν τῷ ἐνυπνίῳ, ἀφαιρεῖται δὲ τοῦ ἐνυπνίου
τὴν μνήμην. Ἄλλ' ὥσπερ δῆλη τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων
ἡ προμῆθεια, οὕτω γνώριμος ἅπασιν τοῖς εὐσεβέσι
καὶ ἡ τοῦ βασιλέως παράνοια ⁶⁵. Πῶς γὰρ οὐκ ἄκρας
παραπληξίας τὸ παρ' ἐτέρων ζητεῖν τοῦ ἐνυπνίου
τὴν μνήμην; Ἄλλ' ὅμως, κληθέντες, φησιν, ἐήλ-
θον, καὶ ἔστησαν ἐνύπνιον τοῦ βασιλέως. »

γ, δ'. « Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς· Ἐνυπνιά-
σθη ἐνύπνιον ⁶⁶, καὶ ἐξέστη τὸ πνεῦμά μου τοῦ
γῶναι τὸ ἐνύπνιον. Καὶ ἐλάλησαν οἱ Χαλδαῖοι
τῷ βασιλεῖ Συριστί, καὶ εἶπον ⁶⁷. Βασιλεῦ, εἰς τὸν
αἰῶνα ⁶⁸ ζῆθι· σὺ εἶπες τὸ ἐνύπνιον τοῖς παισὶ σου,
καὶ τὴν σύγκρισιν ⁶⁹ αὐτοῦ ἀπαγγελοῦμεν ⁷⁰. » Καὶ
τὴν μὲν αἰτήσιν τῷ ὄντι ἀκόλουθον ἐποίησαντο·
ἀλαζονικὴν δὲ τὴν ὑπόσχεσιν· οὕτε γὰρ ἀνθρωπίνης
ἦν διανοίας θείας ἐρμηνεύσει ἀποκαλύψει διχα τῆς
ἔνωθεν συνεργείας ⁷¹. Συριστί δὲ τὴν διᾶλεξιν οἱ
Χαλδαῖοι πεποιήνται, ὡς ⁷² ἐκ διαφόρων συνελεγμέ-
νοι ⁷³ ἐθνῶν, καὶ ἰδίαν μὲν γλωτταν ἐχόντων ἐκά-
στου ⁷⁴, κοινή δὲ πάντων τῇ Σύρων χρωμένων,
διδάξει ⁷⁵ βουλόμενοι τὸ τῆς ἀποκρίσεως ἀκόλουθον.
Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἔπεισαν τὸν ἀλαζόνα βασιλέα μὴ
ἀπαιτεῖν παρ' ἀνθρώπων τὰ παρὰ τὴν φύσιν ⁷⁶.

ε', ς'. « Ἀπεκρίθη γὰρ εὐθὺς ὁ βασιλεὺς ⁷⁷, καὶ
εἶπε τοῖς Χαλδαίοις· Ὁ λόγος ἀπέστη μου ⁷⁸· ἐάν
οὖν ⁷⁹ μὴ γνωρίσητέ μοι τὸ ἐνύπνιον, καὶ τὴν σύγ-
κρισιν αὐτοῦ, εἰς ἀπώλειαν ἔσεσθε, καὶ οἱ οἴκοι

Judæos exercitum duxisse. Anni vero quarti initio,
Jeremias propheta populum commonefaciens, hunc
esse asseruit annum primum Nabuchodonosoris
regis. Beatus Daniel, commemorata prima
captivitate Judæorum quæ contigit anno tertio
regni Joacimi regis Jude, subjicit nunc : « Anno
secundo regni Nabuchodonosoris somniavit som-
nium. » Et hæc addidit, non sine causa, sed ut
etiam tempus vere perciperemus. Idcirco divini
quoque prophetæ, regum mentione facta, annorum
numerum describunt.

« Anno itaque secundo regni Nabuchodonosoris
somniauit somnium, et obstupefactus est spiritus
ejus et somnium fugit ab eo. (VERS. 2.) Et dixit
rex ut convocarentur **1079** incantatores, et
magi, et malefici, et Chaldæi, ut explicarent regi
somnia ejus. » Dei igitur providentia iis qui
mentis compotes sunt, perspicua est : qui cum
vellet ab amico suo propheta somnium illius pate-
fieri, ut inde bonas ac salubres acciperet admo-
nitiones, somnio ipsum deterret somniique ad-
mit recordationem. Verum quemadmodum aucto-
ris omnium rerum Dei providentia perspicua fuit :
ita piis omnibus cognita est etiam regis insania.
Quomodo enim non extremæ dementiæ est, ex
aliis quærere somnii recordationem? Verumtamen,
vocali, inquit, « venerunt et steterunt coram
rege. »

VERS. 3, 4. « Et dixit eis rex : Somniavi som-
nium, et obstupefactus est spiritus meus ne
scirem somnium. Et locuti sunt Chaldæi cum rege
Syriace, et dixerunt : Rex in sæculum vive ; tu dic
somnia servis tuis, et interpretationem ejus an-
nuntiabimus. » Et quod petierunt, id revera rei
consentaneum erat, sed eorum promissum, arro-
gans : neque enim humani ingenii erat, quæ divi-
nitus revelata fuerant, absque auxilio supernæ vir-
tutis interpretari. Et Syriace locuti sunt Chaldæi,
ut qui, cum ex diversis nationibus coacti essent,
ac propriam singuli linguam haberent, communiter
tamen Syrorum lingua uterentur, studentes osten-
dere se **1080** convenienter respondere. Verum
ne sic quidem superbo regi persuaserunt, ne ab
hominibus requireret quæ essent supra naturam.

VERS. 5, 6. « Respondit enim statim rex, et dixit
Chaldæis : Sermo recessit a me : si igitur non in-
dicaveritis mihi somnium, et interpretationem
ejus, peribitis, et domus vestræ diripientur. Si au-

VARIE LECTIONES.

⁵⁵ εἶναι. B præm. μὲν. ⁵⁶ βασ. Des. in B. ⁵⁷ B προστέθεικα. ⁵⁸ χάρι. B præm. γάρ. ⁵⁹ τῷ. Des. in B. ⁶⁰ ἀπέστη. Supra, ἀπεγένετο. ⁶¹ τοῦ. Des. in B. ⁶² οὖν. Des. in B. ⁶³ B αὐτ.—προφ. B αὐτῷ τὸν οἰκεῖον ποιῆσαι βουλόμενος προφήτην. ⁶⁴ ἐντ. Des. in B. ⁶⁵ B παρνομία. ⁶⁶ ἐνύπν. Des. in A. ⁶⁷ καὶ εἶπ. Des. in A. ⁶⁸ A et B τοῦς αἰῶνας. ⁶⁹ σύγκρισις h. l. et vers. 5, 6, idem est ac σύγκριμα, vers. 25, quod Noster infra, ad c. v. 26, per ἐρμηνεία explicat. Gabius vertit conjectura. ⁷⁰ A ἀναγγελοῦμεν. ⁷¹ B ἐνεργείας. ⁷² ὡς. B τοῦς. ⁷³ B συνελεγμένους. ⁷⁴ B ἐκάστων ἐχόντων. ⁷⁵ διδ. B πᾶσι. ⁷⁶ B περὰ τῆς φύσεως. ⁷⁷ εὐθ. ὁ βασ. B φησὶ. A omititit εὐθὺς. ⁷⁸ μου. B ἀπ' ἐμοῦ. ⁷⁹ οὖν. B δέ.

tem somnium et interpretationem ejus indicaveritis mihi, dona et munera, et honorem multum accipietis a me : verumtamen somnium et interpretationem ejus annuntiate mihi. » Hæc autem non solum ipsius temeritatem ac feritatem, sed etiam summam stultitiam indicant. Extremæ enim denientia est, opinari, vel comminatione malorum, vel bonorum pollicitatione, majorem Chaldæis cognitionem ingeneratum iri. [7] Statim itaque illi ipsi dixerunt : « Dic somnium tuum servis tuis, et interpretationem ejus annuntiabimus. » Servitutem enim falemur, aiunt, verum etiam humani ingenii vires novimus. Et * poterimus, si didicerimus, interpretari somnium : at ipsum commemorare, quod tibi ostensum est, ac deinde a te oblivioni traditum, nequaquam possumus. Sed nihilominus vanus ille instabat quærere somnii repetitionem. Respondit enim rex, inquit, et dixit :

[8] « In veritate scio, tempus vos redimere, quia videtis, discessisse a me verbum. (VERS. 9.) Si igitur somnium non annuntiaveritis mihi, una est sententia de vobis, et scio vos verbum **1081** mendax et corruptum composuisse, ut dicatis coram me, donec tempus prætereat. Somnium meum dicite mihi, et sciam fore et etiam interpretationem ejus annuntietis mihi. » Horum verborum procax quidem et insana est efflagitatio, sed accusatio admodum vera. Vultis enim somnium, inquit, percipere, ut communiter falsam quamdam interpretationem commenti, me usitato more decipiatis, auxilio vobis temporis longitudinem accersentes, ac tempus eventus expectantes. His auditis, Chaldæi, qui ut par erat majorem apud ipsum cæteris obtinebant loquendi libertatem, in reliquum definite cum eo disserunt, ac prorsus negant somnium commemorari posse.

[10] « Non est enim, dixerunt, homo super terram, qui possit illud indicare regi, quia nullus rex magnus et princeps verbum tale interrogat magum et Chaldæum. (VERS. 11.) Quia sermo, quem rex interrogat, gravis, et non est qui renuntiet eum coram rege, præter deos, quorum non est habitatio cum omni carne. » Quare non licet ita fieri, sicut putas. Humana, aiunt, a nobis requisito, non ea quæ sint supra naturam. Siquidem omnium maxime regibus convenit juste regnum administrare, et ea quæ fieri possint a subjectis requirere : quæ vero nunc postulas, haud juste postulas; neque enim hominum, qui **1082** carne circumdati sunt, hujuscemodi est cognitio, sed

A ὁμῶν διαρπαγῆσονται. Ἐάν δὲ τὸ ἐνύπνιον καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ⁷⁷ γνωρίστέ μοι, δόματα καὶ δαρεάς, καὶ τὴν πολλὴν λήψεσθε παρ' ἐμοῦ· πλὴν τὸ ἐνύπνιον καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἀπαγγεῖλατέ μοι. » Ταῦτα δὲ οὐ μόνον αὐτοῦ τὸ θρασύ καὶ θηριώδες, ἀλλὰ καὶ τὸ λίαν ἀνόητον ὑποδείκνυσιν· ἀνοίας γὰρ ἐσχάτης τὸ νομίσαι, ἢ τῆ ἀπειλῆ τῶν κακῶν, ἢ τῆ ὑποσχέσει τῶν αγαθῶν, πλείονα τοῖς Χαλδαίοις ἐγγενήσεσθαι γνόσιν. (Ζ'.) Αὐτίκα τοῖσιν ἐκέينو πρὸς ⁷⁸ αὐτὸν ἐφησαν ⁷⁹· « Εἰπέ τὸ ἐνύπνιον σου τοῖς παισὶ σου, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἀπαγγελοῦμεν. » Τὴν μὲν γὰρ δουλείαν, φησὶν, ὁμολογοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν φύσιν γινώσκωμεν· καὶ ἐρμηνεύσαι μὲν, εἰ μάθοιμεν, τὸ ἐνύπνιον δυνασόμεθα, εἰρεῖν ⁸⁰ δὲ αὐτῶν μὲν γνωρισθῆν, εἶτα λήθη παρασθεῖν, οὐ δύνα ^B μεθα. Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον ὁ μάταιος ἐπέκειτο τοῦ ἐνύπνιου ζητῶν τὴν ἀνάμνησιν. Ἀπεκρίθη γὰρ, φησὶν ⁸¹, ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπεν·

η'. « Ἐπ' ἀληθείας οἶδα ⁸², ὅτι καιρὸν ὑμεῖς ἐξαγοράζετε ⁸³, καθότι εἶδετε ⁸⁴ ὅτι ἀπέστη ἀπ' ⁸⁵ ἐμοῦ τὸ ῥῆμα. (θ'.) Ἐάν οὖν τὸ ἐνύπνιον μὴ ἀπαγγεῖλητέ ⁸⁶ μοι, ἔν ⁸⁷ ἐστὶ τὸ δόγμα ὁμῶν, καὶ οἶδα ὅτι ῥῆμα ψευδὲς καὶ διεφθαρμένον συνέθεσθε εἰπεῖν ἐνώπιόν μου, ἔως οὗ ὁ καιρὸς παρέλθῃ· τὸ ἐνύπνιον μου εἰπατέ μοι, καὶ γνώσομαι ὅτι τὴν ⁸⁸ σύγκρισιν αὐτοῦ ἀναγγελεῖτέ ⁸⁹ μοι. » Τούτων δὲ τῶν λόγων ἡ μὲν ἀπαίτησις αὐθάδης καὶ μανικῆ, ἢ δὲ κατηγορία λίαν ἀληθῆς· Βούλεσθε γὰρ, φησὶ ⁹⁰, μαθεῖν τὸ ἐνύπνιον, ἵνα κοινη ⁹¹ τινὰ πλασάμενοι ἐρμηνεύσιν ψευδῆ, φανακιστέ με συνήθως, συνεργῶν λαμβάνοντες ⁹² τοῦ χρόνου τὸ μῆκος, καὶ τῆς ἐκθάψεως τὸν καιρὸν ἀναμένοντες. Τούτων ἀκούσαντες οἱ Χαλδαῖται (ὡς γὰρ εἶκεν, οὗτοι πλείονα τῶν ἄλλων εἶχον παρ' αὐτῷ παρῆρσαν), ἀποφαντικῶς ⁹³ λοιπὸν διαλέγονται, καὶ παντελῶς ἀπαγορεύουσι τοῦ ἐνύπνιου τὴν ἀνάμνησιν.

ι'. « Οὐκ ἐστὶ γὰρ, ἔλεγον, ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆρας, ὅστις δυνασεται ⁹⁴ γνωρίσαι τὸ ῥῆμα ⁹⁵ τῷ βασιλεῖ, καθότι πᾶς ⁹⁶ βασιλεὺς μέγας καὶ ἄρχων ῥῆμα τοιοῦτον ⁹⁷ οὐκ ἐπερωτᾷ ἐπαισίδων ⁹⁸ καὶ Χαλδαίων. (ια'.) Ὅτι ὁ λόγος, ὃν ὁ βασιλεὺς ἐπερωτᾷ ⁹⁹, βαρῶς καὶ ἕτερος οὐκ ἐστίν, ὃς ἀπαγγελεῖ ¹ αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἢ ² θεοί, ὧν οὐκ ἐστὶν ἡ κατοικία ³ μετὰ πάσης σαρκός. » Ὅθεν οὐκ ἐνδέχεται γενέσθαι καθάπερ οἶει. Ἀνθρώπινα, φησὶ, παρ' ἡμῶν ἐπιζητήσον, μὴ τὰ παρὰ τὴν φύσιν ⁴ πάντων γὰρ μάλιστα βασιλεῦσιν ἀρμόττει δικαίως τὴν βασιλείαν ἰθύνειν, καὶ τὰ δυνατὰ παρὰ τῶν ὑπῆκων αἰτεῖν ⁵· ἃ δὲ νῦν ἀπαιτεῖς, οὐ δικαίως ἀπαιτεῖς ⁶· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀνθρώπων τῶν σάρκα περικειμένων ἡ

VARIAE LECTIONES.

⁷⁷ αὐτ. Des. in B. ⁷⁸ πρὸς. B præm. πάλιν. ⁷⁹ B ἔφασαν. ⁸⁰ ἐρ. B εἰρεῖν. ⁸¹ γὰρ, φησ. B δέ. ⁸² οἶδα. B præm. ἐγώ, quod in A sequi. post οἶδα. ⁸³ B ἐξαγοράζεσθε. ⁸⁴ καθ. εἶδ. Des. in A. ⁸⁵ ἀπ'. A ἐξ. ⁸⁶ B ἀπαγγεῖλητε. ⁸⁷ ἐν — ὁμῶν, καὶ. Des. in A. ⁸⁸ τὴν. A et B præm. καί. ⁸⁹ B ἀπαγγελεῖτε. ⁹⁰ φησὶ. Ex B suppl. ⁹¹ B κοινήν. ⁹² B λαβόντες. ⁹³ B ἀποφαντικῶς, οmissio λοιπόν. ⁹⁴ B δυναται. ⁹⁵ τὸ ῥῆμα. Ex B suppl. ⁹⁶ πᾶς. Ex B suppl. ⁹⁷ A τοιοῦτο. ⁹⁸ A ἐπαισίδων, μάγων, Χαλδαίων. B πάντα μάγον Χαλδαίων. ⁹⁹ B ἐρωτᾷ. ¹ B ἀναγγελεῖ. ² ἢ. Ita A et B, sed edit. prior h b. ol. ³ B κατοικησῆς αὐτῶν ⁴ B τῆς φύσεως.

τοιαύτη ἡ γνώσις, ἀλλὰ τῆς ἀσωμάτου φύσεως τῆς ἀκριβῶς ἅπαντα γινωσκούσης. Ταῦτα μὲν οὖν παρὰ τῶν Χαλδαίων ἐβρόθη, προωκονομεῖτο δὲ ἡ τοῦ Δανιὴλ ἀνάβροσις. Τούτων γὰρ εἰρηκότων, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἡ ἑ θεῶν, τὸ ταῦτα γινώσκαι, ὁ θεσπέσιος Δανιὴλ ἀναμνησθεῖ μὲν τοῦ ἐνουπνίου τὴν βασιλεία, ἀκριβῶς δὲ λίαν ἡ καὶ σαφῶς ἐρμηνεύει διδάσκει δὲ τὴν βασιλεία, ὅτι ἡ τοιαύτη γνώσις οὐκ ἀνθρώπων ἐστὶ, τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐρπόντων, οὕτε μὴν θεῶν τῶν οὐκ ὄντων, ἀλλὰ τοῦ τὰ σύμπαντα ἰσοπεποιηκότος Θεοῦ. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἕκαστον ἐν τῷ οἰκίῳ χωρίῳ τὴν ἀρμόττουσαν ἐρμηνείαν δέξεται¹¹.

ιβ', ιγ'. « Τότε, φησὶν, ὁ βασιλεὺς ἐν θυμῷ πολλῷ καὶ ὀργῇ¹² εἶπεν ἀπολέσαι πάντας τοὺς σοφοὺς Βαβυλωνίους. Καὶ τὸ δόγμα ἐξήλθε, καὶ οἱ σοφοὶ ἀπεκτείνοντο, καὶ ἐξήτησαν τὸν Δανιὴλ καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ ἀνελεῖν. » Τυραννικὸν, ἀλλ' οὐ βασιλικὸν τὸ ἐγγείρημα, ἀδικον¹³ προφανῶς, καὶ δικαιοσύνης ἔρημον ἁλαζονεία γὰρ καὶ τύφος προσλαβὼν ἐξουσίαν, ὀλεθρὸν μηχανᾷται τοῖς ὑπηκόοις Ἰουδαίσι¹⁴. Ἀλλ' ὁ θεοϊστότος Δανιὴλ τὴν ἀδικον ταύτην σφαγὴν οὐκ ἀσάμενος, πυνθάνεται τοῦ Ἀριώχ, ὃς τὸν ὀμότατον τοῦτον ἐνεχειρίσθη φόνον, λέγων ἑ « Ἀρχὼν τοῦ βασιλείως, περὶ τίνας¹⁵ ἐξήλθεν ἡ γνώμη ἡ ἀναίδης¹⁶ ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως; » Ἦγνῶσι γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἅτε¹⁷ μὴ κληθεὶς εἰς τὸν σύλλογον τῶν σοφῶν Βαβυλωνίων· οὐδέπω γὰρ τὰ τρία παρεληλύθει ἔτη, ἐν οἷς αὐτοὺς τῆ βασιλικῆ τραφέντας τροφῇ μετὰ τὸν ῥητὴν τοῦτον¹⁸ χρόνον εἰσαχθῆναι προσέταξεν¹⁹ αὐτῷ τῶν Βαβυλωνίων ὁ βασιλεὺς. Εἰ δὲ πρὸ τούτων διηγήσατο τὸν λόγον²⁰, ὅτι καὶ εἰσῆλθον, καὶ τῶν ἄλλων προεκρίθησαν ἀμείνους ὀφθέντες, θαυμαστῶς μηδεὶς· ἐκεῖνο γὰρ τὸ διήγημα συμπεραῖναι βουλευθεὶς²¹, ἅπαντα σαφῶς ἐδίδαξε τὰ τινικαῦτα συμβάντα· εἶτα μεταβαίνει λοιπὸν ἐφ' ἕτερον διήγημα τῶν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ γεγενημένων. Ὅτι γὰρ οὐδέπω τῶν παρῆρσιαν ἐχόντων ἦν πρὸς τὸν βασιλέα, ἤνικα τοὺς σοφοὺς συνήγαγε Βαβυλωνίους, ἡ τῆς ἀδικου σφαγῆς ἀγνοία μαρτυρεῖ· ταύτην²² γὰρ ἀγνοῶν τὴν αἰτίαν τὸν Ἀριώχ ἠρώτα. Καὶ ἐπειδὴ ἔμαθε, ὀαρβεῖ μὲν τὴν πρὸς τὸν βασιλέα διάλεξιν, ἀξιοὶ δὲ αὐτὸν ὀλίγον αὐτῷ χρόνῳ ἐνδοῦναι εἰς τὴν τοῦ ἐνουπνίου ζήτησιν, καὶ τῆς ἐρμηνείας τὴν εὐρεσιν· εἶτα διδάσκει ἡμᾶς τὸν τῆς εὐρέσεως τρόπον, οὐκ αὐτὸς φιλοτιμούμενος, ἀλλ' ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ὁμοίαν σπουδὴν ἐκκαλοῦμενος.

ιδ', ιη'. « Εἰσῆλθε γὰρ, φησὶ, Δανιὴλ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ τῷ Ἀνανίᾳ, καὶ τῷ Ἀζαρίᾳ, καὶ τῷ Μισαήλ, τοῖς φίλοις αὐτοῦ ἐγνώρισε τὸ ῥῆμα. Καὶ οἰκτιρμούς ἐζήτουν παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ ὑπὲρ τοῦ μυστηρίου τούτου, ὅπως μὴ ἀπόλωνται Δανιὴλ καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ, μετὰ τῶν ἐπιλοίπων²³

naturæ illius, quæ cum sit corporis experta, omnia perfecte cognoscit. Hæc igitur a Chaldeis fuere dicta, et ipsius Danielis præparabatur declaratio. Cum enim dixissent illi, non esse hominum, sed deorum, hæc cognoscere, divinus Daniel regem somnii admonet, et accurate admodum atque aperte illud interpretatur: docetque regem, talem cognitionem non esse hominum qui in terra incedant, quin etiam neque deorum qui non sint, sed Dei illius qui condidit universa. Verum unumquodque horum suo loco convenienter interpretabimur.

Vers. 12, 13. « Tunc, inquit, rex in furore multo et ira dixit ut perderent omnes sapientes Babylonis. Et sententia egressa est, et sapientes interficiebantur, et quæsierunt Daniele et amicos ejus, ut interficerent. » Tyrannicus, et non regius conatus, apertissime injustus, expertusque justitiæ: siquidem arrogantia et superbia facultatem nacta subjectis Judæis perniciosam machinationem. [14, 15] Cæterum sanctissimus Daniel, injustam hanc cædem conspicatus, de Arioch cui crudelissima ista nex commissa fuerat, percontatur his verbis: « Princeps regis, qua de causa impudens hæc sententia egressa est a facie regis? » Ignorabat enim, ut videtur, utpote qui in cæstum sapientum Babylonis non advocatus fuisset. Nondum enim tres anni illi præterierant, quibus eos **1083** regio cibo nutritos, constituto postmodum tempore ad se jusserat Babyloniorum rex introduci. Quod si antea narravit eos ingressos fuisse, et aliis prælatos, ut qui præstantiores visi sint, nemo miretur. Cum enim vellet narrationem illam absolvere, omnia quæ tunc acciderunt, aperte docuit: deinde rursus ad ea narranda rediit, quæ interjecto tempore gesta sunt. Nondum enim illum apud regem obtinuisse libertatem loquendi, quando Babylonis sapientes congregavit, injustæ cædis ignorantia testatur. Hanc enim causam ignorans Ariochum interrogabat. [16] Et ubi didicit, aucter cum rege collocutus, ab ipso petit exiguum sibi temporis spatium dari ad somnium inquirendum, illiusque interpretationem indagandam. Tum docet nos, qua ratione ea invenerit, non gloriæ cupiditate, sed ut ad simile studium nos provocet.

Vers. 17, 18. « Ingressus est enim, inquit, Daniel in domum suam, et Ananiæ, et Azariæ, et Misaeli amicis suis indicavit verbum. Et querebant miserationes a Deo cæli super mysterio hoc, ut non perirent Daniel et amici ejus, cum reliquis sapientibus Babylonis. » Inter veritatem ac men-

VARIÆ LECTIONES.

¹² B τοιαύδε. ¹³ B προωκονόμετο. ¹⁴ ἀλλ' ἡ. B ἀλλά. ¹⁵ λίαν. B λέγει. ¹⁶ τῆς. Des. in B. ¹⁷ B πάντα. ¹⁸ δέξ. B addit, ἐπὶ δὲ τὰ συνεχῆ τῆς ἱστορίας τὸν λόγον μετενέγκωμεν. ¹⁹ π. κ. ὀργῇ. B καὶ ὀργῇ πολλῇ. ²⁰ δδ. B præm. καί. ²¹ Ἰουδ. Des. in B. ²² Α τὲ. ²³ ἀν. B add. αὐτῇ. ²⁴ οὕτε. B αὐτῇ. ²⁵ ο. τούτ. B τρίτον. ²⁶ πρ. B præm. αὐτούς. ²⁷ B τῶν λόγων. ²⁸ B βουλούμενος. ²⁹ B ταύτῃ. ³⁰ B λοιπῶν.

dacium revera multum interest. Nam mendacii A opifices a divina societate deserti, solisque humanis rationibus a pietate vacuis innitentes, omnia tum dicunt, tum faciunt, ut homines seducant; at **1084** veritatis alumni absque superno auxilio nihil neque dicere, neque facere sustinent, sed petitiones suas ad eam, quæ omnia intuetur, providentiam referentes, immobiles permanent, nusquam exagitati, neque huc atque illuc circumlati, imo ab humanarum cogitationum tempestate incolumes. Quod divinus Daniel testatur, qui cum ad inquirendum somnium exiguum sibi tempus dari petisset, non incassum illud in ratiocinando, sed in precibus ac supplicationibus consumpsit, haud se solo fretus, sed similibus quoque sui æqualibus ad communiter supplicandum ascitis. B Neque eum spes fefellit.

VERS. 19-22. « Tunc enim, inquit, Danieli in visione noctis mysterium revelatum est, et benedixit Daniel Deo cæli. Et dixit: Sit nomen Domini Dei benedictum a sæculo et usque in sæculum, quia sapientia et intellectus ejus est. Et ipse mutat tempora et annos, constituit reges, et transfert, dans sapientiam sapientibus, et prudentiam scientibus intellectum. Ipse revelat profunda et abscondita, cognoscens ea quæ in tenebris sunt, et lumen cum eo est. » In omnibus grati animi præ se fert probitatem, hymnumque nectit non simpliciter, sed illius nectendi argumentum faciens somnii ipsius inventionem. Decet enim, inquit, perpetuum ac sempiternum Deum continenter celebrare, sapientiæ et intelligentiæ fontem, recte et probe omnia moderantem, rerumque mutationibus argumentem humanæ tranquillitatis inconstantiam, **1085** omnibusque suam aperte potentiam indicantem: siquidem reges creans rursus ipsos regno facile abdicat, tribuensque potestatem, eandem cum vult adimit; sapientiamque ac prudentiam ipse suppeditat: quam tamen haud temere imperitur, sed iis qui illius cognoscendi studii tenentur, revelatque, prout voluerit, ea quæ nusquam apparent, sed veluti quodam profundo occultantur, cum nondum facta sint: et cum sit lumen, quod mente percipitur, lucem inhabitans inaccessiblelem d, quæ in tenebris geruntur omnia perfecte cognoscit.

VERS. 23. « Quare tibi, Deus patrum meorum, confiteor, et laudo (te), quia sapientiam et virtutem dedisti mihi, et nunc indicasti mihi, quæ rogavimus a te, quia visionem regis notam fecisti

d I Tim. vi, 16.

σοφῶν βαθυλῶνος. Ἐ ἀληθείᾳ πολὺ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ψεύδους τὸ μέσον· οἱ μὲν γὰρ τοῦ ψεύδους ἐργάται τῆς θείας εἰσὶν ἐρημοὶ συμμαχίας, καὶ λογισμοῖς μόνοις ἀνθρωπίνοις εὐσεβείας γεγυμνωμένοι· χρώμενοι, πάντα καὶ λέγουσι καὶ πράττουσιν εἰς ἀπάτην ἀνθρώπων· οἱ δὲ τρόφοι τῆς ἀληθείας λέγειν ἢ πράττειν ἀνέχονται οὐδὲν δίχα τῆς ἀνωθεν βοήθειας· τὰ δὲ σφῶν αὐτῶν αἰτήματα ἢ τῆς πάντα ἐφορώσεως προμηθείας ἐξάπτοντες, ἰσθῆαι ἀκίνητοι, μὴ κλονούμενοι, μηδὲ τῆδε κάκεισε περιφερόμενοι, ἀλλὰ τῆς ζήτησιν τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν ἀπηλλαγμένοι. Καὶ τούτου μάρτυς ὁ θεοσεβὴς Δανιὴλ, ὄλιγον μὲν χρόνον αἰτήσας εἰς τὴν τοῦ ἐνυπνίου εὔρεσιν, οὐκ εἰς λογισμοὺς δὲ ἀπλῶς τὴν καιρὸν δαπανήσας, ἀλλ' εἰς ἰκεταίαν καὶ προσευχὴν, καὶ οὐδὲ ἑαυτῷ μόνῳ θαρρήσας, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὁμοτρόποις εἰς κοινωνίαν τῆς ἰκετείας λαβῶν· καὶ οὐκ ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος.

19· κβ'. « Τότε γὰρ, φησὶ, τῷ Δανιὴλ ἐν ὄραματι τῆς νυκτὸς τὸ μυστήριον ἀπεκαλύφθη, καὶ ἠλόγησε Δανιὴλ τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ εἶπεν· Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ζωῆς τοῦ αἰῶνος, ὅτι ἡ σοφία καὶ ἡ σύνεσις αὐτοῦ ἐστὶν. Καὶ αὐτὸς ἄλλοις καιρῶν καὶ χρόνων, καθιστᾷ βασιλεῖς καὶ μεθιστᾷ, διδοὺς σοφίαν τοῖς σοφοῖς, καὶ φρόνησιν τοῖς εἰδόσι σύνεσιν. Αὐτὸς ἀποκαλύπτει βαθέα καὶ ἀπόκρυφα, γινώσκων τὰ ἐν τῷ σκότει, καὶ ὧς μετ' αὐτοῦ ἐστὶν. » Διὰ πάντων τὴν οἰκίαν εὐγνωμοσύνην δείκνυσι, καὶ πλέκει τὸν ὕμνον οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τῆς πλοκῆς ὕμνη ποιούμενος τοῦ ἐνυπνίου τὴν εὔρεσιν. Προσθῆκει γὰρ, φησὶ, τὸν αἰῶνον καὶ αἰώνιον διηγεκῶς ἀνυμνεῖν Θεὸν, σοφίας ὄντα καὶ συνέσεως πηγὴν, ὁρθῶς ἅπαντα καὶ ἀγαθῶς πρυτανεύοντα, καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς ἐλέγχοντα μὲν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας ἀδέβαιον, δεικνύοντα δὲ ἅπαν ἐναργίως τὴν οἰκίαν ἰσχύν· χειροτονῶν γὰρ βασιλέας, πάλιν αὐτοῦ· ἀποχειροτονεῖ βῆθίω, καὶ διδοὺς ἐξουσίαν ἀφαιρεῖται ταύτην, ὅταν ἐθέλῃ· καὶ σοφίας δὲ καὶ φρονήσεως οὗτός ἐστι χορηγός· διδωσι δὲ ταύτην οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῖς συνιέναι αὐτὸν βουλομένοις· ἀποκαλύπτει δὲ ὡς ἐθέλει τὰ μηδὲ μὴ φαινόμενα, ἀλλ' οἶδ' ἅπαν βυθῶν κρυπτόμενα τῷ μηδέπω γενέσθαι· καὶ ὧς ὑπάρχων νοερὸν, φῶς οὐκ οὐκ ἀπρόσιτον, ἀκριβῶς ἅπαντα γινώσκει τὰ ἐν τῷ σκότει γινόμενα.

κγ'. « Διὸ σοι, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μου, ἐξημολογούμεναι καὶ αἰνῶ, ὅτι σοφίαν καὶ δύναμιν ἐδωκάς μοι, καὶ νῦν ἐγνωρίσάς μοι ἃ ἠξιώσαμεν παρὰ σοῦ, ὅτι τὸ ὄραμα τοῦ βασιλέως ἐγνωρίσάς μοι

VARIÆ LECTONES.

¹⁹ λέγ. — ἀνέχ. In B ponitur post βοήθειας. ²⁰ αἰτ. B πείσματα. ²¹ καί. Des. in B. ²² τό. Ex A et B suppl. ²³ Δαν. In A et B ponitur post οὐρανοῦ. ²⁴ Κυρ. Des. in A. ²⁵ σύν. Chald. robur. ²⁶ αὐτ. A præm. καί. ²⁷ καί. Des. in B, sed A habet καὶ τὸ φῶς. ²⁸ ἐστ. Chald. habitat. ²⁹ οὗτ. B αὐτός. ³⁰ αὐτ. B præm. καὶ γινῶναι. ³¹ B οἷς θέλη. ³² φῶς. B add. τε. ³³ μου. Ex A et B suppl. ³⁴ δύν. B σύνεσιν. ³⁵ νῦν. Des. in A. ³⁶ ὅτι τὸ ὄρ. A καὶ τὸ βῆμα.

τοῦ⁴³ γνωρίσαι τῷ βασιλεῖ. Ὡς ταῦτα· τῶν εὐσεβῶν αἱ ψυχαὶ, καὶ ἐν ταῖς χρεαῖς τὸν θεὸν ἐπιστάμεναι χορηγόν, καὶ τοῖς αὐτοῦ λιμέσι προστρέχουσαι, καὶ μετὰ τὴν τῶν ἀγαθῶν χορηγίαν οὐκ ἀνεχόμεναι λήθη παραδιδόναι τῶν δωρεῶν τὴν μνήμην, ἀλλ' ὕμνοις ἀμειβόμεναι τὸν εὐεργέτην θεόν. Ἄξιον δὲ ἐπισημηνασθαι τοῦ θεοῦ τούτου ἀνδρὸς καὶ τὸ μέτριον φρόνημα· καὶ γὰρ καὶ⁴⁴ τὴν αἴτησιν ποιούμενος, κρινουὺς ἔλαθε τοὺς ὀμοτρόπους τῆς προσευχῆς, καὶ τὸν ὕμνον ὑφαίνων ὑπὲρ ὧν ἔλαθε, πάλιν αὐτῶν ἐμνημόνευσεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐγνώρισάς μοι ἃ ἤξιώσά σε, ἀλλ', ἃ ἡξιώσαμεν παρὰ σοῦ. Ὡς ταῦτα τὸν θεὸν συμπεράνας ὕμνον·

κδ'. « Καὶ εὐθὺς⁴⁵ ἦλθε, φησὶ, Δανιὴλ πρὸς Ἀριόχ, ὃν κατέστησεν ὁ βασιλεὺς ἀπολέσαι τοὺς σοφοὺς Βαβυλωνῶνος, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Τοὺς σοφοὺς Βαβυλωνῶνος μὴ ἀπολέσης, εἰσάγαγε δὲ με ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ τὴν σύγκρισιν τοῦ ὀράματος⁴⁶ ἀναγγεῖλὼ τῷ βασιλεῖ. » Πρέπων καὶ οὗτος τῷ προφήτῃ ἔειπε⁴⁷· οὐ γὰρ ἠθέλησετο μόνος μετὰ τῶν φίλων τῆς ἀδίκου⁴⁸ ἀπαλλαγῆναι σφαγῆς, ἀλλὰ καὶ τοῖς Χαλδαίοις πραγματεύεται σωτηρίαν, ἐλπίζων διὰ τοῦδε τοῦ θαύματος, καὶ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ ἀπαλλάξαι, καὶ τῷ τῶν ὄλων προσάξειν θεῷ

κε'. « Ὁ δὲ⁴⁹ Ἀριόχ, τούτων ἀκούσας τῶν λόγων, σπουδῆ τὸν Δανιὴλ εἰσήγαγεν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Εὐρήκα ἄνδρα ἐκ τῶν υἱῶν⁵⁰ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰουδαίας, ὅστις τὸ⁵¹ σύγκριμα τῷ βασιλεῖ ἀναγγεῖλεῖ. » Πάλιν ἐνεσθῆεν σαφὲς ἡμῖν γέγονεν, ὅτι οὐδέπω τῆς τοῦ Δανιὴλ ἀρετῆς πεῖραν ὁ βασιλεὺς ἐλήψε. Οὐ γὰρ⁵², εἰπερ ἐγινώσκετο, ἀορίστως εἶπεν ὁ Ἀριόχ· « Εὐρήκα ἄνδρα ἐκ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰουδαίας, ὅστις τὸ σύγκριμα τῷ βασιλεῖ ἀναγγεῖλεῖ. »

κς'. « Ὁ δὲ βασιλεὺς περιχαρῆς γενόμενος εἶπε τῷ Δανιὴλ, οὐ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ· Εἰ δύνασαι⁵³ ἀναγγεῖλαι⁵⁴ τὸ ἐνώπιον, ὃ εἶδον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ; » Ἐπισημηνασθαι δεῖ καὶ τοῦτο, ὅτι Βαλτάσαρ αὐτὸν οὐκ ἀεὶ προσαγορεύει, ἀλλ' ὅτε τῷ βασιλεῖ διελλέγεται, ταύτην⁵⁵ αὐτῷ τὴν προσηγορίαν ἐπιτεθεικότι. Ἐρωτηθεὶς δὲ ὁμοίως, εἰ δύναται⁵⁶ καὶ τὸ ἐνώπιον, καὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐπαγγεῖλαι⁵⁷ τῷ βασιλεῖ, ἀπεκρίνατο λέγων·

κς'. « Τὸ μυστήριον ὃ ὁ βασιλεὺς ἐπερωτᾷ, οὐκ ἔστι σοφῶν, μάγων, ἐπαιδιῶν, Γαζαρητῶν ἀναγγεῖλαι⁵⁸ τῷ βασιλεῖ. (κη'.) Ἄλλ' ἔστι θεός⁵⁹ ἐν οὐρανῷ ἀποκαλύπτων μυστήρια. » Θαυμαστῶς τῆς διδασκαλίας ἤρξατο· ἐκβαλὼν γὰρ τὸν τῶν ἀφρόνων ἐκείνων χορὸν, καὶ γυμνάσας αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, τὸν θεὸν εἶναι ἐρη τῆς τῶν μυστηρίων ἀποκαλύψεως διδάσκαλον· προστέθεικε δὲ, ἐν οὐρανῷ, τοὺς κάτω γινόμενους⁶⁰ καὶ προσκυνουμένους ἐκβαλὼν⁶⁰ θεούς.

A mihi, ut indicarem regi. » Tales piorum animæ, agnoscetes Deum esse illum, qui ad necessarios usus opportuna subministrat, et ad ejus portus confugientes, ac post suppeditata bona hand sustinentes beneficiorum memoriam oblivione delere, verum laudes de se bene merito Deo reddentes. Operæ autem est pretium divini hujus viri notare modestiam. Nam et preces fundens, socios obsecrationis sibi similes ascivit, et pro iis, quæ consecutus erat, laudem contextens, rursus eorum mentionem fecit. Neque enim dixit: « Indicasti mihi » quæ petii a te, sed « quæ rogavimus a te. » Ita absoluta divina laude :

Vers. 24. « Et statim venit, inquit, Daniel ad Ariochum, quem constituit rex, ut perderet sapientes Babylonis, et dixit ei : Sapientes **1086** Babylonis ne perdas, introduce autem me in conspectum regis, et interpretationem visionis annuntiabo regi. » Hæc quoque misericordia prophetam decet. Neque enim voluit solus cum amicis ab injusta cæde liberari : sed etiam Chaldæis incolumitatem mólitur, confidens se hoc miraculo eos ab impietate ad omnium rerum auctorem Deum adducturum esse. His auditis ,

Vers. 25. « Arioch cum festinatione introduxit Daniele in conspectum regis, et dixit ei : Inveni virum de filiis captivitatis Judææ, qui interpretationem regi annuntiabit. » Rursus hinc nobis perspicuum fit, a rege nondum de Danielis virtute factum fuisse periculum. Neque enim, si cognitus ille fuisset, haud indefinite dixisset Arioch : « Inveni virum de filiis captivitatis Judææ, qui interpretationem regi annuntiabit. »

Vers. 26. « Rex autem, admodum lætus, dixit Danieli, cujus nomen Baltasar : An potes annuntiare somnium quod vidi, et interpretationem ejus? » Hoc quoque animadvertendum est, quod ipsum non semper Baltasar appellet, sed quando cum rege, qui ipsi hoc nomen imposuerat, colloquitur. Verumtamen interrogatus, an posset et somnium et interpretationem annuntiare regi, ita respondit :

[27] « Misterium, quod rex interrogat, non est sapientum, magorum, incantatorum, aruspicum, annuntiare regi. (Vers. 28.) Sed est **1087** Deus in cælo revelans mysteria. » Admirabiliter doctrinæ fecit initium. Ejecto enim insipientium illorum choro, eorumque detecta imbecillitate, Deum esso asseruit arcana revelandi magistrum, et adjecit in cælo, iis diis, qui deorsum versantes colentur, rejectis. Et singulari quidem nomine deorum

VARIÆ LECTIONES.

⁴³ τοῦ — βασ. Des. in A et in textu Chald. ⁴⁴ κατ. Des. in B. ⁴⁵ εὐθ. Des. in A et in textu Chald. ⁴⁶ τοῦ ὀράμ. Des. in A et in textu Chald. ⁴⁷ εἰ. B præm. ὁ. ⁴⁸ τ. ἀδ. In B ponitur post ἀπαλλ. ⁴⁹ Ὁ δέ. A et B. Τότε. ⁵⁰ υἱῶν. Ex A et B suppl. ⁵¹ τό. Ex A et B suppl. ⁵² γὰρ B add. ἄν. ⁵³ δύν. A et B addunt μοι. ⁵⁴ B ἀπαγγεῖλαι. ⁵⁵ ταύτ. B præm. τῷ. ⁵⁶ B δύναται. ⁵⁷ B ἀναγγεῖλαι. ⁵⁸ B ἀπαγγεῖλαι, præmisso δυναμένους. ⁵⁹ Θεός. B præm. ὁ. ⁶⁰ B γενομένους. ⁶⁰ B ἐκβάλλων.

qui non sunt, expellit multitudinem : eo vero, quod in cœlo degere ipsum dixit, eos qui deorsum comparerent, non esse deos ostendit, sed fraudem ab humano artificio profectam. « Hic Deus indicavit Nabuchodonosori, quæ oporteat fieri in novissimis diebus. » Ita exorsus rursus benigne appellando sibi ad audiendum regis benevolentiam conciliat. « Rex, inquit, in sæcula vive. » Nam quia somnium dicturus est, et interpretationem allaturus, ipsique regni eversionem prædicturus, ita præfatur : Cupio, inquit, ego animo meo, in perpetuum vivere te ; ne itaque mihi ascripseris quod tibi per somnium declaratur. Tum ait : « Somnium tuum, et visiones capitæ tui in cubili tuo, hoc est, rex. » Id est, quæ nocte vidisti, hæc sunt :

Vers. 29. « Cogitationes tuæ in cubili tuo ascenderunt, de iis quæ oporteat fieri post hæc. » Cogitabas, inquit, in lecto cubans, an semper victurus esses, an vero humanæ naturæ lege moriturus ? Cupiebas autem ea, quæ nondum accidere, cognoscere. Et is qui arcana revelat, indicavit tibi quæ oporteat evenire. Ubique autem **1088** unum Deum prædicat, ut multitudinis deorum excludat errorem : deinde mentis quoque suæ modestiam comprobat.

Vers. 30. « Mili enim, inquit, non in sapientia, quæ est in me præter omnes viventes, mysterium hoc revelatum est : sed ideo ut interpretationem regi indicarem, et ut cognoscas cogitationes cordis tui. » Assecutus, inquit, sum, ut hoc mihi revelaretur, non quasi sim sapientior omnibus hominibus, sed ut tu cognoscas quæ discere concupisti, meque ut famulo suo hujus cognitionis ministro usus est Deus. Exorditur itaque narrationem, ac primum ipsum affert somnium.

Vers. 31-35. « Tu, rex, videbas, et ecce imago una, multa, imago illa magna, et facies ejus elevata stans a facie tua, et visio ejus terribilis. Imago, cujus caput auri puri ; manus, et pectus, et brachia ejus argentea : venter et femora area. Et tibiæ ferreæ, pedes partim ferrei, et partim fictiles. » Quadruplicem materiam per prædicta significavit, aurum, argentum, æs, ferrum : nam testam haud per se, sed ferro commistam dixit. Atque per hæc maxima latissimeque potentia regna declarat, quæ cum sibi deinceps successissent, maximam orbis terrarum partem obtinuerunt. Alia enim regna viguisse, et in præsentem vigere, perspicuum est : non tamen omnibus, aut pluribus, **1089** sed uni aut duobus solum nationibus illa imperantia videre licet. Primum itaque omnium

A Καὶ τῷ μὲν ἐνικῶ ὄνοματι τὸ πλῆθος ἐκβάλλει τῶν οὐκ ὄντων θεῶν, τῇ δὲ ἐν οὐρανῷ διαγωγῇ τοὺς κάτω φαινομένους δείκνυσιν οὐ θεοὺς, ἀλλ' ἀπάτην ἀφορμὴν ἔχουσαν τῶν ἀνθρώπων τὴν τέχνην. « Οὗτος ⁶¹ ἐγνώρισεν ὁ θεὸς τῷ βασιλεῖ Ναβουχοδονόσορ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐπ' ἐσχάτων ⁶² τῶν ἡμερῶν. » Οὕτω προοιμισάμενος, πάλιν ἐπισπάται τῇ εὐλογίᾳ εἰς εὖνοιαν τοῦ βασιλέως τὴν ἀκοήν. « Βασιλεῦ ⁶³, γὰρ, φησὶν, εἰς τοὺς αἰῶνας ζῆθι. » Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει καὶ τὸ ἐνύπνιον λέγειν, καὶ τὴν ἐριμνησίαν ἐπάγειν, καὶ προλέγειν αὐτῷ τὴν τῆς βασιλείας κατάλυσιν, προοιμισάζομενος· Εὐχὴ ⁶⁴, φησὶν, ἐστὶν ἐμοί, ζῆν σε διτνεκῶς· μὴ τοῖνον ἐμοί ἐπιγράφῃς τὸ ὑπὸ τοῦ ἐνυπνίου δηλούμενον. Εἶτα φησὶ· « Τὸ ἐνύπνιον σου, καὶ αἱ ὀράσεις ⁶⁵ τῆς κεφαλῆς σου, ἐπὶ τῆς κοίτης σου, τοῦτο ⁶⁶ ἐστὶ, βασιλεῦ. » Ἀντὶ τοῦ· Ἄ νύκτωρ ἐθεάσω, ταῦτά ἐστιν·

κθ'. « Οἱ διαλογισμοὶ σου ἐπὶ τῆς κοίτης σου ἀνέβησαν, ἃ ⁶⁷ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα. » Ἐλογίζου, φησὶ, κατακείμενος ἐπὶ τῆς κλίνης, εἴτε εἰς αἰὲ ζῆσθι, εἴτε τῷ νόμῳ τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὸν θάνατον γενήσθι· ἐπεθύμει δὲ μαθεῖν καὶ τὰ μήπω ⁶⁸ γεγενημένα. Καὶ ὁ ἀποκαλύπτων μυστήρια ἐγνώρισέ σοι ἃ δεῖ γενέσθαι. Πανταχοῦ δὲ τὸν ἕνα κηρύττει θεόν, τῆς πολυθείας ἐκβαλὼν ⁶⁹ τὴν πλάνην· εἶτα καὶ τοῦ οικείου φρονήματος τὴν μετριότητα δείκνυσιν.

λ'. « Ἐμοί γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐν σοφίᾳ τῇ οὐσῇ ἐν ἐμοί παρὰ πάντας τοὺς ζῶντας, τὸ μυστήριον τοῦτο ἀπεκαλύφθη, ἀλλ' ἔνεκεν τοῦ τὴν σύγκρισιν τῷ βασιλεῖ γνωρίσαι, καὶ ἵνα γνῶς τοὺς διαλογισμοὺς τῆς καρδίας σου. » Ταύτης γὰρ, φησὶ, τῆς ἀποκαλύψεως ἔτυχον, οὐκ ἐπειδὴ πάντων ἐμὲ τῶν ἀνθρώπων σοφώτερος, ἀλλ' ἵνα σὺ μάθης ἃ μαθεῖν ἐπεθύμησας· ἐμοί δὲ διακόνῳ ταύτης ἐχρήσατο τῆς γνώσεως, ὡς οικείῳ θεράποντι. Ἀρχεται τοῖνον τῆς ἐξηγήσεως, καὶ λέγει ⁷⁰ πρῶτον αὐτὸ τὸ ἐνύπνιον.

λα'-λγ'. « Σὺ, βασιλεῦ, θεοῦρεῖς, καὶ ἰδοὺ εἰκὼν μία, πολλῇ ⁷¹, ἡ εἰκὼν μεγάλη, καὶ ἡ ὄψις αὐτῆς, ὑπερφερῆς ἐστῶσα πρὸ προσώπου σου, καὶ ἡ ὄρασις αὐτῆς φοβερά. Εἰκὼν, ἧς ἡ κεφαλὴ χρυσοῦ καθαροῦ, αἱ χεῖρες ⁷², καὶ τὸ στήθος, καὶ οἱ βραχίονες αὐτῆς ἀργυροὶ, καὶ κοιλία καὶ οἱ μηροὶ χαλκοί. Αἱ κνήμαι σιδηραῖ, οἱ πόδες μέρος μὲν τι σιδήρου ⁷³, καὶ μέρος δὲ τι ὀστράκινον. » Τέτταρας μὲν ὕλας διὰ τῶν προειρημένων ἐσήμανε, τὸν χρυσὸν, τὸν ἀργυρον, τὸν χαλκὸν, τὸν σίδηρον· ὀστρακον γὰρ ⁷⁴ οὐ κατ' αὐτὸ ⁷⁵ εἶπεν, ἀλλὰ τῷ σιδήρῳ συμμεμιγμένον. Δηλοῖ δὲ διὰ τούτων τὰς μεγίστας τε καὶ καθολικωτάτας βασιλείας, αἱ τοῦ πλείστου τῆς οἰκουμένης ἐκράτησαν ἀλλήλας διαδεξάμεναι. Ὅτι μὲν γὰρ καὶ ἄλλαι βασιλείαι συνέστησαν, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ συνεχέσθαι, δῆλόν ἐστι· οὐ μὴν τῶν ⁷⁶ πάντων ἢ τῶν πλείωνων

VARIE LECTIONES.

⁶¹ Β οὗτος, φησὶν, ὁ θεὸς ἐγνώρισεν, κ. τ. λ. ⁶² Β ἐσχάτου. ⁶³ βασ. — ζῆθι. Des. in Chald. ⁶⁴ εὐχῇ. Β φησὶν ὅτι ἐμοί εὐχῇ. ⁶⁵ Β ἡ ὄρασις. ⁶⁶ τοῦτο — ἐστίν. Β τουτέστιν, ἃ νύκτωρ ἐθεάσω, βασιλεῦ, ταῦτά ἐστίν. ⁶⁷ ἂ. Α et Β αἱ. ⁶⁸ Β μηδέπω. ⁶⁹ Β ἐκβάλλων. ⁷⁰ λέγ. Ita cum Β legimus. Sign. ἀγει. ⁷¹ πολλῇ — ὄψις. Β μεγάλη ἡ εἰκὼν ἐκείνη· μεγάλη καὶ ἡ πρόσψις. Ita fere Α, qui tamen habet ὄψις, et omittit μεγάλη post ἐκείνη. ⁷² αἱ χ. Des. in textu Chald. ⁷³ Β σιδηροῦν, μέρος δὲ τι ὀστράκου. ⁷⁴ Β τὸ γὰρ ὀστρακον. ⁷⁵ Β ἑαυτοῦ. ⁷⁶ τῶν. Des. in Β.

ἔστιν αὐτὰς κρατούσας ἰδεῖν, ἀλλ' ἡ⁷⁷ ἐνός, ἡ δὺο A
μόνον ἐθνῶν. Λέγει τοίνυν πρῶτην ἀπάντων γεγενῆ-
σθαι τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἡγεμονίαν, ἥτις αὐτῇ⁷⁸
ἔστιν ἡ τῶν Βαβυλωνίων · Ἀσσυριοὶ γάρ⁷⁹ οὗτοι
κάκιστοι · ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἐν τῇ Νίνῳ, τῇ παρ'
Ἑβραίοις Νινευῆ καλουμένῃ, τὰ βασίλεια ἐσχήκασι,
ποτὲ δὲ ἐν Βαβυλῶνι.⁸⁰ Ὅτι δὲ μία ἐστὶν ἡ βασίλεια
τούτων κάκείνων, καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης μαρτυρεῖ ·
ἐρμηνεύων γάρ τὸ ἐνύπνιον, φησὶν · « Ἡ κεφαλὴ ἡ
χρυσὴ οὐ εἶ, βασιλεῦ. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἱερεμίας
ὁ προφήτης φησὶ · « Ποτήριον χρυσοῦν Βαβυλῶν ἐν
χειρὶ Κυρίου, μεθύσκον πᾶσαν τὴν γῆν· ἀπὸ οἴνου⁸¹
αὐτῆς ἐπίοσαν⁸² ἔθνη· διὰ τοῦτο ἐσαλεύθησαν, καὶ
ἄφνω ἔπεσε Βαβυλῶν, καὶ συνετρίβη. » Εἰ δὲ ἑτέρα
ἦν παρὰ ταύτην ἡ τῶν Ἀσσυρίων βασίλεια ταύτης
πρεσβύτερα, ποίαν ἂν τις ὕλην αὐτὴν καλέσειεν; B
Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ θεοτάτος Μωσῆς⁸³ ταῦθ' οὕτως
ἔχειν · ἐν γὰρ τῇ κοσμογενεῖᾳ περὶ τοῦ Νεθρώδους⁸⁴
εἰρηκῶς, ὅτι γίγας κυνηγῶς⁸⁵ ἔναντι Κυρίου, ἐπ-
ήγαγε · « Καὶ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ⁸⁶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ
Βαβυλῶν, Ὁρέχ καὶ Χαλάνη. » Καὶ οἱ ἔξω δὲ συγ-
γραφεῖς τοὺς Βαβυλωνίους Ἀσσυρίους προσαγορεύου-
σι, καὶ μέχρι δὲ τοῦ παρόντος Ἀσσυρίαν⁸⁷ αὐτὴν
ὀνομάζουσι Πέρσαι. Οὐκοῦν ἡ μὲν πρώτη ὕλη, ἥτις
ἐστὶν ὁ χρυσός, τὴν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ση-
μαίνει βασιλείαν· κεφαλὴν δὲ αὐτὴν ὀνομάζει, ὡς
πρῶτην γεγενημένην · ἡ δευτέρα δὲ, ἥτις ἐστὶν ὁ
ἄργυρος, ἡ Περσῶν ἐστὶ καὶ Μήδων. Κῦρος γὰρ
ἐκατέρωθεν ὀρμώμενος, μητρόθεν μὲν ἐκ Μήδων,
πατρώθεν δὲ ἐκ Περσῶν, κατέλυσε μὲν Ἀσσυρίων⁸⁸, C
εἶπὼν Βαβυλωνίων, τὴν βασιλείαν, μετατέθεικε δὲ
τὴν βασιλείαν⁸⁹ εἰς Πέρσας. Στήθος δὲ αὐτὸν προση-
γόρευσε καὶ βραχίονας, ἵνα δείξῃ τὴν πρὸς δύο
ἔθνη συγγένειαν· διὰ μὲν γὰρ τῆς δεξιᾶς τὸ πα-
τρῶν αὐτοῦ σημαίνει γένος, μητρῶν⁹⁰ δὲ διὰ τῆς
εὐωνύμου, ὧν τὴν συναφείαν τὸ στήθος πεπίστευται,
τὴν καρδίαν ἔχον τῶν λογισμῶν τὸ ταμεῖον, λογισμῶν
δὲ καὶ τὰ γαμικὰ τελεῖται συμβόλαια. Τὸν δὲ χερσὶν
προσηγόρευσε τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν μετὰ τὴν
Περσικὴν ἀναφανείσαν, καὶ αὐτὴν ὁμοίως⁹¹ ἀπάντων
κρατήσασαν. Κοιλίαν⁹² δὲ αὐτῇ καὶ τοὺς μηρούς
ἀπένειμε, τὴν τε μοναρχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς
κοιλίας μηνύων, καὶ διὰ τῶν μηρῶν τὴν μετὰ τὴν
ἐκείνου τελευτὴν γεγενημένην⁹³ τῆς βασιλείας διαί-
ρεσιν. Σίδηρον δὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν προσηγόρευσε βα- D
σίλειαν· αὐτὴ δὲ τὴν Μακεδονικὴν διεδέξατο· ἀπ-
ένειμε δὲ αὐτῇ τὰς κνήμας, ἅτε δὴ περὶ τὸ τέλος
οὐσας τοῦ παντὸς σώματος, καὶ φέρειν ἅπαν δυνα-
μένας τὸ σῶμα· τὰς δὲ τῶν ποδῶν βάσεις, σιδηρᾶς;
μὲν καὶ αὐτὰς, ὀσπράκω δὲ ἀναμειγμέναις. Διὰ δὲ
τούτου οὐχ ἑτέραν αἰνίττεται βασιλείαν, ἀλλὰ τὴν
αὐτὴν ἀσθενεστέραν ἑαυτῆς ἐσομένην, καὶ τῇ τοῦ

fuisse Assyriorum asserit imperium, quod idem
est ac Babyloniorum (Assyrii enim et hi ei illi) :
sed nunc in Nino, quæ apud Hebræos Nineve vo-
catur, nunc in Babylone regiam obtinuerunt. Et
unum horum atque illorum regnum esse propheta
etiam ipse testatur, qui somnium interpretans, ait :
« Caput aureum tu es, rex. » Beatus item Jeremias
propheta : « Calix, inquit, aureus Babylon in
manu Domini, inebrians omnem terram : de vino
ejus biberunt gentes, ideo commotæ sunt, et sub-
bito cecidit Babylon, et contrita est e. f. » Quod si
aliud ab hoc fuisset Assyriorum regnum ipso
antiquius, quænam materia vocari posset? Testatur
item sanctissimus Moses hæc ita se habere :
qui cum in creatione mundi de Nimrodo dixisset,
fuisse illum giganteum venatorem coram Domino,
subjecit : « Et fuit principium regni ejus Babylon,
Orech et Chalane ». Exteri quoque scriptores
Babylonios Assyrios appellant, et usque adhuc As-
syriam ipsam Persæ nominant. Prima igitur ma-
teria, quæ aurum est, Assyriorum et Babyloniorum
significat regnum, ipsunque caput appellat, utpote
quod primum fuerit. Altera autem, id est argen-
tum, Persarum regnum est et Medorum. Cyrus
enim utrinque 1090 profectus, et materno gene-
nere a Medis, paterno autem a Persis oriundus, As-
syriorum sive Babyloniorum regnum eversum trans-
tulit ad Persas. Pectus autem ipsum vocavit et
brachia, ut ostendat cum duabus gentibus cognationem.
Per dexteram enim paternam, per sinistram
maternam significat genus, quarum conjunctio pec-
tori commissa est, cor ipsum rationum penu
continenti; ratione autem commercia quoque nuptia-
lia perficiuntur. Æs vero Macedonicum regnum
nuncupavit, quod post deletum Persicum omnibus
quoque similiter imperavit. Ventremque ipsi ac se-
mora attribuit, per ventrem Alexandri solius prin-
cipatum significans, per femora, factam post ipsius
obitum regni divisionem. Ferrum autem Romanum
appellavit regnum, quod Macedonicum excepit,
ipsique tibias assignavit, utpote quæ ad finem to-
tius corporis sitæ totum etiam corpus ferre valeant;
pedumque bases et ipsas ferreas, sed testæ com-
mistas. Et hac re non aliud innuit regnum, sed il-
lud se ipso imbecillius futurum, et testæ imbecilli-
tati commistum. Et materiæ differentiam apposuit,
non ut honoris, sed ut virium discrimen ostende-
ret : auro enim densius est argentum, argento as
solidius, at ferrum ipso etiam ære multo firmissimum
est. 1091 Differentia itaque non in honore, sed
in viribus potentiaque consistit. Illud autem ne-
cessario quærendum est, qua de causa in imagine

e. f. Jerem. li, 7, 8, vel juxta LXX; xxviii, 7, 8. ⁸ Gen. x, 9, 10.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ ἡ. Des. in B. ⁷⁸ αὐτ. Des. ibid. ⁷⁹ γάρ. B. addit καί. ⁸⁰ Βαβ. B. præm. τῇ. ⁸¹ εἰν. B. præm. του. ⁸² B. ἐπιον. ⁸³ B. θεσπέσιος Μωϋσῆς. ⁸⁴ B. Νεθρώθ. ⁸⁵ κυν. B. præm. ἦν. ⁸⁶ B. ἐν ἀρχῇ. ⁸⁷ Ἀσσ. B. præm. ὡς φασί. ⁸⁸ Ἀσσ. B. præm. τῶν. ⁸⁹ μετ. δ. τ. β. σ. Ex B. suppl. ⁹⁰ μητρ. B. præm. δὲ. ⁹¹ ὁμ. In B. ponitur post ἀπάντων. ⁹² κοιλ. B. præm. τῆν. ⁹³ B. γενομένην.

multiplicis hujusce materiæ viderit compositionem. Nihil enim temere neque frustra ab auctore omnium rerum Deo revelatur. Imago figuras, sed non res habet. Talis est et præsens vita, quæ nihil habet perpetuum, neque stabile. Quare beatus quoque Paulus exclamabat : « Præterit figura hujus mundi ^b. » Et alio loco præcipiens : « Nolite, inquit, conformari huic sæculo ⁱ. » Et beatus David humanæ tranquillitatis arguens vanitatem : « Verumtamen, inquit, universa vanitas, omnis homo vivens ^j. » Cæterum in imagine pertransit homo, thesauros colligit, et ignorat cui congregaturus sit ea. Quando itaque præsens etiam vita celerrimas habet mutationes (mortalia enim omnia, quæ conspiciuntur, ad exiguum tempus permanentia, et caduca sunt), et imago rerum vim haud continet, sed solas regum ac principum, illisque subjectorum figuras ostendit, ad hæc ipsa quoque figura facillime dissolvi potest : merito rerum omnium auctor Deus, qui superbum regem illum docere voluit, quanta sit humani supercilii vanitas, et quod facillimam habeant res humanæ mutationem, imaginem ipsi in somnis proponit, ejusque partes multiplici materia distinguit, crebras regum docens alius post alium successiones, omnibusque persuadens, se solum perpetuo imperio potiri, regnumque et principio et fine carens, et omnino sempiternum obtinere. **1092** Postea beatus Daniel reliqua hujus somnii prosequitur.

Ἐναρ προτίθησι, τὰ δὲ ταύτης μόρια μερίζει ταῖς βασιλέων διαδοχάς, καὶ πείθων ἅπαντας, ὡς αὐτὸς βεβητόν, καὶ ἀπαξοπλῶς αἰώνιον τὴν βασιλείαν. Τούτοις ἐπάγει ὁ μακάριος Δανιὴλ τὰ λοιπὰ τοῦ ἐνυπνίου διδάσκων.

Vrs. 34, 35. « Videbas, donec abscissus est lapis a monte sine manibus, et percussit imaginem super pedes ferreos et fictiles, et comminuit eos penitus. Tunc comminuta sunt omnino ferrum, testa, æs, argentum, aurum, et facta sunt quasi pulvis ab area æstiva, et extulit ea multitudo venti, et locus non est inventus in illis, et lapis qui percussit imaginem factus est mons magnus, et implevit omnem terram. » Talis est somnii finis : decet autem nos ab extremis interpretationem exordiri. Quæramus itaque prius, quisnam sit hic, qui lapis appellatur, et qui prius parvus visus, mox maximus evasit, et orbem terrarum contextit. Audiamus igitur ipsum Deum per Isaiam prophetam dicentem : « Ecce pono in Sione lapidem pretiosum, angulare, pretiosum, electum, in fundamenta ejus, et omnis qui credit in ipsum, non confundetur ^k. » Audiamus item beatum David

ὄστρακον ἀσθενεῖα συμμιγμένην. Τὴν δὲ τῶν ὀλῶν διαφορὰν ἀνέθηκεν ⁹⁴, οὐ τῆς τιμῆς, ἀλλὰ τῆς ἰσχύος δεικνύς τὸ διάφορον· τοῦ μὲν γὰρ χρυσοῦ ὁ ἀργυρος στεγανώτερος· τοῦ δὲ ἀργύρου στερότερος ⁹⁵ ὁ χαλκός· ὁ δὲ σιδήρος καὶ αὐτοῦ ⁹⁶ τοῦ χαλκοῦ πολλῶ τῶ μέτρῳ στερεμνιώτερος. Ἡ διαφορὰ τοίνυν οὐκ ἐν τῇ τιμῇ, ἀλλ' ἐν τῇ ἰσχύϊ τε καὶ δυνάμει. Ἀναγκαῖον δὲ ζητῆσαι, τί δήποτε ἐν εἰκόني τῶν ὀλῶν τούτων ἐθεάσατο τὴν συνθήκην· οὐδὲν γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ μάτην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων ἀποκαλύπτεται. Ἡ εἰκὼν σχήματα, ἀλλ' οὐ πράγματα, ἔχει. Τοιοῦτος δὲ ⁹⁷ ὁ παρῶν βίος, οὐδὲν ἔχων ⁹⁸ διαρκές, οὐδὲ μόνιμον· διὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐβόα, ὅτι « Παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. » Καὶ ἀλλαχοῦ παραινῶν λέγει· « Μὴ συσχηματίζεσθε τῶ αἰῶνι τούτῳ. » Καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ τῆς ἀνθρωπίνης εὐμερείας διελέγχων τὸ μάταιον, φησὶ· « Πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἀνθρώπος ζῶν. » Μέντοι γε ἐν εἰκόني διαπορεύεται ἀνθρώπος, ὠσαυρίζεται, καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάξει αὐτὰ. Ἐπειδὴ ὁ παρῶν βίος ὀφθαλμοῦ ἔχει τὰς μεταβολὰς (θνητὰ ⁹⁹ γὰρ ἅπαντα τὰ ὀρώμενα, καὶ πρόσκαιρα, καὶ ἐπίκηρα ¹), καὶ ἡ εἰκὼν δὲ τῶν μὲν πραγμάτων τὴν ἐνέργειαν οὐκ ἔχει, μόνον δὲ τὰ σχήματα δείκνυσι βασιλέων, καὶ ἀρχόντων, καὶ ὑπηκόων, πρὸς δὲ τούτοις καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα εὐδιάλυτον ἔχει· εἰκότως ὁ τῶν ὀλων Θεὸς τὸν ἀλάζονα ἐκεῖνον παιδεύσαι βουληθεὶς ² βασιλεῖα τῆς ἀνθρωπίνης ὀφρῦος τὸ μάταιον, καὶ διδάξαι, ὅτι βλάστην ἔχει τὰ ἀνθρώπινα τὴν μεταβολὴν, εἰκόνα μὲν αὐτῶ ὕλαις, τὰς συχνάς καὶ ἐπαλλήλους διδάσκων ³ τῶν μόνος διηνεχὲς ἔχει τὸ κράτος, ἀναρχόν τε καὶ ἀτε-

λεῖτον, ἔχει τὸ κράτος, ἀναρχόν τε καὶ ἀτελεῖτον, ἔχει τὸ κράτος, ἀναρχόν τε καὶ ἀτελεῖτον, ἔχει τὸ κράτος, ἀναρχόν τε καὶ ἀτελεῖτον. Τούτοις ἐπάγει ὁ μακάριος Δανιὴλ τὰ λοιπὰ τοῦ ἐνυπνίου διδάσκων.

λθ', λε'. Ἐθεώρεις, ἕως ὅτου ἀπεσχίσθη ὁ λίθος ἀπὸ ὄρους ἀνευ χειρῶν, καὶ ἐπάταξε τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοὺς πόδας τοὺς αἰδηροῦς καὶ ὄστρακίους, καὶ ἐλέπτυνεν αὐτοὺς εἰς τέλος. Τότε ἐλεπτύνθησαν εἰσάπαξ ὁ σιδήρος ⁴, τὸ ὄστρακον, ὁ χαλκός, ὁ ἀργυρος, ὁ χρυσοῦς, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ κονιορτὸς ἀπὸ ἀλωνος θερινῆς, καὶ ἐξῆρεν αὐτὰ τὸ πλῆθος τοῦ πνεύματος, καὶ πᾶς ⁵ τόπος οὐχ ἠύρθη ἐν αὐτοῖς, καὶ ὁ λίθος ὁ πατάξας τὴν εἰκόνα ἐγένετο ⁶ εἰς ὄρος μέγα, καὶ ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν. Ὁ τοιοῦτος ⁷ τοῦ ἐνυπνίου τὸ τέλος· προσήκει δὲ κάτωθεν ἡμῶς ἀρξασθαι τῆς ἐρμηνείας. Ζητήσωμεν τοίνυν πρότερον, τίς λίθος ⁸ προσαγορευόμενος, καὶ βραχὺς πρότερον ⁹ φαίνόμενος, ὕστερον ἐδείχθη μέγιστος, καὶ τὴν οἰκουμένην ἐκάλυψεν. Οὐκ οὐκ ἀκούσωμεν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον πολυτελῆ, ἀκρογωνιαῖον, ἐντυμῶν, ἐκλεχτὸν ¹⁰, εἰς τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ πᾶς ὁ

^b 1 Cor. vii, 31. ⁱ Rom. xii, 2. ^j Psal. xxxviii, 6, 7. ^k Isa. xxviii, 16.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁴ B τέθεικεν. ⁹⁵ B στεγανώτερος. ⁹⁶ B αὐτός. ⁹⁷ δὲ B addit καί. ⁹⁸ B ἔχει. ⁹⁹ θνητὰ. B in marg. habet correctionem istam γενητά. ¹ καὶ ἐπίκ. Des. in B. ² R βουλόμενος. ³ διδ. In B ponitur post βασιλέων. ⁴ A οὐ ἀπετμήθη. ⁵ ἀπό. A ἐξ. ⁶ ὁ σῖδ. In A ponitur post ὄστρακον. ⁷ πᾶς. Des. in A. ⁸ A ἐγενήθη, omisso εἰς. ⁹ Τοιοῦτ. B Τοῦτο μὲν ἐστίν. ¹⁰ λίθ. B πρῶτον. ὁ. ¹¹ πρῶτ. B πρῶτον. μὲν. ¹² ἐκλ. B θεμέλιον.

πιστευόντων ἐπ' αὐτῶ οὐ μὴ καταισχυθῆσεται.¹³ » Ἀκούσασθε δὲ καὶ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ προθεσπιζόντος, καὶ βῶντος· « Λίθον δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. » Ταύτην δὲ τὴν μαρτυρίαν καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις Ἰουδαίοις προσήνεγκεν, « Οὐκ ἀνέγνωτε, λέγων· Λίθον δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν; » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Πέτρος ἐν Ἰουδαίοις δημηγόρων, καὶ τοῦ Κυρίου τὴν προφητείαν εἰς μέσον παραγαγὼν, φησὶν¹⁴· « Οὗτός ἐστιν ὁ λίθος ὁ ἐξουθενηθεὶς παρ'¹⁵ ὑμῶν τῶν οἰκοδομούντων, ὃς ἐγένετο εἰς κεφαλὴν γωνίας. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος φησὶν· « Ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Καὶ ἀλλαχοῦ φησὶ¹⁶· « Θεμέλιον οὐδεὶς¹⁷ δύναται θείναι παρὰ τὸν κείμενον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός. » Καὶ πάλιν· « Ἐπὶ τῷ πετρῷ, ἢ δὲ πέτρῳ ἦν ὁ Χριστός. » Οὐκοῦν ὑπὸ Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης¹⁸ διδασκόμεθα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν¹⁹ περιπρορεῦσθαι²⁰ λίθον. Οὗτος²¹ γὰρ ἐτέθη ἀπὸ ὄρους ἀνευ χειρῶν, γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου γαμικῆς κοινωνίας χωρὶς· οἷδὲ δὲ πολλάκις καὶ τὴν παρὰ φύσιν γέννησιν λατομίαν ἢ θεία²² προσαγορεύειν Γραφή. Ἰουδαίους γὰρ Ἡσαίας²³, τῆς παρὰ φύσιν γενομένης τῷ Ἀδραμ παιδογονίας ἀναμνήσκων, « Ἐμβλέψατε, ἔλεγεν²⁴, εἰς τὴν στερεὰν πέτραν, ἐξ ἧς ἐλατομήθη. » Οὐκοῦν ὄρος μὲν ἡ Δαβιδικὴ φυλὴ, λίθος δὲ ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, οὐ κατὰ τὸν νόμον²⁵ τῆς φύσεως τιμηθεὶς· οὗτος δὲ πάλα σμικρὸς φαίνόμενος, δι' ἣν περιέκειτο φύσιν, ἄθρον ἐδείχθη ὄρος μέγιστον, πᾶσαν πληρώσας τὴν οἰκουμένην. « Ἐπληρώθη²⁶ γὰρ ἡ σύμπασα²⁷ γῆ τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας. » Οὗτος πατάξας τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοὺς πόδας τοὺς ὀσσεῖν καὶ σιδηροῦς²⁸, τούτεστι, καὶ τὴν ἐσχάτην καταπύσει βασιλείαν, φροῦδόν τε καὶ ἀφανὴ ποιήσει. Οὐ γὰρ ἔτρα ταύτην διαδέξεται βασιλεία²⁹, ἀλλὰ τὴν οἰκίαν γυμνώσει, καὶ πᾶσι ταύτην ὑποδείξει· ἐκείνων δὲ τῶν βασιλείων ἀπασῶν καὶ αὐτὴν ἀφανιεῖ τὴν μνήμην κοινοῦ τοῦ δίκην, ἐξ ἄλλων μὲν τικτομένου, ὑπὸ δὲ πνεύματος σκεδαννυμένου. Οὕτω τὸ ἐνύπνιον ἅπαν εἰρηκῶς τῷ βασιλεῖ, ἐπήγαγε·

λς', λς'. « Τοῦτό ἐστι τὸ ἐνύπνιον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἐροῦμεν ἐνώπιον³⁰ τοῦ βασιλέως. Σὺ³¹ βασιλεῦ, βασιλεὺς βασιλέων. » Οὐ κολακεῖων τοῦτο

A prædicentem et clamantem : « Lapis, quem repro- baverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli¹. » Et hoc testimonium ipse etiam Dominus Christus in sacris Evangeliiis protulit Judæis. « Nonne legistis, inquit : Lapis quem reproba- verunt ædificantes, hic factus est in caput anguli : a Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris² ? » Beatus item Petrus, apud Judæos concionem habens, adducta in medium Domini propheta : « Hic est, inquit, lapis qui repro- batus est a vobis ædificantibus, qui factus est in ca- put anguli³. » Et beatus quoque Paulus : « Super- ædificati, inquit, super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu⁴. » Et alibi : « Fundamentum, inquit, aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus P. » Ac rursus : « Bibebant, inquit, de spiritali eos sequente petra, petra autem erat Christus⁵. » Docemur igitur tum Veteri, tum Novo Testamento, Dominum nostrum Jesum Christum appellatum fuisse lapidem. Hic enim excisus est a monte sine manibus, natus de Virgine absque nuptiali commercio : consuevitque divina Scriptura sæpe ortum præternaturalem lapidis excisionem nuncupare. Judæis enim in me- moriam revocans Isaias eam filii procreationem, quæ præter naturam Abrahamo concessa fuit : « Inspicite, aiebat, in solidam petram, ex qua excisi estis⁶. » Igitur mons quidem Davidica tribus est, lapis autem Christus, qui, quantum ad huma- nitatem attinet, non secundum naturæ legem ex- cisus est. Illic autem cum parvus olim videretur, propter eam quam induerat naturam, confestim maximum se montem ostendit, qui universum complevit orbem terrarum : « Repleta est enim universa terra scientia Domini, sicut aquæ multæ⁷ quæ operiunt maria⁸. » Hic percutiet imaginem super pedes siciles ac ferreos, hoc est, novissimo quoque regno finem imponet, et destruet illud ac delebit. Neque enim aliud ipsi succedet regnum, verum ipse suum nudabit, et omnibus patefaciet : illorumque omnium regnorum ipsam quoque memoriam pulveris instar delebit, qui in area excitatus a vento dissipatur. Ita omni somnio regi indicato, subjecit :

Vers. 36, 37. « Hoc est somnium, et interpreta- tionem ejus dicemus coram rege. Tu rex, rex regum. » Non adulans hoc dixit, sed consueta

¹ Psal. cxvii, 22. ² Matth. xxi, 42. ³ Act. iv, 11. ⁴ Ephes. ii, 20. ⁵ I Cor. iii, 11. ⁶ I Cor. x, 4. ⁷ Isa. li, 1. ⁸ Isa. xi, 9.

VARIÆ LECTIONES.

¹³ B καταισχυθήσεται. ¹⁴ φησ. B ἐρμηνεύει τὴν προφητείαν, οὕτω λέγων. ¹⁵ παρ'. B ὑφ'. ¹⁶ φησί. B πρæm. δέ. ¹⁷ οὐδ. B πρæm. δέ ἄλλον. ¹⁸ διαθ. B γραφῆς. ¹⁹ Ἰησ. Χρ. Des. in B. ²⁰ οὗτος — χωρὶς. Ita quoque Noster ad psal. cxvii, 22, hæc explicat. ²¹ ἢ θεία. Des. in B. ²² Ἡσ. — παιδογ. Ita cum B legitimus. Sirm. habebat, τὴν παρὰ φύσιν Ἡσ. γενομένην τῷ Ἀδρ. παιδογονίαν. ²³ ἔλ. B λέγει. ²⁴ νόμ. In B post φύσεως ponitur. ²⁵ ἐπλ. Vide p. 1040, sch. 4. ²⁶ B πᾶσα ἡ. ²⁷ B σιδ. καὶ ὄστρ. ²⁸ B τὴν βασιλείαν. ²⁹ ἐνώπ. B ἐμπροσθεν. ³⁰ σὺ — βασιλέων. Des. in B.

usus est appellatione : etenim in omnes qui A tunc gentibus imperabant, regesque appellabantur, imperium obtinebat. « Tu rex, inquit, rex regum, cui Deus cæli regnum forte ac validum et gloriosum dedit in omni loco. » [58] Non enim humanis, inquit, viribus, omnibus superior evasisti, sed quia Deus, supercæleste regnum obtinens, istam tibi concessit potestatem, ut omnibus ubique hominibus qui usquam gentium degunt, imperares, eorumque rex esses. Bestiasque agri et volatilia cæli dedit in manum tuam, et constituit te dominum omnium. Et *bestias* quidem vocat magis ferino more viventes barbaros, *volatilia* autem prudentia præditos, et aliis hominibus præstantiores, et ad excelsa se cogitatione erigentes : horum, inquit, omnium te regem declaravit. « Tu itaque es caput B **1095** aureum. » Hoc est, tuum regnum. Neque enim de persona, sed de ipso regno loquitur : siquidem post obitum ipsius Evilad Marodach Babyloniorum regno positus est, cui Baltasar successit. Quod si de ipsa persona locutus dixit : « Tu es caput aureum, » quomodo illud intelligemus : « Post te surget regnum aliud minus te ? » Neque enim filiorum ipsius regnum indicat, sed Persicum. *Caput igitur aureum* non ipse Nabuchodonosor est, sed omne Assyriorum sive Babyloniorum regnum.

VERS. 39. « Et post te assurget regnum aliud, minus te. » Persicum scilicet, quod *minus* vocal, non ut imbecillius, sed ut secundum. « Et tertium regnum, quod est æs, quod dominabitur omni terræ. » Macedonicum intelligit. Alexander autem Philippi filius* dominatus est omni terræ, duodecim regni sui annis omnibus hominibus in suam ditionem redactis.

VERS. 40. « Et regnum quartum erit forte, quasi ferrum ; quemadmodum enim ferrum comminuit et domat omnia, ita comminuet omnia et domabit. » De Romano regno loquitur, quod robustissimum fuit, omnesque nationes superavit, et ab omnibus tributum ac vectigal exegit. Illud enim *comminuet* apposuit, ut hoc significaret : et illud *domabit*, ut indicaret obedientiam, et ordinem, ac D legitimam reipublicæ administrationem.

VERS. 41. « Et quod videris pedes, et digitos, partim ferreos, partim autem fictiles, regnum aliud divisum erit, et **1096** de radice ferri erit in eo, quemadmodum vidisti ferrum commistum teste luteæ. » *Aliud* non secundum genus dixit, sed secundum virium qualitatem. Si enim secundum

εἴρηκαν ³¹, ἀλλὰ τῇ συνήθει προσηγορία χρησάμενος· κατὰ γὰρ πάντων τῶν ἐθναρχούντων, βασιλέων ὀνομαζομένων, εἶχε τὸ κράτος. « Σὺ, φησί, βασιλεῦ, βασιλεὺς ³² βασιλέων, ᾧ ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν κραταίαν καὶ ἰσχυράν ³³ καὶ ἐντιμον ἔδωκεν ἐν παντὶ τόπῳ. » Οὐ γὰρ ἀπὸ ἰσχύος, φησί·ν, ἀνθρωπίνης πάντων περιγεγέννησαι, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ, τοῦ τὴν ἐπουράνιον ἔχοντος βασιλείαν, ταύτην σοι δέδωκότος· τὴν ἐξουσίαν, ὥστε τῶν ἐν παντὶ τόπῳ ὄντων ³⁴ ἀνθρώπων ἡγεμονεύειν τε καὶ βασιλεύειν, ὅπου ³⁵ κατοικοῦσιν υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. Θηρία τε ἀγροῦ καὶ πετεινὰ οὐρανοῦ δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ σου, καὶ κατέστησέ ³⁶ σε κύριον πάντων. Καὶ θηρία μὲν καλεῖ τοὺς θηριωδέστερον ζῶντας βαρβάρους, πετεινὰ δὲ τοὺς συνέσει κεκοσμημένους, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὑπερτέρους, καὶ πτηνοὺς τὴν διάνοιαν. Τούτων, φησί, ἀπάντων ἀπέφηνέ σε βασιλεῖα. « Σὺ τοίνυν εἶ ἡ κεφαλὴ ἡ χρυσή· » τούτέστιν, ἡ σὴ ³⁷ βασιλεία. Οὐτε γὰρ περὶ τοῦ προσώπου λέγει, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας. Καὶ γὰρ μετὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ, Εὐλιὰδ Μαρωδὰχ ³⁸ ἐβασίλευσα τῶν Βαβυλωνίων, καὶ μετ' ἐκείνου Βαλτάσαρ. Εἰ δὲ περὶ αὐτοῦ τοῦ προσώπου ἐφη, ὅτι « Σὺ εἶ ἡ κεφαλὴ ἡ χρυσή, » πῶς νοησομεν τό· « Ὅπισω σου ἀναστήσεται βασιλεία ἑτέρα ἤττων σου ; » Οὐτε γὰρ τὴν τῶν υἱῶν ³⁹ αὐτοῦ βασιλείαν μὴνύει, ἀλλὰ τὴν Περσικὴν. Οὐκοῦν κεφαλὴ ἡ χρυσὴ οὐκ αὐτὸς ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἀλλὰ πᾶσα ἡ τῶν Ἀσσυρίων, εἶπουν Βαβυλωνίων βασιλεία.

λθ'. « Καὶ ὀπίσω σου ἀναστήσεται βασιλεία ἑτέρα ἤττων σου. » Ἡ Περσικὴ ἤττωτα δὲ αὐτὴν καλεῖ, οὐχ ὡς ἀσθενεστέραν, ἀλλ' ὡς δευτέραν. « Καὶ βασιλεία τρίτη, ἥτις ἐστὶν ὁ χαλκός, ἡ κυριεῦσαι πάσης τῆς γῆς. » Τὴν Μακεδονικὴν λέγει· ἐκυριεῦσε δὲ πάσης τῆς γῆς Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου, ἐν δώδεκα ἔτεσι τῆς βασιλείας ⁴⁰ πάντας ὑποτάξας ἀνθρώπους.

μ'. « Καὶ βασιλεία ⁴¹ τετάρτη ἔσται ⁴² ἰσχυρὰ, ὡς ὁ σιδήρος· ὃν τρόπον γὰρ ὁ σιδήρος λεπτύνει καὶ δαμάζει πάντα, οὕτως λεπτύνει πάντα καὶ δαμάσει. » Τὴν Ῥωμαϊκὴν λέγει βασιλείαν, ἰσχυροτάτην μὲν γενομένην, καὶ πάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν ἐθνῶν περιγενομένην, δασμὸν δὲ καὶ φόρον παρὰ πάντων κομισαμένην. Τὸ γὰρ λεπτύνει ἐπὶ τούτου τέθεικε, τὸ δὲ δαμάσει ⁴³ ἐπὶ τῆς ὑπακοῆς τε καὶ εὐταξίας, καὶ τῆς ἐννόμου πολιτείας.

μα'. « Καὶ ὅτι εἶδες τοὺς πόδας, καὶ τοὺς δακτύλους, μέρος μὲν τι σιδήρου ⁴⁴, μέρος δὲ τι ὀστράκου, βασιλεία ἄλλη ⁴⁵ διηρημένη ἔσται, καὶ ἀπὸ τῆς βίβης ⁴⁶ τοῦ σιδήρου ἔσται ἐν αὐτῇ, ὃν τρόπον εἶδες τὸν σιδήρον ἀναμειγμένον τῷ ὀστράκῳ τῷ πλήθει ⁴⁷. » Ἄλλη· οὐ κατὰ τὸ ⁴⁸ γένος εἶπεν, ἀλλὰ κατὰ

VARIÆ LECTIONES.

³¹ B δὲ τοῦτο τέθεικεν· ³² βασ. Des. in B. ³³ A et B ἰσχυράν καὶ κραταίαν. ³⁴ ὄντων. Des. in B. ³⁵ ὅπου ἀνθρώπων. Ex B suppl. ³⁶ B κατέστηχεν. ³⁷ σή. Des. in B. ³⁸ B Μαρωδὰχ. ³⁹ B υἱῶν. ⁴⁰ ἡς. βασ. Des. in B. ⁴¹ βασ. A præm. ἡ. ⁴² ἔστ. A et B præm. ἡτις. ⁴³ B δαμάζειν. ⁴⁴ σιδ. — ὄστρ. A ὄστράκινον, μέρος δὲ τι σιδήρου. ⁴⁵ ἄλλη. Des. in A. ⁴⁶ βίβ. Chald. firmitate. ⁴⁷ τ. πλή. Des. in A. ⁴⁸ γέ. Des. in B.

τὴν ποιότητα τῆς δυνάμεως. Εἰ γὰρ κατὰ τὸ γένος ἔλεγεν, ἄλληρ εἶπεν ἂν αὐτὴν πέμπτην, ὡσπερ αὖ⁵⁹ εἶρηκε τρίτην τε καὶ τετάρτην. Ἐπειδὴ δὲ ἀσθενέστερα οἶδε τῆς σιδηρᾶς βασιλείας τὰ τέλη, ἄλληρ τέθεικε διὰ τὴν ἀσθενείαν, καὶ μάλα εἰκότως. Σφόδρα γὰρ αὐτὴν ἰσχυροτάτην ἔδειξεν ἄνω· τοιαῦτα γὰρ αὐτῆς τὰ πρῶτα. Ἄλλ' ὁμως οὐδὲ τὰ τελευταῖα αὐτῆς παντελῶς ἀσθενῆ ἔσεσθαι⁶⁰ λέγει.

« Ἀπὸ γὰρ τῆς ρίζης, φησὶ, τοῦ σιδήρου ἔσται ἐν αὐτῇ, ὃν τρόπον εἶδες τὸν σίδηρον ἀναμεμιγμένον τῷ ὀστράκῳ τῷ πηλίνῳ⁶¹. (μβ'). Καὶ οἱ δάκτυλοι τῶν ποδῶν, μέρος μὲν τι σιδήρου⁶², μέρος δέ τι ὀστράκου⁶³. » Τοῦτο δὲ οὐδὲ τῆς ἡμετέρας ἔρμηνείας προσεδίδται· αὐτὴς γὰρ ὁ Προφήτης ἔρμητεύων, φησὶ· « Μέρος τι τῆς βασιλείας ἔσται ἰσχυρὸν, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἔσται συντριβόμενον. » Τοῦτοῖς ἐπάγει·

μγ'. « Καὶ ὅτι εἶδες τὸν σίδηρον ἀναμεμιγμένον τῷ ὀστράκῳ τῷ πηλίνῳ⁶⁴, συμμιγαῖς ἔσονται ἐν σπέρματι ἀνθρώπων. » Τοῦτο δὲ μάλα σαφῶς δεικνύσκει, ὡς οὐχ ἑτέρα ἐστὶν αὐτῆ⁶⁵ ἡ βασιλεία παρὰ τὸν σίδηρον, ἀλλ' ἡ⁶⁶ αὐτῆ ἀσθενέστερον διακειμένη, καὶ μέρος μὲν τι αὐτῆς ἰσχυρὸν, μέρος δὲ⁶⁷ ἀσθενές· συγγενείας δὲ ὁμως θεομυθεῖ συναΐσει τὴν ἀσθενῆ μοῖραν τῆ ἰσχυρᾶς. Τὸ γὰρ, « Συμμιγαῖς ἔσονται ἐν σπέρματι ἀνθρώπων, » τοῦτο δηλοῖ. Ἐπιμιξία, φησὶ, τίς ἔσται καὶ ἐπιγαμία τούτων ἀκακίων, ἀλλ' ὁμως ἡ δικαιοσύνη τῆς συγγενείας δίκαια διαφθερεῖ. Οὐκ ἔσονται γὰρ, φησὶ, προσκολλώμενοι οὗτος μετὰ τούτου, καθὼς ὁ σίδηρος οὐκ ἀναμίγνυται τῷ ὀστράκῳ. Ἡμεῖς μὲν οὖν⁶⁸ οὕτω τὴν ἔρμηνείαν⁶⁹ τοῦ θεοπεσίου Δανιὴλ νενοήκαμεν· προσήκει δὲ καὶ ἐνίων τῶν πρὸ ἡμῶν ἡρμηνευκότων τὰς δόξας εἰς μέσον παραγαγεῖν· οὕτω γὰρ ἐναργέστερον ἡ ἀλήθεια δευχθήσεται. Τινὲς τοίνυν τῶν συγγραφέων τὴν τετάρτην βασιλείαν, τοῦτέστι τὸν σίδηρον, Ἀλέξανδρον ἔρασαν εἶναι τὸν Μακεδόνα· τοὺς δὲ πόδας καὶ τοὺς δάκτυλους τῶν ποδῶν ἐκ σιδήρου καὶ ὀστράκου συγκεκίμενους, τοὺς μετ' αὐτὸν βασιλεύσαντας Μακεδόνας, Πτολεμαίους, καὶ Σελεύκους, καὶ Ἀντιόχους, καὶ Δημητρίους, τοὺς μὲν ἀσθενῶς, τοὺς δὲ λίαν ἀνδρικῶς κρατήσαντας, καὶ ἐπιγαμίαν δὲ ποιησαμένους καὶ τὴν ἀλλήλων⁷⁰ ἀσπασαμένους συγγένειαν. Ἔδει δὲ αὐτοὺς συνιδεῖν, πρῶτον μὲν ὅτι τὴν κεφαλὴν τὴν χρυσοῦν αὐτὸν ἐφη εἶναι τὸν Ναβουχοδονόσορ, τοῦτέστι, τὴν τῶν Βαβυλωνίων, εἶτον Ἀσσυρίων, βασιλείαν διεδέξατο δὲ αὐτὴν ἡ Περσῶν καὶ Μήδων βασιλεία κατὰ ταυτὸν· ὁ γὰρ Κύρος ἐξ ἑκατέρου ἔθνους ἦν ὁρμώμενος, καὶ τούτων ἀκακίων κρατῶν, τῶν Βαβυλωνίων καταλύσας⁷¹ τὴν βασιλείαν ἐκράτησε⁷² τῶν Περσῶν· τὴν δὲ Περσῶν δευτέραν οὖσαν Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν καταλύει, καὶ αὐτὸν ἐφη ὁ μακάριος Δανιὴλ κυριεύσει πάσης τῆς γῆς. Ταύτην τὴν⁷³ βασιλείαν τρίτην ὠνόμασεν· οὐδεμίαν δὲ αὐτὴν ἑτέρα, ἀλλ' ἡ τῶν Ῥωμαίων διεδέξατο. Ἔδει

A *genus aliud dixisset, quintum ipsum appellasset, sicut item tertium et quartum antea dixit. Quia vero noverat regni ferrei extrema imbecilliora fore, posuit aliud propter imbecillitatem, idque jure optimo. Supra enim longe robustissimum ipsum ostendit: talia enim ipsius initia fuere. Verumtamen ne extremas quidem ipsius partes prorsus imbecilles asserit esse futuras.*

« De radice enim ferri, inquit, erit in eo, quem-admodum vidisti ferrum commistum testæ lutæ. (Vers. 42.) Et digiti pedum, pars quidem aliqua ferri, pars autem quædam testæ erit. » Ne hoc quidem nostra indiget interpretatione. Ipse enim propheta interpretans: « Pars quædam, inquit, regni, erit fortis, et ab ea erit contritum. » His adjicit:

Vers. 43. « Et quod videris ferrum commistum testæ lutæ, commisti erunt in semine hominum. » Et hoc maxime indicat, non aliud regnum hoc esse quam regnum ferreum, sed idem imbecillus affectum, et partem quamdam ipsius robustam esse futuram, partem imbecillem: attamen jus cognationis imbecillem partem cum robusta esse conjuncturam. Hæc enim: « Commisti erunt in semine hominum, » hoc significat. Connubio, inquit, quædam erit, et jus connubii inter hos et illos. Verumtamen discordia cognationis jura **1097** pervertet. Non enim erunt coherentes, inquit, hic cum hoc, sicuti ferrum non miscetur testæ. Nos igitur in hanc sententiam divini Danielis interpretationem intelleximus. Decet autem etiam quorundam eorum, qui ante nos interpretati sunt, opinioniones in medium adducere: ita enim evidentius veritas patebit. Quidam itaque scriptores quartum regnum, hoc est, ferrum, dixerunt, Alexandrum Macedonem esse, pedesque ac pedum digitos ex ferro et testa compositos, Macedonas qui post ipsum regnarunt, Ptolemæos, et Seleucos, et Antiochos, et Demetrios, quorum alii imbecillus, alii admodum viriliter imperio potiti sunt, et affinitatem per nuptias contraxerunt. Oportebat autem ipsos animadvertere, primum quidem dixisse illum, *caput aureum* esse ipsum Nabuchodonosorem, hoc est, Babyloniorum sive Assyriorum regnum; cui quidem uno eodemque tempore Persarum et Medorum regnum successit: Cyrus enim ab utraque gente oriundus erat, et his atque illis imperans, Babyloniorum everso regno Persis dominatus est. Regnum vero Persarum, quod secundum fuit, Alexander Macedo demolitus est, quem etiam beatus Daniel dominatum esse dixit universæ terræ. Hoc *regnum tertium* vocavit: cui nullum aliud præterquam Romanorum successit. Oportebat itaque ipsos primum ex numero, et rebus

VARIE LECTIONES.

⁵⁹ αὖ. Des. in B. ⁶⁰ Β ἀσθενῆ παντ. γενήσεσθαι. ⁶¹ τῷ πηλ. Ex B suppl. ⁶² Α σιδηροῦν. ⁶³ Α ὀστράκων, ⁶⁴ τῷ πηλ. Des. in A. ⁶⁵ ἐστ. αὐτ. B αὐτῆ. ⁶⁶ ἡ Des. in B. ⁶⁷ ἐξ. B add. τί. ⁶⁸ οὖν. Des. in B. ⁶⁹ τὴν ἔρμ. In B ponitur post Δανιήλ. ⁷⁰ καὶ τ. ἀλλ. ἀσπ. Ex B suppl. ⁷¹ κατ. B præm. γάρ. ⁷² Β ἐκράτησε. ⁷³ τὴν. B præm. δέ.

præterea declaratis, intelligere atque percipere, A tertium esse **1098** Macedonum regnum, hoc est æs; quartum vero Romanorum, hoc est ferrum. Quod si omnino ipsi illa esse obscuriora visa sunt, at certe ex eventu oportebat omnem ab ipsis prædictionem discerni. Nam simul atque ostendit ferrei regni imbecillum et fictilem finem, statim subiecit :

VERB. 44. « Et in diebus regum illorum. » Hoc est, fictilis et ferrei, qui commistionem mutuamque affinitatem amplexi, ne propter cognationem quidem concordēs fuere.

« Suscitabit Deus cœli regnum, quod in sæcula non corrumpetur, et regnum ejus populo alteri non relinquetur. Comminuet et ventilabit omnia regna, et ipsum stabit in æternum. (VERB. 45.) Quemadmodum vidisti, quod excisus sit de monte lapis sine manibus, et comminuerit testam, et ferrum, æs, argentum, aurum. » Hæc autem aperte ostendunt præsentium quidem rerum finem, regnum vero cœlorum sine carens. Cum enim ferreum regnum imbecilliter affectum fuerit, ac testæ commistum, tunc apparebit lapis sine manibus excisus, et comminuet testam, ferrum et æs, * argentum, aurum, * et ad nihilum ea prorsus rediget: regnumque sempiternum successionis ac finis expers iis qui digni eo fuerint præbebit. « In æternum enim, inquit, non corrumpetur, et populo alteri non relinquetur, et comminuet, et domabit omnia regna, et ipsum stabit in **1099** æternum. » Quod si quis repugnet, atque hæc ita se habere nolit, ostendat ille ex humanis rebus quidnam sit æternum, et quodnam hominum regnum sit sine cariturum. Stultum enim est, atque admodum demens, sæculi præsentis expectare finem, et regnum aliquod in præsentī vita finis expers futurum asserere. Si vero illis quoque videtur, per hæc verba regnum illud significari, quod dignis daturus est Deus, non igitur Macedonicum regnum appellavit ferrum: neque enim illo vigente præsentī vitæ impositus est finis, sed Romanum everso Macedonico orbis terrarum clavos tenet. Quod si contendant priorem Domini adventum his verbis significari, ostendant Romanorum imperium, simul atque Salvator noster apparuit, periisse. Omnino enim contra reperire est, viguisse illud, et non periisse cum Salvatoris ortu; siquidem, Augusto regnante, Dominus in lucem editus est. Secundus quidem ille regnavit, omnes autem propemodum homines suæ ditioni subjunxit, omnemque terrarum orbem, ut Evangelia testantur¹, descripsit,

¹ Luc. II, 1.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ Β τοίνυν πρῶτον αὐτούς. ⁶⁷ τῶν. Des. in B. ⁶⁸ Β σαφέστερα. ⁶⁹ Α βασιλείων. ⁷⁰ Β τῶν τοῦ δατράκου καὶ τοῦ σιδήρου. ⁷¹ Β μέν. ⁷² Α et Β ἀναστήσεται. ⁷³ ἐτμ. In A ponitur post δρου. ⁷⁴ Β ἀσθενέστερον. ⁷⁵ καί. Des. in B. ⁷⁶ Β τὰ ἄλλα ἔχειν οὕτως. ⁷⁷ Β ἀνθρώπων. ⁷⁸ εὐρ. Β ἰδεῖν. ⁷⁹ Β γεννηται.

αὐτοῦ ἄριθμῶ, καὶ τῶν παραδελωθέντων πραγμάτων συνίεναι, καὶ μαθεῖν, ὡς τρίτη ἐστὶν ἡ τῶν ⁶⁶ Μακεδόνων βασιλεία, τούτέστιν ὁ χαλκός· τετάρτη δὲ ἡ Ῥωμαίων, τούτέστιν ὁ σίδηρος. Εἰ δὲ καὶ ὅλως ἀσαφέστερα ⁶⁷ αὐτοῖς ἔδοξεν εἶναι ἕκαστα, ἀπὸ γούν τοῦ τέλους ἔδει πᾶσαν διαγνώσαν τὴν πρόβρῃσιν· εὐθύς γὰρ μετὰ τὸ δεῖξαι τῆς σιδηρᾶς βασιλείας τὸ ἀσθενὲς καὶ ὀστράκινον τέλος, ἐπήγαγε·

μδ'. « Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλείων ⁶⁸ ἐκείνων. » Τούτέστι, τοῦ ὀστράκινου καὶ τοῦ σιδήρου ⁶⁹ τὴν ἐπιμιξίαν ἔχοντων, καὶ τὴν μετ' ⁷⁰ ἀλλήλων συγγένειαν ἀσπασαμένων, ὁμόνοιαν δὲ μηδὲ ἐκ τῆς συγγενείας ἐσχηκίτων.

« Ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἥτις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφθαρήσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῦ ἑτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται. Λεπτυνεῖ καὶ λιχμήσει πάσας τὰς βασιλείας, καὶ αὐτὴ στήσεται * εἰς τοὺς αἰῶνας. (με'.) Ὅταν τρόπον εἶδες, ὅτι ἐτήθη ⁷¹ ἀπὸ δρου λίθος ἀνευ χειρῶν, καὶ ἐλέπτυνε τὸ ὀστράκον, καὶ τὸν σίδηρον, τὸν χαλκὸν, τὸν ἀργυρον, τὸν χρυσόν. » Ταῦτα δὲ ἀντικρὺς δείκνυσσι τῶν μὲν παρόντων πραγμάτων τὸ τέλος, τῆς δὲ τῶν οὐρανοῦ βασιλείας τὸ ἀτελεύτητον. Τῆς γὰρ σιδηρᾶς βασιλείας ἀσθενῶς ⁷² διατεθείσης, καὶ τοῦ ὀστράκου τὴν ἐπιμιξίαν λαθούσης, φανήσεται μὲν « ὁ λίθος ὁ τμηθεὶς ἀνευ χειρῶν, καὶ λεπτυνεῖ τὸ ὀστράκον, τὸν σίδηρον καὶ ⁷³ τὸν χαλκὸν, τὸν ἀργυρον, τὸν χρυσόν, » καὶ φροῦδα ποιήσει παντελῶς, καὶ ἀδιάδογον, καὶ αἰώνιον, καὶ ἀπέραντον βασιλείαν τοῖς ἀξίοις παρέξει. « Εἰς γὰρ τοὺς αἰῶνας, φησὶν, οὐ διαφθαρήσεται, καὶ λαῦ ἑτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται· καὶ λεπτυνεῖ, καὶ θαμάσει πάσας τὰς βασιλείας, καὶ αὐτὴ στήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας. » Εἰ δὲ τις ζυγομαχεῖ, καὶ ταῦθ' οὕτως ἔχειν ⁷⁴ οὐ βούλεται, δεῖξάτω τί τῶν ἀνθρωπίνων ⁷⁵ αἰώνιον, ποία δὲ τῶν ἀνθρώπων βασιλεία τέλος οὐ λήψεται. Εἰρηθεῖ γὰρ καὶ λίαν ἀνόητον, συντέλειαν μὲν ἀναμένειν τοῦ παρόντος αἰῶνος, βασιλείαν δὲ τίνα λέγειν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀτελεύτητον ἔσεσθαι. Εἰ δὲ καὶ αὐτοῖς συνοδοεῖ διὰ τούτων τῶν λόγων τὴν δοθησομένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βασιλείαν τοῖς ἀξίοις σημαίνεσθαι, οὐκ ἄρα τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν ὠνόμασε σίδηρον· οὐδὲ γὰρ ἐκείνης κρατούσης ὁ παρῶν βίος ἐδέξατο τέλος, ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ τὴν Μακεδονικὴν καταλύσασα κατέχει τῆς οἰκουμένης τοὺς οὐρακας. Εἰ δὲ φασὶ τὴν προτέραν τοῦ Κυρίου παρουσίαν διὰ τούτων τῶν λόγων σημαίνεσθαι, δεῖξάτωσαν καταλυθεῖσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡγενομένην εὐθύς μετὰ τῆν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν. Πᾶν γὰρ τούναντιον ἐστὶν εὐρεῖν ⁷⁶, κρατυθεῖσαν αὐτὴν, ἀλλ' οὐ καταλυθεῖσαν ἅμα τῇ τοῦ Σωτῆρος γεννήσει. Αὐγούστου γὰρ βασιλεύοντος ὁ Δεσποτικὸς ἐγένετο ⁷⁷ τόκος. Ὁς δεύτερος μὲν ἔδει-

οίλησε, πάντα; δὲ ὡς ἔπο; εἰπεῖν. ἀνθρώπους ἄ
 ὑπάρχουσ ἐποίησατο, ἀπεγράψατό τε πᾶσαν τὴν
 αἰκουμένην κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων φωνήν, καὶ
 διασπῶν φέρειν ἐνομοθέτησεν. Ἐπεὶ ἔκεινον δὲ ἡ Ῥω-
 μαίων κρατυνθεῖσα βασιλεία μέχρι καὶ νῦν διήρκε-
 σεν. Οὐκοῦν εἰ ⁷⁸ ἡ προτέρα γέννησις τοῦ Κυρίου
 τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν οὐ κατέλυσε, λέγεται
 τοῖνον αὐτοῦ τὴν δευτέραν νοεῖν ⁷⁹ ἐπιφάνειαν. Ὁ
 γὰρ ἤδη πρότερον τμηθεὶς λίθος ἄνευ χειρῶν, καὶ ⁸⁰
 γενόμενος εἰς ὄρος μέγα, καὶ τὴν οἰκουμένην καλύ-
 φας, οὗτος ⁸¹ ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ πατάξει τὴν
 εἰκόνα ἐπὶ τοὺς πόδας τοῦς ὀσσεύωντας, τουτέστιν,
 ἐν αὐτῷ τῷ τέλει τῆς αἰωνίου φανήσεται βασιλείας,
 ἀσθενοῦς ἤδη γεγεννημένης· καὶ πάσας μὲν καταλύσει
 τὰς ἡγεμονίας, καὶ λήθητιν παραδώσει, τὴν δὲ
 αἰώνιον ⁸² αὐτοῦ βασιλείαν τοῖς ἀγγέλοις παρέξει. Ταῦθ' ^B
 οὕτως ἐρμηνεύσας ὁ Δανιὴλ ἀναγκαίως ἐπήγαγεν·
 « Ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἐγνώρισεν τῷ βασιλεῖ, ἃ δεῖ γενέ-
 σθαι μετὰ ταῦτα. Καὶ ἀληθινὸν τὸ ἐνύπνιον, καὶ πι-
 στή ἡ σύγκρισις αὐτοῦ. » Ἀξίον δὲ θαυμάσαι τὴν
 τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων περὶ πάντα ἀνθρώπους κηδε-
 μονίαν. Οὐδὲ γὰρ τοὺς δυσσεβεῖς συζῶντας τῆς οἰ-
 κείας προμηθείας γυμνοῖ, ἀλλὰ καὶ τούτους πάσης
 ἐπιμελείας ἀξιοῖ, ὡσεὶ ἀμέλει τοῦτον τὸν βάρβα-
 ρον, καὶ θηριώδη, καὶ δυσσεβῆ οὐ καταλείπειν
 ἐτημέλητον, ἀλλὰ πρῶτον μὲν διὰ τῶν ἀποκαλύψεων
 τῆς εὐκληρίας τοῦ παρόντος βίου δείκνυσιν αὐτῷ τὸ
 ἐπίκληρον, καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς τὸ ὀφείλοντον,
 καὶ ὅτι οὐδὲν μόνιμον τῆς ἀνθρωπίνης εὐμερίας,
 ἀλλὰ δίκην ἀνῶν ἢ κρίνων ⁸³ μαρτίνεται ἢ ⁸⁴ σθέν' ^C
 νουσι. Καὶ ἰκανὰ ⁸⁵ ταῦτα ἦν τὴν ἀλαζονικὴν αὐτοῦ
 καὶ τετυφωμένην ὄφρυν καταλύσαι, καὶ πείσαι φρο-
 νεῖν ἀνθρώπινα, καὶ ἀναμένειν καὶ τῆς ζωῆς καὶ
 βασιλείας ⁸⁶ τὸ τέλος. Πρῶτον μὲν οὖν διὰ τούτων
 αὐτοῦ ποιεῖται τὴν ἐπιμέλειαν, ἔπειτα τῇ λήθῃ τοῦ
 ἐνυπνίου ἐλέγχει τὴν τῶν μάγων καὶ Χαλδαίων ψευ-
 δολογίαν· δείκνυσι δὲ τὴν τῶν οἰκείων θεραπεύωντων
 ἀλήθειαν, καὶ διὰ τῆς τῶν θεραπεύωντων σοφίας τὴν
 θεῖαν αὐτοῦ δύναμιν παραδηλοῖ, καὶ εἰς προσκύνησιν
 ἔλκει τὴν ἑαυτοῦ τοὺς ἀγνοοῦντας, μᾶλλον δὲ τοὺς
 ἀγίους αὐτοῦ θεράποντας προσκυνεῖν ἀναγκάζει. Καὶ

tributumque imperavit. Regnum igitur Romano-
 rum, quod illo imperante viguit, usque adhuc per-
 mansit. Si igitur Domini prior nativitas Romano-
 rum haud evertit imperium, reliquum omnino est
 ut secundum illius intelligamus adventum. Nam
 lapis qui prius excisus est sine manibus, quique
 evasit mons magnus, et orbem terrarum cooperuit,
 hic in secundo adventu percutiet **1100** imagi-
 nem super pedes fictiles, hoc est, in ipso fine fer-
 rei regni, quod jam factum fuerit imbecille, ad-
 veniet, et omnia regna demoliens ea tradet obli-
 vioni, sempiternumque suum regnum dignis com-
 municabit. Hæc ita interpretatus Daniel, apposite
 subiecit : « Deus magnus indicavit regi quæ opor-
 teant fieri post hæc. Et verum somnium, et fidelis
 interpretatio ejus. » Operæ pretium est admirari
 auctoris omnium rerum Dei erga omnes homines
 curam. Neque enim impie viventes * sua destituit
 providentia, sed ipsos etiam omni diligentia dig-
 natur : sicut nempe barbarum istum, agrestem et
 impium haud reliquit, neque neglexit, sed primum
 per ea, quæ ipsi revelavit, præsentis ei vitæ felici-
 tatem fluxam ostendit, et caducam, regnumque
 ipsum celerrimam mutationi obnoxium, ac nihil,
 quod ad humanam prosperitatem pertineat, stabile,
 quæ instar florum sive liliorum arescit, et exsting-
 uitur. Atque hæc sufficiebant ad illius arrogans
 et superbia inflatum supercilium deprimendum,
 eique persuadendum ut humana cogitaret, vitæ-
 que, et regni finem exspectaret. Primum igitur
 per hæc ipsius curam habet : deinde somnii obli-
 vione magorum et Chaldæorum arguit mendacium,
 suorumque ministrorum ostendit veritatem : et
 pereorum a quibus colitur, sapientiam, divinam
 suam virtutem declarat, et ad se adorandum igno-
 ras attrahit : imo potius eos, qui ab omnibus id
 requirunt ut adorentur, eo redigit, ut sanctos suos
 famulos **1101** adorent. Idque nos docet hi-
 storia.

τὴν παρὰ πάντων ἀπαιτοῦντας προσκύνησιν τοὺς
 τοῦτο ἡμᾶς ἡ ἱστορία διδάσκει.

VERS. 46. « Tunc enim rex Nabuchodonosor,
 inquit, cecidit in faciem, et Daniele adoravit, et
 manaa et bonum odorem dixit libare ei. » Consi-
 dera autem, quanti sit, arrogantem illum, insaniam
 morbo corruptum, qui etiam deum esse se existi-
 maverat, cui per alium prophetam Deus dixit : « Tu
 autem es homo, et non Deus, » qui omnes homines
 in suam ditionem redegerat, eo adductum esse, ut
 captivum adoraret Judæum, in mancipiorum ordi-
 nem redactum, sibique persuadeat per ipsum ipsius
 Deum adorare. Hac enim de causa « manaa et

⁷⁸ Ezech. xxviii, 2, 9.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ εἰ. Des. in B. ⁷⁹ B δευτέραν ἐννοεῖν. ⁸⁰ καὶ. Des. in B. ⁸¹ οὗτος. Ex B suppl. ⁸² B αἰωνίαν. ⁸³ ἢ χρ. B ἐαρινῶν. ⁸⁴ ἢ. B καὶ. ⁸⁵ B ἰκανὰ δέ. ⁸⁶ βασι. B πραγμ. τῆς. ⁸⁷ B εὐωδίας. ⁸⁸ B ἤλιον ἐστίν. ⁸⁹ εἶναι. B πραγμ. ἐαυτῶν. ⁹⁰ μαν. B πραγμ. φησίν, εἶπεν.

bonum odorem libere ei, > hoc est. Thus, et suffi-
mentum ei offerri mandavit. Per hæc autem innuit
historia, hoc illum præcepisse, ut facerent ii qui
sacerdotes haberentur : qui enim adoraverat,
prorsus etiam odorem attulisset, si modo sacer-
dotis officio fungi consuevisset. Quia vero aliis
hoc omnino conveniebat, ipse non aggrediebatur
ea facere quæ minus decerent, verum iis qui fa-
cere solebant id præcipit ut faciant. Et ne frustra
videretur hominem adorare, Danieli dicit : [47]
« In veritate Deus vester ipse est Deus deorum, et
Dominus regum, et mysteria revelans, quia potui-
sti revelare mysterium hoc. > Tantum utilitatis et
per somnium, et per somnii oblivionem ei at-
tulit omnium rerum moderator. Primum enim suam
agnovit humilitatem, > deinde eorum deorum,
quos colebat, **1102** didicit imbecillitatem : adhæc
edoctus est, quanta sit illius, qui vere Deus est,
virtus. Idecirco exclamat : « In veritate Deus vester
ipse est Deus deorum, et Dominus regum, et re-
velans mysteria. > *Deum* autem *deorum* appellat,
non secundum divinæ Scripturæ sententiam ; nam
divina Scriptura sacerdotii dignitate honestatos
deos vocat. « Diis enim, inquit, non detrahes, et
principi populi tui non maledices » ; iste autem
deos appellavit idola ; nondum enim potuerat ipso-
rum imbecillitatem penitus intelligere. Discrimen
tamen didicit : quare etiam *Deum deorum* omnium
rerum auctorem Deum, et *Dominum regum* vocat.
Hæc ita confessus :

Vers. 48. « Magnificavit Danieli, et dona multa
dedit ei, et constituit eum super omnem regionem
Babylonis, et principem satraparum, et super
omnes sapientes Babylonis. > Hoc item divinæ
curæ proprium est. Maximam subjectis populis
principis pietas affert utilitatem : quod etiam Jo-
sephi tempore Dominus fecit. De quo brevi veluti
compendio narrans, quæ ipsi videlicet acciderint,
beatus David, divinam celebrans providentiam :
« Misit, inquit, ante eos virum, pro servo ve-
nuundatus est Joseph ». > Deinde commemoratis
quæ ei evenere calamitatibus, et carceris ac
vinculorum mentione facta, subjicit : « Misit
rex, et solvit eum princeps **1103** populi, et
dimisit eum : et constituit eum Dominum do-
mus suæ, et principem omnis possessionis suæ :
ut erudiret principes ejus sicut semetipsum,
et senes ejus prudentiam doceret ». > Ita etiam hic
fecit omnium rerum Moderator. Cum enim prin-

Exod. xii, 28. Psal. civ, 17. y ibid. 20, 22.

VARIÆ LECTIONES.

⁹¹ ἄλλ'. Des. in B. ⁹² ἀρμ. B præm. οὐχ. ⁹³ μή. B præm. δε. ⁹⁴ τῶν. A præm. τῶν κυρίων, καὶ
βιβαλέως. ⁹⁵ τε. B τῆς. ⁹⁶ καὶ τ. τ. ἐν. Des in B. ⁹⁷ κ. ἐν. In B ponitur post Θεοῦ. ⁹⁸ τῶν. Des.
in B. ⁹⁹ ἡ — ὄνομ. Θεοῦς. De principibus hænc locum supra, t. I, p. 157, rectius interpretatus est.
¹ ἡξ. In B ponitur post ἱερῶς. ² αὐτ. In B ponitur post ἀσθενές. ³ βασι. B præm. τῶν. ⁴ Α μεγίστη
καὶ πολλὰ. B πολλὰ κ. μεγ. ⁵ φέρ. B præm. γάρ. ⁶ B ἀνυμνῶν. ⁷ B ἀπέστειλεν. ⁸ δ. Des. in B et
supra l. c. ⁹ B δυσχερῆ καταλέξας. ¹⁰ B κατέστηχεν, omisso καί. ¹¹ παιδ. B præm. τοῦ. ¹² αὐτ. In
B et supra, t. I, p. 1348. Ed. prior hab. αὐτῶν. ¹³ B καὶ ἐνταῦθα.

εὐωδίαν σπεῖσαι· αὐτῷ, > τουτέστι, λιθανῶν καὶ θυ-
μίαμα προσενηχθῆναι αὐτῷ ἐνετείλατο. Αὐνίττεται
δὲ διὰ τούτων ἡ ἱστορία, ὡς τοῖς δοκοῦσιν ἱερεῦσι
τοῦτο ποιῆσαι παρεγγύησεν. Ὁ γὰρ προσκυνήσας
πάντως ἂν καὶ τὴν εὐωδίαν προσενηθῆται, εἴπερ
ἱερατεύειν εἴωθει. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἄλλοις ⁹¹ πάντως
ἀρμόττον ⁹² ἦν, αὐτὸς μὲν οὐκ ἐπεχειρεῖ ποιεῖν, ἀ
μὴ ⁹³ προστήκον ἦν, τοῖς δὲ ποιεῖν εἰωθῶσι τοῦτο
ποιῆσαι παρακελεύεται. Καὶ ἵνα μὴ δόξη μάτην
ἄνθρωπον προσκυνεῖν, λέγει τῷ Δανιήλ : « Ἐπ' ἀγ-
θείας ὁ Θεὸς ὑμῶν οὕτως ἐστὶ Θεὸς θεῶν, καὶ Κύ-
ριος τῶν ⁹⁴ βασιλέων, καὶ ὁ ἀποκαλύπτων μυστήρια,
ὅτι ἡδυνήθησθε ἀποκαλύψαι τὸ μυστήριον τοῦτο. Ἐπι-
σαύτην ἔκ τε ⁹⁵ τοῦ ἐνυπνίου, καὶ τῆς τοῦ ἐν-
υπνίου ⁹⁶ λήθης ὠφέλειαν αὐτῷ τῶν ὄλων ὁ πρῶταν·
προσενηνοχε. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔγνω τὴν οἰκίαν εὐ-
τέλειαν, ἔπειτα μεμάθηκε τῶν ὑπ' αὐτοῦ προσκυνου-
μένων θεῶν τὴν ἀσθένειαν, πρὸς τούτοις ἐδιδάχθη
τὴν ἐνέργειαν ⁹⁷ τοῦ ὄντως Θεοῦ. Οὐ χάριν βαβί·
« Ἐπ' ἀληθείας ὁ Θεὸς ὑμῶν, οὕτως ἐστὶ Θεὸς τῶν ⁹⁸
θεῶν, καὶ Κύριος τῶν βασιλέων, καὶ ἀποκαλύπτων
μυστήρια. > Θεὸν δὲ θεῶν προσαγορεύει, οὐ κατὰ
τὴν διάνοιαν τῆς θείας Γραφῆς· ἡ ⁹⁹ μὲν γὰρ θεία
Γραφή τοὺς ἡξιωμένους ¹ ἱεροσύνης ὀνομάζει θεοῦς·
« Θεοὺς γὰρ, φησὶν, οὐ κακολογήσεις, καὶ ἄρχοντα
τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἔρεις κακῶς. > οὕτως δὲ θεοὺς τὰ
εἰδῶλα προσηγόρευσεν· οὐδέπω γὰρ ἡδυνήθη τὸ παν-
τελῶς αὐτῶν ² ἀσθενές συνιδεῖν. Μεμάθηκε δὲ ὅμως
τὸ διάφορον, διὸ καὶ Θεὸν τῶν θεῶν τὸν τῶν ὄλων
προσαγορεύει Θεόν, καὶ Κύριον βασιλέων ³. Ταῦθ'
οὕτως ὁμολογήσας,

μή· « Ἐμεγάλυνε τὸν Δανιήλ, καὶ δόματα πολλὰ
ἔδωκεν αὐτῷ, καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἐπὶ πάσης τῆς
χώρας Βαβυλωνός, καὶ ἄρχοντα σατραπῶν, καὶ ἐπὶ
πάντας τοὺς σοφοὺς Βαβυλωνός. > Καὶ τοῦτο δὲ τῆς
θείας κηδεμονίας ἴδιον. Μεγίστην φέρει ⁴ τοῖς ὑπ-
ηκόοις τὴν ὠφέλειαν τοῦ ἀρχοντος ἢ εὐσέβεια· τοῦτο δὲ
καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ πεποιήκεν ὁ Δεσπότης. Καὶ συν-
τομώτερον ὁ μακάριος Δαβὶδ τὰ κατ' αὐτὸν διηγή-
μενος, καὶ τὴν θείαν πρόνοιαν ὑμῶν ⁵, φησὶν· « Ἐξ-
ἀπέστειλεν ⁶ ἔμπροσθεν αὐτῶν ἄνθρωπον, εἰς δούλον
ἐπράθη ὁ ⁷ Ἰωσήφ. > Εἶτα τὰ συμβεβηκότα αὐτῷ δυσ-
χερήματα λέξας ⁸, καὶ τῆς εἰρκτῆς, καὶ τῶν θεσμῶν
μνημονεύσας, ἐπήγαγεν· « Ἀπέστειλε βασιλεὺς, καὶ
ἔλυσεν αὐτὸν ἄρχων λαοῦ, καὶ ἄφηκεν αὐτὸν, καὶ ⁹
κατέστησεν αὐτὸν κύριον τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ ἄρ-
χοντα πάσης τῆς κτήσεως αὐτοῦ· παιδεύσαι ¹⁰ τοῖς
ἀρχοντας αὐτοῦ, ὡς ἑαυτὸν, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους
αὐτοῦ ¹¹ σοφίαι. > Οὕτως κἀνεύθεν ¹² πεποιήκει τῶν
ὄλων ὁ πρῶταν·ς. Ἄρχοντα γὰρ σατραπῶν καὶ τῶν

σοφῶν Βαβυλῶνος τὸν τρισμακάριον Δανιὴλ καταστή-
σας, ἀρχέτυπον αὐτὸν εὐσεβείας καὶ τῆς ἄλλης
προσῆθικης ἀρετῆς· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠθέλησε μόνος
ταύτης ἀπολαῦσαι τῆς τιμῆς ὃ προφήτης, ἀλλὰ τοὺς
κοινωνοὺς τῆς εὐχῆς κοινωνοὺς ἔλαβε καὶ ¹⁵ τῆς
τιμῆς.

μθ'. « Ἡτήσατο γὰρ, φησί, παρὰ τοῦ βασιλέως,
καὶ κατέστησεν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα τῆς χώρας Βα-
βυλῶνος τὸν Σιδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδεναγῶ, καὶ
Δανιὴλ ἦν ¹⁶ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ βασιλέως. » Συμβαίνει
καὶ ταῦτα τῇ τοῦ Ἀποστόλου διδασκαλίᾳ· « Νῦν ¹⁶
γὰρ, φησί, μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη· τὰ τρία ¹⁷
ταῦτα, μελλίων δὲ πάντων ¹⁸ ἡ ἀγάπη. » Καὶ γὰρ
καὶ οὗτος ὁ θεὸς προφήτης ἠγάπησε μὲν τὸν Θεὸν ἐξ
ὅλης καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης ἰσχύος,
καὶ ἐξ ὅλης ¹⁹ δυνάμεως· ἀγαπήσας δὲ θερμῶς ἐπι-
στευσεν εὐκρινῶς, εὐκρινῶς δὲ πιστεύσας ἠλπίσε
τῆς παρ' αὐτοῦ τεύξεσθαι βοήθειας· τυχὼν δὲ ὧν ἠλπι-
σεν, ἔδειξε τῇ περὶ τὸν πέλας ἀγάπην, καὶ κοινωνοὺς
τοὺς ὁμοφύλους, ὧν ἔλαβεν, ἐποίησατο. Ὅσα δὲ προ-
εγράφη ²⁰, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη,
ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς, καὶ διὰ ²¹ τῆς παρακλήσεως
τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,
μθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ²², σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων ²³. Ἀμήν.

¹ I Cor. xiii, 13. ² Rom. xv, 4.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ καὶ. Des. in B. ¹⁶ ἦν. Des. in B. ¹⁷ νῦν. Rec. lectio l. c. est νῦν. ¹⁸ τὰ τρ. In B ponitur post ταῦτα. ¹⁹ πάντ. Infra, l. III, l. c. est τούτων, juxta rec. lect. ²⁰ ἐξ. ὅλ. Des. in B. ²¹ B ἐγράφη. ²² διά. Des. in B. ²³ δόξα. B præm. ἡ. ²⁴ τ. αἰών. Des. in B.

TOMOS Γ'.

LIBER TERTIUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

α'. « Ἐτους ὀκτωκαιδεκάτου Ναβουχοδονόσορ ὁ
βασιλεὺς ἐποίησεν εἰκόνα χρυσοῦν, καὶ ἔστησεν ¹ αὐ-
τὴν ἐν πεδίῳ Δειρά ² ἐν χώρᾳ Βαβυλῶνος. » Ὁ μὲν
ἀγαθὸς ἡμῶν καὶ φιλόανθρωπος Δεσπότης, ἅτε δὴ
ποιητῆς καὶ δημιουργοῦ, βούλεται « πάντας ἀνθρώ-
πους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθεῖν· »
καὶ, « Οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ
ἐπιστρέψαι αὐτὸν καὶ ζῆν. » Οὗ χάριν ἅπαντα ὑπὲρ
τῆς ἡμετέρας πραγματεύεται σωτηρίας. Οἱ δὲ ἀναλ-
γησίμω νοσοῦντες, καὶ τῷ ἀνηκέστῳ πάθει τῆς ἀλα-

C

CAPUT III.

VERS. 1. « Anno decimo octavo, Nabuchodonosor rex fecit imaginem auream, et statuit eam in campo Deira, in regione Babylonis. » Bonus noster Dominus et amator hominum, utpote creator et opifex, vult « omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis pervenire^b. » Et, « Non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur ipse et vivat^c. » Idcirco omnia pro nostra salute molitur. Qui vero stultiitia laborant, et insanabili arrogantiae morbo inserviunt, nullam ex divinis remediis

^b I Tim. ii, 4. ^c Ezech. xviii, 23, 32.

VARIÆ LECTIONES.

¹ καὶ ἔστ. A et B præm. ὕψος αὐτῆς πήχων ἐξήκοντα καὶ εὖρος αὐτῆς πήχων ἑξ. ² Δειρά.

utilitatem percipiunt, sed quibusdam agrorum similes sunt, qui aversantur admotam sibi ab arte medica curationem, et incontinentia magna, atque intemperantia morbum sibi incumbentem quotidie magis augent. Talis fuit superbus iste rex, qui, cum auctor omnium rerum Deus immensa erga illum clementia usus esset, et post infinita scelera impiaque facinora remedium ei adhibuisset, indicassetque et præsentis tranquillitatis fragilitatem **1105** et vanitatem, et virtutis præstantiam et splendorem, quæ et bello captos ac servitutis iugum ferre coactos, splendidæ reddit, statim quidem admiratus est prophetæ sapientiam, et hujus Deum omnium rerum Deum esse confessus est: sed brevi interjecto tempore ad ingenium suum rediit, quemadmodum canis ad vomitum suum, ut divina loquitur Scriptura^d, et construit imaginem auream, altitudinem habentem cubitorum sexaginta, latitudinem cubitorum sex, quam cum Tu æqualiter plano campo stauisset, ut æqualiter omnes superaret, et ab omnibus æque cerneretur, ab omnibus sibi subjectis eam jubet adorari. Non simplex autem hic superbix modus fuit, sed Deo aperte repugnans, et Deo infestus. Nam quia Deus in somnio maximam illi ostenderat imaginem e quadruplici materia factam, per quam ipsi quatuor regnorum successiones declaravit, proprium fastum Deo opponens, ipse quoque statuam construit, tantam illi magnitudinem tribuens, quantum potuit ars humana præbere. Non autem ipsam etiam ex auro, argento, ære ac ferro parat, sed ex una auri materia facit: ratus infelix, se falsas ostensurum esse Dei prædicationes. Et quia beatus Daniel somnium interpretans, ipsum esse auream caput dixit, hoc est, Babyloniorum sive Assyriorum regnum, alias **1106** vero imaginis partes, ex alia multiplici materia, quæ caput excepit, ipse totam ex auro imaginem molitur.

σιλειαν, τὰ δὲ ἄλλα μόρια τῆς εἰκόνης ἐκ τῶν ἄλλων ὑλῶν³⁹, αὐτὴν κεφαλὴν διεδέξαντο, αὐτὸς πᾶσαν ἐκ τοῦ χρυσοῦ τὴν εἰκόνα κατασκευάζει⁴⁰.

Vers. 2. « Et coegit, inquit, omnes satrapas, et præfectos, et præsides, et toparchas, ducesque, et tyrannos, et qui in magistratibus essent, et omnes principes regionum, ut convenirent ad dedicationem imaginis quam statuit Nabuchodonosor rex. » Horum etiam singula summam superbiam declarant. Non enim aliquos duntaxat ex subditis ad imaginis solemnitatem accercivit: sed toparchas, et præfectos, quibus præfecturarum imperium commissum esset, et si quod aliud magistratus genus apud illos habebatur. Et protinus quidem simplex

^d Prov. xxvi, 2; II Petr. ii, 22.

VARIE LECTIONES.

³⁹ ὡφ. B præm. τήν. ³⁷ B προτρερομένην. ³⁸ B πολλῆ καὶ ἀταξία. ³⁹ B δυσσεβείας καὶ παρνομίας. ⁴⁰ B τοῦς, et deinde τὸν ζυγόν. ⁴¹ εἰς. B ἐπί. ⁴² Ἰσως — πάντων. Des. in B. ⁴³ ὄρ. B præm. παρὰ πάντων. ⁴⁴ B ἀντιστρατεύει μὲν. ⁴⁵ B δέ. ⁴⁶ B αὐτὴν ἐκ χρυσοῦ. ⁴⁷ B αὐτῷ. ⁴⁸ τῶν. B præm. τήν. ⁴⁹ ὕλ. Des. in B. ⁵⁰ κατ. B add. οὕτως ἡγούμενος ὁ μάταιος ἀτελεύτερον ἔχει τὴν βασιλείαν· στήσας δὲ φησι τὴν εἰκόνα. ⁵¹ Συνήγ. A. Καὶ ἀπέστειλε συναγαγεῖν, κ. τ. λ. ⁵² A et B ὑπάτους. ⁵³ B ὑπ'. ⁵⁴ B ἐκάλεσεν. ⁵⁵ τοπ. B add. οἱ τῶν οἰκείων ἐθνῶν ἐβασίλευον καὶ τοὺς ὑποκειμένους τούτους σατράπας.

A ζωνεας δουλεύοντες, οὐδεμίαν ἐκ τῶν θεῶν φαρμάκων ὠφέλειαν³⁹ καρποῦνται, ἀλλ' εὐκασι τισιν ἀρρώστοις, ἀποστρεφόμενοι μὲν τὴν παρὰ τῆς Ιατρικῆς τέχνης προσαγομένην³⁷ αὐτοῖς θεραπείαν, ἀκρασία δὲ καὶ ἀταξία πολλῆ³⁸ χρωμένοις, καὶ τὴν ἐπιχειμένην αὐτοῖς ἀξιοῦσιν ὀσημέραι νόσον. Τοιοῦτος ἦν οὗτος ὁ ἀλαζῶν βασιλεὺς, ὃς τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἀμέτρῳ φιλανθρωπίᾳ χρῆσαμένου, καὶ μετὰ τὰς μυρίας παρανομίας τε καὶ δυσσεβείας³⁹ θεραπείαν αὐτῷ προσενηνοχότος, καὶ ὑποδέξαντος τῆς τε παρούσης εὐημερίας τὸ ἐπικηρόν τε καὶ μάταιον, καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ ὑψηλὸν καὶ περιβλεπτον, ἧ καὶ τοὺς δορυαλώτους, καὶ τὸν⁴⁰ τῆς δουλείας ζυγὸν φέρειν ἠναγκασμένους, ἀποφαίνει λαμπρούς, εὐθύς μὲν ἐθαύμασε τὴν τοῦ προφήτου σοφίαν, καὶ τὸν τοῦτο

B Θεὸν τῶν ὄλων εἶναι Θεὸν ὠμολόγησεν· ὀλίγον δὲ χρόνου διελθόντος, εἰς ἑαυτὸν ἐπανήλαθεν, ὡσερ κύων εἰς⁴¹ τὸν ἴδιον ἔμετον, ἧ φησιν ἡ θεία Γραφή, καὶ κατασκευάζει μὲν εἰκόνα χρυστῆν, τὸ μὲν ὕψος ἔχουσαν πῆγεις ἐξήκοντα, τὸ δὲ εὖρος πῆγεις ἕξ, καὶ ταύτην ἐν ἰσοπέδῳ στήσας χωρίῳ, ὥστε Ἰσως⁴² ἀπάντων ὑπερέχειν καὶ ὑπὸ πάντων ὁμολῶς ὀρᾶσθαι⁴³, παρὰ πάντων αὐτὴν κελεύει προσκυνεῖσθαι τῶν ὑπηκόων. Οὐχ ἀπλοῦς δὲ οὗτος τῆς ἀλαζονείας ἡ τρόπος, ἀλλ' ἀντίθεος ἀντικίρως καὶ θεομισῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς ὄναρ αὐτῷ μεγίστην ὑπέδειξεν εἰκόνα ἐκ τεττάρων ὑλῶν πεποιημένην, καὶ διὰ τούτων αὐτῷ τὰς τῶν τεττάρων βασιλείων διαδοχὰς παρεδήλωσεν, ἀντιστρατευόμενος⁴⁴ τῷ Θεῷ τὸν οἰκεῖον τῶν, κατασκευάζει δὴ⁴⁵ καὶ αὐτὸς εἰκόνα μέγεθος σὺν τῇ θεδωκῶς, ὅσον ἡ τῶν ἀνθρώπων παρασχέειν ἰδύνατο τέχνη. Οὐδέτι δὲ καὶ ταύτην ἐκ χρυσοῦ⁴⁶, καὶ ἀργύρου, καὶ χαλκοῦ, καὶ σιδήρου ποιεῖ, ἀλλ' ἐκ μᾶς ὕλης τῆς τοῦ χρυσοῦ κατασκευάζει, οἰόμενος ὁ βέλαιος οὗτος⁴⁷ ψευδεῖς ἀποδείξιν τοῦ Θεοῦ τὰς προφήσεις. Καὶ ἐπειδὴ ὁ μακάριος Δανιὴλ τὸ ἐνύπνιον ἐρμηνεύων, αὐτὸν εἶναι ἐφη τὴν κεφαλὴν τὴν χρυστῆν· τουτέστι τῶν⁴⁸ Βαβυλωνίων, εἶπουν Ἀσσυρίων βασιλέων⁴⁹, αὐτὴν κεφαλὴν διεδέξαντο, αὐτὸς πᾶσαν ἐκ

β'. « Συνήγαγε⁵¹, φησὶ, πάντας τοὺς σατράπας, ὑπάρχους⁵² τε καὶ στρατηγούς, καὶ τοπάρχας, ἡγουμένους τε καὶ τυράννους, καὶ τοὺς ἐπ'⁵³ εἰσοσιτῶν, καὶ πάντας τοὺς ἀρχοντας τῶν χωρῶν, ἐλθεῖν εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς εἰκόνης, ἧς ἔστησε Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς. » Καὶ τούτων δὲ ἕκαστον τῆν D ἀρχὸν ὑπερηφάνιον παραδηλοῖ. Οὐ γὰρ ἀπλοῦς τοὺς τυρόντας τῶν ὑπηκόων εἰς τὴν τῆς εἰκόνης συνεκάλεσεν⁵⁴ ἑορτήν, ἀλλὰ τοὺς τε τοπάρχας⁵⁵, καὶ τοὺς στρατηγούς, τοὺς τῶν σατραπειῶν τὴν ἡγεμονίαν πεπιστευμένους, καὶ εἴ τι ἕτερον εἶδος ἀρχῆς παρ'

ἐκεῖνοις ἐνενόμιστο. Καὶ εὐθύς μὲν ἡ κλήσις ἀπλῆ Α
τις ἐνομίζετο, ὕστερον δὲ τὸ διὰ τῆς κλήσεως τυραν-
νευόμενον ⁴⁶ ἐφωράθη. Ἐπειδὴ γὰρ συνήλθον ἅπαν-
τες,

« Ὁ κήρυξ, φησὶν, ἐδόξα ἐν ἰσχύϊ (τούτεστι, με-
γίστη χρώμενος τῇ φωνῇ)· Ὑμῖν λέγεται, ἔθνη,
λαοί, φυλαί, γλώσσαι· (ε', ς'.) Ἡ ἂν ὥρα ἀκούσῃτε
τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, σύριγγός τε καὶ κιθάρας,
σαμβούκης τε καὶ ψαλτηρίου, καὶ συμφωνίας ⁴⁷, καὶ
παντὸς γένους ⁴⁸ μουσικῶν, πίπτοντες προσκυνεῖτε
τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ ⁴⁹ ἣ ἔστησε Ναβουχοδονόσορ ὁ
βασιλεὺς. Καὶ ὅς ἂν ⁵⁰ μὴ πεσῶν προσκυνήσῃ ⁵¹,
αὕτῃ τῇ ὥρᾳ ἐμβληθήσεται εἰς τὴν κάμινον τοῦ
πυρὸς τὴν καιομένην. » Οὕτως ἤρπασεν ὁ δεῖλαιος,
ὡς ἐνόμισε, τὴν θείαν τιμὴν, καὶ οὐκ ἀπέχρησεν αὐτῷ
τὸ προσκυνεῖσθαι παρὰ τῶν ὑπηκόων, ἀλλὰ καὶ τῇ Β
εἰκόνι προσφέρεσθαι τὴν προσκύνησιν ταύτην ἐνο-
μοθέτησε, καὶ καταπλήττει μὲν ἅπαντας τῇ τε ὕλη,
καὶ τῇ τέχνῃ, καὶ τῷ μεγέθει τῆς εἰκόνης· κατακλι-
λεῖ δὲ καὶ κατατέλλει τῇ παντοδαπῇ τῶν μουσικῶν
ὀργάνων ἡχῇ· τοὺς δὲ μηδὲ τὸ μέγεθος τῆς εἰκόνης
ἐκπληττομένους, μηδὲ ὑπὸ τῆς τῶν ὀργάνων ᾠδῆς τε
καὶ ἡδονῆς καταθελγομένους, τῇ ἀπειλῇ τοῦ ⁵² καμί-
νου δεδίττεται. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων
οὐ διήμαρτε τοῦ σκοποῦ· ἑώρα γὰρ ἅπαντας τὸ κε-
λευόμενον ποιοῦντας, καὶ φόβῳ καὶ ἡδονῇ δουλεύειν
εἰθισμένους· μόνοι δὲ οἱ τρισμακάριοι παῖδες ἐκεῖνοι
τὴν πατρῴαν εὐγένειαν ἀκήρατον καὶ ἐν δουλείᾳ φυλά-
ξαντες, Ἀνανίας, καὶ Ἀζαρίας, καὶ Μισαήλ, ἤρνη-
θησαν μὲν τὴν προσκύνησιν, οὐκ ἔλαθον δὲ τοὺς
δυσσεβεῖς συζῶντας Χαλδαίους, οἱ κοινωνοὺς ἅπαν- C
τας ἔχειν τῆς ἀσεβείας ἠβούλοντο. Αὐτίκα τοίνυν
προσῆλθον μὲν τῷ βασιλεῖ, ἀναμνησκούσι δὲ αὐτὸν
τοῦ θεέντος νόμου διαβήθησαν διαγορεύοντος ἅπασι
τοῖς ὑπηκόοις προσκυνεῖν τὴν εἰκόνα, καὶ τοῖς τοῦτο
ποιεῖν παραιτούμενοις ἀπειλοῦντος τὴν κάμινον·
γοντες, ὅτι

ιβ'. « Εἰσὶν ἄνδρες Ἰουδαῖοι, οὓς κατέστησας
ἐπὶ τὰ ἔργα τῆς χώρας Βαβυλωνῶνος, Σιδράχ, Μισάχ,
καὶ Ἀβδεναγῶ· οἱ ἄνδρες· ἐκεῖνοι· ⁵³ οὐχ ὑπήκουσαν
τῷ δόγματι σου, βασιλεῦ. » Καὶ τὸν τε οἰκεῖον φθό-
νον διὰ τούτων παραδηλοῦσι, τοῦ τε βασιλέως ἐξ-
άπτουσι τὴν ὀργὴν, αἰνιττόμενοι διὰ τούτων, καὶ
μονονουχὶ λέγοντες· Ὅρα τίνας ἡμῶν προτετιμη-
κας ⁵⁴, τίσι τῶν Βαβυλωνίων ἡγεμονίαν ⁵⁵ ἐπίστευ-
σας· οὐδὲ ⁵⁶ τῆς τιμῆς τὸ μέγεθος εἰς νοῦν λαβεῖν D
ἠβουλήθησαν, καὶ εὐγνώμονες περὶ τῶν τετιμηκότα
γενέσθαι, ἀλλὰ τῆς τιμῆς τὸ μέγεθος ἀτιμίαις ἀφορ-
μὴν ἐποίησαντο, ἀντικρυῖς τοῖς σοῖς ἀντιλέγοντες
νόμοις, καὶ τὰ σὰ πληροῦν οὐκ ἀνεχόμενοι δόγματα.
Οὐκ ⁵⁷ ἐντεῦθεν δὲ μόνον ἔστι θεωρηῆσαι τὸ τυραννι-
κόν τε καὶ ἀγνώμον· ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν καταμα-
θεῖν δυνατὸν, ὡς οὐδὲν ὀρώσιν ὑπηκόοις ἀρμόττων·
οὓς γὰρ νομίζεις θεοὺς, οὐ νομίζουσι, καὶ τὴν προσ-

quædam convocatio existimabatur : mox vero per
convocationem illam tyrannicum imperium depre-
hensum est. [4] Ubi enim convenerunt omnes :

« Præco, inquit, clamabat in fortitudine (hoc
est, vehementissime) : Vobis dicitur, gentes, po-
puli, tribus, linguæ : (VERS. 5, 6.) Quæcunque hora
audieritis vocem tubæ, fistulæque, et citharæ,
sambucæque, et psalterii, et symphoniarum, et omnis
generis musicorum, cadentes adoratores imaginem
auream, quam statuit Nabuchodonosor rex. Et qui-
cunque non prostratus adoraverit, eadem hora inji-
cietur in fornacem ignis ardentem. » Ita usurpavit
infelix, ut opinatus est, divinum honorem : **1107**
neque satis ipsi fuit a subjectis sibi populis ado-
rari, quin etiam eodem adorationis cultu imaginem
coli lege sancivit. Et omnes materia, et arte, et
magnitudine statuæ perterrefacit, delinit autem
atque demulcet omnis generis musicorum instru-
mentorum sono : eos vero qui neque magnitudine
statuæ obstupescerent, neque musicorum instru-
mentorum cantu ac voluptate demulcerentur, for-
nacis minis deterret. [7] Et in aliis omnibus mini-
me excidit sine proposito : videbat enim omnes
imperata facientes, qui et metu, et voluptate ser-
vire consueverant : soli autem beatissimi adol-
scentes illi, patria nobilitate incorrupta in ipsa
etiam servitute retenta, Ananias, Azarias et Mi-
sael, renuerunt adorare. [8-11] Non latuere autem
impios Chaldæos, qui omnes impietatis participes ha-
bere studebant. Statim itaque regem aduult, eum-
que legis constitutæ admonent, quæ aperte jubebat,
ut omnes regi subjecti statuam adorarent, et hoc
facere recusantibus fornacem minabatur ; accusant-
que sacros viros illos his verbis :

εἰσαγγέλουσι δὲ τοὺς ἱερούς ἄνδρας ἐκεῖνους λέ-

VERS. 12. « Sunt viri Judæi, quos constituisti
super opera regionis Babyloniarum, Sidrach, Misach
et Abdenago, viri illi non obediunt decreto tuo,
o rex. » His et invidiam suam declarant, et regis
accendant iram : per hæc inuentus ac tantum non
dicentes : Vide quosnam nobis prætulervis, quibus
Babyloniorum **1108** commiseris imperium, qui
honoris sibi habiti præstantiam animo æstimare no-
luerunt, neque se ei gratos præbere, a quo sunt hoc
honore affecti : imo honoris excellentiam occasionem
ignominiarum fecerunt, tuis aperte legibus contradi-
centes, tuæque decreta exsequi recusantes. Neque
hinc solum conspici potest tyrannicus et ingratus
illorum animus, sed aliis etiam ex rebus, quia ni-
hil eorum præstant, quæ subjectis conveniunt.
Quos enim tu deos existimas, non existimant illi,
neque cultu diis, qui a te adorantur, conveniente

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶ B τυρευόμενον. ⁴⁷ κ. συμφ. Des. in A. ⁴⁸ γέν. A præm. συμφωνίας. B γέν. μουσικῶν. ⁴⁹ τῇ χρ. Ex B suppl. ⁵⁰ B ἐάν. ⁵¹ προσκ. B add. αὐτήν. ⁵² B τῆς. ⁵³ ἕκ. B οὗτοι. ⁵⁴ B προετίμησας. ⁵⁵ ἡγ. B præm. τήν. ⁵⁶ οὐδέ. B præm. οἶ. ⁵⁷ οὐκ. B præm. καί, omittit autem δὲ ante μόνον.

eos ipsi colunt. Et statuum, ad quam adorandam subditi omnes convenerunt, ipsi adorare aperte recusarunt. [13, 14] Quibus auditis, mente captus ille rex, oblitus eorum quæ Danieli dixerat : « Vere Deus vester iste est Deus deorum, et Dominus regum, » adducit homines in medium, interrogatque, an revera cum ipso participes esse deorum cultus nolint, et statuum recusent adorare. Deinde præcipit et consulit ut id faciant, ignis eos minis deterrens. [15] « Si enim non adoraveritis, inquit, eadem hora injiciemini in fornacem ignis ardentem. » Tum nefarium illud, et ferinum audet maledictum proferre : « Et quis est Deus qui eripiet vos de manibus meis? » Tam cito, ei quem confessus fuerat, detraxit, et quem *Deum deorum* vocaverat, ipsum homine imbecilliorum opinatus est esse ; quem *Dominum regum* appellarat, eum se vincere infelix juveniliter gloriatus **1109** est. Cum majoribus autem suis tam audaces conatus habuit communes. Etenim Sennacherim ille, qui maximas contra Hierosolimam copias adduxit, per nuntios talia locutus est Ezechia : « Ne te decipiat Deus tuus, in quo tu confisus es, fore ut eruat Hierosolimam de manibus meis. Nunquid eruerunt dii gentium unusquisque terram suam de manu mea? ubi deus Emath, et ubi deus Arphath, et ubi deus urbis Sepharim? nunquid potuerunt eruere Samariam de manu mea, ut liberaturus sit Dominus Hierosolimam de manu mea? » Verum statim blasphemiam premia tulit, et multa illa millia ab uno angelo interfecta sunt. Et ipse, cum se fugam commisisset, seque in patriam recepisset, ab iis quos genuerat interfectus est. Nam quia linguam contra Opificem haud continuit, ab hominibus quos procreaverat, occiditur. Verum ne hoc quidem exemplum Nabuchodonosoris linguam compescuit, neque somnium illud, quod regum successiones ostendit, sapientiorum esse docuit, sed contra opificem suum furore insanire perseverabat. Contra quem Deus instruit veluti in acie, non angelum, quod erga Sennacherimum fecerat, sed tres adolescententes captivos, exteram regionem incolere coactos, qui servitutis jugo premebantur, juveniles ducentes ætatem, in ipso veluti ætatis vere. [16] Hi enim, simul atque audierunt rabiem illam et insanum maledictum, iracundia et indignatione perciti **1110** ita regi responderunt : « Non necesse habemus nos de verbo isto respondere tibi. » Supervacanea, aiunt, ista tua est percontatio. Quæ enim sentiebamus, etiam nunc sentimus, et propter tuas minas plane non immutabimur. ἢ πεύσις ἢ παρὰ σοῦ ἡμῖν προσαγομένη ⁷¹· ἃ γὰρ μεταβολὴν ἐκ τῶν σῶν ἀπειλῶν δεξόμεθα.

* Isa. xxxvii, 40 seqq. ; coll. IV Reg. xix, 40 sqq.

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ πρ. A add. τῆ εἰκόνι τῆ χρυσοῦ. ⁷¹ τῶν. Des. in A. ⁷² B ἀνομιῶ των, omisso καί. ⁷³ ὦν. B add. δέ. ⁷⁴ B αὐτοῦ. ⁷⁵ Ἱερ. B add. τῆν. ⁷⁶ B χειρὸς. ⁷⁷ B ἀνθρώπων, ὦν. ⁷⁸ B τοῦτο. ⁷⁹ ὁ Θεός. Ex B supri. ⁸⁰ B ὡς περ. ⁸¹ αἰχμ. B add. δοριάλωτα. ⁸² ἔαρι. B πρῶτον. τῶ. ⁸³ B προσφερομένη. ⁸⁴ καί. B πρῶτον ταῦτα.

ἤκουσαν λατρεῖαν τοῖς ὑπὸ σοῦ προσκυνουμένοις θεοῖς οὐ προσφέρουσι· καὶ τῆς εἰκόνης δὲ τὴν προσκύνησιν, ἣν ἅπαντες οἱ ἀρχόμενοι προσενηνόχασιν, ἠρνήθησαν προφανῶς. Τούτων ἀκούσας ὁ φρενοελαθῆς ἐκείνος βασιλεὺς, καὶ ἐπιλαθόμενος τῶν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Δανιὴλ εἰρημένον, « Ἐπ' ἀληθείας ὁ Θεὸς ὑμῶν οὗτός ἐστι Θεὸς τῶν θεῶν, καὶ Κύριος τῶν βασιλέων, » ἀγει τοὺς ἄνδρας εἰς μέσον· πυνθάνεται δὲ, εἰ τῶ ὄντι κοινωνοῦν αὐτῶ τῆς τῶν θεῶν οὐκ ἐθέλουσι θεραπείας, καὶ τῆς εἰκόνης φεύγουσι τὴν προσκύνησιν. Ἐῖτα παραινεί καὶ συμβουλεύει τοῦτο ποιεῖν, τῇ τοῦ πυρὸς ἀπειλῇ δεδιετόμενος. « Ἐὰν γὰρ μὴ προσκυνήσητε ⁷⁰, αὐτῇ τῇ ὥρῃ ἐμβληθήσεσθε εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς τὴν καυμένην. » Ἐπειτα τὴν ἄρρητον ἐκείνην καὶ θηριώδη βλασφημίαν τοιμᾶ· « Καὶ τίς ἐστὶν ὁ Θεός, ὃς ἐξελίται ὑμᾶς ἐκ τῶν ⁷¹ χειρῶν μου; » Οὕτω ταχέως ὄν ὠμολόγησεν ἐδλασφημίαν· καὶ ὄν Θεὸν θεῶν ἀπεκάλεσε, καὶ ἀνθρώπου ⁷² ἀσθενέστερον ὑπέλαβεν εἶναι· ὄν ⁷³ Κύριον βασιλέων προσηγόρευσε, νικᾶν ὁ δεῖλαιος ἐνεανειούσατο. Προγονικὰ δὲ αὐτῶ ⁷⁴ τὰ τοιαῦτα τοιμήματα· καὶ γὰρ ὁ Σενναχηρείμ ἐκείνος στρατεῖα μεγίστη κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ χρησάμενος, ἐπιστέλλων τῶ Ἐζεκιᾶ τοιαῦτα ἐφθέγγετο· « Μή σε ἀπατάτω ὁ Θεός σου, ἐφ' ᾧ σὺ πέποιθας ἐπ' αὐτῶ, ὅτι ῥύσεται Ἱερουσαλὴμ ⁷⁵ ἐκ τῶν χειρῶν ⁷⁶ μου. Μὴ ἐρῥύσαντο θεοὶ τῶν ἐθνῶν ἕκαστος τὴν αὐτοῦ χώραν ἐκ χειρὸς μου; ποῦ ὁ Θεός Ἐμὰθ, καὶ ποῦ ὁ Θεός Ἀρφάθ, καὶ ποῦ ὁ Θεός τῆς πόλεως Σεπφάρμ; μὴ ἠδυνήθησαν ῥύσασθαι Σαμάρειαν ἐκ χειρὸς μου, ὅτι ῥύσεται Κύριος τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐκ χειρὸς μου; Ἄλλ' εὐθύς αἱ παρασρήματα ἔλαβε τῆς βλασφημίας τὰ ἐπιχειρα, καὶ αἱ πολλὰ μὲν ἐκείναι μυριάδες ὑφ' ἐνὸς ἀνηρέθησαν ἀγγέλου· αὐτὸς δὲ φυγῶν, καὶ τὴν ἐνεγκεῖν καταλαβὼν, σφαγέας οὐδ' ἐγέννησεν, ἔσχηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τοῦ Ποιητοῦ τὴν γλῶτταν ἐκίνησε, δέγεται τὴν σφαγὴν παρὰ ἀνθρώπων οὐδ' ἐγέννησεν. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ⁷⁷ τὸ παράδειγμα τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐχαλίνωσε τὴν γλῶτταν, οὕτως τὸ ἐνύπνιον ἐκείνο τὰς τῶν βασιλέων ὑποδείξιν διαδοχὰς ἐδίδαξε σωφρονεῖν, ἀλλ' ἔμεινε κατὰ τοῦ πεποιηκότος λυτῶν· ἀντιστρατεύει δὲ αὐτῶ ὁ Θεός ⁷⁸ οὐκ ἀγγελον (ὅπερ ⁷⁹ ἐπὶ τοῦ Σενναχηρείμ ἐκείνου πεποίηκεν), ἀλλὰ τρία παιδάκια αἰχμάλωτα ⁸⁰, τὴν ξένην οἰκεῖν ἠναγκασμένα, τὸν τῆς δουλείας ἔκοντα ζυγόν, νέαν ἄγοντα τὴν ἡλικίαν, ἐν αὐτῶ ὄντα ἔαρι ⁸¹ τοῦ χρόνου· οὗτοι γὰρ παραυτίκα τῆς λύτης ἐκείνης καὶ μανικῆς βλασφημίας ἀκούσαντες, θυμοῦ καὶ ζήλου πλήρεις ἐγένοντο, καὶ ἀπεκρίθησαν, καὶ εἶπον τῶ βασιλεῖ· « Οὐ χρεῖαν ἔχομεν ἡμεῖς περὶ τοῦ ῥήματος τούτου ἀποκριθῆναι σοι. » Περιττὴ, φησὶν, ἐφρονοῦμεν, καὶ ⁸² νῦν φρονοῦμεν, καὶ οὐδεμίαν

17. « Ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ⁷³, ᾧ ἡμεῖς λατρεύομεν, δυνατὸς ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, ῥύτεται ἡμᾶς. » Τίς οὐκ ἂν εἰκότως ἐκπλαγείη τῶν μακαρίων τούτων νέων τὴν ἀνδρείαν, τὴν σοφίαν, τὴν εὐσέβειαν, τὴν περὶ τοὺς νόμους δικαιοσύνην, τὴν περὶ πάντα σωφροσύνην; Τὸ μὲν γὰρ μὴ καταπλαγῆναι τὸν τοσοῦτον ἐκείνον τύραννον, μετὰ πάντων, ὡς ἔπος εἶπεν, ἀνθρώπων ἀντιταγμένον, καὶ τὴν μεγίστην ἐκείνην πυρᾶν, οὐ λόγους μόνον ἀπειλουμένην, ἀλλὰ καὶ ὀρωμένην, τὴν ἀδάμαντος στερρότεραν αὐτοῖς ἀνδρείαν μαρτυρεῖ. Τὸ δὲ τοὺς θεῖους νόμους τῆς παρουσίας προτιμῆσαι ζωῆς, ποίας δικαιοσύνης ὑπερβολὴν καταλείπει; Ἡν δὲ σωφροσύνην αὐτῶν κηρύττει, τὸ μήτε θρασεία κατὰ τοῦ βασιλέως χρῆσασθαι λόγοις, μήτε δειλίᾳ πάλιν κατασιχῆναι τὸ γένος· τὴν δὲ φρόνησιν καὶ σοφίαν ἡτοῖς δυσσεβείαι καὶ βλασφημίαις λόγοις ἀντιτεθείσα εὐσέβεια. Ὁ μὲν γὰρ ἔλεγε· « Τίς ἐστὶ Θεὸς, ὃς ἐξελεῖται ὑμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν μου; » Οἱ δὲ ἐβόων· « Ἔστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς, ᾧ ἡμεῖς λατρεύομεν, δυνατὸς ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, ῥύσεται ἡμᾶς. » Μὴ γὰρ ⁷⁴ νομίσης τὸν ἡμέτερον Θεὸν τοῖς σοῖς εὐκίναίαι θεοῖς. Ἐκείνων γὰρ εἰκότως καταφρονεῖς, ἐξ ὕλης τε καὶ τέχνης ἐσχηκώτων τὸ εἶναι· ὁ δὲ ἡμέτερος Θεὸς, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ τῶν ἀπάντων Δημιουργός, δύναμιν ἔχων, ἣν δείκνυσι τὰ ὀρώμενα. Τὴν γὰρ ὑπὲρ ταῦτα τοῖς τῶν θεῶν ἀμυήτοις οὐ βῆδιον κατιδεῖν· τοῦτον προσέβουοντες τὴν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν ἀναμένομεν. Ἰκανὸς γὰρ ἡμᾶς καὶ τῶν σῶν ἀπαλλάξαι χειρῶν, καὶ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς, ἣν σὺ κατεσκεύασας ⁷⁵. Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ῥηθέντα οὐδεμίαν ἀνδρείας καὶ φιλοθεῖας ὑπερβολὴν καταλείπει. Εἰρηκότες γὰρ· « Ἔστιν ⁷⁶ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς, ᾧ ἡμεῖς λατρεύομεν, δυνατὸς ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, ῥύσεται ἡμᾶς, » εὐθύς ἐπήγαγον·

18. « Καὶ ἐὰν μὴ, γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ, ἣ ἔστησας, οὐ προσκυνούμεν. » Οὐ γὰρ ἐπὶ μισθῷ τῷ ἡμετέρῳ Δεσπότη δουλεύομεν, ἀλλὰ φίλτρῳ καὶ πόθῳ νυττόμενοι, πάντων ὁμοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν προαιρούμεθα θεραπείαν. Οὐ χάριν οὐδὲ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν κακῶν ἀορίστως αἰτοῦμεν, ἀλλὰ τοῦ Δεσπότη τὴν οἰκονομίαν καὶ προμήθειαν στέργομεν· καὶ τὸ συνοῖσιν μέλλον οὐκ εἰδότες, τῷ κυβερνήτῃ παραχωροῦμεν ἰθύνειν, ὡς ἂν ἐθέλη. Ὅτι μὲν γὰρ ἀπαλλάττειν ἡμᾶς τῶν ἡπειλημένων κακῶν ⁷⁷ ἰσχύει, σαφῶς ἐπιστάμεθα. Εἰ δὲ καὶ βούλεται τοῦτο ποιεῖν, ἀγνοοῦμεν· σοφῶ δὲ ὄντι παραχωροῦμεν πρυτανεύοντι, καὶ δεχόμεθα τὴν ψῆφον, ταύτην ἡμῖν συμφέρειν πιστεύοντες. Ἐἴτε οὖν ῥύσεται, εἴτε καὶ μὴ, τῆς ⁷⁸ εἰκόνας σου καὶ τῶν θεῶν σου φεύγομεν

VERS. 17. « Est enim Deus noster in cœlo, cui nos servimus, potens eripere nos e fornace ignis ardente, et ex manibus tuis, o rex, nos eruet. » Quis non jure obstupescat admiratus horum beatorum juvenum fortitudinem, sapientiam, pietatem, erga leges justitiam, omnibusque in rebus continentiam? Quod enim minime veriti sunt tantum illum tyrannum, qui cum omnibus propemodum hominibus sese illis opposuerat, neque maximam illam pyram, non minacibus tantum verbis ad terrorem propositam, sed revera conspectam, hoc adamante firmiorem illorum fortitudinem testatur. Quod vero divinas leges præsentis vitæ anteposuerint, cui, quæso, justitiæ quidquam reliquum facit? Ipsorum autem moderationem id maxime commendat, quod neque audacibus erga regem verbis usi sint, neque metu rursus genus de-decorarint: sed prudentiam et sapientiam impiis et nefariis maledictis opposita pietas ostendit. Ille enim dicebat: « Quis est Deus, qui eruet vos de manibus meis? » At ipsi clamabant: « Est Deus noster in cœlis, cui nos servimus, potens eripere nos e fornace ignis ardente, et ex manibus tuis, o rex, nos eruet. » Ne enim existimes Deum nostrum diis **IIII** tuis similem esse. Illos enim merito contemnis, qui ab arte et materia hoc habent ut sint: Deus autem noster, cœli et terræ omniumque Opifex, talem habet virtutem, qualem nobis ostendunt ea omnia quæ cernuntur. Illam enim, quæ his omnibus superior est, haud facile possunt intueri, qui non sunt divinis initiati mysteriis: hunc venerantes ab ipso opem exspectamus. Sufficiens enim est ad nos e manibus tuis eripiendos, et e fornace ignis quam paravisti. Quæ autem postea dicta sunt, nullam fortitudinis ac religionis exsuperantiam reliquam faciunt. Cum enim dixissent: « Est Deus noster in cœlis, cui nos servimus, potens eripere nos e fornace ignis ardente, et ex manibus tuis, o rex, nos eruet; » statim adjecerunt:

VERS. 18. « Quod si noluerit, notum sit tibi, rex, fore ut deos tuos non colamus, et imaginem auream, quam statuisti, non adoremus. » Non enim pro mercede Domino nostro servimus; sed benevolentia et amore stimulati, omnibus simul Dei nostri præferimus cultum. Quare ne ab his malis quidem temere liberari petimus, sed Domini gubernationem ac providentiam amamus: et illius quod profuturum est ignari, gubernatori, quocunque ei libuerit, navem dirigendam committimus. Pro certo enim compertum nobis est posse illum nos malis, quæ minatus es, eripere. Utrum vero id facere velit, ignoramus: sed, cum sapiens sit, ei rerum nostrarum moderationem committimus, et iudicii sententiam, nobis eam prodesse credentes, accipimus. Sive igitur nos liberalit, sive non,

VARIAE LECTIONES.

⁷³ ἐν οὐρ. Ex A et B suppl. Aliter hic et sequens vers. leg. infra, *De Provid.* orat. 8. ⁷⁴ γάρ. ἰ. aild. δῆ. ⁷⁵ B συγκατεσκεύασας. ⁷⁶ Ἔστιν. B præm. ὅτι. ⁷⁷ κακ. In B ponitur post ἰσχ. ⁷⁸ τῆς. B μισθῶν. καί.

imaginem tuam deosque tuos adorare recusamus.

1112 Cum talibus tibi certamen est animis : quacunque volueris ratione contende, neque honoribus delinies, neque minis deterrebis : omnium enim nobis Deus noster et amabilissimus est, et maxime formidabilis. Quid hisce verbis sublimius ? Illis apostolicum dictum illud convenit accommodare : « Quid enim oremus, sicut oportet, nescimus f. » [19, 20.] Sed ferox et insanissimus tyrannus furore plenus, ita ut vultu etiam præ se ferret animi perturbationem, amplius accendi fornacem præcepit, compedibusque vinciri sanctos viros imperavit : et ut nulla interponeretur pœnæ mora, dum vestis et calceamenta detrahiuntur, una cum ipsis in pyram eos conjici jussit, hoc est, cum sarabaris suis, et tiaris, et tibialibus. *Sarabara* autem sunt Persicorum indumentorum genera, *tiaræ* autem capitum tegumenta, *tibialia* vero ea dicit, quæ anaxyrides vocantur, vel coriaceas extrinsecus, vel ex corio confecta calceamenta. [21, 22] Ita vincti sancti viri in ignem conjecti sunt. Et ille quidem celeritatis ac brevitatis causa ipsos ita comburi præcepit : divina vero gratia aliud hinc moliebatur mysterium. Nam circumjecta ipsis ferrea vincula usitato more ignis natura dissolvit : indumenta autem, quæ admodum facilia ad comburendum essent, integra et illæsa conservavit, sanctorum quoque virorum accusatores, et impii imperii ministros, qui foris astabant, flamma consumpsit, ipsis vero **1113** sanctis appropinquare non potuit : verum iis, qui intus erant, terga præbens, contra proprios adoratores procedebat, quasi pœnas ab ipsis pro Domini cultoribus exigens. Tanta autem intus pietatis præcones Deum colentes securitate fruebantur, ut per ignitos carbones, quasi per quasdam rosas incederent.

Vers. 23. « Deambulabant, * inquit, in medio flammæ, laudantes Deum, et benedicentes Domino. » Hæc item præstantissimæ illorum philosophiæ apertum dant indicium : neque enim petebant, inquit, a molestiis liberari, sed laudibus eum celebrabant, qui ita res illorum moderatus, eosque hac pulchra confessione dignatus fuerat. Licet autem videre recentibus prisca similia. Etenim beati apostoli Petrus et Joannes, a Pharisæorum cohorte flagris cæsi, exierunt gaudentes, quia digni habiti fuerant pro nomine Jesu contumeliam pati †. Et beatissimus Paulus ac Silas, post plagas illas in Philippis sibi a magistratibus inflictas, in carcere degentes, et compedibus devincti, circa mediam noctem, « Orantes, ait, laudabant Deum ‡. » Ita etiam beati isti adolescentes in fornace tripudian-

Α τὴν προσκύνησιν. Πρὸς τοιαύτας σοι ψυχὰς ἢ παράταξις· ἐν ἀν ἐθέλης τρέπον ἀνταγωνίζου, οὐτε καταθέλξεις τιμῶν, οὐτε καταπλήξεις ἀπειλῶν· πάντων γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς⁷⁹ ἔρασματώτατός τε καὶ φοβερώτατος. Τί τούτων ὑψηλότερον τῶν ῥημάτων; Τούτοις τὴν ἀποστολικὴν ἐκείνην ἐφαρμόσαι προσέχει φωνήν· « Τὸ γὰρ τί προσευζόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν. » Ἄλλ' ὁ θηριώδης⁸⁰ καὶ μανικώτατος τύραννος, ἐμπλεως θυμοῦ γενόμενος, ὡς καὶ δηλώσει· τῷ προσώπῳ τὴν τῆς ψυχῆς ταραχὴν, ἐπιπλεῖστον μὲν ἐκκαυθῆναι τὴν κάμινον παρενεγγύησε· πεδηθῆναι δὲ τοὺς ἁγίους ἄνδρας⁸¹ παρεκελεύσατο, καὶ ὥστε μηδεμίαν γενέσθαι· τῆς τιμωρίας ἀναβολήν, τῆς ἐσθῆτος· καὶ τῶν ὑποδημάτων ἀφαιρουμένων, σὺν αὐτοῖς τούτοις τῇ πυρᾷ παραθεθῆναι προσέταξε·
B τούτεστι, σὺν τοῖς σαράβαραις αὐτῶν, καὶ τιάραις, καὶ περικνημαῖσι. *Σαράβαρα* δὲ ἐστὶ Περσικῶν περιβολαίων εἶδος· *τιάραι* δὲ τῶν κεφαλῶν τὰ κλύμαματα· *περικνημίδας* δὲ τὰς καλουμένας ἀναξυρίδας λέγει, ἢ τὰς σκυτίας· τὰς ἐξῴθεν, ἢ τὰ σκύτινα ὑποδήματα⁸². Οὕτω πεδηθέντες οἱ ἅγιοι ἄνδρες παρεδόθησαν τῷ πυρὶ⁸³· καὶ ὁ μὲν τάχους χάριν καὶ συντομίᾳς οὕτως αὐτοὺς κατακαυθῆναι προσέταξεν· ἢ δὲ θέλα χάρις· ἕτερον ἐντεῦθεν ὑπὸ κινήσει μυστήριον. Τὰ μὲν γὰρ ἐπιβληθέντα αὐτοῖς ἐκ εἰδῆρον δεσμὰ συνήθως ἢ τοῦ πυρὸς θέλωσε φύτις· εὐπρηστα δὲ ὄντα λίαν τὰ περιθάλαια ἀκήρατα διεφύλαξε· καὶ τοὺς μὲν τῶν ἁγίων ἀνδρῶν κατηγοροῦς, καὶ τοῦ δυσσεβοῦς προστάγματος· διακόνους, ἐκτὸς ἐστῶτας ἢ φλόξ κατηνάλωσεν· αὐτοὺς δὲ τοῖς ἁγίοις προσπελάζειν οὐκ ἴσχυσεν, ἀλλὰ τοῖς ἔνδον τὰ νῶτα παρέχουσα⁸⁴, κατὰ τῶν οἰκείων ἐχώρει προσκυνητιῶν, ὡς περὶ δίκας αὐτοῦ· ὑπὲρ τῶν τοῦ Δεσπότητος θεραπεύοντων εἰσπραττομένη. Τσαυτῆς δὲ ἔνδον οἱ τῆς ὀυσεβείας κήρυκες ἀβείας καὶ θεραπείας ἀπήλαυον, οἷοι τῶν ἀνθρώπων οἷον τιμῶν ἐπιβαίνοντες βδών.

κγ. « Περιεπάτου, φησὶν, ἐν μέσῳ τῆς φλογὸς ὑμνοῦντες τὸν Θεὸν, καὶ εὐλογοῦντες τὸν Κύριον. » Καὶ ταῦτα δὲ ἐμφασιν τῆς ἀκρας αὐτῶν ἔχει φιλοσοφίας· οὐτε γὰρ ἦττον, φησί, τῶν δεινῶν ἀπαλλαγὴν, ἀλλ' ὑμνοῦν τὸν οὕτω τὰ κατ' αὐτοὺς πρυτανεύσαντα, καὶ τῆς καλῆς ταύτης αὐτοὺς ἀπολογίας ἀξιώσαντα. Ἔστι δὲ ἰδεῖν ἰσοκῶτα τοῖς νέοις τὰ παλαιά· καὶ γὰρ οἱ μακάριοι ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Ἰωάννης, ὑπὸ τῆς τῶν Φαρισαίων αἰκισθέντες συμμορίας, ἐξήλθον χαίροντες, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ⁸⁵ ἀτιμασθῆναι· καὶ ὁ θεώτατος δὲ Πέτρος σὺν τῷ Σίλα, μετὰ τὰς αἰκίας ἐκείνας τὰς ἐν Φιλίπποις ὑπὸ τῶν στρατηγῶν αὐτοῖς προσενεχθείσας, δεσμοκτήριον οἰκοῦντες, καὶ ποδοκᾶν προσδεδεμένοι, κατὰ τὸ μεσονύκτιον, φησὶ, ἢ Προσευχόμενοι ὑμνοῦν τὸν Θεόν. » Οὕτω καὶ οἱ μακάριοι

f Rom. viii, 26. g Act. v, 41. h Act. xvi, 25.

VARIE LECTIONES.

⁷⁹ B ὁ Θεὸς ἡμῶν. ⁸⁰ θηρ. B add. ἐκείνος. ⁸¹ ἄνδρ. B præm. τρεῖς. ⁸² ἢ τ. σκ. ὑποδ. Des. in B. ⁸³ B·τῇ πυρᾷ. ⁸⁴ B παραχωροῦσα. ⁸⁵ Ἰησ. B τοῦ Θεοῦ.

παῖδες οὗτοι ἐν καμίνῳ χορεύοντες τὸν θεῖον ὕμνον διετέλουν ὑψαίνοντες. Καὶ ⁸⁶ πρῶτον ⁸⁷ μὲν ὁ Ἀζαρίας στόμα κοινὸν γενόμενος, καὶ ὑπὸ τῶν τῆς φλογὸς κυμάτων περικλυζόμενος,

« Ἀνοίξας, φησὶ, τὸ στόμα αὐτοῦ ἐν ⁸⁸ μέσῳ τοῦ πυρός, εἶπεν· (κθ'.) Εὐλόγητός εἶ, Κύριε ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ αἰνετὸν ⁸⁹, καὶ δεδοξασμένον τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας. » Τίς ἂν πρὸς ἀξίαν τοῦ προοιμίου τὴν σοφίαν θαυμάσειεν; Οὐδὲ γὰρ ἐν εὐζημερίᾳ ὦν καὶ εὐκληρίᾳ, οὐδὲ κατὰ βῶτον τοῦ βίου φερομένου, ἀλλ' ἐν καμίνῳ τσαούτῃ τὸν τῶν ὄλων ὕμνον θεῶν, καὶ ἐκάλει αὐτὸν τὸν ⁹⁰ πατέρων θεόν, καὶ τὴν τοῦ φρονήματος δεικνύς μετριότητα, καὶ τῶν πατέρων ἀνακηρύττων τὴν ἀρετὴν. Ὑμνοῦμεν γάρ σε, φησὶ, ὦ Δέσποτα, ἡμεῖς οἱ πατέρας ἔχοντες ἐκεῖνους, ὧν θηθέλησας κληθῆναι θεός. Σὺ γὰρ εἶπας ^B τῷ θεράποντί σου Μωσῆ· « Ἐγὼ ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ ⁹¹. » τοῦτό σου τὸ ὄνομα αἰνετὸν ἐστί, καὶ δεδοξασμένον, οὐκ ἐν καιρῷ τινὶ καὶ χρόνῳ ρητῶ, ἀλλ' εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

κζ'. « Ὅτι δίκαιος εἶ ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἐποίησας ἡμῖν. » Ὑμνοῦμεν δέ σε, φησὶ, τὸ δίκαιον τῆς σῆς ἐπιστάμενοι κρίσεως· ὀρθῇ γὰρ καὶ δικαίᾳ χρησάμενος ⁹² ψήφῳ ἐξανδραποδισθῆναι ἡμᾶς, καὶ πόρρω τῶν οικειῶν γενέσθαι προσέταξας.

« Καὶ πάντα σου ⁹³, φησὶ, τὰ ἔργα ἀληθινά, καὶ εὐθεῖαι αἱ ὁδοί σου. (κθ'.) Καὶ πᾶσαι αἱ κρίσεις σου ἀληθιναί ⁹⁴, καὶ κρίματα ἀληθείας ἐποίησας, κατὰ πάντα ἃ ἐπήγαγες ἡμῖν, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν τὴν τῶν πατέρων ἡμῶν Ἱερουσαλήμ, ὅτι ἐν ^C ἀληθείᾳ καὶ κρίσει ἐπήγαγες ταῦτα πάντα ἐφ' ἡμᾶς ⁹⁵ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. » Τὴν αὐτὴν μὲν διάνοιαν ἅπαντα ἔχει τὰ εἰρημμένα· διαφόρως δὲ αὐτὰ εἴρηκε, τὴν δικαίαν τοῦ Θεοῦ κρίσιν ὑμῶν, καὶ χώραν οὐδεμίαν τῇ ἀχαριστίᾳ διδοῦς. Διὰ τοῦτο καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ μνημονεύσας, καὶ ἁγίαν αὐτὴν ὀνομάσας, καὶ τῶν πατέρων ἐκείνων τῶν ἐκλεκτῶν πόλιν προσαγορεύσας, εὐθύς τὴν τῆς τιμωρίας αἰτίαν ἐπήγαγε·

« Ταῦτα πάντα, φησὶν, ἐπήγαγες ἐφ' ἡμᾶς διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. (κθ'.) Ὅτι ἡμάρτομεν καὶ ἠνομήσαμεν ἀποστάντες ⁹⁶ ἀπὸ σοῦ. » Οὐ γὰρ μάτην, φησὶ, καὶ ἦν ἀφιέρωσας παρέδωκας ⁹⁷ πόλιν τοῖς πολεμίοις, καὶ ἡμᾶς εἰσας δορυαλῶτους γενέσθαι, ^D ἀλλ' « ὅτι ἡμάρτομεν, καὶ ἠνομήσαμεν ἀποστάντες ἀπὸ σοῦ. » Πολλὴν δὲ ἔμφασιν ἔχει τὸ ἀπὸ σοῦ, ἀντὶ τοῦ, τοῦ Ποιητοῦ καὶ Δημιουργοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότη, τοῦ τροφῆως, καὶ φύλακος, τοῦ τῆς Αἰγυπτίων δουλείας ἀπαλλάξαντος, τοῦ θάλατταν τεμόντος, τοῦ δι' ἀβύσσου ποδηγήσαντος, τοῦ πέτραν ξηρὰν

¹ Exod. iii, 6.

tes divinum hymnum contexere perseverabant. [25] Et primum Azarias os commune effectus, et flammæ fluctibus circumspersus,

« Aperiens, inquit, os suum in medio ignis, dixit : (VERS. 26.) Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum, et laudabile, et glorificatum nomen tuum **1114** in sæcula. » Quis pro dignitate proœmii hujus sapientiam poterit laudare? Neque enim in felicitate aut tranquillitate constitutus, neque in prospero vitæ cursu, sed in ejusmodi fornace, auctorem omnium rerum celebrabat Deum, et Deum patrum illum vocabat, et mentis declarans modestiam, et patrum prædicans virtutem. Laudamus enim te, Domine, inquit, nos, quibus patres illi fuere, quorum Deus vocari voluisti. Tu enim dixisti famulo tuo Mosi : « Ego Deus Abrahami, et Deus Isaaci, et Deus Jacobi ¹ : » hoc tuum nomen laudabile est, et gloriosum, non in aliquo definito præscriptoque tempore, sed in omnia sæcula.

VERS. 27. « Quia justus es in omnibus quæ fecisti nobis. » Laudamus autem, inquit, te, justum tuum judicium agnoscentes : recta enim et justa de nobis lata sententia, in servitatem nos redigi, et procul a patria captivos abduci præcepisti.

« Et universa, inquit, opera tua vera, et vitæ tuæ rectæ. (VERS. 28.) Et omnia judicia tua vera, et judicia veritatis fecisti, juxta omnia quæ induxisti nobis, et super civitatem sanctam patrum nostrorum, Hierosolymam, quia in veritate et judicio adduxisti hæc omnia super nos propter peccata nostra. » Eadem sententiam ^{*} habent omnia quæ dicta sunt, varie tamen ea protulit, justum Dei celebrans judicium, et nullum ingrati animi vitio locum relinquens. Idcirco cum Hierosolymæ mentionem fecisset, et sanctam ipsam appellasset, ac patrum illorum electorum civitatem nuncupasset, **1115** statim pœnarum causam adjecit :

« Hæc omnia, inquit, adduxisti super nos propter peccata nostra. (VERS. 29.) Peccavimus enim, et inique egimus recedentes a te. » Non enim temere, inquit, et quam consecraveras urbem, et nos bello captos, hostibus captivos tradidisti, sed « quia peccavimus, et inique egimus recedentes a te. » Multamque emphasin habet illud a te, quasi dicat, A te Factore et Opifice, bono hero, nutritore, et custode, qui ab Ægyptiorum servitute nos liberasti, qui mare secuisti, qui per abyssum nos luxisti, qui petram aridam percussam fontes edu-

VARIE LECTIONES.

⁸⁶ καὶ πρῶτον, κ. τ. λ. Hymnus trium puerorum qui vers. 25, 90, sequitur, in cod. August. quoque h. l. inseritur. ⁸⁷ B πρῶτος. ⁸⁸ ἐν — πυρός. Des. in A. ⁸⁹ A αἰνετός. ⁹⁰ B τῶν. ⁹¹ B ἐγὼ θεός Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. ⁹² χρ. In B ponitur post ψήφῳ. ⁹³ σου. In B ponitur post ἔργα. ⁹⁴ A εἰ B ἀληθεῖς. ⁹⁵ ἐφ' ἡμ. Des. in A. ⁹⁶ ἀπ. Ita A sed B h. l. et deinceps ἀποστῆναι. ⁹⁷ B παραδί-
δωκας.

cere jussisti, aliaque omnia bona litteris prodita nobis suppeditasti. Peccavimus itaque recedentes a te, « Et deliquimus in cunctis. » Neque enim hoc vel illud violavimus, sed omnia præcepta tua.

VERS. 30. « Et mandata legis tuæ non audivimus, nec observavimus ea, nec fecimus sicut præceperas nobis, ut bene nobis esset. » Et hinc rursus pietatis ac sapientiæ præstantiam ostendit. Legum enim et mandatorum observatio, inquit, tibi quidem legislatori nihil præbebat, nobis autem honorum abundantiam conciliabat. Hac igitur de causa, et leges illas posueras, ut nobis ministrares causam salutis. Quando itaque jussa tua, inquit, violavimus,

VERS. 31. « Omnia quæcunque adduxisti super nos, et omnia quæcunque fecisti nobis, in vero judicio fecisti. » Dignum est enim peccato supplicium; quod deinde ostendens subjicit :

VERS. 32. « Et tradidisti **1116** nos in manus iniquorum, inimicissimorum, prævaricatorum, et regi injusto et pessimo super omnem terram tradidisti nos. » Nam quia te non coluimus, Regem nostrum, verum bonitatem tuam contempsimus, merito nos crudelissimo, et infestissimo, et omnis juris prorsus ignaro servire coegisti regi : cui subjecti populi regis improbitati consentiunt. Verumtamen in tot malis versantes, omnem loquendi libertatem amisimus, et præ pudore tibi supplicare prohibemur : hoc enim significat, * cum ait :

VERS. 33. « Et nunc non possumus aperire os, confusio et opprobrium facti sumus servis tuis, et i's qui colunt te. » Obturat, inquit, nobis os multitudo scelerum ; sed, quamvis opprobrii obnoxij, et ridiculi, atque ejusmodi facti sumus, ut nos admodum derideant hostes : nos qui servi tui vocamur, tibi supplicamus, ut propter illud dominationis tuæ nomen, quod nobis est impositum, adversariis ostendas potentiam tuam, et ne prorsus nos tua providentia destituas.

VERS. 34. « Ne tradas enim, inquit, nos in perpetuum propter nomen tuum, et ne dissipes testamentum tuum, neque auferas misericordiam tuam a nobis. » Audemus autem, inquit, hæc dicere, cum multa tuæ bonitatis pignora habeamus : primum ipsum tuum nomen, quo te Dominum vocamus : deinde immensam misericordiam, qua universa moderaris : insuper pacta illa, quæ cum patribus nostris iniisti, quibus **1117** pollicitus es te illorum genus illustre et gloriosum facturum esse. Tum etiam patrum nomina commemorat, ut memoria justorum bonum Dominum provocet ad misericordiam.

Α ὠδίσαι πληγῶν⁹⁸ κατακλύσαντος, τοῦ τ' ἄλλα πάντα ἀνάγραπτα ἀγαθὰ χορηγήσαντος. Ἡμάρτομεν τοίνυν ἀποστάντες ἀπὸ σου· « Καὶ ἐξημάρτομεν ἐν πάσιν. » Οὐ γὰρ τόδε, ἢ τόδε παρέβημεν, ἀλλὰ πάντα σου τὸ προστάγματα.

λ'. « Καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου⁹⁹ σου οὐκ ἠκούσαμεν, οὐδὲ ἐφυλάξαμεν αὐτάς¹, οὐδὲ ἐποίησαμεν, καθὼς ἐνετείλω ἡμῖν, ἵνα εὖ ἡμῖν γένηται. » Κάνταῦθα πάλιν τὴν τῆς εὐσεβείας καὶ² σοφίας ἔδειξεν³ ὑπερβολῆν. Ἡ γὰρ τῶν νόμων, φησί, καὶ τῶν ἐντολῶν φυλακῆ, σοὶ μὲν τῷ νομοθέτῃ παρείχον οὐδὲν, ἡμῖν δὲ ἀγαθῶν ἀφρονίαν προεξέειναι· τούτου τοίνυν χάριν καὶ τοὺς νόμους ἐτεθείκεις ἐκείνους, ἀφορμὰς ἡμῖν χορηγῶν σωτηρίας. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησί, παρέβημεν,

Β λα'. « Πάντα ὅσα ἡμῖν ἐπήγαγες, καὶ πάντα ὅσα ἐποίησας ἡμῖν, ἐν ἀληθινῇ κρίσει ἐποίησας. » Ἄξια γὰρ τῆς ἀμαρτίας ἡ τιμωρία. Εἶτα ταύτην δεικνύς ἐπάγει·

λβ'. « Καὶ παρέδωκας ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἀνόμων⁴, ἐχθίστων, ἀποστατῶν, καὶ βασιλεῖ ἀδίκῳ καὶ πονηροτάτῳ παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν παρέδωκας ἡμᾶς⁵. » Ἐπειδὴ γὰρ σε τὸν ἡμέτερον οὐκ ἐθεραπεύσαμεν βασιλέα, ἀλλὰ τῆς σῆς κατεφρονήσαμεν ἀγαθότητος, εἰκότως ἡμᾶς ὠμοτάτῳ, καὶ ἀπηνεστάτῳ, καὶ οὐδαμῶς εἰδότη τὸ δίκαιον δουλεύειν ἠνάγκαζας⁶ βασιλεῖ, ἔχοντι καὶ τοὺς ὑπηκόους τῆ βασιλικῆς πονηρίας συμβαίνοντας. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐν τοσοῦτοις θνεῖς κακοῖς πάσης ἐστερήμεθα παρῆρησίας, καὶ προσφῆραιν σοὶ δέησιν ὑπὸ τῆς αἰσχύνῃς κυλιόμεθα· τοῦτο γὰρ σημαίνει λέγων·

λγ'. « Καὶ νῦν οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοῖξαι τὸ στόμα, αἰσχύνῃ καὶ θνεῖδος ἐγενήθημεν τοῖς δούλοις σου, καὶ τοῖς σεβομένοις σε. » Ἐμφράττει, φησὶν, ἡμῶν τὸ στόμα τῆς παρανομίας τὸ πλῆθος· ἄλλ' ὅμως ἐπονείδιστοι, καὶ καταγέλαστοι, καὶ λίαν ἐπίχαρτοι τοῖς πολεμίοις γενόμενοι ἡμεῖς, οἱ δοῦλοι σου προσαγορευόμενοι, ἰκετεύομέν σε, διὰ τὸ ἐπιχείμενον ἡμῖν τῆς σῆς δεσποτείας ὄνομα δεῖξαι τοῖς ἐναντίοις τὴν σὴν ἰσχύιν, καὶ μὴ παντελῶς ἡμᾶς τῆς σῆς προμηθείας ἀλλοτριώσαι⁷.

λδ'. « Μὴ παραδῶς γὰρ ἡμᾶς⁸, φησὶν, εἰς τέλος διὰ τὸ ὄνομά σου, καὶ τὴν⁹ διαθήκην σου μὴ ἀποστήσης, καὶ μὴ διασκεδάσης¹⁰ τὸ ἔλεός σου ἀπ' ἡμῶν. » Τολμῶμεν δὲ¹¹, φησὶν, ταῦτα λέγειν, πολλὰ ἐνέχυρα τῆς σῆς ἀγαθότητος ἔχοντες· πρῶτον μὲν αὐτὸ τῆς σῆς δεσποτείας τὸ ὄνομα· ἔπειτα τὸν ἀμέτρητον ἔλεον, ὃ κεχρημένος ἰθύνεις τὰ σύμπαντα· πρὸς τοῦτοις, τὰς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν συνθήκας· ὑπέσχου γὰρ ἐκείνους περιθλεπτόν τε καὶ ἐνδοξον τὸ ἐκείνων γένος ποιῆσαι. Εἶτα καὶ τὴν ἐνομάτων τῶν πατέρων μέμνηται, τῆ μνήμῃ τῶν δικαίων τὸν ἀγαθὸν δεσπότην εἰς ἔλεον ἐκκαλούμενος.

VARIE LECTIONES.

⁹⁸ πλ. Ita cum B legimus. Sirm. πηγῶν. ⁹⁹ τ. νόμ. Des. in B. ¹ ἐφ. αὐτ. A et B συνετηρήσαμεν. ² εὖ. καὶ. Des. in B. ³ B ἔδειξαν. ⁴ ἀν. A præm. ἐχθρῶν. ⁵ π. ἡμ. Des. in A et B. ⁶ ἡν. B παρέδωκας. ⁷ B ἀπαλλοτριώσης. ⁸ ἡμ. In B sequi. post φησὶν. ⁹ τὴν — ἀποστ. A et B μὴ διασκεδάσης τὴν θεοῦ σου. ¹⁰ διασκεδάσης. A et B ἀποστήσης. ¹¹ δέ. Des. in B.

λε', λς'. « Διὰ Ἀβραάμ, φησί, τὸν ἡγαπημένον ὑπὸ σου, καὶ διὰ Ἰσαάκ τὸν δοῦλόν σου, καὶ Ἰσραὴλ τὸν ἅγιόν σου, οἷς ἐλάλητας αὐτοῖς¹² λέγων· Πληθυνῶ¹³ τὸ σπέρμα ὑμῶν¹⁴ ὡσεὶ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης. » Ταῦτα, φησὶν, ἐκεῖνοις ὑπέσχου, Δέσποτα, οὐς ἡγάπησάς τε καὶ αἰοιδίμους ἐποίησας, ὥστε τῇ ψάμμῳ μὲν κατὰ τὸν ἀριθμὸν παραβάλλεσθαι τὸ γένος, τοῖς δὲ ἀστράσι¹⁵ παραπλησίως εἶναι λαμπρόν τε καὶ ὑψηλόν, καὶ περιφανές. Ἐῖτα ἐκ παραλλήλου ταῖς ἐπαγγελίαις τὰ πράγματα τίθησιν¹⁶.

λζ'. « Ὅτι, Δέσποτα, φησὶν ἐσμικρύνθημεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐσμεν ταπεινοὶ ἐν πάσῃ τῇ γῆ σήμερον¹⁷. » Καὶ ἵνα μὴ ψευδῶς κατηγορήσῃ τῶν ὑποσχέσεων, εὐθὺς τὴν αἰτίαν ἐπήγαγε, λέγων· « Διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. » Οὐ γὰρ σὺ, φησί,¹⁸ Δέσποτα, τὰς ὑποσχέσεις ἐψέσω, ἀλλ' ἡμεῖς τὰς συνθήκας παρέβημεν, καὶ πολλοὶ ὄντες κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ ἀριθμοῦ κρείττους, διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ὀλιγώθημεν. Τοῦτο γὰρ ἠνέχετο εἰρηκῶς· « Ἐσμικρύνθημεν¹⁹. » Οὐ²⁰ γὰρ εἶπε, Σμικροὶ ἐσμεν, καὶ ὀλίγοι παρὰ πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλ', « Ἐσμικρύνθημεν²¹, » τούτῃ ἐστιν, Ἐγενόμεθα μὲν ἀριθμοῦ κρείττους κατὰ τὴν σὴν²² ὑπόσχεσιν, παραδάντες δέ σου τὰς ἐντολάς ὀλίγοι ἀντὶ πολλῶν ἐγενόμεθα. Ἐῖτα ὑποδείκνυσι τῷ Θεῷ τὴν κατέχουσαν συμφορὰν, οὐχ ὡς ἀγνοοῦντα διδάσκων, ἀλλὰ τῇ διηγῆσαι τῶν λυπηρῶν²³ εἰς φιλανθρωπίαν ἐκκαλούμενος.

λη'. « Καὶ οὐκ ἔστι, φησὶν²⁴, ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἄρχων, καὶ προφήτης, καὶ ἡγούμενος. » Ἀπεστερήμεθα γὰρ, φησί, βασιλείας, προφητείας, ἱερωσύνης, τῶν θείων σου καὶ μεγάλων δωρεῶν, δι' ὧν κυβερνῶμενοι διετελοῦμεν. « Οὐδὲ ὀλοκαύτως, οὐδὲ²⁵ θυσία, οὐδὲ προσφορὰ, οὐδὲ θυμίαμα. » Καὶ δεκνύς τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἀδύνατον θῆσαι, ἀκολούθως ἐπήγαγεν· « Οὐδὲ²⁶ τόπος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιόν σου, καὶ εὐρεῖν ἔλεον²⁷. » Ὁ γὰρ σὸς νόμος τὴν τῶν θυσιῶν λειτουργίαν ἐν περιέγραψε τόπῳ, καὶ παρανομία σαφῆς τὸ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ προσζευχεῖν σοι θυσίαν. Τούτων ἀκούειν οὐκ ἐθέλουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς μύσαντες, καὶ τὰ ὦτα βύσαντες, πάντα τολμῶσι παρινόμως ἐπιτελεῖν. Οἱ δὲ ἅγιοι παῖδες οὗτοι, τοῦ νόμου τὸν σκοπὸν ἐπιστάμενοι, ἔλεγον μὴ εἶναι τόπον τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ εὐρεῖν ἔλεον²⁸. Καὶ ἐπειδὴ τούτου, φησί, τυχεῖν ἀδύνατον, πόρρω τῆς ἱερᾶς ἐκεῖνης πόλεως ὄντας, εὐρήκαμεν τρόπον τινὰ θεραπείας, ᾧ Δέσποτα.

λθ'. μ'. « Ἐν ψυχῇ γὰρ συντετριμμένη, καὶ πνεύματι ταπεινώσας²⁹ προσφέροντές³⁰ σοι τὴν ἱκεσίαν, προσδεχθῆναι αὐτῆν³⁰ παρακαλοῦμεν. Ὡς ἐν ὀλοκαυτώμασι κριῶν καὶ ταύρων³¹, καὶ ὡς ἐν μυριά-

A Vers. 35, 36. « Propter Abrahamum, inquit, dilectum a te, et propter Isaacum servum tuum, et Israel sanctum tuum, quibus locutus es dicens : Multiplicabo semen vestrum sicut stellas caeli, et sicut arenam juxta oram maris. » Haec, inquit, illis pollicitus es, Domine, quos amasti, et celebres fecisti, ut arenæ, quod ad numerum attinet, eorum genus compararetur, instar stellarum vero splendidum, excelsum et illustre esset. Deinde res eum pollicitationibus confert.

Vers. 37. « Quia, Domine, inquit, imminuti sumus ultra omnes gentes, sumusque humiles in universa terra hodie. » Et ne pollicitationes mendacii argueret, statim adjecit causam, dicens, « Propter peccata nostra. » Non enim tu, inquit, Domine, mentitus es, quæ pollicitus fuisti, sed nos fœdera violavimus, et cum multi essemus secundum pollicitationem, et innumerabiles, propter peccata nostra ad paucos redacti sumus. Hoc enim innuit, cum dixit, « Imminuti sumus. » Non enim dixit : Parvi sumus, et pauci ultra omnes gentes, sed, « Imminuti sumus, » hoc est, Fuimus quidem innumerabiles secundum tuam pollicitationem, sed violatis mandatis tuis pauci pro multis facti sumus. Deinde ostendit Deo **1118** calamitatem, qua detinebantur : non quasi ignarum docens, sed calamitatum commemoratione ad clementiam eum provocans.

C Vers. 38. « Et non est, inquit, in tempore hoc princeps, et propheta, et dux. » Privati enim sumus, inquit, regno, prophetia, sacerdotio, divinis tuis magnisque muneribus, quibus continenter gubernabamur. « Neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum. » Causamque ostendens, cur sacrificare non liceat, consequenter adjecit : « Neque locus, ut primitias offeramus coram te, et inveniamus misericordiam. » Tua enim lex sacrificiorum ministerium uno tantum loco circumscripsit, et aperta legis violatio est, alibi tibi sacrificare. Haec audire nolunt Judæi, sed oculis conniventes, obstructisque auribus, omnia audent contra legem agere. At hi sancti adolescentes, finem legis callentes, non esse dicebant locum, ut primitias offerre possent coram ipso, et misericordiam invenire : Et quando hoc, inquit, assequi non possumus, cum a sacra illa civitate procul absimus, modum quemdam invenimus tu colendi, Domine.

Vers. 39, 40. « Cum anima enim contrita, et spiritu humilitatis supplicationem tibi offerentes, rogamus, ut ipsam suscipias. Sicut cum holocaustis arietum, et taurorum, et sicut cum millibus

VARIE LECTIONES.

¹² A et B πρὸς αὐτούς. ¹³ A et B πληθύναι. ¹⁴ A et B αὐτῶν, ὡς. ¹⁵ B ἄστροις. ¹⁶ B τιθεῖς. ¹⁷ σήμε. Des. in B. ¹⁸ φησί. Des. in B. ¹⁹ Ἐσμ. B πρᾶμ. καί. ²⁰ οὐ — ὀλίγοι. Des. in B. ²¹ ἀλλ' ἐσμικρύνθημεν. Des. ibid. ²² σὴν. Des. in B. ²³ λυπ. B συμφορῶν. ²⁴ φησ. Des. in B. ²⁵ οὐδέ. B πρᾶμ. φησίν. ²⁶ A οὐ. ²⁷ A et B ἔλεος. ²⁸ ταπ. A et B add. προσδεχθῆσθαι. ²⁹ πρ. — παρακαλ. Des. in A. ³⁰ προσθ. αὐτ. B ταύρων. ³¹ καὶ ταύρων. Ex A et B suppl.

agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, et perficiatur post te, quoniam non est confusio confidentibus in te. » Cum enim tua lex, inquit, consueta **1119** sacrificia tibi offerre ubique non permittat, pro arietibus, et tauris, et agnis innumerabilibus, contritum tibi et humiliatum cor offerimus, et supplices petimus, ut hæc tibi sint omni sacrificio gratiora : siquidem consuevisti in te confisos ab omni ignominia vindicare. Hæc autem haud simpliciter ita dixit sanctus hic vir, sed a propheta Davide eruditus, qui in quinquagesimo psalmo : « Quia si voluisses, inquit, sacrificium, dedissem utique : holocaustis non delectaberis ; sacrificium Deo (gratum) spiritus contritus, cor contritum et humiliatum Deus non despiciet i. » Et rursus ex persona Dei : « Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo ? Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua, et invocabis me in die tribulationis tuæ, et eruam te, et glorificabis me k. » Ac paulo post : « Sacrificium laudis honorificabit me : et ibi via, qua ostendam illi salutarem meum l. » Hæc edoctus divinus hic vir, contritum cor pro omni sacrificio suscipi supplicavit. Deinde adjicit :

VERS. 41. « Et nunc sequimur te toto corde. et timemus te, et querimus faciem tuam, ne confundas nos. » Multitudo enim calamitatum ex aliis alios nos fecit, et qui mandata tua violavimus, ut toto corde et timeremus et quereremus te, effecit. *Faciem autem Dei hoc loco benivolentiam vocavit, et libertatis redditionem, et providentiæ recuperationem, qua potiti, et sacrum templum poterant videre, et quæ ibi peragebantur sacrificia, 1120* per quæ corporis expertem Deum, quique oculis cerni non potest, videre se cogitabant. Quando itaque adeo nos hoc supplicio immutasti,

VERS. 42, 43. « Ne confundas nos, sed fac nobiscum juxta mansuetudinem tuam, et secundum multitudinem misericordiæ tuæ. Et erue nos secundum mirabilia tua, et da gloriam nomini tuo. » Propter hæc nos, inquit, tua misericordia et clementia dignare : misereri enim soles, et longanimitate erga omnes homines uti, comitemque voluntatis habes potestatem ; idque testantur ea quæ a te continenter fiunt, miracula. Quæ enim in nos facta sunt, causa erunt, ut nomen tuum celebretur, non a nobis tantum qui salvamur incolumes, sed etiam ab iis qui nostram conspexerint salutem.

« Da itaque gloriam nomini tuo, Domine. (Vers. 44, 45.) Et confundantur omnes qui ostendunt

αὐτῶν ἀρῶν πόνον, οὕτω γενέσθω ἡ θυσία ἡμῶν ἐνώπιόν σου σήμερον, καὶ ἐκτελείσθω ³² ὀπισθὲν σου. ὅτι οὐκ ἔστιν ἀισχύνη τοῦ παροισθῆσαι ἐπὶ σοί. » Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ὁ σὸς νόμος ἐν παντί σοι τόπω προσφέρειν τὰς νενομισμένας θυσίας οὐ συγχωρεῖ, ἀντὶ κριῶν, καὶ ταύρων, καὶ ἀρῶν τὸν ἀριθμὸν νικῶντων, συντετριμμένην σοι καὶ τεταπεινωμένην καρδίαν προσφέροντες, καὶ παρακαλοῦμεν γενέσθαι σοι ταῦτα πάσης θυσίας ἡδύω, ἐπειδὴ εἴωθας τοὺς παροισθῆσθαι ἐπὶ σοὶ πάσης ἀισχύνης ἐλευθεροῦν. Ταῦτα δὲ οὐχ ἀπλῶς οὕτως εἶρηκεν ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ προφήτου δεδιδασκεμένος Δαβὶδ, ὃς ἐν τῷ πεντηχοστῷ λέγει ψαλμῷ, ὅτι « Εἰ ἠθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἄν' ὀλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις· θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. » Καὶ πάλιν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων ποίμαι ; Θύσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς σου, καὶ ἐπικάλῃσαι με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαι σε, καὶ δοξάσεις με. » Καὶ μετὰ βραχέα· « Θυσία αἰνέσεως δοξάσει με, καὶ ἐκεῖ ὁδός, ἐν ³³ ἣ δεῖξω αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου ³⁴. » Ταῦτα δεδιδασκεμένος ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ, τὴν συντετριμμένην καρδίαν ἀντὶ πάσης δεχθῆναι θυσίας ἰκέτευσεν. Ἔτι ἐπάγει·

μα'. « Καὶ νῦν ἐξακολουθοῦμέν σοι ³⁵ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, καὶ φοβούμεθά σε, καὶ ζητοῦμεν τὸ πρόσωπόν σου, μὴ καταισχύνης ἡμᾶς. » Τὸ γὰρ πλῆθος τῶν συμφορῶν ἐτέρους ἡμᾶς ἀνθ' ἐτέρων εἰργάσατο, καὶ παραβάτας ὄντας τῶν σῶν ἐντολῶν, ἐν ὅλῃ σε καρδίᾳ καὶ φοβεῖσθαι καὶ ζητεῖν παρεσκεύασε. Πρόσωπον δὲ Θεοῦ ἐναυθῆσθαι τὴν εὐμένειαν ἐκάλεσε, καὶ τὴν τῆς ἐλευθερίας ἀπόδοσιν, καὶ τὴν τῆς κηδεμονίας ἀπόληψιν, ἧς ἀπολαύοντας δυνατὸν ἦν ὄρῃν καὶ τὸν θεὸν νεῶν ³⁶, καὶ τὰς ἐπιτελουμένας αὐτῷ λατρείας, δι' ὧν ἀσώματον ὄντα τὸν θεὸν καὶ ἀόρατον ὄρῃν ἐφαντάζοντο. Ἐπειδὴ τοίνυν τοσαύτην ἡμῶν διὰ τῆς τιμωρίας εἰργάσω μεταβολὴν,

μβ', μγ'. « Μὴ καταισχύνης ἡμᾶς, ἀλλὰ πείνησον μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἐπιείκειάν σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους σου. Καὶ ³⁷ ἐξελοῦ ἡμᾶς κατὰ τὰ θαυμάσια σου, καὶ ὁδὸς δόξαν τῷ ὀνόματι σου ³⁸. » Διὰ ταῦτα, φησὶν, οἴκτου ³⁹ ἡμᾶς καὶ φιλανθρωπίας **D** ἀξίωσον· ἐλεεῖν τε γὰρ πέφυκας, καὶ μακροθυμῆ κεχρησθαι πρὸς ἅπαντας, σύνδρομόν τε ἔχεις τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν· καὶ μαρτυρεῖ τὰ διηγεῖσθαι ὑπὸ σοῦ γενόμενα θαύματα. Τὰ γὰρ εἰς ἡμᾶς γεόμενα, καὶ τὸ ὄν δομα ὑμνεῖσθαι παρασκευάσει, οὐχ ὑφ' ἡμῶν μόνον σωζόμενων ⁴⁰, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν τὴν ἡμέτεραν σωτηρίαν ὀρῶντων.

« Δὸς δόξαν τοίνυν τῷ ὀνόματι σου, Κύριε ⁴¹. (μδ', με'.) Καὶ ἐντραπέτησαν πάντες οἱ ἐνδεικνύ-

i Psal. i, 18, 49. k Psal. xlix, 13, 14. l Ibid. 23.

VARIÆ LECTIONES.

³² A ἐκτελέσαι. ³³ B ἦν. ³⁴ μου. B τοῦ Θεοῦ. ³⁵ σοι. Des. in B. ³⁶ B ναόν. ³⁷ Καί. Des. in B. ³⁸ σου. B addit ὑψιστε. A Κύριε. ³⁹ B πάντα, ἡμᾶς οἴκτου. ⁴⁰ σωζ. Des. in B. ⁴¹ Κύρ. B ὑψιστε.

μενοι τοῖς δούλοις σου κακὰ, καὶ κατασιχνυθεῖσαν ἀπὸ πάσης δυναστείας⁴², καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτῶν συντριβείη. Γνώτωσαν⁴³, ὅτι σὺ Κύριος⁴⁴ ὁ Θεὸς μόνος, καὶ ἔνδοξος ἐφ' ὄλην τὴν οἰκουμένην. Ταύτης γὰρ εἰς ἡμᾶς γινομένης⁴⁵ φιλανθρωπίας, καταλυθήσεται μὲν τῶν ἐναντιῶν τὸ θράσος, σεβασθήσεται δὲ αὐτῶν ἡ λύττα, καὶ φρόνημα⁴⁶ αὐτῶν τὸ ὑψηλὸν συντριβήσεται, καὶ γνώσονται σε μόνον εἶναι Κύριον καὶ Θεόν, ὑπὸ πάσης ἀξίον ὑμνεῖσθαι τῆς οἰκουμένης· καὶ οἱ νῦν πολλοὺς προσκυνοῦντες θεοὺς, τῶν μὲν οἰκειῶν θεῶν γινώσκονται τὴν ἀσθένειαν, τὴν δὲ σὴν προσκυνήσουσι δύναμιν. Οἱ μὲν οὖν ἔνδον ἐν τῇ καμίνῳ χορεύοντες⁴⁷ διετέλουν· οἱ δὲ τοῦ βασιλέως ὑπερέταί, καὶ τῶν ἁγίων κατήγοροι, οὐκ ἔληγον ὕλην τῇ φλογὶ χορηγοῦντες, καὶ⁴⁸ κληματίδας, καὶ στυππίον, καὶ νάφθαν· εἶδος δὲ τοῦτο ἐστὶν ἐκεῖνη⁴⁹ τῇ χώρῃ γινόμενον, ἐξάψαι τὴν φλόγα δύναμενον. Τοσαύτη δὲ ἦν χορηγομένη⁵⁰ τῇ πυρᾷ τροφή, ὡς ἐπ' ἑνῆκα καὶ τεσσαράκοντα πῆχεις διαχυθῆναι, καὶ τῶν Χαλδαίων ἐμπρῆσαι τοὺς πλησιάζοντας. Καὶ οἱ μὲν ἐξώθεν ἐξέπτον τὴν φλόγα· θεοὺς δὲ ἄγγελος ἐσκεδάων τὴν φλόγα, καὶ τὸ μέσον⁵¹ τῆς καμίνου τῶν ἀνθρώπων ἐγύμνου, καὶ αὔραν τινα ψυχράν τε καὶ μετρίως ὑγρὰν, καὶ πολλὴν τοῖς ἁγίοις ἡδονὴν πραγματευομένην, ὠδίνειν τὸ πῦρ παρεσκευάζε, καὶ ταύτην τοῖς τῶν ἁγίων ἐπαρτεῖναι σύμασιν.

v. « Ἐποίησε γὰρ, φησὶ, τὸ μέσον τῆς καμίνου ὡς πνεῦμα δρόσου διασπύρον, καὶ οὐκ ἔψατο αὐτῶν τὸ καθόλου τὸ πῦρ, καὶ οὐκ⁵¹ ἐλύπησεν αὐτοὺς⁵², οὐδὲ παρηνώχλησεν αὐτοῖς⁵³. » Ἀλλὰ μηδεὶς ταῦτα ἀφορῶν σμικρυνέτω τοὺς τῶν ἁγίων ἀγῶνας, τῶν δὲ ἱερῶν ἐκεινῶν ἀναμιμνησκέσθω λόγων· « Ἔστιν⁵⁴ ὁ Θεὸς ἐν οὐρανοῖς, ᾧ ἡμεῖς λατρεύομεν, δυνατὸς⁵⁵ ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου⁵⁶ τῆς καιομένης, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, ῥύσεται⁵⁷ ἡμᾶς. » Καί, « Ἐάν μὴ, γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ, ἢ ἔσθησας, οὐ προσκυνοῦμεν. » Ὅστε οἱ ἄγιοι παῖδες ἐκεῖνοι τῆς φλογὸς ἐκεῖνης κατεφρόνησαν, οὐ τοῦτο τὸ τέλος ὀρῶντες, ἀλλὰ θάνατον προσδεχόμενοι· ὁ δὲ ἀγωνοθέτης ἐδράβευσεν, ὡς ἠθέλησε, καὶ τοὺς τε ἀληθίους ἐκεῖνους κατήσχυσε, καὶ τούτους ἀοιδίμους ἀπέφυγε. Ταύτης τοίνυν τῆς σωτηρίας ἀπολαύσαντες οἱ μακάριοι καὶ τρισμακάριοι παῖδες, καὶ πολλὰ⁵⁸ λακίς ταῦτο, οὐκ ἔτι ἐνὶ τὸν Θεὸν ὑμνεῖν παρεχώρησαν, ἀλλ'.

να'. « Ὡς ἐξ ἑνός, φησὶ, στόματος ὕμνου καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν, καὶ ὑλόγουν⁵⁹ ἐν τῇ καμίνῳ, » τὴν ἀρίστην αὐτῶν συμφωνίαν, καὶ θαυμαστὴν ὕμνωδιαν, τῇ παρὰ τὴν εἰκόνα συμφωνίᾳ καὶ τοῖς

dunt servis tuis mala, et confundantur ab omni potentia, et robor eorum conteratur. Sciant te Dominum esse Deum solum, et gloriosum super omnem orbem terrarum. » Hac enim erga nos a te adhibita clementia, adversariorum infringetur audacia, ipsorumque rabies exstinguetur, superbaque eorum cogitatio deprimetur, cognoscentque te solum Dominum ac Deum esse, ab universo terrarum orbe dignum celebrari : et qui nunc multos adorant deos, suorum deorum cognita imbecillitate, tuam adorabunt potentiam. [46-48] Illi igitur intus in fornace choros **1121** ducere pergebant, regis autem ministri, et sanctorum accusatores, haud desinebant flammæ materiam subministrare, et vitium sarmenta, ac stupam, *naphthamque* : id autem in ea regione natum, idoneum est ad accendendum ignem. Tantumque pyræ suppeditabatur alimentum, ut ad quadraginta novem cubitos diffusus sit ignis, et Chaldæorum complures, qui proximi aderant, combusserit. Et illi quidem foris flammam incendebant : [49] at sanctus angelus flammam dissipabat, et mediam fornacis partem ignitis carbonibus nudans, auram quamdam frigidam ac mediocriter humidam, quæque sanctis multam afferret voluptatem, ignem afflare et parere faciebat, atque hanc in sanctorum corpora immittere.

Vers. 50. « Fecit enim, inquit, medium fornacis quasi spiritum roris sibilantem : et plane non tetigit eos ignis, neque contristavit eos, neque molestiam exhibuit ipsis. » Verum nemo hæc contemplanis sanctorum certamen extenuet, sed sacra illa verba in memoriam revocet : « Est Deus in cœlis, cui nos servimus, potens eripere nos e fornace ardente, et ex manibus tuis, o rex, nos eruet^m. » Et . « Si minus, notum tibi sit, rex, fore ut diis tuis non serviamus, et imaginem auream, quam statuisti, non adoremusⁿ. » Quamobrem sancti adolescentis illi flammam illam contempserunt, non ad hunc eventum respicientes, sed mortem expectantes : præfectus autem certaminis, perinde ac voluit, **1122** præmia distribuit : ac sceleratos illos ignominia afficiendos, hos vero illustres reddendos curavit. Hac itaque salute potiti beati et beatissimi illi, atque hoc sæpe, non jam uni tantum, ut Deum laudibus celebraret, permiserunt, sed,

Vers. 51. « Quasi uno, inquit, ore laudabant et glorificabant Deum, et benedicebant in fornace, » optimam suam symphoniam et admirabilem hymnorum cantum ei consentui, qui statuzæ adhi-

^m Deut. iii, 15. ⁿ ibid. 18.

VARIÆ LECTIONES.

⁴²δυν. A præm. δυνάμειος καὶ τῆς. ⁴³γνώτ. B præm. καί. ⁴⁴Κύρ. B præm. εἶ. ⁴⁵B γενομένης τῆς· ⁴⁶φρ. B præm. τό. ⁴⁷χορ. B add. οὕτω τὸν Θεὸν ὑμνοῦντες καὶ ἱκατεύοντες. ⁴⁸καί. B præm. πίσσαν. ⁴⁹χορ. B præm. ἡ. ⁵⁰μέτ. B μέν. ⁵¹καὶ οὐκ. B οὐδέ. ⁵²αὐτ. Des. in A et B. ⁵³B αὐτοὺς. ⁵⁴B ἔστι οmissio B. ⁵⁵B ἡ; δύναται. ⁵⁶καμ. B add. τοῦ πυρός. ⁵⁷ῥύσ. — βασιλεῦ. Des. in B. ⁵⁸καὶ ἡλ. Des. in B.

bebatur, opposentes, simulque ostendentes, quanto sit non adorasse imaginem, quam adorasse, præstantius. Et ita hymnum exordiantur :

VERS. 52. « Benedictus es, Domine, Deus patrum nostrorum, et laudabilis et superexaltatus in sæcula, et benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum, et admodum laudabile, et valde exaltatum in sæcula. » Amoris ardentissimi maximeque inexplebilis hæc verba sunt, quo vulnerati nomina quærun, quibus possint illius, quem celebrant, declarare dignitatem : quibus non inventis, superlativis ea propositionibus contextunt, « valde exaltatum » vocantes, et « admodum laudabilem ; » neque ipsum solum, sed etiam nomen gloriæ ipsius. Et recte ubique « Dominum ac Deum patrum suorum » appellant, seipsos indignos hac appellatione confidentes.

VERS. 53. « Benedictus es in templo sanctæ gloriæ tuæ, et admodum laudabilis et valde gloriosus in sæcula. » Indelebilem sancti templi memoriam retinent, et ut perfecti legis observatores, juxta legis præceptum precantur. Quod autem dicunt, hoc significat : Ad illud templum respicientes, ubi tua gloria apparere consueverat, hunc tibi hymnum offerimus : nam etsi millies combustum esset, tuæ tamen sanctitatis est particeps. Et ne quis opinaretur ipsos loco circumscribere corporis expertem Deum, qui definiri non potest, convenienter subjiciunt :

VERS. 54. « Benedictus es in throno regni tui, et valde exaltatus in sæcula. » Deinde ostendentes quemnam thronum vocent, statim addunt :

VERS. 55. « Benedictus es qui intueris abyssos, sedens super Cherubim, et admodum laudabilis, et valde exaltatus in sæcula. » Et quia templum illud etiam ipsorum Cherubim in sanctis sanctorum habebat imagines, ne ullum hinc auditoribus detrimentum accideret, et Deum circumscriptum esse existimarent, ipsi auditori remedium afferentes occurrunt his verbis :

VERS. 56. « Benedictus es in firmamento cæli, et admodum laudabilis, et valde exaltatus in sæcula. » Ubique enim es, et omnia comples, aiunt, et omnem contines creaturam. Ita eo celebrato, omnem genitam naturam, non solum rationalem, sed etiam rationis et animæ expertem, ad hymni communionem invitant.

VERS. 57. « Benedicite enim, inquit, omnia opera Domini, Domino, laudate et valde exaltate eum in omnia sæcula. » Neque omnia communiter invitasse duntaxat contenti sunt, sed etiam sigillatim unumquodque convocant : neque ea duntaxat quæ oculis cernuntur, sed naturam etiam illam quæ sub oculorum sensum minime cadit.

μουσικοῖς ἀντιτάξαντες ὄργανοις, καὶ δεικνύντες, ὅσα τὸ μὴ προσκυνῆσαι τὴν εἰκόνα τοῦ προσκυνῆσαι λυσιτελέστερον. Ἄρχονται δὲ οὕτως τοῦ ὕμνου.

ββ'. Εὐλόγητός εἰ, Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ αἰνετός⁵⁹ καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ εὐλογημένος τὸ ὄνομα τῆς δόξης σου, τὸ ἅγιον, καὶ ὑπεραινέτον, καὶ ὑπερυψούμενον εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ἐρωτός ἐστὶ θερμοτάτου καὶ ἀπληστοῦ τοῦ τὰ ῥήματα· τούτω γὰρ τετραμμένοι, ζητοῦσιν ὀνόματα τοῦ ἡμνομένου τὴν ἀξίαν παραδηλώσαι δυνάμενα, καὶ μὴ εὐρίσκοντες, ταῖς ὑπερθετικαῖς αὐτὰ προθέσειν ἐξυφαίνουσιν, « ὑπερυψούμενον » ὀνομάζοντες. καὶ « ὑπεραινέτον, » καὶ οὐκ αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τῆς δόξης αὐτοῦ. Καλῶς δὲ πανταχοῦ « Κύριον καὶ Θεὸν τῶν πατέρων » ἀποκαλοῦσι, σφᾶ; αὐτοὺς ἀναξίους εἶναι ταυτησὶ τῆς προσηγορίας ὁμολογοῦντες.

γγ'. Εὐλόγημένος εἰ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας δόξης σου, καὶ ὑπεραινέτος, καὶ ὑπερένδοξος⁶⁰ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ἄληστον ἔχουσι τοῦ Θεοῦ νεὸν τὴν μνήμην, καὶ ἀκριβεῖς ὄντες τοῦ νόμου φύλακες, ἐνόμως προσεύχονται· ἀντὶ τοῦ· Εἰς ἐκεῖνον ἀποβλέποντες τὸν νεὸν⁶¹, ἐνθα σου ἡ δόξα ἐπιφαίνεσθαι εἴωθε⁶². τοῦτόν σοι τὸν ὕμνον προσφέρομεν· εἰ γὰρ καὶ μυριάκις ἐμπέρησται, τῆς σῆς ἀγιοσύνης μετέχει. Καὶ ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ περιγράφειν αὐτοὺς τόπω⁶³ τὸν ἀσωματὸν τε καὶ ἀπεριόριστον Θεὸν, ἀναγκαίως ἐπάγουσιν·

νδ'. Εὐλόγητός εἰ ἐπὶ θρόνου⁶⁴ τῆς βασιλείας σου, καὶ⁶⁵ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας. » Εἶτα δεικνύντες τίνα θρόνον καλοῦσιν, εὐθύς ἐπιφέρουσιν·

νε'. Εὐλόγητός εἰ, ὁ βλέπων ἀθύσσους, καθήμενος ἐπὶ Χερουβιμ, καὶ ὑπερύμνητος, καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας. » Καὶ ἐπειδὴ καὶ⁶⁶ ὁ νεὸς ἐκεῖνος εἶχε τῶν Χερουβιμ τὰς εἰκόνας ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων, ὡς ἂν μηδεμία τοῖς ἀκούουσιν ἐντεῦθεν γένηται βλάβη, καὶ περιγράφθαι νομίσωσι τὸν Θεὸν, θεραπεύουσι τὸν ἀκρατήν, λέγοντες·

νς'. Εὐλόγητός εἰ ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὑπερύμνητος, καὶ ὑπερυψούμενος⁷⁰ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Πανταχοῦ γὰρ, φασίν, εἰ, καὶ τὰ σύμπαντα πληροῖς, καὶ πᾶσαν περιέχεις τὴν κτίσιν. Οὕτως ὑμνήσαντες καλοῦσιν ἅπασαν τὴν γενετὴν φύσιν εἰς κοινωνίαν τῆς ὑμνῳδίας, οὐ μόνον τὴν λογικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλογον τε καὶ ἄψυχον.

ζζ'. Εὐλογεῖτε γὰρ, φασί, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὴν Κύριον, ὑμνεῖτε⁷¹ καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς πάντας⁷² τοὺς αἰῶνας. » Καὶ οὐκ ἀνέχονται τῆς κοινῆς κλήσεως μόνης, ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ ἕκαστον συγκαλοῦσιν, καὶ οὐ μόνον τὰ ὀρώμενα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀόρατον φύσιν.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁹ αἰν. B ὑπερύμνητος. ⁶⁰ ὕπ.—αἰῶνας. B ὑπερυψούμενος. ⁶¹ B ναόν. ⁶² B εἴωθεν. ⁶³ τόπω. B πρῆμ. τῷ. ⁶⁴ In A hic vers. sequenti postpositus est. ⁶⁵ ὀρ. B add. δόξης. ⁶⁶ καὶ A et B πρῆμ. καὶ ὑπερυψοῦτε. ⁶⁷ A et B εὐλογημένος. ⁶⁸ καὶ Des. in B. ⁶⁹ B εὐλογημένος. ⁷⁰ ὕπ. A δεδοξασμένος. ⁷¹ ὕμν.—αἰῶν. Des. in B. ⁷² πάντ. Des. in A et infra, *Her. fab.* l. v, c. 7.

νη. « Εὐλογεῖτε ⁷³ γὰρ, φασίν, ἄγγελοι Κυρίου, ἅ τὸν Κύριον ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. » Καὶ ἵνα μὴ, καθ' ἕκαστον ἐρμηνεύων, εἰς μῆκος ἀπειρον ἐκτείνω τὸν λόγον, καλοῦσιν εἰς τὴν χορείαν, καὶ οὐρανὸν, καὶ τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰς δυνάμεις τὰς τὸν θεὸν θρόνον περιπολοῦσας. Καλοῦσι δὲ καὶ ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἄλλους φωστῆρας· καὶ οὐ μόνον τὰ κατ' οὐρανὸν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι γινόμενα, δρόσον καὶ δρόσον, καὶ πνεύματα· εἶτα τὰς ἐναντίας ποιότητας, ψῦχος καὶ καῦμα· εἶτα φύσιν ἡμῶν καὶ ἐνέργειαν, πῦρ καὶ καῦμα· τὸ μὲν γὰρ πῦρ φύσεως θνομα, τὸ δὲ καῦμα οὐκέτι οὐσία, ἀλλὰ πυρὸς ἐνέργεια. Καλοῦσι δὲ καὶ δρόσον, καὶ νιφετὸν, καὶ πάγον, καὶ ψῦχος, καὶ πάχνας, καὶ χιόνια, καὶ ἀστραπὴς, καὶ νεφέλας ⁷⁴, τὰ συγγενῆ καὶ ὁμόφυλα. Εἶτα νύκτας καὶ ἡμέρας, καὶ τὰ τούτων ποιητικὰ, φῶς καὶ σκότος· τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα, τὰ δὲ πράγματα· « Ἐκάλεσε γὰρ, φησίν, ὁ θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. » Εἰ γὰρ καὶ σκία τὸ σκότος ἐστὶ, καὶ οὐκ οὐσία, ἀλλὰ πρᾶγμα ἐστὶ συμβεβηκὸς, καὶ τῆς νυκτὸς ποιητικόν. Καὶ ἐπειδὴ δρόσου καὶ νιφετοῦ ἐμνημόνευσαν, ἀναγκαίως δεικνύουσι καὶ τὰς τούτων πηγὰς· « Εὐλογεῖτε γὰρ, ἔλεγον, ἀστραπαὶ καὶ νεφέλαι· » αἱ μὲν τίκτουσαι, αἱ δὲ τὰς ὕδιναις προμηνύουσαι. « Ἀστραπὴς γὰρ, φησίν ὁ προφήτης, εἰς ὕετὸν ἐποίησεν. » Οὕτω μνημονεύσαντες τῶν κατ' οὐρανὸν καὶ ἀέρα, καὶ ἕκαστῳ ὑμνεῖν παρακελευσάμενοι, ἐπὶ τὴν κοινήν μητέρα τὴν γῆν τοῦ ὕμου μεταφέρουσι τὴν παρακλήσιν, καὶ φασίν·

οδ'. « Εὐλογεῖτω ἡ γῆ τὸν Κύριον, ὑμνεῖτω καὶ ὑπερυψοῦτω ⁷⁵ αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. » Εἶτα κατὰ διαίρεσιν·

οε'. « Εὐλογεῖτε, ὄρη καὶ βουνοί, τὸν Κύριον. » Ἐπειτα τὰς ταύτης ὕδιναις·

ος'. « Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ φυόμενα ἐν τῇ γῆ, τὸν Κύριον. » Εἶτα τὴν ἀρδεῖαν ἧς δέονται· « Εὐλογεῖτε, αἱ πηγαί, τὸν Κύριον. » Καὶ ἐπειδὴ τῆς κάτω μοίρας ἐστὶ ⁷⁶ καὶ ἡ θάλασσα, καὶ οἱ ποταμοί, ἀναγκαίως καὶ τούτων ἐποίησαντο τὴν μνήμην· μνημονεύουσι δὲ καὶ τῶν τῆς θαλάττης τροφίμων.

οθ'. « Εὐλογεῖτε γὰρ, φησὶ, κῆτη, καὶ πάντα τὰ κινούμενα ἐν τοῖς ὕδασι, τὸν Κύριον. » Μετὰ ταῦτα τὰ πετεινὰ καλοῦσι, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ κτήνη, καὶ ἕσχατον ἀπάντων τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, τῆς κοσμογονίας τὴν τάξιν φυλάξαντες. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος Μωσῆς, πρῶτα μὲν φῦναι τῷ θεῷ λόγῳ τὰ δένδρα συνέγραψεν, εἶτα τῶν νηκτῶν παραχθῆναι τὰ γένη, καὶ πρὸς ⁷⁷ τούτοις καὶ σὺν τούτοις τῶν ἀεροπόρων ὀρνίθων τὴν φύσιν, μετὰ δὲ ταῦτα θηρία καὶ κτήνη, τελευταῖον δὲ τὸν ⁷⁸ ἄνθρωπον. Καλέσαντες δὲ τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν εἰς ὑμνωδίαν, πάλιν κατὰ

• Genes. 1, 5. P Psal. cxxxiv, 7.

VERS. 58. « Benedicite enim, inquit, angeli Domini, Domino, laudate et valde exaltate eum in sæcula. » [59-73] Et ne singula interpretans infinita orationis utar longitudine, ad hanc choream invitans et cælum, et aquas illas, quæ super cælos sunt, et quæ divinum thronum circumeunt virtutes. Vocant item solem, et lunam, et alia sidera. Neque solum quæ in cælo sunt, sed etiam quæ in aere gignuntur, imbrem et rorem, et spiritus; postea contrarias quoque qualitates, frigus et æstum: deinde naturam simul, et efficaciam, ignem et æstum: ignis enim naturæ nomen est, æstum autem non item substantia, sed ignis efficacitas. Vocant etiam rorem, et nivem, et glaciem, et frigus, et pruinas, et nives, et fulgura, et nubes, quæ cognatione quadam naturæ conjuncta sunt. Tum noctes et dies, atque horum efficientia, lucem ac tenebras: hæc enim tum nomina, tum res existunt. « Vocavit enim, inquit, Deus lucem diem, et tenebras appellavit noctem. » Nam etsi tenebræ umbra sunt, et non substantia, attamen res est quæ accidit, quæque noctis est efficiens. Et quia roris et nivis mentionem fecerunt, convenienter eorum fontes ostendunt. « Benedicite enim, dicebant, fulgura et nubes: hæc quidem, quæ pariunt, illa vero, quæ partus præmonstrant. « Fulgura enim, ait Propheta, in pluviam fecit. » His commemoratis quæ in cælo sunt et in aere fiunt, jussisque singulis Deum celebrare, ad communem matrem, terram, orationem convergentes, eam quoque ad celebrandum invitans, et aiunt:

VERS. 74. Benedicat terra, Domino, laudet et valde exaltet eum in sæcula. » **1125** Deinde sigillatim partes illius:

VERS. 75. « Benedicite, montes et colles, Domino. » Tum ejusdem partus:

VERS. 76. « Benedicite, universa germinantia in terra, Domino. » [77, 78] Deinde irrigationem qua indigent: « Benedicite, fontes, Domino. » Et quia partis inferioris maria sunt, et flumina, apposite etiam horum mentionem fecerunt: meminerunt item eorum quæ in aquis nutriuntur.

VERS. 79. « Benedicite enim, aiunt, cetera, et omnia quæ moventur in aquis, Domino. » [80-82] Tum volucres vocant, et bestias, et pecora, et ultimo omnium loco humanam naturam, servato mundi creationis ordine. Etenim beatus Moses primum natus divino verbo arbores scripsit, deinde producta natantium genera, et præter hæc atque adeo cum his in aere volantium avium naturam, postea bestias et pecora, postremo hominem. [83, 84] Invitato autem humano genere ad hymnum concinendum, rursus distributione facta rerum om-

VARIÆ LECTIONES.

⁷³ In A præcedunt ista: Εὐλογεῖτε οὐρανοὶ τὸν Κύριον, ὑμνεῖτε — αἰῶνας. ⁷⁴ καὶ — νεφ. Des. in B. ⁷⁵ B ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε. ⁷⁶ ἐστὶ. Des. in B. ⁷⁷ καὶ πρὸς. B ἐπί. ⁷⁸ τὸν — ὑμνωδ. B τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν εἰς ὑμνωδίαν καλέσαντες.

nium effectorem celebrare præcipiunt, et principes aliorum omnium filios Israelis ad id faciendum hortantur; quos etiam multifariam dividunt, ac primo loco ponunt sacerdotes, quippe quibus divinum commissum fuerit ministerium. Deinde, ne existimarentur solis sacerdotibus hoc celebrandi hymni munus præscribere, subjiciunt:

VERS. 85. «Benedicite, servi Domini, Domino, laudate et valde exaltate eum in omnia sæcula:» tantum non dicentes posse etiam benevolenti animo Domino servire, quicumque non sit sacerdotio decoratus. **1126** Resurrectionem quoque prænantiant.

VERS. 86. «Benedicite enim, aiunt, spiritus et animæ justorum, Domino:» id est, spirituales animæ justorum, humanis perturbationibus superiores factæ, quæ spiritus gratiam accepere. Tum eos quoque hortantur, qui virtutis quodam genere præditi sunt.

VERS. 87. «Benedicite, inquit, sancti et humiles corde, Domino.» Possunt enim injustitiæ expertes, aiunt, et de se humiliter sentientes et placere Deo, et convenientem illi hymnum offerre. Atque hæc omnia non loquaci oratione commemorarunt, sed primum erga Dominum amorem inflammantes, ac ipsimet eorum beneficiorum, quæ verbis exprimi nequeunt, et illius opificii, quod hominum causa ab initio molitus est Deus, recordantes. His enim verbis hæc videntur innuere: Idcirco laudamus et magnopere extollimus te, quia per angelos nobis exhibes beneficia, quod cælum propter nos condidisti, sole autem diem illustras, et luna noctis mitigas obscuritatem, et temporis nos doces mensuram: celebramus te, quia auctor fuisti, ut cælum nobis veluti pratum stellas produceret, et floribus qui nunquam marcescunt oculos nostros pascis, quorum etiam cursu cognoscendam nobis præbes noctis mensuram. Et quis unquam te digne celebravit, cum videt tempestatum mutationes, solstitiorum vicissitudines, æstum opportune æstatis tempore adhibitum? tum ventorum refrigerantes auras, frigus hieme et pluviam recreari, et unumquodque decore et ordine procedens, fulgura pluviam indicantia, nubes pluvias **1127** parientes, montes et plana loca segetibus ornata ac nemoribus, fontes scaturientes et plantas irrigantes, fluvios indesinenter fluentes neque sui cursus ullam quietem admittentes, mare in medio positum amicitiae auctorem atque concordiae, communemque locum et horum et illorum commercia capientem? Et ne singula prosequar, primum horum omnium meminere beati, ut suam præ se ferrent animi æquitatem, idque studentes, ut flagrantiorum ex beneficiorum memoria hymnum perfice-

A διαίρεσιν ὑμνεῖν παρεγγύωσι τὸν Ποιητὴν· καὶ πρώτους μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τοῦτο ποιεῖν παρακαλεῦνται· καὶ τούτους δὲ πολλαχῶς διαιροῦσι, καὶ τάττουσι πρώτους τοὺς ἱερεῖς, ἅτε δὴ τὴν θείαν λειτουργίαν πεπιστευμένους. εἶτα, ἵνα μὴ νομισθῶσι μόνους τοῖς ἱερωῦσι περιγράφειν τὴν ὑμνωδίαν, ἐπάγουσιν·

πε'. «Εὐλογεῖτε, δοῦλοι Κυρίου, τὸν Κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ⁷⁹ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας· ἰμονουχὶ λέγοντες, ὅτι δυνατὸν εὐνοϊκῶς δουλεῖν τῷ Δεσπότη καὶ τὸν ἱερωσύνῃς γεγυμνωμένον ⁸⁰. Προκηρύττουσι καὶ τὴν ἀνάστασιν·

πς'. «Εὐλογεῖτε γὰρ, φασι, πνεύματα καὶ ψυχὰς δικαίων, τὸν Κύριον·» τούτέστιν, αἱ πνευματικαὶ τῶν δικαίων ψυχὰς, αἱ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ὑπέρτεραι γενόμεναι ⁸¹, αἱ τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ὑποδεξάμεναι. Ἐπειτα καὶ τοὺς ἀρετῆς εἶδη τινὰ κατημνέουσιν·

πζ'. «Εὐλογεῖτε, φασίν ⁸², ἦσιοι καὶ ταπεινοὶ τῇ καρδίᾳ, τὸν Κύριον.» Δυνατὸν γὰρ, φατίν, ἀδικίας ⁸³ ἀπηλλαγμένους, καὶ ταπεινῶ φρονήματι κεχηρμένους, καὶ ἀρέσκειν Θεῷ καὶ τὸν ἀρμόττοντα ἕμῳ προσφέρειν. Ταῦτα δὲ οὐκ ἀδολεσχίᾳ χρώμενοι κατέλεξαν ἅπαντα, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὸ περὶ τὸν Δεσπότην πυρσεύοντες φίλτρον, καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἀναμνησκόντες τῶν ἀρρήτων εὐεργεσιῶν, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν ἐξ ἀρχῆς γενομένης ⁸⁴ δημιουργίας· διὰ γὰρ τούτων μνησούσι τῶν λόγων, ὅτι· Ὑμνοῦμέν σε καὶ ὑπερυψοῦμεν, ὅτι δι' ἀγγέλων ἡμᾶς εὐεργετῆς, ὅτι οὐρανὸν ἡμῶν χάριν ἐδημαιοῦργησας, ἥλιψ δὲ τὴν ἡμέραν φωτίζεις, καὶ τῇ σελήνῃ τῆς νυκτὸς κεραυνῶεις τὸ ἀφεγγές, καὶ τοῦ χρόνου ἡμᾶς τὰ μέτρα διδάσκεις· ὑμνοῦμέν σε, ὅτι καὶ λειμῶνα ἡμῶν ἀστέρων βλαστῆσαι τὸν οὐρανὸν παρεσκεύασας, καὶ ἀνοθεῖν ἀμαρᾶντοῖς ἐστιξῆς ἡμῶν τὰς θύεις, καὶ τῆς νυκτὸς ἡμῶν διὰ τοῦ δρόμου τούτων παρέχεις τὰ μέτρα γινώσκειν. Καὶ τίς ἂν σε πρὸς ἀξίαν ὑμνήσειεν, ὄρων τῶν ὠρῶν τὰς μεταβολὰς, τῶν ⁸⁵ τροπῶν τὰς ἀλλαγὰς ⁸⁶, καὶ ἕμῃ προσφόρως ἐν θέρει γινόμενον; εἶτα πνευμάτων αὔρας ἀναψυχούσας, ψύχος ἐν χειμῶνι καὶ ἕτερον ἐπιφερόμενον, καὶ ἕκαστον βυθμῶ καὶ τάξει προβαῖνον, ἀστραπᾶς τὸν ὑετὸν μνηνούσας, νεφέλας τὸν ὑετὸν ὠδινούσας, ὄρη καὶ πεδιά ληϊοὺς κομῶντα, καὶ ἄλσεσι, πηγὰς ὑπαναδλυζούσας ⁸⁷, καὶ ἀρδεῖαν τοῖς φυτοῖς προσφερούσας, ποταμοὺς ἀπαιστα τρέχοντας, καὶ τοῦ δρόμου παῦλαν οὐ δεχομένους, θάλατταν ἐν μέσῳ κειμένην, φίλιαν; καὶ ὁμοίως αἰτίαν, καὶ χωρίον κοινὸν τούτων κάκεινων δεχομένων τὰ συμβόλαια; Καὶ ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον λέγω, πρῶτον μὲν τούτων ἀπάντων ἐμνημόνευσαν οἱ μακάριοι, τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνύντες εὐγνωμοσύνην, καὶ θερμότερον ἐπιτελεῖσαι τὸν ὕμνον ⁸⁸ τῇ μνήμῃ τῶν εὐεργεσιῶν βουλόμενοι· Ἐπειτα δὲ, καὶ τοὺς Χαλβαίους

VARIAE LECTIONES.

⁷⁹ καὶ — αἰῶνας. Des. in B. ⁸⁰ B τὸς ἱερωσύνῃς γεγυμνωμένους. ⁸¹ B γεγενημένα. ⁸² φασίν. Ita H. ⁸³ ἀδ. B πρᾶμ. τούς. ⁸⁴ B γεγενημένης. ⁸⁵ τῶν. B πρᾶμ. καί. ⁸⁶ B ἀναλλαγὰς, pro ἐναλλαγὰς, ut videtur. ⁸⁷ B ἀναδλυζούσας. ⁸⁸ τ. ὕμν. In B ponitur post εὐεργεσιῶν.

ἔξωθεν ὑπακούοντας παιδεύσαι πειρώμενοι⁸⁹, ὅτι τὰ ἄρεντ : deinde vero, ut etiam Chaldaeos foris audientes docere conarentur, quæ ab ipsis celebrantur ὑπ' αὐτῶν προσκυνοῦμενα στοιχεῖα τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων [ἔστι] ποιήματα. Διὰ⁹⁰ τοῦτο καὶ πυρὸς καὶ ὕδατων. clementia, ea auctoris omnium rerum, Dei, esse ἡλίου τε καὶ σελήνης, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς ἐναργῶς opitella. Idcirco ignis et aquarum, solisque et lunæ, cœli et terræ evidenter mentionem faciunt, μνημονεουσι, πείσαι βουλόμενοι τοὺς ἀνόητους, παύσασθαι μὲν τοῦ προσκυθεῖν τὰ ὀρώμενα, τὴν δὲ τούτων Δεσπότην ἐπιγνώναι, καὶ τὴν πρέπουσαν αὐτῶν θεραπεῖαν προσενεγκεῖν. Εἰκὸς γὰρ ἦν τὸ μέγα θαῦμα θεωμένους, καὶ τοῦ πυρὸς τὴν ἤταν ὀρώντας, καὶ αὐτῶν δὲ καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν ἀσχύνην⁹¹, τῶν αἰχμαλώτων δὲ ἐκείνων παίδων τὴν σωτηρίαν τε καὶ παρῆρσιαν, δέξασθαι διὰ τῆς ὑμνωδίας τὴν τῆς εὐσεβείας διδασκαλίαν. Οὕτως ὑμνήσαντες τελευταίως⁹² ἐπάγουσιν ·

πῆ'. « Εὐλογεῖτε, Ἀνανία, Ἀζαρία, Μισαήλ, τὸν Κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν⁹³ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Οὕτως ἑαυτοὺς ἐσχάτους ἠγοῦντο τῆς κτίσεως, καὶ πάντων ἀνθρώπων εὐτελεστάτους. Τοιοῦτος ἦν καὶ⁹⁴ ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων · « Ἐμοὶ τῶ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἀγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὐτῆ. » Καὶ ἀλλαχού · « Χριστὸς, φησὶν, ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. » Καὶ τῶν μὲν ἁμαρτωλῶν πρῶτον ἑαυτὸν ὀνομάζει, τῶν δὲ ἀγίων ἐσχάτον ἀποκαλεῖ · οὕτω καὶ οἱ μακάριοι οὗτοι ἐσχάτους ἑαυτοὺς⁹⁵ παρακελεύονται ὑμνεῖν τὸν Κύριον, καὶ ὑπερυψοῦν αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἐἴτα διηγοῦνται τὸ θαῦμα · « Ὅτι ἐβόρυστο⁹⁶ ἡμᾶς ἐξ ἄδου⁹⁷, καὶ ἔσωσεν ἡμᾶς ἐκ χειρὸς θανάτου. » Ἀνθρωπίναις γὰρ ἀπηγορεύθημεν ψήφοις.

ἰ Καὶ ἐβόρυστο ἡμᾶς ἐκ μέσου⁹⁸ καιομένης φλογὸς · καὶ ἐκ μέσου πυρὸς ἐβόρυστο ἡμᾶς. (πθ'.) Ἐξημολογεῖσθε τοῖνον τῶ Κυρίῳ, ὅτι χρηστὸς, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. » Τί γὰρ χρηστότερον, τί δὲ⁹⁹ ἀγαθώτερον τοῦ τοσοῦτου ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρησζαμένου ἔλεῳ; Καὶ τοσαύτην ἀρετὴν ἐπιδειξάμενοι, ἔλεῳ φασὶ τῆς σωτηρίας τετυχηκέναι. Ἐἴτα ἐπειδὴ μόνων τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσαν ἄνω, καλοῦσι καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐσεβοῦντας, καὶ τὸν Θεὸν θεραπεύειν ἐσπουδαχότας.

ἱ'. « Εὐλογεῖτε, πάντες οἱ σεβόμενοι τὸν Κύριον, τὸν Θεὸν¹ τῶν Θεῶν, ὑμνεῖτε καὶ ἐξημολογεῖσθε, ὅτι εἰς² πάντας τοὺς αἰῶνας τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ³ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰῶνων. » Καὶ τὸ ἄπειρον αὐτοῦ⁴ τῆς ἀγαθότητος δεῖξαι φιλονεικοῦντες, καὶ ἠτῶμενοι, πολλακίς τὸ τῶν αἰῶνων ἀναστρέφουσιν ὄνομα. Τοιοῦτος τῶν ἀγίων τούτων ὁ ὕμνος οὗτος καὶ τὸν θηριώδη καὶ ἀπηνῆ βασιλέα ἐκπλήξας⁵, τῶν μὲν βασιλικῶν ἐξανέστησε θρόνων, δραμεῖν δὲ παρ' αὐτοὺς παρεσκεύασε, καὶ θεωρεῖ⁶ τέτταρας ἀντὶ τριῶν ἐν τῇ καμίνῳ χορευόντας.

⁹ Ephes. iii, 8. ¹ I Tim. i, 15.

VARIE LECTIONES.

⁸⁹ πειρ. B βουλόμενοι. ⁹⁰ διὰ. B præm. καί. ⁹¹ ἀσχ. B præm. τὴν. ⁹² B τελευταίον. ⁹³ αὐτ. — αἰῶν. Des. in B. ⁹⁴ καί. Des. ibid. ⁹⁵ ἐσχ. ἑαυτ. Ita B sed Sirm. hab. ἐσχάτους ἑαυτοῖς. ⁹⁶ ἐβόρ. A ἐξέλτατο. ⁹⁷ ἄδ. A ada. κατωτάτου. ⁹⁸ μέσου. A καμίνου μέσης. ⁹⁹ τί δὲ. B ἡ τι. ¹ τὸν Θεόν. B Κύριον. ² εἰς. B præm. εἰς τὸν αἰῶνα καί. ³ καί — αἰῶν. Des. in A. ⁴ αὐτοῦ. Ex B suppl. ⁵ ἐκπλ. B add. ὀμοῦ καὶ καταπλήξας. ⁶ Ed. prior hab. θεωρεῖν.

B Vers. 88. « Benedicite, Anania, Azaria, Misael, Domino, laudate et valde exaltate eum in sæcula. » Ita seipsos ultimos eorum omnium quæ creata sunt, existimabant, et omnium hominum abjectissimos. Talis enim beatus Paulus fuit, **1128** qui sic ait : « Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc &. » Et alio loco : « Christus, inquit, venit in mundum, peccatores salvos facere, quorum primus ego sum ». Et peccatorum quidem primum seipsum nominat, sanctorum vero ultimum vocat. Sic etiam beati hi adolescentes seipsos ultimos hortantur ad celebrandum Dominum, et laudibus extolendum in sæcula. Tum miraculum narrat : « Quia eruit nos ex inferno, et salvos fecit nos de manu mortis. » Humanis enim suffragiis omnis spes nobis interdicta fuit.

« Et liberavit nos e medio ardentis flammæ, et e medio ignis eruit nos. (Vers. 89.) Celebrate itaque Dominum, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. » Quid enim melius? quid benignius eo, qui in rebus nostris tantam adhibuit misericordiam? Cumque talem præ se tulerint virtutem, misericordia se salutem consecutos fatentur : deinde quia filios Israelis tantum supra commemoraverant, eos quoque qui inter gentes pie viverent, divini cultus studiosos, vocant.

Vers. 90. « Benedicite, omnes qui colitis Dominum, Deum deorum, laudate et confitemini, quia in omnia sæcula misericordia ejus, et in sæculum sæculorum. » Et infinitam illius bonitatem ostendere summe contententes, et ea re victi, sæpe *sæculorum* nomen repetunt. Talis hic fuit sanctorum hymnus : [91] qui cum agrestem et immitem percussisset regem, obstupefactus e throno regio surrexit, atque ad eos **1129** currere festinavit, et pro tribus quatuor in fornace tripudiantes conspexit.

« Et ait optimatibus suis, Nonne viros tres inje- A
cimus in medium ignis compeditos? (VERS. 92.)
Et ecce ego conspicio viros quatuor solutos, et
deambulantes in medio ignis, et corruptio non est
in ipsis, et visio quarti similis filio Dei. » O inef-
fabilem animi lenitatem! Jure exclamabant sancti
adolescentes, « Quia in omnia sæcula misericordia
ejus, et in sæculum sæculorum. » Ecce enim istum
quoque, qui tanto fastu elatus tantam adhibuerat
crudelitatem, quique divinum cultum usurpare et
Dei cultores crudeliter atque atrociter punire co-
natus fuerat, ad pietatem perducit, eique virtutem
suam, qua mirabilia efficit, ostendit, et missum
auxilio sanctis angelum illi conspicuum facit: ac
numero primum ipsum obstupescit, pro tribus
quatuor ostensis, deinde solutis vinculis (solutos
enim pro vinctis conspiciebat), adhæc incolumi-
tate: « Corruptio enim, inquit, non est in ipsis. »
Unde percussus, fastu sedato, accedit:

VERS. 93. « Et ait: Sidrach, Misach, et Abde-
nago, servi Dei altissimi, exite, et accedite. Et
egressi sunt Sidrach, Misach, et Abdemago e me-
dio ignis. » Didicit vanus ille, qui dixerat: « Quis
est Deus, qui eruat vos e manibus meis? » esse
Deum ineffabilis potestatis, igni imperantem, ut
contrariam sanctis ostenderet qualitatem. Quem
enim ille non censebat Deum, **1130** Deum esse
cognovit, et celsissimum Deum. [94] Egressis au-
tem sanctis, admirantur omnes satrapæ, et topar-
chæ, et præfecti, sanctorum corpora incorrupta et
illæsa conservata contemplantes, ipsosque capillos,
qui nihil ex illa flamma sensissent: neque capillos
tantum, sed ipsam etiam vestem, et calcementa,
quæ permanserant inviolata, atque adeo ut ipsius
quoque ignis carerent odore. Deinde his conspectis
Nabuchodonosor Deum laudat, et ait:

VERS. 95. « Benedictus Dominus Deus Sidrachi,
Misachi, et Abdenagonis, qui misit angelum suum,
et liberavit servos suos, qui confisi sunt in eo, et
verbum regis mutaverunt, et tradiderunt corpora
sua, ne servirent, neque adorarent illum deum
alium, sed Deum suum. » Semper experientia Dei
percipiens virtutem, miser ille, oblivioni tradit
miracula. Hoc erga sanctissimum Danielem quo-
que fecit. Surgens enim illum adoravit, eique thus
et odorata sacrificia offerri præcepit. Et nunc si-
militer conspecta horum sanctorum salute, Deum
laudat, et viros admiratur, quod regis verbum
mutarint, et iniquæ vitæ piam mortem antepo-
suerint.

« Καὶ λέγει τοῖς μεγιστάσιν αὐτοῦ· Οὐχὶ ἄνδρας
τρεις ἐβάλομεν εἰς μέσον τοῦ πυρὸς πεπεδημένους·
(1131.) Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ θεωρῶ ἄνδρας τέσσαρας λευ-
μένους, καὶ περιπατοῦντας ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς, καὶ
διαφορὰ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς, καὶ ἡ ὄρασις τοῦ τε-
τάρτου ὁμοία υἱῷ Θεοῦ. » Ὡ τῆς ἀρρήτου μακρο-
θυμίας! Εἰκότως ἐβόων οἱ ἅγιοι παῖδες· « Ὅτι εἰς
πάντας τοὺς αἰῶνας τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα
τῶν αἰῶνων. » Ἴδού γὰρ καὶ τοῦτον ὠμότητι τοσαύ-
τη καὶ τύφῳ χρησάμενον, καὶ τὸ θεῖον σέβας ἀρπά-
σαι⁷ καὶ τοὺς θεοὺς θεράποντας ὠμῶς καὶ θηριω-
δῶς κολάσαι πειραθέντα, πρὸς τὴν εὐσέβειαν ποδ-
ηγεῖ⁸, καὶ τὴν οἰκείαν αὐτῷ⁹ θαυματουργίαν ὑποδεί-
κνυσι, καὶ τὸν ἀποσταλέντα εἰς ἐπικουρίαν τῶν
ἁγίων ἀγγελον ἐμφανῆ¹⁰ αὐτῷ ποιεῖ. Καὶ ἐκπλήττει
B μὲν αὐτὸν, πρῶτον τῷ ἀριθμῷ, ἀντὶ τριῶν τέσσαρας
ὑποδείξας· ἔπειτα τῇ λύσει τῶν δεσμῶν· λελυμένοις
γὰρ ἀντὶ δεδεμένων ἑώρα· ἔπειτα τῇ σωτηρίᾳ·
« Διαφορὰ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἔστιν¹¹ ἐν αὐτοῖς. »
Ἔθεν ἐκπλαγεῖς, καὶ καταλύσας τὸν τύφον, προσέρ-
χεται·

137. « Καὶ φησὶ· Σιδράχ¹², Μισάχ, καὶ Ἀβδεναγῶ,
οἱ δούλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἐξέλθετε καὶ δεῦτε.
Καὶ ἐξῆλθον Σιδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδεναγῶ ἐκ μέσου
τοῦ πυρὸς. » Μεμάθηκεν ὁ μάταιος, ὁ λέγων· « Τίς
ἐστὶ Θεὸς, ὃς ῥύσεται ὑμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν μου; »
ὅτι ἔστι Θεὸς ἄρρητον ἔχων δύναμιν¹³, τῷ πυρὶ κε-
λεύων ἐναντίαν ἐπιδείξασθαι¹⁴ τοῖς ἁγίοις ποιότητα.
Ἄν γὰρ θεὸν ἐκείνος οὐκ ἐνόμιζεν, ἔγνω ὅτι ἔστι
Θεὸς, καὶ ὑψίστος Θεός. Ἐξελθόντων δὲ τῶν ἁγίων,
C θαυμάζουσι μὲν ἅπαντες σατράπαι, καὶ τοπάρχαι,
καὶ στρατηγοὶ, θεωροῦντες ἀκήρατα διατηρηθέντα
τῶν ἁγίων τὰ σώματα¹⁵, καὶ τὰς τρίχας αὐτὰς οὐδε-
μίαν ἀσθησὶν ἐκ τῆς φλογὸς δεξαμένας ἐκείνης· οὐ
τὰς τρίχας δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐσθῆτα,
καὶ τὰ ὑποδήματα ἀκέραια μέιναντα, ὡς καὶ αὐτῆς
ἀπηλλάχθαι τῆς ἀπὸ τοῦ πυρὸς ὀσμῆς. Ἔτα ὑμνεῖ
ταῦτα θεασάμενος ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ λέγει·

138. « Εὐλογητὸς¹⁶ ὁ Θεὸς τοῦ Σιδράχ, Μισάχ, καὶ
Ἀβδεναγῶ, ὃς ἀπέστειλε τὸν ἀγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐρ-
ῥύσατο¹⁷ τοὺς παῖδας αὐτοῦ, ὅτι ἐπεποιθῆσαν ἐπ'
αὐτῷ, καὶ τὸ ῥῆμα τοῦ βασιλέως ἠλλοίωσαν, καὶ
παρέδωκαν τὰ σώματα αὐτῶν¹⁸, ὅπως μὴ λατρεύ-
σωσι, μηδὲ προσκυνήσωσι παντὶ θεῷ ἐτέρῳ¹⁹, ἀλλὰ²⁰
τῷ Θεῷ αὐτῶν. » Ἀεὶ τῇ πείρᾳ παραλαμβάνων ὁ
D μάταιος τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, λήθη τὰ σώματα
παραδίδωσι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ θεοτάτου πεποίηκε
Δανιήλ· ἀναστὰς γὰρ προσεκύνησεν αὐτῷ, καὶ μα-
ναὶ καὶ εὐωδία προσενηχθῆναι αὐτῷ παρενεγγύησε.
Καὶ νῦν δὲ ὡσαύτως θεασάμενος τῶν ἁγίων τούτων
τὴν σωτηρίαν, ὑμνεῖ τὸν θεόν, καὶ θαυμάζει τοὺς
ἄνδρας, ὅτι ἠλλοίωσαν τὸ ῥῆμα τοῦ βασιλέως, καὶ
προσετίμησαν, φησὶν, εὐσεβῆ θάνατον παρανόμου
ζωῆς.

VARIAE LECTIONES.

⁷ ἀρπ. B add. φιλονεικήσαντα. ⁸ B ὁδηγεῖ. ⁹ B αὐτοῦ. ¹⁰ ἐμφ. B δῆλον. ¹¹ ἔστ. Des. in B. ¹² B Σιδράχ. ¹³ δύν. B πρᾶμ. τῆν. ¹⁴ B ἐπιδείξαι. ¹⁵ B ἀκήρατον διατηρηθέν τῶν ἁγίων τὸ σώμα. ¹⁶ Εὐλ. B add. Κύριος. ¹⁷ ἐρρ. A ἐξεῖλατο. ¹⁸ αὐτ. A add. εἰς πῦρ. ¹⁹ ἐτ. Des. in A. ²⁰ B ἀλλ' ἤ.

145'. « Καὶ νῦν, φησὶν, ἰδοὺ ἐγὼ²¹ ἐκτίθημι δόγματα²², ὅπως πᾶς λαός, φυλὴ, γλῶσσα, ἢ ἂν εἴπη βλασφημίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ Σιδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδοναγῶ, εἰς ἀπώλειαν ἔσονται, καὶ οἱ οἴκοι αὐτῶν διαρπαγῆσονται²³, καθότι οὐκ ἔστι Θεὸς ἕτερος, ὃς δυνήσεται ῥύσασθαι οὕτως. » Καὶ τῷ²⁴ ὄντι τῇ πείρᾳ τοῦτο μεμάθηκεν · πολλῶν γὰρ καλουμένων Θεῶν τὰ²⁵ τεμένη καταλύσας, καὶ τὰ ταμεῖα²⁶ συλῆσας, βωμοὺς ἀνασπάσας, καὶ τοὺς ἱερωμένους αὐτῶν²⁷ κατασφάζας, οὐδεμίαν θείαν εὐεργεσίας²⁸ ἐδέξατο πείραν · κατὰ δὲ τῶν τῷ Θεῷ ἀνακειμένων τῇ λύτῃ χρησάμενος, εἶδε τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀπειρον δύναμιν, καὶ τὴν μακροθυμίαν τὴν ἀβρότην · τοὺς μὲν γὰρ οἰκείους θεράποντας ἀκραίως διεφύλαξεν, αὐτὸν δὲ τέως δικᾶς τῆς μανίας οὐκ εἰσπράξατο, ἐπιμελιαντα δὲ τῇ δυσσεβείᾳ μετὰ βραχὺ μετρίως ἐκόλασεν, εἶτα μετανοίᾳ χρησάμενος φιλανθρωπίας ἤξιωσεν.

145'. « Τότε δὲ ὁμοῦ κατεύθυνε, φησὶν, ὁ βασιλεὺς τὸν Σιδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδοναγῶ, ἐν τῇ χώρᾳ Βαβυλωνος, καὶ ἠύξησεν αὐτοὺς, καὶ ἤξιωσεν αὐτοὺς²⁹ ἡγεῖσθαι πάντων τῶν Ἰουδαίων τῶν³⁰ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. » Τοσαύτην ὁ Δεσπότης τῶν θεραπεύειν αὐτὸν ἐσπουδακῶτων ποιεῖται προμῆθειαν. Καὶ εἰκότως ἐδόκον οἱ ἅγιοι παῖδες οὗτοι³¹, ὅτι « οὐκ ἔστιν αἰσχρὴ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ σοί. » Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ταύτην κτησώμεθα τὴν ἐλπίδα, πάσης ὁμοῦ προτιμῶντες τῆς κτίσεως³² τὸν Ποιητὴν τε³³ καὶ Κυβερνήτην · καὶ γενέσθωσαν ἡμῖν οἱ μακάριοι οὗτοι παῖδες ὠφελείας παράδειγμα, εὐσεβείας ἀρχέτυπον, ποδηγὸι πρὸς Θεόν, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀξίοις χορηγούμενα · ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ'³⁴ οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A Vers. 96. « Et nunc, inquit, ecce ego pono decretum, ut omnis populus, tribus, lingua, quæ dixerit blasphemiam contra Deum Sidrachi, Misachi, et Abdenagonis, pereat, et donus ipsorum diripiantur, quia non est **1131** Deus alius qui sic possit liberare. » Et hoc omnino experientia didicit. Cum enim multorum, qui dii vocabantur, templa evertisset, et penetralia prædatus arasque demolitus esset, eos quoque qui ipsorum sacris præerant, occidisset, nullam divinam beneficentiam expertus est : cum vero furore insanisset contra eos qui se Deo dicarant, sensit et infinitam Dei virtutem, et ineffabilem illius longanimitatem, qui famulos suos integros et illæsos conservavit, et ab ipso interim nullas insanix pœnas exegit, sed in impietate degere perseverantem paulo post modicoriter punivit, tum pœnitentem sua clementia dignatus est.

B Vers. 97. « Tunc tamen rex, inquit, rerum moderationem commisit Sidracho, Misacho, et Abdenagoni, in regione Babylonis, et auxit ipsos honoribus, voluitque præesse omnibus Judæis, qui erant in regno ejus. » Tanta sui colendi studiosos providentia Dominus gubernat. Et merito exclamabant hi sancti adolescentes : « Non est confusio iis, qui in te confisi sunt. » Hinc nos etiam tantam habeamus spem, ut omni creaturæ simul Opificem et Gubernatorem præferamus : sintque nobis beati hi adolescentes utilitatis exemplum, pietatis exemplar, duces ad Deum, et ad ea quæ a Deo iis qui digni sunt, suppeditantur; quæ utinam omnes nos consequamur gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi, **1132** cum quo Patri gloria cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIE LECTIONES.

²¹ ἐγὼ. Des. in B. ²² A ἐκτίθεμαι δόγμα. ²³ A εἰς διαρπαγῆν. ²⁴ τῷ — μεμ. Ita cum B legimus Sirm. τὸ ὄνομα τοῦτο τῇ πείρᾳ μεμ. ²⁵ τὰ. B καὶ. ²⁶ B τίμια. ²⁷ B αὐτοῖς. ²⁸ B εὐεργίας. — An legendum ἐνεργείας? ²⁹ αὐτ. Des. in B. ³⁰ τῶν. A add. ὄντων. ³¹ οὗτ. Des. ibid. ³² τ. κτ. Repetitur in B. ³³ τε. Des. ibid. ³⁴ μεθ' — ἀεὶ, καὶ. B ὃ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος.

TOMOS Δ'.

LIBER QUARTUS.

147'. « Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, γλώσσαις, τοῖς οἰκοῦσιν³⁵ ἐν πάσῃ τῇ γῆ, εἰρήνη ὑμῖν πληθυνθείη. » Προὔργου νομίζω, πρότερον τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπιστολῆς καὶ τὴν

Vers. 98. « Nabuchodonosor rex omnibus populis, tribubus, linguis, habitantibus in universa terra, pax vobis multiplicetur. » Operæ pretium existimo, prius hujusce epistolæ argumentum et

VARIE LECTIONES.

³⁵ A κατοικοῦσιν.

causam percurrere, deinde eam interpretari. Nabuchodonosor, qui tota Asia potitus Ægyptum quoque in suam ditionem redegerat, et Æthiopus prope Ægyptum habitantes sibi subegerat, se admodum crudelem et sævum subjectis sibi populis præbuit, atque eo superbix processit, ut existimaret se non solum iis qui dii vocarentur, sed etiam eo qui vere Deus est, majorem atque potentioiorem esse. Hunc autem ipsius maxime læprebibilem factum non solum docet admirabilis Daniel, sed etiam sanctissimus Isaias propheta, imo vero ipse omnium rerum auctor Deus per prophetam ita loquens : « Væ Assyriis, virga furoris mei et iræ meæ est in manibus eorum : iram meam in gentem iniquam mittam, et in meo populo constituam, ut faciat spolia et prædam, et conculcet civitates, et redigat eas in pulverem ». Quod autem dicit, id significat : Lamentis digni sunt Assyrii, cum infirmorum malorum sint auctores : autem iis ut ministris ad peccatores puniendos, ac veluti **1133** virgam quandam ad poenas infligendas idoneam, eos delinquentibus adhibebo, neque aliis tantum hominibus, sed etiam populo, qui meus appellatur. Adhibebo autem, propter magnam ipsius impietatem, et iniqua facinora, et urbes ipsorum per eandem evertendas curabo, et efficiam ut spoliis, quæ in urbibus fuerint, ipsi potiantur. Ego igitur, veluti carnifice quodam utens Assyrio, per ipsum a peccantibus exigam supplicia. « Ipse » autem, inquit, non sic cogitavit, et animo non sic ratiocinatus est : sed discedet mens ejus, et quidem ut disperdat gentes non paucas. Et si dixerint ei : Tu solus es princeps, et dicet : Nonne cepi regionem quæ est supra Babylonem, et Chalanem, ubi turris ædificata est, et cepi Arabiam, et Damascum, et Samariam? Quemadmodum has etiam omnes regiones capiam ¹. » Per hæc igitur ipsius arrogantiam declaravit. Deinde prædicat mala quæ Hierosolymam invasura sint, et ostendit etiam poenarum causas : « Ululate enim, inquit, sculptilia in Hierosolyma, et in Samaria : quemadmodum enim feci Samariæ, et manufactis ejus, sic faciam et Hierosolymæ, et simulacris ejus ². » Didicimus autem Hierosolymam haud fuisse superatam a Sennacherimo Assyriorum rege : sed Nabuchodonosorem, **1134** translata in Babylonem regia, regiaque illa urbe declarata post excidium Ninive, in Judæam cum exercitu profectum, eversa Hierosolyma plurimos incolarum interfecisse, **1134** reliquos in servitute redactos captivos abduxisse : ita ut hinc quoque perspicuum sit divinam Scripturam pro uno habere Babyloniorum et Assyriorum regnum ; quod ex iis etiam, quæ subjiciuntur, facile est intelli-

A αἰτίαν διεξελεθῆν, εἰθ' οὕτως τὴν ἐρμηνείαν ποιῆσθαι. Ὁ Ναβουχοδονόσορ τῆς Ἀσίας ἀπάσης κερρατηκῶς, καὶ τὴν Αἴγυπτον δὲ ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος, καὶ Αἰθίοπας τοὺς πρὸς Αἴγυπτον χειρωσάμενος, ὡμῶς μὲν λίαν καὶ ἀπηγῶς ἐχρήσατο τοῖς ὑπηκόοις, εἰς τοσαύτην δὲ ἤλασεν ἀλαζονείαν, ὡς νομίζειν οὐ μόνον τῶν καλουμένων θεῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὄντως Θεοῦ μεῖζων εἶναι καὶ δυνατώτερος. Τοῦτον ³⁶ δὲ αὐτοῦ τὸν ἀπληστότατον τύφον, οὐ μόνον ὁ θεσπέσιος ³⁷ διδάσκει Δανιὴλ, ἀλλὰ καὶ ὁ θεϊότατος ³⁸ Ἰσαίας ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ αὐτῆς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου φεγγόμενος οὕτως : « Οὐαὶ Ἀσσυριοῖς, ἡ ῥάβδος τοῦ θυμοῦ μου καὶ ὄργης μου ἐστὶν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν · τὴν ὄργην μου εἰς ἔθνος ἀνομον ἀποστελῶ, καὶ ἐν τῷ ἐμῷ λαφῷ συντάξω ποιῆσαι σκῦλα καὶ προνομήν, καὶ καταπατεῖν τὰς πόλεις, καὶ θείναι αὐτάς εἰς κονιορτόν. » Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι · Ὁρῆγων μὲν εἶεν ἄξιοι Ἀσσύριοι ³⁹, μυρῶν ὄντες ἐργάται κατῶν ἄλλ' ὄμοιοι τοῦτοις διακόνους· εἰς τὰς κατὰ τῶν ἁμαρτιῶν χρήσομαι τιμωρίας, καὶ οἶόν τινα ῥάβδον κολαστικὴν τοῦτους τοῖς ⁴⁰ παρανομοῦσιν ἐπάξω · οὐ τοῖς ἄλλοις δὲ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τῷ προσαγορευομένῳ μου λαφῷ. Ἐπάξω δὲ, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀσέβειαν, καὶ παρανομίαν, καὶ τὰς τε πόλεις αὐτῶν διὰ τούτων καθελῶ, καὶ τὰ ἐν ταῖς πόλεσι σκῦλα τούτων γενέσθαι παρασκευάσω. Ἐγὼ μὲν οὖν, οἶόν τιμι ἡμῶς τῷ Ἀσσυρίῳ γρώμενος, δίκας δι' αὐτοῦ τοῦ παρανομοῦντος εἰσπράττωμαι. « Αὐτὸς δὲ, φησὶν, οὐχ οὕτως ἐνεθυμήθη, καὶ τῇ ψυχῇ οὐχ οὕτως ἀλόγισται· ἀλλὰ ἀπαλλάξει ὁ νοῦς αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἔθνη οὐκ ὀλίγα. Καὶ ἐὰν εἰπωσιν αὐτῷ· Σὺ μόνος εἶ ἄρχων, καὶ εἰρεῖ· Οὐκ ⁴¹ ἔλαβον τὴν χώραν τὴν ἐπάνω Βαβυλῶνος, καὶ Χαλάνην ⁴², οὐ πύργος ἔκοδομήθη, καὶ ἔλαβον Ἀραβίαν, καὶ Σαματικὸν, καὶ Σαμάρειαν ; Ὅν τρόπον ταύτας ⁴³, καὶ πάσας τὰς χώρας λήψομαι. » Διὰ τούτων μὲν οὖν τὴν ἀλαζονίαν αὐτοῦ δῆλυν πεποίηκε. Εἶτα προσαγορεύει τὰ καταληψόμενα τὴν Ἱερουσαλήμ κακὰ, ὑποδείκνυσαι δὲ καὶ τὰς τῆς τιμωρίας αἰτίας · « Ὀλολύξατε γὰρ, φησὶ, τὰ ⁴⁴ γλυπτὰ ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν Σαμαρείᾳ · ὃν τρόπον γὰρ ἐποίησα ἐν Σαμαρείᾳ καὶ τοῖς χειροποιήτοις αὐτῆς, οὕτω ποιήσω καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῆς. » Μεμαθήκαμεν δὲ, ὅτι τῆς Ἱερουσαλήμ Σενναχηρείμ ὁ τῶν Ἀσσυρίων οὐ περιεγένετο βασιλεὺς, ὁ δὲ Ναβουχοδονόσορ εἰς Βαβυλῶνα τὰ βασίλεια μεταθείς, καὶ βασιλικὴν ἐκείνην ἀποφῆγας πόλιν μετὰ τὴν τῆς Νινευῆ κατάλυσιν, ἐπεστράτευσεν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἀνάστατον τὴν Ἱερουσαλήμ πεποικῶς, τοὺς μὲν πλείστους τῶν οἰκητόρων ἀνέτελε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξαγδραποδίσας αἰχμαλώτους ἀπήγαγεν · ὡς εἶναι ὄφλον κἀντεῦθεν, ὡς μίαν οἶδεν ἡ θεία Γραφή τὴν Ἀσσυρίων

¹ Isa. x, 5, 6. ² Isa. x, 7-10. ³ Ibid. 41.

VARIAE LECTIONES.

³⁶ B τούτου. ³⁷ θεσπ. B θεϊότατος. ³⁸ B θεσπέσιος. ³⁹ Ἀσσ. Ex B suppl. ⁴⁰ τ. τοῖς. B τούτοις ⁴¹ Οὐκ. B πρᾶξμ. ὅτι. ⁴² B Χαλάνης. ⁴³ ταύτ. B add. ἔλαβον. ⁴⁴ τὰ. Des. in B.

καὶ Βαβυλωνίων βασιλείαν· καὶ ἐκ τῶν ἐπαγομένων ἄγερε. Ἐπι τοῦτο βράδιόν ἐστι καταμαθεῖν. Ἐστὶ γὰρ, φησὶν, ὅταν συντελέσῃ Κύριος ποιῶν πάντα ἐν τῷ ὄρει Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐπάξει Κύριος ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ἐπὶ τὸ ὄψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Ἐτιμωρήτατο δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ Θεός, οὐ διὰ τοῦ Σενναχηρείμ, ὅς τῶν Ἀσσυρίων ἐβασίλευσεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Ὁ μὲν γὰρ, οὐ μόνον οὐκ ἐπόρησε τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ ἅπασαν ἀπολωλεκώς τὴν στρατείαν, ἀπέδρα μόνος, καὶ οἶκος τὴν σραγὴν παρὰ τῶν υἱῶν ἐδέξατο· ὁ δὲ Ναβουχοδονόσορ καὶ τὴν πόλιν καθεῖλε, καὶ ἐνέπηρσε τὸν θεῖον νεῶν, καὶ τὸν λαὸν ἀπήγαγε δορυάλωτον. Διδάσκει τοῖνυν ἡμᾶς ἡ θεία Γραφή, ὅτι μετὰ τὸ συντελέσαι Κύριον ποιῶντα πάντα ἐν τῷ ὄρει Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἀ ἠπειλήσε λέγων· Ἐολοῦξατε, τὰ γλυπτὰ ἐν Ἱερουσαλήμ· ὅν τρόπον γὰρ ἐποίησα Σαμαρείαν καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῆς, οὕτω ποιήσω καὶ τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ τοῖς χειροποίητοις αὐτῆς, ἐπάξει, φησὶ. Κύριος ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν, τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀσσυρίων. Καὶ οὐ λέγει τῶν Βαβυλωνίων, ἀλλὰ τῶν Ἀσσυρίων· μία γὰρ τούτων χάκεινον ἡ βασιλεία. Νοῦν δὲ μέγαν καλεῖ διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀλαζονικὸν τῶν βουλευμάτων· διὸ καὶ εἰκότως ἐπάγει· Καὶ ἐπὶ τὸ ὄψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἀπλῶς ἔφη, Ἐ τῆς δόξης αὐτοῦ, ἀλλὰ Ἐ τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ· τούτέστιν, ὅς ἀνθρωπος ὢν ὑψηλότατος τε καὶ μέγιστος εἶναι φαντάζεται. Εἶπε γὰρ· Ἐν τῇ ἰσχύϊ μου ποιήσω, καὶ ἐν τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσεώς μου ἀφελῶ ὄρια ἔθνων, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν προνομήσω, καὶ σείσω πόλεις κατοικουμένας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ μου ὡς νοσητὴν, καὶ ὡς καταλείμμενα ὡὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔσται ὅς διαφεύξεται με, ἢ ἀντείπη μοι· Οὕτω γυμνῶσας τῶν λογισμῶν τοῦ Ἀσσυρίου τὸν τύπον, ἐλέγχει τῶν ἐνθυμημάτων τὸ μάταιον, καὶ διδάσκει, ὡς οὐδὲν ἂν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἐγένετο, μὴ τοῦ Θεοῦ συγχωρήσαντος, καὶ βουληθέντος δίκας τῆς ἀσεβείας εἰσπράξασθαι τοὺς ταῦτα ὑπ' αὐτοῦ πεπονθότας. Οὐ χάριν εἰκότως ἐπάγει· Ἐ Μὴ δοξασθήσεται ἀξίην ἄνευ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ· ἢ ὑψωθήσεται πρὶν ἄνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν· Ὡσαύτως ἂν τις ἀρῇ βράβδον ἢ ξύλον, ἢ καθάπερ, φησὶν, ἀδύνατον, αὐτομάτως ἀξίην, ἢ πρίονα, ἢ βράβδον κινηθῆναι· τὴνικαῦτα γὰρ τούτων ἕκαστον ἐνεργεῖ, ἢνίκα ἂν τις τῇ χειρὶ χρησάμενος κινήσῃ ταῦτα θελήσειεν· οὕτω καὶ σὺ, τῆς ἐμῆς παραχωρησάσης σοι προμηθείας, πεποίηκας ἀ πεποίηκας, διὰ τὴν τῶν πεπονθότων παρανομίαν. Μὴ τοῖνυν νόμιζε, τῇ οἰκείᾳ σοφίᾳ καὶ δυνάμει ταῦτα καταρωθῆναι. Εἰ δὲ οὐ βούλει ταῦτα σωφρόνως μαθεῖν, καὶ τὴν ἀλαζονικὴν ὀφρὺν καταλύσαι, τῇ πείρᾳ μαθήσῃ, ὅτι

gere. « Erit enim, inquit, cum consummaverit Dominus faciens omnia in monte Sion et in Hierosolyma, inducet Dominus super mentem magnam principem Assyriorum, et super altitudinem gloriæ oculorum ejus. » Ulterus est Hierosolymam Deus, non per Sennacherimum, qui Assyriorum regno politus est, sed per Nabuchodonosorem. Ille enim non modo non expugnavit urbem, sed omni exercitu amisso solus fugit, et domi a filiis interfectus est : Nabuchodonosor autem, et urbem diruit, et Dei templum combussit, et populum bello captum abduxit. Docet itaque nos divina Scriptura, quod postquam impleverit Dominus omnia faciens in monte Sion et in Hierosolyma, quæ comminatus est dicens : « Ululate, sculpuilia in Hierosolyma, quemadmodum enim feci Samarizæ et simulacris ejus, ita faciam Hierosolymæ et simulacris ejus, » inducturus sit (Dominus, inquit,) super mentem magnam, principem Assyriorum. Neque dicit Babyloniorum, sed Assyriorum : unum est enim horum atque illorum regnum. Et mentem magnam vocat, propter superba et arrogancia consilia : quare etiam merito adjicit : « Et super altitudinem gloriæ oculorum ejus. » Neque simpliciter dixit « gloriæ ejus, » sed « gloriæ oculorum ejus ; » hoc est, quia homo cum sit, celsissimum et maximum se esse cogitat. Dixit enim : « In fortitudine mea faciam, et in sapientia intellectus mei auferam terminos gentium, et fortitudinem ipsorum prædabor, et concutiam urbes habitatas, et orbem terrarum totum comprehendam manu mea sicut nidum, et sicut ova derelicta tollam, et non erit qui effugiat me, aut contradicat mihi. » Ita patefacta cogitationum Assyrii superbia, vanitatem consiliorum ejus reprehendit, ac docet nihil eorum quæ facta sunt ab ipso fieri potuisse, nisi Deus concessisset, qui voluit pœnas impietatis exigi ab iis, quibus hæc accidere. Quare jure subjicit : « Nunquid gloriabitur securis sine eo qui cædit cum ea? aut num exaltabitur serra sine trahente eam? similiter si quis extulerit virgam, vel lignum. » Quemadmodum, inquit, fieri non potest, ut sponte securis, vel serra, aut virga moveatur : tunc enim unumquodque horum operatur, cum aliquis admota manu ea voluerit commovere : sic etiam tu permittente providentia mea fecisti quæcunque fecisti, propter eorum scelera, qui hæc passi sunt. Ne itaque existimes, propria sapientia et virtute hæc tibi prospere successisse. Quod si hæc nolis modeste intelligere, et arrogans supercilium comprimere, experientia disces, hæc ita se habere. « Mittet enim Dominus Sabaoth in tuum honorem ignominiam, et in tuam gloriâ ignis ar-

† Isa. x, 11. * Isa. x, 10, 11, 13, 14. † Isa. x, 15.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸ ποιῶν. In B ponitur post πάντα. ⁴⁶ Κύριος. Des. in B. ⁴⁷ τὰ. Des. in B. ⁴⁸ ἐν. Des. in B. tum h. l. tum post pauca. ⁴⁹ Β γεγονότων. ⁵⁰ Β σοφίᾳ τε οἰκείᾳ.

dens accendetur². » Et alio loco rursus hæc dicit Deus prophetæ : « Et institues planctum hunc super regem Babylonis, et dices die illo : Quomodo cessavit **1136** exactor? cessavit sollicitator? Contrivit Deus jugum peccatorum, jugum principum, percussit gentem furore, plaga insanabili^a. » Deinde ostendit orbis terrarum lætitiā : « Omnis terra, inquit, cum lætitiā, et ligna Libani lætiantur super te, et cedrus Libani; ex quo dormivisti, non ascendit qui excindat nos^b. » Hæc per translationem loquitur, et *cedros Libani* appellat, vel Israellem illustrem et gloriosum, vel dignitate claros, quibus regnum commissum est. Ac paulo post, increpans ipsius fastum, admonensque ut arrogantiam comprimat : « Quomodo, inquit, cecidit de cælo Lucifer, mane exoriens? contritus est in terram, qui mittebat ad omnes gentes? Tu autem dixisti in cogitatione tua : In cælum ascendam, et super astra ponam thronum meum : sededo in monte sublimi, super montes excelsos ad aquilonem, ascendam super nubes, et ero similis Altissimo^c. » Tum humanæ felicitatis fragilitatem ostendit : « Tu autem, inquit, qui hæc cogitare ausus es, in infernum descendes, et in fundamenta terræ. Qui viderint te, mirabuntur super te, et dicent : Iste est homo, qui concitabat terram, qui concutiebatur reges, qui fecit totam terram desertam, et urbes ipsius destruxit, eorum qui in captivitate erant non est misertus; omnes reges **1137** gentium dormierunt in honore, homo in domo sua, tu autem projiciaris in montibus, sicut mortuus, abominabilis, cum multis mortuis percussis gladio, descendentibus in infernum^d. » Et ne omnibus de ipso prædictionibus adductis molestus sim, illis qui nunc audiunt, vel qui in posterum hæc lecturi sunt, ad illa remissis, quicunque velint ejus superbiam crudelitatemque cognoscere, ad propositum revertar. Hunc itaque auctor omnium rerum Deus ad pietatem ducere volens, multa ei sæpe salutaria adhibuit remedia : et primo in anno secundo regni ejus in somnis ei statum illam ostendit, deinde oblivione somnii effecit ut propheta indigeret; tum per interpretationem regum successiones accurate docuit, humanæ felicitatis ostendens brevitetem et fragilitatem. A statim ille utilitatem percepit, et immensum cultum præstitit Danieli, cui quasi Deo thus et libamina præcepit offerri. Sed rursus, haud multo interjecto tempore, imaginem illam erexit, quam omnes sibi subjectos coegit adorare, atque eos qui pietatem anteposuerant, in pyram inexplēbiliter

ταῦθ' οὕτως ἔχει. « Ἀποστελεῖ γὰρ Κύριος Σαβαὺθ εἰς τὴν σὴν τιμὴν ἀτιμίαν, καὶ εἰς τὴν σὴν δόξαν πῦρ καιόμενον καυθήσεται. » Καὶ ἐν ἐτέρῳ δὲ χωρίῳ πάλιν τοιαῦτά φησιν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν προφήτην· « Καὶ λήψῃ τὸν θρῆνον τοῦτον ἐπὶ τὸν βασιλεῖα Βαβυλῶνος, καὶ ἐρεῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· Πῶς ἀναπέπτουται ὁ ἀπαιτῶν; καὶ ἀναπέπτουται ὁ ἐπισπούδαστῆς; Συνέτριψεν ὁ Θεὸς τὸν ζυγὸν τῶν ἀμαρτωλῶν, τὸν ζυγὸν τῶν ἀρχόντων, πατάξας ἔθνος θυμῶ, πληγῇ ἀνιάτου. » Εἶτα δεικνύσι¹ τὴν τῆς οἰκουμένης εὐφροσύνην². « Πᾶσα ἡ γῆ, φησὶ, μετ' εὐφροσύνης³, καὶ τὰ ξύλα τοῦ Λιβάνου εὐφρανθήσονται⁴ ἐπὶ σοὶ, καὶ ἡ κέδρος τοῦ Λιβάνου· ἀφ' οὗ κεκοιμησάι⁵, οὐκ ἀνέβη ὁ κόπτων ἡμᾶς. » Τροπικῶς δὲ ταῦτα λέγει· καὶ κέδρους τοῦ Λιβάνου προσαγορεύει, ἣ τὸν Ἰσραὴλ ἐπίσημον ὄντα, καὶ ἔνδοξον, ἣ τοῦ λαμπροῦς ἐν ἀξιώμασι, καὶ βασιλεύειν πεπιστευμένους. Καὶ μετὰ βραχέα, κωμωδῶν αὐτοῦ τὸν τύπον, καὶ τὴν τῆς ἀλαζονείας διδασκῶν κατὰ λυσιν· « Πῶς ἐξέπεσε, φησὶν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἐωσφόρος, ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων; συντέτριβ' ἐπὶ τὴν γῆν ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη; Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου· Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναθήσομαι, καὶ ἐπάνω τῶν ἀστέρων⁶ θήσω τὸν θρόνον μου· καθιῶ ἐν ὄρει ὑψηλῷ, ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ πρὸς βορρᾶν, ἀναθήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν, καὶ⁷ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ. » Εἶτα δεικνύσι τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας τὸ ἐπίκληρον· « Σὺ δὲ, φησὶν, ὁ ταῦτα λογισασθαι τετολιμηκώς, εἰς ἄβυσσον καταθήσῃ, καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Οἱ ἰδόντες⁸ σε θαυμάσουσιν ἐπὶ σέ⁹, καὶ ἐροῦσιν· Οὗτος ὁ ἀνθρώπος, ὁ παροξύνων τὴν γῆν, ὁ σεῶν βασιλεὺς, ὁ θεὸς τὴν γῆν ὄλην ἔρημον, καὶ τὰς πόλεις αὐτῆς καθέλιε· τοὺς ἐν ἐπαγωγῇ¹⁰ οὐκ ἠλέησε· πάντες οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν ἐκοιμήθησαν ἐν τιμῇ, ἀνθρώπος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· σὺ δὲ ῥιψήσῃ¹¹ ἐν τοῖς ἔρεσι, ὡς νεκρὸς, ἐδδελυγμένος, μετὰ πολλῶν τεθνηκότων ἐκκεκνημένων μαχαίρᾳ, καταβαινόντων εἰς ἄβυσσον. » Καὶ ἵνα μὴ πάσας τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας παραγωγῶν¹² ἀποκινήσῃ τῷ μήκει, τοὺς τε νῦν ἀκούοντας, καὶ τοὺς εἰς¹³ ὕστερον τούτοις ἐντευξομένους εἰς ἐκεῖνα παραπέμψας, τοὺς γινῶναι τὸν τύπον αὐτοῦ καὶ τὴν ὠμότητα βουλομένους, ἐπὶ τῷ προκειμένῳ ἐπανάξω τὸν λόγον. Τοῦτον τοίνυν ὁ τῶν ὄλων θεὸς εἰς εὐσέβειαν ποδηγήσας θελήσας, πολλὰ πολλὰς σωτήρια¹⁴ προσενήνοχε φάρμακα, καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς βασιλείας ἔτει, ὄναρ αὐτῷ τὴν εἰκόνα δεικνύειν ὑπέδειξεν, εἶτα τῇ λήθῃ τοῦ ἐνυπνίου εἰς χρεῖαν τοῦ προφήτου κατέστησεν· ἔπειτα διὰ τῆς ἐρμηνείας τὰς τῶν βασιλέων διαδοχὰς ἐδίδαξεν¹⁵ ἀκριβῶς, τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας ὑποδεικνύς τὸ

² Isa. x, 16. ^a Isa. xiv, 4, 6. ^b Ibid. 7, 8. ^c Ibid. 12, 14. ^d Ibid. 15-19.

VARIÆ LECTIONES.

¹ B δεικνύς. ² εὐφρ. Ita legendum esse pro ἀφροσύνην, recte monuit Cotelierius. *Можетъ. Frel. Gr. t. II, p. 636.* ³ μετ. εὐφρ. Deest h. l. βοῶ, quod præcedit apud LXX. Vid. supra, p. 267. ⁴ B εὐφρανθήσεται. ⁵ κεκ. B πρᾶξ. σὺ. ⁶ B ἀστρων. ⁷ καί. Des. in B. ⁸ B εἰδότες. ⁹ B σὺ. ¹⁰ B ἀπαγωγῇ. ¹¹ ρίψ. B πρᾶξ. φησὶ. ¹² B παράγω. ¹³ εἰς. Des. in B. ¹⁴ B αὐτῷ σωτηρίας. ¹⁵ B ἐδίδασκεν.

βραχὺ καὶ ἐπίκηρον. Καὶ πρᾶυτικά μὲν ὠφέλειαν ἔδειξάτο, καὶ τὸ ἀμετρον σέβας τῷ Δανιὴλ προσενήνοχεν· ὡς Θεῷ γὰρ λιβανωτῶν αὐτῷ καὶ σπονδᾶς προσνεχθῆναι προσέταξεν. Ἄλλὰ πάλιν, οὐ πολλοῦ διελθόντος χρόνου, τὴν εἰκόνα ἐκείνην ἀνέστησε ⁶⁶, καὶ ἅπαντας τοὺς ὑπηκόους προσκυνεῖν αὐτὴν κατηνάγκασε, καὶ τοὺς τὴν εὐσέθειαν προτετιμηκότας, τῇ ἀπλήστως τραφεῖσιν πυρᾷ παραδέδωκεν. Ἄλλὰ πάλιν ὁ ἀγαθὸς Δεσπότης, μακροθυμίᾳ χηρσάμενος, δίκας μὲν αὐτὸν τῆς τε ἀλαζονείας καὶ τῆς θηριωδίας οὐκ εἰσέπραξάτο ⁶⁷, τὴν δὲ θεῖαν αὐτῷ ⁶⁸ δύναμιν ὑποδείκνυσαι, τοὺς εὐνοὺς θεράποντας τῆς φλογὸς ἐκείνης ἐλευθερώσας. Πάλιν δὲ ὀλίγην ἐκείθεν ὠφέλειαν δεξάμενος, ὑμνεῖ μὲν τὸν τῶν ὄλων Θεόν, ἀπειλεῖ τε ⁶⁹ τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν τοῖς βλάσφημόν τι κατ' αὐτοῦ φθεγγομένοις· ἀλλ' εὐθύς καὶ παραυτικά, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἐνιαυτῷ, λήθη πάλιν ⁷⁰ τὴν μεγίστην ταύτην παραδοῦς θαυματουργίαν, ἐπιστρατεύει τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ καθαιρεῖ μὲν τὰ ⁷¹ τῆς πόλεως, τείχη, πυρπολεῖ τε τὸν ἅγιον τοῦ Θεοῦ νεῶν, κατατολμᾷ δὲ τῶν τούτου ἀδύτων, καὶ πάντα συλήσας τὰ ἀναθήματα εἰς τὴν Βαβυλῶνα σὺν τοῖς αἰμαλώτοις ἀπήνεγκεν. Ὅτι δὲ κατὰ τοῦτον ἐπιστρατεύσει τὸν καιρὸν, καὶ ὁ μακάριος ἡμᾶς ⁷² διδάσκει Ἱερεμίας οὕτως λέγων· «Ὁ λόγος ὁ γενόμενος παρὰ Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῷ δεκάτῳ Σεδεκίου βασιλέως ⁷³ Ἰούδα, οὗτος ἐνιαυτὸς ὀκτωκαιδέκατος ⁷⁴ τῷ ⁷⁵ Ναβουχοδονόσορ τῷ βασιλεῖ Βαβυλῶνος, καὶ ⁷⁶ δύναμις βασιλέως Βαβυλῶνος ἐχάρῳσεν ἐν ⁷⁷ Ἱερουσαλήμ. » Καὶ τῆς εἰκόνης δὲ τὸ διήγημα συγγράφων ὁ μακάριος Δανιὴλ τοῦτον τέθεικε τὸν χρόνον· «Ἐτους ὀκτωκαιδέκατου Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς ἐποίησεν εἰκόνα χρυσῆν· ὡς εἶναι ἄξιον, ὅτι ἐν ⁷⁸ ἀρχῇ τοῦ ἔτους ἀπῆτησε τὴν τῆς εἰκόνης προσκύνησιν· εἴτα τὴν στρατιάν ⁷⁹ προπέμψας ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς, περιεγενέτο τε τῆς Ἱερουσαλήμ ἐνδεκάτῳ μὲν ἔτει τῆς βασιλείας Σεδεκίου, ἐννεακαιδέκατῳ δὲ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας. Ἐπειδὴ τοῖνον οὐδεμίαν οὐδαμῶθεν ὁ δειλαῖος ὠφέλειαν ⁸⁰ ἐδέξατο, ἀγανακτήσας ὁ τῶν ὄλων Θεὸς δεδίττεται μὲν αὐτὸν πρότερον ⁸¹ δι' ἐνυπνίου, εἴτα διὰ τοῦ Δανιὴλ τὰ διὰ τοῦ ἐνυπνίου σημαινόμενα δῆλα ποιεῖ. Καὶ οὐδὲ οὕτως εὐθύς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ προσφέρει ⁸² μὲν αὐτῷ συμβουλήν καὶ παραίνεσιν διὰ τοῦ Δανιὴλ, ἐνιαυτὸν τε ὅλον μακροθυμεῖ τὴν μεταμέλειαν ἀναμένων. Ὡς δὲ οὐδεμίαν ἰατρειάν ἐκ τῆς μακροθυμίας ἠθέλησε δρῆσασθαι, ἃ ἠπέλιθησεν ἐπιφέρει κακὰ· τιμωρεῖται τε αὐτὸν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸν ἀλαζόνα νοῦν ἐκείνον τὸν τὰ ὑπὲρ φύσιν ὄνειροπολήσαντα, φρενοβλαθεῖα παλεῖ καὶ παραπληξίξ. Εἴτα θηριώδη γενόμενον ἐξελαθῆναι ⁸³ παρα-

A enutritam conjecit. Sed rursus bonus Dominus adhibita longanimitate pœnas superbix et crudelitatis ab ipso non exegit, verum divinam illi virtutem ostendit, amicis suis famulis **1138** ab illa flamma liberatis. Denuo vero parva inde percepta utilitate, laudat quidem auctorem omnium Deum, extremumque supplicium minatur iis qui maledictum aliquod in ipsum conjiciant : sed statim, atque adeo illo ipso anno, rursus oblivioni tradito hoc maximo miraculo, cum exercitu* contra Hierosolymam proficiscitur, et urbis mœnia demolitur, incenditque sanctum templum, audeique in ejus adyta penetrare, prædatusque omnia donaria, in Babylonem ea cum captivis abduxit. Hoc autem de quo loquimur tempore profectum illum esse cum exercitu, beatus etiam nos docet Jeremias, cum ita dicit : « Verbum quod factum est ad Jeremiam a Domino, anno decimo Sedecix regis Judæ, hic annus octavus et decimus Nabuchodonosoris regis Babylonis, et exercitus regis Babylonis obsedit Hierosolymam*. » Et statux historiam scribens beatus Daniel hoc tempus ascripsit : « Anno decimo octavo, Nabuchodonosor rex fecit statuam auream : » ita ut perspicuum sit, anni initio illum postulasse ut statua coleretur, deinde præmisso exercitu ipsum etiam secutum esse atque Hierosolymam expugnasse undecimo anno Sedecix regni, decimo autem nono, quo ipse regnabat. Quando itaque nullam omnino miser percepit utilitatem, indignatus auctor omnium rerum Deus deterret **1139** ipsum somnio prius, deinde per Daniele, quæ somnium significabat, ei patefecit. Et ne sic quidem statim infert supplicium, sed consilium ei offert admonetque per Daniele, annumque totum longanimitate tolerat, exspectans ejus pœnitentiam. Ubi vero nullum remedium ex illius lenitate ac longa patientia decerpere voluit, quæ minatus fuerat mala, infert, ac punit ipsum non simplici pœnarum genere, sed superbam mentem illam, quæ ea somniaverat quæ sunt supra naturam, dementia percudit et insaniam. Deinde cum ferinus factus esset, curat eum expellendum, ita ut loca deserta diu incoleret. Tum illud quoque molitur, ut malorum quibus premelatur, sensum acciperet : neque enim fieri poterat, ut is utilitatem inde perciperet, cum omni omnino doloris sensu careret. Ita sublatis oculis ille celerrimas vitæ mutationes agnoscit, lamentatur autem et luget propriam stultitiam, confiteturque Dei regnum successione carens in omnia sæcula permanere. Hæc experientia edoctus, rursus propter ineffabi-

* Jerem. xxxii, 1, 2 ; vel juxta LXX, xxxix, 1, 2.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ B ἐστῆσεν. ⁶⁷ B ἐπράξατο. ⁶⁸ B αὐτοῦ. ⁶⁹ τε Edit. prior hab. δέ. ⁷⁰ B πανταλεῖ. ⁷¹ τὰ. In B ponitur post πόλεως. ⁷² ἡμᾶς. Ex B suppl. ⁷³ βασι. B prem. τοῦ. ⁷⁴ B δεκάτος καὶ δέκατος. ⁷⁵ B τοῦ et deinde, τοῦ βασιλέως. ⁷⁶ καὶ—Βαβυλ. Des. in B. ⁷⁷ ἐν. B τῆν. ⁷⁸ ἐν. B prem. καὶ. ⁷⁹ B στρατείαν. ⁸⁰ ὄφ. In B ponitur post ἐδέξατο. ⁸¹ B πρῶτον μὲν αὐτόν. ⁸² Edit. prior habet προσφέρει. ⁸³ B ἐξωσθήσεται.

lem Dei clementiam in suum regnum rediit, seque omnibus hominibus injuriam facere ratus, si divinam Providentiam occultaret, per epistolam omnibus sibi in orbe terrarum subjectis et pristinam felicitatem narrat, et calamitatem quæ sibi acciderat, et resipiscentiam, quia Dominum placavit. Hoc igitur est epistolæ argumentum, quod idecirco pluribus exposui, quod et hujus superbiam

1140 Scripturæ testimoniis ostendere, et Dei omnium rerum auctoris erga omnes curam indicare volui. Age itaque, ad hæc sigillatim interpretanda progrediamur. « Nabuchodonosor rex omnibus populis, tribubus, linguis, habitantibus in universa terra, pax vobis multiplicetur. » Decet his verbis accommodare illud Prophetæ dictum : « Bonum mihi quod humiliaveris me, ut discam justificationes tuas. » Nam iste quoque experientia doctus resipiscere, pietatis magister evasit, et mala quæ sibi acciderant, omnibus hominibus ut remedia proponit : neque sibi tantum subjectis, sed iis etiam, qui extra suum regnum degebant. Recte autem et congruenter hac salutatione usus est : « Pax vobis multiplicetur, » hoc est, sitis expertes malorum, quæ ego expertus sum, et pace perpetua fruamini. Tum subjicit :

γοις τὴν προφητικὴν ἐκείνην φωνήν· « Ἄγαθόν μοι καὶ αἰώματά σου. » Τῇ πεύρᾳ δὲ καὶ οὕτως διδασχθεὶς σωφρονεῖν, εὐσεβείας ἀπεφάνθη διδάσκαλος, καὶ τὰ οἰκεία πάθη φάρμακα πᾶσιν ἀνθρώποις προτίθησι, καὶ οὐ μόνον τοὺς ὑπηκόους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξω τῆ βασιλείας ὑπάρχουσι. Καλῶς δὲ καὶ ἀρμοδίως τὴν προσηγορίαν ἐποίησατο· « Εἰρήνη ὑμῖν πληθυνθεῖται, » τοῦτέστιν, ἀπειράτοι γένοιθε ὧν ἐπειράθη κακῶν, εἰρήνης ἀπολαύοντες διατελεῖτε. Εἰτα ἐπάγει·

Vers. 99. « Signa et prodigia, quæ fecit mecum Deus altissimus, placuit mihi annuntiare vobis. » Divinorum, inquit, miraculorum spectator ipse factus, æquum censui, vos omnes participes et socios mihi ipsorum contemplationis asciscendos. Neque enim vulgaria sunt, sed magna et fortia, et :

Vers. 100. « Quam magna et fortia! regnum ejus regnum æternum, et potestas ejus in generationem et generationem. » Humana enim, qualiacunque fuerint, finem habent, et celerem finem : solum autem perpetuum, et quod commoveri nequit, est regnum Dei. Postquam ita rerum causam prius docuit, ipsius (epistolæ) facit initium.

1141 CAPUT IV.

Vers. 1. « Ego Nabuchodonosor abundans eram in domo mea, et florens in throno meo et pinguis in populo meo. » Non sine causa nomen suum posuit, sed ut nomen ipsum verbis quasi testimonium daret. Cum enim illustrissimus esset, quippe omnium qui in Asia erant, et Ægypto, et Æthiopia, imperium adeptus, nomen suum præposuit, quod sufficiens eorum quæ dicerentur, esset testimonium. Dixit autem :

† Psal. cxviii, 71.

σκευάζει, καὶ τὰς ἐρήμους οἰκεῖν ἐπὶ χρόνῳ μακρῷ⁸¹. Ἐπειτα ἀσθησιν παρασκευάζει αὐτῶν λαθεῖν τῶν κατεχόντων δεινῶν· οὕτε γὰρ ἦν⁸² οἶόν τε αὐτὸν ὠφέλειαν δρέψασθαι· ἀναισθητῶς καὶ ἀναλήγητῶς παντελῶς⁸³ διακειμένον. Οὕτως ἀνανεούσους ἐκείνος, ἐπιγινώσκει μὲν τὰς ὀξύρροπους τοῦ βίου μεταβολὰς, θρηνεῖ δὲ καὶ ὀλοφύρεται τὴν οἰκείαν ἀβελτηρίαν, ὁμολογεῖ τε τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ἀδιάδοχον εἶναι, εἰς ἅπαντας διαμένουσαν τοὺς αἰώνας. Ταῦτα τῇ πεύρᾳ διδασχθεὶς, πάλιν διὰ τὴν ἀρήρητον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν εἰς τὴν οἰκείαν ἀπέληλυθε⁸⁷ βασιλείαν· ἀδικεῖν δὲ νομίσας ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους, εἰ κρύψει Θεοῦ τὴν προμήθειαν⁸⁸, δι' ἐπιστολῆς πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ὑπηκόοις· ἐξήγειται τὴν τε προτέραν εὐημερίαν, καὶ συμβῆσαν⁸⁹ δυσκληρίαν· εἶτα τὴν μεταμέλειαν, δι' ἧς τὸν ἀεσπότην ἐξέλιωσάτο. Ἡ μὲν οὖν τῆς ἐπιστολῆς ὑπόθεσις αὕτη· διὰ πλειόνων δὲ αὐτὴν ἐποίησάμη, καὶ τὸν τούτου τύπον ταῖς Γραφικαῖς μαρτυρίαις δεῖξαι βουλευθεὶς, καὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν περὶ πάντας κηδεμονίαν δηλῆν ποιῆσαι θελήσας. Φέρε τοῖνον, τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας ἀρξώμεθα. « Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, γλώσσαις, τοῖς οἰκοῦσιν ἐν πάσῃ τῇ γῆ, εἰρήνη ὑμῖν πληθυνθεῖται. » Προστίχει τούτοις ἀρμόσαι⁹⁰ τοῖς λόγοις⁹¹ ὅτι ἐταπεινώσας με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δεικνύμενα ἐν τῇ πεύρᾳ, εὐσεβείας ἀπεφάνθη διδάσκαλος, καὶ τὰ οἰκεία πάθη φάρμακα πᾶσιν ἀνθρώποις προτίθησι, καὶ οὐ μόνον τοὺς ὑπηκόους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξω τῆ βασιλείας ὑπάρχουσι. Καλῶς δὲ καὶ ἀρμοδίως τὴν προσηγορίαν ἐποίησατο· « Εἰρήνη ὑμῖν πληθυνθεῖται, » τοῦτέστιν, ἀπειράτοι γένοιθε ὧν ἐπειράθη κακῶν, εἰρήνης ἀπολαύοντες διατελεῖτε. Εἰτα ἐπάγει·

Vers. 99. « Τα σημεῖα καὶ τὰ τέρατα, ἃ ἐποίησε μετ' ἐμοῦ ὁ Θεὸς ὁ ὕψιστος, ἤρεσεν ἐνώπιον⁹² ἐμοῦ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν. » Τῶν θείων, φησὶ, θαυμάτων αὐτόπτης γενόμενος, νενόμικα δικαίον κοινωνοὺς ὑμᾶς ἅπαντας τῆς τούτων⁹³ θεωρίας λαβεῖν. Οὐκ ἔστι⁹⁴ γὰρ τὰ τυχόντα, ἀλλὰ μεγάλα καὶ ἰσχυρά, καί !

ρ'. « Ὡς μεγάλα καὶ ἰσχυρά· ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. » Τὰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινα, ὅποια ἂν ἦ⁹⁵, τέλος ἔχει, καὶ τέλος βασιλεία· μόνη δὲ διαρκὴς καὶ ἀσάλευτος ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία. Οὕτω προδιβάξας τὴν τῶν πραγμάτων αἰτίαν, ἀρχεται τῆς κατ' αὐτὴν⁹⁶ διηγήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

α'. « Ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ εὐθηνῶν ἤμην ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ εὐθαλῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου μου, καί⁹⁷ πίων ἐν τῷ λαῷ μου. » Τέθεικε δὲ τὴν ἐαυτοῦ⁹⁸ προσηγορίαν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα τὸ ὄνομα μαρτυρήσῃ τοῖς λόγοις. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα ἐπίσημος ἦν, αἰετὴ δὴ πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ τὴν Ἀγυπτῶν, καὶ τὴν Αἰθιοπίαν, τὴν ἡγεμονίαν λαβὼν, πρότεθεικεν αὐτοῦ τὴν προσηγορίαν, ἀρκοῦσαν εἰς μαρ-

VARIAE LECTIONES.

⁸¹ B χρόνον μακρόν. ⁸² ἦν. In B ponitur post οἶόν τε. ⁸³ παντ. Des. in B. ⁸⁴ B ἐπανεληλυθὲν, ⁸⁵ B τὴν τοῦ Θεοῦ προμ. ⁸⁶ συμβ. B πραγμ. τήν. ⁸⁷ B προστραμῶσαι. ⁸⁸ μοι. Des. in B. ⁸⁹ δέ. B γὰρ. ⁹⁰ δέ B add. σφόδρα. ⁹¹ A et B ἐναντίον. ⁹² τούτ. B τοῦ Θεοῦ. ⁹³ ἔστι. B ἦν. ⁹⁴ ἦ. B εἶτη. ⁹⁵ B αὐτόν. ⁹⁶ καὶ λαῷ — μου. Des. in A et in textu Chald. ⁹⁷ ἐαυτοῦ. Ex B suppl.

τυρίαν ἢ τῶν λεγομένων. Ἐφη δέ· Ἐν ἄκρῳ οὖν ἅ
εὐκλήριζ, καὶ μυριοῖς ἀγαθοῖς περιβρέζομενος διατέ-
λουν· ἐν τούτοις δὲ ὢν,

β'. Ἐνύπνιον, φησὶν, εἶδον, καὶ ἐφοβήρισέ με,
καὶ ἑθαύμασα ἐπὶ τούτοις πᾶσι, καὶ ἐταράχθην ἐπὶ
τῆς κοίτης μου, καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς μου
συνετάραξάν με. Ἐν τσαύτῃ γάρ ὑπάρχων εὐ-
ημερία, ὄναρ εἶδον λυπηρὸν, καὶ ἐξεδειματώθην μὲν
σφόδρα τῇ θεωρίᾳ τοῦ ἐνυπνίου, ἐταρασσόμενην δὲ
πλέον τὰ διὰ τούτου σημαίνόμενα κατιδεῖν οὐ δυνά-
μενος· οὐ χάριν τοὺς ταῦτα δυναμένους ἐρμηνεύειν
συνεκάλεσα.

δ', ε'. Ἐκείσεπορεύοντο ἐπασιδοὶ ἢ, μάγοι, Γα-
ζαρηνοὶ, Χαλδαῖοι, καὶ τὸ ἐνύπνιον εἶπον ἢ ἐγὼ ἐν-
ύπνιον αὐτῶν, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ οὐκ ἐγνώρισάν
μοι· ἔως ἢ οὐ ἕτερος εἰσηλθὲν ἐνώπιόν μου, Δανιήλ,
οὐ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου,
ὃς Πνεῦμα Θεοῦ ἄγιον ἔχει ἐν αὐτῷ. Οὐχ ἁπλῶς
δὲ ταῦτα τέθεικεν, ἀλλὰ παράλληλα ἵνα τῇ παρ-
εξετάσει δῆλῃν ἅπασιν ποιήσῃ τὴν τοῦ προφήτου σο-
φίαν· διὸ καὶ τὰ ἔθνη καταλέγει τῶν σοφῶν Βαβυλῶ-
νος, ἵνα δείξῃ τοὺς μὲν οὐδὲν ὅλως ἐπισταμένους,
τὸν δὲ ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος φωτιζόμενον. Κα-
λεῖ δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπὸ μόνης τῆς προσηγορίας, ἣν
αὐτὸς ἐπιτέθεικεν, ἀλλὰ τὸ Ἑβραῖον προστίθισιν ἢ
ὄνομα. Ἐ Δανιήλ γάρ, φησὶν, οὐ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ
κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου. Οὕτω γάρ, φησὶν,
αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς ἑθαύμασα, ὡς τοῦ πάλας ὑπ' ἐμοῦ
προσκυνουμένου Θεοῦ ἐπιθεῖναι αὐτῷ τὴν προσηγο-
ρίαν. Καὶ τὴν αἰτίαν δεῖκνυς, Ἐ Ὅς Πνεῦμα Θεοῦ
ἄγιον ἔχει ἐν αὐτῷ. Καὶ τοῦτο δὲ ἐκ τῆς τοῦ προ-
φήτου διδασκαλίας μεμαθήκαμεν. Πόθεν γάρ ἐτέρω-
θεν ἐγνώκει τοῦ παναγίου Πνεύματος τὴν προσηγο-
ρίαν τοῖς κισθόλοις εἰδώλοις προστετηκώς; Καὶ τὸ
ἐνύπνιον, φησὶν, ἐνώπιον αὐτοῦ εἶπον. Εἶπον δὲ
οὕτως ἀρέζαμενος·

ζ', ζ'. Ἐ Βαλτάσαρ, ὁ ἀρχὼν τῶν ἐπασιδῶν, ὃν
ἐγὼ ἔγνω, ὅτι Πνεῦμα ἄγιον ἐν σοὶ, καὶ πᾶν
μυστήριον οὐκ ἀδυνατεῖ σοι, ἀκουσον τὴν ὄρασιν
τοῦ ἐνυπνίου ἢ, οὐ εἶδον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ
εἶπέ μοι. Καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς μου ἐπὶ
τῆς κλίνης μου. Τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων αἱ
εὐημερίαι πολλάκις ἐπιλανθάνεσθαι τῶν εὐεργετη-
σάντων παρασκευάζουσιν, αἱ δὲ χρεῖαι ἀνακαλοῦνται
τῶν εὐπεποιηκότων τὴν μνήμην. Καὶ ὑγιαίνων
μὲν τις τὸ σῶμα, τῆς τοῦ ἱατροῦ τέχνης οὐ λαμβά-
νει· τὴν μνήμην· ἀρρώστια δὲ περιπεσών, ἀναμνη-
σκαται, ὡς καὶ ἡδὴ πρότερον τοῦτο παθὼν διὰ
τοῦ δεινῆς τοῦ ἱατροῦ τῆς ὑγείας ἀπήλασεν· οὕτω
καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἤνικα μὲν τοὺς ἀγίους ἐκεί-
νοους τῇ πυρᾷ παρεδίδου, τῆς τοῦ Δανιήλ εὐεργεσίας
οὐκ ἐμνημόνευσεν· ἐπειδὴ δὲ πάλιν εἶδεν ἐνύπνιον,

A In summa felicitate degens infinitis bonis circum-
fluebam, quibus fruens,

VERS. 2. Ἐ Somnium, inquit, vidi, et perterruit
me, et admiratus sum super omnibus his, et turbatus
sum in cubili meo, et visiones capitis mei conturba-
verunt me. In tanta enim felicitate somnium vidi
mibi molestum, ac vehementer perterritus sum ea
specie, quæ mihi in somnis oblata est : sed multo
magis perturbabar, quod quæ per somnium signifi-
carentur non possem intelligere. [5] Quare hæc in-
terpretandi peritos accersivi.

VERS. 4, 5. Ἐ Et ingrediebantur incantatores, magi,
Gazareni, Chaldæi : et somnium dixi ego in con-
spectu eorum, et interpretationem ejus non indica-
runt mihi, donec alius ingressus est in conspectu
meo, Daniel, cui nomen Baltasar, secundum nomen
Dei mei, qui Spiritum Dei sanctum habet in seipso.
Non simpliciter hæc posuit, sed comparate, ut ipsa
comparatione omnibus prophetæ sapientiam declara-
ret : 1142 quare gentes quoque sapientum Babylonis
connumerat, ut ostendat, illos quidem nihil omnino
scire, hunc vero divino spiritu illuminatum esse ;
ipsumque vocat non eo tantum nomine, quod illi
imposuerat, sed addit etiam nomen Hebraicum.
Daniel enim, inquit, cui nomen Baltasar secun-
dum nomen Dei mei. Ita enim a principio, in-
quit, eum admiratus sum, ut eum nomine illius Dei
qui a me pridem colebatur appellarem. Et causam
ostendens, Qui Spiritum, inquit, Dei sanctum ha-
bet in seipso. Et hoc quoque ex prophetæ doctrina
didicimus. Alioquin enim unde cognoscere potuis-
set sanctissimi Spiritus appellationem, qui adulte-
rinis adeo addictus erat simulacris? Et somnium,
inquit, coram eo dixi. Atque ita exorsus dixi :

VERS 6, 7. Baltasar, princeps incantatorum, quem
ego cognovi Spiritum sanctum in te esse, et omne
mysterium non esse impossibile tibi, audi visionem
somnia quod vidi, et interpretationem ejus dic
mibi. Et visiones capitis mei in cubili meo. Pleri-
que hominum, si prospero successu gaudent, bene
de se meritorum obliviscuntur; necessitates vero
quibus premuntur, eos illis in memoriam revocant,
qui beneficia contulerunt. Et cum aliquis prospera
corporis utitur valetudine, medicæ artis minime re-
cordatur : cum vero in morbum incidit, memoria
repetit, se, cum prius etiam eodem morbo laboraret,
alicujus medici ope reffectum et salute potitum esse :
ita etiam Nabuchodonosor, quando 1143 sanctos
illos in pyram conjiciebat, beneficii quod a Daniele
acceperat non meminit; sed cum iterum somnium

VARIÆ LECTIONES.

ἢ ἀρκ. εἰς μαρτ. Des. in B. ἢ ἐν. B prem. ὅτι. ἢ οὖν. B ὢν. ἢ καὶ — πᾶσι. Des. in A. ἢ γάρ. B
δέ. ἢ ἐπ. A et B præm. σί. ἢ εἶπ. In B ponitur post ἐγὼ. ἢ ἔως — Δανιήλ. A ἔως ἦλθε Δανιήλ.
ἢ Θεοῦ. Des. in B textus Chald. habet, Spiritus deorum sanctorum. Ita quoque vers. 6. ἢ παρ. B add.
τέθεικεν. ἢ οὐδ. In B ponitur post ὅλως. ἢ B προστίθισιν. ἢ ὃν ἐγὼ. Des. in B, sed A habet ἐγὼ.
ἢ πν. A add. Θεοῦ. ἢ A ἀδυνατῆσαι. ἢ ἐν. A add. μου. ἢ A et B. εἶπόν. ἢ αἱ. B τὰς. ἢ κλ. A et
B κοίτης. ἢ διὰ. B præm. καί.

videret, et animo perturbatus esset, Danielis sapientiam in memoriam revocavit, simulque pristini somni narrationem atque interpretationem. Quamobrem etiam spiritum Dei habere illum asserit, et ad omne mysterium interpretandum esse idoneum; eumque hortatur, ut hoc quoque somnium sibi incognitum et obscurum declaret. Tum somnium ita recenset :

«Contemplabar arborem in medio terræ. (VERS. 8.) Et altitudo ejus pervenit usque ad cælum, et latitudo ejus ad fines terræ. » Per arborem ipsum significari dixit beatus Daniel; altitudinem vero ait usque ad cælum pervenisse, non arboris naturam significans, sed cogitationes, et quæ ille sibi animo fingebat. Qua de causa etiam Isaias dicebat : «Inducet Deus super mentem magnam, regem Assyriorum, et super altitudinem gloriæ oculorum ejus. » *Mentem* autem *magnam* ipsum appellavit, ut eum, qui magna sibi finxisset cogitatione ac somniasset, quæ paulo post enarravit : « Tu enim dixisti : Supra astra ponam thronum meum, et ero similis Altissimo. » Idcirco proceritatem arboris videt usque ad cælum pervenisse : quia vero etiam toto terrarum orbe propagandum potius est, videt arboris cumulum, id est, latitudinis molem, hinc usque ad ipsos fines terræ propagari.

VERS. 9. « Folia ejus pulchra, inquit, et fructus ejus multus. » *Folia* autem vocat decus illud quod conspicietur in 1144 veste, et throno, et regia, et scutatis, hastatis ac stipatoribus corporis; *fructum* vero, tributum quod undique ei afferretur. Idcirco *multum fructum*, non autem *pulchrum*, dixit : neque enim juste impositum erat. « Et cibus omnium in eo. » Siquidem et agricola, ipsius procuracione pace fruentes, e terra fructus percipiebant : et milites ab ipso comneatus accipientes in armis vitam debebant. « Subter eam, inquit, habitabant bestię agrestes, et in ramis ejus habitabant volucres cæli, et ex ipsa nutriebatur omnis caro. » Nam et ferino more viventes barbari, et ratione magis utentes ac mitiores, et acuti ingenii homines, et alta mente præditi, sub ipsius imperio ac potestate vitam tradebant.

VERS. 10. « Videbam itaque, inquit, in visione noctis in cubili meo, et ecce ir et sanctus de cælo descendit. » *Ir* vocat vigilantem; sic enim græca lingua explicatur. Et *vigilantem* vocat angelum, ut significet corporis expertem : qui enim corpore indutus est, somno obnoxius est; qui vero somno invictus est, is est liber a corpore. Vidi itaque angelum, inquit, cujus natura corporis expertis erat, qui de cælo descendit.

¶ Isa. x, 12.

VARIÆ LECTIONES.

¶ τῆς τοῦ Δανιήλ. Ex B suppl. ¶ αὐτόν. Ex B suppl. ¶ B ἐφθάνεν. In A præm. πολύ. Καὶ ἔμγαλόνῃ τὸ δένδρον καὶ ἰσχυρῶς, καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ. ¶ τῆς. A præm. πάσης. ¶ B ἀστρων. ¶ A τοῦ ἀγροῦ. ¶ B κατὰ φύσιν τὰ ὄντα. ¶ x. ὄς. Des. in B. ¶ εἶρ. Ita quoque Theodotion. Alii τοῖς LXX t. buent lectionem ἔργετος. ¶ καλ. B præm. ἐξ.

A καὶ θόρουσον εἶχεν ἐν τῇ ψυχῇ, τῆς τοῦ Δανιήλ ἄνεμνήσθη σοφίας, καὶ τῆς τοῦ προτέρου ἐνυπνίου ἀνεμνήσθη; τε καὶ ἐρμηνείας. Δὲ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν αὐτὸν λέγει, καὶ πᾶν μυστήριον ἐρμηνεύειν αὐτὸν ἰκανὸν εἶναι, καὶ παρακαλεῖ καὶ τοῦτο τὸ ἐνύπνιον, ἀόηλον θν, δῆλον αὐτῷ καταστήσαι. Εἶτα λέγει: τὸ ἐνύπνιον, καὶ φησιν·

¶ Ἐθεώρουον δένδρον ἐν μέσῳ τῆς γῆς. (ἡ.) Καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ ἐφθασεν ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸ κῦτος αὐτοῦ εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς. ¶ Διὰ δὲ τοῦ δένδρου αὐτὸν ἔφη σημαίνεσθαι ὁ μακάριος Δανιήλ, τὸ δὲ ὕψος λέγει φθάσαι ἕως τοῦ οὐρανοῦ, οὐ τὴν φύσιν τοῦ δένδρου σημαίνων, ἀλλὰ τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰς φαντασίας. Διὸ καὶ ὁ Ἡσαίας B ἔλεγεν· Ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. ¶ Νοῦν δὲ μέγαν αὐτὸν προσηγόρευσεν, ὡς μέγала φαντασθέντα, καὶ ὄνειροπολήσαντα, ἃ μετὰ βραχέα διηγήσατο· Ἐγὼ γὰρ εἶπας· Ἐπάνω τῶν ἀστέρων θήσω τὸν θρόνον μου, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ. ¶ Διὰ τοῦτο ὁρᾷ τὸ ὕψος τοῦ δένδρου ἐφθακὸς ἕως τοῦ οὐρανοῦ· ἐπειδὴ δὲ καὶ, ὡς ἔπος εἶπεν, πάσης τῆς οἰκουμένης ἐκράτησεν, ὁρᾷ τοῦ δένδρου τὸ κῦτος, τουτέστι, τὸν ἔγκον τοῦ οὐρανοῦ, ἔκταθὲν μέχρι; σῦτῶν τῶν πέρατων τῆς γῆς.

¶ Ἐ τὰ φύλλα αὐτοῦ, φησιν, ὠραία, καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς. ¶ Καλεῖ δὲ φύλλα μὲν τὴν ὀρωμένην εὐπρέπειαν, τὴν ἐν ἐσθῆτι, καὶ θρόνῳ, καὶ βασιλείοις, ἀσπιδηφόροις τε καὶ δορυφόροις, καὶ πεζαιτέροις· καρπὸν δὲ τὸν πανταχόθεν προσεφερόμενον φόρον. Διὸ πολλὸν τὸν καρπὸν, ἀλλ' οὐ καλόν, ἔφη· οὐ γὰρ εἶχε τὸ δίκαιον. ¶ Καὶ τροφή πάντων ἐν αὐτῷ. ¶ Οἱ τε γὰρ γεωργοῦντες, διὰ τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας εἰρήνης ἀπολαύοντες, τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς καρποὺς ἐκομίζοντο· οἱ τε στρατευόμενοι, παρ' αὐτοῦ τὰ σιτηρέσια κομιζόμενοι, τὴν ἐν ὅπλοις ἐποιούνο ζωὴν. ¶ Ὑποκάτω αὐτοῦ, φησιν, κατεσκήνουν τὰ θηρία τὰ ἄγρια, καὶ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατώκει τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐτρέφετο πᾶσα σάρξ. ¶ Οἱ τε γὰρ θηριώδη βίον ζῶντες βάρβαροι, οἱ τε λογικώτεροι καὶ ἡμερώτεροι, καὶ ὄξεις καὶ πτηνὸν τὴν διάνοιαν, ὑπὸ τὴν τούτου ἐξουσίαν βιόταντες διατέλλουν.

¶ Ἐθεώρουον τοίνυν, φησιν, ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς ἐπὶ τῆς κοίτης μου, καὶ ἰδοὺ εἶρ καὶ ἄγιος ἀπ' οὐρανοῦ κατέβη. ¶ Εἶρ καλεῖ τὸν ἐρηγοροῦσα τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύεται τῇ Ἑλλάδι φωνῇ. Ἐγγηγοροῦσα δὲ καλεῖ τὸν ἄγγελον, ἵνα τούτου σημήνη τὸ ἀσώματον· ὁ γὰρ σῶμα περιεκείμενος ὕπνῳ δουλεύει· ὁ δὲ ὕπνου κρείττων σῶματος ἐλεύθερος. Εἶδον τοίνυν, φησιν, ἄγγελον, ἀσώματον ἔχοντα φύσιν, ὃς ἀπ' οὐρανοῦ κατέβη.

ια. « Καὶ ἐφώνησεν ἐν ἰσχύϊ, καὶ οὕτως εἶπεν· Ἐκκόψατε τὸ δένδρον, καὶ ἐκτίλατε τοὺς κλάδους αὐτοῦ, καὶ ἐκτινάξατε τὰ φύλλα αὐτοῦ³² καὶ διασκορπίσατε τὸν καρπὸν αὐτοῦ. » Καὶ βλέπει μὲν τὸν ἄγγελον ἀπ' οὐρανοῦ καταβεβηκότα, ἵνα μάθῃ, ὡς αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπόφασιν ἐποίησατο. Διδάσκεται δὲ καὶ τίς ὁ δεδωκώς αὐτῷ τὴν βασιλείαν, καὶ ἀποτιθέμενος τὴν βασιλείαν· ὁρᾷ γὰρ τὸ μὲν δένδρον ἐκτεμνόμενον, τοὺς δὲ κλάδους χωριζόμενους, τουτέστι, τοὺς ὑπάρχους, καὶ τοὺς στρατηγούς, καὶ σατράπας, καὶ τοὺς ἄλλην τινα ἡγεμονίαν παρ' αὐτοῦ πεπιστευμένους· τὰ δὲ φύλλα ἐκτινασσόμενα³³ ἦν περιεβέβλητο δόξαν δίκην φύλλων ἐκρούσαν τε καὶ μαρτυρομένην· τὸν δὲ καρπὸν διασκορπιζόμενον· τοῦ γὰρ βασιλέως· ἐκείνη περιπεσόντος τῇ συμφορᾷ, οἱ τὴν δασμὸν ἀπαιτοῦντες εἰς ἑαυτοὺς λοιπὸν ἀδεῶς τὸ κέρδος παρέπεμπον. « Σαλευθήτω³⁴, φησί, τὰ θηρία ὑποκάτωθεν αὐτοῦ, καὶ τὰ ὄρνεα ἀπὸ τῶν κλάδων αὐτοῦ. » Οἱ γὰρ παρὰ γνώμην δουλεύειν ἠναγκασμένοι, ἀφορμὴν εὐρόντες τὴν τοῦ βασιλέως μεταβολήν, τοῦ ὑπακούειν ἀπέστησαν.

ιβ. « Πλὴν τὴν φυτὴν τῶν ριζῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῆ ἔασατε· καὶ ἐν δεσμῷ, φησί, σιδηρῷ καὶ χαλκῷ, καὶ ἐν τῇ χλόῃ τῇ ἔξω, καὶ ἐν τῇ ῥόσῳ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται. » Ὡς γὰρ φρενοβλαβεῖς, καὶ παραπληξία, καὶ φρενίτιδι νόσῳ περιπεσόν, καὶ μεμηνώς, καὶ κορυθαντιῶν, καὶ κατὰ πάντων λυτῶν, ἀναγκαιῶς δεσμὰ περιέκειτο· ἀλλ' ὁμως οὐδὲ ταῦτα ἦν ἱκανὰ ἐνδόν αὐτὸν κατέχειν· ἀλλὰ δραπετεύων ἐν ἐρήμοις διέτριβεν, ὑπαίθριος τάλαιπωρῶν, καὶ κτηνῶν δίκην τὴν πῶν σιτούμενος. Τοῦτο γὰρ σημαίνει εἰρηκώς·

« Καὶ μετὰ τῶν θηρίων ἡ μερὶς αὐτοῦ· ἐν τῷ χρόνῳ τῆς γῆς ἡ καρδία³⁵ αὐτοῦ· ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀλλοιωθήσεται. (ιγ'.) Καὶ καρδία θηρίου δοθήσεται αὐτῷ, καὶ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγῆσονται ἐπ' αὐτόν. » Καὶ τοῦτο δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν δηλοῖ· χρόνῳ γὰρ βραχεῖ τὴν τιμωρίαν περιούρει, ἀναμένων τὴν ἀπὸ τῆς παιδείας τεχθησομένην μεταμέλειαν. Εἴτα δείκνυσιν, ὡς ἀναντεβρόχως ἔσται τὰ εἰρημένα.

ιδ. « Διὰ συγκρίματος, φησὶν, εἶρ ὁ λόγος, καὶ ῥῆμα ἁγίων³⁶ τὸ ἐπερώτημα. » Ἀψευδής, φησὶν, ὁ λόγος· ἄγγελος γὰρ ἅγιος ὁ εἰρηκώς, ἐγγρηγορῶς, ἀσώματος. Εἴρηται δὲ ταῦτα, φησὶ, καὶ γίνεται³⁷, οὐ μάτην, ἀλλ' « ἵνα γνῶσιν οἱ ζῶντες, ὅτι κυριεύει³⁸ ὁ Ἰψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ᾧ ἔαν³⁹ δόξῃ, δώσει αὐτὴν, καὶ ἐξουθένημα⁴⁰ ἀνθρώπου⁴¹ ἀναστήσει ἐπ' αὐτήν. » Ταῦτα, φησὶν, ὁ ἄγγελος ἔφη, ὅτι τούτου χάριν τὰ κατὰ τὸ δένδρον γνήσεται, ἵνα διὰ τούτου μάθωσιν ἅπαντες, ἕνα εἶναι

VERS. 11. « Et clamavit in fortitudine, et ita dixit: Excindite arborem, et evellite ramos ejus, et excutite folia ejus, et dispergite fructum ejus. » Et videt angelum qui de caelo descendit, ut disceret, omnium rerum **1145** Dominum ipsum esse quem jam expertus erat judicem. Docetur autem quoque, amittens regnum, quis ei regnum tradiderit. Videt enim arborem excisam et ramos separatos, hoc est, principes et praefectos, et satrapas, et illos quibus aliquis alius magistratus ab eo mandatus fuerat; folia autem excussa, quam sibi gloriam comparaverat, foliorum instar fluentem et tabescentem; fructum vero dispersum, quia cum rex in illam calamitatem incidisset, ministri qui tributum exigebant, ad seipsos de reliquo sine ullo metu lucrum convertebant. « Commoveantur, inquit, bestiae subter eam, et aves de ramis ejus. » Qui enim praeter voluntatem ei servire coacti fuerant, inventa occasione regis mutatione, ab ejus imperio desciverunt.

VERS. 12. « Veruntamen germen radicum ejus in terra sinite, et in vinculo, inquit, ferreo, et aereo, et in herba quae foris est, et in rore caeli pernoctabit. » Velut enim qui dementiae et insanitiae ac phrenetico morbo correptus erat, et Corybantum more furore agitatus, contra omnes rabie insaniebat, necessario vinculis constrictus fuerat: quae tamen haud idonea erant, ut ipsum intus detinerent, sed vagabundus desertis in locis morabatur, sub dio conflictans, jumentorum instar depascens herbam. Hoc enim significat, dicens:

« Et cum bestiis pars ejus, in herba terrae cor ejus, ac hominibus commutabitur. (VERS. 13.) Et cor bestiae dabitur ei, et septem tempora mutantur super ipsum. » Hoc item **1146** Dei longanimitatem declarat. Brevi enim tempore supplicium definit, exspectans poenitentiam, quam sit paritura castigatio. Deinde ostendit, quae dicta fuerant, sine controversia esse eventura.

VERS. 14. « Per decretum, inquit, vigilis, sermo, et verbum sanctorum interrogatio. » Mendacio, inquit, verba carent. Angelus enim sanctus est, qui illa dixit, vigilans, corpore carens. Dicta autem sunt haec, inquit, et fiunt, non temere, sed « Ut cognoscant viventes, dominium habere Altissimum in regnum hominum, qui cuicumque visum fuerit dat illud, et quod contemnitur ab hominibus exurgere facit ad illud. » Haec, inquit, angelus dixit; ideoque eventura esse ea, quae ad arbo-

VARIAE LECTIONES.

³² x. οὐτ. εἶπ. Des. in B. ³³ καὶ ἐ. τ. φ. αὐτοῦ. Ex B suppl. ³⁴ B τινασσόμενα. ³⁵ A σαλευθήτωσαν. ³⁶ ἡ καρδ., x. τ. λ. Haec puncto praemisso cum sequentibus juncta, initium vers. 13 faciunt apud LXX. ³⁷ B ἄγιον. ³⁸ B καὶ γὰρ ἔστιν. ³⁹ B Κύριός ἐστιν. ⁴⁰ B ἄν. ⁴¹ A ἐξουθένωμα. ⁴² A et B ἀνθρώπων.

rem pertinent, ut hinc discant omnes, unum esse Deum Dominum ac regem, qui in terris reges constituit, et regnum cui voluerit committit. Ostendens enim potestatem suam, etiam tenuissimum interdum, et qui nullius pretii censetur, regem declarat: et eos, qui maximis utuntur honoribus, eo redigit, ut illi dicto sint obedientes. Ita absoluta somnii narratione, Daniele sic alloquitur:

Vers. 15. « Hoc somnium viai ego Nabuchodonosor rex, et tu Baltasar interpretationem dic aperte, » hoc est, vere et accurate, « quia omnes sapientes regni mei non possunt interpretationem ipsius exhibere mihi, tu autem potes. » Causamque ostendens: « Quia Spiritus, inquit, sanctus Dei in te. » Illi enim humanis ratiocinationibus innituntur, tu autem a Deo occulta et arcana discis.

Vers. 16. « Tunc Daniel, cujus **1147** nomen Baltasar, obstupefactus est circiter per boram unam, et cogitationes ipsius conturbabat eum. » Ostendenda enim erat humana imbecillitas, et tunc gratia inspirans aperienda. « Respondit itaque rex, et dixit: Baltasar, somnium hoc et interpretatio ejus, ne conturbent te. » Vidit enim ipsum perturbatum, et convenienter consolans demulcet, cupiens id quod ignorat cognoscere, atque ita cum eo loquitur: Ne valde festines, sed paulatim inventis iis quæ per somnium significantur, ea mihi perspicua facito. « Respondit itaque Baltasar et dixit, Domine mi rex, somnium hoc iis (obtingat) qui te oderunt, et interpretatio ejus inimicis tuis. » Sapientissime ac prudentissime ei molesta deprecatur, hoc proæmium exorsus, veritatem tamen declarat.

Vers. 17, 18. « Arbor, inquit, magnificata est corroborata, cujus altitudo pervenit in cælum, et latitudo ejus in omnem terram. Et folia ejus florentia, et fructus ipsius multus, et cibus omnibus in ea, subter eam habitabant bestię agri, et in ramis ejus domicilium habebant aves cæli, tu es, rex. » Operæ pretium est Danielis admirari sapientiam. Neque enim simpliciter dixit, « Arbor magna, » sed, « magnificata et corroborata: » hoc est: Non ab initio fuisti magnus, sed paulatim factus es, et potentiam non ab ortu adeptus es, sed sensim eam tibi comparasti. Quare rursus subjicit:

Vers. 19. « Quia magnificatus es, et **1148** invaluisti, et magnitudo tua magnificata est et pervenit ad cælum, et dominatio tua in fines terræ. » Et hæc apte admodum et opportune cælo et terræ accommodavit. Dominationem enim dixit pervenisse ad

Θεόν ⁴³ Δεσπότην καὶ βασιλέα, τοὺς ἐπὶ γῆς καθιστῶντα βασιλέας, καὶ ἐγγεμίζοντα, ὅ ἐάν ⁴⁴ θλιθῆναι τὴν βασιλείαν. Δεικνύς γὰρ τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν, καὶ τὸν εὐτελέστατον ἔστιν ὅτε, καὶ οὐδὲν εἶναι νομιζόμενον, ἀποφαίνει βασιλέα, καὶ τοὺς ἐν τοῖς μεγίστοις δυνατοῖς ἀξιώμασιν ὑπακούειν αὐτῷ παρασκευάζει. Οὕτω πληρώσας τὸ τοῦ ἐνυπνίου διήγημα, φησὶ πρὸς τὸν Δανιήλ·

15'. « Τοῦτο τὸ ἐνυπνιον εἶδον ⁴⁵ ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς· καὶ σὺ, Βαλτάσαρ, τὸ σύγκριμα εἰπέ κατέναντι ⁴⁶. » ἄντι τοῦ, ἀληθῶς καὶ ἀκριβῶς· « ὅτι πάντες οἱ σοφοὶ τῆς βασιλείας μου οὐ δύνανται τὸ σύγκριμα αὐτοῦ δηλώσαι μοι, σὺ δὲ δύνασαι ⁴⁷. » Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς, « Ὅτι, φησὶ, Πνεῦμα θεοῦ ἄγιον ἐν σοί. » Οἱ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνους κέρηνας λογισμοῖς, σὺ δὲ παρὰ θεοῦ μανθάνεις τὰ κεκρυμμένα.

15'. « Τότε Δανιήλ, οὗ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ, ἐπηγεῖσθαι ὡσεὶ ὤραν μίαν, καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ συνετάρασσον αὐτόν. » Ἐδεῖ γὰρ δειχθῆναι τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, καὶ τότε ἀναφανθῆναι τὴν ἐμπνέουσαν χάριν. « Ἀπεκρίθη τοίνυν ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπε· Βαλτάσαρ, τὸ ἐνυπνιον τοῦτο ⁴⁸ καὶ ἡ σύγκρισις αὐτοῦ ⁴⁹ μὴ κατασπευσάτω σε. » Εἶδὲ γὰρ αὐτὸν θορυβούμενον, καὶ ἀναγκαιῶς φυγαγωγεῖ, μαθεῖν ἐφιέμενος ὅπερ ἀγνοεῖ· λέγει τοίνυν αὐτῷ· Μὴ σφόδρα ἐπέιγες, ἀλλὰ κατὰ σχολὴν τὰ μνησόμενα διὰ τοῦ ἐνυπνίου εὐρών, ταῦτά μοι δηλοῦν κατὰ τῆσιν. « Ἀπεκρίθη τοίνυν ⁵⁰ ὁ Βαλτάσαρ, καὶ εἶπε ⁵¹. Κύριέ μου βασιλεῦ ⁵², τὸ ⁵³ ἐνυπνιον τοῦτο ⁵⁴ τοῖς μισοῦσί σε, καὶ ἡ σύγκρισις αὐτοῦ τοῖς ἐχθροῖς σου. Σφόδρα σοφῶς καὶ συνετῶς ἀπεύχεται μὲν αὐτῷ κτηνῶν ⁵⁵ τοῦ προοιμίου ἀρξάμενος, σημαίνει δὲ ὅμως τὴν ἀλήθειαν.

15'. 17'. « Τὸ δένδρον, φησὶ, τὸ ⁵⁶ μεγαλυνθὲν καὶ ἰσχυρὸς ⁵⁷, οὗ τὸ ὕψος ἐφθασεν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸ κῦτος αὐτοῦ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. Καὶ τὰ φύλλα αὐτοῦ εὐθάλῃ, καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς, καὶ τροφή πᾶσιν ἐν αὐτῷ, ὑποκάτω αὐτοῦ κατοικεῖ ⁵⁸ τὰ θηρία τὰ ἀγρία, καὶ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατοικεῖσθαι τὰ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ, σὺ εἶ, βασιλεῦ. » Ἄξιον δὲ θαυμάσαι τοῦ Δανιήλ τὴν σοφίαν· οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, Τὸ δένδρον τὸ μέγα, ἀλλὰ, « Τὸ μεγαλυνθὲν καὶ τὸ ἰσχυρὸς· » τούτεστιν, οὐκ ἀνωθεν ἦσθα μέγας, ἀλλὰ κατὰ μέρος γεγέννησας ⁵⁹, καὶ τὴν ἰσχύν δὲ οὐκ ἐξ ὠδίνων ἔσχες, ἀλλὰ κατὰ βραχὺ ταύτην προσέλαβες. Διὸ πάλιν ἐπάγει·

17'. « Ὅτι ἐμεγαλύνθης, καὶ ἰσχυρὸς, καὶ ἡ μεγαλυνθῆναι σου ἐμεγαλύνθη καὶ ἐφθασεν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἡ κυρεία σου εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Καὶ ταῦτα δὲ σφόδρα ἀρμοδίως καὶ προσφῶρως οὐρανῷ καὶ γῆ προσήρμοσε· τὴν μὲν γὰρ κυρείαν εἶπεν ἐφθακέναι

VARIE LECTIONES.

⁴³ Θεόν. Des. in B. ⁴⁴ B ἄν. ⁴⁵ A ὁ εἶδον. ⁴⁶ κατ. Des. in A. ⁴⁷ δύν· A præm. Δανιήλ. ⁴⁸ τοῦτο. Des. in A et B ⁴⁹ αὐτ. Des. in A. ⁵⁰ τοίνυν. B οὖν. ⁵¹ εἶπε. B λέγει. ⁵² μ. βασ. Des. in A. ⁵³ τό. A præm. ἔστιν. ⁵⁴ τοῦτο. Des. in A. ⁵⁵ λυπ. B præm. τά. ⁵⁶ τό. A præm. ὁ εἶδες. ⁵⁷ ἰσχ. A et B præm. τό. ⁵⁸ A κατοικεῖσθαι. ⁵⁹ γεγ. B add. μέγας.

εις τὰ πέρατα τῆς γῆς, τουτέστι τὴν ἐξουσίαν· εἰς A
δὲ τὸν οὐρανὸν οὐκέτι τὴν κυρίαν, ἀλλὰ τὴν μεγα-
λωσύνην, τουτέστι, τὴν τοῦ λογισμοῦ φαντασίαν.

κ'. κα'. « Καὶ ὅτι εἶδεν, φησὶν ⁶⁰, ὁ βασιλεὺς εἶρ
καὶ ἄγιον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ εἶπεν·
Ἐκτίλατε τὸ δένδρον, καὶ διαφθείρετε ⁶⁰ αὐτό· πλὴν
τὴν φυὴν τῶν ριζῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῆ ἔασατε, καὶ ἐν
δεσμῷ σιδηρῶ καὶ χαλκῶ, καὶ ἐν τῇ χλόῃ τῆ ἔξω,
καὶ ἐν τῇ δρόσῳ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται, καὶ μετὰ
θηρίων ἀγρίων ἡ μερὶς αὐτοῦ, ἕως οὗ ἑπτὰ καιροὶ
ἀλλοιωθῶσιν ἐπ' αὐτόν ⁶¹. Καὶ τοῦτο ἡ σύγκρισις
αὐτοῦ, βασιλεῦ. » Καὶ ἀξιοπίστον ποιῶν τὸν λόγον,
ἀναγκαιῶς ἐπήγαγε· « Καὶ σύγκριμα Ἰψίστου
ἔστιν ⁶², ὃ ἐφθασεν ἐπὶ τὸν κύριόν μου τὸν βασιλέα. »
Ἐντεῦθεν ἐστὶν ἀκριδῶς καταμαθεῖν τῆς ἀποστολι-
κῆς διδασκαλίας τὸ χρησίμον. « Πᾶσα γὰρ, φησὶ,
ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποταττέσθω. » Καὶ γὰρ
καὶ ὁ μακάριος Δανιὴλ κύριον αὐτὸν ⁶³ τὸν δυσσεβῆ
βασιλέα καλεῖ, καὶ τῷ νόμῳ τῆς ἐξουσίας πειθόμενος,
ταῖς πρεπούσαις προσηγορίαις κέχρηται, καὶ λυπη-
ρὰν οὔσαν τοῦ ἐνυπνίου τὴν ἀλήθειαν ὑποδείκνυσιν.

κβ'. « Ἐκδιώξουσι γὰρ σε, φησὶν, ἀπὸ τῶν ἀνθρώ-
πων, καὶ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἔσται ἡ κατοικία
σου, καὶ χόρτον ὡς βοῦν ψωμιούσῃ σε, καὶ ἀπὸ τῆς
δρόσου τοῦ οὐρανοῦ τὸ ⁶⁴ σῶμά σου βαφθήσεται, καὶ
ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγῆσονται ἐπὶ σοί ⁶⁵. » Ἐπτὰ δὲ
καιροὶ οἱ μὲν ἔφασαν ἑπτὰ ἔτη, οἱ δὲ τρία καὶ
ἡμισυ. Οὐ γὰρ εἰς τέσσαρας τροπὰς ἡ εἰς Γραφῆ
τὸν ἐνιαυτὸν διαιρεῖ, ἀλλ' εἰς δύο τὰς γενικωτάτας,
χειμῶνα καὶ θέρος· ἑπτὰ οὖν τοιαῦτα τμήματα τρία C
καὶ ἡμισυ πληροῖ ἔτη ⁶⁶. Τοσοῦτον δὲ, φησὶν, ἐν τῇ
συμφορᾷ διατελέσεις χρόνον· « ἕως οὗ γνῶς, ὅτι
κυριεύει ὁ Ἰψίστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων,
καὶ ᾧ ἐὰν δόξῃ, δώσει αὐτήν. » Ἐπειδὴ γὰρ ὄνειρο-
πολεῖς εἶναι θεός, μᾶλλον δὲ καὶ κρείττων Θεοῦ,
ἀφαιρέται σου Θεός καὶ τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν,
καὶ τοῖς θηρίοις ⁶⁷ σε εἰκέναι ποιήσῃ, ἵνα τῇ πείρᾳ
μάθῃς, τί μὲν ἀνθρώπος, τί δὲ Θεός, καὶ τί μὲν ἀν-
θρωπίνῃ εὐχληρίᾳ ⁶⁸, τί δὲ θεῖα βασιλεία, καὶ ὅτι
ταύτης τυχεῖν ἀδύνατον μὴ βουλομένου Θεοῦ.

κγ'. « Καὶ ὅτι εἶπε, φησὶν· Ἐάσατε τὴν φυὴν τῶν
ριζῶν τοῦ δένδρου ⁶⁹, ἡ βασιλεία σου σοὶ μενεῖ, ἀφ'
ῆς ἂν γνῶς τὴν βασιλείαν ⁷⁰ τὴν οὐράνιον ⁷¹. » Ἀπο-
στερηθεὶς γὰρ τῆς βασιλείας, κάκεινα ὑπομείνας D
ἅπαντα, ἐπιγνώσῃ τῆς βασιλείας τὸν χορηγόν, εἶτα
γνοὺς ἀπολήγῃ πάλιν τὴν προτέραν ἐξουσίαν· ἵνα
καὶ τῇ ἀφαιρέσει, καὶ τῇ ἀποδόσει, μάθῃς ἀκριδῶς,
τίς ὁ τῶν ἔλων κυβερνήτης, τίς ὁ σοφῶς ἅπαντα
ἰθύνων καὶ πρυτανεύων. Οὕτως εἰρηκῶς τὰ ἐσόμενα,
παραίνεσιν εἰσφέρει καὶ συμβουλήν ἀρίστην, καὶ
φάρμακον προσφέρει συμβαῖνον τῷ τραύματι.

^h Rom. xiii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ φησ. Des. in B ⁶⁰ A et B διαφθείρατε. ⁶¹ B αὐτῶ. ⁶² ἐστ. A præm. τοῦτ' ⁶³ αὐτ. Des. in B.
⁶⁴ τὸ — βαφ. A αὐλισθήσῃ. ⁶⁵ B σέ. ⁶⁶ πλ. in B post ἔτη ponitur. ⁶⁷ B θηρίω. ⁶⁸ B εὐχληρίᾳ.
⁶⁹ δένδρου. A addit, ἐν τῇ γῆ. ⁷⁰ βασιλ. A ἐξουσίαν. ⁷¹ A ἐπουράνιον. B τῶν οὐρανῶν.

finēs terræ, hoc est potestatem : ad cælum vero
non item dominationem, sed magnitudinem, hoc
est, cogitationis phantasiam.

Vers. 20, 21. « Et quia vidit, inquit, rex vigi-
lem et sanctum descendentem de cælo, et dixit :
Evellite arborem, et corrumpite ipsam, verumtam-
en germen radicum ejus in terra sinite, et in
vinculo ferreo et aereo, et in herba quæ foris est,
et in rore cæli pernoctabit, et cum bestiis agrestibus
pars ejus, donec septem tempora immutentur
super eum. Et hæc interpretatio ejus, o rex. » Et
fidem orationi faciens, apposite subjecit : « Et
decretum Altissimi est, quod pervenit super domi-
num meum regem. » Hinc plane discere licet æro-
stolicæ doctrinæ utilitatem. « Omnis enim anima,
inquit, potestatibus sublimioribus subdita sit ^b. »
Etenim beatus vocat Daniel dominum ipsum
impium regem vocat, et legi potestatis obediens
congruis usus est appellationibus, ac molestam esse
somnia veritatem ostendit.

Vers. 22. « Expellent enim te, inquit, ab homi-
nibus, et cum bestiis agrestibus erit habitatio
tua : et feno ut bovem cibabunt te, et rore cæli
corpus tuum humectabitur, et septem tempora
mutabuntur super te. » Septem autem tempora
septem annos **1149** dixerunt, alii tres cum dimi-
dio. Neque enim in quatuor conversiones divina
Scriptura annum dividit, sed in duas nobiliores
partes, hiemem et æstatem. Septem igitur hujusce-
modi partes tres annos cum * dimidio perficiunt :
ac tantum temporis, inquit, in calamitate deges :
« donec cognoscas, Altissimum regnare regno homi-
nium, et cuicumque visum fuerit, dare illud. »
Quia enim somnias, te deum esse, imo vero etiam
superiorem Deo, alimet tibi Deus etiam humanam
cogitationem efficietque ut similis evadas bestiis
feris, ut experientia discas, quid homo, quid
Deus, et quid humana felicitas, et quid regnum
divinum, et fieri non posse, ut quis illud conse-
quatur invito Deo.

Vers. 23. « Et quod dixerit, inquit : Sinite plan-
tam radicem arboris, regnum tuum tibi manebit,
ex quo cognoveris regnum cæleste. » Cum enim
regno spoliatus, et illa omnia perpeesus fueris,
agnosces regni largitorem, quo agnito pristinam
potestatem recuperabis, ut et ademptione et reddi-
tione plane percipias, quis omnium rerum sit gu-
bernator, quis sapienter omnia regat et moderetur.
Ita prædictis futuris, admonitionem et consilium,
optimum affert, remediumque adhibet vulneri
valde consentaneum.

Vers. 24 « Idcirco enim, rex, inquit, consilium meum placeat tibi, et peccata tua elemosynis redime, et injustitias tuas miserationibus pauperum. » His autem inexplebilem illius crudelitatem declarat, quam in sibi subjectos **1150** exercuerat. Vis, inquit, clementiæ fructum percipere? hanc eandem erga eos ostendito, qui unam tecum sortiti sunt naturam. Ita enim judici persuadere poteris, ut minas extinguat, neque sinat eas ad exitum perducī. « Forte enim, inquit, obtingat longanimitas delictis tuis. » Propheta igitur hanc sententiam exposuit: ille vero cum amplius durum et inexorabilem se præbuisset, scelerum præmia tulit, et quæ audiverat tristia, hæc oculis conspicatus est. [25] Deinde tempus etiam indicat divinæ longanimitatis. Nam cum duodecim menses effluxissent, prædictæ minæ certo rerum comprobatae sunt eventu: et cum tantum temporis ei ad resipiscendum datum fuisset, male transegit definitum poenitentiae tempus. Ad quem beatus Paulus merito dixerit: « An divitiis bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnīs, ignorans, benignitatem Dei ad poenitentiam te adducere? secundum duritiam tuam autem et impoenitens cor, instar thesauri tibi reponis iram in diem * iræ et revelationis et justi iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus; iis quidem, qui per patientiam boni operis gloriam, et honorem, et incorruptionem quaerunt, vitam æternam; iis vero qui sunt ex contentione, et qui non obediunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio: tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum 1. » Hæc enim etiam Nabuchodonosori evenere, qui Dei longanimitate non opportune usus est: cujus **1151** rei testis est ipse, qui ita narrat:

Vers. 26, 27. « Etenim post duodecim menses, in templo regni sui in Babylone deambulabat, et super mœnia civitatis cum omni gloria sua, et super turres suas incedebat. Et respondit rex et dixit: Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificavi in domum regni, in potentia fortitudinis meæ, in honorem gloriæ meæ? » Intuere mentis fastum, inspicere arrogantiae exsuperantiam. Ego enim ipsam, inquit, regiam urbem feci, regia in ipsa constituta in honorem gloriæ meæ: feci autem hæc potentia maxima præditus, ac omnibus politus. Verum hæc glorians et fremens locutus est: at Dominus Deus statim supplicium intulit. τόμενος καὶ βρενθυόμενος, τοιούτοις ἐχρήσατο τοῖς⁷⁷ ἀπήγαγεν.

ⁱ Rom. II, 4, 9.

κῶ. « Διὰ τοῦτο γὰρ, φησί. βασιλεῦ, ἡ βουλὴ μου ἀρεσάτω σοι, καὶ τὰς⁷² ἁμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀδικίας⁷³ σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων. » Δηλοῖ δὲ διὰ τούτων τὴν ἄπληστον ὀμότητα ἢ κατὰ τῶν ὑπερκίων ἐχρήσατο. Βούλει⁷⁴, φησί, φιλανθρωπίας ἀπολαῦσαι; ἐπιδείξειαι ταύτην εἰς τοὺς τὴν αὐτὴν σὺ φύσιν λαχόντας· οὕτω γὰρ πείσεις τὸν δικαστὴν σβέσαι τὴν ἀπειλὴν, καὶ καταλιπεῖν ἀτέλεστον. « Ἰσως γὰρ, φησὶν, ἔσται μακροθυμία τοῖς παραπτώμασί σου⁷⁵. » Ὁ μὲν οὖν προφήτης ταύτην εἰσηγήσατο τὴν γνώμην· ὁ δὲ μείνας ἀτερήμων καὶ ἀκαμπῆς, ἐδέξατο τῆς παρανομίας τὰ ἐπιχειρα, καὶ ἄπερ ἤκουσεν ἀλγεῖν, αὐτὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς θεάσατο. Εἶτα καὶ σημαίνει τῆς θείας μακροθυμίας τὸν χρόνον· δυσκαίθεκα γὰρ διαδραμόντων μηνῶν, ἐδέξατο ἡ διὰ τῆς προφῆσεως ἀπειλῆ τῶν πραγμάτων τὸ τέλος. Καὶ τοσοῦτον χρόνον εἰς μεταμέλειαν εἰληφώς, κακῶς τὴν τῆς μεταμέλειας ἀνάλωσε προθεσμίαν. Πρὸς δὲ ὁ μακάριος εἶποι ἂν Παῦλος εἰκότως· « Ἦ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετανοίαν σε ἄγει; Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεσωτῶ ὄργην ἐν ἡμέρᾳ ὄργης, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ⁷⁶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῖς μὲν καθ' ὑπομοχλὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν, καὶ τιμὴν, καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι, ζῶν⁷⁷ αἰώνιον· τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πεσομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ, θυμὸς καὶ ὄργη· ὀλίφης⁷⁸ καὶ στενωχῶρια ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν. » Ταῦτα γὰρ συνέβη καὶ τῷ Ναβουχοδονόσορ, τῇ τοῦ Θεοῦ μακροθυμίᾳ εἰς δέον οὐ χρησαμένῳ. Καὶ τούτου⁷⁹ μάρτυς αὐτὸς οὕτως⁸⁰ λέγων·

κς', κζ'. « Καὶ μετὰ δώδεκα μῆνας, ἐν τῷ ναῷ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι περιπατῶν ἦν⁸¹, καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως μετὰ πάσης τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῶν πύργων αὐτοῦ διεπαρεύετο. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς καὶ εἶπεν· Οὐκ αὐτῆ⁸² ἔστι Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἣν ἐγὼ ὠκοδόμησα εἰς⁸³ οἶκον βασιλείας, ἐν κράτει⁸⁴ τῆς ἰσχύος μου, εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου; » Βλέπε τοῦ φρονήματος τὸν ὄγκον, βλέπε τὴν τῆς ἀλαζονείας ὑπερβολὴν. Ἐγὼ γὰρ αὐτὴν, φησί, βασιλικὴν πόλιν ἐποίησάμην βασιλεία καταστησάμενος ἐν αὐτῇ, εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου· ἐποίησα δὲ ταῦτα⁸⁵ ἰσχύον ἔχων μεγίστην, καὶ πάντων κεκραττικῶς. Ἀλλὰ μὴν⁸⁶ φροσότητος· ὁ δὲ Δεσπότης Θεὸς παραυτίκα τὴν τιμωρίαν

VARIAE LECTIONES.

⁷² τὰς — λύτρωσαι. Supra, t. I, p. 1449, erat, τὰς ἀνομίας σου ἐν ἐλεημ. ἀπόλυσαι. Ita fere lex. Infra, *Hæc. fab.*, l. v, c. 28. ⁷³ ἀδ. Supra, t. I, l. c. erat, ἁμαρτίας. ⁷⁴ βούλ. B præm. εἰ. ⁷⁵ Ἀ μακροθυμίας τ. παρ. σου ὁ Θεός. ⁷⁶ καί. Abesse quidem solet l. c. vers. 5, sed a Nostro semper additur. ⁷⁷ ζῶν. B præm. καί. ⁷⁸ ὀλ. B præm. καί. ⁷⁹ B τούτων. ⁸⁰ B οὕτως. ⁸¹ ἦν — διεπορ. Des. in A. ⁸² B οὐκ αὐτῆ. ⁸³ εἰς. B ὡς. ⁸⁴ κρ. A præm. τῷ. ⁸⁵ B αὐτά. ⁸⁶ B ἀλλ' ὁ μὲν. ⁸⁷ τοῖς. Des. in B.

κη'. « Ἐτι γὰρ, φησὶ, τοῦ λόγου ἡντος ἐν τῷ στόματι τοῦ βασιλέως, φωνὴ ἀπ' οὐρανοῦ ἐγένετο. » Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελθεῖν ὠνειροπόλησεν⁸⁸, ἐκείθεν δέχεται τὴν ἀπόφασιν· καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἀπέχρησεν αὐτῷ τὰ κάτω βασίλεια, ἀλλ' ἄμα⁸⁹ καὶ τῶν ἄνω μανικῶς ἐπεθύμησεν, ἔρημος γίνεται καὶ τῶν κάτω· καὶ τὸν οὐρανὸν ἀρπάζει θελήσας, καὶ τῆς γῆς ἐξελαύνεται. « Φωνὴ τοίνυν ἦλθεν ἀπ' οὐρανοῦ· Σοὶ, σοὶ λέγεται, Nabouchodonosor βασιλεῦ. » Ὁ δὲ τῆς ἀντωνυμίας διπλασιασμὸς οὐχ ἀπλῶς πρόσκειται, ἀλλ' εἰς ἑλεγχον ἐναργέστερον τοῦ πρὸς ὃν ταῦτα λέγεται. Καλεῖ δὲ αὐτὸν ἔτι βασιλεῖα, καὶ τὴν παρούσαν ἔτι δόξαν, καὶ τὴν ἐσομένην οὐκ εἰς μακρὰν ἀτιμίαν δεικνύς.

« Ἡ βασιλεία σου⁹¹, φησὶ, παρῆλθεν ἀπὸ σοῦ. B (xθ'). Καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων σε ἐκδιώξουσιν, καὶ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἢ κατοικία σου καὶ χόρτον ὡς βοῦν ψωμιούσῃ σε, καὶ ἐπτά καιροὶ ἀλλαγῆσονται ἐπὶ σοὶ⁹², ἕως οὗ⁹³ γνῶς, ὅτι κυριεύει ὁ Ἰψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ᾧ ἐὰν δόξῃ, δώσει αὐτήν. » Εἶτα δεικνύς τὴν τῆς τιμωρίας οὐκ ἐξήγησεν, καὶ παραυτίκα⁹⁴, φησὶ⁹⁵, τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐπιτηλοῦθησεν.

λ'. « Αὐτῇ, φησὶ, τῇ ὥρᾳ συνετελέσθη ὁ λόγος ἐπὶ Nabouchodonosor, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐδιώχθη⁹⁶. » Ἐξεδιώχθη δὲ πρῶτον μὲν δι' αὐτὸ τὸ πάθος· μανία γὰρ παρεδόθη καὶ λύττη καὶ μυρία ἂν εἰργάσατο κακά, εἴπερ ἀδείας ἀπήλαυσεν· ἐπειτα δὲ καὶ διὰ τὴν ἀπέχθειαν, ἣν περὶ αὐτὸν ἅπαντες ἔχοντες, ἦν ἰσχυρὰ μὲν ἐβρωτο, ἐπειρῶντο λαυθάνειν, συμφορᾷ δὲ περιπεσόντι ἐπέθεντο, τῆς ὠμότητος αὐτὸν βδελυξάμενοι. « Καὶ χόρτον ὡς βοῦς, φησὶν⁹⁷, ἦσθιεν. » Ἴδιον γὰρ τῶν παραπαιόντων, οὐ μόνον τὸ λέγειν καὶ πράττειν ἀλόγιστά τε καὶ ἄτακτα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐσθίειν ἅπαντα τὰ προσπίπτοντα· τοῦτο δ' ἂν τις ἴδοι καὶ νῦν τοὺς ὑπὸ δαιμόνων ἐνοχλουμένους ποιοῦντας καὶ πάσχοντας. Οὐ μόνον δὲ ὡς βοῦς ἦσθιεν τὸν⁹⁸ χόρτον, ἀλλὰ « Καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐδάφη. » Ὑπαίθριος⁹⁹ γὰρ ταλαιπωρῶν, καὶ γυμνῷ τῷ σώματι κρυμῷ τε προσπαλαίων καὶ φλογμῷ, ἀναγκαίως ἐτέραν ἐδέξαστο χράαν. « Ἔως οὐ αἱ τρίχες αὐτοῦ, ὡς λεόντων, ἐμεγαλύνθησαν, καὶ οἱ δυνυχες αὐτοῦ, ὡς ὀρνέων. » Μὴ ἀποχειρῶμενος γὰρ συνήθως, μηδὲ ἀφαιρούμενος τῶν ὀνύχων¹⁰⁰ τὰ περιττὰ, ἀναγκαίως ἐν¹ τοσοῦτῳ χρόνῳ τοιαύτας ἐσχῆκε² καὶ τρίχας καὶ δυνυχας. Διὰ δὲ τούτων ἀπάντων ἐσήμαινε τὸ ἀτημέλητον αὐτὸν³ καὶ ἀκηδεμόνευτον εἶναι⁴. Τῆς γὰρ θείας ἔρημος γενόμενος προμηθείας, οὐδὲ τῆς παρὰ τῶν οἰκείων ἐπιμελείας ἀπήλαυσεν, καὶ ταῦτα γυναικῶς⁵ οὐσίας, καὶ παιδῶν, καὶ συγγενῶν· ἀλλὰ θηρίου⁶ δίκην τὴν αὐκλήτους χίρους διετέλει περινοσῶν, τὴν τῶν ἀλόγων τροφήν τῇ γαστρὶ παραπέμπων· ἐπειδὴ γὰρ, « Ἀνθρώπος ὢν

VERS. 28. « Cum enim sermo, inquit, adhuc esset in ore regis, vox de caelo facta est. » Nam, quia in caelum se ascendere somniavit, illinc sententiam in se latam sentit : et quia ei non satis fuere ades regis in terris deorsum, sed simul etiam superiores dementer appetiit, iis quoque privatur, quas deorsum obtinebat : et qui caelum rapere voluerat, et terra quoque expellitur. « Vox itaque de caelo venit : Tibi, tibi dicitur Nabuchodonosor rex. » Pronominis autem duplicatio non temere apponitur, sed ad evidentiorum illius reprehensionem, cui haec dicuntur. Ipsam vero adhuc regem vocat, et praesentem adhuc gloriam, et haud multo post futuram **1152** ignominiam ostendens.

« Regnum tuum, inquit, transiit a te. (VERS. 29.) Et ab hominibus te expellent, et cum bestiis agrestibus habitatio tua, et feno quasi bovem cibabunt te, et septem tempora mutabuntur super te, donec cognoscas, Altissimum dominari regno hominum, et cuicumque visum fuerit, dare illud. » Deinde ostendens supplicii celeritatem, illico orationem, inquit, res secuta est.

VERS. 30. « Eadem, inquit, hora sermo completus est super Nabuchodonosorem, et ab hominibus expulsus est. » Expulsus autem primum est propter ipsum morbum : furor enim et rabie correptus infinita mala perpetrasset, si modo ei facultas data fuisset : deinde vero propter odium, quod in illum omnes habentes, cum valeret, occultare conabantur, cum vero in calamitatem incidisset, omnes ei insultabant, ob crudelitatem ipsum abominati. « Et fenum, inquit, ut bos comedit. » Est enim proprium desipientium, non solum dicere ac facere ea quae ratione et ordine careant, sed omnia etiam in quaecumque incidere, comedere : quod cerni etiam nunc potest in iis qui a daemionibus vexantur : talia enim et faciunt, et patiuntur. Neque solum ut bos comedit fenum, verum « Etiam rore caeli corpus ejus infectum est. » Sub dio enim agens in aërumna, nudoque corpore cum gelu et aestu conflictans, necessario alium colorem accipit. « Donec capilli ejus, quasi leonum, magni facti sunt, et unguis ejus, quasi avium. » Non detonsus enim usitato more, neque resectis unguium excrementis, **1153** necessario tam diu ejusmodi habuit et capillos et unguis. His autem omnibus significabat, neglectum ipsum et nulli curae alicui fuisse. Divina enim Providentia destitutus, ne propinquorum quidem cura potitus est, cum tamen ipsi adessent uxor, liberi, et cognati : sed instar ferae inculta loca semper peragrabat, bestiarum cibum ventri indulgens.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ τοῦ. B praem. αὐτοῦ. ⁸⁹ B ὠνειροπολήσατο. ⁹⁰ ἀλλ' ἄμα. B ἀλλά. ⁹¹ σου. Des. in A. ⁹² A σέ. ⁹³ οὐ. B ἂν ⁹⁴ παρ. B praem. ὅτι. ⁹⁵ φησὶ. Des. in B. ⁹⁶ B ἐξεδιώχθη. ⁹⁷ φησ. In B ponitur ante ὡς βοῦς. ⁹⁸ τόν. Des. in B. ⁹⁹ B ὑπαίθριος. ¹⁰⁰ τ. ὄν. In B post περιττὰ ponitur. ¹ ἐν. B ἐπὶ. ² B ἐσχε. ³ B αὐτοῦ. ⁴ εἶναι. Des. in B. ⁵ γυν. B praem. καὶ. ⁶ B θηρίων.

Nam quia « Homo cum esset, et in honore maximo, non intellexit, sed comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis », et in sibi subjectos ferina mente et animo fuit, merito etiam ad ferinam et agrestem vitam justissime damnatus est. Verum clemens Dominus remisso supplicio, ut benignus, quique experientia docuerat, se esse omnium Dominum, rursus ipsum reduxit, ac pristinum ei regnum commisit.

Vers. 31. « Post finem enim dierum, inquit, ego Nabuchodonosor oculos meos in cœlum sustuli. » Non sine causa autem adjecit *ego*, sed ut omnes homines doceret: quasi ita dicat, Ille ego, qui tanta olim arrogantia dixeram: « Qui est Deus, qui eruat vos e manibus meis? » qui somniaveram, fore ut in cœlum ascenderem, et super astra ponerem thronum meum, experientia doctus didici quid deceat, meo supplicio sapere didici, meam servitutum agnovi. Idcirco etiam in **1154** cœlum oculos meos sustuli; quod simul ac feci: « Et mens mea ad me reversa est. » Id est, ab insania liberatus fui, statimque ratione convalui, et mentem recepi. « Et Altissimo benedixi, et viventem in sæcula laudavi, quia potestas ejus potestas æterna, et regnum ejus in generationem et generationem. » Cum enim experientia didicerit, quid homo, quid Deus, hunc quidem Altissimum et viventem appellat, et regem sempiternum vocat, suam vero tenuitatem agnoscit. Quare:

Vers. 32. « Et omnes, inquit, habitantes in terra pro nihilo reputati sunt. » Nam usque ad præsens tempus existimaveram me ipsum maximum et altissimum esse: nunc autem aperte cognovi, omnem hominum naturam, si Deo comparetur, nihil esse. Cumque quæsisset tenuitatis nomen, ac nullum dignum invenisset, illud *nihil* posuit, quod lubricæ et fluxæ naturæ idoneam habet declarationem. Et Deum quidem, et *Altissimum*, et *Dominum*, et *viventem*, et *regem sempiternum* vocavit: omnes vero homines *nihil* appellavit. Ita etiam beatus Isaias divinam simulacris comparans naturam, humanum genus in medium protulit. « Si enim omnes gentes, inquit, sicut stilla a situla, et sicut monumentum stateræ reputatæ sunt, et quasi saliva reputabuntur; Libanus autem non idoneus ad comburendum, et omnia quadrupedia non sufficiunt ad holocaustum, et omnes gentes quasi nihilum sunt, et pro nihilo reputatæ sunt apud eum, cui assimilabitis **1155** Dominum? et cui imagini assimilabitis eum? » Tantum utilitatis ex calamitatibus percepit Nabuchodonosor, ut

καὶ ἐν τιμῇ ὧν μεγίστη, οὐ συνῆκεν, ἀλλὰ παρῶν ἐβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς, » καὶ θηριώδει γνῶμη κατὰ τῶν ὑπηκῶν ἐκέχρητο, εἰκότως καὶ μάλα δικαίως τὸν κτηνώδη καὶ θηριώδη βίον κατεδιδάσθη. Ἄλλ' ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης, λύσας τὴν τιμωρίαν, ὡς ἀγαθός, καὶ τῇ πείρᾳ διδέξας, ὡς αὐτός ἐστι τῶν ἀπάντων Κύριος, πάλιν αὐτὸν ἐπανήγαγε, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτῷ τὴν προτέραν ἐπίστευσε.

λα'. « Μετὰ γὰρ τέλος, φησὶ ⁸, τῶν ἡμερῶν, ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλαβον. » Οὐχ ἀπλῶς δὲ προστέθεικε τὸ ἐγὼ, ἀλλὰ διδάσκων ἅπαντας ἀνθρώπους, ὡς Ὁ τῇ ἀλαζονείᾳ ἐκεῖνη χρησάμενος, ὁ εἰρηκίως· « Τίς ἐστὶν ὁ Θεός, ὃς ἐξελεῖται ὑμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν μου; » ὁ ὄνειροπολήσας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι, καὶ ἐπάνω τῶν ἀστέρων ⁹ θεῖναι τὸν θρόνον μου ¹⁰, ἐδιδάχθη τῇ πείρᾳ τὸ δέον, ἔμαθον διὰ τῆς τιμωρίας ¹¹ σωφρονεῖν, τὴν ἑμαυτοῦ δουλείαν ἐπέγνων. Διὸ καὶ ἀνέλαβον τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἅμα τε τοῦτο ἐποίησα, « Καὶ αἱ φρένες μου ἐπιστράφησαν ¹². » Ἄντι τοῦ, Τῆς παραφροσύνης ἐλευθερὸς ἐγενόμην, καὶ τὸν λογισμὸν ἐβρίωσθη· παραυτίκα δὲ ὑγιῆ τὸν νοῦν ἀπέλαβον. « Καὶ τῷ Ὑψίστῳ ¹³ εὐλόγησα, καὶ τὸν ζῶντα ¹⁴ εἰς τοὺς αἰῶνας ἤνεσα ¹⁵, ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. » Γνοῦς γὰρ τῇ πείρᾳ, τί μὲν ἄνθρωπος, τί δὲ Θεός, τὸν μὲν Ὑψίστον καὶ ζῶντα προσαγορεύει, καὶ βασιλεῖα αἰώνιον ἀποκαλεῖ ¹⁶, τὴν

C δὲ οἰκείαν εὐτέλειαν ἐπιγινώσκει. Διὸ φησι·

λβ'. « Καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν. » Μέχρι μὲν γὰρ τοῦ παρόντος ὥμην εἶναι ἑμαυτὸν μέγιστόν τε καὶ ὑψηλότατον, νῦν δὲ ἔγνων σαφῶς, ὡς πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις Θεῷ παραβαλλομένη οὐδὲν ἐστι. Καὶ ζητήσας εὐτελείας προσηγορίαν, καὶ μὴ εὐρῶν ἀξίαν, τὸ οὐδὲν τέθεικεν, ἔμφασιν ἔχον ἱκανῆν τοῦ σφαλεροῦ καὶ εὐδιαλύτου τῆς φύσεως. Καὶ τὸν μὲν Θεὸν καὶ Ὑψίστον, καὶ Δεσπότην, καὶ ζῶντα ¹⁷ καὶ βασιλεῖα αἰώνιον ἀπεκάλεσεν, ἅπαντας δὲ ἀνθρώπους οὐδὲν προσηγόρευσε. Οὕτω δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἠσαίας τοῖς εἰδώλοις τὴν θέλειν παραβάλλων φύσιν, τὸ τῶν ἀνθρώπων εἰς μέσον παρήγαγε γένος. « Εἰ γὰρ πάντα τὰ ἔθνη, φησὶν, ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς ῥοπὴ ζυγοῦ ἐλογίσθησαν, καὶ ὡς σίελος λογισθήσονται· ὁ δὲ Αἰθῶνος οὐχ ἱκανὸς εἰς καῦσιν, καὶ πάντα τὰ τετράποδα οὐχ ἱκανὰ εἰς ὀλοκάρπωσιν, καὶ πάντα τὰ ἔθνη εἰς οὐδὲν εἰσι, καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν αὐτῷ· τίνοι ὁμοιώσετε ¹⁸ Κύριον; καὶ τίνοι ὁμοιώματι ὁμοιώσετε αὐτόν; » Τοσαύτην ὠφέλειαν ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐκ τῶν συμφορῶν ἐδέξατο, ὅτι προφητικῶς περὶ Θεοῦ καὶ φρονεῖ καὶ φθέγγεται· καὶ ὡς ἐκ συμφωνίας

¹ Psal. XLVIII, 13. ² IV Reg. XVIII, 35. ³ Isa. XL, 15-18.

VARIÆ LECTIONES.

⁴ Β ἐγρήσατο. ⁵ Β φησὶ, τὸ τέλος. ⁶ Β ἀστρων. ⁷ μου. Des. in B. ⁸ τιμ. Β πείρας. ⁹ ἐπιστρ. Α πρᾶμ. ἐπ' ἐμέ. ¹⁰ Ed. prior hab. τὸν Ὑψίστον. ¹¹ Α τῷ ζῶντι. ¹² ἦν. Α addit, καὶ ἐδέξασα. ¹³ Α ἀποκαλεῖται. ¹⁴ x. ζῶντα. Des. in B. ¹⁵ R h. l. et post pauca, ὁμοιώσατε.

τινὸς ἀπὸ τῆς χτίσεως πᾶσαν τὴν ὑμνηδίαν ὑφαίνει. **A** instar prophetæ de Deo et sentiat et loquatur. Et quasi ex concentu quodam a creatura totam laudationem orditur. « Omnes, inquit, habitantes in terra quasi nihilum reputati sunt, et secundum voluntatem suam facit, in virtute cœli, et in habitatione terræ. » Atque hæc etiam alius Prophetæ doctrina est; etenim beatus David: « Omnia, inquit, quæcunque voluerit Dominus, fecit, in cœlo et in terra m. » Hoc etiam iste prædicat. « Quæ enim vult, inquit, et in virtute cœli, et in habitatione terræ, » moderatur, ac dominatur non modo terræ, sed etiam cœlis ipsis. Deinde ostendens potestatem ejus inexpugnabilem: « Et non est, inquit, qui resistat manui ejus, et dicat ei: Cur hoc fecisti? » Necesse est enim, cum iis quæ ab eo sunt, sive jucunda sint, sive molesta, esse contentum, cum temerarium sit adversari, et ea culpares, quæ ab ipso sapienter administrantur. Hæc, inquit, cum cognovissem et confessus essem, et gloriam Altissimo tribuissem, ad meipsum redii, et pristinum recepi cum pietate regnum.

λγ. « Αὐτῷ γὰρ τῷ καιρῷ αἱ φρένες μου ἐστράφησαν πρὸς με²³, καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας μου ἦλθον, καὶ ἡ μορφή μου ἐπέστρεψεν ἐπ' ἐμέ. » Αὐχμῶν γὰρ, ὡς εἰκός, καὶ ρυπῶν, ἀποχειράμενος καὶ τὰ περιττὰ τῶν ὀνύχων ἀφελόμενος, καὶ τὸν ῥύπον ἀπονιψάμενος, καὶ τῆς θείας χάριτος ἀπολαύσας, ἐπεγνώσθη ὅτι ἄνθρωπος ἦν ἐκεῖνος, ὁ πρότερον²⁴ τὴν μεγίστην διέπων βασιλείαν. « Καὶ οἱ τύραννοί μου, φησὶ, καὶ οἱ μεγιστᾶνές μου ἐπέζητουν²⁵ με. » Ἀποθέμενοι γὰρ κάκεινοι τὸ μίσος, διάθεσιν περὶ ἐμέ καὶ φίλτρον ἔλαβον. « Καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν μου ἐκραταιώθη, καὶ μεγαλωσύνῃ περισσοτέρα προσετέθη μοι. » Καὶ τοῦτο δὲ πάλιν εὐσεβείας γέμει τὸ ῥῆμα· οὐ γὰρ εἶπε, Μεγαλωσύνῃ περισσοτέραν ἐκτησάμην, ἀλλὰ, « Προσετέθη μοι, » τὸν χορηγὸν ὑποδεικνύς, καὶ τῶν ἀγαθῶν κηρύττων τὸν αἴτιον.

λδ. « Nūn οὖν, φησὶν, ἐγὼ Nabuchodonosor αἰνῶ, καὶ ὑψῶ²⁶, καὶ δοξάζω τὸν βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀληθινὰ, καὶ αἱ κρίσεις αὐτοῦ κρίσεις, καὶ πάντας τοὺς πορευομένους ἐν ὑπερηφανίᾳ δύναται ταπεινώσαι. » Λαθῶν γὰρ πείραν τῶν λυπηρῶν, εἶτα τούτων ἀπαλλαγείς, αἰνῶ καὶ ὑμνῶ τὸν ταῦτά μοι κάκεινα λυσίτελῶς ἐπαγαγόντα, καὶ λίαν σοφῶς· καὶ οἶδα αὐτὸν οὐρανοῦ βασιλέα καὶ τῶν ἀπάντων Δεσπότην, ἀληθεῖα χριόμενον καὶ δικαίως ἅπαντα πρυτανεύοντα, καὶ τοὺς ὑπερηφανίᾳ χρωμένους ταπεινώσαι δυνάμενον. Μαθόντες τοίνυν, ὅπως ὑπερηφανία καὶ τύφος τοὺς χρωμένους λωδᾶται, καὶ ὡς ὁ τούτοις χαίρων τρυγᾷ καρπούς²⁷ οὐκ ἀγαθοῦς, τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν ταπεινοφορσύνην²⁸ κτησώ-

VERS. 33. « Eo enim tempore meus mea reversa est ad me, et ad honorem regni mei veni, et forma mea rediit ad me. » Squalens enim situ, ut par erat, et sordescens, detonsus, abjectisque unguium excrementis, sordibusque ablutis, divinæ gratiæ compos factus, agnitus est, quod esset homo ille, qui prius maximum administrabat regnum. **1156** « Et tyranni mei, inquit, et optimates mei quærebant me. » Etenim illi, abjecto odio, benevolenti erga me affecti sunt, mihi quæ reconciliati. « Et in regnum meum confortatus sum, et magnitudo amplior addita est mihi. » Et hoc item pietatis plenum est verbum; neque enim dixit: Magnitudinem ampliorem adeptus sum, sed « Addita est mihi, » largitorem significans, et bonorum commendans auctorem.

VERS. 34. « Nunc igitur, inquit, ego Nabuchodonosor laudo, et extollo, et glorifico regem cœli, quia omnia opera ejus vera, et viæ ejus judicia, et omnes incedentes in superbia potest humiles facere. » Expertus enim molesta, deinde ab ipsis liberatus, laudo et celebros eum qui hæc et illa mihi utiliter intulit et sapientissime: ac novi ipsum cœli regem et omnium Dominum, veritate et justitia omnia moderantem, quique superbia elatos potest ad humilitatem redigere. Cum itaque didicerimus, quantum superbia et fastus hominibus afferat detrimenti, eosque qui his vitii gaudeant haud bonos fructus colligere, parentem bonorum humilitatem acquiramus. Hanc enim Dominus quo-

^m Psal. cxiii, 41.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ λέγ. B φησὶ. ²⁰ γάρ. B add. ἄν. ²¹ B τὸ ἀμαχον δεικνυσι. ²² τοῦ τε. Des. in A. ²³ A ἐπεστράφησαν ἐπ' ἐμέ. ²⁴ πρ. Des. in B. ²⁵ ἐζήτουν. ²⁶ A ὑπερψῶ. ²⁷ B τοιούτους τρυγᾷ καρπούς. ²⁸ ταπ. B ριπ.η. τήν.

que possessionem beatam censet, quasi eam quæ a proventum habeat regnum cælorum. « Beati enim, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum ». » Et seipsum exemplar iis qui juvari voluerint proponens : « Discite a me, inquit, quia mitis sum, et humilis corde ». » Et ostendens, qualis et quantus horum sit fructus, statim * subiecit : « Et invenietis **1157** requiem animabus vestris ». » Quodsi vero omnium auctor et Dominus humilem seipsum vocat ac rebus ipsis ostendit, quoniam alio consilio indiget homo, pulvis, lutum, gleba, cinis, vauitas, flos, fenum? his enim nominibus omnibus in divina Scriptura indignantur. Erubescamus itaque ob Domini modestiam, qui cum dives esset, propter nos mendicus factus est, ut nos illius egestate divites essemus †, et mortalem naturam agnosceremus : et præsentis prosperitatis brevitatem contemplantés, nihil arrogans propter præsentem rerum statum cogitemus : quin potius ipsarum caducam brevitatem et inconstantiam rideamus, et bona illa consequi expetamus, quæ ita comparata sunt natura, ut perpetua sint atque stabilia : quibus frui nobis omnibus liceat, gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri sit gloria cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

* Matth. v, 3. † Matth. xi, 29. ‡ Ibid. § II Cor. viii, 9.

VARIÆ LECTIONES.

» καὶ. B præm. καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπιγνώμεν. » ἐπί. B ἐν. » B ἐπιθυμήσωμεν. » B τυχεῖν.

μεθα· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος μακαρίζει· τὸ κτήμα, ὡς πρόσδοτον ἔχον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. « Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Προτίθησι δὲ καὶ ἑαυτὸν ἀρχέτυπον τοῖς ὠφελείσθαι βουλομένοις, λέγων· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. » Καὶ δεικνύς, ἡλίκος τούτων ὁ καρπός, εὐθὺς ἐπήγαγε· « Καὶ εὐρήσατε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Εἰ δὲ τῶν ἀπάντων ὁ Ποιητὴς καὶ Δεσπότης ταπεινὸν ἑαυτὸν καλεῖ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων δεικνύσει, ποίας ἐτέρας συμβουλῆς δέεται ἄνθρωπος, ὁ χυῖς, ὁ πηλός, ἡ βῶλος, ἡ σποδός, ἡ μεταίωτης, τὸ ἄνθος, ὁ χόρτος; Ταῦτα γὰρ ἅπαντα ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς προσαγορεύεται. Αἰτχυνθῶμεν τοῖνον τὴν τοῦ Δεσπότητος μετριότητα, ὅς, πλούσιος ὢν, δι' ἡμᾶς ἐπιώχουσεν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, καὶ » τῆς φύσεως τὸ θνητὸν καταμάθωμεν· καὶ τῆς παρούσης εὐημερίας θεώμενοι τὸ ὀξυρότροπον, μηδὲν μὲν ἀλαζονικὸν ἐπὶ » τοῖς παροῦσι φρονήσωμεν· γελάσωμεν δὲ μᾶλλον αὐτῶν τὸ εὐτρεπτον καὶ ἀθέβαιον, καὶ ἐπιθυμῶμεν » ἐκείνων ἐπιτυχεῖν » τῶν ἀγαθῶν, ἃ διαρκῆ τὴν φύσιν καὶ μόνιμον ἔχει· ὧν γένοιτο πάντα; ἡμᾶς ἀπολαύσαι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

TOMOS E'.

LIBER QUINTUS.

CAPUT V.

Nabuchodonosor, Evilad Marodach, Baltasar.

Vers. 1. « Baltasar rex apparavit cœnam lautam optimatibus suis. » Hic filius quidem est Nabuchodonosoris, non autem statim ipsi successit : Evilad Marodach enim frater ipsius major natu, regnavit. Idque **1158** nos docet regum historia †, et beatus Jeremias propheta, qui ita narrat : « Et factum est anno tricesimo septimo transmigrations Joacimi regis Judæ, mense duodecimo, (die) vicesimo quarto mensis, sumpsit Evilad Marodach, rex Babylonis, anno illo quo regnavit, caput Joacimi regis Judæ, et eduxit ipsum e domo, ubi custodiebatur, et locutus est ei bona, et delit ei sedem supra thronos

IV Reg. xiv, 9 seqq.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Nabouchodonosor, Eὐλίλαδ Μαροδάχ, Βαλιάσαρ.

α'. « Βαλιάσαρ ὁ βασιλεὺς ἐποίησε δείπνον μέγα » τοῖς μεγιστάσιν αὐτοῦ. » Οὗτος υἱὸς μὲν ἐστὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, οὐκ εὐθὺς δὲ αὐτὸν διεδέξατο· ὁ γὰρ Εὐλίλαδ Μαροδάχ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὢν πρεσβύτερος ἔθασίλευσε, καὶ τοῦτο ἡ τῶν Βασιλείων ἡμᾶς ιστορίᾳ διδάσκει, καὶ ὁ μακάριος Ἱερεμίας ὁ προφήτης, οὕτως λέγων· « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ ἑβδόμῳ ἔτει ἀπωκισθέντος τοῦ Ἰωακείμ βασιλέως Ἰουδα, ἐν τῷ δωδεκάτῳ » μηνί, καὶ ἐν τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ μηνός, ἔλαθεν Εὐλίλαδ Μαροδάχ, βασιλεὺς Βαβυλωνός, ἐν ᾧ ἐνιαυτῷ » ἔθασίλευσε, τὴν κροαλὴν Ἰωακείμ » βασιλέως Ἰουδα, καὶ ἐξήγαγεν

VARIÆ LECTIONES.

» μέγα. Des. in A. » B δεκάτω. » B τῷ ἐνιαυτῷ, ᾧ. » Ἰωακ. Des. in B.

αὐτὸν ἐξ οἴκου, οὗ ἐφυλάττετο, καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ ἅπαντα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὸν δίφρον ἐπάνω τῶν θρόνων τῶν βασιλέων τῶν μετ' αὐτοῦ ἐν Βαβυλωνί, καὶ ἤλλαξε τὴν στολὴν τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, καὶ ἤσθιε διαπαντός· ἄρτον κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας ἅς ἐζησεν. Ἰωακείμ γάρ τὸν τοῦτου πατέρα, τὸν καὶ Ἐλιακείμ, ἐφ' οὗ ὁ μακάριος ἠχημαλωτεύθη Δαυιδ, ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ ἀνελὼν ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἐβρίψεν ἐξω τοῦ τείχους, ὡς ἡ θεία διδάσκει Γραφή. Μετὰ τὸν Ναβουχοδονόσορ τοῖνον Εὐλιὰδ Μαροδᾶχ βασιλεύει· μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Βαλτάσαρ. Καταλέλοιπε δὲ τοῦτου τὴν μνήμην ὁ θεότατος Δαυιδ, ἐπειδὴ οὐχ ἱστορίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ προφητεῖαν συγγράφει· οὐ χάριν οὐδὲ ἅπαντα τὰ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ γεγενημένα συνέγραψεν, ἀλλ' ἐκεῖνα μόνον, ὧν ἀναγκαῖα ἦν διὰ τὴν ὠφέλειαν ἢ μνήμην. Ἐπειδὴ τοῖνον καὶ ἐπὶ τοῦ Βαλτάσαρ μέγιστον ἔδειξεν ὁ Θεὸς θαῦμα, καὶ ἰκανὸν, οὐ μόνον τοῖς τηλικάδε ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὕστερον ποτὲ γενομένοις, εὐλόγειαν ἐνθεῖναι καὶ δέος, καὶ πρὸς εὐσέβειαν ποδηγήσαι, οὐκ ὤψθη δίκαιον τοσαύτην εὐεργεσίαν κατακρύψαι σιγῇ, ὅσιον δὲ ποιεῖν νενομικεν ἀνάγραφον αὐτὸ, καὶ πᾶσιν ὑπόμνημα διδασκαλίας καταλιπεῖν. Διό φησιν· « Βαλτάσαρ βασιλεὺς ἐποίησε δεῖπνον μέγα τοῖς μεγιστάσιν αὐτοῦ χιλίους, καὶ ἔναντι τῶν χιλίων ὁ οἶνος. » Τουτέστι, τοῖς χιλίοις ἀρχῶν, πρὸς τὸν τοσοῦτον ἀριθμὸν ἠῦτρεισιμένους.

β'. « Πίνων δὲ, φησιν, ὁ Βαλτάσαρ εἶπεν ἐν τῇ γέυσει τοῦ οἴνου, τοῦ ἐνεγκεῖν τὰ σκευὴ τὰ χρυσαῖα καὶ ἀργυρᾶ, ἃ ἐξήνεγκε Ναβουχοδονόσορ, ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ ἔπινον ἐν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ μεγιστάνες αὐτοῦ, καὶ αἱ παράκοιτοι αὐτοῦ, καὶ αἱ παλλακαὶ αὐτοῦ. » Διδάσκει δὲ ἡμᾶς διὰ τούτων ὁ προφήτης, οὐ μόνον τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀμετρίας τοῦ οἴνου γενομένην βλάβην. « Πίνων γάρ, φησιν, ὁ βασιλεὺς εἶπεν ἐν τῇ γέυσει τοῦ οἴνου, τοῦ ἐνεγκεῖν τὰ σκευὴ τὰ χρυσαῖα καὶ τὰ ἀργυρᾶ. » Κατέχως γάρ ἡ μέθη τὸν λογισμόν, καὶ ἡ ἀκρασία τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ μανίαν ἐγέννησε· καὶ τὰ ἀφιερωμένα τῇ τοῦ Θεοῦ θεραπειᾷ σκευὴ, ἃ Ναβουχοδονόσορ, ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἔλαθε μὲν, τοῦ Θεοῦ προδεδωκότος, ἐτίμησε δὲ ὡς ἐνόμισε, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἡλευθέρωσε χρήσεως, τούτοις ὡς κοινοῖς οὗτος ἐτόλμησε χρῆσασθαι· οὐ γὰρ εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τοῖς λόγοις ἐπέθηκεν.

γ'. « Ἦνέχθησαν γάρ, φησὶ, τὰ σκευὴ τὰ χρυσαῖα καὶ τὰ ἀργυρᾶ, ἃ ἐξήνεγκε Ναβουχοδονόσορ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. » Καλῶς δὲ τὴν τῆς ἀτοπίας ἔδειξεν ὑπερβολὴν, πρὸς τῷ ναῷ

regnum illorum qui cum eo erant in Babylone : et mutavit vestem carceris ejus, et comedebat semper panem ante faciem illius per omnes dies quos vixit. » Hic autem Joacim ille est, qui etiam Jeichonias dictus fuit : nam Joacimum hujus patrem, qui et Eliacim nominatus est, sub quo beatus Daniel in servitutem redactus est, in Hierosolyma occisum Nabuchodonosor projecit extra murum, ut divina docet Scriptura. Post Nabuchodonosorem itaque Evilad Marodach regnat, post illum vero Baltasar, illius autem memoriam omisit sanctissimus Daniel, quandoquidem non absolute historiam, sed prophetiam conscribit : quamobrem ne omnia quidem quæ a Nabuchodonosore gesta sunt litteris consignavit, sed illa duntaxat, quorum necessaria utilitatis ergo erat memoria. Quando itaque maximum etiam in Baltasare Deus ostendit miraculum, quod et idoneum esset ad ingenerandum timorem cum reverentia, non solum iis qui tunc vivebant, sed etiam posteris, quodque duceret ad veram pietatem : **1159** non existimavit æquum esse tantum beneficium silentio occultare, sed opinatus est se religiose facturum, si litteris illud proderet, et omnibus doctrinæ monumentum relinqueret. Quare, « Baltasar, inquit, rex apparavit cœnam lautam optimatibus suis mille, et coram mille vinum. » Hoc est, vinum pro millenis sufficiens, ad tantum numerum paratum.

Vers. 2. « Bibens autem, inquit, Baltasar dixit cum gustaret vinum, ut afferrentur vasa aurea, et argentea, quæ deportaverat pater ejus Nabuchodonosor e templo quod est in Hierosolyma : et bibebant ex eis rex, et optimates ejus, et concubinæ ejus, et pellices ejus. » His autem docet nos propheta, non solum impietatis exsuperantiam, sed etiam damnum ab immodico vini usu profectum. « Bibens enim rex, inquit, dixit cum gustaret vinum, ut afferrentur vasa aurea et argentea : » Obruit enim rationem ebrietas, et incontinentia peperit contra Deum insaniam ; et dedicata divino cultui vasa, quæ Nabuchodonosor pater ipsius ut a Deo sibi tradita accepit quidem, sed in honore, ut existimabat, habuit, et ab humanis usibus ea vindicavit ; his iste ut communibus et profanis ausus est uti. Neque solum dixit, sed etiam re ipsa exsecutus est.

Vers. 3. « Allata enim sunt vasa, inquit, aurea et argentea, quæ deportaverat Nabuchodonosor e templo Dei, quod est in Hierosolyma. » Recte autem **1160** insolentiæ ostendit exsuperantiam, dum

s Jerem. l.ii, 31-33.

VARIÆ LECTIONES.

³⁷ Εὐ. B præm. δ. ³⁸ ἔδ. In B post Θεὸς ponitur. ³⁹ γεν. B ἐσομένοις. ⁴⁰ B ἀναγράφων. ⁴¹ B καταλιμπάνων. ⁴² βασι. B. præm. δ. ⁴³ μέγα. Des. in B. ⁴⁴ χιλ. A præm. ἀνδράσι. ⁴⁵ A et B κατέναντι. ⁴⁶ τοῦ. Des. in B. ⁴⁷ ἀργ. B præm. τά. ⁴⁸ A et B ππέτωσαν. ⁴⁹ A παλλακαί. ⁵⁰ A πάροιχοι. ⁵¹ B ἀκαθαρσία. ⁵² Ναβ. Des. in A. ⁵³ τοῦ Θεοῦ. Ex A et B suppli.

præter templi mentionem, Dei quoque meminit templique ostendens nobilitatem, *Hierosolymæ* nomen apposuit. Hæc enim vasa, inquit, non aliquibus ex iis qui solum videntur, et solum nomen habent deorum, sed ipsi qui præst omnibus, Deo, dicata erant, qui Hierosolymam elegit, et templum, quod in ipsa est, sua gloria complevit. Verum hæc, quæ nefas erat attingere, et quæ omnium rerum Deo erant consecrata, non tanquam indigenti, sed tanquam eorum qui offerrent, gratum animum approbanti, impius rex in medium afferri iussit, et ex ipsis bibit: neque solum ipse, sed optimates illius, et concubinæ illius, et pellices illius bibebant vinum: hoc est ebrietatis instrumenta fecit divini ministerii instrumenta, præcepitque ut quæ suam explebant lasciviam, per hæc vino fruerentur. Deinde extremam ostendens impietatem, propheta subjicit:

VERS. 4. « Et laudaverunt deos aureos, et argenteos, et æreos, et ferreos, et ligneos, et lapideos. Crapulans enim improbissimus, et divinis vasis deliciarum causa utens, omnium rerum Domini obliviscatur, laudibus vero eos, qui non essent dii, celebrabat, ex inanima materia confectos; quique ab arte non eam vim acceperant, qua efficere aliquid possent, sed solam formam efficacitatis expertem. Verum non permisit omnium rerum moderatorem, pro sua longanimitate, ut et homines qui tunc vivebant, et posterii lederentur: sed statim suam potentiam ostendit.

VERS. 5. « In ipsa **1161** enim hora, inquit, exierunt articuli manus hominis, et scripserunt contra lampadem, in tectorio parietis domus regis, et rex contemplabatur articulos manus scribentis. » Quando enim ab omni efficacitate vacua laudavit simulacra, et omnium Deum contempsit, docet ipsum omnium rerum Opifex, suam naturam ejusmodi esse, quæ cerni nequeat, et corpore careat. Solos enim digitos ipsi scribentes ostendebat, erudiens illum, ne sic quidem hos ab illo conspici potuisse, nisi ipse usus eorum præbuisset occasionem. Maximam autem conviviæ hinc etiam percipiebant utilitatem, qui docebantur Dei potestatem: præterquam quod intelligebant eum corporis expertem esse, et oculis cerni minime posse: deorum vero, quos ipsi laudaverant, imbecillitatem, et ejusmodi naturam, quæ nihil omnino posset, cum ex sola inanima materia constarent. Hoc autem miraculo ingentem metum omnibus incussum fuisse, testatus est propheta, qui ita dixit:

VERS. 6. « Tunc regis forma immutata est, et cogitationes ejus conturbabant ipsum, et compages lumborum illius dissolvebantur, et genua ejus ad se invicem collidebantur. » Quod si digitorum scribentium species ita perterruit eum, qui

καὶ τοῦ Θεοῦ μνημονεύσας, καὶ τοῦ ναοῦ δὲ ἡ δεικνύς τὸ ἐπίσημον, τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ προσηγορίαν προστέθεικε. Ταῦτα γὰρ, φησί, τὰ σκευή οὐ τισὶ τῶν δοκούντων, καὶ ὄνομα μόνον ἔχόντων, ἀνέκειντο ἡ θεῶν, ἀλλ' αὐτῶ τῶ ἐπὶ πάντων Θεῶ, ὅς τὴν τε Ἱερουσαλήμ ἐξελέξατο, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν τῆς οἰκίας ἐπλήρωσε δόξης. Ἀλλὰ ταῦτα τὰ ἀψυαστα, καὶ τῶ Θεῶ τῶν ὄλων ἀνακείμενα, οὐχ ὡς δεομένῳ, ἀλλ' ὡς ἀποδεχομένῳ τῶν προσφερόντων τὸ εὐγνωμον, ὁ δυσσεβῆς βασιλεὺς εἰς μέσον ενεγκῶν, ἐπινεν ἐν αὐτοῖς· οὐ μόνον δὲ αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ οἱ μεγιστάνες αὐτοῦ, καὶ αἱ παράκκοιτο αὐτοῦ, καὶ αἱ παλλακαὶ αὐτοῦ ἐπινον οἶνον· τουτέστι, μέθης ἐποίησεν ὄργανα τῆς θείας λειτουργίας τὰ ὄργανα, καὶ τὰς τῆς ἀκολασίας αὐτὸν ἐμπορούσας διὰ τούτων ἀπολαύειν τοῦ οἴνου προσέταξεν. Ἐπειτα τῆς ἀσεβείας τὸ ἔσχατον ὑποδεικνύς ὁ προφήτης ἐπήγαγε·

δ'. « Καὶ ἦνεσαν τοὺς θεοὺς τοὺς χρυσοῦς, καὶ ἀργυροῦς, καὶ χαλκοῦς, καὶ σιδηροῦς, καὶ ξυλίνους, καὶ λιθίνους. » Κρασιπάλων γὰρ ὁ παμμίαιρος, καὶ τοῖς θεοῖς σκεύεσιν ἐντροφῶν, λήθην μὲν ἔσχε τοῦ τῶν ἀπάντων Δεσπότη, ὕμνοις δὲ τοὺς ὡκ ὄντας ἐγέραιρε θεοῦς, ἐξ ὕλης ἀψύχου πεποιημένους ἡ, καὶ οὐδὲ ἀπὸ τῆς τέχνης τὸ ἐνεργεῖν ἱρατισμένους· μόνην δὲ μορφήν δεξαμένους ἐνεργείας ἐστερημένην. Ἀλλ' οὐκ ἠνέσχετο τῶν ὄλων ὁ Πρύτανις, τῇ μακροθυμίᾳ, καὶ τοὺς τρηκᾶδε ἀνθρώπους, καὶ τοὺς μετ' ἐκεῖνους λυμήνασθαί· παραυτίκα δὲ τὴν οἰκίαν δεικνυσὶν δύναμιν.

ε'. « Ἐν αὐτῇ γὰρ, φησί, τῇ ὥρᾳ ἐξῆλθον ἀστράγαλοι ἡ χειρὸς ἀνθρώπου, καὶ ἔγραφον κατέναντι τῆς λαμπάδος, ἐπὶ τὸ κολίμα τοῦ τοίχου τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐθεώρει τοὺς ἀστρογάλους τῆς χειρὸς τῆς γραφούσης. » Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐνεργείας ἀπάσης ἐστερημένα ὕμνησεν εἰθῶλα, καὶ τοῦ τῶν ἀπάντων Θεοῦ κατεφρόνησε, διδάσκει αὐτὸν ὁ τῶν ὄλων ἡ Δημιουργὸς τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως τὸ ἀόρατον καὶ ἀσώματον. Μόνους γὰρ αὐτῶ δακτύλους ὑποδείκνυσαι γράφοντας, παιδεύων αὐτὸν, ὡς οὐδ' ἂν τοὺς εἰθεάσατο, εἰ μὴ παρέσχεν αὐτὸς ἡ τῆς χρείας τὴν ἀφορμήν· μεγίστην δὲ καὶ οἱ σύσταται ἐντεῦθεν ὠφέλειαν ἐλάβανον, διδασκόμενοι τοῦ μὲν Θεοῦ πρὸς τῶ ἀσωμάτω καὶ ἀοράτῳ, τὸ δυνατόν· τῶν δὲ ὑπ' αὐτῶν ὕμνηθέντων θεῶν, πρὸς τῶ ὕλην καὶ ἀψύχῳ, τὸ παντελῶς ἀδρανές τε καὶ ἀσθενές. Ὅτι δὲ πολλὸν δέος ἄπασιν ἐνεργάσατο τοῦτο τὸ θαῦμα, ὁ προφήτης μεμαρτύρηκεν, οὕτως εἰπὼν·

ς'. « Τότε τοῦ βασιλέως ἡ μορφή ἠλλοιώθη, καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ συνετάραξαν ἡ αὐτὸν, καὶ οἱ σύνδεσμοι τῆς ὀσφύος αὐτοῦ διελύοντο, καὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ τοῦτο τοῦτω συνεκρούοντο ἡ. » Εἰ δὲ δακτύλων γραφόντων ἡ θεωρία οὕτως ἐξεδειμάτωσ τῶν

VARIAE LECTIONES.

ἡ δὲ. Dcs. in B. ἡ B ἀνέκειτο. ἡ πεπ. B γεγενημένους. ἡ ἀστρ. A δάκτυλοι. ἡ ὄλ. B ἀπάντων. ἡ B αὐτῶ. ἡ A et B συνετάρασαν. ἡ τ. τ. συν. A συνεκρούοντο. ἡ γρ. B πρæm. μόνων.

την μεγίστην διέποντα βασιλείαν, ὡς καὶ τῶν ἄρθρων τῆς ἁρμονίας ὑπὸ τοῦ θεοῦ διαλυθῆναι, τρέμοντα καὶ κλόνον⁶³ ὑπομαίνει τὰ μέλη, τί οὐκ ἂν ὑπέμενον ὁ θεομισθῆς, πρηστῆρας ἢ κεραυνούς θεασάμενος, ἢ ἀγγέλους βλοσυρὸν βλέποντας, καὶ τῶ καινοπρεπεῖ τῶν σχημάτων δεδιτομένου. Τούτων γὰρ τὴν θῆαν οὐδὲ ὁ μέγας Δανιὴλ ἀδελῶς ἐνεγκεῖν ἠδυνήθη. Ἄληθῶς, « Τί ὑπερφανεύεται γῆ καὶ σποδός; » Τοσοῦτου τοῖνον θεοῦ ἀναπληθῶεις,

ζ'. « Ἐφώνησαν⁶⁴ ἐν ἰσχύϊ τοῦ εἰσαγαγεῖν μάγους, Χαλδαίους, Γαζαρηνοὺς⁶⁵. » Ὁ γὰρ φόβος εἰργάζετο τὴν βοήν, καὶ τῆς ψυχῆς ὁ θόρυθος μαθεῖν κατήπειγε τὴν ἀπόφασιν. Εἶτα προτίθησιν ἄθλον τῷ τὴν γραφὴν ἀναγινώσκοντι καὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐπάγοντι, ἐσθῆτα βασιλικὴν, καὶ χρυσοῦν περιδεδῆρατον, καὶ τὸ τὴν⁶⁶ τρίτην τάξιν ἔχειν μετὰ τὸν βασιλέα. Ἄλλὰ τὸν μὲν μάγον καὶ Χαλδαῖον τὸ ἄθεον ἐξηλέγητο· εὐρεῖν γὰρ οὐκ ἴσχυον τὴν τῶν θεῶν γραμμῶν ἀνάγνωσιν, καὶ ταῦτα ἄθλου τοσοῦτου προκειμένου, καὶ λίαν αὐτοὺς προτρέποντος.

θ'. « Ὁ δὲ βασιλεὺς Βαλτάσαρ ἐταράχθη, καὶ ἡ μορφή αὐτοῦ ἠλλοιώθη ἐπ' αὐτῷ, καὶ οἱ μεγιστάνες αὐτοῦ συνεταράττοντο. » Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι τῆς τῶν ἄλλων ὠφελείας προμηθεύμενος ὁ Δεσπότης, οὐκ εὐθύς τοῦ βασιλέως ἀφείλετο τὴν ζωὴν· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὑπέδειξε τοῦ γράφοντος τοὺς δακτύλους. Τούτῳ δὲ καταπλήξας καὶ θεός ἐντεθεικώς, παρεσεύασε μὲν κληθῆναι τοὺς σοφοὺς τῶν Χαλδαίων, ἐξηλάσσει δὲ αὐτῶν τὸ ψευδές τε καὶ ἀσθενές, ἐν χρεῖσι δὲ τῆς τοῦ Δανιὴλ σοφίας κατέστησεν, ἵνα διὰ τῆς τούτου γλώττης, καὶ τοῦτον ἐλέγξῃ, καὶ τοὺς ἄλλους εὐεργετήσῃ, καὶ τούτων οὕτω γενομένων, τῆνικαῦτα τὴν τιμωρίαν ἐπαγάγῃ τῷ δυσσεβεῖ βασιλεῖ. Ταρρατομένων τοῖνον καὶ τοῦ βασιλέως, καὶ τῶν δαιτυμόνων,

ι'. « Ἡ βασίλισσα κατέναντι⁶⁷ τῶν λόγων τοῦ βασιλέως, καὶ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ, εἰς τὸν οἶκον τοῦ πότου εἰσῆλθε⁶⁸. » Τουτέστι, βουλευομένων αὐτῶν τί⁶⁹ πράκτεον, καὶ ἄλλων ἄλλα εἰσηγουμένων, ἔ τὸ θεός ἠνάγκαζεν, ἢ βασίλισσα εἰσελήλυθε. Δοκεῖ δὲ μοι αὐτῇ⁷⁰ μήτηρ αὐτοῦ εἶναι· αἱ γὰρ παρὰ κοιτοὶ σὺν ταῖς παλλακίσιν τοῦ δαίπνου μετέχον· ἔπινον γὰρ ἐν τοῖς σκεύεσι τοῖς χρυσοῖς καὶ ἀργυροῖς, αὐτὸς καὶ οἱ μεγιστάνες αὐτοῦ, καὶ αἱ παρὰ κοιτοὶ αὐτοῦ, τουτέστιν, αἱ γαμεταὶ αὐτοῦ, καὶ αἱ παλλακαὶ αὐτοῦ, αἱ οὐ κατὰ νόμον, ἀλλὰ δι' ἀκολασίαν συνοῦσαι. Αὐτῇ⁷¹ δὲ μετὰ τὸν θόρυθον εἰσελήλυθε, καὶ εἰκὸς ἦν ὡς γεγηρακυῖαν τῆς μέθης ἔχεινης καὶ τῶν κορδακισμῶν, ἤγουν ὀρηχισμῶν⁷¹, τῆνικαῦτα μὴ μετέχῃν. « Καὶ ἀπεκρίθη, φησὶν, ἢ βασίλισσα, καὶ εἶπε· Βασιλεῦ, εἰς τοὺς αἰῶνας ζῆθι. » Τοῦτο δὲ, ὡς εἶοικε, πρόδηρος ἦν τοῖς τότε

maximum administrabat regnum, ut etiam artion-
lorum compages præ metu dissolverentur, et artus
tremore occupati concuterentur : quid non susti-
nuisset Deo infestus, si presteras aut fulmina
conspexisset, aut angelos torve intuentes, et
novo figuræ habitu deterrentes ? Horum enim
-1162 conspectum ne magnus quidem Daniel
absque metu ferre potuit. Vere, « Quid superbit
terra et cinis ? » Tanto itaque terrore percul-
sus :

VERS. 7. « Exclamavit voce magna, ut intro-
ducerentur magi, Chaldæi, Gazareni. » Metus
enim vocem excutiebat, et animi perturbatio sti-
mulabat, ut sententiam intelligeret. Tum præmium
Scripturam legenti ejusque interpretationem ad-
ferenti proponit, vestem regiam, et auream torquem,
et ut tertium locum post regem obtineret. [8] Sed
magorum et Chaldæorum convincebatur impietas,
qui rationem invenire non poterant, qua divinas
litteras legerent, præsertim tanto proposito præ-
mio, quod ipsos valde incitabat.

VERS. 9. « Rex autem Baltasar perturbatus est,
et forma ejus immutata est super eum, et opti-
mates ipsius conturbabantur. » Hinc perspicuum
est, Dominum, quia curæ illi erat aliorum utilitas,
non statim regi vitam ademisse, sed primum scri-
bentis digitos ostendisse. Quare cum ipsum regem
perculisset, terroremque ei injecisset, effecit ut
Chaldæorum sapientes accerserentur, quorum
mendacium coarguit et imbecillitatem, eoque ade-
git (regem) ut sapientia Danielis opus haberet,
cujus lingua et ipsum redargueret, et aliis bene-
ficeret, et his ita gestis, tunc impio regi suppli-
cium inferret. Perturbato itaque et rege, et con-
vivis,

VERS. 10. « Regina inter sermōnes regis,
1163 et optimatum ejus, in domum convivii
ingressa est. » Hoc est, consultantibus ipsis,
quidnam factu opus esset, et aliis alia asserenti-
bus quæ metus cogebat, regina ingressa est. Vide-
tur autem hæc mihi mater ipsius esse : uxores
enim cum⁴ pellicibus convivii participes erant.
Bibebant enim ex vasis aureis et argenteis ipse et
optimates ejus, et concubinæ ipsius, hoc est,
uxores ejus, et pellices ejus, quæ non legitime,
sed lasciviæ causa cum illo consueverant. Ipsa
autem post perturbationem ingressa est : et veri-
simile erat, eam, ut senio confectam, neque
ebrietati, neque lusibus, aut saltationibus cum
aliis tunc indulsisse. « Et respondit, inquit, regina,
et dixit : Rex, in sæcula vive. » Hæc autem, ut
videtur, erat præfatio, qua subjecti regibus eos

Eccli. x, 9.

VARIE LECTIONES.

⁶³ B κλόνον τε καὶ τρέμον. ⁶⁴ A Καὶ ἐβόησεν ὁ βασιλεὺς ἐν ἰσχύϊ. ⁶⁵ A Ζαγαρηνοῦς, ex errore librarii.
⁶⁶ τῆν. Des. in B. ⁶⁷ κατ. — αὐτοῦ. Des. apud LXX, et in A, exstat autem in textu Chald. ⁶⁸ A εἰσε-
λήλυθεν. ⁶⁹ B τό. ⁷⁰ B αὐτῆ. ⁷¹ ἤγ. ὀρχ. in B des.

tunc salutabant. Et ad hoc usque tempus hic mos invaluit : quidam enim imperiti , reges eos qui nunc sunt *æternos* vocare consueverunt, in syngraphis quoque commerciorum hoc quidam ascribunt, stultitiæ magis quam impietatis damnandi. Ait itaque regina : « Ne conturbent te cogitationes tuæ, et forma tua non immutetur. » Deinde causam affert, cur metum abiciat :

Vers. 11. « Est adhuc vir, inquit, in regno tuo, in quo Spiritus sanctus est, et in diebus patris tui vigilantia et intelligentia inventa est in eo. » Hinc etiam dicere licet, pro matre illius hanc potius haberi : **1164** idcirco et ea quæ pridem gesta fuerant, ut ignarum, docet, et beatum ei Danielelem indicat, quem divino Spiritu plenum esse confitetur, et iisdem verbis, quibus olim Nabuchodonosor, usa est. Eadem enim ille quoque de Daniele dixit addiditque : « Et in diebus patris tui vigilantia et intelligentia inventæ sunt in eo. » Et vigilantiam vocavit animi sobrietatem, intelligentiam vero occultorum cognitionem, et eorum quæ multos laterent, contemplationem. « Et rex, inquit, propter tuus Nabuchodonosor, principem incantatorum, magorum, Chaldæorum, Gazarenorum constituit ipsum. » Tum etiam causam adjicit :

Vers. 12. « Quia spiritus excellens in ipso. » Hoc est, excellentem habet Spiritus gratiam. Tum spiritualis virtutis species connumerat. « Et prudentia, inquit, et intelligentia interpretans somnia, et annuntians quæ nimis ardua sunt, et solvens colligationes, Daniel. » Hic enim divini Spiritus vas effectus, sapienter omnia consulit, et prudenter omnia loquitur, et somniorum ægnumata declarat, et ea quæ obscuritate aliqua occulta sunt, ab obscuritate vindicat, et veluti subligacula quædam et sigilla, et quasi ea quæ in penu custodiuntur, a vinculis liberans, solvit et aperit, et ad ipsa quicunque velint introducit. Hoc enim significat : « Annuntians occulta, et solvens colligationes, Daniel. » Et hac de causa, « Rex, inquit, imposuit ei nomen Baltasar. » **1165** Quia enim vidit ipsum divina virtute illuminatum, Dei sui nomine eum appellandum esse censuit. « Nunc igitur vocetur Daniel, et interpretationem ejus annuntiabit tibi. » Neque dicit, Vocetur Baltasar : cum enim experientia edocti cognovissent proprietatem virtutem, anteponunt Chaldææ Hebræam appellationem : qua de causa deinceps ipsum nominant Danielelem.

Vers. 13. « Tunc enim, inquit, Daniel ingressus

Β βασιλεῦσιν ὑπὸ τῶν ἀρχομένων προσφερομένη. Καὶ μέχρι δὲ νῦν τὸ ἔθος τοῦτο κεκράτηκεν· αἰωνίους γὰρ καλεῖν τινες τῶν ἀνοήτων καὶ τοὺς νῦν βασιλεῖς εἰκόθασι, καὶ ἐν ταῖς συγγραφαῖς δὲ τῶν συμβολαίων τοῦτο τινες προσγράφουσι, ἀμαθία μᾶλλον ἢ ἀσεβεία δουλεύοντες. Φησὶ τοίνυν ἡ βασιλισσα· « Μὴ ταραττέτωσάν σε οἱ λογισμοὶ σου, καὶ ἡ μερμήρῃ σου μὴ ἀλλοιοῦσθω. » Εἶτα τὴν αἰτίαν ἐπάγει, δι' ἣν ἐκβάλλει τὸ δέος·

ια'. « Ἔστιν ἐτι⁷³, φησὶν, ἀνὴρ ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, ἐν ᾧ Πνεῦμα Θεοῦ⁷⁴ ἄγειον ἐν αὐτῷ⁷⁵, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πατρὸς σου γρηγόρησις⁷⁶ καὶ σύνεσις εὐρέθη ἐν αὐτῷ. » Ἔστι δὲ καὶ ἐντεῦθεν κατανοῆσαι, ὡς μήτηρ αὐτοῦ μᾶλλον⁷⁷ ἔστιν αὐτῆ· διὸ καὶ τὰ πάλα γεγενημένα ὡς ἀγνωστοῦτα διδάσκει, καὶ τὸν μακάριον Δανιὴλ ὄηλον αὐτῷ ποιεῖ, καὶ θεῖου Πνεύματος ἀνάπλεων εἶναι ὁμολογεῖ, καὶ αὐτοῖς τοῖς τοῦ Ναβουχοδονόσορ κέχρηται λόγοις. Ταυτὰ γὰρ κάκεινος ἐφη περὶ τοῦ Δανιὴλ, προσέθεικε δὲ, ὅτι· « Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πατρὸς σου γρηγόρησις⁷⁸ καὶ σύνεσις εὐρέθη ἐν αὐτῷ. » Γρηγόρησιν δὲ ἐκάλεσε τὴν τῆς ψυχῆς νῆψιν καὶ τὴν σύνεσιν⁷⁹, τῶν κεκρυμμένων τὴν κατανόησιν, καὶ τῶν τοὺς πολλοὺς λανθανόντων τὴν θεωρίαν. « Καὶ ὁ βασιλεὺς, φησὶ, Ναβουχοδονόσορ ὁ πατὴρ σου ἀρχοῦντα ἐπασιδῶν, μάγων, Χαλδαίων, Γαζαρητῶν κατέστησεν αὐτόν. » Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησιν·

ιβ'. « Ὅτι πνεῦμα περισσὸν ἐν αὐτῷ. » Ἀντὶ τοῦ, Ὑπερβάλλουσαν ἔχει τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. Ἐπειτα καταλέγει τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας τὰ εἶδη. « Καὶ φρόνησις, φησὶ, καὶ σύνεσις, συγκρινῶν ἐνύπνια, καὶ ἀναγγέλλων κρατούμενα⁸⁰, καὶ λύων συνδέσμους, Δανιὴλ. » Οὗτος⁸¹ γὰρ θεῖον Πνεύματος δοχεῖον γενόμενος, σοφῶς⁸² μὲν ἅπαντα βουλευέται, συνετῶς δὲ ἅπαντα φεβέγγεται τὰ δὲ τῶν ἐνυπνίων ἀνίγναι δῆλα ποιεῖ, καὶ τὰ ἀπαφίαντιν κερχυμμένα τῆς ἀσαφείας ἐλευθεροῖ, καὶ οἷον ὑποδέσμους τινὰς ὄντας⁸³ καὶ σήμαντρα, καὶ ὡς ἐν ταμείοις φρουρούμενα τῶν δεσμῶν ἀπαλλάττων, διαλύει τε καὶ ἀνοίγνυσι, καὶ εἰσω τούτων τοὺς βωλομένους ποιεῖ· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ· « Ἀναγγέλλων κρατούμενα καὶ λύων συνδέσμους, Δανιὴλ. » Τούτου, φησὶ, χάριν· « Ὁ βασιλεὺς ἐπέθηκεν αὐτῷ ὄνομα Βαλτάσαρ. » Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτὸν ὑπὸ θείας φωτιζόμενον ἐνεργείας, τῆς τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ προσσηγορίας ἤξιώσε. « Νῦν οὖν κληθήτω Δανιὴλ, καὶ τὴν συγκρίσιν αὐτοῦ ἀναγγελεῖ⁸⁴ σοι. » Καὶ οὐ λέγει, Κληθήτω Βαλτάσαρ· τῆ γὰρ πείρα μεμαθηκότες τοῦ προφητοῦ τὴν δύναμιν, προτιμῶσι τῆς Χαλδαίας τὴν Ἑβραίων προσσηγορίαν· οὐ χάριν ἐφ' ἐξῆς λοιπὸν αὐτὸν⁸⁵ Δανιὴλ ὀνομάζουσι.

ιγ'. « Τότε γὰρ, φησὶ, Δανιὴλ εἰσῆλθεν⁸⁶ ἐνώπιον

VARIAE LECTIONES.

⁷³ μορφή. B adscriptam habet lectionem καρδία. ⁷⁴ ἐτι. Des. in A et B. ⁷⁵ Θεοῦ. Ex A et B suprl. ⁷⁶ ἄγια αὐτῷ. Des. in A. ⁷⁷ B ἐγρηγόρησις. ⁷⁸ μᾶλλ. Des. in B. ⁷⁹ B ἐγρηγόρησις, et deinde, ἐγρηγόρησιν. ⁸⁰ τ. σύν. Des. in B. ⁸¹ χρ. Ita A et B sed præstat lectio ed. Compl. κρυπτόμενα. ⁸² ὄστ. B τοῦ. ⁸³ B σοφός. ⁸⁴ ὄντας. Ita cum B legimus. Sirm. ὄντας. ⁸⁵ B ἀπαγγελεῖ. ⁸⁶ αὐτ. In B post Δανιὴλ ρομῆtur. ⁸⁷ A εἰσῆλθη.

τοῦ βασιλέως, καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ Δανιήλ· Σὺ εἶ Δανιήλ ὁ ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰουδαίας⁸⁷; » Ἔοικεν οὗτος ὑπὸ πολλῆς δυσσεβείας μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευταίαν τὴν τοῦ Δανιήλ συνοουσίαν φυγῶν· διὸ παρατυχεῖα τῷ δέει καταπλαγεῖς, τοὺς μὲν μάγους καὶ τοὺς Χαλδαίους καλεῖ, τοῦ δὲ προφήτου καὶ τὴν μνήμην τῆς διανοίας ἐξέβαλεν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ⁸⁸ ἀνέμνησε τῶν ἐπὶ τοῦ πατρὸς γεγεννημένων θαυμάτων, καὶ κληθεὶς εἰσῆλθεν ὁ Δανιήλ, ἐπέγνω μὲν αὐτὸν παρατυχεῖα· οὐ γὰρ ἂν, εἴπερ ἠγνόησε, τοῦ γένους ἀνέμνησε, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Ἰουδαίας εἰς μέσον παρήγαγεν. Πυνθάνεται δὲ ὁμοως, καὶ φησι· « Σὺ εἶ Δανιήλ ὁ ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰουδαίας; » Καὶ μηδέπω συνομολογήσαντος ἐκείνου·

ιδ'. « Ἦκουσα, φησί, περὶ σοῦ, ὅτι Πνεῦμα ἄγιον⁸⁹ ἐν σοὶ, καὶ γρηγόρησις⁹⁰, καὶ σύνεσις, καὶ σοφία περιστῆ εὐρέθῃ ἐν σοί. » Ἀρμόττει καὶ περὶ τούτου λέγεσθαι, ὃ περὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἔλεγεν ὁ Προφήτης· « Ὅταν ἀπέκτεινεν αὐτοὺς, τότε ἐξεζήτουν αὐτόν. » Ἰδοὺ γὰρ καὶ τοῦτον τὸ τῆς θείας δυνάμεως κατηνάγκασε δέος, τὸν ὄντα Θεὸν ἀντὶ τῶν οὐκ ὄντων ὀνομάζειν Θεόν, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος τὴν χάριν ὑμνεῖν, καὶ κατηγορεῖν μὲν τῶν σοφῶν Βαβυλωνός, ὡς τὴν θεῖαν οὐ δυνθέντων γνῶναι γραφὴν⁹¹, παρακαλεῖν⁹² δὲ τὸν τοῦ Θεοῦ προφήτην δὴλα ποιῆσαι τὰ ἀγνωούμενα. Ἰπισχνεῖται δὲ αὐτῷ καὶ τὴν πορφυρίδα δόσειν, καὶ τὸν μανιᾶκην, καὶ τρίτην⁹³ τάξιν τῆς βασιλείας. Ἄλλ' ὁ μακάριος Δανιήλ, γελάσας τοῦ δυσσεβοῦς τὰς βασιλικὰς ὑποσχέσεις, εἶπεν αὐτῷ· « Τὰ δόματά σου σοὶ ἔστω, καὶ τὴν δωρεάν τῆς οἰκίας σου ἐτέρῳ δός· ἐγὼ δὲ γραφὴν⁹⁴ ἀγνωσσομαι τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν σύγκρισιν γνωρίσω⁹⁵ σοὶ, βασιλεῦ. » Ἀποστολικὴ τῷ ὄντι τῶν προφητῶν⁹⁶ ἡ φωνή. Καὶ γὰρ ἐκείνους ὁ Κύριος κήρυκας ἀποστέλλων πᾶσιν ἀνθρώποις, παρεκελεύσατο⁹⁷, λέγων· « Δωρεῖν ἐλάβετε, δωρεάν ὄντε. » Καὶ ὁ μακάριος οὗτος προφήτης ἔλεγε τῷ βασιλεῖ· « Τὰ δόματά σου σοὶ ἔστω, καὶ τὴν δωρεάν τοῦ οἴκου σου ἐτέρῳ δός· ἐγὼ δὲ τὴν γραφὴν ἀγνωσσομαι τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν σύγκρισιν γνωρίσω⁹⁸ σοὶ, βασιλεῦ. » Οὐ γὰρ ἔμαθον ἰὰ θεῖα πωλεῖν, οὐδὲ μισθὸν ἀνθρώπινον ὑπὲρ τῶν θεῶν μυστηρίων λαμβάνειν· προῖχα τοῖνον δέχου τῶν ἀγνωομένων τὴν γνῶσιν.

ιη', ιθ'. « Ὁ Θεός, φησὶν, ὁ ὑψιστος, τὴν βασιλείαν καὶ τὴν μεγαλωσύνην, καὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν δόξαν ἔδωκε Ναβουχοδονόσορ, τῷ πατρὶ σου. Καὶ ἀπὸ τῆς μεγαλωσύνης, ἧς ἔδωκεν αὐτῷ, πάντες λαοί⁹⁹, καὶ ἴ φυλαί, καὶ γλώσσαι ἦσαν τρέμοντες αὐτόν¹⁰⁰, καὶ φοβούμενοι ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. » Μὴ νομίσῃς, φησὶν, ὅτι τῇ οἰκειᾷ ῥώμῃ χρησάμενος ὁ σὺς πατὴρ ἔπασαν τὴν οἰκουμένην ὑπέταξε, καὶ τὰ

A est in conspectu regis, et dixit rex Danieli: An tu es Daniel de filiis captivitatis Judææ? Videtur iste ob magnam impietatem post patris obitum Danielis consuetudinem fugisse: quare statim terrore perculsus magos quidem et Chaldaeos vocat, prophetæ autem memoriam prorsus animo eiecerat. Verum ubi ipsius mater ea commemoravit miracula, quæ patris illius tempore facta fuerant, et accersitus Daniel ingressus est, statim ipsum agnovit: neque enim, si non agnovisset, generis illius mentionem fecisset, et Judææ captivitatem in medium protulisset. Attamen percontatur, et ait: « An tu es Daniel de filiis captivitatis Judææ? » Cumque ille nondum hoc confessus esset:

B VERS. 14. « Audivi, inquit, de te, Spiritum sanctum in te esse, et vigilantiam, et intelligentiam, et sapientiam excellentiorem inventam esse in te. » Illud de hoc quoque dici congruenter potest, quod de Israele dicebat Propheta: « Cum occideret eos, tunc quærebant eum^a. » [15,16] Ecce enim istum quoque divinæ sententiæ metus coegit, Deum qui vere est, **1166** pro iis qui non sunt dii, Deum appellare, et sancti Spiritus gratiam celebrare, et Babylonios quidem sapientes accusare, qui divinam scripturam agnoscere nequiverint, hortari vero Dei prophetam, ut ea quæ ignorabat indicaret. Ipsi autem pollicetur purpuram se vestem largiturum, et torquem, et tertium in regno locum. [17] Sed beatus Daniel, irrisis impij regis pollicitationibus, dixit ei: « Dona tua tibi sint, et munus domus tuæ alteri da: ego autem scripturam legam regi, et interpretationem indicabo tibi, rex. » Apostolica revera prophetarum vox est. Etenim illos Dominus præcones mittens ad omnes homines ita hortatus est: « Gratis accepistis, gratis date^v. » Et beatus hic propheta regi dixit: « Dona tua tibi sint, et munus domus tuæ alteri da: ego autem scripturam legam regi, et interpretationem indicabo tibi, rex. » Neque enim divina vendere didici, neque humanam mercedem pro divinis mysteriis accipere. Gratis itaque accipe eorum quæ tu ignoras, cognitionem.

D VERS. 18,19. « Deus, inquit, altissimus, regnum et magnificentiam, et honorem et gloriam dedit Nabuchodonosori patri tuo. Et propter magnificentiam, quam dedit ei, omnes populi, et tribus, et linguæ tremebant, et metuebant a facie ejus. » Ne existimaveris, inquit, propriis viribus parentem **1167** tuum omnem terrarum orbem subegisse, et infinita nationum genera diversis linguis utentia

^a Psal. LXXVII, 31. ^v Matth. x, 8.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁷ Ἰουδ. Des. reliqua vers. 13. ⁸⁸ B αὐτόν. ⁸⁹ ἄγ. A Θεοῦ. ⁹⁰ B ἐγρηγόρησις. ⁹¹ B γραφὴν εὐρέϊν. ⁹² B παρακαλεῖ. ⁹³ τρ. B πρᾶξμ. τήν. ⁹⁴ γρ. B πρᾶξμ. τήν. ⁹⁵ B γνωρίω. ⁹⁶ τοῦ προφήτου. ⁹⁷ B παρακελεύεται. ⁹⁸ B γνωρίω. ⁹⁹ λαοί. A πρᾶξμ. οί. ¹ καί. Des. in A et B h. l. et post pauca. ² αὐ. Des. in A.

sub unum redelegisse imperium. Nam omnium rerum Dominus, qui omnia fecit, sapienter omnia moderans, hoc ei regnum dedit, et propterea quod ita a Deo definitum et decretum erat, parentis tui metus subjectos illi populos invadebat. « Et quos volebat, ipse extollebat, et quos volebat, ipse humiles faciebat. » Tantam, inquit, a Deo potestatem accepit, ut posset et eos qui in altissimo gradu positi erant, humiles reddere, et eos qui admodum obscuri essent et viles, illustres efficere.

Vers. 20. « Et quando elatum est cor ejus, et spiritus ejus corroboratus est, ut superbiret, dejectus est a throno regni sui. » Quemadmodum enim « quos volebat, inquit, ipse extollebat, et quos volebat, humiles reddebat, » non justo omnino id suffragio faciens : ita omnium rex et Dominus dedit, ut voluit, patri tuo regnum : sed cum vidisset ipsum animo immodice elatum, superbiaque inflatum arroganter et insolenter regnum administrare, et ipsius superbiam morbo laborare, et regiis thronis cum spoliavit, et honorem, qui ab omnibus ei habebatur, ademit. [21] Neque vero solo regno spoliavit, sed etiam a communibus hominum cœtibus expulit, et dementia ac rabie correptum cum onagris ac bestiis degere coegit. Quorum **1168** enim feritatem imitatus fuerat, eorum vitæ genus accepit. Commemorat autem ipsum herbam more boum comedisse, nudumque vagatum esse, ac sub dio miserum degentem, pristinum corporis colorem amisisse, aliumque induisse, qualem gelu et æstus attulerat. Et hoc ornate, inquit, sustinuit, « Donec agnovit Altissimum dominium habere in regnum hominum, et cui visum fuerit, tradere illud. » Verum ille experientia quid opus facto esset didicit, et ipsis rebus edoctus est, humanis in rebus stabile nihil esse, omnium vero Deum sempiterna potentia perinde ac velit humana gubernare, et quibuscumque voluerit, regni munus largiri.

Vers. 22. « Tu autem, inquit, filius ejus Baltasar, non submitisti cor tuum in conspectu Dei, nonne hæc omnia noras? » Parentis enim tui infortunio : audquaquam resipuisti, neque ex iis, quæ ille perpe-

Vers. 23. « Sed contra Dominum cœli exaltatus es. » Recte docet præsentem, ne ea quæ conspiciuntur, sed ipsorum Opificem ac Dominum, adorent : et simul regis reprehendit fastum, docetque maximum cœlum opificem habere Deum, qui oculis cerni nequeat. Tu autem, inquit, celsius ostendisti

Α μυρία τῶν ἐθνῶν γένη γλώσσαις χρώμενα διαγρόντες ὑπὸ μίαν ἐποιήσατο βασιλείαν. Ὁ γὰρ τῶν ὧν Δεσπότης, τῶν ἀπάντων Ποιητὴς⁸, ὁ σοφῶς ἅπαντα πρυτανεύων, αὐτῷ⁴ δέδωκε τὴν βασιλείαν, καὶ διὰ τὸν θεῖον ὄρον ὁ τοῦ πατρὸς σου φόβος τοῖς ὑπὸ τῆς ἐπέκειτο. « Καὶ οὗς ἐβούλετο αὐτὸς⁵ ὑψοῦ, καὶ οὗς ἐβούλετο αὐτὸς ἐταπεινοῦ. » Ἰουσαύτην, φησὶν⁶, ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐξουσίαν, ὡς δύνασθαι καὶ τοὺς ἐν ὕψει ὄντας ταπεινοὺς ἀπορραβεῖν, καὶ τοὺς ἀφανεῖς λίαν καὶ εὐτελεῖς περιβλεπτοὺς ποιεῖν.

κ'. « Καὶ ὅτε ὑψώθη ἡ καρδία⁷ αὐτοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐκραταιώθη τοῦ ὑπερηφανεύεσθαι⁸, κατηνέχθη ἀπὸ θρόνου⁹ τῆς βασιλείας αὐτοῦ¹⁰. » Ὡσπερ γὰρ, φησὶν, « αὐτὸς οὗς ἐβούλετο¹¹ ὑψοῦ, καὶ οὗς ἐβούλετο ἐταπεινοῦ, » οὐ ψήφω πάντως δικαία τούτο ποιῶν · οὕτως ὁ τῶν ἀπάντων Βασιλεὺς καὶ Δεσπότης ἔδωκε μὲν ὡς ἰθέλησε, τῷ πατρὶ σου τὴν βασιλείαν¹², Θεασάμενος δὲ αὐτὸν ἀμέτρω φρονήματι κεχρημένον, ἀλαζονικῶς τε καὶ τετυφωμένως τὴν βασιλείαν ἰθύνοντα, καὶ τῆς ὑπερηφανίας τὴν νόσον δεξάμενον, καὶ τῶν βασιλικῶν αὐτὸν ἐστέρησε θρόνων, καὶ τὴν παρὰ πάντων αὐτῷ προσφερομένην τιμὴν ἀφείλετο¹³. Οὐ μόνως¹⁴ δὲ αὐτὸν τῆς βασιλείας ἐγύμνωσε, ἀλλὰ καὶ τῶν κοινῶν συλλόγων ἐξήλασε, καὶ φρενοβλαβεῖς καὶ λύττη παραδοὺς, ἄνοις ἀγροῖς καὶ θηρίοις συνδιάγειν παρεσκεύασεν. Ὡν γὰρ τὸ ἄγριον ἐμίμησας, τούτων τὸν βίον ἐδέξατο. Ἀναμιμήσκει δὲ αὐτὸν, ὅτι καὶ πῶς ἤσθιεν δίχην βοῶν, καὶ γυμνὸς περινοστών, καὶ ὑπαίθριος ταιλαιπωρῶν, τὴν μὲν προτέραν τοῦ σώματος ἀπέβαλε χροῖαν, ἑτέραν δὲ εἰσεδέξατο, ἣν ὁ κρυμὸς τε καὶ ὁ φλογμὸς ἀπειργάσατο. Καὶ ταῦτα πάντα, φησὶν, ὑπέμεινεν, « Ἔως οὐ ἔγνω, ὅτι κυριεῖται ὁ Ὑψίστος¹⁵ τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἦ ἐὰν δόξῃ δίδωσιν¹⁶ αὐτὴν. » Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν τῇ πείρᾳ τὸ δέον μεμάθηκε, καὶ δι' αὐτῶν ἐδιδάχθη τῶν πραγμάτων, ὡς τῶν μὲν ἀνθρωπίνων βέβαιον οὐδὲν, ὁ δὲ τῶν ἀπάντων Θεός, αἰῶνιον ἔχων τὸ κράτος, ὡς θελεῖ κυβερωῖ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ οἷς ἂν¹⁷ ἐβελήσῃ τῆς βασιλείας ὀρέγει τὴν δωρεάν.

κβ'. « Σὺ δὲ, φησὶν, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βαλτάσαρ, οὐκ ἐταπεινώσας τὴν καρδίαν σου κατενώπιον τοῦ Θεοῦ, οὐ ταῦτα¹⁸ πάντα ἔγνως ; » Τοῖς γὰρ τοῦ σου πατρὸς οὐκ ἔσωφρονίσθης κακοῖς, οὐδὲ μανθάνειν¹⁹ ἰθέλεις ἐξ ὧν ἐκαίνοις πέποθεν, τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύν.

κγ'. « Ἄλλ' ἐπὶ τὸν Κύριον τοῦ²⁰ οὐρανοῦ ὑψώθης. » Καλῶς διδάσκει τοὺς παρόντας, μὴ προσκυνεῖν τὰ ὀρώμενα, ἀλλὰ τὸν τούτων Δημιουργὸν καὶ Δεσπότην· καὶ κατὰ ταῦτόν καὶ τοῦ βασιλέως διελέγχει²¹ τὸν τύπον, καὶ διδάσκει, ὡς ὁ μέγιστος οὐρανὸς δημιουργὸν ἔχει τὸν ἀόρατον Θεόν. Σὺ δὲ, φησὶν, ὑψήλο-

VARIAE LECTIONES.

⁸ ποιητ. B præm. ὁ. ⁴ αὐτ. B præm. ταύτην. ⁵ αὐτ. A et B præm. φησὶν, αὐτὸς ἀνῆρε, καὶ οὗς ἐβούλετο. (A add. i αὐτὸς ἔτυπτε, καὶ οὗς ἐβούλετο.) ⁶ φησ. In B post ἔλαβε ponitur. ⁷ καρδ. B βασιλεία. ⁸ A ὑπερηφανεύεσθαι. ⁹ θρ. B præm. τοῦ. ¹⁰ αὐτ. A præm. καὶ ἡ τιμὴ ἀφῆρηθη ἀπ'. ¹¹ B οὗς αὐτὸς ἰθύνετο. ¹² βασιλ. B ἐξουσίαν. ¹³ ἀφ. In B ponitur ante τιμὴν. ¹⁴ B μόνον. ¹⁵ ὁ ὑψ. A præm. ὁ Θεός. ¹⁶ A et B ὄψει. ¹⁷ B ἐάν. ¹⁸ B οὐτά. ¹⁹ B μαθεῖν. ²⁰ τοῦ. B præm. τὸν Θεόν. ²¹ B διελέγχει τοῦ βασιλέως.

τέραν ἀπέφηνας τὴν καρδίαν σου, οὐ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ Κυρίου πάσης κτίσεως²⁵. Οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ τοσοῦτον²⁶ τύφον ἐνόσησας, τὰ σκεύη τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐνεχθῆναι προσέταξας²⁷. « Καὶ σὺ καὶ οἱ μεγιστᾶνές σου, καὶ αἱ παράκοιτοί σου, καὶ αἱ παλλακαὶ σου ἐπίνετε οἶνον²⁸ ἐν αὐτοῖς· » τουτέστιν, εἰς οἴνοφλυγίαν καὶ μέθην ἀπεχρήσω τοῖς τῷ Θεῷ ἀνακειμένοις²⁹ σκεύεσιν. Εἶτα τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολὴν τραγῳδοῦν, « Καὶ τοὺς θεοὺς, φησὶ, τοὺς χρυσοῦς, καὶ ἀργυροῦς, καὶ χαλκοῦς, καὶ σιδηροῦς, καὶ φυλίνους, καὶ λιθίνους ἤνεσας. » Καὶ ἐπιμένων τῇ κωμῳδίᾳ· « Οἶ³⁰ οὐ βλέπουσι, καὶ οὐκ ἀκούουσι, καὶ οὐ γινώσκουσι. » Καὶ μὴν ἠδύνασαι³¹ συνιδεῖν τὸ ἐκείνων ἀβρανῆς, ἐκ τε τῆς ὕλης, καὶ ἐκ τῆς ἐπικειμένης αὐτῇ τέχνης, καὶ πρὸς τούτοις ἐκ τῆς τῶν μορίων ἀναισθησίας· γινώσκεις γὰρ, καὶ ὄψεως, καὶ ἀκοῆς ἐστέρηνται, καὶ τῶν αἰσθησεων οὐδὲ τὴν μίαν ἐνεργεῖαν ἔσχον³², ἀλλὰ μόνα γυμνὰ τὰ ἰνδάλματα. Σὲ δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐπεισε συνιδεῖν τὸ θεόν, ἀλλὰ τοὺς μὲν θεοὺς³³ ὠφέλειν μὴ δυναμένους αἰνῶν διατελεῖς³⁴. « Τὸν δὲ Θεόν, οὐ ἠπνοῆ σου ἐν τῇ³⁵ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ σου, αὐτὴν οὐκ ἐδόξασας. » Καλῶς δὲ, καὶ μάλα σοφῶς ἐκ παραλλήλου ταθεικῶς τὰ τε εἰδῶλα καὶ τὸν τῶν ἀπάντων Θεόν, διὰ τὴν τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν, καὶ δείξας ἐκσίνα μῆτε βλέποντα μῆτε ἀκούοντα, οὐκ ἐπήγαγε περὶ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ, ὅτι βλέπει, καὶ ἀκούει, καὶ γινώσκει, ἀλλὰ τὸ μείζον ἀπάντων³⁶ τέθεικεν, ὅτι· « Ἡ ζωὴ σου καὶ αἱ ὁδοὶ σου ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· » μείζον γὰρ ἐστὶ τοῦ ζῆν τὸ καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχειν ζωὴν, καὶ ἀφαιρεῖσθαι πάλιν αὐτὴν ὅταν θέλῃ. Ἐδειξε τοίνυν, ὅτι τὰ μὲν εἰδῶλα καὶ ζωῆς καὶ αἰσθησεως ἀπάσης ἐστέρηνται· ὁ δὲ τῶν ὄλων Δεσπότης Θεός³⁷ πάσης τῆς ζωῆς ἐστὶ χορηγός, καὶ ταύτην δίδωσὶ τε καὶ λαμβάνει, κυβερνῶν ὡς θέλει. Ἄλλ' ὁμως, φησὶ, τοῦτον τὸν τοιοῦτον, τὸν τοσοῦτον, τὸν τῆς³⁸ ζωῆς καὶ τελευτῆς ἐξουσίαν ἔχοντα, τὸν βασιλέας χειροτονοῦντα καὶ καταλύοντα, τοῦτον ὡ μόνον οὐχ ὕμνήσας³⁹, μᾶλλον δὲ καὶ ἐμπαροινῶν διατελεῖς⁴⁰, τοῖς ἀφορισθεῖσιν αὐτῷ σκεύεσιν ἐντροφῶν.

κδ'. « Διὰ τοῦτο ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἀπεστάλη ἀστράγαλος χειρὸς, καὶ τὴν γραφὴν ταύτην ἐνέταξεν. » Καὶ οὐκ εἶπεν, Αὐτὸς γέγραφεν, ἀλλ', « Ἀπεστάλη ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἀστράγαλος χειρὸς· » τουτέστι, γραφῆναι προσέταξε, καὶ οὐδὲ ὄλον ἐδειξέ σοι τὸν γράψαντα, ἀλλ' ἐξελέγξαι⁴¹ σου τὸν τύφον ἐβελήσας, μόνους σε δακτύλους ἐξέταλξες⁴², καὶ τοσοῦτου δέους ἐνέπλησες. Μάθῃς δὲ, φησὶ, καὶ αὐτὴν τὴν γραφὴν, καὶ τῆς⁴³ γραφῆς ἐρμηνείαν.

κε', κς'. « Ἡ μὲν οὖν γραφὴ ἐστὶν αὕτη⁴⁴· Μανή⁴⁵, Θεκέλ, Φαρές· τὸ δὲ σύγγραμμα τοῦ βήματος⁴⁶. »

A cor tuum, non cælo, sed Deo cæli, omnis creaturæ Domino. Neque enim vasa domus ejus, nisi tanto fastu elatus esses, tibi afferi præcepisses « Et tu, et optimates tui, et uxores tuæ, et concubinæ tuæ, bibistis vinum ex ipsis. » Hoc est, ad vinolentiam et ebrietatem Deo dicatis vasis usus es. Deinde impietatis exsuperantiam deplorans : « Et deos, inquit, aureos, et argenteos, et æreos, et ferreos, ligneosque et lapideos laudasti. » Et commorans in reprehensione, ait : « Qui non vident, et non audiunt, et non cognoscunt. » Atqui potuisti illorum imbecillitatem, tum ex materia, tum ex arte, quæ ad illam fingendam incubuit, cognoscere, et præterea ex partibus omni sensu carentibus : siquidem cognitione, visu et auditu orbatae sunt, et sensuum nullam omnino efficaciam habent, verum nuda tantum sunt simulacra. Tu vero ne ita quidem adduci potuisti, ut quid deceret intelligeres; imo deos, qui nihil prodesse queunt, laudare non desinias. « Deum vero, in cujus manu spiritus tuus, et omnes viæ tuæ, ipsum non glorificasti. » Recte autem et sapientissime, cum comparasset idola cum omnium auctore Deo, propter audientium utilitatem, ostendissetque illa neque videre, neque audire, non adjectit de ipso omnium rerum auctore Deo, illum et videre, et audire, et cognoscere, sed quod omnium maximum est, addidit, « quia vita tua et viæ tuæ in manu ejus. » Id enim vita majus est, alii etiam vitam præbere, et rursus ipsam pro lubitu adimere. Ostendit igitur idola et vita et omni sensu carere : sed omnium rerum Dominum Deum esse, qui vitam omnibus subministrat, eamque et largiatur, et adimat, pro lubitu gubernans. Attamen hunc, inquit, talem ac tantum, cui vitæ necisque potestas est, reges eligentem, eodemque regno abdicantem, hunc, inquam, non solum celebrare omittis, sed potius ludibrio habere perseveras, dedicatis ipsi vasis insultans.

VERS. 24. « Idcirco a facie ejus missus est articulus manus, et scripturam hanc ordinavit. » Neque dixit : Ipse scripsit, sed, « Missus est a facie ejus articulus manus; » hoc est, scribi jussit : neque eum totum qui scripsit, ostendit tibi, verum, cum tuum redarguere fastum vellet, solis te digitis perculit, ac tanto metu complevit. Disce autem, inquit, et ipsam scripturam, et scripturæ interpretationem.

VERS. 25, 26. « Scriptura igitur est hæc : Mane, Thecel, Phares; et interpretatio verbi hæc est. »

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ κτ. B præm. τῆς. ²⁶ τος. B præm. τοῦτο. ²⁷ B προστάξας. ²⁸ A παλλακαὶ σου, καὶ αἱ παράκοιτοί σου οἶνον ἐπίνετε. ²⁹ B ἀφιερωμένοις. ³⁰ Oί — γινώσκ. In A hæc ponuntur ante ἤνεσας. ³¹ B ἠδύνασαι. ³² B οὐ τὴν ἐνεργεῖαν ἔσχον. ³³ θεοὺς. Des. in B. ³⁴ B διετέλεις. ³⁵ τῇ. Des. in A et B. ³⁶ B πάντων. ³⁷ Θεός. Des. in B. ³⁸ τῆς. Des. ibid. ³⁹ Edit. prior hab. οὐχ ὕμνησας μόνον. ⁴⁰ B διετέλεις. ⁴¹ B ἐλέγξαι. ⁴² B κατέπληξες. ⁴³ τῆς. B præm. τῆν. ⁴⁴ A Καὶ αὕτη ἡ γραφὴ ἡ ἐντεταγμένη. ⁴⁵ A Μάνη. ⁴⁶ A τοῦτο τὸ σύγγραμμα τοῦ βήματος.

Σύγκριμα interpretationem vocat. « Μανή, mensus est Deus regnum tuum, et complevit illud; » hoc est, novit te regno indignum, et ipso te spolian- dum censuit.

VERS. 27. « Θεκέλ, appensum est in statera, et inven- tum est minus habens. » Docuit autem per hæc non illum solum, sed nosippos etiam, propheta, nihil esse quod apud Deum non ponderetur; quin etiam misericordiam ac longanimitatem mensura quadam et pondere hominibus adhiberi. Quando itaque transgressus es, inquit, clementiæ fines, accipe divinam sententiam.

VERS. 28. « Φαρές, 1171 divisum est regnum tuum, et datum est Medis et Persis. » Illud inqui- rendum est, cur auctor omnium rerum Deus castigatum Nabuchodonosorem rursus in regnum reduxerit, istum vero statim et regno privarit, et vita. Considerantes itaque comperimus, primum, quia Nabuchodonosor alterum impietatis pœnas læntem non conspexerat, idcirco cum venia di- gnum justo Dei judicio existimatum esse: sed iste summum patris supplicium conspiciatus, nihil inde percepit utilitatis. Jure itaque justus iudex illi definito tempore supplicium præscripsit, istum autem nulla venia dignum censuit. Alioquin et omnia futura prævidens Deus, et æque aperte ea cognoscens, ac præterita, præcognita illius pœni- tentia, ita quæ ad eum pertinebant moderatus est: istius autem præcognoscens perpetuam impieta- tem, morte occurrit impietatis incremento. [29] Statimque auditis iis, quæ Daniel interpreta- tus fuerat, Baltasar jussit illum propositum præ- mium accipere, purpuream vestem et torquem auream: deinde, cum illum ita ornasset, subjectos sibi populos præconis voce curavit edocendos, ipsum tertium regni principem a se esse declara- tum. Verum nihil horum divinam sententiam mutavit.

VERS. 30. « Eadem enim nocte, inquit, interfectus est Baltasar rex Chaldæus. » Chaldæum ipsum hoc loco appellavit, ut ostenderet Chaldaici demum regni finem. Revera « Horrendum est incidere in manus Dei viventis, » secundum divum Apostolum²; 1172 horrendum, « divitias bonitatis illius, et patientiæ, et longanimitatis contemnere³, » et non adorare et colere pro viribus. Quis enim durus effectus, ut ait propheta, coram Domino stetit? Idcirco beatus quoque David præcipit: « Hodie, si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione⁴. » Quod interpretans beatus Paulus hortatur: « Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis,

² Hebr. x, 31. ³ Rom. ii, 4. ⁴ Psal. xciv. 8. 9.

VARIE LECTIONES.

¹ Σύγκρ. — καλεῖ. Vid. supra, p. 1079, schol. 20. ² γυμν. B præm. σέ. ³ διὰ τούτ. In B post προφήτης ponitur. ⁴ A διήρηται. ⁵ B καὶ αὐτῆς ἐστέρησε τῆς ζωῆς. ⁶ B εὐρήσομεν. ⁷ ὁ βασ. Χαλδ. A ὁ Χαλδαῖος. ⁸ μακρ. B præm. τῆς. ⁹ σκλ. B præm. φησί. ¹⁰ B παραπρακτασµῶ. Ita quoque supra, t. I, p. 1287. ¹¹ πρ. In B post Παῦλος ponitur. ¹² βλ. B præm. λέγων.

Σύγκριμα¹¹ δὲ τὴν ἐρμηνείαν καλεῖ. « Μανή ἐμ- τρησεν ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν σου, καὶ ἐπλήρωσεν αὐτὴν » τούτεστιν, εἶδὲ σε τῆς βασιλείας ἀνάξιον, καὶ ταύτης γυμνὸν¹² ἔδοκίμασεν ἀποφῆναι.

κζ'. « Θεκέλ · ἐστάθη ἐν ζυγῶ, καὶ ἠδρέθη ὑστε- ρούσα. » Ἐδίδαξε δὲ οὐκ ἐκείνον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς διὰ τούτων¹³ ὁ προφήτης, ὡς οὐδὲν ἀσάβμη- τον παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔλεος καὶ ἡ μακροθυμία μέτρῳ τινὶ καὶ σταθμῶ τοῖς ἀνθρώποις παρέχεται. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησί, ὑπερέβης τῆς φιλανθρωπίας τοὺς ὅρους, δέχου τὴν θείαν ἀπόφασιν.

κη'. « Φαρές · διηρέθη¹⁴ ἡ βασιλεία σου, καὶ ἐδόθη Μήδοις καὶ Πέρσαις. » Ἀναγκαιὸν δὲ ζητῆσαι, τί δήποτε τὸν μὲν Ναβουχοδονόσορ παιδεύσας ὁ τῶν ὄλων Θεὸς πάλιν εἰς τὴν βασιλείαν ἐπανήγαγε, τῶ- τον δὲ παραυτίκα καὶ τῆς βασιλείας ἐστέρησε, καὶ τῆς ζωῆς¹⁵. Σκοποῦντες τοίνυν εὐρίσκομεν¹⁶, πρῶ- τον μὲν, ὅτι Ναβουχοδονόσορ ἕτερον ἀσέβειας τίσαντα δίκας οὐκ ἐθεάσατο, διὰ καὶ συγγνώμης αὐτὸν ἤξιω- σεν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ ψῆφος · οὗτο; δὲ, τὴν μεγίστην τοῦ πατρὸς θεασάμενος τιμωρίαν, οὐδὲν ἐκείθεν ἀπάνατο. Εἰκότως τοίνυν ὁ δίκαιος κριτῆς ἐπ' ἐκεί- νου μὲν βῆτῳ χρόνῳ τὴν τιμωρίαν περιώρισε, τοῦτον δὲ οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἤξιωσεν. Ἄλλως τε καὶ πάντα προορῶν ὁ Θεὸς τὰ ἐσόμενα, καὶ οὕτως αὐτὰ σαφῶς γινώσκων ὡς ἤδη γενόμενα, ἐκείνου μὲν προϊδῶς τὴν μεταμέλειαν, οὕτω τὰ κατ' αὐτὸν ψικονόμησε, τοῦτου δὲ προγινώσκων τὴν μέχρι τέλους ἀσέβειαν, τῷ θανάτῳ καταλύει τῆς ἀσέβειας τὴν αἰσχύν. Εὐθύς δὲ ἀκούσας Βαλτάσαρ τῶν ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ ἔρ- μηνευσθέντων, ἐκέλευσεν αὐτὸν τὸ προκείμενον ἄθλον λαβεῖν, τὴν πορφύραν, καὶ τὸν μανιάκην τὸν χρυ- σοῦν · εἶτα τοῦτον αὐτὸν διακοσμήσας τὸν τρόπον, τῆ τοῦ κήρυκος χρώμενος φωνῇ τοὺς ὑπάρχουσ ἐδίδρα- σκεν, ὡς τρίτον αὐτὸν τῆς βασιλείας ἀπέφηεν ἄρχοντα. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων τὴν θείαν ἀπόφασιν ἔλυσεν.

λ'. « Ἐν αὐτῇ γάρ, φησί, τῇ νυκτὶ ἀνηρέθη Βαλ- τάσαρ, ὁ βασιλεὺς Χαλδαίων¹⁷. » Χαλδαῖον δὲ αὐτὸν ἐνταῦθα προσηγόρευσεν, ἵνα δεῖξῃ λοιπὸν τῆς Χαλ- δαϊκῆς βασιλείας τὸ τέλος. Ἀληθῶς « φοβερὸν τὸ ἐμ- πεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζώντος, » κατὰ τὸν θείον Ἀπόστολον · φοβερὸν, « τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ μακροθυμίας¹⁸ κατα- φρονεῖν, » ἀλλὰ μὴ προσκυνεῖν καὶ θεραπεύειν εἰς δύναμιν. Τίς γὰρ σκληρὸς¹⁹ γενόμενος, ἢ φησὶν ὁ προφήτης, ἐναντίον Κυρίου ὑπέμεινε; Τούτου χάριν καὶ ὁ μακάριος παραγγεῖλ· Δαβὶδ · « Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παροργισμῷ²⁰. » Καὶ τοῦτο ἐρμη- νεύων ὁ μακάριος παρανεῖ²¹ Παῦλος · « Βλέπετε²²,

ἀδελφοί, μήποτε ἔσται ἐν τινὶ ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας, ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος· ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, μέχρις ἂν οὖν τὸ σήμερον καλεῖται, ἵνα μὴ σκληρυνθῆ ἕξ ὑμῶν τις ἀπάτη τῆς ἁμαρτίας. Ὁὖτε γὰρ πολλάκις ἡ ἁμαρτία ταῖς ἡδοναῖς ἡμᾶς καταθέλγουσα, καθάπερ ἐκείνον τὸν ἀνόητον βασιλεῖα διὰ τῆς μέθης, οὕτω σκληρύνειν ἡμῶν τὴν καρδίαν καὶ ἀντίτυπον ἀποφαίνειν, ὡς καὶ τῆς ἀσεθείας τὴν νόσον ῥαδίως εἰσδέγεσθαι. Φύγωμεν τοίνυν, παρακαλῶ, τοῦ διαβόλου τὴν ἐξαπάτην, καὶ τὴν ἐπίμονον ἀρετὴν τῆς ἡδονῆς βραχείᾳ κεχρημένης προσιμῶμεν ἁμαρτίας, ἵνα τῆς μὲν τοῦ Βαλτάσαρ κοινωνίας ἀποφανθῶμεν ἄλλοτριον, τῆς δὲ τοῦ Δανιὴλ συμμορίας ἀπολαύσωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

• Hebr. III, 12, 15.

VARIAE LECTIONES.

• B ἄχρις οὗ. • B ἐρίπονον. • τ. αἰών. Des. in B.

TOMOS Γ'.

1173 LIBER SEXTUS.

Ναβουχοδονόσορ⁹⁹, Εὐλιὰδ Μαροδάχ υἱὸς αὐτοῦ, Βαλτάσαρ ἀδελφὸς αὐτοῦ· Δαρείος Μῆδος, κατὰ Ἰώσηππον, υἱὸς τοῦ Ἀστυάγου, τοῦ δὲ Κύρου θεῖος πατὴρ μητρός· ὁ δὲ Κύρος Πέρσης· Ἕλληνας Κυαξάρην αὐτὸν προσκαλοῦσιν.

λα'. Καὶ Δαρείος ὁ Μῆδος παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὧν ἐτῶν ἐξήκοντα δύο. Ὁ μὲν τῶν Χαλδαίων βασιλεῖα τὸ τέλος ἔλαβε κατὰ τὴν θεῖαν πρόβησιν· εἰς δὲ Μῆδους μεταβέβηκεν ἡ τῆς οἰκουμένης ἡγεμονία. Οὕτω δὲ καὶ ὁ Δανιὴλ προηγόρευσε, καὶ τὸ Φαρές ἠρμήνευσε· « Διηρέθη γὰρ, φησὶν, ἡ βασιλεία σου, καὶ ἐδόθη Μῆδοις καὶ Πέρσαις. » Ἀλλὰ χρόνον ὀλίγον Δαρείου τοῦ Μῆδου βασιλεύσαντος, Κύρος, παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν, εἰς Πέρσας αὐτὴν μετατίθησιν. Ἰώσηπος⁹⁹ δὲ ὁ ἱστοριογράφος τὸν Δαρείον μὲν⁹¹ υἱὸν τοῦ Ἀστυάγου εἶναι φησὶ, τοῦ δὲ Κύρου θεῖον πατέρα⁹² μητρός, τοὺς δὲ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς ἐτέρως αὐτοῦ τὸ ὄνομα τεθεικέναι· Κυαξάρην γὰρ αὐτὸν ἐκείνοι προσηγορεύουσι. Λέγει δὲ, ὅτι κατὰ ταῦτ' ἐπιστρατεύσαντες τῇ Βαβυλῶνι Δαρείος τε καὶ Κύρος, ὁ τοῦτου ἀδελφιδουῦς, ἐκράτησαν τῆς πόλεως πολιορκίᾳ χρησάμενοι, καὶ τὸν Βαλτάσαρ ἀνεῖλον κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα, καθ' ἣν ἐν τῷ τοίχῳ τὰς συλλαβὰς ἐκείνας γραφομένας εἶδεάσατο. Ἀλλ' οὐκ ἐξ οὕτω πι-

B Nabuchodonosor, Evilad Marodach filius ejus, Baltasar ipsius frater : Darius Medus, secundum Josephum filius Astyagis et Cyri avunculus, Cyrus autem Persa, quem Cyaxarem Graeci vocant.

Veras. 31. « Et Darius Medus accepit regnum sexaginta duos natus annos. » Chaldaeorum regnum secundum divinam praedictionem ad exitum pervenit, ad Medos autem translatum est orbis terrarum imperium. Sic vero Daniel etiam praedixit, et illud Phares interpretatus est : « Divisum est enim regnum tuum, inquit, et datum est Medis et Persis. » Sed cum breve tempus Darius Medus regnasset, Cyrus exceptum imperium ad Persas transtulit. Josephus autem historicus Darium Astyagis filium asserit, et Cyri avunculum ; verum Graecos scriptores aliter ipsum appellasse : Cyaxarem quippe illum vocaverunt. Narratque, cum eodem tempore exercitum ad Babylonem adduxissent Darius et Cyrus, ejus sororis filius, per obsidionem eos urbe potitos esse, et Baltasarem ab ipsis illa nocte interfectum esse, qua scriptas illas syllabas in pariete conspexerat. Verum non ita rem se habere docent ea quae a beato Daniele

VARIAE LECTIONES.

• 99 Ναβ. — προσκαλ. Des. in B. • 99 Ἰώσηπος. Ant. Jud., lib. x, c. 11, sect. 4. • 91 μὲν. In B post υἱὸν ponitur. • 92 μητ. B πατρός.

conscripta sunt. Docet autem nos in postrema parte eorum, quæ de Dario commemorantur, Daniele 1174 prospere egisse sub imperio Darii, et regnante Cyro Persa, ostenditque, aliud Darii regnum esse, aliud Cyri. Quod si una eorum fuisset contra Babylonem cum exercitu profectio, unum omnino regnum fuisset: nunc autem aliud hoc, aliud illud esse ait. Et in fine prophetiæ ita dicit Daniel: « Et rex Astyages appositus est ad patres suos, et accepit Cyrus Persa regnum ejus. » Non igitur eodem tempore Darius et Cyrus regnum obtinentes, Baltasarem interfecerunt, verum Darius Assueri prior, Cyrus posterior regnavit. Neque etiam quæ a Josepho dicuntur, cum Græcis historiis consentanea sunt. Nec enim in illis facile licet invenire, Cyaxarem Astyagis filium eundem esse Darium, quem iste narrat una cum Cyro contra Babylonem cum exercitu profectum: ita ut omnino Josephi oratio a fide abhorreat. Ego autem, divinam Scripturam sequens, hunc ipsius Nabuchodonosoris invenio ex filia nepotem. Cum enim præcepisset Deus Jeremiæ, ut sibi vincula circumdaret, eaque mitteret finitimis regibus Idumæorum, et Moabitarum, et Amanitarum, Tyrionumque et Sidoniorum, hæc ipsis ut diceret, imperavit: « Sic dixit Dominus Deus Israelis: Ita dicetis ad dominos vestros: Ego feci terram in fortitudine mea magna, et in brachio meo excelso, et dabo eam cui 1175 placuerit in oculis meis: dedi omnem terram Nabuchodonosori regi Babylonis, ut serviat ei, et servient ipsi omnes gentes, et filio ejus, et filio filii ejus, donec veniat tempus terræ ipsorum. » Cum itaque Baltasar a Daniele filius appellatur, inquirendus est nepos. Quod si quis contradicat, Darium asserens Medum appellari, discat ille nostræ sententiæ id nihil obesse. Etenim Cyrus ex filia nepos Astyagis, qui Medus fuit, et Medorum regno potitus est, Persa nuncupatur. Ex patria enim cognatione consuevere homines gentilia imponere cognomenta. Verisimile est itaque, et Darium a Medo patre esse, et a Chaldaea matre, paterno autem cognomine vocari. Quod si hæc non ita se habeant, ostendant, qui velint, Nabuchodonosoris nepotem avitum regnum hæreditate obtinuisse, et plane non repugnabimus. Verissimam enim esse magni Jeremiæ prædictionem, quicumque recte sentit, confitebitur. Quod si alicui magis probetur, non esse ex filia nepotem Nabuchodonosoris Darium, sed ex filio, propterea quod propheta dixerit: « Servient ipsi, et filio ejus, et filio filii illius, » discat divinæ Scripturæ idioma, quæ cum consueverit genealogiam a maribus tradere, volueritque nepotem dicere,

^b Dan. v, 8.

VARIE LECTIONES.

⁶³ τοῦ. B præm. τῆν. Ita quoque post pauca. ⁶⁴ εἶν. Des. in B. ⁶⁵ ἐν τῷ τέλει, κ. τ. λ. Ex initio historiæ Belis et draconis desumpta sunt illa, καὶ ὁ βασιλ. Ἀστ. κ. τ. λ. Ed. prior ad marginem habebat, Dan. xiii. ⁶⁶ ἴστ. B præm. δέ. ⁶⁷ B πέμψας. ⁶⁸ ἐπ. B addit φησί. ⁶⁹ ἐν. Des. in B. ⁷⁰ Ed. prior hab. ἔγγονον. ⁷¹ B τοῦτον. ⁷² B ἀληθῆς.

στεύειν τὰ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δανιὴλ συγγεγραμμένα· διδάσκει δὲ ἡμᾶς ἐν τῷ τέλει τοῦ κατὰ τὸν Δαρεῖον διηγήματος, ὅτι κατηύθυνε Δανιὴλ ἐν τῇ βασιλείᾳ Δαρείου καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ Κύρου τοῦ Πέρσου, καὶ δεικνύσιν ἑτέραν μὲν τοῦ⁶³ Δαρείου βασιλείαν, ἑτέραν δὲ τοῦ Κύρου. Εἰ δὲ μία αὐτοῖς κατὰ τῆς Βαβυλωνῶνος ἐγεγόνει στρατεία, μία ἄρα ἦν καὶ ἡ βασιλεία· νῦν δὲ, ἄλλην μὲν ταύτην, ἄλλην δ' ἐκείνην εἶναι⁶⁴ φησί. Καὶ ἐν τῷ τέλει⁶⁵ δὲ τῆς προφητείας οὕτω φησὶν ὁ Δανιὴλ· « Καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀστυάγης προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ παρέλαβε τὴν βασιλείαν Κύρος ὁ Πέρσης. » Οὗ τοίνυν Δαρεῖος καὶ Κύρος κατὰ ταῦτόν βασιλεύσαντες, ἐν Βαλτάσαρ ἀνείλον· ἀλλ' ὁ μὲν Δαρεῖος ὁ Ἀσσοῦρου πρότερον, ὕστερον δὲ Κύρος ἐβασίλευσεν. Οὐδὲ ταῖς Ἑλληνικαῖς ιστορίαις⁶⁶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου εἰρημμένα συμβαίνει. Οὐδὲ γὰρ ἐν ἐκείναις ἔστιν εὐρεῖν, τὸν Κυαζάρην τὸν τοῦ Ἀστυάγου υἱὸν αὐτὸν εἶναι τὸν Δαρεῖον, ἐν οὗτος ἔφη σὺν τῷ Κύρῳ τὴν στρατείαν κατὰ τῆς Βαβυλωνῶνος ποιησάμενον· ὥστε παντάπασιν ἀπίθανον εἶναι τὸν τοῦ Ἰωσήπου λόγον. Ἐγὼ δὲ τῆ εἰρημειῶν περὶ τῆς Γραφῆ, τοῦ Ναβουχοδονόσορ εὐρίσκω τὸν θυγατρίδου· τῷ γὰρ Ἱερεμίας παρακλευσάμενος, ὁ Θεὸς ἐσαμὲν αὐτῷ παρθεῖναι, καὶ ταῦτα πέμψαι⁶⁷: « τοὺς πλησιοχώροις βασιλεύσει, τῷ τῶν Ἰδουμαίων, καὶ Μωαβιτῶν, καὶ Ἀμανιτῶν, Τυρίων τε καὶ Σιδωνίων, ταῦτα εἰπεῖν αὐτοῖς παρεγγύησεν· ὁ οὕτως εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Οὕτως ἐρεῖτε πρὸς τοὺς κυρίους ὑμῶν· Ἐγὼ ἐποίησα⁶⁸ τὴν γῆν ἐν⁶⁹ τῇ ἰσχύϊ μου τῇ μεγάλῃ, καὶ τῷ βραχίονί μου τῷ ὑψηλῷ, καὶ δώσω αὐτήν, ἥ ἂν δόξη ἐν ὀφθαλμοῖς μου· ἔδωκα πᾶσαν τὴν γῆν τῷ βασιλεῖ Ναβουχοδονόσορ Βαβυλωνῶνος, δουλεύειν αὐτῷ, καὶ δουλεύουσιν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τῷ υἱῷ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς γῆς αὐτῶν. » Τοῦ τοίνυν Βαλτάσαρ υἱοῦ προσγορευθέντος ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ, ζητητέον τὸν ἔχγονον⁷⁰. Εἰ δὲ τις ἀντιλέγει, Μῆδον τὸν Δαρεῖον ὀνομάζεσθαι λέγων, μαθέτω, ὡς οὐδὲν τοῦτο τῷ λόγῳ λυμάλνεται. Καὶ γὰρ ὁ Κύρος θυγατρίδος ὦν τοῦ Ἀστυάγου, ὅς Μῆδος ἦν, καὶ Μῆδων ἐβασίλευσε, Πέρσης ὀνομάζεται· ἐκ γὰρ τῆς πατρῴας συγγενείας φιλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι τὰς ἐθνικὰς τιθεῖναι προσσηγορίας. Εἰκὸς τοίνυν καὶ τὸν Δαρεῖον εἶναι μὲν Μῆδου πατρὸς, ^D Χαλδαφας δὲ μητρὸς, καλεῖσθαι δὲ τοῦτο⁷¹ ὅπερ ἦν ὁ πατὴρ. Εἰ δ' οὐχ οὕτως ταῦτα ἔχει, διεξάτωσαν οἱ βουλόμενοι τοῦ Ναβουχοδονόσορ τὸν ἔχγονον τῆς πατρῴας βασιλείας κληρονομήσαντα, καὶ οὐδὲν περὶ τοῦτου ζυγομαχῆσομεν. Ὅτι γὰρ παναληθῆς⁷² τοῦ μεγάλου Ἱερεμίου ἡ πρόβησις, πᾶς τις εὐ φρονῶν ὁμολογήσειεν. Εἰ δὲ τιτι προῖσταται μὴ εἶναι θυγατρίδου τοῦ Ναβουχοδονόσορ τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' υἱοῦν, οἰκτὸν τὸν προφήτην εἰρηκνεία· « δουλεύουσιν αὐτῷ

καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τῷ υἱῷ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· ἡ μαθῆτω τῆς θείας Γραφῆς τὸ ἴδιωμα· ἐξ ἀρρένων γὰρ γενεαλογεῖν εἰωθῆται, καὶ τὸν ἔκγονον εἰπεῖν ἔθελεῖσθαι, οὐδὲν τοῦ υἱοῦ προσηγόρευσεν. Ἄλλ' ὅτι μὲν τοῦ υἱοῦ οὐκ ἔστιν υἱός, ὁ μακάριος Δανιὴλ μαρτυρεῖ, λέγων· Ὁ Δαρείος ὁ Μῆδος παρέλαβε τὴν βασιλείαν. Ὅτι δὲ μέχρις ἐκγόνων παραπέμφει τὴν βασιλείαν ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ θεὸς προσέειπεν Ἱερεμίας. Ἐξ ἑκατέρων τοίνυν προφητείας εὐρεῖν δυνατὸν τὸ ἀληθές· ἐκ μὲν τῆς Ἱερεμίου, ὅτι καὶ ὁ ἔκγονος τοῦ Ναβουχοδονόσορ τῆς βασιλείας ἀνθέξεται· ἐκ δὲ τῆς τοῦ μακαρίου⁷⁵ Δανιήλ, ὅτι Βαλτάσαρ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, τῇ θείᾳ ψήφῳ τελευτήσαντος, Δαρείος ὁ Μῆδος παρέλαβε τὴν βασιλείαν. Ἐντεῦθεν σκοποῦμενοι, καὶ τὸ ἀψευδές τῶν προφητῶν ἐπιπέμπουμενοι, εὐρίσκωμεν τοῦτον Μῆδον μὲν ὄντα πατρίθην, Χαλδαῖον δὲ ὄντα⁷⁶ μητρῶθεν, καὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἔκγονον. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμεῖς ἑκατέρων προφητείας τὸ ἀληθές ζητήσαντες τῆρομεν⁷⁸· ὡς δὲ φίλον ἐκάστῳ περὶ τοῦτου φρονεῖτω· οὐδεμία γὰρ ἐκ τῆς περὶ τὸ γένος ἀμφιβολίας γενήσεται βλάβη. Φέρε τοίνυν, τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνης ἀψώμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Βασιλεύσας, φησὶν, ὁ Δαρείος (α', β'). Ἔστησεν⁷⁷ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ σατράπας ἑκατὸν ἑξοσι, τοῦ εἶναι αὐτοὺς ἐν ὅλῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Καὶ ἐπάνω αὐτῶν⁷⁸ τακτικούς τρεῖς, καὶ⁷⁹ ἦν Δανιήλ εἰς ἐξ αὐτῶν, τοῦ ἀποδιδόναι αὐτοῖς τοὺς σατράπας λόγον, ὅπως ὁ βασιλεὺς μὴ ἐνοχληται. Ἀληθῶς οὐδὲν ἀμβλύνειν δύναται τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ τὰς οἰκείας πανταχοῦ⁸⁰ ἀκτίνας ἀφίησι, κἂν ἐν δούλῳ γένηται, κἂν ἐν αἰχμαλώτῳ, καὶ⁸¹ οὐδὲν ταύτης συσκιάζει τὴν αἴγλην ἰσχύει, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν ἀρίστην ἀστραπήν. Καὶ τοῦτο πολλαχόθεν μὲν καὶ ἀλλαχόθεν ἔστιν ἰδεῖν, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν κατὰ τὸν μακάριον Δανιήλ, ὃς δούλος καὶ δουραλόωτος γεγονώς, καὶ ξένην οἰκίαν, καὶ μεταξὺ βαρβάρων στρεφόμενος, διέλαμψε· ἐπὶ⁸² μὲν γὰρ τοῦ Ναβουχοδονόσορ προσεκυνηθῆν ὑπὸ⁸³ τοῦ φοβερωτάτου βασιλέως. Διέπρεψε δὲ καὶ⁸⁴ ἐπὶ τοῦ Βαλτάσαρ, περιβλεπτος δὲ ὡσαύτως ἦν καὶ ἐπὶ⁸⁵ τοῦ Δαρείου· καὶ αἱ τῶν βασιλέων διαδοχαὶ μεταβολὴν αὐτῷ τῆς τιμῆς οὐκ ἐργάσαντο· ἀλλ' οἱ μὲν ἐσθένουντο τῷ θανάτῳ, ὁ δὲ τὴν ἰσὴν ἐπὶ πάντων ἐκέκτητο λαμπρότητα. Καὶ μὴν εἰώθασιν οἱ βασιλείαν ἢ τινα ἄλλην ἀρχὴν ἐγχειρίζεσθαι, ἥμισυ θάρρειν τοῖς τῶν προτέρων οἰκειοτάτοις· οὗτος δὲ παρὰ πᾶσι τὴν αὐτὴν ἐκέκτητο παρβόρσιαν, καὶ τοῦ ἰσοῦ γέρωσ ἐτύγχανε, τὴν αὐτὴν τε ἡγεμονίαν ἐπιστεύετο· ὡσαυτὸς ἀμέλει καὶ ἐπὶ τοῦ Δαρείου εἰς τῶν τριῶν ἐγένετο τακτικῶν. Τακτικούς δὲ ἡγοῦμαι προσαγορεύεσθαι τοὺς νῦν καλουμένους ὑπάρχους, σατράπας δὲ τοὺς τῶν ἐθνῶν ἡγεμόνας· ἀλλὰ καὶ τῶν τακτικῶν εἰς ὧν ὁ μακάριος Δανιήλ·

^c Jerem. xxvii, 4-7; vel xxxiv, 4-7 juxta LXX.

VARIE LECTIONES.

⁷⁵ εὐρ. δυν. In B post ἀληθές ponitur. ⁷⁶ max. Des. in B. ⁷⁷ ὄντα. Des. in B. ⁷⁸ Β εὐρφραμεν. ⁷⁹ Α κατέστησεν. ⁸⁰ αὐτῶν. Ex A suppl. ⁸¹ καί. A ὧν. ⁸² Β πανταχοῦ τὰς ἰδίας. ⁸³ καί. Des. in B. ⁸⁴ Β ὑπό. ⁸⁵ ὑπὸ. Des. in B. ⁸⁶ καί. Des. in B. ⁸⁷ Β ἦν ὡσαύτως ἐπὶ.

A filium filii appellavit. Verum filii non esse filium, testis est beatus Daniel, qui ita loquitur: « Darius Medus accepit regnum. » Usque ad nepotes autem Nabuchodonosorem transmissurum esse regnum, divinus Jeremias prædixit. **1176** Ex utraque igitur prophetia rei veritas percipi potest: ex ea Jeremiæ nepotem ipsius Nabuchodonosoris regnum obtenturum esse, ex hac vero beati Danielis, Bullasare filio Nabuchodonosoris divina sententia mortuo, Darium Medum regnum excepisse. Hæc considerantes, et prophetas minime mentiri pro comperto habentes, reperimus hunc paterno genere Medum, materno Chaldæum esse, et ipsius Nabuchodonosoris nepotem. Hæc igitur nos ex utraque prophetia investigata, rei veritate invenimus: qua de re quilibet pro lubitu sentiat. Nihil enim ex ambiguitate generis oriri potest detrimenti. Age itaque reliqua sigillatim interpretemur.

CAPUT VI.

Regno potitus, inquit, Darius [VRS. 1, 2.] Constituit super regnum suum satrapas centum et viginti, ut essent ipsi in toto regno ejus. Et super eos ordinatorum tres, et erat Daniel unus ex eis, ut redderent illis satrapæ rationem, ut nulla molestia rex afficeretur. Nihil revera potest obscurare pietatem, quæ ubicunque sit, proprios emittit radios, sive illa in servo, sive in captivo reperiat: neque quidquam est, quod ipsius splendori tenebras queat offundere, imo illa fulgur suum emittit. Quod cum multis aliis ex locis perspicere potest, tum vero ex iis, quæ beato Danieli usu venerunt: qui, cum servus esset bello **1177** captus, et exteram regionem incoletet, et inter barbaros versaretur, splenduit, et regnante Nabuchodonosore a maxime terribili rege adoratus est. Regnante item Baltasare floruit, nec minus illustris fuit, Dario tenente sceptrum: regumque successiones nihil de ejus honore detraxerunt, sed illi quidem morte extincti sunt, at Daniel æqualem illis omnibus regnantibus semper splendorem obtinuit. Atqui consuevere reges, vel quibus aliquis alius magistratus mandetur, minime confidere iis, qui priorum regum intimi fuerint: hic autem apud omnes eandem nactus est loquendi libertatem, æquale honoris præmium consecutus, idemque ei committebatur imperium; sicuti denique regnante Dario unus fuit ex illis tribus ordinatoribus. Ordinatores vero arbitror appellari eos qui nunc vocantur hyparchi; satrapas autem nationum præsides. Verum cum unus esset beatus Daniel ex ordinatoribus:

VERS. 3. « Superabat, inquit, et ordinatores, et A satrapas, » scilicet nationum præsides, contra, id est, ex adverso illis oppositus, comparatus, et examinatus. Deinde causam affert, cur eos vinceret: « Quia spiritus, inquit, amplior erat in eo, » hoc est, multo majorem et copiosiore a Deo gratiam acceperat. Discimus autem ex hoc loco, iis quoque quibus sæcularis magistratus demandatur, etiamsi pietatis expertes fuerint, quoddam tamen sapientiæ munus ad subjectum sibi populum gubernandum divinitus concedi. Idque innuit beatus Daniel, dicens: « Quia spiritus amplior erat in illo, » **1178** hoc est, gratiam pietati proportionem respondentem acceperat. Quod cum conspexisset, « Rex constituit ipsum, inquit, super omni regno suo. » Intellegens enim illum esse virum Deo gratum, quique superna vi nitetur, omne ipsi regnum administrandum commisit: sed honoris magnitudo invidiam excitavit. [4] « Ordinatores autem et satrapæ querebant, inquit, occasionem invenire contra Daniælem ex regno, » vel ut quædam exemplaria habent, « ex lateribus regni. » Hoc est, omnia moliebantur, cupientes invenire eum aliquid in regni leges deliquisse: quasi diceret, hæc majestatis illi crimen implere cupientes, ut nunc loquimur. Sed a proposito consilio aberrarunt. « Occasionem enim, inquit, et delictum, et peccatum plane non invenerunt in eo, quia fidelis erat. » Et hoc testimonium datum est beato Daniæli, non ab iis tantum qui eum diligebant, sed etiam ab iis qui ejus vitæ insidiabantur. Pietatem enim observans erga Deum, nullam quoque sibi regum benevolentiam conciliat. Verum ubi illi infinitas vias persecuti, non invenerunt ipsum quidpiam in regni leges commississe:

VERS. 5. « Dixerunt, inquit, ordinatores: Non inveniemus contra Daniælem occasionem nisi in legitimis Dei ejus. » Cum enim exploratam haberent perfectam illius pietatem, ibi improbitatis retia ipsi ponunt.

VERS. 6-9. « Et adeuntes ad regem ordinatores et satrapæ, ita eum alloquuntur: Dari rex, in sæcula vive. Consilium inierunt omnes in regno tuo duces, **1179** et toparchæ, consules, et satrapæ, ut constituerent statutum regio, et confirmarent decretum, ut quicumque petierit petitionem ab omni deo, vel homine, usque ad dies triginta, præterquam a te, conjiciatur in lacum leonum. Nunc igitur, rex, confirma decretum, et expone scripturam, ut decretum Medorum et Persarum non immutetur, ut nihil contra illud immutetur.

γ'. « Ὑπερένικα, φησί, καὶ τοὺς τακτικούς⁸⁸, καὶ τοὺς σατράπας, » τοὺς τῶν ἐθνῶν ἡγεμόνας, κατέναντι, τουτέστιν ἐκ⁸⁷ παραλλήλου, τιθέμενος, συγκρινόμενος καὶ παρεξταζόμενος. Ἐἶτα λέγει τὴν αἰτίαν τῆς νίκης. « Ὅτι πνεῦμα, φησί, περισσὸν ἐν αὐτῷ. » τουτέστι, πολλῶ μείζονα καὶ πλείονα⁸⁹ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν ἐδέχετο. Μανθάνομεν δὲ ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ τοῖς βιωτικῶς⁹⁰ ἐγχειριζομένοις ἀρχάς, καὶ εὐσεβείας ὡσιν ἀμοιροί, δίδονται τις θεόθεν χάρις σοφίας διὰ τὴν τῶν ἀρχομένων οἰκονομίαν. Καὶ τοῦτο ἠνείκατο ὁ μακάριος Δανιήλ, εἰρηκώς: « Ὅσα πνεῦμα περισσὸν ἦν ἐν αὐτῷ, » τουτέστιν, ἀναλογώσαν τῇ εὐσεβείᾳ τὴν χάριν ἐδέδεκτο. Καὶ τοῦτο θεασάμενος, φησὶν, « Ὁ βασιλεὺς κατέστησεν αὐτὸν ἐφ' ὅλης τῆς βασιλείας αὐτοῦ. » Συνιελὶς γάρ, ὅτι θεοφιλὴς ὁ ἀνὴρ καὶ τῆς ἀνωθεν ἀπολαύων βροπῆς, πᾶσαν αὐτὸν ἐπέτρφε τὴν βασιλείαν οἰκονομεῖν· ἀλλὰ τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς τὸν φθόνον ἠρέθισεν. « Οἱ δὲ⁹¹ τακτικοὶ καὶ οἱ σατράπαι ἐζήτουν, φησί, πρόφασιν εὐρεῖν κατὰ τοῦ Δανιήλ ἐκ τῆς βασιλείας, » ἢ, ὡς τινα τῶν ἀντιγράφων ἔχει, « ἐκ πλαγίων τῆς βασιλείας⁹². » τουτέστι, πάντα ἐπραγματεύοντο, εἰς τοὺς τῆς βασιλείας νόμους πλημελοῦντα αὐτὸν εὐρεῖν ἐπιέμενοι. ἀντὶ τοῦ, τὴν νῦν καλουμένην καθοσίωσιν πλέξαι αὐτῷ βουλόμενοι. Ἀλλὰ διήμαρτον τοῦ σκοποῦ. « Πᾶσαν γὰρ πρόφασιν⁹³, φησί, καὶ πᾶν παράπτωμα, καὶ ἀμπλάχημα οὐχ ἤυρον ἐν αὐτῷ, ὅτι πιστὸς ἦν. » Καὶ τὴν μαρτυρίαν ταύτην ἔσχηκεν ὁ μακάριος Δανιήλ, οὐ παρὰ τῶν ἀγαπώντων μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν ἐπιβουλεύόντων. « Τὴν γὰρ περὶ τὸν Θεὸν φυλάττων εὐέβειεν, εὐνοίᾳ πολλῇ καὶ περὶ τοὺς βασιλείας ἐπέχρητο. Ὡς δὲ μυρία τυρεύσαντες οὐχ ἤυρον αὐτὸν εἰς τοὺς τῆς βασιλείας πλημελοῦντα νόμους,

ε'. « Εἶπον, φησὶν, οἱ τακτικοί· Οὐχ εὐρήσομεν κατὰ Δανιήλ πρόφασιν, εἰ μὴ ἐν νομίμοις Θεοῦ αὐτοῦ. » Εἰδότες γὰρ αὐτοῦ τῆς εὐσεβείας τὸ ἀκριβές, ἐκεῖ τὰ θήρατρα τῆς πονηρίας ἵστασι.

ς'-θ'. « Καὶ προσίαι⁹⁴ τῷ βασιλεῖ οἱ τε τακτικοὶ καὶ οἱ σατράπαι, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· Δαρεῖς βασιλεῦ, εἰς τοὺς αἰῶνας ζῆθι. Συνεβουλεύσαντο πάντες οἱ ἐν τῇ βασιλείᾳ⁹⁵ σου στρατηγοί, καὶ τοπάρχαι⁹⁶, ὑπατοί, καὶ σατράπαι⁹⁷, τοῦ στήσαι στάσει βασιλικῇ, καὶ ἐνισχύσαι ὀρισμὸν, ὅπως ὅς ἐάν⁹⁸ αἰτήσῃ αἴτημα παρὰ πάντος Θεοῦ, ἢ⁹⁹ ἀνθρώπου, ἕως ἡμερῶν τριάκοντα, ἀλλ' ἢ παρὰ σοῦ⁹⁹, ἐμβληθήσεται εἰς τὸν λάκκον τῶν λέόντων. Νῦν οὖν, βασιλεῦ, στήσον τὸν ὀρισμὸν, καὶ ἔκθεσ τὴν γραφὴν¹, ὅπως μὴ ἀλλοιωθῇ τὸ δόγμα Μήδων καὶ Περσῶν, ὅπως² ἂν

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ A Καὶ τὴν Δανιήλ ὑπὲρ αὐτοῦ. ⁸⁷ ἐκ. Des. in B. ⁸⁸ B πλ. καὶ μείζονα. ⁸⁹ βιωτ. D πρᾶξι. ⁹⁰ δέ. B γάρ. ⁹¹ ἐκ πλαγ. τ. βασ. Vid. Montf., Hexapla ad h. l. ⁹² A καὶ πᾶσα πρόφασιν — οὐχ εὐρέθη. ⁹³ A παρέστησαν. ⁹⁴ B ἐπὶ τῆς βασιλείας. ⁹⁵ B τόπαρχοι. A σατράπαι. ⁹⁶ A τοπάρχαι. ⁹⁷ B ὡστε δ; ἂν. ⁹⁸ ἢ. A καί. ⁹⁹ σοῦ. A et B addunt βασιλεῦ. ¹ B τῇ γραφῇ. ² ὅπ. — τούτου. Des. in A.

μη παραλλαγῆ κατέναντι τούτου. Τότε ὁ βασιλεὺς Α Δαρειὸς ἐπέταξε τὴν συγγραφὴν καὶ τὸ δόγμα.² Ὁὐδὲν τοῦ φθόνου μιαιώτερον· οὗτος καὶ ἀσεβῆσαι τοῦτους ἠνάγκασε, καὶ δυσσεβῆς προθεῖναι πεποίηκε τούτους ἠνάγκασε, καὶ δυσσεβῆς προθεῖναι πεποίηκε δόγμα, ἀπειργον τοὺς βουλομένους ἐσχάζ προσφέρειν Θεῷ. Οὐ γὰρ μόνον σφᾶς αὐτοὺς τοῦτο ποιεῖν κωλύουσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας τοὺς ὑπὸ τῆς βασιλείας ὄντας. Καὶ ἵνα μὴ δῆλον γένηται τὸ κακούργημα, προστιθέασι τὸ μὴδὲ παρὰ ἀνθρώπου αἰτῆσαι τι καὶ λαβεῖν ἐν τῷ τῶν τριάκοντα ἡμερῶν· παρὰ μόνου δὲ τοῦ βασιλέως ἐν ἀπάσαις ταύταις ταῖς ἡμέραις ἐπαγγέλλειν τὴν χρεῖαν. Καὶ οὐ συνείδον οἱ τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας τῷ φθόνῳ παραδεδωκότες, ὡς οὐ πάντα δύναται παρασχεῖν τοῖς αἰτούσιν ὁ βασιλεὺς· οὔτε γὰρ ὑγείαν, οὔτε ζωὴν, οὔτε τὸ γενέσθαι παίδων πατέρας, οὔτε ὑετῶν ἀφρονίαν, οὔτ' ἄλλα πάντα, ἀ τὸν Θεὸν αἰτούντες λαμβάνομεν. Ἄλλὰ τὸ φρονεῖν ἀπολέσαντες ἀνατιθέασι τῷ βασιλεὶ τὰ τῷ Θεῷ προσήκοντα, πείθοσι δὲ καὶ τὸν ἀνόητον βασιλεῖα συμψηφίσασθαι καὶ κυρῶσαι τὰ δυσσεβῶς αἰτηθέντα. Ἄλλ' ὁ μακάριος Δανιὴλ οὐδὲ βραχὺ τῶν δυσσεβῶν τούτων νόμων φροντίσας, εὐθύς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, φησὶν, εἰσελθῶν, τῶν θυρίδων ἀνευρημένων, ἐν τοῖς ὑπερφύοις αὐτοῦ, κατέναντι Ἱερουσαλήμ τρεῖς καιροὺς³ τῆς ἡμέρας ἦν κάμπτων ἐπὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ, καὶ προσευχόμενος, καὶ ἐξομολογούμενος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ⁴, καθὼς ἦν ποιῶν ἐμπροσθεν. Ὁρα δὲ πόσα κατὰ ταῦτον ὁ λόγος ἠνέξατο, τοῦ μακαρίου Δανιὴλ τὴν εὐσέθειαν καὶ τὴν ἀνδρείαν μνηύοντα. Πρῶτον μὲν γὰρ Δανιὴλ, φησὶν, ἠνέξα ἔγνω, ὅτι ἐνετάγη τὸ δόγμα, εἰσεῖλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ,⁵ ἐπυτέστι, μισθὸν τὸν τεθέντα νόμον, καὶ σφόδρα καταφρονῶν, ἀντικρὺς ἐναντία δρῶν διετέλει· εἶτα καὶ ἕτερον τέθεικεν, ὃ σαφῶς αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν μνηύει⁷. « Αἱ γὰρ θυρίδες, φησὶν, ἀνευρημέναι⁸. » Οὐ γὰρ κρύβδην, φησὶ, τὰς εὐχὰς ἐποιεῖτο, ἀλλὰ προφανῶς, καὶ πάντων ὁρώντων, οὐ φιλοτιμούμενος, ἀλλὰ τῆς δυσσεβείας τοῦ νόμου καταφρονῶν. Πρόσκειται δὲ καὶ ἕτερον, ταύτην αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν παραδηλοῦν· « Ἐν γὰρ τοῖς ὑπερφύοις αὐτοῦ. » Οὐ⁹ γὰρ ἐν ἐπιπέδῳ, ἀλλ' ὡς ἐν περιωπῇ τιμὴ προσέφερον τῷ Θεῷ τὰς εὐχὰς, κατὰ δόξαν ὡς ἅπασι, τῷ τε ἐφ' ὑψηλοῦ ἐστάναι, καὶ τῷ¹⁰ τὰς θυρίδας ἀναπεπταμένας ἔχειν. « Ἡύχετο δὲ, φησὶ, κατέναντι Ἱερουσαλήμ· » τοῦτο δὲ οὐ μόνον τοὺς κατηγοροὺς παροξύνων ἐποίει, ἀλλὰ καὶ πικραίνων νόμον πληρῶν. Ὁ γὰρ Σολομὼν τὸν νεὼν ἐκεῖνον δειμάμενος, καὶ τῶν ἐγκαινίων ἐπιτελῶν τὴν πανήγυριν, προστήξατο μὲν τὴν θείαν χάριν ἐπικαλούμενος, καὶ ταύτης πλήρη γενέσθαι τὸν νεὼν ἱκετεύων. Πρὸς δὲ ἑτέροις πλείστοις καὶ τοῦτο προστέθεικε· « Καὶ ἔσται, φησὶν, ἐάν παραδῶς τὸν λαόν σου ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ αἰχμαλωτεύσουσιν αὐτὸν¹¹ οἱ αἰχμαλωτίζοντες εἰς γῆν μακρὰν, ἥ¹²

Tunc rex Darius præcepit exponi scripturam et decretum. Nihil est invidia sceleratius, quæ et istos impios esse coegit, et impium produxit edictum, quo illi arcebantur, qui Deo preces et vota afferre yellent. Neque enim solum seipsos hoc facere prohibent, verum etiam alios omnes qui sub ejus regno debebant. Et ne malitiosum facinus conspicuum fieret, adjiciunt, neque ab homine aliquid petendum aut accipiendum intra triginta dies, et a solo rege omnibus his diebus ut petatur, denuntiandum esse. Neque intellexerunt ipsi, quorum mentis aciem præstrinxerat invidia, non posse omnia regem præbere petentibus, neque bonam valetudinem, neque vitam, neque ut sint filiorum parentes, neque pluviarum vim, neque alia omnia, quæ a (solo) Deo petentes accipimus. Verum amissa mentis sanitatē ea regi attribuunt, quæ Deo duntaxat conveniunt, persuadentque insano regi, ut sanciat et rata faciat quæ impie petierant. [10] Verum beatus Daniel ne parum **1180** quidem impias istas leges curans: « Statim in domum suam, inquit, ingressus, fenestris apertis, in cœnaculis suis, versus Hierosolymam, ter quotidie flectebat genua sua, et orabat, et confitebatur coram Deo, sicut antea faciebat. » Vide autem, quot simul hæc oratio innuat, quæ beati Danielis pietatem ac fortitudinem declarat. Primum enim Daniel, inquit, ubi cognovit statutum decretum, « Ingressus est in domum suam; » hoc est, cum didicisset positam legem, vehementer eam contemnens, aperte contraria facere perseverabat. Deinde etiam aliud addidit, quod aperte illius animi magnitudinem indicat: « Fenestræ enim, inquit, erant apertæ. » Neque enim clam, inquit, precabatur, sed palam, omnibusque inspectantibus, non ambitionis studio, sed inpiam legem contemnens. Aliud etiam appositum est, quod hanc ipsius fortitudinem non minus ostendit, scilicet: « In cœnaculis enim suis. » Non in plano enim, sed velut in specula quadam preces Deo efferebat, omnibus conspicuus, et quod in edito et excelso loco staret, et quod fenestras apertas haberet. « Orabat autem, inquit, versus Hierosolymam, » quod non solum accusatores provocans faciebat, sed etiam antiquam legem observans. Salomo enim, cum templum illud ædificasset, et encæniorum perageret publicum conventum, supplicavit divinam gratiam implorans, ut ea templum completeretur. **1181** Ac præter alia plurima, hoc quoque adjecit: « Et erit, inquit, si tradideris populum tuum coram inimicis ejus, et captivum duxerint ipsum captivantes, in terram longinquam, vel propinquam, et converterint corda sua in terra ad quam delati fuerint, et supplicaverint

VARJÆ LECTIONES.

² Α γραφῆναι τὸ δόγμα. ³ τούτ. In B post νόμων ponitur. ⁴ Α et B καὶ καιροὺς τρεῖς. ⁵ Θεοῦ Α et B adiungunt αὐτοῦ. ⁷ μὲν. B ἐμνημόνευσεν. ⁸ B ἠνευρημένα. ⁹ Edit. prior hab. Οὐδέ. ¹⁰ τῷ. Ex B suppl. ¹¹ B αὐτοῦ. ¹² ἥ. Edit. prior hab. καί.

tibi in terra transmigrationis suæ, dicentes: **A** Peccavimus, inique egimus, impie nos gessimus, et reversi fuerint ad te toto corde suo, et tota anima sua, in terra inimicorum suorum, quo duxisti eos, et oraverint ad te pro via terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, et civitatis quam elegisti, et domus quam edificavi nomini tuo, et exaudies e caelo, e parato habitaculo tuo, et propitius eris peccatis eorum, quæ peccaverunt tibi, et secundum omnes iniquitates eorum quibus prævaricati sunt erga te, et dabis illis miserationes coram illis qui eos captivos duxerint. **Hæc** autem edoctus beatus Daniel versus Hierosolymam conversus precabatur: neque semel quovis die, sed ter id facere perseverabat. Et figura mentis illius ostendit contritionem. Suis enim genibus innixus non desistebat Deo constiteri. [11-13] Cum hæc ita fierent, illi qui effecti erant invidiæ vasa, iniquitatis Danieleam accusant, et constitutam recitant legem, et Danielem deferunt, eumque arguunt **1182** illam violasse. At rex doluit audita accusatione, et advocatus pro iudice factus, insontem Danielem ostendere conabatur. Hoc enim Scriptura innuit, dicens:

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἤλγησε μὲν τῆς γραφῆς ἀκούων, συνήγορος δὲ ἀντὶ κριτοῦ γενόμενος, ἀθῶν δεικνύων τὸν Δανιὴλ ἐπειρεῖτο· τοῦτο γὰρ ἠνίξαστο ἡ συγγραφή ²⁰ λέγουσα·

Vers. 14. « Tunc rex, ut verbum audivit, multum contristatus est ejus causa, et pro Daniele contendit, ut liberaret eum. » [15] Sed malitiosi homines illi, et sceleribus innutriti, consilium regis agnovērunt. Hoc enim significat illud, « Anteverterunt precibus viri illi regi, » hoc est, intellexerunt eum Danieli opitulari. Deinde dicunt regi: « Scito, rex, quod decretum Medis et Persis sit, omne decretum et constitutionem, quam rex constituerit, non oportere immutari. » Non est, inquit, in tua potestate, ut ea quæ lege sanxisti evertas. Medorum enim et Persarum leges jubent, ut latæ leges a primo rege observentur. [16] Vi autem coactus rex, probabilitate scilicet orationis, et multitudine accusatorum, beatum Danielem leonibus tradit, et pro eo ita bene precatur: « Deus, cui servis continue, ipse liberabit te. » Pium verbum, et pristinis minime consentaneum. Si enim tantam testaris esse Dei virtutem, quomodo lege sanxisti, ne quis ipsi triginta dierum spatio supplicaret? Sed videtur Darinus probus quidem fuisse, et moribus æquus, potiusque pietatis studiosus, meticulousus tamen, et admodum facilis deceptu. Regnum enim non administrabat, ut sibi subjectos duceret, **1183** sed ab iis ducebatur, videturque Danielem valde admiratus fuisse: « Deus enim, inquit, cui servis continue, » propter quem etiam

^d III Reg. viii, 46 50; II Paral. vi, 56 seqq.

ἐγγύς, καὶ ἐπιστρέψωσι καρδίας αὐτῶν ἐν τῇ γῆ ὃ μετηνέχθησαν ἐκεῖ, καὶ δεηθῶσί σου ἐν γῆ μετακίας αὐτῶν, λέγοντες· Ἠμάρτομεν, ἠδικήσαμεν¹³, ἠνομήσαμεν, καὶ ἐπιστρέψωσι πρὸς σὲ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ἐν τῇ γῆ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν οὐ μετήγαγες αὐτούς, καὶ προσεύχονται πρὸς σὲ ὁδὸν γῆς αὐτῶν, ἧς δέδωκας¹⁴· τοῖς πατράσιν αὐτῶν, καὶ τῆς πόλεως, ἧς ἐξελέξω, καὶ τοῦ οἴκου, οὗ ὠκοδόμησα τῷ ὀνόματί σου, καὶ εἰσακουσῆ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐξ ἐτοίμου κατοικητηρίου σου, καὶ ἴλωσ ἔση ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν αἷς ἡμαρτῶν σοι, καὶ κατὰ πάντα τὰ ἀθετήματα αὐτῶν, ἃ ἠθέτησάν σε, καὶ δόξης¹⁵ αὐτούς εἰς οἰκτιρισμὸς ἐνώπιον τῶν αἰχμαλωτευσάντων αὐτούς. Ταῦτα δὲ ¹⁶ πεπαιδευμένος ὁ μακάριος Δανιὴλ, κατέναντα **B** Ἰερουσαλὴμ¹⁷ τετραμμένοσ· τὴν προσευχὴν¹⁸ ἐποιεῖτο· οὐχ ἅπαξ δὲ τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ τρεῖς τοῦτο ποιῶν διετέλει. Καὶ τὸ σχῆμα δὲ τὴν τῆς διανοίας δεικνύσι συντριβῆν. Κάμπτων γὰρ ἐπὶ τὰ γόνεα αὐτοῦ διετέλει¹⁹ τὴν ἔξομολόγησιν προσφέρων τῷ Θεῷ. Τούτων οὕτως γινομένων, οἱ τοῦ φθόνου δοχεῖα γενόμενοι γράφονται παρανομίας τὸν Δανιὴλ, καὶ τὸν τεθέντα νόμον ἀναγινώσκουσι, καὶ τὸν τε Δανιὴλ εἰσαγγέλλουσι, καὶ τὴν παράβασιν ἐξελέγγουσι.

17. « Τότε ὁ βασιλεὺς, ὡς τὸ ῥῆμα ἤκουσε, πολὺ ἐλυπήθη ἐπ' αὐτῷ, καὶ περὶ τοῦ Δανιὴλ ἠγωνίσαστο τοῦ ἐξελέσθαι αὐτόν. » Ἄλλ' οἱ κακοθεοὶ ἄνδρες ἐκαίνοι, καὶ κακουργεῖα συζῶντες, ἔργωσαν τὸν πῶ βασιλέως σκοπόν. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, « Παρητήσαντο²¹ οἱ ἄνδρες ἐπὶ τὸν βασιλέα· » ἀντὶ τοῦ, συνῆκαν ὡς τῷ Δανιὴλ συναγωνίζονται. Εἶτα λέγουσι τῷ βασιλεῖ· « Γνωθί, βασιλεῦ, ὅτι τὸ δόγμα Μήδων καὶ Πέρσαις, τοῦ πάντα ὀρισμὸν καὶ στάσιν, ἦν ἐάν²² ὁ βασιλεὺς στήσῃ²³, οὐ δεῖ παραλλάξαι. » Οὐκ εἴ, φασί, κύριος, ἃ νενομοθέτηκας ἀντιρῆσαι Μήδων γὰρ καὶ Περσῶν οἱ νόμοι παρακελεύονται, τοὺς τιθεμένους²⁴ νόμους παρὰ πρώτου πληροῦσθαι τοῦ βασιλέως. Βιασθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς τῷ τε ὀρθῶν εὐλόγῳ τῶν λόγων καὶ τῷ πλῆθει τῶν κατηγορῶν, περιδίδωσι μὲν τοῖς λέουσι τὸν μακάριον Δανιὴλ· ἐπέσχετα· δὲ αὐτῷ σωτηρίαν²⁵ λέγων· « Ὁ Θεὸς ᾧ λατρεύεις ἐνδολεχῶς, αὐτὸς ἐξελεῖταί σε. » Εὐσεθεὶς τὸ ῥῆμα, καὶ τοῖς πρώτοις ἀσύμφωνον. Εἰ γὰρ **D** τοσαύτην τῷ Θεῷ προσμαρτυρεῖς δύναμιν, πῶς ἐνομοθέτησας μὲν τὴν εἰς τριάκοντα ἡμέρας²⁶ προσεύξασθαι· Ἄλλ' ἔοικεν ὁ Δαρειὸς χρηστὸς μὲν γεγενῆσθαι²⁷, καὶ τὸν τρόπον ἐπεισιχῆς, καὶ μᾶλλον εὐσεβείᾳ προτέχων, ψοφοδὲς δὲ ὅμως καὶ λίαν εὐεξαπάτητος. Οὐ γὰρ ἂν βασιλείαν διέπων, ἀντὶ τοῦ ἄγειν, ὑπὸ τῶν ἀρχομένων ἦγετο· φαίνεται δὲ καὶ σφόδρα θαυμάζων τὸν Δανιὴλ· « Ὁ Θεὸς γὰρ, φησὶν,

VARIÆ LECTIONES.

¹³ ἤδ. In B post ἠνομ. ponitur. ¹⁴ B ἔδωκας. ¹⁵ B δόσεις. ¹⁶ δέ. Des. in B. ¹⁷ Ἰερ. B πραγμ. τῆς. ¹⁸ B τὰς προσευχάς. ¹⁹ διετ. Des. in B, qui deinde habet προσέφερον. ²⁰ B γραφή. ²¹ Παρ. — βασιλέα. Des. apud LXX. et in textu Chald. ²² ἐάν. Des. in B. ²³ B στήσει. ²⁴ B τιθεμένους. ²⁵ σωτηρίαν. Ex B suppl. ²⁶ B ἐν τριάκοντα ἡμέραις. ²⁷ B γενέσθαι.

ἢ λατρεύεις ἐνδελεχῶς, ἢ δι' ὄν, φησί, καὶ τῶν ἐμῶν A κατεφρόνησας νόμων, καὶ διηνεχῆ τὴν θεραπείαν αὐτῷ προσφέρεις, ἀμελεῖται σε τῆς εὐσεβείας, καὶ τῶν κατεχόντων δεινῶν ἀπαλλάξεις. Εἶτα καὶ θαρβῶν τῆ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, καὶ τὰς τῶν κατηγορῶν ὑφορώμενος ἐπιβουλὰς, λίθῳ μὲν ἐμφράττει τοῦ λάκκου τὸ στόμα, τοῖς δὲ τοῦ δακτυλοῦ ἐκτυπώμασιν ἐπιτίθησι σήμαντρα, ἵνα μή τις ὑπ' ἐκείνων περὶ τὸν Δανιὴλ γένηται κακουργία· ἐθάρβει ²⁸ γὰρ ὡς τοῦς λέοντας οὐκ ἔασει τοῦ Δανιὴλ ὁ Θεὸς τὸ ἔρῳν αὐτοῦ ²⁹ καὶ ἄγιον λυμήνασθαι σώμα. Ταῦτα τοίνυν ποιήσας,

ιγ'. « Ἀπῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἐκοιμήθη ἀδειπνος, καὶ ἐδῆματα οὐκ ἤνεγκαν ³⁰ αὐτῷ, καὶ ὁ ὕπνος ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ. » Τοῦτων δὲ ἕκαστον καὶ φιλανθρωπίαν αὐτῷ καὶ δειλίαν προσμαρτυρεῖ. Φιλανθρωπίας μὲν γὰρ τὸ μήτε σιτίων ἐθελῆσαι μετασχεῖν, μήτε ὕπνον τοῖς βλεφάροις ^B κω: δέξασθαι ³¹, ἀλλ' ἄγρυπνον διατελέσαι, ἀλγούντα ἐπὶ τῇ ἀδίκῳ τοῦ Δανιὴλ τιμωρίᾳ· δειλίας δὲ, τὸ οὕτω διακείμενον μὴ ἀντιστῆναι τοῖς κατηγοροῖς, καὶ τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει χρησάμενον σώσει τὸν ἀδικώμενον. Οὕτω δὲ τὴν ³² νύκτα διατέλεσας,

ιδ'. « Ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος ³³ ἀνέστη τοπρῶ: ἐν τῷ φωτί. » Τοῦτέστιν, ἔτι σκοτούς ἦντος, περὶ τὸ λυκώτως ³⁴, ὡς καὶ δεηθῆναι λαμπάδων ³⁵· τὸ γὰρ ἐν τῷ φωτὶ τοῦτο παραδολοῖ.

« Καὶ σπουδῆ ³⁶ ἤλθεν ἐπὶ τὸν λάκκον τῶν λεόντων· (κ'). Καὶ ἐν τῷ ἐγγίξειν αὐτὸν τῷ λάκκῳ, » τουτέστι, μηδέπω παρ' αὐτὸν γενόμενος, « τῷ Δανιὴλ ἐν φωνῇ ἰσχυρᾷ ἐδόησε, καὶ ³⁷ ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπε τῷ Δανιὴλ. » Μηδέπω γὰρ παρ' αὐτὸν τὸν λάκκον γενόμενος, ὑπὸ θερμῆς διαθέσεως βοᾶν ἤναγκάζετο, καὶ τὸν Δανιὴλ καλεῖν, καὶ πυνθάνεσθαι, εἰ ³⁸ τῆς θείας ἀπολαύσας ῥοπῆς, κρείττων ἐφάνη τῆς τῶν λεόντων ὀμότητος. « Δανιὴλ γὰρ, φησὶν, ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ Θεὸς σου, ἢ λατρεύεις ἐνδελεχῶς, εἰ ἡδυσήθη ἐξελέσθαι σε ἀπὸ ³⁹ στόματος τῶν λεόντων; » Ἐκαστον δὲ τῶν εἰρημένων εὐλαδῆ δείκνυσαι τὸν βασιλέα, καὶ διὰ τὴν εὐσεβείαν χαίροντα τῷ Δανιὴλ. Πρῶτον μὲν γὰρ δοῦλον αὐτὸν οὐκ ἔαυτοῦ, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ προσταγοῦσαι· εἶτα ζῶντα τὸν τοῦ Δανιὴλ ὀνομάζει Θεόν· ἔπειτα τὴν εὐσεβείαν ἐπαινῶν, « Ὡ σὺ, φησὶν, λατρεύεις ἐνδελεχῶς, » τουτέστιν, ὁ μηδὲ διὰ τὴν τοῦ νόμου ἀνάγκην ταύτης κωλυθεὶς τῆς θεραπείας. Τὸ δὲ, « Εἰ ⁴⁰ ἡδυσήθη ἐξελέσθαι σε ἀπὸ στόματος τῶν λεόντων; » σημαίνει· Εἰ ἡθουλήθη κρείττονά σε τῶν λεόντων ἀποφῆναι; Οὐ γὰρ ἂν ἐκάλεσεν ἀδύνατον τὸν Θεόν, ἢ ζῶντα προσηγόρευσε. Τοῦτων ⁴¹ ἀκούσας, ὁ Δανιὴλ ἀπεκρίνατο λέγων·

κα'. Βασιλεῦ, εἰς τοὺς αἰῶνας ζῆθι. » Τὴν συνήθη

A meas, inquit, leges aspernatus es, et quem assiduo cultu veneraris, tuam pietatem remunerabitur, et a malis te opprimentibus liberandum curabit. [17] Deinde etiam divina virtute fretus, ac suspectas habens accusatorum insidias, lapide obstruit ostium lacus, et annuli effigie imponit sigilla, ne quem illi contra Danielem dolum machinarentur. Confidebat enim fore ut Deus Danielis non permetteret, sacrosanctum ejus corpus a leonibus laedi. Hæc itaque cum fecisset,

VERS. 18. « Abiit rex in domum suam, et dormivit incœnatus, et cibos non attulerunt ei, et somnus recessit ab eo. » Unumquodque horum et humanitatem illius testatur, et metum. Quod enim cibis vesci noluerit, neque somnum oculis capere, sed vigil permanserit injusto Danielis supplicio dolens, id humanitatis est : quod vero ita affectus non restiterit accusatoribus, regio imperio ac potestate utens, et eum qui injuria puniebatur non servarit, id metui est ascribendum. Ita autem transacta nocte,

VERS. 19. « Darius rex surrexit mane orta luce. » Hoc est, cum adhuc tenebræ essent, circa diluculum, ita ut opus haberet lampadibus : illud enim in luce hoc significat.

« Et celerime venit ad lacum leonum; (VERS. 20.) Et cum appropinquaret ipse lacui, » hoc est, **1184** cum nondum ad ipsum pervenisset, « ad Danielem voce magna clamavit, responditque rex, et dixit Danieli. » Cum enim ad ipsum lacum nondum pervenisset, præ ardente animi affectione exclamare cogebatur, et Danielem vocare, ac de eo percontari, an divinam opem sensisset, et leonum crudelitatem superasset. « Daniel enim, inquit, serve Dei viventis, an Deus, cui tu servis continue, potuit liberare te ex ore leonum? » Unumquodque autem eorum quæ dicta sunt, religiosum ostendit regem, qui propter pietatem ex Daniele gaudium perciperet. Primum enim ipsum non suum, sed *Dei servum* appellat : deinde Danielis Deum *viventem* nominat : tum pietatem commendans, « Cui tu, inquit, servis continue, » hoc est, qui ne propter eam quidem vim, qua cogebaris per legem, revocatus es ab hoc cultu. Illud vero : « An potuit liberare te ex ore leonum? » significat : An voluit superiorem te leonibus reddere? neque enim impotentem Deum vocasset, quem viventem nuncupavit. His auditis, Daniel respondit dicens :

VERS. 21. « Rex, in sæcula vive. » Usitam salu-

VARIÆ LECTIONES

²⁸ B θαρβέει. ²⁹ αὐτ. In B post ἄγιον ponitur. ³⁰ A εἰσῆνεγκαν. ³¹ B προσδέξασθαι. ³² τὴν B πρᾶειν. φησί. ³³ Δαρ. In B ante ὁ ἕστ. ponitur. ³⁴ π. τ. λυκ. Des. in B. ³⁵ B λαμπάδος. ³⁶ σπ. A σπ. ³⁷ καί.—Δανιήλ. Des. in A. ³⁸ εἰ. Ex A suppl. ³⁹ ἀπὸ A ἐκ. ⁴⁰ εἰ. Des. in B. ⁴¹ B τοῦτο ἐξ.

tationem suis sermonibus præponit : videlicet, A liceat tibi, rex, diutissime vivere. Etenim in præsentia etiam, ut jam ante diximus, sempiternos reges in tabulis contractuum quidam appellare consueverunt.

Vers. 22. « Deus meus, inquit, misit angelum suum, et obturavit ora leonum, et non læserunt **1185** me, quia et coram ipso recitatio et justitia inventa est in me, in conspectu autem tuo, rex, delictum non est inventum in me. » Justus enim cum sit Deus, et juste, inquit, omnia moderetur, quia vidit impiis legibus ipsius cultum a me antelatum fuisse, atque in tuum regnum nihil unquam cui admisisse, præstantiorem me reddidit, quam cui possent leones nocere, potiusque leonum imagines, quam leones mihi obtulit.

Vers. 23. « Tunc rex, inquit, vehementer gavisus est super eo, et Daniele præcepit educi de lacu. » Gavisus enim supra modum, et lætitiæ plenus, quippe cum et Dei virtutem cognovisset, et illius, quem diligebat, salutem didicisset, statim ipsum e lacu educi jussit. [24] Deinde conspicatus ipsum salvum ac recte valentem, nihil detrimenti passum ex impetu leonum, Danielis accusatores imperavit leonibus cum filiis et uxoribus projici. « Et nondum pervenerant, inquit, usque ad pavimentum lacus cum jam potiti essent illis leones, et omnia ossa eorum comminuerunt. » Hoc quoque divinæ justitiæ opus est, et sapientiæ. Ne enim dicerent, propter expletionem ac satietatem leones a Daniele abstinuisse, et invidia extenuarent factum miraculum, injecti testimonium perhibuere leonum crudelitati. Corripuerunt enim ipsos leones, cum deorsum ferrentur, et cum **1186** demissi ad terram nondum pervenissent, ex ipso ære rapientes, alimenta sibi fecerunt. Quod igitur dignas pœnas persolverint, justitiam Dei commendant : quod autem ita facillime consumpti fuerint a feris, Dei sapientiam indicant, omnesque docent, non leonum saturitate, sed Danielis erga Deum studio illum præstantiorem effectum esse, quam cui possent leones nocere. Hæc contemp'tatus,

Vers. 25. « Darius rex scripsit omnibus populis, D tribubus, linguis, habitantibus in omni terra. » Impium ratus, tantum occultare miraculum, et non omnes homines socios et participes pietatis accipere. Scribit itaque in hanc sententiam : « Pax vobis multiplicetur. » Hoc est, liceat vobis perpetua pace frui. Et similis hæc est nostræ salutationi, qui cum epistolas alicui mittimus, initio scribere consuevimus : *In Domino salutem*. Deinde

πρόσρησιν τῶν οἰκείων λόγων προτάττει, ἀντὶ τοῦ γένουτό σοι ⁴³ ἐπὶ πλεῖστον ζῆν. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὡς καὶ ἤδη προειρήκαμεν, αἰωνίους τοὺς βασιλέας ἐν τοῖς τῶν συμβολαίων γραμματεῖσι τινὲς προσαγορεύειν εἰώθασιν.

κβ'. « Ὁ Θεός μου, φησὶν, ἀπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐνέφραξε ⁴³ τὸ στόμα ⁴⁴ τῶν λεόντων, καὶ οὐκ ἐλυμήναντό με, ὅτι καὶ ἐναντὶ ⁴⁵ αὐτοῦ εὐθύτης καὶ δικαιοσύνη ⁴⁶ εὐρέθη μοι, καὶ ἐνώπιον δὲ σου, βασιλεῦ, παρὰ πτωμα οὐχ εὐρέθη ⁴⁷ ἐν ἐμοί. » Δίκαιος γὰρ ὢν, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ δικαίως ἅπαντα πρυτανεύων, θασάμενος ὅτι τῶν δυσσεβῶν νόμων τὴν αὐτοῦ προτετίμητα θεραπείαν, καὶ εἰς τὴν σὴν δὲ ⁴⁸ βασιλείαν οὐδὲν πώποτε ⁴⁹ πεπλημμέληκα, κρείττονά με τῆς τῶν λεόντων ἀπέφηνε λύμης, καὶ μᾶλλον εἰκόνας λεόντων ἢ λέοντας ἔδειξεν.

κγ'. « Τότε ὁ βασιλεὺς, φησὶ, πολλὴ ἠγαθὴν ἐπ' αὐτῷ, καὶ τὸν Δανιὴλ εἶπεν ἀνεμένειν ἐκ τοῦ λάκκου. » Περιχαρῆς γὰρ ⁵⁰ γενόμενος, καὶ θυμηδίας ἀνάπλευς, ἄτε δὴ καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν γνοὺς, καὶ τοῦ ἀγαπωμένου τὴν σωτηρίαν μαθὼν, παρατίκα αὐτὸν ἐκ τοῦ λάκκου ἀνενεχθῆναι προσέταξε. Ἐἶτα θασάμενος αὐτὸν σώων καὶ ἐρῶμένον, καὶ οὐδεμίαν ἐσχηκότα διασθορὰν ἐκ τῆς τῶν λεόντων προσβολῆς, τοὺς τοῦ Δανιὴλ κατηγόρους προσέταξε τοῖς λέουσι σὺν τοῖς υἱέσι καὶ γυναῖξι βίβηναι ⁵¹. « Καὶ οὐκ ἐφθασαν, φησὶν ⁵², εἰς τὸ ἔδαφος τοῦ λάκκου, ἕως οἷ ἐκυρίουσαν αὐτῶν οἱ λέοντες, καὶ πάντα τὰ ὀστέα αὐτῶν ἐλέπτυναν. » Καὶ τοῦτο γὰρ ⁵³ τῆς θείας ἔργον δικαιοσύνης τε καὶ σοφίας. Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὡς διὰ πλημμονῆν καὶ κόρον οἱ λέοντες ἀπέχοντο ⁵⁴ τοῦ Δανιὴλ, καὶ σμικρῶσι τῷ φθόνῳ τὸ γενόμενον θαῦμα, ἐμβληθέντες ἐμπαύτησαν τῇ τῶν λεόντων ἐμότητι· ἐξήρπαζον γὰρ αὐτοὺς καταφερομένους οἱ λέοντες, καὶ μηδέπω τοῖς χαλωμένους εἰς γῆν ἐφικνούμενους ⁵⁵ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀέρος λαμβάνοντες ἐποιούντο τροφήν. Δίκας μὲν οὖν ἀξίας ⁵⁶ δεδωκότες τὸ δίκαιον κηρύττουσι τοῦ Θεοῦ· οὕτω δὲ βῆσται καταναλωθέντες ὑπὸ τῶν θηρίων τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν ὑποδεικνύουσι, καὶ διδάσκουσιν ἅπαντας, ὡς οὐχ ὁ τῶν λεόντων κόρος, ἀλλ' ὁ περὶ τὸν Θεὸν τοῦ Δανιὴλ πόθος, τῆς τῶν λεόντων αὐτῶν ⁵⁷ λύμης ἀπέφηνε κρείττονα. Ταῦτα θασάμενος,

κε'. « Δαρτεῖος ὁ βασιλεὺς ἔγραψε πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, γλώσσαις, τοῖς οἰκοῦσιν ἐν πάσῃ τῇ γῆ. » Ἀνόσιον ἡγροάμενος τοσαύτην κρούσαι θαυματουργίαν, καὶ μὴ πάντας ἀνθρώπους κοινωνοὺς τῆς εὐσεβείας λαβεῖν. Γράφει τοίνυν οὕτως· « Εἰρήνη ὑμῖν πληθυνθεῖη· » τοῦτέστι, γένοιτο ὑμᾶς διαπαντὸς εἰρήνης ἀπολαύειν. Ἔοικε δὲ τοῦτο τῇ παρ' ἡμῶν γινομένη ⁵⁸ προσηγορίᾳ· καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐπιστέλλοντες προγράφειν εἰώθαμεν τὸ· Ἐν Κυρίῳ

VARIAE LECTIOES.

⁴³ B σέ. ⁴⁴ B ἔφραξε. ⁴⁵ A τὰ στόματα. ⁴⁶ A et B κατέναντι. ⁴⁷ καὶ δικ. Des. in A. ⁴⁸ A οὐκ ἐποίησα. ⁴⁹ δέ. Des. in B. ⁵⁰ B οὐδέποτε. ⁵¹ γάρ. Des. in B. ⁵² B παραθεῖναι τοῖς λέουσι σὺν τοῖς υἱέσι καὶ γυναῖξι. ⁵³ φησ. Des. in B. ⁵⁴ γάρ. B δέ. ⁵⁵ B ἀπέχοντο. ⁵⁶ B τῆς γῆς ἀφικνούμενους. ⁵⁷ δέ. B πρῶτον. ⁵⁸ αὐτ. In B ponitur post λύμης. ⁵⁹ γιν. Des. in B.

χάρσιν. Εἶτα διηγáεται τὸ ἐπωφελές καὶ ἐπικερδές A narrat id, quod et utilitatis et lucri plurimum possit asferre.

κς'. « Ἐκ προσώπου μου⁵⁹ ἐτέθη δόγμα ἐν πάσῃ ἀρχῇ τῆς βασιλείας μου, εἶναι πάντας⁶⁰ τρέμοντας καὶ φοβουμένους ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ Δανιήλ. » Βούλομαι, φησί, πάντας ἀνθρώπους τοὺς ὑπὸ τὴν ἐμὴν τελοῦντας ἐξουσίαν⁶¹, τὸν τοῦ Δανιήλ προσκυνεῖν Θεόν, καὶ μὴ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ μετὰ δέους καὶ φρίκης προσφέρειν αὐτῷ τὴν προσκύνησιν. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει, καὶ φησιν· « Ὅτι αὐτός ἐστι Θεὸς ζῶν, καὶ μένων εἰς τοὺς αἰῶνας. » Διαρκῆς γάρ ἐστι, καὶ τροπὴν οὐδεμίαν δεχόμενος, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας διαμένει. Τοῦτοις ἐπάγει· « Καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται, καὶ ἡ κυρεία αὐτοῦ ἕως τέλους. (κζ'.) Ἀντιλαμβά- νεται, καὶ ῥύεται. » Εἰσαεὶ δὲ, φησί, διαμένει, καὶ βασιλείαν ἔχων ἀνώλεθρον, καὶ δεσποτείαν τέλος οὐ δεχομένην, ῥυομένην δὲ καὶ λυτρομένην τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας. « Καὶ σημεῖα δὲ ποιεῖ ἐν τῷ οὐρανῷ⁶² καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. » Ἔστι δὲ ἰδεῖν αὐτοῦ τὰς θαυματουργίας, τὰς τε ἐν τῷ οὐρανῷ γινομένας, καὶ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς, δι' ὧν τὴν ἑαυτοῦ δείκνυσι δύναμιν. Ταύτην ἡμῖν⁶³ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπέδει- ξεν· « Ἐξέλιατο γάρ, φησί, τὸν Δανιήλ ἐκ στόματος τῶν λέοντων, » καὶ τῶν λιμῶν καὶ θυμῶν τεθηγμένων θηρίων ἀπέφηνε κρείττονα. Ἡ μὲν οὖν ἐπιστολὴ ταῦτα τὴν οἰκουμένην δεδίδαχε. Τὸ δὲ τοῦ διηγήμα- τος τέλος περιέχει, ὅτι κατηύθυνε Δανιήλ ἐν τῇ βα- C σιλείᾳ Δαρείου καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ Κύρου τοῦ Πέρσου· οὐτέστιν, ἐν ἑκατέρῃ βασιλείᾳ διαλάμπων διετέλεσε, καὶ ἐν πᾶσι διαπρέπων. Ἡμᾶς δὲ προσήκει τῆς εὐ- σεβείας μεμαθηκότας τὴν δύναμιν, ταύτην προσι- ρεῖσθαι, καὶ πάντων αὐτῇ προτιθέσθαι, καὶ μηδεμίᾳ C περιστάσει παραχωρεῖν· ἀλλὰ κτλ. ἅπαντες ἀνθρώποι κατὰ ταῦτὸν καθ' ἡμῶν διὰ ταύτην στρατεύουσι, δέ- χεσθαι προθύμως τὴν προσβολὴν τῇ ταύτης δυνάμει θαρρόντας. Οὕτω γάρ καὶ τῶν μακαρίων ἀποστόλων ὁ χορδὸς, ἀπὸ πάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς οἰκουμένης πολιορκούμενος, ἄμαχος μεμνήσκε, καὶ τοὺς πολε- μίους ὑπηκόους ἐποίησατο. Οὕτως ὁ μακάριος Δα- νιήλ, ὑπὸ τοσοῦτων σατραπῶν καὶ τακτικῶν ἐπιβου- λευόμενος, ἀμεινῶν ἀπεφάνθη τῶν πολεμούντων· καὶ ἦνίκα δὲ⁶⁴ οἱ δυσμενεῖς νενικηκέναι ᾤθησαν, C τηνικαῦτα πανωλεθρίαν ὑπέμειναν. Τοιαῦτα τοίνυν ἔχοντες παραδείγματα, εἰλικρινῆ τὴν περὶ τὸν Θεὸν D φυλάξωμεν εὐνοίαν, ἵνα τῆς παρ' αὐτοῦ ῥοπῆς δι- ηνεκῶς ἀπολαύσωμεν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυ- χεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη- σοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ⁶⁵ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Vers. 26. « A facie mea positum est decretum in omni imperio regni mei, ut fiant omnes tremantes et timentes a facie Dei Danielis. » Volo, inquit, omnes homines qui sub mea potestate degunt, Deum Danielis adorare, neque temere ac fortuito, sed cum metu et horrore ei adorationis cultum impendere. Causamque subjiciens, ait : « Quia ipse est Deus vivens, et manens in sæcula. » Ejusmodi enim est, qui perpetuus, ac nulli mutationi obnoxius, et semper eodem modo se habet, et in sæcula permanet. His subjicit : « Et regnum ejus non corrumpetur, **1187** et dominatio ejus usque in finem. (Vers. 27.) Defendit, et liberat. » B In perpetuum, inquit, permanet, et regnum ejusmodi obtinet, quod corrumpi nequit, ac dominium sine carens, quod quidem liberat ac redimit' omnes qui in eum crediderunt. « Et signa facit in cælo et in terra. » Licetque contemplari ipsius miracula, et quæ in cælo, et quæ in terra sunt, quibus suam ille potentiam ostendit : quam in præsentī quoque nobis declaravit. « Liberavit enim, inquit, Daniele ex ore leonum. » Et feris fame atque iracundia concitatis eum superiorem effecit. Epistola igitur hæc orbem terrarum edocuit. [28] Finis autem narrationis id continet, ut prospere successerint Danieli res regnante Dario et Cyro Persa, hoc est, ut sub utriusque regno flourerit, et omnibus conspicuus ac illustris fuerit honoribus. Nos autem decet, percepta pietatis vi, hanc eligere, et omnibus rebus ipsam antepone, ac nullis periculis territos ab ea desciscere : imo etiamsi omnes homines simul propter ipsam contra nos pugnent, alacriter eorum impetum excipere, hujusce vi fretos. Ita enim beatorum quoque apostolorum chorus, toto propemodum orbe terrarum obsessus, inexpugnabilis permansit, atque hostes sibi dicto obediens fecit. Pari ratione beatus Daniel, cui tot satrapæ et ordinatores moliebantur insidias, sibi adversantes ac veluti bello pugnantes vicit : et cum inimici jam se victoriam adeptos existimarent, tunc funditus interiire. Talia itaque habentes exempla, sinceram erga Deum **1188** benevolentiam conservemus, ut ejus auxilio semper fruamur : quod utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

VARIE LECTIONES.

⁵⁹ μου. Des. in B. ⁶⁰ πάντ. Des. in A. ⁶¹ ἐξ. B βασιλείαν. ⁶² A καὶ ποιεῖ σημεῖα καὶ τέρατα ἐν οὐρανῷ. ⁶³ ἡμ. B πρᾶξιν. ἦν. ⁶⁴ δέ. Des. in B. ⁶⁵ B παναγίῳ.

TOMOS Ζ΄.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT VII.

VERS. 1. « Anno primo Baltasar̄is regis Chaldæorum, Daniel somnium vidit, et visio capitis ejus in cubili ejus, et somnium scripsit. » Ad hæc usque verba beatus Daniel magis historico more prophetiam conscripsit. Primum enim exorsus ab initio statim quæ ipsis bello captis accidere, commemoravit, * adjecitque una quantæ auctori omnium rerum Deo curæ fuerint. Deinde narravit quantas Nabuchodonosor et crudelitatis et superbix pœnas persolverit; tum quale supplicium Baltasar ob sacra vasa ludibrio habita luerit. Quo divina plaga interfecto, et ad Medos imperio translato, quæ sibi et Dario accidere, conscripsit, docuitque, quomodo erga se affectum habuerit illum, quales autem ipse sustinuerit insidias a ducibus et satrapis, a quibus divino auxilio sit vindicatus. Quibus veluti historice relatis, deinceps exponere incipit eas prædictiones, quas per revelationes edoctus **1189** est. Ac primum quatuor bestiarum revelationem ponit, Nabuchodonosoris somnio admodum similem. Etenim ille in una imagine quadruplicem vidit materiam: et hic ab uno mari quatuor bestias ascendentes. Verum ne bis eadem repetere cogamur, ad singula interpretanda aggrediamur, unde hoc apertius ostendatur. « Anno primo Baltasar̄is regis Chaldæorum, Daniel somnium vidit, et visiones capitis ejus in cubili ejus. » Hoc est, dormiens hanc revelationem conspexit: cum enim illa etiam quæ interdiu vidit, conscripturus sit, merito nos docet, et quæ in somnis, et quæ vigilans viderit. « Et somnium, inquit, scripsit. » Neque enim sustinuit sibi divinitus ostensa occultare, sed ad omnium utilitatem ea conscripsit. « Principium verborum ipsius. Et respondens dixit. » Hoc est, exorsus est narrationem suam hoc modo:

VERS. 2, 5. « Ego Daniel videbam in visione mea noctu, et ecce quatuor venti cœli impellebant mare magnum. Et quatuor bestix magnæ ascendebant e mari, differentes inter se. » Nabuchodonosor igitur *imaginem* videt, qua docetur rerum præsen-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Α

α'. « Ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Βαλτάσαρ, τοῦ βασιλέως Χαλδαίων, Δανιήλ ἐνύπνιον εἶδε, καὶ ἡ ὄρασις ⁶⁶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐν-
 ὑπνιον ἔγραψε ⁶⁷. » Μέχρι μὲν ⁶⁸ τούτων τῶν λόγων ὁ μακάριος Δανιήλ ἱστορικιώτερον τὴν προφητείαν συνέγραψε. Πρῶτον μὲν γὰρ εὐθὺς ἀρξάμενος τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς δορυαλώτοις γεγεννημένοις ἐδίδαξε * προστέθεικε δὲ καὶ ὄσης παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ἔλων κηδεμονίας ἀπέκλυσαν. Ἐπειτα διηγήσατο, ἠλίκα ὁ Ναβουχοδονόσορ τῆς ἐπιθυμίας τε καὶ ἀλαζονείας ἔδωκε δίκας· μετὰ ταῦτα οἶαν ὁ Βαλτάσαρ ἔτισε τιμωρίαν τῶν ἱερῶν καταφρονήσας σκευῶν. Τούτου δὲ θεῖα πληγὴ καταλυθέντος, καὶ εἰς Μήδους τῆς βασιλείας μετατεθείσης, τὰ καθ' ἑαυτὸν καὶ τὴν Δαρεῖον συνέγραψε, διδάξας, ὅπως μὲν ἐκεῖνος περὶ αὐτὸν διετέθη, οἷας δὲ αὐτὸς ὑπομείνας ἐπιβουλὰς ὑπὸ τε τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν σατραπῶν, τῆς θείας ἔτυχεν ἀντιλήψεως. Ταῦτα οἰονεὶ συγγραφικῶς ⁶⁹ διηγησάμενος, ἀρχεται λοιπὸν διδάσκειν, ὅς διὰ τῶν ἀποκαλύψεων ἐδιδάχθη προρρήσεις. Καὶ πρῶτον μὲν τίθησι τὴν τῶν τεττάρων θηρίων ἀποκάλυψιν, σφόδρα ἐοικυῖαν τῷ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐνυπνίῳ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐν εἰκόνι μιᾷ τέτταρας ἐθεάσατο ὕλας, καὶ οὗτος ἀπὸ θαλάττης μίδς τέτταρα ἀνόντια θηρία. Ἄλλ' ἵνα μὴ δις ⁷⁰ τὰ αὐτὰ λέγειν ἀναγκασθῶμεν, τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας ἀρξώμεθα· σαφέστερον γὰρ ἐκείθεν τοῦτο δειχθήσεται ⁷¹. « Ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Βαλτάσαρ, βασιλέως Χαλδαίων, Δανιήλ ἐνύπνιον εἶδε, καὶ αἱ ὄρασις τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ. » Τουτέστι, καθεύδων τῆς ἐπὶ τὴν ἀποκάλυψιν ἐθεάσατο· ἐπειδὴ γὰρ μέλλει καὶ ἂ μεθ' ἡμέραν εἶδε συγγράφειν, εἰκότως ἡμῶς ⁷² διδάσκει, τίνα μὲν ὄρασις εἶδε, τίνα δὲ ὑπαρ. « Καὶ τὸ ἐνύπνιον, φησὶν, ἔγραψεν. » Οὐ γὰρ ἠνέσχετο κρίψαι τὰ θεόθεν αὐτῷ δειχθέντα, ἀλλ' εἰς ὠφέλειαν ἀπάντων συνέγραψεν. « Ἀρχὴ ⁷³ λόγων αὐτοῦ. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπε ⁷⁴. » Τουτέστιν, ἤρξατο ⁷⁵ τῆς διηγήσεως οὕτως·

Β

β', γ'. « Καὶ ⁷⁶ ἐγὼ Δανιήλ ἐθεώρουν ἐν ὄρασι μου τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ οἱ τέσσαρες ἀνεμοὶ τοῦ οὐρανοῦ προσέβαλον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην. Καὶ τέσσαρα θηρία μεγάλα ἀνέβαινον ἐκ τῆς θαλάσσης, διαφέροντα ἀλλήλων. » Ὁ μὲν οὖν Ναβουχοδονό-

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ A et B αἱ ὄρασις. Ita quoque apud Nostrum post pauca leg. ⁶⁷ ἔγρα. A add. ἀρχὴν λόγων αὐτοῦ ⁶⁸ μὲν. Des. in B. ⁶⁹ B συγγραφικῶν ἱστορίων. ⁷⁰ δις. Des. in B. ⁷¹ B διδασχθησώμεθα. ⁷² ἡμ. Des. in B. ⁷³ ἀρχή. Vid. schol. 2. ⁷⁴ x. ἀπ. εἶπε. Des. in A. ⁷⁵ B ἤρξατο, φησί. ⁷⁶ καί. Des. in A.

σὸρ εἰκόνα βλέπει, ἑδωκόμενος τῶν παρόντων πραγμάτων τὸ μάταιον, καὶ ὅτι σχήματα μᾶλλον εἰσιν⁷⁷, ἢ φησιν ὁ θεός· Ἀπόστολος, ἀλλ' οὐ πράγματα· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν μόνιμον, οὐδὲ βέβαιον, ἀλλὰ πάντα διαρρέει καὶ φθείρεται καὶ μαραίνεται· ὁ δὲ μακάριος Δανιὴλ θάλασσαν βλέπει, τοῦ παρόντος βίου τὰ κύματα διδασκόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν ξένην ἰδεῖν⁷⁸ ἤναγκάζετο δορυάλωτος γενόμενος⁷⁹, ἀναγκαίως τοῦ βίου τὴν κλύδωνα καὶ χειμῶνα διδάσκεται. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς, ὡς μέγα φρονῶν « ἐπὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ, καὶ χαλκῷ, καὶ σιδήρῳ, » διὰ τοῦτον λαμβάνει⁸⁰ τὰ τῶν βασιλείων⁸¹ αἰνίγματα, καὶ τὰς τῶν βασιλείων μανθάνει διαδοχάς, καὶ διδάσκεται μὴ μεγάλᾳ⁸² φρονεῖν ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ ὀξύρροπον ἐχούσῃ μεταβολήν. Ὁ δὲ προφήτης, ἅτε δὴ τῶν ὑλῶν ἐκείνων καταφρονῶν, « τέσσαρα θηρία » βλέπει, διδασκόμενος, ὡς αἱ φοβεραὶ αὗται βασιλείαι, αἱ πάντας ἀνθρώπους⁸³ δεδιτόμεναι, τέλος ληψονται καὶ αὗται, μία δὲ μόνῃ ἠτελεύτητος μένει⁸⁴ βασιλεία, ἣν τοῖς ἁγίοις ἠυτέρισεν ὁ τῶν ἁγίων θεός. *Θάλατταν* τοίνυν καλεῖ τὸν βίον, ἅτε δὴ μυριάς ἔχοντα τρικυμίας, ἀνέμους δὲ ταύτῃ προσβάλλοντας, τὰς τῶν πραγμάτων μεταβολάς. Καθ' ἕνα γὰρ νότου μὲν πνέοντος ἐπὶ τὸ ἀρκιῶν μέρος διατρέχει τὰ κύματα, βορέου δὲ κινουόντος τὴν θάλασσαν, πάλιν⁸⁵ τὸ ῥόθιον ἐπὶ τὸ νότιον μέρος ὠθεῖται· οὕτως, ἡνίκα μὲν Ἀσσύριοι κατεῖχον τῆς οἰκουμένης τοὺς οὐρανούς, πρὸς ἑαυτοὺς ἅπαντας εἰλκον τοὺς ὑπηκόους· μεταβάτης δὲ τῆς βασιλείας εἰς Πέρσας, μετέβη παραυτίκα καὶ τῶν ὑπηκόων πρὸς ἐκείνους ὁ δρόμος. Μακεδόνων δὲ πάλιν τὰ σκήπτρα λαθόντων, ἀφέντες ἅπαντες⁸⁶ ἐκείνους οἷς ὑπήκουον πρότερον, τούτους προσέφερον τὸν συνήθη δασμόν. Ἐπειδὴ δὲ Ῥωμαῖοι τὸ κατὰ πάντων ἀνεδήσαντο κράτος, εἰς τὴν ἐσπέραν συντρέχουσιν ἅπαντες, Μακεδόνων οὐδένα ποιούμενοι λόγον· τοῖς γὰρ ὑπηκόοις καὶ αὐτοὶ συνηριθμηταί. Εἰκότως τοίνυν τὰς τῶν πραγμάτων μεταβολάς· ἀνέμοις ἀπέικασεν, οἱ νῦν μὲν ὦδε, νῦν δὲ ἐκεῖσε τῆς θαλάττης ὠθοῦσι τὰ κύματα. Τούτου δὲ χάριν καὶ⁸⁷ τῶν τεσσάρων ἐμνημόνευσεν ἀνέμων, ἐπειδὴ καὶ τέσσαρες γεγόνασι βασιλείων⁸⁸ διαδοχάς. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς, καὶ ὑπολαβὴν πρὸς ἄλληλα εἶχε τὰ θηρία διαφορὰν.

δ. « Τὸ πρῶτον γὰρ, φησὶν, ὡσεὶ λέαινα, καὶ περὰ αὐτῆ⁸⁹ ὡσεὶ ἄετοῦ· ἰθευόρου⁹⁰ ἕως οὗ ἐξείλη τὰ περὰ αὐτῆς, καὶ ἐξήρθη ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ ποδῶν ἀνθρώπου ἐστάθη, καὶ καρδία ἀνθρώπου ἐδόθη αὐτῇ. » Τὴν Ἀσσυρίων βασιλείαν⁹¹, εἴτ' οὖν Χαλδαίων, αὐτῆ⁹² γὰρ πρώτη τοῦ πλείστου τῆς οἰκουμένης ἐκράτησε, διὰ τῆς⁹³ λεαίνης ἠνείκατο⁹⁴ βασιλικὴν γὰρ τὸ ζῶον, καὶ « τὰ περὰ αὐτῶ ἐοικέναι » φησί⁹⁵· καὶ γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον τῶν πτηνῶν ἅπαντων κρατεῖ. Ὅσπερ τοίνυν καὶ τῆς εἰκόνης ἐκείνης

tium vanitatem, et has figuras potius esse, sicut asserit divus Apostolus, quam res. Nihil enim in ipsis est quod permaneat, aut stabile sit, verum omnia fluunt et corrumpuntur et tabescunt: beatus autem Daniel mare cernit, quo presentis vitæ fluctus edocetur. Cum enim **1190** exteram regionem videre cogeretur bello captus, convenienter discit vitæ procellas ac tempestates. Et rex quidem, ut qui propter « aurum, et argentum, et æs, ac ferrum » superbus esset, per eadem accipit regnorum ænigmata, et regum successiones percipit, admoneturque, ne propter regnum celeri ac subitæ mutationi obnoxium extollatur. Propheta autem, utpote qui multiplicem illam materiam contemneret, « quatuor bestias » videt, ex quibus intelligit quatuor illa terribilia regna, quæ omnibus hominibus metum incuterent, finem tandem habitura esse: unum autem solum sine fine regnum perpetuo permansurum esse, quod sanctis paravit sanctorum Deus. *Mare* itaque vitam vocat, utpote quæ infinitas habeat casque maximas procellas; ventos autem qui in ipsum impetum faciunt, rerum mutationes. Sicut enim austro flante ad arcticam partem fluctus currunt, et borea mare concitante, rursus unda ad australem partem impellitur: ita, quando Assyrii orbis terrarum gubernacula obtinebant, omnes subjectos populos ad se trahebant; translato autem ad Persas regno, translatus est etiam statim subjectorum ad illos concursus. Cumque Macedones sceptrum rursus obtinuissent, omnes, omissis illis quibus prius obediebant, his usitatum afferebant tributum. At vero ubi Romani omnium gentium imperio potiti sunt, ad occidentem omnes nulla habita Macedonum ratione concurrunt; siquidem et illi inter subjectos populos **1191** recensentur. Merito itaque rerum mutationes ventis comparavit, quæ modo huc, modo illic maritimos fluctus propellunt. Quamobrem quatuor etiam ventorum mentionem fecit, cum quatuor etiam fuerint regnorum successiones. Docet autem nos, quo discrimine bestię inter se differant.

Vers. 4. « Prima enim, inquit, quasi læna, et alæ ipsi ut aquilæ: contemplabar donec evulsæ sunt alæ ipsius, et sublata est de terra, et in pedibus hominis stetit, et cor hominis datum est ei. » Assyriorum sive Chaldæorum regnum (hoc enim primum maximam obtinuit partem orbis terrarum), per lænam significavit: hoc enim animal regium est. Et « alas aquilæ similes fuisse » ait, quia hoc item animal volucribus omnibus imperat. Quemadmodum itaque Nabuchodonosor quoque

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ B ἔστιν. ⁷⁸ ἰδ. B οἰκεῖν. ⁷⁹ B γεγόνως. ⁸⁰ λαμβ. B πρᾶμ. καί. ⁸¹ B βασιλείων. ⁸² B μέγα. ⁸³ ἀνθρώπων. In B post δεδιτόν. ponitur. ⁸⁴ B μενεῖ. ⁸⁵ B ἐμπάλιν. ⁸⁶ B ἅπαντας. ⁸⁷ καί. Des. in B. ⁸⁸ βασ. in B. ⁸⁹ βασ. In B post Χαλδ. ponitur. ⁹⁰ B αὐτῆ. ⁹¹ τῆς. B πρᾶμ. δέ. ⁹² ἠνείκα. B add. τὸ βασιλικόν. ⁹³ B εἰκέναι φησὶν ἄετοῦ.

imaginis illius aureum caput se conspexisse dixit, quod interpretans sanctissimus Daniel dixit : « Caput aureum tu es, o rex ; » ita et hoc in loco bestiarum fortissimam in primo regno locavit, non * majorem illi vim inesse testatus, sed tanquam primam digniorem ostendens. Verumtamen « illius alas evulsas » vidit, hoc est, ab omni sibi subjecto populo destitutam, et pristina potestate privatam. « Et sublata est, inquit, de terra, » hoc est, regnare desit. « Et in pedibus, inquit, hominis stetit : » æqualis, ait, sibi subjectis evasit. « Et cor hominis datum est ei : » experientia didicit humana **1192** cogitare, neque mentis cogitatione naturæ terminos transgredi. Nam quia illi, cum regni gubernacula tenerent, superbix et immensæ arrogantix morbo laborabant, et idcirco beatus Isaias : « Inducet, inquit, Deus super mentem magnam principem Assyriorum * ; » jure etiam experientia cognita rerum mutatione et lubrica ac fluxa felicitate, humana cogitant, et se ipsos agnoscentes humanum cor adepti sunt. Sic igitur quæ ad primam bestiam pertinent, enarravit. Subjicit autem :

VERS. 5. « Et ecce bestia alia similis urso, et in partem unam stetit, et tres alæ in ore ejus inter dentes ipsius, et sic dicebant ei : Surge, comede carnes multas. » Persicum hic innuit regnum : quod urso simile fuisse asserit, propter suppliciorum crudelitatem immanitatemque. Nam Barbarorum omnium crudelissimi Persæ in puniendo, vel ipsa coria hominibus detrahentes, et singulorum artuum sectione longas pœnas machinati, acerba eos qui punirentur morte multabant. Idcirco dicebant ipsi, inquit : « Surge, comede carnes multas, » non ut id faceret concedentes, sed futura prædicentes, et crudelitatem feritatemque attestantes. « Tres autem alæ, inquit, in ore ejus. » Nam trius orbis terrarum partibus imperavit, orientali, aquilonari, et australi. Cyrus enim, qui primus Persarum regnum obtinuit, omnem Orientem usque ad Hellespontum in suam ditionem redegit ; Cambyses autem, illius **1193** filius, subacta Ægypto, Æthiopus quoque sibi subjecit : Darius vero Hystaspis, Scytharum Nomadum imperio positus est, quibus ad incolendum forte obtigit pars aquilonaris. Et Xerxes Darii (filius) conatus est Europam cum imperio suo conjungere : sed navali pugna victus ab Atheniensibus, turpiter domum rediit, sensitque cladem ab inexplebili cupiditate profectam. Idcirco « tres alas, inquit, in ore ejus : » quæJam * autem exemplaria habent latera : nihil

* Isa. x, 12.

Α ὁ Ναβουχοδονόσορ τὴν κεφαλὴν ἔφη τεθεῖσθαι χρυσῶν· ἐρμηνεύων δὲ ὁ θεϊότατος Δανιὴλ ἔφη· « Ἡ κεφαλὴ ἡ χρυσὴ οὐ εἶ, βασιλεῦ· οὕτω κἀνταῦθα τῶν θηρίων τὸ κράτιστον ἐπὶ τῆς πρώτης τέθεικε βασιλείας, οὐκ ἰσχύον αὐτῇ πλείονα προσμαρτυρῶν, ἀλλ' ὡς πρώτην τιμιωτέραν ἀποφαίνων. Ἄλλ' ὁμοῦς εἶδεν, ὡς ἐξέστη αὐτῆς τὰ πτερὰ· » τουτέστι, γυμνῆ τῶν ὑπηκόων ἀπάντων ἐγένετο, καὶ τῆς προτέρας ἐστερήθη δυνάμειος. « Καὶ ἐξήρθη, φησὶ, ἀπὸ τῆς γῆς· » ἀντὶ τοῦ, βασιλεύειν ἐπαύσατο. « Καὶ ἐπὶ ποδῶν, φησὶν ⁹⁶, ἀνθρώπου ἐστάθη. » Ἰση, φησὶ, τοῖς ὑπηκόοις ἐγένετο. « Καὶ καρδία-ἀνθρώπου ἐδόθη αὐτῇ. » Μεμάθηκε, φησὶ, διὰ τῆς πείρας ἀνθρώπινα φρονεῖν, καὶ μὴ ὑπερβαίνειν τῇ φαντασίᾳ τῆς διανοίας τὰ μέτρα τῆς φύσεως· ἐπειδὴ γάρ, ἦν ἵκα τὰ τῆς βασιλείας κατεῖχον πηδάλια, τύφον ἐνόσουν καὶ ἀλαζονείας ἀμετρίαν· διὸ καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας φησὶν· « Ἐπάξει ⁹⁷ ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀσσυρίων· » εἰκότως καὶ τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν τῇ πείρᾳ μαθόντες καὶ τῆς εὐημερίας τὸ σφαλέρων, ἀνθρώπινα ⁹⁸ φρονοῦσι, καὶ ἑαυτοὺς γινώσκουσι, καὶ καρδίαν ἀνθρωπίνην ἐκτήσαντο. Οὕτω μὲν αὖν τὰ περὶ τοῦ πρώτου διηγήσατο θηρίου. Ἐπάγει ⁹⁹ δέ·

ε'. « Καὶ ἰδοὺ θηρίον ἕτερον ὁμοίον ἄρκτω ⁹⁶, καὶ εἰς μέρος ἓν ἐστάθη, καὶ τρία πτερὰ ἐν τῷ στόματι αὐτῆς· ἀναμέσον τῶν δόδων αὐτῆς, καὶ οὕτως ἔλεγον αὐτῇ· Ἀνάστα ⁹⁷, φάγε σάρκας πολλὰς. » Τὴν Περσικὴν ἐνταῦθα βασιλείαν αἰνίττεται· ἄρκω δὲ αἰτὴν εἰκέναι φησὶ, διὰ τὸ τῶν τιμωριῶν ὠμὸν καὶ ἀπηγές. Βαρβάρων γὰρ ἀπάντων ὠμότεροι περὶ τὰς τιμωρίας οὐ Πέρσαι, ἐκδοραῖς χρώμενοι, καὶ τῇ κατὰ μέρος τῶν μορίων ἐκτομῇ μακρὰς τὰς κολάσεις μηχανώμενοι, καὶ πικρὸν κατασκευάζοντες τοῖς κολαζομένοις τὸν θάνατον. Διὰ τοῦτο, φησὶ, καὶ ἔλεγον αὐτῇ· « Ἀνάστα, φάγε σάρκας πολλὰς· » οὐκ ἐπιτρέποντες τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ προλέγοντες τὰ ἐσόμενα, καὶ τὸ ὠμὸν καὶ ἀήμερον προσμαρτυροῦντες. « Τρία δὲ, φησὶ, πτερὰ ἐν τῷ στόματι αὐτῆς. » Τῶν τριῶν γὰρ τῆς οἰκουμένης τμημάτων ἐκράτησε, τῷ ἔψου, καὶ τοῦ βορείου, καὶ τοῦ νοτίου. Κύρος μὲν γάρ, ὁ πρῶτος Περσῶν βασιλεύσας, τὸ ἔψον ἅπαν μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου ὅφ' ἑαυτὸν ἐποίησατο· Καμβύσης δὲ ὁ τοῦτου παῖς καὶ τὴν Αἴγυπτον ἐκίρωσατο, καὶ Αἰθίοπας ὑπηκόους ἀπέφηνε· Δαρείος δὲ ὁ τοῦ Ὑστάσπου, Σκυθῶν τῶν Νομάδων ἐκράτησεν, οἱ τὸ βόρειον ἔλαχον ⁹⁸ μέρος τῆς οἰκουμένης οἰκεῖν. Ξέρξης δὲ ὁ Δαρείου ἐπεχείρησε μὲν καὶ τὴν Εὐρώπην τοῖς ὑπηκόοις συνάψαι· ναυμαχίᾳ δὲ ἠττηθεὶς Ἀθηναίων, αἰσχροῦς ἀνέστραψε, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἀπληστίας τικτομένην ἔμαθε βλάβην. Τοῦτου χάριν φησὶ· « Τρία πτερὰ ἐν τῷ στόματι αὐτῆς· »

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ φησ. Des. in B. ⁹⁷ ἐπ. B præm. καί. ⁹⁸ ἀνθρ. B præm. καί. ⁹⁹ B ἐπήγαγεν. ἔτ. A δευτέρου. * A et B ἄρκω. * A ἀνάστηθι. * τοῦ. Des. in B. * ἔλ. In B post οἰκουμ. ponitur.

Ἔνια δὲ τῶν ἀντιγράφων πλεονά ἔχει· οὐδὲν δὲ δια- A
φέρει. Ἐτε γὰρ τοῦτο, εἶτε ἐκεῖνο τεθεῖη, διδάσκει
ὡς τὰ τρία τμήματα τῆς οἰκουμένης καρποῦται, καὶ
τὸν πανταχόθεν ὑποδέχεται φόρον. Καλῶς δὲ καὶ τὸ,
« ἐν τῷ στόματι αὐτῆς » προστέθεικεν, ἵνα δείξῃ τὴν
παρὰ πάντων χορηγομένην εισφορὰν. Καὶ ἐπειδὴ
οὐ παντάπασιν ἡ βασιλεία αὕτη καταλύθη, ἀλλὰ
μοῖρὰν τινα τῆς προτέρας ἡγεμονίας διέμεινεν
ἔχουσα, οὐκ ἔφη μὲν ὑπομείναι αὐτὴν ἄπερ ἡ πρὸ
αὐτῆς πέπονθε τῶν περὶ τὴν στερηθεῖσα, « καὶ ἐπὶ
ποδῶν ἀνθρώπου σταθεῖσα, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου
λαβοῦσα » εἶπε δὲ αὐτὴν εἰς ἓν στήναι μέρος. « Εἰς
ἓν δὲ, φησὶ ⁶; μέρος ἐστάθη, » τουτέστι, κρατήσασα
τῶν τριῶν τῆς οἰκουμένης τμημάτων, ἀπεστερήθη
μὲν τοῦ πλείστου, ἐνὸς δὲ μέρους τὴν ἡγεμονίαν
κατέσχε. Κρατοῦσα γὰρ τῆς Ἀσίας πάλα ἀπάσης, B
καὶ τῆς Λιβύης, ἀπεστερήθη μὲν τῆς Αἰγύπτου καὶ
τῆς Αἰθιοπίας· οὐκέτι δὲ Παλαισιτινῶν, καὶ Φοινί-
κων, καὶ Σύρων κρατεῖ· ἀφῆρηται δὲ καὶ τῆς Ἀσίας
τὴν ἡγεμονίαν, καὶ ὁ Εὐξείνιος δὲ Πόντος ἐξω τῶν
σκήπτρων γεγένηται· κρατεῖ δὲ μόνος Περσίδος, καὶ
Μηδίας, καὶ Ἀσσυρίας ⁷, καὶ τῶν πλησιοχώρων
ὀλίγων ἐθνῶν. Διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι ⁸· « Εἰς ἓν μέρος
ἐστάθη. » Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ δευτέρου διηγησάμενος
θηρίου,

ζ'. « Ὅπισω, φησὶ, τοῦτου ἐθεώρουν, καὶ ἰδοῦ θη-
ρίον ἕτερον ὡσεὶ πάρδαλις, καὶ αὐτῆ πτερὰ τέσσαρα
πετεινοῦ ⁹ ὑπεράνω αὐτῆς, καὶ τέσσαρες κεφαλαὶ
τῷ θηρίῳ, καὶ ἡ ¹⁰ ἐξουσία ἐδόθη αὐτῇ ¹¹. » Τὴν Μα-
κεδονικὴν βασιλείαν διὰ τούτων αἰνίττεται· καὶ μάλα C
προσφόρως παρδάλει τὸν Ἀλέξανδρον ἀπεικάζει, διὰ
τὸ ταχὺ καὶ ὀξύ καὶ ποικίλον. « Τέτταρα δὲ πτερὰ
πετεινοῦ » ἔφη τὸ θηρίον ἐσχηκέναι, ἐπειδὴ πτηνοῦ
διχὴν ὁ Ἀλέξανδρος τὰ τέσσαρα τῆς οἰκουμένης δια-
δραμῶν τμήματα, πάντας ὅψ' ἑαυτὸν ἐποίησατο·
διὰ δὲ « τῶν τεσσάρων κεφαλῶν » τὴν μετὰ τὸν Ἀλέξ-
ανδρον γενομένην ἡνίκατο τῆς ἡγεμονίας διαίρεσιν.
Τέσσαρες γὰρ ἀνθ' ἐνὸς κατέστησαν βασιλεῖς· καὶ
Πτολεμαῖος μὲν ὁ Λάγου τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐνεχει-
ρίσθη τοὺς οἰκίας· Σέλευκος δὲ τῶν πρὸς ἔσω τὴν
ἡγεμονίαν ἰθύνειν ἐπιστεύθη· Ἀντίγονος δὲ τῆς
Ἀσίας ἐκράτησε· τῆς δὲ Μακεδονίας, ὡς μὲν τινὲς
φασιν ¹², Ἀντίπατρος· ὡς δὲ ἕτεροι, Φίλιππος ὁ καὶ
Ἀριδαῖος ¹³, αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου ἀδελφός. Αἱ μὲν D
ὅν τέσσαρες κεφαλαὶ τὰς μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον
τέσσαρας ἡγεμονίας αἰνίττονται, τὰ δὲ τέσσαρα πτερὰ
αὐτῆν τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν δυναστείαν τῶν τεττάρων
τῆς οἰκουμένης περιγενομένην τμημάτων· ἐξουσίαν
δὲ ἔφη δεδύσθαι τῷ θηρίῳ, ἐπειδὴ καὶ ὡς οἱ πρὸ
αὐτοῦ μὴ ἐκεκρατήκεισαν, οὗτος ἐδέχθη κρατῶν,
ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ πάντων περιγενομένη βασιλεία τέλος
ἐδέξατο.

ζ'. « Ὅπισω γὰρ τούτου, φησὶν ¹⁴, ἐθεώρουν ἐν ¹⁵
ὀράματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοῦ θηρίον τέταρτον φοβε-

A vero refert. Sive enim hoc, sive illud ponatur,
docet, quemadmodum ex tribus orbis terrarum
partibus fructus percipiat, et undique accipiat tri-
butum. Et recte apposuit, « in ore ipsius; » ut
ostenderet tributum, quod ab omnibus ei persol-
vabatur. Et quia non omnino regnum illud dele-
tum fuit, sed partem quamdam prioris imperii
retinuit, non dixit, ea sustinuisse illud, quæ re-
gnum ipso prius perpeusum fuerat, quod et alis
privatum fuit, « Et in pedes hominis stetit, et cor
humanum accepit; » sed in unam partem ipsum
stetisse dixit. « In unam autem, inquit, partem
stetit, » hoc est, cum tribus orbis terrarum partibus
positum esset, maxima parte spoliatum est, unius-
que tantum partis imperium retinuit. Asiæ enim
universæ ac Libyæ pridem imperans, Ægyptum
amisit et Æthiopiā; neque item Palæstinis et
Phœnicibus, Syrisque potitur; ademptumque ei
est Asiæ imperium, et Pontus Euxinus ab illius
sceptro descivit, et solam Persidem, ac Median
et Assyriam obtinet, et paucas quasdam finitimas
nationes. Propterea « In **1194** unam, inquit,
partem stetit. » Illis item de secunda bestia enar-
tatis,

VERS. 6. « Post ipsam, inquit, aspiciebam, et
ecce alia bestia quasi pardalis, et ipsi alæ qua-
tuor volucris super eam, et quatuor capita bestię,
et potestas data est illi. » Macedonicum regnum
per hæc designat, et admodum congruenter Ale-
xandrum *pardali* comparavit, propter celeritatem,
et velocitatem, et varietatem. « Quatuor autem
alæ volucris » bestię fuisse dixit, quia volucris
instar Alexander cum percurrisset quatuor orbis
terrarum partes, omnes in suam potestatem rede-
git; et per « quatuor capita » imperii divisionem
post Alexandrum factam significavit. Quatuor enim
pro uno constituti sunt reges; et Ptolemæo Lagi
commissa sunt Ægypti gubernacula; Seleuco
Orientis imperium administrandum conceditum
est; Antigonos potitus est Asia, Antipater Mace-
donia, ut quidam perhibent, secundum alios vero,
Philippus, qui et Aridæus dictus est, ipsius Ale-
xandri frater. *Quatuor igitur capita* quatuor post
Alexandrum innuunt imperia, et *quatuor alæ* ip-
sum Alexandri principatum, qui quatuor orbis
terrarum partes superavit: *potestatem* ¹⁶ autem di-
xit *datam fuisse bestię*, quando eā etiam, quæ su-
periores reges non obtinuerant, obtinuit ipse:
verumtamen illud quoque regnum, quod omnibus
superius fuit, finem habuit.

VERS. 7. « Post hanc enim aspiciebam inquit,
in visione noctis, et ecce **1195** bestia quarta

VARIÆ LECTIONES.

⁶ δὲ φησι. B γάρ. ⁷ B Συρίας. ⁸ ὅτι. Des. in B. ⁹ B πτηνοῦ. ¹⁰ ἡ Des. in A et B. ¹¹ B αὐτῆ.
¹² B ὡς τινες ἔφασαν. ¹³ B Ἀριδαῖος. ¹⁴ φησ. In B post ἐθεώρουν ponitur. ¹⁵ ἐν — νυκτός. Des. in A.

terribilis et valde stupenda, et dentes ejus ferrei A et magni, et ungues ejus ærei comedeabant et comminebant, et reliqua pedibus suis conculcabat : et ipsa valde præstabat omnibus bestiis, quæ erant ante ipsam. » *Quartam bestiam* Romanorum regnum vocat ; sed non imponit ipsi nomen, quia ex plurimis nationibus Romanorum civitas conflata, orbe terrarum potita est : quæ a regibus primum, deinde nunc a populo, nunc ab optimatibus administrata, demum ad pristinum regnandi genus rediit. *Terribilemque ipsam bestiam* asserit, et *valde stupendam*, quia aliorum omnium regnorum potentissimum hoc fuit regnum. Et in imagine item quartam materiam *ferrum* posuit, et subjecit. Quemadmodum itaque ferrum comminuit et domat omnia, ita omnia comminuet et domabit. Et hic similiter, « *Bestiæ, inquit, dentes ferrei :* » ut perspicuum sit, et hic, et illic idem regnum significari. « *Comedeabant, inquit, et comminebant :* » etenim revera majora a Romanis subjectis populis imposita sunt tributa. « *Et reliqua, inquit, pedibus suis conculcabat.* » *Pedes* autem regni exercitum et milites innunt, a quibus haud mediocres clades incolis et urbium et regionum inferuntur. « *Et ipsa valde præstabat omnibus bestiis, quæ erant ante ipsam.* » Potentius enim atque illustrius Romanorum regnum superioribus omnibus regnis est redditum. « *Et cornua ipsi decem,* » inquit. Significat **1196** hoc loco, fore ut circa regni finem decem simul exsurgant reges, quorum alii potentes futuri sint, alii admodum imbecilles. Hoc enim in imaginis quoque somnio docuit : nam ibi « *digiti pedum decem (erant) quorum pars ferrea, pars erat fictilis ;* » quod beatus Daniel interpretatus dixit : « *Partem quidem regni robustam fore, partem vero imbecilem.* » Ita ut aperte constet eadem utroque somnio significari.

« *Et cornua ipsi decem, ait. (VERS. 8.) Considerabam, inquit, cornua ejus, et ecce cornu aliud parvum conspicuum ascendebat* in medio ipsorum, et tria ante illud eradicata sunt a facie ejus, et ecce oculi, quasi oculi hominis in cornu isto, et os loquens magna, et sanctis inferebat bellum. » D Hic Antichristum Innuit, qui inter decem cornua exoritur, atque ipsum tria ante se cornua radicitus asserit evulsisse : quo significat, illum ex decem eodem tempore regnantibus tres reges eversum esse. Et *parvum* cornu illud vocat, ut ex parva Judæorum tribu natum : *conspicuum* autem ut qui deinde futurus sit illustris. Per *oculos* vero, prudentiam astutiamque designavit, qua ille plures*

ρόν και ἔκθαμβον περισσῶς ¹⁶, και οἱ ὀδόντες αὐτοῦ σιδηροὶ και μεγάλοι, και ¹⁷ οἱ ὄνυχες αὐτοῦ χαλκοὶ ἤσθιον και ἐλέπυνον ¹⁸, και τὰ ἐπίλοιπα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ συνεπάται, και αὐτὸ ¹⁹ διέφερε περισσῶς παρὰ πάντα τὰ θηρία τὰ ἐμπροσθεν αὐτοῦ. » Τὸ τέταρτον θηρίον τὴν Ῥωμαϊκὴν καλεῖ βασιλείαν· ὄνομα δὲ αὐτῷ οὐ τίθησιν, ἐπειδὴ ἐκ πλείονων ἔθνων ²⁰ ἡ Ῥωμαίων συγκροτηθεῖσα πόλις τῆς εἰκουμένης ἐκράτησε· πρῶτον μὲν βασιλευμένη, εἶτα ὅτε μὲν δημοκρατουμένη, ὅτε δὲ ἀριστοκρατουμένη· ὕστερον δὲ εἰς τὴν προτέραν ἐπανελευσά βασιλείαν. Φοβερὸν δὲ λέγει τὸ θηρίον και *ἔκθαμβον περισσῶς*, ἐπειδὴ τῶν ἄλλων ἀπασῶν βασιλείων δυνατωτέρα αὐτὴ ἡ βασιλεία γέγνηται, και ἐπὶ τῆς εἰκόνος δὲ, τετάρτην ὕλην τὸν σιδηρὸν τέθεικε, και ἐπήγαγεν. B « Ὅσπερ τοίνυν ὁ σιδηρὸς λεπτύνει και ἐκθαμάζει πάντα, οὕτω πάντα λεπτύνει και ἐκθαμάζει. Καὶ ἐνταῦθα δὲ φησὶν· « *Οἱ ὀδόντες τοῦ θηρίου σιδηροὶ* » ὡς εἶναι ὄηλον, ὅτι τὴν αὐτὴν κἀνταῦθα ²¹ βασιλείαν αἰνίττεται. « *Ἦσθιε, φησὶ, και ἐλέπυνε.* » Καὶ τῷ ²² ὄντι μείζους ἐπετέθησαν ὑπὸ Ῥωμαίων τοῖς ὑπηκόοις οἱ φόροι. « *Και τὰ ἐπίλοιπα, φησὶ, τοῖς ποσὶν αὐτοῦ συνεπάται.* » *Πόδας* δὲ τῆς βασιλείας τὴν στρατείαν αἰνίττεται, ὅφ' ὧν οὐ μικραὶ ζημίαι τοῖς τε τὰς πόλεις οἰκοῦσι και τὰς χώρας ἐπάγονται. « *Και αὐτὸ διέφερε περισσῶς παρὰ πάντα τὰ θηρία τὰ ἐμπροσθεν αὐτοῦ.* » Δυνατωτέρα γὰρ ²³ και περιφανεστέρα ἡ Ῥωμαίων βασιλεία τῶν πρὸ αὐτῆς βασιλείων ἀπεφάνθη. « *Και κέρατα αὐτῷ, φησὶ, δέκα.* » Σημαίνει ἐνταῦθα, ὅτι περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας δέκα κατὰ ταῦτον ἀναστήσονται βασιλεῖς, ὧν οἱ μὲν ἔσονται δυνατοί, οἱ δὲ λίαν ἀσθενεῖς. Τοῦτο γὰρ και ἐν τῷ τῆς εἰκόνος ἐνυπνίῳ εἰδίδασκε· και γὰρ ἐκεῖ « *οἱ δάκτυλοι τῶν ποδῶν δέκα, και οὗτοι μέρος μὲν ²⁴ εἶχον σιδήρου, μέρος δὲ τι ὀστράκου·* » ἐρμηνεύων δὲ ὁ μακάριος ἔφη ²⁵ Δανιὴλ, ὡς « *Τῆς βασιλείας μέρος μὲν τι ἔσται ἰσχυρόν, μέρος δὲ τι ἀσθενές.* » Ὅς εἶναι ὄηλον, ὅτι τὰ αὐτὰ σημαίνει ἀμφοτέρα τὰ ἐνύπνια.

« *Και κέρατα αὐτῷ δέκα, φησὶ. (ἡ').* Προσενόουν, φησὶ ²⁶, τοῖς κέρασιν αὐτοῦ, και ἰδοὺ κέρα εἴτερον μικρὸν θεωρητῶν ἀνεβαίνειν ²⁷ ἐν μέσῳ αὐτῶν, και τρία ἐμπροσθεν ²⁸ αὐτοῦ ἐξεβρίζωθη ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ· και ἰδοὺ ὄφθαλμοὶ ὡσεὶ ὄφθαλμοὶ ἀνθρώπου ἐν τῷ κέρατι τούτῳ, και στόμα λαλοῦν μεγάλα και ²⁹ ἐποίησεν πόλεμον πρὸς τοὺς ἁγίους. » Ἐνταῦθα τὸν Ἀντίχριστον αἰνίττεται, μεταξὺ τῶν δέκα κερᾶτων ἀναφανόμενον. Λέγει δὲ ὅτι και τρία κέρατα ἐξεβρίζωσε τῶν ἐμπροσθεν αὐτοῦ· αἰνίττεται δὲ ὅτι τρεῖς βασιλεῖς καταλύσει ἀπὸ τῶν δέκα κατὰ ταῦτον βασιλευόντων. Μικρὸν δὲ αὐτὸ κέρασ καλεῖ, ὡς ἀπὸ μικρᾶς φυλῆς τῶν ³⁰ Ἰουδαίων φυόμενον· θεωρητῶν δὲ, ὡς ἐπίσημον μετὰ ταῦτα γινόμενον ³¹. Διὰ δὲ

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ περ. Des. in A. ¹⁷ και — χαλκοί. Des. in A, B et in textu Chald. ¹⁸ A et B ἔσθιον και λεπύνον. ¹⁹ B αὐτόν. A αὐτὸ διαφέρον. ²⁰ ἔθν. Des. in B. ²¹ B και ἐνταῦθα κάκει. ²² τῷ. B πρᾶξ. γάρ. ²³ γάρ. B οἶν. ²⁴ B μέντοι. ²⁵ B Δανιὴλ μέρος μὲν τι ἔφη ἔσται ἰσχυρόν. ²⁶ φησὶ. Des. in B. ²⁷ A ἀνέβη. B ἀναβαῖνον. Ὑστερον omittit θεωρητῶν. ²⁸ ἐμπρ. A πρᾶξ. κέρατα τῶν. ²⁹ και — ἁγίους. Des. in textu Chald. ³⁰ τῶν. B. τῆς. ³¹ B γινόμενον.

τῶν ὀφθαλμῶν ¹¹ τὴν φρόνησιν καὶ πανουργίαν ¹² ἤνιξατο, ἢ χρώμενος ἐξαπατήσει πολλούς. Ἄλλὰ καὶ στόμα, φησί, λαλοῦν μεγάλα, τουτέστιν, ἀλαζονικά καὶ ὑπέρογκα. Σαφῶς δὲ ἡμεῖς ὁ μακάριος Παῦλος τοῦτο διδάσκει, λέγων· « Μὴ τις ὑμᾶς ἐξαπατάτω ¹³ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος, καὶ ὑπεραιρόμενος ὑπὲρ ¹⁴ πάντα λεγόμενον Θεόν, ἢ σέβασμα, ὥστε καὶ ¹⁵ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ εἰσελθόντα ¹⁶ καθίσει, ἀποδεικνύοντα ¹⁷ ἑαυτὸν, ὅτι ἐστὶ Θεός. » Τοῦτο αἰνιττόμενος καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δανιὴλ· « Καὶ στόμα λαλοῦν μεγάλα, καὶ ἔποιε πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων. » Πάντα γάρ, φησί ¹⁸, πραγματεύεται, κοινωνοὺς τῆς πονηρίας καὶ τῆς τιμωρίας ¹⁹ ἅπαντας ἀνθρώπους λαβεῖν ἐπιέμενος. Ἄλλὰ ταῦτα ποιῶν, φησὶν, οὐκ σεται.

Θ', ι'. « Ἐθεώρουν γάρ, φησὶν, ἕως οὗτου θρόνοι ²⁰ ἐτέθησαν, καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθισε ²¹, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ὡσεὶ χιῶν λευκῶν, καὶ ἡ θριξὶς τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον καθάρων· ὁ θρόνος αὐτοῦ φλόξ πυρός, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Ποταμὸς πύρινος ²² εἶλκεν ἐκπορευόμενος ²³ ἔμπροσθεν αὐτοῦ, χιλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύριας μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ ²⁴ κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεψήθησαν. » Ἐκεῖνα μὲν, φησὶν, ἅπαντα ²⁵ ἐτόλμα τὸ κέρας τὸ ²⁶ λαλοῦν τὰ μεγάλα καὶ ἀλαζονικά καὶ ὑπέρογκα, καὶ τοῖς ἁγίοις πολεμοῦν, ἕως ἐκάθισε τὸ κριτήριον. Προσῆκει δὲ εἰδέναι, ὅτι ἀσώματος ὢν ὁ Θεός, ἀπλοῦς τε καὶ ἀσχημάτιστος, περιγραφὴν οὐδέμιαν δεχόμενος, ἀλλ' ἀπερίγραφον ἔχων τὴν φύσιν, σχηματίζει πολλὰκις πρὸς τὸ χρήσιμον, ὡς ἐθέλει, τὰς ὀπτασίας. Καὶ ἐστὶν ἰδεῖν ἐτέρως μὲν αὐτὸν ἐπιφαινόμενον τῷ Ἀβραάμ, ἐτέρως δὲ τῷ Μωσῆ ²⁷, καὶ ἄλλως τῷ Ἡσαΐα, καὶ τῷ Ἰεζεκιήλ δὲ ὡσαύτως ἐτέραν ὄψιν ἐπέδειξεν. ²⁸ Ὄταν τοίνυν τὴν τῶν ἀποκαλύψεων ἰδέσθαι διαφορὰν, μὴ πολύμορφον ὑπολάβῃς τὸ Θεῖον, ἀκουσον δὲ αὐτοῦ λέγοντος διὰ Ὀσηὲ τοῦ προφήτου· « Ἐγὼ ὄρασεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοιώθην. » Ὁμοιώθην εἶπεν, οὐκ ὄψθην· ὡς γὰρ βούλεται, σχηματίζει τὰς ὄψεις. Ὅσπερ ἀμέλει καὶ ὁ μακάριος Ἰεζεκιήλ θεασάμενος ἐξ ἡλέκτρου καὶ πυρός συγκελιμένον τὸν ὀφθέντα, διηγησάμενος τὴν ἀποκάλυψιν ἐπήγαγε· « Τοῦτο ὁμοίωμα δόξης Κυρίου. » Καὶ οὕτως αὐτὸν ἐφη θεθεῖσθαι τὸν Κύριον, οὕτως αὐτὴν τὴν τοῦ Κυρίου δόξαν, ἀλλὰ τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης Κυρίου. Καὶ ἐναυθῶτα τοίνυν ²⁹ ὁ μακάριος Δανιὴλ, εἰς μὲν τοῦ Παλαιῦ τῶν ἡμερῶν διδάσκεται τὸ αἰώνιον· οὕτω γάρ καὶ τινες τῶν ἐρμηνευτῶν νενο-

A decipiet. Quinetiam os, inquit, loquens magna, hoc est, arrogantia atque superba. Idque aperte beatus Paulus nos docet, cum ait: « Ne quis vos **1197** seducat ullo modo, quoniam, nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur, et extollitur supra omnem qui dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut ingressus in templum Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus f. » Hoc innuens quoque beatus Daniel dixit: « Et os loquens ingentia, et sanctis inferebat bellum. » Omnia enim molitur, inquit, omnes homines cupiens improbitatis et pœnarum socios et participes habere. Verrum hæc faciens, inquit, haud diutius perseverabit, sed quam celerrime destruetur.

ἐπὶ πολὺ διαρκέσει, ἀλλ' ὡς τάχιστα καταλυθή-
 Vers. 9, 10. « Contemplabar enim, inquit, donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit, et vestimentum ejus album instar nivis, et capillus capitis ejus quasi lana munda: thronus ejus flamma ignis, rotæ ejus ignis ardens. Fluvius igneus proripiebat sese egrediens ante eum: mille millia ministrabant ei, et decies centena millia stabant prope eum; judicium sedit, et libri aperti sunt. » Illa, inquit, omnia audebat cornu illud magna loquens et superba atque arrogantia, et cum sanctis pugnans, donec sedit judicium. Illud autem nos scire par est, Deum corporis expertem, simplicemque ac nulla forma præditum, quique nullam admittit circumscriptionem, cum ipsius natura ea sit, quæ circumscribi nequeat, **1198** persæpe utilitatis nostræ causa perinde ac velit, visiones figurare. Et videre licet, illum alia forma Abrahamo se videndum obtulisse, alia Mosi, et alia Isaïæ, et Ezechielii similiter aliam ostendisse speciem. Quando itaque videris revelationis varietatem, ne multiforme numen opineris, ipsum autem audias per Oseam prophetam dicentem: « Ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum ^{h-b}. » Assimilatus sum dixit, non visus sum: quemadmodum enim vult, visiones figurat. Sicut denique beatus etiam Ezechiel contemplatus ex electro et igne compositum illum quem viderat, narrataque visione, subjecit: « Hæc similitudo gloriæ Domini ⁱ. » Ac neque ipsum Dominum a se conspectum dixit, neque ipsam Domini gloriam, sed similitudinem gloriæ Domini. Hic item beatus Daniel per Antiquum dierum docetur æternum numen: quod cum quidam interpretes etiam sic

f II Thess. II, 5. 4. ^{h-b} Osee. x, 11. ⁱ Ezech. II, 1.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ ὀφθ. B add. αὐτοῦ. ¹² παν. B præt. τὴν. ¹³ Loco cit. est. ἐξαπατήσῃ. ¹⁴ ὕπ. B ἐπὶ, juxta rec. lect. l. c. ¹⁵ καί. Loco cit. est αὐτόν. ¹⁶ εἰσελθ. Loco cit. est ὡς Θεόν. ¹⁷ B ἀποδεικνύοντα, juxta rec. lect. l. c. ¹⁸ φησί. D. s. in B. ¹⁹ x. τ. τιμ. Des. in B. ²⁰ A ἐκάθητο. ²¹ A et B πρὸς. Ita quoque supra, t. I, pag. 925 et 1297, leg. ²² ἐκπ. Des. supra, t. I, pag. 925. ²³ A ἔμπροσθεν αὐτοῦ. ²⁴ ἄπ. In B post ἐτόλμα ponitur. ²⁵ τὸ et deinde τὰ, in B des. ²⁶ B Μωσῆ. ²⁷ B ἀπέδειξεν. ²⁸ τοίν. Des. in B.

intellexissent, pro *Antiquo dierum*, posuerunt *Antiquans dies*. Contemplatur item *capillos puros*, et *vestimentorum splendorem*, inculpata undique et sanctam, non solum divinam naturam, sed etiam ea quæ de ipsa intelligi possunt, edoctus, justitiam videlicet, providentiam, curam, judicium. Quod enim vidit « cornu superbis utens verbis, » et Dei cultoribus infinitas moliens insidias, per puritatem undique coruscantem edocetur, non negligente **1199** Deo, sed ob ineffabilem dispensationem permittente, hæc illud audere. Et ne quis rursus opinetur velle quidem Deum, utpote bonum, sanctis opem ferre, non posse autem, videt etiam « thronum ex igne constructum, et rotas etiam ignea præditas natura, et fluvium ignis thronum trahentem, et mille millia ministrantium, et decies centena millia astantium. » Et per hæc quidem divina potestas declaratur, per illa vero incorrupta nullique reprehensioni obnoxia natura: per *antiquitatem* autem æternitas, sapientia, et mansuetudo. His adjicit: « Judicium sedit, et libri aperti sunt, » hoc est: judicii reliquum tempus decrevit esse, et explicavit rerum ab unoquoque gestarum memoriam. *Libros* enim appellat uniuscujusque rei memoriam. Quod si quis etiam Domini pollicitationem existimat his indicari, quam apostolis pollicitus est: « Ponentur, inquires, duodecim sedes, et sedentes judicabitis duodecim tribus Israelis, » plane non a ratione abhorret, siquidem mendacii expers est veritatis pollicitatio.

VERS. 11. « Aspiciebam, inquit, tunc a voce sermonum magnorum, quos cornu istud loquebatur, aspiciebam donec interfecta est bestia illa, et periiit, et corpus ejus datum est in combustionem ignis. » Nam propter cornu illius insaniam, facto, inquit, judicio, quartum etiam regnum deletum est, « et corpus bestię datum est in combustionem ignis. » Illud autem nos decet annotare, non simpliciter eum dixisse, Tradita est **1200** bestia, sed « corpus bestię » traditum est igni ad comburendum. Cum enim per *bestiam* omne regnum significet, et in regno alii sint pietatis alumni, alii improbitatis ministri, et hos quidem spirituales, illos vero carnales appellare consueverimus, divinæ

VERS. 12. « Et reliquarum bestiarum translatus est principatus, et beatitudo vitæ data est eis i Matth. xix, 28.

VARIE LECTIONES.

⁵⁰ Montf. in Hexapl. ad h. l. habet παλαιός. ⁵¹ ὄρξ. Ita cum B legimus. Sirm. ὄρα. ⁵² κηδ. Des in B ⁵³ χρ. In B post λόγους ponitur. ⁵⁴ συγγ. B præm. αὐτοῦ. ⁵⁵ Τεθής, κ. τ. λ. Aliter l. c. leg. ⁵⁶ B δώδεκα. ⁵⁷ ἀπ. B addit ὑπολαμβάνει. ⁵⁸ τότε. Des. in B. ⁵⁹ ἐκ. Des. ibid. ⁶⁰ θ. ἡμ. Des. in A. ⁶¹ Α et B καῦσιν. Ita quoque post pauca leg. ⁶² εἶπ. In B ante ἐδόθη ponitur. ⁶³ B πεσφρονιχότας. ⁶⁴ ἐξ. Des. in A. ⁶⁵ max. Suspecta est lectio. A et B habent μακρότης, juxta Chald. et rec. lectionem τῶν LXX. ⁶⁶ αὐτοῖς. Ex A et B suppl.

A κήτες, ἀντὶ τοῦ Παλαιού ⁵⁰ τῶν ἡμερῶν, ὁ Παλαιῶν τὴς ἡμέρας θεθεϊκασιν. Ὁρξ ⁵¹ τε καὶ τῆς τριχῆς τὴν καθαρότητα, καὶ τῶν ἐνδυμάτων τὴν λαμπρότητα, τὸ ἀμωμον πανταχόθεν καὶ ἄγιον, οὐ μόνον τῆς θείας φύσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν περὶ αὐτὴν νοουμένων διδασκόμενος, τουτέστι δικαιοσύνης, προνοίας κηδεμονίας ⁵², κρίσεως. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν « τὸ κέρας ἀλαζονικοῖς μὲν χρώμενον ⁵³ λόγοις, » τοῖς τε τοῦ Θεοῦ θεράπουσι μυρίας καττύον ἐπιφουλάς, διδάσκονται διὰ τῆς πανταχόθεν ἀστραπτούσης καθαρότητος, ὡς οὐ παρορῶντος τοῦ Θεοῦ ταῦτα τολμᾶται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρρήτον συγχωροῦντος ⁵⁴ οἰκονομίαν. Καί ἵνα μὴ τις πάλιν ὑπολάβῃ βούλεσθαι μὲν τὸν Θεόν, ἅτε δὴ ἀγαθὸν ὄντα, τοῖς ἁγίοις ἐπαμύνειν, μὴ δύνασθαι δὲ, ὄρξ καὶ ἐ τὸν θρόνον ἐκ φύλοδος κατασκευασμένον, καὶ τοὺς τροχοὺς ὡσαύτως πυρὸς ἔχοντας φύσιν, καὶ ποταμὸν πυρὸς τὸν θρόνον ἔλκοντα, καὶ χιλίας μὲν χιλιάδας λειτουργούσας, μυρίας δὲ μυριάδας παρεστῶσας. » Καὶ διὰ τούτων μὲν τὸ δυνατὸν διδάσκεται τοῦ Θεοῦ, δι' ἐκείνων δὲ τὸ ἀκήρατόν τε καὶ ἀμωμον· διὰ δὲ τῆς παλαιότητος τὸ αἰώνιον τε καὶ σφῶν, καὶ ἡμερον. Τοῦτοις ἐπάγει « Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεψύθησαν » ἀντὶ τοῦ, κρίσεως λοιπὸν ἔδοκιμασαν εἶναι καιρὸν, καὶ ἀνέπτυξε τῶν ἐκάστω πεπραγμένων τὴν μνήμην. Βιβλος γὰρ τὰς μνήμας καλεῖ. Εἰ δέ τις καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ὑπόσχεσιν ἠγείται ταῦτα αἰνέττεσθαι, ἦν τοῖς ἀποστόλοις ἔδωκε· « Τεθήσονται ⁵⁵, λέγων, δέκα καὶ δύο ⁵⁶ θρόνοι, καὶ καθεσθέντες κρινεῖτε τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ, » οὐδὲν ἀπεικός ⁵⁷ ἀψευδῆς γὰρ ἡ τῆς ἀληθείας ἐπαγγελία.

α'. « Ἐθεώρουν, φησί, τότε ⁵⁸ ἀπὸ φωνῆς τῶν λέγων τῶν μεγάλων, ὧν τὸ κέρας ἐκεῖνο ⁵⁹ ἐλάλει, θεωρῶν ἡμῖν ⁶⁰ ἕως ἀνῆρθῆ τὸ θηρίον, καὶ ἀπώλετο, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐδόθη εἰς κατάκαυσιν ⁶¹ πυρὸς. » Διὰ γὰρ τὴν τοῦ κέρατος ἐκείνου μανίαν, τοῦ κριτηρίου, φησί, γενομένου, κατελύθη καὶ ἡ τετάρτη βασιλεία, « καὶ τὸ σῶμα τοῦ θηρίου ἐδόθη εἰς κατάκαυσιν πυρὸς. » Προσῆκει δὲ ἐπισημῆνασθαι, ὅτι οὐχ ἀπλῶς, ἐδόθη τὸ θηρίον εἰς καῦσιν πυρὸς, ἀλλὰ, « τὸ σῶμα αὐτοῦ, » εἶπεν ⁶². Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τοῦ θηρίου πᾶσαν τὴν βασιλείαν αἰνέττεται, ἐν δὲ τῇ βασιλείᾳ οἱ μὲν εἰσὶν εὐσεβείας τρόφιμοι, οἱ δὲ κακίας ἐργάται, καὶ τοὺς μὲν πνευματικούς, τοὺς δὲ σαρκικούς **D** προσαγορεύειν εἰώθαμεν, τῇ θεῷ Γραφῇ πεθόμενα, εἰκότως οὐχ εἶπε τὸ θηρίον δοθῆναι εἰς καῦσιν πυρὸς, ἀλλὰ τοῦ θηρίου τὸ σῶμα, τουτέστι, τοὺς παχυτέρους, καὶ σαρκικούς, καὶ πνευματικῶν πεφρονιχότας ⁶³ οὐδέν.

ιβ'. « Καὶ τῶν λοιπῶν δὲ ⁶⁴ θηρίων μετεστάθη ἡ ἀρχή, καὶ μακαριότης ⁶⁵ ζωῆς ἐδόθη αὐτοῖς ⁶⁶ ἕως

καιροῦ καὶ καιροῦ ⁶⁷. Ἰ Τῶν γάρ, φησίν, ἄλλων θη-
ρίων ἤδη ἐπέπαυτο ἡ ἀρχή, εἰ καὶ πολλῶν ἐτῶν περι-
οδὸν ἐν τῷ ⁶⁸ κρατεῖν καταναλωσάντων· φανερός γάρ
ἐκάστῳ εἰς τὸ βασιλεύειν ὠρίσθη καιρός. Τοῦτων
δὲ, φησίν, οὕτω γινομένων, καὶ τῶν μὲν ἄλλων βασι-
λειῶν ἤδη πρότερον παυσασμένων, τῶν δὲ τῆς τετάρ-
της βασιλείας τιμωρίας ἀξίων τῷ πυρὶ παραδοθέν-
των.

γ', ιδ'. « Ἐθεώρουν, φησίν, ἐν ὄραματι τῆς νυκτὸς,
καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς Υἱὸς
ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν, καὶ ἔως τοῦ Παλαιοῦ τῶν
ἡμερῶν ἔφθασε, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηρέθη ⁶⁹.
Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμὴ, καὶ ἡ ἀρχή ⁷⁰ καὶ ἡ βασι-
λεία· καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλώσσαι, αὐτῷ
δουλεύσουσιν· καὶ ⁷¹ ἡ ἐξουσία ⁷² αὐτοῦ ἐξουσία αἰώ-
νιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ
διαφθαρήσεται. » Ἀληθῶς εἰς καιρὸν εἶποι τις ἂν
πρὸς Ἰουδαίους, ἃ πάλοι πρὸς αὐτοὺς ὁ προφήτης
ἔλεγεν· « Ὅψις πόρνης ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντη-
σας πρὸς πάντας. » Τί γάρ τούτων σαφέστερον τῶν
λόγων; εὐαγγελικῶς γάρ τῷ ὄντι μᾶλλον καὶ ἀπο-
στολικῶς, ἢ προφητικῶς καὶ αἰνιγματωδῶς, ταῦτα ⁷³
ὁ Προφήτης ἐκήρυξεν. Ὅπερ γάρ ⁷⁴ ὁ Κύριος ἐν τοῖς
Εὐαγγέλοις λέγει. « Ὅψεσθε ⁷⁵ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀν-
θρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ
μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· » καὶ ὁ μακάριος ⁷⁶ Παῦ-
λος· « Ὅτι ὁ Κύριος ⁷⁷ ἐν κελύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχ-
αγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ'
οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ⁷⁸ ἔγερθήσονται ἄφθαρτοι, καί
ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ παραλειπόμενοι ⁷⁹ ἀρπαχθόμεθα
ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ
οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα· » τοῦτο σαφῶς
ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ μακάριος Δανιήλ, τὴν δευτέραν
Σωτήρος ⁸⁰ ἐπιφάνειαν προθεσπίζων, Υἱὸν μὲν ἀν-
θρώπου σαφῶς ἀποκαλῶν, δι' ἣν ἀνέλαβε φύσιν·
ἐρχόμενον δὲ ἐπὶ τῶν νεφελῶν, κατὰ τὴν οἰκειαν
ὑπόσχεσιν, ἵνα δείξῃ τὴν ἐξουσίαν· λαμβάνοντα δὲ τὴν
τιμὴν, καὶ τὴν ἀρχήν, καὶ τὴν βασιλείαν ⁸¹ παρὰ τοῦ
Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν, ὡς ἀνθρώπων. Τοῦτο γάρ καὶ
ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ ἔκ προσωπῶν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου
ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Κύριος εἶπε πρὸς με· Υἱός
μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αἰτῆσαι παρ'
ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ
τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Τοῦτο δὲ
καὶ ὁ μακάριος λέγει Δανιήλ· « Πάντες γάρ, φησὶ,
λαοὶ, φυλαὶ, γλώσσαι αὐτῷ δουλεύσουσι. » Καὶ δεικνύς
τὸ ἀτελεῦτητον τῆς βασιλείας, « Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ,
φησίν, ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται ⁸², καὶ
ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. » Οὕτως οὖν
γράψας ⁸³ τὴν ἀποκάλυψιν, ἐπήγαγεν·

ιε'. « Ἐφριξε τὸ πνεῦμά μου· ἐγὼ Δανιήλ ἐν τῇ

A usque ad tempus et tempus. » Aliarum enim be-
stiarum, inquit, jam desierat principatus, quamvis
multorum annorum circuitum regnando consum-
psissent : certum enim unicuique regnandi tempus
definitum fuit. His autem ita gestis, inquit, cum
et alia regna jam prius deleta essent, et ii qui
in quarto regno erant supplicio digni traditi essent
igni :

VERS. 13, 14. « Aspicebam, inquit, in visione
noctis, et ecce cum nubibus cœli quasi Filius ho-
minis veniebat, et usque ad Antiquum dierum per-
venit, et in conspectum ejus allatus est. Et ipsi
datus est honor, et principatus, et regnum, et
omnes populi, tribus, linguæ, ipsi servient : po-
testas ejus potestas æterna, quæ non transibit :
et regnum ejus non corrumpetur. » In Judæos
omnino opportune ea **1201** dici possunt, quæ
olim propheta in ipsos dicebat : « Facies meretricis
fuit tibi, sine pudore fuisti erga omnes ». »
Quid enim his verbis apertius? evangelice enim
revera potius et apostolice, quam prophetice et
ænigmatice, propheta hæc quasi præco divulgavit.
Quod enim in Evangeliiis Dominus ait : « Videbitis
Filius hominis venientem in nubibus cœli cum
angelis suis ¹ ; » et beatus Paulus : « Quoniam Do-
minus cum celeusmate, cum voce archangeli, et
tuba Dei descendet de cœlo, et mortui resurgent
incorrupti : et nos qui vivimus, qui relinquimur,
rapiemur in nubibus obviam Domino in aera, et
sic semper cum Domino erimus ^m ; » hoc aperte
nos docuit beatus Daniel, secundum Salvatoris
vaticinans adventum : *Filius quidem hominis*
aperte vocans propter eam quam sibi ascivit natu-
ram : *venientem autem in nubibus*, secundum id
quod ipse pollicitus est, ut ostendat potestatem :
accipientem honorem, et principatum et regnum, ab
Antiquo dierum, tanquam hominem. Hoc enim
etiam in secundo psalmo ex ipsius Domini persona
beatus David ait : « Dominus dixit ad me : Filius
meus es tu, ego hodie genui te : postula a me, et
dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et posses-
sionem tuam terminis terræ ». » Hoc item beatus
1202 Daniel asserit : « Omnes enim populi,
inquit, tribus, et linguæ ipsi servient. » Osten-
densque regnum sine cariturum : « Potestas,
inquit, ejus, potestas æterna, quæ non transibit,
et regnum ejus non corrumpetur. » Sic igitur
scripta revelatione, adjecit :

VERS. 15. « Horruit spiritus meus; ego Daniel in

^a Jerem. iii, 3. ¹ Matth. xxiv, 30. ^m I Thess. iv, 16, 17. ⁿ Psal. ii, 7, 8.

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ Α χρόνου καὶ καιροῦ. ⁶⁸ ἐν τῷ — φανερός. Β τῷ κράτει κατηνάλωσαν, φανερώς. ⁶⁹ πρ. Exrun-
gendum fuit αὐτῷ, quod in edit. Sirm. sequebatur. ⁷⁰ Α et Β ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ. ⁷¹ καί. Des.
in Α. ⁷² Infra, ad I Cor. xv, 25, leg. βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, ἥτις οὐ καταλυθήσεται εἰς τὸν
αἰῶνα χρόνον. ⁷³ ταῦτα. Ex Β suppl. ⁷⁴ γάρ. Β add. καί. ⁷⁵ ὄψ. Β præm. ὄτι. ⁷⁶ μακ. Β add. δέ.
⁷⁷ ὁ Κύρ. Loco cit. præcedit αὐτός. ⁷⁸ νεκροί, κ. τ. λ. Aliter leg. l. c. ⁷⁹ Β περιλειπόμενοι, ut l. c.
⁸⁰ Σωτ. Β præm. τοῦ. ⁸¹ βασιλείαν. Β ἐξουσίαν. ⁸² ἥτ. οὐ παρελ. Des. in Β. ⁸³ Β οὕτω συγγράψας.

habitu meo, et visiones capitis mei conturbabant. » Visio enim horribilis erat, inquit, et ignorantio eorum quæ innuebantur, mentem meam confundens perturbatone implebat.

Vers. 16. « Accessi itaque ad unum de assistentibus, et veritatem quærebam ab eo, de omnibus his. » *Assistentes* autem dicit *mille millia, et decies centena millia*, per quæ non numerum definitum dixit, sed majorem quam ut numerari possit, multitudinem ministrorum, et eorum qui præsto aderant, declaravit. Digniores enim non astabant solum, sed ministrare etiam jubebantur: reliqui vero, cum non sine metu starent, servitutum indicabant. Et sicut in humanis judiciis ex subjectis populis alii astant horribilius iudicium præ se ferentes, alii egrediuntur et ingrediuntur, B judici responsa afferentes: ita in maxime horribili iudicio vidit Daniel decem millia astantium, et mille millia eorum, quibus ministrandi munus erat impositum. Cum accessisset itaque, inquit, interrogans, quænam esset revelationis interpretatio, didicit a quodam eorum qui astabant, veritatem.

Vers. 17, 18. « Dixit enim mihi: Hæ bestię magnæ quatuor, quatuor regna surgent in terra, quæ auferentur. 1203 Et sancti accipient regnum Altissimi, et obtinebunt illud usque in sæculum, et usque in sæcula sæculorum. » Animadvertendum est diligenter dixisse ipsum hic quoque *regna quatuor*, sicut etiam in imagine *quatuor* dixerat: ne existimemus, fictile regnum a ferreo diversum esse. Etenim ibi « finem regni ferrei imbecilliosem fore » dixit: et hic similiter « tria cornua dicit radicitus ex decem evulsa, » ut imbecillius affecta. Hæc itaque regna, inquit, delebuntur, et verum ac sempiternum regnum sanctis Altissimi tradetur. Illud itaque expetens, inquit, pro nihilo existimato præsentis sæculi regna, quæ haud multo post habitura sicut finem. Deinde:

Vers. 19. « Quærebam, inquit, accurate de quarta bestia, quia erat præstantior omni bestia, et valde terribilis: dentes ejus ferrei, et ungues ipsius ærei: comedebat, et comminuebat, et reliqua pedibus suis conculcabat. » Notandum est dentes *ferreos* dici, et ungues *æreos*. Romanorum enim regnum ab omnibus accipit tributum: ideo dentes dixit *ferreos*. Et quia etiam multi ex Macedonico regno profecti in militiam ascribebantur, idemque quod sunt ungues bestię, regi sunt milites, jure ungues *æreos* appellavit, quandoquidem tertium quoque regnum *æreum* vocavit. Percontabar enim, inquit,

ἔξει μου, καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς μου συνταρασσόν με. » Ἡ τε γὰρ ὄψις, φησί, φορικώδης ἦν, καὶ ἡ ἀγνοία τῶν αἰνιγμάτων ἐτύχα μου τὴν διάνοιαν, καὶ θορόδων ἐπλήρου.

ἰς'. « Προσῆλθον τοίνυν τινα⁸⁶ τῶν ἐστηκότων, καὶ τὴν ἀκριβείαν ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ περὶ πάντων τούτων. » Ἐστηκότας δὲ λέγει τὰς χιλίας χιλιάδας, καὶ μυριάς μυριάδας, δι' ὧν⁸⁷ οὐκ ἀριθμὸν εἶπε βῆτον, ἀλλὰ τοῦ ἀριθμοῦ κρείττον ἐδήλωσε πλῆθος τῶν τε λειτουργούντων, καὶ τῶν παρεστηκότων. Οἱ μὲν γὰρ τιμιώτεροι οὐχ εἰσθηκίσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ λειτουργεῖν ἐκελεύοντο· οἱ δὲ λοιποὶ τῇ μετὰ θεοῦ στάσει τὴν δουλείαν ἐμύησαν. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαστηρίων, οἱ μὲν τῶν ὑπερκῶν ἰσθῶν φοβερώτερον δεικνύντες τὸ δικαστήριον, οἱ δὲ ἐξίσαι τε καὶ εἰσίσαι τῷ δικαστῇ τὰς ἀποκρίσεις κομιζόντες· οὕτως ἐν τῷ φοβερωτάτῳ δικαστηρίῳ εἶδεν ὁ Δανιὴλ τὰς μὲν μυριάδας παρεστώσας, τὰς δὲ χιλίας χιλιάδας λειτουργεῖν ἐμπιστευμένας⁸⁸. Προσελθὼν τοίνυν, φησί, καὶ ἐρόμενος τίς τῆς ἀποκαλύψεως ἡ ἐρμηνεία, ἔμαθεν⁸⁹ παρὰ τινος τῶν ἐστῶτων τὴν ἀλήθειαν.

ἰς', ἰη'. « Ἐφη γὰρ μοι: Ταῦτα τὰ θηρία τὰ μεγάλα τὰ τέσσαρα, τέσσαρες βασιλεῖαι ἀναστήσονται ἐπὶ τῆς γῆς, αἱ ἀρθήσονται. Καὶ παραλήφονται τὴν βασιλείαν ἄγιοι Ὑψίστου, καὶ καθέξουσιν αὐτὴν ἕως αἰῶνος, καὶ ἕως αἰῶνος τῶν αἰῶνων. » Προσέχειν ἀκριβῶς δεῖ, ὅτι κἀναυθα τέσσαρας εἶπε βασιλεῖας, καὶ ἐπὶ τῆς εἰκότος τέσσαρας· καὶ μὴ νομίζειν τὸ δοτρακὸν ἑτέραν εἶναι παρὰ τὸν σιδηρὸν βασιλεῖαν⁹⁰. Καὶ γὰρ ἐκεῖ « τὸ τέλος τῆς σιδηρᾶς βασιλείας⁹¹ ἀσθενέστερον » ἔφη, καὶ ἐναυθα ὡσαύτως « τρία κέρατα ἔφη⁹² ἐκτριζωθῆναι ἀπὸ τῶν δέκα, » ὡς ἀσθενέστερον δηλονότι διακείμενα. Λύται τοίνυν, φησί, αἱ βασιλεῖαι διαλυθήσονται, καὶ ἡ ἀληθὴς καὶ ἀτελείωτος βασιλεῖα τοῦ Ὑψίστου⁹³ ἄγιος δοθήσεται. Ἐκεῖνην τοίνυν, φησί, ποθῶν, μηδὲν ἡγοῦ τοῦ παρόντος αἰῶνος τὰς βασιλεῖας οὐκ εἰς μακρὸν⁹⁴ δεξομένας τὸ τέλος. Εἰτά φησιν·

ἰθ'. « Ἐζήτουν ἀκριβῶς περὶ τοῦ θηρίου τοῦ τέταρτου, ὅτι ἦν διαφέρον⁹⁵ παρὰ πᾶν θηρίον, καὶ⁹⁶ φοβερόν περισσῶς· οἱ ὀδόντες αὐτοῦ σιδηροί, καὶ οἱ ὄνυχες αὐτοῦ χαλκοί· ἤσθιεν, καὶ ἐλέπτυεν⁹⁷, καὶ τὰ λοιπὰ⁹⁸ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ κατεπάτει. » Ἐπισημῆνασθαι δεῖ, ὅτι τοὺς μὲν ὀδόντας σιδηροὺς λέγει, τοὺς δὲ ὄνυχας χαλκοῦς. Ἡ μὲν γὰρ Ῥωμαίων βασιλεῖα τὴν παρὰ πάντων δέχεται φόρον, διὸ τοὺς ὀδόντας ἔφη⁹⁹ σιδηροῦς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκ τῆς Μακεδονικῆς βασιλείας πολλοὶ εἰς τὴν ὀπλιτικὴν τελοῦσι στρατεῖαν, ὅπερ δὲ εἰσι θηρίῳ ὄνυχες, τοῦτο βασιλεῖ στρατιώται, εἰκότως ἔφη τοὺς ὄνυχας χαλκοῦς, ἐπειδὴ καὶ τὴν τρίτην βασιλείαν χαλκῆν προσηγόρευσεν. Ἐπὶνθῶνίμην γὰρ¹⁰⁰, φησί,

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶ τινί. A et B ἐνί. ⁸⁷ δι' ὧν. B διό. ⁸⁸ B πεπιστευμένας. ⁸⁹ B ἔμαθεν. ⁹⁰ βασ. in B ante εἶναι ponitur. ⁹¹ B τῆς βασιλ. τῆς σιδ. ⁹² ἔφη. Des. in B. ⁹³ ὄψ. B Θεοῦ. ⁹⁴ B μακράν. ⁹⁵ A διάφορον. ⁹⁶ καί. Des. in A. ⁹⁷ A ἐπύθων καὶ λεπτόν. ⁹⁸ A et B ἐπιλοιπα. ⁹⁹ ἔφη. B φησί. ¹⁰⁰ γάρ. B δέ.

κ'. « Καὶ περὶ τῶν κέρατων αὐτοῦ ⁹⁹ τῶν δέκα τῶν **A** ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ, καὶ τοῦ τετάρτου ¹⁰⁰ τοῦ ἀναβάντος καὶ ἐκτινάξαντος τῶν προτέρων τρία, καὶ τὸ κέρας ἐκεῖνο φιοὺ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ⁹⁹ καὶ στόμα λαλοῦν μεγάλα, καὶ ἡ ὄρασις αὐτοῦ μεζῶν τῶν λοιπῶν. » Οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν, εἰδὼν μὲν *σ μικρὸν* ἔφη τὸ κέρας, ἐνταῦθα δὲ τὴν ὄρασιν αὐτοῦ *μεζῶνα τῶν λοιπῶν*· προσήκει τοῖς λεγομένοις ἀκριβῶς. Ὅτε μὲν γὰρ φῦόμενον εἶδε τὸ κέρας, *μικρὸν* αὐτὸ προσηγόρευσεν, ὡς καὶ ἀπὸ *σ μικροῦ* ἔθνους ὁρώμενον τοῦ Ἰουδαίων, καὶ ἀφανῆ τέως τὴν βασιλείαν ἔχον· μετὰ δὲ τὸ ἐκριζῶσαι τρία κέρατα τῶν πρὸ αὐτοῦ, εἰκότως τὴν ὄρασιν αὐτοῦ *μεζῶν* ⁹⁹ τῶν *λοιπῶν* ἀποκαλεῖ. Ἐπιφέρει τοῖνυν ἔτι πυνθανόμενος,

κα'. « Τί δήποτε ⁹¹ τὸ κέρας ἐκεῖνο ἐποίησε πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ ἴσχυσε πρὸς αὐτούς; » Ἄντι ⁹² τοῦ, ἐταπεινώσεν αὐτούς.

κβ'. « Ἐως οὗ ἦλθεν ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν, καὶ τὸ κρίμα ἔδωκεν ἁγίοις Ὑψίστου, καὶ ὁ καιρὸς ἔφθασε, καὶ τὴν βασιλείαν κατέσχον οἱ ἅγιοι. » Ἰκέτευσα ⁹⁹ φησι, μαθεῖν, τίνα τὸ κέρας ἐκεῖνο αἰνίττεται, τύφῳ μὲν χρώμενον, ἀλαζονικοῦς δὲ λόγους προσφέρον, ταπεινοῦν δὲ τὴν τῶν ἁγίων συμμορίαν, ἕως ἂν ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν τῇ μὲν δικαίᾳ χρῆσθαι ψήφῳ, ἀποδῶ δὲ καὶ τοῖς ἁγίοις τὴν βασιλείαν ⁹⁶, καὶ τὸ ἐκεῖνου καταλύσῃ κράτος.

κγ'. « Καὶ εἰπέ μοι, φησὶν, οὕτως· Τὸ θηρίον τὸ τέταρτον βασιλεία τετάρτη ἔσται ἐν τῇ γῆ, ἥτις ὑπερέξει πάσας τὰς βασιλείας, καὶ καταφάγεται πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ συμπατήσῃ αὐτήν, καὶ κατακόψει αὐτήν ⁹⁶. » Ταῦτα δὲ οἱ μὲν πάλαι δι' αἰνιγμάτων ἐμάνθανον· ἡμεῖς δὲ τῇ πείρᾳ μεμαθήκαμεν· ὁρῶμεν γὰρ τῆς προβόρῃσεως ⁹⁶ τὴν ἔκδοσιν, τῶν εἰσφορῶν τὴν εἰσπραξίν, τὴν κρατοῦσαν τῶν πλειόνων πενίαν, καὶ τὰ ἄλλα καθ' ⁹⁷ ἐκάστην ἡμέραν γινόμενα ⁹⁸ ὁρῶμεν.

κδ'. « Καὶ τὰ δέκα κέρατα αὐτοῦ, φησὶ, δέκα βασιλεῖς ἀναστήσονται. » Ἐπισημῆσθαι δὲ χρῆ, ὅτι οὐκ εἶπεν αὐτούς ἀναστήσεσθαι ἓνα καθ' ἓνα ἀλλήλους διαδεχομένους, ἀλλὰ κατὰ ταῦτὸν ἀναστήσεσθαι· καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, τὰ ἐπαγόμενα μαρτυρεῖ. « Καὶ ὀπίσω γὰρ αὐτῶν, φησὶν ⁹⁹, ἀναστήσεται βασιλεὺς ἕτερος, ὃς ὑπεροίσει καχοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν ¹, καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει. » Εἰ δὲ μὴ κατὰ ταῦτὸν ἐβασίλευον, ἀλλὰ καθ' ἓνα ἕκαστος τὸν πρὸ αὐτοῦ διαδεχόμενος, πῶς οὗτος ² τρεῖς κατὰ ταῦτὸν τῶν πρὸ αὐτοῦ ταπεινώσει; Οὐκοῦν εὐδὴλον, ὡς τοὺς δέκα πρὸς τῷ τέλει κατὰ ταῦτὸν ἀναστήσεσθαι· προλέγει· Ἐσχάτον δὲ τὸν Ἀντίχριστον ἀνιστάμενον, καὶ τῆς βασιλείας ἀντιλαμβανόμενον, πολεμήσειν μὲν αὐτοῖς φησι, τρεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν κα-

Vers. 20. « Et de cornibus ejus decem, quæ erant in **1204** capite illius : et de quarto, quod ascenderat et excusserat tria priorum : et cornu illud, cui erant oculi et os loquens magna, et cujus aspectus major reliquis. » Non est mirandum, si supra *parvum* dixit *cornu*, hic vero aspectum ipsius *majorem reliquis* : sed oportet diligenter iis, quæ dicuntur, animum adhibere. Etenim quia nascens cornu vidit, *parvum* illud appellavit, utpote a parva etiam Judæorum natione profectum, et in interitum obscurum obtinens regnum : postquam vero radicibus evulsit tria superiora cornua, merito aspectum ipsius *reliquis majorem* vocat. Addit itaque adhuc interrogans :

Vers. 21. « Cur cornu illud bellum faciebat cum sanctis, et prævaluit adversus eos? » Id est, depressit et humiles fecit eos.

Vers. 22. « Donec venit Antiquus dierum, et iudicium dedit sanctis Altissimi, et tempus advenit, et regnum obtinuerunt sancti. » Supplicavi, inquit, ut discerem, quidnam significet cornu illud fastu elatum, et arrogantia verba proferens, sanctorumque deprimens cœtum, donec Antiquus dierum justam sententiam ferret, redderetque sanctis regnum, et cornu illius infringeret potentiam.

Vers. 23. « Et dixit mihi, inquit, sic : Bestia quarta regnum quartum erit in terra, quod superabit omnia regna, et devorabit omnem terram, et conculcabit, et concidet eam. » Hæc autem illi per ænigmata **1205** quondam discebant : nos vero ipsa experientia didicimus ; videmus enim prædictionis eventum, exactionem tributorum, paupertatem complures opprimentem, et alia quotidie fieri conspiciamus.

Vers. 24. « Et decem cornua ipsius, inquit, decem reges surgent. » Notandum est non dixisse eum fore ut singuli exsurgant, Ita ut alius alii deinceps succedat, sed eodem tempore omnes exsurrecturos esse : atque hæc ita se habere, sequentia testantur. « Post eos enim surget, inquit, rex alius, qui superabit malis omnes superiores, et tres reges humiliabit. » Quod si non eodem tempore regnarunt, verum singuli superioribus successerunt, quomodo iste tres superiores eodem tempore humiliabit? Perspicuum est igitur eum prædicere fore ut decem circa finem simul exsurgant, postremus autem Antichristus exoriatur, regnumque obtineat ; quem cum ipsis bellaturum, ac tres ex ipsis eversurum asserit. Qui quidem

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ Ed. prior hab. αὐτῶν. ¹⁰⁰ τετ. A ἐτέρου. ⁹⁹ αὐτ. Des. in A. ⁹⁹ Β μεζῶνα. ⁹¹ Τί δήποτε, κ. τ. λ. Interrogationem non habent LXX et textus Chald. ⁹² Ἄντι—αὐτοῦς. Hæc in B ad marginem ascripta sunt. ⁹³ Β ἰκετεύω. ⁹⁴ Β τὴν βασ. τοῖς ἁγίοις. ⁹⁵ αὐτ. Des. in A. ⁹⁶ τ. πρ. Des. in B. ⁹⁷ καθ. Β πρæm. ἄ. ⁹⁸ γιν. In B post ὁρῶμεν ponitur. ⁹⁹ φησ. Des. in B. ¹ ἔμπερ. B add. αὐτοῦ. ² οὗτ. Des. in B

non contentus ea victoria, quam de hominibus A ταλύσειν· μη ἀρκούμενος δὲ τῇ κατὰ τῶν ἀνθρώπων
reportaverit :

Vers. 25. « Etiam sermones, inquit, contra Altissimum loquetur, et sanctos Altissimi veterascere faciet, et, » ut quædam habent exemplaria, « humiliabit, et cogitabit mutare tempora et legem. » Tanta enim rabie, inquit, et insania concitabitur, ut superba verba et maledicta contra Deum altissimum evomat, omnique supplicii genus inferat iis, qui ipsi (Den) grato et benevolente animo inservientes, sanctitatis participes fuerint : **1206** opinabiturque se posse pietatem, quæ tunc vigebit, funditus evertere, optimamque ipsius institutionem commutare. Hoc enim innuit, dicens : « Cogitabit mutare tempora et legem, » hoc est, eam quæ tunc obtinet institutionem. Deinde subjicit : « Et tradetur in manum ejus. » Hoc est, permittet divina providentia ; ostendensque deformitatis malorum illorum tempus, « Neque enim in perpetuum oblivioni dabitur pauper, et patientia pauperum non peribit in perpetuum » ; » cum dixisset : « Tradetur in manum ejus, » adjecit, « Usque ad tempus, et tempora, et dimidium temporis. » Idque apertius in fine prophetiæ nos docuit. « A tempore enim mutationis jugis sacrificii, inquit, et ut data fuerit abominatio desolationis, erunt dies mille ducenti nonaginta p. » Tempus igitur, et tempora, et dimidium temporis, tres annos cum dimidio dicit, quibus cornu illud magna loquens imperabit.

Vers. 26. « Sed judicium, inquit, sedit, et principatum ejus transmutabunt, ut deleat et perdat usque in finem. » Hoc vero aperte beatus quoque Paulus nos docuit. Cum enim dixisset ea quæ paulo ante commemoravimus, hæc etiam subjicit : « Tantum, donec qui nunc detinet, de medio sublatus fuerit : et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet, cum contigerit adventus ejus, cum cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, **1207** et in omni seductione iniquitatis in iis qui pereunt q. » Quod autem dicit, tale est : Oportet id quod modo detinet e medio tolli. Exstinguetur enim error qui detinet, et finis idolorum dolis imponetur, et tunc revelabitur ille iniquus. Hoc Dominus quoque in sacris Evangeliiis asseruit. « Prædicabitur enim Evangelium, inquit, per omnes fines terræ in testimonium pro ipsis, et tunc veniet finis r. » Hoc inde edoctus beatus Paulus, Thessalonicenscs docet, ac per

κε'. « Καὶ λόγους, φησί, πρὸς τὸν Ὑψίστον λαλήσει, καὶ τοὺς ἁγίους Ὑψίστου παλαιώσει³, καὶ ὡς ἔνια τῶν ἀντιγράφων ἔχει, « ταπεινώσει· καὶ ὑπονοήσει τοῦ⁸ ἀλλοιωῶσαι καιροὺς καὶ νόμον. » Τοσαύτη γὰρ, φησί, λύσση χρῆσεται καὶ μανίῃ, ὡς ἀλαζονικοὺς μὲν καὶ βλασφήμους λόγους ἀκοντίζουσι κατὰ τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, πᾶν δὲ εἶδος⁶ τιμωρίας τοῖς εὐνοϊκῶς αὐτῷ δουλεύουσιν καὶ ἀγισώσυνης μετέχουσιν ἐπαγαγεῖν· ὑποποτήσει δὲ, ὡς καὶ παντάσῃ καταλύσει τὴν κρατούσαν εὐσέθειαν, καὶ τὴν ἀρίστην αὐτῆς πολιτείαν ἀμείψει⁷. Τοῦτο γὰρ ἠνέλιξτο εἰρηκῶς· « Ὑπονοήσει τοῦ ἀλλοιωῶσαι καιροὺς καὶ νόμον· » τούτεστι, τὴν κατ' ἑκείνων τὸν καιρὸν κατέχουσαν πολιτείαν. Εἶτα ἐπάγει· « Καὶ δοθήσεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ. » Τούτεστι, συγχωρήσει ἡ τοῦ Θεοῦ προμήθεια καὶ δεικνὺς τῆς τῶν κακῶν ἐκείνων ἀωρίας τὸν χρόνον· « Οὐ γὰρ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχός, καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν πενήτων οὐκ ἀπολείπεται εἰς τὸν αἰῶνα⁸. » εἰρηκῶς· « Δοθήσεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ, » ἐπήγαγεν· « Ἔως καιροῦ, καὶ καιρῶν, καὶ ἡμῶν καιροῦ. » Τοῦτο δὲ σαφέστερον ἐν τῷ τέλει τῆς προφητείας ἡμᾶς ἐδίδαξεν. « Ἀπὸ καιροῦ γὰρ, φησί, παραλλάξεως τοῦ ἐνδελειχισμού, καὶ δοθῆναι⁹ βέβηλυγμα ἐρημώσεως, ἡμέραι χίλια διακόσται ἐννεήκοντα. » Καιρὸν¹⁰ οὖν, καὶ καιροὺς, καὶ ἡμῶν καιροῦ, τρία ἡμῶν ἔτη λέγει, ἃ τὸ κέρασ ἐκεῖνο τὸ λαλοῦν μέγαρα κρατήσεται.

C
κς'. « Ἀλλὰ τὸ κριτήριον, φησὶν, ἐκάθισε¹¹, καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ μεταστήσουσι, τοῦ ἀφανίσαι καὶ τοῦ¹² ἀπολέσαι ἕως τέλους. » Τοῦτο δὲ καὶ ὁ μακάριος ἡμᾶς σαφῶς ἐδίδαξε Παῦλος. Εἰρηκῶς γὰρ ἐκεῖνα ἃ προειρήκαμεν¹³, προσέθηκε καὶ ταῦτα· « Μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται, καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις. » Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Δεῖ τὸ κατέχον ἄρτι ἐκ μέσου γενέσθαι. Σβεσθήσεται γὰρ ἡ κατέχουσα πλάνη, καὶ λήξει ἡ τῶν εἰδώλων ἐξαπάτη, καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔφη· « Κηρυχθήσεται γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον¹⁴ εἰς πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος. » Ἐκεῖθεν τοῦτο μαθὼν ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκει Θεσσαλονικίας, ἃ δι' ἐκείνων ἄπαντας τοὺς¹⁵ τῆς εὐσεβείας ἔραστὰς, ὅτι Μὴ νομίσητε νῦν

° Psal. ix, 19 r Dan. xii, 11. q II Thess. ii, 7-10. r Matth. xxiv, 14

VARIÆ LECTIONES.

πλ. Α πλανήσει. ὁ καὶ. Β ἡ. ὁ τοῦ. Ex A et B suppl. ὁ εἶδ. In B post τιμωρ. ponitur. ὁ Β ἀμείψεται. ὁ τὸν αἰῶνα. Β τέλος. ὁ Β δοθήσεται. ὁ καιρὸν — λέγει. His similia exstant infra, ad c. xii. 7. ὁ Α καθίσει. ὁ τοῦ. Des. in B. ὁ ἐκ. ἃ πρ. Vid. supra, ad vers. 8. ὁ τὸ εὐαγγ., κ. τ. λ. Aliter l. c. leg. ὁ τοῦ. In B post εὐσεβείας ponitur.

φανήσεται τὸν τῆς ἀληθείας ἐχθρόν· δεῖ γὰρ πρό-
τερον σεσθῆναι τὴν κατέχουσαν τῶν εἰδῶλων πλάνην,
καὶ κρατυθῆναι τῶν Εὐαγγελίων τὸ κήρυγμα, εἶθ'
οὕτως ἀποκαλυφθῆναι τὸν ἄνομον. Εἶτα ὑποδείκνυσιν
αὐτοῦ καὶ τὸν θλεθρόν· « Ὁν ὁ Κύριος, φησὶν ¹⁶,
Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ,
καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. »
Ἐπειτα ¹⁷ δείκνυσιν καὶ τὴν τρόπον ἐπιφαίνεται·
« Οὗ ἐστὶ ¹⁸, φησὶν, ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ
Σατανᾶ. » Μιμῆσεται γὰρ ὁ διάβολος τοῦ Θεοῦ καὶ
Σωτῆρος ἡμῶν τὴν ἐνανθρώπησιν· καὶ καθάπερ ὁ
Κύριος δι' ἀνθρωπίνας φύσεως ἐπιφανείς, τὴν ἡμε-
τέραν ἐπραγματεύσατο σωτηρίαν· οὕτω καὶ ὁ διάβο-
λος, ἄξιον ὄργανον τῆς ἑαυτοῦ πονηρίας λαβὼν, δι'
αὐτοῦ τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν ἐπιδείξεται, ψευδέσι ση-
μείοις καὶ τέρασι, καὶ φαντασίᾳ θαυμάτων, τοὺς
βριθύμους τῶν ἀνθρώπων ἐξαπατῶν. Καὶ διδάσκων
εἰ δῆποτε ταῦτα συγχωρεῖ γενέσθαι ὁ τῶν ὄλων
Θεός, ἐπήγαγεν· « Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀλη-
θείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς, καὶ διὰ
τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεός ἐνέργειαν πλάνης,
εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτούς, τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι
πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκή-
σαντες τῇ ¹⁹ ἀδικίᾳ. » Ταῦτ' δὲ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος
πρὸς Ἰουδαίους ἔφη· « Ἐγὼ ἦλθον ²⁰ ἐν τῷ ὀνόματι
τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἔρχεται
ἄλλος ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, κάκεινον λήψεσθε. »
Ταῦτα δὲ διδάσκων ὁ ἄγγελος τῷ Δανιὴλ ἔφη, ὅτι
« Λόγους πρὸς τὸν Ὑψίστον λαλήσει, καὶ τοὺς
ἄγγελους Ὑψίστου παλαιώσει, καὶ ὑπονοήσει τοῦ ἀλ-
λοιωσαί καιροὺς καὶ νόμον· καὶ δοθήσεται ἐν χειρὶ
αὐτοῦ ἕως καιροῦ, καὶ καιρῶν, καὶ ἡμῖσι καιροῦ·
καὶ τὸ κριτήριον ἐκάθισε, καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ με-
ταστήσουσι, τοῦ ἀφανίσει καὶ τοῦ ²¹ ἀπολέσει ἕως
τέλους. » Ὅρατε πῶς τὰ αἰνιγματωδῶς ὑπὸ τοῦ
ἀγγέλου ἠρμηνευμένα σαφῶς ὁ μακάριος ἐδίδαξε
Παῦλος. Καὶ ὁ Κύριος δὲ τὰς κατὰ τῶν ἁγίων ἐπ-
αναστάσεις προσημαίνων, ἔλεγεν· « Ἔσται θλίψις
μεγάλη, ὅσα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ
νῦν, οὐδ' ²² οὐ μὴ γένηται· καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν
αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ· διὰ δὲ
τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθῆσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. »
Εἶτα συμβουλευσας τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ
δ' ἐκείνων πᾶσιν ἀνθρώποις, μὴ ἐξαπατᾶσθαι τοῖς
λέγουσιν ὡδε εἶναι ²³· ἢ ἐκεῖ τὸν Χριστὸν, οὐκέτι
γὰρ κρύβδην καὶ λάθρα, ἀλλὰ ἀναφανδὸν μετὰ δόξης
φανήσεται, ἐπήγαγε· « Τότε βφονται τὸν Υἱὸν τοῦ
ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ,
μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς, καὶ ἀποστελεῖ τοὺς
ἄγγελους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος μεγάλης ²⁴, καὶ
ἐπισυνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσα-
ρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρων τῶν οὐρανῶν ἕως ἄκρου ²⁵
αὐτῶν. » Ταῦτα καὶ τῷ Δανιὴλ προλέγων ὁ ἄγγελος ἐπήγαγεν οἷς ἦδη εἶπε ²⁶.

¹⁶ II Thess. 11, 8. ¹⁷ ibid. 9. ¹⁸ ibid. 10-12. ¹⁹ Joann. v, 43. ²⁰ Matth. xxiv, 21, 22. ²¹ ibid. 25-27.
²² ibid. 30, 31.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ φησ. Des. in B. ¹⁷ B εἶτα. ¹⁸ B ἔσται. ¹⁹ τῇ. Loco cit. præm. ἐν. ²⁰ ἦλθον, κ τ. λ. Ita quoque
supra, pag. 1046. ²¹ τοῦ. Des. in B. ²² B οὐδέ. ²³ εἶναι. Des. in B. ²⁴ μεγ. Loco cit. præm. φωνῆς.
²⁵ B τῶν ἄκρων. ²⁶ οἷς ἦδη εἶπε. Des. in B.

A illos omnes pietatis amatores. Ne existimetis, in-
quit, fore ut nunc ille veritatis hostis appareat :
oportet enim prius idolorum errorem, qui (homi-
nes) detinet, exstingui, et corroborari Evangelii
pædicationem, deinde sic iniquum illum revela-
ri". Tum ipsius quoque interitum ostendit : « Quem
Dominus, inquit, Jesus interficiet spiritu oris sui,
et destruet cum contigerit adventus ejus ». Tum
etiam quo pacto appariturus sit, declarat : « Cujus
est, inquit, adventus secundum operationem Sa-
tanæ. » Imitabitur enim diabolus humanam Dei
et Salvatoris nostri speciem : et sicut Dominus
per humanam naturam apparens nostræ salutis
auctor fuit, ita etiam diabolus, sumpto improbitatis
sue idoneo instrumento, per illud virtutem suam
ostendet, mendacibus signis et prodigiis, et falsa
miraculorum specie desides ac supinos homines
seducens. Et docens, cur hæc fieri permittat auctor
omnium rerum Deus, adjecit : « Eo quod amorem
veritatis **1208** non receperunt, ut salvi fierent,
ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut
credant mendacio, ut judicentur omnes, qui non
crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati ».
Item quoque Dominus Judæis dixit : « Ego veni
in nomine Patris mei, et non excepistis me : veniet
alius in nomine suo, et illum excipietis ». Hæc
autem docens angelus Daniele : « Sermones, ait,
contra Altissimum loquetur, et sanctos Altissimi
faciet veterascere, et cogitabit mutare tempora
et legem : et dabitur in manum ejus usque ad tem-
pus, et tempora, et dimidium temporis, et judi-
cium sedit, et principatum ejus transmutabunt,
ut deleat et perdat usque in finem. » Videte, quem-
admodum ea, quæ angelus ænigmatically interpre-
tatus est, aperte beatus Paulus docuerit. Sic quo-
que Dominus præsignificans futuras in sanctos
impiorum invasiones, dicebat : « Erit tribulatio
magna, qualis non fuit ab initio mundi ad hoc
usque tempus, neque fiet : et nisi abbreviarentur
dies illi, non fieret salva omnis caro : sed propter
electos abbreviabuntur dies illi ». Deinde cum
sanctis suis discipulis, et per illos omnibus con-
sulisset, ut caverent, ne seducerentur ab iis, qui
dicerent hic vel illic Christum esse, non enim
D amplius clam et occulte, sed palam cum gloria
apparebit, adjecit : « Tunc videbunt Filium ho-
minis venientem in nubibus cæli, cum virtute
multa et majestate : et mittet angelos suos cum tuba
1209 magna, et congregabunt electos ejus a qua-
tuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos
eorum ». Hæc itidem Danieli prædicens angelus,
iis quæ jam dixerat, adjecit :

Vras. 27. «Et regnum, et potestas, et magnitudo A regni qui sunt sub omni cœlo, data sunt sanctis Altissimi, et regnum ejus regnum æternum, et omnes principatus ipsi servient et obedient. Hucusque finis verbi.» Hoc est, omnium rerum hujusce vitæ hic est finis, ut deficiant omnia terræ regna, tradaturque sanctis Altissimi regnum æternum, ac regnantes ei obediant, et amice serviant: est enim perennæ regnum ejus, ac sine carens. [28] His auditis, inquit, ego Daniel terrore multo completus sum, ut ne cogitationes quidem meæ in me quiescerent, sed confunderentur, et continenter conturbarentur, et forma mea multum hac de causa immutaretur. Verumtamen mysteria mihi ostensa haud passim divulgavi, sed * in corde meo ea conservabam. Beatus igitur Daniel hæc nos docuit. Ego autem, in præsentī omīssa Judæorum accusatione, vehementer admiror quosdam pietatis magistros quartam bestiam vocasse regnum Macedonicum. Oportuit enim ipsos primum considerare, tertiam bestiam quatuor habuisse capita; quod aperte indicabat 1210 post Alexandri obitum quadripartitam regni divisionem. Deinde animadvertendum erat, et quartam bestiam eodem tempore decem habuisse cornua, et parvum cornu tria priora cornua radicitus evulsiisse, et quatuor, non decem reges Alexandri regnum excepiisse. Utque aliis omissis ad finem perveniam, illud etiam simul inspicendum erat, dixisse prophetam, post quartæ bestiæ interitum sanctis Altissimi regnum traditum iri. Quae de causa etiam judicium sedit: sancti autem Altissimi non post Antiochum Epiphanem regnum exceperunt. Quod si potentiam quamdam adepti sunt beati Machabæi, non tamen diutius regnarunt. Judas enim per tres annos præfectus fuit, Jonathan undeviginti, Simon octo; alii vero, ne singula percurrens prolixiori utar oratione, cum parumper regnassent, vel morte extincti sunt, vel calamitatibus quibusdam affecti, imperio viventes privati fuere. Alioqui ne omnes quidem isti fuerunt sancti, cum quidam in illis improbi extiterint: et ut omnes etiam ponamus sanctos fuisse, his omnibus deletis, Herodes totius Judææ rex declaratus est. Quomodo itaque verum erit, quod ab angelo dictum est, post deletum cornu illud, regnum et potestatem, et magnitudinem regum, qui sunt sub omni cœlo, data esse sanctis Altissimi, et regnum ejus regnum æternum? Nihil enim horum Machabæis convenit. Neque enim illis regnum creditum fuit, sed cum ductores exercitus essent, vincebant, et celebrem 1211 finem sortiti sunt. Relinquitur itaque, ut quartam bestiam Romanorum regnum intelligamus. Circa finem ejus enim decem eodem tempore con-

κζ'. «Και ἡ βασιλεία, καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ με-
γαλωσύνη τῶν βασιλείων τῶν ὑποκάτω παντὸς τοῦ
οὐρανοῦ ἐδόθη ἁγίοις Ἰησοῦ· καὶ ἡ βασιλεία αὐ-
τοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ αὐτῷ δου-
λεύουσιν· καὶ ὑπακούσονται· ἕως 28 ὡς τὸ πέρας
τοῦ λόγου.» Τοῦτέστι, πάντων τῶν τοῦ βίου 29 πρα-
γμάτων τοῦτο τὸ τέλος· τὸ παύσασθαι μὲν ἀπάσας
τῆς γῆς 27 τὰς βασιλείας, δοθῆναι δὲ τοῖς τοῦ Ἰησοῦ
ἁγίοις τὴν αἰώνιον βασιλείαν· βασιλεύοντας δὲ
ὑπακούειν αὐτῷ καὶ δουλεύειν εὐνοϊκῶς· αἰώνιος
γὰρ αὐτοῦ ἡ βασιλεία, καὶ τὸ 28 τέλος οὐ δεχομένη.
Τούτων ἀκούσας, φησὶν, ἐγὼ Δανιὴλ θέους ἐνεπιή-
σθη πολλοῦ, ὡς μήτε τοὺς λογισμοὺς ἡσυχάζειν ἐν
ἐμοί, ἀλλὰ κυκᾶσθαι, καὶ 29 διηνεκῶς ταράττεσθαι,
καὶ τὴν μορφήν μου πολλὴν ἀλλοιωσὶν ἐντεῦθεν δέ-
ξασθαι. Ἄλλ' ὁμως οὐκ ἐκπυστα 30 πεποίηκα τὰ
ὑποδειχθέντα μοι 31 μυστήρια, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ
τηρῶν αὐτὰ διετέλουν. Ὁ μὲν οὖν μακάριος Δανιὴλ
ταῦτα ἡμᾶς ἐδίδαξεν. Ἐγὼ δὲ τῶν 32 Ἰουδαίων
κατηγορίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀφείρι, θαυμάζω κομῆθῃ
τῶν τῆς εὐσεβείας διδασκάλων τινᾶς Μικεδονικὴν
βασιλείαν τὸ τέταρτον θηρίον ἀποκαλέσαντας· ἔπει-
γὰρ αὐτοὺς συνίδειν, πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ τρίτον θη-
ρίον τέσσαρας εἶχε 33 κεφαλὰς, ὁ σαφῶς ἐδήλου τὴν
γεγενημένην μετὰ τὴν τοῦ 34 Ἀλεξάνδρου τελευτήν
τῆς βασιλείας εἰς τέσσαρα μέρη διαίρειν· ἔπειτα δὲ
προσέχειν ἔδει, ὅτι 35 καὶ τὸ τέταρτον θηρίον δέκα
κατὰ ταῦτόν κέρατα ἔσχεν, καὶ 36 τὸ μικρὸν κέρα-
ς τρεῖς ἐκχιρῶσαι τῶν πρὸ αὐτοῦ· τέσσαρας δὲ, ἀλλ'
οὐ δέκα βασιλεῖς τὴν Ἀλεξάνδρου βασιλείαν διέδ-
ξαντο. Καὶ ἵνα τὰ ἄλλα καταλιπὼν ἐπὶ τὸ τέλος εἴπω,
ἔδει καὶ τοῦτο συνίδειν, ὅτι μετὰ τοῦ τετάρτου θη-
ρίου τὴν ἀναίρειν 37 τοῖς ἁγίοις τοῦ Ἰησοῦ τὴν
βασιλείαν ἐφη δοθῆσθαι 38. Διὸ καὶ τὸ κριτήριον
ἐκάθισεν· οἱ δὲ ἄγιοι τοῦ Ἰησοῦ οὐ μετὰ Ἀντι-
οχὸν τὸν Ἐπιφανῆ τὴν βασιλείαν ἐδέξαντο. Εἰ δὲ καὶ
ἰσχύν τινα εἶαθον οἱ μακάριοι Μακκαβαῖοι, ἀλλ' οὐκ
ἐπὶ πλεῖστον. Ὁ μὲν γὰρ Ἰούδας τρία ἐστρατήγη-
σεν ἔτη· ὁ δὲ Ἰωνάθαν ἑννέα καὶ δέκα· ὁ δὲ Σίμων
ὅκτω· καὶ οἱ ἄλλοι δὲ, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον διεξῶν,
μῆκος ἐργάζασμαι τῷ λόγῳ, ὀλίγον τινὰ κρατοῦντες
χρόνον, ἢ τῷ θανάτῳ ἐσθένυντα, ἢ περιστάσει
τισι ζῶντες τῆς ἡγεμονίας ἐστέρητον. Ἄλλως τε
δὲ 39 οὔτε πάντας ἄγιοι 40 οὔτοι· ἔνιοι γὰρ 41 καὶ
D πονηροὶ ἐν αὐτοῖς γεγεννηται· ἵνα δὲ καὶ θῶμεν
πάντας αὐτοὺς ἁγίους εἶναι, τούτους Ἡρώδης κατα-
λύσας ἀπάσης βασιλεὺς ἀμεδείχθη τῆς Ἰουδαίας.
Πῶς τοίνυν ἀληθὲς τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου εἰρημένον,
ὅτι μετὰ τὴν τοῦ κέρατος ἐκείνου κατάλυσιν ἡ βασι-
λεία, καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ μεγαλωσύνη τῶν βασιλείων
τῶν ὑποκάτω παντὸς τοῦ οὐρανοῦ, ἐδόθη ἁγίοις
Ἰησοῦ, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος;
Τούτων γὰρ οὐδὲν ἀρμόττει τοῖς Μακκαβαίοις. Οὔτε

VARIÆ LECTIONES.

28 ἕως — λόγου. Hæc constituunt initium vers. 28 apud LXX, et in textu Chald. 29 B κατὰ τὸν βίον.
30 B τῆς γῆς ἀπάσης. 31 τό. Des. in B. 32 καὶ ἐπειθε ταράττε. des. in B. 33 Edit. prior habet ἐκπυστα.
34 μοι. Ex B suppl. 35 B τῆν. 36 B ἔχει. 37 τοῦ. Des. in B. 38 ὅτι. B ὡς. 39 καὶ. B ὡς. 40 B τὴν τοῦ
θηρίου ἀναίρειν. 41 B δεδῶσθαι. 42 B οὐδέ. 43 ἄγ. In B post οὔτοι ponitur. 44 γάρ. B δέ.

γὰρ βασιλείαν ἐπιστεύθησαν, ἀλλὰ στρατηγούντες ἄνθρωποι, καὶ ταχὺ τέλος ἐδέξαντο. Λείπεται τοίνυν τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν νοεῖν τὸ τέταρτον θηρίον. Ἐν γὰρ τῷ ταύτης τέλει, οἱ μὲν δέκα βασιλεῖς κατὰ ταῦτον ἀναστήσονται, ὃ δὲ πάσης πονηρίας δημιουργὸς καὶ διδάσκαλος ἔσχατος ἀναφανήσεται, ἐκείνα ποιῶν τε καὶ πάσχων, ἃ ἐδιδάχθημεν. Μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου κατάλυσιν, ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναφανήσεται παρουσία, καὶ τὸ πάντων ἀνθρώπων γενήσεται κριτήριον, καὶ ἀνοιγήσονται μὲν αἱ βιβλίοι, τῶν ἐκάστῳ βεβιωμένων αἱ μνημαί. « Παρδοθήσεται δὲ πυρὶ τὸ τοῦ θηρίου σῶμα, » τουτέστιν, οἱ μὲν τῆς ψυχῆς ἀφελόμενοι τὸ κράτος, τῷ δὲ σώματι τὴν ἐξουσίαν προσνειμαντες, καὶ σαρκικῶ φρονήματι διὰ βίου⁴² χρυσάμενοι. Ἀποδώσει δὲ ὁ δίκαιος κριτὴς τοῖς ἁγίοις τὴν βασιλείαν, βοῶν· « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν πρὸς⁴³ καταβολῆς κόσμου. » ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα⁴⁴, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁴² Matth. xxv, 34.

VARIÆ LECTIONES.

⁴² δ. βίου. In B post χρυσάμενοι ponitur. ⁴³ πρὸ. Loco cit. est ἀπό. ⁴⁴ δόξα. B præm. ἡ.

TOMOS Η΄.

LIBER OCTAVUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

α'. « Ἐν ἔτει τρίτῳ τῆς βασιλείας Βαλτάσαρ, ὕρασις ὤφθη πρὸς με· ἐγὼ Δανιὴλ, μετὰ τὴν ὀφθεισάν μοι τὴν ἀρχήν. » Ἔτι, φησὶ, τῆς τῶν Χαλδαίων, εἴτ' οὖν Ἀσσυρίων καταχούσης βασιλείας, ἐτέραν ἀποκάλυψιν εἶδον μετ' ἐκείνην τὴν προτέραν· δηλοῖ δὲ καὶ ὁ χρόνος τὸ ταύτης νεώτερον· τὴν μὲν γὰρ προτέραν εἶδεν ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Βαλτάσαρ, βασιλέως Χαλδαίων, ταύτην δὲ ἐν τῷ τρίτῳ. Σημαίνει δὲ τὸν χρόνον οὐ μάτην, ἀλλὰ διδάσκων, ὡς πρὸ πολλοῦ χρόνου τοῦ γενέσθαι τὰ πράγματα τὴν τούτων πρόγνωσιν παρὰ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐδέξατο.

β'. « Καὶ⁴⁵ εἶδον⁴⁶, φησιν, ἐν τῇ ὁράσει, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἰδεῖν με, καὶ ἤμην ἐν Σούσοις τῇ βάρει, ἡ ἔστιν⁴⁷ ἐν χώρᾳ Αἰλάμ. » Τὰ Σούσα μητρόπολις ἦν πάλαι Περσῶν. Ἐπειδὴ τοίνυν τὴν τῆς Περσικῆς βασιλείας μανθάνει κατάλυσιν, ἀναγκαίως ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει δοκεῖ βλέπειν τὴν ἀποκάλυψιν. « Καὶ εἶδον, φησιν, ἐν ὁράματι· » ἀντὶ τοῦ, Οὐκ ἐγρηγορῶς, οὐδὲ μεθ' ἡμέραν ταῦτα ἐθεασάμην, ἀλλ' ὄναρ μοι ταῦτα ἔδειξεν ὁ τῶν ὄλων Θεός.

C

CAPUT VIII.

VERS. 1. « Anno tertio regni Baltasaris, visio oblata est mihi : ego Daniel, post eam quam conspexeram a principio. » Cum adhuc, inquit, Chaldeorum sive Assyriorum vigeret imperium, aliam revelationem vidi post illam priorem : et hanc **1212** recentiore fuisse tempus declarat. Priorem enim vidit anno primo Baltasaris regis Chaldeorum : hanc vero, anno ejusdem tertio. Neque temere tempus designat, sed docens, multo antequam hæc fierent tempore a rerum omnium auctore Deo se consecutum esse ut ea præcognoscere.

D

VERS. 2. « Et vidi, inquit, in visiones, et tactum est, cum viderem ego, et eram Susis in castro, quod est in regione Ælam. » Susa olim metropolis erat Persarum. Si itaque perfici regni discit eversionem, convenienter in illa urbe sibi videtur inspicere revelationem. « Et vidi, inquit, in visione, » hoc est, non vigilans, neque interdiu hæc conspexi, sed in somnis mihi omnium Deus ista ostendit. « Et eram, inquit, super Ubal. » Juxta portam,

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁵ Καὶ — ἰδεῖν με. Des. in A. ⁴⁶ εἶδον. B ἰδοῦ. ⁴⁷ ἡ ἔστ. Des. in B.

inquit, mihi videbar stare : ita enim quidam posuerunt interpretes.

VERS. 3. « Et sustuli oculos meus, et ecce aries unus stans super Ubal, et ipsi cornua excelsa, et unum excelsius altero, et excelsius ascendebat in extremo. » Persicum regnum arietis simile intuetur, tanquam divitiis florens, multarumque facultatum obtinens abundantiam. *Duo cornua* in ariete contemplatur, * quia primus ipsorum regno potitus est Cyrus, et usque ad filios tantum regnum transmisit : Cambyse enim illius filio vita defuncto, paucos menses magi regnum obtinuerunt : quod paulo post exceperit Darius Hystaspis filius, qui usque ad nepotes et pronepotes regnum transmisit, usque ad Darium ultimum, quo **1213** interfecto Alexander Macedo regno potitus est. Duo itaque genera regum per *duo cornua* significantur : et ambo quidem intuetur excelsa, excelsius autem priori posterius. Sicut enim jam ante diximus, amplius Dario et Xerxe sceptrata tenentibus regnum fuit. Nam Cyrus Pontum Euxinum et Asiam sibi subegit, Darius etiam Scythas Nomadas cum reliquis sibi subiectis conjunxit, Xerxes Europæ quoque regni jugum imponere conatus est. Idcirco duo cornua in ariete contemplatur, sed alterum prius, alterum posterius, et posterius excelsius priori.

κέρματα ἐν τῷ κριῷ θεωρεῖ, ἀλλὰ τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ δεύτερον, καὶ τὸ δεύτερον ὑψηλότερον τοῦ πρώτου⁵⁵.

VERS. 4. « Et vidi, inquit, arietem cornu ferientem versus mare, et aquilonem, et austrum. » Omnia enim, et ad aquilonem et ad austrum sita sibi subjecta habebat, nec non ea quæ ad occidentem erant usque ad mare; et plurimas quoque insulas in servitute redegit. Simul itaque cum Xerxe bellum Græciæ inferente, et Cyprii, et Rhodii, Samii, et Lesbii, et Chii, et Cyclades omnes inita societate pugnabant. Hac de causa « Vidit arietem cornu ferientem versus mare, et aquilonem, et austrum. Et omnes, inquit, bestiarum non stabunt in conspectu ejus, et non erat liberans e manu ejus, et fecit secundum voluntatem suam, et magnificatus est. » *Bestias* autem rursus alia regna singularia vocat, Syrorum, Cilicum, Arabum, Ægyptiorum : et *bestias* ipsa appellat, eo quod subjectis populis terribiliter forent. Nullum itaque regnum, inquit, resistere poterat regno illi, quod cornu petebat versus **1214** austrum, et aquilonem, et mare : et nemo hominum poterat ab illo imperio liberum quempiam demonstrare, sed quodcumque ei videbatur, illud ad exitum perducebat.

VERS. 5. « Et ego, inquit, intelligebam. » Hæc, inquit, contemplanz mecum ipse reputabam, quæ

« Καὶ ἤμην, φησὶν, ἐπὶ τοῦ⁵⁶ Οὐβάλ. » Παρὰ τὴν πύλην, φησὶν, ἐδόκουν ἐστάναι : οὕτω γὰρ τοῦτο τινες τῶν ἐρμηνευτῶν τεθείκασι.

γ'. « Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου⁵⁷ καὶ⁵⁸ ἰδοὺ κριὸς εἰς ἐστηκὼς ἐπὶ⁵⁹ τοῦ Οὐβάλ, καὶ αὐτῷ κέρματα⁶⁰ ὑψηλά, καὶ τὸ ἐν ὑψηλότερον τοῦ ἐτέρου, καὶ τὸ ὑψηλότερον ἀνέβαινεν ἐπ' ἐσχάτου^{61,62}. » Τὴν Περσικὴν βασιλείαν κριῷ εἰκοῦσαν ὄρα, ὅτε δὴ πλούτῳ κομῶσαν, καὶ πολλὴν περιουσίαν ἔχουσαν ἀφθονίαν. *Δύο κέρματα*⁶³ ἐν τῷ κριῷ θεωρεῖ, ἐπειδὴ πρώτος μὲν αὐτῶν ἐδασίλευσε Κύρος, μέχρι δὲ παιδῶν μόνον⁶⁴ τὴν βασιλείαν παρέπεμψε. Καμβύσου γὰρ τοῦ υἱέως αὐτοῦ τελευτήσαντος, ὀλίγους μὲν μῆνας οἱ μάγοι κατέσχον τὴν βασιλείαν· παρέλαβε δὲ αὐτὴν μικρὸν ὕστερον Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου, ὃς μέχρις ἐκγόνων καὶ ἀπογόνων τὴν βασιλείαν παρέπεμψε, ἕως Δαρείου τοῦ τελευταίου, ὃν Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν ἀνελὼν τὴν βασιλείαν παρέλαβε. Τὰ⁶⁵ τοίνυν δύο γένη τῶν βασιλείων διὰ τῶν δύο κερμάτων σημαίνεται· καὶ ἄμφω μὲν ὑψηλά θεωρεῖ, ὑψηλότερον δὲ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον. Ὡς γὰρ ἤδη προειρηχάμεν, πλείων ἐπὶ Δαρείου καὶ Σέρου ἢ βασιλεία ἐγένετο. Ὁ μὲν γὰρ Κύρος τὸν τε Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν ἐχειρώσατο· Δαρεῖος δὲ καὶ Σκύθας τοὺς Νομάδας τοῖς ὑπηκόοις συνέταξεν· ὃ δὲ Σέρξης καὶ τῇ Εὐρώπῃ τῆς βασιλείας ἐπειράθη τὸν ζυγὸν ἐπιθεῖναι. Τούτου χάριν δύο τὸ δὲ δεύτερον, καὶ τὸ δεύτερον ὑψηλότερον τοῦ πρώτου⁶⁶.

δ'. « Καὶ εἶδον, φησὶ, τὸν κριὸν κερατίζοντα κατὰ θάλασσαν, καὶ βορρᾶν, καὶ νότον. » Τὰ τε γὰρ βόρεια, τὰ τε⁶⁷ νότια, ὑπήκοα εἶχεν ἅπαντα, ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἐσπέρια μέχρις αὐτῆς τῆς θαλάσσης· καὶ τῶν νήσων δὲ τὰς πλείους δουλεύειν ἠνάγκασεν. Αὐτίκα τοίνυν τῷ Σέρξῃ καὶ Κύπριοι, καὶ Ῥῥῆιοι, Σάμιοι τε καὶ Λέσβιοι, καὶ Χίοι, καὶ αἱ Κυκλάδες ἅπασαι συνεμάχον τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος στρατείαν ποιούμενῳ. Τούτου ἕνεκεν « εἶδεν τὸν κριὸν κερατίζοντα κατὰ θάλασσαν, καὶ βορρᾶν, καὶ νότον. Καὶ πάντα, φησὶ, τὰ θηρία οὐ στήσεται⁶⁸ ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, καὶ ἐποίησε κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἐπεγαλύθη. » *Θηρία* δὲ πάλιν τὰς ἄλλας βασιλείας καλεῖ τὰς μερικὰς, τὴν Σύρον, τὴν Κιλικίαν, τὴν Ἀράβων, τὴν Αἰγυπτίαν· *θηρία* δὲ αὐτὰς ὀνομάζει, διὰ τὸ φοβερὰς εἶναι τοῖς ἀρχομένοις. Οὐδεμία τοίνυν, φησὶ⁶⁹, βασιλεία ἀντιστήναι ἠδύνατο ἐκείνῃ τῇ βασιλείᾳ κερατιζούσῃ κατὰ νότον, καὶ βορρᾶν, καὶ θάλασσαν, οὕτε οἶός τε ἦν τις ἀνθρώπων ἐκείνης τῆς δυναστείας ἐλεύθερον ἀποφῆναι τινα, ἀλλ' ἅπαν τὸ δοκοῦν εἰς πέρας ἦγε.

ε'. « Καὶ ἐγὼ, φησὶν, ἤμην συνιών. » Ταῦτα, φησὶ, θεωρῶν ἐλογιζόμεν παρ' ἐμαυτῷ, τὰ διὰ τοῦ-

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ B ἐν τῷ. ⁵⁶ μου. Ex A et B suppl. ⁵⁷ καί. A τὰ κέρματα. ^{58,60} A ἐσχάτων. ⁵⁹ κέρ. B præm. δέ. ⁶¹ B μόνων. ⁶² B ταῦτα. ⁶³ πρ. B ἐτέρου. ⁶⁴ τὰ τε. B καί. ⁶⁵ A στήσονται. ⁶⁶ φησὶ. Des. in B. ⁶⁷ καὶ ἰδὼν. ⁶⁸ ἐπί. A πρὸ. ⁶⁹ κέρ. A add. καὶ

των σημαινόμενα εὐρεῖν ἐφιέμενος· ἐμοῦ δὲ πυνθα-
νομένου· « Ἰδοὺ τράγος αἰγῶν ἤρξατο ἀπὸ Λιβύδος
ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. » Τισὶ δὲ τῶν ἀντι-
γράφων πρόσκειται καὶ τοῦτο· « Καὶ οὐκ ἦν ἀπτό-
μενος τῆς γῆς, καὶ τῷ τράγῳ ἐκείνῳ κέρασ ἐν⁶⁵
θεωρητῶν ἀναμέσον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. » Τὴν
Μακεδονικὴν ἐνταῦθα βασιλείαν ἐσήμανεν τοῦ ἐν-
υπνίου τὸ αἰνίγμα· τράγον δὲ αὐτὴν ὠνόμασε διὰ
τὸ ταχὺ καὶ εὐκίνητον· τοῦ κριοῦ γὰρ ὀξύτερος ὁ
τράγος. Ἀπὸ Λιβύδος δὲ αὐτὸν ἐληλυθῆναι ἐφη·
ἐπειδὴ πρότερον Αἴγυπτον χειρωσάμενος, οὕτως εἰς
τὴν Περσῶν ἐλήλυθε χώραν. Ἐνίκησε μὲν γὰρ τὸν
Δαρείον ἐν τῇ Κιλικίᾳ, ἀλλ' ἐκείθεν τὴν Συρίαν, καὶ
Φοινικὴν, καὶ Παλαιστίνην διαδραμῶν, καὶ τὰς μὲν
τῶν πόλεων ὁμολογία λαθῶν, τὰς δὲ βία ἐλὼν, εἰς
τὴν Αἴγυπτον ὤρμησεν· εἶτα κάκειν⁶⁶ τὴν βασι-
λείαν παραλαβὼν, τὴν Περσίδα καταλαμβάνει⁶⁷,
καὶ τὴν μεγίστην αὐτῶν καταλύει βασιλείαν. Ἐν
δὲ κέρασ θεωρητῶν, τουτέστιν, ἐπίσημον καὶ περι-
βλεπτον, αὐτὸν καλεῖ τὸν Ἀλέξανδρον· ἀναμέσον δὲ
τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ τράγου φῦναι· λέγει τὸ κέρασ,
Ἀλεξάνδρου φρενῶν.

ς, ζ. « Καὶ ἦλθε, φησὶν, ὁ τράγος ἕως τοῦ κριοῦ
τοῦ τὰ κέρατα ἔχοντος, ὃν εἶδον ἐστῶτα⁶⁸ ἐπὶ⁶⁹ τοῦ
Οὐβάλ, καὶ ἔδραμε πρὸς αὐτὸν ἐν ὄρμῃ τῆς ἰσχύος
αὐτοῦ. Καὶ εἶδον αὐτὸν φθάσαντα⁷⁰ ἕως τοῦ κριοῦ,
καὶ ἐξηγγιώθη πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔπαισε τὸν κριὸν,
καὶ συνέτριψεν ἀμφοτέρα τὰ κέρατα αὐτοῦ, καὶ οὐκ
ἦν ἰσχύς τῷ κριῷ τοῦ στήναι ἐνώπιον αὐτοῦ· καὶ
ἔβριψεν αὐτὸ ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ συνεπάτησεν αὐτὸν,
καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος τὸν κριὸν ἐκ τῆς χειρὸς
αὐτοῦ. » Πρῶτοις⁷¹ μὲν γὰρ τοῖς ἐκείνου συμβαλῶν
στρατηγοῖς ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν τόποις, πᾶσαν
αὐτῶν ἐκείνην ἀφείλατο τὴν ἀρχήν. Εἶτα τοῦ Δαρείου
κατὰ τὴν Κιλικίαν μετὰ πολλῆς τῆς στρατείας ἀπαν-
τήσαντος, ἑτέρα γίνεται⁷² συμπλοχὴ, καὶ τρέπεται
μὲν ὁ Δαρεῖος εἰς φυγὴν, πολλοὺς δὲ τῆς στρατείας
καταναλώσας ὁ Ἀλέξανδρος ἐλαβεν αἰχμαλώτους τοῦ
Δαρείου τὰς θυγατέρας. Εἶτα αὖθις μετὰ τὴν ἐξ
Αἰγύπτου ἐπάνοδον, περὶ τὴν Βαβυλῶνα παραταξά-
μενος, αὐτὸν τε τὸν Δαρεῖον ἀνείλε, καὶ τὴν Περ-
σικὴν κατέλυσε βασιλείαν. Συντριβῆναι δὲ λέγει
ἀμφοτέρα τὰ κέρατα αὐτοῦ, ἐπειδὴ καὶ Μῆδοι καὶ
Πέρσαι κατὰ ταῦτ' ὀνομάζοντο, Κύρου τοῦ πρώτου
βασιλευσάντος, Μῆδου μὲν ὄντος μητρόθεν, Πέρσου
δὲ πατρίθεν· καὶ ἐπειδὴ ὁ πρῶτος αὐτῶν βασιλεὺς
ἄμφω ταύτας εἶχε τὰς προσηγορίας, ἀναγκαίως καὶ
οἱ ἀρχόμενοι, καὶ Μῆδους καὶ Πέρσας τοὺς αὐτοὺς
ὀνομάζον. Εἰς γὰρ μίαν ἀρχὴν ἄμφω συνῆλθον αἱ
βασιλείαι. Καὶ οἱ ἕξω δὲ συγγραφεῖς τοὺς αὐτοὺς
καὶ Πέρσας καὶ Μῆδους ὀνομάζουσιν. Οὕτω δὲ, φησὶ,
τῶν τοῦ κριοῦ συντριβέντων κεράτων,

η'. « Ὁ τράγος τῶν αἰγῶν⁷³ ἐμεγαλύνθη ἕως
σφόδρα. » Τῆς γὰρ Περσικῆς, εἴτ' οὖν Μηδικῆς,
καταλυθείσης βασιλείας, τὸ κατὰ πάντων ὁ Ἀλέ-

A per hæc significarentur cupiens invenire : meque
hæc cogitante : « Ecce hircus caprarum veniebat
a Libyco super faciem totius terræ. » In quibusdam
exemplaribus hoc etiam additur : « Et non attingebat
terram : et hirco illi cornu erat conspicuum
inter oculos ejus. » Macedonicum regnum hoc
loco in somnio ænigmatice significatum est, quod
propter celeritatem agilitatemque hircum appella-
vit : ariete enim velocior est hircus. Et ab Africo
ipsum venisse dixit, quia cum Ægyptum prius
subegisset, postea in Persarum regionem concessit.
Vicit enim Darium in Cilicia, et inde perlustrata
Syria, Phœnice, et Palæstina, et urbibus partim
deditione, partim vi captis, in Ægyptum profectus
est : deinde illo etiam regno potitus, Perside occu-
pata maximum ipsorum evertit regnum. Unum
autem cornu conspicuum, hoc est, insigne et illu-
stre, ipsum vocat Alexandrum : et inter hirci oculos
natum asserit illud cornu, propter ingenium, et
prudentiam, et sagacitatem mentis Alexandri.
διὰ τὸ ἀγγίλουν, καὶ συνετὸν, καὶ πυκνὸν τῶν τοῦ⁷⁴

VERS. 6,7. « Et venit, inquit, hircus usque ad
arietem habentem cornua, quem vidi stantem super
Ubal, et cucurrit ad eum cum impetu roboris sui.
Et vidi ipsum pervenisse 1215 usque ad arietem,
et efferatus est contra eum, et percussit arietem,
et contrivit utraque cornua ejus : et non erat robor
arieti, ut staret coram ipso, et prostravit ipsum
in terram, et conculcavit ipsum, et non erat qui
liberaret arietem de manu ejus. » Primum enim
cum illius ducibus congressus in Asiæ regionibus,
omne ipsis imperium ademit : deinde cum Darius
in Cilicia ingenti cum exercitu ei occurrisset, alte-
rum prælium committitur, et Darius in fugam
vertitur, multisque militibus interfectis, captivas
Darii filias Alexander accepit. Tum rursus post
reversionem ex Ægypto, prope Babylonem instru-
cta acie, et ipsum Darium occidit, et Persicum
evertit regnum. Et contritum esse, ait, utrumque
ipsius cornu, eo quod et Medi et Persæ simul
nominabantur, cum Cyrus, qui primus regnavit,
a matre Meda, et a patre Persa duceret originem :
et quia primus ipsorum rex utrisque his nomini-
bus appellatus est, convenienter illi quoque, qui
sub ejus regno erant, Medos et Persas eosdem
nominabant : in unum enim principatum utraque
regna convenerunt. Exteri quoque scriptores et Per-
sas et Medos eosdem nuncupant. Ita autem, in-
quit, contritis arietis cornibus,

VERS. 8. « Hircus caprarum magnificatus est
usque valde. » Persico enim sive Medico everso
regno, Alexander in omnes imperium adeptus est :

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵ ἐν. Des. in A. ⁶⁶ B ἐκείνην. ⁶⁷ B παραλαμβάνει. ⁶⁸ τοῦ. Des. in B. ⁶⁹ A οὗ ἴδον ἐστῶς. ⁷⁰ ἐπὶ.
A et B ἐνώπιον. ⁷¹ A φθάνοντα. ⁷² B πρώτον. ⁷³ γίν. Des. in B. ⁷⁴ τ. αἰγ. Des. in B.

sed iste quoque cum breve tempus **1216** supervixisset, sortitus est vitæ finem. Hoc etiam vidit beatus Daniel. Idcirco ait : « Et cum invalesceret ipse, contritum est cornu illud magnum. » Post victoriam illam maximam, inquit, communem hominum Alexander sortitus est finem. « Et ascenderunt, inquit, quatuor cornua subter illud ad quatuor ventos cœli. » Quatuor autem cornua quatuor illos reges innuunt, qui eodem tempore simul Alexandro successere. Ptolemæus enim Lagi Ægypti accepit imperium, Seleucus autem Nicanor Babylonem obtinuit, et reliquas partes usque ad Syriam pertingentes; Antigonos Asia politus est, et Macedonia Antipater, aut, ut quibusdam scriptoribus videtur, Philippus, qui etiam Aridæus dictus est, Alexandri frater. Porro notandum est conspexisse prophetam tertiam bestiam quatuor habentem capita, et hircum post unum cornu contritum quatuor cornua produxisse : ut perspicuum sit, eadem et per hircum, et per tertiam bestiam significari.

Vers. 9. « Et ex uno, inquit, cornuum egressum est cornu unum robustum. » Antiochum dicit Epiphanem, Antiochi illius, qui Magnus vocabatur, filium. « Et admodum magnificatus est, inquit, ad austrum, et ad orientem, et ad Libycum, et ad virtutem. » Potens, inquit, effectus superavit Ægypti regem, et nationes ad orientem sitas in suam redegit potestatem, et Judæis quoque, inquit, bellum **1217** intulit, et sanctam metropolin subegit. Virtutem enim ipsam appellavit, propter divinam gratiam, quæ eo tempore in templo florebatur. Idque planius faciens subjicit :

Vers. 10. « Et magnificatum est usque ad virtutem cœli, et cecidit in terram de virtute, et de stellis, et conculcavit eas. » Hæc nos apertius docent primus et secundus Machabæorum libri, et Josephus historiographus hæc accurate conscripsit, et nos item breviter, quæ eo pertinent, enarrabimus. Cum Judæi illi, qui ex pontificio erant genere, contra principem ejus temporis sacerdotum seditionem concitassent, qui hunc principatum appetebant, ad Antiochum profecti, ei persuadent, ut Judæorum religionem ad Græca transferat instituta, et gymnasium in urbe ædificandum curet. Quibus rebus gestis, pii homines mœrebant, quod apertam cernerent legum violationem : at reliqua turba libere absque ullo metu divinam legem conculcabat, et in circumcissionis præceptum contumeliose invehabat. Vehementiori autem conflata seditione, cum eo pervenisset An-

ξανδρος ἀνεδέξατο⁷⁸ κράτος· ἀλλὰ καὶ οὗτος⁷⁹ ὀλίγον ἐπιβιώσας χρόνον, τοῦ βίου τὸ τέλος ἐδέξατο. Καὶ τοῦτο δὲ εἶδεν ὁ μακάριος Δανιήλ. Διὸ φησὶ· « Καὶ ἐν τῷ ἰσχυραίῳ αὐτὸν συνετριβήν τὸ κέρασ τὸ μέγα. » Μετὰ τὴν νίκην ἐκαίνην τὴν μεγίστην, φησὶ, τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέξατο τέλος. « Καὶ ἀνέβη, φησὶ, τέσσαρα κέρατα ὑποκάτωθεν αὐτοῦ εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ. » Τέσσαρα δὲ κέρατα, τοὺς τέσσαρας βασιλείας, τοὺς κατὰ ταῦτὸν τὸν Ἀλέξανδρον διαδεξαμένους αἰνίζεται. Πτολεμαῖος γὰρ ὁ Λάγου τῆς Αἰγύπτου τὴν ἡγεμονίαν παρέλαβε· Σέλευκος δὲ ὁ Νικάνωρ τὴν Βαβυλῶνα κατέειχε, καὶ τὰ ἄλλα μέρη⁷⁶ τὰ μέχρι Συρίας διήκοντα· Ἀντίγονος δὲ τῆς Ἀσίας ἐκράτει, τῆς δὲ Μακεδονίας Ἀντίπατρος· ὡς δὲ τισὶ τῶν συγγραφέων δοκεῖ, Φίλιππος, δὲ καὶ Ἀριδαῖος⁷⁷, ὁ καὶ Ἀλεξάνδρου ἀδελφός. Ἐπιστημῆνασθαι δὲ εἶ, ἔτι καὶ τὸ τρίτον θηρίον τέσσαρας κεφαλὰς ἔχον ἔθεάσατο, καὶ τὸν τράγον μετὰ τὴν τοῦ ἐνὸς κέρατος συντριβὴν τέσσαρα φύσαντα κέρατα· ὡς εἶναι δῆλον τὰ⁷⁸ αὐτὰ καὶ διὰ τοῦ τράγου, καὶ διὰ τοῦ τρίτου θηρίου σημαίνεσθαι⁷⁷.

θ'. « Καὶ ἐκ τοῦ ἐνὸς, φησὶ, τῶν κεράτων⁷⁸ ἐξῆλθε κέρασ ἐν⁷⁹ ἰσχυρῶν. » Ἀντιόχον λέγει τὸν Ἐπιφανῆ, δὲ Ἀντιόχου τοῦ ἐπικαλουμένου⁸⁰ Μεγάλου υἱὸς ἐγγόνει⁸¹. « Καὶ ἐμεγαλύνθη, φησὶ, περισσῶς πρὸς νότον, καὶ πρὸς ἀνατολήν, καὶ⁸² πρὸς Λίβη, καὶ πρὸς τὴν δύναμιν. » Δυνατός, φησὶ, γενόμενος περιεγεγῆτο μὲν τοῦ τῆς Αἰγύπτου βασιλείως, ὕψ' ἑαυτοῦ δὲ καὶ τὰ πρὸς ἑω κείμενα⁸³ ἐποίησατο ἔθνη· ἐπεστράτευσεν δὲ, φησὶ, καὶ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τὴν ἀγίαν⁸⁴ μητρόπολιν κατεστρέψατο· δύναμιν γὰρ⁸⁵ αὐτὴν προσηγόρευσε, διὰ τὴν ἐπανθοῦσαν τῷ ναῷ τὴν·καὶαὐτὰ χάριν⁸⁶ θεῖαν. Καὶ τοῦτο σαφέστερον ποιῶν ἐπήγαγε·

ι'. « Καὶ ἐμεγαλύνθη ἕως τῆς δυνάμεως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τῆς δυνάμεως⁸⁷, καὶ ἀπὸ τῶν ἀστέρων⁸⁸, καὶ συνεπάτησεν αὐτούς⁸⁹. » Ταῦτα σαφέστερον ἡμᾶς ἢ τῶν Μακκαβαίων βίβλος ἢ τε πρώτη καὶ ἡ δευτέρα διδάσκει, καὶ Ἰωσηπος· δὲ ὁ ἱστοριογράφος ἀκριβῶς ταῦτα συνέγραψε, καὶ ἡμεῖς δὲ συντόμως τὰ κατ' αὐτὸν διηγησόμεθα. Τῶν ἐκ γένους ἀρχιερατικοῦ πρὸς τὸν τῆνικαῦτα ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων στασιασάντων, οἱ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἐπιέμενοι, πρὸς τὸν Ἀντιόχον παραγενόμενοι, πείθουσιν αὐτὸν τὴν Ἰουδαϊκὴν πολιτείαν εἰς Ἑλληνικὴν μεταβάλλειν⁹⁰, καὶ γυμνάσιον ἐν τῇ πόλει οἰκοδομῆσαι. Τούτων γενομένων⁹¹, οἱ μὲν εὐσεβεῖς ἐν θρήνοις ἦσαν, τὴν προφανῆ τῶν νόμων ὀρώντες παράβασιν, ὁ δὲ λοιπὸς ὄμιλος ἀδαῶς τὸν θεῖον ἐπάτει νόμον, καὶ εἰς τὴν τῆς περιτομῆς ἐξύβριον ἐντολήν. Σφοδρωτέρας δὲ γενομένης τῆς στάσεως, ἀφικόμενος ὁ Ἀντιόχος πλειστοῦς μὲν ἀνείλε τῶν

VARIAE LECTIONES.

⁷⁸ ἀν. Ita cum B leg. Sirm. ἀνεδέξατο. ⁷⁹ οὗτ. B αὐτός. ⁷⁶ μέρη. B ἔθνη. ⁷⁷ B ὁ καὶ Ἀριδαῖος. ⁷⁸ τὰ. B πρᾶξ. ἔτι. ⁷⁷ B σημαίνεται. ⁷⁹ τ. κερ. A αὐτῶν. ⁷⁸ ἐν. Des. in B. ⁸⁰ B καλουμένου. ⁸¹ B ἐγένετο. ⁸² καὶ — δύναμιν. Des. in A. ⁸³ B διακειμένα. ⁸⁴ ἀγ. B add. αὐτῶν. ⁸⁵ γὰρ. B δέ. ⁸⁶ χάρ. In B post θεῖαν ponitur. ⁸⁷ δυν. A add. τοῦ οὐρανοῦ. ⁸⁸ A et B ἀστρων. ⁸⁹ A αὐτὰ. ⁹⁰ A μεταβαλῖν. ⁹¹ γεν. B πρᾶξ. δέ.

εὐσεβῶν, τετόλμηκε δὲ καὶ τῶν τοῦ ναοῦ ἀδύ· A
των⁹² ἐπιβῆναι. Καὶ ἐπιβάς πάντα ἐσύλησε τὸν
νεῶν, τοὺς τε θησαυροὺς σφετερισάμενος, καὶ τὰ
ἀναθήματα ἅπαντα, ἐκπώματά τε καὶ φιάλας, καὶ
κρατήρας, καὶ τὴν χρυσὴν τράπεζαν, καὶ τὸ χρυ-
σοῦν θυμιατήριον⁹³, καὶ τὰς ἐκ χρυσοῦ κατασκευα-
σμένας λυχνίας, καὶ πάντα ἀπαξαπλῶς τῆς θείας
ιερουργίας τὰ ὄργανα. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ βωμὸν
ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ νεῷ φιλοδόμησε τῷ Διὶ, καὶ πᾶσαν
δὲ τὴν πόλιν εἰδῶλων ἐνέπλησε, καὶ πάντας θύειν
ἠνάγκαζεν· αὐτὸς δὲ καὶ χοῖρον ἔθυσεν ἐν τῷ θείῳ
βωμῷ⁹⁴, καὶ Διὸς Ὀλυμπίου τὸν νεῶν προσηγόρευσε.
Ταῦτα ἅπαντα ὁ μακάριος προδιδάσκει⁹⁵ Δανιήλ·
ὄρα γὰρ διὰ τοῦ κέρατος αὐτὸν τὸν Ἀντίοχον, ὅτι
ἐμεγαλύνθη ἕως τῆς δυνάμεως τοῦ οὐρανοῦ, ἔναντι
τοῦ, τῆ μανίᾳ κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐχρή-
σατο, ἧ καὶ ὁ λεῶς καὶ ὁ νεὼς ἀνέκειτο. Ἐ
Καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τῆς δυνάμεως καὶ ἀπὸ τῶν
ἀστέρων, καὶ συνεπάτησεν αὐτούς. Ἐ Πλεῖστοι γάρ
ἐκ τοῦ λαοῦ, τὸν τοῦ Θεοῦ παραδάντες⁹⁶ νόμον, τῆς
τῶν οὐρανίων ἐξέπεσον τάξεως⁹⁷, καὶ ὑπὸ τῆς τού-
του κατεπατήθησαν τυραννίδος, σφᾶς αὐτοὺς κατα-
λύσαντες. Ἀστέρας δὲ αὐτοὺς ὠνόμασε διὰ τὸ περι-
φανῆ, καὶ λαμπρὸν τῆς εὐσεβείας. Αἰνίττεται δὲ καὶ
τὴν πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὑπόσχεσιν· Ἐ Ποίησω γάρ,
φησὶ, τὸ σπέρμα σου, ὡς τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ. Ἐ
Οὐκ ἠρκέσθη γάρ⁹⁸, φησὶ, τῷ συμπατήσαι πολλοὺς
τῶν καλουμένων ἀστέρων, ἀλλὰ καὶ

ια'. Ἐ Ἔως⁹⁹ ἀρχοντος τῆς δυνάμεως ἠδρόνθη. Ἐ
Τῆ γὰρ λύττη καὶ μανίᾳ κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ C
βασιλείως ταυτησὶ τῆς δυνάμεως, τουτέστι, τοῦ ἁγίου
λαοῦ, ἐχρήσατο· καὶ ταῦτα ποιῶν, φησὶ, διετέλει,
Ἐ Ἔως οὐ ὁ ἀρχιστράτηγος ῥύσεται¹ τὴν αἰχμαλω-
σίαν· ἔναντι τοῦ, μέχρις ἂν τῆς ἀνωθεν τύχωμεν
ροπῆς, καὶ διὰ τοῦ ἐπιτεταγμένου ἀρχαγγέλου τὴν
ἡμετέραν προστασίαν, τύχωμεν σωτηρίας. Ἐἴτα
σαφέστερον τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου τολμηθησόμενα
προδιδάσκειται. Ἐ Καὶ δι' αὐτὸν, φησὶ, θυσία ἑταρά-
χθη² παραπτώματι³. Ἐ Οὐ συνεχώρει γὰρ⁴ τὰς κατὰ
νόμον θυσίας προσφέρεισθαι, ἀλλὰ τῷ Ἑλληνικῷ
τρόπῳ ταύτας ἐπιτελεῖσθαι ἠνάγκαζεν. Ἐἴτα ἐπ-
άγει· Ἐ Ὅτι καὶ ἐγενήθη, καὶ κατευοδόθη αὐτῷ. Ἐ
Τέως γὰρ οὐδὲν ἐμπόδισμα γέγονε κωλύον αὐτοῦ
τὴν λύτταν.

ιβ'. Ἐ Καὶ τὸ ἄγιον, φησὶν, ἐρημωθήσεται, καὶ D
ἐδόθη, φησὶν, ἐπὶ τὴν θυσίαν ἀμαρτία, καὶ ἐβρίφη
χαμαὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἐποίησε, καὶ εὐδοῶθη. Ἐ
Μανία γὰρ καὶ τυραννίδι χρώμενος, μῖδναι μὲν τετόλ-
μηκε τὸ θυσιαστήριον παρανόμῳ θυσίᾳ χρησάμενος,
ἐρημον δὲ τοῦ κόσμου τὸν θεῖον κατέστησε νεῶν,
ἐπάτησε δὲ τῆς δικαιοσύνης τοὺς νόμους, τὸν ἄδικον

¹ Gen. xxii, 17.

VARIAE LECTIONES.

⁹² ἀδ. B αὐλῶν. ⁹³ B θυσιαστήριον. ⁹⁴ βωμῷ. B νεῷ. ⁹⁵ B διδάσκειται. ⁹⁶ B παραβαίνοντες. ⁹⁷ τάξ. B στάσεως. ⁹⁸ γάρ. Des. in B. ⁹⁹ ἕως — ἤδρ. Des. in A. ¹ B ῥύσεται. ² ἔτ. B in margine apponit ἀτάχθη. ³ παρ. Des. in A. ⁴ γάρ. B αἰδ. φησὶ.

Antiochus. plurimos piis homines occidit, et ausus
est etiam in sacri templi adyta ingredi. Quo in-
gressus omnia quæ templi erant prædatus est,
thesauris sibi vindicatis, et usurpatis omnibus
donariis, poculis, et phialis, et crateribus, aurea-
que mensa, et aureo thuribulo, et candelabris ex
auro confectis, et omnibus omnino divini ministe-
rii vasis. Aram insuper **1218** in Dei templo
Jovi construxit, omnemque urbem idolis comple-
vit, et omnes sacrificare cogebat : et ipse etiam
suam in divina ara mactavit, ac Jovis Olympii
templum nuncupavit. Hæc omnia beatus Daniel
multo ante docet. Videt enim per cornu ipsam
Antiochum, qui « magnus factus est usque ad
virtutem cæli, » id est, insania contra ipsum re-
rum omnium auctorem Deum concitatus est, cni
et populus et templum dedicatum erat. « Et cecidit
in terram de virtute et de stellis, et conculcavit
eas. » Plurimi enim ex populo, violata Dei lege,
ex ordine cælestium exciderunt, et ab istius ty-
rannide conculcati sunt, qui seipos perdiderunt.
Ac *stellas* ipsos propter nobilitatem splendoremque
pietatis appellavit, innuitque quod olim Abraham
promissum fuit. « Faciam enim semen tuum, in-
quit, sicut stellas cæli ». Neque enim contentus
fuit, inquit, conculcasse plures eorum, qui *stellæ*
vocabantur, sed etiam

VERS. 11. « Usque ad principem virtutis magni-
ficatus est. » Rabie enim et insania contra ipsum
Deum et regem hujus virtutis, id est, populi sancti,
exarsit; et hæc facere, inquit, perseverabat,
« Donec princeps exercitus liberaret captivos, »
id est, donec opem divinam consequeremur, et
nos per archangelum illum, cui munus hoc impo-
situm est, ut noster sit præses et custos, adipi-
sceremur salutem. Deinde apertius quæ ausurus
foret Antiochus, prædicuntur. « Et **1219** per
ipsum, inquit, sacrificium turbatum est peccato. »
Neque enim permittebat secundum legem offerri
sacrificia, sed Græco ritu ea perfici cogebat. Tum
subjicit : « Quia etiam factum est, et prospere ei
successit. » Tunc enim impedimentum nullum fuit,
quod ejus rabiem coerceret.

VERS. 12. « Et sanctum, inquit, desolabitur. Et
datum est, inquit, super sacrificium peccatum, et
projecta est in terram justitia, et fecit, et prospere
successit. » Furore enim percutus et tyrannide
utens, polluere ausus est altare, peracto non le-
gitimo sacrificio; vacuum autem ab ornatu divi-
num templum fecit, justitiæque leges conculcavit,

injuncta piis hominibus illata nece : et interim cum A φρόνον τοῖς εὐσεβέσιν ἐπαγαγῶν, καὶ τέως, φησίν, ἡ
hæc faceret, inquit, « prospere ei succedebat. »
Deinde,

VERS. 13. « Audivi quemdam sanctum loquentem, et dixit sanctus quidam illi loquenti : Usquequo visio stabit, et sacrificium ablatum, et peccatum desolationis datum, et sanctum, et fortitudo conculcabitur? » *Phelmuni* Græca translato voce quemdam significat, idque testatur Syrorum lingua Hebrææ affinis. Ait itaque beatus Daniel : « Audivi quemdam sanctum ex alio sancto quaerentem. » Et perspicuum est illum vidisse angelos inter se colloquentes, ac discere cupientes, quantum futurum sit temerariæ impietatis iniquitatisque, et desolationis templi, et minime legitimi detestabilisque sacrificii tempus, ac tyrannidis illius, qua B populus opprimetur.

VERS. 14. « Et dixit ei, inquit : Usque ad vesperam et mane, dies duo mille et 1220 trecenti, et purgabitur sanctum. » *Vesperam* vocavit calamitatum initium, et *mane* calamitatum finem, quia quæ dolorem afferunt; ea nocti ac tenebris comparantur. A præsentem, inquit, initio calamitatum, usque ad finem malorum, tantum temporis intercedit. Et computati dies hi secundum Hebræorum rationem, sex annorum et sex mensium numerum perficiunt : tam diu enim grassata est Judæorum calamitas.

VERS. 15. « Et factum est, inquit, cum viderem ego Daniel visionem, quærebam intelligentiam. » C Illis, inquit, conspectis, intelligere et accurate percipere cupiebam, quæ per hæc significarentur ænigmata. « Et ecce stetit in conspectu meo quasi visio viri. » Videbar, inquit, mihi videre virum.

VERS. 16. « Et audivi vocem viri in medio Ubal, et vocavit ac dixit, Gabriel ! fac illum intelligere visionem. » Audivi etiam alium quemdam humana voce utentem, et imperantem ei qui assistebat mihi, quem Gabrielem quoque nominavit, ut interpretaretur mihi revelationis ænigmata. Ex iis etiam quæ dicta sunt conjici potest, eum qui jubebat, Dominum fuisse.

VERS. 17. « Et venit, inquit, et stetit juxta stationem meam. » Statim, inquit, jussus venit, et prope me stetit. « Et cum veniret ipse, obstupui, et procido in faciem meam. » Sufficiunt hæc ad vincendum Eunomii fastum, qui ipsam Dei essentiam se cognoscere arroganter jactitat. Si enim angelorum contemplationem, eandemque contemplantis viribus accommodatam, tantus propheta non tulit, 1221 quid magis impium aut detestabilius iis qui gloriantur divinam se novisse substantiam? Sed ad propositum revertamur. « Et

17. « Ἦκουσά τινος ἁγίου ἡ λαοῦντος, καὶ εἶπεν εἰς ἅγιος τῷ φελμουνὶ τῷ λαοῦντι. Ἔως πότε ἡ ὄρασις στήσεται, καὶ ἡ θυσία ἡ ἀρθεῖσα, καὶ ἡ ἀμαρτία τῆς ἐρημώσεως ἡ δοθεῖσα, καὶ τὸ ἄγιον, καὶ ἡ δύναμις συμπατηθήσεται; » Τὸ φελμουνὶ τὸν τινὰ σημαίνει τῇ Ἑλλάδι φωνῇ· μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο καὶ ἡ Σύρων φωνὴ γεντινιάζουσα τῇ Ἑβραϊκῇ. Φησὶ τοίνυν ὁ μακάριος Δανιήλ, ὅτι « Ἦκουσά τινος ἁγίου ἕτερον ἄγιον ἐρωτῶντος. » Δῆλον δὲ ὅτι ἀγγέλους διαλεγόμενους ὄρα⁸ καὶ βουλομένους μαθεῖν, πόσος ἔστιν ὁ χρόνος τῆς τολμωμένης ἀσεβείας τε καὶ παρανομίας, τῆς τε τοῦ ναοῦ ἐρημίας, καὶ τῆς B ἀθέσεως καὶ βδελυρᾶς θυσίας, καὶ τῆς τοῦ λαοῦ καταδυναστείας.

18. « Καὶ εἶπεν αὐτῷ, φησίν· Ἔως ἐσπέρας καὶ πρωτῆ, ἡμέραι δισχιλῖαι καὶ τριακόσκιαι ¹⁰, καὶ καθαρισθήσεται τὸ ἄγιον. » Ἐσπέρας δὲ ἐκάλεσε τὴν ἀρχὴν τῶν συμφορῶν, πρωτῆ δὲ τὸ τέλος τῶν συμφορῶν· ἐπειδὴ νυκτὶ καὶ σκότῳ ἐψέκει τὰ λυπηρά. Ἀπὸ τοῦ νῦν ¹¹, φησὶ, τῆς ἀρχῆς τῶν κακῶν, ἕως τέλους τὸσος τέ ἐστι χρόνος. Ψηφίζόμενοι δὲ αἱ ἡμέραι αὐτὰ ποιοῦσιν ἐξ ἐτῶν ἀριθμὸν, καὶ ἐξ μηνῶν, κατὰ τὴν Ἑβραίων ψῆφον· τοσοῦτον γὰρ ἐκράτησε χρόνον τῶν Ἰουδαίων ἡ συμφορὰ.

19. « Καὶ ἐγένετο, φησίν, ἐν τῷ ἰδεῖν με, ἐγὼ Δανιήλ, τὴν ὄρασιν, ἐξήτουν σύνεσιν. » Ταῦτα, φησὶ, θεασάμενος, συνεῖναι καὶ μαθεῖν ἀκριβῶς ἐβούλομην τὰ διὰ τοῦτων σημαινόμενα τῶν αἰνιγμάτων. « Καὶ ἰδοὺ ἔστη ἐνώπιόν μου ὡς ὄρασις ἀνδρός. » Καὶ ἐδόκουν, φησίν, ἀνδρα θεωρεῖν.

20. « Καὶ ἤκουσα φωνὴν ἀνδρός ἀναμέσον τοῦ Οὐβάλ, καὶ ἐκάλεσε, καὶ εἶπε· Γαβριήλ, συνέτισον ἐκεῖνον τὴν ὄρασιν. » Ἦκουσα δὲ καὶ ἐτέρου τινός ¹² ἀνθρωπιᾶς χρωμένου ¹³ φωνῇ, καὶ κελεύσαντος τὸν ¹⁴ παρεστῶτά μοι, ὃν καὶ Γαβριήλ ὠνόμασεν, ἐρμηνεύσαι μοι τῆς ἀποκαλύψεως τὰ αἰνίγματα. Ἔστι δὲ καὶ ¹⁵ ἐκ τῶν εἰρημένων τεκμήρησθαι, ὅτι ὁ κελεύσας ὁ Δεσπότης ἐστὶ.

21. « Καὶ ἦλθε, φησὶ, καὶ ἔστη ¹⁶ ἐχόμενα ¹⁷ τῆς στάσεώς μου. » Παρατίξα ¹⁸, φησὶ, προσταθῆεις D ἀφίκετο, καὶ πλησίον μου ἔστη. « Καὶ ἐν τῷ ἐλθεῖν αὐτὸν ἐθαμβήθην, καὶ πίπτω ἐπὶ πρόσωπόν μου. » Ἰκανὰ ταῦτα τὸν Εὐνομίου τύπον ἐλέγξει, ὃς αὐτὴν εἰδέναι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν ἀλαζονεύεται. Εἰ γὰρ ἀγγέλων ¹⁹ τὴν θεωρίαν, καὶ ταύτην μετρομένην τῇ τοῦ θεωρουμένου δυνάμει, ὁ τοσοῦτος προφήτης οὐκ ἤνεγκε, τί δυσσεβέστερον ἢ βδελυτότερον ²⁰ τῶν αὐτὴν εἰδέναι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν σεμνομένων; ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. « Καὶ εἶπε

VARIÆ LECTIONES.

⁸ τινός. A ἐνός. ⁹ ἁγ. B ἀγγέλου. ¹⁰ B Ἑβραϊκῇ. ¹¹ B ἐώρα. ¹² B ποῖος, ascripta tamen lectione πόσος, pro ποσός, ut videtur. ¹³ B τετρακόσκιαι, sed contra Hebr. ¹⁴ τοῦ νῦν. B τοίνυν. ¹⁵ τινός. B add. φησίν. ¹⁶ B χρησαμένου. ¹⁷ B καλέσαντος. ¹⁸ καί. Des. in B. ¹⁹ B ἐστάθη. ²⁰ A ἐχόμενος. ²¹ Περ. B προει. καί. ²² B ἀγγέλου. ²³ B βδελυρότερος.

πρός με · Σύνες, υἱὲ ἀνθρώπου · ἔτι γὰρ εἰς καιροῦ **A** πέρασ καὶ ²¹ ὄρασις. » Μὴ νομίσης, φησὶν, ἐπὶ τοῦ παρόντος ταῦτα πέρασ λαμβάνειν · μετὰ πολὺν γὰρ ἐτῶν ἀριθμὸν ταῦτα γενήσεται. Πληρουμένου γὰρ τοῦ ὀρισμένου καιροῦ, τότε πέρασ τούτων ἕκαστον λήψεται.

ιη'. ιθ'. « Καὶ ἐν τῷ λαλεῖν αὐτὸν μετ' ἐμοῦ πίπτω ἐπὶ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἤψατό μου, καὶ ἔστησέ με ἐπὶ τοὺς ²² πόδας μου. Καὶ εἶπεν · Ἰδοὺ ἐγὼ γνωρίζω σοὶ τὰ ἐσόμενα ἐπ' ἐσχάτων τῆς ὀργῆς τοῖς ²³ υἱοῖς τοῦ λαοῦ σου · ἔτι γὰρ εἰς καιροῦ πέρασ μένει ²⁴. » Θεασάμενός με, φησὶν, ὑπὸ τοῦ δέους καταπεσόντα πρῶτον ²⁵ ἀνώρθωσέ με, ἔπειτα ψυχαγωγεῖ γνωρίζων ²⁶, ὡς τούτου χάριν ἀφίκετο, ἵνα μοι τὰ ἐσόμενα προμηνύσῃ ποθοῦντι, καὶ ὅποια διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πάλιν ὀργὴν καταλήψεται μου **B** τὸν λαόν. Ἐπειτα τὸ ἐπιχειμένον μοι δέος ἀφελέσθαι βουλόμενος, ἐμήνυσεν ὅτι μετὰ χρόνον ²⁷ ταῦτα γενήσεται · ἡρμήνευσε δέ μοι καὶ ὧν ²⁸ ἔθεασάμην ἕκαστον, εἰρηκώς ·

κ'. « Οὗτος ²⁹ ὁ κριὸς, ὃν εἶδες, ὁ ἔχων τὰ κέρατα, βασιλεὺς Μήδων καὶ Περσῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ εὐθύς τὴν Χαλδαϊκὴν, εἶτ' οὖν Ἀσσυρίων, βασιλείαν Δαρειῶς ὁ Μήδος παρέλαβε, καὶ τότε Κύρος ὁ Πέρσης μετατέθεικεν εἰς Πέρσας τὴν βασιλείαν, ὃς καὶ Μήδος ἦν καὶ Πέρσης διὰ τὴν τῶν γενῶν ἐπιμιξίαν · ἀναγκάτως Περσῶν ³⁰ τοὺς Μήδους προτέθεικεν ³¹, καὶ φησὶν, ὅτι « ὁ κριὸς βασιλεὺς ἔστι Μήδων καὶ Περσῶν. » Ἄμφω γὰρ καὶ ὁ τελευταῖος Δαρειῶς ὁ Ἀρσάμου προσαγορευόμενος, ὃν ὁ Μακεδὼν Ἀλέξανδρος κατέλυσε, διεῖπε τὰς βασιλείας.

κα'. « Καὶ ὁ τράγος, φησὶ, τῶν αἰγῶν βασιλεὺς Ἑλλήνων · καὶ τὸ κέρασ τὸ πύνα, ὃ ἦν ἀναμέσον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς ὁ πρῶτος. » Λέγει δὲ τὸν Ἀλέξανδρον.

κβ'. « Καὶ ὅτι ³² συνετριβή, καὶ ἔσθη τέσσαρα κέρατα ὑποκάτωθεν ³³ αὐτοῦ, τέσσαρες βασιλεῖς ἀναστήσονται ³⁴ ἀπὸ ³⁵ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ. » Μετὰ γὰρ, φησὶ, τὴν ἐκείνου τελευτήν, ἡ ἐκείνου βασιλεία εἰς τέσσαρας διαιρεθῆσεται βασιλείας · ἀλλὰ καὶ τέτταρες ὄντες οἱ βασιλεύοντες οὐ δυνήσονται ³⁶ κατορθοῦν, ἃ ἐκεῖνος κατόρθου, ἐλάττους δὲ πολλῶ τῆς ἐκείνου βώμης ὀφθήσονται.

κγ'. « Καὶ ἐπ' ἐσχάτου ³⁷ δὲ, φησὶ, τῆς βασιλείας αὐτῶν, πληρουμένων τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν. » Ὄταν, φησὶν, εἰς ἄκρον ἀσθελας ἐλάσωσι, καὶ πέρα τῶν μέτρων τῆς ἐμῆς μακροθυμίας παρανομήσωσιν.

« Ἀναστήσεται βασιλεὺς ἀναίδης προσώπων, καὶ συνῶν προβλήματα. (κδ'.) Καὶ κραταῖα ἡ ³⁸ ἰσχύς αὐτοῦ, καὶ ³⁹ οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ. » Τὴν πανουργίαν τοῦ Ἀντιόχου διὰ τούτων ἀνιέττεται, καὶ πρὸς τῇ πανουργίᾳ, ἦν ἐκέκτητο δύναμιν. Εἶτα διδάσκων

dixit ad me : Intellige, filii hominis, adhuc enim in temporis finem etiam visio. » Ne existimes, inquit, in presentibus his rebus finem impositum iri : siquidem post multos annos fiet. Expleto enim definito tempore, horum unumquodque ad exitum perducetur.

Vers. 18, 19. « Et cum loqueretur ipse mecum, cado in faciem meam super terram : et tetigit me, et statuit me super pedes meos. Et dixit : Ecce ego indico tibi quæ eventura sint, sub finem iræ, filiis populi tui : adhuc enim in temporis finem manent. » Cum vidisset me, inquit, præ metu collapsum, primum erexit me, deinde consolatur, indicans ejus causa se venisse, ut mihi futura cupienti præmonstraret, et qualia propter divinam iram rursus essent invasura populum meum. Deinde metum, quo afficiebar, mihi ademptum cupiens, hæc longo post tempore futura indicavit, et quæ videram, ea mihi singula interpretatus est, ita locutus :

Vers. 20. « Iste aries, quem vidisti, habens cornua, rex Medorum est et Persarum. » Nam quia simul atque Chaldaicum, sive Assyrium, Darius Medus excepit regnum, etiam Cyrus Persa tunc ad Persas transtulit imperium, qui et Medus erat et Persa propter generis conjunctionem, convenienter Persis Medos præposuit, et ait « arietem esse regem Medorum et Persarum. » **1222** Nam et postremus quoque Darius, qui Arsami appellatus fuit, quem Alexander Macedo debellavit, **C** utraque regna administravit.

Vers. 21. « Et hircus, inquit, caprarum rex Græcorum, et cornu illud magnum, quod erat inter oculos ejus, ipse est rex primus. » De Alexandro autem loquitur.

Vers. 22. « Et quod contritum est, et steterunt quatuor cornua subter illud, quatuor reges surgent de gente ejus, et non in robore illius. » Nam post illius, inquit, obitum, regnum illius in quatuor regna dividetur. Cæterum, etsi quatuor fuerint qui regnent, non poterunt tamen egregia illa facinora, quæ ille faciebat, perficere : verum se multo inferiores ejus virtute præstabant.

Vers. 23. « Et in extremo, inquit, regni ipsorum, completis peccatis eorum. » Quando, inquit, ad summam impietatem pervenerint, et ultra meæ diutinæ lenitatis terminos deliquerint.

« Consurget rex impudens facie, et intelligens propositiones. (Vers. 24.) Et forte robur ejus, et non per robur suum. » Antiochi versutam malitiam per hæc innuit, et, præter malitiam, potentiam, quam ille sibi comparaverat. Deinde docens

VARIE LECTIONES.

²¹ καὶ. **A** et **B** ἡ. ²² τοὺς et μου. Des. in **A**. ²³ τοῖς — σου. Des. in **A**. ²⁴ μένει. Des. in **A**. ²⁵ πρ. **A** add. μέν. ²⁶ γν. Des. in **B**. ²⁷ **B** χρόνου. ²⁸ **B** ὡς. ²⁹ οὗτ. Des. in **A**. ³⁰ **B** Πέρσαις. ³¹ **B** προσέθηκεν. ³² ὅτι — ἔσθη. **A** τοῦ συνετριβέντος οὐ ἔστησαν. ³³ **A** ὑποκάτω. ³⁴ **A** ἐκ τοῦ ἔθν. αὐτ. ἀναστήσ. ³⁵ ἀπὸ. **B** ἐκ. ³⁶ **B** οὐκ ἠδυνήθησαν. ³⁷ **A** et **B** ἐσχάτων. ³⁸ ἡ. **B** præm. καί. ³⁹ καὶ — αὐτοῦ. Des. in **A** et **B**.

eum hæc facturum, Deo videlicet permittente, ap-
 posite subiecit : « Et non per robur suum. » Et
 Assyrio ait Deus per Isaiam prophetam : « Num
 gloriabitur securis sine cadente cum ea, aut
 exaltabitur serra sine trahente eam ^b? » Ita et hic
 audebit **1223** hæc, inquit, Antiochus non ut po-
 tens, sed Deo permittente.

« Et mirabilis, inquit, corrumpet, et diriget, et
 faciet, et interficiet fortes, et populum sanctum.
 (Vras. 25.) Et jugum vinculi ejus diriget. » Id est,
 nihil ipsi erit impedimento, quin omnia faciat
 quæcunque voluerit. De talibus beatus David præ-
 cipit, cum ait : « Noli æmulari in eo, qui prospere-
 rat in via sua, in homine faciente injustitiam ^c. »
 Persæpe enim accidit ut, impietati et iniquitati ad-
 dictis hominibus, quique audeant admodum injus-
 ta, res prospere succedant. « Jugum igitur, inquit,
 vinculi ejus diriget, » hoc est, quæcunque subje-
 ctis populis imperabit, ea coget illos perficere.
 Deinde versutam illius malitiam dolosamque sim-
 ulationem prædicens : « Dolus, inquit, in manu
 ejus, et in corde suo magnificabitur, et dolo inter-
 ficet multos. » A principio enim gymnasium in
 Hierosolymis ædificari præcepit : deinde suillis ves-
 sci carnibus : tum etiam coegit sacrificare, ac
 verbis fallacibus * usus pios homines in fraudem
 impellere conabatur, ac regia munera pollicitus
 omnes in legem delinquentes cernere cupiebat.
 Idcirco « dolus, inquit, in manu ejus, et in corde
 suo magnificabitur. » Maximum enim omnium
 hominum sese existimavit, « et dolo interficiet
 multos, » quoscunque scilicet in fraudem inducere
 potuerit. « Et in perditione multorum, inquit,
 stabit. » Hoc est, quæstione adhibita, exquisitis
 tormentis utetur, donec plures viderit propriam
 salutem amisisse. Neque contentus ea contra ho-
 mines insania : « Etiam contra Principem, inquit,
 principum **1224** stabit. » Hoc est, contra ipsum
 Regem regum, qui dominantibus dominatur, insa-
 niet, dedicatum illi templum polluere aggressus. Et
 permissam sibi contra Judæos licentiam ostendens,
 « Et quasi ova, inquit, manu ipsos conteret. » Ita
 facillime omnia hæc, inquit, perficiet, perinde ac si
 quis ova manu vellet contere. Atque hic ipso-
 rum Judæorum segnitiam notat, qui, neglectis rebus
 divinis, ab ipso Deo deserti et superna Providen-
 tia destituti fuere. His adjecit :

Vras. 26. « Et visio vespertina et matutina,
 quæ dicta est, vera est. » Hoc est, et tempus cala-
 mitatibus definitum sine ulla dubitatione verum
 est. Quia vero multum temporis intercedit : « Et

^b Isa. x, 15. ^c Psal. xxxvi, 7.

ως τούτα ποιήσει, τοῦ Θεοῦ δηλονότι συγχωρόντος,
 ἀναγκάως ἐπιγάγῃς · « Καὶ οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ. »
 Καὶ τῷ Ἀσσυρίῳ δὲ φησὶν ὁ Θεὸς διὰ Ἰσαίου τοῦ
 προφήτου · « Μὴ δοξασθήσεται ἀξίτη ἀνευ τοῦ κό-
 πτοντος ἐν αὐτῇ ; ἢ ὑψωθήσεται πρὶων ἀνευ τοῦ
 ἔλκοντος αὐτόν ; » Οὕτω δὲ ⁴⁰ καὶ ἐνταῦθα, φησὶν,
 ὅτι ταῦτα πολήσῃσι ὁ Ἀντιόχος, οὐχ ὡς δυνατὸς,
 ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος.

« Καὶ θαυμαστὰ, φησὶ, διαφθερεῖ, καὶ κατευθυ-
 νεῖ, καὶ ποιήσει, καὶ διαφθερεῖ ἰσχυρούς, καὶ λαὸν
 ἅγιον. (κε'.) Καὶ ὁ ζυγὸς τοῦ κλοιοῦ αὐτοῦ κατευθυ-
 νεῖ. » Ἀντὶ τοῦ, οὐδὲν αὐτῷ ἐμποδὼν ἔσται, ἀλλ' ὅσα
 ἂν θελήσῃ ταῦτα ⁴¹ ποιήσει. Περὶ τῶν τοιούτων ὁ
 μακάριος παραινεῖ ⁴² Δαβὶδ, λέγων · « Μὴ παραζη-
 λου ἐν τῷ κατευδομένῳ ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ, ἐν ἀν-
 θρώπῳ ποιοῦντι παρανομίαν. » Συμβαίνει γὰρ πλῆ-
 λάκις καὶ τοὺς δυσσεβεῖς καὶ παρανομίᾳ συζῶντας
 εὐδοῦσθαι ἵλιαν παράνομα τομῶντας. « Ὁ ζυγὸς
 οὖν, φησὶ, τοῦ κλοιοῦ αὐτοῦ κατευθυνεῖ, » ἀντὶ τοῦ,
 πάντα ἃ ἂν προστάξῃ τοῖς ὑπηκόοις, ἀναγκάσει ταῦτα
 πληροῦν. Ἐἶτα τὸ πανούργον αὐτοῦ καὶ ὑποῦλον προ-
 λέγων · « Δόλος, φησὶν, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν
 καρδίᾳ αὐτοῦ μεγαλυνοθήσεται, καὶ δόλω διαφθερεῖ ⁴³
 πολλοὺς. » Ἐξ ἀρχῆς γὰρ γυμνάσιον ἐν Ἱεροσολύ-
 μοις οἰκοδομηθῆναι προσέταξεν, εἶτα χοιρείων μετα-
 λαμβάνειν κρεῶν ὑστερον δὲ καὶ θύειν ἡνάχαζεν·
 ἐκέχρητο δὲ καὶ κωτίλοις λόγοις, τοὺς εὐσεβεῖς ἐξ-
 απατήσαι πειρώμενος, καὶ βασιλικὰς δωρεὰς ὑπ-
 ισχνεῖτο, παρανομῶντας ἅπαντας ἰδεῖν ἐφιέμενος.
 Διὰ τοῦτο φησὶ · « Δόλος, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν
 καρδίᾳ αὐτοῦ μεγαλυνοθήσεται. » Μέγιστον γὰρ ἐπι-
 τὸν πάντων ἀνθρώπων ἡγήσατο, « καὶ δόλω διαφθε-
 ρεῖ πολλοὺς, » οὓς ἂν ἐξαπατήσαι ἰσχύσῃ. « Καὶ ἐπὶ
 ἀπωλείᾳ ⁴⁴ πολλῶν, φησὶ, σταθήσεται. ⁴⁵ » Ἀντὶ
 τοῦ, ἐνστάσει χρῆσεται, ἕως ἂν ἴδῃ πολλοὺς τὴν οἰ-
 κείαν ἀπολλύντας σωτηρίαν. Μὴ ἀρκοῦμενος δὲ τῇ
 κατὰ τῶν ἀνθρώπων μανίᾳ, « Καὶ ἐπὶ ἄρχοντα, φη-
 σὶν, ἀρχόντων στήσεται. » Τουτέστι, κατ' αὐτοῦ τοῦ
 Βασιλέως τῶν βασιλέων ⁴⁶, καὶ κυριεύοντος τῶν
 κυριεύοντων, τῇ λύττῃ χρῆσεται, μιαινέειν ἐπιχειρῶν
 τὸν ἀνακεῖμενον αὐτῶν ἑών. Καὶ δεικνύς τὴν δολειάν
 αὐτῷ κατὰ τῶν Ἰουδαίων συγχώρησιν, « Καὶ ὡς ὠά,
 φησὶν, ἐν χειρὶ συντρίψει αὐτοῦς ⁴⁷. » Οὕτω, φησὶ,
 μετὰ πολλῆς εὐκολίας ταῦτα πάντα ⁴⁸ ἐργάσεται, ὡς
 εἴ τι, ὡς τῇ χειρὶ συντρίψῃ θελήσειεν ⁴⁹. Αἰνίττειται
 δὲ ἐνταῦθα καὶ τὴν αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων ῥηθυμίαν,
 καὶ ὅτι αὐτοὶ τῶν θεῶν ἀμελήσαντες κατελείψθησαν
 ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ γυμνοὶ τῆς ἀνωθεν προνοίας ἐγι-
 νοντο. Τούτοις ἐπιφέρει ·

κς'. « Καὶ ἡ ὄρασις τῆς ἐσπέρας καὶ τῆς πρωΐας
 τῆς ῥηθείσης ἀληθῆς ἔστιν. » Ἀντὶ τοῦ, καὶ ὁ ὠρι-
 σμένος χρόνος ταῖς συμφοραῖς ἀναμφιβόλως ἔστιν
 ἀληθῆς. Ἐπειδὴ δὲ πολὺς ἔστιν ἐν τῷ μέσῳ χρόνος,

VARIE LECTIONES.

⁴⁰ B δὴ. ⁴¹ ταῦτα. B add. πάντα. ⁴² παρ. In B post Δαβὶδ ponitur. ⁴³ A διαφθερεῖ. ⁴⁴ B ἀπ-
 ωλείας. ⁴⁵ A στήσεται. ⁴⁶ B βασιλεύοντων. ⁴⁷ αὐτ. Des. in A. ⁴⁸ πάντα. Des. in B. ⁴⁹ B θελήσει.

« Καὶ σὺ ⁸⁰ σφράγισον, φησὶ, τὴν ὕρασιν, ὅτι εἰς ἅμα-
 τὰς ἡμέρας πολλὰς ἔσται ⁸¹. » Ἀντὶ τοῦ, Ἄσαφῆ αὐτὴν
 τοῖς πολλοῖς κατάλιπε· σοὶ γὰρ ὡς ποθοῦντι ταῦτα
 ὄηλα πρὸ τῶν πραγμάτων πεποίηκα.

κζ'. « Καὶ ἐγὼ, φησὶ, Δανιὴλ ἐκοιμήθην, καὶ ἐμα-
 λακίσθην ἡμέρας, καὶ ἀνέστην, καὶ ἐποίησα τὰ ἔργα
 τοῦ βασιλέως, καὶ ἐθαύμαζον τὴν ὕρασιν, καὶ οὐκ
 ἦν ὁ συνιῶν. » Μαθῶν γὰρ τὰ καταληφόμενά μου τὸν
 λαὸν πάλιν κακὰ, οὕτως ἀναιρῶς διετέθη, ὡς καὶ
 ἀβρωστία περιπεσεῖν· ἀλλ' ὁμως καὶ τοῦτον διακεί-
 μενος τὸν τρόπον, ψυχρόν μου τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως
 ἐγχεριερισμένα μοι, μηδενὸς γινώσκοντος τὴν τῆς
 ἀβρωστίας αἰτίαν. Οὗτος ἤδει καὶ ⁸² μετὰ τοῦ μακα-
 ρίου Παύλου λέγειν· « Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ;
 τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; » Καὶ
 τό· « Κλαίειν μετὰ κλαίωντων, καὶ χαίρειν μετὰ **B**
 χαίροντων. » Καὶ· « Εἰ πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει
 πάντα τὰ μέλη. » Οὕτω διακείμενος, καὶ ταύτην
 ἔχων περὶ τοὺς συνδούλους ⁸³ φιλοστοργίαν ⁸⁴, μαθῶν
 τὰς πολλαῖς ὑστερον γενεαῖς καταληφόμενας τοὺς
 συνδούλους αὐτοῦ συμφορὰς, θρηνῶν καὶ ὀλοφυρόμε-
 νος διετέλει· καὶ ταῦτα εἰδὼς ἀκριθῶς ὡς αὐτὸς
 πείραν τούτων οὐδεμίαν λήψεται, ἀλλὰ τῆς παρουσίας
 ζωῆς οὐκ εἰς μακρὰν ἀπαλλαγῆσεται. Ταύτην προσ-
 ῆκει καὶ ἡμεῖς περὶ τοὺς ὁμοφυεῖς τε καὶ ὁμοδούλους
 τὴν ἀγάπην ἔχειν, καὶ τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονεῖν,
 καὶ τὴν περὶ ἄλλα τῶν μελῶν μιμεῖσθαι συμπά-
 θεϊαν· ἐπειδὴ μέλη μὲν ἀλλήλων κεκλήμεθα, σῶμα
 δὲ ἡξιώθημεν προσαγορευθῆναι Χριστοῦ. Αὐτῷ ἡ
 δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων ⁸⁵. Ἀμήν.

A tu, signa, inquit, visionem, quia in dies multos
 erit. » Hoc est, obscuram adhuc ipsam multis re-
 linque : tibi enim ut cupienti hæc ante res ipsas
 declaranda curavi.

VERS. 27. « Et ego, inquit, Daniel dormivi, et
 obtorui dies, et surrexi, et faciebam opera regis,
 et admirabar visionem, et non erat intelligens. »
 Cum enim didicissem ea mala, quæ rursus populum
 meum essent oppressura, tanto mœrore affectus
 fui, ut etiam in ægritudinem incidere : verumtam-
 en licet ita affectus, quæ a rege mihi commissa
 fuerant, administrabam, nemine infirmitatis cau-
 sam cognoscente. Hic noverat etiam cum beato
 Paulo dicere : « Quis infirmatur, et ego non infir-
 mor? quis scandalizatur, et ego non uror? » Et,
 « flere cum flentibus, **1225** et gaudere cum gau-
 dentibus ». » Et, « Si patitur unum membrum,
 una patiuntur omnia membra ». » Ita affectus, et
 hac erga conservos benevolentia præditus, per-
 ceptis calamitatibus, quæ multis post sæculis ipsis
 conservis essent eventuræ, lamentari ac lugere
 perseverabat : præsertim cum exploratum haberet
 se malorum eorum omnino expertem fore, qui e
 præsentī vita hæud multo post esset decessurus.
 Hanc eandem charitatē decet nos item cognatis
 et conservis præstare, idemque mutuo sentire, et
 membrorum mutuatam, quæ sibi compatiuntur, co-
 gnationem imitari : siquidem alter alterius mem-
 bra vocati sumus ⁸⁶ : ac digni effecti, qui Christi
 corpus appellemur ^b. Ipsi sit gloria in sæcula sæ-
 culorum. Amen.

^d II Cor. II, 29. ^e Rom. XII, 15. ^f I Cor. XII, 26. ^g Rom. XII, 5. ^h I Cor. XII, 27.

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ Καὶ σὺ. Ex A suppl. ⁸¹ ἔσται. Des. in A. ⁸² καὶ. Des. in B. ⁸³ συνδ. B ὁμοδούλους. Ita quo-
 que post pauca. ⁸⁴ φίλ. B præm. τήν. ⁸⁵ τ. αἰών. Des. in B.

TOMOS Θ'.

LIBER NONUS.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

α, β'. « Ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Δαρειοῦ τοῦ υἱοῦ Ἀσ-
 σουήρου ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῶν Μήδων, ὃς ἐβασί-
 λευσεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν Καλδαίων· ἐν ἔτει ἐνὶ
 τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐγὼ Δανιὴλ συνῆκα ἐν ταῖς
 βίβλοις τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, ὃς ἐγενήθη λόγος
 Κυρίου ⁸⁷ πρὸς Ἱερεμίαν τὸν προφήτην εἰς συμπλή-
 ρωσιν ἐρημώσεως Ἱερουσαλήμ, ἐβδομήκοντα ἔτη. »

D

CAP. IX.

VERS. 1, 2. « Anno primo Darii, filii Assueri,
 de semine Medorum, qui regnavit super regno
 Chaldæorum : anno primo regni ejus, ego Daniel
 intellexi in libris numerum annorum, de quo fa-
 ctus est sermo Domini ad Jeremiam prophetam,
 ut complerentur desolationis Hierosolymæ septua-
 ginta anni. » Hinc quoque perspicuum est, aliud

VARIE LECTIONES.

⁸⁷ Κυρ. Des. in A.

fuisse Darii Assueri, aliud Cyri Persæ regnum : et cum iis, quæ paulo ante dicta sunt, modo recitata consentiant. Neque enim Darium simpliciter Medum appellavit, sed **1226** « de semine Medorum; » ut planum fieret, non utrinque, paterno scilicet et materno genere, Medum illum fuisse, regnasse tamen super regnum Chaldæorum, Baltasare post impietatem divina plaga nocte interfecto. Et per breve admodum tempus Darius iste regnasse mihi videtur. Beatus enim Daniel, cum jam deinceps expletum videret captivitatis terminum, subducta ratione numeri septuaginta annorum, quem per prophetam Jeremiam prædixit omnium rerum Deus, pro populo cœpit Domino supplicare. Tempus autem expletum est regnante Cyro Persarum rege, ut beatus Esdras ait, qui statim ab initio sui voluminis, post proemia, facta breviter mentione de Hierosolymorum expugnatione, et de servitute, in quam patria redacta fuit, et de captivis in Babylonem abductis, subjicit : « Et fuerunt pueri ei, et filii ejus, quoad regnarent Persæ, ut expleretur sermo Domini per os Jeremiæ, quousque susciperet terra Sabbata sua, per omne tempus desolationis suæ Sabbata celebrabit, ut expleantur anni septuaginta, regnante Cyro Persarum rege anno primo, ut perficiatur verbum Domini per os Jeremiæ ¹. » Et sanctissimus Jeremias ita ait : « Ecce ego mitto, et sumam gentem Aquilonis, Nabuchodonosorem regem Babylonis, servum meum : et adducam eum super terram hanc, et super incolentes **1227** eam, et super omnes nationes quæ sunt in circuitu ipsorum, et desolabo eos, et dabo eos in desolationem, et in sibilum, et in opprobrium sempiternum : et auferam ab ipsis vocem gaudii, et vocem lætitiæ, et vocem sponsi, et vocem sponsæ, odorem unguenti, et lumen lucernæ, et erit omnis ipsius terra in desolationem : et servient in gentibus per septuaginta annos. Et postquam expleti fuerint septuaginta anni, vindicabo super regem Babylonis, et super gentem illam, dicit Dominus, iniquitates ipsorum, et super terram Chaldæorum, et ponam eos in desolationem sempiternam ². » Beatus igitur Jeremias tunc expletum iri captivitatis tempus innuit, cum Chaldaicum regnum everteretur ; quod Esdras, facta Cyri mentione, apertius declaravit. Comperimus etiam beatissimum Zachariam aliter hoc tempus numerasse. Nam post obitum Cyri et Cambysis ejus filii, Dario Hystaspis filio Persarum imperium adepti, tempus commemorans propheta : « Quarto, inquit, et vicesimo (die) undecimi mensis, hic est mensis Sabat, annu secundo regnante Dario, factum est verbum Domini ad Za-

A Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὡς ἑτέρα μὲν ἡ Δαρείου τοῦ Ἀσσοῦρου βασιλεία, ἑτέρα δὲ ἡ Κύρου τοῦ Πέρσου συμφωνεῖ δὲ καὶ τοῖς πρώην εἰρημένους ⁸⁷ τὰ νῦν ἀναγνώσθεντα. Οὐχ ἀπλῶς γὰρ Μῆδον τὸν Δαρείου προσηγόρευσεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ σπέριματος τῶν Μήδων· ὡς εἶναι δῆλον ⁸⁸, ὅτι οὐχ ἑκατέρωθεν, πατρόθεν φημι καὶ μητρόθεν, Μῆδος οὗτος ἦν· ἐβασίλευσε δ' ὁμοῦς ἐπὶ τὴν βασιλείαν τῶν Χαλδαίων, θεῖα πληρῆ τοῦ Βαλτάσαρ μετὰ τὴν ἀσέβειαν ⁸⁹ νύκτωρ ἀναρεθέντος. Δοκεῖ δὲ μοι λίαν βραχὺν βεβασίλευσέναι χρόνον οὗτος ὁ Δαρεῖος. Ὁ γὰρ μακάριος Δανιήλ, ὡς ἤδη λοιπὸν πληρωθέντα τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἔρον ἰδὼν, καὶ τὸν τῶν ἑβδομήκοντα ἑτῶν συλλογισάμενος ἀριθμὸν, ὃν διὰ τοῦ προφήτου Ἱερεμίου προείπεν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς, τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἰκετηρίαν προσφέρειεν ἄρχεται τῷ Δεσπότη. Ἐπληρώθη δὲ ὁ χρόνος ἐπὶ Κύρου τοῦ Περσῶν βασιλείως, ὡς ὁ μακάριος Ἑσδρας φησὶν· εὐθύς γὰρ ἐν ἀρχῇ ⁹⁰ τοῦ συγγράμματος, μετὰ τὰ προοίμια, ἐν συντόμῳ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων μνημονεύσας, καὶ τοῦ τῆς πατρίδος ἀνδραποδισμοῦ, καὶ τῆς εἰς Βαβυλῶνα τῶν αἰχμαλώτων μετοικίας, ἐπήγαγε· « Καὶ ἦσαν παῖδες αὐτῷ καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, μέχρι τοῦ βασιλεύσαι Πέρσας, εἰς πληρωσιν τοῦ ῥήματος τοῦ Κυρίου ἐν στόματι Ἱερεμίου, ἕως τοῦ εὐδοκῆσαι τὴν γῆν τὰ Σάββατα αὐτῆς, πάντα χρόνον τῆς ἐρημώσεως αὐτῆς σαββατιεῖ εἰς συμπλήρωσιν ἑτῶν ἑβδομήκοντα βασιλεύοντος ⁹¹ Κύρου Περσῶν ἔτους πρώτου, εἰς συντέλειαν ῥήματος Κυρίου ἐν στόματι Ἱερεμίου. » Λέγει δὲ καὶ ὁ θεοτάτος Ἱερεμίας οὕτως· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω, καὶ λήψομαι τὴν πατριάν τοῦ βορρᾶ, τὸν Ναβουχοδονόσορ βασιλέα Βαβυλῶνος τὸν δοῦλόν μου, καὶ ἄξω αὐτὸν ⁹² ἐπὶ τὴν γῆν αὐτήν, καὶ ἐπὶ ⁹³ τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ⁹⁴ τὰ κύκλῳ αὐτῶν, καὶ ἐξεσημῶσω αὐτοὺς εἰς ἀφανισμόν, καὶ εἰς συριγμόν, καὶ εἰς θνεῖσιν αἰώνιον, καὶ ἀφελῶ ⁹⁵ ἀπ' αὐτῶν φωνὴν χαρᾶς, καὶ φωνὴν εὐφροσύνης, καὶ ⁹⁶ φωνὴν νυμφίου, καὶ φωνὴν νύμφης, ὄσμην μύρου, καὶ φῶς λύχνου, καὶ ἔσται ἡ γῆ αὐτῆς πᾶσα εἰς ἀφανισμόν, καὶ δουλεύουσιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἑβδομήκοντα ἔτη. Καὶ ἐν τῷ πληρωθῆναι τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐκδικήσω ἐπὶ τὸν βασιλέα Βαβυλῶνος, καὶ ἐπὶ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, φησὶ Κύριος, τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν γῆν Χαλδαίων, καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς ἀφανισμόν αἰώνιον. » Ὁ μὲν οὖν μακάριος Ἱερεμίας ἠνέκατο συμπληροῦσθαι τῆς αἰχμαλωσίας τὸν χρόνον ἐν τῇ καταλύσει τῆς Χαλδαϊκῆς βασιλείας· ὁ δὲ Ἑσδρας καὶ σαφέστερον τοῦτο πεποίηκε, τοῦ Κύρου ποιησάμενος μνήμην. Ἐδρίσκομεν δὲ καὶ ⁹⁷ τὸν θεοτάτον Ζαχαρίαν ἑτέρως τοῦτον ἀριθμοῦντα τὸν χρόνον. Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Κύρου τελευτήν, καὶ Καμβύσου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσου ἐπὶ

¹ I Esdr. i, 58; II, 4. ² Jerem. xxv, 9-12.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ B προειρημένους. ⁸⁸ εἶν. δῆλ. B μὴ εἶναι Μῆδον κυρίως. ⁸⁹ μ. τ. ἀσ. In B post ἀναρ ponitur. ⁹⁰ B ἐν ἀρχῇ γάρ. ⁹¹ B βασιλεύσαντος. ⁹² B αὐτούς. ⁹³ ἐπὶ. Des. in B. ⁹⁴ τὰ ἔθνη. Des. in B. ⁹⁵ B ἀπὸ. ⁹⁶ καί. Des. in B. ⁹⁷ καί. Des. ibid.

Περσῶν ἀναδησαμένου κράτος, τοῦ χρόνου μνημο-
νεύσας ὁ προφήτης· « Τῆ πετράδι γάρ, φησί, καὶ
εἰκάδι τοῦ ἑνδεκάτου μηνός, οὗτός ἐστιν ὁ μὴν Σα-
δάτ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος
Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν Βαραχίου, υἱοῦ Ἀδδῶ,
τὸν προφήτην. » Καὶ ἐπήγαγε μετὰ βραχεία· « Καὶ
ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος Κυρίου, καὶ εἶπε· Κύριε παν-
τοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἱερουσαλήμ,
καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα ὅς περιεῖδες; Τοῦτο ἑβδομη-
κοστὸν ἔτος. » Καὶ τινες μὲν τῶν ἀπιστιᾶν νοσοῦν-
των διαφωνεῖν τοὺς ἁγίους νομίζουσι προφήτας· οἱ
δὲ τοῖς ἱεροῖς λόγοις ἐνθετραμμένοι, ὑπὸ τῆς θείας
φωτισθέντες χάριτος, τὴν τῶν ἁγίων προφητῶν εὐ-
ρίσκουσι συμφωνίαν. Φέρε τοίνυν, ἐκείνης ⁶⁰ τῆς
αἰγλῆς τυχεῖν ἱκετεύσαντες, δὴλῃν αὐτὴν τοῖς ἀγνο-
οῦσι ποιήσωμεν. Τὸν μὲν οὖν χρόνον τῆς αἰχμαλω-
σίας συμφώνως τεθείκασιν ἅπαντες, ὃ τε θεὸς Ἱε-
ρεμίας, ὃ τε θεοπέσιος Ζαχαρίας, καὶ ὁ μακάριος
Ἐσδρας· τὸν ἑβδομηκοντούτην γὰρ ἀριθμὸν τεθεί-
κασιν ἅπαντες· οὐκ ἀπὸ τῶν αὐτῶν δὲ καιρῶν
ἀριθμεῖν ⁶¹ ἀρχόμενοι τοῦτον τὸν χρόνον, οἱ μὲν εἰς
Κύρου, οἱ δὲ εἰς Δαρείου, τοῦτον καταλήγειν ἔφασαν
τὸν ἀριθμὸν. Οἱ μὲν γὰρ περὶ τὸν μακάριον Ἱερεμίαν
καὶ Ἐσδραν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης ⁷⁰ αἰχμαλω-
σίας ἀριθμοῦντες, εἰκότως μέχρι Κύρου, τοῦ Περσῶν
βασιλέως, τὰ ἑβδομηκοντα περιορίζουσιν ἔτη. Ὁ δὲ
θειότατος Ζαχαρίας ἀπὸ τῆς τελευταίας πολιουρκίας,
ἐν ἣ τὴν παλαιθερίαν ὑπέμειναν, ἀριθμῶν, ἐπὶ Δα-
ρείου τοῦ Περσῶν βασιλέως, τὸν τῶν ἑβδομηκοντα
ἔτων ἀριθμὸν συμπληροῦσθαί φησι· καὶ γὰρ ἐπὶ
τούτου τῷ ὄντι ὁ θεὸς ἀνωκοδομήθη νεώς. Ἐπειδὴ
γὰρ τρις ὁ λαὸς αἰχμαλώτως γέγονε, πρῶτον μὲν ἐπὶ
Ἰωακείμ, τοῦ υἱοῦ Ἰωσίου βασιλέως Ἰούδα, τὸ δὲ
δεύτερον ἐπὶ Ἰεχονίου, τοῦ υἱοῦ Ἰωακείμ, τὸ δὲ τρί-
τον ἐπὶ Σεδεκίου, τοῦ ἀδελφοῦ μὲν τοῦ Ἰωακείμ,
θεοῦ δὲ τοῦ Ἰεχονίου, ἀναγκαίως τρις καὶ τῆς ἑπαν-
όδου τυγχάνουσι. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀφίησιν αὐτοὺς
Κύρος ὁ Πέρσης, εἶτα Δαρείος ὁ υἱός ⁷¹ Ἰσταάπου,
ἔπειτα Ἀρταξέρξης ὁ Ἐξέρξου, ἤνικα πρότερον μὲν
τὸν Ἐσδραν, μετ' ἐκείνον δὲ τὸν Νεεμίαν ἀπέστειλεν,
ὥστε τὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀνοικοδομησαί ⁷² τελεῖν.
Τῶν μὲν οὖν πρώτων αἰχμαλώτων γεγενημένων ὁ
ἑβδομηκονταῆτος πληροῦται χρόνος ἐπὶ Κύρου τοῦ
Πέρσου· τῆς δὲ τοῦ ναοῦ ἐρημίας ὁ αὐτὸς οὗτος χρόνος
λαμβάνει τέλος ⁷³ ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει Δαρείου τοῦ
Ἰσταάπου, ὡς εἶναι προφητεῖαν ἑκατέραν, τὴν Ἱερεμίου τε καὶ Ζαχαρίου, ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν τοῦ
Ἐσδρα συγγραφῆν, ἀψευδῆ τε καὶ ἀληθῆ. Τοῦτον, φησί, τὸν χρόνον ὁ μακάριος Δανιὴλ συνείδε, καὶ
ἀριθμήσας, καὶ εὐρῶν πλησιάζοντα·

γ. « Ἐδῶκα τὸ πρόσωπόν μου, φησί, πρὸς Κύριον
τὸν Θεόν, τοῦ ἐκζητῆσαι προσευχῆν καὶ δέησιν ἐν
νηστεύσει, καὶ σάκκῳ καὶ σποδῷ. » Οὐ γὰρ, φησὶν,
ἀπλῶς ἀνέμενον τὴν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγῆν,
ἀλλ' ἱκετεῖαν τῷ Δεσπότη προσέφερον, τὴν ἐλευθε-
ρίαν τοῖς ὁμοφύλοις αἰτῶν. Κἂν γὰρ μυριάκις ὑπό-

A chariam filium Barachiae, filii Addo, prophetam k.)
Et paulo post adjecit : « Et respondit angelus
Domini, et dixit : Domine omnipotens, usquequo
non misereberis Hierosolymæ, et urbium Judæ
quas sprevisi? iste septuagesimus est annus l.)
Et nonnulli quidem ex iis qui incredulitatis morbo
laborant, **1228** sanctos inter se prophetas dis-
sentire opinantur : qui vero sacris in sermonibus
educati sunt, divina gratia illustrati, sanctorum
prophetarum inveniunt consensum. Age itaque,
illo splendore precibus exorato, ignaris eum per-
spicuum faciamus. Idem igitur captivitatis tempus
omnes plane non discrepantes posuere, et divinus
Jeremias, et divinus Zacharias, et beatus Esdras,
in septuagesimo * numero omnes consensere : sed
B non ab iisdem temporibus omnes numerare exorsi
hoc tempus, alii in Cyro, alii in Dario hunc ipsum
numerum desinere dixerunt. Beatus enim Jere-
mias, et Esdras, a primæ captivitatis initio nu-
merantes, jure usque ad Cyrum Persarum regem
septuaginta definiunt annos. Sed sanctissimus
Zacharias a novissima obsidione, qua funditus
interiere, numerans, septuaginta annorum nume-
rum regnante Dario Persarum rege expleri asse-
ruit : revera enim, ipso regnante, sanctum rursus
ædificatum est templum. Nam quia ter populus
captivus factus est, primum tempore Joacimi filii
Josiae regis Judæ, deinde Jechonix filii Joacimi,
porro Sedecix fratris Joacimi, patrum Jechonix,
valde apposite ter etiam in patriam reditum con-
sequuntur. Primo enim dimisit ipsos Cyrus Persa,
deinde Darius Hystaspis filius, tum Artaxerxes
Xerxis filius, quo tempore primo Esdras, postea
C **1229** Nehemiam misit, ut muros Hierosolymæ
iterum construendos curarent. Eorum igitur, qui
primo capti fuere, septuaginta annorum numerus
Cyro Persa regnante expletur : templi autem deso-
lutionis hoc idem tempus finitur anno secundo
Darii Hystaspis : ita ut utraque prophetia, et Je-
remix et Zachariæ, et itidem Esdræ scriptura,
mendacio careat, et vera sit. Hoc, inquit, tempus
beatus Daniel intelligens, cum numerasset, et jam
appropinquare comperisset :

D VERS. 3. « Dedi, inquit, faciem meam ad Do-
minum Deum, ut quaererem orationem et depreca-
tionem, in jejuniis, et sacco, et cinere. » Non
enim, inquit, simpliciter exspectabam ut a servi-
tute vindicaremur, sed Domino supplicabam,
cognatorum meorum libertatem petens. Nam etsi

k Zach. 1, 7. l ibid. 12.

VARIE LECTIONES.

⁶⁰ ἐκ. In B post αἰγλῆς ponitur. ⁶¹ B τὸν ἀριθμὸν. ⁷⁰ πρ. B δευτέρως. ⁷¹ υἱός. Des. in B. ⁷² B οἰκο-
δομησαί. ⁷³ τέλ. B πρæm. τό.

millies bona polliceatur, et nosmetipsos tali munere præbeamus indignos, divinæ munificentiae impedimento sumus. Hoc vero etiam per Ezechielem prophetam ait Deus: « Ad summam loquar super gentem et regnum, ut ædificem et plantem; et erit, si aversa gens illa fecerit mala, non inducam super eam omnia bona quæ locutus sum ». » Hæc edoctus beatus Daniel, « jejunio, et sacco, et cinere, » quasi alis instructas preces Deo offerebat.

VERS. 4. « Et precatus sum, inquit, Dominum Deum meum, et confessus sum, et dixi: Domine Deus, magne et terribilis, qui custodis testamentum **1230** et misericordiam diligentibus te, et custodientibus mandata tua. » Magnum autem et admirabilem vocat, ut qui magna et mirabilia possit efficere. Ab operationibus enim divini viri divina imponere nomina consuevere. Et « custodire ipsum dixit testamentum, et misericordiam diligentibus eum, » admonens, ut memores sint eorum quæ Abrahamo, Isaac et Jacobo olim promissa sunt. Omni autem studio orans, docet haud simpliciter illum custodire, sed « diligentibus eum, et custodientibus mandata ejus. » Si quis enim tua, inquit, mandata violet, seipsum indignum tuis pollicitationibus reddit. Hoc item nobis usu venit.

VERS. 5. « Peccavimus enim, inquit, iniquitatem fecimus, impie egimus, et declinavimus a mandatis tuis, et a judiciis tuis. » Cum admodum convenienter gloriosa et admirabilia illa nomina Deo imposuisset, contraria et penitus adversa sibi ipsis imposuit. Neque contentus dixisse peccavimus, adjectis insuper « iniquitatem fecimus, impie egimus, » ingrati erga tua beneficia fuimus. *Impie egimus* autem, alii diis, anima sensuque carentibus ac nulla vi præditis, tibi prælati. Deinde ostendens eam curam, qua illos Deus perpetuo dignabatur, et ingentem populi stultitiam, subjecit:

VERS. 6. « Neque audivimus servos tuos prophetas, qui loquebantur nomine tuo ad reges nostros, et ad principes nostros, et ad patres nostros, et **1231** ad omnem populum terræ. » Neque enim destitit tua gratia nos tueri, et per prophetas colloqui modo eum regibus et principibus, modo cum sacerdotibus et doctoribus (hos enim *patres* vocavit), et sæpe etiam cum omni populo: sed quamvis hæc ita fierent, nos tamen contradicere perseveravimus. Ideo jure addit:

VERS. 7. « Tibi, Domine, justitia, et nobis confu-

²⁰ Imo, Jerem. xviii, 9, 10.

σχηται αγαθά, αναξίου; δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς τῆς δωρεᾶς καταστήσωμεν, ἐμπόδιον γινόμεθα τῇ θεῖᾳ φιλοτιμίᾳ⁷⁴. Τοῦτο δὲ καὶ δι' Ἐζεκιήλ τοῦ προφήτου φησὶ ὁ Θεός· « Πέρας⁷⁵ λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλείαν, τοῦ ἀνοικοδομεῖν καὶ καταφυτεύειν, καὶ ἔσται, ἐν στραφέν τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ποιήτη πονηρὰ, οὐ μὴ ἐπαγάγω⁷⁶ ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ αγαθὰ ἃ ἐλάλησα. » Ταῦτα πεπαιδευμένους ὁ μακάριος Δανιήλ, « νηστεῖα, καὶ σάκκω, καὶ σποδῷ, » τὴν προσευχὴν περὶ τῶν προσέφερον τῷ Θεῷ.

δ. « Καὶ προσηυξάμην, φησὶ, πρὸς Κύριον τὸν Θεόν μου, καὶ ἐξωμολογησάμην, καὶ εἶπον· Κύριε ὁ Θεός, ὁ μέγας καὶ θαυμαστός, ὁ φυλάσων τὴν διαθήκην⁷⁷ καὶ τὸν ἔλεον τοῖς ἀγαπῶσί σε, καὶ φυλάττουσι τὰ προστάγματά⁷⁸ σου. » Καλεῖ δὲ μέγαν καὶ θαυμαστὸν, ὡς μεγάλα καὶ θαυμαστά ποιεῖν δυνάμενον. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἐνεργειῶν οἱ θεοὶ ἄνδρες⁷⁹ τὰς θεῖας προσηγορίας τιθέναι φιλοῦσι. « Φυλάττει δὲ καὶ⁸⁰ αὐτὸν ἔρη τὴν διαθήκην καὶ τὸν ἔλεον τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, » τῶν πρὸς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ ἀναμνηστικῶν ἐπαγγελιῶν. Μετὰ πάντας δὲ ἀκριβείας εὐχόμενος, διδάσκει, ὅτι οὐχ ἀπλῶς φυλάττει, ἀλλὰ « τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, καὶ φυλάττουσι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. » Εἰ γὰρ τις, φησὶ, παραβῆ σου τὰ προστάγματα, ἀνάξιον ἑαυτὸν τῶν ὑποσχέσεών σου καθίστησι. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν συνέη.

ε'. « Ἡμάρτομεν γὰρ, φησὶν, ἡδικήσαμεν, ἡσεθήσαμεν⁸¹ καὶ ἐξεκλίναμεν ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου, καὶ ἀπὸ τῶν κριμάτων σου. » Σφόδρα δὲ⁸² προσφόρως ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὰς ἐντίμους ἐκείνας⁸³ καὶ θαυμαστάς τεθεικῶς προσηγορίας, τὰς ἐκ διαμέτρου ἐναντίας σφίσι αὐτοῖς ἐπιτέθεικεν. Οὐκ ἠρκύσθη δὲ τῷ εἰπεῖν ἡμάρτομεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἡδικήσαμεν καὶ ἡσεθήσαμεν προσέθηκεν, ἀγνώμονες περὶ τὰς σὰς εὐεργεσίας γενόμενοι. *Ἡσεθήσαμεν* δὲ, ἄλλους ἀντὶ σοῦ Θεοῦ προελόμενοι, ἀψύχους, ἀναισθητούς, οὐδεμίαν κεκτημένους ἰσχύιν. Εἶτα δεικνύς τὴν διηνεκῶς εἰς αὐτοὺς γινομένην⁸⁴ τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν, καὶ τὴν πολλὴν τοῦ λαοῦ ἀναληθίαν, ἐπήγαγε·

ς'. « Καὶ οὐκ εἰσηκούσαμεν⁸⁵ τῶν δούλων σου τῶν προφητῶν, οἱ ἐλάλουν ἐν τῷ ὀνόματι σου πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ πρὸς τοὺς⁸⁶ ἄρχοντας ἡμῶν, καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, καὶ πρὸς πάντα τὸν λαὸν τῆς γῆς. » Οὐ γὰρ ἐπαύσατό σου ἡ χεῖρ ἐποπτεύουσα τὴν ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν προφητῶν διαλεγόμενη, ποτὲ μὲν βασιλεῦσι καὶ ἄρχουσι, ποτὲ δὲ ἱερεῦσι καὶ διδασκάλοις (τούτους γὰρ πατέρας ἐκάλει), πολλάκις δὲ καὶ παντὶ τῷ λαῷ· ἀλλὰ καὶ τούτων οὕτω γενομένων ἡμεῖς διετελέσαμεν ἀντιλέγοντες. Διὸ εἰκότως προστέθεικεν·

ζ'. « Σὺ, Κύριε, ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡμῖν ἡ ἰσχύνη

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁴ B τῆς θεῖας φιλοτιμίας. ⁷⁵ πέρας, κ. τ. λ. Ita fere supra, t. I, pag. 160, ubi hæc etiam ad Ezechielem a Nostro referuntur, cum tamen potius ad Jerem. xviii, 9, 10, pertineant. ⁷⁶ B ἐπάγω. ⁷⁷ διαθ. A et B addunt σου, h. l. et post ἔλεον (A ἔλεο.). ⁷⁸ A τὰς ἐντολάς. ⁷⁹ οἱ θ. ἄνδρ. In B post προσηγ. ponitur. ⁸⁰ καί. Des. in B. ⁸¹ ἡσεθήσαμεν. Ex A et B suppletum. In A sequitur καὶ ἀπέστημεν. ⁸² ἐξ. Des. in B. ⁸³ ἐκ. In B post θαυμ. ponitur. ⁸⁴ B γεγεννημένην. ⁸⁵ A ἠκούσαμεν. ⁸⁶ πρ. τοὺς. Des. in B καί — ἡμῶν. Des. ibid.

τοῦ προσώπου, ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη, ἀνδρὶ Ἰούδα, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν ⁸⁸ Ἱερουσαλήμ, καὶ παντὶ Ἰσραὴλ, τοῖς ἐγγύς καὶ τοῖς μακρὰν, ἐν πάσῃ τῇ γῆ, οὐ δέσπειρας αὐτοῦ· ἐκεῖ ἐν ἀθετήσῃ αὐτῶν, ⁸⁹ ἢ ἠθέτησάν σε, Κύριε. » Τὰ μὲν γὰρ, φησὶν, ὑπὸ σοῦ γεγεννημένα, Δέσποτα ⁹⁰, τὴν σὴν κηρύττει δικαιοσύνην· ἡμεῖς δὲ διὰ τὴν πολλὴν ἡμῶν παρανομίαν ἐν αἰσχύνῃ γενόμενοι, τῆς ἰδίας ⁹¹ ἀγνωμοσύνης κατηγοροῦμεν. Σοὶ μὲν γὰρ ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀσεβείας οὐδὰμία προσεγένετο βλάβη· ἡμεῖς δὲ τῶν σπερμάτων ἐδεξάμεθα ⁹² τοὺς καρπούς, καὶ ἐλεεινῶς, ὅτι τῶν ὁμοφύλων κατηγορῶν, καὶ ἑαυτὸν τοῖς παραβάταις συνάπτει.

γ'. « Ἡμεῖν, φησὶν, ἡ αἰσχύνῃ τοῦ προσώπου, καὶ τοῖς βασιλευσὶν ἡμῶν, καὶ τοῖς ἀρχουσὶν ἡμῶν, καὶ τοῖς πατρᾷσι ἡμῶν, ὅτινες ἡμάρτομέν σοι. » Ἰκανὸν δὲ τούτων ἕκαστον εἰς ἔλεον ἐπικάμψαι καὶ τὸν ὠμότατον, μήτι γε τὸν ⁹³ ἡμερώτατον καὶ φιλανθρωπότατον. Δείκνυσι γὰρ διὰ τῶν λόγων οὐ τοὺς εὐτελεῖς τοῦ λαοῦ καὶ ἀφανεῖς μόνους αἰσχύνῃς ἀναπλησθέντας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλέας, καὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ τοὺς ἱερέας· τούτους γὰρ πατέρας ὠνόμαζε. Καὶ δεικνύς τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον, προστέθεικεν· « Ὅτινες ἡμάρτομέν σοι. » Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν ἀξίους ἐκομισάμεθα τῆς παρανομίας τοὺς καρπούς·

δ'. « Τοῦ Κυρίου δὲ Θεοῦ ἡμῶν ⁹⁴ οἱ οἰκτιρμοὶ καὶ ἰλασμοί ⁹⁵. » Πρόπει γὰρ σοι, ἡμέρω ὄντι καὶ φιλανθρώπῳ, ἐλέη καὶ οἰκτω περὶ ἡμᾶς χρῆσασθαι. Καὶ ἐπιμένων τῇ τῆς παρανομίας κατηγορίᾳ (ἤκουσε γὰρ τοῦ Θεοῦ δι' ἑτέρου προφήτου λέγοντος· « Λέγει σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτον ⁹⁶, ἵνα δικαιωθῆς »), οἰκτιοῦται τὴν τοῦ λαοῦ παρανομίαν, καὶ τὴν ταύτης ποιεῖται κατηγορίαν, τὸν θεῖον ἔλεον ἐπαγγέλλων.

ε'. « Ὅτι ἀπέστημεν, φησὶ, καὶ οὐκ εἰσηκούσαμεν τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, πορεύεσθαι ἐν τοῖς νόμοις αὐτοῦ, οἷς ἔδωκε κατὰ πρόσωπον ἡμῶν ἐν χειρὶ τῶν δούλων αὐτοῦ τῶν προφητῶν. » Φωτισθέντες γὰρ, φησὶν, ὑπὸ τῶν προφητῶν, καὶ ποδηγούμενοι πρὸς τὸ θεόν, ἀντιλέγοντες πάντα τὸν χρόνον διετελέσαμεν.

ια'. « Καὶ πᾶς Ἰσραὴλ παρέβησαν τὸν νόμον σου, καὶ ἐξέκλιναν τοῦ μὴ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς σου. » Εἰ γὰρ οἱ μὲν παρέβησαν, οἱ δὲ φύλακες ἀκριβεῖς τῶν σῶν νόμων ἐγένοντο, οὐκ ἂν τὴν συμφορὰν ὑπέμειναν ⁹⁷ ταύτην· ἐπειδὴ δὲ κοινὴ παρὰ πάντων ἡ παρανομία τετόλμηται, εἰκότως φησὶν· « Ἐπῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ἡ κατάρρα, καὶ ὁ ὄρκος ὁ γεγραμμένος ἐν τῷ νόμῳ Μωσῆ ⁹⁸ δούλου τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡμάρτομεναυτῶν. » Ὁρκον δὲ καλεῖ τὸν ἐν τῷ δευτερονόμιῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένον· « Ἀρῶ γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χεῖρά μου, καὶ ὁμοῦμαι τῇ δεξιᾷ μου, καὶ

sio faciei, sicut dies hic viro Judæ, et habitantibus Hierosolymæ, et omni Israeli, iis qui prope, et iis qui longe, in omni terra, ubi disseminasti eos in prævaricatione eorum, qua prævaricati sunt in te, Domine. » Ea enim, quæ a te facta sunt, inquit, Domine, tuam quasi præconio commendant justitiam: nos vero propter ingentia nostra scelera pudore perfusi, ingrati animi nostri crimen accusamus. Tibi enim ex nostra impietate nihil damni accidit: nos autem seminum fructus tulimus, et miserabiliter, quia cognatos accusans, seipsum quoque cum iis qui legem violarent, conjungit.

VERS. 8. « Nobis, inquit, confusio faciei, et regibus nostris, et principibus nostris, et patribus nostris, qui peccavimus contra te. » Unumquodque horum satis est, vel crudelissimum ad misericordiam flectere, nedum mitissimum et humanissimum. His enim verbis ostendit, non tenues homines e plebe, neque ignobiles tantum, ignominia affectos, sed etiam reges ipsos et principes, et quos patres nuncupavit, sacerdotes. 1232 Justasque esse pœnas ostendens, addidit: « Qui peccavimus contra te. » Verum nos quidem dignos iniquitate nostra fructus tulimus:

VERS. 9. « Domini autem Dei nostri (sunt) miserationes et propitiationes. » Decet enim te mitem et clementem misericordia et miseratione erga nos commoveri. Et commorans in accusandis peccatis (audivit quippe Deum per alium prophetam dicentem: « Dic, tu, iniquitates tuas primum, ut justificeris »), asciscens sibi populi scelera, ea accusat, divinam prædicans misericordiam.

VERS. 10. « Quia recessimus, inquit. Et non audivimus vocem Domini Dei nostri, ut ambularem in legibus ejus, quas dedit ante faciem nostram, in manu servorum suorum prophetarum. » Illuminati enim a prophetis, inquit, et ducti ad ea quæ facienda erant, adversari semper perseveravimus.

VERS. 11. « Et omnes de Israele violarunt legem tuam, et declinaverunt ne audirent vocem tuam. » Si enim alii quidem violassent, alii perfecti fuissent legum tuarum observatores, utique non sustinissent hanc calamitatem: cum vero communis omnium iniquitas hæc ausa fuerit, merito inquit: « Venit super nos maledictio et jusjurandum scriptum in lege Mosis servi Dei, quia peccavimus contra eum. » Jusjurandum autem vocal, quod Deus juravit in Deuteronomio scriptum: « Levabo enim in cœlum, inquit, manum meam, et jurabo

⁸⁸ Deut. xxiii, 40-42.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ Α ἐνοικοῦσιν. ⁸⁹ αὐτῶν. Ex A et B suppl. ⁹⁰ Δέσπ. B præm. φησὶν ὦ, omisso φησὶν ante δ-δ. ⁹¹ ἰδ. B οἰκείας. ⁹² B σπ. ἡμῶν ὁρεπόμεθα. ⁹³ τόν. B præm. δῆ. ⁹⁴ Α Τῷ Κυρίῳ Θεῷ ἡμῶν. ⁹⁵ ἰλ. A et B præm. οἱ. ⁹⁶ B πρῶτος. ⁹⁷ B ὑπέμειναν. ⁹⁸ B Μωσῆ.

dextera mea, et dicam : Vivo ego in æternum, quia acuam ut fulgur gladium meum, et arripiet iudicium manus mea, **1233** et vindicabo, et reddam ultionem hostibus meis, et odientibus me retribuam : inebriabo sagittas meas sanguine, et gladius meus devorabit carnes, (inebriabitur) cruore vulneratorum et captivorum, inde a capite principum gentium . » Et paulo ante hæc verba, sic ait : « Dixi : Dispergam eos, cessare faciam ex omnibus memoriam eorum °. » Maledictionem vero eam dicit, quæ a sex tribubus facta est in monte Gebal. Illud itaque iusjurandum, inquit, et maledictio, quæ facta est in lege Mosis, in nobis exitum sortita est.

Vers. 12. « Et statuit sermones suos, quos locutus est super nos, et super iudices nostros, et quicumque iudicaverunt nos, ut adduceret super nos mala magna. » Et malorum ostendens exsuperantiam, « Qualia, inquit, non fuere sub omni cælo, secundum ea quæ facta sunt in Hierosolyma. » Neque enim invenio, inquit, nostrorum malorum exemplum. Beinde docens divinæ prædictionis veritatem :

Vers. 13. « Sicut scriptum est, inquit, in lege Mosis. » Et supplicia justa esse declarans : « Omnia, inquit, mala venerunt super nos, nec deprecatus sum faciem Domini Dei nostri, ut recederemus ab iniquitatibus nostris, et intelligeremus in omni veritate tua, Domine. » Neque enim tot ac talibus nobis illatis calamitatibus respiscere volumus, et a pristina iniquitate desciscere, legumque observatione tibi cultum exhibere. Idcirco :

Vers. 14. « Vigilavit, inquit, Dominus Deus **1234** noster super malitiam nostram, et adduxit eam super nos. » Quasi enim excusso quodam sæ diuturnæ lenitatis somno, pœnas iis quæ administramus dignas nobis inflixit. Quia « sanctus, inquit, Dominus Deus noster, in omni illo quod fecit, quia non audivimus vocem ejus. » Ipse enim innocens est, inquit, et nulla ob ea quæ fecit reprehensione dignus : nos autem impietati et improbitati addicti supplicium in nos attraximus. Ita peracta scelerum accusatione, de reliquo supplicat et clementiam implorat.

Vers. 15, 16. « Et nunc, Domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum e terra Ægypti in manu forti, et fecisti tibi ipsi nomen, sicut est dies hic, peccavimus, inique egimus : Domine, pro omni misericordia tua avertatur, quæso, furor tuus a civitate tua Hierosolyma, monte sancto tuo. » Pristina commemorat beneficia, ut grati animi

° Deut. xxxii, 26.

ἐρῶ · Ζῶ ἐγὼ εἰς τὸν αἰῶνα, ὅτι παροξυνῶ ὡς ἀστραπὴν τὴν μάχαιράν μου, καὶ ἀνθέξεται κρίματος ἡ χεὶρ μου, καὶ ἐκδικήσω, καὶ ἀνταποδώσω δίκην τοῖς ἐχθροῖς μου, καὶ τοῖς μιστοῦσί με ἀνταποδώσω · μεθύσω τὰ βέλη μου ἀφ' αἵματος, καὶ ἡ μάχαιρά μου φάγεται κρέα ἀφ' αἵματος τραυματιῶν, καὶ αἰχμαλωσίας, ἀπὸ κεφαλῆς ἀρχόντων ἐθνῶν. » Καὶ μικρὸν πρὸ τούτων φησὶν⁹⁹ · « Εἶπον · Διασπερῶ αὐτούς, παύσω δὲ¹ ἐξ ἀνθρώπων τὸ μνημόσυνον αὐτῶν. » Τὴν δὲ κατάραν, τὴν ὑπὸ τῶν ἑξ φυλῶν, τὴν ἐν τῷ ὄρει τῷ Γεβάλ γεγεννημένην λέγει. Ἐκεῖνος τοίνυν, φησὶν, ὁ ὄρκος, καὶ ἡ κατάρα ἡ ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως γεγεννημένη, πέρας ἔλαθεν ἐφ' ἡμῶν.

β'. « Καὶ ἔσθησε τοὺς λόγους αὐτοῦ, οὓς ἐλάλησεν ἐφ'² ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τοὺς κριτὰς ἡμῶν, καὶ ὅσα³ ἔκριναν ἡμᾶς, ἐπαγαγεῖν⁴ ἐφ' ἡμᾶς κακὰ μεγάλα. » Καὶ δεικνύς τὴν τῶν κακῶν ὑπερβολὴν, « Οἶα, φησὶν, οὐ γέγονεν ὑποκάτω παντός τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὰ γενόμενα ἐν Ἱερουσαλήμ. » Οὐ γὰρ εὐρίσκω, φησὶ, παράδειγμα τῶν ἡμετέρων κακῶν. Εἶτα διδάσκων τῆς θείας προβόρῃσεως τὸ ἀψευδές ·

γ'. « Καθὼς, φησὶ, γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως. » Καὶ τῆς τιμωρίας ἐμφαίνων τὸ δίκαιον, « Πάντα, φησὶ, τὰ κακὰ ἤλθεν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἔδεθημεν τοῦ προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἀποστρέψαι ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν ἡμῶν, καὶ τοῦ συνιέναι ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ σου, Κύριε. » Οὐδὲ γὰρ τῶν τοσούτων ἡμῖν καὶ τηλικούτων ἐπενεχθειςῶν συμφορῶν, μεταμελεῖα χρῆσασθαι ἠβουλήθημεν, καὶ παύσασθαι μὲν τῆς προτέρας παρανομίας, θεραπεῦσαι δὲ σε τῇ φυλακῇ τῶν νόμων. Διὸ φησὶν ·

δ'. « Ἐγρηγόρησε Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τὴν κακίαν ἡμῶν, καὶ ἤγαγεν αὐτὴν⁵ ἐφ' ἡμᾶς. » Ὡσπερ γὰρ τινα ὑπνον τὴν μακροθυμίαν ἀποσεισάμενος, τὴν ἀξίαν τῶν πεπολιτευμένων ἡμῖν ἐπήγαγε τιμωρίαν · ὅτι Ἅγιος⁶, φησὶ, Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ πᾶσαν τὴν ποίησιν αὐτοῦ ἦν ἐποίησε, διότι⁷ οὐκ εἰσηκούσαμεν τῆς φωνῆς αὐτοῦ. » Αὐτὸς μὲν γὰρ, φησὶν, ἀθῶός ἐστι, καὶ οὐδεμίαν μέμφεως ἐφ' οἷς ἐποίησεν ἄξιος · ἡμεῖς δὲ δυσσεβεῖα καὶ πονηρίαν⁸ συζησαντες τὴν τιμωρίαν ἐπεσασάμεθα. Οὕτω τῆς παρανομίας τὴν κατηγορίαν ποιησάμενος, ἰκετεύει λοιπὸν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αἰτεῖ.

ε'. ες'. « Καὶ νῦν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὃς ἐξήγαγες τὸν λαόν σου ἐκ γῆς⁹ Αἰγύπτου ἐν χειρὶ κραταίᾳ, καὶ ἐποίησας σεαυτῷ θνῆμα, ὡς ἡ ἡμέρα αὐτῆ, ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν¹⁰. » Κύριε, ἐν πάσῃ ἐλεημοσύνη σου ἀποστραφήτω δὴ ὁ θυμὸς σου¹¹ ἀπὸ τῆς πόλεως σου Ἱερουσαλήμ, ὄρους ἁγίου σου. » Ἀναριθμήσκει τῶν προτέρων εὐεργεσιῶν, τῇ εὐγνωμοσύνῃ

VARLÆ LECTIONES.

⁹⁹ B εἶπα, φησὶ. ¹ B δὴ. ² ἐφ'. B πρὸς. ³ ὅσα. A οἷα. ⁴ A ἐπάγειν. B καὶ ἐπήγαγεν. ⁵ A ἐπήγαγεν αὐτά. ⁶ ἅγ. A δίκαιος, juxta Hebr. ⁷ διότι. A καὶ. ⁸ B πονηρία καὶ ἀσεβεία. ⁹ γῆς. Edit. prior hab. τῆς. ¹⁰ ἠν. A add. ἰδικήσαμεν. ¹¹ σου. A add. καὶ ἡ ὄργη σου.

τῆς μνήμης τὸν ἔλεον ἐπισπώμενος, καὶ φησὶ· Ἐπίδοσον μοι, ὁ Θεός μου, τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν χάρι-
 σασθαί· καὶ γὰρ ἤδη θαυματουργίας μυριάς, καὶ
 τιμωρίας κατὰ τῶν Αἰγυπτίων χρησάμενος, τῆς
 πικρᾶς δουλείας ἐκείνης τὸν σὸν λαὸν ἠλευθέρωσας,
 ὡς εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους τῶν γεγενημένων θαυμά-
 των τὴν φήμην δραμεῖν, καὶ τὴν σὴν δύναμιν ἅπασι
 γενέσθαι δῆλην. Καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς ἡμάρτομεν, καὶ
 τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἀναξίους ἡμᾶς αὐτοὺς ¹²
 ἀπεφθήναμεν, τὴν σὴν πόλιν ἱκετεύομεν τῆς σῆς
 ἀξιωθῆναι φειδούς, καὶ τὸ ἕδος ἐκείνου, ὃ διὰ τῆς σῆς
 ἐπιφανείας ἄριστον ἀπέφθηνας. Καὶ ἐπιμένον τῆ ὑπὲρ
 τῆς πόλεως ἱκετεία, « Ὅτι ¹³ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις
 ἡμῶν, φησὶ, καὶ ταῖς ¹⁴ ἀδικίαις ἡμῶν, καὶ τῶν πα-
 τέρων ἡμῶν, Ἱερουσαλήμ καὶ ὁ λαός σου εἰς ὄνει-
 δισμὸν ἐγένοντο ¹⁵ ἐν πᾶσι τοῖς περικύκλω ἡμῶν. » ^B
 Διὰ γὰρ τὰς ἡμετέρας παρανομίας, καὶ ἀμαρτίας ¹⁶
 τῶν πατέρων ἡμῶν, ἡμεῖς τε τοῖς ἰσχυροῖς ἐπιχάρτοι
 γεγενήμεθα ¹⁷, καὶ ἡ πολυθύλλητος καὶ ἀσπίδος
 πόλις ¹⁸ τὴν ἐρημίαν ὑπέμεινεν.

ἰζ'. « Καὶ νῦν εἰσάκουσον, Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν, τῆς
 προσευχῆς τοῦ δούλου σου, καὶ τῶν δεήσεων αὐτοῦ,
 καὶ ἐπιφανοῦ τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸ ἅγιόν σου
 τὸ ἔρημον. » Δέξαι, φησὶ, τοῦ δούλου σου τὴν δέησιν,
 Δέσποτα, καὶ βλέπε τὴν ἐρήμωσιν τοῦ ἁγιασθέντος
 ὑπὸ σοῦ τόπου, καὶ τῆς σῆς αὐτῶν αὐθις πληρωσον ¹⁹
 χάριτος. Καὶ ἐπειδὴ ἀνάξιος ἦν ὁ λαός τούτων τυχεῖν,
 σφόδρα ἀρμόδιως ἐπήγαγεν· « Ἐνεκέν σου, Κύριε. »
 Τὰ σαυτῶ, φησὶ, πρέποντα ποιήσον, Δέσποτα, καὶ
 μὴ τὰς ἡμετέρας λογίσῃ παρανομίας, ἀλλὰ τὰς ἀεν-
 άους τῆς σῆς φιλανθρωπίας πηγᾶς. Καὶ ἐπιμένων
 τῆ προσευχῆ·

ιη'. « Κλῖνον, φησὶν, ὁ Θεός μου, τὸ οὖς σου, καὶ
 ἀκουσον· ἀνοίξον τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἴδε τὸν
 ἀφανισμὸν ἡμῶν, καὶ τῆς πόλεως σου. » Καὶ ἔτι
 πλεον ²⁰ προσοικειῶν αὐτῶ τὴν πόλιν ἔφη· « Ἐφ'
 ἡ ἐπικέκληται σου τὸ ὄνομα ἐν αὐτῇ ²¹. » Τὸ δὲ,
 « Κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἀνοίξον τοὺς ὀφθαλμούς σου, »
 ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἀποστραφῆς μου τὴν δέησιν, ἀλλὰ
 μετ' εὐμελείας ἀκουσον μου τῆς προσευχῆς. Οἶδε γὰρ
 καὶ αὐτὸς, ὡς τὸ Θεῖον ἀσώματον, ἐτέρως δὲ ἄνθρω-
 πος ὢν οὐκ οἶδε διαλεχθῆναι Θεῶ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τῶν
 ἀνθρώπων ἕκαστος διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρᾷ, διὰ
 δὲ τῶν ὠτων ἀκούει, τέθεικε ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ
 ἀσωμάτου Θεοῦ, τὰς ἐνεργείας οὕτω καλῶν. Τούτοις ^D
 ἐπάγει· « Ὅτι οὐκ ἐν ²² ταῖς δικαιοσύναις ἡμῶν
 ἡμεῖς ῥίπτομεν ²³ τὸν οἰκτιρμὸν ἡμῶν ἐνώπιόν σου,
 ἀλλ' ἐπὶ τοὺς οἰκτιρμούς σου τοὺς πολλούς, Κύριε. »
 Οὐ γὰρ ταῖς δικαιοσύναις ἡμῶν, φησὶν, θαρρῶντες
 τὴν σὴν αἰτοῦμεν φιλανθρωπίαν, ἀλλὰ τῶ σῶ πε-
 ποιθότες ἐλέψ τολμῶμεν τὴν δέησιν.

ιθ'. « Εἰσάκουσον οὖν, Κύριε, ἰλάσθητι, Κύριε ²⁴,
 πρόσχε, Κύριε ²⁵· μὴ χρονίσῃς ²⁶ ἕνεκέν σου, ὁ Θεός ²⁷

A significatione, dum ea se memoria tenere ostendit,
 misericordiam sibi conciliet, et ait : Facile est tibi,
 Domine, libertatem nobis gratificari ; infinitis enim
 jam editis miraculis, et pœnis Ægyptiis illatis, ab
 amara illa servitute in libertatem populum tuum
 vindicasti : ita ut ad omnes homines eorum mi-
 rabiliū quæ fecisti fama cucurrerit, et potentia
 tua omnibus declarata sit. Et quia nos peccavi-
 mus, atque nos tua clementia indignos præstiti-
 mus, supplices petimus ut civitatem tuam venia
 tua dignam censeas, ac montem illum, quem

1235 sanctum, eo quod ibi apparueris, ostendisti.
 Et commorans in precibus pro ipsa civitate :
 « Quia in peccatis nostris, inquit, et iniquitatibus
 nostris, et patrum nostrorum, Hierosolyma et po-
 pulus tuus opprobrio facti sunt omnibus, qui sunt
 in circuitu nostro. » Nam propter scelera nostra,
 et peccata parentum nostrorum, et nos tales eva-
 simus, quibus finitimæ gentes illudant, et cele-
 berrima atque illustris civitas facta est deserta.

VERS. 17. « Et nunc exaudi, Domine Deus noster,
 deprecationem servi tui, et preces ejus, et ostende
 faciem tuam super sanctuarium tuum desertum. »
 Accipe, inquit, servi tui preces, o Domine, et vide,
 quam desertus sit locus ille, quem tu sanctum
 fecisti, ipsumque rursus tua gratia comple. Et quia
 indignus erat populus, qui hæc obtineret, valde
 opportune subiecit : « Propter te, o Domine. »
 Ea quæ te decent fac, inquit, Domine, et ne
 scelera nostra tecum reputaveris, sed perennes
 tuæ clementiæ fontes. Et in deprecatione persis-
 tens :

VERS. 18. « Inclina, inquit, Deus mi, aurem
 tuam, et audi ; aperi oculos tuos, et vide deso-
 lationem nostram, et civitatis tuæ. » Et amplius
 ipsum adhuc civitati concilians : « In qua invo-
 catum est nomen tuum, » inquit. Illud autem,
 « inclina aurem tuam, et aperi oculos tuos, » idem
 est ac si diceret : Ne averseris preces meas, sed
 amice et benevole audi deprecationem meam. No-
 vit enim ipse quoque Numen **1236** corporis
 expers esse : aliter tamen, cum homo esset, cum
 Deo colloqui nescivit. Sed quia quilibet homo ocu-
 lis videt, auribus audit, hæc eadem corpore carenti
 Deo attribuit, ita ea vocans quæ ab illo efficiun-
 tur. His subiecit : Quia non in justitiis nostris nos
 projicimus miserationem nostram in conspectu
 tuo, sed in miserationibus tuis multis, Domine. »
 Neque enim nos iis freti, quæ juste egerimus, in-
 quit, tuam imploramus benignitatem, sed tua
 misericordia confisi audemus tibi supplicare.

VERS. 19. « Exaudi igitur, Domine, propitius
 esto, Domine ; attende, Domine, ne moreris propter

VARIÆ LECTIONES.

¹² ἡμ. αὐτ. B ἑαυτοῦς. ¹³ ὅτι: et ταῖς ἀμ. ἡμ. Des. in A. ¹⁴ ταῖς. A et B præm. ἐν. ¹⁵ A et B ἐγένετο.
¹⁶ ἀμ. B præm. τὰς. ¹⁷ B γεγόναμεν. ¹⁸ πόλ. B Ἱερουσαλήμ. ¹⁹ B πληρῶσον καὶ αὐθις. ²⁰ B πλεον.
²¹ A Ἐφ' ἧς ἐπιτ. τὸ δν. σου ἐπ' αὐτῆς. ²² ἐν. A ἐπί. ²³ A ῥίπτοῦμεν. ²⁴ ἰλ. Κύρ. Des. in B. ²⁵ Κύρ.
 A add. ποιήσον. ²⁶ B χρονιέτς. ²⁷ ὁ Θεός. A præm. Κύριε.

te, Deus mi. » Admirari autem operæ pretium est eorum quæ dicta sunt ordinem. Supplicat enim Deo, primum ut *audiat* deprecationem, et ne preces aversetur : deinde ut cum audierit *propitius fiat*, et propitius factus benigne *attendat*, tum ostensa sua benevolentia, id perficiat, quod obsecratione petitur. His addit, *Ne moreris*, hoc est, ne quod precamur in aliud tempus differas, sed mox dignos nos censeas, quibus te ipsum ostendas. Et finis deprecationis dignus est Danielis humilitate. « Propter te, inquit, Deus mi. » Neque enim ego, inquit, dignus sum, qui hanc a te gratiam exorem, sed, « Quia nomen tuum vocatum est super civitatem tuam, et super populum tuum. » Cum ita petisset, ac tanto studio pro cognatis suis supplicasset, precatusque esset ne Deus moraretur, statim divinum accipit responsum.

VERS. 20. 21. « Adhuc **1237** enim me loquente, inquit, et deprecante, et confitente iniquitates meas, et peccata populi Israel, et projiciente misericordiam meam coram Domino Deo meo : et adhuc me loquente in oratione, ecce vir Gabriel, quem vidi in visione mea in principio, volans. » Ille, inquit, oratione utens, et communem nostram iniquitatem accusans, nondum imposito precibus sine, video Gabrielem volantem, et ad me accurrentem : cognovi autem quis esset, quod jam prius in somnis illum conspexeram, et nomen ipsius tunc didici, cum audirem Dominum, qui illi ad se accersito ita imperavit, Gabriel, illum intelligere fac visionem. Virum autem ipsum vocavit, ab eo quod viderat imposito illi nomine. Etenim in illo somnio : « Ecce, inquit, stetit in conspectu meo quasi visio viri q ; » qua de causa hic quoque : « Ecce, ait, vir Gabriel, quem vidi in visione mea in principio, volans. » Et *volare* ipsum dixit, aera celeriter secantem, et ad se accurrentem conspicatus. « Et tetigit me quasi hora sacrificii vespertini. » Hoc est, circa tempus vespertini cultus, vel tantum temporis spatium, quantum vespertinus occupat cultus.

VERS. 22, 25. « Et locutus est mecum, et dixit : Daniel, nunc egressus sum, ut præberem tibi intelligentiam. In principio precationis tuæ egressus est sermo, et ego veni * ut renuntiarem tibi, quia vir desideriorum tu es, et animadvertite verbum, et intellige visionem. » Statim, inquit, **1238** simul atque deprecari cœpisti, communis Dominus, admissa obsecratione, conspectaque tua laudabili cupiditate, misit me, ut futura te docerem. Tu autem diligenter attende, ad ista, quæ dicuntur : quæ enim dicentur, nimis recondita sunt, quam ut

μου. » Ἄξιον δὲ θαυμάζειν τῶν εἰρημένων τὴν τάξιν. Ἰκετεύει γὰρ τὸν Θεόν, πρῶτον μὲν ἀκούσαι τῆς προσευχῆς, καὶ μὴ ἀπώσασθαι τὴν ἱκετηρίαν· εἶτα ἀκούσαντα Ἰλεων γενέσθαι, Ἰλεων δὲ γενόμενον προσέχειν εὐμένους, δεξιάντα δὲ τὴν οἰκείαν εὐμένειαν ποιῆσαι καὶ πληρῶσαι τὴν ἱκετείαν²⁰. Τοῦτος ἐπήγαγε· Μὴ χρονίσῃς, ἀπὸ τοῦ, Μὴ ἀναβάλῃ τὴν δέησιν²¹ εἰς ἕτερον χρόνον, ἀλλ' αὐτίκα τῆς ἐπιφανείας²² ἡμᾶς ἀξίωσον. Καὶ τῆς εὐχῆς δὲ τὸ τέλος, τῆς τοῦ Δανιὴλ ταπεινοφροσύνης ἀξίον. « Ἐνεκέν σου, φησὶν, ὁ Θεός μου. » Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ, φησὶν²³, ἀξίος τοῦ ταύτην λαβεῖν τὴν χάριν· ἀλλ' « Ὅτι τὸ ὄνομά σου ἐπικέκληται ἐπὶ τὴν πόλιν σου, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου. » Οὕτως αἰτήσας, καὶ μετὰ τοσαύτης προθυμίας τὴν ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων ἱκετηρίαν προσενεγκών, καὶ ἀντιβολήσας μὴ χρονίσαι τὸν Θεόν, παρατίκα τῆς θέας ἀποκρίσεως ἀπολαύει.

κ'. « Ἐτι γάρ μου, φησὶ, λαλοῦντος, καὶ προσευχομένου, καὶ ἐξαγορεύοντος τὰς ἀνομίας μου, καὶ τὰς ἀμαρτίας²⁴ τοῦ λαοῦ Ἰσραὴλ, καὶ βίπτουντος τὸν ἑλεόν μου ἐναντίον Κυρίου²⁵ τοῦ Θεοῦ μου²⁶. Καί ἐτι μου λαλοῦντος ἐν τῇ προσευχῇ, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ Γαβριὴλ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ὄρασει μου ἐν ἀρχῇ, πετόμενος. » Ταύτην, φησὶ, τὴν ἱκετείαν προσφέρων, καὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν παρανομίας κατηγορῶν, μηδέπω²⁷ πέρα; ἐπιθεὶς τῇ προσευχῇ, ὁρῶ τὸν Γαβριὴλ πετόμενον, καὶ πρὸς ἐμὲ θέοντα· ἔγνω δὲ τίς ἐστίν, ἦδη πρότερον ἄναρ αὐτὸν θεασάμενος· καὶ τὴν προσηγορίαν δὲ αὐτοῦ ἔμαθον, ἀκούσας τὴν καύτα τοῦ Δεσπότης καλέσαντος, καὶ προστάξαντος· Γαβριὴλ, συνείπον ἐκείνον τὴν ὄρασιν. Ἄνδρ' αὐτὸν κέκληκεν ἀπὸ τῆς θέας τὴν προσηγορίαν τεθεικώς. Καὶ γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνυπνίῳ φησὶν· « Ἰδοὺ ἐστὶ ἐνώπιόν μου ὡς ὄρασις ἀνδρός. » Οὗ χάριν καὶ ἐν ταυθὰ φησὶν· « Ἰδοὺ ὁ ἀνὴρ Γαβριὴλ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ὄρασει μου ἐν ἀρχῇ, πετόμενος. » Πετώσθαι δὲ καὶ²⁸ αὐτὸν ἔφη ὁξέως διατέμνοντα²⁹ τὸν ἀέρα, καὶ παρ' αὐτὸν θέοντα θεασάμενος. « Καὶ ἠψάτο μου ὡς ἐν ὠραν θυσίας ἐσπερινῆς. » Ἄντι τοῦ, κατὰ τὴν καιρὸν τῆς ἐσπερινῆς λατρείας, ἢ τοσοῦτον καιρὸν, ὅσον ἡ ἐσπερινὴ κατέχει λατρεία.

κβ', κγ'. « Καὶ ἐλάλησες μετ' ἐμοῦ, καὶ εἶπε· Δανιὴλ, νῦν ἐξῆλθον συμμιθάσαι σε σύνεσιν. Ἐν ἀρχῇ τῆς δεξιῆς σου ἐξῆλθεν ὁ λόγος, καὶ ἐγὼ ἦλθον τοῦ ἀναγγεῖλαι σοι, ὅτι³⁰ ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν σὺ εἶ· καὶ ἐνοήθητι ἐν τῷ ῥήματι, καὶ σύνεες ἐν τῇ ὀπτασίῳ. » Εὐθύς, φησὶν, ἠνίκα κῆρω προσεύχεσθαι, δεξιόμενος ὁ κοινὸς Δεσπότης τὴν ἱκετείαν, καὶ θεασάμενός σου τὴν ἀγαθὴν ἐπιθυμίαν, ἀπέστειλέ με διδάξει σε τὰ ἐσόμενα. Σὺ δὲ ἀκριδῶς πρόσσεχε³¹ τοῖς λεγομένοις· βαθύτερα γὰρ ἢ κατὰ ἄνθρωπον τὰ λεχθησόμενα. Τοῦτο γὰρ λέγει· Σύνεες ἐν τῇ ὀπτασίῳ· τουτέστιν,

p Dan. viii, 16. q ibid. 15.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ B ἱκετηρίαν. ²¹ B ὄρασιν. ²² B σῆς ἡμᾶς ἐπιφανείας. ²³ φησὶ. Des. in B. ²⁴ λαοῦ. B add. μου. ²⁵ Κυρ. A πρᾶξιν. τοῦ. ²⁶ μου. A add. περὶ τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου αὐτοῦ. ²⁷ μηδ. B add. δέ. ²⁸ καί. Des. in B. ²⁹ διατ. B πρᾶξιν. αὐτόν. ³⁰ ὅτι. Ex A et B suppl. ³¹ B πρόσσεχε.

αινιγματωδῶς ταῦτα λεχθήσεται, καὶ δεῖ σοι κατ-
νοήσεως ἀκριβοῦς εἰς⁴⁰ τὸ νοῆσαι ταῦτα. Αἰνιγμα-
τωδῶς δὲ ἐστὶν ὅτε τὰ θεῖα λέγεται καὶ γράφεται,
ἵνα μὴ πᾶσιν ἢ δῆλα τὰ τοῖς ἁγίοις ἀποκαλυπτό-
μενα· οὕτω γὰρ ἂν εὐκαταφρόνητα ἐγεγόνει ὁμοίως
ὑπὸ πάντων γνωριζόμενα. Ἄνδρα δὲ αὐτὸν ἐπι-
θυμῶν καλεῖ, ἢ ὡς νηστεία καὶ καχουχία ἑαυτὸν
ἐκδεδωκότα, καὶ ἀνδρείως κατὰ τῶν τοῦ σώματος
ἐπιθυμῶν ἀγωνιζόμενον, ἢ ὡς ἐπιθυμοῦντα γῶναί,
καὶ μαθεῖν ἐφιέμενον τὰ τῶ λαῶ συμβησόμενα, ἢ
ὅτι ἐράσιμος ἐστὶ καὶ λαὸν ἐπέραστος, τὰς τῆς ἀρε-
τῆς μαρμαρυγὰς ἀφίεις. Οὕτω διεγειράς τὸν προφή-
την ὁ θεὸς ἀρχάγγελος εἰς τὴν τῶν βρῆθησομένων
κατανόησιν, τὴν διδασκαλίαν προσφέρει.

κδ'. « Ἐβδομήκοντα ἑβδομάδες συνετήθησαν ἐπὶ
τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν σου⁴¹,
ἕως⁴² τοῦ παλαιωθῆναι τὸ παράπτωμα, καὶ τοῦ
τελεσθῆναι⁴³ ἁμαρτίαν, καὶ τοῦ σφραγίσαι ἁμαρ-
τίαν⁴⁴, καὶ ἀπαλεῖψαι τὰς ἀνομίας, καὶ⁴⁵ τοῦ ἐξιλά-
σασθαι ἀδικίαν⁴⁶, καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώ-
νιον, καὶ τοῦ σφραγίσαι ὄρασιν καὶ προφήτην, καὶ
τοῦ χρίσαι Ἄγιον ἁγίων. » Πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων
ἐπισημῆνασθαι δεῖ, ὅτι τοῦ προφήτου ἐν τῇ προσ-
ευχῇ τῷ Θεῷ λέγοντος περὶ τοῦ λαοῦ⁴⁷ καὶ τῆς
Ἱερουσαλήμ· « Ὁ λαός σου, καὶ ἡ πόλις σου, καὶ τὸ
ἅγιόν σου. » Ἀντιστρέφων ὁ Θεὸς λέγει τῷ Δανιήλ·
« Ἐβδομήκοντα ἑβδομάδες συνετήθησαν ἐπὶ τὸν
λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν σου. » ὥσπερ
οὐκ ἀξιῶν τὸν λαόν ἑαυτοῦ καλεῖν τὸν πάλαι αὐτοῦ
ἠνομασμένον λαόν, οὕτε μὴν τὴν πόλιν τὴν ὡσαύτως
αὐτοῦ πάλαι προσαγορευομένην. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ
τοῦ μεγάλου ποιήθηκε Μωσέως. Ἦνικα γὰρ τὸν μό-
σχον τεκτινόμενοι τὸ θεῖον αὐτῷ προσήνεγκαν σέβας,
ἔφη πρὸς τὸν προφήτην ὁ Θεός· « Σπεῦσον, κατὰ-
θῆθι τὸ τάχος ἐντεῦθεν· ἠνόμησε γὰρ ὁ λαός σου,
οὗς ἐξήγαγες ἐξ Αἰγύπτου. » Φησὶ τοίνυν ὁ Θεός αὐ-
τὸν διὰ τοῦ ἀρχαγγέλου, ὅτι τὴν δέησίν σου δεξάμε-
νος, καὶ οἰκοδομηθῆναι τὴν Ἱερουσαλήμ συγχωρήσω,
καὶ τὸν λαόν σου τῆς ἐπανόδου τυχεῖν κελύσω.
Μετὰ δὲ τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκοδομίαν, διαρκέ-
σουσιν ἐπὶ τετρακόσια καὶ ἑννεήκοντα ἔτη κατὰ
νόμον πολιτευόμενοι· τοσοῦτον γὰρ αἱ ἑβδομήκοντα
ἑβδομάδες ποιοῦσι χρόνον, ἡμέρας ἐκάστης εἰς ἑνιαυ-
τὸν λαμβανομένης. Ἐπειδὴ γὰρ ἑβδομηκονταεῖτε
χρόνον τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν περιώρισεν, ἐπτάκις
εἰς ἑαυτὸν τοῦτον ἀνέλεξας τὸν χρόνον τὴν κατὰ νόμον
πολιτείαν περιορίζει. « Ἐβδομήκοντα ἑβδομάδες
συνετήθησαν⁴⁸, ἢ ἀντὶ τοῦ, ἐδοκιμάσθησαν, καὶ
ἐκρίθησαν· οὕτω γὰρ τινες τῶν ἐρμηνευτῶν ἐκ-
δεδώκασιν· « ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν

⁴⁷ Exod. xxxii, 7.

A ab homine percipi queant. Hoc enim significat,
intellige visionem, id est, per ænigmata hæc dicen-
tur, et accurata tibi opus est intelligentia, ut hæc
ipsa comprehendas. Per ænigmata vero interdum
divina et dicuntur et scribuntur, ne omnibus per-
spicua fiant quæ sanctis revelantur. Sic enim facile
contemptui haberentur, si æque ab omnibus cogno-
scenterent. *Virum autem desideriorum* ipsum vocal,
vel ut cum, qui jejunio et afflictioni deditus contra
corporis cupiditates viriliter decertaret, vel ut ex-
petentem cognoscere et quæ templo sint eventura
percipere cupientem: vel quia jucundus est, et
admodum amabilis, tales virtutis splendores emit-
tens. Cum ita sanctus archangelus ad ea intelli-
genda, quæ dicenda erant, prophetam excitasset.

B doctrinam affert.

VERS. 24. « Septuaginta hebdomades determina-
tæ sunt super populum tuum, et super urbem san-
ctam tuam, donec antiquetur prævaricatio et con-
summetur peccatum, et ad signandum peccatum,
et ad delendum iniquitates, et ad expiationem
propter injustitiam, et adducendum justitiam æternam,
et ad signandum visionem et prophetam, et
ungendum Sanctum sanctorum. » Ante alia omnia
illud est animadversione dignum, quod cum pro-
pheta in deprecatione sua cum Deo 1239 loquens,
de populo et de Hierosolyma diceret: « Populus
tuus, et civitas tua, et sanctum tuum, » respon-
dens Deus dicat Danieli: « Septuaginta hebdoma-
des determinatæ sunt super populum tuum, et su-
per civitatem sanctam tuam: » quasi non digne-
tur *populum suum* vocare eum qui antiquitus ejus
populus nuncupatus fuit, neque item civitatem
quæ ipsius olim appellata est. Hoc erga magnum
Mosen quoque fecit. Quando enim, conflato vitulo,
divino illum cultu venerati sunt, dixit ad prophe-
tam Deus: « Festina, celeriter hinc descende:
peccavit enim populus tuus, quos eduxisti ex
Ægypto. » Ait itaque Deus ad ipsum per ar-
changelum: Tua admissa deprecatione concedam
ut Hierosolyma ædificetur, et populum tuum jubebo
reditum in patriam consequi. Sed post ipsius Hiero-
solymæ ædificationem, per quadringentos nona-
ginta annos secundum legem viventes permane-
bunt. Tantum enim temporis conficiunt septuaginta
hebdomades, si singuli dies pro singulis annis
computentur. Et quia septuagenario annorum nu-
mero captivitatem eorum definivit, septies in se
hoc tempore multiplicato conversationem secu-
ndum legem definit. « Septuaginta hebdomades de-
terminatæ sunt, » hoc est, probatæ sunt, et decre-
tæ sunt, ita enim quidam interpretes ediderunt.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ εἰς — ταῦτα. Des. in B. ⁴¹ σου — παράπτ. καὶ. Des. in A. ⁴² ἕως — τελεσθ. ἁμαρτ. Gemina in-
terpretatio. ⁴³ A συνετελεσθῆναι. ⁴⁴ ἡ ἁμαρτία. ⁴⁵ ἀπαλεῖψαι τ. ἀν. καὶ. Ex A suppl. ⁴⁶ ἡ ἀδικία. Ita
quoque post pauca. ⁴⁷ λαοῦ. Ita cum B leg. Sirm. Θεοῦ. ⁴⁸ συνετέμ. Ad Theodot. hanc lectionem refert
Monif. in Hexapl. ad h. l.

« super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, donec antiquetur pravaricatio et consummetur peccatum, » id est, donec augeatur impius ipsorum conatus, et peccatum ad exitum **1240** perducatur. *Peccatum autem consummatum, et pravaricationem antiquatam, sive auctam, et ad summum perductam, crucem vocat, quam ausi illi sunt contra Dominum parare. Nam ante hoc tempus infinita ausi facinora pœnas dederunt, et luerunt supplicia pro iis quæ patrarant, sed rursus impetrata venia clementia digni habiti sunt: post insaniam vero, qua contra Dominum concitati crucis facinus ausi fuere, nunquam assecuti sunt ut in pristinum statum restituerentur, sicut ipsæ res clamant. Verum cum amplius quadringenti quadraginta effuxerint anni, dispersi per orbem terrarum, ex aliis in alia loca migrantes vagantur. Idcirco sanctus archangelus beato Danieli ait: « Septuaginta hebdomades determinatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, donec antiquetur pravaricatio et consummetur peccatum. » Et quia Dominus Christus in se credentibus peccata remissurus atque condonaturus erat, ut etiam beatus Joannes exclamabat, cum diceret: « Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi », merito subiecit: « Et ad signandum peccata, et ad delendum iniquitates, et ad expiationem propter injustitias. » Delevit enim iniquitates eorum qui crediderunt in ipsum, deleto quod contra nos erat chirographo, sicuti beatus Paulus asserit ¹. Obsignavit autem peccata, dum vitæ secundum legem compositæ finem ² imposuit, et spiritus gratiam largitus est, qua adjuti qui spiritualiter vivunt superant affectiones. Ad hæc addidit: « Et ad adducendum justitiam sempiternam. » Justitia autem sempiterna **1241** proprie ipse Dominus Christus est. De illo enim beatus Paulus ait: « Datus est nobis ut esset sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio ³. » Et de Evangelio Romanis in Epistola scribens dixit: « Justitia Dei in eo revelatur ⁴. » Siquidem liberalitate usus, æternæ vitæ conciliatricem justitiam iis qui in illum crediderunt gratificatus est: quam etiam ut peterent orantes hortatus fuerat: « Petite, inquit, regnum Dei, et justitiam ejus ⁵. » Idcirco sanctus Gabriel apposite dixit: « Et ad adducendum justitiam sempiternam. » Adjecit autem: « Et ad signandum visionem et prophetam, » hoc est, ad imponendum finem omnibus vaticiniis: « Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti ⁶, » et ad hoc efficiendum, ut a Judæorum natione in reliquum tempus propheticum munus deficiat. Nisi enim*

σου τὴν ἀγίαν. ἕως τοῦ παλαιωθῆναι τὸ παράπτωμα, καὶ τοῦ τελεσθῆναι ἁμαρτίαν. » ἀντὶ τοῦ, ἕως ἂν αὐξήθῃ αὐτῶν τὸ δυσσεβὲς τόλμημα, καὶ τέλος λάθῃ ἡ ἁμαρτία. Λέγει δὲ ἁμαρτίαν τελειουμένην, καὶ παράπτωμα παλαιούμενον, εἴτ' οὖν αὐξανόμενον, καὶ εἰς ἔσχατον ἀφικνούμενον, τὸν κατὰ τοῦ Κυρίου τολμηθέντα σταυρὸν. Πρὸ μὲν γὰρ τούτου μυρία τε-τολμηκότες κακὰ ἔδοσαν μὲν δίκας, καὶ ἔτισαν τιμωρίας ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησαν, ἀλλὰ πάλιν συγγνώμης ἀπολαύσαντες φιλανθρωπίας ἠξιώθησαν. μετὰ δὲ τὴν κατὰ τοῦ Δεσπότου μανίαν, καὶ τὸν τολμηθέντα σταυρὸν, οὐδεμιᾶς ἔτυχον ⁶⁹ ἀνακλήσεως, ὡς αὐτὰ βοᾷ τὰ πράγματα. ἀλλὰ πλείονων ἢ τεσσαράκοντα καὶ τετρακοσίων διαδραμόντων ἔτων ⁷⁰ σποράδες μεμενῆκασι, καὶ τῆς οἰκουμένης μέτοικοι. Διὰ τοῦτο β' φησι τῷ μακαρίῳ Δανιὴλ ὁ ἅγιος ἀρχάγγελος. « Ἐβδομήκοντα ἔβδομάδες συνετεμήθησαν ἐπὶ τὴν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν σου, ἕως τοῦ παλαιωθῆναι τὸ παράπτωμα, καὶ τοῦ τελεσθῆναι ἁμαρτίαν. » Καὶ ἐπειδὴ ἔμελλεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι τῶν ἁμαρτημάτων δωρεῖσθαι τὴν ἄφεσιν, ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ἔβδ, λέγων. « Ἴδε ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, » εἰκότως ἐπήγαγε. « Καὶ τοῦ σφραγίσαι ἁμαρτίας, καὶ τοῦ ἀπαλεῖψαι ἀνομίας, καὶ τοῦ ἐξιλάσασθαι ἀδικίας. » Ἀπῆλειψε μὲν γὰρ τὰς ἀνομίας τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων, ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρὶ γράφον, ἧ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος. Ἐσφράγισε δὲ τὰς ἁμαρτίας, παύσας μὲν τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν, τὴν δὲ τοῦ Πνεύματος δωρησάμενος χάριν, ὑφ' ἧς βοηθούμενοι περιγίνονται τῶν παθῶν οἱ πνευματικῶς πολιτευόμενοι. Οἷς προστέθεικε. « Καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον. » Δικαιοσύνη δὲ αἰώνιος κυρίως ⁷¹ ἐστὶν αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστός. Περὶ γὰρ αὐτοῦ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος. « Ἐδόθη ⁷² ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις. » Καὶ περὶ τοῦ Εὐαγγελίου δὲ Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων ἔφη, ὅτι. « Δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται. » Ἐπειδὴ δὲ φιλοτιμίᾳ χρυσάμενος, καὶ τὴν πρόξενον τῆς αἰωνίου ζωῆς ⁷³ δικαιοσύνην τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσιν ἔχαρισσατο, ἦν καὶ αἰτεῖν προσευχομένοις παρεκλεύσατο. « Αἰτεῖτε ⁷⁴, λέγων, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. » ἀναγκαιῶς εἶπεν ὁ ἅγιος Γαβριήλ. « Καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον. » Προστέθεικε δέ. « Καὶ τοῦ σφραγίσαι ὄρασιν καὶ προφητίαν. » τούτεστι, τοῦ δοῦναι μὲν τέλος ἀπάσαις ταῖς προφητεῖαις. « Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι. » παῦσαι δὲ λοιπὸν τὴν προφητικὴν χάριν ἀπὸ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους. Εἰ γὰρ μὴ ἐπιφανεῖς ὁ Δεσπότης Χριστὸς πεποίηκε τε καὶ πέπονθεν, ἅπερ οἱ προφῆται προεῖπον, οὐκ ἂν εἶδει-

¹ Joan. i, 29. ² Coloss. ii, 14. ³ I Cor. i, 30. ⁴ Rom. i, 17. ⁵ Matth. vi, 33. ⁶ Rom. x, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁹ B ἔτυχον. ⁷⁰ ἔτ. B ἐν αὐτῶν. ⁷¹ κυρ. B add. μὲν. ⁷² ἔδ. Ita quoque supra, ad psal. xciii, 15; Isa. xli, 2, lex. sed l. III, l. c. et alibi exstat ἐγενήθη. juxta rec. lect. ⁷³ B ζωῆς αἰωνίου. ⁷⁴ B πιστεύουσιν. ⁷⁵ Αἴτ. Loco cit. est Ζητεῖτε

χθη τῶν προφητῶν ἡ ἀλήθεια. Πληροὶ τοίνυν, καὶ ἄ οἶνε! σφραγίζει καὶ βεβαίοι τὰ ὑπὸ τῶν προφητῶν προρῆθῆντα, ποιῶν ἅπαντα καὶ πάσων τὰ ὑπ' ἐκείνων χρησιμωθέντα. Τούτοις πάλιν προστίθεικε· « Καὶ τοῦ χρίσαι Ἅγιον ἁγίων. » Τίς δὲ οὗτός ἐστιν⁶⁰ ὁ τῶν ἁγίων Ἅγιος; εἰπάτωσαν Ἰουδαῖοι⁶¹· εἰ δὲ ἀγνοοῦσι, παρ' ἡμῶν μαθῆτωσαν, ὡς αὐτός ἐστιν ὁ Δεσπότης Χριστός, διὰ μὲν Ἡσαίου προλέγων· « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἰνεκεν ἔχρισέ με Κύριος⁶². » Ἐποῦ δὲ τοῦ Δαβὶδ μαρτυρούμενος, ὅτι· « Ἠγάπησε⁶³ δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησεν ἀνομίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἔχρισθη ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως παρὰ τοῦς μετόχους αὐτοῦ. » Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ μακάριος Πέτρος, τῶν ἀποστόλων⁶⁴ ὁ κορυφαῖος, λέγων· « Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει, ὅς διῆλθεν εὐεργετῶν, καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὅτι ὁ Θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ. » Διδάσκεται τοίνυν ὁ μακάριος Δανιὴλ ὁ προφήτης, ὅτι τετρακοσίων καὶ ἑννεήκοντα ἐτῶν χρόνον ἔδοξε παρασχεθῆναι τῇ Ἱερουσαλήμ εἰς τὸ τῶν θείων συνήθως δωρεῶν ἀπολαύειν, ἕως ἂν ἐκείνο τὸ ἀνόσιον καὶ φρικῶδες τολμήσῃ τόλμημα, τὸν κατὰ τοῦ Σωτήρος φημι⁶⁵ σταυρὸν, ὅς Ἅγιος ἁγίων ὀνομαζόμενος, ἅτε δὴ ἁγιωσύνης ὑπάρχων πηγὴ, χρίεται μὲν κατὰ τὸ ἀνθρώπειον⁶⁶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, σφραγίζει δὲ καὶ βεβαίῳ τὰς παλαιὰς προφητείας, πληρῶν ἅπαντα τὰ ὑπ' ἐκείνων προηγορευμένα⁶⁷, ἄφρασι δὲ ἁμαρτημάτων τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι χαρίζεται. Ἐἶτα διδάσκει ὁ θεὸς ἀρχάγγελος, πόθεν ἀρξασθαι⁶⁸ δεῖ τοῦ⁶⁹ τῶν ἑβδομηκοντα ἑβδομάδων ἀριθμοῦ.

κε'. « Καὶ γνῶσῃ, φησί, καὶ συνήσεις, ἀπὸ ἐξόδου λόγων⁷⁰ τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι⁷¹ Ἱερουσαλήμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου, ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο. » Τινὲς μὲν οὖν ὑπολαμβάνουσι τὴν ἐπὶ Κύρου γενομένην τῆς οἰκοδομίας ἀρχὴν, ἀρχὴν εἶναι τοῦ τῶν ἑβδομάδων ἀριθμοῦ, τινὲς δὲ ἀπὸ ἔκτου ἔτους τῆς βασιλείας Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου τοῦ ἀριθμοῦ ἀρχονται· τῆνικαῦτα γὰρ τοῦ ναοῦ ἡ οἰκοδομὴ⁷² τέλος ἔλαβε τὸ προσήκον, τῶν περιοίκων διὰ τὴν πρὸς Ἰουδαίους δυσμένειαν ἐμποδῶν τῇ οἰκοδομίᾳ ἐν τῷ μέσῳ χρόνῳ γεγενημένων, καὶ Καμβύσου δὲ τοῦ Κύρου υἱῶς ὑπὸ τούτων ἐξαπατηθέντος καὶ τὴν οἰκοδομίαν κωλύσαντος. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἔχει τὴν ἀλήθειαν. Πρῶτον μὲν γὰρ πλειόνων ἐτῶν ἀριθμὸς, εἴ τις ἐντεῦθεν ἀριθμηθῆσαι θελήσειεν, εὐρεθήσεται· ἔπειτα οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν ἐπ' ἄλλου ἐξάλειψιν ἁμαρτημάτων γεγεννημένων, καὶ ἄφρασι ἀδικημάτων, καὶ δικαιοσύνης αἰωνίου δόσις, καὶ πλήρωσις τῶν προφητικῶν θεσπισμάτων, καὶ Ἁγίου ἁγίων χρίσιν, ἢ ἐπὶ μόνου τοῦ Δεσπότης Χρι-

⁷⁰ Isa. lxi, 1; Luc. iv, 18. ⁷¹ Psal. xlv, 8. ⁷² Act. x, 38.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ ἐστίν. Des. in B. ⁶¹ Ἰουδ. B græm. ol. ⁶² Κύρ. Des. in B. ⁶³ ἡγ., x. τ. λ. Aliter l. c. leg. ⁶⁴ τ. ἀπ. In B post κορυφ. ponitur. ⁶⁵ φημί. Des. in B. ⁶⁶ Β ἀνθρώπινον. ⁶⁷ Β προηγορευθέντα. ⁶⁸ Β τόν, et deinde ἀριθμόν. ⁶⁹ Α λόγου. ⁷⁰ Β οἰκοδομησάι. ⁷¹ Β ἡ τοῦ ναοῦ οἰκοδομία.

A apparuisset Dominus Christus, et ea fecisset ac passus esset, quæ prophetæ prædixerunt, non ostensa fuisset veritas prophetarum. Perficit itaque, et quasi obsignat ac confirmat a prophetis prædicta, omnia faciens ac patiens quæ illi vaticinati fuerant. His rursus adjecit: « Et ad ungendum Sanctum sanctorum. » Quis autem est iste Sanctus sanctorum? dicant Judæi: quod si ignorant, discant a nobis, ipsum esse Dominum Christum, per Isaiam prædicentem: « Spiritus Domini super me, propterea unxit me Dominus ». Cui **1242** etiam David testimonium perhibet, dicens: « Dilexit justitiam, et odit iniquitatem, et propterea unctus est oleo lætitiæ præ sociis suis ». Beatus quoque Petrus, apostolorum princeps, testis est, cum dicit: « Jesum e Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute: qui transiit benefaciens, et sanans omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo ». Docetur itaque beatus Daniel propheta, visum esse Deo tempus quadringentorum et nonaginta annorum Hierosolymæ concedendum, quo illa usitato more divinis potiatur muneribus, donec nefarium illud et maxime horribile facinus ausa sit, crucem, inquam, contra Salvatorem, qui *Sanctus sanctorum* nuncupatus, utpote sanctitatis fons, ungitur quidem secundum humanitatem Spiritu sancto, obsignat autem et confirmat antiquas prophetias, omnia quæ per illos prædicta sunt perficiens, remissionemque peccatorum iis qui in eum credere impertiens. Deinde docet divinus archangelus, unde exordiri oporteat septuaginta hebdomadam numerum.

VERS. 25. « Et cognosces, inquit, et intelliges, ab exitu sermonis, ut respondeatur, et ædificetur Hierosolyma, usque ad Christum ducem hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ. » Quidam opinantur initium ædificationis, quod factum est, regnante Cyro, principium esse numeri hebdomadam; quidam autem a sexto anno regni Darii Hystaspis numerare incipiunt: tunc **1243** enim ædificatio templi legitimo modo absoluta est, cui finitimi, propter odium erga Judæos, tempore quod intercessit impedimento fuere, et Cambyses Cyri filius ab ipsis deceptus ædificari prohibuit. Sed nihil horum verum est. Primum enim plurium annorum numerus, si quis hinc numerare velit, reperietur. Deinde non licet nobis invenire ab alio peccata deleta, remissa scelera, donatam justitiam sempiternam, impleta prophetarum oracula, neque unctum fuisse Sanctum sanctorum, nisi de solo Christo hæc intelligantur. Quod si hæc ita se habent, et consentiunt qui ita

hebdomadas numerari iubent, deorsum quadringentos et nonaginta numerent annos. Si enim ab eo tempore, quo ad Jordanem apparuit, quando prædicare, docere, et miracula facere Salvator et Dominus noster cæpit, nos numerare exorsi retro pergamus, non solum non usque ad Cyrum, sed nec usque ad Darium quidem hunc numerum provenire deprehendemus, verum aqno vicesimo regni Artaxerxis Xerxis filii expletum, quo tempore Neemias hujus regis pincerna, æmulatione ductus, cum Deo supplicasset, impetrata ope divina, petit a rege supplex, ut muros Hierosolymæ sibi ædificandos permittat, nactusque sibi benevolam regem, in patriam reversus, omni alacritate quæ sacro Dei templo deerant addenda curat, et urbis mœnia instaurat; qua turribus **1244** undique communita, ei portas imponit, hortatusque sacerdotes vacuam ab habitatoribus urbem incolis complet. Hoc etiam divus archangelus inuenuens dixit: « Et cognosces, et intelliges, ab exitu sermonis ut respondeatur, et ædificetur Hierosolyma, usque ad Christum ducem, hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ. Et revertetur, et ædificabitur platea, et murus, et tempora innovabuntur. » Exorsus enim, inquit, ab urbis ædificatione numerare, cum ipsa sua recepit mœnia, et habitatorum frequentiam excepit, ita ut præ incolentium multitudine dilatari cogeretur, invenies usque ad Christum ducem hebdomadas septem et hebdomadas sexaginta duas. Christum autem *ducem* illum rursus nominavit, quem Sanctum sanctorum vocaverat, sicut beatus Petrus ad Judæos concionem habens dixit: « Auctorem vero vitæ interfecistis, quem Deus suscitavit a mortuis, solutis mortis doloribus e. » Dux vero noster est secundum humanitatem, ut primogenitus omnis creaturæ^d, novæ videlicet: « Si quis enim, inquit, in Christo est, nova est creatura e; » atque ut primogenitus ex mortuis, ut sit, prout ait Paulus, « in omnibus ipse primatum tenens f. » Hac de causa ipsum sanctus quoque Gabriel *Christum ducem* appellavit. Usque ad ipsum itaque ab ædificatione Hierosolymæ « hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ. » Et ne frustra hæc nos nugari aliqui opinentur, age etiam **1245** ipsorum annorum numerum apponamus. A vicesimo itaque anno regni Artaxerxis filii Xerxis, cum Neemias Hierosolymam profectus exstruere cœpit muros urbis, usque ad Darium Arsami, quo interfecto, Alexander Macedo, Persarum evertit regnum, anni intersunt quatuordecim supra centum: et a sexto Alexandri anno, quo Darius interemptus est, usque

στου. Εἰ δ' οὕτως ταῦτα⁶⁸ ἔχει, καὶ συνομολογοῦσιν οἱ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐβδομάδων οὕτω ποιεῖσθαι καλεούμενους, κάτωθεν ἄνω τὰ τετρακόσια καὶ ἐναντήκοντα ἀριθμήτωςαν ἔτη. Εἰ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς παρὰ τὸν Ἰορδάνην γεγενημένης, ὀπηνίκα τοῦ κηρύττειν τε καὶ διδάσκειν καὶ θαυματουργεῖν ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἤρξατο, ἀρξάμενοι τοῦ ἀριθμεῖν ἐπὶ τὰ ἄνω χωρήσαμεν, οὐ μόνον οὐ μέχρι Κύρου, ἀλλ' οὐδὲ ἕως Δαρείου τοῦτον εὐρόσομεν φθάνοντα τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ τῷ εἰκοστῷ ἔτει τῆς Ἀρταξέρξου τοῦ Ξέρξου⁶⁹ βασιλείας συμπληρούμενον, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Νεεμίας, οἰνοχόος ὢν τοῦδε τοῦ βασιλέως, ζῆλον λαθῶν⁷⁰, καὶ τὸν Θεὸν ἀντιβολήσας, καὶ τῆς ἀνωθεν ἀπολαύσας ῥοπῆς, ἰκετεύει μὲν τὴν βασιλεῖα ἐπιτρέψαι αὐτῷ τὴν τῶν περιθάλων τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκοδομίαν, τυχῶν δὲ εὐμενοῦς⁷¹ τοῦ βασιλέως, καταλαμπῶναι μὲν τὴν πατρίδα, σὺν πάτῃ δὲ προθυμῇ καὶ⁷² τὰ λείποντα τῷ θεῷ προστίθει νεψ' ἀνίστησι δὲ καὶ τὰ τῆς πόλεως τεῖχη, καὶ πύργοις πάντοθεν ὀχυρώσας ἐπιτίθει τὰς πύλας, καὶ προτρέψας τοὺς Ἰσραῆλ, ἔρημον οὔσαν τῶν οἰκητόρων τὴν πόλιν, πλήρη τῶν ἐνοικούντων ποιεῖ. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἀρχάγγελος αἰνιττόμενος ἔφη: « Καὶ γνώση, καὶ συνήσεις ἀπὸ ἐξόδου λόγων τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ ἀνοικοδομηθῆναι⁷³ Ἱερουσαλήμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου. ἐβδομάδες ἑπτὰ, καὶ ἐβδομάδες ἐξήκοντα δύο. Καὶ ἐπιστρέψει, καὶ οἰκοδομηθήσεται πλατεῖα, καὶ περίτειχος, καὶ ἔκκαινωθήσονται οἱ καιροί⁷⁴. » Ἀρξάμενος γὰρ, φησὶν, ἀριθμεῖν ἀπὸ τῆς οἰκοδομίας τῆς πόλεως, ἀπολαβούσης μὲν τὰ οἰκία τεῖχη, δεξαμένης δὲ πλήθος τῶν οἰκητόρων, ὡς πλατεῖαν αὐτὴν γενέσθαι διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων, εὐρήσεις⁷⁵ ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου ἐβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἐβδομάδες ἐξήκοντα δύο. Χριστὸν δὲ ἡγούμενον αὐτὸν πάλιν ὠνόμασεν, ὃν Ἅγιον⁷⁶ ἄγιον ἐκάλεσεν, ὡς ὁ μακάριος Πέτρος ἐν Ἰουδαίῳ ἔφη δημηγορῶν: « Τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνετε, ὃν ὁ θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, λύσας τοῦ θανάτου⁷⁷ τὰς ὀδύνας. » Ἠγούμενος δὲ ἡμῶν ἔστι κατὰ τὸ ἀνθρώπιον⁷⁸, ὡς πρωτότοκος πάσης κτίσεως, τῆς νέας ὀηλονότι: « Εἰ τις γὰρ, φησὶν⁷⁹, ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις. » Καὶ ὡς πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν,⁸⁰ ἵνα γένηται, ἢ φησὶν ὁ Παῦλος, « ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. » Τοῦτου χάριν αὐτὸν καὶ ὁ ἅγιος Γαβριὴλ **D** Χριστὸν⁸¹ ἡγούμενον προσηγόρευσεν. Ἔως τοίνυν αὐτοῦ⁸² ἀπὸ τῆς οἰκοδομίας τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἐβδομάδες ἐξήκοντα δύο. » Ἴνα δὲ μὴ μάτην ταῦτα ληρεῖν τινες ἡμᾶς ὑπολάβωσιν, φέρε καὶ αὐτῶν⁸³ τῶν ἐπὶ παραθήσωμεν τὸν ἀριθμὸν. Οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς βασιλείας Ἀρταξέρξου τοῦ Ξέρξου, ἐφ' οὗ Νεεμίας εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἀφικόμενος ἀνεγείραι ἤρξατο τὰ τεῖχη

^c Act. III, 15; coll., II 24. ^d Coloss. I, 15. ^e II Cor. V, 17. ^f Coloss. I, 18.

VARJÆ LECTIONES.

⁶⁸ B εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως. ⁶⁹ τ. Ξέρξου. Des. in B. ⁷⁰ B ἀναλαθῶν. ⁷¹ εὐμ. In B post βασιλέως ponitur. ⁷² καὶ. Des. in B. ⁷³ B καὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι. ⁷⁴ καὶ ἐκκ. οἱ κ. Ex A suppl. ⁷⁵ εὐρ. B πραγμ. καὶ. ⁷⁶ ἄγ. B πραγμ. ἄνω. ⁷⁷ τ. θαν. In B post ὀδύνας ponitur. ⁷⁸ B ἀνθρώπιον. ⁷⁹ φησ. Des. in B. ⁸⁰ ἐκ τ. v. B πραγμ. ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς καὶ ὡς πρωτότοκος. ⁸¹ Χρ. Des. in B. ⁸² αὐτ. B Χριστοῦ. ⁸³ B αὐτῶν.

τῆς πόλεως, ἕως Δαρείου τοῦ Ἀρσάμου, ὃν Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν ἀνελὼν τὴν τῶν Περσῶν κατέλυσε βασιλείαν, ἔτη ἐστὶ τέτταρα καὶ δέκα πρὸς τοῖς ἑκατόν· ἀπὸ δὲ ἕκτου ἔτους Ἀλεξάνδρου, ἐν ᾧ Δαρεῖος ἀνῆρέθη, ἕως Γαίου Ἰουλίου Καίσαρος, αὐτοκράτορος πρώτου Ῥωμαίων, ἔτη τὰ πάντα τῆς Μακεδόνων βασιλείας διακόσια ὀγδοήκοντα δύο· ἀπὸ δὲ τῆς ἀρχῆς Ἰουλίου Καίσαρος ἕως πεντεκαίδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος, ἤνικα Ἰωάννης ἢ Βαπτιστῆς ἦλθε παρὰ τὸν Ἰορδάνην κηρύσσειν βάπτισμα μετανοίας, καὶ βοῶν· « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀλῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, » ἔτη ἐστὶ ἑβδομήκοντα τρία. Ταῦτα ὁμοῦ⁸⁵ συναγόμενα ποιεῖ ἐτῶν ἀριθμὸν τετρακοσίων ἐξήκοντα καὶ ἐννέα· ταῦτα δὲ Ἑβραϊκὰ ἔτη ποιεῖ τετρακόσια ὀγδοήκοντα τρία· τοσαῦτα δὲ ποιοῦσιν αἱ ἑπτὰ καὶ ἐξήκοντα δύο ἑβδομάδες. Εἰδέναι γὰρ χρῆ, ὡς Ἑβραῖοι, κατὰ τὸν τῆς σελήνης δρόμον ἀριθμοῦντες τὸν ἐνιαυτὸν, ἔνδεκα ἡμέρας περιττὰς ἀποφαίνουσιν, ἃς καὶ ἡμεῖς ἐμβολίμους καλοῦμεν· ὁ γὰρ τῆς σελήνης δρόμος ἐν ἕκκοισιν ἐννέα ἡμέραις καὶ ὥραις ἕξ συμπληροῦται. Οὕτω δὲ ἀριθμοῦντες τριακοσίων καὶ⁸⁶ πεντήκοντα καὶ τεσσάρων ἡμερῶν ποιοῦσι τὸν ἐνιαυτὸν. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ ἅγιος ἀρχάγγελος τῷ μακκαρίῳ Δανιὴλ διαλεγόμενος ἀνδρὶ Ἑβραίῳ, καὶ διδάσκων αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, τὸν συνήθη πάντως ἔλεγεν ἀριθμὸν, ἀναγκάως προσθεῖναι δεῖ τὰ ἀπὸ τῶν ἐμβολίμων συναγόμενα ἔτη· τοῦτων γὰρ προστιθεμένων, τὰ τρία καὶ ὀγδοήκοντα πρὸς τοῖς τετρακοσίοις εὐρεθήσεται ἔτη· τοσαῦτα δὲ συνάγουσιν αἱ ἑπτὰ καὶ ἐξήκοντα δύο ἑβδομάδες. Διεῖλε δὲ αὐτὰς οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πραγμάτων ἐνίων προσημαινῶν μεταβολὰς. Ἀπὸ γὰρ τῆς οἰκοδομίας τῆς Ἱερουσαλήμ, ἣ ἐγένετο ἐπὶ Νεεμίου καὶ Ἐσδρου, μέχρις Ὑρκανοῦ τοῦ τελευταίου ἐκ τῶν Ἀσαμοναίων ἀρχιερέως, ὃν ἀνέλεν Ἡρώδης, ὁ τῶν δύο καὶ ἐξήκοντα ἑβδομάδων ἀριθμὸς συμπληροῦται· ἀπὸ δὲ τῆς ἐκείνου σφαγῆς, μέχρι τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐπιφανείας, καὶ τῆς εἰς⁸⁸ τὸν Ἰορδάνην ἀφίξεως, αἱ λοιπαὶ ἑπτὰ ἑβδομάδες τὸ τέλος λαμβάνουσιν. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ, μετὰ τὴν Ὑρκανοῦ, φημί, ἀναίρεσιν, μέχρι τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐπιφανείας, παρανόμως λοιπὸν οἱ ἀρχιερεῖς ἐγίνοντο. Τοῦ γὰρ νόμου κελύουτος διὰ βίου τοὺς ἀρχιερέας ἱερατεύειν⁸⁷, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν τοὺς διαδόχους λαμβάνειν, Ἡρώδης, καὶ οἱ μετ' ἐκείνων⁸⁸ Ῥωμαῖοι, ὠνητὰς τὰς ἀρχιερωσύνας ποιησάμενοι, συχνὰς αὐτῶν ἐποιοῦντο διαδοχὰς⁸⁹· ἐνίοις δὲ οὐδὲ ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ γένους καταγομένους ἀρχιερέας προσχειρίζοντο. Καὶ τοῦτο διδάσκων Ἰωσήπος ὁ Ἑβραῖος συγγραφεὺς οὕτω φησί· « Τὴν βασιλείαν Ἡρώδης παρὰ Ῥωμαίων ἐγγχειρισθεὶς, οὐκέτι τοὺς ἐκ τοῦ Ἀσαμωναίου γένους (οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ καλούμενοι Μακκαβαῖοι) καθίστησιν ἀρχιερέας, ἀλλὰ τισιν ἀσήμεροις καὶ μόνον ἐξ Ἑβραίων⁹⁰ οὔσι. » Καὶ

⁸⁵ Joan. i, 29. ⁸⁶ Joseph. Antiq. Jud. l. xx, c. 8.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ ἕμ. B δέ. ⁸⁹ καὶ. Des. in B. ⁹⁰ εἰς. B πρῶτα. ⁹¹ Ἑβρ. Apud Josephum, l. c., est ἱερέων.

ad Caium Julium Cæsarem, primum imperatorem Romanorum, anni omnes regni Macedonum ducenti octoginta duo : et ab imperio Julii Cæsaris usque ad decimum quintum Tiberii Cæsaris, quando Joannes Baptista venit ad Jordanem prædicans baptismum pœnitentiæ, et exclamans : « Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi », anni intercedunt septuaginta tres, qui simul collecti quadringentorum sexaginta novem numerum conficiunt : et hi Hebræicos annos faciunt quadringentos octoginta tres, totidemque conficiunt septem et sexaginta duæ hebdomades. Sciendum est enim Hebræos secundum lunæ cursum numerantes annum, undecim dies habere reliquos, quos etiam nos intercalares vocamus : nam lunæ cursus viginti novem diebus ac sex horis conficitur. Sic autem numerantes, trecentorum quinquaginta quatuor dierum efficiunt annum. Cum itaque sanctus archangelus, cum beato Daniele viro Hebræo colloquens, ipsumque docens annum numerum, usitatum omnino dixerit numerum, convenienter addendi sunt anni illi, qui ex intercalaribus colliguntur, quibus additis tres et octoginta supra quadringentos reperitur **1246** anni : totidemque constituunt septem et sexaginta duæ hebdomades. Quas quidem non temere divisit, sed ut quarumdam rerum præsignificaret mutationes. Nam ab ædificatione ipsius Hierosolymæ, quæ Neemiæ et Esdræ tempore facta est, usque ad Hyrcanum, ultimum ex Asamonæis principem sacerdotum, quem occidit Herodes, duarum et sexaginta hebdomadum numerus expletur : et ab illius interitu usque ad tempus illud, quo Salvator noster ad Jordanem accedens apparuit, reliquæ septem perficiuntur hebdomades. Atque hoc ipso tempore, post Hyrcani cædem, inquam, usque ad tempus illud quo Salvator noster apparuit, contra legem deinceps sacerdotum principes creabantur. Cum enim lex juberet, ut principes sacerdotum per omnem vitam sacerdotio fungerentur, et post obitum successores acciperent, Herodes, et post illum Romani, pontificatu maximo venali facto, auctores erant ut crebræ successiones fierent, et quosdam etiam, qui e sacerdotali genere minime erant oriundi, sacerdotum principes deligebant. Idque docens Josephus, scriptor Hebræus, sic ait^b : « Herodes autem a Romanis accepto regno, non amplius eos qui ab Asamone genus ducerent (ii autem erant, qui Machabæi vocabantur), sacerdotum principes constituit, sed quosdam ignobili loco natos, qui tantum ex Hebræis erant. » Et paulo post rursus ita ait : « Et imitatus est Herodem in creandis summis pontificibus Judæorum Archelaus ejus filius, et post

⁸⁷ B ἱερεύειν. ⁸⁸ B ἐκείνων. ⁸⁹ B ἐποιοῦν τὰς διαδ.

hunc occupato principatu, Romani. » Et alio
1247 loco : « Valerius autem Gratus Romano-
 rum præses, cum sacerdotio abdicasset Ananum,
 Ismaelem principem sacerdotum renuntiat, Fabi
 filium. Quo item haud multo post sacerdotio ab-
 dicato, Eleazarum Anani principis sacerdotum
 filium, sacerdotum principem declarat : elapsoque
 anno, cum eum itidem abdicasset, Simoni Cathi-
 mæ filio pontificatum maximum committit. Cui
 non ultra annum eo honore potito, Josephus, qui
 etiam Caiaphas dictus est, successit ⁱ. » Hæc bea-
 tus etiam Lucas docens ait : « Anno decimo quinto
 imperii Tiberii Cæsaris, sub principibus sacerdo-
 tum Anna et Caiapha ⁱ. » Duos autem uno tem-
 pore principes sacerdotum secundum legem crea-
 tos fuisse nunquam accepimus. Hæc prædicens
 sanctus Gabriel :

VERS. 26. « Et post hebdomadas, inquit, sexa-
 ginta duas exterminabitur unctio, et iudicium non
 est in eo. » Perspicuum itaque est eum sexaginta
 duas hebdomadas priores posuisse, et postea
 septem, in quibus *exterminatum iri unctionem* dixit,
 id est, florentem in principibus sacerdotum gra-
 tiam. Et cum illi etiam, qui contra legem crea-
 ban'tur, sacerdotum principes appellarentur, me-
 rito « iudicium, inquit, non est in ipso. » Etsi
 enim unguuntur, inquit, tamen non secundum le-
 gem unguuntur, verum præter legem hoc facere
 audent. Et jam superius quoque planum fecit,
 septem se hebdomadas ultimo loco posuisse, cum
 diceret : « Usque ad Christum enim duces hebdo-
 mades septem, et hebdomades sexaginta duæ ^k. »
 Usque ad duces **1248** enim Christum hebdo-
 madas septem multiplicatas in sua mente reposuit,
 ut intelligamus, si a Christo rursus versus num-
 merare velimus, septem nos prius hebdomadas
 comperturos esse, deinde sexaginta duas. Quod
 apertius exponens : « Revertetur, inquit, et ædifi-
 cabitur platea, et murus, et innovabuntur tempora,
 » hoc est, tempus ante ædificationem. « Et post
 hebdomadas, inquit, sexaginta duas exterminabitur
 unctio. » Et non dixit *post septem*, sed *post sexa-
 ginta duas*, quas illæ septem sequuntur, « in qui-
 bus exterminabitur unctio, et iudicium non est in
 eo : » Herode alienigena regnante, qui paterno
 genere Ascalonita, materno Idumæus erat, et iis
 qui principes sacerdotum vocabantur non secun-
 dum legem unctis, sed ab alienigenis principibus,
 Herode, Archelao, et Romanis præsidibus, electis.

ⁱ Joseph *Antiq. Jud.* lib. xviii, c. 5. ^j Luc. iii, 1, 2. ^k Dan. ix, 25.

VARIÆ LECTIONES.

¹ τ. Ἰουδ. ἀρχ. Josephus, τῶν ἱερέων. ² Josephus, τὴν ἀρχὴν Ῥωμαῖοι τῶν Ἰουδαίων παραλαβόντες.
³ φησί. B præm. δέ. ⁴ Ἄλλοι Οὐαλέριος. ⁵ Josephus, ἱεράρχαι. ⁶ Β βασιλεῖς. ⁷ Β ἀναδείκνυσιν. ⁸ Jo-
 sephus, Καμίθεο. ⁹ Β ἀρχιερέως. ¹⁰ x. νόμ. In B post γεγεν ponitur. ¹¹ χρ. — αὐτῷ. *Hebr.* unctus,
 et nihil erit illi. ¹² Α ἔστα. ¹³ ταῦτ. Ita cum B legimus. Sirmi. ταῦτα. ¹⁴ ἡ. Ita B, sed edit. pr. gr. lib.
 ἐν. ¹⁵ τ. ἐπτά. Des. in B. ¹⁶ Β σαφές. ¹⁷ γάρ. B præm. μέν.

μετ' ὀλίγα πάλιν οὕτω φησὶν· « Ἐπραξε δ' ὄμνια τῷ
 Ἠρώδῃ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἰουδαίων ἀρχιε-
 ρέων ¹ Ἀρχελάος τε ὁ παῖς αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ-
 τον οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἀρχὴν παρελάβοντες ². » Καὶ
 ἐτέρωθι φησὶ ³· « Βαλέριος ⁴ δὲ Γράτος, Ῥωμαίων
 στρατηγὸς, παύσας ἱερατεύειν ⁵ Ἀνανον, Ἰσμαὴλ
 ἀρχιερέα ἀποφαίνει τὸν τοῦ Φαβί ⁶· καὶ τοῦτον με-
 οὐ πολὺ μετατήσας, Ἐλεάζαρον τὸν τοῦ Ἀνάου
 τοῦ ἀρχιερέως υἱὸν ἀποδείκνυσιν ⁷ ἀρχιερέα· ἐνιαυ-
 τοῦ δὲ διαγενομένου καὶ τότε παύσας, Σίμωνι τῷ
 Καθίμου ⁸ τὴν ἀρχιερωσύνην παραδίδωσιν. Οὐ πλέον
 δὲ καὶ τῷδε ἐνιαυτοῦ τὴν τιμὴν ἔχοντι διεγένετο
 χρόνος, καὶ Ἰώσηπος, ὁ καὶ Καϊάφας, διάδοχος ἦν
 αὐτῷ. » Ταῦτα διδάσκων καὶ ὁ μακάριος Λουκά-
 ρησιν· « Ἐτους πεντεκαίδεκάτου Τιβερίου Καίσα-
 ρος, ἐπὶ ἀρχιερέων ⁹ Ἄννα καὶ Καϊάφα. » Δύο δὲ
 κατὰ ταῦτὸν ἀρχιερέας κατὰ νόμον ¹ γεγεννημένους
 οὐ μεμαθήκαμεν πώποτε. Ταῦτα προλέγων ὁ ἅγιος
 Γαβριήλ·

κς'. « Καὶ μετὰ τὰς ἑβδομάδας, φησὶ, τὰς ἐξήκοντα
 δύο, ἐξολοθρευθήσεται χρίσμα ², καὶ κρίμα οὐκ
 ἔστιν ³ ἐν αὐτῷ. » Ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι τὰς ἐξήκοντα
 δύο ἑβδομάδας προτέρας τέταξε, καὶ μετὰ ταύτας
 τὰς ἑπτὰ, ἐν αἷς, φησὶν, ἐξολοθρευθήσεται χρί-
 σμα, τουτέστιν, ἡ ⁴ τοῖς ἀρχιερεύσιν ἐπανθούσα χά-
 ρις. Καὶ ἐπειδὴ καὶ οἱ παρανόμως προχειριζόμενοι
 ἀρχιερεῖς ὀνομάζοντο, εἰκότως ἐπήγαγε· « Καὶ
 κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. » Εἰ γὰρ καὶ χρίονται,
 φησὶν, ἀλλ' οὐ κατὰ λόγον χρίονται, παρανόμως δὲ
 τοῦτο ποιεῖν τολμῶσι. Καὶ ἀνωτέρω δὲ δῆλον πεποιή-
 κεν, ὡς τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τελευταίας τέταξεν·
 « Ἔως γὰρ Χριστοῦ ἡγουμένου ἑβδομάδες ἑπτὰ,
 καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο. » Ἔως γὰρ τοῦ ἡγου-
 μένου Χριστοῦ τὰς ἑπτὰ ⁵ πολλὰ πλαισιαζούσας ἑβδο-
 μάδας παρ' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν μνήμην τέθεικεν, ἵνα
 γινώμεν ὡς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω ἀρι-
 θμεῖν βουλόμενοι, τὰς ἐπὶ τὰ πρότερον ἑβδομάδας ἐύ-
 ρήσομεν, καὶ τὸ τετὰς ἐξήκοντα δύο. Καὶ τοῦτο σαφέ-
 στερον ⁶ ποίω· « Ἐπιστρέφει, φησὶ, καὶ οἰκοδο-
 μηθήσεται πλατεῖα καὶ περὶταιχος, καὶ ἐκκαιωθή-
 σονται οἱ καιροί. » Τουτέστιν, ὁ πρὸ τῆς οἰκοδομίας
 χρόνος. « Καὶ μετὰ τὰς ἑβδομάδας, φησὶ, τὰς ἐξή-
 κοντα δύο, ἐξολοθρευθήσεται χρίσμα. » Καὶ οὐκ εἶπε,
 μετὰ τὰς ἑπτὰ, ἀλλὰ μετὰ τὰς ἐξήκοντα δύο.
 Δ μεθ' ὧς εἰσιν αἱ ἑπτὰ, « ἐν αἷς ἐξολοθρευθήσεται
 χρίσμα, καὶ κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. » Ἠρώδου
 μὲν ἀλλοφύλου βασιλεύοντος· πατρῶθεν γὰρ ⁷ Ἀσσα-
 λωνίτης ἦν, μητρῶθεν δὲ Ἰδουμαῖος· τῶν δὲ καλου-
 μένων ἀρχιερέων οὐ κατὰ νόμον χρισμένων, ἀλλ'
 ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων ἀρχόντων προχειριζόμενων,
 Ἠρώδου τε καὶ Ἀρχελάου, καὶ τῶν Ῥωμαίων

στρατηγῶν. Εἶτα λέγει καὶ τὴν καταληφομένην παν-
 ωλεθρίαν τὴν τε πόλιν, καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν ἀλλό-
 φυλον βασιλείαν, καὶ τὴν παράνομον ἀρχιερωσύνην,
 καὶ φησὶ· « Καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸ ἅγιον διαρρηρεῖ
 σὺν τῷ ἡγουμένῳ τῷ ἐρχομένῳ. » Καὶ γὰρ ἡ πόλις,
 φησὶν, ἀνάστατος γενήσεται, καὶ ὁ νεὺς ὁ ἄγιος
 παντελῆ καταλύσειν δέξεται. Ταῦτα δὲ κείσεται ἡ
 πόλις σὺν τῷ ἡγουμένῳ τῷ ἐρχομένῳ, τουτέστι,
 τοῖς ἐρχομένοις ¹⁰ παρανόμοις ἀρχουσιν. Ἠγουμένον
 γὰρ ἐρχόμενον τὴν ἀλλόφυλον βασιλείαν καὶ τὴν
 παράνομον ἀρχιερωσύνην ὠνόμασεν. Εἶτα διδάσκων,
 ὅτι πολλῶν χειρῶν τῶν προτέρων ὑπομενοῦσι κακὰ,
 ἐπιήγαγε· « Καὶ ἐκκοπήσονται ὡς ¹¹ ἐν κατακλυ-
 σμῷ. » τουτέστι, πανωλεθρίαν ὑπομενοῦσιν, ὅταν
 ὑπέμειναν οἱ πάλαι ἄνθρωποι τοῦ κατακλισμοῦ τὴν
 γῆν πᾶσαν ¹² συγκαλύψαντος. Καὶ διδάσκων ὡς οὐδε-
 μιᾶ ἀνακλήσεως ἢ ἀνέσεως τεύζονται, « Καὶ ἕως
 τέλους, φησὶ, πολέμου συντετημένου ἀφανισμοῖς ¹³. »
 Ἀφανισμὸν γὰρ, φησὶν, παντελῆ ὑπομενοῦσιν, ὅταν
 τινι κατακλισμῷ τῷ πολέμῳ παραδοθέντες ¹⁴, καὶ
 εἰς τέλος τοῦτοις ὑποκλιθῆσονται ¹⁵ τοῖς κακοῖς, καὶ
 οὐδεμιᾶς πώποτε ἀνακλήσεως τεύζονται. Οὕτω τὰ
 περὶ τῆς Ἰουδαίων προθεσπίσας πανωλεθρίας, ἐπαν-
 ἔρχεται πάλιν εἰς τὴν τῶν ἑβδομηκοντα ἑβδομάδων
 ἀριθμὸν, καὶ τὴν λείπουσαν ταῖς ἐξήκοντα ἑννέα
 προσέθησι, καὶ φησὶν·

κζ'. « Καὶ δυναμώσει διαθήκην πολλοῖς ἑβδομάς
 μία, καὶ ἐν τῷ ¹⁶ ἡμίσει τῆς ἑβδομάδος ἀρθήσεται
 θυσία ¹⁷ καὶ σπονδή, καὶ ἐπὶ τῷ ἱερῶν βόλυγμα τῆς
 ἐρημώσεως ¹⁸, καὶ ἕως συντελείας καιροῦ συντέλεια
 δοθήσεται ἐπὶ τὴν ἐρήμωσιν. » Τίνα μὲν οὖν ἔσται
 μετὰ τὰς ἐξήκοντα δύο ἑβδομάδας ἐν ταῖς ἑπτὰ ἑβ-
 δομάσι, προείρηκα, φησὶ· προσήκει δὲ ¹⁹ μαθεῖν καὶ
 τὰ ἐν τῇ ἄλλῃ ἑβδομάδι γενήσόμενα. Ἐν γὰρ ταύτῃ
 ἡ Καινὴ Διαθήκη δοθήσεται τοῖς πιστεύουσι, καὶ δυ-
 νάμειος ἀπάσης αὐτοὺς πληρώσει· « Μεσοῦσης δὲ
 ταύτης τῆς ἑβδομάδος, ἀρθήσεται θυσία καὶ σπονδή. »
 Παυθήσεται, φησὶν, ἡ κατὰ νόμον θυσία, τῆς ἀληθοῦς
 προσφερομένης θυσίας τοῦ ἀμώμου ἀμώμου, τοῦ ἀφρον-
 τος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ταύτης γὰρ λοιπὸν προσ-
 ενεχθείσης, τέλος ἐκείνη λήψεται. Οὐ χάριν, εὐθύς
 τῆς θυσίας πληρωθείσης, καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀφέν-
 τος τὸ πνεῦμα, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐρράβη ²⁰
 ἀπὸ ²¹ ἀνωθεν ἕως κάτω, τὰ πάλαι ἀθεώρητα ²² τοῖς
 πᾶσι ποιοῦν θεωρητὰ, καὶ τὰ ἄψαυστα καὶ ἄβαστα ἀπο-
 φαίνων βατὰ. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ καταπέτασμα διεῖργεν
 ἀπὸ τῶν ἁγίων τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων ἔχοντα τὸ Ἰαστή-
 ριον, καὶ τὰ Χερουβίμ, καὶ τὴν κιβωτὸν, ἡ γὰρ ἐν
 τῷ καταπέτασμα διὰ τῶν πραγμάτων ἐδείξεν, ὡς ἀπ-
 ἔστη τῶν ἑνῶν ἢ παραδρεύουσα χάρις, καὶ κοινὰ γέ-
 γογε τὰ πάλαι τῷ ἀρχιερεὶ μόνῳ βατὰ. Τοῦτο δὲ γέ-

Deinde commemorat excidium, quo et civitas op-
 primenda erat, et hoc ipsum alienigenarum re-
 gnum evertendum, et pontificatus maximus non
 legitimus auferendus, et ait : « Et urbem et san-
 ctum perdet cum duce veniente. » Etenim urbs,
 inquit, evertetur, et templum sanctum penitus
 dissolvetur. Atque hæc patietur civitas cum duce
 veniente, hoc est, ducibus venientibus non legiti-
 mis. Ducem enim venientem alienigenarum regnum,
 et non legitimum pontificatum maximum appel-
 lavit. Deinde docens fore ut multo pejora priori-
 bus mala sustineant, subjecit : « Et excindentur
 quasi diluvio. » **1249** Hoc est, perniciem funditus
 sustinebunt, qualem olim sustinuerunt homines,
 cum omnem terram diluvium tegeret. Docens quo-
 que futurum ut nunquam revocentur, aut instau-
 rationem ullam consequantur : « Et usque ad
 finem, inquit, belli determinati desolationibus. »
 Funditus enim debentur, inquit, bello illo veluti
 quodam diluvio oppressi, et in perpetuum his
 malis succumbent, neque unquam revocabuntur.
 His de Judæorum perniciem ita prædictis, revertitur
 rursus ad septuaginta hebdomadam numerum,
 atque eam, quæ illis sexaginta novem decrat, ad-
 dens, ait :

VERS. 27. « Et confirmabit testamentum multis
 hebdomas una, et in dimidio hebdomadis auferetur
 sacrificium, et libamen, et super templum abomi-
 natio desolationis, et usque ad consummationem
 temporis consummatio dabitur super desolatio-
 nem. » Quenam igitur post sexaginta duas heb-
 domadas septem hebdomadibus futura sint, præ-
 dixi, inquit : convenit autem ut discamus, quæ
 alia fient hebdomade. In hac enim Novum Testa-
 mentum dabitur credentibus, atque omni eos vir-
 tute imbuet : « In dimidio autem hujus hebdoma-
 dis auferetur sacrificium et libamen, » hoc est,
 sacrificium secundum legem deficiet, oblato immacu-
 lati agni, qui tollit peccata mundi, vero sacrifi-
 cio. Hoc enim, quod reliquum est, **1250** oblato,
 illa terminabuntur. Quamobrem statim peracto
 sacrificio, cum spiritum Salvator noster emisisset,
 velum templi scissum est a summo usque deorsum ¹,
 ea quæ pridem cerni non poterant omnibus
 conspicua faciens, et ad ea quæ contingi, aut ad
 quæ adiri non licebat, aditum aperiens. Cum
 enim velum separaret a sanctis Sancta sanctorum,
 in quibus erant propitiatorium et Cherubim, et
 arca, scissum totum velum rebus ipsis ostendit,
 quemadmodum ab interioribus partibus, quæ ibi

¹ Matth. xxvii, 51.

VARIE LECTIONES.

⁹ σὺν — ἐρχ. Hebr. populus ducis qui venit. ¹⁰ B ἐσομένοις. ¹¹ ὡς. Des. in A. ¹² πᾶσ. Des. in B.
¹³ ἀφ. A præm. τάξει. ¹⁴ παρ. B præm. ἐκείνῳ. ¹⁵ B ὑποκλιθήσονται. ¹⁶ καὶ ἐν τῷ, x. τ. λ. In A hæc
 præcedunt : καὶ ἡμισυ τῆς ἑβδομάδος καταπέσει θυσιαστήρια καὶ θυσίας, καὶ πτερυγίου ἀπὸ ἀφανισμοῦ καὶ
 ἕως συντελείας καὶ σπουδῆς τάξει ἐπὶ ἀφανισμῷ. Καὶ δυναμώσει διεθήκην πολλοῖς ἑβδομάς μία. ¹⁷ θυσ. A
 præm. μου. ¹⁸ A τῶν ἐρημώσεων ἔσται. ¹⁹ δέ. In B seq. σέ. ²⁰ ἐρρ. loco cit. leg. ἐσχίσθη εἰς δύο.
²¹ ἀπὸ. Des. in B. ²² ἀθ. — θεωρητὰ. B ἀθέατα θεωρητὰ τοῖς πᾶσι ποιοῦν.

custos assidebat, gratia recesserit, et communia illa facta sint, ad quæ pridem soli principi sacerdotum aditus patebat. Hoc autem contigit, cum sacrificium pro universo mundo esset oblatum. Quod si quis etiam tempus discere cupiat, ex Evangelio Joannis cognoscetur. Cum enim annos circiter tres cum dimidio prædicasset Dominus, sanctosque suos discipulos doctrina et miraculis confirmasset, tunc passus est, ac post crucem, et mortem, et resurrectionem, et ad cælos ascensum, et sanctissimi Spiritus adventum, reliquum hebdomadis tempus sancti apostoli Hierosolymis prædicantes et miracula edentes, multis hominum millibus ad evangelicam doctrinam ductis, Novi Testamenti munus impertiti, ut sanctissimi quoque baptismatis gratiam consequerentur auctores fuere. Deinde, cum Judæi in sanctum Stephanum impia illa facinora ausi fuissent, reliqui quidem per **1251** oppida Judææ dissipati sunt, divi autem apostoli breve tempus Hierosolymis commorati, Samariam et Cæsaream, Lyddam et Joppem obeuntes, omnibus hominibus afferre salutaria decreta festinabant. Quamobrem divus archangelus beato Daniël: « Confirmabit, inquit, Testamentum multis hebdomas una, » tempore ante crucem Domini, et quo sancti apostoli post Salvatoris resurrectionem Hierosolymis docuerunt, simul sumpto. Tum bifariam dividit hebdomadem, et ait: « Et in dimidio hebdomadis auferetur sacrificium et libamen: » oblato enim vero sacrificio, finem habebit umbra legis. Ad hæc ait: « Super templum abominatio desolationis. » Propter hoc enim, inquit, sacrificium, non solum illud sacrificium deficiet, sed etiam *abominatio desolationis* super templum dabitur, hoc est, illud olim venerandum et horribile (templum) omnino deseretur. Signum autem *desolationis* erunt imagines quædam legibus interdictæ in ipsum illatæ. Quod Pilatus fecit, qui noctu in sacrum Dei templum imagines imperatorum contra divinam legem intulit. Hoc item Dominus in sacris Evangeliiis sanctis suis discipulis prædixit: « Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, cognoscite appropinquare desolationem ejus. Tunc qui in Judæa sunt fugiant ad montes, et qui in tecto est non descendat **1252** tollere aliquid de domo sua. » Hæc autem dicebat, ut significaret, quam celerrime appropinquaturum esse ipsorum excidium, quo funditus essent perituri. Et paulo ante ait: « Hierosolyma, Hierosolyma, quæ occidis prophetas, et lapidas eos, qui ad illam missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub

γονεν ὑπὲρ τοῦ κόσμου παντός τῆς θυσίας προσενχθείσης. Εἰ δέ τις καὶ τὸν χρόνον καταμαθεῖν ²² ἐθέλει, ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου μαθήσεται. Ὡς περὶ τὰ τρία ἔτη ²³ καὶ ἡμῖς κηρύξας ὁ Κύριος, καὶ τοὺς ἀγίους αὐτοῦ μαθητὰς τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τοῖς θαύμασι βεβαιώσας, τότε τὸ πάθος ὑπέμεινε· μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν, καὶ τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησιν, τὸν λοιπὸν τῆς ἑβδομάδος χρόνον οἱ ἅγιοι ²⁴ ἀπόστολοι ἐν Ἱερουσόλοις κηρύττοντες τε καὶ θαυματουργοῦντες, πολλὰς τε ἀνθρώπων χιλιάδας εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ποδηγησάντες διδασκαλίαν, τῆς Νέας Διαθήκης ἠξίωσαν καὶ τῆς τοῦ παναγίου βαπτίσματος χάριτος τυχεῖν παρεσχεύασαν. Ἔτα τὸν κατὰ τὸν ἄγιον ²⁵ Στέφανον ὑπὸ τὸν Ἰουδαίων τολμηθέντων, διεσπάρησαν μὲν οἱ ἄλλοι κατὰ τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας, οἱ δὲ θεῖοι ἀπόστολοι σμικρὸν ἐν Ἱερουσόλοις διατρίψαντες χρόνον, εἰς τὴν Σαμάρειαν καὶ Καισάρειαν, Λύδδαν τε καὶ Ἰώππην περιούτους, ἅπανσι ἀνθρώποις τὰ σωτήρια δόγματα προσφέρειν ἠπέριγοντο. Τοῦτου χάριν ὁ θεὸς ἀρχάγγελος τῷ μακαρίῳ φησὶ Δανιὴλ, ὅτι: « Δυναμώσει διαθήκην πολλοῖς ἑβδομάς μία, » τὸν τε πρὸ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου χρόνον, καὶ τὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτήρος τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐν Ἱερουσόλοις διδασκαλίαν κατὰ ταῦτον συναγαγών. Ἔτα διαιρεῖ διχὰ ²⁷ τὴν ἑβδομάδα, καὶ φησι: « Καὶ ἐν τῷ ἡμίσει τῆς ἑβδομάδος ὀρθήσεται θυσία καὶ σπονδή. » Τῆς γὰρ ἀληθινῆς προσφερομένης θυσίας, τέλος λήψεται ἡ τοῦ νόμου σκιά. Καὶ ἐπὶ τούτοις; φησὶν: « Ἐπὶ τὸ ἱερὸν βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως: » διὰ ταύτην γὰρ, φησὶ, τὴν θυσίαν οὐ μόνον ἔσειν ἡ θυσία παυθήσεται, ἀλλὰ καὶ βδέλυγμα τῆς ²⁸ ἐρημώσεως ἐπὶ τὸ ἱερὸν δοθήσεται, τουτέστι, τὸ κάλει σεπτὸν καὶ φρικώδες ἔρημον ἀναφανήσεται. Σημεῖον δὲ τῆς ἐρημίας γενήσεται εἰκόνας τινὲς ἀπηγορευμέναι τῷ νόμῳ εἰς τοῦτον εἰσχομιζόμεναι. Τοῦτο δὲ πεποίηκε Πιλάτος νύκτωρ εἰς τὸν θεῖον νεῶν τὰς βασιλικὰς ²⁹ εἰσχομίσας εἰκόνας παρὰ τὸν θεῖον νόμον. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ προέλεγε μαθηταῖς: « Ὅταν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ εἰρημένον ³⁰ διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, γινώσκετε, ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ ³¹ ὃ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταθῆτω ³² ἀραὶ τι ἀπὸ ³³ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ ἔλεγε σημαίνων τὸ τάχος τῆς καταληφόμενης αὐτοῦς πανωλεθρίας. Καὶ μικρὸν δὲ πρὸ τούτων φησὶν: « Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀπεκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθέλη-

^m Matth. xxiv, 15-17; coll. Luc. xxi, 20, 21.

VARIÆ LECTIONES.

²² κατ. B πρῶτον. ἀκριβῶς. ²³ ἔτη. In B post ἡμῖς ponitur. ²⁴ ἄγ. B μακάριοι. ²⁵ ἄγ. B μακάριον. ²⁶ B δι' αὐτῶν. ²⁷ τῆς. Des. in B. ²⁸ B βασιλεύσεως. ²⁹ εἰρ. Loco cit. est ῥηθέν. ³⁰ καί. Des. in B. ³¹ B καταθάνειν τὸ. ³² ἀπὸ. B ἐκ.

σατε. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι ³¹ ἀφίεται ὁ οἶκος Ἀ
 ὑμῶν ἔρημος. » Ταῦτα προλέγων ὁ ἅγιος Γαβριήλ,
 μετὰ τὸ προθεσπίσαι τῆς κατὰ τὸν ³² νόμον λατρείας
 τὴν παύλαν, ἐπήγαγε καὶ ἐπὶ τούτοις· « Ἐπὶ τὸ
 ἱερὸν βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως. » Καὶ ἵνα μὴ νο-
 μίσωσιν οἱ ³³ Ἰουδαῖοι πάλιν ἀπολήψασθαι τὸν θεῖον
 νεῶν ³⁷ τὴν προτέραν εὐπρέπειάν τε καὶ δόξαν,
 ἀναγκαίως ἐπήγαγε· « Καὶ ἕως συντελείας καιροῦ
 συντέλεια δοθήσεται ἐπὶ τὴν ἐρήμωσιν. » Ἔως γάρ,
 φησὶ, τῆς τοῦ αἰῶνος συντελείας ἢ τῆς ἐρημώσεως
 συντέλεια μενεῖ, μεταβολὴν οὐ δεχομένη. Τοῦτο καὶ
 ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ· « Ἐν ὀργῇ συντελείας καὶ οὐ
 μὴ ὑπάρξουσι ³⁴, καὶ γινώσκονται ὅτι ὁ θεὸς δεσπόζει
 τοῦ Ἰακώβ, καὶ τῶν περάτων τῆς γῆς. » Γινώσκονται
 ἔσταν ἴδωσι τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν
 τῷ οὐρανῷ. Τότε γάρ « κλύονται ³⁵ κατὰ φυλάς,
 τότε θύονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. » Εἰ δ' οὐκ οὕτως
 ταῦτα ἔχει, ἐπειδὴ ὁ τῶν τετρακοσίων καὶ ἑννεή-
 κοντα ἐτῶν διελήλυθεν ἀριθμὸς, καὶ ἕτερα δὲ πρὸς
 τούτους πλεόν ἢ τεσσαράκοντα καὶ τετρακόσια, δει-
 ξάτωσαν ἐπὶ τίνων ἔλαβε πέρας ἢ τοῦ ἀρχαγγέλου
 χρησιμοργία. Ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων; Ἄλλ' οὐκ ἔστι
 τετρακόσια καὶ ἑννεήκοντα ἔτη ἀπὸ Δαρείου μέχρις
 αὐτῶν, οὔτε μὴν ἀπὸ Κύρου τοῦ πρώτου Περσῶν
 βασιλεύσαντος· ἀπὸ γὰρ Κύρου μέχρις Ἀντιόχου
 τοῦ Ἐπιφανοῦς, ἐφ' οὗ οἱ Μακκαβαῖοι ζηλώσαντες
 ἀντελάθοντο τῶν πραγμάτων, περὶ τὰ τριακόσια καὶ
 ἑβδομήκοντα καὶ ³⁶ δύο ἔστιν ³¹ ἔτη. Ἄλλως τε δὲ,
 τίς τούτων Ἅγιος ἀγίων κέκληται; Ἰούδας, ἢ Ἰω-
 νᾶθαν, Σιμὼν ³⁷, ἢ ὁ μετὰ τούτους; Καὶ μὴν οὐδὲ
 Ἀβραάμ ὁ πατριάρχης, οὐδὲ Μωσῆς ὁ νομοθέτης,
 οὐδὲ Ἠλίας ὁ μέγιστος τῶν προφητῶν, Ἅγιος τῶν ³⁸
 ἀγίων προσηγορεύθη πώποτε. Οὐκοῦν καὶ ὁ χρόνος,
 καὶ αἱ προσηγοραὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ σαφῶς ἡμῖν προσήμαναν παρουσίαν, εἰς
 ὃν πεπιστευότες, καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν
 προσμένοντες, τῆς παρ' αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἐν
 ἡμέρα διαγνώσεως τυχεῖν ἱκετεύσωμεν· ἥς γένοιτο
 πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ³⁹ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πα-
 τρι δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

alas, et noluitis! Ideo dico vobis fore ut relin-
 quatur domus vestra deserta n. » Hæc prædicens
 sanctus Gabriel, postquam vaticinatus fuerat fore
 ut cultui illi qui secundum legem adhibebatur,
 finis imponeretur, adjecit: « Et super templum
 abominatio desolationis. » Et ne existimarent
 Judæi, sacrum templum pristinum decorem et
 gloriam rursus recuperaturum esse, apposite sub-
 jecit: « Et usque ad consummationem temporis
 consummatio dabitur super desolationem. » Usque
 ad finem enim sæculi, inquit, consummatio deso-
 lationis manebit, nulla facta mutatione. Quod item
 beatus David dixit: « In ira consummationis
 et non erunt, et scient Deum dominari Jacobo et
 finibus terræ ». Cognoscent autem, quando vide-
 rint signum Filii hominis in caelo. Tunc enim
 « plangent omnes tribus, tunc videbunt quem tran-
 siverunt p. » Quod si hæc non ita se habeant, quia
 quadringentorum et nonaginta annorum numerus
 transit, et insuper anni amplius quadringenti
 quadraginta, ostendant, **1253** quibus regnantibus
 archangeli oraculum sit eventu comprobatum. An
 tempore Machabæorum? at quadringenti nonaginta
 anni non intercedunt a Dario usque ad ipsos, neque
 item a Cyro, qui primus Persarum regnum obti-
 nuit. A Cyro enim ad Antiochum Epiphanem, quo
 regnante Machabæi justa indignatione ducti rem-
 publicam administrandam suscipere, circiter qua-
 dringenti et septuaginta duo intersunt anni. Præ-
 terea quis horum Sanctus sanctorum vocatus est?
 Judas, an Jonathan, an Simon, an aliquis posterior
 his? Atqui ne Abraham quidem patriarcha, neque
 Moses legislator, neque Elias maximus propheta-
 rum, Sanctus sanctorum appellatus unquam fuit.
 Tempus igitur et nomina nobis adventum Domini
 nostri Jesu Christi aperte præsignificarunt, in
 quem cum crediderimus, alterum ipsius adventum
 expectantes, supplicemus ut in die judicii ipsius
 clementiam consequamur: cujus utinam nos
 omnes compotes fiamus gratia et benignitate ejus-
 dem Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri
 sit gloria, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculo-
 rum. Amen.

ⁿ Matth. xxiii, 37, 38. ° Psal. lvm, 14. p Matth. xxiv, 50; Joan. xix, 37; Zach. xii, 10.

VARIÆ LECTIONES.

³¹ ἔτι. B ἰδοῦ. ³² τὸν. Des. in B. ³³ οἱ. Des. in B. ³⁷ B τοῦ θελοῦ νόμου. ³⁸ Supra, tom. I, l. c., erat ὑπάρξουσι. ³⁹ B θύονται, omisso deinde τότε θύονται. ⁴⁰ καὶ. Des. in B. ⁴¹ ἔστ. Des. in B. ⁴² B Ἰωάν-
 νης, ἢ Σιμὼν, ἢ ὁ μετ' αὐτούς. ⁴³ τῶν. Des. in B. ⁴⁴ Ἰησ. B præm. καὶ Σωτήρος.

TOMOS I.

LIBER DECIMUS.

CAPUT X.

VERS. 1. « Anno tertio Cyri regis Persarum verbum revelatum est Danieli, cujus nomen vocatum est Baltasar. » Quibusdam videtur hic in tempore erratum esse, et pro anno primo **1254** qui ab initio librum scripsit, tertium posuisse, idque ex eo coniciant, quod beatus Daniel dixerit statim post initium prophetiæ: « Et fuit Daniel usque ad annum unum Cyri regis. » Si enim, aiunt, usque ad annum duntaxat primum Cyri regni permansit propheta, quomodo tertio anno revelationem videt? Ego autem arbitror, neque eo quod dictum est prius, certum ac definitum significari tempus: neque primo anno Cyri regni beati Danielis vitam definiti. Neque enim dixit, Usque ad primum annum Cyri regis, sed usque ad annum unum. Vult autem, ut mihi videatur, eos qui prophetica Scripturam legerint, docere, se usque ad Cyrum Persarum regem permansisse, qui captis Judæis in libertatem vindicatis, jussit volentes in patriam redire, sacrumque Dei templum instaurare. Hoc etiam aperte nos docet sanctus angelus, qui cum Daniele pau'o post colloquens: « Et factum est, inquit, anno primo Cyri, steti in fortitudine et robore, » id est, simul atque Cyrus regno potitus est, omnia moliri perseverabam, ut populum captivum a servitute liberarem. In fine libri quoque: Accepit, inquit, Cyrus Persa regnum, et erat Daniel conviva regis, et gloriosus super omnes amicos ejus: ita ut ubique tertii anni numerus ostendatur. « Anno itaque tertio **1255** regni Cyri verbum revelatum est Danieli, cujus nomen vocatum est Baltasar. Et verum verbum, et potentia magna, et intelligentia data est ei in visione. » Jure autem *verbum* et *visionem* vocavit: conspexit enim sanctos angelos, et audivit eos colloquentes, et futura accurate didicit. Asseritque verum esse verbum, ut sine ambiguitate, quæ dicenda erant, omnes acciperent.

καὶ μαμάθηκεν ἀκριβῶς τὰ ἐσόμενα. Λέγει δὲ ἀληθῆ εἶναι τὸν λόγον, ὥστε ἀνευδοκίᾳς ἀπαντας: ὅτι ῥηθησόμενα δέξασθαι.

VERS. 2, 3. « In diebus illis ego Daniel eram lugens per tres hebdomadas dierum. Panem deside-

⁹ Dan. xi, 4.

VARIE LECTIONES.

¹²⁵⁴ B τὴν βίβλον. ¹²⁵⁵ B τοῦ πρώτου ἔτους μόνον. ¹²⁵⁶ B σημαίνειν. ¹²⁵⁷ δέ, B. γάρ. ¹²⁵⁸ Παρέλαβε, κ. τ. λ. Edit. prior ad marginem habebat, Dan. xiv, sed pertinent ista ad initium historiæ Belis et draconis quæ supra ut caput xiii, a Sirmondo allegata erat. (Vid. p. 4174, sch. 30). ¹²⁵⁹ Κύρ. B præm. τοῦ. ¹²⁶⁰ ἄγ. iii B παρὶ ἀγγέλους ponitur. ¹²⁶¹ ἀπ. Des. in B.

ΚΕΦΑΛ. I.

α'. « Ἐν ἔτει τρίτῳ Κύρου, τοῦ βασιλέως Περσῶν, λόγος ἀπεκαλύφθη τῷ Δανιήλ, οὗ τὸ ὄνομα ἐπεκλήθη Βαλτάσαρ. » Τισὶ δοκεῖ τὸν χρόνον ἐσφαλῆαι, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐν ἔτει πρώτῳ, τρίτῳ θεῖναι τὸν ἐξ ἀρχῆς τὸ βιβλίον ¹²⁵⁴ γράφοντα· τούτου δὲ τεκμήριον, ἐκ τοῦ τὸν μακάριον εἰπεῖν Δανιήλ, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς προφητείας· « Καὶ ἐγένετο Δανιήλ ἕως ἔτους ἑνὸς Κύρου τοῦ βασιλέως. » Εἰ γὰρ μέχρι τοῦ ἔτους μόνον τοῦ πρώτου ¹²⁵⁵ τῆς Κύρου βασιλείας διήρκεσε, φησὶν, ὁ προφήτης, πῶς ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τὴν ἀποκάλυψιν βλέπει; Ἐγὼ δὲ ἡγοῦμαι οὐ ῥητὸν χρόνον τὸ πρότερον σημάσαι ¹²⁵⁶, οὐδὲ τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς Κύρου βασιλείας τὴν τοῦ μακαρίου Δανιήλ περιόρισαι ζήτην. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ἐως πρώτου ἔτους Κύρου τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἕως ἔτους ἑνὸς. Βούλεται δὲ ¹²⁵⁷, ὡς ἐμοὶ γε δοκεῖ, διδάξει τοὺς ἐντυχίζοντάς τῃ προφητικῇ συγγραφῇ, ὅτι δὴ καὶ μέχρι Κύρου, τοῦ βασιλέως Περσῶν, διήρκεσεν, ὅς καὶ τῶν δορυαλώτων Ἰουδαίων τοὺς βουλευμένους ἐλευθέρους ἀποφύνας, προσέταξεν εἰς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἐπανελθεῖν, καὶ τὸν θεῖον ἀνεγέρειν νεών. Τοῦτο δὲ σαφῶς ἡμᾶς διδάσκει· καὶ ὁ ἅγιος ἄγγελος τῷ Δανιήλ μετὰ βραχέα διαλεγόμενος· φησὶ γάρ· « Καὶ ἐγένετο ἐν ἔτει πρώτῳ Κύρου, ἔστην εἰς κράτος καὶ ἰσχύον· ἀντὶ τοῦ· εὐθὺς τοῦ Κύρου βασιλεύσαντος, πάντα πραγματευόμενος διατέλουν, ὥστε τῆς αἰχμαλωσίας τὸν λαὸν ἀπαλλάξει. Καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τοῦ βιβλίου· Παρέλαβε ¹²⁵⁸, φησὶ, Κύρος ὁ Πέρσης τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν Δανιήλ συμβιωτῆς τοῦ βασιλέως, καὶ ἐνδοξοῦ· ὑπὲρ πάντας τοὺς φίλους αὐτοῦ· ὥστε πάντοτε δεικνυσοῦναι τοῦ τρίτου ἔτους τὸν ἀριθμὸν. Ἐν τῷ τρίτῳ τοίνυν ἔτει τῆς Κύρου ¹²⁵⁹ βασιλείας, ὁ λόγος ἀπεκαλύφθη τῷ Δανιήλ, οὗ τὸ ὄνομα ἐπεκλήθη Βαλτάσαρ. Καὶ ἀληθινὸς ὁ λόγος, καὶ δύναμις μεγάλη, καὶ σύνεσις ἐδόθη αὐτῷ ἐν τῇ ὄπτασι. » Εἰκότως δὲ λόγον καὶ ὄπτασιον καλεῖ· ἐθεάσατο μὲν γὰρ ἄγλους ¹²⁶⁰ ἀγγέλους, ἤκουσε δὲ αὐτῶν διαλεγόμενων

β', γ'. « Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐγὼ Δανιήλ ἡμῶν πενθῶν τρεῖς ἑβδομάδας ἡμερῶν. Ἄρτον ἐπι-

θυμῶν οὐκ ἔφαγον, καὶ κρέας καὶ οἶνος οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου, καὶ ἀλειμμα οὐκ ἠλειψάμην, ἕως τριῶν ἑβδομάδων ἡμερῶν. » Ἀναγκαῖον ζητῆσαι τὴν τοῦ πένθους αἰτίαν· ἀσαφῶς γὰρ αὐτὴν ἡ προφητεία ὁδᾶσκει. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲ ἐπέκειτο⁸⁵ τις ἀθυμίας ἀφορμὴ· ὁ τε γὰρ βασιλεὺς ἡμερὸς τε καὶ φιλόανθρωπος, καὶ τὰ θεῖα τιμῶν, καὶ τοῦ Δανιὴλ τὴν φιλίαν περὶ πολλοῦ ποιούμενος, καὶ ὅλος⁸⁶ ὁ λαὸς εἰρήνης πολλῆς διὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἀπῆλθεν ἠπιότητα· μάλλον δὲ, εἰ τις προσέχειν ἐθέλησειε τῇ τε τοῦ μακαρίου Ἱερεμίου προφητείας, καὶ τῇ τῶν Παρραλειπομένων ἱστορίᾳ, καὶ τῇ τοῦ Ἑσδρα συγγραφῇ, εὐρήσει τὸν Κύρον ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας, ἅπασιν τοῖς βουλομένοις τῶν Ἰουδαίων παρεγγυήσαντα τὴν ἐνεγκοῦσαν καταλαθεῖν, καὶ τὸν Β⁸⁷ ἔϊον ἀνεγείραι νεῶν, ὥστε πανταγῶθεν θυμηδίας εἰν ἀφορμὰς τὸν προφήτην. Ἀλλὰ γὰρ εἴ τις ἀκριβῶς τούτων ἕκαστον ἐξετάσειεν, αὐτὰ ταῦτα εὐρήσει αἰτία τῆς τοῦ Δανιὴλ ἀχθηδόνος· τοῦ γὰρ βασιλέως ἐπιτρέψαντος ἅπασιν τοῖς ἐθέλουσι τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἐπάνοδον, οἱ μὲν πλείους οἰκίας ἐν Βαβυλῶνι ζειμάμενοι⁸⁸, καὶ τούτων τῷ δεσμῷ κατεχόμενοι, τῆς ἐπανόδου καταφρονήσαντες, τὴν ξένην τῆς οἰκείας προαίλοντο· μόνοι δὲ οἱ τῆς εὐσεβείας ἔραστοι, καὶ τῶν πατέρων νόμων φύλακες, τῶν ἐν Βαβυλῶνι κτημάτων καταφρονήσαντες, τὴν τῆς πατρίδος ἐρημίαν καὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας προούτιμησαν. Τοῦτο τοῖσιν τῷ μακαρίῳ Δανιὴλ μέγιστον εἰργάσατο πένθος· τῆς τε γὰρ θείας ἐπαγγελίας τὸ ἀψευδὲς ὄρων, καὶ τοῦ βασιλέως τὸ ἡμερον καὶ φιλόανθρωπον, καὶ τοῦ λαοῦ C τὸ δυσπειθὲς καὶ δυσήνιον, σφόδρα τὴν ψυχὴν ἐτρύχετο, καὶ πενθῶν καὶ θρηνῶν διετέλει. Ζητήσειεν δ' ἂν τις εὐκρίτως, τί δήποτε τῶν ἄλλων ἐνεκεν, ὡς ἐρῶσθαι μνησκότων καὶ τῆς ἐπανόδου καταπεφρονηκότων, θρηνῶν καὶ ὀλοφυρόμενος, αὐτὸς οὐκ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα. Εὐρήσει δὲ τὴν λύσιν, αὐτῆς τῆς αἰχμαλωσίας τὴν αἰτίαν σκοπούμενος. Ὅσπερ γὰρ οὐ διὰ τῆς οἰκείας πλημμελείας εἴασεν αὐτὸν ὁ Θεὸς δορυάλωτον γενέσθαι, ἀλλὰ τῆς τοῦ λαοῦ προμηθούμενος ὠφελείας, καὶ οἷόν τινα κηδεμόνα καὶ διδάσκαλον αὐτοῖς συμπέμπων· οὕτω καὶ ἐν τῷ τῆς ἐπανόδου καιρῷ, τῶν πλειόνων τὴν οἰκῆσιν τὴν ἐν Βαβυλῶνι στερεβάντων, πάλιν ὁ θεὸς προφήτης συνδιάγειν⁸⁹ αὐτοῖς ἀναγκάζεται, ἵνα μὴ ἐρημοὶ τῆς πνευματικῆς κηδεμονίας γενόμενοι εἰς ἀσέβειαν παντελῶς ἐξωκείλωσι. Τούτου χάριν, καὶ βασιλέως τὴν εὐσέβειαν τιμῶντος τοῦ τηνικᾶδε κρατοῦντος, καὶ πᾶσαν αὐτῷ θεριπείαν προσφέροντος, καὶ τῶν ἄλλων προσιμῶντος⁹⁰ ἅπαντων, οὐδεμίαν ὁ μακάριος Δανιὴλ λαμβάνει παραψυχὴν, ἀλλὰ ἀνιᾶ καὶ λαν αὐτὸν ἀλύγναι τοῦ λαοῦ τὸ δυσπειθὲς, καὶ ἡ τῆς ἁγίας πόλεως λίθη. Οὗ χάριν καὶ τρεῖς ἑβδομάδας ἄσιτος διετέλεσεν· « Ἄρτον γὰρ, φησὶ, ἐπιθυμιῶν οὐκ ἔφαγον, καὶ κρέας καὶ οἶνος οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα⁹¹ μου, καὶ ἀλειμμα οὐκ ἠλειψάμην ἕως τριῶν ἡμερῶν⁹²

A riorum non comedi, et caro, et vinum non introit in os meum, et unguento non unctus sum, usque ad trium hebdomadam dies. » Opera pretium est, luctus causam, quam propheta obscure docet, inquirere. Primum enim nulla tristitiæ suberat causa. Siquidem rex mansuetus, et humanus, ac divina in honore habens, Daniels amicitiam plurimi faciebat, et cunctus populus ob regis mansuetudinem pace haud mediocri fruebatur; ac potius, si quis velit ad beati Jeremiæ prophetiam, ad Paralipomenon historiam, et ad Esdræ scripturam animum attendere, inveniet Cyrum primo anno regni Judæis omnibus quicumque vellent præcepisse, ut in patriam reversi sanctum Dei templum rursus ædificarent, ita ut propheta uniusque animi lætitiæ causas habuerit. Verumenimvero si quis hæc singula diligenter examinaverit, hæc eadem comperiet Danieli doloris causas fuisse. Cum enim rex omnibus, quicumque 1256 cuperent, libertatem ac reditum in patriam concessisset, complures, qui sibi in Babylone domos construxerant, earum quasi vinculo devincti, neglecto in patriam reditu, exteram regionem patriæ prætulerant. Soti vero pietatis amatores, patriarumque legum custodes, postpositis quas Babylone possidebant facultatibus, patriam solitudinem vel ipsi regno anteponendam duxere. Hoc itaque beato Danieli maximum attulit luctum. Videns enim divinæ pollicitationis veritatem, et regis mansuetudinem atque clementiam, populique ingenium contumax et effrenatum, animo vehementer angebatur, neque lugere ac lamentari desistebat. Et jure aliquis quasi erit cur, cum aliorum causa, qui se segnitiei tradiderant, et reditum in patriam aspersionati fuerant, lugeret ac lamentaretur, ipse in patriam non sit reversus? Sed hanc quæstionem facile dissolvi posse comperiet, si captivitatis causam consideret. Quemadmodum enim non propter propria peccata permisit illum Deus bello capi, sed populi prospiciens utilitati, et veluti quendam curatorem et magistrum simul cum ipsis mittens: ita etiam tempore reditus, cum plures in Babylone habitare, ea habitatione contenti, decrevissent, rursus divinus propheta cum illis degere compellitur, ne spiritali cura prorsus destituti, in impietatem penitus laberentur. Hac de causa cum rex, qui tunc imperium obtinebat, in honore illum habens, omnique observantia colens, aliis omnibus eum anteferet, nullam beatus Daniel 1257 invenit consolationem: sed ipsum valde angit et excruciat populi contumacia, et sanctæ civitatis oblivio. Ideo per tres quoque dierum hebdomadas jejunos permansit. Nam « Panem desideriorum, inquit, non comedi, et caro et vinum non introierunt in os meum, neque unguento unctus sum usque ad

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ B ὑπέκειτο. ⁸⁶ ὅλ. Des. in B. ⁸⁷ δεῖμ. B addit, καὶ ἀγροῦς κεκτημένος. ⁸⁸ συνδ. Ita B habet Sirum συνάγειν. ⁸⁹ B προσιμῶντος. ⁹⁰ B ἐν τῷ στόματι. ⁹¹ ἡμ. In B post ἐβδ. ponitur.

trium hebdomadarum dies. » Nullam enim diligentiam, inquit, omnibus his diebus adhibui curando corpori, non unguentum extrinsecus, non intrinsecus alimentum. Recte autem et admodum congruenter non carnibus, sed panis verbum illud desideriorum apposuit. Panis enim necessarius est, et communis omnium cibus, cum carnibus ditiores vescantur, pane autem præter ditiores, etiam pauperiores alantur. Idecirco panem desideriorum appellavit, ut cibum communem, et omnium alimentorum amabilissimum.

VERS. 4. « Et die vicesimo quarto mensis primi, anno tertio, ego eram juxta fluvium magnum, ipse est Tigris. » Et mensem et jejunii dies annotare opus est ad Judæorum iniquitatem coarguendam. Divina enim lege jubente τ, decimo quarto (die) primi mensis ad vesperam Pascha celebrari, beatus Daniel usque ad vicesimum quartum jejunus permanebat. Quod si dicant Judæi, illum panem desideriorum non comedis, quod panes azymos comederet, primum quidem suum per hæc quoque ostendunt inscitiam: panis enim, et fermentatus, **1258** non fermentatus vocatur. Deinde quæ subjiciuntur, ea aperte os eorum impudens obturant. « Caro enim et vinum, inquit, non introierunt in os meum. » Quod si carnes non comedit, quomodo celebravit Pascha? Pascha enim nihil aliud est quam agnus masculus, anniculus, absque macula, ad vesperam sacrificatus, et assatus igne. Qui itaque carne non comedit, quomodo Pascha celebrabat? Non igitur Pascha celebravit, ut obediret legi, aperte jubenti tres peragi celebritates in loco quem elegerit Dominus Deus. Evidenter itaque legem violant Judæi, has in extera regione celebrare audentes. Verum nos ad propositum revertamur. « Quarto, inquit, et vicesimo (die) mensis primi, anno tertio, ego eram juxta fluvium magnum, ipse est Tigris. » Hinc rursus docemur, non esse erratum in tempore: etenim hic quoque anno tertio, non primo dixit se visionem vidisse.

VERS. 5, 6. « Et sustuli oculos meos, et vidi, et ecce vir unus indutus baddim, et lumbi ejus præcincti auro Ophaz. Et corpus ejus quasi Tharsis. » Per baddim Græca lingua significantur byssina. Ait itaque se illius, qui conspiciebatur, indumentum byssinum conspexisse: zonam vero ex auro Ophaz, hoc est, auro nitidissimo et maxime puro: « corpus autem ejus quasi Tharsis, id est, simile erat auro probatissimo e Tharsis allato; etenim illinc Salomoni rude incoctum afferebatur aurum.

τ Exod. xii, 6. τ ibid. 5.

Α εβδομάδων. » Οὐδεμίαν γὰρ, φησὶν, ἐπιμέλειαν ἐν πάσαις ταύταις ταῖς ἡμέραις τῷ σώματι προσήνοχα, οὐκ ἀλοιφήν ἐξώθεν, οὐ τροφήν ἐνδοθεν. Καλῶς δὲ καὶ μάλα προσφόρως οὐκ ἐπὶ τῶν κρεῶν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἄρτου, τὸ τῶν ἐπιθυμιῶν προστέθεικεν⁶⁰. Ὁ γὰρ ἄρτος ἀναγκαῖα πάντων τροφή· κρεῶν γὰρ ἀπολαύουσιν οἱ εὐπορώτεροι, ἄρτου δὲ πρὸς τὰς εὐπορωτέρας καὶ οἱ πενέστεροι. Διὰ τοῦτο τὸν ἄρτον ἐπιθυμιῶν προστήγρευσε, ὡς καὶ κοινήν ὄντα τροφήν, καὶ πάσης τροφῆς ἐρασιμώτατον.

δ. « Καὶ ἐν ἡμέρᾳ εἰκάδι⁶¹ καὶ τετάρτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου, ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει⁶², ἐγὼ ἤμην ἐχόμενα⁶³ τοῦ ποταμοῦ τοῦ μεγάλου, αὐτός ἐστι Τίγρις⁶⁴. » Ἐπισημῆνασθαι δεῖ καὶ τὸν μήνα, καὶ τὰς τῆς νηστείας ἡμέρας, εἰς ἐλεγχον τῆς Ἰουδαίων παρανομίας. Τῇ γὰρ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τοῦ πρώτου μηνὸς πρὸς ἑσπέραν τοῦ θελοῦ νόμου προστάττοντος ἐπιτελεῖν τὸ Πάσχα, ὁ μακάριος Δαυιδὴλ μέχρι τῆς τετάρτης εἰκάδος ἄσιτος διετέλει. Εἰ δὲ εἴποιεν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι⁶⁵ ἄρτον ἐπιθυμιῶν οὐκ ἔφαγεν, ἅτε δὴ ἄρτους ἀζύμους ἐσθίων· πρῶτον μὲν τὴν οἰκίαν ἄνοιαν καὶ διὰ τούτων ἐλέγχουσιν· ἄρτος γὰρ καλεῖται καὶ ὁ ζυμῆτος, καὶ ὁ ἀζύμος. Ἐπειτα δὲ τὰ ἐπαγόμενα ἀντικρὺς αὐτῶν ἐμφράττει τὸ ἀναίσχυντον στόμα. « Κρέας γὰρ, φησὶ, καὶ οἶνος οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου. » Εἰ δὲ κρεῶν οὐ μετέλαθε, πῶς τὸ Πάσχα ἐπετέλεσεν⁶⁷; Τὸ γὰρ Πάσχα οὐδὲν ἕτερον⁶⁸ ἢ ἄμυδος ἄρσην ἐνιαυσιαλός⁶⁹, ἄμωμος, πρὸς ἑσπέραν θυόμενος καὶ ὀπτάμενος. Ὁ τοίνυν κρεῶν μὴ μεταλαθῶν, πῶς τὸ Πάσχα ἐπέτελει; Οὐκοῦν οὐκ ἐπέτελες⁷⁰ τὸ Πάσχα τῷ νόμῳ πειθόμενος, ὃς διαβρῆδην παρακελεύεται τὰς τρεῖς ἐπιτελεῖν ἑορτὰς εἰς τὸν τόπον, ὃν ἂν ἐκλέξηται Κύριος ὁ Θεός. Ἐναργῶς τοίνυν παρανομοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι ταύτας ἐν τῇ ξέῃ τολμῶντες ἐπιτελεῖν. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανέλθωμεν. « Τῇ τετάρτῃ, φησὶ, καὶ εἰκάδι τοῦ πρώτου μηνὸς, ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει, ἐγὼ ἤμην ἐχόμενα τοῦ ποταμοῦ τοῦ μεγάλου, αὐτός ἐστι Τίγρις. » Πάλιν καὶ ἐντεῦθεν διδασκόμεθα, ὡς οὐκ ἐσφαλται ὁ χρόνος· καὶ γὰρ ἐνταῦθα τῷ τρίτῳ ἔτει, ἀλλ' οὐ τῷ πρώτῳ ἔφῃ τὴν ὄπτασίαν ἐπραξέναι.

ε', ζ'. « Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ⁷¹ ἐνδεδυμένος βαδδείμ⁷², καὶ ἡ ὄψυς αὐτοῦ περιεζωσμένη χρυσίῳ Ὠφάζ. Καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὡσεὶ θαρσεῖς. » Βαδδείμ δὲ τῇ Ἑλλάδι φωνῇ τὰ βύσσιννα σημαίνεται. Λέγει τοίνυν τὸ μὲν ἔνδυμα τοῦ ὀφθέντος βύσσινον τεθεῆσθαι, τὴν δὲ ζώνην ἐκ χρυσοῦ Ὠφάζ, τοὔτεστι, χρυσοῦ λαμπροτάτου καὶ καθαρωτάτου· « τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ ὡσεὶ θαρσεῖς· » ἀντὶ τοῦ, ἐφίκει τῷ δοκιμωτάτῳ χρυσίῳ ἐκ⁷⁴ θαρσεῖς φερομένῳ· καὶ γὰρ τῷ Σολομῶντι ἐκεῖθεν τὸ ἀπ-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ Β τέθεικεν. ⁶¹ γὰρ. Β δέ. ⁶² Α εἰκοστῇ, omisso, καί, quod etiam in Β des. ⁶³ ἐν τ. τρ. ἔτει. Δυσ. ἐν Hebr. et Α. ⁶⁴ Α ἐχόμενος. ⁶⁵ Τίγρ. Α Ἐνδεκέλ. ⁶⁶ ὅτι. Des. in Β. ⁶⁷ Β ἐπέτελει. ⁶⁸ ἔτ. Β οὐκ. ⁶⁹ ἐνιαυσίος. omisso ἄμωμος. ⁷⁰ Β ἐτέλεσε. ⁷¹ ἀνδρὸς. Β πρῶτον. καί. ⁷² ἀν. Β αὐτ. εἰς. ⁷³ Β βαδείμ. Α βαδδίν. ⁷⁴ ἐκ. Β πρῶτον. τῷ.

φθον ἐκομιζέτο χρυσίον. « Καὶ τὸ πρόσωπον δὲ αὐ- A
τοῦ, ὡς εἶδος ἀστραπῆς. » Αἴγλη, φησί, φωτεινῆς
ἐκ τοῦ προσώπου ἐφέρετο. « Καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ
ὡσεὶ λαμπάδες πυρὸς, καὶ οἱ βραχίονες αὐτοῦ καὶ τὰ
σχέλη ὡς θρασι· χαλκοῦ στίλβοντος, καὶ ἡ φωνὴ τῶν
λόγων αὐτοῦ, ὡς⁷⁶ φωνὴ βχλου. » Εἶχε δὲ, φησί, καὶ
τοὺς ὀφθαλμοὺς πῦρ ἀφιέντας, τοὺς δὲ βραχίονας τῷ
καλλίστῳ χαλκῷ ἰοικότας· ἔδοξα· δ'⁷⁶ ἂν πλήθους
ἀκούειν πολλοῦ διαλεγομένου⁷⁷ ἀκούων.

Ζ. « Καὶ εἶδον ἐγὼ Δανιὴλ μόνος τὴν ὄπτασίαν,
καὶ οἱ ἄνδρες οἱ μετ' ἐμοῦ οὐκ εἶδον τὴν ὄπτασίαν,
ἀλλ' ἦ ἔκστασις μεγάλη ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοῦς, καὶ
ἔφυγον ἐν φόβῳ. » Ἄλλ' ἴσως· ἂν τις εἴποι· Καὶ
εἰ δῆποτε ἔφυγον, τὴν ὄπτασίαν μὴ θεασάμενοι;
'Ἄλλ' εἰκὸς τοῦτο πλέον αὐτοῖς ἀπεργάσασθαι⁷⁸ τὸ
δέος· μηδένα γὰρ θεώμενοι, καὶ φωνῆς μεγίστης
ἀκούοντες, εἰκότως ἐκδειματωθέντες ἀπέδρασαν.
Ἐκστασις δὲ ἐνταῦθα καλεῖ οὐ τὴν δουλίαν μόνην,
ἀλλὰ καὶ τὴν ἀορασίαν· ἔοικε δὲ ταῦτα τοῖς ἐπὶ
τοῦ μακαρίου Παύλου γεγενημένοις κατὰ τὴν ὁδὸν
τὴν πλησιάζουσιν τῇ Δαμασκῷ· καὶ γὰρ ἐκεῖ αὐ-
τοῦ⁷⁹ εἶδε περιεστράφην αὐτὸν φῶς· οἱ δὲ συνόντες
ἐθεάσαντο μὲν οὐδὲν, μόνῃς δὲ ἤκουσαν τῆς φωνῆς.
Καὶ ἐνταῦθα τοῖνον ὡσαύτως θεωροῦσιν⁸⁰ οἱ συνόν-
τες τῷ θεῷ προφήτῃ, μόνῃς ἀκούσαντες τῆς φωνῆς,
μένει δὲ μόνος αὐτός.

Ἡ'. « Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ὑπελείφθην μόνος, καὶ
εἶδον τὴν ὄπτασίαν τὴν μεγάλην ταύτην, καὶ οὐχ
ὑπελείφθην⁸¹ ἐν ἐμοὶ ἰσχύς, καὶ ἡ δόξα μου με-
εστράφη εἰς διαφθοράν, καὶ οὐκ ἐκράττησα ἰσχύος. »
Τοσοῦτον γὰρ μοι ἐνέπεσε⁸² δέος ἀπ'⁸³ ἐκεῖνης
τῆς θεωρίας, ὡς διαλυθῆναι μὲν⁸⁴ τῶν ἄρθρων
τῆν ἁρμονίαν, ἀμειψθῆναι δὲ τῆς τοῦ σώματος
ἐπιφανείας τὸ χρῶμα, πάσης δὲ ἰσχύος Ἐρημόν με
γενέσθαι.

Θ'. « Καὶ ἤκουσα, φησὶ, τὴν φωνὴν τῶν λόγων
αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ ἀκούσαι με⁸⁵ ἤμην κατανευγμέ-
νος ἐπὶ πρόσωπόν μου⁸⁶, καὶ τὸ πρόσωπόν μου ἐπὶ
τὴν γῆν. » Παρατυπία γὰρ, φησὶ, τῆς μεγίστης
ἐκεῖνης ἀκούσας φωνῆς, ἔπασα μὲν πρηνής· ἰδεῖν
δὲ μὴ δυνάμενος τὴν φρικώδη θεωρίαν, εἰς τὴν γῆν
μου τὸ πρόσωπον τέθεικα.

Ι'. « Καὶ ἰδοὺ χεῖρ ἀπτομένη μου, καὶ ἤγειρέ με
ἐπὶ τὰ γόνατά μου, καὶ⁸⁷ ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν χειρῶν
μου ἔστησέ με⁸⁸. » Οὕτω, φησὶ, διακείμενος ἤσθα-
νόμην ὅσον τινος χειρὸς ἀπτομένης μου, καὶ ἀνορ-
θούσης· ἐγὼ δὲ τοῖς τε γόνασι καὶ ταῖς χερσὶ
χρῶμενος (διέλυσέ με γὰρ τὸ δέος), ἐπειρώμην ἀν-
ίστασθαι.

ΙΑ'. « Ὁ δὲ εἶπε πρὸς με· Δανιὴλ, ἀνὴρ⁸⁹ ἐπι-
θυμιῶν, σύνες ἐν τοῖς λόγοις τούτοις⁹⁰, οἷς ἐγὼ λαλῶ
πρὸς σέ, καὶ στήθι ἐπὶ⁹¹ τῇ στάσει σου, ὅτι νῦν

¹ Act. ix, 3 seq.

« Et facies **1259** ejus valuit species fulguris. »
Splendor, inquit, illuminans a facie ejus fluebat.
« Et oculi ejus quasi lampades ignis, et brachia
ejus et crura, quasi visio æris splendentis, et vox
sermonum ejus quasi vox turbæ. » Habebat autem,
inquit, oculos ignem emittentes, et brachia pul-
cherrimo æri similia: visus tibi esset illum audi-
ens multam turbam colloquentem audire.

VERS. 7. « Et vidi ego Daniel visionem solus,
et viri illi, qui mecum erant, non viderunt visio-
nem, sed exstasis magna incidit in eos, et fuge-
runt metu. » Sed aliquis fortasse dixerit, cur fu-
gerint ii, qui visionem non viderunt? At verisimile
est, hoc ipso majorem illis metum fuisse incus-
sum: nullum enim conspicati, et maximam vocem
audientes, merito terrore percussi aufugerunt.
Exstasin autem hic vocat non timiditatem solam,
sed et cæcitatem. Et similia sunt hæc iis quæ
beato Paulo in itinere acciderunt, cum Damasco
appropinquaret. Etenim ibi vidit ipse lumen, quod
eum circumfulsit, et qui cum eo erant nihil viden-
tes solam vocem audierunt. Igitur hic quoque
fugient similitur qui cum divino propheta erant,
sola audita voce: ipse autem solus manet.

VERS. 8. « Ego enim relictus sum, inquit, solus,
et vidi visionem hanc magnam, et non est relictum
in me robur, et gloria mea conversa est in corru-
ptionem, et non obtinui vires. » Tantus enim mihi
metus incidit ex ea visione, ut membrorum dissol-
veretur **1260** harmonia, et color ille, qui erat
in corporis superficie, mutaretur, atque omnibus
viribus destitueret.

VERS. 9. « Et audivi, inquit, vocem sermonum
ejus, et cum audirem ego, eram compunctus super
faciem meam, et facies mea super terra. » Statim
enim audita, inquit, maxima illa voce, pronus ce-
cidi, et cum aspicere nequirem horribilem visio-
nem, os meum in terram demisi.

VERS. 10. « Et ecce manus attingens me, et
erexit me super genua mea, et super vestigia
manuum mearum statuit me. » Ita, inquit, affectus
sentio veluti manum quamdam me tangentem et
erigentem, et ego genibus manibusque innixus
(dissolverat enim me metus), resurgere conabar.

VERS. 11. « Ille autem dixit ad me: Daniel vir
desideriorum, intellige in sermonibus his, quos
ego loquar ad te, et sta in statione tua, quia nunc

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ B ὡσεὶ. ⁷⁷ B ἔδοξα δέ. ⁷⁸ A διαλεγομένου πολλοῦ ⁷⁹ B ἐνεργάσασθαι. ⁸⁰ αὐτ. B adit. μέν.
⁸¹ φεύγ. B adit. μέν. ⁸² B οὐ κατελείφθη. ⁸³ B ἐπέπεσεν. ⁸⁴ B ὕπ. ⁸⁵ μέν. B μου. ⁸⁶ μέ. A adit.
φωνῆν ῥημάτων αὐτοῦ. ⁸⁷ ἐπὶ πρ. μου. Des. in A. ⁸⁸ καὶ -- ἔστ. με. A καὶ ταρσοῦς χειρῶν μου.
⁸⁹ ἔστ. με. Des. in B. ⁹⁰ B ἀνερ. ⁹¹ τοῦτ. Des. in B. ⁹² ἐπὶ. B ἐν.

missus sum ad te. » Attende, inquit, diligenter ad ea quæ a me dicuntur, et abjecto metu ita audi quæ dicenda sunt, ut intelligas: siquidem ut ea te docerem missus ipse sum, quia corporis cupiditates viciisti, ac divinarum rerum amator factus, et benevolentia quadam naturali erga populum affectus, quæ ei eventura sunt percipere concupisti. Vocatque ipsum non Baltasarem, sed *Danielem*. Illud enim Chaldæorum, hoc Hebræorum nomen erat: et hoc a piis impositum, illud ab impiis additum. Significant autem *Daniel* Græcis *judicium Dei*: ita ut ipse nomini suo respondens, rebus ipsis prædicaret, omnem se esse quem Deus justo ac recto iudicio **1261** prophetica gratia sit dignatus, cuique multis post sæculis futura declaraverit. « Cumque loqueretur ipse ad me sermonem, surrexi tremans. » Sermo quidem idoneus fuit ad hoc ut surgerem, at vero metum ipsum non omnino abjeceram.

Vers. 12. « Et dixit ad me: Ne timeas, Daniel, quia a primo die, quo delisti cor tuum, ut intelligeres et affligeres te coram Domino Deo tuo, auditus sunt sermones tui, et ego veni in sermonibus tuis. » Hinc docemur, quantum nobis voluntaria prosit afflictio. Etenim beatus Daniel, cum voluntario jejunio se afflisset, et Dominum quæsiisset, statim propitium eum fecit, et voti sui compos factus est. Quod is quoque, qui se ei in visione obtulerat, declarat: « A primo enim die, inquit, quo dedisti cor tuum ut intelligeres et ut affligeres te coram Domino Deo tuo, auditus sunt sermones tui: » cuius rei maximum habes iudicium, adventum meum. « Ego enim veni, inquit, in sermonibus tuis, » id est, propter sermones tuos, et propter illas quas adhibuisti preces.

Vers. 13. « Et princeps, inquit, regni Persarum, stetit ex adverso mei, per unum et viginti dies. » Ipso, inquit, primo die deprecationis tuæ admittis tuis precibus ad te missus fui; sed omnibus his diebus prohibuit me, ne ad te venirem, Persarum regni princeps. « Et ecce Michael unus de principibus primis venit ad opitulandum mihi, et ipsum reliqui ibi cum principe regni Persarum. » Hæc apertius nos docet beatus **1262** Moyses, cum ait: « Quando divisit Altissimus gentes, quando disseminavit filios Adami, constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei. » Et Dominus in sacris Evangeliiis ad apostolos: « Videte, inquit, ne contemnatis unum ex his pusillis, quia angeli eorum quotidie vident faciem Patris mei in caelis. » Alia quoque multa hujuscemodi in divina Scriptura exstant. His itaque docemur, singulis angelis uniuscujusque nostrum creditam esse cu-

^u Deut. xxxii, 8. ^v Matth. xviii, 10.

A ἀπεστάλην πρὸς σέ. » Πρόσεχε, φησὶν, ἀκριβῶς τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις, καὶ τὸ δέος ἀποθέμενος, μετὰ συνέσεως ἄκουε τῶν βηθησομένων· ταῦτα γὰρ ἀπεστάλην διδάξαι σε· ἐπειδὴ τῶν μὲν τοῦ σώματος ἐπιθυμιῶν κρείττων ἐφάνης, ἐραστὴς δὲ ἐγένου τῶν θείων, καὶ φιλοστόργως δὲ περὶ τῶν λαῶν διακείμενος τὰ τοῦτω συμβησόμενα μαθεῖν ἐπεθύμησας. Καλεῖ δὲ αὐτὸν οὐ Βαλτάσαρ, ἀλλὰ Δανιήλ· τὸ μὲν γὰρ ἦν Χαλδαίων, τὸ δὲ Ἑβραίων ὄνομα· καὶ τὸ μὲν ὑπὸ εὐσεβῶν ἐτέθη, τὸ δὲ ὑπὸ δυσσεβῶν προσετέθη. Σημαίνει δὲ τὸ Δανιήλ τῇ Ἑλλάδι φωνῇ *κρίσει Θεοῦ*· ὡς εἶναι αὐτὸν καὶ φερύνομον, καὶ δι' αὐτῶν κηρύττειν τῶν πραγμάτων, ὡς ἐρῶν καὶ δικαίᾳ κρίσει χρώμενος ὁ Θεὸς τῆς προφητικῆς αὐτῶν ἠξίωσε χάριτος, καὶ τὰ πολλὰς ὕστερον γενεαῖς ἐσόμενα δῆλα πεποίηκε. « Καὶ ἐν τῷ λαλῆσαι αὐτὸν πρὸς με τὸν λόγον, ἀνέστην ἔντρομος. » Ἦρκεσε μὲν γὰρ ὁ λόγος ἀναστῆσαι με, παντελῶς δὲ τὸ εἰός οὐκ ἀπεθέμην.

B ἔβ'. « Καὶ εἶπε πρὸς με· Μὴ φοβοῦ, Δανιήλ, ἐτι ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας, ἧς ἔδωκας τὴν καρδίαν σου τοῦ συνίναί καὶ κακωθῆναι ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, ἠκούσθησαν οἱ λόγοι σου, καὶ ἐγὼ ἦλθον ἐν τοῖς λόγοις σου. » Ἐντεῦθεν διδασκόμεθα, ὅσον ἡμᾶς ἡ ἀθάλακτος δύνησι κάκωσις. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος Δανιήλ κακώσας ἑαυτὸν τῇ ἀθαιρέτῳ νηστείᾳ, καὶ τὸν Κύριον ἐκζητήσας, παρατυχεῖ πέπεικεν, καὶ ὧν ἐπεσθῆσεν ἔτυχεν. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ὀρθεὺς αὐτῶ δῆλον ποιεῖ· « Ἀπὸ γὰρ τῆς πρώτης, φησὶν, ἡμέρας, ἧς ἔδωκας τὴν καρδίαν σου συνίναί καὶ κακωθῆναι ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, ἠκούσθησαν οἱ λόγοι σου· » τεκμήριον ἐστὶν τοῦτου μέγιστον ἔχει τὴν ἐμὴν παρουσίαν. « Ἐγὼ γὰρ ἦλθον, φησὶν, ἐν τοῖς λόγοις σου· » ἀντὶ τοῦ, διὰ τοῖς λόγοις σου, καὶ ἦν ²² προσενήνοχας δῆσιν.

C γ'. « Καὶ ὁ ἄρχων, φησὶ, βασιλείας Περσῶν ἐστήκει ἐξ ἐναντίας μου, εἰκοσι καὶ μίαν ἡμέραν. » Ἐν αὐτῇ, φησὶ, τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς προσευχῆς σου δεχθείσης σου τῆς ἰκετείας, ἀπεστάλην πρὸς σέ· πάσας δὲ ταύτας τὰς ἡμέρας διεκώλυσέ ²³ μου τὴν πρὸς σέ ἄρξιν ὁ τῆς τῶν Περσῶν βασιλείας ἄρχων. « Καὶ ἰδοὺ Μιχαὴλ εἰς τῶν ἀρχόντων τῶν πρώτων ἦλθε βοηθήσαι μοι, καὶ αὐτὸν κατέλειπον ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἀρχόντος βασιλέως ²⁴ Περσῶν. » Ταῦτα σαφέστερον ἡμᾶς διδάσκει ὁ μακάριος Μωσῆς. « Ὅτε γὰρ, φησὶ, διεμέρισεν ὁ Ὑψίστος ἔθνη, ὡς διέπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. » Καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς ²⁵ Εὐαγγελίοις φησὶ τοῖς ἀποστόλοις· « Ὅρατε, μὴ καταφρονήσητε ἐνδὸς τῶν μικρῶν τούτων, ὅτι ²⁶ οἱ ἄγγελοι αὐτῶν καθ' ἡμέραν ὀρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ταῦτα ἐν ²⁷ τῇ θείᾳ Γραφῇ. Διδασκόμεθα τοίνυν ἐκ τούτων.

VARIAE LECTIONES.

²² ἦν. B præm. δι'. ²³ B διεκώλυεν. ²⁴ A βασιλείας. Ita quoque apud Nostrum, infra, pag. seq. ²⁵ ἱερ. Ues. in B. ²⁶ ὅτι, x. τ. λ. Alter l. c. leg. ²⁷ ἐν. B præm. ἔστιν εὐρεῖν.

ὡς τῶν ἀγγέλων μὲν ἕκαστος τὴν ἑκάστου ἡμῶν ἐπιμέλειαν ἐγκχεύεται, εἰς τὸ φρουρεῖν καὶ φυλάττειν, καὶ τῶν τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐπιβουλῶν ἀπαλλάττειν· οἱ δὲ ἀρχάγγελοι τὰς τῶν ἔθνῶν ἐπιστολάς ἐνεπιστεύθησαν, ὡς μακάριος⁹⁹ εἰδὼς Μωσῆς. Συμφωνεῖ δὲ τοῖτοισι καὶ ὁ μακάριος Δανιὴλ· λέγει γὰρ καὶ αὐτὸς τῆς βασιλείας Περσῶν ἀρχοντα· καὶ πάλιν μετὰ βραχέα, ἀρχοντα τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὸν Μιχαὴλ δὲ¹⁰⁰ ἀρχοντα τοῦ Ἰσραὴλ ἀποκαλεῖ. Τοῦτων τοίνυν ἐνεσθῆναι τε καὶ εἶδαν ἄλλων γεγενημένων, ζητητέον τί δήποτε ὁ τῆς Περσικῆς βασιλείας ἀρχῶν ἐναντιοῦσθαι ἐδόκει τῷ τῆν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ποιουμένῳ συνηγορίᾳ. Ὅτι μὲν γὰρ καθῶν ἔστι τῶν ἀγγέλων ἢ φύσις ἀμείνων, καὶ ἀκωσύντης ἀνάπλευσις, παντὶ που ὄφλον. Ὅτι δὲ καὶ τῆς θεοῖς νεύμασι ἀνευδοκίμως ἔπονται, καὶ τοῦτο πανταχῶθεν ἔστι καταμαθεῖν. Πῶς τοίνυν τῆ τῶν Ἰσραηλιτῶν κηδεμονία ἐναντιοῦσθαι ἐδόκει τῆς Περσῶν βασιλείας ὁ ἀρχῶν; Ἀλλὰ γὰρ εἴ τις ἀκριβῶς κατανοεῖν¹⁰¹ ἐθέλησειεν, εὐρήσει τῶν εἰρημένων τῶν νοῦν. Ὅτι γὰρ τῶν Περσῶν ἀρχῶν, καὶ ὁ τῶν Ἑλλήνων ἀρχῶν, τοῦτέστιν, οἱ τὴν τούτων φυλάξῃν τε καὶ ἐπιμέλειαν ἐγκχευρισμένοι, ἀναγκαίως, ἅτε θῆ φιλοστόργως περὶ τοῦτους διακαίμενοι, ὧν τῆν κηδεμονίαν εἶχον, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ δὲ τὴν παρανομίαν ὀρώντες, ἐδυσχέραινον πλείονος αὐτοῦς βλέποντες ἀπολαύοντας προμηθείας. Οὐ γὰρ ἦδεισαν τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἐν τῷ θαῶ τῷ πάντα¹⁰² κτίσαντι. Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν, ὡς ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος, ἐγνωρίσθη ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις¹⁰³, διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἢ πολυποικίλος σοφία τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο τοίνυν τὸ μυστήριον ἀγνωσοῦντες, καὶ τὴν πολλὴν τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν Ἰσραὴλ πρόνοιαν ὀρώντες οἱ τῶν ἄλλων ἔθνῶν εἴην ἐπιμέλειαν πεπιστευμένοι, ἐδυσχέραινον θεώμενοι μάλιστα μετὰ νόμον, καὶ προφήτας, καὶ τοσαύτην διδασκαλίαν τε καὶ κηδεμονίαν, χεῖρον¹⁰⁴ τῶν ὅπ' αὐτῶν ποιματινομένων διακειμένους, καὶ πλείοσι ἐμπεφυρμένους κακοῖς. Τοῦτο καὶ ὁ τῷ μακαρίῳ Δανιὴλ ὀφθεις ἄγγελος εἶπε· « Καὶ ὁ ἀρχῶν βασιλείας Περσῶν εἰστήκει ἐξ ἐναντίας μου εἴκοσι καὶ μίαν ἡμέραν » ἀντὶ τοῦ, ταύτας ἀπάσας τὰς ἡμέρας πείθων αὐτὸν διετέλουν, ὡς δικαίως ταύτης οὔτοι ἀξιοῦνται τῆς προμηθείας· συνηγορεῖ δὲ μοι καὶ ὁ Μιχαὴλ εἰς τῶν πρώτων ὑπάρχων ἀρχόντων. « Καὶ αὐτὸν, φησὶ, κατέλιπον ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἀρχόντος βασιλείας¹⁰⁵ Περσῶν. »

ιδ'. « Καὶ ἦλθον συνετίσαι σε, ὅσα ἀπατήσει¹⁰⁶ τῷ λαῷ σου ἐπ' ἐσχάτων¹⁰⁷ τῶν ἡμερῶν, ὅτι ἰδοὺ¹⁰⁸ τῆ ὄρασις εἰς ἡμέρας. » Καὶ ἐμοὶ δὲ¹⁰⁹, φησὶν, ἀρκομένου¹¹⁰ πρὸς σὲ ἐπὶ τῷ σε προδιδάξαι τὰ μετ'¹¹¹ οὐ πολὺν χρόνον συμβεβηκόμενα τῷ λαῷ σου, ἐπέμειψεν¹¹² ὁ Μιχαὴλ τῷ ἀρχοντι βασιλείας¹¹³ Περσῶν διαλεγόμενος. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπε τῷ ἀρχοντι Περ-

ram, ut custodiant, tucantur, et a pravi demonis nos liberent insidiis. Archangelis vero illud munus est impositum, ut gentium sint præfecti, sicuti beatus Moses docuit, cuius diotis beatus item Daniel consentit, cum dicit ipse *Persarum principem*; et rursus paulo post, *principem Græcorum*, Michaelem quoque *principem Israelis* vocat. His itaque tum ex hoc, tum ex illo loco perspicuis factis, illud quaerendum, quamam de causa Persici regni princeps resistere videbatur ei qui pro populo patrocinium susceperat? nam perturbationibus angelorum naturam non esse obnoxiam, quippe sanctitatis plenam, cuius perspicuum est. Et divinis eos nutibus obtemperare sine ulla controversia, usquequaque licet intelligere. Quomodo itaque Israelitarum tutelæ adversari videbatur Persarum regni princeps? verumtamen si quis diligenter considerare velit, comperiet eorum quæ dicta sunt, sensum. Nam *Persarum princeps*, et *princeps Græcorum*, **1263** hoc est, ii quibus eorum custodia et cura commissa est, convenienter, utpote erga eos benevolentia affecti quorum tutelam habebant, cum cernerent ipsius Israelis iniquitatem, acre ferebant, siquidem videbant ipsos majoris providentiæ fructus ferre. Neque enim noverant mysterium in Deo, qui omnia creavit, occultum. Nam postquam Salvalor noster homo factus est: Innotuit, sicut dixit beatus Paulus x, principibus et potestatibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Hoc itaque mysterium ignorantes, et multam Dei erga Israeliam providentiam cernentes ii, quibus aliarum nationum credita cura fuerat, indignabantur, quod aspicerent eos maxime post legem, et prophetas, tantamque doctrinam et curam, pejus affectos iis, quos regebant, et pluribus malis oppressos. Hoc etiam beato Danieli angelus, qui sese ei videndum obtulit, dicebat: « Et princeps regni Persarum stetit ex adverso mei per unum et viginti dies; » hoc est, bis omnibus diebus ei persuadere studebam, jure eos hac providentia dignos censerem, opitulante mihi Michael, qui unus erat e primis principibus. « Et ipsum, inquit, reliqui ibi cum principe regni Persarum. »

DE MOI. « Καὶ ὁ Μιχαὴλ εἰς τῶν πρώτων ὑπάρχων ἀρχόντων βασιλείας¹⁰⁵ Περσῶν. »

D VERS. 14. « Et veni ut docerem te quæcumque obtinent populo tuo in novissimis diebus, quia ecce visio in dies. » Cumque ego, inquit, venissem ad te, **1264** ut quæ haud multo post tempore eventura sunt populo tuo, ante docerem te, remansit Michael disputans cum principe regni Persarum. Neque simpliciter dixit, cum principe Persa-

x Ephes. iii, 10.

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ μακ. B πραγμ. ὁ. ¹⁰⁰ δέ. Des. in B. ¹⁰¹ B δοκεῖ. ¹⁰² B κατανοῆσαι θελήσειεν. ¹⁰³ B οὐδέ. ¹⁰⁴ πάντα. B πραγμ. τὰ. ¹⁰⁵ ἐξουσι. Inco cil. seq. ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. ¹⁰⁶ B γείρω. ¹⁰⁷ ἔλ. B πραγμ. αἰνιττόμενος. ¹⁰⁸ B βασιλέως. ¹⁰⁹ B ἀπαντήσεται. ¹¹⁰ B ἐσχάτου. ¹¹¹ ἰδοὺ. B ἔτι. ¹¹² δέ. Des. in B. ¹¹³ ἀρ. B ἐρχομένου. ¹¹⁴ B μετὰ, omisso, οὐ. ¹¹⁵ B ἔμεινεν. ¹¹⁶ B βασιλέως. Ita quoque post pauca.

rum, sed « cum principe regni Persarum, » hoc est, cui etiam in ipsum Persarum regem commissum est imperium.

VERS. 15. « Cumque loqueretur ipse mecum secundum verba hæc, dedi faciem meam in terram, et compunctus sum. » Cum enim audissem, angelorum quoque principes agere ferre eam curam, quæ haberetur erga populum, tristitiæ rursus plenus dejecto in terram vultu stabam, nec sursum aspicere poteram.

VERS. 16, 17. « Et ecce quasi similitudo Filii hominis tetigit labia mea, et locutus sum, et dixi ad stantem coram me : Domine, in visione tua conversa sunt interiora mea in me, et ecce non habeo robur. Et quomodo poterit, Domine, servus tuus, loqui cum Domino meo hoc? et ego imbecillis factus sum, et ex hoc tempore non consistet in me robur, et spiritus non est relictus mihi. » Cum vidisset, inquit, me denuo animi anxietate cruciari, ac veluti humana quadam manu labia mea attigisset, dedit mihi colloquendi facultatem, et dixi ei : Solus conspectus tuus omnes mihi vires ademit, animumque confusione ac perturbatione implevit, et pristino decore cogitationem nudavit; adeo enim imbecillis præ metu effectus sum, ut ne usitato quidem more possim spiritum ducere : quomodo igitur potero, quæ a te **1265** dicantur, intelligere, aut congruens reddere responsum? Nemo autem existimet, qui ab eo conspectus est, illum esse Dominum, propterea quod Daniel ipsum *Dominum* appellet. Sic enim ipse in fine visionis : « Sublatis, inquit, manibus suis in cælum, per Vive! e n Dominum juravit, » æquo animo suam confitens servitatem. *Dominum* itaque illum vocat, non ut Deum, sed honorem illi debitum tribuens. Etenim nos etiam cum illustrioribus viris colloquentes hac appellatione uti consuevimus : quemadmodum etiam beatus Abraham angelos ut homines conspiciat, et cum ipsis, ut cum hominibus colloquens : « Obsecro, dixit, Domine, si invenero gratiam apud te, ne transeas coram servo tuo J. » Et beata Rebecca beati Abrahami servo : « Bibe, inquit, domine, et camelis tuis hauriam aquam. » Igitur hoc etiam loco *Dominus* non rerum omnium auctorem significat Deum : quod apertius ex fine cognoscemus, interim autem institutum persequamur.

VERS. 18, 19. « Et addidit, inquit, et tetigit me quidam instar hominis, et corroboravit me, et dixit mihi : Ne timeas, vir desideriorum, pax tibi, viriliter age, et esto robustus. » Hoc est, ne sollicitus sis, neque enim ut detrimenti aliquid tibi afferrem

1 Gen. xviii, 3. 2 Gen. xxiv, 44.

σών, ἀλλὰ ἐ τῷ ἀρχοντι βασιλείας Περσῶν, ἠντι τοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Περσῶν ἀρχεῖν¹⁷ πιστευμένω.

ιε'. « Καὶ ἐν τῷ λαλῆσαι αὐτὸν μετ' ἐμοῦ κατὰ τοὺς λόγους τούτους, ἔδωκα τὸ πρόσωπόν μου εἰς τὴν γῆν, καὶ κατενύγην. » Ἀκούσας γάρ, ὅτι καὶ τῶν ἀγγέλων οἱ πρῶτοι δυσχεραίνουσι τὴν γινομένην εἰς τὸν λαὸν κηδεμονίαν, ἀθυμίας πάλιν ἀναπλησθεὶς συγκεχυφῶς εἰστήκειν, καὶ ἀναβλέπειν οὐ δυνάμενος.

ις', ιζ'. « Καὶ ἰδοὺ ὡς ὁμοίωσις Υἱοῦ ἀνθρώπου ἤψατο τῶν χειλέων μου, καὶ ἐλάλησα¹⁸, καὶ εἶπον¹⁹ πρὸς τὸν ἐστῶτα ἐναντίον μου· Κύριε, ἐν τῇ ὁράσει²⁰ σου ἐστράφη τὰ ἐντός μου ἐν ἐμοί, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἔχω²¹ ἰσχύν. Καὶ πῶς δυνήσεται, Κύριε, ὁ παῖς σου λαλῆσαι μετὰ τοῦ Κυρίου μου²² τούτου; Καὶ ἐγὼ ἠσθένησα, καὶ²³ ἀπὸ τοῦ νῦν οὐ στήσεται ἐν ἐμοί ἰσχύς, καὶ πνοὴ οὐχ ὑπελείφθη ἐν ἐμοί. » Θεασάμενός με, φησί, πάλιν ἀγωνίας ἀνάπλεων, οἶόν τι νε ἀνθρωπιεῖα χειρὶ τῶν χειλέων μου ἀψάμενος, ἐντέθεικέ μοι διαλέξεως δύνάμειν, καὶ εἶπον αὐτῷ, ὅτι Καὶ μόνη σου ἡ θεωρία δυνάμεως μὲν ἀπάσης ἔρημόν με κατέστησε²⁴, θορύβου τε καὶ ταραχῆς τὴν ψυχὴν ἀνέπλησε²⁵, καὶ τῆς προτέρας εὐταξίας τὸν λογισμὸν ἐγύμνωσεν. Τοσαύτην γὰρ ἀσθένειαν ἐκ τοῦ δέους ἐδεξάμην, ὡς μηδὲ συνήθως ἀναπνεῖν δύνασθαι τὸν ἀέρα· πῶς οὖν δυνήσομαι, ἡ συνίεναι τῶν ὑπὸ σοῦ λεγομένων, ἡ ἀπόκρισιν τὴν ἀρμοστόουσαν ἀντιδοῦναι; Μηδεὶ δὲ νομιζέτω, τὸν ὀφθέντα αὐτὸν εἶναι τὸν Δεσπότην, ἐπειδὴ Κύριον αὐτὸν ὁ Δανιὴλ προσαγορεύει. Ὑψος γὰρ αὐτοῦ ἐν τῷ τέλει τῆς ὀπτασίας· « Ἀνατείνας, φησί, εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὤμοσεν ἐν τῷ ζῶντι Κυρίῳ, τὴν δουλείαν εὐγνωμόνως ὁμολογῶν. Κύριον τόνον αὐτὸν ἀποκαλεῖ²⁶, οὐχ ὡς Θεόν, ἀλλὰ τιμὴν ἀπνεύμων τὴν προσήκουσαν. Καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ; ἐντιμοτέροις τῶν ἀνθρώπων διαλεγόμενοι, τοῦτω κερῆσθαι εἰσθαμεν τῷ προσρήματι, ὥσπερ καὶ ὁ μακάριος Ἀβραάμ τοὺς ἀγγέλους ὡς ἀνδρα; θεασάμενος, καὶ ὡς ἀνδράσι διαλεγόμενος· « Δέομαι, Κύριε, εἶπεν, εἰ ἄρα ἡῦρον χάριν ἐναντίον σου, μὴ παρέλθῃς τὸν παῖδά²⁷ σου. » Καὶ ἡ μακαρία²⁸ Ῥεβέκκα τῷ οἰκίῳ τοῦ μακαρίου Ἀβραάμ· « Πτε, φησί, κύριε, καὶ ταῖς καμήλοι; σου ὑπρέυστομαι. » Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα τὸ Κύριος οὐ τὸν τῶν ὄλων σημαίνει Θεόν· καὶ τοῦτο σαφέστερον ἐκ τοῦ τέλους γνωρισμέθα²⁹, τῶς δὲ τῆς ἀκολουθίας ἐχώμεθα.

ιη', ιθ'. « Καὶ προσέθετο, φησί, καὶ ἤψατό μου ὡς ὀρασι; ἀνθρώπου, καὶ ἐνίσχυσέ με, καὶ εἶπέ μοι· Μὴ φοβοῦ, ἀνήρ³⁰ ἐπιθυμῶν, εἰρήνη σοι, ἀνθρίζου, καὶ ἰσχυε. » Ἀντὶ τοῦ· Μηδὲν ἀγωνιάσης· οὐ γὰρ ἐπὶ λύμῃ σου παρεγενόμην, ἀλλ' ὥστε γνωρίσαι σοι,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ Β ἀρχὴν, in margine ἀρχεῖν. ¹⁸ ἔλ. Α et Β πρᾶμ. καὶ ἦνοιξα τὸ στόμα μου. ¹⁹ Α et Β εἶπα. ²⁰ ὁρ. Α ὀπτασία. ²¹ Α ἔτχον. ²² μου. Des. in Β. ²³ ἦσθ. καί. Des. in Α. ²⁴ Β με ἀπέφηνεν ἔρημον. ²⁵ Β ψυχὴν μου ἐγύμνωσεν. ²⁶ ἀποκ. Β πρᾶμ. ὁ Δανιὴλ ²⁷ παῖδα. Β δούλον. ²⁸ μακ. Β ἀιδ. δέ. ²⁹ Β γνωρισμέθα. ³⁰ Β ἀνρ.

ἂ μαθεῖν ἐπεθύμησας · τὸ θεός τοίνυν ἀποβόβιφας ἀνδρίζου, καὶ ἰσχυε. Καὶ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐπηκολούθησε.

κ', κα'. « Καὶ ἐν τῷ λαλήσαι, φησὶν, αὐτὸν μετ' ἐμοῦ, ἐνίσχυσα ²¹, καὶ εἶπον · Λαλείτω ὁ Κύριός μου, ὅτι ἐνίσχυσάς με. Καὶ εἶπον · Εἰ οἶδας τί ²² ἦλθον πρὸς σέ; Καὶ νῦν ἐπιστρέψω τοῦ πολεμῆσαι μετὰ τοῦ ἀρχοντος Περσῶν · καὶ ἐγὼ ἐξεπορευόμην, καὶ ὁ ἀρχων τῶν Ἑλλήνων ἤρξατο. Ἄλλ' ἢ ἀναγγελῶ σοι τὸ τεταγμένον ἐν Γραφῇ ἀληθείας, καὶ οὐκ ἔστιν εἰς ἀντεγόμενος μετ' ἐμοῦ περὶ τούτων ²³, ἀλλ' ἢ Μιχαὴλ ὁ ἀρχων ὑμῶν ²⁴. » Τί δὴ ποτε γάρ, φησὶν, ἕνα ἢ δύο λέγω, τὸν τε Περσῶν ἀρχοντα, ἢ τῶν Ἑλλήνων; Οὐδεὶς γὰρ τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων βούλεται τινος ἀγαθοῦ τὸν ὑμέτερον τυχεῖν λαόν, διὰ ²⁵ τὴν πολλὴν δηλονότι παρανομίαν, ἢ μόνος Μιχαὴλ, ὅς τὴν ὑμέτεραν ἐνεχειρίσθη κηδεμονίαν. Τὸ δὲ πολεμῆσαι, ἀντὶ τοῦ, διαλεχθῆναι, καὶ πείσασαι τέθεικεν, δεῖξαι βουλόμενος τὴν τε ἐκεῖνου δικαίαν κατὰ τοῦ λαοῦ ἀγανάκτησιν, καὶ τὴν αὐτοῦ περὶ τὸν λαόν εὐνοίαν. Εἰκὸς δὲ τὴν διαλεγόμενον εἶναι τὸν ἅγιον Γαβριήλ · οὗτος γὰρ αὐτῷ καὶ ἤδη τὰς ἄλλας ἀποκαλύψεις ἠρμήνηυσε.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

α'. « Καὶ ἐγένετο ²⁶, φησὶν, ἐν ἔτει πρώτῳ Κύρου, ἔστην εἰς κράτος καὶ ἰσχύον ²⁷. » Εὐθύς, φησὶ, τοῦ Κύρου βασιλεύσαντος, καὶ τοῦ ὄρου τῆς αἰχμαλωσίας συμπληρωθέντος, ἀνέστην ἕως οὗ τὴν ἀφῆσιν τῷ λαῷ καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐπραγματεύσάμην.

β'. « Καὶ νῦν ἀναγγελῶ σοι ἀλήθειαν. » Λέγω δέ σοι μετὰ ἀληθείας τὰ ἐσόμενα. « Ἰδοὺ ἔτι τρεῖς βασιλεῖς ²⁸ ἀναστήσονται ἐν τῇ Περσίδι. » Μετὰ Κύρον ἐβασίλευσε Καμβύσης · τοῦτον οἱ Μάγοι διαλεξάμενοι, δέκα μῆνας ἐβασίλευσαν · μετ' ἐκείνους Δαρείος ὁ Ἰπτάσπου. « Καὶ ὁ τέταρτος, φησὶ, πλουτήσῃ πλοῦτον μέγαν παρὰ πάντας. » Τὸν Ξέρξην λέγει, τὸν τοῦ Δαρείου υἱόν. « Καὶ μετὰ τὸ κρατήσῃ αὐτὸν τοῦ πλοῦτου ²⁹, ἐπαναστήσεται πάσαις ταῖς ³⁰ βασιλείαις τῶν Ἑλλήνων. » Τούτου καὶ οἱ ἔξω τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου ἱστοριογράφοι τε καὶ συγγραφεῖς, σφρισταί τε καὶ ῥήτορες μέρμηνται, καὶ διηγούνται αὐτοῦ τὴν τε ὑπερήφανον στρατείαν, καὶ τὴν καταγέλαστον ἀναχώρησιν. Εἶτα μέχρις αὐτοῦ τὰ Περσικὰ ἐν κεφαλαίῳ διδάξας, καὶ τοὺς μετὰ τούτου βασιλεύσαντας, ὡς ἀσθενεστέρους γεγεννημένους, καταλιπὼν, ἐπὶ τὸν Μακεδόνα τὸν λόγον μετήνευχε, καὶ φησι ·

γ, δ'. « Καὶ ἀναστήσεται βασιλεὺς δυνατός, καὶ κυριεύσει κυρείας πολλῆς, καὶ ποιήσει κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ. Καὶ ἂν ³¹ σπῆ ἢ βασιλεία αὐτοῦ συντριβήσεται, καὶ διαιρεθήσεται εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ. » Τοῦ γὰρ Ἀλεξάνδρου, ὡς καὶ ἤδη προειρήκαμεν, τὴν ἀπάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς οἰκουμένης ἀναδησαμένου βασιλείαν, εἶτα τὸ

istuc veni, sed ut ea tibi indicarem, quæ discere concupisti : abjecto itaque metu, virum te, et fortem præbeas. Et verbum res est consecuta.

VERS. 20, 21. « Et cum ipse mecum loqueretur, inquit, corroboratus sum, et dixi : Loquatur Dominus **1266** meus, quia corroborasti me. Et dixit : Anne novis, cur venerim ad te ? et nunc revertar, ut præliar cum principe Persarum : et ego egrediebar, et princeps Græcorum veniebat. Verumtamen annuntiabo tibi id quod constitutum est in Scriptura veritatis, et nemo est qui auxilio esset mihi in omnibus his, nisi Michael princeps vester. » Cur enim, inquit, unum aut duo dicam, Persarum principem, aut Græcorum ? Siquidem nulla potestatum cælestium populum vestrum boni alicujus compotem vult fieri, propter multa videlicet scelera, nisi solus Michael, cui vestra tutela credita est. Præliari vero pro dissere ac persuadere posuit, cum ostendere vellet illius justam contra populum indignationem, et suam erga eundem populum benevolentiam. Est autem verisimile eum, qui disserebat, sanctum esse Gabrielem, qui jam alias etiam revelationes ipsi interpretatus erat.

CAPUT XI.

VERS. 1. « Et factum est, inquit, anno primo Cyri, steti in fortitudinem et robur. » Statim, inquit, cum Cyrus regno potitus, et terminus captivitatis expletus esset, institi, donec efficerem, ut populus dimissus in libertatem vindicaretur.

VERS. 2. « Et nunc annuntiabo tibi veritatem. » Vere tibi dico quæ futura sint. « Ecce adhuc tres reges surgent in Perside. » Post Cyrum Cambyses regnavit, cujus successores magi per decem menses regno potiti sunt, post illos Darius Hystaspis. « Et quartus, **1267** inquit, ditescet divitiis magnis super omnes. » Xerxes, de quo hic loquitur, est Darii filius. « Et postquam ipse obtinuerit divitias, insurgit in omnia regna Græcorum. » Hujus etiam exteri ac profani historici, scriptores, sophistæ, et oratores meminerunt, qui narrant et illius superbam cum exercitu profectionem, et ridiculum discessum. Tum usque ad ipsum summatis traditis Persicis rebus, et iis qui post ipsum regnarunt, ut qui imbecilliores erant, omissis, ad Macedonem D transtulit orationem.

VERS. 3, 4. « Et consurget, inquit, rex potens, et dominium habebit magnum, et faciet secundum voluntatem suam. Et cum steterit regnum ejus, conteretur, et dividetur in quatuor ventos cæli. » Alexandro enim, ut jam ante diximus, omnem prope modum orbem terrarum adepti, deinde communem hominum finem sortito, quadrisariam divisum

VARIE LECTIONES.

²¹ A ἰσχυσα. ²² τί. A ἱνατί. ²³ B τούτου. ²⁴ ἢμ. Vid. supra, t. I, p. 32. ²⁵ διὰ — παραν. Des in B ²⁶ A ἐγὼ. ²⁷ A ἔστ. εἰς ἰσχ. κ. κράτος. ²⁸ Edit. prior hab. βασιλεία. ²⁹ πλ. A πραγμ. τοῦ. ³⁰ ταῖς et ³¹ deinde τῶν, des. in A. ³² ἂν. B πραγμ. ἕως. A ὡς ἂν.

et regnum, ut sæpius jam commemoravimus. Et hic rursus divus archangelus ita ait : « Et dividetur in quatuor ventos cæli, et non in novissima ejus, neque secundum dominationem ejus qua dominatus est. » Quod autem dicit, ita se habet : Alexander, cum duodecim annos integros regnasset, sex ultimis annis et Persarum et Ægyptiorum evertit regnum, omnesque interjectas nationes sub ditionem suam redegit. Ait itaque, reges, qui post ipsum regnaturi essent, **1268** nulla in re similes esse futuros Alexandro, neque virtute, neque potestate illa, quam novissimis annis fuerat adeptus. Ita enim dicit : « In novissima ejus, neque secundum dominationem ipsius qua dominatus est. Quia lacerabitur regnum ejus, et dabitur aliis præter hos. » Non solum enim in hos quatuor, inquit, dividetur, sed etiam aliis præter hos tradetur. His enim regnantibus, Arsaces Persa bello victor adeptus est regnum, et partem quamdam Persici imperii recuperavit : ex quo ad hoc usque tempus Persarum reges Arsacidæ vocantur, cum superiores non Arsacidæ, sed Achæmenidæ appellarentur. Romanorum quoque, Macedonico diviso regno, major fuit potentia, utpote qui ab iisdem regibus tributum exegerunt. Ita præsignificata divisione, duorum regum mentionem prætermittit. Neque enim rex Asiæ, neque rex Macedoniæ, diutius permansit : prætereque nihil ab his calamitatis accidit Judæis. Duorum igitur duntaxat meminit, per quos graves calamitatis exporti fuere Judæi. Et hi sunt, Ægypti rex, et is cui nationum Orientem incolentium commissa fuit imperium, qui in Antiochia et Babylone habuerunt sedem regiam. Decet autem nos prius eorum quæ dicenda sunt, argumentum declarare, deinde ea sigillatim interpretari. *Nircus* ille, quem beatus Daniel vidit, post unum cornu contractum, « quatuor cornua produxit, » **1269** hos ipsos reges : « ex uno ipsorum altorum cornu natum est, » quod et Ægyptum maxime debellavit, et Judæorum nationem in infinitas calamitates conjecit : et per hoc cornu significatur Antiochus Epiphanes. Et *quartam bestiam* vidit beatus Daniel, « decem cornibus præditam, et inter cornua ejus ascendebat primum cornu, quod oculos habebat, et os loquens magna, et prælium committebat cum sanctis. Rursus autem ex his intelligimus, in fine regni Romani decem eodem tempore exorituros esse reges : qui multa sibi ultro citroque damna inferrent, alter alterius regna mutuo debellantes, quemadmodum Macedones faciebant : cumque hæc acciderint, appariturum esse hominem peccati, filium perditionis, id est, Antichristum. Quia itaque similes sunt regni Romanorum fines divisioni regni Macedonici, quæ tum ab his, tum ab illis facienda essent, simul e locetur beatus Daniel. Alia enim ex iis quæ

κοινὸν τῶν ἀνθρώπων δεξαμένου τέλος, τετραχὴ ἡ βασιλεία διηρέθη, ὡς καὶ ἦδη πολλάκις εἰρήκαμεν⁴², καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν ὁ θεὸς ἀρχάγγελος οὕτως εἶπεν· « Καὶ διαιρεθῆσεται εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ εἰς τὰ ἔσχατα αὐτοῦ, οὐδὲ κατὰ τὴν κυρείαν αὐτοῦ, ἣν ἐκυρίευσεν. » Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ὁ Ἀλέξανδρος δώδεκα ἔτη τὰ πάντα βασιλεύσας, ἐν τοῖς ἕξ τοῖς τελευταίοις ἔτεσι, καὶ τὴν Περσῶν, καὶ τὴν τῶν Αἰγυπτίων κατέλυσε βασιλείαν, καὶ τὰ ἐν μέσῳ δὲ ἔθνη ἅπαντα ὑφ' ἐαυτὸν ἐποίησατο. Λέγει τοίνυν, ὅτι οἱ μετ' αὐτὸν βασιλεύσοντες οὐδὲν τοιχοῦτες ὀφθήσονται τῷ Ἀλεξάνδρῳ, οὔτε κατὰ τὴν ῥώμην, οὔτε κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἐν τοῖς ἔτεσι τοῖς τελευταίοις ἐκτήσατο. Τοῦτο γὰρ λέγει· « Εἰς τὰ ἔσχατα αὐτοῦ, οὐδὲ κατὰ τὴν κυρείαν αὐτοῦ, ἣν ἐκυρίευσεν. » Ὅτι ἐκτιλήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ, καὶ δοθήσεται⁴³ ἑτέροις ἐκτὸς τούτων. « Οὐ μόνον γὰρ, φησὶν, εἰς τούτους τέσσαρας⁴⁴ διαιρεθῆσεται, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις χωρὶς τούτων δοθήσεται. Ἐπὶ γὰρ τούτων καὶ Ἀρσάκης ὁ Πέρσης πολέμῳ κρατήσας ἀνεθῆσατο τὴν βασιλείαν, καὶ μέρος τι τῆς Περσικῆς ἀρχῆς ἀνεκτήσατο· ἐξ οὗ μέχρι τοῦ παρόντος οἱ Περσῶν βασιλεῖς Ἀρσακίδαι προσαγορεύονται, τῶν προτέρων οὐκ Ἀρσακιδῶν, ἀλλὰ Ἀχαιμενιδῶν ὀνομαζομένων. Καὶ Ῥωμαῖοι δὲ, τῆς Μακεδονικῆς διαιρεθείσης⁴⁵ βασιλείας, μείζονα ἔσχον τὴν ἰσχὴν, ἀμέλει καὶ παρ' αὐτῶν τούτων τῶν βασιλέων δασυὸν ἐκομίζοντο. Οὕτω τὴν διαίρεσιν προμηνύσας, τῶν μὲν δύο βασιλέων καταλιμπάνει τὴν μνήμην· οὔτε γὰρ ὁ τῆς Ἀσίας, οὔτε ὁ τῆς Μακεδονίας, ἐπὶ πολλὴν διήρκεσαν χρόνον· ἄλλως τε δὲ οὔτε συνέθη τι λυπηρῶν διὰ τούτων⁴⁶ Ἰουδαίῳ. Μόνον⁴⁷ οὖν τῶν δύο μέμνηται, δι' ὧν τῶν χαλεπῶν συμφορῶν ἐπειράθησαν Ἰουδαῖοι. Οὗτοι δὲ εἰσιν, ὁ τε τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς, καὶ ὁ τῶν πρὸς ἑω κειμένων ἔθνων τὴν ἀρχὴν πεπιστευμένος· εἶχον δὲ τὰ βασίλεια ἐν τε Ἀντιοχείᾳ καὶ Βαβυλῶνι. Προσφίει δὲ πρότερον ἡμᾶς τῶν ῥηθησομένων εἰπεῖν τὴν ὑπόθεσιν, εἴθ' οὕτως τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας ἐκφασθαι. Ὁ τράγος, ὃν ὁ μακάριος εἶδε Δανιὴλ, μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ ἐνὸς κέρατος, « τέσσαρα ἐδάστης κέρατα » τούτους αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς· « ἐκ τοῦ⁴⁸ ἐνὸς αὐτῶν ἕτερον ἔφυ κέρας, » ὃ τὴν τε Αἰγύπτου σφόδρα κατεπολέμησε, καὶ μυρίαὶ συμφοραὶ τὸ Ἰουδαίων περιέβαλεν ἔθνος· σημαίνεται δὲ διὰ τοῦτου τοῦ κέρατος Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανής. Καὶ τὸ τέταρτον δὲ θηρίον ὁ μακάριος εἶδε Δανιὴλ, δέκα κέρατα ἐσχέκεναι⁴⁹, καὶ μεταξὺ τῶν κεράτων μικρὸν κέρας ἀνέβαινε, ὄφθαλμοὺς ἔχον, καὶ στόμα λαλοῦν μεγάλα, καὶ ἔποιε πόλεμον μετὰ τῶν ἑλίων. Πάντων δὲ διὰ τούτων μανθάνομεν, ὡς ἐν τῷ τέλει τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας δέκα κατ' αὐτὸν⁵⁰ ἀναστήσονται βασιλεῖς, πολλὰ κατ' ἀλλήλων ἐργαζόμενοι κακὰ, καὶ τὰς ἀλλήλων καταγωνιζόμενοι βασιλείας, ὃν τρόπον οἱ Μακεδόνες διετέλουν⁵¹ ποιῶντες· καὶ

VARIAE LECTIONES.

⁴² B προεἰρήκαμεν. ⁴³ δοθ. In A et B des. ⁴⁴ τέσσ. B præm. τοῦς. ⁴⁵ διαίρ. In B ponitur post βασιλ. ⁴⁶ B διὰ τούτων λυπηρῶν. ⁴⁷ B μόνων. ⁴⁸ τοῦ. B præm. δι'. ⁴⁹ B ἐσχηκός. ⁵⁰ B κατὰ ταῦτόν. ⁵¹ διετ. In B ponitur ante οἱ Μακ.

ὅτι τούτων οὕτω γινομένων, φανήσεται ὁ ἀν- A
θρωπος τῆς ἀμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, του-
έστιν ὁ Ἀντίχριστος. Ἐπειδὴ τοίνυν ἔσκει τῆς
Ῥωμαίων βασιλείας τὰ τέλη τῆ διαίρεσις τῆς Μακε-
δονικῆς βασιλείας, τὰ ὑπὸ τούτων κἀκείνων γενη-
σόμενα κατὰ ταύτην ὁ μακάριος διδάσκειται Δα-
νιήλ. Τινὰ μὲν γὰρ τῶν βῆθησομένων τοῖς Μακεδό-
σιν ἀρμόττει, τινὰ δὲ τοῖς ἑσσομένοις δέκα κέρασι, καὶ
τῷ μεταξὺ αὐτῶν βλαστήσαντι. Καὶ οἱ ταῦθ' οὕτως
ἔχει, ἐξ αὐτῆς μαθησόμεθα τῆς προφητείας. Προ-
ήκει τοίνυν ἡμᾶς μετὰ πάσης προσέχειν ἀκριβείας,
καὶ δικαιρεῖν προσφόρως τὰ τε τούτοις, τὰ τε ἐκείνοις
ἀρμόττοντα. Ἐχομεν δὲ τούτου πρᾶξιμα τὴν
εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. Καὶ γὰρ τοῦ Κυρίου τοῦ
ναοῦ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις εἰρηκότος τοῖς ἀποστό-
λοις · Ἄμην ⁵², ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ μετὶν ὧδε B
ἔρθωσ ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθῆ, » εἶτα ἐκείνων
ἑρομένωι · Ἐπίστε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς
σῆς παρουσίας ;) Καὶ διπλὴν ἑρώτησιν προσαγα-
γόντων, ὁ Κύριος ἀναμιξί ποιεῖται τὴν ἀπόκρισιν,
κατὰ ταύτην λέγων τὰ τε τοῖς Ἱεροσολύμοις συμβη-
σόμενα, καὶ τὰ κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν
γενησόμενα ⁵³. Οἱ δὲ τὰ θεῖα μεμνημένοι διαιροῦσιν
εὐκρινῶς τὰ τε τούτοις, τὰ τε ἐκείνοις ἀρμόττοντα
τοῖς καιροῖς. Τοῦτο τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα
μετὰ τῆς προσηκούσης ποιήσομεν ἀποδείξεως. Διδάξας τοίνυν τὸν μακάριον Δανιήλ ὁ προσδιαλεγόμε-
νος, ὅτι τετραχῆ διαιερεθῆσεται ἡ βασιλεία, καὶ τοὺς δύο καταλιπῶν, τὸν τε τῆς Μακεδονίας φημί, καὶ
τὸν τῆς Ἀσίας, ἦτοι τοῦ Ἑλλησπόντου, ὡς καὶ πρὸς βραχὺν διαρχέσαντας χρόνον, καὶ Ἰουδαίους ἤκιστα
λελυπηχίας, ἐπάγει ·

ε'. « Καὶ ἐνίσχυεν ⁵⁴ ὁ βασιλεὺς τοῦ Νότου, καὶ ἀπὸ
τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ ⁵⁵ εἰς ἐνισχύσει ἐπ' αὐτὸν ⁵⁶,
καὶ κυριεύσει κυρείαν πολλὴν ἐκτὸς ⁵⁷ ἐξουσίας αὐ- C
τοῦ. » Πτολεμαῖον δὲ λέγει τὸν Φιλοπάτορα, μὴ ἀρ-
κισθέντα τῆ τῆς Αἰγύπτου βασιλείᾳ, ἀλλὰ καὶ Φοι-
νικῆν, καὶ Σαμαρείαν, καὶ τὴν Ἰουδαίαν προσλα-
βόντα. Ἐνα δὲ ἀπὸ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ ἐνισχύοντα ⁵⁸
τὸν Σκοπᾶν λέγει, οὐ καὶ ὁ Ἰώσηπος ⁵⁹ ὁ Ἑβραῖος
μέμνηται συγγραφεὺς, ὃς ἄριστα στρατηγῆσας,
πολλὰ τῶν ἔξω τῆς τοῦ ⁶⁰ Πτολεμαίου βασιλείας τῷ
Πτολεμαίῳ ὑπέταξε. Τοῦτο αἰνιτικόμενος λέγει · « Καὶ
κυριεύσει κυρείαν πολλὴν ἐκτὸς ἐξουσίας αὐτοῦ, »
τουτέστι, κρατήσει ἐθνῶν ⁶¹ πολλῶν ἔξω τῆς ἀφ-
ωρισμένης ἀπ' αὐτοῦ ἐξουσίας ὄντων.

ς'. « Καὶ μετὰ τὰ ἔτη αὐτοῦ συμμιγήσονται, καὶ
θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τοῦ Νότου εἰσελεύσεται πρὸς
τὸν βασιλέα τοῦ Βορρᾶ, τοῦ ποιῆσαι συνθήκας μετ'
αὐτοῦ. » Μετὰ τὴν τοῦ Φιλοπάτορος Πτολεμαίου τε- D
λευτὴν ἐβασίλευσε Πτολεμαῖος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ Ἐπι-
φανῆς προσαγορευόμενος. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι
« Μετὰ τὰ ἔτη αὐτοῦ συμμιγήσονται · » καὶ διδά-
σκων, πῶς συμμιγήσονται · « Θυγάτηρ, φησὶ, τοῦ
βασιλέως τοῦ Νότου εἰσελεύσεται πρὸς τὸν βασιλέα

A dicenda sunt, Macedonibus conveniunt, filia futu-
ris decem cornibus, atque istū quod inter ipsa
prodiit. Et hæc ita se habere, et ipsa prophetia
dicentis. Decet itaque nos omni studio animam
adhibere, ut congruenter dividamus, quæ his
quæcūq; illis conveniant. Cujus rei exemplum habe-
mus evangelicam doctrinam. Etenim cum Domi-
nus de templo quod erat Hierosolymis, apostolis
dixisset : « Amen, amen dico vobis, non relinque-
tur hic lapis **1270** super lapidem, qui non de-
struatur », deinde illis interrogantibus : « Quando
hæc erunt, et quod signum adventus tui ? » Et du-
plici allata interrogatione, Dominus promiscuum
reddit responsum, simul ea dicens, et quæ Hiero-
solyinis eventura, et quæ in consummatione sæ-
culi futura essent. Qui vero sunt divinis initiati
mysteriis, hi et his et illis temporibus congruentia
facile discernunt. Hoc itaque nos etiam hoc in loco,
adhibita, quam par est, demonstratione, facturi
sumus. Cum igitur docuisset beatus Daniellem is
qui cum eo colloquebatur, quadifariam regnum
divisum iri, duobus omissis, Macedonia, inquam,
et Asiæ, sive Hellesponti regibus, ut qui breve tem-
pus regnassent, ac Judæos minime offendissent,
subjicit :

VERS. 5. « Et corroboratus est rex Austri, et de
principibus ejus unus corroborabitur super ipsum,
et dominabitur dominatione multa extra potestatem
suam. » Ptolemæum autem dicit Philopatorem, qui
non contentus Ægypti regno, etiam Phœniciam, et
Samaritam, Judæamque sibi ascivit. Unum autem de
principibus ejus corroboratum, Scopam intelligit,
cujus etiam Josephus scriptor Hebræus meminit :
qui cum optimum se ducem præbuisset, multa eor-
um quæ extra Ptolemæi regnum erant, in Ptole-
mæi ditionem redegit. Hoc innuens : « Et dominabi-
tur, inquit, dominatione multa extra potestatem
suam, » hoc est, potietur multis nationibus, quæ
fuerint extra potestatem **1271** illi definitam.

VERS. 6. « Et post annos ejus commiscebuntur,
et filia regis Austri ingredietur ad regem Aquilonis,
ut faciat fœdera cum eo. » Post Ptolemæi
Philopatoris obitum regnavit Ptolemæus filius ejus,
Epiphanes appellatus. Hoc significat, cum dicit :
« Post annos ejus commiscebuntur : » et docens,
qualis futura sit commistio. « Filia, inquit, regis
Austri ingredietur ad regem Aquilonis, ut pere-
rat fœdera cum ipso. » Regem vero Aquilonis ap-

• Matth. xxiv, 2. b Ibid. 5.

VARIÆ LECTIONES.

⁵² Ἄμ. Des. in B. Aliter leg. l. c. ⁵³ γεν. B συμβησόμενα. ⁵⁴ A et B ἐνισχύσει. ⁵⁵ A εἰς τ. ἀρχ-
αὐτοῦ, omissio ἀπό. ⁵⁶ A αὐτῶν. ⁵⁷ ἐκτ. A ἐπ'. ⁵⁸ B ἰσχύοντα. ⁵⁹ ὁ Ἰώσ. Act. Jud. l. xii, c. 5. ⁶⁰ τοῦ.
Des. in B. ⁶¹ ἐθν. In B post πολλῶν ponitur.

pellat Antiochum, non Epiphanem, sed illum qui A
vocatus est Magnus, Antiochi Epiphaniis patrem :
hic enim fuit illis Ptolemæis cœvus. « Et non
obtinebit robor brachii, neque consistet semen
ejus, et tradetur ipsa, et ferentes eam, et puella,
et corroborans ipsam in temporibus. » Verum
nuptiæ quidem sient, inquit, sed non diu conu-
bium durabit, sed reddetur ei, qui miserit ipsam,
per eos qui ipsam adduxere, una cum iis cum ea
fuerint allata. Hoc enim significat : « Et corrobo-
rans ipsam in temporibus. » id est, divitiæ, quæ
matrimonium potens optatumque efficiunt.

Vers. 7. « Et surget, inquit, de flore ex radice
ejus in præparatione ipsius. » Hoc est, reddetur B
quidem parenti, sed pariet regem, qui regno illius
qui dedit, adversabitur. « Et veniet, inquit, ad
virtutem. » Virtutem ipsam Hierosolymam vocat,
ut quæ divina gratia fruens divinam virtutem per
ea miracula, 1272 quæ pro tempore fiebant,
ostenderet. Quod nos item tertius Machabæorum
liber docuit c. Ptolemæus enim, præter omnem
spem, devicto Antiocho Magno, Hierosolymam per-
venit, Deoque sumptuosa obtulit sacrificia; cona-
tusque ingredi in adyta templi, cum nolisset
sacerdotibus, qui supplicantes eum arcebant, ob-
temperare, flagellis percutitur, quæ minime cer-
nebantur. Interminatus autem Judæis Alexandriam
pervenit, et illa facere aggreditur, quæ historia
docet. Idque etiam prophetia prædicat. « Veniet, C
inquit, ad virtutem, et ingreditur in munitiones
regis Aquilonis, et faciet in ipsis, et corroborabitur. »
Munitiones vocat civitates tributum ipsi
præbentes: quodammodo enim fulciunt et susten-
tant regnum, quæ afferuntur tributa, quibus mili-
tum aluntur copiæ.

Vers. 8. « Et deos eorum cum conflabilibus
eorum, omne vas desiderabile ipsorum, argenti et
auri, cum captivitate introducet in Ægyptum, et
ipse stabit super regem Aquilonis. » Primo enim
et altero prælio Ptolemæi vicerunt, ut docent hi-
storiæ. Josephus quoque ita scribit: « Judæis enim,
Antiocho Magno Asiæ regnum obtinente, accidit,
ut et ipsi multis modis premerentur, vexata eorum
regione, et illi iidem qui Cœle-Syriam incolebant.
Nam bellum ipso gerente adversus Ptolemæum
Philopatore, et contra 1273 filium ipsius Pto-
lemæum cognomento Epiphanem, accidit, ut ipsi

« M. ch. III, 1 seqq. apocryph.

A τοῦ βορρᾶ, τοῦ ποιῆσαι συνθήκας μετ' αὐτοῦ. Βα-
σιλέα δὲ τοῦ βορρᾶ τὸν Ἀντίοχον λέγει, οὐ τὸν
Ἐπιφανῆ, ἀλλὰ τὸν καλούμενον Μέγαν, τὸν τοῦ
Ἐπιφανοῦς Ἀντίοχου πατέρα· οὗτος γὰρ ἦν τοῦ
Πτολεμαίου ἐκείνοις ὀμόχρονος. « Καὶ οὐ κρατήσει
ἰσχύς βραχίονος, καὶ οὐ στήσεται τὸ σπέρμα αὐτοῦ,
καὶ παραδοθήσεται αὐτῇ⁶³, καὶ οἱ φέροντες αὐτήν,
καὶ ἡ νεάνις, καὶ ὁ κατισχύων αὐτὴν ἐν τοῖς καιροῖς·
Ἄλλ' ὁ μὲν γάμος, φησὶ, γενήσεται, οὐ μὴν ἐπὶ πολὺ
διαρκήσει τὸ συνοικεῖσιν, ἀλλ' ἀποδοθήσεται τῷ
πεπομφῶτι αὐτὴν διὰ τῶν ἀγαγόντων αὐτήν, μετὰ
τῶν προσενηνεγμένων αὐτῇ. Τοῦτο γὰρ λέγει· « Καὶ
ὁ κατισχύων αὐτὴν ἐν τοῖς καιροῖς. » ὁ τὸν γάμον
ἰσχυρὸν καὶ ποθεινὸν ἐργαζόμενος πλοῦτος.

Ζ'. « Καὶ ἀναστήσεται, φησὶ, ἐκ τοῦ θνῶτος ἐκ⁶⁴
τῆς ῥίζης αὐτῆς ἐπὶ τῆς⁶⁵ ἐτοιμασίας αὐτῶν. » Ἀπὸ
τοῦ, ἀποδοθήσεται μὲν τῷ γεγεννηκότι, παιδοποιήσεται
δὲ βασιλέα τῇ βασιλείᾳ τοῦ δεδοκῶτος ἐναντιωθησό-
μενον. « Καὶ ἤξει, φησὶ, πρὸς τὴν δύναμιν. » Δύνα-
μιν δὲ καλεῖ τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς τῆς θείας χάριτος
ἀπολαύουσαν, καὶ διὰ τῶν κατὰ καιρὸν γινόμενων
θαυμάτων τὴν θείαν ὑποδεικνύουσαν δύναμιν. Καὶ
τοῦτο δὲ ἡμᾶς ἡ τρίτη τῶν Μακκαβαίων ἐδίδαξε βί-
βλος. Νενικηκώς γὰρ παρ' ἑλπίδα πᾶσαν Ἀντίοχον
τὸν Μέγαν ὁ⁶⁶ Πτολεμαῖος, ἀφίκετο μὲν εἰς τὰ Ἱε-
ροσόλυμα, προσενήνοχε δὲ τῶν Θεῶν θυσίας πολυτε-
λεῖς· πειραθεὶς δὲ τῶν ἀδύτων ἐπέθηναι⁶⁷ τοῦ
ναοῦ, καὶ τοῖς ἱερεῦσι μεθ' ἱκετείας ἀπειργουσα,
εἶξαι μὴ βουληθεὶς, μαστιγοῦται μὲν μάστιξιν ἀορά-
τοις· ἀπειλήσας δὲ τοῖς Ἰουδαίοις καταλαμβάνει τὴν
Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ποιεῖν ἐκεῖνα ἐπιχειρεῖ, ἃ ἱστο-
ρία διδάσκει. Τοῦτο καὶ ἡ προφητεία προλέγει.
« Ἦξει, φησὶ, πρὸς τὴν δύναμιν, καὶ εἰσελεύσεται
εἰς⁶⁸ τὰ ὑποστηρίγματα τοῦ βασιλέως τοῦ βορρᾶ,
καὶ ποιήσει ἐν αὐτοῖς, καὶ κατισχύσει. » Ὑποστηρί-
γματα δὲ καλεῖ τὰς τὸν φόρον αὐτῷ παρεχούσας πό-
λεις· οἷον γὰρ πως στηρίζει καὶ ὑπερείδει τὴν βασι-
λείαν τὰ προσφερόμενα τέλη, δι' ὧν ἡ στρατιωτικὴ
τρέφεται δύναμις.

η'. « Καὶ γε τοὺς θεοὺς αὐτῶν μετὰ τῶν χωνευτῶν
αὐτῶν, πᾶν σκεῦος ἐπιθυμητῶν αὐτῶν, ἀργυρίου καὶ
χρυσίου, μετ' αἰχμαλωσίας εἰσίοισι⁶⁹ εἰς Ἀίγυπτον,
καὶ αὐτὸς στήσεται ὑπὲρ βασιλέα τοῦ βορρᾶ. » Ἐν
γὰρ τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ συμπλοκῇ οἱ Πτολεμαῖοι
D νενικήκασιν, ὡς αἱ ἱστορίαι διδάσκουσιν. Λέγει⁷⁰ δὲ
καὶ Ἰωσηφὸς οὕτως· « Τοὺς γὰρ Ἰουδαίους ἐπ'
Ἀντίοχου τοῦ μεγάλου βασιλεύοντος τῆς Ἀσίας,
ἔτυχεν αὐτοῦ; τε πολλὰ ταιαπωρῆσαι, τῆς γῆς αὐ-
τῶν κακοχουμένης⁷¹, καὶ τοὺς τὴν Κοίλην Συρίαν
νεμομένους. Πολεμοῦντος γὰρ αὐτοῦ πρὸς τὸν Φιλο-
πάτορα⁷² Πτολεμαῖον, καὶ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πτο-

VARIE LECTIONES.

⁶³ αὐτ. Edit. prior hab. αὐτῇ. Ita quoque A et B sed minus recte. ⁶⁴ ἐκ. Des. in A. ⁶⁵ ἐπὶ τῆς. Des. in B. ⁶⁶ ὁ Ex B suppl. ⁶⁷ ἐπιθ. In B post ναοῦ ponitur. ⁶⁸ εἰς. A πρὸς. ⁶⁹ A οἰστ. ⁷⁰ λέγει — οὕτως. Ant. jud. l. c. ⁷¹ B κακομένης. Ita quoque Josephus, l. c. ⁷² Φιλοπ. Apud Jos. l. c. est Εὐπάτορα, sed codex quem Hudsonus ad h. l. allegavit, consentit cum nostra lectione.

λεμαίων, ἐπικληθέντα δὲ ⁶⁹ Ἐπιφανῆ, κακοπαθεῖν συνάβαιεν αὐτοῖς, καὶ νικῶντος αὐτοῦ ⁷⁰ καὶ πταίνοντος τὰ αὐτὰ πάσχειν. » Καὶ μετὰ βραχέα · « Νικήσας μέντοι, φησὶ ⁷¹, τὸν Πτολεμαῖον ὁ Ἀντίοχος, τὴν Ἰουδαίαν προσάγειται. Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Φιλοπάτορος ὁ παῖς αὐτοῦ μεγάλην ἐξέπεμψε δύναμιν, καὶ στρατηγὸν τὸν ⁷² Σκοπᾶν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ ὄντας πολλὰς τε αὐτῶν πόλεις ἔλαβε, καὶ τὸ ἡμέτερον ἔθνος · πολεμοῦμενον γὰρ αὐτῷ προσέθετο. Μετ' οὗ πολὺ δὲ τὸν Σκοπᾶν ὁ Ἀντίοχος νικᾷ συμβαλὼν αὐτῷ πρὸς ταῖς πηγὰς τοῦ Ἰορδάνου, καὶ πολλὴν αὐτοῦ τὴν στρατείαν ⁷³ διέφθειρεν· ὕστερον δὲ, Ἀντίοχου χειρωσαμένου τὰς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ πόλεις, ἃς ὁ Σκοπᾶς κατεσχῆκει, καὶ τὴν Σαμάρειαν, ἔκουσίως αὐτῷ προσέθεντο Ἰουδαῖοι ⁷⁴, καὶ τῇ πόλει δεξάμενοι, πᾶσαν ⁷⁵ αὐτοῦ τῆς στρατείας καὶ τοῖς ἐλέφασιν ἀφθόνιαν παρέσχον, καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ ⁷⁶ Σκοπᾶ καταλειφθέντας ἐν τῇ ἀκρῇ τῶν Ἱεροσολύμων φρουροὺς πολιορκοῦντι προθύμως συνεμάχησαν. » Καὶ ἵνα μὴ καὶ τὰ ἄλλα λέγων πέρα βουλόμενον παραπέμπω ⁷⁸.

θ', ε'. « Καὶ εἰσελεύσεται, φησὶν, εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ βασιλέως ⁷⁹ τοῦ Νότου, καὶ ἀναστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. Καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ συναξουσιν ὄχλον δυνάμεων πολλῶν. » Υἱοὺς δὲ αὐτοῦ καλεῖ τὴν στρατείαν ⁸⁰ πεπιστευμένους, ὡς υἱοὺς ἀνθρώπων τοὺς ἀνθρώπους, καὶ υἱοὺς τῶν ⁸¹ προφητῶν τοὺς προφήτας· ἰδίωμα γὰρ ἐστὶ τῆς Ἑβραίων διαλέκτου. « Καὶ εἰσελεύσεται ἔρχομενος, καὶ κατακλύζων. » Ἀντὶ τοῦ, ῥύμη φερόμενος, καὶ κατακλυσμοῦ δίκην ἅπαντα διαφθείρων. « Καὶ παρελεύσεται, καὶ καθιέται, καὶ συμπλακῆσεται· ἕως τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. » Ἀντὶ τοῦ, παντὶ σθένει χρώμενος ὀρμήσει μὲν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, σπουδῆ δὲ στρατοπεδεύσει, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ μεταθήσει τὸν πόλεμον. Τούτους ἐπάγει·

ια', ιβ'. « Καὶ ἀγριανθήσεται ὁ ⁸² βασιλεὺς τοῦ Νότου, καὶ ἐξελεύσεται, καὶ πολεμήσει μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Βορρᾶ, καὶ στήσει ὄχλον πολλόν, καὶ παραδοθήσεται ὄχλος ⁸³ ἐν χειρὶ αὐτοῦ. Καὶ λήψεται ὄχλον πολλόν ⁸⁴, καὶ ὕψωθήσεται ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ καταβαλεῖ μυριάδας, καὶ οὐκ ἰσχύσει ⁸⁵. » Τοῦ γὰρ βασιλέως τοῦ Νότου ἀντιπαραταττομένου μετὰ πλήθους πολλοῦ, περιγενήσεται, φησὶν, ὁ Ἀντίοχος, καὶ λήψεται τὸν ὄχλον ὑποχείριον, καὶ ὡς νενικηκώς ὑπερηφανίᾳ χρήσεται, καὶ ⁸⁶ πολλὰς κατακοντίσει μυριάδας. Ἀλλ' ὁμως οὐ περιγενήσεται τῆς Αἰγύπτου, οὐδὲ κρατήσεται τῆς τοῦ Πτολεμαίου βασιλείας· οὐ χάριν δυσχεραίνων πάλιν, φησὶν·

ιγ'. « Ἐπιστρέψει βασιλεὺς τοῦ Βορρᾶ, καὶ ἄξει ὄχλον πάλιν ὑπὲρ τὸν πρότερον, καὶ εἰς τὸ τέλος τῶν καιρῶν, καὶ ⁸⁷ ἐπελεύσεται εἰσόδια ἐν δυνάμει μεγάλῃ καὶ ἐν ὑπάρξει πολλῇ. » Ἀδύς γὰρ, φησὶ, μείζω

A multa sustinerent, et eodem tam virto quam vi-
clore eadem paterentur. » Ac paulo post : « Cum-
que vicisset, inquit, Ptolemæum Antiochus, Ju-
dæam occupavit. Vita vero functo Philopatore,
filius ejus magnum misit exercitum, duce Scopā,
contra eos qui erant in Cœle-Syria : qui et multas
eorum cepit urbes, et nostram gentem, quæ dobel-
lata adjuncta est ei. Nec multo post Antiochus
Scopam vicit ad fontes Jordanis cum eo congres-
sus, ac magnam illius exercitus partem occidit.
Postea vero cum Antiochus urbes in Cœle-Syria
subegisset, quas Scopas occuparat, et Samariam,
sponte ad eum se adjunxere Judæi, receptoque in
civitate omni ejus exercitu, et militibus, et ele-
phantis, abunde commeatum præbuere, et præsi-
diā a Scopā in arce Hierosolymorum relicta obsi-
denti alacriter opem tulere. » Et ne alia perse-
quens ultra modum extendam volumen, ad illa
volentem remitto.

τοῦ μέτρου μηκύνω τὸ σύγγραμμα, εἰς ἐκεῖνα τῶν

Vers. 9, 10. « Et ingredietur, inquit, in re-
gnum regis Austri, et revertetur ad terram suam.
Et filii ejus cogent turbam exercituum multorum. »
Filiis autem ejus vocat eos, quibus militandi mu-
nus impositum fuerat, sicuti filios hominum ho-
mines, et filios prophetarum prophetas, quod est
Hebræorum linguæ idioma. 1274 « Et ingredie-
tur veniens, et inundans. » Hoc est, cum impetu
irruens, et diluvii instar omnia destruens. « Et
præteribit, et sedebit, et congregietur usque ad
robur ejus. » Hoc est, omnibus viribus invadet
Ægyptum, et celeritate adhibita castra ponet,
translato in eam regionem bello. His subjicit :

Vers. 11, 12. « Et irritabitur rex Austri, et
egredietur, et pugnabit bello cum rege Aquilonis,
et statuet turbam multam, et tradetur turba in
manum ejus. Et capiet turbam multam, et exaka-
bitur cor ejus, et dejiciet multa millia, neque
corroborabitur. » Cum enim rex Austri instructam
turbam multam in acie opposuerit, superabit in-
quit, Antiochus, ac multitudinem illam sibi subji-
ciet, et quasi victor superbia elatus multa homi-
num millia conficiet. Verumtamen non potietur
Ægypto, neque obtinebit Ptolemæi regnum. Quia
de causa indignatus rursus :

Vers. 13. « Revertetur, inquit, rex Aquilonis,
et adducet turbam majorem priori, et in fine tem-
porum ingredietur ingrediendo in virtute magna et
in substantia multa. » Rursus enim majori, inquit,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁹ ἐπικλ. δὲ. Apud Jos. leg. τὸν κληθέντα. ⁷⁰ αὐτ. Des. apud Jos. ⁷¹ φησὶ. Des. in B. ⁷² τὸν. Des. in B et apud Jos. ⁷³ Βτῆς στρατείας, Jos. l. c. τῆς στρατιᾶς. ⁷⁴ Ἰουδ. B præm. et quod des. apud Jos. ⁷⁵ Apud Jos. leg. πάση αὐτοῦ τῇ στρατιᾷ. ⁷⁶ τοῦ. Des. apud Jos. ⁷⁷ B παραπέμπω. ⁷⁸ τ. βατ. Des. in A. ⁷⁹ B τοὺς τὴν στρατηγίαν. ⁸⁰ τῶν. Des. in B. ⁸¹ ὁ. Des. in A et B. ⁸² ὄχλ. A et B πρῶτον. δ. ⁸³ πολ. Des. in A et B. ⁸⁴ Α οὐ κατακλύσει. ⁸⁵ καὶ. B. add. γάρ. ⁸⁶ καὶ. Des. in A.

quam antea, exercitu coacto, invadet Ægyptum : **A** τῆς προτέρας συναγαγὼν στρατείαν ὀρμήσει κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ποιήσει δὲ τοῦτο περὶ τὸ τέλος τῆς αὐτοῦ βασιλείας· τοῦτο γὰρ σημαίνει· « Εἰς τὸ τέλος τῶν καιρῶν, καὶ ἐπελεύσεται εἰσὶν ἐν δυνάμει μεγάλη ⁸². » Ἐνταῦθα διπλασιασμός ἐστιν Ἑβραϊκός· ἠδουλήθη γὰρ εἰπεῖν, ὅτι εἰσὸν μεγάλη χρήσεται. Ἰδιῶμα δὲ ἐστὶ καὶ Ἑβραίων, καὶ Σύρων· καὶ οὗτο· γὰρ κάκεινος λέγειν εἰσθαιεῖν· Εἰσερχόμενος εἰσελήλυθε, καὶ ἔξερχόμενος ἐξελήλυθε, καὶ ἔσθαιεῖν ἐσθίει, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως. Πλείονι τοίνυν οἱ ἐρμηνεύται ἐκπεριεῖχαι χρώμενοι, καὶ τῆς Ἑβραίων ἰδιώμασιν ἠκολούθησαν.

VERS. 14. « Et in temporibus illis, inquit, multi assurgent adversus regem Austri. » Ita enim ab Antiocho debellatum Ptolemæum, ut imbecillum, in reliquum etiam finitimi contemnent. « Et filii **B** pestilentium populi tui extollentur, ut statuunt visionem, et extollentur ac debilitabuntur. » Hic rursus pestilentes filios pestilentiarum appellavit : scelesti enim, et improbis moribus depravati, impiamque vitam pietati præferentes, per hos reges cultum legitimum evertere conabuntur, neque poterunt : illi enim minus impii Judæorum nationem coluerunt et observarunt.

VERS. 15. « Et accedet, inquit, rex Aquilonis, et struet aggerem, et capiet urbes munitas. » Hoc est, obsidens aggeribus adhibitis, machinisque admotis. « Et brachia regis Austri non stabunt. » Hoc est, omnibus destituetur viribus. « Et consurgent **C** electi ejus, neque erit robor ad standum. » Et coactis strenuis bellatoribus suis nihil proficiet.

VERS. 16. « Et faciet adveniens adversus eum secundum voluntatem suam, et non est qui stet ante faciem ejus. » Facile enim, inquit, erit in posterum unicuique, eum contemnere, **1276** quod resistere et adversarios superare nequeant. « Et stabit in terra Sabir. » Quædam exemplaria « in terra Sabaim » habent : et quidam eorum, qui Hebræorum vocem in Græcam transtulere, voluntatis terram terram Sabir vocarunt : significat autem promissionis terram, quæ voluntatis erat, et montem Sion ^d, quem dilexit, et in quo beneplacitum est Deo habitare in eo ^e. Sabaim vero virtutum (sive exercitiarum) exponitur. Sive igitur terra voluntatis, sive terra virtutis Judæa vocata sit (etenim supra quoque virtutem ipsam appellavit, et hic Sabaim sive Sabir eam nuncupat) : ingredietur, inquit, rex Babylonis in hanc quoque terram.

^d Psal. CXXIII, 3. ^e Psal. LXXII, 16.

ἰθ'. « Καὶ ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις, φησὶ, πολλοὶ ἐπαναστήσονται ἐπὶ βασιλείᾳ τοῦ Νότου. » Οὕτω γὰρ Ἄντιόχου ⁸¹ καταγωνισαμένου τὸν Πτολεμαῖον, ὃς ἀσθενούς λοιπὸν καὶ οἱ πλησιόχωροι καταφρονήσουσι. « Καὶ οἱ υἱοὶ τῶν λοιπῶν τοῦ λαοῦ σου ἐπαρθήσονται ⁸², τοῦ στήθεσι ὄρασι, καὶ ἐπαρθήσονται, καὶ ἀσθενήσουσι. » Πάλιν ἐνταῦθα υἱὸς λοιπῶν τοῖς λοιπῶς προσηγόρευσαν· οἱ γὰρ πονηρὰ, φησὶ, καὶ μαχηρὰ τρόπον συζῶντες, καὶ τὸ δυσσεβῶς ⁸³ ἦν τῆς εὐσεβείας προαιρούμενοι, περιαθήσονται διὰ τῶν τῶν βασιλέων τὴν νομικὴν καταλύσαι λατρίαν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσιν ἦντιον γὰρ ὄντας ἀσεβεῖς οὕτω θεραπεύοντες τὸ Ἰουδαῖον διετέλεσαν ἔθνος.

ἰθ'. « Καὶ εἰσελεύσεται, φησὶν, ὁ βασιλεὺς ⁸⁴ Βορβᾶ, καὶ ἔχειε πρόσχωμα, καὶ συλλήψεται πόλεις ὑψράς. » Ἄντι τοῦ, πολιορκίᾳ ⁸⁵, καὶ χώμασι, καὶ μηχανήμασι χρήσεται. « Καὶ βραχίονες ⁸⁶ τοῦ ⁸⁷ βασιλέως τοῦ Νότου οὐ στήσονται· » τουτέστι, πάσις δυνάμεις ἔρμος γενήσεται. « Καὶ ἀναστήσονται οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ἰσχύς τοῦ στήθαι ⁸⁸. » Καὶ τοὺς ἀριστείας δὲ αὐτοῦ συλλέγων ὀνήσει ὀδὸν ⁸⁹.

ἰθ'. « Καὶ ποιήσει ὁ εἰσπορευόμενος πρὸς αὐτὴν κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ἐστὼς κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ. » Ῥᾶθιον γὰρ, φησὶ, λοιπὸν ἐκάστη καταφρονεῖν αὐτοῦ, τῶ μὴ δύνασθαι ἀνταγωνίζεσθαι ⁹⁰, καὶ τῶν ἐναντῶν περιγενέσθαι ⁹¹. « Καὶ στήσεται ἐν τῇ γῆ τοῦ Σαβείρ. » Ἐνια ⁹² τῶν ἀντιγράφων, ἐν τῇ γῆ τοῦ Σαβαίμ· ἔχει· τινὲς δὲ τῶν τὴν Ἑβραίων φωνὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταβληκότων, γῆν θελήσεως τὴν γῆν τοῦ Σαβείρ κληκασι· σημαίνει δὲ τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν, θελήσεως οὖσαν· καὶ τὸ ὄρος τὸ Σιών, ὃ ἠγάπησε καὶ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ. Καὶ τὸ Σαβαίμ δὲ θανάμεις ἐρμηνεύεται. Ἐἴτε γοῦν ⁹³ γῆ εὐδοκίας, εἴτε γῆ θανάμεις ἢ Ἰουδαία κέκληται (καὶ γὰρ καὶ ἄνω δυνάμεις αὐτὴν προσηγόρευσε, καὶ ἐνταῦθα Σαβαίμ εἶπ' οὖν Σαβαίμ), εἰσελεύσεται, φησὶν, ὁ βασιλεὺς τοῦ Βορβᾶ καὶ εἰς ταύτην τὴν γῆν. « Καὶ συντα-

ἰθ'. « Καὶ ποιήσει ὁ εἰσπορευόμενος πρὸς αὐτὴν κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ἐστὼς κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ. » Ῥᾶθιον γὰρ, φησὶ, λοιπὸν ἐκάστη καταφρονεῖν αὐτοῦ, τῶ μὴ δύνασθαι ἀνταγωνίζεσθαι ⁹⁰, καὶ τῶν ἐναντῶν περιγενέσθαι ⁹¹. « Καὶ στήσεται ἐν τῇ γῆ τοῦ Σαβείρ. » Ἐνια ⁹² τῶν ἀντιγράφων, ἐν τῇ γῆ τοῦ Σαβαίμ· ἔχει· τινὲς δὲ τῶν τὴν Ἑβραίων φωνὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταβληκότων, γῆν θελήσεως τὴν γῆν τοῦ Σαβείρ κληκασι· σημαίνει δὲ τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν, θελήσεως οὖσαν· καὶ τὸ ὄρος τὸ Σιών, ὃ ἠγάπησε καὶ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ. Καὶ τὸ Σαβαίμ δὲ θανάμεις ἐρμηνεύεται. Ἐἴτε γοῦν ⁹³ γῆ εὐδοκίας, εἴτε γῆ θανάμεις ἢ Ἰουδαία κέκληται (καὶ γὰρ καὶ ἄνω δυνάμεις αὐτὴν προσηγόρευσε, καὶ ἐνταῦθα Σαβαίμ εἶπ' οὖν Σαβαίμ), εἰσελεύσεται, φησὶν, ὁ βασιλεὺς τοῦ Βορβᾶ καὶ εἰς ταύτην τὴν γῆν. « Καὶ συντα-

VARIÆ LECTIONES.

⁸² μεγ. Edit. prior hab. πολλῆ. ⁸³ Ἄντ. B præm. τοῦ. ⁸⁴ κ. ἐπαρθ. Des. in A. ⁸⁵ δυσσ. Ita B pro δυσσεβῶς, ut hab. Sirm. ⁸⁶ A et B βασιλεὺς τοῦ. ⁸⁷ B πολιορκίαν. ⁸⁸ βρ. A præm. οἱ. ⁸⁹ τοῦ. Des. in B. ⁹⁰ B στήσαι. ⁹¹ οὐδ. B præm. πλέον. ⁹² ἄντ. B præm. λοιπόν. ⁹³ B περιγενέσθαι. ⁹⁴ τοῦ. Ex A et B suppl. ⁹⁵ Ἐντ. — κακλ. Vid. Montf. Hexapla, ad h. l. ⁹⁶ B οὖν.

λεσθήσεται ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. ὅ Τούτέστιν, εὐδομήσεται· οὕτω γὰρ ἡμᾶς καὶ ὁ Ἰωσήπος διὰ τῆς ἱστορίας ἐδίδαξεν, ὅτι αὐτόματοι τὸν Ἀντίοχον οἱ Ἰουδαῖοι δεξάμενοι σφόδρα ὑπ' αὐτοῦ ἐτιμήθησαν.

ιζ'. « Καὶ τάζει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, φησὶν, ἐισελθεῖν ἐν ἰσχυρῇ πάσης τῆς βασιλείας αὐτοῦ. » Ἐπιχειρήσει γὰρ ἅπαντα τοῦ βασιλείως τοῦ Νότου σφετερισθαι τὴν βασιλείαν. « Καὶ εὐθεῖα, φησὶν, ἅπαντα ὡς μετ' αὐτοῦ ποιήσει. » Ἀποδώσει γὰρ αὐτῷ πάντα ὅσα ἤρπασεν. « Καὶ θυγατέρα τῶν γυναικῶν δώσει αὐτῷ τοῦ διαφθεῖραι αὐτήν, καὶ οὐ μὴ παραμείνη, καὶ οὐκ αὐτῷ ἔσται. » Ὅπερ ἄνω ἀσαφῶς εἶρηκεν, τοῦτο ἐνταῦθα σαφῶς· δώσει μὲν γὰρ αὐτῷ, φησὶ, γυναῖκα τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα, οὐκ εἰς μακρὰν δὲ αὐτῆ ἀποδοθήσεται τῷ δεδωκότι, καὶ τὸ συνοικίσιον διαλυθήσεται. Οὕτω δὲ, φησὶ, διαθελὶς τὴν Αἴγυπτον,

ιη'. « Ἐπιστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς τὰς νήσους, καὶ συλλήψεται πολλὰς, καὶ καταπαύσει ἄρχοντας ὀνειδισμοῦ αὐτοῦ· πλὴν ὁ ὀνειδισμὸς αὐτοῦ ἐπιστρέψει αὐτῷ. » Πολλὰς γὰρ τῶν νήσων ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος, καὶ τοὺς ἐκείνων ἑθνάρχας τοῦ ἄρχειν παύσας, καταγέλαστους ἐποίησεν. Ἀλλὰ τούτου, φησὶ, τοῦ ὀνειδισμοῦ καὶ αὐτὸς ἀπολαύσει. Ῥωμαῖοι γὰρ ἐν Θερμοπύλαις αὐτὸν καταγωνισάμενοι, καὶ τῆς πολλῆς αὐτὸν θρασύτητος παύσαντες, δεσμὸν αὐτῷ χιλιῶν ταλάντων ἐπέθεσαν, καὶ τούτων φέρειν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν κατηνάγκασαν, καὶ τὸν ἰδὸν δὲ αὐτοῦ Ἀντίοχον τὸν ἐπικληθέντα Ἐπιφανῆ ὄμηρον λαβόντες ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐφρούρου. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἡ πρώτη τῶν Μακκαβαίων διδάσκει· εἰρηκῶς γὰρ ὁ συγγραφεὺς περὶ τῶν τὴν Ἀλεξάνδρου δεξαμένων βασιλείαν, ἐπέγαγε· « Καὶ ἐξηλθεν ἀπ' αὐτῶν ῥίζα ἀμαρτωλῶς. Ἀντίοχος ὁ ἑπιφανῆς, υἱὸς Ἀντίοχου τοῦ βασιλείως, ὃς ἦν ὄμηρον ἐν Ῥώμῃ. Τοῦτο προσσημαίνων τῷ Δανιὴλ ὁ προσδιαλεγόμενος αὐτῷ ἔφη· « Πλὴν ὁ ὀνειδισμὸς αὐτοῦ ἐπιστρέψει αὐτῷ. » Τούτοις ἐτάγει·

ιθ'. « Καὶ ἐπιστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, εἰς τὸ κατισχύσαι τῆς γῆς αὐτοῦ. » Ταῦτα, φησὶν, ἐν ταῖς νήσοις διαπραξάμενος, εἰς τὴν οἰκειαν ἐπανήξει βασιλείαν.

« Καὶ ἀσθενήσει, καὶ πεσεῖται, καὶ οὐκ εὐρεθήσεται. (κ.) Καὶ ἀναστήσεται ἐκ τῆς ῥίζης αὐτοῦ φυτὸν βασιλείας, καὶ ἐπὶ τὴν ἐτοιμασίαν αὐτοῦ παραβιάζων. » Ἀντίοχον λέγει τὸν Ἐπιφανῆ, ὃς ἀποδρᾶς ἀπὸ τῆς Ῥώμης, Σέλευκον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ διεδέξατο. Ἀντίοχον γὰρ τὸν μέγαν Σέλευκος ὁ καλούμενος Φιλοπάτωρ διεδέξατο, υἱὸς αὐτοῦ ὢν· τοῦ δὲ Σελεύκου τελευτήσαντος, Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανῆς παραλαμβάνει τὴν βασιλείαν. Περὶ τούτου φησὶν· « Ἀναστήσεται ἐκ τῆς ῥίζης αὐτοῦ φυτὸν βασιλείας, καὶ ἐπὶ τὴν ἐτοιμασίαν αὐτοῦ παραβιάζων· » τούτέστι, τὴν τοῦ πατρὸς δυναστείαν μεμύ-

« Et consumetur in manu ejus » Hoc est, prospere ei succedet. Sic enim nos item Josephus docuit in Historia, Judæos Antiocho ultro accepto, magno in honore ab illo habitos fuisse.

VERS. 17. « Et ponet faciem suam, inquit, ut veniat in robore totius regni ejus. » Conabitur enim omne regis Austri regnum sibi vindicare. « Et recta, inquit, omnia cum eo faciet. » Quæcunque enim diripuerit, ea, inquit, omnia reddet ipsi. « Et filiam mulierum tradet ei, ut corrumpat ipsam, et non permanebit, neque erit illi. » Quod supra obscure dixerat, hic apertius declarat. Dabit enim ipsi, inquit, uxorem, filiam suam, nec multo post tempore ipsa reddetur ei, qui dederit, soluto matrimonio. **1277** Cumque Ægyptum, inquit, ita affecerit.

VERS. 18. « Convertet faciem suam ad insulas, et capiet multas, et cessare faciet principes opprobrii sui : verum opprobrium ejus convertetur in eum. » Multis enim insulis in suam ditionem redactis, illarumque principibus imperio abdicatis tales eos reddidit, qui ludibrio haberentur. Verum ne ipse quidem hujus expers erit opprobrii. Romani enim illi ad Thermopylas debellato, compressa ejus ingenti audacia, mille imposuere talentorum tributum, quod sibi singulis annis eum afferre coegerunt, filiumque ejus Antiochum cognomento Epiphanem acceptum obsidem Romæ custodiebant. Quod nos etiam docet primus liber Machabæorum. Cum enim scriptor locutus esset de iis, qui Alexandri regnum exceperunt, subjecit : « Et exiit ex eis radix peccatrix Antiochus Epiphanes, filius Antiochi regis, qui fuerat Romæ obses ». Hoc præsignificans Danieli, is qui cum eo colloquitur : « Verum, inquit, opprobrium ejus in eum convertetur. » His adjecit :

VERS. 19. « Et convertet faciem suam ad obtinendam terram suam. » His in insulis peractis, inquit, in suum regnum revertetur.

« Et infirmabitur, et cadet, et non inveniatur. (VERS. 20.) Et surget de radice ejus planta regni, et ad præparationem ipsius transferens. » De Antiocho Epiphane loquitur, qui Roma profectus Seleuco fratri **1278** suo successit. Nam Antiocho Magno Seleucus cognomento Philopator successerat filius ejus : quo mortuo, Antiochus Epiphanes accipit regnum, de quo ait : « Surget de radice ejus planta regni, et ad præparationem ipsius transferens. » Hoc est, patris imperium imitans, et idoneus ad obtinendum sibi ab illo paratum regnum. Hoc declarans adjecit : « Et faciens gloriam regni, id est, in rebus gerendis se

¹ I Mach. 1, 40.

VARIE LECTIONES.

²⁸ B πάντα ²⁹ ὅσα. B ἄ. ¹ ἐκ. ἐθν. B ἐν ἀρχαῖς ἐκείνων. ² Edit. prior hab. Ἀντίοχου. ³ ὁ. I. a quoque I Mach. 1. c. leg. B ὄμηρον. ⁴ ὁ. Des. in B. ⁵ τὸ κατ. A τὴν ἰσχύον. ⁶ β. A præm. τῆς. omittit vero καὶ post β. α. ⁷ αὐτ. In B post ὄμηρον.

maxime strenuum præbens. « Et in diebus illis A conterentur, et non in facie, neque in bellis. » Idoneus enim erit, inquit, qui vel solo nomine, absque prælio, ac sine sanguine, omnibus terrorem incutiat, eosque sibi subijciat.

ὡποις, οὐδὲ ἐν πολέμοις ¹⁰. » Ἰκανὸς γὰρ, φησὶν, καταπλήξαι πάντας, καὶ ἑαυτῷ ὑποτάξαι.

VERS. 21. « Et stabit in præparationem ejus. » Tanta autem, inquit, ejus erit virtus, ut etiam sine prælio regnum ad se a parente translatum obtineat. « Et despectus fuit, et non est data super eum gloria regni. » Atqui non erat, inquit, illustris, rex cum esset, sed vilis quidam videbatur, qui Romæ custodiretur. « Et revertetur in abundantia, et obtinebit regnum in lapsibus. » Verumtamen, inquit, quamvis valde despectus, cum multa rerum copia veniet plurimoque cum exercitu, et dolo sibi opitulante ac fraude adhibita, regnum obtinebit. Hoc vero etiam in secunda visione beatus Daniel conspexit, audivitque sanctum Gabrielem, dicentem: « Dolus in manu **1279** ejus, et in corde suo magnificabitur; et occidet multos, et in perditione multorum stabit ⁸. » Et hic similiter: « Obtinebit enim regnum, inquit, in lapsibus. »

VERS. 22. « Et brachia inundantis inundabuntur a facie ejus, et conterentur. » Hic autem denuo Ægyptiorum innuit regnum, quia etiam illi multum potentes, et instar diluvii adversarios perdetes, et internecioni dantes, ab ipso inundabuntur, et conterentur. Neque isti soli, sed etiam: « Dux **C** testamenti. »

VERS. 23. « Et a commistionibus erga ipsum faciet dolum. » Hic præsignificat seditionem concitatam contra Oniam principem sacerdotum, a Jesu, qui etiam Jason dictus fuit, et Onia filio Menelai: ex quibus Jason, cum prius ad Antiochum contendisset, fratrem suum pontificatu dejecti, Menelaus vero muneribus et auro Antiocho missis, ad se rursus revocato pontificatu expulsi Jasonem. Hinc graves et molestæ calamitates Judæorum nationem invasere. Hæc beatus Daniel ante edoctus audit: « Brachia inundantis ab ipso inundabuntur. » Et loquitur de Ptolemæo Philometore, qui Ptolemæo Epiphani successit. His subjecit, « Et dux fœderis. » Principem sacerdotum intelligi vult, pium Jasonis fratrem, præmonetque fore ut illum etiam abdicet pontificatu maximo. Deinde docet modum, dicens: « Et a commistionibus erga illum faciet dolum, » **1280** utetur enim ministris, inquit, iis qui se idem habere

μενος, καὶ ἰκανὸς ὢν τὴν ἐτοιμασθεῖσαν ὑπὲρ ἐκείνου καταστρεῖν βασιλείαν. Τοῦτο ⁸ παραδηλῶν ἐπήγαγε: « Καὶ πράσων δόξαν βασιλείας. » ἀντὶ τοῦ, ὑπεράγαν τῷ δραστηρίῳ χριόμενος. « Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις συντριβήσονται ⁸, καὶ οὐκ ἐν προσέσται καὶ μόνῃ τῇ φήμῃ ἀμαχητὶ καὶ ἀναμωτῶ

κα'. « Καὶ στήσεται ἐπὶ τὴν ἐτοιμασίαν αὐτοῦ. » Τοσαύτῃ δὲ, φησὶ, χρήσεται δυναστεία, ὡς καὶ ἀνευ συμπλοκῆς κρατήσῃ τῆς πατρόθεν εἰς αὐτὸν παραπεμφθείσης βασιλείας. « Ἐξουθενώθη, καὶ οὐκ ἐδόθη ¹¹ ἐπ' αὐτὸν δόξα βασιλείας. » Καὶ μὴν, φησὶν, οὐκ ἦν ἐπίδοξος, βασιλεὺς ὢν, ἀλλ' εὐτελής τις ἐδόκει ἐν τῇ Ῥώμῃ φρουρούμενος. « Καὶ ἐπανήξει ¹² ἐπ' ¹³ εὐθνήϊα, καὶ κατισχύσει βασιλείας ἐν ὀλισθημασι. » Ἄλλ' ὅμως, φησὶ, καὶ λίαν ὢν ἐξουθενώμενος ¹⁴, μετὰ πολλῆς ἤξει περιουσίας καὶ πλείστης δυνάμεως, καὶ κρατήσῃ τῆς βασιλείας δόλῳ συνεργῶ, καὶ ἐξαπάτη μᾶλλον ¹⁵ χρώμενος. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ὀπτασίᾳ ὁ μακάριος ἐθεάσατο Δανιὴλ, καὶ ἤκουσε τοῦ ἁγίου Γαβριὴλ, λέγοντος: « Δόλος ἐν τῇ ¹⁶ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ μεγαλυνοῦσται: καὶ διακρύβει πολλοὺς, καὶ ἐπὶ ἀπωλείᾳ πολλῶν στήσεται. Καὶ ἐνταῦθα ὡσαύτως: « Κατισχύσει γὰρ ¹⁷, φησὶ, βασιλείας ἐν ὀλισθημασι. »

χβ'. « Καὶ βραχίονες τοῦ κατακλύζοντος κατακλυσθήσονται ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ συντριβήσονται. » Πάλιν δὲ ἐνταῦθα τὴν τῶν Αἰγυπτίων ἠνίκατο βασιλείαν, ὅτι κάκεινοι οἱ τὰ μεγάλα δυνάμενοι, καὶ δικην κατακλυσμοῦ τοὺς ἀνοισταμένους διαφθείροντες, καὶ ἀφανεῖς καὶ φροῦδους ἀποφαίνοντες, καὶ οὕτω ὑπὲρ αὐτοῦ κατακλυσθήσονται, καὶ συντριβήσονται, οὐχ οὕτοι δὲ μόνοι, ἀλλὰ, « Καὶ γε ἡγούμενος ¹⁸ διαθήκης. »

χγ'. « Καὶ ἀπὸ τῶν συμμίξεων ¹⁹ πρὸς αὐτὸν ποιήσει δόλον. » Ἐνταῦθα προσημαίνει τὴν γενομένην ἐπανάστασιν Ὀνία τῷ ἀρχιερεῖ ὑπὸ Ἰησοῦ τοῦ καὶ Ἰάσωνος, καὶ Ὀνίου τοῦ Μενελάου: τούτων γὰρ πρότερον ²⁰ μὲν ὁ Ἰάσων, πρὸς τὸν Ἀντιόχον δραμῶν, τὸν οἰκεῖον ἀδελφὸν τῆς ἀρχιερωσύνης ἐξέβαλεν ὁ δὲ Μενελάος, δῶρα καὶ χρυσίον ἀποσταλεῖς κομίσει τῷ Ἀντιόχῳ, εἰς ἑαυτὸν πάλιν τὴν ἀρχιερωσύνην μεταθεὶς, ἐξήλασε τὸν Ἰάσωνα. Ἐντεῦθεν αἱ δεινὰ καὶ χαλεπὰ συμφορὰ τὸ Ἰουδαίων κατέλαβον ἔθνος. Ταῦτα ὁ μακάριος προδιδαχόμενος Δανιὴλ, ἀκούει, **D** ὅτι « Βραχίονες τοῦ κατακλύζοντος κατακλυσθήσονται ἀπὸ αὐτοῦ. » Λέγει δὲ Πτολεμαῖον τὸν Φιλομήτορα: οὗτος γὰρ Πτολεμαῖον τὸν Ἐπιφανῆ διεδέξατο. Τούτοις ἐπήγαγε: « Καὶ γε ἡγούμενος διαθήκης. » Λέγει γὰρ ²¹ τὸν ἀρχιερέα τὸν εὐσεβῆ, τὸν τοῦ Ἰάσωνος ἀδελφόν, καὶ προδιδάσκει, ὅτι κάκεινον τοῦ ἀρχιερατεῦσιν παύσει. Ἔτα διδάσκει τὸν τρόπον: « Καὶ ἀπὸ τῶν συμμίξεων πρὸς αὐτὸν ποιήσει δόλον. »

⁸ Dan. viii, 25.

VARIE LECTIONES.

⁸ τοῦτο. B add. γάρ. ⁹ A συντριβήσεται. ¹⁰ A et B πολέμῳ. ¹¹ A ἔδωκαν, et deinde δόξαν. ¹² A ἔξει. ¹³ ἐπ'. A et B ἐν. ¹⁴ B ἐξουθενώμενος. ¹⁵ μᾶλλον. In B ante καὶ ἐξαπ. ponitur. ¹⁶ τῇ. Des. in B. ¹⁷ γάρ. Des. in B. ¹⁸ B ἡγούμενος. ¹⁹ A συναναμίξεων. ²⁰ B πρότερος. ²¹ γάρ. B δέ.

Χρῆσεται γὰρ, φησί, διακόνους τοῖς τὸ αὐτὸ γένος ἔχειν σεμνυνομένοις, καὶ ὀλίγῳ συνεργῶ χρώμενος· μυρία δεινὰ εἰς τὸ ἔθνος ἐργάσεται. « Ἀναδῆσεται δὲ καὶ ὑπερισχύσει αὐτοῦ ἐν ὀλίγῳ ἔθνεϊ. » Ἐξαπατήσας γὰρ τοὺς τὰ Ἱερουσόλυμα οἰκοῦντας, ὡς μετ' εἰρήνης εἰσιέναι μέλλων, πρῶτον μὲν ἐπιδῆναι τὸν ἀδύττον ἐτόλμησε τοῦ θεοῦ ἕνεκα, ἔπειτα ἅπαντα τὸν ἐπιεικόμενον κόσμον ἀφελὼν, καὶ τὰ ἀφιερωμένα τῇ θεῷ λειτουργίᾳ σκευή· οὕτως ἐξηλύθη. Αὐθις δὲ πάλιν ἐπιστρατεύσας τῇ πόλει, ὀκτώ μὲν μυριάδας ἀνθρώπων κατέσφαξε ²², καὶ οὐδὲ τούτοις ἀρκεσθεῖς, τοὺς ἑαυτοῦ στρατηγούς· ἀποστείλας, ἑτέρους πάλιν φησί·

« Καὶ ὑπερισχύσει αὐτοῦ ἐν ὀλίγῳ ἔθνεϊ. (κδ.) Καὶ ἐν εὐθηνίᾳ, καὶ ἐν πίοσι χώραις ἤξει. » Οὕτε γὰρ δι' ἀπορίαν, φησί, μετ' ὀλίγων ἀφίξεται, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ φρονήματος ἀλαζονείαν· ἔστι γὰρ αὐτῶ καὶ εὐθηνία καὶ ἀπόλαυσις μυρίων ἐθνῶν πτόνων, καὶ φόρον πολλῶν χορηγούντων. « Καὶ ποιήσει ἃ οὐκ ἐποίησαν οἱ πατέρες αὐτοῦ καὶ ²³ οἱ πατέρες τῶν πατέρων αὐτοῦ· προνομὴν καὶ ὑπαρξίν ²⁴, καὶ σκύλα αὐτοῖς διασκορπίει. » Πάντων γὰρ αὐτοῦ τῶν πατέρων, καὶ τῶν προγόνων ἀπάντων τὸ Ἰουδαίων ἔθνος τετιμηκότων, τάναντία οὗτος πάντα ²⁵ ἐργάσεται, ἀναιρῶν καὶ ληϊζόμενος, καὶ ἐξανδραποδιζόμενος, καὶ τοῖς συστρατευομένοις τὰ τούτων δωρούμενος. « Καὶ ἐπ' Αἴγυπτον, φησί, λογιεῖται· λογισμούς αὐτοῦ, καὶ ἕως καιροῦ ²⁶. » Ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἐπὶ πλὴν κρατήσεται.

κς'. « Καὶ ἐξεγερθήσεται ἡ ἰσχύς αὐτοῦ καὶ καρδία αὐτοῦ ἐπὶ βασιλείᾳ τοῦ Νότου, ἐν δυνάμει μεγάλῃ. » Ταύτην αὐτοῦ τὴν κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐφοδον, καὶ ἡ πρώτη τῶν Μακκαβαίων διδάσκει ἱστορία. « Εἰσῆλθε γὰρ, φησὶν, Ἀντίοχος εἰς Αἴγυπτον ἐν ὄχλῳ βαρῶν, καὶ ἐν ἄρμασι καὶ ἐλέφασιν ²⁷, καὶ ἵππεῦσι, καὶ ἐν στόλῳ μεγάλῳ, καὶ συνεστήσατο πόλεμον πρὸς Πτολεμαῖον βασιλέα Αἰγύπτου, καὶ ἐνετράπη Πτολεμαῖος ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ ἔφυγε, καὶ ἔπεσαν τραυματαῖα πολλοὶ, καὶ κτελέθοντο τὰς πόλεις τὰς ὄχρηάς ἐν γῆ Αἰγύπτου ²⁸, καὶ ἔλαβον τὰ σκύλα τῆς ²⁹, Αἰγύπτου. Καὶ ³⁰ ταῦτα προοιδασκόμενος ὁ μακάριος Δανιὴλ ἔκρουσε ³¹. « Καὶ ὁ ³² βασιλεὺς τοῦ Νότου συνάψει πόλεμον πρὸς αὐτὸν, ἐν δυνάμει μεγάλῃ καὶ ἰσχυρῇ σφόδρα, καὶ οὐ στήσεται, ὅτι λογιούνται ἐπ' αὐτὸν λογισμούς. » Ἀντὶ τοῦ, πολλαῖς καὶ παντοδαπαῖς ἐνέδραις χρεῖζονται κατ' αὐτοῦ ³³.

κς'. « Καὶ φάγονται, φησί, τὰ δέοντα αὐτοῦ. » Τουτέστι, καταναλώσουσιν αὐτοῦ πᾶσαν τὴν πρόσκοδον, καὶ τὸν τελούμενον αὐτῷ φόρον ληϊζόμενοι εἰς ἑαυτοὺς μεταθήσουσιν ³⁴. « Καὶ συντρέψουσιν αὐ-

A glorientur genus, adhibitoque dolo, in nationem infinita mala patrabit. « Ascendet autem, et superabit ipsum modica gente. » Deceptis enim Hierosolymorum incolis, quasi pacificus ingressurus, primum in sacri Dei templi adyta ingredi ausus est : deinde ablato omni imposito ornatu, et vasis divino cultui dedicatis, egressus est. Rursusque adducto ad urbem exercitu octoginta hominum millia occidit. Neque his contentus missis ducibus suis innumerabiles caedes faciendas curavit. Haec praesignificans :

μυρίους ²² φόνους ἐργάσατο. Ταῦτα προσμαίνων

« Et superabit, inquit, ipsos modica gente, B (VERS. 24.) Et in abundantia, et in pinguibus regionibus veniet. » Neque enim propter inopiam cum paucis, inquit, veniet, sed propter mentis suae superbiam : est enim ipsi et abundantia, et fructus infinitarum gentium pinguium, vectigalia multa suppeditantium. « Et faciet quae non fecerunt patres ejus, et patres patrum ejus, praedam, et substantiam, spolia ipsis disperget. » Nam cum omnes ejus patres et majores Judaeorum nationem in magno honore habuerint, iste contraria omnia faciet, occidens, et rapiens, atque in servitutem abducens, et militibus eorum bona concedens. « Et super Aegyptum, inquit, cogitabit cogitationes suas, et usque ad tempus. » Hoc est, neque diutius dominabitur.

C VERS. 25. « Et excitabitur **1281** robur ejus et cor ejus contra regem Austri, in virtute magna. » Hanc ipsius in Aegyptum profectionem prima Machabaeorum docet historia. « Ingressus est enim Antiochus, inquit, in Aegyptum, cum turba satis magna, et curribus, et elephantis, et equitibus, et classe magna, et paravit bellum adversus Ptolemæum regem Aegypti, et pudore suffusus est Ptolemæus coram eo, et fugit, et ceciderunt vulnerati multi, et ceperunt urbes munitas in terra Aegypti, et ceperunt spolia Aegypti b. » Et haec cum ante doceretur beatus Daniel audivit. « Et rex Austri praelio cum ipso configet, virtute magna et admodum forti, et non stabit, quia cogitabunt contra ipsum cogitationes. » Hoc est, multas et varias insidias ei molientur.

D VERS. 26. « Et comedent, inquit, necessaria ejus. » Hoc est, consument omnem illius proventum, et vectigal, quod ipsi pendetur, diripientes ad se convertent. « Et conterent ipsum, et copias

^b I Mach. i, 47-20.

VARIAE LECTIONES.

²² κατ. B add. ἄλλας δὲ τοσαύτας ἐξανδραποδίσας διαπραθῆναι προσέταξεν. ²³ μυρ. In B post φόνους ponitur. ²⁴ καὶ οἱ π. τ. π. αὐτοῦ. Ex A et B suppl. ²⁵ x. ὑπ. In A et B post σκύλα ponitur. ²⁶ πάντα. Des. in B. ²⁷ ἕως καιρ. Haec (omisso καὶ) ultima sunt in cod. Aug. ²⁸ ἐλ. B praem. ἐν. Ita quoque ante ἵππεῦσι. ²⁹ B Αἰγύπτῳ. ³⁰ τῆς. B γῆς. ³¹ καί. Des. in B. ³² B ἔκρουσε. ³³ ὁ. Des. in B. ³⁴ κατ' αὐτοῦ. Ex B suppl. ³⁵ B μεταθήσουσιν.

ejus dissolvent, et cadent vulnerati multi. » Neque ipsum solum, sed etiam exercitum ejus instar diluvii corrumpet, et ingentem cædem patrabit.

VERS. 27. « Et amborum, inquit, regum corda in improbitatem, et in mensa una mendacia loquentur, et non dirigitur. » Romani enim, sicut nos Josephus historicus **1282** docet, audita ejus cum exercitu protectione, per legatos denuntiaverunt, ut recederet ab Ægypto. Quare percusso fœdere, inquit, pacem fecit, et mensæ societatem cum Ptolemæo inivit. Simulatam vero amicitiam docens is qui cum Daniele colloquebatur: « Et amborum, inquit, regum corda in improbitatem, et in mensa una mendacia loquentur, et non dirigitur. » Hoc est, non erit stabilis pax illa. « Quia adhuc finis erit in tempus. » Hoc est, rursus enim, cum hoc tempus effuxerit, congregientur et prælio dimicabunt.

VERS. 28. « Et revertetur, inquit, in terram suam cum substantia multa. » Verumtamen tunc, inquit, cum multis divitiis, multarumque facultatum abundantia, in regnum suum redibit. « Et cor ejus adversus testamentum sanctum. » Hoc uno, quod reliquum est, studio tenebitur, ut legem a Deo Judæis datam evertat. Hæc autem inita consilia ad exitum quoque perducet. « Faciet enim, et revertetur, inquit, in terram suam. » Hoc quoque Machabæorum liber, et Josephi tradit Historia.

VERS. 29. « Et tempore suo revertetur, et veniet in Austro, et non erunt sicut prima etiam novissima. » Hoc est, non similiter vincet et superior erit, sed victus revertetur. Illud autem, tempore suo, idoneum bello tempus significat.

VERS. 30. « Et ingredientur ad ipsum ingredienti Citiis, et humiliabuntur. » Ascitis enim sibi multis Cypriis, et aliis insularis (nam Citiis ad hoc usque tempus oppidum est Cypri), invadit quidem Ægyptum, sed victus **1283** et humiliatus redibit. « Et revertetur, inquit, et indignabitur contra testamentum sanctum. » Omnem enim iracundiam, inquit, qua propter acceptam cladem exarserit, contra sanctum testamentum evomet. Factumque ostendens: « Et faciet, » inquit. Secundo enim adventu et multam faciet cædem, et eos qui effugerint, rediget in servitutem. « Et revertetur, et in tutelam recipiet derelinquentes testamentum sanctum. » Omni, inquit, cura eos complectetur, qui a lege desciverint, et repudiato Judaico ritu, Græcorum mores et cultus amplexi fuerint.

VERS. 31. « Et brachia ex eo surgent, et polluent sanctuarium imperii, et transferent juge sacrifi-

τιν, και δυναμεις αὐτοῦ καταλύσει ³⁶, και πεσοῦνται τραυματαίαι πολλοί. » Οὐκ αὐτὸν γὰρ μόνον, ἀλλὰ και τὴν στρατείαν αὐτοῦ δίκην κατακλυσμοῦ διαφθερεῖ, και πολλὴν ἐργάζεται φόνον.

κζ'. « Καὶ ἀμφοτέροι, φησὶν, οἱ βασιλεῖς, αἱ καρδίαι αὐτῶν ἐπὶ πονηρίαν, και ἐπὶ τραπέζῃ μιᾷ ψευδῆ λαλήσουσι, και οὐ κατευθυεῖ. » Ῥωμαῖοι γὰρ, ὡς Ἰωσηππος ἡμᾶς ὁ ἱστοριογράφος διδάσκει, ταύτην αὐτοῦ μαθόντες τὴν στρατείαν, παρενεγγύτησαν ἀποστήναι τῆς Αἰγύπτου· ὅθεν σπείσάμενος, φησὶν, εἰρήνην, και τραπέζης ἐκοινωνήσε τῷ Πτολεμαίῳ. Τὸ δὲ ὑποῦλον τῆς φιλίας διδάσκων ἡ τῷ Δανιὴλ προσδιαλεγόμενος, « Καὶ ἀμφοτέροι, φησὶν, οἱ βασιλεῖς, αἱ καρδίαι αὐτῶν ἐπὶ πονηρίαν, και ἐπὶ τραπέζῃ μιᾷ ψευδῆ λαλήσουσι, και οὐ κατευθυεῖ. » Ἄντι τοῦ, οὐ βεβαία ἔσται ἡ εἰρήνη. « Ὅτι ἔτι ³⁷ πέρασ ἔσται εἰς καιρὸν. » Τουτέστιν, αὐθις γὰρ, τοῦ καιροῦ τούτου διαδραμόντος, συμπλακῆσονται και παρατάξονται.

κη'. « Καὶ ἐπιστρέψει, φησὶν, εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ ἐν ὑπάρξει πολλῇ. » Ἄλλ' ὅμως τότε, φησὶν, μετὰ πολλοῦ πλοῦτου, και πολλῆς περιουσίας, εἰς τὴν οἰκειαν ἐπαναστρέψει ³⁸ βασιλείαν. « Καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ ἐπὶ διαθήκην ἁγίαν. » Μίαν δὲ λοιπὴν σῆσει σπουδὴν, ὥστε καταλύσαι τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῖς Ἰουδαίοις δεδομένον νόμον. Ταῦτα δὲ βουλευσάμενος, και εἰς πέρασ ἄξει τὰ βουλευματα. « Καὶ ποιήσει γὰρ, φησὶ, και ἐπιστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. » Καὶ τοῦτο δὲ ἡ ³⁹ τῶν Μακκαβαίων βίβλος, και ἡ Ἰωσηππου ἱστορία διδάσκει.

κθ'. « Καὶ εἰς τὸν καιρὸν αὐτοῦ ἐπιστρέψει, και ἤξει ἐν τῷ Νότῳ ⁴⁰, και οὐκ ἔσται ὡς ἡ πρώτη και ἡ ἐσχάτη. » Ἄντι τοῦ, οὐχ ὁμοίως νικήσει και ἰσχύσει ⁴¹, ἀλλ' ἠττηθεὶς ἐπανήξει. Τὸ δὲ εἰς καιρὸν αὐτοῦ τὸν ἐπιτήδειον τῷ πολέμῳ σημαίνει καιρὸν.

λ'. « Καὶ εἰσελεύσονται εἰς αὐτὸν ⁴² οἱ εἰσπορευόμενοι Κίτιοι ⁴³, και ταπεινωθήσονται. » Παραλαβὸν γὰρ πολλοὺς Κυπρίους, και ἑβραῖους νησιώτας (τὸ γὰρ Κίτιον μέγρι τῆς σήμερον πηλισμά ἐστι τῆς Κύπρου), ὀρμήσει μὲν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἠττηθεὶς δὲ και ταπεινωθεὶς ἐπανήξει. « Καὶ ἐπιστρέψει, φησὶ, και θυμωθήσεται ἐπὶ διαθήκην ἁγίαν. » Πάντα γὰρ, φησὶ, τὸν θυμὸν, τὸν διὰ τὴν ἤτταν αὐτῷ προσγινόμενον, κατὰ τῆς ἁγίας διαθήκης ἐμέσει. Καὶ δεικνὺς τὸ ἔργον, « Καὶ ποιήσει, » φησὶ. Ἐν γὰρ τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ τὸν τε ⁴⁴ πολλὸν ἐργάζεται ⁴⁵ φόνον, και τῶν διαφυγόντων τὸν ἀνδραποδισμὸν. « Καὶ ἐπιστρέψει, και συνήσει ἐπὶ τὸς καταλιπόντας διαθήκην ἁγίαν. » Πάσαν, φησὶ, ποιήσει πρὸνοίαν τῶν παρανομησάντων, και τὸ μὲν Ἰουδαῖζειν ἀρνηθέντων, και δὲ Ἑλληνίζειν ἀσπασμένων.

λα'. « Καὶ βραχίονες ⁴⁶ ἐξ αὐτοῦ ἀναστήσονται, και βεβηλώσουσι τὸ ἅγιασμα τῆς δυναστείας, και με-

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ Rec. lect. est κατακλύσει, cui favent sequentia. ³⁷ Edit. prior hab. ἐπὶ. ³⁸ Β ἀναστρέψει. ³⁹ Β ἡ τε. ⁴⁰ Edit. prior hab. νόμο. ⁴¹ κ. ισχ. Des. in B. ⁴² Β ἐν αὐτῷ. ⁴³ Β Κιτιαῖοι. ⁴⁴ τε. Des. in B. ⁴⁵ Β εἰργάσατο. ⁴⁶ βρ. Αἰῖ, σπέρματα.

τιστήσουσι τὸν ἐνδελειχισμόν, καὶ δώσουσιν εἰς αὐ-
 τὸν ⁴⁷ βδέλυγμα ἠφανισμένον. » *Βραχίονας* καλεῖ,
 ὡς καὶ ἦδη προειρήκαμεν, τοὺς ὑπουργοῦντας αὐτῷ
 στρατηγούς, ἅτε δὴ δίκην βραχιόνων τὰ τε τοῦ βα-
 σιλέως πληροῦντας προστάγματα. Πέμψει τοιγαροῦν,
 φησὶ ⁴⁸, τινὰς τὸ μὲν ἄγλασμα τῆς δυναστείας βεθη-
 λούντας, ἀντὶ τοῦ, τῷ ⁴⁹ Θεῷ τῷ παντοδυνάμῳ ⁵⁰
 ἀνακείμενον νεών· βωμῶν δὲ εἰδωλικῶν ἔνδον ἀναστή-
 σοντα;· τοῦτο γὰρ καλεῖ *βδέλυγμα ἠφανισμένον*.
 Διδάσκει δὲ ἡμᾶς τοῦτο καὶ ἡ δευτέρα τῶν *Μακκα-*
βαίων· φησὶ γὰρ ⁵¹ οὕτως· « Περὶ δὲ τὸν καιρὸν τοῦ-
 τον, τὴν δευτέραν ἔφοδον ὁ Ἀντίοχος εἰς τὴν Αἴγυ-
 πτον ἔστειλατο. » Εἶτα ἐν μέσῳ ὁ συγγραφεὺς τινα
 περὶ τῆς τῶν νόθων ἀρχιερέων φιλονεικίας εἰρη-
 κῶς, ἐπήγαγε· « Προσπεσόντων δὲ τῷ βασιλεῖ, περὶ
 τῶν γεγονότων ὑπέλαβεν ⁵² ἀποστατεῖν τὴν Ἰουδαίαν· **B**
 Ὅθεν ἀναστρέψας ἐξ Αἰγύπτου τεθηρωμένους τὴν ψυ-
 χὴν, ἔλαβε τὴν πόλιν ἐντροφάλωτον, καὶ ἐκέλευσε τοῖς
 στρατιώταις κόπτειν ἀφειδῶς τοὺς ἐμπίπτοντας. »
 Εἶτα διηγησάμενος, ὡς κατὰ πάσης ἡλικίας ὁ φόνος
 ἐχώρει, καὶ ὀκτῶ μυριάδες νεκρῶν ἠριθμήθησαν, πάλιν
 μετὰ βραχέα φησὶν· « Ἀπεχθὴ δὲ πρὸς τοὺς
 Ἰουδαίους διάθεσιν ἔχων ὁ Ἀντίοχος, ἔπεμψε μυσ-
 ἀρχῆν Ἀπολλώνιον μετὰ στρατεύματος δισυρῶν
 πρὸς τοὺς διτχιλοῖς ⁵³, προστάξας τοὺς ἐν ἡλικίᾳ
 πάσῃ πάντας κατασφάζει. » Καὶ μετὰ βραχέα πάλιν ⁵⁴
 φησὶ· « Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἀπέστειλεν ὁ βασι-
 λεὺς γέροντα Ἀθηναῖον, ἀναγκάζειν ⁵⁵ τοὺς Ἰουδαίους
 μεταβαίνειν ἀπὸ τῶν πατρίων νόμων, καὶ τοὺς τοῦ
 Θεοῦ νόμοις μὴ πολιτεύεσθαι, μολῦναι δὲ καὶ τὸν
 ἐν Ἱερουσαλήμ νεών ⁵⁶, καὶ προσονμάσαι Αἰδὸς **C**
 Ὀλυμπίου. » Ταῦτα προαγορεύων ὁ τῷ μακαρίῳ
 Δανιὴλ προσδιαλεγόμενος ἔφη· « Καὶ βραχίονες ἐξ
 αὐτοῦ ἀναστήσονται, καὶ βεθηλώσουσι τὸ ἄγλασμα
 τῆς δυναστείας, καὶ μεταστήσουσι τὸν ἐνδελειχισμόν·
 τούτεστι, τὴν καθ' ἡμέραν τῷ Θεῷ προσφερομένην
 λατρείαν. » Καὶ δώσουσιν εἰς αὐτὸν βδέλυγμα ἠφανι-
 σμένον· τὸν βωμῶν, ὃν τῷ Δεῖ ἀνέστησεν ὁ δυσσεβὴς
 βασιλεὺς, καὶ χεῖρον ἐπ' αὐτοῦ προσενηνοχε.

λβ'. « Καὶ τοὺς ἀνομοῦντας ⁵⁷, φησὶ, διαθήκην ἀπ-
 άξουσιν ἐν ὀλισημασι. » Τοὺς γὰρ παρανομίᾳ συζῶν-
 τας προφανῶς δυσσεβεῖν παρασκευάζουσι τοὺς ἀπατη-
 λοὺς χρώμενοι λόγοις. « Καὶ λαὸς, γινώσκοντες Θεὸν **D**
 αὐτῶν, κατισχύσουσι καὶ ποιήσουσι. » Τοὺς περὶ
 τὸν μακάριον Ματθαίαν ἐνταῦθα αἰνίττεται, ὃς
 πρῶτος τοῖς τοῦ Ἀντιόχου δόγμασιν ἀντιστάς, καὶ
 σὺν τοῖς υἱεῖσι τὴν ἔρημον καταλαβὼν, μετ' ὀλίγων
 στρατευόμενος τοὺς ἐκείνου κατηγωνίσαστο στρα-
 τηγούς.

λγ'. « Καὶ οἱ συνετοὶ λαοῦ, φησὶ, συνήσουσιν εἰς
 πολλὰ. » Οἱ γὰρ εἰς δέον τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ χορηγη-
 θεῖσιν γνώσει χρώμενοι, σφόδρα τῶν ἐκείνου κατα-

cium, et dabunt in ipsum abominationem desolatam. » *Brachia* vocat, ut jam ante diximus, duces ei servientes, ut instar brachiorum jussa regis exsequentes. Mittet itaque aliquos, inquit, qui sanctuarium imperii polluant, hoc est, Deo omnipotenti dedicatum templum; ara, in qua colantur idola, in ipso erecta: hoc enim vocat *abominationem desolatam*. Hoc etiam nos docet secundus Machabæorum liber, cum sic ait: « Circa hoc tempus secunda profectio Antiochus in Ægyptum profectus est i. » Deinde interpositis quibusdam de contentione principum sacerdotum, qui haud legitimi essent, scriptor subjicit: « Cumque hæc accidissent regi, pro rebus gestis suspicatus est defecturam esse Judæam. Unde **1284** reversus ex Ægypto efferatus animo, armis urbem cepit, jussitque ut milites obvios quoscunque, nulli parcentes, cæderent i. » Tum, narrata cade quæ in omnem ætatem invaserat, et quemadmodum octoginta millia cadaverum numerata essent, rursus paulo post: « Inimicam, inquit, erga Judæos mentem habens Antiochus, misit odiosum principem Apollonium cum exercitu viginti duorum millium, præcipiens omnes qui erant in plena ætate interficere k. » Et paulo post item: « Sed brevi tempore misit rex senem Atheniensem, qui cogeret Judæos migrare a patriis legibus, ut Dei legibus minime se regerent, contaminaretque quod erat in Hierosolyma templum, et Jovis Olympii nominaret l. » Hæc prædicens is, qui cum beato Daniele colloquebatur: « Et brachia, inquit, ex eo surgent, et pollutent sanctuarium imperii, et transferent jure sacrificium; » hoc est, cultum qui Deo singulis diebus offerebatur: « Et dabunt in ipsum abominationem desolatam, » aram, quam Jovi erexit impius rex, in qua etiam porcum immolavit.

VERS. 32. « Et inique agentes, inquit, in testamentum inducent, in lapsibus. » Nam efficient, ut impii et iniqui palam impie agere non vereantur, dolosis verbis utentes. « Et populus, cognoscentes Deum suum, obtinebunt et facient. » Eos hic innuit, qui beatum Mattathiam sequebantur, qui cum primus Antiochi decretis restitisset seque cum filiis in deserta loca recepisset, parva manu **1285** illius duces debellavit.

VERS. 33. « Et intelligentes de populo, inquit, prudenter agent in multis. » Nam qui opportune utentur scientia sibi a Deo suppeditata, vehemen-

ⁱ II Mach. v, 1. ^j ibid. 11, 12. ^k ibid. 24. ^l II Mach. vi, 1, 2.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷ εἰς αὐτ. Des. apud LXX. ⁴⁸ φησὶ. In B post τινὰς ponitur. ⁴⁹ τῷ. B præm. τόν. ⁵⁰ B πάντα δυνα-
 μένω. ⁵¹ γάρ. B δέ. ⁵² ὅπ., χ. τ. λ. Aliter l. e. leg. ⁵³ διτχιλ. Edit. prior hab. χιλίους. ⁵⁴ πάλ. B
 præm. δέ. ⁵⁵ B ἀναγκάζει. ⁵⁶ B ναόν. ⁵⁷ Rec. lectio est οἱ ἀνομοῦντες.

ter illius leges aspernabuntur, et mortem pro lege divina impiæ vitæ anteponent. Idque significans subiecit : « Et infirmabuntur gladio, et flamma, et captivitate, et direptione dierum ipsorum. » Diversis enim et omnis generis tormentis impius ille pios homines deterrere conabatur, imminaturam ipsis inferens necem, et quasi reliquos ipsorum dies diripiens. Deinde quæ a beato Mattathia et filiis ejus sustinenda et facienda erant, prædicit :

VERS. 34. « Et cum infirmati fuerint ipsi, adjuvabuntur auxilio parvo. » Divinæ enim gratiæ fructum percipient, et tunc hostes superabunt, tamen pace suis diebus non fruuntur, aut a bellis vindicabuntur. Idecirco *parvum auxilium*, bellis interpositas inducias vocavit. « Et applicabuntur, inquit, ad ipsos multi in lapsibus. » Hoc enim strenuum eorum facinus intuentes, ex iis qui lapsi fuerint et pietatem repudiarent, multi pœnitentiæ adducti ad ipsos accurrent.

VERS. 35. « Et de intelligentibus, inquit, infirmabuntur multi. » Et eorum, qui pii visi fuerint, (multi) in contrariam partem vertentur. « Ut igne conflentur, inquit, ipsi, et eligantur, et dealbentur usque in temporis finem, quia adhuc in tempus. » Neque hæc, inquit, lædent **1286** futuros homines. Nunc enim docebuntur, non esse fidendum pristinis prosperis successibus, sed semper esse metendum, ac tremendum, secundum beati Pauli admonitionem : « Qui enim, inquit, existimat se stare, videat ne cadat. » Nam mutationes temporum quasi igne conflant, et probant, et discernunt adulterinum ab eo quod probatum est : imo etiam dealbant veluti lanam, ac probant, utrum naturalem an ascititium habeat colorem, et utrum totus per totum corpus a natura insitus color sit, an in sola superficie exstet. Hæc quidem in præsentī vita, inquit, singulis accidunt hominibus : at in futuro tempore generalis erit hominum exploratio. His de Antiocho Epiphane dictis, transit deinde ab imagine ad exemplar; exemplar autem Antiochi est Antichristus, et Antichristi imago Antiochus. Quemadmodum enim ille impie agere cogebat Judæos, et contra legem suam rempublicam administrare : ita homo peccati, filius perditionis, qui extollitur et exaltatur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, sicut ait beatus Paulus, ita ut ipse templum Dei ingressus sedeat, ostendens seipsum, quasi sit Deus, in omnibus signis et prodigiis mendacibus : ita iste, inquam, omnia

αφρονήσουσι νόμων, καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ νόμου τελευτήν τῆς μετ' ἀσεβείας ζωῆς προτιμήσουσι. Καὶ τοῦτο σημαίων ἐπήγαγε· « Καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν βομφαίᾳ, καὶ ἐν φλογί, καὶ ἐν αἰχμαλωσίᾳ καὶ ἐν διαρπαγῇ ἡμερῶν αὐτῶν. » Διαφόροις γὰρ καὶ παντοδαποῖς κολαστηριοῖς ὁ δυσσεβὴς χρώμενος καταπλήττειν ἐπεπράτο τοὺς εὐσεβεῖς, ἄωρον αὐτοῖς ἐπιφέρων θάνατον, καὶ οἰονεὶ τὰς ὑπολοίπους οὐτῶν διερπάζων ἡμέρας. Εἶτα τὰ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Ματθαίου, καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐσόμενα προλέγει·

λδ'. « Καὶ ἐν τῷ ἀσθενῆσαι αὐτοὺς βοηθήσονται βοήθειαν μικράν. » Τῆς γὰρ θέλει χάριτος ἀπολαύσουσι, καὶ τέως τῶν πολεμούντων περιγενήσονται οὐ μὴν εἰρήνης καὶ πολέμων ἀπαλλαγῆς ἐν ταῖς τούτων ἀπολαύσουσιν ἡμέραις. Διὸ ⁶⁰ βοήθειαν μικράν τὰς γενομένας ἐν μέσῳ τῶν πολέμων ἀναχωρῶς προσηγήρυσσε. « Καὶ προστεθήσονται, φησί, πρὸς αὐτοὺς πολλοὶ ἐν ὀλισθήμασι. » Ταύτην γὰρ, φησί, τὴν ἀνδραγαθίαν ὀρῶντες, καὶ τῶν ὀλισθησάντων πολλοὶ καὶ τὴν εὐσέβειαν ἀρνηθέντων, μεταμελεῖα χρησάμενοι, πρὸς αὐτοὺς δραμοῦνται.

λε'. « Καὶ ἀπὸ τῶν συνιέντων, φησὶν, ἀσθενήσουσι πολλοί. » Καὶ τῶν εὐσεβῶν δοκούντων εἰς τούναντιον τραπήσονται. « Τοῦ πυρῶσαι, φησὶν, ἐν αὐτοῖς, καὶ τοῦ ἐκλέξασθαι, καὶ ἐκλευκάναι ⁶¹ ἕως καιροῦ πέρας· διότι ἔτι εἰς καιρὸν. » Οὐδὲ ταῦτα, φησί, ⁶² βλάβει τοὺς ἐσομένους ἀνθρώπους· διδαχθήσονται γὰρ ἐντεῦθεν τοῖς προτέροις μὴ θαρρῆν καταρθώμασιν, ἀλλ' αἰεὶ δεδοικέναι καὶ τρέμειν, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου παραίνεσιν· « Ὁ δοκῶν γὰρ, φησὶν, ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ. » Αἱ γὰρ τῶν καιρῶν μεταβολαὶ οἰονεὶ πυροῦσι, καὶ δοκιμάζουσι, καὶ ἀποκρίνουσι τοῦ δοκίμου τὸ κέβδηλον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκλευκάνουσιν οἰονεὶ ἔριον, καὶ δοκιμάζουσιν, ἔτε φυσικῆν, ἔτε ἐπέισακτον ἔχει τὴν χροιάν ⁶³, καὶ ἔτε ὄλον διόλου ἐμπεφυκὸς τὸ χρῶμα, ἔτε τῇ ἐπιφανείᾳ ἐπιχειμενον μόνῃ. Ταῦτα μὲν ⁶⁴, φησί, κατὰ τὸν ⁶⁵ παρόντα βίον μερικῶς γίνεται· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι χρόνῳ ἢ καθόλου τῶν ἀνθρώπων ἕτασις ἔσται. Ταῦτα περὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς εἰρηκῶς, μεταβαίνειν λοιπὸν ἀπὸ τῆς εἰκόνης· ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον· ἀρχέτυπον δὲ τοῦ Ἀντιόχου ὁ Ἀντίχριστος, καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου εἰκὼν ὁ Ἀντίχριστος. Ὡστερ γὰρ ⁶⁶ ἐκείνος ἀσεβῶν ἠγάγκαζεν Ἰουδαίους, καὶ πολιτεύεσθαι παρανόμως οὕτως ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ὑπεραιορῶμενος καὶ ὑπερψύμενος ⁶⁷ ὑπὲρ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα, ἢ φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, ὥστε αὐτὸν καὶ ⁶⁸ εἰς τὸ ναὸν τοῦ Θεοῦ εἰσελθόντα καθίσει, ἀποδεικνύοντα ⁶⁹ ἑαυτὸν, ὅτι ἔστι Θεός, ἐν ⁷⁰ πᾶσι σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους· οὕτως οὕτως πάντα εἰς ἀπάτην τῶν εὐσε-

⁶⁰ I Cor. x, 12. ⁶¹ II Thess. II, 3, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ B αὐτοῦ. ⁶¹ B τούτου. ⁶² διὸ. Des. in B qui post βοήθ. addit δέ. ⁶³ ἐν αὐτ. Rec. lect. est αὐτοῦ. ⁶⁴ ἐκλ. B præm. τοῦ. Alii, τοῦ ἀποκαλυφθῆναι. ⁶⁵ φησί. B præm. δέ. ⁶⁶ B χροῖαν. ⁶⁷ μὲν. B δέ. ⁶⁸ τὸν. B præm. μὲν. ⁶⁹ x. ὑπ. Des. in B. Loco cit. leg. Ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρ. ἐπὶ πάντα, x. τ. λ. ⁷⁰ καλ., x. τ. λ. Aliter l. c. leg. ⁷¹ B ἀποδεικνύοντα, ut l. c. ⁷² ἐν — ψεύδους. Des. l. c.

ἔων διαπραξεται, νῦν μὲν ταῖς ἀπατηλαῖς θαυμα-
 τουργίαις ἐξαπατᾷν καὶ φανακίζειν πειρώμενος, νῦν
 δὲ τῆ δυναστεία χρώμενος, καὶ πᾶν εἶδος τιμωρίας
 ἐπιπέρων τοῖς τῆς εὐσεβείας τροφίμοις. Εἰ δὲ τις
 ἀκολουθίαν τῆς προφητείας ἐπιζητῶν μὴ πιστεύει
 ταῦθ' οὕτως ἔχειν, εἰς νῦν τὴν εὐαγγελικὴν διδασκα-
 λίαν λαβέτω· καὶ γὰρ ἐκεῖ κατὰ ταυτὸν ὁ Κύριος
 τὰ περὶ τῆς κοινῆς συντελείας προλέγει, καὶ τὰ
 περὶ τῆς συντελείας τῆς Ἱερουσαλήμ· εἰρηκῶς
 γὰρ· « Προσεύχεσθε ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν
 χειμῶνος, μηδὲ ἐν Σαββάτῳ »⁷⁵· (τοῦτο δὲ Ἰουδαίοις μό-
 νοις ἀρμόττει)· εὐθύς ἐπήγαγεν· « Ἔσται γὰρ θλίψις
 μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ
 νῦν, οὐδὲ μὴ γενήσεται »⁷⁶· καὶ εἰ μὴ ἐκολοθώθησαν αἱ
 ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ· διὰ δὲ τοὺς
 ἐλεκτούς κολοθωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. » Καὶ
 δεικνύς ὡς οὐδὲν τούτων Ἰουδαίοις προσήκει, ἐπήγα-
 γεν· « Τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ· Ἰδοὺ, ὤδε ὁ Χριστός, ἢ
 ἐκεῖ »⁷⁷, μὴ πιστεύετε. » Καὶ προειρηκῶς περὶ τῶν ψευ-
 δοχριστῶν⁷⁸ ὀλίγα, ἐπάγει·⁷⁹ « Ὡσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ
 ἐξέρχεται »⁸⁰ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν,
 οὕτως ἔσται⁸¹ καὶ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. »
 Καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα ὁμοίως, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον
 λέγω. Ἐντεῦθεν τοίνυν ποδηγούμενοι, καὶ τὴν προ-
 φητείαν νοήσομεν, μεταβᾶσαν μὲν ἀπὸ τοῦ Ἀντιόχου
 ἐπὶ⁸² τὸν Ἀντίχριστον, ὡς ἀπὸ εἰκότος ἐπὶ ἀρχέτυ-
 πον, σαφῶς δὲ ἡμᾶς τὰ κατ' ἐκεῖνον προδιδάσκουσαν.

λς'. « Ποιήσει γὰρ, φησί, κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ
 ὁ βασιλεὺς, καὶ ὑψωθήσεται, καὶ μεγαλυνοθήσεται,
 ἐπὶ πάντα θεὸν, καὶ ἐπὶ τὸν θεὸν τῶν θεῶν, καὶ λα-
 λήσει ὑπέρογκα, καὶ κατευθυνεῖ. » Ἀντὶ τοῦ, εὐδο-
 οῦσεται, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος. « Μέχρι γὰρ τοῦ συν-
 τελεσθῆναι τὴν ὁργὴν⁸³. » Ἔως ἂν σφόδρα, φησί, τὴν
 θεῖαν ὁργὴν ἐκκαύσῃ, καὶ ταύτην ἐπισπάσῃται. Ὁρ-
 γὴν δὲ τὴν τιμωρίαν καλεῖ· ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον.
 « Εἰς γὰρ συντέλειαν, φησί, καὶ σπουδὴν γίνεται. »
 Καὶ γὰρ οὕτως⁸⁴, φησί, προγινώσκων τὸ ἑαυτοῦ τέ-
 λος, πολλὴ χρῆσεται σπουδῇ εἰς ἀσέβειαν ἅπαντας
 ἐκκαλούμενος, καὶ πολλοὺς κινωνοὺς τῆς τιμωρίας
 λαβεῖν βουλόμενος. Τὰ δὲ ἐπαγόμενα σαφέστερον ἐλέγ-
 χει τὴν ἄνοιαν τῶν οἰομένων περὶ Ἀντιόχου ταῦτα
 εἰρηθῆαι. Φησὶ γὰρ·

λς'. « Καὶ ἐπὶ πάντας θεοὺς τῶν πατέρων αὐτοῦ
 οὐ συνήσει. » Εὐρίσκομεν δὲ τὸν Ἀντιόχον εἰδωλι-
 κῶν βωμῶν τὴν τε Ἱερουσαλήμ καὶ πᾶσαν τὴν
 Ἰουδαίαν ἐμπλήσαντα, καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ τῷ
 Διὶ θύσαντα, καὶ Διὸς μὲν Ὀλυμπίου τὸν ἐν Ἱερο-
 σολύμοις νέων προσαγορεύσαντα, Διὸς δὲ Ξενίου τὸν
 ἐν τῷ Γαριζίν. Πῶς τοίνυν⁸⁵ ὁ οὕτως δεισιδαίμων,
 ὁ οὕτως εἰδωλόλατρός, « ἐπὶ θεοὺς τῶν πατέρων αὐ-
 τοῦ οὐ συνήσει ; » Πάντα⁸⁶ γὰρ τούτων αὐτὸν ὁ Ἀντιό-

A molietur, ut pius in fraudem impellat, modo do-
 losis miraculis decipere ac fallere conatus, modo
 vi adhibita, et omne supplicii genus pietatis infe-
 rens alumnis. Quod **1287** si quis prophetiæ se-
 riciem inquirens, hæc non ita se habere credat, is
 evangelicam doctrinam mente repetat, ubi Dominus
 simul et quæ ad communem, et quæ ad ipsius
 Hierosolymæ consummationem et pertinent, præ-
 dicit. Cum enim dixisset : « Orate, ne fiat fuga
 vestra in hieme, neque Sabbato, » quod Judæis solis
 congruit, statim subiecit : « Erit enim tribulatio
 magna, qualis non fuit ab initio mundi usque ad
 hoc tempus, neque fiet : et nisi abbreviati fuissent
 dies illi, salva non fieret omnis caro : sed propter
 electos abbreviabuntur dies illi. » Ostendensque,
 ad Judæos nihil horum pertinere, adjecit : « Tunc
 si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, aut ibi,
 nolite credere ; » paucisque de pseudochristis
 prædictis, addit : « Sicut enim fulgur exit ab
 oriente, et apparet usque ad occidentem, ita erit
 et adventus Filii hominis. » Et alia omnia simili-
 liter, ne singula recenseam. Hinc itaque instructi
 etiam prophetiam intelligemus, quæ ab Antiocho
 ad Antichristum, ut ab imagine ad exemplar,
 transiens, quæ ad illum pertinent, ea nos ante do-
 cet aperte.

VERS. 36. « Faciet enim secundum voluntatem suam,
 inquit, rex, et exaltabitur, et magnificabitur super
 omnem Deum, et super Deum deorum, et loquetur
 fastuosa, et dirigetur. » Id est, prospere ei res suc-
 cedent, sed non in perpetuum. « Donec **1288** enim
 perfecta fuerit ira. » Donec, inquit, vehementer
 divinam iram inflammavit, ipsamque in se provo-
 catam attraxerit. *Iram* autem supplicium vocat :
 Numen enim perturbationum est expers. « Quia
 in consummationem, inquit, et studium fit. » Et
 enim iste, inquit, suum præcognoscens finem,
 multam adhibebit curam, ut omnes provocet ad
 impietatem, multos poenarum socios et participes
 cupiens accipere. Sequentia autem apertius coar-
 guunt eorum insentiam, qui hæc de Antiocho dicta
 fuisse opinentur. Ait enim :

VERS. 37. « Et super omnes deos patrum suo-
 rum non intelliget. » Invenimus autem Antiochum
 aris, in quibus idola colerentur, et Hierosolymam,
 et omnem Judæam complevisse, et in templo Dei
 Jovi sacrificasse, Jovisque Olympii nuncupasse
 templum quod erat in Hierosolymis, Jovis autem
 hospitalis, alterum quod erat in Garizim. Quo-
 modo igitur, qui ita superstitiosus in demonibus
 colendis, et idolorum cultui ita addictus sit,

⁷⁵ Matth. xxiv, 20-22. ⁷⁶ Ibid. 25. ⁷⁷ Ibid. 27.

VARIE LECTIONES.

⁷¹ ἀκ. B gram. τὴν. ⁷² B σαββάτου. ⁷³ B οὐδ' οὐ μὴ γένηται. ⁷⁴ ἐκ. B ὤδε. ⁷⁵ B τοῦ ψευδοχριστοῦ.
⁷⁶ B ἐπήγαγεν. ⁷⁷ B ἔρχεται. ⁷⁸ ἐστ. Des. in B. ⁷⁹ ἐπὶ. Des. in B tum h. l. tum post pauca. ⁸⁰ Rec.
 lectio, μέχρ' εἰς οὐ συντελεσθῆ ἡ ὁργή. ⁸¹ οὕτ. B αὐτός. ⁸² τοίν. B οὖν. ⁸³ B πᾶν.

« super deos patrum suorum non intelliget? » **A**χος ποιῶν διετέλει· τοὺς πατέρας γὰρ σέβων θεοὺς, ὅν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων προσκυνούμενον ἤρνεϊτο θεῶν. Οὐδαμῶς τοίνυν τῷ Ἀντιόχῳ ταῦτα ἀρμόττει· ἀλλ' αὐτῷ τῷ ἀρχετύπῳ τοῦ Ἀντιόχου, ὃ εἰκὼν καὶ τύπος ὁ Ἀντίοχος γεγωνῶς, νικῆσαι εἰς ἀτίθειαν ἅπαντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ γενομένους βασιλείας ἐφιλονεῖκῃσε. Περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου τοίνυν λέγει, ὅτι « Ἐπὶ πάντας θεοὺς πατέρων αὐτοῦ οὐ συνήσει. Καὶ ἐπὶ ἐπιθυμίαν γυναικῶν, καὶ ἐπὶ πάντα θεὸν οὐ συνήσει. » Καὶ τοῦτο δὲ ἀντικρὺς ἐναντίον τοῦ τοῦ Ἀντιόχου ἐπιτηδεύμασιν. Οὗτος γὰρ οὐδὲ ταῖς γάμου νόμῳ συνημμέναις μόναις⁸⁵ ἤρκεϊτο, ἐξ ὧν Ἀντιόχον τε τὴν Εὐπάτορα καὶ Ἀλέξανδρον ἐπαυδοποίησεν, ἀλλὰ καὶ παλλακίσιν ἀκολάστοις⁸⁶ ἐμίγνυτο. Τῆς δὲ μιᾶς καὶ ἡ δευτέρα τῶν Μακκαβαίων μνημονεύει, καὶ φησὶν ὁ συγγραφεὺς οὕτως· « Συνέθη δὲ Ταρσεῖς⁸⁷ καὶ Μαλλεώτας⁸⁸ σασιάζειν, διὰ τὸ Ἀντιόχῳ τῇ παλλακῇ τοῦ βασιλέως ἐν δωρεᾷ δεδόσθαι⁸⁹. » Ὁ τοίνυν τσαυτῆ δουλεύων ἀκολάστῳ, ὡς πόλις τοιαύτας καὶ τηλικαύτας ἐταιρικῶς ἐωρῆσασθαι⁹⁰ γυναίῳ, πῶς ἐπὶ ἐπιθυμίαν γυναικῶν οὐ συνήσει; Οὐλοῦν καὶ ἐντεῦθεν σαφῶς ἀμαρτάνοντες ἐξελέγονται⁹¹ οἱ εἰς Ἀντιόχον ταῦτα λαμβάνειν ἐπιχειροῦντες. Ἡμεῖς δὲ ἐπ' ἀνέλωμεν ὅθεν ἐξήλωμεν. « Καὶ ἐπὶ⁹² ἐπιθυμίαν γυναικῶν⁹³, φησὶν, καὶ⁹⁴ ἐπὶ πάντα θεὸν οὐ συνήσει, ὅτι ἐπὶ πάντας μεγαλυθήσεται. » Ἀντὶ τοῦ, οἴησεται πάντων εἶναι μέγιστος.

Vers. 38. « Et Deum Maozim in loco suo glorificabit, et Deum quem non cognoverunt patres ejus, glorificabit in argento et auro, et lapide pretioso, et concupiscentiis. » Cum enim parentes illius omnes, agnita propria natura, Deum qui omnibus præest, seipsos nominare non ausi fuerint, iste Deum fortem et potentem (hoc enim significat Maozim), seipsum appellat. Illud enim, *in loco suo, pro seipsum* posuit.

Vers. 39. « Et faciet munitionibus refugiorum cum Deo alieno, quem cognovit, et multiplicabit gloriam, et subjiciet ipsis **1290** multos, et terram dividet donis. » Eriget enim sibi ipsi templa, inquit, et argento, et auro, et lapidibus pretiosis ipsa exornabit, et subjiciet ipsis multos, deceptos videlicet signis, vel suppliciiis mollitos. Sed et « terram dividet donis, » subjectis enim sibi populis, qui impietati consenserint, regionem plurimam largietur.

Vers. 40. « Et in temporis fine confliget cum eo rex Austri, et congregabitur contra eum rex Aquilonis cum curribus, et equitibus, et navibus mul-

C λη'. « Καὶ θεὸν Μαωζεῖμ⁸⁵ ἐπὶ τόπου⁸⁶ αὐτοῦ δοξάζει, καὶ θεὸν ὃν οὐκ ἔγνωσαν οἱ πατέρες αὐτοῦ δοξάζει ἐν ἀργύρῳ, καὶ χρυσίῳ, καὶ ἐν λίθῳ τιμίῳ, καὶ ἐν ἐπιθυμήμασι. » Τῶν γὰρ πατέρων αὐτοῦ πάντων τὴν οικίαν φύσιν ἐγνωκότων, καὶ τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν σαφῶς αὐτοὺς ὀνομάσαι μὴ τετολημώτων, οὗτος θεὸν ἰσχυρὸν καὶ δυνατὸν (τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ Μαωζεῖμ) ἑαυτὸν προσαγορεύει. Τῷ γὰρ, ἐπὶ τόπῳ αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ ἑαυτὸν τέθεικε.

D λθ'. « Καὶ ποιήσει τοῖς ὀχυρώμασι τῶν καταφυγῶν μετὰ θεοῦ ἄλλοτριου, ὃν ἔγνωρισε, καὶ πληθυνεὶ δόξαν, καὶ ὑποτάξει αὐτοῖς⁸⁶ πολλοὺς, καὶ γῆν διελεί ἐν δώροις. » Ἀναστήσει γὰρ, φησὶν, ἑαυτῷ ναοὺς, καὶ ἀργύρῳ, καὶ χρυσίῳ⁸⁷, καὶ λίθοις τιμίοις αὐτοῦς καλλωπίσει, καὶ ὑποτάξει αὐτοῖς πολλοὺς, τοὺς ἐξ ἀπατωμένων δηλονότι τοῖς τέρασιν, ἢ ταῖς κολάσεσιν χανουμένους. Ἀλλὰ καὶ « γῆν διελεί ἐν δώροις, » τοῖς γὰρ ὑπηκόοις καὶ ἀσεβεῖν αἰρουμένοις, καὶ γῆν δωρήσεται πλείστην.

μ'. « Καὶ ἐν καιροῦ⁸⁸ πέρατι, φησὶ, συγκερατισθήσεται μετ' αὐτοῦ βασιλεὺς⁸⁹ Νότου⁹⁰, καὶ συναχθήσεται ἐπ' αὐτὸν βασιλεὺς τοῦ Βορέου ἐν ἄρμασι, καὶ

^r H Mach. iv, 30.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ μόν. Des. in B. ⁸⁶ B ἀκολάστως. ⁸⁷ Ed. prior hab. Θαρσεῖς. ⁸⁸ Alii, Μαλλώτας. ⁸⁹ B δεδόσθαι ἐν δωρ. τῇ παλλακίδι τοῦ βασι. ⁹⁰ B δωρεῖσθαι. ⁹¹ B ἐλέγχονται. ⁹² ἐπὶ. Des. in B. ⁹³ γυν. in B post φησ. ponitur. ⁹⁴ καὶ. B πρᾶμ. οὐ συνήσει. Ed. prior hab. Μαωζεῖμ. B τόπω. Ha quoque Noster post pauca. Infra autem, t. III, ad H Thess. II, 4, leg. ἐπὶ τόπῳ ἑαυτοῦ. ⁹⁵ αὐτ. Des. in B. ⁹⁶ B χρυσίῳ καὶ ἀργύρῳ. ⁹⁷ B καιρῷ. ⁹⁸ Rec. lectio, μετὰ τοῦ βασιλέως. ⁹⁹ νότ. B πρᾶμ. τοῦ.

ἐν ἰππεύσει, καὶ ἐν ναυσὶ πολλαῖς, καὶ εἰσελεύσεται ἄ
 εἰς τὴν γῆν ἐν ταῖς κατακλύσεσι, καὶ συντρίψει. »
 Πολλάκις εἶπομεν, ὅτι τοῦ τετάρτου θηρίου τὰ δέκα
 κέρατα τὰ κατ' αὐτὸν ὁ φανέντα, δέκα βασιλέας ση-
 μαίνει ἐν τῷ τέλει τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας κατὰ
 ταυτὸν βασιλεύοντας. Ἐκ τούτων τοίνυν πάλιν ὁ τοῦ
 Νότου βασιλεὺς πολεμήσει τούτῳ, ὃς τοῦ Βορρᾶ κα-
 λεῖται βασιλεὺς. « Ἀπὸ βορρᾶ γὰρ, φησὶν, ἐκκαυθή-
 σεται τὰ κακὰ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν
 γῆν. » Καὶ Ἀντιόχος δὲ, ὃς τούτου τύπος ἐτύγχανε,
 τοῦ Βορρᾶ βασιλεὺς ὠνομάζετο. Τοῦ τοίνυν βασιλέως
 τοῦ Νότου συμπλακέντος αὐτῷ, μετὰ πλήθους οὗτος
 καὶ ὄχυρωμάτων ἔγγειων τε καὶ θαλαττιῶν, καὶ
 ἐπιστρατεύσει αὐτῷ, καὶ τὴν νίκην ἀναδύσεται. Τού-
 τος δὲ τοὺς πολεμίους, καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγε-
 λιοῖς προσέειπεν ὁ Κύριος. « Ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος
 ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσονται
 λιμοὶ, καὶ λοιμοὶ, καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους· ταῦτα
 δὲ πάντα ἄρχαι ὠδίνων. » Ἐχόντες τοίνυν τῇ προ-
 φητεῖα τῆδε τὴν Δεσποτικὴν πρόβλεψιν συμφωνού-
 σαν, νοήσομεν τὰ προκείμενα. « Καὶ παρελεύσεται, »
 φησί.

μα'. « Καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὴν γῆν τοῦ Σαβίρ. »
 Πάλιν διὰ τοῦ Σαβίρ τὰ Ἱεροσόλυμα παρεδήλωσε.
 « Καὶ πολλοὶ ἀσθενήσουσι. » Δηλονότι οἱ ἕξαπατώ-
 μενοι, ἢ τῷ μεγέθει τῶν τιμωριῶν χανούμενοι.
 « Καὶ οὗτοι διασωθήσονται ἐκ χειρὸς αὐτοῦ, Ἐδὼμ
 καὶ Μωάβ, καὶ ἀρχὴ υἰῶν Ἀμμών. » Οὐδὲ ταῦτα δὲ
 ἀρμόττει τῷ Ἀντίχῳ· καὶ γὰρ τούτους καταστρε-
 ψάμενος, ἡγεμόνας αὐτοῖς κατέστησεν¹², ὧν εἷς ἦν
 ὁ Τιμόθεος, Ἀμμωνιτικὸν ἡγούμενος. Ἐπὶ δὲ τούτου
 τοῦ δυσσεβοῦς εἰκὸς τούτους διαφυγεῖν, ἅτε δὴ μηδὲ
 σπουδαίως εὐσεβοῦντας· τοῖς γὰρ σπουδαίοις πάν-
 τως¹³ ὁ δυσσεβῆς ἐπιστρατεύει¹⁴. Εἰ δὲ καὶ τροπι-
 κῶς ταῦτα δεῖ νοῆσαι τὰ δνόματα, Ἐδὼμ ἐρμηνεύ-
 εται ὁ πυρρὸς· τούτου¹⁵ χάριν καὶ ὁ Ἡσαῦ Ἐδὼμ
 προσηγορεύθη, ὡς τοῦ ἐψήματος τοῦ φακοῦ ἐρυθροῦ
 ὁ ἄτος ἐπιθυμήσας, καὶ τὸ αἷμα δὲ ἐρυθρὸν ἔχει τὸ
 εἶδος. Οἱ τοίνυν τοῦ Δεσποτικοῦ αἵματος ἀξιούμενοι,
 καὶ ἀξίως τῆς δωρεᾶς ταύτης πολιτευόμενοι, ἐπαν-
 θούσαν αὐτοῖς ἔχουσι τὴν τοῦ Δεσποτικοῦ αἵματος
 χάριν· καὶ Μωάβ δὲ προσηγορεύεται ὁ ἕκ τοῦ πα-
 τρός γεννηθεῖς. Οὕτω γὰρ ἡ πρεσβυτέρα τοῦ Λὼτ
 θυγάτηρ ἐκ τοῦ πατρὸς συλλαβοῦσα, εἶτα τεκοῦσα,
 προσηγόρευσε τὸν τεχθέντα. Οἱ τοίνυν υἱοὶ Θεοῦ
 προσηγορεύμενοι, « οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἕκ
 θελήματος ἀνδρός, οὐδὲ ἕκ θελήματος σαρκός, ἀλλ' ἐκ
 Θεοῦ ἐγεννήθησαν, » εἰκότως Μωάβ ὠνομάζονται.
 Καὶ ὁ Ἀμμών δὲ τὸν υἱὸν τοῦ γένους σημαίνει·
 τοῦτο γὰρ ἡ θεία διδάσκει Γραφή. Λέγει γὰρ ὁ μα-
 κάριος Παῦλος ἐν Ἀθηναίοις δημηγορῶν· « Γένος
 οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφειλομεν νομίζειν,

lis, et ingredietur in terram in inundationibus, et
 conteret. » Saepe diximus, quartæ bestiae decem
 cornua, quæ eodem tempore apparuerunt, decem
 reges illos significare, qui circa finem Romani
 imperii regnaturi essent. Ex his itaque rursus
 Austri rex cum ipso dimicabit, qui Aquilonis rex
 vocatur. « Ab aquilone enim exardescet, inquit,
 mala super omnes habitantes terram ». » Et An-
 tiochus, qui ejus typus erat, Aquilonis rex vocaba-
 tur. Cum itaque rex Austri cum ipso congressus
 fuerit, iste cum exercitu et munimentis, tum ma-
 rinimis, tum terrestribus, adversus eum præliabitur,
 victoriamque adipiscetur. Atque de his ipsis
 hostibus in sacris Evangeliiis jam dixit Dominus·
 « Consurget enim gens in gentem, et regnum in
 regnum, et erunt pestilentiae et fames, et terræ
 motus per omnia loca: **1291** hæc autem omnia
 initia sunt dolorum¹. » Habentes itaque Domini
 prædictionem cum hac propheta consentaneam,
 proposita intelligemus. « Et pertransibit, » inquit.

VERS. 41. « Et ingredietur in terram Sabir. »
 Rursus terram Sabir Hierosolymam declaravit.
 « Et multi infirmabuntur. » Decepti videlicet, vel
 magnitudine suppliciorum molliti. « Et isti salva-
 buntur de manu ejus, Edom, et Moab, et princi-
 patus filiorum Ammon. » Neque hæc Antiocho
 conveniunt. Etenim cum hos subegisset, duces
 ipsis præfecit, ex quibus unus erat Timotheus dux
 Ammanitarum. Hoc impio duce verisimile est istos
 effugisse: quippe ne probe quidem et serio pie-
 tatem colentes: omnibus enim probis prorsus
 impius bellum facit. Quod si vero figurate etiam
 hæc intelligenda sunt nomina, Edom interpretan-
 tur rufum: quare etiam Esau Edom nuncupatus
 fuit, ut qui coctionem lenticulæ rubram appetiis-
 set: et sanguis item rubram speciem habet. Qui
 itaque Domini sanguine digni censentur, et pro
 muneris hujus dignitate vitam instituunt, florentem
 in se habent gratiam sanguinis Domini: Et Moab
 appellatur ex patre natus. Sic enim filia Loti natu
 major, cum ex patre concepisset, deinde peperis-
 set, natum vocavit. Qui itaque filii Dei nuncupan-
 tur, « qui non ex sanguinibus, neque ex volun-
 tate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo
 nati sunt⁴, » merito Moab nominantur. **1292** Am-
 man quoque filium generis significat: hoc enim
 divina Scriptura docet. Et beatus Paulus ad Athe-
 nienses concionem habens: « Genus ergo, inquit,
 cum simus Dei, non debemus æstimare, auro aut
 argento, aut lapidi, sculpturæ artis, et cogitatio-

¹ Jerem. 1, 14. ² Matth. xxiv, 7, 8. ³ Joan. 1, 15.

VARIÆ LECTIONES.

¹ ἐν. Des. in B. ² B κατὰ ταῦτόν. ³ B ὀγκύματων. ⁴ καί. Des. in B. ⁵ B πολέμους. ⁶ γὰρ. B addit
 φησίν. ⁷ B πάντα δὲ ταῦτα. ⁸ B ἀρχή. ⁹ τῆδε. Des. in B. ¹⁰ οἱ. B ἦ. ¹¹ B ἐπέστησεν. ¹² B πᾶσιν.
¹³ B ἐπιστρατεύσει. ¹⁴ τούτῳ. B add. γὰρ. ¹⁵ οὐδὲ — ἀνδρ. Des. in B.

nis hominis divinum esse simile. » Nec non ipse Deus genus suum sanctos vocavit : « Ut bibere faciam, inquit, genus meum electum, quod acquisivi mihi, ut enarret virtutes meas. » A ratione igitur plane non abhorret, eos qui divina gratia divinam cognationem consecuti sunt, Amman nominari. Si igitur figurate hæc nomina velis intelligere, ita facito. Si vero secundum historiam, ita ut paulo ante diximus. Hos enim contemnet, quasi maxima eorum parte impietati addicta, et paucis illis, qui in ipsis pii fuerint, haud fervido studio erga res divinas affectis.

Vers. 42, 43. « Et extendet, inquit, manum suam super terram Ægypti, et terra Ægypti non erit in salutem. Et dominabitur in absconditis auri et argenti, et in omnibus desiderabilibus Ægypti, et Libycorum, et Æthiopum, et in munitio-nibus ipsorum. » Hæc quoque minime conveniunt Antiocho, qui neque Libya, neque Æthiopia, neque etiam ipsa Ægypto potitus est. Jussus enim a Romanis, reversus est inde : ut hinc tria illa cornua significentur, quæ per parvum illud cornu eversa sunt. Nam tres nationes maximas, Ægyptum, Æthiopiam, et Libyam, quæ tribus, ut verisimile est, regibus subjectæ erant, iste destruet, **1293** et in suam rediget potestatem.

Vers. 44. « Et auditiones, et celeritates perturbabunt eum, ab oriente et ab aquilone, et veniet in furore multo, ut anathemate feriat et deleat multos. » Ne hoc quidem in Antiochum cadit, quem non fama ita perturbavit, ut ab Ægypto recederet, sed Romanorum decretum, ab Occidente, non ab Oriente missum. De hoc vero ait, fore ut capta Ægypto, Libyæque, et Æthiopia, et in suam ditionem redacta, rumore quodam perterritus revertatur, et multo furore percitus veniat, « ut deleat et anathemate feriat multos. » Item vero dicit utraque phrasi : *delere* enim est pietate exuere ; *anathemate ferire*, ab illa alienum declarare.

Vers. 45. « Et figet, inquit, tentorium suum in Apadano, inter maria, inquit, super montem Sabir sanctum. » Neque hoc comperimus ab Antiocho factum : alioquin dicant, quisnam locus iste, ubi tentorium suum fixerit Antiochus, inter duo maria situs ? verum non poterunt ostendere. Nihil igitur horum adhuc pervenit ad exitum. Sed hæc omnia a communi hominum hoste proficiscuntur. *Sabir* autem rursus Deo dicatam terram vocat, *Apadanium* autem locum quemdam ita nominatum, haud procul ab Hierosolymis positum, ubi exitio per-

† Act. xvii, 29. x Isa. xliiii, 49, 20.

χρυσίῳ¹⁷, ἢ ἀργύρῳ, ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ¹⁸ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπων τὸ θεῖον εἶναι ὅμιον. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς, γένος αὐτοῦ τοὺς ἁγίους ἐκάλεσε¹⁹. « Ποίται γάρ, φησὶ, τὸ γένος μου τὸ ἐκλεκτὸν, ὃ²⁰ περιποιήσάμην τὰς ἀρετὰς μου διηγεῖσθαι. » Οὐδὲν οὖν ἀπεικός, καὶ τοὺς τῆς θείας συγγενείας διὰ τῆς θείας χάριτος ἠξιωμένους Ἀρμάν ὀνομάζεσθαι. Εἰ μὲν οὖν τροπικῶς βούλει νοῆσαι τὰ ὀνόματα, οὕτω νοῆσεις. Εἰ δὲ ἱστορικῶς, ὡς ἔφη προειρήκαμεν, ὅτι τούτων καταφρονήσει, ὡς τῶν μὲν πλειονῶν ἀσσεβεῖ συζώντων, αὐτῶν δὲ τῶν διίγων τῶν ἐν αὐτοῖς εὐσεβῶν οὐ θερμῶς περὶ τὰ θεῖα διακειμένων.

μγ', μγ'. « Καὶ ἐκτενεῖ, φησὶ, τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν Αἰγύπτου, καὶ ἡ γῆ Αἰγύπτου οὐκ ἔσται εἰς σωτηρίαν. Καὶ κυριεύσει ἐν τοῖς ἀποκρύφοις τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργυρίου, καὶ ἐν πᾶσιν ἐπιθυμητοῖς Αἰγύπτου, καὶ Λιβύων, καὶ Αἰθιοπῶν, καὶ ἐν τοῖς ὄχυρῶμασιν αὐτῶν. » Καὶ ταῦτα δὲ²¹ ἤμιστα ἀρμόττει τῷ Ἀντιόχῳ · οὕτε γὰρ Λιβύης²², οὕτε Αἰθιοπίας ἐκράτησεν, οὕτε δὲ αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου. Προσταχθεὶς γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων ἀνέστρεψεν · ὥστε ἐντεῦθεν σημαίνεσθαι τὰ τρία κέρατα, ἃ τὸ μικρὸν κέραν ἀνέστρεψεν. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα τρία ἔθνη μέγιστα, Αἴγυπτον, καὶ Αἰθιοπίαν, καὶ Λιβύην²³, ὑπὸ τριῶν, ὡς εἰκός, βασιλέων κατεχόμενα²⁴ καταλύσει οὗτος, καὶ ὑφ' αὐτὸν ποιήσεται.

μδ'. « Καὶ ἀκοαί, καὶ σπουδαὶ ταραξουσιν αὐτὸν ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ἀπὸ βορρᾶ, καὶ ἤξει ἐν θυμῷ πολλῷ, τοῦ ἀναθεματίσαι καὶ ἀφανίσαι²⁵ πολλούς. » Οὐδὲ τοῦτο τῷ Ἀντιόχῳ ἀρμόττει · ἐκείνον γὰρ οὐ φήμαί διαταράξασαι τῆς Αἰγύπτου ἀπέστησαν, ἀλλὰ τὸ δόγμα Ῥωμαίων, ἀπὸ²⁶ τῆς Ἑσπέρας, οὐκ ἀπὸ τῆς Ἑω πεμφθέν²⁷. Περὶ δὲ τούτου φησὶν, ὅτι λαβὼν τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὴν Λιβύην, καὶ τὴν Αἰθιοπίαν, καὶ ὑφ' αὐτὸν ποιησάμενος, ὑπὸ φήμης τινὸς ταραχθεὶς ἀναστρέψει, καὶ ἤξει ἐν θυμῷ πολλῷ, « τοῦ ἀναθεματίσαι καὶ τοῦ ἀφανίσαι πολλούς. » Ταυτὸν δὲ λέγει δι' ἀμφοτέρων · ἀφανίσαι γὰρ ἔστι τὸ τῆς εὐσεβείας γυμνώσαι, καὶ τὸ ἀναθεματίσαι, τὸ ἀλλότριον ἐκείνης ἀποφῆναι.

με'. « Καὶ πῆξει, φησὶ, τὴν²⁸ σκηνὴν αὐτοῦ ἐν Ἀπαδανῷ²⁹, ἀναμέσον, φησὶ³⁰, τῶν θαλασσῶν, εἰς ὄρος Σαβεῖρ ἄγιον. » Οὐδὲ τοῦτο δὲ εὐρίσκομεν ὑπὸ Ἀντιόχου γεγεννημένον. Ἐπεὶ εἰπάτωσαν, τίς ὁ τόπος οὗτος, ἐν ᾧ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ κατέπηξεν ὁ Ἀντιόχος, ἀνὰ μέσον τῶν δύο θαλασσῶν διακειμένος ; Ἄλλ' οὐχ ἔξουσι δεῖξαι. Οὐκοῦν τούτων οὐδὲν οὐδέπω πέραν εἰληφεν, ἀλλὰ γενήσεται ταῦτα πάντα ὑπὸ τοῦ κοινῶν τῶν ἀνθρώπων ἀλάστορος. Σαβεῖρ δὲ πάλιν τὴν τῷ Θεῷ ἀνακειμένην καλεῖ γῆν · Ἀπαδανὸν δὲ τόπον τινὰ οὕτως ὀνομασμένον, οὐ πόρρω

VARIE LECTIONES.

¹⁷ Β χρυσῷ. ¹⁸ καὶ — ἀνθρ. Des. in edit. priori. ¹⁹ ἐκ. Β προσαγορεύει. ²⁰ ὁ. Β λαβὼν ὄν. ²¹ ἡ. Des. in B. ²² Edit. prior hab. Λιβύας. ²³ Edit. pr. Λιβύαν. ²⁴ Β κατεχόμενας. ²⁵ ἀφαν. Β præm. τοῦ. ²⁶ ἀπὸ. Β præm. ὅ. ²⁷ Β ἐπέμψθη. ²⁸ τὴν — Ἀπαδ. Hebr. tentorium palatii sui. ²⁹ Alii aliter. ³⁰ φησὶ. Des. in B.

τῶν Ἱεροσολύμων διακειμενον· ἐκεῖ γὰρ δέξεται τὸν Α
 θλαθρον. « Ἦξει γὰρ, φησὶν, ἕως μέρους αὐτοῦ, καὶ
 οὐκ ἔστιν ὁ βυθόμενος αὐτόν. » Ἐκεῖνος γὰρ ὁ τοιαῦτα
 καὶ τοσαῦτα τετολημῶς, καὶ τοσούτω φρονήματι
 χρησάμενος, ἐξαίφνης δέξεται τὴν τιμωρίαν, οὐδενὸς
 αὐτὸν δυναμένου ταύτης ἐλευθερῶσαι. Τοῦτο δὲ καὶ
 ὁ μακάριος σαφῶς λέγει Παῦλος· « Ὁν ὁ Κύριος,
 φησὶν, ἀναλώσει τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ. »
 Καί· « Τῷ Πνεύματι διὰ χειλέων ἀναλεῖ τὴν ἀσεβῆ. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

α'. « Καὶ ἐν τῷ καιρῷ, φησὶν, ἐκεῖνος ἀναστήσεται
 Μιχαὴλ ὁ ἄρχων ὁ μέγας, ὁ ἐφεστηκὸς τοῖς υἱοῖς τοῦ
 λαοῦ σου. » Ὁ γὰρ, φησὶ, τὴν ὑπετέραν κηδεμονίαν
 πεπιστευμένος ἀρχάγγελος, εἰς ἐπικουρίαν τῶν τηρι-
 καῦτα πολεμουμένων ἀναστήσεται. Καὶ τοῦτο δὲ δι'
 ἑτέρας ἐρμηνείας δῆλον τοῖς ἀγνοοῦσι γενήσεται·
 διὰ γὰρ Μαλαχίου τοῦ προφήτου φησὶν ὁ Θεὸς πρὸς
 τοὺς Ἰουδαίους· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ὑμῖν Ἠλίαν
 τὸν Θεοδότην, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου, τὴν
 μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, ἧς ἀποκαταστήσει καρδίαν
 πατρὸς πρὸς υἱόν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν
 πλησίον αὐτοῦ, μὴ ἔλθῃν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην. »
 Διδάσκει δὲ ἡμᾶς ὅτι, τοῦ Ἀντιχρίστου ἐκεῖνα τολ-
 μῶντος, φανήσεται ὁ μέγας Ἠλίας, κηρύττων Ἰου-
 δαίους τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν, καὶ πολλοὺς ἐπι-
 στρέψει· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Ἀποκαταστήσει καρ-
 δίαν πατρὸς πρὸς υἱόν, » τούτεστι, τοῖς ἐξ ἔθνῶν
 πεπιστευκόσι τοὺς³¹ Ἰουδαίους· τούτους γὰρ ἐκέλευσε
 πεπιστεῦσαι, ὡς πρεσβυτέρους κατὰ τὴν γνώσιν. Διὰ
 τοῦτο οὐκ εἶπεν· Ἀποκαταστήσει καρδίαν υἱοῦ πρὸς
 πατέρα· ἀλλὰ, « Καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν· » τὸν
 γὰρ Ἰουδαίων πιστεύσαντα συνάψει τῇ Ἐκκλησίᾳ·
 καὶ ἐπειδὴ κατὰ μὲν τὴν γνώσιν ὁ³² Ἰουδαῖος πρε-
 σβύτερος, μία δὲ καὶ τούτων κἀκεῖνων³³ ἡ φύσις,
 εἰκότως ἐπήγαγε· « Καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν
 πλησίον αὐτοῦ, » διδάσκων, ὅτι μία μὲν τούτων κἀ-
 κεῖνων ἡ φύσις, ἡ δὲ θεογνωσία Ἰουδαίους πρότερον
 ἐδόθη. Ἀπιστήσαντες δὲ, ἔσχατοι ἀπεδείχθησαν· πι-
 στεύσαντες δὲ διὰ τῶν τοῦ μεγάλου Ἠλιοῦ κηρυγμά-
 των, καὶ τοῖς τὴν πεμφθεῖσαν αὐτοῖς σωτηρίαν
 ἀρπάσσει συναφθέντες³⁴ ἔθνεσιν, εἰς μίαν τελέσουσιν
 ἴνα κλησίου. Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα αἰνιττεται, ὅτι τού-
 των γινόμενων ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου, ὁ ἅγιος Μιχαὴλ
 ὁ³⁵ ἀρχάγγελος πάντα πραγματεύσεται³⁶, ὥστε³⁷
 τὸν Ἠλίαν ἀφικέσθαι καὶ προμηνῦσαι τοῦ Δεσπότης
 τὴν παρουσίαν, ἵνα τῆς σωτηρίας τύχωσιν οἱ τηρι-
 καῦτα Ἰουδαῖοι. Εἶτα διηγούμενος τὴν ὑπερβολὴν τῶν
 κακῶν, ὧν ὁ δυσσεβὴς ἐκεῖνος διαπράξεται, φησὶ·
 « Καὶ ἔσται καιρὸς θλίψεως, οἷα³⁸ οὐ γέγονεν ἀπ'
 οὐ γέγονε³⁹ τὸ ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἕως τοῦ καιροῦ
 ἐκεῖνου. » Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐ-
 αγγελίοις ἔφη· « Ἔσται γὰρ, φησὶ, θλίψις, οἷα οὐ
 γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος⁴⁰, οὐδὲ μὴ γένηται· καὶ

detur. « Veniet enim usque ad partem ipsius,
 inquit, et non erit qui liberet eum. » Ille enim qui
 talia ac tanta ausus fuerit, tanta superbia inflatus,
 repente poenas luet, a quibus ipsum nemo poterit
 vindicare. **1294** Et hoc aperte beatus Paulus
 asserit : « Quem Dominus interficiet, inquit, verbo
 crī sui. » Et « Spiritu per labia interficiet im-
 pium. »

CAPUT XII.

VERS. I. « Et tempore illo, inquit, assurgit
 Michael princeps magnus, praefectus filiis populi
 tui. » Archangelus enim, cui vestra, inquit, com-
 missa est tutela, surget ut auxilio veniat iis, qui
 tunc dimicant. Et hoc altera quoque interpreta-
 tione ignaris perspicuum fiet. Nam per Malachiam
 prophetam Deus ad Judaeos ait : « Ecce ego ini-
 tiam vobis Eliam Thesbitam, antequam veniat
 dies Domini magnus et illustris; qui convertet
 cor patris ad filium, et cor hominis ad proximum
 suum, ne forte veniens percutiam terram fundi-
 tus. » Docet autem nos, quemadmodum Anti-
 christo illa audente appariturus sit magnus Elias,
 Judaeis Domini praedicans adventum, et multos
 convertens; id enim significat, « Convertet cor
 patris ad filium, » id est, ad eos qui ex gentibus
 crediderint, Judaeos : hos enim *patres* vocavit, ut
 cognitione antiquiores. Idcirco non dixit : Con-
 vertet cor filii ad patrem, sed, « cor patris ad
 filium; » nam Judaeum, qui crediderit, cum Ec-
 clesia copulabit : et quia cognitione quidem Ju-
 daeus antiquior, una vero et horum et illorum
 natura est, merito subiecit : « Et cor hominis ad
 proximum suum, » docens unam utrorumque esse
 naturam, sed **1295** cognitionem Dei Judaeis prius
 datam fuisse. Verum quia non credidere, ultimi
 facti sunt : at qui crediderint propter magni Eliae
 praedicationem, cum gentibus missam sibi salutem
 arripientibus conjuncti in unam referentur Eccle-
 siam. Hoc etiam hic innuit, fore ut haec faciente
 Antichristo, sanctus Michael archangelus omnia
 molietur, ut Elias adveniens Domini praenuntiet
 adventum, quo Judaei, qui tunc exstiterint, salu-
 tem consequantur. Deinde narrans malorum exsu-
 perantiam, quae impius ille patrabit : « Et erit,
 inquit, tempus tribulationis, qualis non fuerit ex
 quo fuit gens super terram, et usque ad tempus
 illud. » Hoc item Dominus in sacris Evangeliiis
 dixit, « Erit enim tribulatio, inquit, qualis non
 fuit ab initio saeculi, neque fiet; et nisi abbreviati
 fuissent dies illi, omnis caro fieret non salva; sed
 propter electos meos abbreviabo dies illos. »
 Consuetiunt itaque prophetica evangelicis oracu-

γ II Thess. II, 8. ² Isa. XI, 4. ³ Malach. IV, 5, 6. ^δ Matth. XXIV, 21, 22.

VARIAE LECTIONES.

³¹ τοῦς. Des. in B. ³² ὁ. Ex B suppl. ³³ κἀκ. In B ante καὶ τοῦς. ponitur. ³⁴ συναφθ. In B post
 ἔθν. ponitur. ³⁵ ὁ. Ex B suppl. ³⁶ B πραγματεύσεται. ³⁷ B ὥς. ³⁸ οἷα. B praem. θλίψις. ³⁹ B γαγέννηται,
 omissio, τό. ⁴⁰ αἰῶν. Rec. lect. I. c. est κόσμου ἕως τοῦ νῦν.

lis. His adjicit : « Et tempore illo salvabitur populus tuus omnis, qui inventus fuerit scriptus in libro, » hoc est, salute digni, Eliæ prædicationi obtemperaturi, quos Deus jam inde a principio præcognoscit : Dei quippe cognitionem *librum* nuncupavit.

ci⁴³ τῆς σωτηρίας ἄξιοι, οἱ τῷ κηρύγματι τοῦ Ἥλλα ὑπακουσόμενοι⁴⁴, οὓς ἀνωθεν καὶ⁴⁵ ἐξ ἀρχῆς προ- γινώσκει⁴⁶· τὴν γὰρ τοῦ Θεοῦ γνώσιν βίβλον ὠνόμασε.

VERS. 2. « Et multi, inquit, dormientium in terræ pulvere excitabuntur, hi in vitam æternam, **1296** et hi in opprobrium et in dedecus sempiternum. » Dicant, qui hæc Antiocho aptare conantur, quinam resurrexerint illo regnante, ex quibus vitam æternam alii consecuti sint, alii opprobrium et dedecus sempiternum perceperint. Quod si per hos Machabæos declarari dixerint, qui e speluncis exiere, majori risu digni censebuntur; siquidem inventiuntur iidem et pietatis amatores, et impietatis opifices, cum prophetia dicat : « Multi dormientium in terræ pulvere excitabuntur, hi in vitam æternam, et hi in opprobrium et dedecus sempiternum. » Quare si de Machabæis hæc dicta accipiant, eosdem Machabæos et improbos et probos asserent, vel aliquos ex ipsis bonos, aliquos malos. Sed ne hoc quidem licet invenire : pius enim fuit omnis ipsorum cætus. Neque item vita æterna secundum præsentem vitam ipsis convenit : nam omnes interfecti vita decessere. Anilibus igitur fabulis relictis, communem hinc mortuorum resurrectionem fiet, discamus. Alii enim ex ipsis vitam æternam quasi hæreditate consequentur, alii vero Irrisione et opprobrio in perpetuum digni reddentur. *Multi* autem pro *omnes* dixit. Etenim beatus quoque Paulus *multi* pro *omnes* posuit, cum dixit : « Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, et donum ex gratia unius hominis Jesu Christi, in multos abundavit c. »

1297 VERS. 3. « Et intelligentes, inquit, fulgebunt, quasi splendor firmamenti. » Et Dominus in sacris Evangeliiis ait : « Tunc fulgebunt justi sicut sol^d. » — « Et a justis multis quasi stellæ in sæcula, et ultra. » Probatissimi enim et electi, splendori firmamenti et ipsi solis lumini similes sicut : inferiores vero illis, hos enim significavit per *multos*, stellarum lumen imitabuntur, hunc perpetuo emittentes splendorem. Ita etiam beatus Paulus piorum ordines distinxit. « Alia enim claritas, inquit, solis, alia claritas lunæ, et alia clari-

c Rom. v, 15. d Matth. xiii, 43.

Α εἰ μὴ ἐκολοθῶθησαν αἱ ἡμέραι ἐκείναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς μου⁴⁷ κολοθῶσω⁴⁸ τὰς ἡμέρας ἐκείνας. » Συμφωνεῖ τοίνυν τὰ προφητικὰ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι. Τούτοις ἐπάγει· « Καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σωθήσεται ὁ λαὸς σου πᾶς ὁ εὐσεβὴς γεγραμμένος ἐν τῇ βίβλῳ. » Ἀντὶ τοῦ ὑπακουσόμενοι⁴⁴, οὓς ἀνωθεν καὶ⁴⁵ ἐξ ἀρχῆς προ-

β'. « Καὶ πολλοὶ, φησὶ, τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται, οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμόν καὶ εἰς⁴⁷ αἰσχύνην αἰώνιον. » Εἰπάτωσαν οἱ τῷ Ἀντιόχῳ ταῦτα προσαρμόστειν ἐπιχειροῦντες, τίνες ἀνέστησαν ἐπ' ἐκείνου, καὶ οἱ μὲν ζωῆς ἐτύγγανον⁴⁸ αἰωνίου, οἱ δὲ ὀνειδισμόν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον ἐκαρπώσαντο. Εἰ δὲ τοῖς Μακκαδαίους εἰποιεν διὰ τούτων δηλοῦσθαι ἐκ τῶν σπηλαίων ἐξίόντας, μείζονα ὀφλήσουσι γέλωτα· εὐρεθήσονται γὰρ οἱ αὐτοὶ καὶ εὐσεβείας ἐρασταί, καὶ ἀσεβείας ἐργάται· ἡ γὰρ προφητεία φησὶ· « Πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται, οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμόν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον. » Ὅστε εἰ⁴⁹ εἰς τοὺς Μακκαδαίους ταῦτα λάβοιεν, αὐτοὺς τοὺς Μακκαδαίους φήσουσι καὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, ἢ τινὰς μὲν ἐξ αὐτῶν ἀγαθοὺς, τινὰς δὲ κακοὺς. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ἐστὶν εὐρεῖν· εὐσεβῆς γὰρ ἅπανα αὐτῶν ἡ συμμορία. Οὕτε δὲ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος κατὰ τὸν παρόντα βίον αὐτοῖς ἀρμόττει· ἅπαντες γὰρ ἀναίρεθέντες ὑπεξῆλλον τοῦ βίου⁵⁰. Οὐκ οὖν τοὺς γραυδεις μύθους ἐκείνους καταλιπόντες, τὴν κοινήν ἐντεῦθεν τῶν τετελευτησάντων μανθάνωμεν ἀνάστασιν, καὶ τὴν⁵¹ μετὰ τὴν ἀνάστασιν γινομένην διάκρισιν· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ζωῆς αἰωνίου κληρονομήσουσιν, οἱ δὲ καταγέλαστοι καὶ ἐπονειδιστοὶ εἰς αἰῶνα⁵² γενήσονται. Πολλοὶ δὲ, ἀντὶ τοῦ πάντες εἶπε. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος, ἀντὶ τοῦ πάντες, οἱ πολλοὶ τέθεικε, λέγων· « Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνδὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ⁵³ τοῦ ἐνδὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσε. »

γ'. « Καὶ οἱ συνιέντες, φησὶν, ἐκλάμψουσιν, ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος. » Καὶ ὁ Κύριος δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις φησὶ⁵⁴· « Τότε ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι, ὡς ὁ ἥλιος. » — « Καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν, ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ ἔτι. » Οἱ μὲν γὰρ δοκιμώτατοι καὶ ἔκκριτοι⁵⁵, τῇ τε τοῦ στερεώματος λαμπρότητι καὶ αὐτῷ τῷ ἡλιακῷ παραεικασθήσονται φωτὶ· οἱ δὲ τούτων ἐλάττους (τούτο γὰρ ἐσημναιε διὰ τοῦ πολλῶν), τὰς τῶν ἀστέρων λαμπηδόνας μιμήσονται, δι' αἰῶνος ταύτην ἀφιέντες τὴν αἴγλην. Οὕτω δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τῶν

VARIE LECTIONES.

⁴³ μου. Des. in B. Solet etiam abesse l. c. ⁴⁴ κολ. τ. ἡμ. Aliter l. c. leg. ⁴⁵ οἱ. Ex B suppl. h. l. c. post pauca. ⁴⁶ B ἐπακουσόμενοι. ⁴⁷ καὶ. Des. in B. ⁴⁸ προγ. B πραγμ. ὁ Θεός. ⁴⁹ εἰς. Des. in B. ⁵⁰ B ἔτονον. ⁵¹ εἰ. In B inter ταῦτα et λάβοιεν ponitur. ⁵² B τὸν βίον. ⁵³ τῆν. Ex B suppl. ⁵⁴ Βαίωνος. ⁵⁵ τῆ. Deerat in edit. priori. Exstat autem infra, t. III, loc. cit. ⁵⁶ B ἔργη. ⁵⁷ B ἔγκριτοι.

εὐσεβῶν διετλε τὰ τάγματα. « Ἄλλη γάρ, φησί, ἡ δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γάρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. » Ταῦτα εἰπὼν ὁ τῷ Δανιὴλ προσδιαλεγόμενος, ἐπίγαγε·

δ'. « Καὶ σὺ, Δανιὴλ, ἐμφραξον τοὺς λόγους, καὶ σφράγισον τὸ βιβλίον ἕως καιροῦ συντελείας, ἕως διαχθῶσι πολλοί, καὶ πληθυνθῆ ἡ γνώσις. » Ἐπίθες, φησί, τῷ βιβλίῳ τὰς τῆς ἀσφαλείας σφραγίδας, καὶ μὴ δῆλα ἄπαι καταστήσης, ἕως ἂν πληθυνθῆ ἡ γνώσις, καὶ πληρωθῆ ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας, κατὰ τὴν προφητείαν. Ταύτας ἡ τοῦ θεοῦ Πνεύματος χάρις μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν ἀφελούσα τὰς σφραγίδας, σαφῆ τὰ ἀσαφῆ πεποίηκε τοῖς πιστεύουσι.

ε', σ'. « Καὶ εἶδον, φησὶν, ἐγὼ Δανιὴλ, καὶ ἶδον δύο ἕτεροι εἰστήκεισαν, εἰς ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ ⁶⁴, καὶ εἰς ἐντεῦθεν ⁶⁷. Καὶ εἶπον τῷ ἀνδρὶ τῷ ἐνδεδυμένῳ τὸ βαδδῖμ ⁶⁸, ὃς ἦν ἐπάνω τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ· « Ἔως πότε τὸ πέρασ ἐίρηκας τῶν θαυμασιῶν, καὶ ⁶⁹ ὁ καθαρισμὸς τούτων; » Ἐγὼ μὲν γάρ, φησὶν, εἰστήκειν σιγῶν, καὶ ἔρωτᾶν μὴ τολμῶν, δύο δὲ ἕτεροι ταῖς ὀχθὰς ἐκατέρωθεν ⁶⁹ ἐφαστῶτες τοῦ ποταμοῦ, ἤροντο τὸν τὴν βυσσίνην περιβεβλημένον ἐσθῆτα, τῆ τε τοῦ ὕδατος ἐποχούμενον ἐπιφανείᾳ· Πόσον καθέξει χρόνον τὰ ⁶⁴ φοβερά ταῦτα καὶ φρίκης γέμοντα; καὶ πότε ἡ τούτων ἀπαλλαγὴ γενήσεται;

ζ'. « Καὶ ἤκουσα τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἐνδεδυμένου τὸ βαδδῖμ, ὃς ἦν ἐπάνω τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ, καὶ ὕψωσε τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ὤμοσεν ἐν τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα, ὅτι εἰς καιρὸν, καὶ καιροῦ, καὶ ἡμῶν καιροῦ. » Ἐντεῦθεν ἀκριθῶς μεμαθήκαμεν, ὅτι ὁ τότε διαλεγόμενος οὐκ αὐτὸς ἦν ὁ Δεσπότης. « Ὁ γὰρ Δεσπότης, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς μείζονος ἄλλου ⁶⁵ εἶχεν ὀμῶσαι, ἢ φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, καθ' ἑαυτοῦ ὤμοσε, λέγων· « Ζῶ ⁶⁶ ἐγὼ, λέγει Κύριος. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Μωσῆς δείκνυσιν αὐτὸν λέγοντα· « Ἀρῶ εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χειρά μου, καὶ ὀμῶμαι τῇ δεξιᾷ μου, καὶ ἔρῳ· Ζῶ ἐγὼ εἰς τὸν αἰῶνα. » Οὗτος δὲ εἰς ὧν τῶν ὑποκειμένων καὶ εὐνοϊκῶς περὶ τὸν Δεσπότην διακειμένων, ἐξέτεινε μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν ἄμφω τὰ χεῖρες, ὤμοσε δὲ ἐν τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα. Χεῖρας δὲ λέγει αὐτὸν ἔχειν ὁ Δανιὴλ τοῦτο θεασάμενος. Ἀσώματον δ' ὅμως ἴσμεν τῶν ἀγγέλων τὴν φύσιν· σχηματίζουσι δὲ τὰς ἡφεις πρὸς τὸ χρησίμων τῶν ὁρώντων· καὶ πολλάκις μὲν ἡμερύτερον φαίνονται, συγκαταβάσει πλείονι χρώμενοι, πολλάκις δὲ φοβερώτερον, σπουδαιότερους τοὺς ὁρῶντας ἐργαζόμενοι. « Ὄμοσε τοίνυν ἐν τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα, ὅτι εἰς καιρὸν, καὶ καιροῦ, καὶ ἡμῶν καιροῦ. »

^e I Cor. xv, 41. ^f Isa. xi, 9. ^g Hebr. vi, 15, 14. ^h Deut. xxxii, 40.

VARIE LECTIONES.

⁶⁴ τ. ποτ. Apud LXX præm. τοῦ χειλοῦς. ⁶⁷ ἐντ. Apud LXX sequ. τοῦ χειλοῦς τοῦ ποταμοῦ. ⁶⁸ Rec. lectio est τὰ βαδδῖμ. Ita quoque vers. 7. ⁶⁹ καὶ — τούτων. Des. apud LXX et in Hebr. ⁶⁹ ἕκατ. In B ante τ. ἔρωτ. ponitur. ⁶⁴ τὰ. B præm. καὶ. ⁶² B ἄλλου μείζονος. Sed ἄλλου des. l. c. ⁶³ Ζῶ, x. τ. λ. Aliter, l. c. leg.

tas stellarum : stella enim differt a stella, claritate *. » Hæc locutus, qui cum Daniele colloquebatur, subjecit :

VERS. 4. « Et tu, Daniel, claude sermones, et obsigna librum, usque ad tempus consummationis, donec doceantur multi, et multiplicetur cognitio. » Impone, inquit, libro sigilla obscuritatis, neque perspicua omnibus ea facias, donec multiplicetur scientia, et impleatur omnis terra cognitione Domini, quasi aqua multa operiat maria, secundum prophetiam ^f. Illis signis ablatis divini Spiritus gratia, post nostri Salvatoris adventum, obscura credentibus perspicua fecit.

VERS. 5, 6. « Et vidi, inquit, ego Daniel, et ecce duo alii steterunt, unus ab hac parte fluminis, alter ab altera. Et dixerunt viro **1298** induto veste byssina, qui erat super aquam fluminis : Usquequo finis eorum, quæ dixisti, mirabilium, et expiatio horum ? » Ego enim tacitus, inquit, stabam, neque interrogare audebam; sed duo alii utrinque ripis fluvii assistentes, eum qui byssina veste indutus erat, et in aquæ superficie vehebatur, interrogabant : Quandiu durabunt hæc terribilia et horroris plena ? et quando ab his erit liberatio ?

VERS. 7. « Et audiivi virum indutum veste byssina, qui erat super aquam fluminis, et sustulit dexteram suam, et sinistram suam versus cælum, et juravit per viventem in sæcula, fore ut (durent illa) in tempus, et tempora, et dimidium temporis. » Hinc aperte didicimus eum qui tunc loquebatur non ipsum fuisse Dominum. « Dominus enim, quoniam neminem habuit alium per quem juraret majorem, sicut ait divus Apostolus, per semetipsum juravit, dicens : Vivo ego, dicit Dominus ^g » Beatus item Moses ipsum hæc dicentem ostendit : « Levabo in cælum manum meam, et jurabo dextera mea, et dicam : Vivo ego in æternum ^h. » Illic autem cum unus esset ex iis, qui Domino subjecti et benevoli animo erga illum affecti sunt, extendit versus cælum ambas manus, et juravit per viventem in æternum. Et manus ipsum habere dicit Daniel, quia ita viderat. Novimus tamen corporis expertem esse naturam angelorum, qui visiones ad videntium utilitatem figurant, et sæpe mansuetiores **1299** apparent sese accommodantes, sæpe etiam terribiliores, quo diligentiores eos reddant, quibus ipsi se ostendunt. « Juravit itaque per viventem in æternum, fore ut (durent illa) in tem

pus, et tempora, et dimidium temporis. » Significat autem tres annos cum dimidio. Hoc idem de cornu cum sanctis bellum gerente, quod post decem cornua pullulabit circa Romani regni finem, sanctus Gabriel dixit. Cum enim dixisset : « Tres reges humiliabit; et sermones contra Altissimum loquetur, et sanctos Altissimi veterascere faciet i. » adjecit : « Et dabitur in manum ejus usque ad tempus, et tempora, et dimidium temporis. » Tres autem hi anni cum dimidio. *Tempus* enim annum appellavit, quod ex iis, quæ sequuntur, discemus apertius : « Quia (durabit) in tempus, inquit, et tempora, et dimidium temporis. Completa dissipatione populi sanctificati, cognoscent sanctum, et perficientur omnia hæc. » Etenim per tres annos cum dimidio durabit sanctificati populi dispersio, et perficientur hæc omnia. Deinde *cognoscent sanctum*. Eliam hic innuit : nam circa finem illius imperii, cum apparuerit magnus Elias, secundum Salvatoris nostri prænuntiabit adventum. His subjicit beatus Daniel :

VERS. 8. « Et ego audivi, et non intellexi, et dixi : Domine, quid extrema horum ? » Non intelligens, inquit, id quod dictum fuerat de tempore, interrogare coactus fui, apertius discere cupiens : desiderabam enim, quæ deinceps consecutura essent, ediscere. Ille autem

VERS. 9, 10. « Dixit **1300** mihi : Veni, Daniel, quia clausi et signati sermones usque ad temporis finem. Donec eligantur, et dealbentur, et probentur multi, et inique agent iniqui, et non intelligent omnes impii, intelligentes intelligent. » Non sine causa, inquit, hæc obscurius dixi, et veluti sigilla verbis obscuritatem imposui. Neque enim temere omnibus divina sunt proponenda, sed intelligentes per cognitionem, quæ ipsis divinitus subministrabitur, intelligent ; iniqui vero et impii nihil eorum quæ insunt, poterunt intelligere : ubi autem res evenerint, aperte percipient, quæ de his prædicta fuerint. Tunc etiam separabuntur a justis, qui operantur iniquitatem i : omnia enim incendium probabit. Hoc beatus quoque Paulus tradidit : « Uniuscujusque enim opus, inquit, manifestum erit, dies enim declarabit, quia in igne revelabitur, et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit k. » Rursus non oportere omnibus temere divina proponere, Dominus in sacris Evangelii ait : « Nolite dare sanctum canibus, neque projectiatis margaritas vestras ante porcos l. » Et præcipientem Danielem, sanctum et bene sentientem de suo Domino famulum, sanctus angelus docet Antichristi tyrannidis tempus.

i Dan. vii, 24, 25. j Psal. xci, 10. k I Cor. iii, 13. l Matth. vii, 6.

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ B ημίσιος. ⁶² B τὸν γὰρ ἐνιαυτὸν καιρὸν. ⁶³ λαοῦ — πάντα. Aliter οἱ LXX. ⁶⁴ B πάντα ταῦτα. ⁶⁵ B συντελεσθήσεται. ⁶⁶ B δεῖχθῆναι. ⁶⁷ Rec. lectio est πέρας. ⁶⁸ οἱ. Des. in B. ⁶⁹ B ἀσαφέστερον. ⁷⁰ B προκείσθαι, omissis illis τὰ θεῖα. ⁷¹ B Παῦλ. ἔφη. ⁷² Isr. B θεοῖς. ⁷³ B τὸ ἅγιον. ⁷⁴ Bψ. Rec. lectio est, θάλητε, positum post μηδέ.

A Σημαίνει δὲ τρία καὶ ἡμισυ ἔτη. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κέρατος τοῦ ποιούντος πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων, ὃ μετὰ τὰ ἑξῆς βλαστήσει κέρατα ἐν τῷ τέλει τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας, ὃ ἄγιος ἔφη Γαβριήλ. Εἰρηκῶς γὰρ : « Τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει, καὶ λόγους πρὸς τὸν Ὑψίστον λαλήσει, καὶ τοὺς ἁγίους Ὑψίστου παλιώσει : » ἐπήγαγε : « Καὶ δοθήσεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ ἔω; καιροῦ, καὶ καιρῶν, καὶ ἡμισυ ⁶⁴ καιροῦ. » Τρία δὲ ταῦτα καὶ ἡμισυ ἔτη. *Τὸν καιρὸν* γὰρ ἐνιαυτῶν ⁶⁵ προσηγόρευσε, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν μετὰ τοῦτα σαφέστερον μαθησόμεθα : « Ὅτι εἰς καιρὸν, φησί, καὶ καιροῦς, καὶ ἡμισυ καιροῦ. Ἐν τῷ συντελεσθῆναι διασκορπισμὸν λαοῦ ⁶⁶ ἡγιασμένου γινώσκονται ἅγιον, καὶ συντελεσθήσονται ταῦτα πάντα ⁶⁷. » Τρία γὰρ, φησί, καὶ ἡμισυ ἔτη ὃ τοῦ ἡγιασμένου λαοῦ B κρατήσει διασκορπισμὸς, καὶ συντελεσθήσονται ⁶⁸ ταῦτα πάντα. *Εἶτα γινώσκονται τὸν ἅγιον*. Τὸν μέγαν Ἥλιον ἐνταῦθα αἰνίττεται : περὶ γὰρ τὰ τέλη τῆς ἐκείνου δυναστείας ἀναφανεῖς ὁ μέγας Ἥλιος, τὴν δευτέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν προκτερύξει. Τοῦτοις ἐπάγει ὁ μακάριος Δανιήλ :

η'. « Καὶ ἐγὼ ἤκουσα, καὶ οὐ συνῆκα, καὶ εἶπον : Κύριε, τί τὰ ἔσχατα τούτων ; » Μὴ συνείεις, φησί, τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ χρόνου, ἡναγκάσθην ἔρῃσθαι, σαφέστερον μαθεῖν ἐπιέμενος : ἐπέθου δὲ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἐσόμενα διδαχθῆναι ⁶⁹. Ὅ δὲ

θ', ι'. « Ἐφη πρὸς με· Δεῦρο, Δανιήλ, ὅτι ἐμπεφραγμένοι καὶ ἐσφραγισμένοι οἱ λόγοι ἕως καιροῦ πέρατος ⁷⁰. Ἔως ἐκλεγῶσι, καὶ ἐκλευκανθῶσι, καὶ πυρωθῶσιν οἱ πολλοί, καὶ ἀνομήσουσιν οἱ ⁷¹ ἀνομοί, καὶ οὐ συνήσουσι πάντες ἀσεβεῖς, καὶ οἱ νοήμονες νοήσουσιν. » Οὐ μάτην, φησὶν, ἀσαφέστερα ⁷² ταῦτα εἰρηκα, καὶ οἶονε! σφραγίδας τοῖς λόγοις τὴν ἀσάφειαν ἐπέθηκα. Οὐδὲ γὰρ δεῖ πᾶσιν ἀπλῶς προσκεῖσθαι ⁷³ τὰ θεῖα, ἀλλ' οἱ μὲν νοήμονες διὰ τῆς ἀνωθεν αὐτοῖς χορηγουμένης γνώσεως συνήσουσιν : οἱ δὲ ἀνομίαι καὶ δυσσεβεῖα συζῶντες, οὐδὲν τῶν ἐγκειμένων νοῆσαι δυνήσονται : ὅταν δὲ ἔλθῃ τὰ πράγματα, σαφῶς τὰς περὶ τούτων μαθήσονται : προφητεία. Τότε καὶ ἀποκριθήσονται τῶν δικαίων οἱ τῆς ποιητρίας ἐργάται : πάντα γὰρ ἡ πύρωσις δοκιμάσει. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος ⁷⁴ : « Ἐκάστου γὰρ, φησί, τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται : ἢ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἕκαστος τὸ ἔργον ὅποιόν ἐστι τὸ πῦρ δοκιμάσει. » Πάλιν δὲ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἅπασιν ἀπλῶς προτιθέσθαι τὰ θεῖα, ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς ⁷⁵ Εὐαγγελίοις φησί : « Μὴ δῶτε τὰ ἄγια ⁷⁶ τοῖς κυσὶ, μηδὲ τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ῥίψῃτε ⁷⁷ ἐμπροσθεν τῶν χοίρων. » Τὸν δὲ μακάριον Δανιήλ ἅγιον ὄντα, καὶ εὐνοῦν τοῦ δεσπότητος θεράποντα, ὁ θεὸς ἄγγελος διδάσκει τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου τυραννίδος τὸν χρόνον, καὶ φησιν :

ια'. « Ἀπὸ καιροῦ παραλλάξεως τοῦ ἐνδελεισμοῦ, A καὶ δοθῆναι βδέλυγμα ἐρημώσεως, ἡμέραι χίλια διακρίσονται ἐννενήκοντα. » Ἐπειδὴ γὰρ εἰρηκῶς « εἰς καιρὸν, καὶ καιροῦς, καὶ ἡμῖν καιροῦ, » Εἶδε μὴ νενοηκῶτα τὸν μακάριον Δανιὴλ, ἀναλύσας εἰς ἡμέρας τὸν χρόνον, δῆλον αὐτῷ τὸ ἀγνοούμενον πεποίηκε, τοῖς δὲ ἄλλοις καὶ οὕτως ἀσαφῆ τὸν λόγον κατέλιπε. *Βδέλυγμα* δὲ ἐρημώσεως αὐτὸν καλεῖ τὸν Ἀντίχριστον· *ἐναλλατῆρ* δὲ τοῦ ἐνδελεισμοῦ, τῆς ἐκκλησιαστικῆς λειτουργίας τὴν τάξιν, ὑπὸ τῆς ἐκείνου μανίας καὶ λύττης σκεδανυμένην τε καὶ παυομένην. Τούτοις ἐπιφέρει ὁ θεὸς ἄγγελος·

ιβ'. « Μακάριος ὁ ὑπομένων, καὶ φοβῶν εἰς ἡμέρας χίλιας τριακοσίας τριάκοντα πέντε. » Αἰνίττεται τε καὶ παραδηλοῖ ὡς, τούτου τὴν θεῖαν δεξαμένην πληγὴν, ἐπιμενεῖ μὲν ὁ μέγας Ἰλίας κηρύττων τὰς ὑπολοιπὰς πέντε καὶ τεσσαράκοντα, φανήσεται δὲ ὁ Δεσπότης ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος, καὶ στεφανώσεται τοὺς ἄστυλους τῆς ὑπομονῆς τὸ κτήμα φυλάξαντας. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς *Ἐθαγγελοῖς* φησὶν· « Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὕτως σωθήσεται. » Καὶ ἐντεῦθεν δὲ ἔστι μαθεῖν ἀκριβῶς, ὡς οὐδὲν τούτων ἀρμόττει τῷ Ἀντίχρῳ. Ἐπὶ ἐκείνου μὲν γὰρ *δισχιλίαις τριακοσίαις ἡμέραις* ἔφη, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀντίχριστοῦ *χίλιας διακοσίας ἐννενήκοντα* ⁷⁸ κρατήσιν τὴν συμφορὰν· ὥστε καὶ τοῦ χρόνου τὴν διαφορὰν μαρτυρεῖν τῇ τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων διαφορᾷ.

ιγ'. « Καὶ σὺ, φησὶ, δεῦρο καὶ ἀναπαύου. » Καιρὸς, φησὶν, τοῦ δέξασθαι σε τοῦ βίου τὸ τέλος. « Ἐτι γὰρ ἡμέραι εἰς ἀναπλήρωσιν ⁷⁹ συντέλειαις. » Οὐκ ὀλίγος γὰρ, φησὶν, ἐτι χρόνος ὑπολείπεται τῇ τοῦ παρόντος βίου συστάσει. Καὶ ἐνταῦθα δὲ σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξε τὴν συντέλειαν, καὶ ὅτι ἐν ἐκείνῃ τὰ προσηρημένα γενήσεται. « Καὶ ἀναπαύσῃ καὶ ἀναστήσῃ εἰς τὸν καιρὸν ⁸⁰ σου (ἀλλ' ⁸¹ ὀρθότερον τὸ, κληρὸν σου, ὡς ἐκ τῶν ἐξῆς δῆλον), εἰς συντέλειαν ἡμερῶν. » Νῦν μὲν γὰρ, φησὶ, σὲ ⁸² προσήκει τὸ κοινὸν δέξασθαι τέλος· ἀναστήσῃ δὲ, καὶ οὐκ ἀπλῶς ἀναστήσῃ, ἀλλ' εἰς τὸν κληρὸν σου, τουτέστι, μετὰ τῆς τῶν ὁμοτρόπων συμφορᾶς. Καὶ δεικνύς, πότε, ἐπήγαγεν· « Εἰς συντέλειαν ἡμερῶν. » Οὕτω σαφῶς ἡμᾶς ὁ θεὸς ἀρχάγγελος διὰ τοῦ μακαρίου καὶ τρισμακαρίου Δανιὴλ ἐδίδαξε τὴν ἀνάστασιν. Οὕτω πληρώσας τὴν ἀποκάλυψιν ἐπήγαγεν ὁ προφήτης·

ιδ'. « Καὶ ὁ βασιλεὺς ⁸³ Ἀστυάγης προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ παρέλαβε Κύρος ὁ Πέρσης τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ἦν Δανιὴλ συμβιωτῆς τοῦ βασιλέως, καὶ ἐνδοξὸς ὑπὲρ πάντας τοὺς φίλους αὐτοῦ. » Ὁ δὲ Ἀστυάγης τοῦ Κύρου μητροπάτωρ· ἐκείνου δὲ τελευταίου, καὶ Κυαξάρου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ οἰκονομητᾶ· τὴν βασιλείαν οὐ δυ-

Vers. 11. « A tempore, inquit, mutationis sacrificii jugis, et ex quo data fuerit abominatio desolationis, dies sunt mille ducenti nonaginta. » Cum enim dixisset, « In tempus, et tempora, et **1301** dimidium temporis, » videretque beatum Danielem haud intellexisse, explicato in dies tempore quod ignorabat, ei perspicuum fecit, aliis vero etiam sic orationem obscuram reliquit. *Abominationem* autem *desolationis* ipsum vocat Antichristum; *mutationem* vero *jugis sacrificii* ecclesiastici cultus ordinem illius insania et rabie dissipatum et abolitum. His adjicit sanctus angelus :

Vers. 12. « Beatus qui expectat et pervenit usque ad dies mille trecentos triginta quinque. » Innuit et declarat fore ut illo divina plaga percusso, permaneat magnus Elias reliquos quinque et quadraginta prædicans dies, et tunc appareat Dominus veniens in nubibus cæli, qui coronabit eos qui incorruptam perseverantiæ possessionem servarint. Quod item Dominus in sacris Evangeliiis asserit : « Qui autem perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit. » Hinc etiam plane discere licet, nihil horum in Antiochia convenire. Illa enim regnante, *bis mille trecentos dies* dixit, Antichristo vero, *mille ducentos nonaginta* grassaturam calamitatem. Ita ut etiam temporis differentia personarum ac rerum differentie testimonium perhibeat.

Vers. 13. « Et tu, inquit, huc accede, et quiesce. » Tempus enim est, ut vitæ finem sortiarius. « Nam adhuc dies ad absolutionem consummationis. » Non enim breve tempus adhuc, inquit, reliquum est presentis vitæ statui. Et hoc quoque loco nos aperte **1302** docuit consummationem, fore ut prædicta tunc eveniant. « Et requiesces et surgis tempore tuo (sed rectius, *in sorte tua*, ut patebit ex sequentibus), in consummationem dierum. » Nunc enim, inquit, decet te communi morte obire; *resurges* autem, neque simpliciter resurges, sed *in sorte tua*, hoc est, cum cætu eorum, qui similibus moribus præditi fuerint. Et ostendens, quando, adjecit, « In consummationem dierum. » Sic aperte nos divinus archangelus per beatissimum Danielem docuit resurrectionem. Atque ita **D** absoluta revelatione subjecit propheta :

Vers. 14. « Et rex Astyages appositus est ad patres suos, et accepit Cyrus Persa regnum ejus, et erat Daniel conviva regis, et gloriosus super omnes amicos ejus. » Astyages autem fuit Cyri maternus avus, quo vita defuncto, cum Cyaxares illius filius regnum administrare non potuisset, Cyrus Assyriorum et Chaldæorum inverso regno,

⁷⁸ Matth. x, 22.

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ ἐνν. B præm. ἡμέρας καὶ. ⁷⁹ εἰς ἀναπλ. Apud O præmitti solet, καὶ ἔραι. ⁸⁰ καιρ. Rec. lect. κληρὸν. ⁸¹ ἀλλ' — δῆλον. Des. in B. ⁸² σὲ. Des. in B. ⁸³ Καὶ ὁ βασιλ., z. τ. λ. Hæc initium constituant historię Belis et draconis. Edit. prior in margine habebat Dan. xiii et xiv; sed conf. p. 1254. sch. 5.

Medorum imperium transtulit ad Persas. « Et erat, A inquit, conviva regis, » et contubernalis, omnibusque illius familiaribus praelatus. Hac enim prædictus loquendi libertate, et quæ in ipsum a Deo per Isaiam prophetam prædicta fuerant, indicavit, et dimitteendi populi auctor fuit. Nos itaque ex divina Danielis prophetia hæc didicimus. Judæos autem justum est lamentari ac lugere, qui extra prophetarum catalogum divinum **1303** hunc prophetam audent constituere, præsertim experientia docti prophetiæ veritatem. Verumtamen perspicuum est nostræ tempestatis Judæos ad alia impia scelera hanc quoque blasphemiam addidisse, Salvatoris nostri adventus manifestum testimonium negatione prophetiæ obumbrare conantes. Verum nihil amplius erit ipsis qui hanc negant prophetiam: nam et alii prophetæ testantur, et ipsæ res clamant, prædictionibus de ipso sese responderi. Antiquos vero Judæos beatum Danielem maximum prophetam vocasse, testis locuples est Josephus Hebræus, qui Christianam quidem prædicationem non admisit, veritatem tamen occultare non sustinuit. Hic in decimo *Judaicarum antiquitatum* libro, cum multa alia de beato Daniele dixisset, hæc quoque adjecit: « Omnia, inquit, ipsi incredibiliter, ut uni ex maximis prophetis concessa sunt, omniique vite tempore honorem et gloriam apud reges populumque est assecutus: mortuus autem monumentum^a habet sempiternum. Libri enim, quoscunquē ille conscriptos reliquit apud nos etiamnum leguntur, quibus adducti sumus, ut credamus Danielem cum Deo collocutum fuisse. Non enim futura solum, quemadmodum alii prophetæ prædicebat, sed etiam tempus, quo illa eventura essent, designabat^b. » Et paulo post: « Ab eventu autem prædictionum **1304** veritatis fidem, et divinitatis opinionem apud multitudinem consequitur. » Ac deinceps hujus generis multa alia de ipso commemorat. Atque itidem in duodecimo *Antiquitatum* ita rursus ait: « Accidit vero ut templi desolatio fieret, secundum id quod Daniel ante quadringentos et octo annos prædixerat: ostendit enim ipsum a Macedonibus eversum iri^c. » Et hæc quidem Josephus prophetæ attestatur. Judæi vero, omni impudentia laborantes, ne suos quidem reverentur magistros. Verum nos, adhortor, utpote qui a propheta Dei futurorum cognitionem percepimus, nosmetipsum ad horribilem diem illum ita comparemus, ut non in dedecus sempiternum, sed in vitam resurgamus æternam: quam utinam nos omnes consequamur, gratia et

νηθέντος, ὁ Κύριος τὴν τῶν Ἀσσυρίων καὶ Χαλδαίων καταλύσας βασιλείαν, τὸ Μήδων κράτος εἰς Πέρσας μεταθέσεικε. « Σύσαιτος δὲ, φησὶν, ἦν τοῦ βασιλέως, » καὶ σύνοικος, καὶ πάντων αὐτοῦ τῶν συνήθων προτεταγμένος. Ταύτην γὰρ ἔχων τὴν παρῆρησιαν, καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου Ἠσαίου προβῆθηέντα ὑπέδειξε, καὶ τὴν ἀφ᾽ αὐτοῦ λαοῦ ποιήσασθαι παρεσκευάσεν. Ἡμεῖς μὲν οὖν ταῦτα ἐκ τῆς θείας τοῦ Δανιὴλ μεμαθήκαμεν προφητείας. Ἰουδαίους δὲ θρηγεῖν δίκαιον ἔξω τοῦ προφητικοῦ καταλόγου τάττειν τὸν θεῖον τοῦτον προφήτην τολμώντας, καὶ ταῦτα τῇ πείρᾳ μεμαθηκότας τῆς προφητείας τὸ ἀληθές. Ἀλλὰ γὰρ εὐδηλον, ὡς οἱ νῦν ταῖς ἄλλαις ἀσεβείαις καὶ ταύτην προστεθεῖσθαι τὴν βλασφημίαν, τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείας τὴν προφανῆ μαρτυρίαν ἀρνήσει τῇ τῆς προφητείας συσκιᾶσθαι ἐπιχειροῦντες· ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῖς⁶⁵ πλέον ὑπάρξει ταύτην ἀρνούμενοις τὴν προφητείαν· οἱ τε γὰρ ἄλλοι προφήται μαρτυροῦσι, καὶ αὐτὰ ἰσχυρὰ τὰ πράγματα τὰς περὶ αὐτοῦ προβῆσεις ἀρπάζοντα⁶⁶. « Ὅτι δὲ οἱ πάλοι Ἰουδαῖοι τὸν μακάριον Δανιὴλ μέγιστον ἀπεκάλοι προφήτην, μάρτυς ἀξιόχρως Ἰώσηπος ὁ Ἑβραῖος, τὸ μὲν Χριστιανικὸν οὐ δεξάμενος κήρυγμα, τὴν δὲ ἀλήθειαν κρύπτειν οὐκ ἀνεχόμενος⁶⁷. Οὗτος ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας, πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα περὶ τοῦ μακαρίου εἶρηκε Δανιὴλ, προστίθησι δὲ καὶ ταῦτα· « Ἄπαντα γὰρ αὐτῷ, φησὶν, παραδίξω, ὡς ἐν τινι τῶν μεγίστων ἐχαρίσθη⁶⁸ προφητῶν, καὶ παρὰ τὸν τῆς ζωῆς χρόνον τιμῆ τε καὶ δόξας, ἣ παρὰ τῶν βασιλέων καὶ τοῦ πλήθους· τελευτήσας δὲ μνήμην αἰώνιον ἔχει. Τὰ γὰρ βιβλία, ὅσα δὴ συγγραψάμενος κατέλιπεν⁶⁹, ἀναγινώσκειται παρ' ἡμῶν ἔτι καὶ νῦν, καὶ πεπιστευόμενοι ἐξ αὐτῶν, ὅτι Δανιὴλ⁷⁰ ὠμίει τῷ⁷¹ Θεῷ. Οὐ γὰρ τὰ μέλλοντα μόνον προφητεύων διετέλει, καθάπερ καὶ οἱ ἄλλοι⁷² προφήται, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν ὥρισεν⁷³ εἰς ὃν ταῦτα ἀποθήσεται. » Καὶ μετὰ βραχέα δὲ, « Ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους, φησὶ, τῶν προβῆσεων ἀληθείας πίστιν καὶ δόξαν θεοῦτος παρὰ τοῖς ὄχλοις ἀποφέρειται. » Καὶ ἐφεξῆς δὲ μυρία τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ λέγει. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῇ δωδεκάτῃ⁷⁴ τῆς Ἀρχαιολογίας πάλιν οὕτω φησὶ· « Τὴν δὲ ἐρήμωσιν τοῦ ναοῦ συνέθη γενέσθαι κατὰ τὴν τοῦ⁷⁵ Δανιήλου προφητείαν, πρὸς τετρακοσίων καὶ ὀκτὼ γενομένην ἑτῶν· ἔδειξε⁷⁶ γὰρ ὅτι Μακεδόνες καταλύσουσιν αὐτόν. » Καὶ ταῦτα μὲν ὁ⁷⁷ Ἰώσηπος τῷ προφήτῃ προσμαρτυρεῖ. Ἰουδαῖοι δὲ, πᾶσαν ἀναισχυντίαν νοσοῦντες, οὐδὲ τοὺς ἐαυτῶν αἰσχύνονται διδασκάλους. Ἀλλ' ἡμεῖς, παρακαλῶ, ὡς παρὰ Θεοῦ⁷⁸ προφήτου τὴν τῶν μελλόντων⁷⁹ δεξάμενοι πρόβωσιν, εὐτρεπεῖς ἡμῶς αὐτοῦ· εἰς⁸⁰

^a Joseph. Ant. Jud. l. x, c. 10. ^b ibid., l. xii, c. 7.

VARIE LECTIONES.

⁶⁵ αὐτ. In B post πλέον ponitur. ⁶⁶ ἀρπ. In B ascripta est lectio ἀρμύζοντα. ⁶⁷ B ἀνεχόμενος. ⁶⁸ ἐχ. Apud Jos. l. c. est εὐχαρίσθη. ⁶⁹ Loco cit. est καταλίπειν. ⁷⁰ B Δανιήλος. Ita quoque apud Jos. l. c. et alibi. ⁷¹ τῷ Des. in B. ⁷² ἄλλοι. Des. ibid. ⁷³ B et Jos. l. c. ὥρισεν. ⁷⁴ B δεκάτη. minus bene. ⁷⁵ τοῦ. Des. in B. ⁷⁶ ἐδ. Jos. l. c. habet ἐδήλωσε. ⁷⁷ ὁ. Ex B suppl. ⁷⁸ B θεῶν. ⁷⁹ B τῶν μελλόντων. ⁸⁰ εἰς. B ἐπ'.

ἐκείνην τὴν φοβερὰν καταστήσωμεν ἡμέραν, ἵνα μὴ A benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo
εἰς αἰσχύνην αἰώνιον, ἀλλ' εἰς ζωὴν ἀναστῶμεν Patri gloria cum sancto Spiritu, nunc, et semper,
αἰώνιον· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι et in sæcula sæculorum. Amen.
καὶ φιλανθρωπιᾷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

VARIÆ LECTIONES.

χάριτι, κ. τ. λ. B ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι
εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ¹ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΔΩΔΕΚΑ² ΠΡΟΦΗΤΑΣ·

BÆATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

COMMENTARIUS IN DUODECIM PROPHETAS.

Petro Gillio Albiensi interprete.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Ἵσως μὲν τινες περιττόν τι ποιεῖν καὶ παρέλκον νομοῦσιν ἡμᾶς τῆς προφητικῆς ἐρμηνείας κατατολμῶντας, ἅτε δὴ καὶ ἄλλων τινῶν τοῦτον διηγουκῶτων τὸν πόνον· ἀλλ' εἰσὶν οἱ τὰ θεῖα περὶ πολλοῦ ποιούμενοι, καὶ τὴν ἱερὰν ἀκριβῶς πεπαιδευμένοι Γραφήν, οἳ οὐ μόνον ἡμῖν³ οὐ νεμεσήσουσιν⁴, οὐδὲ τοῖς φιλαίτοις ἐκείνοις παραπλησίως ἐπιμέμψονται, ἀλλὰ καὶ ἀποδέξονται, ὡς εἰκός, καὶ ἐπαίνέσονται, κἂν μὴ τι γενναῖον ἐν τοῖς συγγράμμασιν εὕρωσιν. Ἀπόχρη γὰρ παρὰ τοῖς δικαίοις κριταῖς, καὶ μόνῃ ἢ προθυμίᾳ δρέψασθαι τὴν εὐφημίαν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν, ἐν τοῖς⁵ μὲν ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἀντ' ὀβελῶν δύο τὴν χήραν ἐκείνην ἐπαινῶσεν ἐγκωμίους, τῇ ποιότητι τῆς γνώμης, οὐ τῇ τοῦ δώρου ποσότητι τὸν ἔπαινον ψηφισάμενος. Ἐν δὲ τῷ νόμῳ, τοῖς εὐπό- C
ροις παρεγγυήσας χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ λίθους τιμίους εἰς τὴν κατασκευὴν προσενεγκεῖν τῆς σκη- νῆς, οὐδὲ τοὺς πενία συζῶντας τῆς ἐντεῦθεν ἐστέρησεν εὐλογίας· ἀλλὰ προσέταξε τοὺς μὲν δέρματα, τοὺς δὲ τρίχας προσφέρειν· αἱ δὲ καὶ τούτων σπανι- ζουσαι, τὴν ἰσχύν καὶ τὴν τέχνην ἀντὶ τούτων προσ- ἔφερον, νήθουσαι τὰς τρίχας, καὶ ἐξυφαίνουσαι. Πρὸς δὲ τούτοις ἴσμεν οὐ μόνον Μωσέα τὸν μέγαν

B

1305 PROCEMIUM.

Cum prophetas explicare aggredimur, nonnulli fortasse supervacaneum quiddam et superfluum nos facere arbitrabuntur, cum nimirum alii hunc laborem exhauserint. Qui autem maximi divinam doctrinam existimant, et perfecte absoluteque sacra Scriptura imbuti sunt, non modo nobis non succensebunt, neque ut illi queruli accusatores nostrum institutum damnabunt, verum etiam et probabunt, ut par est, et tametsi nihil egregium in libris nostris invenient, laudibus ornabunt. Animus enim promptus et studil plenus satis est apud æquos iudices ad colligendam laudem. Nam sic Servator et Dominus noster in sacris Evangeliiis de obolis duobus viduam illam laudibus extulit, animi conditioni,⁶ non muneris magnitudini 1306 laudem tribuens⁷. In lege autem cum divitiibus aurum, argentum lapidesque pretiosos in tabernaculi confectionem imperasset⁸, non pauperes hac privavit benedictione, sed et alios jussit pelles, alios pilos afferre: qui vero ne his quidem offrendis pares erant, artificium et vires pro istis contulerunt, nentes videlicet pilos et pertexentes. Præterea non ignoramus magnum Mosen prophe-

^a Luc. xxi, 3, 4. ^b Exod. xxv, 4 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

¹ ὅπ. Cod. Coisl. nunc San-Germanensis (quem littera C indicare liceat) habet ἐρμηνεία. ² δώδ. C δωδεκά. ³ Ibid. ἡμᾶς. ⁴ νεμ. Ita emendatum in C qui hab. νεμῆσουσι. ⁵ τοῖς. In C ponitur post μὲν.

tam solum non exstitisse, sed Josuam quoque filium Nave, et Samuelem, Davidem, Nathanem, Gadum, Achiam, Eliam, Eliseum, ac alios innumerabiles; tum Evangelii præcones non soli fuere Petrus, Jacobus, Joannes, Andreas, universusque apostolorum chorus; neque item Paulus et Barnabas, qui post hos in Evangelium cooptati, in omnes homines permearunt: sed etiam Silas, Titus, Timotheus, Apollus, illorum magnorum virorum discipuli. Neque in his tantummodo docendi gratia substitit: sed eorum etiam successores illustravit, tum eos qui deinde illos consecuti sunt. Et ad hanc usque ætatem in divinis Ecclesiarum Spiritus sancti fons permanat, divinitusque donata hominibus munera distribuit. Hinc non alienum quidquam recto et justo iudicio prædictis facere videbimur, si, tanquam pilos quosdam, nostri ingenii partus in novi tabernaculi substructionem attulerimus, quod Deus fixit, et non homo. Et si quis aliorum vestigiis nos insistere dixerit, hæc etiam ratione inveniet nos **1307** pro nostra virtutis symbola contulisse. Non enim secus quam illæ, quæ ab aliis allatos pilos nebant et texebant, ac tabernaculi velamina adornabant, nos undique præclara dicta colligentes, unum ex omnibus, Deo juvante, volumen conteximus, et duodecim prophetarum sententiam legitibus planam faciemus. Explanationem autem cum veritate congruentem nos etiam, tanquam lucerna divino verbo utentes, invenire nihil est alienum. Neque enim divinæ munificentiae gratia restincta est: sed tanquam fons perennis fluit, et maxima dona non dignis modo suppeditat, sed etiam his, quibus absolutio perfectioque deest. Ac videmus etiam solem sensibilem non antiquissimis hominibus tantum, sed etiam iis qui illos exceperunt, ac denique nobis serius natis radios suos edere, pariterque in omnes terras et maria lucem suam proferre. Multo magis igitur hujus opifex, qui hunc quoque sua sola bonitate condidit, mentem contemplationis ejus studiosam illustrat. Hac spe sustentati, accusatoribusque contemptis, vestras, qui hortatu ad hunc laborem me excitastis, preces in subsidium implorantes, prophetica explanationem aggrediemur. Atque pauca de tempore, quo quisque vaticinatus est, præfatus, ad singulorum interpretationem progrediemur.

1308 De tempore, quo quisque ex his duodecim prophetis vaticinatus est.

Duodecim prophetæ, non quia simul floruerint, aut eodem tempore vixerint, unico volumine com-

A χρηματίσαντα προφήτην, ἀλλὰ καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ⁶, καὶ Σαμουὴλ, καὶ Δαβὶδ, καὶ Νάθαν, καὶ Γὰδ, καὶ Ἀχιά, καὶ Ἠλίαν, καὶ Ἐλισσαίον, καὶ μυρίους πρὸς τοῦτους ἐτέρους: καὶ τὸ εὐαγγελικὸν δὲ κήρυγμα οὐ μόνον Πέτρος, καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, καὶ Ἀνδρέας, καὶ ἅπας ὁ τῶν ἀποστόλων χορὸς, οὐδὲ Παῦλος καὶ Βαρνάβας, οἱ μετὰ τούτους χειροτονηθέντες, εἰς ἅπαντας διεσπόμενον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ Σίλας, καὶ Τίτος, καὶ Τιμόθεος, καὶ Ἀπολλῶς, οἱ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν μαθηταί. Ἄλλ' οὐδὲ μέχρι τούτων ἔστη τῆς διδασκαλίας ἡ χάρις, ἀλλὰ καὶ τοῦς τούτων ἐφώτισε διαδόχους, καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους. Καὶ μέχρι δὲ νῦν ἐν ταῖς θείαις Ἐκκλησίαις ἡ τοῦ παναγίου⁷ Πνεύματος ἀναβλύζει⁸ πηγὴ, καὶ διανέμει τοῖς ἀνθρώποις τὰ θεόδοτα δῶρα. Οὐδὲν οὖν ἀπεικὸς τοῖς ὀρθῶς ψήφω καὶ δικαίᾳ κεχρημένοις ποιῆσειν δίζομεν, εἰ καθάπερ τινὰς τρίχας, τὰς τῆς ἡμετέρας διανοίας ὠδῖνας: εἰς τὴν τῆς νέας σκηπῆς κατασκευὴν προσενέγκαιμεν, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἀνθρωπος. Εἰ δὲ καὶ τοῖς ἐτέρων ἐνούμημασί τις ἀκολουθεῖν ἡμᾶς φήσῃ, καὶ οὕτως εὐρήσει τὸν δυνατὸν ἡμῖν ἔρανον συνεισφέρειντας. Ὁμοίως γὰρ ἐκείναις, αἱ τὰς ὑπ' ἄλλων προσεχθείσας ἐνησαν καὶ ἐξύφαναν τρίχας, καὶ τὰς τῆς σκηπῆς κατεσκευάσαν δέβρεις, καὶ ἡμεῖς ἐνθὲν κάκειθεν τὰ καλῶς εἰρημένα συλλέξαντες, ἐν ἑκ πάντων ἐξυφανοῦμεν σὺν Θεῷ φάναϊ σύγγραμμα, τῶν δυοκαίδεκα προφητῶν δὴλην ποιῶντες τοῖς ἐντυχάνουσι τὴν διάνοιαν. Εἰκὸς δὲ, ὅτι καὶ ἡμεῖς οἷόν τινα λύνωμ τῷ θεῷ κεχρημένοι λόγῳ, εὐρήσομεν ἐρμηνείαν τῆς ἀληθείας ἐχομένην. Οὐ γὰρ ἀπέσθη τῆς θείας φιλοτιμίας ἡ χάρις, ἀλλὰ πηγάζει καὶ χορηγεῖ τὰς μεγίστας δωρεάς, οὐ τοῖς ἀξίοις μόνως, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς τελειότητος ἀποδόουσιν. Ὁρῶμεν δὲ καὶ τὸν αἰσθητὸν ἥλιον οὐ μόνον τοῖς παλαιστοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετ' ἐκείνους καὶ ἡμῖν τοῖς ὀψιγόνους, τὰς οικείας ἀκτίνας ἐκπέμποντα, καὶ ὁμοίως ἔπασαν γῆν καὶ θάλατταν καταυγάζοντα. Τοιγάρτοι πολλῶ μᾶλλον ὁ τούτου δημιουργὸς, ὁ καὶ τοῦτον διὰ μόνην ἀγαθότητα κτίσας, καὶ τῶν οὐσιπῶς⁹ πρὸς αὐτὸν ἀναβλέπειν προαιρουμένων καταφωτίζει τὸν νοῦν. Ἐπὶ ταύτης τῆς ἐλπίδος ὀχοῦμενοι, καὶ τῶν φιλατιῶν οὐδένα λόγον ποιούμενοι, τῆς προφητικῆς ἐρμηνείας καταθερρήσομεν, ὑμῶν τῶν ἐπιταξάντων καὶ εἰς τοῦτον διεγειράντων τὸν πόνον, τὰς προσευχὰς εἰς ἐπιουριαν καλέσαντες: μικρὰ δὲ πρόσπερον περὶ τῶν καιρῶν¹⁰, ἐν οἷς ἕκαστος προεφήτευσεν, διεθλόντες, οὕτω τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας ἀλώμεθα. Περὶ¹¹ τῶν καιρῶν, ἐν οἷς ἕκαστος τῶν δυοκαίδεκα προφητῶν προεφήτευσεν.

Οἱ δυοκαίδεκα¹² προφήται οὐχ ὡς ἀλλήλοις συνημαχότες¹³, καὶ κατ' αὐτὸν¹⁴ γεγονότες, μίαν

VARIÆ LECTIONES

⁶ C Ναυλ, omisso τοῦ. ⁷ C ἄγιου. ⁸ πν. ἀναβλ. In hæc verba incidit initium particulæ hujus Proemii in cod. August. ex superioribus jam noto. ⁹ καὶ — καταυγ. Des. in A et C. ¹⁰ πῶς. Des in C. ¹¹ A τῶν καιρῶν. Sitne deinde legendum ἐν ᾧ. an ἐν οἷς, non satis liquet. Vetustate enim eo loco detritus est cod. Aug. ¹² Περὶ — προεφ. Des. in C, A habet ἐρμηνεία. ¹³ Οἱ δυοκ, κ. τ. λ. E prior est pars ista Proemii in cod. Flor. quem descripsit cl. Bandinius in Catal. codicum ms. biblioth. mcd. laur. t. l. p. 499. Quæ ex hoc insigni cod. infra supplenda sunt, littera F distinguuntur. ¹⁴ συνημ. Lacunam, quæ h. l. est in A, manus antiqua in marg. ita supplevit, συνημῶς. ¹⁵ C κατὰ ταῦτόν.

ἔχουσι βιβλον· ἐν διαφόροις γὰρ καιροῖς τὰς τῶν A
μελλόντων ἐποιήσαντο προφητείας. Καὶ ὁ μὲν Ὠσηὲς
ἐν βασιλείᾳ Ὀζίου, καὶ Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχάζ, καὶ
Ἐζεκιου, οἱ ἔβασίλευσαν τῆς Ἰουδαίας· καὶ ὁ Ἀμώς
ὡσαύτως ἐν ἡμέραις Ὀζίου· καὶ μέντοι καὶ ὁ Ἰωήλ
τούτων ὁμόχρονος· ὁ δὲ Μιχαίας εὐθὺς μετὰ τὴν
Ἰουδαίας ἐπέκειντο τῆς προφητείας ἤρξατο ἐν ἡμέραις
Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχάζ, καὶ Ἐζεκιου. Καὶ Ἰωνᾶς δὲ
ταύτης ἐστὶ τῆς συμμορίας· εἰ γὰρ καὶ ἡ προφητεία
τὸν χρόνον ἐσίγησεν, ἀλλ' ἡ τῶν Πουραλιπομένων
βιβλος τοῦτο διδάσκει σαφῶς. Ὁ δὲ Ναούμ μετὰ τὸν
Ἰωνᾶν τὸ τῆς προφητείας ἐδέξατο χάρισμα· διδάσκει
δὲ τοῦτο σαφῶς ἡ τῆς προφητείας ὑπόθεσις. Ὁ μὲν
γὰρ Ἰωνᾶς τὴν πανωλεθρίαν κηρύξας τοῖς Νινευί-
ταις, τοῖς τῆς μετανοίας αὐτοὺς φαρμάκοις παρ-
εσκεύασε χρῆσασθαι· διὰ καὶ πείραν οὐκ ἔλαβον τῶν B
ἀπηχῶν· ἐκείνων προῤῥήσεων. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν
προτέραν κακίαν παλινορομήσαντες ἀξία τιμωρίας
ἐσχάτης ἐτόλμησαν, ὁ Ναούμ αὐτῶν μετὰ ταῦτα
προφητεύει τὸν βλεθρον. Ὁ δὲ Ἀβδιου, δι' ὧν τῆ
Ἰουδαία¹⁶ προηγόρευεν ἀγγεῖων, δηλὸς ἐστὶ μετὰ
τούτους τῆς προφητείας ἀρξάμενος. Ὁ δὲ Σοφονίας
διδάσκει σαφῶς, ὡς ἐπὶ Ἰωσίου τοῦ βασιλέως τῆς
θείας ἀποκαλύψεως ἔτυχε· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ καιρὸν
καὶ ὁ θαυμάσιος Ἰερεμίας. Ὁ δὲ Ἀβδακούμ¹⁷ οὐ
πολὺ μετὰ τούτους. Ἀγγαῖος δὲ, καὶ Ζαχαρίας, καὶ
Μαλαχίας, μετὰ πολλῶν ἐτῶν ἀριθμὸν· οὐ γὰρ μόνον
μετὰ τὸν Ἰωσίου, καὶ τὸν Ἰωακείμ, καὶ τὸν Ἰερο-
νίαν, καὶ τὸν Σεδεκίαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν ἐν Βα-
βυλωνίᾳ τῆς αἰχμαλωσίας χρόνον, καὶ μετὰ Κύρον τὸν
πρῶτον Περσῶν βασιλεύσαντα, ὃς τὸν Ἰσραηλίτην C
λαδὸν¹⁸ ἐπανελθεῖν παρηγγύησε, καὶ μετὰ Καμβύ-
σην τὸν ἐκείνου παῖδα ἐπὶ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου,
τοῦ Ζοροβάβελ ἦδη τὸν θεῖον οἰκοδομοῦντος νεών,
τὴν προφητείαν ἐποιήσαντο· μεθ' οὓς οὐδεὶς ἕτερος
παρ' Ἰουδαίους προφήτης εὕρισκται. Οὐ τοίνυν ὡς
κατ' αὐτὸν¹⁹ γεγονότες μίαν ἔχουσι βιβλον, ἀλλ'
ἐπειδὴ δι' ὀλίγων ἐποιήσαντο τὰς προῤῥήσεις, καὶ
οὐκ ἀπέχρη τούτων ἕκαστος εἰς μιᾶς βιβλου διὰ
βραχυτέτα κατασκευῆν, εἰκότως οἱ ἀνέκαθεν τῶν
θεῶν πεφροντικότες²⁰, τῶν δυοκαίδεκα προφητῶν
τὰς προῤῥήσεις συναγαγόντες, μίαν ἀπέφηναν βιβλον.
Καίριος δὲ λοιπὸν, τῆς κατὰ μέρος ἡμᾶς ἀφασθαι
ἐρμηνείας, τῆς Ὠσηὲς προφητείας ἐν κεφαλαίῳ τὴν
ὑπόθεσιν προδιδάξαντες.

VARIE LECTIONES.

¹⁶ Ἰδ. Ed. prior habebat Ἰουδαία, sed in A ad marginem ascriptum est, Ἰωσὺς Ἰουδαία. ¹⁷ Ἀμβα-
κούμ. ¹⁸ A et C λαδόν. ¹⁹ C κατὰ ταῦτόν. ²⁰ A πεφροντικότες, in margine πεφροντικότες.

Aprehenduntur : diversis enim temporibus futura
præsignificarunt. Oseas prophetiam suam edidit
temporibus Ozia, Joatham, Achasi, et Ezechia,
regum Judæ. Amos similiter temporibus Ozia.
Joel pariter horum coævus ac æqualis fuit. Mi-
chæas autem statim post mortem Ozia prophetiam
incepit, diebus Joatham, Achasi et Ezechia. Jonas
etiam hujusce classis est : quamvis enim prophe-
tia tempus tacuit, volumen tamen Paralipomenon
hoc plane docet. Nahum post Jonam prophetia
donum accepit, quod prophetia argumentum ipsum
aperte declarat. Nam Jonas, cum supremum exi-
tium Ninevitis futurum denuntiasset, ut resipi-
scentia remediis uterentur effectit : quæ causa
fuit, ut duras illas prædictiones reipsa experti
non sint. Ubi vero in pristina flagitia iterum pro-
lapsi, summo supplicio digna commiserunt, Nahum
post hæc eorum funditus perditionem prædicat. Jam
vero ex ærumnis quas Abdias Idumæ prænun-
tavit, apparet, cum postea prophetiam inchoasset.

1309 Sophonias autem manifeste docet, sub
Josia rege divinam revelationem se assecutum
fuisse, quo tempore admirandus etiam Jeremias
vaticinatus est. Habacuc vero non multo his poste-
rior fuit. Aggæus vero, Zacharias et Malachias
multis post annis exstiterunt. Nam non modo post
Josiam, et Joacinum, et Jechoniam, et Sedeciam,
verum etiam post Babylonicam captivitatem, post-
que Cyrum primum Persarum regem, qui popu-
lum Israeliticum redire permisit, ac post Camby-
sen hujus filium, Dario Hystaspis filio regnante
ac Zororabele sanctum templum jam ædificante,
prophetarunt. Post quos, apud Judæos nemo alius
propheta invenitur. Non itaque quod uno eodem-
que tempore fuerint, in unum volumen conjun-
guntur : sed quia et paucis prædictiones complexi
sunt, nec satis ob brevitatem fuisset unusquisque
ad unius libri compositionem, jure majores, quibus
olim divina curæ fuerunt, duodecim prophetarum
prædictiones in unum redactas librum concluderunt.
Sed tempus est, ut per partes Oseæ prophe-
tiam explicemus, postquam summam ejus argu-
mentum proposuimus.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΩΣΗ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

ENARRATIO IN OSEAM PROPHETAM.

1310 ARGUMENTUM.

Populi sub Roboamo filio Salomonis divisione facta, decem tribubus Jeroboam filius Nabath imperavit ^c. Hic cum metueret ne, festis diebus populum ad templum Hierosolymitanum vocantibus, in Davidicum regnum decem tribus redirent, impietatem in Deum nefarie exorsus est, duasque vitulas aureas confecit: quarum alteri in Dan, alteri in Bethel delubrum crexit ^d. Hinc originem sumens impietas finitimarum quoque gentium idolis servire illos docuit. Unde in extremam iniquitatem prolapsi, divina providentia spoliati sunt. Ac primus quidem eos debellavit Azael Syorum **1311** rex: deinde Phua Assyriorum rex maximum tributum exegit. Post hunc Teglathphalasar, cum multas urbes evertisset, incolarum alios interfecit, alios in captivitatem redegit. Postea Salmanasar regno succedens, eadem rursus fecit contra urbes adhuc integras, quæ vastatæ nondum fuerant, atque, exercitu ad obsidionem diviso, una cum habitatoribus Samariam cepit, decemque tribuum reliquias in Assyriam abduxit. Postremus vero rex Assyriorum Sennacherim, cum bellum contra Judæam movisset, urbes quidem aliquas cepit; sed cum tentasset obsidere Hierosolymam, divinitus illata plaga exercitum perdidit, ipse vero integer et salvus evasit, ut præco fieret numinis divini: at cum domum rediisset, a suis liberis necatus fuit, quoniam et ipse a Deo factus contra suum factorem insanierat. Hæc itaque beatus Oseas, in munus propheticum ascitus, mentis oculis longe prospiciens, prædicere jubetur populo, ut prædictionum metu exterritus supplicia fugeret, malorumque periculum non

^c III Reg. xii, 20, juxta LXX. ^d ibid. 26 seqq.

A

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Τῆς τοῦ λαοῦ διαιρέσεως ἐπὶ Ῥοβοᾶμ τοῦ Σολομῶντος γεγενημένης, τῶν δέκα φυλῶν Ἱεροβοᾶμ ὁ Ναβᾶτ ἐθασίλευσεν. Οὗτος δέσας μὴ, τῶν κατὰ καιρὸν ἑορτῶν εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεῶν τὸν λαὸν καλοῦσῶν, εἰς τὴν Δαβιτικὴν ²² ἐπανεῖλθωσιν αἱ δέκα φυλαὶ βασιλείαν, ἤρξε κακῶς τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἀσεθείας, καὶ δύο δαμάλεις κατασκευάσας χρυσαῖ, τῇ μὲν ἐν τῇ Ἀδᾶν, τῇ δὲ ἐν τῇ Βαιθὴλ τέμενος κατασκεύασεν ²³. Ἐντεῦθεν ἡ ἀσέβεια λαβοῦσα παρεΐδουσιν, καὶ τοῖς τῶν ὁμῶρων ἐθνῶν εἰδῶλοις αὐτοὺς λατρεύειν ἐδίδαξεν· εἰς ἑσχατον δὲ παρανομίας ἐλάσαντες τῆς θείας ἐγυμνώθησαν προμηθείας. Καὶ πρῶτος μὲν αὐτοὺς Ἀζαήλ ὁ τῶν Σύρων καταπολέμησε βασιλεὺς· εἶτα Φουὰ ὁ τῶν Ἀσσυρίων τῆνικαδὲ τὰ σκῆπτρα κατέχων, φόρον ὅτι πλείστον εἰσέπραξε. Μετὰ τοῦτον Θεγλαθφασάαρ ²⁴ πολλὰς τῶν πόλεων ἀναστάτους πεποιηκώς, τοὺς μὲν ἀνεῖλε τῶν ἐνοικούντων, τοὺς δὲ δορυαλώτους ἀπήγαγε. Μετὰ τοῦτον Σαλμανασάρ ²⁵ τὴν βασιλείαν διαδεξάμενος, ταῦτὰ δέδρακε πάλιν τὰς ἀκηράτους διασωθείσας τῶν πόλεων, καὶ διελὼν εἰς πολιορκίαν τὴν στρατιάν ²⁶, αὐτανδρὸν ἔλαβε τὴν Σαμάρειαν, καὶ τῶν δέκα φυλῶν τὸ λειπόμενον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν ἀπέψικεν. Ἐσχατος δὲ βασιλεὺς Ἀσσυρίων ὁ Σενναχηρήμ κατὰ τῆς Ἰουδαίας στρατεύσας, ἐνίας μὲν εἶλε τῶν πόλεων, πολιορκήσας δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ πειραθεὶς, θεγλάτῳ πληγῇ τὴν στρατιάν ²⁷ ἀπόλεσας, αὐτὸς ἀλώθητος τῆνικαὐτὰ μεμένηκεν, ὡς ἂν γενοίτο κήρυξ τῆς θείας δυνάμεως· ἐν δὲ τοῖς βασιλείοις γενόμενος, ὑπὸ τῶν ἐξ αὐτοῦ φύντων ἐδέξατο τὴν σφραγὴν· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγὼνως κατὰ τοῦ πεπειρηκῆτος ἐλύττησεν. Ὁ τοῖνον θεσπέσιος Ἄστὴ τὸ προφητικὸν δεξάμενος χάρισμα,

C

VARIAE LECTIONES.

²¹ A et C Ὑπόθεσις τῆς Ἰστορίας προφητείας, non addito nomine Theodoretii. ²² C Δαυϊτικὴν. ²³ κατ. A et C addunt (omisso ἢ ἐφέλκ.) καὶ ταύταις θύειν τὸν λαὸν παρεσκεύασεν. ²⁴ C Θεγλαθφασάαρ. ²⁵ C Σαλμανάαρ. ²⁶ C στρατιάν. ²⁷ A et C στρατιάν.

καὶ πόρρωθεν ταῦτα τοῖς πνευματικοῖς θεασάμενος **A** οφθαλμοῖς, προλέγειν προστάττεται τῷ λαῷ, ἵνα δέισαντες τὰς προρρήσεις, φύγωσι τὰς κολάσεις, καὶ πείξω μὴ λάθωσι τῶν κακῶν. Οὐδὲ γὰρ τούτου χάριν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἀπειλεῖ τὰς τιμωρίας, ἵν' ἐπάγη ²⁰ ταύτας ὅς ἀπειλεῖ· ἀλλ' ἵνα τῷ φόβῳ καταπλήξας εἰς μεταμέλειαν ἀγάγῃ, καὶ τῆς τολμωμένης πονηρίας ἐλευθερώσας, ὀρέξῃ τὴν σωτηρίαν. Κολάζειν γὰρ βουλόμενος οὐκ ἂν ἠπέλησε κόλασιν· ἀπειλῶν δὲ παραδηλοῖ ὡς σώζειν ἀλλ' οὐ κολάζειν ἐφίεται. Πέμπει τοίνυν τὸν μακάριον Ὠσηέ, καὶ ταῖς δέκα φυλαῖς τὰ συμβησόμενα προειπεῖν, καὶ ταῖς δύο ὠσαύτως· τὴν τε ἐπὶ τοῦ Σενναχηρείμ γενησομένην σωτηρίαν προαγορεύσαι, καὶ τὸν ἐπὶ ²⁰ Βαβυλωνίων ἐπαχθισόμενον αὐτοῖς ὄλεθρον προσημῆναι. Καλεῖ δὲ τὰς μὲν δύο φυλάς Ἰούδαν· οὐ γὰρ ἐκ τῆς Βενιαμίνιδος, ἀλλ' ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς τὸ βασιλικὸν ἐθελοστέθει γένος. Καὶ τὰ βασίλεια δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἦν· Ἰουδαϊκὴ δὲ καὶ αὕτη ἡ πόλις. Καὶ μέντοι καὶ πλήθει, καὶ δυνάμει οὐ τούτους μόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑπερεῖχον οὗτοι· τούτου χάριν ἀπὸ τῆς δυνατωτέρας φυλῆς τὰς δύο προαγορεύει. Καὶ τὰς δέκα Ἐφραΐμ ὀνομάζει· ἐπειδὴ καὶ Ἱερυβοάμ ὁ πρῶτος βασιλεὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ κατεστήσατο πόλει, ταύτη ἀνδρεία διέπρεπεν καὶ οὗτοι. Τούτων τοίνυν ὧδε ἐρμηνεύει ²¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

α'. « Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ὠσηέ τὸν τοῦ Βεηρῖ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου, καὶ Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχαζ, καὶ Ἐζεκίου βασιλέων Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβοάμ, υἱοῦ Ἰωᾶς, βασιλέως Ἰσραήλ. » **C** Σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ὡς τούτων κάκεινων ἐχειροτονήθη προφήτης· οὐ χάριν οὐ μόνον τῶν τοῦ Ἰούδα βασιλέων ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἱεροβοάμ, ὃς τοῦ μὲν Ἰωᾶς ἦν υἱὸς, ἔκγονος δὲ τοῦ Ἰωάχαζ, ἀπόγονος δὲ τοῦ Ἰηοῦ, ὃν ὁ θεοπέσιος Ἐλισσαῖος κατὰ θεῖον ἔχρισε νεῦμα, ὥστε καὶ τῷ Ναβουθὲ τιμωρῆσαι, καὶ τὴν μουσαρωτάτην Ἰεζάβελ κολάσαι. Οὕτω δηλώσας τὸν χρόνον καὶ τοὺς βασιλέας, ὧν κρατούντων ἐχειροτονήθη προφήτης, ἐπάγει·

β'. « Ἀρχὴ λόγου Κυρίου πρὸς Ὠσηέ. » Ἄντι τοῦ, Οὐδὲν πρὸ τούτου μοι προσέταξεν ὁ Δεσπότης, ἀλλὰ τῶν πρὸς ἐμὲ λόγων ἀρξάμενος, ἐκέλευσέ με γυναῖκα πορνείας λαβεῖν, καὶ τέκνα πορνείας παιδοποιῆσαι. Προστίθησι δὲ καὶ τὴν αἰτίαν· « Διότι πορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ γῆ ἀπὸ ὀπισθεν τοῦ **D** Κυρίου. » Τούτοις προστίθησιν, ὡς ἀναμφιβόλως τὸ προσταχθὲν ἔδρασε· λέγει δὲ καὶ τῆς πόρνης τὸ ὄνομα, καὶ ἐκ τίνος ἔφυ, καὶ τὴν γενομένην ὀμίλιαν, καὶ τὸν τῆς ὀμιλλίας καρπὸν, καὶ τοῦ τεχθέντος τὴν προσγορίαν ὑπ' αὐτοῦ θεθεῖσαν τοῦ καὶ τὸν γάμον προσεταχότος.

ε IV Reg. ix, 6 seqq.

A subiret. Neque enim idcirco Deus poenas minatur, ut quibus minatur inferat eas : sed ut metu perterrefactos ad resipiscentiam revocet, et, cum a nequitia quam committunt eos liberaverit, eis salutem afferat. Non enim minaretur, si punire vellet : cum vero minas intentat, ostendit se servare velle, non perdere. Quocirca **1312** beatum Oseam mittit, ut decem tribubus, et duabus pariter, eventura praedical, atque ut sub Sennacherimo futuram salutem praenuntiet, tum etiam a Babylo- niis inferendam eis perniciem praesignificet. *Duas* autem *tribus* Judam vocat ; non enim ex Benjami- tude, sed ex tribu Juda genus regum oriundum. Regia quoque Hierosolymis erat, quae et ipsa urbs fuit Judaica. Isti porro non his solum, sed aliis **B** omnibus praestabant viribus et multitudine : a potentiori itaque tribu duas denominat. *Decem* vero *tribus* appellat Ephraim, quoniam Jeroboam earum primus rex ex hac tribu fuit, et regiam suam in Samaria urbe constituit, quae in hac tribu rursus eminebat. Excelluerunt autem et multitu- dine et viribus etiam isti. His ita explicatis, jam explanatio per partes incipienda est.

αὐτῶν βασιλεύσας ἐκ ταύτης ἦν τῆς φυλῆς, καὶ τὰ πάλιν τῆ φυλῆ διαφερούση· καὶ ἐν πλήθει δὲ καὶ διευκρινημένων ²⁰, ἀρχτέον ἤδη τῆς κατὰ μέρος

CAPUT I.

VERS. 1. « Verbum Domini, quod factum est ad Oseam, filium Beerī, in diebus Ozīae, Joatham, Achasi, et Ezechīae, regum Judae : et in diebus Jeroboami, filii Joasi, regis Israel. » **C** Plane nos docuit, quod et his et illis propheta datus fuerit. Ob id ipsum non *Judae* modo *regum* mentionem fecit, sed etiam *Jeroboami*, qui fuit filius Joasi, nepos vero Joachasi, pronepos vero Jehu, quem divinus Eliseus jussu ac nutu divino unxit ^e, **1313** ut et Nabothum ulcisceretur, et scelestis- simam Jezabelem puniret. Itaque et tempore et regibus indicatis, quibus imperantibus propheta electus fuerit, addit :

VERS. 2. « Principium verbi Domini ad Oseam. » Hoc est, nihil antehac mihi praecipit Dominus, sed, cum ad me verborum initium fecit, jussit me uxorem fornicationis ducere et filios fornicationis procreare. Et addit causam : « Quia fornicans fornicabitur terra post Dominum. » [3] His ad- jungit, se sine dubitatione imperatum fecisse : nomen etiam exprimit meretricis, et indicat, unde oriunda fuerit, qualem cum ea habuerit consue- tudinem, et quis fuerit ejus fructus ; filii quoque nomen ostendit ab eo impositum qui etiam ma- trimonium imperaverat.

VARIAE LECTIONES.

²⁰ ἐπ. Uterque ἐπαγάγη. ²¹ ἐπὶ. A ὑπὸ. ³⁰ A et C διευκρινημένων. ³¹ ἐρμ. Ex A et F interpretat mem- nominis Osee dabitur infra ad finem Comment. in hunc librum.

VERS. 4. « Dixit enim Dominus : Voca nomen A
 ejus Jezrael. » Eorum audaciam mirari satis non
 queo, qui non verentur dicere verba hæc esse
 rebus destituta : et quod ea quidem Deus exse-
 quenda jusserit, propheta tamen non receperit ;
 sed verba prolata quidem fuisse, verum prophetam
 ea non executum fuisse. Enimvero debuerunt
 animadvertere qui hæc dicere ausi sunt, ejusmodi
 multa Deum sæpius imperasse. Isaiam enim sol-
 vere de lumbis tunicam cilicinam, et pedibus non
 calceatis reliquoque corpore nudo incedere, sicut
 prophetiam edere jussit Deus f. Jeremiam catenas
 nunc ligneas, nunc ferreas collo imponere jussit g ;
 Ezechielem sinistro lateri centum quinquaginta
 dies, **1314** dextro quadraginta incubare jussit h :
 comedere panem humano stercore coctum, et B
 vasa captivitatis sumere, murumque perfodere, et
 imaginem fugientium depingere, et sic Sedecie
 fugam præsignificare. Hujusmodi alia innumera
 in sacrosancta Scriptura invenire licet, quorum
 scopum et propositum si quis ignoraverit, propheta
 virtute hæc indigna ducet ; qui autem Dei stu-
 dium et amorem in homines sciunt, utque omnia
 ad hominum salutem administrat, inde Deum lau-
 dandi occasiones arripiunt, ac divinos prophetas
 omni ex parte Domino obedire studentes admiran-
 tur. Universorum enim Deus, cum, ad homines
 inveterato stuporis morbo laborantes verba faciens,
 verbis non persuaderet, rebus quibusdam adum-
 brabat futura, visorumque admirabilitate ad con-
 siderationem eos trahebat, qui pervicaci erant
 animo. Isaiam quippe nudum conspicientes, ad
 insolitæ rei spectaculum accurrebant, causam
 ejusmodi incessus cognoscere studentes. Et qui
 Ezechielem omnia illa facientem viderant, facto-
 rum causam, ut par erat, sciscitabantur. In hunc
 modum universorum Dominus beatum Oseam im-
 pellit ad ducendam uxorem impudicam, ut hoc
 facto populi impietatem coarguat, et suam toleran-
 tiam incredibilem ostendat. Si vero universorum
 Deus libidine perditam et adulteram toleravit
 Synagogam, et non contaminatus est sanctitatis
 fons per impuram hanc et execrabilem : neque
 propheta ex illa probri plena uxore maculam sus-
 cepit. Non enim appetitioni **1315** immoderatæ
 inservienti, sed Dei imperiis obtemperanti, cum
 illa consuetudo intercessit. Scopo autem et pro-
 posito bonum et malum indicari sciendum est : hoc
 enim modo matrimonium ab adulterio sejunctum
 dignoscitur, et cum coitu nihil differant, proposito
 et lege discrimen demonstratur, atque hac nota
 illud legitimum, hoc illegitimum judicatur. Inve-
 nire quispiam possit hoc idem in cæcæ, si modo
 consideret. Interficit enim homicida, interficit et

δ. « Εἶπε γὰρ Κύριος· Κάλῃσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ
 Ἰεζραὲλ^α. » Ἐγὼ δὲ θαυμάζω λίαν τοὺς τετολη-
 κότας εἰπεῖν, ὡς ῥήματα ταῦτά ἐστιν ἔρημα πραγμά-
 των, καὶ προσέταξε μὲν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὁ δὲ προφή-
 της οὐκ ἔλαθεν, ἀλλὰ τὰ μὲν ῥήματα προσεφέρετο,
 τὰ δὲ πράγματα οὐκ ἔγινετο. Ἔδει δὲ συνιδεῖν τοῦς
 ταῦτα λέγειν ἐπιχειροῦντας, ὡς πολλὰ τοιαῦτα παλ-
 λάκις προσέταξεν ὁ Θεός· τὸν μὲν γὰρ Ἡσαΐαν λῦσαι
 τὸν σάκκον ἀπὸ τῆς ὀσφύος ἐκέλευσε, καὶ γυμνὸν
 τρέχειν, καὶ ἀνυπόδητον^β, καὶ οὕτω ποιεῖσθαι τὴν
 προφητείαν· τῷ δὲ Ἱερεμίᾳ, ποτὲ μὲν ξυλίνους
 κλοιοὺς τῷ τραχήλῳ περιβῆναι, ποτὲ δὲ σιδηροῦς
 παρεγγύησεν^γ· τῷ δὲ Ἰεζεκιήλ, ἐπὶ τῆς εὐωνύμου
 κατακλιθῆναι πλευρᾶς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἡμέ-
 ρας προσέταξε, καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τεσσαράκοντα,
 καὶ φαγεῖν τὸν ἄρτον ἐν βολβίτοις κόπρου ἀνθρω-
 πίνης, καὶ λαβεῖν σκεύη αἰχμαλωσίας, καὶ διορῶσαι
 τὸν τοίχον, καὶ εἰκόνα διαγράψαι φευγόντων, καὶ
 οὕτω προαγορευῆσαι τὴν τοῦ Σεδεκίου δρασμὸν. Καὶ
 μυρία δὲ ἄλλα τοιαῦτα εὐρήσομεν ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ,
 ἃν εἴ τις τὸν σκοπὸν ἀγνοήσειεν, ἀνάξια ταῦτα ἂν
 εἴποι προφητικῆς ἀρετῆς· οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλαν-
 θρωπίαν εἰδότες, καὶ ὡς ἅπαντα πρυτανεύει τῆς
 τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα σωτηρίας, ἐντεῦθεν μάλιστα
 καὶ τὰς τῆς θείας ὑμψιδίας λαμβάνουσι ἀφορμὰς,
 καὶ τοὺς θεοσεπίους θαυμάζουσι προφήτας, εἰς
 ἅπαντα εἴξει τῷ Δεσπότη προελομένους. Ὁ γὰρ
 τῶν ὄλων Θεός, ἐπειδὴ πρὸς ἀνθρώπους ἀναληγίαν
 νοσοῦντας τοὺς λόγους ποιούμενος διὰ ῥημάτων οὐκ
 ἔπειθε, πράγμασι τισὶν ἐσκιαγράφει τὰ μέλλοντα,
 τῷ παραδόξῳ τῶν ὀρωμένων εἰς θεωρίαν τοὺς ἀτε-
 ράμονας ἔλκων· οἱ τε γὰρ τὸν Ἡσαΐαν θέοντα
 γυμνὸν ὀρώντες ἔδραμον ἂν δῆπουθεν εἰς τὴν τοῦ
 καινοῦ πράγματος θεωρίαν, μαθεῖν ἐφιέμενοι τοῦ
 τοιοῦτου ὀρόμου τὴν πρόφασιν. Καὶ οἱ τὸν Ἰεζεκιήλ
 ἐκεῖνα πάντα δρώντα θαύμανοι, ἤροντο ἂν ὡς εἰκὸς
 τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων. Οὕτω τοίνυν καὶ τὸν
 μακάριον Ὡσῆ παρασκευάζει τῶν ὄλων ὁ Κύριος,
 γυναῖκα λαβεῖν ἀκόλαστον, ἵνα διὰ τοῦ γινομένου,
 καὶ τοῦ λαοῦ τὴν ἀσέθειαν ἐλέγξῃ, καὶ τὴν οἰκίαν,
 ἐπιδείξῃ μακροθυμίαν. Εἰ δὲ ὁ τῶν ὄλων Θεός τῆς
 ἀκόλαστου καὶ μοιχευτρίας ἠνείχετο Συναγωγῆς, καὶ
 οὐκ ἐμολύνετο ἢ τῆς ἀγιοσύνης πηγὴ ἐκ τῆς μυ-
 σαρᾶς ἐκεῖνης^δ καὶ βδελυρᾶς, οὐδὲ ὁ προφήτης ἐκ
 τῆς ἀσελοῦς ἐκεῖνης γυναϊκὸς κηλίδα ἐδέξατο· οὐδὲ
 γὰρ ἐπιθυμίᾳ πονηρᾶ δουλεύου, ἀλλὰ τὰ θεοῦ
 προσεταγμένα πληρῶν, τῆς ὀμιλίας ἐκεῖνης ἠν-
 ἔσχετο. Εἰδέναι δὲ χρῆ, ὡς τῷ σκοπῷ τὸ τε ἀγαθὸν
 καὶ τὸ κακὸν κρίνεται· τούτῳ γὰρ ὁ γάμος τῆς
 μοιχείας κεχώρισται, καὶ τῆς συνουσίας οὐδεμίαν
 ἐχούσης διαφορὰν, τῷ σκοπῷ καὶ τῷ νόμῳ τὸ διάφο-
 ρον δείκνυται, καὶ κατὰ ταῦτα τὸ μὲν ἔννομον, τὸ
 δὲ παράνομον κρίνεται. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ φόνου
 σκοπούμενον εὐροί τις ἂν. Ἀναίρει γὰρ καὶ ὁ ἀν-

^α Isa. xx, 2. ^β Jerem. xxvii, 2 ; xxviii, 13 ; vel juxta LXX, xxxiv, 2 ; xxxv, 15. ^γ Ezech. iv, 1-6.

VARIE LECTIONES.

^α Ed. prior hab. Ἰεσαΐηλ. ^β C ἀνυπόδητον ^γ C παρεγγύησε. ^δ ἐκ. Des. in C.

ἑροφόνος, ἀναίρει καὶ ὁ δικαστῆς· ἀλλ' ὁ μὲν ἐν νόμῳ, ὁ δὲ παρανόμῳ· καὶ τὸ μὲν ἔργον ταύτων, τῷ δὲ σκοπῷ διαφέρει. Καὶ ἵνα τοῦτο σαφέστερον ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς μεταμάθωμεν³⁶, σκοπήσωμεν οὕτως³⁷. Ἐφόνευσεν ὁ Καὶν, ἀλλὰ βασιλεύσας καὶ δόλιμ χρησάμενος· ἐφόνευσε Φινεῆς, ἀλλὰ ζηλώσας, καὶ τῆς εὐσεβείας ὑπερμαχήσας, καὶ βδελυξάμενος τὴν ἀσέβειαν· καὶ τὸ μὲν ἔργον ταῦτ', ὁ δὲ σκοπὸς ἐναντίος ἐκ διαμέτρου. Οὕτω καὶ ἡ κλοπῆ τῶν μὲν ὑπὸ τοῦ νόμου κατηγορουμένων ἐστίν· ἀλλ' ἔκλεψε τὴν εὐλογίαν ὁ Ἰακώβ, καὶ οὐ μόνον τὴν κατηγορίαν διέφυγεν, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσαις εὐφημεῖται ταῖς γενεαῖς. Ἐνήστευσεν Ἠλίας ὁ πάνυ, ἐνήστευσαν δὲ καὶ οἱ τὸν Ναβουθὲ καταλεύσαντες³⁸· ἀλλ' ὁ μὲν φιλοσοφῶν, οἱ δὲ συκοφαντῶν τυρεύοντες. Ἠλέησεν ὁ Σουλὸν τὸν Ἀγάγ³⁹, καὶ ἐγυμνώθη τῆς βασιλείας παράνομος γὰρ ἦν ἐκεῖνος ὁ ἔλεος· ἔσφαξεν ὁ Σαμουὴλ τὸν Ἀγάγ, καὶ θεῖον νόμον ἐπλήρωσε. Καὶ ἄλλα δὲ μυρία ἐστὶν εὐρεῖν οὐ παρὰ τῆς θείας μόνῃ Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν παρ' ἡμῶν γιγνομένοις. Καὶ ὁ θαυμάσιος τοίνυν Ὄση, οὐκ ἐπιθυμία δουλεύσας, ἀλλὰ θεοῖς νεύματιν εἶξας, ἔλαβε τὴν πόρνην, καὶ γάμου παντὸς ἦν σεμνοτέρα ἐκείνη ἢ ὀμίλια· οὐ μόνον ὅτι κατὰ θεῖον ἐγένετο νεύμα, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦ Θεοῦ τὸν τύπον ἐδείκνυ, καὶ ὅπως ὁ ἅγιος καὶ ἐν ἀγίοις ἀναπαυόμενος, νυμφίος τῆς ἀκολάστου κληθῆύς τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐχηρμάτιζε. Παιδοποιήσαντι τοίνυν αὐτῷ καλεῖται προσαγορευῆσαι τὸ τεχθὲν Ἰεζραὲλ· εἰ Διότι ἔτι μικρὸν, καὶ⁴⁰ ἐκδικήσω τὴν αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ, ἐπὶ⁴¹ τὸν οἶκον Ἰηοῦ, καὶ καταπαύσω βασιλείαν οἴκου Ἰσραὴλ. (δ', ε'). Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη συντρίψω τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὲλ. » Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἰεζραὲλ τὸ χωρίον ἐστίν, ἐν ᾧ Ναβουθὲ τὴν ἄδικον ἐκείνην ὑπέμεινε σφαγῆν· ὁ δὲ Ἰηοῦ, ὁ τοῦτου κατὰ θεῖαν βουλήν γενόμενος τιμωρὸς, ᾧ ὑπέσχετο ὁ Θεὸς διὰ τὰ κατὰ τῆς Ἰεζραὲλ⁴² αὐτῷ γεννημένα, εἰς τετάρτην γενεὰν διαρκέσειν τὴν βασιλείαν. Ἐπειδὴ τοίνυν οἱ ἐκ τοῦτου λήθην τῆς θείας ἐλαθον εὐεργεσίας, καὶ τὴν τῶν πρὸ αὐτῶν βεβασίλευκῶν ἐζήλωσαν δυσέβειαν, ἀπειλεῖ ὁ Θεὸς καὶ ταύτην καταπαύσειν τὴν βασιλείαν, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ τόξον συντρίψειν, τούτεστι, καταλύσειν τὴν δύναμιν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὲλ· οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦδε τοῦ χώρου τὴν μνήμην ἐποίησατο, ἀλλὰ τῆς θείας ἀναμνήσκων εὐεργεσίας τὸν τηλικαδε βασιλεῖα, καὶ διδάσκων, ἵτι καθάπερ δικας εἰσέπραξε τοὺς τὸν Ναβουθὲ κατασφάζαντας διὰ τοῦ προπάτορος αὐτοῦ Ἰηοῦ· οὕτω καὶ αὐτοὺς τῆς εἰς αὐτὸν ἀγνωμοσύνης ἀπαιτήσῃ ποινήν. Τούτοις ἐπάγει, ὅτι καὶ ἕτερον ἐτέχθη παιδίον, καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν

A iudex : sed hic legitime et iuste, ille inique et illegitime ; et cum sit unum et idem opus, solo tamen proposito differt, et scopo. Ut vero apertius ex sacra Scriptura hoc cognoscamus, hac consideratione opus est. Eadem fecit Cain¹, sed invidia laborans et dolo malo. Eadem fecit Phinées¹, sed zelo inflammatus, et pro pietate certamen suscipiens, atque ab impietate abhorrens. Hinc est quidem opus idem, scopus vero et propositum ex diametro contrarium. Eodem modo furtum quidem per legem improbatum, a patre tamen benedictionem Jacob furatus est¹, et non modo furti non est accusatus, verum etiam per omnes generationes celebratus est. Jejunavit Elias ille magnus, jejunarunt et hi qui Nabothum lapidibus obruerunt¹ : sed ille honestatis studio, hi vero calumniam aucupantes. Saul misericors erga Agagum fuit, et spoliatus fuit regno, iniqua enim erat hæc misericordia ; Samuel interfecit Agagum^m et legi divinæ satisfecit. Istiusmodi alia innumera invenire facile est, neque in sacra tantum Scriptura, verum etiam in iis quæ quotidie inter nos sunt. Admirabilis **1316** itaque Osee, non libidini serviens, sed nutui divino parere studens, uxorem duxit meretricem, atque omnibus nuptiis castior et laudabilior hæc societas fuit : neque ob id solum, quod ex Dei nutu et arbitrio facta fuerit, sed etiam quod Deum figura quadam expresserit, significaturus quo pacto sanctus ille, et in sanctis requiescens, sponsus se fecerit contaminatæ multitudinis Israelitarum. Itaque filium, quem sustulisset, iussit nominari Jezrael. « Quia adhuc modicum, et ulciscar sanguinem Jezraelis super domum Jehu : et quiescere faciam regnum domus Israelis. (VERS. 5.) Et erit, illo die frangam arcum Israelis in valle Jezraelis. » Ejusmodi est quod dicit : *Jezrael* locus est, ubi Naboth injusta illa cæde necatus fuit : *Jehu* vero divino consilio hujus mortis vindex factus est : cui Dominus ob ea quæ contra Jezabelem fecerat, usque ad quartam generationem regnum permansurum esse pollicitus est^m. Ut vero posteri in oblivionem divinæ beneficentiæ venerunt, et eorum, qui antea regnassent, impietatem imitari cœperunt, minatur Dominus se etiam hoc regnum deleturum et arcum Israelis confracturum, hoc est, vires et potentiam in valle Jezraelis dissoluturum esse. Non abs re autem hujus loci mentionem fecit, sed ad divinæ benignitatis memoriam revocare cupiens regem tum regnantem, ac docens, sicut per Jehu proavum ejus pœnas de his, qui Nabothum interfecerant, sumpsit Dominus, ita illum ab ejus successoribus

¹ Gen. iv, 8. ⁱ Num. xxv, 8. ^k Gen. xxvii, 22 seqq. ^l III Reg. xx, 4 seqq. ^m I Reg. xv, 32 seqq. juxta LXX. ⁿ IV Reg. x, 30.

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ C καταμάθωμεν. ³⁷ C οὕτως. ³⁸ κατ. Ita C, quem sequimur. Sirm. καταλύσαντες. ³⁹ C Ἀγάγ. ⁴⁰ ἔτι μ. καί. C. ψησί. ⁴¹ ἐπὶ. Ita C, ut LXX. Edit prior habebat καί. ⁴² C Ἰεζραὲλ.

his animi ingrati * pœnam esse repetiturum. [6] A
His addit, alterum setum suscepisse Oseam,
1317 eumque a Deo universorum nomen rece-
pisse. Jussit enim, ait, illam vocari *Absque misericordia*, docens nimirum se non amplius Israellem
misericordia esse prosecuturum.

VERS. 7. « Filiorum autem Judæ, inquit, misc-
rebor, et salvabo eos per Dominum Deum ipsorum,
et non salvabo eos per arcum, neque per gladium,
neque per bellum, neque per equos, neque per
equites. » His autem aperte demonstrat ea quæ
facta fuerunt contra Sennacherim*. Tunc enim
non instructa acie Assyrii victi sunt, sed angelo-
rum robore centum octoginta quinque millia cæsa
sunt. [8,9.] His subjungit quod, genito rursus filio
altero, jusserit illum Deus vocari *Non populum* B
meum, causamque exponit : « Quoniam vos non
eritis populus meus, et ego non sum vester. » Jam
vero, ne quis arbitretur eos a Deo repudiari, quod
sint numeratu faciles et admodum pauci, com-
mode apposuit :

VERS. 10. « Erat numerus filiorum Israelis sicut
arena maris, quæ non mensurabitur, neque nume-
rabitur. » At vero non multitudine Deus gaudet,
sed ubi duo aut tres congregati sunt in ejus no-
mine, ibi in medio eorum est. Sic Noachum omni-
bus mortalibus antetulit, sic Abrahamum, sic Mo-
sen. Horum vero posteros innumerabiles *Non*
populum suum vocat propter impietatem. Caterum
Deus misericors id, quod non esse futurum dixe-
rat, confestim revocavit his verbis :

« Erit enim, inquit, in loco ubi dictum est eis,
Non populus meus vos, ipsi vocabuntur filii Dei
viventis. (VERS. 11.) Et congregabuntur filii Judæ
et filii Israelis simul : et constituent **1318** sibi
principatum unum, et ascendent de terra, quon-
iam magnus est dies Jezraelis. » Per hæc revo-
cationem e Babylone prædixit, et fore ut post re-
ditum ex ea regione reges diversos non amplius
habeant, sed uniti et consentientes regem unum
habeant. Et hoc quidem impletum est tempore
Zorobabelis. *Diem vero Jezraelis* appellavit cala-
mitatem, quam populo Israelis intulerunt Assyrii
in valle Jezraelis. Quia enim magnam, inquit,
postea illis indligam pœnam, magnam rursus eis
salutem afferam, et a servitute liberatos in patriam
resituam.

CAPUT II.

[1] Deinde eis præcipit, ut mutatis rebus mu-
tentur nomina, et vocetur *Non populus*, *Populus*,
et *Non dilecta*, *Dilecta*. Vos enim, ait, qui salu-
tem estis adepti, et qui Babylone rediistis iudices
estote matris vestræ et mei, hoc est majorum ve-
strorum, qui erga me peccaverunt, quod hæc non

* Isa. xxxvii, 36. P Matth. xviii, 20.

A προσηγορίαν ἀνεδέξατο. Ἐκέλευσε γὰρ αὐτὴν, φησὶν,
Ὁὐκ ἠλεσημένην κληθῆναι· τοῦτο διδάσκων, ὡς
οὐκ ἐστὶ τὸν Ἰσραὴλ ἀξιώσει φιλανθρωπίας.

Ζ'. « Τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰούδα, φησὶν, ἐλεήσω καὶ σώσω
αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ οὐ σώσω αὐτοὺς ἐν
τόξῳ, οὐδὲ ἐν βόμφαλα, οὐδὲ ἐν πολέμῳ, οὐδὲ ἐν ἵπποις,
οὐδὲ ἐν ἵππευσιν. » Σαφῶς δὲ διὰ τούτων ἐδήλωσε τὰ
κατὰ τὸν Σενναχηρείμ γεγενημένα· τῆνικαῦτα γὰρ
οὐ παρατάξῃς γενομένης ἠττήθησαν οἱ Ἀσσυριοί,
ἀλλ' ἀγγελικῆ δυνάμει ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε δι-
εφθάρησαν χιλιάδες. Τούτοις ἐπάγει, ὅτι καὶ ἐτέρου
παιδίου τεγθέντος, ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς κληθῆναι αὐτὸ
Ὁὐ λαὸν μου, καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει· « Διότι ὑμεῖς
οὐ λαὸς μου, καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὑμῶν. » Καὶ ἵνα μὴ
τις ὑπολάβῃ, ὅτι ὡς εὐαριθμήτους αὐτοὺς καὶ ἀλίγους
ἀποπέμπεται, ἀρμοδίως προστέθεικεν·

ι'. « Ὅτι ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὡς ἡ ἄμ-
μος τῆς θαλάσσης, ἡ οὐ μετρηθήσεται⁴³ οὐδὲ ἐξαρι-
θμηθήσεται. » Ἀλλ' οὐ πλήθει χαίρει ὁ Θεός· ὅπου
δὲ δύο ἢ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι εἰς τὸ αὐτοῦ ὄνομα,
ἐκεῖ ἐστὶν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Οὕτω τὸν Νῶε πάντων
ὁμοῦ προτετίμηκε τῶν ἀνθρώπων· οὕτω τὸν Ἀβραάμ,
οὕτω τὸν Μωσέα⁴⁴· τοὺς δὲ ἐκείνων ἀπογόνους, καὶ
ἀριθμὸν νικῶντας, Ὁὐ λαὸν αὐτοῦ καλεῖ διὰ τὴν
ἀσέβειαν. Ἀλλὰ φιλάνθρωπος ὢν εὐθύς ἀνεκαλέσατο
C τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἀπόφασιν.

« Ἔσται γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ τόπῳ ᾧ⁴⁵ ἐβρέθη
αὐτοῖς, Ὁὐ λαὸς μου ὑμεῖς, αὐτοί⁴⁶ κληθήσονται
υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. (ια'.) Καὶ συναχθήσονται υἱοὶ Ἰούδα,
καὶ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ θήσονται αὐτοῖς
ἀρχὴν μίαν, καὶ ἀναθήσονται ἐκ τῆς γῆς, διότι με-
γάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραὲλ. » Διὰ τούτων τὴν ἀπὸ
Βαβυλῶνος ἀνάκλησιν προηγόρευσε, καὶ ὅτι μετὰ
τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον οὐκ ἐστὶ διηρημένους ἔξουσι βα-
σιλέας, ἀλλ' ἐνωθέντες καὶ συνασθέντες ἓνα σχή-
σουσιν ἄρχοντα. Καὶ τοῦτο δὲ πέρας ἔλαβεν ἐπὶ τοῦ
Ζοροβάβελ. Ἡμέραν δὲ τοῦ Ἰεζραὲλ ἐκάλεσε τὴν
ἐπενεχθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων τῷ Ἰσραὴλ συμ-
φορὰν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὲλ. Ἐπειδὴ γὰρ,
D φησὶ, μεγάλην αὐτοῖς ἐπάγω τιμωρίαν, μεγάλης αὐ-
τοῦς ἀξιώσω καὶ σωτηρίας, καὶ τῆς δουλείας ἐλευ-
θερώσας, εἰς τὴν πατρίδα ἐπανάξω πατρίδα.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Εἶτα παρακελεύεται αὐτοῖς, ὡς τῶν πραγμάτων
μεταβολὴν δεξαμένων ἐναλλάξαι καὶ τὰ ὀνόματα, καὶ
καλέσαι τὸν Ὁὐ λαὸν, λαὸν⁴⁷, καὶ τὴν Ὁὐκ ἠγα-
πημένην, Ἠγαπημένην. Ὑμεῖς γὰρ, φησὶν, οἱ τῆς
σωτηρίας ἀπολαύσαντες, καὶ ἐκ Βαβυλῶνος ἐπανε-
θέντες, γένεσθε χριταὶ τῆς μητρὸς ὑμῶν καὶ ἐμοῦ,

VARIÆ LECTIONES.

⁴³ οὐ μετρ. Rec. lectio est., οὐκ ἐκμετρηθήσεται. ⁴⁴ C Μωσέα. ⁴⁵ ᾧ Ita quoque infra, t. III, ad
Hom. ix, 26. Rec. lect. h. l. est οὐ. ⁴⁶ αὐτοί. Infra, ad Rom. i. c. est ἐκεῖ. ⁴⁷ λαὸν. Λαὸν C utroque
loco add. μου.

τούτεστι, τῶν προγόνων ⁴⁸ τῶν εἰς ἐμὲ παρανενομη-
κότων, ὅτι αὐτὴ οὐ γυνὴ μου, καὶ ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐ-
τῆς. Ἀποστάσιον, φοῖσιν, ἐγένετο τῆς αἰτίας ἐξ ἐχει-
νης γεγεννημένης. Τοιοῦτον εὐρίσκομεν καὶ παρὰ τῷ
Ἰσαΐα εἰρημένον· « Καὶ νῦν, οἰκός τοῦ Ἰούδα, καὶ
οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ, κρίνατε ἐν ἐμοὶ καὶ
ἀναμέσον τοῦ ἀμπελώνος μου· διότι ἔμεινα τοῦ
ταυθὰ φησι·

β'. « Κρίθητε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν, κρίθητε,
ὅτι αὐτὴ οὐ γυνὴ μου, καὶ ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς. »
Καὶ δεικνύς, ὡς οὐκ ἐπὶ λύμῃ αὐτῆς τὸ ἀποστάσιον
τοῦτο ποιεῖται, ἐπάγει· « Καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνείαν
αὐτῆς ἀπὸ προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς
ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς. » Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ
μακαρίου Δαβὶδ εἰρημένον· « Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐτα-
πεινώσάς με, ὅπως μάθω τὰ δικαιώματά σου. » Καὶ
ταύτην δὲ παιδεύων ὑπισχνεῖται τῆς πορνείας καὶ
τῆς μοιχείας αὐτὴν ἐλευθεροῦν, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ
πρόβριζον ταύτην ἐκ μέσου τῶν μαστῶν ἀνασπᾶν.
Παραδηλοῖ δὲ τὴν καρδίαν τὴν ὑπὸ τοῖς μαστοῖς κει-
μένην, ἐξ ἧς ἐκπορεύονται διαλογισμοὶ πονηροὶ,
φθόνοι, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, καὶ τὰ τούτοις
ὅμοια. Μεγίστην τοίνυν δνησιν ἢ τοῦ Θεοῦ φέρει παι-
δεῖα, τῆς πορνείας ⁴⁹ τοὺς παιδευομένους ἐλευθε-
ροῦσα. Διδάσκει δὲ καὶ τῆς παιδείας τὰ εἶδη.

γ'. « Ὅπως ἀν ἐκδύσω αὐτὴν γυμνὴν, καὶ ἀπο-
καταστήσω αὐτὴν καθὼς ἡμέρα τῆς γενέσεως αὐ-
τῆς. » Ἡμέραν δὲ γενέσεως καλεῖ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ
διαγωγὴν. Ἐρμηον αὐτὴν, φησι, τῆς ἐμῆς καταστήσω
προνοίας, καὶ δουλεύειν Ἀσσυριοῖς, ὡς ἐδούλευσεν
Αἰγυπτίοις, παρασκευάσω. Καὶ ἀνδρῶν δὲ γῆ καὶ
ἐρήμῳ παραπλησίαν αὐτὴν ἀποφανῶ· καὶ διαφθερῶ
αὐτὴν ἐν δίψει. Αἰνίττεται δὲ διὰ τοῦ δίψους, οὐ
μόνον τὴν τοῦ ὕδατος ἐνδειαν, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας
κηδεμονίας στέρξιν ⁵⁰. Οὐδὲ τὰ τέκνα δὲ αὐτῆς,
φησὶν, ἀξιώσω φειδοῦς, ὅτι ἐκ δυσσεβῶν γεννηθέντα,
τὴν τῶν πατέρων ἐμιμήσαντο βδελυρίαν. Πορνείαν
γὰρ ἐνταῦθα τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν καλεῖ· σα-
φέστερον δὲ αὐτῆς τὴν ἀγνωμοσύνην ἐλέγχων ὑπο-
δείκνουσιν αὐτὴν λέγουσαν, ὡς προσήκει τοῖς ἐρα-
σταῖς ἀκολουθησαί· τούτεστι, τοῖς εἰδώλοις· παρ'
ᾧ ἅπασαν, φησὶ, λαμβάνω τῶν ἀναγκαίων τὴν
ἀφθονίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἠγνόησε τὸν δοτῆρα τῶν ἀγα-
θῶν, εἰκότως ἐπάγει·

δ'. « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ φράσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν
σκόλοφι, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, καὶ τὴν
τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὐρῆ. » Καὶ αὐτῆς ⁵¹ δὲ ἡ τιμω-
ρία φιλανθρωπίας μεστὴ· πραγματεύεται γὰρ αὐτῇ
παῦλαν τῆς δυσσεβείας· μαθοῦσα γὰρ τῇ πείρᾳ τῶν
κακῶν τὴν τῶν εἰδώλων ἀσθένειαν (ἐκάλεσε γὰρ αὐ-
τοὺς εἰς συμμαχίαν ἐν τῷ τῆς ἐφόδου καιρῷ, καὶ τῆς
παρ' αὐτῶν ἐπικουρίας οὐκ ἔτυχε· « Ζητήσεται γὰρ
αὐτοὺς, φησὶ, καὶ οὐ μὴ εὐρῆ), ἀναμνησθήσεται
τῆς θείας κηδεμονίας, καὶ ἐρεῖ· « Πορεύσομαι, καὶ

uxor mea et ego non vir ejus. Repudium, inquit,
factum est ex causa quæ ab illa prodiit. Tale
quidpiam invenimus et in Isaia : « Nunc domus
Judæ et habitatores Hierosolymæ, judicate inter me
et vineam meam, quoniam exspectavi ut pro-
ferret uvas, et protulit spinas. » Et hoc loco ait :
ποιῆσαι σταφυλήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. » Καὶ ἐν-
ταυθὰ φησι·

VERS. 2. « Judicamini cum matre vestra : judi-
camini, quia hæc non uxor mea et ego non vir
ejus. » Et ut ostendat hoc divortium non factum
fuisse ad **1319** eam perdendam, subjungit :
« Et auferam fornicationem ejus a facie mea, et
adulteria ejus de medio uberum illius. « Ejusmodi
est quod a beato Davide dictum : « Bonum mihi est,
quod humiliaveris me, ut addicerem justitias
tuas. » Hanc autem castigando, et a fornicatione,
et ab adulterio se liberaturum pollicetur : neque
id leviter, sed radicitus hoc e medio uberum re-
vulsurum. Cor autem designat sub uberibus si-
tum, ex quo profisciscuntur cogitata mala, invidiæ,
homicidia, adulteria, fornicationes, et his similia.
Maximam igitur opem fert Dei castigatio, qua qui
instructi sunt a fornicatione liberantur. Docet
etiam castigationis genera.

VERS. 3. « Ut exspolium eam nudam, et restituum
eam qualis fuit die nativitatis suæ. » *Diem vero
nativitatis* vocat tempus quod in Ægypto trans-
egit. Desertam, inquit, illam et mea providentia
destitutam faciam, et ut Assyriis serviat, quemad-
modum servivit Ægyptiis, efficiam. Et siccæ ter-
ræ ac desertæ similem eam reddam : et occidam
eam siti. Per *sitim* autem non modo aquæ penu-
riam innuit, sed divinæ quoque providentiæ pri-
vationem. [4] Neque filiis ejus, inquit, parcam,
quia ex impiis prognati patrum nequitiam æmulati
sunt. *Fornicationem* enim hic idolorum cultum
vocat. [5] Et ut planius ejus perfidium damnet,
inducit eam dicentem, oportere amatores sequi,
hoc est, idola, a quibus omnium, inquit, neces-
sarium abundantia mihi est. **1320** Et quoni-
am bonorum datorem ignoravit, merito adjungit :

D
VERS. 6. « Propterea ecce ego sepio viam ejus
sudibus : et obstruam vias illius, et semitam suam
non inveniet. » Hæc quoque ultio misericordiæ
plena est, quæ eo tendit ut impietatem ejus cessare
faciat : cognita enim per malorum experientiam idolo-
rum debilitate ([7] imploravit enim eorum
auxilium tempore tribulationis, et adjumentum ab
eis consecuta non est : « Quæret enim illos, in-
quit, et non inveniet »), Providentiæ divinæ re-
cordabitur, et dicet : « Vadam et revertar ad virum

⁴⁸ Isa. v, 3, 4. ⁴⁹ Psal. cxviii, 71.

VARIE LLECTIONES.

⁴⁸ προγ. C add. ὑμῶν. ⁴⁹ C πορνείας. ⁵⁰ στέρ. C πρᾶμ. τῆν. ⁵¹ C αὐτῆ.

VERS. 20. « Et desponsabo te mihi in fide, et cognosces Dominum. » Sola enim fides ab iis statim repositur qui accedunt, nam iustitia sunt destituti et vacui: eam autem accipiunt per lavacrum regenerationis a Deo Salvatore. Qui vero fidem possidet, in Dei notionem venit. [21] Post præsignificationem æternorum honorum prædicat eis quoque corpora **1324** dona. Etenim cum essent terreni et humo affixi, his magis quam illis dabant operam. Promittit ergo se pluviam suppeditaturum esse desuper, et elaboraturum, ut terra producat bona, cum ait:

« Exaudiam cælum, cælum exaudiet terram. (VERS. 22.) Et terra exaudiet frumentum, vinum, et oleum, et hæc exaudient Jezraelem. » Deinde rursus admiscet spiritualia.

VERS. 23. « Et seminabo eam mihi super terram. » Hoc est, faciam eam agrum quem colam, et iustitiæ semina seram. « Et miserebor ejus, quæ misericordiam non est adeptæ, et dicam Non populo meo: Populus meus es tu; et ipse dicet: Et Deus meus es tu. » Hæc quidem figurate sub Zorobabele acciderunt: revera autem, post incarnationem Christi Domini, cum sibi Ecclesiam despondit in æternum: tum enim qui in eum crediderunt, populus fidelis vere vocati sunt, ipse vero eorum, qui ex animo crediderunt, vocatus fuit Deus.

• CAPUT III.

[1] Post hæc bonorum promissa et sponsiones, Deus rursus propheta hortatur ut mulierem adulteram et in sceleribus versantem diligat, ut iterum per res exhibeat imaginem et effigiem summi erga indignos divini amoris. « Sicut enim diligit, inquit, Dominus filios Israelis, et ipsi respiciunt ad deos alienos **1325** et amant placentas cum vinaciis. » Homines idolis dediti ejusmodi quædam facere solebant. [2, 3] Propheta vero protinus imparatum perfecit, et quam mercedem mulieri pollicitus fuerit exponit, et quas cum ea pactiones pepigerit. Dixi enim ei, inquit, ut omnem aliam præter me societatem fugeret, mihi que uni se integram servaret. Ostendit postea imaginis exemplar.

VERS. 4. « Quia diebus multis, inquit, sedebunt filii Israelis sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus. » Quemadmodum enim illa, inquit, prioribus amatoribus renuntians, prophetæ contubernio uti voluit: sic vos captivi in terram alienam abducti, neque regia, neque sacerdotali cura fruemini: nam cum altare non sit, quodnam fiet sacrificium? Sed

κ'. « Καὶ μνηστεύομαι σε ἑμαυτῶν ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. » Πίστιν γὰρ εὐθύς οἱ προσόντες ἀπαιτοῦνται μόνην· δικαιοσύνης γὰρ εἰσὶν ἔρημοι· δέχονται δὲ ταύτην διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας, παρὰ τοῦ σεσωκότος Θεοῦ· ὁ δὲ τὴν πίστιν κτώμενος ἐν ἐπιγνώσει γίνεται τοῦ Δεσπότη. Μετὰ τοίνυν τὴν πρόβησιν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν καὶ τὰς σωματικὰς αὐτοῖς δωρεὰς προαγορεύει· περιγίει γὰρ ὄντες καὶ χαμαίζηλοι, τοῦτοις μᾶλλον ἢ ἐκείνοις προσείχον· ὑπισχνεῖται τοίνυν χορηγεῖν μὲν ἄνωθεν ὑετὸν, παρασκευάζειν δὲ τὴν γῆν βλαστῆσαι τὰ ἀγαθά. Τοῦτο γὰρ λέγει·

« Ἐπακούσομαι τῶ οὐρανῷ, καὶ οὐρανὸς ἐπακούσεται τῇ γῆ. (κβ'.) Καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τῷ σίτῳ, καὶ τῷ ὄλῳ, καὶ τῷ ἔλαιῳ, καὶ ταῦτα ἐπακούσεται τῷ Ἰεζραὲλ. » Εἶτα πάλιν ἀναμίγνυσι τὰ πνευματικὰ.

κγ'. « Καὶ σπερῶ αὐτὴν ἑμαυτῶ ἐπὶ γῆς. » Τοῦτέστι, γεώργιον αὐτὴν ἑμαυτῶ ἀποφανῶ, καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης καταβαλῶ. « Καὶ ἐλεήσω τὴν οὐκ ἠλεημένην, καὶ ἔρω τῷ Οὐ λαῷ μου· Λαός μου εἰ σύ· καὶ αὐτὸς ἔρει· Καὶ ὁ Θεός μου εἰ σύ. » Ταῦτα μὲν τυπικῶς ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ συνέβη· καὶ ἀληθινὰ δὲ, μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ὅτε καὶ ἐμνηστεύσατο τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸν αἰῶνα· τότε γὰρ καὶ οἱ πεπιστευκότες εἰς αὐτὸν λαὸς πιστὸς ἀληθῶς ἐχρημάτισαν, καὶ αὐτὸς εὐκρινῶς τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκῶτων ἐπεκλήθη Θεός.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

C Μετὰ ταύτας τῶν ἀγαθῶν τὰς ἐπαγγελίας, αὐθις ὁ Θεὸς τῷ προφήτῃ παρακελεύεται περὶ γυναικὸς διατεθῆναι μοιχεύτριαν καὶ πονηρὰν συζῶσαν, ἵνα πάλιν εἰκόνα διέξῃ διὰ τῶν πραγμάτων τῆς θείας περὶ τοὺς ἀναξίτους φιλοστοργίας. « Καθὼς ἀγαπᾷ γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσιν εἰς θεοὺς ἄλλοτριους, καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων. » Τοιαῦτα δὲ τίνα κατασκευάζειν εἰκόθεισαν οἱ τοῖς εἰδώλοις ἀνακαίμενοι. Παραυτίκα δὲ τὸ προσταχθὲν εἰς πέρας ἤγαγεν ὁ προφήτης, καὶ λέγει τίνα τε μισθὸν ὑπέσχετο τῇ γυναικί, καὶ ποίας πρὸς αὐτὴν ἐποίησατο συνθήκας. Εἶπον γὰρ αὐτῇ, φησὶ, πᾶσαν ἄλλοτριαν φυγεῖν συνοουσίαν, ἔμοι δ' ἑαυτὴν διαφυλάττειν ἀνέπαρον.

D Ἰποδείκνυσι δὲ καὶ τῆς εἰκότος τὸ ἀρχέτυπον. δ'. « Διότι, φησὶν, ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἐρχοντος, οὐδὲ ὄντος θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἰσρατείας, οὐδὲ δῆλων. » Καθ' ἅπερ γὰρ, φησὶν, αὐτῇ τοῖς προτέροις ἐρασταῖς ἀποταξάμενη, τὴν τοῦ προφήτου συνοικησιν εἴλετο· οὕτως ὑμεῖς εἰς τὴν ἄλλοτριαν ἀπαχθέντες αἰχμάλωτοι, οὔτε βασιλικῆς, οὔτε ἰερατικῆς ἀπολαύσεσθε προ-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ τῷ—ἐλαίῳ. Ἄλλοι τὸν σίτον, κ. τ. λ. ⁶⁸ C Ἰσραὴλ, ut compl. ⁶⁹ γῆς. C præm. τῆς. ⁷⁰ Ibid. ἑμαυτοῦ. ⁷¹ ἐλ. — ἠλεημ. Ἄλλοι, Καὶ ἀγαπήσω τὴν οὐκ ἠγαπημένην. Ad hanc lect. spectat locus ad Rom. ix, 25; nostræ favet I Petr. ii, 10. ⁷² ἔρω, κ. τ. λ. Aliter Rom. ix, 26. ⁷³ καὶ ὁ. C Κύριος. ⁷⁴ Rec. lectio, ἐπιβλέπουσιν ἐπὶ. ⁷⁵ σταφ. Ita quoque supra, p. 451. Ἄλλοι leg. σταφίδος. ⁷⁶ οὐδὲ — δῆλ. *Hebr.* sine amiculo et theraphim. ⁷⁷ C αὐτῇ.

μηθείας· Ουσαπτηρίου γάρ οὐκ ὄντος, ποία λει-
τουργία γενήσεται; Οὕτε μὴν τὰ διὰ τῶν ἱερέων ἢ
προφητῶν εἰωθότα δηλοῦσθαι καὶ προσημαίνεσθαι,
τοῖς βουλομένοις ἐν τῇ ξένη μαθεῖν τὸ πρακτέον
προδηλωθήσεται· ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἐμὴν αὐτοῖς κηδε-
μονίαν προφανῶς ἐπίδειξω· καὶ ταῦτα διὰ τοὺς
πατέρας περὶ αὐτοὺς θερμῶς διακείμενος. Τοῦτου
γάρ χάριν καὶ ὁ προφήτης τῇ πονηρίᾳ συζώσῃ
γυναικὶ συνόκει μὲν, ὡς προσετάχθη, τῆς δὲ γαμι-
κῆς ὀμιλίας ἀπειχετο· ἐπειδὴ καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεός,
οὔτε πάντῃ ἐγύμνωσε τὸν λαὸν τῆς οἰκείας προνοίας,
οὔτε πρόδηλον ταύτην αὐτοῖς ἐποίησε καὶ φανεράν.
Δὴ· **Λοὺς** δὲ τὰς προαγορεύσεις τὰς θείας ὠνόμασεν·
ἐπειδὴ καὶ ὁ ἀρχιερεὺς τῶ λογίῃ τῆς κρίσεως τὴν
δῆλωσιν ἐλάμβανε, καὶ τὴν ἀλήθειαν· καὶ διὰ τινῶν
σημείων ἐν ἐκείνῃ γιγνομένων προηγόρευσε τὰ ἐσό-
μενα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Μωσῆς⁷⁸ τὴν ἱερατικὴν
φυλὴν εὐλογῶν· Δότε, φησὶ, δῆλους τῷ Λευί. Οὕτω
τὰ λυπηρὰ προθεσπίσας, ἀναμίγνυσι· τούτοις καὶ τὰ
χρηστά.

ε'. « Μετὰ ταῦτα γάρ, φησὶν, ἐπιστρέψουσιν οἱ
υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ζητήσουσι Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν,
καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν, καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ
τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων
τῶν ἡμερῶν. » Ἐπειδὴ γάρ αἱ δέκα φυλαὶ, διαστα-
σίαισι πρὸς τοὺς ἐκ Δαβὶδ βασιλέας, ἴδιον ἑαυταῖς
ἐχειροτόνησαν βασιλέα· μετὰ δὲ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος
ἐπάνοδον ἐνωθεῖσαι καὶ συναφθεῖσαι ἓνα ἔσχον ἡγε-
μόνα τὸν Ζοροβάβελ, ἐκ τῆς Δαβιτικῆς⁷⁹ βεβλα-
στηκότα φυλῆς, ἐφ' οὗ καὶ τῶν θεοσδότων ἀγαθῶν
ἐδέξαντο τὴν ἀπόλαυσιν. Ταῦτα πάντα πρὶν γενέσθαι
σαφῶς ἐπιστάμενος, διὰ τῆς προφητικῆς Θεσπίζει⁸⁰
φωνῆς. Τὸ δὲ « Ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, » ἀντὶ
τοῦ, μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐβδόμηκοντα τῆς αἰχμαλω-
σίας ἐτῶν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Οὕτω τὰ ἀγαθὰ προμνήσας, πάλιν τῶν κακῶς
γιγνομένων τὴν κατηγόριαν ποιεῖται. Ἀληθείας γάρ,
φησὶν, ἐστὲ καὶ φιλανθρωπίας ἔρημοι, καὶ γνώσεως
θείας ἐστερημένοι· πολλὴ δὲ παρ' ὑμῖν⁸¹ τὸ ψεῦδος,
καὶ ἀδεῶς ὁ φόνος τολμᾶται, καὶ τῶν ἀλλοτρίων
ἐπιέμενοι σφετερίζεσθε ταῦτα, καὶ τοῖς ἀλλήλων
ἐπιβουλεύετε γάμοις, ὡς τὴν γῆν ὑμῶν ἄπασαν
πλήρη τούτων γενέσθαι τῶν μiasμάτων. Δι' ἄπερ
τοσοῦτον⁸² πολεμίων ὑμῖν ἐπάξω πλῆθος, ὡς παντε-
λῶς δαπανηθῆναι, οὐ μόνον τοὺς εὐπορίᾳ συζώντας,
καὶ θηρίων δίκην καὶ ἔρπετων τοῖς πνευστέροις
ἐπιόντας, καὶ οἷον τισι περὶ τῆς δυναστείας κερρη-
μένους· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἄπαντας, οἳ καθ' ἄπερ
τινὲς ἰχθύες διανήχονται τοῦ βίου τὸ πέλαγος. Τρο-
πικῶς γάρ θηρία μὲν, καὶ ἔρπετὰ καὶ πετεινὰ,
τοὺς δυνατοὺς προσηγόρευσεν, ἰχθύας δὲ τοὺς πνευ-
στέρους ὠνόμασε. Τοῦτου δὲ, φησὶ, γενομένου,
ἔρημος ἡ γῆ καὶ τῶν δικαζόντων καὶ τῶν δικαζο-
μένων γενήσεται. « Ὁ δὲ λαός μου, φησὶν, ὡς

A neque per sacerdotes, aut prophetas, ostendi et
præsignificari solita, scire in alieno solo volentibus
quid agendum sit, præmonstrabuntur: neque cu-
ram meam illis aperte ostendam, tametsi propter
eorum majores ardenti eos amore prosequar. Id-
circo enim propheta simul cum muliere in nefariis
facinoribus versante habitabat quidem, ut Dominus
jussisset, verumtamen matrimonii consuetudine
non utebatur: quandoquidem nec Deus universorum
penitus sua providentia populum spoliavit,
neque tamen hanc perspicuam et apertam populo
faciebat. *Manifestationes* autem divinas prædictio-
nes nominavit, tum quia summus sacerdos ratic-
nali iudicii **1326** manifestationem accipiebat, et
veritatem: tum quia per quasdam significationes
illo factas futura prædicebat; unde magnus Moses
sacerdotali tribui benedicens ait: Date Levi ma-
nifestationes. Ad hunc vero modum tristitia vati-
cinatus, his etiam læta admiscet.

VERS. 5. « Et post hæc, inquit, revertentur filii
Israelis, et quærent Dominum Deum suum, et Da-
videm regem suum, et stupebunt ad Dominum, et
super bonis ejus in novissimis diebus. » Nam cum
decem tribus, a regibus ex Davide prognatis defi-
cientes, proprium regem sibi elegerint, post re-
versionem ex Babylone conjunctæ et copulatae:
unum habuerunt ducem Zorobabilem ex Davidica
tribu procreatum, sub quo et divinitus bonorum
datorum fructum ceperunt. Hæc omnia, priusquam
fierent, aperte sciens, prophetica voce prænuntiat
Illud vero, « in novissimis diebus, » idem est ac,
post finem septuaginta annorum captivitatis.

CAPUT IV.

[1, 2] Postquam bona sic præsignificavi, rursus
in scelera commissa accusationem instituit. Veri-
tate enim, inquit, et misericordia privati estis,
Deique cognitione destituti, multum autem apud
vos viget mendacium, impune sit cædes, aliena
expetentes in vestram rem convertitis, alter alterius
uxori insidiamini: ita ut omnis terra vestra his
sceleribus redundet. [5] Propter quæ **1327** tan-
tam hostium multitudinem vobis immittam, ut
funditus pereant, non solum qui divitiis affluunt,
ac ferarum et reptilium more pauperes invadunt,
et veluti quibusdam aliis robore suo utuntur: verum
etiam omnes alii, qui ut pisces navigant in vitæ
pelago. Tropice enim, *reptilia et volatilia* potentes
vocavit; *pisces* vero inopes homines appellavit.
[4, 5] Id autem si fiet, inquit, terra judicantibus
et litigantibus destituetur. « Populus autem meus,
inquit, quasi sacerdos cui contradicitur: et infirmabitur
per diem, et infirmabitur etiam propheta

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ C Μωυσῆς. ⁷⁹ C Δαυιδικῆς. ⁸⁰ C προθεσπίζει. ⁸¹ C ὑμῶν. ⁸² τος. Ita cum C legimus. Sirm.
τοσοῦτων

VERS. 4. « Dixit enim Dominus : Voca nomen A ejus Jezrael. » Eorum audaciam mirari satis non queo, qui non verentur dicere verba hæc esse rebus destituta : et quod ea quidem Deus exsequenda jusserit, propheta tamen non receperit ; sed verba prolata quidem fuisse, verum prophetam ea non exsecutum fuisse. Enimvero debuerunt animadvertere qui hæc dicere ausi sunt, ejusmodi multa Deum sæpius imperasse. Isaiam enim solvere de lumbis tunicam cilicinam, et pedibus non calceatis reliquoque corpore nudo incedere, sicque prophetiam edere jussit Deus ^f. Jeremiam catenas nunc ligneas, nunc ferreas collo imponere jussit ^g ; Ezechielem sinistro lateri centum quinquaginta dies, **1314** dextro quadraginta incubare jussit ^h : comedere panem humano stercore coctum, et vasa captivitatis sumere, murumque perfodere, et imaginem fugientium depingere, * et sic Sedeciae fugam præsignificare. Hujusmodi alia innumera in sacrosancta Scriptura invenire licet, quorum scopum et propositum si quis ignoraverit, prophetica virtute hæc indigna ducet ; qui autem Dei studium et amorem in homines sciunt, utque omnia ad hominum salutem administrat, inde Deum laudandi occasiones arripiunt, ac divinos prophetas omni ex parte Domino obedire studentes admirantur. Universorum enim Deus, cum, ad homines inveterato stuporis morbo laborantes verba faciens, verbis non persuaderet, rebus quibusdam adumbrabat futura, visorumque admirabilitate ad considerationem eos trahebat, qui pervicaci erant animo. Isaiam quippe nudum conspicientes, ad insolitæ rei spectaculum accurrebant, causam ejusmodi incessus cognoscere studentes. Et qui Ezechielem omnia illa facientem viderant, factorum causam, ut par erat, sciscitabantur. In hunc nodum universorum Dominus beatus Oseam impellit ad ducendam uxorem impudicam, ut hoc facto populi impietatem coarguat, et suam tolerantiam incredibilem ostendat. Si vero universorum Deus libidine perditam et adulteram toleravit Synagogam, et non contaminatus est sanctitatis fons per impuram hanc et execrabilem : neque propheta ex illa probri plena uxore maculam suscepit. Non enim appetitioni **1315** immoderate inservienti, sed Dei imperiis obtemperanti, cum illa consuetudo intercessit. Scopio autem et proposito bonum et malum indicari sciendum est : hoc enim modo matrimonium ab adulterio sejunctum dignoscitur, et cum coitu nihil differant, proposito et lege discrimen demonstratur, atque hac nota illud legitimum, hoc illegitimum judicatur. Invenire quispiam possit hoc idem in cæde, si modo consideret. Interficit enim homicida, interficit et

δ'. « Εἶπα γὰρ Κύριος· Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰεζραὲλ ^g. » Ἐγὼ δὲ θαυμάζω λίαν τοὺς τετολημχότας εἰπεῖν, ὡς ῥήματα ταῦτά ἐστιν ἔρημα πραγμάτων, καὶ προσέταξε μὲν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὁ δὲ προφήτης οὐκ ἔλαβεν, ἀλλὰ τὰ μὲν ῥήματα προσεφέρετο, τὰ δὲ πράγματα οὐκ ἐγένετο. Ἐδεῖ δὲ συνιδεῖν τοὺς ταῦτα λέγειν ἐπιχειροῦντας, ὡς πολλὰ τοιαῦτα πολλάκις προσέταξεν ὁ Θεός· τὸν μὲν γὰρ Ἥσαϊαν λῦσαι τὸν σάκκον ἀπὸ τῆς ὀσφύος ἐκέλευσε, καὶ γυμνὸν τρέχειν, καὶ ἀνυπόδητον ^h, καὶ οὕτω ποιῆσθαι τὴν προφητείαν· τῷ δὲ Ἰερεμίᾳ, ποτὲ μὲν ξυλίνους κλοιοὺς τῷ τραχήλῳ περιβέβαι, ποτὲ δὲ σιδεροῦς παρεγγύησεν ^g· τῷ δὲ Ἰεζεκιήλ, ἐπὶ τῆς εὐωνύμου κατακλιθῆναι πλευρᾶς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἡμέρας προσέταξε, καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τεσσαράκοντα, καὶ φαγεῖν τὸν ἄρτον ἐν βολβίτοις κόπρου ἀνθρωπίνης, καὶ λαβεῖν σκευὴ αἰχμαλωσίας, καὶ διορύξει τὸν τοῖχον, καὶ εἰκόνα διαγράψαι φευγόντων, καὶ οὕτω προαγορεύσαι τὸν τοῦ Σεδεκίου δρασμὸν. Καὶ μυρία δὲ ἄλλα τοιαῦτα εὐρήσομεν ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ, ὧν εἴ τις τὸν σκοπὸν ἀγνοήσειεν, ἀνάξια ταῦτα ἀν εἰποι προφητικῆς ἀρετῆς· οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν εἰδότες, καὶ ὡς ἅπαντα πρυτανεύει τῆς τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα σωτηρίας, ἐντεῦθεν μάλιστα καὶ τὰς τῆς θείας ὑμνωδίας λαμβάνουσιν ἀφορμὰς, καὶ τοὺς θεσπεσίους θαυμάζουσι προφήτας, εἰς ἅπαντα εἶξαι τῷ Δεσπότῃ προσελομένους. Ὁ γὰρ τῶν ὄλων Θεός, ἐπειδὴ πρὸς ἀνθρώπους ἀναληθίστην νοσοῦντας τοὺς λόγους ποιούμενος διὰ ῥημάτων οὐκ ἐπειθε, πράγμασί τινας ἐσκιαγράφει τὰ μέλλοντα, τῷ παραδόξῳ τῶν ὁρμημένων εἰς θεωρίαν τοὺς ἀτεράμονας ἔλκων· οἱ τε γὰρ τὸν Ἥσαϊαν θέοντα γυμνὸν ὀρῶντες ἔδραμον ἀν δῆπουθεν εἰς τὴν τοῦ καινοῦ πράγματος θεωρίαν, μαθεῖν ἐφιέμενοι τοῦ τοιοῦτου δρόμου τὴν πρόφασιν. Καὶ οἱ τὸν Ἰεζεκιήλ ἐκεῖνα πάντα δρῶντα θεώμενοι, ἤρνοντο ἀν ὡς εἰκὸς τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων. Οὕτω τοίνυν καὶ τὸν μακάριον Ὡσῆ παρασκευάζει τῶν ὄλων ὁ Κύριος, γυναῖκα λαβεῖν ἀκόλαστον, ἵνα διὰ τοῦ γινομένου, καὶ τοῦ λαοῦ τὴν ἀσέθειαν ἐλέγξῃ, καὶ τὴν οἰκείαν, ἐπιδείξῃ μακροθυμίαν. Εἰ δὲ ὁ τῶν ὄλων Θεός τῆς ἀκόλαστου καὶ μοιχευτρίας ἠνείχετο Συναγωγῆς, καὶ οὐκ ἐμολύετο ἡ τῆς ἀγιοσύνης πηγὴ ἐκ τῆς μυσαρᾶς ἐκείνης ^h καὶ βδελυρᾶς, οὐδὲ ὁ προφήτης ἐκ τῆς ἀσελοῦς ἐκείνης γυναικὸς κηλίδα ἐδέξατο· οὐδὲ γὰρ ἐπιθυμῆζ πονηρᾶ δουλεύων, ἀλλὰ τὰ θεοδὸν προστεταγμένα πληρῶν, τῆς ὀμιλίας ἐκείνης ἠνείχετο. Εἰδέναι δὲ χρῆ, ὡς τῷ σκοπῷ τό τε ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν κρίνεται· τοῦτ' ἂν γάμος τῆς μοιχείας κευώρισταί, καὶ τῆς συνοουσίας οὐδεμίαν ἐχούσης διαφορὰν, τῷ σκοπῷ καὶ τῷ νόμῳ τὸ διάφορον δείκνυται, καὶ κατὰ ταῦτα τὸ μὲν ἔννομον, τὸ δὲ παράνομον κρίνεται. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ φόνου σκοπούμενον εὐροί τις ἀν. Ἄναρτεῖ γὰρ καὶ ὁ ἀν-

^f Isa. xx, 2. ^g Jerem. xxvii, 2 ; xxviii, 13; vel juxta LXX, xxxiv, 2; xxxv, 15. ^h Ezech. iv, 4-6.

VARIAE LECTIONES.

^g Ed. prior hab. Ἰεσαφλ. ^h C ἀνυπόδητον ^g C παρηγγύησε. ^h ἐκ. Des. in C.

επιφρόνης, ἀναιρεί καὶ ὁ δικαστῆς· ἀλλ' ὁ μὲν ἐν-
νόμως, ὁ δὲ παρανόμως· καὶ τὸ μὲν ἔργον ταύ-
των, τῷ δὲ σκοπῷ διαφέρει. Καὶ ἵνα τοῦτο σαφέστε-
ρον ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς μεταμάθωμεν²⁶, σκο-
πήσωμεν οὕτως²⁷. Ἐφρόνευσεν ὁ Καὶν, ἀλλὰ βασκίνας
καὶ ὄσῳ χρησάμενος· ἐφρόνευσε Φινεές, ἀλλὰ ζηλώ-
σας, καὶ τῆς εὐσεβείας ὑπερμαχήσας, καὶ βδελυξά-
μενος τὴν ἀσέβειαν· καὶ τὸ μὲν ἔργον ταῦτόν, ὁ δὲ
σκοπὸς ἐναντῖος ἐκ διαμέτρου. Οὕτω καὶ ἡ κλοπὴ
τῶν μὲν ὑπὸ τοῦ νόμου κατηγορουμένων ἐστίν· ἀλλ'
ἐκλεψε τὴν εὐλογίαν ὁ Ἰακώβ, καὶ οὐ μόνον τὴν
κατηγορίαν διέφυγεν, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσαις εὐφημεῖται
ταῖς γενεαῖς. Ἐνήστευσεν Ἡλίας ὁ πάνυ, ἐνήστευ-
σαν δὲ καὶ οἱ τὸν Ναβουθὲ καταλευσάντες²⁸· ἀλλ'
ὁ μὲν φιλοσοφῶν, οἱ δὲ συκοφαντίαν τυρσεύοντες.
Ἡλέησεν ὁ Σαούλ τὸν Ἀγάγ²⁹, καὶ ἐγυμνώθη τῆς
βασιλείας· παράνομος γάρ ἦν ἐκεῖνος ὁ ἔλεος·
ἐσφάξεν ὁ Σαμουὴλ τὸν Ἀγάγ, καὶ θεῖον νόμον
ἐπλήρωσε. Καὶ ἄλλα δὲ μυρία ἐστὶν εὐρεῖν οὐ παρὰ
τῆς θείας μόνῃ Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἑκάστην
ἡμέραν παρ' ἡμῶν γιγνομένοις. Καὶ ὁ θαυμάσιος
τοίνυν Ὄση, οὐκ ἐπιθυμία δουλεύσας, ἀλλὰ θεοῖς
νεύμασιν εἴξας, ἔλαθε τὴν πόρνην, καὶ γάμου παν-
τὸς ἦν σεμνοτέρα ἐκεῖνη ἢ ἡμίλια· οὐ μόνον ὅτι
κατὰ θεῖον ἐγίνετο νεῦμα, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦ Θεοῦ
τὸν τύπον ἔδεικνυ, καὶ ὅπως ὁ ἅγιος καὶ ἐν ἁγίοις
ἀναπαυόμενος, νυμφίος τῆς ἀκολάστου πληθύος τῶν
Ἰσραηλιτῶν ἐχημάτιζε. Παιδοποιήσαντι τοίνυν
αὐτῷ καλεῖται προσαγορευεῖται τὸ τεχθὲν Ἰεζραὲλ·
« Διότι ἔτι μικρὸν, καὶ³⁰ ἐκδικήσω τὴν αἷμα τοῦ
Ἰεζραὲλ, ἐπὶ³¹ τὸν οἶκον Ἰηοῦ, καὶ καταπαύσω
βασιλείαν οἴκου Ἰσραὴλ. (8', ε'). Καὶ ἔσται, ἐν τῇ
ἡμέρᾳ ἐκεῖνη συντρίψω τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ
κοιλίᾳ τοῦ Ἰεζραὲλ. » Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν·
Ἰεζραὲλ τὸ χωρίον ἐστίν, ἐν ᾧ Ναβουθὲ τὴν ἀδικον
ἐκείνην ὑπέμεινε σφαγῆν· ὁ δὲ Ἰηοῦ, ὁ τοῦτου κατὰ
θεῖαν βουλὴν γενόμενος τιμωρὸς, ᾧ ὑπέσχετο ὁ Θεὸς
διὰ τὰ κατὰ τῆς Ἰεζραὲλ³² αὐτῷ γεγεννημένα, εἰς
τετάρτην γενεὰν διαρκέσειν τὴν βασιλείαν. Ἐπειδὴ
τοίνυν οἱ ἐκ τοῦτου λήθην τῆς θείας ἔλαθον εὐεργε-
σίας, καὶ τὴν τῶν πρὸ αὐτῶν βεβασιλευσάντων ἐξή-
λωσαν δυσέβειαν, ἀπειλεῖ ὁ Θεὸς καὶ ταύτην κατα-
παύσειν τὴν βασιλείαν, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ τόξον
συντρίψειν, τούτεστι, καταλύσειν τὴν δύναμιν ἐν
τῇ κοιλίᾳ τοῦ Ἰεζραὲλ· οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦδα τοῦ
χώρου τὴν μνήμην ἐποίησατο, ἀλλὰ τῆς θείας ἀνα-
μιμνήσκων εὐεργεσίας τὸν τηλικαδε βασιλεῖα, καὶ
διδάσκων, ἵτι καθάπερ δικὰς εἰσέπραξε τοὺς τὸν
Ναβουθὲ κατασφάξαντας διὰ τοῦ προπατόρος αὐτοῦ
Ἰηοῦ· οὕτω καὶ αὐτοὺς τῆς εἰς αὐτὸν ἀγνωμοσύνης
ἀπαιτήσῃ ποινήν. Τούτοις ἐπάγει, ὅτι καὶ ἕτερον
ἐτέχθη παιδίον, καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν

A iudex : sed hic legitime et iuste, ille inique et ille-
gitime; et cum sit unum et idem opus, solo ta-
men proposito differt, et scopo. Ut vero apertius
ex sacra Scriptura hoc cognoscamus, hac consi-
deratione opus est. Cædem fecit Cain¹, sed invi-
dia laborans et dolo malo. Cædem fecit Phinées²,
sed * zelo inflammatus, et pro pietate certamen
suscipiens, atque ab impietate abhorrens. Hinc est
quidem opus idem, scopus vero et propositum ex
diametro contrarium. Eodem modo furtum quidem
per legem improbatur, a patre tamen benedictio-
nem Jacob furatus est³, et non modo furti non
est accusatus, verum etiam per omnes generationes
celebratus est. Jejunavit Elias ille magnus,
jejunarunt et hi qui Nabothum lapidibus obrue-
runt⁴ : sed ille honestatis studio, hi vero calum-
niam aucupantes. Saul misericors erga Agagum
fuit, et spoliatus fuit regno, iniqua enim erat hæc
misericordia; Samuel interfecit Agagum⁵ et
legi divinæ satisfecit. Istiusmodi alia innumera
invenire facile est, neque in sacra tantum Scriptu-
ra, verum etiam in iis quæ quotidie inter nos
sunt. Admirabilis 1316 itaque Osee, non libi-
dini serviens, sed nutui divino parere studens,
uxorem duxit meretricem, atque omnibus nuptiis
castior et laudabilior hæc societas fuit : neque ob
id solum, quod ex Dei nutu et arbitrio facta fuerit,
sed etiam quod Deum figura quadam expresserit,
significaturus quo pacto sanctus ille, et in sanctis
requiescens, sponsus se fecerit contaminatæ mul-
titudinis Israelitarum. Itaque filium, quem sustu-
lisset, jussit nominari Jezrael. « Quia adhuc mo-
dicum, et ulciscar sanguinem Jezraelis super do-
mum Jehu : et quiescere faciam regnum domus Is-
raelis. (VERS. 5.) Et erit, illo die frangam arcum
Israelis in valle Jezraelis. » Ejusmodi est quod
dicit : Jezrael locus est, ubi Naboth injusta illa
cæde necatus fuit : Jehu vero divino consilio hujus
mortis vindex factus est : cui Dominus ob ea quæ
contra Jezabelem fecerat, usque ad quartam ge-
nerationem regnum permansurum esse pollicitus
est⁶. Ut vero posterius in oblivionem divinæ benefi-
centiæ venerunt, et eorum, qui antea regnassent,
impietatem imitari cœperunt, minatur Dominus
se etiam hoc regnum deleturum et arcum Israelis
confracturum, hoc est, vires et potentiam in valle
Jezraelis dissoluturum esse. Non abs re autem
hujus loci mentionem fecit, sed ad divinæ beni-
gnitatis memoriam revocare cupiens regem tum
regnantem, ac docens, sicut per Jehu proavum
ejus parvas de his, qui Nabothum interfecerant,
sumpsit Dominus, ita illum ab ejus successoribus

¹ Gen. iv, 8. ² Num. xxv, 8. ³ Gen. xxvii, 22 seqq. ⁴ III Reg. xx, 4 seqq. ⁵ I Reg. xv, 32 seqq. juxta LXX. ⁶ IV Reg. x, 30.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ C καταμάθωμεν. ²⁷ C οὕτως. ²⁸ κατ. Ita C, quem sequimur. Sirm. καταλύσαντες. ²⁹ C Ἀγάγ.
³⁰ ἔτι μ. καί. C. φησί. ³¹ ἐπὶ. Ita C, ut LXX. Edit prior habebat καί. ³² C Ἰεζραὲλ.

bus animi ingrati * pœnam esse repetiturum. [6] A illis addit, alterum setum suscepisse Oseam, **1317** eumque a Deo universorum nomen recepit. Jussit enim, ait, illam vocari *Absque misericordia*, docens niivirum se non amplius Israellem misericordia esse prosecuturum.

VERS. 7. « Filiorum autem Judæ, inquit, miseror, et salvabo eos per Dominum Deum ipsorum, et non salvabo eos per arcum, neque per gladium, neque per bellum, neque per equos, neque per equites. » His autem aperte demonstrat ea quæ facta fuerunt contra Sennacherimum*. Tunc enim non instructa acie Assyrii victi sunt, sed angelorum robore centum octoginta quinque millia cæsa sunt. [8,9.] His subjungit quod, genito rursus filio altero, jusserit illum Deus vocari *Non populum meum*, causamque exponit : « Quoniam vos non eritis populus meus, et ego non sum vester. » Jam vero, ne quis arbitretur eos a Deo repudiari, quod sint numeratu faciles et admodum pauci, commode apposuit :

VERS. 10. « Erat numerus filiorum Israelis sicut arena maris, quæ non mensurabitur, neque numerabitur. » At vero non multitudine Deus gaudet, sed ubi duo aut tres congregati sunt in ejus nomine, ibi in medio eorum est. Sic Noachum omnibus mortalibus antetulit, sic Abrahamum, sic Moysen. Horum vero posteros innumerabiles *Non populum suum* vocat propter impietatem. Cæterum Deus misericors id, quod non esse futurum dixerat, confestim revocavit his verbis :

« Erat enim, inquit, in loco ubi dictum est eis, Non populus meus vos, ipsi vocabuntur filii Dei viventis. (**VERS. 11.**) Et congregabuntur filii Judæ et filii Israelis simul : et constituent **1318** sibi principatum unum, et ascendent de terra, quoniam magnus est dies Jezraelis. » Per hæc revocationem e Babylone prædixit, et fore ut post reditum ex ea regione reges diversos non amplius habeant, sed uniti et consentientes regem unum habeant. Et hoc quidem impletum est tempore Zorobabelis. *Diem vero Jezraelis* appellavit calamitatem, quam populo Israelis intulerunt Assyrii in valle Jezraelis. Quia enim magnam, inquit, postea illis infligam pœnam, magnam rursus eis salutem afferam, et a servitute liberatos in patriam restituum.

CAPUT II.

[1] Deinde eis præcipit, ut mutatis rebus mutantur nomina, et vocetur *Non populus, Populus*, et *Non dilecta, Dilecta*. Vos enim, ait, qui salutem estis adepti, et qui Babylone rediistis iudices estote matris vestræ et mei, hoc est majorum vestrorum, qui erga me peccaverunt, quod hæc non

* Isa. xxvii, 36. P Matth. xviii, 20.

Α προσηγορίαν ἀνεδέξατο. Ἐκέλευσε γὰρ αὐτὴν, φησὶν, οὐκ ἠλεημένην κληθῆναι· τοῦτο διδάσκων, ὡς οὐκέτι τὸν Ἰσραὴλ ἀζώσσει φιλανθρωπίας.

Ζ'. « Τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰούδα, φησὶν, ἐλεήσω καὶ σώσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ οὐ σώσω αὐτοὺς ἐν τόξῳ, οὐδὲ ἐν ῥομφαίᾳ, οὐδὲ ἐν πολέμῳ, οὐδὲ ἐν ἵπποις, οὐδὲ ἐν ἱππεύσι. » Σαφῶς δὲ διὰ τούτων ἐδήλωσε τὰ κατὰ τὸν Σενναχηρείμ γεγενημένα· τῆνικαῦτα γὰρ οὐ παρατάξεως γενομένης ἠτήθησαν οἱ Ἀσσύριοι, ἀλλ' ἀγγελικῇ δυνάμει ἑκατὸν ὄγδοῦσκοντα πέντε διεφθάρησαν χιλιάδες. Τοῦτοις ἐπάγει, ὅτι καὶ ἐτέρου παιδίου τεχθέντος, ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς κληθῆναι αὐτὸ **Β** *Οὐ λαὸν μου*, καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει· « Διότι ὑμεῖς οὐ λαὸς μου, καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμι ὑμῶν. » Καὶ ἵνα μή τις ὑπολάβῃ, ὅτι ὡς εὐαριθμητοὺς αὐτοὺς καὶ ὀλίγους ἀποπέμπεται, ἀρροδίως προστέθεικεν·

ι'. « Ὅτι ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, ἣ οὐ μετρηθήσεται⁴³ οὐδὲ ἐξαρρηθήσεται. » Ἄλλ' οὐ πλήθει χαίρει ὁ Θεός· ὅπου δὲ δύο ἢ τρεῖς εἶσι συνηγμένοι εἰς τὸ αὐτοῦ ὄνομα, ἐκεῖ ἐστὶν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Οὕτω τὸν Νῶε πάντων ὁμοῦ προτετίμηκε τῶν ἀνθρώπων· οὕτω τὸν Ἀβραάμ, οὕτω τὸν Μωυσέα⁴⁴· τοὺς δὲ ἐκεῖνων ἀπογόνους, καὶ ἀριθμὸν νικῶντας, *Οὐ λαὸν αὐτοῦ* καλεῖ διὰ τὴν ἀσέβειαν. Ἄλλὰ φιλάνθρωπος ὢν εὐθὺς ἀνεκαλέσατο **Γ** τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἀπόφασιν.

« Ἔσται γάρ, φησὶν, ἐν τῷ τόπῳ ᾧ⁴⁵ ἐρρέθη αὐτοῖς, *Οὐ λαὸς μου ὑμεῖς*, αὐτοὶ⁴⁶ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. (ια'.) Καὶ συναχθήσονται υἱοὶ Ἰούδα, καὶ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ θήσονται αὐτοῖς ἀρχὴν ἓνα, καὶ ἀναθήσονται ἐκ τῆς γῆς, διότι μεγάλη ἦ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραὴλ. » Διὰ τούτων τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἀνάκλησιν προηγόρευσε, καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον οὐκέτι διηρημένους ἔξουσι βασιλέας, ἀλλ' ἐνωθέντες καὶ συναφθέντες ἓνα σχήσουσιν ἄρχοντα. Καὶ τοῦτο δὲ πέρασ ἔλαθεν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ. *Ἡμέραν δὲ τοῦ Ἰσραὴλ* ἐκάλεσε τὴν ἐπενεχθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων τῷ Ἰσραὴλ συμφορὰν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὴλ. Ἐπειδὴ γάρ, φησὶ, μεγάλην αὐτοῖς ἐπάγω τιμωρίαν, μεγάλης αὐτοὺς ἀζώσω καὶ σωτηρίας, καὶ τῆς δουλείας ἔλευθερώσας, εἰς τὴν πατρίαν ἐπαναίξω πατρίδα.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Ἐἶτα παρακαλεῖται αὐτοὺς, ὡς τῶν πραγμάτων μεταβολὴν δεξαμένων ἐναλλάξαι καὶ τὰ ὀνόματα, καὶ καλέσαι τὸν *Οὐ λαὸν, Λαὸν*⁴⁷, καὶ τὴν *Οὐκ ἠραπημένην, Ἡραπημένην*. Ὑμεῖς γάρ, φησὶν, οἱ τῆς σωτηρίας ἀπολαύσαντες, καὶ ἐκ Βαβυλῶνος ἐπανελθόντες, γένεσθε χριταὶ τῆς μητρὸς ὑμῶν καὶ ἐμοῦ,

VARIÆ LECTIONES.

⁴³ οὐ μετρ. Rec. lectio est., οὐκ ἐκμετρηθήσεται. ⁴⁴ C Μωυσέα. ⁴⁵ ᾧ Ita quoque infra, t. III, ad Rom. ix, 26. Rec. lect. h. l. est οὗ. ⁴⁶ αὐτοί, infra, ad Rom. i. e. est ἐκεῖ. ⁴⁷ λαόν. Λαόν C utroque loco add. μου.

τούτῃστι, τῶν προγόνων ⁴⁸ τῶν εἰς ἐμὲ παρανενομη-
κότων, ὅτι αὐτὴ οὐ γυνὴ μου, καὶ ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐ-
τῆς. Ἀποστάσιον, φησὶν, ἐγένετο τῆς αἰτίας ἐξ ἐκεί-
νης γεγεννημένης. Τοιοῦτον εὐρίσκομεν καὶ παρὰ τῶν
Ἰσραὴλ ἐπισημένον· « Καὶ νῦν, οἶκος τοῦ Ἰουδα, καὶ
οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ, κρίνατε ἐν ἐμοὶ καὶ
ἀναμέσον τοῦ ἀμπελώνος μου· διότι ἔμεινα τοῦ ποτῆσαι
ταυθὰ φησι·

β'. « Κρίθητε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν, κρίθητε,
ὅτι αὐτὴ οὐ γυνὴ μου, καὶ ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς. »
Καὶ δεικνύς, ὡς οὐκ ἐπὶ λύμῃ αὐτῆς τὸ ἀποστάσιον
τοῦτο πεποιήται, ἐπάγει· « Καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνεῖαν
αὐτῆς ἀπὸ προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς
ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς. » Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ
μακαρίου Δαβὶδ ἐπισημένον· « Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐτα-
πεινώσάς με, ὅπως μάθω τὰ δικαιοματά σου. » Καὶ
ταύτην δὲ παιδεύων ὑπισχνεῖται τῆς πορνείας καὶ
τῆς μοιχείας αὐτὴν ἐλευθεροῦν, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ
πρόβριζον ταύτην ἐκ μέσου τῶν μαστῶν ἀνασπᾶν.
Παραδηλοῖ δὲ τὴν καρδίαν τὴν ὑπὸ τοῖς μαστοῖς κει-
μένην, ἐξ ἧς ἐκπορεύονται διαλογισμοὶ πονηροὶ,
φθόνοι, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνείαι, καὶ τὰ τούτοις
ὅμοια. Μεγίστην τοίνυν βλάβην ἢ τοῦ Θεοῦ φέρει παι-
δεῖα, τῆς πορνείας ⁴⁹ τοὺς παιδευομένους ἐλευθε-
ροῦσα. Διδάσκει δὲ καὶ τῆς παιδείας τὰ εἶδη.

γ'. « Ὅπως ἂν ἐκδύσω αὐτὴν γυμνὴν, καὶ ἀπο-
καταστήσω αὐτὴν καθὼς ἡμέρα τῆς γενέσεως αὐ-
τῆς. » Ἡμέραν δὲ γενέσεως καλεῖ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ
διαγωγὴν. Ἐρημον αὐτὴν, φησὶ, τῆς ἐμῆς καταστήσω
προνοίας, καὶ δουλεύειν Ἀσσυριοῖς, ὡς ἐδούλευσεν
Αἰγυπτίοις, παρασκευάσω. Καὶ ἀνδρῶν δὲ γῆ καὶ
ἐρήμῳ παραπλησίαν αὐτὴν ἀποφανῶ· καὶ διαφθερῶ
αὐτὴν ἐν δίψει. Αἰνίττεται δὲ διὰ τοῦ δίψους, οὐ
μόνον τὴν τοῦ ὕδατος ἐνδειαν, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας
κηδεμονίας στέρησιν ⁵⁰. Οὐδὲ τὰ τέκνα δὲ αὐτῆς,
φησὶν, ἀξιώσω φειδοῦς, ὅτι ἐκ δυσσεβῶν γεννηθέντα,
τὴν τῶν πατέρων ἐμιμήσαντο βδελυρίαν. Πορνείαν
γὰρ ἐνταῦθα τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν καλεῖ· σα-
φέστερον δὲ αὐτῆς τὴν ἀγνωμοσύνην ἐλέγχων ὑπο-
δείκνυσιν αὐτὴν λέγουσαν, ὡς προσήκει τοῖς ἐρα-
σταῖς ἀκολουθῆσαι· τούτῃστι, τοῖς εἰδώλοις· παρ'
ᾧ ἅπασαν, φησὶ, λαμβάνω τῶν ἀναγκαίων τὴν
ἀφθονίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἠγνόησε τὸν δοτῆρα τῶν ἀγα-
θῶν, εἰκότως ἐπάγει·

δ'. « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ φράσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν
σκολοφί, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, καὶ τὴν
τρέβον αὐτῆς οὐ μὴ εὐρῆ. » Καὶ αὐτῆς ⁵¹ δὲ ἡ τιμω-
ρία φιλανθρωπίας μεστὴ· πραγματεύεται γὰρ αὐτῇ
παῦλαν τῆς δυσσεβείας· μαθοῦσα γὰρ τῇ πείρᾳ τῶν
κακῶν τὴν τῶν εἰδώλων ἀσθένειαν (ἐκάλεσε γὰρ αὐ-
τοὺς εἰς συμμαχίαν ἐν τῷ τῆς ἐφόδου καιρῷ, καὶ τῆς
παρ' αὐτῶν ἐπικουρίας οὐκ ἔτυχεν· « Ζητήσῃ γὰρ
αὐτοὺς, φησὶ, καὶ οὐ μὴ εὐρῆ), ἀναμνησθήσεται
τῆς θείας κηδεμονίας, καὶ ἔρεῖ· « Πορεύσομαι, καὶ

uxor mea et ego non vir ejus. Repudium, inquit,
factum est ex causa quæ ab illa prodiit. Tale
quidpiam invenimus et in Isaia : « Nunc domus
Judæ et habitatores Hierosolymæ, judicate inter
me et vineam meam, quoniam expectavi ut pro-
ferret uvas, et protulit spinas ». » Et hoc loco ait :
ποτῆσαι σταφυλήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. » Καὶ ἐν-
ταυθὰ φησι·

VERS. 2. « Judicamini cum matre vestra : judi-
camini, quia hæc non uxor mea et ego non vir
ejus. » Et ut ostendat hoc divortium non factum
fuisse ad **1319** eam perdendam, subjungit :
« Et auferam fornicationem ejus a facie mea, et
adulteria ejus de medio uberum illius. « Ejusmodi
est quod a beato Davide dictum : « Bonum mihi est,
quod humiliaveris me, ut addiscerem justitias
tuas ». » Hanc autem castigando, et a fornicatione,
et ab adulterio se liberaturum pollicetur : neque
id leviter, sed radicitus hoc e medio uberum re-
vulsurum. Cor autem designat sub uberibus si-
tum, ex quo proficiscuntur cogitata mala, invidiæ,
homicidia, adulteria, fornicationes, et his similia.
Maximam igitur opem fert Dei castigatio, qua qui
instructi sunt a fornicatione liberantur. Docet
etiam castigationis genera.

VERS. 3. « Ut exspolium eam nudam, et restituum
eam qualis fuit die nativitatis suæ. » *Diem vero
nativitatis* vocat tempus quod in Ægypto trans-
egit. Desertam, inquit, illam et mea providentia
destitutam faciam, et ut Assyriis serviat, queniad-
modum servivit Ægyptiis, efficiam. Et siccæ ter-
ræ ac desertæ similem eam reddam : et occidam
eam siti. Per *sitim* autem non modo aquæ penu-
riam innuit, sed divinæ quoque providentiæ pri-
vationem. [4] Neque filiis ejus, inquit, parcam,
quia ex impiis prognati patrum nequitiam æmulati
sunt. *Fornicationem* enim hic idolorum cultum
vocat. [5] Et ut planius ejus perfidiam damnet,
inducit eam dicentem, oportere amatores sequi,
hoc est, idola, a quibus omnium, inquit, neces-
sarium abundantia mihi est. **1320** Et quo-
niam bonorum datorem ignoravit, merito adjungit :

D
VERS. 6. « Propterea ecce ego sepio viam ejus
sudibus : et obstruam vias illius, et semitam suam
non inveniet. » Hæc quoque ultio misericordiæ
plena est, quæ eo tendit ut impietatem ejus cessare
faciat : cognita enim per malorum experientiam idolo-
rum debilitate ([7] imploravit enim eorum
auxilium tempore tribulationis, et adjumentum ab
eis consecuta non est : « Quæret enim illos, in-
quit, et non inveniet »), Providentiæ divinæ re-
cordabitur, et dicet : « Vadam et revertar ad virum

⁴⁸ Isa. v, 3, 4. ⁴⁹ Psal. cxviii, 71.

VARIE LECTIONES.

⁴⁸ προγ. C add. ὑμῶν. ⁴⁹ C πορνείας. ⁵⁰ στέρ. C πρην. τῆν. ⁵¹ C αὐτῆ.

meum priorem : quia melior mihi erat tunc, **A** quam nunc est. » Et quis Dei erga homines studium et amorem intuens, non jure obstupescat, qui, cum Deus sit, factor et Dominus, *virum* et *sponsum* seipsum vocat, non dominum? Nam quia uxoris erga virum amor major ac vehementior quam servorum erga dominum esse solet, hunc affectum ac studium inducere cupiens hominibus, seipsum *sponsum* et *virum* appellat. Verumtamen ne ista quidem ingratos et perversi animi homines ad rectum et gratum erga Deum animum movent. Unde fit ut etiam de illis dicat :

Vers. 8. « Et ipsa nescivit me dedisse ei frumentum, et vinum, et oleum, et argentum, et aurum multiplicavisse ei : hæc autem argentea et aurea adhibuit in usus Baalis. » Etiam quæ a Deo accepit dona, ea ad illos Dei hostes transtulit. [9] Quare offensus Deus minatur se eos frumento et vino esse privaturum. Et ne forte terram infecunditate laborare arbitrentur, apposite addidit, « In tempore suo, » hoc est, postquam omnino maturuerit, messis **1321** ac vindemiæ tempore. Minatur etiam se illam veste spoliaturum esse, ita ut vestimentis etiam necessariis indigeat. [10] Ejus vero, inquit, amatores hæc cernentes adjumento ei esse non poterunt. [11] Insuper et cessationem dierum festorum, omnesque lætitiæ et exsultationis occasiones extinguendas, sicut etiam et vineas corrumpendas ore prophético minatus est. [12] Quoniam, inquit, hæc se ab idolis dixit accepisse, me autem ignoravit horum esse largitorem. « Et ponam, inquit, ea in testimonium. » A feris enim, ait, et volucris, et serpentibus deleta et corrupta, et impietatem eorum coarguent, et testimonium dabunt meæ disciplinæ et correctioni. [13] Hæc autem mala perpetietur, quoniam Baalim, id est, idolis, cultum meum proposuit : ac ornatu vario et multiplici instructa, festos idolorum dies egit. Quare inquit

Vers. 14. « Ecce ego seducam eam, et redigam illam in desertum. » Hoc est, vagari et errare faciam captivam, hisque omnibus bonis destitutam reddam : verumtamen consolabor eam in istis malis.

Vers. 15. « Loquar enim, inquit, ad cor ejus. Et dabo ei possessiones suas inde, et vallem Achor ad aperiendam intelligentiam ejus. » Pro Achor apud Syrum Achar inveni : is vero est, qui sub Josua filio Nave furtum commisit⁸⁶, atque anathema constitutum violavit, qui et pœnas pependit. Totus enim populus eum lapidibus obruit.

⁸⁶ Josue vii, 1 seq.

A ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλός⁸⁶ μοι ἦν τότε, ἢ νῦν. Καὶ τίς οὐκ ἂν εἰκότως ἐκπλαγεῖ τὴν θέαν φιλανθρωπίαν, ὃς θεὸς ὢν, καὶ ποιητὴς, καὶ Κύριος, ἄνδρα ἑαυτὸν, ἀλλ' οὐ δεσπότην ἀποκαλεῖ ; Ἐπειδὴ γὰρ πλείων τῆς γυναικὸς ἡ περὶ τὸν ἄνδρα φιλοστοργία, ἢ δούλοις πρὸς δεσπότην, ταύτην ἐνθεῖναι τοῖς ἀνθρώποις βουλούμενος τὴν διάθεσιν, *τυμψίον* ἑαυτὸν καὶ ἄνδρα προσαγορεύει. Ἄλλ' ὅμως τοὺς ἀγνώμονας οὐδὲ ταῦτα εἰς εὐγνωμοσύνην κινεῖ. Διὸ καὶ περὶ ἐκείνων φησὶν, ὅτι

ἡ'. « Αὐτὴ οὐκ ἔγνω, ὅτι ἐγὼ δέδωκα αὐτῇ τὸν σίτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον · ἀργύριον καὶ χρυσίον ἐπλήθυνα αὐτῇ · αὐτὴ δὲ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ ἐποίησε τῇ Βάαλ. » Καὶ ἃ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκομίσαστο δῶρα, ταῦτα τοῖς ἀντιθέοις ἐκείνοις προσήνεγκε. Διὸ⁸⁷ χαλεπαίνων ὁ Θεὸς ἀπειλεῖ καὶ σίτου καὶ σίνου στερίσκειν αὐτούς · καὶ ἵνα μὴ νομίσῃσι τὴν γῆν ἀκαρπίαν νοσεῖν, εἰκότως ἐπήγαγε, « Καθ' ὧραν αὐτοῦ · » τοῦτέστι, μετὰ τὸ πεπανθῆναι, καὶ πλείονον γενέσθαι, ἐν ἀμητοῦ⁸⁸ καὶ τρύγης καιρῷ. Ἀπειλεῖ δὲ καὶ ἐσθῆτα ἀφαιρεῖσθαι, ὥστε καὶ τῶν ἀναγκαίων περιβολαίων σπανίσειν. Οἱ δὲ ἔρασταὶ αὐτῆς, φησὶ, ταῦτα ἠρώμετες, ἐπαμύναται αὐτῇ οὐ δυνήσονται. Πρὸς τοῦτοίς, καὶ τὰς πανηγύρεις καταπαύειν, καὶ πᾶσαν ἀφορμὴν εὐφροσύνης σθενύνααι, συκᾶς τε καὶ ἀμπέλους διαφθεῖρειν, διὰ τῆς προφητικῆς ἠπειλήσε γλώττης. Ἐπειδὴ εἶπε, φησὶ, ταῦτα παρὰ τῶν εἰδῶλων εἰληφέναι, καὶ ἠγνόησεν ἐμὲ τὸν τούτων γενόμενον χορηγόν. « Καὶ θήσομαι αὐτὰ, φησὶν, εἰς μαρτύριον. » Ἀπὸ⁸⁹ θηρίων γὰρ, φησὶ, καὶ πετεινῶν, καὶ ἕρπετῶν ἀφανιζόμενα καὶ διαφθειρόμενα, καὶ τῆς αὐτῶν δυσσεβείας κατηγορήσει, καὶ τῇ ὑπ'⁹⁰ ἐμοῦ ἐπενεχθείσῃ μαρτυρήσει παιδεῖα. Ταῦτα δὲ πεῖσεται, ἐπειδὴ τὰ Βααλίμ⁹¹, τοῦτέστι, τὰ εἰδῶλα, τῆς ἐμῆς προετίμησε θεραπείας, καὶ κόσμῳ παντοδαπῷ κεχρημένη τὰς ἐκείνων ἑορτὰς ἐπιτελεῖ. Διὸ τοῦτό φησιν

ιδ'. « Ἰδοὺ ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν, καὶ τάζω αὐτὴν εἰς ἔρημον. » Ἄντι τοῦ, Ἄλῃσθαι αὐτὴν καὶ πλανᾶσθαι αἰχμάλωτον γενομένην παρασκευάσω, καὶ τούτων ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν ἔρημον καταστήσω · ἀλλ' ὅμως ψυχαγωγῆσω αὐτὴν ἐν τούτοις οὔσαν τοῖς ἀλγεινοῖς.

ιε'. « Δαλήσω γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς · καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκείθεν, καὶ τὴν κοιλάδα Ἀχώρ διανοῖξαι σύνοσιν αὐτῆς⁹². » Τὸ δὲ Ἀχώρ παρὰ τῷ Σύρω Ἀχάρ εὔρον · οὗτος δ' ἐστὶν ὁ ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ κελκωτός, καὶ τὸ θεῖον ἀνάθημα παραβεβηκώς, ὃς καὶ τιμωρίαν ἐξέτισε, παντὸς αὐτὸν τοῦ λαοῦ κἀταλέυσαντος. Ἄλλὰ μετὰ

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶ καλ. Ita quidem habent Ald. et Compl. Præstat autem rec. lectio καλός⁸⁶ διὸ C add. καλ. ⁸⁷ C ἀμῆτου ⁸⁸ C. ὑπό. ⁸⁹ C ὑπέρ. ⁹⁰ Ibid. Βααλίμ. Ita quoque vers. 16, 17. ⁹¹ διαν. σύν. αὐτ. *Hebr.* in osium speci. Symm. εἰς θύραν ἐπιπέδος.

την ἐκεῖνου τελευταίην, εἰς νοὺν λαβόντες, ὅσον ἢ τοῦ Α Post illius vero necem, **1322** cum agnoscerent, quantas turbas legis divinæ transgressio advehat, luctu et planctu Deum placarunt. Hoc igitur propheta hic indicat. Nam ut illi tum ex supplicio Achar cognoverunt, quam ingens malum sit legis violatio : sic etiam ex captivitate hi percipient sensum suorum delictorum. Et hoc apertius ostendens, addit :

15', 15'. « Καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας νηπιότητος αὐτῆς, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσεως αὐτῆς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, λέγει Κύριος, καλέσει με, Ὁ ἀνὴρ μου, καὶ οὐ καλέσει με ἔτι Βααλίμ. Καὶ ἐξαρθῶ τὰ ὀνόματα τῶν Βααλίμ ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν οὐκέτι τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. » Ὁν τρόπον γάρ, φησιν, ἐδούλευσαν Αἰγυπτίοις, οὕτως Β Αστυριοῖς δουλεύουσαι· ρηπιότητα γὰρ αὐτῆς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ καλεῖ διαγωγὴν. Ἀλλὰ πρὸς καλὸν αὐτοῖς ἢ δουλεία γενήσεται, καὶ πρόξενος αὐτοῖς εὐσεβείας ἀποφανθήσεται. Ἐν γάρ τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐπιλήσεται μὲν τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας, ἐμὲ δὲ ἀνδρα καὶ σύνοικον ὀνομάσει. Ἐγὼ δὲ αὐτῆς τὴν μεταμέλειαν θεώμενος,

17'. « Διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, μετὰ τῶν θηρίων τοῦ ἀγροῦ, καὶ μετὰ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἔρπετῶν τῆς γῆς. » Καὶ διδάσκων, ὡς οὐ περὶ θηρίων καὶ πετεινῶν λέγει, ἀλλὰ περὶ θηριωδῶν ἀνθρώπων καὶ πετεινῶν δίκην ἐπιτετομένων καὶ ἰοδόλοισ ἐρπετοῖς εἰκοσῶτων, ἐπήγαγε· « Καὶ τόξον, καὶ ῥομφαίαν, καὶ πόλεμον συντριψῶ ἀπὸ ⁶⁰ τῆς γῆς. » Εἶτα ὑπισχνεῖται αὐτοῖς τὰ αἰώνια ἀγαθὰ· « Καὶ κατοικίῳ αὐτοῦς ⁶¹ ἐπ' ἐλπίδι. » Περὶ ταύτης δὲ τῆς ἐλπίδος ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· « Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. Ἐλπίς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ἃ ⁶² γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; Εἰ δὲ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἐκδεχόμεθα ⁶³. » Καὶ ὅτι περὶ ταύτης ἔφη τῆς ἐλπίδος καὶ οὐχ ἑτέρας, τὰ ἐπαγόμενα μαρτυρεῖ.

16'. « Καὶ μνηστεύομαι σε ἑμαυτῷ ⁶⁴ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ μνηστεύομαι ⁶⁵ ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἐλέει, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. » Ὅτι δὲ οὐ τὴν Ἰουδαίων Συναγωγὴν εἰς τὸν αἰῶνα ἐμνηστεύσατο, ἀλλὰ τὴν ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐξ ⁶⁶ ἐθνῶν συλλεγεῖσαν Ἐκκλησίαν, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ. Ἡ μὲν γὰρ ἀπεβλήθη, ἡ δὲ τῷ μνηστῆρι συνέζευκται, προσδεχομένη τὰ ἀγαθὰ τὰ αἰώνια· ἐμνηστεύσατο δὲ αὐτὴν, οὐ μόνον ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρίματι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς· δικαιοσύνη μὲν γὰρ καὶ κρίματι κατὰ τοῦ πονηροῦ τυράννου χρησάμενος, ἔλεον δὲ καὶ οἰκτιμοὺς εἰς τοὺς ἐκεῖνῳ δουλεύειν ἠναγκασμένους ἐπιδειξάμενος. Ἐπειδὴ δὲ ἔδει τοὺς ἐλέους ⁶⁷ τετυχηκότας καὶ αὐτοὺς ἀντιδοῦναι τι τῷ σεσωκότι, εἰκότως ἐπήγαγε·

¹ Rom. viii, 24, 25.

VARIÆ LECTIONES

⁶⁰ ἀπό. Edit. prior habebat ἐπί, ed. præstat rec. lectio ἀπό, quam Noster supra, p. 1009, sequatur. ⁶¹ αὐτ. Ita compl. Sed supra, l. c. erat σὲ juxta rec. lect. ⁶² ἃ. Infra, l. III, ad Rom. l. c. leg. ὅ. ⁶³ ἐκδ. Infra, l. c. est ἀπεκδεχόμεθα. ⁶⁴ ἐμ. C. φρσί. ⁶⁵ ἢ. C. add. σὲ ἑμαυτῷ. ⁶⁶ ἐξ. Des. in C. ⁶⁷ Ibid. ἐλέου.

VERS. 16, 17. « Et humiliabitur ibi juxta dies infantiae suæ : et juxta dies ascensus sui e terra Ægypti. Et erit die illo, ait Dominus, vocabit me, Vir ineus : et non vocabit me amplius, Baalim. Et auferam nomina Baalim de ore ejus : et non recordabuntur amplius nominum eorum. » Non secus Assyriis, inquit, servient, atque Ægyptiis servierunt : ejus enim infantiam vocat tempus quo in Ægypto versati sunt. Attamen servitus eis utilis erit, et plane pietatis erit conciliatrix. Et enim idola colere obliviscetur in captivitate : me vero et virum et conjugem nominabit. Ego autem ejus animi factam mutationem videns :

VERS. 18. « Disponam eis testamentum die illo cum bestiis agri, et cum volatilibus cœli, et cum reptilibus terræ. » Et docens quod non de bestiis et volucris loquatur, sed de effraetis hominibus, et volucrum more involantibus, et venenatorum serpentum similibus, adjungit : « Et arcum, et gladium, et bellum conteram de terra. » Deinde pollicetur **1323** eis æterna bona. « Et habitare eos faciam in spe. » De hac spe beatus Paulus loquitur : « Spe enim, inquit, salvi facti sumus. Spes autem quæ in oculos incurrit, non est spes : nam quod videt quis, quid etiam sperat? si autem quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus ¹. » Quod vero de hac spe loquantur, et non de alia, ea quæ sequuntur testantur.

VERS. 19. « Et desponsabo te mihi in æternum in justitia, et in judicio, et in misericordia, et in miserationibus. » Quod vero Judæorum Synagogam non in æternum sibi desponsaverit, sed ex Judæis et gentibus collectam Ecclesiam, res ipsæ testantur. Illa enim abjecta est. hæc cum sponso conjuncta expectat bona æterna. Eam autem sibi desponsavit, non in justitia modo et judicio, sed in misericordia quoque et miserationibus : justitia quippe et judicio erga malum tyrannum utens, misericordia autem et miserationibus erga eos qui tyranno servire coacti sunt. Jam vero, quoniam oportebat misericordiam consecutos aliquid etiam ipsos rependere Salvatore, merito subjungit :

VERS. 20. « Et desponsabo te mihi in fide, et cognosces Dominum. » Sola enim fides ab iis statim reposcitur qui accedunt, nam justitia sunt destituti et vacui: eam autem accipiunt per lavacrum regenerationis a Deo Salvatore. Qui vero fidem possidet, in Dei notionem venit. [21] Post præsignificationem æternorum honorum prædicit eis quoque corpora **1324** dona. Etenim cum essent terreni et humo affixi, his magis quam illis dabant operam. Promittit ergo se pluviam suppeditaturum esse desuper, et elaboraturum, ut terra producat bona, cum ait:

« Exaudiam cælum, cælum exaudiet terram. (VERS. 22.) Et terra exaudiet frumentum, vinum, et oleum, et hæc exaudient Jezraelem. » Deinde rursus admiscet spiritualia.

VERS. 23. « Et seminabo eam mihi super terram. » Hoc est, faciam eam agrum quem colam, et justitiæ semina seram. « Et miserebor ejus, quæ misericordiam non est adeptæ, et dicam Non populo meo: Populus meus es tu; et ipse dicet: Et Deus meus es tu. » Hæc quidem figurate sub Zorobabele acciderunt: revera autem, post incarnationem Christi Domini, cum sibi Ecclesiam despondit in æternum: tum enim qui in eum crediderunt, populus fidelis vere vocati sunt, ipse vero eorum, qui ex animo crediderunt, vocatus fuit Deus.

• CAPUT III.

[1] Post hæc bonorum promissa et sponsiones, Deus rursus prophetam hortatur ut mulierem adulteram et in sceleribus versantem diligat, ut iterum per res exhibeat imaginem et effigiem summi erga indignos divini amoris. « Sicut enim diligit, inquit, Dominus filios Israelis, et ipsi respiciunt ad deos alienos **1325** et amant placentas cum vinaciis. » Homines idolis dediti ejusmodi quædam facere solebant. [2, 3] Propheta vero protinus imparatum perfecit, et quam mercedem mulieri pollicitus fuerit exponit, et quas cum ea pactiones pepigerit. Dixi enim ei, inquit, ut omnem aliam præter me societatem fugeret, mihi que uni se integram servaret. Ostendit postea imaginis exemplar.

VERS. 4. « Quia diebus multis, inquit, sedebunt filii Israelis sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus. » Quemadmodum enim illa, inquit, prioribus amatoribus renuntians, prophetæ contubernio uti voluit: sic vos captivi in terram alienam abducti, neque regia, neque sacerdotali cura fruemini: nam cum altare non sit, quodnam fiet sacrificium? Sed

κ'. « Καὶ μνηστεύομαι σε ἑμαυτῶ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. » Πίστιν γὰρ εὐθύς οἱ προσόντες ἀπαιτοῦνται μόνην· δικαιοσύνης γὰρ εἰσὶν ἔρημοι· δέχονται δὲ ταύτην διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας, παρὰ τοῦ σεσωκότος Θεοῦ· ὁ δὲ τὴν πίστιν κτώμενος ἐν ἐπιγνώσει γίνεται τοῦ Δεσπότη. Μετὰ τοίνυν τὴν πρόβρῃσιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ τὰς σωματικὰς αὐτοῖς δωρεὰς προαγορεύει· περιγίγει γὰρ ὄντες καὶ χαμαιζῆλοι, τοῦτοις μᾶλλον ἢ ἐκείνοις προσεῖχον· ὑπισχνεῖται τοίνυν χορηγεῖν μὲν ἀνωθεν ὑετὸν, παρασκευάζειν δὲ τὴν γῆν βλαστῆσαι τὰ ἀγαθά. Τοῦτο γὰρ λέγει·

« Ἐπακούσομαι τῶ οὐρανῷ, καὶ οὐρανὸς ἐπακούσεται τῇ γῆ. (κβ'.) Καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τῷ σίτῳ, καὶ τῷ ὄλῳ, καὶ τῷ ἐλαίῳ, καὶ ταῦτα ἐπακούσεται τῷ Ἰεζραὲλ. » Ἐἶτα πάλιν ἀναμίγνυσσι τὰ πνευματικὰ.

κγ'. « Καὶ σπερῶ αὐτὴν ἑμαυτῷ ἐπὶ γῆς. » Τοῦτο ἐστὶν γεώργιον αὐτὴν ἑμαυτῷ ἄποφανῶ, καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης καταβαλῶ. « Καὶ ἐλεήσω τὴν οὐκ ἠλεημένην, καὶ ἐρῶ τῷ Οὐ λαῷ μου· Λαὸς μου εἶ σύ· καὶ αὐτὸς ἐρεῖ· Καὶ ὁ Θεὸς μου εἶ σύ. » Ταῦτα μὲν τυπικῶς ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ συνέβη· κ'· ἀλήθειαν δὲ, μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ὅτε καὶ ἐμνηστεύσατο τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸν αἰῶνα· τότε γὰρ καὶ οἱ πεπιστευκότες εἰς αὐτὸν λαὸς πιστὸς ἀληθῶς ἐχρημάτισαν, καὶ αὐτὸς εὐκρινῶς τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκόντων ἐπεκλήθη Θεός.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

C Μετὰ ταῦτα τῶν ἀγαθῶν τὰς ἐπαγγελίας, αὐθις ὁ Θεὸς τῷ προφήτῃ παρακελεύεται περὶ γυναῖκα διατεθῆναι μοιχεύτριαν καὶ πονηρίᾳ συζῶσαν, ἵνα πάλιν εἰκόνα δείξῃ διὰ τῶν πραγμάτων τῆς θείας περὶ τοὺς ἀναξίτους φιλοστοργίας. « Καθὼς ἀγαπᾷ γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσιν εἰς θεοὺς ἄλλοτρῖους, καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων. » Τοιαῦτα δὲ τίνα κατασκευάζειν εἰκόθεισαν οἱ τοῖς εἰδώλοις ἀνακειμένοι. Παρατυπικὰ δὲ τὸ προσταχθὲν εἰς πέρας ἤγαγεν ὁ προφήτης, καὶ λέγει τίνα τε μισθὸν ὑπέσχετο τῇ γυναίκῃ, καὶ πόλις πρὸς αὐτὴν ἐποιήσατο συνθήκας. Εἶπον γὰρ αὐτῇ, φησὶ, πᾶσαν ἄλλοτριαν φυγεῖν συνουσίαν, ἐμοὶ δ' ἑαυτὴν διαφυλάττειν ἀνέπαρον.

D Ὑποδείκνυσσι δὲ καὶ τῆς εἰκόνας τὸ ἀργέτυπον.
δ'. « Διότι, φησὶν, ἡμέρας πολλὰς καθίσοντα: οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἐρχοντος, οὐδὲ οὐσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δῆλων. » Καθ' ἅπερ γὰρ, φησὶν, αὐτῇ τοῖς προτέροις ἐρασταῖς ἀποτιζομένην, τὴν τοῦ προφήτου συνοίχησιν εἶλετο· οὕτως ὑμεῖς εἰς τὴν ἄλλοτριαν ἀπαχθέντες αἰχμάλωτοι· οὔτε βασιλικῆς, οὔτε ἱερατικῆς ἀπολαύσεσθε προ-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁷ τῷ—ἐλαίῳ. Alii τὸν σίτον, κ. τ. λ. ⁶⁸ C Ἰσραὴλ, ut compl. ⁶⁹ γῆς. C præm. τῆς. ⁷⁰ Ibid. ἑμαυτοῦ. ⁷¹ ἐλ. — ἠλεημ. Alii, Καὶ ἀγαπήσω τὴν οὐκ ἠγαπημένην. Ad hanc lect. spectat locus ad Rom. ix, 25; nostræ favet I Petr. ii, 10. ⁷² ἐρῶ, κ. τ. λ. Alii Rom. ix, 26. ⁷³ καὶ ὁ. C Κύριος. ⁷⁴ Rec. lectio. ἐπιβλέπουσιν ἐπὶ. ⁷⁵ σταφ. Ita quoque supra, p. 151. Alii leg. σταφίδος. ⁷⁶ οὐδὲ—δῆλ. Hæc. sine amiculo et theraphim. ⁷⁷ C αὐτῇ.

μηθειας· θυσιαστηρίου γάρ οὐκ ἔντος, ποία λειτουργία γενήσεται; Οὕτε μὴν τὰ διὰ τῶν ἱερέων ἢ προφητῶν εἰωθότα δηλοῦσθαι καὶ προσημαίνεσθαι, τὰς βουλομένους ἐν τῇ ξένη μαθεῖν τὸ πρακτέον προδηλωθήσεται· ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἐμὴν αὐτοῖς κηδεμονίαν προφανῶς ἐπίδειξω· καὶ ταῦτα διὰ τοὺς πατέρας περὶ αὐτοὺς θερμῶς διακείμενος. Τοῦτου γάρ χάριν καὶ ὁ προφήτης τῇ πονηρίᾳ συζώσῃ γυναικὶ συνώκει μὲν, ὡς προσετάχθη, τῆς δὲ γαμικῆς ὀμιλίας ἀπέχετο· ἐπειδὴ καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς, οὔτε πάντῃ ἐγύμνωσεν τὸν λαὸν τῆς οικείας; προνοίας, οὔτε πρόδηλον ταύτην αὐτοῖς ἐποίησε καὶ φανεράν. **Δήλους** δὲ τὰς προαγορεύσεις τὰς θείας ὠνόμασεν· ἐπειδὴ καὶ ὁ ἀρχιερεὺς τῷ λογίῳ τῆς κρίσεως τὴν δήλωσιν ἐλάμβανε, καὶ τὴν ἀλήθειαν· καὶ διὰ τινων σημείων ἐν ἐκείνῳ γιγνομένων προηγόρευε τὰ ἐσόμενα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Μωσῆς⁷⁸ τὴν ἱερατικὴν φυλὴν εὐλογῶν· Δότε, φησὶ, δήλους τῷ Λευὶ. Οὕτω τὰ λυπηρὰ προθεσπίσας, ἀναμίγνυσι τούτοις καὶ τὰ χρηστὰ.

ε'. « Μετὰ ταῦτα γάρ, φησὶν, ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ζητήσουσι Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν, καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. » Ἐπειδὴ γάρ αἱ δέκα φυλαὶ, διαστασιάζασαι πρὸς τοὺς ἐκ Δαβὶδ βασιλέας, ἴδιον ἑαυταῖς ἐχειροτόνησαν βασιλέα· μετὰ δὲ τὴν ἐκ Βαβυλώνας ἐπάνοδον ἐνωθεῖσαι καὶ συναφθεῖσαι ἓνα ἔσχον ἡγεμόνα τὸν Ζοροβάβελ, ἐκ τῆς Δαβιτικῆς⁷⁹ βεβλαστηχότα φυλῆς, ἐφ' οὗ καὶ τῶν θεοσδότηων ἀγαθῶν ἐδέξαντο τὴν ἀπόλαυσιν. Ταῦτα πάντα πρὶν γενέσθαι σαφῶς ἐπιστάμενος, διὰ τῆς προφητικῆς θεσπίζει⁸⁰ φωνῆς. Τὸ δὲ « Ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, » ἀντὶ τοῦ, μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐβδόμηκοντα τῆς αἰχμαλωσίας ἐτῶν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Οὕτω τὰ ἀγαθὰ προμηνύσας, πάλιν τῶν κακῶς γιγνομένων τὴν κατηγορίαν ποιεῖται. Ἀληθείας γάρ, φησὶν, ἐστὲ καὶ φιλανθρωπίας ἔρημοι, καὶ γνώσεως θείας ἐστερημένοι· πολὺ δὲ παρ' ὑμῖν⁸¹ τὸ ψεῦδος, καὶ ἀδεῶς ὁ φόνος τολμᾶται, καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιέμενοι σφετερίζεσθε ταῦτα, καὶ τοῖς ἀλλήλων ἐπιβουλεύετε γάμοις, ὡς τὴν γῆν ὑμῶν ἅπασαν πλήρη τούτων γενέσθαι τῶν μαισμάτων. Δι' ἅπερ τοσοῦτον⁸² πολεμίων ὑμῖν ἐπάξω πλῆθος, ὡς παντελῶς δαπανηθῆναι, οὐ μόνον τοὺς εὐπορίᾳ συζῶντας, καὶ θηρίων δίκην καὶ ἔρπετων τοῖς πενεστέροις ἐπιόντας, καὶ οἷον τισὶ περὶ τῆς δυναστείας κεχρημένους· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας, οἱ καθάπερ τινὲς ἰχθύες διανήχονται τοῦ βίου τὸ πέλαγος. Τροπικῶς γάρ θηρία μὲν, καὶ ἔρπετὰ καὶ πετεινὰ, τοὺς δυνατοὺς προσηγόρευσεν, ἰχθύας δὲ τοὺς πενεστέρους ὠνόμασε. Τοῦτου δὲ, φησὶ, γενομένου, ἔρημος ἡ γῆ καὶ τῶν δικαζόντων καὶ τῶν δικαζομένων γενήσεται. « Ὁ δὲ λαός μου, φησὶν, ὡς

neque per sacerdotes, aut prophetas, ostendi et præsignificari solita, scire in alieno solo volentibus quid agendum sit, præmonstrabuntur: neque curam meam illis aperte ostendam, tametsi propter eorum majores ardenti eos amore prosequar. Idcirco enim propheta simul cum muliere in nefariis facinoribus versante habitabat quidem, ut Dominus jusserat, verumtamen matrimonii consuetudine non utebatur: quandoquidem nec Deus universorum penitus sua providentia populum spoliavit, neque tamen hanc perspicuam et apertam populo faciebat. *Manifestationes* autem divinas prædictiones nominavit, tum quia summus sacerdos rationali iudicii **1326** manifestationem accipiebat, et veritatem: tum quia per quasdam significationes illo factas futura prædicebat; unde magnus Moses sacerdotali tribui benedicens ait: *Date Levi manifestationes.* Ad hunc vero modum tristitia vaticinatus, his etiam læta admiscet.

VERS. 5. « Et post hæc, inquit, revertentur filii Israelis, et quærent Dominum Deum suum, et Davidem regem suum, et stupebunt ad Dominum, et super bonis ejus in novissimis diebus. » Nam cum decem tribus, a regibus ex Davide prognatis deficientes, proprium regem sibi elegerint, post reversionem ex Babylone conjunctæ et copulata: unum habuerunt ducem Zorobabelem ex Davidica tribu procreatum, sub quo et divinitus bonorum datorum fructum ceperunt. Hæc omnia, priusquam fierent, aperte sciens, prophetica voce prænuntiat Illud vero, « in novissimis diebus, » idem est ac, post finem septuaginta annorum captivitatis.

CAPUT IV.

[1, 2] Postquam bona sic præsignificavi, rursus in scelera commissa accusationem instituit. Veritate enim, inquit, et misericordia privati estis, Deique cognitione destituti, multum autem apud vos viget mendacium, impune sit cædes, aliena expetentes in vestram rem convertitis, alter alterius uxori insidiamini: ita ut omnis terra vestra his sceleribus redundet. [5] Propter quæ **1327** tantam hostium multitudinem vobis immittam, ut funditus pereant, non solum qui divitiis affluunt, ac ferarum et reptilium more pauperes invadunt, et veluti quibusdam alis robore suo utuntur: verum etiam omnes alii, qui ut pisces navigant in vite pelago. Tropice enim, *reptilia et volatilia* potentes vocavit; *pisces* vero inopes homines appellavit. [4, 5] Id autem si fiet, inquit, terra judicantibus et litigantibus destituetur. « Populus autem meus, inquit, quasi sacerdos cui contradicitur: et infirmabitur per diem, et infirmabitur etiam propheta

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ C Μωυσῆς. ⁷⁹ C Δαυιδικῆς. ⁸⁰ C προθεσπίζει. ⁸¹ C ὑμῶν. ⁸² τοσ. Ita cum C legimus. Sirm. τοσοῦτων

cum eo. » Sacerdoti, inquit, reprobato, et qui sua dignitate excidit, similes eritis, mea providentia orbat; ac per multos dies in hanc meam disciplinam trademini, una cum prophetis qui mendacia vobis enuntiant. *Prophetam* enim nunc vocavit pseudoprophetam, ex consuetudine, quæ apud eos invaluerat. « Et nocti assimilavi matrem tuam. » Et docens quam matrem vocet :

VERS. 6. « Assimilatus est, inquit, populus quasi scientiam non habens. » Nam quia in tenebras ignorantie scipso tradiderunt, ut ne exiguam quidem lucem luminis ad Dei notionem perducentis suscipere velint, merito comparantur nocti qui tali caligine oppressi sunt. *Matrem* autem appellat Synagogam, *populum* vero ex ea prognatos. Hoc etiam apud Isaiam invenimus : « Qualis est hic liber repudii matris vestræ ? » Ergo, « Quia tu, **1328** inquit, scientiam repulisti, et ego repellam te, ne sacerdotio fungaris coram me : et quoniam oblita es legis Dei tui, et ego obliviscar filiorum tuorum. » Et distinctivo ostendens benignitatem suam, et ingratum eorum animum :

VERS. 7. « Secundum multitudinem eorum, ait, ita peccaverunt mihi, » id est, ego ut ipsi numero plurimi essent, effeci : illi vero contra me peccare perseveraverunt. Quare

VERS. 8. « Eorum gloriam in ignominiam convertam. Peccata populi mei comedent : et in iniquitatibus eorum accipient populi animas eorum. » Id est, metent quæ seminarunt, et peccatorum suorum fructum vindemiabunt. Quidam vero dicunt, per hæc designari sacerdotes qui, cum ex sacrificiis pro peccatis oblati certam quamdam portionem secundum legem acciperent, hoc beneficio fruente, scelerate viventes, accusare nolebant ; quamobrem offensus Dominus ait : Quoniam sacrificiis pro peccatis oblati delectamini, et congruam curationem labentibus non admovetis, horum delictorum pœnas dabit, alienis gentibus ad cædem traditi. Quod manifestius docens, adjungit :

VERS. 9. « Eterit sicut populus, sic et sacerdos. » Id est, similiter ut populus pœnam vestri sceleris sufferetis, quia populi curationem cum recepissetis, in summa inertia vitam traducentes, omnem male habentium curam abjecistis. Quare ait : « Et ulciscar super eos vias eorum : et cogitationes illius reddam ei. » Non enim solum **1329** pro

^u Isa. L, 4.

Α ἀντιλεγόμενος ἱερεὺς, καὶ ἀσθενῆται ἡμέρας, καὶ ἀσθενήσει καὶ προφήτης μετ' αὐτοῦ⁸². » Ἰσραὴλ φησὶν, ἀδοκίμω φανέντι, καὶ τὰς οἰκίας ἀξίας ἐκπεπτωκότες ὁμοιωθήσεσθε, τῆς ἐμῆς γυμνωθέντες προνοίας, καὶ ἐπὶ πολλαῖς δὲ ἡμέραις ταύτη παραδοθήσεσθε τῇ παιδείᾳ σὺν τοῖς τὰ ψευδοῦς προαγορεύουσιν ὑμῖν προφήταις. *Προφήτην* γὰρ νῦν τὸν ψευδοπροφήτην ὠνόμασεν, ἀπὸ τῆς κατεχούσης παρ' αὐτοῖς συνηθείας. « Καὶ⁸³ νυκτὶ ὠμοίωσα τὴν μητέρα σου. » Καὶ δεικνύει τίνα μητέρα καλεῖ,

ζ'. « Ὀμοιώθη, φησὶν, ὁ λαός μου, ὡς οὐκ ἔχων ἐπίγνωσιν⁸⁴. » Ἐπειδὴ γὰρ τῷ ζῳῷ τῆς ἀγνοίας σφᾶς αὐτοὺς ἐκδεδώκασι, καὶ οὐδὲ βραχείαν ἀήληγην τοῦ τῆς θεογνωσίας φωτὸς ὑποδέξασθαι βούλονται, εἰκότως ἀπεικάζονται νυκτὶ τοιοῦτω κατεχόμενῳ β σκότῳ· *μητέρα* δὲ καλεῖ τὴν Συναγωγὴν, λαὸν δὲ τοὺς ἐκ ταύτης φρομένους. Τοῦτο γὰρ καὶ παρὰ τῷ Ἰσαίᾳ εὐρίσκωμεν. « Ποῖον γὰρ, φησὶ, τοῦτο τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου τῆς μητρὸς ὑμῶν ; » — « Ἐπειδὴ τοῖνυν, φησὶ, καὶ σὺ ἐπίγνωσιν ἀπέσωσ, ἀπέσωσαί σε κάγω, τοῦ μὴ⁸⁵ ἱερατεύειν μοι· καὶ ἐπειδὴ ἐπελάθου τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ σου, κάγω ἐπιλήσομαι τῶν τέκνων σου. » Καὶ δεικνύει σαφέστερον τὴν τε οἰκίαν ἱεραγείαν, καὶ τὴν ἐκείνων ἀγνωμοσύνην,

ζ'. « Κατὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν, φησὶν, οὕτως ἡμαρτόν μοι. » Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτοὺς παμπληθεῖς ἀπέφηνα. αὐτοὶ δὲ παρανομοῦντες εἰς ἐμὲ διετέλεσαν. Διὸ

η'. « Τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. Ἄμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν λήφονται λαοί⁸⁷ τὰς ψυχὰς αὐτῶν. » Ἀντὶ τοῦ, θεριοῦσιν οἷς ἐσπάρκασι, καὶ τῶν οἰκίαν πλημμελημάτων τρυγήσουσι τοὺς καρπούς. Τινὲς δὲ φασὶ καὶ τοὺς ἱερέας διὰ τούτων ἀνίτιττασθαι· ἐπειδὴ τῶν ὑπὲρ ἀμαρτημάτων καὶ πλημμελημάτων προσφερομένων θυσῶν φανεράν τινα μοῖραν κατὰ νόμον ἐλάμβανον, καὶ ταύτης ἀπολαύοντες τῆς θεραπείας διελέγγειν οὐκ ἤθούλοντο τοὺς ποιητὰς συζῶντας· τούτου χάριν ἀγανακτῶν Θεός, Ἐπειδὴ, φησὶ, ταῖς μὲν ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσφερομέναις ἐντροφᾶτε θυσίαις, τὴν δὲ προσήκουσαν τοῖς πειλοῦσιν οὐ προσφέρετε θεραπείαν, τῶν ἀδικιῶν τούτων δώσετε δίκας, ἀλλοφύλοις ἔθνεσιν εἰς σφαγὴν ἐκδοθέντες. Καὶ τοῦτο διδάσκων σαφέστερον, εὐθὺς δ ἐπήγαγε·

θ'. « Καὶ ἔσται καθὼς ὁ λαός, οὕτως καὶ⁸⁸ ὁ ἱερεὺς. » Παραπητήσιως γὰρ τῷ λαῷ καὶ ὑμῖς τῇ τιμωρίᾳ παραδοθήσεσθε, ἐπειδὴ τοῦ λαοῦ τὴν ἱστρίαν ἐγχειρισθέντες βραστόνῃ συζῶντες οὐδεμίαν ἐποίησατε τῶν ἀβρώστως διαχειμῶνων κηδεμονίαν. Διὸ φησὶν· « Ἐκδικήσω ἐπ' αὐτοὺς⁸⁹ τὰς ἰδού· αὐτῶν, καὶ τὰ διαβούλια αὐτοῦ ἀνταποδώσω αὐτῷ. »

VARIE LECTIONES

⁸² μετ' αὐτ. Bosius ad h. l. Nostro tribuit lectionem μετὰ σοῦ. ⁸³ καὶ. Des. in C. ⁸⁴ ἐπ. Rec. le. tio est γνώσιν. ⁸⁵ μὴ. Recte juxta Hebr. additur a Nostro, ab aliis omittitur. ⁸⁷ λαοί. Des. in Hebr. ⁸⁸ καὶ Decrat in edit. priori. ⁸⁹ αὐτ. Alii αὐτῶν, et deinde αὐτοῦ.

Οὐ γὰρ μόνον πονηρῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ λογισμῶν ἀτόπων εὐθύναι εἰσπράξομαι.

γ'. « Καὶ φάγονται, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν. » Ἐπάλληλο, φησὶν, αὐτοῖς ἐπάξιο κακὰ, καθάπερ τὰς κόρον σιτίου⁹⁰ λαβεῖν οὐκ ἐθέλουσι πλείονα προσφέρεται τὰ ἐδέσματα. Πάλιν δὲ αὐτῶν τὰς πικρανομίας καταλέγει, οἰνοπλυγίαν αὐτοῖς ἐγκαλῶν, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων λαστραίαν· ταύτην γὰρ αὐτὴν ὀνομάζει *πορνείαν*. Προστίθησι δὲ καὶ τὴν καταγέλαστον μαντείαν, διδάσκων, ὅπως τε αὐτοὶ τῶν χερῶν ἐπαγγελομένων ἐπυθάνοντο, κάκεινοι τίνε τρόπον τὰς ἀποκρίσεις ἐποιούντο.

ιβ'. « Ἐν συμβόλοις⁹¹ γὰρ, φησὶν, ἐπιφρώτων, καὶ ἐν ῥάβδοις αὐτοῦ ἀπήγγελλον αὐτῷ. » Οἱ μὲν γὰρ, φησὶ, διὰ συμβόλων τινῶν μαθεῖν τὸ πρακτέον ἐζήτουν⁹²· οἱ δὲ ῥάβδοις τιεὶ κεχρημένοι συνεργοὶ τῆς ἀπάτης, ἀπήγγελλον ἃ ἠθούλοντο. Ταῦτα δὲ παρ' αὐτῶν ἐτολμῶντο, ἐπειδὴ πορνικήν ἐκτέσαντο γνώμην· *πνεῦμα* γὰρ⁹³ *πορνείας* τὴν περὶ τὴν πορνείαν⁹⁴ ὁρμὴν ὀνομάζει. Καὶ σαφέστερον διδάσκων τίνα προσαγορεύει πορνείαν, ἐπήγαγε· « Καὶ ἐξεπόμευσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. » Καὶ τὸν τρόπον ὑπόδεικνυς·

ιγ'. « Ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων ἐθυσίαζον⁹⁵, καὶ ἐπὶ τοὺς βουνούς ἔθουον ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσυχιάζοντος· ὅτι καλὸν σχέπη. » Ἐπιτεσπόμενοι γὰρ τοῖς ἀμφιλαφεῖσι τῶν δένδρων, οὐ τὸν τούτων ποιητὴν προσεκύνουν, ἀλλὰ τούτοις ἀντ' ἐκεῖνου τὰς θυσίας προσέφερον. Οὐ χάριν⁹⁶, φησὶν, οὐδεμίαν παρ' ἐμοῦ τεύξεσθε προμηθείας, τῶν θυγατέρων ὑμῶν καὶ τῶν νυμφῶν προφανῶς ὑπὸ τῶν ἐπιόντων ὑμῖν πολεμίων μοιχευομένων. Ἄ γὰρ κρύβδη παρ' ὑμῶν ἐτολμάτε, ταῦτα ἀναφανδὸν συχωρήσει γενέσθαι. Ταῦτα⁹⁷ γὰρ προεδήλωσεν⁹⁸ εἰρηκτὰ· « Ὅτι καὶ αὐτοὶ μετὰ πορνῶν συνεφύροντο, μετὰ⁹⁹ τῶν τετελεσμένων ἔθουον, καὶ λαὸς οὐ¹ συνιών συνεπλέκετο μετὰ πόρνῆς. » *Πορνείαν* τοίνυν ποτὲ μὲν τὴν ἀκολασίαν, ποτὲ δὲ τὴν ἀσέθειαν ὀνομάζει· *τετελεσμένους* δὲ καλεῖ τοὺς τὰ τῆς ἀσέθειας ὄργια μεμυημένους. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς τοὺς τῶν θείων μυστηρίων ἠξιωμένους *πιστοὺς* ὀνομάζομεν, οὕτω τετελεσμένους ὀνόμαζον Ἕλληνας, τοὺς ἀκριβέστερον διδασκαμένους τὴν σφετέραν ἀσέθειαν. Οὕτως αὐτοῖς ἀπειλήσας, πάλιν προσφέρει² παραίνεσιν.

ιδ'. « Σὺ δὲ, Ἰσραὴλ, μὴ ἀγνόει, καὶ Ἰουδα, μὴ εἰσπορεύσῃς εἰς Γάλγαλα, καὶ μὴ ἀναβαίνετε εἰς τὸν οἶκον Ὠν³, καὶ μὴ ὀμνύετε ζῶντα Κύριον. » Τὸ Ὠν ὄνομα ἐστὶ τοῦ εἰδώλου τοῦ ἐν Βαιθήλ· οὐ γὰρ, ὡς τινες ὑπέλαθον, τὴν⁴ αἰδίον ἐρμητεύει, τουτέστι, τὸν ὄντα· ἀλλ' Ἑβραϊκὸν ἐστίν, οὐχ Ἑλληνικὸν ὄνομα. Τοῦτο δὲ σαφῶς ἡμᾶς καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Ἑβραϊδος

A iniquis operibus, sed et pro cogitationibus malis poenas sumam.

VERS. 10. Et comedent, et non implebuntur. Crebra, inquit, illis inferam mala, quemadmodum iis qui satiari non possunt cibis plura apponuntur esculenta. [11] Rursus autem eorum iniquitates commemorat, eorum vinolentiam criminans, et idolorum cultum, quem vocat *fornicationem*. Adjungit porro et ridiculam vaticinationem, docens, quo pacto eos qui profitebantur se vaticinari, consulent, et illi aliquo modo responsa redderent.

VERS. 12. Per auguria, inquit, interrogabant, et per virgas suas annuntiabant ei. Etenim alii, inquit, per auguria quædam quæ essent agenda exquirebant, alii virgis quibusdam fraudis adjuvtricibus utentes, quæ volebant enuntiabant. Hæc autem per se audebant, quod animum ad fornicationem propensum haberent. *Spiritum fornicationis* enim vocat magnum fornicationis studium. Et apertius docens, quamnam fornicationem appellet, subjunxit: « Et fornicati sunt a Domino suo. » Ac modum ostendit:

VERS. 13. In verticibus montium sacrificabant, et in collibus immolabant sub quercu, et populo, et arbore umbrosa: quia bonum erat umbraculum. Oblectantes enim se arboribus umbrosis, non harum creatorem venerabantur, sed ejus loca sacrificia illis offerebant. [14] Quocirca, inquit, nullam vestrum **1330** curam habebo, neque filiarum vestrarum, neque sponsarum palam vitiatarum ab invadentibus vos inimicis. Quæ enim clam et occulte apud vos audebatis, hæc palam fieri permittam. Hoc enim ostendit, cum dixit: « Quoniam ipsi cum meretricibus miscabantur, et cum initiatis immolabant: et populus non intelligens adhærebat meretrici. » *Fornicationem* igitur interdum appellat incontinentiam, interdum impietatem. *Initiatos* vocat sacris impietatis imbutos et instructos. Nam sicut nos divinis mysteriis ornatos *fideles* vocamus, ita Græci gentiles *initiatos* nominarunt exactius ad suam impietatem institutos. Hoc modo illis comminatus, rursus consolationem adhibet.

D VERS. 15. Tu autem, Israel, ne ignores, et, Juda, nolite ingredi in Galgala, nec ascendatis in domum On, et ne juretis per viventem Dominum. On nomen est idoli in Bethel: non enim, ut quidam opinati sunt, *sempiternum* significat, hoc est, existentem: sed Hebraicum est nomen, non Græcum. Hoc plane nos docuerunt reliqui

VARIE LECTIONES

⁹⁰ C σιτίων. ⁹¹ συμβ. Grab. συμβουλαῖς. Minus recte. ⁹² C ἐπεζήτησαν. ⁹³ γὰρ. Des. in C. ⁹⁴ πορν. C præm. τοιαύτην. ⁹⁵ ἐθ. C addit φησὶ, sed ab alia manu. ⁹⁶ οὐ χάρις, κ. τ. λ. Ex vers. 14, hæc exstant, supra, l. I, pag 150. Οὐκ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν, ὅταν πορνεύσωσι, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν, ὅταν μοιχεύσωσιν. ⁹⁷ C τούτο. ⁹⁸ Id. παρεδήλωσεν. ⁹⁹ μετὰ. Ibid. præm. καὶ, ut apud LXX. ¹ οὐ. Alii ὁ μὴ. Particulam negat. omittunt alii, sed perperam. ² C προσφέρει, sed ab alia manu σ insertum est. ³ Alii Ὠν, sed leg. esse Ὠν ex sequentibus patet. Vid. infra, Amos 1, 5. ⁴ C τὸ.

etiam linguæ Hebraicæ interpretes. Nam Aquila et Theodotio domum inutilē interpretati sunt, Symmachus domum iniquitatis : quod utrumque huic rei ^{con}venit. Nam qui ibi præfuerunt, non modo nullum quæstum fecerunt, sed etiam inde damnum **1331** magnum acceperunt, iniqui et ingrati erga suum benefactorem effecti. *Galgala* autem urbs est multis et ipsa dedicata idolis, ubi Josua filius Nave non circumcisos de populo cultris lapideis circumcidit : in hac eadem duodecim lapides reposuit, quos ex medio Jordanis alveo accipiendos jusserat Dominus, ut beneficii accepti essent monumentum, ac per hos cognoscerent posterī, quod sicco pede populus flumen transmisisset. Maxime ingrati itaque animi signum est, urbem illam, in qua tanta divinæ benignitatis monumenta accepserunt, impietatis esse factam metropolim. Hoc autem : « Ne jurētis per Dominum viventem, » non abs re velat : sed propterea quod qui ipsi On adhæserant, et per hoc idolum jurabant, viventem Dominum id vocabant. Atque hoc aliunde licet cognoscere. « Si enim abstuleris, inquit, Baalim de ore tuo, et juraveris : Vivit Dominus, cum veritate ; » hoc est, si idolorum deposueris memoriam, et mihi colendo dederis operam, et, viventem Dominum me appellans, juraveris in veritatis honorem et mendacii deestationem.

VERS. 16. « Quoniam sicut vacca œstro percita insanivit Israel : nunc pascet eos Dominus sicut agnum in loco spatioso. » O Estrus musca quædam est vaccis infestissima, quæ suo morsu tantum sensum doloris infligit, ut vaccæ, quibus admoti fuerint ejus stimuli, non voce bubulci revocari possint, neque cum reliquis vaccis pasci, sed **1332** currant assidue, et per abrupta interdum præcipientes agantur, His, inquit, similis est Ephraim, qui idolorum colendorum œstro agitur (*Ephraim* vero decem tribus, ut supra diximus, nominat) : eos tamen, etsi a me ita abhorrentes, non sine cura pastoritia relinquam, sed captivos per me factos longe lateque dispergam, ut ab agno errante, et ubera matris requirente, nihil differant. [17, 18] Hæc autem patietur (Ephraim), quod, vitulas reliquaque idola, tanquam offendicula quædam et laqueos sibi proponens, Chanaanæorum impietatem sit æmulata, superbiaque contra me utens, idolorum observantiam meo cultui et venerationi antetulerit. « Dilexerunt enim ignominiam ex fremitu ejus. » Sed ob id ipsum :

VERS. 19. « Turbo spiritus ejus sibilabit in alis ejus. » Sicut enim alarum, inquit, commotione

† Josue v, 5. † Josue iv, 20.

VARIE LECTIONES.

¹ ἀδικ. Montf. in Hexapl. ad h. l. et Bosius ad h. l. habent ἀθετας, et nostro insuper hæc ascribunt : καὶ ὁ Σύρος δὲ αὐτὸ τὸ Ἑβραϊκὸν τέθεικεν ὄνομα. Vid. schol. 26. Lectionem ἀδικίας habet etiam Cyr. ² ἔχ In C post οὐδεμίαν ponitur. ³ γγγν. C addit. καὶ ὁ Σύρος δὲ αὐτὸ τὸ Ἑβραϊκὸν τέθεικεν ὄνομα. ⁴ καί. C præm. δέ. ⁵ C Βασιλείμ. ⁶ ὄμ. Ita cum C legimus. Sirm. ὀνομάσῃς. ⁷ Ἰσρ. Supra, t. I, pag. 758. Ἐφροῖμ. ⁸ C Χαναανίων.

ἔδιδεξαν γλώσσης ἔρμηνευταί. Ὁ μὲν γὰρ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων οἶκον ἀνωφελῆ ἠρμηνεύασιν· ὁ δὲ Σύμμαχος οἶκον ἀδικίας· ἀμφοτέρα δὲ συμβαίνει τῷ πράγματι. Οἱ γὰρ αὐτόθι προεδρεύοντες οὐ μόνον ἐκεῖθεν· οὐδεμίαν ὠφέλειαν, ἀλλὰ καὶ λύδην ἐδέχοντο, ἄδικοι καὶ ἀγνώμονες περὶ τὸν σφῶν αὐτῶν εὐεργέτην γιγνώμενοι. Γάλγαλα δὲ πόλις ἦν καὶ αὐτῆ εἰδῶλοις ἀνακειμένη πολλοῖς· ἐν ταύτῃ δὲ Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Ναυῆ, τοὺς ἀπεριτμήτους τοῦ λαοῦ περιέτεμε ταῖς πετρίναις μαχαίραις χρησάμενος ἐν αὐτῇ καὶ τοὺς δώδεκα λίθους ἀπέτετο, οὓς ἐκ μέσου τοῦ Ἰορδάνου λαβεῖν προσέταξεν ὁ Θεός, ἐν ᾧσι μνημόσυνον τῆς γενομένης εὐεργεσίας, καὶ δι' ἐκείνων μάθωσιν οἱ εἰς ὕστερον ἐσόμενοι, ὡς ξηρῷ τῷ πόρῳ χρησάμενος ὁ λαὸς τὴν πάρεδον ἐποίησατο. Μεγίστης τοίνυν ἀχαριστίας τεκμήριον τὸ τὴν πόλιν ἐκείνην, ἐν ᾗ τοσαῦτα μνημεῖα τῆς θείας εἰχον εὐεργεσίας, ἀσέβειας ἀποφῆναι μητρόπολιν. Τὸ δὲ, « Μὴ ὀμύετε ζῶντα Κύριον, » οὐχ ἀπλῶς ἀπαγορεύει· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ τῷ ὄν προστετηκότες, καὶ κατὰ τοῦτου τοὺς ὄρκους ποιούμενοι, ζῶντα Κύριον αὐτὸν προσηγέρευον. Καὶ τοῦτο ἀλλαχόθεν ἐστὶ μαθεῖν. « Ἐάν γάρ, φησὶν, ἐξάρῃς τὰ Βααλλίμ ἐκ τοῦ στόματός σου, καὶ ὁμύσῃς, Ζῆ Κύριος, μετ' ἀληθείας. » Τοῦτέστιν, ἐάν τῶν εἰδῶλων ἐξορίσῃς τὴν μνημῆν, καὶ τῇ ἐμῇ θεραπείᾳ προσέχων, καὶ ζῶντά με Κύριον ὀνομάζων, ὁμύσῃς τιμῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ μυσαιτόμενος τὸ ψεῦδος

ις'. « Ὅτι ὡς δάμαλις παροιστρῶσα παροίστησιν Ἰσραὴλ· νῦν νεμήσει αὐτοὺς Κύριος, ὡς ἀμὸν ἐν εὐρυχώρῳ. » Οἰστρός ἐστὶ μυῖα τις ταῖς βουσίν ἐπιούσα, καὶ τοσαύτην αἴσθησιν ἐμποιοῦσα τοῖς δήγμασιν, ὡς τὰς ὑπ' ἐκείνης νυττομένης μῆτε τῆς τῶν βουκόλων ἀνεχέσθαι φωνῆς, μῆτε ταῖς ἄλλαις συννέμεσθαι βουσίν, ἀλλὰ θέειν ἀπλῶς, καὶ κατὰ κρημνῶν ἐστὶν ὅτε φέρεσθαι. Ταύταις, φησὶν, ὅμοιον ὁ Ἐφραῖμ, τῆς τῶν εἰδῶλων θεραπείας τὸν οἴστρον δεξάμενος· Ἐφραῖμ δὲ τὰς δέκα φυλάς, ὡς προείπομεν, ὀνομάζει. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως αὐτοὺς ἀποιμάντους καταλείψω, ἀλλὰ δορυαλώτους ἀπαχθῆναι ποιήσας, τῆδε κάκεισε διασπερῶ, ὡς μὴδὲν διαφέρειν ἀμνοῦ πλανωμένου καὶ τὴν μητρίαν ἐπιζητούντος θηλῆν. Ταῦτα δὲ πείσεται, ἐπειδὴ τὰς τε δαμάλεις, καὶ τὰ λοιπὰ εἰδῶλα, καθάπερ τινὰ σκάνδαλα καὶ πάγας ἑαυτῷ προτεθεικώς, τὴν τῶν Χαναανιτῶν δυσσέθειαν ἐξήλωσε, καὶ ἀλαζονεῖται κατ' ἐμοῦ χρησάμενος, τὴν τῶν εἰδῶλων λατρείαν τῆς ἐμῆς θεραπείας προσέλετο. « Ἠγάπησαν γὰρ ἀτιμᾶν ἐκ φροῦδαγματος αὐτῆς. » Ἀλλὰ τούτου χάριν,

ιθ'. « Συστροφή πνεύματος αὐτοῦ συρτεῖ ἐν ταῖς πτέρυσιν αὐτῆς. » Καθάπερ γὰρ, φησὶ, τὰ ὄρνεα τῆ

κινήσει τῶν πτερῶν τὸν ἀέρα σὺν ἤχῳ τιτὶ δια-
τέμνει· οὕτως αὕτη οἷόν τις ὑπόπτερος εἰς τὴν ἀλ-
λοτριάν ἀπαχθήσεται, καθάπερ τινὸς συστροφῆς τῆς
ἐμῆς ὄργης ὑποσυρούσης αὐτήν, κάκει διάγειν ἀναγ-
καζούσης· ὑπομενεῖ δὲ ταῦτα τῶν ειδωλικῶν θυσι-
αστηρίων τῶς καρποῦς δρεπομένη.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Ταύταις τοίνυν ταῖς ἀπειλαῖς καὶ ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς
προσέχετε, καὶ ἅπας δὲ ὁ λαὸς, καὶ ἅπαντες οἱ ἐν
τοῖς βασιλείοις διάγοντες, τοῖς ὡσὶ τὰ εἰρημένα προσ-
βέξασθε. Διότι·

« Πρὸς ὑμᾶς ἐστὶ τὸ κρίμα, ὅτι παγὶς ἐγενήθητε
τῆ σκοπιᾷ¹², καὶ ὡς δίχτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰτα-
θύριον¹⁴. (β΄.) Ὁ ἀγρεύοντες τὴν θήραν κατέπηξαν. »
Πάντας, φησὶν, ὑμᾶς ἐπὶ τὴν ἐμὴν ἄνω κρίσιν·
ἅπαντες γὰρ κατὰ τῶν ἐμῶν προφητῶν μυρία ὅσα
ἐτεκτήνασθε κακὰ, οἷόν τινα δίχτυα κατ' αὐτῶν ἐξ-
απλοῦντες· τὰς ὑμετέρας ἐπιβουλὰς, καὶ τοῖς ἐν τῷ
Ἰταθυρίῳ· ὅρος δὲ τοῦτό ἐστι θήρας διαφόρου με-
στόν· τὰ θήρας¹⁶ καταπηγνύουσιν ὄργανα, παρα-
πλησίως ὑμεῖς τὰς τῆς ἐπιβουλῆς καττύστε μηχανὰς
κατὰ τῶν ἀποστελλομένων ὑπ' ἐμοῦ προφητῶν τῆς
ὑμετέρας ἕνεκεν σωτηρίας. Σκοπιὰν γὰρ, τὸν τῶν
προφητῶν προσηγόρευσε σύλλογον· καὶ γὰρ τῷ Ἰε-
ζεκιῆλ ἔφη· « Σκοπὸν δέδωκά σε τῷ ὄκῳ Ἰσραὴλ. »
Τούτου χάριν φησὶ τῷ Ἐφραῖμ καὶ τῷ Ἰσραὴλ,
ἀντὶ τοῦ, παντὶ τῷ λαῷ τὴν παιδείαν ἐπάξω. Ἐξ-
επώρευσε γὰρ, καὶ ἐμιάνθη τῆς ἐμῆς ἀποστάς θερα-
πείας.

δ. « Καὶ οὐκ ἔδωκαν τὰ διαβούλια αὐτῶν, τοῦ
ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῶν ὄντι, πνεῦμα πορνείας
ἐστὶν¹⁶ ἐν αὐτοῖς, τὸν δὲ Κύριον οὐκ ἐπέγνωσαν. »
Λογισμοὶ γὰρ ἀτόποις χρησάμενοι, τῆς μὲν ἀληθοῦς
θεογνωσίας ἐξέπεσον, τῆ δὲ τῶν ειδώλων θεραπεία
προσέσχον· διδίσκουσι ταυτησί τῆς ὕβρεως δίκας,
προφανῶς ὀρῶντες ὅποῖος ὁ τῆς εὐσεβείας καρπός.
Τοῦτο γὰρ εἶπεν· « Εἰς πρόσωπον αὐτοῦ· καὶ¹⁷
Ἰσραὴλ καὶ Ἐφραῖμ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις
αὐτῶν· καὶ ἀσθενήσει καὶ Ἰούδας μετ' αὐτῶν. »
Ἐπειδὴ αἱ δέκα φυλαὶ πρότερον¹⁸ τὸν ἀνδραποδισμὸν
καὶ τὴν δουλείαν ὑπέμειναν, εἰκότως αὐτῶν ἐμνήσθη
πρότερον¹⁹, Ἰσραὴλ αὐτὰς καὶ Ἐφραῖμ ὀνομάσας·
τὸν δὲ Ἰούδα ἀρμοδίως τέθεικε τελευταῖον, ἐπειδὴ
μετ' ἐκείνους τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπέμεινε. Εἶτα δι-
δάσκει, ὅπως κατὰ ταῦτον μόσχους λαθόντες, καὶ
πρόβατα, θυσίας ἐπιτελέσουσιν²⁰ ἐκζητοῦντες τὸν
Κύριον, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν αὐτόν· ἐκκέκλικε γὰρ
ἀπ' αὐτῶν. Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς, ἐπήγαγεν·

ζ. « Ὅτι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον. » Καὶ ὅτι παρα-
νόμως ἀλλοφύλους λαθόντες γυναῖκας, ἐξ ἐκείνων
ἐπαιδοποίησαν· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν²¹ εἰρηκῶς·
« Ὅτι τέκνα ἀλλότρια ἐγεννήθησαν αὐτοῖς· (διδ)

γ Ezech. xxxiii, 7.

VARIÆ LECTIONES.

¹² τῆ σκ. Hebr. in Mizra. ¹⁴ ἐπὶ τὸ Ἰταθ. Rectius Compl. juxta Hebr. ἐπὶ Ταθώρ. Alii Θαθώρ.
¹⁶ θήρ. C præm. τῆς. ¹⁷ ἐστ. In C post αὐτοῖς ponitur. ¹⁸ καὶ. Des. in C, quem secuti colon posuimus
ad præc. αὐτοῦ. ¹⁹ C πρότεροι. ²⁰ Ibid. πρότερον. ²¹ C ἐπιτελοῦσιν. ²¹ ibid. παρεδήλωσεν.

nati sunt illis ; (idcirco) nunc devorabit eos rubigo, et sortes eorum. » *Rubiginem* autem vocat vitium illud quod ex cæli intemperie terræ frugibus accidit, tropice vero etiam hostes, rubiginis more omnes corruptentes. Atque hoc distinctius interpretans, mox adjungit :

Vers. 8, 9. « Clangite tuba super colles, resonate super excelsa, prædicate in domo On : Obstupuit Benjamin. Ephraim in desolationem factus est in diebus correptionis, in tribus Israelis ostendi fidelia. » His enim omnibus, quæ illis per prophetas præsignificavi, fidem non cederunt, dabant autem post experientiam rerum : et iniquitates puniens, prophetæ prædicationem veram ostendam. Scite autem deridens idolorum infirmitatem : « Prædicate, inquit, in domo On ; » ex-citate, inquit, in auxilium eos quibus honorem habetis : cessare faciant quas vobis infero castigationes. Conferte vos in editissimos colles, in quibus omni cultu idola coluistis, impertiant vobis opportuno tempore **1335** subsidium suum. Congruè autem Benjaminis pariter mentionem facit, quoniam Judæ quoque mentionem adjungit.

Vers. 10. « Facti enim sunt, inquit, principes Judæ, quasi transferentes terminos : super eos effundam impetum meum sicut aquam. » Nam leges meas adeo impudenter transgrediuntur, ut qui lapides terminos, agrum ab agro dividentes, loco movere et transferre inverecunde aggrediuntur. Quamobrem torrentis instar pœnas in eos exaggerabo. Patet autem, cum *Benjaminem* commemorat, eum quoque tribum Judæ complecti, et rursus, cum *Judam* accuset, Benjaminem similiter conjungere : nam sub uno regno debebant. Eodemque modo, cum *Ephraim* dicit, decem tribus Israelis nominat : cumque *Israelem* commemorat, idem ipsum significat.

Vers. 11. « Oppressit Ephraim adversarium suum : conculcavit judicium, quia cœpit abire post vana. » Causa, inquit, iniquitatis ejus, idolorum cultus fuit. Nam si ne cognovisset, ex legibus meis ad honestum decorumque institutus fuisset.

Vers. 12. « Et ego quasi conturbatio erō Ephraim, et quasi stimulus domui Judæ. » Hoc est, hostium conturbationem in eos inducam, et tanquam stimulo quodam pungens et aculeo, ultionem per hostes eis admovebo.

Vers. 13. « Et vidit Ephraim infirmitatem suam, et Judas dolorem suum. » Nam experimento majorum causam didicit. « Et abiit Ephraim ad Assyrios. » Nam cum Syri ei bellum intulissent,

νῦν καταφάγεται αὐτοὺς ἡ ἐρυσίθη, καὶ τοῖς κλη-
ρους αὐτῶν. » Ἐρυσίθην δὲ καλεῖ μὲν καὶ αὐτὸ τὸ
ἐκ τῆς τοῦ ἀέρος ἀνωμαλίας τοῖς ἐν τοῖς κρητοῖς
ἐπισυμβαῖνον πάθος· καλεῖ δὲ τροπικῶς καὶ τοῖς
πολεμίου, ἐρυσίθης δίκην ἅπαντας διαφθείροντας.
Καὶ τοῦτο σαφέστερον ἐρμηνεύων εὐθὺς ἐπήγαγε·

η', θ'. « Σαλπίζατε σάλπιγγι ἐπὶ τοὺς βουνοὺς, ἤχη-
σατε ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν, κηρύξατε ἐν τῷ οἴκῳ Ὁν·
Ἐξέστη ²² Βενιαμίν. Ἐφραΐμ εἰς ἀφανισμόν ἐγένετο
ἐν ἡμέραις ἐλέγχου, ἐν ταῖς φυλαῖς τοῦ Ἰσραὴλ
ἔδειξα πιστά. » Ταῦτα γὰρ ἅπαντα διὰ τῶν προφη-
τῶν αὐτοῖς προμηνῶν, καὶ ἀπιστούμενος, μετὰ τὴν
πεῖραν πιστευθῆσμαι τῶν πραγμάτων, καὶ τῆς
παρανομίας τοῦς ἐλέγχους ποιούμενος, δείξω τῆς
προφητικῆς προβήσεως τὴν ἀλήθειαν. Καλῶς δὲ
κωμωδῶν τὴν τῶν εἰδώλων ἀσθένειαν· « Κηρύξατε,
εἶπεν, ἐν τῷ οἴκῳ Ὁν· » διεγείρατε, φησὶν, εἰς βοή-
θειαν τοὺς ²³ ὕψ' ὑμῶν τιμωμένους· παυσάτωσαν ²⁴
τὰς ὑπ' ἐμοῦ προσφερομένας ὑμῖν παιδείας· κατα-
λάβετε τοὺς ὑψηλοτάτους βουνοὺς, ἐν οἷς πᾶσαν τὰς
εἰδώλοις προσφέρετε θεραπείαν· μεταδώτωσαν ὑμῖν
εἰς καιρὸν τῆς οἰκείας ἐπικουρίας. Εἰκότως δὲ καὶ
τοῦ Βενιαμίν ἐμνημόνευσεν, ἐπιβὴ συνάπτει καὶ τοῦ
Ἰούδα τὴν μνήμην.

ι'. « Ἐγένοντο γὰρ, φησὶν, οἱ ἄρχοντες Ἰούδα,
ὡς μετατιθέντες ὄρια· ἐπ' αὐτοὺς ἐχεῖν ὡς ὕδωρ
τὸ ὄρημά μου. Οὕτω γὰρ ἀναιδῶς τοὺς ὑπ' ἐμοῦ
τεθέντας παραβαλοῦσιν ὄρους ²⁵, ὡς οἱ τοὺς διορι-
ζοντας λίθους, καὶ ταύτην ἀπ' ἐκείνης τὴν ἀρουργίαν
διατέμνοντας μεταφέρειν ἀναισχύντως ἐπιχειροῦντες·
διὸ χειμάρρου δίκην αὐτοῖς ἐποίησεν τὰς τιμωρίας.
Δῆλον δὲ, ὡς καὶ τοῦ Βενιαμίν μνημονεύων συμπε-
ριλαμβάνει τὴν Ἰούδα φυλὴν, καὶ τοῦ Ἰούδα πάλιν
κατηγορῶν, καὶ τὸν Βενιαμίν ὡσαύτως συνάπτει·
ὕπὸ μίαν γὰρ ἐτέλουν βασιλείαν· οὕτω δὲ καὶ τὸν
Ἐφραΐμ λέγων, τὰς δέκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ ὀνομά-
ζει, καὶ μέντοι καὶ τὸν Ἰσραὴλ μνημονεύων, ταῦτὸ
τοῦτο σημαίνει.

ια'. « Κατεδυνάστευσεν Ἐφραΐμ τὸν ἀντίδικον
αὐτοῦ, κατεδυνάστευσε τὸ κρίμα ²⁶, ὅτι ἤρξατο πο-
ρεύεσθαι ὀπίσω τῶν ματαίων. » Αἷτια, φησὶν, τῆς
ἀδικίας αὐτοῦ ἡ τῶν εἰδώλων ἐγένετο θεραπεία· εἰ
γὰρ τὴν ἐμὴν εἶχε γνώσιν, ἐκ τῆς ἐμῆς νομοθεσίας
ἐπαιδεύετο τὸ δέον.

ιβ'. « Καὶ ἐγὼ ὡς ταραχὴ ²⁷ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ
ὡς κέντρον τῷ οἴκῳ Ἰούδα. » Ἀντὶ τοῦ, τὴν τῶν
πολεμίων αὐτοῖς ἐπάξω ταραχὴν, καὶ οἷον ἀκίδι
τινὶ νύξω, καὶ κέντρον τὴν δι' ἐκείνων αὐτοῖς ἐπιτι-
θεὶς τιμωρίαν.

ιγ'. « Καὶ εἶδεν Ἐφραΐμ τὴν νόσον αὐτοῦ, καὶ
Ἰούδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ. » Τῇ πεύρᾳ γὰρ ἔμαθεν ²⁸
τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν. « Καὶ ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς
Ἀσσυρίους. » Ὑπὸ γὰρ τῶν Σύρων ²⁹ πολεμούμενος,

VARIÆ LECTIONES.

²² Ἐξέστη. *Hebr.* post te. ²³ C τὸν et deinde τιμώμενον. ²⁴ Ibid. παυσάτω, ²⁵ ὄρ. C νόμους, omisso v. ἐφελκ., quod præcedit. ²⁶ C κατεπάτησε κρίμα, ut in Compl. ²⁷ ταρα. Grab. ἀράχνη, ex conjectura p'suit, præcunte Cabello, Crit. S., l. 4, c. 9. Sed solent etiam οἱ LXX. verbum τῷ per ταραττεσθαι exponere. ²⁸ C ἔμαθον. ²⁹ Σύρ. Ita cum C legitimus. Sirm. Ἀσσυρίων.

τὸν Φουά, βασιλεὺς δὲ οὗτος ἦν Ἀσσυρίων, ἐκάλεσεν αὐτὸν ἵνα ἐπιπέσει ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν. Καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ἰαρείθ³⁰, καὶ αὐτὸς οὐκ ἤδυνήθη ῥύσασθαι ὑμᾶς, καὶ οὐ μὴ διαπαύσῃ ἐξ ὑμῶν ὀδύνη. Πάλιν ὑμῖν τῶν Ἀσσυρίων ἐπελθόντων, πρεσβεύεσθε³¹, φησὶ, πρὸς τὸν Αἰγύπτου βασιλέα, τὴν ἐκεῖθεν αἰτοῦντες ἐπικουρίαν· ἀλλ' ὁμῶς οὐδὲ τῆς ἐκεῖθεν τεύξεσθε βοηθείας, ἀλλ' ὀδύνας ἐπαλλήλοις παραδοθήσεσθε. Ὅτι δὲ τὸν βασιλέα Ἰαρείθ τὸν Αἰγύπτου καλεῖ βασιλέα, ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ῥάδιον μαθεῖν. Ἐγένετο γὰρ Ἐφραΐμ, ὡς περιστέρᾳ ἄνους, οὐκ ἔχουσα καρδίαν, Αἴγυπτον ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύοντο. Δέον γὰρ τὴν ἐμὴν αἰτῆσαι βοήθειαν, καὶ δυνατὴν οὖσαν, καὶ λίαν αὐτῷ πελάζουσαν, τῆδε χεῖρὸς δεστέλει περινοσῶν, καὶ τὰς ἀσθενεῖς ἐπικουρίας αὐτῶν· οὐδεμίαν³² δὲ ὄνησιν ἐκ τῆς τούτων ἐπικουρίας προσλήψεται.

ιδ'. Ἐπεὶ φησὶν³³, ἐγὼ εἰμι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰουδα, καὶ ἐγὼ ἀρπύμαι, καὶ πορεύσομαι, καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος. Τίς γὰρ ἀντιστήναι τοῖς ὑπ' ἐμοῦ γινομένοις δυνήσεται; τίς δὲ τοὺς ὑπ' ἐμοῦ κολαζομένους ἐξαιρήσεται;

ιε'. Καὶ πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσιν. Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν· Ὡς πάνθηρ, καὶ ὡς λέων αὐτοῖς ἔσομαι, ἄρμυδιως ἐπήγαγε τὸ· Ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσιν. Ἔθος γὰρ καὶ τοῖς θηρίοις ἐκεῖνοις, ὅταν τι³⁴ θηρεύσωσιν, εἰς τοὺς συνήθεις ἐπανιέναι τόπους, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς θήρας ἐγγεγόμενον διαναπαύειν πόνον. Καγὼ τοίνυν, φησὶ, δίκην πάνθηρος καὶ λέοντος, διὰ τῶν πολεμίων ὑμῖν ἐπελθόντων, κατ' ἐμαυτὸν λοιπὸν ἔσομαι, προνοίας ὑμᾶς οὐδεμιᾶς ἀξίῳ³⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Τούτων δὲ, φησὶ, γινομένων, τὴν ἐμὴν κηδεμονίαν ἐπιζητήσουσι, καὶ ἀλλήλοις παρακληύσονται τὸν ἰᾶς παιδείας ἐπαγαγόντα ἱκετεύσαι Θεόν, κατὰ ληλον ἐπιθεῖναι τοῖς τραύμασι φάρμακον. Ὅτι αὐτὸς, φησὶ, πέπακε³⁶, καὶ ἰάσεται ἡμᾶς· πατάξει³⁷, καὶ μοτώσει ἡμᾶς. Καὶ τὸ σύντομον τῆς ἰάσεως παραδηλῶν·

β'. Ὑγιαίνει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσόμεθα³⁸. Οὐ δεῖται γὰρ εἰς θεραπεῖαν χρονικῆς περιόδου, ἀλλ' ἀθρόαν παρέξει τὴν ὑγίειαν³⁹. αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων καὶ τὴν διὰ τριῶν ἡμερῶν γινομένην τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν, ἣ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ἐγένετο πρόξενος, καὶ πᾶσιν ἡμῖν δεδωρῆται τὴν τῆς ἀθανασίας ἐλπίδα, διὰ τῆς εἰς τὸν Θεόν ἐπιγνώσεως ἐγγινομένην⁴⁰. Ἐν τῇ τρίτῃ γὰρ, φησὶν, ἡμέρᾳ ἀναστήσόμεθα, καὶ ζησόμεθα.

³⁰ Isa. vii, 41.

A 1336 Phua regem Assyriorum in subsidium accersivit. « Fit misit legatos ad regem Jarib, et ipse non potuit liberare vos, nec cessabit a vobis dolor. » Cum rursus Assyrii bello vos adorientur, de auxilio petendo legatos mittetis ad (Jarib) regem Ægypti : unde tamen auxilium non obtinebitis, sed dolorum acervo cumulabimini. Quod autem regem Jarib Ægypti regem vocet, ex sequentibus facile cognoscitur. « Factus enim est, inquit, Ephraim quasi columba insipiens, non habens cor, Ægyptum invocabat, et ad Assyrios abierunt ». Nam cum a me peti oporteret auxilium, quod sufficere poterat et ei vicinum ac proximum erat, huc et illuc continuo currebat, et infirma quærebant auxilia, quæ tamen nulli erunt ei adjumento.

VERS. 14. « Quia ego sum, inquit, quasi panthera Ephraimo, et quasi leo domui Judæ : et ego rapiam, et vadam, et tollam : et non erit qui eruat. » Quis enim iis quæ a me flunt se opponere poterit? quis eos qui a me plectuntur liberabit?

VERS. 15. « Ibo, et revertar in locum meum, donec dispereant. » Perstitit in allegoria. Nam quia dixit : « Sicut panthera, et sicut leo eis ero, » apposite adjunxit. « Revertar in locum meum, donec dispereant. » Quoniam mos est his feris, cum quidpiam venatæ fuerint, ad loca sua redire, ibique se recreare a labore, quem venando susceperant; ego, inquit, more pantheræ et **1337** leonis, cum per hostes in vos irruero, deinde seorsim degam, nullam vobis curam impertiens.

CAPUT VI.

[1] Cum hæc, inquit, ita fient, providentiam meam requirent : et mutuo se exhortabuntur ad supplicandum Deo correctionum auctori, ut eorum vulneribus commodam medicinam adhibeat. « Quia ipse verberavit, et sanabit nos : percutiet, et curabit nos. » Et celeritatem medicinæ ostendens :

VERS. 2. « Sanabit nos post duos dies, tertio resurgemus. » Non enim indiget circuitu temporis ad medendum, sed celerem sanitatem afferet. Per hæc autem designat etiam post tres dies factam Salvatoris resurrectionem, quæ publicam resurrectionem conciliavit, omnibusque nobis spem immortalitatis dedit, ex Dei cognitione innatam. « Tertio enim die, inquit, resurgemus, et vivemus coram eo, et cognoscemus. » Nam post resurrectionem, inquit

VARIE LECTIONES.

³⁰ C Ἰαρείμ. Ita quoque deinde. ³¹ πρ. Edit. prior hab. ἐπρεσβεύσαθε. ³² C οὐδὲμίαν. ³³ φησ. Des. in C. ³⁴ C ὅτ' ἄν τι. ³⁵ C ἀξίῳ. Ab alia manu in marg. additum, ἐν ὀλίφει αὐτῶν. ³⁶ πέπ. Rec. lectio est ἤρπακε. ³⁷ πατ.—ἡμᾶς. Ab alia manu in C suppletum. ³⁸ ἀναστ. C addit, καὶ ζησόμεθα ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ γνωσόμεθα. ³⁹ C ὑγείαν. ⁴⁰ C ἐγγινομένην.

Apostolus. cognoscam, sicut et cognitus sum : « Nunc enim cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum ». [3] Tunc igitur, inquit, accuratorem rerum notionem accipimus : « Nunc persequamur ut cognoscamus Dominum. » Studiose, inquit, et alacriter requiramus. Nam « quasi mane paratum inveniemus eum. » Sicut enim diluculum noctis tenebras dissolvit, **1338** sic ipse nobis imminentes tentationes repellat, et providentiæ suæ radium præbebit. « Et veniet nobis quasi pluvia matutina et serotina terræ. » Omnium enim honorum copiam nobis faciet. Post hanc illorum in melius conversionem, tanquam pater liberorum amantissimus ad eos verba facit.

VERS. 4. « Quid faciam tibi, Ephraim? quid faciam tibi, Juda? misericordia autem vestra quasi nubes matutina, et quasi ros mane pertransiens. » Ego, inquit, omni benignitate vos afficere cupio : at vestra poenitentia temporanea est, et non diu permanet, rori exiguo persimilis, qui a sole exhauritur, et nebulæ, quæ mane conspiciuntur, et a solis radiis dissipantur. Poenitentia autem commensuratur misericordia. Attamen vos vel ita affectos omni cura prosequi perseveravi, ita ut auctor mortis prophetarum meorum fuerim : nam ad vos instituendos eos mittens, eis mortem a vobis conciliavi. Hæc enim ostendit cum dixit :

VERS. 5. « Propterea succidi prophetas vestros, occidi eos verbo oris mei, et iudicium meum quasi lux egredietur. » Nam etsi omnes prophetas de medio tollatis, tamen non falsam ostendere poteritis prophetiam : nam tanquam lumen quoddam veritatem ejus ostendam.

VERS. 6, 7. « Quia misericordiam volo, et non sacrificium : scientiam Dei magis quam holocausta. Ipsi vero sunt sicut homo transgrediens fœdus, ibi **1339** enim contempserunt me. » Sacrificiis quidem, inquit, non egeo, suscipio tamen illa ob vestrae mentis infirmitatem. Duo autem hæc exigo, amorem erga me, et erga proximum dilectionem. Hæc enim duo prima posui, cum leges conderem : « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex omnibus viribus tuis : et diliges proximum tuum sicut te ipsum ». Verum hæc ego quidem lege sanxi : at ipsi similes facti sunt homini, qui violat pacta quæ cum aliquo iniit. Similiter enim et isti, patientiam meam contemnent, leges eis impositas conculcarunt.

^a I Cor. XIII, 12. ^b Marc. XII, 30, 31.

VARIAE LECTIONES.

^a C γιγνωμένη, ^{aa} αὐτ. Supra in Proëm. ad Dan. δι' ὑμᾶς τοὺς προφητάς. ^{ab} τί. In B post γὰρ ponitur. ^{ac} καὶ οὐ. Ita Alex., que non sequitur Hier. Sed lectioni cod. Vat. ἡ θυσίαν favent Irenæus, Tertull. alique. ^{ad} ἐκ. κατ. μου. Des. in C. ^{ae} φησ. Des. in C.

« Μετὰ ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ γνωσόμεθα. » Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐπιγνώσθαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη. « Ἄρτι γὰρ γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη. » Τότε τοίνυν, φησὶν, ἀκριβεστέραν τῶν πραγμάτων τὴν γνώσιν δεξόμεθα. « Νῦν δὲ διώζωμεν τοῦ γινῶαι τὸν Κύριον. » Σπουδαίως, φησὶ, καὶ προθυμοτέρως ἐπιζητήσωμεν. « Ὡς γὰρ δροβρον ἔτοιμον εὐρήσομεν αὐτόν. » Καθάπερ γὰρ ὁ δροβρος λύει τῆς νυκτὸς τὸ ζοφώδες, οὕτως αὐτὸς τῶν ἐπιχειμένων ἡμᾶς, ἀπαλλάξει πειρασμῶν, καὶ τῆς αὐτοῦ προνοίας τὴν ἀκτίνα παρέξει. « Καὶ ἤξει ἡμῖν ὡς ὑετὸς πρῶϊμος καὶ ὄψιμος τῆ γῆ. » Πάντων γὰρ ἡμῖν τῶν αγαθῶν παρέξει τὴν ἀφθονίαν. Μετὰ ταύτην αὐτῶν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, καθάπερ τις πατὴρ φιλόστοργος τὴν B πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται διάλεξιν.

δ'. « Τί σοι ποιήσω, Ἐφραΐμ; τί σοι ποιήσω, Ἰούδα; Τὸ δὲ ἔλεος ὑμῶν, ὡς νεφέλη πρωϊνῆ, καὶ ὡς δρόσος ὀρθρινῆ πορευομένη. » Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶ, πάσης ὑμᾶς ἀξιώσας φιλανθρωπίας ἐθέλω· ἡ δὲ παρ' ὑμῶν γινομένη ^{ai} μεταμέλεια πρόσκαιρός ἐστι, καὶ οὐ διαρκής, καὶ ἔοικε δρόσῳ βραχείᾳ συσταμένη, καὶ ὑπὸ ἡλίου δαπανωμένη, καὶ νεφέλῃ ἔωθεν προφανομένη, καὶ ὑπὸ τῶν ἀκτίνων σκεδανυμένη· τῇ δὲ μεταμέλει παραμετρεῖται τὸ ἔλεος. Ἄλλ' ὅμως καὶ οὕτως ὑμᾶς διαχειμένους παντοδαπῆς ἐπιμελείας ἀξίων διετέλεσα, ὡς καὶ τοῖς ἐμαυτοῦ προφήταις αἰτίος θανάτου γενέσθαι· εἰς ὑμέτεραν γὰρ αὐτοὺς ἀποστέλλων διδασκαλίαν, τὸν παρ' ὑμῶν αὐτοῖς προύξηνσα θάνατον. Ταῦτα γὰρ ἐδήλωσεν εἰρηκῶς. C

ε'. « Διὰ τοῦτο ἀπεθήρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν, ἀπέκτεινα αὐτούς ^{ab} ἐν ῥήματι στόματός μου, καὶ τὸ κρίμά μου ὡς φῶς ἐξελεύσεται. » Καὶ γὰρ ἅπαντας τοὺς προφήτας ἀν ἀνέλητε, οὐ δυνήσεσθε δεῖξαι τὴν προφητείαν ψευδῆ· οἶδόν τι ^{ac} γὰρ φῶς τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν ἐπίδειξω.

ς'. « Διότι ἔλεον θέλω, καὶ οὐ ^{ad} θυσίαν· καὶ ἐπιγνώσιν Θεοῦ, ἢ ὀλοκαυτώματα. Αὐτοὶ δὲ εἰσαν ὡς ἄνθρωπος παραβαίων διαθήκην, ἐκεῖ κατεφρόνησάν μου ^{ae}. » Θυσιῶν μὲν γὰρ, φησὶν, ^{af} οὐ προσδέομαι, δέχομαι δὲ ταύτας τῇ τῆς ὑμετέρας γνώμης ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων. Ἀπαιτῶ δὲ τὰ δύο ταῦτα, τὴν τε περὶ ἐμὲ εὐνοίαν, καὶ τὴν εἰς τὸν πέλας φιλανθρωπίαν. Ταῦτα γὰρ καὶ νομοθετῶν πρῶτα τέθεικα· « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου· καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, ὡς σεαυτόν. » Ἄλλ' ἐγὼ μὲν ταῦτα νενομοθέτηκα· αὐτοὶ δὲ εἰκόασαν ἄνθρωποι τὰς συγκαίμενας αὐτῷ πρὸς τινὰ παραβαίνοντι συνθήκας. Παραπλησίως γὰρ καὶ οὔτοι, τῆς ἐμῆς μακροθυμίας καταφρονούντες, τοὺς τεθέντας αὐτοῖς ἐπάτησαν νόμους.

η', θ'. « Κατεφρόνησέ μου ⁴⁷ Γάλγαλα ⁴⁸, πόλις ἡ ἐργαζομένη μάταια, παράττουσα ⁴⁹ ὕδωρ. Καὶ ἡ ἰσχὺς σου ἀνδρὸς πειρατοῦ. » Ταύτης καὶ ἄνω τῆς πόλεως ἐμνημόνευσεν, ὡς εἰδῶσις ἀνακειμένης, καὶ πολλοὺς εἰς ἀσέβειαν ἐκκαλομένης. *Ταράσσειν* δὲ αὐτοὺς ἔφη ὕδωρ, τὴ καθαρὸν τῆς θεογνωσίας ἐπιβολοῦσαν. *Πειρατῆ* δὲ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς ἀπέεικασεν, ἐπειδὴ γοητικαῖς μαγαλαιαῖς καὶ σοφίσμασι τισι μεμηχανημένοις, τὰς τῶν εἰδώλων ἐποιοῦντο κινήσεις. Καθ' ἅπερ γὰρ οἱ πειραταὶ κρύβδην τοῖς ναυτιλλομένοις ἐπιᾶσιν, οὕτως οἱ τῶν εἰδώλων θεραπευταὶ, μὴ δυνάμενοι δεῖξαι προφανῶς τὴν τούτων ἐνέργειαν, διὰ τῶν μεμηχανημένων αὐτοῖς τεχνασμάτων ἐξαπατῶσι τοὺς ἀνοήτους. Δέον δὲ τοὺς θεῖους ἱερέας μετὰ παύρησις ἐλέγγειν τὴν τετολμημένην ἀσέβειαν, ἐσίγων, τὴν τῶν ἀσεβοῦντων δεδιότες μανίαν. Εἰκότως τοίνυν αὐτῶν καὶ μάλα δικαίως κατηγορεῖ, λέγων·

« Ἐκρυψαν ἱερεῖς ὁδὸν Κυρίου ⁵⁰, ἐφόνευσαν Σίχημα, ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν ⁵¹. (ε', ια'.) Ἐν τῷ οἴκῳ Ἐφραὶμ εἶδον φρικώδη ἔκει πορνείαν τοῦ Ἐφραὶμ, ἐμιάνθη Ἰσραὴλ. Καὶ Ἰούδα ⁵² ἀφῆκε θερισμὸν αὐτοῦ. » Ὁ δὲ λέγει. τοιοῦτόν ἐστι. *Λευὶ* ⁵³, ὁ τῶν ἱερέων προπάτωρ, τῷ Συμεὼν χρησάμενος συνεργῶ. τὴν Σικιμιτῶν πόλιν ἄρδην ἠφάνισεν ἅπασαν, τῆς εἰς τὴν ἀδελφὴν ὕβρει· ποιήτην τοὺς πεπαρωνηκότας ⁵⁴ πρᾶττόμενος. Ἐγκαλεῖ τοῖς ἱερεῦσιν. ὅτι· Ἐκεῖνων ὄντες ἀπόγονοι, τῶν ἐκεῖνων, φησὶν, οὐκ ἐσχίκατε ζῆλον. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐτιμώρησαν ἡδίκημένην τῇ ἀδελφῇ, καὶ ὑπὲρ τῆς πατρῴας οἰκίας ἐξήλωσαν· ὑμεῖς δὲ, πάσης τιμῆ· ἀπολαύοντες, οὐδὲ διελέγηται τὴν εἰς ἐμὲ γιγνομένην παρανομίαν ἠνέσχεσθε. Ἄλλ' ὄρωντες τὰ φρικώδη ἔκεινα καὶ μετὰ θεοὺς μιάσματα, οὐχ ὑφ' ἐνὸς ἀνθρώπου τολμώμενα, ἀλλὰ παντὸς τοῦ τε Ἐφραὶμ καὶ τοῦ Ἰούδα, σιγῶντες διστελέσατε. Τὸ δὲ πάντων ἀνιαρῶτατον, ὅτι καθ' ὃν ἔδει καιρὸν θερίζειν τὸν Ἰούδαν τῶν θεῶν ἐπαγγελιῶν τοὺς καρπούς, τότε τὸν ἀμητὸν ἀθέριστον καταλέλοιπεν· ἀλλὰ τῆς ὀλιγορίας καὶ βρασιόνης παυσάμενος, ὧ Ἰούδα· « Ἄρχου τρυγᾶν σεαυτῶ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν με τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου, ἐν ⁵⁵ τῷ ἰσθαί με τὸν Ἰσραὴλ. » Ἐπειδὴ, φησὶ, πρὸ τῆς τῶν κακῶν πείρας, οὐκ ἠθέλησας τοὺς τῆς δικαιοσύνης τρυγῆσαι καρπούς, νῦν ⁵⁶ μετὰ τὴν πείραν, καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ ⁵⁷ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον, ἐννόμως πολιτεύου, καὶ τοὺς ἐντεῦθεν φουμένους δρέπου καρπούς. Προσφόρων δὲ εἶπεν· « Ἄρχου τρυγᾶν σεαυτῶ· » οὐ γὰρ τῷ Θεῷ τι παρέχομεν ἐννόμως πολιτευόμενοι· ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς τὰ ἐντεῦθεν προξενούμενα ἀγαθά.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'.

α'. « Καὶ ἀποκαλυφθήσεται ἡ ἀδικία Ἐφραὶμ,

« Gen. xxxiv, 25.

VERS. 8, 9. « Contempsit me Galgala, civitas quae operatur vana et conturbat aquam. Et fortitudo tua viri piratae. » Hujus urbis etiam supra mentionem fecit, ut idolis deditae, et multos ad impietatem provocantis Et conturbare eos aquam dixit, quae nimirum Dei notionem puram sordibus inficiebat. Piratae vero eorum fortitudinem comparat, quod praestigiarum plenis machinationibus et fallaciis quibusdam idola moveri facerent. Etenim et qui piraticam faciunt, occulte navigantes adoriuntur : sic idolorum cultores, non aperte valentes istorum efficaciam demonstrare, insipientes excoGITATIS quibusdam fraudibus fallunt. Cum autem par esset, tantam impietatem a Dei sacerdotibus libere reprehendi, silentio praeteribant, impiorum timentes insaniam. Justis igitur **1340** de causis eos accusat, dicens :

« Absconderunt sacerdotes viam Domini : interfecerunt Sichema, quia iniquitatem operati sunt. (VERS. 10, 11.) In domo Israelis vidi horribilem ibi fornicationem Ephraimi, contaminatus est Israel. Et Juda dimisit messem suam. » Quod (propheta) ait, ejusmodi est : Levi, sacerdotum * parens, Simeone usus adjutore, Sichemitarum urbem funditus delevit, paenam sumens pro contumelia sorori illata, de his qui tale facinus admiserant c. Increpat ergo sacerdotes, quasi dicens : Cum illorum posteri sitis, illos non estis aemulati. Illi enim sororem injuria affectam uli sunt, et pro domo paterna vehementer pugnaverunt : vos autem omni honore affecti, ne arguere quidem in me commissa facinora curastis. Quin, cum videretis horribilia illa et metuenda scelera non ab uno admissa, sed ab omni Ephraimo et Juda, perpetuo silentio ea transiistis. Quod vero omnium est acerbissimum, quo tempore metendi erant a Juda divinorum promissorum fructus, messem non collectam reliquit. Verumtamen excusso omni torpore atque inertia, o Juda, « Incipe vindemiare tibi, cum convertero captivitatem populi mei, cum sanare vulnere Israellem. » Quoniam, inquit, antequam mala expertus esses, justitiae fructus percipere noluisti, nunc post experimentum, et post reditum e captivitate, secundum legem vive, **1341** fructusque inde proveni-entes decerpe. Congruè autem dixit, « Incipe vindemiare tibi : » nam Deo nihil donamus, cum juste vivimus, sed nobis ipsis inde bona comparamus.

CAPUT VII.

VERS. 1. « Et revelabitur iniquitas Ephraimi et

VARIAE LECTIONES.

⁴⁷ Κατ. μου. Des. h. l. apud LXX. In C praem. ἐκεῖ. ⁴⁸ Γάλγ. LXX, Γαλαάδ. ⁴⁹ C παράττουσα. ⁵⁰ Κυρ. Exstat etiam apud Cyr., des. autem in Hebr. ⁵¹ C ἐποίησε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. ⁵² C Ἰούδας. ⁵³ Edit. prior hab. Λευὶς. C. Λευῆ. ⁵⁴ πετ. Ita cum C legimus Sirm. πεπαρωνηκότας. ⁵⁵ ἐν — Ἰσραὴλ. Ad. c. vii 1, haec pertinent, juxta Hebr. et LXX. ⁵⁶ νῦν. C νῦν γ' οὔν. ⁵⁷ ἀπό. Ex C suppl.

malitia Samaritæ, quia dilexerunt mendacium. » A Iniquitas eorum per illatam ultionem omnibus manifesta fiet. « Et fur ad eum ingreditur, spolians latro in via ejus. » Quia enim verum Deum cognoscere neglexerunt, et idolorum erroribus se astrinxerunt, hostes instar latronum et furum eos invadentes, alia incendunt, et vastabunt, alia prædabuntur, bonisque omnibus eos spoliabunt.

Vers. 2. « Ut concinant quasi canentes in cordibus suis. » Hæc autem cum flent, inquit, lamentabuntur assiduo, et mœrebunt: nec voce lamenta edere audebunt, sed tacitos in animo gemitus prement. « Omnis enim malitiæ eorum recordatus sum: nunc circumdederunt eos cogitationes eorum, contra faciem meam factæ sunt. » Postquam diutissime, inquit, patienter tuli, quasi viderer non cernere eorum facinora, nunc aperte illa perspicio, cum ultionem de his sumendam statui. Quare beatus David exclamat: « Averte faciem tuam a peccatis meis ^d. » Cogitationes autem Aquila et Symmachus *studia* interpretati sunt, quod idem pene significat. Septuaginta enim primam **1342** animi motionem *cogitationes* posuerunt: Aquila et Symmachus ex his profecta *studia* et opera.

Vers. 3. « Malitiis suis lætificaverunt reges, et mendaciis suis principes. » Nam proclives ad perniciem facti propter suam iniquitatem, lætitia adversarios suos perfuderunt.

Vers. 4. « Omnes adulterantes quasi clibanus ardens ad coquendum. » Omnes, inquit, qui dissoluto sunt animo, similes sunt incenso clibano, parato ad excipiendum fermentum, quod ad panis confectionem temperatum est. « Incendet illos a flamma. » Id est, libidinum ignis hostilem flammam illis inferet. « A commistione fermenti, donec fermentaretur totum, dies regum vestrorum. » Nam sicut fermentum commistam farinam convertit in naturam suam, ita impietatis fermentum, a Ieroboamo primo rege vestro importatum, et vos et eos qui pro tempore reges vestri fuerunt, fetoris sui omnes participes fecit. [5] Accusat exinde principes, ut vinolentia gaudentes, et per vinum ira accensos, munerumque corruptelis servientes, cum perversis viris scelerumque architectis viventes. Hos enim vocat *pestes*, tanquam exitii et perniciæ auctores. Ut enim pestis contagio si quempiam contigerit, etiam propius accedentes per eundem corrumpit; sic scelerati familiaribus **1343** perniciem inferunt. Nam « Corrumpunt bonos mores consortia prava ^e. » [6]

^d Psal. L. 11. ^e I Cor. xv, 57.

καὶ ἡ κακία Σαμαρείας, ὅτι ἠγάπησαν ⁸⁸ ψευδῆ. Ἡ δὴ ἡ πᾶσιν ἡ παρανομία αὐτῶν διὰ τῆς τιμωρίας γενήσεται ⁸⁹. « Καὶ κλέπτῃς πρὸς αὐτὸν εἰσελεύσεται, ἐκδιδύσκων ληστῆς ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ γὰρ, τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ἀμελήσαντες, περὶ τῶν εἰδώλων διετέθησαν πλάνην, ληστῶν δίκην καὶ κλεπτῶν ἐπελθόντες αὐτοῖς οἱ πολέμοιοι, τὰ μὲν ἐμπρήσουσι καὶ δηρώσουσι ⁹⁰, τὰ δὲ ληίσονται, καὶ πάντων αὐτοῦ στερήσουσι τῶν ἀγαθῶν.

β'. « Ὅπως συνάδωσιν, ὡς ἄδοντες ἐν ταῖς καρδίαις ⁹¹ αὐτῶν. » Τούτων δὲ, φησὶ, γιγνομένων, θρηνηθῶντες καὶ ὀλοφυρόμενοι διατελέσουσιν, οὐδὲ μετὰ φωνῆς ἄδειν τοὺς θρήνους τολμῶντες, ἀλλὰ κατὰ δίκαιον τὰς ὀλοφύσεις ποιούμενοι. « Πᾶσιν γὰρ τῶν κακιῶν αὐτῶν ⁹² ἐμνήσθη· νῦν ἐκύκλωσεν αὐτοὺς τὰ διαβολία αὐτῶν, ἀπέναντι τοῦ προσώπου μου ἐγένοντο. » Ἐπὶ πλείστον, φησὶ, μακροθυμήσας, καὶ ὡσπερ ὄρᾳν οὐ δοκῶν τὰ τολμώμενα, νῦν σαφῶς αὐτὰ θεωρῶ, τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπαγαγεῖν δοκιμάσας. Τούτου χάριν ὁ μακάριος βοᾷ Δαβὶδ· « Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου. » Διαβολία δὲ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος, τὰ ἐπιτηδεύματα ἠρμήνευσαν ⁹³. ταῦτ' οὖν σημαίνει. Οἱ μὲν γὰρ Ἐβδομήκοντα τὴν πρώτην ὁρμὴν τῆς ψυχῆς τοὺς λογισμοὺς τεθείκασιν· οἱ δὲ τὰ ἐκ τούτων τεχθέντα ἐπιτηδεύματα τε καὶ ἔργα.

γ'. « Ἐν ταῖς κακίαις αὐτῶν ἠύφρηναν ⁹⁴ βασιλεῖς, καὶ ἐν τοῖς ψευδέσιν αὐτῶν ἄρχοντας. » Πρόχειροι γὰρ εἰς ἄβυσθον γεγονότες διὰ τὴν οἰκίαν παρανομίαν, εὐφροσύνης τοῖς πολεμήσασιν αὐτοῖς ⁹⁵ ἐγένοντο πρόξενοι.

δ'. « Καὶ ⁹⁶ πάντες μοιχεύοντες, ὡς κλίβανος καιόμενος εἰς πέψιν. » Ἄπαντες, φησὶν, ὑπὸ τῆς ἀκολάστου πυρπολούμενοι γνώμης, κλιβάνῳ ἐκτεπυρωμένῳ εἰκόσασιν, καὶ πρὸς ὑποδοχὴν ἐτοιμῆς τῆς εἰς ἀρτοποιίαν κατεσκευασμένης ζύμης. « Κατακαύσει ⁹⁷ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς φλογός. » Τὸ τῆς ἀκολασίας πῦρ τὴν πολεμικὴν αὐτοῖς ἐπάξει φλόγα. « Ἀπὸ φυχράσεως στέατος ἕως τοῦ ζυμωθῆναι αὐτὸ ⁹⁸ ὄλον, αἱ ⁹⁹ ἡμέραι τῶν βασιλέων ὑμῶν. » Καθάπερ γὰρ ἡ ζύμη τὰ συμφορόμενα ἄλευρα ¹⁰⁰ εἰς τὴν οἰκίαν μετατίθησι φύσιν, οὕτως ἡ ζύμη τῆς ἀσεβείας, ὑπὸ τοῦ Ἱεροδοῦμ' τοῦ πρώτου βασιλεύσαντος ὑμῶν προσενεχθεῖσα, ὑμῖν τε καὶ τοῖς κατὰ καιρὸν ἐν ὑμῖν βεβασιλευκόσιν ὑμῖν ¹⁰¹, τῆς οἰκείας μεταδέδωκεν ἅπασιν δυσωδίας. Ἐντεῦθεν λοιπὸν τῶν ἀρχόντων ποιεῖται τὴν κατηγορίαν, ὡς οἰνοφλυγία χαίρωντων, καὶ τούτου χάριν εἰς ὀργὴν ἐξαπτομένων, καὶ δωροδοκία χρωμένων, καὶ ἀνοσίτοις ἀνδράσι καὶ κακῶν αἰτίοις συνδιαγόντων. Τούτους γὰρ προσαγορεύει *λοιμοὺς*, ὡς λύμης καὶ βλάβης αἰτίους. Καθάπερ γὰρ ὁ λοιμὸς εἰ προσάψαιτό τινας, καὶ τοὺς πλάζοντας διὰ τούτου ¹⁰² λιθάται· οὕτως οἱ πονηρῶς

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ ἠγ. Rec. lectio, εἰργάσαντο. ⁸⁹ γεν. cold. add. ὅτι εἰργάσαντο ψευδῆ. ⁹⁰ καὶ δηρώσουσι. Ex cod. suppl. ⁹¹ Rec. lectio est, τῇ καρδίᾳ. ⁹² Rec. lect. est, πάσας τὰς κακίας αὐτῶν, et deinde, ἐκύκλωσαν. ⁹³ C ἠρμήνευσαν. ⁹⁴ C εὐφραναν. ⁹⁵ ib. αὐτοῖς. ⁹⁶ Καὶ. Des. ibid. ⁹⁷ κατακαύσει. ⁹⁸ C τὸ. ⁹⁹ αἱ—ὑμῶν. Hæc ad initium vers. 5, pertinent. ¹⁰⁰ Ed. prior hab. συμφορόμενα ἄλευρα. ¹⁰¹ C ὑμῶν. ¹⁰² C τούτων

συστώντες τοῖς γνωρίμοις λυμαινόνται· φθείρουσι γὰρ ἤθη χρηστὰ ὁμιλίας κακαί· διδάσκει δὲ, ὡς ⁷³ καὶ νύκτωρ τὰς ἐπιβουλὰς διετέλουν καττύοντες, καὶ μεθ' ἡμέραν πυρὸς δίκην τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἀδικουμένους διέφθειρον ⁷⁴· τὸ γὰρ, « Ἐν τῷ καταράσσειν αὐτοὺς ὄλην τὴν νύκτα, » οἱ πάντες ἐρμηνευταὶ συμφώνως· ἐνεδρεύειν τεθείκασιν. Ἄλλὰ τοῦτων τίσουςι δίκας ⁷⁵· « Πῦρ γὰρ κατέφαγε ⁷⁶ τοὺς κριτὰς αὐτῶν, πάντες οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἔπεσον. » Καὶ τὸ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, « Οὐκ ἦν γὰρ ⁷⁷ ἐν αὐτοῖς ὁ ἐπικαλούμενος πρὸς με. » Ὡς παρεληλυθότα τὰ ἐσόματα εἰρηκε, δεικνύς, ὡς πάντα ταῦτα γενήσεται, καὶ οὐδὲν κωλύσει τὴν τῆς προρρήσεως ἔκθεσιν. Τοῦτο καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις προφήταις εὐρίσκομεν τὸ ἰδίωμα· καὶ γὰρ Ἡσαΐας βοᾷ· « Ὡς πρῶθρον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη. » Καὶ· « Ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. » Καὶ· « Εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· » ἀντὶ τοῦ, Ὁβόμοθα, καὶ Ἀρθήσεται, καὶ Ἀχθήσεται. Καὶ πάλιν· « Ὅτι παίδιον ἐγεννήθη ἡμῖν υἱός, καὶ ἐδόθη ἡμῖν· » ἀντὶ τοῦ, Γεννηθήσεται, καὶ Δοθήσεται. Ἐνετύθεν εἰς δευτέραν κατηγορίαν τρέπει τὸν λόγον.

ἦ· « Ἐφραΐμ ἐν τοῖς λαοῖς αὐτὸς ⁷⁸ συνανειμίγνυτο. » Προφανὴς δὲ ἡ παρανομία· ταύτης δὲ ⁷⁹ καὶ ὁ μακάριος κατηγορεῖ Δαβὶδ, λέγων· « Ἐπεμίγησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἔμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν. » Ἐφραΐμ ἐγένετο ἐγκρυφίας οὐ μεταστρεφόμενος. Ἐπέμεινε, φησί, τῇ κακίᾳ, καὶ μεταβολὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον οὐδεμίαν ἐδέξατο, καθάπερ ὁ ἐγκρυφίας κατὰ θάτερον μέρος προσομιλῶν τῷ πυρὶ, καὶ διακαίόμενος.

Θ'. « Κατέφαγον ἀλλότριον τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ οὐκ ἔγνω. » Καὶ τῶν κακῶν δὲ, φησὶν, ἐπικειμένων, ἀγνοεῖ τὸν παιδεύοντα. « Καὶ πολιὰ ἐξήθησαν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς οὐκ ἔγνω. » Οὐδὲ τῷ πολλῷ, φησὶ, χρόνῳ ἐδιδάχθη τὸ δέον.

ι'. Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. » Ὁψεται, φησὶ, σαφῶς, καὶ μαθήσεται, οἷους ἡ ἀσέβεια τίκτει καρπούς.

« Καὶ οὐκ ἐπέστρεψαν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐζήτησαν αὐτὸν ἐν πᾶσι τούτοις. (α'.) Καὶ ἦν Ἐφραΐμ ὡς περιστερὰ ἄνου, οὐκ ἔχουσα καρδίαν· Αἴγυπτος ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίου ἐπορεύετο. » Ταύτας παρ' ἐμοῦ δεχόμενοι τὰς παιδείας, ἐμὲ μὲν οὐδαμῶς παρεκάλεσαν, στήναι τῶν ἐπιπερομένων αὐτοῖς κακῶν τὴν φορὰν, ἀλλὰ πρὸς Ἀσσυρίου μὲν ἔτρεχον ὑπὸ Σύρων πολεμούμενοι, πρὸς Αἴγυπτίους δὲ ὑπὸ Ἀσσυρίων πολιορκούμενοι, τῆς περιστερᾶς ἐν ἑαυτοῖς δεικνύντας τὴν ἀνοίαν. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνη τῶν ἰδίων ⁸⁰ νεοτῶν ἀφαιρουμένων ⁸¹ οὐκ ἀφίπταται, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῖς προστρέχει χωρίοις, οὕτως οὗτοι θαμὰ καὶ συνεχῶς, νῦν μὲν

Docet insuper eos, noctu insidias assidue machinantes, interdiu ignis more a se vexatos perdere. Nam illud : « Cum præcipitarentur ipsi tota nocte, » omnes interpretes unanini consensu *insidiarentur* interpretati sunt. [7] Sed et pro his dabunt pœnas. « Ignis enim devoravit iudices eorum : omnes reges eorum ceciderunt. » Et quod est omnium malorum fundamentum : « Non fuit in eis, qui invocaret me. » Tanquam præterita dixit futura, ostendens futurum omnino, ut hæc ita fiant, nihilque prohibeturum prædictionis eventum. Hoc etiam apud alios prophetas invenimus idioma. Etenim * Isaias exclamat : « Sicut ovis ad occisionem ductus fuit f. » Et : « Judicium ejus sublatum est s. » Et : « Vidimus eum, et non habebat speciem, neque formam h : » pro eo quod est, Videbimus, et Auferetur, et Ducetur. » Item : « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis » pro eo quod est, Nascetur, et Dabitur i. Postea in secundam accusationem convertit sermonem.

Vers. 8. « Ephraim in populis ipse commiscebatur. » Manifestum autem hoc crimen erat, quod etiam beatus David dæmnat, dicens : « Commisti sunt inter gentes, et didicerunt opera earum i. » — « Ephraim factus est panis subcinericius, qui non vertitur. » In malitia, inquit, perstitit, nullamque mutationem fecit in melius : sicut panis subcinericius, qui altera parte admovetur igni, et aduritur.

Vers. 9. « Comederunt **1344** alieni fortitudinem ejus, ipse vero nescivit. » Sed et tot malis, ait, incumbentibus, ignorat corrigentem (Deum). « Et cani effluerunt ei, et ipse ignoravit. » Nec tam longo, inquit, tempore quod erat honestum, perdidicit.

Vers. 10. « Et humiliabitur contumelia Israelis in facie ejus. » Perspicitur, inquit, non obscure, et cognoscetur, quales impietas pariat fructus.

« Et non sunt reversi ad Dominum Deum suum, et non quæsierunt eum in omnibus his. (Vers. 11.) Et erat Ephraim quasi columba insipiens, non habens cor. Ægyptum invocabat, et ad Assyrios abibat. » Illis a me pœnis castigati, me nequaquam invocaverunt, ut malorum quibus plectebantur cursum inhiberem : sed ad Assyrios excurrerunt, cum a Syris bello lacerassentur, ac rursus ad Ægyptios, cum ab Assyriis obsiderentur, columbæ insipientiam sibi inesse demonstrantes. Quemadmodum enim illa, suis pullis privata, non abscedit, sed in iisdem locis commoratur, sic isti frequentissime, nunc ab his, nunc ab illis spoliati-

^f Isa. lIII, 7. ^s ibid. 8. ^h ibid. 2. ⁱ Isa. ix, 6. ^j Psal. cv, 35.

VARIÆ LECTIONES.

⁷³ ὡς. In C post νύκτωρ ponitur. ⁷⁴ C κατέφθειρον. ⁷⁵ δίκ. Ibid. sequ. φησί. ⁷⁶ Alii κατέφαγον. ⁷⁷ γάρ. Des. in C qui habet ὁ ἐπικ. ἐν αὐτοῖς. ⁷⁸ C αὐτοῦ, juxta rec. lect. ⁷⁹ δέ. C γάρ. ⁸⁰ id. lb. ὁ καίω. ⁸¹ ἀφ. Ita legimus cum C Simm. ἀφαιρουμένη.

et in servitum redacti, ad Assyrios et Ægyptios recurrentes, nullum ab illis auxilium obtinuerunt.

VERS. 12. « Mittam super eos rete meum, ut volatilia cæli detraham illos: corripiam eos auditu tribulationis eorum. » Primum eos malorum minis et terroribus corripiam, deinde tanquam reti quodam, hostium nube objecta, veluti aves, omnes comprehendam: neque tamen hæc dicens solitæ suæ misericordiæ immemor est, sed ex paterno **1345** in filios amore adhibet lamentationem.

VERS. 13. « Væ eis, quoniam recesserunt a me: miseri sunt, quoniam impie egerunt erga me. » Et quia miseros appellavit, ut ingratos erga se et impios, oppositè ineffabilium in eos beneficiorum suorum memoriâ revocat. « Ego vero redemi eos. » Nam ab Ægyptiaca servitute eos liberavi. « Ipsi vero locuti sunt contra me mendacia. » Eodem nomine beatus quoque David eos accusat; sic enim inducit eos loquentes: « Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt: nunquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo? »

VERS. 14. « Et non clamaverunt ad me corda eorum. » Eadem et per Isaiam exclamat, dicens: « Populus hic labiis me honorat, corde autem longe abest a me. » Deinde reprehendit, quæ idolorum causa agebantur. « Sed ululabant in cubilibus suis, super tritico et vino dissecabantur. » Nam cum promissam patribus suis terram accepissent (hanc enim vocavit *cubile*, ut quæ eos a laboribus in deserto susceptis refecisset), gentilia sacra peregerunt et bonorum meorum deliciis diffluentes, in idolorum templis quas appellant incursuras suis corporibus admoverunt. [15] Propterea, ait, a me corrigentur, quoniam cum a me accepissent potentiam (quam *brachium* vocat), contra me cogitaverunt mala »

VERS. 16. « Conversi sunt in nihilum, facti sunt quasi arcus non intentus. » Nam quod me dereliquerint, nullam inde **1346** utilitatem perceperunt, sed arcui laxato et non intento similes facti sunt, qui nullam perniciem hostibus infert. Quocirca principes ipsorum gladio cadent, propter imperitiam linguæ eorum: sic est subsannatio eorum in terra Ægypti. »

CAPUT VIII.

VERS. 1. In gutture eorum quasi terra invia, sicut tuba, sicut aquila super domum Domini. » Sicut enim patres ipsorum semper refragati sunt, meamque potestatem aspernantes, et Mosi et An-

^k Psal. LXXVII, 20. ^l Isa. XXIX, 13.

ὑπὸ τούτων, νῦν δὲ ὑπ' ἐκείνων ἀναιρούμενοί τε καὶ ἐξανδραποδίζόμενοι, πρὸς Ἀσσυρίους καὶ Αἰγυπτίους ἔθειον, οὐδεμιὰς παρ' αὐτῶν ἐπικουρίας τυγχάνουτες.

β'. « Ἐπιβαλῶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ δίχτυόν μου, καθὼς τὰ πτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατάξω αὐτοὺς, καὶ ^α παιδεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν. » Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτοὺς τῇ ἀπειλῇ παιδεύσω τῶν ἀλγεῖνῶν· εἶτα οἷόν τι δίχτυον τῶν πολεμίων τὸ νέφος αὐτοῖς περιτιθεῖς ^α, ἀπαντας δίκην ὀρνέων θηρεύσω. Καὶ ταῦτα δὲ εἰρηκῶς οὐκ ἀμνημονεῖ τῆς οικειᾶς φιλανθρωπίας, ἀλλὰ θρηγόν τινα ὑπὸ πατρικῆς φιλοστοργίας αὐτοῖς προσφέρει.

γ'. « Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ· δεῖλαιοί εἰσιν, ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ. » Καὶ ἐπειθὲ **B** ἀθλοῦς ἀπεκάλεσεν, ὡς ἀγνώμονας καὶ ἀσεβεῖς περὶ αὐτὸν γενομένους, ἀναγκαίως καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τῶν ἀβρήτων ἀναμιμνήσκει. « Ἐγὼ δὲ ἐλυτρώσαμην αὐτούς. » Τῆς γὰρ Αἰγυπτιακῆς αὐτοῦς ἡλευθέρωσα δουλείας. « Καὶ αὐτοὶ κατεδάλησαν κατ' ἐποῦ ψευθῆ. » Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος αὐτῶν κατηγορεῖ Δαβὶδ· εἰσάγει γὰρ αὐτοὺς λέγοντας· « Ἐπεὶ ἐπάταξε πέτραν, καὶ ἐβρόύσαν ὕδατα, καὶ χεῖμαρ ῥοὶ κατεκλύσθησαν· μὴ καὶ ἄρτον δυνήσεται δοῦναι, ἢ ἔτοιμάσαι τράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ; »

δ'. « Καὶ οὐκ ἐδόθησαν πρὸς με αἱ καρδίαι αὐτῶν. » Ταῦτά καὶ διὰ Ἡσαίου βοᾷ, λέγων· « Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσι με τιμᾷ, τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. » Εἶτα διελέγχει ἃ τῶν εἰδωλῶν ἕνεκα διεπράττοντο. « Ἀλλ' ἢ ὠλόωζον ἐν ταῖς κώταις αὐτῶν, ἐπὶ σίτῳ καὶ οἴνῳ κατετέμονον. » Τὴν γὰρ ἐπηγγελμένην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἀπειληφότος γῆν· (ταύτην γὰρ *κόλιτην* ὠνόμασεν, ὡς μετὰ τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ πόνους διαναπαύσασαν αὐτούς), τὰς ἔθνικὰς τελετὰς ἐπετέλουον, καὶ τοῖς ἑμοῖς ἀγαθοῖς ἐντρυφῶντες, ἐν τοῖς εἰδωλικοῖς ναοῖς τὰς καλούμενας ἐντομίδας τοῖς σφῶν αὐτῶν προσέφερον σῆμασι. Τούτου χάριν, φησὶ, δι' ἐμοῦ παιδεύθησονται, ἐπειδὴ παρ' ἐμοῦ δεξάμενοι δύναμιν· (ταύτην γὰρ *βραχίονα* καλεῖ), « εἰς ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρά. »

ε'. « Ἐπαστράφησαν εἰς οὐδὲν ἐγένοντο εἰς τόξον οὐ τεταμένον ^α. » Καταλιπόντες γὰρ με, θνησιν οὐδεμίαν ἐδρέψαντο· ἀλλὰ τόξῳ κεχαυνομένῳ καὶ οὐκ ἐντεταμένῳ εἰκόασιν, ὃ οὐδεμίαν βλάβην ἐπιφέρει τοῖς πολεμίοις. Διδ., « Καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐν βομφαίᾳ πεσοῦνται διὰ ἀπαιδευσίαν γλώσσης αὐτῶν· οὕτως ^α ὁ φαυλισμὸς αὐτῶν ἐν γῇ Αἰγύπτῳ. »

ΚΕΦΑΛ. Η'.

α'. « Ἐπὶ ^α φάρυγγι αὐτῶν, ὡς γῆ ἄβατος, ὡς σάλπιγξ, ὡς αἰτὸς ἐπ' οἶκον Κυρίου. » Καθάπερ γὰρ ^α οἱ πατέρες αὐτῶν ἀντιλέγοντες διετέλεσαν, καὶ τὴν ἐμὴν ἐκφραλλίζοντες δύναμιν, καὶ τῷ Μωσῇ ^α, καὶ

^α καὶ. Des. apud LXX. ^β C περιθεῖς. ^γ οὐ τστ. Rec. lectio, ὡς τόξον ἐντεταμένον. Hebr. sicut arcus dolosus. ^δ Rec. lectio, οὗτος. ^ε Ἐπὶ -- σάλπιγξ. A. εἰς κόλπον αὐτῶν, ὡς γῆ. ^ζ γὰρ. C addit φησὶ. ^η C Μωσῆ.

VARIAE LECTIONES.

τῷ Ἀαρὼν προφανῶς ἀντίστησαν, τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν χάριν ἀποσταλείσιν· οὕτω καὶ οὗτοι τὴν ἐκείνων ἀπαιδευσίαν μιμησάμενοι, ὡς ἀδατος γῆ γενήσονται, καὶ ἐρημίζῃ παντελεῖ παραδοθήσονται, τῆς πολεμικῆς σάλπιγγος ἠχοῦσης μέγα, καὶ τοῦ βασιλέως τῶν πολεμικῶν ἀετοῦ δίκην ἐπιπταμένου, καὶ τῷ θεῷ οὐκῶν μετὰ μανίας ὅτι πλείστης ἐπερχομένου. Ὅτι δὲ ἀετὸν τῶν πολεμικῶν ὠνόμασε τὸν βασιλέα, καὶ ἡ τοῦ Ἰεζεκίηλ μαρτυρεῖ προφητεία· « Ἀετὸς γάρ, φησὶν, ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτερύγος, ὁ πολλὸς τοῖς ὀνυξίν, ὃς ἔχει τὸ ἡγήμα εἰσελθεῖν εἰς τὸν Αἰθῶνον, » καὶ τὰ λοιπά. Ταῦτα δὲ ὑπομενοῦσιν, « Ἀνθ' ὧν παρέβησαν τὴν διαθήκην μου, καὶ κατὰ τοῦ νόμου μου ἠσέβησαν. » Τοῦτου χάριν φησὶ·

β'. « Πρὸς ἐμὲ κεκράζονται· Ὁ Θεός, ἐγνώκαμέν σε. » Ἐν πείρᾳ γὰρ ἐπεινῶν γενόμενοι τῶν κακῶν, τότε τὴν ἐπικουρίαν ζητήσουσι. Τί δὴποτε δὲ ταῦτα ὑπομενοῦσιν;

γ'. « Ὅτι Ἰσραὴλ ἀπεστρέψατο ἀγαθὰ. » Καὶ ποῖα ταῦτα δεικνύς, ἐπήγαγεν·

« Ἐχθρὸν κατεδίωξαν. (δ') Ἐαυτοῖς ἐβασίλευσαν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ ἤρξαν, καὶ οὐκ ἐγνώρισάν μοι. » Ἦνίκα γὰρ, φησὶ, τῆς ἐμῆς προνοίας ἀπήλαυσον, ἀπάντων ἐκράτουν τῶν δυσμενῶν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τοῦτο αὐτοῖς ἐπεισε τῆς ἐμῆς προνοίας ἀντέχεσθαι, ἀλλ' ἐχυτοῖς ἐχειροτόνησαν βασιλέα, οὐδαμῶς με περὶ τούτου ἐρόμενοι. Τὴν δὲ κατηγορίαν ταύτην τῶν δεκά ποιεῖται φυλῶν, αὐ τὸν Ἰεροβοὰμ ἐαυτοῖς ἐχειροτόνησαν βασιλέα, ὃ πυθόμενοι τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων, εἰ γρη τοῦτο ποιήσαι. Ἀλλὰ μηδεὶς τῶν ταῖς Βασιλείαις ἐντετυχηκότων, ἐναντίον τοῦτο τοῖς ἐκεῖ φερομένοις ἠγείσθω· οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸν λαὸν Ἀχίαν τὸν Σιλωνίτην ἀπέστειλεν, ἀλλὰ πρὸς τὴν Ἰεροβοὰμ οὐ χάριν οὐδεμιᾶς εἰσὶν ἀξιοῖ συγγνώμης, ἐαυτοῖς ἐπιτρέψαντες τὴν τοῦ βασιλέως χειροτονίαν. Ἐἶτα ἐγκαλέσας, ὅτι τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων εἰληφόρες, εἰς τὴν τῶν εἰδώλων κατασκευὴν ἐδαπάνησαν. παραίνεσιν αὐτοῖς προσφέρει, καὶ συμβουλὴν.

ε'. « Ἀπόρριψον τὸν μόσχον σου, Σαμάρεια. » Καὶ διὰ μέσου τεθεικῶς τό· « Παρωξύνθη ὁ θυμός μου ἐπ' αὐτοῦς· ἕως τίνος οὐ μὴ δύνωνται καθαροισθῆναι ἐν τῷ Ἰσραὴλ; » ἐπήγαγε·

ζ'. « Καὶ αὐτὸ τέκτων ἐποίησε, καὶ οὐ θεός ἐστι· διότι πλανῶν ἦν ὁ μόσχος σου, Σαμάρεια. » Κομιδῆ προσφόρως τὴν τῶν εἰδώλων ἀσθενείαν ἐκωμώδησεν· ὕλης γὰρ εἰς τὸ εἶναι καὶ τέχνης προσδέονται. Καὶ τὴν μὲν ὕλην ἀπὸ τῆς γῆς λαμβάνοντες, οἷον ξύλον, ἢ λίθον, ἢ χρυσόν, ἢ ἀργυρον, ἢ κασσίτερον, τὸ δὲ εἶδος ἀπὸ τῆς τέχνης ἐραυσιζόμενοι, τὰ χειρόκμητα θεοποιῶσι τῶν ζώων ἰνδάματα. Καὶ ἐπιμένει τοῖς ἐλέγχοις.

— Ezech. xvii, 3. — III Reg. xi, 29 seqq.

VARIAE LECTIONES

⁸⁰ τόν. Des. in C. ⁸¹ τοῦ. Ex C suppl. ⁸² ἀετ. Ib. præm. ὁ. ⁸³ ὕπ. Ita cum C legimus h. l. et post pauca. Sirm. ὑπομένουσιν. ⁸⁴ C πρὸς με. ⁸⁵ ἐπιτ. Ib. præm. ἐμῆν. ⁸⁶ τῶν. Des. in C. ⁸⁷ με. Des. Ibid. ⁸⁸ Ib. Ἀχίαν. ⁸⁹ προσφ. C præm. δέ. ⁹⁰ C ἐπιμένων.

Aroni aperte restiterunt, quos eorum libertatis causa miseram: sic etiam isti, illorum insolentiam imitati, velut terra invia et prorsus devastata erunt, hostium tuba classicum canente, et rege hostium instar aquilæ in eos involante, divinumque templum cum immani furore impetente. Quod autem hostium regem vocaverit *aquilam*, Ezechielis etiam prophetia testatur. « Aquila enim, inquit, grandis, magnarum alarum, plena unguum, quæ habet ductum introeundi in Libanum, » et cætera. Hæc vero patientur « Pro eo, quod transgressi sunt testamentum meum, et contra legem meam impie egerunt. » Quocirca inquit:

VERS. 2. « Ad me clamabunt: Deus, cognovimus te. » In illorum enim malorum discrimine versantes, tunc apud me adjumentum quærent. Cur autem hæc **1347** patientur?

VERS. 3. « Quia Israel aversatus est bona, » Et cujusmodi hæc sint demonstrans, subjungit:

« Inimicum persecuti sunt. (VERS. 4.) Ex semetipsis regnaverunt, et non per me: principes existerunt, et non indicaverunt mihi. » Cum enim mea, inquit, providentia fruerentur, omnes hostes vincebant, sed ne hoc quidem illis persuadere potuit, ut in mea providentia acquiescerent: sed regem, me inconsulto, sibi crearunt. Hæc vero decem tribus perstringit accusatio, quæ sibi Jeroboamum regem constituerunt, non interrogato universorum Deo, an hoc faciendum esset. Nemo autem ex iis qui libros Regnorum legerint, putet hæc esse contraria iis quæ ibi referuntur. Non enim ad populum Achiam Silonitam misit, sed ad Jeroboamum Quare nulla venia digni sunt sibi attribuentes regis electionem. Postea cum arguisset eos, quod argentum et aurum, quod a Deo universorum acceperant, in idolorum fabricationem consumpserint, admonitionem eis adhibet, et consilium.

VERS. 5. « Projice vitulum tuum, o Samaria. » Et postquam interposuit sequentia: « Concitatus est furor meus super eos: usquequo non poterunt emundari in Israele? » subjungit:

VERS. 6. « Et hoc artifex fecit, et non est Deus, quia seducens erat vitulus tuus, Samaria. » Valde autem accommodate idolorum infirmitatem decisis. Nam materia et artificio, ut existant, indigent. Et materiam quidem a terra accipientes, ut lignum, lapidem, aurum, argentum, plumbumve, formam vero ab **1348** arte emedicantes, manu facta simulacra animalium faciunt sibi deos. Et persistens in reprehensione:

VERS. 7. « Quia, inquit, corrupta vento seminaverunt : et subversio eorum suscipiet ea : manipulus non habens vires, ut faciat farinam : quod si autem fecerit, alieni comedent eam. » Nullum enim fructum, ait, ex idolorum servitute percipitis, sed eorum manipuli similes sunt vento corruptis spicis, quæ vaginas extrinsecus plenas ostendunt, frumentum vero intus non habent. Talis est idolorum quoque natura, quæ speciem aut viri aut mulieris, aut leonis, aut alius cujusdam animalis ab artificio accipiunt, omni autem robore et actione sunt vacua. Quocirca, inquit, simul cum cultoribus suis peribunt : nam « subversio eorum, inquit, ea suscipiet, atque alieni comedent ea. »

VERS. 8. 9. « Devoratus est Israel : nunc factus est in nationibus quasi vas inutile. Quia ipsi ascenderunt ad Assyrios. » Assyrii enim, quorum auxilia effragiaverant, in servitutem tradentur, nullum Deo sacrificium peragentes, neque festa secundum legem celebrantes. « Et germinavit apud semetipsum. » Per me enim cum excrevisset et more plantæ germinasset, a mei studio sejuncti sese.

« Ephraim munera dilexit. (VERS. 10.) Idcirco tradentur in gentibus. » Non bonis saturatus est, sed plus semper appetit : quare in servitutem redigetur. « Nunc suscipiam eos. » Id est, in hostium regione. « Et quiescent 1349 parum, ut ungant regem et principes. » Et qui ab alio magis quam a me regi voluerunt, sub Assyriorum potestatem redigentur, nec in posterum sibi reges eligere poterunt.

VERS. 11. « Quia multiplicavit Ephraim altaria : in peccatum facta sunt ei altaria dilecta. » Jure, ait, cessare faciam iniquum ejus regnum ; quando per hoc in altarium idolis dicorum multitudinem prolapsus est, et illinc impietatem hausit, ardenti amoris affectu nefaria complexus altaria.

VERS. 12. « Scribam ei multitudinem et legitima ejus. » Horum enim altarium multitudinem, atque de his inventarum legum, juxta quas idolorum sacra obierunt, memoriam, ad eorum multiplicem impietatem notandam, scriptis commendabo. « Pro alienis reputata sunt altaria dilecta. » Hæc, inquit, perversa altaria summo studio curaverunt : Dei vero altaria, quibus omni cura erat serviendum, et quæ summo in amore ac studio habenda erant, tanquam ad alienos quosdam pertinentia plane non curarunt. Verumtamen non accusationem istam institui, quod sacrificiis ab eis oblati indigeam :

Ζ. « Ὅτι ἀνεμοφόρα¹, φησίν, συνέσπειραν², καὶ ἡ καταστροφή αὐτῶν ἐκδέξεται αὐτά· δράγμα οὐκ ἔχον ἰσχύον τοῦ ποιῆσαι ἀλευρον³· ἐὰν δὲ καὶ ποιῆσθαι, ἀλλότριον καταφάγονται αὐτό⁴. » Οὐδένα γὰρ, φησὶ, καρπὸν ἐκ τῆς τῶν εἰδώλων δρέψεσθε θεραπείας, ἀλλ' εἶκοι τὰ ἐκείνων δράγματα ἀνεμοφόροις ἀστάχυσιν, οἳ τὰς μὲν θήκας πλήρεις δεικνύουσιν ἐξωθεν, τὸν δὲ σῆτον ἔνδον οὐκ ἔχουσι. Τοιαύτη δὲ καὶ τῶν εἰδώλων ἡ φύσις· τὸ μὲν γὰρ φαινόμενον εἶδος, ἢ ἀνδρὸς, ἢ γυναικὸς, ἢ λέοντος, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ζώων, ἀπὸ τῆς τέχνης λαμβάνει· πάσης δὲ ἰσχύος καὶ ἐνεργείας καθέστηκεν ἐρημος. Διδὸς καὶ αὐτά, φησὶ, μετὰ τῶν προσκυνοῦντων διαφθαρήσεται· ἡ γὰρ καταστροφή αὐτῶν, φησίν, ἐκδέξεται αὐτά, καὶ ἀλλότριον καταφάγονται αὐτά.

Η. « Κατεπόθη Ἰσραὴλ· νῦν ἐγένετο ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὡς σκευὸς ἀχρηστον. Ὅτι ἀνέβησαν εἰς Ἀσσυρίους. » Τὴν γὰρ τῶν Ἀσσυρίων βοήθειαν ἐξαιτήσαντες, αὐτοῖς εἰς δουλείαν παραδοθήσονται, οὐδεμίαν τῷ Θεῷ λειτουργίαν ἀποπληροῦντες, οὔτε τὰς κατὰ νόμον ἐορτάζοντες πανηγύρεις. « Καὶ ἀνέβαλε καθ' ἑαυτὸν. » Δι' ἐμοῦ γὰρ αὐξηθεὶς, καὶ φυτοῦ δίκην ἀναθήκας, τῆς ἐμῆς ἑαυτὸν θεραπείας ἐχώρισεν.

« Ἐφραὴμ δῶρα ἠγάπησε. (1.) Διὰ τοῦτο παραδοθήσονται⁵ ἐν τοῖς ἔθνεσιν. » Κόρον οὐκ ἔλαβε τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τοῦ πλείονος διετέλεσεν ἐφιέμενος· τοῦτου χάριν εἰς δουλείαν παραδοθήσεται. « Νῦν εἰσδέξομαι αὐτούς. » Τουτέστιν, ἐν τῇ τῶν πολεμίων χώρᾳ. « Καὶ κοπάσουσι μικρὸν, τοῦ χρεῖον βασιλεῖα καὶ ἀρχοντα. » Καὶ ὡφ' ἐτέρου μᾶλλον, ἢ ὑπ' ἐμοῦ βασιλεύσεται βουληθέντες, ὑπὸ τὴν τῶν Ἀσσυρίων δεσποτείαν γενήσονται, οὐκέτι λοιπὸν ἑαυτοῖς χειροτονεῖν βασιλεῖα δυνάμενοι.

ΙΑ. « Ὅτι ἐπλήθυνεν Ἐφραὴμ θυσιαστήρια, εἰς ἀμαρτίας ἐγένετο⁶ αὐτῷ θυσιαστήρια τὰ ἠγαπημένα. » Δικαίως, φησὶ, καταπαύσω τὴν παράνομον αὐτοῦ βασιλείαν· ἐπειδὴ διὰ ταύτης εἰς τὸ τῶν εἰδωλικῶν θυσιαστηρίων ἐξώκειλε πλῆθος, καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐκείθεν ἐδρέφατο, θερμῶς περὶ τὰ παράνομα διατεθεὶς θυσιαστήρια.

ΙΒ. « Καταγράφω αὐτῷ⁷ πλῆθος, καὶ τὰ νόμιμα αὐτοῦ. » Τούτων γὰρ τῶν θυσιαστηρίων τὸ πλῆθος, καὶ τῶν ἐφευρεθέντων ἐπὶ τούτοις νόμων, καθ' ὅς τὰς εἰδωλικὰς τελετὰς ἐπετέλουν, ἀνάγραπτον ποιῆσω τὴν μνήμην, εἰς ἐλεγχὸν τῆς πολλῆς αὐτῶν ἀσεβείας. « Εἰς ἀλλότρια ἐλογίσθησαν θυσιαστήρια ἠγαπημένα¹⁰. » Καὶ τούτων μὲν, φησὶ, τῶν παρανόμων θυσιαστηρίων πολλὴν ἐποίησαντο φροντίδα· τὰ δὲ θεῖα, ἃ πάσης ἀξιούσιν θεραπείας ἐχρῆν, καὶ τριπλόητα ἔχειν, καὶ λίαν ἐπέραστα, ὡς ἄλλοις τισὶ προσήκοντα κατέλιπον ἀτημέλητα. Ἄλλ' οὐχ ὡς δεόμενος τῶν παρ' αὐτῶν θυσιῶν τῆνδε τὴν κατηγορίαν πεποίημαι.

VARIAE LECTIONES.

¹ Alii, ἀνεμοφόρια, vel ἀνεμοφορίαν. ² C ἔσπειραν. ³ C ἀλευρα. ⁴ Id. αὐτά. ⁵ καὶ. Des. ibid. ⁶ Ibid. παραδοθήσεται. ⁷ C ἐγένοντο. ⁸ τὰ. Des. ibid. ⁹ C αὐτῶν, sed ab alia manu. ¹⁰ ἠγ. Ibid. περιεμ. τὰ.

ιγ'. « Ἐὶν γὰρ θύσωσι θυσίαν, καὶ φάγωσι κρέα, Ἄ ΚΥΡΙΟΣ Οὐ προσδέξεται αὐτά. » Τὸ δὲ φάγωσι κρέα, οὐχ ἀπλῶς πρόσκειται· εἰώθεισαν γὰρ τῶν μὴ ὠλοκαυτομένων θυμάτων τοὺς μὲν νεφροὺς, καὶ τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος, καὶ τὸ στέαρ τὸ ἐπ' αὐτῶν τῷ θυσιαστηρίῳ προσφέρειν· τὸ δὲ στηθῆνιον καὶ τὸν βραχίονα τὸν δεξιὸν τοῖς ἱερεῦσιν ἀπονέμειν· τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ θύματος αὐτοὶ κατανήλισκον, ὡς ἠθούλοντο. Τούτου χάριν τέθεικεν· « Ἐὶν θύσωσι θυσίαν, καὶ φάγωσι κρέα, ΚΥΡΙΟΣ Οὐ προσδέξεται αὐτά. » Οὕτε γὰρ τούτων δεῖται Θεός, ἀλλὰ ψυχῆς διάθεσιν ἀπαιτεῖ· « Θύσον γὰρ, φησί, τῷ Θεῷ θυσίαν αἰδέσεως. » — « Νῦν μνησθήσεται τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν, καὶ ἐκδικήσεται τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. » Τούτοις ἔοικε τοῦ Ἀποστόλου τὰ ῥήματα· « Ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει· κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὄργην ἐν ἡμέρᾳ ὄργης, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » — « Καὶ ¹¹ αὐτοὶ εἰς Αἴγυπτον ἀπέστρεψαν. » Καὶ συμμαχίαν γὰρ ἐκεῖθεν ἐζήτησαν, καὶ τῶν συμφορῶν καταλαθοῦσάν ἀπέδρασαν ἐκεῖσε. « Καὶ ¹² ἐν Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται. » Ἄλλὰ καὶ ἄκοντες εἰς τὴν Ἀσσυρίων ἀπαχθήθονται χώραν, καὶ διαίταν οὐκ ἔνομον διαιτήσονται.

ιδ'. « Καὶ ἐπελάθετο Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν, καὶ ἠκοδόμησαν ¹³ τεμένη, καὶ Ἰούδας ἐπλήθυσε πόλεις τετειχημένας· καὶ ἐξαποστειλὼ πῦρ εἰς τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῶν. » **C** Καὶ ¹⁴ μνήσεται, φησὶν, ὁ μὲν Ἰούδας, τῶν πόλεων πυρπολουμένων, μὴ τσίγῃσι θαρρῆν, ἀλλ' ἔμοι· ὁ δὲ Ἰσραὴλ, μὴ τεμένη δαίμοσιν ἀνοικοδομῆν, ἀλλὰ τὴν κατὰ νόμον λατρείαν ἀποπληροῦν.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

α'. « Μὴ χαίρε, Ἰσραὴλ, μηδὲ εὐφραίνου, καθὼς οἱ λαοὶ, ὅτι ἐπόρνευσας ἀπὸ Κυρίου Θεοῦ ¹⁵ σου. » Καὶ ¹⁶ οὐχ ἀρμόττει σοι, φησὶ, χαίρειν τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι παραπλησίως· οἱ μὲν γὰρ διὰ προφητῶν οὐδεμίαν διδασκαλίαν ἐδέξαντο· σὺ δὲ, διηνεκῶς τούτοις ἐπεντρυσῶν, οὐδεμίαν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν ἐδρῆψω, ἀλλὰ τῶν παρ' ἐμοῦ σοι χορηγουμένων ἀγαθῶν τοῖς δαίμοσι τὰς ἀπαρχὰς προσεκόμισας. Τούτο γὰρ παρεδῆλωσεν, εἰρηκῶς·

« Ἠγάπησας δόματα ἐπὶ πᾶσαν ¹⁷ ἄλωνα σίτου. **D** (β'). Ἄλωνα καὶ ληνὺς οὐκ ἔγνω αὐτοὺς, καὶ ὁ οἶνος ἐψεύσατο αὐτούς. » Ἀποστερήσω γὰρ ὑμᾶς τῶν συνθήκων ὑπ' ἐμοῦ χορηγουμένων ἀγαθῶν.

γ'. « Οὐ κατώκησαν ἐν τῇ γῇ τοῦ Κυρίου. » Οὐ γὰρ, ὡς ἐν ἀφιερωμένῃ γῇ τῷ Θεῷ τὴν διαίταν ἐποίησαντο, ἀλλὰ παρανόμως ἐβίωσαν. « Κατώκησεν Ἐφραΐμ Αἴγυπτον ¹⁸. Τὴν Αἴγυπτιακὴν ἐξήλωσε πολιτείαν. » Καὶ ἐν Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται.»

• Psal. XLIX, 14. P Rom. II, 4, 5.

VARIÆ LECTIOES.

¹¹ καὶ. Des. in C tum h. l. deinde ante συμμαχ. ¹² Καὶ -- φάγονται. Hæc des. in Hebr. et Ahl. ex c. IX, 5, ut videtur, desumpta. ¹³ C ἠκοδόμησε. ¹⁴ Καὶ. Des. ibid. ¹⁵ Θεοῦ. C πατρ. τοῦ. ¹⁶ Καὶ. Des. ibid. ¹⁷ C πάντα. juxta rec. lect. ¹⁸ Αἴγ. C πρᾶμ. εἴς.

VERS. 13. « Nam, si immolaverint hostias, et comederint carnes, Dominus non suscipiet eas. » Illud vero, *comederint carnes*, non temere appositum est. Nam in victimis quæ non omni ex parte igne consumebantur, soliti erant renunculos, et fibras jecusculorum, et adipem earum ad altare offerre : pectus vero, et armum dexterum sacerdotibus tribuere : reliquum autem quod ex victimis supererat, ad arbitrium **1350** consumebant. Quocirca posuit : « Si immolaverint hostias, et comederint carnes, Dominus non suscipiet eas. » Neque enim eget his Dominus, sed animi studium et fervorem exigit. « Immola enim, inquit, Deo sacrificium laudis. » — « Nunc recordabitur iniquitatum eorum, et ulciscetur peccata eorum. »

B His similia sunt verba Apostoli : Ignorans benignitatem Dei ad pœnitentiam te adducere : secundum duritiam tuam autem et impœnitens cor, instar thesauri recondis tibi iram in die iræ et revelationis et justii judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus P. — « Ipsi in Ægyptum conversi sunt. » Nam et illinc subsidium petierunt, et calamitatibus instantibus eo confugerunt. « Et inter Assyrios immunda comedent. » Inviti etiam in Assyriorum regionem abducentur, et vitam ducent legi contrariam.

VERS. 14. « Et oblitus est Israel ejus qui fecit illum ; et edificaverunt delubra, et Juda multiplicavit urbes munitas : et mittam ignem in civitates ejus, et devorabit fundamenta earum. » Et discet, inquit, Juda quidem, urbis incensis, non mœnibus confidere, sed mihi, Israel vero, non delubra demonibus exstruere, sed me secundum legem colere.

CAPUT IX.

VERS. 1. « Noli gaudere, Israel, et noli lætari sicut populi, quia fornicatus es (et recessisti) a Domino Deo tuo. » Neque, **1351** inquit, convenit tibi similiter atque aliis gentibus gaudere : illæ enim nullam doctrinam per prophetas acceperunt ; tu vero, assidua horum fruens consuetudine, nullam inde utilitatem reportasti, sed bonorum quæ tibi a me suppeditantur, primitias demonibus obtulisti. Hoc enim declaravit, dicens :

« Dilexisti munera super omnem aream tritici. (VERS. 2.) Area et torcular non cognovit eos, et vinum mentitum est illis. » Spoliabo enim vos bonis, quæ vobis suppeditare solitus sum.

VERS. 3. « Non habitaverunt in terra Domini. » Etenim non ut in terra Deo dedicata vixerunt, sed iniquitatibus plenam vitam egerunt. « Habitavit Ephraim in Ægypto. » Ægyptiorum instituta studiose amulata est. « Et inter Assyrios im-

munda comedent. » Quandoquidem enim in terra A promissionis iniquitatem etiam amplexi sunt, inique in Assyriorum regione vitam ducent.

VERS. 4. « Non libaverunt Domino vinum, nec placuerunt ei. » Spreverunt Dei cultum, cum alioqui colendis idolis diligenter dent operam. « Sacrificia eorum quasi panis luctus eorum: omnes qui manducaverint ea, contaminabuntur. » Quemadmodum enim qui lugentibus apponitur panis, et ipsos lugentes propter luctum ad dolorem concitat, et simul epulantibus non est gratus, ob luctus communionem, et coacti comedere, piaculum quoddam se illinc contrahere arbitrantur: ita sacrificia eorum omni abominatione referta sunt. « Quia panes eorum pro animabus eorum, non intrabunt in domum Domini. » Quæ enim cum sincero affectu non offeruntur, **1352** ea iudex justus non suscipit: cujusmodi fuit Caini sacrificium, ita ut per Isaiam clamet: « Si offeratis mihi simillam, frustra id facitis; incensum abominatio est mihi ». » Et per Malachiam prophetam: « Non est mihi voluntas in vobis, et sacrificium non suscipiam ex manibus vestris ». » Deinde illis in memoriam revocat mala quæ eventura essent illis in captivitate.

VERS. 5. « Quid facietis die conventus, et die solemnitatis Domini? » Coacti enim servire, et ex legibus alienis vivere, non poteritis secundum legem Mosaicam Domino festos dies agere. [6] Postea docet, fore ut fugiant in Ægyptum, nunc in hanc, nunc in illam transcant urbem, argentumque suum frustra consumant, regi Ægyptiorum dona offerentes. « Spinæ autem in tabernaculis suis invenient. » Hoc est, nullum fructum utilem capient. Damnum fugæ in Ægyptum per hæc designavit. Tale est et illud: « Expectavi ut faceret uvæ, et fecit spinas »; id est, nullum hinc fructum utilem suscepi, sed contra, omnes malos.

VERS. 7. « Veniunt dies retributionis tuæ, et affligetur Israel sicut propheta insaniens, homo qui a spiritu agitur: propter multitudinem iniquitatum tuarum multiplicata est amentia tua. » Cum te iniquitatis fructus, qui non longe absunt, apprehendent, pseudoprophetæ eris similis, qui propter inhabitantem spiritum desipit, et huc illucque jactatur. **1353** Tanta te mentis alienatio comprehendet: hanc autem insaniam tibi attulit iniquitatum tuarum multitudo.

VERS. 8. « Speculator Ephraimi cum Deo propheta: laqueus tortuosus super omnes vias ejus. »

¶ Isa. i. 13. ¶ Malach. i, 10; ii, 13. ¶ Isa. v, 2.

Ἐπειδὴ γὰρ κἀν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας τὴν παρανομίαν ἠγάπησαν, παρανόμως ἐν τῇ Ἀσσυρίῳ χώρῃ βιώσονται¹⁹.

δ'. « Οὐκ ἐσπείσαν τῷ Κυρίῳ οἶνον, καὶ οὐκ ἔδωκαν αὐτῷ. » Κατωλιγώρησαν τῆς τοῦ Θεοῦ θεραπείας, καὶ ταῦτα πολλῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦντες τὰ εἰδωλά. « Αἱ θυσίαι αὐτῶν, ὡς ἄρτος πένθους αὐτῶν²⁰, πάντες οἱ ἐσθιόντες αὐτὰ μιανθήσονται. » Καθάπερ γὰρ ὁ τοῖς πενθοῦσι προσφερόμενος ἄρτος αὐτοῦς τε τοὺς πενθοῦντας ἀποκναίει διὰ τὴν πένθος, καὶ τοῖς συνδειπνοῦσιν οὐ θυμῆρης ἐστὶ, διὰ τὴν κοινωνίαν τοῦ πένθους· ἀναγκαζόμενοι δὲ μεταλαμβάνειν, μiasmὸν τινα λαμβάνειν ἐκείθεν ὑπολαμβάνουσιν· οὕτως αἱ θυσίαι αὐτῶν βδελυγμίας εἰσὶν ἀπάσης μεστῆ. « Διότι οἱ ἄρτοι αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὸν οἶκον Κυρίου. » Τὰ γὰρ μετ' εἰλικρινοῦς οὐ προσφερόμενα διαθήσεως ὁ δίκαιος οὐ προσίεται χριτῆς, ὡς τὴν τοῦ Καλῆ θυσίαν, ὡς διὰ Ἡσαΐου βοᾶν²¹ « Ἐὰν προσφέρῃτέ μοι σμιδαλιν, μάταιον²²· θυμίαμα βδελυγμῶν μοί ἐστιν. » Καὶ διὰ Μαλαχίου²³ τοῦ προφήτου· « Οὐκ ἐστὶ μοι θέλημα ἐν ὑμῖν, καὶ θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. » Εἶτα ἀναμιμνήσκει αὐτοῦς τῶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ συμβησομένων ἀλλαγῶν.

ε'. « Τί ποιήσετε ἐν ἡμέρᾳ πανηγύρεως, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς τοῦ Κυρίου; » Δουλεύειν γὰρ ἠναγκασμένοι καὶ κατ' ἄλλους πολιτεύεσθαι νόμους, οὐ δύνησεσθε κατὰ τὴν Μωσείως νομοθεσίαν τὰς ἀσποτικὰς πανηγύρεις ἐπιτελεῖν. Ἐπειτα διδάσκει, ὡς φεύξονται μὲν εἰς τὴν Ἀγυπτὸν, καὶ νῦν μὲν εἰς ταύτην, νῦν δὲ εἰς ἐκείνην μεταθήσονται τὴν πόλιν, καὶ τὸ ἀργύριον αὐτῶν δαπανήσουσι, μάτην ὄψα τῷ Ἀγυπτίῳ προσφέροντες βασιλεῖ. « Ἀκάνθα; ἐκ εὐρήσουσιν ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν. » Τουτέστιν, οὐδένα καρπὸν ὀνησιφόρον ἐρέψονται. Τὸ ἐπιζήμιον²⁴ τῆς εἰς Ἀγυπτὸν φυγῆς διὰ τούτων ἤνιξαιτο. Τουτέστιν ἐστὶ τό· « Ἐμείνα τοῦ ποιῆσαι σταφυλήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθα;· ἀντὶ τοῦ, οὐδένα καρπὸν²⁵ ἐκείθεν χρισμον ἐδρεψάμην, ἀλλὰ τοῦναντίον πάντα κακοῦς.

ζ'. « Ἦκουσιν αἱ ἡμέραι τῆς ἀναποδόσεώς σου, καὶ κακωθήσεται Ἰσραὴλ, ὡσπερ ὁ προφήτης ὁ παρεξέστηκώς, ἄνθρωπος ὁ πνευματοφόρος· ἀπὸ²⁶ τοῦ πλήθους τῶν ἀδικιῶν σου ἐπληθύνθη ἡ μανία σου. » Ὅταν σε καταλάβωσιν οἱ τῆς παρανομίας καρποὶ, ἐγγὺς δὲ οὗτοι, ἀπεικασθήσῃ ψευδοπροφήτῃ ὑπὸ τοῦ νοικοῦντος πνεύματος παραπαλοῦντι, καὶ τῆδε κάκειτε περιφερομένῳ. Τοσαύτη σε τῶν φρονῶν ἕκστασις καταλήψεται· ταύτην δὲ σοὶ τὴν μανίαν ἐποίησε τῶν παρανομιῶν σου τὸ πλῆθος.

η'. « Σκοπὴς Ἐφραΐμ μετὰ τοῦ Θεοῦ προφήτης· παγίς σχολιά ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. » Ἀνα-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ βίωσ. Ita cum C legimus Sirm. βιώσαντες. ²⁰ C αὐτοῖς, juxta rec. lect. ²¹ C βοᾶ. ²² μάτ. x. ε. λ. Aliam distinctionem vide supra, p. 176. ²³ Mal. Ita emendanda fuit lectio Sirm. Μιχαίου. Quæ enim sequuntur, pertinent ad Malach. i, 10, aut c. ii, 13. ²⁴ ἐπιζ. C πραγμ. γάρ. ²⁵ καρπ. Ex C suppl. ²⁶ C ὑπὸ.

μνησθῆναι προσήκει τῶν πρὸς τὸν Ἰεζεκιήλ εἰρη- A
μένων. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ὁ Θεὸς ἔφη· « Σκοπὸν δέδωκά
σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. » Καὶ ἐνταῦθα πρὸς πάντα
φῆσι τὸν λαὸν, ὅτι Οἶόν τινα σκοπὸν, καὶ προφήτην
Θεοῦ ἀπέφηνά σε τοῖς πελάζουσιν ἔθνεσιν, ἵνα διὰ
τῆς περὶ σὲ προνοίας καὶ τῆς κατὰ νόμον σου πολι-
τείας, κάκεινα τὴν ἐμὴν δέξῃται γνῶσιν· σὺ δὲ πᾶν
τοῦναντίον εἰργάσω· σκολιὰ γὰρ αὐτοῖς ἐγένου παγίς,
αὐξήσας αὐτοῖς διὰ τῆς σῆς δυσσεβείας τὴν περὶ τὰ
εἰδῶλα θεραπείαν. Οὐ γὰρ μόνον ἐν ταῖς ἄλλαις πό-
λεσι βωμοὺς καὶ τεμένη τοῖς εἰδώλοις ἀνέστησας,
ἀλλὰ καὶ τῷ ἀφισρωμένῳ μοι νεφ̄ κατεσκευάσας τὰ
τῶν εἰδώλων ἰνδάματα. Τοῦτο γὰρ λέγει·

« Μανίαν ἐν οἴκῳ Θεοῦ αὐτοῦ κατέπηξεν. (θ'.)
Ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ. » Ἐξ οὗ
τοῖς βουνοῖς προσέσχον, καὶ τὰς ἐκεῖ γενομένας²⁷
θυσίας ἠγάπησαν, τῶν λογισμῶν τὴν νόσον ἐδέξαντο·
ἀλλὰ τοῦτων, φησὶν, ὅτι τάχιστα δώσουσι δίκας.
Ἔϊτα τῆς τῶν πατέρων ἀρετῆς ἀναμνησκει, εἰς
ζῆλον αὐτοὺς διεγείρων.

ι'. « Ὡς σταφυλὴν ἐν ἐρήμῳ ἤϋρον²⁸ τὸν Ἰσραὴλ,
καὶ ὡς σκοπὸν²⁹ ἐν συκῇ πρῶτιμον εἶδον πατέρας
αὐτῶν. Αὐτοὶ δὲ εἰσῆλθον πρὸς τὸν Βεελφεγῶρ, καὶ
ἀπηλλοτριώθησαν εἰς αἰσχύνην, καὶ³⁰ ἐγένοντο οἱ
ἠγαπημένοι, ὡς οἱ ἐβδελυγμένοι. » Ὡσπερ γὰρ εἴ-
τις ἐν ἐρήμῳ γῆ καὶ φυτῶν πάμπαν ἐστερημένην,
σταφυλὴν εὐροὶ καὶ σῦκον πρῶτιμον ἐν συκῇ, μετὰ
πολλῆς αὐτὸ δρέπεται τῆς ἡδονῆς· οὕτως ἐγὼ, τῶν
πάλαι ἀνθρώπων δυσσεβεῖα συζώντων, τὴν τοῦ C
Ἀβραάμ θεασάμενος ἀρετὴν, ἐδρεψάμην αὐτὸν, καὶ
τὰς πρὸς αὐτὸν ἐποιησάμενην συνθήκας· οὕτω δὲ καὶ
τὸν ἐκεῖνου υἱὸν, καὶ τὸν ἐξ ἐκεῖνου. Ἄλλ' οἱ³¹ ἐξ
ἐκεῖνων οὕτω³² φύντες, ἤκιστα τὴν ἐκεῖνων ἐξήλωσαν
ἀρετὴν· Ἐναυλον γὰρ ἔχοντες τῶν εὐεργεσιῶν μου
τὴν μνήμην, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν τῆς δουλείας
ἀπαλλαγὴν, τὰς παντοδαπὰς τῶν Αἰγυπτίων μάστι-
γας, τὴν ξένην διὰ θαλάττης πορείαν, καὶ τὰ ἄλλα
δῶρων ἀπῆλασαν, τοῦ Βεελφεγῶρ τὴν λατρείαν τῆς
ἐμῆς προτετάχασι θεραπείας, αἰσχύνην μόνην ἐν-
τεῦθεν δρεψάμενοι· οὐ χάριν οἱ πάλαι ἠγαπημένοι
ἐβδελυγμένοι γεγέννηται.

ια'. « Ἐφραΐμ ὡς ὄρνισον ἐξεπετάσθη. » Οὕτω τα-
χέως εἰς τὴν ἀλλοτριαν μετατεθήσονται γῆν· οὐ
γὰρ τῆς ἀρετῆς ἀγαπῶσι τὸ κλέος, ἀλλὰ τὴν πολυ-
γονίαν μεγίστην ὑπολαμβάνουσι δόξαν.

ιβ'. « Αἱ δόξαι γὰρ αὐτῶν, φησὶν, ἐκ τοκετῶν³³, καὶ
ἐξ ὠδίνων, καὶ συλλήψεων. (ιβ'.) Διότι καὶ ἐὰν ἐκ-
θρέψωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἀτεκνωθῆσονται ἐξ ἀνθρώ-
πων· διότι καὶ οὐαὶ αὐτοῖς ἐστι, διότι ἀφήκα αὐ-
τούς³⁴. » Μάτην, φησὶν, ἐπὶ ταῖς πολυγονίαις ἐπαίρε-
σθε· ἐπιὼν γὰρ ὁ πολέμιος ἐρήμους ὡμάς καταστήσει
τῶν παιδῶν, ἐπειδὴ ἐρημοὶ τῆς ἐμῆς προνοίας ἐγέ-

A Meminisse oportet eorum quæ ad Ezechielem
dicta sunt : « Speculatorem enim dedi te domui
Israelis, » dixit illi Dominus ¹. Hic vero omnem
populum alloquens : Tanquam speculatorem quem-
dam, inquit, et prophetam Dei constitui te vicinis
gentibus, ut ex mea erga te providentia, et tua
secundum legem vivendi ratione, etiam illæ in mei
cognitionem veniant. At tu omnia penitus contraria
fecisti : nam tortuosus illis factus es laqueus,
tuaque impietate illarum erga idola superstitionem
adauxisti. Neque enim in aliis modo urbibus alta-
ria et delubra idolis extruxisti, verum etiam in
templo mihi dedicato idolorum simulacra crexisti.
Hoc enim dicit :

« Insaniam in domo Dei sui confixit ; (Vers. 9.)
B Corrupti sunt secundum dies collis. » Ex quo
tempore collium studio teneri cœperunt, et quæ
ibi fiebant sacrificia amaverunt, insanis cogitatio-
nibus laboraverunt : sed harum, inquit, celerrime
pœnas dabunt. Mox in memoriam illis revocat
virtutem patrum, ad æmulationem eos excitans.

Vers. 10. « Sicut uvam in deserto inveni Israe-
lem : et sicut grossulum præcoccem in ficu vidi pa-
tres eorum. Ipsi autem ingressi sunt ad Beelphe-
gorem, et abalienati sunt in confusionem, et facti
sunt dilecti sicut abominabiles. » Quemadmodum
enim si quis in terra deserta, 1354 et a plantis
vacua, uvam invenerit, et fructum præcoccem in
ficu, magna cum hilaritate illam decerpit : sic ego
inter homines peccatis olim deditos Abrahamæ virtu-
tem cum vidissem, eum decerpsi, et cum eo pa-
ctum inii, eodemque modo cum ejus filio et nepote.
Sed qui ab illis sic prodierunt, minime illorum
imitati sunt virtutem. Quamvis enim recens ha-
beant beneficiorum meorum monumentum, liber-
tatem, servitutis depulsionem, multiplicia Ægy-
ptiorum flagella, inusitatam maris trajectionem,
aliaque quibus illustrati sunt, Beelphegoris tamen
cultum cultui meo anteposuerunt, solam confusio-
nem inde nacti : qua de causa, olim dilecti erant,
abominabiles facti sunt.

Vers. 11. « Ephraim quasi avis avolavit. » Sic
in alienam terram subito tradueentur. Non enim
D virtutis decus diligunt, sed numerosam prolem
maximam ducunt gloriam.

« Gloria enim, inquit, ipsorum, in partibus,
puerperis et conceptibus. (Vers. 12.) Quia etiam si
enutriverint filios suos, sine blis erunt ab homini-
bus : quia et vae eis est, quia dimisi eos. » Frustra,
inquit, superbitis ob liberorum multitudinem. Nam
irruens hostis liberis vos orbabit, cum providentia
mea orbatu sitis. His adjicit : « Caro mea ex cis,

¹ Ezech. iii, 17.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ C γινομένας. ²⁸ Ib. εὔρον. ²⁹ σκοπ. Hoc loco et Nah. iii, 12, σκοπὸς de fructu ficus sumitur. Alii
utroque loco habent καρπὸν. ³⁰ καὶ — ἐβδελ. Ita Alex. Inversum ordinem tenet Vatic. Uterque contra
Hebr. ³¹ οἱ. Des. in C. ³² C οὕτοι. ³³ Rec. lect. est τόκων. ³⁴ δ. ἄφ. αὐτ. Hæc des. in plerisque co-
dicibus τῶν LXX.

Ephraim. » Verumtamen non lunditus, inquit, A peribitis, usque dum ex vobis suscepero carnem. Hoc planius nos docet divinus Paulus **1355** his verbis : « Non enim angelos assumit, sed semen Abrahæ apprehendit ^u. » Item : « Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit : Et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno : « Et semini tuo, qui est Christus ^v. » Et alibi : « Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est supra omnia Deus ^z. » Mille alia invenire licet in sacra Scriptura. Quoniam igitur caro mea, inquit, quam sumpturus sumi, ex ipsis est, non prorsus eos descram, donec eam suscepero, et vocationi obedientes delegero. Hoc etiam per Isaiam prophetam testatur : « Quomodo si inveniat acinus in botro, et dixerit : Ne perdas illum, quoniam benedictio Domini est in eo; sic faciam propter eum qui servit mihi. Propterea non disperdam omnes, et educam de Jacobo semen, et de Juda, et hæreditabunt montem sanctum meum ^y. » Et paulo infra : « Vos autem, qui dereliquistis Dominum, dabo gladio ^z. » Sic filiorum interneccione prædicta, demonstra' ultionis justam causam. Inquit enim :

VERS. 13. « Ephraim in venationem et captivonem filios suos præbuit, et eduxit ad interfecionem. » Quoniam eos semper idolis offert, ob id filios jam natos ad eandem dabo, atque viros steriles infecundasque efficiam mulieres. Hoc perspicuum fecit, dicens :

VERS. 14. « Da eis, Domine; quid dabis eis? iterum filios non ferentem, et ubera arenaria. » Quia enim donatis rebus male usi sunt, **1356** iniquitatem eorum infecunditate cessare faciam. [15] Mox rursus mentione facta urbis Galgal, et impietatis quæ ibi committebatur, et iniquitatis principum ipsorum, subjunxit :

VERS. 16, 17. « Doluit Ephraim, radicitus arefactus est, fructum nequaquam asseret : quia, etsi genuerint, interficiam desiderabilia uteri eorum. Repellet eos Deus, quia non audiverunt eum, et erunt vagi in nationibus. » Radicem vocavit regnum, quod radicitus Salmanasar evertit, cum vastitatem **D** intulit Samarie. Post hujus autem obsessionem, non amplius regem habuerunt decem tribus. Quod vero ait : « Erunt vagi in nationibus, » perspicue eorum ostendit dispersionem.

CAPUT X.

VERS. 1. « Vitis frondosa Israel, fructus abundans in ea. » A multis prophetis hanc appellationem accepit. Isaias enim exclamat : « Vineæ Do-

^u Hebr. II, 16. ^v Galat. III, 16. ^z Rom. IX, 5. ^y Isa. LXV, 8, 9. ^z ibid. 12.

VARIÆ LECTIONES.

³⁵ C πάντων, juxta rec. lect. l. c. Utraque lectio exstat infra, t. III, in epist. ad Rom. l. c. ³⁶ Κύρ. C μέ. ³⁷ βασ. Ita C pro βασιλείαν, ut Sirm. habebat.

Α νεσθε. Τούτοις ἐπάγει : « Σάρξ μου ἐξ αὐτῶν Ἐφραΐμ. » Ἄλλ' ὁμως οὐ παντελῆ, φησί, πανωλιθρίαν ὑπομενεῖτε, ἕως ἂν τὴν ἐξ ὑμῶν ἀναλάβω σάρκα. Τούτο δὲ σαφέστερον ἡμᾶς διδάσκει Παῦλος ὁ θεσπέσιος, λέγων : « Οὐ γὰρ ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται. » Καὶ πάλιν : « Τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐβρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ : οὐ λέγει, καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός, καὶ τῷ σπέρματι σου, ὅς ἐστι Χριστός. » Καὶ ἀλλὰ χοῦ : « Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντα ³⁵ Θεός. » Καὶ μυρία δὲ τοιαῦτα ἔστιν εὐρεῖν παρὰ τῆς θείας Γραφῆς. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶν, ἡ σὰρξ μου, ἦν ἀναλήψομαι, ἐξ αὐτῶν ἔστιν, οὐ παντελῶς αὐτοὺς καταλείψω, ἕως ἂν ταύτην ἀναλάβω, καὶ τοῖς τῆ κλήσει πεποιημένοις ἐκλέξομαι. Τούτο καὶ διὰ Ἡσαίου βοᾷ τοῦ προφήτου : « Ὅν τρόπον ἐν εὐρεσθῆ ὁ ῥῶς ἐν τῷ βότρυι, καὶ ἐρούσι : Μὴ λυμῆναι αὐτὸν, ὅτι εὐλογία Κυρίου ἔστιν ἐν αὐτῷ : οὕτω ποιήσω ἕνεκεν τοῦ δουλεύοντός μοι. Διὰ τοῦτο οὐ μὴ ἀπολέσω πάντας, καὶ ἐξάξω τὸ ἐξ Ἰακώβ σπέρμα, καὶ τὸ ἐξ Ἰούδα, καὶ κληρονομήσουσι τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου. » Καὶ μετ' ὀλίγα : « Ὑμᾶς δὲ τοὺς ἐγκαταλιπόντας Κύριον ³⁶ παραδώσω εἰς μάχαιραν. » Οὕτω τὴν τῶν παιδῶν ἀναίρεσιν προσιπῶν, ὑποδείκνυσι τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον : αὐτὸς γὰρ φησὶν :

γ' : « Ὁ Ἐφραΐμ εἰς θῆραν τὰ τέκνα αὐτοῦ παρέστησε, καὶ ἐξήγγαγεν εἰς ἀποκέντησιν. » Τοῖς εἰδούλοις αὐτὰ προσφέρων διατελεῖ : διὰ τοῦτο τοὺς μὲν ἤδη γενομένους τῆ σφαγῆ παραδώσω ἀγόνους δὲ τοὺς ἄνδρας, καὶ στερίφας ἀποφανῶ τὰς γυναῖκας. Τούτο γὰρ ἐσήμανεν, εἰρηκῶς :

ιδ' : « Ἀδὸς αὐτοῖς, Κύριε : τί δώσεις αὐτοῖς, μήτηρ ἀτεκνοῦσαν, καὶ μαστὸς ξηρούς. » Ἐπειδὴ γὰρ κακῶς τοῖς δοθεῖσι κέρχονται, τὴν παρανομίαν παύσω τῆ ἀγονίας. Εἶτα πάλιν τῶν Γαλιλαίων μνημονεύσας, καὶ τῆς ἐκεῖ τελομένης ἀσεβείας, καὶ τῆς τῶν ἀρχόντων αὐτῶν παρανομίας, ἐπήγγαγεν :

ις', ιζ'. « Ἐπόνεσεν Ἐφραΐμ, τὰς ρίζας αὐτῶν ἐξηράνθη· καρπὸν οὐκέτι οὐ μὴ ἐνέγκη· διότι ἐν καὶ γεννήσωσιν, ἀποκτενῶ τὰ ἐπιθυμήματα τῆς κοιλίας αὐτῶν. Ἀπόσεται αὐτοὺς ὁ Θεός, ὅτι οὐκ εἰσῆχουσιν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσι. » **D** Ρίζαν ἐκάλεσε τὴν βασιλείαν, ἣν πρόρβριζον ὁ Σαλμανάσαρ ἀνέσπασεν, ἀνάστατον πεποιηκῶς τὴν Σαμάρειαν. Μετὰ δὲ τὴν ταύτης πολιορκίαν, οὐκέτι ἔσχον αἱ δέκα φυλαὶ βασιλεία ³⁷· τὸ δὲ, « Ἐσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσι, » σαφῶς αὐτῶν δηλοῖ τὴν διασποράν.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

α'. « Ἄμπελος εὐκληματοῦσα Ἰσραὴλ, ἡ καρπὸς αὐτῆς εὐθηνῶν. » Παρὰ πολλῶν προφητῶν ταύτην τὴν προσηγορίαν ἐδέξατο. Καὶ γὰρ Ἡσαίας βοᾷ :

« Ὁ ἀμπελῶν Κυρίου Σαβαῶθ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἔστι. » Καὶ ὁ Δαβὶδ πρὸ ἐκείνου· Ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας. » Καὶ ὁ Θεὸς διὰ Ἰερεμίου· Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον, πᾶσαν ἀληθινήν. » Καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· Ἄνθρωπός τις ἐφύτευσεν ἄμπελῶνα, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπαδήμησε. » Καλεῖ τοῖνον καὶ ἐνταῦθα *εὐκκληματοῦσαν ἄμπελον* τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς *εὐθηνούρτα*, οὐ διὰ τὴν εὐσέθειαν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν, τοῦ δὲ πλήθους χάριν τῶν ἀπογόνων. Καὶ τοῦτο δῆλον πεποίηκεν, εἰρηκῶς· Ἐκατὰ τὸ πλῆθος τῶν καρπῶν αὐτοῦ ἐπλήθυνε τὰ θυσιαστήρια. » Αὐθιγέντες, φησὶ, καὶ πολλοὶ γεγνώτες, πανταχοῦ θυσιαστήρια τοῖς εἰδώλοις ἐδείμαντο. Ἐκατὰ τὰ ἄγαθὰ τῆς γῆς αὐτοῦ ὑποδόμησε στήλας. » Τοῖς ἐμοῖς, φησὶν, ὑπερμαχῆσαντες ³⁸ ἀγαθοῖς στή-

mini exercituum domus Israelis est ^a. « Et David ante illum : « Vineam de Ægypto transtulisti ^b. » Tum Dominus per Jeremiam : « Ego autem plantavi te vitem frugiferam, totam veram ^c. » Tum Christus in Evangeliiis : « Homo quidam plantavit vineam, et locavit eam colonis, et ipse peregre abiit ^d. » Hoc igitur etiam loco *vitem frondosam* vocat Israellem, et fructum ejus *abundantem*, non propter ejus pietatem aliasve virtutes, sed propter liberorum multitudinem. Id quod declaravit, dicens : « Secundum multitudinem fructuum suorum multiplicavit altaria. » Multitudine, inquit, aucti, passim altaria **1357** idolis erexerunt. « Juxta bona terræ suæ exstruxit titulos. » Bonis meis, inquit, pro defensione idolorum utentes, statuas illis excitaverunt.

β'. « Ἐμέρισαν καρδίας αὐτῶν. » Οὔτε γὰρ περὶ ἐκεῖνα τὴν εὐνοίαν διεφύλαξαν, ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο σέβοντες τὸ εἶδωλον διετέλεσαν. Ἄλλ' ἐγὼ καὶ αὐτοὺς σφαγῆ καὶ δουλείᾳ παραδώσω, καὶ ταῦτα φροῦδα ποιήσω. Εἶτα διδάσκει αὐτοὺς ὅποιοις προσήκει μεταμελουμένους χρῆσασθαι λόγοις.

VERS. 2. « Diviserunt corda sua. » Ne erga illa quidem studium et amorem servaverunt, sed nunc hoc, nunc illud idolum coluerunt. Ego vero et in occisionem, et in servitutem eos tradam, et funditus illa delebo. Postea docet illos, quibus verbis eos uti conveniat, si resipiscerent.

γ', δ'. « Νῦν ἐρούσιν· Οὐκ ἔστι βασιλεὺς ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἐφοβήθημεν τὸν Κύριον· ὁ δὲ βασιλεὺς τί ποιήσει ἡμῖν; Ἀλλῶν ῥήματα, προφάσεις ψευδεῖς, διαθήσεται διαθήκην. » Οὐδεμιὰς γὰρ, φησὶν, ἀπὸ τοῦ βασιλέως τετυχήκαμεν ἐπικουρίας· καὶ δέον ἡμᾶς τῷ Θεῷ θαρρεῖν, τῷ παντοδαπῆς ἡμᾶς ἀξιοῦντι προνοίας, ἀνθρώπων θεοαβήκαμεν οὐδὲν ἀληθὲς φεγγομένω, προσάσεις δὲ αἰετὰ πλάττομένω, καὶ νῦν μὲν πρὸς τοῦτους ³⁹, νῦν δὲ πρὸς ἐκείνους ⁴⁰ ποιουμένω συνθήκας. Ἄλλὰ ταύτης, φησὶ, τῆς παρανομίας εἰσπραχθήσεσθε δίκας. Ἐνανταλεῖ γὰρ μου τὸ κρίμα, ὡς ἄγρωστις ἐπὶ χέρσον ἀγροῦ. » Καθάπερ γὰρ ἄγρωστις ἀδεῶς ἐν τῇ μὴ γεωργουμένῃ φύεται γῆ, οὐ σκαπάνης ἐνοχλοῦσης, οὐκ ἀρότρου διατρίνοντος· οὕτω βραδίως ὑμῖν ἢ παρ' ἐμοῦ ἐπαχίχθησεται τιμωρία.

VERS. 3, 4. « Nunc dicent : Non est rex nobis, quia non timuimus Dominum : rex autem quid faciet nobis ? Loquens verba, occasiones mendaces, disponet testamentum. » Nullum enim, dicent, a rege subsidium assecuti sumus : ac, cum par esset Deo conidere, qui nos omni ratione fovebat, hominis fiducia nixi fuimus mendacis loquentis, speciosas occasiones fingentis, nunc cum his, nunc cum illis fœdera sancientis. At hujus, inquit, nequitiae dabitis pœnas. « Orietur enim sicut gramen judicium meum super desertum agri. » Quemadmodum enim in terra inculta abunde exoritur gramen, nullo interpellante ligone, nullo aratro dissecante : ita facile pœna vobis a me infligetur.

ε'. « Τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου Ὦν ποροικήσουσιν οἱ κατοικοῦντες Σαμάρειαν. » Προσεδρεύσουσι, φησὶ, τῷ εἰδώλῳ, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητοῦντες βοήθειαν. Ἐπένηθ' ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν, καὶ καθὼς παρεπίκραναν αὐτὸν, ἐπιχαροῦνται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὅτι μετωκίσθη ἀπ' αὐτοῦ. » Οὐ μόνον γὰρ, φησὶν, οὐδεμιὰς ἐκείθεν ἐπικουρίας ἀπήλαυσαν, ἀλλὰ καὶ θρηνοῦσιν αὐτὸν καὶ ὀλοφύρονται, καὶ ⁴¹ ἀτιμίᾳ περιβεβλημένον θεώμενοι. Ὅθεν αὐτὸν

VERS. 5. « Apud vitulum domus On morabuntur qui habitant in Samaria. » Assidebunt, inquit, idolo, auxilium ab eo expetentes. « Luxit populus ejus super eo, et sicut irritaverint illum, gaudebunt super **1358** gloria ejus, quia translata est ab eo. » Non modo, inquit, auxilium eis nullum tulit vitulus hic : sed illum etiam lugent et deflent, etiam cum ignominia eum coopertum vident. Unde ipsum

ς'. « Καὶ δῆσαντες ἀπήνεγκαν ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρέθ ἐν δόματι. » Θεοτάμενοι γὰρ αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν, χωνεύσαντες αὐτὸν, δῶρα προσήνεγκαν τῷ βασιλεῖ τῶν Αἰγυπτίων, ἐπικουρον αὐτοῖς γενέ-

VERS. 6. « Etiam ligantes, obtulerunt munera regi Jarib, domo. » Cum enim ejus vidissent infirmitatem, conlarunt illum, donaque regi Ægyptiorum attulerunt, ejus implorantes auxilium ; nullum

^a Isa. v, 7. ^b Psal. LXXIX, 8. ^c Jerem. II, 21. ^d Luc. XX, 19.

VARIE LECTIONES.

³⁸ ὕπ. Cotelerius *Monum. Eccl. gr.*, t. II, p. 552, legendum esse putat ὑπερμαζήσαντες, *luxuriantes*, ex conjectura satis quidem probabili. quam tamen nostram facere dubitamus, donec codicis cujusdam accedat auctoritas. ³⁹ C τοῦτοῖς. ⁴⁰ Ibid. ἐκείνῳ. ⁴¹ κατ. Des. ibid.

autem inde etiam impetrabunt. « Ephraim enim, inquit, suscipiet pudorem, confundetur in consilio suo. » Ejus enim consilia stultitiæ plena sunt : et cum ad Deum perferre conveniret, ab idolis hominibusque subsidia petit. [7, 8] Deinde docet, quo pacto rex Samaritæ, iustar ligni aridi, quod impetu vehementis aquæ fertur, delebitur ; et altaria idolorum, impietatis Israeliticæ incitamenta, a fundamentis destruentur, ita ut altarium loca spinis plena efficiantur. Tum magnitudinem calamitatum exprimere volens, subdidit : « Et dicent montibus : Cadite super nos ; et collibus : Operite nos. » Tanta enim, inquit, erit redundantia malorum, cum hostes irruerint, ut nemo futurus sit, qui non malit obrui aut terra dehiscente, aut repentino montium casu, quam mala ab hostibus illata sustinere. [9] Hæc autem patientur, ut insani idolorum cultus pœnas luant. Nam quo tempore collibus eorumque altaribus operam dare studuerunt, me colere desisterunt : verum non amplius his adjunctum **1359** scisc.

VERS. 10. « Bellum enim super filios iniquitatis venit, ut corripiat eos secundum desiderium meum : et congregabuntur super illos populi, quando correpti fuerint in duabus iniquitatibus suis. » Duas autem iniquitates has vocat : unam quidem, quod Deum reliquissent : alteram, quod non existentia Deo existentia prætulissent. Hoc idem per Jeremiam planum facit : « Duo mala, inquit, fecit populus meus : me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et abierunt, et foderunt sibi cisternas contritas, quæ continere non valent aquam. »

VERS. 11. « Ephraim vitula edocta diligere contentionem. » Vitulæ similis est suscipere jugum recusanti, et adversus hoc reluctanti. « Ego autem veniam super pulchritudinem colli ejus. » Verumtamen contumax ejus collum edomabo. « Et ascendam in Ephraim. » Nam eo velar, et commode ferre docebo. Tunc autem « Reticebo Judam. » Assyriis enim eum non prodam, sed Sennacherimi copias consumam, quoniam roboratur eo Jacobus (nunc enim Jacobi virtutem Juda ostendit), ideoque a me curatur. Per hæc autem designat Ezechie virtutem, per quam omnis populus divinum auxilium consecutus est. Exinde ad exhortationem convertit sermonem. Quoniam enim, inquit, paternam virtutem exhibuit Juda, hostibus superior evasit.

VERS. 12. « Vos etiam, seminate vobis in justitia,

« Jerem. II, 13.

σθα: παρακαλοῦντες· ἀλλ' οὐδ' ἐντεῦθεν ἀπολαύσουσι τινος βοηθείας. « Ἐφραΐμ γὰρ, φησί, δέξεται αἰσχύνην, αἰσχυνθήσεται ἐν τῇ βουλῇ αὐτοῦ. » Ἀνοίας γὰρ αὐτοῦ μετὰ τὰ βουλευόμενα· καὶ δέον τῷ θεῷ προσελθεῖν. τὴν παρὰ τῶν εἰδώλων καὶ ἀνθρώπων συμμάχίαν αἰτεῖ. εἶτα διδάσκει, ὅπως τῆς Σαμαρείας ὁ βασιλεὺς, φρυγάνου δίκην ὑπὸ βελαίου ὕδατος φερόμενου, φρούδος γενήσεται· ὅπως τε οἱ βωμοὶ τῶν εἰδώλων, οἱ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ πρόξενοι δυσσεβείας, ἐκ βάθρου ἀνασπασθήσονται, ὡς ἀκανθῶν πλήρεις γενέσθαι τῶν θυσιαστηρίων τοὺς τόπους. Ἐπειτα τὸ μέγεθος τῶν συμφορῶν παραδηλώσει θελήτας, ἐπηγάγε· « Καὶ ἐρούσι τοὺς ὄρεσι· Πέσετε ἢ ἐφ' ἡμᾶς· καὶ τοὺς βουνοὺς· Καλύψατε ἡμᾶς. » Τοιαύτη γὰρ φησὶν ἢ, ἔσται φορὰ τῶν κακῶν ἐν τῇ τῶν πολεμίων προσβολῇ, ὡς ἐλεῖσθαι ἂν ἕκαστον ὑποδύχιον γενέσθαι τῆς γῆς διίσταμένης, ἢ τῶν ὄρεων ἐξαπινάκως ἐπιπιπτόντων, ἢ τὰ ὑπ' ἐκείνων γιγνόμενα προσμένειν κακά. Ταῦτα δὲ πείσονται, τῆς περὶ τὰ εἰδωλία μανίας ἀπαιτούμενοι δίκας. Ἐξ οὗ γὰρ τοὺς βουνοὺς, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς βωμοὺς ἐνδιατρίβειν ἠγάπησαν, ἐξ ἐκείνου τῆς ἐμῆς θεραπείας ἀπέστησαν· ἀλλ' ὡς ἔτι τοῖς προσηδρεύουσι ἢ.

ι'. « Πόλεμος ἢ γὰρ ἐπὶ τέκνα ἀδικίας ἦλθε ἢ, παιδεύσαι αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου· καὶ συναχθήσονται ἐπ' αὐτοὺς λαοὶ, ἐν τῷ παιδεύεσθαι αὐτοὺς ἐν ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν. » Δύο δὲ ἀδικίας ταύτας καλεῖ, μίαν μὲν τὸ καταλιπεῖν τὸν θεόν, ἑτέραν δὲ τὸ τὰ μὴ ὄντα προτιμῆσαι τοῦ ὄντος. C Τοῦτο γὰρ καὶ διὰ Ἰερεμίου δηλῶν ποιεῖ· « Δύο γὰρ, φησί, πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἕκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ἐπορεύθησάν, καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ συνήσονται ὕδωρ συσχεῖν. »

ια'. « Ἐφραΐμ δάμαλις δεδιδασκασμένη ἀγαπᾶν κίρκος. » Δαμάλις ἔοικε δέξασθαι ζυγὸν οὐκ ἀνεχομένη, ἀλλὰ πρὸς τοῦτον ζυγομαχοῦση. « Ἐγὼ δὲ ἐπέλευσομαι ἐπὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχήλου αὐτῆς. » Ἄλλ' ὁμως τὸν γαῦρον αὐτῆς τράχηλον καταδαμάσω. « Καὶ ἐπιθιδῶ τῷ Ἐφραΐμ. » Ἐποχῆσομαι γὰρ αὐτῷ, καὶ διδάξω φέρειν εὐτάκτους. Τέως δὲ « Παρασιωπήσομαι ἢ Ἰούδαν. » Ἀσσυριοὺς γὰρ αὐτὸν οὐ προσησομαι, ἀλλὰ τοῦ Σενναχηρείμ δαπανήσω τὴν δύναμιν, ἐπειδὴ ἐνισχύει αὐτῷ Ἰακώβ (τοῦ γὰρ Ἰακώβ τῶς Ἰούδας ἢ τὴν ἀρετὴν ἐπιδεικνύται). διὰ καὶ τῆς ἐμῆς ἀπολαύει προνοίας. Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων τῷ Ἐζεκιῶ τὴν ἀρετὴν, δι' ἣν ἅπας ὁ λαὸς τῆς θείας ἐπικουρίας ἀπήλασεν. Ἐντεῦθεν πάλιν εἰς παραινέσειν τρέπει τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, τὴν πατρῶαν ἐπιδεικνύμενος ὁ Ἰούδας ἀρετὴν, παραινέσεται τῶν πολεμίων,

ιβ'. « Σπεύρατε καὶ ὑμεῖς ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην,

VARIE LECTIONES.

⁴² Πέσ. — καλ. ἡμ. Ita Alex. et Luc. xxiii, 30. ⁴³ φησὶν. Des. in C. ⁴⁴ Ibid. προσεδρεύουσι. ⁴⁵ Πόλ. — ἀδικ. Hæc ad vers. 9 pert. iuxta Hebr. et LXX. ⁴⁶ ἦλθε. Ortum est ex alia interpretatione vocis ἠγάπη, quæ deinde exponitur per κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου. ⁴⁷ παρ. C præm. οὐ. Ibid. expuncta sunt quæ h. l. præcedunt Τέως δέ. ⁴⁸ Ἰουδ. C præm. ὁ.

καὶ θερίσατε καρπὸν ζωῆς. Ὁ ὕμιν γὰρ αὐτοῖς, ἄλλ' οὐ τῷ Θεῷ τὰ σπειρόμενα σπείρεται, καὶ τὰ θερίζόμενα γίνεται. Ἐ φωτίσατε ἑαυτοῖς ὡς φῶς γνώσεως. Ὁ Προσῆκει γὰρ πρότερον τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἐπιμεληθῆναι, εἰθ' οὕτως τῆς τῶν θείων κατατολμησαι γνώσεως. Ὁ Ὡς ἔτι καιρὸς ὅ, ἐκζητήσατε τὸν Κύριον, ἕως τοῦ ἔλθειν ὑμῖν γεννήματα δικαιοσύνης. Ὁ Τιοιούτων ἔστι τὸ παρὰ τῷ Δαβὶδ εἰρημέων Ὁ Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἔξομολογήσει. Ὁ Ἐν τῷ τῆς μακροθυμίας αὐτοῦ καιρῷ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπιδειξώμεθα μεταβολὴν, ἵνα τῆς δικαιοσύνης δρεψώμεθα καρπούς.

ιγ'. Ὁ Ἰνατί παρεσιωπήσατε ἀσέβειαν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς ἐτρογγύσατε; Ὁ Ἐδοι, φησὶν, ὅμας ἠσεβηκότας τοῖς τῆς μετανοίας φαρμάκοις θεραπεύσαι τὰ τραύματα, καὶ μὴ παρασιωπήσαι, ἀλλ' ἐξομολογήσασθαι τὰ εἰργασμένα κακά. Ὁ Ἐφάγετε καρπὸν ψευδοῦ, ὅτι ἠλπισας ἐν τοῖς ἄρμασι σου, ἐν πληθει δυνάμεώς σου. Ὁ Βρῶσιν ψευδοῦ τὴν ματαλὴν ἐλπίδα προσαγορεύει. Τῷ γὰρ πληθει καὶ τοῖς ἄρμασι θαρρήτας, οὐδέμειαν ἐκ τούτων ὠφέλειαν ἐδέξω.

ιδ'. Ὁ Ἐξαναστήσεται γὰρ ἀπώλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ τετειχισμένα σου ἀφανισθήσεται ὅ, οὔτε τοῦ πληθους δνησί σοι τινα φέροντος, οὔτε τῶν τειχῶν παρεχόντων τὴν ἀσφάλειαν.

Ἐ Καθὼς ἠφανίσθη ὁ ἄρχων Σαλμανὰ ἐν τῷ οἴκῳ Ἄρβεθ, ἐν ἡμέραις πολέμου μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισαν. (εἰ.) Οὕτω ποιήσω ὑμῖν, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ὅ, ἀπὸ προσώπου τῆς κακίας ὑμῶν. Ὁ Τινές φασὶ περὶ τίνος ἄρχοντος κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ταῦτα καὶ δεδρακότος καὶ πεπονθότος εἰρησθαι τὰ εἰρημένα ὁ ἐγὼ δὲ ἠγούμαι περὶ τοῦ Μαδιὰμ ἄρχοντος ταῦτα λελέχθαι, ὃν χειρωσάμενος ἀνεῖλεν ὁ Γεδεών· καὶ γὰρ ἐκείνου ὠμότητα ἡ θεία κατηγορεῖ Γραφῆ. Μέμνηται δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, λέγων ὁ Θεοῦ τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν, ὡς τὸν Ὀρθ, καὶ Ζηθ, καὶ Ζεβεε ὅ, καὶ Σαλμανὰ. Ὁ Λέγει τοίνυν, ὅτι Καθάπερ ὁ Σαλμανὰ παντελῆ ὑπέμεινεν βλεθρον, ἐπειδὴ ἐν ἡμέραις πολέμου μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισεν ὁ οὕτω καὶ ποιήσω ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ, ἀπὸ προσώπου τῆς κακίας ὑμῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

α'. Ὁ Ὀρθρου ἀπερρίψαν ὅ, Ὅτε προσεδόχσαν τὴν τῶν Αἰγυπτίων βοήθειαν ὡς ὄρθρον αὐτοῖς ἐν σκότει διάγουσι φανησομένην, τῆνικαῦτα ἀπήχθησαν δορυάλωτοι. Ὁ Ὡς ὄρθρος ὅ ἀπερρίφη βασιλεὺς Ἰσραὴλ. Ὁ Τὸ σύντομον τῆς πανωλεθρίας διὰ τούτων ἠνέξατο· βραχὺν γὰρ καὶ ὁ ὄρθρος κατέχει καιρὸν, εἶτα ἀνίσχων ὁ ἥλιος τὴν ἡμέραν ποιεῖ. Ὁ Διότι νῆπιος Ἰσραὴλ. Ὁ Ἐξ ἀνοίας, φησὶ, καὶ παιδικῆς δια-

† Psal. xciv, 2. ὁ Psal. lxxxii, 11.

et metite fructum **1360** vitæ. Ὁ Nam vobis, non Deo, semina seminantur, et metuntur. Ὁ Illuminate vobis lumen scientiæ. Ὁ Prius enim oportet alias virtutes excolere, tum ad divinorum cognitionem aspirare. Ὁ Dum adhuc est tempus, quærite Dominum, donec obtingant vobis fruges justitiæ. Ὁ Tale est illud a Davide dictum: Ὁ Veniamus ante faciem ejus cum confessione †. Ὁ Interea dum nos ejus patientia tolerat, in meliora vitam commutemus, ut fructus justitiæ percipiamus.

VERS. 13. Ὁ Cur reticulistis impietatem, et fructum ejus vindemiastis? Ὁ Vos, inquit, qui impie egistis, pœnitentiæ remediis curari oportebat, et non tacere, sed confiteri mala, quæ commisistis. Ὁ Comedistis fructum mendacem, quia sperastis in curribus tuis, in multitudine virtutis tuæ. Ὁ Cibum mendacem vocat vanam spem: nam cum multitudini et curribus confideres, nullam ex his utilitatem reportasti. Etenim:

VERS. 14. Ὁ Consurget perditio in populo tuo, et omnia munita tua delebuntur: Ὁ nullam opem tibi ferente multitudine, nullamque securitatem muris præstantibus.

Ὁ Sicut extinctus est princeps Salmana in domo Arbeelis, Ὁ in diebus belli matrem super filios alliserunt. (VERS. 15.) Sic faciam vobis, domus **1361** Israelis, propter malitiam vestram. Ὁ Quidam dicunt, hæc de quodam principe dicta esse, qui eo tempore hæc faciebat et patiebatur: ego vero existimo, hæc de Madianis principe dicta fuisse, quem captum interfecit Gedeon. Illius enim crudelitatem damnat sacra Scriptura. Hujus quoque mentionem facit beatus David, dicens: Ὁ Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmana ὁ. Ὁ Ait itaque, Non secus ac Salmana funditus perit, cum tempore belli matrem super filios allisisset: sic faciam vobis, domus Israelis, propter malitiam vestram.

CAPUT XI.

VERS. 1. Ὁ Mane projecti sant. Ὁ Cum expectarent ipsi ab Ægyptiis subsidium, quod illis in tenebris degentibus tanquam diluculum apparituum esset, tunc in captivitatem abducti fuerunt. Ὁ Sicut mane projectus est rex Israelis. Ὁ Repentinum exitium his verbis designavit. Nam ad breve tempus durat diluculum, mox exoriens sol diem infert. Ὁ Quia parvulus Israel. Ὁ Propter inscitiam,

ὁ εαυτ. Edit. prior hab. αὐτοῖς. ὁ ὡς ἔτι καιρ. Ita Ald. ὁ τ. καρπ. Rec. lect. est, τὰς ἀδικίας. ὁ ἄρμ. Ita A et C cum Alex. Præstat lectio cod. Vat. ἀμαρτήμαστ. ὁ Rec. lectio est, περιτετειχισμένα σου οἰχθήσεται. ὁ ἐν — Ἄρβ. Bene juxta Hebr. ut in Barb. et Laud. apud Grab. ὁ Ἰσρ. Ex errore librariorum ortum esse videtur ex Ἡλ. ὁ Ζεβ. C præm. ὡσεῖ. ὁ Ὀρθ. ἀπ. et deinde ὡς — Ἰσρ. ad finem cap. x pertinet juxta Hebr. ὁ Ὡς ὄρθρ. Des. apud LXX.

inquit, et puerilem sensum, hanc sustinent ultionem. [2] Ego enim eos ex Ægypto reduxi, et ex acerbissima illa servitute liberavi: ipsi contra me ingrati facti, idolorum cultum magis amaverunt (hæc enim vocat Baalim), [3, 4] me vero, qui colligavi, **1362** et ab incondito gressu expelivi, et paternum affectum erga eum ostendi, et omnis generis curationem ei adhibui, agnoscere noluit, etsi ab omni pernicie hominum invadentium sæpe eos liberavi, amoris in eos studio tanquam vinculo quodam constrictus, quo etiamnum eos curo, et his correctionibus trado, haud aliter ac si quis peccantem puerum in maxilla feriat. Mihi vero satis est, ut torve illum intuear, et penitus ipsum perdam. Hoc enim significavit, cum dixit:

« Respiciam ad eum, et prævalebo ei. (VERS. 5.) Habitavit Ephraim in Ægypto, et Assur ipse rex ejus. » Non enim effugiet hujus dominatum, licet millies in Ægyptum fugiat: causa vero malorum illi exstitit, « quia noluit converti. » Propterea enim, etsi multitudine et omni genere armorum mitur, nihil tamen virile edet: sed malorum consiliorum fructus capiet, longeque a terra sua abducetur, quandoquidem omnia pretiosa adversariis tradam, et continuo deprimam. Postquam hos terrores iniecit, rursus misericordiæ verbis utitur, sermonis varietate utilitatem eis comparans.

VERS. 8. « Quomodo te disponam, Ephraim? Quomodo, inquit, o Ephraim, erga te me geram? « Protegam te, Israel: quomodo te disponam? » Ego enim te defendere studeo, sed me hoc facere impia scelera tua non sinunt. Quare « sicut Adama ponam te, et sicut Seboim. » Quæ una cum Sodoma **1363** et Gomorrhæa incensæ sunt. At vixim contra eos sententiam tulerat, cum misericordia ductus sententiam revocat.

« Conversum est cor meum in ipso: simul commota est pœnitentia mea. (VERS. 9.) Non faciam juxta iram furoris mei, non derelinquam ut delectetur Ephraim. » Patrem imitatur, et matrem, qui a natura conturbantur, et diu aversari filios non possunt. Hæc autem dicit, non quasi hoc nunc velit, nunc rursus, mutata voluntate, nolit: sed sermonem effingit ad iram et benignitatem, ad vindictam et miserationem, ut per illa terrorem afferat, per hæc vero exhortationem. Hanc ejus misericordiam beatus quosque David celebrat: « Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentium se. » Et per Isaiam dicit ipse Deus: « Nunquid oblivisci potest mulier infantis

^a Psal. cii, 13.

A νοίας ταύτην ὑπομένουσι τὴν τιμωρίαν. Ἐγὼ γὰρ αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα, καὶ τῆς πικρᾶς ἐκείνης ἡλευθέρωσα δουλείας· αὐτοὶ δὲ ἀγνώμονες περὶ ἐμὲ γενόμενοι, τὴν τῶν εἰδῶλων λατρείαν προείλοντο· ταῦτα γὰρ καλεῖ Βααλεῖμ· ἐμὲ δὲ τὸν συμποδίσαντα, καὶ τῆς ἀτάκτου φορᾶς ἀπαλλάξαντα, καὶ πατρικὴν περὶ αὐτὸν φιλοστοργίαν ἐπιδειξάμενον, καὶ Ἰακωβὸν αὐτῷ παντοδαπῇ ἐπιτεθεικότα, ἐπιγῶναι οὐκ ἠβουλήθη· καὶ μὴν ἀπὸ παντοδαπῆς αὐτοῦ διαφθορᾶς τῶν ἐπιόντων ἀνθρώπων πολλὰκις ἀπῆλλαξα, οἷόν τινας δεσμῶν τῇ περὶ αὐτοὺς κατεχόμενος ἀγάπῃ. δι' ἣν καὶ ἐτι αὐτῶν κήδομαι, καὶ ταῦταις περιβάλλω ταῖς παιδείαις, ὁμοίον ποιῶν, ὡς εἰ τις ἡμαρτηκότα παῖδα κατὰ τῆς σιαγῆνης παύσειν. Ἄρχει δὲ μοι, καὶ δριμύτηρὸς αὐτὸν βλέψαι, καὶ

B παντοδαπῶς αὐτὸν ἀναλώσαι. Τοῦτο γὰρ ἐσημάνεν εἰρηκῶς·

« Ἐπιβλέψομαι πρὸς αὐτὸν, καὶ δυήσομαι αὐτῷ. (ε') Κατώκησεν Ἐφραῖμ Αἰγύπτου, καὶ Ἄσσορ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ. » Οὐ διαφεύξεται γὰρ τὴν τοῦτου δεσποτείαν, καὶν μυριακίς εἰς Αἰγύπτου δραπέτευση· αἴτιον δὲ αὐτῷ τῶν κακῶν, « ὅτι οὐκ ἠθέλησεν ἐπιστρέψαι. » Τοῦτου γὰρ ὁ χάριν, καὶ πλήθει χρώμενος καὶ πανοπλίαις, οὐδὲν ἀνδρεῖον ἐπιδειξεται· ἀλλὰ τῶν κακῶν βουλευμάτων δρέψεται τοὺς καρπῶν, καὶ πόρῳ τῆς οἰκείας γενήσεται· ἤτις ἐπειδὴ ἐγὼ πάντα τὰ τίμια παραδώσω τοῖς ἐναντίοις, καὶ διηρηκῶς ταπεινώσω. Τοῦτοις αὐτοῖς καταπλήξας, πάλιν τοῖς τῆς φιλανθρωπίας κέχρηται λόγοις, τῇ ποιικιλίᾳ τῆς διαλέξεως ὠφέλειαν αὐτοῖς μηχανώμενος.

C ἦ· « Τί σε διαθῶ, Ἐφραῖμ; » Πῶς σοι, φησὶν, ὦ Ἐφραῖμ, χρήσομαι; « Ὑπερασπιῶ σου, Ἰσραὴλ· τί σε διαθῶ; » Ἐγὼ γὰρ ὑπερμαχῆσαι σου βούλομαι· οὐκ ἐξέδε με τὰ ὑπὸ σοῦ τολμώμενα δυσσεβήματα· διὸ ὡς Ἀδάμα θήσομαι σε, καὶ ὡς Σεθωῖμ. » Αἱ μετὰ Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐνεπρὸςθησαν. Ἄλλ' οὕτω τὴν κατ' αὐτῶν ψῆφον ἐξηγεῶν, τῇ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἀπόφασιν λύει.

« Μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τούτῳ· συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου. (θ') Οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου· οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραῖμ. » Πατέρα μιμνῆται καὶ μητέρα ὑπὸ τῆς φύσεως διαταραττομένους, καὶ ἐπὶ πλείστον ἀποστρέφονται τὰ τέκνα μὴ δυναμένους. Ταῦτα δὲ λέγει, οὐχ ὡς νῦν μὲν τοῦτο βουλόμενος, νῦν δὲ τοῦτο μεταβουλοῦμενος· ἀλλὰ σχηματίζει τὸν λόγον εἰς ὀργὴν καὶ φιλανθρωπίαν, εἰς τιμωρίαν καὶ ἔλεον, καὶ δι' ἐκείνων καταπλήττων, καὶ διὰ τούτων προτρέπων. Ταύτην αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ ὁ μακάριος ἔδει Δαβὶδ· « Καθὼς οἰκτελεῖ πατὴρ υἱοῦς, οἰκτελεῖσθε Κύριος τοὺς φοβούμενους αὐτόν. » Καὶ διὰ Ἡσαίου αὐτοῦς φησὶν ὁ

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ Rec. lectio est ἐν Αἰγύπτῳ. ¹⁰⁰ ὁ. Des. in C. ¹⁰¹ γὰρ. Des. in C. ¹⁰² τά. Ib. præm. αὐτοῦ. ¹⁰³ C αὐτοῦ. ¹⁰⁴ τί σε διαθῶ. Des. ibid. ¹⁰⁵ γὰρ. C μέν. ¹⁰⁶ Ibid. Σεθωῖμ. ¹⁰⁷ Rec. lectio est τῷ αὐτῷ.

Θεός · « Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ γυνὴ ἐπιλάβοιτο ταῦτα ποιῆσαι, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι, εἶπεν ὁ Ἅγιος. » Καὶ ἐνταῦθα τοῖνον λέγει· « Μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τούτῳ, συνετάραχθη ἡ μετὰ μὲν μου. Οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου, οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραΐμ. Διότι Θεός εἰμι· ἐγὼ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἐν σοὶ ἅγιος, καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. » Οὐ γὰρ ἄνθρωπος, φησί, παραπλησίως ὀργίζομαι, οὐδὲ ἐπὶ πλείστον μνηστικακῆν ἀνέχομαι· Θεός γάρ εἰμι ἅγιος, καὶ ἐν τοῖς περὶ σὲ φαινόμενος, καὶ τῶν γηγῆνων ἀπάντων ὑπέρτερος, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀνθρώποις οἰκεῖν ἠναγκασμένος· πανταχοῦ δὲ παρῶν, καὶ τοῖς πᾶσι παριστάμενος. Τοσαύτης τοῖνον φιλανθρωπίας ἀπολαύοντες,

ι'. « Ὅπισω, φησί, Κυρίου πορεύεσθε⁶⁸· » ἐπόμενοι διηγεῶς, καὶ πᾶν τὸ κελεύμενον δρῶντες. « Ὡς λέων γὰρ ἐρεύζεται, καὶ ἐκστήσονται τέκνα ὑδάτων. » Καθάπερ γὰρ ὁ⁷⁰ λέων βρυχώμενος, τὰ πελάζοντα καὶ τοῦ βρυχήματος· ἐπαύοντα δεδίττεται ζῶα· οὕτω τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐπαύονται ὁμῖν ἐθελησαντος, δειλία καθέξει τοὺς ἐναντίους, δίκην ἰχθύων οὐδὲ τὸν τυχόντα κτύπον φέρειν ἀνεχομένων, ἀλλ' ἐν τοῖς ὕδασι κρυπτομένων. Τέκνα γὰρ ὑδάτων τοὺς ἰχθύας προσηγόρευσε, ὡς ἐν τοῖς ὕδασι τὰς τῆς ζωῆς ἔχοντας ἀφορμάς. Οὕτω δὲ τῇ θεῖα βουλῇ τῶν πολεμίων καταλυθέντων,

ια'. « Ἠξοῦσιν⁷¹ ὡς ὄρνεον ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ὡς περιστέρα ἐκ γῆς Ἀσσυρίων, καὶ ἀποκαταστήσω αὐτοὺς εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, λέγει Κύριος. » Ὅν τρέπον γὰρ τὰ τε ἄλλα ὄρνεα, καὶ διαφερόντως αἰ περιστέρα, τῇ πτήσει χρώμεναι καὶ περιπετόμεναι, ῥαδίως ἐπάναισιν εἰς τὰς οἰκίας καλιὰς· οὕτω καὶ ὁμᾶς τοὺς μὲν ἐνθεν, τοὺς δὲ ἐκκεῖθεν, εὐπετῶς ἐπανάξει, καὶ τὴν ἐνεγκούσαν ἀπολαβεῖν παρασκευάσει. Διὰ τοῦτων τὴν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ γενομένην ἐπάνοδον· τῶν γὰρ ἀπὸ Βαβυλώνης ἐπανεληθόντων⁷², καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνοικοδομοῦντων κατὰ τὸν Κύριον τοῦ Πέρσου νόμον, καὶ οἱ ἐν Αἰγύπτῳ διάγοντες θαρρήσαντες ἐπανήλθον.

ιβ'. « Ἐκύκλωσέ με ἐν ψευδεὶ Ἐφραΐμ, καὶ ἐν ἀσεβείᾳ⁷³ οἶκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα. » Ἐγὼ μὲν, φησί, τοσαύτης αὐτοὺς ἀξιώ προμηθείας· αὐτοὶ δὲ τοῖς ἐναντίοις ἀμείδονται, τὴν ψευδῆ καὶ δυσσεβῆ λατρείαν τῆς ἐμῆς προαιρούμενοι θεραπείας. « Νῦν ἔγνω αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ λαὸς ἅγιος κεκλήσεται Θεοῦ. » Ἄλλ' ὅμως καὶ τοιοῦτους ὄντας ἐπιμελείας ἀξιώσω, καὶ λαὸν τῷ Θεῷ τῶν ὄλων ἀφιερωμένον χρηματίσαι ποιήσω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

α'. « Ὁ δὲ Ἐφραΐμ, πονηρὸν πνεῦμα, ἐδίωξε καύσιονα ὄλην τὴν ἡμέραν. » Καὶ διδάσκων, τί

¹ Isa. XLIX, 15.

A sui, ut non misereatur illi uteri sui? Et si illa obbita fuerit hæc facere, ego tamen non obliviscar tui, dixit Sanctus i. » Hic igitur ait quoque: « Conversum est cor meum in ipso, simul com-mola est pœnitentia mea. Non faciam juxta iram furoris mei, non derelinquam ut deleatur Ephraim. Quoniam Deus sum, et non homo, in te sanctus, et non ingrediar civitatem. » Non enim pariter, inquit, atque homo, irascor, neque possum diutissime injuriarum memoriam retinere. Deus enim sanctus sum, et in tuis apprensus, et terrenis rebus omnibus superior: nec similiter ut homines habitare **1364** cogor, sed ubique adsum, et omnibus assisto. Cum igitur tantam obtineatis misericordiam,

B
VERS. 10. « Post Dominum, inquit, ambulate: » sequentes perpetuo, et omne imperatum facientes. Etenim: « Sicut leo rugiet, et formidabunt filii aquarum. » Nam quemadmodum leo rugiens vicina et rugitum exaudientia animalia perterrefacit: sic Dei præpotentis, vobis auxiliari volentis, metus perterrebit hostes, more piscium ne minimum quidem crepitum ferre valentium, sed in aquas se abdentium. Filios enim aquarum vocavit pisces, in aquis vitæ opportunitatem invenientes. Atque in hunc modum hostibus divina voluntate dissipatis,

VERS. 11. « Venient quasi avis ex Ægypto, et quasi columba de terra Assyriorum: et restituum eos ædibus suis, dicit Dominus. » Sicut enim tum cæteræ aves, tum maxime columbæ, alarum ope circumvolantes, facile in nidos suos revertuntur: ita et vos alios hinc, alios illinc facile revocabit, et patrium in solum redire faciet. Per hæc autem significat reditum sub Zorobabele factum. Nam cum alii ex Babylone reversi essent, et urbem Hierosolymam ex Cyri Persæ lege reædificassent, alii etiam, qui in Ægypto versabantur, fiducia sumpta, redierunt.

VERS. 12. « Circumdedit me mendacio Ephraim: et impietate domus Israel et Juda. » Ego quidem, inquit, tanta illos dignor providentia: **1365** ipsi vero contrariis compensant, falsam et impiam religionem cultui meo anteposcentes. « Nunc cognovit eos Dominus, et populus sanctus Dei vocabitur. » Et tamen, cum tales sitis, mihi nihilominus curæ eritis, et vos populum universorum Deo consecratum appellari faciam.

CAPUT XII.

VERS. 1. « Ephraim autem pravus spiritus, persecutus est æstum toto die. » Et docens, quid

VARIE LECTIONES.

⁶⁸ γάρ. C δέ. ⁶⁹ Rec. lect. est πορεύομαι. ⁷⁰ ὁ. Des. in C. ⁷¹ Ἠξ. Rec. lect. est ἐκστήσονται. ⁷² ἐπαν. Ita cum C leg. Sirm. ἐπαγγελθέντων. ⁷³ Rec. lectio est ἀσεβείας.

æstum vocet, subdit: « Inania et vana multiplicavit, et fœdus cum Assyriis pepigit, et oleo in Ægypto mercaturam fecit. » *Pravum spiritum* vocat malam voluntatem; *studium* vero circa *æstum* dicit, non solum infructuosum, sed etiam perniciosum laborem. Cum enim, inquit, ego tali animi sensu erga illos usus essem, impie viventes, colles atque idolorum multitudinem erexerunt. Hæc enim *inania* et *vana* vocavit, quæ *æstus* instar omnes eorum fructus corruptura sint. Ad hæc, cum a cura mea defecissent, modo Assyrium sibi præesse rogant, modo ab Ægyptiis subsidia petierunt. *Olei enim mercaturam* istud vocat. Mercaturam quippe non damnat, sed duorum alterum significat: vel quod oleum velut donum quoddam regi Ægyptiorum offerrent, vel quod aurum offerentes, misericordiam ab eo poscerent, ut eis auxilio esset, rogantes.

VERS. 2. « Et iudicium Domino cum Juda, ut vindictam sumat de Jacobo juxta vias ejus, et juxta adinventiones ejus reddet ei. » Caterum contra **1366** ista sic ab illis commissa iudicium exercebo, et Judam iniquitatis reum faciam, ac justam in illum sententiam feram, quod avitam virtutem non æmulatus fuerit, sed impietate progenitorem debonestarit. Post hæc Jacobi res gestas in medium affert, ut virtutis paternæ collatione apertius horum redarguat iniquitatem.

VERS. 3, 4. « In utero supplantavit fratrem suum, et in labore suo prævaluit Deo. Et confortatus est cum angelo, et prævaluit. » Ille in ipso, inquit, partus tempore plantam fratris tenens in lucem prodiit¹, qualis futurus esset præsignificans, et fore ut scita fraude primogenituræ accepturus esset benedictionem. Progressu vero temporis vir factus, adeo virtutis exercitatione excelluit, ut Dei sibi providentiam conciliaverit: cumque aliquando fratris timeret adventum, Deumque invocasset, non qualescunque auxilium obtinuit, sed noctu visus est sibi luctari² cum eo qui apparuerat, atque victoriam reportare, ut metum ex animo ejiceret, reputans, eum qui superare Deum sibi visus fuisset, nequaquam ab homine victum iri. Eumdem autem et *Deum* et *angelum* vocavit, quia utrumque nomen beatus Moses posuit. Dominus enim noster Jesus Christus, et Deus fortis, et magni consilii Angelus ab Isaia¹ vocatus est. « Fleverunt, et deprecati sunt me, in domo On invenerunt me; et ibi dictum est ad eos. » Hoc **1367** alii interpretes, Aquila, Symmachus, et Theodotio, ut de Jacobo dictum posuerunt: « Flevit, et deprecatus est cum, et in Bethel invenit eum. »

καύσωνα καλεῖ, ἐπάγει: « Κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυνε, καὶ διαθήκη μετὰ Ἀσσυρίων ἔθετο, καὶ ἔλαιον εἰς Αἴγυπτον ἐνεπορεύετο. » *Πονηρὸν πνεῦμα* τὴν πονηρὰν προσαγορεύει προαίρεσιν· τὴν δὲ περὶ τὸν *καύσωνα* σπουδὴν, τὸν οὐ μόνον ἀκαρπον, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιον λέγει πόνον. Ἐμοῦ γὰρ, φησὶ, τοιαύτη περὶ αὐτοὺς κερημένον τῆ γνώμῃ, μοχθηρὰ συζῶντες βουνοὺς καὶ πληθὸς εἰδώλων ἀνέστησαν· ταῦτα γὰρ κενὰ καὶ μάταια κέκληκεν, ἃ δίκη καύσωνος ἀπαντας αὐτῶν διαφθερεῖ τοὺς καρπούς. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τῆς ἐμῆς σφᾶς αὐτοὺς ἀποστήσαντες κηδεμονίας, νῦν μὲν τὸν Ἀσσύριον προστατεύειν αὐτῶν ἐλιπάρησαν, νῦν δὲ τῶν Αἰγυπτίων τὴν ἐπικουρίαν ἐζήτησαν. Ἐλαίου γὰρ ἐμπορίαν τοῦτο καλεῖ. Οὐ γὰρ τῆς ἐμπορίας κατηγορεῖ, ἀλλὰ τῶν δύο τὸ ἕτερον ἀντίτεται· ἢ ὅτι τὸ ἔλαιον οἷόν τι δῶρον τῶ τῶν Αἰγυπτίων προσέφερον βασιλεῖ, ἢ ὅτι χρυσὸν πρὸς αὐτοὺς τὸν παρ' ἐκείνου ἐπήγγελλον ἔλεον, ἐπικουρον αὐτοῖς γενέσθαι παρακαλοῦντες.

β. « Καὶ κρίσις τῶ Κυρίῳ πρὸς Ἰούδα, τοῦ ἐδικῆσαι τὸν Ἰακώβ κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἀναποδώσει αὐτῶ. » Ἀλλὰ γὰρ τούτων οὕτω παρ' αὐτῶν γιγνομένων, δικαστήριον συγκροτήσω· καὶ τὴν τοῦ Ἰούδα παρανομίαν ἐλέγξω, καὶ δικαίαν κατ' αὐτοῦ τὴν ψήφον ἐξοίσω, ὅτι τοῦ προπάτορος τὴν ἀρετὴν οὐκ ἐζήλωσεν, ἀλλὰ τῆ δυσσεβείᾳ τὸν πρόγονον ὕβρισεν. Εἶτα τὰ κατὰ τὸν Ἰακώβ τὸν πατριάρχην εἰς μέσον φέρει, τῆ παραθέσει τῆς πατροφᾶς ἀρετῆς ἐναργέστερον τὴν τούτων διελέγχων παρανομίαν.

γ, δ. « Ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐπέτρυνε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἐν κόποις αὐτοῦ ἴσχυσε πρὸς Θεόν. Καὶ ἐνίσχυσε μετὰ ἀγγέλου, καὶ ἠδυνήθη. » Ἐκείνος, φησὶ, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τῶν ὠδίων καιρὸν τῆς τοῦ ἀδελφοῦ πτέρνης ἐπειλημμένος εἰς φῶς προελήλυθε, προσημαίνων οἷος ἔσται, καὶ ὅτι τῶν πρωτοτοκίων διὰ τῆς καλῆς ἀπάτης κομίζεται τὴν εὐλογίαν. Καὶ τοῦ χρόνου δὲ προελθόντος εἰς ἄνδρα τελείας, οὕτως ἐν τοῖς τῆς ἀρετῆς διέπρεψε πόνοις, ὡς καὶ τὴν θεῖαν προμήθειαν ἐπιστάσασθαι, καὶ ποτε δέσας τὴν ἀφιξίν τοῦ Ἡσαῦ, καὶ τὸν Θεὸν ἀντιβολήσας, οὐκ ἀπλῶς τῆς ἐκείθεν ἐπικουρίας ἀπήλαυσε, ἀλλὰ καὶ παλαιὴν ἔδοξε νύκτωρ ὀφθέντι, καὶ δρέπεσθαι τὴν νίκη, ἵνα τὸ δέος τῆς διανοίας ἐκβάλῃ, λογισάμενος ὡς ὁ τοῦ Θεοῦ περιγενέσθαι δόξας, ὑπ' ἀνθρώπων οὐκ ἠττηθήσεται. Τὸν δὲ αὐτὸν καὶ Θεὸν καὶ Ἀγγελὸν κέκληκεν, ἐπειδὴ καὶ ὁ μακάριος Μωσῆς ἀμφοτέρω τέθεικε τὰ ὀνόματα. Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ Θεὸς ἰσχυρός, καὶ μέγας βουλῆς Ἄγγελος παρὰ τῶ Ἡσαῖα προσηγόρευται. « Ἐκλαυσαν, καὶ ἐδεήθησάν μου, ἐν τῶ οἴκῳ Ἐν ἠδρόν με, καὶ ἔκει ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς. » Τοῦτο οἱ ἄλλοι ἐρμηνεύεται, καὶ Ἀκύλας, καὶ Σύμμαχος, καὶ Θεοδοτίων, ὡς περὶ τοῦ Ἰακώβ εἰρημένον τε-

¹ Gen. xiv, 26. ² Gen. xxxii, 24, seqq. ¹ Isa. ix, 6.

Οελασιν · ε 'Εκλαυσε⁷⁶, και εδεθη αυτου, και εν Βαιθηλ ηυρεν αυτον. » Φευγων γαρ ο 'Ιακωβ του αδελφου την επιβουλην, και προς Λαβαν τον θεον αποδιδρασκων, εν τη Βαιθηλ γενόμενος της θεας αποκαλύψεως ευχε, και τας θεας επαγγελίας εδέξατο. « Μη φοβου γαρ, φησιν, 'Ιακωβ, διότι εγω μετὰ σου ειμι. » Καί κλαίων δέ, ως εικός, τους λόγους εκείνους εποίησατο · « Εάν μοι δὴ Κύριος δρτον φαγειν, και ιμάτιον περιβαλέσθαι, και αποκαταστήσει⁷⁶ με μετ' ειρήνης, εσται μοι Κύριος εις Θεον, και ο λίθος, ον εσθησα, εσται μοι εις οικον Θεου, και πάντων, ον εάν μοι δῶς, δεκατην αποδεκατώσω σοι αυτά. » Καί επανιών δέ, κατὰ τον τόπον εκείνον γενόμενος, τον ευεργέτην υμῶν ελεγεν, ότι « Εν τη⁷⁷ ράβδῳ μου ταύτη παρήλθον τον 'Ιορδάνην, και ιδου γέγονα εις δύο παρεμβολάς. » Τουτο τοίνυν οι περι τον 'Ακύλαν και τον Σύμμαχον ερμηνεύσαντες παρεδήλωσαν, διδάσκοντες ότι εν τη Βαιθηλ, ητις, φησι, νυν το 'Ων ειδωλον εχει, ωφθη τῷ 'Ιακωβ · οι δέ 'Εβδομήκοντα ἐπι πληθυντικῶν ἀπὸ τοῦ ἐνικοῦ μεταδάντες, διδάσκουσιν ἡμᾶς οὕτω νοεῖν, ότι 'Ο μὲν προπάτωρ υμῶν τοιούτος περι ἐμὲ γενόμενος τῆς παρ' ἐμοῦ κηδεμονίας ἤξίωται · ὑμεῖς δὲ τὴν ἐναντίαν ὠδεύσατε, και μεταμελεία δὲ χρήσασθαι βουληθέντες, οὐκ εις τον ἀφιερωμένον μοι νεῶν ἐηλύθατε, ἀλλὰ παρὰ τὸ 'Ων ειδωλον ὀλοφυρόμενοι τὴν ἐμὴν ἐζητεῖτε βοήθειαν. 'Εγὼ δὲ καὶ οὕτω παροινούμενος ἐπεφάνην⁷⁸ ὑμῖν, και ἐν οἷς ἐκαλέσατε τόποις τὰς ἀποκρίσεις ἐποίησάμην. Καὶ τοῦτο διδάσκει σαφῶς 'Αμώς ο προφήτης, ἐν τη Βαιθηλ, ἐν ἣ τὸ ειδωλον ἦν τὸ 'Ων, πᾶσαν ποιησάμενος τὴν προφητείαν· πρὸς ὃν και ὁ 'Αμασίας, ὁ τῆς Βαιθηλ Ιερεὺς, εφη· « Πορευου εις γῆν 'Ιουδα, και μὴ προφήτευσ εις Βαιθηλ, ότι ἅγιασμα βασιλέως ἐστίν. »

ε', ε'. « Ο δὲ Κύριος⁷⁹ ο παντοκράτωρ εσται μνημόσυνον αυτου. 'Ελεον⁸⁰ και κριμα φυλάσσου, και εγγιζε προς τον Θεόν σου διὰ παντός. » Τοιούτον εχων Δεσπότην, ὅς κατὰ πάντων εχει τὸ κράτος, ἀλγιστον αυτου διὰ παντός εχε τὴν μνήμην, και δικαιοσύνης ἀντέχου, και φιλόανθρωπος εσο περι τον πέλας, και τοῖς θεοῖς διηνεκῶς ἀκολούθει προστάγμασιν· οὕτω γὰρ τῷ Θεῷ πελάζων ἔξει αυτον ὑπερμαχοῦντα προθύμως.

ζ', η'. « Χαναάν, ἐν χειρὶ αυτου ζυγὸς ἀδικίας· καταδυναστεύειν ἠγάπησε· και εἶπεν 'Εφραῖμ· Πλὴν πεπλούτηκα, ευρηκα ἀνάπαυσιν⁸¹ ἐμαυτῷ. » Χαναάν τον 'Εφραῖμ προσαγορεύει⁸². Οὕτω γὰρ και ὁ μακάριος 'Ιεζεκιήλ προσδιαλεχθῆνα· προσετάχθη τῇ 'Ιερουσαλήμ· « Τὸ σπέρμα σου και ἡ γένεσις σου, ἐκ τῆς Χαναάν· ὁ πατήρ σου 'Αμορραῖος, και ἡ μήτηρ σου Χετταία. » Ὡν γὰρ ἐζήλωσαν τὴν ἀσέθειαν, τούτων και τῆς προσηγορίας μετέλαχον. Σὺ τοίνυν, ὦ 'Εφραῖμ, τὴν τοῦ Χαναάν μιμούμενος πονήριαν,

Nam cum fugeret Jacob fratris insidias, atque ad Labanum avunculum perfereret, ubi Bethalem pervenit, ibi divinam revelationem nactus est : et divinas promissiones accepit. Dixit enim : « Ne timeas, Jacob, quoniam ego tecum sum ». Et flens, ut par erat, hæc verba fecit : « Si mihi Dominus dederit panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, et reduxerit me cum pace, erit mihi Dominus pro Deo, et lapis iste, quem erexi, erit mihi pro domo Dei, et omnium quæ dederis mihi, decimas offeram tibi ». Cum rediens pervenisset ad locum illum, benefactorem laudatione prosecuens, dixit : « Cum baculo isto meo transivi Jordanem, et nunc cum duabus turmis regredior ». Hoc igitur Aquila et Symmachus, sua interpretatione exponentes, docuerunt, Bethele, quæ nunc, inquit, idolum On habet, a Jacobo conspectum fuisse. Septuaginta vero interpretes, singulari numero ad pluralem translate, sic intelligere nos docent : Jacobus progenitor vester, cum erga me talis esset, cura mea dignus habitus est. Vos vero contrariam viam ingressi estis, et cum ponitere velletis, non templum mihi dedicatum adistis, sed apud idolum On lamentantes, meum petiistis auxilium. Ego vero hoc modo indigna passus, vobis tamen me ostendi, **1368** et quibus in locis implorastis, responsa dedi. Atque hoc plane docet Amos propheta, qui Bethele, ubi On idolum fuit, omnem prophetiam docuit, cui et Amasias sacerdos Bethelis dixit : « Vade in terram Judæ, et Bethele non amplius propheta, quia sanctuarium regis est ». »

VERS. 5, 6. « Dominus autem Deus omnipotens erit memoriale ejus. Misericordiam et iudicium custodi : et appropinqua Deo tuo semper. » Cum talem habeas Dominum, qui omnibus dominatur, jugem ejus memoriam tene, et justitiam amplectere, et humanus esto in proximum, et divinis præceptis semper obsequere. Sic enim Deo appropinquans, habebis eum promptum tui propugnatorem.

VERS. 7, 8. « Chanaan, in manu ejus statera iniquitatis ; opprimere per potentiam dilexit : et dixit Ephraim : Verumtamen dives effectus sum : inveni requiem mihi. » Chanaan vocat Ephraim. Ita enim beatus etiam Ezechiel affari jussus est Hierosolymam : « Semen tuum, et generatio tua de terra Chanaan : pater tuus Amorrhæus, et mater tua Chettæa ». Ab iis enim, quorum imitati sunt impietatem, sortiti sunt nomen. Et tu, o Ephraim, imitans malitiam Chanaanis iniquam

^m Gen. xxviii, 13, 15. ⁿ ibid. 20 22. ^o Gen. xxxii, 10. ^p Amos vii, 12, 13. ^q Isa. xvi, 3.

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ 'Εκλ. — ηῦρ. αυτ. Bene juxta Hebr. ⁷⁷ C ἀποκαταστήση. ⁷⁸ τῇ εἰς δεῖνα μου des. in C. ⁷⁹ εἰς πεφάνην. D. s. in C quæ proxima sunt, usque ad initium vers. 11. ⁸⁰ Κύρ. LXX addunt ὁ Θεός. ⁸¹ εἰλεον. Apud LXX præc. Καὶ σὺ ἐν Θεῷ σου πιστρέψεις. ⁸² ἀν. Rec. lect. est ἀναφυχῆν. ⁸³ τ. 'Εφρ. πρ. Aut potius, eos qui mercaturam exercebant.

mentis stateram habes : justitiam enim semper vilipendis, et iniquam potentiam exoptas, et de divitiis gloriaris, et earum collectionem tibi arrogas insolenter. Sciendum vero, Davidem **1369** quoque stateræ iniquæ facere mentionem, his verbis : « Mendaces filii hominum in stateris, ut injuste agant ». Et quæ subjiciuntur, conveniunt cum his quæ dicta sunt de Ephraïmo : « Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere : divitiæ si affluant, nolite cor apponere ». Ab uno enim Spiritu et hæc et illa profluxerunt. Postrema etiam illa : « Quia tu reddes unicuique juxta opera sua », conveniunt cum iis quæ hoc loco subsequuntur : « Labores ejus non invenientur ei propter iniquitates, in quibus peccavit. » Bonis enim divitiarum spoliabitur, justas pœnas pro iniquitate persolvens.

VERS. 9. « Ego autem Dominus Deus tuus eduxi te e terra Ægypti : adhuc habitare te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festi. » Quia enim ab Ægyptiaca servitute liberatus, oblivioni beneficium tradidisti, rursus habitabis in tabernaculis, factus in aliena terra inquilinus, et recordaberis tabernaculorum, quæ faciebas, cum in diebus festis lætitia exsultares, et memoriam habitationis in deserto celebrares. Scenopægiæ autem solemnitatem significat.

VERS. 10. « Et locutus sum ad prophetas, et ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum. » Jure autem hanc pœnam sustines, qui hanc non extimueris, cum a prophetis prædictiones ejus accepisses, neque mentem mutare volueris : præcipue cum prædictiones non tantum verbis, sed etiam rebus significatæ sint. Nam tale quiddam erat quod ab Osea factum est, qui modo meretricem, modo adulteram Dei jussu uxorem duxit, Dei universorum **1370** referens imaginem, ac populi iniquitatem redarguens. Præterea docet, se variis revelationibus usum fuisse : non ut meam, ait, naturam ostendam, invisibilis enim hæc est, sed ut, prout opus est, contemplationem ad usum effingam. Neque enim omnibus similiter apparui, sed aliter Danieli, aliter Ezechiel, alio modo Isaïæ, alio Michææ; Mosi vero, et ante hunc Abrahamo, diverso modo me ostendi.

VERS. 11. « Si non Galaad est, ergo falsi erant principes in Galgalis immolantes. » Vos vero, cum per me his fruamini, in Galaad et Galgalis, urbibus idolis deditis, cum vestris principibus sacra dæmonibus facitis : etsi non ab his, sed a me beneficia percipiat. Nam si ex Galaad, hoc est ex idolis, bonum aliquod perciperetis, esset aliquis fallaciæ locus. Cum autem donis meis perfruentes,

^p Psal. lxi, 10. ^s ibid. 11. ^t ibid. 13.

ἀδικὰ ἐκτίσω τὰ τῆς διανοίας ζυγὰ τὸ γὰρ δίκαιον ἀτιμάζων διατελεῖς, τὴν ἀδικὸν δυναστείαν ποθεῖς, καὶ ἐπὶ πλοῦτῳ μέγα φρονεῖς, καὶ ἀλαζονευόμενος σαυτῷ τὴν τούτου συλλογὴν ἐπιγράφεις. Ἰστέον δὲ, ὅτι τὸν ἀδικὸν ζυγὸν καὶ ὁ μακάριος μνημονεύει Δαυὶδ, λέγων : « Ψευδεῖς οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυγοῖς, τοῦ ἀδικήσαι. » Καὶ τὰ ἐπαγόμενα δὲ συμφωνεῖ τοῖς περὶ τοῦ Ἐφραῖμ εἰρημένους : « Μὴ ἐλπίζετε ἐπ' ἀδικίαν, καὶ ἐπὶ ἄρπαγμα μὴ ἐπιποθεῖτε πλοῦτος ἐὰν βέη, μὴ προστίθεσθε καρδίαν. » Ἐνός γὰρ πνεύματος καὶ ταῦτα ἀκάεστα τὰ νάματα. Καὶ τὸ ἀκροτελεύτιον δὲ ἐκεῖνο, « Ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, » συμφωνεῖ τοῖς ἐπαγομένοις ἐνταῦθα : « Πάντες γὰρ οἱ πόνοι αὐτοῦ οὐχ εὐρεθήσονται αὐτῷ δι' ἀδικίας, ἃς ἤμαρτεν. » Γυμνωθήσεται γὰρ τῶν τῆς εὐπορίας ἀγαθῶν, δικαίαις τῆς παρανομίας ἀπαιτούμενος δίκαιος.

θ'. « Ἐγὼ δὲ Κύριος ὁ Θεὸς σου ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἔτι κατοικίω σε ἐν σκηναῖς, καθὼς ἐν ἡμέραις ἑορτῆς. » Ἐπειδὴ γὰρ τῆς Αἰγυπτιακῆς δουλείας ἀπαλλαγείς λήθη τὴν εὐεργεσίαν παρεδώκας, αὐτοῖς οἰκῆσεις σκηνάς, μέτοιχος ἐν τῇ ἀλλοτριᾷ γενόμενος, καὶ ἀναμνησθήσῃ ὧν ἐπετέλεις σκηνῶν ἐν ταῖς ἑορταῖς τρυφῶν, καὶ τῆς ἐν ἐρήμῳ διαγωγῆς πανηγυρίζων τὴν μνήμην. Λέγει δὲ τῆς Σκηνοπηγίας τὴν ἑορτήν.

ι'. « Καὶ ἐλάλησα ^α πρὸς προφήτας, καὶ ἐγὼ ὀράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοιώθην. » Ἐνόκως δὲ τήνδε τὴν τιμωρίαν ὑπομένεις, ἐπαυθὴ ταύτης διὰ τῶν προφητῶν τὰς προρρήσεις δεξιόμενος οὐκ ἐδεισας, οὐδὲ μεταβαλεῖν ἐβουλήθης τὴν γνώμην : καὶ ταῦτα, οὐ διὰ ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων τῶν προρρήσεων γενομένων. Τοιοῦτον γὰρ ἦν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ θεοσπετοῦ Ἀσῆ γεγενημένον ποτὲ μὲν γὰρ γυναῖκα πόρνην, ποτὲ δὲ μοιχεύτριαν, κατὰ τὴν θείαν ἔλαθεν ἐντολήν, εἰκῶν τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων γινόμενος, καὶ τῆς τοῦ λαοῦ παρανομίας κατηγορῶν. Πρὸς δὲ τούτῳ δηλοῖ, ὅτι καὶ διάφοροι ἀποκαλύψουσιν ἐχρησάμην, οὐ τὴν ἐμὴν φύσιν ὑπεδεικνύς (ἀράτος γὰρ αὐτῇ), ἀλλὰ πρὸς τὴν χρείαν ἐκτυπῶν τὴν θεωρίαν. Οὕτε γὰρ ὁμοίως ἄπασιν ὤφθη : ἄλλως γὰρ τῷ Δανιήλ, καὶ ἄλλως τῷ Ἰεζεκιήλ, ἐτέρως δὲ τῷ Ἡσαΐα, καὶ τῷ Μιχαῖα οὐ κατὰ τὸν ὁμοιον τρόπον : καὶ Μωσῆ δὲ καὶ Ἀβραάμ πρὸ τούτου διαφόρως.

ια'. « Εἰ μὴ Galaad ἔστιν, ἄρα ψευδεῖς ἦσαν ἄρχοντες ἐν Galgalis ^β ἠθιστάζοντες. » Ὑμεῖς δὲ, τῶν ἀπολαύοντες παρ' ἐμοῦ, ἐν Galaad καὶ Galgalis ταῖς κατειδιώλους πόλεσι, σὺν τοῖς ἄρχουσι τοῖς ὑμετέροις τοῖς δαίμοσι τὰς θυσίας προσφέρετε : καὶ ταῦτα, οὐ παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ παρ' ἐμοῦ τὰς εὐεργεσίας δρεπόμενοι. Εἰ μὲν γὰρ ἐκ Galaad, τούτῃστι, παρὰ τῶν εἰδώλων, ἀγαθοῦ τινος ἀππλαῦετε, εἶχεν ἄρα

VARIAE LECTIONES.

^α Rec. lectio est, λαλήσω. ^β C Galaad.

τινά χώραν ἢ ἑξαπάτη· ἐπειδὴ δὲ ταῖς ἑμαῖς δωρεαῖς ἄνθρωποι, ἐν Γαλαὰδ καὶ Γαλιλάοις θύετε τοῖς εἰδώλοις, κήρυκες ὑμεῖς γίνεσθε τῆς οικείας ἀχαριστίας. « Καὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν, ὡς χελῶνας ἐπὶ χέρσον ἀγροῦ. » Τῶν ἀμφιβίων ἐστὶν ἡ χελώνη, ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ὕδασι διαιωμένη διαφεύγει πολλάκις τῶν θηρευόντων τὰς χεῖρας· εἰς δὲ τὴν γῆν βαδίζουσα, πρόχειρός ἐστι καὶ εὐάλωτος. Ταύτη τοίνυν, φησὶ, παραπλησίως· εὐάλωτοι ἔσονται οἱ παρ' ὑμῶν τοῖς δαίμοσι κατασκευασθέντες βωμοί, καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων κατασκαφῆζονται. Ἐἶτα πάλιν τῆς τοῦ προπάτορος ἀρετῆς ἀναμνησθεῖται.

19, 19. « Καὶ ἀνεχώρησεν Ἰακώβ εἰς πεδίον Συρίας, καὶ ἐδούλευσεν Ἰσραὴλ ἐν γυναικί, καὶ ἐν γυναικί ἐφυλάξατο. Καὶ ἐν προφήτῃ ἀνήγαγε Κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐν προφήτῃ διεφύλαχθη. » Ὁ γὰρ ὑμέτερος πρόγονος, τῆς μητρὸς τὰς ὑποθήκας δεξάμενος, τὴν πατρῶαν ἠνάσχετο καταλιπεῖν οἰκίαν, καὶ τὴν ἀλλοδαπὴν τῆς οικείας προσέλειτο, καὶ γυναικὸς χάριν, ἵνα μὴ λάθῃ Χαναανίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Σῆμ συγγενείας, δουλείαν ἐλευθερίας προτετίμηκε, καὶ τὸν περὶ τῆς γυναικὸς ὑπὸ τῶν πατέρων τεθέντα διεφύλαξε νόμον. Διὸ μέχρι τῶν ἀπογόνων τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας ἀπήλαυσε· τὸ γὰρ ἐκείνου γένος, Αἰγυπτίοις δουλεύειν ἠναγκασμένον, διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου Μωσέως τῆς ἐλευθερίας ἠξίωσεν ὁ Θεός· καὶ μέντοι· καὶ ἐπὶ τῆς ἐρήμου γενομένου, ἀλώθητον διετήρησε, τῷ αὐτῷ προφήτῃ διακόνῳ χρησάμενος.

18. « Ἐθύμωσέ με Ἐφραῖμ καὶ παρώργισε, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐκχυθήσεται, καὶ τὸν θνευδισμὸν αὐτοῦ ἀναποδοῖσι αὐτῷ Κύριος κατὰ τὸν λόγον Ἐφραῖμ. » Οὗτος δὲ, φησὶν, ἐξ ἐκείνου κατὰ τὸ γένος, εἰς ὀργὴν με παρακινεῖ, παρανομία πάση συζῶν· ἀλλὰ τῶν παρ' αὐτοῦ σπειρομένων ἀμήσει τὰ δράγματα, ἀναλόγους ὧν δέδρακε τὰς δικὰς πραττόμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Εὐληφὸς γὰρ παρ' ἐμοῦ δικαιώματα καὶ νόμους, καθ' οὓς προσῆκεν αὐτὸν πολιτεῦσθαι, τὰς τῶν εἰδώλων παρανομίας ἀντ' ἐκείνων ἠγάπησεν· παρ' ὧν ἀντὶ ζωῆς ἐδρέψατο θάνατον. Ἀβύρσοι δὲ τὴν ἀσεβείαν καθ' ἐκάστην, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡμέραν, ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τεχταινόμενοι ζῶων διαφόρων ἰνδάλματα, καὶ χειροποίητοις εἰδώλοις λατρεύοντες. Τοσοῦτῳ γὰρ οἱ στρω περὶ ταῦτα κατέχονται, ὡς τῷ πληθῆι τῶν ἰσραίων ἐπιλιπεῖν τῶν θυμάτων τὸ γένος, καὶ τολμῆσαι αὐτοὺς εἰπεῖν·

« Θύσατε ἀνθρώπους· μόσχοι γὰρ ἐκλελοίπασι. (γ.) Διὰ τοῦτο ἔσονται ὡς νεφέλη πρωῖνῆ, καὶ ὡς δρόσος ὀρθρινῆ πορευομένη, καὶ ὡς ἡ χνοῦς ἀποφυσώμενος ἅλαλασι ἀπὸ ἄλωνος, καὶ ὡς ἀμίλις ἀπὸ ἀκρίδων. » Ταύτης ἕνεκα, φησὶ, τῆς ἀσεβείας,

in Galaad et in Galgalis immoletis idolis, ingrati animi vestri vosmetipsos præcones efficitis. « Et altaria eorum quasi testudines super desertum agri. » E genere amphibiorum est testudo : sed cum in aquis degit, sæpe ex manibus piscatorum effugit : in terram vero dum venit, subito et facile capitur. Ad eundem ergo modum, nullo labore capiuntur altaria, quæ dæmonibus ædificastis, et ab hostibus evertentur. Tum rursus progenitoris virtutem commemorat.

VERS. 12, 13. « Et recessit Jacob in campum Syriæ, et servivit Israel ob uxorem, et ob uxorem custodivit (gragem). Et per prophetam eduxit Dominus Israel ex Ægypto, 1371 et per prophetam servatus est. » Proavus enim vester, matris consilium secutus, domum paternam relinquere non abnuvit, atque exteram regionem suæ antetulit, et quidem uxoris gratia, ne duceret Chanæam, sed ex genere Semi, servitutem libertati anteposuit, legemque de uxoribus a patribus latam servavit. Quamobrem usque ad posteros suos divina providentia potitus est. Genus enim illius, in Ægyptiorum servitutem redactum, per magnum prophetam Moysen liberavit Deus, et cum in deserto versaretur, illæsum custodivit, ejusdem prophetæ ministerio.

VERS. 14. « Indignari me fecit, et ad iracundiam provocavit Ephraim, et sanguis ejus super ipsum effundetur : et opprobrium illius restituet ei Dominus juxta sermonem Ephraimi. » Hic vero, inquit, ex illo genus ducens, ad iram me commovet, quod in omni genere vitiorum versetur : sed eorum quæ seminaverit, manipulos metet, dignasque factis suis pœnas persolvat.

CAPUT XIII.

[1, 2] Cum enim a me accepisset justificationes et leges, secundum quas vitam exigi oportuerat, idolorum * iniquitates pro illis amplexus est, a quibus pro vita mortem accepit. Jam vero impietatem in dies propemodum augent, ex auro et argento fabricantes diversorum animalium simulacra, et manufactis idolis servientes. Tanta enim insania in hæc feruntur, ut præ multitudine sacrificiorum 1372 deficiant victimæ, ita ut dicere non vereantur :

« Immolate homines, vituli enim defecerunt. (VERS. 3) Idcirco erunt quasi nubes matutina, et sicut ros matutinus pertransiens, et sicut pulvis turbine exsufflatus ex area, et sicut vapor de locustis. » Propter hanc, inquit, impietatem, hostili

VARIÆ LECTIONES.

18 μέ. Omitti solet in textu τῶν Ο'. 19 κατὰ τ. λ. Ἐφρ. Hæc ad c. xiii pertinent juxta Hebr. et lxx. 19 ὡς. Erasmus est in C. 20 γν. ἀποφ. C ἔχνη ἀποφυσωμένη. 21 Id. ἀμῖλις, contra alios codices. 22 Id. ἀκρίδος, sed æque contra Hebræum. Lectionem ἀπὸ ἀκρίδων Græbius auctoritate Theodoretī et Hieronymi in editionem suam recepit, præta lectione cod. Alex. ἐκ καπνοδόχης, a qua parum differt lectio Cyrilli ἀπὸ καπνοδόχης.

impetu funditus illos perdam. Sicut enim rorem matutinum, et nubem quæ tunc apparet, exoriens sol facile absorbit et celeriter dissipat, et sicut aræ pulverem vehemens ventus nullo negotio discutit, vaporemque in aere excitatum græx locustarum adveniens dissolvit: sic vos hostium manus perdet, et terram quæ nunc a vobis inhabitatur, desertam reddet.

Vers. 4. « Ego enim sum Dominus Deus tuus; firmans cœlum, et creans terram, cujus manus formarunt omnem exercitum cœli. » Hoc est: Qui cœlum et terram non creavi modo, sed etiam perfecti, ut stabilia diutissime permaneant; ego et omnem exercitum cœli produxi, seu visibilem, seu invisibilem, sive superiores virtutes naturasque intellectuales, tum stellarum multitudinem, una cum sole et luna, magnis luminaribus.

« Et non ostendi ea tibi ut ambulares post ea. (Vers. 5.) Et ego eduxi te e terra Ægypti: et Deum præter me non cognosces, et salvator non est absque me. » **1373** Cum enim liberato tibi, et educto ex Ægypto, leges darem, admonui, ne quem alium præter me Deum agnosceres. Nam dixi: « Non facies ullius rei similitudinem, eorum quæ sunt in cœlo sursum, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. » Non solum autem te a dura Ægyptiorum servitute liberavi, sed etiam

« In deserto pavi te, in terra inhabitabili. (Vers. 6.) Juxta pascua eorum. » Hoc est, præbens ad usus tibi necessarios, manna ex cœlo, coturnices ex mari, aquam ex petra. Non enim, velut in loco deserto viventes, necessariis rebus eguerunt, sed « Ad saturitatem expleti sunt, et elati sunt cordibus suis. Propterea obliti sunt mei. » Non dissimilia de illis beatus quoque Moses ait: « Et comedit Jacob, et repletus est: et recalcitravit dilectus: incrassatus, impinguatus, dilatatus est, et dereliquit Deum factorem suum. » Atqui non sinam eum, inquit, non castigatum. Nam

Vers. 7. « Ero ei quasi panthera, et sicut pardus in via Assyriorum. » Ferocissimos enim hostes in eum concitabo, qui non aliter, quam solent panthera et pardus, eum tractabunt. Nam quia ipse, qui omnia gubernat, hostes immittit, seipsum pantheræ et pardi similem esse dicit. Addit vero porro:

Vers. 8. « Occurram eis sicut ursa orbata pulvis: et dirumpam clausuram cordis eorum. » Sic-

^u Exod. xx, 4. ^v Deut. xxxii, 15.

φρούδους αὐτοὺς ποιήσω τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ. Καθάπερ γὰρ τὴν ἐωθινήν δρόσον, καὶ τὴν κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐπιφανομένην νεφέλην, ἀνίσχων ὁ ἥλιος τὴν μὲν δαπανᾷ βραδίως, τὴν δὲ σκεδάννυσιν εὐπετῶς, τὸν δὲ τῆς ἄλλω ⁹¹ χροῦν βίαιος ἀνεμὸς εὐμαρῶς ἀφανίζει, ἀτμὸν δὲ ἐν ἀέρι γινόμενον νέφος ἀκρίδων ἐπιγενόμενον διαλύει· οὕτως ὑμᾶς τῶν πολεμίων ἀναλώσει τὸ νέφος, καὶ τὴν νῦν ὑφ' ὑμῶν οἰκουμένην γῆν ἔρημον καταστήσει.

δ. « Ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς σου, στερεῶν ⁹² οὐρανὸν, καὶ κτίζων γῆν, οὐ αἱ ⁹³ χεῖρες ἐπλασαν τὴν ⁹⁴ στρατιάν αὐτοῦ. » Τουτέστιν· Ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐ μόνον κτίζων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιμένει αὐτοῖς ἐπὶ πλεῖστον δωρούμενος· ἐγὼ καὶ πᾶσαν τὴν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸ εἶναι παρήγαγον, εἴτε ὀρατὴν, εἴτε ἀόρατον, εἴτε τὰς ἀνω δυνάμεις καὶ νοητὰς φύσεις, εἴτε τῶν ἀστέρων τὸ πλῆθος, σὺν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ, τοῖς μεγάλαις φωστῆρσι.

« Καὶ οὐ παρέδειξά σοι αὐτὰ τοῦ πορευέσθαι ὀπίσω αὐτῶν. (ε'.) Καὶ ἐγὼ ἀνήγαγον σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ Θεὸν πλὴν ἐμοῦ οὐ γνόσῃ, καὶ σὺ ζῶν οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. » Νομοθετῶν γὰρ σοι μετὰ τὴν γενομένην ἐλευθερίαν, καὶ τῆς Αἰγύπτου τὴν ἀπαλλαγὴν, παρηγγύησα μηδένα ἕτερον πλὴν ἐμοῦ εἶδέναι Θεόν. « Οὐ ποιήσεις γὰρ, εἶπον, παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω ⁹⁵, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς. » Οὐ μόνον δὲ σε τῆς πικρᾶς τῶν Αἰγυπτίων ἡλευθέρωσα δουλείας, ἀλλὰ καὶ

ε. « Ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐποιμαίνον σε, ἐν γῇ ἀοικήτῃ. (ς'.) Κατὰ τὰς νομάς αὐτῶν. » Ἄνελ τοῦ, τὰς ἀρμωστουσίας σοι χορηγῶν χρεῖας, μάννα ἐξ οὐρανοῦ, ὀρτυγομήτρας ἐκ θαλάττης, ὕδωρ ἐκ πέτρας. Οὐ γὰρ, ὡς ἐν ἐρήμῳ διάγοντες, ἐν σπάνει τῶν ἀναγκαζίων ἦσαν, ἀλλ' ἐνεπλήθησαν εἰς πλησμονὴν, καὶ ὑψώθησαν αἱ καρδίαι αὐτῶν· ἔνεκεν τούτου ἐπελάθοντό μου. « Τοιαῦτα καὶ ὁ θεὸς ἐφη περὶ αὐτῶν Μωσῆς· « Καί· ⁹⁶ ἔφαγεν Ἰακώβ, καὶ ἐνεπλήθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡγαπημένος, ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύθη, καὶ ἐγκατέλιπε Κύριον τὸν ποιήσαντα αὐτόν. » Ἄλλ' οὐκ ἔδωκε αὐτόν, φησὶν ⁹⁷, ἀπαίδευτον·

ς. « Ἔσομαι δὲ αὐτῷ, φησὶν, ὡς πάνθηρ, καὶ ὡς πάρδαλις, κατὰ τὴν ὁδὸν τῶν ⁹⁸ Ἀσσυρίων. » Τοῖς γὰρ θηριώδεσι αὐτῷ πολεμίοις ἐπαναστήσω, πάνθηρος δίκην καὶ παρδάλειος χρησιμοποιέμενος αὐτῷ. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς, ὅτε δὴ πάντα ⁹⁹ πρυτανεύων, ἐπίγει τοὺς πολεμίους, ἑαυτὸν πάνθηρι καὶ παρδάλει ἀπεικάεσθαι λέγει. Προστέθεικε δὲ, ὅτι

ἡ'. « Ἀπαντήσομαι αὐτοῖς ὡς ἄρκος ἀπορουμένη, καὶ διαρρήξω συγκλεισμένον καρδίας αὐτῶν. » Καθὰ-

VARIÆ LECTIONES.

⁹¹ C ἄλωνος. ⁹² στερ. — στρατ. αὐτοῦ, et deinde Καὶ οὐ — ὀπίσω αὐτῶν. Hæc omnia des. in Hebr. ut in antiqua edit. τῶν Ὑ, ut jam recte ab Hier. monitum est; allegantur autem a Theophilo Antioch. lib. II Ad Autolyicum. ⁹³ αἱ — καὶ τὴν γῆν. Des. in C. ⁹⁴ ἐπλ. τῆν. Ita Ald. Rec. lectio est, ἔκτισαν πᾶσαν τὴν στρ. ⁹⁵ ἄνω. Des. in C. ⁹⁶ Καί. Des. ibid. ⁹⁷ φησί. Des. ib., tum h. I., tum post pauca. ⁹⁸ τῶν. Des. ibid. ⁹⁹ πάντα. Des. ibid.

περ γάρ ἡ ἄρκος στενοχωρουμένη, καὶ φυγεῖν οὐ δύναμένη, μετὰ πολλῆς τῆς μανίας τοῖς προσιοῦσιν ἐπέρχεται· οὕτως οἱ πολέμιοι φειδῶς αὐτοὺς οὐδεμίαν ἀξιώσουσιν, ἀλλ' ὠμὴν καὶ ἀπηγῆ περὶ αὐτοὺς ἐπιδείξονται γνῶμην. Ταῦτα δὲ εἰς αὐτοὺς διαπράξομαι, τὴν συγκεκλεισμένην αὐτῶν καρδίαν καὶ διανοιχθῆναι μὴ βουλομένην, ἀλλ' ἀτεράμονα καὶ ἀκαμπῆ μένουσαν, διανοίξει καὶ κατανύξει βουλόμενος, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ προσήκοντος ἀγαγεῖν. « Καὶ καταφάγονται αὐτοὺς ἐκεῖ σκύμοι δρυμοῦ, καὶ θηρία ἀγροῦ διασπάσει αὐτούς. » Διαφόρως εἴρηκε τὰ αὐτὰ, τῷ πλήθει τῶν φοβερῶν εἰκόνων τοὺς ἀναληγσίαν νοσοῦντας καταπλήττων καὶ δεδιττόμενος. Εἶτα θρηνεῖ καθ' αὐτὸν, καὶ ὀνειδίζει, καὶ τῆς προτέρας ἀβελτηρίας ἀναμιμνήσκει.

θ'. ε'. « Τῇ διαφθορᾷ σου, Ἰσραὴλ, τίς βοηθήσει σοι; Ποῦ ὁ βασιλεὺς σου οὗτος; καὶ διασωσάτω σε ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι σου, καὶ κρινάτω σε, ὃν εἶπας· Δός μοι βασιλέα καὶ ἄρχοντα. » Τίς ἂν πρὸς ἀξίαν τὴν διαφθοράν σου, ὧ Ἰσραὴλ, θρηνησεί; Μεμένηκας γὰρ πάσης ἔρημος βοήθειας, καὶ ταῦτα ὑπὸ βασιλέως ἀρχόμενος, καὶ ὑπὸ τούτῳ πολιτευόμενος· τὴν γὰρ ἐμὴν ἀτιμάσας ἡγεμονίαν, ἀνθρωπον ἔχειν ἐπόθησας βασιλέα.

ια'. « Ἐγὼ δὲ ἔδωκά σοι ἐν τῇ ὀργῇ μου· ἀλλὰ ἀνέσχον· πάλιν ἐν τῷ θυμῷ μου. » Ὅργισθεὶς μὲν γὰρ διὰ τὴν ἀλογον αἴτησιν, ἔδωκά σοι τὸν Σαούλ· ἀνεξικακίᾳ δὲ καὶ μακροθυμίᾳ πάλιν χρησάμενος, ἀντεισηγαγον τὸν Δαβὶδ. Τοῦτο γὰρ λέγει· « Ἀνέσχον ἐν τῷ θυμῷ μου· ἀντὶ τοῦ, Μακροθυμίᾳ ἐχρησάμην. »

ιβ'. « Συστροφή ἡ ἀδικίας Ἐφραΐμ, ἐγκεκρυμμένη ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ. » Ἔοικε τοῦτο τοῖς ὑπὸ Ἡσαίου λεχθεῖσιν· « Ὁὐαί, οἱ ἐπισπώμενοι τὰς ἁμαρτίας ὡς σχοινίῳ μακρῷ! » Τοῦτο γὰρ καὶ ἐνταῦθα λέγει, ὅτι ὁ Ἐφραΐμσυστρέφει τὰς ἀδικίας, καὶ αὖξει διηνεκῶς, βουλῇ πονηρᾷ κεραιμένος. Τὸ γὰρ, « Ἐγκεκρυμμένη ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ, » τοῦτο δηλοῖ, τουτέστι, Εἰς βάθος ἔχει τὴν πονηρίαν· ἀλλὰ τοσοῦτοις αὐτὸν περιβαλῶ κακοῖς, ὡς ὠδινούσῃ γυναικὶ παραπλησίως ὀδυνᾶσθαι. Εἶτα ὡς κατ' ἐρώτησιν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ·

ιγ'. « Οὗτος ὁ υἱὸς σου ὁ φρόνιμος. » Τοῦτον, φησὶ, τοῦ Μανασσῆ προτετρίμηκας, καὶ νέον ὄντα τοῦ πρεσβυτέρου προέταξας· ἀλλ' ἀντὶ τῆς τιμῆς ἐκείνης ἀτιμίαν περιδληθήσεται. « Οὐ γὰρ μὴ ὑποστῆ ἐν συντριβῇ τέκνων αὐτοῦ. » Οὕτε γὰρ τοῖς περιόικοις πολεμουμένοις ἐπαμῦναι δυνήσεται. Οὕτω τὰ λυπηρὰ παραγγείλας, ἐπὶ τὴν τῶν χρηστῶν ἐπαγγελίαν πάλιν μεταφέρει τὸν λόγον.

ιδ'. « Ἐκ χειρὸς ἄδου ῥύσομαι αὐτούς, καὶ ἐκ θανάτου λυτρώσομαι αὐτούς. » Εἶτα παιανίζειν κατὰ

* Isa. v, 18.

VARIAE LECTIONES.

¹ οὐ. C μὴ. ² διαφθ. C διασπορᾷ. Et deinde διασποράν. ³ σοι. Des apud O'. ⁴ ἂν. Ita Ald. Rec. lectio est ἔσχον, omisso πάλιν. ⁵ Rec. lectio Συστροφῆν. ⁶ ὁ — φρόν. Hanc lectionem librariorum negligentia, ut videtur, corruptam, bene emendavit Grabiun, qui habet, υἱὸς οὐ ὁ φρόνιμος. Hoc autem loco rec. lectionem, quam Noster per ironiam interpretatus est, mutare non licuit. ⁷ φησὶ. Des. in C. C ἀτιμίᾳ.

A ut enim ursae in loci angustias compulsae et fugere non valens, **1374** magna cum rabie appropinquantes invadit: sic hostes nullam illis veniam indulgebunt, sed atrocem et immanem in eos animum ostendent. Haec autem contra eos faciam, volens cor eorum clausum, nec aperire se studens, sed obduratum et inflexibile perseverans, recludere et compungere, atque ad cognitionem honesti deducere. « Et devorabunt eos ibi catuli sylvarum: et bestiae agri dirumpent eos. » Diversis modis eadem dixit, ut multitudinem horribilium similitudinum stupore et indolentia laborantes perterrefaceret. Mox lamentatur secum, et objurgat, prioremque insipientiam iterum commemorat.

B **VERS. 9, 10.** « Quis auxiliabitur corruptioni tuae, o Israel? Ubi est rex tuus iste? et salvum te faciat in cunctis urbibus tuis: et judicet te, de quo dixisti: Da mihi regem et principem. » Quis satis digne tuam corruptionem, o Israel, deffere posset? Mansisti enim ab omni auxilio inops et nudus, idque, dum a rege gubernaris, et sub eo vivis. Spreto enim meo principatu, hominem habere regem exoptasti

VERS. 11. « Ego autem dedi tibi (regem) in ira mea, et sustinui rursus in furore meo. » Iratus enim ob importunam flagitationem, dedi tibi Saullem; patientia rursus et tolerantia usus, in ejus locum substitui Davidem. Hoc enim dicit, cum ait: « Sustinui in furore meo, » hoc est, Patientissime tuli.

VERS. 12. « Conglobatio iniquitatis Ephraim, absconditum peccatum ejus. » Simile est hoc iis, quae dicta sunt ab **1375** Isaia: « Vae illis qui trahunt peccata quasi funiculum longo! » Hoc enim hic etiam dicit, quod Ephraim coacervet iniquitatem, assidueque augeat, malo utens consilio. Hoc nempe significat quod ait, « Absconditum peccatum ejus, » hoc est, Penitus infixam habet malitiam: sed tantis malis eum implicatio, ut mulieris parturientis more torqueatur. Deinde veluti per interrogationem ad Israeliam dicit:

VERS. 13. « Iste est filius tuus sapiens. » Hunc tu, inquit, praeposuisti Manassi, et juniorem majori natu antetulisti: verum pro honore illo infamia afficietur. « Quia non sustinebit in contritione filiorum suorum. » Non enim vicinis bello impetitis opitulari poterit. Postquam vero tristitia sic denuntiavit, ad bonorum promissionem iterum convertit sermonem.

VERS. 14. « E manu inferni liberabo eos, et de morte redimam illos. » Deinde tanquam praena

contra mortem canere jubet. « Ubi lis tua, mors? ubi est aculeus tuus, inferne? » Hæc typice quidem in reditu Judæorum facta fuerunt; tropice enim vitam in captivitate actam infernum et mortem vocat: perfectum autem et verum finem sortita sunt post Salvatoris nostri resurrectionem. Primitiis enim nostris resurgentibus, spem resurrectionis omnes suscepimus. Hoc idem vero licet invenire in prophetia Ezechielis. Etenim ibi quoque ossium resurrectio duo ostendit; tum **1376** reditum Israelis, qui omnem bonam spem præcidens dicebat: « Defecimus, arida facta sunt ossa nostra; » tum communem omnium hominum resurrectionem: nam quæ erga Judæos facta sunt, typus erant divinæ de omnibus hominibus curæ. « Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres dividet. » Hæc autem, inquit, consolatio melioris spei, resurrectionisque expectatio, Judæis, cum captivi essent, et omnibus hominibus occultata olim fuisse videtur. Judæi enim in captivitate abducti, et separati a cognatione sua, seorsimque alii ab aliis disjuncti servire coacti, nullam spem revocationis habebant. Et homines omnes, cum mortem viderent funditus destruentem naturam, et nunc fratrem a fratre sejungentem, nunc filii patres privantem, resurrectionis spem prorsus abiciebant. Attamen vera, inquit, sunt dicta, tametsi in præsens abstrusa multis et abscondita.

Vers. 15. « Adducet enim urentem ventum Dominus e deserto super eos, et siccabit venas ejus, et desolabit fontes illius: iste arefaciet terram ejus, et omnia vasa desiderabilia ejus. » Per hæc autem significat, Cyrum Persam bellum moturum, et eversurum Assyriorum, sive Babyloniorum, imperium, omnemque regiam stirpem deleturum, et tyrannidis causas sublaturum **1377** esse. Hæc enim per translationem fontes et venas appellat. Per hæc autem docere voluit, quoniam pacto destructurus sit eum quem per translationem mortem et infernum appellavit. Sed hæc postea sient. Nunc vero,

CAPUT XIV.

Vers. 1. « Delebitur Samaria. » Quæ ausa est contra voluntatem Dei agere, et bello consumetur, et ejus incolæ videbunt infantes lactentes ad terram allidi, ac prægnantes simul cum fetu perire. Sed ne horum experimentum facias,

Vers. 2. « Convertere, o Israel, ad Dominum Deum tuum. » Quoniam in iniquitatibus multum tempus consumpsisti. [3-5] Postea etiam docet

⁊ Ezech. xxxvii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

⁹ μου. C. σου. ¹⁰ διότι — διαστ. Hæc ad vers. 15 pertinent juxta Hebr. et LXX. ¹¹ Rec. lectio est, αὐτὸς καταξηρανεῖ. ¹² διαφθ. Ita cum C legimus. Sirm. διαφθερίζοντα. ¹³ Edit. prior hab. ταῦτα. ¹⁴ ἀν. Ita cum C legimus. Sirm. αἰρουμένας. ¹⁵ ὦ. Des. in A.

τοῦ θανάτου κελεύει. « Πού ἡ δίκη σου, θάνατε; πού τὸ κέντρον σου, ᾄδη; » Ταῦτα τυπικῶς μὲν ἐπὶ τῆς ἐπανόδου τῶν Ἰουδαίων γεγένηται· καλεῖ γὰρ τροπικῶς τὴν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ διαγωγὴν ᾄδην καὶ θάνατον. Ἐντελής δὲ καὶ ἀληθὴς ἐδίδετο πέρασ μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάστασιν· τῆς γὰρ ἡμετέρας ἀπαρχῆς ἀναστάσης, ἅπαντες ἡμεῖς ἐδεξάμεθα τῆς ἀναστάσεως τὴν ἐλπίδα. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ τοῦ Ἰεζεκιὴλ προφητεῖᾳ ἐστὶν εὐρεῖν· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ τῶν ὀστέων ἀναβίωσις τὰ δύο σημαίνει, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν ἐπάνοδον (ὅς τὰς χρηστὰς ἀποκόψας ἐλπίδας ἔλεγεν· « Ἐκλιλοίπαμεν, ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστέα ἡμῶν »), καὶ τὴν κοινὴν ἀπάντων ἀνθρώπων ἀνάστασιν. Τύπος γὰρ τὰ περὶ Ἰουδαίους γεγενημένα τῆς περὶ πάντας ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων κηδεμονίας. « Παράκλησις κέκρυπται ἀπὸ ὀφθαλμῶν μου⁹, διότι¹⁰ οὗτος ἀναμέσων ἀδελφῶν διαστειλεῖ. » Αὕτη δὲ, φησὶν, ἡ παραψυχὴ τῆς χρηστοτέρας ἐλπίδος, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἢ προσδοκίας, καὶ ἀπὸ τῶν αἰχμαλώτων γιγνομένων Ἰουδαίων, καὶ ἀπὸ πάντων ἀνθρώπων γένως κεκρυφθαὶ δοκεῖ· οἷ τε γὰρ Ἰουδαῖοι ἐξανδραποδίζόμενοι, καὶ τῆς σφετέρας διαχωριζόμενοι συγγενείας, καὶ κατὰ διαίρεσιν καὶ διανομὴν δουλεύειν ἀναγκασόμενοι, τῆς ἀνακλήσεως οὐδεμίαν εἶχον ἐλπίδα· καὶ ἅπαντες ἀνθρωποὶ, τὸν θάνατον ὀρώντες ἄρδην ἀμῶντα τὴν φύσιν, καὶ νῦν μὲν ἀδελφὸν ἀδελφοῦ χωρίζοντα, νῦν δὲ παῖδὸς πατέρα στερίσκοντα, παντελῶς ἀπηγόρευον τὴν ἀνάστασιν. Ἄλλ' ὅμως ἀληθῆ, φησὶ, τὰ εἰρημένα, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἄδηλα ἢ τοῖς πολλοῖς.

C ἐ'. « Ἐπάξει γὰρ Κύριος ἀνεμὸν καύσωνα ἐκ τῆς ἐρήμου ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀναξηρανεῖ τὰς φλέβας αὐτοῦ, καὶ ἐξηρανώσει τὰς πηγὰς αὐτοῦ· οὗτος ἐρηνώσει¹¹ τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ σκεύη αὐτοῦ τὰ ἐπιθυμητά. » Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων Κύρον τὸν Πέρσην ἐπιστρατεύσαντα, καὶ καταλύσαντα τῶν Ἀσσυρίων, ἔκτου Βαβυλωνίων, τὴν βασιλείαν, καὶ πᾶσαν τὴν βασιλικὴν συγγένειαν διαφθείραντα¹², καὶ τὰς τῆς τυραννίδος ἀφελόμενον ἀφορμὰς· ταύτας¹³ γὰρ τροπικῶς πηγὰς καὶ φλέβας προσαγορεύει. Ἐβουλήθη δὲ διὰ τούτων διδάξαι, τίνοι τρόπῳ καταλύσει ὃν τροπικῶς θάνατον καὶ ᾄδην ἐκάλεσεν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν μετὰ ταῦτα γενήσεται· νῦν δὲ,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

D α'. « Ἀφανισθήσεται Σαμάρεια. » Ἐναντία δρᾶσαι τετολημυκῆα τῷ θεῷ θελήματι, καὶ τοῦ πολέμου γενήσεται παρανόημα καὶ ἔθονται οἱ ταύτης αἰκίτορες, τὰ μὲν ὑπομάζια παῖδια τῇ γῆ προσηρηνύμενα, τὰς δὲ κuoφορούσας μετὰ τῶν ἐμβρύων ἀναιρουμένας¹⁴. Ἄλλ' ἵνα τούτων μὴ δέξη τὴν κείραν. β'. « Ἐπιστράφητι, ὦ¹⁵ Ἰσραὴλ, πρὸς Κύριον τὸν Θεόν σου. » Πολὺν γὰρ ἐν ταῖς παρανομίαις καταήλωσας χρόνον. Εἶτα καὶ διδάσκει αὐτοῦς, πόλιος

προσῆκει χρῆσασθαι λόγοις τὸν Θεὸν ἐξιζουμένους. Αἶψα γάρ, φησὶ, « Δύνασαι ¹⁶ πᾶσαν ἀφαιρῆν ἁμαρτίαν. » Ταύτην γὰρ αὐτῷ τὴν ἰκετηρίαν προσφέροντες, οὐ λήψασθε μὲν τῆς ἀδικίας τὰ ἐπίχειρα, ἐν ἀπολαύσει δὲ γενήσεσθε παντοδαπῶν ἀγαθῶν. Πρόσθετε δὲ ἐκείνοις τοῖς λόγοις, τὸν Σωτῆρα καὶ εὐεργέτην ἀντιβαλοῦντες, ὡς Οὐκέτι οὐδενὶ ἀνθρώπων θαρβήσομεν, οὐκ Ἀσσυριοῖς, οὐκ Αἰγυπτίοις, οὐχ Ἰσπανοὶ πλήθει, οὔτε μὴν θεοὺς νομιούμεν τὰ χειρόκμητα εἰδῶλα. Τούτων γὰρ ὑπὸ σοῦ λεγομένων, ὁ ¹⁷ ἐν σοὶ συνεχῶς φαινόμενος Κύριος ἐλείψει ἔρραρον¹⁸ τούτέστι, τὸν ὄρφανόν σου ἀπὸ τῆς ἀπληθείας σου, καὶ ἀκηδεμόνευτον, πάσης ἀξιώσει προνοίας, καὶ ἰσσεως δὲ μεταδώσω σοι, τῶν ἐπικειμένων ἀπαλλάττων κακῶν. Γνησίως δὲ περὶ σὲ διαθήσομαι, καὶ πᾶσαν τὴν ἐπενεχθεῖσάν σοι καταπαύσω παιδείαν· χορηγήσω δὲ σοὶ οἶόν τινα δρόσον τὰς ἐμάς διωρεάς, ὡς ἂν κρίνω παραπλησίως ἀνθήσῃς· τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς·

ζ'. « Ἔσομαι ὡς ¹⁸ δρόσος τῷ Ἰσραὴλ, ἀνθήσει ὡς κρίνον. » Πολλαχοῦ δὲ τούτου τοῦ ¹⁹ ἄνθους ἡ θεία μέμνηται Γραφή. Καὶ Ἡσαίας μὲν βοᾷ· « Εὐφρανθήτω ἡ ἔρημος, καὶ ἀνθίτω ὡς κρίνον. » Ἐν δὲ τῷ Ἄσματι τῶν ψαλμῶν περὶ τῆς νύμφης ὁ νυμφίος φησὶν· « Ὡς κρίνον ἐν μέσῳ ἀκανθῶν, οὕτως ἡ ἀδελφιδή μου ²⁰ ἀναμέσον τῶν θυγατέρων. » Καὶ ὁ Κύριος δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις, « Ἀποβλέψατε ²¹, φησὶν, εἰς τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὔτε Σολομῶν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. » Πανταχόθεν τοῖνυν μανθάνομεν, ὡς πρὸς τῇ εὐωδίᾳ καὶ τῇ λαμπρότητι τοῦ Ἰνθοῦ θαυμάζεται. Ταύτη δὲ παραβάλλεται ἡ τοῦ βύπου τῆς ἁμαρτίας ἀπληγαμένη ψυχῇ, καὶ τὴν λαμπροτάτην τοῦ βαπτίσματος περιβεβλημένη στολήν, περὶ ἧς καὶ Ἡσαίας βοᾷ· « Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσεν γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης. » Τούτῳ γὰρ παραπλησίως τῷ κρίνῳ καὶ ὁ Ἰσραὴλ τὸν Θεὸν ἐπιγινούσ, « Ἀνθήσει, φησὶ, καὶ βαλεῖ τὰς ῥίζας αὐτοῦ ὡς λίθον. » Δηλοῖ δὲ τὸ δρῶν τὸ ταῖς κέδροις κατεστεμμένον. Ἐἶτα τὸ ἐσόμνον αἰνιττόμενος πληθός·

ζ'. « Πορεύονται οἱ κλάδοι αὐτοῦ. » Προαγορεύει καὶ τὸν ²² τῆς εὐσεβείας καρπὸν· « Καὶ ἔσται ὡς ἑλαία κατάκαρπος, καὶ ἡ ὄσφρασις ²³ αὐτοῦ ὡς λιθάνου. » Διδάσκει δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν τὴν αἰτίαν·

η'. « Ἐπιστρέψουσι, καὶ καθιοῦνται ὑπὸ ²⁴ τῆν σκέπην αὐτοῦ· τούτέστι, τοῦ Θεοῦ. » Καὶ ζήσονται, καὶ στηριχθήσονται ²⁵ σίτῳ, καὶ ἐξανθήσει ὡς ἄμπελος τὸ μνημόσυνον αὐτῶν, ὡς οἶνος λιθάνου. » Ἀποταττόμενοι γὰρ τῇ πλάνῃ τῶν εἰδώλων, καὶ τῇ ἐμῇ θαρβύοντες· κηδεμονίᾳ, παντοδαπῶν ἀγαθῶν δέξον-

A eos, quibus verbis conveniat uti Deum placare studentibus. Dicite enim, ait, « Potes omnem tollere iniquitatem. » Hanc enim illi supplicationem offerentes, non capietis injustitiæ præmia, quin efficiemini cōmpotes omnium bonorum. Adjungite etiam illis verbis, Salvatorem et benefactorem rogantes, Nulli amplius mortalium confidemus, non Assyriis, non Ægyptiis, non equorum multitudini, neque deos existimabimus idola manufacta. His enim abs te dictis, Dominus, qui assiduo tecum est, miserabitur pupilli: hoc est, te tanquam pupillum tutela et curatione carentem omni providentia fovebit; imo sanitatem, inquit, ab urgentibus malis te **1378** liberans, impertiar. Sincero autem affectu te prosequare, et inflictam tibi castigationem omnem cessare faciam; præterea tibi quasi rorem quemdam mea dona præbebo, ut floreas sicut lilium. Hoc enim expressit, dicens:

VERS. 6. « Ero quasi ros Israeli, florebit ut lilium. » Hujus vero floris sæpe sacra Scriptura meminit. Et quidem Isaias clamat: « Lætetur deserta, et floreat quasi lilium. » In Cantico autem canticorum de sponsa sponsus ait: « Sicut lilium in medio spinarum, sic cognata mea inter filias. » Tum in sacris Evangeliiis Dominus inquit: « Considerate lilia agri. Amen dico vobis, ne Salomo quidem in omni gloria sua vestitus fuit sicut unum ex istis. » Ex omni parte igitur cognoscimus, præter suaveolentiam etiam lillii splendorem admirationem concitare. Huic autem comparatur anima a sordibus peccatorum liberata, et splendidissima stola baptismi ornata, de qua etiam Isaias loquitur: « Exsultet anima mea in Domino, quia induit me vestimento salutis, et tunica lætitiæ. » Sicut enim hoc lilium, inquit, florebit Israel agnoscens Dominum. « Florebit, inquit, et emittet radicēs suas quasi Libanus. » Montem autem significat cedris quasi sertis redimitum. Deinde futuram multitudinem designat, cum ait:

VERS. 7. « Ibunt rami ejus. » Prædicat etiam pietatis fructum: « Et erit quasi oliva fructifera, et odor **1379** illius quasi Libani. » Tum docet bonorum causam:

VERS. 8. « Convertentur, et sedebunt sub umbra ejus. » Hoc est, sub umbra Dei. « Et vivent, et firmabuntur frumento: et effloreat ut vinea memoriale eorum, quasi vinum Libani. » Nuntium enim remittentes idolorum errori, et meæ providentiæ confidentes, omnium bonorum copia redun-

Isa. xxxv, 1. ^a Cant. ii, 2. ^b Matth. vi, 29, 30. ^c Isa. lxi, 10.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ Δύν. — ἁμαρ. Des. apud LXX; cod. Barb. habet ἀδικίαν. ¹⁷ δ. Ex C suppl. ¹⁸ ὡς. Deerat in edit. priori. ¹⁹ τοῦ. Ex C suppl. ²⁰ ἡ ἀδ. μου. Supra, p. 54 erat ἡ πλησίον μου. ²¹ ἀποβλ., x. τ. λ. Aliter l. c. leg. ²² καὶ τὸν. C δὲ κατ. ²³ ὄσφρ. C εὐφρασις, sine alius, quantum scimus, codicis suffragio. ²⁴ ὑπὸ. Ita leg. cum A et C. Sirm. ἐπί. ²⁵ στηρ. Ita A et C, sed Bosius ad h. l. Nostro tribuit lectionem cod. Vatic. μεθυσθήσονται.

autem inde etiam impetrabunt. « Ephraim enim, A inquit, suscipiet pudorem, confundetur in consilio suo. » Ejus enim consilia stultitiæ plena sunt : et cum ad Deum perfligere conveniret, ab idolis hominibusque subsidia petit. [7, 8] Deinde docet, quo pacto rex Samariæ, instar ligni aridi, quod impetu vehementis aquæ fertur, delebitur; et altaria idolorum, impietatis Israeliticæ incitamenta, a fundamentis destruentur, ita ut altarium loca spinis plena efficiantur. Tum magnitudinem calamitatum exprimere volens, subdidit : « Et dicent montibus : Cadite super nos; et collibus : Operite nos. » Tanta enim, inquit, erit redundantia malorum, cum hostes irruerint, ut nemo futurus sit, qui non malit obrui aut terra dehiscente, aut repentino montium casu, quam mala ab hostibus illata sustinere. [9] Hæc autem patientur, ut insani idolorum cultus pœnas luant. Nam quo tempore collibus eorumque altarium operam dare studuerunt, ne colere destiterunt : verum non amplius his adjunctum **1359** sese.

VERS. 10. « Bellum enim super filios iniquitatis venit, ut corripiat eos secundum desiderium meum : et congregabuntur super illos populi, quando correpti fuerint in duabus iniquitatibus suis. » Duas autem iniquitates has vocat : unam quidem, quod Deum reliquissent : alteram, quod non existentia Deo existentiam prætulissent. Hoc idem per Jeremiam planum facit : « Duo mala, inquit, fecit populus meus : me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et abierunt, et foderunt sibi cisternas contritas, quæ continere non valent aquam * . »

VERS. 11. « Ephraim vitula edocta diligere contentionem. » Vitulæ similis est suscipere jugum recusanti, et adversus hoc reluctanti. « Ego autem veniam super pulchritudinem colli ejus. » Verumtamen contumax ejus collum edomabo. « Et ascendam in Ephraim. » Nam eo vehar, et commode ferre docebo. Tunc autem « Reticebo Judam. » Assyriis enim eum non prodam, sed Sennacherimi copias consumam, quoniam roboratur eo Jacobus (nunc enim Jacobi virtutem Juda ostendit), ideoque a me curatur. Per hæc autem designat Ezechie virtutem, per quam omnis populus divinum auxilium consecutus est. Exinde ad exhortationem convertit sermonem. Quoniam enim, inquit, paternam virtutem exhibuit Juda, hostibus superior evasit.

VERS. 12. « Vos etiam, seminate vobis in justitia,

« Jerem. 11, 13.

σθα: παρακαλούντες· ἀλλ' οὐδ' ἐντεῦθεν ἀπολαύσουσι: τινος βοηθείας. « Ἐφραϊμ γὰρ, φησί, δέξεται αἰσχύνην, αἰσχυνθήσεται: ἐν τῇ βουλῇ αὐτοῦ. » Ἀνοίας γὰρ αὐτοῦ μετὰ τὰ βουλευόμενα· καὶ δέον τῷ Θεῷ προσελθεῖν, τὴν παρὰ τῶν εἰδώλων καὶ ἀνθρώπων συμμάχων αἰτεῖ. εἶτα διδάσκει, ὅπως τῆς Σαμαρείας ὁ βασιλεὺς, φρυγάνου δίκην ὑπὸ βεαίου ὕδατος φερομένου, φρούδος γενήσεται· ὅπως τε οἱ βωμοὶ τῶν εἰδώλων, οἱ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ πρόξενου δυσσεθείας, ἐκ βάθρων ἀνασπασθήσονται, ὡς ἀκανθῶν πλήρεις γενέσθαι τῶν θυσιαστηρίων τοὺς τόπους. Ἐπειτα τὸ μέγεθος τῶν συμφορῶν παραδηλώσει θελήσας, ἐπήγαγε· « Καὶ ἐροῦσι τοῖς ὄρεσι· Πέσετε ἢ ἐφ' ἡμᾶς· καὶ τοῖς βουνοῖς· Καλύψατε ἡμᾶς. » Τοιαύτη γὰρ, φησὶν ἡ, ἔσται φορὰ τῶν κακῶν ἐν τῇ τῶν πολεμίων προσβολῇ, ὡς ἐλέσθαι ἀν' ἕκαστον ὑποβρύχιον γενέσθαι τῆς γῆς διίσταμένης, ἢ τῶν ὄρεων ἐξαπιναιῶς ἐπιπιπτόντων, ἢ τὰ ὑπ' ἐκείνων γιγνόμενα προσμνεῖν κακά. Ταῦτα δὲ περὶ τῶν, τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα μανίας ἀπειτούμενοι δίκας. Ἐξ οὗ γὰρ τοῖς βουνοῖς, καὶ τοῖς ἐν αὐτοῖς βωμοῖς ἐνδιατρίβειν ἠγάπησαν, ἐξ ἐκείνου τῆς ἐμῆς θεραπείας ἀπέστησαν· ἀλλ' οὐκ ἔτι τοῦτοις προσεδρεύουσι ἡ.

ι'. « Πόλεμος ἢ γὰρ ἐπὶ τέκνα ἀδικίας ἦλθε ἡ, παιδεύσαι αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου· καὶ συναχθήσονται ἐπ' αὐτοὺς λαοὶ, ἐν τῷ παιδεύεσθαι αὐτοὺς ἐν ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν. « Δύο δὲ ἀδικίας ταύτας καλεῖ, μίαν μὲν τὸ καταλιπεῖν τὸν Θεόν, ἑτέραν δὲ τὸ τὰ μὴ ὄντα προτιμῆσαι τοῦ ὄντος. C Τοῦτο γὰρ καὶ διὰ Ἰερουσαλὴμ δῆλον ποιεῖ· « Δύο γὰρ, φησί, πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἔγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ἐπορεύθησαν, καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συγκεῖν. »

ια'. « Ἐφραϊμ δάμαλις δεδιδραμένη ἀγαπᾷ νεῖκος. » Δάμαλις ἔοικε δέξασθαι ζυγὸν οὐκ ἀνεχομένη, ἀλλὰ πρὸς τοῦτον ζυγομαχούση. « Ἐγὼ δὲ ἐπελεύσομαι ἐπὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχήλου αὐτῆς. » Ἄλλ' ὁμως τὸν γαῦρον αὐτῆς τρέψω καταδαμάσω. « Καὶ ἐπιβῶ τῷ Ἐφραϊμ. » Ἐπορήσομαι γὰρ αὐτῷ, καὶ διδάξω φέρειν εὐτάκτως. Τέως δὲ « Παρασιωπήσομαι ἢ Ἰούδα. » Ἀσσυριοῖς γὰρ αὐτὸν οὐ προήσομαι, ἀλλὰ τοῦ Σενναχηρείμ δαπανήσω τὴν δύναμιν, ἐπειδὴ ἐνισχέει αὐτῷ Ἰακώβ (τοῦ γὰρ Ἰακώβ τέως Ἰούδας ἢ τὴν ἀρετὴν ἐπιδεικνύεται). διὰ καὶ τῆς ἐμῆς ἀπολαύει προνοίας. Αἰνιττεται δὲ διὰ τούτων τοῦ Ἐζεκιῶν τὴν ἀρετὴν, δι' ἣν ἅπας ὁ λαὸς τῆς θείας ἐπικουρίας ἀπήλαυσεν. Ἐντεῦθεν πάλιν εἰς παρανεῖσιν τρέπει τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, τὴν πατρίαν ἐπιδεικνύμενος ὁ Ἰούδας ἀρετὴν, παρῖνεται τῶν πολεμίων,

ιβ'. « Στείρατε καὶ ὑμεῖς ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην,

VARIE LECTIONES.

ἢ Πέσ. — καὶ ἡμ. Ita Alex. et Luc. xxiii, 30. ἢ φησὶν. Des. in C. ἢ Ibid. προσεδρεύουσι. ἢ Πόλ. — ἀδικ. Hæc ad vers. 9 pert. iuxta Hebr. et LXX. ἢ ἦλθε. Ortum est ex alia interpretatione vocis ἡμᾶς, quæ deinde expronitur per κατὰ τὴν ἐπιθ. μου. ἢ παρ. C præm. οὐ. Ibid. exproneta sunt quæ h. l. præcedunt Τέως δέ. ἢ Ἰούδ. C præm. ὁ.

καὶ θερίσατε καρπὸν ζωῆς. Ὑμῖν γὰρ αὐτοῖς, ἅλλ' οὐ τῷ Θεῷ τὰ σπειρόμενα σπείρεται, καὶ τὰ θεριζόμενα γίνεται. Ἐ φωτίσατε ἑαυτοῖς ὡς φῶς γνώσεως. Προσθήκει γὰρ πρότερον τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἐπιμεληθῆναι, εἶθ' οὕτως τῆς τῶν θείων κατατολμησάτω γνώσεως. Ὡς ἔτι καιρὸς ἔσται, ἐκζητήσατε τὸν Κύριον, ἕως τοῦ ἔλθειν ὑμῖν γεννήματα δικαιοσύνης. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ παρὰ τῷ Δαβὶδ εἰρημέων. Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει. Ἐν τῷ τῆς μακροθυμίας αὐτοῦ καιρῷ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπιδειξόμεθα μεταβολὴν, ἵνα τῆς δικαιοσύνης δρεψόμεθα καρπούς.

17. Ἐναντί παραιοσηπίασε ἀσέβειαν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς ἐτρυγήσατε; Ἐδει, φησὶν, ὁμᾶς ἡσθεηκότας τοῖς τῆς μετανοίας φαρμάκοις θεραπεῦσαι τὰ τραύματα, καὶ μὴ παραιοσηπῆσαι, ἅλλ' ἐξομολογήσασθαι τὰ εἰργασμένα κακά. Ἐφάγετε καρπὸν ψευδῆ, οἷοι ἡλιπίσας ἐν τοῖς ἄρμασι σου, ἐν πλήθει δυνάμειός σου. Βρῶσιν ψευδῆ τὴν ματαίαν ἐλπίδα προσαγορεύει. Τῷ γὰρ πλήθει καὶ τοῖς ἄρμασι θαρρήσας, οὐδεμίαν ἐκ τούτων ὠφέλειαν ἐδέξω.

18. Ἐξαναστῆσεται γὰρ ἀπώλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ τετελεσμένα σου ἀφανισθῆσεται. οὔτε τοῦ πλήθους ὄνησιν σοὶ τίνα φέροντος, οὔτε τῶν τειχῶν παρεχόντων τὴν ἀσφάλειαν.

Καθὼς ἠφανίσθη ὁ ἄρχων Σαλμανὰ ἐν τῷ οἴκῳ Ἀρβεὴλ, ἐν ἡμέραις πολέμου μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισαν. (18.) Οὕτω ποιήσω ὑμῖν, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, ἀπὸ προσώπου τῆς κακίας ὑμῶν. Τινὲς φασὶ περὶ τινος ἀρχοντος κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ταῦτα καὶ δεδρακότος καὶ πεπονθότος εἰρησθαι τὰ εἰρημένα. ἐγὼ δὲ ἠγοῦμαι περὶ τοῦ Μαδιάμ ἀρχοντος ταῦτα λελέχθαι, ὃν χειρωσάμενος ἀνέβλεν ὁ Γεδων. καὶ γὰρ ἐκείνου ὠμότητα ἡ θεία κατηγορεῖ Γραφή. Μήμενηται δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, λέγων. Θεοῦ τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν, ὡς τὸν Ὁρῆθ, καὶ Ζῆθ, καὶ Ζεβεὶ, καὶ Σαλμανὰ. Λέγει τοίνυν, οἷοι Καθάπερ ὁ Σαλμανὰ παντελῆ ὑπέμεινεν δλεθρον, ἐπειδὴ ἐν ἡμέραις πολέμου μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισεν. οὕτω καὶ ποιήσω ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ, ἀπὸ προσώπου τῆς κακίας ὑμῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

α'. Ὁρθροῦ ἀπερρίψασην. Ὅτε προσεδόχσαν τὴν τῶν Αἰγυπτίων βοήθειαν ὡς δρθρον αὐτοῖς ἐν σκοτει διαόουσι φανησομένην, τῆνικαῦτα ἀπήχθησαν δορυάλωτοι. Ὡς δρθρος ἀπερρίψη βασιλεὺς Ἰσραὴλ. Τὸ σύντομον τῆς πανωλεθρίας διὰ τούτων ἠνέχαστο. βραχὺν γὰρ καὶ ὁ δρθρος κατέχει καιρὸν, εἶτα ἀνίσχων ὁ ἥλιος τὴν ἡμέραν ποιεῖ. Διότι νῆπιος Ἰσραὴλ. Ἐξ ἀνοίας, φησὶ, καὶ παιδικῆς δια-

et melite fructum 1360 vitæ. Nam vobis, non Deo, semina seminavit, et metuntur. Illuminate vobis lumen scientiæ. Prius enim oportet alias virtutes excolere, tum ad divinorum cognitionem aspirare. Dum adhuc est tempus, quaerite Dominum, donec obtingant vobis fruges justitiæ. Tale est illud a Davide dictum: Veniamus ante faciem ejus cum confessione. Interea dum nos ejus patientia tolerat, in meliora vitam commutemus, ut fructus justitiæ percipiamus.

VERS. 13. Cur reticulistis impietatem, et fructum ejus vindemiastis? Vos, inquit, qui impie egistis, pœnitentiæ remediis curari oportebat, et non tacere, sed confiteri mala, quæ commisistis. Comeditis fructum mendacem, quia sperasti in curribus tuis, in multitudine virtutis tuæ. Cibum mendacem vocat vanam spem: nam cum multitudini et curribus confideres, nullam ex his utilitatem reportasti. Etenim:

VERS. 14. Consurget perditio in populo tuo, et omnia munita tua delebuntur: nullam opem tibi ferente multitudine, nullamque securitatem muris præstantibus.

Sicut extinctus est princeps Salmana in domo Arbeelis, in diebus belli matrem super filios alliserunt. (VERS. 15.) Sic faciam vobis, domus 1361 Israelis, propter malitiam vestram. Quidam dicunt, hæc de quodam principe dicta esse, qui eo tempore hæc faciebat et patiebatur: ego vero existimo, hæc de Madianis principe dicta fuisse, quem captum interfecit Gedeon. Illius enim crudelitatem damnat sacra Scriptura. Hujus quoque mentionem facit beatus David, dicens: Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmana. Ait itaque, Non secus ac Salmana funditus perit, cum tempore belli matrem super filios allisisset: sic faciam vobis, domus Israelis, propter malitiam vestram.

CAPUT XI.

VERS. 1. Mane projecti sunt. Cum exspectarent ipsi ab Ægyptiis subsidium, quod illis in tenebris degentibus tanquam diluculum appariturum esset, tunc in captivitatem abducti fuerunt. Sicut mane projectus est rex Israelis. Repentinum exitium his verbis designavit. Nam ad breve tempus durat diluculum, mox exoriens sol diem infert. Quia parvulus Israel. Propter incitiam,

1 Psal. xciv, 2. 2 Psal. lxxxii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

18 ἑαυτ. Edit. prior hab. αὐτοῖς. 30 ὡς ἔτι καιρ. Ita Ald. 31 τ. καρπ. Rec. lect. est, τὰς ἀδικίας. 32 ἄρμ. Ita A et C cum Alex. Præstat lectio cod. Vat. ἀμαρτήμασι. 33 Rec. lectio est, περιτετελεσμένα σου οὐχίσηται. 34 ἐν — Ἀρβ. Bene juxta Hebr. ut in Barb. et Laud. apud Grab. 35 Ἰσρ. Ex errore librarium ortum esse videtur ex Ἠλ. 36 Ζεβ. C præm. ὠσεῖ. 37 Ὁρθ. ἀπ. et deinde ὡς — Ἰσρ. ad finem cap. x pertinet juxta Hebr. 38 Ὡς δρθρ. Des. apud LXX.

inquit, et puerilem sensum, hanc sustinent ultionem. [2] Ego enim eos ex Ægypto reduxi, et ex acerbissima illa servitute liberavi: ipsi contra me ingrati facti, idolorum cultum magis amaverunt (hæc enim vocat Baalim), [3, 4] me vero, qui colligavi, **1362** et ab incondito gressu expelivi, et paternum affectum erga eum ostendi, et omnis generis curationem ei adhibui, agnoscere noluit, etsi ab omni pernecie hominum invadentium sæpe eos liberavi, amoris in eos studio tanquam vinculo quodam constrictus, quo etiamnum eos curo, et his correctionibus trado, haud aliter ac si quis peccantem puerum in maxilla feriat. Mihi vero satis est, ut torve illum intuear, et penitus ipsum perdam. Hoc enim significavit, cum dixit:

« Respiciam ad eum, et prævalebo ei. (Vers. 5.) Habitavit Ephraim in Ægypto, et Assur ipse rex ejus. » Non enim effugiet hujus dominatum, licet millies in Ægyptum fugiat: causa vero malorum illi exstitit, « quia noluit converti. » Propterea enim, etsi multitudine et omni genere armorum mitur, nihil tamen virile edet: sed malorum consiliorum fructus capiet, longæque a terra sua abducetur, quandoquidem omnia pretiosa adversariis tradam, et continuo deprimam. Postquam hos terrores injecit, rursus misericordiæ verbis utitur, sermonis varietate utilitatem eis comparans.

Vers. 8. « Quomodo te disponam, Ephraim? Quomodo, inquit, o Ephraim, erga te me geram? « Protegam te, Israel: quomodo te disponam? » Ego enim te defendere studeo, sed me hoc facere impia scelera tua non sinunt. Quare « sicut Adama ponam te, et sicut Seboim. » Quæ una cum Sodoma **1363** et Gomorrhæa incensæ sunt. At vixdum contra eos sententiam tulerat, cum misericordia ductus sententiam revocat.

« Conversum est cor meum in ipso: simul commota est pœnitentia mea. (Vers. 9.) Non faciam juxta iram furoris mei, non derelinquam ut deleatur Ephraim. » Patrem imitatur, et matrem, qui a natura conturbantur, et diu aversari filios non possunt. Hæc autem dicit, non quasi hoc nunc velit, nunc rursus, mutata voluntate, nolit: sed sermonem effingit ad iram et benignitatem, ad vindictam et misericordiam, ut per illa terrorem afferat, per hæc vero exhortationem. Hanc ejus misericordiam beatus quosque David celebrat: « Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentium se ^h. » Et per Isaiam dicit ipse Deus: « Nunquid oblivisci potest mulier infantis

^h Psal. cii, 13.

νοίας ταύτην ὑπομένουσι τὴν τιμωρίαν. Ἐγὼ γὰρ αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα, καὶ τῆς πικρᾶς ἐκείνης ἠλευθέρωσα δουλείας· αὐτοὶ δὲ ἀγνώμονες περὶ ἐμὲ γενόμενοι, τὴν τὸν εἰδῶλων λατρείαν προεἶλοντο· ταῦτα γὰρ καλεῖ Βααλεῖμ· ἐμὲ δὲ τὸν συμποδίσαντα, καὶ τῆς ἀτάκτου φορᾶς ἀπαλλάξαντα, καὶ πατρικὴν περὶ αὐτὸν φιλοστοργίαν ἐπιδειξάμενον, καὶ ἰασίν αὐτῷ παντοδαπῇ ἐπιτεθεικότα, ἐπιγῶναι οὐκ ἠβουλήθη· καὶ μὴν ἀπὸ παντοδαπῆς αὐτοῦ διαφορᾶς τῶν ἐπίδωντων ἀνθρώπων πολλάκις ἀπὸ πλάξαι, οἷον τινι δεσμῷ τῇ περὶ αὐτοὺς κατεχόμενος ἀγάπη, δι' ἣν καὶ ἔτι αὐτῶν κήδομαι, καὶ ταύταις περιθάλλω ταῖς παιδείαις, ὅμοιον ποιῶν, ὡς εἰ τις ἡμαρτηκότα παῖδα κατὰ τῆς σιαγόνης παίσσειεν. Ἄρκει δέ μοι, καὶ δριμύ πρὸς αὐτὸν βλέψαι, καὶ Β παντοδαπῶς αὐτὸν ἀναλώσαι. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρηκῶς·

« Ἐπιβλέψομαι πρὸς αὐτὸν, καὶ δυνήσομαι αὐτῷ. (ε'.) Κατώκησεν Ἐφραῖμ Αἰγύπτου ⁶⁹, καὶ Ἀσσοὺρ αὐτὸς ὁ ⁶⁸ βασιλεὺς αὐτοῦ. » Οὐ διαφεύξεται γὰρ τὴν τοῦτου δεσποτείαν, κὰν μυριάκις εἰς Αἰγύπτου δραπέτευση· αἴτιον δὲ αὐτῷ τῶν κακῶν, « ὅτι οὐκ ἠθέλησεν ἐπιστρέψαι. » Τοῦτου γὰρ ⁶¹ χάριν, καὶ πλήθει χρώμενος καὶ πανοπλίαις, οὐδὲν ἀνδρεῖον ἐπιδείξεται· ἀλλὰ τῶν κακῶν βουλευμάτων δρέψεται τοὺς καρποὺς, καὶ πόρρω τῆς οἰκείας γενήσεται γῆς· ἐπειδὴ ἐγὼ πάντα τὰ ⁶³ τίμια παραδώσω τοῖς ἐναντίοις, καὶ διηρηκῶς ταπεινώσω. Τοῦτο αὐτοῖς ⁶² καταπλήξας, πάλιν τοῖς τῆς φιλανθρωπίας κέχρηται λόγοις, τῇ ποικιλίᾳ τῆς διαλέξεως ὠφέλειαν αὐτοῖς μηχανώμενος. γ'. « Τί σε διαθῶ, Ἐφραῖμ; » Πῶς σοι, γῆσίν, ὦ Ἐφραῖμ, χρῆσομαι; « Ὑπερασπιῶ σου, Ἰσραὴλ· τί σε διαθῶ ⁶⁴; » Ἐγὼ γὰρ ⁶⁵ ὑπερμαχίξαι σου βούλομαι· οὐκ ἐξ δέ με τὰ ὑπὸ σοῦ τολμώμενα δυσσεβήματα· διὸ « ὡς Ἀδάμα θήσομαι σε, καὶ ὡς Σεβωῖμ ⁶⁶. » Αἱ μετὰ Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐνεπρήσθησαν. Ἄλλ' οὐπω τὴν κατ' αὐτῶν ψῆφον ἐξεγκῶν, τῇ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἀπόφασιν λύει.

« Μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τούτῳ ⁶⁷. συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου. (θ'.) Οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου· οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραῖμ. » Πατέρα μιμνῆται καὶ μητέρα ὑπὸ τῆς φύσεως διαταραττομένους, καὶ ἐπὶ πλείστον ἀποστρέφεσθαι τὰ τέκνα μὴ δυναμένους. Ταῦτα δὲ λέγει, οὐκ ὡς νῦν μὲν τοῦτο βουλόμενος, νῦν δὲ τοῦτο μεταβουλεύμενος· ἀλλὰ σχηματίζει τὸν λόγον εἰς ὀργὴν καὶ φιλανθρωπίαν, εἰς τιμωρίαν καὶ ἔλεον, καὶ δι' ἐκείνων καταπλήττων, καὶ διὰ τούτων προτρέπων. Ταύτην αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ ὁ μακάριος ἔδει Δαβὶδ· « Καθὼς οἰκτερεῖ πατὴρ υἱοὺς, ὡκτείρησε Κύριος τοὺς φοβούμενους αὐτόν. » Καὶ διὰ Ἡσαίου αὐτὸς φησιν ὁ

VARIAE LECTIONES.

⁶⁹ Rec. lectio est ἐν Αἰγύπτῳ. ⁶⁸ ὁ. Des. in C. ⁶¹ γὰρ. Des. in C. ⁶² τὰ. Ib. præm. αὐτοῦ. ⁶³ C αὐτοῦς. ⁶⁴ τί σε διαθῶ. Des. ibid. ⁶⁵ γὰρ. C μέν. ⁶⁶ Ibid. Σεβωῖμ. ⁶⁷ Rec. lectio est τῷ αὐτῷ.

Θεός· « Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔχονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ γυνὴ ἐπιλάβοιτο ταῦτα ποιῆσαι, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι, εἶπεν ὁ Ἅγιος. » Καὶ ἐνταῦθα τοῖνον λέγει· « Μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τούτῳ, συνταράχθη ἡ μεταμέλειά μου. Οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου, οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραΐμ. Διότι Θεός εἰμι· ἐγὼ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἐν σοὶ ἅγιος, καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. » Οὐ γὰρ ἄνθρώπων, φησὶ, παραπλησίως ὀργίζομαι, οὐδὲ ἐπὶ πλείστον μνησικακεῖν ἀνέχομαι· Θεός γάρ εἰμι ἅγιος, καὶ ἐν τοῖς περὶ σὲ φαινόμενος, καὶ τῶν γηίνων ἀπάντων ὑπέρτερος, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀνθρώποις οἰκεῖν ἠναγκασμένος· πανταχοῦ δὲ παρῶν, καὶ τοῖς πᾶσι παριστάμενος. Τοσαύτης τοῖνον φιλανθρωπίας ἀπολαύοντες,

ι'. « Ὅπισω, φησὶ, Κυρίου πορεύεσθε⁶⁸· » ἐπόμενοι διηγεκῶς, καὶ πᾶν τὸ κελεύμενον δρῶντες. « Ὡς λέων γὰρ ἐρεύξεται, καὶ ἐκστήσονται τέκνα ὑδάτων. » Καθάπερ γὰρ ὁ⁷⁰ λέων βρυχώμενος, τὰ πελάζοντα καὶ τοῦ βρυχήματος· ἐπαύοντα δεδίττεται ζῶα· οὕτω τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐπαμύναι ὑμῖν ἐθελήσαντος, δειλία καθέξει τοὺς ἐναντίους, δίχτην ἰχθύων οὐδὲ τὸν τυχόντα κτύπον φέρειν ἀνεχομένων, ἀλλ' ἐν τοῖς ὕδασι κρυπτομένων. Τέκνα γὰρ ὑδάτων τοὺς ἰχθύας προσηγόρευσεν, ὡς ἐν τοῖς ὕδασι τὰς τῆς ζωῆς ἔχοντας ἀφορμάς. Οὕτω δὲ τῇ θεῖα βουλή τῶν πολεμίων καταλυθέντων,

ια'. « Ἠξήσουσιν⁷¹ ὡς ὄρνεον ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ὡς περιστέρα ἐκ γῆς Ἀσσυρίων, καὶ ἀποκαταστήσω αὐτοὺς εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, λέγει Κύριος. » Ὅν τρόπον γὰρ τὰ τε ἄλλα ὄρνεα, καὶ διαφερόντως αἰ περιστέρα, τῇ πτήσει χρώμεναι καὶ περιπετόμεναι, βραδίως ἐπανίστανται εἰς τὰς οἰκείας καλιὰς· οὕτω καὶ ὑμεῖς τοὺς μὲν ἐνθεν, τοὺς δὲ ἐκεῖθεν, εὐπετῶς ἐπανάξει, καὶ τὴν ἐνεγκούσαν ἀπολαβεῖν παρασκευάσει. Διότι δὲ διὰ τούτων τὴν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ γενομένην ἐπάνοδον· τῶν γὰρ ἀπὸ Βαβυλώνας ἐπανελθόντων⁷², καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνοικοδομοῦντων κατὰ τὸν Κύριον τοῦ Πέρου νόμον, καὶ οἱ ἐν Αἰγύπτῳ διάγοντες θαρβήσαντες ἐπανήλθον.

ιβ'. « Ἐκύκλωσέ με ἐν ψευδεὶ Ἐφραΐμ, καὶ ἐν ὁσβελαί⁷³ οἶκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα. » Ἐγὼ μὲν, φησὶ, τοσαύτης αὐτοῦς ἀξιώ προμηθείας· αὐτοὶ δὲ τοῖς ἐναντίοις ἀμείβονται, τὴν ψευδῆ καὶ δυσσεβῆ λατρείαν τῆς ἐμῆς προαιρούμενοι θεραπείας. « Νῦν ἔγνω αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ λαὸς ἅγιος κεκλήσεται Θεοῦ. » Ἄλλ' ὅμως καὶ τοιοῦτους ὄντας ἐπιμελείας ἀξιώσω, καὶ λαὸν τῷ Θεῷ τῶν ὄλων ἀφιερωμένον χρηματίσαι ποιήσω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

α'. « Ὁ δὲ Ἐφραΐμ, πονηρὸν πνεῦμα, ἐδίωξε καύσινα ὄλην τὴν ἡμέραν. » Καὶ διδάσκων, τί

¹ Isa. XLIX, 15.

A sui, ut non misereatur filii uteri sui? Et si illa obbita fuerit hæc facere, ego tamen non obliviscar tui, dixit Sanctus¹. » Hic igitur ait quoque: « Conversum est cor meum in ipso, simul commota est pœnitentia mea. Non faciam juxta iram furoris mei, non derelinquam ut deleatur Ephraim. Quoniam Deus sum, et non homo, in te sanctus, et non ingrediar civitatem. » Non enim pariter, inquit, atque homo, irascor, neque possum diutissime injuriarum memoriam retinere. Deus enim sanctus sum, et in tuis apprensus, et terrenis rebus omnibus superior: nec similiter ut homines habitare¹³⁶⁴ cogor, sed ubique adsum, et omnibus assisto. Cum igitur tantam obtineatis misericordiam,

B

VERS. 10. « Post Dominum, inquit, ambulate: » sequentes perpetuo, et omne imperatum facientes. Etenim: « Sicut leo rugiet, et formidabunt filii aquarum. » Nam quemadmodum leo rugiens vicina et rugitum exaudientia animalia perterrefacit: sic Dei præpotentis, vobis auxiliari volentis, metus perterrebit hostes, more piscium de minimum perterrebit hostes, more piscium de minimum quidem crepitum ferre valentiam, sed in aquis se abdentium. Filios enim aquarum vocavit pisces, in aquis vitæ opportunitatem invenientes. Atque in hunc modum hostibus divina voluntate dissipatis,

VERS. 11. « Venient quasi avis ex Ægypto, et quasi columba de terra Assyriorum: et restituum eos ædibus suis, dicit Dominus. » Sicut enim tum cæleræ aves, tum maxime columbæ, alarum ope circumvolantes, facile in nidos suos revertuntur: ita et vos alios hinc, alios illinc facile revocabit, et patrium in solum redire faciet. Per hæc autem significat reditum sub Zorobabele factum. Nam cum alii ex Babylone reversi essent, et urbem Hierosolymam ex Cyri Persæ lege rædificassent, alii etiam, qui in Ægypto versabantur, fiducia sumpta, redierunt.

VERS. 12. « Circumdedit me mendacio Ephraim: et impietate domus Israel et Juda. » Ego quidem, inquit, tanta illos dignor providentia: **1365** ipsi vero contrariis compensant, falsam et inipiam religionem cultui meo anteponeutes. « Nunc cognovit eos Dominus, et populus sanctus Dei vocabitur. » Et tamen, cum tales sitis, mihi nihilominus curæ eritis, et vos populum universorum Deo consecratum appellari faciam.

CAPUT XII.

VERS. 1. « Ephraim autem pravus spiritus, persecutus est æstum toto die. » Et docens, quid

VARIE LECTIONES.

⁶⁸ γάρ. C δέ. ⁶⁹ Rec. lect. est πορεύσομαι. ⁷⁰ ὁ. Des. in C. ⁷¹ Ἠξ. Rec. lect. est ἐκστήσονται. ⁷² ἐπαν. Ita cum C leg. Sirm. ἐπαγγελθέντων. ⁷³ Rec. lectio est ὁσβελαίς.

æstum vocet, subdit: « Inania et vana multiplicavit, et fœdus cum Assyriis pepigit, et oleo in Ægypto mercaturam fecit. » *Pravum spiritum* vocat malam voluntatem; *studium* vero circa *æstum* dicit, non solum infructuosum, sed etiam perniciosum laborem. Cum enim, inquit, ego tali animi sensu erga illos usus essem, impie viventes, colles atque idolorum multitudinem erexerunt. Hæc enim *inania* et *vana* vocavit, quæ *æstus* instar omnium eorum fructus corruptura sint. Ad hæc, cum a cura mea defecissent, modo Assyrium sibi præesse rogarunt, modo ab Ægyptiis subsidia petierunt. *Olei* enim *mercaturam* istud vocat. Mercaturam quippe non damnat, sed duorum alterum significat: vel quod oleum velut donum quoddam regi Ægyptiorum offerrent, vel quod aurum offerentes, misericordiam ab eo poscerent, ut eis auxilio esset, rogantes.

VERS. 2. « Et iudicium Domino cum Juda, ut vindictam sumat de Jacobo juxta vias ejus, et juxta adinventiones ejus reddet ei. » Cæterum contra **1366** ista sic ab illis commissa iudicium exercebo, et Judam iniquitatis reum faciam, ac justam in illum sententiam feram, quod avitam virtutem non æmulatus fuerit, sed impietate progenitorem dehonestavit. Post hæc Jacobi res gestas in medium affert, ut virtutis paternæ collatione apertius horum redarguat iniquitatem.

VERS. 3, 4. « In utero supplantavit fratrem suum, et in labore suo prævaluit Deo. Et confortatus est cum angelo, et prævaluit. » Ille in ipso, inquit, partus tempore plantam fratris tenens in lucem prodiit¹, qualis futurus esset præsignificans, et fore ut scita fraude primogenituræ accepturus esset benedictionem. Progressu vero temporis vir factus, adeo virtutis exercitatione excelluit, ut Dei sibi providentiam conciliaverit: cumque aliquando fratris timeret adventum, Deumque invocasset, non qualecunque auxilium obtinuit, sed noctu visus est sibi luctari² cum eo qui apparuerat, atque victoriam reportare, ut metum ex animo ejiceret, reputans, eum qui superare Deum sibi visus fuisset, nequaquam ab homine victum iri. Eundem autem et *Deum* et *angelum* vocavit, quia utrumque nomen beatus Moses posuit. Dominus enim noster Jesus Christus, et Deus fortis, et magni consilii Angelus ab Isaia¹ vocatus est. « Fleverunt, et deprecati sunt me, in domo On invenerunt me; et ibi dictum est ad eos. » Hoc **1367** alii interpretes, Aquila, Symmachus, et Theodotio, ut de Jacobo dictum posuerunt: « Flevit, et deprecatus est eum, et in Bethel invenit eum. »

καύσωνα καλεῖ, ἐπάγει: « Κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυνε, καὶ διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων ἔθετο, καὶ ἔλαιον εἰς Αἴγυπτον ἐνεπορεύετο. » *Πονηρὸν πνεῦμα* τὴν πονηρὰν προσαγορεύει προαίρεσιν· τὴν δὲ περὶ τὸν *καύσωνα* ἔσπουδην, τὸν οὐ μόνον ἀκαρπὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιον λέγει πένον. Ἐμοῦ γὰρ, φησὶ, τοιαύτη περὶ αὐτοῦ; κεχρημένον τῆς γνῶμῃ, μοχθηρὰ συζώντες βουνοὺς καὶ πλήθος εἰδῶλων ἀνέστησαν· ταῦτα γὰρ κενὰ καὶ μάταια κέκληκεν, ἃ δίκην καύσωνος ἀπαντας αὐτῶν διαφθερεῖ τοὺς καρπούς. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τῆς ἐμῆς σφῆς αὐτοὺς ἀποστήσαντες κηδεμονίας, νῦν μὲν τὸν Ἀσσύριον προστατεύειν αὐτῶν ἐλιπάρησαν, νῦν δὲ τῶν Αἰγυπτίων τὴν ἐπικουρίαν ἐζήτησαν. Ἐλαίον γὰρ ἐμπορίαν τοῦτο καλεῖ. Οὐ γὰρ τῆς ἐμπορίας κατηγορεῖ, ἀλλὰ τῶν δύο τὸ ἕτερον αἰνίττεται· ἢ ὅτι τὸ ἔλαιον οἷόν τι δῶρον τῷ τῶν Αἰγυπτίων προσέφερον βασιλεῖ, ἢ ὅτι χρυσοῦν προσφέροντες τὸν παρ' ἐκείνου ἐπήγγελλον ἔλεον, ἐπίκουρον αὐτοῦς γενέσθαι παρακαλοῦντες.

β. « Καὶ κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς Ἰούδα, τοῦ ἐδικηῆσαι τὸν Ἰακώβ κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐτῷ. » Ἄλλὰ γὰρ τοῦτων οὕτω παρ' αὐτῶν γιγνομένων, δικαστήριον συγκροτήσω· καὶ τὴν τοῦ Ἰούδα παρανομίαν ἐλέγξω, καὶ δικαίαν κατ' αὐτοῦ τὴν ψῆφον ἐξοίσω, ὅτι τοῦ προπάτορος τὴν ἀρετὴν οὐκ ἐζήλωσεν, ἀλλὰ τῆ δυσσεβείᾳ τὸν πρόγονον ὕβρισεν. Εἶτα τὰ κατὰ τὸν Ἰακώβ τὸν πατριάρχην εἰς μέσον φέρει, τῆ παραθέσει τῆς πατρῴας ἀρετῆς ἐναργέστερον τὴν τούτων διελέγγων παρανομίαν.

γ, δ. « Ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐπτέρνισε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἐν κόποις αὐτοῦ ἰσχυσε πρὸς Θεόν. Καὶ ἐνίσχυσε μετὰ ἀγγέλου, καὶ ἠδυνήθη. » Ἐκεῖνος, φησὶ, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τῶν ὠδίνων καιρὸν τῆς τοῦ ἀδελφοῦ πτέρνης ἐπελημμένος εἰς φῶς προελήλυθε, προσημαινῶν οἷος ἔσται, καὶ ὅτι τῶν πρωτοτοκίων διὰ τῆς καλῆς ἀπάτης κομιεῖται τὴν εὐλογίαν. Καὶ τοῦ χρόνου δὲ προελθόντος εἰς ἄνδρα τελέσας, οὕτως ἐν τοῖς τῆς ἀρετῆς δίσπρεψε πόνοις, ὡς καὶ τὴν θείαν προμήθειαν ἐπισπάσασθαι, καὶ ποτε δείσας τὴν ἀφίξιν τοῦ Ἡσαῦ, καὶ τὸν Θεὸν ἀντιβολήσας, οὐχ ἄπλως τῆς ἐκεῖθεν ἐπικουρίας ἀπῆλυσεν, ἀλλὰ καὶ παλαίειν ἔδοξε νύκτωρ ὀφθόντι, καὶ δρέπεσθαι τὴν νίκην, ἵνα τὸ δέος τῆς διανοίας ἐκβάλη, λογισάμενος ὡς ὁ τοῦ Θεοῦ περιγενέσθαι ὀδῆς, ὑπ' ἀνθρώπων οὐχ ἠτηθήσεται. Τὸν δὲ αὐτὸν καὶ Θεὸν καὶ ἀγγελὸν κέκληκεν, ἐπειδὴ καὶ ὁ μακάριος Μωσῆς ἀμφότερα τέθεικε τὰ ὀνόματα. Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ Θεὸς ἰσχυρὸς, καὶ μέγας βουλῆς Ἄγγελος παρὰ τῷ Ἡσαῖᾳ προσηγόρευται. « Ἐκλαυσαν, καὶ ἐδεήθησάν μου, ἐν τῷ οἴκῳ Ἐν ἠῦρόν με, καὶ ἔκει ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς. » Τοῦτο οἱ ἄλλοι ἐρμηνεύται, καὶ Ἀκύλας, καὶ Σύμμαχος, καὶ Θεοδοτίων, ὡς περὶ τοῦ Ἰακώβ εἰρημένον τ-

¹ Gen. xxv, 26. ² Gen. xxxii, 24, seqq. ¹ Isa. ix, 6.

Βαϊθάλ ηῦρεν αὐτόν. » Φεύγων γάρ ὁ Ἰακώβ τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἐπιβουλὴν, καὶ πρὸς Λάβαν τὸν θεῖον ἀποδιδράσκων, ἐν τῇ Βαϊθάλ γενόμενος τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἔτυχε, καὶ τὰς θείας ἐπαγγελίας ἀδέξαστο. « Μὴ φοβοῦ γάρ, φησὶν, Ἰακώβ, διότι ἐγὼ μετὰ σοῦ εἰμι. » Καὶ κλαίων δὲ, ὡς εἰκός, τοὺς λόγους ἐκείνους ἐποίησατο. « Ἐάν μοι δὲ Κύριος ἄρτον φαγεῖν, καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι, καὶ ἀποκαταστήσει ⁷⁶ με μετ' εἰρήνης, ἔσται μοι Κύριος εἰς Θεόν, καὶ ὁ λίθος, ὃν ἔστησα, ἔσται μοι εἰς οἶκον Θεοῦ, καὶ πάντων, ὧν ἐάν μοι δῶς, δεκάτην ἀποδεκατώσω σοι αὐτά. » Καὶ ἐπαινῶν δὲ, κατὰ τὸν τόπον ἐκείνον γενόμενος, τὸν εὐεργέτην ὑμῶν ἔλεγεν, ὅτι « Ἐν τῇ ⁷⁷ ῥάβδῳ μου ταύτῃ παρήλθον τὸν Ἰορδάνην, καὶ ἰδοὺ γέγονα εἰς δύο παρεμβολάς. » Τοῦτο τοίνυν οἱ περὶ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον ἐρμηνεύσαντες παρεδήλωσαν, διδάσκοντες ὅτι ἐν τῇ Βαϊθάλ, ἦτις, φησὶ, νῦν τὸ ὄν εἰδῶλον ἔχει, ὠφθη τῷ Ἰακώβ. οἱ δὲ ἑβδομήκοντα ἐπὶ πληθυντικὸν ἀπὸ τοῦ ἐνικοῦ μεταβάλλοντες, διδάσκουσιν ἡμᾶς οὕτω νοεῖν, ὅτι Ὁ μὲν προπάτωρ ὑμῶν τοιοῦτος περὶ ἐμὲ γενόμενος τῆς παρ' ἐμοῦ κηδεμονίας ἠξίωται. ὑμεῖς δὲ τὴν ἐναντίαν ὠδεύσατε, καὶ μεταμελεία δὲ χρῆσασθαι βουληθέντες, οὐκ εἰς τὸν ἀφιερωμένον μοι νεῶν ἐηλύθατε, ἀλλὰ παρὰ τὸ ὄν εἰδῶλον ὀλοφυρόμενοι τὴν ἐμὴν ἐζητεῖτε βοήθειαν. Ἐγὼ δὲ καὶ οὕτω παροινούμενος ἐπεφάνην ⁷⁸ ὑμῖν, καὶ ἐν οἷς ἐκαλέσατε τόποις τὰς ἀποκρίσεις ἐποίησάμην. Καὶ τοῦτο διδάσκει σαφῶς Ἀμὼς ὁ προφήτης, ἐν τῇ Βαϊθάλ, ἐν ἣ τὸ εἰδῶλον ἦν τὸ ὄν, πᾶσαν ποιησάμενος τὴν προφητείαν. πρὸς ὃν καὶ Ἀμασίας, ὁ τῆς Βαϊθάλ ἱερεὺς, ἔφη « Πορεύου εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ μὴ προφήτευσ εἰς Βαϊθάλ, ὅτι ἀγίασμα βσιλείως ἐστίν. »

ε', ζ'. « Ὁ δὲ Κύριος ⁷⁹ ὁ παντοκράτωρ ἔσται μνημόσυνον αὐτοῦ. Ἐλεον ⁸⁰ καὶ κρίμα φυλάσσου, καὶ ἐγγύζει πρὸς τὸν Θεόν σου διὰ παντός. » Τοιοῦτον ἔχων δεσπότην, ὃς κατὰ πάντων ἔχει τὸ κράτος, ἀληστον αὐτοῦ διὰ παντὸς ἔχε τὴν μνήμην, καὶ δικαιοσύνης ἀντέχου, καὶ φιλόανθρωπος ἔσο περὶ τὸν πέλας, καὶ τοῖς θεοῖς διηγεκῶς ἀκολουθεῖ προστάγμασιν. οὕτω γάρ τῷ Θεῷ πελάζων ἔξεις αὐτὸν ὑπερμαχοῦντα προθύμους.

ζ', η'. « Χαναάν, ἐν χειρὶ αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας. καταδυναστεύειν ἠγάπησε. καὶ εἶπεν Ἐφραΐμ. Πλὴν πεπλούτηκα, εὗρηκα ἀνάπαυσιν ⁸¹ ἐμαυτῷ. » Χαναάν τὸν Ἐφραΐμ προσαγορεύει ⁸². Οὕτω γάρ καὶ ὁ μακάριος Ἰεζεκιήλ προσδιαλεχθῆναι προσετάχθη τῇ Ἱερουσαλήμ. « Τὸ σπέρμα σου καὶ ἡ γένεσις σου, ἐκ τῆς Χαναάν. ὁ πατήρ σου Ἀμορραῖος, καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία. » Ὄν γάρ ἐξήλωσαν τὴν ἀσέθειαν, τούτων καὶ τῆς προσηγορίας μετέλαχον. Σὺ τοίνυν, ὦ Ἐφραΐμ, τὴν τοῦ Χαναάν μιμούμενος πονήρηαν,

Nam cum fugeret Jacob fratris insidias, atque ad Labanum avunculum perfugeret, ubi Bethelem pervenit, ibi divinam revelationem nactus est, et divinas promissiones accepit. Dixit enim: « Ne timeas, Jacob, quoniam ego tecum sum ^m. » Et flens, ut par erat, hæc verba fecit: « Si mihi Dominus dederit panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, et reduxerit me cum pace, erit mihi Dominus pro Deo, et lapis iste, quem erexi, erit mihi pro domo Dei, et omnium quæ dederis mihi, decimas offeram tibi ⁿ. » Cum rediens pervenisset ad locum illum, benefactorem laudatione prosequens, dixit: « Cum baculo isto meo transivi Jordanem, et nunc cum duabus turmis regredior. » Hoc igitur Aquila et Symmachus, sua interpretatione exponentes, docuerunt, Bethele, quæ nunc, inquit, idolum On habet, a Jacobo conspectum fuisse. Septuaginta vero interpretes, singulari numero ad pluralem translato, sic intelligere nos docent: Jacobus progenitor vester, cum erga me talis esset, cura mea dignus habitus est. Vos vero contrariam viam ingressi estis, et cum poenitere velletis, non templum mihi dedicatum adiiistis, sed apud idolum On lamentantes, meum petiistis auxilium. Ego vero hoc modo indigna passus, vobis tamen me ostendi, **1368** et quibus in locis implorastis, responsa dedi. Atque hoc plane docet Amos propheta, qui Bethele, ubi On idolum fuit, omnem prophetiam docuit, cui et Amasias sacerdos Bethelis dixit: « Vade in terram Judæ, et Bethele non amplius propheta, quia sanctuarium regis est p. »

VERS. 5, 6. « Dominus autem Deus omnipotens erit memoriale ejus. Misericordiam et iudicium custodi: et appropinqua Deo tuo semper. » Cum talem habeas Dominum, qui omnibus dominatur, jugem ejus memoriam tene, et justitiam amplectere, et humanus esto in proximum, et divinis præceptis semper obsequere. Sic enim Deo appropinquans, habebis eum promptum tui propugnatorum.

VERS. 7, 8. « Chanaan, in manu ejus statera iniquitatis; opprimere per potentiam dilexit: et dixit Ephraim: Verumtamen dives effectus sum: inveni requiem mihi. » Chanaan vocat Ephraimum. Ita enim beatus etiam Ezechiel affari jussus est Hierosolymam: « Semen tuum, et generatio tua de terra Chanaan: pater tuus Amorrhæus, et mater tua Chettæa q. » Ab iis enim, quorum imitati sunt impietatem, sortiti sunt nomen. Et tu, o Ephraim, imitans malitiam Chanaanis iniquam

^m Gen. xxviii, 15. ⁿ ibid. 20 22. ^o Gen. xxxiii, 10. ^p Amos vii, 12; 13. ^q Isa. xvi, 3.

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ Ἐκλ. — ἡῦρ. αὐτ. Bene juxta Hebr. ⁷⁷ τῇ εἰ deinde μου des. in G. ⁷⁸ ἐπεφάνην. D. s. in C quæ proxima sunt, usque ad initium vers. 11. ⁷⁹ Κύρ. LXX addunt ὁ Θεός. ⁸⁰ Ἐλεον. Apud LXX præc. Καὶ σὺ ἐν Θεῷ σου ἐπιστρέψεις. ⁸¹ ἀν. Rec. lect. est ἀναψυχὴν. ⁸² τ. Ἐφρ. πρ. Aut potius, eos qui mercaturam exercebant.

mentis stateram habes : justitiam enim semper vilipendis, et iniquam potentiam exoptas, et de divitiis gloriaris, et earum collectionem tibi arrogas insolenter. Sciendum vero, Davidem **1369** quoque stateræ iniquæ facere mentionem, his verbis : « Mendaces filii hominum in stateris, ut injuste agant ». » Et quæ subjiiciuntur, conveniunt cum his quæ dicta sunt de Ephraïmo : « Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere : divitiarum si affluant, nolite cor apponere ». » Ab uno enim Spiritu et hæc et illa profluxerunt. Postrema etiam illa : « Quia tu reddes unicuique juxta opera sua ¹, » conveniunt cum iis quæ hoc loco subsequuntur : « Labores ejus non invenientur ei propter iniquitates, in quibus peccavit. » Bonis enim divitiarum spoliabitur, justas poenas pro iniquitate persolvens.

Vers. 9. « Ego autem Dominus Deus tuus eduxi te e terra Ægypti : adhuc habitare te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festi. » Quia enim ab Ægyptiaca servitute liberatus, oblivioni beneficium tradidisti, rursus habitabis in tabernaculis, factus in aliena terra inquilinus, et recordaberis tabernaculorum, quæ faciebas, cum in diebus festis lætitia exsultares, et memoriam habitationis in deserto celebrares. Scenopægiæ autem solemnitatem significat.

Vers. 10. « Et locutus sum ad prophetas, et ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum. » Jure autem hanc poenam sustines, qui hanc non extimueris, cum a prophetis prædictiones ejus accepisses, neque mentem mutare volueris : præcipue cum prædictiones non tantum verbis, sed etiam rebus significatæ sint. Nam tale quiddam erat quod ab Osea factum est, qui modo meretricem, modo adulteram Dei jussu uxorem duxit, Dei universorum **1370** referens imaginem, ac populi iniquitatem redarguens. Præterea docet, se variis revelationibus usum fuisse : non ut meam, ait, naturam ostendam, invisibilis enim hæc est, sed ut, prout opus est, contemplationem ad usum effingam. Neque enim omnibus similiter apparui, sed aliter Danieli, aliter Ezechieli, alio modo Isaiæ, alio Michææ; Mosi vero, et ante hunc Abrahamo, diverso modo me ostendi.

Vers. 11. « Si non Galaad est, ergo falsi erant principes in Galgalis immolantes. » Vos vero, cum per me his fruamini, in Galaad et Galgalis, urbibus idolis deditis, cum vestris principibus sacra demonibus facitis : etsi non ab his, sed a me beneficia percipiat. Nam si ex Galaad, hoc est ex idolis, bonum aliquod perciperetis, esset aliquis fallaciæ locus. Cum autem donis meis perfuerentes,

ἀδίκᾳ ἐκτίσω τὰ τῆς διανοίας ζυγά · τὸ γὰρ δίκαιον ἀτιμάζων διατελεῖς, τὴν ἀδικῶν δυναστείαν ποθεῖς, καὶ ἐπὶ πλοῦται μὲγα φρονεῖς, καὶ ἀλαζονευόμενος σαυτῷ τὴν τοῦτου συλλογὴν ἐπιγράφεις. Ἰστέον δὲ, ὅτι τὸν ἀδικῶν ζυγὸν καὶ ὁ μακάριος μνημονεύει Δαβὶδ, λέγων · « Ψευδεῖς οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυγοῖς, τοῦ ἀδικῆσαι. » Καὶ τὰ ἐπαγόμενα δὲ συμφωνεῖ τοῖς περὶ τοῦ Ἐφραΐμ εἰρημένοις · « Μὴ ἐλπίζετε ἐπ' ἀδικίαν, καὶ ἐπὶ ἄρπαγμα μὴ ἐπιποθεῖτε πλοῦτος ἐὰν βῆ, μὴ προσθήσεθε καρδίαν. » Ἐνὸς γὰρ πνεύματος καὶ ταῦτα κἀκεῖνα τὰ νόματα. Καὶ τὸ ἀχροτελεύτιον δὲ ἐκεῖνο, « Ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, » συμφωνεῖ τοῖς ἐπαγομένοις ἐνταῦθα · « Πάντες γὰρ οἱ πῶνοι αὐτοῦ οὐχ εὐρεθήσονται αὐτῷ δι' ἀδικίας, ἅς ἤμαρτεν. » Γυμνωθήσεται γὰρ τῶν τῆς εὐπορίας ἀγαθῶν, δικαίας τῆς παρανομίας ἀπαιτούμενος δίκας.

θ'. « Ἐγὼ δὲ Κύριος ὁ Θεὸς σου ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἔτι κατοικίω σε ἐν σκηναῖς, καθὼς ἐν ἡμέραις ἐορτῆς. » Ἐπειδὴ γὰρ τῆς Αἰγυπτιακῆς δουλείας ἀπαλλαγείς λήθη τὴν εὐεργεσίαν παρεδώκας, αὐτοῖς οἰκήσεις σκηνᾶς, μέτοικος ἐν τῇ ἀλλοτριῇ γενόμενος, καὶ ἀναμνησθήσῃ ὧν ἐπετέλεις σκηνῶν ἐν ταῖς ἐορταῖς τρυφῶν, καὶ τῆς ἐν ἐρήμῳ διαγωγῆς πανηγυρίζων τὴν μνήμην. Λέγει δὲ τῆς Σκηνοπηγίας τὴν ἐορτῆν.

ι'. « Καὶ ἐλάλησα ⁸³ πρὸς προφήτας, καὶ ἐγὼ ὀράσεις ἐπέθηνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοιώθην. » Ἐνδίκως δὲ τῆνδε τὴν τιμωρίαν ὑπομένεις, ἐπειδὴ ταύτης διὰ τῶν προφητῶν τὰς προρρήσεις δεξάμενος οὐκ ἔδεισας, οὐδὲ μεταβαλεῖν ἐβουλήθης τὴν γνώμην · καὶ ταῦτα, οὐ διὰ βημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων τῶν προρρήσεων γενομένων. Τοιοῦτον γὰρ ἦν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ θεοπεσίου Ὡσῆ γεγεννημένον ποτὲ μὲν γὰρ γυναῖκα πόρνην, ποτὲ δὲ μοιχεύτριαν, κατὰ τὴν θεῖαν ἐλαβεν ἐντολὴν, εἰκῶν τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων γινόμενος, καὶ τῆς τοῦ λαοῦ παρανομίας κατηγορῶν. Πρὸς δὲ τούτῳ δηλοῖ, ὅτι καὶ διαφόροις ἀποκαλύψεσιν ἐχρησάμην, οὐ τὴν ἐμὴν φύσιν ὑπεδικνύς (ἀόρατος γὰρ αὐτῇ), ἀλλὰ πρὸς τὴν χρείαν ἐκτυπῶν τὴν θεωρίαν. Οὕτε γὰρ ὁμοίως ἄριστι ὤφθη · ἄλλως γὰρ τῷ Δανιήλ, καὶ ἄλλως τῷ Ἰεζκιήλ, ἐτέρως δὲ τῷ Ἡσαΐα, καὶ τῷ Μιχαΐα οὐ κατὰ τὸν ὁμοῖον τρόπον · καὶ Μωσῆ δὲ καὶ Ἀβραάμ πρὸς τοῦτου διαφόρως.

ια'. « Εἰ μὴ Γαλαὰδ ἐστίν, ἄρα ψευδεῖς ἦσαν ἄρχοντες ἐν Γαλγάλοις ⁸⁴ θυσιάζοντες. » Ὑμεῖς δὲ, τῶν ἀπολαύοντες παρ' ἐμοῦ, ἐν Γαλαὰδ καὶ Γαλγάλοις ταῖς κατεπίδωλοις πόλεσι, σὺν τοῖς ἄρχουσι τοῖς ὑμετέροις τοῖς δαίμοσι τὰς θυσίας προσφέρετε · καὶ ταῦτα, οὐ παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ παρ' ἐμοῦ τὰς εὐεργεσίας δρεπόμενοι. Εἰ μὲν γὰρ ἐκ Γαλαὰδ, τουτέστι, παρὰ τῶν εἰδώλων, ἀγαθοῦ τινος ἀπελαύετε, εἶχεν ἄρα

¹ Psal. lxi, 10. ² ibid. 11. ³ ibid. 13.

VARIÆ LECTIONES.

⁸³ Rec. lectio est, λαλήσω. ⁸⁴ C Γαλαὰδ.

τινά χώραν ἢ ἐξαπάτη· ἐπειδὴ δὲ ταῖς ἐμαῖς δωρεαῖς ἄντροφῶντες, ἐν Γαλαὰδ καὶ Γαλιλάοις θύετε τοῖς εἰδώλοις, κήρυκες ὑμεῖς γίνεσθε τῆς οἰκείας ἀχαριστίας. « Καὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν, ὡς χελῶναι ἐπὶ χέρσον ἀγροῦ. » Τῶν ἀμφιβίων ἐστὶν ἡ χελώνη, ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ὕδασι διαιωμένη διαφεύγει πολλάκις τῶν θηρευόντων τὰς χεῖρας· εἰς δὲ τὴν γῆν βαδίζουσα, πρόχειρός ἐστι καὶ εὐάλωτος. Ταύτη τοίνυν, φησι, παραπλησίως εὐάλωτοι ἔσονται οἱ παρ' ὑμῶν τοῖς δαίμοσι κατασκευασθέντες· βωμοὶ, καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων κατασκαφῆσονται. Ἔτα πάλιν τῆς τοῦ προπάτορος ἀρετῆς ἀναμιμνήσκει.

13, 17. « Καὶ ἀνεχώρησεν Ἰακώβ εἰς πεδῖον Συρίας, καὶ ἐδούλευσεν Ἰσραὴλ ἐν γυναικί, καὶ ἐν γυναικί ἐφυλάξατο. Καὶ ἐν προφήτῃ ἀνήγαγε Κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐν προφήτῃ διεφυλάχθη. » Ὁ γὰρ ὑμέτερος πρόγονος, τῆς μητρὸς τὰς ὑποθήκας δεξάμενος, τὴν πατρῶαν ἠνέσχετο καταλιπεῖν οἰκίαν, καὶ τὴν ἀλλοδαπῇ τῆς οἰκείας προσέλειτο, καὶ γυναικὸς χάριν, ἵνα μὴ λάθῃ Χανααναίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Σῆμ συγγενείας, δουλείαν ἐλευθερίας προτέτιμηκε, καὶ τὸν περὶ τῆς γυναικὸς ὑπὸ τῶν πατέρων τεθέντα διεφύλαξε νόμον. Διὸ μέχρι τῶν ἀπογόνων τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας ἀπέλαυσε· τὸ γὰρ ἐκείνου γένος, Αἰγυπτίοις δουλεύειν ἠναγκασμένον, διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου Μωσέως τῆς ἐλευθερίας ἤξιωσεν ὁ Θεός· καὶ μέντοι· καὶ ἐπὶ τῆς ἐρήμου γενόμενον, ἀλώθητον διετήρησε, τῷ αὐτῷ προφήτῃ διακόνῳ χρησάμενος.

18. « Ἐθύμωσέ με Ἐφραΐμ καὶ παρώργισε, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐκχυθήσεται, καὶ τὸν θνειδισμόν αὐτοῦ ἀναποδώσει αὐτῷ Κύριος κατὰ τὸν λόγον Ἐφραΐμ. » Οὗτος δὲ, φησὶν, ἐξ ἐκείνου κατὰ τὸ γένος, εἰς ὀργὴν με παρακινεῖ, παρανομία πάση συζῶν· ἀλλὰ τῶν παρ' αὐτοῦ σπειρομένων ἀμήσει τὰ δράγματα, ἀναλόγους ὧν δέδρακε τὰς δικὰς πραττόμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Εὐληφὸς γὰρ παρ' ἐμοῦ δικαιώματα καὶ νόμους, καθ' οὓς προσήκεν αὐτὸν πολιτεῦσθαι, τὰς τῶν εἰδώλων παρανομίας ἀντ' ἐκείνων ἠγάπησεν· παρ' ὧν ἀντὶ ζωῆς ἐδρέφατο θάνατον. Αὐξήσει δὲ τὴν ἀσέθειαν καθ' ἐκάστην, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡμέραν, ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τεχταινόμενοι ζῶων διαφόρων ἰνδάλματα, καὶ χειροποιήτοις εἰδώλοις λατρεύοντες. Τοσοῦτον γὰρ ὀστρεν περὶ ταῦτα κατέχονται, ὡς τῷ πλήθει τῶν ἰσραῖων ἐπιλιπεῖν τῶν θυμάτων τὸ γένος, καὶ τολμήσαι αὐτοὺς εἰπεῖν·

« Θύσατε ἀνθρώπους· μόσχοι γὰρ ἐκλελοιπάσι. (γ.) Διὰ τοῦτο ἔσονται ὡς νεφέλη πρωΐνῃ, καὶ ὡς δρόσος ὀρθρινὴ πορευομένη, καὶ ὡς ἡ χνοῦς ἀποφυσώμενος ἀπὸ λαλαπῆς ἀπὸ ἄλωνος, καὶ ὡς ἀμίξ· ἀπὸ ἀκρίδων. » Ταύτης ἕνεκα, φησὶ, τῆς ἀσεθείας,

in Galaad et in Galgalis immoletis idolis, ingrati animi vestri vosmetipsos præcones efficitis. « Et altaria eorum quasi testudines super desertum agri. » E genere amphibiorum est testudo : sed cum in aquis degit, sæpe ex manibus piscatorum effugit : in terram vero dum venit, subito et facile capitur. Ad eundem ergo modum, nullo labore capiuntur altaria, quæ dæmonibus ædificastis, et ab hostibus evertentur. Tum rursus progenitoris virtutem commemorat.

Vers. 12, 13. « Et recessit Jacob in campum Syriæ, et servivit Israel ob uxorem, et ob uxorem custodivit (gregem). Et per prophetam eduxit Dominus Israel ex Ægypto, 1371 et per prophetam servatus est. » Proavus enim vester, matris consilium secutus, domum paternam relinquere non abnuit, atque exteram regionem suæ antetulit, et quidem uxoris gratia, ne duceret Chananzæam, sed ex genere Semi, servitutem libertati anteposuit, legemque de uxoribus a patribus latam servavit. Quamobrem usque ad posteros suos divina providentia potitus est. Genus enim illius, in Ægyptiorum servitutem redactum, per magnum prophetam Mosen liberavit Deus, et cum in deserto versaretur, illæsum custodivit, ejusdem prophetæ ministerio.

Vers. 14. « Indignari me fecit, et ad iracundiam provocavit Ephraim, et sanguis ejus super ipsum effundetur : et opprobrium illius restituet ei Dominus juxta sermonem Ephraimi. » Hic vero, inquit, ex illo genus ducens, ad iram me commovet, quod in omni genere vitiorum versetur : sed eorum quæ seminaverit, manipulos metet, dignasque factis suis pœnas persolvet.

CAPUT XIII.

[1, 2] Cum enim a me accepisset justificationes et leges, secundum quas vitam exigere oportuerat, idolorum iniquitates pro illis amplexus est, a quibus pro vita mortem accepit. Jam vero impietatem in dies propemodum augebat, ex auro et argento fabricantes diversorum animalium simulacra, et manufactis idolis servientes. Fanta enim insania in hæc feruntur, ut præ multitudine sacrificiorum 1372 deficiant victimæ, ita ut dicere non vereantur :

« Immolate homines, vituli enim defecerunt. (Vers. 3) Idcirco erunt quasi nubes matutina, et sicut ros matutinus pertransiens, et sicut pulvis turbine exsufflatus ex area, et sicut vapor de locustis. » Propter hanc, inquit, impietatem, hostili

VARIÆ LECTIONES.

¹³ μέ. Omitti solet in textu τῶν Ο'. ¹⁴ κατὰ τ. λ. Ἐφρ. Hæc ad c. xiii pertinent juxta Hebr. et lxx. ¹⁵ ὡς. Erasmus est in C. ¹⁶ γν. ἀποφ. C ἔχνη ἀποφυσωμένη. ¹⁷ Id. ἀμῖξ, contra alios codices. ¹⁸ Id. ἀκρίδος, sed æque contra Hebræum. Lectionem ἀπὸ ἀκρίδων Græbius auctoritate Theodoretī et Hieronymi in editionem suam recepit, sprete lectione cod. Alex. ἐκ καπνοδόχης, a qua parum differt lectio Cyrilli ἀπὸ καπνοδόχης.

impetu funditus illos perdam. Sicut enim rorem matutinum, et nubem quæ tunc apparet, exoriens sol facile absorbet et celeriter dissipat, et sicut aeris pulverem vehemens ventus nullo negotio discutit, vaporemque in aere excitatum grex locustarum adveniens dissolvit: sic vos hostium manus perdet, et terram quæ nunc a vobis inhabitatur, desertam reddet.

Vers. 4. « Ego enim sum Dominus Deus tuus; firmans cælum, et creans terram, cujus manus formarunt omnem exercitum cæli. » Hoc est: Qui cælum et terram non creavi modo, sed etiam perfecti, ut stabilia diutissime permaneant; ego et omnem exercitum cæli produxi, seu visibilem, seu invisibilem, sive superiores virtutes naturasque intellectuales, tum stellarum multitudinem, una cum sole et luna, magnis luminaribus.

« Et non ostendi ea tibi ut ambulares post ea. (Vers. 5.) Et ego eduxi te e terra Ægypti: et Deum præter me non cognosces, et salvator non est absque me. » 1373 Cum enim liberato tibi, et elucio ex Ægypto, leges darem, admonui, ne quem alium præter me Deum agnosceres. Nam dixi: « Non facies ullius rei similitudinem, eorum quæ sunt in cælo sursum, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. » Non solum autem te a dura Ægyptiorum servitute liberavi, sed etiam

« In deserto pavi te, in terra inhabitabili. (Vers. 6.) Juxta pascua eorum. » Hoc est, præbens ad usus tibi necessarios, manna ex cælo, coturnices ex mari, aquam ex petra. Non enim, velut in loco deserto viventes, necessariis rebus eguerunt, sed « Ad saturitatem expleti sunt, et elati sunt cordibus suis. Propterea obliti sunt mei. » Non dissimilia de illis beatus quoque Moses ait: « Et comedit Jacob, et repletus est: et recalcitravit dilectus: incrassatus, impinguatus, dilatatus est, et dereliquit Deum factorem suum. » Atqui non sinam eum, inquit, non castigatum. Nam

Vers. 7. « Ero ei quasi panthera, et sicut pardus in via Assyriorum. » Ferocissimos enim hostes in eum concitabo, qui non aliter, quam solent panthera et pardus, eum tractabunt. Nam quia ipse, qui omnia gubernat, hostes immittit, seipsum pantheræ et pardi similem esse dicit. Addit vero porro:

Vers. 8. « Occurram eis sicut ursa orbata pulvis: et dirumpam clausuram cordis eorum. » Sic-

^u Exod. xx, 4. ^v Deut. xxxii, 15.

φρούδους αὐτοὺς ποιήσω τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ. Καθάπερ γὰρ τὴν ἐωθινὴν δρόσον, καὶ τὴν κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐπιφαινομένην νεφέλην, ἀνίσχων ὁ ἥλιος τὴν μὲν δαπανᾷ βραδίως, τὴν δὲ σκεδάνυσιν εὐπετῶς, τὸν δὲ τῆς ἄλλω ⁹¹ χροῦν βίαιος ἀνεμος εὐμαρῶς ἀφανίζει, ἀτμὸν δὲ ἐν ἀέρι γινόμενον νέφος ἀκρίδων ἐπιγενόμενον διαλύει· οὕτως ὑμᾶς τῶν πολεμίων ἀναλώσει τὸ νέφος, καὶ τὴν νῦν ὑφ' ὑμῶν οἰκουμένην γῆν ἔρημον καταστήσει.

δ'. « Ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, στερεῶν ⁹² οὐρανὸν, καὶ κτίζων γῆν, οὐ αἱ ⁹³ χεῖρες ἐπλασαν τὴν ⁹⁴ στρατιάν αὐτοῦ. » Τουτέστιν: Ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐ μόνον κτίζων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιμένει αὐτοῖς ἐπὶ πλεῖστον δωρούμενος· ἐγὼ καὶ πᾶσαν τὴν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸ εἶναι παρήγαγον, εἰτε ὄρατὴν, εἰτε ἀόρατον, εἰτε τὰς ἀνω δυνάμεις καὶ νοητὰς φύσεις, εἰτε τῶν ἀστέρων τὸ πλῆθος, σὺν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ, τοῖς μεγάλαις φασήρσι.

« Καὶ οὐ παρέδειξά σοι αὐτὰ τοῦ πορευέσθαι ὀπίσω αὐτῶν. (ε'.) Καὶ ἐγὼ ἀνήγαγον σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ Θεὸν πλὴν ἐμοῦ οὐ γνώσῃ, καὶ σώζων οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. » Νομοθετῶν γάρ σοι μετὰ τὴν γενομένην ἐλευθερίαν, καὶ τῆς Αἰγύπτου τὴν ἀπαλλαγὴν, παρηγγύησα μηδένα ἕτερον πλὴν ἐμοῦ εἶδέναι Θεόν. « Οὐ ποιήσεις γὰρ, εἶπον, παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω ⁹⁵, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς. » Οὐ μόνον δὲ σε τῆς πικρᾶς τῶν Αἰγυπτίων ἡλευθέρωσα δουλείας, ἀλλὰ καὶ

« Ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐποίμαινόν σε, ἐν γῇ διοικήτην. (ς'.) Κατὰ τὰς νομὰς αὐτῶν. » Ἀντὶ τοῦ, τὰς ἀρμοτουσᾶς σοι χορηγῶν χρεῖρας, μάννα ἐξ οὐρανοῦ, ὀρυγομήτρας ἐκ θαλάττης, ὕδωρ ἐκ πέτρας. Οὐ γὰρ, ὡς ἐν ἐρήμῳ διάγοντες, ἐν σπάνει τῶν ἀναγκαίων ἦσαν, ἀλλ' « Ἐνεπλήσθησαν εἰς πλησμονὴν, καὶ ὑψώθησαν αἱ καρδίαι αὐτῶν. Ἐνεκεν τούτου ἐπελάθοντό μου. » Τοιαῦτα καὶ ὁ θεὸς ἐφη περὶ αὐτῶν Μωσῆς: « Καὶ ⁹⁶ ἔφαγεν Ἰακώβ, καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡγαπημένος, ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη, καὶ ἐγκατέλιπε Κύριον τὸν ποιήσαντα αὐτόν. » Ἄλλ' οὐκ ἔασω αὐτόν, φησὶν ⁹⁷, ἀπαίδευτον.

ζ'. « Ἔσομαι δὲ αὐτῷ, φησὶν, ὡς πάνθηρ, καὶ ὡς πάρδαλις, κατὰ τὴν ὁδὸν τῶν ⁹⁸ Ἀσσυρίων. » Τοῖς γὰρ θηριώδεις αὐτῷ πολεμίους ἐπαναστήσω, πάνθηρος δίκην καὶ παρδάλειος χρησομένου αὐτῷ. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς, ὅτε δὴ πάντα ⁹⁹ πρυτανεύων, ἐπάγει τοὺς πολεμίους, ἑαυτὸν πάνθηρ καὶ παρδάλει ἀπεικάεσθαι λέγει. Προστέθεικε δὲ, ὅτι

η'. « Ἀπαντήσομαι αὐτοῖς ὡς ἄρκος ἀπορομένη, καὶ διαρρήξω συγκλεισμὸν καρδίας αὐτῶν. » Καθὰ-

VARIÆ LECTIONES.

⁹¹ C ἄλωνος. ⁹² στερ. — στρατ. αὐτοῦ, et deinde Καὶ οὐ — ὀπίσω αὐτῶν. Hæc omnia des. in Hebr. et in antiqua edit. τῶν Ὁ, ut jam recte ab Hier. monitum est; allegantur autem a Theophilo Antioch. lib. ii Ad Autolyicum. ⁹³ αἱ — καὶ τὴν γῆν. Des. in C. ⁹⁴ ἐπλ. τὴν. Ita Ald. Rec. lectio est, ἔκτισαν πᾶσαν τὴν στρ. ⁹⁵ ἄνω. Des. in C. ⁹⁶ Κατ. Des. ibid. ⁹⁷ φησὶ. Des. ib., tum h. l., tum post pauca. ⁹⁸ τῶν. Des. ibid. ⁹⁹ πάντα. Des. ibid.

περ γάρ ἡ ἄρκος στενοχωρουμένη, καὶ φυγεῖν οὐ δύναμένη, μετὰ πολλῆς τῆς μανίας τοῖς προσιοῦσιν ἐπέρχεται· οὕτως οἱ πολέμιοι φειδούς αὐτοὺς οὐδεμιᾶς ἀξιώσουσιν, ἀλλ' ὠμῆν καὶ ἀπηγῆ περὶ αὐτοὺς ἐπιδειξονται γνώμην. Ταῦτα δὲ εἰς αὐτοὺς διαπράξομαι, τὴν συγκεκλεισμένην αὐτῶν καρδίαν καὶ διανοιγθῆναι μὴ βουλομένην, ἀλλ' ἀτεράμονα καὶ ἀκαμπῆ μένουσαν, διανοῖξαι καὶ κατανοῦσαι βουλόμενος, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ προστήκοντος ἀγαγεῖν. « Καὶ καταφάγονται αὐτοὺς ἐκεῖ σκύμνοι δρυμοῦ, καὶ θηρία ἀγροῦ διασπάσει αὐτούς. » Διαφόρως εἴρηκε τὰ αὐτὰ, τῷ πλήθει τῶν φοβερῶν εἰκόνων τοὺς ἀναλγησίαν νοσοῦντας καταπλήττων καὶ δεδιττόμενος. Εἶτα θρηνεῖ καθ' αὐτὸν, καὶ ὀνειδίζει, καὶ τῆς προτέρας ἀβελτηρίας ἀναμνησκει.

θ, ι'. « Τῆ διαφθορᾶ σου, Ἰσραὴλ, τίς βοηθήσει σοι ; Πῶς ὁ βασιλεὺς σου οὕτος ; καὶ διασωσάτω σε ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι σου, καὶ κρινάτω σε, ὃν εἶπας· Δός μοι βασιλεία καὶ ἄρχοντα. » Τίς ἂν πρὸς ἀξίαν τὴν διαφθοράν σου, ὦ Ἰσραὴλ, θρηγήσειε ; Μεμένηκας γὰρ πάσης ἔρημος βοηθείας, καὶ ταῦτα ὑπὸ βασιλείῳ ἀρχόμενος, καὶ ὑπὸ τούτῳ πολιτευόμενος· τὴν γὰρ ἐμὴν ἀτιμάσας ἡγεμονίαν, ἀνωθίον ἔχειν ἐπόθησας βασιλεία.

ια'. « Ἐγὼ δὲ ἔδωκά σοι ἐν τῇ ὀργῇ μου· ἀλλὰ ἀνέσχον ἄπάλιν ἐν τῷ θυμῷ μου. » Ὅργισθεὶς μὲν γὰρ διὰ τὴν ἄλογον ἀττησιν, ἔδωκά σοι τὸν Σαοὺλ· ἀνεξικαχίᾳ δὲ καὶ μακροθυμίᾳ πάλιν χρησάμενος, ἀντεισήγαγον τὸν Δαβὶδ. Τοῦτο γὰρ λέγει· « Ἄνεσχον ἐν τῷ θυμῷ μου » ἀντὶ τοῦ Μακροθυμίας ἐχρησάμενος.

ιβ'. « Συστροφή ἄδικίας Ἐφραῖμ, ἐγκεκρυμμένη ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ. » Ἔοικε τοῦτο τοῖς ὑπὸ Ἡσαίου λεχθεῖσιν· « Οὐαί, οἱ ἐπισπώμενοι τὰς ἁμαρτίας ὡς σχοινίῳ μακρῷ ! » Τοῦτο γὰρ καὶ ἐνταῦθα λέγει, ὅτι ὁ Ἐφραῖμιστρεφει τὰς ἀδικίας, καὶ αὖξαι διηνεκῶς, βουλῇ πονηρᾷ κεκρημένος. Τὸ γὰρ, « Ἐγκεκρυμμένη ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ, » τοῦτο δηλοῖ, τουτέστι, εἰς βάθος ἔχει τὴν πονηρίαν· ἀλλὰ τοσοῦτοις αὐτὸν περιβαλῶ κακοῖς, ὡς ὠδιούση γυναικὶ παραπλησίως ὀδυνᾶσθαι. Εἶτα ὡς κατ' ἐρώτησιν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ·

ιγ'. « Οὗτος ὁ υἱὸς σου ὁ φρόνιμος. » Τοῦτον, φησὶ, τοῦ Μανασσῆ προτετίμηκας, καὶ νέον ὄντα τοῦ πρεσβυτέρου προέταξας· ἀλλ' ἀντὶ τῆς τιμῆς ἐκεῖνης ἀτιμίαν περιβλήθησεται. « Οὐ γὰρ μὴ ὑποστῆ ἐν συντριβῇ τέκνων αὐτοῦ. » Οὕτε γὰρ τοῖς περιοίκοις πολεμουμένοις ἐπαμύναται δυνήσεται. Οὕτω τὰ λυπηρὰ παραγγελίας, ἐπὶ τὴν τῶν χρηστῶν ἐπαγγελίαν πάλιν μεταφέρει τὸν λόγον.

ιδ'. « Ἐκ χειρὸς ἄδου βύσομαι αὐτούς, καὶ ἐκ θαλάτου λυτρώσομαι αὐτούς. » Εἶτα παιανίζειν κατὰ

* Isa. v, 18.

VARIE LECTIONES.

ι οὐ. C μὴ. * διαφθ. C διασπορᾶ. Et deinde διασποράν. * σοι. Des. apud O. * ἄν. Ita Ald. Rec. lectio est ἔσχον, omisso πάλιν. * Rec. lectio Συστροφῆν. * ὁ — φρόν. Hanc lectionem librorum negligentia, ut videtur, corruptam, bene emendavit Grabius, qui habet, υἱὸς οὐ ὁ φρόνιμος. Hoc autem loco rec. lectionem, quam Noster per ironiam interpretatus est, mutare non licuit. * φησὶ. Des. in C. C ἀτιμίᾳ.

A ut enim ursae in loci angustias compulsae et fugere non valens, **1374** magna cum rabie appropinquantes invadit: sic hostes nullam illis veniam indulgebunt, sed atrocem et immanem in eos animus ostendent. Haec autem contra eos faciam, volens cor eorum clausum, nec aperire se studens, sed obduratum et inflexibile perseverans, recludere et compungere, atque ad cognitionem honesti deducere. « Et devorabunt eos ibi catuli sylvarum: et bestiae agri disrumpent eos. » Diversis modis eadem dixit, ut multitudine horribilium similitudinum stupore et indolentia laborantes perterrefaceret. Mox lamentatur secum, et objurgat, prioremque insipientiam iterum commemorat.

B VERS. 9, 10. « Quis auxiliabitur corruptioni tuae, o Israel? Ubi est rex tuus iste? et salvum te faciat in cunctis urbibus tuis: et judicet te, de quo dixisti: Da mihi regem et principem. » Quis satis digne tuam corruptionem, o Israel, deslere possit? Mansisti enim ab omni auxilio inops et nudus, idque, dum a rege gubernaris, et sub eo vivis. Spreto enim meo principatu, hominem habere regem exoptasti

VERS. 11. « Ego autem dedi tibi (regem) in ira mea, et sustinui rursus in furore meo. » Iratus enim ob importunam flagitationem, dedi tibi Saullem; patientia rursus et tolerantia usus, in ejus locum substitui Davidem. Hoc enim dicit, cum ait: « Sustinui in furore meo, » hoc est, Patientissimus tuli.

VERS. 12. « Conglobatio iniquitatis Ephraim, absconditum peccatum ejus. » Simile est hoc iis, quae dicta sunt ab **1375** Isaia: « Vae illis qui trahunt peccata quasi funiculo longo! » Hoc enim hic etiam dicit, quod Ephraim coacervet iniquitatem, assidueque augeat, malo utens consilio. Hoc nempe significat quod ait, « Absconditum peccatum ejus, » hoc est, Penitus infixam habet malitiam: sed tantis malis cum implicatio, ut mulieris parturientis more torqueatur. Deinde veluti per interrogationem ad Israellem dicit:

VERS. 13. « Iste est filius tuus sapiens. » Hunc tu, inquit, praeposuisti Manassi, et juniorem majori natu antetulisti: verum pro honore illo infamia afficietur. « Quia non sustinebit in contritione filiorum suorum. » Non enim vicinis bello impetitis opitulari poterit. Postquam vero tristitia sic denuntiavit, ad bonorum promissionem iterum convertit sermonem.

VERS. 14. « E manu inferni liberabo eos, et de morte redimam illos. » Deinde tanquam praena

contra mortem canere jubet. « Ubi lis tua, mors? ubi est aculeus tuus, inferne? » Hæc typice quidem in reditu Judæorum facta fuerunt; tropice enim vitam in captivitate actam *infernum et mortem* vocat: perfectura autem et verum finem sortita sunt post Salvatoris nostri resurrectionem. Primitiis enim nostris resurgentibus, spem resurrectionis omnes suscepimus. Hoc idem vero licet invenire in prophetia Ezechielis. Etenim ibi quoque ossium resurrectio duo ostendit; tum **1376** reditum Israelis, qui omnem bonam spem præcidens dicebat: « Defecimus, arida facta sunt ossa nostra; » tum communem omnium hominum resurrectionem: nam quæ erga Judæos facta sunt, typus erant divinæ de omnibus hominibus curæ. « Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres dividet. » Hæc autem, inquit, consolatio melioris spei, resurrectionisque expectatio, Judæis, cum captivi essent, et omnibus hominibus occultata olim fuisse videtur. Judæi enim in captivitate abducti, et separati a cognatione sua, seorsimque alii ab aliis disjuncti servire coacti, nullam spem revocationis habebant. Et homines omnes, cum mortem viderent funditus destruentem naturam, et nunc fratrem a fratre sejungentem, nunc filios patres privantem, resurrectionis spem prorsus abjiciebant. Attamen vera, inquit, sunt dicta, tametsi in præsens abstrusa multis et abscondita.

VERS. 15. « Adducet enim urentem ventum Dominus e deserto super eos, et siccabit venas ejus, et desolabit fontes illius: iste arefaciet terram ejus, et omnia vasa desiderabilia ejus. » Per hæc autem significat, Cyrum Persam bellum moturum, et eversurum Assyriorum, sive Babyloniorum, imperium, omnemque regiam stirpem deleturum, et tyrannidis causas sublaturum **1377** esse. Hæc enim per translationem *fontes et venas* appellat. Per hæc autem docere voluit, quoniam pacto destructurus sit eum quem per translationem *mortem et infernum* appellavit. Sed hæc postea fient. Nunc vero,

CAPUT XIV.

VERS. 1. « Delebitur Samaria. » Quæ ausa est contra voluntatem Dei agere, et bello consumetur, et ejus incolæ videbunt infantes lactentes ad terram allidi, ac prægnantes simul cum fetu perire. Sed ne horum experimentum facias,

VERS. 2. « Convertere, o Israel, ad Dominum Deum tuum. » Quoniam in iniquitatibus multum tempus consumpsisti. [3-5] Postea etiam docet

⁷ Ezech. xxxvii, 11.

VARIE LECTIONES.

⁸ μου. C. σου. ¹⁰ διότι — διαστ. Hæc ad vers. 15 pertinent juxta Hebr. et LXX. ¹¹ Rec. lectio est, αὐτὸς καταξηρανεῖ. ¹² διαφθ. Ita cum C legimus. Sirm. διαφθερόντα. ¹³ Edit. prior hab. ταῦτα. ¹⁴ ἀν. Ita cum C legimus. Sirm. αἰρουμένας. ¹⁵ ὧ. Des. in A.

τοῦ θανάτου κελεύει. « Ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε; πῶς τὸ κέντρον σου, ἄδη; » Ταῦτα τυπικῶς μὲν ἐπὶ τῆς ἐπανόδου τῶν Ἰουδαίων γεγένηται· καλεῖ γὰρ τροπικῶς τὴν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ διαγωγὴν ἄδην καὶ θάνατον. Ἐντελεῖς δὲ καὶ ἀληθὲς ἐδίξαστο πέρας μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάστασιν· τῆς γὰρ ἡμέτερας ἀπαρχῆς ἀναστάσης, ἅπαντες ἡμεῖς ἐδεξάμεθα τῆς ἀναστάσεως τὴν ἐλπίδα. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ τοῦ Ἰεζεκιὴλ προφητείας ἐστὶν εὐρεῖν· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ τῶν ὀστέων ἀναβίωσις τὰ δύο σημαίνει, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν ἐπάνοδον (ὅς τὰς χρηστὰς ἀποκόψας ἐλπίδας ἔλεγεν· « Ἐκκελοῦπαμεν, ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστέα ἡμῶν, » καὶ τὴν κοινὴν ἀπάντων ἀνθρώπων ἀνάστασιν. Τύπος γὰρ τὰ περὶ Ἰουδαίου γεγενημένα τῆς περὶ πάντας ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων κηδεμονίας. « Παράκλησις κέκρυπται ἀπὸ ὀφθαλμῶν μου, διότι οὗτος ἀναμέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ. » Αὕτη δὲ, φησὶν, ἡ παραψυχὴ τῆς χρηστοτέρας ἐλπίδος, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἢ προσδοκίας, καὶ ἀπὸ τῶν αἰχμαλώτων γεινομένων Ἰουδαίων, καὶ ἀπὸ πάντων ἀνθρώπων τέως κεκρούσθαι δοκεῖ· οἱ τε γὰρ Ἰουδαῖοι ἐξανδροποδιζόμενοι, καὶ τῆς σφετέρας διαχωριζόμενοι συγγενεῖας, καὶ κατὰ διαίρεσιν καὶ διανομίην δουλεῦν ἀναγκάζόμενοι, τῆς ἀνακλήσεως οὐδεμίαν εἶχον ἐλπίδα· καὶ ἅπαντες ἄνθρωποι, τὸν θάνατον ὄρωντες ἄρδην ἀμύνοντα τὴν φύσιν, καὶ νῦν μὲν ἀδελφὸν ἀδελφοῦ χωρίζοντα, νῦν δὲ πατῆρος πατέρα στερίσκοντα, παντελῶς ἀπηγόρευον τὴν ἀνάστασιν. Ἄλλ' ὅμως ἀληθῆ, φησὶ, τὰ εἰρημένα, κἂν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀδῆλα ἦ τοῖς πολλοῖς.

ἰε'. « Ἐπάξει γὰρ Κύριος ἄνεμον καύσωνα ἐκ τῆς ἐρήμου ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀναξηρανεῖ τὰς φλέβας αὐτοῦ, καὶ ἐξηρανώσει τὰς πηγὰς αὐτοῦ· οὗτος ἐρηνώσει τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ σκεῦη αὐτοῦ τὰ ἐπιθυμητά. » Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων Κύρον τὸν Πέρσην ἐπιστρατεύσαντα, καὶ καταλύσαντα τῶν Ἀσσυρίων, ἔστουν Βαβυλωνίων, τὴν βασιλείαν, καὶ πᾶσαν τὴν βασιλικὴν συγγένειαν διαφθείραντα, καὶ τὰς τῆς τυραννίδος ἀφελόμενον ἀφορμὰς· ταύτας γὰρ τροπικῶς πηγὰς καὶ φλέβας προσαγορεύει. Ἡβουλήθη δὲ διὰ τούτων διδάξαι, τίνοι τρόπῳ καταλύσει δὴ τροπικῶς θάνατον καὶ ἄδην ἐκάλειν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν μετὰ ταῦτα γενήσεται· νῦν δὲ, ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

α'. « Ἀφανισθήσεται Σαμάρεια. » Ἐναντία δρᾶσι τετολημηκυῖα τῷ θεῷ θελήματι, καὶ τοῦ πολέμου γενήσεται παρανόλημα καὶ ἔβονται οἱ ταύτης οἰκητορες, τὰ μὲν ὑπομάζια παῖδια τῇ γῆ προσρηγνόμενα, τὰς δὲ κυφοροῦσας μετὰ τῶν ἐμβρύων ἀναρουμένας. Ἄλλ' ἵνα τούτων μὴ δέξη τὴν κείραν, β'. « Ἐπιστράφηθι, ὧ Ἰσραὴλ, πρὸς Κύριον τὸν Θεόν σου. » Πολὺν γὰρ ἐν ταῖς παρανομίαις κατανήλωσας χρόνον. Εἶτα καὶ διδάσκει αὐτοῦς, ποῖος

προσῆκει χρήσασθαι λόγοις τὸν Θεὸν ἐξιζουμένους. A eos, quibus verbis conveniat uti Deum placare studentibus. Dicite enim, ait, « Potes omnem tollere iniquitatem. » Hanc enim illi supplicationem offerentes, non capietis injustitiæ præmia, quin efficiamini compotes omnium bonorum. Adjungite etiam illis verbis, Salvatorem et benefactorem rogantes, Nulli amplius mortalium confidemus, non Assyriis, non Ægyptiis, non equorum multitudini, neque deos existimabimus idola manufacta. His enim abs te dietis, Dominus, qui assiduo tecum est, miserabitur pupilli: hoc est, te tanquam pupillum tutela et curatione carentem omni providentia fovebit; imo sanitatem, inquit, ab urgentibus malis te **1378** liberans, impertiar. Sincero autem affectu te prosequar, et inflictam tibi castigationem omnem cessare faciam; præterea tibi quasi rorem quemdam mea dona præbebo, ut floreas sicut lilium. Hoc enim expressit, dicens:

ζ'. « Ἔσομαι ὡς ¹⁸ δρόσος τῷ Ἰσραὴλ, ἀνοθήσει ὡς κρίνον. » Πολλαχῶ δὲ τοῦτου τοῦ ¹⁹ ἄνθους ἡ θεία μέμνηται Γραφή. Καὶ Ἡσαίας μὲν βοᾷ: « Εὐφρανθήτω ἡ ἔρημος, καὶ ἀνθήτω ὡς κρίνον. » Ἐν δὲ τῷ Ἄσματι τῶν ψαλμῶν περὶ τῆς νύμφης ὁ νυμφίος φησὶν: « Ὡς κρίνον ἐν μέσῳ ἀκανθῶν, οὕτως ἡ ἀδελφιδὴ μου ²⁰ ἀναμέσον τῶν θυγατέρων. » Καὶ ὁ Κύριος δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις, « Ἀποβλέψατε ²¹, φησὶν, εἰς τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ. Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὕτε Σολομῶν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. » Πανταχόθεν τοίνυν μανθάνομεν, ὡς πρὸς τῇ εὐωδίᾳ καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ ἵνθους θαυμάζεται. Ταύτῃ δὲ παραβάλλεται ἡ τοῦ ῥύπου τῆς ἀμαρτίας ἀπηλλαγμένη ψυχὴ, καὶ τὴν λαμπροτάτην τοῦ βαπτίσματος περιβεβλημένη στολήν, περὶ ἧς καὶ Ἡσαίας βοᾷ: « Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης. » Τοῦτῃ γὰρ παραπλησίως τῷ κρίνῳ καὶ ὁ Ἰσραὴλ τὸν Θεὸν ἐπιγινούς, « Ἀνθήσει, φησὶ, καὶ βαλεῖ τὰς ῥίζας αὐτοῦ ὡς λίθανος. » Ἀγροὶ δὲ τὸ δρος τὸ ταῖς κέδροις κατεσταμένον. Εἶτα τὸ ἐσόμενον αἰνιττόμενος πηλοῦς:

ζ'. « Πορεύονται οἱ κλάδοι αὐτοῦ. » Προαγορεύει καὶ τὸν ²² τῆς εὐσεβείας καρπὸν: « Καὶ ἔσται ὡς ἔλαια κατακαρπός, καὶ ἡ ὄσφρασις ²³ αὐτοῦ ὡς λίθανος. » Διδάσκει δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν τὴν αἰτίαν:

η'. « Ἐπιστρέψουσι, καὶ καθιούνηται ὑπὸ ²⁴ τὴν σκίπην αὐτοῦ. » τουτέστι, τοῦ Θεοῦ. « Καὶ ζήσονται, καὶ στηριχθήσονται ²⁴ αἰτώ, καὶ ἐξανθήσει ὡς ἀμπέλος τὸ μνημόσυνον αὐτῶν, ὡς οἶνος λίθανου. » Ἀποταττόμενοι γὰρ τῇ πλάνῃ τῶν εἰδώλων, καὶ τῇ ἐμῇ θαρβύοντες κηδεμονίᾳ, παντοδαπῶν ἀγαθῶν δέξον-

VERS. 6. « Ero quasi ros Israeli, florebit ut lilium. » Hujus vero floris sæpe sacra Scriptura meminit. Et quidem Isaias clamat: « Lætetur deserta, et floreat quasi lilium. » In Cantico autem canticorum de sponsa sponsus ait: « Sicut lilium in medio spinarum, sic cognata mea inter filias. » Tum in sacris Evangelii Dominus inquit: « Considerate lilia agri. Amen dico vobis, ne Salomo quidem in omni gloria sua vestitus fuit sicut unum ex istis. » Ex omni parte igitur cognoscimus, præter suavevolentiam etiam lilii splendorem admirationem concitare. Huic autem comparatur anima a sordibus peccatorum liberata, et splendidissima stola baptismi ornata, de qua etiam Isaias loquitur: « Exsultet anima mea in Domino, quia induit me vestimento salutis, et tunica lætitiæ. » Sicut enim hoc lilium, inquit, florebit Israel agnoscens Dominum. « Florebit, inquit, et emittet radices suas quasi Libanus. » Montem autem significat cedris quasi sertis redimitum. Deinde futuram multitudinem designat, cum ait:

VERS. 7. « Ibunt rami ejus. » Prædicat etiam pietatis fructum: « Et erit quasi oliva fructifera, et odor **1379** illius quasi Libani. » Tum docet bonorum causam:

VERS. 8. « Convertentur, et sedebunt sub umbra ejus. » Hoc est, sub umbra Dei. « Et vivent, et firmabuntur frumento: et effloreat ut vinea memoriale eorum, quasi vinum Libani. » Nuntium enim remittentes idolorum errori, et mæx providentiæ confidentes, omnium bonorum copia redun-

Isa. xxxv, 1. ^a Cant. ii, 2. ^b Matth. vi, 29, 30. ^c Isa. lxi, 10.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ Δύν. — ἄμαρτ. Des. apud LXX; cod. Barb. habet ἀδικίαν. ¹⁷ δ. Ex C suppl. ¹⁸ ὡς. Deerat in edit. priori. ¹⁹ τοῦ. Ex C suppl. ²⁰ ἡ ἀδ. μου. Supra, p. 54 erat ἡ πλησίον μου. ²¹ ἀποβλ. x. τ. λ. Aliter l. c. leg. ²² καὶ τόν. C δὲ καί. ²³ ὄσφρ. C εὐφρασία, sine alius, quantum scimus, codicis suffragio. ²⁴ ὑπό. Ita leg. cum A et C. Sirm. ἐπι. ²⁵ στηρ. Ita A et C, sed Bosius ad h. l. Nostro tribuit lectionem cod. Vatic. μεθυσθήσονται.

dabunt. Et similiter ut vinum odoratum in Libano A cultum, virtutis suavem odorem habebunt: atque illinc manantem bonæ existimationis fructum percipient:

VERS. 9. « Ephraïmo. Quid ei ultra et idolis? » Cum igitur, Ephraim, perceperis animo, quæ sint pietatis opes, fuge idolorum errorem: hujus enim gratia corrigere te volens humiliavi, et corroborabo te misericordia utens, et junipero condensata similem me tibi exhibebo, et fructus a me percipies. Nam semper virens juniperus existit: neque est putrescentis naturæ, et coma cingitur aculeata. Hunc autem ista habent sensum: Omni studio tibi prospiciens, ab omni perniciose immunem te præstabo, ac te invadentes quasi aculeis quibusdam seriam. Atque ita totam prophetiam absolvens, saluberrimum omnibus lectoribus finem imposuit.

VERS. 10. « Quis sapiens, et intelliget hæc? aut intelligens, et cognoscet ea? quia rectæ sunt viæ Domini, et justî ambulabunt in eis: qui autem impij sunt infirmabuntur in illis. » Hunc quoque finem David, cum Dei beneficia enarrasset, psalmo centesimo sexto 1380 adjecit: « Quis sapiens, et custodiet hæc, et intelligent misericordias Domini? » « Sapientia enim prorsus et intellectu opus est ad cognitionem et comprehensionem divinatorum eloquiorum, atque ad eorumdem impletionem et observationem. Neque enim hæc intelligere possunt, qui divini Spiritus lucem non susceperint: neque observare, qui supernum non asscuti sint auxilium. Qui vero talem et tantam de Deo notitiam sunt adepti, subsidium inde nacti, rectis viis incedunt, et justî vocantur: qui autem impie vivunt, et diversam viam ingrediuntur, impietatis præmia reportant. Det autem omnium Deus, qui omnes homines vult salvos fieri et ad veritatis cognitionem pervenire*, ut non hujus, sed illius participes flamus: ut secundum sacras illius leges vitam ducentes, laudemus et glorificemus eum, et corpore, et spiritu, ut ait Apostolus: quia ei convenit omnis gloria, honor et reverentia, cum unigenito ejus Filio et Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

4 Psal. cvi, 43. • 1 Tim. II, 4.

VARIAE LECTIONES.

²⁵ πεπ. LXX habent ὡς ἀρκευθος κυκάζουσα. Rectius juxta Hebr. habet Barber. ὡς ἐλάτι τις εὐθαλής. ²⁶ συμπερ., x. τ. λ. Lacuna est b. l. in C usque ad Joel, 1, 2. ²⁷ Supra, i. 1, p. 1377, erat συνήσι. ²⁸ Subjicimus quæ in cod. Aug. (et paucis mutatis in Flor.) post textum Osee, de nomine prophetæ, et de rebus ad eum pertinentibus, leguntur: Ὡσπερ ἐρμηνεύεται σωζόμενος Οὗτος; ἦν ἐκ Βελεμὸς τῆς φυλῆς Ἰσαχάρ, καὶ ἔδωκεν τέρας ἤξειν Κύριον (F. addit καὶ) ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενον, καὶ ἰδρύσαι ἐν Σιλώμ (F. Σηλὼμ) μερισθῆσεται εἰς (Des. in F.) δώδεκα μέρη, καὶ γενήσονται δώδεκα δρῦες. Καὶ ἀκολουθῆσαι αὐτῷ (F. τῷ) ἐπὶ γῆς φανέντι Θεῷ, καὶ δι' αὐτοῦ σωθῆσεται πᾶσα ἡ γῆ. Καὶ οὗτος (A. οὕτως) θανὼν ἐτάφη, ἐν τῇ γῆ αὐτοῦ. In F. hæc leg. in fine argumenti in Joëlem.

ται τὴν ἀφθονίαν, καὶ οὕτω εὐδοεὶ παραπλησίως, ἐν τῷ Λιβάνῳ γεωργουμένῳ, τὴν τῆς ἀρετῆς ἔξουσι εὐοσμίαν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν εὐφημίαν καρπώσονται.

θ'. « Τῷ Ἐφραΐμ. Τί αὐτῷ ἐτι καὶ εἰδύλοισ; » Μαθὼν τοίνυν Ἐφραΐμ, ὅσα τῆς εὐσεβείας ἡ κτῆσις, φύγε τῶν εἰδύλων τὴν πλάνην· τούτου γὰρ σε χάριν καὶ ἐταπεινώσα παιδεύσας, καὶ δυνατὸν ἀποφανῶ φιλανθρωπίᾳ χρησάμενος, καὶ παραπλησίως ἀρκεύθῳ πεπυκνωμένῳ ²⁵ γενήσομαι σοι, καὶ τοὺς πρ' ἐμοῦ τρυγῆσεις καρπούς. Ἀειθαλῆς γὰρ ἡ ἀρκευθος, καὶ ἀσηπτον ἔχουσα τὴν φύσιν, καὶ ἀκαθάρτη κόμην περικειμένη. Ἀγροὶ δὲ διὰ τούτων, ὅτι Σὲ παντοδαπῆς ἀξιώσεως προνοίας ἀλύμαντον διατηρήσω, τοὺς ἐπιόντας σοι καθάπερ τισὶ καταπλήτων ἀκρίσιν. Οὕτω πᾶσαν συμπεράνας ²⁶ τὴν προφητείαν, τέλος ἐπιτέθεικεν ἅπασιν τοῖς ἐντυγχάνουσιν ὄνησιφόρον.

ι'. « Τίς σοφός, καὶ συνήσει ταῦτα; ἢ συνετός, καὶ γνώσεται αὐτά; ὅτι εὐθεΐαι αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύονται ἐν αὐταῖς· οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς. » Τοῦτο δὲ καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ τὰς θείας διεξελθῶν εὐεργεσίας ἐν τῷ ἑκατοστῷ καὶ ἑκτῷ ψαλμῷ τέλος ἐπιτέθεικε τῇ μελωδίᾳ· « Τίς σοφός, καὶ φυλάξει ταῦτα, καὶ συνήσουςι ²⁷ τὰ ἔλεη τοῦ Κυρίου; » Σοφίας γὰρ τῷ ὄντι καὶ συνέσεως δεῖ, καὶ εἰς τὴν γνώσιν καὶ κατανόησιν τῶν θεῶν λόγων, καὶ εἰς τὴν τούτων ἐκπλήρωσιν τε καὶ διατήρησιν· οὕτε γὰρ συνιέναι ταῦτα δυνατὸν τοῖς τοῦ θεοῦ Πνεύματος τὴν αἴγλην μὴ δεξαμένοις, οὕτε φυλάξει μὴ τῆς ἀνωθεν ἀπολαύοντα βοηθείας. Οἱ δὲ τσαύτην καὶ τοιαύτην περὶ τῶν θεῶν εὐνοίαν ἐνδεικνύμενοι, τῆς ἐκείθεν ἐπιουρίας τυγχάνοντες, τὰς εὐθείας διαπερῶσιν ὁδοῦς, καὶ δίκαιοι χρηματίζουσιν· οἱ δὲ ἀσεβεῖς συζῶντες, καὶ τὴν ἐναντίαν ὀδεύοντες, δρέπονται τῆς ἀσεβείας τὰ ἐπιγεῖρα· παράσχοι δὲ ὁ τῶν ἀπάντων θεός, πάντας ἀνθρώπους ἐθέλων σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν, μὴ ταύτης ἡμᾶς, ἀλλ' ἐκεῖνης γενέσθαι τῆς μοίρας, ἵνα κατὰ τοὺς θεοῦ αὐτοῦ πολιτευόμενοι νόμους, δεξάζωμεν αὐτὸν, κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀπόστολον, κἀν τῷ σώματι, κἀν τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ ²⁸ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΙΩΗΛ ²⁹.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

ENARRATIO IN JOELEM PROPHE TAM.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Ἰωὴλ ὁ θεὸς προφήτης τὸν μὲν χρόνον, καθ' ὃν ἐποιήσατο τὰς προρρήσεις, σαφῶς ἡμᾶς οὐκ ἐδίδαξε· δι' αὐτῶν μόντοι δεδήλωκε τῶν προρρήσεων, ὡς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον γεγένηται, καθ' ὃν ὁ θαυμασιος Ὀσηὲ τὴν τῶν ἐσομένων προβεβωρίαν ἐδέξατο· ταῦτά γάρ καὶ αὐτὸς προλέγει, Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ἔφοδον, καὶ ἀνδραποδισμὸν καὶ δουλείαν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον. Προλέγει δὲ καὶ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον συμβεβηκότα, τοῦ Γῶγ (Σκυθικὸν δὲ τοῦτο ἔθνος), τὴν κατὰ τῆς Ἰερουσαλήμ ὄρμην πανστρατιᾶς γενομένην, καὶ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτοῖς θεῶθεν πανωλεθρίαν. Προστέθεικε δὲ καὶ τὰς μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπὸ παναγίου Πνεύματος χορηγηθείσας δωρεὰς τοῖς ἀνθρώποις. Τοιγαροῦν ἐκ τῶν κατὰ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων προσαγορεύσεων τὸν τῆς προφητείας ἐγνώκαμεν χρόνον. Ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις ἐν κεφαλαίῳ αὕτη· λοιπὸν δὲ τῆς κατὰ μέρος (σὺν Θεῷ δὲ εἰρήσθαι) ἐρμηνείας ἀψώμεθα ³⁰.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

α'. « Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγένετο πρὸς Ἰωὴλ τὸν τοῦ Βαθουήλ ³¹. » Διὰ τὸ πολλούς, ὡς εἰκός, καὶ αὐτὴν ἔχειν προσηγορίαν, καὶ τὸ τοῦ πατρὸς προστέθεικεν ὄνομα. Διδάσκει δὲ, ὡς οὐ λογισμῶν ἀνθρωπίνων εἰσὶν ὠδίνες οἱ παρ' αὐτοῦ γινόμενοι λόγοι· ὑπὲρ δὲ τοῦ Κυρίου τῶν ὄλων ἐμπνευσθεῖς, καὶ προορᾷ τὰ ἐσόμενα, καὶ προλέγει.

β'. « Ἀκούσατε ταῦτα, οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ἐνωπίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν· εἰ γέγονε τοιαῦτα ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ἢ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ὑμῶν; » Ὑμεῖς, φησὶν, οἱ πολὺν βεβιωκότες χρόνον, οἱ πλείονα πείραν, ὡς εἰκός, πραγμάτων δεξάμενοι, πατέρων τε καὶ προγόνων διηγουμένων πολλὰκις ἀκηκότες, τῶν τῆς προφητείας

A

1381 ARGUMENTUM.

Joel· divinus propheta tametsi tempus, quo prophetiam edidit, aperte non ostendit, ex ipsa tamen prophetia colligitur, eum tempore illo, quo mirificus Oseas exstitit, futura prædixisse. Eadem enim et ipse prædicit, Assyriorum et Babyloniorum incursum, captivitatem et servitutum Israelis reditumque ex captivitate. Prædicit etiam quæ post reversionem acciderunt : * incursionem Gogi (ea vero gens est Scythica) in Hierosolymam factam cum exercitu instructissimo, illisque divinitus illatam extremam perniciem. Ad hæc adjunxit dona, quæ post incarnationem Salvatoris nostri Spiritus sanctus hominibus concessit. Ex prædictionibus itaque de Assyriis et **1382** Babylonis, tempus hujus prophetiæ cognovimus. Atque hoc in summa est argumentum : reliquum est, ut explanationem per singulas partes Deo favente aggrediamur.

B

CAPUT I.

VERS. 1. « Verbum Domini, quod factum est ad Joelem filium Bathuelis. » Quoniam multi, ut verisimile est, idem nomen habebant, patris quoque nomen addidit. Docet autem, verba sua non humanarum cogitationum esse partus, sed afflatu divino se futura et prævidere, et prædicere.

VERS. 2. « Audite hæc, senes, et auribus percipite, omnes habitatores terræ, an facta sint talia in diebus vestris, aut in diebus patrum vestrorum. » Vos, inquit, qui per longum tempus vixistis, majoremque, ut par est, rerum experientiam percipistis, quique patres et avos narrantes sæpe audivistis, verba prophetiæ hujus auscultantes,

VARIE LECTIONES.

³⁰ Proximum locum tenet Joel, eodem in his Commentariis servato duodecim prophetarum ordine, qui est in Hebræo et in cod. Vatic. ³¹ F. addit : Ἰωὴλ ἐρμηνεύεται ἀγαπητὸς Κυρίου, ἢ ἀρχή. Οὗτος ἦν ἐκ τῆς φυλῆς Ρουβὴν, ἀγροῦ μεθωμόρων. Ἐν εἰρήνῃ ἀπέθανεν, καὶ ἐτάφη ἐκεῖ. In A eadem leg. in fine libri. ³¹ Bæth. Rectius alii, Φαθουήλ.

vobiscum reputate, an tale quidpiam antea factum sit, vel vestra, vel patrum vestrorum memoria : et omnes qui terram promissionis habitatis, diligenter ad ea quæ dicentur attendite. [3] Tum addit : Cum hæc experti sitis, ne committatis ut e memoria vestra elabantur, sed horum ignaros filios ad hæc institute, atque illis præcipite, ut hæc quasi per manus filiis suis tradant : et generatio quæ hos consequetur, a superiori generatione horum narrationem accipiat. Talia quoque **1383** ait beatus David : « Ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur, et exsurgent, et narrabunt ea filiis suis ^{f.} » Causamque affert, « Ut ponant in Deo spem suam ^{g.} » Unam itaque divini Spiritus gratiam sanctos prophetas afflatu divino concitare, ex dictis patet. [4] Atque ita excitatis ad audienda quæ dicantur senioribus et aliis * universis, totam deinceps calamitatum seriem enarrat, aitque, primam omnium erucam venturam esse ; quæ autem ab hac corrupta non fuerint, a locusta corruptum iri ; quæ vero hanc effugerint, bruchum consupturum ; extremam vero rubiginem impactam nihil prorsus integrum relicturam esse. Quidam ergo tropice ista de Assyriis et Babyloniis interpretati sunt, *erucam* quidem Theglaphalasarum nuncupantes, *locustam* vero Salmauasarem ; *Senacherechim* autem *bruchum* appellaverunt, *rubiginem* denique Nabuchodonosorem, qui postremo bellum iatulit, funditusque Judæam universam devastavit, et eos qui mortem effugerant, captivos abduxit. Ego autem vera hæc quidem esse censeo : existimo autem, etiam ut dicta sunt, reipsa contigisse. Nam beatus Amos meminit etiam locustæ, et bruchii, et combustionis, et æruginis ; hecum item, olearum, et vinearum ab erucis consumptarum ; squaloris præterea, et pluviarum inopix. « Pars enim una, inquit, irrigabitur, et pars super quam non pluerit, arefiet ^{b.} » Hujus vero etiam divinus Jeremias mentionem facit. Non igitur figurate solum hæc accipienda sunt, **1384** cum sacri prophetæ ad unum omnes nos docuerint, supra dicta, sicut narrantur, accidisse. Ut enim prorsus cognoscerent, quod iniquitatis impietatisque pœnas persolventes, irruentibus in eos hostibus traditi fuerint, jure illatis etiam de cælo correctionibus feriebantur : per hæc edocti, quod Deus, quem ipsi contemnebant, utrisque illos supplicii ulciscatur. Cæterum postquam tristitia et dura prædixit, consolationem affert et consiliū.

τιμωρεῖται, κάκεινοις. Προσηγάγως τοίνυν τὰ σκυθρωπὰ, παραίψειν εισφέρει καὶ συμβουλήν.

VERB. 5. « Evigilate, qui ebrii estis ex vino eorum, et plorate ; et plangite, omnes qui bibitis vinum ad ebrietatem. » Convertite, inquit, intemperantiam voluptatemque immoderatam, in lamenta. Non

κατακοῦντες λόγων, σκοπήσατε παρ' ὑμῶν αὐτοῖς, εἴ τι τοιοῦτο γεγένηται πρότερον, ἢ ἐφ' ὑμῶν, ἢ ἐπὶ τῶν ὑμετέρων πατέρων · καὶ ἅπαντες δὲ οἱ τῆς ἐπαγγελίας ^α τὴν γῆν οἰκοῦντες, ἀκριδῶς τοῖς λεχθησομένοις προσέχετε. Εἶτα ἐπάγει, ὅτι τούτων πείραν λαμβάνοντες, μὴ παράδοτε λήθη τὴν μνήμην, ἀλλὰ τοῖς ἀγνοοῦσιν τῶν παιδῶν τὰ περὶ τούτων προσφέρετε διηγήματα · κάκεινοις δὲ ἐντελεισθε εἰς τοὺς ἑαυτῶν ταῦτα διαπορθμεῦσαι παῖδας, καὶ ἡ μετ' ἐκείνους γενεὰ δεχέσθω παρὰ τῆς πρὸ αὐτῆς τὴν περὶ τούτων διήγησιν. Τοιαῦτα καὶ ὁ μακάριος λέγει· Δαβὶδ· « Ὅπως ἂν γῶν γενεὰ ἕτέρα, υἱοὶ οἱ τελεθρόμενοι, καὶ ἀναστήσονται, καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν. » Καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκων, « Ἴνα θῶνται ἐπὶ τὸν Θεόν, φησί, τὴν ἐλπίδα αὐτῶν. » Μία τοίνυν ἡ τοῦ θεοῦ Πνεύματος χάρις, ἡ τοῖς ἁγίοις προσφέρεται ἐμπνεύσασα, ἐκ τῶν εἰρημένων δεικνύται. Οὕτως εἰς ἀκρόασιν τῶν βῆθησομένων τοὺς τε πρεσβυτέρους, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας διεγείρας, διηγείται λοιπὸν πᾶν τὸ πλῆθος τῶν συμφορῶν, καὶ λέγει, πρώτην μὲν κάμπην ἐπελευσεσθαι, τὰ δὲ ὑπὸ τούτης μὴ διαφθαρέντα ὑπὸ ἀκριδὸς ἀναλωθήσεσθαι · ὅσα δὲ ταύτην διαφεύξεται, δαπανήσιν τὸν βροῦχον · ἐσχάτην δὲ τὴν ἐρυσίθην ἐπενευθεῖσαν, μηδὲν παντελῶς καταλείψειν ἀλώθητον. Τινὲς μὲν οὖν ταῦτα τροπικῶς εἰς τε τὸν Ἀσσύριον καὶ Βαβυλῶνιον ἐξεληφρασι · κάμπην μὲν τὸν Θεγλαφαλασάρ ὀνομάσαντες · ἀκριδα δὲ τὸν Σαλμανασάρ · τὸν δὲ Σενναχηρείμ προσηγόρυσσαν βροῦχον · ἐρυσίθην δὲ τὸν Ναβουχοδόνσορ, τελευταίον ἐπιστρατεύσαντα, καὶ ἔρην ἅπασαν τὴν Ἰουδαίαν δῆψαντα, καὶ τοὺς τὸν θάνατον διαφυγόντας αἰχμαλώτους ἀπαγαγόντα. Ἐγὼ δὲ ἀληθῆ μὲν ἡγούμαι καὶ ταῦτα · ὑπολαμβάνω δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸ ρητὸν νοούμενα τῷ ὄντι γεγενῆσθαι. Μέννηται γὰρ καὶ ὁ μακάριος Ἀμώς, καὶ ἀκριδῶς, καὶ βροῦχου, καὶ πυρώσεως, καὶ ἰκτέρου, καὶ σικῶν, καὶ ἐλαιῶν, καὶ ἀμπέλων ὑπὸ καμπῶν διαφθειρομένων, καὶ πρὸς τούτοις αὐχμοῦ καὶ ἀνορθρίας. « Μερὶς γὰρ, φησί, μία βραχθήσεται, καὶ μερὶς ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται. » Ταύτης δὲ καὶ ὁ θεοπέσις Ἱερεμίας σαφῶς ἐμνημόνευσεν. Οὐ δέῃ τοιγαροῦν τροπικῶς μόνον ἐκλαβεῖν τὰ εἰρημένα, συμφώνως ἡμᾶς τῶν ἱερῶν προφητῶν διδαζάντων, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν τὰ προλεχθέντα συνέθη. Ἴνα γὰρ μανθάνωσιν ἀκριδῶς, ὡς τῆς παρανομίας καὶ δυσσεβείας ποιήν τίνοντες ^β τοῖς ἐπιούσιν αὐτοῖς ἐκδίδονται πολεμίοις, εἰκότως καὶ ταῖς οὐρανῶθεν ἐπιφερομέναις παιδείαις ἐβάλλοντο, διδασκόμενοι διὰ τούτων, ὡς ὁ παρ' αὐτῶν ἀμελούμενος Θεός, καὶ τούτοις αὐτοῖς

εἴ· « Ἐκνήψατε, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν, καὶ κλαύσατε ^α· θρηγήσατε, πάντες οἱ πίνοντες οἶνον εἰς μέθην. » Μεταβάλετε, φησί, τὴν ἀκρασίαν, καὶ τὴν τῆς χλιδῆς ἀμετρίαν, εἰς θρηνηδίαν· οὐ γὰρ

^f Psal. LXXVII, 6. ^g ibid. 7. ^h Amos IV, 7.

VARIÆ LECTIONES.

^α τ. ἐπ. Des. in C. ^β C τινυόντες. ^γ Id. κλαύσατε, καί.

τὸ πίνειν οἶνον, κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἀμέτρως πίνειν ἐπι-
 λαθές. Εἰρηκῶς δὲ ἐξ οἴνου αὐτῶν, καὶ ἐτέραν
 ἠνέλιξτο μέθην, τὴν παντελῆ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὰ χεῖρω
 ῥοπήν, καὶ τὴν παντοδαπῆ παρανομίαν οὕτω προσ-
 αγορεύσας. Προσῆκει δὲ ὕμᾶς, φησὶ, θρῆνεῖν καὶ
 ἔδύρεσθαι, ὅτι ²⁶ τοῦ τὴν εὐφροσύνην ὑμῖν προξεν-
 οῦντος στερηθήσεσθε πάντη. Ἐῖτα διηγείται τὰ
 κατὰ τὴν ἀκριδίαν, εἶπουν τὸν Ἀσσύριον ἀμφότερα
 γὰρ αἰνίττεται, καὶ λέγει, ἡ ἔθνος ἀναθήσεσθαι
 ἐπὶ τὴν γῆν αὐτοῦ, ἀριθμοῦ τε κρεῖττον, καὶ βώμη
 καὶ δυνάμει κοσμοῦμενον. ἢ Γῆν δὲ αὐτοῦ τὴν τοῦ
 Ἰσραὴλ ὀνομάζει γῆν ἢ ἐπειδὴ καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἴδιον
 ὀνομάζει λαόν. ἢ Οἱ ἔδόντες αὐτοῦ ἔδόντες λέοντος,
 καὶ αἱ μῦλαι αὐτοῦ, ὡς σκύμου αὐτοῦ. ἢ Διαφόρως
 δὲ τὰ αὐτὰ εἶρηκε, ταῖς πλείοσι προσηγοραῖς κατα-
 πλῆξαι βουλόμενος ἢ λέοντα γὰρ καὶ σκύμον τὸν
 αὐτὸν καλεῖ ἢ εἰ δὲ καὶ διαφόρως τις θέλει νοεῖν, οὐ
 λυμανεῖται τῇ διανοίᾳ ἢ τε γὰρ ἀκρις ἔχει τὰς βρα-
 χυτέρας οἶόν τινος σκύμους ἐπομένας, καὶ οἱ πολέ-
 μοι πρὸς τοὺς μαχίμοις καὶ ἀριστεύουσιν, ἐπάγονται
 καὶ τοὺς ἑλαττον δυναμένους. Διηγείται δὲ καὶ τὰ
 παρὰ τούτων ἐσόμενα, ἀμπέλους ὑποδεικνύς διαφθει-
 ρόμενας, καὶ τὰ τούτων κλήματα λευκαίνόμενα, καὶ
 συκᾶς γυμνουμένας τῆς κόμης, ὅπερ εἴθε συμ-
 θαίνειν ἐπισκηπτούσης ἀκριδος. Καὶ ὅτι οὐχ ὡς γε-
 γεννημένα ταῦτα λέγει, ἀλλ' ὡς ἐσόμενα, ἢ ἐπαγωγῆ
 μαρτυρεῖ.

ἢ. ἢ Θρηνησεί ²⁶ γὰρ, φησὶ, πρὸς με ὑπὲρ νύμ-
 φην περιεζωσμένην σάκκον ἐπὶ τὸν ἀνδρα αὐτῆς τὸν
 παρθενικόν. ἢ Οὐδὲ γὰρ εἶπεν ἐθρήνησεν, ἀλλὰ
 θρηνησεί, διδάσκων, ὡς μετὰ τὴν πείραν δλοφυρό-
 μενοι διατελέσουσι, πικρὸν ποιούμενοι πένθος, οἷον
 ἂν γένοιτο παρὰ νύμφης νέαν ἀγούσης τὴν ἡλικίαν,
 καὶ τὸν οἶκετον νυμφίον θενωτῶτα ὀρώσης.

ἢ. ἢ Ἐξήρται ²⁷ θυσία καὶ σπονδὴ ἐξ οἴκου Κυρίου. ἢ
 Τὸ μέντοι τὰ ἐσόμενα ὡς γεγεννημένα λέγειν, ἴδιόν
 ἐστι τῆς θείας Γραφῆς. Κέχρηται δὲ τούτῳ, οὐ μόνον
 διὰ τὴν ἀπὸ γλώττης εἰς γλώτταν ἐτέραν τῶν λόγων
 μεταφορὰν, ἀλλὰ καὶ διὰ ²⁸ τὴν τῶν λεγομένων βε-
 θαίωσιν. Οὕτω γὰρ, φησὶν, ἀληθῶς ἔσται ταῦτα,
 ὅτι ὡς γεγεννημένα τε θεωροῦμεν, καὶ ὡς περὶ γεγε-
 νημένων διαλεγόμεθα. Ἀμέλει πάλιν ὡς περὶ γεγε-
 νημένων τούτων, ἢ προεῖρηκε μέλλειν ἔσεσθαι, πενθεῖν
 τοῖς ἱερεῦσι παρακαλεῖται, ὡς καὶ θυσῶν καὶ
 σπονδῶν ἐπιλείπουσῶν διὰ τὴν σπάνιν τῶν ἀναγα-
 καίων, καὶ μέντοι καὶ τὴν γῆν διὰ τὴν ἀκαρπίαν
 τῶν ἐξ αὐτῆς. Ἐν αἰσχύνῃ δὲ καὶ οἱ γηπόνοι, φησὶ,
 καθεστήκασι, πολλὰ μὲν ἐπὶ τὴν γῆν πεπονηκότες,
 οὐδένα δὲ καρπὸν κομισάμενοι. Τοῦτο δὲ καὶ νῦν
 συμβαῖνον ὀρώμεν. Ἐν γὰρ ταῖς τῆς γῆς ἀκαρπίαις
 ἐρυθριῶν εἰώθασιν οἱ γηπόνοι, τὰς τε συνήθεις προσ-
 ὄδους τοῖς κεκτημένοις οὐ χορηγοῦντες, καὶ διὰ τὴν
 τῶν ἀναγκαίων σπάνιν ἐξ ἐράνου ζῆν βιαζόμενοι.
 Πλατύτερον δὲ τὴν συμφορὰν διηγούμενος, ὥστε δι-

A enim bibere vinum malum est, sed intemperanter
 bibere perniciosum est. Cum autem dixerit, *ex*
vino eorum, aliam etiam ebrietatem designavit,
 pronam videlicet animi ad deteriora propensionem
 universamque iniquitatem sic appellans. Vos au-
 tem plorare, ait, et lamentari convenit, quia eo
 prorsus privabimini, quod voluptatem vobis * af-
 ferebat. [6] Postea narrat ea quæ ad locustam,
 sive Assyrium spectant. Utrumque enim designat,
 et ait, ἡ gentem ascensuram ad terram ipsius, in-
 numerabilem, viribus et potentia præstantem. ἢ
 Terram vero ipsius vocat terram Israelis, quo-
 niam *Israelem* quoque populum suum nominat.
 ἢ Dentis ejus leonis, et molares ejus, ut catuli
 leonis. ἢ Varie autem eadem dixit, nomen multi-
 tudine perterrefacere volens. *Leonem* enim et *catu-*
lum eundem vocat. Si quis autem diverse intelligere
 velit, sensui non officiet: nam et locusta **1385**
 minores alias, tanquam catulos, subsequentes habet,
 et hostes una cum bellicosis et strennis, etiam
 minus robustos adducunt. [7] Explicat autem quæ
 per has producenda sint, vineas docens corruptas,
 eamque palmites defæctos, et ficus frondibus
 spoliatas, quod irruente locusta accidere solet.
 Quod autem hæc non ut facta, sed ut futura dicat,
 subsequencia testantur.

Vers. 8. ἢ Planget enim, inquit, ad me supra
 sponsam accinctam cilicio propter virum juven-
 tis suæ ἢ Non dixit *planxit*, sed *planget*: osten-
 dens fore ut post experientiam continuo lugent
 acerbo luctu, qualis juvenulæ sponsæ esse solet
 cum sponsum suum mortuum videt.

Vers. 9. ἢ Ablatum est sacrificium, et libatio
 de domo Domini. ἢ Futura quidem ut præterita di-
 cere propriam est divinæ Scripturæ. Quod ita facit,
 non solum ob translationem verborum de lingua in
 linguam alteram: sed etiam ad confirmationem
 eorum quæ dicuntur. Sic enim, inquit, ista vere
 accident, ut ea tanquam facta cernamus, et tan-
 quam de factis sermonem habeamus. Itaque de his
 rursus quasi præteritis, quæ futura prædixit, sa-
 cerdotes lugere hortatur, quoniam sacrificia et
 libationes defecerunt propter necessariorum ino-
 piam: ac terram pariter, propter frugum sterili-
 tatem. [10] In confusione autem, inquit, etiam
 agricolæ versantur, cum nullum fructum post mul-
 tos labores ex terra perceperint. Hoc vero nunc
 quoque accidere videmus. Nam ob terræ **1386**
 sterilitatem rubore perfundi solent agricolæ, qui nec
 solitos redditus possessoribus reddunt, et propter
 necessariorum inopiam mendicato vivere cogun-
 tur. [11, 12] Latius autem declarans calamitatem

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ ὅτι — σπέρθη. π. Hinc colligi potest, Nostrum in fine vers. 5, legisse cum LXX, εὐφροσύνη καὶ
 χαρά, quæ des. in Hebr. et ex vers. 16 petita esse videntur. ²⁷ Ἔρ. Rec. lectio est θρήνησον, juxta Hebr.
²⁸ Ἐξήρται (Sirm. Ἐξήρθη) θυσ. — Κυρίου. Des. in C. ²⁹ διὰ. Des. ibid.

ut ad resipiscentiam excitet eos qui stupiditate laborant, ipsas etiam possessiones lugere jubet, quoniam frumentum et hordeum defecerunt, et vinea exaruit, olivæ denique et ficus, aliæque arbores fructum nullum ferunt, quod omni qui in ipsis erat humore privatæ sint. Est autem animadvertendum, quod non terram et possessiones, ut ratione præditas lugere hortetur: sed ut ratione præditos per res inanimatas excitare studeat: id quod docet, cum subjungit, « Quoniam confuderunt gaudium filii hominum. » Hujus enim, inquit, infecunditatis causa est iniquitas hominum: propter illam enim gaudia cessarunt, et animi mœrores invecti sunt. [13] Quamobrem, inquit, vos quoque sacerdotes, vestem lugubrem accipite: neque apud altare solum lamentamini, sed etiam dormientes vobis saccum substernite: quoniam tanta necessariorum inopia facta est, ut ne solita quidem celebrari possint sacrificia.

VERS. 14. « Sanctificate ergo jejunium, prædicate curationem, congregate senes, » vel potius non hos tantum, sed etiam « omnes incolas terræ, in domum Dei vestri. » Et congregati clamate, dicentes:

VERS. 15. « Heu mihi, heu mihi, in diem! » Per ea autem quæ dicta sunt, plane docemur, **1387** jejunium animæ male habenti medicinam esse salutarem, quæ affectibus peccati mederi possit: quare jejunio subjunxit curationem. « Sanctificate enim, inquit, jejunium, prædicate curationem. » Sanctificate autem posuit pro segregate. Ad hoc enim, inquit, vos segregate, sancte et pure jejunium peragite: jejunantes vero clamate: « Heu mihi, heu mihi, in diem! » hoc est, ob diem malorum expectatum.

« Quoniam propinquus est dies Domini, et quasi miseria e miseria veniet. (VERS. 16.) Quoniam ante oculos vestros alimenta perierunt, et de domo Dei nostri lætitia et gaudium. » Mala, inquit, malis succedentia videbitis, atque alia aliis addita. Hoc enim vocavit « miseriam super miseriam. »

VERS. 17. « Subsultaverunt vitulæ in præsepibus suis: situm contraxerunt horrea ab unguentis suis. » Subsultaturas esse ait vitulas, non ex saturitate id agentes, sed fame oppressas, humique stratas, et solum pedibus allidentes. Horrea vero, inquit, situm contraxerunt, nempe quæ dudum frumentum non susceperunt. Sed et *torcularia*, inquit, tanquam supervacanea *fossa sunt*, et si quid aliud ejusmodi usibus accommodatum fuit, quasi superfluum et inutile, remansit neglectum: quod nimirum nihil esset, quod conjici in ea posset. [18] Mugitum etiam ediderunt armenta boum,

Ἀσγείραι εἰς μεταμέλειαν τοὺς ἀναληγστῶν νοσοῦντας, καὶ αὐτὰ τὰ κτήματα κελεύει θρηγεῖν, ὡς τῶν τε κριθῶν καὶ τῶν πυρῶν ἐπιλειπόντων, καὶ τῆς ἀμπέλους διαθανθείσης· καὶ ἀπαξᾶπλῶς καὶ ἐλαιῶν, καὶ συκῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἀκροδρύων καρπὸν οὐδένα φερόντων, διὰ τὸ πάσης τῆς ἐν αὐτοῖς στερηθῆναι νοτίδος. Ἰστέον δὲ, ὅτι τῇ γῆ καὶ τοῖς κτήμασιν, οὐχ ὡς λογικοῖς θρηγεῖν παρακελεύεται, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀψύχων τοὺς λόγῳ τετιμημένους διεγείραι πειρώμενος· καὶ τοῦτο διδάσκων ἐπιγὰγεν· « Ὅτι κατήστυναν χαρὰν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. » Ταύτης γὰρ, φησὶ, τῆς ἀκαρτίας αἰτία ἡ τῶν ἀνθρώπων παρανομία· δι' ἐκείνην γὰρ πέπαιται τὰ τῆς εὐφροσύνης, τὰ δὲ τῆς ἀθυμίας εἰσενήνεκται. Διὸ, φησὶ, καὶ ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς, τὸ πένθιμον ἀναλάβετε σῆμα, καὶ μὴ μόνον παρὰ τὸ θυσιαστήριον ὀλοφύρεσθε, ἀλλὰ καὶ καθ' εὐδόντες σάκκον ἑαυτοῖς ὑποστρώσατε, ὅτι τοσαύτη σπάνις τῶν ἀναγκαίων ἐγένετο, ὡς μηδὲ τὰς σνηθῆεις ἐπιτελεῖσθαι θύσας.

ιδ'. « Ἀγιάσατε τοῖνον νηστεῖαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε πρεσβυτέρους· » μᾶλλον δὲ μὴ τούτους μόνον, ἀλλὰ καὶ « πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν εἰς οἶκον Θεοῦ ὡ μῶν. » Συναθροισθέντες δὲ κεκράξατε ¹⁰, λέγοντες·

ιε'. « Οἱμοι, οἱμοι ¹¹, εἰς ἡμέραν! » Διδασκόμεθα δὲ σαφῶς ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς ἡ νηστεία τῶν κακῶς τὰς ψυχὰς διακειμένων ἀλεξίκακον γίνεται φάρμακον, θεραπεύειν τὰ τῆς ἀμαρτίας πάθη δυνάμενον· διὸ καὶ τῇ νηστείᾳ τὴν θεραπείαν προστέθεικεν. « Ἀγιάσατε γὰρ, φησὶ, νηστεῖαν, κηρύξατε θεραπείαν. » Τὸ δὲ, ἀγιάσατε, ἀντὶ τοῦ, ἀφορίσατε, τέθεικεν. Εἰς τοῦτο γὰρ, φησιν, ἑαυτοὺς ἀφορίσατε, ἀγίως καὶ καθαρῶς τὴν νηστεῖαν μετέλθετε· νηστεύοντες δὲ βοᾶτε· « Οἱμοι, οἱμοι, εἰς ἡμέραν! » ἀντὶ τοῦ, διὰ τὴν προσδοκωμένην τῶν κακῶν ἡμέραν.

« Ὅτι ἐγγὺς ἡμέρα ¹² Κυρίου, καὶ ὡς ταλαιπωρία ἐκ ταλαιπωρίας ἤξει. (ις'.) Ὅτι κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν βρώματα ἐξηράνθη, καὶ ἐξ οἴκου Θεοῦ ἡμῶν εὐφροσύνη καὶ χαρὰ. » Ἐπάλληλα, φησιν, ὤψεσθε τὰ κακὰ, καὶ τούτοις ἐκεῖνα προστέθειμενα· τοῦτο γὰρ ἐκάλεσε « ταλαιπωρίαν ἐπὶ ταλαιπωρίαν. »

ιζ'. « Ἐσχίρησαν δαμάλεις ἐν ταῖς φάτναις αὐτῶν, ἠύρωτίσασι σιτοδοχεῖα ἀπὸ τῶν χρυσιμάτων αὐτῶν. » Σχιρηθῆσιν ἔφη τὰς δαμάλεις, οὐ διὰ κόρον τοῦτο ποιοῦσας, ἀλλ' ὑπὸ λιμοῦ φθειρομένης, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐβριμμένης, καὶ τοὺς πόδας τῆ γῆ προσαρασσοῦσας. Τὰ δὲ τοῦ σίτου, φησὶ, δοχεῖα εὐρωτά ὑπέμεινε, ὡς πλείστον χρόνον μὴ δεξάμεν σίτον. Ἀλλὰ καὶ ληνοί, φησιν, ὡς περιτταὶ κατασκάφησαν, καὶ εἰ τι ἕτερον ἦν ταῖς τοιαύταις ἀπονευμημένον χρειᾶς, οἷα δὴ περιττὸν, μεμῆθεν ἀτημέλητον, ὡς τῶν ἐν αὐτοῖς ἐμβαλλομένων οὐκ ὄντων. Μυκάται δὲ καὶ τὰ βουκόλια, τὴν τῶν

VARIE LECTIONES.

¹⁰ Θεοῦ. A. præm. Κυρίου. ¹¹ C κράξατε. ¹² οἱ μοι. Repetitur in C. Ita quoque post pauca. ¹³ ἡμ. C præm. ἡ.

ὄδυρομένων ἐπιδεικνύμενα φωνῆν, ἐπειδὴ τῆς συν-
ήθους οὐκ ἀπολαύει τροφῆς· ταῦτά δὲ ποιεῖ ταῖς
βουσί καὶ τῶν προβάτων τὰ ποίμνια. Ἀλλὰ τούτων
οὕτω δρωμένων, Ἐγὼ, φησὶν ὁ προφήτης,

10'. « Πρὸς σέ, Κύριε, βοήσομαι, ὅτι πῦρ ἀνῆλωσε
τὰ ὄρατα τῆς ἐρήμου, καὶ φλῆξ ἀνῆψε πάντα τὰ ξύλα
τοῦ ἀγροῦ. » Τῶν γὰρ ἐπικειμένων κακῶν τὴν λύσιν
παρὰ σοῦ μόνου πορίσασθαι δυνατόν. Πῦρ δὲ καὶ τοὺς
πολεμίους νοῆσαι δυνατόν, πυρὸς δὲ δίκην πᾶσαν τὴν
χώραν ἐκείνην δηώσαντας· καὶ μέντοι καὶ τὴν ἀκριδα,
καὶ τὴν ἐρισύδην, καὶ τὰ τούτοις συνημμένα· οὐδὲν
γὰρ ἤττον οὐδὲ ταῦτα πέφυκε τοὺς ἀπὸ γῆς διαφθεί-
ρειν καρπούς. Ὁραῖα δὲ ἐρήμου καλεῖ τὰ παλαιὰ πέν
ὄρατα, νῦν δὲ ἐρημα γεγεννημένα διὰ τὰ συμβεβηκότα
κακά. Καὶ γὰρ⁴³ μετὰ βραχεῖα λέγει, ὅτι· « Τὰ ἔμ-
προσθεν αὐτοῦ, ὡς παράδεισος τρυφῆς⁴⁴, καὶ τὰ
ὀπίσω αὐτοῦ, ὡς πεδίον ἀφανισμοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ,
φησὶ, ἡμεῖς ἀνάξιοι τῆς παρὰ σοῦ φιλανθρωπίας
τυχεῖν, φειδοῦς τινος ἀπολαυσάτω τὰ κτήνη μυκώ-
μενα καὶ βληχώμενα, « Ὅτι ἐξηράνθησαν ἀφέσεις
ὕδατων. » Τὸ δὲ⁴⁵, « Ἀνέβλεψαν πρὸς σέ, » οὐχ ὡς
περὶ λογικῶν ἐφρηκεν, ἀλλ' εἰς ἔλεον ἐλκῦσαι τὸν
Δεσπότην βουλόμενος, οὕτως ἐκάλεσε τὸν ἀπὸ τῆς
ἐνδείας γινόμενον *μυκηθμόν*.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ προφήτου προσενηνοχότος τὴν δέη-
σιν, πάλιν ὁ Δεσπότης παρακελεύεται τὰς κατὰ νό-
μον προσεταγμένας ἠχῆσαι σάλπιγγας ἐν τῇ Σιών,
καὶ διὰ κηρύκων συναγαγεῖν ἅπαντας εἰς τὸ ἀγιερω-
μένον τῷ Θεῷ ἕρος· « Ὅτι πελάζει, φησὶν, ὁ τῆς
τιμωρίας καιρὸς⁴⁶. » Ὅν οὐκ ἂν τις ἀμέλτοι, γνό-
φου, καὶ σκότους, ὀμίχλης τε καὶ θυέλλης ἡμέραν
προσαγορεύειν· τοιαῦτα γὰρ τὰ ἐν αὐτῷ κακά, ὡς
μηδένα αἰσθῆσιν λαμβάνειν φωτὸς⁴⁷, ἀλλ' ἐν σκότῳ
καὶ γνόφῳ διάγειν ὑπολαμβάνειν. Εἶτα λέγει καὶ τῆς
τιμωρίας τὸ εἶδος. « Ὡς ὄρηρος⁴⁸ χυθῆσεται ἐπὶ τὰ
ὄρη λαὸς πολὺς καὶ ἰσχυρὸς· ὁμοίως αὐτοῦ οὐ γέγο-
νεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ μετ' αὐτὸν οὐ προστεθήσε-
ται, ἕως ἐτῶν εἰς γενεὰς τῶν⁴⁹ γενεῶν. » Διτίθεται
δὲ διὰ τούτων ἀμφοτέρω, καὶ τὴν ἀκριδα, καὶ τῶν
πολεμίων τὸ νέφος. Καὶ αὐτὴ γὰρ κἀκεῖνοι τῷ πλή-
θει καὶ τὰ πεδία, καὶ τὰς τῶν ὀρῶν ἐκάλυψαν κορυ-
φάς. Τὸ μὲν οὖν μὴ γεγενῆσθαι κατ' ἐκείνην τὴν
ἐφοδὸν ἑτέραν, ἀορίστως ἀπέφηνατο· τὸ δὲ μὴ
ἔπεσθαι, μετὰ διορισμοῦ τινος· « Οὐ προστεθήσεται
γὰρ, φησὶν, ἕως ἐτῶν. » Διδάσκει δὲ ὡς πυρὶ παρα-
πλησίως ἐπελεύσεται, καὶ πάντα διαφθερεῖ. Τοσαύ-
την δὲ, φησὶν, ἐπάξει λύδην τῇ γῆ, ὡς τὸν θεώμε-
νον ἀπεικάζειν τὰ μὲν μηδέπω πεῖραν τῶν κακῶν
εἰληφότα τῷ τῆς τρυφῆς παραδείσῳ· τὰ δὲ μετὰ
τὴν ἐφοδὸν, δεδηωμένῳ πεδίῳ, καὶ παντελῶς δι-
εφθαρμένῳ. Τοιαύτη γὰρ πανωλεθρία παραδοθή-

*lugentium vocem representantia, quod non con-
sueto cibo fruerentur: tum greges ovium similitur
ut boves fecerunt. Verum his ita se habentibus,*
1388 Ego, inquit propheta,

VERS. 19. « Ad te, Domine, clamabo, quoniam
ignis consumpsit speciosa deserti, et flamma suc-
cendit omnia ligna agri. » Incumbentium enim
malorum liberationem abs te solo consequi licet.
Ignis autem hostes quoque significare potest, qui
instar ignis omnem regionem illam depopulati fue-
rant: tum etiam locustam, rubiginem, et quæ cum
istis conjuncta sunt. Nam hæc etiam non minus
fruges terræ corrumpere solent. *Speciosa* autem
deserti vocat ea, quæ quondam speciosa, nunc
deserta facta sunt propter calamitates, quæ acci-
derunt. Nam et paulo post ait: « Sicut paradus
voluptatis ea quæ ante faciem ejus, et quæ post
illum sunt, sicut campus solitudinis i. » [20] Quo-
niam autem indigni, ait, nos sumus qui a te mi-
sericordiam consequamur, veniam aliquam saltem
consequantur pecora mugientia et balantia, « Quo-
niam exaruerunt emissiones aquarum. » Illud vero,
« Suspexerunt ad te, » non ut de ratione uentibus
dixit, sed ad misericordiam allicere volens Domi-
num, sic vocavit extortum per inopiam *mugitum*.

CAP. II.

[1] Postquam propheta preces obtulit, rursus
jubet Dominus tubis ex legis mandato clangere in
Sione, et per præcones congregare omnes in mon-
tem Deo consecratum: « Quoniam, inquit, appropin-
quat tempus ultionis. » Quod tempus si quis
vocare velit diem caliginis, tenebrarum, **1389** et
nebulæ ac turbiniis, non errabit: nam tanta in eo
erunt mala, ut nemo lucis sensum percipiat, sed
in tenebris et caligine se versari putet. [2] Post
hæc, ultionis etiam genus exprimit. « Sicut mane
fundetur super montes populus multus et fortis: i-
similis ei non fuit a sæculo, et post eum: non
adjicietur, usque ad annos in generationes* ge-
nerationum. » Utrunque autem his verbis designat,
et locustam, et hostium nubem. Nam et illa et hi
quoque, camporum plana et montium vertices
multitudine cooperuerunt. Quod igitur non fuerit
alia huic similis incursio, indefinite pronuntiavit:
quod vero futura non sit, cum quadam definitione
posuit: dicit enim, « Non adjicietur usque ad an-
nos. » [3] Docet autem ea instar ignis ventura,
et omnia vastatura esse. Tantamque, inquit, ca-
lamitatem in terram invehet, ut ea loca, quæ non-
dum cladem illam pertulerint, comparati sint
qui inspicient cum horto deliciarum: alia vero
post incursionem, cum campo direpto penitusque
vastato. Sic enim funditus peribunt, ut salutem

¹ Joel II, 3.

VARIÆ LECTIONES.

⁴³ γάρ. Des. in C. ⁴⁴ ὡς παρ. τρ. Rec. lectio est πῦρ ἀναλίσκων. ⁴⁵ δέ. C γάρ. ⁴⁶ πελ. ὁ τ. τιμ. καιρ.
Aliter of LXX. ⁴⁷ φωτ. — ὑπολαμψ. Des. in C. ⁴⁸ ὄρηρ. Id. addit πολὺς. ⁴⁹ τῶν. Des. in C.

ne ii quidem qui fugerint sint adepturi. Nam, A
 « Qui salvetur, inquit, ex illis, non erit. » Per hæc
 autem hostium incursum designavit.

VERS. 4, 5. « Sicut aspectus equorum aspectus eorum, et sicut equites, sic persequentur. Sicut vox curruum in verticibus montium exsiliunt : et sicut vox flammæ ignis devorantis stipulam : et sicut populus multus et fortis, præparatus ad prælium. » Si 1390 hæc de *Assyriis* et *Babyloniis* intelligimus, tum w̄s illud, non ad similitudinem, sed ad intentionem significandam positum accipiamus, ut in verbis illis Davidis : « Quam bonus est Deus Israeli ! ! » hoc est, valde bonus ; et in aliis ejusdem : « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum ^k ! » id est, valde dilecta ; et illud : « Quam magnificatus es vehementer ! ! » hoc est, valde magnificatus es. Sic igitur hoc etiam loco quæ dicuntur de hostibus interpretantes, intelligemus illud *aspectus equorum*, fore ut multis equis et equitibus utantur, multisque cum curribus veniant, tanta peritia et arte aurigarum, ut ipsos in verticibus montium cursum dirigant, et in locis difficillimis perinde atque in planitie summa versentur. Si vero de *locusta* hæc dicta velimus, hoc ipsum, « Sicut aspectus equorum aspectus eorum, » experientiam in eo magistrum sequentes intelligemus. Nam si quis locustæ caput diligenter consideret, illud capiti equino persimile inveniet. Ac videre est illam, cum volat, nihil equo ad celeritatem quod atinet, concedere, montesque et campos facile pervolare, tum flammæ instar segetes invadere culmos devorantis. Quinetiam et cum volant, et cum repunt, similes sunt multitudini ad bellum comparatæ : nam inter se congregatæ omnia faciunt, et testudinis ejusdem speciem præbent, aciemque repræsentant militarem.

VERS. 6. « A facie ejus, inquit, conterentur populi, et omnis vultus erit sicut adustio ollæ. » Talem enim hominibus 1391 calamitatem infliget, ut eorum facies evasuræ sint similes ollæ igne infuscatae, fame et egestate hanc illis perniciem inferente.

VERS. 7, 8. « Sicut pugnatōres current, et sicut viri bellatores ascendent super muros : unusquisque in via sua ambulabit, et non declinabunt a semitis suis. Et unusquisque a fratre suo recedet. » Hæc similiter ut supradicta, tum de hostibus, tum de locustis exposita, intelligamus. Nam locustas videre est, non aliter quam hostes, et muros conscendere, et per vias incedere : nec ulla vi se divelli et distrahi patiuntur, sed tanquam ex mutua quadam conspiratione impetum faciunt.

1 Psal. LXXII, 4. ^k Psal. LXXXIII, 2. ^l Psal. VIII, 4, 9.

VARIÆ LECTIONES.

^o τινός. Des. ibid. ¹ ὄζ. Des. ibid. ² τῶ. Supra, t. I, p. 1114, erat, τοῦ. ³ ὄζ. Des. in C. ⁴ ὄρ. In C ab eadem manu additum ὡς. ⁵ παρ. Ita cum C legimus. Sirm. παρατεταμένῳ. ⁶ C πετομένη et deinde ἐρπουσα ⁷ οἶον. C præm. καί. ⁸ ἄδ. A πλησίον. ⁹ τῶν. Des. in C.

σονται, ὡς· μηδὲ τοὺς διαφυγόντας σωτηρίας τινός ^o τυχεῖν. « Ἀνασωζόμενος γὰρ, φησὶν, οὐκ ἔσται ἀπ' αὐτῶν. » Ἠνίξαστο δὲ διὰ τούτων, τῶν πολεμίων τὴν προσβολήν.

δ', ε'. « Ὀζ δρασις ἵππων ἢ δρασις αὐτῶν, καὶ ὡς ἵππεις, οὕτως καταδιώζονται. Ὀζ ¹ φωνὴ ἀρμάτων ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων ἐξαλοῦνται, καὶ ὡς φωνὴ φλογὸς πυρὸς κατεσθίουσης καλάμην, καὶ ὡς λαὸς πολὺς καὶ ἰσχυρὸς παρατασσόμενος εἰς πόλεμον. » Ταῦτα ἐπὶ μὲν τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων νοοῦντες, τὸ ὡς, οὐ παραβολικῶς, ἀλλ' ἐπιτατικῶς νοήσωμεν, ὡς τῶν παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ εἰρημένων· « Ὀζ ἀγαθὸς ὁ Θεὸς τῷ ² Ἰσραήλ ! » ἀντὶ τοῦ, σφόδρα ἀγαθός. Καὶ τὸ· « Ὀζ ³ ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων ! » ἀντὶ τοῦ, ^B λιβαν ἀγαπητὰ. Καὶ τὸ· « Ὀζ ἐμεγαλύνθη σφόδρα ! » ἀντὶ τοῦ, Πάνυ ἐμεγαλύνθης. Οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα περὶ τῶν πολεμίων τὰ εἰρημμένα λαμβάνοντες νοήσομεν τὸ, δρασις ⁴ ἵππων, ὅτι ἵπποις πολλοῖς καὶ ἵππεῦσι χρῆσονται, καὶ μετὰ πολλῶν δὲ ἤξουσιν ἀρμάτων, τσσαύτῃ τέχνῃ κεκρημένων τῶν ἡνιόχων, ὡς καὶ εἰς αὐτὰς ἰθύνειν τὰς ἀκρωρείας, καὶ ταῖς δυσχωρίαις ὡς πεδίοις κεχρηθῆναι. Εἰς δὲ τὴν ἀκρίδα τὰ εἰρημμένα λαμβάνοντες τὸ, « Ὀζ δρασις ἵππων ἢ δρασις αὐτῶν, » νοήσομεν τῇ πείρᾳ πρὸς τοῦτω χρώμενοι διδακτὰν. Εἰ γὰρ τις ἀκριδῶς κατῖδι τὴν κεφαλὴν τῆς ἀκρίδος, σφόδρα τῇ τοῦ ἵππου εἰκουίαν εὐρήσει. Ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ πετομένην αὐτὴν, κατ' οὐδὲν τῆς τῶν ἵππων ταχύτητος ἐλαττουμένην, ὄρεα ⁵ τε καὶ πεδίοις ῥαδίως ἐφιταμένην· ^C καὶ μέντοι καὶ τοῖς ληίοις δίχην φλογὸς ἐπιούσαν, κατεσθίουσης καλάμην. Καὶ πληθεὶ δὲ παρατεταγμένῳ ⁶ εἰς πόλεμον ἔοικε, καὶ πετόμεναι ⁷, καὶ ἔρπουσαι (συστημμένα γὰρ ἀλλήλαις ποιοῦσιν ἃ ποιοῦσιν), οἶον ⁸ τινα συνασπισμὸν καὶ τάξιν δεικνῦσαι πολεμικήν.

ς'. « Ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, φησὶ, συντριβήσονται λαοί· καὶ πᾶν πρόσωπον, ὡς πρόσκαυμα χύτρας. » Τοιαύτην γὰρ ἐπάξει τοῖς ἀνθρώποις τὴν συμφορὰν, ὡς ὑπὸ πυρὸς τινος μελανθείη χύτρα τὰ τούτων παραβάλλεσθαι πρόσωπα, τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς ἐνδείας ταύτην ἐργαζομένης τὴν διαφθορὰν.

ζ', η'. « Ὀζ μαχίται δραμοῦνται, καὶ ὡς ἄνδρες πολεμιστὰι ἀναθήσονται ἐπὶ τὰ τεῖχη· ἕκαστος ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ πορεύσονται, καὶ οὐ μὴ ἐκκλίνωσι τὰς τρεῖδας αὐτῶν. Καὶ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ⁹ αὐτοῦ οὐκ ἀφέξειται. » Καὶ ταῦτα τοῖς εἰρημμένοις πλησίως νοήσωμεν, εἰς τε τοὺς πολεμίους, εἰς τε τὴν ἀκρίδα λαμβάνοντες. Ἔστι γὰρ ἰδεῖν καὶ τὴν ἀκρίδα, τῶν ¹⁰ πολεμίων δίχην, καὶ τειχῶν ἐπιβαίνουσαν, κὰν ταῖς ἑδοῖς βαδίζουσαν, καὶ οὐδ' ὑπὸ τινος ἀνάγκης σκεδασθῆναι ἀνεχομένην, ἀλλ' οἶον μετὰ τινος;

συμποίας τὴν ἐφοδὸν ποιουμένην. « Καταβαρυνόμε-
νοι ἐν τοῖς ὅπλοις αὐτῶν πορεύονται, καὶ ἐν τοῖς
βέλεσιν αὐτῶν πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν. »
Ὅπλα δὲ αἱ μὲν ἀκρίδες ἔχουσι φυσικά, ὀδόντας, καὶ
πτερὰ, καὶ πριωνόδη κῶλα · οἱ δὲ πολέμιοι τὰ ἀπὸ
τῆς τέχνης πορισθέντα τῇ φύσει. Ἄλλὰ καὶ οὗτοι,
φησὶ, κάκεινοι τοῖς ὅπλοις διηνεκῶς χρῆσονται. Καὶ
πολεμοῦντες ⁶⁰ γὰρ ἐν τοῖς σφοδρότεροις πολέμοις,
καὶ σιδηροφοροῦντες σιτίων καὶ ὑπνου μεταλαγχα-
νεῖν εἰώθασι, τῶν πελαζόντων αὐτοὺς πολεμίων τὰς
ἐφόδους δειμαίνοντες· τὸ οὖν, *Πεσοῦνται ἐν τοῖς βέ-
λεσιν αὐτῶν*, τὸ μετὰ τῶν ὅπλων διαναπαύεσθαι
λέγει. τὸ δὲ, *Οὐ μὴ συντελεσθῶσιν*, ἀντὶ τοῦ, κό-
ρον οὐ λήψονται τῶν πολεμίων ⁶¹ · οὐδὲ μὴν αἱ ἀκρί-
δες τῆς βρώσεως. Εἶτα ἐπάγει, ὡς οὐκ ἀπόχρη τῶν
περιβόλων τὸ ὕψος ἐμποδῶν τῇ τούτων εἰσόδῳ γενέ-
σθαι· ἀλλὰ ῥαδίως μὲν ὑπερδῆσονται τὰ τεῖχη, κλέ-
πταις δὲ παραπλησίως διὰ θυρίδων εἰς τὰς οἰκίας
εἰσελεύσονται. Καὶ τοῦτο δὲ οὐ μόνον ὑπὸ πολεμίων,
ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀκρίδων γεγενημένον πολλάκις ἐθεα-
σάμεθα · οὐ πετόμεναι γὰρ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν
οἴκους εἰσίσαι.

ἴ, ια'. « Πρὸ προσώπου αὐτοῦ συγχυθήσεται ἡ γῆ,
καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανός · ὁ ἥλιος καὶ σελήνη ⁶² συ-
σκοτάσουσι, καὶ τὰ ἄστρα οὐ δώσουσι τὸ φέγγος αὐ-
τῶν. Καὶ Κύριος δώσει φωνὴν αὐτοῦ πρὸ προσώπου
δυνάμεως αὐτοῦ, ὅτι πολλὴ ἐστὶν ἡ παρεμβολὴ αὐ-
τοῦ. » Ταῦτα δὲ εἰκὸς μὲν καὶ δι' αὐτῶν γενέσθαι
τῶν πραγμάτων · φωνὴν γὰρ καλεῖ τὴν βροντὴν, καὶ
ἡλίου δὲ καὶ σελήνης ἐκλείψεις πολλάκις γεγενημέ-
νας ἐθεασάμεθα, καὶ τὰ ἄστρα ὑπὸ αὐχμοῦ τινος
ἐστὶν ὅτε ἀμυδρὰ γίνονται σφόδρα · καὶ ἡ γῆ δὲ κλο-
νομένη, τοῦ Θεοῦ παραδηλοῖ τὴν ὀργήν. Καὶ ἐτέρως
δὲ δυνατὸν ταῦτα νοῆσαι · οἱ γὰρ ἐν συμφωραῖς ὄντες,
οἷον ἐν σκοτίῳ τινὶ διάγοντες, οὐ τῆς τῶν οὐρανῶν
ἐπαισθάνονται στάσεως, οὐ τὴν γῆν ἀκίνητον ὑπο-
λαμβάνουσι εἶναι, οὐκ ἐν φωτὶ τὴν ἡμέραν, οὐκ ἐν
αὐγῇ τινὶ συμμέτρῳ τὴν νύκτα, ἀλλ' ἅπαντα ἄρδην
ἀνατετράφθαι νομίζουσι. Τούτοις ἐπάγει · « Ὅτι ἰσχυ-
ρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ. » Ἀντὶ τοῦ, Οὐδὲς Θεοῦ λόγος
ἐρημος ἔργων μένει· ὁ γὰρ ἂν εἴπῃ, τοῦτο εὐθὺς εἰς
ἔργον χωρεῖ. « Διότι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου,
μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς σφόδρα, καὶ τίς ἐσται ἱκανὸς
αὐτῇ; » Τοιαῦτα ⁶³, φησὶν, ὅμιν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς
ἐπάξει κακὰ, ὥστε κατὰ πᾶσαν ταύτην δὴλα γενέσθαι
τὴν οἰκουμένην. *Ἡμέραν γὰρ μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ*
κίχληκε τὴν εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους τῶν ἐπαχθησο-
μένων δεινῶν διατρέχουσαν φήμην. Ἀντιστῆναι δὲ
τοῖς ἐπαγομένοις ὑπὸ Θεοῦ κακοῖς οὐδεὶς ἀνθρώπων
δυνήσεται. Μετὰ ταύτας τὰς ἀπηγεῖς ἀπειλὰς εἰς
παραίνεσιν καὶ συμβουλήν τρέπει τὸν λόγον,

ιβ'. « Ἐπιστρέφητε, λέγων, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας
ὑμῶν » μὴ μερίζοντες ταύτην εἰς ἡδονὰς καὶ εὐχὰς
ἀλλὰ νηστεία καὶ δάκρυσι χρώμενοι.

« Aggravati armis suis ibunt, et in jaculis suis
cadent et non consumentur. » Arma autem ha-
bent, locustæ quidem, naturalia, dentes, alas, et
serrata membra : hostes vero, ea quæ ars suppe-
ditat naturæ. Sed et hi, inquit, et illi, assidue armis
utentur. Nam qui bellum gerunt, in gravissimis
bellis, armati et cibum et somnum capere solent,
hostium sibi appropinquantium impetum me-
tuentes. *In jaculis ergo suis cadent*, dixit, hoc
est, una cum armis suis requiescent. *Non consu-
mentur* autem, idem est quod, hostibus non satia-
buntur : neque enim locustæ satietate cibi ca-
piuntur. [9] Post hæc addit, non murorum altitudinem
satis fore ad prohibendos hostes ab ingressu :
sed fore ut muros expedite **1392** transcendant,
et sicut fures per fenestras domos ingrediantur.
Id quod non solum ab hostibus, sed etiam a lo-
custis sæpe factum vidimus : nam non solum
volando, sed etiam ad muros irrepento, per fenestras
domos penetrant.

τειχῶν ⁶⁴ ἀνέρπουσαι, διὰ τῶν φωταγωγῶν εἰς τοῦς

VERS. 10, 11. « Ante faciem ejus confundetur
terra, et commovebitur cælum : sol et luna obtene-
brabuntur : et stellæ non dabunt lumen suum. Et
Dominus dabit vocem suam a facie virtutis suæ :
quoniam multa sunt castra ejus. » Hæc autem
rebus ipsis fieri vero proximum est : nam *vocem*
vocat tonitru, solis autem et lunæ defectiones
sæpe fieri perspeximus, astraque ex squalore
quodam interdum valde obscurantur, et terræ
quoque concussio Dei iram ostendit. Possunt vero
et alia ratione hæc intelligi. Qui enim in calamita-
tibus versantur, tanquam in tenebris quibusdam
degentes, nec cælorum statum sensu capiunt, nec
esse terram immobilem existimant : non in luce
diem, non in moderato aliquo fulgore noctem,
sed funditus inversa esse omnia arbitrantur. His
adjungit : « Quoniam fortia opera sermonum
illius. » Hoc est, Nullus Dei sermo rebus destitu-
tus manet : sed quod dicit, confestim opere perficitur.
« Quia magnus dies Domini, magnus et
valde illustris : et quis sustinere poterit eum ? »
Talia Deus vobis inferet inala, ut universo orbi
terræ manifesta fiant. *Diem enim magnum et iliustrem*
vocavit famam inferendarum calamitatum
ad omnes homines 1393 pervagantem. Malis
autem, quæ Deus infligit, mortalium nullus resi-
stere poterit. Post has horribiles minas ad conso-
lationem et consilium convertit sermonem, di-
cens :

VERS. 12. « Convertimini (ad Dominum) toto
corde vestro : » non dividentes ipsum in volu-
ptates et preces, sed jejuniis et lacrymis operam
dantes.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ πολ. C addit, καὶ διαναπαύμενοι · σιδηροφοροῦντες. Sequitur, γὰρ ἐν τοῖς, κ. τ. λ. Ex his solum
σδηροφ. post πολέμοις supplere visum est. ⁶¹ πολ. Ita cum C legimus. Sirm. πολέμων. ⁶² C τοίχων.
⁶³ σελ. C προειμ. ἡ. ⁶⁴ Τοιαῦτα. C αὐτά.

VERS. 13. « Et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra. » Hoc est, Cogitationes compunctionis mente versate, et animi pervicaciam emollite, et salutaria capite consilia, nequitiaque via relicta, ad Deum ducentem viam summa cum contentione ingredimini: nam misericordiae et miserationis multi apud eum fontes existunt, et patientia utens solet minas reipsa non exsequi. Hoc enim significavit, dicens: « Et poenitet eum in malorum, » hoc est, perterrefaciens quidem poenarum minis, sed facta hominum in melius commutatione, commutans et ipse minas in id quod gratum est. Neque enim universorum Deus nunc hoc, nunc illud vult, neque similiter ut nos, eum poenitet eorum quae facit: sed etiam dum minatur, habet apud se misericordiam, quam his quos peccatorum poenitet, largitur: rursus cum bona promittit, non ignorat qui boni sint, quive donis suis indigni; et illis quidem dona praebet, his vero contra quam pollicetur impertit. Promissionibus enim et minis ad utilitatem (hominum) uti solet: ut has metuentes, illas exoptantes, vitam ad legem compositam **1394** agant. Post haec propheta cum quadam dubitatione divinam clementiam pollicetur, hoc etiam modo stupidos exterrens.

VERS. 14. « Quis novit, an revertatur, et poeniteat eum, et relinquat post se benedictionem, sacrificium, et libamen Domino Deo nostro? » Verisimile est, inquit, fore ut minis sine effectu relictis, solita nos bonorum copia cumulet, ut et solitum altari cultum offeramus. *Benedictionem* enim, bonorum vocavit suppeditationem. Cum hac igitur, inquit, spe,

VERS. 15. « Claugite tuba in Sione: » [16] in jejuniis et divino cultu omnem populum congregantes, ut omnis Ecclesia studiose det operam poenitentiae. Majores autem natu praeeant, omnique aetas intersit, ne infantibus quidem lactentibus exceptis. Et qui nuper etiam sponsale jugum subierunt, nuptialibus conviviis relictis, simul cum caetero populo poenitentiae lacrymas profundunt. Sacerdotum autem collegium ad templi fores, et altare quod est praeforibus ejus, lugens et ejulans universorum Deum placare studeat his verbis:

VERS. 17. « Parce, Domine, populo tuo, et ne dederis haereditatem tuam in opprobrium, ut dominantur illis gentes: ne dicant in nationibus: Ubi est Deus eorum? » Hic ergo aperte ostendit, fore ut ob Sennacherimum supplicationes instituantur, ob quem etiam rex Ezechias magnum prophetam Isaiam rogavit, ut pro populo legationem ad Deum obiret. [18] Quae vero subjiciuntur, docent, **1395** terrae quoque fruges divinitus injectis, lagis labefa-

ιγ'. « Καὶ διαρρήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν. » Τουτέστι, τοῖς τῆς κατανύξεως χρήσασθε λογισμοῖς, καὶ τὸ ἀπειθεὶς τῆς διανοίας καταμαλάξατε, καὶ τὰς ἐπωφελεῖς ὑποδέξασθε συμβουλὰς, καὶ τὴν τῆς κακίας καταλιπόντες ὁδὸν, τὴν πρὸς θεὸν ἀγούσαν συντόνως ὀδεύετε· οἴκτου γὰρ καὶ ἐλέου πολλὰ παρ' αὐτῷ πηγαί, καὶ μακροθυμίᾳ χρώμενος ὀδὸν εἰς ἔργον μὴ φέρειν τὰς ἀπειλὰς. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς· « Καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις· » ἀντὶ τοῦ, δεδιττόμενος μὲν ταῖς τῶν κολάσεων ἀπειλαῖς, ταῖς δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολαῖς συµμεταβάλλων ἐπὶ τὸ θυμῆρες τὰς ἀπειλὰς. Ὁ γὰρ τῶν ὄλων θεὸς οὐ νῦν μὲν ταῦτα, νῦν δὲ ἐκεῖνα βουλευέται, οὐδὲ παραπίστωσις ἡμῖν ⁶⁶, ἐφ' οἷς πράττει μετανοεῖ· ἀλλὰ καὶ ἀπειλῶν ἔχει παρ' αὐτῷ τὸν ἔλεον, ὃν τοῖς μεταμειλομένοις ἐφ' οἷς ἐξήμερον χορηγεῖ· καὶ ἀγαθὰ ὑπισχνούμενος ὀδεῖ τοὺς τε ἀγαθοὺς, καὶ τοὺς ἀναξίους ⁶⁶ τῶν δωρεῶν· καὶ τοῖς μὲν ταύτας ὀρᾷ, τοῖς δὲ τάναντία ὧν ὑπισχνεῖται δίδωσιν. Ὑποσχέσει γὰρ καὶ ἀπειλαῖς πρὸς ὠφέλειαν κέχρηται, ἵνα τὰς μὲν δεδιότες, τὰς δὲ ποθοῦντες, τὴν ἔννομον πολιτείαν ἀσπάσωνται. Ἐἶτα μετὰ τινος ἀμφιβολίας ὁ προφήτης τὴν θεῖαν εὐμένειαν ἐπαγγέλλεται, κἀν ⁶⁷ τούτῳ τοὺς ἀναίσθητους φοβῶν.

ιδ'. « Τίς οἶδεν, εἰ ἐπιστρέψει, καὶ μετανοήσει, καὶ ὑπολείψεται ὀπίσω αὐτοῦ εὐλογίαν, θυσίαν, καὶ σπονδὴν Κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν; » Εἰκόσ, φησὶν, ὅτι τὰς ἀπειλὰς καταλιπὼν ἀτελεῖς, τὴν συνήθη τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν ἀφθονίαν δωρήσεται, ὥστε καὶ τὴν συνήθη λατρείαν τῷ θυσιαστηρίῳ προσφέρειν. *Εὐλογίαν* γὰρ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐκάλεσε χορηγίαν. Μετ' αὐτῆς ⁶⁸ τοῖνον, φησὶ, τῆς ἐλπίδος,

ε'. « Σαλπίζατε σάλπιγγι ἐν Σιών· » ἐν νηστειᾷ καὶ θεοῦ θεραπείᾳ πάντα συναθροίζοντες τὸν λαόν, ὥστε πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν ἐκθύμως τῇ μεταμειλίῃ προσέχειν. Ἥγελσθωσαν δὲ οἱ τὸν πλεῖονα βεβηκότες χρόνον· παρῆστον δὲ καὶ οἱ πᾶσα ηλικία, μηδὲ τῶν ὑπομαζίων ὑπολειπομένων βρεφῶν. Καὶ οἱ ἄρτι δὲ δεξαμένοι τὸν τοῦ γάμου ζυγόν, τὰς γαμηλοῦς εὐωχίας καταλιπόντες, μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ τὸ τῆς μετανοίας προχέλωσαν δάκρυον. Ὁ δὲ τῶν ἱερῶν σύλλογος παρὰ τὰς τοῦ ναοῦ πύλας, καὶ τὸ πρὸ τούτων θυσιαστήριον, ὀλοφυρόμενος καὶ ποτινῶμενος, τὸν τῶν ὄλων ἐξελεούσθω θεόν, βοῶν·

εζ'. « Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ ὀφῆς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ἐνειδος, τοῦ κατάρξαι ⁶⁹ αὐτῶν ἔθνη, ὅπως μὴ εἰπωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι· Ποῦ ἔστιν ὁ θεὸς αὐτῶν; » Ἐνταῦθα μὲν οὖν σαφῶς ἐδίδαξεν, ὅτι ⁷⁰ περὶ τοῦ Σενναχηρείμ ἡ ἱκετεία προσήγετο, δι' ὃν καὶ Ἐζεκιὰς ὁ βασιλεὺς τὸν μέγαν προφήτην Ἔσαϊαν ἐλιπάρησε τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πρεσβείαν προσενεγκεῖν τῷ θεῷ. Τὰ δὲ ἐπαγόμενα διδάσκει, ὡς καὶ οἱ ἐκ γῆς καρποὶ ταῖς θεηλάτοις

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ ἡμ. Des. in C. ⁶⁶ ἀν. C ἀξίους. ⁶⁷ C καί. ⁶⁸ C μετὰ ταύτης. ⁶⁹ κατ. Edit. prior praemittebat μὴ, quod expungendum fuit. ⁷⁰ ὅτι. C ὡς.

πληγαῖς ἐλωθήθησαν. Δεξάμενος γάρ τὴν μεταμέλειαν ὁ Δεσπότης, ὑποσχεῖται αὐτοῖς δώσεις καὶ τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ δώσεις μετὰ φιλοστομίας ὅτι πλείστης. Προσέθηκε γάρ, ὅτι « Ἐμπλησθήσεσθε αὐτῶν. » Τουτέστιν, Εἰς κόρον αὐτῶν ἀπολαύσετε. « Καὶ οὐ δώσω ὑμᾶς οὐκέτι εἰς ὄνειδισμὸν ἐν ⁷¹ τοῖς ἔθνεσιν. » Κατάλληλος τῆ αἰτήσῃ ἡ δόσις· ἐπειδὴ γὰρ ἰκετεύοντες ἔλεγον· « Μὴ δῶς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος, καὶ μὴ εἴπωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι· Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν; » ἀρμόττουσαν ταῖς ἰκετείαις τὴν ἀπόκρισιν ἐποίησατο, ὅτι Οὐκ ἔασω ὑμᾶς ἐπιχάρτους τοῖς ὀμύροις γενέσθαι, ἀλλὰ τῆς παρ' ἐμοῦ μεταδώσω προνοίας, ὥστε γυνῶναι κάκεινους διὰ τῶν εἰς ὑμᾶς γιγνομένων, τοῦ Θεοῦ ὑμῶν τὴν ἰσχύν.

κ'. « Καὶ τὸν ἀπὸ βορρᾶ δὲ ἐκδιώξω ἀφ' ὑμῶν, καὶ ἐξοίσω ⁷² αὐτὸν εἰς γῆν ἀνυδρον, καὶ ἀφανιῶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην, καὶ ἀναθήσεται ἡ σαπρία αὐτοῦ, καὶ ἀναθήσεται ὁ βρώμος αὐτοῦ, ὅτι ἐμεγάλυνε ⁷³ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Τὸν ἀπὸ βορρᾶ τὸν Ἀσσύριον λέγει, ὃν πάλαι μὲν ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξήλασε, τοὺς πλείστους αὐτῶν δὲ ἀγγέλου κατακοντίσας, μετὰ δὲ ταῦτα Βαβυλωνίων πεποίηκε παρανάλωμα, Βαβυλωνίους δὲ πάλιν τοῖς Ἱέρσαις παρέδωκε. *Θαλάσσας* τοίνυν τὰς στρατιάς καλεῖ *πρώτην* μὲν τὴν Βαβυλωνίων, ὑφ' ἧν τὰ ἐν Νινευτὶ κατελύθη βασιλεία· *ἐσχάτην* δὲ τὴν Περσῶν. Οὗτοι γὰρ ἡγουμένου ⁷⁴ τοῦ Κύρου, καὶ ἔβλον τὴν Βαβυλῶνα, καὶ τοὺς πλείστους ἀνεῖλον, τοὺς δὲ ἄλλους ἐξηνδραπόδισαν. *Σαπρίαν* δὲ καὶ *βρώμον* τὴν μετὰ τὸν θάνατον δυσωδίαν ἐκάλεσαν· ἀτάφων γάρ, ὡς ἐν πολέμῳ, τῶν σωμάτων ῥιφέντων, καὶ ταῦτα παρηκολούθησε. Τοιγάρτοι τούτων, φησὶ, παρ' ἐμοῦ γιγνομένων.

κα'. « Θάρσει, γῆ, χαῖρε, καὶ εὐφραίνου, ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι. » Καὶ ἵνα μὴ πάντα καταλέγων πέρα τοῦ μετρίου μηκύνω, καὶ τοῖς κτήνεσιν ὁμοίως παρακελεύεται θαρρεῖν, ὡς ἄνθρωπων συνήθως ἐσομένων, καὶ τῆς πόας φανησομένης, καὶ νομῆς ἐσομένης εἰς κόρον, καὶ ἀμπέλων, καὶ συκῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἀκροδρύων τοῖς παντοδαποῖς βριθόντων καρποῖς. Ἀῆλον δὲ ὅτι τῆ γῆ καὶ τοῖς κτήνεσιν οὐχ ὡς λογικοῖς διαλέγεται, ἀλλὰ πάντοθεν ⁷⁵ τοῖς ἀθυμοῦσι ψυχαγωγίαν προσφέρει. Διὸ καταλιπὼν εὐθὺς τὴν ἀψυχον γῆν, καὶ τῶν ἀλόγων τὰ γένη, ἐπὶ τὴν φύσιν μετέβη τὴν λογικὴν.

κγ'. « Καὶ τὰ τέκνα Σιών, χαίρετε, καὶ εὐφραίνεσθε ἐπὶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν. » Τὰς γὰρ ἀναγκαίας ὑμῶν χορηγήσει χρείας, καὶ παρέξει τὸν ὑπέρον εἰς καιρὸν, εὖν τε *πρώμον* καὶ τὸν *δύμιον*, καθάπερ καὶ πρόσθεν ἀπελαύετε. Τοσαύτη δὲ ἔσται φορὰ τῶν ὠραίων, ὡς καὶ τὰς ἀλωὰς ὑπὸ τῶν ἀσταχυῶν στενοχωρεῖσθαι, καὶ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐλαίου τὰς ληνούς

etatas esse. [19] Suscepta enim eorum poenitentia, Dominus pollicetur se eis daturum esse frumentum, vinum et oleum, daturumque cum munificentia quam maxima. Adjecit enim : « Et implebimini ex eis. » Hoc est, ad saturitatem eis fruemini. « Et non dabo vos ultra in opprobrium in gentibus. » Convenit postulatis donum. Nam quia rogantes dixerant : « Ne dederis hereditatem tuam in opprobrium, et ne dicant in gentibus : Ubi est Deus eorum? » congruens precibus responsum dedit : Non permittam vos ludibrio et voluptati esse finitimis vestris ; sed vos cura mea dignabor, adeo ut illi quoque cognituri sint ex meis in vos benefactis Dei vestri robur.

B VERS. 20. « Et eum, qui ab aquilone est, repellam a vobis, et educam eum in terram quæ est sine aqua : et disperdam agmen ejus primum in mare primum, et postremam ejus partem in mare novissimum, et ascendet putredo ejus, et ascendet fetor illius, quoniam magnificavit opera sua. » Eum qui est *ab aquilone*, Assyrium vocat, quem Hierosolymis olim expulit, plurimis illorum per angelum interfectis : posthæc vero in Babyloniorum potestate redegit, Babylonios autem rursus Persis tradidit. *Maria* igitur appellat exercitus : *primum* quidem Babyloniorum, a quibus regia, quæ erat apud Nineven, destructa est : *novissimum* vero, Persarum. Ili enim duce Cyro Babylonem ceperunt, et plurimos sustulerunt, alios vero captivos abduxerunt. 1396 *Putredinem* autem, et *fetorem* vocavit tetrum odorem post mortem : corporibus enim, ut in bello fit, inseputis, hæc etiam secuta sunt. Igitur his a me factis, inquit,

VERS. 21. « Confide, terra, gaude atque lætare, quia magnificavit Dominus ut faceret. » [22] Et ne omnia persequendo modum excedam, etiam jumenta confidere jubet, quod nimirum et pluvix de more futuræ sint, et herbæ producendæ, pabulumque ad satietatem abundaturum : vineæ etiam, et ficus, et cæteræ arbores omnium fructuum copiam edituræ. Planum est autem, cum non tantam illis ratio inquit, terram alloqui et jumenta : sed omni ex parte mæstis et afflictis consolationem captat. Quamobrem inanimata terra mox relicta, rationeque expertibus jumentis, ad naturam ratione præditam se convertit.

VERS. 23. « Et filii Sionis, gaudete, atque lætami de Domino Deo vestro. » Vobis enim usus necessarios suppeditabit, et præbebit suo tempore *imbrem matulinum et serotinum*, sicut antea fruebamini. [24] Tanta autem erit fructuum redundantia, ut aræ angustiores futuræ sint quam ut fruges recipere queant, et torcularia vino et oleo diffuant.

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ ἐν. Ex C suppl. ⁷² Rec. lect. est ἐξώσω. ⁷³ A ἐμεγαλύνθη. ⁷⁴ ἡγησαμένου. ⁷⁵ C πανταχόθεν.

E docens aperte, illos non hostiem modo incur-
sionem sustinuisse, sed a locusta etiam, aliisque
graviter vexatos fuisse, statim subjungit :

VERS. 25. « Et reddam vobis pro annis, in qui-
bus comedit locusta, et bruchus, et rubigo, et
eruca, fortitudo mea magna, quam misi in vos. »
Magnam autem fortitudinem suam vocavit erucam,
1397 non quod æque magnum robur habeat illa,
quam « qui respicit terram, et facit eam tremere,
qui tangit montes, et fumigant, qui increpat mare,
et exsiccatur, » et mille alia majora facere potest;
sed quia major, quæ per hanc illis illata est per-
nicies, ideo *magnam* illam appellavit *fortitudinem*
suam.

VERS. 26. « Et vescemini comedentes, et satu-
rabimini, et laudabitis nomen Domini Dei vestri,
qui fecit vobiscum mirabilia. » Hoc enim bonorum
est caput, non bonis ad satietatem repleri, sed
bonorum largitorem laudare. His vero qui sic grato
sunt animo, et divinorum beneficiorum memoriam
retinent, promittit futurum, « ut non confundatur
populus ejus in æternum. » Quodsi nunc Judæi in
confusione sunt, non ideo Deus, qui mentiri non
potest, in promissionibus suis mentitus est; sed
ipsi promissionibus indignos se reddiderunt, in-
grati in benefactorem effecti, qui patremfamilias
Beelzebub vocaverunt, hæredemque interfecerunt,
et non solum fructus in tempore non retulerunt,
sed etiam hæreditatem rapere conati sunt.

VERS. 27. « Et scietis, in medio Israelis me esse : et
me esse Dominum Deum vestrum, nec quemquam
amplius esse præter me. » Experimento enim per-
cipietis, me, curam vestri gerentem, vobiscum ha-
bitare non gravari, cui cælum thronus est, et ter-
ra scabellum pedum : cognoscetis vero etiam ido-
lorum vestrorum imbecillitatem, et me solum esse
Deum, qui delinquentes corrigere, et misereri pœ-
nitentium **1398** possim. In his autem cogitatio-
nibus permanentes, in omni securitate vivetis, ne-
que amplius gentium opprobria perferetis. Post-
quam hoc modo relictum prædixit, et servitutis de-
pulsionem, et divinitus datam libertatem, et anni
ubertatem fructuumque copiam, necnon erroris
depulsionem, radiosque cognitionis Dei, ostendit
pariter multiplicia divini Spiritus dona, quæ post
Unigeniti incarnationem, et salutarem passionem, et
resurrectionem, et in cælum ascensum, apostolis,
et per illos omnibus in omni orbe terrarum cre-
dentibus, largitus est universorum Deus.

VERS. 28, 29. « Et erit post hæc, » hoc est,
post relictum et veritatis cognitionem, « effundam

» Psal. ciii, 32.

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ ἄλλα — ἔμαστ. Des. ibid.
⁸⁰ καί. Des. in C.

⁷⁷ Ἐχρηστοί. ⁷⁸ καιρ. Ita cum C leg. Sirm. κόρον.

⁷⁹ C Διὰ ταύτης.

A ὄπερ βλύζειν. Καὶ διδάσκων σαφῶς, ὡς οὐ μόνον πο-
λεμικὴν ὑπέμειναν ἐφοδόν, ἀλλὰ ⁷⁶ καὶ ὑπὸ ἀκρι-
δος, καὶ τῶν ἄλλων λίαν ἐμαστιγώθησαν, εὐθύς
ἐπήγαγε.

κε'. « Καὶ ἀναποδώσω ὑμῖν ἀντὶ τῶν ἐτῶν, ὧν
κατέφαγεν ἡ ἀκρις, καὶ ὁ βροῦχος, καὶ ἡ ἐρουσίδη,
καὶ ἡ κάμπη, ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη, ἣν ἐξα-
πέστειλα εἰς ὑμᾶς. » Δύναμιν δὲ αὐτοῦ μεγάλην τὴν
κάμπην ἐκάλεσεν, οὐκ ἐπειδὴ ταύτην ἔχει δύναμιν
μεγάλην « ἡ ἐπιδύλων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν
τρέμειν, ὁ ἀπτόμενος τῶν ὀρέων, καὶ καπνίζονται, ὁ
ἐπιτιμῶν τῇ θαλάσῃ, καὶ ξηραίνων αὐτήν, » καὶ μυρία
τούτων μείζονα δυνάμενος δρᾶν ἄλλ' ἐπειδὴ μείζων
ἢ ἐκ ταύτης αὐτοῖς ἐγένετο βλάβη, μεγάλην αὐτὴν
προσηγόρευσε δύναμιν.

B κς'. « Καὶ φάγεσθε ἐσθίοντες, καὶ ἐμπλησθήσεσθε,
καὶ ἀνέσσετε τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, ὡς
ἐποίησε μεθ' ὑμῶν θαυμάσια. » Τοῦτο γὰρ τῶν ἀγαθῶν
τὸ κεφάλαιον, οὐ τὸ εἰς κόρον ἀπολαῦσαι τῶν ἀγαθῶν,
ἀλλὰ τὸ ὑμῆσαι τὸν δοτήρα τῶν ἀγαθῶν. Τοῖς δὲ
οὕτως εὐγνωμῶνως διακειμένοις, καὶ τῶν θείων εὐ-
εργεσιῶν μεμνημένοις, ὑπισχνεῖται « τὸ μὴ κατασχνη-
θῆναι τὸν λαὸν αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα. » Εἰ δὲ ἐν αἰσχύνῃ
νῦν εἰσιν Ἰουδαῖοι, οὐχ ὁ ἀψευδὴς Θεὸς τὰς ὑποσχέ-
σεις ἐψεύσατο ἄλλ' αὐτοὶ σφᾶς αὐτοῖς ἀπέφηναν
ἀναξίους τῶν ὑποσχέσεων, ἀχάριστοι ⁷⁷ περὶ τὸν εὐ-
εργέτην γεγεννημένοι, καὶ τὸν οἰκοδοσπότην Βεελζε-
βούλ ἀποκαλέσαντες, καὶ τὸν κληρονόμον ἀποκτεί-
ναντες, καὶ μὴ μόνον τοὺς καρποὺς εἰς καιρὸν ⁷⁸ οὐκ
ἀποδεδωκότες, ἀλλὰ καὶ τὴν κληρονομίαν ἀρπάσαι
πειρασθέντες.

C κζ'. « Καὶ ἐπιγνώσεσθε, ὅτι ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ
ἐγὼ εἰμι, καὶ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν
ἕτι πλὴν ἐμοῦ. » Δι' αὐτῆς ⁷⁹ γὰρ τῆς πείρας μαθή-
σεσθε, ὅπως ὑμῶν κηδόμενος συνοικεῖν ὑμῖν ἀνέχο-
μαι, ὁ τὸν οὐρανὸν ἔχων θρόνον, τὴν δὲ γῆν ὑποπό-
διον ἑίσσεσθε δὲ καὶ τῶν ὑμετέρων εἰδώλων τὴν
ἀσθένειαν, καὶ ὅτι ἐγὼ μόνος ὑπάρχω Θεός, καὶ παι-
δεύειν τοὺς πλημμελοῦντας, καὶ ἐλεεῖν τοὺς μετα-
μελουμένους δυνάμενος. Τούτοις δὲ τοῖς λογισμοῖς
ἐπιμένοντες, ἐν ἀδείᾳ πάσῃ βιώσεσθε, οὐκέτι τὰ τῶν
ἔθνῶν ὄνειδη δεχόμενοι. Οὕτω τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον
πραγορεύσας, καὶ τὴν τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴν, καὶ
τὴν θεούδοτον ἐλευθερίαν, καὶ τὴν εὐετηρίαν, καὶ τῶν
καρπῶν τὴν ἀφθονίαν, καὶ τὴν τῆς πλάνης ἀπαλ-
λαγὴν, καὶ τῆς θεογνωσίας προειπῶν τὰς ἀκτίνας,
μηνύει καὶ τὰς παντοδαπὰς τοῦ Θεοῦ Πνεύματος
διωρεάς, ἅς μετὰ τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἐνανθρωπήσειν,
καὶ τὸ σωτήριον πάθος, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν
εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν, τοῖς ἱεροῖς ἐχορήγησεν ἀπο-
στόλοις ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ δι' ἐκείνων ἅπανι τοῖς
κατὰ τὴν οἰκουμένην πεπιστευκόσι.

κη', κθ'. « Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα. » Τουτέστι, μετὰ
τὴν ἐπάνοδον καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπιγνώσιν. « Καὶ ⁸⁰

ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ ἅ
 τροφοτεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες
 ὑμῶν, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνουπιασθήσονται,
 καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὀράσεις ὄψονται. Καί γε ἐπὶ
 τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου, ἐν ταῖς
 ἡμέραις ἐκεῖναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου. »
 Τοῦτο δὲ ἀναφανδὸν μὲν καὶ διαβρόχην κατὰ τὴν
 ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς τὸ πέρασ ἐδέξατο, ὅτε ἐλά-
 λουν ἑτέροις γλώσσαις οἱ θεοὶ ἀπόστολοι, καθὼς τὸ
 Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς, ἀποφθέγγεσθαι καὶ μετὰ ταῦτα
 δὲ δι' ἐκεῖνιων ἡ χάρις διανεμήθη τοῖς πιστεύουσιν
 ἅπασιν · ἐξ ὧν ἦσαν καὶ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ προφῆται,
 καὶ Ἄγαθος ὁ τὴν ζώνην τοῦ Παύλου λαβὼν, καὶ οἱ
 ἐν Κορίνθῳ, πρὸς οὓς ὁ Παῦλος γράφει · « Ἐάν δὲ
 πάντες προφητεύητε⁸¹, εἰσέλθη δὲ τις ἀπιστος, ἢ
 ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ
 πάντων, καὶ οὕτω⁸² πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσ-
 κυνήσει τῷ Θεῷ, λέγων⁸³ ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν
 ἐστίν. » Καὶ αἱ τέτταρες δὲ τοῦ Φιλίππου θυγατέρες
 τὸ τῆς προφητείας ἐδέξαντο χάρισμα. Περὶ γὰρ τοῦ
 θεοσπεσίου Παύλου τί δεῖ καὶ λέγειν, ὃς ἐν Μιλήτῳ
 μὲν τοῖς Ἐφεσίων ἔλεγε πρεσβυτέρους · « Οἶδα γάρ,
 ὅτι μετὰ τὴν ἀφιξίν μου εἰσελεύσονται λύκοι βραεῖς
 εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου, καὶ ἐξ ὑμῶν
 δὲ αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμ-
 μένα; » Τιμοθέῳ δὲ γράφων βοᾷ, ὅτι « Ἐν ταῖς
 ἐσχάταις ἡμέραις ἐνοστήσονται καιροὶ χαλεποὶ · ἔσον-
 ται γὰρ ἄνθρωποι φιλαυτοὶ, φιλάργυροι, » καὶ τὰ
 ἐξῆς. Καὶ πάλιν · « Τὸ δὲ Πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι
 ἐν ἐσχάταις ἡμέραις⁸⁴ ἀποστήσονται τινες τῆς πί-
 σταως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, » καὶ τὰ ἐξῆς.
 Ἄλλὰ γὰρ περιττὸν ποιῶ, δεικνύουσι τῆς προφητείας
 πειρώμενος τὴν ἀλήθειαν. Ἄχρισ γὰρ καὶ ἡμῶν
 τοῦτο διεφυλάχθη τὸ δῶρον, καὶ εἰσὶν ἐν τοῖς ἀγίοις
 ἄνδρες καθαρὸν τῆς διανοίας τὸ ὀπιτικὸν ἔχοντες, οἱ
 πολλὰ τῶν μελλόντων καὶ προγινώσκουσι, καὶ προ-
 λέγουσιν. Οὕτως εἰρηκώς τὰ μετὰ τὴν πρώτην τοῦ
 Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν χορηγηθέντα ὑπὸ τοῦ
 Θεοῦ Πνεύματος δῶρα, προλέγει καὶ τὰ πρὸ τῆς
 δευτέρας ἐπιφανείας ἐσόμενα.

λ', λα'. « Καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ
 τῆς γῆς, αἶμα, καὶ πῦρ, καὶ ἀτμίδα καπνοῦ. Ὁ ἥλιος
 μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα,
 πρὶν ἢ ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου, τὴν μεγάλην καὶ
 ἐπιφανῆ. » Ταῦτα καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγ-
 γελίοις προηγόρευσεν · « Ἔσται γὰρ, φησὶ, σημεῖα
 ἐν οὐρανῷ, καὶ ἥλιῳ, καὶ σελήνῃ, καὶ ἀστροῖς. »
 Ἡμέραν δὲ μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ τὴν δευτέραν
 τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν ὀνομάζει. Ἐπειδὴ
 γὰρ κατὰ τὴν προτέραν ἐτέχθη μὲν ὑπὸ πενιχρᾶς
 γυναικὸς ἐν σπηλαίῳ, τεχθεὶς δὲ ἐπὶ φάτνης ἐτέθη,
 καὶ ἔως ἤρξατο τῶν θαυμάτων, ἀδελγὸς ἦν τοῖς πολ-

de Spiritu meo super omnem carnem: et propheta-
 tabunt filii vestri et filiae vestrae, et senes vestri
 somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones vi-
 debunt. Et super servos meos, et super ancillas
 meas in diebus illis effundam de Spiritu meo. »
 Hoc vero palam quidem et aperte die Pentecostes
 ad finem perductum est, cum loquerentur aliis
 linguis divini apostoli, prout Spiritus dabat eis
 loquiⁿ: post haec vero per illos gratia distributa fuit
 omnibus credentibus, e quibus fuerunt qui in An-
 tiochia erant prophetae, et Agabus, qui zonam Pau-
 li sumpsit^o (eumque ligavit); et ex Corinthiis ii
 ad quos Paulus scribit: « Si autem omnes pro-
 phetetis, intret autem infidelis quidam, vel idio-
 ta, **1399** convincitur ab omnibus, dijudicatur ab
 omnibus, et ita procidens in faciem adorabit Deum,
 pronuntians, vere Deum in vobis esse r. » Sed et
 quatuor filiae Philippi prophetiae quoque gratiam
 acceperunt. Nam de divino Paulo quid opus est di-
 cere, qui Mileti quidem Ephesios seniores sic allo-
 quebatur: « Scio enim, intraturos esse post disces-
 sum meum lupos rapaces apud vos, non parcentes
 gregi, et fore ut ex vobis ipsis exsurgant viri lo-
 quentes perversa? » Ad Timotheum vero scri-
 bens, clamat: « In novissimis diebus instabunt
 tempora periculosa: erunt enim homines seipsos
 amantes, cupidi^r, » et reliqua. Et rursus: « Spi-
 ritus autem manifeste dicit, fore ut in novissimis
 temporibus discedant quidam a fide, attendentes
 spiritibus erroris^s, » et reliqua. Sed supervaca-
 neum est, quod conor, prophetiae veritatem de-
 monstrare. Permansit enim ad nostra usque tem-
 pora hoc donum: et sunt inter sanctos, qui puram
 mentis aciem habentes, multa de futuris et praen-
 oscunt et praedicunt. Explicatis ad hunc modum
 donis quae Spiritus divinus post primum Salvatoris
 nostri adventum largitus est, praedicat etiam ea,
 quae ante secundum adventum futura sint.

VERS. 30, 31. « Et dabo prodigia in caelo et su-
 per terram, sanguinem, et ignem, et vaporem fumi.
 Sol in tenebras convertetur: et luna in sanguinem,
 priusquam veniat dies Domini magnus et illustris. »
1400 Haec etiam in sacris Evangeliiis Dominus
 praedixit: « Erunt enim, inquit, signa in caelo, so-
 le, luna et stellis^t. » *Diem vero magnum et illu-
 strem* appellat secundum Salvatoris nostri adven-
 tum. Quoniam enim tempore prioris adventus ex
 paupere muliere in spelunca natus est, natusque
 positus in praesepe, et usquedum^u miracula edere
 coepit, ignotus fuit plerisque: veniens autem in

ⁿ Act. ii, 4. ^o Act. xxi, 11. ^r I Cor. xiv, 24, 25. ^s Act. xx, 29, 30. ^t II Tim. iii, 4, 2. ^u I Tim. iv, 11. ^v Luc. xxi, 25.

VARIAE LECTIOES.

⁸¹ προφ. Lectio rec. προφητεύουσιν exstat infra, t. III, ad I Cor., l. c. ⁸² καὶ οὕτω, κ. τ. λ. Des. h. l. quae l. c. praecedunt, καὶ οὕτω — γίνεται. ⁸³ λέγ., κ. τ. λ. Infra, t. III, l. c. est, ἀπαγγέλλων, ὅτι ὁ Θ. ὄντως ἐν ὑμ. ἐστίν. ⁸⁴ ἐσχ. ἡμ. Rec. lectio l. c. est, ὑστέροις χρόνοις.

nubibus conspicietur, mille myriadibus præeuntibus, et mille millibus laudantibus, et illi omne genu flectitur cœlestium, terrestrium, et inferorum ^u, merito diem illum (magnum et) illustrem appellat.

VERS. 32. « Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit. » Opportune hic apponere possumus illud apostolicum : « Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt ? aut quomodo credent ei, quem non audierunt ? quomodo autem audient sine prædicante ^v ? » Quam ob causam apposite adjecit : « Quia in monte Sion, et in Hierosolyma erit qui salvatus erit, sicut dixit Dominus, et annuntiantes, quos Dominus vocavit. » Clare enim hic nobis sanctos apostolos expressit, quibus præceptum fuit, ut (omni creatura) Evangelium annuntiarent, dicentes, « Appropinquavit regnum cœlorum ^x. » In monte autem Sione, et in Hierosolyma futurus est, ait, qui salvatus erit : ostendens fore ut omnis credens in eum qui ibi in crucem actus et supplicio pro nobis datus est, salutem assequatur. Post prædictionem spiritualium donorum, ad aliud argumentum transtulit prophetiam, prædicans de Gogo et Magogo, **1401** de quibus divinus etiam Ezechiel vaticinatus est, quemadmodum post reditum ex captivitate maximis copiis bellum Hierosolymæ illaturi sint, vicinis gentibus illos, ut verisimile est, ad hanc rem sollicitantibus. Cum enim post reditum præclari evasisent et illustres ^y, quia Cyrus (primus Persarum rex) tunc orbi terrarum imperans, eos cum donis omnique honore dimiserat, et templum ædificari jusserat, invidia in eos flagrantes, undique magnas copias coegerunt, sperantes, se urbem cum incolis capturos esse. At eos spes sefellit : quoniam ad illam ipsam urbem, Domino propugnante, et efficiente ut hostes semetipsos mutuo interficerent, funditus perierunt. Hæc Dominus per divinum Joelem prædicans, ait :

CAP. III.

VERS. 1. « Quia ecce ego in diebus illis et in tempore illo. » Tum indicans quo tempore, subjunxit : « Quando convertero ^v captivitatem Judæ et Hierosolymæ. » Non enim tempore spiritualium gratiarum, sed statim post reditum e Babylone, **D**

VERS. 2. « Congregabo, inquit, omnes gentes. » Hoc est, congregari permittam, et primum eorum consilium et impetum non prohibebo ; hoc enim dicit *congregabo* : non enim invitos duxit, sed volentes venire non prohibuit ^z.

« Et deducam eas in vallem **1402** Josaphat, et

A λαις · ἐρχόμενος δὲ ἐπὶ τῶν νεφελῶν ὀφθήσεται, τῶν μυρίων μυριάδων ἐκείνων ἡγουμένων, καὶ τῶν χιλίων χιλιάδων ὕμνουσῶν, καὶ αὐτῶ κάμπτεται πᾶν γόνυ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, εἰκότως τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπιφανῆ προσαγορεύει.

λβ'. « Καὶ ἔσται, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. » Ἄλλὰ γὰρ καιρὸς εἰπεῖν τὴν ἀποστολικὴν ἐκείνην φωνήν · « Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν ; πῶς δὲ πιστεῦσουσιν οὐ οὐκ ἤκουσαν ; πῶς δὲ ἀκούσασι χωρὶς κηρύσσοντος ; » Οὐ χάριν εἰκότως ἐπήγαγεν · « Ὅτι ἐν τῷ ὄρει Σιών, καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔσται ἀνασωζόμενος, καθότι εἶπεν ὁ Κύριος, καὶ εὐαγγελιζόμενοι, οὓς Κύριος προσέκληκε ^u. » Σαφῶς γὰρ ἐνταῦθα τοὺς ἱεροῦς ἡμῖν ἀποστόλους ἐδήλωσεν, οἱ προσετάχθησαν εὐαγγελιζέσθαι, καὶ λέγειν · « Ἥγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Ἐν τῷ ὄρει δὲ Σιών, καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀνασωζόμενον λέγει, σημαίνων, ὡς πᾶς ὁ πιστεύων εἰς τὸν ἐκεῖ σταυρωθέντα καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξάμενον πάθη, σωτηρίας τεύξεται. Μετὰ τὴν πρόβησιν τῶν πνευματικῶν δωρεῶν, εἰς ἑτέραν ὑπόθεσιν τὴν προφητείαν μετήνευκε, καὶ προλέγει περὶ τοῦ Γῶγ καὶ τοῦ Μαγῶγ, περὶ ὧν καὶ ὁ θεὸς Ἰεζεκιὴλ προσέειπε, καὶ προλέγει, ὡς παμπληθεὶ χρησάμενοι στρατιᾷ, μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐπιστρατεύσουσι τῇ Ἱερουσαλὴμ, τῶν περιούκων ἐθνῶν, ὡς εἰκὼς, αὐτοὺς προτρέπόντων εἰς τοῦτο. Ἐπειδὴ γὰρ περιφανεῖς λίαν καὶ περιβλεπτοὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐγεγόνεισαν, τοῦ τηνικάδε τῆς οἰκουμένης κρατούντος (Κύρος δὲ ἦν ὁ πρῶτος Περσῶν βασιλεὺς ^u), μετὰ δώρων αὐτοὺς καὶ τιμῆς ἀπάσης προπέμφαντος, καὶ τὸν θεῖον νεὼν οἰκοδομηθῆναι παρεγγυήσαντος, φθόνῳ βαλλόμενοι πλήθη μυρία πανταχόθεν συνήθροισαν, αὐτὰνδρον λαβεῖν τὴν πόλιν ἐλπίσαντες. Ἄλλ' ἐψεύσθησαν τῆς ἐλπίδος · πανωλεθρίαν γὰρ παρ' αὐτὴν τὴν πόλιν ὑπέμειναν, τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ὑπερμαχῆσαντος, καὶ ὑπ' ἀλλήλων αὐτοὺς ἀναρεθῆναι παρασκευάσαντος. Ταῦτα ὁ ^u Δεσπότης διὰ τοῦ θεοῦ Ἰωὴλ προαγορεύων, φησὶν ·

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

α'. « Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. » Δεικνὺς ποίω καιρῷ, ἐπήγαγεν · « Ὅταν ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰούδα καὶ Ἱερουσαλὴμ. » Οὐ γὰρ ἐν τῷ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων καιρῷ, ἀλλ' εὐθύς μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον,

β'. « Συνάξω, φησὶ, πάντα τὰ ἔθνη. » Ἄντι τοῦ, συναχθῆναι συγχωρήσω, καὶ τὴν πρώτην αὐτῶν ὄρμην οὐ κωλύσω · τοῦτο γὰρ λέγει *συνάξω* · οὐ γὰρ ἀκοντας ἦγεν, ἀλλὰ βουλομένους ἐλθεῖν οὐκ ἐκώλυεν,

« Καὶ κατάξω αὐτὰ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ^u Ἰωσα-

^u Philipp. II, 10. ^v Rom. X, 14. ^x Matth. III, 2, et alibi passim. ^y I Esdr. I sqq.

VARIE LECTIONES.

^u πρ. Rec. lectio est, προσκίχληται. ^u βστ. Ita in C legimus. Sirm. βασιλείας. ^u δ. C præm. 86. ^u τοῦ. Des. apud LXX et supra, p. 1009.

φάτ, καὶ διακριθῆσομαι πρὸς αὐτούς· ἐκεῖ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου, καὶ τῆς κληρονομίας μου Ἰσραήλ· ὅτι διεσπάρησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ τὴν γῆν μου καταδιελαντο^α. (γ.) Καὶ ἐπὶ τὸν λαόν μου ἔβαλον κληρονομίας, καὶ ἔδωκαν τὰ παιδάρια πόρναις, καὶ τὰ κοράσια ἐπώλουν ἀντὶ οἴνου, καὶ ἔπινον. Ὁ Ἐντεῦθεν δῆλον, ὡς τῶν ὁμόρων ἡγουμένων ἠκολούθησαν οἱ ἄλλοι· αὐτοὶ γάρ, κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, καὶ τὴν γῆν καταδιελαντο, ὡς μηδενὸς ἔτι ὄντος, μήτε τοῦ δεσπόζοντος, μήτε τοῦ γεωργοῦντος, καὶ τὸν κλῆρον δὲ ἔβαλον, τὰς διαιρέσεις ποιούμενοι· καὶ τοὺς διαφυγόντας ἀπέδιδοντο, εἰς ἀουτίαν καὶ τρυφήν τὴν ὑπὲρ αὐτῶν καταβαλλομένην καταδαπανῶντες^β τιμῆν. Τὸ δὲ, « Διακριθῆσομαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου, » τέθεικε διδάσκων, ὡς ἀπαιτήσῃ αὐτοὺς ποιῆν τῆς εἰς τὸν λαόν τολμηθείσης παρανομίας. Ὁ Ἐντεῦθεν ἐγκλεῖ τῇ Τύρῳ καὶ τῇ Γαλιλαίᾳ τῶν ἀλλοφύλων (χώρα δὲ αὕτη τῆς Τύρου), ὅτι καὶ αὕτη^γ τῶν ταῦτα δρασαντῶν ἐγένετο, μνησικακία κατὰ τοῦ λαοῦ χρησαμένη. Οἰκειούμενος δὲ τὰ εἰς τὸν λαόν τολμηθέντα, ἐφη· « Μὴ ἀναπόδομα ὑμεῖς ἀναποδοῖστέ μοι, ἢ μνησικακεῖτε ὑμεῖς ἐπ' ἐμοί; » Ὡς περὶ γάρ τῶν ἀποστόλων διωκομένων ὑπὸ τοῦ Σαούλου, ἀνωθεν ἔλεγε· « Σαοῦλ, Σαοῦλ, τί με διώκεις; » οἰκεία πάθη καλῶν τὰ κατ' ἐκείνων τολμώμενα· οὕτως ἐνταῦθα, πρὸς τὴν Τύρον διαλεγόμενος, τὸ πρόσωπον ἀνέληγε τοῦ λαοῦ, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀνῆνεγκε τὰ κατ' ἐκείνου γινόμενα. Ἀπειλεῖ δὲ αὐτοῖς τὴν ταχίστην ἀπόδοσιν^δ, τῆς εἰς τὸν λαόν παρανομίας τὴν δικαίαν ἀντίδοσιν. Ἐἴτα λέγει καὶ τῆς ἀδικίας τὰ εἶδη. Λαβόντες γάρ, φησὶ, τὸ ἀργύριον, καὶ τὸ χρυσίον μου, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀνακαίμενά μοι, εἰς τοὺς τῶν εἰδώλων ὑμῶν εἰσηνέγκατε ναοὺς· τοὺς δὲ διαφυγόντας τῶν Βαβυλωνίων τὴν ἐφοδὸν Ἰουδαίους τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων ἀπέδοσθε, ἕνα σκοπὸν ἔχοντες, ὥστε πόρρω αὐτοὺς τῆς ὑπ' ἐμοῦ δοθείσης αὐτοῖς καταστῆσαι γῆς. Ἄλλ' ἐγὼ πάντοθεν αὐτοὺς συναθροίσας, ἀθίς αὐτοὺς ἀνακτίσασθαι τὴν οἰκίαν παρασκευάσω δύναμιν, ὥστε ὑμεῖς ἐνδίκως ἀμύνασθαι, καὶ καταλῦσαι τὴν ὑμετέραν ἐφοδὸν, καὶ ἔξαναδραποδίσαι, καὶ εἰς τὰς τῆς οἰκουμένης ἐσχάτας ἀναγκάσαι δουλεύειν. Ἀπὸ τῆς Τύρου πάλιν εἰς τὰ Σκυθικὰ τὴν προφητείαν μετήνεγκε, καὶ κελεύει κηρύξαι τοῖς ἔθνεσι, καὶ διεγείραι τοὺς μαχητὰς, καὶ ἀφορῆσαι εἰς πόλεμον· τοῦτο γάρ ἐκάλεσεν ἀγιάσαι. Ἐπειδὴ γάρ ὁ ἅγιος τῶν ἐναγῶν ἑαυτὸν ἀφορίζει πραγμάτων, πᾶν τὸ εἰς τι ἀφορίζομενον ἀγιάσαι καλεῖ· οὕτως καὶ ἄνω, Ἀγιάσατε, ἐφη, νηστειαν, τουτέστιν, Ἀφορίσατε. Καὶ ὁ Ἡσαίας περὶ τῶν Βαβυλωνίων· « Ἠγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἔγω αὐτούς· » ἀντὶ τοῦ, εἰς τοῦτο ἀφωρισμένοι. Ἐἴτα κελεύει τὰ γεωργικὰ ὄργανα εἰς πολεμικὰ μετασκευάσαι, καὶ τὸν ἀσθενῶς διακείμενον, ὡς

A disceptabo cum eis ibi pro populo meo, et hereditate mea Israele, qui dispersi sunt per gentes, et terram meam dividerunt. (Vers. 3.) Et super populum meum jecerunt sortes, et dederunt pueros meretricibus, et puellas venderunt pro vino, et biberunt. B Hinc planum fit, praeuents finitimos populos secutos esse alios. Illi enim captivitate tempore, et terram dividerunt, ut dominis et colonis carentem, et sortes miserunt, divisiones videlicet (agrorum) facientes; eos autem qui eadem effugerant, venderunt, ad libidines et delicias pecuniam, quæ in pretium soluta fuerat, convertentes. Illud autem, « Disceptabo pro populo meo, » posuit, ut doceret, se ab eis repetiturum esse pœnas scelerum in populum suum commissorum. [4] Deinde accusat Tyrum et Galilæam alienigenarum (hæc vero Tyri est regio), quod et ipsa eorum in numero esset qui hæc agebant, iram in corde retinens adversus populum. Ac sibi attribuens ea quæ in populum fuerant commissa, sic ait: « Nunquid retributionem vos redditis mihi, aut iram in corde retinetis adversus me? » Quemadmodum enim, cum Saulus apostolos persequeretur, desuper dixit: « Saule, Saule, quid me persequeris? » suas clades vocans ea quæ in illos attentabantur: sic ad Tyrum hic verba faciens, personam populi recepit, et ad se retulit quæ in populum mittebantur. Minatur autem illis, se quamprimum admissam ab eis contra C 1403 populum iniquitatem justa retributione compensaturum esse. Postea iniquitatis quoque species exponit. [5-8] Accipientes enim, inquit, argentum et aurum meum, aliaque mihi dedicata, in idolorum vestrorum templa transtulistis: Judæos vero, qui Babyloniorum impetum effugerant, filiis Græcorum vendidistis, hoc unum spectantes, ut procul a terra ipsis a me data eos submove-retis. Verum ego undique illos congregans, ut vires suas denuo recuperent efficiam, atque ut vos jure ulciscantur, et supercilium vestrum deprimant, captivosque vos faciant, atque in ultimis terræ sinibus servire cogant. [9] A Tyro rursus ad gentes Scythicas prophetiam convertit, et jubet prædicare gentibus, ut excitent pugnatōres, et se-gregent in bellum: hoc enim vocavit sanctificare. Quia enim sanctus seipsum a rebus impuris se-parat, omne quod rei cuiusdam destinatum est, sanctificatum vocat. Sic supra, Sanctificate, inquit, jejunium, hoc est, constituite. Et Isaias de Baby-loniis verba faciens: « Sanctificati sunt, inquit, et ego duco eos b: » hoc est, ad id separati sunt. [10, 11] Jubet deinde, ut instrumenta rustica in bellicum usum transferant, et ut infirmus sicut

^a Act. ix, 4. ^b Isa. xliii, 5.

VARIE LECTIONES.

^α Edit. prior hab. καταδιείλοντο. Ita quoque post pauca. ^β C δαπανῶντες. ^γ Ib. αὕτη. ^δ ἀπ. Ita cum C legimus. Sirm. ἀποδώσειν, commate ad αὐτοῖς posito.

robustus ad bellum instruat, et mansuetudini assuetus, protinus immutatus, se strenuum præstet, omnesque ad vallem Josaphat congregentur.

VERS. 12. « Quia ibi, inquit, sedebo, ut judicem omnes gentes in circuitu. » Hoc est, circa Hierosolymam habitantes, Idumæos, Ammanitas, Moabitæ, **1404** Amalecitas, Allophylos, Tyrios, Sidonios. Hi enim Scythicas etiam gentes contra Hierosolymam congregarunt. [13] Deinde figurate horum internecionem deridens, cædem vindemiam vocat; falces vero, hastas et gladios, quibus necati fuerunt; torcular autem et lacum, vallem illorum sanguine plenam. Et causam ultionis, « Quia completa sunt, inquit, mala eorum. » Deinde tumultum cum cædibus conjunctum depingit.

VERS. 14. « Sonitus exauditi sunt in valle judicii: quia propinquus est dies Domini, in valle judicii. » Vallem vero judicii vocavit vallem Josaphat, ut quæ judicium et sententiam in illos suscepit. [15] Solem porro dicit, et lunam, reliquasque stellas, lumine privatum iri. Ac verisimile quidem est hoc reipsa futurum, Deo in eos omnem creaturam commovenie. Potest tamen et alia ratione intelligi. Vita enim defunctis et occisis, neque sol, neque luna, neque ulla ex stellis lucis radios immittit. Et vero repentinis malis oppressi in tenebris degebant, diem noctem existimantes.

VERS. 16. « Dominus autem de Sione clamabit, et ex Hierosolyma dabit vocem suam: et movebitur cælum et terra; et Dominus parcat populo suo. » His etiam demonstrat, illa revera facta fuisse; nam vocem vocat tonitru: sic enim vocatum in libris Regnorum invenimus: « Fecit, inquit, Dominus voces et pluviam c. » Docet itaque, futurum ut tonitribus suis **1405** circumstrepant, et terræ motibus concutiat, plagisque cælitus illatis funditus perdat. Hæc autem omnium Dominus facturæ est, misericordia in populum suum utens: ut hac fruens providentia, cognoscat, inquit,

VERS. 17. « Quod ego sim Dominus Deus, habitans in monte sancto meo. » His vero gestis, illustris erit Hierosolyma, quippe quæ cura mea regatur: metusque omnes exteræ nationes invadet, ita ut ne viator quidem ex illis transire per eam audeat, quod erga illos facta extimescat. Hoc enim ostendit, cum dicit: « Et alienigena non transibit per eam amplius. » At prædictiones divinas ad finem pervenire impia eorum facta non sinunt. Nam omnium Deus leges ferens, et bona promittens, cum exceptione verba facit: « Si

« I Reg. xii, 17, 18, sec. LXX.

ῥωμαλέον εἰς τὴν παράταξιν εὐτρεπίσασθαι, καὶ τὸν πραότητι συζῶντα, μεταδληθέντα προθύμως ἀνδραγαθίζεσθαι· πάντας δὲ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ συναθροίζεσθαι.

ιβ'. « Ὅτι ἐκεῖ, φησὶ, καθίσω⁹², διακρίναι πάντα τὰ ἔθνη κυκλόθεν. » Τουτέστι, τὰ κύκλῳ τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντα, Ἰδουμαίους, Ἀμμανίτας, Μωαβίτας, Ἀμαληκίτας, Ἀλλοφύλους, Τυρίους, Σιδωνίους· οὗτοι γὰρ τὰ Σκυθικὰ κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων ἔθνη συνήθροισαν. Εἶτα τροπικῶς τούτων τὴν ἀναίρεσιν κωμωδῶν, *τρυγητόν* μὲν καλεῖ τὴν σφαγὴν, *δράπανα* δὲ τὰ δόρατα, καὶ τὰ ξίφη, δι' ὧν ἀνῆρέθησαν *ληγόν* δὲ καὶ *ὑπολήγιον*, τὴν φάραγγα τῶν αἱμάτων ἐκείνων πεπληρωμένην. Καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τιμωρίας· « Ὅτι ἐπληθύνθη, φησὶ, τὰ κακὰ αὐτῶν. »

β. Εἶτα τὸν ἐν ταῖς σφαγαῖς θόρυβον.
ιδ'. « Ἦχοι ἐξήχησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης· οἱ ἐγγὺς ἡμέρα⁹³ τοῦ Κυρίου ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης. » *Κοιλάδα* δὲ *δίκης* τὴν Ἰωσαφάτ ὠνόμασε φάραγγα, ὡς τὸ κριτήριον καὶ τὴν κατ' αὐτῶν δεξιμένην ψῆφον. Λέγει δὲ καὶ τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀστέρας, τοῦ φωτὸς στερηθῆσεσθαι⁹⁴. Καὶ εἰκὸς μὲν τῷ ὄντι ταῦτα γενέσθαι, τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων πᾶσαν κατ' αὐτῶν τὴν κτίσιν κινήσαντος. Ἔστι δὲ ὁμοίως καὶ ἐτέρως νοῆσαι. Τοῖς γὰρ ἔξω τῆς ζωῆς γενομένοις, καὶ θανάτῳ παραδοθεῖσιν, οὔτε ἥλιος, οὔτε σελήνη, οὔτε τινὲς ἀστέρων, τοῦ φωτὸς καταπέμπει τὴν ἀγλῆν. Καὶ μέντοι καὶ ὑπὸ τῶν ἀδοκίμων κατεχόμενοι κακῶν, ἐν σκότῳ διῆγον, νύκτα τὴν ἡμέραν νομίζοντες.

ις'. « Ὁ δὲ Κύριος ἐκ Σιών ἀνακράξεται, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ δώσει φωνὴν αὐτοῦ· καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ· ὁ δὲ Κύριος φείσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. » Δηλοῖ δὲ διὰ τούτων, ὡς κακείνα τῷ ὄντι γεγένηται· *φωνὴν* γὰρ καλεῖ τὴν βροντὴν· οὕτως γὰρ αὐτὴν προσαγορευομένην καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις εὐρίσκομεν. « Ἐποίησε γὰρ, φησὶ, Κύριος φωνὰς καὶ ὑπέτον. » Διδάσκει τοίνυν, ὡς καὶ βρονταῖς αὐτοῖς κατακτυπήσει, καὶ σεισμοῖς κατακλονήσει, καὶ θεηλάτοις πληγαῖς ἄρδην καταναλώσει. Ταῦτα δὲ δρᾶσει τῶν ὄλων ὁ Κύριος, ὁσῶτ' ἀπολεῖται περὶ τὸν οἰκῆτον κεχρημένος λαὸν, ἵνα ταύτης ἀπολαύσας τῆς προνοίας, γνῶ, φησὶν,

ιζ'. « Ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς κατασκηῶν ἐν ὄρει⁹⁵· ἀγίῳ μου. » Τούτων δὲ γενομένων, περιδεδεπτος ἔσται Ἱερουσαλήμ, ἅτε δὴ τῆς ἐμῆς ἀπολαύσασα κηδεμονίας· καὶ θεὸς καθέξει τοὺς ἄλλοφύλους ἅπαντας, ὥστε μηδὲ ὀδίτην τοιοῦτον δι' αὐτῆς παροδεύειν, τὰ εἰς ἐκείνους γεγεννημένα δειμαίνοντα. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν, εἰρηκῶς· « Καὶ ἀλλογενῆς⁹⁶ οὐ διελεύσεται δι' αὐτῆς οὐκέτι. » Ἀλλὰ τὰς θείας προρρήσεις οὐκ ἔβ' ὑποθαίνειν εἰς πέρασ ὑπ' αὐτῶν τὰ⁹⁷ παρανόμους γιγνόμενα. Καὶ γὰρ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς νομοθετῶν, καὶ τὰ ἀγαθὰ ὑπισχνούμενος,

VARIÆ LECTIONES.

⁹² Rec. lectio est, καθῶ τοῦ διακρ. ⁹³ ἡμ. C. πρωμ. ἡ. ⁹⁴ C. στερήσεσθαι. ⁹⁵ ὄρ. A. πρωμ. Σιών, ἐν. ⁹⁶ C. ἀλλογενεῖς, et deinde διελεύσονται. A. οὐκ εἰσελεύσονται. ⁹⁷ τὰ. Dcs. in C.

μετά διορισμοῦ ποιεῖται τοὺς λόγους · « Ἐάν φυλάξῃς τὰς ἐντολάς Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, καὶ ἐάν πορεύῃσθε ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐάν θέλητε, καὶ εἰσακουστέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε · ἐάν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακουστέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. » Ὡστε κἂν μὴ πανταχοῦ τοιαῦτα εὐρίσκωμεν, οὕτω νοῶμεν καὶ τὰ ἀόριστως λεγόμενα.

ιη'. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμῶν, καὶ οἱ βουνοὶ ρυήσονται γάλα. » Τοὺς δὲ καρποὺς τῆς γῆς διὰ τούτων παραδηλοῖ, καὶ τῶν κτηνῶν τὴν εὐπάθειαν · τῶν γὰρ θρεμμάτων καὶ τὸ γάλα καρπός. « Καὶ πᾶσαι αἱ ἀφ᾽ εἰσεῖς Ἰουδα ρυήσονται ὕδατα, καὶ πηγὴ ἐξ οἴκου Κυρίου πορεύεται, καὶ ποτιεῖ τὸν χειμᾶρβρον τῶν σχολίων. » Ἀφ᾽ εἰσεῖς μὲν οὖν ὕδατων τὰς πηγὰς ὀνομάζει, πηγὴν δὲ ἐξ οἴκου Κυρίου ἐκπορευομένην, τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν, περὶ ἧς καὶ ἄνω προηγήρευσεν, ἥτις οὐ μόνον Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθνη πάντα πεπότισε. *Χειμᾶρβρον* γὰρ *σχολίων* τὰ ἔθνη προσαγορεύει, πάλαι μὲν τῇ πλάνῃ παρασύραντα τοὺς πελάσαντας, μετὰ δὲ τὴν εἰς τὸν Κύριον πίστιν τὰ διειδῆ τῆς ἁγίας πηγῆς ὕδατα δεξάμενα, καὶ τῶν σχολίων τῆς ἀμαρτίας ἀπαλλαγέντα, περὶ ὧν Ἰσαΐας βῶδ' · Οὐκί, οἱ ἐπισπώμενοι τὰς ἀμαρτίας⁹⁸ αὐτῶν ὡς σχολίῳ μακρῷ! » Τούτων δὲ γινομένων,

ιθ'. « Αἴγυπτος εἰς ἀφανισμόν ἔσται. » Τουτέστιν, ἡ περὶ τὰ εἰδωλα μανία σθεσθήσεται · ἡ γὰρ Αἴγυπτος ἀρχηγὸς τῆς ἀσεβείας. « Ἡ δὲ Ἰδουμαία, φησὶν⁹⁹, εἰς πεδίον ἀφανισμοῦ. » Καὶ τὸ γῆινον δὲ, φησί, καταλυθήσεται φρόνημα. Ἐδῶμ γὰρ ὁ ἐρυθρός καὶ γῆινος ἐρμηνεύεται. Καὶ ἡ κατά τὴν ἱστορίαν δὲ δυνατὸν τὰ εἰρημένα νοῆσαι · Αἴγυπτον μὲν ἀφανιζομένην τῇ στερήσει τῆς βασιλείας · Καμβύσης γὰρ αὐτὴν ὁ Κύρου παῖς καταλύει · καὶ ἡ Ἰδουμαία δὲ τὴν ἐρημίαν ὑπέμεινε, ὡς καὶ αὐτὰ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα. Ταῦτα δὲ, φησὶ, πείσονται δίκαις τίνοντες ὑπὲρ ὧν τὸν Ἰουδαν ἠδίκησαν. Δίκαιοι γὰρ τὸ αἷμα τὸ ἀθῶον ἐκάλεσεν, ἀντὶ τοῦ, ἄνευ τινὸς αἰτίας εὐλόγου τὰς κατ' αὐτῶν τετολημῆκας σφαγὰς.

κ', κα'. « Ἡ δὲ Ἰουδαία εἰς τὸν αἰῶνα κατοικηθήσεται, καὶ Ἱερουσαλὴμ εἰς γενεὰς γενεῶν. Καὶ ἐκζητήσω τὸ αἷμα αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἀθώσω, καὶ Κύριος κατασκηνώσει ἐν Σιών. » Δίκαιος γὰρ ὢν, φησὶν, οὐκ ἀνέξομαι καταλιπεῖν τοὺς ἠδικημένους ἀτημελήτους, ἀλλὰ τοὺς ἠδικηκότας κολάσω · τούτους δὲ τῆς ἐμῆς ἀξιώσω προνοίας, ἐν τῇ Σιών τὴν ἑμαυτοῦ δεκνὺς ἐπιφάνειαν. Τὸ δὲ, « Εἰς τὸν αἰῶνα ἡ Ἰουδαία κατοικηθήσεται, » νοήσωμεν κατὰ τὴν ἄνω ἡμῖν εἰρημένην διάνοιαν. Οὐδὲ γὰρ τοῖς ἀναξίοις τὰς ἀγαθὰς ὑποσχέσεις δίκαιον χορηγεῖν τὸν Θεόν, δίκαιον ὄντα, καὶ μυσαστόμενον ἀδίκταν. Ἐαυτοῖς τοιγαροῦν Ἰουδαῖοι πρόξενοι γεγονάσι τῆς εἰς τὰ

A servaveris mandata Domini Dei tui, et si inceseritis in viis ejus, et si volueritis et audiveritis me, bona terræ comedetis: si autem nolueritis, neque audiveritis me, gladius vos devorabit^d. » Licet itaque talia nullibi inveniamus, sic tamen intelligamus etiam ea quæ indefinite dicuntur.

VERS. 18. « Et erit in die illo, stillabunt montes dulcedinem, et colles diffluent lacte. » Fruges autem terræ per hæc designat, et pecorum integram valetudinem: nam pecorum quoque fructus est lac. « Et omnes emissiones Judæ fluent aquis: et fons e domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem funicularum. » *Emissiones* quidem *aquarum* **1406** vocat fontes: *fontem* vero e domo Domini egredientem, Spiritus sancti gratiam, de qua etiam supra prædixit, quæ non solum Judæos, sed etiam omnes gentes irrigavit. *Torrentem enim funicularum* vocat gentes, quæ olim quidem superstitionis errore vicinos implicabant suos: postquam vero in Dominum crediderunt, limpidas aquas divini fontis exceperunt, funiculisque peccati se liberaverunt, de quibus Isaias clamat: « Væ illis qui trahunt peccata sua velut funiculo longo! » His autem peractis,

VERS. 19. « Ægyptus in perditione erit. » Hoc est, insanum circa idola studium delebitur. Ægyptus, enim dux impietatis et princeps exstitit. « Et Idumæa in campum desolationis. » Fæstus, inquit, terrenus destruetur. *Edom* enim ruber et terrenus exponitur. Tametsi ad sensum quoque historicum hæc intelligi licet, Ægyptum quidem fore in perditione, per privationem regni, quia Cambyses Cyri filius, illud evertit, et Idumæa quoque vastationem sustinuit, ut res ipsæ testantur. Hæc autem, ait, patienter, pœnas persolventes pro his quæ inique commiserunt contra Judam. *Sanguinem* enim *justum* appellavit innocentem: quasi dicat, illos sine justa causa eorum cædes perpetrasse.

VERS. 20, 21. « Judæa autem in æternum habitabitur, et Hierosolyma in generationes generationum. Et requiram sanguinem eorum, eumque inultum esse non patiar, et Dominus habitabit in Sione. » Nam cum justus sim, inquit, injuria affectos non relinquam neglectos; sed de iis qui injuriam intulerunt pœnas sumam, **1407** hos vero providentia mea ornabo, in Sione apparitionem meam exhibens. Istud autem, « In æternum Judæa habitabitur, » juxta supra dictum a nobis sensum intelligamus. Neque enim indignis bona promissa præstare Deum, æquum est, cum sit justus, et abhorrens ab iniquitate. Judæi itaque suæ in gen-

^d Deut. xi, 13 sqq. Isa. v, 18.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸ C ταῖς ἀμαρτίαις. ⁹⁹ φησ. Des. in C. ¹ καί. Des. ibid.

tes dispersionis auctores sibi exstiterunt, quia in A
benefactorem insanierunt. Nos autem, pro illis in
sponsæ locum vocati, sponsum, qui nos adamavit
maximisque donis cumulavit, perpetuo et arden-
ter diligamus, ne æternis promissionibus excida-
mus, quarum utinam compotes fieri omnes possi-
mus gratia Salvatoris nostri Jesu Christi: quo-
cum Patri gloria, simul cum Spiritu sancto, nunc
et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Ἔθνη διασπορᾶς, κατὰ τοῦ εὐεργέτου λυττήσαντες·
ἡμεῖς δὲ, οἱ ἀντ' ἐκεῖνων εἰς νύμφης τάξιν κληθέντες,
τὸν ἀγαπήσαντα νομφίον καὶ μεγίστων δωρεῶν
ἀξιώσαντα θερμῶς ἀγαπῶντες διατελείσωμεν, ἵνα
μὴ τῶν αἰωνίων ἐκπέσωμεν ὑποσχέσεων, ὧν εἴη
πάντας ἡμᾶς τυχεῖν χάριτι τοῦ σεσωκότος Χριστοῦ,
μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
'Αμήν.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΜΩΣ.

BEATI THEODORETI

CYRENSIS EPISCOPI

COMMENTARIUS IN AMOS PROPHETAM.

1408 ARGUMENTUM.

Qui fluxit sigillatim corda nostra, et intelligit
omnia opera nostra, ut ait divina Scriptura^f, per-
spectum habens durum et refractarium cor Israe-
lis, non per unum solum prophetam cum eo dis-
ceptat: sed multis et excellentibus viris utens
ministris, et admonitiones adhibet, et futura præ-
dicat, ex multarum prædictionum convenientia
ostendens veritatem. Ex his quoque est divinus
Amos, qui vixit eo tempore, quo admirabiles illi
Oseas et Joel exstiterunt: eademque prædixit de
Assyriis et Babylois, deque reditu ab iisdem, et
de iis item quæ post reditum eventura erant.
Pauca autem adversus vicinas gentes primo loco
vaticinatus, de Judæis postea prophetiam aggres-
sus est. Maximam vero hac quoque vaticinatione
sua Judæis utilitatem attulit: **1409** nam non
eos solos corrigere eorumque misereri posse Deum
ostendit, verum etiam omnes gentes: quippe qui
sit omnium factor, et auctor. Docet præterea,
quanta providentia eos tueatur, cum de iis qui
eos injuriis afficere conantur, pœnas sumit. Hoc
igitur vaticinii istius est argumentum: ex singu-
larum vero partium explanatione divinatorum elo-
quiorum sensum accuratius percipiemus.

Psal. xxxii, 15.

B

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Ὁ πλάσας καταμόνας τὰς καρδίας ἡμῶν, καὶ
συνεῖς εἰς πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν, ἦ φησιν ἡ θεία
Γραφή, εἰδὼς τῆς τοῦ Ἰσραὴλ καρδίας τὸ σκληρὸν
καὶ ἀντίτυπον, οὐ δι' ἑνὸς αὐτῷ μόνου διαλέγεται
προφήτου, ἀλλὰ πολλοῖς καὶ θαυμαστοῖς ἀνδράσι
χρῶμενος ὑπουργοῖς, καὶ τὰς παραινέσεις προ-
φέρει, καὶ τὰ ἐσόμενα προθεσπίζει, τῇ τῶν πλειό-
νων συμφωνίᾳ δεικνύς τὸ τῶν προβόρῃσεων ἀψευδέ-
ς. Τούτων εἷς ἐστὶ καὶ ὁ θεσπέσιος^g Ἀμὼς· τοῖς γὰρ
θαυμαστοῖς ἐκεῖνοις Ὡστὲ καὶ Ἰωὴλ, καὶ κατὰ τὸν
αὐτὸν ἐγένετο χρόνον, καὶ ταῦτ' ἀπροθέσπιος περὶ
τε Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων, καὶ τῆς ἐκεῖθεν
ἐπανόδου, καὶ τῶν μετὰ τὴν ἐπάνοδον συμβησομέ-
νων. Ὅλιγα δὲ πρότερον κατὰ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν
προαγορεύσας, οὕτω τῆς περὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἤρξαιτο
προφητείας. Μεγίστην δὲ καὶ διὰ ταυτησὶ τῆς
προβόρῃσεως ὠφέλιαν Ἰουδαίους προσήνεγκεν^h
ἐδίδαξε γὰρ, ὡς οὐκ αὐτοῦς μόνους ἐλεεῖν καὶ παι-
δεύειν δύναται τῶν ὄλων ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ πάντα
τὰ ἔθνη, ἅτε δὴ ποιητῆς ἀπάντων ὧν καὶ δημιουργ-
γός. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὄσην αὐτῶν ποιεῖται κη-
δεμονίαν δεδήλωκε, τοὺς ἀδικεῖν αὐτοὺς πειρωμένους
κολάζων. Αὕτη μὲν οὖν τῆς ἐν χειροῖⁱ προφητείας
ἡ ὑπόθεσις· ἐκ δὲ τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας, ἀκρι-
βέστερον^k τῶν θείων λογίων μαθησόμεθα τὴν διά-
νοιαν^l.

VARIAE LECTIONES.

^a θεοπ. C θεός. ^b C χειρῶν. ^c Id. ἀκριβεστέρω. ^d A et F addunt: Ἀμὼς ἐρμηνεύεται στε-
ρέωσις, ἢ ἰσχύς. Ἀμὼς ἦν ἐκ Θεκουῦ, καὶ Ἀμασίας συγχῶς αὐτὸν τυμπανίσας, τέλος ἀνέβλεν
αὐτὸν ξίφει. Ἐτι δὲ ἐμπνέοντος αὐτοῦ (F. addit, πλήξας αὐτὸν ἐν βοπάλῳ κατὰ τοῦ κροτάφου,
καὶ ἐτι ἐμπνέοντος αὐτοῦ) ἀνήλθεν εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ μεθ' ἡμέρας δύο ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη ἐκεῖ. His in
F. subiicitur: Προβόρῃσις· Ἡ μὲν συναγωγή τῶν Ἰουδαίων ταπεινοῦται καὶ τῆς δουλείας τῆς τῶν εἰδώλων
πέυεται. Οἱ ἐξ αὐτῆς δὲ πιστεύσαντες κοινωνήσουσιν τῆς νέας διαθήκης καὶ τῶν ἐν Χριστῷ μυστηρίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

A

CAPUT I.

α'. « Λόγοι Ἀμώς, οἱ ἐγένοντο ἐν Καριαθιαριμ^β· ἐκ Θεκουῦ, οὗς εἶδεν ἐπὶ Ὁρουσαλήμ ἐν ἡμέραις Ὁζίου βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἰεροβοάμ βασιλέως Ἰσραήλ, πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ. » Ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ προφήτης, ὡς ἐκ Θεκουῦ ὀρμώμενος ἐν τῇ Καριαθιαριμ τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἔτυχε, καὶ ὅτι προσετάχθη περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ τοὺς λόγους ποιῆσθαι· διδάσκει δὲ καὶ τῆς προφητείας τὸν χρόνον· τούτου γὰρ χάριν καὶ τῶν βασιλέων τὴν μνήμην πεποιήται, Ὁζίου βασιλέως Ἰούδα, καὶ Ἰεροβοάμ βασιλέως Ἰσραήλ. Δῆλος δὲ ἐστὶν οὐ περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ μόνως, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν δέκα φυλῶν τὰς προβήσεις ποιούμενος· οὐπερ εἴνεκα καὶ τοῦ Ἰεροβοάμ ἐμνημόνευσεν, ὅς ἐκείνων κατ' ἐκείνον ἐβασίλευσε τὸν καιρὸν. Ἐπειδὴ δὲ πολὺν ἐκάτερος αὐτῶν ἐβασίλευσε χρόνον (Ὁζίας μὲν γὰρ δύο καὶ πεντήκοντα ἡγεμόνευσεν ἔτη, Ἰεροβοάμ δὲ ἕν καὶ τεσσαράκοντα), εἰκότως τοῦ σεισμοῦ δεδήλωκε τὸν καιρὸν, καὶ ἔφη τοῦτον μετὰ δύο τῆς προφητείας ἐνιαυτοὺς γεγενῆσθαι, ἵνα διδάξῃ σαφῶς, ὁπρὶν καὶ τοὺς θεοὺς λόγους πρὸς τὸν λαὸν ἐποιήσατο. Τινὲς δὲ τοῖς χρόνοις οὐκ ἀκριβῶς προσεσχόητες, τοῦτον ὑπέλαβον γεγενῆσθαι τὸν σεισμὸν, ἦν ἵκα Ἡσαίας ὁ μέγας, μετὰ τὴν Ὁζίου τελευτήν, εἶδε τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνον ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ὅτε τὸ ὑπέρυρον ἀπὸ τῆς τῶν Σεραφίμ ἐπήρθη φωνῆς· ἐγὼ δὲ, τοὺς χρόνους ἐρευνήσας, τῶν τούτου ψευδές. Εἰ γὰρ μετὰ τὴν Ὁζίου τελευτήν ὁ σεισμὸς ἐγένετο, πρὸ δύο δὲ ἐτῶν τῆς προφητείας ἐποιήσατο τὴν ἀρχὴν ὁ μακάριος Ἀμώς, τὸ πνευματικὸν ἦν ἔτος τῆς Ὁζίου βασιλείας· πεντήκοντα γὰρ καὶ δύο ἐβασίλευκεν ἔτη. Ἄλλ' ὁ Ἰεροβοάμ κατὰ τοῦτον οὐ περιτὴν τὸν καιρὸν· ἐν γὰρ τῷ ἑβδόμῳ καὶ εἰκοστῷ ἔτει τῆς τούτου βασιλείας, Ὁζίας τὴν τῆς βασιλείας χειροτονίαν ἐδέξατο. Δῆλον τοίνυν ἀπὸ τῶν χρόνων, ὡς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ὁζίου βασιλείας αἱ τοῦ θεοῦ Ἀμώς προβήσεις ἐγένοντο, ἐπειδὴ τοῦ Ἰεροβοάμ ἔτι περιόντος καὶ βασιλεύοντος ἔφη δέξασθαι τῆς προφητείας τὸ χάρισμα. Οὕτως ὑποδείξας τὸν τῆς προφητείας καιρὸν, διδάσκει καὶ ποίους προοιμίους ἐχρήσατο.

β'. « Καὶ εἶπε· Κύριος ἐκ Σιών ἐφθέγγετο, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπέστησαν αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων, καὶ ἐξηράνθη ἡ κορυφὴ τοῦ Καρμὴλου. » Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει τοῖς πλησιόχωροις ἔθνεσιν ἀλγεῖν ἀπραγορεύειν, ἀναγκαίως διδάσκει, πόθεν αἱ κατὰ τούτων ἐκφέρονται ψῆφοι· ἀπὸ γὰρ τῆς Ἱερουσαλήμ, φησὶ, καὶ τοῦ Σιών ἔρους, τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων φθεγγαμένου, καὶ τῶν τιμωριῶν τὰς ἀποφάσεις ποιησαμένου, πενήθησους μὲν οἱ ποιμένες, ἅτε δὴ τροφήν τοῖς ὑπ' αὐτῶν ποιμαινομένοις οὐχ εὐρίσκοντες θέρμασιν· ἅπας δὲ ὁ Κάρ-

Ἔ Isa. vi, 1, 4.

Vers. 1. « Sermones Amosi, qui facti sunt in Cariathiarim, de Thecua, quos vidit pro Hierosolyma in diebus Oziaë regis Judæ, et in diebus Jeroboami regis Israelis. ante duos annos terræ motus. » Propheta nobis planum fecit, quod ex Thecua oriundus in Cariathiarim divinam revelationem sit consecutus, quodque jussus fuerit de Hierosolyma verba facere. Docet etiam prophetiæ tempus: ideo enim regum mentionem fecit, Oziaë quidem regis Judæ, et Jeroboami regis Israelis. Non obscurum est autem, non de sola Hierosolyma cum prædictiones edidisse, verum etiam de tribubus decem: quapropter Jeroboamum quoque commemoravit, qui illarum tribuum eo tempore rex fuit. **1410** At cum horum uterque permultum temporis regnaverit (Ozias enim duo et quinquaginta annos rerum summam tenuit, Jeroboam vero unum et quadraginta), jure terræ motus tempus ostendit, atque hunc duobus annis post prophetiam exstitisse, ut perspicue demonstret, quibus temporibus divina verba ad populum fecerit. Quidam autem non satis diligenter ad temporum rationem attendentes, hunc terræ motum opinati sunt factum fuisse, cum Isaias magnus, post Oziaë interitum, viderit Dominum sedentem in solio excelso et elato, quando commota sunt superliminaria cardinum voce Scraphim^ε. Ego vero, cum tempora disquisissem, hoc falsum esse deprehendi. Si enim post Oziaë interitum terræ motus exstitit, duobus autem ante annis prophetiam beatus Amos incepit, quinquagesimus annus agebatur regni Oziaë, duos enim et quinquaginta annos regnavit. At Jeroboamus hoc tempore superstes non erat: nam hujus vicesimo septimo regni anno Ozias gubernacula regni sui suscepit. Ex temporibus igitur perspicuum est, in principio regni Oziaë divini Amosi prædictiones factas fuisse, quoniam donum prophetiæ se accepisse dicit Jeroboamo adhuc superstitite et regnante. Tempus prophetiæ sic elocutus, docet etiam quibus proœmiis usus sit.

Vers. 2. « Et ait: Dominus a Sione locutus est, et ex Hierosolyma dedit vocem suam, et luxerunt pascua pastorum, et arefactus est vertex Carmeli. » **1411** Cum enim finitimis gentibus tristitia vaticinaturus sit, apposite explicat, unde contra hos serantur sententiæ. Ab Hierosolyma enim, inquit, et a monte Sion Deo universorum verba faciente et ultionum sententias proferente, lugebunt, inquit, pastores, pabulum nimirum pecoribus suis pascendis non invenientes: universus autem mons Carmelus usque ad summum verticem privabitur

VARIE LECTIONES.

^β Καρ. Ita quoque A: alii Ἀκκαριμ. Theodot. ἐν Νοκεδίμ. ^ε ἐπὶ. A περὶ. Alii ὑπὲρ. Pro Ἱερουσαλήμ leg. esse videtur Ἰσραήλ, juxta Hebr. ^γ Ἰερ. A addit τοῦ Ἰωάς. ^δ C τοῦ. Leg. esse vid. τῆς τοῦ.

frugum copia. Hæc vero re ipsa quidem, ut narrantur, acciderunt ex pluvie defectu, et per locustam et erucam, aliaque flagella, quæ iudex justus eis immisit. Per hæc tamen alia etiam ostendit : et Israellem quidem vocat *verticem Carmeli*, qui terræ promissæ pars fuit. « Introduxi enim vos, inquit, in terram Carmeli, ut comederetis fructus et bona ejus^b. » *Pastores* autem appellat reges finitimarum gentium ; *pascua* vero horum subditos, non solum quod tributum illis velut pastionem quamdam pendebant, sed etiam quod ab eis perpetuo pascebantur. Et Deus universorum, inquit, ex monte Sion, et urbe Hierosolyma, exterarum gentium finitimas in calamitates infinitas juxta divinum suum decretum conjiciet. Postea per partes delicta gentium enumerat, et iis illata supplicia explicat.

Θεὸν ἀπόρασιν. Εἶτα κατὰ μέρος καὶ τὰς πλημμελείας αὐτοῖς τιμωρίας διδάσκει.

VERS. 3. « Et dixit Dominus : Super tribus impietatibus Damasci, et super quatuor, non aversabor eos, pro eo quod secuerunt serris 1412 ferreis prægnantes Galaaditarum. » Aversus Dominus non videtur videre hominum delicta : unde et beatus David orat, dicens : « Averte faciem tuam a peccatis meisⁱ. » Dum autem punit, Dominus ipse ait : « Et firmabo faciem meam super vos, » et respiciam ad iniquitates vestras. *Non aversabor* itaque idem est quod, Non amplius patientia utar, neque avertam faciem meam a peccatis vestris : sed intuebor, quæ prius per patientiam non videbar videre. Quod vero ait, *Super tribus, et super quatuor*, multitudinem significat. Ait igitur, Cum multa Damasci delicta sæpe diutissime passus sim, nunc non amplius patiar, neque avertar, quominus eorum immensas iniquitates videam, potissimum quas contra Galaaditas moliti sunt, crudelitatem et feritatem in illos tantam exercentes, ut etiam mulieres prægnantes serris æcerent. Hoc planius Symmachus docuit, dicens, « Pro eo quod trituraverunt rotis ferreis Galaad. » In eandem vero sententiam verterunt Aquila et Theodotio. Unde perspicuum est, quod in aream quamdam mulieres prædictas projicientes, rotis serratis tanquam spicas crudeliter trituraverint. Galaad autem et ipsa urbs erat Israelis, contra

ἡ αὐτὴ τοῦ Ἰσραὴλ, εἰς ἣν οἱ τὴν Δαμασκὸν οἰκοῦντες ἔξας, ἐπάγει τὴν τιμωρίαν.

VERS. 4. « Et mittam ignem in domum Azaelis. » Rex autem fuit ille Damasci. « Et devorabit fundamenta filii 1413 Ader. » Ader nonnulli opinati sunt fuisse patrem Azaelis, bifariam nomen dividentes, et seorsim filium, seorsim Ader intel-

^b Jerem. 11, 7. ⁱ Psal. 1, 9.

μηλοῦς μέχρις αὐτῆς τῆς ἀκρωρείας, στερηθήσεται τῆς τῶν καρπῶν ἀφθονίας. Ταῦτα δὲ καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν μὲν συνέβη, διὰ τε τὴν ἀνομβρίαν, καὶ τὴν ἀκρίδα, καὶ τὴν κάμπην, καὶ τὰς ἄλλας, ἃς ὁ δίκαιος αὐτοῖς κριτῆς ἐπενήνοχε μάστιγας. Παραβολῆ δὲ ὁμοῦ διὰ τούτων καὶ ἕτερα, καὶ καλεῖ κορυφὴν μὲν *Καρμῆλου* τὸν Ἰσραὴλ· τῆς γὰρ ἐπηγγελμένης γῆς καὶ οὗτος ἦν μόριον. « Εἰσήγαγον γὰρ, φησὶν, ὑμᾶς εἰς τὸν Κάρμηλον, τοῦ φαγεῖν τοὺς καρπούς αὐτοῦ καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ. » *Ποιμένας* δὲ νομᾶς τῶν ὁμόρων ἔθνῶν τοὺς βασιλεῖς· *νομᾶς* δὲ τοὺς τούτων ὑπάρχους, οὐ μόνον ὅτι δασμὸν αὐτοῖς καὶ φόρον οἶόν τινα νομῆν προσεκόμιζον, ἀλλ' ὅτι καὶ ὑπ' αὐτῶν διετέλουν νεμόμενοι. Λέγει τοίνυν, ὅτι ὁ μὲν τῶν ὄλων Θεὸς ἀπὸ τοῦ Σιών ἔδρους, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ πόλεως, καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη τὰ πλησίον χωρὰ παντοδαποῖς περιβληθήσεται· κακοῖς κατὰ τὴν

γ'. « Καὶ εἶπε Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Δαμασκού, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοὺς⁹, ἀνθ' ὧν ἐπρίζον πρόσοι σιδηροὶ τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν¹⁰. » Ἀποστραφόμενος ὁ Θεὸς οὐ δοκεῖ ὄρῃν τῶν ἀνθρώπων τὰ πλημμελήματα· οὐπερ εἶνεκα καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ προσεύχεται, λέγων· « Ἀπόστρέψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου. » Ἦνίκα δὲ κολάζει, αὐτὸς ὁ Θεὸς λέγει· « Καὶ στηριῶ τὸ πρόσωπόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπιβλέψομαι ἐπὶ τὰς ἀδικίας ὑμῶν. » Τὸ οὖν, *οὐκ ἀποστραφήσομαι*, ἀντι τοῦ. Οὐκέτι μακροθυμήσω, οὐδὲ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν ὑμῶν· ἀλλ' ἔσομαι ἄπρότερον διὰ μακροθυμίαν οὐκ ἐδόκουν ὄρῃν. Τὸ δὲ ἐπὶ ταῖς τρισὶ, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν, τὸ πᾶθος σημαίνει. Λέγει τοίνυν, ὅτι Πολλὰ πολλάκις τῆς Δαμασκού πεπλημμεληκυίας ἐπὶ πλεῖστον ἀνασχόμενος, νῦν οὐκέτι μακροθυμήσω, οὐδὲ ἀποστραφήσομαι, ὥστε αὐτῶν μὴ ἰδεῖν τὰς ἀρρήτους παρανομίας· διαφερόντως δὲ ἃς κατὰ τῶν Γαλααδιτῶν τετολμήκασιν, ὡμότητι κατ' αὐτῶν καὶ θηριωδῆ χρησάμενοι, ὡς καὶ τὰς κνοφορούσας διαπρίσαι γυναῖκας. Τοῦτο σαφέστερον ὁ Σύμμαχος εἰδίδαξεν, εἰρηκῶς· « Ἀνθ' ὧν ἠλώησαν τροχοῖς σιδηροῖς τὴν Γαλαάδ. » Τὴν αὐτὴν δὲ διάνοιαν καὶ ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων θεθείκασιν. Μανθάνομεν τοίνυν, ὡς εἰς ἄλλω τινὰ βάλλοντες τὰς προειρημένας γυναῖκας, τοῖς προιονοειδέσι τροχοῖς δίκην αὐτὰς ἀσταχίων ὡμῶς κατηλώησαν. Ἐ δὲ Γαλαάδ πόλις ἦν καὶ τετολμήκασιν ταῦτα. Οὕτω τὴν παρανομίαν ὑποδεί-

δ'. « Καὶ ἀποστελῶ πῦρ εἰς τὸν οἶκον Ἀζαήλ. » Βασιλεὺς δὲ οὗτος ἐγεγόνει τῆς Δαμασκού. « Καὶ καταφάγεταί θεμέλια υἱοῦ Ἀδερ. » Τοῦτόν τινε; ὑπέλαθον πατέρα τοῦ Ἀζαήλ, διελόντες δίχα τὸ ὄνομα, καὶ χωρὶς μὲν τὸν υἱὸν, χωρὶς δὲ τὸν Ἀδερ

VARLÆ LECTIONES.

⁹ Rec. lect. est αὐτόν. ¹⁰ Α Γαλαάδ.

νοήσαντες ἔστι δὲ ἐν ὄνομα· Βαραδάδ γὰρ κέκληται τῇ Ἑβραίων καὶ τῇ Σύρων φωνῇ, καὶ ἔστιν οὐ πατήρ, ἀλλ' υἱὸς τοῦ Ἀζαήλ, ὡς ἡ τετάρτη τῶν Βασιλείων ἱστορία διδάσκει. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ καὶ τὸν Δαβρον ἢ Δαμασκὸς ὑπέμεινε· διὸ καὶ ἡ προφητεία φησὶ· « Καὶ καταφάγεται θεμέλια υἱοῦ Ἄδερ· τούτεστι, Πρόβριζον αὐτῆς ἀνασπάσω τὴν βασιλείαν.

ε' « Καὶ συντρίψω μοχλοὺς Δαμασκοῦ. » Τὴν προτέραν αὐτῆς ἀσφάλειαν καταλύσω. « Καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐκ πεδίου Ὠν¹¹, καὶ κατακόψω φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαβρῶν, καὶ αἰχμαλωτευθήσεται λαὸς Συρίας ἐπίκλητος, λέγει Κύριος. » Οὐ μόνον δὲ τὴν μητρόπολιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς περιοίχους ἅπαντας, καὶ τοὺς ἐκ τῆς μὲν Χαβρῶν ἀποικοισθέντας, ἐκεῖ δὲ οἰκοῦντας, καὶ τοὺς τῷ Ὠν εἰδώλῳ παροικοῦντας, δορυαλώτους γενέσθαι παρασκευάσω, καὶ τὴν πάλαι περιβλεπτον τῆς Συρίας βασιλείαν παντελῶς καταλύσω. Ἐπίκλητον γὰρ τὸ περιβλεπτον εἶρηκε. Καὶ περὶ τῆς Γάζης δὲ λέγει, ὅτι Καὶ τρις, καὶ τετράκις μακροθυμήσας, ἐπὶ πλείστον αὐτῶν οὐκ ἀνέξομαι παρανομούντων. Πλέον δὲ με χαλεπαίνειν κατ' αὐτῶν ἀναγκάζει τὰ κατὰ τοῦ λαοῦ τοῦ ἐμοῦ ὅπ' αὐτῶν τολμώμενα. « Ἐνεκεν γὰρ, φησὶ, τοῦ αἰχμαλωτεύσαι αὐτοὺς αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομῶν¹², τοῦ συγκλείσαι εἰς τὴν Ἰδουμαίαν. » Τοῦτο δὲ τινες μὲν οὕτως νοσήκασιν, ὅτι τοῦ Σολομῶντος αἰχμαλώτους πάλαι Ἰδουμαίους¹³ λαβόντος, καὶ εἰς τὴν Ἰουδαίαν¹³ καθείρξαντος, οὗτοι πολεμουντες Ἰουδαίοις, τούτους ἐλευθερίας ἤξιωσαν, καὶ Ἰδουμαίους ἀπέδωσαν. Ἐμοὶ δὲ πῶρρω τῆς ἀληθείας εἶναι τοῦτο δοκεῖ· δέκα γὰρ βασιλεῖς ἀπὸ τοῦ Σολομῶντος μέχρι τῆς παρουσίας προφητείας ἐγένοντο, καὶ χρόνος πλείστος μεταξὺ διεήλυθεν. Ἄλλ' ἡγοῦμαι τὸ προκείμενον χωρίον ταύτην ἔχειν τὴν διάνοιαν· Οἱ ἀλλόφυλοι τῇ Ἰουδαίᾳ φυλῇ πλησιάζοντες, καὶ συχνῶς τούτους ἐπιστρατεύοντες, οὓς ἐλάβανον αἰχμαλώτους, οὐκ ἄλλοις τισὶν, ἀλλ' Ἰδουμαίοις ἀπέδιδοντο, ἐχθίστοις οὖσιν αὐτῶν ὅτι μάλιστα, καὶ πολεμιωτάτοις. Τῶν ἀλισκομένων τοίνυν Ἰουδαίων τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομῶντος αἰχμαλωσίαν ὠνόμασεν, ἀπὸ τοῦ περιφανοῦς καὶ περιβλέπτου βασιλέως τὸ λαμπρὸν καὶ ἐπίσημον ἐπιδεικνύς τοῦ λαοῦ. Ταύτης τοίνυν τῆς ὠμότητος χάριν ἀγανακτῶν ὁ Θεὸς, ἀπειλεῖ πυρὶ παραδώσειν τὴν Γάζαν, καὶ σὺν αὐτῇ τὰς ἄλλας τῶν ἀλλοφύλων πόλεις. Τὴν αὐτὴν ποιεῖται καὶ τῆς Τύρου κατηγορίαν, καὶ τὸ ἐγκλημα αὐξων ἐπήγαγε· « Καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν διαθήκης ἀδελφῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ Σολομῶν καὶ Χειράμ ὁ τῆς Τύρου βασιλεὺς, ἀδελφικὴν πρὸς ἀλλήλους ἰδιόθεσιν ἐπεδείκνυτο, καὶ ὁ μὲν εἰς τὴν οἰκοδομίαν τοῦ θεοῦ νεῶ ξύλα κέδρινα ἐχορήγει, ὁ δὲ σίτον ἀντείδου· ταύτης δὲ τῆς φιλίας εἰς λήθην ἤλθον οἱ Τύριοι, καὶ ταῦτά τοις Γαζαίοις εἰς τὸν Ἰσραὴλ ἐξημάρτανον, τὴν αὐτὴν καὶ κατὰ τούτων εἰκότως ἐξενήνοχε ψῆφον. Καὶ περὶ τῶν Ἰδου-

aligentes, cum tamen unum sit nomen : nam Baradad vocatus fuit Hebræorum et Syrorum lingua, et non pater, sed filius fuit Azaelis, ut docet Regnorum liber quartus. Sub eo vero Damascus eversa periiit : unde ait prophetia : « Et devorabit fundamenta filii Ader, » hoc est, Radicitus ejus regnum evellam.

VERS. 5. « Et conteram vectes Damasci. » Pristinum ejus robur dissolvam. « Et disperdam habitatores de campo On, et concidam tribum ex viris Charran. Et captivus ducetur populus Syriæ nominatus, dicit Dominus. » Ac non solum metropolin, sed et accolas omnes, et eos qui ex Charran eo commigrarunt, ibique habitarunt, et vicinos idoli On, captivos faciam : et quod olim illustre fuit Syriæ regnum, funditus demoliar. *Nominatum* enim spectabile dixit. [6] De Gaza insuper ait, fore ut jam tertio et quarto longa patientia in illos usus, diutius non ferat inique agentes. Infestiores autem, inquit, in eos esse me adigunt ea, quæ ipsi contra populum meum commiserunt. « Eo quod, inquit, captivam duxerunt captivitatem. Salomonis, ut includerent eam in Idumæam. » Hoc vero quidam sic intellexerunt, quod cum Salomon captivos olim Idumæos fecisset, atque in Judæam conclusisset, isti 1414 bellum gerentes cum Judæis, libertate eos donarunt, Idumæosque redderunt. Verum mihi hoc procul abesse a veritate videtur : nam decem reges a Salomone usque ad præsentem prophetiam exstiterunt, plurimumque temporis intercessit. Sed hunc locum ita explicandum existimo : Allophyli Judææ tribui vicini, et continenter cum illis bellum gerentes, quos capiebant, non aliis vendebant quam Idumæis, qui illorum inimici et hostes erant acerrimi. Captivorum ergo Judæorum captivitatem, *Salomonis captivitatem* appellavit, ab illustri et præclaro rege splendorem et claritatem populi demonstrans. [7,8] Ob hanc itaque crudelitatem iratus Dominus, minatur igni se Gazam traditurum esse, ac simul cum ea alias urbes Allophyliorum. [9] Ejusdem rei accusat etiam Tyrum, et crimen augens, subjunxit : « Et non sunt recordati sæderis fratrum. » Cum enim Salomon et Chiram rex Tyri fratrum amorem inter se profiterentur, et hic ad substructionem divini templi ligna cedrina suppeditaret, ille vero vicissim frumentum redderet, atque in hujus amicitia oblivionem venissent Tyrii, et eadem, quæ Gazæi, in Israelem admitterent, jure contra eos eandem sententiam tulit. Et quia de Idumæis dixerat, Tertio et quarto, et sæpius patientia in eos usus, non amplius tolerabo eos, furem præsertim ejus in fratrem suum considerans (non enim naturam esse eandem cogitare

VARIÆ LECTIONES

¹¹ ἐκ. πεδ. Ὠν. *Hebr.* ex valle Aven, s. iniquitatis. Vid. supra, p. 1330, sch. 22. ¹² Rec. lectio est Σαλωμών. *Hebr.* turba captiva pacifica. ¹³⁻¹³ Uterque locus ex C emendatus est. Edit. Sirm. priori loco Ἰουδαίους, posteriori Ἰδουμαίαν.

voluit, neque quod pariter in eodem ventre habitaverant, **1415** sed homicidii plenum contra eum gerere animum perseveravit) : illos quoque minatur, se, sicut Syros, et Allophylos, et Tyrios, igni traditurum esse. [10] *Ignem autem vocat Assyriorum exercitum, ignis more omnia vastantem. Sed et igne utentes, ut verisimile est, pagos comburebant, urbes incendebant, ac funditus omnia delebant.* [11] *Illud autem, Et violaverit uterum, naturam inimicam rabiem ostendit : quod cum frater esset, et uterinus, qui in eodem utero simul habitavit (gemellus enim erat), furere in eum non cessat, ipsi propemodum alvo, quam simul incoluerant, perniciem inferens. Illud porro, « Et rapuit horrorem in testimonium suum, » hoc est, Horroris plena commisit, tale contra se testimonium relinquens.* [13] *Eadem quoque dicens de Ammanitis, nempe : Multa patientia usus ob multa delicta, quæ sæpe admisserunt, nunc ultionem sumam, mentionem facit iniquitatis, quam adversus Israellem commiserunt : « Eo quod, inquit, dissecuerint prægnantes Galaaditarum, ut dilatarent terminos suos. » Etenim hi quoque Galaaditis finitimi, crudelitatem et immanitatem in eos exercuerunt, non viros solum sustulerunt, sed etiam nondum natos enecarunt, mulieres uterum gestantes interficere non veriti : ut Israelitarum imminuto numero ipsi eorum agros possiderent. Propterea, ἀνήρουν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδέπω γεννηθέντας ἐς ἴνα τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐλαττουμένων, αὐτοὶ τὴν τοῦτο,*

Vers. 14, 15. « Succendam, inquit, ignem super **C** **1416** fundamenta eius cum clamore die belli : et commovebitur die consummationis suæ. Et ibi Melchom in captivitate, sacerdotes eius, et principes eius simul, dicit Dominus. » Perspicue hic docuit, cujus modi ignem in aliis vocaverit. Addidit enim, *Die belli.* Minatur autem fore ut simul cum ipso idolum, quod colebat, captivum abduceretur. Erat enim *Melchom* falsus Ammanitarum deus, qui non modo sacerdotes et principes, sed ne seipsum quidem captivum adjuvare potuit. *Rabaath* porro vocat Ammanitarum metropolin, quæ nunc in Arabia Philadelphia quidem voce Græca, Syrorum vero lingua Amman appellatur.

CAP. II.

[1-3] Minatur autem etiam Moabo eundem ignem bellicum : atque, se una cum populo principes exitio daturum esse ; quod præter alia multa impietatis eorum exempla, summam immanitatem admisisset in regem Idumæorum. Hunc enim, cum aliquando subsidio venisset Israelitis, insidiis positia captum idolis suis immolaverunt, et tandiu

A *μαίων δὲ εἰρηκῶς, ὅτι καὶ τρεῖς, καὶ τετράνεις, καὶ πολλάκις εἰς αὐτοὺς μακροθυμίας οὐκέτι λοιπὸν ἀνέξομαι, τὴν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ μάλιστα μανίαν θεώμενος · οὐδὲ γὰρ τὴν φύσιν αὐτὴν εἰς νοῦν λαθεῖν ἠδουλήθη, οὐδὲ ὅτι κατὰ ταῦτὸν μίαν φηκσαν γαστέρα, ἀλλὰ διετέλεσε μαιφόνον κατ' αὐτοῦ γνώμην ἐπιδεικνύμενος · ἀπειλεῖ καὶ τούτους πυρὶ παραδώσειν, ὡς καὶ τοὺς Σύρους, καὶ τοὺς ἄλλοφύλους, καὶ τοὺς Τυρίους. Πῦρ δὲ καλεῖ τῶν Ἀσσυρίων τὴν στρατιάν, πυρὸς δίκην ἅπαντα διαφθείρουσαν · καὶ πυρὶ δὲ, ὡς εἰκὸς, χρώμενοι, καὶ κόμας ἐνεπίμπρων, καὶ πόλεις ἐπυρπόλουν, καὶ ἄρδην ἠφάνιζον ἅπαντα. Τὸ δὲ, Ἐλυμήνατο μήτραν¹⁴, τὴν κατὰ τῆς φύσεως μανίαν παραδηλοῖ, ὅτι ἀδελφὸς ὢν καὶ ὁμογάστριος, καὶ τὴν αὐτὴν κατὰ ταῦτὸν οἰκίαν γαστέρα (οἰδύμο; γὰρ ἦν), λυτῶν κατ' αὐτοῦ διατελεῖ, μονουοχι καὶ σύῃ τῇ μήτρῃ, ἣν ἀμφω κατώκησαν, τὴν λώδην ἐπάγων. Τὸ δὲ, « Ἦρπασε¹⁵ φρίκην εἰς μαρτύριον αὐτοῦ, » ἀντὶ τοῦ, Φρίκης μεστὰ τετόλμηκε, μαρτυρίαν καὶ ἑαυτοῦ τοιαύτην καταλιπών. Ταῦτα καὶ περὶ Ἀμμωνιτῶν εἰρηκῶς ὅτι Πολλῇ μακροθυμίᾳ χρησάμενος ἔφ' οἷς πολλὰ πολλάκις πεπλημελήκασι, νῦν ἐπάξω τὴν τιμωρίαν, τῆς¹⁶ εἰς τὸν Ἰσραὴλ γενομένης παρανομίας ποιεῖται τὴν μνήμην · « Ἀνθ' ὧν, φρίκην, ἀνέσχιζον τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν, ὅπως ἐμπληθύνωσι¹⁷ τὰ ὄρια αὐτῶν. » Καὶ γὰρ οὗτοι τοῖς Γαλααδίταις πελάζοντες, ὠμότητι καὶ ἀπηνεῖα κατ' αὐτῶν χρώμενοι, οὐ μόνον τοὺς ἄνδρας διέφθειρον, τὰς κωφορούσας κατασφάττειν τομῶν ὑπ' ἐκείνων γεωργουμένην καρπώσονται γῆν. Διὰ*

C **1416** *ιδ', ιε' · « Ἀνάψω πῦρ ἐπὶ τὰ τεῖχη Ῥαβαθ¹⁸, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς μετὰ κραυγῆς ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, καὶ σεισθήσεται ἐν ἡμέρᾳ συντελείας αὐτῆς. Καὶ¹⁹ πορεύσεται Μελχὸμ ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ²⁰, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, λέγει Κύριος. » Ἐνταῦθα σαφῶς ἐδίδαξε, ποῖον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων προσηγόρευσε πῦρ. Ἐπήγαγε γὰρ Ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Ἀπειλεῖ δὲ, σὺν αὐτῇ καὶ τὸ ὑπ' αὐτῆς τιμώμενον εἰδῶλον αἰχμάλωτον ἀπαχθῆσεσθαι. Μελχὸμ γὰρ ὀφειδῆς τῶν Ἀμμωνιτῶν θεός, ὃς οὐ μόνον τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς ἄρχουσιν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτῷ δορυαλώτῳ γινομένῳ²¹ ἴσχυσεν ἐπαμῦναι. Ῥαβαθ δὲ καλεῖ τοῦ²² Ἀμμὸν τὴν μητρόπολιν, ἣ νῦν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ Φιλαδέλφεια μὲν τῇ Ἐλλάδι φωνῆ, Ἀμμὸν δὲ τῇ Σύρων προσαγορεύεται.*

D

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Ἀπειλεῖ δὲ²³ καὶ τῇ Μωᾶδ τὸ πολεμικὸν ἐκείνου πῦρ, καὶ λέγει σὺν τῷ λαῷ καὶ τοὺς ἄρχοντας παραδώσειν ὀλέθρῳ, ἐπειδὴ πρὸς ταῖς πολλαῖς αὐτῶν ἀπειλαῖς πολλὴν κατὰ τοῦ Ἰδουμαίων βασιλέως ἔδειξαν θηριωδίαν. Τοῦτον γὰρ ἐπικουρόν ποτε γενόμενον τοῦ Ἰσραηλιτῶν βασιλέως, ὕστερον λοχῆσαντες, καὶ λαβόντες αἰχμάλωτον, τοῖς σφετέροις εἰδῶλοις θύσαν

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ μήτρ. Alii, μητέρα. ¹⁵ ἦρπ. — αὐτ. Ἀ ἠτοίμασαν εἰς μαρτ. φρίκην αὐτ. ¹⁶ τῆς. C præm. καὶ. ¹⁷ ἰ. ἐμπλατύνωσι, ut in Vatic. ¹⁸ Rec. lect. est Ῥαβῶθ. A Ῥαβῶθ. ¹⁹ Alii, καὶ πορεύσονται οἱ βασιλεῖς αὐτῆς ἐν αἰχμ., x. τ. λ. ²⁰ Rec. lectio h. l. et post pauca, est αὐτῶν. ²¹ C γιγνομένων. ²² τού. Ita in C leg. Sirm. τήν. ²³ δέ. Des. in C.

προσήμεχαν, καὶ μέχρι τοσούτου τὴν πυρὰν ἐκείνην ἄ
ἐξέκαυσαν, ἕως καὶ τὰ ὀστέα τῆ πυρὶ καταδαπάνη-
σαν ἅπαντα. Οὕτω τὰς περὶ τῶν ἀλλογενῶν συμπε-
ράνας προῤῥήσεις, κατὰ τοῦ λαοῦ μεταφέρει τῆς
προφητείας τὸν λόγον, καὶ τῆς Ἰούδα φυλῆς πρώτης
τὴν παρανομίαν εἰς μέσον προτίθησι.

δ. ε'. « Τάδε λέγει Κύριος ὁ Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσε-
βειαῖς υἱῶν Ἰούδα, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν, οὐκ ἀπο-
στραφήσομαι αὐτοὺς ²⁴, ἕνεκεν τοῦ ἀπόστασθαι αὐ-
τοὺς τὸν νόμον Κυρίου, καὶ τὰ ²⁵ προστάγματα αὐ-
τοῦ, ἃ ²⁶ οὐκ ἐφύλαξαν, καὶ ἐπλάγησεν ²⁷ αὐτοὺς
τὰ μάταια ἃ ἐποίησαν ²⁸, οἷς ἐξηκολούθησαν οἱ πατέ-
ρες αὐτῶν ὀπίσω αὐτῶν. Καὶ ἐξασποστελῶ πῦρ ἐπὶ
Ἰούδα, καὶ καταφάγεται θεμέλια Ἱερουσαλήμ. »
Καὶ τὸν Ἰούδα, φησὶ, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, τῶ πο-
λεμικῶ παραδώσω πυρὶ, ἐπειδὴ τῶν μὲν ὅπ' ἐμοῦ
νενομολογημένων παντελῶς κατεφρόνησαν, τοὺς δὲ
χειροποιήτοις εἰδώλοις (ταῦτα γὰρ καλεῖ *μάταια*),
λατρεύοντες διετέλεσαν, τῇ μογηρᾷ τῶν πατέρων
ἀκολουθήσαντες γνώμη. Τούτων δὲ τολμωμένων ἐπὶ
πλεῖστον μὲν ἤνεσχόμεν, οὐκέτι δὲ χρῆσθαι τῇ
συνῆθει μακροθυμῆ. Ἀπὸ τούτων ἐπὶ τὰς δέκα μεταβαίνει φυλᾶς, καὶ λέγει μηκέτι μηδὲ τοῦτοις μακρο-
θυμήσειν.

« Ἄνθ' ὧν ἀπέδοντο τὸν δίκαιον ἀργυρίου ²⁹, καὶ
πένητα ἕνεκεν ὑποδημάτων, (ζ') τῶν καταπατούν-
των ³⁰ ἐπὶ τὸν χυτὸν τῆς γῆς ὡς καὶ ἐκονδύλιζον εἰς κε-
φαλάς πτωχῶν, καὶ ἰδὼν ταπεινῶν ἐξέκλινον. » Καὶ
οὕτοι δὲ, φησὶ, πρὸς λήμμα βλέποντες, ἀπημπώλουν
τὸν ³¹ δίκαιον, καὶ ἀσχροκερδέα δουλεύοντες, οὐδὲ
ὑποδήματα παρητοῦτο κερδαίνειν, ἃ τὴν ἐσχάτην
χρῆσιν τοῖς ἀνθρώποις παρέχει, προέμενοι μὲν τοὺς
ἀδικουμένους, αἰκίζόμενοι δὲ τοὺς πενестέρους, τῶν
δὲ ἀτιμοτέρων τὰς δικαιολογίας οὐ προστέμενοι. Πρὸς
δὲ τοῦτοις, καὶ ἀκολασίᾳ συζῶντες, ἀλόγων δίκην
ταῖς ἀλλήλων ἐπεμίγνυντο γυναῖξιν, ὡς μήτε υἱὸν
τῆς ἀνακειμένης τῷ πατρὶ παλλακίδος ἀπέχεσθαι,
μήτε πατέρα τῷ υἱῷ τὴν εὐνήν διαφυλάττειν ἀκῆρα-
τον ὡς ἐντεῦθεν συγχεῖσθαι τὰ τῆς φύσεως δίκαια,
καὶ μηδὲ δῆλα εἶναι λοιπὸν τὰ τῆς συγγενείας ὀνό-
ματα. Καὶ ταῦτα, φησὶν, ἔδρων, ἃ ὅπως ἂν ³² βεθη-
λώσασι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. » Οἱ γὰρ ἀστυ-
γεῖτονες ἀλλόφυλοι ταῦτα μανθάνοντες, κατὰ τοῦ
Θεοῦ τῶν ὄλων ἐκίνουν τὴν γλῶτταν, ἥ ὡς τοιαῦτα
νομοθετήσαντος, ἥ ὡς τοιαῦτα παρανομοῦντος ἀνεχο-
μένου λαοῦ. Πρὸς γὰρ τοῦτοις,

η'. « Καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινοῖς,
παραπετάσματα ἐποιοῦν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου,
καὶ οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν ἐπιπινον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ
αὐτῶν. » Οὐδὲ γὰρ τῷ θεῷ νεῖν τὸ προσήκον ἀπένε-
μον σέβας, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ σκηναὶς ἐξ ἱματίων
κατασκευάζοντες, τὸν ἐξ ἀδικίας πεπορισμένον ἐπιπινον
οἶνον ὡς λαβεῖν δὲ οὐκ ἠβουλήθησαν εἰς διάνοιαν, ὡς

θ'. « Ἐγὼ ἐξῆρα τὸν Ἀμορρᾶϊον ἐκ προσώπου αὐ-
τῶν, ὃς ἦν καθὼς ὕψος κέδρου τὸ ὕψος αὐτοῦ, καὶ

A pyramid illam incenderunt, donec ossa omnia ex-
usta essent. Atque ita absolutis prædictionibus de
alienigenis, adversus populum transfert prophetiæ
sermonem : ac primum tribus Judæ iniquitatem
producit in medium.

VERS. 4,5. « Hæc dicit 1417 Dominus : Super
tribus impietatibus filiorum Judæ, et super qua-
tuor, non aversabor eos, quia repudiarunt legem
Domini, et præcepta illius quæ non custodiverunt ;
et decepti sunt in vanitatibus suis, quas fecerunt,
quas secuti sunt patres eorum. Et mittam ignem
in ^{*} Judam, et devorabit fundamenta Hierosolymæ. »
Bellicio igni, inquit, tradam etiam Judam et Hiero-
solyam, quia leges meas prorsus contempserunt,
B ac perversam patrum mentem secuti, idolis manu-
factis (hæc enim *vanitates* appellat), servire perse-
verarunt : quam quidem illarum temeritatem diu-
tissime passus, pristina deinceps animi patientia
non utar. [6] Tum ab his ad decem tribus se
convertens, neque has amplius passurum se dicit.

« Pro eo quod vendiderint argento justum, et
pauperem pro calceamentis, (VERS. 7.) qui calcant
super pulverem terræ : et pugno percutiebant
capita pauperum, et viam humilium declinabant. »
Et hi, inquit, ad lucrum intuentes justum vende-
bant, sordidoque lucro servientes, ne calceamenta
quidem lucrificare recusabant, quæ postremum
hominibus usum præbent ; injuria affectos dese-
rentes, pauperes male multantes, tenuiorum ju-
stas causas non admittentes. Ad hæc incontinentiæ
dediti, bestiarum more alii aliorum uxoribus mi-
scebantur : adeo ut nec filius quidem a pellice
patris abstineret, nec pater 1418 torum filii
servaret intactum : ita ut inde naturæ jura con-
funderentur, nec nota deinceps essent cognationis
nomina. Et hæc, inquit, fecerunt : « Ut Dei sui
nomen contaminarent. » Nam vicini alienigenæ,
hæc audientes, contra universorum Deum linguam
extulerunt, vel quod ejusmodi præciperet, vel
quod talia committentem populum toleraret. Ad
hæc adjicit :

VERS. 8. « Et vestimenta sua alligantes funibus
faciebant umbracula juxta altare, et vinum de
calumniis bibebant in domo Dei sui. » Non enim
divino templo debitum honorem tribuebant, sed
in illo tabernacula ex vestibus struentes, ex in-
justitia partum vinum bibebant ; neque in memo-
riam revocare voluerunt quod

VERS. 9. « Ego abstulerim Amorrhæum a facie
eorum, cujus sublimitas erat sicut altitudo cedri,

VARIE LECTIONES.

²⁴ A αὐτόν. Et deinde, ἕνεκεν. ²⁵ τὰ. Ex A et C suppl. ²⁶ ἃ. Des. in A. ²⁷ A ἐπλάγησεν. ²⁸ ἃ ἐπ. A
αὐτῶν. ²⁹ A ἀργυρίου δίκαιον, omissione τόν. ³⁰ A πατούντων. ³¹ C τό. ³² ἔν. Des. in A et C.

et fortis quasi quercus, et abstuli fructum ejus desuper, et radices ejus deorsum. » Hæc autem figurate dixit, proceritatem hominum, qui tunc erant, et robur ostendens. Exploratores enim a Mose magno eo missi, renuntiaverunt ibi esse Enach et posteros gigantum, adeoque proceros esse viros, ut cum eis comparati quasi locustæ viderentur. Ait itaque universorum Deus: Adeo excelsos et fortes viros non vestro robore usi vicistis. Quomodo enim vicissetis, qui vel ipsa de illis fama perterrefacti, in Ægyptum redire conati estis? Sed ego illum radicibus extirpavi. *Radices* autem vocat patres, **1419** fructum autem filios. [10] Enimvero, inquit, necesse est vos beneficiorum etiam vobis antehac collatorum commonefacere. Ego enim vos ab Ægyptiaca servitute liberavi, et per annos quadraginta in deserto alui, et quosdam ex vobis prophetica gratia donavi, quosdam sacerdotes constitui.

VERS. 11. « Sumpsi enim, ait, de filiis vestris, qui essent prophetae, et de juvenibus vestris, qui essent sanctificatio. » Deinde per interrogationem, utpote quod certa et indubitata sint ea quæ dicta sunt: « Anne ita est, filii Israelis? dicit Dominus. » Redarguite, inquit, si aliquid mendacium in verbis meis inveneritis. Atqui hoc non potestis: non enim ignoratis, quam vera sit hæc beneficiorum enumeratio, quorum contraria vos semper egistis. [12] Nam non modo vos leges meas audacter violabatis, sed vino quoque potabatis mihi consecratos (sic autem vocat *Nasiræos*), inutilem esse docentes illorum erga me observantiam: atque prophetas a me missos, ne præsignificarent ea quæ imperassem, prohibebatis, meam, ut apparet, vocem graviter et moleste ferentes.

VERS. 13-14. « Quapropter ecce ego volvo subter vos, sicut volvitur plaustrum plenum stipula, et peribit fuga a cursore. » Tantis enim, inquit, vos onerabo suppliciiis, ut lugeatis et gematis, sicut plaustrum gravi onere pressum stridet, dum trahitur. [15,16] Cum hæc autem mala in vos inferentur, nemo, ne velocissimus quidem, fuga salutem assequetur, neque generosus animo virili erit, neque sagittarius arte sua nitetur, neque eques velocis equi ope salutem consequetur: « Solus autem nudus effugiet die illo, dicit Dominus. » **1420** Erudiens enim vos, hanc vobis calamitatem infero; eos quidem qui naturæ præstantia excellent, vel arti confidunt, trucidandos tradam, sed efficiam ut, his omnibus destituti qui neque divitias, neque artem, neque robur habent, sed his omnibus nudati sunt, salvi et incolumes evadant.

i Num. xiii, 29-34.

VARIE LECTIONES.

¹⁰ A ἐξήρανα. ¹¹ C δόλονεοθαί. ¹² μόν. — φεύξ. A ὁ γυμνός διώξεται. ¹³ ἐγώ. C ὡς.

A ἰσχυρὸς ἦν ὡς δρυς, καὶ ἐξήρα ¹⁰ τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἐπάνωθεν, καὶ τὰς βίβλας αὐτοῦ ὑποκάτωθεν. » Ταῦτα δὲ τροπικῶς εἶρηκε, τό τε μέγεθος τῶν τριχιάδε ἀνδρῶν, καὶ τὴν ἰσχυρὸν διδάσκων. Καὶ οἱ ἀποσταλέντες δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Μωσέως κατασκοποῖ ἐλεγον, ὅτι Ἐκεῖ Ἐνάχ, καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν γιγάντων, καὶ ὕψηλοι ἄνδρες σφόδρα, καὶ ἡμεν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ ἀκρίδες. Λέγει τοίνυν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὅτι τῶν οὕτω μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν ἀνθρώπων οὐ τῆ σφετέρῃ ἰσχύϊ χρησάμενοι περιγεγένησθε. Πῶς γὰρ οἱ γε καὶ ἐξ αὐτῆς ἐκδοιματωθέντες τῆς φήμης εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπανέλθειν ἐπεράθητε; ἀλλ' ἐγὼ ἐκείνον ἀνέστηκα πρόβριζον. *Πρίζω* δὲ καλεῖ τοὺς πατέρας, καρπὸν δὲ τοὺς παῖδας. Ἄλλὰ γὰρ καὶ τῶν πρὸ τούτου, φησὶν, εὐεργεσιῶν ἀναγκαῖον ὑμᾶς ἀναμνησαί. Καὶ γὰρ τῆς Αἴγυπτιακῆς ὑμᾶς ἠλευθέρωσα δουλείας, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτεσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ διεθρέψα, καὶ ἐνίοις μὲν ὑμῶν προφητικῆς ἡξίωσα χάριτος, ἐνίοις δὲ ἱερέας ἀπέφηνα.

ια'. « Ἐλαθον γὰρ, φησὶν, ἐκ τῶν υἱῶν ὑμῶν εἰς προφήτας, καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν. » Εἶτα κατ' ἐρώτησιν, ὡς ἀναμφιβόλων ἔντων τῶν εἰρημένων. « Μὴ οὐκ ἐστὶ ταῦτα, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. » Ἐλέγχετε, φησὶν, εἰ τι ψευδὲς ἐν τοῖς εἰρημένοις εὐρίσκετε. ἀλλὰ τοῦτο τῶν ἀδυνάτων. Ἰστε γὰρ καὶ ὑμεῖς, ὡς ἀληθῆς τῶν εὐεργεσιῶν ὁ κατάλογος, ὧν ἐναντία δρῶντες διατετελέκατε. οὐ γὰρ μόνον ὑμεῖς ἀδεῶς τοὺς ἐμοὺς παραβαίνετε νόμους; ἀλλὰ καὶ τοὺς ἁγιασμένους μοι ἐποτίζετε ὄνον (λέγει δὲ τοὺς Ναζιραίους), ἀνόνητον εἶναι διδάσκοντες τὴν εἰς ἐμὲ θεραπείαν. καὶ τοὺς ὑπ' ἐμοῦ δὲ πεμπομένους προφήτας προλέγειν ἃ προσέτατον ἐκωλύετε, καὶ αὐτὴν μου τὴν φωνὴν, ὡς εἰκὸς, δυσχεραίνοντες.

ιγ'. « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ κυλίω ὑποκάτω ὑμῶν, ἐν τρέπον κυλίεται ἡ ἄμαξα ἡ γέμουσα καλάμης, καὶ ἀπολείται φυγὴ ἐκ δρομέως. » Τοσοῦτον γὰρ ὑμῶν φησὶν, ἐπιθήσω τιμωρίας φορτίον, ὡς ἐδώρεσθαι ¹⁴ καὶ στένειν, καθάπερ ἄμαξα πεφορτωμένη καὶ βεβαρημένη τρίζει συρομένη. Τούτων δὲ τῶν κακῶν ὑμῶν ἐπιφερομένων, οὔτε ὁ δρομικώτατος διὰ φυγῆς παρῆται τὴν σωτηρίαν, οὔτε ὁ γενναῖος ἀνδρῶν ἐξὶ τὸ φρόνημα, οὔτε ὁ τοξότης θαρρήσει τῇ τέχνῃ, καὶ ὁ ἵππεὺς δὲ τῇ ταχύτητι τοῦ ἵππου χρώμενος συνεργῆ, τῆς σωτηρίας οὐκ ἀπολαύσεται. « Μόνος ¹⁵ ἐὶς ὁ γυμνός φεύξεται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος. » Διδάσκων γὰρ ὑμᾶς ἐγὼ ¹⁶ τοῦτον ὑμῖν ἐπάγω τὸν θάνατον, τοὺς μὲν πλεονεξία φύσεως, ἢ τῆς τέχνης θαρρῶντας, παραδώσω σφαγῇ, τοὺς δὲ τούτων ἀπάντων ἐσπερημένους, καὶ μὴτε πλούτον, μὴτε βώμην, μὴτε τέχνην ἔχοντας, ἀλλὰ πάντων γεγυμνωμένους, σώους καὶ ἀρτίους παρασκευάσω διαφυγεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

A

CAPUT III.

α', β'. « Ἀκούσατε τοίνυν τὸν λόγον τοῦτον, ὃν ἐλάλησεν Κύριος ἐφ' ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ κατὰ πάσης φυλῆς, ἧς ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, λέγων· Πλὴν ὑμᾶς ἔγνων ἐκ πασῶν φυλῶν τῆς γῆς· διὰ τοῦτο ἐκδικήσω ἐφ' ὑμᾶς πάσας τὰς ἀμαρτίας²⁷ ὑμῶν. » Προσῆκει, φησί, συντόμως ὑμᾶς ἀκοῦειν τῶν λεγομένων, τῆς εὐεργεσίας μεμνημένους ἐκείνης, ὅτι πάντων ὧν ποιητὴς καὶ Δεσπότης, ἐξαίρετόν τινα ποιούμενος ὑμῶν διετέλεσα πρόνοϊαν· οὐ χάριν καὶ τῆς Αἰγυπτίων ὑμᾶς δουλείας ἀπήλλαξα. Τὰ δὲ, « κατὰ πάσης φυλῆς, ἧς ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, » οὐκ ἄλλους τινὰς αἰνίττεται· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσε, μετὰ δὲ τὴν διαίρεσιν, Ἰσραὴλ αἱ δέκα φυλαὶ προσηγορεύοντο, εἰς τὴν ἀκρόασιν καλεῖ τῶν εἰρημένων καὶ τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Βενιαμίν. Εἶτα δαικνύς, ὡς αὐτοῦ συγχωροῦντος, ἔπεισι τῶν πολεμίων ἢ στρατιᾶ²⁸, διὰ τινων εἰκόνων πιστοῦται τὸν λόγον.

γ'-δ'. « Εἰ πορεύονται δύο ἐπὶ τὸ αὐτὸ καθόλου, ἐὰν μὴ γνωρίσωσιν ἑαυτοῖς²⁹; Εἰ ἐρεῖζεται λέων ἐκ τοῦ δρυμοῦ αὐτοῦ θήραν οὐκ ἔχων; Εἰ δώσει σκύμνος φωνὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ καθόλου, ἐὰν μὴ ἀρπάσῃ τι; Εἰ πεσεῖται ὄρνειον ἐπὶ τὴν γῆν³⁰ ἄνευ ἰξευτοῦ; Εἰ σχασθήσεται παγίς ἐπὶ τῆς γῆς ἄνευ τοῦ συλλαβεῖν τι; Εἰ φωνήσῃ σάλπιγξ ἐν πόλει, καὶ λαὸς οὐ πτοθήσεται; Εἰ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἢν Κύριος οὐκ ἐποίησεν; » Ὡπερ, φησί, τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ δύο κατὰ ταῦτον ὁδοῦ τίνος κοινωνῆσαι, μὴ δηλώσαντας· ἀλλήλοις ὅπου τε καὶ τίνος χάριν ἀπαίρουσιν, οὔτε μὴν βρῶχθησασθαι λέοντα θήρας οὐκ οὔσης, ἢ δίχα τοῦ θηρεύοντος ὄρνειον πεσεῖν, ἢ τ' ἄλλα πάντα γενέσθαι τὰ εἰρημένα· οὕτως ἀδύνατον μὴ βουλομένου Θεοῦ τιμωρίαν ἐπενεχθῆναι τινα³¹. Κακίαν γὰρ τὴν τιμωρίαν κέκληκε τῷ κοινῷ ἔθει χρησάμενος. Κακὰ γὰρ καλεῖν εἰώθισμεν καὶ τὰς νόσους, καὶ τὰς παιδείας, καὶ τοὺς ἀώρους θανάτους, καὶ λιμοὺς, καὶ πολέμους, καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια, οὐκ ἐπειδὴ φύσει ταῦτα κακὰ, ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν ἀνθρώπων κακωτικὰ, καὶ λύπην προξενούντα καὶ πένθος. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἡμᾶς Ἰωνᾶς διδάσκει σαφέστερον. « Μετενόησε γὰρ, φησί, Κύριος ἀπὸ τῆς κακίας αὐτοῦ ἧς ἐλάλησε· » τοῦτέστιν, ἀπὸ τῆς κακωτικῆς ἀπειλῆς· κακίαν γὰρ κάκει τὴν τῆς τιμωρίας ἐκάλεισεν ἀπειλήν. Ὅτι δὲ, φησί, ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ τῶν ἀδυνάτων ἐστὶν ἐπενεχθῆναι τινὶ παιδείαν μὴ βουλομένου Θεοῦ, ἀπ' αὐτῶν μάθετε τῶν πραγμάτων. Προλέγει γὰρ διὰ τῶν προφητῶν, ἃ ἐπάγειν μέλλει τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἀλγεῖνά.

ζ', η'. « Οὐ γὰρ μὴ ποιήσει Κύριος ὁ Θεὸς πρόφημα, ἐν μὴ ἀποκαλύψῃ παιδείαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ τοὺς προφῆτας. Λέων ἐρεῖζεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; » Τοῦτο τοίνυν σαφῶς εἰδότες, ὡς

VERS. 1, 2. « Audite igitur verbum hoc, quod locutus est Dominus super vos, domus Israel, et contra omnem tribum, quam eduxi e terra Ægypti, dicens: Verumtamen vos cognovi de universis tribubus terre: idcirco ulciscar super vos omnia peccata vestra. » Convenit, inquit, vos breviter ea quæ dicuntur audire, illud beneficium memoria recolentes, quod ego, qui omnium factor sum et Dominus, singulari quadam providentia vos semper prosecutus sim: unde et ab Ægyptiorum servitute vos liberavi. Hoc vero, « contra omnem tribum, quam eduxi e terra Ægypti, » non alios quosdam designat: sed quoniam Israellem commemoravit, post divisionem autem, decem tribus **B** Israel nominatæ sunt, ad audienda ea quæ dicuntur invitat tum Judam tum Benjaminem. Postea ostendens quod, eo permittente, hostium exercitus adveniat, quibusdam similitudinibus verbo suo fidem facit:

VERS. 6-8. « An ambulabunt duo simul omnino, quin sibi indicaverint? An rugiet leo de salu suo prædam non habens? An attollet catulus leonis vocem suam de cubili suo omnino, nisi aliquid rapuerit? An cadet avis super terram sine aucupe? An laxabitur decipula in terra, nisi **1421** aliquid apprehenderit? An clanget tuba in civitate, et populus non timebit? an erit malum in urbe, quod Dominus non fecerit? » Quemadmodum, inquit, fieri non potest, ut duo simul eandem viam teneant, quin inter se communicent, quo et quambrem proficiscantur: aut, ut leo rugiat cum præda non sit, aut sine venatore avis cadat, aut alia omnia supradicta fiant: sic fieri non potest u', nolente Deo, ultio aliqua infligatur. *Malum* enim ultionem vocavit, pervulgata utens consuetudine. *Mala* enim vocare solemus morbos, et castigationes et immaturam mortem, et pestes, et bella, atque his similia: non quia natura hæc mala sint, sed quod homines malis afficiunt, tristitiamque et luctum advehunt. Hoc nos etiam planius docet Jona propheta. « Pœnituit enim, ait, Deum mali, quod locutus fuerat **k**. » hoc est, minarum malum afferentium: malum * enim ibi etiam supplicii minas dixit. Quod vero hæc, inquit, ita se habeant, quodque fieri non possit, ut Deo nolente de quoriam supplicium sumatur, discite ex rebus ipsis. Per prophetas enim prædicit quæ mala peccatoribus illaturus sit

VERS. 7, 8. « Quia non faciet Dominus Deus aliquid, nisi revelaverit correptionem suam servis suis prophetis. Leo rugiet, et quis non timebit? » Hoc itaque non ignorant, tanquam veras admit-

²⁷ JON. III, 10.

VARIABLE LECTIOES.

²⁷ ἄκ. A κακίας. ²⁸ C στρατεία. ²⁹ Ita C, quod vulg. ἑαυτοῦς prætulimus. EBRÆ PATROL. ³⁰ γῆν. A add. αὐτοῦ. ³¹ C τινί.

tite prædictiones, quas et nos vobis non sine metu afferimus. Si enim leo rugiens omnes audientes

1422 perterrefacit, multo magis nos, cum metu, Deo iubente, prophetamus. Hoc enim ostendit, cum ait :

« Dominus Deus locutus est, et quis non prophetabit? (VERS. 9.) Annuntiate regionibus in Assyriis, et in regionibus terræ Ægypti, et dicite : Congregamini super montem Samariæ. » Quoniam autem prophetarum verbis fidem non habetis, Assyriis et Ægyptiis perpetratis in Samariæ finibus iniquitates propalam ostendam. Illud enim : « Et videte mirabilia multa in medio ejus, » per ironiam dixit : unde ut apertiozem sermonem faceret, subjunxit :

« Oppressio in ea. (VERS. 10.) Ignoravit quæ futura sint coram ea, dicit Dominus : qui thesaurizant iniquitatem et ærumnam in regionibus eorum. » Quamplurimas enim injustitias committentes, et pauperes servitute opprimentes, cognoscere noluerunt quales fructus afferat iniquitas; sed instar thesauri sibi reposuerunt iniquitatem, miseriam et captivitatem inde metentes. Convenientissime autem instar thesauri sibi reposuerunt dixit, illud nempe significans : Nihil ex iis quæ facitis oblivioni mandatur, sed velut thesauro quodam, Dei memoria, et recte facta, et quæ contraria sunt, conservantur.

VERS. 11. « Propterea hæc dicit Dominus Deus, Tyrus et in circuitu tuo terra deserta erit, et detrahet de te fortitudinem tuam, et diripiuntur regiones tuæ. » Ab his quæ in vicinis fiunt, cognosce quæ contra te futura sint. Nam non sola Tyrus, sed vicinæ etiam gentes una tecum vastitati tradentur.

VERS. 12. « Hæc dicit Dominus : Quomodo si avellat **1423** pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, sic avellentur filii Israelis, qui habitant in Samaria contra tribum, et in Damasco inclinabit. » Quemadmodum enim leo, inquit, cum ovem rapuit, et totam illam devoravit, relictis tantum his quæ ad esum inutilia sunt, discedit : quæ colligere pastor cogitur, ut ovium dominis demonstret, ovem illam a feris interceptam fuisse : sic decem tribus Assyriis tradentur. Illi autem soli captivitatem effugient, qui propter nimiam vilitatem et infirmitatem suam, ab illis contemnentur. Hæc autem, inquit, etiam Damasco evenient; eandem enim et ipsa perniciem sustinebit. Illud vero, contra tribum, in medio positum, ostendit tribum Judæ horum malorum expertem interea futuram

A ἀληθείς δέχεσθε τὰς προβήσεις· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς δεδιότες ταύτας ὑμῖν προσφέρομεν. Εἰ γὰρ λέων βρυχώμενος ἅπαντας δεδιότεται τοὺς ἀκούοντας, πολλῶν μᾶλλον ἡμεῖς μετὰ δέους, Θεοῦ κειλευόντος, προφητεύομεν. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσε·

« Κύριος ὁ Θεὸς ἐλάλησε, καὶ τίς οὐ προφητεύσει; (Ὁ·) Ἄναγγεῖλατε ἡ χώρας ἐν Ἀσσυρίοις, καὶ ἐπὶ τὰς χώρας ἐν γῆ Αἰγύπτῳ· καὶ εἶπατε Ἐκείνῳ ἐπὶ τὸ βρος Σαμαρείας. » Ἐπειδὴ δὲ τοῖς προφητικοῖς ἀπιστεῖτε λόγοις, Ἀσσυρίοις καὶ Αἰγυπτίοις τὰς τολμωμένας παρανομίας ἐν τοῖς τῆς Σαμαρείας ἔροις ἀντικρυς ὑποδείξω. Τὸ γὰρ, « Καὶ ἴδετε πολλὰ θαυμαστά ἐν μέσῳ αὐτῆς, » κατ' εἰρωνεῖαν εἶρηκε· διὸ σαφέστερον τὸν λόγον ποιῶν, ἐπήγαγε·

B

Καταδυναστεία ἐν αὐτῇ. (Ὁ·) Καὶ οὐκ ἔγνω ἔσται ἐναντίον αὐτῆς, λέγει Κύριος· οἱ ἠσυχάζοντες ἀδικίαν καὶ τλαιπωρίαν ἐν χώρας αὐτῶν. Ἀδικίαν γὰρ ὅτι πλείστην τολμῶντες καὶ τοῖς πενεστέροις καταδουλοῦμενοι, συνιδεῖν οὐκ ἠθέλησαν, οἷους ἡ παρανομία φύει καρπούς· ἀλλ' ἐθησαύριζον ἀδικίαν, τλαιπωρίαν καὶ αἰχμαλωσίαν ἐντεῦθεν θερσίζοντες. Ἀρμοδίως δὲ σφόδρα τὸ ἐθησαύριζον τέθεικε, διδάσκων, ὡς οὐδὲν τῶν ὑφ' ὑμῶν γιγνομένων παραδίδεται λήθη, ἀλλ' οἷόν τι θησαυρῶν, τῆ τοῦ Θεοῦ μνήμη καὶ τὰ εὖ καὶ καλῶς γινόμενα καὶ τάναντία φυλάττεται.

α'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός· Τύρος καὶ κυκλόθεν ἡ γῆ σου ἐρημωθήσεται, καὶ κταξέι ἐκ σοῦ τὴν ἰσχύ σου, καὶ διαρπασθήσονται αἱ χώραί σου. Ἀπὸ τῶν εἰς τοὺς περιόλους γιγνομένων μάθε τὰ κατὰ σοῦ γενησόμενα· οὐ μόνη γὰρ ἡ Τύρος, ἀλλὰ καὶ τὰ κύκλω σου ἔθνη σὺν σοὶ ἐρημωθήσονται.

β'. Τάδε λέγει Κύριος· Ὅν τρόπον ὅταν ἐκσπάσῃ ὁ ποιμὴν ἐκ στόματος τοῦ λέοντος δύο σκέλη, ἢ λοδὸν ὠτίου· οὕτως ἐκσπασθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οἱ κατοικοῦντες ἐν Σαμαρείᾳ κατέναντι φυλῆς, καὶ ἐν Δαμασκῶ κλινεῖ. Ὅσπερ γὰρ, φησὶ, λέων ἀρπάσας πρόβατον, καὶ ὄλον καταφαγὼν, μόνη τὰ εἰς βρῶσιν ἀχρηστα καταλιπὼν ἀφίσταται, ἃ λαβεῖν ὁ ποιμὴν ἀναγκάζεται τοῖς τῶν προβάτων ἐπιδεικνύει κυριοῖς, ὡς θηριάλωτον ἐκείνο γεγένηται· οὕτως αἱ δεκάφυλα τοῖς Ἀσσυρίοις παραδοθήσονται. Ἐκείνοι δὲ μόνον τὸν ἀνδραποδισμὸν διαφεύξονται, οἱ δὲ τὴν πολλὴν εὐτέλειαν ἢ ἀσθένειαν παρ' ἐκείνων περισηθήσονται. Ταῦτα δὲ, φησὶ, γενήσεται καὶ τῆ Δαμασκῶ· τοῦτον γὰρ κάκεινη τὸν βλεθρον πέισται. Τὸ δὲ κατέναντι φυλῆς ἐν μέσῳ κείμενον, παραδηλοῖ ὡς τὸ τοῦ Ἰουδα φυλῆ τέως ἀπέφρατος μενεῖ τουτωνὶ τῶν κακῶν.

VARIAE LECTIOES.

¹⁴²² κατ. Des. in C. ¹⁴²³ ἄν. — Σαμαρείας. Des. ibid. ¹⁴²⁴ κατ. Des. ibid. ¹⁴²⁵ A καὶ καταδυναστείαν τῆ ἐν αὐτῇ. ¹⁴²⁶ οἱ — χώρ. αὐτῶν. Hæc in C ab alia manu in marg. addita sunt. ¹⁴²⁷ C φύσει. ¹⁴²⁸ ἰδ. γιγνόμενα. ¹⁴²⁹ κατ. Des. ibid. ¹⁴³⁰ A διαρπαγήσονται. ¹⁴³¹ κλ. Ita quoque A et C. Sed leg. esse videtur κλινῆ quam lectionem ex Luciano affert coll. Barber.

Ἐπελθὼν γὰρ τῇ Ἱερουσαλήμ ὁ Σενναχηρείμ μετ' αἰσχύνῃς ἐπανῆλθε τὴν στρατιὰν ἀπολέσας. Τούτων τοίνυν, φησὶν, ὦ ἱερεῖς ἡ ἀκούσαντες,

« Ἐπιμαρτύρασθε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ἡ, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. (ιδ', ιε'.) Διότι ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ὅταν ἐκδικήσω ἀσεβείας τοῦ Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτόν, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια Βαιθὴλ, καὶ κατασκαφήσεται τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ πεσείται ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ συντρίψω καὶ πατάξω τὸν οἶκον τὸν περίπτερον ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν θερινὸν, καὶ ἀπολοῦνται οἱ οἴκοι οἱ ἐλεφάντινοι, καὶ ἀφανισθήσονται ἡ οἴκοι ἔτεροι ἡ πολλοὶ, λέγει Κύριος. Ὁ γὰρ μόνον, φησὶ, τοὺς λαμπροὺς οἴκους, ἀλλὰ καὶ τοὺς εὐτελεῖς καταλύσω καὶ παραδώσω πυρὶ, καὶ σὺν τοῖς πρὸς χειμῶνα κατεσκευασμένοις, καὶ τοὺς ἀναπεπταμένους καὶ πρὸς θέρος πεποιημένους ἐμπρήσω. *Περίπτερον γὰρ τὸν χειμερινὸν καὶ Ἀκύλας, καὶ Σ' υμαχος, καὶ Θεοδοσίωμ ἠρμήνευσαν* ὅσον γὰρ τισι πεταροῖς, τοῖς πάντοθεν περιχειμένοις τοίχοις οἱ τοιοῦτοι τοὺς οἰκήτορας περιθάλλουσι. Κατασκάψω δὲ, φησὶ, καὶ τὰ τῆς Βαιθὴλ θυσιαστήρια, τῆς ἀσεβείας τὰ πρόξενα καὶ ἐπὶ δὴ οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ἐχρῶντο πλειστη παρανομίᾳ, εἰκότως καὶ τούτων κατηγορεῖ, καὶ τὸν δλεθρον ἀπειλεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

α'. « Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον, δαμάλεις τῆς Βασανίτιδος ἡ, αἱ ἐν τῷ ὄρει Σαμαρείας, αἱ καταδυναστεύουσαι πτωχοῦς, καὶ καταπατοῦσαι πένητας, αἱ λέγουσαι τοῖς κυρίοις ἑαυτῶν ἡ Ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πίωμεν. ἡ Δαμάλεις δὲ αὐτὰς τῆς Βασανίτιδος ὀνομάζει, ὡς ἀβροδιαίτους καὶ χλιδῆς παντοδαπῆ κεχρημένας ἡ τοιαῦται γὰρ καὶ τῆς Βασανίτιδος αἱ δαμάλεις, διὰ νομῆς ἀφθονίαν σκιρτῶσαι. Τούτου δὲ χάριν, τὰ τε τῶν ὑποδεεστέρων ἐσφετερίζοντο, καὶ τοῖς ἀνδράσιν, οἷς κατὰ τὸν θεῖον ὑπετάγησαν νόμον, ἐπιτάττειν οὐ παροητοῦντο, καὶ τάξιν ὑπηρετῶν ὑπέχειν ἐκέλευον. Τοιαύτη ἦν καὶ Ἰεζάβελ, ὡς ἀνδραπόδῳ τῷ ἀνδρὶ κεχρημένη. Διὰ ταύτην ὑμῶν τὴν παρανομίαν,

β'. « Ὅμνυει Κύριος κατὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ, διότι ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται ἐφ' ὑμᾶς, καὶ λήφονται ὑμᾶς ἐν ὄπλοις, καὶ τοὺς μεθ' ὑμῶν εἰς λέβητας ὑποκαίονμένους ἐμβαλοῦσιν ἔμπυροὶ λοιμοί ἡ. ἡ Καὶ ἐρμηνεύων τὸ εἰρημένον, ἐπήγαγε·

γ'. « Καὶ ἐξενεχθήσεσθε γυμνοὶ ἡ γυνὴ καὶ ἀνὴρ κατέναντι ἀλλήλων, καὶ ἀποβόδι φήσεσθε ἡ εἰς τὸ δρος τὸ Ἀρμανὰ ἡ, λέγει Κύριος. ἡ Ἀραρῶτως, φησὶ, τὴν καθ' ὑμῶν εἰς καιρὸν τιμωρίαν ἐπάξω, καὶ παραδώσω τοῖς πολεμίοις ὑμᾶς, ὥστε τοὺς ἀνδρας ὑμῶν (τούτους γὰρ λέγει τοὺς μεθ' ὑμῶν), λέβησιν ὑποκαίονμένοις εἰκέναι ζηλοσποῦντας, καὶ τὴν εἰς ὑμᾶς γιγνομένην θεωροῦντας ἀσέλγειαν. Οἶον γὰρ ὑπό

A esse. Nam Sennacherib, cum contra Hierosotymam expeditionem suscepisset, exercitu amisso, cum ignominia rediit. (15) Hæc igitur audientes, inquit, sacerdotes :

« Contestamini domum Israelis, dicit Dominus Deus omnipotens. (VERS. 14, 15.) Quia die, quo ulciscar iniquitates Israelis super eum, ulciscar et super altaria Bethelis, et suffodientur cornua altaris, et cadent super terram. Et conteram et percutiam domum pinnatam super domum æstivam, et peribunt domus eburnæ, et destruentur domus aliæ multæ, dicit Dominus. » Non enim splendidas modo, inquit, domos, sed tenuiores quoque demoliar ignique 1424 tradam, simulque cum domibus ad hibernandum comparatis domos patentes ad æstatem accommodatas incendam. Cæterum pinnatam, hiemalem verterunt Aquila, Symmachus et Theodotio. Nam tanquam alis quibusdam, undequaque circumdantibus muris ejusmodi domus habitatores foveat. Demoliar autem quoque, inquit, altaria Bethelis, incitamenta impietatis : et quia non viri solum, sed mulieres etiam maximam impietatem exercebant, jure has quoque arguit, perniciemque comminatur.

CAPUT IV.

VERS. 1. « Audite verbum istud, vaccæ Basanitidis, quæ estis in monte Samariæ, quæ opprimitis pauperes, et conculcatis egenos, quæ dicitis dominis vestris : Date nobis ut bibamus. ἡ Vaccas autem Basanitidis eas vocat, tanquam luxu et omni voluptate diffluentes : ejusmodi enim erant vaccæ Basanitidis, ob pabuli copiam exsultantes. Unde fiebat ut bona tenuiorum sibi vindicarent, et viris, quibus ex divina lege subditæ erant, imperare non vererentur, et famulorum loco esse juberent. Talis et Jezabel fuit, quæ viro usa est ut man ipio. Propter hanc iniquitatem vestram :

VERS. 2. « Jurat Dominus per sanctos suos : Quoniam ecce dies venient super vos, et tollent vos armis, et eos qui vobiscum sunt in ollas succensas injicient ignes pestilentes. ἡ Tum interpretans D quod dictum est, adjecit :

VERS. 3. « Et educemini 1425 nudi, vires mulier, contra vos invicem, et projiciemini in montem Harmana, dicit Dominus. ἡ Vobis, ait, convenienter et tempori pœnas infligam, daboque vos hostibus, ita ut viri vestri, hos enim dicit qui vobiscum sunt, ollis, quibus ignis subjectus est, similes sint ex zelotypia et conspectu stupri vobis illati. Nam velut flamma quadam flagrantes, furore qui-

VARIE LECTIONES.

⁵² ἱερ. Ita quidem apud LXX, ab initio vers. 15, legi solet, sed recte Grabius Ἰερεῖς ad finem vers. 12 posuit. Hieronymum secutus, qui vocem istam ex ὡπυ corruptam esse, bene monuit. ⁵³ Ἰσρ. ἡ Ἰακώβ. ⁵⁴ ἀφαν. ἡ προστεθήσονται. ⁵⁵ ἔτ. Ex A suppl. ⁵⁶ ἡ Βασάν. ⁵⁷ ἔμ. λοιμ. Des. in A. ⁵⁸ ἡ γυμναί. Ib. desunt sequentia, γυνὴ καὶ ἀνὴρ, quæ tamen exstant etiam in C et in duobus a Grab. nominatis codicibus. ⁵⁹ C ἀποβόδι φήσεσθε. ⁶⁰ Ἀρμ. ἡ Ἐρμωνά.

dem in viros vestros, in vos vero libidine ardebunt, omni amictu denudatos viros simul ac mulieres abigentes, et in Harmana montem abducentes. Symmachus autem *Harmana* vertit *Armeniam*, Theodotio, *excelsum montem*. Illud vero, *Juravit Dominus per sanctos suos*, Symmachus *per sanctitatem suam* posuit. Dictis autem jusjurandum praproposuit, ut veram esse prophetiam confirmaret. (4) Hæc vero, inquit, sustinebitis, propterea quod in Bethel et in Galgalis impietatem admisistis, et trium dierum festa in honorem idolorum celebrare ausi, et quas decimas afferri meis sacerdotibus constitui, eas impietatis ministris afferentes, et fœdera quædam pactionesque cum idolis ineuntes, ut eorum leges sequeremini. Hoc enim indicavit, cum dixit :

VERS. 5. « Legerunt foris legem, et invocaverunt professionem. » *Legem* non divinam vocans, sed ab his, qui idolis **1426** serviebant, impositam. Deinde propheta præcipit, ut dicat : « Annuntiate, quia hæc dilexerunt filii Israelis, dicit Dominus Deus. » Non enim obiter talem impietatem commiserunt, sed ardenti studio et affectu in ista ferebantur.

VERS. 6. « Et ego dabo vobis stuporem dentium in cunctis urbibus vestris, et indigentiam panum in omnibus locis vestris, et non estis reversi ad me, dicit Dominus. » *Stuporem dentium* Symmachus et Theodotio *munditiam* interpretati sunt. Significat vero famem : eorum enim qui nihil edunt, nullas reliquias cibi dentes habent sibi inhærentes. Itaque cum fames et inopia vos comprehenderit, quoniam ob bonorum copiam in largitore donorum insultastis, dentes etiam vestri stuporem perpetientur, non amplius cibo vesci valentes, sed similes facti his quos aut uva acerba aut aliud quidpiam austerius perstrinxerit, et cibum conficere nequeunt. (7, 8.) At vos, hac etiam vobis adhibita correctione, in pristinis malis permanetis. Verumtamen ne sic quidem desistam curare vos : quin alteram vobis inducam correctionem, et serotinam inhibens pluviam (id enim significat, cum dicit, *tribus mensibus ante messem*), terram sterilem reddam. Tum exhibens misericordiam, ostendensque non casu hæc fieri, sed nutu meo, huic quidem urbi pluviam dabo, illi vero irrigationem similem non impertiar : ita ut hæc terra prorsus exarescat, illa vero privatim pluvia madeat. Tanta **1427** autem erit aquarum penuria, ut duæ tresque urbes pariter ad urbem habentem aquam concurrant, potum expetentes, neque hoc modo ad saturitatem sitis restinguatur. Et tamen sic etiam pergetis insanabili morbo laborare :

Α τινος φλογός πυρπολούμενοι, θυμῷ μὲν κατὰ τῶν ὑμετέρων ἀνδρῶν, λαγνεῖα ἐξ κατ' ὑμῶν χρήσονται, πάτης περιβολῆς ἐπτερημένους ἀνδρας καὶ γυναῖκας κατὰ ταύτων ἄγοντες, καὶ εἰς τὸ Ἄρμμανά ὄρος ἀπ- ἄγοντες. Ὁ δὲ Σύμμαχος τὸ Ἄρμμανά, Ἀρμενίαν ἠρμήνευσεν· ὁ δὲ Θεοδοσίω ἀνὴρ ὄρος. Τὸ δὲ, Ὁμοσε Κύριος κατὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ, ὁ Σύμμαχος κατὰ τῆς ἀγισσύνης αὐτοῦ τέθεικε· τὸν δὲ ὄρον τῶν εἰρημένων προτέθεικεν, ἀψευδῆ τὴν προφητείαν δεικνύς. Ὑπομενεῖτε δὲ, φησί, ταῦτα, ὡς καὶ ἐν Βαιθῆλ, καὶ ἐν Γαλγάλοις, τῆ δυσσεβείᾳ χριστάμενοι, καὶ τριημέρους ἑορτῆς τοῖς εἰδώλοις πανηγυρίζειν τετολημῆκότες, καὶ τὰς ὑπ' ἐμοῦ προσεταγμένας δεκάτας τοῖς ἐμοῖς ἱερεῦσι προσφέρεσθαι τοῖς τῆς ἀσεβείας ὑπουργοῖς προσενεγκόντες, καὶ ὁμολογίας τινὰς καὶ συνθήκας πρὸς τὰ εἰδῶλα πεποιηκότες, ὡς τοῖς ἐκείνων νόμοις ἀκολουθήσετε. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν, εἰρηκῶς·

ε'. « Ἀνέγνωσαν ἔξω νόμον, καὶ ἐπεκαλέσασα ὁμολογίαν ⁶¹. » *Νόμον* οὐ τὸν θεῖον προσαγορεύων, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ τῶν τὰ εἰδῶλα θεραπευόντων τεθέντα. Εἶτα λέγειν ⁶² τῷ προφήτῃ παρακαλεῖται, λέγων· « Ἀπαγγεῖλατε ὅτι ταῦτα ἠγάπησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος· ὁ Θεός ⁶³. » Οὐ γὰρ ἐν παρέργῳ τῆ τοιαύτην ἐτόλμων ἀπέδειξαν, ἀλλὰ διαθέσει θερμῆ καὶ στοργῆ περὶ αὐτὰ κεχρημένοι.

ς'. « Καὶ ἐγὼ δώσω ὑμῖν γομφιασμὸν ὀδόντων ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ὑμῶν, καὶ ἐνδεῖαν ἄρων ἐν πᾶσι τοῖς τόποις ὑμῶν, καὶ οὐκ ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Τὸν δὲ *γομφιασμὸν* ὁ ⁶⁴ Σύμμαχος καὶ ὁ Θεοδοσίω *καθαρισμὸν* ἠρμήνευκασι· ὁμοῖοι δὲ τὸν λιμὸν. Τῶν γὰρ μηδαμῶς ἐσθιόντων οὐδὲ λείψανον οἱ ὀδόντες ἐν αὐτοῖς τροφῆς ἐνισχόμενον ἔχουσι. Τοῦ λιμοῦ τοίνυν καὶ τῆς ἐνδεείας καταλαβούσης ὑμᾶς, ἐπειδὴ διὰ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀφθονίαν κατὰ τοῦ χορηγοῦ τῶν δωρῶν ἐσκιρτήσατε, καὶ ἠ ὀδόντες ὑμῶν γομφιασμὸν ὑπομενοῦσιν, οὐκέτι τροφῆς ἀπολαύειν δυνάμενοι, ἀλλ' εἰκότες τοῖς ὑπὸ δμοφακος, ἢ τινος τῶν στρυφωτέρων πληττομένοις, καὶ ⁶⁵ τροφήν λεπτύνειν οὐ δυνάμενοις. Ἀλλὰ καὶ ταύτης ὑμῖν τῆς παιδείας ἐπαγομένης τοῖς προτέροις ἐπιμενεῖτε κακοῖς. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως τῆς ὑμετέρας πύσσομαι θεραπείας· καὶ ἑτέραν γὰρ ὑμῖν ἐπάξω παιδείαν, καὶ τὸν ὄψιμον ἐπισχῶν ὑετὸν (τοῦτο γὰρ εἶπε) *Πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ θερισμοῦ*), ἀκαρπία παραδώσω τὴν γῆν. Φιλανθρωπία δὲ χρώμενος, καὶ δεικνύς, ὡς οὐκ ἀπὸ ταυτομάτου ταῦτα συμβαίνει, ἀλλ' ἐμοῦ νεύοντος γίνεται, ταύτῃ μὲν τῆ πόλει παρ- ἐξω τὸν ὑετὸν, ἐκείνῃ δὲ τῆς τοιαύτης ἀρθείας οὐ μεταδώσω, ὡς τὴν μὲν παντελῶς διασυνθῆναι γῆν τὴν δὲ μερικῶς ὑσθῆναι. Τοιαύτη δὲ ἔσται σπάνις ὑδάτων, ὡς δύο καὶ τρεῖς πόλεις κατὰ ταῦτον τρέχειν εἰς τὴν ἔχουσαν πόλιν ὑδωρ, πόσεως ἐπιτεμένης καὶ μηδὲ οὕτω κόρῳ θεραπεύειν τὸ δίψος. Ἀλλ' ὅμως ἐπιμενεῖτε καὶ οὕτω νοσούντες ἀνηκιστα, καὶ ταῦτα

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ Alii Ἐρμηνίαν. ⁶² Α ὁμολογίας. ⁶³ λέγ. Des. in C. ⁶⁴ ὁ Θεός. Α Κύριος. ⁶⁵ ὁ — Θεός. Inq. etiam Aquila, juxta Montf. in Hexapl. ad h. l. ⁶⁶ καὶ — δυνάμενοις. Des. in C.

καὶ ἑτέροις ἤδη περιπεσόντες κακοὶ· ἐγὼ γὰρ, ὅτε αἰδὼν καὶ ἄλλοις ἰατρὸς, καὶ ἄλλοις καυτήρα⁶⁷ προσήνεγκα, νόσους ὑμῖν διαφόρους· ἐπαγαγὼν, νῦν μὲν πυρῶσεις, νῦν δὲ ἰκτέρους· ὑμεῖς δὲ τῆς ἀσθενείας οὐκ ἐπελήσθητε. Καὶ μετὰ ταύτην δὲ τὴν παιδείαν ἐδέξω καὶ τὴν κάμπην πᾶν ὃ τε περιπνὸν ἐν ἀμπελώσειν, ἢ ἐλαϊῶσιν, ἢ κήποις ὄλεται·⁶⁸ καὶ οὐδὲ τοῦτο πέπεικον ὑμᾶς· ἐπιγινῶναι τὴν τῆς παιδείας ἐπάγοντα. Τοῦτοις προστίθεται, ὅτι καὶ τὸν Ἀσσύριον φεύγοντας, καὶ τὴν Αἴγυπτον καταλαβεῖν σπεύδοντας, τῇ τοῦ Ἀσσυρίου παραδέδωκα ῥομφαίᾳ, καθάπερ τινὲς πυρὶ τῇ ὄργῃ κεχρημένοι· καὶ οὐδὲ ἐντεῦθεν τὸ δέον συνιδεῖν ἔδουλήθησαν. Διὸ φησι·

α'. « Κατέστρεψα ὑμᾶς καθὼς κατέστρεψεν ὁ Θεὸς Σόδομα καὶ Γόμορρα. » Οὐκ ἄλλον παραδηλῶν τὸν Β ἔκεινα πεποιηκότα, ἀλλ' ὡς περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενος. « Καὶ ἐγένεσθε, φησὶν, ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρὸς, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Καθάπερ γὰρ ὁ δαλὸς ἡμίφλεγής γενόμενος, δεικνύσει μὲν τοῦ πυρὸς τὴν ἐνέργειαν, ἀκηστον δὲ ἔστιν εἰς πᾶν ὅτιοῦν, μόνον δὲ πυρὶ χρήσιμος· οὕτως ὑμεῖς τῶν πλείστων ἀνααιρεθέντων εἰς αἰχμαλωσίαν ἐπαγόμενοι, πάσης μὲν⁶⁹ δυνάμεως γυμνωθήσεσθε, εἰς δουλείαν δὲ μόνην ἐπιτήθειοι φανεῖσθε.

ιβ'. « Διὰ τοῦτο οὕτω ποιήσω σοι, Ἰσραὴλ· πλὴν οὕτω ποιήσω σοι. » Ἄλλ' ὅμως καὶ ἀνήκεστα νοσοῦσι τὴν προσέκρουσαν ὑμῖν θεραπειαν προσείσω.

« Ἐτοιμάζου ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ. C (ιγ'.) Διότι⁷⁰ ἰδοὺ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ποιῶν ὄρηρον καὶ ὀμίχλην, καὶ ἐπιθαίνων ὑψηλὰ⁷¹ τῆς γῆς, Κύριος ὁ Θεός, ὁ⁷² Παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ. » Ταύτης τοίνυν ἀπαλλαγείς τῆς ἀναληψίας, ὡς Ἰσραὴλ, τὴν ἐπικληθέντα σου Θεὸν ἐπιζητήσον, ὃς τοῦ αἵρος τὸ μανὸν καὶ χαῦνον εἰς τὴν φρικώδη τῆς βροντῆς μεταβάλλει κτύπον, διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένων ἀνέμων τοῦτον ἀνακινῶν καὶ συστρέφων. Οὕτως σοι καὶ τὴν εἰς τὴν σὴν ἐλευθερίαν ἀφωρισμένον μηνυεῖ βασιλέα· λέγει δὲ τὸν Κύρον. Ἐφθον δὲ αὐτῷ, καὶ μετὰ νύκτα βαθεῖαν ἀγαγεῖν τὸν ὄρηρον, καὶ μεθ' ἡμέραν ὀμίχλην κρῦψαι τὸ φῶς. Καθάπερ οὖν ἐν σταθερᾷ σοι μεσημβρίᾳ καθημένῳ (ταύτη γὰρ εἰσὶν ἡ εἰρήνη), τὴν τῆς αἰχμαλωσίας D ὀμίχλην ἐπήγαγεν· οὕτω τῆς δουλείας καταπαύσας τὴν νύκτα, τὸν ἥδιον τῆς ἐλευθερίας ὄρηρον ἀνατελεῖαι κελεύει⁷³. « Ἐπιθαίνει γὰρ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς· » τουτέστι, πάντων ἔστιν ὑψηλότερος, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πληροῖ, ὅτε δὴ Κύριος ὢν καὶ Θεός, κατὰ πάντων ἔχων τὸ κράτος. Οὕτω τὰ θυμῆρη μηνύσας, εἰς τάναντία μεταφέρει τὸν λόγον, τοῦτοις μὲν φοβῶν, ψυχαγωγῶν δὲ ἐκείνοις, καὶ προσέχειν ἐκθύμως τῇ μετανοίᾳ παρασκευάζων.

VERS. 11. « Subvertit vos, sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorrhham. » Non alium qui illa fecerit designans, sed quasi de illo ita loquens. « Et facti estis, inquit, sicut torris erutus ex igne : et ne sic quidem conversi estis ad me, dicit Dominus. » Quemadmodum enim torris semiustus, ignis quidem efficaciam ostendit, sed ad alia omnia inutilis, ad solum ignem utilis est : sic vos, plurimis cæsis, in captivitatem abducti, omni potentia spoliabimini, et ad solam servitutem apti eritis.

VERS. 12. « Propterea sic faciam tibi, Israel ; verumtamen sic faciam tibi. » Etsi immedicabili morbo laboratis, **1428** tamen congruam vobis curationem afferam.

« Præparare, ut invoces Deum tuum, Israel. (VERS. 13.) Quia ecce firmans tonitru, et creans ventum, et annuntians inter homines Christum suum, faciens mane et caliginem, et ascendens super excelsa terræ, Dominus Deus, Omnipotens nomen ejus. » Ab hoc itaque stupore et indolentia liberatus, o Israel, Deum qui tuus appellatur require, qui aerem rarum et mollem in sonitum horribilis tonitru convertit, ac ventis qui ex eo existunt ipsum commovet et versat. Is tibi regem ad te liberandum delectum ostendit. Cyrum autem intelligit. Est autem illi perfacile, et post noctem obscuram diluculum producere, et per diem caligine lucem obtegere. Quemadmodum ergo tibi in medio die constituto (huic enim similis est pax) captivitatis caliginem invexit : sic servitutis noctem cessare faciens, lætissimum libertatis diluculum exoriri jubet. « Ascendit enim super excelsa terræ : » hoc est, omnium est excelsissimus, omnemque orbem terrarum implet, utpote Dominus et Deus, omnium rerum imperium tenens. Atque, ita explicatis prosperis et secundis rebus, ad contraria convertit sermonem, his perterrefaciens, et illis consolans, efficiensque ut penitentia ex animo dent operam.

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ καυτ. ibid. præm. ὑμῖν. ⁶⁸ ὄλ. C ἔλαται. ⁶⁹ μὲν. Des. in C. ⁷⁰ διότι. infra, in dial. 3. p. 530. Garn. leg. ὅτι. ⁷¹ C ὑψηλ. ⁷² ὁ. Des. in C. ⁷³ Id. κελεύσει.

CAPUT V.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

VERS. 1, 2. « Audite verbum illud Domini planctuum quem ego institui super vos: Domus Israelis cecidit, non **1429** amplius resurget. Virgo autem Israelis projecta est super terram suam, non est qui suscitet eam. » Misericors Dominus male affectos atque pœnitere nolentes non dedignatur lamentari. Hoc vero: *Non amplius resurget*, felici nuntio libertatis non est contrarium. Significat enim fore ut non amplius per suos regantur, neque proprium regem habeant. Si quis vero diligenter attendat, inveniet hæc evenisse post insaniam, quam in Salvatorem nostrum exercuerunt: tunc enim ceciderunt, ac in illo casu ad hunc usque diem permanserunt. *Virginem* autem eam vocat, propter priorem pietatem: projectam vero et corruptam, propter cultum, quem idolis postea detulit. Illud porro: *Non est qui suscitet eam*, ostendit, nullo illam subsidio humano fore adjutam. Deo enim universorum repugnante, nec Ægyptiorum rex, nec alius quispiam eis auxiliari potuit. Prænuntiat etiam eorum futuram paucitatem.

VERS. 3. In urbe enim, ait, e qua egrediebantur mille, relinquentur centum: et e qua egrediebantur centum, in ea relinquentur decem. » [4, 5] At tandem aliquando, Bethel et Galgala relinquentes, cultumque idolorum prope puteum juramenti, meam quærite providentiam. Inde enim vitam consequimini: Bethel autem et Galgala simul cum idolis tradentur hostibus. Manifesta vero insania erat, non solum ex puteo illo pietatis Abrahamæ non recordari, sed etiam apud eum impietatem committere.

1430 **VERS. 6.** « Quærite Dominum, et vivetis, ne forte reluceat ut ignis domus Josephi, et devoret eam, et non sit qui exstinguat domui Israelis. » Ex his aperte cognoscimus quod peccatum nobis incendat flammam malorum, amor vero et affectus in Deum vitam nobis conciliet.

VERS. 7. « Dominus qui facit in excelso iudicium, et justitiam in terra posuit. » Quod sibi videtur, inquit, decernit cum sit justus, et iudicia ejus in terra perficiuntur.

VERS. 8. « Qui facit omnia, et transformat, et convertit in mane umbram mortis, et diem quasi noctem obtenebrat: qui evocat aquam maris, et effundit eam super faciem terræ; Dominus Deus omnipotens nomen ejus. » Confidite, inquit, Dei potestati, et hanc spem amplectimini. Facile enim et facit et transformat quod vult, facileque est ei vel maxima pericula in lætitiâ transferre. *Umbram enim mortis magna pericula nominavit.* Felicibus etiam facile miseria inferre potest. Quin et aquam maris nutu suo in aerem subvehens, nubibus irri-

α', β'. « Ακούσατε τὸν λόγον Κυρίου τοῦτον, ὃ ἐγὼ λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς θρῆνον· Οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκέτι οὐ μὴ προσθῆ τοῦ ἀναστῆναι. Παρθένος δὲ τοῦ Ἰσραὴλ ἔσφαλεν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς· οὐκ ἔστιν ὁ ἀνιστῶν αὐτῆν. » Φιλανθρωπικῶς χρώμενος ὁ Δεσπότης οὐδὲ θρῆνον ὑφαίνειν παραιτεῖται τοῖς κακῶς διακειμένοις, καὶ μετανοεῖν οὐκ ἐθέλουσι. Τὸ δὲ, *Οὐκέτι οὐ μὴ προσθῆ τοῦ ἀναστῆναι*, οὐκ ἐναντίον τοῖς τῆς ἐλευθερίας εὐαγγελίοις. Σημαίνει γὰρ ὡς οὐκέτι καθ' ἑαυτοὺς πολιτεύσονται, οὐδὲ ἴδιον σχήσουσι βασιλεία. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς προσχρῖν ἐθέλησειεν, εὐρήσει τοῦτων τὴν ἔκθασιν μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν *μανίαν*· τρικαῦτα γὰρ πεσόντες μεμενήκασι μέχρι καὶ τήμερον ἐπὶ τοῦ πτώματος.

B *Παρθένον* δὲ αὐτὴν καλεῖ, διὰ τὴν προτέραν εὐσέβειαν· σφαλεῖσαν δὲ καὶ διαφθαρεῖσαν, διὰ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν ἐιδώλων λατρείαν. Τὸ δὲ, *Οὐκ ἔστιν ὁ ἀνιστῶν αὐτῆν*, μὴ δεμιάς αὐτὴν ἀνθρωπίνης ἐπικουρίας ἀπολαύσαι σημαίνει· τοῦ Θεοῦ γὰρ τῶν ὄλων ἀνθισταμένου, οὔτε ὁ Αἰγυπτίων αὐτοῖς βασιλεὺς, οὔτ' ἄλλος τις ἔσχυσεν ἐπαμῦναι. Προαγορεύει δὲ καὶ τὴν ἐσομένην αὐτῶν ὀλιγότητα.

γ'. « Ἡ πόλις γὰρ, φησὶν, θρῆν ἔξεπορεύοντο χίλιοι, ὑπολειφθήσονται ἑκατὸν, καὶ ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο ἑκατὸν, ὑπολειφθήσονται δέκα. » Ἄλλ' ὅτῃ γοῦν ποτε τὴν Βαιθὴλ καὶ τὴν Γάλαλα καταλιπόντες, καὶ τὴν παρὰ τὸ φρέαρ τοῦ ὄρκου τῶν ἐιδώλων λατρείαν, τὴν ἐμὴν ἐπιζητήσατε πρόνοιαν· ζῶν γὰρ ἐντεῦθεν πορεύεσθε. Βαιθὴλ δὲ καὶ Γάλαλα οὖν τοῖς ἐιδώλοις τοῖς πολεμίοις παραδοθήσονται. Μανία δὲ σαφῆς, τὸ μὴ μόνον τῆς τοῦ Ἀβραὰμ εὐσεβείας ἐκ τοῦ φρέατος ἐκείνου μὴ παραλαμβάνειν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ παρ' ἐκεῖνο τολμᾶν τὴν ἀσέβειαν.

δ'. « Ἐκζητήσατε τὸν Κύριον, καὶ ζήσεσθε, ὅπως μὴ ἀναλάβῃ ὡς πῦρ ὁ οἶκος Ἰωσήφ, καὶ καταφάγῃ αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σέβων τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. » Σαφῶς ἐκ τούτων μανθάνομεν, ὡς ἡ ἀμαρτία ἡμῶν ἐξάπτει τὴν φλόγα τῶν κακῶν· ἡ δὲ περὶ τὸν Θεὸν στοργή, καὶ διάθεσις, ζῶν ἡμῶν προξενεῖ.

ε'. « Κύριος ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κρῖμα, καὶ δικαιοσύνην εἰς γῆν ἔθνη. » Ψηφίζεται, φησὶν, ὃ βούλεται δίκαιος ὢν, καὶ πέρασ ἐν τῇ γῇ τὰ κρινόμενα δέχεται.

ς'. « Ὁ ποιῶν πάντα, καὶ μετασκευάζων, καὶ ἐκτρέπων εἰς τὸ πρῶτ' σκίαν θανάτου, καὶ ἡμέραν εἰς νύκτα συσκοτίζων· ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς, Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ. » *Θαρήσαστε*, φησὶ, τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, καὶ ταῦτες ἔχεσθε τῆς ἐλπίδος. Εὐπετῶς γὰρ καὶ ποιεῖ καὶ μετασκευάζει ὃ βούλεται, καὶ ῥάβδιον αὐτῶν καὶ τοὺς μεγίστους κινδύνους εἰς εὐθυμίαν μεταβαλεῖν. *Σκίαν γὰρ θανάτου* τοὺς μεγάλους κινδύνους ὠνόμασεν. Εὐμαρῶς δὲ καὶ τοῖς ἐν εὐημερίᾳ δυσπραξίαν ἐπ-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ ὅθ. Α ἐξ ἧς. ⁷⁸ C λαμβάνειν. ⁷⁹ A ζήσατε. ⁷⁷ Κύρ. Des. in A. ⁷⁵ γ. ἧς. Supra t. I, p. 809 p. 808. πάσης. ⁷⁹ A αὐτῶ.

ἀγειν. Καὶ μέντοι καὶ τὸ θαλάττιον ὕδωρ νεύματι· **A** gat terram. Deus enim est et omnium rerum Dominus. ἀνέλκων εἰς τὸν ἀέρα, ἄρδει τὴν γῆν διὰ τῶν νεφῶν· Θεὸς γάρ ἐστι, καὶ τῶν ἀπάντων Δεσπότης.

Θ'. « Ὁ διαιρῶν συντριμμὸν ἐπὶ ἰσχύι, καὶ τάλαιπωρίαν ἐπὶ ὀχύρωμα ἐπάγων. » Μετὰ πολλῆς δὲ τῆς εὐκολίας, καὶ τοὺς ἡσθενηκότας ἐπὶ τὴν προτέραν ἰσχύϊ ἐπανάγει, καὶ τάλαιπωρία τοὺς ἰσχυροὺς παραδίδωσι.

ι'. « Ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα⁸⁰, καὶ λόγον ὄσιον ἐδδελύξαντο. » Ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς, ὡς τινὲς φασί, περὶ τὰς πύλας τοὺς συλλόγους ποιεῖσθαι, καὶ τὰ συνέδρια. Ἐνθα τοίνυν συνηθροίζοντο, ἐκεῖ καὶ τοὺς ἐλέγχους οἱ προφῆται προσέφερον· ἀλλ' ἀδικίαις καὶ παρανομίαις συζῶντες, οὐτε τοῖς τῆς ἀληθείας προσεῖχον ἐλέγχοις, οὐτε τὸν τοῦ δικαίου προσεδέχοντο λόγον. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ ταῦτα εἰργάζεσθε, καὶ πρὸς τούτοις, τοὺς πενία κατεχομένους καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ παροινούντες διατελεῖτε, καὶ δωροδοκία χαίροντες ἐποπυδάετε κακῶς αἰεὶ τὸν πλοῦτον, γινώσχετε, ὡς οὐτε ἐν ταῖς εὔ καὶ καλῶς ὑφ' ὑμῶν ἡσχημέναις καὶ κεκοσμημέναις οἰκίησθε οἰκίαις, οὐτε τοὺς ὑφ' ὑμῶν μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας φυτευθέντας ἀμπελώνας τρυγῆτε· ἀφαιρεῖται γὰρ ὑμᾶς τὴν τούτων ἀπόλαυσιν ἢ τῆς ἀσεβείας καὶ παρανομίας ὑπερβολή· ἐπατεῖτε γὰρ τὸ δίκαιον, δῶρα μὲν παρὰ τῶν δυνατωτέρων λαμβάνοντες, ἐν δὲ τῷ δικάζειν τοὺς πένητας κατακρίνοντες.

ιγ'. « Διὰ τοῦτο ὁ συνιῶν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σιωπήσεται, ὅτι ὁ καιρὸς πονηρός ἐστι. » Πᾶς γὰρ ἐξέφρων, καὶ τὸ δέον συνιδεῖν δυνάμενος, ὁρῶν τῶν ἐπαγομένων ὑμῖν⁸¹ κακῶν τὸ νέφος, τεθηπῶς καὶ θαυμαζῶν τὸ τῆς προρῆθῆτος ἀψευδές, φθέγγεσθαι οὐδὲν ἐξ ἀθυμίας δυνήσεται.

ιδ', ιε'. « Ἐκζητήσατε οὖν τὸ καλὸν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν, ὅπως ζήσητε, καὶ ἔσται οὕτως μεθ' ὑμῶν⁸². Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὃν τρόπον εἶπατε· Μεμισήκαμεν τὰ πονηρὰ, καὶ ἠγαπήκαμεν τὰ καλὰ· καὶ ἀποκαταστήσατε ἐν πύλαις κρίμα, ὅπως ἂν ἐλεήσῃ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τοὺς καταλοιπούς τοῦ Ἰωσήφ. » Ἀκολουθεῖτω, φησί, τοῖς λόγοις τὰ ἔργα, καὶ λέγοντες ἔραβ' ἐν τῶν ἀγαθῶν, βδελύττεσθαι δὲ τὴν πονηρίαν, ἔργῳ δειξάτε τὴν τῶν λόγων ἀλήθειαν. Τοῦτο γὰρ ποιούντες, τεύξεσθε παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων ζωῆς⁸³. Τοῦτο δὲ παρ' ὑμῶν μὴ γιγνομένου, θρηνοὶ καὶ ὀλοφύρσεις, καὶ τὰς πλατείας, καὶ τὰς ὁδοὺς καταλήψονται· ὡς καὶ τοὺς γηπόνους ἀντὶ γεωργίας τῇ θρηνωδίᾳ προσέχειν. Ἔσται δὲ ταῦτα ἐμοῦ παρόντος, καὶ τὰς τιμωρίας ἐπάγοντος.

ιη'. « Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου! καὶ⁸⁴ ἵνατί ὑμῖν⁸⁵ αὕτη ἡ ἡμέρα Κυρίου; καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος, καὶ οὐ φῶς. » Ἐπειδὴ γὰρ ἦσαν τινες θρασυῆται καὶ ἀσθαδεῖα συντετραμμένοι, οἱ τοῖς προφητικαῖς θεσπίσμασιν ἀντέλεγον, φρουατόμενοι.⁸⁶

VERS. 9. « Qui dividit contritionem super robur et miseriam super munitionem adducit. » Nullo autem negotio infirmatos ad pristinum robur educit, et robustos in ærumnas dejicit.

VERS. 10. « Odio habuerunt in portis arguentem, et verbum sanctum abominati sunt. » In more erat antiquis, ut nonnulli ferunt, conventus ad portas habere **1431** et concilia. Ubi ergo congregabantur, ibi et prophetæ reprehensiones proferebant. Sed qui injuste ac impie vivebant, nec veris objurcationibus obtemperabant, nec justis verba recipiebant. [11, 12] Cum itaque et hæc egeritis, et pauperes præterea manu ac lingua contumeliose acceperitis, tum munerum corruptelis gaudentes, facultates vestras perperam augere studueritis, scitote fore ut non habitetis in domibus, quas belle et pulchre instruxistis et ornastis, neque vineas, quas magno studio plantastis, vindemietis: nam immensa impietas vestra et iniquitas horum usu privabit. Conculcastis enim justitiam, munera a potentioribus accipientes, pauperes iudicii vestris condemnantes.

VERS. 13. « Ideo qui intelligit, tempore illo silebit, quia tempus malum est. » Omnis enim prudens, quique honestum intelligere potest, malorum quæ vobis illata sunt, nubem et copiam videns, cum stupore admirans prædictionis veritatem, præ tristitia loqui nihil poterit.

VERS. 14, 15. « Quærite igitur bonum et non malum, ut vivatis, et sic erit Dominus Deus omnipotens vobiscum, sicut dixistis: Odio habuimus mala, et dileximus bona: et restituite in portis iudicium, ut misereatur Dominus Deus eorum qui reliqui sunt de Josepho. » Verbis, inquit, facta respondeant, et qui prostemini vos amare honesta, et a vitiiis abhorrere, reipsa veritatem **1432** verborum ostendite. Hoc enim si faciatis, ab omnipotente Deo vitam consequemini. [16, 17] At si non feceritis, plateæ et viæ lamentis et gemitibus personabunt: ita ut etiam agricoltæ, agrorum cultu abstracto, planctibus sint vacaturi. Hæc autem præsentem me flent, et supplicia infligente.

VERS. 18. « Væ desiderantibus diem Domini! quid sane vobis hic dies Domini? et is est tenebræ, et non lux. » Cum enim quidam essent temeritate et contumacia innutriti, qui prophetarum vaticinationibus repugnarent, frementes in

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ C ἐλέγχοντας. ⁸¹ ὑμ. Des. in C. ⁸² μεθ ὑμ. In A ponitur post παντοκράτωρ. ⁸³ ζωῆς. Ita in C leg. Σίμν. ζωῆν. ⁸⁴ καί. Des. in A. ⁸⁵ ὑμ. In A post αὕτη ponitur. ⁸⁶ φρ. C πραγμ. ἀντικρως.

eus, et falsa divina oracula vocitantes, et præ- A
 dictionum eventum exigentes, eos Dominus lacry-
 mis dignos ait, qui nimirum tenebras pro luce
 desiderant videre. [19, 20] Qui prophetiæ finem,
 inquit, videre cupiunt, nihil differunt ab homine,
 qui cum leonem insectantem effugerit, mox in
 ursum incurrit, ac domum deinde metu plenus
 perveniens, et inconsiderate ob animi perturba-
 tionem manum ad parietem innixam applicans,
 ab acerbissimo colubro mordetur. Nam quemad-
 modum ille tenebras et non lucis splendorem illo
 die videt : sic isti altissimis tenebris die ultionis
 tradentur.

Vers. 21-23. « Odio habui et repuli festivitates
 vestras, nec odorabor in conventibus vestris. Et
 si obtuleritis mihi holocausta et sacrificia vestra,
 non suscipiam, et salutare præsentis vestræ non
 respiciam. **1433** Transfer a me sonitum carni-
 num tuorum, et psalmum organorum tuorum non
 audiam. » Eadem etiam per Isaiam eis dixit Do-
 minus Deus : « Quorsum mihi multitudo victima-
 rum vestrarum ? dicit Dominus. Plenus sum holo-
 caustis arietum, et adipem agnorum, et sanguinem
 vitulorum et hircorum nolo ¹. » Et deinceps omnia
 enumerat, quæ ex lege ei offerebantur, omnia
 dicens pariter se execrari. Sic etiam hoc loco
 dicit se odio habere dies festos, et sacrificia in
 publicis celebritatibus oblata non suscepturum
 esse : nam non odorabor posuit pro non suscipiam.
 Sic et de Noacho beatus Moses ait : « Odoratus
 est Dominus odorem suavitatis ^m ; » hoc est, ap-
 probavit eorum qui obtulerant voluntatem. Neque
 enim his Deus eget : ac ne pro salute quidem sua
 victimas offerentibus, meam, inquit, præsentiam
 præstabo. Desine igitur cantare et musicis instru-
 mentis uti ; his enim non delector, etsi a principio
 hæc fieri jussi, ut rebus jucundis ad seria te
 ducerem.

Vers. 24. « Volvetur sicut aqua iudicium, et
 justitia sicut torrens invius. » Prolata, inquit,
 contra te justa sententia, torrentis instar, et vio-
 lentæ aquæ, tibi supplicium inferet, exitumque
 invenire non poteris. [25, 26] Recordamini autem,
 vos, per quadraginta annos in **1434** deserto
 agentes, sacrificiis me non coluisse, sed ibi eam-
 dem quoque impietatem exercuisse, omnigenas
 idolorum fabricantes statuas, tum his, tum side-
 ribus quibusdam cultum omnem exhibentes. Mo-

¹ Isa. 1. 11. ^m Gen. 11, 21.

VARIE LECTIONES.

⁸⁷ διαφ. C præm. γάρ. ⁸⁸ ὄσφρ. Cod. Vat. et Alex. addunt θυσίας, quod in A et C des. ⁸⁹ μετ. Supra, t. I, p. 1585, et infra, Gr. Aff. Cur. serm. 7, leg. ἀπόστησον. ⁹⁰ A ψαλμῶν. Locis jam cit. leg. φωνῆς.
⁹¹ Θεός. C præm ὁ. ⁹² ἀναμν. Ita cum C legimus. Sirm. ἀναμνήσθητι. Vers. 25, 26, quorum textus h. l. desideratur, supra, t. I, p. 205 a Nostro allegati sunt. his quæ ad l. c. jam diximus, addendum est codicem Aug. quoad vers. 25, respondere codici Vaticano. Sed incunte vers. 26, A omittit Καί, in medio versiculi habet Παράν, et deinde, τοὺς τύπους, οὓς ἐποίησατε αὐτοῦς. ⁹³ C διαγοντες. ⁹⁴ C παντοδαπῶν.

κατ' αὐτῶν, καὶ ψευδεῖς ἀποκαλοῦντες τοὺς θεοῦ
 χρησμούς, καὶ τὸ τέλος τῶν προρρήσεων ἀπαιτοῦ-
 ντες, θρήνου τούτους ἀξίους ὁ Δεσπότης ἀποκαλεῖ,
 ὡς σκότος ἀντὶ φωτὸς ἐπιθυμοῦντας ἰδεῖν. Οὐδὲν
 διαφέρει ⁸⁷, φησὶν, οἱ τὸ πέρας τῆς προφητείας
 ἐπιθυμοῦντες ἰδεῖν, ἀνδρὸς φυγόντος μὲν λέοντα
 ἐπιόντα, μετ' ἐκείνον δὲ ἄρκυν περιπεσόντος, εἶτα
 τὴν οἰκίαν μετὰ δέους κατελιφθότος, καὶ ἀπρόοπτος
 ἀπὸ τοῦ τὴν ψυχὴν κατέχοντος θορύβου, ἐπερσεύσαν-
 τος τῷ τοίχῳ τὴν χεῖρα, καὶ ὑπὸ ὄψεως πικροτάτου
 δηχθέντος. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνος ζόφον, ἀλλ' οὐ φω-
 τὸς αἴγλην, κατ' ἐκείνην ὁρᾷ τὴν ἡμέραν· οὕτως
 οὗτοι σκότῳ βαθεῖ κατὰ τὴν τῆς τιμωρίας ἡμέραν
 παραδοθήσονται.

κα·κγ'. Μεμίσηκα, ἀπῶσμαι τὰς ἑορτὰς ὑμῶν,
 B καὶ οὐ μὴ ὄσφρανθῶ ⁸⁸ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν.
 Διότι ἐὰν ἐνέγκητέ μοι ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίας
 ὑμῶν, οὐ προσδέξομαι, καὶ σωτηρίου ἐπιφανείας
 ὑμῶν οὐκ ἐπιθλέψομαι. Μετάστησον ⁸⁹ ἀπ' ἐμοῦ
 ἦχον ὤδῶν σου, καὶ ψαλμῶν ⁹⁰ ὀργάνων σου οὐκ ἀκού-
 σομαι. » Ταῦτα καὶ διὰ Ἡσαίου πρὸς αὐτοὺς ἐφ-
 ῆκεν ὁ Δεσπότης Θεός· « Τί μοι πλῆθος τῶν θυσῶν
 ὑμῶν ; λέγει Κύριος. Πλήρης εἰμι ὀλοκαυτωμάτων
 κριῶν· καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τρί-
 γων οὐ βούλομαι. » Καὶ ἐξῆς δὲ καταλέγει πάντα
 τὰ κατὰ τὸν νόμον αὐτῷ προσφερόμενα, πάντα λέγων
 ὁμοίως βδελύττεσθαι. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα μισεῖν μὲν
 ἐφη τὰς ἑορτὰς· οὐ προσδέχεται δὲ τὰς ἐν ταῖς
 πανηγύρεσι προσφερόμενας θυσίας· τὸ γὰρ οὐ μὴ
 C ὄσφρανθῶ, ἀντὶ τοῦ, οὐ μὴ δέξομαι τέθεικεν.
 Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε ὁ μακάριος Μωσῆς, « Ὁσ-
 φράνθη, ἐφη, Κύριος ὁ Θεός ὁσμήν εὐωδίας· ἀντὶ
 τοῦ, ἐπήγεσε τὸν τῶν προσενηγοῦτων σκοπόν. Οὐδὲ
 γὰρ δεῖται τούτων Θεός· ⁹¹ ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ὑπὲρ τῆς
 σφῶν αὐτῶν σωτηρίας προσφέρουσι τὴν ἑαυτοῦ,
 φησὶ, παρέξομαι ἐπιφάνειαν. Πᾶσαι τοῖνον καὶ
 ἄδων, καὶ τοῖς μουσικοῖς κεχρημένοι ὀργάνοι·
 οὐδὲ γὰρ ἐπιτέρομαι τοῖσι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄρκυν
 διὰ τῶν τερπνῶν σε ποθηγῶν ἐπὶ τὰ σπουδαῖα
 ταῦτα προσέταξα γίνεσθαι.

κδ'. « Κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ κρέμα, καὶ ἡ δι-
 καιοσύνη, ὡς χεῖμάρβρους ἄβατος. » Ἡ ἐξενεχθεῖσα,
 φησὶ, κατὰ σοῦ δικαία ψῆφος χεῖμάρβρου σοι δικήν,
 καὶ σφοδρῶ ὕδατος, τὴν τιμωρίαν ἐποίησι, καὶ διέξ-
 D ὀδον εὐρεῖν οὐ δυνήσῃ· ἀναμνήσθητε ⁹² δὲ, ὡς τετ-
 σαράκοντα ἔτη κατὰ τὴν ἔρημον διαγαγόντες ⁹³, οὐ
 τὴν ἀπὸ θυμάτων μοι λατρείαν προσενηγόχατε, ἀλλὰ
 κάκει τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν ἐπέδειξασθε, παντοδαπῶν ⁹⁴
 εἰδώλων πεποιητότερες εἰκόνας, καὶ τοῖσι, καὶ
 μέντοι καὶ ἄστροις τιὰ πᾶσαν θεραπείαν προσφέ-

ροντες. *Μολοχ* γάρ και *Ρεφαν* ειδώλων ὀνόματα. A *loch* enim et *Rephan* idolorum nomina sunt; *Μολοχ* autem jam ab initio prophetiæ mentionem fecit.* *Horum* enim gratia,

κζ'. « Μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα *Δαμασκού*, λέγει Κύριος ὁ Θεός. ὁ Παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ γάρ και πῶν πλητίζονται αὐτοὶς Σύρων ἐδυσχέρων τὴν δουλείαν, τὴν πορρωτέρω προλέγει, καταπλήξαι αὐτοὺς τῇ προρρήσει βουλόμενος· λέγει δὲ τὴν Ἀσσυρίων. Καὶ τοῦτο ὁ μακάριος Στεφανὸς ἐν ταῖς Πράξεσιν ἐρμηνεύων, « Μετοικιῶ ὑμᾶς, εἶπεν, ἐπέκεινα ²⁵ Βαβυλώνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

α'. « Οὐαὶ τοῖς ἐξουθενούσι Σιών, και πεποιθόσιν ἐπὶ τῷ ὄρει Σαμαρείας! ἀπετρύγησαν ἀρχαὶ-ἔθνων, και εἰσῆλθον αὐτοῖς⁹⁸. » Ἄθλιοι, φησὶ, και τρισάθλιοι οἱ τῆς μὲν Σιών καταφρονούντες, τῇ δὲ Σαμαρεία B ὀαρθρόοντες, και μὴ σκοποῦντες, ὡς ὁ ἐν τῇ Σιών θεραπευόμενος Θεός, εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας αὐτοὺς ἐπήγαγε⁹⁷ γῆν, τοὺς πρόσθεν ταύτην οἰκοῦντας παντελῶς ἀναλώσας, και λίαν αὐτοῖς εὐρείαν τὴν οσκησιν χαρισάμενος. Εἰ δὲ οὐχ οὕτω ταῦτα ἔχειν ὑπολαμβάνετε,

β'. « Διάθητε εἰς Χαλάνην⁹⁸, και διέλθετε ἐκεῖθεν εἰς Ἐμάθ τὴν μεγάλην⁹⁹, και κατάθητε εἰς Γέθ, τῶν ἀλλοφύλων τὰς κρατίστας ἐκ πασῶν τῶν βασιλειῶν τούτων, εἰ πλεονά ἔστι· τὰ ὄρια αὐτῶν τῶν ὑμετέρων ὄριων. » Εἰς τὰς προειρημένας πόλεις, αἵπερ εἰσὶ μέγισται, και τῶν προλεχθειῶν δὲ βασιλειῶν αἱ ἔγκριτοι, πορευθέντες ἀκριβῶς καταμάθετε, ὡς οὐκ ἐλάττων ἔστιν ἡ ὑμῶν γεωργουμένη τῆς C ὑπ' ἐκείνων κατεχομένης.

γ'. « Οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακὴν· » ὡς ἀξίους αὐτοῦς τιμωρίας πεποιηκότας. *Ἡμέραν* γάρ *κακὴν*, τὴν τῆς τιμωρίας ἡμέραν καλεῖ. « Οἱ ἐγγίζοντες και ἐφαπτόμενοι Σαββάτων ψευδῶν. » Οἱ τῷ δοκεῖν τιμῶντες τὰ Σάββατα, μυστὰ δὲ ἐν αὐτοῖς παράνομα ἔρωτες. Εἶτα πρὸς τούτοις ἐπιμύφεται αὐτοῖς τρυφήν, κλίνας ἐλεφαντίνας ὑπεστρωσθαι αὐτοῖς λέγων, και πᾶσαν αὐτοῖς προκεῖσθαι² χλιδὴν· ἐρίφων μὲν ἐκ ποιμνίων, μόσχων δὲ ἐκ βουκολίων κομιζομένων· ὄργάνων δὲ τὴν ἡχὴν ἀποτελούντων· κρότου³ δὲ χειρῶν πρὸς τὴν ἡχὴν γινομένου⁴· οἴνου δὲ ἀνθουσμίου, και τούτου διηρημένου⁵ προσφερομένου· μύρου δὲ εὐώδους τὴν ἀσπιάν ἀποπληροῦντος. Οὕτω, φησὶν, ἐκδεῖσθαι τῆς ἀσπατάμενοι, και νομίσαντες μόνιμα ταῦτα εἶναι και διαρκῆ, οὐ διαλογισάμενοι·⁶ δὲ αὐτῶν τὸ διαρρέον. Τοῦτο γάρ ἐσήμηνεν, εἰρηκῶς· « Ὡς ἐ σῶτα ἐλαγίσαντο και οὐχ ὡς φεύγοντα. Οὐκ ἔπαχρον οὐδὲν ἐν τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ· » ἀλλ' ἀναλγητῶς ἔφερον τοσαύτας παρανομίας τολμῶντες. Ἰωσήφ γάρ αὐτοῖς

⁹⁸ Act. vii, 45.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸ ἐπ. Expungendum fuit eis, quod in edit. Sirm. præcedebat. ⁹⁹ εἶπεν. C ἐν αὐταῖς. ⁹⁷ C εἰς-ἦγαγε. ⁹⁸ εἰς Χαλ. Bosius Nostrum tribuit lectionem πάντες εἰς Χαλ., sed πάντες des. in A et C. ⁹⁹ Ἐμ. τ. μεγ. A Ἐματραββά. ¹ ἔστι. In A post αὐτ. ponitur. ² C προσκεῖσθαι. ³ κρότου — γιν. Hinc colligitur, Nostrum vers. 5. habuisse lectionem emendatam ἐπικροτοῦντες πρὸ ἐπικρατοῦντες, quæ est rec. lectio. ⁴ C γινομένου, ⁵ C διηρημένου. ⁶ C λογιζάμενοι.

tentes. *Joseph* enim eos appellavit, quoniam *Joseph* filius fuit *Ephraim*, *Ephraim* autem appellat decem tribus.

VERS. 7, 8. « Propterea nunc captivi erunt a principatu fortium, et auferetur hinnitus **1436** equorum ex *Ephraim*. Quia juravit Dominus per semetipsum, dicens, Dominus Deus virtutum : Quia ego abominor omnem contumeliam *Jacobi*, et regiones ejus odi, et auferam civitatem cum habitatoribus suis. » Principes, inquit, viribus præstantes eos captivos abducent, et tandem *Ephraimi* potentia capietur. Verax enim et fortis est, qui hanc sententiam contra eum tulit. Tulit autem, ejus arrogantiam impietatemque detestans.

VERS. 9-11. « Et erit, si remanserint decem viri in domo una, et ipsi morientur et remanebunt reliqui. Et tollent domestici eorum, et cogent, ut efferant ossa eorum de domo : et dicet his qui præsumt domui : An adhuc est apud te? Et dicet : Nequaquam; et dicet : Tace, ne nomines nomen Domini. » Tanta, inquit, incolarum urbis inter-necio fiet, ut quædam ædes mortuos habeant habitatores omnes, vicinique, aut propinqui genere ex aliis ædibus profecti, mortuorum cadavera humana curent, deinde investigent, et inter se interrogent, nunquid sit aliud insepultum. Respondentibus autem illis qui intus sunt, nihil esse : silentio, inquit, attoniti exeunt, hoc facere invicem hortantes, ut prolata a Deo universorum hac **C** sententia.

VERS. 12. « Propterea ecce Dominus mandat, et percutiet domum magnam ruinis, et domum parvam scissionibus. » Nam pauperes æque ac magnates destruet.

VERS. 13, 14. « An persequentur **1437** in petris equi? an reticebunt ad feminas? quoniam convertistis in suorem judicium, et fructum justitiæ in amaritudinem. Qui lætamini super nullo verbo bono, dicentes : Nonne per fortitudinem nostram habuimus cornua? » Equi quidem, inquit, in petris currere non possunt : hostes vero contra vos proficiscentur, priorem vestram celsitatem ob flagitia a vobis admissa aspernati. Et quemadmodum equi, cum equas conspicati fuerint, hinniunt : sic hostes prompto animo in vos irruent, quoniam judicis iracundiam in vos concitastis, acerbamque et justam sententiam a ferre coegistis. Nam non honestis rebus vos oblectastis, sed fastu et superbia ferocientes, vestris viribus prius imperium vestrum ascribitis. [15] Idcirco ego, omnis exercitus et virtutis Dominus, potenti vos genti tradam. « Ut non introeatis in *Emath*, et usque ad torrentem *Occidentis*; » hoc est, Ex omni terra quam

προσηγόρευσε · τοῦ γὰρ Ἰωσήφ ὁ Ἐφραΐμ υἱός · Ἐφραΐμ δὲ τὰς δέκα φυλάς ὀνομάζει.

ς, ἡ'. « Διὰ τοῦτο οὖν αἰχμάλωτοι ἔσονται ἀπ' ἀρχῆς δυναστῶν, καὶ ἐξαρθήσεται χρεμετισμὸς ἵππων ἐξ Ἐφραΐμ. Ὅτι ὤμοσε Κύριος καθ' ἑαυτοῦ, λέγων, Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων· Διότι βδελύσσομαι ἐγὼ πᾶσαν τὴν ὑβρίν Ἰακώβ, καὶ τὰς χώρας αὐτοῦ μίσηκα, καὶ ἐξαρῶ πόλιν σὺν τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. » Ἀρχοντες, φησί, δυνατοὶ δορυαλώτους αὐτοὺς παραλήφονται, καὶ τέλος ἡ τοῦ Ἐφραΐμ δυναστεία λήφεται· ἀψευδὴς γὰρ καὶ δυνατός ὁ ταύτην καθ' αὐτοῦ τὴν ψῆφον ἐξενεγκών. Κατεψήφισατο δὲ αὐτοῦ τὴν ἀλαζονεῖαν καὶ τὴν ἀσέβειαν βδελυζόμενος.

B θ'-α'. « Καὶ ἔσται, ἐὰν ὑπολειφθῶσι δέκα ἄνδρες ἐν οἰκίᾳ μιᾷ, ἀποθανοῦνται, καὶ ⁹ καὶ ¹⁰ ἀπολειφθήσονται οἱ κατάλοιποι. Καὶ λήφονται οἱ οἰκεῖοι αὐτῶν, καὶ παραβιῶνται τοῦ ἐξενεγκεῖν ¹¹ τὰ ὄστιά αὐτῶν ἐκ τοῦ οἴκου ναοῦ ¹², καὶ ἔρει τοῖς προσετηκόσι τοῦ οἴκου ¹³. Εἰ ἐτι ὑπάρχει παρὰ σοί; Καὶ ἔρει· Οὐκέτι· καὶ ἔρει· Σίγα, ἔνεκεν τοῦ μὴ ὀνομάζειν τὸ ὄνομα Κυρίου. » Τσαύτη, φησί, φθορὰ τῶν ἐνοικούντων τὴν πόλιν γενήσεται, ὡς ἐνίας οἰκίας πάντας ἔξιν τοὺς ἐνοικούντας νεκροὺς, καὶ τοὺς πελάζοντας, ἧ γένει προσήκοντας, ἐξ ἐτέρων οἰκίων παραγινόμενους τῶν τετελευτηκῶτων πλὴ σώματα παραδιδόναι ταφῆ· εἴτα ἐρευνηῖν, καὶ ἀλλήλους ἀνερωτᾶν, μὴ ἄρα εἴη ἕτερον ἄταφον. Ἀποκρινομένων δὲ τῶν ἐνδοτέρων, ὡς οὐκ εἴη· σιγῆ, φησί, τεθηπότες ἐξίσαισι, τοῦτο ποιεῖν ἀλλήλοις παρεκκελευόμενοι, ὡς τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ταύτην ἐξενεγκόντος τὴν ψῆφον.

ιβ'. « Διότι ἰδοὺ Κύριος ἐντέλλεται, καὶ πατάξει τὴν οἶκον τὸν μέγαν θλάσμασι, καὶ τὸν οἶκον τὸν μικρὸν ῥήγμασιν. » Ὁμοίως γὰρ τοῖς ἐν πενίᾳ, καὶ τοὺς δυνατοὺς καταλύσει.

ιγ', ιδ'. « Εἰ διώκονται ἐν πέτραις ἵπποι, εἰ παρασηπῆσονται ἐν θηλείαις, ὅτι ἐξεστρέψατε εἰς θυμὸν κρίμα, καὶ καρπὸν δικαιοσύνης εἰς πικρίαν. Ὥ· εὐφραϊνόμενοι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἀγαθῷ ¹⁵, οἱ λέγοντες· Οὐκ ἐν τῇ ἰσχυρί ἡμῶν ἔσχομεν κέρατα; » Ἴπποι μὲν, φησί, κατὰ πετρῶν θέειν οὐ δύνανται, οἱ δὲ πολέμιοι χωρήσουσι καθ' ὑμῶν, τοῦ προτέρου ὑμῶν ὕψους διὰ τὴν παρ' ὑμῶν τολμηθεῖσαν παρανομίαν καταφρονήσαντες. Καὶ ὡς περ ἵπποι χρεμετίζουσι θεασάμενοι θηλείας· οὕτως οἱ πολέμιοι χρῆσονται προθύμως τῇ καθ' ὑμῶν ἐφόδῳ, ὅτι τὸν κριτὴν εἰς θυμὸν καθ' ὑμῶν ἐκίνησατε, καὶ πικρὰν ὁμοῦ καὶ δικαίαν ἐξενεγκεῖν τὴν ψῆφον κατηναγκάσατε. Τὴν γὰρ εὐθυμίαν οὐκ ἐπ' ἀγαθοῖς ἔχετε, ἀλαζονεύμενοι δὲ καὶ βρενθυόμενοι τῇ σφετέρᾳ δυνάμει τὸ πρότερον ὑμῶν ἐπιγράφατε κράτος. Τοῦτου χάριν ἐγὼ ὁ πάσης στρατιᾶς ¹⁶ καὶ δυνάμεως Κύριος ἔθνη ὑμῶν δυνατῶ παραδώσω. « Τοῦ μὴ εἰσελθεῖν εἰς Ἡμᾶθ ¹⁶, καὶ ἕως τοῦ χειμάρρου τῶν δυσμῶν. »

VARIÆ LECTIONES.

⁷ Ἄ λέγει. ⁸ τοῖς. A præm. πᾶσι. ⁹ ἀποθ. A præm. καὶ. ¹⁰ καὶ — κατάλ. Des. in A et in Ald. Scđ in C leg. ὑπολειφθήσονται. ¹¹ C ἐξενεγκαι. ¹² ναοῦ. Des. in A. ¹³ A τῆς οἰκίας. ¹⁴ ἀγ. Des. in A. ¹⁵ ὁ στρατείας. ¹⁶ Ἄ Ἐμᾶθ.

Ἄντι τοῦ, Πάτης ὑμᾶς τῆς πρόσθεν ὑφ' ὑμῶν γεωρ-
γουμένης ἐξελάσω γῆς· Ἱεροβοὰμ γὰρ, ἐφ' οὗ ἡ
προφητεία αὕτη ἐγένετο, ἀποκατέστησε, φησί, τὸ
ἔριον Ἰσραὴλ ἀπὸ Ἡμᾶθ ἕως θαλάσσης τῆς πρὸς
ἐσπέραν, ὡς ἡ τῶν Βασιλείων ἱστορία διδάσκει. Λέ-
γει τοίνυν, ὅτι Πάντα ὑμῶν τὰ ὄρια παραδώσω τοῖς
πολεμίοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

α'-γ'. « Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος¹⁷, καὶ ἰδοὺ ἐπιγυῖν
τῶν¹⁸ ἀκρίδων ἐρχομένη ἐθωνή, καὶ ἰδοὺ βρούχος
εἰς Γῶγ βασιλεύς. Καὶ ἔσται, ἐὰν συντελήσῃ τοῦ φα-
γεῖν¹⁹ τὸν χόρτον τῆς γῆς. Καὶ εἶπα²⁰· Κύριε²¹,
ὡς γενοῦ· τίς ἀναστήσει τὴν Ἰακώβ, ὅτι ὀλιγο-
στός ἐστι; Μετανόησον, Κύριε, ἐπὶ τούτῳ. Καὶ τοῦτο
οὐ μὴ γένηται²², λέγει Κύριος. » Θεασάμενος, φησί,
τὴν φοβεράν ἐκείνην θέαν, ἰκέτευσα τὸν Θεὸν ὡς
γενέσθαι, καὶ παῦσαι τὸν βλεθρόν· οὐκ ἐπένευσε δέ,
ὡς εἰκός, διὰ τὴν τῆς παρανομίας ὑπερβολήν. Ἐπι-
γογγήν δὲ ἀκρίδων ἐκάλεσε τὸν Ἀσσύριον· βρούχον
δὲ τὸν Βαβυλώνιον· τὸ δὲ, εἰς Γῶγ βασιλεύς, τὸ
τῆς στρατιᾶς μέγεθος παραδηλοῖ. Ὡς περ γὰρ, φη-
σιν, ὁ Γῶγ, ὁ τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν βασιλεύς, κατὰ τῆς
Ἱερουσαλήμ πληθος ὅτι πλεῖστον ἀθροῖσει· οὕτως
Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλώνιοι μετὰ πολλῆς παραγενήσονται
στρατείας. Καὶ ἀκρίδι δὲ καὶ βρούχῳ παρέδωκεν
αὐτῶν καρπούς, ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ κάμπῃ· τοῦτο
γὰρ ἄνω προεῖρηκεν.

δ'. « Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος²³· καὶ ἰδοὺ ἐκάλεσε
τὴν δίχην ἐν πυρὶ Κύριος ὁ Θεός²⁴, καὶ κατέφαγε
τὴν ἄβυσσον τὴν πολλήν, καὶ κατέφαγε τὴν μερίδα.
Δίχην μὲν καλεῖ τὴν δικαίαν τοῦ Θεοῦ ψῆφον· πῦρ
δὲ καλεῖ, τοὺς πολεμίους· ἄβυσσον δὲ πολλήν,
τὰ μυρία ἔθνη τὰ ὑπ' ἐκείνων δουλωθέντα· μερίδα
δὲ τὸν Ἰσραὴλ. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μακάριος ἔφη Μω-
σῆς· « Καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ.
Ἄλλὰ καὶ ταῦτα, φησί, θεασάμενος τὴν αὐτὴν ἰκε-
τείαν τῷ Δεσπότην προσεσήνοχα μὲν, οὐκ ἔπεισα δέ.

ζ', η'. « Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος, καὶ ἰδοὺ ἀνήρ
ἐστηκὸς ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου, καὶ²⁵ ἐν τῇ χειρὶ
αὐτοῦ ἀδάμας. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Τί σὺ ὄρας,
Ἄμω²⁶; Καὶ εἶπον· Ἀδάμαντα. Καὶ εἶπε Κύριος
πρὸς με· Ἰδοὺ, ἐγὼ ἐντάσσω ἀδάμαντα ἐν μέσῳ λαοῦ
μου Ἰσραὴλ. » Ἰσχυρὰν αὐτοῖς, φησί, καὶ στερεὰν
λίαν ἐπάξω πληγὴν, καὶ ἀδάμαντι ἔοικυίαν, ὅς τῶν
ὕλων ἐστὶν ἀπασῶν στερεώτερός τε καὶ ἰσχυρώτατος.
Οὐ γὰρ ἀνέξομαι λοιπὸν περιτεῖν τὴν ὑπ' αὐτῶν
τολμωμένην ἀσέβειαν, ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς καὶ τοὺς τῶν
εἰδώλων ἀφανιῶ βωμούς, καὶ τὰς τούτων ἑορτὰς
καταπαύσω, καὶ ἀπαξιαπλῶς πᾶσαν αὐτῶν καταλύσω
τὴν βασιλείαν· τὸν γὰρ οἶκον Ἱεροβοὰμ τὴν βασι-
λείαν ἠνόμασεν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτου, ἀλλὰ καὶ μετὰ
τούτων, καὶ ἄλλους ἕξ βασιλεῖς, τέλος ἡ πρόβησις

* Deut. xxxii, 9.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ Κύρ. Repetitur in A. ¹⁸ τῶν. Des. in A et C. ¹⁹ Α καταφαγεῖν. ²⁰ Sic A, al. εἶπα. ²¹ Κύρ. Re-
peritur in A et C. ²² οὐ μὴ γέν. Α οὐκ ἔσται. ²³ Κύρ. Repet. in A ut plerumque lit. ²⁴ ὁ Θεός. Α Κύ-
ριος. ²⁵ καὶ — ἀδάμας. Ex A et C suppl. ²⁶ Ἄμ. Des. in C.

CAPUT VII.

VERS. 1-3. « Sic ostendit mihi Dominus : Et ecce
fetus locustarum venit matutinus : et ecce bruchus
unus Gog rex. Et erit si compleverit, ut devoret
fenum terræ. 1438 Et dixi : Domine, propitius
esto ; quis suscitabit Jacobum, quoniam modicus
est ? Pœniteat te, Domine, hujus. Et hoc non fiat,
dicit Dominus. » Cum horribile, inquit, spectaculum
illud vidi, Deum rogavi ut misereretur, utque
internecio cessaret. Non annuit ille tamen, pro-
pter iniquitatis, ut verisimile est, magnitudinem.
Fetum autem locustarum appellavit Assyrium,
bruchum vero Babylonium ; unus porro Gog rex
magnitudinem exercitus indicat. Quemadmodum
enim, inquit, Gog, Scythicarum gentium rex, con-
tra Hierosolymam maximam multitudinem con-
gregabit, sic Assyrii et Babylonii maximo cum
exercitu advenient. Quin etiam et bruchus, et lo-
custæ fructus eorum tradidit, et similiter erucæ :
hoc enim superius prædixit.

VERS. 4. « Sic ostendit mihi Dominus Deus, et ecce
vocavit iudicium insigne Dominus Deus, et devo-
ravit abyssum multam, et comedit partem. » Ju-
diciium quidem vocat justam Dei sententiam,
ignem vero hostes, abyssum multam autem infinitas
gentes ab illis in servitutem redactas : partem vero
appellat Israellem. Sic enim etiam beatus Moses
ait : « Et facta est pars Domini populus ejus Ja-
cob ». [5,6] Tum rursus, ut hæc vidi, inquit,
eamdem quidem orationem Domino obtuli, sed
non persuasi.

VERS. 7, 8. « Sic ostendit mihi Dominus, et ecce
vir stabat super murum adamantinum, et in manu
ejus adamas. Et dixit Dominus ad me : Quid tu
vides, Amos ? et dixi : Adamantem. Et dixit Domi-
nus ad me : Ecce ego 1439 injicio adamantem
in medio populi mei Israelis. » Validam, inquit, et
valde duram plagam illis inferam, similemque
adamanti, qui ex omnibus materiis durissimus est
et validissimus. [9] Non enim patiar in posterum,
ut ab his admessa impietas maneat impunita :
quin una cum ipsis altaria idolorum delebo, eo-
rumque festos dies cessare faciam : omne denique
eorum regnum penitus evertam ; siquidem domum
Jeroboami regnum vocavit. Non enim tempore
Jeroboami tantum, sed post hunc quoque et post

sex alios reges, prædictio finem habuit. [10] Cum A autem hæc a propheta dicerentur, et Amasias, Bethelæ sacerdos, metueret, ne comminationibus divinis perterrefactus populus, et ad pœnitentiam conversus, desineret idola colere, et faciendi quæstus occasiones ipse amitteret, ad regem defert prophetam, falsa veris astruens in hunc modum :

VERS. 11. « Dicit enim Amos : Gladio morietur Jeroboam, populus autem captivus ducetur e terra sua. » Quæ enim de populo et de regno retulit, vera erant : quod vero de rege dixit, non obscurum erat mendacium. Sed hoc tamen Jeroboamum ad vexandum prophetam minime commovit : nec Amasias persuasit, ut desisteret. [12, 13] At ipse prophetam jubet excedere, et in Judæa vitam agere, ibique futura prædicere, quod Bethel assignata et addicta esset regno Israelis. 1440 At Amos libere et institutum suum profitetur, et divinitus sibi donatam gratiam aperit.

VERS. 14. « Non enim eram propheta ego, inquit, neque filius prophetæ, sed caprarius eram vellicans sycomoros. » Quod vero ait, *vellicans sycomoros*, Aquila interpretatus est, *scrutans sycomoros*, et Theodotio, *fossa muniens sycamina*, et Symmachus, *habens sycomoros*. Arboris vero species est *sycomorus*, in Palæstina : cujus mentionem facit beatus Lucas evangelista, cum dixit P, in arborem sycomorum ascendisse Zacchæum. Audivi porro ex quodam, cum ea de re sermonem haberet, harum (arborum) fructum non maturescere, nisi facta prius brevi quadam incisione. Hanc igitur vero proximum est Septuaginta intellexisse, et *vellicans pro fossa muniens*, vel *colligans*, posuisse. [15, 16] Agriculturæ igitur, inquit, et ovillo pecori vacantem assumpsit me Dominus ex ovibus, et prophettare jussit. Suscipe igitur, Amasia, et contra te prædictionem, quoniam me populo Israelis prophettare vetas, ne iniqua lucra tua impediam. [17] Scito igitur visurum te esse uxorem, quam nunc habes, palam et publice ab hostibus vitiatam, quia tu quoque populum ad idololatriæ insaniam pellexisti. Quin etiam omnes a te genitos occisos videbis : tu vero in extera terra e vita excedes, et universus populus eandem, quas tu, prænas dabit : vobis autem sic affectis, terra aliis tradita dividetur.

1441 CAPUT VIII.

VERS. 1, 2. « Sic ostendit mihi Dominus, et ecce vas aucupis. Et dixit, ad me : Quid tu vides, Amos ? et dixi : Vas aucupis. » Visio hæc celerem Israelis venationem designat. Quemadmodum enim aves

P Luc. xix, 4.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ ἀφ. Ex C suppl. ²⁸ Ἀμ. C præm. φησίν. ²⁹ ὡς — ἀχθῆς. A sequitur lect. cod. Vat. ³⁰ ἀπ. τ. γ. αὐτ. Des. in C. ³¹ ἀλλ' αὐτὸς, κ. τ. λ. Vers. 12 et 13 supra, p. 1568, leguntur, sed aliter quam apud LXX. Ex vers. 12 leg. quædam infra, t. IV, Eran., dial. 3. ³² ἐρ. C ἐρμηνευόν. ³³ Loco cit. est συκομορέαν. ³⁴ C τῶν. ³⁵ C χαράστων. ³⁶ φησὶ. Ex C suppl. ³⁷ ἄγγ. ἰξ. Hebr. canistrum fructibus æstivis plenum. ³⁸ C εἶπα.

ἔλαβε. Τούτων ἀπὸ τοῦ προφήτου λεγομένων, Ἀμασίας ὁ τῆς Βαιθὴλ ἱερεὺς, δείσας μὴ τὰς θείας ἀπειλὰς καταπλαγεῖς ὁ λαὸς, καὶ μεταμελεῖζ χρησάμενος, τῆς τῶν εἰδῶλων ἀποστῆθεραπείας, καὶ τὰς τῆς ἐμπορίας ἀφορμὰς ²⁷ αὐτὸς ἀπολέτη, εἰσαγγέλλει παρὰ τῷ βασιλεὶ τὸν προφήτην, συκοφαντίας τοῖς ἀληθεῖσι λόγοις συβρῆσας.

α'. « Λέγει γὰρ Ἀμὸς ²⁸, ὡς ²⁹ Ἱεροβοάμ ἐν ῥομφαίᾳ πεσεῖται, καὶ ὁ λαὸς αἰχμάλωτος ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ ³⁰. » Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς βασιλείας ὑπῆρχεν ἀληθῆ· τὸ δὲ περὶ τοῦ βασιλέως εἰρημένον ψεύδος ἦν προφανὸς· ἀλλ' ὅμως ἤμιστα τοῦτο τὸν Ἱεροβοάμ εἰς τὴν κατὰ τοῦ προφήτου παροινίαν ἐξέμηνε· τὸν δὲ Ἀμασίαν οὐδὲ τοῦτο πέπεικεν ἀγαγεῖν ἡσυχίαν. Ἀλλ' αὐτὸς ³¹ ὑποχωρήσει τῷ προφήτῃ παρεκελεύσατο, καὶ εἰς τὴν Ἰουδαίαν βιοτεύειν, καὶ προλέγειν τὰ μέλλοντα, ὡς τῆς Βαιθὴλ ἀφωρισμένης τῆ βασιλείᾳ. Ὁ δὲ Ἀμὸς μετὰ παῖρῆσις, καὶ τὸ ἐπιτήδευμα τὸ οἰκεῖον λέγει, καὶ τὴν θεοῦ ἐν αὐτῷ δοθεῖσαν χάριν ἀποκαλύπτει.

β'. « Οὔτε γὰρ, φησὶ, προφήτης ἦμην, οὔτε υἱὸς προφήτου, ἀλλ' αἰπόλος ἦμην συκάμινων κνίξων. » Τὸ δὲ *συκάμινων κνίξων*, ὁ μὲν Ἀκύλας ἔρουνῶν ³², *συκομόρους* ἤρμηθενσεν· ὁ δὲ Θεοδοτίων, *χαρῶν συκαμίνους*· ὁ δὲ Σύμμαχος, *ἔχων συκομόρους*. Δένδρου δὲ εἰδὸς ἐστὶν ἡ *συκομόρος* ἐν τῇ Παλαιστίνῃ· μέμνηται δὲ καὶ ὁ μακάριος Λουκάς ὁ εὐαγγελιστῆς, εἰς *συκομοραίαν* ³³ τὸν μακάριον Ζακχαῖον ἀναβῆναι φήσας. Ἦκουσα δὲ τίνος τὰ ³⁴ ἐκεῖθεν εἰρηγομένου, ὡς ὁ τοῦτων καρπὸς οὐ πεπαινεταὶ μὴ πρότερον τομῆν τινα βραχεῖσιν δεξάμενος. Τοῦτο τοίνυν εἰκὸς νενοηκέναι τοὺς Ἐβρομήκοντα, καὶ τὸ *κνίξων*, ἀντὶ τοῦ *χαρῶν* ³⁵, ἢ *συλλέγων* τεθεικέναι. Περὶ γεωργίαν τοίνυν, φησὶ ³⁶, καὶ *προβαταῖαν* ἔχοντά με σποδὴν ἀνάλαβε Κύριος ἐκ τῶν προβάτων, καὶ *προφητεύειν* ἐκέλευσε. Δέχου τοίνυν, ὦ Ἀμασία, καὶ τὴν κατὰ σοῦ παῖρῆσιν, ἐπειδὴ με τῷ Ἰσραὴλ *προφητεύειν* κωλύεις, ἵνα μὴ σε κακῶς χρηματίζομενον παύσω. Ἰσθὶ τοιγαροῦν, ὡς ὄφει τὴν νῦν συνοικοῦσάν σοι γυναῖκα δημοσίᾳ καὶ προφανῶς ὑπὸ τῶν πολεμίων ὑβρίζομένην· ἐπειδὴ περ καὶ σὺ εἰς τὴν τῆς εἰδωλοατρείας ἀκολασίαν ἐξέμηνε, τὸν λαόν. Ὅφει δὲ καὶ τοὺς ἐκ σοῦ πάντας ἀναιρουμένους· σὺ δὲ ἐν ἀλλοφύλῃ γῆ δέξῃ τοῦ βίου τὸ πέρασ, καὶ ὁ λαὸς δὲ ἅπας τὴν αὐτὴν σοι τιμωρίαν ὑπομενεῖ· ὁμῶν δὲ ταῦτα παθόντων, ἄλλοις ἢ γῆ παραδοθεῖσα διανεμηθήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

α', β'. Οὕτως ἐδειξέ μοι Κύριος, καὶ ἰδοὺ ἄγγος ἰξευτοῦ ³⁷. Καὶ εἶπε πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις, Ἀμὸς; Καὶ εἶπον ³⁸· Ἄγγος ἰξευτοῦ. » Σημαίνει δὲ ἡ ὄψις τὴν ταχείαν θῆραν τοῦ Ἰσραὴλ. Ὡσπερ γὰρ τὰ

δυνα τῶ ἰσῶ ῥαδίως θηρεύεται. ³⁹, οὕτως ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ὁ λαὸς ἀγρευθήσεται.

« Εἶπε γὰρ Κύριος πρὸς με· Ἦκει τὸ πέρας ἐπὶ τὸν λαόν μου Ἰσραὴλ· οὐκέτι οὐ μὴ προσθῶ παρελθεῖν αὐτόν ⁴⁰. (γ') Καὶ ὀλολύξει ⁴¹ τὰ φατνώματα τοῦ ναοῦ. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, πολλοὶ ὁ πεπτωκῶς, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιβήψω σιωπήν. » Οὐκέτι μακροθυμήσω, ἀλλὰ τῶν προρῆσεων ἐπάξω τὸ πέρας. Χωρήσει δὲ κατὰ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐμοῦ τῶν πολεμίων τὸ πῦρ· ὀλολυγῆν δὲ τῶν τοῦ ναοῦ φατνωμάτων τῶν ἔνδον ἀναρουμένων ἐκάλεσε τὴν βοήν, καὶ τῶν ἐμπροσθέντων ξύλων τὴν ἤχον· τὸ δὲ, « Πολλοὶ ὁ πεπτωκῶς, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιβήψω σιωπήν, » πλῆθος, φησί, πολλὸ ἔσται τῶν ἀναρουμένων· πολλὴ δὲ σιγὴ καὶ σιωπὴ τὰς πόλεις, καὶ τὰς ὁδοὺς, καὶ τὰς κώμας ἀπὸ τῆς τῶν οἰκητόρων ἐρημίας καθέξει. Προσέχετε τὸν ναὸν τούτους, οἱ τοὺς πτωχεῖα καὶ πένιαν συζῶντας πιέζοντες, καὶ τὰς Νομηνίας καὶ τὰ Σάββατα περισκοποῦντες, καὶ τὰ παράνομα συναθροίζοντες· κέρδη, σταθμοὶς τε καὶ ζυγοῖς ἀδίκους κεχρημένοι, καὶ διαφόρως τοὺς ὑποδεστέρους καταδουλοῦμενοι, καὶ ἀπὸ παντὸς εἶδους ἐμπορίας χρηματιζόμενοι.

ζ, η'. « Ὁμνύει Κύριος κατ' ὑπερηφανίαν ⁴² Ἰακώβ· Εἰ ἐπιλησθήσεται εἰς νίκος πάντα τὰ ἔργα ὑμῶν. Καὶ ἐπὶ τούτοις οὐ ταρχθήσεται ἡ γῆ, καὶ πενθήσει πᾶς ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ, καὶ ἀναθήσεται ὡς ποταμὸς Αἰγύπτου. » Ὑπερηφανίαν δὲ καλεῖ τὴν μετ' αὐθαδεῖας ἀδικίαν, ἣν κατὰ τῶν πενήτων ἐτόλμων. Ὁμόσαι δὲ τὸν Κύριον ἔφη, τὸ ἀψευδὲς τῶν εἰρημένων δεικνύς. Οὐκέτι, φησὶν, οἶόν τιτι λήθη παραδώσω τὰ ὑφ' ὑμῶν τολμώμενα, ἀλλὰ ⁴³ πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, κατ' ὑμῶν κινήσω τὴν γῆν, καὶ ⁴⁴ καλύψω ὑμᾶς τῷ πλήθει τῶν πολεμίων, καθάπερ ὁ Αἰγύπτου ποταμὸς καλύπτει τὴν γῆν. Λαθόντες δὲ ὑμᾶς ἀπάξουσιν, ἔρημον τὴν γῆν τὴν ὑμετέραν καταλιπόντες· τοῦτο γὰρ ἠνέξατο εἰρηκῶς· « Καταθήσεται ὡς ποταμὸς Αἰγύπτου. » Τότε καὶ ὁ ἥλιος μεσοῦσης ἡμέρας εἰς σκότος μεταβληθήσεται ὁδξοὶ τοῖς κατεχομένοις ὑπὸ τῶν συμφορῶν, καὶ τὰς μὲν ἑορτὰς εἰς πένθος, τὰς δὲ ἡμέρας εἰς θρήνον μεταβολῶ· καὶ τὸ σῆμα δὲ πένθιμον ἅπαντες ἔξουσιν, τὴν εὐπρέπειαν τῆς κόμης ἀποκεῖρόμενοι, καὶ σάκκον περιβαλλόμενοι· ὡς εἰκέναι τοῖς μονογενοῦς παιδὸς ὄδυρομένοις μεταβολῆν. Καὶ πρὸς τοῦτους ⁴⁵ ἐπάξω λιμὸν, καὶ ἔνδειαν οὐ καρποῦ καὶ ὕδατος, ἀλλὰ προφητείας καὶ θείας διδασκαλίας. Καὶ τῆδε κάκεισε δίκην ὕδατων ἀλλόμενοι καὶ πλανώμενοι περιουστήσουσι, τὸν θεῖον λόγον ἐπιζητοῦντες, καὶ τοῦ ποθομένου διαμαρτήσοντες. Ἀλλὰ μὴν καὶ αἱ νῦν καλλωπιζόμεναι παρθένοι, καὶ οἱ μετὰ τούτων ἐκτρέφόμενοι νεανίαὶ δίψαι τρεχόμενοι θανάτῳ παραδοθήσονται.

ιδ'. « Οἱ ὀμνύοντες κατὰ τοῦ ἱακροῦ Σαμαρείας. » Καὶ διδάσκων, τίς οὗτος, εὐθὺς ἐπήγαγε· « Ζῆ ὁ Θεός

A visco facile capiuntur, sic ab Assyriis populus apprehendetur.

« Dixit enim Dominus ad me : Venit finis super populum meum Israel, non amplius transibo prope eum. (VERS 3.) Et ululant laquearia templi. Die illo, dicit Dominus, multi cadent, in omni loco injiciam silentium. » Non amplius patienter feram, sed efficiam ut predictiones meas eventus sequatur. Ignis vero hostium etiam in templum meum invadet. Templi autem laquearium ululatum appellavit clamorem intus necatorum, et crepitum lignorum incensorum. Quod vero ait, « Multi cadent, in omni loco injiciam silentium, » magnam indicat casorum multitudinem, adeo ut altum silentium urbes, et vias, et vicos ex habitantium paucitate sit occupaturum. [4—6] Ad hæc itaque attendite, qui inopia et paupertate afflictos opprimitis, qui Kalendas et Sabbata consideratis, et iniquos questus facitis, ponderibus et mensuris injustis utentes, multisque modis tenuiores in servitium redigitis, atque ex omni genere negotiationis pecunias conficitis.

1442 VERS. 7, 8. « Jurat Dominus contra superbiam Jacobi. (Non vivam) si oblivioni tradentur perpetuum omnia opera vestra. Et super his non conturbabitur terra, et lugebit omnis habitator ejus, et ascendet quasi flumen consummatio, et descendet quasi fluvius Ægypti. » Superbiam autem vocat conjunctam cum arrogantia injustitiam, quam in pauperes exercebant. Dominum autem jurasse dixit, ut dictorum veritatem ostendat. Non jam, inquit, in oblivionem impia vestra facinora venire patiar, sed omnem propemodum in vos commovebo terram, et obtegam vos multitudine hostium, sicut fluvius Ægypti obtegit terram. Terram autem vestram vacuam relinquentes, vos captivos abducent. Hoc enim innuit, cum dixit : « Descendet quasi fluvius Ægypti. » [9, 10] Tum etiam sol medio die in tenebras conversus videbitur iis qui calamitatibus urgebuntur : et festos dies in luctum, cantica in lamentum transferam, habitumque lugubrem induent omnes, decora coma spoliati et sacco vestiti, ut jacturam unigeniti filii lugere videantur. [11, 12] Famem præterea et penuriam inducam, non frugum, aut aquarum, sed prophetiæ et diviniæ doctrinæ. Et aquarum more huc illuc vagantes et errantes circumibunt, verbum Dei **1443** conquiritantes, sed desiderato frustrabuntur. [13] Sed et virgines elegantes, et cum his enutriti juvenes siti tabefacti tradentur neci.

VLNS. 14. « Qui jurant per propitiationem Samariæ. » Et docens, quid illud sit, statim adjecit :

VARIÆ LECTIONES.

³⁹ C θηρεύεται. ⁴⁰ A οὐ προσθήσω ἔτι τοῦ παρ. αὐτόν. ⁴¹ C ὀλολύξει. ⁴² A κατὰ ὑπερηφανίας ⁴³ ἀλλά. A add. καί. ⁴⁴ καί — τὴν γῆν. Ex C suppl. ⁴⁵ x. πρ. τούτ., x. τ. λ. Ex vers. F1, hæc leg. supra, ad Ezech. xxxiv, 29, nec non t. I, p. 857 et infra, ad Habac. iii, 17. Ἰδοὺ ἐπάξω λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν (λ. ἐπὶ τ. γ. des. Ezech. l. c.) οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ (A ἀλλ' ἢ) λιμὸν τοῦ ἀκούσαι λόγον Κυρίου.

« Vivat Deus tuus, Dan, et vivat Deus tuus Bersabea. » Fines autem hi erant terræ Israelitarum. In Dan autem altaria primus excitavit Jeroboam: Bersabea vero puteus est juramenti, cujus supra mentionem fecit, ibique idola venerabantur.

CAPUT IX.

(1, 2). Post hæc ait vidisse se Dominum super altare stantem, et jubentem ut percuteret propitiatorium, ita ut ictu vestibula concuterentur. Per hoc autem ostendit fore ut Dei jussu, et non sua virtute, hos vincat Babylonius. « Et disseca, inquit, capita omnium. » Hoc etiam beatus Ezechiel vidit: nam et ibi invisibiles virtutes, securibus utentes, urbem omnem circumire jussæ sunt, atque omnes percutere, præter eos qui signum haberent. Idem hoc etiam loco præcipit, « Disseca capita omnium. » Et plurima cæde in hunc modum designata, subdit: « Et reliquos eorum gladio interficiam: et non fugiet ex eis * qui fugerit: et non salvabitur ex illis qui fuerit salvus factus. » (2, 3) Si enim, inquit, in infernum descenderint, inde eos evellam manu: si in cælum ascenderint, **1444** quod fieri non potest, inde detractos hostibus tradam. Quod si in Carmelum fugerint, nullo negotio illinc eos apprehendam. Et in profundum maris demergi si conentur, belluis quæ ibi sunt imperabo, ut eos absument. (4) Si autem ad hostes perflugere tentarint, neque sic ab ipsis obtinebunt, ut eis parcatur. « Obfirmabo enim oculos meos super illos in mala, et non in bona. » (5) Ego Deus omnium ac Dominus, qui tactu solo efficio ut terra moveatur, et hac de causa facio ut ejus incolæ luceant.

ἀφή μόνη ποιῶν κινεῖσθαι τὴν γῆν, καὶ πενθεῖν αὐτήν.

VERS. 6. « Qui ædificat in cælo ascensionem suam, et promissionem suam super terram fundat. » Huic simile est quod beatus David dicit, « Qui in excelsis habitat, et humilia respicit q. » — « Qui vocat aquam maris, et effundit eam super faciem terræ, Dominus Deus omnipotens nomen ejus. » Ostendit potestatis opera, ut per has confirmet minas.

VERS. 7. « Anne ut filii Æthiopum vos estis mihi, filii Israelis? dicit Dominus. » Cum eadem sitis natura, qua Æthiopes cæterique homines, majori tamen præ omnibus studio digni habiti estis. Id quod explanans subjunxit: « Nonne Israellem eduxi e terra Ægypti, et alienigenas e Cappadocia, et Syros e fovea? » Migrarunt enim, inquit, etiam alii, priorique patria **1445** relicta in aliam pervenerunt, ut Syri, et Allophyli, sed alia

q Psal. ciii, 3.

σου, Δὴν, καὶ ζῆ ὁ Θεός σου, Βηρσαβέε. Ὅροι δὲ οὗτοι ἦσαν τῆς Ἰσραηλιτῶν γῆς. Ἐν δὲ τῇ Δάν καὶ ὁ πρῶτος ἔστησεν Ἰεροβοάμ θυσιαστήρια· ἡ δὲ Βηρσαβέε τὸ φρέαρ ἐστὶ τοῦ ὄρκου, περὶ οὗ καὶ ἄνω εἰρηκε· καὶ ἐκεῖ δὲ εἰδῶλα προσεκύουν.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Μετὰ ταῦτα ἰδεῖν, ἔφη τὸν Κύριον ἐφεστῶτα τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ κελεύσαντα πατάξαι τὸ ἱλαστήριον οὕτως, ὥστε τῇ πληγῇ καὶ αὐτὰ σεισθῆναι τὰ προπύλαια. Δηλοῖ δὲ καὶ διὰ τούτων, ὡς αὐτοῦ⁴⁶ κελεύοντος, ἀλλ' οὐκ οἰκεία δυνάμει χρώμενος, κριτῆσαι τούτων ὁ Βαβυλωνίος. « Καὶ διάκοφον, φησὶν, εἰς κεφαλὰς πάντων. » Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἰεζεκιήλ θεάσατο· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἀόρατοι δυνάμεις πελέκσει χρώμενοι, τὴν πόλιν ἅπασαν περιδραμεῖν ἐκελεύσθησαν, καὶ ἅπαντας πλὴν τῶν τὸ σημεῖον ἐχόντων κατακοντίσαι. Τοῦτο κἀναυθὰ παρηγγύησε, « Διάκοφον εἰς κεφαλὰς πάντων. » Καὶ τὸν ἀβρόν θάνατον οὕτω παραδηλώσας, ἐπήγαγε· « Καὶ τοὺς καταλοιπούς αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἀποκτενῶ· οὐ μὴ διαφύγη ἐξ αὐτῶν φεύγων, καὶ οὐ μὴ διασωθῆ ἐξ αὐτῶν ἀνασωζόμενος. » Ἐὰν γὰρ εἰς ἄδου κατέλθωσιν, ἀνασπάσω, φησὶν, αὐτοὺς τῇ χειρὶ· ἐὰν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλθωσιν, ὑπερ ἐστὶ τῶν ἀδυνάτων, ἐκεῖθεν αὐτοὺς καταγαγῶν τοῖς⁴⁷ ἔχθροῖς παραδώσω· εἰ δὲ καὶ εἰς τὸν Κάρμηλον φύγοιεν⁴⁸, ῥῆστα καθεῖθεν αὐτοὺς παραλήψομαι· κἀν εἰς αὐτὸν δὲ τῆς θαλάττης καταδύναι τὸν βυθὸν πειραθῶσι, τοῖς ἐκεῖ θηρίοις ἐντελοῦμαι καταναλῶσαι αὐτούς· ἐὰν δὲ καὶ αὐτομολῆσαι πρὸς τοὺς ἔχθρους πειραθῶσιν, οὐδὲ οὕτω τῆς παρ' αὐτῶν φειδοῦς ἀπολαύσουσι⁴⁹. « Στηριῶ γὰρ τοὺς ὑψαλμούς μου ἐπ' αὐτοὺς εἰς κακὰ, καὶ οὐκ εἰς ἀγαθὰ. » Ἐγὼ τῶν ἀπάντων Θεός καὶ Δεσπότης, ὁ τῆς τούτου χάριν παρασκευάζων τοὺς κατοικοῦντας

ς'. « Ὁ οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἐπίβασιν⁵⁰ αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν⁵¹ αὐτοῦ ἐπὶ γῆς⁵² θεμελιῶν. » Τοῦτω ἔοικε τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ εἰρημένον· « Ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν. » — « Ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ προσώπου⁵³ τῆς γῆς, Κύριος ὁ Θεός ὁ παντοκράτωρ νομα αὐτῶν. » Λέγει· τὴ τῆς δυνάμεως ἔργα, ἵνα διὰ τούτων βεβαιώσῃ τὰς ἀπειλάς.

ζ'. « Οὐχ ὡς υἱοὶ Αἰθιοπῶν ὁμεῖς ἐστέ μοι, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. » Τὴν αὐτήν, φησὶν, Αἰθιοῦσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἔχοντες φύσιν, πλείονος παρὰ πάντας ἠξιώθητε προμηθείας. Καὶ τοῦτο εἰκνὺς ἐπήγαγεν· « Οὐ τὸν Ἰσραὴλ ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ τοὺς ἄλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους⁵⁴ ἐκ βῆθρου; » Μετέστησαν γὰρ, φησὶ, καὶ ἕτεροι, καὶ τὴν προτέραν πατριδα καταλιπόντες εἰς ἄλλην ἀφίκοντο· ὄνπερ δὴ τρόπον οἱ τε

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶ αὐτ. C præm. ⁴⁷ τοῖς. Des. in C. ⁴⁸ C διαφύγοιεν. ⁴⁹ C ἀπολαύσουσιν. ⁵⁰ A ἀνάβασιν. ⁵¹ ἐπ. Ex Bosiii conjectura leg. est στραγγαλιάν. ⁵² γῆς. A præm τῆς. ⁵³ A πρόσωπον. ⁵⁴ C Ἀσσυρίους.

Σύροι, καὶ οἱ ἀλλόφυλοι· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ὑμῖν. Τὴν μὲν γὰρ ἐκείνων οὐδεὶς οἶδε μετὰθασιν, τὴν δὲ ὑμετέραν ἅπαντες ἄδουσιν ἄνθρωποι. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν μεταστάντες ἄλλοις συνοικοῦσι κατὰ τοὺς ἐκείνων πολιτευόμενοι νόμους· ὑμεῖς δὲ χρισίτους τῶν ἐνοικούντων γενόμενοι, καὶ πάντα αὐτοὺς ἄρδην κατακοντίσαντες, κύριοι τῆς ὑπ' ἐκείνων κατεχομένης ἐγένεσθε γῆς, ἐπειδὴ τῆς ἐμῆς ἀπηλαύσατε βοηθείας.

η'. « Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, οἱ ὀρθαλμοὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἁμαρτωλῶν ⁸⁶, καὶ ἐξαρῶ αὐτὴν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς· πλὴν ὅτι εἰς τέλος· οὐ μὴ ⁸⁷ ἐξαρῶ τὸν οἶκον Ἰακώβ, λέγει Κύριος. » Καὶ γὰρ ⁸⁷ μυρίαὶς παρανομίαις συζῶντας οὐ παριδώσω πανωλεθρίαν· ἀλλὰ νῦν μὲν αὐτοὺς εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν διασπερῶ, καθάπερ δὲ γεωργὸς ἀποκρινῶ σίτου τὸ ἄχυρον, καὶ φυλάξω μὲν τοὺς σωτηρίας ἀξίους, τοὺς δὲ λοιποὺς παραδώσω σφαγῇ, οἱ πιστεῦσαι τοῖς ἑμοῖς οὐκ ἠθουλήθησαν ⁸⁸ λόγοις, ἀλλὰ διαφυγεῖν ἠλπίζαν τῶν ἠπειλημένων τὴν πείραν.

ια', ιβ'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰ πεπτωκότα αὐτῆς, καὶ τὰ ἀνεσκαμμένα ⁸⁹ ἀναστήσω ⁹⁰, καὶ ἀνοικοδομήσω αὐτὴν καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος. Ὅπως ἐκζητήσωτί με οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' ἃ ⁹¹ ἐπικέκληται τὸ βρομῆ μου ἐπ' αὐτά ⁹², λέγει Κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα. » Ταῦτα τινες εἰς τὸν Ζοροβάβελ ἐξέλαβον, ἀρμόττειν αὐτῷ νομίσαντες, ὡς ἐκ Δαβὶδ τὸ γένος κατάγοντι. Συνιδεῖν δὲ οὐκ ἠθέλησαν, ὡς ὁ Ζοροβάβελ ὀλίγον ἡγεμονεύσας χρόνον τοῦ θανάτου τὸν ὄρον ἐδέξατο· ἢ δὲ προφητεία αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπαγγελίαν περιέχει, καὶ τῶν ἔθνῶν ἀπάντων τὴν εἰς Θεὸν ἐπίγνωσιν, ὣν οὐδὲν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ζοροβάβελ γεγεννημένοις συμβαῖνον εὐρίσκομεν. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐκ Δαβὶδ κατάγων κατὰ σάρκα τὸ γένος, τὴν πρὸς τὸν Δαβὶδ γεγεννημένην ἐπαγγελίαν ἐπλήρωσεν. « Ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » τὴν ἐκ Δαβὶδ ἀναλαβὼν σκηνήν. Εἰκότως οὖν ὁ προφητικὸς λόγος τῷ ⁹³ Δαβὶδ τὴν σκηνὴν ἀνοικοδομηθήσασθαι λέγει, οὐκ ἐπ' ὀλίγον χρόνον, ἀλλὰ πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος. Τοιαῦται γὰρ καὶ πρὸς τὸν μακάριον Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ὑποσχέσεις· ἐγένοντο· « Καὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ. » Καὶ πάλιν· « Ἔως τοῦ αἰῶνος ἐτοιμάτω τὸ σπέρμα σου, καὶ οἰκοδομήσω εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν τὸν θρόνον σου. » Ταῦτην τὴν ἐπαγγελίαν καὶ διὰ τοῦ μακαρίου Ἀμὸς ἀνακαίνιζει τῶν ὄλων ὁ Κύριος· ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ τοῖς ἔθνεσι τῆς θεογνωσίας τὸ δῶρον. Τῆς γὰρ Δαβιτικῆς, φησὶν, ἀνοικοδομουμένης σκηνῆς, ἐκζητήσουσί με οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάντα τὰ ἔθνη

⁸⁶ Joan. 1, 14. ⁸⁷ Psal. lxxxviii, 29. ⁸⁸ ibid. 4.

VARIÆ LECTONES.

⁸⁶ A τῶν ἁμαρτωλῶν. ⁸⁷ εἰς τ. οὐ μὴ. A οὐκ εἰς τέλος. ⁸⁷ Καὶ γὰρ, κ. τ. λ. Ex vers. 9 hæc leg. infra, Gr. Aff. Curat. serm. 10 : Ἰδοὺ ἐγὼ ἐντέλλομαι, καὶ λιχμῆσω ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι (in A des. li. l. ἐν π. τ. ἔθνεσι) τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, ὃν τρόπον λιχμᾶται ἐν τῷ λιχμῷ. ⁸⁸ ἢ β. C ἠθέλησαν. ⁸⁹ ἀνεσκαμμένα. Gr. Aff. Cur. l. c. est κατεσκαμμένα. Alii κατεστραμμένα. A add. αὐτῆς. Idem additur infra, l. c. ⁹⁰ ἀναστήσω. Infra, l. c. leg. ἀνοικοδομήσω. ⁹¹ ἢ. A οὐκ. Ita quoque infra l. c. ⁹² ἐπ' αὐτά. Des. in A. ⁹³ C τοῦ.

prædestinavit **1447** etiam ut conformes fierent imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. » Et demonstrans dictorum veritatem, subjunxit : « Dicit Dominus, faciens hæc omnia : » nempe qui res facit, verba prædixit. (13) Quoniam vero non omnes ad spirituales promissiones attendere poterant, etiam bonorum corporeorum largitionem promittit : tantamque horum fore abundantiam prædicat, ut a vindemia comprehendatur messis, propter fructuum, ut par est, multitudinem, non valentibus agricolis metere et triturare manipulos. Quinetiam cum nondum, inquit, seiventes factæ erunt, racemum jam maturum decerpent, montesque omnium generum fructus dabunt, nullusque colliculus plantis nudus relinquetur. (14) A captivitate autem liberatus populus, vastatas urbes reedificabit, atque in eis habitans tuto agros colet, plantans, et seminans, laborumque suorum fructus percipiens, ac diutissime datam sibi patriam inhabitabit. Hoc etiam est quod dixit :

τῶν πόγων δραπετῆς τοὺς καρπούς· καὶ ἐπὶ πλεῖστον δὲ τὴν δεδομένην αὐτοῖς οἰκήσουσι πατρίδα. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς·

VERB. 15. « Et plantabo eos super terram suam, et non auerentur amplius de terra sua quam dedi eis, dicit Dominus Deus omnipotens. » Scire autem oportet universorum Dominum sæpe bona polliceri : qui verò excipiunt promissiones, cum iniquitatibus gaudeant, ad finem prædicationes pervenire non siviunt. Minatur vero interdum etiam **1448** acerba ; minarum autem terrore mutati illi, quibus ob ipsorum scelera sunt intentatæ, eas reipsa non experiuntur calamitates. Itaque Judæi, cum adversus Dominum insaniissent, cum venit in hunc mundum, seipsos bonis promissis privarunt. Nos vero utinam precibus sanctorum prophetarum et apostolorum nixi, vitam nostram secundum leges divinas dirigamus, poenitentiaque peccatorum sordeles ejiciamus, ut malorum nihil experiamur, sed bona promissa consequamur, per gratiam Salvatoris Christi, cum quo Patri gloria, et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

• Rom. vii, 29.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ προέγνω. Des. in C. ⁶⁵ κατ. Des. in C. ⁶⁶ C περκώσης. ⁶⁷ ἐκ. A ἀπό, omissis αὐτῶν post γῆς. ⁶⁸ τά. Des. in C.

ἐφ' ἃ ἐπιπέκλῃται τὸ ὄνομά μου. « Οὐδ' γὰρ προέγνω ⁶⁴, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. » Καὶ ⁶⁵ δεικνύς τῶν εἰρημένων τὸ ἀφευδῆς, ἐπήγαγε· « Λέγει Κύριος, ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα· » ὁ γὰρ ποιῶν τὰ πράγματα προεῖπε τὰ βήματα. Ἐπειδὴ δὲ οὐχ ἄπαντες ταῖς πνευματικαῖς ἐπαγγελίαις προσέχουσιν ἠδύναστο, ἀναγκαίως καὶ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν ὑπίσχυεται τὴν χορηγίαν, καὶ τοσαύτην ἔσεσθαι τούτων προλέγει τὴν ἀφθονίαν, ὡς ὑπὸ τοῦ τρυγητοῦ καταληφθῆναι τὸν ἀμπετὸν, διὰ τὸ πλῆθος, ὡς εἰκός, τῶν καρπῶν, οὐ δυναθέντων τεμεῖν καὶ λεπτεῖναι τῶν γηπῶνων τὰ δράγματα. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ σπόρῳ, φησὶν, ἐτι περκαῶσης ⁶⁶ ἄψονται τῆς σταφυλῆς, καὶ τὰ ὄρη δὲ τοῦ παντοδαπούς τῶν ἀκροδρύων δώσει καρπούς· οὐδεὶς δὲ τῶν βουνῶν ἀπολειφθήσεται γεγυμνωμένος φυτῶν. Τῆς δὲ αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγῆς ὁ λαός, τὰς ἀναστάτους γενομένης ἀνοικοδομήσει πόλεις, καὶ ἐν αὐταῖς κατοικῶν ἀδεῶς γεωργήσει τὴν γῆν, καὶ φυτεύων, καὶ στείρων, καὶ

ιε'. « Καὶ καταφυτεύου αὐτοὺς ἐν τῇ γῇ αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἐκπαρθῶσιν οὐκέτι ἐκ ⁶⁷ τῆς γῆς αὐτῶν, ἧς ἔδωκα αὐτοῖς, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. » Εἰδέναι δὲ χρῆ, ὡς ὑπίσχυεται μὲν πολλὰς ἀγαθὰ τῶν ὄλων ὁ Κύριος· οἱ δὲ τὰς ὑποσχέσεις δεχόμενοι, παρανομίᾳ χαίροντες, πέρας λαβεῖν τὰς ὑποσχέσεις κωλύουσιν. Ἀπειλεῖ δὲ ἔστιν ὅτι καὶ τὰ ⁶⁸ χαλεπὰ, καὶ μεταβαλλόμενοι τῷ φόβῳ τῶν ἀπειλῶν οἱ διὰ τὴν σφετέραν παρανομίαν ταύτας δεξάμενοι, κείραν τῶν λυπηρῶν οὐ λαμβάνουσι. Τοιγάρτοι καὶ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Δεσπότη παραγενομένου λυττήσαντες, τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελῶν σφᾶς αὐτοὺς ἀπειστέρησαν. Ἡμᾶς δὲ εἰη ταῖς τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων εὐχαῖς τὸν ἑαυτῶν βίον κατὰ τοὺς θεοῦ νόμους εὐθύνοντας, καὶ τῇ μεταμελείᾳ τῶν ἁμαρτημάτων ἀποβρίπτοντας ῥύπον, κείραν μὲν ἀλγεινῶς μηδενὸς λαβεῖν· τυχεῖν δὲ τῶν ἐπιγυελμένων ἀγαθῶν, χάριτι τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ⁶⁹ ΑΒΔΙΟΥ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO ABDIÆ PROPHETÆ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Ἰδουμαῖοι πρόγονον ἔχοντες τὸν Ἡσαῦ, ἐξ οὗ τὴν⁷⁰ προσηγορίαν ἐσχίσασιν (Ἐδὼμ γὰρ ὠνομάσθη τῶν πρωτοτοκίων τὸν φακὸν προτιμήσας), οὐ τῆς προσηγορίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς μνησικακίας τοῦ προπύτορος ἐγένοντο κληρονόμοι· καὶ καθάπερ ἐκεῖνος ἐπίμονον πλείστην ἔσχε κατὰ τοῦ Ἰακώβ τὴν ὄργην, ὡς καὶ διαβρήδην εἰπεῖν· « Ἐγγισάτωσαν αἱ ἡμέραι τοῦ πατρὸς μου⁷¹, ἵνα ἀποκτείνω τὸν ἀδελφόν⁷² μου· οὕτως οὗτοι τοῖς ἐξ Ἰακώβ διηνεκῶς φθονοῦντες, ἐπιβουλαῖς κατ' αὐτῶν ἐχρῶντο μυρίας. Καὶ ἦνίκα μὲν τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀπαλλαγέντες δουλείας ἔλθειν εἰς τὴν ἐπηγγελμένην ἡβουλήθησαν γῆν, τοῦ μεγάλου Μωσέως ἡγουμένου καὶ προστατεύοντος, οὐ μόνον οὐχ ὑπεδέξαντο φιλοφρόνως, ἀλλ' οὐδὲ διελθεῖν διὰ τῆς σφετέρας συνεχώρησαν χώρας· καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Μωσέως διὰ πρέσβειων τοῦτο λιπαρήσαντος, καὶ ὑποσχομένου, ὡς οὐκ ἐκκλινοῦσι δεξιὰ, οὐδὲ ἀριστερὰ, ἀλλ' ὀψὲ βασιλικῆ βαδιοῦνται, καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος τὴν χροίαν ὠνοῦμενοι. Καὶ μετὰ ταῦτα δὲ συχνῶς τὴν οἰκείαν δυσμένειαν ἐπεδείκνυντο, ποτὲ μὲν μόνον κατ' αὐτῶν στρατεύειν ἐπιχειροῦντες, ποτὲ δὲ τοῖς πολεμοῦσιν αὐτοῖς συμμαχοῦντες προθύμως. Καὶ ἦνίκα δὲ Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλωνιοὶ ταῖς κατ' αὐτῶν ἐχρήσαντο προσβολαῖς, μυρία ὅσα ἔδρασαν εἰς αὐτοὺς δεινὰ, οὐ συμπαραταπτόμενοι μόνον τοῖς πολεμοῖς, ἀλλὰ καὶ λόγους καθίζοντες, καὶ τοὺς φεύγειν πειρωμένους θηρεύοντες, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀναίρουντες, τοὺς δὲ τοῖς ἐχθίστοις παραδίδόντες. Τοῦτο χάριν ὁ δίκαιος Κριτῆς, Ἀβδίου τὸν θαυμάσιον προφητικῶς χαρίσματος ἀναπλήσας, προθεσπίζει τὰ καταλήψόμενα τοῦ Ἰδουμαίου κακὰ. Δήλης τοίνυν ἐν συντόμῳ τῆς ὑποθέσεως γενομένης, τῶν ῥητῶν αὐτῶν σαφῆ, σὺν Θεῷ φάναί, ποιήσωμεν τὴν διάνοιαν⁷³.

⁷⁰ Gen. xxvii, 41.

A

1449 ARGUMENTUM.

Idumæi ab Esau progenitore oriundi, ex quo nomen habuerunt (Edom enim appellatus est, quod primogenituræ lenticulam antetulisset), non modo nominis, sed malevolentiae etiam illius hæredes exstiterunt: et quemadmodum ille fixam in Jacobo summam iram exercuit, adeo ut palam diceret, « Appropinquant dies patris mei, ut occidam fratrem meum⁷¹; » sic hi Jacobi posteris continenter invidentes, innumeras ipsis struxerunt insidias. Cumque ab Ægyptiaca servitute liberati, **1450** Mose magno duce et præfecto, in terram promissam proficiscerentur, non modo humaniter eos non exceperunt, sed ne quidem per fines suos iter facere permiserunt, licet Moses magnus per legatos hoc ab eis contenderet, ac confirmaret, se non diversuros esse neque ad dexteram neque ad sinistram, sed via regia ituros, usumque aquarem empturos esse. Postea etiam sæpenumero insitum odium professi sunt, nunc soli bellum contra eos parantes, nunc bellum moventibus prompte omnino se socios adjunctentes. Cum autem Assyrii et Babylonii aggressi illos essent, incredibilibus modis eos vexarunt: non hostibus solum auxiliando, sed insidias etiam eis parando, et eos qui fugere conarentur intercipiendo, quos partim interficiebant, partim hostibus tradebant. Quamobrem· Judex justus admirabilem Abdiam prophético cumulans dono; prædicat mala Idumæos apprehensura. Argumento itaque breviter explicato, verborum sententiam, Deo adjuvante, planam faciamus.

C

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁹ Ἦπ. C adit. τοῦ προφήτου Ἀβδίου. ⁷⁰ τὴν. C præm. καί. ⁷¹ τ. π. μου. Loco cit. præm. τοῦ πένθους. ⁷² τ. ἀδ. C præm. Ἰακώβ. ⁷³ F. adit, quæ in A in fine libri leguntur: Ἀβδίου ἐρμηνεύεται δούλο; ἐξομολογητός. Οὗτος ἦν ἐκ τῆς Συχέμ. Οὗτος ἦν ὁ τριστάτης ἐκατόνταρχος ὁ τρίτος Ὀζίου (Α. Ὀχοσίου), καὶ δεηθείς τοῦ Ἡλίου καὶ διασωθείς παραδίδω; ἐγένετο αὐτοῦ λειτουργός. Πολλὰ δὲ παθῶν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀχαάβ διὰ τὸν Ἡλίαν, τέλος καταφρονήσας θανάτου, καταλιπὼν τὴν βασιλείαν, ἠκολούθησε τῇ Ἡλίᾳ καὶ προσφύεσεν, καὶ ἀποθανὼν ἐν εἰρήνῃ ἐτάφη μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ.

1451 CAPUT UNICUM.

VERS. 1. « Visio Abdiæ. » Hoc est, divinitus Abdiæ facta revelatio hæc est. « Hæc dicit Dominus Deus Idumææ. » Non humana, inquit, ratione usus hæc verba facio, sed Deus universorum, tanquam organo quodam lingua mea utens, Idumææ futura prædicit. Ac docens ejusmodi ea sint, subdit : « Audium audiivi a Domino, et munitionem ad gentes misit. » Pro munitione Symmachus *legationem* vertit. Per hæc autem ostendit ipsum Dominum contra Idumæam hostes convocatum esse. Addit enim : « Surgite, et consurgamus adversus eum in prælium. » Nam velut dux quidam belli adversus eos exercitum cogit, ostendens ipsum esse qui permittit ut hæc illi mala sustineant.

VERS. 2. « Ecce minimum dedi te in gentibus; valde inhonoratus es. » Et causam quamobrem id fiat, indicans :

VERS. 3. « Superbia, inquit, cordis tui elevavit te. » Postea docet superbiæ causas. « Habitantem in foraminibus petrarum. » Deinde etiam cogitationes ejus planas facit. « Exaltans, inquit, habitaculum suum, atque dicens in corde suo : Quis me deducet in terram? » Altissimis montium fastigiis Idumæa undiquaque septa erat. Hæc conscendentes, cum ab hostibus impetebantur, sæpe hoc modo ex multis insidiis **1452** evaserunt. Quoniam ergo, inquit, sis confidens, insolescis et elato animo es, quasi sis inexpugnabilis, expugnabilem te et hostibus captu facilem efficiam, nec ex manibus inimicorum effugies : [4] non, si more aquilæ sublimis tollaris, et super nebulas voles, atque in ipsis sideribus habites. Et ostendens funditus perituram, subjecit :

VERS. 5, 6. « Si fures introissent ad te, vel latrones per noctem, ubi projectus esses? nonne furati essent sufficientia sibi? Et si vindemiatores introissent ad te, nunquid reliquissent racemum? Quomodo perscrutatus est Esau, et deprehensa sunt abscondita ejus? » Fures quidem direptis iis quæ in promptu sunt posita, discedunt, universam domum perscrutari non audentes : et qui vineam vindemiant, totam curiosius indagare negligunt ; quo fit ut, majoribus visis collectis, in multis palmitibus racemulos relinquunt. Te vero sic hostes excutient, ut ne ea quidem, quæ in abstrusa loca abdideris, eorum manus effugiant.

VERS. 7. « Usque ad terminos dimiserunt te, omnes viri fœderis tui restiterunt tibi : prævaluerunt adversus te viri pacifici tui : qui comedunt tecum, posuerunt insidias subter te. » Hostibus, inquit, adjunguntur ii qui nuper tecum conjuncti erant et benevolentia confœderati ac socii tui. Hoc

A ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΟΝΟΝ.

α'. « Ὅρασις Ἀβδίου. » Ἀντι τοῦ, ἡ θεοῦ γενόμενη τῷ Ἀβδίου ἀποκάλυψις, αὕτη ἐστὶ. « Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῆ Ἰδουμαίας. » Οὐκ ἀνθρωπίνῳ, φησὶ, χρώμενος λογισμῷ τοὺς ποιῶμαι τοὺς λόγους· ἀλλ' ὁ Θεὸς τῶν ὄλων οἶον ὀργάνῳ τινὶ τῆ ἡμῆ κέχρηται γλώττῃ, καὶ τῆ Ἰδουμαίας τὰ ἐσόμενα ἀγγέλλει⁷⁶. Καὶ διδάσκων ὅποια ταῦτα, ἐπάγει· « Ἀκοήν ἤκουσα παρὰ Κυρίου, καὶ περιοχὴν⁷⁸ εἶ; τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλεν. » Ἀντὶ τοῦ περιοχὴν, ἀγγελίαν ὁ Σύμμαχος εἶρηκε. Ἀγλοὶ δὲ διὰ τούτων, ὡς αὐτὸς ὁ Δεσπότης συναγείρει κατὰ τῆς Ἰδουμαίας τοὺς πολεμίους. Ἐπάγει γάρ· « Ἀνάστητε, καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ' αὐτὸν⁷⁶ εἰς πόλεμον. » Οἷον γάρ τις στρατηγὸς τὴν κατ' αὐτοὺς στρατείαν συναρροίξει, διδάσκων ὡς **B** αὐτὸς αὐτοὺς ταῦτα παθεῖν συγγωρεῖ.

β'. « Ἰδοὺ⁷⁷ ὀλιγοσπὸν δέδωκά σε ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἡτιμωμένος σὺ εἶ σφόδρα. » Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς,

γ. « Ἡ ὑπερηφανία, φησὶ, τῆς καρδίας σου ἐπῆρέ σε. » Ἐἴτα διδάσκει τῆς ὑπερηφανίας τὰς ἀφορμὰς. « Κατασκηνεῶντα ἐν ταῖς ὄραις τῶν πετρῶν. » Ἐπειτα καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτοῦ δήλους ποιεῖ. « Ὁ ὑψῶν γάρ, φησὶ, τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, λέγων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Τίς με κατάξει ἐπὶ τὴν γῆν; » Σφόδρα ὑψηλαῖς ὄρων κορυφαῖς ἡ Ἰδουμαία περιεστοιχιστο· ταύτας ἐν ταῖς τῶν πολεμίων ἐφόδοις καταλαμβάνοντες, πολλὰς πολλάκις διέφυγον προσβολάς. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶ, ταύταις θαρρῶν ἀλαζονεύη καὶ μέγα φρονεῖς⁷⁸ ὡς ἀχείρωτος, εὐάλωτόν σε καταστήσω καὶ εὐξείρωτον τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τῶν πολεμίων οὐ διαφεύξῃ τὰς χεῖρας, οὐδὲ εἰ δίκην αὐτοῦ μετέωρος ἀρθῆις, καὶ ὑπὲρ αὐτὰ τὰ νέφη τὴν πτῆσιν ποιήσαιο, καὶ παρ' αὐτὰ σχοίης τὰ ἄστρα τὴν οἰκησιν. Καὶ σημαίνων ὅσα πανωλιθρία παραδοθήσεται, ἐπήγαγεν·

ε', ζ'. « Εἰ κλέπτει εἰσῆλθον πρὸς σέ, ἢ ληστὰι νυκτὸς, ποῦ ἂν ἀπερρίψῃς; οὐκ ἂν ἐκλεψάν τὰ ἱκανὰ αὐτοῖς; Καὶ εἰ τρυγγαὶ εἰσῆλθον πρὸς σέ, οὐκ ἂν ὑπελείποντο ἐπιφυλλίδα; Πῶς ἐξηρευνήθη Ἡσαῦ, καὶ κατελήφθη αὐτοῦ τὰ κεκρυμμένα; » Οἱ μὲν κλέπτει τὰ ἐν προχείρῳ κείμενα λαβόντες⁷⁹ ἄπιστοι, δεδιότες ἅπασαν ἔρευνησας τὴν οἰκίαν· καὶ ὅθι καὶ οἱ τὰς ἀμπέλους τρυφῶντας ὄκνοῦσιν ἅπάτας διερευνῶν ἀκριβῶς· διὸ τοὺς μείζους τῶν βοτρώων συλλέγοντες, πολλὰς ἐν πολλοῖς κλήμασι καταλείπουσι βέλας. Σὲ δὲ οὕτως ἐρευνήσουσιν οἱ πολέμοι, ὡς μὲν τὰ εἰς ἀθήλους σοὶ τόπους κατακεκρυμμένα τὰς ἐκείνων χεῖρας διαφυγείν.

ζ'. « Ἐως τῶν ὄρων ἐξαπέστειλάν σε, πάντες οἱ ἄνδρες τῆς διαθήκης σου ἀντέστησάν σοι· ἡδυνήθησαν⁸⁰ πρὸς σέ ἄνδρες εἰρηνικοὶ σου· οἱ συνεσθιοντές σοι ἔθνη ἐνεδρα ὑποκάτω σου. » Προσθεθῆσονται, φησὶ, τοῖς πολεμίοις, καὶ οἱ χθῆς⁸¹ καὶ πρῶν εὐνοϊκῶς περὶ σὲ διακείμενοι, καὶ ὁμόσπονδοὶ σου

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ C προαγγέλλει. ⁷⁸ περ., κ. τ. λ. *Hebr.* nuntius ad gentes missus est. ⁷⁶ A αὐτῶν. ⁷⁷ Ἰδ. C præm. Καί. ⁷⁸ C μεγαλοφρονεῖς. ⁷⁹ C λαμβάνοντες. ⁸⁰ A ἡδυνάσθησαν. ⁸¹ C ἐχθῆς.

δντες και σύμμαχοι. Τοῦτο γὰρ εἶπεν, *Οἱ ἄνδρες* A τῆς διαθήκης σου, καὶ οἱ πρὸ βραχέος συνεστῶ-
μενοὶ σοὶ καὶ συνευωχούμενοι, οὐ μόνον σε τῶν πό-
λεων ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῆς χώρας ἐξελάσουςι τῶν
ὀρίων, καὶ προφανῶς πολεμοῦντες, καὶ ἐνέδραις
χρῶμενοι· αἰτία δὲ σοὶ τῶν κακῶν τούτων ἡ ἀνοία.
Τοῦτο γὰρ παρεδῆλωσεν, εἰρηκῶς·

« Οὐκ ἔστι σύνεσις αὐτῷ⁸². (ἡ', θ'.) Ἐν ἐκείνῃ
τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, ἀπολιῶ σοφοὺς ἐκ τῆς Ἰδου-
μίας, καὶ σύνεσιν ἐξ ὄρους Ἡσαῦ. Καὶ πτοηθήσον-
ται οἱ μαχηταὶ σοῦ ἐκ⁸³ θαιμάν, ὅπως ἐξαρθῆ ἄν-
θρωπος ἐξ ὄρους Ἡσαῦ. » Πάντας ὁμοῦ καὶ τοὺς ἐπ'
ἀνδρεία γαυριῶντας, καὶ τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ βρηνθου-
μένους, καὶ τοὺς ὑπὸ τούτοις τελούντας, ὀλέθρῳ
παντελεῖ παραδώσω. Καὶ δεικνύς τῆς ψήφου τὸ δι-
καιον, .

ι'. « Διὰ τὴν σφαγὴν, φησὶ, καὶ τὴν ἀσέβειαν τὴν
εἰς τὸν ἀδελφόν σου⁸⁴ Ἰακώβ. Καὶ καλύψει σε αἰ-
σχύνῃ, καὶ ἐξαρθῆσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. » Λέγει δὲ καὶ
τῆς εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀδικίας τὰ εἶδη.

ια'. « Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀντέστης ἐξεναντίας, ἐν
ἡμέρᾳ αἰχμαλωτευόντων ἀλλογενῶν δύναμιν αὐτοῦ,
καὶ ἄλλοτριοὶ εἰσῆλθον εἰς πύλας αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ Ἱε-
ρουσαλὴμ ἔβηλον κληρούς, καὶ σὺ ἦσθα⁸⁵ ὡς εἷς ἐξ
αὐτῶν. » Τὸ μὲν γὰρ τοὺς ἀλλογενεῖς ἐπελθεῖν⁸⁶,
καὶ πολεμῆσαι, καὶ ἀνδροπαδοῖσαι, δεινὸν ὄν, ἥττον
ἔστι δεινόν· ὁμῖν δὲ τοῖς ὁμογενέσι, καὶ ἐκ τοῦ
Ἀβραάμ τὸ γένος κατάγουσι, ταῦτα εἰς τοὺς συγ-
γενεῖς τετολημῆσιν, οὐδεμία συγγνώμης καταλεί-
πεται πρόφασις. Τοὺς γὰρ τῆς συγγενείας πατή-
ραστες νόμους, συνηργεῖτε μὲν τοῖς ἄλλοτριοῖς, ἐπο-
λεμεῖτε δὲ τοῖς οἰκειοῖς. « Καὶ σὺ γὰρ, φησὶν, ἦσθα
ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν. » Ταῦτα δὲ οὐκ ὡς γεγενημένα, ἀλλ'
ὡς ἐσόμενα προλέγει, κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα· καὶ
δηλοῖ τὰ ἐπαγόμενα.

ιβ'. « Μὴ ἐπίδης ἡμέραν ἀδελφοῦ σου ἐν ἡμέρᾳ
ἄλλοτριῶν. » *Ἡμέραν* δὲ καλεῖ τὸν τῆς τιμωρίας
καιρόν. Τὸ δὲ, *Μὴ ἐπίδης*, ἀπὸ τῆς κοινῆς εἰληφῆ
χρήσεως· εἰώθασι γὰρ τινες⁸⁷ λέγειν· Ἐπεῖδον
τὸν⁸⁸ δεῖνα· τούτῃστιν, Ἐφῆσθην αὐτῷ κακοῖς προσ-
παλασόντι. Τοῦτο δὲ κατὰ τὸ ἐπαγόμενον ἐρμηνεύει.
« Καὶ μὴ χαίρε⁸⁹ ἐπὶ τὸν υἱὸς Ἰούδα ἐν ἡμέρᾳ
θλίψεως⁹⁰ αὐτῶν. » Ὅρῶν τὰ ἐκεῖνων κακὰ μὴ με-
γαλρονησῆς⁹¹, ὡς τούτων ἀπειραστος διαμείνας κα-
κῶν⁹².

ιγ'. « Μὴδὲ εἰσέλθῃς εἰς πύλας λαῶν ἐν ἡμέρᾳ
πόνων αὐτῶν. » Μὴ συνεισελθῇς τοῖς πολεμίοις πορ-
θοῦσι πῶν συγγενῶν σου τὴν πόλιν. « Καὶ μὴ ἐπίδης
καὶ σὺ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ὀλέθρου αὐ-
τῶν. » Μὴ τοῖς ἄλλοτριοῖς, φησὶ, παρπαλησίως
ἐφροσθῆς τιμωρουμένους αὐτοῖς. « Μὴδὲ συνεπιθῆ ἐπὶ
τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν. »
Μὴδὲ αὐξήσῃς αὐτοῖς ταῖς σαῖς ἐφόδοις τὰς τιμω-
ρίας.

VARIÆ LECTIONES.

⁸² αὐτ. A præm. ἐν. ⁸³ ἐκ. C præm. οἱ. ⁸⁴ A ἀδελφοῦ σου. ⁸⁵ σὺ ἦσθα. A ὁμοῖς ἔστε. ⁸⁶ C ἐλθεῖν.
⁸⁷ τινές. C add. ἐπιτηρεῖν τὸν ἐν καλοῖς. ⁸⁸ τόν. Ita in C leg. Sirm. τῶ. ⁸⁹ C ἐπίχαίρε. Rec. lect.
ἐπιχαρῆς. ⁹⁰ ὀλ. A et C ἀπωλείας. Post αὐτῶν A et C ex fine vers. 12 addunt, καὶ μὴ μεγαλορρονησῆς
ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως αὐτῶν. ⁹¹ C μεγαλορρονησῆς. ⁹² κακ. Des. in C.

A enim dixit, *Viri fœderis tui*, et qui nuper convivæ
tui erant et simul epulabantur, non solum te ur-
bium, sed regionis etiam finibus expellent, vel
aperto **1453** bello petentes, vel insidias agentes :
horum autem causa est insipientia tua. Hoc enim
patēfecit, cum dixit :

« Non est intellectus in eo. (VERS. 8; 9.) Die illo,
dicit Dominus, perdam sapientes ex Idumæa, et
intelligentiam de monte Esau. Et pavebunt pugna-
tores tui de Thæman, ut auferatur homo de monte
Esau. » Omnes pariter, tum eos qui de fortitudine
gloriantur, tum qui ob sapientiam insolescunt, et
eos qui illis subjecti sunt, funditus perdam. Et
sententiæ suæ æquitatem ostendens :

VERS. 10. « Propter cædem, inquit, et impie-
tatem in fratrem tuum Jacob. Et operiet te confu-
sio, et aufereris in æternum. » Enumerat autem
et injuriarum fratri illatarum genera.

VERS. 11. « Ex quo restitisti contra, die quo
capiabant alienigenæ fortitudinem ejus, et alieni
ingressi sunt portas ejus, et super Hierosolyman
miserunt sortem, et tu eras quasi unus ex eis. »
Alienigenas irruere, bellumque inferre, atque in
servitutem redigere, cum grave sit, minus grave
est. Vobis autem sanguine conjunctis, et ab Abra-
hamo genus ducentibus, nulla venia relinquatur,
qui hæc in cognatos ausi fueritis. Conculcatis si-
quidem legibus cognationis, alienis fuisitis subsi-
dio, vestros vero bello impetiistis. Etenim « tu,
inquit, fuisti ut unus ex his. » Hæc autem non ut
facta, sed ut futura, peculiari prophetarum more
prædicit : quod sequentia docent.

VERS. 12. « Non despicias diem fratris tui die
alienorum. » **1454** *Diem* autem vocat tempus
punitiois. Illud autem, *Non despicias*, ex com-
muni usu desumpsit. Solent enim dicere nonnulli :
Despexi talem, hoc est, lætatus sum, eum eum
vidi malis conflictantem. Hoc vero sequentia expli-
cant. « Et ne læteris super filios Judæ, die afflictio-
nis eorum. » Videns eorum mala, ne extollaris
quod harum calamitatum expers extiteris.

D
VERS. 13. « Neque ingrediaris portas populorum
in die laborum eorum. » Non una ingrediaris cum
hostibus consanguineorum tuorum urbem depopu-
lantibus. « Et ne despicias etiam tu congregatio-
nem eorum die perditionis eorum. » Ne sicut exteri
delecteris, cum ipsi puniuntur. « Neque apponaris
fortitudini eorum die interitus eorum. » Neque in-
cursionibus tuis augeas eorum calamitates.

VERS. 14. « Neque stabis in egressibus eorum A ut interficias eos qui salvi fuerint ex eis. neque concludes fugitivos eorum die tribulationis. » Non insidiis positis in viis eos obsidebis, ut fuga salutem assequi nequeant, sed in tuos laqueos incidant, et in hostium manus tradantur. Quis unquam pro dignitate laudare posset justī iudicis incredibilem bonitatem, qui cum plane sciret, quod propheticis verbis credituri non essent, propositas minas adhibuit, ut partim terrendo, partim alliendo, efferatos **1455** molliret? Addit autem:

VERS. 15. « Quia propinquus est dies Domini super omnes gentes. » De omnibus enim gentibus imple viventibus pœnas sumo: easdem et tibi obedire nolenti irrogabo. « Sicut fecisti, ita fiet: tibi retributio tua (veniet) in caput tuum. » Justa patieris supplicio addictus: metes enim fructus eorum quæ seminasti. Ideo,

VERS. 16. « Quomodo bibisti super montem sanctum meum, bibent omnes gentes vinum (mysticum): bibent et absorbebunt, et erunt quasi non sint. » Quemadmodum enim abs te pœnas exigam eorum, quæ in loca mihi dedicata temere ausus es: sic etiam gentes, quæ hujus iniquitatis tecum participes fuerunt, justa vindicta plectentur. Vini enim *portionem* vocat ultionem: quod aperte nos etiam docet beatus Jeremias, accipere poculum jussus x, et potare omnes gentes. Atque ex multis aliis locis hoc intelligere facile est. Vos porro, Idumæi, pœnas dabit is eorum quæ in fratres vestros commisit is.

VERS. 17. « In monte autem Sion erit salus, et erit sanctum. » Reducam enim eos ex captivitate, et sanctum templum reedificabo. Una autem prænuntiat exhibitam omnibus in Sione salutem, indeque in omnem orbem terrarum per crucem salutarem diffusam sanctificationem. « Et possidebit domus Jacob eos, quorum hæreditas fuerat. » **1456** Eis vero, postquam redierint, tantum virium et potentiae suppeditabo, et in tantam multitudinem eos augebo, ut et vestram et aliarum finitimarum gentium terram sibi subjiciant.

VERS. 18. « Et erit domus Jacobi ignis, et domus Josephi flamma, domus autem Esau stipula: et succendentur in eos, et devorabunt illos. » In tantam imbecillitatem conviciemini, ut more ignis ab illis consumamini. Jacob autem et Joseph eosdem appellavit: quandoquidem Ephraim (filius autem is fuit Josephi), decem tribus sæpe nominavit. « Et non erit ignifer domus Esau, quia Do-

x Jerem. xxv, 15, vel juxta LXX, xxxii, 1.

ιδ'. « Μηδὲ ἐπιστῆς ἐπὶ τὰς διεκβολὰς αὐτῶν⁹⁵, ἐξολοθρεῦσαι τοὺς ἀνασωζομένους αὐτῶν⁹⁶, μηδὲ συγκαλέσῃς τοὺς φεύγοντας αὐτῶν⁹⁷ ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. » Μη λοχῆσῃς αὐτοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐνεδρεύων, ὥστε μηδὲ φυγῆ τὴν σωτηρίαν πορίσασθαι, ἀλλὰ ταῖς σαῖς πάγαις περιπεσεῖν, καὶ ταῖς τῶν δυσμενῶν παραδοθῆναι χερσίν. Τίς ἂν ἀξίως ὑμνήσειε τὴν ἀβρόχον ἀγαθότητα τοῦ δικαίου Κυρίου, ὃς ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, ὡς τοῖς προφητικοῖς οὐ πεισθήσονται λόγοις, καὶ τὴν προκειμένην προσέθηκεν ἀπειλὴν⁹⁸, ἵνα τῇ μὲν δεδιζόμενος, τῇ δὲ καταθέλξας, μαλάξῃ τοὺς θηριώδεις; Ἐπάγει γάρ·

ιε'. « Διότι ἐγγύς ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. » Πᾶσι γὰρ τοῖς παρανομοῦσιν ἔθνεσι δικαίαν ἐπιτιθῆμι τιμωρίαν, καὶ σοὶ δὲ κεισθῆναι μὴ βουλομένῳ ταύτην ἐποίησω. « Ὅν τρόπον γὰρ ἐποίησας, ἔσται⁹⁹ οὕτως σοι: τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται σοι¹⁰⁰ εἰς κεφαλὴν σου. » Δίκαια πείσῃ τιμωρίᾳ παραδιδόμενος: δρέπη γὰρ ὧν ἐσπειρας τοὺς καρπούς: δίδει,

ισ'. « Ὅν τρόπον ἔπιες ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, πίνονται πάντα τὰ ἔθνη οἶνον, » τὸν μυστικόν· « πίνονται, καὶ καταπίνονται¹⁰¹, καὶ ἔσονται καθὼς οὐχ ὑπάρχοντες. » Ὡσπερ γὰρ σε δίκας εἰσπράξομαι ὧν εἰς τοὺς ἔμοι ἀνακειμένους τόπους τετόλμηκας: οὕτω καὶ τὰ κοινωθήσαντά σοι τῆσδε τῆς παρανομίας ἔθνη τὴν προσήκουσαν δέξεται τιμωρίαν. Οἴρου γὰρ πόσιν τὴν τιμωρίαν ἐκάλεσε: καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς ὁ μακάριος Ἱερემίας διδάσκει, λαβεῖν τὸ ποτήριον προσταχθεῖς, καὶ ποτίσαι πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ πολλαχόθεν δὲ βῆδιον διαγινῶναι. Ἄλλ' ὑμεῖς μὲν, Ἰουδαῖοι!, ποιήνη τίσατε ὑπὲρ ὧν εἰς τοὺς ἀδελφούς τετολήκατε.

ιζ'. « Ἐν δὲ τῇ ἡρὶ Σιών ἔσται σωτηρία¹⁰², καὶ ἔσται ἅγιον. » Ἐπανάξω γὰρ αὐτοὺς αἰχμαλώτους γεγεννημένους, καὶ τὸν ἅγιον ἀναστήσω νεῶν. Προαγορεύει δὲ κατὰ ταυτὸν τὴν γενομένην πᾶσιν ἀνθρώποις ἐν τῇ Σιών σωτηρίαν, καὶ τὸν ἐκεῖθεν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προχυθέντα ἁγιασμὸν διὰ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ. « Καὶ κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος Ἰακώβ τοὺς κληρονομήσαντας¹⁰³ αὐτοὺς. » Τοσαύτην δὲ αὐτοῖς ἐπανελευσὶ παρέξω βώμην καὶ δύναμιν, καὶ εἰς τοσοῦτον πλῆθος αὐτοὺς αὐξήσω, ὥς καὶ τὴν ὑμετέραν, καὶ τῶν ἄλλων ἔθνων τῶν ὁμόρων τὴν γῆν ὑφ' ἑαυτοὺς ποιήσασθαι.

ιη'. « Καὶ ἔσται ὁ οἶκος Ἰακώβ πῦρ, καὶ ὁ οἶκος Ἰωσήφ φλόξ, ὁ δὲ οἶκος Ἠσαὺ εἰς καλάμην: καὶ ἐκκαυθήσονται εἰς αὐτοὺς, καὶ καταφάγονται αὐτούς. » Ἀσθενεῖς γὰρ τοσαύτη παραδοθήσεσθε, ὥστε πυρὸς δίκην ὑπ' ἐκείνων ἀναλωθῆναι. Ἰακώβ δὲ καὶ Ἰωσήφ τοὺς αὐτοὺς προσηγόρευσε, ἐπειδὴ καὶ Ἐφραῖμ (υἱὸς δὲ οὗτος τοῦ Ἰωσήφ), τὰς δέκα φυλάς πολλαχίς ὠνόμασε. « Καὶ οὐκ ἔσται πυρφόρος¹⁰⁴ τῇ

VARIE LECTIONES.

⁹⁵ Α αὐτοῦ. ⁹⁶ Α ἐξ αὐτοῦ. ⁹⁷ αὐτ. Α πραγμ. ἐξ. ⁹⁸ C προσήνεγκε συμβουλὴν, καὶ τὴν βῆθη-
σομένην προστέθεικεν ἀπειλὴν. ⁹⁹ ἔστ. In A et C ponitur post οὕτως. ¹⁰⁰ σοι. Des. in A. ¹⁰¹ καταπ.
Ita cum A legimus. Sirm. ἀναθήσονται. ¹⁰² C ὧ Ἰουδαῖοι. ¹⁰³ σωτ. Α πραγμ. ἡ. ¹⁰⁴ Α et C. κατακατ-
ρονησάντας. ¹⁰⁵ Α et C. πυρφόρος. Ita etiam deinceps.

οὐκ ἔστιν Ἡσαῦ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. » Τὸν *πυρφόρον* ἄ μιν locutus est. » *Igniferam* Symmachus interpretatus est *conservatum*: Aquila autem et Theodotio, *relictum*. Summani itaque eorum perditionem præmonstrans his verbis usus est. Septuaginta autem non sine causa *igniferam* posuerunt: sed cum ignem Jacobum et flammam Josephum uno consensu omnes dixerint, quæ nomina fortitudinem et potentiam ostendunt, dicere voluerunt, nullas vires Idumæis relictum iri.

19. « Καὶ κατακληρονομήσουσιν εἰ ἐν Ναγέβ τὸ ὄρος τοῦ Ἡσαῦ. » Καὶ τοῦτο δὲ συμφώνως οἱ τρεῖς ἐρμηνευταὶ ἴσταν ἡρμηνεύσαντες· οὕτω γὰρ ὁ νότος προσαγορεύεται τῇ Ἑβραίων φωνῇ. Λέγει τοίνυν, ὅτι οἱ πρὸς νότον οἰκοῦντες τῆς Ἱερουσαλήμ, ταῦτα ἐστὶ τῶν Ἰδουμαίων οἱ ὄμοροι, οἷόν τινα κληρὸν ἔξουσι καὶ μερίδα τῶν Ἰδουμαίων τὴν γῆν· « οἱ δὲ ἐν τῇ Σεφελᾷ » (ἀστυγέιτονες δὲ οὗτοι τῶν Ἄλλοφύλων), ὑφ' αὐτοῦ τὴν νῦν ὑπὸ τῶν Ἄλλοφύλων κατεχομένην ποιήσονται χώραν. Καθέξουσι δὲ κοινῇ πάντες οἱ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγέντες, καὶ τὸ Ἐφραῖμ ὄρος, καὶ τὸ ὑποκειμενον πεδῖον, καὶ τὸν τοῦ Βενιαμὴν κληρὸν, καὶ τὴν Γαλααδίτιν ἄσασαν· ὄρους δὲ ἔξουσιν οὗς πάλαι εἶχον ὄρους οἱ Χαναανοὶ, ὡς τέλος εἶναι τὴν Σαρέφθαν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰσραὴλ κατεχομένης γῆς. Καθέξει δὲ καὶ τὴν Ἐφραθαὶ πόλιν ἢ Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς ταύτης ἐτι νοτιωτέρας· τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκώς· « Κληρονομήσουσι τὰς πόλεις τοῦ Ναγέβ. » Οὐκ ἀρκεσθήσονται δὲ οὐδὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἡσαῦ τὸ ὄρος οἰκεῖον ποιήσονται, ὑπὸ βασιλεὶ τῷ Θεῷ στρατευόμενοι, καὶ αὐτῷ σφᾶς αὐτοῦ ἀναθέντες. Ἰστέον δὲ, ὡς συμφωνεῖ τῷ τέλει τῆσδε τῆς προφητείας, καὶ τῆς τοῦ μακαρίου Ἰεζεκιὴλ προφητείας τὸ τέλος. Καὶ γὰρ ἐκεῖ προδι-αγράφει τῆς γῆς τὴν διαίρεσιν, καὶ προαγορεύει τοῦ λαοῦ τὴν ἐπάνοδον, καὶ τὴν μετὰ τὴν ἐπάνοδον δοθησομένην αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ ἰσχύν. Ταύτης καὶ ἡμᾶς τυχεῖν γένοιο παρὰ τοῦ μεγαλοδύρου Θεοῦ· τευζόμεθα δὲ, εἰ τοῦ Ἡσαῦ καὶ τῶν ἀπογόνων τῶν ἐκείνων τὴν μίμησιν φύγοιμεν, καὶ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν νομοθεσίαν χαίρειν μετὰ χαίρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαίωντων μάθοιμεν, καὶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν εἰς ἀλλήλους ἐθέλοιοιμεν. Τῇ τοιαύτῃ γὰρ πολιτείᾳ τὸν τῶν ἀπάντων Κύριον θεραπεύοντες, ἀπολασόμεθα τῶν παρ' αὐτοῦ ὄρων, χάριτι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

19. « Et possidebunt, qui in Nageb, montem Esau. » Hoc etiam uno consensu tres interpretes austrum verterunt: sic enim Hebraica lingua auster vocatur. Ait ergo eos qui versus austrum Hierosolymæ habitant, hoc est, Idumæorum finitimos, tanquam hæreditatem quandam et partem, habituros esse terram Idumæorum; « qui vero in Sephela » (vicini autem sunt isti Allophyllis), regionem, quam nunc tenent Allophyli, sibi

1457 subjecturos esse. Omnes porro a captivitate liberati, communiter et publice possidebunt montem Ephraim, et monti adjacentes campos, et Benjaminis hæreditatem, atque universam Galæaditidem; fines autem habebunt, quos olim Chanaanæ tenuerunt, ita ut Sarepta terminus sit terræ, quam Israel possidebit. Ephratam quoque urbem tenebit Hierosolyma, atque alias, etiam illa australiores. [20] Hoc enim expressit, cum dixit: « Hæreditabunt urbes Nageb. » [21] Neque tamen his contenti erunt, sed etiam Esau montem sibi subjicient, Deum regem exercitus ductorem habentes, eique seipsos devoventes. Est autem animadvertendum prophetiæ Ezechielis finem respondere fini istius prophetiæ. Nam et ibi quoque prius describit terræ divisionem, et prædicit populi reditum, eisque post reditum datam a Deo fortitudinem et potentiam. Hanc etiam nos utinam a Deo liberalissimo consequamur! Consequemur autem, si modo non Esau et posteros ejus imitemur, sed juxta apostolicam traditionem gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus discamus, atque idem inter nos sentire velimus. Hoc enim vitæ instituto omnium Dominum observantes, ejus donis potiemur, benignitate Salvatoris nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIE LECTIONES.

^a τοῦ. A τό. ^b δέ. Des. in C. ^c C ἐκτουτός. ^d τὴν. C præm. καί. ^e Ἰησ. Des. in C.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΙΩΝΑΝ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO JONÆ PROPHETÆ.

1458 ARGUMENTUM.

Deus universorum, qui omnes homines creavit, omnium curam gerere perseverat, tametsi plus olim nonnunquam Israelitas curare visus est; sed et hoc ipsum ad commune omnium hominum beneficium faciebat. Nam quemadmodum Israelitarum congruentem curam gerens, non ad unumquemque verba faciens, quid agendum esset indicabat, sed unum aliquem optimum ex omnibus seligens, nunc quidem Mosen magnum, nunc Josuam filium Nave, alias Samuelem, alias Eliam, et per horum singulos, aut leges dans, aut miracula edens, aut admonitiones adhibens, adducebat ad salutem: sic Israelitico populo præ aliis gentibus selecto cum præcipuam curam impenderet, **1459** et frequenter ei appareret, et inexplicabilia miracula ederet, aliis etiam gentibus viam ad Dei notionem ostendebat. Hoc enim nos per divinum Oseam quoque docuit: « Speculator enim, inquit, Ephraim cum Deo, propheta 7. » Populum enim, tanquam speculatorem quemdam et prophetam, proposuit ad utilitatem aliarum gentium, et salutem. Nec aliter vero Ægyptus etiam per hos didicit Dei omnium ineffabilem potestatem. Et illorum stragem fama per omnes gentes divulgans, in admirationem justæ Dei providentiæ omnes adduxit. Unde factum est ut Raab meretrix, divinæ notionis lumine illustrata, diceret exploratoribus: « Nam irruit in nos timor vestri et terror vester: audivimus enim quod exsiccaverit Dominus Deus aquas maris Rubri ad vestrum introitum, et vos transmiserit, quia Dominus Deus vester ipse est Deus in cælo sursum, et in terra deorsum 2. » Et post longum denique tempus, cum Allophyli arcam

ΥΠΟΘΕΣΙΣ 10.

Πάντας ανθρώπους δημιουργήσας ὁ τῶν ὄλων Θεός, πάντων ὁμοίως διατελεῖ προμηθεύμενος· εἰ καὶ πλέον πάλαι ποτὲ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐπιμελούμενος ὤφθη, καὶ τοῦτο δὲ εἰς κοινήν ἀπάντων ἀνθρώπων εὐεργεσίαν ἐποίησε. Ὡσπερ γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν προσήκουσαν κηδεμονίαν ποιούμενος, οὐ πρὸς ἕκαστον διαλεγόμενος τὸ πρακτέον ἐδείκνυ, ἀλλ' ἓνα τὸν ἄριστον ἐξ ἀπάντων ἐκλεγόμενος, νῦν μὲν Μωσῆα τὸν μέγαν, νῦν δὲ Ἰησοῦν τὸν Ναυῆ, ἄλλοτε δὲ τὸν Σαμουὴλ, καὶ ἐν ἐτέρω καιρῷ τὸν Ἥλιαν, καὶ δι' ἑκάστου τῶν εἰρημέων, ἢ νόμους τιθεὶς, ἢ θαυμαστὰ δεικνύς, ἢ παραινέσεις προσφέρων, ἐποδήγει πρὸς σωτηρίαν οὕτω τὸν Ἰσραηλιτὴν λαὸν τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὁ Θεὸς ἀποκρίνας, τῇ περὶ τούτων ἐπιμελείᾳ, καὶ ταῖς συχναῖς ἐπιφανείαις, καὶ ἀρρήτοις θαυματουργίαις, ὑπεδείκνυ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὴν εἰς θεογνωσίαν ὁδόν. Τοῦτο γὰρ ἡμᾶς καὶ διὰ τοῦ θεσπεσίου ἐδίδαξεν Ὀσηέ. « Σκοπὸς γὰρ, φησὶν, Ἐφραὶμ μετὰ Θεοῦ προφήτης. » Οἷον 11 γὰρ τινα σκοπὸν καὶ προφήτην προῦβάλετο τὸν λαὸν εἰς τὴν τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὠφέλειάν τε καὶ σωτηρίαν. Οὕτω καὶ διὰ τούτων μεμάθηκεν Ἀἴγυπτος; τὴν ἀβήτην δύναμιν τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ. Καὶ τὸν ἐκείνων δὲ ἄθετον εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους ἡ φήμη διαγαγοῦσα, θαυμάζειν ἅπαντας παρεσκεύασε τῆς θείας προμηθείας τὸ δίκαιον. Ἐντεῦθεν Ῥαῦβ ἡ πόρνη, τῆς θεογνωσίας δεξασμένη τὴν ἀγγλὴν, ἔλεγε τοῖς κατασκόποις· « Διότι 11 ἐπέπεσαν ὁ φόβος ὑμῶν καὶ ὁ τρόμος ὑμῶν ἐφ' ἡμᾶς· ἠκούσαμεν γὰρ ὅπως κατεξήρανε Κύριος ὁ Θεὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἔμπροσθεν ὑμῶν, καὶ διήγαγεν ὑμᾶς, ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἔσται, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. » Καὶ χρόνοις δὲ πολλοῖς ὑστέρων τὴν κιβωτὸν οἱ Ἀλλόφυλοι θεασάμενοι, μετὰ

7 Osee ix, 8. 2 Josue ii, 9, 10.

VARIÆ LECTIONES.

10 Ὑπόθ. C. addit, τοῦ προφήτου Ἰωνᾶ. 11 οἷον, κ. τ. λ. Vid. supra, p. 1355. 11 C. δι.

δῖους καὶ φρίκης ἐβδών· « Οὗτος ὁ Θεὸς ὁ πικράξας ἅλην Αἴγυπτον. » Καὶ τῶν Ἀσσυρίων δὲ τὰς πολλὰς ἐκείνας χιλιάδας πρὸ τῶν τῆς Ἱερουσαλήμ περιβόλων κατακοντίσας, καὶ μετ' ὀλίγων φυγεῖν τὸν Σενναχηρείμ ἀναγκάσας, δὴλην αὐτοῦ πεποίηκε πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν δύναμιν. Κἀν τῇ Βαβυλῶνι δὲ τοῖς λέουσι παραδοθέντα τὸν Δανιὴλ φυλάξας ἀλώθητον, καὶ τὴν σφοδροτάτην ἐκείνην τῆς καμίνου φλόγα μεταβαλὼν εἰς ὄρυσον, ὡς τοὺς μακαρίους ἐκείνους παῖδας χορεῖαν ἐν μέσῳ συστήσασθαι, καὶ ὕμνον ὑφῆναι, καὶ τὴν ἀλαζόνα βασίλειά κατέπληξε, καὶ δι' ἐκείνου τοὺς ὑπηκόους ἐδίδαξεν, ὡς μόνος Θεὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν ὁ Θεός. Καὶ ἐπὶ Κύρου δὲ τοῦ Πέρσου τὴν πολυθρύλλητον ἐκείνην ἐπάνοδον τῷ λαῷ δωρησάμενος, καὶ μόνος ἐκ πάντων τῶν αἰχμαλώτων γεγεννημένων χαρισάμενος τὴν ¹² τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴν, καὶ τὸν νεὼν τὴν οἰκίαν δειμάμενος, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν προτέραν ἐπαναγαγὼν εὐπραξίαν, δεδῆλωκε πάλιν, οὐ τοῖς πελάζουσι μόνοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀποθην οἰκοῦσιν, ὡς μόνος ἐστὶν ἰκανὸς προμηθεῖσθαι καὶ προστατεῖν ὧν βούλεται. Καὶ ἐπὶ τῶν Μακεδόνων δὲ πολλάκις τὴν οἰκίαν ὑπέδειξε δύναμιν, καὶ μέντοι καὶ διὰ τῶν προφητῶν θαυματουργῶν καὶ τὰ ἐσόμμενα προλέγων, πολλὰ τῶν ἐθνῶν πρὸς ἀλήθειαν ἐποδήγησεν. Οὕτω τὸν μέγαν Ἑλισσαῖον πρὸ τῶν Σύρων ἔδειξεν ἔθνος, ποτὲ μὲν ἀρρασίας ὑπ' αὐτοῦ δεξάμενον νέφος, ποτὲ δὲ τοῦ Νεεμᾶν τὴν κάθαρτιν θεατάμενον. Τοσοῦτον γὰρ ἔσχε τοῦδε τοῦ προφήτου σέβας ¹³, ὡς ἀρρωστία περιπεσόντα τὸν βασιλέα πρὸς τοῦτον ἀποστειλεῖν τὸν Ἀζαήλ πευσόμενον εἰ ῥωσθήσεται· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Ἀζαήλ οὗτος αὐτὸς ὁ προφήτης ἔχρισε βασιλέα τοῖς Σύροις. Καὶ τὸν θεσπέσιον δὲ Ἱερεμίαν τοσαύτης ἠξίωσε τιμῆς τῶν Βαβυλωνίων ὁ βασιλεὺς, ὡς αἰρεσὶν αὐτῷ τῆς οἰκτῆσεως δοῦναι· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἅπαντας καὶ βασιλέας καὶ ἀρχοντας αἰχμαλώτους ἀπήγαγε, τούτῳ δὲ μόνῳ δέδωκεν ἐξουσίαν διδάγειν ὅπου βούλεται. Οὕτω καὶ τὸν μακάριον Ἰωάνν Νινευιτῶν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς προφήτην ἐχειροτόνησε. Πόλις δὲ ἦν αὕτη πάλαι μεγίστη, καὶ τοῦ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως τὰ βασίλεια δεξάμενη. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλεν ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος δι' ἀνθρωπείας φύσεως ἐπιφαινεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἅπαντα τὰ ἔθνη τῷ τῆς Θεογονίας καταφωτίζειν φωτὶ, καὶ πρὸ τῆς οἰκείας ἐνανθρωπήσεως τὴν θέλειαν αὐτοῦ τοῖς ἔθνεσιν ὑποδείκνυσαι προμῆθειαν, ἵνα τοῖς προλαβοῦσι τὰ ἐσόμμενα βεβαιώσῃ, καὶ διδάξῃ πάντας, ὡς οὐκ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν, καὶ τῆς Παλαιᾶ, καὶ Νέας Διαθήκης τὴν συγγένειαν δεῖξῃ. Εἰ γὰρ μηδεμίαν τῶν ἐθνῶν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐποίησατο πρόνοια, ἔτερον ἂν αὐτὸν ὑπέλαβον Ἰουδαῖοι Θεόν, ὡς ἐναντία δρῶντα τῷ δεδωκότι τὸν νόμον· ὁ μὲν γὰρ μόνος Ἰουδαίων ἐφρόντιζεν· οὗτος δὲ πάντων ἀνθρώπων ἐποίηστο τὴν ἐπιμέλειαν. Τοῦτο δὲ πέπονθε Μαρκίων ὁ

A vidissent, metn et horrore commoti vociferabantur : « Hic est Deus, qui Ægyptum percussit. » Cumque rursus multa illa Assyriorum millia ad muros Hierosolymæ interfecisset, et Sennacherimum cum paucis in fugam coniecisset, omnibus mortalibus potestatem suam planam fecit. Jam vero Babylone, cum Daniele leonibus traditum incolumem servasset, et vehementissimam illam camini flammam in rorem vertisset, ita ut beati illi pueri **1460** in medio saltarent, et divinas laudes contexerent, superbum regem perterruit, et per eum subditos docuit, Deum Israelitarum solum esse Deum. Quinctiam, cum sub Cyro rege Persarum, nobilem illum reditum populo largitus esset, et ex omnibus in captivitate abductis hos solos a servitute liberasset, templumque suum reedificasset, ac pristinae felicitati Hierosolymam reddidisset, rursus planum fecit, non finitimis modo, sed etiam longinquis, se solum esse, qui possit quibus velit providere ac præesse. Itemque sub Macedonibus potentiam suam sæpe numero ostendit, et simul per prophetas miracula edens et futura prænuntians, gentes permultas ad veritatem adduxit. Sic Elisæum magnum gens Syrorum reverita est, nunc nebula invisibili ab eo circumfusa, nunc Neemanis curatione conspecta. Tanta nimirum observantia coluit prophetam hunc, ut, cum rex infirma esset valetudine, Azaelem ad eum miserit percontaturum an convalesceret. Hunc porro Azaelem hic propheta regem unxit Syris. Divinumque Jeremiam rex Babyloniorum tanto honore prosecutus est, ut habitationis optionem illi dederit : et reliquos quidem omnes, et reges et principes, captivos abduxit, huc vero potestatem dedit degendi ubi vellet. Sic etiam beatum Jonam Deus universorum Ninevitis prophetam creavit. Urbs autem **1461** hæc olim maxima et regis Assyriorum sedes fuit. Quoniam enim unigenitum Dei Verbum per humanam naturam appariturum erat hominibus, et cunctas gentes divinae notionis lumine illustraturum, gentibus etiam ante incarnationem divinam suam providentiam patefacit : ut ex antecedentibus futura confirmet, et omnes doceat se non Deum solum Judæorum esse, sed etiam gentium, utque Veteris et Novi Testamenti cognationem ostendat. *Etenim si ante incarnationem nullam gentium curam habuisset, alium Deum illum suspicari potuissent Judæi, ut qui contraria faceret illi, qui legem dedisset, cum Judæos hic tantum curaret, ille vero omnes homines. Hoc nimirum morbo laboravit execrandus Marcion, qui alium hunc ab illo Deum dixit, tametsi in Veteri quoque Testamento Deum omnes mortales curare animadvertere po-

^a I Reg. iv, 8, sec. LXX.

VARIE LECTIONES.

¹² τῆν. C præm. καί. ¹³ σέβ. Id. vracm. τό.

misset. Sed ne præter modum longiores simus, A βδελυρὸς, ἄλλον τοῦτον παρ' ἐκείνον φήσας θεόν, καὶ ad prophetæ explanationem veniamus. ταῦτα κἀν τῇ Παλαιᾷ τὴν περὶ πάντας ἀνθρώπων αὐτοῦ θεασάμενος πρόνοιαν. Ἄλλ' ἵνα μὴ πέρα τοῦ μέτρου μηχανώμεν, ἐπ' αὐτὴν ἔλθωμεν τοῦ προφήτου τὴν ἐρμηνείαν ¹².

CAPUT I.

Beatus Jonas etiam alias edidit prophetias, quæ hoc libro non continentur : eas autem ex quarto Regiorum cognovimus. **1462** Scriptura enim de Jeroboamo, qui tertius ab Jehu progenitus, decem tribubus rex imperavit, docet que sequuntur : Ipse resituit terminos Israelis ab Emath usque ad mare, quod vergit ad occidentem, juxta sermonem Domini Dei Israelis, quem locutus est per servum suum Jonam, filium Amathi prophætæ, qui erat de Gethophra. Idem porro nomen patris hæc quoque prophetia habet. Hunc jussit universorum Deus in urbem Nineven proficisci, eique futurum supremum exitum prænnuntiare, propter gravem ejus iniquitatem. « Ascendit enim, inquit, clamor malitiæ eorum ad me. » Hoc est, in tantam prolapsi sunt malitiam, ut patientiæ meæ fines transcendierint. Cum autem hæc verba audisset propheta, fugam obelientie antetulit, atque versus Tharsis fugere aggressus est. Tharsis autem quidam Tarsum esse ex nominum cognatione opinati sunt : quidam Indiam ita nuncupatam esse existimant, non animadvertentes Assyriorum regnum Indorum regno esse finitimum, moremque iis esse, qui ex oriente fugiant, tendere ad occidentem, et qui a meridians declinant, ad septentriones concedere ; præsertim cum descenderit Joppen, urbem maritimam Palæstinæ, ut illinc mare conscenderet. Illa vero occidentali mari alluitur. At fieri nequit, ut quis per hoc mare navibus recta in Indiam proficiscatur, cum inter mare nostrum et Indicum maxima intersit terra continens, ex parte una habitabilis, ex altera prorsus deserta : tum quamplurimi et maximi montes interpositi sint, post quos est sinus maris **1463** Rubri, quocum Indicum mare conjungitur. Ac ne quis ratiocinando veritatem pervertere nos arbitretur, divinam Scripturam testem afferam, Tharsin esse Carthaginem urbem Africæ primariam. In Isaia enim propheta, ubi Septuaginta dixerant : « Ululate, naves Carthaginis, quia perijt munitio vestra ^b, » Aquila, et Symmachus, et Theodotio, pro Carthagine, Tharsis posuerunt. Hoc enim nomen Hebræorum etiam habent libri. Sic etiam,

^b Isa. xxiii, 14.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὁ μακάριος Ἰωνᾶς καὶ ἄλλας ἐποίησατο προφητείας · οὐκ ἐμφέρονται δὲ αὐταὶ τῷ συγγράμματι τοῦτῳ · μεμαθήκαμεν δὲ ἐκείνας ἐκ τῆς τετάρτης τῶν Βασιλειῶν. Περὶ γὰρ τοῦ Ἰεροβοάμ, ὃς τρίτος ἐξ Ἰηοῦ γεγονώς τῶν δέκα φυλῶν ἐβασίλευσε, ταῦτα ἡ Γραφή διδάσκει · Ἀυτοῦς ἀποκατέστησε τὸ ὄριον Ἰσραὴλ ἀπὸ εἰσόδου Ἡμᾶθ, ἕως τῆς ἑσπερίας τῆς πρὸς ἐσπέραν, κατὰ τὸ ῥῆμα Κυρίου Θεοῦ Ἰσραὴλ, ὃ ἐλάλησεν ἐν χειρὶ δούλου αὐτοῦ Ἰωνᾶ, τοῦ υἱοῦ Ἀμαθεῖ, τοῦ προφήτου τοῦ ἀπὸ Γεθοφρᾶ. Καὶ ἡ προφητεία δὲ τὴν αὐτὴν ἔχει τοῦ πατρὸς προσηγορίαν. Τοῦτον ἐκέλευσεν ὁ τῶν οὐρανῶν Θεὸς εἰς Νινευὴ τὴν πόλιν ἀφικέσθαι, καὶ τὴν ἐσομένην αὐτοῖς διὰ τὴν πολλὴν παρανομίαν προαγγεῖλαι πανωλεθρίαν. « Ἀνέθη γὰρ, φησὶν, ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν ¹³ πρὸς με. » Τοῦτέστιν, εἰς πολλὴν ἐξήκειλαν πονηρίαν, ὥστε ὑπερβῆναι τῆς μακροθυμίας τοῦς ὄρους. Ἀλλὰ τοῦτων ὁ προφήτης τῶν λόγων ἀκούσας, φυγὴν τῆς ὑπακοῆς προσετίμηκε, καὶ ἀποδρᾶναι τετόλμηκεν εἰς Θαρσίς. Τὴν δὲ Θαρσίς, τινὲς μὲν Ταρσὸν ἀπὸ τῆς τοῦ ὀνόματος συγγενείας ὑπέλαβον εἶναι, τινὲς δὲ τὴν Ἰνδιαν οὕτως ἔφασαν ὀνομασθῆναι · συνιδεῖν οὐκ ἐβέλησαντες, ὡς τῶν Ἀσσυρίων ἡ βασιλεῖα τῆς Ἰνδῶν ἐστὶν ὁμοιος ἔθος δὲ τοῖς φεύγουσι τὰ ἐπὶ αὐτὴν ἐσπέραν χωρεῖν, καὶ τοῖς τὰ νότια δραπετεύουσιν ἐπὶ τὰ βόρεια τρέχειν · ἄλλως τε καὶ εἰς τὴν Ἰόππην κατέβη, πόλιν παραλίαν τῆς Παλαιστίνης, ἵνα ἐκεῖθεν ἀπάρῃ ἐπίκειται δὲ τῇ πρὸς ἐσπέραν κειμένη θαλάττῃ. Διὰ τοῦτου δὲ τοῦ πελάγους οὐκ ἂν νυκτιπλά τις χρώμενος εἰς Ἰνδιαν ἀπέλθοι · μεταξὺ γὰρ τῆς τε ἡμετέρας θαλάττης, καὶ τῆς Ἰνδικῆς, ἡπειρὸς ἐστὶ μεγίστη, ἡ μὲν οἰκουμένη, ἡ δὲ παντελῶς ἔρημος · καὶ ὄρη δὲ πλεῖστα καὶ μέγιστα, μεθ' ἃ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάττης ὁ κόλπος, ὃ τὴν Ἰνδικὸν ἀναμείμνεται πέλαγος. Καὶ ἵνα μὴ τὴν ὑπόλαβὴν λογισμοῖς ἡμᾶς παραλογίζεσθαι τὴν ἀλήθειαν, τὴν θείαν Γράφην παραξομαι μάρτυρα, ὡς Θαρσίς ἡ Καρχηδῶν ἐστὶ τῆς Ἀφρικῆς προκαθημένη. Ἐν γὰρ Ἡσάϊα τῷ προφήτῃ, τῶν Ἑβδομήκοντα εἰρηκότων, « Ὀλοῦσάτε, πλοῖα Καρχηδόνας, ὅτι ἀπόλωλε τὸ δούλωμα ὑμῶν. Ἀκύλας, καὶ ¹⁴ Σύμμαχος, καὶ Θεοδοτίων, Θαρσίς ἀπὸ τῆς Καρχηδόνας τεβέχασασι. Τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα

VARIÆ LECTIONES.

¹² ἔρμ. F. addit, quæ in A post c. iv, 11, leguntur : Ἰωνᾶς ἦν ἐκ γῆς Καριαθῆμ, πλησίον Ἀζώτου πόλεως Ἑλλήνων κατὰ θάλασσαν. Καὶ ἐκθρασθεὶς ἐκ τοῦ κήτους ἀπελθὼν εἰς Νινευὴ (F. Νινευῆ) καὶ κηρύξας καὶ ἀνακάμψας οὐκ ἔμεινεν ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ · ἀλλὰ παρακλιθεὶς τὴν μητέρα αὐτοῦ, παρήκχησεν ἐν τῇ Ἀσσοῦρ γῆρᾳ ἀλλοφύλων ἐθνῶν. Ἐλεγεν γὰρ, ὅτι οὕτως ἀφελὼν τὸ βνειδός μου, ὅτι ἐψευσάμην προφητεύσας κατὰ Νινευὴ τῆς μεγάλης πόλεως. In F. sequitur : Διήγησις ὧν ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ τοῦτου ἱερεῖς ἤξέθουν καὶ ἡμάρτανον. Horum locum in A occupat satis proluxa narratio, quæ cum ad Eliam potius quam ad Jonam pertineat, ab hoc loco est aliena. ¹³ τῆς Des. in C. ¹⁴ A αὐτῆς. ¹⁵ καὶ C præm. δέ.

καὶ ἡ Ἑβραίων ἔχει γραφή. Οὕτω δὲ καὶ τοῦ
 0. σπεσίου Ἰεζεκιήλ Καρχηδονίων μνήμην ποιησα-
 μένου, καὶ παρὰ τῶ Ἑβραίων, καὶ παρὰ τῶ Σύρων
 εὐρήκαμεν τὸ θαρσίς. Ἐξ ὧν ποδηγηθέντες, τὸν
 μακρίον φαμεν Ἰωνᾶν οὐκ εἰς Ἰνδιαν, ἀλλ' εἰς
 Καρχηδόνα ποιήσασθαι τὴν φυγὴν. Πέποιθε καὶ
 τοῦτο σαφῶς μὲν εἰδὼς, ἅτε δὴ προφήτης, ὡς παν-
 ταχοῦ πάρεστι τῶν ὀλων ὁ Κύριος, καὶ τόπος οὐδεὶς
 ἔρημος τῆς αὐτοῦ προφητείας· ὑπολαμβάνων δὲ ὅμοις
 ἐν μόνῃ τῇ Ἱερουσαλήμ αὐτὸν ποιῆσθαι τὴν ἐπιζά-
 νειαν. Οὐκ ὄκνος δὲ αὐτῷ τῆς φυγῆς, οὐδὲ δέος
 ἐγένετο πρόξενον· ἀλλὰ τὰς τοῦ ἐλέου πηγὰς ἐπι-
 στάμενος, αἷς χρώμενος ὁ κηρύξαι κελεύσας ἅπαντα
 πρωτανεύει, καὶ εἰδὼς ὡς εἰ μεταμέλεια χρῆσονται
 Νινευῖται, τεύζονται πάντως τῆς θείας φιλανθρω-
 πίας, ἀπρεπὲς ἐνόμισε ψευδῆ δειχθῆναι τὴν πρόβ-
 ῆσιν. καὶ ψεύστης ἀντὶ προφήτου κληθῆναι. Ταύτην
 δὲ αὐτῷ τὴν ὑποψίαν ἐντέθεικε καὶ αὐτὸ τῆς ἀπει-
 ληθείσης τιμωρίας τὸ κήρυγμα. Ἐσχόπητε γάρ, ὡς
 οὐκ ἂν προεμήνυσεν, εἴπερ κολάσαι ἠθούλετο· ἀλλὰ
 μετανοίας ἐστὶ δῆπουθεν προτροπῆ, τῆς τιμωρίας ἡ
 ἀπειλή. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τῶν Ἰουδαίων κατηγο-
 ρίαν ὑπέλαθεν ἔσσεσθαι τὴν τῶν Νινευιτῶν εὐπει-
 θειαν, ὡς τῶν μὲν ἀγκῶν· καὶ ἀλλοφύλων πιστευ-
 κότων ἀνδρῶν, τῶν δὲ μυριοὶς προφήταις ὁμοφύλοις,
 μετὰ θαυματουργίας τὴν προφητείαν ποιουμένοις,
 διγνεκῶς ἀπειθούτων, καὶ δησιαν οὐδεμίαν παρ' αὐ-
 τῶν δεχομένων. Διὰ ταῦτα τὸ κελευσθὲν εὐθὺς οὐ
 πεποιθκεν· ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ θαλάσσης φυγὴν ἐποιή-
 σατο, νομίσας ὅτι τάχιστα τῆς τοιαύτης ὑπουργίας
 ἀπαλλαγῆσεται. Ἐδῶκε δὲ καὶ τὸν τῆς ναυτιλίας
 μισθόν, οὐδὲ τῆς ἐντεῦθεν αὐτὸν ζημίας ἐπισχεῖν
 δυναθείσης. Ἄλλ' ὁ γῆς, καὶ θαλάττης, καὶ τῶν οὐ-
 ρανῶν Ποιητῆς, ἐγείρει κατὰ τοῦ σκάφους κλύδωνα,
 καὶ τὰ ¹⁷ τῶν κυμάτων περιβάλλει τῷ πλοίῳ δεσμὰ,
 καὶ τῶν ἄλλων πάντων ἐξουρίων φερομένων, περὶ
 τοῦτο μόνον τὸ πλοῖον ἔγινετο τῆς θαλάττης ἡ ζάλη,
 καὶ τὸ ῥόθιον ἔξει. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς τῶν ναυτῶν ὁ
 κλήρος διδάσκει σαφῶς· οὐ γὰρ ἂν, εἴπερ κοινὸς ἦν
 ὁ κλύδων, κλήρω μαθεῖν ἐπεχείρησαν τὸν τοῦ κλύ-
 δωνος αἴτιον· ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς ἄλλους ἐώρων ἀκιν-
 δύνως διατέμνοντας τῆς θαλάττης τὰ νῦτα, τὴν δὲ
 σφετέραν ὀκνάδα βαλλομένην ταῖς τρικυμιαῖς, πρῶ-
 τον μὲν ἐτράποντο πρὸς εὐχὰς, ὃν ἕκαστος ἐνόμιζε
 Θεὸν ἰκτετεύοντες· οὐδένα δὲ πόρον ¹⁸ σωτηρίας ἐν-
 τεῦθεν εὐρίσκοντες, ὑπὸ τὸν Ἰωνᾶν κατεχόμενον
 ἀφυπνίζουσιν. Ἰπὸ γὰρ τοῦ συνεϊδότες κεντούμενος,
 καὶ τῇ ἀθυμίᾳ βαλλόμενος, καὶ τῶν λογισμῶν τὰς
 ἀκίδας οὐ φέρων, ἐμχανήσατο τὴν ὑπὸ τοῦ ἵππου
 παραφυγῆν. Καὶ τοσοῦτον κατὰ τοῦ σκάφους γιγνο-
 μένου θορύβου, τῶν κυμάτων ἐξωθεν προσρηγνυμέ-
 νων, καὶ τῶν ναυτῶν ἐνδοθεν ταραττομένων, αὐτὸς
 οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ μετριῶς ἐκάθευδεν, ἀλλὰ βαθεῖ κατε-
 χόμενος ὑπὸ καὶ ἐρεγγεν, ὡς αὐτὸς συγγράφας
 ἐδίδαξεν. Ἄλλὰ διαναστήσας αὐτὸν ὁ πρῶτος, τὸ
 μὲν πρῶτον εὐχὰς προσφέρειν τῷ οἰκείῳ Θεῷ κατ-

A ubi divinus Ezechiel Carthaginensium mentionem
 fecit, et apud Hebræum, et apud Syrum, Tharsis
 reperimus. Quibus edocti Jonam dicimus, non
 in Indiam, sed Carthaginem fugisse. Hoc autem
 fecit, cum plane quidem sciret, utpote propheta,
 et quod ubique sit Deus universorum, et quod
 nullus locus ejus providentia vacuus sit: sed ta-
 men arbitrans in sola Hierosolyma Deum sese
 ostendere. Neque vero ignavia illum metusve in
 fugam impulit; sed cum misericordiæ fontes non
 igitaret, quibus utens is qui eum prædicare jus-
 serat, omnia administrat, sciretque Ninevitas, si
 resipiscerent, divinam omnino misericordiam
 adepturos esse, indecorum ducebat prædictionem
 suam falsam declarari, et pro propheta mendacem
 vocari. In hac vero suspicionem eum impulit
 ipsa minarum, quæ ultionem intentabant, denun-
 tiatio. Consideravit enim illum prænuntiaturum
 non fuisse, si punire voluisset, cum supplicii
 comminatio invitatio sit ad pœnitentiam. Ad hæc
 1464 Judæis crimini fore duxit Ninevitarum
 obedientiam: ut qui homini ignoto et alienigenæ
 credidissent, cum Judæi innumeris prophetis con-
 tribulibus suis, crebris cum miraculis vaticinantibus,
 assidue refragarentur, nullamque ab eis
 opem referrent. Ea de causa non statim imperata
 fecit, sed mari se in fugam dedit, ratus, indicto
 ministerio se protinus absolvendum esse. Naviga-
 tionis etiam persolvit mercedem, cum neque dam-
 num, quod inde incurrebat, illum cohibere po-
 tuisset. [4] Verumtamen terræ et maris cœlorumque
 Opifex adversus navem excitat tempestatem,
 fluctuumque illam vinculis circumligat: cumque
 omnes aliæ naves secundo vento cursum tenerent,
 in hanc unam tempestatem maris incumberebat,
 et fluctuum impetus effervescebat. Atque hoc plane
 sors nautarum nos docet. [5] Neque enim, si
 communis fuisset tempestatem, ejus causam sorte
 disquirere aggressi fuissent: sed cum alios sine
 periculo maris dorsa secantes viderent, suam vero
 decumanis fluctibus agitari, primum quidem ad
 preces conversi sunt, quem quisque Deum putabat
 invocantes: deinde cum nullam inde salutis viam
 invenirent, Jonam somno astrictum excitant. Nam
 conscientia stimulis vexatus, ac mœstitia con-
 fectus, cogitationum suarum aculeos ferre non va-
 lens, consolationem captavit ex somno. Et cum
 tantus in navi esset tumultus, et fluctus alliderentur
 extrinsecus, nautæque intus perturbarentur, ipse
 interim non parum nec leviter dormiebat: quin
 1465 arctiori somno oppressus etiam stertebat, ut
 ipsemet scriptis suis ostendit. [6] Sed cum ex somno
 eum excitasset proreta, primum preces offerre
 Deo suo coegit, ignorans fugam hanc illi fiduciam
 ademisse. [7] Cumque ne sic quidem pericula desi-
 nerent, sorte tandem perdiscere tempestatem causam

VARIE LECTONES.

¹⁷ τὰ. Des. in C. ¹⁸ Id. πόνον.

potuerunt, scientes, ut verisimile est, utpote naturali scientia imbuti, peccatores sua maneresupplicia delictorumque nos commissorum pœnas persolvere. Itaque postquam prophetæ accusatrix et testis sors exstitit, agitur in iudicium, et iudicium partes agunt nautæ, et anteaetæ vitæ rationem ad Jona reposcunt. ἀξίας. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ προφήτου κατήγορος καὶ μάρτυς ὁ κληρος ἐγένετο, ἔγεται εἰς τὸ κριτήριον, καὶ δρῶσιν οἱ ναῦται τὰ δικαστῶν, καὶ ἀπαιτοῦσιν εὐθύνας τῶν βεβιωμένων τὸν Ἰωνᾶν.

VERS. 8. « Annuntia enim nobis, inquit, quid est opus tuum, et unde venis, et quo vadis, et ex qua regione, et ex quo populo tu es? » Accuratisime ad hunc modum inquirebant, tempestatis causam omni ex parte cognoscere cupientes. Quare non modo unam veniat, et quo tendat, effari jubent, sed et qua ex gente genus ducat, ut ex omnibus gentis institutis hominis vitam ediscant. Ad quæ Jonas respondit :

VERS. 9. « Servus Domini ego sum, et Dominum Deum cæli ego colo, qui fecit mare et aridum. » Admirandus plane propheta, et dignus qui omnibus laudibus ornatur. Etenim mortis expectans sententiam, præco sit potestatis Dei universorum, rerum omnium conditorem illum et Dominum appellans, Quoniam enim idola eo tempore colebant quamplurimi 1466 mortalium, universorumque Factorum nesciebant : jure beatus propheta hunc ignorantibus revelat causamque fugæ suæ constitur : quia hunc, quem non terræ solum et maris, sed et cæli conditorem et Dominum esse novi, amentia captus putavi effugere me posse.

VERS. 10. « Et dixerunt ad eum, Cur hoc fecisti? » Hæc, inquit, non ignorans, et cui alios docendi munus erat impositum, quomodo conatus es Deum ubique præsentem effugere? Tantum affert pudoris non obedire Deo, ut propheta, qui aliorum erat præceptor, ab insipientibus reprehensionis notam referret. Veruntamen nec ejus verba cum audiissent, eumque redarguissent et objurgassent, mortis in eum sententiam proferre audent, sed expectant ut ipse, velut propheta, quid factu opus sit exponat.

VERS. 11. « Et dixerunt ad eum, Quid tibi facies, et quiescet mare a nobis? » Vehementior enim tempestas post sortem fuit. Tum demum beatus propheta, perspectam habens iram divinam, mortis ipsemet se condemnat.

VERS. 12. « Et dixit Jonas ad eos, Tollite me, et demittite me in mare, et quiescet mare a vobis : ego enim novi, quod propter me fluctus iste magnus super vos venerit. » [13] Sed nec statim his verbis auditis nautæ imperata fecerunt : sed substituerunt, malorum cessationem aliquam futuram expectantes, ac remis pellentes navem, ad terram

ἠνάγκασαν, ἀγνοῶν ὡς τὴν τοσαύτην ἀφείλεν ἡ φύσις παβήρησιαν. Ἐπειδὴ δὲ λύσιν οὐδαμῶθεν ἐλάμβανε τὰ δεῖναι, κλήριμ μαθεῖν ἠδυνήθησαν τὸν τοῦ κλύδωνος αἴτιον, εἰδότες, ὡς εἰκόσ (τὴν γὰρ φυσικὴν ἐκέκτηντο γνῶσιν), ὡς ἔστι τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἀποκτειμένη ποιή, καὶ δίκας τίνομεν ὧν πλημμυλοῦμεν ὡς κληρος ἐγένετο, ἔγεται εἰς τὸ κριτήριον, καὶ δρῶσιν οἱ ναῦται τὰ δικαστῶν, καὶ ἀπαιτοῦσιν εὐθύνας τῶν βεβιωμένων τὸν Ἰωνᾶν.

η'. « Ἀπάγγειλον γὰρ, φασίν ¹⁰, ἡμῖν, τίς σου ἡ ἐργασία ἐστὶ, καὶ πόθεν ἔρχῃ, καὶ ποῦ πορεύῃ, καὶ ἐκ ποίας χώρας, καὶ ἐκ ποίου λαοῦ εἶ σύ. » Οὕτω μετὰ ἀκριβοῦς ἀπάσης ἐξήταζον, πανταχόθεν μαθεῖν ἐθέλοντες τὴν τοῦ χειμῶνος αἰτίαν· οὐ χάριν οὐ μόνον πόθεν τε ἀπῆρε, καὶ ποῦ βαδίζει κελουσοῖν εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐκ ποίου ἔθνους κατὰγει τὸ γένος, ἵνα καὶ ἐκ τῶν κοινῶν τοῦ ἔθνους ἐπιτηδεύματων μάθωσι τοῦ ἀνθρώπου τὸν βίον. Πρὸς ταῦτα τοῖσιν ἀποκρινόμενος ὁ μακάριος Ἰωνᾶς ἔλεγε·

θ'. « Δούλος Κυρίου ἐγὼ εἰμι, καὶ Κύριον ¹¹ τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ ἐδόμομαι, ὃς ἐποίησε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηράν. » Θαυμάσιος ἀληθῶς ὁ προφήτης, καὶ πάσης ἄξιος εὐφημίας. Καὶ γὰρ θανάτου προσδεχόμενος ψῆφον, κήρυξ γίνεται τῆς τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων δυνάμεως, ποιητὴν αὐτῶν τῶν ἀπάντων καὶ Δεσπότην ἀποκαλῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰδῶλοις ἐλείτρευον τὸ τηλικαῦτα τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείστοι, τὸν δὲ τῶν ἀπάντων ἡγνοῦσαν Δημιουργόν· ἀναγκῶς ὁ μακάριος προφήτης τοῦτον τοῖς ἀγνοοῦσιν ἀποκαλύπτει· ὁμολογεῖ δὲ καὶ τὴν πρόφασιν τῆς φυγῆς, ὅτι τοῦτον ἔν οἶδα, οὐ μόνον γῆς καὶ θαλάττης, ἀλλὰ καὶ τῶν οὐρανῶν Δεσπότην καὶ ποιητὴν, ἀνοίξ χρώμενος διαφεύγειν ὑπέλαθον.

ι'. « Καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· Τί τοῦτο πεποίηκας; » Ταῦτα, φασίν, ἐπιστάμενος, καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκειν πεπιστευμένους, καὶ τοὺς ἡμέτερον φυγεῖν τὸν πανταχοῦ παρόντα Θεόν; Τοσαύτην φέρει τὴν αἰσῆτην τὸ μὴ εἶκιν Θεῶ· καὶ γὰρ ὁ προφήτης, ὁ τῶν ὄλων διδάσκαλος, ὑπὸ τῶν ἀγνοῖα κατεχομένων τῆς μέμψως τὴν ψῆφον ἐδέχετο. Ἄλλ' ὁμως καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ λόγων ἀκούσαντες, καὶ λίαν αὐτῶ μμψάμενοι, καὶ ¹² νεμσησαντες, οὐκ ἀνέχονται τὴν τοῦ θανάτου ψῆφον ἐξενεγκεῖν· ἀλλ' αὐτὸν ὡς προφήτην ἀναμένουσι τὸ πρακτέον δηλώσασιν.

ια'. « Τί σοι γὰρ, φασί, ποιήσομεν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ἡμῶν; » Σφοδρότερος γὰρ ὁ κλύδων καὶ μετὰ τὸν κληρον ἐγένετο. Τότε λοιπὸν ὁ μακάριος προφήτης τὴν θεῖαν ὄρητην ἐγνωκῶς, αὐτὸς ἑαυτοῦ καταψήφίζεται θάνατον.

ιβ'. « Ἄρατε γὰρ με, φησὶ, καὶ ἐμβάλ [λ] στε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ὑμῶν, ὅτι ἐγνωκα ἐγὼ, ὅτι δι' ἐμὲ ὁ κλύδων ὁ μέγας ¹³ οὗτός ἐστιν ἐφ' ὑμῶν ¹⁴. » Ἄλλὰ καὶ τούτων ἀκούσαντες οἱ ναῦται τῶν λόγων, οὐκ εὐθύς τὸ κελουσοῦν ἔδρασσαν, ἀλλὰ ἀνέμειναν, παυλὰν τινα προσδοκῶντες· ἔσεσθαι τῶν κακῶν, καὶ ταῖς κώπαις χρώμενοι

VARIE LECTIONES.

¹⁰ C φησίν. ¹¹ τίς, σου, κ. τ. λ. A πραγμ. τίνος ἕνεκα ἡ κακία αὐτῆ ἡμῖν; ¹² Κύρ. Des. in A. ¹³ μμψ. καὶ. Des. in C. ¹⁴ ὁ μέγ. Ex A suppl. ¹⁵ C ὑμᾶς.

καταβῆναι πρὸς τὴν γῆν ἐπειράθησαν. Ὡς δὲ καὶ αὐτοῦ ποιεῖν διεκώλυε τῆς θαλάττης ἡ βία, εὐχῆ τὸν Θεὸν ἱλασάμενοι πρότερον, οὕτω τὸν Ἰωνᾶν τῇ θαλάττῃ παρέδωσαν.

ιδ'. « Μηδαμῶς γὰρ, φασί, Κύριε, μὴ ἀπολώμεθα ἕνεκεν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ μὴ ὄψ· ἐφ' ἡμᾶς αἷμα δίκαιον· διότι σὺ, Κύριε, ὃν τρέπον ἡβούλου, πεποίηκας. » Καὶ σαφῶς μεμαθηκότες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὴν κατ' αὐτοῦ ψῆφον ἐξενηνέχουσι, ἰκετεύουσι μὴ δοῦναι δίκας ὑπουργοῦντες τῇ ψήφῳ· « Μὴ ὄψ· γὰρ, φασίν, ἐφ' ἡμᾶς αἷμα δίκαιον· » τουτέστιν, Ἵπερ ἄλλω αἵματος μὴ τίσαμεν, ὡ δέσποτα, δίκας. Οὕτω δὲ καὶ τοῦ προφήτου τῇ θαλάττῃ παραδοθέντος, ἐστορέσθη μὲν τῶν κυμάτων ἡ ζάλη, δέος δὲ πλέον εἰσεδέξαντο ταῖς ψυχαῖς οἱ τούτου γενόμενοι θεαταί, ὡς καὶ θυσίας προσενεγκεῖν μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῷ Θεῷ, καὶ πιστεῦσαι τούτον εἶναι μόνον τῶν ἀπάντων Δεσπότην.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Τὸν δὲ Ἰωνᾶν θεῖψεν νεύματι (τοῦτο γὰρ εἶπε ²⁵, Προσέταξεν ὁ Θεὸς) κήτους ὑπεδέξατο ²⁶ μέγιστον ²⁷, οὐδεμίαν ²⁸ αὐτῷ λῶσθη διὰ τῶν ὀδόντων προσενεγκῶν ²⁹· ἡ δὲ κοιλία τοῦ κήτους οὐκ εἰσέεισε τῷ προφήτῃ τρεῖς ἡμέρας καὶ νύκτας τοσαύτας, καὶ ἡ ἀλλοιωτικὴ δύναμις τῆς γαστρὸς ἐνεργεῖν ἐκώλυετο. Ἐν τοσαύτῃ δὲ ὁ προφήτης εὐρυχωρεῖ διήγεν, ὡς καὶ προσευχῆν προσενεγκεῖν τῷ Θεῷ.

γ'. « Ἐβόησα γὰρ, φησίν, ἐν θλίψει μου πρὸς Κύριον τὸν Θεόν μου, καὶ εἰσέκουσέ μου, ἐκ κοιλίας ἄβου τῆς ³⁰ κραυγῆς μου. » Ἐγὼ γὰρ, φησίν, ὁ ³¹ πάλαι νομίζων ἐν Ἱεροσολύμοις μόνον αὐτὸν ἐπιφαίνεσθαι τοῖς προφήταις, καὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους ἤβρον παρόντα, καὶ προσενεγκῶν ἰκετηρίαν τῆς παρ' αὐτοῦ φιλάνθρωπιᾶς ἀπήλαυσα. Ἄβου δὲ κοιλίαν τὴν κοιλίαν τοῦ κήτους ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ καὶ τὸ θηρίον θανατηφόρον, καὶ τῇ φύσει δὲ ³² τῶν γεγεννημένων νεκρὸς ἦν, ἔζη δὲ μόνη τῇ χάριτι. Ἄλλως τε καὶ ὡς τύπος τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ νύκτας τρεῖς πεποιηκότος· ἐκόντως ἑαυτὸν ἐν κοιλίᾳ ἄβου γεγεννησθαι φησίν. Καὶ τὸ πάντων παραδοξότατον, ὅτι ὁ μὲν ἀληθῶς τοῦ θανάτου γευσάμενος, ἐν τῇ κοιλίᾳ ³³ τῆς γῆς ἐζη ἕσσεσθαι τρεῖς ἡμέρας· καὶ τρεῖς νύκτας· ὁ δὲ ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ θανάτου, ἄβου κοιλίαν καλεῖ τὴν τοῦ κήτους κοιλίαν. Τῷ μὲν γὰρ Ἰωνᾶ οὐκ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἦν ἡ ζώη· τῷ δὲ Δεσπότη Χριστῷ, καὶ ὁ θάνατος ἀθάνατος, καὶ ἡ ἀνάστασις ἐθελοῦσις· τούτου χάριν ἔχει μὲν ³⁴ ὅπου ἦδη καὶ θάνατος, καρδία γῆς προσηγόρευται· ἐνταῦθα δὲ ἄβου ἡ κοιλία τοῦ κήτους ὀνόμασται. « Ἦκουσας, φησίν, φωνῆς μου· » οὐ γὰρ ἂν μέχρι τοῦ παρόντος διετέλεσα ζῶν.

δ'. « Ἀπέβρυξάς με εἰς βάθη καρδίας θαλάσσης, καὶ ποταμοὶ ἐκύκλωσάν με. » Πάλιν τῆς καρδίας ἡ

appellere conati sunt. Ut vero hoc etiam fieri prohibuit impetus maris, Deum prius deprecati, Jonam in mare projecerunt.

VERS. 14. « Et **1467** dixerunt : Nequaquam, Domine, ne percamus propter animam viri hujus, et ne des super nos sanguinem justum : tu enim, Domine, sicut voluisti fecisti. » Etiam cum certo novissent, a Deo prolatam in eum esse sententiam, rogant, ne pœnas dent, dum sententiæ obsequuntur. « Ne des, inquit, super nos sanguinem justum ; » hoc est, sanguinis innocentis, Domine, pœnas ne luamus. [13, 16] Sic autem propheta in mare projecto fluctuum procellæ cessarunt. Plurimum vero timor eorum animos incessit qui hæc spectaverunt : ita ut post reditum hostias Deo immolarint, et crediderint hunc solum esse omnium rerum Dominum.

CAPUT II.

[1] Jonam autem Dei nutu ac jussu (hoc enim est quod *ait, præcepit Dominus*) cetus maximus excepit, nulla ex parte dentibus eum lædens. Factus autem est venter ceti habitatio prophetæ per tres dies totidemque noctes, et quæ alvo inerat vis concoquendi agere prohibebatur. [2] In tanta autem laxitate debebat propheta, ut etiam preces Deo funderet.

VERS. 3. « Clamavi enim, inquit, in tribulatione mea ad Dominum Deum meum, et exaudivit me : e ventre inferni (audivit) clamorem meum. » Ego enim, inquit, qui eum Hierosolymis tantum prophetis apparere olim arbitrabar, etiam in ventre ceti præsentem inveni, et precibus oblatis misericordiam ab eo consecutus sum. *Ventrem autem inferni ventrem ceti vocavit, 1468* quia et fera hæc mortifera erat, et si rerum spectes naturam, mortuus erat, et sola gratia vivebat. Accedit quod, cum repræsentaret Dominum Jesum Christum, qui tribus diebus et tribus noctibus in corde terræ mansit, congrue seipsum in ventre inferni fuisse dicit. Quodque omnium est maxime mirandum, is qui re ipsa mortem gustavit, in corde terræ dixit se fore tribus diebus et tribus noctibus : qui vero sub umbra mortis, ventrem inferni vocat ventrem ceti. Nam Jonæ quidem in potestate vita non fuit : Domino autem Christo, et mors voluntaria fuit, et resurrectio in ejus arbitrio. Idcirco ibi quidem ubi *infernus* et mors, *cor terræ* nominatum est : hic vero *venter ceti* nominatus est *infernus*. « Audivisti, inquit, vocem meam : » alioqui usque in præsentem horam non vixissem.

VERS. 4. « Projecisti me in profundum cordis maris, et flumina me circumdederunt. » Rursus

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ C εἶπε. ²⁶ Id. κήτει ὑπέδειξεν. ²⁷ μέγ. Des. *ibid.* ²⁸ οὐδεμ. C *præm.* ὡς. ²⁹ C προσήνεγκεν. ³⁰ τῆς. Des. *ibid.* ³¹ δέ. Des. in C. ³² κοιλ. C καρδίᾳ. ³³ ἐκ. μὲν. Des. *ibid.*

cordis mentio umbram ostendit similem veritati. A Flumina vero fluctuum impetus appellat.

« Omnes elevationes tuæ et fluctus tui super me transierunt. (VERS. 5.) Ego dixi : Abiectus sum ex oculis tuis. » Malorum insolentia constrictus, et qui paulo ante fluctibus sublimis ferebar, nunc tanquam in carcere in ventre ceti conclusus, cognovi quod providentia tua spoliatus sim, et propterea hæc omnia sustineam.

« An amplius videbo templum sanctum tuum ? (VERS. 6.) Circumfusa est mihi aqua usque ad animam meam : abyssus vallavit me novissima. » Abysson circumsessus, in medioque immanium aquarum **1469** positus hæreo, ac vereor, ne optatissimo mihi templi tui conspectu penitus caream.

VERS. 7. « Intravit caput meum ad scissuras montium, descendi in terram, cujus vectes sunt retinacula sempiterna. » Video enim me maximis quibusdam montibus circumdatum, et undique repagulis firmissimis circumclusum. Per hæc autem non modo ceti magnitudinem designat, sed etiam nullum effugium fuisse malorum, quibus tenebatur. Verisimile est porro illum etiam montes quosdam dicere, qui marinis aquis tegebantur, ad quos interdum allisæ naves confringuntur, quorum gnari nautæ saxa sub mari latentia effugere student.

« Et ascendat de corruptione vita mea ad te, Domine Deus mi. (VERS. 8.) Cum deliceret in me anima mea, Domini recordatus sum, et veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum. » Quonian, inquit, cum ad mortis fores essem, in tui oblivionem venire me passus non sum, ab hac pernicie liberatum me, Domine, in vitam restitue, ut rursus in templo tibi consecrato solitas preces tibi offeram.

VERS. 9. « Qui custodiunt vana et mendacia, misericordiam suam reliquerunt. » Qui res falsas et vanas sunt edocti, sorti obtemperantes, me crudeliter in mare conjecerunt.

VERS. 10. « Ego autem cum voce laudis et confessionis immolabo tibi, quæcunque vovi reddam tibi in salutem meam, Domino. » A periculis enim, quibus teneor, liberatus salutare hostias offeram tibi, enarrans et tui **1470** beneficii magnificentiam, et fugæ meæ nocumentum. Hæc autem pollicitus beatus Jonas, et promissa implevit, et scriptis omnia tradidit, ut non solum homines, qui tum erant, sed etiam posterius eius cognoscerent. Et quemadmodum beatus David conscriptum reliquit suum delictum, Dei misericordiam prædicans, et peccantibus præsentis remedium ostendens : sic mirabilis Jonas et fugam, et pœnas

μνήμη δείκνυσαι τὴν σκίαν εὐοκίαν τῆ ἀληθείᾳ· ποταμούς δὲ λέγει τῶν κυμάτων τὰς προσβολάς.

« Πάντες οἱ μετεωρισμοὶ σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπ' ἐμέ διήλθον. (ε'.) Καγὼ εἶπον· Ἀπώσμαι ἐξ ὀφθαλμῶν σου. » Τῆ τῶν κακῶν κατεχόμενος ἁωρίᾳ, καὶ πάλαι μὲν μετέωρος ὑπὸ τῶν κυμάτων φερόμενος, νῦν δὲ ὡς ἐν δεσμοτηρίῳ ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους καθειρογόμενος³⁵, ἔγνω ὅτι τῆς σῆς ἐγμνώθη ὑπὸ τῆς προνοίας, καὶ τούτου χάριν τούτων ἕκαστον ὑπομένω.

« Ἄρα προσθήσω τοῦ ἐπιβλέψαι με πρὸς ναὶν τὸν ἅγιόν σου ; (ς'.) Περιεχύθη μοι ὕδωρ ὡς ψυχῆς μου, ἄδυσσος ἐκύκλωσέ με ἐσχάτη. » Ὑπ' αὐτῆς γὰρ τῆς ἀδύσσου κυκλούμενος, καὶ ἐν μέσῳ τοσούτων ὑδάτων γεγενημένος, ἐνδοιάζω, καὶ δέδια μὴ παντελῶς στερηθῶ τῆς ἐπεράστου μοι θεωρίας τοῦ σοῦ ναοῦ.

ζ'. « Ἔδω ἡ κεφαλὴ μου εἰς σχισμὰς ὀρέων, καὶ³⁶ κατέβην εἰς γῆν, ἧς οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κάτω οἱ αἰώνιοι. » Ὅρῳ γὰρ ἐμαυτὴν ὑπὸ τινῶν ὀρέων μεγίστων κυκλούμενον, καὶ μοχλοῖς τισιν ἀβραγέσι πανταχόθεν περιειρογόμενον· αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων ὁ μόνον τοῦ κήτους τὸ μέγεθος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀφυκτον τῶν κατεχόντων κακῶν· εἰκόσ δὲ καὶ ὄρη τινὰ λέγειν τὰ τοῖς ὕδασι τοῖς θαλαττοῖς κρυπτόμενα, οἷς ἐστὶν ὅτε καὶ τὰ σκάφη προσρηγνύμενα διαφθείρεται, ἡ σαφῶς οἱ ναῦται γινώσκοντες, τὰς ὑφάλους πέτρας διαφύγειν σπουδάζουσι.

« Καὶ ἀναβήτω ἐκ φθορᾶς ἡ ζωὴ μου πρὸς σέ, Κύριε, ὁ Θεός μου. (η'.) Ἐν τῷ ἐκλείπειν ἀπ' ἐμοῦ τὴν ψυχὴν μου, τοῦ Κυρίου ἐμνήσθη, καὶ εἶλεν πρὸς σέ ἡ προσευχὴ μου εἰς³⁷ ναὶν ἅγιόν σου. » Ἐπειδὴ, φησὶ, παρ' αὐτὰς ὡν τοῦ θανάτου τὰς πύλας τὴν περὶ σοῦ λήθη ἐν ἐμοὶ γενέσθαι οὐκ ἠνεσχόμην, ταύτης με, Δέσποτα, τῆς φθορᾶς ἐλευθερώσας εἰς τὴν ζωὴν ἐπανάγαγε, ἵνα πάλιν ἐν τῷ ἀφιερωμένῳ σοι ναῶ τὰς συνήσεις προσευχῆς προσενέγκω.

θ'. « Φυλασσόμενοι τὰ³⁸ μάταια καὶ ψευδῆ, ἔλεον αὐτῶν³⁹ ἐγκατέλιπον. » Οἱ τὰ ψευδῆ, φησὶ, καὶ μάταια δεοδαγμένοι, τῷ κλήρῳ πεισθέντες ἀπειδῶς με τῇ θαλάττῃ παρέδωσαν⁴⁰.

ι'. « Ἐγὼ δὲ μετὰ φωνῆς αἰνέσεως καὶ ἐξομολογήσεως ὕσω σοι, ὅσα ἠὲξάμην ἀποδώσω σοι εἰς σωτηρίαν μου τῷ Κυρίῳ. » Ἀπαλλαγείς γὰρ τῶν κατεχόντων δεινῶν, τὰς σωτηρίας σοι προσοίσω θυσίας, διηγούμενος καὶ⁴¹ τῆς σῆς εὐεργεσίας τὴν μεγαλοουργίαν, καὶ τῆς ἐμῆς φυγῆς τὴν ζημίαν. Ὑποσχόμενος δὲ ταῦτα καὶ⁴² πεπλήρωκεν ὁ μακάριος Ἰωνᾶς, καὶ συγγραφή παρέδωκεν ἅπαντα, ὥστε μὴ μόνον τοὺς τῆνικᾶδε ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄγιόνους τὰ κατ' αὐτὸν μαθεῖν. Καὶ καθάπερ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἀνάγραφτον πεποίηκε τὴν οἰκίαν ἀμπερτίαν, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν κηρύττων, καὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι τὰ φάρμακα τῆς μετανοίας ὑπο-

VARIÆ LECTIONES.

³⁵ C καθειρογόμενος. ³⁶ καὶ. Des. in C. ³⁷ εἰς. A et C πρὸς. ³⁸ τὰ. Des. in A et C. ³⁹ A αὐτῶν. ⁴⁰ παρ. C αὐτῶν. ἀναφέρεται δὲ καὶ ἐπὶ τὸν Κύριον τοῦτο ἀναμφισβήτως, ἥλικα παρὰ τῶν στρατιωτῶν φυλαττόμενος ἀπέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναβιώσ θεοπρεπῶς. ⁴¹ καὶ. Des. in A. ⁴² καὶ — πεπλήρω. C ἕκαστον ἕκαστον.

δεικνύς· οὕτως ὁ θαυμασίος Ἰωνᾶς καὶ τὴν φυγὴν, καὶ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτῷ τιμωρίαν, καὶ τὴν δωρηθεῖσαν σωτηρίαν παραδέδωκεν ἱστορίᾳ. Ὁ δὲ φιλόανθρωπος Δεσπότης δεξάμενος τὴν εὐχὴν, οἷον ἀπὸ τινος εἰρκτηῆς τῆς τοῦ κήτους κυρίας τὸν προφήτην ἐξήγαγεν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἄλλὰ πάλιν εὐθὺς παρηγγύησεν ἐκεῖνα δρᾶσαι, ἃ πρότερον ἤκουσε, καὶ τὴν μεγάλην πόλιν ἐκείνην καταλαθεῖν, καὶ τὸ κήρυγμα προσενεγκεῖν τῆς φοβερᾶς ἀπειλῆς· μαθὼν δὲ τῇ περὶ τὴν ζημίαν ἦν φέροι τὸ ἀντιτείνειν Θεῷ, ποιεῖται τὴν πορείαν ὡς προσετάχθη, καὶ καταλαμβάνει τὴν Νινευτ. Μηδεὶς δὲ ἀνοήτως πολυπραγμανεῖτω, πῶς αὐτὸν τὸ κήτος ἐξήμεσε· πάντα γὰρ δυνατὰ βουλομένου Θεοῦ· μήτε μὴν παρὰ ποταμὸν αὐτὸν ἐξήγαγεν ἤτινα· καὶ τοῦτο γὰρ τῶν ἄγαν ἐστὶ περιττῶν. Ἀρκεῖσθω δὲ πᾶς εὐσεθῆς τῇ διδακτικῇ τοῦ Πνεύματος.

γ. « Ἢ ἐξ Ἰννευτ, φησὶν, ἦν πόλις μεγάλη τῷ Θεῷ, ὡσεὶ πορείας ὁδοῦ ἡμερῶν τριῶν. » Περὶ πολλοῦ, φησὶν, ὁ Θεὸς τὴν ταύτης ἐποιεῖτο σωτηρίαν, ἅτε δὴ πολλοὺς ἐν αὐτῇ διαπλάσας ἀνθρώπους. Τὸ δὲ, « Ὡσεὶ πορείας ὁδοῦ ἡμερῶν τριῶν, » τινὲς μὲν περὶ τῆς χώρας ἐξειλήφασιν ὅτις ὑπὸ τὴν πόλιν τελοῦστος, ὡς τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν κατὰ τὸ μήκος, καὶ τὸ εὐρὸς ἐχούστος· τινὲς δὲ ὡς τοῦ κηρύττοντος διὰ τριῶν ἡμερῶν ἅπασαν περινοστῆσαι δυναμένου τὴν πόλιν. Ἐἴτε δὲ τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνό τις δέξαιτο, οὐδὲν λυμνεῖται τῇ ἀληθείᾳ· ἀλλ' ὅμως ἐμοὶ δοκεῖ τὸ δεῦτερον ἀληθέστερον εἶναι· τοῦτο δὲ με προαιρεῖσθαι τὸ ἐπαγόμενον ἀναγκάζει.

δ. « Ἦρξάτο γὰρ, φησὶν, Ἰωνᾶς τοῦ εἰσπορευέσθαι εἰς τὴν πόλιν ὡσεὶ πορείαν ἡμέρας μιᾶς. » Οὐ κατ' εὐθὺς τῆς πόλεως ὀδεύων, ἀλλ' ἀγορὰς καὶ ἀγυῖας, καὶ βύμας περινοστῶν, καὶ κηρύττων, ὅτι « Ἐἰ τρεῖς ἡμέραι καὶ Νινευτ καταστραφήσεται. Ταύτας δὲ καὶ ὁ Ἀκύλας, καὶ ὁ Σύμμαχος, καὶ ὁ Θεοδοτῶν, τεσσαράκοντα ἔφασαν, συμφωνοῦσι δὲ τεύτοις καὶ ὁ Σύρος, καὶ ὁ Ἑβραῖος· ἔχει δὲ καὶ τὸ εἰκόσ οὗτος ὁ ἀριθμὸς. Καὶ γὰρ τρισὶν ἡμέραις ποτὲ μὲν ἅπασαν ἐνόστησε τὴν πόλιν ὁ Ἰωνᾶς, ποτὲ δὲ τὴν μετάνοιαν τὴν ἐπίπονον ἐκείνην οἱ Νινευῖται τῷ Θεῷ προσενεγκόντες, τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας ἀπῆλυσαν· ποτὲ δὲ πρὸ τῶν πυλῶν καθήμενος τὸ τῆς προφητείας ἀνέμενε τέλος. Διὸ μοι δοκεῖ τὸ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἀληθέστερον εἶναι. Εἰκόσ δὲ καὶ τοὺς Ἑβδομηκοντα σύμφωνον τοῖς ἄλλοις θεωρεῖσθαι τὸν ἀριθμὸν· τοὺς δὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγραφάμενους ἀμαρτεῖν περὶ τοῦτο, εἴτα οὕτω γενέσθαι πᾶσι τῶν ἀντιγράφων τὴν ἔκδοσιν. Οἱ δὲ Νινευῖται ἀγνώστα ἀνδρα καὶ ἀλλόφυλον θεασάμενοι ἀπῆλθες ποιούμενον κήρυγμα, οὐ μόνον οὐκ ἐδυσχέραναν, οὐδὲ κατηκόντισαν, ἀλλὰ καὶ τῇ προρῆθῃ πιστεύσαντες, σάκκων ἀμπεχόμενοι, τῷ Θεῷ τὰς ἰκετείας προσέφερον, οἷ τε

de se sumptas, et datam salutem historie prodidit. [41] Misericors vero Dominus preces exaudiens, e ventre ceti velut ex quodam ergastulo prophetam oduxit.

CAP. III.

[t, 2] Statim vero iterum jussit illa eadem obire quæ prius audierat, et ad urbem illam magnam accedere, et terribiles minas denunciare. Qui vero experientia didicerat, quantum damni afferat non obedire Domino, ingreditur iter ut illi fuerat imperatum, et ad Nineven pervenit. Neque vero amens quisquam curiosius inquirat, quo pacto cetus Jonam evomuerit; omnia enim possibilia sunt Deo volente: neque ad quodnam littus eum exposuerit; nam et hoc quoque inter cætera maxime supervacaneum. Contentus sit autem unusquisque doctrina Spiritus.

Vers. 3. « Erat autem Nineve, inquit, civitas magna Deo, quasi itinere viæ dierum trium. » Plurimi, inquit, faciebat Deus hujus urbis salutem, quippe qui in ea permagnum hominum numerum crearat. Hoc vero, quod ait, « quasi itinere viæ trium dierum, » quidam de regione 1471 acceperunt, quæ urbi subjecta esset triduique iter longitudine et latitudine sua contineret: quidam vero, quod qui prædicabat, tridui spatio illam obire posset. Sive autem hoc, sive illud quis intelligat, nihil lædatur veritas: mihi tamen secundum verius videtur. Ut vero id anteponam, facit quod sequitur.

Vers. 4. « Coepit enim, inquit, Jonas ingredi civitatem quasi itinere unius diei. » Non recta per urbem iter faciens, sed fora, vicos, compita circumiens, denunciabat fore ut, « Adhuc tres sint dies, donec Nineve subvertatur. » Hos vero Aquila, et Symmachus, et Theodotio quadraginta interpretati sunt, et cum his etiam Syrus et Hebræus conveniunt: habetque hic numerus verisimilitudinem. Etenim tribus diebus nunc Jonas totam urbem perlustravit, nunc Ninevitæ pœnitentiam illam laboriosam Deo offerentes, ab eo salutem consecuti sunt, nunc autem portas considents prophetiæ finem expectant. Quare mihi videtur numerus quadraginta dierum verior esse. Ac vero credibile est Septuaginta congruentem cum aliis numerum posuisse: sed eos qui initio scripserunt in hoc errasse, deinde in omnia exemplaria hanc editionem permanasse. [5] Ninevitæ autem, cernentes hominem ignotum et extraneum, qui acerba et ingrata prædicabat, non modo non ægre tulerunt, nec interfecerunt: sed ejus prædicationi fidem habentes, et sacco induti, Deo supplicarunt, tum divitiis florentes, tum inopes: hoc enim

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ Ἄ πορείας.

significavit, cum dixit, « A minori usque **1472** A ad majorem. » [6] Rex porro ipse, sermones istos ut audivit, solum quidem auro factum et lapidibus ornatum reliquit, purpuramque ut inutilem exuit, ejus autem loco saccum induit : [7, 8] omnes præterea non viros solum et mulieres jejuniis vacare, sed etiam ratione carentia genera jussit ab omni cibo abstinere, ut his fame pressis, et partim mugientibus, partim balantibus, et suam singulis vocem prominentibus, ferventiores lacrymas homines funderent, divinæque misericordiæ fontes reserarent. Neque vero solum sacco et jejuniis utentes, supplicationes Deo offerebant, sed etiam,

« Reversus est unusquisque de via sua mala, et ab iniquitate, quæ erat in manibus eorum, dicentes : (VERS. 9.) Forte convertetur Deus, et exorabitur, et avertetur ab ira furoris sui, et non peribimus. » Hic nimirum veræ pœnitentiæ finis est : « Declina enim, inquit, a malo, et fac bonum ». Et rursus : « Cessate a malitiis vestris, discite facere bonum ». Sic itaque Ninevitæ, cum a pristino peccato destiterunt, et ad meliores mores redierunt, Dei benignitatem consecuti sunt.

VERS. 10. « Vidit enim, inquit, Deus opera eorum, quod reversi essent de viis suis malis : et pœnituit Deum mali, quod locutus fuerat ut faceret eis, et non fecit. » Non jejuniis, sed quod a vitiiis se abstraxissent, attendit Deus : quare pœnitentiæ illorum suam ipse pœnitentiam indulget, non eodem, quo nos, pœnitens modo (neque enim modo hoc, modo **1473** illud vult Deus) : sed minarum mutationem pœnitentiam vocavit : idcirco enim minatus fuit : quod si autem punire vellet, minas non proponeret, sed ipsam potius ultionem inferret. Verum quoniam sola (Deus) salute gaudet, minatur tristitia, ne tristitia invehat. *Malum* autem vocavit minas, non quod natura malæ sint : nam quomodo malæ essent, quæ malitiam prohibent, virtutisque et justitiæ possessionem inducunt ? At nominibus, quæ a nobis usurpari solent, sacra Scriptura utens, *malum* vocavit minas ultionis, ut quæ vexare et fatigare possint. Hanc Dei humanitatem cernens propheta, tristatur et angitur, quasi convicta ejus prædictio esset, falsaque videretur. Postea Deum precans, et fugæ suæ causas afferens :

CAPUT IV.

VERS. 2. « Nonne isti, inquit, erant sermones mei, cum adhuc essem in terra mea ? propterea præoccupavi fugere versus Tharsiu. » Hæc cum minime ignorarem (videbam enim te erga Israe-

° Psal. xxxiii, 14. ° Isa. i, 16, 17.

πλοῦτον κομῶντες, καὶ εἰ πενία συζῶντες· τοῦτο γὰρ εἶπεν· « Ἀπὸ μικροῦ καὶ ἔω; μεγάλου αὐτῶν. » Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῶνδε τῶν λόγων κατήκουσε, τὸν μὲν χρυσήλατον καὶ λιθοκόλλητον κατέλιπε θρόνον, καὶ τὴν ἀλυργίδα ὡς ἀνόνητον ἀπέδυσαστο, τὴν δὲ τοῦ σάκκου περιβολὴν ἀντὶ ταύτης ἐδέξατο· πάντας δὲ οὐ μόνον ἀνδρας καὶ γυναῖκας ἀσιτίῃ προσέχειν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλόγων προσέταξε τὰ γένη μηδεμιᾶς ἀπολαῦσαι τροφῆς, ὡς ἂν τῷ λιμῷ πιεζομένων, καὶ τῶν μὲν μυκωμένων, τῶν δὲ βλητρομένων, καὶ ἐκάστων τῇ οἰκείῃ κεχρημένῳ φωνῇ, θερμότερα μὲν οἱ ἄνθρωποι προσενέγκαιεν δάκρυα, ἀνοίξαιεν δὲ τοῦ Θεοῦ τὰς τοῦ ἐλέου πηγὰς. Οὐ μόνον δὲ τῷ σάκκῳ, καὶ τῇ νηστείᾳ χρώμενοι, τῷ Θεῷ τὰς ἱκεσίας ⁴⁵ προσέφερον, ἀλλὰ,

« Καὶ ἀπέστρεψεν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρίας, καὶ ἀπὸ τῆς ἀδικίας τῆς ἐν χερσίν αὐτῶν, λέγοντες· (θ'). Τίς οἶδεν, εἰ ἐπιστρέψει ὁ Θεός, καὶ παρακληθῆσεται, καὶ ἀποστρέψει ἀπὸ ⁴⁶ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀπολώμεθα; » Οὗτος γὰρ ὅρος ἀληθοῦς μετανοίας. « Ἐκκλινον γάρ, φησὶν, ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν. » Καὶ πάλιν· « Παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν. » Καὶ οἱ Νινευῖται τοίνυν, τῆς προτέρας παυσάμενοι ἀμαρτίας ⁴⁷, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν τοῦ τρόπου δεξάμενοι, τῆς θείας εὐμενείας ἀπήλυσαν.

ι'. « Εἶδες γάρ, φησὶν, ὁ Θεός τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι ἀπέστρεψαν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν τῶν πονηριῶν, καὶ μετενόησεν ὁ Θεός ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ἣ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐποίησεν. » Οὐ τῇ νηστείᾳ προσέσχεν, ἀλλὰ τῇ ἀποχῇ τῶν κακῶν· διὸ χαρίζεται μετανοίᾳ μετάνοιαν, οὐχ ὁμοίως ἡμῖν μετακῶν (οὐ γὰρ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκείνο βούλεται ὁ Θεός), ἀλλὰ τὴν μεταβολὴν τῆς ἀπειλῆς μετάνοιαν προσηγόρευσε· τοῦτου γὰρ ἕνεκα καὶ ἠπειλήσε· κολάζειν δὲ βουλόμενος, οὐκ ἂν προσήνεγκεν ἀπειλὴν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τιμωρίαν ἐπέφερον. Ἐπειδὴ δὲ μόνη χαίρει τῇ σωτηρίᾳ, ἀπειλεῖ τὰ λυπηρά, ἵνα μὴ ἐπαγάγῃ τὰ λυπηρά. *Κακίαν* δὲ τὴν ἀπειλὴν προσηγόρευσε, οὐχ ὡς φύσει κακὴν οὖσαν· πῶς γὰρ ἂν εἴη κακὴ, ἡ κακίας μὲν παῦλαν, ἀρετῆς δὲ καὶ εὐνομίας κτήσιν εἰσαγαγούσα; Τοῖς δὲ παρ' ἡμῖν πολιτευομένοις ὀνόμασιν ἡ θεία κεχρημένη Γραφή, *κακίαν* ὀνόμασε τῆς τιμωρίας τὴν ἀπειλὴν, ὡς κακοῦν καὶ ἀνιᾶν δυναμένην. Ταύτην τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ⁴⁸ θεασάμενο; ὁ προφήτης, ἀθυμεῖ καὶ ἀνιάται, ὡς τῆς προφῆσεως ἐλεγχομένης, καὶ ψευδοῦς φαινομένης. Εἶτα τῷ Θεῷ προσευχόμενος, καὶ τῆς φυγῆς τὴν αἰτίαν διδάσκων,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

β'. « Οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι μου ⁴⁹, φησὶν, ἦσαν ἐν ὄντοσ μου ἐν τῇ γῇ μου; Διὰ τοῦτο πρόσφθασα τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσίς. » Ταῦτα ἐπιστάμενος (ἑώραν γὰρ σε πολλὴν καὶ περὶ τὸν Ἰσραὴλ μακροθυμίαν

VARIE LECTIONES.

⁴⁵ C ἱκεσίας. ⁴⁶ ἀπό. A εἰς. ⁴⁷ ἀμ. C πονηρίας. ⁴⁸ φιλ. C πρᾶμ. τήν. ⁴⁹ A μοι.

ἐπιδεικνύμενον· ἐλεήμιον γὰρ εἶ καὶ οἰκτίρμων, μακρόθυμος· καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις, τὴν φυγὴν ἐκείνην ἐποίησάμην, εἶτα κλύδωνι καὶ κήτει παραδοθεὶς, ἰκέτευσα πάλιν ἐπανελθεῖν εἰς ζωὴν· νῦν δὲ τούναντίον ἀντιβολῶ·

γ. « Δέσποτα Κύριε, λάβε ⁴⁸ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ ⁴⁹, ὅτι καλὸν μοι ⁵⁰ τὸ ἀποθανεῖν με, ἢ ζῆν με ⁵¹. » Προαιρούμαι γὰρ θάνατον τῆς μετ' αἰσχύνης ζωῆς· αἰσχύνομαι δὲ, καὶ ἐγκαλύπτομαι, ψεύστης ἀπὸ τοσοῦτων ὀνομαζόμενος. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς ἀποκρίνεται Δεσπότης, καὶ φησὶ τῷ προφήτῃ·

δ. « Εἰ σφόδρα λελόπησαι σὺ; » Τοῦτο σαφέστερον ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν· ἔφη γάρ· Ἄρα δικαίως ἐλυπήθης; οἱ δὲ λοιποὶ εἰρήκασιν· Εἰ καλῶς ἐλυπήθης; ἀντὶ τοῦ, Σκόπησον παρ' ἑαυτῶ, εἰ δικαίως ἔχεις τῆς ἀθυμίας ἀφορμάς. Καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτῷ **B** εὐρέσθαι λογισμῶ κελεύει τῆς ἀθυμίας παραψυχὴν· ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς προφητείας, καὶ αὐτοῦ τὴν οὐ καλὴν ἀθυμίαν ἐλέγχει, καὶ τῆς οἰκτίας ψήφου τὸ ἐβλογον δεῖκνυσι.

ε'. « Καταλιπὼν δὲ ⁵² τὴν πόλιν ὁ Ἰωνᾶς ἐκάθισεν ἀπέναντι αὐτῆς, καὶ ἐποίησεν ἑαυτῷ σκηνὴν, καὶ ἐκάθητο ὑποκάτω αὐτῆς, ἕως οὗ ἐπίδη τί ἔσται τῇ πόλει. » Τοῦτο, δὲ πρῶτον γενόμενον, τελευταῖον τέθεικεν ὁ προφήτης. Διηγησάμενος γὰρ τῶν Νινευιτῶν τὴν μετάνοιαν, ἠβουλήθη ταύτη συνάψαι τὴν θεῖαν φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης αὐτῷ συμβῆσαν ἀθυμίαν. Ἐνταῦθα δὲ τὰ μεταξὺ γενόμενα λέγει, ὅτι κηρύξας ἐξῆλθε τοῦ ἄστεως, καὶ τηξάμενος σκηνὴν τὸ τέλος ἀνέμενε τῆς προδρόμησης· τοῦτο δὲ **C** δῆλον ὡς πρὸ τῆς ἀθυμίας ἐγένετο· μετὰ γὰρ τὸ τῶν ὠρισμένων ἡμερῶν τέλος, θεασάμενος μὴδὲν ἐκείνην ὑπομείνας τὴν πόλιν, τὴν μετ' ὀδύνης προσήνεγκε τῷ Θεῷ προσευχὴν. Ἄλλ' ὁμως καὶ τούτῳ πάλιν μηχανᾶται παραψυχὴν, καὶ διὰ τινος αὐτῷ κολοκύνθης, ὡς αὐτὸς ἠθέλησε, παρατεῖκα βλαστησάσης, καὶ ⁵³ ἐκταθείσης, καὶ κόμην ὅτι πλείστην φυσάσης, σκιὰν ἐργασάμενος ψυχαγωγίαν προσφέρει. Τὸ δὲ,

ς'. « Προσέταξε Κύριος ὁ Θεὸς ⁵⁴ κολοκύνθῃ, » τίθεικεν, οὐ φωνὴν ἐνταῦθα θεῖαν παραδολῶν, ἀλλὰ διδάσκων, ὡς ἅμα τε ἠθέλησεν ὁ Θεός, καὶ τὸ φυτόν εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. Οὕτω καὶ ἄνω ἔφη· « Προσέταξεν ὁ Θεὸς κήτει, » οὐ φωνὴ θεῖα τοῦτο γεγενῆσθαι λέγων, ἀλλὰ βουλή· *πρίστανμα* γὰρ καλεῖ τὸ βούλημα. Οὕτως ὁ μακάριος Ἰωνᾶς εὐθυμίαν ἀντὶ λύπης ἐδέξατο. Ἄλλὰ πάλιν ὁ Θεὸς ὑπὸ τὴν ἔω διὰ τινος σκώληκος τῆς κολοκύνθης διαφθείρας τὴν ῥίζαν, τῇ τοῦ ἡλίου προσβολῇ διαυανθῆναι πεποίηκε. Τοῦτου δὲ γενομένου, καὶ σφοδρότερον τῆς ἀκτίως, ἢ κατὰ τὸ εἰλωθὲς, τῇ κεφαλῇ προσβαλοῦσης·

η'. « Προσέταξε γὰρ ⁵⁵ ὁ Θεὸς πνεύματι καύσωνος συγκαίοντι, καὶ ἐπάταξεν ὁ ἥλιος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν

A *lem patientia maxima uti : nam misericors es' et compatiens, longanimis et multæ misericordiæ, ac pœnitens super malis), fugam illam arripui, postea maris tempestati et ceto traditus, rogavi ut in vitam redirem : nunc contra rōgo :*

Vers. 3. « Dominator Domine, aufer animam meam a me, quia melius est mihi mori, quam vivere. » Vita enim defungi malo, **1474** quam cum ignominia vivere. Erubesco autem, et lateras quæro, cum mendax appellor a tam multis. Sed bonus Dominus prophetæ respondet :

Vers. 4. « An vehementer contristatus es tu? » Clarius hoc Symmachus interpretatus est : dixit enim, *Jure ergo tristatus es? cæteri vero interpretes, An recte tristatus es? hoc est, Considera tecum, num justas tristitiæ occasiones habeas? Et hoc quidem loco jubet eum ratiocinando invenire tristitiæ consolationem : in fine vero prophetiæ, et non justam ejus tristitiam arguit, et sententiæ suæ probabilem rationem ostendit.*

Vers. 5. « Jonas autem relicta civitate sedit e regione illius, et fecit sibi tabernaculum, et sedebat sub illo, donec videret quid accideret civitati. » Cum hoc primum factum sit, propheta extremum posuit. Nam post narratam Ninevitarum pœnitentiam, huic conjungere voluit Dei misericordiam, et tristitiam quæ ex illa sibi accideret. Hoc autem loco quæ intermedia fuerunt, explicat : videlicet, quod cum verbum Domini annuntiasset, ex urbe exierit, et fixo tabernaculo prædictionis finem expectaverit : quod dubium non est ante mœrorem factum fuisse. Post definitorum enim dierum finem, nihil mali urbem illam esse passam videns, cum tristitia Deum precatus est. Et tamen rursus ei consolationem parat, et ex quadam cucurbita, ut ei placuit, statim exorta, et projectis longe ramis exprorecta, umbraculo facto ei solatium præbet. Hoc vero :

Vers. 6. « Et præcepit Dominus Deus cucurbitæ, » posuit, non vocem **1475** divinam hoc loco demonstrans, sed docens, quemadmodum simul ac Deus voluit, producta planta exstiterit. Sic etiam superius dixit : « Et præcepit Dominus ceto, » non Dei voce hoc factum dicens, sed voluntate : nam *præceptum* vocat voluntatem. Ita beatus Jonas pro tristitia lætitiâ suscepit. [7] At Deus rursus sub ortum solis radicem cucurbitæ per quemdam vermem corrumpit, et solis accessu exarescere fecit. Hoc autem facto, solisque radiis solito acrius caput Jonæ ferientibus :

Vers. 8. « Præcepit enim Dominus vento calido et urenti, et percussit sol super caput Jonæ. »

• Jon. II, 1.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸ λάβε. A add. δέ. ⁴⁹ ἀπ' ἐμοῦ. Ex A et C suppl. ⁵⁰ μοι. Des. in A. ⁵¹ με. Des. ib. ⁵² A καὶ ἐξῆλθεν Ἰωνᾶς ἐκ τῆς πόλεως. ⁵³ καί. Des. in C. ⁵⁴ ὁ Θεός. Des. ibid. ⁵⁵ γάρ. C addit, φησί.

lierum propheta in majorem pusillanimitatem et dolore[m] recidit, et eo redactus est, ut vitæ mortem anteponeret. [9] At peccatorum curator et justorum protector, prophetam interrogavit: An valde tristaretur ob cucurbitam? [10, 11] Quod ubi propheta confessus erat, ita ut ejus causa mortem vitæ anteferet: Te, inquit Deus, utar judice. Considera itaque an æquum sit, te quidem ob cucurbitam dolere, cujus colonus non fuisti, (neque enim plantasti, neque irrigasti: sed sub auroram nata, die sequenti a verme et sole consumpta est), me autem tantæ urbi non parcere, quæ a me condita est, in qua habitant plus quam duodecim myriades hominum, qui dexteram vel sinistram suam non norunt, et pecora multa. Hoc igitur considerans, admirare misericordiam, utpote probabilem et rationabilem. Hoc vero, quod ait: « Qui ignorant dexteram, vel sinistram suam, » quidam dei **1476** simplicitate acceperunt; mihi vero multitudinem inhabitantium juniorum innuere videtur: atque ipse dictorum scopus nos ad hanc intelligentiam adducit. Si enim, inquit, peccatorum pœnitentiam suscipere non oportuit, conveniebat saltem tot millium misereri, qui per ætatem nec sinistram manum, nec dexteram norunt. Ad hæc pecora innumerabilia urbs habet, quæ et ipsa nullas pro peccatis pœnas debent. Sicut ergo bruta animantium idcirco dixit, sic et immaturam ætatem: quod neque ab his, neque ab illis peccatorum pœnæ repeti jure possint. Atque hic quidem finis est prophetiæ. Nos autem bonum Dominum nostrum laudibus ornemus, qui nolens mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, interdum sanctos viros tristari patitur, et nolentibus ipsis, misericordiam largitur. Sic Elias magnus cum pluviam inhibuisset, ipse tanquam legatus accedit ad servum, dicens: « Vade, et ostende te Achabo, et dabo pluviam super faciem terræ f. » Tanta itaque Dei benignitate fruentes, congruentem beneficiis animum geramus, atque ex divinis ejus legibus vitam informemus, ut ex his fructus bonos et exoptatos percipiamus, benignitate Domini nostri Jesu Christi, quocum gloria Patri, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ημῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν αἰώνων. Ἀμήν.

† III Reg. xviii, 1, juxta LXX.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ καθ. C ἀπαλέγετο ⁶⁷ ἡλ. C add. προστέθεικεν.

Ἰωνᾶ. Ὁ Πάλιν ὁ προφήτης εἰς μικροψυχίαν καὶ ὀδύνην ἐπανήλθε μείζονα, καὶ καθίστατο ⁶⁶ τῆς ζωῆς τὸν θάνατον προαιρούμενος. Ἄλλ' αὖθις ὁ καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν κηδόμενος καὶ τῶν δικαίων προμηθεύμενος, ἤρετο τὸν προφήτην, εἰ λίαν ἐπὶ τῇ κολοκύνθῃ κελύπτειται τοῦ δὲ τοῦτο πάσχειν ὁμολογήσαντος, ὡς καὶ θάνατον τοῦτου γε εἵνεκα τῆς ζωῆς προτιμᾶν. Σὺ δὲ, φησὶν ὁ Θεός, χρῶμαι κριτῆ· ἀκόπησον τοίνυν, εἰ δίκαιον, σὲ μὲν ὑπὲρ τῆς κολοκύνθης ἀλαγεῖν, ἢ οὐ γεγένησαι γεωργός (οὕτως γὰρ ἐφύτευσας, οὕτως ἤρδευσας, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔω γενομένην, σκώληκος τῇ ὑστεραία καὶ ἡλίου γεγένηται παρανόλωμα), ἐμὲ δὲ ἀφειδῶς τοσαύτη χρεῖσασθαι πόλις, ὑπὲρ ἐμοῦ τὸ εἶναι λαβούση, ἐν ἣ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων, οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν αὐτῶν, ἢ ἀριστεράν αὐτῶν, καὶ κτήνη πολλά. Τοῦτο τοίνυν λογίζόμενος, θαύμασον τὴν φιλάνθρωπιαν, ὡς τὸ εὐλογον ἔχουσαν. Τὸ δὲ, « οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν αὐτῶν ἢ ἀριστεράν αὐτῶν, » τινὲς ἐπὶ ἀπλότητος ἐξελέγησαν· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων νέωσιν αἰνέτεσθαι· καὶ ὁ σκοπὸς δὲ τῶν εἰρημένων πρὸς ταύτην ἡμᾶς ποδηγεῖ τὴν διάνοιαν. Εἰ γὰρ οὐκ ἔδει, φησὶ, δεῖξασθαι τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν μετάνοιαν, ἔχρῃ γοῦν οἰκτόν τινα λαθεῖν τοσοῦτον μυριάδων, οἷς διὰ τὸ νέον τῆς ηλικίας, οὐ τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς χειρὸς ἢ γνώσις ἐνετέθη. Πρὸς δὲ τοῦτους καὶ κτήνη νικῶντα τὸν ἀριθμὸν ἢ πόλις· ἔχει, οὐδεμίαν οὐδὲ αὐτὰ δίκην ὑπὲρ ἀμαρτημάτων ὀφείλοντα. Ὡσπερ οὖν τὰ κτήνη διὰ τοῦτο προστέθεικεν, οὕτω καὶ τὴν ἄωρον ηλικίαν ⁶⁷· ὡς μήτε τούτων, μήτε ἐκείνων, ποιήνῃ ὑπὲρ ἀμαρτημάτων ἐνδίκως εἰσπρατομένων. Τῆς μὲν οὖν προφητείας τοῦτο τὸ τέλος. Ἡμεῖς δὲ τὸν ἀγαθὸν ἡμῶν δεσπότην ὑμνήσωμεν, ὃς οὐ βουλόμενος τοῦ ἀμαρτωλοῦ τὸν θάνατον, ὡς τὸ ἐπιστρέφει καὶ ζῆν αὐτὸν, καὶ λυπεῖν ἔστιν ὅτε τοὺς ἀγίους ἀνδρας ἀνέχεται, καὶ μὴ βουλομένων αὐτῶν ὀρέγει τὸν ἔλεον. Οὕτως· Ἥλια τοῦ πᾶν τὸν ὑετὸν ἐπισχόντος, αὐτὸς οἶδν τις προσθευτή· παραγίνεται πρὸς τὸν δούλον, ἰ Πορεύθητι, λέγων, καὶ δεθῆτι τῷ Ἀχαάθ, καὶ δώσω τὸν ὑετὸν ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς. Ὁ τοσαύτης τοιγαροῦν ἡμερότητος ἀπολαύοντες, ταῖς εὐεργεσίαις ἀρμόττουσαν τὴν γνώμην ἐπιδειξώμεθα, καὶ κατὰ τοὺς θεοὺς αὐτοῦ πολιτευσώμεθα νόμους, ἵνα δεφύμεθα τοὺς ἀγαθοὺς **D** τούτων καὶ ἐπεράστους καρποὺς, χάριτι τοῦ Κυρίου ἀγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΜΙΧΑΙΑΝ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO MICHÆÆ PROPHETÆ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ⁵¹.

Τῆς τοῦ Θεσπεσίου Μιχαίου προφητείας ἀφά-
μενος, τῆς Δεσποτικῆς ἀνεμνήσθην φωνῆς, ἣν ἐν
τοῖς ἱεροῖς ἀφῆκεν Εὐαγγελίους, τῶν Ἰουδαίων τραγ-
ωδῶν τὴν μοχθηρίαν, καὶ ἀγνώμονα γνώμην· « Ἰε-
ρουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προ-
φήτας, καὶ λιθοβολήσασα ⁵⁹ τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς
αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου,
ὄν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νοσσία ἐαυτῆς ὑπὸ
τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθέλησατε! » Τοσοῦτοις γὰρ
καὶ τοιοῦτοις ἀνδράσι τὴν προφητικὴν δωρησάμενος
χάριν, τοῖς χαλεποῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἱατροῦς ἐπέστησεν
ἐλκεσι. Τούτων δὲ εἰς καὶ ὁ μακάριος Μιχαίας, τὴν
αὐτὴν ποιησάμενος πρόβρῃσιν τοῖς θαυμασίοις ἐκεί-
νοις Ὠσηέ, καὶ Ἰωήλ, καὶ Ἀμών· κοινωνεῖ δὲ αὐ-
τοῖς καὶ τοῦ χρόνου, εἰ καὶ σμικρῶ τινι προδύλακον ^B
ἐκείνοι, ἐν τῇ Ὀζιῶ βασιλείᾳ τῆς προφητείας ἀρ-
ξάμενοι· καὶ οὗτος γὰρ ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ, καὶ
Ἄχαζ, καὶ Ἐζεχίω, βασιλείων Ἰούδα, εἶδεν ἅ εἶδε
περὶ Σαμαρείας καὶ Ἰερουσαλήμ· ἐπὶ τούτων δὲ καὶ
ὁ μακάριος προεφήτευσεν Ὠσηέ. Διὰ πλειόνων δὲ ὁ
Δεσπότης Θεὸς ταυτὰ προαγορεύει, ἵνα τῶν προ-
φητῶν αἰδεσθέντες τὸ πλῆθος οἱ τὴν ἀνιγγρσίαν νο-
σοῦντες, ὄψῃ γοῦν ποτε τῆς δυσσεβείας καὶ ποιηρίας
ἀπαλλαγῶσιν. Ἀρχεται δὲ ὁ θεϊότατος Μιχαίας οὕτω
τῆς προφητείας ⁶⁰.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

β'. « Ἀκούσατε, λαοὶ πάντες, λόγους ⁶¹, καὶ προσ-
εχέτω ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ⁶² ἐν αὐτῇ,
καὶ ἔσται. ⁶³ Κύριος ⁶⁴ ὁ Θεὸς ὑμῖν ⁶⁵ εἰς μαρτύριον, ^C

⁶ Luc. xiii, 34.

A

1477 ARGUMENTUM.

Divini Michææ prophetiam attingens, Dominicæ
vocis recordatus sum, quam in sacris edidit Evan-
geliis, Judæorum nequitiam et ingratum animum
exaggerans : « O Hierosolyma, Hierosolyma, quæ
occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi
sunt, quoties volui congregare filios tuos, quem-
admodum gallina congregat pullos suos sub alas
suas, et nolulistis ⁵⁹? » Tot enim et tantos viros
prophetiæ dono exornans, gravibus Israelis vul-
neribus curandis medicos præfecit. Quorum unus
fuit beatus Michæas, qui eadem prædixit, quæ
admirabiles illi Oseas, et Joel, et Amos, et eorum
pene æqualis fuit, etsi paulo antecesserint illi,
sub Ozîæ regno ¹⁴⁷⁸ prophetiam aggressi. Nam
hic quoque in diebus Joatham, et Achasi, et
Ezechîæ, regum Judæ, vidit ea quæ vidit de Sa-
maria et Hierosolyma. Horum autem temporibus
etiam beatus Oseas prophetavit. Per plures autem
Deus eadem prædicit, ut ^{*} prophetarum multitu-
dinem reveriti qui stupiditate laborabant, tandem
aliquando ab impietate atque a malitia revocaren-
tur. Sic autem divinus Michæas prophetiam exor-
sus est.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 2. « Audite, omnes populi, sermones, et
attendat terra, et omnes qui habitant in ea, et
erit Dominus Deus vobis in testimonium, Domi-

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁸ Ὑποθ. C addit, τοῦ προφήτου Μιχαίου. ⁵⁹ λιθοβ., κ. τ. λ. Aliter l. c. leg. ⁶⁰ προφ. F post
illa que ad c. 1, 2, exstant, Ἐπειδὴ — ποιουμ. τ. λόγους, addit : Μιχαίας ἐρμηνεύεται ταπει-
νωσις ἢ ταπεινούμενος. Οὗτος ἦν ἀπὸ Μωραθὶ ἐκ φυλῆς Ἐφραϊμ. Οὗτος πολλὰ ποιήσας τῷ Ἀχαζ
ὑπὸ Ἰωράμ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἀνηρέθη κρημνῷ ὅτι ἤλεγχεν αὐτὸν ἐπὶ ταῖς ἀσεβείαις τῶν πατέρων αὐτοῦ,
καὶ ἐτάφη ἐν τῇ γῆ αὐτοῦ μόνος· σύνεγγυς πολυανδρίου ἐν Ἀξσίμ. Eadem habet A in fine libri. His autem
in F adhiuc subiicitur : Κατηγορία τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων, ὅτι παρὰ τὴν αὐτῶν αἰτίαν ὁ λαὸς ἀν ἐξημάρ-
τανεν. Καὶ γνησίως μὲν πρὸς τὸν Θεὸν οὐκ ἐπέστρεφον, μετὰ θυσιῶν δὲ αὐτὸν ἀλόγων ἐζήτει καὶ διὰ τούτου
οὐκ ἤβρισκεν. ⁶¹ λόγ. Des. in A. ⁶² κατ. Des. ib. ⁶³ A ἔστω. ⁶⁴ Κύρ. Des. ib. ⁶⁵ ὁμ. A priem. ἐν.

nus ex domo sancta sua. » Quoniam de Samaria et de Hierosolyma dixit, ad se a Deo universorum verba facta fuisse, jure non *populum*, sed *populos* ad audiendum convocat. Tribus vero in duo regna divisas non *populum*, sed *populos* nominat, hortaturque omnes illius terræ incolas, ut attenderent tanquam Domino Deo testificante, atque ex divino templo verba faciente.

VERS. 3, 4. « Ecce enim Dominus egreditur e loco suo, et descendet, et ascendet super excelsa terræ. Et commovebuntur montes sub eo, et **1479** valles tabescent sicut cera coram igne, et sicut aqua profluens in descensu. » Deum universorum in loco non esse (quia incorporeus est et incircumscriptus, et ferens omnia verbo potentia suæ), ex divina Scriptura discimus. Quia autem in Hierosolyma apparebat, locus ejus *templum* merito appellatur. Nam sic quoque per magnum Mo- sen præcipit: « Non licet tibi celebrare Pascha in una urbiū tuarum, nisi in loco quem elegerit Dominus Deus tuus. » Ex hoc loco illum proficisci propheta dicit, et excelsa loca conscendere et con- cutere montes adventu suo, et valles liquefacere instar ceræ igni admotæ. Hæc vero, etiam ut verba sonant, Deo volente fiunt, et tropice quoque intel- lecta veritatem habent. Nam *montes commotos* ap- pellat potentatu superbientes, qui in calamitates incidunt: *valles vero tabescentes*, subditorum mul- titudinem, qui instar vallium montibus subjecta- rum sub potestate potentium vivunt. Similiter au- tem ut aqua, quæ cum impetu per præcipitia fer- tur, supplicia dignis irrogat. Causamque asert, *στενόντων έξουσίαν τελοῦσαι*· καὶ ὕδατι δὲ παραπλησίως, *βοίξω* κατὰ τοῦ πρηνοῦς φερομένου, τὰς τιμωρίας τοῖς ἀπίοις ἐπάγει. Κατὰ τὴν αἰτίαν διδάσκων.

VERS. 5. « Propter impietatem, inquit, Jacobi, omnia hæc (fiunt) et propter peccatum domus israelis. » Deinde impietatis et peccati modum demonstans, per interrogationem et responsionem accusationem instituit. « Quæ est impietas domus Jacobi? nonne Samaria? Et quod est peccatum domus Judæ? nonne Hierosolyma? » Illi enim Sa- mariam idolis compleverunt, hi **1480** vero Hierosolymam inhabitantes, et ad divinam legem in templo instituti, in assiduis iniquitatibus versa-

VERS. 6. « Et redigam Samariam in ruinorum

h Deut. xvi, 5, 6.

VARIE LECTIONES.

66 τ. λόγ. F τὸν λόγον. 67 δέ. C et F γάρ. 68 F ναοῦ. 69 A καταφερόμενον. 70 οὐκ ἔξιστι, κ. τ. λ. Ali- ter l. c. λογ. 71 σκ. Des. in A. 72 A οὐ.

Κύριος ἐξ οἴκου ἀγίου αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ περὶ Σα- μαρείας καὶ Ἱερουσαλήμ ἔφη, πρὸς αὐτὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ἔλων γεγενῆσθαι τοὺς λόγους⁶⁶, εἰκότως οὐ λαὸν, ἀλλὰ λαοὺς εἰς ἀκρίβειαν συναγείρει. Τὰς δὲ⁶⁷ διηρημένους εἰς δύο βασιλείας φυλάς, οὐ λαὸν, ἀλλὰ λαοὺς ὀνομάζει, καὶ παρεγγυᾷ προσέχειν ἅπαντας τοὺς ἐκεῖνην οἰκοῦντας τὴν γῆν, ὡς τοῦ Δε- σπότητος Θεοῦ μαρτυρομένου, καὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ νεώ⁶⁸ ποιουμένου τοὺς λόγους.

γ', δ. « Ἰδοὺ γὰρ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τό- που αὐτοῦ, καὶ καταθήσεται, καὶ ἐπιθήσεται ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς. Καὶ σαλευθήσεται ἕρη ὑποκάτωθεν αὐτοῦ, καὶ αἱ κοιλάδες ταχίσονται ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, καὶ ὡς ὕδωρ καταγόμενον⁶⁹ ἐν καταβάσει. » (Ὅτι οὐκ ἐν τόπῳ ὁ τῶν ἔλων θεὸς (ἀσώματος γὰρ καὶ ἀπερίγραφος, καὶ φέρων τὰ σύμ- παντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ), ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς διδασκόμεθα. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ Ἱερου- σαλήμ τὴν ἐπιφάνειαν ἐποιεῖτο, τόπος αὐτοῦ ὁ νεὸς εἰκότως προσαγορεύεται. Οὕτω γὰρ καὶ διὰ τοῦ με- γάλου Μωσέως νομοθετεῖ· « Οὐκ ἔξιστι⁷⁰ σοι ποιῆσαι τὸ Πάσχα ἐν μιᾷ τῶν πόλεόν σου, ἀλλ' ἢ εἰς τὸν τόπον, ὃν ἂν ἐκλέξῃται Κύριος ὁ θεός σου. » Ἐκ τούτου τοῦ τόπου φησὶν αὐτὸν ὁ προσφῆτης ἐκπο- ρεύεσθαι, καὶ τῶν ὕψηλῶν ἐπιβαίνειν τόπων, καὶ σεῖσειν τὰ ἕρη τῇ παρουσίᾳ, καὶ τήκειν τὰς κοιλάδας κηροῦ δίκην πυρὶ προσπελάζοντος. Ταῦτα δὲ καὶ κατὰ τὸ ῥητὸν γίνεται βουλομένου τοῦ Θεοῦ, καὶ τρο- πικῶς νοούμενα τὴν ἀλήθειαν ἔχει. Ὅρη γὰρ σειώ- μενα τοὺς ἐπὶ δυναστεία μεγαλοφρονούντας καὶ συμφορᾷ περιπίπτοντας ὀνομάζει· *κοιλάδας δὲ τηκομένας*, τῶν ἀρχομένων τὸ πλῆθος, οἱ δίκην κοιλάδων ὕδατι ὑποκειμένων ὑπὸ τὴν τῶν δυνα-

ει. « Δι' ἀσέβειαν, φησὶν, Ἰακώβ, πάντα ταῦτα, καὶ δι' ἁμαρτίαν οἴκου Ἰσραήλ. » Εἶτα δεικνύς τῆς ἀσε- βείας καὶ τῆς ἁμαρτίας τὸν τρόπον, κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν ποιεῖται τὸν ἔλεγχον. « Τίς ἡ ἀσε- βεια οἴκου⁷¹ Ἰακώβ; οὐχί⁷² Σαμάρεια; Καὶ τίς ἡ ἁμαρτία οἴκου Ἰούδα; οὐχί Ἱερουσαλήμ; » Οἱ μὲν γὰρ Σαμάρειαν εἰδῶλων ἐνέπλησαν· οἱ δὲ τὴν Ἱερου- σαλήμ οἰκοῦντες, καὶ τὸν θεῖον νόμον ἐν τῷ νεῷ παιδευόμενοι, παρανομία διέτελλον συζῶντες. Προ- σκετόν δ', ὅτι ὃν ἄνω οἶκον Ἰσραήλ ὠνόμασε, τοῦ- τον κατιῶν οἶκον Ἰούδα κέκληκε. Καὶ τὰς μὲν δέκα φυλάς οἶκον Ἰακώβ προσηγόρευσε, τῷ φυσικῷ χρι- σάμενος ὀνόματι· τὸ δὲ πνευματικὸν ὄνομα, τὸ τοῦ Ἰσραήλ, ἐπιτίθεικε τῷ Ἰούδα, ἐπειδὴ τὸν θεῖον ἔχου- τες νεῶν εἶχον πολλοὺς εὐσεβεῖς.

ς'. « Καὶ θήσομαι Σαμάρειαν εἰς ὄπωρον ὑλάκιον

ἀγροῦ, καὶ εἰς φυτεῖαν ἀμπελῶνος, καὶ κατασπάσω εἰς χάος τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἀποκαλύψω. » Τοσαύτη γὰρ ἐρημία παραδοθήσεται, ὡς φρούδους μὲν αὐτῆς καὶ παντελῶς ἀφανεῖς γενέσθαι τοὺς λίθους· ἀντὶ δὲ ἀγορῶν καὶ ἀγυῶν, καὶ οἰκιῶν, τοὺς τῶν ἀμπελῶν λαβεῖν ὀρχάτους, ὥστε καὶ σκηνάς τινας τῶν ἀμπελῶν τοὺς φύλακας ἐν αὐτῇ καταπέσσει. Ἐκ βάλθρων δὲ καὶ τὰ τῶν εἰδώλων ἀνασπασθήσεται τεμένη.

ζ. « Καὶ πάντα ⁷³ τὰ μισθώματα αὐτῆς ἐμπρήσουσιν ἐν πυρὶ, καὶ πάντα τὰ εἰδῶλα αὐτῆς θήσονται εἰς ἀφανισμόν· διότι ἐκ μισθωμάτων πόρνῆς ⁷⁴ συνήγαγεν αὐτὰ ⁷⁵, καὶ ἐκ μισθωμάτων πορνείας συνέστρεψεν ⁷⁶. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐμὲ καταλιπούσα τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν προέλειτο, καὶ οὖν τινα μισθὸν τοῖς εἰδώλοις προσφέρουσα, καὶ βωμοὺς εἰδήματο καὶ τεμένη, καὶ ἀναθημάτων ⁷⁷ προσενήνοχε πλήθος, καὶ ταῦτα σὺν αὐτῇ ⁷⁸ παραδύσω τοῖς πολεμίοις· τοῦτο δὲ αὐτῆς ⁷⁹ καὶ διὰ Ἰεζεκιήλ ἐγκαλεῖ τοῦ προφήτου· « Ἐγένετο γὰρ σοι, φησὶν, ἐναντία παρὰ πάσας τὰς γυναῖκας τὰς ὁμοίας σοι, ὅτι πάντα γυνὴ πόρνη μισθὸν λαμβάνει, σὺ δὲ μισθὸν ἐδίδους τοῖς ἐρασταῖς σου. » Εἰκὸς δὲ καὶ τὰς πορνευομένας γυναῖκας αἰνίττεσθαι, αἱ τῆς ἀκολασίας κομιζόμεναι τὸν μισθὸν, τὰς ἐντεῦθεν ἀπαρχὰς τῆ ἀκολάστου προσέφερον δαίμονι. Τοῦτο γὰρ καὶ μέχρι τοῦ παρόντος ποιεῖν τολμῶσι τινες.

η. « Ἐνεκεν τούτου, φησὶ, κόφεται καὶ θρηνησεί· πορεύσεται ἀνυπόδητος καὶ γυμνὴ· ποιήσεται κοπετὸν ὡς δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγατέρων Σειρήνων. » Ποιήσει δὲ τὴν τοῦ πένθους ὑπερβολὴν ἢ τῆς ἐδύνης ὑπερβολή.

θ. « Ὅτι κατεκράτησεν ἡ πληγὴ αὐτῆς διότι ἤλθεν ⁸⁰ ἕως Ἰούδα, καὶ ἤψατο ἕως πύλης λαοῦ μου, ἕως Ἱερουσαλήμ. » Διὰ τούτων προσημαίνει τῶν Ἀσσυρίων τὴν ἐφοδόν, Θεγλαθφαλασάρ, Σαλμανασάρ, Σενναχηρείμ· οἱ μὲν γὰρ τὰς δέκα φυλάς ἐξανδραποδίσαντες, δουροκλώτους ἀπήγαγον· ὁ δὲ Σενναχηρείμ τὴν Λάχιν ⁸¹ καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰουδαίας πολιορκήσας ἐπόρθησε· μέχρι δὲ τῶν τῆς Ἱερουσαλήμ πυλῶν μετὰ Ῥαφάκου πέμφας τῆς στρατιᾶς ⁸² τὸ πλείστον, τῇ πείρᾳ μεμάθηκεν, ὡς οὐδενὸς περιέσται μὴ βουλομένου Θεοῦ. Τὸ δὲ, « Ποιήσεται ὡς κοπετὸν δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγατέρων Σειρήνων, » εἶρηκεν ⁸³ ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς μύθοις περιφερομένων, δεῖξαι τῆς ἀνίας τὴν ὑπερβολὴν βουληθείς. Ἐπειδὴ γὰρ εἰώσασιν καὶ μετὰ τινος μέλους οἱ πνυθούντες θρηνεῖν, καὶ εἰκὴν δρακόντων συριττόντων ἐκ τῆς πυρπολουμένης καρδίας ἀναπέμπειν τὸ πνεῦμα, καὶ μετὰ τινος βίας τοῦτο προσφέρειν τε καὶ προῖσθαι, τέθεικεν ἐκείνας τὰς προειρημένας εἰκόνας. Ἐπειδὴ δὲ ἀλγεῖν ἀπάταις ταῖς

A custodiam in agrō, et in plantationem vineæ; et detraham in voraginem lapides ejus et fundamenta ejus revelabo. » Tantæ enim vastitati tradetur, ut ejus lapides evanidi fiant, et penitus deleantur, atque in fororū, et viciorū, et domorum locum, vitium ordines succedant, ita ut vinearum custodes in ea tabernacula deligant. Quin etiam fanatidolorum funditus evertentur.

Vers. 7. « Et universas mercedes ejus comburent igne, et cuncta idola ejus redigam in perditionem: quia ex mercedibus fornicationis congregavit ea, et ex mercedibus meretricis collegit. » Quoniam enim, me derelicto, idolorum cultum anteposuit, et quasi mercedem quamdam idolis exhibens, altaria erexit et delubra, et oblationum exhibuit multitudinem, simul cum ipsa hæc hostibus tradam. Hujus causa reprehendit quoque eos per prophetam Ezechielem. « Facta enim sunt, inquit, abs te contraria quam soleant omnes mulieres **1481** tibi similes facere: quia omnis mulier meretrix mercedem accipit, tu vero mercedem dedisti amatoribus tuis. » Verisimile est autem, per hæc mulieres scortationi deditas designari, quæ libidinis mercedem accipientes, inleprimitias impuro dæmoni offerrebant. Hæc enim ad hunc usque diem quædam facere non dubitant.

Vers. 8. « Propter hoc, inquit, plangeat atque lugebit, ibit discalceata et nuda: faciet planctum quasi draconum, et luctum quasi fliarum Sirenumi. » Luctus autem excessus pariet excessus doloris.

Vers. 9. « Quia invaluit plaga ejus: quia venit usque ad Judam, et tetigit usque ad portam populi mei, usque ad Hierosolymam. » Per hæc præsignificat incursum Assyriorum, Theglathphalasar, Salmanasar, Sennacherimi. Illi enim decem tribus subjungentes, in captivitate abduxerunt. Sennacherim vero Lachin aliasque Judææ urbes expugnavit et evertit: eumque usque ad portas Hierosolymæ cum Rapsace maximam partem exercitus misisset, experimento didicit se superaturum esse neminem nolente Deo. Quod vero ait: « Faciet planctum quasi draconum, et luctum quasi fliarum Sirenum, » ex his desumpsit quæ circumferuntur in fabulis, mæroris magnitudinem ostendere volens. Quia vero qui lugent soliti sunt cum cantu quodam lamentari, et more sibilantium draconum ex æstuante corde aubellium emittere, et cum violentia quædam hunc efferre et ejicere, prædictas similitudines usurpavit. Quoniam autem luctuosa omnibus Israelis tribubus præsentavit,

ⁱ Ezech. xvi, 33.

VARIÆ LECTIONES.

⁷³ Καὶ πάντα, κ. τ. λ. A præm., Καὶ πάντα τὰ γλυπτὰ αὐτῆς κατακόψουσι. ⁷⁴ A πορνείας. ⁷⁵ αὐτῆ. Dns. ibid. ⁷⁶ B, ἐπέστρεψεν. ⁷⁷ ἄν. Ita in C legitur, Sirm. ἀναθημάτων. ⁷⁸ C αὐτῆ. ⁷⁹ C αὐτοῖς. ⁸⁰ ἢ ἤλθεν. ⁸¹ C Λάχης. ⁸² C στρατιᾶς. ⁸³ εἶρη., κ. τ. λ. Vid. p 1486.

et prævidebat alienigenas **1482** de horum malis A gavisuros esse, ad illos sermonem convertit, et dixit :

VERS. 10. « Qui in Geth, nolite magnificari : qui in Enacim, nolite reædificare ex domo derisum : terram aspergite ad derisum vestrum. » Ne effera-
mini ex horum calamitate exsultantes, quasi ma-
lorum experies maneatis : sed pro derisione, qua
contra Israelitas usi estis, pulvere conspersi do-
mesticas lugete calamitates. Enacim autem non
est, ut quidam existimarunt, urbs a Geth diversa :
sed habitatores Geth appellat *Enacim* ab Enac gi-
gante oriundos ; quod quidem ex multis locis di-
vinæ Scripturæ cognosci potest.

VERS. 11. « Quæ habitat bene. » Demoliar urbes B ejus. Nihil enim vobis proderit, nec ædificiorum
elegantia, nec locorum munitio, sed urbes vestræ
funditus evertentur. « Non est egressa habitatrix
Ænan, plangite domum quæ est juxta eam : acci-
piet ex vobis plagam doloris. » Quoniam vobis
condolere noluit, et castigationibus vestris emen-
dari, invita malorum vestrorum particeps efficie-
tur. Ænan autem una vicinarum urbium fuit.

VERS. 12. « Quis incepit in bonis habitanti, do-
lores ? » Inde sermonem vertit ad Hierosolyman.
Verborum constructio implicata est, et valde ob-
scura. Hac itaque ordinatione sensus investigan-
dus est : « Quis incepit dolores (inferre) habi-
tanti in bonis ? » Quis, inquit, rebus abundanti C
et pace ac felicitate multa fruenti, auctor mis-
eriarum exstitit ? Ostendere vult autem, non homi-
nem ei, sed **1483** Deum universorum irrogasse
supplicia, impietatis ab eo pœnas exigentem.
Quamobrem infert : « Quia descenderunt mala a
Domino super portas Hierosolymæ. » Et ostendens
quam hæc sint, adjunxit :

VERS. 13. « Sonitus curruum et equitum. » Hæc
etiam per Isaiam aperte nos docuit. « Væ Assyriis !
virga furoris mei est in manibus eorum : iram
meam in gentem iniquam mittam, et populo meo
præcipiam, ut faciat spolia et prædam i. » Sic et
hoc loco : « Quis incepit dolores (inferre) habitan-
ti in bonis ? quia descenderunt mala a Domino
super portas Hierosolymæ, sonitus curruum et equi-
tum. » Ego enim, inquit, eis omnibus bonis redun-
dantibus dolorem attuli, hostium multitudinem in
eos immittens. Quia vero ante Hierosolyman Nabu-
chodonosor, Lachis vero Sennacherim depopulatus
est, ad hanc sermonem convertit. « Habitans Lachis
princeps peccati est filię Sion, quia in te invente

του Ἰσραὴλ φυλαῖς προηγόρευσε, προσώρα δὲ τοὺς
ἄλλοφύλους τοῖς τούτων ἐφηθησομένους κακοῖς,
πρὸς αὐτοὺς τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησιν·

Γ'. « Οἱ ἐν Γέθ, μὴ μεγαλύνεσθε, καὶ οἱ Ἐνακίμ,
μὴ ἀνοικοδομεῖτε ἐξ οἴκου καταγέλωτα ⁸⁶. γῆν κατα-
πάσσασθε εἰς τὸν καταγέλωτα ὑμῶν. » Μὴ μεγα-
φρονεῖτε, ταῖς τούτων συμφοραῖς ἐφηδόμενοι, ὡς αὐ-
τοὶ μένοντες ἀκήρατοι· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ γέλωτος, ᾧ
κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν κέχηρησθε, γῆν καταπαττόμε-
νοι τὰς οἰκίας ὀλοφύρεσθε συμφορὰς. Ἐνακίμ δὲ
οὐχ, ὡς τινες ὑπέλαβον, ἄλλη τις πόλις ἐστὶ παρὰ
τὴν Γέθ, ἀλλὰ τοὺς ἐνοικοῦντας τὴν Γέθ. Ἐνακίμ
ὀνομάζει, ὡς Ἐνάκ τοῦ γίγαντος ἀπογόνους ὄντας.
Καὶ τοῦτο πολλαχόθεν μαθεῖν δυνατὸν παρὰ τῆς
θείας Γραφῆς.

ια'. « Κατοικοῦσης ⁸⁶ καλῶς. » Καθελῶ τὰ; πό-
λεως αὐτῆς. Οὐδὲν γὰρ ὑμῶς ὀθήσει, οὔτε τῶν οἰκο-
δομημάτων τὸ κάλλος, οὔτε ἡ τῶν χωρίων ἀσφάλεια·
ἀλλ' ἀνάστατοι ὑμῶν αἱ πύλεις γενήσονται. « Οὐκ
ἐξῆλθε κατοικοῦσα Αἰνάν ⁸⁶, κόψασθε ⁸⁷ οἶκον ἐχόμε-
νον αὐτῆς· λήψεται ἐξ ὑμῶν πληγὴν ὀδύνης. » Ἐπειδὴ
συναληγῆσαι ὑμῖν οὐκ ἠθέλησε, καὶ ταῖς ὑμετέραις
σωφρονισθῆναι παιδείαις, κοινωῆσαι ὑμῖν ἄκουσα
τῆς συμφορᾶς· μία δὲ τῶν γειτονεουσῶν αὐτοῖς
πόλεων ἦν ἡ Αἰνάν.

ιβ'. « Τίς ἤρξατο εἰς ἀγαθὰ κατοικοῦση ὀδύνας ; »
Ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ μεταφέρει τὸν λό-
γον· Ἔστι δὲ ἡ σύνταξις τῶν ῥητῶν συμπελεγμένη
καὶ λίαν ἀσαφής. Χρὴ τοίνυν οὕτω συντάξοντας εὐ-
ρεῖν τὴν διάνοιαν· Τίς ἤρξατο εἰς ⁸⁶ ὀδύνας κατοικοῦση
ἀγαθὰ ; Τῇ γὰρ εὐθηνουμένη, φησὶ, καὶ εἰρήνης
ἀπολαύουση, καὶ εὐπραξίας πολλῆς, τίς αἰτίας ἐγένε-
το τῶν συμφορῶν ; Δεῖξαι δὲ βούλεται, ὡς οὐκ ἄν-
θρωπος αὐτῇ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν δλων Θεός, ἐπάγει
τὰς τιμωρίας, ποινήν πραττόμενος ὧν ἠσέθησε.
Τούτου χάριν ἐπάγει· « Ὅτι κατέθη κακὰ παρὰ Κυ-
ρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλήμ. » Καὶ δεικνύς ποῖα
ταῦτα, προστέθεικε·

ιγ'. « Ὑόφος ἀρμάτων καὶ ἱππευόντων. » Ταῦτα
καὶ διὰ Ἰσαίου τοῦ προφήτου σαφῶς ἡμᾶς ἐπέδειξε-
σαν· « Οὐαὶ Ἀσσυρίοις ! ἡ ῥάβδος τοῦ θυμοῦ μου ἐν
ταῖς χερσὶν αὐτῶν, τὴν ὀργὴν μου εἰς ἔθνος ἄνομον
ἀποστελῶ, καὶ ἐν τῷ ἐμῷ λαῷ συντάξω ποιῆσαι
σχῦλα καὶ προνομήν. » Οὕτω κἀνταῦθα· « Τίς ἤρξατο
εἰς ἀγαθὰ κατοικοῦση ὀδύνας ; ὅτι κατέθη παρὰ Κυ-
ρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλήμ ὕψος ἀρμάτων καὶ
ἱππευόντων. » Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, τῇ ἀγαθῶν ἀπολαύσει
παντοδαπῶν τῆς ὀδύνας ἐπήγαγον, τῶν πολεμίων
αὐτοῖς ἐπιστήσας τὸ πλῆθος. Καὶ ἐπειδὴ πρὸ τῆς
Ἱερουσαλήμ ἡ Λάχισ ἐπορθήθη (τὴν μὲν γὰρ Ἱερου-
σαλήμ ὁ Ναβουχοδονόσορ, τὴν δὲ Λάχισ ὁ Σενναχη-
ρεῖμ ἐξεπόρθησε), πρὸς αὐτὴν τρέπει τὸν λόγον.
« Κατοικοῦσα Λάχισ, ἀρχηγὸς ἀμαρτίας αὐτῆ ⁸⁶ ἐστὶ

i Isa. x, 5, 6.

VARIE LECTIONES.

⁸⁶ A κατὰ γέλωτα. ⁸⁶ A κατοικοῦσα, juxta rep. lect. ⁸⁶ A Σιζωνν, ut Ald. ⁸⁷ Rec. lect. est, κόψασθαι.
⁸⁸ εἰς. Ita cum C legimus. Sirm. ἐν. ⁸⁹ αὐτῆ. Des. in A.

τῆ θυγατρὶ Σιών, ὅτι ἐν σοὶ εὐρέθησαν αἱ ἀσέβειαι A sunt iniquitates Israelis. • Tu vero Lachis prior-
τοῦ Ἰσραήλ. • Σὺ δὲ, Λάχης, προτέρα δέξῃ τὴν τιμω-
ρίαν, τῶν δέκα φυλῶν ζηλώσασα τὴν ἀσέβειαν, καὶ
εἰς τὴν παρανομίαν τὴν Ἱερουσαλήμ κατασύρασας.

18, 18. • Διὰ τοῦτο δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως
κληρονομίας Γεθ, οἴκους ματαίους, εἰς κενὸν ἐγένοντο
τοῖς βασιλευσὶν Ἰσραήλ. Ἔως τοὺς κληρονόμους σου
ἀγάγω⁹⁰. • Τοῦτου χάριν καὶ παρὰ σοῦ πλῆθος αἰχμη-
αλώτων οἱ πολέμιοι λήφονται • τούτους γὰρ ἐξαπο-
στελλομένους ὠνόμασε • καὶ ἕως Γεθ ἔρημος ἡ γῆ
σου γενήσεται, ἐπειδὴ τῆ τῶν ἀνοήτων τοῦ Ἰσραήλ
βασιλείων ἠκολούθησας ἀσεβεία. Ἐν ταύτῃ δὲ γενήσῃ
τῆ ἔρημιά, ἕως τοὺς κληρονόμους ἀγάγω σου⁹¹, τουτ-
έστιν, Ἔως ἂν τοὺς αἰχμαλώτους ἀπαχθέντας ἐλευθε-
ρώσας, ἐπαναγάγω πάλιν, καὶ τὴν πατρῶαν αὐτοῖς
ἀποδοῦ κληρονομίαν. Τινὲς⁹² δὲ τοὺς κληρονόμους,
τοὺς πολεμίους ἠρμήνευσαν, οὕτω τὸ χωρίον νοή-
σαντες • « Οἰκῆσει⁹³ τοὺς οἴκους τοὺς ματαίους,
οἵτινες εἰς κενὸν ἐγένοντο τοῖς βασιλευσὶν Ἰσραήλ,
ἕως τοὺς κληρονόμους, » ἀντὶ τοῦ, τοὺς πολεμίους,
« ἀγάγω σοι. » Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν ἐνικῶς τεθει-
κότα τὸν κληρονόμον, καὶ βαθυτέραν εὐρίσκομεν
διάνκαν. Ἐν ἐρημίᾳ γὰρ, φησὶν, ἔση τοὺς ματαίους
οἴκους οἰκοῦσα, ἕως τὴν κληρονόμον ἀγάγω σοι, ὃν
πῆρρωθεν οἱ κακοὶ γεωργοὶ θεασάμενοι, κατὰ τὴν
Δεσποτικὴν παραβολὴν, εἶπον • Οὗτός ἐστιν ὁ κλη-
ρονόμος, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ⁹⁴ ἡμῶν
ἔσται ἡ κληρονομία. • Οὗτος παραγενόμενος, οὐ τὴν
Λάχης μόνην, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, τῆς
τῶν ματαίων εἰδώλων δουλείας ἀπέβλαξε. Τοῦτοις
ἐπάγει • « Κατοικοῦσα Λάχης κληρονομίαν⁹⁵ ἕως
Ἰδολλάμ ᾗξει. • Αὕτη δὲ, φησὶν, ἡ ἔρημία οὐ μόνον
σὲ καθέξει, ἀλλὰ καὶ ἕως τῆς Ἰδολλάμ ἐκταθήσεται,
καὶ τὴν ἔνδοξον Ἱερουσαλήμ καταλήψεται. Αὐτὴν
γὰρ θυγατέρα Σιών, προσηγόρευσε • πρὸς ἣν καὶ
τὸν λόγον τρέψας φησὶν •

• Ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς Σιών, (18.) ξύρησαι, καὶ
κεῖραι ἐπὶ τὰ τέκνα σου τὰ τρυφερά, ἐμπλάτυνον
τὴν ξύρησίν σου, ὡς ἀέτος, ὅτι ἠχμαλωτεύθησαν ἀπὸ
σοῦ. • Πένθειμον ἀνάλαθε σχῆμα, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν
τριῶν ἀφέλε κόσμον, ἀέτων μιμουμένην, πάντων εἰς
καιρὸν κατὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον γυμνούμενον τῶν
πετρῶν • 23⁹⁶ κατὰ ταυτοῦ τὴν καιρὸν οὐδὲ θηρεῦειν
ισχύει, οὐδὲ φοβερός ἐστιν οἷς πρότερον ἦν φοβερός.
Τούτω παραπλησίως καὶ σὺ, τῆς ἐμῆς γυμνουμένη
προνοίας, εὐάλωτος ἔση τοῖς πολεμίοις, ὡς τῶν οἰκη-
τῶν σου πάντων ἔρημος γιγνομένη.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

α'. • Ἐγένοντο⁹⁷ γὰρ λογιζόμενοι κόπους, καὶ
ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν, καὶ ἅμα
τῆ ἡμέρα συνετέλουν αὐτά. • Οὐδὲ γὰρ τὰς νύκτας
δίχα παρανομίας διήγον, ἀλλὰ νύκτωρ τὴν πονηρίαν
προμελετῶντες, καὶ τοῖς λογισμοῖς ταύτην διαγρά-

⁹⁰ Luc. xxi, 38.

A sunt iniquitates Israelis. • Tu vero Lachis prior-
dabis poenas, quod imitata sis decem tribuum im-
pietatem, et quod ad impietatem Hierosolyman
pertraxeris.

VERS. 14, 18. • Ideo dabis emissarios usque ad
hæreditatem Geth, domus vanas, frustra fuerunt
regibus Israelis. Donec hæredes tuos adducam. •
Quamobrem et abs te captivorum multitudinem
hostes capient, hos enim *emissarios* vocavit, et
usque ad Geth terra tua vastabitur, quod insanorum
Israelis regum secuta sis 1484 impietatem. In
hac autem solitudine permanebis, « donec hæredes
tuos adducam; » hoc est, donec eos qui in capti-
vitate sunt abducti, liberatos rursus reducam, et
paternam hæreditatem eis restituum. Quidam au-
tem *hæredes* interpretati sunt *hostes*, sic locum in-
tellegentes : « Habitavit in domibus vanis, quæ
quidem frustra fuerunt regibus Israelis, donec hæ-
redes, » hoc est *hostes*, « adducam tibi. » Juxta
Aquilam vero, qui numero singulari *hæredem* po-
suit, altiore sensum invenimus. In solitudine, in-
quit, eris vanas domos inhabitans, donec hæredem
adducam tibi, quem cum procul mali agricolæ vi-
dissent, juxta Dominicam parabolam dixerunt :
« Hic est hæres, venite, occidamus eum, et hære-
ditas nostra erit^k. » Hic adventu suo, non Lachis
solam, sed et omnem orbem terrarum a vanorum
idolorum servitute liberavit. His subdit : « Quæ-
habitat Lachis hæreditatem usque ad Odollam ven-
iet. » Non te solum, inquit, hæc vastitas obtine-
bit, sed etiam usque ad Odollam propagabitur, et
præclaram Hierosolyman apprehendet. Eam enim
filiam Sionis appellavit. Ad quam et sermonem
convertens, ait :

• Gloria filiæ Sionis, (VERS. 16.) decalvare super-
filios tuos delicatos : dilata tonsuram tuam, sicut
aquila, quoniam captivi ducti sunt ex te. • Lugu-
brem sume vestem, et a capillis aufer ornatum,
aquilam imitans, pennis omnibus certo tempore
juxta 1485 ordinem naturæ denudatam : quæ
per id tempus nec venari potest, nec terrorem qui-
bus antea formidabilis erat, incutere. Huic similis
et tu, providentia mea destituta, facilis capti eris
hostibus, nempe ab omnibus tuis incolis vacua
facta.

CAP. H.

VERS. 1. • Facti sunt enim cogitantes labores, et
operantes mala in cubilibus suis, et simul cum die
consummabant ea. • Nam ne noctes quidem sine
iniquitate traducebant : per noctem enim malitiam
præmeditantes, et hanc cogitatione depingentes,

⁹⁰ A ἀγάγωσι, omisso σου. ⁹¹ σου. Leg. esse videtur, σοι. ⁹² τινες, κ τ. λ. Horum nihil exstat apud
Montf. in Hexapl. ⁹³ C οἰκῆσεις. ⁹⁴ καὶ — κληρ. Aliter l. c. leg. ⁹⁵ A κληρονομία, colo ad Λάχης po-
sito. ⁹⁶ 23. C οὕτως. ⁹⁷ Ἐγ. — κόπους. Hebr., Vae cogitantibus iniquum.

VARIE LECTIONES.

interdium consiliis opera adjuungebant. Quænam vero ista sint et quanta, enumerat.

« Quia non levaverunt manus ad Deum suum. (Vers. 2.) Et desiderabant agros, et diripiebant pupillos, et domos opprimebant, et rapiebant virum et domum ejus, virum et hæreditatem ejus. » Et iniquitatibus explicatis, prædixit punitiorem.

Vers. 3. « Propterea hæc dicit Dominus : Ecce ego cogito super tribum istam mala : de quibus non efferatis colla vestra, et non ambuletis recti subito, quia tempus malum est. » Feroces enim et fastu insolentes cervices vestras deprimam, et castigationis magnitudine despiciere in terram cogam : similiterque ut reliquis tribus, hanc tribum in servitutem tradam propter antedictas iniquitates.

Vers. 4. « Die illo sumetur super vos parabola, et plangetur plangitum cum cantico dicentium, Misæria 1486 miseri facti sumus. » Hinc et antedicta facile est intelligere ; nam quem supra *luctum Sirenium* dixit, hic *plangitum cum cantico* vocat. Ita ut planum sit, ibi etiam *luctum Sirenium*, juxta pervulgatam fabulam, vocatum esse a propheta plangitum cantu modulatum. His, inquit, illatis ei claudibus, non plangent vos modo, qui vestras calamitates audient, sed etiam exempli causa res vestras aliis narrabunt. Dicetis vero inter vos :

« Pars populi mei mensurata est funiculo, et non erat qui prohiberet eum, ut averteretur : agri nostri divisi sunt. (Vers. 5.) Propter hoc non erit tibi mittens funiculum in hæreditate. » Quoniam enim his in captivitate abductis, vicini eorum agros sibi dividerunt : hoc, inquit, cum audieritis, luctibus et lacrymis pleni, inter vos hæc dicetis : Divinitus populo Israelis assignata pars ab inimicissimis alienigenis mensurata ac divisa est, nemine prohibente, injuriamve propulsante : atque ego quidem illinc ejectus sum, et datam hæreditatem non habeo, agros vero ad me pertinentes alii distribuunt. Postquam acerba sic denunciavit, utilitatis plenam admonitionem affert.

« In Ecclesia Domini, (Vers. 6, 7.) nolite flere lacrymis, neque plorent super his oculi vestri ; non enim abjiciet opprobria. Qui dicit, Domus Jacobi provocavit Spiritum Domini. Si hæc sunt studia ejus, nonne sermones ejus boni sunt cum eo, et recti ambulaverunt? » Non, inquit, ex supplicio vobis dolor capiendus est, sed peccatum legendum est : nec verbo iniquitas 1487 confutenda, sed opere rerum mutatio proferenda ; nam operibus ornata verba laudat Deus.

φροντες, μεθ' ἡμέραν ταῖς βουλαῖς ἐπετίθουν τὰ ἔργα. Τίνα δὲ ταῦτα καὶ ὅσα, ἀπαριθμεῖται.

« Διότι οὐκ ἦραν χεῖρας πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῶν. (β'.) Καὶ ἐπεθύμουν ἀγροὺς, καὶ ἤρπαζον ὄρφανούς, καὶ οἴκους κατεδυνάστευον, καὶ διήρπαζον ἄνδρα καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. » Καὶ τὰς παρανομίας διεξελθὼν, προλέγει τὴν τιμωρίαν.

γ'. « Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος · Ἴδού ἐγὼ λογίζομαι ἐπὶ τὴν φυλὴν ταύτην κακὰ, ἐξ ὧν οὐ μὴ ἀρῆτε τοὺς τραχίλους ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ πορευθῆτε ὀρθοὶ ἐξαίφνης¹, ὅτι καιρὸς πονηρός ἐστι. » Τοὺς γὰρ θρασεῖς ὑμῶν καὶ ἀλαζονικούς κατακάμψω τραχίλους, καὶ τῷ μεγέθει τῆς παιδείας κίπτειν² εἰς γῆν ἀναγκάσω · ταῖς γὰρ ἄλλαις φυλαῖς παρακλή-
B εῖως, καὶ τῆδε παραδώσω τὴν φυλὴν τῇ δουλείᾳ διὰ τὰς προρῆθεις παρανομίας.

δ'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ληφθήσεται ἐφ' ὑμᾶς παραβολή, καὶ θρηνηθήσεται θρῆνος ἐν μέλει λέγοντων³ · Ταλαιπωρία ἐταλαιπωρήσαμεν. » Ἐντεῦθεν καὶ τὰ πρόσθεν εἰρημένα ῥῶον ἂν τις νοήσειεν · ὁ γὰρ εἶπεν ἄνω *πένθος Σειρήνων*, τοῦτο ἐνταῦθα *θρῆνον ἐμμελῆ* καλεῖ. Ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι κακεὶ τὸν ἐμμελῆ θρῆνον *πένθος Σειρήνων* κατὰ τὸν περιφερόμενον ἐκάλεσε μῦθον. Τούτων, φησὶν, ἐπενεχθέντων αὐτῇ τῶν κακῶν, οὐ θρηνησοῦσι μόνον ὑμᾶς οἱ τὰ καθ' ὑμᾶς ἀκούοντες, ἀλλὰ καὶ οἶόν τινα παραβολῇ κεχηρημένοι, ἐτέροις τὰ ὑμέτερα προσοίσουσι διηγήματα. Καὶ ὑμεῖς δὲ πρὸς ἀλλήλους ἔρεῖτε ·

« Μερὶς λαοῦ μου κατεμετρήθη ἐν σχανίῳ, καὶ οὐκ ἦν ὁ κωλύσων⁴ αὐτόν, τοῦ ἀποστρέψαι · οἱ ἀγροὶ ἡμῶν διεμετρήσαν⁵. (ε'.) Διὰ τοῦτο οὐκ ἔσται σοὶ βάλλων σχοινίον ἐν κλήρῳ. » Ἐπειδὴ γὰρ, τούτων αλγυμάλων ἀπαχθέντων, οἱ περιόικοι τὴν ὑπὸ τούτων γεωργουμένην διενείμαντο γῆν, τοῦτο, φησὶν, ἀκούοντες, ὀλοφυρόμενοι καὶ δακρύνοντες πρὸς ἀλλήλους ἔρεῖτε, ὅτι Ἡ θεὸθεν ἀπορισθεῖσα μερὶς τῷ Ἰσραὴλ, ὑπὸ τῶν ἐχθίστων ἀλλοφύλων μετρηθεῖσα διήρηται, οὐδενὸς ἀπέργοντος καὶ τὴν πλεονεξίαν παύοντος · κἀγὼ μὲν ἐκεῖθεν ἐκθέθημαι, καὶ τὸν δοθέντα κλῆρον οὐκ ἔχω · τοὺς δὲ ἐμοὶ προσήκοντας ἀγροὺς ἕτεροι διανέμονται. Οὕτω τὰ λυπηρὰ διαγείλας, παραινέσιν εἰσφέρει τὸ χρεῖσιμον ἔχουσαν.

« Ἐν ἐκκλησίᾳ Κυρίου, (ς', ζ'.) μὴ δακρύνετε⁶ δάκρυσι, μηδὲ δακρύνεωσαν ἐπὶ τούτοις οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν⁷ · οὐ γὰρ ἀπόσεται ὄνειδος ὁ λέγων · Οἶκος Ἰακώβ παρώργισε Πνεῦμα Κυρίου. Εἰ ταῦτα ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἐστίν, οὐχὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ καλοὶ εἰσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ὀρθοὶ πεπόρευνται ; » Οὐ χρῆ, φησὶν, ἀλγεῖν ὑμᾶς ἐπὶ τῇ τιμωρίᾳ, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν θρηνεῖν · οὐδὲ λόγῳ τὴν παρανομίαν ὁμολογεῖν, ἀλλ' ἔργῳ⁸ δεκνύναί τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν · τοὺς γὰρ τοῖς ἔργοις κοσμουμένους λόγους ἐπαινεῖ Θεός.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Ἡ διήρπαζον, omisso ὄρφανούς. ² Ἡ ἤρπαζον. ³ ἐξαίφνης. Des. in A. ⁴ C κάμπτειν. ⁵ Ἡ λέγων. ⁶ Ἡ δακρύνετε. ⁷ C ὑμῶν διεμετρήθησαν. ⁸ δακρ. A χλαίετε. ⁹ οἱ ὀφθ. ὑμ. Des. in A. ¹⁰ ἔργ. C πρ. αὐτῶν. ἐν.

γ'. « Καὶ ἔμπροσθεν ὁ λαός μου εἰς ἔχθραν ἀν-
 ἔσῃ κατέναντι τῆς εἰρήνης αὐτοῦ. » Τοῖς γὰρ ἡμοῖς
 νόμοις ἐναντία δρῶν ἑαυτὸν τῆς εἰρήνης ἐστέρησε.
 « Τὴν δорάν αὐτοῦ ἐξέδειραν, τοῦ ἀφελέσθαι ἐλπίδα⁹,
 συντριμμὸν πολέμου. » Διὰ γὰρ ταύτην τὴν μοχθη-
 ρίαν τρόπον τινὰ τῆς οἰκείας ἐγυμνώθη δораз,
 ἔρημος τῆς ἐμῆς προνοίας γενόμενος, καὶ τὴν ἀγα-
 θὴν ἀπαλέσας ἐλπίδα, τῇ τοῦ πολέμου συντριβῇ
 παρεδόθη.

θ'. « Καὶ οἱ ἡγοῦμενοι δὲ τοῦ λαοῦ μου ἀπορρίψθη-
 σονται¹⁰ ἐκ τῶν οἰκιῶν τρυφῆς αὐτῶν, διὰ τὰ πονηρὰ
 ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν. » Σὺν τοῖς ἄλλοις
 γὰρ καὶ οἱ βασιλεῖς, καὶ οἱ ἱερεῖς, τῆς προτέρας
 στερεθέντες τρυφῆς, τὴν ἀλλοτρίαν δουλοπρεπῶς
 οἰκεῖν ἠναγκάσθησαν, δίκας ὧν ἐπλημμέλησαν τί-
 νοντες.

« Ἐγγίσατε ἡρεσιν αἰωνίοις. (ι', ια'.) Ἀνάστηθι¹¹
 καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις·
 ἔνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρητε¹² φθορᾷ. Κατεδιώ-
 χθητε οὐδενὸς διώκοντος. » Τῇ γὰρ παρανομίᾳ σφᾶς
 αὐτοῦς ἐκδεδωκότες, αὐθαίρετοι μὲν εἴλεσθε τὴν
 πονηρίαν, πρόχειροι δὲ τοῖς πολεμίοις ἐγένεσθε. Εἰς
 τὰ ὄρη τοίνυν ἐκείνων βαδίσετε, ἃ ἄνωθεν ὁ Θεὸς
 ἐκεῖ δημιουργήσας ἐφόρτυσε· τῆς ἐναυθα γὰρ διαί-
 της διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐστέρησθε. « Πνεῦμα γὰρ
 ἔστησε ψευδές, ἐστάλαξέ σοι ὡς¹³ οἶνον καὶ μέθυ-
 σμα. » Τὸ γὰρ τῆς¹⁴ ἐξαπάτης πνεῦμα, ἐν τοῖς
 ψευδοπροφήταις φθεγγόμενον, τὰς ψευδεῖς σοι προφ-
 ῆσεις ἐνέσταξε, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐνεργάσατο
 μέθην.

« Καὶ ἔσται, ἐκ τῆς σταγόνας τοῦ λαοῦ τούτου
 (ιβ'.) συναγόμενος συναχθήσεται Ἰακώβ· σὺν πᾶσιν
 ἐκδεχόμενος ἐκδέξομαι τοὺς καταλοιπούς τοῦ Ἰσραὴλ,
 ἐπὶ τὸ αὐτὸ θῆσομαι τὴν ἀποστεροφὴν αὐτοῦ¹⁵. » Αὕτη
 δὲ, φησὶν, ἡ ἐξαπάτη, ἡ παρὰ τῶν δαιμόνων διὰ τῶν
 ψευδοπροφητῶν ἐν ὑμῖν γινομένη, παρασκευάσει καὶ
 ὑμᾶς τὰς δέκα φυλάς εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν κατα-
 λαθεῖν· ἐκεῖ γὰρ πάντας ἀπάξω, κοινήν ὑμῖν ἐπάγων
 τὴν τιμωρίαν· ἧς καταλαθοῦσης, « Ὡς πρόβατα ἐν
 Ὀλίφει, ὡς ποίμνια¹⁶ ἐν μέσῳ κοιτῆς αὐτῶν, ἐξαλοῦν-
 ται ἐξ ἀνθρώπων. » Καθάπερ γὰρ ἡσυχῇ καθήμενα
 πρόβατα¹⁷, λύκον ἐξαπιναιῶς ἐπελθόντα θεασάμενα,
 μετὰ πολλοῦ δέους ἀνίσταται· οὕτως ὑμεῖς ἐπελθόν-
 τας θεασάμενοι τοὺς πολεμίους, θορύβου καὶ δέους
 ἀναπληρῆσεσθε. Εἶτα προλέγει τὰ ὑπὸ Σεδεκίου γε-
 γεννημένα, ἃ¹⁸ καὶ ὁ μακάριος Ἰεζεκιὴλ ὁ προφήτης
 προσείρηκεν, ἡνίκα σκευὴ αἰχμαλωσίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
 λαθεῖν προσετάχθη, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων προ-
 αγορεῦσαι τὴν ἐκείνου τοῦ βασιλέως φυγὴν.

ιγ'. « Ἀνάστηθι¹⁹ διὰ τῆς διακοπῆς²⁰ πρὸ προσ-
 ὄπου αὐτῶν· διέκοψαν²¹, καὶ διήλθον πόλιν, καὶ
 ἐξῆλθον δι' αὐτῆς, καὶ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν
 πρὸ προσώπου αὐτῶν. » Αἰσθόμενος γὰρ ἐπιθάντας
 τοὺς Χαλδαίους, τῆς πόλεως διορύξας τὸ τεῖχος σὺν

VERS. 8. « Et prius populus meus in inimicitiam
 restitit contra pacem suam. » Contra leges enim
 meas faciens, semetipsum pace privavit. « Pellem
 ejus excoriaverunt, ut auferrent spem, contritionem
 belli. » Propter hanc enim nequitiam quodammodo
 pelle sua spoliatus est : mea nimirum pro-
 curatione destitutus et bona spe dejectus, bello
 quasi attritus est.

VERS. 9. « Duces populi mei projicientur de do-
 nibus deliciarum suarum, propter mala studia sua
 ejecti sunt. » Cum aliis enim et reges, et sacerdo-
 tes, pristinis orbatu deliciis, in aliena terra servo-
 rum more habitare coacti sunt, eorum quibus de-
 liquerunt, pœnas luentes.

« Appropinquate montibus æternis. (VERS. 10,
 11.) Surge et ambula, quia non est tibi hæc re-
 quies : propter immunditiam consumpti estis cor-
 ruptione. Fugistis nemine persequente. » Cum enim
 vos iniquitati dedissetis, sponte quidem malitiam
 estis amplexi, hostibus vero captu faciles facti
 estis. Ad montes igitur illorum accedite, quos a
 principio Deus ibi conditos plantavit ; nam hic vi-
 vendi facultate privati estis propter peccatum.
 « Spiritus enim statuit mendacium, stillavit tibi
 vinum et ebrietatem. » Fraudulentus enim spiritus,
 per falsos prophetas loquens, mendaces prædictiones
 tibi instillavit, indeque fluentem ebrietatem
 operatus est.

« Et erit, de stilla 1488 populi hujus. (VERS.
 12.) Congregatus congregabitur Jacob : cum om-
 nibus suscipiens suscipiam reliquos Israelis, in id-
 ipsum ponam aversionem ejus. » Hæc, inquit, de-
 ceptio, quam vobis per falsos prophetas demones
 conflaverunt, efficiet ut vos etiam ad decem tribus
 in captivitatem perveniat. Eo enim omnes abdu-
 cam, communes de vobis pœnas sumens : quæ cum
 vos oppresserint : « Sicut oves in tribulatione,
 quasi greges in medio cubilis eorum, exsiliunt ex
 hominibus. » Quemadmodum enim oves quiete re-
 cubantes, si lupum repente venientem vident, cum
 metu plurimo surgunt : sic vos, cum hostes videri-
 ritus adventantes, tumultu et timore implebimini.
 Deinde prædicat quæ sub Sedecia facta sunt : quæ
 quidem beatus etiam Ezechiel propheta prædixit,
 vasa captivitatis a Deo accipere jussus, et regis il-
 lius fugam rebus ipsis prænuntiare.

VERS. 13. « Ascende per divisionem ante faciem
 eorum : diviserunt et transierunt portam, et egres-
 si sunt per eam, et exiit rex eorum ante faciem
 eorum. » Cum enim sensisset Chaldaeos insilientes,
 urbis muro perfosso cum paucis aufugit : captus

VARIÆ LECTIONES.

⁹ Α ἐλπίδας. ¹⁰ C ἀπορρίψθησονται. ¹¹ Α ἀνάστα. ¹² C διεφάρησιν. ¹³ ὡς. Α εἰς. ¹⁴ τῆς.
 Des. in C. ¹⁵ Α αὐτῶν. ¹⁶ Α ποίμνιον. ¹⁷ πρόβ.—θεασάμενα. Ex C suppl. ¹⁸ ἃ. Ita C, Sirm. δ. ¹⁹ Ἄν.
 — προσ. αὐτ. Hebr., Ascendet effractor coram illis. ²⁰ Α κοπῆς. ²¹ δ.έ. C prem. καί.

vero, filiorum primo eadem vidit, deinde oculis orbatus vinculusque abductus est. « Dominus autem dux erit eorum. » Scilicet non ad ferendam opem, sed ad eos perdendos.

1489 CAP. III.

VERS. 1-4. « Et dicit : Audite hæc, principes Jacobi, et reliqui domus Israelis : nonne vestrum est cognoscere iudicium? Qui odio habetis bona et quæritis mala : diripientes pelles eorum ab eis, et carnes eorum ab ossibus eorum. Sicut devoraverunt carnes populi mei, et pelles ab eis excoriarunt, et ossa eorum confregerunt, et conciderunt sicut carnes in lebetem, et sicut carnes in ollam : sic clamabunt ad Dominum, et non exaudiet eos, et avertet faciem suam ab eis tempore illo, eo quod pessime egerunt in studiis suis. » Ad principes verba facit, quibus cum iudicandi potestas permissa esset, jus conculcabant : quare per interrogationem eos alloquitur : Nonne vos iudicandi facultatem obtinistis, ut delinquentes quidem puniatis, innocentes vero sine noxa dimittatis? Quomodo igitur, qui legum præfecturam eratis sortiti, in honorum operum actione aversabimini, et in res iniquissimas acerrime incumbetis? Tanta porro tyrannidem in pauperes exercuistis, ut omnibus opibus eos privaretis? Hoc enim planum fecit, cum dixit : « Diripientes pelles eorum ab eis, et carnes eorum ab ossibus eorum. » Cum hæc itaque scelera admiseritis, etiamsi millies auxilium a me petieritis, nullam opem consequemini. His minis contra principes prolatis, ad 1490 propheta

αἰτήσητε, ἐπικουρίας οὐδεμιᾶς ἀπολαύσετε. Οὕτω φέρεται τὸν λόγον.

VERS. 5. « Hæc dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, et mordent dentibus suis, et prædicant super eos pacem, et non est data in os eorum : sanctificaverunt super eum prælium. » Mendacia, inquit, prophetæ falsi vaticinantes, quasi morsibus quibusdam, verborum assentatione populo nocebant, contraria quidem prophetis meis loquentes, pacem autem populo pollicentes. At vero eorum quidem verba pacem habent, sed res bellum ostendunt. Malorum autem quæ ex bello existunt causa fuerunt qui pacem prædicabant, et quominus pœnitentiam populus ægeret, obsistebant. Quod vero ait : « Et sanctificaverunt super eum bellum, » pro *separaverunt* posuit, hoc est conciliaverunt.

VERS. 6, 7. « Propterea nox vobis erit pro visione, et tenebræ erunt vobis ex divinatione, et occidet sol super prophetas, et obtenebrescet super eos dies. Et confundentur qui vident somnia, et irridebuntur harioli, et loquentur adversus eos omnes isti, quia non est qui exaudiat eos. » Rebus

ὀλίγοις ἀπέδρα · ἀλοὺς δὲ, πρῶτον μὲν εἶδε τὴν τῶν παιδῶν σφαγὴν · εἶτα στερηθεὶς τῶν ὀμμάτων, πεπεδημένος ἀπήχθη. « Ὁ δὲ Κύριος ἠγγήσεται αὐτῶν · οὐκ ἀμύνων, ἀλλὰ προτέμενος δηλονότι.

ΚΕΦΑΛΑ Γ'.

α'-δ'. « Καὶ ἐρεῖ · Ἄκουσατε δὴ, αἱ ἀρχαὶ τοῦ Ἰακώβ, καὶ οἱ καταλόικοι οἴκου Ἰσραὴλ · οὐχ ὑμῖν ἐστὶ γινῶναι²² τὸ κρίμα ; Οἱ²³ μισοῦντες τὰ καλὰ, καὶ ζητοῦντες τὰ πονηρὰ · ἀρπάζοντες τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀστέων αὐτῶν. Ὅν τρόπον κατέφαγον τὰς σάρκας τοῦ λαοῦ μου, καὶ τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν ἐξέδειραν, καὶ τὰ ὀστά αὐτῶν συνέθλασαν, καὶ ἐμέλισαν ὡς σάρκας εἰς λέβητα, καὶ ὡς κρέας εἰς χύτραν · οὕτω κεκραζόνται πρὸς Κύριον, καὶ οὐκ εἰσ-
B ακούσεται αὐτῶν · καὶ ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀνθ' ὧν ἐπονηρεύσαντο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν ἐν αὐτοῖς²⁴. » Πρὸς τοὺς ἀρχοντας ποιεῖται τὸν λόγον· οἱ πεπιστευμένοι γὰρ τὸ κρίνειν, ἐπάτουν τὸ δίκαιον · διότι κατ' ἐρώτησιν πρὸς αὐτοὺς λέγει· Οὐχ ὑμεῖς εἴχετε τοῦ κρίνειν τὴν ἔξουσίαν, ὥστε κολάζειν μὲν τοὺς πλημελοῦντας, ἀθῶους δὲ ἀφίνας τοὺς ἀνευθύνους ; Πῶς τοίνυν τῶν νόμων προστατεύειν πεπιστευμένοι, ἀπεστρέψασθε μὲν τὸν ἀγαθῶν ἔργων τὴν πράξιν, θερμῶς δὲ περὶ τὰ πονηρὰ διέκεισθε ; Τοσαύτη δὲ πλεονεξία κατὰ τῶν πενήτων ἐκέχρησθε, ὥστε πάντων αὐτοῦς τῶν ὑπαρχόντων γυμνοῦν. Τοῦτο γὰρ παρεδῆλωσεν εἰρηκῶς · « Ἀρπάζοντες²⁵ τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀστέων αὐτῶν. » Ταῦτα τοίνυν τετολμηκότες, καὶ μυριάκις τὴν παρ'²⁶ ἐμοῦ συμμαχίαν τοῖς ἀρχουσιν ἀπειλήσας, ἐπὶ τοὺς προφήτας μετα-

ε'. « Τάδε λέγει Κύριος ἐπὶ τοὺς προφήτας, τοὺς πλανῶντας τὸν λαόν μου, τοὺς δάκνοντας ἐν τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν, καὶ κηρύσσοντας ἐπ' αὐτῶν²⁷ εἰρήνην, καὶ οὐκ ἐδόθη εἰς τὸ στόμα αὐτῶν ἠγίασαν²⁸ ἐπ' αὐτὸν πόλεμον. » Ψεῦδη, φησὶν, οἱ τῆς ἀπάτης προφήται χρησιμολογοῦντες, οἷόν τισι δῆγμασι τῇ κολακείᾳ τῶν λόγων τὸν λαόν ἐλυμήναντο, ἐναντία μὲν τοῖς ἐμοῖς προφήταις φθεγγόμενοι, εἰρήνην δὲ αὐτοῖς ὑπισχνούμενοι. Ἄλλ' οἱ μὲν ἐκείνων λόγοι τὴν εἰρήνην ἔσχον, τὰ δὲ πράγματα τὸν πόλεμον δείκνυσσι. Πρῶξεναι δὲ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου κακῶν οἱ τὴν εἰρήνην ἐπαγγελλόμενοι, καὶ ἐμποδῶν τῇ τοῦ λαοῦ μεταμελείᾳ γενόμενοι. Τὸ δὲ, « ἠγίασαν ἐπ' αὐτὸν πόλεμον, » ἀντὶ τοῦ ἀφώρισαν τέθεικε, τοῦ-
έστι προὔξενσαν.

ς', ζ'. « Διὰ τοῦτο νῦξ ὑμῖν ἐστὶ ἀπὸ ὀράσεως, καὶ σκοτία ὑμῖν ἐστὶ ἐκ²⁹ μαντείας, καὶ δύσεται ὁ φίλος ἐπὶ τοὺς προφήτας, καὶ συσκοτάσει ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἡμέρα. Καὶ καταταχυνθήσονται οἱ ὀρώντες τὰ ἐν-ὑπνια, καὶ καταγλασθήσονται οἱ μάντιες, καὶ καταλάθουσιν κατ' αὐτῶν πάντες αὐτοί, διότι οὐκ ἐστὶ

VARIAE LECTIONES.

²² γν. Α πρᾶμ. τοῦ. ²³ Οἱ. Des. in A. ²⁴ ἐν σὺς. Des. in A. ²⁵ Ἀρπ. Decrat in edit. pr. ²⁶ C περὶ ²⁷ A αὐτόν. ²⁸ C ἠγίασεν. Ita quoque post pauca. ²⁹ ἐκ. C πρᾶμ. καί.

ὕπακοῦν ³⁰ αὐτῶν. » Τῶν γὰρ πραγμάτων ἐναν-
 τίων φαινόμενων, καὶ ἀντὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν θρυλλου-
 μένης εἰρήνης τῆς συμπλοκῆς ὀρωμένης, γέλωτα
 μὲν ὀφλήσουσιν οἱ τὰ ψευδῆ μαντευσάμενοι· ἐγκα-
 λυπτόμενοι δὲ βαδιοῦνται οἱ ταῖς ἐνυπνίοις θαρβείν
 παρακελευσάμενοι· μεσοῦσης δὲ ἡμέρας ἐν σκότιφ
 διάξουσιν, καὶ νύκτα τὴν ἡμέραν ἠγήσονται, τῷ φόβῳ
 τῶν ὀρωμένων βαλλόμενοι· πολλαῖς δὲ αὐτοῦς πλυ-
 νοῦσι λοιδορίας οἱ ταῖς ἐκείνων ἀπαθῆντες μαν-
 τεῖταις.

ἦ'. « Ἐγὼ δὲ ³¹, φησὶν ὁ προφήτης, ἐνεπλήσθην
 ἰσχύος ἐν Πνεύματι Κυρίου, καὶ κρίματος, καὶ
 δυναστείας, τοῦ ἀπαγγεῖλαι τῷ Ἰακώβ ἀσθείας
 αὐτοῦ, καὶ τῷ οἴκῳ ³² Ἰσραὴλ ἀμαρτίας αὐτῶν. »
 Οὕτε γὰρ ὅμοια τοῖς παρανόμοις ἐκείνοις δρᾶσαι
 τολμήσω· ὑπὸ δὲ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος
 ἐνεργούμενος, καὶ τῆς τοιαύτης δυνάμεως ἐμπιπλά-
 μενος ³³, σὺν παρῆρσι τοῦ λαοῦ τὴν ἀσέβειαν δι-
 ελέγξω. Οὕτως ὑποσχόμενος διαρῆρθην ἐλέγξειν
 τὰς ὑπ' αὐτῶν τολμωμένας παρανομίας, ἀντικρὺς
 βοᾷ·

0'. ἰ'. « Ἀκούσατε δὴ ταῦτα, οἱ ἡγουμένοι οἴκου
 Ἰακώβ, καὶ οἱ κατὰλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ, οἱ βδελυσ-
 σόμενοι κρίμα, καὶ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες.
 Οἱ οἰκοδομοῦντες Σιών ἐν αἵμασι, καὶ Ἱερουσαλήμ
 ἐν ἀδικίαις. » Τὸ κρίνειν, φησὶ, πεπιστευμένοι, κατ-
 ἔχειν ἀκλινῶς οὐκ ἠθουλήθητε τὰ τῆς δίκης ζυγά·
 ἀλλὰ τοῦ δικαίου μὲν ἐποιεῖσθε λόγον οὐδένα, τὸ
 δὲ ἀδικον δίκαιον ἐπειράσθε δεικνύναι, καὶ ταύτη
 κεχρημένοι τῇ γνώμῃ, αἱμάτων ἀδίκων τὴν Ἱερου-
 σαλήμ ἐνεπλήσατε· δωροδοκία μὲν οἱ ἄρχοντες χρώ-
 μενοι, οἱ δὲ ἱερεῖς τὰς περὶ τῶν νομίμων ἀποκρίσεις
 μετὰ χρημάτων ποιούσιν, καὶ προίκα τὴν θεῖαν
 ἐκτελεῖν λειτουργίαν οὐκ ἀνεχόμενοι· οἱ δὲ ὑπὸ τῶν
 ἐναντίων πνευμάτων ἐνεργούμενοι προφήται, ἔμ-
 μισθον τὴν ψευδῆ μαντείαν παρέχοντες, καὶ μετὰ
 δώρων τὴν ἀπάτην προσφέροντες, καὶ τοῦτο ³⁴ δρῶν-
 τες τὴν θεῖαν ἔχειν ἐφαντάζοντο συμμαχίαν, λέγον-
 τες· « Οὐχὶ Κύριος ἐν ἡμῖν ἐστίν; Οὐ μὴ ἐπέλθῃ
 ἐφ' ἡμᾶς ³⁵ κακά. » Ἐπειδὴ τοίνυν παρανομία πάση
 συζῶντες, μάτην ἐπερείδεσθε τῇ θεῖᾳ προσηγορίᾳ,
 γινώσκατε, ὅτι ·

19'. « Διὰ τοῦτο δι' ἡμᾶς, Σιών, ὡς ἀγρὸς ἄροτρια-
 θήσεται, καὶ Ἱερουσαλήμ εἰς ὀπωροφυλάκιον ἔσται,
 καὶ τὸ ἄροσ τὸ τοῦ οἴκου εἰς ἄλλος δρυμοῦ. » Τοσ-
 αύτη, φησὶν, ἐρημία τὴν πολυθρύλλητον ταύτην
 καταλήψεται πόλιν, ὡς τὸν μὲν θεῖον οἶκον φυτῶν
 ἀναπλησθῆναι, καὶ ἀπεικασθῆναι δρυμῷ· τὰ δὲ τῶν
 τειχῶν ἔνδον, τὰ πάλαι ὑπὸ τῶν ἐνοικούντων στενο-
 χωρούμενα, ταῖς ἔξω τῶν περιβόλων ἀρούραις
 νεουργείσθαι παραπλησίως, καὶ σπεῖρεσθαι, ὡς
 μηδὲν ὀπωροφυλακίου τὴν Ἱερουσαλήμ διαφέρειν,
 δὲ μετὰ τὴν τῶν καρπῶν συλλογὴν ἐρημον μένει, τοῦ
 πρώην φυλάττοντος οἴκαδε ἐπανιόντος. Ταῦτα δὲ
 πέρας μὲν ἔλαβε καὶ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ἥνικα

A enim contrariis apparentibus, et pro pace, quam
 jactabant, prælio ingruente, risu quidem excipien-
 tur qui falsa vaticinati sunt, et confusi gradien-
 tur qui somniis confidere jubebant, medioque die
 in tenebris vitam agent, et noctem diem existima-
 bunt, visorum metu vexati : multis autem illos
 conviciis proscindent ii, quos illi suis vaticinatio-
 nibus seduxerant.

1491 VERS. 8. « Verumtamen ego, inquit pro-
 pheta, repletus sum fortitudine in Spiritu Domini,
 et judicio, et potentia, ut annuntiem Jacobo impie-
 tates ejus, et domui Israelis peccata eorum. » Non
 enim committam, ut similia illis prævaricationibus
 aggrediar; sed sancti Spiritus gratia ductus, et tali
 virtute roboratus, populi impietatem libere redar-
 guam. Ita se palam scelera eorum reprehensurum
 pollicitus, aperte exclamat :

VERS. 9, 10. « Audite hæc, duces domus Jacobi,
 et reliqui domus Israelis, qui abominamini judi-
 cium, et omnia recta pervertitis. Qui ædificatis
 Sionem sanguinibus, et Hierosolymam iniquitati-
 bus. » [11] Cum, inquit, judicandi munus manda-
 tum vobis esset, justitiæ lances rectas et neutram
 in partem inflexas tenere nolulistis, sed potius æqui
 et justī nullam habentes rationem, injuria ut jus
 videretur adnitebamini, atque hoc agentes animi
 proposito, sanguine innocentum Hierosolymam
 complevestis. Corruptela munerum principis capti,
 et sacerdotes de legitimis non sine pecunia respon-
 dentes, ministeriaque divina gratis peragere ab-
 nuentes : quin et prophetæ adversariis agitati spi-
 ritibus, falsam divinationem pro mercede expo-
 nentes, et imposturam donis proferentes, hæc cum
 facerent, divinum auxilium se habituros augura-
 bantur, dicentes : « Nonne Dominus in nobis est?
 Non venient super vos mala. » Quoniam ergo ini-
 quam omnino vitam ducentes frustra divina appel-
 latione nixi estis, cognoscite fore ut,

VERS. 12. « Idcirco propter vos Sion quasi ager
 aretur, et Hierosolyma **1492** ut pomorum custo-
 dia sit, et mons templi in lucum saltus (redigat-
 tur). » Tanta, inquit, solitudo huic urbi clarissimæ
 inferetur, ut domus divina plantis compleatur, et
 saltus similis sit : loca vero intra muros, quæ olim
 civium frequentia angusta erant, similiter ut agri,
 qui extra mœnia sunt, arentur, et in eis sementes
 fiant, ita ut nihil Hierosolyma a pomorum custo-
 dia differat, quæ post fructuum perceptionem, cu-
 stode domum reverso, deserta manet. Hæc vero
 sub Nabuchodonosore quidem finem sortita sunt,
 cum capta urbe habitatores una cum rege captivos

VARIE LECTIONES.

³⁰ A ὑπακούων. ³¹ A Ἐγὼ μὴ ἐγὼ ἐμπλήσω ἰσχὺν, κ. τ. λ. ³² οἴκῳ. Des. in A. ³³ C ἐμπιπλάμενος.
³⁴ C ταῦτα. ³⁵ A ἡμᾶς.

abduxisset; sed exactius prophetiæ finem videre est, post rabiem et insaniam, qua Judæi adversus Salvatorem nostrum exarserunt. Nam in hunc usque diem celebre templum illud funditus eversum, et in tantam solitudinem redactum est, ut qui vident ignorent quis fuerit sanctorum olim locus. Sic ergo divina gratia de illo templo per os prophetæ vaticinans, Ecclesiæ, quæ in Dominum nostrum Jesum Christum credidit, splendorem ac celebritatem præmonstrat. Loquitur autem in hunc modum :

CAP. IV.

VERS. 1-3. « Et erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, paratus super verticem montium, et elevabitur super colles, et festinabunt ad eum populi. Et ibunt gentes multæ, et dicent : Venite, ascendamus ad montem Domini : et in **1493** domum Dei Jacobi, et ostendit nobis viam ejus, et ambulabimus in semitis ejus. Quia e Sione exhibit lex, et verbum Domini ex Hierosolyma. Et judicabit inter populos multos, et redarguet gentes fortes usque in longinquum. » Usque ad extremas enim terras evangelica et divina prædicatio permanavit, juxta Domini prædictionem, quæ in sacris Evangelii habetur. « Prædicabitur enim, inquit, hoc Evangelium omnibus gentibus, in testimonium ipsis¹. » Tum etiam sanctis apostolis præcepit, dicens : « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti : docentes eos servare omnia, quæcunque mandavi vobis^m. » Hæc lex evangelica, et sermo apostolicus, cum ab Hierosolyma, veluti a fonte quopiam, incerpisset, omnem terrarum orbem pervasit, cum fide accedentibus irrigationem asserens. Videre autem licet in mediis urbibus, et vicis, et agris, locisque remotissimis, ædes sacras exædificatas, magnitudine et pulchritudine præcellentes, ita ut ipsis quoque montibus editissimis illustriores sint, et magis conspicuæ. Quod si quispiam *colles et montes* intelligere velit templa infestissimorum dæmonum, in his olim ædificata, sic etiam sensum prophetiæ veritati congruentem inveniet. Siquidem hæc radicitus evulsa et funditus deleta sunt : Dei vero templa, et multitudine, et pulchritudine cæli stellas æmulantur. At Judæi hæc ita intelligere nolunt; sed hanc aiunt esse Babylonici reditus prædictionem. **1494** Et quidem nihil mirum est, illos, stupidi cum sint, hoc modo intelligere; nam aliis eorum ineptiis convenit etiam hæc circa prophetiam istam hallucinatio. Quod autem quidam etiam doctores pietatis eandem interpretationem

τὴν πόλιν ἐλθὼν σὺν τῷ βασιλεῖ τοὺς ἐνοικοῦντας αἰχμαλώτους ἀπήγαγεν· ἀκριδέστερον δὲ ἐστὶν ἰδεῖν τῆς προφητείας τὸ τέλος μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τῶν Ἰουδαίων λύτταν καὶ μανίαν γεννημένην. Ἄχρι γὰρ τοῦ παρόντος ὁ πελυθρῦλλητος ἐκεῖνος νεὸς ἐκ βάρων ἀνασπασθεὶς ἐρημία παντελεῖ παρεδόθη, ὡς ἀγνοεῖν τοὺς ὀρώντας, ποῖος ἦν τῶν πάλαι ἀγίων ὁ τόπος. Οὕτω τοίνυν ἡ θεία χάρις διὰ τῆς προφητικῆς γλώττης τὰ περὶ ἐκείνου προαγορεύουσα τοῦ νεῦ, τῆς εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν πεπιστευκυίας Ἐκκλησίας προθεσπίζει τὴν περιφάνειαν. Λέγει δὲ οὕτως·

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

α'-γ'. « Καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ²⁶ ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, ἔτοιμον ἐπὶ κορυφᾶς ²⁷ τῶν ὄρων, καὶ μετεωρισθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ σπεύσουσιν ἐπ' αὐτὴ λαοί. Καὶ πορεύονται ἔθνη πολλὰ, καὶ ἐροῦσι· Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ἔρος Κυρίου, καὶ ²⁸ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ δεῖξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ· ὅτι ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. Καὶ κρινεῖ ἀναμέσον λαῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη ἰσχυρὰ ἕως εἰς ²⁹ μακράν. » Μέχρι γὰρ τῶν ἐσχάτων τῆς γῆς τὸ εὐαγγελικὸν καὶ θεῖον διέδραμε κήρυγμα, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις φερομένην τοῦ Κυρίου πρόβησιν. « Κηρυχθήσεται γὰρ, ἔφη, τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. » Καὶ ταῖς ἀγίοις δὲ ἀποστόλοις παρηγγύησε, λέγων· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. » Οὗτος ὁ εὐαγγελικὸς νόμος, καὶ ἀποστολικὸς λόγος, ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ οἶον ἀπὸ τινος πηγῆς ἀρξάμενος, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διέδραμε, τοῖς μετὰ πίστειως προσιοῦσι τὴν ἀρδίαν προσφέρων. Ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ τοὺς θεῖους οἴκους ἐν μέσῳ καὶ πόλεων, καὶ χωμῶν, καὶ ἀγρῶν, καὶ ἰσχυριῶν διακειμένους, καὶ μεγέθει, καὶ κάλλει διαπρέποντας, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν ὑψηλοτάτων ὄρων ἐπισημοτέρους εἶναι, καὶ περιφανεστέρους. Εἰ δὲ καὶ βουνούς καὶ ὄρη, τὰ πάλαι ἐν τοῦσις τῶν ἀαστόρων δαιμόνων τσμένη νοῆσαι τις ἐθέλησσει, καὶ οὕτως εὐρήσει τὸν προφητικὸν λόγον ἀληθεῖα κοσμούμενον τὰ μὲν γὰρ ἐκ βάρων ἀνεσπασμένα, φροῦδὰ ἔστι παντελῶς· εἰ δὲ θεοὶ ναοί, τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὸ κάλλος μιμοῦνται. Ἰουδαῖοι δὲ ταῦτα νοεῖν οὐκ ἐθέλουσιν οὕτως, ἀλλὰ τῆς ἐκ Βαβυλῶνος ἐπανόδου πρόβησιν ταῦτα εἶναι φασί· καὶ τὸ μὲν ἐκεῖνους ἠλιθίους ὄντας· οὕτω νοεῖν, θαυμάστον οὐδὲν· συμβαίνει γὰρ αὐτῶν ταῖς ἄλλαις παρανομασίαις ³⁰ καὶ ὁ περὶ τῆςδε τὴν προφητείαν πλάνος·

¹ Matth. xxiv, 14. ^m Matth. xxviii, 19, 20.

VARIE LECTIONES.

²⁶ Supra, t. I, p. 1309, ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις. ²⁷ κορ. Α. præm. τὰς. ²⁸ εἰς τ. ὄρ. Κυρ. καὶ. Des. in A. ²⁹ εἰς. Des. in A. ³⁰ C. παρανομίαις.

τὸ δὲ καὶ τινὰς τῶν τῆς εὐσεβείας διδασκάλων τὴν αὐτὴν ἔρμηνειαν ἐνθεῖναι τοῖς οἰκείαις συγγράμμασιν, οὐκ ἀνεκτὸν, οὐδὲ συγγνώμης ἄξιον εἶναι μοι δοκεῖ. Ποῖα γὰρ ἔθνη καὶ πελάζοντα, καὶ πόρρωθεν ἀπερισμμένα, μετὰ τὴν ἐπάνοδον συνέδραμον εἰς τὸν Ἰουδαίων ναὸν, τὸν ἐκεῖνον ἀσπασάμενα νόμον, καὶ τὸν ἐκεῖθεν ἐκπορευόμενον ἀγαπήσαντα λόγον; Ἄναμῆσον δὲ ποίων ἐθνῶν, ἢ λαῶν παμπόλλων, οὐτὶς ὁ λόγος διέκρινε, τὰ κακῶς ὑπ' αὐτῶν γινόμενα διελέγων; Καὶ τὰ ἐπαγόμενα δὲ, ἀντικρὺς τῆς ἔρμηνείας ἐκεῖνης διελέγει τὸ ψεῦδος; μετὰ γὰρ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ὡς καὶ τοῖς οὕτω νενοηκόσι δοκεῖ, καὶ Γῶγ καὶ Μαγῶγ μετὰ πλείστων ἔθνῶν ἐπεστράτευσαν Ἰουδαίους, καὶ οἱ περιόικοι δὲ πάντες; αὐτοὺς πολεμοῦντες διέτλεσαν, ἔνθεν μὲν Ἰδουμαῖοι, καὶ Ἀμμωνῖται, καὶ Μωαβῖται· ἐκεῖθεν δὲ ἀλλόφυλοι καὶ Σαμαρεῖται· καὶ ὀλίγοι δὲ διελθόντος χρόνου, τὰ Μακεδονικὰ αὐτοῖς ἐπέστη κακὰ, ἃ τῶν Μακκαβαίων αἱ συγγραφαὶ περιέχουσιν. Ἐνταῦθα οἶσαν.

« Κατακόψουσι γὰρ τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰ δόρατα αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ ἄρη ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ μάθωσι πολεμεῖν. (δ.) Καὶ ἀναπαύσεται ἕκαστος ὑποκάτω ἀμπέλου αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν. » Καὶ δεῖκνύς τῶν εἰρημένων τὸ ἀψευδές, τοῦ εἰρηκότος τὸ ἀξίωσι-σπονδῶν ποιεῖ τοῖς ἀκούουσι. « Τὸ γὰρ στόμα Κυρίου παντοκράτορος ἐλάλησε ταῦτα. » Τότε δὴ, τότε

ε'. « Πάντες οἱ λαοὶ πορεύονται ἕκαστος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ πορευσόμεθα ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἐπέκεινα. » Ὅτι μὲν οὖν τούτων οὐδὲν Ἰουδαίους ἀρμόττει, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ· οἱ μὲν γὰρ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκβλήθέντες, μέτοικοι τῆς οἰκουμένης ἐγένοντο, σποράδες ἀλώμενοι, καὶ τὴν κατὰ νόμον λειτουργίαν ἐκπληροῦν οὐ δυνάμενοι· ὁ δὲ προφητικὸς λόγος ὑπισχνεῖται, τοὺς πεπιστευκότας ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, πορεύεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπέκεινα. Ὅτι δὲ τὸν μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν προσσημαίνει ταῦτα καιρὸν, πάλιν τὰ πράγματα μονονουχῶ φωνὴν ἀφιέντα τὴν μαρτυρίαν παρέχεται. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας, συχναὶ τῶν ἐθνῶν κατ' ἀλλήλων ἐπαναστάσεις ἐγένοντο, ἅτε δὴ καθ' ἕκαστον ἔθνος τῆς βασιλείας μεμερισμένης. Πάσης δὲ τῆς ἡγεμονίας εἰς Ῥωμαίους μεταθεθείσης, καὶ τῆς καθ' ἕκαστον ἔθνος βασιλείας ἐπὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας ἀναίρεθείσης, εἰρήνη βαθεῖα κατέσχε τὴν οἰκουμένην, ὡς μηκέτι ἔθνος κατ' ἔθνος ἐπιστρατεύειν, ἀλλὰ διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν οὐδένην εἰρήνην, εἰς ὄργανα γεωργικὰ μεταβαλεῖν τὰ πολεμικά, καὶ τῇ γηπονίᾳ προσέχοντας, τῶν ἐντεῦθεν ἀδεῶς ἀγαθῶν ἀπολαύειν. Καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ ἅπασιν ἐπιτηδεύμασιν ὡς ἐν εἰρήνῃ προσέχουσιν, οἱ μὲν ταῖς παντοδαπαῖς χρώμενοι τέχναϊς, οἱ δὲ ἐμπορίαν καὶ ναυτιλίαν αἰρούμενοι, οἱ δὲ τῆς τελειότητος ἐρεγόμενοι, τὴν θείαν ὁδὸν, καὶ τοῦ δεσπότου τὴν θεραπείαν, ὑποβρέοντων ἡ καρδῶν προαιρούμενοι, καὶ τῇ αἰώνιον ἐντεῦθεν κληρονομοῦντες ζωὴν. Τούτοις ἐπάγει·

A in sua scripta inseruerim, id vero non ferendum mihi, nec venia dignum videtur. Quanam enim gentes, aut vicinae, aut longius dissitae, in Judaeorum templum post reditum accurrerunt ad leges eorum accipiendas, et verbum illinc exiens amplectendum? Inter quasnam vero gentes, populosve plurimos, verbum hoc iudicavit, eorum malefacta reprehendens? Sed illa etiam quae subsequuntur aperte illius interpretationis falsitatem refellunt; nam post reditum a Babyloae, ut his etiam placet qui sic interpretati sunt, et Gog et Magog, cum plurimis gentibus in Judaeos irruerunt: et Iudaei omnes continenter cum eis bella gesserunt, hinc quidem Ammaei, et Ammonitae, et Moabitar, illinc vero alienigenae et Samaritae: et non multo post Macedoniae illis clades obtigerunt, quas Machabeorum historia continet. Hoc autem loco propheticus sermo altissimam pacem promittit.

δὲ ὁ προφητικὸς λόγος εἰρήνην ὑπισχνεῖται βα-

« Concident enim gladios suos in aratra, et hastas suas in falces, et non amplius attollet gens contra gentem gladium, et plures non discent belligerare. (Vers. 4) Et requiescet unusquisque sub vite sua et unusquisque sub ficu sua, et non erit qui exterreat. » Et verborum veritatem asserens, dicentis auctoritatem **1495** auditoribus planam facit. « Os enim Domini omnipotentis locutum est haec. » Tunc nimirum, tunc:

Vers. 5. « Omnes populi ibunt, unusquisque viam suam: nos autem ibimus in nomine Domini Dei nostri, in aeternum, et ultra. » Nihil igitur ex his ad Judaeos accommodari posse, res ipsae testantur. Hi enim Hierosolyma ejecti, orbis terrarum facti sunt inquilini, dispersi et errabundi, consentaneum legi ministerium exsequi non valentes. Propheticus vero sermo promittit eos qui crediderint in nomine Domini sturos esse in aeternum, et ultra. Tempus autem post Domini adventum secuturum haec praesignificare, res ipsae iterum pene loquentes testimonium praebent. Nam ante constitutum Romanum imperium crebri inter se gentium motus fiebant, quia singulis nationibus divisa erant regna. At principatu omni ad Romanos translato, et singularum gentium regnis sub Salvatoris nostri adventum deletis, summa pax toto orbe terrarum dominata est, ita ut non amplius gens in gentem insurgat, sed ob pacem divinitus factam, bellica instrumenta in rustica convertant, et agris colendis dantes operam, perceptis hinc bonis tuto fruantur. Sed et alia omnia munia exercent, quae obiri in pace solent, et alii variis artibus vacant; alii mercaturam et navigationem sectantur, alii perfectionem appetentes, viam divinam, Domini-que cultum fluxis lueris anteponunt, et aeternam **1496** inde vitam adipiscuntur. His subdit:

« Os enim Domini omnipotentis locutum est haec. » Tunc nimirum, tunc:

VERS. 6, 7. Ἰ In diebus illis et tempore illo, con- A gregabo eam quæ contrita est, et ejectam suscipiam, eosque quos repuleram. Et efficiam ut quæ contrita erat, habeat reliquias, et quæ repulsa erat fiat gens fortis. » Et docens aperte se non de Judæis hæc dicere, apposuit : « Et regnabit Dominus super eos in monte Sionis, ab hoc inde tempore usque in perpetuum. » Si nimirum Judæorum regnum in Sione permansit, et assidue æterna Dei procuratione potiuntur, jure Judæi hanc sibi prophetiam vindicant, et qui hæc sicut illi accipiunt, cum illis consentiunt. At si Judæorum olim regnum extinctum est, proculque ab Hierosolyma habitantes in servitute vivunt, Deique procuratione spoliati sunt, et nugari designant Judæi, et Ecclesiæ doctores veritati astipulentur. *Contritam* enim B *et ejectam*, animas pietati servientes vocat, propter quas unigenitum Dei Verbum homo factum, in terra apparuit et cum hominibus versatum est². Atque horum idem ipse testis est, ad Judæos verba faciens : « Non est opus medico valentibus °, » Et : « Non veni vocare justos, sed peccatores, ad poenitentiam P. » Unde publicanum, et meretricem, * et latronem, ac similes congregans, et eorum mores in melius commutans, Ecclesiam sanctam constituit, eis imperans ab hoc inde tempore usque in perpetuum. Hoc modo de Ecclesia gentium 1497 vaticinatus propheta, ad sermones contra Hierosolymam redit.

αἰῶνα. Οὕτω τὰ περι τῆς ἐξ ἔθνων Ἐκκλησίας C σαλήμ ἐπανερχεται λόγους.

VERS. 8. « Et tu, turris gregis squalens, filia Sion, ad te venit et ingrediatur principatus, primum regnum Babylonis. » Ita etiam beatus Isaias, vel ejus potius ore Deus universorum, tropice eam nominat. Cum enim dixisset : « Plantavi vineam Sorech, et torcular extruxi in ea, » subjunxit : « Et turrim ædificavi in medio ejus, » templum sic appellans, per quod vineam custodire videbatur. Hanc Michæas turrim *squalidam* vocat, propter habitantium impietatem. Nam vivendi rationis secundum legem compositæ nitorem inquinantes, iniquitatem suam tanquam sordes quasdam introduxerunt. His minatur Babyloniorum exercitum : quorum gubernacula statim ut Nabuchodonosor suscepit, bellum movit, tertio anno regni Joacimi. Quare regnum illud *primum principatum* nominavit, quia simul ac rex factus est Nabuchodonosor, bellum intulit. Deinde per ironiam interrogat :

VERS. 9. Et nunc quare cognovisti malum ? nunquid rex non erat tibi, aut consilium tuum periit,

² Baruch. III, 28. ° Matth. IX, 12. P Marc. II, 17.

ς', ζ'. « Ἐν ταῖς ἡμέραις⁴³, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, συνάξω τὴν συντετριμμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι, καὶ οὐδ' ἀποισάμην. Καὶ θήσομαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰς ἔθνος ἰσχυρόν. » Καὶ σαφῶς διδάσκων, ὡς οὐ περὶ Ἰουδαίων ταῦτ' ἀφ' ἑαυτῶν φησι, προστέθεικε : « Καὶ βασιλεύσει Κύριος ἐπ' αὐτοὺς ἐν ὄρει Σιών ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα. » Εἰ μὲν οὖν διέμεινεν ἐν τῇ Σιών ἡ Ἰουδαίων βασιλεία, καὶ τῆς αἰωνίου καὶ διηνεκοῦς ἀπολαύσει παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων κηδεμονίας, εἰκότως καὶ Ἰουδαῖοι τὴν προφητείαν ἀρπάξουσι, καὶ οἱ παραπληρώως ἐκείνους ταῦτα νενοηκότες συνομολογοῦσιν ἐκείνοις. Εἰ δὲ πέπαυται μὲν τῶν Ἰουδαίων πάλαι ἡ βασιλεία, πόρρω δὲ τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντες δουλεύουσι, τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας προφανῶς ἐγυμνώθησαν, μήτε Ἰουδαῖοι ληρείωσαν, καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι τῇ ἀληθείᾳ συνηγορεῖσασαν. *Συντετριμμένην* γὰρ καὶ *ἀπωσμένην*, τὰς τῇ εὐσεβείᾳ δουλεύουσας προσαγορεύει ψυχὰς, δι' ἃς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐνανθρωπήσας ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. Καὶ τούτων μάρτυς αὐτὸς πρὸς Ἰουδαίους λέγων : « Οὐ χροῖται ἔχουσιν οἱ ἰσχυροὶτες ἱατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. » Καὶ, « Οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. » Διὸ τελώνην, καὶ πόρνην, καὶ ληστὴν, καὶ τοῖς τοιοῦτοις συναγαγὼν, καὶ τὸν τούτων τρόπον εἰς τὸ κρεῖττον μεταβαλὼν, Ἐκκλησίαν ἀγίαν ἀπέφηνε, βασιλεύον αὐτῶν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως εἰς τὸν αἰῶνα. Οὕτω τὰ περι τῆς ἐξ ἔθνων Ἐκκλησίας προθεσπίσας ὁ προφήτης, εἰς τοὺς κατὰ τῆς Ἱερου-

η'. « Καὶ σὺ, πύργος ποιμνίου αὐχμῶδης, θυγάτηρ Σιών, ἐπὶ σὲ ἦξει καὶ εἰσελεύσεται⁴⁴ ἡ ἀρχὴ, ἡ πρώτη βασιλεία Βαβυλώνος⁴⁵. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας, μᾶλλον δὲ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ τῆς ἐκείνου γλώττης, τροπικῶς αὐτὴν ὀνομάζει. Εἰρηκῶς γὰρ, ὅτι « Ἐφύτευσα ἄμπελον Σωρήχ⁴⁶, καὶ προήλθον ὄρυζα ἐν αὐτῷ », ἐπήγαγε : « Καὶ πύργον ὀκοδόμησα ἐν μέσῳ αὐτοῦ, » τὸν ναὸν οὕτω καλῶν, δι' οὗ φρουρεῖν ἔδοκει τὸν ἄμπελῶνα. Τοῦτον τὸν πύργον ὁ μακάριος Μιχαίας *αὐχμῶδη* προσαγορεύει, διὰ τὴν τῶν οἰκητῶρων ἀσέβειαν : τῆς γὰρ ἐνώμου πολιτείας τὸ διεῖδες θολώσαντες, οἷον αὐχμῶν τινὰ τὴν οἰκίαν παρανομίαν ἐπεισῆγαγον. Τούτοις τὴν Βαβυλωνίων ἀπειλεῖ στρατεῖαν : τούτων γὰρ εὐθὺς τὰ σκῆπτρα ἰαθίων Ναβουχοδονόσορ, ἐπιστεράττευσεν ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἰωακείμ. Διὸ καὶ ἀρχὴν πρώτην τὴν βασιλείαν ἐκείνην ὠνόμασεν, ὡς εὐθὺς μετὰ τὴν τῆς βασιλείας χειροτονίαν τοῦ Ναβουχοδονόσορ ποιησαμένου τὴν στρατείαν. Εἶτα κατ' εἰρωνείαν πυνθάνεται :

θ'. « Καὶ νῦν ἰνατὶ ἔγνωσ κακὰ ; μὴ βασιλεὺς οὐκ ἦν ἐν⁴⁷ σοί, ἢ ἡ⁴⁸ βουλή σου ἀπώλετο, ὅτι κατεκρά-

VARIAE LECTIONES.

⁴³ Α τῆ ἡμ. ἐκείνη, λέγει Κύριος, omissis illis καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. ⁴⁴ Α εἰσεύσεται. ⁴⁵ βαβ. Des. in A. ⁴⁶ Σωρ. Des. supra, p. 198. Alii Σωρήχ. ⁴⁷ ἐν. Des. in A. ⁴⁸ ἢ ἡ. B μὴ.

τησάν σου ⁴⁹ ὠδίνες ὡς τικτούσης ; ἢ Πόθεν, φησὶ, Ἄ πείραν ἔλαβες τῶν κακῶν ; Καὶ μὴν καὶ συμβούλους εἶγες τοὺς τὸ δέον εὐρεῖν δυναμένους, καὶ βασιλέα τοῦτου γε εἵνεκα ἤτησας, ὥστε σου προκινδυνεύειν ἐν τοῖς πολέμοις· καὶ ἔλαβες δὲ παραυτίκα· δέδωκα γάρ σοι τὴν ἀττίσιν. Μάνθανε τοῖνον, ὡς οὐδὲν σε οἱ σύμβουλοι, οὔτε τῶν συμβούλων ἢ φρόνησις, οὔτε ἡ τοῦ βασιλείως ὀνήσει προστασία.

ι'. « Καὶ ὠδινε, καὶ ἀνδρίζου, καὶ ἐγγίξε, ⁵⁰ θύγατερ Σιών, ὡς ἡ τίκτουσα. » Δέχου, φησὶν, ὠδινούσης γυναικὶς· παραπλησίως ὀδύνας, καὶ ὁμοίως ἐκείνη, τὰ ἐπιόντα θεωμένη κακὰ, βάλλου ταῖς τῶν ἀλγηδόνων ἀκίσαι. « Διότι νῦν ἐξελεύσῃ ἐκ πόλεως, καὶ κατασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, καὶ ἤξεις ἕως Βαβυλῶνος· ἐκεῖθεν ῥύσεται σε, καὶ ἐκεῖθεν λυτρώσεται σε ⁵¹ ἢ Κύριος ὁ Θεός σου ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου. » Μὴ ἀναμείνης, φησὶ, νῦν τῶν ἐπιόντων σοι κακῶν τὴν ἀπαλλαγὴν· δεῖ γάρ σε ταύτης μὲν ἐξελαθῆναι τῆς πόλεως· ἀπαγομένην δὲ, ὡς ἔτυχεν, ἐν ταῖς ὁδοῖς καταλύειν· ἐπὶ πλείστον δὲ οἰκήσαι τὴν Βαβυλῶνα, μετὰ χρόνον τῆς ἐλευθερίας τυχεῖν, καὶ εἰς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἐπανελεῖν. Οὕτω τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῖς προθεσπίσας, περὶ τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν ποιεῖται τὴν πρόβλεψιν, ἃ μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῖς ἐπεστράτευσεν.

ια', ιβ'. « Καὶ νῦν ἐπισυνήχθησαν ⁵² ἐπὶ σὲ ἔθνη πολλὰ, καὶ λαοὶ ⁵³ λέγοντες· Ἐπιχαρούμεθα, καὶ ἐπόψονται ἐπὶ Σιών οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. Καὶ αὐτοὶ οὐκ ἐγνώσαν τὸν λογισμὸν Κυρίου, καὶ οὐ συνήχων τὴν βουλήν σου, ὅτι συνήγαγεν αὐτοὺς ὡς δράγματα ἄλμωνος. » Συνάγει δὲ ὁ Θεός, οὐκ ἀναγκάζων καὶ βιαζόμενος, ἀλλὰ ταῖς ὁρμαῖς συγχωρῶν, καὶ τῷ αὐτεξουσίῳ παραχωρῶν. Ταῦτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους προσφύτα; ἐρμηνεύσαντες ἐδιδάξαμεν.

ιγ'. « Ἀνάστηθι καὶ ἀλόα αὐτούς, θύγατερ Σιών, ὅτι τὰ κέρατά σου θήσονται σιδηρᾶ, καὶ τὰς ὀπλὰς σου θήσονται χαλκᾶς· καὶ κατατήξεις ⁵⁴ ἐν αὐτοῖς ⁵⁵ ἔθνη, καὶ λεπυνεῖς; λαοὺς πολλοὺς, καὶ ἀναθήσεις τῷ Κυρίῳ τὸ πᾶθος αὐτῶν, καὶ τὴν ἰσχύιν αὐτῶν τῷ ⁵⁶ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. » Τῆς γὰρ ἐμῆς ἀπολαύουσα προμηθείας, οἶόν τινα κέρασι σιδηροῖς, καὶ χαλκαῖς ὀπλαῖς, κεχρημένη τῇ παρ' ἐμοῦ σοι χορηγούμενῃ δυνάμει, ἄροδον αὐτοὺς ἀπαντας ἀφανίσσεις καὶ παραδώσεις πανωλεθρία· ἐμοὶ τὴν τούτων ἀνατίθεισα νίκην, καὶ διαβρήδην ὁμολογοῦσα, ὡς ἐγὼ σοι ταύτης γεγένημα χορηγός.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

α'. Νῦν ἐμφραχθήσεται θυγάτηρ ἐμφραγμῶ· συνοχθὴν ἔταξεν ἐφ' ἡμᾶς ⁵⁷· ἐν βράδῳ πατάξουσιν ἐπὶ σιαγόνα τὰς φυλάς τοῦ Ἰσραήλ. ἢ Ἐκείνοι, φησὶν, οὐ ⁵⁸ προσορῶντες τὸ τέλος, οἶδόν τινα φραγμῶ τῇ

quia corripuerunt te dolores sicut parturientis ? Undenam, inquit, in ærumnas incidisti ? Etenim consiliarios habebas, qui quod opus esset invenire poterant, et regem idcirco a me expetieras, ut pro te belli pericula susciperet : quem et statim obtinuisti, dedi enim tibi quod postulabas. Disce igitur neque consiliarios tuos neque consiliariorum tuorum prudentiam, neque regis præsidium tibi quidquam profuturum esse.

VERS. 10. 1498 « Dole, et viriliter age, et appropinqua, filia Sion, quasi parturiens. » Similiter, inquit, ut mulier vicinia partui dolores excipit, et similiter ut illa, impendentia cernens mala, dolorum aculeis configere. « Quia nunc egredieris e civitate, et habitabis in campo, et venies usque ad Babylonem : inde liberabit te, et redimet te Dominus Deus tuus de manu inimicorum tuorum. » Ne, inquit, a malis nunc tibi impendentibus speres te liberatum iri. Hac enim urbe te expelli oportet, et cum abduceris, in itinere, ut casus feret, diversari : tum diutissime inhabitare Babylonem, et processu temporis libertatem consequi, et in patriam redire. Postquam vero captivitatem et reditum sic eis vaticinatus est, de Scythicis gentibus, quæ post reditum eis bellum intulerunt, prædictionem instituit.

VERS. 11, 12. « Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ, et populi multi, dicentes : Exultemus, et videant Sionem oculi nostri. Ipsi autem nescierunt cogitationem Domini, et non intellexerunt consilium ejus, qui congregavit eos ut manipulos aræ. » Congregat autem Deus, non cogens, neque violententer urgens, sed desiderii indulgens et libero arbitrio cediis. Verum hæc, cum alios prophetas explanaremus, docuimus.

VERS. 13. « Surge, et tritura eos, filia Sion, quia cornua tua ponam ferrea, et ungulas tuas ponam æreas, et comminues populos 1499 multos, et consecrabis Domino multitudinem eorum, et robur eorum Domino universæ terræ. » Mea enim fruens providentia; tanquam cornibus ferreis et ungulis æreis, robore utens tibi a me suppeditato, eos omnes prorsus perdes, funditusque delebis, victoriam mihi ascribens, quam ex eis referes D aperteque profitemis me hanc tibi concessisse.

CAP. V.

VERS. 1. « Nunc obstruetur filia obstructione, angustiam posuit super nos : virga percutient super maxillam tribus Israelis. » Illi, inquit, finem non prospicientes, tanquam sepe quadam, exercitu

VARIÆ LECTIONES

⁴⁹ Α σοι. ⁵⁰ καὶ ἐγγ. Des. in Α et supra, pag. 1009. Abest etiam ab Hebr. et a veteri τῶν LXX versione. ⁵¹ σέ. Ex Α suppl. ⁵² Α ἐπισυνήχθη. Ita quoque supra, p. 1009. C ἐπισυναχθήσεται. ⁵³ καὶ λαοί. Α οἱ. Sic quoque supra, l. c. ⁵⁴ κατ. -- πολλοὺς. Duplex h. l. coaluit interpretatio. In Α des. ista, κατατ. ἐν αὐτ. ἔθνη, quæ etiam interpres Latinus omisit. ⁵⁵ C αὐταῖς. ⁵⁶ τῷ. Ex Α suppl. ⁵⁷ C ἡμᾶς. ⁵⁸ οὐ. Id. οἱ.

urbem circumvallabunt, eam se capturos cum incolis sperantes, atque omni in habitatores insolentia se usuros sibi pollicentes. Hoc enim est quod dixit, « Virga percutient super maxillam, » quod ejusmodi plaga majorem ignominiam inurat. Verum ne timeas : nam protegeris, non propter æquitatem tuam, sed propter regem, qui ex te secundum carnem nasciturus est. Et hoc plane docens adjecit :

VERS. 2. « Et tu, Bethleem domus Ephrathæ, nequaquam minima es, ut sis in millibus Judæ : ex te mihi egradietur, qui sit princeps Israelis, et egressus ejus ab initio dierum sæculi. » Ne respicias, inquit, exiguum numerum incolarum, o Bethleem. Causam enim habes, quare illustri habenda sis, qualem nulla urbs **1500** habet totius orbis : nam in te secundum carnem nascetur qui ante sæcula ex Patre est genitus, « cujus egressus ab initio. » Hoc vero Evangelii proœmio simile est : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum. » Est etiam simile iis, quæ a Deo per Davidem dicuntur : « ex utero ante luciferum genui te. » Hic igitur, qui ante sæcula, qui in principio apud Deum fuit, Deus Verbum, et qui hinc exitus habet ab initio, in te, inquit, secundam carnem nativitatem capiet, te, quæ minima es ex millibus Judæ, splendidam et illustrem efficiens. Hoc vero etiam Judæi nostri temporis ad Zorobabellem accommodare ausi sunt, aperte veritatem oppugnantes. Neque erubescunt, cum audiunt, hujus egressum ab initio a diebus sæculi esse : at Zorobabel post captivitatem Babylone natus fuit, et a loco nomen sumpsit. Veteres autem Judæi non similiter ut isti hanc prophetiam intellexerunt : qui multis annis post Zorobabelem ab Herode interrogati : ubinam nasceretur Christus, hoc ei testimonium protulerunt. Hinc igitur patet perverse Judæos nostræ ætatis in hujus prophetiæ interpretatione versari. Sed horum insania relicta, ad ea quæ consequuntur explananda pergamus.

VERS. 3. « Propterea dabis eos usque ad tempus parientis : pariet, et reliquæ fratrum ejus revertentur ad filios Israelis. » Eousque, inquit, tolerabis, et curam tuam **1501** Judæis imperties, quoad pariens pepererit. Ecclesiam vero designat, de qua et Isaias clamat : « Lætare, sterilis, quæ non paris : erumpe et clama, quæ non parituris, quia plures filii desertæ quam ejus quæ habet virum. » Qui autem, inquit, ex hac nascentur, conjungentur cum iis, qui ex Israele credunt. Ex Israele enim divinus apostolorum chorus exstitit,

¶ Joann. 1, 1, 2. ¶ Psal. cix, 3. ¶ Matth. 11, 4 seq. ¶ Isa. LIV, 1.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁹ C αὐτίαν. ⁶⁰ Καὶ σὺ, κ. τ. λ. Hic locus ita fere ut Matth. 11, 6, leg. a Nostro allegatur infra, ad Hebr. vii, 14 et Bar. fab. l. v, c. 14. ⁶¹ μή. Des. in. A. ⁶² δὲ οἱ νῦν. Ex C suppl. ⁶³ μετὰ — ἀριθμὸν. Deleta sunt ista in C. ⁶⁴ Α. δώσει. ⁶⁵ Α. αὐτοῦς.

στρατεία τὴν πόλιν περιβαλοῦσιν, αὐτανδρον αὐτὴν ἀρῆσειν ἐλπίζοντες, καὶ πάσῃ παρεινία κατὰ τῶν ἐνοικούντων χρῆσασθαι προσδοκῆσαντες. Τοῦτο γὰρ εἶπε, « Ῥάβδω πατάξουσιν ἐπὶ σταγόνα, » ὡς τῆς τοιαύτης πληγῆς μερίζονα τὴν ἀτιμίαν ⁵⁹ ἐχούσης. Ἄλλὰ μὴ δέισις· τεύξη γὰρ κηδεμονίας, οὐ διὰ τὴν σὴν εὐνομίαν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐκ σοῦ κατὰ σάρκα τεχνησόμενον βασιλέα. Καὶ τοῦτο σαφῶς διδάσκων ἐπήγαγε·

β'. « Καὶ σὺ ⁶⁰, Βηθλεέμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ, μὴ ⁶¹ ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰουδα· ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται, τοῦ εἶναι εἰς ἀρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. » Μὴ ἀποθλήψῃς, φησὶν, εἰς τὴν βραχυτέρα τῶν ἐνοικούντων, ὧ Βηθλεέμ· ἔχεις γὰρ ἀφορμὴν εἰς περιφάνειαν, οἷον οὐδεμία πόλις τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· ἐν σοὶ γὰρ κατὰ σάρκα τεχθήσεται ὁ πρὸ αἰῶνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς, « οὐ αἱ ἐξοδοὶ ἀπ' ἀρχῆς. » Τοῦτο δὲ ἀντικρὺς τῷ τοῦ Εὐαγγελίου εἰσις προοιμίῳ· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. » Ἔοικε δὲ καὶ τοῖς διὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰρημένους· « Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. » Οὗτος τοίνυν ὁ προαιώνιος, ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, Θεὸς Λόγος, καὶ τὰς ἐκείθεν ἐξόδους ἀπ' ἀρχῆς ἔχων, ἐν σοὶ, φησὶ, τὴν κατὰ σάρκα δέξεται γέννησιν, λαμπράν σε ποιῶν καὶ περιβλεπτόν, τὴν ἐν ταῖς τοῦ Ἰουδα χιλιάσιν ἐλαττουμένην. Καὶ τοῦτο δὲ οἱ νῦν ⁶² Ἰουδαῖοι εἰς τὸν Ζοροβάβελ λαθεῖν τετολμηχασί, προφανῶς τῇ ἀληθείᾳ μαγόμενοι. Καὶ οὐκ ἐρυθρῶσιν ἀκούοντες, ὡς αἱ τούτου ἐξοδοὶ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος· ὁ δὲ Ζοροβάβελ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐν τῇ Βαβυλῶνι τεθελίς, ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τὴν προσηγορίαν ἐδέξατο. Οἱ πάλοι δὲ Ἰουδαῖοι οὐ παρακλησίως τοῦτοις τήνδὲ τὴν προφητείαν ἐνόησαν· ἀλλὰ μετὰ ⁶³ τὸν Ζοροβάβελ καὶ πολλὸν ἐπιὼν ἀριθμὸν, ἐρωτηθέντες· ὑπὸ Ἡρώδου, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, ταύτην αὐτῷ τὴν μαρτυρίαν προσήνεγκαν. ἄγιοι τοίνυν εἶσιν οἱ νῦν Ἰουδαῖοι κακουργοῦντες περὶ τὴν ἐρμηνείαν. Ἄλλὰ τὴν τούτων ἀνοιαν καταλιπόντες, ἐπὶ τὰ συνεχῆ τῆς ἐρμηνείας βαδίσωμεν.

γ'. « Διὰ τοῦτο δώσεις ⁶⁴ αὐτοῦς ἕως καιροῦ τικτόσης· τέξεται, καὶ οἱ ἐπιλοιποὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ⁶⁵ ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. » Μέχρι γὰρ τότε, φησὶ, μακροθυμήσεις, καὶ τῆς σῆς μεταδώσεις Ἰουδαίοις κηδεμονίας, ἕως ἂν ἡ τικτούσα τέκη. ἄλλοι δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, περὶ ἧς καὶ Ἡσαΐας βοᾷ· « Εὐφράνθητι, στείρα, ἡ οὐ τικτούσα· ῥήξον καὶ βήσον, ἡ οὐκ ὠδίνουσα· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μάλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. » Τὰ δὲ ἐκ ταύτης τικτόμενα, φησὶ, τοῖς ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ πιστεύουσι συναφθήσεται. Ἐκ γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ ὁ θεός

τῶν ἀποστόλων χορὴς, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐκλεγέντες· ἐδόξησαντα μαθηταί, καὶ οἱ μετὰ τὴν ἀνάστασιν κατὰ ταυτὸν εὐρεθέντες ἑκατὸν εἰκοσι, καὶ οἱ πεντακόσιοι, οἷς ὁμοῦ συνηγμένοι· ὁ Κύριος ὤφθη, καὶ οἱ τρισχίλιοι, καὶ οἱ πεντακισχίλιοι⁶⁸, οὗς ὁ ἅγιός· ἐσαγγένησε Πέτρος, καὶ αἱ πολὺ καὶ μυριάδες, περὶ ὧν ὁ θεσπέσιος· Ἰάκωβος ἔφη τῷ θεοτάτῳ Παύλῳ· «Θεωρεῖς, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες εἰσὶ τῶν πεπιστευκότων Ἰουδαίων. » Μία τοῖνον, φησὶν, ἐντεῦθεν κάκειθεν Ἐκκλησία γενήσεται, καὶ ἐν τούτοις ὁ ἐκ Βηθλεὲμ Κύριος στήσεται.

δ'. «Καὶ ὄψεται⁶⁹, καὶ ποιμανεῖ τὸ ποιμνιον αὐτοῦ⁷⁰ ἐν ἰσχύϊ Κύριος, καὶ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ ὀνόματος Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ὑπάρξουσι· διδοῖ νῦν μεγαλυνησεται⁶⁸ ἕως ἄκρου τῆς γῆς. » Καὶ ἔστιν ἰδεῖν, καὶ τὴν ἱερὰν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἐπὶ τῷ Δεσποτικῷ σεμνονομένην ὀνόματι, καὶ τὸ θεῖον ὄνομα πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης ὑμνούμενον. Πρὸ δὲ τῆς Δεσποτικῆς ἐπιφανείας, καὶ τοῦ σωτηρίου πάθους, καὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν, τούτων οὐδὲν δεῖξουσιν Ἰουδαῖοι γεγεννημένοι. Ἐπειδὴ δὲ μακροῖς ὑστερον χρόνοις ταῦτ' ἤμελλεν ἔσεσθαι, ἀπὸ τῶν κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν γενησομένων πιστοῦται τὴν πρόρρησιν. Ἴνα γὰρ μάθητε, φησὶν, ὡς ἀληθῆ τὰ προτεθεσπισμένα, ἐνέχυρον ἐκείνων λάβετε τὰ παρόντα. Ἐπελθόντα γὰρ ὑμῖν τὸν Ἀσσύριον καταλύσω, καὶ βαθεῖαν ὑμῖν τὴν εἰρήνην δωρήσομαι.

ε'. «Καὶ ἔσται αὕτη ἡ εἰρήνη, ὅταν ὁ Ἀσσύριος ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν χώραν ὑμῶν. » Δώσω γὰρ ὑμῖν εἰρήνην⁷¹ ἐπελθόντος ἐκείνου, παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα.

«Καὶ ἐπεγερόθησονται⁷² ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ ποιμένες, καὶ ὀκτὼ δὴγματα ἀνθρώπων. (ζ'.) Καὶ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοῦρ ἐν βομπαίᾳ, καὶ τὴν γῆν Νεβρώδ⁷³ ἐν τῇ τάρφῃ αὐτῆς· καὶ ῥύσεται σε ἐκ τοῦ Ἀσσοῦρ, ὅταν ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὰ ὄρια ὑμῶν. » Ἐντεῦθεν σαφῶς ἐδιδάχθημεν, ὡς καὶ τῆς Βαβυλώνας ὁ Ἀσσύριος ἐβασιλευσεν· ὁ γὰρ Νεβρώδ, ὡς ὁ μακάριος ἐδίδαξε Μωσῆς, τυραννίδι χρησάμενος, τὴν Βαβυλῶνα πρώτην ὑποχείριον ἔσχεν. «Ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ Βαβυλῶν⁷⁴, Ὀρέχ, καὶ Χαλάνη. » Ἐπεὶ δὲ αὐτῷ, φησὶ, βασιλείας ἐπανατέψω (ποιμέντας γὰρ τοὺς βασιλείας καλεῖ), καὶ ὀκτὼ πληγαῖς αὐτὸν ἀνθρωπίναις περιβαλῶ. Λέγει δὲ τὰς κατ' αὐτοῦ γεγεννημένας πολεμικὰς προσβολὰς. Ταύτας γὰρ δὴγματα ἀνθρώπων καλεῖ. Σημαίνει δὲ κατ' αὐτὸν⁷⁵ καὶ τῆς Βαβυλώνας τὴν ἄλωσιν. Νῦν μὲν γὰρ, φησὶ, τοῦτον τοιοῦτος περιβαλῶ κακοῖς· μετ' ὀλίγον δὲ, καὶ τὸν τοῦτον διαδεξόμενον, καὶ τὴν Βαβυλῶνα βασιλεῖα πόλιν ἀποφανοῦντα, παντελῶς καταλύσω,

^u Act. xxi, 20. ^v Gen. x, 40.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁸ καὶ οἱ π. Ex C suppl. ⁶⁹ ὄψ. A στήσεται. ⁷⁰ τ. π. αὐτ. Des. in A. ⁶⁸ A μεγαλυνησονται, et deinde, ἄκρων. ⁶⁹ αὐτῆ ἡ. A αὐτῆ. ⁷⁰ καὶ — ὑμῶν. Des. in A. ⁷¹ εἰρ. C addit, φησὶν. ⁷² A ἐγερόθησονται, omisso, ἐπ' αὐτόν. ⁷³ Νεβρ. A praem. τοῦ. ⁷⁴ A τῷ. ⁷⁵ A ἔλθῃ. ⁷⁶ ἐπὶ. Ex A et C suppl. ⁷⁷ C Βαβυλώνας. ⁷⁸ C κατὰ ταῦτόν.

Yossæ. Tu vero ab his liberaberis, non tunc modo, A cum in eos alios hostes concitabo: sed hoc etiam tempore, quo multis cum copiis urbem tuam oppugnant. Nunc enim angelica opera occultam illis perniciem inferam. Postquam in hunc modum, quæ gesta tunc fuerant, velut pignora dedit eorum quæ postea futura essent: ad illa rursus transfert sermonem, docetque, quemadmodum qui in Bethleemo nato Domino crediderunt sacri apostoli, et cum his divinæ prædicationi designati ministri, exteris gentibus evangelicam doctrinam sint allaturi. Sic autem ait

VERS. 7. « Et erunt reliquæ Jacobi in gentibus in medio populorum multorum, quasi ros a Domino cadens, et quasi agni super gramen, ut non congregetur quisquam, neque subsistat in filiis hominum. » Reliquias vero ubique vocat eos qui salvi facti sunt. Sic et alibi: « Si fuerit numerus filiorum Israelis ut arena maris, reliquæ salvabuntur. » Perinde igitur, inquit, ut ros de cælo delapsus, ii qui crediderunt, et evangelicam prædicationem gentibus attulerunt, orbem terrarum irrigabunt: et quemadmodum esurientes agni gramen depascunt, sic hi graminis insar innatam in inculcatis mentibus impietatem facile destruent, ut non amplius tales hominum cætus inveniantur. Quia vero dæmones insanabiles permanserunt, jure Spiritus sanctus cum exceptione prædictionem fecit: « Ut non congregetur quisquam, neque subsistat in filiis hominum. » 1504 Ut nullus, inquit, de cætero ex impiis hominibus conflatus cætus inveniat. Et quia rori et ignis eos comparavit, et per hæc potestatem illis a Deo datam non satis expressit, aliam dictis similitudinem adjicit.

VERS. 8. « Et erunt reliquæ Jacobi in gentibus in medio populorum multorum, quasi leo inter jumenta in saltu, et quasi catulus leonis in gregibus pecorum, quomodo si pertranseat, et dividens rapiat, et non sit qui eruat. » Apostolorum enim proœmia rori stillanti similia erant, et velut agni impietatis gramen depascebant doctrina et miraculis, tanquam agni in medio luporum versantes, juxta Domini prædictionem. « Ecce enim, inquit, mitto vos, sicut oves in medio luporum γ. » Post hæc vero, cum orbis terræ prædictionem suscepisset, et duces ac reges Ecclesiæ ascripti essent catalogo, veritatis hostes metus invasit. Et hi quidem, jumentorum similes facti, metu et horrore complentur, nullum ulla ex parte adiutorem habentes.

* Isa. x, 22; coll. Rom. ix, 27. γ Matth. x, 16.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹ C τούτους. ⁸⁰ εν τ. εθν. Des. in A. ⁸¹ A πίπτουσα. ⁸² A συναχθῆναι, μηδὲ εἰς. ⁸³ A ὑπὸ λειμμ. ⁸⁴ τοῖς. Des. in A. ⁸⁵ ἐξάρ. In C sequitur, vers. 9. ⁸⁶ C ἀρνείοί. ⁸⁷ πρ. C ἀρνες.

καὶ οὐδεμίαν ἤνησιν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἰσχυροτάτων τειχῶν, οὐκ ἀπὸ τῆς ἐξωθεν περιθεούσης εὐρήσει τάφρου· σὺ δὲ τούτων ἀπαλλαγῆσθι, οὐ τότε μόνον, ὅταν αὐτοῖς ἄλλους πολεμίους ἐπαναστήσω, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἡγίκα πολλῇ χρώμενοι στρατεία κατὰ τῆς σῆς παραγίνονται πόλεως· νῦν γὰρ αὐτοῖς ἀόρατον δι' ἀγγελικῆς ὑπουργίας ἐπάξω τὸν θλεθρον. Οὕτω τῶν ὑπερον ἐσομένων ἐνέχυρα δεδωκώς· τὰ τότε γινόμενα, ἐπ' ἐκεῖνα πάλιν μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ διδάσκει, ὅπως τῶ ἐν Βηθλεὲμ γεννηθέντι Κυρίῳ πεπιστευκότες, οἳ τε ἱεροὶ ἀπόστολοι καὶ οἱ μετὰ τούτων ⁷⁹, τοῦ θεοῦ κηρύγματος προχειρισθέντες διάκονοι, τοῖς ἀλλογενέσιν ἔθνεσι τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν προσοίσοι. Φησὶ δὲ οὕτως·

Ζ'. « Καὶ ἔσται τὸ ὑπὸ λειμμὰ τοῦ Ἰακώβ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ⁸⁰ ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν, ὡς δρόσος παρὰ Κυρίου ἐπιπίπτουσα ⁸¹, καὶ ὡς ἀρνες ἐπ' ἀγρωστίν. ὅπως μὴ συναχθῆ ⁸² μηδεὶς, μηδὲ ὑποστῆ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων. » Ὑπὸ λειμμὰ δὲ πανταχοῦ τοὺς σεσωσμένους καλεῖ. Οὕτως καὶ ἀλλαχοῦ· « Ἐάν ἦ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. » Οὕτω τοῖνον, φησὶν, οἱ πεπιστευκότες, καὶ τὸ εὐαγγελικὸν τοῖς ἔθνεσι διαπορθεύοντες κήρυγμα, δρόσου δίκην οὐρανὸθεν φερομένης τὴν οἰκουμένην ἀρδεύσουσι· καὶ καθάπερ ἀρνες πεινῶντες δαπανῶσι τὴν ἀγρωστίν, οὕτως οὗτοι τὴν ἀγρώστειν δίκην ταῖς κεχρησμέναις ψυχαῖς ἐμψυομένην ἀσέθειαν ῥῆδίως καταναλώσουσιν, ὥστε μηκέτι τοιοῦτον ἀνθρώπων σύλλογον εὑρεθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ δαιμονες ἀνήκεστα νοσοῦντες διέμειναν, εἰκότως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μετὰ διορισμοῦ τὴν πρόβῆσιν ἐποίησατο· « Ὅπως μὴ συναχθῆ μηδεὶς, μηδὲ ὑποστῆ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων. » Ὡστε, φησὶ, μηδένα σύλλογον ἐξ ἀσέθων ἀνθρώπων συνειλεγμένον εὑρεθῆναι λοιπόν. Καὶ ἐπειδὴ δρόσῳ καὶ ἀρνίοις αὐτοῦς ἀπέειπε, τὴν δεδομένην δὲ αὐτοῖς δύναμιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τούτων οὐκ ἀποχρώντως ἐδήλωσε, καὶ ἄλλην τοῖς εἰρημένοις εἰκόνα προστίθησι.

η'. « Καὶ ἔσται τὸ κατάλειμμα ⁸³ τοῦ Ἰακώβ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν, ὡς λέων ἐν τοῖς ⁸⁴ κτήνεσι τοῦ δρυμοῦ, καὶ ὡς σκύμνος ἐν ποιμνίοις προβάτων, ὃν τρόπον ὅταν διέλθῃ, καὶ διαστείλας ἀρπάσῃ, καὶ μὴ ἦ ὁ ἐξαιρούμενος; ⁸⁵. » Τὰ μὲν γὰρ προοίμια τῶν ἱερῶν ἀποστόλων δρόσῳ ἐψώκει φερομένη, καὶ ὡς ἀρνες ⁸⁶ δὲ τὴν τῆς ἀσείδειας ἀγρωστίν ἐδαπάνων διδασκαλίᾳ καὶ θαύμασιν, ὡς ἀρνες ἐν μέσῳ λύκων πολιτευόμενοι, κατὰ τὴν πρόβῆσιν τοῦ Δεσπότη. « Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ⁸⁷ ἐν μέσῳ λύκων. » Μετὰ δὲ ταῦτα, δεξαμένης τῆς οἰκουμένης τὸ κήρυγμα, καὶ στρατηγῶν καὶ βασιλέων τὸν τῆς Ἐκκλησίας πληρῶντων κατάλογον, εἰς τοὺς τῆς ἀληθείας ἐναντίους μετέβη τὸ θέος· καὶ οἱ μὲν κτήνεσιν εἰκότες, δειμαίνουσθ

τα καὶ φρίττουσιν, οὐδένα οὐδαμῶθεν ἐπικουρῶν ἔχοντες· οἱ δὲ τῶν εὐαγγελικῶν ὑπορήται δογμάτων, λεόντειον ἐνδεικνύμενοι φρόνημα, σὺν παρρησίᾳ πολλῇ τῆς ἀληθείας καταγωνίζονται λόγῳ τοῦς συνηγῆρους τοῦ ψεύδους. Τότε, φησίν,

θ'. « Ὑψωθήσεται ἡ χεὶρ σου ἐπὶ τοὺς θλίβοντάς σε, καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ σου ἐξολοθρευθήσονται. » Οὐκέτι γὰρ σὺ παρ' ἐκείνιων ἐξελεύνη, ἀλλὰ σὺ τὰ ἐκείνων καταλύσεις τεμένη. Οἱ μὲν οὖν πιστευκότες τοῦ Ἰσραὴλ, ταύτης τεύξονται τῆς δυνάμεως· οἱ δὲ τῆ ἀπιστίας προσμειναντες, τῆς οἰκείας ἔρημοι καταστήσονται βασιλείας, καὶ οὔτε ἱππικὴν ἔξουσιν, οὔτε πεζὸν στρατιώτην, οὔτε πόλεις τείχεσιν ὤχυρωμένας. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα, φησί, πρὸς καλὸν σοι γενήσεται. « Ἐξολοθρεύσω ⁸⁸ γὰρ, φησί, τὰ φάρμακά σου ἐκ τῶν χειρῶν σου, καὶ ἀποφθεγγόμενοι οὐκ ἔσονται ἐν ⁸⁹ σοί. » Ἀποφθεγγόμενους δὲ τοὺς μάντις καλεῖ.

ιγ'-ιε'. « Καὶ ἐξολοθρεύσω τὰ γλυπτὰ σου καὶ τὰς στήλας σου ἐκ μέσου σου, καὶ οὐκέτι οὐ ⁹⁰ μὴ προσκυνήσεις τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου. Καὶ ἐκκόψω τὰ ἄλση ἐκ μέσου σου, καὶ ἀφανιῶ ⁹¹ τὰς πόλεις σου. Καὶ ποιήσω ἐν ὄργῃ καὶ ἐν θυμῷ ἐκδίκησιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἀνθ' ὧν οὐκ εἰσήκουσαν ⁹². » Καὶ ταῦτα δὲ διὰ τῶν πραγμάτων καταμαθεῖν βῆδιον. Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρωπήσιν, ὀρῶντες Ἰουδαῖοι τῶν ἐθνῶν τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὴν τῆς πλάνης ἀπαλλαγὴν, ἀκοντες καὶ αὐτοὶ τῆς τῶν εἰδώλων ἀπηλλάγησαν θεραπείας. Ἐρυθρίωσι γὰρ προφανῶς ἀσεβειν, τοὺς ἔξω νόμου σιφφρονούντας ὀρῶντες. Προθεσιάζει τοῖνυν αὐτοῖς, ὡς καὶ τῶν πόλεων τῶν οἰκείων ἐξελαθήσονται, καὶ εἰς τὰ ἔθνη διασπαρέντες, τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα πλάνης ἀπαλλαγῆσονται. Ταύτην κατ' αὐτοὺς ⁹³ ἐξενεγκῶν τὴν ἀπόφασιν, ἀγχι πάλιν αὐτοὺς εἰς κριτήριον ⁹⁴, καὶ τοῖς ἀψύχοις ἤρεσιν ἐπιτρέπει τὴν κρίσιν· οὐχ ὡς ἐμψύχα καλῶν, οὐδὲ ὡς πρὸς λογικὰ τοὺς λόγους ποιούμενος· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὄρη, καὶ αἱ μεταξὺ τούτων νάπαι καὶ φάραγγες, ποτὲ μὲν ἐδέξαντο τοὺς Ἀσσυρίων νεκροὺς, διὰ τῆς ἀγγελικῆς ἐνεργείας ἀνατρεθέντας, ποτὲ δὲ τῶν Σχυθικῶν ἐθνῶν ⁹⁵ τὰς μυρίας σφαγὰς· διὰ τῶν ὄρων, καὶ βουνῶν, καὶ κοιλάδων, τῶν ἐν τούτοις γεγενημένων ἀναμιμνήσκει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

α'. « Ἀκούσατε δὴ ἃ εἶπε Κύριος· Ἀνάστηθι, καὶ κριθεὶ πρὸς τὰ ὄρη, καὶ ἀκουσάτωσαν βουνοὶ φωνὴν σου. » Ἀπόβλεψον εἰς τὰ ὄρη, τὰ διὰ τῆς ἐμῆς ἐπικουρίας νεκροὺς τοὺς σοὺς πολεμίους δεξάμενα, καὶ εἰπέ μετὰ παρρησίας, εἰπερ ἄρ' ἂν δύνασαι, καὶ μὴ ἐμφράττη σου τὸ στόμα τῆς εὐεργεσίας τὸ μέγεθος· τοιγάρτοι σοῦ τούτου ποιεῖν οὐ δυναμένου, ἐγὼ ποιήσομαι τὴν διάλεξιν.

β'. « Ἀκούσατε, βουνοὶ ⁹⁶, τὴν κρίσιν τοῦ Κυρίου, καὶ αἱ φάραγγες, θεμέλια τῆς γῆς, ὅτι κρίσις τῆς Κυρίου πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ

A Evangelicæ: vero doctrinæ magistri, leoninos animos gerentes, cum summa libertate mendacii defensores veritatis verbo expugnant. Tunc, inquit :

VERS. 9. « Elevabitur manus super eos, qui tribulant te, et omnes inimici tui perdentur. » Non amplius enim ab illis expelleris, sed tu illorum templa demolieris. Qui ergo ex Israele crediderint, hoc robur animi adipiscentur. [10-12] Qui autem in incredulitate **1505** permanserint, regno suo privabuntur, et neque pedestres, neque equestres copias habebunt, neque urbes mœnibus munitas. Sed et hæc, inquit, tibi bono erunt. « Auferam enim, inquit, maleficia tua de manibus tuis : et qui loquuntur non erunt in te. » *Loquentes vocat divinatores.*

VERS. 13-15. « Et dispergam sculptilia tua et statuas tuas de medio tui, et non amplius adorabis opera manuum tuarum. Et succidam lucos de medio tui, et demoliar civitates tuas. Et faciam in ira et in furore ultionem in gentibus, pro eo quod non audierunt. » Hæc autem ex ipsis rebus intelligi facile possunt. Nam post Dei et Salvatoris nostri incarnationem, Judæi cum gentium pietatem viderent, et ab errore liberationem, inviti etiam ipsi a cultu idolorum recesserunt. Pudet enim illos impietatem palam sequi, cum sapere eos vident qui sunt extra legem. Prædicat itaque eis fore ut urbibus suis expellantur, et in gentes dispersi ab idolorum errore liberentur. Postquam in eos hanc tulit sententiam, rursus eos in iudicium vocat, et montibus inanitis permittit iudicandi potestatem : non ut animatos appellans, neque ut ad rationis participes verba faciens : sed quia montes, et inter hos positi saltus atque valles, modo Assyriorum cadavera exceperunt, angelica opera interfectorum, modo **1506** Scythicarum gentium innumeras cades ; per montes, colles et valles, eorum quæ in his gesta sunt memoriam renovat.

CAPUT VI.

D VERS. 1. « Audite quæ Dominus locutus est : Surge, et iudicare apud montes, et audiant colles vocem tuam. » In montes conjice oculos, qui meo auxilio hostium tuorum cadavera susceperunt : et libere loquere, si quidem potes, neque os tuum beneficii obstruat magnitudo. Verum quoniam hoc præstare non potes, ego sermonem suscipiam.

VERS. 2. « Audite, colles, iudicium Domini, et valles, fundamenta terræ : quia iudicium est Domino adversus populum suum, et cum Israele ju-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ Α ἐξαρῶ. ⁸⁹ ἐν. Des. in A. ⁹⁰ οὐ. Des. ibid. C præm. τό. ⁹¹ ἐθν. Des. in C. ⁹² βουν. A ἔρη.

⁹¹ Α ἀφανίσω. ⁹² Α ἤκουσαν. ⁹³ C αὐτῶν. ⁹⁴ κρ.

dicabitur. » Nam quia rationis capaces rationis inopia laborant, inanimos adversus ratione præditos judices dabo.

VERS. 3. « Popule mi, quid feci tibi? aut qua in re tristitia affeci te? aut in quo molestus fui tibi? responde mihi. » Inimicitiarum causam affer: redargue, si qua molestia a me affectus fueris. Et quia eum silere necesse erat, qui quod diceret non habebat, merito addidit: « Responde mihi: » si quid habes quod dicas, dic palam et aperte.

VERS. 4. « Quia eduxi te e terra Ægypti, et e domo servitutis redemi te: et nisi ante faciem tuam Mosen, et Aaronem, et Miriam. » An igitur hoc tanquam injuriam tibi factam affers, quod cum ab acerba Ægyptiorum servitute te liberasset, Mose et Aaronem, admirandis viris et illustribus, usus administris, tibi solidam libertatem donaverim: nec mulieres **1507** conveniente cura destituerim, sed Miriam illis prafecerim, et prophetiæ gratia cumulaverim? [5] Quod si horum oblivisci volueris, veniant in mentem res Balaami, et causas considera, cur eum Balaacus advocaverit, et quemadmodum ille, meo robore instructus, non maledictionem vobis, sed benedictionem intulerit. Hæc vero singula cum facerem, non tibi justitiæ mercedem exhibebam, sed meam justitiam planam faciebam. Nam cum progenitori vestro essem pollicitus, icta cum eo sædera complebam. His tanquam ex Dei persona dictis a propheta, cum populi stoliditatem cerneret, ipse populi vice piæ cogitationes excitat, dicens:

VERS. 6. « Quomodo apprehendam Dominum? suscipiam Deum meum excelsum? » Quomodo remunerabor eum, qui mihi tot et tanta bona concilial? quibus retributionibus utar?

« An apprehendam eum holocaustis? vitulis anniculis? (VERS. 7.) An suscipiet Dominus millia arietum, vel decem millia hircorum pinguium? an dabo primogenita mea pro impietate mea? fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? » Nihil, inquit, ex rebus humanis, non vitulorum multitudo, non universa armenta, non decem millia hædorum (nam hircos vocat hædos anniculos), non infantes primigenii Deo in sacrificium oblatis, a peccatorum multitudine absolvere me possunt. Si vero hæc omnia ad peccatorum expiationem non satis sint, quibus Dei beneficia compensabo? Postquam ita humanas cogitationes proposuit, Deum rursus respondentem **1508** inducit.

VERS. 8. « Annuntiatum tibi est, homo, quid bonum, et quid Dominus quærat a te: (nihil) nisi ut facias iudicium, et diligas misericordiam, et paratus sis ad ambulandum post Dominum Deum

διελεγχθήσεται. » Ἐπειδὴ γὰρ λογικοὶ ὄντες ἀλογίαν νοσοῦσι, κριταῖς τοῖς ἀψύχοις κατὰ τῶν λογικῶν χρῆσσομαι.

γ'. « Λαβὲ μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί ἐλύπησά σοι, ἢ τί παρηνώχλησά σοι; ἀποκριθῆτέ μοι. » Εἰπέ τὴν αἰτίαν τῆς ἔχθρας· Ἐλεγε, εἴ τιος λυπηροῦ πεπειρασαι παρ' ἐμοῦ. Καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἦν ἀνάγκη μηδὲν ἔχοντα λέγειν, εἰκότως ἐπήγαγεν· « Ἀποκριθῆτέ μοι: » εἴ τι λέγειν ἔχεις, εἰπέ προφανῶς.

δ'. « Διότι ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐλυτρώσάμην σε, καὶ ἐξαπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωσῆν, καὶ Ἀαρὼν, καὶ Μαρίας. » Ἄλλ' ἄρα μὴ τοῦτο ὡς ἀδίκημα προσφέρεις, ὅτι σε τῆς πικρᾶς τῶν Αἰγυπτίων ἀπαλλάξας δουλείας, ἀκραιφνή σοι τὴν ἐλευθερίαν ἐδωρῆσάμην, ὑπουργοὶ ἀνδράσι θαυμαστοὶ καὶ αἰδιμόμοι χρησάμενοι, τῷ Μωσῆ, καὶ τῷ Ἀαρὼν, οὐδὲ τὰς γυναῖκας τῆς προσηκούσης ἀποστερήσας ἐπιμελείας, καὶ ταύταις τὴν Μαρίας ἐπιστήσας, καὶ προφητικῶς χαρίσματος ἐμπλήσσας; Ἄλλ' εἰ τούτων ἀμνημονῆσαι θέλεις, τῶν κατὰ τὸν Βαλαάμ ἀναμνησθήσονται, καὶ σκόπησον, ἐπὶ τίσιν μὲν αὐτὸν ὁ Βαλαάμ μετεπέμψατο· ὅπως δὲ ἐκεῖνος, ὑπὸ τῆς ἐμῆς δυνάμεως; ἐνεργούμενος, οὐκ ἄρὰν ὑμῖν, ἀλλ' εὐλογίαν προσήνεγκε. Τούτων δὲ ἕδρων ἕκαστον, οὐ μισθὸν σοι δικαιοσύνης ὀρέγων, ἀλλὰ τὴν ἑμαυτοῦ δικαιοσύνην δὴλῶν ποῖων· ὑποσχόμενος γὰρ τῷ ὑμετέρῳ προπάτορι, τὰς πρὸς ἐκείνον ἐπλήρου συνθήκας. Τούτους ὁ προφήτης ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ποιησάμενος τοὺς λόγους, καὶ τοῦ λαοῦ τὴν ἀναληθίαν θεώμενος, αὐτὸς ἀντὶ τοῦ λαοῦ τοὺς τῆς εὐσεβείας ἀνακινεῖ λογισμοὺς, καὶ φησιν·

ε'. « Ἐν τίνι καταλάβω τὸν Κύριον; ἀντιλήψομαι Θεοῦ μου ὕψιστον; » Πῶς ἀμείψομαι τὸν τοσοῦτον μοι πρῆξενον ἀγαθῶν; ποίαις ἀντιδόσεισι ἐπιχρήσομαι ὅ;

« Εἰ καταλήψομαι αὐτὸν ἐν ὀλοκαυτώμασιν, ἐν μόσχοις ἐνιαυσίοις; (ζ.) Εἰ προσδέξεται Κύριος ἐν χιλιᾷσι κριῶν, ἢ μυριάσι χιμάρων πίνων; εἰ δώσω ὁ πρωτότοκά μου ὑπὲρ ἀσεβείας μου ἢ, καρπὸν κοιλίας μου ὑπὲρ ἁμαρτίας ψυχῆς μου; » Οὐδὲν, φησὶ, τῶν ἀνθρωπίνων, οὐ μόνων πλήθος, οὐκ ἐλόκληρα ποίμνια, οὐ μυριάδες ἐρίφων (χιμάρους γὰρ τοὺς ἐνιαυσίους ἐρίφους καλεῖ), οὐκ οἱ πρῶτοι λύσαντες τὰς ὄδιναις παῖδες, εἰ; θυσίαν τῷ Θεῷ προσφερόμενοι, λύσαι μου τῶν ἁμαρτημάτων ἀρκοῦσι τὸ πλῆθος. Εἰ δὲ ἅπαντα ταῦτα εἰς ἁμαρτημάτων λύσιν οὐκ ἀπόχη, τίσι τὰς θείας εὐεργεσίας ἀμείψομαι; οὕτω τοὺς ἀνθρωπίνους προθετικῶς λογισμοὺς, τὴν θείαν προσφέρει πάλιν ἀπόκρισιν.

η'. « Ἀνηγγέλη ἔσοι, ἄνθρωπε, τί καλὸν καὶ τί Κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τοῦ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεον ἢ, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι ὅπως ὁ Κύριος τοῦ Θεοῦ σου; » Τοῦτο

VARIAE LECTIONES.

ἡ' C. τούτοις. ἡ' C. χρῆσσομαι. ἡ' A. δὲ. ἡ' μου. Des. in A. ἡ' A. Ἀπηγγέλη. ἡ' καὶ. A. ἡ. ἡ' οὐ. Sirm. τό. ἡ' A. ἔλεος. ἡ' ὅπ. A. μετὰ.

καὶ διὰ μακκαρίου Ἰαβὶδ ὁ τῶν ὄλων ἔφη Θεός· Ἄ
ἐκβαλὼν γὰρ ἅπαντα τῶν θυσῶν τὸν κατάλογον, καὶ
εἰρηκώς· « Οὐ δεξομαί ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους,
οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους· ἐμὰ γὰρ ἐστὶ
πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ⁸· ἐπήγαγε· « Θῦσον
τῷ Θεῷ θυσίαν αἰδέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ
τὰ· εὐχάς σου· καὶ ἐπικάλεταί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς
σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με. » Καὶ πάλιν·
« Ὅτι· εἰ ἠθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἂν· ὀλοκαυτώματα
οὐκ εὐδοκήσεις. Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμέ-
νον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ
Θεὸς οὐκ ἐξουθενώσκει. » Ταῦτ' δὲ καὶ παρὰ πᾶσιν εὐροι-
εις ἂν τοῖς προφῆταις. « Λέγει τοίνυν· κἀνταῦθα, ὅτι
Δηλὰ ἐστὶ τὰ παρ' ἐμοῦ σοι νομοθετηθέντα. Βούλεται
γὰρ ἐπιμελεῖσθαί σε τοῦ δικαίου, καὶ περὶ τὸν πέλας
εἶναι φιλόανθρωπον, καὶ εἰς ἅπαντα ὑπακούειν τῷ
πεπειρηκῶτι Θεῷ. Ταῦτ' δὲ καὶ διὰ Μωσέως ἐνομο-
θέτησεν· « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης
τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ
ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον
σου, ὡς σεαυτόν. » Τούτων τοίνυν ὑπὸ σοῦ γιγνο-
μένων,

θ'. « Φωνὴ Κυρίου τῆ πόλει ἐπικληθήσεται⁹, καὶ
σώσει φοβούμενους τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » Δι' αὐτῶν γὰρ
τῶν πραγμάτων τῆς παρ' αὐτοῦ προνοίας ἀπο-
λαύοντες, δόξετε ἀκούειν καὶ αὐτῆς τοῦ Κυρίου τῆς
φωνῆς ποριζούσης ὑμῖν τὴν σωτηρίαν.

« Ἄκουε, φυλὴ· τίς κοσμήσει πόλιν; (Γ.) Μὴ πῦρ,
καὶ οἶκος ἀνόμου θησαυρίζων θησαυροὺς ἀνόμους,
καὶ μετὰ ὑβρεως ἀδικίας; » Καθάπερ γὰρ οὐ κό-
σμον πόλει τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐμπρησμὸν ἐπάγει καὶ ὀλε-
θρον· οὕτως ἡ ἐπὶ τὴν ἀδικίαν ῥοπή, μετὰ θρασυ-
τητος γιγνομένη καὶ ὑβρεως, λωδᾷται τοὺς κεχρη-
μένους.

ια', ιβ'. « Εἰ δικαιοθήσεται ἐν ζυγῶν ἀδικος¹⁰,
καὶ ἐν μαρσίππῳ στάθμια δόλου; Ἐξ¹¹ ὧν τὸν
πλοῦτον αὐτῶν ἀδικίας ἐνέπλησαν¹², καὶ οἱ ἐνοι-
κοῦντες ἐν αὐτῷ ἐλάλουν ψευδῆ¹³, καὶ ἡ γλῶσσα
αὐτῶν ὑψώθη ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. » Πρὸς τῇ γὰρ
ἀσεβείᾳ καὶ παρανομίᾳ, ἐτόλμων ὧν ἀρτίως τὴν
κατηγορίαν ἐποίησαν· στάθμια μὲν ἀδίκᾳ καὶ ζυγὰ
κεκτημένοι, ἐκ πλεονεξίας δὲ τὸν πλοῦτον συλλέ-
γοντες, ψευδέσι δὲ λόγοις τὴν γλῶτταν μολύνοντες.
Τούτου χάριν, φησὶν, ἀρχὴν τῆς κατὰ σοῦ τιμωρίας
ποιήσομαι, καὶ δίκας σε τῆς παρανομίας εἰσπράξο-
μαι, καὶ συχνά σοι καὶ ἐπάλληλα ἐπάξω κακά. Τοῦτο
γὰρ εἶπε·

ιδ'. « Σὺ φάγεσαι, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῆς. » Περι-
βαλὼν δὲ σε τῷ ζόφῳ τῶν συμφορῶν, καὶ φυγῇ χρη-
σίμενος οὐκ ἀπαλλαγίσει τῶν πολεμούντων. » Ἐκ-
νεύσεις¹⁴ γὰρ, φησὶ, καὶ οὐ μὴ διασωθῆς, καὶ ὅσοι
ἐκ¹⁵ διασωθῶσιν, ἐν ῥομφαίᾳ¹⁶ παραδοθήσονται. »

⁸ Psal. XLIX, 9, 10. ⁹ ibid. 44, 15. ¹⁰ Psal. L, 18, 19. ¹¹ Deut. vi, 5; coll. Marc. XII, 30, 31.

VARIE LECTIONES.

⁷ μακ. C præm. τοῦ. ⁸ dr. Supra, t. I, p. 927, ἀγοῦ. ⁹ Ἀ κληθήσεται. ¹⁰ ἄδ. Ἀ ἀνομος. ¹¹ ἐξ. Ἀ præm. καί. ¹² Ἀ ἀσεβείας ἐπλήσαν. ¹³ Ἀ ἐλάλησαν ἀδικία. ¹⁴ Ἐκν. Ita quoque C, sed A habet κατα-
λήθη. ¹⁵ Ἀ ἂν. ¹⁶ Ἀ εἰς ῥομφαίαν.

tuum. » Hoc idem Deus universorum beati Davidis
ore dixit. Rejecto enim omni sacrificiorum genere,
cum dixisset: « Non accipiam de domo tua vitulos,
neque de gregibus tuis hircos: meæ enim sunt
omnes feræ silvarum^z, » adjecit: « Immola Deo
sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Et
invoca me die tribulationis tuæ, et eruam te, et
celebrabis me^a. » Et iterum: « Quoniam, si vo-
luisses sacrificium, dedissem utique: holocaustis
non delectaberis. Sacrificium Deo (gratum) spiritus
contritus, cor contritum et humiliatum Deus non
despiciet^b. » Eadem porro et apud omnes prophe-
tas invenias. Hoc igitur etiam loco dicit: Manifesta
sunt quæ tibi præcepi. Justitiam enim te curare
volo, et erga proximum humanum esse, et per
omnia Deo factori obtemperare. Hæc autem etiam
per Mosen edixit: « Diliges Dominum Deum tuum
toto corde tuo, et tota anima tua, et tota mente tua,
et diliges proximum tuum sicut teipsum^c. » Hæc
igitur cum a te fient:

VERS. 9. « Vox Domini civitati clamabit: et sal-
vabit timentes nomen ejus. » Nam reipsa providentia
ipsius recreati, **1509** ipsam etiam Domini vocem
audire videbimini salutem vobis impertientem.

« Audi, tribus, et quis ornabit civitatem? (VERS.
10.) Nunquid ignis, et domus iniqui colligens the-
sauros iniquos, et cum injuria iniquitates? » Quem-
admodum enim ignis urbi non ornatum, sed in-
cendium affert et perniciem: sic ad injustitiam
proclivitas cum audacia conjuncta et contumelia,
dammum creat utentibus.

VERS. 11, 12. « An justificabitur in statera ini-
quus, et cui in sacco sunt pondera fraudulenta?
Quibus divitias impietatis suæ repleverunt: et qui
habitant in ea, locuti sunt mendacia, et lingua
eorum exaltata est in ore eorum. » Nam præter
impietatem et iniquitatem, committebant ea quæ
ante damnavit: stateras et pondera iniqua possi-
dentes, divitias per scelus congregantes, verbis
mendacibus linguam inquinantes. [13] Quam-
obrem, inquit, tui ulciscendi initium faciam, et
de iniquitatibus tuis pœnas repetam, crebrisque
et continuis malis te cumulabo. Hoc enim est quod
ait:

VERS. 14. « Tu comedes, et non saturaberis. »
Tenebris autem miseriarum te implicabo, et licet
fugæ te dederis, hostes non evades. « Declinabis
enim, inquit, et non salvaberis, et quicumque sal-
vati fuerint, gladio tradentur. » [15] Imo etiamsi

multo labore terram colueris, nequaquam frugibus ejus perfrueris. « Et dissipabuntur legitima populi mei. » [16] Et docens se non de lege divina hoc loco loqui, sed de iniquo et scelerato instituto vitæ, subjunxit: « Et omnia opera domus 1510 Achabi. » Cum enim illam impietatem æmulati sitis, his malis afficiemini, ut qui calamitates vobis illatas viderint, sibilo magnitudinem significent. His omnibus dictis, propheta lamentatur, ut qui multis sermonibus habitis frustra laboraverit.

CAPUT VII.

VERS. 1. « Væ mihi! quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, aut racemos in vindemia, cum non sit botrus: comedere primitiva desideravit anima mea. » Similis factus sum, inquit, spicas excidentes colligentibus, aut exquirentibus racemos a vindemiantibus prætermisissos. Nullum enim nec ipse inveni obedientiæ botrum, tametsi non parum invenire cuperem aliquid præstable, et primitiis dignum. Hoc enim est quod ait: « Comedere primitiva desideravit anima mea. » Quia enim Deo primigenia offerebantur, non abs re quod desiderabile est primitivum appellavit. Et hæc tropice enuntiata plana facere volens, subjunxit:

« Væ mihi, anima (VERS. 2.) quia periiit pius de terra, et qui recta faciat in hominibus non est. » Deinde peccata enumerat. [3] Judices enim, inquit, contra innocentes iniquam sententiam serunt, et cædes iniquas perpetrant: ex reliquis vero unusquisque plus appetens, rem proximi ad se convertit. Is vero cui potestas commissa est ex legibus judicandi, non exspectat munera deferentes, sed ipsemet petit, munerum corruptelis deditam sequens mentem. « Princeps enim, inquit, postulat, et judex verba pacifica 1511 locutus est: desiderium animæ suæ est. » Cum enim munera accepit ab iis qui Injuriam inferunt, desideratam illis victoriam pollicetur. Quamobrem, inquit:

VERS. 4. « Auferam bona eorum quasi tineam comedens, et ambulans super regulam, in die speculationis tuæ. » Nam instar tineæ intra lignum gradientis, et omnia dentibus corrumpentis, consumet te sententia contra te pronuntiata, die ultionis. Hanc enim speculationem appellavit, hoc est, Dei illo die adventum. Deinde lamentando misericors pater, castiganti similis, ait: « Væ, væ, ultiones tuæ venerunt! nunc erunt fetus eorum. » [5, 6] Hæc vero cum fient, inquit, non amicus amicum defendet, neque rex subditorum curam geret, neque conjux mariti cura tangetur: sed unusquisque salutis suæ curam suscipiet, in majorum effugium sic intendens, ut nec patri filius justum honorem tribuat, nec filia matri observantiam reddat, nec socrum nurus revereatur: sed

A Ἀλλὰ καὶ πολλὰ πονήσας περὶ τὴν γῆν, τῶν ἐξ αὐτῆς οὐκ ἀπολαύσῃ καρπῶν. « Καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου. » Καὶ διδάσκων, ὡς νῦν οὐ περὶ τοῦ νόμου λέγει τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τῆς παρανόμου πολιτείας, ἐπιγγαγε· « Καὶ πάντα τὰ ἔργα οἴκου Ἀχαιῶν. » Ἐκείνην γὰρ ζηλωσαντες τὴν ἀσέβειαν, τοῦτοισ παραδοθήσεσθε τοῖς κακοῖς, ὥστε τοὺς ὀρώντας τὰς συμβαινούσας ὑμῖν συμφορὰς, τῷ συριγμῷ σημαίνειν τὸ μέγεθος. Ταῦτα πάντα εἰρηκῶς ὁ προφήτης ὀλοφύρεται, ὡς πολλοῖς μὲν λόγοις χρῆσάμενος, ἀνόνητα δὲ πονήσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

α'. « Οἱ μοι! ὅτι ἐγενήθη ὡς συνάγων καλῶν ἐν ἀμνητῷ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγητῷ, οὐκ ὑπάρχοντος βότρου: τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτόγονα ἐπεπλήθησεν ἡ ψυχὴ μου 17. » Ἔοικα, φησί, τοῖς τοὺς ἐκπίπτοντας ἀστάχους συλλέγουσι, ἢ τὰς ὑπὸ τῶν τρυγῶντων καταλιπνομένους ἐρευνοῦσιν ἐπιφυλλίδας· οὐδένα γὰρ οὐδὲ ἐγὼ βότρου εὐπειθείας ἦτρον, καὶ ταῦτα λίαν ποθήσας εὐρεῖν τι ἐπέραστον, καὶ ἀπαρχῆς ἀξίον· τοῦτο γὰρ εἶπε· « Τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτόγονα ἐπεπλήθησεν ἡ ψυχὴ μου. » Ἐπειδὴ γὰρ τῷ θεῷ τὰ πρωτότοκα προσεφέρετο, τὸ ἀξίεραστον εἰκότως πρωτόγονον προσηγόρασε. Καὶ ταῦτα τροπικῶς εἰρημένα, σαφῆ ποιῆται βουλόμενος, ἐπήγαγεν·

« Οἱ μοι, ψυχὴ! (β') ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαθῆς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ 18 κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐκ ὑπάρχει. » Εἶτα ποιεῖται τῶν ἀμαρτημάτων κατάλογον. Οἱ μὲν γὰρ δικάζοντες, φησί, τὴν ἀδικον κατὰ τῶν ἀνευθύων ἐπιφέρουσι 19 ψῆφον, καὶ φόνους παρανόμους τολμῶσι· τῶν δὲ λοιπῶν ἕκαστος τοῦ πλείονος ἐπιέμενος σφετερίζεται τὰ τοῦ γείτονος. Ὁ δὲ κατὰ τοὺς νόμους δικάζειν πεπιστευμένος, οὐδὲ τοὺς προσφέροντας ἀναμένει, ἀλλ' αὐτὸς αἰτεῖ δωροδόκῳ κεχρημένος γνώμη. « Ὁ γὰρ ἄρχων, φησὶν, αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτῆς· εἰρηκίους λόγους ἐλάλησε· καταθύμιον ψυχῆς αὐτοῦ ἐστίν. » Δεξιόμενος γὰρ τὰ δῶρα παρὰ τῶν ἀδικούντων, τὴν καταθύμιον αὐτοῖς ὑπισχνεῖται νίκη. Ταῦτος χάριν φησὶν·

δ'. « Ἐξελοῦμαι τὰ 20 ἀγαθὰ αὐτῶν 21 ὡς σῆς ἐκτρέψων, καὶ βαδίζων ἐπὶ κανόνος ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς σου. » Δίκην γὰρ σὴτος ἐνδοθεν ξύλου βαδίζοντος, καὶ ἅπαν τοῖς ὁδοῦσι διαφθείροντος, ἀναλώσει σε ἡ κατὰ σοῦ φερομένη ψῆφος ἐν τῇ τῆς τιμωρίας ἡμέρᾳ. Ταύτην γὰρ ἐκάλεσε σκοπιάν, τουτέστι, τὴν κατ' αὐτὴν τοῦ θεοῦ ἐπιφάνειαν. Εἶτα θρηνητικῶς ὁ φιλόανθρωπος πατήρ 22 παιδεύοντι εἰκίως· « Οὐαὶ, οὐαὶ, αἱ ἐκδικήσεις σου ἤκαστοι νῦν ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν. » Τούτων δὲ, φησὶ, γινομένων, οὔτε φίλος φίλου προστήσεται, οὔτε βασιλεὺς φροντεῖ τῶν ὑπηκόων, οὔτε σύννομος τοῦ ὁμόζυγος κηδεμονίαν ποιήσεται· ἀλλ' ἕκαστος τῆς οἰκείας φροντεῖ σωτηρίας, τὴν ἀποφυγὴν περισκοπῶν τῶν κακῶν, ὡς μήτε υἱὸν τῷ πατρὶ τὴν προσήκουσαν ἀπονέμειν τιμὴν, μήτε θυγατέρα μητρὶ τὸ γέρας ἀποδιδόναι, μήτε νύμφην

VARIE LECTIONES.

17 ἐπεπ. ἢ ψυχ. μ. Α ὁμοί ψυχῆ. 18 ὁ. Des. in Α. 19 C ἐκφέρουσι. 20 τ. ἀγ. αὐτ. Hæc ad finem vers. 3 pertinent juxta LXX. 21 Α αὐτῶν. 22 Α πατρί.

19 C ἐκφέρουσι. 20 τ. ἀγ. αὐτ. Hæc ad finem vers. 3

τῆς κηδεστρίας ἐπιμελεισθαι· πάντων οἶον ἐν δια- A
τάσει τινα γιγνομένων, καὶ ἀλλήλων ὑπερορώντων,
καὶ μόλις τῆς οικείας σωτηρίας προμηθουμένων.
Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἐν τούτοις ἔσονται· ἐγὼ δὲ, φησὶν
ὁ προφήτης,

ζ'. « Ἐν τῷ Κυρίῳ ἐπιβλέψομαι ²³, ὑπομενῶ ἐπὶ
τῷ Θεῷ τῷ Σωτηρῷ μου. » Καὶ δεικνύς, οἷος τῆς ὑπο-
μονῆς ὁ καρπὸς, « Ἐπακούσεται μου, φησὶν, ὁ Θεὸς
μου. » Οὕτω σαφῶς διδάξας τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος τὸ
κέρδος, τῆς Ἱερουσαλήμ ἀναλαμβάνει τὸ πρόσωπον,
καὶ πρὸς τὴν Ἰδουμαίαν ποιεῖται τοὺς λόγους, ἐχθρὰν
οὔσαν ἀεὶ καὶ πολεμίαν.

η'. « Μὴ ἐπιχαίρῃ μοι, ἢ ἐχθρὰ μου, ὅτι πέ-
πτωκα. » Ἀναστήσομαι γὰρ τῆς θείας ἀπολαύσου-
σα κηδεμονίας· αὐτὸς γὰρ καὶ ἐν σκότῳ διαγού-
σῃ τὴν οικίαν αἴγλην παρέξει. Νῦν δὲ ὄργην Κυ-
ρίου ὑπόσω, ὅτι ἤμικτον αὐτῷ· οἶδα γὰρ τῆς τι-
μωρίας τὸ δίκαιον, εἰς τὸ μέγεθος ἀποβλέπων τῆς
ἀμαρτίας. Ἀναμένω δὲ ὁμως τὴν δικαίαν κατὰ τῶν
πολεμησάντων ²⁵ κρίσιν. Εἰ γὰρ καὶ ἐγὼ δίκας ἔτισα
ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησα, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀόκλιψ κατ' ἐμοῦ
ἐχρήσαντο γνώμη. Ταυτὴν ἔχει τὴν ἔννοιαν τὸ,
« Ἔως ἂν ²⁶ δικαιοσύνη τὴν δίκην μου, καὶ ποιήσῃ ²⁷
τὸ κρίμά μου, καὶ ἐξάξῃ με εἰς τὸ φῶς, καὶ ²⁸ ὄψο-
μαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. » Ἰπὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ
κατακέκριμαι δικαίως· κατὰ δὲ ἐκείνων ἔχω δίκαια
πάμπολλα, καὶ τούτου χάριν τὴν θεῖαν ψίφον προσ-
μενῶ· ὅταν δὲ ταύτην ἐξενηχθεῖσαν θεάσωμαι, καὶ
τῆς ἐκείνων δουλείας ἀπαλλαγῶ,

ι'. « Ὁφεται ἢ ἐχθρὰ μου, καὶ καλύψει αὐτὴν C
αἰσχὺν ²⁹, ἢ λέγουσα πρὸς με ³⁰. Πού ἐστίν ³¹ ὁ
Θεός σου; » Οὐ μόνον δὲ αὐτὴ ὄφεται μου τὴν εὐ-
ημερίαν, καὶ τοῦ Θεοῦ μου τὴν δύναμιν, καθ' οὗ τὴν
γλώσσαν ἐξέτεινεν, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ τὴν αὐτῆς ὄψομαι
δυσπραξίαν.

« Οἱ ὀφθαλμοί μου γὰρ ἐπόψονται αὐτήν· νῦν
ἔσται εἰς καταπάτημα, ὡς πηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς.
(α'.) Ἡμέρα ἀλοιφῆς πλίνθου, ἐξάλειψίς σου ἡ ἡμέρα
ἐκείνη· καὶ ³² ἀπόσεται νόμιμά σου. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ
ἐκείνῃ ³³ καὶ αἱ πόλεις σου ἤξουσιν εἰς συγκλεισμόν,
καὶ ³⁴ εἰς διαμερισμόν Ἀσσυρίων. » Καθὰ περ γὰρ ὁ
εἰς ἀλοιφὴν καὶ χρίσμα τῶν πλίνθων κατασκευασ-
μένος πηλός, θύραζε ριπτούμενος, ὑπὸ τῶν παρόντων
ἀπάντων καταπατεῖται, ὥστε εἰς δέον τὰς βίβλους
διαλυθῆναι· οὕτως ἔση πρόχειρος ἅπασιν καὶ εὐ-
άλωτος, ὑπὸ πάντων τῶν περιόικων ἀναιρουμένη καὶ
πατουμένη. Τότε σου καὶ οἱ παράνομοι νόμοι λή-
φονται πέρας, καὶ αἱ πόλεις ὑπομενοῦσι πολιορκίαν·
τοῦτο γὰρ ἐκάλεσε *συγκλεισμόν*· καὶ τῶν ἐνοι-
κούντων τὸ πλῆθος ὑπὸ τῶν πολεμίων διαιρούμενον
δουλεῖν ἀναγκασθήσεται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ ἄλλαι
περιόικοι πόλεις ταῖς Ἰουδαίων ἐφῆδοντο συμφοραῖς,
ἀναγκαίως καὶ Τύρου, καὶ Συρίας, καὶ τῶν ἄλλων

omnes veluti in dissidio quodam sint, alio alium
despiciente, et vix propriam salutem procurante.
Et illi quidem sic affecti erunt : ego autem, inquit
propheta :

VERS. 7. « In Dominum intentus ero : exspectabo Deum salvatorem meum. » Et ostendens, quis sit exspectationis fructus, « Exaudiet, inquit, me Deus meus. » Postquam ad hunc modum aperte docuit spei in Deum positæ lucrum, Hierosolymæ personam induit, et ad Idumæam verba facit, quæ inimica semper et hostis erat.

VERS. 8. « Ne insultes mihi, inimica mea, quia cecidi. » **1512** Resurgam enim divina curatione sublevata : ipse enim etiam in tenebris agenti lucem suam porriget. [9] Nunc vero iram Dei sustinebo, quia peccavi contra eum : cognosco enim ultionis æquitatem, peccati magnitudinem considerans. Tamen exspecto justum iudicium adversus eos, qui bellum intulerunt. Etsi enim ego pœnas persolvi de his quæ deliqui, tamen illi injusta contra me usi sunt voluntate. Eundem sensum habet quod sequitur. « Donec justificet causam meam, et faciat iudicium meum, et educat me in lucem, et videam justitiam ejus. » Juste quidem ab eo condemnata sum : at contra illos jura habeo permulta, et ideo divinam sententiam exspectabo : quando autem hanc latam videbo, ab illorum quoque servitute liberata ero.

VERS. 10. « Videbit inimica mea (me) et operiet eam confusio, quæ dicit ad me : Ubi est Deus tuus? » Non solum autem videbit ipsa meam prosperitatem, et Dei mei robur, in quem maledicta conjecit, sed et ego videbo ejus calamitatem.

« Oculi enim mei videbunt eam, nunc erit in conculcationem, sicut lutum in viis. (VERS. 11.) Dies lituræ lateris, deletio tua dies ille : et repellet legitima tua. Die illo et urbes tuæ venient in conclusionem, et in divisionem Assyriorum. » Quemadmodum enim lutum, ad illinendos et fingendos lateres comparatum, foras projectum ab omnibus prætereuntibus conculcatur, ut glebæ, sicut opus fuerit, **1513** dissolvi possint : sic exposita eris omnibus, et captu facilis, ab omnibus vicinis destructa et conculcata. [12] Tum leges tuæ iniquæ finem accipient, et urbes obsidione prementur; hanc enim vocavit *conclusionem* : et multitudo habitantium ab hostibus dissipata servire cogetur. Quia autem aliæ quoque vicinæ urbes ob Judæorum calamitates gaudebant, apposite Tyri et Syriæ, et aliarum urbium meminit, vastatarum ab Assyriis et Babyloniis : et quænam hæ

VARIÆ LECTIONES.

²³ ἐπ. A ἀποσκοπεύσω. ²⁴ Σωτ. A præm. τῷ. ²⁵ πολ. C addit, μοι. ²⁶ ἔν. A ου. ²⁷ A ποιήσει, et deinde ἐξάξει. ²⁸ καὶ. Des. in A. ²⁹ καὶ. αὐτ. αἰσχ. A περιβαλεῖται αἰσχύνην. ³⁰ πρ. με. Des. in A. ³¹ ἐστίν. A Κύριος. ³² καὶ — Ἀσσυρ. Des. in C. ³³ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, puncto non ad σου, sed ad ἐκείνη posito. ³⁴ εἰς συγκλ. καὶ. Des. in A.

sint explicat, juxta fines eas describens. « A mari enim, inquit, usque ad mare, et de monte usque ad montem. » Hoc est, a mari Rubro, quod ad orientem situm est, usque ad mare ad occidentem vergens : et a monte Idumæorum usque ad montem Libanum, omnes interjecti hostibus tradentur. Hoc enim subjecit, cum ait, « Dies aquæ et tumultus. » [13] Nam instar aquæ præcipitantis, multitudo exercitus illius impetum faciet : et terræ quidem vastitatem inferet, neci vero et servituti habitantes tradet. Et causam ostendens : « Propter fructus, ait, studiorum quibus dediti fuerunt. » Ad hunc modum gentibus finitimis eventura vaticinatus, pacem post reditum futuram populo prænuntiat.

VERS. 14. « Pasce populum tuum virga tribus tuæ, oves hæreditatis tuæ. » Et quia tropice homines oves vocavit, persitit in metaphora. « Habitantes in saltu seorsum. » Ab omnibus, inquit, gentibus separatos, et propria 1514 habentes pascua. Quod vero dixit, « in virga tribus tuæ, » Judæ tribum significat. Illa enim post reditum aliis præerat, cum divisio trium non amplius existeret. Deinde docens eos omnem terram, quam ante captivitatem tenuissent, post reditum possessuros esse, adjecit :

« In saltu in medio Carmeli pascentur, Basanitidem et Galaaditidem, juxta dies sæculi. (Vers. 15.) Et juxta dies, egressus tui e terra Ægypti, ostendam eis mirabilia. » Quantam enim vobis, inquit, cum ex Ægypto essetis egressi, tetram donavi, tantam Babylonè reversis dabo, editis miraculis perterrefaciens eos, qui bello vos lacescent. [16] Hæc enim gentes si videbunt, pudore suffundentur, et suarum virium infirmitatem sentientes :

« Ponent manus super os suum, aures eorum surdæ erunt. (Vers. 17.) Lingent humum sicut serpentes, qui trahunt terram : turbabuntur in conclusione sua super Domino Deo nostro : formidabunt, et timebunt te. » Tuam enim repentinam prosperitatem, et a me datam opem cernentes, absurda in te verba proferre non audebunt, sed serpentum more in terra repentium procumbent, facere aut dicere nihil audentes. His sermonibus exactis, propheta divinam erga homines bonitatem obstupescens, exclamavit :

VERS. 18. « Quis Deus sicut tu, auferens iniquitates, et remittens injustitias his qui reliqui sunt de hæreditate ejus? » Inenarrabili, inquit, bonitate, et 1515 orationem omnem superante, utens, Domine, non repetis ab hominibus pœnas pec-

α μένεται πόλεων, τῶν ὑπὸ Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ἐκπορθηθεῖσων· λέγει δὲ καὶ τίνες αὐται, ἀπὸ τῶν ὄρων δὴλας αὐτὰς ποῶν. « Ἀπὸ θαλάσσης γὰρ, φησὶν, ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ὄρους ἕως τοῦ ὄρους. » Τοῦτέστιν, ἀπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, τῆς πρὸς ἕω κειμένης, ἕως τῆς πρὸς ἐσπέραν, καὶ ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἰδουμαίων ἕως τοῦ Λιβάνου, πάντες εἰ ἐν μέσῳ τοῖς πολεμοῖς παραδοθήσονται. Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν εἰρηκῶς· « Ἡμέρα ὕδατος καὶ θορύβου³⁵. » Δίκην γὰρ ὕδατος ροίῳ φερομένου, τῆς στρατιᾶς³⁶ ἐκείνης προσβαλεῖ τὸ πλῆθος, καὶ τὴν μὲν γῆν ἐρημίζε περιβαλεῖ, σφαγῆ³⁷ ἔξ καὶ δουλείας τοὺς οἰκήτορας παραδώσει. Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς, « Ἀπὸ καρπῶν, φησὶν, ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. » Οὕτω τὰ ἐσόμενα τοῖς ὁμῆροις ἔθνεσι προθεσπίσας, τὴν μετὰ τὴν ἐπάνοδον εἰρήνην τῷ λαῷ προαγγέλλει.

18. « Ποιμαίνε τὸν λαόν σου ἐν βάρβῳ φυλῆς³⁸ σου, πρὸβατα κληρονομίας σου. » Καὶ ἐπειδὴ τροπικῶς τοὺς ἀνθρώπους· ἐκάλεσέ *πρόβατα*, ἐπέμε[ι]νε τῇ τροπῇ. « Κατασκηνούντας καταμόνας δρυμόν. » Τοῖς τῶν ἔθνῶν, φησὶ, πάντων κεχωρισμένους, καὶ ἰδιάζουσιν ἔχοντας τὴν νομήν. Τὸ δὲ, *Ἐν βάρβῳ φυλῆς σου*, τὴν τοῦ Ἰούδα σημαίνει φυλὴν. Ἐκείνη γὰρ μετὰ τὴν ἐπάνοδον, τῶν ἄλλων ἠγείτο, διαιρέσεως οὐκέτι τῶν φυλῶν γενομένης. Εἶτα διδάσκων, ὡς ἅπασαν ἦν πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας κατεῖχον καθέξουσι γῆν μετὰ τὴν ἐπάνοδον, ἐπήγαγε·

« Δρυμόν ἐν μέσῳ τοῦ Καρμηλοῦ νεμήσονται, τὴν Βασανίτιν καὶ τὴν Γαλααδίτιν, κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος. (19.) Καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐξοδίας σου ἐκ γῆς Αἰγύπτου δεῖξω αὐτοῖς θαυμάσια³⁹. » Ὅσῃν γὰρ, φησὶν, ἐξεληθοῦσιν ὑμεῖν ἐξ Αἰγύπτου χώραν ἔδωρησάμεν, τοσαύτην ὑμῖν ἀπὸ Βαβυλώνας ἐπανελθοῦσι παρέξομαι, θαυματουργίας καταπλήττων τοὺς πολεμῆται ὑμᾶς περὶμένους. Ταῦτα γὰρ τὰ ἔθνη θεώμενα, αἰσχύνῃς ἀναπληθήσεται, καὶ τῆς οἰκείας δυνάμεως τὴν ἀσθένειαν βλέποντα,

« Ἐπιθήσουσι⁴⁰ χεῖρας ἐπὶ τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ τὰ ὄτα αὐτῶν ἀποκωφωθήσεται. (20.) Λεῖξουσι γὰρ χοῦν ὡς θφεις σύροντες γῆν⁴¹, συγχυθήσονται⁴² ἐν συγκλεισμῷ αὐτῶν ἐπὶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν· ἐκστήσονται καὶ φοβηθήσονται ἀπὸ σοῦ. » Ὅρωντες γὰρ σου τὴν ἐξαίφνης γινομένην εὐπραξίαν, καὶ τὴν παρ' ἐμοῦ χορηγομένην βοήθειαν, οὐδὲ λόγους ἀπηχεῖς κατὰ σοῦ τολμήσουσι φθέγγασθα· ἀλλὰ δίκην ὄψεω εἰς γῆν ἰλυσπωμένων καταπεσοῦνται, οὐδὲν οὔτε δρᾶσαι, οὔτε εἰπεῖν τι τολμῶντες. Τοῦτοις ὁ προφήτης διακονήσας τοῖς λόγοις, τὴν θεῖαν ἐκπλητόμενος φιλανθρωπίαν, ἐβόησε·

19. « Τίς Θεὸς ὡς περ σὺ ἐξαίρων ἀδικίας⁴³, καὶ ὑπερβαίνων ἀσεβείας⁴⁴ τοῖς καταλοίοις τῆς κληρονομίας αὐτοῦ; » Ἀρρήτων γὰρ, φησὶν, ἀγαθότητι, Δέσποτα, κεκρημένος, καὶ λόγων νικῶσῃ διηγήσειν, οὐκ ἀπαιτεῖς τοὺς ἀνθρώπους εὐθύνας τῶν ἀμαρτι-

VARIAE LECTIONES.

³⁵ ἡμ. ὕδ. x. θορ. Ita Alex., sed des. ista in A, ex duplici interpretatione, ut videtur, orta. ³⁶ C στρατείας. ³⁷ C εἰς σφαγῆν, et deinde, δουλείαν. ³⁸ φυλ. Des. in A ex gemina quoque interpretatione ortum. ³⁹ A θαυμαστά. ⁴⁰ Ἐπιθ. — στόμα αὐτ. Des. in A. ⁴¹ γῆν. Des. in C. ⁴² C συναχθήσονται. ⁴³ A ἀνομίας. ⁴⁴ A ἀδικίας.

μάτων ἀξίως· ἀλλ' ὅταν παιδεύσας μικρὰν μεταμέλειαν ἴδῃς, παρορᾷς τὰ ἐπιταυμένα, ὑπερβαίνεις τὰ ἡσθετημένα· ὅπερ δὴ καὶ νῦν εἰς τὸν σὸν εἰργάσω λαόν. « Οὐ συνέσχεν ⁴⁶ εἰς μακρότερον ὄργην αὐτοῦ, ὅτι θαλητῆς ἐλέους ἔστιν. » Τοῦτο εἶπεν τῷ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ εἰρημένῳ· « Οὐκ εἰς τέλος ὀργισθήσεται, οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα μνηεῖ· οὐ κατὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν. » Καὶ ὁ θεσπέσιος τοίνυν Μιχαίας βοᾷ, ὅτι· Τὴν ὄργην οὐκ ἐφύλαξεν ἐπὶ πλείστον εἰς ἔλεγγον καὶ μαρτυρίαν τῆς τοῦ λαοῦ παρανομίας, ἀλλ' ἔλεον χριόμενος ἐπιστρέψει.

θ'. « Ἐπιστρέψει, καὶ ἐικτερήσει ἡμεῖς, καταδύσει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἀποβρίψονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης πᾶσαι αἱ ἀμαρτίαι ⁴⁶ ἡμῶν. » Τούτοις παραπλήσια καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ ^B Ἡσαίου τοῦ προφήτου βοᾷ· « Ἐγὼ εἰμι, ἐγὼ εἰμι αὐτὸς ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ἀδικιῶν σου. » Τοῦτο γὰρ δὴ τὸ παράδοξον, ὅτι οὐ μόνον ἀφήσιν, ἀλλὰ καὶ τῆς μνήμης ἐκβάλλει, καὶ οἶον τινε βυθῷ παραδίδωσι τῇ λήθῃ. Τοῦτο γὰρ παραοηλῶν καὶ ὁ μακάριος ἔφη Μιχαίας· « Καταδύσει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἀποβρίψονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης πᾶσαι αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν. » Ὅσπερ γὰρ τὸ εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάττης βαλλόμενον, ἀφανὲς ἐστι παντελῶς· οὕτω, φησὶ, καὶ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν λήθῃ παντελεῖ παραδώσει, διὰ τὰς πρὸς τοὺς ἡμετέρους προγόνους συνλήκας. Καὶ τοῦτο δὲ γλῶσση ἐπήγαγε·

κ'. « Δώσεις ἀλήθειαν ⁴⁷ τῷ Ἰακώβ, ἔλσον τῷ ^C Ἀβραάμ, καθάπερ ὤμοσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Ἐμνήσθη εἰς τὸν αἰῶνα διαθήκης αὐτοῦ· λόγου οὗ ἐνετελεῖτο εἰς χιλίας γενεάς, ὃν διεῖθετο τῷ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ ὄρκου αὐτοῦ τῷ Ἰσαάκ· καὶ ἔστησεν αὐτὴν τῷ Ἰακώβ εἰς πρόσταγμα, καὶ τῷ Ἰσραὴλ εἰς διαθήκην αἰώνιον. » Τὰς μὲν οὖν ἐκεῖνων ἀμαρτίας εἰς τὸν τῆς θαλάττης βυθὸν ὁ Δεσπότης ἀπέβρυξε· τὰς δὲ ἡμετέρας εἰς τὴν ἱερὰν καὶ θεῖαν ἐξαλείφει· κολυμβήθραν, ἧς ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, γεγένηται τύπος, ἣν διελθὼν ὁ λαὸς, τῆς Αἰγύπτου ἀπηλλάγη δουλείας. Κατ' ἐκεῖνον καὶ ἡμεῖς τὸν τύπον, διὰ τῆς ἀγίας κολυμβήθρας τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἐλευθερούμενοι, τῆς οικείας σωτηρίας φροντίζομεν· διηνεκῶς τὸν εὐεργετὴν ^D ὑμνοῦντες, καὶ τοῖς ἐκεῖνον νόμοις ἀκολουθοῦντες, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἀγίων τετριμμένην πορείαν ὁδεύοντες· ἵνα σὺν αὐτοῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν τῆς ὁδοῦ φθάσωμεν τέλος, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ ὁδὸς, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^d Psal. cii, 9, 10. * Isa. xlii, 25. ^c Psal. civ, 8-10. ^f I Cor. x, 11.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ οὐ συν. Ἀ οὐκ ἐκράτησεν. ⁴⁶ Ἀ πᾶσαι τὰς ἀμαρτίας. ⁴⁷ Ἀ Δώσει εἰς ἀλήθ.

A catis dignas : sed ubi castigatione adhibita exiguam animi mutationem videris, dissimulas peccata, præteris impietates ; quod sane populo tuo nunc etiam præstitisti. « Non tenuit in testimonium iram suam, quia vult misericordias. » Hoc simile est dicto Davidis : « Non in perpetuum irascetur neque in æternum indignabitur : non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. » Mirabilis igitur Michæas clamat : Iræ non diutissime servavit in redargutionem et testimonium iniquitatis populi, sed misericordia utens revertetur.

VERS. 19. « Revertetur, et miscerebitur nostri, demerget peccata nostra, et projicientur in profundum maris omnia peccata nostra. » Consimilia his etiam ipse universorum Deus ore Isaia: prophetae clamat : « Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas, et peccatorum tuorum non recordabor. » Hoc enim certe admirabile, quod non solum ignoscat, sed etiam memoria sua expellat peccata, et tanquam in profundum in oblivionem tradat. Hoc enim explicans, beatus etiam Michæas dixit : « Demerget peccata nostra, et projicientur in profundum maris omnia peccata nostra. » Quemadmodum enim id quod in profundum maris abjicitur, penitus non exstat : sic, inquit, peccata nostra oblivione funditus obruct, propter pactiones cum majoribus nostris factas. Et hoc explicans adiecit :

VERS. 20. « Dabis veritatem ¹⁵¹⁶ Jacobo, misericordiam Abrahamo, sicut jurasti patribus nostris, juxta dies priores. » Sic etiam beatus David ait : « Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi quod mandavit in mille generationes, quod constituit Abrahamo, et juramenti sui Isaaco dati : et statuit illud Jacobo in præceptum et Israeli in fœdus æternum. » Et illorum quidem peccata in profundum maris Dominus projecit ; nostra vero in sacro et divino lavacro delet : cujus mare Rubrum, juxta divinum Apostolum⁶, typus fuit : quo transmissio populus ab Ægyptiaca servitute liberatus fuit. At nos, secundum illum typum, per sanctum lavacrum, a diaboli tyrannide liberati, propriam salutem sedulo curemus, assidue benefactorem laudibus ornantes, et illius leges sequentes, et a sanctis tritam viam tenentes : ut una cum ipsis ad bonum vitæ finem perveniamus, benignitate et misericordia Domini nostri Jesu Christi, quocum Patri gloria una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΑΟΥΜ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO NAHUM PROPHETÆ.

1517 ARGUMENTUM.

Cum timorem Ninevitis injecissent Dei comminationes, quas Jonas ipsis denuntiaverat, seriam agentes pœnitentiam, salutem invenerunt. Nam pro extrema pernicie, quæ eis intentata fuerat, divinam misericordiam consecuti sunt. Verum brevi post tempore hujus ineffabilis Dei gratiæ obliti, et ad pristinam malitiam reversi, tum alia innumera perperam admiserunt, tum bellum populo Israelitico inferre ausi sunt: et decem quidem tribus in servitutem redactas Teglathphalasar et Salmanasar captivas abduxerunt: Sennacherib vero Judæam bello aggressus et alias urbes obsidione cepit, et misso adversus Hierosolymam exercitu, contra ipsum universorum Deum linguam movit. Sed repente vi occulta per angelum unum multa eorum millia interfecta fuerunt: rex vero eorum ex hac plaga elapsus, ac præco divinitus illatæ ultionis factus (nam hac de causa **1518** salvum eum effugere permisit Deus), in regia sua a filiis suis plagam accipit. Ac non ita multo post regno Babylonem translato, universum regnum istorum genus deletum est, urbs autem eversa, et in solitudinem redacta est. Hanc Ninevitarum perniciem beatus Nahum propheta divino afflatus Spiritu prædicit, atque per ea quæ vaticinatur docet, omnia Domini Dei nutu et providentia regi, eumque justum judicium exercendo, vitæ actæ rationem ab unoquoque poscere. Idecirco, inquit, Israellem, quia impie egit, Assyriis tradidit: ac rursus ab Assyriis, quoniam effeceratissime et crudeliter hos invaserant, per alios pœnas multas exegit. Neque enim, ut voluntati Dei servirent, contra Israellem bellum moverant: sed ut audaciæ suæ et libidini obtemperarent, et quam latissime in omnes imperium suum propagarent. Nec vero eorum co-

A

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Οἱ Νινευῖται τὴν θείαν δεισαντες ἀπειλὴν, ἣν ὁ θεοσεπίσιος αὐτοῖς ἐκῆρυξεν Ἰωνᾶς, μεταμελείᾳ σπουδαίᾳ χρησάμενοι, τὴν σωτηρίαν ἤψραντο. Ἀντὶ γὰρ τῆς ἀπειληθείσης πανωλεθρίας, τῆς θείας φιλανθρωπίας ἀπήλασαν. Χρόνου δὲ βραχέος διελθόντες, τῆς ἀφάτου μὲν ταύτης ἐπελάθοντο χάριτος, εἰς δὲ τὴν προτέραν πονηρίαν ἐπανελθόντες, ἄλλα τε μυρία παράνομα δεδράκασι, καὶ τὰς κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ τολμήκασι στρατείας· καὶ τὰς μὲν δέκα φυλάς θεγλαθφαλάσαρ καὶ Σαλμανάσαρ ἐξανδραποδίζαντες αἰχμαλώτους ἀπήγαγον· κατὰ δὲ τῆς Ἰουδαίας Σενναχηρέμ στρατεύσας, ἄλλας τε πόλεις εἶλε πολιορκία, καὶ δὴ κατὰ ^α τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν στρατιάν ^β ἀποστείλας, κατ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων τὴν γῶνταν ἐκίνησεν. Ἀλλὰ παραυτίκα μὲν ἀοράτως δι' ἀγγέλου ἑνὸς αἱ πολλαὶ τῶν θανάτων παρεπέμφθησαν μυριάδες· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τούτων βασιλεὺς, ταύτην διαφυγῶν τὴν πληγὴν, καὶ κῆρυξ τῆς θεηλάτου τιμωρίας γενόμενος (τούτου γὰρ χάριν σῶον αὐτὸν διαφυγεῖν ἐνδέδωκεν ὁ θεός), ἐν αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις ὑπὸ τῶν φύντων δέχεται τὴν πληγὴν. Καὶ μικρὸν ὕστερον εἰς Βαβυλῶνα τῆς βασιλείας μετατεθείστος, ἐσθέσθη μὲν ἅπαν τοῦτο τῶν βασιλέων τὸ γένος, ἀνάστατος δὲ ἡ πόλις ἐγένετο, καὶ ἐρημίζαντι παντίει παρεδόθη. Τοῦτον τῆς Νινευῖ τὸν διεθρονὸν ὁ μακάριος Ναοὺμ ὁ προφήτης προλέγει, τοῦ θεοῦ Πνεύματος δεξάμενος τὴν ἐνέργειαν, καὶ δι' ὧν θεοπίζει διδάσκει, ὡς οὐδὲν ἀτημέλητον, οὐδὲ ἀπρονόητον παρὰ τῶν δεσπότην Θεῶν, ψήφῳ δὲ δικαίᾳ κεχρημένος τῶν βεβιωμένων ἕκαστον ἀπαιτεῖ τὰς εὐθύναις. Οὐ χάριν τὴν μὲν Ἰσραὴλ ἡσθερηκότα παραδέδωκεν Ἀσσυρίοις· Ἀσσυρίους δὲ θηριωδῶς τούτοις προσενεχθέντας, καὶ ὠμότητι χρησαμένους, πολλὰς δι' ἐτέρων πάλιν εἰσεπράξατο δίκας. Οὕτε γὰρ ὡς θεῖα βουλή διακονούμενοι τὴν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐποίησαντο στρατείαν,

B

C

VARIE LECTIONES.

^α κατὰ. C præm. καὶ. ^β C στρατείαν.

ἀλλ' αὐθαδέα καὶ θρασύτητι χρώμενοι, καὶ τὴν οἰκείαν δυναστείαν κατὰ πάντων ἐκτείνειν πειρώμενοι. Εἶπασθε δὲ αὐτοὺς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὸ ἐγγείρημα, δίκας δὲ αὐτῶν τὴν Ἰσραὴλ εἰσπραττόμενος. Ὡς ἂν δὲ μὴ νομίση ἐν οἰκείᾳ δυνάμει τοῦτο κατορθώκεναι, πασῶν τῶν ἄλλων περιγενομένων πόλεων, παρ' αὐτοὺς τῆς Ἱερουσαλὴμ τοὺς περιβόλους τὰς πολλὰς κατηκόντισε μυριάδας⁸⁰. Ταύτας ἔχει τὰς προβόσεις ἢ τοῦ μακαρίου Ναοὺμ προφητεία· ἀρκτέον δὲ λοιπὸν τῆς τῶν βητῶν ἐρμηνείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

α'. « Λῆμμα⁸¹ Νινευῆ· βιβλίον ὁράσεως Ναοὺμ τοῦ Ἐλκεσαίου. » Ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις διαφύρωσ ἐν τοῖς θαυμασίοις ἐνεργούσας προφήταις, τοὺς μὲν ὅρῳ τινα παρεσκεύαζεν, ὡς τὸν θεσπέσιον Ἡσαΐαν, καὶ Μιχαῖαν, καὶ Δανιὴλ, καὶ Ἰεζεκιὴλ, καὶ Ζαχαρίαν· τισὶ δὲ ἐνήχει τινὰ ὡς ἐβούλετο, καὶ ἀκούειν ἐδόκουν προδιαλεγόμενον τινός· ἄλλοις ἐπέπνευε τὴν προφητείαν, καὶ διὰ τῆς ἐκείνων ἐρθέγγετο ἃ ἐβούλετο γλώττης. Ἐξαπιναιὸς γάρ τῆς τούτων ἐπιλαμβανομένη διανοίας ἢ προφητικῆς χάρις, καὶ τῶν ἀνθρωπείων αὐτοὺς ἀπάντων χωρίζουσα, ὑπουργεῖν καὶ διακοπεῖν τοῖς προφητικοῖς παρεσκεύαζε λόγοις. Τοῦτο οὖν⁸² ὁ προφήτης **Λῆμμα** προσηγγόρευσε, τῆς διανοίας τὴν λῆψιν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων μεταθέσειν. Ληφθεῖσα γάρ μου, φησὶν, ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ἢ διάνοια, προεῖδε τὰ τῆ Νινευῆ συμβησόμενα.

β'. « Ὁ⁸³ Θεὸς ζηλωτῆς, καὶ ἐκδικῶν Κύριος⁸⁴ τοὺς ὑπεναντίους αὐτοῦ, καὶ ἐξαιρίων αὐτὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ λυττήσαντες βλασφήμιαι κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐχρόσαντο λόγοις, εἰκότως ὑπεναντίους αὐτοῦ καὶ ἐχθροὺς ὀνομάζει, καὶ τὴν ἐλευθρον ἀπειλεῖ. **Ζηλωτὸν** δὲ τὴν δικαίαν ὀργὴν προσηγγόρευσε. Οὕτω γὰρ⁸⁵ ὁ νομοθετῶν φησιν· « Οὐ ποιήσεις παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδατιν ὑποκάτω τῆς γῆς, ζεῖ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός σου, Θεὸς ζηλωτῆς, πῦρ καταναλίσκων. » Οὕτω καὶ ὁ μέγας Ἠλίας φησὶ· « Ζηλῶν ἐξήλωσα Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ Ἰσραὴλ· » ἀντὶ τοῦ, κατὰ τῶν εἰς Θεὸν ἀσεβούντων ἀνανακτῶ⁸⁶.

γ'. « Κύριος μακρόθυμος, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ ἀθῶων οὐκ ἀθῶώσει⁸⁷. » Οὐκ εὐθὺς, φησὶ, καὶ παραυτίκα τὰς τιμωρίας ἐπάγει, ἀλλὰ μακροθυμία πλείστη χρώμενος. Τούτου μάρτυρες ὕμεις οἱ Νινευῖται, μεταμελεῖα χρησάμενοι, καὶ τὴν σωτηρίαν εὐράμενοι, καὶ πάλιν πονηρίᾳ πλείστη χρησάμενοι, καὶ τέως δίκας ὑπὲρ ταύτης οὐ τίσαντες· ἀλλὰ φέ-

⁸⁰ Exod. xx, 4, 5. ⁸¹ III Reg. xix, 10, 14.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁰ μυσρ. F hoc loco. A autem in fine libri addit : Ναοὺμ ἐρμηνεύεται παράκλησις. Οὗτος ἦν ἀπὸ Ἐλκεσεῖν πέραν τοῦ βάρην (F. πέραν ταύτην βάρην) ἐκ φυλῆς Συμεῶν. Οὗτος μετὰ τὸν Ἰωνᾶν τέρας ἔδωκεν, ὅτι ἀπὸ ὑδάτων γλυκῶν καὶ πικρῶς ἀπολείπεται, ὃ καὶ γέγονεν· ἢ γὰρ περιέχουσα αὐτὴν (A αὐτῆ) λίμνη κατέκλεισεν αὐτὴν ἐν σεισμῷ, καὶ πῦρ ἐκ τῆς ἐρήμου τὸ ὑψιλότερον αὐτῆς μέρος ἐνέπρησεν. Ἀπέθανεν δὲ ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ. His in F additur : Πρόσταγμα κηρυχθῆναι, οἷα ὁ λαὸς μὲν τῶν Ἰουδαίων ἐξήμαρτεν, ὁ Χριστὸς δὲ διὰ τοῦ μυστηρίου καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀναλήψεως τῆς εἰς οὐρανοὺς ἐπράξεν. ⁸¹ Λῆμμα. Hebr. onus. ⁸² οὖν. C τοίνυν. ⁸³ Ὁ. Des. in A. ⁸⁴ Κύρ. A add. ἐκδικῶν Κύριος μετὰ θυμοῦ, ἐκδικῶν Κύριος. ⁸⁵ γάρ. C add. καί. ⁸⁶ C ἀγανακτῶν. ⁸⁷ ἀθ. A addit κύριος.

CAPUT PRIMUM.

1519 VERS. I. « Assumptio Nineve : liber visionis Nabumi Elcesæi. Sanctissimi Spiritus gratia diversis modis in admirandis agens prophetis, quibusdam visa quædam suggestit, ut divino Isaiaæ, Michææ, Danieli, Ezechieli, et Zachariæ : quibusdam vero per sonitum quæ volebat infundebat, ut audire se arbitrantur quemdam loquentem : alios spiritu prophetico afflabat, et illorum lingua, quæ volebat, loquebatur. Gratia enim prophetica repente eorum mentem corripiens, et ab omnibus rebus humanis eos abducens, ut darent operam et ministrarent verbis propheticis, efficiebat. Hanc igitur *assumptionem* appellavit propheta, mentis raptum, et a rebus humanis traductionem. Raptia enim, inquit, a divino Spiritu mens mea, quæ urbi Nineve essent eventura prævidit.

VERS. 2. « Deus æmulator, et ulciscens Dominus in adversarios suos, et tollens ipse inimicos suos. » Quoniam enim contra Hierosolyman furentes, verbis contumeliosus universorum Deum perstringerant, jure eos *adversarios* et *hostes* vocal, et perniciem illis minatur. *Æmulationem* vero justam iram appellavit. Sic enim legislator ait : « Non facies tibi similitudinem eorum quæ sunt in cælo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra : quoniam ego sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator, ignis consumens. » Sic item magnus **1520** Elias : « Zelo, inquit, zelatus sum pro Domino omnipotente Deo Israelis, » hoc est, contra impie in Deum agentes iratus sum.

VERS. 3. « Dominus patiens, et magna virtus ejus, et mundans non faciet innocentem. » Non statim, inquit, et subito pœnas sumit, sed post diuturnam patientiam. Huius rei, vos Ninevitæ, testes estis, qui acta penitentia salutem nacti fuistis, et plurima rursus malitia contaminati, non pro hac pœnas mox dedistis : sed qui diutissime

hominum fert iniquitates, novit etiam non poenitentibus supplicia irrogare. Hoc enim est quod ait, « Mundans non faciet innocentem : » hoc est, eum qui suppliciiis digna commiserit, non impunitum Dominus relinquit. « Dominus, in consummatione et in commotione via ejus. » Non amplius, inquit, Deus universorum misericordiam vobis largietur, sed perniciem inferet. Huic similia sunt verba Psalmi : « Omnes viæ Domini misericordia et veritas j. » Veritas enim non misericordiam tantum, sed etiam punitionem justam habet. Per viam itaque tum hic, tum illic, actio intelligenda est. « Et nubes pulvis pedum ejus. » Accommodatissime *pulverem* viæ adjecit. Vult autem dicere, Non amplius longa patientia utetur, sed perniciem vobis inferet, undique in vos malorum nubem accersens. Et docens eum facile quodcumque illi visum fuerit, efficere, subjunxit :

VERS. 4. « Increpans mare, et exsiccans illud, et omnia flumina deserta faciens. » Si enim existimaverit omnem aquam maris **1521** et fluminum funditus exhauriendam esse, temporis puncto id facere poterit : quod quidem ex iis quæ jam sunt facta, demonstravit. « Imminuta est Basanitis, et Carmelus, et omnia quæ florebant Libani defecerunt. » Cum enim poenas repetere statuissem ab iis qui Basanitidem, et Carmelum, et Libanum incolunt, vobis eos tradidi. Vos autem eorum agros depopulantes, et urbes expugnantes, civesque in captivitatem ducentes, ad summam vastitatem eos redegitis.

VERS. 5. « Montes commoti sunt ab eo, et colles concussi sunt : et contracta est terra a facie ejus universa, et omnes qui habitant in ea. » Quia enim quidam eum solorum Judæorum Deum esse opinabantur, non abs re propheta docet illum montes, et colles, et omnem terram cum incolis ejus solo nutu concutere. Quod vero ait, *et contracta est terra*, Aquila quidem *horruit* dixit : Symmachus vero *mota est*.

VERS. 6. « Aspectum iræ ejus quis sustinebit? et quis resistet in ira furoris ejus? Furor ejus consumit principatus, et petræ contritæ sunt ab eo. » Si enim eos qui ob principatus se effertunt, et petrarum robur sese habere existimant, facillime conerit et destruit, quis correctioni ejus resistere poterit? [7] Cæterum ut superbos nullo negotio delet, sic bonus est Dominus erga eos qui exspectant eum die tribulationis, et cognoscit timentes eum. Ostendens autem, quomodo Deus affectus sit erga eos qui inflictas correctiones sustinent, et **1522** nihil (in Deum) absurdum loquuntur, rursus contra impios constituta supplicia exponit.

j Psal. xxiv, 10.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵²¹ Κύρ. Α καί. ¹⁵²² Α έξ έρήμων. ¹⁵²³ πάντα. Des. in Α. ¹⁵²⁴ Α έσειθήθ. ¹⁵²⁵ Ηρό. Α από. ¹⁵²⁶ έργής. Des. in C. ¹⁵²⁷ πέτ. Α πραγμ. αί.

Α ρων επί πλείστον τῶν ἀνθρώπων παρανομίας, οἶδε καί τιμωρίαν τοῖς μὴ μεταμελουμένοις ἐπάγειν. Τοῦτο γὰρ εἶπεν· « Ἀθῶν οὐκ ἀθῶώσει » ἀντὶ τοῦ, τὸν κολάσεως ἄξια πλημμελήσαντα, τῆς τιμωρίας οὐκ ἀπαλλάξει. « Κύριος ¹⁵²¹, ἐν συντελείᾳ καὶ ἐν συστεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. » Οὐκέτι φιλανθρωπίης. φησὶ, μεταδώσει ὑμῖν ὁ τῶν ὀλων Θεός, ἀλλὰ τὸν ἐλεῖθρον ἐπάξει. Τοῦτω ἔοικε τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ εἰρημένον· « Πᾶσαι αἱ ὁδοὶ Κυρίου ἔλεος καὶ ἀλήθεια. » Ἢ γὰρ ἀλήθεια οὐ φιλανθρωπίαν μόνην, ἀλλὰ καὶ τιμωρίαν ἔχει δίκαιαν. Ὅδῳ τὸίνυν κἀναπαύσῃ κακίῃ τὴν προξίνην νοητέον. « Καὶ νεφέλαι κοινοῖοτῆς ποδῶν αὐτοῦ. » Ἀρμολίως μάλα τὸν κοινοῖοτῆν τῆ ὁδῷ προστέθεικε. Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι Νῦν οὐκέτι μακροθυμίᾳ χρῆσεται, ἀλλ' ἐλεθρον ὑμῖν πανταχῶθεν ὑμῖν τῶν κακῶν ἐπιστήσας τὸ νέφος. Καὶ διδάσκων, ὡς βραδίως πᾶν ὃ τι ἂν ἐθελήσῃ ποιεῖ, ἐπήγαγεν·

δ'. « Ἀπειλῶν θαλάσση, καὶ ξηραίνων αὐτήν, καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς ξερομηῶν ¹⁵²². » Εἰ γὰρ δοκιμάσειεν ἅπαν τῆς τε θαλάττης καὶ τῶν ποταμῶν φροῦδον ποιῆσαι τὸ ὕδωρ, ἐν ἀκαρεῖ τοῦτο δρᾶσαι δυναίεσται· καὶ τούτου τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῶν ἔργων γεννημένον παρέσχεν. « Ὀλιγώθη ἡ Βασανίτις καὶ ὁ Κάρμηλος, καὶ πάντα ¹⁵²³ τὰ ἐξανθοῦντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλιπε. » Ποιήν γὰρ ἀπαιτήσας βουλήθει· τούτους τε τὴν Βασανίτιν, καὶ τὸν Κάρμηλον, καὶ τὸν Λιβάνον οἰκοῦντας, ὑμῖν τούτους παρέδωκα. Ὑμεῖς δὲ τὰς τούτων χώρας δηρώσαντες, καὶ τὰς πόλεις πορθήσαντες, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐξανδροποδίσαντες, ἐρημίᾳ παντελεῖ παραδώκατε.

ε'. « Τὰ ἔρη ἐσειθήσαν ¹⁵²⁴ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ βουνοὶ ἐσαλεύθησαν, καὶ ἀνεστάλη ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ἡ σύμπασα, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. » Ἐπειδὴ γὰρ τινες ὑπελάμβανον αὐτὸν μόνον Ἰουδαίων εἶναι Θεόν, εἰκότως ὁ προφήτης διδάσκει, ὅτι ἔρη, καὶ βουνοὺς, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν σὺν τοῖς κατοικοῦσι νεύματι μόνῳ συσεσει· τὸ δὲ, ἀνεστάλη ἡ γῆ, ὁ μὲν Ἀκύλας, ἔσφριξεν, εἶπεν· ὁ δὲ Σύμμαχος, ἐκινήθη.

ς'. « Πρὸ ¹⁵²⁵ προσώπου ὀργῆς ¹⁵²⁶ αὐτοῦ τίς ὑποστήσεται; καὶ τίς ἀντιστήσεται ἐν ὀργῇ θυμοῦ αὐτοῦ; Ὁ θυμὸς αὐτοῦ τῆκει ἀρχαί, καὶ πέτραι ¹⁵²⁷ διεθρύθησαν ἀπ' αὐτοῦ. » Εἰ γὰρ τοὺς ἐπὶ δυναστείαις βρυνθουμένους, καὶ πατρῶν ἔχειν ἰσχύον ὑπειλημμένους, εὐπετώσ μάλα συντρίβει καὶ καταλύει· τίς ἱκανὸς ἀντιστήναι τῇ ἐκείθεν φερομένῃ παιδείᾳ; Ἄλλ' ὥσπερ τοὺς ἀλαζόνας καταλύει βραδίως, οὕτως χρηστὸς ἐστὶ Κύριος τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ γινώσκων τοὺς εὐλαβουμένους αὐτόν. Δείξας δὲ, ὅπως προσφέρεται τοῖς τὰς ἐπιφερομένας ὑπομένουσι παιδείας, καὶ μηδὲν ἀπηχῆς φεγγομένοις, πάλιν τὴν κατὰ τῶν ἀνοσίων διεξέρχεται τιμωρίαν.

η'. « Καὶ ἐν κατακλυσμῷ πορείας συντέλειαν ⁶⁵ A ποιήσεται· τοὺς ἐξεγειρομένους ⁶⁶ καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διώξεται σκότος. » Πανωλεθρία γὰρ καὶ σκότος διηνεκεῖ τοὺς κατ' αὐτοῦ θραυνομένους· παραδώσει. *Κατακλυσμὸν γὰρ καὶ συντέλειαν*, τὴν πανωλεθρίαν ἐκάλεσεν. Εἶτα κατ' ἐρώτησιν·

θ'. « Τί λογίζεσθε ἐπὶ τὸν Κύριον; » Ποίαν, φησὶν, ὑπολαμβάνετε δύναμιν αὐτὸν ἔχειν; Συντέλειαν αὐτὸς ποιήσει, καὶ ⁶⁷ οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν Ολίβει. » Ἀθρίαν, φησὶν, ὑμῖν ἐπάξει τὴν τιμωρίαν, ὥστε μὴ δευθῆναι δευτέρας πληγῆς.

ι'. « Ὅτι ἕως θεμελίου ⁶⁸ αὐτῶν χερσωθήσονται, καὶ ὡς σμίλας περιπλεκομένη ⁶⁹, βρωθήσονται ⁷⁰, καὶ ὡς καλάμη ξηρασίας μεστή. » Ὡσπερ γὰρ τὸ πῦρ ξηρὰν ⁷¹ καλάμην καταναλίσκει ῥαδίως, καὶ ἡ παρὰ τοὺς φραγμοὺς φουμένη βοτάνη, καὶ τοὺς παλιούρους μάλιστα συμπλεκομένη, οὕτε ἐκείνους ἀνοεῖν ἐξ, καὶ αὕτη τῷ χρόνῳ διαφθείρεται· οὕτως ὑμεῖς τὰς τῶν ἄλλων καταλύσαντες βασιλείας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς γυμνωθήσεσθε, καὶ ὀλέθρῳ παραδοθήσεσθε ⁷². Καὶ τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον δαικνύς, ἐπήγαγεν·

ια'. « Ἐκ σοῦ ἐξελεῖσεται λογισμὸς κατὰ τοῦ Κυρίου, πονηρὰ βουλευόμενος ἐναντία. » Ταῦτα δὲ πείθη διὰ τὰς μανικὰς τῆς σῆς ἐννοίας ὀδύνας. Διδάσκει δὲ ταύτας ἡμᾶς καὶ ἡ τετάρτη τῶν Βασιλείων ἱστορία, καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαίας. Ἐν ἐκείναις γὰρ ταῖς βίβλοις ὁ Σενναχηρείμ ἀναγέγραπται, τὴν βλασφημίαν ἐκείνην κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων λυτήσας· « Εἶπατε Ἐζεκία· Τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς ὁ μέγας, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων· Μὴ σε ἀπατάτω ὁ Θεὸς σου ἐν ᾧ σὺ πέποιθας ἐπ' αὐτῷ, ὅτι ῥύσεται τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου. » Καὶ τὰ ἄλλα τὰ τούτοις προσόμοια. Ταῦτην αὐτοῦ τὴν ἀλαζονεῖαν ὑποδεικνύς ὁ Θεὸς ἔλεγε διὰ τοῦ προφήτου· « Ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων· » οὕτω τῶν λογισμῶν αὐτοῦ τὴν ἀλαζονεῖαν γυμνοῖ.

ιβ'. « Τάδε λέγει Κύριος, κατάρχων ὑδάτων πολλῶν, καὶ οὕτω διασταλήσονται. » Πλήθος ὑδάτων τὸ πληθος τῶν Βαβυλωνίων καλεῖ, τὸ κατὰ τῆς Νινευί στρατεύσαν, ὃ δίκην ὑδάτων τοῖς λόγοις διαιρεθὲν, εἰς τὴν τῆς πόλεως πολιορκίαν ἐχώρησε. Τούτου δὲ, φησὶ, γενομένου, « Ἡ ἀκοή σου οὐκ ἐνακουσθήσεται ἔτι. » D Λήθη γὰρ παντελεῖ παραδοθήση.

ιγ'. « Καὶ νῦν συντρίψω τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ, καὶ τοὺς δεσμοὺς σου ⁷³ διαρρήξω. » Λήψομαι γὰρ παρὰ σοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔδωκά σοι· πάλαι· καὶ καταλύσω σου τὴν δυναστείαν, τοὺς ταύτης διαρρήξας συνδέσμοις. *Ῥάβδον γὰρ τὴν ἐξουσίαν καλεῖ*· καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου

^k 17 Reg. xviii, 19 seqq.

VERS. 8. « Et in diluvio transeunte consummationem faciet : consurgentes et inimicos ejus persequentur tenebrae. » Funditus enim perdet, et in perpetuas tenebras dabit eos qui contra eum temere insolescunt. *Diluvium enim et consummationem vocavit supremum exitium.* Deinde per interrogationem :

VERS. 9. « Quid cogitatis contra Dominum? » Quam, inquit, potestatem eum habere arbitramini? « Consummationem ipse faciet : non vindicabit bis in idipsum in tribulatione. » Cumulatum, ait, vobis inferet supplicium, ita ut non sit opus secundam plagam adjicere.

VERS. 10. « Quia usque ad fundamentum suum redigentur in solitudinem, et quasi herba convoluta comedentur, et quasi stipula ariditate plena. » Quemadmodum ignis stipulam siccam facile consumit, et herba ad sepes nascens, et quæ paliuris potissimum implicatur, nec illas florere sinit, et ipsa tempore corrumpitur : sic vos, qui aliorum regna delevistis, et ipso regno spoliabimini, et funditus peribitis. Et supplicii æquitatem ostendens, subjunxit :

VERS. 11. « Ex te exhibit cogitatio contra Dominum, pessima cogitans contraria. » Hæc autem patieris propter insanas mentis tuæ cogitationes. Has vero nos docet quartus etiam Regnorum liber, et divinus Ἡσαίας. In illis enim libris Sennacherib describitur ravidam illam blasphemiam **1523** contra universorum Deum effundens : « Dicitur Ezechia, hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum : Ne seducat te Deus tuus, in quo confidis, quod liberaturus sit Hierosolymam de manu mea ^k. » Et cætera his similia. Hanc ejus arrogantiam designans dicebat Deus per prophetam : Visitabo super mentem magnam, regem Assyriorum. Ita cogitationum ejus arrogantiam exprimit.

VERS. 12. « Hæc dicit Dominus, imperans aquis multis, et sic dividuntur. » *Aquarum multitudinem* appellat Babyloniorum multitudinem, bellum inferentem Ninevitis, quæ ad similitudinem aquæ divisa in cohortes, ad urbis obsidionem venit. Hoc, inquit, facto, « Auditus tuus non audietur amplius. » Prorsus enim oblivioni traderis.

VERS. 13. « Et nunc conteram virgam ejus a te, et vincula tua dirumpam. » Recipiam enim, inquit, abs te potestatem, quam olim dedi tibi, et destruiam principatum tuum, cum ejus vincula diruperim. *Virgam enim potestatem appellat* : idque aperte nos docet per Isaïam prophetam :

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵ A συντελείας. ⁶⁶ A ἐπεγειρομένους. ⁶⁷ καὶ. Des. in A. ⁶⁸ A θεμελίον αὐτοῦ χερσωθήσεται. ⁶⁹ C πλεκομένη. ⁷⁰ A βρωθήσεται. ⁷¹ ξηρ. C p. xviii. τὴν. ⁷² καὶ ὀλ. παρ. Des. in C. ⁷³ σου. Des. in A.

« Væ Assyriis! virga furoris mei et iræ meæ est A διδάσκει • Οὐαί Ἀσσυρίοις! ἡ ῥάβδος τοῦ θυμοῦ μου καὶ τῆς ὀργῆς μου ἐστὶν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. »

VERS. 14. « Et præcipiet de te Dominus. » Me enim, inquit, annuente, hæc sustinebis. « Non seminabitur de nomine tuo amplius. » Non amplius enim nomen tuum subditis imponetur. Subditi enim a suis regibus nomen accipere soliti sunt : sic a Babylone Babylonii, a Cyro Persa Persæ nominati sunt : et postea Macedones a Macedonibus, et nunc a Roma **1524** Romani. « De domo Dei tui disperdam sculptilia, et conflatilia ponam sepulcrum tuum, quia inhonoratus es. » Porro una tecum funditus etiam peribunt dei tui manu facti, quos intra terram abdes : et tanquam in sepulcris quibusdam obrucs, ne ipsi quoque hostibus præda fiant.

VERS. 15. « Quia veloces ecce super montes pedes evangelizantis, et annuntiantis pacem. » Cum hæc contra te fient, multi accurrent ad eos, qui habitant in Judæa, jucundos pacis nuntios afferentes. « Celebra, Juda, festivitates tuas : redde Deo vota tua : quia nequaquam apponent ultra ut pertranseant in vetustatem : consummatus est, sublatus est. » Vos autem, inquit, qui hostium exitium audivistis, legitimos dies Deo festos agite, et solita sacra celebrate : nam funditus perit, qui multas contra vos expeditiones fecerat, et non amplius consumere et perdere vos aggredientur.

CAPUT II.

VERS. 1. « Ascendit insufflans in faciem tuam, eruens te de tribulatione. » Horum autem tibi auctor Deus, qui suo nutu, tanquam flatu quodam, illos delevit, teque ab illorum potestate liberavit. Nam quemadmodum cum Adamo inspirasset spiraculum vitæ ^m, fecit ut esset anima vivens, sic tibi vitæ inspiratione salutem præbet. Hanc etiam post resurrectionem Christus dedit sacris apostolis. Quia enim **1525** Adam imaginem perdidit, quam per divinam inspirationem acceperat, merito hanc renovans Christus Dominus restituit sacris apostolis, et per eos omnibus credentibus. Insufflavit enim eos, et dixit eis : « Accipite Spiritum sanctum ⁿ. » Quia vero novorum typus vetera sunt, intelligamus Assyriorum quidem regnum deletum, diaboli autem tyrannidem per Christum Dominum extinctam; Judam vero insultantem illi et festos dies agentem, interpretemur orbem terrarum ob salutem exsultantem; qui

¹ Isa. x, 5. ^m Gen. ii, 7. ⁿ Joan. xx, 22.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ ὅτι ἔπ. Des. in A. ¹⁶ πῶδ. A præm. ol. ¹⁷ A Ἰουδαία. ¹⁸ τῷ Θεῷ. Des. ib. ¹⁹ ἐξ. A ἀνῆλθαι. ²⁰ καὶ. Des. in C. ²¹ σέ. Des. in A. ²² Δεσπ. Des. in C.

ιδ'. « Καὶ ἐντελεῖται περὶ σοῦ Κύριος. » Ἐμοῦ γὰρ νεύοντος ταῦτα πείσῃ. « Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἔτι. » Οὐκέτι γὰρ ἡ σὴ προσηγορία ταῖς ὑπάρχουσιν ἐπιτεθῆσεται. Ἔθος γὰρ ἀπὸ τῶν βασιλευσάντων τοὺς ἀρχομένους καλεῖσθαι. οὕτως ἀπὸ Βαβυλωνῶν Βαβυλώνιοι • καὶ ἀπὸ Κέρου τοῦ Πέρσου Πέρσαι • καὶ Μακεδόνες ἀπὸ Μακεδόνων ὑστερον • καὶ νῦν ἀπὸ Ῥώμης Ῥωμαῖοι. « Ἐξ οἴκου Θεοῦ σου ἐξολοθρεύσω γλυπτὰ, καὶ χωνευτὰ θήσομαι ταφὴν σου, ὅτι ἠτιμώθης ¹⁵. » Κοινωνήσουσι δὲ σοὶ τῆς ἀπώλειας καὶ οἱ χειρόκμητοὶ σου θεοί, οὓς εἰς τὴν γῆν κατακρύψεις, καὶ ὡς ἐν τάφοις τιεὶ κατακρύψεις, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ λάφυρα γένωνται τῶν πολεμίων.

ιε'. « Ὅτι ταχεῖς ἰδοὺ ἐπὶ τὰ ὄρη πόδες ¹⁶ εὐαγγελιζομένου, καὶ ἀπαγγέλλοντος εἰρήνην. » Τοῦτων δὲ κατὰ σοῦ γιγνομένων, πολλοὶ δραμοῦνται τοῖς τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦσι τὰ τῆς εἰρήνης κομιζόντες εὐαγγέλια. « Ἐῆρτάς, Ἰούδα ¹⁷, τὰς ἑρτάς σου ἀπόδος τῷ Θεῷ ¹⁸ τὰς εὐχάς σου. Διότι οὐ μὴ προστεθῶσιν ἔτι τοῦ διελθεῖν εἰς παλαιώσιν • συντετέλεσται, ἐξήρηται ¹⁹. » Ὑμεῖς δὲ, φησὶν, ἀκούσαντες τὴν τῶν πολεμίων κατάλυσιν, τὰς νενομισμένας ἐπιτελεῖτε τῷ Θεῷ πανηγύρεις, καὶ τὰς ἐξ ἔθους θυσίας προσφέρετε • παντελῆ γὰρ ὑπέμεινε τὸν ὄλεθρον ὁ τὰς κολλὰς καθ' ὑμῶν ποιησάμενος στρατείας, καὶ ²⁰ οὐκέτι οἶονεὶ ἀναλῶσαι καὶ δαπανῆσαι ὑμᾶς ἐπιχειρήσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

α'. « Ἀνέβη ἔμφυσῶν εἰς πρόσωπόν σου, ἐξαιρούμενός σε ²⁰ ἐκ θλίψεως. » Τοῦτων δὲ σοὶ αἴτιος ὁ θεός, τῷ οἰκείῳ νεύματι, οἷόν τι ἐμφυσήματι, ἐκείνους μὲν καταλύσας, σὲ δὲ τῆς ἐκείνων δυναστείας ἐλευθερώσας. Ὅσπερ γὰρ τῷ Ἀδὰμ ἐμφυσήσας πνοὴν ζωῆς, ἐποίησεν αὐτὸν εἰς ψυχὴν ζῶσαν • οὕτω σὸς τῷ τῆς ζωῆς ἐμφυσήματι τὴν σωτηρίαν παρέχει. Τοῦτο καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Δεσπότης Χριστὸς τοῖς ἱεροῖς δέδωκεν ἀποστόλοις. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπώλεσαν Ἀδὰμ τὸ καθ' εἰκόνα, ὃ διὰ τοῦ θεοῦ ἔλαβεν ἐμφυσήματος, εἰκότως ταύτην ἀνακαινίσας ὁ Δεσπότης ²¹ Χριστὸς τοῖς ἱεροῖς ἀποδεδῶκεν ἀποστόλοις, καὶ δι' αὐτῶν ἅπασιν τοῖς πιστεύουσιν. Ἐνεφύσησε γὰρ αὐτοῖς, καὶ εἶπε • Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. Ἐπειδὴ τοίνυν τύπος τῶν νέων τὰ παλαιὰ, νηήσωμεν Ἀσσυρίων μὲν βασιλείαν καταλυομένην, τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα διὰ τοῦ Δεσπότητος παυομένην Χριστοῦ • τὸν δὲ Ἰουδαὸν ἐπιτωθάζοντα τούτῳ καὶ ἑορτάζοντα, τὴν οἰκουμένην ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ χορεύουσαν, ἅτε δὴ

τὴν πνευματικὴν χάριν διὰ τοῦ Δεσποτικοῦ ἀπειλῆ-
φυῖαν ἐμφυσηματος, τῆς δὲ πικρᾶς τῶν δαιμόνων
τυραννίδος ἀπαλλαγείσαν. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἱστορίαν
ἐπανέλθωμεν.

« Σκόπευσον ὁδὸν, κράτησον ὄσφύος· ἄνδρισαι τῆ
ἰσχύϊ σφόδρα. (β'.) Διότι ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὕβριν
Ἰακώβ, καθὼς ὕβριν Ἰσραήλ.⁸² » Τοῦτο, οὐχ ὡς τι-
νες ὑπέλαβον, πρὸς τὸν Ἀσσύριόν φησιν, ἀλλ' ἐτι
τῷ Ἰούδα προσδιαλέγεται, καὶ παρακελεύεται αὐτὸν
περισκοπεῖν τὰς ὁδοὺς, καὶ τοὺς ἀγγέλους παραδο-
κεῖν, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων κομιζόμενα εὐαγγέλια δέ-
χεσθαι, καὶ ἀντὶ τῆς προτέρας δειλίας ἀνδρείαν ἀνα-
λαβεῖν. Τοῦτο γὰρ εἶπα, *Κράτησον ὄσφύος*· ἀντὶ
τοῦ, τὴν προτέραν ἀπόθου δειλίαν. Οὕτως ὁ μακάριος
Ἠλίας ἐσφιγξε τὴν ὄσφυν αὐτοῦ, καὶ ἔτρεχε πρὸ
τοῦ ἄρματος τοῦ Ἀχαάβ. Οὕτως τῷ Ἰούδα φησιν ὁ
Θεός· « Ζῶσαι ὡς ἄνθρωπος τὴν ὄσφυν σου. » Καὶ ὁ Θεὸς
παρακελεύεται Παῦλος, ζώσασθαι⁸³ τὰς ὄσφύας ἐν
ἀληθείᾳ. Κάνταῦθα τοίνυν θαρρῶεν τῷ Ἰούδα παρα-
κελεύεται, ὅτι ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὕβριν τοῦ Ἰα-
κώβ, καθὼς ὕβριν Ἰσραήλ. Ἰστέον δὲ, ὅτι τὸ μὲν
Ἰακώβ ὄνομα ὑπὸ τῶν πατέρων ἐτέθη τῷ Ἰακώβ·
τὸ δὲ Ἰσραήλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀμφοτέρων δὲ τῶν
ὀνομάτων μετέλαβεν ὁ ἐξ Ἰακώβ λαός. Λέγει τοίνυν,
ὅτι τῶν εἰς σὲ τὸν Ἰακώβ γεγεννημένων ὑπὸ τῶν
Ἀσσυρίων δεινῶν δίκας αὐτοὺς εἰσεπραξάμην διὰ
τὴν τοῦ προπάτορος ἀρετὴν, ἥ· εἵνεκα καὶ τὴν
Ἰσραήλ αὐτῷ προσσηγορίαν ἐπέθηκα.

« Διότι ἐκτινάσσοντες ἐξετίναξαν αὐτοὺς, καὶ τὰ
κλήματα αὐτῶν διέφθειραν. (γ'.) Ὅπλα δυναστείας
αὐτοῦ ἐξ ἀνθρώπων. » Ὅταν τρόπον οἱ τὰ τῆς ἀμ-
πέλου, φησὶν⁸⁴, ἐκτινάσσοντες κλήματα, πάντα δια-
φθείρουσι τὸν καρπὸν· οὕτως οἱ τούτοις ἐπελθόντες
πολέμοιοι, καὶ τὴν δυναστείαν αὐτῶν κατέλυσαν, καὶ
τὰς πανοπλίας ἀφείλοντο, καὶ τοὺς τὸν θάνατον δια-
φυγόντας δουλεύειν ἠνάγκασαν. Καὶ δεικνύς, ὡς οὐ
δι' ἀσθένειαν ταῦτα πείσονται, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπ' αὐ-
τοῦ κατ' αὐτῶν ἐξενεχθεῖσαν ψῆφον, ἐπήγαγεν· « Ἄν-
δρες δυνατοὶ ἐμπαίζοντες⁸⁵ ἐν πυρὶ. » Τοσαύτη γὰρ
ἐχρῶντο θρασύτητι, ὡς καὶ αὐτοῦ κατατολμᾶν τοῦ
πυρός.

« Αἱ ἡνίαὶ τῶν ἄρμάτων αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐτοι-
μασίας αὐτῶν⁸⁶, καὶ οἱ ἵππεις⁸⁷ θοροβηθήσονται.
(δ'.) Ἐν ταῖς ὁδοῖς συγχυθήσεται⁸⁸ τὰ ἄρματα, καὶ συμ-
πλακθήσονται ἐν ταῖς πλατείαις. » Οὐδὲν γὰρ, φησὶν,
ὑμᾶς ὀνήσει, οὐ τὸ πλῆθος τῶν ἠτύρπισμένων ἄρ-
μάτων, οὐχ ἡ ἵππικὴ δύναμις· ἀπὸ γὰρ τοῦ θορόθου
τῶν ἐπιόντων πολεμίων ἄχρηστα πάντα γενήσεται
ἀλλήλοις ἐν ταῖς ὁδοῖς συμπλεκόμενα, καὶ ὑπὸ ἀλ-
λήλων συμπατούμενα. « Ἡ ὄρασις αὐτῶν ὡς λαμ-
πάδες πυρός, καὶ ὡς ἀστραπαὶ διατρέχουσαι. » Καὶ
μὴν, φησὶν, γενναῖον εἶχετε πάλαι φρόνημα, καὶ τὸ
ουμοιοῦδες διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐδηλοῦτε, καὶ ὁδὸν τισι

numinum recepit spirituales gratiam Domini in-
sufflatione, atque ab acerba daemonum tyrannide
liberatus est. Sed ad historiam revertamur.

« Contemplantur viam, tene lumbum, confortare
robore vehementer. (Vers. 2.) Quoniam avertit
Dominus contumeliam Jacobi, sicut contumeliam
Israelis. » Hoc non, ut quidam arbitrati sunt, ad
Assyrium dicit : sed adhuc Judam alloquitur, et
jubet eum contemplari vias, et nuntios expectare,
et ab illis allata bona nuntia suscipere, et loco
pristinæ timiditatis robur recipere. Hoc enim est
quod ait, *Tene lumbum*, hoc est, priorem timidita-
tem abjice. Sic beatus Elias accinctis lumbis suis
currebat ante currum Achabi^o. Sic ad Jobum
Deus loquitur : « Accinge sicut vir lumbos tuos P. »
Et divinus Paulus exhortatur ad succingendos
lumbos in veritate. Et hoc igitur loco confidere
Judam jubet, « quoniam avertit Dominus contume-
liam Jacobi, sicut contumeliam 1526 Israelis. »
Est autem sciendum nomen *Jacobi* a parentibus
impositum fuisse posteris Jacobi, *Israelis* vero a
Deo. Utrumque autem nomen obtinuit populus ex
Jacob prognatus. Ait ergo : Eorum quæ Assyrii
acerbe in te, o Jacob, admiserunt, pœnas ab illis
exegi ob virtutem progenitoris, propter quam
etiam Israelis ei nomen imposui.

« Quia excutientes excusserunt eos, et propa-
gines eorum demoliti sunt. (Vers. 3.) Arma po-
tentiae ejus ex hominibus. » Quemadmodum, in-
quit, qui vitis palmites excutunt, omnem fructum
corrumpunt : sic hostes, qui hos invaserunt, et
potestatem eorum dissolverunt, et omne genus
armaturæ abstulerunt, et eos qui mortem effugis-
sent, servire coegerunt. Atque ostendens quo pacto
non ob infirmitatem hæc sustinebunt, sed propter
latam ab ipso contra eos sententiam, adjunxit :
« Viri fortes illudentes in igne. » Tanta enim
præditi erant ferocia, ut etiam ignem ipsum ag-
grederentur.

« Habentæ currum in die præparationis eorum,
et equites turbabuntur. (Vers. 4.) In viis confun-
dentur currus, et collidentur in plateis. » Nihil
enim, inquit, vos adjuvabit : non multitudo cur-
rum instructorum, non robur equitatus ; nam ob
tumultum hostium invadentium inutiles hi omnes
efficientur, inter se in viis implicati, et conculcati.
« Aspectus eorum quasi lampades ignis, et quasi
fulgura discurrentia. » 1527 Et quidem, inquit,
strenuos animos quondam habebatis, et robur
animi oculis ostendebatis, et tanquam lampadibus
quibusdam et fulguribus, terrorem subditis inge-

• III Reg. xxviii, 46. P Job xxxviii, 5. Q Ephes. vi, 14.

VARIAE LECTIONES.

⁸² Ἰσρ. A præm. τοῦ. ⁸³ ζῶσι Ita cum C legimus. Sirm. ζώσασθε. ⁸⁴ φησ. Des. in C. ⁸⁵ A ἄνδρας δυ-
νατοὺς ἐμπαίζοντας. ⁸⁶ A αὐτοῦ. ⁸⁷ x. οἱ ἵππ. Des. in A. ⁸⁸ A συγχυθήσονται.

rebatis : attamen in hostium incursione metus vos
fortitudinis vice corripit. Hoc enim sequentia
declarant.

Vers. 5. « Memorabuntur enim, inquit, opti-
mates eorum , et fugient interdiu, et infirmabuntur
in itinere suo ; et festinabunt ad muros, et præpa-
rabunt propugnacula sua. » Qui enim de potestate
vehementer se quondam efferebant, omni studio
effugere conabuntur. Quod cum assequi non po-
terunt, rursus in muros ascendent, et tuendæ
urbi dabunt operam : [6] nihilo secius tamen, et
portæ aperientur, et regia in hostium potestatem
veniet, et in ipsa regia thesauri diripientur. Hoc
enim demonstravit, cum dixit : « Substantia reve-
lata est. » Hoc est, quæ olim occultata fuerant,
et multis repagulis communita, omnibus revelata
sunt. « Et ipsa ascendebat. » Nineven intelligit :
de hac enim prædicit.

Vers. 7. « Et ancillæ ejus ducebantur et sicut
columbæ, loquentes in cordibus suis. » Cum hac
autem simul captivitatē subibunt urbes subditæ,
et pagi, secum animo gementes, et columbarum
vocem imitantes.

Vers. 8. « Et Nineve, sicut aquæ piscinæ aquæ
ejus, et ipsi fugientes non steterunt, et non erat
qui respiceret. » Cum tot essent illius urbis inco-
læ, ut piscinæ aquis refertæ ac supra modum re-
dundanti similes essent, nihil omnes nisi fugam
spectarunt, neque **1528** retrospectare ausi sunt
Deinde primam eorum iniquitatem explicat.

Vers. 9. « Diripiebant argentum, diripiebant
aurum, et non erat finis ornamentis ejus. » Sed
quæ inique congregavit, aliis tradentur. « Aggra-
vati enim sunt super omnia vasa desiderabilia
ejus. » In eorum enim thesauros, inquit, hostium
multitudo invadet. Futura autem ut præterita di-
cit, juxta proprium idioma Scripturæ.

Vers. 10. « Excussio, et reexcussio, et ebulli-
tio, et cordis confractio, et dissolutio genuum,
et dolores super omnem lumbum, et facies om-
nium sicut adustio ollæ. » Quæ in terræ motibus
fieri solent, si terra concutitur et quatitur, eadem
de hostium incursione dixit fore ut, cordibus metu
afflictis, genuum artus dissolvantur, et sicut mu-
lieres parturientes doloribus torqueantur, et facies
concreto sanguine livescant, ut ollæ similes sint,
qua parte igni admoveri solet.

Vers. 11. « Ubi est habitaculum leonum, et pa-
sca catulorum leonum ? » Vocat autem habitacu-

λαμπάσι καὶ ἀστραπαῖς ἐξέδειματοῦτε τοὺς ὑπάρχουσ·
ἀλλ' ἐν τῇ τῶν πολεμίων προσβολῇ δειλία ὑμᾶς ἀντὶ
τῆς ἀνδρείας καθέξει. Τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐπαγομέ-
νων ἐδήλωσε.

ε'. « Μνησθήσονται γὰρ, φησὶν, οἱ μεγιστάνες αὐ-
τῶν, καὶ φεύξονται ἡμέρας ⁸⁹, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν
τῇ πορείᾳ αὐτῶν· σπύσουσιν ἐπὶ τὰ τεῖχη, καὶ ἐτοι-
μάσουσι τὰς προφυλακὰς αὐτῶν. » Οἱ γὰρ ἐπὶ τῇ
δυναστείᾳ πάλαι μέγα φρονούντες, πάντα πόρον κι-
νήσουσι διαφυγεῖν πειρούμενοι· καὶ τούτου δὲ δια-
μαρτάνοντες, πάλιν εἰς τοὺς περιδόλους ἀναβήσονται,
καὶ τῆς φυλακῆς φροντιοῦσι τῆς πόλεως· (σ') ἀλλ'
ὄμως οὐδὲν ἤττον καὶ αἱ πύλαι ἀνοίγῃσονται, καὶ τὰ
βασίλεια ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενήσεται, καὶ οἱ ἐν
τοῖς βασίλειοις ληψθήσονται θησαυροί. Τοῦτο γὰρ
B παρεδήλωσεν εἰρηκῶς· « Ἡ ὑπόστασις ἀπεκαλύφθη. »
'Αντὶ τοῦ, τὰ πάλαι κεκρυμμένα, καὶ πολλοῖς κλει-
θροῖς ἡσφαλισμένα, δῆλα πᾶσιν ἐγένετο. « Καὶ αὕτη
ἀνέβαινε. » Τὴν Νινευτὶ λέγει· περὶ αὐτῆς γὰρ προ-
λέγει.

ζ'. « Καὶ αἱ δοῦλαι αὐτῆς ἤγοντο, καὶ ὡς περιστε-
ραὶ φεγγόμεναι ἐν καρδίᾳ ἑαυτῶν. » Κοινωνήσουσι
δὲ αὐτῇ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ αἱ ὑπήκοοι πόλεις καὶ
κῶμαι, κατὰ διάνοιαν στενάζουσαι, καὶ τῶν περιστε-
ρῶν μιμούμεναι τὴν ἤχην.

η'. « Καὶ Νινευτὶ, ὡς ὕδατα κολυμβήθρας τὰ ὕδατα
αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ φεύγοντες οὐκ ἔστησαν, καὶ οὐκ
ἦν ὁ ἐπιβλέπων. » Τοσοῦτο γὰρ ὄντες οἱ τὴν πλίν-
ἐκείνην οἰκοῦντες, ὡς ἀπεικάζεσθαι αὐτὴν κολυμβή-
C θορὰ ὑδάτων πεπληρωμένη, καὶ ἐκβλύζουσα τὰ πε-
ριττὰ, πρὸς φυγὴν εἶδον ἅπαντες, οὐδὲ ἐπιστραφί-
ναι πάλιν εἰς τοῦπισω τομήσαντες. Εἶτα τὴν προ-
τέραν αὐτῶν ἀδικίαν διέξεισι.

θ'. « Διήρασον τὸ ἀργύριον, διήρασον τὸ χρυ-
σίον, καὶ οὐκ ἦν τέλος τοῦ κόσμου ⁹⁰ αὐτῆς. » Ἄλλ'
ἂ κακῶς συνήθροισεν ἑτέροις παραδοθήσεται. « Βε-
θάρονται γὰρ ὑπὲρ πάντα τὰ σκεύη αὐτῆς ⁹¹ τὰ ἐπι-
θυμητά. » Κατὰ τούτων γὰρ, φησὶ, τῶν θησαυρῶν
τὸ πλῆθος χωρήσει τῶν πολεμίων. Ὡς γεγενημένα
δὲ τὰ ἐσόμενα λέγει, κατὰ τὸ οικεῖον τῆς Γραφῆς
ἰδίωμα.

ι'. « Ἐκτιναγμὸς, καὶ ἀνατιναγμὸς, καὶ βρασμὸς ⁹²,
καὶ καρδίᾳς θόρυβος ⁹³, καὶ ὑπόλυσις γονάτων, καὶ
D ὠδίνες ἐπὶ πᾶσαν ὄσφιν, καὶ τὰ πρόσωπα ⁹⁴ πάντων
ὡς πρόσκαυμα χύτρας. » Ἄ ἐπὶ τῶν σεισμῶν εἴωθε
γίνεσθαι τινασσομένης τῆς γῆς, καὶ παλλούσης, ταυ-
τὰ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν πολεμίων τέθεικε προσβολῆς·
ὅτι τῶν καρδιῶν τῶν δέει βαλλομένων, καὶ αἱ τῶν
γονάτων ἀρμονίαι λυθήσονται, καὶ ταῖς τικτούσαις
παραπλησίως ὀδυνήσονται, καὶ τὰ πρόσωπα, τοῦ αἵ-
ματος παγέντος, πελιδωθήσονται, ὡς ἐκεῖνω πῶ
μέρει τῆς χύτρας προσοικεῖναι, ὃ τῶ πυρὶ προσ-
οικεῖν εἴωθε.

ια'. « Πῶς ἔστι τὸ ⁹⁵ κατοικητήριον τῶν λέοντων,
καὶ ἡ νομὴ ἡ οὔσα τοῖς σκύμοις ; » Καὶ καλεῖ μὲν

VARIE LECTIONES.

⁸⁹ x. γ. ἡμ. Des. in A. ⁹⁰ τ. κόσμ. Des. in A. ⁹¹ Α αὐτῶν. ⁹² Α ἀναβρασμός. ⁹³ θόρ. Α θραυσμός
⁹⁴ Α τὸ πρόσωπον. ⁹⁵ τό. Des. in C.

τὸ κατοικητήριον τῶν λέοντων τὴν Νινευί, λέοντας A *lum quidem leonum*, Niniven : *leones* vero, reges : *catulos*, horum filios : *pascua*, his subditas urbes. Qui olim, ait, more leonum Niniven incolebatis, et in omnes intrepide impetum faciebatis, cibum catulis conquiritentes, cur nunc hostibus in vos irruentibus nihil tale facitis? Et perstans in metaphora : « Quo ivit leo, inquit, ut ingrederetur? » 1529 Sed nunquid aliquibus, inquit, bellum inferens abfuiti, cum hostium copiæ irruerunt? Sed non ita res se habet : nam, inquit, « Ibi catuli leonum, et non erat qui terrefaceret. » Non solum enim ipse præsens fuisti, sed etiam omnes duces exercitus, qui olim neminem timebant, quin et alia regna subigebant, et inde tributum congerebant, et posteris alimenta comparabant. B Hoc enim per sequentia declarat :

εβ'. « Λέων ἤρπασε τὰ ἱκανὰ αὐτοῦ³ τοῖς σκύμοις, καὶ ἀπέπνιξε τοῖς λέουσι αὐτοῦ· καὶ ἐπλησε θήρας νοσιὰν αὐτοῦ, καὶ⁴ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἀρπαγῆς. » Εἰκότως γὰρ τὰ θηρία ἀποπνίγειν τὰ θηρώμενα ζῶα, καὶ οὕτω τοῖς ἐξ αὐτῶν προσφέρειν τροφήν. Καὶ οἱ Ἀσσύριοι δὲ, τὰς τῶν ἐθνῶν καταλύοντες βασιλείας, τὸν ἐκεῖθεν ἐκαρποῦντο δασμὸν. Ταύτης δὲ τῆς παρανομίας ἐγὼ σε εἰσπράξομαι δίκας.

γγ'. « Ἴδού γὰρ ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐκκαύσω ἐν καπνῷ πλῆθος σου, καὶ τοὺς λέοντάς σου καταφάγεται μάχαιρα⁵, καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ τῆς⁶ γῆς τὴν θήραν σου, καὶ οὐ μὴ ἀκουσθῆ ἔτι τὰ ἔργα σου. » Ἐπειδὴ τροπικῶς ἄνω λέοντων, καὶ σκύμων, καὶ θήρας, καὶ νομῆς ἐμνημόνευσεν, εἰκότως καὶ τὴν τοῦτων ἀναίρεσιν τροπικῶς προθεσπίζει. Καὶ ἐπειδὴ τὰ ἐν ἀντροῖς τισὶ κεκρυμμένα θηρία, καὶ προκύπτειν οὐ βουλόμενα, καπνὸν ταῖς εἰσόδοις προσφέροντες οἱ θηρεύοντες, ἐξίεναι καταναγκάζουσι, καὶ ἐξίοντα δέχονται ταῖς αἰχμαῖς, εἰκότως ἔφη καπνῷ παραδώσειν τὸ πλῆθος, καὶ τοὺς λέοντας τῇ ῥομφαίᾳ· σημαίνει δὲ τὴν τῆς πόλεως ἐμπρησμόν, καὶ τὴν τῶν βασιλέων σφαγὴν, ὧν γενομένων καὶ ἡ θήρα παύλαν ἔλαβεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Εἶτα κατὰ ταυτὴν καὶ τραγῶδει αὐτῆς τὴν πονηρίαν. ψευδοῦ ἄπασαρ καὶ ἄδικον ἀποκαλῶν· καὶ D διηγεῖται τὰ ἐπελθόντα δεινὰ, σεισμῷ εἰοικέναι λέγων τῶν ἀρμάτων τὸν κτύπον, καὶ τῶν ἵππων χρεμετισμὸν, καὶ τῶν ἱππέων τὸν θόρυβον. Καταπλήττει δὲ καὶ τῇ περὶ τῶν ὀπλῶν ἐξηγήσει, ἀστράπτειν λέγων τοῖς θώρακας καὶ τὰς ῥομφαίας. Προλέγει δὲ καὶ τῶν πιπτόντων τὸ πλῆθος, καὶ τῶν εἰς ἐπικουρίαν συναλθόντων ἐθνῶν τὴν ἀναίρεσιν. Ὀλίγους δὲ τοὺς ἐντεῦθεν διασωζομένους φησὶ. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσαν εἰρηκίως·

CAPUT III.

[1-3]. Deinde una et ejus malitiam deplorat, *totam mendacem* appellans et *iniquam*, et mala impendentia narrat : terræ motui similem esse dicens curruum strepitum, et equorum hinnitum, et equitum clamorem. Terrorem etiam inculcit armorum narratione, arma et gladios fulgurare dicens. Prædicat autem quoque cadentium multitudinem, et eadem gentium, quæ ad ferendum auxilium convenerant : paucosque ex hoc bello servatos dicit. Hoc enim est quod ait :

VARIE LECTIONES.

⁹⁶ C υἱός. ⁹⁷ πρ. C gram. τῇ πόλει. ⁹⁸ A σκύμος λέοντος. ⁹⁹ καὶ — τηρικ. Des. in C. ¹ C προσπορίζοντες. ² C ἐδήλωσε. ³ αὐτ. In A et C ponitur post σκύμοις. ⁴ καί. Des. in C. ⁵ μάχ. A ῥομφαία. ⁶ τῆς. Des. in A.

« Infirmabuntur in gentibus suis. (VERS. 4.) » Ob multitudinem fornicationis. » Ad paucos enim rediget, inquit, eorum multitudo, tum propter idolorum errorem, tum propter plurimam libidinem: utrumque enim hoc loco fornicationem vocat. Quod planius etiam sequentia docent: « Meretrix speciosa et grata, dux maleficiorum. » Jam cum in impietate et iniquitate vitam degeres, splendida et illustris esse existimabaris ab his, qui rerum naturam recte * dijudicare nesciunt: et Creatore ac Salvatore derelicto, qui te pœnitentem plurima misericordia dignatus erat, præstigiis teipsam dedidisti, et ex his omnia semper egisti. « Quæ vendit gentes fornicatione sua, et tribus maleficiis suis. » Nec tua impietate contenta, **1531** cogisti etiam subditos, ut eadem quæ tu sentirent. Quamobrem, inquit,

VERS. 5, 6. « Ego Dominus universorum discooperiam posteriora tua super faciem tuam, et ostendam gentibus confusionem tuam, et regnis ignominiam tuam. Et projiciam super te abominationem secundum immunditias tuas. » Quod ait: « Discooperiam posteriora tua super faciem tuam, » ex metaphora dictum est a famulis desumpta, qui ad majorem contumeliam exuuntur, et flagellantur. Ait ergo: Omnibus iniquitatem tuam per punitionem notam faciam, et regibus, et gentibus, ut et aliis utile fias exemplum. Hoc enim subjunxit:

« Et ponam te in exemplum. (VERS. 7.) Et erit, omnis qui viderit te, descendet a te, et dicet: Misera Nineve, quis gemet super ea? unde quæram consolationem illi? » Tantæ enim vastitati te tradam, ut qui antea indignabantur ob potentiam tuam, ad misericordiam inflectantur. Id enim est quod dixit: « Descendet a te, » et luctus modum requirit tanta vastitate dignum.

VERS. 8. « Apta chordam, para te, pars Ammon, quæ habitas in fluminibus: aqua in circuito ejus, cujus principium mare est, et aqua muri ejus. » Hæc Ægypto præcipit, quæ acerba et tristia ab Assyriis perpressa est. Idque ex aliis prophetis didicimus, qui Israelitis prædixerunt fore ut nec in Ægyptum fugientes salvi essent, sed ibi comprehensi ab hostibus interficerentur. Quemadmodum ergo in superioribus Judæ **1532** præcipitur, ut festos dies agat, ut Ninevitarum regno deleto: sic etiam hic Ægypto præcipit ut choreas ducat. Partem autem Ammon eam, ut opinor, vocat, quod Ammoni dæmoni dedicata sit. Hic enim nobilis olim fuit, ita ut etiam ex Græcia multi eo navigarent oraculi gratia. Ferunt autem Alexandrum etiam, Macedonum regem primum, qui res ejus scriptis prodiderunt, ad illud profectum, inde responsa accepisse. Cum igitur, invalescente hac impostura, ab hoc præcipue dæmone penderet

« Ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν αὐτῶν. (δ.) Ἀπὸ πλῆθους πορνείας. » Εἰς ὀλίγους γὰρ, φησὶ, περιλειφθήσεται τὸ πλῆθος αὐτῶν, διὰ τε τὴν περὶ τὰ εἰδωλα κλάνην, καὶ τὴν πλείστην ἀκολασίαν· ἀμφοτέρω γὰρ ἐνταῦθα πορνείαν καλεῖ. Καὶ τοῦτο σαφέστερον τὰ ἐπαγόμενα διδάσκει· « Πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις, ἡγουμένη φαρμάκων. » Ἀσεβεία γὰρ καὶ παρανομία συζῶσα λαμπρὰ τις εἶναι καὶ περιφανὴς ἐδόκει τοῖς οὐκ ὀρθῶς κρίνειν ἐπισταμένους τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, καὶ τὸν Ποιητὴν καὶ Σωτῆρα καταλιποῦσα, ὅς φιλανθρωπίας ἐς πλείστην μεταμεληθεῖσαν ἤξιώσε, τῇ γοητεία σαυτὴν ἀνατίθεικας, καὶ δι' ἐκείνης ἅπαντα διετέλεισας δρῶσα. « Ἡ παθοῦσα τὰ ἔθνη ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ φυλάς ἐν τοῖς φαρμάκοις αὐτῆς. » Τῇ οἰκείᾳ δὲ ἀσεβείᾳ μὴ ἀρκουμένη, καὶ τοὺς ὑπηκόους ἠγάγκαζες ταυτὰ σοὶ φρονεῖν. Τοῦτου χάριν,

ε', ζ'. « Ἐγὼ τῶν ὄλων ὁ Κύριος ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ δεῖξω ἔθνεσι τὴν αἰσχύνην σου, καὶ βασιλείαις τὴν ἀτιμίαν σου. Καὶ ἐπιβρίψω ἐπὶ σὲ βδελυγμὸν κατὰ τὰς ἀκαθαρσίας σου. » Τὸ, « Ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου, » ἐκ μεταφορᾶς εἰρηται τῶν εἰς ἔθριν μείζονα ἀποδοσόμενων οἰκετῶν καὶ μαστιγοσόμενων⁹. Λέγει δὲ, ὅτι Δὴλην ἅπασιν διὰ τῆς τιμωρίας τὴν παρανομίαν σου καταστήσω, καὶ βασιλεύσει, καὶ ἔθνεσιν, ἵνα καὶ τοῖς ἄλλοις ὠφέλειας γένη παράδειγμα. Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγε·

« Καὶ θήσομαι σε παράδειγμα⁹. (ζ.) Καὶ ἔσται, καὶ ὁ ὄρων σε καταθήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ ἐρεῖ· Δεῖλαια Νινευί, τίς στενάξει ἐπ' αὐτῇ¹⁰; πόθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῇ. » Τσαυτῇ γὰρ ἐρημία σε παραδώσω, ὡς τοὺς πρόσθεν δυσχεραίνοντας τὴν δυναστείαν, εἰς ἔλεον ἐπικαμφοῦνται. Τοῦτο γὰρ εἶπε· « Καταθήσεται ἀπὸ σοῦ, » καὶ θρήνου τρόπον ἐπιζητήσει τῆς ἐρημίας ἄξιον.

η'. « Ἀρμῶσαι χορδὴν, ἐτοίμασαι¹¹, μερὶς Ἀμμῶν, ἢ κατοικοῦσα ἐν ποταμοῖς· ὕδωρ κύκλω αὐτῇ, ἢς ἡ ἀρχὴ αὐτῆς θάλασσα, καὶ ὕδωρ τὰ τεῖχη αὐτῆς. » Τῇ Αἰγύπτῳ ταῦτα παρακελεύεται δεῖν καὶ ἀλγεῖν ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίων παθούσης. Καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἄλλων μεμαθήκαμεν προφητῶν, οἱ τοῖς Ἰσραηλίταις προφηγόρευσαν, ὡς οὐδὲ φυγόντες εἰς τὴν Αἰγύπτου σωτηρίας τεύξονται, ἀλλ' ἐκεῖ καταληφθέντες ὑπὸ τῶν πολεμίων θανάτῳ παραδοθήσονται. Ὅσπερ τοῖνον ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρημένοις τῷ Ἰουδα παρακελεύεται· ἐορτάζειν, ἅτε δὴ τῆς Νινευιτῶν καταλυθείσης βασιλείας· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τῇ Αἰγύπτῳ χορεύειν παρακελεύεται. *Μερίδα* δὲ Ἀμμῶν, ὡς οἶμαι, αὐτὴν καλεῖ, ὡς Ἀμμῶνι ἀνακειμένη τῷ δαίμονι. Οὗτος γὰρ ἦν ἐπίσημος κάλοι, ὡς καὶ πολλοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος χρησμῶν χάριν ἐκεῖσε ἀπαίρειν. Φασὶ δὲ καὶ Ἀλέξανδρον, τὸν τῶν¹² Μακεδόνων βασιλεύσαντα πρῶτον, οἱ τὰ ἐκεῖνον συγγεγραφότες, πρὸς ἐκείνον δραμεῖν, καὶ χρησμοὺς ἐκεῖθεν λαβεῖν. Ἐπειδὴ

VARIÆ LECTIONES.

⁷ τὰ. Des. in C. ⁸ οἰκ. x. μαστ. Des. in C. ⁹ παρ. A γρᾶμ. εἰς. ¹⁰ Α αὐτῆν. ¹¹ ἐτ. — ποταμ. Δ μερὶς Ἀμμῶν, ἢ κατοικοῦσα ποταμούς. ¹² τῶν. Des. in C.

τοίνυν ταύτης κατεχούσης τῆς ἑξαπάτης, ἤρτητο τοῦ Α δαίμονος τοῦτου διαφερόντως ἡ Αἴγυπτος, μερίδα αὐτὴν Ἀμμίων ὀνομάζει, καὶ παρακλεῖσεται αὐτῇ χορεύειν, ὡς τῆς Νινευὶ τὸν θλαθρὸν δεξαμένης. Ποταμοὺς δὲ κύκλω αὐτῆς τὰς διάρυγας λέγει. Εἶτα τοὺς ἐπικούρους ἀπαριθμεῖται, τοὺς Αἰθίοπας, τοὺς Αἰύας, καὶ τοὺς ἐσπερίους Αἰύας τοὺς νῦν Ἀφροῦς καλουμένους· Φοῦδ γὰρ τοὺτους ἐκάλεσεν. Ἄλλ' ὄμω; καὶ τοσοῦτος ἔχουσα συμμάχους, καὶ ὑπὸ θαλάσσης καὶ ποταμῶν κυκλουμένη, οὐδὲ αὕτη, φησὶν, ἀπείρατος μενεῖ κακῶν, ἀλλ' εἰς μετοικεσίαν πορεύεται αἰχμάλωτος. « Καὶ τὰ νήπια αὐτῆς ἔδαφιοῦσιν ἐπ' ἀρχαί; ¹³ ὀδῶν αὐτῆς, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἐνδοξα αὐτῆς βαλοῦσι κλήρους, καὶ πάντες οἱ μεγιστᾶνες αὐτῆς δεθήσονται χειροπέδας. » Ταῦτα δὲ καὶ Ναβουχοδονόσορ εἰς αὐτὴν εἰργάσατο, καὶ Καμβύσης ὑστερον ὁ Κύρου, τὴν βασιλείαν αὐτῆς καταλύσας, ὑπὸ τὴν αὐτοῦ δυναστείαν τέλειν κατηνάγκασε· καὶ Ἀλέξανδρος δὲ μετὰ πολλὰς γενεὰς ὑπὸ τῆς Αἰγύπτου προθεσπίσας, πάλιν πρὸς τὴν Νινευὶ μεταφέρει τὸν λόγον.

ια'. « Καὶ σὺ μεθυσθήσῃ, καὶ ἔση παρεωραμένη, καὶ σὺ ζητήσεις ἑαυτῇ στάσιν ἐξ ἐχθρῶν σου ¹⁴. » Καθάπερ γὰρ τινι μέθῃ παραδοθήσῃ τῇ συμφορᾷ, καὶ τῆδε κάκεισε διαθέουσα, ἀπαλλαγῆναι τινὰ τῶν κατεχόντων ζητήσεις θεινῶν, καὶ οὐχ ἐρήσεις. Παρραπλησίως δὲ σοὶ καὶ αἱ ὄχουραι σου πόλεις παραδοθήσονται τοῖς πολεμίοις. Τοῦτο γὰρ διὰ τῆς εἰκόνης ἐδήλωσε.

ιβ'. « Πάντα τὰ ὀχυρώματά σου ὡς ¹⁵ συκαὶ σκοπούς ¹⁶ ἔχουσαι, ἐὰν σαλευθῶσι, καὶ πεσοῦνται εἰς στόμα ἔσθιοντος. » Δίκην, φησὶ, συκῶν ὑπ' ἀνέμου σαλευομένων, καὶ τὰ πρῶτιστα σύκα βραδίως ἀποβαλλουσῶν, γυμνωθήσῃ τῶν οἰκητόρων· καὶ οἱ γεναῖοι δὲ σου στρατιῶται οὐδὲν διοίσουσι γυναικῶν, δειλίᾳ κατεχόμενοι· ἀνοιθήσονται δὲ σοὶ αἱ πύλαι βραδίως, τοῦ πυρὸς τοὺς μοχλοὺς διαπανώντος, καὶ τῶν ἐναντίων χειμάρρου δίκην διὰ τούτων εἰσβαλλόντων.

ιδ'. « Ὑδωρ γὰρ, φησὶ, περιοχῆς ἐπίσπασαι σεαυτῆ. » Εἶτα κατ' εἰρωνειαν· « Καὶ κατακράτησον τῶν ὀχυρωμάτων. » Χρησται, φησὶ, τῇ δυνάμει σου, περιβόλους ἔχουσα, καὶ τάφρους ἔξω τῶν περιβόλων.

« Ἐμῆθηθι εἰς πηλόν, καὶ συμπατήθητι ἐν ἀχύροις, καὶ κατακράτησον ὑπὲρ πλίνθον. (ιε', ις'.) Ἐκεῖ καταφάγεται σε πῦρ, ἐξολοθρεύσει σε μάχαιρα ¹⁷, καὶ καταφάγεται σε ὡς ἀκρίς, καὶ βαρυνθήσῃ ὡς βρούχος. Ἐπλήθυνας τὰς ἐμπορίας σου ὑπὲρ ¹⁸ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ. » Μὴ θάρρει, φησὶ, τοῖς ὀχυρώμασιν· οὐδεμίαν γὰρ ἔξεις ἐκεῖθεν βοήθειαν· ἀλλὰ δίκην πηλοῦ εἰς πλινθουργίαν μετ' ἀχύρου συμπατηθήσῃ, ὑπὸ τῶν ἐπιόντων σοὶ πολεμίων συμπατηθήσῃ· καὶ τὴν μὲν πόλιν ἐμπρήσουσιν, ὑμᾶς δὲ τοὺς κατοικοῦντας τοῖς παντοδαποῖς κατασφάξουσι βέλεσιν· ἀκρίδος δὲ δίκην καὶ βρούχου ἄρσῃν ἅπαντας ὑμᾶς

Ægyptus, * partem Animon eam nominat, et precipit ei, ut saltationibus indulgeat, quod Nineve perierit. Flumina vero in circuitu ejus fossas dicit. [9] Deinde auxilios enumerat Æthiopes, Libyes, et occidentales Libyes, qui nunc Afri nuncupantur. Phud enim hos vocavit. [10] Sed tametsi tot socios habeat, et ipsa mari fluminibusque eincta sit, malorum, inquit, expers non erit, sed in captivitate abducta solum vertet. « Et parvulus illius allident in principio viarum ejus et super omnia incluta ejus mittent sortem: et universi optimates ejus ligabuntur compedibus. » Hæc autem et Nabuchodonosor in eam facinora edidit, et Cambyses postea, Cyri filius, regnum ejus eversum in potestatem suam redegit, et multis post sæculis Alexander Macedonum imperio illam subjecit. Hæc de Ægypto vaticinatus, sermonem rursus ad Nineven convertit.

τῆν Μακεδονικὴν αὐτὴν ἐποίησε βασιλείαν. Ταῦτα

VERS. 11. « Et tu inebriaberis, **1533** et eris despecta: et tu quæres tibi stationem ab inimicis tuis. » Tanquam in ebrietate dejiceris in calamitates: et hac illac circumcursans, liberationem aliquam urgentium malorum inquires, et non invenies. Similiter autem ac tu, urbes etiam tuæ communitæ hostibus tradentur. Hoc enim per similitudinem explicavit.

VERS. 12. « Omnes munitiones tuæ ut ficus, quæ grossulos habent, si commotæ fuerint, cadent in os comedentis. » Sicut ficus, inquit, vento agitatæ præcoces ficus facile amittunt: sic denudaberis habitatoribus. [15] Et strenui tui milites nihil a mulieribus differant, metu oppressi. Aperientur etiam nullo negotio portæ tuæ, vectibus igne consumptis, et hostibus per eas torrentis instar irumpentibus.

VERS. 14. « Aquam enim obsidionis, idquit, hauri tibi. » Et deinceps per ironiam: « Et obtine munitiones (tuas). » Utere, inquit, viribus tuis, cum muris, et extra muros fossas habeas.

« Ingredere lutum, et conculcare in paleis: obtine super laterem. (VERS. 15, 16.) Ibi absumet te ignis, disperdet te gladius, et comedet te quasi locusta: aggravaberis quasi bruchus. Multiplicasti negotiationes tuas, magis quam stellas cæli. » Ne confidas, inquit, munitionibus tuis; nullo enim tibi erunt auxilio: sed sicut lutum, quod cum paleis ad lateres conficiendo conculcatur, ab hostibus irruentibus conculcaberis: et urbem quidem incendunt, vos vero habitatores omni genere telorum conficient, **1534** et more locustæ ac bruchi funditus vos perdet: et instar stellarum cæli

VARIÆ LECTIONES.

¹³ Α ἀπ' ἀρχῆς. ¹⁴ σου. Des. in A. ¹⁵ ὡς. Des. in A. ¹⁶ σκοπ. Vid. supra, p. 1553, sch. 15. ¹⁷ μάχ. Α ἐν βρομφαίᾳ, καί. ¹⁸ ὑπ. Α ὡσπερ.

innumerabiles, quas undique eogegistis, divitias A δαπανήσουσι, καὶ ἐν πανταχόθεν συνθηροῦσθε πλοῦτον, οὐδὲ ἀριθμηθῆναι βῆδιος δυνάμενον καθάπερ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, οἱ δυσμενεῖς λήψονται.

« Bruchus irruit et evolavit. (Vers. 17.) Exsilivit quasi locusta, commistus tuus : sicut locusta quæ ascendit super sepem die gelu. Sol ortus est, et exsilivit, non est cognitus locus ejus. » Sicut enim locusta, inquit, et bruchus, et his similia, dum ros inest in arbutis considens, avolare non valentia, ingruente autem solis radio surgunt, et alas expandunt, et in alium locum transeunt ; sic qui tibi venerunt subsidio, cum hostium viderint impetum, suæ salutis curam gerent, et in fugam se dantes, solam te relinquent. Deinde affectu compatientis ait :

« Væ illis ! (Vers. 18.) Dormitaverunt pastores tui, rex Assyrius consopivit fortes tuos : abiit populus tuus super montes, et non erat qui susciperet. » Ex his quoque planum est quod divina Scriptura Babylonium vocet *Assyrium*. Sic porro exteri etiam scriptores eum nominant. Et reges quidem Nineves dormitasse dicit : *somnum* vero mortem appellat. Nam ita etiam beatus David inquit : « Ab increpatione tua, Deus Jacobi, dormitaverunt qui ascenderunt equos r. » Hos vero reges ab Assyrio rege consopitos fuisse dixit : « Rex Assyrius consopivit fortes tuos. » His vero sublatis de medio, **1535** fuga arrepta, abiit populus tuus in montes, et non erat qui excipere, neque qui resistere posset. Deinde mala insanabilia esse ostendens :

Vers. 19. « Non est sanatio contritioni tuæ. » Quia tropice contritionem et sanitatem posuit, similiter addidit : « Plaga tua intumuit. » Incurabilibus, inquit, malis traditi sunt. « Omnes qui audierunt nuntium tuum, plaudent manibus super te, super quem enim non intravit malitia tua semper ? » Recordantes, inquit, eorum quæ abs te passi sunt, gaudebunt, te hæc sustinere, et manibus plaudent. Cum ergo Judicis æquitatem perspectam habeamus, judicium timeamus, ut inde productum contra inique agentes effugiamus sententiam, et bonis æternis fruamur, benignitate et misericordia Domini nostri Jesu Christi, quocum Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

* Psal. lxxv, 6.

VARIE LECTIONES.

¹⁹ ἄστ. Ita quoque A, sed C. ἀτέλεθος. ²⁰ καὶ ἀφ. Ex A et C suppl. ²¹ A οὐκ ἔγνω τὸν ὄρανον αὐτῆς. ²² A Ἀσσυρίων. ²³ C παρεδόθης. ²⁴ A ἐπῆλθεν. ²⁵ χάρ. C præm. ἐν.

« Βρούχος ὤρμησε, καὶ ἐξεπετάσθη. (17.) Ἐξήλατο ὡς ἀτέλεθος ¹⁹ ὁ σύμμικτός σου, ὡς ἀκρίς ἐπιβεθηκυῖα ἐπὶ φραγμὸν ἐν ἡμέρᾳ πάγους ὁ ἥλιος ἀνέτειλε, καὶ ἀφῆλατο ²⁰, καὶ οὐκ ἐπεγνώσθη ὁ τόπος αὐτῆς ²¹. » Καθάπερ γὰρ, φησὶν, ἀκρίς καὶ βρούχος, καὶ τὰ τούτοις προσόμοια, ἐρόσου μὲν ἐπικειμένης ἐφιζάνει τοῖς θάμνοις, ἀποπτήναι μὴ δυνάμενα ὁ τῆς δὲ ἡλιακῆς προσβαλλούσης ἀκτίως ἀνίσταται, καὶ πετάνουσι τὰ πτερὰ, καὶ εἰς ἕτερον μεταβαίνει τόπον ὅπως οἱ εἰς ἐπικουρίαν σου παραγενόμενοι, τῶν πολεμίων τὴν προσβολὴν θεασάμενοι, τῆς σφῶν αὐτῶν σωτηρίας φροντιοῦσι, καὶ φυγῆ B χρῆσάμενοι, μίνην σε καταλείψουσιν. Εἶτα τυμπανητικῶς :

« Οὐαὶ αὐτοῖς ! (18.) Ἐνύσταξαν οἱ ποιμένες σου, βασιλεὺς Ἀσσυρίως ²² ἐκόμισε τοὺς δυνάστας σου ἄπῃρεν ὁ λαὸς σου ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος. » Καὶ ἐκ τούτων δήλον, ὡς καὶ τὸν Βαβυλωνίων Ἀσσύριον ἢ θεῖα προσαγορεύει Γραφή. Οὕτω δὲ καὶ οἱ ἔξω συγγραφεῖς αὐτὸν ὀνομάζουσι. Τοὺς μὲν γὰρ τῆς Νινευὶ βασιλέας ἐφη νυστάξαι ὅσον δὲ τὸν θάνατον ὀνομάζει. Οὕτω γὰρ λέγει καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ὁ Θεὸς ἐπιτιμησῶς σου, ὁ Θεὸς Ἰακώβ, ἐνύσταξαν οἱ ἐπιβεθηκότες τοῖς ἵπποις. Τούτους δὲ τοὺς βασιλέας κοιμηθῆναι εἶρηκε ὁ Βασιλεὺς Ἀσσυρίως ἐκόμισε τοὺς δυνάστας σου. Τούτων δὲ ἀνααιρεθέντων ἀπῃρεν ὁ λαὸς σου ἐπὶ τὰ ὄρη φυγῆ χρώμενος, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος, οὐδὲ ἀντιτεῖναι δυνάμενος. Εἶτα τὸ ἀνηκέστον τῶν κακῶν προσημαίνων :

19. « Οὐκ ἔστιν ἴασις τῆ συντριβῆ σου. » Ἐπεδὴ τροπικῶς τὴν συντριβὴν καὶ τὴν ἴασιν τέθεικεν, ὡσαύτως ἐπῆγαγεν ὁ Ἐφλέγμανεν ἡ πληγὴ σου. Ἀνιάτοις, φησὶ, παρεδόθησαν ²³ κακοῖς. Πάντες οἱ ἀκούσαντες τὴν ἀγγελίαν σου, κροτήσουσι χεῖρας ἐπὶ σὲ, διότι ἐπὶ τίνα οὐκ ἦλθεν ²⁴ ἡ κακία σου διαπαντός ; Ἀναμινησκόμενοι, φησὶ, τῶν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ σοῦ γενομένων κακῶν, ἐφησθήσονται σοι ταῦτα παθούσῃ, καὶ τὰς χεῖρας κροτήσουσιν. Εἰδότες τοίνυν τοῦ Κριτοῦ τὸ δίκαιον, δεῖσωμεν τὸ κριτήριον, ἵνα τὴν ἐκείθεν ἐκφερομένην κατὰ τῶν παρανομούντων διαφύγωμεν ψῆφον, καὶ τῶν αἰωνίων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν χάριτι ²⁵ καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, Χριστοῦ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΜΒΑΚΟΥΜ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO PROPHETÆ HABACUC.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Εἰσὶ τινες, οἱ κομιδῆ δυσχεραίνουσι τοὺς ἀδικοῦν-
τας εὐημεροῦντας θεώμενοι· καὶ οἱ μὲν ἐνδυσάζου-
σιν ²⁶ εἰ προμηθεῖται τῶν ἀνθρώπων ὁ τῶν ὄλων
Θεός· οἱ δὲ πιστεύουσι μὲν τοῖς περὶ προνοίας λό-
γοις, ἐπαποροῦσι δὲ τί δήποτε τοῦτον οἰκονομεῖται
τὸν τρόπον τὰ πράγματα. Τούτων τῶν δευτέρων τὸ
πρόσωπον ὁ θαυμάσιος Ἀμβακούμ ὁ προφήτης ἀνα-
λαβὼν, ἐπαπορεῖ μὲν, ὡς δῆθεν αὐτὸς μαθεῖν ἐπιέ-
μενος τὴν αἰτίαν τῶν γιγνομένων· ἐπιφέρει δὲ τὴν
λύσιν, ἣν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐχορήγησε χάρις. Οὐ γάρ,
ὡς τινες ὑπέλαθον, αὐτὸς τοῦτο γὰρ τὸ πάθος ὑπέμει-
ναν· ἀλλὰ τὸ ²⁷ παρὰ τῶν ἄλλων εἰσφέρει, καὶ τὴν
περὶ τῶν ζητουμένων ἐπιφέρει διδασκαλίαν. Ταυτὸ
δὲ τοῦτο πεποίηκε καὶ ὁ Θεὸς Δαβὶδ· εἰσαγαγε γὰρ
πρόσωπον δυσκόλως ἔχον πρὸς τὰς τῶν πονηρῶν
εὐπραξίας, καὶ φησιν· Ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύ-
θησαν οἱ πόδες, παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαθήματά
μου, ὅτι ἐξήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις εἰρήνην ἀμαρ-
τιολῶν Θεωρῶν. » Καὶ πολλὰ τοιαῦτα τοῦτοις προσ-
θεῖς, ὑπέδειξε τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν. « Τοῦτο
γὰρ φησὶ, κρίσις ἐστὶν ἐνώπιόν μου, ἕως οὗ εἰσέλθω
εἰς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνῶ εἰς τὰ ἔσχατα
αὐτῶν. » Τοῦτο δὲ μαθὼν ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος
χάριτος, ἐπήγαγε· « Πλὴν διὰ τῆς δολιότητος αὐ-
τῶν ἔθου αὐτοῖς κακὰ· κατέβαλες αὐτοὺς ἐν τῷ
ἐπαροθῆναι· πῶς ἐγένοντο εἰς ἐρήμωσιν; ἐξάπινα
ἐξέλιπον, ἀπύλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, ὡσεὶ
λυψίον ἐξεγερομένων. » Καὶ μετ' ὀλίγα, διδασκῶν
μὴ πολυπραγμανεῖν τὰς θείας οἰκονομίας, ἀλλ' ἀπλοῖ-
κῶς τοὺς Θεοὺς ὑποδέχεσθαι λόγους· « Κτηνώδης,
φησὶν, ἐγενόμην παρὰ σοί, καὶ γὰρ διὰ παντὸς μετὰ
σοῦ. » Προσῆκει γὰρ με, φησὶ, καθάπερ ἔπεται τὸ
κτῆνος τῷ ἡγουμένῳ κατὰ γονεῖ, μὴ περιεργαζόμενον
ποῦ βαδίζει, οὕτω τοῖς σοῖς λόγοις πιστεύειν, καὶ

A

1536 ARGUMENTUM.

Sunt qui graviter commoventur felicitatem injus-
torum cernentes : et sunt quidem qui dubitant utrum
Deus universorum res humanas procuret : alii
autem credunt quidem sermonibus de providentia,
verumtamen dubitant cur hoc modo res humanæ
gubernetur. Horum posteriorum personam Habacuc
propheta suscipiens, quasi eorum quæ sunt ratio-
nem ipse perdiscere cupiat, quæstionem proponit,
et ejus solutionem subjungit, quam divini Spiritus
gratia suppeditavit. Nec enim, ut quidam opinati
sunt, ipse hoc morbo laboravit : sed aliorum quæ-
stiones inducit, et quæstorum profert disciplinam.
Hoc idem fecit etiam divinus David, personam intro-
ducens hominis graviter ferentis malorum felicitatem,
his verbis : « Mei autem pene moti sunt pedes,
1537 pene effusi sunt gressus mei : quia zelo ex-
arsis contra iniquos, pacem peccatorum videns ». »
Et post alia ejusmodi multa, quæstorum solutio-
nem ostendit : « Hoc enim, inquit, labor est ante
me, donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam
novissima eorum ». » Hoc vero per divini Spiritus
gratiam edoctus, subdidit : « Verumtamen propter
dolos eorum posuisti eis mala : dejecisti eos, cum
allevarentur. Quomodo facti sunt in desolationem ?
subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem
suam, velut somnium surgentium ». » Et paulo
post, docens Dei dispensationes curiose inquiren-
das non esse, sed simpliciter divina verba susci-
pienda : « Ut jumentum, inquit, factus sum apud te,
et ego semper tecum ». » Nam quemadmodum, in-
quit, jumentum sequitur ductorem, non sollicite
inquirens quo vadat, ita convenit ut verbis tuis
fidem habeam, et leges tuas sequar : hoc enim fa-
ciens, tua procuracione non desituar. Quod autem

B

C

» Psal. LXXII, 2, 3. † ibid. 10, 17. † ibid. 18-20. † ibid. 22, 23.

VARIE LECTIONES.

²⁶ C. ἐνδυσάζουσαν. ²⁷ Id. τὸ.

antedictas quæstiones non ut ipse dubitans posuerit, sed cogitationes hominum describens, ipsum Psalmi exordium explicat, « Quam bonus Israeli Deus, his qui recto sunt corde ! » Qui autem bonum Deum confessus sit, plenum est bonorum etiam dispensatorem constiteri. Ejusmodi multa tum in aliis Psalmis, tum etiam in cæteris prophetis invenimus. Quibus divini quoque Habacuci similes est propheta. Videtur enim ambigere, quamobrem scelerati fortunatiores sint, quam justi : et cur non e vestigio **1538** iniquos ultio sequatur. Quod vero non suas nobis cogitationes proposuerit, sed his, qui hoc morbo laborant, medicinam parans, in quæstionem quæstionisque solutionem prophetiam formavit, præcimum ipsiim testatur.

ἀλλὰ τοῖς νοσοῦσιν ²⁹ ἀλεξίκακον φάρμακον κατασκευάζων, εἰς ἐπαπόρησιν καὶ λύσιν σχηματίζει τὴν προφητείαν, καὶ αὐτὸ μαρτυρεῖ τὸ προοίμιον ³⁰.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. Cum enim dixisset : « Assumptio quam vidit Habacuc propheta, » mox subjecit :

VERS. 2, 3. « Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies ? vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis ? Quare mihi ostendisti labores et dolores ? videre miseriam et impietatem ? » Assumptionem autem appellat mentis raptum, et a rebus humanis transitum ad divinam revelationem. Si igitur Spiritus afflatu supradicta locutus est, patet non hoc ipsum morbo laborasse, sed ita affectorum vulnus reterege, et medicinam adhibere. Quamobrem ad ea quæ dicta sunt adjungit, et ait : « Ex adverso mei factum est iudicium, et iudex accipit. » Pecunia enim, inquit, iustitiam iudices vendunt, et C legum tuendarum nulla cura tenentur. Hoc enim per sequentia explicavit :

* VERS. 4. « Propterea dissipata est lex, et non deducitur ad finem iudicium : quia impius prævalet adversus justum, propterea egredietur iudicium perversum. » Hæc deus exposuit qui in **1539** urbe Hierosolyma non recte vivebant : nam Israel ab Assyriis jam captivus abductus in aliena terra habitabat. Indignantis ergo verbis hoc modo propositis, per divinam responsonem medicinam facit.

VERS. 5. « Videte, o contemptores, et aspiciete, et admiramini, et videte mirabilia, et disperdimini, D quia opus ego operor in diebus vestris, quod non credetis, si quis narraverit. » Contemptores dicit audaces ad peccandum, et stupiditate laborantes. His præcipit, ut ad vaticinationem attendant, ex-

* Psal. lxxv, 6.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ C ἐνδοιάζων. ²⁹ νοσ. C πρᾶξμ. τοῦτο. ³⁰ F hæc præmiittit sequentibus : « Ἐνδειξίς τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνης, καὶ παραίνεσις πρὸς αὐτοὺς, ἵνα τοὺς ἔθνεσιν τῆς ἐπιστροφῆς, καὶ τῆς ἐξομολογήσεως τῷ ληστῇ τῷ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ σωθῆντι κοινωνήσωσιν. In A hæc des. ³¹ C εἰσακούσης. ³² A πόνους καὶ κόπους. ³³ ἐπί. Des. in A. ³⁴ τοιγ. προστ. Des. in C. ³⁵ καὶ. Des. in C. ³⁶ ἄσ. A πρᾶξμ. ὁ. ³⁷ ἐν. — διεστρ. Des. in A. ³⁸ ἴασ. Ita cum C legimus. Sirm. λύσιν. ³⁹ x. τῶ. Des. in A. ⁴⁰ x. ἀφ. Des. in A. ⁴¹ ἔργον et postea οὐ ante μή, ex A et C suppl. ⁴² ἐκδ. C add. ὑμί. ⁴³ παρ. C ἀμαρτάνοντας.

A τοῖς σοῖς νόμοις ἀκολουθεῖν · τοῦτο γὰρ ποιῶν, τῆς σῆς κηδεμονίας ἔρημος οὐ γενήσομαι. Ὅτι δὲ τὰς προειρημένας ζητήσεις τῆθεικεν, οὐχ ὡς αὐτὸς ἐνδοιάζων ²⁸, ἀλλὰ τοὺς τῶν ἀνθρώπων λογισμοὺς διαγράφων, καὶ αὐτὸ δηλοῖ τοῦ ψαλμοῦ τὸ προοίμιον · « Ὡς ἀγαθὸς γὰρ, φησὶ, τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς, τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ. » Ὁ δὲ ἀγαθὸν τὸν Θεὸν ὁμολογήσας, δὴλον ὅτι καὶ ἀγαθῶν εἶναι πρῶταν συν-ομολογεῖ. Τοιαῦτα πολλὰ καὶ ἐν ἄλλοις ψαλμοῖς, καὶ παρὰ ἄλλοις προφήταις εὐρίσκομεν. Τούτοις ἔοικε καὶ τοῦ θεσπεσίου Ἀμβακούμ ἡ προφητεία. Δοκεῖ γὰρ ἐπαπορεῖν, ἀνθ' ὅτου τῶν ἐπιεικεστέρων οἱ θρασύτεροι μᾶλλον εὐ πράττουσι, καὶ τί δήποτε παραπίδας τοῖς παρανομοῦσιν ἡ τιμωρία οὐχ ἔπεται.

Ὅτι δὲ οὐ τοὺς οἰκειοὺς ἡμῖν προτέθεικε λογισμοὺς,

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

α'. Εἰρηκῶς γὰρ · εἰ δὲ εἶδεν Ἀμβακούμ ὁ προφήτης, · εὐθὺς ἐπήγαγεν ·

β', γ'. « Ἔως τίνος, Κύριε, κεκράξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσεις ³¹; βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ μὴ σώσεις; Ἰνατί μοι ἐδειξας κόπους καὶ πόνους ³²; ἐπιβλέπειν ἐπὶ ³³ ταλαιπωρίαν καὶ ἀσθένειαν; » Ἀἷμμα δὲ καλεῖ τῆς διανοίας τὴν λήψιν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων μετάδασιν ἐπὶ τὴν θεῖαν ἀποκάλυψιν. Εἰ τοίνυν ἐκ πνευματικῆς ἐνεργείας τὰ προειρημένα ἐφθέξατο, εὐδελον ὡς οὐκ αὐτὸς τὸ πάθος ὑπέμεινε, ἀλλὰ τῶν οὕτω διαχειμένων τὸ ἔλκος γυμνοῖ, καὶ τὸ φάρμακον ἐπιτίθησι. Τοιγάρτοι προστίθησι ³⁴ τοῖς εἰρημένοις, καὶ λέγει · « Ἐξεναντίας μου γέγονε χρισίς, καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνει. » Χρημασι γὰρ, φησὶν, ἀπεμπολοῦσι τὸ δίκαιον οἱ δικάζοντες, καὶ τῆς τῶν νόμων φυλακῆς οὐδεμίαν ποιοῦνται φροντίδα. Τοῦτο γὰρ δι' ὧν ἐπήγαγε παρεδήλωσε ·

δ'. « Διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος, καὶ ³⁵ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα · ὅτι ἀσεθῆς ³⁶ καταδυναστεύει τὸν δίκαιον · ἔνεκεν ³⁷ τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα διεστραμμένον. » Ταῦτα δὲ περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ παρανομοῦντων διεξέληλυθεν · ὁ γὰρ Ἰσραὴλ ὑπὸ Ἀσσυρίων ἐξανδραποδισθεὶς ἤδη τὴν ἀλλοδαπὴν ἔκει. Οὕτω τοῦ δυσχεραίνοντος προσώπου τοὺς λόγους προτεθεικῶς, διὰ τῆς θείας ἀποκρίσεως ποιεῖται τὴν ἴασιν ³⁸.

ε'. « Ἴδετε, οἱ καταφρονῆται, καὶ ἐπιβλέψατε, καὶ θαυμάσατε, καὶ ἴδετε ³⁹ θαυμάσια, καὶ ἀφανίσθητε ⁴⁰· διότι ἔργον ⁴¹ ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται ⁴². » Καταφρονητὰς καλεῖ τοὺς ἀδεῶς παρανομοῦντας ⁴³, καὶ ἀναληγσίαν νοσοῦντας. Τούτοις παρακελεύεται μὲν

τοῖς θεοσιζομένοις προσχεῖν, καταπλαγῆναι, καὶ A δεῖσαι τὴν ἀπειλήν. Οἷδε δὲ ὁμοῦ, ὅτε δὴ ἅπαντα καὶ πρὶν γενέσθαι σαφῶς ἐπιστάμενος, ὡς ἀπιτη- σουσι τοῖς λεγομένοις, καὶ πρὸ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων ψευδεῖς τοὺς περὶ τούτων νομοῦσι λό- γους. Ἄλλ' ὁμοῦ ἀγαθὸς ὢν καὶ δίκαιος, κρίνειν ὑπὸ μόνῃς τῆς προγνώσεως οὐκ ἀνέχεται· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπιστοῦσι τὰς προρρήσεις προσφέρει, καὶ θεραπείαν οὐ δεχομένοις τὴν τιμωρίαν ἐπάγει.

ζ'. « Διδ⁴⁴ ἰδοὺ ἐγὼ ἐγείρω τοὺς Χαλδαίους, τὸ ἔθνος τὸ πικρὸν καὶ τὸ ταχυνόν, καὶ ⁴⁵ τὸ πορευόμε- νον ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς, τοῦ κατακληρονομησαι σπηνώματα οὐχ αὐτοῦ. » Ὑμῖν γὰρ τοῖς ἀδικίᾳ καὶ παρανομίᾳ συζῶσι δι' οὗς δυσχεραίνουσιν οἱ τῆς Προνοίας ἀγνοοῦντες τοὺς νόμους, τοὺς ὠμοτάτους καὶ ὀξύτατους ἐπάξω Χαλδαίους, οἱ τῶν ἀλλοτρίων B ἐφιμένοι, κατὰ πάντων στρατεύουσι τῶν ἐθνῶν.

ζ'. « Φοβερὸς καὶ ἐπιφανὴς ἐστίν· ἐξ ⁴⁶ αὐτοῦ τὸ κρίμα αὐτοῦ ἔσται, καὶ τὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. » Ἐπίσημός ἐστι, καὶ ἱκανὸς ἐκ μόνῃς ἐκδειματῶσαι τῆς φήμης. Δικάζει δὲ, οὐ νόμοις ἀλ- λοτρίοις ἀκολουθῶν, ἀλλὰ τὸ παραστὰν ποιεῖται νό- μων. Τοῦτο δὲ ὁ Σύμμαχος σαφέστερον τέθεικεν· « Αὐτὸς ἑαυτῷ δικάσει, καὶ δόγμα τὸ ⁴⁷ ἑαυτοῦ ἐπεξελεύσεται. »

η'. « Καὶ ἐξαλοῦνται ⁴⁸ ὑπὲρ παρδάεις οἱ ἵπποι αὐτοῦ ⁴⁹, καὶ ⁵⁰ ὀξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους τῆς Ἀρα- βίας· καὶ ἐξιπτάσονται οἱ ἵπποι αὐτοῦ, καὶ ὀρμή- σουσι μακρῶθεν, καὶ πετασθήσονται ὡς ἀετὸς πρό- θυμος εἰς τὸ φαγεῖν. » Διὰ πάντων δὲ τὴν βύμην αὐτῶν, καὶ τὴν ἀνδρείαν, καὶ τὴν ταχύτητα προση- μνη. Τοιοῦτος γὰρ ἐν μὲν πιηνοῖς αἱ παρδάεις, ψ τοὺς ἵππεας εἴκασεν· ἐν δὲ θηριοῖς αἱ παρδάεις, καὶ τῆς Ἀραβίας οἱ λύκοι, οἷς τῶν ἵππων παρέβαλε τὴν δξύτητα.

θ'. « Συντέλεια ἐπ' ⁵¹ ἀσεβεῖς ἦξει, ἀνθεστηχότας προσώποις αὐτῶν ἐξανατίας. » Οὗτοι τοῖς δυσσε- βέαιν δλεθρον ἐπάξουσι παντελῆ, καὶ ταῦτα πολεμεῖν αὐτοῖς καὶ παρατάττεσθαι πειρωμένοις. Καὶ τοῦτο δὲ σαφέστερον ὁ Σύμμαχος τέθεικε· « Πάντα εἰς πλεονεξίαν ἦξει, ἢ πρόσφις τοῦ προσώπου αὐτῶν ἄνεμος καύσων. » Καθάπερ γὰρ τῶν ἵππων καὶ τῶν ἱππέων παραβολικῶς ἔδειξε τὴν ταχύτητα· οὕτω καὶ τῶν προσώπων τὸ θηριῶδες ἀνέμῳ ἀπέκασε καύσωνι. Ὡσπερ γὰρ ἐκείνος καλεῖ τὰ γυμνά τῶν σωματῶν, οὕτως ἱκανῆ τῶν Χαλδαίων ἢ θέα τῶν ὀρώντων κατασβίσει τὸ ἄνθος.

« Καὶ συνάξει ὡς ἄμμον αἰχμαλωσίαν. (τ.) Καὶ αὐτὸς ἐν βασιλεῦσιν ἐντρυφήσει, καὶ τύραννοι παλ- γνία αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν ὄχρωμα ἐμπαίζεται, καὶ βαλεῖ χῶμα, καὶ κρατήσεται αὐτοῦ. » Παίξων γὰρ μᾶλλον, ἢ σπουδάξων, καὶ τὰς ἐνώμους βασιλείας, ⁵² καὶ τὰς παρανόμους καταλύσει τυραννίδας, καὶ χῶμασι καὶ μηχανήμασι κεχρημένους, πάντα περι-

borrescant, et timeant minas. Verumtamen sciebat, quippe qui omnia novit antequam fiant, quod si- dem dictis habituri non essent, et quod ante ro- rum experimentum falsos qui de his fiebant sermo- nes existimaturi essent : tamen, cum bonus sit et justus, judicare ex sola prænotione non vult, sed etiam non credentibus prædictiones profert, et curationem non recipientibus supplicia irrogat.

VERS. 6. « Idcirco ecce ego suscito Chaldaeos, gentem amaram et velocem, quæ ambulat super latitudinem terræ, ut possideat tabernacula non sua. » In vos enim, inquit, qui vitam injuriose et inique agendo consumitis, propter quos indignan- tur, qui Providentiæ leges ignorant, crudelissimos et velocissimos inveham Chaldaeos, qui aliena ar- petentes cum omnibus nationibus bellum gerunt.

VERS. 7. « Terribilis et illustris est, ex ipso judicium ejus erit : et assumptio ejus ex ipso egre- dietur. » Illustris est, et qui possit vel **1540** sola fama exterrere. Nec vero alienas leges sequens judicat, sed legem facit id quod in mentem venit, Hoc autem explicatius Symmachus posuit : « Ipse sibi judicabit, et decretum suum exsequetur. »

VERS. 8. « Et exsiliunt velocius quam pardi equi ejus, et velociores erunt lupis Arabiæ, et equita- bunt equites ejus, et cum impetu venient e longinquo : et volabunt quasi aquila prompta ad com- edendum. » Per omnia autem robur ipsorum, et fortitudinem, et velocitatem prædixit. Talis enim inter volucres quidem est aquila, cui equites assi- milavit ; inter feras vero pardi, et Arabiæ lupi, quibus equorum velocitatem comparavit.

VERS. 9. « Consummatio in impios veniet, resi- stentes facibus eorum ex adverso. » Hi impios, tametsi bellum ipsis inferre, et manum conserere conantes, funditus perdent. Sed et Symmachus hoc apertius interpretatus est : « Omnia in ava- ritiam venient, aspectus faciei eorum ventus urens. » Quemadmodum enim equorum et equitum per similitudinem ostendit velocitatem, sic etiam facies feroces vento urenti comparavit. Sicut enim ille corpora nuda exurit, sic Chaldeorum aspectus ipse intuentium potest florem extinguere.

« Et congregabit quasi arenam captivitatem. (VERS. 10.) Et ipse regibus delectabitur, et ty- ranni ludibria ejus : et ipse omni munitioni illudet, et mittet aggerem, et obtinebit eum. » Per Insum enim potius, quam serio agens, et legitima regna delebit, et injusta imperia **1541** tyrannorum, et aggeribus machinisque admotis omnem murum,

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ A ὁπί. ⁴⁵ καί. Des. ib. ⁴⁶ ἐξ — ἔσται. Des. ib. ⁴⁷ δόγμ. τό. C δόγματι. ⁴⁸ A ἐξαλοῦται. ⁴⁹ C αὐτῶν. ⁵⁰ καί — Ἀραβ. Des. in A. ⁵¹ ἐπ. A εἰς. ⁵² βασ. κ. τ. παρ. Des. in C.

quamvis munitum, funditus demolietur. At bonus Dominus, hanc ejus videns insaniam, miscerebitur eorum, qui in has calamitates inciderint.

VERS. 11. « Tum enim snum, inquit, mutabit spiritum : et transibit, et propitiabitur. » Ira enim in misericordiam conversa, propitius erit, et tristitia depellet. Quare propheta obstupescens misericordiam Dei, exclamavit : « Hæc est fortitudo Deo meo. » Tibi enim soli, Domine, adest potestas, et puniendi pro arbitrio, et commutandi ultionem in misericordiam.

VERS. 12. « Nonne tu a principio, Domine, Deus meus, et sanctus, et non moriemur? » Qui enim te a principio Dominum et Deum cognovimus, et omnibus rebus superiorem, abs te salutem consequimur. « Domine, in judicium posuisti eum, et formavit me, ut demonstrarem disciplinam ejus. » Ad hoc, inquit, olim me creasti, ut peccantes arguam, et ingruentes castigationes prædicam.

VERS. 13, 14. « Mundus oculus tuus, ne videat mala, et aspicere labores non poteris : quare aspicias contemptores, tacebis, cum devoraverit impius justum? Et facies homines quasi pisces maris, et quasi reptilia non habentia ducem? » In principio quidem positam quæstionem propter eos proposuit, qui in urbe Hierosolyma inique vivebant, prædicans punitionem ipsis per Chaldæos irrogandam, **1542** et non nescius fore ut de hoc etiam nullis quæstio nasceretur, qua de causa scelestissimis eos qui graviora peccaverant tradiderit, ea quæ modo dicta sunt apposuit : non ut ipse in divinam providentiam curiosius inquirat : quomodo enim hoc fieri potuisset ab eo qui se ad reprehendendos alios creatum dixit? sed ut talia quærentium cogitationes depingat. Scio, inquit, quod abhorreas ab omni malitia, nam justitiæ fons es : sed cognoscere cupio, cur superbos et stupiditate laborantes felices esse permittas, et contempnas eos, qui ab impiis injuriam non tales accipiunt. *Justum* enim hoc loco non per omnia *justum* vocavit, sed per comparisonem, injuriam faciente justiore. Sic enim Aquila, et Symmachus et Theodotio interpretati sunt : « Taces devorante impio justiore se. » Quod si hæc ita fiant, nihil differet hominum natura a belluis, quæ in aquis vivunt, quæ nec legislatores, nec judices habent, sed ad prædam potentioribus infirmiores expositi sunt. Similis enim et hic inique sua potentia utens. Babylonium autem designat.

VERS. 15, 16. « Consummatio in hamo sublevavit eum, et attraxit eum in reticulo suo, et con-

βολον δυχρὸν ἐκ βάρων ἀνασπάσει· ἀλλὰ ταύτην αὐτοῦ τὴν μανίαν ὁ ἀγαθὸς θεοσάμενος Δεσπότης, ἐλεήσει τοὺς ταῖς συμφοραῖς ταύταις περιπεσόντας. ια'. « Τότε γὰρ, φησί, μεταβαλεῖ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ⁵³, καὶ διελευσεται, καὶ ἐξιδιάζεται. » Εἰς οἶκτον γὰρ μεταβαλὼν τὴν ὀργὴν ἵκεως ἔσται, καὶ οἰσεία τὰ λυπηρά. Διὸ λίαν ἐκπλαγεὶς ὁ προφήτης τὴν θείαν φιλανθρωπίαν, ἐδύσησεν· « Αὕτη ἡ ἰσχὺς τοῦ Θεοῦ μου. » Σοὶ γὰρ μόνῳ πρόσεστιν, ὦ Δέσποτα, δύναμις, καὶ κολάζειν ὡς βούλει, καὶ μεταβάλλειν τὴν τιμωρίαν εἰς ἔλεον.

ιβ'. « Οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς, Κύριε⁵⁴, ὁ Θεὸς μου⁵⁵ ὁ ἅγιος, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνωμεν; » Σὲ γὰρ ἀνωθεν Δεσπότην καὶ Θεὸν ἐγνωκότας, καὶ τῶν θντων ἀπάντων ὑπέρτερον, τῆς παρὰ σοῦ σωτηρίας τυγχάνομεν. « Κύριε, εἰς κρίμα τέταχας αὐτὸν⁵⁶, καὶ ἐπλασέ με τοῦ ἐλέγγειν παιδεῖαν αὐτοῦ. » Εἰς τοῦτό με, φησὶν, ἀνωθεν εἰς τὸ εἶναι παρηγάγας, ὥστε καὶ τοὺς ἀμαρτανότας διελέγγειν, καὶ τὰς ἐπιπερομένιας προλέγειν παιδείας.

ιγ', ιδ'. « Καθαρὸς ὁ⁵⁷ ὀφθαλμὸς σου⁵⁸ τοῦ μὴ ὄρῃν πονηρὰ, καὶ ἐπιθλάπειν ἐπὶ⁵⁹ πόνους οὐ δυνήθη· τί⁶⁰ ἐπιθλάπεις ἐπὶ καταφρονούντας, παρασιωπήσεις⁶¹ ἐν τῷ καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον⁶²; Καὶ ποιήσεις τοὺς ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς ἔρπετά⁶³ οὐκ ἔχοντα ἠγούμενον; » Τὴν μὲν οὖν ἐν τῷ προοιμίῳ κειμένην ἐπαπόρησιν διὰ τοὺς ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ παρανομούντας τέθεικε, προθεσίσας δὲ τὴν διὰ⁶⁴ τῶν Χιλοδαίων ἐπαχθησομένην αὐτοῖς τιμωρίαν, καὶ εἰδὼς ὡς καὶ περὶ τούτων πολλοῖς τεχθήσεται ζήτησις, ἀνθ' οὗτου τοῖς πονηροτάτοις τοὺς μέλζονα πταίσαντας παραδέδωκε, τὰ νῦν εἰρημένα τέθεικεν, οὐχ ὡς αὐτοὺς τὴν θείαν περιεργαζόμενος πρόνοιαν, (πῶς γὰρ ὄγε εἰς ἔλεγγον τῶν ἄλλων διαπλασθῆναι φήσας;) ἀλλὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ζητούντων τοὺς λογισμοὺς διαγράφας. Καὶ φησὶν· « Ὅτι πᾶσαν βδελύττη πονηρίαν, ἐπίσταμαι δικαιοσύνης γὰρ ὑπάρχεις πηγὴ· ἐφίεμαι δὲ μαθεῖν, τί δὴπότε τοὺς ἀλαζόνας καὶ ἀναγνησίαν νοσοῦντας, εὐπράττειν ἔδξ, καὶ περιορᾷς ὑπὸ τῶν δυσσεβούντων τοὺς οὐ τοιοῦτους ἀδικομένους. Τὸν γὰρ δίκαιον ἐναυθα οὐ τὸν ἐν ἁπασί δικαίον κέκληκεν, ἀλλὰ κατὰ σύγκρισιν τὸν τοῦ ἀδικούντος δικαιοτέρον. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἀκύλας, καὶ ὁ Σύμμαχος, καὶ Θεοδοτίων ἡρμηνεύασιν· « Παρασιωπᾷς καταπίνοντος ἀσεβοῦς τὸν δικαιοτέρον αὐτοῦ. » Οὕτω δὲ καὶ τούτων γιγνομένων, οὐδὲν διοίσει τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, τῶν ἐν τοῖς ὕδασι δαιτωμένων ἀλόγων, ἃ οὕτε νομοθέτας, οὔτε κριτὰς ἔχουσιν· ἀλλ' εἰς βορᾶν τοῖς δυνατωτέροις οἱ ἀσθενέστεροι πρόκεινται. Κατὰ τοῦτους γὰρ καὶ οὗτος κακῶς τῇ δυναστείᾳ χρώμενος. Λέγει δὲ τὸν Βαβυλωνίων.

ιε', ις'. « Συντέλειαν⁶⁵ ἐν ἀγκίστρῳ ἀνέσπασεν⁶⁶ αὐτὸν, καὶ εἴλκυεν αὐτὸν ἐν ἀμφιβλήτρῳ αὐτοῦ,

VARIÆ LECTIONES.

⁵³ αὐτ. Des. in A. ⁵⁴ Ἄ Κύριος. ⁵⁵ μου. In A post ἅγιος ponitur. ⁵⁶ C αὐτό. ⁵⁷ ὁ. Des in A. ⁵⁸ σου. Des. ib. ⁵⁹ ἐπὶ. Ex A et C suppl. ⁶⁰ C ἐνατί. ⁶¹ A et C παρασιωπήση. ⁶² δίκ. A adf. ὑπὲρ αὐτόν. ⁶³ Supra. t. 1, p. 1276, ὡσαύτ' ἔρη. μὴ ἔχ., κ. τ. λ. C ὡς τὰ. ⁶⁴ δὲ τὴν διὰ. Ex C suppl. ⁶⁵ Δ συντέλειαν. ⁶⁶ ἀν. -- ἀμπ. αὐτ. Des. in A.

καὶ ⁶⁷ συνήγαγεν αὐτὸν ἐν ταῖς σαγήναις αὐτοῦ. Ἐνεκεν τούτου εὐφρανθήσεται, καὶ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτοῦ ⁶⁸. Ἐνέκεν τούτου θύσει τῇ σαγήνῃ αὐτοῦ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ ὅτι ⁶⁹ ἐν αὐτοῖς ἐλίπαυε μερίδα αὐτοῦ, καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά. Ἐποσῶν γὰρ περιέκειται δύναμιν, ὡς ὀλόκληρα ἔθνη καθάπερ τινὲ σαγήνη καὶ ἀγκίστρω θηρεύειν, καὶ τῇ θήρᾳ ἐπιεντροφῆν. Εἰς δὲ τὸ τῆς ἀλαζονείας πάθος ἐντεῦθεν ἐκπίπτων, αἰτίαν τῶν γιγνομένων μόνην τὴν οἰκείαν οἰεται δύναμιν, καὶ ταύτη τὰς θείας προσφέρειν παρακελεύει τιμάς. Τοῦτο δὲ σαφέστερον ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐδίδαξε Δανιὴλ, χρυσῆν αὐτὸν εἰκόνα κατασκευάσαι φήσας, καὶ ταύτην προσκυνῆσαι τῶν ὑπηκόων ἀναγκάσαι τὸ πλῆθος, καὶ πρὸς τοὺς ἀρχομένους τοὺς ἄρχοντας. Καὶ ὁ θεὸς δὲ Ἡσαίας, καὶ τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ καὶ τὴν τιμωρίαν κατὰ ταυτὸν τραγῶδων, καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτοῦ δῆλους ποιῶν, φησὶν· Ἐνανθήσομαι ἐπὶ τῶν νεφελῶν, ἐπάνω τῶν ἀστρῶν τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν ὄρθρον μου· καταλήψομαι τὴν οἰκουμένην ὡς νοσσίαν, καὶ ὡς καταλειμμένα ὡς ἄρῳ. Ὁς εὐθὺς ἐπιφέρει· Ἐποκάτω σου στρώσουσι σῆψιν, καὶ τὸ κάλυμμά σου σκώληξ. Καὶ ὁ μακάριος Ἀμβακούμ ὁ προφήτης φησὶ·

Ἐθύσει τῇ σαγήνῃ αὐτοῦ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐλίπαυε μερίδα αὐτοῦ, καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά. (ἰζ'). Διὰ τοῦτο ἀμφιβαλεῖ τὸ ἀμφιβλήστρον αὐτοῦ, καὶ διαπαντός ἀποκτενεῖ ἔθνη, καὶ ⁷⁰ οὐ φείσεται. Ἐξουρίων γὰρ φερόμενος, καὶ βραδίως σαγηνεύων οὐδὲ βούλεται, καὶ κακοῦ τινος πείραν τῶς οὐδεμίαν λαβῶν, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἐπιχειρήσει, καὶ οὐ παύσεται τῇ δυνάμει καθάπερ τινὲ κερημένους δικτύῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

α'. Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιθήσομαι ἐπὶ πέτραν, καὶ ἀποσκοπεύσω τοῦ ⁷¹ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοί, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν ἐλεγχόν μου. Ἐοικε τοῦτο τοῖς ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ εἰρημένους· Τοῦτο κόπος ἐστὶν ἐναντίον μου, ἕως οὗ εἰσελθῶ ἐπὶ ⁷² τὸ ἁγίαστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνῶ εἰς τὰ ἔσχατα αὐτῶν. Καὶ ἐνταῦθα γὰρ ὁ προφήτης· Ἐφ' ἧς ἐτάχθη, φησὶ, τάξεως μενῶ, τὸ στερέβον οὐ καταλείψω· ἀλλ' ἐπὶ τῆς τοιαύτης πέτρας ἐστῶς, ἐφ' ἧς καὶ Μωϋσῆα τὸν μέγαν ἔστησεν ὁ Θεός, τοῖς προφητικαῖς ὀφθαλμοῖς θεωρήσω τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν. Καὶ ἐντεῦθεν δὲ σαφῶς μεταθήκαμεν, ὡς οὐ τοῦ Θεοῦ προφήτου, ἀλλ' ἄλλων αἰ τοιαῦτα προτίσει. Εἶπε γὰρ· Ἐποσκοπεύσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοί Κύριος, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν ἐλεγχόν μου. Προσῆκει γὰρ με μαθεῖν, ποίαν με χρὴ προσφέρειν ἀποκρίσιν τοῖς βουλομένοις παρ' ἐμοῦ τὰ τοιαῦτα μανθάνειν.

β', γ'. Καὶ ἀπεκρίθη Κύριος ⁷³ πρὸς με, καὶ εἶπε·

^x Dan. iii, 5. ^γ Isa. xiv, 15, 14; coll. x, 14. ^z ibid. 11. ^o Psal. lxxii, 16, 17.

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ καὶ — σαγ. αὐτ. Des. in C. ⁶⁸ ἡ x. αὐτ. Des. in A. ⁶⁹ A ἔτε. ⁷⁰ καί. Des. in A. ⁷¹ τοῦ. Des. in A. ⁷² ἐπὶ. C εἰς, ut p. 1557. ⁷³ Κύρ. In A post πρὸς με ponitur.

A gregavit eum in sagenis suis. Propter hoc lætabitur, et gaudebit cor ejus. Propterea immolabit sagenæ suæ, et sufflitum incendet reti suo: quia in ipsis incrassavit partem suam, et escæ ejus electæ. Tanto enim robore præditus est, ut integras nationes tanquam sagena quadam **1543** et hamo venetur, et prædam in deliciis habeat. Inde vero superbia elatus, gestorum suorum causam solas proprias vires esse putat, et hisce divinos honores haberi jubet. Quod apertius nos divinus Daniel docuit, statuam auream illum fecisse dicens, et hanc ut adorarent, subditorum multitudinem, et simul cum subditis principes coegisse. Divinus etiam Isaias, ejus superbiam simul et ultionem tragice describens, et cogitationes ejus ostendens, ait: « Ascendam super nubes, supra sidera cæli ponam thronum meum: comprehendam orbem terrarum, sicut nidum, et sicut ova derelicta tolram ». Quibus post aliqua subjungit: « Subter te sternent lineam, operimentum tuum (erit) vermis ». Et beatus Habacuc propheta:

« Immolabit, inquit, sagenæ suæ, et incendet reti suo: quia in ipsis incrassavit partem suam, et escæ ejus electæ. (VERS. 17.) Propterea jaciет rete suum, et perpetuo interficiet gentes, et non parceret. Ventis enim secundis utens, et nullo negotio capiens quos vult, et nullo interim malo affectus, alias etiam nationes invadet, et tanquam reti quodam viribus suis uti non desinet.

CAPUT II.

VERS. 1. « Super custodia mea stabo, et ascendam in petram, et contemplantur, ut videam, quid loquatur mecum, et quid respondeam ad correctionem meam. Hoc simile est iis, quæ **1544** a Davide dicuntur: « Hoc labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam novissima eorum ». Sic etiam hoc loco propheta: In quo, inquit, constitutus sum ordine, mancho, et firmitatem non deseram: sed in petra illa stans, in quam et Mosén magnum posuit Deus, oculis prophetis contemplantur harum questionum solutionem. Ex quibus plane cognovimus, non divini prophetæ, sed aliorum fuisse ejusmodi effata. Dixit enim: « Contemplantur, ut videam, quid loquatur mecum Dominus, et quid respondeam ad correctionem meam. Expedi enim me intelligere, quæ mihi adhibenda sit responsio volentibus a me talia discere.

VERS. 2, 3. « Et respondit ad me Dominus, et

didit : Scribe visionem manifeste in buxum, ut persequatur qui legit ea. Quia adhuc visio in tempus longum (differetur) : et oriatur in finem, et non in vacuum erit. » Non iis tantum, ait, qui de his hoc tempore dubitant, verba facias, sed posteris etiam harum rerum memoriam perscriptam trade : his enim potius quam illis dicenda conveniunt, nam longis post temporibus prophetia finem accipiet. Deinde adhortatur ut finem expectet, et in dubium rem non revocet propter tempus quod in medio intercesserit. « Si moratus fuerit, expecta eum, quia veniens veniet, et non tardabit. » Verus, inquit, est prædictionis sermo : ne igitur dubites, quamvis multum temporis intercesserit, neque videas finem : nam omnino **1545** perficietur, et imperfecta non manebit.

VERS. 4. « Si subtraxerit se, non beneplacitum habet anima mea in eo, justus autem meus ex fide vivet. » Qui enim meas prædictiones in dubium vocat, non dignus est qui mihi curæ sit : qui autem his quæ a me dicuntur fidem habet, et fidei congruam vitam agit, vitæ fructum percipiet. Hæc igitur cum scias, ne dubites iis credere quæ tibi de Babylonio prædicantur. Postea fastum ejus et inexplebilem aviditatem enarrat.

VERS. 5. « Qui autem arrogans est, et contemptor, vir superbus nihil perducit ad finem. » Ergo hoc scito fore ut qui fastu tumescit, et elato est spiritu, quicquæ meam patientiam aspernatur, non diu hac potestate in alios utatur. « Qui dilatavit sicut infernus animam suam, et iste quasi mors non adimpletur : et congregabit ad se omnes gentes, et accipiet ad se omnes populos. » Similiter enim ut infernus et mors, satiari non potest : et cum omnes mortales sub jugum suum subjiciat, tamen aviditatem imperandi non exsaturat.

VERS. 6. « Nonne universa hæc adversus eum parabolam sument, et propositionem ad narrationem ejus ? et dicent : Væ qui multiplicat sibi quæ non sunt sua ! usquequo et aggravat vinculum suum graviter ? » Omnis enim recte sapiens ejus inexhaustam aviditatem inferno et morti comparabit, eumque lugebit aliorum damno **1546** opes suas augmentem, et satiari non valentem, sed tributis et vectigalibus subditos gravantem ; et dicet : Quousque non satias inexplebilem cupiditatem tuam ? Sed tamen invitus injustitiæ finem faciet.

VERS. 7, 8. « Quia subito consurgent mordentes eum, et vigilabunt insidiatores tui, et eris in rapinam illis. Quia tu exspoliasti gentes multas,

A Γράψον ὄρασιν σαφῶς⁷⁵ εἰς πυξίδον, ὅπως δυνῶν ὁ ἀναγινώσκων αὐτά⁷⁶. Διότι ἐτι ὄρασις εἰς καιρὸν μακρὸν⁷⁶, καὶ ἀνατελεῖ εἰς πέρας, καὶ οὐκ εἰς κενόν. Μὴ μόνους, φησί, τοῖς νῦν περὶ τούτων ἐνδύάζουσι⁷⁷ προσενέγκῃς τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ τοῖς εἰς ὕστερον ἐσομένοις ἀνάγραπτον τὴν περὶ τούτων μνήμην παράπεμψον· μᾶλλον δὲ ἐκείνοις ἢ τούτοις ἀρμύεται τὰ βρηθήσμενα· μετὰ συχρὸν γὰρ χρόνον δέξεται πέρας ἡ προφητεία. Εἶτα καὶ παραινεῖ τὸ τέλος προσμένειν, καὶ μὴ ἐνδύάζειν διὰ τὸν ἐν μέσῳ δαπανώμενον χρόνον. « Ἐάν ὕστερῆσῃ, ὑπόμεινον αὐτὸν, ὅτι ἐρχόμενος ἔξει, καὶ οὐ χρονεῖ⁷⁸. » Ἄληθης, φησὶν, ὁ τῆς προρρήσεως λόγος· μὴ τοῖνυν ἐνδύάζῃς, κἂν πολλοῦ διεληθόντος χρόνου μὴ θεῶσι τὸ τέλος· περανθήσεται γὰρ πάντως, καὶ ἀτέλεστος οὐ μενεῖ.

B δ'. « Ἐάν ὑποστελιθῆται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐν αὐτῷ· ὁ⁷⁹ δὲ δικαίός μου⁸⁰ ἐκ πίστεως ζήσεται. » Ὁ μὲν γὰρ περὶ τὰς ὑπ' ἐμοῦ γιγνομένης προρρήσεως ἀμφιδόλῳ χρώμενος γνώμῃ, τῆς ἐμῆς κηδεμονίας ἀνάξιος· ὁ δὲ τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις πιστεύων, καὶ τῇ πίστει πρόσφορον μεταρχόμενος βίον, τὴν τῆς ζωῆς τρυφήν καρπὸν. Ταῦτα τοῖνυν ἐπιστάμενος, πιστῶς δέξαι τὰ περὶ τοῦ Βαβυλωνίου οὐ προδηλούμενα. Εἶτα τὸν τυφόν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπληστον διηγείται πλεονεξίαν.

C ε'. « Ὁ δὲ κατοῦμενος, καὶ καταφρονήτης, ἀνὴρ ἀλαζῶν οὐθὲν οὐ μὴ περαινεῖ⁸¹. » Ἴσθι τοῖνυν, ὡς ὁ οἰήσει χρώμενος, καὶ ἐφ' ἑαυτῷ μέγα φρονῶν, καὶ τῆς ἐμῆς μακροθυμίας καταφρονῶν, οὐ μέχρι πολλοῦ ταῦτα κατὰ τῶν ἄλλων χρήσεται τῇ δυναστείᾳ. « Ὁς ἐπλάττει καθὼς ὁ ἄβυθός τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὡς θάνατος οὐκ ἐμπιπλάμενος⁸²· καὶ ἐπισυνάξει πρὸς⁸³ αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ προσδέξεται⁸⁴ πρὸς ἑαυτὸν πάντας τοὺς λαούς. » Ἄβυθός γὰρ καὶ θανάτου παραπλησίως κόρον λαβεῖν οὐκ ἐθέλει, καὶ πάντας ἀνθρώπους ὑφ' ἑαυτὸν ποιοῦμενος, οὐκ ἐμπιπλήσει τῆς ἐπιθυμίας τὴν δυναστείαν.

D ζ'. « Οὐχὶ ταῦτα πάντα παραβολὴν⁸⁵ κατ' αὐτοῦ λήψονται, καὶ πρόβλημα εἰς διήγησιν αὐτοῦ ; Καὶ ἐροῦσιν· Οὐαὶ ὁ πληθύνων⁸⁶ τὰ οὐκ ἔντα αὐτοῦ ! ἕως τίνος καὶ βαρύνου⁸⁷ τὸν κλοιδναυτοῦ σιταράς ; Ἄσπας γὰρ εὔ φρονῶν ἄβυθός μὲν αὐτοῦ καὶ θανάτου τὴν ἀπληστοῖαν παραβαλεῖ· θρηνησεί δὲ αὐτὸν, ἐξ ἄλλοτριῶν κακῶν τὴν περιουσίαν αἰξοντα, καὶ κόρον λαβεῖν οὐκ ἐθέλοντα, ἀλλὰ τῷ δασμῷ καὶ τῷ φόρῳ τοὺς ἀρχομένους βαρύνοντα· καὶ ἐρεῖ· Μέχρι πότε κόρον οὐ λαμβάνεις τῆς ἀπληστοῖας ; Ἄλλὰ γὰρ ἔκων τῆς ἀδικίας παύσεται.

ζ', η'. « Ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται δάκνοτες αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, καὶ ἔσθι αὐτοῖς⁸⁸ εἰς διαρπαγὴν. Διότι σὺ ἐσχύλευσας ἔθνη

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ σαφ. A præm. καὶ. ⁷⁶ αὐτά. Des. in C. ⁷⁶ μακ. Des. in A. ⁷⁷ C ἐνδύάζουσι. Deinceps quoque passim scribitur cum or. ⁷⁸ A μὴ χρονίσῃ. ⁷⁹ ὁ — ζήσεται. Ita quoque A et C juxta Alex. ⁸⁰ μου. Des. apud Nostrum t. III, ad Rom. 1, 17 ; Gal. III. 11 ; Hebr. x, 58. ⁸¹ C περᾶν. ⁸² C ἐμπιπλάμενος, sed ab alia manu correctum. Ita quoque post pauca. ⁸³ πρ. A ἐπ'. ⁸⁴ A εἰσδέξεται. ⁸⁵ παρ. In A ponitur post αὐτ. ⁸⁶ πλ. A add. ἑαυτῷ. ⁸⁷ A et C βαρύνων. ⁸⁸ αὐτ. In A ponitur post διαρπαγὴν.

πολλά, σκυλεύσουσί σε⁸⁹ πάντες οἱ ὑπολελειμμένοι λαοί. » Τοὺς γὰρ πλείστους καταγωνισάμενος, ὑπ' ὀλίγων καταλυθήσῃ · καὶ ὡσπερ ἐξ ὑπνου διαναστάντες οἱ τῆς σῆς ἐπὶ πλείστον ἀνασχόμενοι τυραννίδος, τὸν σὸν τυρεύσουσιν ὄλεθρον, καὶ δώσεις δίκας τῶν μυρίων σφαγῶν, καὶ τῆς πολλῆς δυσσεβείας, καὶ τῆς εἰς τὰς πόλεις παρανομίας, ἃς τῶν οἰκητόρων ἐρήμους ἀπέφηνες.

θ'. « Ὁ ὁ πλεονεκτῶν πλεονεξίαν κακὴν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, τοῦ τάξει εἰς ὕψος νοσησάν ἐαυτοῦ, τοῦ ἐκσπαστῆναι⁹⁰ ἐκ χειρὸς κακῶν. » Ἄθλιος ἀληθῶς καὶ τρισπόλιος, ὁ τοῦ πλείονος ἐπιέμενος, καὶ ἐκ τοιούτων πόρων⁹¹ αὔξειν τὸν οἶκον περιόμενος, καὶ πάντων ἀνθρώπων ὑπέρτερος γενέσθαι φιλονεικῶν · μέλζονα γὰρ ὁ τοιοῦτος ὀπομενεῖ τὴν πτώσιν, ἄτε δὴ ἐξ ὕψους μελζονος εἰς βάθος φερόμενος.

ι'. « Ἐβουλεύσω αἰσχύνῃ τῷ οἴκῳ σου, συνεπέρας λαοὺς⁹² πολλοὺς, καὶ ἐξήμαρτεν ἡ ψυχὴ σου. » Μυρία γὰρ κατὰ πολλῶν ἐθνῶν δράσας δεινὰ, τὴν μὲν σὴν ψυχὴν περιέπειρας ἀμαρτίαις, αἰσχύνῃ δὲ τὴν οἰκίαν περιέβαλες πᾶσαν.

ια'. « Διότι λίθος ἐκ τοῖχου βοήσεται, καὶ κάρθαρος ἐκ ξύλου φθέγγεται αὐτὰ. » Οὐ γὰρ μόνον οἱ λόγοι μετεπιληχότες, ἀλλὰ τυχὸν καὶ τὰ ἄψυχα, καὶ τὰ ἄλογα ταῦτα περὶ τῆς ἀνοίας καὶ μανίας βοήσονται. Δῆλον δὲ ὡς ὑπερβολικῶς τὸ τοῦ λίθου καὶ τοῦ κάρθου πρόκειται. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος τοῖς Ἰουδαίοις περὶ τῶν παιδίων ἐφη · « Ἀμὴν⁹³ λέγω ὑμῖν, κἂν οὗτοι σιγήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται. » Ἄντι δὲ τοῦ κάρθαρος, σύνδεσμος ξύλιτος ὁ Σύμμαχος τέθεικεν.

ιβ', ιδ'. « Οὐαὶ ὁ οἰκοδομῶν πόλιν ἐν αἵματι, καὶ ἐτοιμάζων πόλιν ἐν ἀδικίαις! Οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παντοκράτορος; Καὶ ἐξέλιπον λαοὶ ἔκανοι ἐν πυρὶ, καὶ ἔθνη πολλὰ ὠλιγοψύχησαν. Ὅτι πλησθήσεται⁹⁴ ἡ γῆ τοῦ γνῶναι τὴν⁹⁵ δόξαν Κυρίου⁹⁶, ὡς ὕδωρ καλὸν⁹⁷ καλύψαι⁹⁸ θαλάσσης. » Θρήνων ἀληθῶς καὶ ὀδυρμῶν ἄξιος εἶ, ἐξ ἀδικῶν σφαγῶν τὴν οἰκίαν βασιλείαν αὐξήσας, καὶ μὴ συνεῖς, ὡς τῶν⁹⁹ ὄλων θεὸς εὐθύνας τοὺς παρανομοῦντας εἰσπράττεται · εἰ γὰρ αὐτὴν ἐδέξω τὴν γνῶσιν, οὐκ ἂν οἶόν τινα πυρὶ τῆς δυνάμει¹ κατὰ πολλῶν ἐθνῶν ἐχρήσω, ἀνηκέστους αὐτοῖς τιμωρίας ἐπάγων. Καὶ μὴ νόμιζε τῶν δυσκόλων εἶναι τὴν τῆς θείας γνώσεως κτήσιν · εὖ ἴσθι γὰρ, ὡς ἅπαντα τῶν ἀνθρώπων τὰ γένη αὐτὴν ὅτι τάχιστα δέξεται τὴν ἀκτίνα, καὶ τῆ² τῆς θεογονίας αἰγλή καταυγασθήσεται, ὡς καλυφθῆναι τὴν πικρὰν τῆς ἀπιστίας θάλασσαν τοῖς³ γλυκέσι τῆς γνώσεως ὕδασι.

ις', ις'. « Ὁ ὁ ποτιζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατρο-

A exspoliabunt te omnes reliqui populi. » Qui enim plurimos devicisti, a paucis deleberis, et velut ex somno excitati, qui tuam tyrannidem susintit, tibi perniciose machinabuntur: et dabis poenas caedium, quas innumerabiles fecisti, et multae impietatis et injustae vexationis urbium poenas persolves, quas habitatoribus vacuas reddidisti.

VERS. 9. « O qui multiplicat avaritiam malam domui suae, ut ponat in excelsis nidum suum, et eruat e manu malorum. » Infelix certe, et ter infelix, qui plus appetens his emolumentis rem domesticam angere studet, atque omnibus hominibus sublimior fieri contendit: nam graviorem casum subibit, quippe qui ex altiori loco deorsum feretur.

VERS. 10. « Cogitasti confusionem domui tuae, consumpsisti populos multos, et peccavit anima tua. » Nam cum multas nationes innumerabilibus malis vexaveris, animam quidem tuam peccatis confixisti, domum vero tuam totam confusione perfudisti.

VERS. 11. « Propterea lapis de pariete clamabit, et scarabeus de ligno loquetur ea. » Non modo enim ratione praediti, sed inanima quoque, et 1547 rationis expertia, haec de tua insipientia et stultitia vociferantur. Sed non obscurum est haec de lapide et scarabeo per hyperboten posita esse. Etenim et Dominus ad Judaeos de pueris dixit: « Vere vobis dico, si hi tacuerint, lapides clamabunt b. » Pro scarabeo autem Symmachus junctura aedificii lignea vertit.

VERS. 12-14. « Vae qui aedificat civitatem sanguinibus, et praeparat urbem in iniquitatibus! Nonne haec sunt a Domino omnipotente? Et defecerunt multi in igne, et gentes multae coangustatae sunt. Quia replebitur terra, ut cognoscat gloriam Domini, quasi aqua multa ad operandum maria. » Lamentis certe et luctibus dignus es, qui ex injustis caedibus regnum tuum auxeris, et non intellexeris, Deum universorum ab iniquis poenas reposcere: nam si hoc cognovisses, non potestate velut igne quodam usus fuisses adversus multas nationes, nec eis intolerabilia mala invexisses. Nec existimes perceptu difficilem esse divinam cognitionem. Scito enim omne genus hominum quam celerrime hujus radios percepturum esse, divinae cognitionis splendore illustratum iri, ita ut amarum perfidiae mare dulcibus cognitionis aquis operiatur.

VERS. 15, 16. « Vae qui potat proximum suum

^b Luc. xiv, 40.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁹ ce. Des. in A. ⁹⁰ A σκεπασθῆναι. ⁹¹ C πόρων. ⁹² λαοὺς. In A post πολλοὺς ponitur. ⁹³ Ἀμὴν — κεκρ. Aliter l. c. leg. ⁹⁴ Supra, p. 1040, erat πληρωθήσεται: sed t. I, p. 1407 et 1580, ἐπληρώθη ἡ σύμπασα γῆ. ⁹⁵ τ. δ. Κυρ. Supra, t. I, ll. cc. τὸν Κύριον. ⁹⁶ Κυρ. C add. παντοκράτορος. ⁹⁷ ὕδ. π. A ὕδατα. ⁹⁸ A κατακαλύψαι. Ita quoque supra, t. I, ll. cc. ⁹⁹ τῶν. C pram. ὁ. κατὰ. Des. in C. ¹ τῆ. Des. in C. ² τοῖς — ὕδασι. Des. in C.

subversione turbida, et inebriat, ut intueatur in speluncas eorum. Et saturitatem ignominie de gloria. Bibe etiam tu, et concutiaris **1548** ac commovearis. » Quandoquidem enim inquirens thesauros defossos, aliis vexationem veluti turbidam quamdam potionem intulisti : accipe etiam, tu quod temperasti poculum : eoque exhausto, abijce priorem gloriæ splendorem, atque ignominia coopertus repentinam mutationem deplora. « Circumdedit te calix dexteræ Domini, et congregata est ignominia super gloriam tuam. » Justa Dei punitio te apprehendit. *Poculum* enim et *vinum* punitioem vocat, quemadmodum sæpius diximus.

VERS. 17. « Quia impietas Libani operiet te, et miseria bestiarum terreat te, propter sanguinem hominum, et impietates terræ, et civitatis, et omnium habitantium in ea. » Eorum, inquit, quæ contra Hierosolymam patrare ausus es, pœnas dabis (hanc enim *Libanum* vocavit), et velut feris quibusdam hostibus traderis, omnium malefactorum tuorum pœnas persolvens.

VERS. 18. « Quid prodest sculptile, quia sculpsertur illud? Formaverunt illud conflatile, imaginationem falsam, quia confidit fictor in sigmento suo, ut faciat idola muta. » Quid dementius esse potest his, qui idola manufacta adorant? Qui cum materiam et artificium oculis videant, tanquam diis stupide cultum divinum adhibent.

VERS. 19. « Væ qui dicit ligno : Evigila, et exsurge; væ qui dicit lapidi, Elevare. Et ipsum est imago, et est productio auri et argenti, et spiritus plane non est in eis. » Quis non merito luceat eos, qui preces offerre non dubitant diis ex auro et argento factis? Nec enim erubescunt **1549** eos veluti dormientes excitare : licet non ignorent eos prorsus inanimos esse, qui nihil efficere queant his sensibus, quibus vulgo præditi videntur.

VERS. 20. « Dominus autem in templo sancto suo : revereatur a facie ejus omnis terra. » Nam idola quidem muta et surda sunt, omnibusque viribus destituta : Dominus vero noster cœlum quidem instar templi cujusdam habet, habet autem in terris etiam sibi consecratum locum in Hierosolyma : atque omnium causa æquum et justum est ut ab omnibus creaturis religiose observetur. Hæc autem non obscurum est ad Babylonium dicta fuisse, qui Deum verum contempsisset, et divinum ejus templum incendisset igni, atque idola humana manu facta omni cultu prosecutus esset. Cum ad hunc modum beatus propheta orationis characterem effinxisset, formassetque in interrogationem et responsionem, dubitationum propositionem et quæsitorem solutionem, Deique

πὴν θολερὴν, καὶ μεθύσκων ὅπως ἐπιβλήπη ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν. Καὶ πλητμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης. Πίε καὶ σὺ, καὶ διασαλεύθητι⁶, καὶ σεισθήτι. Ἐπειδὴ γὰρ οἶόν τι θολῶδες πόμα τὴν τιμωρίαν τοῖς ἄλλοις ἐπέφερες, τοὺς κατορωρυγμένους ἀναζητῶν θησαυροὺς, δέξαι καὶ σὺ δ' ἐκέρασας πόμα, καὶ πῶν ἀπόθου μὲν τὴν προτέραν εὐκλειαν, ἀτιμία δὲ περιβληθείς ὀλοφύρου τὴν ἀθρόαν μεταβολήν. « Ἐκύκλωσεν ἐπὶ σὲ ποτήριον δεξιᾶς Κυρίου, καὶ συνήχθη ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν σου. » Ἐφθασέ σε δὲ κατὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρία. Ποτήριον γὰρ καὶ οἶνον τὴν τιμωρίαν καλεῖ, καθὰ πολλάκις εἰρηκαμεν.

17. « Διότι ἀσέβεια τοῦ Λιβάνου καλύψει σε, καὶ τάλαιπωρία θηρίων πτοήσει σε, δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς, καὶ πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικοῦντων αὐτήν⁶. » Τίσεις, φησὶ, πονηρῶν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ τετόλμηκας Ἰβανον γὰρ ταύτην ὠνόμασε· καὶ οἶόν τισι θηρίοις τοῖς πολεμίοις παραδοθήσῃ, τῶν παντοδαπῶν σου κακῶν ἀπατούμενος δίκας.

18. « Τί ὠφελεῖ γλυπτὸν, ὅτι ἐγλύψαν αὐτό; Ἐπλασαν⁷ αὐτὸ χύνευμα, φαντασίαν ψευδῆ· οὐ πέποιθεν ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ, τοῦ ποιῆσαι εἰδῶλα κωφά. » Τί ἀνοητότερον τῶν τὰ χειροποίητα εἰδῶλα προσκυνοῦντων; οἷ καὶ τὴν ὄλην καὶ τὴν τέχνην ὀρῶντες, ὡς θεοὺς τὸ σέβας ἡλιθίως προσφέρουσιν.

19. « Οὐαὶ ὁ λέγων τῷ ξύλῳ· Ἐκνηψον, ἐξεγέρθητι· καὶ⁸ τῷ λίθῳ· Ὑψώθητι· καὶ αὐτὸ ἐστὶ φαντασία· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἔλασμα· ἐκ⁹ χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου, καὶ πᾶν πνεῦμα οὐκ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς¹⁰. » Τίς οὐκ ἂν εἰκότως θρηγήσειε τοῖς ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου κατεσκευασμένοις θεοῖς; Οὐκ ἐρωθρῶσι γὰρ οἶονεὶ καθέδοντας αὐτοὺς διεγείροντες· καὶ ταῦτα εἰδότες ὡς ἀψυχα πάμπαν ἐστὶν, ἐνεργεῖν διὰ τῶν φαινομένων αἰσθητηρίων οὐ δυνάμενα.

20. « Ὁ δὲ Κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ, καὶ¹¹ εὐλαθεῖσθω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. » Τὰ μὲν γὰρ εἰδῶλα κωφά εἰσι, καὶ πάσης δυνάμεως ἔρημα· ὁ δὲ ἡμέτερος Δεσπότης ἔχει μὲν οἶόν τινα ναὸν τῶν οὐρανῶν, ἔχει δὲ καὶ ἐν τῇ γῇ τὸν ἐν Ἱερουσαλήμ ἀφιερωμένον τόπον· καὶ πάντων ἕνεκα δίκαιος δεχέσθαι παρὰ τῆς κρίσεως ἀπάσης τὸ σέβας. Καὶ ταῦτα δὲ δηλον, ὡς πρὸς τὸν Βαβυλωνίων εἰρήται, καταφρονήσαντα μὲν τοῦ ὄντος Θεοῦ, καὶ τὸν θεῶν αὐτοῦ νεῶν παραδεδωκότα τῷ¹² πυρὶ, τοῖς δὲ ὑπ' ἀνθρωπείας χεῖρς κατεσκευασμένοις εἰδώλοις πᾶσαν ἀπονεύμαντα θεραπείαν. Οὕτω διαμορφώσας ὁ μακάριος προφήτης τοῦ λόγου τὸν χαρακτήρα, καὶ σχηματίσας εἰς ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν, εἰς ἐπαπόρησιν καὶ λύσιν τῶν ζητούμενων, καὶ δείξας τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον, καὶ ὅπως Ἰουδαίους μὲν διὰ Βαβυλωνίων,

VARIE LECTIONES.

⁶ διασ. Ita quidem A, sed C σὺ καρδία σαλευθήσῃ. ⁷ καὶ — δόξ. σου. Des. in A. ⁸ A ἐν αὐτῷ. ⁹ A ἔπλασαν. ¹⁰ καὶ. Des. in A. ¹¹ ἐκ. Des. ib. ¹² A αὐτῷ. ¹³ κατ. Des. in A. ¹⁴ τῷ. Des. in C.

καὶ ¹² Βαβυλωνίους δὲ δι' ἑτέρων εἰσπράττεται δίκας, ἅ
εἰς ὑμνοδίαν μεταβάλλει τὸν λόγον καὶ προσευχὴν,
πάλιν ἐν προσημίᾳ προσευχῆς τὰ ἐσόμενα προθε-
σιάζων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

β'. « Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοφὴν σου, καὶ ἐφο-
θήθην· Κύριε, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην. »
Δίους μὲν ἐνεπλήσθην, ὡς Δέσποτα, τῶν σῶν ἐπακού-
σας βημάτων· θεώμενος δὲ σου τῆς ψήφου τὸ δί-
καιον, καὶ τῶν γιγνομένων ἕκαστον ἐνδίκως πρυτα-
νεύομενον, σφόδρα θαυμάζων διατελῶ. « Ἐν μέσῳ
δύο ζώων γνωσθήσῃ. » Τοῦτο ὑπὸ τίνων διαφόρων
γενήσεται. Οἱ μὲν δύο ζῶα νεοθήσονται ἀγγέλους καὶ
ἀνθρώπους· οἱ δὲ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων τὰ τῆ
θεῖα δόξα πελάζοντα, τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ·
ἄλλοι δὲ Ἰουδαίους καὶ Βαβυλωνίους. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ
μὴ ζῶα, ἀλλὰ ζωὰς εἰρηκέναι τὸν προφήτην, τὴν τε
παρούσαν, καὶ τὴν μέλλουσαν, ὣν μέσος ὁ δίκαιος
Κριτὴς ἀναφαίνεται. « Ἐν τῷ ἐγγίσει τὰ ἔτη, ἐπι-
γνωσθήσῃ· ἐν τῷ παρεῖναι τὸν καιρὸν, ἀναδειχθήσῃ. »
Τοῦ γὰρ χρόνου προϊόντος, καὶ τῶν πραγμάτων φαι-
νομένων, δείκνυται σου τὸ τῶν προρρήσεων ἀψευ-
δέες. « Ἐν τῷ παραχθῆναι τὴν ψυχὴν μου, ἐν ὄργῃ
ἐλεύσεως μνησθήσῃ. » Καὶ ταῖς παιδείαις δὲ διατα-
ράττων τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, πάλιν ἐλέψῃ κε-
χρημένος μεταβάλλεις τὰς συμφοράς.

γ'. « Ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαμίαν ἦξει, καὶ ὁ ἅγιος ἐξ
ὄρους κατασκήσου ¹⁴. » Τὸ Θαμίαν οἱ ¹⁵ μὲν Αἴθια, οἱ δὲ
Νύκτον ἠρμηνεύουσι. Προθεσιάζει δὲ ὁ προφήτης, καὶ
προαγορεύει τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐναν-
θρώπησιν, τὴν ἐν Βηθλεὲμ γενομένην, ἣτις ἀπὸ Νό-
του καὶ Αἰθῶς τῆς Ἱερουσαλήμ διακρίεται· ἔρος δὲ
κατάσκειον αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ καλεῖ, χάρισμασι
παντοδαποῖς πάλαι κομμάσασαν, καὶ τῆ νεφέλῃ σκια-
σθεῖσαν, καὶ ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ ἀυλι-
σθεῖσαν. « Ἐκάλυψεν ¹⁶ οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ
τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ. » Τοῦτο καὶ ὁ μα-
κάριος ἔφη Δαβὶδ· « Κύριε, ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυ-
μαστὴν τὸ νομᾶ σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ! ὅτι ἐπήρθη ἡ
μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. » Ἐναν-
θρωπήσας γὰρ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος τῆς μὲν
ἀγνοίας τὸν ζῶπον ἐσκέδασε, ταῖς δὲ τῆς θεογνωσίας
ἀκτίαι τοὺς ἀνθρώπους ἐφώτισε, καὶ πάντας ἐδί-
δαξεν, ὡς οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἀπάντων ἐστὶ
Ποιητὴς ¹⁷.

δ'. « Καὶ φέγγος αὐτοῦ, ὡς φῶς ἔσται. » Φανοτάτην
γὰρ ἀφῆκεν ἀκτίνα, δι' ἧς τὴν οἰκουμένην κατηύ-
γαξε. « Κέρατα ἐν χερσίν αὐτοῦ ὑπάρχει αὐτῷ ¹⁸. »
καὶ ἔθετο ¹⁹ ἀγάπησιν κραταιὰν ἰσχύος αὐτοῦ. » Οὐ
μόνον δὲ τῷ φωτὶ τῆς διδασκαλίας χρησάμενος ὑπ-

ostendisset justitiam, quo pacto a Judæis per Ba-
bylonios, et a Babyloniois per alios penas repes-
cat, sermonem convertit in canticum et precatio-
nem, sub precationis specie rursus futura vati-
cinans.

CAPUT III.

VERS. 2. « Domine, audiavi auditum tuum, et
timui : Domine, consideravi opera tua, et obstu-
pui. » Timore quidem repletus sum, Domine, cum
verba tua exaudissem : ubi vero consideravi judi-
cii tui æquitatem, et unumquodque eorum quæ sunt
juste administrari, magna et perpetua teneor ad-
miratione. « In medio duorum **1550** animalium
cognosceris. » Hoc variis modis a quibusdam intel-
lectum est. Quidam enim duo animalia intel-
lexerunt angelos et homines ; quidam ex incorpo-
reis virtutibus eas quæ divinæ gloriæ appropin-
quant, Cherubim et Seraphim ; alii Judæos et
Babylonios. Mibi vero videtur, non animalia, sed
vitas prophetam dixisse, præsentem et futuram,
quarum in medio Judex justus apparet. « Cum
appropinquerint anni, cognosceris : cum adve-
nerit tempus, demonstraberis. » Temporibus enim
progressu, et rebus exstantibus prædictionum
tuarum veritas ostenditur. « Cum turbata fuerit
anima mea, in ira misericordiæ recordaberis. » Et
correctionibus perturbans animas hominum, mise-
ricordia rursus utens, calamitosum statum im-
mutas.

VERS. 3. « Deus e Thæmane veniet, et sanctus
de monte umbroso. » Thaman quidam Africum,
quidam Austrum interpretati sunt. Prædicat autem
propheta et vaticinatur Dei et Salvatoris nostri
incarnationem in Bethleem factam, quæ Hiero-
solymæ ad Austrum et Africum sita erat. *Montem
umbrosus* vero appellat ipsam Hierosolymam,
omni genere gratiarum olim florentem, et nebula
inumbatam, et sub tegmine Dei cæli habitantem.
« Operuit cælos virtus ejus, et laudis ejus plena
est terra. » Hoc etiam ait beatus David : « Domi-
ne, qui es Dominus noster, quam admirabile est
nomen tuum in universa terra, quoniam elevata
est magnificentia tua super cælos. » Unigenitum
enim Dei Verbum, humana carne suscepta, igno-
rationis **1551** caliginem dissipavit, et radiis
cognitionis Dei homines illustravit, omnesque do-
cuit, cæli et terræ, et universorum Opificem esse
illum.

VERS. 4. « Et splendor ejus, quasi lux erit. »
Clarissimum enim radium emisit, quo orbem terræ
illuminavit. « Cornua in manibus ejus sunt illi,
et posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ. »
Non doctrinæ modo lumine utens veritatem de-

Psal. viii, 2, 5.

VARIE LECTIONES.

¹² καί. Des. ib. ¹³ κατ. A add. δασέος, quod des. etiam t. I, pag. 654. ¹⁴ οἱ — ἡρμην. Vid. Montf. in Hexapl. ad h. l. ¹⁵ ἐξ. — γῆ. Ita quoque t. I, p. 980 et 1379. ¹⁷ ποιητ. C add. καὶ δεσπότης ¹⁸ ὑπ. αὐτ. Des. in A. ¹⁹ ἐθ. Delendum fuit οὐκ, quod in ed. præcedebat, in A et C autem des.

monstravit, sed etiam vi miraculorum editorum in admiratione omnem linguam excitavit: quod utrumque fecit, quoniam acerrime naturam humanam dilexit; id quod Dominus ipse dixit in sacris Evangeliiis: « Ego sum pastor bonus, bonus pastor animam suam ponit pro ovibus ^d. » Et: « Majorem hac dilectionem nemo declarare potest, quam si quis animam suam ponat pro amicis suis ^e. » *Cornua* autem vocavit potentiam, quoniam hæc arma sunt animalium quæ ista habent. Ejusmodi est, quod beatus David dixit: « Tecum inimicos nostros ventilabimus cornu ^f. »

VERS. 5. « Ante faciem ejus ibit verbum, et egredietur in disciplinam post pedes ejus. » Opera enim verbum antecedit, et futura prædicens ita res inducit verbis valde convenientes. Quod vero ait, *in disciplinam*, quædam exemplaria habent cum $\nu\bar{\nu}$: et significat Deum universorum et verbis et operibus ad disciplinam **1552** hominum et doctrinam usum esse. Alia vero habent sine $\nu\bar{\nu}$: et significat, multa cum facilitate, tanquam in campo plano et incitandis equis apto, res decurrere prophetiis obsequentes.

VERS. 6. « Stetit et commota est terra, aspexit et contabuerunt gentes: contriti sunt montes violentia, tabuerunt colles sæculi itineribus sempiternis ejus. » Per hæc omnia autem Dei inexplicabilem potentiam nos docuit. Voluntati enim ejus opus statim obsequitur, et si velit duntaxat (hoc enim est quod dicit: *Stetit et aspexit*), commovet terram, hominum naturam dissolvit, montes rumpit, et colles ut ceram liquefacit. Hæc enim, et quæ sunt hujusmodi, ad commoditatem hominum facere non cessat. *Itinera* enim opera vocat. Significat autem per ea quæ dicta sunt, crucem omnibus hominibus salutarem, in qua stetit Christus Dominus, et commovit terram, et montes concutiens dirupit, et perterrefecit dæmonum gentem, et posita in montibus et collibus templa destruxit. Hæc a principio, et ante mundi constitutionem cum decrevisset, tandem in novissimis diebus complevit.

VERS. 7. « Pro laboribus autem quos vidi, tabernacula Æthiopum pavebunt, et tabernacula terræ * Madiam. » Etenim post salutarem passionem vidi dæmonum genus prostratum, qui naturalem Æthiopum colorem in voluntate sua referentes, animas hominum decipiunt. Quod si quis etiam de hominibus hæc intelligere velit, non aberrabit a scopo divinæ Scripturæ: nam post salutarem **1553** crucem, et passionem, et resurrectionem Domini, spirituali gratia cumulatus divinus ap-

^d Joan. x, 11. * Joan. xv, 13. † Psal. XLIII, 6.

VARIE LECTIONES.

²⁰ δ. δεξ. Loco cit. leg. έχει. ²¹ θ̄. Loco cit. post ψυχ. αὐτ. ponitur. ²² ν̄. Bosius h. l. et post pauca habet διφθόγγου, quæ lectio sensum faciliorem reddit. Si παιδείαν scribimus sine diphthongo, parum differet παιδῶν a παιδία, quæ est lectio cod. Vatic. ²³ A et C πορείας αἰώνιους. ²⁴ τῆ. Ex C suppl. ²⁵ δέ et deinde ὧν des. in A et C. ²⁶ καί. Des. in C.

δειξε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τῇ δυνάμει τῆς θαυματουργίας εἰς θαύματα πᾶσαν γλῶτταν ἐκίνησεν· ἐκάτερον δὲ πεποίηκε ἵλιαν ἀγαπήσας τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν· τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις εἶπεν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. » Καί· « Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς δύναται δεῖξαι ²⁰, ἵνα τις θῆ ²¹ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » *Κέρατα* δὲ τὴν δυνάμιν προσηγόρευσεν, ἐπειδὴ ὅπλα ταῦτα τῶν κεκτημένων ζώων. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ μακάριου Δαβὶδ εἰρημένον. « Ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν. » ε'. « Πρὸ προσώπου αὐτοῦ πορεύεται λόγος, καὶ ἐξελεύσεται εἰς παιδείαν κατὰ πόδας αὐτοῦ. » Ἦγείται γὰρ τῶν ἔργων ὁ λόγος, καὶ προαγορεύων τὰ ἐσόμενα, οὕτως ἐπάγει τὰ πράγματα σφόδρα τοῖς λόγοις συμβαίνοντα. Τὸ δὲ, *εἰς παιδείαν*, ἕνια μὲν τῶν ἀντιγράφων μετὰ τοῦ $\nu\bar{\nu}$ ²² ἔχει, καὶ δηλοῖ, ὡς καὶ τοῖς λόγοις, καὶ τοῖς ἔργοις ὁ τῶν ὄλων Θεὸς εἰς παιδείαν τῶν ἀνθρώπων καὶ διδασκαλίαν κέχρηται· ἕνια δὲ ἀνευ τοῦ $\nu\bar{\nu}$, καὶ σημαίνει ἐπὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας, ὡς ἐν ἱππηλάτῳ πεδίῳ, τρέχει τὰ πράγματα ταῖς προφητείαις ἀκολουθοῦντα.

ς'. « Ἔστη, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ· ἐπέβλεψε, καὶ ἐτάκη ἔθνη· διεθρύβη τὰ ὄρη βίβ, ἐτάκησαν βουνοὶ ἀκόνιοι, πορείαις αἰώνιοις ²³ αὐτοῦ. » Διὰ πάντων δὲ τῶν εἰρημένων τὴν ἀρῆστον τοῦ Θεοῦ δυνάμιν ἡμεῖς εἶδαζε· τῇ βουλή γὰρ αὐτοῦ τὸ ἔργον ἀκολουθεῖ, καὶ θελήσας μόνον (τοῦτο γὰρ εἶπεν, *ἔστη καὶ ἐπέβλεψε*), κλονεῖ τὴν γῆν, διαλύει τῶν ἀνθρώπων τὴν ²⁴ φύσιν, ῥήγνυσι τὰ ὄρη, καὶ τοὺς βουνοὺς κηροῦ δίκην κατατῆκει. Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα εἰς ὠφέλειαν ἀνθρώπων ποιῶν διατετέλεκε. *Πορείας* γὰρ τὰ ἔργα καλεῖ. Σημαίνει δὲ διὰ τῶν εἰρημένων, καὶ ἐν πηγάζοντα πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν σωτηρίαν σταυρῶν· ἐφ' οὗ ἔστη μὲν ὁ Δεσπότης Χριστὸς, διέσεισε δὲ τὴν γῆν, καὶ τὰ ὄρη κλονήσας διέῤῥηξε, κατέπληξε δὲ τῶν δέει τῶν δαιμόνων τὰ γένη, καὶ τὰ ἐν ὄρεσι καὶ βουνοῖς τεμένη κατέλυσε. Ταῦτα ἀνωθεν μὲν, καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως δοκιμάσας, ἐπ' ἐσχάτου δὲ τῶν ἡμερῶν ἀποπληρώσας.

ζ'. « Ἄντι δὲ ²⁵ κόπων ὧν εἶδον, σκηνώματα Αἰθιόπων ποτηθήσονται, καὶ ²⁶ σκηνὰ γῆς Μαδιάμ. » Ἄλλὰ γὰρ μετὰ τὰ σωτήρια παθήματα εἶδον καταπεπτωκὸς τῶν δαιμόνων τὸ γένος, οἱ τὴν φυσικὴν τῶν Αἰθιόπων χροάν ἐν τῇ προαιρέσει μιμούμενοι, τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐξαπατῶσι ψυχὰς. Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ταῦτα τις ἐθέλει νοεῖν, τοῦ τῆς θείας Γραφῆς οὐκ ἐκπεσεῖται σκοποῦ· μετὰ γὰρ τὸν σωτήριον σταυρῶν, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Δεσπότης, τῆς πνευματικῆς χάριτος ἐμπληθεὶς ὁ

θεῖος τῶν ἀποστόλων χορὸς, καὶ τοῦ Μαδιάμ τὰς A stolorum chorus, et Madianitarum tabernacula, σκηνάς, καὶ τῶν Αἰθιοπῶν τὰς οἰκήσεις εθεάσατο, et Æthiopum habitationes vidit, et omnem orbem καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῆς θείας ἐνέπλησε γνώ- terræ divina cognitione adimplevit. σως.

η'. « Μὴ ἐν ποταμοῖς ὠργίσθης, Κύριε, ἢ ἐν πο- ταμοῖς ὁ θυμὸς σου, ἢ ἐν θαλάσῃ τὸ ὄρημά σου; » Κλονῶν, φησὶν, ὦ Δέσποτα, τὴν γῆν, καὶ τὰ ὄρη συντριβῶν, μὴ πᾶσιν ὀργίξῃ τοῖς ἔθνεσι, καὶ παν- ὠλεθρίαν ἄπασιν ἐπιφέρεις ἀνθρώποις; Ποταμοὺς γὰρ καὶ θάλασσαν τὰ ἔθνη προσήγορεύσει.

« Ὅτι ἐπιβήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἵπ- πάσια σου σωτηρία. (θ'.) Ἐντείνων ἐντενεῖς τὸ τόξον σου ἐπὶ σκῆπτρα, λέγει Κύριος. » Ἀλλὰ γὰρ δῆλον, ὡς τῆς τῶν ἀνθρώπων προμηθούμενος σωτηρίας ταῦτα κατεδέξω τὰ πάθη. Διὸ²⁷ καθάπερ τισὶν ἵπ- ποῖς ἐποχοῦμενος τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις, πᾶσι τοῖς B πιστεύουσι παρέξεις²⁸ τὴν σωτηρίαν · τοῖς δὲ κολα- στικοῖς ὅπλοις κατὰ τῶν ἀντιλεγόντων χρῆσθ, ὧν πρωτεύουσιν αἱ τοῦ Ἰσραὴλ φυλαὶ · σκῆπτρα γὰρ ὠνόμασε τὰς φυλάς. Τούτῳ ἔοικε, τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου πρὸς τὸν Ἀνανίαν εἰρη- μένον ἐν Δαμασκῷ · « Πορεύου, ὅτι σκευὸς ἐκλογῆς μοι ἐστὶν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ βνομά μου ἐνώπιον ἔθνῶν καὶ βασιλέων, καὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. » Τὸ δὲ, « Ἐντείνων ἐντενεῖς τὸ τόξον σου, » σφόδρα συμ- βαίνει τῷ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ εἰρημένῳ · « Ἐν- τεινον, καὶ κατευοδοῦ, καὶ βασιλευε · » καὶ μετ' ὀλίγα · « Τὰ βέλη σου ἤκονημένα, Δυνατὲ, λαοὶ²⁹ ὑποκάτω σου πεσοῦνται ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. » — « Ποταμοὶς ῥαγῆσεται ἡ γῆ³⁰. » C Καθάπερ γὰρ οἱ γηπόνοι εἰς διώρυγας διαίρουσι τοὺς ποταμοὺς, ἀρδεῖαν τῇ γῆ σοφίζόμενοι · οὕτως οἶόν τιναις ποταμοὺς, τοὺς θεῖους ἀποστόλους καὶ τοὺς ἐκείνων ἀκολούθους διαιρήσεις, καὶ τὴν πνευματικὴν ἀρδεῖαν τοῖς ἀνθρώποις προσοίσεις.

ι'. « Ὁφονται σε, καὶ ὠδίνήσουσι λαοί. » Διπλῆν δὲ τοῦτο διάνοιαν ἔχει. Ὅτι γὰρ πεπιστευκότες ὀρώντες σου προφανομένην τὴν δύναμιν ἐρώσι, καὶ οἰονεὶ ὠδίνουσιν, ἰδεῖν σου ποθοῦντες τὴν αἰώνιον βασι- λείαν · οἱ τε ἀπίστῳ κατεχόμενοι ὀδύνας γυναικὸς ὠδινούσης βληθήσονται, φθονοῦντες καὶ βασκαίνοντες σου τῇ δόξῃ. « Σκορπιζῶν ὕδατα πορείας αὐτοῦ³¹. » Καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις συμβαίνει. Τὰ γὰρ τῆς θείας αὐτοῦ διδασκαλίας ὕδατα διὰ τῶν θεῶν ἀπο- στόλων εἰς πάντα τὰ ἔθνη διένειμεν.

« Ἐδωκεν ἡ ἀβυσσος φωνὴν αὐτῆς, ὕψος φαντα- σίας αὐτῆς ἐπήρθη³². (ια'.) Ὁ³³ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς. » Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, καὶ τὴν τῶν νοημάτων ἀκολουθίαν ἐφύλαξε. Ποταμοὺς γὰρ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους προσαγορεύσας, θάλασ- σαν ὀνομάζει τὰ ἔθνη τῇ τῆς ἀσεβείας πικρότητι κατεχόμενα. Ἀλλὰ καθάπερ ποταμῶν εἰσβαλλόντων

VERS. 8. « Num in fluminibus iratus es, Domine? aut in fluminibus furor tuus, vel in mari impetus tuus? » Terram, inquit, concutiens, Domine, et montes conterens, num omnibus irasceris gentibus, et perniciosi omnibus infers hominibus? Fla- mina enim et mare appellavit gentes.

« Quia ascendes super equos tuos, et equitatio tua salus. (VERS. 9.) Intendens intendes arcum tuum super sceptrum, dicit Dominus. » At manifestum est te hominum salutis gratia hos cruciatus pertulisse. Unde sacris apostolis tanquam equis quibusdam insidens, omnibus credentibus salutem afferes: ultricibus autem armis contra refragantes uteris, inter quos primas tenent tribus Israelis, nam sceptrum nominavit i tribus. Huic simile est, quod Dominus de beato Paulo Ananiam dixit Damasci: « Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, et portet nomen meum coram gentibus et regibus, et filiis Israelis. » Quod vero ait: « Intendens intendes arcum tuum, » apte convenit cum his quæ a beato Davide dicuntur: « Intende, prospere procede, et regna^b; » et post pauca: « Sagittæ tuæ acutæ, Potentissime, pupuli sub te cadent in corde 1554 inimicorum regis^l. » — « Fluvius scindetur terra. » Quemadmodum enim agricolæ in fossas derivant fluvios, ut irrigati- onem terræ parent: sic tanquam flumina quædam divinos apostolos et sectatores eorum distribues, et spiritualem irrigatiorem hominibus afferes.

VERS. 10. « Videbunt te, et dolebunt sicut parturienti, populi. » Hoc vero duplicem intellectum habet. Nam et qui crediderunt, patientem videntes potentiam tuam, amant et parturiunt desiderio videnti regnum tuum sempiternum: et qui incredulitate detinentur, mulieris parturientis dolores sustinebunt, tabescentes invidia gloriæ tuæ. « Dispergens aquas itineris ejus. » Hæc quoque jam dictis conveniunt: aquas enim divinæ suæ disciplinæ per divinos apostolos in omnes nationes distribuit.

« Dedit abyssus vocem suam, altitudo ostentationis ipsius elevata est. (VERS. 11.) Sol et luna stetit in ordine suo. » Perstitit in metaphora, et sensuum consecutionem servavit. Nam cum fluvios sacros apostolos vocarit, mare nominat gentes impietatis amaritudine affectas. Sed quemadmodum fluviorum in mare influentium multus sit sonitus et strepi-

^a Act. ix, 15. ^b Psal. xliiv, 5. ^l ibid. 6.

VARIE LECTIONES.

²⁷ C διόπερ. ²⁸ παρ. Ita cum C legimus. Sirm. παρέξεις. ²⁹ λαοί — περ. Des. in ed. pr. ³⁰ A et C ποταμῶν ῥαγῆσεται γῆ. Ita quoque l. I, p. 900, 1273 et 1274. Eadem l. cc. videas interpretationem. ³¹ αὐτ. Des. in A et C. ³² ἐπ. Ad initium vers. 11, referri solet. ³³ ὁ — αὐτ. Des. in C.

tus, marinis fluctibus obstantibus, influxumque prohibentibus: sic cum apostoli gentes peragrarent, et salutare prædicationem perferrent, tumultus contra eos concitabantur, et seditiones infidelium contradicentium, et doctrinæ flammam restinguere conantium. Id quod aperte nos Actorum historia docet. **1555** Ephesi enim Demetrius argentarius contra apostolos turbas excitavit i. Corinthi vero alii exclamabant, « Qui orbem terrarum subverterunt, hi hic adsunt k. » Hierosolymis quoque Judæi totam urbem contra divinum Paulum commoventes, Romanis tandem illum tradiderunt: atque ejusmodi infinita licet invenire.

« In lucem jacula tua ibunt, in splendorem conruscationis armorum tuorum. (VERS. 12.) In comminatione conculcabis terram, et in furore percutes gentes. » Et hæc dum fiunt in concionatores gentibus abs te missos, per patientiam toleras, inquit, cum inexplicabili potestate præditus sis, et ultricibus omnium generum armis abundes, et sola minarum significatione omnem terram una cum incolis perdere possis. Hac vero divina patientia usus es, quoniam

VERS. 13. « Egressus es in salutem populi tui, ut salvares christos tuos. » Hæc quoque similia sunt iis quæ in sacris Evangelii dicuntur a Salvatore nostro: « Venit Filius hominis in mundum, non ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum l. » *Christos* autem vocat eos qui vocati sunt, et cum fide prædicationem Evangelii susceperunt, divinique Spiritus gratiam consecuti sunt. « Misisti in capita iniquorum mortem, suscitasti vincula usque ad collum, in suam. » His quidem qui crediderunt, salutem attulisti: eos vero, qui prorsus increduli manserunt, morti tradidisti, mortisque vinculis astrinxisti.

VERS. 14. « Divisisti in stupore capita, **1556** potentium, commovebuntur in eo: aperient frena sua, sicut pauper comedens in abscondito. » Potentia autem tua manifesta omnibus hominibus facta, etiam qui magnis præditi erant potestatibus in tanto erunt timore, ut non libere, sed occulte tantum et in abdito sint oblocuturi: quos site quis cum mendico quopiam comparet, qui propalam cibum capere non audeat, sed ore clauso hunc intus conficiat.

VERS. 15. « Et ascendere fecisti in mare equos tuos, conturbantes aquas multas. » Supra quidem fluviorum in mare influentium conflictum dixit futurum: hoc vero loco, quos fluvios appellavit, *equos* rursus nominat; quibus gentes obeuntibus,

εις πέλαγος πολὺς ἤχος καὶ ψόφος; ἀποτελεῖται, τῶν θαλαττίων κυμάτων εἰργόντων, καὶ ἐπεχόντων τὴν εἰσβολὴν · οὕτως τῶν θείων ἀποστόλων τὰ ἔθνη περιουστούντων, καὶ τὸ σωτήριον διαπορθμευόντων κήρυγμα, θόρυβοι κατ' αὐτῶν ἐκινουῦντο, καὶ στάσεις τῶν ἀπίστων ἀντιλεγόντων, καὶ σθενεῖναι πειρωμένων τῆς διδασκαλίας τὴν φλόγα. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς ἡ τῶν Πράξεων ἱστορία διδάσκει. Ἐν Ἐφέσῳ μὲν γὰρ Δημήτριος ὁ ἀργυροκόπος τὴν κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐκίνησε ταραχὴν · ἐν Κορίνθῳ δὲ ἑτεροὶ ἐβόων · « Οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες, οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρεσιν. » Ἐν Ἱεροσολύμοις δὲ οἱ Ἰουδαῖοι πᾶσαν τὴν πόλιν κατὰ τοῦ θεσπεσίου Παύλου κινήσαντες, Ῥωμαίοις, τὸ τελευταῖον, παρέδωκαν. Καὶ ἄλλα δὲ μυρία τοιαῦτα ἔστιν εὐρεῖν

B « Εἰς φῶς βολίδες σου πορεύονται: εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὄπλων σου. (19.) Ἐν ἀπειλῇ συμπατήσεις²⁶ γῆν, καὶ ἐν θυμῷ πατάξεις²⁷ ἔθνη. » Καὶ τούτων γινομένων εἰς τοὺς ἀπὸ σοῦ πεμφθέντας τοῖς ἔθνεσι κήρυκας, μακροθυμεῖς, φησὶν, ἀρρήτον μὲν ἔχων τὴν δύναμιν, ὄπλων δὲ κολαστικῶν παντοδαπῶν εὐπορῶν, καὶ διὰ μόνῃς ἀπειλῆς τὴν σύμπασαν γῆν μετὰ τῶν οἰκητῶρων διαφθεῖραι δυνάμενος. Τῆ δὲ μακροθυμῆα κέρησαι ταύτη, ἐπειδὴ

γ'. « Ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν τοῦ²⁸ λαοῦ σου, τοῦ σῶσαι τοὺς χριστοὺς σου. » Καὶ ταῦτα ἔθηκε τοῖς ὑπὸ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις εἰρημένοις · « Ἦλθεν²⁷ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. » *Χριστοὺς* δὲ καλεῖ τοὺς τῆς κλήσεως ἀξιοθέντας, καὶ πιστῶς δεξαμένους τὸ κήρυγμα, καὶ τῆς τοῦ θείου Πνεύματος χάριτος ἀπολαύσαντας. « Ἐβαλες εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θάνατον, ἐξήγειρας δεσμοὺς ἕως τραχήλου εἰς τέλος. » Τοῖς μὲν οὖν πεπιστευκόσιν ὠρεξας τὴν σωτηρίαν · τοῖς δὲ διὰ τέλους ἠπιστηκίτας τῷ θανάτῳ παρέδωκας²⁸, περιτεθεικὸς αὐτοῖς τὰ τούτου δεσμά.

δδ. « Διέκοψας ἐν ἐκστάσει κεφαλὰς δυναστῶν, σεισθήσονται ἐν αὐτῇ²⁹ · διανοίξουσι χαλινούς αὐτῶν, ὡς ὁ ἐσθίων πτωχὸς λάθρα. » Δῆλος δὲ σου πᾶσιν ἀνθρώποις τῆς δυνάμεως γενομένης, καὶ οἱ τὰς μεγάλας περικείμενοι δυναστείας ἐν δέξει τοσοῦτω γενήσονται, ὡς τοὺς ἐναντίους λόγους μὴ σὺν πᾶρρησίᾳ προφέρειν, ἀλλ' ἐν παραβύσει καὶ κρύβδῃ, οὗς εἰκότως ἂν τις παραβῆλοι πτωχῷ τινι προφανῶς μεταλαβεῖν οὐ τολμῶντι τροφῆς, ἀλλὰ μεμυκὸς τοῦ στόματος ταύτην ἔνδον λεπτύνοντι.

εε'. « Καὶ ἐπέβασας τοὺς ἵππους σου³⁰ εἰς θάλασσαν, ταράσσοντας ὕδατα πολλὰ. » Ἄνω μὲν οὖν τῶν ποταμῶν εἰσβαλλόντων εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ζάλην εἶπε γενήσεσθαι · ἐνταῦθα δὲ, οὗς ποταμῶν προσηγόρευσεν, ἵππους πάλιν ὠνόμασεν · ὧν τὰ

i Act. xix, 24 seqq. k Act. xvii, 6. l Joan. iii, 17.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ συμπ. Α ὀλιγόσας. ²⁷ πκτ. Lectio minus frequens. Α habet κατάξεις juxta rec. lect. Vid. supra. p. 1010, lin. 4. ²⁸ τοῦ. Des. in C. ²⁹ Ἦλθεν — κόσμον. Aliter in C leg. ³⁰ C παραδέδωκας. ³¹ C ἐβόων.

³² τ. ἵππ. σ. In Α posi θάλασσαν ponitur. Ita quoque t. I, p. 899, 1054 et 1060.

Ἔθνη περιόντων, συνίστατο μὲν τὰ κλυδώνια, διεδέ-
χετο δὲ ταῦτα γαλήνη βαλεῖα. Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος
ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις εἶπεν · « Οὐκ ἤλθον
βλαεῖν εἰρήνην εἰς τὴν οἰκουμένην, ἀλλὰ μάχιστον,
δικάσαι ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ πλησίον ⁴¹ αὐτοῦ, υἱὸν
ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, θυγατέρα ἀπὸ ⁴² τῆς μητρὸς
αὐτῆς, καὶ νόμφην ἀπὸ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς. »
Ἐπειδὴ γὰρ συμφώνως ἠσπάζοντο τὴν ἀσέβειαν,
τῇ καλῇ διαίρεισει λύει τὴν κακὴν συμφωνίαν, καὶ
μετὰ τὴν ἐπαινουμένην διαφωνίαν, τὴν τῆς εὐσεβείας
ἐργάζεται συμπνοίαν.

15. « Ἐφυλαξάμην, καὶ ἐπτοήθη ἡ κοιλία ⁴³ μου
ἀπὸ φωνῆς προσευχῆς χειλέων μου · καὶ εἰσῆλθε
τρόμος εἰς τὰ ὀστέα μου, καὶ ὑποκάτωθέν μου ⁴⁴
ἐταράχθη ἡ ἕξις ⁴⁵ μου. » Λογισάμενος ὁ Προφήτης,
ἀπὸ τῶν εἰρημένων οἷα συμβήσεται Ἰουδαίοις ἀπι-
στοῦσι, τῶν ἔθνῶν πιστευόντων, συμπαθεῖν περὶ
τοὺς ὁμοφύλους χρησάμενος, τρέμειν ἔφη, καὶ δε-
διέναι τῶν διὰ τῆς προσευχῆς εἰρημένων προβό-
σεων ἕνεκα. Ἄλλ' ὁμως, ἔχω, φησὶ, παραφυχῆν,
τὸ μὴ γενέσθαι τῆς ἐκείνων κακοπραγίας αὐτόπτης·
« Ἄναψύσομαι γὰρ ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς μου, τοῦ
ἀναβῆναι ⁴⁶ εἰς λαὸν παροικίας μου. » Πρὸ γὰρ τῆς
ἐκθάσεως τῶν προβήθησαν τέλος τοῦ βίου δέξομαι,
καὶ τῆς τοῦ παρίντος βίου παροικίας ἀπαλλαγῆ-
σομαι.

16. « Διότι συκὴ οὐ καρπορήσει, καὶ οὐκ ἔσται
γεννήματα ἐν ταῖς ἀμπέλοις · ψεύσεται ἔργον ἐλαίας,
καὶ τὰ πεδία οὐ ποιήσει βρώσιν · ἐξέλιπεν ἀπὸ βρώ-
σεως πρόβατα, καὶ οὐκ ὑπάρξουσιν βόες ἐπὶ φάτ-
ναις. » Οὐκ ἔσονται, φησὶν, οὔτε συκῆς ἀκαρπίαν,
οὔτε ἐλαίας ἀγονίαν, οὔτε ἀμπελον τῶν βοτρώων
ἐστερημένην, οὔδε πεδία τῶν ἀσταγῶν γουμᾶ, οὐ
λιμῶ τὰ κτήνη φθειρόμενα. Καὶ τοῦτων δὲ ἕκαστον
τροπικῶς εἴρηται. Συκὴν μὲν γὰρ τὴν Ἱερουσαλήμ
προσηγόρευσεν · οὕτω γὰρ ἡμᾶς νοεῖν ὁ Κύριος ἐδί-
δαξε διὰ τῆς παραβολῆς, συκὴν ἀκαρπον ὑποδείξας,
ἣν ὁ φυτουργὸς διὰ τὴν ἀκαρπίαν ἐκτεμεῖν ἤθου-
ληθῆν · ὁ δὲ γεωργὸς ὀλίγον ἐνδοθῆναι χρόνον ἰκέ-
τευσεν, ὥστε αὐτὴν ἐπιμελείας ἀξιοθεῖσσαν, ἣ τὸν
καρπὸν ἀποδοῦναι, ἣ προβήξον ἀνασπασθῆναι.
Ἄμπελον δὲ τὸν λαὸν ἢ θεῖα Γραφῆ πολλᾶκις
ὠνόμασε · καὶ ἵνα τὰς ἄλλας καταλείπω μαρτυρίας,
διὰ Ἡσαίου φησὶν ὁ Θεός · « Ὁ γὰρ ἀμπελὼν Κυ-
ρίου Σαβαὼθ οἶκος Ἰσραὴλ ἔσται, καὶ ὁ οἶκος τοῦ
Ἰούδα νέφυτον ἡγαπημένον. Ἐμείνα τοῦ ποιῆσαι
κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν, καὶ οὐ δικαιοσύνην,
ἀλλὰ κραυγὴν. » Ἐλαίαν δὲ ἀγονον, τοὺς Φαρι-
σαίους καὶ Σαδδουκαίους οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι προσ-
αγορεύσας, οἱ ἐπὶ τῷ τῆς δικαιοσύνης ὀνόματι βρεν-
θόμενοι, ἔρημοι τῶν ταύτης ὑπῆρχον καρπῶν.
Ἄτι δὲ εἰς εἰκόνα δικαίων αὐτὴ παραλαμβάνεται,
μάρτυρος ὁ μέγας Δαβὶδ βωῶν · « Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαία

A procllae quidem exortae sunt, has vero tranqui-
litas maxima excepit. Hoc etiam Christus in sa-
ceris Evangeliiis dixit : « Non veni ut pacem mitte-
rem in orbem, sed gladium : veni enim separare
hominem a proximo conjuncto sibi, et filium a
patre suo, et filiam a matre sua, et nurum a socru
sua m. » Nam quia concorditer impietatem amplexi
sunt, pulchra divisione dissolvit malam consensio-
nem, et post laudatam dissensionem pietatis con-
cordiam efficit,

VERS. 16. « Custodivi, et extimuit venter meus
a voce orationis laborum meorum : et ingressus
est tremor in ossa mea, et subter me conturbata
est fortitudo mea. » Reputans secum ex dictis pro-
pheta **1557** quanta mala Judaeis impenderent
qui gentibus credentibus ipsi non crederent, mi-
sericordia in contribules commotus, tremere se
ac timere dixit, ob ante dictas sub orationis spe-
cie predictiones. Sed tamen haec, inquit, mihi est
consolatio, me illarum calamitatum spectatorem
non esse futurum. « Requiescam enim die tribula-
tionis meae, et ascendam ad populum peregrina-
tionis meae. » Ante eventum enim predictionum
vita defungetur, et ab hujus vitae incolatu liberabor.

VERS. 17. « Quia ficus non feret fructum, et non
erunt germina in vineis ; mentietur opus olivae, et
campi non proferent escam ; defecerunt ab esca oves,
et non erunt boves ad praesepia. » Non videbo, in-
quit, ficum infecunditatem, non olivae sterilitatem,
non vineam racemis destitutam, neque campos spicis
vacuos, neque pecora fame confecta. Unumquodque
ex his tropice dictum est. Nam ficum Hierosolymam
appellavit : sic enim intelligere nos docuit Chri-
stus per parabolam n, ficum sterilem indicans, quam
cum plantator ob sterilitatem excindere vellet, agri-
cola paululum temporis dari rogavit, ut ea diligen-
ter curata aut fructum afferret, aut radicibus
extirparetur. Vineam autem saepenumero divina
Scriptura populum nominavit ; et, ut alia testimonia
omitam, per Isaiam Deus ait : « Vineam autem Do-
mini exercituum domus Israelis est, et domus
Judae novella plantatio dilectissima. Expectavi ut fa-
ceret judicium, fecit autem iniquitatem, et non ju-
stitiam, sed clamorem. Olivam porro **1558**
sterilem si quis Phariseos et Sadducæos dixerit,
non errabit : qui justitiae nomine sese effertentes,
ab hujus fructibus erant destituti. Olivam autem
referre imaginem justorum, ipse David testis est :
« Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei,
speravi in misericordia Dei mei in æternum ? »
Campos vero infructuosos vocat eorum ditioni quid-

^m Matth. x, 34, 35. ⁿ Luc. xiii, 6 seqq. ^o Isa. v, 7. ^p Psal. li, 8.

VARIAE LECTIOES.

⁴¹ ἀπ. τ. πλ. loco cit. est, κατὰ τοῦ πατρὸς. lb. des. υἱὸν ἀπὸ τ. π. αὐτοῦ. ⁴² ἀπὸ. loco cit. h. l. et
post pauca est κατὰ. ⁴³ κοιλ. A καρδία. ⁴⁴ ὀπ. μου. A ἐν ἐμοί. ⁴⁵ ἕξ. A ἰσχύς. ⁴⁶ ἀναβ. A add. με.
C δέ.

jectos, in quos etiam Jeremias vociferatur : « *Novate vobis novale, et nolite serere super spinas.* » Et *oves* similiter vocat subjectos, quibus famem minatur. « *Ecce enim, inquit, mittam famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini.* » *Boves* vero *non existentes ad præsepia*, sacerdotes dicit, quorum altaria, olim celeberrima, deserta remanserunt. Nam, quemadmodum boves arant terram, sic populi animas sacerdotes excolebant, tanquam pastum quemdam ab illo accipientes ea quæ altaribus veluti præsepibus offeruntur : de quibus etiam beatus Paulus ait : « *Non obligabis os bovi trituranti.* » Itemque : « *Qui altari serviunt, de altari quoque participant.* » Verum hi quidem in ejusmodi calamitates incident :

φωμώσεις βοῶν ἀλωῶντα. » Καὶ πάλιν · « *Οἱ τῶν θυσιαστηρίων προσεδρεύοντες, τῶν θυσιαστηρίων συμπερίζονται.* » Ἄλλ' οὗτοι μὲν τοιαύταις περιπεσοῦνται δυσπραξίαις ·

VERS. 18, 19. « *Ego autem in Domino exultabo ; gaudebo de Deo Salvatore meo. Dominus Deus meus fortitudo mea, et ponet pedes meos sicut cervi : super excelsa ponet me, ut vincam in cantico ejus.* » Tametsi enim propter illos mœstitia et timore oppletus fui, tamen ob Dei mei gloriam, quæ manifesta fiet omnibus hominibus, **1559** exulto et gaudeo. Confirmabit enim naturæ meæ infirmitatem, et velut cervum præparabit me ad serpentes et scorpiones conculcandos, et supprimendam in spiritualibus nequitiam, donec ad summam virtutem perveniens, victricem laudationem cantavero Salvatori et Creatori (meo). Neque vero ignoro dicere nonnullos, qui totam præcationem Habacuci historice intelligunt, de redivit e Babylone hæc prophetam prænuntiâsse. Ego vero, si quis etiam typice de illis hæc prædicta fuisse velit, non repugnabo : nam et iis quæ a nobis enarrata sunt, hæc intelligentia convenit : siquidem novorum typus manifestus sunt vetera. Cæterum absurdum putavi, ubi veritas vincit, et umbra occultatur a corpore, ad alia prophetiam referre nihil penitus cum illis convenientem. Si quis vero accurate noscere studet, perscrutetur prophetiam, et videbit ejus plurima nequaquam cum typis congruentia. Sed de his, ut quisque volet, judicet. Ego autem lectores admonéo, ut ex enarrationibus utilitatem percipiant, et virtutis divinæ adjumento nixi, cursum perficiant, et victrices coronas appetant, quarum Dominus Jesus Christus est largitor, cui convenit omnis gloria in sæcula sæculorum. Amen.

κατάκαρπος ἐν τῷ αἵῳ τοῦ Θεοῦ, ἤλαπισα ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ μου εἰς τὸν αἰῶνα. » *Πεδία δὲ ἀκίρρα* τοὺς ὑπὸ τούτοις τελούντας προσαγορεύει, πρὸς οὓς καὶ Ἱερεμίας βοᾷ · « *Νεώσατε ἑαυτοὺς νεώματα, καὶ μὴ σπειρήτε ἐπ' ἀκάνθαις.* » Καὶ *πρόβατα* δὲ τοὺς ἀρχομένους καλεῖ, οἷς τὸν λιμὸν ἀπειλεῖ. « *Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ ἐπάξω λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου.* » *Βόας δὲ οὐχ ὑπάρχοντας ἐν φάτναις* τοὺς ἱερέας λέγει⁶⁷, ὧν ἔρημα μεμένηκε τὰ πάλαι πολυθρόλλατα θυσιαστηρία · καθάπερ γὰρ οἱ βόε; γεωργοῦσι τὴν γῆν, οὕτως οἱ ἱερεῖς ἐνεσούργουν τοῦ λαοῦ τὰς ψυχὰς, οἷόν τινα τροφήν παρ' αὐτοῦ κομιζόμενοι τὰ τοῖς θεοῖς θυσιαστηρίοις καθάπερ τισὶ προσφερόμενα φάτναις.

B Περὶ τούτων καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος · « *Οὐκ ἔγωγε ἐν τῷ Κυρίῳ ἀγαλλιάσομαι· χαρῆσομαι ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι μου. Κύριος ὁ Θεός μου δύναμις μου, καὶ τάξει τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἐλάφου⁶⁸, καὶ⁶⁹ ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ἐπιθιβά με, τοῦ νικῆσαι με ἐν τῇ ψῆθῃ αὐτοῦ.* » Εἰ γὰρ καὶ δι' ἐκείνους ἀθυμίας ἐνεπλήσθη καὶ δέους, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ μου δόξαν τὴν ἅπασιν ἀνθρώποις δῆλην γεννησομένην, καὶ γάννουμαι, καὶ εὐφραίνομαι. Ὑπερείσει γὰρ μου τῆς φύσεως τὴν ἀσθένειαν, καὶ δικὴν ἐλάφου τοὺς ὄρει, καὶ τοὺς σκορπίους, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας παρασκευάζει πατεῖν, ἕως ἂν τοῦ ὕψους τῆς ἀρετῆς ἐπικόμενος, τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄσω τῷ Σωτῆρι καὶ Ποιητῇ. Οἶδα μὲν οὖν, ὡς τινες ἅπασαν τὴν τοῦ Ἀμβραχοῦμ προσηγορίαν ἐπανόδου ἔφασαν τὸν Προφήτην ταῦτα προειρηκεῖναι · ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν καὶ τυπικῶς ἐπ' ἐκείνοις τὶς ταῦτα προειρηθῆσθαι βούλεται, οὐ διενεχθήσομαι · τοῖς γὰρ ὑφ' ἡμῶν ἐρμηνευθεῖσι συμβαίνει καὶ ἡ τοιαύτη διάνοια, εἴπερ ἀληθῶς τύπος ἐναργῆς τῶν νέων τὰ παλαιά. Ἄστοπον δὲ ψῆθην, τῆς ἀληθείας κρατούσης, καὶ τῆς σκιάς ὑπὸ τοῦ σώματος καλυφθεῖσης, εἰς ἕτερα τὴν προφητείαν λαθεῖν, μηδὲ παντελῶς ἐκείνοις ἀρμόττουσαν. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς μαθεῖν ἐθέλει, ἐρευνησάτω τὴν προφητείαν, καὶ εὐρεῖται αὐτῆς τὰ πλεῖστα μηδαμῶς τοῖς τύποις ἀρμόττοντα· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἡ⁷⁰ βούλεται τὶς κρινέτω· ἐγὼ δὲ τοὺς ἐντυγχάνοντας παρακαλῶ, τὴν ἐκ τῶν ἑρμηνευμένων ὠφέλειαν συλλέξαι, καὶ ὑπὸ τῆς θείας βοηθουμένου δύναμεως τὸν δρόμον τελέσαι, καὶ τῶν νικηφόρων ἐπιθυμῆσαι στεφάνων, ὧν χορηγός ὁ Δεσπότης Χριστός, ὃ πρέπει δόξα πάντα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁶⁷ Jerem. iv, 3. ⁶⁸ Amos viii, 11. ⁶⁹ I Cor. ix, 9. ⁷⁰ ibid. 13.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ λέγ. C καλεῖ. ⁶⁸ ὡστ. ἐλ A εἰς συντέλειαν, juxta rec. lect. ⁶⁹ καί. Des. in A. ⁷⁰ ἡ. C et.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΣΟΦΟΝΙΑΝ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO SOPHONIÆ PROPHETÆ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Μετά⁸¹ τὴν Ἐζεκιαν τὴν εὐσεβῆ καὶ θεοφιλῆ βασιλέα, ὁ τοῦτου παῖς Μανασσοῦ βασιλεύσας εἰς ἑσχατον ἤλασεν ἀσεβείας· καὶ μέντοι καὶ τὸν λαὸν εἰς παρανομίαν καὶ θεραπείαν εἰδώλων ἐξοκεῖλαι πεποιήκει. Καὶ ὁ τοῦτου δὲ υἱὸς Ἀμών, ὀλίγον βασιλεύσας χρόνον, τῇ μὲν δυσσεβείᾳ τοῦ πατρὸς ἠκολούθησε, τὴν ἐκείνου δὲ μετάνοιαν οὐκ ἐζήλωσεν· ἀλλ' ὁμοίως καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν εἶδος κακίας ἐπαυδοτριβήσας τὸν λαόν. Ἐκ τοῦτου φῦς ὁ τρισμακάριος Ἰωσίας, τὴν ἐναντίαν τούτοις ἐκ διαμέτρου πορείαν ἠσπάσατο, καὶ διὰ πάσης ᾤδευσε θεοσεβείας καὶ ἀρετῆς, τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν πάντων ὁμοῦ προαιρούμενος. Ἐπὶ τοῦτου τήνδε τὴν προφητείαν ὁ θεοσέσιος ἐποίησατο Σοφονίας· καὶ ὁ θεϊότατος δὲ Ἰερεμίας ἐν ἑτει τρίτῳ καὶ δεκάτῳ τῆς τοῦτου βασιλείας τοῦ προφητεύειν ἤρξατο. Προλέγει δὲ ὁ θαυμασιος οὗτος προφήτης τὰ συμβησόμενα τῇ τε Ἱερουσαλῆμ, καὶ τῇ Ἰούδα φυλῇ· προαγορεύει δὲ καὶ τοῖς γειτονέουσιν αὐτοῖς· Ἀλλοφύλοις ἀναρὰ, καὶ τοῖς Ἀσσυρίοις δὲ προθεσπίζει πανωλεθρίαν. Ἐῖτα τοῦ λαοῦ τὴν ἀνάκλησιν προμηνύει, καὶ τὴν ἐσομένην πᾶσι τοῖς ἔθνεσι μετὰ τὴν Δεσποτικὴν ἐνανθρώπησιν σωτηρίαν⁸². Ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις ἐν κεφαλῶν τῆς προφητείας αὕτη· ἀρχεται δὲ τῆς προρρήσεως οὕτως·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

α'-γ'. εὐλόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Σοφονίαν, τὴν τοῦ Χουσι, υἱοῦ Γοδολλου, τοῦ Ἀμαρίου, τοῦ Ἐζεκιου, ἐν ἡμέραις Ἰωσίου υἱοῦ Ἀμών βασιλέως Ἰούδα. Ἐκλείψει ἐκλιπέτω πάντα ἀπὸ C προσώπου τῆς γῆς, λέγει Κύριος. Ἐκλιπέτω ἄνθρω-

A

1560 ARGUMENTUM.

Post Ezechiam piūm regem, et Dei amatem, ejus filius Manasses, regnum adeptus, in extremam impietatem prolapsus est, populūque in legis prævaricationem et idolorum cultum* impulit. Hujus vero filius Amon, brevi regnans tempore, patria quidem impietatem sectatus est, illius vero penitentiam æmulatus non est, sed similiter et ipse ad omne genus nequitiae populū erudivit. Ex hoc natus beatissimus Josias viam his e diametro oppositam est ingressus, et in omni erga Deum pietate et virtute versatus est, Dei cultum et observantiam omnibus rebus anteponeus. Sub hoc prophetiam hanc fecit divinus Sophonias. Sed et divinissimus Jeremias decimo tertio anno regni hujus prophetiam exorsus est. Prædicat autem admirabilis hic propheta quæ urbi Hierosolymæ et 1561 tribui Judæ eventura sūt: vicinis etiam illarum Allophylis funesta prænuñtiat, et Assyriis ultimam cladem vaticinatur. Deinde populi revocationem, et omnibus gentibus post Domini incarnationem futuram salutem præsignificat. Hoc in summa prophetiæ argumentum est: prædictionem vero sic orditur:

B

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1-5. εὐλόγιον Κυρίου, ὃ ἐγένετο πρὸς Σοφονίαν υἱοῦ Χουσι, υἱοῦ Γοδολλου, υἱοῦ Ἀμαρίας, υἱοῦ Ἐζεχίου, ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰωσίου υἱοῦ Ἀμών βασιλέως Ἰούδα. Defectione deficiant omnia a facie terræ, dicit Dominus. Deficiant homo et jumenta: de-

VARIE LECTIONES.

⁸¹ Μετὰ, κ. τ. λ. Hæc in C sequuntur post cap. 1, 1. ⁸² σωτ. Hoc loco addit F, quæ in A post cap. III, 20, sequuntur: Σοφονίας ἐρμηνεύεται σκοπία Κυρίου. Οὗτος ἦν ἐκ φυλῆς Συμεὼν ἀγροῦ Σαβαὶθ, καὶ προεφῆτευσεν περὶ τῆς πόλεως Ἱερουσαλῆμ, καὶ περὶ τέλους Ἰσραὴλ, καὶ ἀντεπισαγωγῆς καὶ σωτηρίας ἔθνων, καὶ αἰσγύνης ἀσεβῶν καὶ δόξης δικαίων, καὶ κρίσεως (A κριτοῦ) πάσης πνοῆς. Καὶ θανάτων ἐτάφη ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ. His in F subjicitur: Κατηγορία τοῦ αἰσθητοῦ Ἰσραὴλ, ὅσα εἰς τὸν Χριστὸν διαφόρως ἐξήμαρτεν, καὶ ὅτι παλαιωθεῖσιν αὐτῶν τῆς πολιτείας οὐκ ἠσθάνοντο· ἐζήλωσαν δὲ τῶν ἔθνων τὴν ἀρχαίαν ἀσέβειαν, ἀνὸς ἔν αὐτοῖς ταπεινώσιν ἠπέλιψεν.

ζ'. « Εὐλαβεῖσθε ἀπὸ προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ⁶³, ἅ διότι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ὅτι ἠτοίμασε Κύριος τὴν θυσίαν αὐτοῦ, ἠγάτα τοὺς κλητοὺς αὐτοῦ. » *Θυσίας* ⁶⁴ πολλάκις ὁ προφητικὸς καλεῖ λόγος καὶ τὴν τῶν παρανόμων σφαγὴν · καὶ τοῦτο ἐστὶ μὲν καὶ παρ' ἄλλοις προφήταις εὐρεῖν, ἐστὶ δὲ καὶ παρὰ τῷ Θεοσπεσίῳ Ἰεζεκιήλ. *Κλητοὺς* δὲ ὀνομάζει τοὺς πολεμίους · τὸ δὲ ἠγάσεν ἀντὶ τοῦ, ἀφώρισε, τέθεικεν · οὕτως καὶ διὰ Ἡσαίου φησὶν · « Ἅγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς · » ἀντὶ τοῦ, εἰς τοῦτο ἀφωρισμένοι. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὸ ὄντως ἅγιον ἀφώριται, καὶ τῶν βεβήλων κεχώριται · καὶ τοὺς εἰς τιμωρίαν ἀφωρισμένους, ὡς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἀφωρισμένους, ἠγιασμένους καλεῖ. Οὕτω καὶ τὴν θυσίαν καταχρηστικῶς ὀνόμασεν. Οὕτω καὶ τὸ ἀνάθημα διπλῆ[ν] ἔχει τὴν ἔννοιαν · οὐ γὰρ μόνον ἀνακείμενον τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀλλοτριούμενον ἀνάθημα κέκληκε.

η', θ'. Καὶ ἐστὶ ἐν τῇ ⁶⁵ ἡμέρᾳ θυσίας Κυρίου, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐνδοδεδυμένους ἐνδύματα ἀλλότρια. Καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ πάντας ἐμφανῶς, ἐπὶ τὰ πρόπλα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, τοὺς πληροῦντας τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ⁶⁶ ἀσεβείας καὶ δόλου. » Ἐπειδὴ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰωσίου τοῦ Θεοσεβοῦς βασιλέως ἡ τῆς τιμωρίας ἐξεφέρετο ψῆφος, οὐκ ἦν δὲ τούτοις ὁ βασιλεὺς ὑπεύθυνος · οἱ δὲ ἐκείνου παῖδες καὶ ἔχγονοι παρανομίᾳ συζήσαντες ἔτισαν ποινήν ὧν ἐτόλμησαν, εἰκότως οὖν εἶπεν · « Ἐκδικήσω ἐπὶ τὴν βασιλεία, ἀλλ' » ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ τοὺς ἄρχοντας. » *Ἐνδύματα* δὲ *ἀλλότρια*, τινὲς μὲν τὰ ἐξ ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας ἔφασαν · τινὲς δὲ τὰ δι' ἄκραν ἀκολασίαν γενόμενα · καὶ ἄνδρες γὰρ παρανομίᾳ συζῶντες γυναικῶν ἐσθήματα περιβάλλονται, καὶ γυναῖκες ὡσαύτως λαγνείᾳ συντεθραμμέναι, τὰ ἀνδρῶν ἀμφιέννυνται. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ἕτερον ὁ λόγος αἰνίττεσθαι · ἀπαγορεύει γὰρ ὁ νόμος τὰ ἐκ λίνου καὶ ἐρίλου συνυφασμένα ἐσθήματα · εἰκόσ δὲ ἦν, τοὺς ἐπὶ πλοῦται βρενθυομένους, καὶ χλιδῆ προστετηκότας, τῶν γειτνιαζόντων ἐθνῶν τὴν ἐσθήτα μιμήσασθαι, καὶ ἐκ τῶν ἀλουργῶν ἐρίων τοῖς λινοῖς χιτωνίσκοις πολὺν τινα καὶ περίεργον κόσμον ἐπεμβαλεῖν · ἐναντίον δὲ ἦν τοῦτο ἀντικρὺς τῇ θεῖᾳ νομοθεσίᾳ. Ἀπειλεῖ τοίνυν καὶ τούτοις, καὶ τοῖς σὺν ἀσεβείᾳ καὶ δόλῳ εἰς τὸν θεῖον εἰσιούσιν ναόν. Αἰνίττεται δὲ διὰ τοῦ δόλου, ὡς πρόσχημα μὲν εἶχον τὴν εὐσέθειαν, λάθρα δὲ τὴν τῶν εἰδώλιον ἡσπάζοντο θεραπείαν. Διὰ ταύτας, φησὶν, ὑμῶν τὰς παρανομίας, ἢ. « Ἐστὶ ἐν ἐκείνῃ ⁶⁷ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, φωνὴ κραυγῆς ἀποκεντούντων ⁶⁸ ἀπὸ πύλης, καὶ ὀλολυγμὸς ἀπὸ τῆς δευτέρας, καὶ συντριμμὸς μέγας ἀπὸ τῶν βουνῶν. » Τῶν γὰρ πολεμίῶν τὸ τεῖχος ῥηξάντων, καὶ τὰς πύλας διανοιξάντων, μετὰ βοῆς καὶ

VERS. 7. « Timete a facie Domini Dei, quia propinquus est dies Domini : quia præparavit Dominus victimam suam, sanctificavit vocatos suos. » *Victimas* sermo propheticus sæpe etiam vocat iniquorum cædem : idque cum in aliis prophetis invenire licet, tum etiam in divino Ezechiele. *Vocatos* vero appellat hostes. *Sanctificavit* autem posuit pro *separavit*. Sic etiam per Isaiam : « Sanctificati sunt, inquit, et ego duco eos » ; hoc est, ad hoc separati. Quoniam enim quod vere sanctum est, a profanis separatum est et sejunctum, etiam ad punitionem separatos, ut a Deo universorum separatos, sanctificatos vocat. Sic etiam victimam per abusum nominavit. Sic quoque *anathema* duplicem sensum habet : nam non solum id quod Deo dedicatum est, sed etiam quod abalienatum, *anathema* vocavit.

VERS. 8, 9. « Et erit die victimæ Domini, et ulciscar super principes, et super domum regis, et super omnes qui induti sunt vestimentis alienis. Et ulciscar super omnes manifeste, qui sunt **1564** in vestibulis die illo, qui complent domum Domini Dei sui impietate et dolo. » Quia diebus Josiæ pii regis punitionis proferebatur sententia, et rex his obnoxius non erat, ejus autem filii et posterii, qui iniquam vitam egerunt, pœnas dederunt eorum quæ admiserant, merito non dixit : « Ulciscar super regem, » sed « super domum regis, et super principes. » *Vestimenta autem aliena* quidam ex latrocinio et rapinis parta esse dixerunt : quidam ad summam libidinem facta. Et enim et viri flagitiose viventes mulierum vestimenta induunt, et mulieres pariter libidini addictæ virorum vestes. Mihi vero aliud hic sermo designare videtur. Nam lex vetat vestimenta ex lino et lana contexta ; verisimile autem est eos qui divitiis sese efferrent et deliciis diffuerent, finitimarum gentium vestes imitatos fuisse, et tunicis ex lino confectis ornatum ex lana purpurea elaboratum et superfluum intexuisse, quod contra traditionem legis divinæ fuit. Minatur ergo his etiam, et iis qui cum impietate et dolo in templum Dei ingrediuntur. Per *dolum* vero innuit eos fictam speciem habuisse pietatis, clam vero idolorum amplexos fuisse cultum. Propter has, inquit, vestras iniquitates :

VERS. 10. « Erit die illo, dicit Dominus, vox clamoris de porta compungentium, et ululatus a secunda, et contritio magna a collibus. » Nam cum hostes **1565** murum perupperint, et portas aperuerint, cum clamore et vociferatione ad

1 Isa. xiii, 3. 2 Deut. xxii, 11.

VARIE LECTIONES.

⁶³ τοῦ Θεοῦ. Ex A suppl. ⁶⁴ ἢ θυσίας. ⁶⁵ τῇ. Des. in A. ⁶⁶ τ. Θ. αὐτ. A Κυρίου. ⁶⁷ ἐκ. In A post ἡν. ponitur. ⁶⁸ ἀποκ. In A post πύλης ponitur.

plii murtum perfugietis : tamen nihilosecius illa etiam porta hostibus patefacta lamentantes interficiemini : et quamvis quidam ex vobis montium fastigia occupaverint, aut domos altas conscenderint, tamen eodem exitio peribunt.

VERS. 17. « Plangite, qui inhabitatis conscisam, quia assimilatus est omnis populus Chanaan, disperierunt omnes qui elati erant ob argentum. » *Conseissam* appellavit Hierosolimam, a calamitatibus quæ ei evenerunt, et lugeri jubet eam, quæ habitatoribus spoliata fuit. Nam quia Chanaanorum impietatem sunt imitati, sicut Chanaanæi funditus perierunt, et divitiarum nihil eos adjuverunt.

VERS. 18. « Et erit die illo, scrutabor Hierosolimam cum lucerna. » Nullus eorum qui rei facti sunt, poenas evadet, sed illos omnes interficiendos tradam. Hoc vero tropice posuit, metaphora ab illis petita, qui lucerna utuntur, ut res perditas quaerant, nec prius desistunt, quam invenerint. » Et utiscar super viros qui contemnunt custodias suas. » *Custodias* legitima dicit, quæ lex custodire jussit. « Eos qui dicunt in cordibus suis : Non faciet bene Dominus, et non faciet male. » Hoc loco ens damnat qui Providentiam tollunt, et casu res ferri dicere audent, Deumque universorum affirmant neque beneficio, neque poena afficere quemquam, **1566** [13] quibus rapinam minatur, et domorum demolitionem, et nullos laborum fructus. « *Edificabunt enim, inquit, domos, et non habitabunt in eis, et plantabunt vineas, et non bibent vinum earum.* » Et ne differri ultionem arbitrarentur, subjecit :

VERS. 14. « Quia propinquus est dies Domini magnus, propinquus et admodum velox. » *Magnum* vero eum dicit, qui non parte tantum aliqua poenam inferat, sed undiquaque absolutam punitionem. Deinde ut acriorem metum injiciat audientibus, de eo ipso die disserit.

VERS. 15, 16. Vox diei Domini amara et dura posita est fortis; dies iræ dies ille, dies tribulationis et necessitatis, dies miseriæ et perditionis, dies tenebrarum et turbinis, dies nebulae et caliginis. Dies tubæ et clamoris super civitates munitas, et super angulos excelsos. » *Angulos excelsos* turres dicit : *tubas* vero et *clamores*, hostium adventum : *tenebras* autem et *caliginem* et *nubem* et *nebulam*, malorum appellavit impetum : quæ cum advenerint, nec sol lucidus est videntibus, neque dies clarus, sed omnia caliginis plena videntur. Idque docet propheta, cum adjecit :

VERS. 17. « Et tribulabo homines, et ambula-

κραυγῆς εἰς τὸ τοῦ ἱεροῦ καταφεύξεσθε ταίχους· ἀλλ' ὁμως οὐδὲν ἦتون κἀκείνης τοῖς ἐναντίοις ἀνοιχθεῖσης τῆς πόλης, οἰμωγῇ χρώμενοι κατακοντισθήσεσθε· κἀν τινες δὲ ἐξ ὑμῶν τὰς κορυφὰς τῶν ὄρων καταλάβουσιν, ἢ εἰς τὰς ὑψηλὰς ἀνέλθουσιν οἰκίας, τὸν αὐτὸν θλεθρον ὑποστήσονται.

ια'. « Θρηνεῖτε, οἱ κατοικοῦντες τὴν κατακεκομμένην, ὅτι ὠμώθη πᾶς ὁ λαὸς Χαναν, ἐξωλοθρευθήσαν πάντες οἱ ἐπηρμένοι ἀργυρίῳ. » *Κατακεκομμένην* τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος προσηγόρευσε πάθους, καὶ θρηνεῖσθαι παρακαλεῖται τῶν οἰκητόρων Ἐρημον γενομένην. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν Χαναναίων ἐζήλωσαν τὴν ἀσέβειαν, τῶν Χαναναίων τὴν πανωλεθρίαν ὑπέμειναν, καὶ οὐδὲν τῆς περιουσίας ἀπώναντο.

ιβ'. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐξερευνήσω τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχνου. » Οὐδεὶς, φησὶ, τῶν ὀφειλόντων δίκην διαφεύξεται τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ πάντας αὐτοὺς παραδώσω σφαγῇ. Τροπικῶς δὲ τοῦτο τέθεικεν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν λύχνου κεκρημένων εἰς ἐπιζητήσιν τιμῶν ἀπολωλῶτων, καὶ μὴ πρότερον ἀπισταμένων ἕως ἂν εὗρωσι. « Καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τοὺς ἀνδρας τοὺς καταφρονούντας ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν. » *Φυλάγματα* τὰ νόμιμα λέγει, ἃ φυλάττειν ὁ νόμος παρεκλείεσθαι. « Τοὺς λέγοντας ὅ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν Ὅ μὴ ἀγαθοποιήσῃ Κύριος, οὐδὲ μὴ κακώσῃ. » Ἐνταῦθα τῶν τὴν Πρόνοιαν ἐκβαλλόντων κατηγορεῖ, καὶ ὡς ἔτυχε φέρεσθαι ὅ τὰ πράγματα λέγειν τολμώντων· τὸν δὲ τῶν ὄλων Θεὸν μῆτε εὐεργετεῖν, μῆτε κολάζειν φασκόντων· οἷς ἀρπαγὴν ἀπειλεῖ, καὶ οἰκίῳν ἀφανισμὸν, καὶ πόνων ἀκαρπίαν. « Οἰκοδομήσουσι γὰρ, φησὶν, οἰκίας, καὶ οὐ μὴ κατοικήσουσιν ἐν αὐταῖς· καὶ καταφυτεύσουσιν ἄμπελῶνας, καὶ οὐ μὴ πίωσι τὸν οἶνον αὐτῶν. » Καὶ ἵνα μὴ νομίσωσιν ἀναβολὴν ἔχειν τὴν τιμωρίαν, ἐπήγαγεν·

ιδ'. « Ὅτι ἔγγυς ἡ ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη, ἔγγυς καὶ ταχεῖα σφοδρά. » *Μεγάλην* δὲ αὐτὴν προσεγγόρευσεν, οὐ μερικὴν φέρουσαν παιδείαν, ἀλλὰ παντελῆ τιμωρίαν· εἶτα σφοδρότερον τοῖς ἀκούουσιν ἐντιθεὶς τὸ δέος, περὶ αὐτῆς ἐκείνης διέξεισι τῆς ἡμέρας.

ιε', ις'. « Φωνὴ ἡμέρας Κυρίου πικρὰ καὶ σκληρὰ τέτακται δυνατὴ· ἡμέρα ὀργῆς ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἡμέρα θλίψεως καὶ ἀνάγκης, ἡμέρα ἄωρίας καὶ ἀφανισμοῦ, ἡμέρα σκοτῶτος καὶ γνόφου ἡμέρα νεφέλης καὶ ὀμίχλης. Ἡμέρα σάλπιγγος καὶ κραυγῆς ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὀχυρὰς, καὶ ἐπὶ τὰς γωνίας τὰς ὑψηλὰς. » *Γωνίας ὑψηλὰς* τοὺς πύργους λέγει, *σάλπιγγος* δὲ καὶ *κραυγῆν* τῶν πολεμίων τὴν ἐφοδὸν· *σκοτῶτος* δὲ καὶ *γνόφου*, καὶ *νεφέλην* καὶ *ὀμίχλην*, τὴν τῶν κακῶν ὠνόμασε προσβολὴν· ὡν ἐπιόντων οὔτε ἥλιος φωτεινὸς τοῖς ὄρωσιν, οὔτε ἡμέρα ἡ λαμπρὰ, ἀλλὰ πάντα ὄφου εἶναι ἐμπλεα δοκεῖ· καὶ τοῦτο διδάσκων ὁ Προφήτης ἐπήγαγε·

ιζ'. « Καὶ ἐκθλίψω τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πορεύουσιν-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ Τοὺς λέγ. A καὶ οἱ λέγοντες. ¹⁰⁰ φέρ. Des. in C. — τέτ. Ad vers. 14, hæc pertinent, juxta LXX. ¹⁰¹ ἡμ. C præc. ἡ.

¹⁰² A φυτεύουσιν. ¹⁰³ Ὅτι. Des. in A. ¹⁰⁴ φωνὴ ἡμ. A τάλαιπωρίας. ¹⁰⁵ A γνόφου καὶ σκοτῶτος.

ται ὡς τυφλοί. » Εἶτα τὴν αἰτίαν · « Ὅτι τῷ Κυρίῳ ἠέξημαρτον, καὶ ἐκχεῶ⁷⁷ τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς χυῖν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν, ὡς βόλβιτα. » Ἄντι τοῦ, οὐδὲ τῶν νενομισμένων⁷⁸ ἀξιώθησονται, οὐδὲ ταφῆς τεύξονται.

ἠγ'. « Καὶ τὸ ἀργύριον⁷⁹, καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν, οὐ μὴ δύνηται ἐξελεῖσθαι αὐτοὺς ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου, ὅτι ἐν πυρὶ ζήλου αὐτοῦ καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ· διότι συντέλειαν καὶ σπουδὴν ποιήσει ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. » Ἀνόητος, φησὶν, ἔσται καὶ τοῖς πλουσίοις ὁ πλοῦτος· ἀπλλαγῆς γὰρ τῶν κακῶν διὰ τῶν χρημάτων οὐ τεύξονται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς θείας ὀργῆς ὅσον ὑπὸ τινος πυρὸς καταναλωθήσονται, ἤτι· σύντομον ἐποίει τοῖς τήνδε τὴν γῆν κατοικοῦσι τὸν διεθρον. Οὕτως ἀπειλήσας τὰ σκυθρωπά, μεταμελεία· αὐτοῖς προσ-
φέρει παραίνεσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

α', β'. « Συνάχθητε, καὶ συνδέθητε, τὸ ξθνος τὸ ἀπαιδευτον. Πρὸ τοῦ γενέσθαι ὑμᾶς ὡς ἄνθος παραπορευόμενον ἡμέρας⁸⁰, πρὸ τοῦ ἐπελθεῖν ἐφ' ὑμᾶς ὄργην θυμοῦ⁸¹ Κυρίου. » Τινὲς τὸ χωρίον μὴ νενοσηκότες, τὸ συνδέθητε, συνδειήθητε τεθείκασι· τὰ δὲ πλεῖστα τῶν ἀντιγράφων, συνδέθητε ἔχει. Αἰνίττεται δὲ ὁ λόγος τὴν διὰ φαρμάκων καὶ καταδέσμων ἔσιν τροπικῶς νοουμένην· τούτο γὰρ καὶ παρὰ τῷ θεσπεσίῳ Ἰσαΐᾳ εὐρίσκομεν· τὸ ἀνίανον γὰρ τῶν Ἰουδαϊκῶν ὑποδεικνύς τραυμάτων βοᾷ· « Οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους. » Συνδέθητε τοίνυν, φησὶ, τοῖς τῆς μεταμελείας φαρμάκοις τε καὶ ἐπιδέσμοις, ὡ τῶν ἀγαθῶν ἀμαθεῖς καὶ ἀπαιδευτοί, καὶ προφθάσατε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει, ἵνα μὴ ἀνθεσιν ἐαρινοῖς παραπληρώσῃ διαρβύσητε, τῆς θείας ὑμῖν ἐπερχομένης ὀργῆς.

γ'. « Ζητήσατε τὸν Κύριον, πάντες ταπεινοὶ γῆς. » Ἀποβλέψατε, φησὶν, εἰς τὴν τῆς φύσεως εὐτέλειαν, καὶ εἰς τὸν χυῖν τὸν προπάτορα, καὶ τὸν πλάστην ἐπιζητήσατε τὸν τοσοῦτοις ὑμᾶς ἀγαθοῖς ἐπικλύσαντα. Εἶτα καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ζητήσεως τὸν τρόπον διδίσκει. « Κρίμα ἐργάζεσθε, καὶ ζητήσατε δικαιοσύνην· ζητήσατε πραότητα⁸² καὶ ἀποκρίνασθε αὐτά. » Ὁρθότητος, φησὶ, καὶ δικαιοσύνης ἀντέχεσθε⁸³, καὶ τὸν ἐπεικῆ καὶ μέτριον ἀσπάζεσθε βίον· καὶ σύνθεσθε διὰ τέλους ταῦτα διώκειν. Τούτο γὰρ σημαίνει, « Καὶ ἀποκρίνασθε αὐτά. » Εἶτα τούτων ἀποδείκνυσι
τὸν καρπὸν.

« Ὅπως σκεπασθῆτε ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου. (δ.) Διότι Γάζα διηρπασμένη ἔσται, καὶ Ἀσκάλων εἰς ἀφανισμόν, καὶ Ἀζωτος μεσημβρίας ἐκριψήσεται, καὶ Ἀκκαρῶν ἐκριζωθήσεται. » Ὑμεῖς γὰρ εἰ τῇ προβόρῃθεισῃ χρήρησθε μετανοίᾳ, τῆς σιωτηρίας ἀπολαύσεσθε, αἱ δὲ ἄλλοφυλοὶ πόλεις τὰ προλεχθέντα πείσονται.

⁷⁷ Isa. i, 6.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ ἠέξημαρτον, juxta rec. lect. ⁷⁸ νενομισμένων. ⁷⁹ ὄργ. A add. αὐτῶν. ⁸⁰ ἡμέρας. ⁸¹ ὄργ. B ἠέξημαρτον ὄργῆς. ⁸² ζητ. παρ. Des in A. ⁸³ C ἀντέχεσθε.

bunt ut caeci. » Deinde causam : « Quia Domino peccaverunt, et effundam sanguinem eorum, sicut pulverem, et carnes eorum sicut stercus boum. » Hoc est, nec justa eis fient, nec sepulturam assequuntur.

VERS. 18. « Et 1567⁷ argentum eorum, et aurum eorum, non poterit eruere eos die irae Domini : nam igne zeli ejus consumietur omnis terra, quia consummationem et festinationem faciet super omnes habitantes in terra. » Divitiis, inquit, divitiarum inutiles erunt. Neque enim malorum liberationem divitiis assequuntur, sed ira Dei, tanquam igne quodam, consumentur, quæ repentinam in hac terra habitantibus perniciem afferet. Ubi vero sic minatus est acerba, eos ad poenitentiam adhortatur.

CAPUT II.

VERS. 1, 2. « Congregamini et colligamini, gens inerudita. Antequam flatis sicut flos pertransiens diem, antequam superveniat in vos ira Domini. » Quidam locum non intelligentes, pro colligamini, posuerunt comprecamini : plurima exemplaria colligamini habent. Designat autem curationem, quæ figurate per pharmaca et vincula indicatur. Hoc enim etiam apud divinum Isaiam invenimus : nam curari non posse vulnera Judæorum ostendens, clamat : « Non est malagma imponere, neque oleum, neque alligaturas. » Colligamini ergo, inquit, poenitentiae remediis, et vinculis, o bonorum rudes et imperiti, et venite in conspectum ejus cum confessione, ne quemadmodum verni flores decidatis, divina ira vos impetente.

VERS. 3. « Quærite Dominum, omnes humiles terræ. » Aspiciete, 1568⁸ inquit, naturæ vilitatem, et limum progenitorem : et fictorem inquirete, qui tot et tantis bonis vos redundare fecit. Postea etiam quærendi Dei rationem explicat. « Judicium operamini, et justitiam quærite : quærite mansuetudinem, et respondete ea. » Sectamini, inquit, recta judicia et justitiam, et vitam mansuetam et moderatam amplectimini : et constituite hæc usque in finem persequi. Hoc enim significat, « Et respondete ea. » Deinde horum fructum ostendit.

« Ut protegamini die irae Domini. (VERS. 4.) Quia Gaza direpta erit, et Ascalon in desolationem, et Azotus in meridie projicietur, et Accaron eradicabitur. » Si enim vos supradicta poenitentia utamini, salutem assequemini : alienigenarum vero urbes predicta mala sustinebunt.

VERS. 5, 6. « Vae qui inhabitatis funiculum maris, advenae Cretensium : verbum Domini super vos, Chanaan, terra Allophylium : et perdam vos de habitatione. Et erit Creta pascua gregum, et ovile peccudum. » *Funiculum maris* regionem vocat maritimam : nam divina Scriptura *funiculum* appellat sortem eo quod terra funiculo descripta, sua cuique tribuebatur portio. Quoniam igitur Deus Allophylos, genus ducentes ex Chanaan, in maritima regione reliquerat, et tanquam sortem quamdam illis hanc terram assignaverat, *funiculum maris* eos appellavit. *Advenas autem Cretensium* dixit colonos. Verisimile est enim ut, in maritimis urbibus, eo quosdam e Creta venisse, **1569** ibique condisse. Itaque et *Chanaan*, et *funiculum maris*, et *Cretam*, et *advenas Cretensium*, loca maritima Palaestinae appellavit, quibus vastitatem minatus est.

VERS. 7. « Et erit funiculus maris his qui reliqui sunt de domo Judae : super ipsos pascentur in domibus Ascalonis : ad vesperam divertent a facie filiorum Judae : quia visitat eos Dominus Deus eorum, et avertit captivitatem eorum. » Haec post reditum finem sortita sunt. Etenim in libris Machabaeorum invenimus et Jonatham et Simonem, Gazam, et Ascalonem, et Ptolemaidam vi cepisse et sub potestatem suam redeigisse. At certum et indubitatum finem prophetiae post Salvatoris nostri ascensionem videre est, et post sanctorum apostolorum praedicationem. Hi enim ex Judaeis oriundi, ad vesperam in has urbes diverterunt ; hoc est, ante vesperam consumptionis, cum Deus universorum gentes visitasset, et ab acerba servitute et captivitate illas liberasset. Inde contra Moabitae et Ammonitae fert sententiam. Hi enim cognatione populum Israel attingentes, et ex Loto genus suum ducentes, delectabantur calamitatibus (Judaeorum), et in Deum universorum blasphemias jaciebant, quod Judaeis nullam opem porrigeret. Idecirco Deus ait :

VERS. 8-10. « Audivi opprobria Moabi, et contumelias filiorum Ammonis, quibus exprobraverunt populo meo, et magnificati sunt super **1570** terminos meos. Propterea, Vivo ego, dicit Dominus virtutum, Deus Israelis, quia Moab sicut Sodoma erit, et filii Ammon quasi Gomorrha : et Damascus ventilata, quasi acervus areae, et dissipata usque in sempiternum : et qui reliqui fuerint de populo meo, diripient eos, et residui gentis meae possidebunt eos. Haec erit eis pro contumelia eorum, quia exprobraverunt, et magni facti sunt super populum Domini omnipotentis. » Reges suos habuerunt et Moabitae, et Ammonitae, et Damascus totius

ε', σ'. « Οὐαί, οἱ κατοικοῦντες τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης, πάροικοι Κρητῶν! λόγος Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς, Χαναν, γῆ Ἀλλοφύλων, καὶ ἀπολώ ὑμᾶς ἐκ κατοικίας. Καὶ ἔσται Κρήτη νομὴ ποιμνίων, καὶ μάνδρα προβάτων. » *Σχοίνισμα τῆς θαλάσσης* τὴν παραλίαν καλεῖ· *σχοίνισμα* γὰρ ὁ κλήρος ὑπὸ τῆς θείας καλεῖται· Γραφῆς, παρὰ τὸ *σχοίνιω* μετρεῖσθαι τὴν γῆν, καὶ ἐκάστῃ τὴν προσήκουσαν ἀπονεμέσθαι. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ τοὺς Ἀλλοφύλους, ἐκ τοῦ Χαναν τὸ γένος κατὰγοντας, ἐν τῇ παραλίῃ κατέλιπεν ὁ Θεός, οἶόν τινα κλήρον ταύτην αὐτοῖς ἀπονείμας τὴν γῆν, *σχοίνισμα θαλάσσης* αὐτοὺς προσηγόρευσε. *Πάροικους δὲ Κρητῶν* ἀντὶ τοῦ ἀποίκους τέθεικεν. Ὡς ἐν παραθαλάσσις γὰρ πόλεσιν, εἰκόσ τινας ἀπὸ Κρήτης ἀφικέσθαι, καὶ κατοικῆσαι. Καὶ *Χαναν* τοίνυν, καὶ *σχοίνισμα θαλάσσης*, καὶ *Κρήτην*, καὶ *πάροικους Κρητῶν*, τὰ παραθαλάσσια τῆς Παλαιστίνης ὠνόμασε χωρία, οἷς ἐρημίαν ἠπειλησε.

ζ'. « Καὶ ἔσται τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης τοῖς καταλοίποις οἰκου Ἰούδα· ἐπ' αὐτοὺς νεμήσονται ἐν τοῖς οἰκοῖς Ἀσκάλωνος· δέλιγς καταλύσουσιν⁸⁵ ἀπὸ προσώπου υἱῶν Ἰούδα, ὅτι ἐπισκέπτεται⁸⁶ αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν⁸⁶, καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν. » Ταῦτα μετὰ τὴν ἐπάνοδον πέρατος ἔτυχεν. Εὐρίσκομεν γὰρ καὶ ἐν τοῖς Μακκαβαϊκοῖς, καὶ Ἰωνάθην, καὶ Σίμωνα, καὶ Γάζης, καὶ Ἀσκάλωνος, καὶ Πτολεμαῖδος περιγενομένους, καὶ ὑπὸ τὴν οἰκειαν αὐτὰς ἡγεμονίαν πεποιηκότας. Τὸ δὲ ἀκριθὲς καὶ ἀναντιρρόητον τέλος τῆς προφητείας ἔστιν ἰδεῖν μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάληψιν καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸ κήρυγμα. Οὗτοι γὰρ ἐξ Ἰουδαίων ὁρμημένοι, δέλιγς ἐν ταύταις κατέλυσαν ταῖς πόλεσι· τουτέστι. πρὸ τῆς ἐσπέρας τῆς συντελείας, τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐπισκεψαμένου τὰ ἔθνη, καὶ τῆς πικρᾶς αὐτᾶ⁸⁷ δουλείας τε καὶ αἰχμαλωσίας ἐλευθερώσαντος. Ἐντεῦθεν κατὰ Μωαβιτῶν καὶ Ἀμμωνιτῶν ἐκφέρει τὴν ψῆφον· οὗτοι γὰρ συγγενεῖς ὄντες τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐκ τοῦ Λότ τοῦ γένους κατὰγοντες, ἐφῆδοντό τε ταῖς συμφοραῖς, καὶ βλασφημίαις κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐχρῶντο, ὡς μηδεμιᾶς Ἰουδαίῳ παρ' αὐτοῦ βοηθείας παρασχεθείσης. Διὸ φησιν ὁ Θεός·

η'-ε'. « Ἦκουσα ὀνειδισμοὺς Μωάβ, καὶ κονδυλισμοὺς υἱῶν Ἀμμών, ἐν οἷς ὀνειδίζον τὸν λαόν μου, καὶ ἐμεγαλύνοντο ἐπὶ τὰ ὄριά μου. Διὰ τοῦτο, Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων, ὁ Θεὸς τοῦ⁸⁸ Ἰσραὴλ, ὅτι⁸⁹ Μωάβ ὡς Σδόμα ἔσται, καὶ υἱοὶ Ἀμμών ὡς Γόμορρα, καὶ Δαμασκὸς ἐκκληικημένη⁹⁰, ὡς Ὀμμωνία ἄλωνος, καὶ ἠφανισμένη εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ οἱ κατάλοιποι λαοῦ μου διασπῶνται αὐτοὺς, καὶ οἱ κατάλοιποι ἔθνους μου κληρονομήσουσιν αὐτούς. Αὕτη αὐτοῖς ἀντὶ τῆς ὑβρεως αὐτῶν· διότι ὀνειδίσαν, καὶ ἐμεγαλύνθησαν ἐπὶ τὸν λαόν⁹¹ Κυρίου παντοκράτορος. » Βασιλεῖς εἶχον καὶ Μωαβίται, καὶ Ἀμμωνίται, καὶ ἡ Δαμασκὸς πάσης ἐβασίλευσε

VARIE LECTIONES.

⁸⁵ Α καταλύουσιν. ⁸⁶ Α ἐπέσκαπται, juxta rec. lect. ⁸⁶ αὐτ. Des. in A. ⁸⁷ αὐτά. Des. in C. ⁸⁸ τῷ D. s. in A. ⁸⁹ Α διότι. ⁹⁰ Α et C ἐκκληικημένη. ⁹¹ τ. λ. K. παντ Α Κύριον τὸν παντοκράτορα.

τῆς Συρίας· ἀλλὰ ταύτας ἀπάσας κατέλυσαν Βαβυλωνιοί· μόνοις δὲ Ἰουδαίοις ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ Κύρου τοῦ Πέρσου τὴν ἐπάνοδον ἐδωρήσατο. Καὶ ἀνήνθησαν⁹⁵ πάλιν, καὶ ἀνεκτίσαντο τὴν προτέραν ἡγεμονίαν, καὶ δέος ἅπασιν τούτοις παρεῖχον τοῖς ἔθνεσι· καὶ αὐτοὶ μὲν τὰ ἐκείνων ἐνέμοντο, ἐκείνοι δὲ τούτοις ἀντιτείνειν οὐκ ἴσχυον. Οὐ χάριν ὁ θεὸς προσαγορεύει⁹⁶ λόγος, Μωαβίτας μὲν καὶ Ἀμμωνίτας ἐρημῆα παντελεῖ παραδοθήσεσθαι, τὴν δὲ Δαμασκὸν θημωνίᾳ ἄλυνος λελικμημένη⁹⁷ παραβλήθησεσθαι. Ταῦτα δὲ ὑπέμειναν ἐν τῇ τῶν Χαλδαίων ἐφόδῳ. Ἄφανισθῆναι δὲ εἰς τὸν αἰῶνα λέγει τὴν Δαμασκὸν, διὰ τὸ ἐξ ἐκείνου, καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον, ἀπολέσαι αὐτὴν τῆς βασιλείας τὴν δυναστείαν, καὶ μηκέτι κρατῆσαι τῶν ὑπηκόων ἐθνῶν, ἀλλ' ὑπόφορον γενέσθαι τῶν βεβασιλευκότων Βαβυλωνίων, Περσῶν τε καὶ Μακεδόνων, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος Ῥωμαίων. Ἄλλ' ὅμως κἀνταῦθα τὸ ἀκριβὲς τέλος ἢ προφητεία διὰ τῶν ἱερῶν ἔλαβεν ἀποστόλων, καὶ τῶν ἐκείνους διαδεξαμένων ἀγίων· τούτους γὰρ καὶ ὁ θεὸς Ἀπίστολος κατὰ λείμμα προσηγόρευσε. Θετικῶς γὰρ τὴν προφητείαν, τὴν διαβρόχην βοῶντων, « Ἐάν ἢ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατὰ λείμμα σωθήσεται, » ἐρμηνεύει λέγων· « Οὕτως καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λείμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονε. » Τοῦτο καὶ ὁ Δεσπότης διὰ τοῦ μακαρίου Σοφονίου φησί· « Καὶ οἱ κατὰλοιποι ἔθνους μου κληρονομήσουσιν αὐτούς. » Εἶτα σαφέστερον ἐρμηνεύει·

α'. « Ἐπιφανήσεται⁹⁸ Κύριος ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν⁹⁹ τῆς⁹⁷ γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν⁹⁸ αὐτῷ, ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, πᾶσαι⁹⁹ αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν. » Ταῦτα οὐδὲ τὴν ἀναίσχυντον Ἰουδαίων ἀντιβρόχην δέχεται. Εἰ γὰρ λέγοιεν, ὅτι μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον πολλοὶ τῶν ἐθνῶν, εἰς τὸν τῶν ὄλων πεπιστευκότας Θεόν, εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεῶν τὴν νομικὴν ἐπετέλουν λατρείαν, ψευδηγοροῦντες σαφῶς ἐλεγχθήσονται· ὁ γὰρ προφητικὸς λόγος φησὶν, ὅτι « Προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. » Τοῦτο δὲ οὐ κατὰ νόμον, ἀλλὰ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν γεγένηται· ὁ μὲν γὰρ νόμος πάντας εἰς τὸν ἕνα ἐκείνον συνῆγε νεῶν· ὁ δὲ Κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τῇ Σμαρρείτιδι φησὶν· « Ἀμήν¹, ἀμήν λέγω σοι, γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις, οὔτε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ. » Τοῦτο καὶ ὁ θεσπέσιος Σοφονίας βοᾷ· « Ἐπιφανήσεται Κύριος ἐπ' αὐτούς· » τούτεστι, τοὺς προβρόχθέντας ἅπαντας, Ἀλλοφύλους, Παλαιστινοὺς, Μωαβίτας, Ἀμμωνίτας, Δαμασκηνούς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἔθνη. « Καὶ ἐξολο-

Syriæ regnum tenuit, sed hæc omnia Babylonii deleverunt : solis autem Judæis Deus universorum per Cyrum Persam reditum donavit. Refloruerunt itaque et pristinum principatum recuperarunt, metumque injecerunt his omnibus gentibus ; et illarum quidem possessionem obtinebant, illi vero his obsistere non poterant. Quamobrem divinus sermo prædicit, Moabitas et Ammonitas funditus vastatum iri, Damascus vero acervo aræ ventilato comparatum iri. Hæc vero illi sustinuerunt in bello quod eis intulerunt Chaldæi. Damascus porro in sempiternum dissipatam dicit, eo quod ab illo tempore, et in posterum, regni principatum perdiderit, et non amplius subditis gentibus imperaverit, sed vectigalis facta fuerit, regnantibus Babyloniis, et Persis, et Macedonibus, et hoc tempore Romanis. Sed tamen hic etiam prophetia finem adepta est per sacros apostolos, et per **1571** sanctos qui apostolis successerant : hos enim divinus quoque Apostolus *reliquias* appellavit. Cum enim proposuisset palam dicentem prophetiam : « Si fuerit numerus filiorum Israelis tanquam arena maris, reliquæ salvæ sicut a, » prophetiam explanat dicens : « Sic ergo et hoc tempore, reliquæ secundum electionem gratiæ (Dei) salvæ factæ sunt b. » Hoc etiam Dominus per beatum Sophoniam ait : « Et residui gentis meæ possidebunt eos. » Postea planius interpretatur :

VERS. 11. « Apparebit Dominus super eos, et disperdet omnes deos gentium terræ, et adorabunt eum singuli de loco suo, omnes insulæ gentium. » Hæc etiam impudentem Judæorum contradictionem minime admittunt. Nam si dicant, post reditum e Babylone multos ex gentibus, qui in Deum crediderant, in templo Hierosolymitano debitum cultum præstitisse, mendacii aperte convincentur. Propheticus enim sermo dicit : « Adorabunt eum singuli de loco suo. » Hoc vero non juxta legem, sed juxta evangelicam doctrinam factum est ; nam lex quidem omnes in unum illud templum congregavit. Dominus autem in Evangelicis ad Samaritanam dixit : « Vere, vere tibi dico, mulier, veniet hora qua neque in Hierosolymis, neque in loco hoc, sed in quovis loco adorabunt Patrem c. » Hoc etiam divinus Sophonias aperte dicit : « Apparebit Dominus super eos ; » hoc est, **1572** prædictos omnes, Allophylos, Palestinos, Moabitas, Ammonitas, Damascenos, cæterasque omnes gentes. « Et disperdet omnes deos gentium terræ, et adorabunt eum singuli de loco suo, omnes insulæ gentium. »

^a Rom. ix, 27. ^b Rom. xi, 5. ^c Joan. iv, 21.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁵ ἀνήνθ. Ita cum C legimus. Sirm. ἀνήχθησαν. ⁹⁶ Edit. prior hab. προσαγορεύει. ⁹⁷ C λελεικμημένη. ⁹⁸ A ἐπιφανῆς ἔσται. ⁹⁹ τ. ἐθν. Des. infra, t. IV Gr. Aff. Curat. serm. 10. Exstat autem in Epist. ad Sp. facium. ⁹⁷ τῆς — ἐθνῶν. Des. in C. ⁹⁸ A προσκυνήσει. ⁹⁹ πᾶσαι. Infra, Gr. Aff. Curat. l. c. præm. xxi. ¹ Ἀμήν, κ. τ. λ. Aliter l. c. legitur.

Nec enim solum urbes quæ sunt in continenti aut A
maritimæ, sed etiam eæ quæ sunt in mari adorabunt.

Ad hæc adjicit :

ἡπαίρω πόλεις, οὐδὲ αἱ παραθαλάσσιοι, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐν

Vers. 12. « Et vos, Æthiopes, vulnerati gladio meo estis. Hæc vero oratio declarat dæmonium etiam catervas salutaris crucis virtute dissipatas, et homines atram animam gerentes et Deo adversarios, divina plaga vulneratos. Hoc modo de salute gentium vaticinatus, ad persequendam historiam convertit sermonem, et Assyrii perniciem minatur; nondum enim Nineve pœnas dederat.

Vers. 13, 14. « Et extendet manum suam super aquilonem : et perdet Assyrium, et rediget Nineven in solitudinem aqua carentem, quasi desertum. Et pascuntur in medio ejus greges, et omnes bestię terræ : et chamæleontes, et cricii in præsepibus ejus cubabunt, et bestię clamabunt in foveis ejus, et corvi in portis ejus, quia cedrus altitudo ejus. » Omnia antedicta vastitatis signa sunt, gregum pastiones, et diversorum animalium habitationes, et corvorum nidi. Sed hæc omnia, inquit, patietur propter animi fastum. Nam cedro similis erat altitudo animi ejus elati. Deinde hoc clarius enarrans propheta 1573 infort :

Vers. 15. « Hæc est civitas contemprix. » Hoc est, quæ omnem urbem et regnum pusillum et vile putabat. « Quæ habitabat in spe. Quæ nihil triste et acerbum se unquam perpessuram arbitrata est. « Quæ dicebat in corde suo : Ego sum, et non est post me amplius. » Postea per ironiam deridens : Quomodo, inquit, redactum est in solitudinem pascuum bestiarum ! » Tum addit quæ solent occurrere. « Omnis qui transit per eam sibilabit et movebit manus suas. » Solent enim plerique hominum in ærumnis quæ præter spem accidunt, et sibilare et manus movere. Postquam ita de Nineve prædixit, ad Hierosolymam orationem convertit.

CAPUT III.

Vers. 1. « O illustris et redempta civitas, columba ! » Lamentis et lacrymis digna urbs quæ, cum felici statu gauderet, præclara et percelebris fuit, et sæpe a Deo universorum salutem est assecuta, spiritualibusque donis potita. Aut hoc enim per columbam prophetam designare arbitror, aut urbis ornatum et pulchritudinem : nam venustum quoque est hoc animal. Et verisimile est, hoc quoque per illud declarari : Quemadmodum columba in domibus separatis libenter commoratur, sic cum pietatem colebatis, incolæ Hierosolymæ, in templo

Θρεύσει ἅπαντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, πᾶσι αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν. » Οὐ γὰρ μόνον αἱ ἐν τῇ τῷ πελάγει διακείμεναι. Τούτοις ἐπάγει :

13'. « Καὶ ὁμίεις, Διθίοτες, τραυματῆται βομφαίας μου ἐστέ. » Σημαίνει δὲ ὁ λόγος καὶ τῶν δαιμόνων τὸ σῆμα καταλυθὲν τῇ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ προσβολῇ· καὶ τοὺς μέλανας τῆν ψυχῆν, καὶ ἀντιθέους ἀνθρώπους, τῇ θεῷ τρωθέντας πληγῇ. Οὕτω περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν προθεσπίσας σωτηρίας, ἐπὶ τὴν τῆς ἱστορίας ἀκολουθίαν μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ αἰς Ἀσσυρίους τὸν θάνατον ἀπειλεῖ· οὐδέπω γὰρ ἡ Νινευὺ τὴν τιμωρίαν ἐδέδεκτο.

14'. « Καὶ ἐκτενεῖ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ βορρᾶν, καὶ ἀπολεῖ τὸν Ἀσσύριον, καὶ θήσει τὴν Νινευὺ εἰς ἀφανισμόν ἀνοδρον, ὡς Ἐρημον. Νεμήσονται ἐν μέσῳ αὐτῆς ποίμνια, καὶ πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, καὶ χαμαιλέοντες καὶ ἐχθνοὶ ἐν τοῖς φασμάμασι αὐτῆς κοιτασθήσονται· καὶ θηρία φωνήσει ἐν τοῖς διουρύγμασι αὐτῆς, καὶ κόρακες ἐν τοῖς πυλώσι αὐτῆς, διότι κέδρος τὸ ἀνάστημα αὐτῆς. » Ἐρημίας ἅπαντα τὰ προσηρημένα σημεῖα, ποιμνίων νομαλ, καὶ θηρίων διαφόρων οἰκήσεις, καὶ κόρακων νεοττια. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα, φησὶ, πείσεται διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀλαζονείαν. Κέδρω γὰρ ἐφύκει τὸ ὑψηλὸν αὐτῆς φρόνημα. Εἶτα τοῦτο σαφέστερον διηγούμενος ὁ Προφήτης ἐπάγει :

15'. « Αὕτη ἡ πόλις ἡ φαυλίστρια. » Ἀντὶ τοῦ, ἡ πᾶσαν πόλιν καὶ βασιλείαν εὐτελῆ καὶ σμικρὰν ἴγουμένη. « Ἡ κατοικοῦσα ἐπ' ἐλπίδι. » Ἡ μὴδὲν σκυθρωπὸν ὑπομεῖναι ποτε δοκῆσασα. « Ἡ λέγουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς· Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι μετ' ἐμέ τις. » Εἶτα κατ' εἰρωνείαν ἐπιτιωθάζων, « Πῶς ἐγένετο, φησὶ, εἰς ἀφανισμόν νομῆ θηρίων; » Καὶ τὰ ἐξ ἔθους συμβαίνοντα· « Πᾶς ὁ παραπορευόμενος δι' αὐτῆς συριεῖ, καὶ κινήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ. » Εἰώθασι γὰρ οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τοῖς καρπῷ ἐλπίδα γινόμενοις ἀνιστοῦσθαι καὶ συριεῖν, καὶ τὰς χεῖρας κινεῖν. Οὕτω περὶ τῆς Νινευὺ προαγορεύσας, πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ τρέπει τὸν λόγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

1. « Ὁ ἐπιφανὴς καὶ λευτρωμένη πόλις, ἡ περιστερά. » Θρήνων ἀληθῶς ἀξία καὶ ὄδυρμῶν ἡ πόλις, ἐπίσημος μὲν ἐν εὐπραγίᾳ γενομένη καὶ πολυθρύλλητος· σωτηρίας δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων πολλακίς τυχοῦσα, καὶ πνευματικῶν ἀπολαύσεων χαρισμάτων. Ἡ τοῦτο γὰρ διὰ τῆς περισσεύσεως αἰνέσασθαι τὸν προφήτην ὑπολαμβάνω, ἢ τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὸ κάλλος τῆς πόλεως· εὐπρεπέος γὰρ καὶ τὸδε τὸ ζῶον. Εἰκόσ δὲ καὶ τοῦτο παραδηλωσαί, ὅτι Καθὰπερ ἡ περιστερὰ ταῖς ἀφωρισμέναις οἰκίαις ἐμφιλοχωρεῖ, οὕτως ἡνίκα ἡσέβετε, οἱ ἐν τῇ Ἱερο-

VARIE LECTIONES.

² ἐστέ. Erasmus est in C qui in marg. habet ἐσσεθε. ³ A ἐκτενω τ. χ. μου. ⁴ A βορρᾶ. ⁵ A ἀπολῶ, et deinde θήσω. ⁶ A Καὶ νεμήσονται. ⁷ κοιτ. — διορ. αὐτ. Des. in edit. pr. ⁸ ἡ. Des. in C. ⁹ A ἐγὼ νῆθη. ¹⁰ φησὶ. Des. in C. ¹¹ A πορευόμενος. ¹² προσχ. Ita C pro προσαχ., ut habet edit. Siram. ¹³ A ἡ ἐπιφ. καὶ ἀπολελυτρ. ¹⁴ ἡ. C. εἰ.

σάλημ, τῷ ἀφιερωμένῳ μοι προσηδρεύετε νεψ. Εἶτα διηγείται τὰ πλημμελήματα, καὶ ¹⁰ πρώτην τὴν παρακοήν.

β'. « Οὐκ εἰσῆκουσε γὰρ φωνῆς. » Εἶτα τὸ ἀπαίδευτον· « Οὐδὲ ¹⁶ ἐδίδετο παιδείαν. » Πρὸς τούτοις τὸ ἀπιστον· « Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ οὐκ ἐπεποίθησε ¹⁷, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς οὐκ ἤγγισεν. » Ἐπειτα τῶν ἀρχόντων τὸ θηριώδες καὶ ἀδικον·

γ'. « Οἱ ἀρχοντες αὐτῆς ἐν αὐτῇ, ὡς λέοντες ὠρυόμενοι. » Καὶ τῶν κριτῶν τὸ παράνομόν τε καὶ βίαιον· « Οἱ κριταὶ αὐτῆς, ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας· οὐχ ὑπαλάπιοντο εἰς τὸ πρωτ. » Τῶν μάντεων τὸ ψευδέ· τε καὶ ἄθεον·

δ'. « Οἱ προφῆται αὐτῆς πνευματοβόροι, ἄνδρες καταφρονῆται. » Προφῆτας γὰρ τοὺς ψευδοπροφήτας καλεῖ. Εἶτα καὶ τῶν ἱερέων τὸ δυσσεβές· καὶ ἀνόσιον· « Οἱ ἱερεῖς αὐτῆς βεβηλοῦσι τὰ ἅγια, καὶ ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν ¹⁸ νόμον. » Ἀλλὰ καὶ τούτων ἀπάντων, φησὶν, ἐν αὐτῇ τολμωμένων,

ε'. « Ὁ Κύριος ¹⁹ δίκαιος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ ποιῆσῃ ἀδικον· πρωτ, πρωτ δώσει κρίμα αὐτοῦ εἰς φῶς, καὶ οὐκ ἀπεκρύβη, καὶ οὐκ ἔγνω ἀδικίαν ἐν ἀπαιτήσει, καὶ οὐκ εἰς νίκος ²⁰ ἀδικίαν. » Ταχίστην, φησὶν, ἐποιήσει τὴν τιμωρίαν τοῖς τοσαῦτα τετολμηκόσι κακά· διὰ γὰρ τοῦ πρωτ, πρωτ, τὸ τάχος παρεδήλωσε· τὸ δὲ εἰς φῶς, ἀντὶ τοῦ, προφανῶς, καὶ οὐ λάθρα. Ταῦτα δὲ ποιήσει, φησὶ, καταλύων τῆς ἀδικίας τὸ θράσος, καὶ οὐκ ἔων αὐτὴν μέχρι τέλους κρατεῖν.

ς'. Ἐν διαφθορᾷ ²¹ κατέσπασα ὑπερηράνους· ὠφθασαν ²² γωνίαι αὐτῶν· ἐξηρημώσω ²³ τὰς ἐδοὺς αὐτῶν τὸ παράπιν τοῦ μὴ διοδεύειν ²⁴· ἐξέλιπον αἱ πόλεις αὐτῶν πρὸς τὴ μὴ ²⁵ ὑπάρχειν, μηδὲ κατοικεῖν. » Ὅσπερ τὰς οἰκοδομίας αἱ γωνίαι συνδοῦσιν, εὐτῷ τὰς δυναστείας ὑπερείδουσιν εὐπραξίαι. Διαφθορᾷ τοίνυν τοὺς ὑπερηράνιζ συζῶντας παραδιδούς, εἰς ἔδαφος αὐτῶν κατασπάσω τὸ ὕψος, ὥστε μηδὲ τὴν μνήμην αὐτῶν εἰς τοὺς ἐσομένους παραπεμφθῆναι, καὶ τὰς πόλεις δὲ αὐτῶν ἐρημίᾳ παντελεῖ παραδώσω. Οὕτως ἀπειλήσας ὁ φιλόανθρωπος, πάλιν παραίνει, καὶ συμβουλεύει δεῖσαι τὰ εἰρημμένα, καὶ τὴν προσήκουσαν δέξασθαι διδασκαλίαν· φυγεῖν τῶν ἠπειλημένων τὸν δεσπρον, ἢν ἡ παρανομία γεγέννηκε· μὴ μελλῆσαι, μηδὲ ἀναβαλέσθαι, ἀλλὰ ταχέως προσενεγκεῖν τὴν μετάνοιαν. « Ἐτοιμάζου γὰρ, φησὶν, ²⁶ ἔθρησον. » Τουτέστι, Κατὰ τάχος τὰ τῆς μεταμελείας ἐπίδειξι. « Διέφθαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλὶς αὐτῶν. » Μὴ δέϊτῃς, φησὶ, τοὺς Ἀσσυρίους, ὧν τὸ πλῆθος πρὸ τῶν σῶν πυλῶν κατηκόντισα· καὶ γὰρ τὴν ἐπιφυλλίδα αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐκεῖνην διαφυγόντας τὴν τιμωρίαν, παραδώσω Βαβυλωνίους.

η'. « Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει Κύριος, ἐν ἡμέρᾳ ²⁷ ἀναστάσεως μου εἰς μαρτύριον, διότι τὸ κρίμά μου εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, τοῦ εἰσεδέξασθαι

A mihi consecrato assidui cratis. Postea explicat delicta, ac primo quidem inobedientiam.

VER. 2. Non audivit enim vocem. » Deinde rudem **1574** inscitiam. « Neque suscepit disciplinam. » Post hæc diffidentiam : « In Domino non est confisa, et ad Deum suum non appropinquavit. » deinde principum ferocitatem et injustitiam :

VER. 3. « Principes ejus in ea veluti rugientes leones. » Tum judicum iniquitatem et violentiam : « Judices ejus, sicut lupi Arabiæ, non dimittentur mane. » Itemque divinatorum mendacia et impietatem :

VER. 4. « Prophetæ ejus portantes spiritum, viri contemptores. Prophetas enim falsos prophetas appellat. Postremo sacerdotum impietatem et nequitiam : « Sacerdotes ejus polluunt sancta, et impie agunt in legem. » Atque, inquit, cum hæc omnia in ea perpetrentur :

VER. 5. « Dominus justus in medio ejus, et non faciet iniquitatem. Mane, mane judicium suum dabit in luce, et non est absconditus, et non agnoscit iniquitatem in exactione, nec injustitiam, in sempiternum. » Quamprimum, inquit, sumet pœnas de his, qui tanta admiserunt mala : nam per *mane, mane*, celeritatem demonstravit. Quod vero ait, *in luce*, hoc est, propalam, et non occulte. Hæc vero, inquit, faciet, ut iniquitatis audaciam perdat, et non in sempiternam eam regnare sinat.

VER. 6. « In corruptione detraxi superbos : apparuerunt anguli eorum : desertas faciam vias eorum, ut penitus non transeant ; defecerunt civitates eorum, eo quod nullus subsisteret, neque habitaret. » Sicut substructiones ædificiorum anguli colligant, ita res secundæ principatus stabiliunt. Superbientes ergo in perniciem tradens, eorum **1575** altitudinem in terram dejiciam, ita ut nulla eorum memoria transmittatur ad posteros : et eorum urbes solitudini vastitatis dabo. [7] His minis intentatis, misericors rursus admonet et consulit, ut ab antedictis timeant, et convenientem disciplinam accipiant, et quam minatus est perniciem fugiant, quam iniquitas genuit ; neque eumctentur, neque differant, sed confestim pœnitentiam offerant. « Præparare enim, dicit, surge sub diluculo. » Hoc est, quamprimum quæ pœnitentiæ convenient perage. « Disperierunt omnes racemuli eorum. » Ne timeas, inquit, Assyrios, quorum multitudinem ante portas tuas interemi, quoniam *racemuli* eorum, hoc est, eos qui eam cladem effugerunt, tradam Babyloniis.

VER. 8. « Propterea expecta me, dicit Dominus, die resurrectionis meæ in testimonium, quia judicium meum in congregationes gentium, ut susci-

VARIE LECTIONES.

¹⁰ κατ. Des. in C. ¹⁶ Α οὐκ. ¹⁷ Α ἐπεποίθησε. ¹⁸ εἰς τὸν. Des. in A. ¹⁹ Κύρ. Α πρῶτ. δέ. ²⁰ Α νείκος. ²¹ Ἐν διαφθ. Des. in A. ²² ὠφθ. Α ἠφρατίστηται, que est rec. lectio. ²³ Α ἐξηρημώσω. ²⁴ C ὠδεύειν. ²⁵ Α διὰ τὸ μηδὲν. ²⁶ Α εἰς ἡμέραν.

pian reges, ut effundam super eos furorem iræ A
meæ, quia igne zeli mei consumetur omnis terra. »
Ne existimes, inquit, me non curare res humanas :
quin exspecta, et videbis me exurgere, et juste
judicare, et iniqua regna delere, et zelo meo, tan-
quam igne quodam, omnem orbem terræ expiare.
Atque hoc apertius interpretans addidit :

VERS. 9. « Quia tunc convertam super populos
linguam in generationes ejus, ut invocent omnes
nomen Domini, ut serviant ei sub jugo uno. » Hoc
clarius Aquila, Theodotio 1576 et Symmachus
verterunt. Aquila enim et Theodotio ponunt :
« Tunc vertam ad omnes populos labium electum ; »
Symmachus vero : « Tunc convertam in populos
labium mundum ; » mundum vero labium est, quod
nominat Deum, non deos. Talia quædam etiam per
Isaiam dixit Deus : « Linguae balbutientium cito
discent loqui pacem ^d. » Itemque : « Expedita erit
lingua balborum ^e. » Illas itaque linguas ad multi-
tudinem deorum eruditas convertet, et electas mun-
dasque faciet : ita ut « omnes invocent nomen Do-
mini, et serviant ei omnes gentes sub jugo uno. »
Quin etiam et,

VERS. 10. « De finibus fluminum Æthiopiæ sus-
cipiam supplicantes mihi : filii dispersorum affe-
rent victimas mihi. » Qui enim ultimis in terris ha-
bitant, accepta præconum a me dispersorum disci-
plina, laudis sacrificium mihi offerent. Sic enim
etiam Symmachus interpretatus est : « A finibus
fluviorum Æthiopiæ supplicantes mihi filii disper-
sorum a me deferent munus mihi. » Filii procreati
a præconibus pietatis, quos in omnes gentes dis-
persi, spiritualia mihi offerent dona.

VERS. 11. « Die illo non confunderis omnibus
studiis tuis, quibus impie egisti contra me, quia tunc
auferam a te detractiones contumeliæ tuæ, et non
amplius gloriaberis super montem sanctum meum. »
Cum hæc fient et gentes salute perfruentur, vos
1577 etiam, qui incolitis Hierosolimam, salu-
tem quæ per fidem est suscipientes, a priori impie-
tate discedetis, neque amplius mea præcepta con-
temnetis, neque ob vetus templum gloriabimini. D
Et quia non omnes evangelicam doctrinam recep-
turi erant, hoc quoque disertis verbis prædicit :

VERS. 12, 13. « Et relinquam in te populum
mansuetum et humilem ; et reverebuntur nomen
Domini, qui fuerint reliqui de Israele ; et non fac-
ient iniquitatem, et non loquentur vana, et non

^d Isa. xxxii, 4. ^e Isa. xxxv, 6.

Β βασιλεῖς, τοῦ ἐκχεῖν ἐπ' αὐτοὺς τὴν ^{στ} ὀργὴν θυμοῦ
μου, διότι ἐν πυρὶ ζήλου μου καταναλωθήσεται πᾶσα
ἡ γῆ. » Μὴ νομίσης με, φησὶν, ἀμελεῖν τῶν ἀνθρω-
πέων πραγμάτων, ἀλλ' ἀνάμεινον, καὶ ἕψει με
διανιστάμενον, καὶ κρίνοντα δικαίως, καὶ τὰς ἀδί-
κους καταλύοντα βασιλείας, καὶ οἶδόν τινα πυρὶ τῆ
ζήλω μου πᾶσαν ἐκκαθαίροντα τὴν οἰκουμένην. Καὶ
τοῦτο σαφέστερον ἐρμητεύων, ἐπήγαγεν :

θ'. « Ὅτι ^{στ} τότε μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν
εἰς γενεὰς αὐτῶν ^{στ}, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας ^{στ} τὸ
ὄνομα Κυρίου, τοῦ ^{στ} δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα. »
Τοῦτο σαφέστερον Ἀκύλας, καὶ Θεοδοτίων, καὶ Σύμ-
μαχος ἤρμητεύασιν. Ὁ μὲν γὰρ Ἀκύλας καὶ Θεο-
δοτίων φασί : « Τότε στρέψω πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς
χεῖλος ἐξελεγεμένον. » ὁ δὲ Σύμμαχος : « Τότε μετα-
στρέψω ἐν τοῖς λαοῖς χεῖλος καθαρὸν. » καθαρὸν δὲ
B χεῖλος, τὸ μὴ θεοὺς, ἀλλὰ Θεὸν ὀνομάζον. Τοιαῦτα
καὶ διὰ Ἡσαίου εἰρηκεν ὁ Θεός : « Αἱ γλῶσσαι αἱ
ψελλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην. » Καὶ πάλιν
« Τρανῆ ἔσται γλῶσσα μογιλάλιον. » Τὰς γλῶσσας
τοῖνον ἐκελεῖνας, τὰς τὴν πολυθεῖαν πεπαιδευμένας, με-
ταστρέψει, καὶ ἐκλεκτὰς ποιήσει, καὶ καθαρὰς ὥστε
« Πάντας ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, καὶ δου-
λεύειν αὐτῷ ἅπαντα τὰ ἔθνη ὑπὸ ζυγὸν ἕνα. » Καὶ
μέντοι καὶ τοῦς

ι'. « Ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας προσδέξομαι ^{στ},
τοὺς ^{στ} ἱκετεύοντάς με ἰοὶ ^{στ} τῶν διεσπαρμένων
οἴσουσι θυσίας μοι. » Οἱ γὰρ τὰς ἐσχατίας οἰκοῦντες,
τῶν διασπαρέντων ὑπ' ἐμοῦ κηρύκων τὴν διδασκα-
λίαν δεξάμενοι, τὴν τῆς αἰνέσεώς μοι θυσίαν προσ-
οίσουσιν. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ Σύμμαχος ἤρμητευσε :
Πέραθεν ποταμῶν Αἰθιοπίας ἱκετεύοντά με τέκνα
τῶν διεσχορηπισμένων ὑπ' ἐμοῦ ἐνέγκωσι δῶρον
ἐμοί. » Οἱ τέκνα γενόμενοι τῶν ὑπ' ἐμοῦ σχεδα-
σθέντων εἰς πάντα τὰ ἔθνη τῆς εὐσεβείας κηρύκων,
τὰ πνευματικὰ μοι δῶρα προσκομιούσιν.

ια'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐ μὴ καταίσχυνης ἐκ
πάντων τῶν ἐπιτηδευμάτων σου ^{στ}, ὧν ἠσέβησας ^{στ}
εἰς ἐμὲ, ὅτι τότε περιεῶ ἀπὸ σοῦ τὰ φαυλίσματα
τῆς ὑβρείώς σου, καὶ οὐκέτι οὐ ^{στ} μὴ προσθήης ^{στ} τοῦ
μεγαλαυχεῖσαι ἐπὶ τὸ δρος τὸ ἄγιόν μου. » Τούτων
γιννομένων, καὶ τῶν ἐθνῶν τῆς σωτηρίας ἀπολαυόν-
των, καὶ ὑμεῖς οἱ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντες, τὴν
διὰ πίστεως δεχόμενοι σωτηρίαν, τῆς μὲν προτέρας
D ἀπαλλαγῆσθε δυσσεβείας, οὐκέτι δὲ καταφρονήσετε
τῶν ἐμῶν ἐντολῶν, οὐδὲ ἐπὶ τῷ παλαιῷ νεῷ μέγα
φρονήσετε. Καὶ ἐπειδὴ οὐ πάντες ἐμελλον τῇ εὐαγ-
γελικῇ προσέξειν διδασκαλίᾳ, καὶ τοῦτο διαρῆξην
προλέγει :

ιβ', ιγ'. « Καὶ ὑπολήψομαι ἐν σοὶ λαὸν πρῶτον ^{στ},
καὶ ταπεινὸν, καὶ εὐλαθεθήσονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματός
Κυρίου οἱ κατάλοιποι τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐ ποιήσου-
σιν ἀδικίαν, καὶ οὐ λαλήσουσι μάταια, καὶ οὐ μὲ,

VARIÆ LECTIONES.

^{στ} τῆν. A πᾶσαν. ^{στ} Ὅτι. Des. infra, Gr. Aff. Curat. serm. 10. ^{στ} A γενεὰν αὐτῆς. Ita quoque arua
Montf. leg. Infra autem, Gr. Aff. Curat. l. c. est, γεν. αὐτοῖς. ^{στ} πάντας. Des. infra l. c. ^{στ} τοῦ —
ἕνα. Aliter leg. post pauca. ^{στ} προσδ. — διεσπ. Des. infra Gr. Aff. Curat. l. c. ^{στ} τοῦς — διεσπ. A ἐν
διεσπαρμένοις, omisso μου, quod juxta rec. lect. additur. ^{στ} ἰοὶ. Des. in G. ^{στ} σου. Des. in A.
^{στ} A ἠσέβησας. ^{στ} οὐ. Des. in A. ^{στ} A πρόσχησι. ^{στ} A πρῶτον.

εὐρεθῆν ἐν τῷ ⁴⁰ στόματι αὐτῶν γλῶσσα δολία· διότι Α αὐτοὶ νεμήσονται. καὶ κοιτασθήσονται, καὶ οὐκ ἔσται ⁴¹ ὁ ἐκφροθῶν αὐτούς. » Καὶ ταῦτα τὸν ἀποστολικὸν ἡμῖν σαφῶς χορὸν ὑποδείκνυσιν, ὃν ὁ Δεσπότης μακαρίζων ἔλεγε· « Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. » Καὶ πάλιν· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῆς εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Τοῦτον ὁ μακάριος Σοφονίας τὸν λαὸν πρῶτον καὶ ταπεινὸν ἀποκαλεῖ· ὁ γὰρ Ἰσραηλιτικὸς οὐ τοιοῦτος, ἀλλὰ λαὸς ⁴² μωρὸς, καὶ οὐκ ἰσοφύς. Καὶ κατ' ἄλλον προφήτην· « Νεῦρον σιδηροῦν ὁ πρᾶχλος αὐτοῦ, καὶ τὸ μέτωπον αὐτοῦ χαλκοῦν. » Τούτους ἀδικίας ἐλευθέρους ἀποκαλεῖ, δόλου γλῶσσαν ἀπηλλαγμένην ἔχοντας. Τοιοῦτον τοῖνον δεξασμένην λαὸν, ἀντὶ τοῦ μοχθηροῦ, καὶ θρασέως, καὶ δυσσεβοῦς,

ἰδ'. « Χαῖρε, θυγάτερ Σιών, σφύδρα ⁴³ κήρυσσε, θυγάτερ Ἱερουσαλήμ· εὐφραίνου ⁴⁴ καὶ εὐτέρπου ἐξ ὅλης καρδίας σου, θυγάτερ Ἱερουσαλήμ. » Τῶν τε γὰρ ἐιδώλων ὁ Θεὸς σε καθαρὰν ἀπέφηνε, καὶ τῆς τῶν δηλητηρίων δαιμόνων ἡλευθέρωτε δουλείας.

ἰς'-ιη'. « Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἔρξει Κύριος τῇ Ἱερουσαλήμ· Θάρσει, Σιών, μὴ παρείσθωσαν αἱ χεῖρές σου· Κύριος ὁ Θεός σου ⁴⁵ ἐν σοί, δυνατὸς σώσει σε· ἐπάξει ἐπὶ σέ εὐφροσύνην, καὶ καινεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει ⁴⁶ αὐτοῦ, καὶ εὐφρανθήσεται ἐν σοί, ἐν τέρψει, ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς, καὶ συναῶ τους συντετριμμένους σου ⁴⁷. » Οἶδα μὲν, ὡς ταῦτά τινες εἰς τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ἀνανέωσιν ἐξεληθήσασιν, καὶ οὐκ ἀντιλέγω τοῖς εἰρημένοις· ἀρμόττει γὰρ καὶ τοῖς τρικλάδε γεγενημένοις ἢ προφητεία· ἀκριθὴ δὲ τὴν ἐκβασιν ἔστιν εὐρεῖν μετὰ τὴν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν· τότε γὰρ τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἴασατο· τότε ἀνεκαίνισε τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, οὕτως ἡμᾶς ἀγαπήσας, ὡς καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ δοῦναι ὑπὲρ ἡμῶν. « Μείζονα γὰρ, φησὶ, ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς δύναται δεῖξαι· ⁴⁸ ἵνα τις θῆ ⁴⁹ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν· « Οὕτως ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Ἰῶν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Ἐἴτα ἀπειλεῖ καὶ τοῖς τότε τὴν Ἱερουσαλήμ δνειδίσασι, καὶ τοῖς D ταυτὸ τοῦτο τολμῶσι· διπλῆ γὰρ ἡ προφητεία.

« Οὐαί! τίς ἔλαθεν ἐπ' αὐτὴν δνειδισμόν; (ἰδ', κ') Ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ ἐν σοί ἕνεκεν ἐμοῦ ⁵⁰, λέγει Κύριος, ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, καὶ σώσω τὴν ἐκπεπτεσμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσοδέσομαι, καὶ θήσομαι αὐτούς εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῆ· καὶ οὐ κατατρυσηθήσονται. Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅταν

invenietur in ore eorum lingua dolosa : quoniam ipsi pascentur, et accubabunt, et non erit qui extereat eos. » Hæc quoque nobis aperte chorum apostolicum declariant, quem Dominus beatum prædicans dixit : « Beati mitis, quoniam ipsi possidebunt terram f. » Itemque : « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris g. » Hunc beatus Sophonias *populum mansuetum et humilem* appellat : Israeliticus enim non ejusmodi erat, sed populus stultus et insipiens. Et apud alium prophetam : « Nervus ferrens cervix ejus, et frons ejus ærea h. » Hos ab iniquitate liberos vocat *linguam a dolo liberatam habentes*. Itaque cum pro malo, et temerario, et impio, istiusmodi populum acceperis,

B
VERS. 14. « Gaude, filia Sionis, valde ; prædica, filia Hierosolymæ ; exsulta et delectare de toto corde tuo, filia Hierosolymæ. » [15] Nam et te ab idolis Deus expiavit, et a servitute * infestorum demonum liberavit.

VERS. 16-18. « Tempore illo dicet Dominus 1578 Hierosolymæ : Confide, Sion ; ne dissolvantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in te, fortis salvabit te : adducet super te lætitiā, et innovabit te in charitate sua, et lætabitur in te, in delectatione ; quasi die solemni, et congregabo contractos tuos. » Non ignoro, quosdam hæc de reditu ex Babylone et renovatione Hierosolymæ accepisse, quibus non repugno, quod ab iis quæ tum gesta sunt, prophetia non dissentiat. Sed accommodatior exitus reperiri potest post Salvatoris nostri incarnationem. Siquidem tunc per lavacrum regenerationis contritos corde sanos fecit, tunc humanam naturam instauravit, eo usque nos diligens, ut animam suam dederit pro nobis. « Majorem enim, inquit, dilectionem nemo ostendere potest, quam si quis animam suam deponat pro amicis suis i. » Itemque : « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret ; ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam j. » Postea minatur tum iis qui conviciis Hierosolymam tunc incesserunt, tum iis qui postea contra præcones D veritatis id ipsum ausi sunt. Duplex enim est prophetia.

« Væ ! quis accepit super eam opprobrium ? (VERS. 19, 20.) Ecce facio in te propter me, dicit Dominus, tempore illo : et salvabo expressam, et repulsam suscipiam, et faciam eos gloriosos, et celebres in omni terra, et non confundentur. Tempore illo, quando bene vobis fecero, et

f Matth. v, 5 g Matth. xi, 29. h Isa. xlviii, 4. i Joan. iii, 16.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ τῷ. Des. in A. ⁴¹ C ἔστιν. ⁴² λαός. A præm. καί. ⁴³ σφ. Des. in A. ⁴⁴ εὐφρ. — Ἱερ. Des. in A. ⁴⁵ σου. Des. in A. ⁴⁶ C ἀγάπη. ⁴⁷ σου. Des. in A. ⁴⁸ δὸν. δ. Loco cit. est ἔχει. ⁴⁹ ὅη. Ibid. post ψυχ. αὐτ. ponitur. ⁵⁰ ἐμ. A σου, omissis illis, λέγει: Κύριος.

ten pore eo cum **1579** suscepero vos, quia factam vos celebres et gloriosos in cunctis populis terræ, quando convertero captivitatem vestram coram vobis, dicit Dominus. « Hominum salus ex sola Dei misericordia pendet. Neque enim hanc adipiscimur ut mercedem justitiæ, sed Dei bonitatis donum est. Quamobrem Dominus ait, *propter me et salvabo, et suscipiam, et alienam factam mihi vindicabo, et illustrem eam præstabo, et gloriosam apud omnes reddam, et a priori infamia liberabo, et pro captivis et servis, liberos et domesticos meos efficiam.* Hæc autem, ut dixi, et reversis ex Babylone tunc præstitit, et postea omnibus hominibus largitus est. Nam qui olim diabolo serviebamus, ab acerba illa captivitate liberati, et erroris nullorum deorum obliti, nos Deo asservimus, nominati et illustres, juxta prophetiam, apud Græcos et barbaros facti : et qui olim longe remoti eramus, propinqui facti sumus, secundum divinum Apostolum^k. Apostolicis itaque monitis adhærere nos convenit, aperte clamantibus : « In libertate, qua nos Christus liberavit, state : et nolite iterum jugo servitutis contineri^l. » Sic enim et a dominatione sævi tyranni liberabimur, et Dominum nostrum colentes, regnum cælorum assequemur, gratia Domini nostri Jesu Christi, quocum Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

βασιλείας, χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων^l. Ἀμήν.

^k Ephes. II, 14. ^l Galat. V, 1.

VARIE LECTIONES.

^m τ. αἰχμ. ὄμ. In A ponitur post λέγ. Κύρ. ⁿ Δεσπ. C præm. ὁ. ^o ol. Des. in C. ^p τ. αἰών. Des. in C.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΓΓΑΙΟΝ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO AGGÆI PROPHETÆ.

1580 ARGUMENTUM.

Cyrus, qui primus fuit rex Persarum, statim ut regnum adiit, Judæis captivis libertatem publice

C

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Κύρος μὲν, ὁ πρῶτος Περσῶν βασιλεὺς, εὐθύς τὴν βασιλείαν παραλαβὼν, ἐλευθερίαν τοῖς τῶν Ἰου-

δαίωv δορυαλώτοις ἐκήρυξε, καὶ τοῖς βουλομένοις ἀπέτρεψε τὴν ἐνεγκούσαν καταλαβεῖν, καὶ τὸν θεῖον ἀνεγείραι νεών. Καὶ δὴ καταπεισθέντες ⁵⁵ ὅσοι τοῖς προφητικοῖς ἐνετράφησαν λόγοις, καὶ τὴν προτεθεσπισμένην ἀνάκλησιν ἤρισαν, ἐπανήλθον προθύμως, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκῆσαντες, ἐπειράθησαν οἰκοδομησαί τὸν θεῖον νεών· εἰρχθέντες δὲ ὑπὸ τε τῶν ἀπυγαιτόνων ἀλλοφύλων, καὶ ὑπὸ Καμβύσου τοῦ Κύρου υἱός, ὃς τοῖς ἐκείνων ὑπαχθεὶς λόγοις, τὰναντία τῷ γεγεννηκότι προσέταξεν, ἡσυχίαν ἀγαγεῖν ἔναγκάσθησαν. Χρόνου δὲ συχοῦ διελθόντος, βασιλεύει μὲν ὁ Ἰστάσπου Δαρεῖος· δεξμασθαι δὲ τὸν θεῖον κελεύει νεών, ὡσπερ ὁ Κύρος. Οἱ δὲ ἤρξαντο μὲν τῆς οἰκοδομίας ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς ἐκείνου ⁵⁶ βασιλείας, τῷ ἕκτῳ δὲ τούτου ⁵⁷ συνεπλήρωσαν. Τούτου χάριν καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς τὸν Κύριον ἔλεγον· « Ἐν τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν οἰκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; » Ἀρξάμενοι γὰρ οἰκοδομεῖν ἐπὶ Κύρου διεκωλύθησαν· εἶτα Κύρου καὶ Καμβύσου, καὶ τῶν μετὰ τούτους βασιλευσάντων Μάγων τελευτησάντων, ἐν τῷ ἕκτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Δαρείου τὸ προσήκον ἡ οἰκοδομία τέλος ἔδεξατο. Ἐπὶ τούτου τῆς προφητικῆς ἡξιώθη χάριτος ὁ θεσπέσιος Ἀγγαῖος· καὶ τῇ τούτου γλώττῃ χρώμενος ὁ τῶν ὄλων θεός, αἰτιᾶται μὲν Ἰουδαίους, ὡς ἔκνην περὶ τὴν οἰκοδομίαν χρωμένους, παρακελεύεται δὲ τῷ Ζοροβάβελ δημαγωγῶν κατ' ἐκείνους τυγχάνοντι τὸν καιρὸν, καὶ Ἰησοῦ τῷ ἀρχιερεῖ, ἄψασθαι τῆς οἰκοδομίας εὐθέως· καὶ ὑπισχνεῖται πλῆθος ὅτι πλείστων ἐθνῶν μετὰ πολλῆς ἀθροῖσειν εὐπορίας χρημάτων, κάκει πάντας παρδύσειν θανάτῳ, καὶ τὸν ἐκείνων πλοῦτον εἰς τὰ τῆς οἰκοδομίας αὐτῆς δαπανήματα χορηγήσειν ⁵⁸. Αὐτῇ μὲν οὖν ἡ τῆσδε τῆς προφητείας ὑπόθεσις· ἀκριθέστερον δὲ ταύτης τὸν νοῦν ἐκ τῆς κατὰ μέρος ἔρμηνείας εἰσόμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

α'. « Ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου τοῦ ⁵⁹ βασιλέως, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, μιᾷ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, λέγων· » Πρὸ μὲν τῆς αἰχμαλωσίας, τῶν τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Ἰσραὴλ βασιλέων ἐπέγραφον οἱ προφήται τοὺς χρόνους· μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον, ὡς ἀβασιλεύτων Ἰουδαίων μεμνηκότων, τοῦ Περσῶν βασιλέως ἑμακάριος Ἀγγαῖος τὸν χρόνον προτίθησι ⁶⁰. Μέμνηται δὲ οὐχ ἔτους μόνον, ἀλλὰ καὶ μηνός, καὶ ἡμέρας· ⁶¹ δεῖξαι βουλομένος οὐ μόνον τῆς οἰκοδομίας τὸ σύντομον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τοῖς οἰκοδομοῦσι παρασχεθείσης εὐλογίας τὴν ἀφθονον

⁵⁹ Joan. II 20.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. « Anno secundo Darii regis, mense sexto, primo die mensis, factum est verbum Domini per manum Aggæi prophætæ, dicens. » Ante captivitatem, tempora regum Judæ et Israelis ¹⁵⁸² ascribebant prophætæ; post captivitatem autem, quod Judæi sine regibus remansissent, Persarum regis tempus beatus Aggæus præmittit. At vero non anni modo, sed mensis quoque et diei meminit, volens non solum celeritatem demonstrare ædificationis, sed etiam benedictionis ab universorum Deo ædificantibus concessæ plenam liberalitatem. Nam postmodum jubet eos comparationem iustituere inter

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ C Καὶ δὴ ταπεισθέντες. ⁵⁶ ἐκ. C τούτου. ⁵⁷ τούτ. Des. in C. ⁵⁸ χορ. In F sequitur: Ἀγγαῖος ἐορταῖων ἔρμηνεύεται. Οὗτος ἐπέβη εἰς Βαβυλώνα, ἣν δὲ ἐκ φυλῆς Λευὶ, καὶ ἔτι νέος ὄν ἤλθεν ἀπὸ Βαβυλώνας εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ φανερώς περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ λαοῦ προσφῆτευσεν, καὶ εἶδεν ἐκ μέρους τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ, καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἱερουσαλήμ ἐτάφη πλησίον τάφου τῶν ἱερῶν ἐνδύξως ὡς αὐτοῦ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἦν ἐκ γένους ἱερατικοῦ. Eadem habet A in fine cap. 2. Flor. præterea addit: Θεῖνος τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, εἶς μὲν εἰς τὸν Θεὸν ἐξῆμαρτον, οἷα δὲ παρ' αὐτοῦ ἐπαυδαῖον ἔσται, καὶ ὅπως διὰ τὴν πλάνην τῶν εἰδώλων ἀπολείπεται αὐτῶν ὁ ναὸς καὶ ἡ χώρα, καὶ ἄπερ ἔλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ νόμιμα. ⁵⁹ τοῦ. Des. in A. ⁶⁰ C προστίθησι.

ca quæ præcesserant ante ædificationem, et ea quæ postea secuta erant, sicque experientia cognoscere, in quanta rerum necessariorum penuria fuerint, cum ædificandi templi curam differrent: quantis vero bonis abundarent, cum hoc studium suscepissent. Quod vero ait, *Per manum Aggæi prophetæ*, ita intelligamus, quasi dixisset, *per Aggæum*.

« Dic ad Zorobabelem filium Salathielis, ducem Judæ, et ad Josuam filium Josedeci, sacerdotem magnum, dicens: (Vers. 2-4.) Hæc dicit Dominus omnipotens: Populus hic dicit: Nondum venit tempus domus Domini ædificandæ. Et factum est verbum Domini per manum Aggæi prophetæ, dicens: Siccine tempus quidem vobis est, ut habitetis in domibus concavis, domus autem ista manet deserta? » In more est divinæ Scripturæ, ut principem sacerdotum vocet *magnum sacerdotem*. Josua itaque principe sacerdotum, et duce populi Zorobabele, velut iudicibus quibusdam utens Dominus, per prophetam populum accusat. Videte enim, inquit, quantam curam in suis domibus ponant; non modo enim ædificant, sed etiam eas exornant: divinum vero templum, per quod communi salute fruuntur omnes, ædificare nolunt, non aptum **1583** ad ædificandum tempus perhibentes.

Vers. 5. « Et nunc hæc dicit Dominus omnipotens: Ponite corda vestra ad vias vestras. » Rectam cogitationem suscipite, et justi iudices estote studiorum vestrorum, et pernoscite, quantum inter studium rerum divinarum et negligentiam intersit. [6] Postea dicit eos, etiamsi multam sementem fecerint, exiguos fructus percepisse, ita ut semper et esuriant et sitiunt, et nequaquam satientur, sed in inopia et miseria versentur, atque ipsis etiam necessariis vestibus indigeant. « Operuistis enim vos, inquit, et non estis calefacti: et qui mercedes congregabat, congregavit eas in sacculum perforatum. » Et divites ipsi, et operarii mercede conducti, et mercedes congregare soliti nullam, dissipatis his quæ collegerant, utilitatem ex multis laboribus acceperunt. [7, 8] Ac rursus deinceps eos jubet prudens inire consilium, et templi curationem omnibus rebus antepone, et ad sublimes montes profectos ligna ad ædificationem apta cædere: pollicitus se ad hanc rem eos adiuturum, et illustres eos redditurum esse. Imo etiam eos ad memoriam antecedentis inopiæ revocat, ut discerent qualia desidiæ sint præmia.

Vers. 9. « Respexistis enim ad multa, et facta sunt pauca: et illata sunt in domum, et exsufflavi illa. » Cum sperassetis vos fructus multos capturos

A φιλοτιμίαν. Κελεύει γὰρ αὐτοῖς μετ' ὀλίγα παρεξετάσαι, τὰ τε πρὸ τῆς οἰκοδομίας, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα, καὶ διὰ τῆς πείρας μαθεῖν ἐν ὅσῃ μὲν ἦσαν σπάνει τῶν ἀναγκαίων ἀναβαλλόμενοι τοῦ νεῦο τὴν ἐπιμέλειαν· ὅσων δὲ ἀπέλαυσαν ἀγαθῶν ταύτην ἀναδεξάμενοι τὴν σπουδὴν. Τὸ δὲ, Ἐν χειρὶ τοῦ προφήτου ⁶¹, δι' Ἀγγαίου νοήσομεν.

« Εἶπὼν πρὸς Ζοροβάβελ, τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν, τὸν τοῦ Ἰωταδὲκ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, λέγων· (β'. δ'.) Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ ⁶². Ὁ λαὸς οὗτος λέγουσιν· Οὐχ ἔχει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον Κυρίου. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, λέγων· Εἰ καιρὸς μὲν ὑμῖν ἐστὶ τοῦ οἰκεῖν ἐν οἰκίαις ὑμῶν κοιλοστάμοις, ὁ δὲ οἶκος ⁶³ οὗτος ἐξηρημωταί· Ἰερέα μέγαν τὸν ἀρχιερέα καλεῖν ἔθος τῆς θείας Γραφῆς. Ἀρχιερεῖ τοῖσιν ὄντι τῷ Ἰησοῦ, καὶ τῷ Ζοροβάβελ δημαγωγούντι, ὅτιν τισι κριταῖς ὁ θεὸς κεχηρημένος, τὴν τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ Προφήτου ποιεῖται κατηγορίαν. Ὅρατε γὰρ, φησὶν, ὅσης μὲν καὶ ὁποίας ἐπιμελείας τὰς σφετέραις οἰκίας ἀξιοῦσιν· οὐ γὰρ μόνον οἰκοδομοῦσιν, ἀλλὰ καὶ καλλωπίζουσι ταύτας· τὴν δὲ θεῖον οἶκον, δι' οὐ κοινῆς σωτηρίας ἀπολαύουσι πάντες, οἰκοδομεῖν οὐκ ἐθέλουσιν, ἀνεπιτήδειον εἰς οἰκοδομίαν διαβεβαιούμενοι τὸν καιρὸν.

ε'. « Καὶ νῦν τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Τάξατε τὰς ⁶⁴ καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν. » Ὅρθῳ χρησασθε λογισμῶ, καὶ γένησθε κριταὶ δίκαιοι τῶν ὑμετέρων ἐπιτηδεύματων, καὶ μάθετε τῆς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς τε καὶ βεβουμίας τὸ διάφορον ὄσον. Εἶτα λέγει, ὅτι πολὺν καταβαλλόμενοι σπόρον, διίγιστον καρπὸν ἐκομίσαντο, ὡς αἶψα καὶ πεινῆν, καὶ διψῆν, καὶ κόρου μηδαμῶς ἀπολαύειν, ἀλλ' ἐν πεινῆ καὶ ταλαιπωρίᾳ διάγειν, ὡς καὶ αὐτῆς τῶν περιβολαίων σπανίζουσιν τῆς χρείας. « Περιεβάλεσθε γὰρ, φησὶ, καὶ οὐκ ἐθερμάνθητε ἐν αὐτοῖς, καὶ ὁ τοῦ μισθοῦ συνάγων, συνήγαγεν εἰς ἀπόδεσμον τετροπημένον. » Πρὸς γὰρ αὐτοῖς τοῖς ⁶⁵ κεκτημένοις, καὶ οἱ ἀποχειροβίωτοι μισθαρνεῖν εἰωθότες, καὶ τὸν μισθὸν συναθροίζουσιν, οὐδὲν τῶν πολλῶν ἀπόναντο πόνων, τῶν ἀθροισμένων σκεδαννυμένων. Εἶτα πάλιν αὐτοῖς παρκελεύεται σώφρονι χρησασθαι λογισμῶ, καὶ πάντων προλεσθαι τοῦ θεοῦ ναοῦ τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ τὰς ἀμφιλαφεῖς καταλαβεῖν κορυφάς, καὶ τὰ ἀρμόδια τῇ οἰκοδομῇ ξύλα τεμείν· ὑπισχνούμενος συνεργήσειν, καὶ περιδιδέπτους καταστήσειν. Ἄναμιμῆσκει δὲ αὐτοῦς καὶ τῆς προτέρας ἐνδείας, ἵνα μάθωσιν ὅτι τῆς βεβουμίας τὰ πηχέαιρα.

θ'. « Ἐδλέψατε ⁶⁶ γὰρ εἰς πολλὰ, καὶ ἐγένετο ὀλίγα· εἰσπνέχθη εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἐξεφύσησα αὐτὸ. » Πολλοὺς δρεψασθαι καρποὺς προσδοκῆσαντες τῆς

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ τ. προσ. C. πρῶτον. Ἀγγαίου. ⁶² παντ. A addit λέγων. ⁶³ οἶκ. A addit μου. ⁶⁴ τὰς. Des. in A. ⁶⁵ τοῖς. Des. in C. ⁶⁶ A et C ἐπεβλέψατε.

ἐλπίδος ἐψεύσθητε, καὶ ὀλίγα δὲ συναθροίσαντες οὐδὲ A
τούτων ἀπελαύσατε· καὶ ἐξ αὐτῶν γὰρ αὐτὰ τῶν
ὄρχεϊων ἐσκέδησα.

« Διὰ τοῦτο λέγει ⁶⁷ Κύριος παντοκράτωρ· Ἄνθ' ὧν
ὁ οἶκός μου ἐστὶν ἔρημος, ὑμεῖς δὲ διώκετε ἕκαστος
εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. (ὶ', α'.) Διὰ τοῦτο ἀνέξει ὁ οὐ-
ρανὸς ἀπὸ δρόσου, καὶ ἡ γῆ στελεῖται ⁶⁸ τὰ ἐκφόρια
αὐτῆς ἐφ' ὑμᾶς· ⁶⁹ Καὶ ἐπάξω βρομφαίαν ἐπὶ τὴν
γῆν, καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐπὶ τὸν σίτον, καὶ ἐπὶ ⁷⁰ τὸ
ἔλαιον, καὶ ἐπὶ πάντα ⁷¹ ὅσα ἐκφέρει ἡ γῆ, καὶ ἐπὶ
τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπὶ τὰ κτήνη, καὶ ἐπὶ πάντας
τοὺς πόνους τῶν χειρῶν αὐτῶν. » Ὡσπερ γὰρ ὑμεῖς
τῆς ἐμῆς ἀμελεῖτε θεραπείας, καὶ τῶν οἰκιῶν δὲ τῶν
ὑμετέρων πολλὴν ποιεῖσθε κηδεμονίαν· οὕτως καὶ ἡ
πεθῆσω μὲν τῶν νεφῶν τὰς ὠδίννας, ἀγονον δὲ κε-
λεύσω γενέσθαι τὴν γῆν· τὴν δὲ κλαστικὴν δύναμιν, B
καθόπερ τινὰ βρομφαίαν, οὐ μόνον κατὰ τῶν τῆς
γῆς ἐπάξω καρπῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἐργαζομέ-
νων ταύτην ἀνθρώπων· κοινωνήσει δὲ αὐτοῖς τῆς
τιμωρίας καὶ τὰ εἰς τὴν τούτων ὑπουργίαν γεγενη-
μένα κτήνη. Ταῦτα δὲ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἀπειλεῖ
ποιήσεν, διὰ τὴν περὶ τὸν θεῖον οἶκον ἀμελείαν,
ὅχι ὡς ἐκείνου θεόμενος· οὔτε γὰρ οὐρανοῦ δεῖται
τῶν ὄλων ὁ ποιητὴς, πάντα δὲ διὰ φιλανθρωπίαν
ἐδημιούργησε μόνον· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐκείνων ἐπι-
μελούμενος, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν προμηθεύμε-
νος, τὸν νέων οἰκοδομηθῆναι κελεύει, ἵν' ἐν ἐκείνῳ
τὸν νόμον πληροῦντες, τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν καρ-
πώσωται, καὶ τὴν νομικὴν λατρείαν ἕως τῆς τοῦ
κληρονόμου παρουσίας, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, C
ἐπιτελεῖσθαι βουλόμενος· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Σωτή-
ρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν, τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀνα-
φανείσης, ἔλαβε τέλος ἡ Παλαιὰ, καὶ ὁ παιδαγωγὸς
νόμος τὸν σοφώτατον ἡμῶν ὑποδείξας διδάσκαλον
ὑπεχώρησεν, ὡς οὐκέτι τῶν ὑπ' αὐτοῦ παιδαγωγη-
θέντων τῆς στοιχειώδους εισαγωγῆς αὐτοῦ δεομένων.
Ἄλλ' ἡμεῖς εἰς τὴν ἀκολουθίαν ἐπανέλθωμεν τῆς
προφητείας ταύτης. Ἀκούσαντες τῆς ἀπειλῆς ὅτε
Ζοροβάβελ, καὶ Ἰησοῦς ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ὁ ὑπὸ τού-
των ποιμαινόμενος λαὸς, θεοὺς μὲν ἐπλήσθησαν,
εἶξαν δὲ τοῖς ὑπὸ τοῦ προφήτου θεοσεπισμένοις·
παραυτίκα δὲ ὁ φιλόσοφος Δεσπότης, τὸ εὐπειθὲς
αὐτῶν θεασάμενος, διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ· « Ἐγὼ
εἰμι μεθ' ὑμῶν, λέγει Κύριος. » Θαρσύνετε ⁷², φησὶν,
ὡς συνεργόν με καὶ βοηθὸν ἔχοντες.

ἰδ'. « Καὶ ἐξήγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα Ζοροβάβελ
τοῦ Σαλαθιῆλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ
τοῦ Ἰωταδῆκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ τὸ πνεῦ-
μα τῶν καταλοίπων παντὸς ⁷³ τοῦ λαοῦ, καὶ εἰσῆλθον,
καὶ ἐποίησαν τὰ ἔργα ἐπὶ ⁷⁴ τῷ οἴκῳ Κυρίου παντο-
κράτορος Θεοῦ αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

α'. « Τῆ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἕκτου. »
Ἐντεῦθεν σαφῶς μεμαθήκαμεν, ὡς εὐθὺς προαιρού-
⁷⁵ Galat. III 24, 25.

esse, spes vos * fecellit : et cum per pauca collegis-
setis, ne his quidem usi fuistis, quoniam ex ipsis
receptaculis ea dissipavi.

« Quamobrem hæc dicit Dominus omnipotens :
1584 Quia domus mea deserta est, et vos festi-
natis unusquisque in domum suam. (Vers. 10,
11.) Propter hoc retinebunt cœli rorem, et terra
subtrahet germina sua. Et adducam super terram
gladium, et super montes, et super triticum, et
super oleum, et quæcunque profert humus, et
super homines, et super iumenta, et super omnes
labores manuum eorum. Quæmadmodum enim cul-
tus mei vos curam negligitis, et in domibus ve-
stris accurandis impensam operam ponitis : sic et
ipse pluvias de nubibus inhibebo, terram autem
sterilem fieri jubebo, ultricemque vindictam in-
star gladii, non modo terræ fructibus inligam,
sed etiam hujus cultoribus, hominibus ; et pœnas
cum eis participabunt etiam ea quæ ad horum ob-
sequium nata sunt jumenta. Hæc autem se factu-
rum Deus universorum minatur, quia divinam do-
mum neglexerant : non quod illa egeat, nam ne-
que cœlo indiget is qui omnium creator est, et qui
omnia ex sola misericordia fecit : sed eorum po-
tius curam gerens, et salutem eorum procurans,
templum ædificari jubet, ut, legem observantes,
utilitatem inde fluentem capiant, et quod vellet
legalem cultum usque ad adventum hæredis, juxta
divinum Apostolum, observari. Nam post Salva-
toris nostri incarnationem, Novo Testamento pate-
facto, Vetus finem nactum est, et lex pædagogus,
ubi sapientissimum Præceptorem nobis indicavit,
excessit ⁷⁶ : eo quod qui ab ea **1585** fuissent insti-
tuti, non egerent amplius elementorum introduc-
tionæ. [12] Sed ad ea quæ in prophetia ista se-
quuntur, redeamus. Cum hanc comminationem
audissent Zorobabel et Josua sacerdos magnus, et
qui ab his regebatur populus, in maximo quidem
timore fuerunt, atque his quæ a propheta præce-
pta fuerant paruerunt. [13] Dominus autem mi-
sericors, statim ut vidit eorum ad obediendum
animi propensionem, per prophetam clamat : « Ego
vobiscum sum, dicit Dominus. » Confidite, inquit,
quoniam me, et operis participem, et adiutorem
D habetis.

VERS. 14. « Et suscitavit Dominus spiritum
Zorobabelis filii Salathielis, ex tribu Judæ, et spi-
ritum Josuæ filii Josedeci, sacerdotis magni, et
spiritum reliquorum de omni populo, et ingressi
sunt, et faciebant opera in domo Domini omni-
potentis Dei sui. »

CAPUT II.

VERS. 1. « Die vicesimo quarto mensis sexti. »
Hinc plane discimus nos, simul ac bona eligimus,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ λέγ. A præm. πάδε. ⁶⁸ A ὑπεστελεῖται. ⁶⁹ ἐφ. ὑμ. Des. in A. ⁷⁰ καὶ ἐπὶ, κ. τ. λ. A præm. καὶ ἐπὶ
τὸν οἶκον. ⁷¹ ἐπὶ πάντα. Des. in A. ⁷² C Θαρσύνετε. ⁷³ πάντ. Des. in A. ⁷⁴ ἐπὶ. A ἐν.

divinum auxilium assequi; nam et hi ut ad bonum inclinaverunt, divinum consensum adepti sunt, et alacriores illos divina gratia fecit: ita ut ædificationem inchoarent die vicesimo quarto mensis (sexti), cum primo die mensis prophetiam accepissent. [2-4] Postea rursus septimo mense præcepit Dominus prophetæ hæc verba ad eos perferre: « Quis ex **1586** vobis est qui viderit domum istam in gloria sua prima? et quomodo vos nunc videtis eam quasi non sit coram vobis? » Qui potestis, cum priorem ejus nobilitatem splendoremque recordamini, tantam nunc ejus solitudinem contueri? si qui forte ex vobis ad hunc diem restant ab illo tempore superstites.

VERS. 5, 6. « Et nunc confortare, Zorobabel, dicit Dominus, et confortare, Josua, filii Josedeci, sacerdos magne, et confortetur omnis populus terræ, dicit Dominus, et facite, quoniam vobiscum sum, dicit Dominus omnipotens. Et verbum meum quod pepigi vobiscum, cum egrederemini de terra Ægypti, et Spiritus meus astitit in medio vestrum. » Omni segnitie et metu excusso, suscipite robur quod vobis sufficio: et me per legis sanctionem vobis adesse, et sanctissimi Spiritus gratiam vos tueri credite. Et quoniam multa erant quæ obstabant, et paupertas, et necessariorum penuria, et finitimorum incursiones, recte addit:

« Confidite, (VERS. 7, 8.) quia hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc semel ego commovebo cælum, et terram, et mare, et aridam. Et commovebo omnes gentes, et venient electa de cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria, dicit Dominus omnipotens. » De Gogo et Magogo ista prædicit, quibus cum bellum Hierosolymæ cum plurimis gentibus inferre constituissent, ipse permisit, et cum in se invicem eos armasset, ut mutuis cædibus **1587** se conficerent effecit, eorumque divitias ædificantibus largitus est. Et auribus audientium consulens,

VERS. 9. « Meum est, inquit, argentum, et meum est aurum, dicit Dominus omnipotens. » Non aliena in usus meos usurpo, sed mea rursus recipio: dedi eis divitias, liberalitate mea utens; et quia largitorem non cognoverunt, jure donis spoliati sunt.

VERS. 10. « Et major erit gloria domus istius novissima, quam prior, dicit Dominus omnipotens. » Non magnitudine et pulchritudine ædificii domum illustriorem fore dicit, sed modo quo occisæ sunt gentes. Fama enim quaquaversus pervagata, Dei universorum patefacta est potentia. Quare commotionem cæli, et terræ, et maris, id factum appellat: nempe quod omnes obstupefacti, et rei

μενοι τὰ ἀγαθὰ τῆς θείας ἐπικουρίας τυγχάνομεν· καὶ γὰρ οὗτοι νεύσαντες ἐπὶ τὸ κρείττον τῆς θείας; συμποίας ἀπέλασαν, καὶ προθυμότερους αὐτοὺς ἡ θεία χάρις εἰργάσατο· ὡς τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκοδομίας ποιήσασθαι τῇ τετραδί καὶ εἰκάδι τοῦ μηνός, ἐν δὲ τῇ νομηγία τὴν προφητείαν ἐδέξαντο. Ἐἶτα πάλιν ἐν τῷ ἐξέδωμ μὴνι παρεγγυῆ ὁ Δεσπότης τῷ προφήτῃ ταῦτα πρὸς αὐτοὺς διαπορεύουσαι τὰ ῥήματα. « Τίς ἐξ ὑμῶν, ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἔμπροσθεν, καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν νῦν καθὼς οὐχ ἴσῃ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὑμῶν; » Πῶς ἀνεχέσθε μεμνημένοι τῆς προτέρας αὐτοῦ περιφανείας τε καὶ λαμπρότητος, ὄραν αὐτὸν τοσαύτην κατεχόμενον ἑρημία; εἴπερ ἄρα τινὲς εἰσιν ἐξ ὑμῶν ἐξ ἐκείνου μέχρι καὶ τῆμερον διαρκέσαντες.

ε', ς'. « Καὶ νῦν κατίσχυε Ζοροβάβελ, λέγει Κύριος, καὶ κατίσχυε Ἰησοῦ ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ, ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ κατισχυέτω πᾶς ὁ λαὸς τῆς γῆς, λέγει Κύριος, καὶ ποιεῖτε, διότι ἐγὼ εἰμι μεθ' ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ ὁ λόγος μου ἦν, ὃν διεθέμην ὑμῖν, ἐξελεθόντων ὑμῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκε ἐν μέσῳ ὑμῶν. » Πᾶσαν βραστὴν καὶ δειλίαν ἀποσεισάμενοι, δέξασθε τὴν παρ' ἐμοῦ χορηγουμένην ὑμῖν ἰσχύον, καὶ μετὰ τῆς νομοθεσίας ὑμῖν συνεῖναι πιστεύοντες, καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος προμηθεῖσθαι ὑμῶν τὴν χάριν. Καὶ ἐπειδὴ πολλὰ ἦν τὰ κωλύματα, καὶ πένια, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἡ σπάνις, καὶ τῶν ἀστυγεϊτόνων αἱ προσβολαὶ, εἰκότως ἐπάγει·

« Θαρσεῖτε, (Ζ', η'.) Διότι τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐτι ἀπᾶξ ἐγὼ εἰώω τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηράν. Καὶ συσείσω πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἦξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ πλησῶ τὸν οἶκον τοῦτον δόξῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Περὶ τοῦ Γόγγ καὶ Μαγῶγ προαγορεύει, οἱ βουληθεῖσιν ἐπιστρατεύσαι κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ μετὰ πλείστων ἐθνῶν συνεχώρησε, καὶ κατ' ἀλλήλων αὐτοὺς ὄπισσας, ὑπ' ἀλλήλων αὐτοῦ; ἀναιρεθῆναι πεποίηκε, καὶ τὸν ἐκείνων πλοῦτον τοῖς οἰκοδομοῦσι παρέσχε. Καὶ θεραπεύων τῶν ἀκούοντων τὴν ἀκοήν,

θ'. « Ἐμὸν, φησὶ, τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Οὐκ ἀλλότρια σφετερίζομαι, ἀλλὰ τὰ ἐμαυτοῦ πάλιν ἀπολαμβάνω· ἔδωκα αὐτοῖς τὸν πλοῦτον φιλοτιμία χρησάμενος, καὶ ἐπειδὴ τὸν χορηγὸν οὐκ ἔγνωσαν, τῶν δωρεῶν ἐνδοκῶς ἐγυμνώθησαν.

ι'. « Καὶ ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Οὐ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει τῆς οἰκοδομίας λέγει τὸν οἶκον ἐνδοξότερον ἔσεσθαι, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς τῶν ἐθνῶν ἀναιρέσεως· πάντοσε γὰρ τῆς φήμης διαδραμούσης, ἐδείχθη τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὸ κράτος. Διὸ σεισμὸν οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης τὸ γεγεννημένον καλεῖ ὡς πάντων ἐκπλαητομένων, καὶ ὑπὸ τοῦ

VARIE LECTIONES.

¹⁶ ὄγ. Des. in C. ¹⁷ πᾶς. Ex A et C suppl. ¹⁸ Καὶ ὁ λ. μου. A τὸν λόγον. ¹⁹ A ἐν τῷ ἐξελεθῆν ὑμᾶς ἀπὸ Αἴγ. ²⁰ A εἰώω. ²¹ αὐτ. Des. in C. ²² Καὶ ἔσται. A Διότι μεγάλη ἔσται.

θαύματα· διεγειρομένων εἰς ὑμνοῦδιαν, οὐ μόνον τῶν τὴν ἡπειρον οἰκούντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ταῖς νήσοις βιοτεύειν προαιρουμένων· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τῶν ἀοράτων θυνάμενων, αἱ τὴν αἰθέρα καὶ αὐτὸν περιτολοῦσι τὸν οὐρανόν. « Καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτείζοντι, τοῦ ἀναστῆσαι τὸν ναὸν τοῦτον. » Οὐ γὰρ μόνον τοὺς ἀνθρωπίους καταπαύσω πολέμους, ἀλλὰ καὶ τὴν θείαν αὐτοῖς χαριούμαι εἰρήνην, ἣ ταῖς ψυχαῖς προξενεῖ σωτηρίαν· ταῦτα δὲ ἔσται τοῖς οἰκοδομοῦσι μισθός· πάλιν ἐν τῷ ἐναντίῳ μνηί, προστάττεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ὁ προφήτης ἐπερωτῆσαι τοὺς ἱερέας, εἰ τὸ ἀγιασθὲν ἱμάτιον ὑπὸ θυσίας ἱερᾶς ἀγιάζειν ἀπέχρη τὰ πελάζοντα· οἷον ἦ ἄρτον, ἦ οἶνον, ἦ ἔλαιον, ἦ ἄλλο τι τῶν τοιούτων. Ἐἶτα τῶν ἱερέων ἀποφασάντων, πυνθάνεσθαι πάλιν κελεύεται, εἰ μαινεταὶ τὸ ἱμάτιον ἀκαθάρτῳ τινὶ προσπελάσαν· συνομολογησάντων δὲ τοῦτο τῶν ἱερέων, προστάττεται εἰπεῖν ὁ προφήτης ταῦτα. « Οὕτως ὁ λαὸς οὗτος, καὶ οὕτως ἐθ ἔθνος τοῦτο ἐνώπιόν μου, λέγει Κύριος· καὶ οὕτως πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν· καὶ οὐκ ἐν ἐγγίσῃ, ἐκεῖ μαινεθήσεται. » Καθάπερ, φησὶ, τὸ ἀγιασθὲν ἱμάτιον ἀγιάζειν μὲν ἄλλο τι τῶν πελάζοντων οὐ δύναται, ὑπὸ δὲ τῶν κατὰ τὴν ἴσιν νόμον ἀκαθάρτων πλησιαζόντων μαινεταί· οὕτως ὁ λαὸς οὗτος ὠφέλειαν ἀπὸ τῶν ἁγίων διὰ καχεξίαν οὐδεμίαν καρποῦται, ὑβρίζει δὲ ταῦτα δυσσεβῶς πελάζειν πειρώμενος. Ἐἶτα καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν διδάσκει. « Ἐνεκεν τῶν λημμάτων αὐτῶν τῶν ὀρθρινῶν, ὀδυνήσονται ἀπὸ προσώπου τῶν πονηριῶν αὐτῶν· καὶ ἐμισεῖτε ἐν πύλαις ἐλέγχοντας. » Ὁρθριν, φησὶν, ὑπολάμποντος, ἀγαθοῦ μὲν οὐδενὸς ἐποισίθετε κερθνοῖαν, τῶν δὲ κακῶν ἐπεμελείσθε κερθῶν· δυσμενῶς δὲ περὶ τοὺς ἐλέγχοντας τὴν ὑμέτεραν πονηρίαν διέκεισθε, οἱ τὰς πύλας καταλαμβάνοντες, καὶ τοῖς εἰσιούσι, καὶ τοῖς ἐξιούσι, τοὺς θείους λόγους προσέφερον. Ἀλλὰ νῦν γοῦν σὺν ἀκριθείᾳ πάσῃ σκοπέσατε, τίνας μὲν ἦτε τῆς οἰκοδομίας ἀμελοῦντες, καὶ ὅση σπάνει τῶν ἀναγκαίων κατείχεσθε· εἴκοσι μὲν κριθῶν ἀποτιθέμενοι μέτρα, τὰ δὲ ἡμίση μόγις εὐρίσκοντες, καὶ πεντήκοντα μὲν ἐκ τῶν ληνῶν οἴνου προσδοκῶντες ἀρῦεσθαι μετρητάς, εἴκοσι δὲ μόνους εὐρίσκοντες. Ἐμοῦ διαφθόρου ὑμῖν παιδείας ἐπάγοντος, ἀφορίαν, καὶ ἀνεμοφθορίαν, καὶ χάλασαν· ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν πολλὴν ὑμῶν ἀναληγσίαν οὐδὲ τῆς παιδείας ἤσθάνεσθε. Ἐκεῖνων τοίνυν μεμνημένοι, ἐπιστημῆνασθε πόσης εὐετηρίας ἀπολαύσετε μετὰ τὴν τῆς οἰκοδομίας ἀρχὴν· τοσαύτην γὰρ ὑμῖν ἀφθονίαν χορηγήσω τῶν ἀναγκαίων, ὡς καὶ αὐτὰ λοιπὸν ἀγνοῆσαι τῆς ἄλλω τὰ μέτρα· καὶ τοὺς ὑγροὺς δὲ ὑμῖν μετ' εὐλογίας παρέξω καρποὺς, καὶ τῶν ἀκροθρύων τὴν φορὰν χορηγήσω. Καὶ πρὸς τούτοις δὲ, ὁ Ζοροβάβελ, κἀκεῖνους ἐμπεδώσω τοὺς λόγους, οὓς περὶ τοῦ Γῶγ καὶ Μαγῶγ προεγγόρευσα.

A miraculo excitati fuissent ad laudandum Deum, non solum ii qui continentem incolunt, sed etiam ii qui in insulis degere voluerunt, et præterea invisibiles potestates, quæ in aere, et quæ in cælo versantur. « Et in hoc loco dabo pacem, dicit Dominus omnipotens, et pacem animæ, in acquisitionem omni qui ædificat, ad excitandum templum istud. » Non modo enim humana bella cessare faciam, sed divinam quoque pacem eis gratificabor, quæ animabus conciliabit salutem. Hæc autem erunt ædificantibus præmia. [11-14] Nono iterum mense, prophetam universorum Deus interrogare jubet sacerdotes, an vestimentum per hostiam sacram sanctificatum sanctificare **1588** ea possit quæ propius admoventur, ut panem, aut vinum, aut oleum, vel aliud quidpiam ejusmodi. Deinde cum sacerdotes id negassent, interrogare rursus jubetur, an polluatür vestis, quæ impurum quidpiam contigerit. [15] Et cum sacerdotes annuissent, hæc propheta jubetur dicere: « Sic populus iste, et sic gens hæc coram me, dicit Dominus: et sic omnia opera manuum eorum, et quicumque appropinquaverit, ibi contaminabitur. » Quemadmodum, inquit, sanctificata vestis aliud quidpiam ex appropinquantibus non potest sanctificare, et contra contaminatur ipsa contactu eorum quæ secundum legem immunda sunt: sic populus hic nullam utilitatem ex sanctis percipit, propter malum mentis statum: quin appropinquare impie tentans hæc probro afficit. Postea horum etiam causas docet. « Propter munera eorum matutina dolent a facie malitiarum suarum: et oderatis iu portis arguentes. » Diluculo, inquit, illucescente, nullius boni rationem habebatis, sed in turpes quæstus incumbetis. Inimico autem animo in eos eratis, qui reprehendebant malitiam vestram, qui portis assidentes, intrantibus et excurrentibus divinos sermones proferebant. [16, 17] Nunc ergo omni cura considerate, quinam essetis, cum ædificationem negligebatis, et quanta necessariorum inopia constringebamini. Viginti enim hordeorum mensuras reponentes, vix dinidiam partem reperiebatis: et quinquaginta ex torcularibus vini mensuras Laurire exspectantes, viginti **1589** tantum inveniebatis. [18] Cum vobis varias correctiones inferrem, sterilitatem, et venti uretione, et grandinem, tamen ob summam stupiditatem vestram nihil sensistis. [19, 20] Ilarum itaque rerum memores, animadvertite quanta frugum copia fruituri sitis, postquam ædificare cœperitis. Tantam enim vobis redundantiam necessariorum largiar, ut ipsæ in posterum aræ mensuræ ignorentur: et molles quoque fructus cum benedictione vobis dabo, et pomorum ac nucum fertilitatem suppeditabo. [21, 22] Præterea, o Zorobabel, sermones etiam illos confirmabo, quos de Gogo et Magogo prædixi.

VARIÆ LECTIONES.

⁸² ἦ et deinde ἦ ἔλαιον des. in C. ⁸³ ὅς. C αὐτός. ⁸⁴ εἶν. Des. in C. ⁸⁵ A ὀδυνήθῃσονται. C οὐ δυνήσονται. ⁸⁶ τῶν. Des. in A. ⁸⁷ A ἐλέγχοντας.

VERS. 23. « Et subvertam solium regum, et con- A
teram fortitudinem regum gentium, et subvertam
currus et ascensores : et ascendent equi, et ascen-
sores eorum, unusquisque in gladio adversus
fratrem suum. » Nullo negotio partam vobis, in-
quit, victoriam dabo. Insania enim et dementia
eos afficiens, armabo eos contra se invicem, ita ut
funditus omnes simul cum equis pereant. Quod
vero ait : « Adhuc semel ego commoveo cœlum,
et terram, et mare, et aridam °, » non abs re po-
suit, sed beneficii Sennacherimi tempore collati
memoriam renovat. Cum enim illis repentinam
perniciem intulisset, omnem terram et mare horri-
bilis facti narratione complevit.

VERS. 24. « Die illo, dicit Dominus omnipotens,
assumam te Zorobabelem, filium Salathielis, ser- B
vum meum, dicit Dominus, et pœnam tē quasi si-
gnaculum, quia 1590 te elegi, dicit Dominus
omnipotens. » Hoc loco Josuæ mentionem non
fecit, sed solius Zorobabelis, quia de bellis et eo-
rum administratione sermo erat : quoniam rem
bellicam hic solus procurabat. Ait ergo, die illo,
gentibus illis cæsis, te Zorobabelem, quem in ob-
sequium et ministerium meum delegi, illustrem et
præclarum reddam, et per te omnem tutelam po-
pulo præstabo, te utens tanquam signaculo quo-
dam : nam signaculum, foribus admotum et arcis,
omnia, quæ intus reposita sunt, tuetur et con-
servat. Et prophetia quidem jam completa est.
Ego vero Apollinarii dementiae admiror, qui tam
apertis vaticinationibus contrariam intelligentiam
afferre aggressus fuerit, dicens, expeditionem Gogi
et Magogi nondum factam esse, sed in consumma-
tione sæculi hujus fore. Et non attendit sapien-
tissimus iste prophetiæ consecutionem : quod post
predictionem illorum occisionis, propheta statim
adjecerit. « Die illo, dicit Dominus omnipotens,
assumam te Zorobabelem, servum meum, dicit Do-
minus, » et quæ sequuntur. Quod si alium quemdam
Zorobabelem in fabulosis illis narrationibus suis
fingit illo tempore futurum, perfectam nobis fabu-
lam reddet. At si iustus est hic Zorobabel, qui
post redditum populo præfuit, sub hoc et illarum
gentium exercitus profligatus fuit, et post illius
internecionem admirandus et præclarus existit D
1591 Zorobabel. Sed hoc etiam illum conside-
rare oportebat, quo l ob inopiam ædificationis pro-
rogationem meditantibus universorum Dominus
promiserit, se has gentes congregaturum, et earum
divitias in ædificationis sumptus suppeditaturum
esse; unde etiam adjunxit : « Meum est argentum,
meum est aurum, et major erit gloria domus istius
novissima, quam prima. » Sed hunc delirantem re-

χγ'. « Καὶ καταστρέψω θρόνον βασιλέων, καὶ
ἐξολοθρεύσω⁸⁸ δυνάμιν βασιλέων ἐθνῶν⁸⁹, καὶ κατα-
στρέψω ἄρματα καὶ ἀναβάτας, καὶ ἀναθήσονται⁹⁰
ἵπποι καὶ ἀναβάται αὐτῶν ἕκαστος ἐν βομφαίᾳ πρὸς
τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. » Ἄπονον ὑμῖν, φησὶ, παρέξω
τὴν νίκην. Παραπληξίᾳ γὰρ αὐτοὺς καὶ φρενοβλα-
θεῖα βαλὼν, κατ' ἀλλήλων ὄπλισα, ὥστε πάντας
ἄρδην σὺν τοῖς ἵπποις ἀναιρεθῆναι. Τὸ δὲ, « Ἐτι ἅπας
ἐγὼ σειῶν τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν Θάλασσαν,
καὶ τὴν ξηρὰν, » οὐχ ἀπλῶς εἰρηκεν, ἀλλὰ τὴς
ἐπὶ τοῦ Σενναχηρείμ εὐεργεσίας ἀναμνηστικῶς : καὶ
γὰρ ἐκεῖνοις αἰφνίδιον ἐπαγαγῶν ὄλεθρον, ἅπασαν
γῆν καὶ θάλατταν τοῦ φρικώδους ἐνέπλησε διτηγ-
ματος.

κδ'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντο-
κράτωρ, λήψομαι σε, Ζοροβάβελ, τὸν τοῦ Σαλαθιήλ,
τὸν δοῦλόν μου, λέγει Κύριος, καὶ θήσομαι σε ὡς
σφραγίδα· διότι σέ⁹¹ ἠρέτισα, λέγει Κύριος παντο-
κράτωρ. » Ἐνταῦθα τοῦ Ἰησοῦ οὐκ ἐμνημόνευσεν,
ἀλλὰ μόνου τοῦ Ζοροβάβελ, ἐπειδὴ περὶ πολέμου⁹²
καὶ στρατηγίας ἐποιεῖτο τοὺς λόγους, οὗτος δὲ μόνος
τῆς στρατηγίας ἐφρόντιζε. Λέγει τοίνυν ὅτι κατ'
ἐκείνην τὴν ἡμέραν, τῶν ἐθνῶν ἐκείνων ἀναιρε-
θέντων, σέ τὸν Ζοροβάβελ, ὃν εἰς δουλείαν καὶ
θεραπείαν ἐξελεξάμην ἐμὴν, περιφανῆ ποιήσω καὶ
περίδλεπτον, καὶ διὰ σοῦ τῷ λαῷ παρέξω πᾶσαν
ἀσφάλειαν, ὅλον τινι σφραγίδι σοὶ κεχρημένος : ἡ
γὰρ σφραγὶς καὶ θύραις ἐπιτιθεμένη, καὶ κιβωτίοις,
κορρίζει πᾶσαν τοῖς ἐναποκειμένοις ἀσφάλειαν. Ἡ
μὲν οὖν ἐρμηνεία τῆς προφητείας τὸ τέλος ἐδέξατο.
C Ἐγὼ δὲ⁹³ τὴν Ἀπολλινάριου θαυμαζῶν παράνοϊαν, ὡς
τοῖς οὕτω σαφῶς θεοεπισιμένοις ἐναντίαν διάνοϊαν
ἐπενεγκεῖν ἐπεχείρησε, φήσας τοῦ Γῶγ καὶ τοῦ Μα-
γῶγ τὴν στρατείαν οὐδέπω γενέσθαι, ἀλλὰ περὶ τὴν
τοῦδε τοῦ αἰῶνος συντέλειαν ἔσεσθαι. Καὶ οὐ προ-
έσχεν ὁ σοφώτατος τῇ τῆς προφητείας ἀκολουθίᾳ· ὅτι
μετὰ τὴν πρόρρησιν τῆς ἐκείνων σφαγῆς εὐθὺς ἐπ-
ήγαγεν ὁ προφήτης : « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει
Κύριος παντοκράτωρ, λήψομαι σε Ζοροβάβελ τὸν
δοῦλόν μου, λέγει Κύριος, » καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰ μὲν οὖν
καὶ ἄλλον τινὰ Ζοροβάβελ ἐν ταῖς οἰκείαις ἀναπλά-
ται μυθολογίαις κατ' ἐκείνον ἐσόμμενον τὸν καιρὸν,
τέλειον ἡμῖν ἀναπλάσει τὸν μῦθον : εἰ δὲ οὗτος μόνος
ἔστι Ζοροβάβελ, ὁ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ προ-
στατεύσας, ἐπὶ τούτου καὶ ὁ τῶν ἐθνῶν ἐκείνων κα-
τανάλωθι στρατὸς, καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου ὄλεθρον
ἐπίσημος ὁ Ζοροβάβελ ἐγένετο, καὶ περίδλεπτος.
Ἐδεῖ δὲ αὐτὸν καὶ τοῦτο συνιδεῖν, ὅτι καὶ διὰ πειρίαν
τῆς οἰκοδομίας τὴν ἀναβολὴν σκεπτομένοις⁹⁴ ὑπ-
έσχετο τῶν ὄλων ὁ Κύριος ταῦτα συνάξειν τὰ ἔθνη,
καὶ τὴν τούτων εὐπορίαν εἰς τὰ τῆς οἰκοδομίας δα-
πανήματα χορηγήσειν. Διὸ καὶ ἐπιέγαγεν : « Ἐμὸν τὸ
ἀργύριον, καὶ ἔμδν τὸ χρυσίον, καὶ μεγάλη ἔσται ἡ

° Osee II, 7.

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ A ὄλοθρεύσω. ⁸⁹ ἐθν. A πρᾶξ. τῶν. ⁹⁰ A καταθήσονται. ⁹¹ σέ. Des. in A. ⁹² C πολέμου. ⁹³ ἐγὼ
δὲ. κ. τ. λ. Vid. supra, p. 1045, schol. 7. ⁹⁴ C σκεπτόμενος.

δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην. Ὡς
 ἄλλὰ τούτον ληρεῖν καταλιπόντες, ἡμεῖς τῆς ἀλη-
 θείας ἐχώμεθα, καὶ τὸν φιλόνητον ἡμῶν ἰκετεύ-
 σωμεν Δεσπότην, δοῦναι καὶ ἡμῖν εἰρήνην, καὶ εἰ-
 ρήνην ψυχῆς· Ἐν ἑνὶ πάντων αὐτὸν θεραπεύοντες, καὶ
 τῆς παρ' αὐτοῦ ῥοπῆς ἀπολαύοντες, διαφυγόμεν τὰς
 τῶν ἀοράτων πολεμίων ἐπιβουλὰς, κατὰ δὲ τοὺς
 θεοὺς αὐτοῦ πολιτευσάμενοι νόμους, τύχωμεν τῶν
 ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ
 δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A linquentes, nos veritati adhæreamus, et misericor-
 dem Dominum nostrum precemur, ut nobis pacem
 largiatur, et pacem animæ: ut eum in omnibus
 observantes, atque ejus auxilio nitentes, invisibi-
 lium hostium insidias effugiamus: et cum secun-
 dum ejus divinas leges vixerimus, bona promissa
 consequamur, gratia et misericordia Domini nostri
 Jesu Christi, quocum gloria Patri, una cum sancto
 Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum.
 Amen.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΙΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΖΑΧΑΡΙΑΝ.

1592 BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO ZACHARIÆ PROPHETÆ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Σφόδρα πάλοι προμηθούμενος Ἰουδαίων ὁ τῶν ὀλι-
 θεδς, οὐχ ἓνα προφήτην αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ
 τρεῖς, πολλάκις δὲ καὶ πλείους ἐφίστη, τὰ τε προσ-
 ῆγοντα παιδεύοντας, καὶ τὰ ἐσεσθαι μέλλοντα προ-
 θεσπίζοντας. Οὕτω τοῦ Θεσπεσίου προφητεύοντος
 Ἰσαΐου, κατὰ ταυτὸν προηγόρευον τὰ ἐτόμενα
 Ὠσηῆ, καὶ Ἰωήλ, καὶ Ἀμώς, καὶ Μιχαίας οἱ μακά-
 ριοι. Ῥάδιον δὲ τοῖς βουλομένοις ἐξ αὐτῶν τῶν προ-
 φητειῶν τοὺς χρόνους καταμαθεῖν. Οὕτω καὶ μετὰ
 τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, καὶ διὰ τοῦ Θειοτάτου
 Ἀγγαίου τὸ δέον αὐτοῦς ἐξεπαίδευσεν ὁ Δεσπότης,
 καὶ διὰ τοῦ Θεσπεσίου Ζαχαρίου τὸ τε πραχτέον ἐδί-
 δασκε, καὶ τὰ ἐτόμενα προθεσπίσθη σκυθρωπὰ καὶ
 θυμῆρη, τὰ μὲν εἰκονοῦσι τοῖς λεγομένοις, τὰ δὲ ἀντι-
 λέγουσιν. Ὑποδείκνυσι δὲ αὐτῶν καὶ πραγμάτων τιῶν
 εἰκόνας καὶ τύπους, ἵνα πιστοτέρως ἀποφύγη τῇ
 ὁσωρίᾳ τοῦ λόγου. Προλέγει δὲ καὶ ⁹⁵ δι' αὐτοῦ,
 καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τὴν παρουσίαν, καὶ τὴν
 τῆν πράξης αὐτοῦ ⁹⁶ γέμουσαν βασιλείαν, καὶ τὴν
 Ἰουδαίων μανίαν, καὶ τὸ σωτήριον πάθος, τὸ τῶν

B

ARGUMENTUM.

Cum Judæorum olim curam Deus universorum
 gereret singularem, non unum prophetam
 illis, sed duos, aut tres, interdum etiam plures
 præferebat, ut quæ opus essent docerent, et futura
 præmonstrarent. Quo itaque tempore divinus Isaias
 prophetabat, eodem et admirandi illi, Oseas, Joel,
 Amos, Michæas, futura prædixerunt. Tempora au-
 tem ex ipsis prophetiis non difficile est cognoscere.
 Sic etiam post reditum e Babylone, et per divinum
 Aggæum quæ opus erat Dominus indicavit, et per
 divinum Zachariam quid agendum esset docuit,
 et tristitia ac læta eventura prænuntiavit, hæc qui-
 dem prophetiæ obtemperantibus, illa vero repu-
 gnantibus. Rerum porro quarumdam imagines illi
 et simulacra ostendit, ut ex contemplatione ser-
 mones fide digniores redderet. Per hunc præterea
 prædicit **1593** Salvatoris nostri Christi adventum,
 et mansuetudinis plenum ejus regnum, tum
 Judæorum insaniam, et salutarem passionem, pec-
 catorum nostrorum remedium præsentissimum, et

VARIE LECTIONES.

⁹⁵ καὶ. Des. in C. ⁹⁶ αὐτ. In C post γέμουσαν ponitur.

damna quæ ex illa rabe Judæis evenerunt. Sed ne nimia longitudine argumenti lectores commentarii hujus tædfo afficiam, ad ipsam verborum explanationem veniam.

• CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. « Mense octavo anni secundi, sub Dario, factum est verbum Domini ad Zachariam, Barachizæ filium, filium Addonis, prophetam, dicens. » Uno eodemque anno divinus Aggæus et divinus Zacharias prophetiam aggressi sunt, sed ille mense sexto, hic vero octavo, ut perspicuum sit, duobus mensibus huic illum in prophetia antecessisse. Tempora autem designant, ut et reditus tempus declarent, et aperte nos doceant eo tempore regem Phebræum non regnasse. Ad hæc veritatem etiam ostendunt prophetarum, qui ante captivitatem vaticinati fuerunt. Prædixerant enim illi non obsidionem modo Hierosolymæ, et expugnationem, et servitum : **1594** sed captivitatis quoque tempus, et reditum a Babylone. Quoniam itaque omnia ad finem pervenerant, et tempus iis constitutum transactum erat, et juxta prædictiones libertatem assecuti fuerant, merito beati Aggæus et Zacharias secundum annum regni Darii Persæ ascripserunt. Hoc quippe anno septuagesimus vastatæ urbis annus explebatur : idque ex ipsa prophetia facile cognosci potest. Docet autem, et quo patre natus fuerit, et quis illius pater : eo quod multi pseudoprophetae eo tempore mendacia vaticinarentur, et fiebat, ut verisimile est, ut ejusdem nominis essent aliqui prophetae. Ne itaque nominum communio noceret veritati, eum falso enuntiata, quasi vere præsignificata, promiscue omnibus exhiberentur, propheta ex genere sui notitiam præbuit. Deinde narrat quid jussus fuerit dicere.

ων, ὡς τῶν ἀληθῶς προσηγορευμένων. πᾶσιν ἀπλῶς προσφερομένων, δῆλον ἑαυτὸν ὁ προφήτης ἀπὸ τοῦ γένους πεποιήκεν. Ἔτα λέγει, τί εἰπεῖν προσετάχθη.

Vers. 2. « Iratus est Dominus super patres vestros ira magna. » Sapientiæ plenum prophetiæ proœmium, et illius ætatis hominibus ad divina institutis conveniens. Recentem enim habentes memoriam eorum quæ patribus acciderant, non ignorantes incredibilium illarum calamitatum causam fuisse justam Dei commotionem, studebant, ut par erat, illa dicere et facere quæ misericordiam Dominum propitium redderent, et ubertatem honorum eis conciliarent. Quodque dietorum hic scopus sit, sequentia testantur. Sic enim ait :

Vers. 3, 4. « Et dices ad eos : Hæc dicit Domi-

ἡμετέρων ἀμαρτημάτων ἀλεξίκακον φάρμακον. καὶ τὰ τυμβάνατα Ἰουδαίους ἐκ τῆς λύττης ἐκείνης κακά⁹⁷ Καὶ ἵνα μὴ σφόδρα τὴν ὑπόθεσιν μακύναις, ἀποκνεῖσαι τινὰς τῶν ἐντευξημένων τοιαύτας ὑπομνήμασιν, ἐπ' αὐτὴν ἤξω λοιπὸν τῶν ῥητῶν τὴν σαφηνείαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

α'. « Ἐν τῷ ὀγδόῳ μηνὶ ἔτους δευτέρου, ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν, υἱὸν τοῦ Βαρχίου, υἱὸν Ἀδδῶ, τὸν προφήτην, λέγων. » Ἐν ἐνὶ μὲν ἔτει καὶ ὁ θεότατος Ἀγγαῖος, καὶ ὁ θεασπέσιος Ζαχαρίας, ἤρξαντο τῆς προφητείας· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐν τῷ ἕκτῳ μηνί, οὗτος δὲ ἐν τῷ ὀγδόῳ· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι δύο μηνσὶν ἐκεῖνος τοῦτου κατὰ τὴν προφητείαν πρεσβύτερος. Μνημονεύουσι δὲ τῶν χρόνων, ἵνα καὶ τῆς ἐπανόδου δηλώσωσι τὸν καιρὸν, καὶ σαφῶς ἡμᾶς διδάξωσι, ὡς τρινηκάδης βασιλεὺς Ἑβραῖος οὐκ ἐβασίλευσε. Πρὸς δὲ τοῖσι καὶ τῶν πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας προτεθεσπικῶτων προφητῶν ὑποδεικνύουσι τὴν ἀλήθειαν· προειρηκείσαν γὰρ ἐκεῖνοι, οὐ τὴν πολιορκίαν μόνην τῆς Ἰερουσαλήμ, καὶ τὴν πόρθησιν, καὶ τὸν ἀνδραποδισμόν, ἀλλὰ καὶ τῆς αἰχμαλωσίας τὸν χρόνον, καὶ τὴν ἀπὸ Βαβυλώνης ἐπάνεσθον. Ἐπειδὴ τοίνυν πέρας ἔλαβεν ἅπαντα, καὶ ὁ καταψηφισθεὶς αὐτῶν ἀναλώθη χρόνος, καὶ κατὰ τὰς προβόσεις τῆς ἐλευθερίας ἀπέλασαν, εἰκότως οἱ μακάριοι Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Δαρείου τοῦ Πέρσου προτεθείκασι βασιλείας. Ἐν τούτῳ γὰρ τῷ ἔτει⁹⁸ τῆς πόλεως ἔρημια ἐβδομηκοντούτης⁹⁹ συνεπληρώθη χρόνος· καὶ τοῦτο ἐξ αὐτῆς τῆς προφητείας καταμαθεῖν δυνατόν. Διδάσκει δὲ, ἐκ τίνος τε ἔφυ πατὴρ, καὶ τίς ὁ ἐκεῖνου πατήρ· ἐπειδὴ καὶ ψευδοπροφήται κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν πολλοὶ τὰ ψευδῆ προηγόρευον, καὶ συνέβαιεν, ὡς εἰκὸς, καὶ ὁμωνύμοις εἶναι τῶν προφητῶν τινὰς. Ἴνα τοίνυν μὴ ἡ ὁμωνυμία τῇ ἀληθείᾳ λυμῆνηται, τῶν ψευδῶς εἰρημέ-

ων, ὡς τῶν ἀληθῶς προσηγορευμένων. πᾶσιν ἀπλῶς προσφερομένων, δῆλον ἑαυτὸν ὁ προφήτης ἀπὸ τοῦ γένους πεποιήκεν. Ἔτα λέγει, τί εἰπεῖν προσετάχθη.

β'. « Ὀργίσθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὀργὴν μεγάλην. » Σοφίας μεστὸν τὸ τῆς προφητείας προοίμιον, καὶ τοῖς τρινηκάδε τὰ θεῖα παιδευομένοις κατάλληλον· ἔναυλον γὰρ ἔχοντες τῶν συμβεβηκότων τοῖς πατράσι τὴν μνήμην, καὶ μαυθάνοντες ὡς αἰτία τῶν ἀρτήρων ἐκείνων συμφορῶν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ καθέστηκε κίνησις, ἐσπούδαζον, ὡς εἰκὸς, ἐκεῖνα καὶ λέγειν καὶ πράττειν, ἄσπερ ἴλεον τὸν φιλόανθρωπον ἐποίησε Δεσπότην, καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν αὐταῖς προὔξενει φορὰν. Καὶ ὅτι οὗτος ὁ τῶν εἰρημένων σκοπὸς, τὰ ἔξῃς μαρτυρεῖ· Φησὶ γάρ :

γ', δ'. « Καὶ ἐρεῖς¹ πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Κύ-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ κακά. F addit : Ζαχαρίας ἐρημνέεται μνήμη Ἰγύστου ἡγικητῆς λέοντος· Ζαχαρίας ἦν ἐκ γένους Δευί, ἐγεννήθη ἐν Γαλαὰδ καὶ ἔβηθον ἀπὸ Καλδαίων ἤδη προθεθῆκός καὶ πολλὰ τῷ ναῷ προσητεύσας ἔδωκεν εἰς ἀπόδειξιν. Οὗτος εἶπεν τῷ Ἰωσάβηκ, ὅτι γεννήσει υἱὸν καὶ ἐν Ἰερουσαλήμ ἱερατεύσει εἰς τύπον τοῦ ἀληθινοῦ ἀρχιερέως. Οὗτος καὶ τὴν Σαλαθιὴλ ἐπὶ υἱῷ ἠύλόγησεν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ζοροβάβελ ἐπέθηκεν, καὶ ἐπὶ Κύρου πέρας ἔδωκεν καὶ περὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ προσέφητευσεν, ἣν ποιῆσαι ἐν Ἰερουσαλήμ, καὶ ὑλόγησεν αὐτὸν σφόδρα. Τὸ δὲ τῆς προθέσεως ἵδεν Ἰερουσαλήμ, καὶ περὶ τέλος Ἰσραὴλ καὶ ἀρχῆς ἐθνῶν καὶ τέλος τοῦ ναοῦ ὡς θεμελίων καταστροφῆς καὶ ἀργίας προφητῶν καὶ ἱερῶν καὶ Σαββάτων καὶ διπλῆς χρίσεως ἐξέθετο. Καὶ ἀπέθανεν ἐν γῆραι μακρῷ καὶ ἐκλιπῶν (A ἐκλείπων) ἐτέθη σύνεγγυς τοῦ Ἀγγαίου. Harc in A leg. post c. xiv, 21. ⁹⁸ ἔτ. C χρόνῳ. ⁹⁹ ἐβδ. C πρᾶμ. δ. ¹ C ἐρεῖς.

ριος παντοκράτωρ· Ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων. Καὶ μὴ γίνεσθε καθὼς οἱ πατέρες ὑμῶν, οἷς ἐνεκάλουν αὐτοῖς εἰ προφήται οἱ ἔμπροσθεν, λέγοντες· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἀποστρέψατε δὴ ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν τῶν πονηρῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδεύματων ὑμῶν τῶν πονηρῶν· καὶ οὐκ εἰσήκουσαν, καὶ οὐ προσέσχον τοῦ εἰσακουσαί μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐιδότες, φησὶν, ὅποσα διὰ τῶν προφητῶν τοῖς ὑμετέροις πατρᾷσι παρήνεσα, καὶ ὅπως αὐτοὺς ἀντιεπὸντας πανωλεθρία παρέδωκα, φύγετε μὲν ἐκείνων τὴν μίμνησιν, προσέχετε δὲ τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις, ὅπως τῆς ἐμῆς ἀπολαύσητε προμηθείας. Τὸ γὰρ, Ἐπιστρέψατε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο σημαίνει. Τοῦτο ἔοικε τῷ ἀλλαχῶς εἰρημένῳ· Ἐδωκαν ἐπὶ μὲ νῶτα, καὶ οὐ πρόσωπα αὐτῶν. Ὁ γὰρ τῶν θείων λογίων σπουδαίως ἐπάειν οὐκ ἀνεγόμενος, τῇ ἀποστρεφομένῳ καὶ τὰ νῶτα διδόντι ἔοικεν ἀκριθῶς. Λέγει τοίνυν, ὅτι Ἐάν τοῖς ἐμοῖς προσχεῖν ἐβελήσητε νόμοις, τῆς ἐμῆς τεύξεσθε προμηθείας· καὶ διδάσκων, ὅτι ῥάδιον αὐτῷ πᾶσαν αὐτοῖς παρασχεῖν τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀφθονίαν, πολλάκις ἑαυτὸν καὶ Κύριον παντοκράτωρα καὶ Κύριον τῶν δυνάμεων προσηγόρευσε, ἵνα μίθωσιν ὡς ὁ τῶν ἀπάντων κρατῶν καὶ βασιλεύων, οἷα δὴ ποιητῆς καὶ δημιουργοῦ, καὶ αὐτῶν τῶν δυνάμεων Δεσπότης ὑπάρχων, εὐπετῶς μάλᾳ μεταβάλλει τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις, καὶ ἐξ εὐκλήριαν εἰς δυσκλήριαν μετὰγει, καὶ εἰς εὐμερίαν ἐπανάγει τοὺς δυσπριζία κατεχομένους.

ε', ε'. Οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσι, καὶ οἱ προφῆται· μὴ εἰς τὸν αἰῶνα ζήσονται; ἤλῃν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιά μου δέξεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν πνεύματί μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις, ἃ κατέλαθον τοὺς πατέρας ὑμῶν. Βλέπετε, φησὶ, τῶν λόγων μου τὴν ἀλήθειαν, ὅτι καὶ τῶν προφητῶν τὸν βίον ὑπεξελθόντων, καὶ τῶν πατέρων ὑμῶν τῇ τιμωρίᾳ παραδοθέντων, μεμενῆκασιν οὗτοι, διὰ τῶν πραγμάτων κηρύττοντες τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοὺς συγγεγραφότας προφήτας συνηγόρους οὐκ ἔχοντες· ἐδέξαντο γὰρ ἐκεῖνοι τοῦ θανάτου τὸν ὄρον· βοῶσι, καὶ μαρτυροῦσιν, ὡς οὐδὲν ὑπ' ἐκείνων ἐβρέθη ψευδές. Δέξασθε τοίνυν προθύμως τὰ ἐπὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος διὰ τῶν προφητῶν ὑμῖν προσφερόμενα. Καὶ ἀπεκρίθησαν, καὶ εἶπον· Καθὼς παρατέτακται Κύριος παντοκράτωρ τοῦ ποιῆσαι ἡμῖν κατὰ τὰς ὁδοὺς ἡμῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ἡμῶν, οὕτως ἐποίησεν ἡμῖν. Συνέθεντο τοῖς εἰρημένοις, καὶ συνωμολόγησαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ αἴσθησιν τῶν πεπλημμελημένων ἐδέξαντο, καὶ ἔρασαν ἀληθῆ τὴν πρόβησιν εἶναι, καὶ

δικαίαν τὴν ἀγανάκτησιν, καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ τὴν τιμωρίαν συμβαίνουσαν.

ζ'. Τῇ τετάρτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ ἐνδεκάτου μηνός,

Jerem. ii, 27.

nus omnipotens: **1595** Convertimini ad me, dicit Dominus virtutum, et convertar ad vos, dicit Dominus virtutum. Et ne sitis sicut patres vestri, quos arguerunt prophetæ, qui prius fuerunt, dicentes: Hæc dicit Dominus omnipotens: Convertimini a viis vestris malis, et a studiis vestris malis; et non audierunt, et non attenderunt ut audirent me, dicit Dominus omnipotens. Non ignorantes, inquit, qua ratione per prophetas patres vestros admonuerim, et quemadmodum eos refragantes penitus perdiderim, cavete ne eos imitemini, et adhærete verbis meis ut mea providentia fruarini. Quod enim ait, Convertimini ad me, et ego convertar ad vos, hoc significat. Huic simile est quod alibi dictum: Dederunt contra me dorsa, et non faciem suam. Qui enim serio divinos audire sermones non dignatur, adversanti et dorsa danti persimilis est. Dicit ergo, si legibus meis adhærere velitis, per me vobis providebitur. Ac docens facile sibi esse omnem eis bonorum redundantiam largiri, sæpius sese et *Dominum omnipotentem* et *Dominum virtutum* appellavit, ut disscant eum qui omnium imperia tenet et regnat, utpote qui factor sit et conditor, atque ipsarum virtutum Dominus, perfacile mutare posse rerum naturas, et ex felicitate in miseriam traducere, et contra ad res secundas infortunio **1596** affectos revocare.

Vers. 5, 6. Patres vestri ubi sunt, et prophetæ? nunquid in sempiternum vivent? Verumtamen sermones meos, et statuta mea suscipite, quæ ego præcipio in spiritu meo servis meis prophetis, qui comprehenderunt patres vestros. Sermonum meorum, inquit, veritatem cernite, quod et prophetis vita functis, et patribus vestris poena affectis, superfuerunt hi rebus ipsis veritatem prædicantes, et cum jam prophetas qui scripserant patronos non habeant (e vita enim illi excesserunt), clamant, et testantur nihil falsum ab eis dictum fuisse. Prompti itaque ea excipite, quæ per prophetas a sancto Spiritu vobis proferuntur. Et responderunt, atque dixerunt: Sicut præparatus est Dominus omnipotens, ut faceret nobis secundum vias nostras, et secundum studia nostra, sic fecit nobis. Dictis assenserunt veritatemque confessi sunt, et sensum delictorum perceperunt, ac veram esse prædictionem, et justam iram, et punitionem peccatis convenientem dixerunt.

δικαίαν τὴν ἀγανάκτησιν, καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ τὴν τιμωρίαν συμβαίνουσαν.

Vers. 7. Quarto et vicesimo (die) undecimi

VARIE LECTIONES.

καὶ — δυνάμεων. Des. in G. Ἐκείνων. Ἐπαν. Des. in A. εἰς. Des. in A. οἷα. Ἐν πνεύματι. Des. in A. Ἐπίπαιον. τοῦ ἐνδ. μ. Ita quoque supra, p. 1227. Sed A habet τῷ ἐνδεκάτῳ μηνί.

mensis, hic est mensis Sabat, anno secundo sub A Bario, factus est sermo Domini ad Zachariam (filium) Barachia, filium Addonis, prophetam. » Cum Hebraeus esset propheta, Hebraeorum ascripsit numerum. Hebraei autem primum mensem agnoscunt Xanthicum. Sic enim illis **1597** Moses magnus lege sanxit, discrete exclamans : « Mensis iste vobis principium mensium, primus erit vobis in mensibus anni ». » Ab illo itaque numerare incipientibus undecimus Sabat invenietur : est autem qui a Macedonibus dicitur Peritius. Ait itaque propheta se, in hoc mense, nondum secundo anno expleto, divinæ gratiæ vim iterum suscepisse. Sive enim sermonem dicit, sive verbum, sive assumptionem, sive manum, divinæ gratiæ operationem indicat. Hac illustratus cum visionem quamdam vidisset, eam nobis scriptam reliquit, ac dicit :

VERS. 8-11. « Vidi noctu, et ecce vir ascendens super equum rufum, et ipse stabat inter montes umbrosos, et post eum equi rufi, et maculosi, et varii, et albi. Et dixi : Quid isti, Domine? Et dixit ad me angelus, qui loquebatur in me : Ego ostendam tibi quid sint hæc. Et respondit vir qui stabat inter montes, et dixit ad me : Isti sunt quos misit Dominus, ut circumirent per terram. Et responderunt angelo Domini, qui stabat inter montes, atque dixerunt : Circuivimus per omnem terram, et ecce omnis terra habitatur, et quiescit. » Planum est, quos vidit, invisibiles Virtutes esse, « in ministerium missas, juxta Apostolum, propter eos qui hæreditatem capient salutis ». » Earum autem non conspicuntur naturæ (sunt enim hæc incorporeæ), sed, prout in singulis est opus, illarum speciem conformat, qui et illarum ac rerum omnium est Dominus. Idque nos aperte divina **1598** Scriptura docet, diversas earum figuras ostendens. Aliter enim eas vidit Daniel, aliter Ezechiel; et Isaias, et Michæas, aliis et aliis figuris. Non autem multifformes, sed incorporeæ sunt spirituales naturæ, atque, ut opus est, Dominus illarum * format visiones. Quod in divino etiam Zacharia præstitit. Ostendit enim ei angelum qui populo præsidebat : is vero fuit sanctus Michael, ut alloquens Daniele angelus dixit. Ille enim sic ait : « Nemo est qui adjuvet me inter omnes hos nisi Michael princeps vester ». » Nunc videt insidentem equo, propter celeritatem factorum. Equus vero colore rufus indignationem adversus hostiles gentes ostendit : nam sanguinem et ruborem refert iracundia. Montes autem non solum firmitatem, sed etiam sublimitatem declarant angelorum ad subsidium destinatorum. Nematrosi vero et umbrosi montes designant divinam providentiam, quam in Deum erudentibus beatus

οὗτος ὁ μῆν ἐστὶν ¹⁰ Σαβᾶτ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν, τὸν τοῦ Βαραχίου υἱόν ¹¹ Ἄδδῶν, τὸν προφήτην. » Ἑβραῖος ὢν ὁ προφήτης τῶν Ἑβραίων τέθεικεν ἀριθμόν. Ἑβραῖοι δὲ τὸν Ξανθικὸν πρῶτον ἴσασι μῆνα· οὕτω γὰρ αὐτοῖς ἐνομοθέτησεν ὁ μέγας Μωσῆς διαβρῆθην βοῶν· « Οὗτος ὁ μῆν ὑμῖν ἀρχὴ μηνῶν, πρῶτος ὑμῖν ἔσται ἐν τοῖς μῆσι τοῦ ἑνιαυτοῦ. » Ἐκείθεν τοῖνον ἀριθμεῖν ἀρχομένοις ἐνδέκατος ὁ Σαβᾶτ εὐρεθῆσεται· ἔστι δὲ ὁ κατὰ Μακεδόνας Περίτιος. Λέγει τοῖνον ὁ προφήτης, ὅτι ἐν τούτῳ τῷ μηνί, μηδέπω τοῦ δευτέρου ἔτους συμπληρωθέντος, ἐνέργειαν θείας πάλιν ἐδέξατο χάριτος· κἄν γὰρ λόγον εἴπη, κἄν ῥῆμα, κἄν λῆμμα, κἄν χεῖρα, τῆς θείας χάριτος ἀνίττεται τὴν ἐνέργειαν. Ὑπὸ ταύτης φωτιζόμενος, καὶ ἰδὼν τινα θεωρίαν, ἀνάγραφτον αὐτὴν καταλέλοιπεν ἡμῖν, καὶ φησιν·

ἡ-ια'. « Εἰώρακα τὴν νύκτα, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐπιθετηκὸς ἐπὶ ἵππον πυρρὸν, καὶ οὗτος εἰστήκει ἀναμέσον τῶν ὄρέων τῶν κατασκιῶν, καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ἵπποι πυρροί, καὶ ψαροί, καὶ ποικίλοι, καὶ λευκοί. Καὶ εἶπον ¹²· Τί οὗτοι, Κύριε; Καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· Ἐγὼ δεῖξω σοι, τί ἐστὶ ταῦτα. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἀνὴρ ὁ ἐφεστηκὸς ἀναμέσον ¹³ τῶν ὄρέων, καὶ εἶπε πρὸς με· Οὗτοι εἰσὶν οὓς ἐξ-ἀπέστειλε Κύριος περιοδεῦσαι τὴν γῆν. Καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ ἀγγέλῳ Κυρίου τῷ ἐφεστῶτι ἀναμέσον τῶν ὄρέων, καὶ εἶπον· Περιουδεύσαμεν τὴν γῆν ἅπασαν ¹⁴, καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ κατοικεῖται· καὶ ἡσυχάζει. » Οἱ μὲν ὑφ'ἐνάτης δήλον ὅτι ἀόρατοι δυνάμεις ὑπάρχουσιν, εἰς διακονίαν ἀποσταλλόμεναι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Ὅρωνται δὲ αὐτῶν οὐχ αἱ φύσεις· ἀσώματα γὰρ αὐταί· ἀλλὰ κατὰ χρείαν ἐκάστην ἐκτυποῖ τούτων τὴν θεωρίαν ὁ τούτων καὶ τῶν ἀπάντων Δεσπότης. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς σαφῶς ἡ θεία διδάσκει Γραφή, διάφορα αὐτῶν ὑποδεικνύσα τὰ σχήματα· ἄλλως μὲν γὰρ αὐτοὺς ἴδεν ὁ Δανιήλ, καὶ ἄλλως Ἰεζεκιήλ, καὶ Ἡσαΐας καὶ Μιχαῖλας ἐν σχήμασιν ἐτέροις. Οὐ πολὺμορφοὶ δὲ, ἀλλ' ἀσώματα αἰνοῦνται φύσεις, πρὸς δὲ τὸ χρησίμον ὁ τούτων Δεσπότης σχηματίζει τὰς θεωρίας. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ζαχαρίου πεποίηκε· δείκνυσιν γὰρ αὐτῷ ἄγγελον τὸν τοῦ λαοῦ προστατεύοντα· ὁ δὲ ἄγιος Μιχαήλ οὗτος ἦν, ὡς ὁ προσδιδασκόμενος τῷ Δανιήλ ἄγγελος ἔφη· ἐκεῖνος γὰρ φησιν· « Οὐκ ἔστιν εἰς ἀνετχόμενος μετ' ἐμοῦ περὶ τούτων, ἀλλ' ἡ Μιχαήλ ὁ ἄρχων ὑμῶν. » Τοῦτον ὁρᾷ ἐποχοῦμενον μὲν ἵππῳ διὰ τὴν ὀξύτητα τῶν δρωμένων· τὸ δὲ τοῦ ἵππου πυρρὸν τὴν κατὰ τῶν πολεμίων ἐθνῶν ἀγανάκτησιν δηλοῖ· ὑφαιμον γὰρ καὶ ὑπέρυθρον τὸ θυμοειδές· τὰ δὲ ὄρη οὐ μόνον τὸ στερεόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑψηλόν

⁹ Exod. xii, 2. * Hebr. i, 14. * Dan. x, 21.

VARIE LECTONES.

¹⁰ A ἔστιν ὁ μῆν. Sicque supra, l. c. ¹¹ Supra l. c. erat υἱοῦ. ¹² A εἶπα ¹³ ἀν. A ἐπάνω. ¹⁴ A πᾶσαν γῆν.

δείκνυσι τῶν εἰς ἐπικουρίαν τεταγμένων ἀγγέλων· τὸ δὲ ἄμφιλαφές καὶ κατάσκιον τῶν ὄρων τὴν θείαν αἰνιττεται πρόνοιαν, ἣν τοῖς εἰς τὸν Θεὸν ἠλπικόνιν ὁ μακάριος ὑπιοχνεῖται Δαβὶδ· «Ὁ κατοικῶν γὰρ, φησὶν, ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται.» Καὶ πάλιν· «Ἐν τοῖς μεταφρένοις αὐτοῦ ἐπισκιάσει σοι.» Καὶ ἀλλαχοῦ· «Ἐν σκέπῃ τῶν πετερυγῶν σου σκεπάσεις με.» Καὶ τὸν Ἰσραὴλ δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ στύλος νεφέλης ἐπέσκεπε. Τοῦτου χάριν κἀνταῦθα ἐν μέσῳ τῶν ὄρειων τῶν κατασκιῶν ὁ τοῦ λαοῦ προστατεύων ἄγγελος ἐστηκώς ἐωρᾶτο, τὴν θείαν ἐπικουρίαν διὰ τούτων μηνύων. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον, καὶ μυρσινεῶνας τὰ ἔρη προσσηγορεύασιν· εὐώδες δὲ τὸ φυτόν, καὶ τὰ θερμὰ τῶν παθῶν καταψύχειν δυνάμενον. Παραδηλοῖ τοίνυν καὶ τοῦτο τὴν ἐσομένην Ἰουδαίους παρὰ τοῦ Θεοῦ ὄλων ψυχαγωγίαν. Θεασάμενος δὲ καὶ τοὺς ἐπισθεν ἀναφανέντας πυβρούς τε καὶ ψαρούς, καὶ ποικίλους, καὶ λευκοὺς ἵππους, πυνθάνεται μὲν μαθεῖν ἐφιέμενος, τίς ἡ τῶν δεικνυμένων αἰτία. Διδάσκειται δὲ παρὰ τοῦ πρώτου ὀφθέντος ἀγγέλου, ὅς μεταξὺ τῶν ὄρων¹⁵ εἰστήκει τῶν κατασκιῶν, ὅτι πᾶσαν ἐποπεύσαι τὴν γῆν ἀπεστάλησαν· καὶ εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων, καὶ οἱ τοῖς παντοδαποῖς ἐκείνοις ἐποχοῦμενοι ἵπποις, ἔφασαν πρὸς τὸν ἐφεστῶτα ἐκείνοις τοῖς ὄρεισι ἀγγελον, ὅτι Πᾶσαν περιουδεύσαντες τὴν γῆν οἰκουμένην, εὐραμεν εἰρήνης ἀπολαύουσαν καὶ γαλήνης. Τοῦτων δὲ ἀκούσας ὁ τοῦ λαοῦ τὴν προστασίαν πεπιστευμένος ἀγγελος, καὶ σφόδρα δυσχεράνας, ὅτι πᾶντων εἰρήνης ἀπολαύοντων ὁ ὑπ' αὐτῷ τεταγμένος λαὸς¹⁶ μυρίαίς ἐτι συμφοραῖς προσπαλαίει, ἵκετείαν τῷ Δεσπότη προσφέρει· «Κύριε¹⁷ παντοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ τὰς¹⁸ πόλεις Ἰούδα, ὅς ὑπερείδες; Τοῦτο ἔβδομηκοστὸν ἔτος.» Ἰστέον δὲ ὡς τῆς μὲν προτέρας αἰχμαλωσίας ὁ χρόνος συνεπληρώθη ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Κύρου¹⁹ τοῦ Περσῶν βασιλεύσαντος, τῇ ἀγαθεῦ καὶ φιλανθρώπου Δεσπότη, τῇ περὶ τὸν κακῶν καὶ τὸν τῆς προβήσεως συναριθμήσαντος χρόνον· καὶ τοῦτο ἀκριβέστερον ἐν τῇ τοῦ Ἰεζεκιὴλ ἀπεδείχθη ἐρμηνείᾳ. Τῇ δὲ ἐρημίᾳ τῆς Ἰερουσαλήμ ὁ ἔβδομηκοντούτης συνεπληρώθη χρόνος ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς Δαρείου βασιλείας. Τοῦτου δὲ ἄρχεσθαι προσήκει τοῦ ἀριθμοῦ ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου ἔτους Σεδεκίου τοῦ βασιλέως, ἐφ' οὗ ἦλω ἡ πόλις. Εἰ γὰρ τις ἐκείθεν ἀρξάμενος ἐρευνήσαι, εὕρησει τοῦτον συμπληρούμενον τὸν χρόνον ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς Δαρείου τοῦ Ἰστασπου βασιλείας. Τοῦτο τοίνυν ὁ τοῦ λαοῦ προμηθούμενος ἀγγελος τὸν τῶν ὄλων ἵκετεύει Θεὸν, εἰς τε τὴν πρὸβήσιν ἀπιδεῖν, καὶ τὸν χρόνον πεπληρωμένον ἰδεῖν, καὶ τὴν ἀφιερωμένην αὐτῷ πόλιν ἐρημίᾳ παντελεῖ παραδεδομένην ἐπιπλεῖστον μὴ

A David pollicetur : « Qui enim habitat, inquit, in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur ». » Item : « Scapulis suis obumbrabit te ». » Et alibi : « Sub umbra alarum tuarum proteges me ». » Et populum quoque Israel in deserto columna nubis tegebat. Idcirco hic etiam in medio montium umbrosorum populo præfectus angelus stare videbatur, divinum subsidium hoc modo indicans. Cæterum Aquila et Symmachus etiam *myrtila* verterunt montes. Ea autem planta est odorata, habens vim morbos calidos refrigerandi. Demonstrat itaque **1599** hoc etiam futuram Judæis a Deo universorum consolationem. Ut vero a tergo etiam vidit equos rufos, maculosos, varios, et albos, noscendi studio percontatur quæ causa ostensorum esset. Edocetur autem a primo viso angelo, qui inter montes umbrosos consistebat, quod essent missi ad universam terram perlustrandam; atque ad confirmationem eorum quæ dixerant, qui in illis variis equis sedebant, dixerunt ad angelum inter montes consistentem, se, cum terram omnem peragrassent, in orbe terrarum pacem et quietem constitutam reperisse. [12] Quo audito, angelus cui populi mandata erat præfectura, vehementer indignatus, quod omnibus pace fruentibus, populus sibi subditus, in ærumnis adhuc innumeris versaretur, supplex Dominum obsecrat : « Domine omnipotens, usquequo non misereris Hierosolymæ et urbium Judæ, quas despexisti? Iste est septuagesimus annus. » Est autem animadvertendum C prioris captivitatis tempus completum fuisse anno primo Cyri Persarum regis, bono et benigno Domino, cum ærumnis quas experti erant, tempus etiam prædictionis annumerante : quod accuratius in commentariis in Ezechielem ostendimus. Vastitatis autem Hierosolymæ septuaginta anni completi sunt secundo anno regni Darii. Hic porro numerus inchoandus est ab anno undecimo regis Sedecie, sub quo urbs capta fuit. Si quis **1600** enim ducto inde initio investiget, tempus hoc completum fuisse inveniet anno secundo regni Darii Hystaspis filii. Hoc igitur populi procurator angelus Deum omnipotentem rogat, ut prædictionem et tempus ejus completum attendat, et ne urbem sibi consecratam vastitati traditam diutissime despiciat. [13] Quam præcationem Dominus suscipiens : D « Respondit, inquit propheta, angelo loquenti in me, verba bona et sermones consolatorios. » Nec vero alium angelum hunc dicit quam illum, qui inter montes consistebat : sed eundem illum, qui et ipsum alloquebatur, et pro populo supplicabat. Dicit autem eum in se loqui, quod non verbis uteretur, et voce motu linguæ ac repercussione acris

¹ Psal. xc, 1. ² ibid. 4. ³ Psal. xvi, 8.

VARIE LECTIONES.

¹⁵ C ἑρέου. ¹⁶ C λέου. ¹⁷ Κύριε, γ. τ. λ. Supra, p. 1227, præm. Καὶ ἀκριβέθῃ ὁ ἀγγελὸς Κυρίου, καὶ εἶπε. ¹⁸ τῶς. Ex A et C suppl. ¹⁹ Κύρ. C præm. τοῦ.

articulata, sed intus sonante, et in ipso formata. A [14] Dei itaque benignitati confusus sanctus angelus jubet prophetam clamare, et dicere :

« Οὐκ ἄλλον δὲ ἄγγελον τοῦτον ἔφη αὐτὸν ἐκείνον, καὶ αὐτῷ προσδιελεγόμενον, καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πρᾶσθευόμενον. Λέγει δὲ αὐτὸν ἐν αὐτῷ λαλεῖν, ἐπεὶ οὐ λόγους ἐκέχρητο, καὶ φωνῇ κινήσει γλώττης καὶ ἀέρος ἀντιτυπία διαρθρουμένη, ἀλλ' ἐνδοθεν ἐνηχουμένη, καὶ ἐν αὐτῷ τυπουμένη. Θαρτήσας τοῖνον τῇ τοῦ Θεοῦ εὐμενεῖς ὁ ἅγιος ἄγγελος παρακαλεῖται τῷ προφήτῃ βοῆσαι, καὶ εἰπεῖν »

« Hæc dicit Dominus omnipotens : Prosecutus sum Hierosolymam et Sionem zelo magno. (Vers. 15.) Et ira magna ego irascor super gentes, quæ superimpositæ sunt, pro eo quod ego quidem iratus sum parum, ipsi vero superimpositi sunt in mala. » Non amplius despiciam, inquit, ea quæ contra Hierosolymam perpetrantur : sed pœnas repetam ab iis qui delinunt in eam vindictæ modum excedunt, et plura quam decreta sunt, mala illi inferre coguntur. Ego enim ut pœnas ab ea exigerem, quod meas leges violasset, mea **1601** providentia eam spoliavi : hi vero, accepta inde fiducia, nullam ejus vexandi satietatem capere voluerunt. Quare justo zelo utens, ei quidem parcam, ab his vero admixtæ audaciæ pœnas repetam. [16, 17] Deinde misericordiæ quoque modum exponit, et divinæ domus ædificationis finem pollicetur, et urbis instauracionem, et murorum restitutionem. Hoc enim declarat, « mensura adhuc extendetur super Hierosolymam. » Rursus autem illi sanctus angelus præcepit ut clamaret, et dixit : « Hæc dicit Dominus omnipotens : Adhuc diffundentur civitates bonis, et miserabitur Dominus adhuc Sionis, et eliget adhuc Hierosolymam. » Multis quidem urbibus Judææ honorum copiam largietur ; hoc enim docuit, cum dixit : « Adhuc diffundentur civitates bonis : » sed tamen adhuc aliis Hierosolymam anteponet, et antiqua privilegia præbebit. Sed animadvertendum est, quod non sempiternam eis felicitatem promiserit, sed tempus quoddam designaverit, dicens *adhuc* : præmonstrans fore ut, cum hæres advenerit, lex æconomi et curatoris vices gerens, supervacua videatur, et simul cum ea locus, qui legalem cultum exceperat. [18, 19] Inde ad alterius visionis narrationem se convertit, atque se *quatuor cornua* vidisse, atque ab angelo per interrogationem didicisse, hæc esse quæ Judam et Israellem dispersissent. [20, 21] Deinde rursus ait sibi **1602** a Deo ostensos fuisse totidem numero fabros, rursus se interrogasse, et audivisse : « Hæc sunt cornua, quæ Judam et Israellem disperserunt : et egressi sunt isti, ut exacuant ea manibus suis. Quatuor cornua gentes sunt, quæ levaverunt cornu super terram Domini, ut dispergerent eam. » Dicit itaque invisibiles potestates a Deo universorum jussas esse has gentes invicem concitare et exactere,

« Ἀπεκρίθη, φησὶν ὁ προφήτης, τῷ ἀγγέλῳ τῷ λαλοῦντι ἐν ἐμοί, ῥήματα κατὰ καὶ λόγους παρ' ἐκείνον τὸν μεταξὺ τῶν ὄρων ἐστηκότα, ἀλλ' αὐτὸν ἐκείνον, καὶ αὐτῷ προσδιελεγόμενον, καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πρᾶσθευόμενον. Λέγει δὲ αὐτὸν ἐν αὐτῷ λαλεῖν, ἐπεὶ οὐ λόγους ἐκέχρητο, καὶ φωνῇ κινήσει γλώττης καὶ ἀέρος ἀντιτυπία διαρθρουμένη, ἀλλ' ἐνδοθεν ἐνηχουμένη, καὶ ἐν αὐτῷ τυπουμένη. Θαρτήσας τοῖνον τῇ τοῦ Θεοῦ εὐμενεῖς ὁ ἅγιος ἄγγελος παρακαλεῖται τῷ προφήτῃ βοῆσαι, καὶ εἰπεῖν »

« Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ Ἐξήλωσα ¹⁶⁰¹ τὴν Σιών καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἤϊλον μέγα. (ιε') Καὶ ὄργην μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιθέμενα, ἀνὸ' ὧν ἐγὼ μὲν ὀργίσθημι ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. » Οὐκέτι, φησὶν, ἀνέξομαι περιδεῖν τὰ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ τολμώμενα, ἀλλὰ δίκας εἰσπράξομαι τοὺς υπερβάντας τῆς κατὰ τῆς ¹⁶⁰² ὀριστείας τιμωρίας τὸ μέτρον, καὶ πλείονα τῶν καταψηφισθέντων ἐπαγαγεῖν αὐτῇ τετολμηκότας κακά. Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτὴν ποινήν εἰσπραττόμενος ¹⁶⁰³, ὡς εἰς τοὺς ἐμοὺς πεπαρανόμηκε νόμους, τῆς ἐμῆς αὐτὴν προνοίας ἐγύμνωσα ἑκείνοι δὲ τὴν ἐντεῦθεν ἕδειαν εἰληφότες, κόρον λαθεῖν τῶν κατ' αὐτῆς κακῶν οὐκ ἠθέλησαν διὸ ζήλω δικαίῳ χρησάμενος, αὐτὴν μὲν ἀξιώσω φειδοῦς, ἐκείνους δὲ τῶν τετολμημένων ἀπαιτήσω δίκας. Εἶτα λέγει καὶ τοῦ ἐλέου τὸν τρόπον, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ οἴκου οἰκοδομῆς ὑπισχεῖται τὴ τέλος, καὶ τῆς πόλεως τὴν νεουργίαν, καὶ τὴν τῶν περιβάλλον ἀνάστασιν. Τοῦτο γὰρ ἄλλοι' « Τὸ μέτρον ἐκταθήσεται ἐπὶ Ἱερουσαλήμ ἔτι. » Καὶ αὐτοὶ δὲ αὐτῷ ¹⁶⁰⁴ ὁ ἅγιος ἄγγελος παρηγγύησε βοῆσαι, καὶ εἶπεν. C « Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ Ἐτι διαχυθήσονται πόλεις ἐν ἀγαθοῖς, καὶ ἐλεήσει ἔτι Κύριος τὴν Σιών, καὶ αἰρείσει ἐπὶ τὴν ¹⁶⁰⁵ Ἱερουσαλήμ. » Πολλὰς μὲν πόλεις τῆς Ἰουδαίας παρέξει τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀφρονίαν τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς. « Ἐτι διαχυθήσονται πόλεις ἐν ἀγαθοῖς ἄλλ' ὅμως ἔτι τῶν ἄλλων προτιμήσει τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰ παλαιὰ παρέξει προνόμια. Ἐπιστηνάσθαι δὲ προσήκει, ὡς οὐκ αἰώνιον αὐτοῖς τὴν εἰπραξίαν ὑπέσχετο, ἀλλὰ χρόνον τινὰ παρεδῆλωσεν, εἰρηκῶς, Ἐτι, προδιδάσκων ὡς τοῦ κληρονόμου φανέντος, ὁ οἰκονόμος καὶ ἐπιτρόπος τάξιν ἐπέχων νόμος ἀργὸς ἀναφανεῖται σὺν τούτῳ καὶ ¹⁶⁰⁶ ὁ τόπος, ὁ τὴν κατὰ τοῦτον λατρεῖαν δεξάμενος. Ἐντεῦθεν εἰς ἑτέρας ὀπτασίας διήγησιν μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ φησὶ τέσσαρα μὲν τεθεῶσθαι κέρατα, μεμαθηκέναι δὲ δι' ἐρωτήσεως ἀπὸ ¹⁶⁰⁷ τοῦ ἀγγέλου, ὅτι τοιαῦτα ¹⁶⁰⁸ ἐστὶ τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Εἶτα λέγει πάλιν, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων δειχθῆναι αὐτῷ τέκτονας Ἰσραηθίμους, καὶ πάλιν πυθέσθαι, καὶ ἀνηχοῦναι, ὅτι « Ταῦτα τὰ κέρατα τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ σκορπίσαντα καὶ ¹⁶⁰⁹ ἐξῆλθον οὗτοι ὀξῦναι αὐτὰ εἰς χεῖρας αὐτῶν τὰ τέσσαρα κέρατα ἔθνη ἐπαίρομενα κέρας ¹⁶¹⁰ ἐπὶ

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶⁰¹ A ἐξήλωκα τὴν Ἱερ. κ. τ. Σιών. ¹⁶⁰² C κατ' αὐτῆς. ¹⁶⁰³ C πραττόμενος. ¹⁶⁰⁴ αὐτῷ. Edit. prior hab. αὐτῇ. ¹⁶⁰⁵ τὴν. Ex A et C suppl. ¹⁶⁰⁶ καὶ. C πρὸς. ¹⁶⁰⁷ C ὑπό. ¹⁶⁰⁸ C ταῦτα. ¹⁶⁰⁹ καὶ. Des. in C. ¹⁶¹⁰ κέρ. Des. ibid.

τὴν γῆν Κυρίου, τοῦ διακαρπίσαι αὐτήν. Ἔλεγει ἄρα πικρὰς inter se mutuo darent eorum quibus Israellem offendissent. Hoc enim declaravit, cum dixit : « Ut exacuunt ea manibus suis. » Cum autem quatuor dicit, non gentium quarumdam numerum exprimit ; sed quia quatuor orbis sunt partes, oriens, occidens, meridies, septentrio, in illos autem irruerunt hinc isti, illinc alii, nunc quidem Assyrii et Babylonii, nunc allophyli et Ægyptii, alias Idumæi, et Moabitæ, et Ammonitæ ; quatuor cornua appellavit ens qui ex quatuor partibus illos invaserunt. His totidem numero præfecit invisibiles potestates, ut eos inter se commoveant, ut pœnas mutuo inter se repetant eorum quæ admiscerunt.

Τοῦτοις ἰσαριθμοῦς ἐπέστησεν ἑκατόνους δυνάμεις, κατ' ἀλλήλων αὐτοὺς διεγειρούσας, ἵν' ὑπ' ἀλλήλων εἰσπραχθῶσιν ὧν ἐτόλμησαν δίκαις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἄλλα γὰρ αὐθις εἰς ἑτέραν θεωρίαν τὴν διηγήσιν μετατίθησι, καὶ φησι θεθεῖσθαι ἄνδρα σχοινίον ἐπιφερόμενον γεωμετρικόν· εἶτα ἐρέσθαι αὐτὸν ὅποι πορεύεται· κάκεινον φάναι, ὅτι τὴν Ἱερουσαλήμ διαμετρήσων ἀπεισιν, ὥστε μαθεῖν ὅποσον αὐτῆς τό τε μήκος ἐστί, καὶ τὸ εὖρος. Προστίθησι δὲ καὶ ταῦτα τῷ διηγήματι, ὅτι ὁ ἄγγελος ἐκεῖνος ὁ τούτους ἐνηχῶν αὐτῷ τοὺς λόγους εἰστήκει· ἕτερος δὲ πρὸς αὐτὸν ἀφικόμενος ἄγγελος δραμεῖν αὐτῷ παραγγύησε πρὸς τὸν τὸ μέτρον ἐπιφερόμενον νεανίαν, καὶ εἰπεῖν·

« Κατάκαρπος κατοικηθήσεται Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ πλήθους ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν ἐν³⁰ μέσῳ αὐτῆς. (ε΄.) Καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τείχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς. » Ὅρα γὰρ, φησὶ, μὴ σμικρῶν τὰ τῆς πόλεως μέτρα, ἀλλὰ παρ' ἐμοῦ τοῦ σοῦ καὶ ταύτης Δεσπότης μανθάνων, ὡς πλείστον ὅσον αὐτὴν πληθὸς καὶ ἀνθρώπων καὶ τετραπόδων οἰκῆσει, διάγραφον ἀναλογούν τῷ πλήθει τῶν οἰκηθῶν τὸ μέγεθος. Πρὸς γὰρ τούτοις καὶ γὰρ αὐτῇ διὰ τῆς ἐμῆς χάριτος τείχος ἀμυχὸν τε καὶ ἀνυπέρβατον ἔσομαι. Τοῦτο γὰρ ἐκάλεσε τείχος πυρὸς. Καθάπερ γὰρ πυρὴν μεγίστην ὑπερβῆναι τῶν ἀδυνάτων· οὕτως ἀδύνατον ἤττηθῆναι τὸν ὑπὸ τῆς θείας φρουρούμενον χάριτος. Οὐ μόνον δὲ αὐτῇ πᾶσαν ἀσφάλειαν χορηγήσω, ἀλλὰ καὶ περίθλεπον αὐτὴν ἀποφανῶ, ὥστε αὐτῆς πάντοτε διαδραμεῖν τὸ κλέος. Ταῦτα δὲ ἅπαντα ὁ προφήτης ἔωρα, καὶ τοῦ προστατεύοντος ἀγγέλου τὴν κηδεμονίαν, καὶ τῶν ἄλλων ἀγγέλων τὸν δρόμον, καὶ τὰ τῆς πόλεως μέτρα, ἵνα καὶ αὐτὸς βεβαίως διζηται τὰς ἀγαθὰς περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ὑποσχέσεις, καὶ ὁ λαὸς ἀκριβῶς τοῖς λεγομένοις πιστεύσῃ, οὐ λόγους ἀπλῶς προσφερομένους, ἀλλὰ πράγματα θεωρῶν προτυπούμενα. Εὐθὺς μὲν οὖν ὑποδείξας ἐκεῖνα τῷ προφῆτῃ κελεύει βοᾶν·

ς, ζ. « Ὡ, ὦ, φεύγετε ἀπὸ γῆς βορρᾶ, λέγει Κύριος· διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάξω ὑμᾶς, λέγει Κύριος. Εἰς Σιών ἀνατώζεσθε,

B CAPUT II.

[1, 2] Tum rursus ad aliam visionem narrationem transfert, atque vidisse se virum portantem funiculum geometricum, tum interrogasse illum quo pergeret, atque illum dixisse, ad dimittendam Hierosolymam se abire, ut disceret quanta esset longitudo ejus et latitudo. [3, 4] Hæc etiam addit ad narrationem, angelum illum, **1603** qui hæc verba ipsius auribus inculcabat, scitisse, alterum vero angelum ad ipsum venisse, ac præcepisse ut curreret ad filium juvenem qui mensuram ferebat, ac diceret :

« Frugifera habitabitur Hierosolyma, a multitudine hominum et jumentorum in medio ejus. (Vers 5.) Et ego ero illi, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, et in gloriam ero in medio ejus. » Vide enim, inquit, ne urbis mensuram exiguam designes : sed cum intellexeris a me, et tuo et istius Domini, in ea quam maximam habitaturam esse hominum multitudinem, et jumentorum, describe magnitudinem habitantium multitudini consentaneam. Cæterum ego illi benignitate mea murus ero, qui oppugnari et superari non possit. Hunc enim vocavit *murum ignis*. Nam quemadmodum pyra ingens transiliri nequit, sic vinciri non potest qui gratia Dei custoditur. Non modo autem omnem ei securitatem præstabo, sed et illustrem eam reddam, ita ut ejus gloria omnes oras pervadat. Hæc vero omnia vidit propheta, et præfeci angeli curam, et aliorum angelorum cursum, et urbis dimensionem, tum ut ipse bonus de Hierosolyma promissiones ut certas excipiat, tum ut populus his sermonibus exactam fidem habeat, non verba solum prolata, sed res etiam videns ante descriptas. Mox ergo ut hæc prophetæ demonstravit, exclamare jubet :

VERS. 6, 7. « O, o, fugite de terra aquilonis, dicit Dominus, quia de quatuor ventis cæli congregabo vos, dicit Dominus. In Sione salvamini,

VARIABLE LECTIONES.

³⁰ ἐν. C præm. τῶν.

qui habitatis apud **1604** Biliam Babylonis. » Cum hæc habeatis promissa, non vos tantum confidite qui reversi jam estis, sed vos etiam qui adhuc Babylone ex voluntate vestra residetis (nam cum recundi potestas data esset, distulistis), in vestram patriam redire festinate, quam in priorem felicitatem proxime restituum.

Vers. 8, 9. « Quia hæc dicit Dominus omnipotens : Post gloriam misit me ad gentes quæ spoliaverunt vos, quia qui tetigerit vos, quasi tangit pupillam oculi ejus. Quia ecce ego inferam manum meam super eos, et erunt prædæ his qui serviebant eis : et cognoscetis Dominum omnipotentem misisse me. » Tanto enim, inquit, opere Deus universorum res vestras procurabit, ut quemvis, qui ad vos lædendos accedat, arbitretur et oculi pupillam attingere : non quod corpus habeat, atque in membra divisus sit, nam sine corpore et incircumscribitus est universorum Deus : sed quo affectu præditus sit, humanis modis ostendit. Hanc etiam sui curam beatus David ab eo petit, dicens : « Custodi me, Domine, ut pupillam oculi ». » Idcirco, inquit, omnes eos qui vos prædati fuerunt, in potestatem subditorum suorum redigam, et hæc ab illis patientur quibus vos affecerunt : rebusque ipsis veritatem divinorum oraculorum cognoscetis. Hæc vero typice illis evenerunt : prophetiæ autem veritas in nobis apertiore exitum habuit. Dæmones enim nos depopulantes, et mentem nostram sibi vindicantes, omniaque nostri **1605** corporis membra in servitutem suam redigentes, Christus Dominus profligans, sub jugum eos subiecit sanctorum servorum suorum. Quod dilucidius per divinum Isaiam exposuit, clamans : « Quos timuistis, timebunt a vobis : legati mittentur ad pacem petendam acerbe flentes ; nam dissipabuntur horum viæ ». » Sic dæmones vociferabantur : « Sine, quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei ? venisti ante tempus torquere nos ». » Itemque : « Adjuro te, ne me torqueas ». » Sic puella pythonem spiritum habens Philippis clamabat : « Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis ». » Sic etiam autem victores martyres et ad hunc usque diem clamant, invitique illorum victoriam prædicant, suamque infirmitatem declarant. Hos igitur, qui nos olim prædati sunt, tanquam spolia quædam spoliatis dedit ille qui post gloriam missus est, ut veterem gloriam, quam deceptus perdidit generis auctor Adam, hanc natura nostra recuperaret, et cognoscamus benefactorem, et Salvatorem animarum nostrarum, et Patrem qui cum pro benignitate sua misit. Missus est autem non ut Deus, sed ut homo.

οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλώνας. » Ταῦτα, ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, μὴ μόνον ὑμεῖς οἱ ἤδη ἐπανεληθόντες θαρρήτε, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐτι τὴν Βαβυλώνα κατὰ γνώμην οἰκοῦντες (ἐπιτραπέντες γὰρ ἐπανελεῖν, ἀνεβάλεσθε)· εἰς τὴν ὑμετέραν ἐλθεῖν ἐπέειχθε ²¹ πατρίδα, ἣν εἰς τὴν προτέραν εὐπραξίαν οὐκ εἰς μακρὰν ἐπανάξω.

ἦ, θ'. « Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὅπισω δόξης ἀπέσταλκέ με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσαντα ὑμᾶς· διότι ὁ ἀπτόμενος ὑμῶν, ὡς ὁ ἀπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ. Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐπιφέρω τὴν χειρὰ μου ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἔσονταί σκύλα τοῖς δουλεύουσιν ²² αὐτοῖς, καὶ γινώσασθε ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με. » Τσαύτης γὰρ ἀπολαύσετε παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων κηδεμονίας, ὅτι πάντα τὸν ἡμῖν ἐπὶ τῷ λυπηῖσαι πελάζοντα, τῆ τοῦ ὀφθαλμοῦ κόρη πελάζειν ὑπολαμβάνει· οὐκ ἐπειδὴ σῶμα περικείται, καὶ εἰς μέλη διήρηται· ἀσώματος γὰρ καὶ ἀπεριγραφῶς ὁ τῶν ὄλων Θεός· ἀλλ' ἦν ἔχει διάθεσιν ἀνθρωπίνως παρεδήλωσε. Ταύτην καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ παρ' αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν αἰτεῖ· « Φύλαξόν με, Κύριε, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ. Τούτου, φησὶ, χάριν ἅπαντας ἐκείνους τοὺς ληισαμένους ὑμᾶς καὶ σκυλεύσαντας τοῖς ὑπηκόοις αὐτῶν ὑποχειρίους ποιήσω· καὶ ταῦτα πελοῦνται παρ' ἐκείνων, οἷα περὶ ὑμᾶς διέθηκαν· καὶ δι' αὐτῶν μαθήσεσθε τῶν πραγμάτων τὴν τῶν θεῶν λογίαν ἀλήθειαν. Ταῦτα δὲ τυπικῶς ἐκείνως συνέβη· ἡ δὲ τῆς προφητείας ἀλήθεια ἐφ' ἡμῶν ^C ἀκριβεστέραν ἔσχε τὴν ἔκδοσιν. Τοὺς γὰρ σκυλεύσαντας ἡμᾶς, δαίμονας, καὶ τὴν ἡμετέραν σφετερισαμένους διάνοιαν, καὶ ἅπαντα ἡμῶν ἐξανδραποδίσαντας τὰ μέλη τοῦ σώματος, καταλύσας ὁ δεσπότης Χριστὸς ὑποχειρίους τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ πεποίηκε δούλους. Καὶ τοῦτο σαφέστερον διὰ τοῦ θεσπέσιου δεδήλωκεν Ἡσαίου βοῶν· « Οὐδ' ἐφοβεῖσθε φοβηθήσονται ἀφ' ὑμῶν· ἄγγελοι ἀποσταλήσονται ἀξιοῦντες εἰρηγῶν πικρῶς κλαίοντες· ἐρημωθήσονται γὰρ αἱ τούτων ὁδοί. » Οὕτως ἐβόων οἱ δαίμονες· « Ἐὰ ²³, τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ; Ἥλιος ²⁴, πρὸ καιροῦ βασανίσει ἡμᾶς. » Καὶ πάλιν· « Ὁρκίζω σε ²⁵ μὴ με βασανίσῃς. » Οὕτως ἡ πυθομάντις ἐν Φιλιπποῖς ἐβόα· « Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δούλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσιν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ὑμῖν ὁδὸν σωτηρίας. » Οὕτω καὶ πρὸ τῶν καλλινίκων μαρτύρων μέχρι καὶ τήμερον βοῶσι, καὶ τὴν ἐκείνων ἄκοντες ἀνακηρύττουσι νίκην, καὶ τὴν οἰκίαν ἀσθένειαν διαλέγουσι. Τούτους τοῖνον τοὺς πάλαι σκυλεύσαντας ἡμᾶς οἷον τινα σκύλα τοῖς σκυλευθεῖσι παρέδωκεν ὁ ὀπίσω δόξης ἀποσταλεῖς, ἵνα τὴν παλαιὰν δόξαν, ἣν ἐξαπατηθεὶς ἀπώλεσεν ὁ γενάρχης Ἀδὰμ, ταύτην ἡ φύσις ἡμῶν ἀνακτήσῃται, καὶ

^x Psal. xvi, 8. ^y Isa. xxxiii, 7, 8. ^z Matth. viii, 29. ^a Marc. v, 7. ^b Act. xvi, 17.

VARIE LECTIONES.

²¹ ἐπ. Ed. Sirm. habebat ἐπ' ἡλθίτε. ²² Ἀ δουλεύουσαι. ²³ ἔα. Des. l. e. ²⁴ ἥλιος. Loco cit. sequi. ὤδε. ²⁵ Ὁρκ. σε. Loco cit. sequi. τὸν Θεόν.

γνωμεν τον ευεργετην, και σωτηρα των ημετερων ψυχων, και τον αποστειλαντα αυτον δια φιλανθρωπιαν Πατερα. Απεσταλη δε, ουχ ως Θεος, αλλ' ως ανθρωπος· ως γαρ Θεος, του γεγεννηκτος ομοτιμος. « Εγω γαρ, φησιν, εν τῷ Πατρὶ, και ο Πατηρ εν εμοι. » Καί· « Ο Πατηρ ο²⁶ εν εμοι μενων αυτος ποιει τα εργα. » Καί· « Εγω και ο Πατηρ εν εσμεν. » Καί· « Ο εωρακως εμε εωρακε τον Πατερα. » Πεμπεται δε ως ανθρωπος, την υπερ ημων οικονομίαν πληρων, ου την θείαν φύσιν κατασμι- κρυνων. « Εν μορφῇ γαρ Θεου υπάρχων, ουχ αρπαγμαδον ηγησατο το ειναι Ισα Θεῷ· αλλ' εαυτον εκένωσε, μορφην δούλου λαβών. » Υπέδειξε²⁷ τοι- νυν ημιν ο Προφητης, ου μόνον την δυάδα των προσώπων, αλλά και το ομοτιμον των προσώπων. « Τάδε γαρ²⁸ λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Οπισω δόξης απέσταλκέ με. » Καί δεικνύς τις ο αποστει- λας, επάγει· « Καί γνώσεσθε οτι Κύριος παντοκρά- τωρ απέσταλκέ με. » Τοιγαροῦν και ο αποστειλας Κύριος παντοκράτωρ, και ο αποσταλεις Κύριος παν- τοκράτωρ, και ουδεμία αξιωμάτων διαφορά. Απ- εσταλη δε, ως φησιν, ανθρωπίνως, ου θεϊκως, την υπερ ημων οικονομίαν πληρων· και αποσταλεις δε γαρ μου, ο εν εμοι μενων, αυτος ποιει τα εργα. »

Τούτοις δ προφητης ακολουθως επάγει· « Τέρπου και ευφραίνου, θυγατερ Σιών, διότι ιδού²⁹ εγω ερχομαι, και κατασκηνώσω εν μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καί καταφεύξονται ἔθνη πολλά ἐπὶ τον Κύριον εν τῇ ημερᾷ εκείνη, και ἔσονται αὐτῷ εἰς λαόν, και κατασκηνώσουσιν³⁰ εν μέσῳ σου, και γνώσῃ³¹ οτι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ³² με πρὸς σέ. » Αντικρὺς και ταῦτα ημιν ἀρμόζει τοῖς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοις, και τῆς σωτηρίας τετυχηκόσιν, οἷς και το χαίρειν και το ευφραίνεσθαι παρακελεύεται, ως νοικον ἐσχηκόσι τον του παντός Κυριον. Ἔστι δε ἰδεῖν και αὐτήν την αἰσθητήν Ἱερουσαλήμ ὑπὸ των εἰς τον Κυριον πεπιστευκότων οικουμένην ἔθνῶν. Κανταῦθα δε ομοίως, και την δυάδα των προσώπων, και το ομό- τιμον ἐδιδάχθημεν των προσώπων.

« Ἰδού γάρ ερχομαι, και κατασκηνώσω εν μέσῳ σου, λέγει Κύριος· και γνώσῃ οτι Κύριος παντο- κράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ. (13.) Καί κατα- κληρονομήσει Κύριος τον Ἰούδαν, την³³ μερίδα αὐτου ἐπὶ την ἀγίαν γῆν³⁴, και αἰρετιεῖ ἐτι την Ἱερουσαλήμ. » Ἐκ γάρ του Ἰούδα την του δούλου μορφην ἀνέλαθεν ο Δεσπότης, και οικίαν αὐτήν ἐποίη- σατο μερίδα· και μάρτυς ο θεσπέσιος Παῦλος βοῶν· « Πρόδηλον δε οτι Ἰούδα ἀνατέταλκεν ο Κύριος. » Καί δεικνύς ως ου μόνον την Ἱερουσαλήμ, αλλά πᾶσαν των ανθρωπων την φύσιν εἰς σωτηρίαν καλεῖ, επάγει·

^c Joan. xiv, 10. ^d ibid. ^e Joan. x, 30. ^f Joan. xiv, 9. ^g Philipp. ii, 6, 7. ^h Joan. xiv, 10. ⁱ Hebr. vii, 14.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ Δ Ex C suppl. ²⁷ C ἔδειξε. ²⁸ γάρ. Des. in C. ²⁹ ἰδού. Ex A suppl. Additur quoque infra, Gr. Aff. Cyr. serm. 10. ³⁰ Infra, l. c. est κατασκηνώσει. ³¹ A ἐπιγνώσῃ. ³² Infra, l. c. est ἀπέσταλκε. ³³ τῆν. A prem. καί. ³⁴ A γῆν την ἀγίαν.

In quantum enim Deus est, æqualis est Patri. « Ego enim, inquit, in Patre, et Pater in me^c; » et : « Pater in me manens ipse facit opera^d; » et : « Ego et Pater unum sumus^e; » et : « Qui vidit me, vidit quoque Patrem^f. » Mittitur autem ut homo, dispensationem pro nobis peragens, non divinam naturam extenuans. Nam **1606** : cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se æqualem esse Deo : sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens^g. » Demonstravit igitur nobis propheta, non solum binas personas, sed etiam æqualitatem personarum. « Hæc enim dicit Dominus omnipotens : Post gloriam misit me. » Et ut demonstret quis miserit, infert : « Et cognoscetis Dominum omnipotentem misisse me. » Ergo et **B** qui misit, Dominus omnipotens est, et qui missus, est Dominus omnipotens, et nullum est dignita- tum discrimen. Missus est autem, ut dixi, qua homo est, non qua Deus, dispensationem pro nobis peragens : et missus secum habuit, qui miserat, Patrem. « Pater enim n'eus, inquit, in me manens, ipse facit opera^h. » Deinceps propheta infert : εἶχεν εν εαυτῷ τον πεπομφότα πατέρα· « Ο Πατηρ

Vers. 10, 11. « Lætare et gaude, filia Sionis, quia ecce venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum die illo, et erunt ei in populum, et habitabunt in medio tui, et scies Dominum omnipotentem misisse me ad te. » Hæc etiam perspicue in nos ex gentibus vocatos et salutem adeptos conveniunt, qui lætari et gaudere jubemur, ut qui nobiscum versantem habuerimus omnium rerum Dominum. Videre autem licet ipsam etiam sensibilem Hierosolymam habitatam a gentibus in Dominum credentibus. Hoc autem loco pariter etiam duas personas earumque æqualitatem docemur.

« Ecce **1607** enim, inquit, veniam, et habi- tabo in medio tui, dicit Dominus : et scies Do- minum omnipotentem misisse me ad te. (Vers. 12.) Et possidebit Dominus Judam partem suam in terra sancta, et eliget adhuc Hierosolymam. » Ex Juda enim servi formam accepit Dominus, et **D** eam partem suam fecit : cujus rei testis est divi- nus Paulus, clamans : « Manifestum autem est ex tribuⁱ Judæ ortum esse Dominumⁱ. » Et ostens- dens quod non modo Hierosolymam, sed etiam universum genus humanum ad salutem vocet, addit :

VERS. 15. « Timeat omnis caro a facie Domini, A quoniam surrexit de nubibus sanctis suis. Sic etiam David ait : « Ad te omnis caro veniet : » Sic etiam Isaias : « Et videbit omnis caro salutem a Deo nostro ^k. » Nubes autem sanctos prophetas recte vocat, nihil suum loquentes, sed tanquam ex mari quodam gratiæ Spiritus pluviam propheticam haurientes. Ab his surrexisse et apparuisse illum dicit, quia, cum per hos prædixisset adventum suum, et his quæ præsignificaverat finem imposuisset, ipsa veritate prophetiam divinam fuisse ostendit. Hæc si Judæis ad tempus reversionis accommodentur, ut quidam interpretati sunt, non valde repugno. Quod vero prædictio verum et certum post incarnationem Salvatoris nostri exitum sortita sit, hinc intelligitur, quod ex eo tempore infinita gentium millia, priori errore abjecto, ad Deum universorum **1608** transierunt, et populus appellatus est divinus. Ex eo tempore pius cætus ex gentibus congregatus habitavit Hierosolymæ. Ex eo tempore omnis caro et priorem Salvatoris adventum excepit, et secundum adventum extimuit. Sed tempus est ut ad explanationem redeamus.

CAPUT III.

VERS. 1, 2. « Et ostendit mihi Dominus Josnam sacerdotem magnum, stantem ante faciem angeli Domini : et diabolus stabat a dexteris ejus, ut adversaretur ei. Et dixit Dominus ad diabolum : Increpet Dominus te, diabole, et increpet te Dominus, qui elegit Hierosolymam. » Hæc etiam nostrorum typus sunt. Nam quemadmodum Josuam illum sacerdotem magnum, legationem ad Deum obeuntem pro populo, vehementer impugnavat infestissimus et nequissimus diabolus : sic rursus Jesu magno sacerdote secundum ordinem Melchisedech, mundum expianti a peccatis, idem ipse hostis repugnabat, eum supplantare volens. Sed hunc quidem Josua filius Josedec non increpuit, sed Josuæ Dominus. At cum accessisset ad Jesum Salvatorem orbis terræ, ab eo increpatur, tanquam a Deo et Domino, et audit : « Vade retro, Satana l. » Sic ergo, cum a diabolo liberasset Josuam filium Josedec, tanquam Deus videlicet, Dominus adjunxit : « Nonne ecce hoc ut torris est erulus de igne? » Quoniam enim paulo ante e captivitate reversi, captivitatibus signa ferebant, paupertatem, **1609** et solitudinem summam, merito eos *torrem* nominat. *Torris* autem est semiustum lignum, ex igne ereptum. [3] Deinde iterum narrat propheta, vestibus squalidis et sordidis magnum sacerdotem indutum fuisse : angelum vero populi tutorem aliis astantibus angelis præ-

j Psal. Lxiv, 2. ^k Isa. xl, 5. ^l Matth. iv, 10.

VARIÆ LECTIONES.

^{ab} A ἐξεγγηρται. ^c C εἰ μὲν. ^{c7} C κατέφυγον.

ιγ'. « Εὐλαβεῖσθω πᾶσα σὰρξ ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ὅτι ἐγγηρται ^{ab} ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ. » Οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ φησὶ : « Πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἦξει. » Οὕτω καὶ Ἡσαίας : « Καὶ ἔγεται πᾶσα σὰρξ τὴν σωτηρίαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Νεφέλαις δὲ τοὺς ἁγίους προφήτας εἰκότως καλεῖ, οὐδὲν οἰκείον φθερομένους, ἀλλ' ὡς ἐκ τινος θαλάσσης τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος τὸν προφητικὸν ἔλκοντας ὑπέτν. Ἄπὸ τούτων αὐτὸν ἐγείρεσθαι καὶ ἐπιφάνεσθαι : λέγει, ἐπειδὴ διὰ τούτων τὴν οἰκείαν προαγορεύσας ἐπιφάνειαν, καὶ οἷς προεθέσπισεν ἐπιθεῖς τὸ τέλος, ἐδείξε διὰ τῆς ἀληθείας θεῖαν τὴν προφητείαν. Ταῦτα μὲν εἰ ^{ab} καὶ Ἰουδαίους ἤρμωσε κατὰ τὸν τῆς ἐπανόδου καιρὸν, ὡς τινες ἤρμητεύκασιν, οὐ λίαν ἀντιλέγω. Ὅτι δὲ ἡ πρόβησις τὴν ἀληθῆ καὶ ἀναντιρρήτον ἔκδασιν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐδέξατο, αὐτόθεν ἔστι μαθεῖν : ἐξ ἐκείνου γὰρ καὶ τὰ μυρία ἔθνη, τὴν προτέραν καταλιπόντα πλάνην, κατέφυγον ^{c7} ἐπὶ τὸν τῶν ὀλων Θεόν, καὶ λαὸς ἐχρημάτισε θεῖος. Ἐξ ἐκείνου τὴν Ἱερουσαλήμ τὸ ἐκ τῶν ἐθνῶν συλλεγὲν εὐσεβεῖς κατώκησε σύστημα. Ἐξ ἐκείνου πᾶσα σὰρξ, καὶ τὴν προτέραν τοῦ Σωτῆρος ἐδέξατο παρουσίαν, καὶ τὴν δευτέραν ἐπέφρικεν ἐπιφάνειαν. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἐρημνείαν ἐπανελεῖν καιρὸς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

α', β'. « Καὶ ἔδειξέ μοι Κύριος τὸν Ἰησοῦν, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, ἐστῶτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου ^{ab} Κυρίου, καὶ ὁ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀπικεῖσθαι αὐτῷ. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς τὸν διάβολον : Ἐπιτιμῆσαι Κύριος ἐν σοὶ, διάβολε, καὶ ἐπιτιμῆσαι Κύριος ἐν σοὶ, ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ. » Καὶ ταῦτα δὲ τύπος τῶν ἡμετέρων. Ὅσπερ γὰρ ἐκείνῳ τῷ Ἰησοῦ ἀρχιερεῖ ὄντι, καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ προσεΐας προσφέροντι τῷ Θεῷ, ἀντέκειτο λίαν ὁ ἀλάστωρ καὶ πονηρὸς διάβολος : οὕτως Ἰησοῦ τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ, τῷ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ, τῷ αἴροντι τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀντηγωνίζετο πάλιν ὁ αὐτὸς οὗτος πολέμιος, ὑποσκαλίσει βουλόμενος : ἀλλὰ τοῦτω Ἰησοῦς ^{ab} μὲν ὁ τοῦ Ἰωσεδέχ οὐκ ἐπετίμησεν, ἀλλ' ὁ τοῦ Ἰησοῦ Δεσπότης. Ἦνικα δὲ Ἰησοῦ τῷ Σωτῆρι τῆς οἰκουμένης προσῆλθεν, ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτιμᾶται, οἷα δὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Δεσπότη, καὶ ἀκούει : « Ὑπάγε ὀπίσω μου ^{c7}, Σατανᾶ. » Οὕτω τοίνυν ἀπαλλάξας τοῦ διαβόλου τὸν Ἰωσεδέχ Ἰησοῦν, οἷα δὲ Θεός, ὁ Δεσπότης ἐπήγαγεν : οὐκ ἰδοῦ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεπασμένος ἐκ πυρός ; Ἐπειδὴ γὰρ ἀρτίως ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανεῖτληλυθότες, τὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπεφέροντο σημεῖα, τὴν πενίαν, τὴν ἐρημίαν, εἰκότως αὐτοὺς δαλίῳ ὀνομάζει. Δαλὸς δὲ ἐστὶν ἡμιφλεγὸς ξύλον ἀπὸ πυρός ἀρπαγόν. Εἶτα διηγείται πάλιν ὁ προφήτης, ὡς ἱμάτια μὲν πιναρὰ καὶ ἐβρύπωμένα ὁ ἀρχιερεὺς περιέκλιτο : ὁ δὲ τοῦ λαοῦ προστατεύων ἀγγελοῦ

^{ab} ἀγγ. Des. in C. ^{c7} C μὲν Ἰησοῦς. ^{c8} ὀπ. μου.

^{ab} Absesse solet a l. c.

ἑτέρους παρεστῶσι παρηγγύησεν ἀγγέλοις, ἐκείνης αὐτὴν τῆς ἐσθῆτος γυμνώσαι. Καὶ διδάσκων, ὡς ἑτέρων τι διὰ τῶν ἱματίων αἰνίττεται, ἐπήγαγε· « Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἰδοὺ ἀφήρηκα ἀπὸ σοῦ τὰς ἀνομίας σου. » Εἰκὸς μὲν γὰρ ἦν καὶ αὐτὸν ἔχειν ὡς ἀνθρώπων τινα πλημμελήματα. Ἡγοῦμαι δὲ ὅτι οὐα δὴ ἀργιερὺς ὑψαίετο τὴν τοῦ λαοῦ παρανομίαν, καὶ ὡς συνημαρτηκῶς ἐκείνοις τὰς δεήσεις προσέφερε· καὶ τούτου χάριν, ὡς οὐκ εἶαν ἄφραστον δέχεται τῆς τοῦ λαοῦ παρανομίας τὴν ἄφραστον. Ἀλλὰ γὰρ οὕτω, φησὶν, ἀπαλλαγείς τοῦ πενθικοῦ σχήματος, καὶ τοὺς θυμηδίας μεστοὺς δεξάμενος λόγους, ἀπολαμβάνει καὶ τὴν τῆς ἱερωσύνης στολήν. Παρηγγυῖ γὰρ τοῖς παρεστῶσιν ὁ ἐκεῖνα εἰρηκῶς τε καὶ δεδρακῶς, τὸν τε ποδῆρην αὐτὸν ἐνδύσαι, καὶ τὴν μίτραν καὶ τὴν κίθαρην ἐπιβῆναι τῇ κεφαλῇ. Καὶ τούτων γενομένων, διαμαρτύρεται αὐτὸν ὁ ἅγιος ἄγγελος, καὶ φησι·

ζ'. « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐάν ἐν ταῖς ὁδοῖς μου πορεύσῃ, καὶ ἐάν τὰ προστάγματα μου φυλάξῃς, καὶ σὺ διακρινεῖς τὸν οἶκόν μου, καὶ ἐάν φυλάσσης τὴν αὐλήν μου, καὶ δώσω σοι ἀναστρεφόμενους ἐν μέσῳ τῶν ἐστηκότων τούτων. » Τὴν ἱερατικὴν ἀξίαν ἀπολαθὼν, κατὰ τοὺς ἱερωσύνης πολιτεῦσθαι νόμους, φυλάττων ἅπαντα, ὅσα ἐρῆν διηγόρευσα. Ταῦτα γὰρ ποιεῖν, καὶ σὺ ἐν ταύτῃ βιώσει τῇ τιμῇ, καὶ μέχρις ἐκγόνων παραπέμφεις τὸ γέρας, τῶν ἐκ σοῦ τὸν λαὸν τούτου οἰκονομοῦντων. Τοῦτο γὰρ εἶπε· « Δώσω σοι ἀναστρεφόμενους ἐν μέσῳ τῶν ἐστηκότων τούτων. »

η'. « Ἄκουε δὴ, Ἰησοῦ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, σὺ καὶ οἱ πλησίον σου οἱ καθήμενοι πρὸ προσώπου σου, διότι ἄνδρες τερατοσκόποι εἰσὶ. » *Τερατοσκόπους* δὲ λέγει οὐχ ὡς τινες ὑπέλαθον οἰωνοσκόπους, καὶ κληθῆσθαι κεχρημένους· οὐ γὰρ ἂν πρὸς τοιοῦτους τοιοῦτοις ἐχρήσατο λόγους, οὐδ' ἂν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς εὐσεβῆς ὢν τὸν τοιοῦτον ἱερατικὸν σύλλογον· ἀλλὰ γινώσκων αὐτοὺς μαρτυρεῖ, καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδῆν. Τὰ γὰρ ὑπὸ τῶν προφητῶν διδόμενα τέρατα καὶ σημεῖα περισκοποῦντες ὡς εὐσεβεῖς διετέλουν, καὶ τὸ τούτων ἀναμένοντες τέλος. Πρὸς τούτους τοῖνον καὶ τὸν Ἰησοῦν λέγει τὰ ἐπαγόμενα·

« Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἄγω τὸν δαυὶδόν μου, Ἀνατολήν ὄνομα αὐτοῦ. (θ'). Διότι λίθος ὃν δέδωκα πρὸ προσώπου Ἰησοῦ, ἐπὶ τὸν λίθον τὸν ἕνα ἐπὶ τὰ ὀφθαλμοὶ εἰσιν. » Διακοσμήσας τὸν ἱερέα, καὶ τὸ μὲν πύθμιον ἀποδύσας σχῆμα, τὴν δὲ ἱερατικὴν ἐνδύσας στολήν, καὶ τὸ πρακτικὸν ὑποδείξας, καὶ τὸ διαρκὲς ἐπὶ πλείστον τοῖς ἐγγόνους ἐπαγγελιάμενος, εἰ τοὺς θεοῦ νόμους φυλάξοιεν, ἐπὶ τὸ βασιλικὸν μεταβαίνει γένος, καὶ τὸν Ζοροβάβελ ἐκγονοῦντα τοῦ Ἰεχοίου, ἀπὸ δὲ τοῦ Δαυὶδ τὸ γένος κατὰγοντα, οὕτω περιφανῆ καὶ περιβλεπτοῦν ὑπισχεῖται ποιῆσαι, ὡς τῷ λαμπροτάτῳ τῆς ἀνατολῆς φωτὶ παραβάλλεσθαι. Τοῦτον λέγει δεδωκέναι τὸν λίθον πρὸ

A cepisse, ut illis vestibus enim exuerent. [4] Ac docens aliud quidpiam per vestes designari, adiecit : « Et dixit ad eum : Ecce abstuli a te iniquitates tuas. » Verisimile quidem est ipsum etiam ut hominem in aliquibus deliquisse. Ego tamen existimo eum tanquam magnum sacerdotem, sibi populi iniquitatem attribuisse, et quasi una cum ipsis peccasset, preces obtulisse ; ideoque tanquam suorum veniam, delictorum populi veniam suscepisse. [5] Ceterum hoc, inquit, modo lugubri veste cum esset exutus, et sermones voluptatis plenos accepisset, stolam etiam recepit sacerdotii. Præcipit enim astantibus is qui illa dixerat et egerat, ut cum induerent tunica talari et mitra, ac cidarium capiti imponerent. [6] Et, his perfectis, B contestatur eum sanctus angelus, et ait :

VERS. 7. Hæc dicit Dominus omnipotens : Si in viis meis ambulaveris, et præcepta mea custodieris, et tu judicabis domum meam ; et si custodieris atrium meum, et dabo tibi qui conversentur in medio stantium istorum. » Sacerdoti dignitate præditus, juxta sacerdotii leges vitam age, omnia observans quæcumque facere præcepit. Hæc enim facies et tu in hoc honore vives, et honorem ad posterostransmitteres, ils qui ex 1610 te nascentur populum hunc regentibus. Hoc enim expressit, cum dixit : « Dabo tibi, qui conversentur in medio stantium istorum. »

C VERS. 8. « Audi ergo, Josna sacerdos magne, tu et proximi tui qui sedent ante faciem tuam, quia viri portentorum spectatores sunt. » *Portentorum spectatores* dicit, non, ut quidam suspicati sunt, augures, et divinationibus deditos ; non enim his verbis ad ejusmodi homines usus fuisset : neque ipse Josna, cum esset pius, istiusmodi collegio nomen dedisset : sed scientiam eis testificat, et erga res divinas studium. Nam a prophetis edita prodigia et signa ut pii assidue speculabantur, et finem horum exspectabant. Ad hos igitur et Josnam sequentia dicit :

« Quia ecce ego adducam servum meum, Oriens nomen ipsi. (Vers. 9.) Quia lapis, quem dedi ante faciem Josnae, super lapidem unum septem oculi sunt. » Postquam sacerdotem probe ornavit et vestem lugubrem detraxit, sacerdotii vero stolam induit et quid agendum esset ostendit, ac diuturnam successionem ejus posteris promisit, modo leges divinas observarent, transit ad genus regium, atque Zorobabelem nepotem Jechoniae et a Davide genus ducentem, tam illustrem et præclarum se redditurum promittit, ut orientis splendissimo lumini comparetur. Hunc ait se dedisse lapidem ante faciem sacerdotis septem oculis

VARIAE LECTIONES.

⁷¹ δὲ. Des. in C. ⁷² ἐν. Des. in A. ⁷³ Α πορεύσῃ. ⁷⁴ Α ἐν τοῖς προστάγμασί μου φυλάξῃς. ⁷⁵ Α διαφυλάξῃς. ⁷⁶ C τὰ προσθῆτα. ⁷⁷ ὄν. αὐτοῦ. Des. in A.

⁷⁸ Α ἐν τοῖς προστάγμασί μου φυλάξῃς. ⁷⁹ Α διαφυλάξῃς. ⁸⁰ Α ἐδωκα. ⁸¹ Ἰησ. Α προειμ. τοῦ.

ornatum. Neque tamen per oculos intelligendi sunt oculi, neque septenarius numerus pro certo aliquo numero accipiendus. Nam divinæ gratiæ operationem *oculos* appellavit : *septem* vero **1611** illos dixit, ejus magnitudinem et multitudinem per hos significans. Sic etiam Anna inquit : « Sterilis peperit septem ^m, » non definitum numerum intelligens, sed multitudinem designans. Et beatus David : « Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum ^m : » hoc est, multiplices ob ea mala, quibus nos læserunt, dent pœnas. Jam vero eum *lapidem* nominat, propter firmitatem et robur inexpugnabile, cum præsertim sit typus Christi Domini, qui in multis divinæ Scripturæ locis lapis appellatus est. Divinus enim David dixit : « Lapis quem reprobaverunt edificantes, hic factus est caput anguli ^o. » Per os vero divini Isaiæ Deus universorum ait : « Ecce ego pono in Sion lapidem magnificum, electum, angularem, pretiosum, in fundamenta ejus, et omnis credens in eum non confundetur ^p. » Sic item beatus Daniel lapidem vidit de monte abscissum sine manibus, et statuam percutientem, ejusque materias comminuentem, factumque in montem magnum, et implentem universam terram ^q. Hæc edoctus et beatus Paulus clamat : « Bibebant autem de spiritali ^{*} sequente eos petra : petra autem erat Christus ^{*}. » Itemque : « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus ^{*}. » Hunc in se gestans lapidem Zorobabel (ex eo enim secundum carnem prodiit orbis terræ Salvator), recte et ipse *lapis* nuncupatur, omnibus gratiis perfulgens. Ut vero ita divinitus datam Zorobabeli gratiam patefecit, prædicit etiam tropæa illustris ejus **1612** administrationis bellicæ. « Ecce ego fodiam foveam, dicit Dominus omnipotens, et contrectabo omnem iniquitatem terræ illius, die uno. » Hæc de Gogo et Magogo prædixit, quibus die uno perniciem attulit, et omnes pariter ad occisionem deduxit, quam per translationem *foveam* appellavit. His vero gestis, omnes, inquit, sub Zorobabele militantes, quippe victores facti, in reliquum tempus secure subter vites et ficus, sese mutuo ad epulas invitantes, convivia inibunt, hostium bellum nihil metuentes. Cum hæc audivisset propheta, in tot et tantarum revelationum visione positus, extra res humanas constitit, et in illis mentem defigens, homini veterno depresso somnoque constricto similis videbatur. Idcirco sanctus angelus populo præfectus qui cum per omnes visiones deduxerat,

προτύπου τοῦ ἱερέως ἐπὶ κοσμούμενον ὀφθαλμοῖς. Οὐτε δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὀφθαλμοὺς νοητέον, οὐτε τὸν ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν ἐπὶ ῥητοῦ ἀριθμοῦ ληπτέον. Τὴν γὰρ τῆς θείας χάριτος ἐνέργειαν ὀφθαλμοῖς προσηγορεύσεν· ἐπὶ δὲ αὐτοὺς ὠνόμασε, τὸ πλῆθος αὐτῆς καὶ τὸ μέγεθος διὰ τούτων σημαίνων. Οὕτω καὶ ἡ Ἄννα φησὶν· « Στείρα ἔτεκεν ἑπτὰ, » οὐχ ὠρισμένον ἀριθμὸν λέγουσα, ἀλλὰ τὸ πλῆθος παραδελούσα. Καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ἀπόδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν ἑπταπλασίονα εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν· ἀντὶ τοῦ, πολλαπλασίαν, ὧν ἤδικοσαν ἡμᾶς, ὄψωσαν δίκην. Λίθον δὲ αὐτὸν ὀνομάζει διὰ τὸ στεβρὸν καὶ ἀκαταγώνιστον· ἄλλως τε ⁶⁰ καὶ τύπος ἦν τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ὃς λίθος ὑπὸ τῆς θείας πολλαχοῦ προσηγορεύθη Γραφῆς. Ὁ μὲν γὰρ θεϊότατος ἔφη Δαβὶδ· Λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, αὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. » Διὰ δὲ τοῦ θεσπεσίου Ἡσαίου ὁ τῶν ὄλων λέγει Θεός· « Ἴδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον πολυτελεῖν, ἐκλεκτὸν, ἀπρογωγιαστὸν, ἐντιμὸν ⁶¹, εἰς τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταίσχυθη. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Δανιὴλ εἶδε τρηθέντα ἀπὸ θροῦς λίθον ἄνευ χειρῶν, καὶ τὴν μὲν εἰκόνα πατάξαντα, καὶ τὰς ὕλας λεπτύναντα, γενόμενον δὲ εἰς ἕρος μέγα, καὶ τὴν οἰκουμένην καλύψαντα. Ταῦτα πεπαιδευμένος καὶ ὁ μακάριος Παῦλος βοᾷ· « Ἐπὶνον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. » Καὶ πάλιν· « Θεμέλιον ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. » Τοῦτον ἐν ἑαυτῷ φέρων τὸν λίθον ὁ Ζοροβάβελ (ἐξ αὐτοῦ γὰρ τὸ κατὰ σάρκα βεβλάστηκεν ὁ τῆς οἰκουμένης Σωτὴρ), εἰκότως καὶ αὐτὸς ὀνομάζεται λίθος, παντοδαποῖς διαλάμπων χαρῖσμασιν. Οὕτω τὴν θεοδοτον τοῦ Ζοροβάβελ ὑποδείξας χάριν, προλέγει καὶ τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ στρατηγίας τὰ τρόπαια· « Ἴδοὺ ἐγὼ ὀρύσσω βόθρον, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ψηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκεῖνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾶ. » Ταῦτα περὶ τοῦ Γῶγ καὶ Μαγῶγ προηγορεύσεν, οἷς ἐν ἡμέρᾳ μιᾶ τὴν πανωλεθρίαν ἐπήγαγε· καὶ ἅπαντας κατ' αὐτὸν ⁶² θανάτῳ παρέπεμψεν, ὃν τροπικῶς προσηγορεύσε βόθρον. Τοῦτου δὲ, φησὶν, γενομένου, ἅπαντες οἱ ὑπὸ τῷ Ζοροβάβελ στρατεύομενοι, οἷα δὴ νικηφόροι γενόμενοι, ἀδεῶς λοιπὸν ὑπὸ τὰς ἀμπέλους καὶ τὰς συκᾶς ἀλλήλους εἰς ἐστίασιν συγκαλοῦντες εὐωχθήσονται, τὴν τῶν πολεμίων οὐ δειμαίνοντες ἐφοδόν. Τούτων ὁ προφήτης ἀκούσας, καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν τοσοῦτων καὶ τοιοῦτων ἀποκαλύψεων γεγονώς, ἔξω μὲν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων κατέστη, ἐν ἐκείνοις δὲ τὴν διάνοιαν ἔχων, ἐρῶκει τινὲς λίαν κεχαρμένῳ καὶ ὑπνῷ κατεχομένῳ· οὐ χάριν ὁ ἅγιος ἀγγελος, ὁ τοῦ τε λαοῦ προστατεύων, καὶ περὶ τὰς ὑπερστίας αὐτὸν ποδηγήσας ἀπάσας,

^m I Reg. II, 5. ^p Psal. LXXVIII, 42. ^o Psal. CXVII, 22. ^q Isa. XXVIII, 16. ^{*} I Cor. X, 4. ^{*} I Cor. III, 11.

VARIE LECTIONES.

⁶⁰ C δέ. ⁶¹ Ἐν. C addit θεμέλιον. ⁶² C κατὰ ταυτὸν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Α

CAPUT IV.

α'-γ'. Προσελθὼν, φησὶν, ἐξήγειρέ με, ὃν τρόπον ὄταν ἐξεγερθῆ ἄνθρωπος ἐξ ὑπνου αὐτοῦ. Καὶ εἶπε πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις; Καὶ εἶπον· Ἐώρακα, καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυσοῦ ὅλη, καὶ τὸ λαμπάδιον ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἑπτὰ λύχνοι ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἑπτὰ ἐπαρυστρίδες τοῖς λύχνοις τοῖς ἐπάνω αὐτῆς. Καὶ δύο ἑλαιαὶ ἐπάνω αὐτῆς, μία ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπαδίου αὐτῆς, καὶ μία ἐξ εὐωνύμων. Καὶ ταῦτα δὲ πάντα αἰνίγματα ἔστιν ἐτέρων πραγμάτων. Νῦν γὰρ *λυχνίαν χρυσήν* εἰς τύπον τῆς θείας εἶδετε προφητείας, ἣ καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια πρυτανεῦσι· οἱ δὲ *ἑπτὰ λύχνοι* τῶν ἑπτὰ τῆς ἑβδομάδος ἡμερῶν Ἰσραηλιῶν, τὸ διηγεῖσθαι καὶ διαρκῆς τῆς θείας παραδηλοῦσι προνοίας· αἱ δὲ *ἐπαρυστρίδες*, αἱ τὸ ἑλαιὸν ἐπιχέουσαι, τὴν ἀφθονον φιλοτιμίαν τῆς τοῦ Θεοῦ **B** φιλανθρωπίας σημαίνουσιν. Οὕτω διὰ τοῦ *λαμπαδίου* τὴν τὰ πάντα καταφωτίζουσαν χάριν ἠνίκατο. *Δύο δὲ ἑλαιαὶ* ἐκτέρωθεν τεθλιυίας, τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ἱερωσύνην ἐκάλεσε, τῇ θείᾳ χάριτι κοσμουμένης· τοὺς δὲ *δύο κλάδους*, τοὺς μέχρι τῶν λύχνων διήκοντας, τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν Ζοροβάβελ, τὸν μὲν ἐκ τῆς ἱερατικῆς, τὸν δὲ ἐκ τῆς βασιλικῆς βεβλαστηκότα φυλῆς. Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς κεχρημένους ἀπιστον ἑδόκει καὶ λίαν ἀπίθανον, ἀνδρας ὀλίγους, καὶ πένητας, καὶ μόγις **C** ὀψέ ποτε τὴν μακρὰν ἐκείνην ἀγχαλωσίαν διαφυγόντας, τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα κατορθώσαι ἀνδραγαθήματα, ἐθεθαίωσε τοῖς ὑποδειχθεῖσι τὴν ὑπόσχεσιν ὁ Θεὸς, διδάσκων, ὡς οὐ τῆς αὐτῶν δυνάμεως, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ χαριτός ἐστιν ἡ κατόρθωσις. Καὶ ταύτην τὴν ἐρμηνείαν παρ' αὐτοῦ μεμαθήκαμεν τοῦ τὴν **D** *ἔψιν* ἐκείνην ὑποδείξαντος Δεσπίτου· τοῦ γὰρ προφήτου πυθομένου τὰ δειχθέντα τίνων ἔστι πραγμάτων αἰνίγματα, ὁ θεὸς ἀγγελοῦ εἶπε· Οὗτος ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ, λέγων· Οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλη, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ, ἀλλ' ἐν Πνεύματι μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Μῆτε τὴν παροῦσαν εὐτέλειαν, ᾧ Ζοροβάβελ, ἀποδέλων τῶν προηγορευμένων ἀπαγορεύσεως τὴν ἐκδοσιν, μῆτε πάλιν κατορθώσας σαυτῷ τὴν νίκην ἐπιγράψῃ ⁶³· ὑπὸ ⁶⁴ γὰρ τῆς ἐμῆς βοηθούμενος χάριτος, τὸ κατὰ τῶν ἐθνῶν ἐκείνων τρόπαιον ἀναστήσεις. Εἶτα πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους τρέπει τὸν λόγον.

ζ'. « Τίς εἶ σὺ τὸ ὄρος τὸ μέγα τὸ πρὸ προσώπου Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθώσαι; » Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτὸν τὸν Ζοροβάβελ *λίθον* ὠνόμασεν, εἰκότως; καὶ τὰ *μυρία ἔθνη* ἐκεῖνα ὄρος καλεῖ, καὶ τοῦ θεοῦ ναοῦ τὴν οἰκοδομίαν κωλύσαι πειρώμενα, καὶ τοῦ λαοῦ τὸ λειπόμενον καταλύσαι. Ἄλλ' οὐδὲν ἰσχύσετε ταῦτα βουλεύμενοι. « Ἐξοίσω γὰρ τὸν λίθον τῆς κληρονομίας, ἰσοῦσα χάριτος χάριτα αὐτῆς. » Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· κἄν μυριάκις λυττήσητε ἐμποδῶν τῷ Ζοροβάβελ γιγνώμενοι, κενὰς ὑμῶν ἀποφανῶ τὰς ἐλπίδας· πάσης γὰρ αὐτὸν ἐμπλήσας χάριτος, καὶ τελείᾳ αὐτὸν κατακοσμήσας χάριτι, καὶ στεβρόν ἀποφύνας ὅσα δὴ λίθον, ἅπαντας ὑμᾶς

VERS. 1-5. « Accedens, inquit, suscitavit me, sicut suscitari solet homo de somno suo. Et dixit ad me : Quid tu vides? Et dixi : Vidi, et ecce candelabrum aureum totum, et lampas super illud, et septem lucernæ super illud, et septem infusoria lucernarum, quæ erant super illud. Et duæ oliivæ super illud, una a dexteris lampadis, et una a sinistris. » Hæc etiam omnia aliarum rerum sunt ænigmata. Nunc enim *candelabrum aureum* ostendit in typum divinæ Providentiæ, quæ cœlestia et terrestria administrat. *Septem vero lucernæ* hebdomadis septem **1613** diebus numero æquales, assiduitatem et perpetuitatem divinæ curationis demonstrant. *Infusoria autem lucernarum*, quæ oleum infundunt, immensam divinæ benignitatis liberalitatem significant. Sic per *lampadem*, gratiam omnia illuminantem innuit. *Duas vero olivas* utrinque exortas, regnum et sacerdotium vocavit, divina gratia exornata; *duos autem ramos* usque ad lucernas pertinentes, Josuam et Zorobabelem, illum ex sacerdotali, hunc ex regali tribu natum. Quoniam iis qui rationibus humanis utebantur, incredibile videbatur, paucos viros, et pauperes, et qui vix tandem illam longam captivitatem effugissent, tot et tam præclara facinora edidisse, promissionem Deus, per ea quæ ostensa sunt confirmavit : docens ista non eorum viribus, sed gratia sua fuisse perfecta. Atque hanc explicationem ab ipso Domino didicimus, qui visionem illam ostendit. [4-6] Nam cum propheta percontaretur, quarum rerum figura et ænigmata essent, quæ fuerant demonstrata, divinus angelus ait : « Iste est sermo Domini ad Zorobabelem, dicens : Non in fortitudine magna, neque in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens. » Neque ad præsentem tenuitatem, o Zorobabel, respiciens, predictorem desuperes exitum : neque rursum, cum quidpiam præclarum gesseris, tibi victoriam ascribas. Mea enim benignitate adjutus, de gentibus tropæum illud excitabis. Deinde ad eos convertit sermonem.

VERS. 7. « Quis es tu, mons magne, ante faciem Zorobabelis, **1614** ut corrigas? » Quoniam enim ipsum Zorobabelem *lapidem* vocavit, recte illas etiam innumerabiles gentes *montem* appellat, quæ divini templi ædificationem impedire, et populi reliquias delere conatæ fuissent. Verumtamen ista deliberantes exsequi nihil poteritis. « Educam enim lapidem hæreditatis, æqualitatem gratiæ gratiam ejus. » Quod vero ait, est hujusmodi : Etsi millies insanietis, et Zorobabelem impedire conemini, vestras spes vanas reddam. Eum enim omni complens gratia, et perfecta ornans gratia, et firmum tanquam lapidem reddens, vos omnes

VARIÆ LECTIONES

⁶³ C. ἐπιγράψης. ⁶⁴ Edit. prior hab. ὑπέρ.

ut penitus deleat efficiam; ut quod viribus humanis deest, suppleat et compenset superna gratia. [3-9] Cognoscite igitur, quod manus Zorobabehis fundaverint domum istam, et manus ejus absoluturæ sint eam: et ex rebus ipsis intelligetis, me sermonibus servientem divinis, hanc vobis prophetiam promulgasse.

VERS. 10. « Quis enim desepxit in dies multos? » Hoc simile est Dei verbis, quæ habentur in Deuteronomio: « Ego occidam, et ego vivere faciam: pereuntiam, et ego sanabo¹. » Hoc enim hic etiam ostendit quasi diceret: Sicut desepxi Hierosolimam in multos dies, eamque ad septuaginta annorum vastitatem condemnavi, sic mihi perfacile est eam in priorem felicitatem revocare. Qui autem hæc videbunt, « Exaltabitur, et videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabelis. » Experimento, inquit, cognoscent fore ut qui nunc ab eis contemnitur Deus, ipse per Zorobabelem victoriam **1615** referat. Stannum enim hoc loco propter vitæ vitam posuit. Quod enim divinum etiam templum deflagrasset, et populus in servitutem abductus fuisset, atque urbs vastata fuisset: et arbitrarentur omnes, non propter populi iniquitatem, sed propter Dei ab eo culti infirmitatem hæc omnia accidisse; *Lapidem stanneum* juxta horum opinionem appellavit divinum auxilium: docens id quod a perdidis vite quiddam existimatur, et infirmum, per unum virum Zorobabelem vim suam ostensurum esse. Unde statim adiecit: « Septem isti oculi Domini sunt, qui respiciunt super omnem terram. » Omnium enim rerum inspector et administrator, qui que omnia intuetur et omnia audit, ipse proteget Zorobabelem. [11-14] His ista dictis, propheta angelum interrogat de olivis ex utraque parte candelabri virescentibus; interrogat autem de duobus ramis usque ad ipsas lucernas pertingentibus. Et discit, quod hi sint duo filii pinguedinis, qui assistunt Domino universæ terræ. Designat autem Josuam pontificem, et Zorobabelem administratorem belli, alterum ex genere regio, alterum ex sacerdotali oriundum.

CAPUT V.

[1-2] Postquam variis his visionibus sermones de regno et sacerdotio confirmavit, et ædificationis divini templi absolutiorem prædixit, pœnarum comminatione exterret audientes, a vitis eos revocans, incitansque ad virtutem: atque etiam prophetæ *faciem* ostendit maximam, **1616** suspensam et per aerem volantem, latam decem, longam viginti cubitos. [3] Et docetur, hanc maledictionem esse, quæ egreditur super faciem omnium terræ.

« Quia omnis fur ex hoc usque ad mortem pu-

¹ Deut. xxxii, 39.

VARIE LECTIONES.

¹ A. μικράς, quæ est rec. lectio. ² διά. Des. in C. ³ C. υπερασπίζει. ⁴ cf. C. gram. οἱ. ⁵ C. ἀπειλεί. ⁶ δρέπ. Hebr. volumen.

A ὀλέθρῳ παραδοῦναι: παρασκευάσω, ὥστε τὸ ἐλλείπον τῆ ἀνθρώπινης δυνάμει ἀναπληρῶσαι καὶ ἐξιῶσαι τῆ ἀνωθεν χάριτι. Γινώσχετε τοίνυν, ὅτι αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτων, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐκτελοῦσιν αὐτὸν, καὶ δι' αὐτῶν μαθήσεθε τῶν πραγμάτων, ὅτι θεοὺς διακονοῦμεν λόγοις ταύτην ὑμῖν διεπόρθημευσα τὴν προφητείαν.

« Ἐ. Ἄδτι τίς ἐξουδένωσεν εἰς ἡμέρας μακράς¹; » Ἔοικε τοῦτο τοῖς ἐν τῷ Δευτερονομῆρι φερομένοις τοῦ Θεοῦ λόγοις: « Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, καὶ γὰρ ἴσωμαι. » Τοῦτο γὰρ καὶ ἐνταῦθα δηλοῖ, ὅτι καθάπερ ἐξουδένωσα τὴν Ἱερουσαλήν εἰς ἡμέρας μακράς, καὶ ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἐρμίαν κατεψηφισάμην αὐτῆς· οὕτω μοι βῆδισιν εἰς τὴν προτέραν αὐτὴν ἐπαναγαγεῖν εὐπραξίαν. Ὅτε δὲ ταῦτα ὀρῶντες « Καρῆσονται, καὶ θῶνται τὴν λίθον τὴν κασσιτέρινον ἐν χεῖρι Ζοροβάβελ. » Γινώσκονται, φησί, διὰ τῆς πείρας, ὡς ὁ νῦν παρ' αὐτῶν καταφρονούμενος Θεός, αὐτὸς διὰ τοῦ Ζοροβάβελ κατορθώσει τὴν νίκην. Τὸν γὰρ *κασσιτέρον* ἐπ' εὐτελείας ἐνταῦθα τέθεικεν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ὁ θεὸς νεὼς ἐρπέρηστο, καὶ ὁ λαὸς ἐξηνδραπόδιστο, καὶ ἡ πόλις ἀνάστατος ἐγεγόνει, ὑπώπτευσον δὲ ἅπαντες, οὐ διὰ² τὴν τοῦ λαοῦ παρανομίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ παρ' αὐτῶν τιμωμένου Θεοῦ, ταῦτα πάντα συμβῆναι, λίθον κασσιτέρινον κατὰ τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν τὴν θείαν βοήθειαν προσηγόρευσε, διδάσκων ὅτι αὕτη ἡ παρὰ τῶν ἀπίστων εὐτελής τις νομιζομένη καὶ ἀσθενής, δι' ἐνδῶ ἀνδρὸς τοῦ Ζοροβάβελ τὴν οἰκίαν ἐπιδειξεται δύναμιν. Ἔθεν εὐθύς ἐπήγαγεν· « Ἐπτά οὗτοι ὀφθαλμοὶ Κυρίου εἰσὶν, οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. » Ὁ γὰρ τῶν ἀπάντων Ἐφορός τε καὶ Πρύτανις, καὶ πάντα μὲν ἐφορῶν, πάντα δὲ ἀκούων, αὐτὸς ὑπερασπίζει³ τοῦ Ζοροβάβελ. Τοῦτων οὕτως εἰρημένων, ἔρεται μὲν ὁ προφήτης περὶ τῶν ἐκατέρωθεν τῆς λυχνίας τεθηλυῶν ἐλαιῶν, πυνθάνεται δὲ περὶ τῶν δύο κλάδων τῶν μέχρις αὐτῶν διεκόντων τῶν λύχνων, καὶ μανθάνει, ὅτι οἱ δύο υἱοὶ τῆς πίότητος, οἱ παρεστήκασι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. Λέγει δὲ Ἰησοῦν τὸν ἀρχιερεῖα καὶ Ζοροβάβελ τὸν στρατηγὸν, τὸν μὲν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ, τὸν δὲ ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ γένους ἀνθήσαντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

D Οὕτω ταῖς παντοδαπαῖς θεωρίαις τοῦς περὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἱερωσύνης βεβαιωσάμενος λόγους, καὶ τῆς οἰκοδομίας τοῦ ἁγίου ναοῦ προαγορεύσας τὸ τέλος, ἀπειλή⁴ τιμωρίας δεδιότες τοὺς ἀκούοντας, κακίας ἀποτρέπων, καὶ προτρέπων εἰς ἀρετὴν· καὶ δείκνυσιν τῷ προφήτῃ *ὄρεπανον*⁵ μέγιστον αἰωρούμενον, καὶ διὰ τοῦ ἀέρος φερόμενον, δέκα μὲν τὸ εὖρος πῆχων, εἴκοσι δὲ τὸ μήκος. Καὶ διδάσκεται, ὅτι αὕτη ἡ ἀρά, ἡ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς.

« Διότι πᾶς ὁ κλέπτης ἐκ τοῦτου ἕως θανάτου ἐκ-

δικηθήσεται⁷¹. (δ.) Καὶ ἐξέλθω αὐτὸ⁷², λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ κλέπτου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνύοντος ἐπὶ⁷³ τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτὸν, καὶ τὰ ξύλα αὐτοῦ, καὶ τοὺς λίθους αὐτοῦ. » Ἄρὰν τὴν τιμωρίαν ἐκάλεσε, τὴν κατὰ πάσης χωροῦσαν τῆς οἰκουμένης, καὶ τοὺς τῆς ἀδικίας ἐργάταις ἐπαγομένην. Ἐδιδάχθη δὲ διὰ τούτων καὶ ὁ προφήτης, καὶ ὁ λαὸς, ὡς πάντων ἀνθρώπων κριτὴς ἐστὶν ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ ἅπαντας ἀξίας εἰσπράττει δίκας, πανωλεθρίαν ἐπάγων οὐ μόνον τοὺς εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀδικοῦσι τὸν πέλας. Μὴ γὰρ τις οἴσθῃ, κατὰ κλεπτῶν μόνων καὶ ἐπιόρων ταύτην γεγενῆσθαι τὴν ἀπειλήν· κατὰ πάσης γὰρ παρανομίας τὴν ψῆφον ἐξήνεγκεν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμος καὶ οἱ προφήται ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ κρέμανται, ἐν τῷ, « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, » διὰ τῆς ἐπιτοχίας, καὶ τῆς κλωπῆς, πᾶν εἶδος ἀμαρτίας συνήγαγεν. Ἡ μὲν γὰρ τῶν ὅρων παράδοσις ἀσεβείας ἐστὶ τὸ κεφάλαιον· ἀγάπης δὲ θείας ἔρημος ὁ τοιοῦτος. Ἡ δὲ κλοπὴ τὴν εἰς τὸν πέλας ἀδικίαν δηλοῖ· οὐδεὶς δὲ ἀγαπῶν τὸν πλησίον ἀδικεῖν τοῦτον ἀνέξεται· περιεκτικὰ τοῖνον ἐστὶ τῶν ἄλλων νόμων ταῦτα τὰ κεφάλαια, καὶ εἰκότως τοὺς⁷⁴ παραβάταις τὴν τιμωρίαν ἐκείνην ἠπειλήσα.

ε', ς'. « Καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ εἶπε πρὸς με· Ἀνάβλεψον τοὺς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἴδε τί⁷⁵ τὸ ἐκπορευόμενον τοῦτο⁷⁶. Καὶ εἶπον· Τί ἐστὶ; Καὶ εἶπε· Τοῦτο τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον. Καὶ εἶπεν· Αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῆ. » Διδασκόμεθα καὶ ἡμεῖς διὰ τούτου, ὡς πάντα μέτρον καὶ σταθμῶν πρυτανεύει ὁ τῶν ὄλων Κύριος. Οὕτω καὶ τῷ Ἀβραάμ πάροικον εἶσεσθαι αὐτοῦ τὸ σπέρμα προαγορεύσας, καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει· « Οὐπω γὰρ, φησὶν, ἀναπεπλήρωται αἱ ἀμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων ἕως τοῦ νῦν. » Οὐδέπω, φησὶν, βξία πανωλεθρίας πεπλημμελήκασι· διόπερ οὐκ ἀνέξομαι νῦν αὐτοὺς παραδοῦναι σφαγῇ, ἀλλὰ τῆς παρανομίας τὸ μέτρον ἀναμενῶ. Οὕτω τοὺς ἐπὶ τοῦ Νῶε εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἔτεσι τὴν ζωὴν περιορίσας, ἐπειδὴ τὴν ἀμαρτίαν αὐξανόμενῃ⁷⁷ καὶ πλημμυροῦσαν εἶδεν, οὐκ ἀνέμεινε τὴν κυρίαν, ἀλλὰ τὴν προθεσμίαν συνέτεμε, καὶ τῷ ἑκατοστῷ ἔτει πᾶσιν ἐπήγαγε τὸν τῶν ὕδατων κατακλυσμὸν.

ζ', η'. « Καὶ ἰδοὺ τάλαντον μολίβδου ἐξαιρούμενον, καὶ ἰδοὺ γυνὴ μία ἐκάθητο ἐν μέσῳ τοῦ μέτρου. Καὶ εἶπεν· Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀνομία. Καὶ ἐξέβριξεν αὐτὴν ἐν μέσῳ τοῦ μέτρου, καὶ ἐξέβριξε τὸ τάλαντον⁷⁸ τοῦ μολίβδου εἰς τὸ στόμα αὐτῆς. » Τὴν μὲν οὖν ἀρετὴν μαργαρίτας ὁ θεὸς ἀπεικάζει λόγος· « Ὁμοία γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ⁷⁹ ζητοῦντι

nietur. (VERS. 4.) Et educam illud, dicit Dominus omnipotens, et ingredietur in domum furis, et in domum jurantis per nomen meum in mendacio : et requiescet in medio domus ejus, et consumet eum, et ligna ejus, et lapides ejus. » *Maledictionem* appellavit punitionem in omnem orbem terrarum pervadentem, quæ iniquitatem admittentibus infertur. Per hæc autem edoctus est, tum propheta, tum populus, judicem omnium hominum esse Deum universorum, eumque ab omnibus meritis pœnas exacturum, perniciemque illaturum esse non iis modo, qui in ipsum impii sunt, sed iis etiam qui proximo injuriam faciunt. Nemo enim putet, contra solos fures et perjuros intentatas fuisse has minas, contra omnem enim iniquitatem sententiam tulit. Nam quia universa lex et prophetæ ex his verbis pendent : « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et diliges proximum tuum sicut teipsum », sub *furto* et *perjurio*, omnem speciem peccati complexus est. Jurisjurandi enim violatio impietatis caput est, et dilectione divina vacat qui talis est. Furtum vero injustitiam in proximum prodit : nemo enim diligens proximum, injuriam ei inferet. Hæc itaque capita alias leges 1617 complectuntur, et merito horum prævaricatoribus pœnas illas minatus est.

VERS. 5, 6. « Et egressus est angelus, qui loquebatur in me, et dixit ad me : Suspice oculis tuis, et vide quid sit, quod egreditur. Et dixi : Quid est ? et ait : Hæc est mensura, quæ egreditur ; et ait : Hæc est iniquitas eorum in omni terra. » Ex hoc intelligimus quoque, omnia mensura et pondere administrare Dominum universorum. Sic etiam Abrahamo peregrinum fore ejus semen cum prædiceret, causam etiam docuit : « Nondum, inquit, completæ sunt iniquitates Amorrhæorum ad præsens usque tempus ». » Nondum digna, inquit, extrema pernicie peccaverunt. Quare eos ad eadem nunc tradi non permittam, sed iniquitatis mensuram exspectabo. Sic hominibus, qui fuerunt tempore Noe, centum et viginti annis vitam cum definivisset, ubi peccata crescere et redundare vidit, diem constitutum non exspectavit, sed definitum tempus abruptit, et centesimo anno aquarum omnibus diluvium intulit : »

VERS. 7, 8. « Et ecce talentum plumbi elevatum est : et ecce mulier una sedebat in medio mensuræ. Et dixit : Hæc est iniquitas, et projecit eam in medio mensuræ, et projecit talentum plumbi in os ejus. » Virtutem *margaritis* divinus sermo comparat : « Simile est enim regnum cœlorum homini quærenti bonas margaritas ». Peccati autem pœ-

⁷¹ Matth. xxii, 57-40. ⁷² Gen. xv, 16. ⁷³ Gen. vi, 3, 13. ⁷⁴ Matth. xiii, 45.

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ ἐκδ. A et C addunt reliqua hujus versic. καὶ πᾶς ὁ ἐπίορκος ἐκ τούτου ἕως θανάτου ἐκδικηθήσεται. ⁷² αὐτό. Des. in A. ⁷³ ἐπὶ. Des. ibid. ⁷⁴ τοὺς. C præm. τοῖνον. ⁷⁵ τί. Des. in A. ⁷⁶ τοῦτο — ἐκπορ. Des. ibid. ⁷⁷ C αὐξανόμενῃ. ⁷⁸ τὸ τάλ. A τὸν λίθον. ⁷⁹ ἀνθρ. Loco cit. additur ἐμπόρῳ.

nam sacra Scriptura *plumbum* appellat, quod natura **1618** grave est, peccati vero pondus gravissimum : quod nos docet divinus David, dicens : « Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave graves factæ sunt super me ». » Divinus itaque Zacharias peccatum videt sub specie mulieris : nam ex voluptate mala pleraque nascuntur. Videt porro punishmentem, tanquam *plumbum* gravissimum ori iniquitatis incumbens juxta psalmodiam dicentem : « Omnis iniquitas obstruet os suum. Peccati autem fructus est ignominia ». » Sic etiam beatus ait Paulus : « Liberati a peccato, servi facti estis justitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, quorum causa nunc erubescitis ? » Didicit ergo propheta, solvisse et remisisse Deum populo peccatum, et pœnam terminasse. [9] Duas porro cernit mulieres alas, quæ cum stridore quodam ferebantur, et quarum alæ similes alis upupæ erant. Est autem hæc avis velocissima, carnem quidem habens exiguam, sed alas corpore majores. Illæ igitur, inquit, cum mensuram illam accepissent, per medium aerem ferebantur. [10, 11] Ego vero ex angelo percontatus, quo illæ mensuram ferrent, intellexi eas in Babylonem proficisci, non modo ut eam in urbe collocarent, sed et ei domum ædificarent, et eam ibi deponerent ad usus ejus. Neque enim, inquit, quemadmodum Hierosolymæ certum tempus definiti ad vastitatem, deinde ei ignovi, sic Babylonis miserebor, sed perpetuas multæ impietatis pœnas dabit.

1619 CAPUT VI.

[1-3] Hac visione sic absoluta, alterius visionis narrationem inducit, atque se vidisse quatuor currus, egredientes e duobus montibus æneis : ac primi quidem currus equos fuisse rufos, secundi nigros, tertii albos, quarti vero varios et maculosos ; [4-6] postea percontatum ab angelo cognovisse, hos esse quatuor ventos cæli, qui egrediuntur, ut assistant Domino omnis terræ. *Quatuor autem ventos* appellat quatuor partes orbis terræ : his enim numero pares esse ventos vulgus opinatur. Docetur ergo propheta, quod Deus potestatibus invisibilibus utens ministris, et bona largiatur, et acerba hominibus inducat : quemadmodum beatus David dicit : « Castrametabitur angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos ». » De ultione autem in alio psalmo ait : « Emissit in eos iram indignationis suæ, indignationem et iram, et tribulationem, immissionem per angelos malos ». » Sic etiam divinus Zacharias equos quidem *nigros* videt ad aquilonem

A καλούς μαργαρίτας. » Τὴν δὲ τῆς ἀμαρτίας τιμωρίαν *μόλιβδον* ἢ ἱερὰ προσαγορεύει Γραφή· φύσει δὲ οὗτος βαρὺς, βαρύτερον δὲ καὶ τὸ τῆς ἀμαρτίας φορτίον. Καὶ τοῦτο ὁ θεὸς ἡμᾶς διδάσκει· « Διδάσκου μοι, λέγων, ὑπερῆραν τὴν κεφαλὴν μου, ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ. » Τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος Ζαχαρίας ὁρᾷ μὲν τὴν ἀμαρτίαν ἐν τύπῳ γυναικὸς φαινομένην· ἐξ ἡδυπαθείας γὰρ τὰ πλεονα τίκτεται τῶν κακῶν. Ὅρᾷ δὲ τὴν τιμωρίαν καθάπερ τινὰ βαρύτερον *μόλιβδον* τῆς τῆς ἀνομίας ἐπικείμενον στόματι, κατὰ τὴν ψαλμωδίαν τὴν λέγουσαν· « Πᾶσα ἀνομία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς. Καρπὸς δὲ τῆς ἀμαρτίας αἰσχύνη. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· « Ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ· τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνησθε ; » Ἐδιδάχθη τοίνυν ὁ προφήτης, ὡς τοῦ λαοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἔλυσεν ὁ θεός, καὶ τὴν τιμωρίαν κατέπαυσεν. Ἀμέλει δύο θεωρεῖ γυναικῶν ὑποπτέρους, ροίζῳ τινὶ φερομένας· ἔποπος δὲ περὶ αὐτῶν, φησὶν, ἔρχεται τὰ τούτων πτερὰ. Ὁξύτατον δὲ τοῦτο τὸ δρῶν, σάρκα μὲν βραχείαν ἔχον, πτερὰ δὲ τῆς σαρκὸς μείζονα. Αὐταὶ τοίνυν, φησὶ, λαβοῦσαι τὸ μέτρον ἔκειον, διὰ μέσου τοῦ ἀέρος ἐφέροντο. Ἐγὼ δὲ τὸν θεῖον ἠρώμην ἀγγελον, ποῦ τὸ μέτρον αὐταὶ κομίζουσι· καὶ ἐδιδάχθη ὡς εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἀπίασιν, ὥστε αὐτὸ μὴ μόνον ἐπιθεῖναι τῇ πόλει, ἀλλὰ καὶ οἰκίαν αὐτῶν οἰκοδομησαί, καὶ θεῖναι αὐτὸ ἐκεῖ ἐπὶ τὴν ἐτοιμασίαν αὐτοῦ. Οὐδὲ γὰρ καθάπερ, φησὶ, τῇ Ἱερουσαλήμ ῥητὸν ὤρισαν χρόνον εἰς ἔρημίαν, εἶτα πάλιν αὐτὴν φειδοῦς ἤξιωσαν καὶ συγγνώμης, οὕτω καὶ τῇ Βαβυλῶνι μεταδώσω φιλανθρωπίαν· ἀλλὰ διτνεκῆ δέξεται τιμωρίαν ἀντὶ τῆς πολλῆς ἀσεβείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Οὕτω ταύτην συμπεράνας τὴν ἔκτασιν, ἑτέρας θεωρίας προσφέρει διήγησιν, καὶ λέγει τεθεσθαι ἄρματα τέσσαρα τὸν ἀριθμὸν ἐκ δύο χαλκῶν ὀρέων ἐκπορευόμενα, καὶ τῷ μὲν πρώτῳ ἄρματι ἵππους ἐπεξεῦχθαι πυρρῶς, τῷ δευτέρῳ δὲ μέλανας, καὶ τῷ τρίτῳ λευκοὺς, ποικίλους δὲ καὶ ψαρῶς τῷ τετάρτῳ. Εἶτα καὶ πυθέσθαι λέγει, καὶ μεμαθηκέναι παρὰ τοῦ ἀγγέλου, ὅτι ταῦτά ἐστιν οἱ τέσσαρες ἀνεμοὶ τοῦ οὐρανοῦ, οἱ ἐκπορεύονται παραστῆναι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. *Τέσσαρες δὲ ἀνέμους* τὰ τέσσαρα τμήματα τῆς οἰκουμένης καλεῖ· Ἰσχυροὺς γὰρ οἱ πολλοὶ τούτοις καὶ τοὺς ἀνέμους ὑπολαμβάνουσι εἶναι. Διδάσκειται τοίνυν ὁ προφήτης, ὡς ταῖς ἀοράτοις δυνάμεσιν ὑπουργοῖς κεχρημένος ὁ τῶν ὅλων θεός· καὶ τὰ ἀγαθὰ χορηγεῖ, καὶ τὰ λυπηρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐπάγει. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Παρεμβαλεῖ ἀγγελὸς Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. » Περὶ δὲ τῆς τιμωρίας ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ φησὶν· « Ἐξάπτεται ἐν εἰς αὐτοῦ ὄργην θυμοῦ αὐτοῦ· θυμὸν καὶ ὄργην, καὶ

¹ Psal. xxxiii, 5. ² Psal. cvi, 42. ³ Rom. vi, 18-21. ⁴ Psal. xxxiii, 7. ⁵ Psal. lxxvii, 49.

VARIAE LECTIONES.

⁶ τῆν. C pæ.n. καί. ⁷ ἀντί. C ἔτι. ⁸ ὁ τ. δ. θεός. Ex C suppl.

θλίψιν, ἀποστολῆν δι' ἀγγέλων πονηρῶν. Ὡς καὶ Α
 ὁ θεσπέσιος Ζαχαρίας ἔφη τοὺς μὲν μέλανας Ἰσ-
 πους ἐπὶ τὰ βόρεια μέρη τῆς οἰκουμένης ἐλάσαντας,
 αἰνίττεται δὲ διὰ τοῦτου τῆς Βαβυλῶνος τὸν διεθρον.
 « Καὶ οἱ λευκοὶ δὲ ἐξεπορεύοντο κατόπισθεν αὐτῶν, »
 οὐχ ἵνα ἐκείνοις χορηγήσωσι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἵνα
 ἐκείνων κολαζομένους τοὺς ὑπολοίπους τῶν δορυαλώ-
 των Ἑβραίων εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπαναγάγῃσι. « Καὶ
 οἱ πυρροὶ ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν ⁸⁵ νότου, » ἀπειλοῦντες
 ἔθνεσι· διὰ τοῦ πυρροῦ γὰρ χρώματος τὸ θυμοειδὲς
 ζ'. « Καὶ οἱ ποικίλοι καὶ οἱ ⁸⁶ ψαροὶ ἐξεπορεύοντο,
 καὶ ἐζήτουν, καὶ ⁸⁷ ἐπέβλεπον τοῦ περιοδεύσαι τὴν
 γῆν· καὶ εἶπε· Πορεύεσθε καὶ περιοδεύσατε τὴν γῆν.
 Καὶ ⁸⁸ περιώδευσαν τὴν γῆν. » Γῆν ἐνταῦθα καλεῖ,
 οὐ τὴν τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.
 Ποικίλους δὲ αὐτοὺς λέγει καὶ ψαρούς, ὡς παντο-
 δακτὰ οἰκονομοῦντας καὶ κολάζοντας οὐ δεῖ, καὶ εὐε-
 ργετοῦντας ἔνθα χρῆ.

η'. « Καὶ ἐδόησε ⁸⁷, καὶ ἐκάλεσέ με ⁸⁸, καὶ ἐλάλησεν
 πρὸς με, λέγων· Ἰδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν
 Βορρᾶ ἀνέπασσαν ⁸⁹ τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ γῆν Βορρᾶ. »
 Δικαίαν γὰρ, φησί, τοῖς Βαβυλωνίοις ἐπήγαγον τι-
 μωρίαν, ἣν ἐκ πολλοῦ μὲν ὤφειλον, διὰ δὲ τὴν ἐμὴν
 μακροθυμίαν οὐκ ἔτισαν. Μετὰ ταύτας τὰς θεωρίας,
 ὁ προφήτης κελεύεται τὰ κομισθέντα παρὰ τῶν αἰχ-
 μαλώτων δῶρα λαβεῖν, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς παρὰ πάν-
 των, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν χρη-
 σίμων αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτήν.
 Ὅσοι γὰρ, φησὶν, αἰσθησὶν ἔλαθον τῶν κακῶν, καὶ
 τῆς αἰχμαλωσίας ἔγνωσαν τὴν αἰτίαν, καὶ τὸ ταύτης
 κατέμαθον χρήσιμον, προσφερέτωσαν τὰ δῶρα. Εἴτα
 μέμνηται ⁹⁰ καὶ ὀνομάτων Ἑλλάδα, καὶ Τωβίου, καὶ
 Ἰδαίου. Κελεύεται δὲ καὶ « εἰς τὸν οἶκον εἰσελθεῖν
 Ἰωσίου τοῦ Σοφονίου, » τοῦ νῦν ἡκοντος ἐκ Βαβυλῶ-
 νος, καὶ λαβεῖν ἀργύριον καὶ χρυσίον, καὶ στέφανον
 ἐκ τούτων κατασκευάσαι, καὶ τὴν τοῦ ἀρχιερέως
 Ἰησοῦ κεφαλὴν ταινιωσάει, καὶ τοὺς θελοῦς αὐτῶ ⁹¹
 λόγους διαπορθμεῦσαι, καὶ εἰπεῖν·

ιβ', ιγ'. « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἰδοὺ
 ἄνθρωπος, Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ
 ἀνατελεῖ, καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον Κυρίου. Καὶ αὐ-
 τὸς λήψεται ἀρετὴν, καὶ καθιεῖται, καὶ κατάρξει
 ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὁ ἱερεὺς ἔκ δεξιῶν
 αὐτοῦ, καὶ βουλή εἰρηνικὴ ἔσται ἀναμέσον ἀμφοτέ-
 ρων. » Ταῦτα δὲ ἅπαντα ⁹² περὶ τοῦ Ζοραδάβελ
 προαγορεύει, οὐχ ὡς μηδέπω τεχθέντος, ἀλλ' ὡς
 μηδέπω τὴν ἡγεμονίαν παρεληφθότος. Ἀνατολὴν
 δὲ αὐτὸν ὀνομάζει, ἐπειδὴ δίκην φωτὸς τοῖς τρη-
 κάδε τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦσιν ἀνέτειλεν, ἄωρία κα-
 κῶν καὶ σκοτομήνην κατεχομένους. Τοῦτον λέγει καὶ
 τὴν θεῖον τελειώσειν οἶκον, καὶ τοῖς βασιλικῶς ἐνι-
 δρυσθῆσθαι θρόνοις, καὶ τὸν ἀρχιερέα πάσης ἀξιώ-
 σειν τιμῆς, καὶ τοσαύτην πρὸς αὐτὸν σχῆσειν ἁμό-

tendentes, per quos Babylonis exitium designat.
 « Albi autem egrediebantur a tergo istorum, »
 non ut illis bona largirentur, sed ut illis castigatis
 reliquias captivorum Hebræorum in Judæam redu-
 cerent. « Rubi (vero) egrediebantur in terram
 austri, » minantes **1620** mala insurgentibus
 contra Hierosolymam gentibus. Per *colorem enim
 rufum* indignationem sermo designavit.
 κατὰ τοῖς ἐπανισταμένοις κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ
 ὁ λόγος ἠνίκατο.

VERS. 7. « Et varii et maculosi egrediebantur et quæ-
 rebant et considerabant circuire terram : et dixit : Ite,
 circuite terram, et circueunt terram. » *Terram*
 hoc loco vocat, non terram Israelis, sed omnem
 orbem terræ. *Maculosos* autem et *varios* eos dicit,
 B quasi omnia procurantes, et punientes ubi opus
 est, et benefacientes ubi oportet.

VERS. 8. « Et clamavit, et vocavit me, et locutus
 est ad me, dicens : Ecce qui egrediuntur super
 terram Aquilonis, requiescere fecerunt furorem
 meum in terra Aquilonis. » *Justa enim supplicia,*
inquit, Babylonis irrogavi : quæ jam pridem quide-
meruerant, sed propter meam longam patien-
tiam non persolverant. Post has visiones, propheta
jubetur dona a captivis allata recipere, sed non
promiscue ab omnibus, sed a principibus, et ab
utilibus ejus, et qui cognoverint eam. Qui enim.
inquit, malorum sensum ceperunt, et captivitalis
causam noverunt, ejusque didicerunt utilitatem,
 afferant dona. * [9-11] Deinde mentionem facit
 C nominum *Eldai, et Tobie, et Idei*. Jubetur etiam
 ingredi « in domum Josiæ filii Sophoniæ, » nunc
 venientis de Babylone, et accipere argentum et
 aurum, et ex his coronam conficere, et magni sa-
 cerdotis Josuæ caput redimire, et ad cum divinos
 sermones perferre, ac dicere :

1621 VERS. 12, 13. « Hæc dicit Dominus omni-
 potens : Ecce vir, Oriens nomen ejus, et sub eo
 oriatur, et ædificabit domum Domini. Et ipse acci-
 piet virtutem, et sedebit, et imperabit super throno
 suo : et erit sacerdos a dexteris ejus, et consilium
 pacificum erit inter utrumque. » Omnia autem hæc
 de Zorobabele prædicat : non quia nondum natus
 esset, sed quod nondum imperium accepisset.
 D *Oriem* vero eum nominat, quoniam lucis instar
 exortus est hominibus eo tempore Hierosolymam
 incolentibus, qui acerbis malis conflictabantur,
 et in obscura nocte versabantur. Hunc dicit divi-
 nam quoque domum absoluturum, et in regio solio
 consessurum, magnumque sacerdote:n omni ho-
 nore cumulaturum, et tanta cum eo concordia

VARIE LECTIONES.

⁸⁵ γῆν. C præm. τήν. ⁸⁶ ποικ. κ. οἱ. Des. in A. ⁸⁷ ἐζ. καὶ. Des. ibid. ⁸⁸ καὶ — γῆν. Des. in A.
⁸⁹ Α ἀνεδόησε. ⁹⁰ κ. ἐκ. με. Des. ibid. ⁹¹ ἀνέπ. — βορρᾶ. Des. in C, sed A habet ἀνέπ. τὸν θυμὸν
 μου ἐν γῆ βορρᾶ. ⁹² μέμν. — Ἰδαίου. Hæc nomina des. in A, exstant autem in Barb. ⁹³ αὐτ. Ita cum
 C legimus. Sirm. αὐτοῦ. ⁹⁴ C πάντα.

victurum esse, ut nihil nisi ex illius sententia facturus sit. [14] Non his autem duntaxat ista pollicitus est, sed etiam immarcescibili coronam expectantibus, quem *utiles et qui cognoverunt eam* vocat. Coronæ autem materiam suppeditavit Josias filius Sophoniæ, qui inde gloriam assequetur. Hoc enim est quod dixit : « Et in gratiam filii Sophoniæ. » Postea de divinis etiam locis verba facit :

« Et in psalmum in domo Domini. (VERS. 5.) Et qui longe sunt ab iis venient, et ædificabunt in domo Domini : et cognoscetis Dominum omnipotentem misisse me ad vos. » Non enim vos modo præsentibus hæc facietis, verum etiam qui procul a vobis habitant, undique concurrent, et communiter vobiscum nos pulchros labores suscipient. « Et erit, si audientes audieritis vocem Domini Dei vestri. » Hæc autem, inquit, 1622 erunt et ad convenientem finem pervenient, si vos divinis sermonibus parueritis.

CAPUT VII.

VERS. 1-3. « Et factum est anno quarto sub Dario rege, factus est sermo Domini ad Zachariam quarto die mensis noni, qui est Chasleu (quem nos *Apellæum* vocamus). Et misit Bethlem Sarasar et Arbescer rex, et viri qui cum eo erant, ut deprecaretur Dominum, dicens ad sacerdotes domus Domini omnipotentis, et ad prophetas : An ingressa est hic in mense quinto sanctificatio, aut jejunabo sicut feci jam multis annis? » Hos Cuthæorum a Salmanasara in Samariam translatorum et aliarum gentium, quas posterius Samaritanæ appellaverunt, duces quidam esse dixerunt. Verum sive istorum, sive aliarum gentium (nihil enim aperte nos docuit divina Scriptura), manifestum est alienigenas fuisse qui alienigenis præerant : sed tamen ut accolæ vicini magnam utilitatem a prophetis et ab aliis piis ceperunt. Unde factum fuit ut miserint sacrificia Deo, et optaverint intelligere a sacerdotibus et a prophetis an convenienter divina domus ornata esset, an vero oporteret per jejunia rursus Deum placare, quod perdidit facere perstitimus. [4] Hæc illis percontantibus, Deus universorum ad populum sermonem instituit, simulque illos quid agendum sit docet, dicens :

VERS. 5, 6. « Dic ad omnem populum terræ, et ad 1623 sacerdotes, dicens : Si jejunatis aut plangitis in quinto et septimo (mense), et ecce per septuaginta annos, nunquid jejunium jejunastis mihi? Et si comeditis aut bibitis, nonne vos comeditis et bibitis? » Nolite, inquit, existimare me ex jejunio vestro commodum aliquod capere : nam

νοια, ὡς μηδὲν δίχα τῆς ἐκείνου γνώμης δράσαι ποτέ. Οὐ μόνον δὲ τοῦτοις ταῦτα ἐπέσχετο, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑπομείνουσι τὸν ἀγῆρω στέφανον, ὅς *χρησίμους καὶ ἐπεγνωκότας αὐτὴν* ὀνομάζει. Καὶ ὁ τῷ στεφάνῳ δὲ χορηγήσας τὰς ἕλας, Ἰωσίας ὁ τοῦ Σοφονίου, ὃς ¹⁴ τῆς ἐντεύχου εὐχέας ἀξιώθησεται· τοῦτο γὰρ εἶπε· « Καὶ εἰς χάριτα υἱοῦ Σοφονίου. » Εἶτα καὶ περὶ τῶν θεῶν λέγει ¹⁵ χωρῶν.

« Καὶ εἰς ψαλμὸν ἐν οἴκῳ Κυρίου. (15.) Καὶ οἱ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἤξουσι, καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου· καὶ γνώσεσθε ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ ¹⁶ με πρὸς ὑμᾶς. » Οὐ γὰρ μόνον ὑμεῖς οἱ παρόντες ταῦτα δράσετε, ἀλλὰ καὶ οἱ πῶρρωθεν ὑμῶν οἰκοῦντες πανταχόθεν συνδραμοῦνται, καὶ τῶν καλῶν ὑμῖν τούτων κοινωνήσουσι πῶλον. « Καὶ ἔσται, ἐὰν ἀκούοντες ¹⁷ εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν. » Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἔσται, καὶ τὸ προσήκον ὀφείζεται πέρασ, ἐὰν ὑμεῖς τοῖς θεῶσι ὑπακούσητε λόγοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

α', γ'. « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἐνωτέου ¹⁷, ὃς ἐστὶ Χασλεῦ ¹⁸ (ὃν ἡμεῖς Ἀπέλλαιον ὀνομάζομεν)· Καὶ ἀπέστειλεν εἰς Βεθὴλ Σαρσάαρ καὶ Ἀρβησεῖρ ¹⁹ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄνδρες οἱ μετ' αὐτοῦ, ἐξιδάσασθαι τὸν Κύριον, λέγων πρὸς τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος, καὶ πρὸς τοὺς προφήτας. » Εἰ εἰσήλθεν ² ὡδὲ ἐν τῷ πέμπτῳ ³ μηνὶ τὸ ἄγλασμα, ἢ νηστεύσω ⁴ καθότι ἐποίησα ⁵ ἥρη ἰκανά ἔτη ; « Τούτους τινὲς τῶν ὑπὸ τοῦ Σαλμανασάαρ μετοικισθέντων Χουθαιῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, οὓς Σαμαρείτας οἱ μετὰ ταῦτα προσηγορέωσιν, ἠγεμόνας ἔφασαν εἶναι. Ἐτε δὲ τούτων, εἶπε ἄλλων ἐθνῶν (οὐ γὰρ ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἡ θεία Γραφή), δηλον ὡς ἀλλοφύλοι ὄντες ἀλλοφύλων ἠγοῦντο· ἀλλ' ὁμοῦ ἐκ γαστέρων οἰκῶντες πολλὴν παρὰ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἄλλων εἰσεβῶν ὠφέλειαν ἐδέξαντο· ὅθεν θυσίας ἐξέπεμψαν τῷ Θεῷ, καὶ μαθεῖν παρὰ τῶν ἱερέων καὶ παρὰ τῶν προφητῶν ἐπόθησαν, εἰ τὸν προσήκοντα κόσμον ὁ θεὸς ἀπέλαθεν οἴκος, ἢ ⁷ δεῖ, φησὶ, διὰ νηστείας πάλιν ἐξιδάσασθαι τὸν Θεόν, ὅπερ ἐπὶ πλείστον δρωῦντας διετελέσαμεν. Ταῦτα ἐκείνων πυθομένων, ποιεῖται μὲν ὁ τῶν ὄλων θεὸς πρὸς τὸν λαὸν τῆν D διδάξιν· διὰ τούτων δὲ κάκεινους τὸ πρακτέον διδάσκει· φησὶ γάρ·

ε', ζ'. « Εἶπε πρὸς πάντα τὸν λαὸν τῆς γῆς καὶ πρὸς τοὺς ἱερεῖς, λέγων· Ἐὰν νηστεύσητε, ἢ κόψητε ⁸ ἐν τῷ πέμπτῳ καὶ ἐν τῷ ἑβδόμῳ ⁹, καὶ ἰσοῦ ἐδδομήκοντα ἔτη, μὴ νηστεύετε νενηστευκατέ μοι ; Καὶ ἐὰν φάγητε, ἢ πίνητε, οὐχ ὑμεῖς ἐσθίετε, καὶ πίνετε ¹⁰ ; « Μὴ οἰσθε, φησὶν, ἐμοὶ τι κέρδος ἀπὸ τῆς ὑμετέρας κορίζειν νηστείας· κλῆν γὰρ μυριάκις

VARIÆ LECTIONES.

¹³ ὃς. Des. in C. ¹⁴ C προλέγει. ¹⁵ A ἀπέσταλκε. ¹⁶ A εἰσακούοντες. ¹⁷ ἐν. A ἔκτου., ut in Ald. ¹⁸ A Χασλεῦ. ¹⁹ A Ἀρβᾶθ σαγέρ. ¹ οἱ μετ'. Des. in A. ² πρ. A addit λέγων. ³ A εἰσελήλυθεν. C εἰ ἤλθεν. *Hebr.* Num flebo mense quinto, separando me. ⁴ πέμπτῳ. A ἔκτῳ. ⁵ ἢ νηστ. Des. in A. ⁶ A ἐποίησαν. ⁷ C εἰ. ⁸ A κόψηθε. ⁹ A ταῖς πέμπταις ἢ ἐν ταῖς ἑβδόμαις. ¹⁰ πίν. A πραγμ. ὑμεῖς.

ελαφυρόμενοι και θρηνωῦντες ταύτην ἐν ταῖς πέμ-
πταις και ἐν ταῖς ἐβδομαῖς ἐπιτελέσητε, ὄφελος οὐ-
δὲν ἐντεῦθεν καρπώσομαι. Καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει,
μάρτυς τῆς αἰχμαλωσίας ὁ χρόνος· ἐν ἐβδομηκοντα
γὰρ ἔτεσι οὐδέμιαν μοι διὰ νηστείας προσσηγάχατε
θεραπεῖαν. Ὡσπερ τοίνυν ἐσθλοντες και πίνοντες
ὑμεῖς τῆς ἐντεῦθεν ἡδονῆς ἀπολαύετε, οὕτω και τὴν
ἀπὸ τῆς νηστείας ὑμεῖς ὠφέλειαν καρποῦσθε. Καὶ
μὴ γομίσσητε καινὴν εἶναι ταύτην τὴν διδασκαλίαν·
σάλαι γὰρ και πρόβαλοι ταῦτα διὰ τῶν προφητῶν
τοῖς ὑμετέροις προγόνοις και πατράσι διετέλεσα λέ-
γων.

ζ. « Οὐχ οὗτοι γὰρ, φησιν, οἱ λόγοι εἰσίν ¹¹, οὗς
ἐλάλησε Κύριος ἐν χειρὶ ¹² τῶν προφητῶν τῶν ἔμ-
προσθεν; Ὅτε ἦν Ἱερουσαλήμ κατοικοῦμένη, και
εὐθνηοῦσα ¹³, και αἱ ¹⁴ πόλεις αὐτῆς ¹⁵ κυκλόθεν, και
ἡ ὄρεινὴ, και ἡ πεδινὴ κατοικεῖτο. » Οὕτω δέλξας
τὴν τοῦ κηρύγματος ἀρχαιότητα, τίνα τὰ θερα-
πεύοντα αὐτὸν κατ' εἶδος διδάσκει·

« Κρίμα δίκαιον κρίνατε ¹⁶, και ἔλεον και οἰκτιρ-
ρὸν ποιεῖτε, ἕκαστος πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. (ι.)
Καὶ χήραν, και ὄρφανόν, και προσήλυτον, και πέν-
ητα μὴ καταδυναστεύσητε, και κακίαν ἕκαστος τοῦ ¹⁷
ἀδελφοῦ αὐτοῦ μὴ μνησικακεῖτε ἐν ταῖς καρδίαις
ὑμῶν. » Ἐλεγον, φησὶ, τοῖς ὑμετέροις πατράσι,
δικάζοντας ἴσην και δικαίαν ἐκφέρειν τὴν ψῆφον,
ἐλέω δὲ περὶ τοὺς ¹⁸ πέλᾶς κεχρησθῆναι, τὰς δὲ τὸν
βαρὺν τῆς χηρείας ἔλκουσας ζυγόν, και τοὺς ὄρφα-
νίαν ὀδυρομένους, μὴ πιέζειν ἐπὶ δυναστεία, μηδὲ
ἀπορμηγὴν εἰς πλεονεξίαν τὴν τῶν πενήτων λαμβάνειν
ἀσθένειαν· πρὸς δὲ τοῦτοῖς τὴν μνησικακίαν βδελύτ-
τεσθαι, και μὴ ἀμύνεσθαι τοὺς ἀρξάντας ἀδικίας.
Ταῦτα ἐγὼ μὲν ἔλεγον· ἐκεῖνοι δὲ ὑπακούειν ¹⁹ οὐκ
ἤθελον. « Ἀλλ' ἔδωκαν, φησὶ, νῶτον αὐτῶν ²⁰ παρα-
φρονοῦντα. » Καὶ δεχόμενοι μάστιγας ἀναλγησίαν
ἐνάσουν. Νῶτον γὰρ παραφρονοῦντα τὴν ἀναισθη-
σίαν ἐκάλᾶσεν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν μαστιγομένων
οἰκτιῶν, και ὄνησιν ἐκείθεν μὴ καρπομέγων.

« Καὶ τὰ ὦτα αὐτῶν ἐθάρυναν τοῦ μὴ εἰσακούειν.
(ιβ.) Καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ, τοῦ
μὴ εἰσακούειν τοῦ νόμου μου ²¹ και τῶν λόγων μου ὧν
ἐξαπέσταλκε Κύριος παντοκράτωρ, ἐν Πνεύματι
αὐτοῦ, ἐν χειρὶ προφητῶν ²² τῶν ἔμπροσθεν. » Ἀλλὰ
τῆς ἀπειθείας ἐδρέψαντο τὸν καρπόν.

« Ἐγένετο γὰρ ὀργὴ μεγάλη παρὰ Κυρίου παντο-
κράτορος. (ιγ.) Καὶ ἔσται ἄν τρόπον εἶπον ²⁴, και
οὐκ εἰσῆκουσαν αὐτοῦ ²⁵, οὕτω κεκραζοῦνται, και οὐ
μὴ εἰσακούσω, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἐγαλ-
λάττει τὸ σχῆμα τοῦ χρόνου· τὰ γὰρ ἤδη γεγενημένα
ὡς μέλλοντα λέγει· τὸ γὰρ, *κεκραζοῦνται*, ἀντὶ τοῦ
ἐκραζαν, και τὸ οὐ μὴ εἰσακούσω, ἀντὶ τοῦ οὐκ
ἤκουσα.

A etiamsi millies iucibus et lamentis vos affligentes,
ieiunium in quibus et septimis peragatis, nullam
inde utilitatem percipiam. Quodque ita res se
habeat, testis est tempus captivitatis. Septuaginta
enim annis nullum ieiunii mihi cultum exhibuistis.
Quemadmodum itaque cum bibitis et editis, hinc
fluentem voluptatem vos capit, sic etiam ex je-
iunio inaniter utilitatem percipitis. Ne vero
hanc doctrinam arbitremini. Jam enim
per prophetas maioribus et patribus vestris hæc
dicere non destiti.

Vers. 7. « Nunquid enim, dicit, ista non sunt
verba, quæ locutus est Dominus per prophetas,
qui fuerunt prius? Quando Hierosolyma habita-
batur, et erat abundans, et civitates ejus per cir-
cuitum, et montana, et campestria habitaban-
tur. » [8, 9] Ubi hoc modo vetustatem prædica-
tionis ostendit, docet sigillatim, quibus ipse rebus
coli debeat :

« Judicium justum judicate, et misericordiam
et miserationem faciat unusquisque erga fratrem
suum. (Vers. 10.) Et viduam, et pupillum, et ad-
venam, et pauperem ne opprimatis : et malitiæ
fratris nolite meminisse in cordibus vestris. » Ve-
stris, inquit, **1624** patribus dixi, ut judicando
æquam et justam sententiam ferrent, proximos
in misericordia prosequerentur, sustinentes grave
viduitatis onus, et parentibus orbatos, se potentia
opprimerent, neve ex infirmitate pauperum oppor-
tunitates rei augenda ducerent : præterea injuria-
rum memoriam fugerent, et ne ulciscerentur la-
cessentes injuria. [11] Hæc quidem ego dicebam,
sed illi noluerunt obedire. « Dederunt, inquit,
dorsum suum desipientes. » Ad plagas, quas acci-
piunt, induruerunt. *Dorsum enim desipiens stulti-
tatem percipit, ex metaphora sorvoꝝ qui fla-
gris cæsi, nihilo meliores efficiuntur.*

« Et aures suas aggravaverunt, ut non audirent.
(Vers. 12.) Et cor suum posuerunt inobediens, ut
non audirent legem meam et verba mea, quæ misit
Dominus omnipotens per Spiritum suum, per pro-
phetas priores. » Sed et inobedientiæ fructum col-
legerunt.

D « Facta enim est ira magna a Domino omni-
potente. (Vers. 13.) Et erit, sicut dixi, et non au-
diverunt eum, sic clamabunt, et non exaudiam eos.
dicit Dominus omnipotens. » Formam temporis
immutat; nam quæ jam facta sunt, quasi futura
dicit : *clamabunt, pro clamaverunt, et non exau-
diam, pro non exaudiri posuit.*

VARIE LECTIONES.

¹¹ εἰσίν. In A post λόγοι ponitur. ¹² A χειρὶ. ¹³ A εὐφραίνουσα. ¹⁴ αἱ. Des. in A. ¹⁵ αὐτ. In A post κυκλόθεν ponitur. ¹⁶ A κρίνατε. ¹⁷ τοῦ. C πραγ. κατά. ¹⁸ C τόν. ¹⁹ ὅπ. C ἐπατεῖν. ²⁰ αὐτ. Des. in A. ²¹ μου. Des. in C. ²² A τοὺς λόγους μου, οὗς ἐξαπέστειλε, κ. τ. λ. ²³ πρ. A πραγ. τῶν. ²⁴ A εἶπε. ²⁵ αὐτ. C μου.

VERS. 14. « Et ejiciam eos in omnes gentes, A quas ignoraverunt, » hoc est, *ejeci*. « Et terra desolabitur post eos a perambulante, et revertente, » hoc est, *desolata est*: quod sequentia ostendunt. Mutavit **1625** enim figuram, et dicit: « Et posuerunt terram electam in desolationem. » Hæc de inobedientia patrum ipsorum, et punitione illorum disseruit. Nec enim par esset iis qui acerbam servitutem sustinissent, et ab hac nuper liberati fuissent, nondumque urbem exædificassent, ejusmodi dura rursus minari.

CAPUT VIII.

VERS. 1, 2. « Et factus est sermo Domini omnipotentis ad me, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Zelatus sum ob Hierosolymam et Sionem zelo magno, et furore maximo zelatus sum ob eam. » Hoc eam, inquit, supplicio affeci, pœnas impietatis in me admittæ repetens. *Zelum* autem appellat justam iram. Cum enim ejus vir diceretur, et uxorem eam nominaret, apposite nomen *zeli* verbis inseruit. Nam ita se ipsum appellavit, cum illi dominaretur, dicens: « Ego sum Dominus Deus tuus, Deus zelotes, ignis consumens * . » Et postquam iræ causas sic exposuit, in posterum bona pollicetur.

VERS. 3. « Hæc dicit Dominus: Revertar ad Sionem, et habitabo in medio Hierosolymæ, et vocabitur Hierosolyma civitas vera, et mons Domini omnipotentis, mons sanctus. » Hæc typice C post Zorobabelis ædificationem facta sunt; post incarnationem autem Salvatoris nostri veritatem prophetiæ viderunt omnes. Ad hæc promittit se urbi et multitudinem incolarum præbiturum, **1626** et illos ad provectam ætatem perducturum, ita ut baculis innixi per forum incedant, et in solitis conventibus assideant, et pueris ludentibus plateæ redundant, quod in urbibus celeberrimis fieri solet. Hoc enim declaravit, cum dixit:

VERS. 4, 5. « Adhuc sedebunt senes et aniculæ in plateis Hierosolymæ, unusquisque in manu scipionem suum tenens præ multitudine dierum. Et plateæ civitatis replebuntur pueris et puellis, ludentibus in plateis ejus. » Deinde fidem facit D verborum, potestatem suam interponens.

VERS. 6. « Hæc dicit Dominus omnipotens: Si impossibile fuerit coram reliquiis populi hujus in diebus illis, nunquid et coram me impossibile erit? dicit Dominus omnipotens. » Vos enim, inquit, ad vestram paucitatem et inopiam respicientes, horum

ιδ'. « Καὶ ἐκβάλω αὐτούς²⁶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἃ οὐκ ἔγνωσαν. » ἀντὶ τοῦ ἐξέβαλον. « Καὶ ἡ γῆ ἀφανισθῆσεται κατόπισθεν αὐτῶν ἐκ διοδεύοντος, καὶ ἐξ ἀναστρέφοντος. » τούτέστιν, ἠφανίσθη· καὶ ἠλλοί τὰ ἐπαγόμενα. Μετέβαλε γὰρ τὸ σχῆμα, καὶ φησι: « Καὶ ἔταξαν γῆν ἐπιθυμητήν²⁷ εἰς ἀφανισμόν. » Ταῦτα περὶ τῆς τῶν πατέρων αὐτῶν ἀπειθείας τε καὶ τιμωρίας διεξελέλυθεν. Οὐτε γὰρ εἰκὸς ἦν, τοῖς πικρὰς δουλείας λαβοῦσι τὴν κείραν, καὶ ἔναγχος ταύτης ἀπαλλαγῆσαι, καὶ μηδέπω τὴν πόλιν οἰκοδομήσασαι, τοιαῦτα πάλιν ἀπειλῆσαι δεῖνά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

α', β'. « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου παντοκράτορος πρὸς με²⁸, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐξήλωκα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐξήλωσα²⁹ αὐτήν. » Ταύτην αὐτῇ, φησί, τὴν τιμωρίαν ἐπέγαγον, τῆς εἰς ἐμὴ δυσσεθείας ποιήν ἐσπραττόμενος. Ζῆλον δὲ προσγορεύει τὴν δικαίαν ὀργήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνήρ αὐτῆς ἐχρημάτιζε, καὶ γυναῖκα αὐτὴν ὠνόμαζεν, ἀναγκάτως καὶ τὸ τοῦ ζήλου τοῖς λόγοις προστέθεικεν ἔνομα. Οὕτω γὰρ καὶ ταύτης ἀρξάμενος ἑαυτὸν προσηγόρευσεν· « Ἐγὼ εἰμι, λέγων³⁰, Κύριος ὁ Θεὸς σου, ὁ Θεὸς ζηλωτῆς, πῦρ καταναλίσκων. » Οὕτω δείξας τῆς ὀργῆς τὴν αἰτίαν, ὑπισχνεῖται λοιπὸν τὰ ἀγαθά.

γ'. « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπιστρέψω ἐπὶ Σιών, καὶ κατοικήσω³¹ ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ κληθήσεται Ἱερουσαλήμ πόλις ἀληθινή, καὶ τὸ ὄρος Κυρίου παντοκράτορος, ὄρος ἄγιόν. » Ταῦτα τυπικῶς μετὰ τὴν Ζοροβάβελ³² οἰκοδομῆσαν ἐγένετο· τὴν δὲ ἀλήθειαν τῆς προφητείας μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν διέγνωσαν ἅπαντες. Πρὸς τοῦτοις ὑπισχνεῖται καὶ πλῆθος οἰκητόρων παρέξειν τῇ πόλει, καὶ εἰς γῆρας αὐτοὺς ἐλάσειν βαθύ, ὥστε καὶ βακτηριαὶς σκηριπτομένους κατὰ τὴν ἀγορὰν ἵναί, καὶ ἐν τοῖς συνήθεσι συλλόγοις καθῆσθαι, καὶ μειρακίων παιζόντων πληροῦσθαι τὰς ἀγυιάς, ὅπερ³³ ἐν ταῖς πολυανθρώποις εἰσθε γίνεται³⁴ πόλεσι. Ταῦτα γὰρ ἐδήλωσεν, εἰρηκῶς·

δ', ε'. « Ἐτι καθήσονται πρεσβύτεροι καὶ πρεσβύτεροι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ἕκαστος τὴν ράβδον αὐτοῦ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀπὸ κλήθους ἡμερῶν. Καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως πλησθήσονται παιδαρίων καὶ κορασιῶν παιζόντων ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς. » Εἶτα πιστοῦται τοὺς λόγους τὴν οἰκίαν δύναμιν παρέχων ἐχέγγυον.

ς'. « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Εἰ ἀδυνατήσει ἐνώπιον τῶν καταλοίπων τοῦ λαοῦ τούτου³⁵ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιόν μου ἀδυνατήσει; λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ὑμεῖς μὲν γὰρ, φησὶν εἰς τὴν οἰκίαν ἀφορῶντες ὀλιγότητα καὶ πε-

* Exod. xx, 5.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ αὐτ. C add. ὡς ἐν λαίλαπι. ²⁷ γ. ἐπιθ. A τὴν ἐκλεκτήν. ²⁸ πρὸς με. Des. in A. ²⁹ A ἐξήλωκα. ³⁰ λέγ. Ex C suppl. ³¹ A κατασκηνώσω. ³² Ζορ. C γραμ. τοῦ. ³³ C ὡσπερ. ³⁴ C γίνεσθαι. ³⁵ C τοῦ.

νλν, τῶν ἀγαθῶν τούτων οὐ δέχεσθε τὴν ³⁶ ἐλπιδι. A bonorum spem non admittitis. [7, 8] At convenit vos, cum potestatem pronittentis non ignoretis, sine dubitatione ea quæ dicuntur excipere, et credere me omni ratione salutem populi mei procuraturum, et undique coactum in paternam terram reducturum, et in urbe Hierosolyma aperte appariturum esse. Hoc enim ostendit, cum dixit: « Habitabo in medio Hierosolymæ. » Et ille quidem populus meus dicitur, ego vero Deus ejus nominabor, non ut olim falso, sed in veritate et justitia.

θ' « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Κατισχυέτωσαν αἱ χεῖρες ὑμῶν τῶν ἀκούοντων ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοὺς λόγους τοῦτους ἐκ στόματος τῶν προφητῶν, ἀφ' ἧς ἡμέρας τεθεμελιώθη ὁ οἶκος Κυρίου παντοκράτορος, καὶ ὁ ναὸς ἀφ' οὗ οἰκοδομεῖται. ³⁷ » B Ἔχοντες, φησὶ, τὴν ἀπὸ τῆς ἐμῆς ἐπαγγελίας ψυχῶν ἡμῶν, θάρρουντες τὸν θεὸν οἶκον οἰκοδομήσατε, ὅπως τὰς τε νομικὰς ἐν αὐτῷ λατρίας ἐπιτελέσητε, καὶ τὰς θείας δι' αὐτοῦ χάριτας ὑποδέξησθε.

ι'. « Διότι πρὸ τῶν ἡμερῶν ἐκεῖνων ὁ μισθὸς τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦν ³⁸ εἰς θνησιν, καὶ ὁ μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐκ ὑπῆρχε ³⁹, καὶ τῷ ἐκπορευομένῳ καὶ τῷ εἰσπορευομένῳ ⁴⁰ οὐκ ἦν ⁴¹ εἰρήνη ἀπὸ τῆς θλίψεως. » Ἡνίκα μὲν γὰρ τῆς οἰκοδομίας καταμελεῖτε, φησὶν, ἀκερδῆς μὲν ἦν τῶν ἀνθρώπων ὁ πόνος, ἀνόνητος δὲ τῶν κτηνῶν ὁ μισθός, ἐν δέει ⁴² δὲ διηνεκεῖ καθεισθηκείσαν ἅπαντες, καὶ ἀποδημοῦντες, καὶ ἐνδημοῦντες. « Καὶ ἐξαποστελῶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἕκαστον πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. » Ἐγὼ γὰρ διὰ τὴν περὶ C τὰ θεῖα ὀλιγωρίαν τοὺς ἐπαλλήλους ὑμῖν θυροῦσθε ἐπιγείρα. Νῦν δὲ ὁρῶν ὑμῶν τὴν περὶ τὴν οἰκοδομίαν σπουδὴν, δώσω μὲν ὑμῖν πρὸ τῶν ἄλλων ⁴³ ἀπάντων τῆς εἰρήνης τὸ δῶρον· ἀπολαύσετε δὲ καὶ τῶν ἀπὸ γῆς καρπῶν, ἀνωθεν τῶν ὑετῶν ἀφθόνης χορηγηομένων.

ιγ'. « Καὶ ἔσται, ὃν τρόπον ἦτε ἐν κατάρᾳ ⁴⁴ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οἶκος Ἰούδα, καὶ οἶκος Ἰσραὴλ, οὕτω διασώσω ὑμᾶς ⁴⁵, καὶ ἔσεσθε ἐν εὐλογίᾳ. » Εἰώθασιν γὰρ οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἐπαρώμενοι, τοὺς συμφορὰς περιπεπωκότες φέρειν εἰς μέσον, καὶ λέγειν· Ἰάθεις τοιαῦτα ὅσα ὁ δέσπας πέπονθε· καὶ ἐπευχόμενοι τῶν τῶν θείας εὐλογίας ἡξιωμένων προσφέρειν τὴν μνήμην.

δ « Θαρσείτε, καὶ κατισχυέτε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. ⁴⁶ (ἰ.θ. ι.) Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὅν τρόπον διανοήθη τὸ κακῶσαι ὑμᾶς ἐν τῷ παροργίσει με τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐ μετενόησα· οὕτω παρατάταγμαί, καὶ διασώσωμαι ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, τοῦ ⁴⁷ καλῶς ποιῆσαι τὴν ⁴⁸ Ἱερουσαλήμ, καὶ τὸν οἶκον ⁴⁹ Ἰούδα. » Καθὰ περ, φησὶν, ἀληθεὶς ἔδειξα τῆς τιμωρίας τὰς ἀπειλὰς, οὕτω καὶ ταῖς ἀγαθαῖς οἰκονομίαις ἐπιθήσω

VERS. 9. « Hæc dicit Dominus omnipotens: Confortentur manus vestræ, qui auditis in diebus his sermones istos per os prophetarum, **1627** ex quo fundata est domus Domini omnipotentis, et templum ex quo ædificatur. » Promissionis meæ consolationem, inquit, habentes, magna fiducia divinam domum exædificate, ut et legitimam in ea religionem obeatis, et per eam divina dona recipiatis.

VERS. 10. « Quia ante dies illos merces hominum non erat in lucrum, et merces jumentorum non subsistebat, et egredienti et ingredienti non erat pax præ tribulatione. » Cum enim ædificatio templi a vobis negligebatur, inquit, hominum quidem labor infructuosus erat, et jumentorum merces inutilis: omnes autem homines domi forisque assiduo metu commovebantur. « Et emittam omnes homines, unumquemque ad proximum suum. » Ego enim propter rerum divinarum negligentiam, turbas inter vos continuis excitavi. [11, 12] Nunc vero videns studium vestrum erga ædificationem, ante alias res omnes dabo vobis pacis donum: terræ autem frugibus quoque fruamini, pluviis desuper abunde concessis.

VERS. 13. « Et erit, sicut eratis maledicti inter gentes, domus Judæ, et domus Israelis, sic salvabo vos, et eritis benedicti. » Solent enim homines, et cum imprecantur, eos qui in calamitates inciderunt in medium afferre, ac dicere: Talia tibi contingant, qualia illi contigerunt: et cum bene precantur, eorum mentionem facere, quibus divina obtigit benedictio:

« Confidite, et confortemini in manibus vestris: (VERS. 14, 15.) Quia **1628** hæc dicit Dominus omnipotens: Sicut cogitavi ut affligerem vos, eo quod me ad iracundiam provocassent patres vestri, dicit Dominus omnipotens, et non me poenituit: ita paratus sum, et cogitavi in diebus istis, ut bene faciam Hierosolymæ, et domui Judæ. » Quemadmodum, inquit, veras esse poenarum minas ostendi, sic etiam bonis dispensationibus finem imponam.

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ τὴν — δέχεσθαι. Des. in C. ³⁷ C ὀικοδομηται. ³⁸ ἦν. A ἔσται. ³⁹ A ὑπάρξει. ⁴⁰ x. τῷ εἰσπ. Des. in A. ⁴¹ ἦν. A ἔσται. ⁴² C ἐνδεδεῖς et deinde διηνεκῶς. ⁴³ ἄλλ. C præm. μὲν. ⁴⁴ A κατάρα. ⁴⁵ ὕψ. Ex A suppl. ⁴⁶ τοῦ. Ex A suppl. ⁴⁷ τὴν. In A des. C τῆ. ⁴⁸ C τῷ οἴκῳ.

Ut vero in hunc modum eis animum addidit, **A** τὸ πέρας. Οὕτω παραβαρύνοντας αὐτοὺς, πάλιν ἐπ' αὐτὴν προτρέπει, καὶ εἰσηγείται τὰ πρακτέα.

« Confidite : (VERS. 16.) Isti sunt sermones, quos facietis. » Ante omnia præcipit, ut veritatem colant. « Loquimini enim, inquit, veritatem, unusquisque ad proximum suum. » Tum illis qui ob res quaspiam rixantur, præcipit ut pacem amplectantur. « Et iudicium pacificum iudicate in portis vestris. » Itemque, ut injuriæ acceptæ memoriæ ex animo ejiciantur :

VERS. 17. « Et unusquisque malum proximo suo non cogitet in cordibus vestris. » Et, ut qui jurant juramenta rata faciant, et odio habeant mendacium. « Juramentum enim mendax, inquit, ne diligatis, quia hæc omnia odi, dicit Dominus omnipotens. » Deinde, quoniam supra dixit se nullam utilitatem ex jejuniis percipere (et hoc dixit propter eos, qui arbitrabantur hoc solo Deum coli ac observari), postquam omnes virtutis species docuit, cum his etiam jejunium præcipit.

VERS. 19. « Hæc dicit Dominus omnipotens : Jejunium quartum, et jejunium quintum, et jejunium septimum, et jejunium decimum erunt domui Judæ in gaudium et lætitiā, **1629** et in festivitates bonas, et lætemini, et veritatem et pacem diligite. » Non obscurum est, quartum et quintum, et septimum, non hebdomadis dici, sed mensis, quia etiam decimum adjunxit. Jejunantes, inquit, ne molestia afficiamini ob cibi abstinentiam, sed propter utilitatem quæ ex molestia oritur lætamini ; at vero cum jejunio et absque illo veritatem et pacem adamate. Est autem animadvertendum alios interpretes, Aquilam scilicet, Theodotionem, et Symmachum, non dixisse, *quartum et quintum, et septimum, et decimum jejunare* : sed *jejunium tres illi eodem plane modo dixerunt quarti, et quinti, et septimi, et decimi* : ut nulli dubium sit, quin quarto, quinto, septimo et decimo mense jejunare præceperit.

VERS. 20-22. « Hæc dicit Dominus omnipotens : Adhuc venient populi multi, et habitatores urbium multarum. Et congregabuntur incolæ quinque civitatum in unam civitatem, dicentes : Euntes eamus ut deprecemur faciem Domini omnipotentis. Et venient populi multi, et gentes multæ, ut quærant cultum Domini omnipotentis in Hierosolyma, et respiciant vultum Domini. » Adeo nobilis et illustis erit Hierosolyma, ut aliarum urbium incolæ se invicem visitantes adhortentur, et exaudent ad pietatem, ut reliquiis quæ habentur in

« Θαρσείτε » (15'). Οὗτοι οἱ λόγοι, οὓς ποιήσετε⁵⁹. » Πρὸ πάντων τιμᾶν ἀλήθειαν κελεύει. « Λαλεῖτε γὰρ, φησὶν, ἀλήθειαν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. » Ἔπειτα καὶ τοῖς περὶ τινῶν ζυγομαχοῦσι πραγμάτων εἰρήνην βραβεύειν. « Κρίμα γὰρ εἰρηνικὸν κρίνεται⁶⁰ ἐν ταῖς πόλεις ὑμῶν. » Καὶ τὴν μνησικαλίαν δὲ πῶν ψυχῶν ἐξελαύνει.

15'. « Καὶ ἕκαστος γὰρ, φησὶν, τοῦ πλησίον αὐτοῦ⁶¹ τὴν κακίαν μὴ λογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. » Καὶ ὁμνύοντας δὲ ἐμπεδοῦν τοὺς ἄρκουζ, καὶ τὸ ψεῦδος μυσάττεσθαι. « Ὅρκον γὰρ, φησὶ, ψευδῆ μὴ ἀγαπᾶτε· πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα⁶² ἐμίσησα, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἄνω ἔφη αὐτὸς μηδεμίαν ἐκ τῆς νηστείας ὠφέλειαν καρποῦσθαι (ἔφη δὲ τοῦτο διὰ τοὺς οἰομένους τούτῳ μόνῳ τὸν θεὸν θεραπεύεσθαι), διδάξας ἅπαντα τὰ εἶδη τῆς ἀρετῆς, νομοθετεῖ μετὰ τούτων καὶ τὴν νηστείαν.

16'. « Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Νηστεία ἡ τετράς⁶³, καὶ νηστεία ἡ πέμπτη, καὶ νηστεία ἡ ἑβδόμη, καὶ νηστεία ἡ δεκάτη, ἔσονται τῷ οἴκῳ Ἰούδα εἰς χαρὰν καὶ εὐφροσύνην⁶⁴, καὶ εἰς ἑορτὰς ἀγαθὰς, καὶ εὐφρανθήσεσθε, καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην ἀγαπήσατε. » Δῆλον ἔστι τετράδα⁶⁵, καὶ πέμπτην, καὶ ἑβδόμην, οὐ τῆς ἑβδομάδος, ἀλλὰ τοῦ μηνὸς ὀνομάζει, διότι καὶ δεκάτην ἐπήγαγε. Νηστεύοντες, φησὶ, μὴ ἀνίσθετε διὰ τὴν ἀστίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκ τῆς καουχίας φουομένην ὠφέλειαν εὐφραίνεσθε· καὶ μετὰ νηστείας δὲ καὶ ἀνευ ταύτης τὴν περὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην διάθεσιν ἔχετε. Ἰστέον δὲ ὡς οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταί, Ἀκύλας, φημί, καὶ Θεοδοτίων, καὶ Σύμμαχος, οὐ τὴν τετράδα⁶⁶ λέγει, καὶ πέμπτην, καὶ ἑβδόμην, καὶ δεκάτην νηστεύειν, ἀλλὰ νηστείαν ἔφασαν συμφώνως οἱ τρεῖς, ἡ τοῦ τετάρτου, καὶ ἡ τοῦ πέμπτου, καὶ ἡ τοῦ ἑβδόμου, καὶ ἡ τοῦ δεκάτου· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι ἐν τῷ τετάρτῳ, καὶ τῷ πέμπτῳ, καὶ τῷ ἑβδόμῳ, καὶ τῷ δεκάτῳ μὴν νηστείαν προσέταξε.

17'. « Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐτι ἤξουσι λαοὶ πολλοὶ⁶⁷, καὶ κατοικοῦντες πόλεις πολλὰς. Καὶ συνελεύσονται κατοικοῦντες πέντε πόλεις⁶⁸ εἰς μίαν πόλιν, λέγοντες· Πορευθῶμεν πορευόμενοι⁶⁹ δεηθῆναι⁷⁰ τοῦ προσώπου Κυρίου παντοκράτορος⁷¹. Καὶ ἤξουσι λαοὶ πολλοὶ, καὶ ἔθνη πολλὰ, ἐκζητήσασιν τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξιλῆσασθαι τὸ πρόσωπον Κυρίου. » Οὕτως ἐπίσημος ἔσται καὶ περίβλεπτος ἡ Ἱερουσαλήμ, ὡς τοὺς τὰς ἄλλας οἰκοῦντας πόλεις παρ' ἀλλήλους⁷² φροτῶντας προστρέπειν εἰς εὐσέβειαν ἀλλήλους, καὶ

VARIE LECTIONES.

⁵⁹ C ποιήσατε, ascripta tamen altera lectione. ⁶⁰ A κρίνετε. ⁶¹ αὐτ. Des. in A. ⁶² A ταῦτα. ⁶³ A et C τετάρτη. ⁶⁴ εὐφρ. A πρῶτον. εἰς. ⁶⁵ C τετάρτην. ⁶⁶ πολλ. Des. in A. ⁶⁷ π. πόλ. A μίαν. ⁶⁸ πορ. Des. in A. ⁶⁹ δερθ. In A post Κυρίου ponitur. ⁷⁰ παντ. A et C πρῶτον. καὶ ἐκζητήσασιν τὸ πρόσωπον Κυρίου. ⁷¹ C ἀλλήλους.

διεγείρειν· ὥστε τὰ ἐν χειρὶ καταλιπόντας, εἰς ταύτην συνιέναι τὴν πόλιν, καὶ τοῦ Θεοῦ ζητεῖν τὴν εὐμένειαν· καὶ λέγειν ἕκαστον· Κἀγὼ πορεύσομαι, καὶ σὺν ὕμῃν ἀπελεύσομαι. Καὶ τοῦτο ποιήσουσιν, οὐ μόνον⁶⁵ οἱ ἐξ Ἱερουσαλήμ τὸ γένος κατὰγοντες, ἀλλὰ καὶ ἄλλοφυλα ἔθνη τῆς θείας ἐπικουρίας ἀπολαύσαι ποθοῦντα. Καὶ ταῦτα γεγένηται μὲν ἀμυδρῶς μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ γεγεννημένην οἰκοδομίαν· μετὰ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν διὰ σαρκὸς ἐπιφάνειαν, πᾶσαν γῆν καὶ θάλατταν ἔστιν ἰδεῖν εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν συντρέχουσαν, καὶ τὰ τῶν σωτηρίων παθημάτων χωρὶς ποθοῦσαν ἰδεῖν. Τούτοις καὶ τὰ ἐπαγόμενα συμβαίνει.

κγ'. «Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐπιλήψονται·⁶⁶ δέκα ἄνδρες ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐπιλήψονται⁶⁶ τοῦ κρασπέδου ἀνδρὸς Ἰουδαίου, λέγοντες· Πορευσόμεθα μετὰ σοῦ, διότι ἀκηκόσαμεν ὅτι ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν ἔστιν⁶⁷.» Οὕτως τοὺς ἱεροῦ ἀποστόλους, ἐξ Ἰουδαίων τὸ γένος κατὰγοντας, ἐπόθουν οἱ ἐξ ἐθνῶν τῆς κλήσεως ἀξιωθέντες, πιστεύοντες δι' αὐτῶν ἀπολαύσασθαι τῆς σωτηρίας. Οὕτω Φιλιππησιοὶ τὸν θεσπέσιον Παῦλον ἐπόθουν· οὕτω Θεσσαλονικεῖς, οὕτω Κορίνθιοι, οὕτω πάντα τὰ ἔθνη· οὕτως ὁ μακάριος Ὀνησιφόρος εἰς τὴν πόλιν ἔδραμεν, ἵνα αὐτῷ τῆς θεραπείας προσενέγκῃ τὸ χρέος· οὕτως ὁ μακάριος Τίτος, οὕτως ὁ Τρόφιμος, μέχρις ἐσχάτων αὐτῶν κινδύνων ἀκολουθήσαντες. Εἰ δὲ καὶ Ἰουδαίων ἐπανελθόντων ἐκ Βαβυλώνας ἐθαύμασαν τινες τῶν ἐθνῶν τὸ τῆς ἐλευθερίας παράδοξον, καὶ τὸν τούτων Θεὸν ἀληθῆ Θεὸν ἐπίστευσαν εἶναι, καὶ τισι τῶν Ἰουδαίων ἀκολουθήσαντες, μαθεῖν παρ' αὐτῶν ἐπόθησαν τὴν ἀλήθειαν, οὐ λυμαίνεται τοῖς παρ' ἡμῶν εἰρημένους, ἀλλὰ καὶ προσμαρτυρεῖ τὴν ἀλήθειαν. Τύπος γὰρ τῶν ἡμετέρων τὰ παλαιά. Ὁμοιότητα δὲ προσήκει τὴν εἰκόνα ἔχειν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον. Ὅστε εἰ ἀληθὴς οὗτος ὁ λόγος, κατ' Ἰουδαίους, ἀληθὴς κἀκεῖνος· σικιὰ γὰρ ταῦτα ἐκείνων. Ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἔρμηνείας ἐπανέλθωμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

α', β'. «Λῆμμα λόγου Κυρίου ἐν γῆ Ἀδράχ, καὶ Δαμασκὸς θυσία αὐτοῦ (οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀκύλαν ἡρμήνευσαν, καὶ ἐν⁶⁸ Δαμασκῷ ἀνάπαυσις αὐτοῦ⁶⁹)· ἔτι⁶⁸ Κύριος ἐφορᾷ ἀνθρώπους.»

«Καὶ πάσας τὰς φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ Ἡμὰθ ἐν τοῖς ὄρεισις αὐτῆς.» Ἡ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἔρμηνευτάς· καὶ ἐν⁶⁹ Ἡμὰθ τῇ ἐμποροσῆ αὐτῆς. Προλέγει τοῖσιν ὅτι καὶ αὐταὶ αἱ πόλεις διουσεβοῦσαι πόλεις, Ἀδράχ, καὶ Δαμασκὸς, καὶ Ἡμὰθ, θυσίας προσοίσουσι τῷ Θεῷ, τῆς προτέρας πλάνης ἀπαλλαγείσαι⁷⁰. Ὁ γὰρ πάντας ἐφορῶν ἀνθρώπους, καλοῦ μόνος τοῦ Ἰσραὴλ τὰς φυλάς, καὶ τούτων ἐπιμελήσεται. Ἀδράχ δὲ πόλις ἐστὶ τῆς Ἀραβίας· ἡ δὲ Ἡμὰθ, ἡνὺν Ἐπιφάνεια προσαγορευομένη· Ἡμὰθ δὲ τὴν μεγάλην τὴν Ἐμισαν ὀνομά-

A manibus, in hanc urbem convenient, et Dei clementiam quærant, et unusquisque **1630** dicat : Ego etiam ibo, et simul vobiscum proficiscar. Idque facient, non modo qui ex Hierosolyma sunt oriundi, sed etiam exteræ nationes, divinum auxilium assequi cupientes. Et hæc quidem obscurius contigerunt post ædificationem sub Zorobabele factam. Postquam autem Deus et Sator noster in carne apparuit, cernere est terram et mare concurrere ad illam urbem, et cupere loca salutarium passionum intueri. His etiam congruunt sequentia.

Vers. 23. «Hæc dicit Dominus omnipotens : In diebus illis apprehendent decem viri de omnibus B linguis gentium, et tenebunt simbriam viri Judæi, dicentes : Ibimus tecum, quia audivimus Deum esse vobiscum.» Sic sacros apostolos, qui ex Judæis genus suum ducebant, summo studio requirebant qui ex gentibus erant vocati, credentes per eos se salutem assecuturos esse. Sic Philippenses divinum Paulum desiderabant; sic Thessalonicense, sic Corinthii, sic omnes gentes. Sic beatus Onesiphorus in urbem accurrit, ut ei debitum ministerium redderet; sic beatus Titus, sic Trophimus, usque ad extrema pericula eum sunt secuti. Tametsi autem Judæis ex Babylone reversis admirati sunt ex gentibus nonnulli inusitatum liberationis modum, et Deum eorum verum esse Deum crediderunt, et ex Judæis aliquos insecuti, C veritatem ab eis cognoscere concupierunt; hæc tamen non adversantur dictis nostris : quin **1631** veritatem potius attestantur. Nam rerum nostrarum typus erant vetera. Convenit autem similitudinem habere imaginem eum archetypo exemplari. Quare si apud Judæos verus hic sermo existit, verus etiam noster; nam horum illa umbra sunt. Sed ad interpretationis seriem redeamus.

CAPUT IX.

Vers. 1, 2. «Assumptio verbi Domini in terra Hadrach, et Damascus sacrificium ejus (Aquila interpretatus est : Et Damasci requies ejus) : quia Dominus respicit homines.»

Vers. 3. «Et omnes tribus Israelis, et Emath in finibus ejus.» Vel, secundum alios interpretes : Et in Emath finitima ei. Prædicat ergo etiam has urbes, quæ quondam impie vivebant, Hadrachi, et Damascus, et Emath, priori errore depulso, sacra Deo facturas esse. Qui enim omnes homines spectat, et non solas tribus Israelis, harum etiam curam geret. Hadrach autem urbs est Arabiæ. Emath vero, quæ nunc Epiphania appellatur. Emath autem magna sacra Scriptura vocat Emisam. Hæc igitur,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵ C μόνου. ⁶⁶ A ἐὰν ἐπιλάβοντα. ⁶⁷ A ἐπιλάβοντα. ⁶⁸ ἐστίν. In C ab alia manu additum, εἰς τέλος. ⁶⁹ ἐν. Des. in C. ⁷⁰ C αὐτῶν. ⁷¹ A et C διότι. ⁷² καὶ — αὐτῆς. Ita fere Symmachus apud Montf. in Hexapl. ad h. l., ubi tamen deest αὐτῆς. ⁷³ ἀπ. Ita cum C legimus Sirm. ἀπαλλαγείτας.

cognitionis Dei lumine illustratæ, ea facient quæ a fieri convenit.

« Tyrus et Sidon, quoniam admodum sapientes fuerunt. (VERS. 3-5.) Et ædificavit Tyrus munitionem suam, et congregavit argentum ut lunum, et aurum ut lutum viarum. Propterea Dominus possidebit eos, et percutiet in mari fortitudinem ejus, et ipsa igne concremabitur. Videbit Ascalon, **1632** et timebit Gaza, et valde dolebit; et Accaron, quoniam confusa est super ruina sua: et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabitur. » Tyrus, inquit, et Sidon, divitiis sese efferentes, et communis muris confidentes, omni genere calamitatum afficientur. Eorum enim possessiones partim maris cluvione submergentur, partim igne consumentur, Deo universorum in illos sententiam ferente. Quod vero ait, *Dominus possidebit eos*, sic exponendum est: Quoniam seipsos a divina procuracione abstraxerunt, divinæ potentia vim experientur. Ascalon autem et Gaza, hæc videntes, in summo timore erunt, et cum Accarone perpetuo luctu se affligent; quoniam *confusa est*, nempe Tyrus, *super ruina sua*. Sed et Gazæ etiã regnum delebo, et Ascalonem civibus vacuam reddam, atque ut alienigenæ eam et Azotum incolant, officiam. Quod enim ait, *Ascalon non habitabitur*, de hominibus illius temporis loquitur, quos neci et servituti tradidit; quare adjunxit:

κατοικηθῆ, περι τῶν τότε ἀνθρώπων λέγει, οὐς γαγεν·

VERS. 6, 7. « Et habitabunt alienigenæ in Azoto, et destruem injuriam alienigenarum; et auferam sanguinem eorum ex ore illorum, et abominaciones eorum e medio dentium illorum. » Mater igitur beneficii est correctio a Deo adhibita. Propter hanc enim alienigenas ait, **1633** et pristinam iniquitatem impietatemque reliquisse, et Dei notionem recepisse. Hoc enim docuit, cum statim adjecerit: « Et relinquentur et isti Deo nostro, et erunt ut tribuni in Juda: et Accaron sicut Jebusæus. » Detestantes enim idolorum sacrificia, quibus antea pleni erant, divinæ providentiæ sese subjicient, et populo Judæ ascripti velut tribuni quidam præcellent, et incolis Hierosolymæ honore æquabuntur. Hos enim *Jebusæos* appellavit, quia hæc olim *Jebus* vocabatur.

VERS. 8. « Et supponam domui meæ elevationem ut nemo pertranseat, neque revertatur, et nequam superveniat vobis ultra abactor, quia nunc vidi oculis meis. » Domum meam illustrem præstabo, et populum meum potentia sic complebo, ut hostes bellum illis inferre aggredientes non rever-

σει ἡ θεία Γραφή. Αὐται μὲν οὖν, τῷ τῆς θεογνωσίας καταυγασθεῖσαι φωτὶ, τὰ προσήκοντα δράσονται.

« Τύρος δὲ καὶ Σιδῶν, ὅτι ἐφρόνησαν ⁷¹ σφόδρα. (γ'-ε'.) Καὶ ἠχοδομήσῃ Τύρος ὀχύρωμα αὐτῆς, καὶ ἔθησαύρισεν ἀργύριον ὡς χρῶν, καὶ χρυσίον ὡς πηλὸν ὀδῶν. Διὰ τοῦτο Κύριος κληρονομήσει αὐτούς, καὶ πατάξει εἰς θάλασσαν τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ αὕτη ἐν πυρὶ καταναλωθήσεται. Ὑψεται Ἀσκάλων, καὶ φοβηθήσεται Γάζα ⁷², καὶ ὀδυνηθήσεται σφόδρα, καὶ Ἀκκάρων, ὅτι κατησχύνθη ⁷³ ἐπὶ τῷ παραπτώματι αὐτῆς, καὶ ἀπολείται βασιλεὺς ἐκ Γάζης, καὶ Ἀσκάλων οὐ μὴ κατοικηθήσεται ⁷⁴. » Ἡ Τύρος, φησὶ, καὶ Σιδῶν, ἐπὶ πλοῦτῳ βρενθούμεναι, καὶ τοῖς ὀχυροῖς περιδόλοισι θαρρόουσαι, συμφοραῖς παντοῖαις παραδοθήσονται. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν ἡ θάλαττα ἐπικλύσσα ὑποβρύχια δεῖξει· τὰ δὲ πυρὶ καταναλωθήσεται, τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων ταύτην κατ' αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐκφέρουσαι. Τὸ δὲ, *Κύριος κληρονομήσει αὐτούς*, ταύτην ἔχει τὴν ἐρμηνείαν· Ἐπειδὴ σφᾶς αὐτούς τῆς θείας κηδεμονίας ἀφώρισαν, πείραν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως λήφονται. Ταῦτα δὲ ἡ Ἀσκάλων ὀρώσα, καὶ ἡ Γάζα, περιβέσει ἐσονταί, καὶ μετὰ τῆς Ἀκκάρων ὀλοφυρόμενοι διατελοῦσιν· ὅτι *κατησχύνθη*, τούτεστι ἡ Τύρος, ἐπὶ τῷ παραπτώματι αὐτῆς. Ἀλλὰ μὴν καὶ τῆς Γάζης καταπαύσω τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν Ἀσκάλωνα γυμνήν τῶν οἰκητόρων ἀποφανῶ, καὶ ἄλλογενεῖς αὐτὴν τε καὶ τὴν Ἀζωτον κατοικεῖν παρασκευάσω. Τὸ γὰρ, *Ἀσκάλων οὐ μὴ σπαγῆ* τε καὶ *δουλείᾳ παρέδωκε*. Διότι ⁷⁵ ἐπή-

ς', ζ'. « Καὶ κατοικήσουσιν ἄλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ, καὶ καθελῶ ὕβριν ἄλλοφύλων, καὶ ἐξαῶ τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκ τοῦ ⁷⁶ στόματος αὐτῶν, καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν ⁷⁷ ἐκ μέσου τῶν ⁷⁸ ὀδόντων αὐτῶν. » Μήτηρ ἄρα εὐεργεσίας ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιφερομένη ⁷⁹ παιδεία· διὰ ταύτην γὰρ καὶ τοὺς ἄλλοφύλους ἔφη τῆς μὲν προτέρας παύεσθαι παρανομίας καὶ δυσσεβείας, τοῦ δὲ Θεοῦ τὴν ἐπίγνωσιν δεχέσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εὐθὺς ἐπαγαγῶν· « Καὶ ὑπολειφθήσονται καὶ οὗτοι τῷ Θεῷ ἡμῶν, καὶ ἔσονται ὡς χιλιάρχοι ⁸⁰ ἐν τῷ ⁸¹ Ἰούδα, καὶ ὁ ⁸² Ἀκκάρων ὡς ὁ Ἰεβουσαῖος. » Βδελυξάμενοι γὰρ τὰς τῶν εἰδώλων θυσίας, ὧν πρὶν ἐνεπιμπλαντο, ὑπὸ τὴν τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν ἑαυτούς τάξουσι, καὶ τῷ Ἰούδα συγκαταλεγόμενοι, δίκην τῶν διαπρέψουσι χιλιάρχων, καὶ τοῖς οἰκοῦσι τὴν Ἰερουσαλήμ ὁμότιμοι γενήσονται. Τούτους γὰρ Ἰεβουσαῖους ἐκάλεσεν· Ἰεβούς γὰρ αὕτη πάλαι προσηγορεύετο.

ἡ'. « Καὶ ὑποστήσομαι τῷ οἴκῳ μου ἀνάστημα, τοῦ μὴ διαπορεύεσθαι, μηδὲ ἀνακάμπτειν, καὶ οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς ⁸³ οὐκέτι ἐξελαύνων· διότι νῦν ἐώρακα ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου. » Περιόλεπτον τὴν ἐμὸν οἶκον ἀποφανῶ, καὶ δυνάμενος τὸν ἐμὸν ἐμπλήσω λαὸν, ὥστε τοὺς ἐπιέναι τολμῶντας ⁸⁴

VARIAE LECTIONES.

⁷¹ C ἐφρόνησε. ⁷² Γάζα. A præm. καί. ⁷³ A ἠσχύνθη. ⁷⁴ A κατοικηθῆ. ⁷⁵ C διό. ⁷⁶ τοῦ. Des. in A. ⁷⁷ αὐτῶν. Exprungenda fuerunt, quæ in edit. Sirm. sequébantur, ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν. Horum nihil in A et C exstat. Ex superioribus itaque repetita esse videntur. ⁷⁸ τῶν. Des. in A et C. ⁷⁹ C φερομένη ⁸⁰ A χιλιάρχος. ⁸¹ τῷ et ⁸² ὁ Des. in A. ⁸³ A ἐπ' αὐτούς.

αὐτοῖς πολεμίους μὴ ἀναστρέφειν, μηδὲ τὰ οἰκεία A
καταλαμβάνειν, αὐτοῦ δεχομένους τὴν τιμωρίαν·
τοὺς δὲ ἄλλους τὰ τούτων θεωμένους πάθη, οἱ
μένειν δεδιότας, καὶ τὰς κατὰ τοῦ λαοῦ προσβολὰς
μὴ θαρβύνειν· ταύτην γὰρ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος
ἐδοκίμασα τὴν κηδεμονίαν ποιήσασθαι. Ταῦτα μέντοι
καὶ ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων τὸ τέλος ἐδέξατο, Ἰούδα,
καὶ Ἰωνάθα, καὶ Σίμωνος στρατηγούντων· μετὰ γὰρ
τὴν νίκην, τὰς τῶν ἀλλοφύλων κατεδουλώσαντο⁸⁵
πόλεις, καὶ Ἰουδαίους ἀντ' ἐκείνων κατήκτισαν, καὶ
μέντοι καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων πολλοὺς παρεσκευάσαν
μεταμαθεῖν τὴν εὐσέθειαν. Ἡ δὲ ἀκριβὴς ἐκθασί-
τις προφητείας μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπι-
φάνειαν ὤφθη· νῦν γὰρ τὴν τῶν εἰδώλων ἀρητάρ-
μενοι πλάνην, καὶ Ἀσκαλωνίται, καὶ Ἀκκαρωνίται,
καὶ οἱ ἄλλοι ἀλλοφύλοι, τὸ τῆς θεογονίας εἰσεδέ-
ξαντο φῶς· καὶ οἱ⁸⁶ ἐξ αὐτῶν ποιμαίνειν αὐτοὺς
λαχόντες, οἷόν τινες χίλιарχοι καὶ στρατηγοὶ δια-
λάμπουσιν. Οὐ χάριν τὸ πανάγιον Πνεῦμα προθεσπί-
σαν ἐκεῖνα, καὶ τὸν τούτων τῶν⁸⁷ ἀγαθῶν αἴτιον δεῖ-
κνυσι, καὶ βοᾷ διὰ τοῦ προφήτου·

θ'. « Καίρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, κήρυσσε, θύ-
γατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι
δικαίως καὶ σώζων· οὗτος πρῶτος⁸⁷, καὶ ἐπιβεθεκῶς
ἐπὶ⁸⁸ ὑποζύγιον, καὶ πῦλον νέον. » Ταῦτα δὲ σαφῆ
διὰ τῶν πραγμάτων ἔχει τὴν ἐρμηνείαν· ἦξε γὰρ ὁ
προφητευόμενος βασιλεὺς, καὶ τῆ οἰκείᾳ δικαιοσύνῃ
τὴν ἁμαρτίαν κατέπαυσε, καὶ τῆ πραότητι τοῦ δια-
βόλου τὴν ἀλαζονείαν κατέλυσε, καὶ πῦλον ὄνου χρη-
σάμενος, τοὺς ἐπὶ χρυσῶν καὶ λιθοκολλήτων ὀχημά-
των φερομένους βασιλείας ἔχει προσκυνητάς. Περὶ C
τούτου τοῦ πύλου καὶ ὁ μακρίως Ἰακώβ προθεσπί-
ζει, λέγων· « Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῦλον τῆς
ὄνου⁸⁹ αὐτοῦ. »

ι'. « Καὶ ἐξολοθρεύσει ἄρματα ἐξ Ἐφραῖμ, καὶ
ἵππον ἐξ Ἱερουσαλήμ· καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον
πολεμικόν, καὶ πλῆθος καὶ εἰρήνη⁹⁰ ἐξ ἔθνῶν. »
Ταύτη, φησὶ, κεχρημένος τῆ μετριότητι, τῶν⁹¹ ὄλων
Παμβασιλεὺς ἐξολόθρευσε ἄρματα ἐξ Ἐφραῖμ, καὶ
ἵππον ἐξ Ἱερουσαλήμ, τὴν θρασυτέτα αὐτῶν καὶ τὴν
μανικὴν καταλύσας βασιλείαν· ἐξολόθρευσε δὲ καὶ
τόξον πολεμικόν, καὶ πλῆθος διὰ τῆς Ῥωμαίων εἰ-
ρήνης βραβεύσας τοῖς ἔθνεσι, καὶ εὐκολίαν τοῖς τῆς
ἀληθείας κήρυξι χαρισάμενος. Μιᾶς γὰρ γενομένης
τῆς βασιλείας, ἐπαύσαντο μὲν αἱ κατ' ἀλλήλων τῶν D
ἔθνῶν ἐπαναστάσεις, εἰρήνη δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκου-
μένην ἐπολιτεύετο, ἀδεῶς δὲ διέτρεχον οἱ τὸ τῆς εὐ-
σεθείας κήρυγμα πιστευθέντες ἀπόστολοι, καὶ τὴν
οἰκουμένην περινοστούντες, τοὺς ἀνθρώπους ἐθήρευον
εἰς ζωὴν. Καὶ τὸ πάντως παραδοξότατον, ὅτι ποῦ
κλῖναι τὴν κεφαλὴν οὐκ ἔχων ὁ τῷ πῦλῳ χρησάμενος,
πάσης γῆς καὶ θαλάσσης ἐθελήσας ἐκράτησε. Τοῦτο

tantur, nec ad suos perveniant, ibidem poenas
luentes : alii vero, qui horum calamitates viderint,
domi maneat timore præpediti, et contra popu-
lum bellum suscipere non audeant, quoniam eos
sic in præsens curare constitui. Hæc quidem ad
finem pervenerunt etiam sub Machabæis, Juda, et
Jonathane et Simone bellum administrantibus :
nam, post partam victoriam, allophyorum urbes in
suam potestatem redegerunt, et in locum illorum
Judæos colonos deduxerunt : quin etiam ex illis
ipsis multos piam religionem docendos curaverunt.
Verumtamen exactus 1634 prophetiæ exitus post
Salvatoris nostri adventum patefactus est. Nunc
enim idolorum errore repudiantes, et Ascalonitæ,
et Accaronitæ, et cæteri allophyli, divinæ notionis
lumen admiserunt : et qui ex eis constituti sunt ad
eos pascendos, quasi quidam tribuni et belli duces
præcellunt. Quamobrem Spiritus sanctus illa prædi-
cens, horum quoque bonorum causam ostendit,
et exclamat per prophetam :

Vers. 9. « Gaude vehementer, filia Sionis, prædi-
ca, filia Hierosolymæ : ecce rex tuus venit ad te ju-
stus et salvans : ipse mansuetus, et vectus subjugati
et pullo novo. » Hæc vero ex ipsis rebus apertam
habent expositionem. Etenim rex, quem prophetæ
prædixerant, venit, et justitia sua peccatum delevit,
et mansuetudine diaboli superbiam fregit, et qui
pullo asinæ insedit reges habet adoratores, qui
auro et lapidibus pretiosis ornatis vehiculis ge-
stantur. De hoc pullo beatus etiam Jacob vaticina-
tur, dicens : « Alligans ad vitem pullum asinæ
sua f. »

Vers. 10. « Et disperdet currus ex Ephraïmo, et
equum ex Hierosolyma : et exterminabitur arcus
pugnantium, et multitudo et pax ex gentibus. »
Hæc, inquit, moderatione usus, rex universorum
maximus perdidit currus ex Ephraïmo, et equum
ex Hierosolyma, eorum audaciam et regnum di-
ruens insanum : imo 1635 vero arcum etiam
pugnantium perdidit, et multitudinem per Roma-
norum pacem gentibus peperit et facultatem veri-
tatis enuntiandæ præconibus largitus est. Nam
postquam omnia unius imperio subjecta fuerunt,
atque gentes bella inter se gerere desierunt, et
pax toto orbe terrarum constituta fuit, Intrepide
apostoli, quibus promulgandæ veritatis negotium
datum fuerat, orbem terræ peragrarunt, et per-
agrantes orbem homines ad vitam venati sunt. Et
quod omnium maxime est mirandum, is qui non
habebat ubi reclinaret caput⁹, quique pullo inse-
dit,

¹ Gen. xlix, 11. ² Matth. viii, 20.

VARIE LECTIONES.

⁸⁵ C κατεδουλώσαν. ⁸⁶ C οἱ, omisso καί. ⁸⁷ τῶν. Des. in C. ⁸⁸ A αὐτὸς πρῶτος. Ita quoque infra, Gr. Aff. Cur. serm. 10. ⁸⁹ ἐπὶ. Des. in C. ⁹⁰ τῆς ὄνου. C præm. αὐτοῦ, καὶ τῆ ἑλίκι τῆς ἄμπελον τῶν πύλων. ⁹¹ καὶ εἰρ. Infra, Gr. Aff. Cur. l. c. leg. εἰρήνης. ⁹² τῶν. C præm. ὁ.

totius terræ marisque, cum illi placuit, imperium tenuit : hoc vero etiam sermo propheticus prædixit : « Et dominabitur aquis a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad exitus terræ. » Ego vero Judæorum stuporem admiror, qui impudentissime hanc prophetiam de Zorobabele interpretari conantur. Nam Zorobabelem non totam Palæstinam tenuisse, sed solam Judæam, ipsimet Judæi constiterunt : propheta autem prædixit eum qui pullo insedit, toti orbi imperaturum esse. Accedit, quod Christum pullo usum fuisse novimus : Zorobabelem vero id fecisse, nemo ad hunc diem dixit ex his qui divina conscripserunt. Quod si Christus Dominus juxta prophetiam pullo usus est, et imperium orbis terræ tenuit, et Deus verus esse creditur et prædicatur, delevitque regnum Ephraimi et Israelis, de eo et hæc propheta prædixit, et **1636** prophetia sine dubitatione ad finem peruenit. Sequentia porro cum his etiam conveniunt.

VERS. 11. « Et tu in sanguine testamenti tui emisisti vinctos e lacu, qui non habet aquam. » Quos enim, inquit, pretioso tuo sanguine redemisti et liberasti, hos cum salutaribus Testamenti tui tabulis emisisti, ut omnibus libertatem prædicarent, liberans eos e lacu non habente aquam. Nunc autem lacum, sive quis de morte æterna, sive de errore idolorum velit intelligere, a veritate non aberrabit. Sic enim et per Jeremiam ait universorum Deus : « Duo, eaque mala, fecit populus meus : me dereliquerunt, fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas^b. » Sic autem laboriosum et inutilem idolorum cultum nuncupavit. Nam misere laborantes in idolis colendis, nullos ex his fructus ceperunt, et veræ insuper vitæ jacturam fecerunt. Cum in hoc lacu vincti essent homines, Christus Dominus eos solvens et educens, ac pretioso sanguine libertatem eis donans, ad viam vitæ illos emisit, cum illis Novum Testamentum dederit. Ad hos rursus ait :

VERS. 12. « Sedebitis in munitione vincti congregationis : et pro uno die peregrinationis tuæ duplicia reddam tibi. » Pro acerbis enim illis vinculis, aliis te circumligavi vinculis dilectionis meæ suavissimis, admonens te ut nihil assideres, et leges meas edisceres, et valida tutela custodireris, et pro **1637** priori captivitate, libertate simul et vita fruere. De his enim, ait, rebus, duplicia reddam tibi.

VERS. 13. « Quoniam tetendi te, Juda, mihi

^b Jerem. II, 13.

VARIE LECTIONES.

^a ὁδ. Des. infra, Gr. Aff. Cur. l. c. ^b ἀπὸ θαλ. Des. in A. ^c καὶ — γῆς. Ita infra, Gr. Aff. Cur. l. c. ubi tamen des. τῶν ante διεκθ. ^d ἕως τῶν διεκθ. γῆς. A διεκθολὰς γῆς. ^e σου. Des. in A. ^f αἴμ. In C post ἡλευθέρωσας ponitur. ^g C ἐγκατέλιπε. ^h C τούτους. ⁱ A παροικίας. ^k σοι. Des. in A. ^l ὡς. Des. in A.

καὶ ὁ προφητικὸς προεθέσπισε λόγος : « Καὶ κητάρξει ὑδάτων^a ἀπὸ θαλάσσης^b ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως τῶν διεκθολῶν γῆς^c. » Ἐγὼ δὲ τῶν Ἰουδαίων τὴν ἐμβροντησίαν θαυμάζω, εἰς τὸν Ζοροβάβελ ταύτην λίαν ἀναισχύντως ἐκλαμβάνειν τολμῶντων. Ὅτι γὰρ ὁ Ζοροβάβελ οὐδὲ πάσης τῆς Παλαιστίνης ἐκράτησεν, ἀλλὰ μόνης τῆς Ἰουδαίας, καὶ αὐτοὶ συνολογῆσαιεν· ὁ δὲ προφήτης τὸν ἐπὶ τοῦ πύλου ὀχοῦμενον πάσης προείπεν ἄρξειν τῆς οἰκουμένης. Ἄλλως τε καὶ τὸν μὲν Κύριον πᾶσι χρησάμενον ἐγνωμεν, τὸν δὲ Ζοροβάβελ ταῦτα πεποιηκότα οὐδεὶς ἔφη μέχρι καὶ τήμερον τῶν τὰ θεῖα συγγεγραφότων. Εἰ τοίνυν ἐχρήσατο μὲν ὁ Δεσπότης Χριστὸς τῷ πύλῳ κατὰ τὴν προφητείαν, ἐκράτησε δὲ τῆς οἰκουμένης, καὶ θεὸς ἀληθινὸς εἶναι πιστεύεται καὶ κηρύττεται, κατέλυσε δὲ τοῦ Ἐφραΐμ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν βασιλείαν· περὶ αὐτοῦ ταῦτα προεθέσπισεν ὁ προφήτης, καὶ ἔλαβε σαφῶς ἡ προφητεία τὸ τέλος. Συμβαίνει δὲ ταῦτοις καὶ τὰ ἐπαγόμενα ἰα'. « Καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης σου^d ἐξαπέστειλας δεσμίους ἐκ λάκκου οὗ ἐχοντος ὕδωρ. » Ὅς γὰρ, φησὶ, τῷ τιμίῳ σου αἵματι^e ἐξηγόρασάς τε καὶ ἡλευθέρωσας, τούτους μετὰ τῶν σωτηρίων σου συνηκῶν ἐξαπέστειλας, ὥστε πᾶσι κηρύξαι τὴν ἐλευθερίαν, ἀπαλλάξας αὐτοὺς τοῦ λάκκου, τοῦ μὴ ἐχοντος ὕδωρ. Τούτον δὲ τὸν λάκκον, εἶτε τὸν αἰώνιον θάνατον, εἶτε τῶν εἰδώλων τὴν πλάνην βούλεται τις νοεῖν, τῆς ἀληθείας οὐχ ἁμαρτήσεται. Οὕτω γὰρ καὶ διὰ Ἱερεμίου φησὶν ὁ τῶν ἔθλων θεός· « Δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἐγκατέλιπον^f πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐκ ἀνέονται συσχεῖν ὕδωρ. » Οὕτω δὲ τὴν ἐπίπουν καὶ ἀνόνητον τῶν εἰδώλων προσηγόρευσε λατρείαν. Ταλαιπωρούμενοι γὰρ τῇ περὶ ταῦτα^g θεραπείᾳ, οὐδὲν μὲν ἐκ τούτων ἐδρέποντο κέρδος, τὴν ἀληθῆ δὲ προσεζημιούοντο ζωὴν. Ἐν τούτῳ τῷ λάκκῳ δεσμώτας ὄντας τοὺς ἀνθρώπους λύσας, καὶ ἀνασπάσας ὁ Δεσπότης Χριστὸς, καὶ τῷ τιμίῳ αἵματι τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῖς δωρησάμενος, εἰς τὴν τῆς ζωῆς ἰδὸν ἐξαπέστειλε, τὴν καινὴν αὐτοῖς δωδικῶς διαθήκην. Πρὸς τούτους πάλιν φησὶ·

ιβ'. « Καθήσασθε ἐν ὀχυρώματι δεσμῶν τῆς συναγωγῆς, καὶ ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας παροικίας^h σου διπλᾶ ἀνταποδώσω σοιⁱ. » Ἀντὶ γὰρ ἐλείπων τῶν χαλεπῶν δεσμῶν, ἕτερα ἂν εἴδητα τῆς ἐμῆς ἀγάπης περιτέθεικα δεσμά, προσεδρεύειν μοι παραίνεσας, καὶ τοὺς ἐμοὺς ἐκπαιδεύεσθαι νόμους, καὶ ὑπὸ τῆς ὀχυρᾶς κηδεμονίας φρουρεῖσθαι, καὶ ἀντὶ τῆς προτέρας αἰχμαλωσίας, ἐλευθερίας ὁμοῦ καὶ ζωῆς ἀπολαύειν. Περὶ γὰρ τούτων, ἔφη, τῶν πραγμάτων διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι.

ιγ'. « Διότι ἐνέτεινά σε ἑμαυτῷ, Ἰούδα, ὡς^k τόξον,

Ἐπέλασα τὸν Ἐφραϊμ, καὶ ἐξεγεῖρά τὰ τέκνα σου, ἅσπερ ἄρκα, ἵνα πληθύνῃς τὸν ἔθνος σου, ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ. Ἐπέλασα τὸν Ἐφραϊμ, καὶ ἐξεγεῖρά τὰ τέκνα σου, ἅσπερ ἄρκα, ἵνα πληθύνῃς τὸν ἔθνος σου, ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ. Ἐπέλασα τὸν Ἐφραϊμ, καὶ ἐξεγεῖρά τὰ τέκνα σου, ἅσπερ ἄρκα, ἵνα πληθύνῃς τὸν ἔθνος σου, ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ.

Ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ. Ἐπέλασα τὸν Ἐφραϊμ, καὶ ἐξεγεῖρά τὰ τέκνα σου, ἅσπερ ἄρκα, ἵνα πληθύνῃς τὸν ἔθνος σου, ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ. Ἐπέλασα τὸν Ἐφραϊμ, καὶ ἐξεγεῖρά τὰ τέκνα σου, ἅσπερ ἄρκα, ἵνα πληθύνῃς τὸν ἔθνος σου, ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ.

Ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ. Ἐπέλασα τὸν Ἐφραϊμ, καὶ ἐξεγεῖρά τὰ τέκνα σου, ἅσπερ ἄρκα, ἵνα πληθύνῃς τὸν ἔθνος σου, ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ.

Ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ. Ἐπέλασα τὸν Ἐφραϊμ, καὶ ἐξεγεῖρά τὰ τέκνα σου, ἅσπερ ἄρκα, ἵνα πληθύνῃς τὸν ἔθνος σου, ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

α'. Ἐπέλασα τὸν Ἐφραϊμ, καὶ ἐξεγεῖρά τὰ τέκνα σου, ἅσπερ ἄρκα, ἵνα πληθύνῃς τὸν ἔθνος σου, ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν τὸν Ἰσραὴλ.

¹ II Cor. x, 4, 5. ² Psal. xlii, 6.

VARIE LECTIONES.

¹ ἀνθρ. C præt. του. ² ἐν καρδ. x. τ. λ. Desunt que I. c. præcedunt, λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται. ³ τὰ C nihil τέκνα. ⁴ Ἐστὶ ἐπ' αὐτοῦ. ⁵ αὐτ. Des. in A. ⁶ Ἄ πορεύεται. ⁷ C κατακτύπηται. ⁸ Ὡδ. A οἶνον. ⁹ Ἄ τὰς φιάλ. ὡς θυ. ¹⁰ παρ'. Des. in A. ¹¹ Ἄ χειμερινόν.

A quasi arcum, implevi Ephraimum : et suscitabo filios tuos, Sion, super filios Græcorum, et attrahabo te quasi gladium pugnatoris. Judam et Ephraimam appellat ex his trahentes genus, quos adversus filios Græcorum ad bellum comparavit, dans eis arma, non carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, ut humanas rationes convincerent, et omnem altitudinem sese efferentem adversus scientiam Dei, omnemque intellectum captivarent ad obediendum Christo. Hos dixit ut arcum se tetendisse, et sicut gladium pugnatoris attractasse. Per hos philosophorum artes vanas dissolvit, per hos orbem terrarum edocuit pietatem. De his propheticus sermo sic ait : « Sagittæ tuæ acutæ, potentissime, in corde inimicorum regis. » At vero etiam sub Macedonibus in typo prophetia completa est. Nam cum filii Sionia bellum intulissent Græcis, multa Macedonum milia in fugam dederunt, tropæoque erecto virescens redierunt, et altare dirutum restituerunt. Hæc autem gesserunt, Deo universorum pro eis pugnante, et auxiliæ inexpugnabilia suppeditante. Hoc enim etiam propheta dicit :

VERS. 14. « Et Dominus Deus super ipsos apparebit, et egredietur sicut fulgur 1638 sagitta ejus, et Dominus Deus omnipotens sonabit tuba, et ibit in commotione minarum suarum. » Cum auxiliari eis volet, tonitribus et fulguribus hostes perterribit, et nebulis quasi quibusdam fumis utens, grandinis lapidibus eos conficiet et iisdem eos obruet. « Et bibent, inquit, sanguinem eorum, ut aquam. » Hoc est, plurimam voluptatem ex victoria percipient. Non enim sanguinem humani potionem intelligit : quo pacto enim, qui bestiarum etiam sanguine, et iis qui ante legem fuerunt, et iis qui sub lege, vesci vetat? « Et implebunt sicut phialas altare. » Victimis nimirum ex præda comparatis.

VERS. 16. « Et Salvabit eos Dominus Deus eorum die illo, sicut oves populum suum (salvabit) : quia lapides sancti volvuntur super terram ejus. » Propter sanctos enim Deus reliquos etiam servabit, et veluti oves suas ab impetu ferarum tuebitur et liberabit.

VERS. 17. « Si quid enim bonum ejus, et si quid pulchrum ab eo, frumentum juvenibus, et vinum boni odoris ad virgines. »

CAPUT X.

VERS. 1. « Petite pluviam a Domino opportunam, matutinam et serotinam : Dominus fecit apparitiones, et pluviam hiemalem dabit eis, unicuique

herbam in agro. » Ipse, inquit, et vinum et frumentum donat, ut et juvenes frumento confirmentur, et virgines ex vino lætitiā percipiant. Hoc enim etiam loco **1639** vinum pro lætitiā posuit. Hæc itaque scientes, matutinam et serotinam pluviam in tempore petite ab eo qui dare potest. Et enim ipse et pluvix auctor, et aliarum rerum opifex, quæ ad hominum terrorem fieri solent. Fulgura enim in pluviam fecit. Talia *apparitionem* appellavit, ut quæ exterreat homines: per hæc autem etiam ex terra giguuntur fructus. Deus ergo verus talia et facit et largitur.

Vers. 2. « Qui vero loquebantur, locuti sunt labores: et divinatores visiones falsas et somnia falsa locuti sunt: vane consolabantur, ideo affecti sunt sicut oves, et afflicti sunt, quia non erat sanatio. » Universo diaboli grege in medium producto, vaticinantibus, per stellas divinantibus, somniorum conjectoribus, et mendacia illorum reprehendit, et pœnas ostendit.

Vers. 3. « Super pastores concitatus est furor meus, et super agnos meos visitabo. » Eos enim qui male regnarunt, in servitutem redegit, subditos vero illinc reduxit, et mea providentia dignos. « Et visitabit Dominus Deus omnipotens gregem suum, domum Judæ, et ponet eos sicut equum decorum suum in prælio. » Et belli tempore faciam ut sint tanquam equus pulchritudine et viribus exsultans, et in hostes irruens, et alio subsidio non indigebit.

Vers. 4, 5. « Ex ipso enim, inquit, respexit, et ex **1640** ipso posuit, et ex ipso arcus ejus in spiritu furoris, ex ipso egredietur omnis qui abigit in id ipsum. Et erunt quasi bellatores conculcantes lutum viarum in prælio, et in acie stabunt, quia Dominus cum eis est, et confundentur ascensores equorum. » Nec alienis, inquit, armis utentur, nec externos milites mercede conducent, sed ex ipsis belli ductor, ex ipsis erunt omnes ordinum præfecti, ipsi re præclare gesta victoriam referent, et quasi lutum hostium legiones conculcabunt. Quemadmodum enim lutum pedibus supergredientibus cedit, sic illi quoque in fugam vertentur, et fugientes interficientur, quoniam Deus universorum hujus belli administrationi præest.

Vers. 6. « Et confortabo domum Judæ, et domum Josephi salvabo, et habitare faciam eos. » Cum vero sic omnes, inquit, eorum hostes interfecero, efficiam ut in pace terram paternam inhabitent. Et causam indicans, adjecit: « Quia dilexi eos: et

Α ἐν ἀγρῷ. » Αὐτὸς, φησί, καὶ σίτον καὶ οἶνον χορηγεῖ, ὥστε καὶ νεανίσκους τῷ σίτῳ στηρίζεσθαι, καὶ τὰς παρθένους τὴν ἀπὸ τοῦ οἴνου εὐφροσύνην καρποῦσθαι. Ἐπὶ τῆς εὐφροσύνης γὰρ τὸν οἶνον κἀνταῦθα θέθεικε. Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, καὶ τὸν πρῶτον, καὶ τὸν ἕψιμον ὑετὸν εἰς καιρὸν αἰτεῖτε τὸν δοῦναι δυνάμενον. Αὐτὸς γὰρ καὶ ὑετοῦ ¹⁶ χορηγὸς, καὶ τῶν ἄλλων δημοιοργὸς, ἃ εἰς φόβον εἴθε γίνεσθαι τῶν ἀνθρώπων· ἀστραπὴς γὰρ εἰς ὑετὸν ἐποίησε. Τὰ τοιαῦτα *φαντασίαν* ἐκάλεσεν, ὡς ἐκπλήττοντα ¹⁶ τοὺς ἀνθρώπους· διὰ τούτων δὲ καὶ ἀπὸ ¹⁷ γῆς γεννῶνται καρποί. Ὁ ¹⁸ μὲν οὖν ἀληθὴς Θεὸς τὰ τοιαῦτα καὶ ἐργάζεται καὶ χαρίζεται.

β'. « Οἱ δὲ ¹⁹ ἀποφθεγγόμενοι ἐλάλησαν κόπους, καὶ οἱ μάντις δράσεις ψευδεῖς καὶ τὰ ἐνούπνια ²⁰ ψευδῆ ἐλάλουν ²¹· μάταια παρεκάλουν· διὰ τοῦτο ἐξηράνθησαν ὡς ²² πρόβατα, καὶ ἐκακώθησαν, ὅτι οὐκ ἦν ἴσας. » Πάντα τοῦ διαβόλου τὸν χορὸν εἰς μέσον παραγαγὼν, τοὺς μάντις, τοὺς ἀστερομένεις, τοὺς ὄνειροπόλους, καὶ τὸ ψεῦδος αὐτῶν διήλεγξε, καὶ τὴν τιμωρίαν ὑπέδειξεν.

γ'. « Εἰς ²³ τοὺς ποιμένας παρωξύνθη ὁ θυμὸς μου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀγνοῦς μου ²⁴ ἐπισκέφομαι. » Τοὺς μὲν γὰρ κακῶς ἀρξάντας αἰχμαλωσίᾳ παρέδωκα, τοὺς δὲ ἀρχομένους ἐκείθεν ἐπανήγαγον, καὶ τῆς ἐμῆς ἀξιώ κηδεμονίας. « Καὶ ἐπισκέψεται Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τὸ ποιμνιον αὐτοῦ, τὸν οἶκον Ἰούδα· καὶ τάξει αὐτοὺς ὡς ἵππον ²⁵ ἐμπρεπῆ αὐτοῦ ἐν πολέμῳ. » Καὶ ἀποδείξω αὐτοὺς, φησὶν, ἐν τῷ τοῦ πολέμου καιρῷ, οἶον τινα ἵππον ἐπὶ κάλλει καὶ **C** δυνάμει γαυριώντα, καὶ ἀδῶς ἐπὶ τὰ πρόσωπα χωροῦντα, καὶ οὐ δεηθήσεται βοήθειας ἑτέρας.

δ, ε'. « Ἐξ αὐτοῦ γὰρ, φησὶν, ἐπέβλεψε, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔταξε, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ ²⁶ τόξον αὐτοῦ ἐν πνεύματι θυμοῦ ²⁷, ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται πᾶς ἐξελαύνων ²⁸ ἐν αὐτῷ ²⁹. Καὶ ἔσονται ὡς μαχηταὶ πατοῦντες πηλὸν ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐν πολέμῳ, καὶ παρατάσσονται, ὅτι ³⁰ Κύριος μετ' αὐτῶν, καὶ καταισχυθήσονται ἀναβάται ἵππων. » Οὔτε ὄπλοις, φησὶν, ἀλλοτρίοις χρήσονται, οὔτε ξενικὰ ³¹ μισθώσονται· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ὁ στρατηγὸς, ἐξ αὐτῶν οἱ ταξίαρχοι ³², αὐτοὶ νικήσουσιν ἀριστεύοντες, καὶ δίκην πηλοῦ συμπατήσουσι τῶν πολεμίων τὴν φάλαγγα. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνο; ³³ τοῖς ποσὶν ἐπιθαίνουσιν εἶκει, οὕτω κἀκεῖνοι τραπήσονται, καὶ φεύγοντες κατακοντισθήσονται, ἐπειδὴ τῶν ὄλων ὁ Κύριος ταύτης ἡγεῖται τῆς στρατηγίας.

ς'. « Καὶ κατισχύσω τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τὸν οἶκον Ἰωσὴφ σώσω, καὶ κατοικιῶ αὐτούς. » Οὕτω δὲ πάντας, φησὶν, αὐτῶν τοὺς ἐχθροὺς παραδοὺς τῷ θανάτῳ, οἰκήσας αὐτοὺς ἐν εἰρήνῃ τὴν γῆν τὴν πατρῴαν παρασκευάσω. Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς, ἐπή-

VARLE LECTIONES.

¹⁶ C ὑετῶν. ¹⁶ ἐκπλήττ. C add. καὶ καταπλήττοντα. ¹⁷ ἀπὸ. C præm. οἱ. ¹⁸ ὁ—χαρίζεται. Des. in C. ¹⁹ Οἱ ἐξ. A Διότι οἱ. ²⁰ ψευδ. καὶ τὰ ἐνούπνια. Des. in A. ²¹ ἐλ. Des. in C, sed A habet ἐλάλησαν. ²² ὡς—ἐκακ. Des. in A. ²³ Εἰς. A ἐπὶ. ²⁴ μου. Des. in A. ²⁵ ἵππ. A οἶκον. ²⁶ τὸ et deinde αὐτῷ des. in A. ²⁷ πν. θυμ. A θυμῷ. ²⁸ ἃ ἐξερυσῶν. ²⁹ αὐτῷ. C præm. τῷ. ³⁰ ἃ Διότι. ³¹ C ξενικόν. ³² C ταξίαρχαί. ³³ C ἐκεῖνοι.

ηγαγεν· ὅτι ἠγάπησα αὐτούς, καὶ ἔσονται ὃν τρόπον οὐκ ἀπεστρεψάμην αὐτούς. Ὁ τοῦτο σαφέστερον ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν· Καὶ ἔσονται ὡς ἂν εἰ μὴ ἀπωσάμην αὐτούς. Ὁὕτω γὰρ αὐτούς, φησὶν, ἀνθίσσαι παρασκευάσω, ὥστε μὴδὲ ἀσθησὶν ἔχειν τῆς γυγενημένης αἰχμαλωσίας, τὴν προτέραν ὀρώντας εὐπραξίαν.

Ἐ Διότι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἐπακούσομαι αὐτῶν ²⁴. (ζ'.) Καὶ ἔσονται ὡς μαχηταὶ οἱ ²⁵ τοῦ Ἐφραΐμ, καὶ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτῶν ὡς ἀπὸ οἴνου ²⁶, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ὄψονται καὶ εὐφρανθήσονται, καὶ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτῶν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. Ὁ Κύριος γὰρ αὐτῶν, φησὶν, ὢν καὶ Θεός, καὶ τὰς δεήσεις δέξομαι, καὶ νικηφόρους ἀποφανῶ, καὶ ἐν θυμῷ διαπίση διάγειν παρασκευάσω. Καὶ τὰ τέκνα δὲ αὐτῶν ὁμοίως αὐτοῖς ἐν ἡδονῇ πάσῃ διδάξει, ἐπ' ἐμοὶ σεμνυνόμενα, καὶ ἐπὶ τῇ δυνάμει μου γαυριῶντα.

Ἡ'. Ὁ Σημανὼ αὐτοῖς ²⁷, καὶ εἰσδέξομαι αὐτούς, λυτρῶσομαι ²⁸ αὐτούς, καὶ πληθυνθήσονται, καθότι ἦσαν πολλοί. Ὁ Καὶ εἰς πλῆθος δὲ, φησὶν, ἀζητησονται, τῆς πολυγονίας τὴν εὐλογίαν δεξάμενοι, ὥστε μὴ ἀρκομένους ταῖς οἰκείαις πόλεσι, καὶ εἰς ἑτέρας ἀποικισθῆναι πόλεις, καὶ γενέσθαι καὶ ἄλλοις δι' αὐτῶν πρόφασιν σωτηρίας. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν, εἰρηκῶς·

Θ'. Ὁ Καὶ σπερῶ αὐτούς ἐν λαοῖς, καὶ οἱ μακρὰν ²⁹ μνησθήσονται μου, καὶ ³⁰ ἐκτρέψουσι τὰ τέκνα αὐτῶν. Ὁ Ὁρῶντες γὰρ, φησὶν, αὐτῶν τὴν εὐσέθειαν σπουδαίαν, πᾶσαν αὐτῶν ποιήσονται ἐπιμέλειαν.

Ι'. Ὁ Καὶ ἐπιστρέψω αὐτούς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ Ἀσσυρίων εἰσδέξομαι αὐτούς, καὶ εἰς τὴν Γαλααδίτιν, καὶ εἰς τὴν Λίβανον εἰσάξω αὐτούς, καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῆ ἔξ αὐτῶν οὐδεὶς ³¹. Ὁ Ἐπανάξω δὲ αὐτούς, φησὶ, καὶ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ἐξ Ἀσσυρίων, καὶ τὴν τε πατρίαν γῆν οἰκήσας παρασκευάσω, καὶ τὴν Γαλααδίτιν ἐξ αὐτῶν ἐμπλήσω, καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ Λιβάνου τὴν οἰκῆσιν αὐτοῖς δωρήσομαι, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἐμποδὼν γενήσεται, ἐπειδὴ πάντας τοὺς πολεμῆν αὐτοῖς περικυμένους ἔλεθρον παραδώσω. Τοῦτο γὰρ παραδηλοῖ τὸ,

ια'. Ὁ Διελεύσονται ³² ἐν θαλάσῃ στενῇ, καὶ πατάξουσιν ἐν θαλάσῃ κύματα, καὶ ξηρανθήσονται ³³ πάντα τὰ βάθη ποταμῶν. Ὁ Ἐν μεγίστοις γὰρ ἀποληφθέντες κινδύνοις, καὶ μικροῦ δεῖν τὴν σωτηρίαν ἀπαγορεύσαντες (τοῦτο γὰρ στενὴν ἐκάλεσε ὁδὸν ὁδῶσαν), τὰ τῶν δυσμενῶν ἐπάταξαν κύματα καὶ οἶόν τινας βυθοὺς ποταμῶν ξηροὺς ἀπέφηναν, τοὺς ἐκείνων καταναλώσαντες λόγους.

Καὶ καθαιρεθήσεται ³⁴ πᾶσα ἡ ³⁵ ὕβρις Ἀσσυρίων, καὶ σκῆπτρον Αἰγύπτου περιαιρεθήσεται. (ιζ'.) Καὶ κατισχύσω αὐτούς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ ἐν ὀνόματι ³⁶ αὐτοῦ καυχῆσονται ³⁷, λέγει Κύριος. Ὁ

A erunt sicut tempore quo non abjeceram eos. Ὁ Hoc clarius Symmachus interpretatus est : « Et erunt perinde ac si eos non expulsem. » Sic nimirum eos, inquit, florere faciam, ut præteritæ captivitatis amplius non recordentur, videntes se in pristinam felicitatem restitutos.

« Quia ego Dominus Deus eorum, et exaudiam eos. (Vers. 7.) Et erunt quasi bellatores Ephraimi, et lætabitur cor eorum quasi a vino : et filii eorum videbunt et lætabuntur, et gaudebit cor eorum in Domino. » Cum enim eorum, **1641** inquit, sim Dominus et Deus, eorum preces admittam, et victores eos constituam, utque omni lætitia vitam agant, præstabo. Sed et eorum filii similiter in omni voluptate vitam transigent, de me gloriantes, et de potentia mea exsultantes.

VERS. 8. « Significabo eis, et suscipiam illos; redimam eos, et multiplicabuntur, sicut erant multi. » Et in magnam, inquit, multitudinem augebuntur, fecunditatis benedictione percepta : ita ut, cum suis urbibus contineri nequeant, in alias etiam urbes emigrent, aliisque aditum parandæ salutis præbeant. Hoc enim indicavit, cum dixerit :

VERS. 9. « Et seminabo eos in populis, et qui erant longe remoti recordabuntur mei, et nutriant filios suos. » Videntes enim, inquit, eorum eximiam pietatem, omni eos cura prosequuntur.

VERS. 10. « Et convertam eos de terra Ægypti, et de Assyrii suscipiam illos, et in Galaaditidem, et in Libanum introducam eos, et nullus ex eis decerit. » Reducam autem illos, inquit, et ex Ægypto, et ex Assyriis : atque ut terram patriam inhabitent efficiam, et Galaaditidem ex eis complebo, et usque ad ipsum Libanum eorum habitatiouem propagabo : nihilque eis erit impedimento, quoniam omnes bellum iis inferre aggredientes interficiam. Hoc enim declarat, cum ait :

VERS. 11. « Et pertransibunt in mari angusto, et perent in mari fluctus, et exsiccabunt omnia profunda fluviolorum. » In maxima enim pericula coniecti, et propemodum de salute **1642** desperantes (hoc enim mare angustum vocavit), malevolorum fluctus percusserunt, et veluti profunda quædam flumina exsicaverunt, cum illorum insidias oppressissent.

« Et auferetur universa injuria Assyriorum, et sceptrum Ægypti tolletur. (Vers. 12.) Et confortabo eos in Domino Deo ipsorum, et in nomine ejus gloriabuntur, dicit Dominus. » Regnum etiam

VARIÆ LECTIONES.

²⁴ Α αὐτοῖς. ²⁵ οἱ. Des. in A. ²⁶ Α ἐν οἴνῳ. ²⁷ Α αὐτούς. ²⁸ λυτρ. Α πρæm. διότι. ²⁹ μακρ. Α adil. σῦτῶν. ³⁰ καί. Des. ib. ³¹ C οὐδὲ εἰς. ³² Διελ. Α πρæm. καί. ³³ Α ξηρανθήσεται. ³⁴ καθ. Α ἀφαιρεθήσεται. ³⁵ ἡ. Des. in A. ³⁶ ὄν. Α πρæm. τῷ. ³⁷ Α κατακαυχῆσονται.

Ægypti funditus, inquit, delebitur, et Assyriorum A festus frangetur; et vero isti, qui quondam illis servierunt, meo auxilio illustres et præclari apud omnes erunt.

CAPUT XI.

VERS. 1, 2. « Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. Ululet pinus, quia cecidit cedrus. » Omnes igitur, quibus potentia nimis spiritus affert, quique Libani proceritatem animi elatione imitamini, vos ipsos parate ad ingruentes pœnas sustinendas. His autem inferiores (nam hos *pinus* appellat), potentioribus illatam * perniciem videentes, vestras calamitates lugele. « Ululet enim, inquit, pinus, quia cecidit cedrus. » Et explicans quæ per translationem dixit, adjunxit :

« Quia optimates valde miseri facti sunt, ululate, quercus Basanitidis, quoniam succisus est saltus consitus. (VERS. 3.) Vox lugentium pastorum, quoniam misera facta est magnificentia eorum : vox rugientium leonum, quia afflictus est fremitus **1643** Jordanis. » Tropice juxta usitatum sibi morem omnia expressit. *Leones* enim et *pastores* appellat reges et principes ; *saltum* autem *consitum* principatum infructuosum. Hos autem omnes lugere et lamentari dixit, qui magnos quidem spiritus sibi contra Jordanem sumpserant, sed spe dejecti fuerunt. Per *Jordanem* vero Judæorum terram designavit : nam per eam hic fluit. Hæc igitur de futura Judæorum post reditum felicitate divinus Zacharias prædixit. Deinceps autem calamitates, quibus propter iniquitates afficiendi erant, vaticinatur.

VERS. 4. « Hæc dicit Dominus omnipotens : Pasce oves occisionis. » Quis autem has pavit, nisi Dominus Christus, qui in sacris Evangeliiis exclamat : « Ego sum pastor bonus : bonus pastor animam suam dat pro ovibus ? » At nemo eum, quod pastor appellatur, parvi facere audeat. Is enim salutis nostræ causa non modo *pastor*, sed etiam *agnus* nominatus est, et *ovis*. Et quid dico ovem et agnum? quin etiam *maledictum* et *peccatum* vocatus fuit, ut et peccatum hominum expiaret et maledictum. Huic ergo Pater dicit : « Pasce oves occisionis. » Qui formam servi sumere voluit, ut humanam naturam a servitute liberaret. Ut homo i'aque, non ut Deus, hæc mandata accipit : nam ut Deus, Patri æqualis existit ; ut homo autem, clamat : « Ex meipso non loquor. Mandatum accepi, quid dicam et quid loquar ¹. » Sic etiam hoc

¹ Joan. x, 11. ² Joan. xii, 49.

Τέλος, φησί, καὶ ἡ τῆς Αἰγύπτου βασιλεία λήφεται, καὶ ἡ Ἀσσυρίων ὑπερηφανία σβεσθήσεται· καὶ ὄντοι δὲ, οἱ ἐκείνοις πάλοι δουλεύσαντες, διὰ τῆς ἐμῆς ἐπικουρίας ἐπίσημοι καὶ πολυθρύλλητοι παρὰ πᾶσι γενήσονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

α', β'. « Διάνοιξον, ὁ Λιβάνος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω ⁴⁹ πῦρ τὰς κέδρους σου. Ὀλολύξάτω ⁵⁰ πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος. » Πάντες τοίνυν οἱ ἐπὶ δυνάμει μέγα φρονοῦντες, καὶ τοῦ Λιβάνου τὸ ὕψος τῆς ἀλαζονείας φαντασίᾳ μιμούμενοι, εὐτρεπεῖς ἑαυτοὺς πρὸς τὴν ἐπιφερομένην ὑμῖν καταστήσατε τιμωρίαν. Οἱ δὲ τούτων ὑποδεέστεροι (τούτους γὰρ *πίτυς* καλεῖ), τὸν τῶν δυνατωτέρων ἐλεθρον θεωροῦντες, τὰς οἰκείας ὀλοφύρεσθε συμφοράς. Β Ὀλολύξάτω γὰρ, φησί, πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος. » Καὶ ἐρμηνεύων ἃ τροπικῶς εἶρηκεν, ἐπήγαγεν·

« Ὅτι μεγιστάνες ⁵¹ μεγάλως ἐταλαιπώρησαν· ὀλολύξατε, δρυεὺς τῆς Βασανιτίδος, ὅτι κατεστάθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος. (γ'.) Φωνὴ θρηγούτων ποιμένων, ὅτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλωσύνη αὐτῶν· φωνὴ ὠρυομένων λεόντων, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα ⁵² τοῦ Ἰορδάνου. » Τροπικῶς μὲν κατὰ τὸ οἰκτεῖον ἰδίωμα εἶρηκεν ἅπαντα. *Ἄδοντας* δὲ ὅμως καὶ *ποιμένας*, τοὺς βασιλέας καὶ τοὺς ἀρχοντας ἑνομάζει· *δρυμὸν* δὲ *σύμφυτον*, τὴν ἀκαρπὸν δυναστείαν. Τούτους δὲ ἅπαντας ὀδύρεσθαι καὶ θρημῆν εἶπη, μέγα μὲν κατὰ τοῦ Ἰορδάνου φρονήσαντας, τῆς δὲ ἐλπίδος ψευθεύσαντας. Διὰ τε τοῦ Ἰορδάνου τὴν *Ἰουδαίων* ἠνίκατο γῆν· δι' αὐτῆς γὰρ οὗτος τὴν πορείαν ποιεῖται· ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἐσομένης Ἰουδαίᾳ μετὰ τὴν ἐπάνοδον εὐπραξίας ὁ θεὸς προηγόρευσε *Ζαχαρίας*. Ἐντεῦθεν δὲ λοιπὸν τὰ καταληψόμενα αὐτοὺς διὰ τὴν οἰκείαν παρανομίαν προθεσπίζει κακά.

δ'. « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ποίμαινε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς. » Τίς δὲ ταῦτα ἐποίμανεν ἡ ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ὃ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις βοῶν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθειν ὑπὲρ τῶν προβάτων; » Ἀλλὰ μηδεὶς αὐτὸν ὡς ποιμένα καλούμενον, σμικρύνειν τολμάτω· οὗτος γὰρ τῆς ἡμετέρας εἰνεκα σωτηρίας οὐ μόνον *ποιμὴν*, ἀλλὰ καὶ *ἀμνὸς* ὠνομάσθη, καὶ *πρόβατον*. Καὶ τί λέγω πρόβατον καὶ ἀμνόν; *κατάρτα* γὰρ καὶ *ἁμαρτία* προσηγορεύθη, ἵνα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἁμαρτίαν λύση, καὶ τὴν κατάραν. Τούτῳ τοίνυν ὁ Πατὴρ λέγει· « Ποίμαινε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς· » ἐλομένῳ λαβεῖν τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἵνα τῆς δουλείας ἐλευθερώσῃ τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν. Ὡς ἀνθρωπος τοίνυν, οὐχ ὡς θεός, ταῖτα λαμβάνει τὰς ἐντολάς· ὡς μὲν γὰρ θεός, τοῦ γεγεννηχότος ὁμοίμιος· ὡς δὲ ἀνθρωπος, βοᾷ·

VARIE LECTIONES.

⁴⁹ κατ. Des. in C. ⁵⁰ Α καταφάγεται. ⁵¹ ὄλ. — κέδρ. Des. in C. ⁵² μεγ. In A post μεγάλως ponitur. ⁵³ Α τὰ φρύαγματα.

« Ἄπ' ἑμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ἐντολὴν ἔλαβον, τί εἶπω, ἅ ἡ ἀνομιὰ ἐνταῦθα ἐντέλλεται· καὶ τί λαλήσω. » Οὕτως αὐτῷ καὶ ἐνταῦθα ἐντέλλεται· « Ποιμαίνε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς. » Καὶ διδάσκων τίνος αὐτὰ χάριν οὕτως προσαγορεύει, ἐπιφάγειν·

ε'. « Ἄ οἱ κτησάμενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ μετέμεινον, καὶ οἱ πωλοῦντες αὐτὰ ἔλεγον· Ἐὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν· καὶ οἱ ποιμένες αὐτῶν οὐκ ἔπασχον οὐδὲν ἐπ' αὐτοῖς. » Ὑπὸ δυσσεβῶν γὰρ βασιλείων, καὶ παρανόμων ἱερέων ἀγόμενοι, μυρία ὄσα ὑπ' αὐτῶν ἔπασχον δεινά. Πλήρης δὲ τῶνδε τῶν διηγημάτων τῶν τε Μακκαβαίων ἢ ἱστορία· καὶ τὰ Ἰωσήπου συγγράμματα. Φιλοτιμίας γὰρ καὶ φιλοχρηματίας εἰσδεξάμενοι νόσον, ὠνητὰς τὰς ἱερωσύνας εἰργάσαντο, καὶ τὴν οὐδαμῶθεν προσήκουσαν αὐτοῖς ἀξίαν ἐπρίαντο. Ἐντεῦθεν τὰ μυρία Ἰουδαίους συνέθη δεινά. Τούτου γε εἵνεκα τοῖς μὲν ποιμέσιν ἀπειλεῖ τιμωρίαν, τῶν δὲ προβάτων πᾶσαν ποιεῖται κηδεμονίαν. Περὶ δὲ τῶν δυσσεβοῦντων φησί·

ς'. « Διὰ τοῦτο οὐ φείσομαι οὐκέτι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει Κύριος. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ παραδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους ἕκαστον εἰς χεῖρας·⁵⁵ τοῦ πλησίον αὐτοῦ⁵⁶, καὶ κατακλύσουσι τὴν γῆν, καὶ οὐ μὴ ἐξέλωμαι ἐκ τῆς⁵⁷ χειρὸς αὐτῶν. » Ἐκείνους δὲ, φησί, διὰ τὴν οἰκείαν παρανομίαν ἀτημελήτους καταλιπὼν, τῶν ἐπιεικεστέρων πᾶσαν ποιήσομαι πρόνοιαν. Τοῦτο γὰρ δι' ὧν ἐπήγαγε παρεδήλωσε.

ζ'. « Καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς ἐν τῇ γῇ Χαναάν⁵⁸. » Τοῦτο τισὶ μὲν ἔδοξε τὴν Παλαιστίνην αἰνίττεσθαι· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τὴν ἀλλοτρίαν σημαίνειν· διὰ γὰρ τοῦ Χαναάν τοὺς ἀλλοτρίους αἰνίττεται. Λέγει τοίνυν· Τοὺς ὅπουδήποτε πιστεῦσαι μοι προαιρουμένους ὑπὸ τὴν ἐμὴν τάξιν κηδεμονίαν. « Καὶ λήψομαι ἑμαυτῷ δύο ράβδους· τὴν μίαν⁵⁹ ἐκάλεσα Κάλλος, καὶ τὴν ἑτέραν ἐπεκάλεσα Σχοίνισμα· καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα. » Δύο ράβδους καλεῖ τὰ ἔθνη καὶ Ἰουδαίους. Δύο γὰρ⁶⁰ πάλαι γενικὰ δόγματα, τὴ μὲν Θεοσέβειαν ἐκπαίδευσον, ἢ παρὰ Ἰουδαίους ἐκράτει· τὴ δὲ πρεσβεῦσον τῶν εἰδώλων τὴν πλάνην, ἣ⁶¹ διαφόρως ἅπαντα πάλαι τὰ ἔθνη κατείχετο. Καὶ ἐκ τούτων τοίνυν, φησί, καὶ ἐξ ἐκείνων συναθροίσω πρόβατα, καὶ μίαν ἐκατέρωθεν ἐργάτομαι ποιμνὴν. Τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔφη· « Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης· κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποιμνὴ, καὶ εἰς ποιμὴν. Τοὺς γὰρ ἐξ ἔθνων πεπιστευκότας τοῖς ἐξ Ἰουδαίων ἀνέμιξε, καὶ μίαν ποιμνὴν ἀπέφηνε.

η'. « Καὶ ἐξαρῶ τρεῖς⁶² ποιμένας ἐν μηνὶ ἐνί. » Τοὺς Ἰουδαίων λέγει βασιλέας, καὶ προφῆτας, καὶ

A loco ei præcipitur : « Pascе оves **1644** occisionis. » Et docens quamobrem eas sic vocet, adjecit :

VERS. 5. « Quas qui possederunt interficiebant, et non agebant pœnitentiam; et qui vendebant eas, dicebant : Benedictus Dominus, et divites facti sumus; et pastores earum nihil patiebantur super eis. » Ab impiis enim regibus, et iniquis sacerdotibus recti, innumeris malis ab eis affecti fuerunt. Et plena est tum Machabæorum historia his⁵⁸ narrationibus, tum Josephi volumina. Postquam enim ambitionis et avaritiæ morbo laborare cœperunt, sacerdotia venalia habuerunt, et nulla ex parte sibi convenientem dignitatem emerunt. Exinde innumerabilia mala Judæis acciderunt. Quare pastoribus quidem supplicia minatur, oves autem omni cura prosequitur. De impiis vero sic loquitur :

VERS. 6. « Ideo non parcam ultra habitatoribus terræ, dicit Dominus. Et ecce ego trado homines, unumquemque in manus proximi sui; et cœcidit terram, et non eruam de manu eorum. » Illos autem, inquit, propter eorum scelera neglectos relinquens, moderatior omnī cura tuebor. Hoc enim sequentia declarant.

VERS. 7. « Et pascam oves occisionis in terra Chanaan. » Per hoc quidam opinati sunt Palæstinam designari : mihi autem videtur exterorum terra significari. Nam per *Chanaan* exteros innuit. Ait ergo : Eos qui ubicunque gentium mihi credere student, mea cura prosequar. « Et assumam mihi duas virgas : unam vocavi Decorem, et alteram vocavi Funiculum; et pascam **1645** oves. » *Duas virgas* appellat gentes et Judæos. Duo enim quondam erant generalia dogmata : unum pietatem docens, quod apud Judæos viguit; alterum idolorum cultum proficiens, cui diversis modis omnes olim gentes astrictæ fuerunt. Et ex hoc ergo, inquit, et ex illo congregabo oves, et unum utrinque ovile perticiam. Hoc etiam in sacrosanctis Evangeliiis dicit : « Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili : et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor^m. » Eos enim qui ex gentibus crediderunt, his admiscuit qui ex Judæis crediderunt, et unum ovile constituit.

VERS. 8. « Et auferam tres pastores mense uno. » Reges dicit Judæorum, et prophetas, et sacerdotes :

^m Joan. x, 16.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ ἡ χεῖρα. ⁵⁶ αὐτ. C add. καὶ εἰς χεῖρας βασιλείων αὐτοῦ. Hæc des. in A. ⁵⁷ τῆς. Des. in A. ⁵⁸ A εἰς τὴν Χαναανίτιν. ⁵⁹ μίαν. A præu. μὲν ⁶⁰ γάρ. Ex C suppl. ⁶¹ C φ. ⁶² τρ. A et C præu. τούτῳ.

ἐρμηνεύειαν. Καὶ γὰρ ἐκεῖ τοσοῦτων στατήρων ὁ Ἰούδας τὸν Δεσπότην ἀπέδοτο, καὶ μεταμεληθεὶς ἀπέδωκε μὲν τούτους τοῖς δεδωκόσιν· ἐπειδὴ δὲ λαθεῖν αὐτοὺς ἐκείνοι οὐκ ἠβουλήθησαν, βίβας αὐτοὺς ἀνεχώρησε, τὸν δίκαιον τῆς ἀδικίας μισθὸν, τὴν ἀγχόνην φημί, παρὰ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας τοῦ διαδόλου δεξάμενος. Καὶ ἐνταῦθα τοῖνον αἰτεῖ μὲν αὐτοὺς ὁ Δεσπότης μισθὸν τῆς εὐεργεσίας τὴν πίστιν· οἱ δὲ ἀντὶ ταύτης τοὺς τριάκοντα ἔδωσαν ἀργυροῦς· αὐτὸς δὲ τῷ προφήτῃ παρακελεύεται, ὡς ἐν πυρὶ τινι δοκιμάσαι, εἰ δίκαιος ὁ τῆς εὐεργεσίας μισθός· Ὁ δὲ τούτους εἰς τὸν οἶκον ἔφη τοῦ Θεοῦ καταβηλῆκεναι, ὃν εἰκότως ὠνόμασε *χωνευτήριον*. Ἐν ἐκείνῳ γὰρ διὰ τῆς μετανοίας οἱ προσιόντες, ὡς ἐν χωνευτήριῳ τινὶ νεουργοῦνται, τὸν τῆς ἀμαρτίας ἰδὸν ἀποβάλλοντες, καὶ τῆς θείας φιλανθρωπίας τυγχάνοντες. Διὰ τοῦτο φησι·

18. « Καὶ ἡ ἀπεβρύχσα τὴν βράβδον τὴν δευτέραν, τὸ Σχοίνισμα, τοῦ διασκεδᾶσαι τὴν διαθήκην τὴν ἀναμέσον Ἰούδα καὶ ἀναμέσον Ἰσραήλ. » Καὶ ἐκ τούτων γὰρ τοὺς πεπιστευκότας τῶν ἀπίστων ἀποκρίνας, τοὺς λοιποὺς τῆς οἰκίας ἐπιμελείας ἐγύμνωσε. Καὶ μαρτυρεῖ τῇ προφητείᾳ τὰ νῦν θεωρούμενα· ἔρημοι γὰρ Ἰουδαῖοι, καὶ προφητῶν, καὶ ἱερέων, καὶ βασιλέων, καὶ ναοῦ, καὶ κιβωτοῦ, καὶ βωμοῦ, καὶ ἱλαστηρίου, καὶ θυσιαστηρίου, καὶ λυχνίας, καὶ τραπέζης, καὶ τῶν ἄλλων, δι' ὧν ἡ κατὰ νόμον λατρεία ἐπληροῦτο, ἔρημοι δὲ καὶ τῆς ἀνωθεν κηδεμονίας γηγένηται· καὶ σποράδες, καὶ μέτοικοι, καὶ μετανάσται γενόμενοι, τοῖς τὸν Χριστὸν κηρύσσουσι παρὰ γνώμην δουλεύουσιν· καὶ αὐτοῦ μὲν ἀρνοῦνται τὴν δεσποτείαν, τοῖς δὲ δούλοις αὐτοῦ τὴν δουλείαν προσφέρουσιν. Τοσαύτην νοσοῦσιν ἀναλγησίαν. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Προφήτης περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ προαγορεύσας, καὶ τὴν Ἰουδαίων ἀντιτυπίαν ἐλέγξας, εἰκότως εὐθύς ἐπὶ τὸν ἀντίθεον Χριστὸν μεταφέρει τὴν προφητείαν, ὃν Ἰουδαῖοι προσμύουσι, ὡς αὐτοὶ φασί. Τοῦτο δὲ καὶ ἡ Κύριος πρὸς αὐτοὺς ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔφη· « Ἐγὼ ἦλθον ἔν τῷ ὄνοματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἔρχεται ἄλλος ἐν τῷ ἰδίῳ ὄνοματι, καὶ πιστεύετε αὐτῷ. » Τοῦτο περὶ αὐτῶν καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· « Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδόκησαντες τῇ ἀδικίᾳ. » Τοιαῦτα καὶ ὁ μακάριος ἡ Ζαχαρίας τοῦ θείου Πνεύματος δεξάμενος τὴν ἐνέργειαν προθεσπίζει.

19. « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἔτι λάβε σεαυτῷ σκεῦη ποιμενικὰ ποιμένος ἀπέριου. Διότι ἐξεγερῶ ποιμένα ἀπειρον ἔπὶ τὴν γῆν· τὸ ἐκλείπον οὐκ ἐπισκέψεται, καὶ τὸ ἐσκορπισμένον οὐ μὴ ζητήσῃ, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ μὴ ἰάσῃται, καὶ

A contineat. Ibi enim videre est, Judam totidem argenteis stateribus Dominum vendidisse, et pœnitentia tactum hos illis qui dederant reddidisse; cumque illi accipere nollent, his abjectis abiisse, ac justam iniquitatis mercedem, suspendium nimirum, a iudice iniquitatis diabolo suscepisse. Et hoc igitur loco Dominus fidem ab illis postulat instar mercedis pro beneficio: hi vero pro hac dederunt triginta argenteos. Et ipse jubet prophetam tanquam ad ignem aliquem periculum facere, num hæc beneficii justa sit merces. Ille autem se hos in domum Domini coniecisse ait, quam merito *conflatorium* appellavit. In illa enim per pœnitentiam accedentes, tanquam in confatorio quodam renovantur, et rubiginem peccati deponentes, et misericordiam divinam consequentes. Propterea inquit:

VERS. 14. « Et abjeci virgam secundam, quæ appellatur Funiculus, ut dissiparem testamentum quod erat inter Judam et Israel. » In his etiam credentes ab infidelibus discernens, reliquos providentia sua privavit. Et prophetæ fidem astruunt ea quæ nunc videmus. Nam simul ac Judæi privati sunt et prophetis, et sacerdotibus, et regibus, et templo, et arca, et altari, et propitiatorio, et candelabro, et mensa, et aliis per quæ legalis cultus peragebatur, 1648 superna etiam curatione privati fuerunt; et dispersi, atque exsules, patria pulsi, Christum confidentibus serviunt invito; et ejus quidem dominatum ejurant, ejus vero servis servorum operam præstant. Tanta illi stupiditate et indolentia laborant. His ergo de Deo et Salvatore nostro Christo a propheta prædictis et Judæorum obstinatione castigata, ad pseudochristum Dei hostem convertit prophetiam, quem Judæi, ut ipsi dicunt, exspectant. Hoc vero etiam in sacris Evangeliiis ad illos dicit Dominus: « Ego veni in nomine Patris mei, et non suscepistis me: venit alius in nomine suo, et creditis illi. » Hoc idem de illis etiam ait beatus Paulus: « Eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. » Talia et divinus Zacharias divini Spiritus instinctu prænuntiat

VERS. 15, 16. « Et dixit Dominus ad me: Adhuc sume tibi vasa pastoralia pastoris imperiti. Quia ecce ego suscitabo pastorem imperitum super terram: quod deficit non visitabit, et dispersum non requirret, et fractum non sanabit, et integrum non

9 Joan. v, 43. r Thess. II, 10-12.

VARIE LECTIONES.

18 Καί. Des. in C. 19 καί. Des. in C. 19 ἐγὼ ἦλθον, κ. τ. λ. Alter leg. I. c. 19 τῆ. Loco cit. præm. ἐν. 19 μακ. C θεσπέσιος. 17 C ἐξεγερῶ. Ita quoque A, qui præm. ἐγώ. 18 ἀπ. Des. in A. 19 A οὐ μὴ ἐπισκέψεται.

diriget, et carnes electorum devorabit, et talos A eorum pervertet. » Ilas acerbis et molestas narrationes **1649** Dominus etiam in sacris Evangeliiis prædicat. « Erit, inquit, tribulatio magna, qualis non fuit ab initio sæculi, neque fiet; et nisi abbreviati essent dies illi, non salvaretur quisquam: sed propter electos meos abbreviabuntur dies illi ». » Hæc eadem dicit et Propheta: « Et carnes electorum devorabit, et talos eorum pervertet, » magnitudinem majorum per hæc significans. Eorum autem pastorem imperitum, sive secundum alios interpretes *insipientem* nominat nempe quem deceperit diaboli artificium, et quem lateat eorum certus interitus. Inipientem autem sacra Scriptura etiam impium nominare solet. « Dixit enim, inquit, insipiens in corde suo: Non est Deus ». B Postquam ergo ferinam ejus mentem ostendit Propheta, futuram quoque ei significat perniciem.

Vers. 17. « O qui pascitis vana, et qui dereliquistis oves! » His ad eos dictis qui parent ei, et hisdem deploratis, quod ab ovium communione defecerint, et vanum atque exitiosum honorem ab illo datum potiorum duxerint, hæc de illo enarrat. « Gladius super brachium ejus, et super oculum ejus dexterum. » Hic enim ad sempiternum exitium ducit eos qui parent, illud vero contradicentes dat neci. **1650** Ad necem enim significandam *brachium* posuit; ad deceptionem vero *oculum*. Sed et « brachium ejus ariditate exsiccabitur, et oculus ejus dexter excæcatus excæcabitur. » Apprehendet enim ipsum plaga divinitus illata. Sic et Apostolus ait: « Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustri adventu suo: cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omnibus signis et prodigiis mendacibus ». » Hæc quidam ex iis qui hunc prophetam interpretati sunt, Antiocho Epiphani accommodarunt, *pastorem imperitum* nominatum illum fuisse affirmantes. Multo magis igitur huic conveniunt, siquidem ille hujus typus fuit. Nam quemadmodum ille Deo bellum indixit, dæmonum aram erigens in templo, et Deo consecratos dæmonibus cogens immolare: sic etiam hic Christum Dominum abnegare pietatis cultores jubebit; sibi vero non parentes omni suppliciorum genere affliget. Si igitur Antiocho prophetia convenit, et huic prorsus conveniet; nam majora hic quam ille aggredietur, nimirum adversus fortiores bellum suscipiens. Quoniam igitur huic Judæi credunt, et Salvatorem ac Dominum abnegarunt, Spiritus sanctus per propheta

τὸ ὀλόκληρον οὐ μὴ κατευθῆναι, καὶ τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει⁸⁰. » Ταῦτα τὰ δεινὰ καὶ χαλεπὰ διηγήματα, καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ὁ Δεσπότης προλέγει. « Ἔσται⁸¹ γάρ, φησί, Ὀλίφης μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος, οὐδ' οὐ μὴ γένηται· καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτούς μου κολοβώθησονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. » Ταῦτα καὶ ὁ Προφήτης φησὶν, ὅτι « Τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει· » τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν διὰ τούτων σημαίνει. Ποιμένα δὲ αὐτῶν ἀπειρον, ἢ ἀφρονα, κατὰ τοὺς ἄλλους ἐρμηνεύει, ὀνομάζει, ὡς ἐξαπατώμενον μὲν ὑπὸ τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας, τὸν ὠριζόμενον δὲ αὐτῶν⁸² θλεθρον ἀγνοοῦντα· ἀφρονα δὲ ἢ θελα Γραφή καὶ τὸν δυσσεβῆ εἰώθεν ὀνομάζειν. « Εἶπε γάρ, φησὶν, ἀφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. » Δείξας αὐτοῦ τοίνυν ὁ Προφήτης τὴν θηριώδη γνώμην, καὶ τὴν ἐσομένην αὐτῷ πανωλεθρίαν σημαίνει.

ἰζ'. « Ὁ οἱ ποιμαίνοντες τὰ μάταια, καὶ καταλειποῖτες τὰ πρόβατα! » Ταῦτα πρὸς τοὺς ἐκεῖνω πειθόμενους εἰρηκῶς, καὶ θρηνησας αὐτούς, ὡς μὲν τῶν προβάτων τὴν κοινωνίαν καταλειποῦστας, τὴν ματαίαν δὲ καὶ ὀλέθριον τιμὴν τὴν ὑπ' ἐκείνου δεδομένων προελομένους, τὰ περὶ ἐκείνου διέξεισι. « Μάχηρα ἐπὶ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ⁸³ τὸν δεξιόν. » Ὁ μὲν γὰρ πρὸς τὸν αἰώνιον θλεθρον ποδηγεῖ τοὺς πειθόμενους, ὁ δὲ τοὺς ἀντιλέγοντας σφαγῇ παραδίωσιν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς σφαγῆς τὸν βραχίονα τέθεικεν· ἐπὶ δὲ τῆς ἐξαπάτης τὸν ὀφθαλμὸν· ἀλλ' ὅμως καὶ « ὁ βραχίον αὐτοῦ ξηραίνόμενος ξηρανθήσεται, καὶ ὁ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ ὁ δεξιὸς⁸⁴ ἐκτυφλούμενος ἐκτυφλωθήσεται. » Καταλήφεται γὰρ αὐτὸν θεήλατος πληγή. Οὕτω καὶ « Ἀπόστολός φησιν· « Ὁν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· οὐ ἔστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνεργείαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πᾶσι⁸⁵ σημεῖοις καὶ τέρασι ψεύδους. » Ταῦτα Ἀντιόχῳ τῷ Ἐπιφανεῖ προσήρμοςάν τινες τῶν τόνδε τὸν προφήτην ἐρμηνευόντων, ποιμένα ἀπειρον αὐτὸν ὀνομάσθαι φήσαντες. Πολλῶ τοίνυν τούτῳ μᾶλλον ἀρμόττει, ἐπειδὴ τούτου τύπος ἐκεῖνος. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος τὴν περὶ τὸν Θεὸν ἀνεδέξατο μάχην, ἐν τῷ ναῷ δαιμόνων ἀναστήσας βωμῶν, καὶ τοὺς ἀνακειμένους τῷ Θεῷ θύειν δαίμοσιν ἀναγκάσας· οὕτω καὶ οὗτος ἀρνηθῆναι μὲν τὸν Δεσπότην Χριστὸν προστάξει τοὺς εὐσεβοῦντας, τοὺς δὲ μὴ πειθόμενους τιμωρίας παραδώσει παντοδαπάς. Εἰ τοίνυν Ἀντιόχῳ ἡ προφητεία ἀρμόττει, καὶ τούτῳ πάντως ἀρμόσει· μελίζονα γὰρ οὗτος ἢ ἐκεῖνος τολμήσει, ἅτε διὰ πρὸς;

⁸⁰ Marc. xiii, 19, 20. ⁸¹ Psal. xiii, 4. ⁸² II Thess. ii, 8, 9.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ Α ἐκρίψει. ⁸¹ ἔσται, κ. τ. λ. Aliter leg. l. c. ⁸² C αὐτῶ. ⁸³ αὐτ. In A post δεξ. ponitur. ⁸⁴ Α ὁ δεξιὸς αὐτ. ⁸⁵ Loco cit. est ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις.

μείζους ἀναδεχόμενος μάχην. Ἐπειδὴ τοίνυν τούτῳ A tam palam acerba prædicit Judæis ob eorum per-
 μὲν Ἰουδαῖοι πιστεύουσι, τὸν δὲ Σωτῆρα καὶ Κύριον B fidiam eventura.
 ἠρνήθησαν, πρῶτον πρὸς τὸν Προφῆτην τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὰ δ' ἀπιστίαν αὐτοῖς συμβησόμενα
 σκυθρωπά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

1651 CAPUT XII.

α'. « Λήμμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ· Λέγει Κύριος, ἐκτείλων τὸν ⁸⁴ οὐρανὸν, καὶ θεμελιῶν τὴν γῆν, καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. » Οὐκ ἐγώ, φησὶν ὁ Προφῆτης, ταῦτα πρὸς ὑμᾶς διεξέρχομαι, ἀλλ' ὁ τοῦδε τοῦ παντὸς ποιητῆς καὶ δημιουργός· ὁ ἔτι νῦν ἐν ταῖς νηδύσι τὰ σώματα διαπλάττων, καὶ ψυχὰς σὺν αὐτοῖς δημιουργεῖσθαι κελεύων, οὕτως δι' ἐμοῦ φθέγγεται ⁸⁷.

β'. « Καὶ ἰδοὺ ⁸⁸ ἐγὼ τίθημι τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς πρῶθον σαλευόμενα πᾶσι τοῖς λαοῖς κύκλιον, καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ· ἔσται περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. » B
 Εὐάλωτον, φησι. καὶ εὐκαταγώνιστον πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀποκαταστήσω τὴν πόλιν, καὶ εὐκλειαν δεῖξω προθύροις σαλευομένοις, καὶ καταφέρεσθαι μέλλουσιν, ὥστε τοὺς πολεμίους τῆς ἐμῆς προνοίας γεγυμνωμένην ὀρώντας ἐπελθεῖν καὶ πολιορκῆσαι, καὶ τὰ φρούμενα ἐντεῦθεν ἐπαγαγεῖν κακὰ.

γ'. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, θήσομαι τὴν Ἱερουσαλήμ λίθον καταπατούμενον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι ⁸⁹· πᾶς ὁ καταπατῶν αὐτὴν ἐμπαίξων ἐμπαίξεται, καὶ ἐπιυναχθήσεται ἐπ' αὐτὴν πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. » Ἐπειδὴ γὰρ τὸν λίθον ἐκείνον, τὸν πολυτελεῖν, τὸν ἐκλεκτὸν, τὸν ἐντιμον, κατὰ τὴν τοῦ Ἰσαίου προφητείαν, τὸν γενόμενον εἰς κεφαλὴν γωνίας, ἀπεδοκίμασαν ἀδοκίμη λίθον παραπλησίως, καταπατεῖσθαι αὐτὴν ὑπὸ πάντων παρασκευάσω C
 ἐμπαροῦντων, καὶ ἐφ' ὕβρει συναγομένων. Αὕτη δὲ ἡ προφητεία τῶν πραγμάτων ἔχει τὴν μαρτυρίαν. Ἔστι γὰρ ἰδεῖν τὸν πάλαι ἅγιον καὶ σεπτὸν καταπατούμενον τόπον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν αὐτοῖς μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν μανίαν ἐκείνην συνέβη· πρὸ δὲ ταύτης τῆς τόλμης, τῆς θείας κηδεμονίας διηνεκῶς ἀπολαύοντες διετέλεσαν. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ προφητικὸς διδάσκει λόγος, τοῦ Θεοῦ τῶν ἄλων προσφέροντος τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι τῶν Μακεδονικῶν αὐτοῖς ἐπελθόντων ἐθνῶν ⁹⁰, καὶ τοὺς ἵππους τῆς φυσικῆς γυμνώσεως θρασύτητος, καὶ τούτους μετὰ τῶν ὀχουμένων ἀνοίξαι καὶ δειλίᾳ περιβαλῶ, τὸν δὲ Ἰούδα τῆς ἐμῆς ἀξιώσεως προνοίας. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν, εἰρηκῶς·

δ, ε'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, πατάξω πάντα ἵππον ἐν ἐκστάσει, καὶ τὸν ἀναβάτην αὐτοῦ ἐν παραφρονήσει· ἐπὶ δὲ ⁹¹ τὸν οἶκον Ἰούδα διανοίξω τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ πάντας τοὺς ἵππους τῶν λαῶν πατάξω ἐν ἀποτυφλώσει. Καὶ ἐροῦσιν οἱ χιλιάρχοι Ἰούδα πάντες ⁹² ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Εὐρήσομεν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ, ἐν Κυρίῳ παντοκράτορι

VERS. 1. « Assumptio verbi Domini super Israel: Dicit Dominus, extendens caelum, et fundans terram, et fingens spiritum hominis in eo. » Non ego, inquit propheta, vobis hæc enarro, sed mundi hujus factor et opifex: qui nunc etiam corpora in utero fingit, et una cum his animas creari jubet, hic, inquit, per me loquitur.

VERS. 2. « Et ecce ego facio Hierosolymam, ut superliminaria quæ moventur omnibus populis in circuitu et in Judæa: et erit obsidio in Hierosolyma. » Faciam, inquit, ut ab omnibus gentibus facile expugnari et capi hæc civitas possit, similemque eam superliminariis reddam, quæ moventur et jamjam dejicientur; ita ut hostes, mea providentia spoliata videntes, invadant, et obsideant, et mala inde nascentia indignant.

VERS. 3. « Et erit die illo, ponam Hierosolymam lapidem, qui conculcatur a cunctis gentibus: omnis qui conculcaverit eam, illudens illudet, et congregabuntur super eam omnes gentes terræ. » Nam quia lapidem illum sumptuosum, electum, pretiosum, juxta Isaïæ prophetiam γ, factum caput anguli, instar reprobi lapidis, reprobarunt, eam proteri permittam et conculcari ab omnibus bacchantibus et ad contumeliam inferendam congregatis. Huic vero prophetiæ res 1652 ipsæ præbent testimonium; nam locum olim sanctum et augustum, nunc videre est conculcatum. Verum hæc illis post crucem et furorem illum acciderunt: ante hoc autem facinus, divina protectione assidue fruebantur. Hoc enim ipsum propheticus sermo docet, cum Deus universorum polliceatur se, irrumpentibus Macedonicis gentibus equos earum naturali audacia spoliaturum, eosque simul cum ascensoribus amentia et timiditate implicaturum; domum autem Judæ providentia sua dignaturum esse. Hoc enim indicavit, cum dixit.

VERS. 4, 5. « Die illo, dicit Dominus omnipotens, percutiam omnem equum stupore, et ascensorem ejus amentia: super domum autem Judæ aperiam oculos meos, et omnes equos populorum percutiam cæcitate. Et dicent tribuni Judæ omnes in cordibus suis: Inveniemus nobis qui habitent Hierosolymæ, in Domino omnipotente Deo eorum. » Nihil, inquit, different a cæcutientibus equi ho-

^γ Isa. xxviii, 16.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁴ τὸν. Des. in A. ⁸⁷ φθ. C add. καὶ φησιν. ⁸⁸ ἰδοῦ. Des. in A et C. Des. etiam supra, p. 209, ubi leg. καὶ θήσω τ. Ἱερουσα. ⁸⁹ π. τ. ἔθν. Des. in A. ⁹⁰ ἔθν. Des. in C. ⁹¹ δέ. Ex A suppl. ⁹² πάντ. Des. in A.

stium, huc et illuc errantes, ita ut duces Judæorum fiducia sumpta inter se dicant: Hierosolyma Deo auxiliante ac favente incolis implebitur.

VERS. 6. « Die illo ponam tribunos Judæ, sicut torrem ignis in lignis, et sicut facem ignis in stipula, et devorabunt a dexteris et a sinistris omnes populos per circuitum. » Quemadmodum enim, inquit, torris ligna accendit, et **1653** flamma consumit stipulam: sic isti hostes undiquaque invadentes perdent. « Et habitabit Hierosolyma adhuc in semetipsa, » hoc est, seorsim a gentibus vivet secundum legem. Hoc autem dono potita est, donec contra Salvatorem insanivit.

VERS. 7. « Et salva faciet Dominus tabernacula Judæ, sicut a principio, ut non magnificetur gloria domus Davidis et elatio habitatorum Hierosolymæ super Judam. » Experimento enim cognoscent, se sine Dei nutu nihil præclarum gerere potuisse. Quod cum intellexerint, neque ex regia potentia elatos spiritus sibi sument, neque murorum magnitudine confident.

VERS. 8. « Et erit die illo, proteget Dominus habitatores Hierosolymæ; et qui infirmus in eis fuerit die illo, erit quasi domus Davidis; et domus Davidis quasi domus Dei, quasi angelus Domini in conspectu eorum. » Spes quoque illorum ex divina providentia pendeat. Idcirco omnium Dominus omni eos auxilio tuebitur, tantoque robore eos complebit, ut debilissimus quisque regie domui comparetur (hanc enim vocavit *domum Davidis*); domus autem regia divinæ domus inviolabilem sanctitatem imitetur: ita ut omnes ad eam sicut ad divinum templum confugiant, aut tanquam angelo ad salutem misso confidentiores fiant. Tantam enim ex victoria gloriam collegerunt Judas et Jonathan, ut accolæ, et vicini, ac finitimi avidissime hos sibi socios adjunxerint: neque id solum finitimi, sed et qui multorum **1654** dierum itinere distabant, tum in occidentaliibus oris habitantes Romani, tum Spartiatæ, maximo studio societatem eorum amplexati sunt.

VERS. 9, 10. « Et erit die illo, quæram' auferre omnes gentes, quæ veniunt contra Hierosolymam. Et effundam super habitatores Hierosolymæ Spiritum gratiæ et misericordiæ. » Sed eos ego tot tantisque beneficiis cumulavi; hinc hostes qui bellum eis inferebant variis mortis generibus tradens; hinc fontes ipsis misericordiæ aperiens, et omni gratia eos complens: ipsi vero me, cum ad eos venissem, contrariis factis remunerati sunt, et in crucem actum clavisque affixum militari lancea ad latus compunxerunt, et irridere non de-

Α Θεῷ αὐτῶν. » Οὐδὲν, φησί, τυφλωτότων διαίσοισιν οἱ Ἴστροι τῶν πολεμίων τῆδε κάκεισε περιπλανώμενοι, ὥστε θαρρήσαντας τῶν Ἰουδαίων τοὺς στρατηγούς πρὸς ἀλλήλους εἰπεῖν, ὅτι Πλήρης ἡ Ἱερουσαλήμ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ῥοπήν οἰκητόρων γενήσεται.

ζ'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ θήσομαι τοὺς χιλιάρχους Ἰούδα, ὡς θαλὸν πυρὸς ἐν ξύλοις, καὶ ὡς λαμπάδα πυρὸς ἐν καλάμῃ, καὶ καταφάγονται ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων πάντας τοὺς λαοὺς κυκλόθεν. » Καθάπερ γὰρ, φησί, καὶ θαλὸς ἐξάπτει τὰ ξύλα, καὶ φλόξ ἀναλλοκεὶ καλάμην· οὕτως οὗτοι τοὺς πάντοθεν αὐτοῖς ἐπιόντας καταναλώσουσι πολεμίους. « Καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλήμ ἐτι καθ' ἑαυτὴν ⁹². » ἀντὶ τοῦ, κατὰ νόμον πολιτευομένη, καὶ τῶν ἐθνῶν κενωρισμένη. Τοῦτου δὲ ἀπήλαυσε, ἕως κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐλύττησε.

ζ'. « Καὶ σώσει Κύριος ⁹³ τὰ σκηνώματα Ἰούδα καθὼς ἀπ' ἀρχῆς, ὅπως μὴ μεγαλύνηται καύχημα οἴκου Δαβὶδ, καὶ ἔπαραις τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν. » Γινώσκονται γὰρ διὰ τῆς πείρας, ὡς δίχα τῆς θείας ῥοπῆς οὐδὲν κατορθώσουσι δεδύνηται. Τοῦτο δὲ μαθόντες, οὔτε τῇ βασιλικῇ δυνάμει μαγαφρονήσουσιν, οὔτε τῷ μεγέθει τῶν περιδύλων θαρσήσουσι.

η'. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, ὑπερασπιεῖ Κύριος ὑπὲρ τῶν κατοικούντων τὴν ⁹⁴ Ἱερουσαλήμ· καὶ ἔσται ὁ ἀσθενῶν ἐν αὐτοῖς ἐν ἐκεῖνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὡς οἶκος Δαβὶδ· ὁ δὲ οἶκος Δαβὶδ, ὡς οἶκος Κυρίου, ὡς ἀγγελος Κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν. » Καὶ τῆς θείας προμηθείας ἐξαρθήσουσι τὰς ἐλπίδας, οὐ χάριν τῶν ἀπάντων ὁ Κύριος πάσης αὐτοὺς ἀντιλήψεως ἀξιώσει, καὶ τοσαύτην αὐτοῖς παρέξει ῥώμην, ὥστε τὸν ἀσθενέστατον τῷ βασιλικῷ παραβάλλεσθαι οἴκῳ (τοῦτον ⁹⁵ γὰρ ἐκάλεσεν οἶκον Δαβὶδ), τὸν δὲ βασιλικὸν οἶκον τοῦ θεοῦ οἶκον μιμεῖσθαι τὸ ἄστυλον, ὥστε πάντα εἰς αὐτὸν, ὡς εἰς τὸν θεῖον καταφεύγειν νεῶν, ἢ ὡς ἀγγέλω εἰς σωτηρίαν ἀπεσταμένῳ θαρῆειν· τοσοῦτον γὰρ ἀπὸ τῆς νίκης οἱ περὶ Ἰούδαν καὶ Ἰωνάθαν ἐκαρπώσαντο κλέος, ὥστε τοὺς περιοίκους, καὶ ἀστυγεῖτους, καὶ πλησιοχώρους, τούτων ἀρπάσαι τὴν συμμαχίαν· οὐ μόνον δὲ οἱ πελάζοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ παμπόλλων ἡμερῶν ὀδὸν ἀφεστηκότες, καὶ ἐν τοῖς ἐσπερίοις κατοικοῦντες μέρεσι Ῥωμαῖοι, καὶ Σπαρτιᾶται, τὴν τούτων συμμαχίαν μετὰ πολλῆς ἡσπάσαντο προθυμίας.

θ', ι'. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, ζητήσου ἐξᾶραι πάντα τὰ ἔθνη τὰ ἐρχόμενα ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἐκχεῶ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαβὶδ, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ, Πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ. » Ἄλλ' ἐγὼ μὲν αὐτοὺς τοσαύταις εὐεργεσίαις ἐπέκλυσα· τοὺς μὲν ἐπιόντας αὐτοῖς πολεμίους παντοδαπαῖς εἰδέαις ⁹⁷ θανάτου παραδιδούς, αὐτοῖς δὲ ἀνοίγων τὰς τοῦ ἔλεου πηγὰς, καὶ παντοίας αὐτοὺς ἀναπιμπλῶν χάριτος· αὐτοὶ δὲ με παραγεγνόμενον τοῖς ἐναντίοις ἡμεῖψαντο, καὶ σταυρῷ προσηλώσαντες στρατιωτικῷ ὄρατι τὴν πλευρὰν

VARIÆ LECTIONES.

⁹² Α αὐτῆν. ⁹³ Κύρ. Ex A et C suppl. ⁹⁴ τῆν. Des. in A. ⁹⁵ C τοῦτο. ⁹⁷ C ἰδέαις.

ἐξεκέντησαν, καὶ παροινούντες καὶ ἐπιτωθάζοντες, **A** stiterunt. Cæterum haud multo post videbunt me cum divina majestate venientem, tum et suam dementia lugebunt, et primogeniti adolescentis planctum imitabuntur, non aliter quam qui illum descent lamentantes.

« Ὄφονται γὰρ, φησὶ, πρὸς με, εἰς ὃν ἐξεκέντησαν⁸⁸, καὶ κόψονται ἐπ' αὐτῷ κοπετόν, ὡς ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ἐφ' ἑαυτοῖς ὀδύνην, ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ⁸⁹. (ια΄.) Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μεγαλυνοθήσεται ὁ κοπετὸς Ἱερουσαλήμ¹, ὡς κοπετὸς βόωνος ἐν πεδίῳ ἐκκοπομένου. » Καθὰπερ γὰρ ὀλοτόμοι βόας ὅτι πλείστα; ἐκτέμνοντες κτύπον ἀποτελοῦσι πολὺν· οὕτως ὁ τούτων κομμὸς κατακτυπήσει πάντων τὰς ἀκοάς. Οὐχ ἀπλῶς δὲ, τὰ ἄλλα δένδρα καταλιπὼν, τῆς βόας τέθεικε τὴν εἰκόνα· ἀλλ' ἐπειδὴ **B** καὶ ἀγαπητοῦ καὶ πρωτοτόκου πένθει τὸ ἐκείνων ἀπέκασε πένθος· ἀγάπης δὲ τύπος ἡ βόα, συνημμένους ἔχουσα λίαν καὶ ἠνωμένους τοὺς κόκκους, εἰκότως τῇ τούτων τῶν δένδρων τομῇ τὸν ἐκείνων ἔφησεν εἰκέναι: κομμόν.

ιβ'-ιδ'. « Καὶ κόψεται ἡ γῆ κατὰ φυλάς²· φυλὴ οἴκου Δαβὶδ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Φυλὴ οἴκου Νάθαν καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς· φυλὴ οἴκου Λευὶ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς· φυλὴ τοῦ³ Συμεὼν καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Πᾶσαι αἱ ὑπολείμεναι φυλαὶ, φυλὴ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. » Τοῦτο λέγει, ὅτι κατὰ φυλάς διαιρεθέντες, χωρὶς μὲν ἄνδρες, χωρὶς δὲ γυναῖκες τοῦτο δράσονται. Καὶ μέμνηται οὐ μόνον φυλῶν, ἀλλὰ καὶ πατριῶν, τῆς τε τοῦ Δαβὶδ, ἣ τὰς περὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ ἐπαγγελίας ἐδέξατο, καὶ τοῦ Νάθαν, ὃς τῆνικαδὲ προφητεῶν, καὶ τῆς τοῦ Δαβὶδ ἤκουσε προφητείας, καὶ αὐτὸς ἐκείνῳ προσέφερε τὰ οἰκεία θεσπίσματα. Μνημονεύσας δὲ καὶ τῆς τοῦ Λευὶ φυλῆς καὶ τῆς τοῦ Συμεὼν, ὕστερον ἐπήγαγε· « Πᾶσαι αἱ ὑπολείμεναι φυλαὶ, φυλὴ⁴ καθ' ἑαυτὴν κόψεται, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. » Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις προεῖρηκε· « Τότε ὀφονται⁵ τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. » Δῆλον δὲ, ὅτι ὅσοι τὴ θεῖον οὐκ ἐδέξαντο κήρυγμα, ὀρνηθήσονται τὸν οἰκεῖον προσμένοντες ὀλεθρον. Ἄλλὰ ταῦτα **D** μὲν ἔσται κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν. Τέως δὲ, φησὶ, τῆς ἐμῆς αὐτοῦς ἀξιώσω προμηθείας, καὶ ταῦτα εἰδὼς ὡς παραγενόμενον ἐπ' εὐεργεσίᾳ σταυρώσουσιν. Ἄλλ' ὅμως

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

α΄. « Πᾶς τόπος διανοιγόμενος ἔσται τῷ οἴκῳ Δαβὶδ καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, εἰς τὴν μετακίνησιν καὶ εἰς τὸν βάντισμόν. » Οἱ δὲ περὶ τὸν **x** Matth. xxiv, 20.

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ ὄψ. πρὸς με, εἰς ὃν ἐξεκ. Ita quoque leg. p. 1658, sed infra ad Malach. iii, 2 et t IV, Eran. dial. 2, deest πρὸς με. Cod. Aug. h. l. habet, καὶ ἐπιλέφονται πρὸς με ἄνθ' ὧν κατοργήσαντο. ⁸⁹ πρ. A præm. τ ὃ, et punctum ponit post sequi. ἐν τῇ ἡμ. ἐκείνῃ. ¹ Ἱερ. A præm. ἐν. ² φυλάς. In A et infra, ad Malach. l. c. repetitur. C addit καθ' ἑαυτὴν. ³ τοῦ. Des. in C. ⁴ φυλῆ. Repetitur in C. ⁵ ὄψ. Loco cit. est φανήσεται.

« Aspicient enim, inquit, me quem compunxerunt; et plangent super eum planctum, quasi super charissimum; et dolebunt dolore, quasi super primogenitum. (Vers. 11.) Die illo magnus erit planctus in Hierosolyma, sicut planctus malognati, quod in campo succiditur. » Quemadmodum enim qui ligna cædunt, maximum numerum malognanatorum **1655** secantes, magnum strepitum edunt: sic horum planctibus omnium mortalium aures circumsonabunt. Non temere autem, aliis arboribus omissis, ex malognano duxit similitudinem: sed quia et charissimi et primogeniti luctui illorum luctum comparavit, charitatis autem typus est malognanatum, grana habens valde conjuncta et unita, recte harum arborum sectioni illorum planctum similem esse dixit.

VERS. 12-14. « Et planget terra per tribus: tribus domus Davidis seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus Nathanis seorsum, et mulieres eorum seorsum; tribus domus Levi seorsum, et mulieres eorum seorsum; tribus Simconis seorsum, et mulieres eorum seorsum. Omnes reliquæ tribus, tribus seorsum, et mulieres eorum seorsum. » Per tribus, inquit divisi, seorsum viri a mulieribus, et mulieres seorsum a viris hoc facient. Nec tribuum solum meminit, sed etiam familiarum, et familiæ Davidis, quæ de Christo Domino promissiones suscepit, et Nathanis, qui tunc temporis prophetas, et Davidis prophetias audierat, et ipse ad illum sua vaticinia deferebat. Sed et tribuum etiam Levi et Simconis mentione facta, tum adjecit: « Omnes reliquæ tribus per se singulæ seorsum plangent, et mulieres eorum seorsum. » Hoc vero etiam Dominus in sacris Evangeliiis prædixit: **1656** « Tunc videbunt signum Filii hominis in cælo, et tunc plangent omnes tribus terræ. » Nec obscurum est, fore ut ii qui divinam prædicationem non susceperunt, lugeant omnes, supremum exitium expectantes. Sed hæc erunt sub tempus consummationis. Interim autem, inquit, eos tuehor, etsi non ignoro futurum ut me, cum ad illos beneficiis cumulandos advenero, in crucem agant. Sed tamen:

CAPUT XIII.

VERS. 1. « Omnis locus apertus erit in domo Davidis et habitatoribus Hierosolymæ, in transmutationem et in aspersionem. » Symmachus

vertit : « Erit apertus fons domui Davidis. » Quis vero hic sit fons, ipse Dominus per Jeremiam docet : « Me dereliquerunt, fontem aquæ vivæ. » Et in sacris Evangelii ait : « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. » Et : « Erit aqua, quam ego dabo ei, fons aquæ viventis et salientis in vitam æternam. » Hic apertus est domui Davidis, quia ex illa cognatione humanam naturam sumpsit. Apertus est etiam habitantibus Hierosolymam, in transmigrationem a Veteri Testamento ad Novum factam, et in aspersionem sacri baptismatis, per quod veniam peccatorum adepti sumus. Tunc, ait Dominus virtutum :

VERS. 2-4. « Disperdam nomina idolorum de terra, et non erit ultra eorum memoria : et pseudo-prophetas, **1657** et spiritum immundum auferam de terra. Et erit, si prophetaverit homo ultra, et dicet ad eum pater ejus et mater ejus qui genuerunt eum: Non vives, quoniam mendacium locutus es in nomine Domini ; et compedient eum pater ejus et mater ejus qui genuerunt eum, cum prophetaverit. Et erit die illo, confundentur prophetæ, unusquisque ex visione sua, cum prophetaverint, et induentur pelle cilicina, quia mentiti sunt. » Liqueat autem hoc factum fuisse ab illis qui in Christum crediderunt. Non modo autem, inquit, idolorum falsitatem exstinguam, sed divinationibus quoque deditos et a malo spiritu arreptos liberabo ab hoc errore. Tanta enim pietas versabitur in orbe terræ, ut nec pater, nec mater ignoscant filio divinationem consecranti, sed illi et vincula injiciant, et flagra infligant, et mortem intendent. Et omnes, qui falsa prædicere gestiunt, videntes pietatis potentiam, lugubrem vestem induent. Nam quod ait, « Induentur pelle cilicina, » hoc significat. Tanto autem timore corripientur, ut idolorum errorem abjiciant, et pro illo agrorum culturam amplectentur, et omnibus dicant : Ex quo natus sum, a parentibus hanc artem elidici.

τὴν πλάνην, γεωργίαν δὲ ἀντ' ἐκείνης ἀσπάξασθαι, τῶν πατέρων ἐδιδάχθην τὴν τέχνην.

VERS. 5, 6. « Et dicet, inquit : Non sum propheta ego, quia homo colens terram ego sum, et homo genuit **1658** me a juventute mea. Et dicent ad eum : Quid significant plagæ istæ inter scapulas tuas ? Et dicet : Percussus sum in domo dilecti mei. » Tales enim plagas a parentibus accipiet, ut ad longum usque tempus manifestas earum notas gerat : et interrogatus ab iis qui has videbunt, undenam has acceperit, palam dicet, has sibi parentes amanter infixisse plagas.

† Jerem. II, 13. † Joan. VII, 37. † Joan. IV, 14.

VARIE LECTIONES.

⁶ A αὐτῷ ἔσται μνηστία. ⁷ A ἐροῦσι. ⁸ A ἐπ'. ⁹ A αὐτόν. ¹⁰ A διότι. ¹¹ γῆν. A πραγμ. τὴν. ¹² καί. A δεῖ. ¹³ A ἐρώ. ¹⁴ ὡμ. A χερσῶν. ¹⁵ Ἐπλ. A et C πραγμ. ἄς. ¹⁶ A et C. τῷ ἀγαπητῷ.

A Σύμμαχον, « Ἔσται, φησὶν, ἀνοικομένη πηγή τῷ οἴκῳ Δαβὶδ. » Τίς δὲ αὕτη, αὐτὸς ὁ Κύριος διὰ Ἱερουσαλὶμ διδάσκει : « Ἐμὲ ἐγκατέλιπον, πηγὴν ὕδατος ζωῆς. » Καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις φησὶν : « Ἐί τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. » Καί, « Ἔσται τὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, πηγὴ ὕδατος ζῶντος, ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Αὕτη ἀνεύρηγ τῷ οἴκῳ Δαβὶδ ἔξ ἐκείνης γὰρ τῆς συγγενείας τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἀνέλαθεν. Ἀνεύρηγ δὲ καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ, εἰς τὴν μετακίνησιν τὴν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπὶ τὴν Καινὴν γεγενημένην, καὶ εἰς τὸν βάντισμὸν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, δι' οὗ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐδεξάμεθα. Τηνικαῦτα, φησὶν ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος :

β'-δ'. Ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνηστία ⁶ καὶ τοὺς ψευδοπροφήτας, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐξαρῶ ἀπὸ τῆς γῆς. Καὶ ἔσται ἐὰν προφητεύσῃ ἄνθρωπος ἔτι, καὶ ἐροῦσι ⁷ πρὸς αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, οἱ γεννήσαντες αὐτόν : Οὐ ζήσῃ, ὅτι ψευδῆ ἐλάλησας ἐν ὀνόματι Κυρίου : καὶ συμποδιοῦσιν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, οἱ γεννήσαντες αὐτόν, ἐν τῷ προφητεύειν αὐτόν. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καταισχυθήσονται οἱ προφῆται, ἕκαστος ἐκ τῆς ὁράσεως αὐτοῦ, ἐν τῷ προφητεύειν αὐτοὺς ⁹, καὶ ἐνδύσονται δέβριν τριχίνην, ἀνθ' ὧν ἐψεύσαντο. Ἐπὶ δὲ, ὅτι καὶ τοῦτο διὰ τῶν εἰς τὸν Χριστὸν πεπιστευκότων ἐγένετο. Οὐ μόνον δὲ τῶν εἰδώλων, φησὶ, κατασφῆσω τὸ ψεῦδος, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαντεῖαις χρωμένους, καὶ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος ενεργουμένους, ταύτης ἐλευθερώσω τῆς πλάνης. Τοσαύτη γὰρ εὐσέβεια καθέξει τὴν οἰκουμένην, ὥστε μήτε πατέρα, μήτε μητέρα φεῖδεσθαι παιδὸς πειρωμένου μαντεύεσθαι, ἀλλὰ καὶ δεσμὰ αὐτῷ περιβάλλειν, καὶ μάστιγας ἐπιφέρειν, καὶ θάνατον ἀπειλεῖν. Καὶ πάντες δὲ οἱ τῷ ψευδῇ προλέγειν αἰρούμενοι, θεώμενοι τῆς εὐσεβείας τὴν ἐπικράτειαν, πένθιμον περιβαλοῦνται σχῆμα. Τὸ γὰρ, « Ἐνδύσονται δέβριν τριχίνην, » τοῦτο ὀροῖ. Τοσαύτω δὲ κατασχεθήσονται δεῖε, ὡς ἀρνηθῆναι μὲν καὶ λέγειν πᾶσιν, ὅτι Εὐθὺς τεχθεῖς ταύτην παρὰ

ε', ζ'. « Ἐρεῖ γὰρ, φησὶν : Οὐκ εἰμι προφήτης ἐγώ, ὅτι ¹⁰ ἄνθρωπος ἐργαζόμενος γῆν ¹¹ ἐγὼ εἰμι καὶ ¹² ἄνθρωπος ἐγέννησέ με ἐκ νεότητός μου. Καὶ ἐροῦσι ¹³ πρὸς αὐτόν : Τί αἱ πληγαὶ αὗται ἀναμέσου τῶν ὠμων ¹⁴ σου ; Καὶ ἐρεῖ : Ἐπλήγην ¹⁵ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ ¹⁶ μου. » Τοιαύτας γὰρ δέξεται παρὰ τῶν γεγεννηκότων πληγὰς, ὡς μέχρι πολλοῦ φέρειν ἐναργῆ τὰ σημεῖα, καὶ ἐρωτώμενον ὑπὸ τῶν ταῦτα ὀρώντων, πόθεν ταύτας ἐδέξατο τὰς αἰτίας, λέγειν προφανῶς, ὅτι ταύτας αὐτῷ οἱ γεγεννηκότες ὡς ἀγαπῶντες ἐπέθεσαν.

ζ'. « Ρομφαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, A καὶ ἐπὶ ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ ¹⁷, λέγει Κύριος παντοκράτωρ ¹⁸· πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται ¹⁹ τὰ πρόβατα. » Ἐπειδὴ γὰρ ἔφη· « Ἐπιβλέφονται πρὸς με, εἰς δὲ ἐξεκέντησαν, » ἵνα μὴ νομίσωσι παρὰ γνώμην αὐτῶν τὸ σωτήριον ὑπομεῖναι πάθος, διδάσκει διὰ τοῦ Προφήτου, ὡς ἐκὼν ἐλθὺθε, καὶ ἐς τὸν ἐταπείνωσε γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Ὅσπερ ἔνεκεν ὁ προφητικὸς λόγος τὴν θείαν σηματοῖζει συγχώρησιν, καὶ ρομφαίαν δεικνύσιν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐπιτροπυμένην πρότερον· εἶθ' οὕτω κατὰ τοῦ ποιμένου χωροῦσαν· καὶ μετ' ἐκείνον, κατὰ τῶν ἐκείνου πολιτῶν, ἢ συμφύλων ²⁰, κατὰ τὴν Ἀκύλαν. Μετὰ γὰρ τὸν Δεσπότην, καὶ κατὰ τῶν εὐων αὐτοῦ θεραπεύοντων ἐχώρησεν, τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, φημι, καὶ τῶν ἐκείνους διαδεξαμένων κηρύκων. Ταύτης δὲ τῆς μαρτυρίας καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς θείοις Εὐαγγελίοις μέμνηται. Εἰρηκῶς γὰρ· « Ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ σκανδαλισθήσθε ἐν ἐμοί· » ἐπήγαγε· « Ἐγγράπται γὰρ· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς. » Ἐἵτα ὁ προφητικὸς ἐπάγει λόγος· « Καὶ ἐπιστρέψω ²¹ τὴν χειρὰ μου ἐπὶ τοὺς μικροὺς ποιμένας ²², » τοὺς ὄνομα ποιμένων ἔχοντας, ἱερέας καὶ διδατκάλους, τοῦ δὲ πράγματος ἐρήμους ὑπάρχοντας.

η', θ'. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν πάσῃ τῇ γῆ ²³ λέγει Κύριος, τὰ δύο αὐτῆς μέρη ²⁴ ἐξολοθρευθήσεται καὶ ἐκλείψει· τὸ δὲ τρίτον ὑπολείφθησεται ἐν αὐτῇ. Καὶ διάξω τὸ τρίτον διὰ πυρὸς, C καὶ πυρώσω αὐτούς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ ²⁵ αὐτούς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσόν. » Κατ' ἐκείνον, φησὶ, τὸν καιρὸν, μετὰ ταύτην αὐτῶν τὴν λύτταν, τὰς δύο μοίρας τοῦ πλήθους παραδώσω σφαγῇ, τὸ δὲ τρίτον καθάπερ ἀργύριον καὶ χρυσόν διὰ πυρὸς δοκιμάσω, τοῖς πεντοδαποῖς παραδιδούς πειρασμοῖς· ὧν καταφρονοῦντες, καὶ διὰ καρτερίας τῶν λυπηρῶν ἀπάντων περιγιγνόμενοι, εἰλικρινῆ μοι καὶ γνησίαν δεῖξουσιν ²⁶ τὴν διάθεσιν. « Αὐτὸς γὰρ, φησὶν, ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομά μου, καὶ ἐγὼ ἔπακούσομαι αὐτοῦ ²⁷, καὶ ἐρῶ· Λαὸς μου οὗτός ἐστι. Καὶ αὐτὸς ἐρεῖ· Κύριος ὁ Θεὸς μου. » Λέγει ταῦτα περὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευούτων. Πρὸς γὰρ τοῖς ὀνόματι ἀποστόλοις καὶ ἐτέροις ἐβδομήκοντα ἐξελέξατο· μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν, καὶ ἑκατὸν εἴκοσι κατὰ ταῦτον εὐρέθησαν ὄντες. Ὁ δὲ θεσπέσιος Παῦλος καὶ πεντακοστοὶς αὐτῶν ὁμοῦ συνηγμένοις ἔφησεν ὀφθῆναι. Ὁ δὲ θεοτάτος Πέτρος δημηγορήσας, νῦν μὲν τρισχιλίους, νῦν δὲ πεντακισχιλίους εἰς ζῶην ἐσαγήνευσεν. Ὁ δὲ μέγας Ἰάκωβος τῷ μακαρίῳ Παύλῳ φησὶ· « Θεωρεῖς, ἀδελφε,

Vers. 7. « Ensis, surge super pastorem meum, et super virum civem ejus, dicit Dominus omnipotens : percutite pastorem, et dispergentur oves. » Quoniam enim dixit : « Aspicient me quem compererunt b, » ne arbitrentur, eum invitum salutarem passionem perpassum fuisse; docet per prophetam quod sponte sua venerit, et seipsum humiliaverit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis c. Quare propheticus sermo divinam effingit concessionem, et gladium ostendit prius a Patre concessum, tum deinde contra pastorem procedere; ac post illum, contra illius cives, sive, ut Aquila vertit, contribules. Nam post Dominum, in benevolos ejus famulos, sacros dico apostolos, processit, et in prædicatores qui illis successerunt. Hujus porro testimonii Dominus quoque in sacris Evangeliiis meminit. Nam cum dixisset : « Omnes scandalum sumetis de me in nocte ista d, » **1659** adjecit : « Quia scriptum est : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis e. » Addit postea sermo propheticus : « Et convertam manum meam super parvos pastores, » sacerdotes et doctores, qui nomen quidem pastorum habent, reipsa vero tales non sunt.

Vers. 8, 9. « Et erit die illo, dicit Dominus, in tota terra duæ ejus partes peribunt et deficient : tertia autem pars relinquetur in ea. Et transducam tertiam partem per ignem, et uram eos, sicut uritur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum. » Per id tempus, inquit, post hanc illorum rabiem, duas partes populi interficiam, tertiam autem sicut argentum atque aurum igne probabo, tradens eos in varias tentationes : quas continententes, et constantissime omnes acerbitates superantes, sincero erga me et germano erunt affectu. « Ipse enim, inquit, invocabit nomen meum, et ego exaudiam eum, et dicam : Populus meus iste est; et ipse dicet : Dominus Deus meus es tu. » Hæc de iis ait qui ex Judæis crediderunt. Etenim, præter apostolos duodecim e, elegit alios septuaginta f. Jam vero post resurrectionem centum et viginti simul inventi fuerunt f. Divinus autem Paulus etiam quingentis eum apparuisse ait simul in unum congregatis g. Cum item **1660** Petrus concionaretur, nunc tria millia, nunc quinque millia ad vitam expiscatus fuit g. Magnus porro Jacobus beato Paulo dicit : « Vides, frater, quot millia sint Judæorum qui crediderunt h. » Hæc per divum Zachariam præsignificavit Deus. fore ut duæ

^b zach. xii, 10. ^c Philipp. ii, 8. ^d Marc. xiv, 27. ^e Ibid. ^f Matth. x, 1. ^g Luc. x, 1 f. ^h Act. i, 15. ⁱ I Cor. xv, 6. ^k Act. ii, 41; iv, 4. ^l Act. xxi, 20.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ αὐτ. Α μου. ¹⁸ λ. Κ. παντ. Ex A suppl. ¹⁹ Α διασκορπισθήσονται. ²⁰ συμφ. Aquila interpretatus est σύμφυλόν μου. ²¹ Α ἐπέξω. ²² ποιμ. Des. in A. ²³ ἐν π. τ. γῆ. Des. in A. ²⁴ Α μέρη ἐν αὐτῇ. ²⁵ C δοκιμάσω ²⁶ δεῖξουσιν. Ita cum C legimus. Sirm. ἔξουσιν. ²⁷ Α αὐτῷ.

partes propter incredulitatem pereant, testia vero, A tentationibus approbata et genuina visa, ejus populus dicatur, eum Dominum et Deum appellans. Idem et per alium prophetam dixit Deus: « Si fuerit numerus filiorum Israelis ut arena maris, reliquiae salvabuntur i. » Hoc et beatus Zacharias rursus docet in sequentibus.

ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. » Τοῦτο καὶ διὰ τῶν ἐπαγομένων πάλιν ὁ μακάριος Ζαχαρίας ἔφη ²⁰.

CAPUT XIV.

Vers. 1. « Ecce dies Domini venit, et dividetur spolia tua in te. » Hostibus videlicet hæc dividentibus.

Vers. 2. « Et congregabo omnes gentes adversus Hierosolymam ad bellandum, et capietur civitas, B et diripientur domus, et mulieres polluentur; et egredietur dimidia pars civitatis in captivitatem: reliqui autem populi mei non peribunt de civitate. » Fama enim est, Vespasiano et Tito bellum parantibus, id temporis fideles ex revelatione urbem reliquiss. Hoc vero etiam in Evangeliiis Christus Dominus jussit: « Cum videritis circumdari ab exercitibus 1661 Hierosolymam, tunc scitote appropinquasse finem ejus: tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes; et qui super tecto, ne descendat, ut quid tollat de domo sua i. » De his itidem per Zachariam prædixit:

« Reliqui non peribunt. (Vers. 3.) Et egredietur Dominus in acie in gentibus illis, sicut dies commissionis ejus die prælii. » Instruet autem aciem, non pro Judæis pugnans, sed contra illos copias ducens. « Et aderit Dominus Deus meus, et omnes sancti cum eo. » Angelorum intelligit legiones.

Vers. 4. « Et stabunt pedes ejus die illo super monte Olivarum, qui est e regione Hierosolymæ ad orientalem plagam. » Unde enim ad caelos ascendit, inde victoriam dat bellum gerentibus contra Hierosolymam. Postea dicit montis fore quadripartitam divisionem, ita ut pars ad orientem, altera ad occidentem, tertia tendat ad aquilonem, quarta ad meridiem.

« Scindetur enim, inquit, mons Olivarum, dimidium ejus ad orientem, et dimidium ejus ad occidentem (et) mare, vorago valde magna: et inclinabit dimidia pars montis ad aquilonem, et dimidia pars ejus ad austrum, vallis magna. (Vers. 5.) Et obturabitur vallis montium usque ad Jassam: et obturabitur sicut obturata est a facie terræ

¹ Isa. x, 22. ² Luc. xxi, 20; Marc. xiii, 14, 15.

VARIAE LECTIONES.

²⁰ τ. πεπ. Loco cit. post Ἰουδαίων ponitur. ²¹ C φησίν. ²² A ἡμέραι ἔρχονται τοῦ Κυρ. ²³ C λέγει Κύριος. ²⁴ A διασκορπισθήσονται. ²⁵ A ἐπισυναγάγω. ²⁶ οἱ κατ. Des. in C. ²⁷ ἐν παρ. A καὶ παρατάσσεται. ²⁸ Καὶ — αὐτοῦ. Des. in A. ²⁹ ἄγ. Αἱ ἄγγελοι. ³⁰ Κατ. Des. in C. ³¹ αὐτοῦ. Des. in A. ³² τὸ — δύσιν. Des. in A. ³³ δύσ. θάλλ. Duplex h. l. coaluit interpretatio. ³⁴ φάραγξ μεγ. Des. in A. ³⁵ ἡ — Ἰασσά. A ἡ κοιλὰς τῶν ὀρέων μου, καὶ ἐγκολληθήσεται φάραγξ ὀρέων ἕως Ἀσαήλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

α'. « Ἰδοὺ ἡμέρα ²⁰ ἔρχεται Κυρίου ²¹, καὶ διαμερισθήσεται ²² τὰ σκυλά σου ἐν σοί. » Τῶν πολεμίων δηλονότι ταῦτα διανενομένων.

β'. « Καὶ ἐπισυνάξω ²³ πάντα τὰ ἔθνη ἐπὶ Ἱερουσαλήμ εἰς πόλεμον, καὶ ἀλώσεται ἡ πόλις, καὶ διαρπαγῆσονται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται· καὶ ἐξελεύσεται τὸ ἡμισυ τῆς πόλεως ἐν αἰχμαλωσίᾳ· οἱ δὲ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ μου οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶσιν ἐκ τῆς πόλεως. » Φασὶ γάρ, Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου μελλόντων ἐπιστρατεύειν, τοὺς τρινηκαῦτα πιστοὺς ἐξ ἀποκαλύψεως τὴν πόλιν καταλιπεῖν. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῶν θείων Εὐαγγελίων ἐκέλευσεν ὁ Δεσπότης Χριστός· « Ὅταν ἴδητε κυκλομένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, γινώσχετε ὅτι ἔγγυς τὸ τέλος αὐτῆς· τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβάτω ἄρα! τι ἐκ τῆς οἰκίας. » Περὶ τούτων καὶ διὰ τοῦ μακαρίου προεθέσπισε Ζαχαρίου, ὅτι

« Οἱ κατάλοιποι ²⁴ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶσι. (γ'.) Καὶ ἐξελεύσεται Κύριος ἐν παρατάξει ²⁵ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐκείνοις, καθὼς ἡμέρα παρατάξεως αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. » Παρατάσσεται ²⁶ ὅκ Ἰουδαίων ὑπερμαχῶν, ἀλλὰ κατ' ἐκείνων στρατηγῶν. « Καὶ ²⁷ παρέσται Κύριος ὁ θεός μου, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι ²⁸ μετ' αὐτοῦ. » Λέγει δὲ τῶν ἀγγέλων τὰ τάγματα.

δ'. « Καὶ στήσονται οἱ πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸ κατέναντι Ἱερουσαλήμ ἐξ ἀνατολῶν. » Ὅθεν γὰρ εἰς οὐρανοὺς ἀνελήφθη, ἐκεῖθεν δίδωσι τοῖς κατ' Ἰουδαίων στρατευομένοις τὴν νίκην. Εἶτα λέγει, ὅτι διαιρεθήσεται τετραχὰ τὸ ὄρος, ὡς τὸ μὲν κατ' ἀνατολὰς, τὸ δὲ κατὰ δυσμὰς, τὸ δὲ κατὰ βορρᾶν, τὸ δὲ κατὰ νότον D χωρῆσαι.

« Καὶ ²⁹ σχισθήσεται γὰρ, φησὶ, τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸ ἡμισυ αὐτοῦ ³⁰ πρὸς ἀνατολὰς, καὶ τὸ ³¹ ἡμισυ αὐτοῦ πρὸς δύσιν θάλασσαν ³², χάος μέγα σφόδρα, καὶ κλινεῖ τὸ ἡμισυ τοῦ ὄρους πρὸς βορρᾶν, καὶ τὸ ἡμισυ αὐτοῦ πρὸς νότον, φάραγξ μεγάλη ³³. (ε'.) Καὶ ἐμφραχθήσεται ἡ ³⁴ φάραγξ τῶν ὀρέων ἕως Ἰασσά, καὶ ἐμφραχθήσεται, ὡς τρόπον

ἐνεφάρα ἡ ἀπὸ προσώπου τοῦ σεισμοῦ ἐν ἡμέραις ⁴⁴ A motus in diebus Ozia regis Judæ. » *Mcniem* autem, mea **1662** sententia, vocat phalangem hostium ad obsidendam Hierosolimam divisam; et alios partem ejus orientalem, alios occidentalem occupantes, et alios rursus partem aquilonarem, alios meridionalem custodientes. Par autem erat, ipsum etiam montem hanc divisionem sustinere, Deo contra eos iram suam demonstrante. Et enim cum Dominum in crucem egissent, tenebræ factæ sunt super universam terram, et terra mota repentinus eis tumulus fieri properabat: montes vero contra eos alas emittebant. Ait ergo: His montibus abruptis, vallium quoque transitus obturabuntur, quemadmodum sub Ozia magno terræ motu facta. Si enim propter illum, qui minus peccarat et sacerdotium illicite usurparat, universorum Dominus terram ita concussit, majoribus hos par est calamitatibus affici, qui majorem impietatem ausi sunt. Neque enim, cum elementa viderent ad crucis facinus commoveri, penitentiam admiserunt remedia. Quare propheta, iis omissis quæ tempore ultionis facta sunt, convertit sermonem ad ea quæ acciderunt die iniquitatis.

Ἔκδοξ δὲ ἦν καὶ τὸ ὄρος αὐτὸ τὴν διαίρεσιν ταύτην ὑπομένειναι, τοῦ Θεοῦ τὴν κατ' αὐτῶν δεικνύσας ὄργην. Καὶ γὰρ ἤνικα τὸν Δεσπότην τῷ σταυρῷ προσήλωσαν, σκότος μὲν ἐξεχύθη κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, κλονουμένη δὲ ἡ γῆ τάφος αὐτοῖς αὐτοσχέδιος γενέσθαι ἠπειγέτο, τὰ δὲ ὄρη κατ' αὐτῶν ἤφειε τὰς πτέρυγας. Λέγει τοίνυν ἐπι τούτων τῶν ὄρων βραγέων, καὶ τῶν φαραγγῶν αἱ διαβάσεις ἐμπραχθήσονται· καθάπερ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ μεγάλου σεισμοῦ γενομένου. Εἰ γὰρ δι' ^B ἐκεῖνον ἐλάττονα πλημμυλήσαντα, καὶ τῆς ἱερωσύνης παρανόμως κατατολήσαντα, οὕτως ἔσεισε τὴν γῆν τῶν ὄλων ὁ Κύριος ⁴⁵, μερίζων οὕτοι πειραθῆναι δίκαιοι συμφορῶν, τὰ μέζονα τολμήσαντες δυσσεβήματα. Οὐδὲ γὰρ θεασάμενοι συγκινουμένην τὴν κτίσιν ἐπὶ τῷ τολμήματι τοῦ σταυροῦ, τὰ τῆς μεταμελείας προσεδέξαντο φάρμακα. Διὸ περ ὁ Ἠροφήτης καταλιπὼν τὰ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τιμωρίας γεγεννημένα, μεταφέρει τὸν λόγον ἐπὶ τὰ συμβάντα κατὰ τὴν τῆς παρανομίας ἡμέραν.

ζ'. « Ἐν ἐκείνῃ γὰρ, φησὶ, τῇ ἡμέρᾳ, » καθ' ἣν ὁ τῆς οἰκουμένης σταυρωθήσεται Σωτὴρ, « οὐκ ἔσται φῶς. » Καὶ τοῦτο ἡ ἱστορία ἐδίδαξεν· « Ἀπὸ ⁴⁶ γὰρ ἕκτης ὥρας μέχρις ἐνάτης σκότος ἐγένετο καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, » ἵνα πάντες οἱ ἄνθρωποι τῇ τῆς προφητείας μαρτυρήσωσιν ἀληθεῖα. ^C « Ἀλλὰ ⁴⁷ φύχος καὶ ἥγας ἔσται μίαν ἡμέραν ⁴⁸. » Καὶ τούτου δὲ οἱ εὐαγγελισταὶ μάρτυρες, καὶ τῶν ἀποστόλων ὁ κορυφαῖος ἐν τῷ πυλῶνι παρὰ τὴν πυρὰν θερμαινόμενος.

ζ'. « Καὶ ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη γνωστὴ ⁴⁹ τῷ Κυρίῳ. » Ἄνω γὰρ ἅπαντα προσέγιωσκειν ὁ Θεός. « Καὶ οὐχὶ ⁵⁰ ἡμέρα, καὶ οὐ ⁵¹ νύξ. » Ἐὰν γὰρ ἡμέραν αὐτὴν προσαγορεύσαι θελήσω, ἐπέχει με τῆς μεσημβρίας τὸ σκότος· ἐὰν δὲ νύκτα βουληθῶ ὀνομάσαι: διὰ τὸ σκότος, κωλύει με τὸ μέχρις ἕκτης ὥρας, καὶ τὸ μετὰ τὴν ἐνάτην γερόμενον φῶς. Τοῦτο καὶ διὰ τοῦ Προφήτου προλέγει· « Καὶ ⁵² πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς. » Εἶτα τὰ ἐντεῦθεν φυόμενα ἀγαθά.

η'. « Ἐν ⁵³ τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη ἐξελεύσεται ὕδωρ ζῶν ἐξ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ⁵⁴ τὸ ἦμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὸ ἦμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ⁵⁵ ἐσχάτην. » Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτου τὸ σωτήριον κήρυγμα, τὸ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην δραμὸν, καὶ τὰ τε ἔφα, τὰ τε ἐσπέρια τῆς θείας διδασκαλίας ἐμπλήσαν. Καὶ κατ' αὐτὴν μέντοι τὴν ἱστορίαν ἔστιν ἰδεῖν τὴν τῆς προφητείας ἀληθειαν·

^k Matth. xviii, 45.

VARIE LECTIONES.

⁴⁴ ἐν ἡμ. Ex A et C suppl. ⁴⁵ Κύρ. C ποιητής. ⁴⁶ ἀπὸ, κ. τ. λ. Aliter l. c. leg. ⁴⁷ ἀλλὰ. A καί. ⁴⁸ ἔστ. μ. ἡμ. Hæc solent initium facere vers. 7. ⁴⁹ Ἄ γνωστὴ ἔσται. ⁵⁰ Ἄ οὐχ. Ita quoque supra, p. 1029. ⁵¹ οὐ. Ed. prior hab. ἡ. ⁵² Καί. Ex A suppl. ⁵³ Ἐν. A præm καί. ⁵⁴ καί. Des. in A. ⁵⁵ τῆ. Ex A et C suppl.

VERS. 6. « Illo enim, inquit, die, » quo orbis terræ Conservator in crucem agetur, « non erit lux. » Quod historia (evangelica) docet: « Ab hora enim sexta usque ad nonam tenebræ factæ sunt super universam terram, » ut omnes homines prophetiæ **1663** veritati testimonio essent. « Sed frigus et gelu erit uno die. » Hujus vero etiam evangelistæ testes, et apostolorum coryphæus iu atrio ad ignem calefaciens sese.

VERS. 7. « Et dies ille notus Domino. » A principio enim omnia præsciebat Deus. « Et non dies, neque nox. » Si enim *diem* illum appellare velim, prohibent me tenebræ meridiæ: sin *noctem* nominare propter tenebræ velim, vetat quæ usque ad horam sextam et post horam nonam exorta est lux. Hoc etiam per prophetam prædicat: « Et ad vesperam erit lux. » Deinde bona inde nata.

VERS. 8. « Die illo egredietur aqua viva ex Hierosolyma: dimidium ejus ad mare primum, et dimidium ejus ad mare novissimum. » Per hoc designat salutarem prædicationem, quæ universum orbem pervasit, et orientem atque occidentem divina doctrina cumulavit. Juxta historiam quoque cernere licet prophetiæ veritatem. Illo enim die ex sancto latere patuit salutis fons, ex quo

duplices mysteriorum latices suscepimus, aquam, A inquam, et sanguinem, quæ qui vidit, testatus est¹. Quorum unum purgat nos et liberat a peccatis; alterum nutrit, et rigat, et germinare facit. Explicat etiam tempus, quo hæc acciderint. « In 1664 astate et in vere erit sic. » Quoniam enim quidam bifariam dividunt annum, in hiemem et æstatem; quidam in quatuor partes distribuunt, in ver, æstatem, autumnum et hiemem, utrumque posuit propter Judæorum impudentiam, ut ex horum et illorum sententia veritatem ostendat. Sive enim in æstatem et hiemem æquum distribuitis, æstatis erit principium, si hæc accident; sive quatuor ponitis tempestates, cognoscite veris esse tempus hujus tempus. Tunc aperte imperabit orbi terræ ille quem in crucem egistis, et error quidem de multitudine deorum funditus peribit.

VERS. 9. « Erit autem Dominus unus, et nomen ejus unum, circuiens omnem terram et desertum. » Non enim Judæi tantum hæc intelligent, sed etiam gentes, tum quæ ad austrum, tum quæ ad aquilonem Hierosolymæ habitant, quæ olim Dei cognitione caruerunt. Hoc enim dixit propheta.

VERS. 10. « A Gabaa usque ad Remmon ad austrum Hierosolymæ: Rhama vero in loco permanebit, a porta Benjaminis usque ad portam primam. » Per hæc designat Bethleem. Etenim beatus Matthæus, cum eadem puerorum narraret, propheticum testimonium attulit, « Vox in Rhama audita est, ploratus, ejulatus et ululatus multus: Rachel deplorans filios suos². » Dicit autem: « Sublatis impiis illis, 1665 fideles habitabunt etiam in terra ad Benjaminem pertinente.

VERS. 11. « Et anathema non erit amplius, et habitabit in Hierosolyma confidenter. » Per *anathema* vero a Deo abalienationem significavit. Non enim idolis amplius adhærescent in Christum credentes, sed cum pietate inhabitabunt Hierosolymam. His ita predictis, convertit sermonem ad Gogum et Magogum, et ad eos qui simul cum his bellum urbi Hierosolymæ intulerunt. Ait enim:

VERS. 12. « Et erit ruina, qua percutiet Dominus omnes populos, qui militaverunt contra Hierosolymam: Tabescent carnes eorum stantium super pedes suos, et oculi illorum defluent de foraminibus eorum, et lingua eorum tabescet in ore eorum. » [15-15] Docet, cujusmodi pœnis divinitus afficiendi sint: fore enim ut corpora eorum tabescant, et

κατ' ἐκείνην γὰρ τὴν ἡμέραν ἐκ τῆς ἁγίας ἀνεστρωθή πλευράς ἢ τῆς σωτηρίας πηγῆ, ἀφ' ἧς τὰ διπλά τῶν μυστηρίων ἐδεξάμεθα νάματα· τὸ ὕδωρ, φημί, καὶ τὸ αἷμα, ἀπερὸ ἐωρακῶς μεμαρτύρηκε. Τὸ μὲν καθαῖρον ἡμᾶς, καὶ τὸν ἁμαρτημάτων ἐλευθεροῦν· τὸ δὲ διατρέφον, καὶ ἄρθον, καὶ τεθηλέναι παρασκευάζον. Λέγει δὲ καὶ τὸν καιρὸν ἐν ᾧ ταῦτα συνέθη. « Ἐν θέρει καὶ ἔαρ ἐστὶ οὕτως. » Ἐπειδὴ γὰρ οἱ μὲν διχὰ εἰς χειμῶνα καὶ θέρος, οἱ δὲ τετραχὰ εἰς ἔαρ, καὶ θέρος, καὶ μετόπωρον, καὶ χειμῶνα, τὸν ἑνιαυτὸν διαιροῦσιν, ἀμφοτέρα τέθεικε διὰ τῶν Ἰουδαίων ἀναίδεϊαν, ἵνα καὶ κατὰ τούτους καὶ κατ' ἐκείνους τὴν ἀλήθειαν δείξῃ. Ἐἴτε γὰρ εἰς θέρος καὶ χειμῶνα τὸν ἑνιαυτὸν διαιρεῖτε, θέρος ἐστὶ⁵⁶ ἀρχή, ὅτε ταῦτα συμβήσεται· εἴτε τέσσαράς ἐσται⁵⁷ ἀρχή, ὅτε ταῦτα συμβήσεται. Ἐἴτε γὰρ εἰς φάτε τὰς τροπὰς, γινώσκετε ἔαρος εἶναι καιρὸν τὸν τοῦτου καιρὸν. Τότε προφανῶς βασιλεύσει τῆς οἰκουμένης ὁ παρ' ὑμῶν ἀνασκολοπισθεὶς, καὶ ἡ μὲν πολυθεὸς πλάνη λήψεται πέρας.

Θ'. « Ἔσται⁵⁸ δὲ Κύριος εἷς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν, κυκλοῦν⁵⁹ πᾶσαν τὴν γῆν καὶ τὴν ἔρημον. » Οὐ γὰρ μόνον Ἰουδαῖοι ταῦτα φρονήσουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ πάλαι θεογονασία; ἔρημα ἔθνη, τὰ τε ἀπὸ νότου τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰ ἀπὸ βορρᾶ· τοῦτα γὰρ εἶπεν ὁ Προφήτης.

Ι'. « Ἀπὸ Γαβαᾶ⁶⁰, καὶ ἕως Ῥεμμῶν⁶¹, κατὰ νότον Ἱερουσαλήμ· Ῥαμὰ δὲ ἐπὶ τοῦ τόπου μενεῖ, ἀπὸ τῆς πύλης Βενιαμίν, ἕως τῆς πύλης⁶² τῆς πρώτης. » Διτίττεται δὲ διὰ τούτων τὴν Βηθλεέμ· καὶ γὰρ ὁ μακάριος Ματθαῖος, τῶν παίδων ἱστορήσας τὸν φόνον, τὴν προφητικὴν τέθεικε μαρτυρίαν, βοῶσαν· « Φωνὴ ἐν Ῥαμὰ ἠκούσθη, θρήνος⁶³ καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολὺς· Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς. » Λέγει δὲ, ὅτι τῶν δυσσεβῶν ἐκείνων ἀναιρεθέντων, οἱ πεπιστευκότες κατοικήσουσι καὶ τὴν τῷ Βενιαμὴν προσήκουσαν γῆν.

ΙΑ'. « Καὶ ἀνάθεμα οὐκ ἔσται ἐτι, καὶ κατοικήσει τὴν⁶⁴ Ἱερουσαλήμ πεποιθότως. » Διὰ δὲ τοῦ ἀναθέματος τὴν τοῦ Θεοῦ ἐτήμανεν ἀλλοτρίωσιν· οὐκ ἐτι γὰρ εἰδῶλοις προσέξουσιν οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότες, ἀλλὰ μετ' εὐσεβείας τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκήσουσιν. Οὕτω ταῦτα προσηρηκῶς, μεταφέρει τὸν λόγον ἐπὶ τὸν Γῶγ καὶ Μαγῶγ, καὶ τοὺς σὺν ἐκείνοις κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ στρατεύσαντας. Φησὶ γὰρ ὅτι·

ΙΒ'. « Καὶ αὕτη ἐστὶ ἡ πτώσις, ἣν κόψει Κύριος πάντας τοὺς λαοὺς, ὅσοι ἐπεστράτευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ· Ταχῆσονται αἱ σάρκες αὐτῶν ἐστηκῶτων ἐπὶ τῶν ποδῶν⁶⁵ αὐτῶν, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ῥηφσονται ἐκ τῶν ὀπῶν αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ταχῆσεται ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. » Διδάσκει οἷαις θεηλάτοις παραδοθήσονται τιμωρίαις· τὰ τε γὰρ

¹ Joan. xix, 34, 35. ² Matth. ii, 18 et Jerem. xxxi, 15; vel juxta LXX, xxxviii, 15

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁶ C ἐστίν. ⁵⁷ Ἔσται, κ. τ. λ. Quæ ex hoc vers. desunt, infra, t. IV. Gr. Aff. Car. serm. 10, ita leg. Καὶ ἔσται Κύριος εἷς βασιλεὺς ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐστὶ, κ. τ. λ. ⁵⁸ A κυκλῶν. ⁵⁹ A Γαβαεὶλ. ⁶⁰ Leg. esse videtur Ῥεμμῶν, juxta rec. lect. ⁶¹ τ. πύλ. A πρᾶξιν. τοῦ τόπου. ⁶² θρ. — πολὺς. Des. in edit. priori. ⁶³ τῆν. Des. in A. ⁶⁴ A τοὺς πόδας.

σώματα αὐτῶν ἐκτακίσονται, φησί, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκκοπήσονται, καὶ φθορὰν ὑπομενοῦσιν αἱ γλῶσσαι· ἔξω δὲ αὐτοὺς τῶν οἰκείων καταστήσας φρενῶν τῶν ὄλων ὁ Κύριος, κατ' ἀλλήλων αὐτοὺς χωρῆσαι παρασκευάσει, ὥστε ταῖς ἀλλήλων δεξιαῖς τῷ θανάτῳ παραπεμφθῆναι· οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ στρατηγούμενοι Ἰουδαῖοι θεαταὶ μόνον τοῦ θανάτου γενόμενοι, τὸν ἐκείνων σκυλεύσουσι πλοῦτον, χρυσὸν ὅτι πλεῖστον, καὶ ἄργυρον, καὶ ἐσθῆτα πολυτιμον κομιζόμενοι· οἱ γὰρ ἵπποι, σὺν τοῖς ὄνοις, καὶ ἡμίονοις, καὶ καμήλοις, φθορὰ μετὰ τῶν ἀνθρώπων παραδοθήσονται.

15. « Καὶ ἔσται, ὅσοι ἐὰν καταλειφθῶσιν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ἐλθόντων ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀναβῆσονται ἐν αὐτῶν ⁶⁵ κατ' ἐνιαυτὸν τοῦ προσκυνεῖν ⁶⁶ τῷ βασιλεῖ Κυρίῳ παντοκράτορι, καὶ τοῦ εορτάζειν ⁶⁷ τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας. » Ταύτης δὲ τῆς νίκης, φησὶ, γενομένης, τοσοῦτο δέος ἐπιπέσειται τοῖς καταλειπομένοις τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν, ὡς κατ' ἐνιαυτὸν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ τρέχειν, καὶ τῷ Κυρίῳ τῶν ὄλων τὸ σέβας προσφέρειν, καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ πανηγυρίζειν τῆς Σκηνοπηγίας τὴν ἑορτὴν· ἐπιτήδειος γὰρ εἰς ἀποδημίας ὁ ταύτης καιρὸς, θέρους ὑπάρχων καιρὸς.

15-10'. « Καὶ ἔσται, ὅσοι ⁶⁸ μὴ ἀναβῶσιν ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν τῆς γῆς εἰς Ἱερουσαλήμ ⁶⁹, τοῦ προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ Κυρίῳ παντοκράτορι, καὶ οὗτοι ἐκείνοις ⁷⁰ προστεθήσονται, καὶ ⁷¹ οὐκ ἔσται ἐπ' αὐτοὺς ὑπέρος. Ἐὰν δὲ φυλὴ Αἰγύπτου μὴ ἀναβῆ, μηδὲ ἔλθῃ ἐκεῖ ⁷², καὶ ἐπὶ τούτους ⁷³ ἔσται ἡ πληγὴ ⁷⁴, ἣν πατάξει ⁷⁵ Κύριος πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα ἂν μὴ ἀναβῆ τοῦ εορτάσαι τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας. Αὕτη ⁷⁶ ἔσται ἡ ἁμαρτία Αἰγύπτου, καὶ ἡ ἁμαρτία πάντων τῶν ἐθνῶν, ὅσα ἂν μὴ ἀναβῆ τοῦ εορτάσαι τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας. » Ὅσοι δὲ, φησὶ, τῶν ἐθνῶν εὐσεβεῖν δοκίμασαντες, εἶτα κατολιγώρησαντες ἴδον εὖ καὶ καλῶς προσέλαντο, μὴ ἀφίκωνται κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὴν προεξηρημένην πανήγυριν, ταυτὰ πέρισσονται τοῖς ἐπιστρατεύουσι καὶ δεξαμένοις τὴν τιμωρίαν. Καὶ οὗτοι γὰρ, φησὶν, ἐκείνοις προστεθήσονται, καὶ οὐκ ἔσται ἐπ' αὐτοὺς ὑπέρος· » ἀντὶ τοῦ, φιλανθρωπίας οὐδεμιᾶς ἀπολαύσουσιν. Ἐἴτε δὲ Αἰγύπτιοι, εἴτε ἄλλοι τινὲς, ἐκπλαγέντες τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καταμελήσωσι ταύτης τῆς ἑορτῆς, καὶ τὸ προσήκον ἐν αὐτῇ τῷ Θεῷ μὴ προσενέγκωσι σέβας, καὶ ἐπ' αὐτοὺς, φησὶν ἔσται ἡ πτώσις· ἐπειδὴ χαλεπὰ πλημμελοῦσι, μεμαθηκότες μὲν τὴν τῶν οἰκείων εἰδώλων ἀσθένειαν, προφανῶς δὲ θεασάμενοι τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύν, καὶ τῇ προτέρᾳ βίθυμιά προσμένοντες.

17, κα'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται τὸ ἐπὶ τὸν χαλινὸν ⁷⁷ τοῦ ἵππου ἁγίου Κυρίῳ ⁷⁸ παντοκράτορι, καὶ ἔσονται οἱ λέβητες ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου, ὡς φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηρίου. Καὶ ἔσται πᾶς

oculi eorum effodiantur, et linguæ penitus corrumpantur, atque hos universorum Dominus mentis usu privatus, inter se configere faciat, ut mutuis vulneribus interficiantur. Judæi vero, sub Deo duce militantes, spectatores tantum cædis facti, illorum divitias prædabuntur, aurum quam plurimum, et argentum, et vestem pretiosam auferentes. Equi enim una cum asinis, et mulis, et camelis, interneccioni simul cum hominibus tradentur.

1666 VERS. 16. « Et erit, quicumque derelicti fuerint de cunctis gentibus quæ venerunt contra Hierosolymam, ascendent per annos singulos, ut adorent regem Dominum omnipotentem, et celebrent festum tabernaculorum. » Hac autem, inquit, victoria reportata tantus metus injicietur reliquis exteris gentibus, ut quotannis Hierosolymam accurrant, et Domino universorum honorem deferant, et simul cum populo celebrent festum tabernaculorum; nam ad peregrinas profectioes hujus festi tempus erat idoneum, cum esset tempus æstivum.

VERS. 17-19. « Et erit, qui non ascenderint de familiis terræ Hierosolymam, ut adorent regem Dominum omnipotentem, et isti illis apponentur, et non erit super eos imber. Sin autem tribus Ægypti non ascenderit, nec venerit illuc, et super eos erit ruina, qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ non ascenderint, ut celebrent solemnitate Tabernaculorum. Hoc erit peccatum Ægypti, et peccatum omnium gentium quæ non ascenderint ut celebrent festum Tabernaculorum. » Quotquot autem, inquit, ex gentibus pietatem professi fuerint, deinde abjectis his quæ bene et honeste inchoarant, non venerint de more ad supradictum **1667** festum, eadem patientur ac illi qui bellum intulerunt et pœnas dederunt. Illi enim, ait, etiam illis apponentur: et non erit super eos imber; » hoc est, nullam misericordiam assequentur. Sive autem Ægyptii, sive alii quidam, qui Dei potestatem admirati sunt, hoc festum neglexerint, et debitum in eo cultum Deo non attulerint, *super eos quoque* inquit, *erit ruina*, quia graviter delinquent qui, cum idolorum suorum infirmitatem perceperint, plenissime vero Dei robur viderint, adhuc in priori inertia errantes permanent.

VERS. 20, 21. « Die illo erit quod super frenum equi est sanctum Domino omnipotenti: et erunt lebetes qui in domo Domini sunt, sicut phialæ ante faciem altaris. Et erit omnis lebes in Hierosolyma

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵ ἐν. Des. in A. ⁶⁶ A προσκυνῆσαι. ⁶⁷ A εορτάσαι. ⁶⁸ ὅς. A addit ἐάν. ⁶⁹ εἰς Ἱερ. Ex A suppl. ⁷⁰ C ἐκεῖ. ⁷¹ καὶ ὑπέρος. Des. in A. ⁷² ἐκ. Des. in C. ⁷³ A τούτου. ⁷⁴ πλ. A πτώσις. ⁷⁵ C ἡ ἂν πατάξῃ. ⁷⁶ Vers. 19 in A omissus est, ob similitudinem, ut videtur. ⁷⁷ Infra, t. III, *Hist. eccl.*, l. c. 17 leg. τῷ χαλινῷ. ⁷⁸ Κυρίῳ. A et C præm. τῷ.

e. in Juda sanctus Domino omnipotenti : et venient omnes qui immolant, et sument ex eis, et coquent in illis. » In finitis enim gentibus illis interfectis, tanquam decimas quasdam, plurima ex spoliis Domino obtulerunt. Etenim frena dedicarunt gratias agentes ob stragem equorum : et lobetes quam plurimos velut phialas quasdam ante altare posuerunt, ad usus eorum qui undique eo proficiscebantur et victimas offerebant. Quicumque enim egebat, unum ex his sumebat, ad coquendas carnes victimarum. Lucente autem eo tempore divino beneficio, **1668** « Non erit amplius Chananæus in domo Domini omnipotentis. » Hoc est, qui partes Chananæorum sequatur ; qui impie vivat, et in iniquitate versetur. Dominus omnipotens autem hanc vocem veram esse hoc etiam tempore præstat, ut nemo in nobis Chananæus videatur : sed omnes secundum leges evangelicas vivamus, et beatam spem expectemus adventumque magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, quocum Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

λέβης ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐν τῷ Ἰουδαίᾳ ἅγιος ὁ κύριος ὁ παντοκράτωρ, καὶ ἤξουσιν πάντες οἱ θυσιάζοντες, καὶ λήφονται ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐψήσουσιν ἐν αὐτοῖς. » Τῶν γὰρ μυρίων ἐκείνων ἀναιρεθέντων ἔθνῶν, ὅσον ἀκροθίνια προσέφερον τῷ θεῷ τῶν σκύλων τὰ πλείστα. Καὶ χαλινούς γὰρ ἀνέθηκαν, χάριν ὁμολογοῦντες ὑπὲρ τῆς τῶν ἵππων σφαγῆς· καὶ λέγητας δὲ ὅτι πλείστους, οἷόν τινας φιάλας πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τεθείκασιν, εἰς τὰς χρείας τῶν πανταχόθεν ἀφικνουμένων, καὶ προσφερόντων τὰ θύματα. Πᾶς γὰρ δεόμενος ἕνα τούτων λαμβάνων ἤψει τῶν ἱερῶν τὰ κρέα. Κατ' ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν τῆς θείας εὐεργεσίας λαμπύσης, « Οὐκ ἔσται Χαναναῖος ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου παντοκράτορος. » Τοῦτέστι, τὰ Χαναταίων φρονῶν, ἀσεβεία συζῶν, παρανομία χρώμενος. Παράσχοι δὲ τῶν ὄλων ὁ κύριος τῆνδε τὴν φωνὴν ἐπαληθεῦσαι καὶ νῦν, καὶ μηδένα ἐν ἡμῖν Χαναταῖον ὀφθῆναι, ἀλλὰ πάντας κατὰ τοὺς εὐαγγελικοὺς πολιτεῦσθαι νόμους, καὶ τὴν μακαρίαν περιμένειν ἐλπίδα, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ A ἄγιον.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΜΑΛΑΧΙΑΝ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO MALACHIAE PROPHETAE.

1669 ARGUMENTUM.

Moses magnus legislator, primus quidem divina eloquia nobis conscripta reliquit ; divinus vero Malachias post omnes, qui prophetiam conscripserunt, divina oracula scriptis mandavit. Tempus autem non similiter quidem, ut alii prophetæ, expressit : ex his tamen quæ prænuntiavit, planum fecit quod post divini templi **1670** ædificationem, et populi pacem, hac gratia ornatus fuerit. Non enim eos negligentiae circa ædificationem templi accusat, quemadmodum heatus Aggæus et Zacharias ; sed divina beneficia illis in memoria

C

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Μωσῆς μὲν ὁ μέγας ὁ νομοθέτης, πρῶτος ἡμῖν ἀνάγραπτα τὰ θεῖα καταλέλοιπε λόγια· ὁ δὲ θεσπέσιος Μαλαχίας μετὰ πάντας, τοὺς προφητεῖαν συγγραφότας τὰ θεῖα θεσπίσματα συγγραφῇ παραδέδωκε. Τὸν δὲ χρόνον, τοῖς ἄλλοις παραπλησίως, οὐκ εἶρηκεν· ἐδήλωσε δὲ δι' ὧν προεφήτευσεν, ὡς μετὰ τὴν οἰκοδομίαν τοῦ θείου ναοῦ, καὶ τοῦ λαοῦ τὴν εἰρήνην, ταύτης ἠξιώθη τῆς χάριτος. Οὐ βραθυμίαν γὰρ αὐτοῖς ἐγκαλεῖ τὴν περὶ τὴν οἰκοδομίαν, καθάπερ Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας οἱ μακάριοι, ἀλλὰ ἀναμνήσκει αὐτοὺς τῶν θεῶν εὐεργεσιῶν· ἐγκαλεῖ:

δὲ χωρὶς μὲν τοῖς ἱερεῦσι, χωρὶς δὲ τοῖς ἄλλοις, A
 τὰς ὑπ' αὐτῶν τολμωμένας παρανομίας φέρων εἰς
 μέσον. Προκηρῦττει δὲ τοῦ Δεσπότην Χριστοῦ τὴν
 κατὰ σάρκα παρουσίαν, καὶ τὴν σωτηρίαν, ἥς διὰ
 ταύτην ἀπῆλause τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. Προθε-
 σπίζει δὲ καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν κλῆσιν, καὶ Ἰουδαίων
 τὴν ἀπιστίαν, καὶ πρὸς τοῦτοις τὴν δευτέραν τοῦ
 Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν. Ἄγγελος δὲ τῆ
 Ἑλλάδι καλεῖται φωνῆ, *Μαλαχίας* δὲ τῆ Ἑβραίων.
 Ἄρχεται δὲ τῆς προφητείας οὕτως ⁸⁰·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

α'. « Λῆμμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ἐν
 χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ. » Ληφθεῖσά μου, φησὶν, ἡ δικά-
 νοια ὑπὸ θείας χάριτος, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀπάν-
 των ἐκτὸς γενομένην, τὴν περὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐδέξατο
 προσηγορεύειν· οὐχ ἵνα μόνος ταύτην ἔχω τὴν γνώ-
 σιν, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτοῖς· ἐπαγγελίω ⁸¹ τὰ δηλωθέντα.
 Τούτου χάριν ⁸² ἑαυτὸν ἀγγελον προσηγορεύσειεν, ὡς
 τοῖς θεοῖς λόγοις ὑπηρετοῦντα. Οὕτως ὑποδείξας
 τὸν δι' αὐτοῦ φθεγγόμενον Κύριον, παραινεί τῷ λαῷ
 προσέχειν τοῖς λεγομένοις. « Θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρ-
 δίας ὑμῶν. » Ἄντι τοῦ, Σὺν ἀκριβεῖα πάτη τοῖς θεο-
 οἰς λόγοις προσέχετε.

β'. « Ἠγάπησα ὑμᾶς, λέγει Κύριος, καὶ εἴπατε·
 Ἐν τίνι ἠγάπησας ἡμᾶς ⁸³; » Οὐχ ὡς ἐρωτήσεως
 τοιαύτης ὑπὸ τοῦ λαοῦ γενομένης τέθεικεν· ἀλλὰ τὸ
 ἀγνωμον αὐτῶν τῆς διανοίας ἐλέγχει, ὅτι τοσαύτης
 ἀγάπης παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἀπολαύσαντες, οὐ
 μόνον ἀγνώμονες περὶ τὸν εὐεργέτην ἐγένοντο, ἀλλὰ
 καὶ αὐτὸ τοῦτο ἠγνόησαν, ὅτι ἠγαπήθησαν. Διόπερ
 ἐλέγχει αὐτῶν τὴν ἀχάριστον γνώμην, ἀνωθεν ἐκ
 τῶν προγόνων δεικνύς τὴν τῆς ἀγάπης ὑπερ-
 βολήν.

« Οὐκ ἀδελφὸς ἦν Ἡσαῦ τοῦ Ἰακώβ, λέγει Κύ-
 ριος· καὶ ἠγάπησα τὸν Ἰακώβ (γ'), τὸν δὲ Ἡσαῦ
 ἐμίσησα; » Ἵσμε σαφῶς, φησὶ, καὶ ὑμεῖς ταῖς Μω-
 σαϊκαῖς ἐντρεφόμενοι διηγεκῶς ἱστορίας, καὶ Ἡσαῦ
 καὶ ὁ Ἰακώβ ὁ ὑμέτερος γενάρχης, καὶ τὸν αὐτὸν
 ἔσχον πατέρα, καὶ ἐκ μιᾶς ἐδιδάστησαν μήτρας, καὶ
 τὴν αὐτὴν κατ' αὐτὸν ⁸⁴ ῥήξαν γαστέρα· ἀλλ' ὅμως
 οὐδὲ ἡ κοινωμία τῆς φύσεως, οὔτε ὁ χρόνος τῆς γεν-
 νήσεως εἰς ὃν ἀμφοτέρων, ἴσην αὐτοῖς παρεσκευάσε
 τὴν ἐμὴν δοῦναι διάθεσιν· ἀλλὰ καὶ τοῦ πατρὸς τοῖς
 τῆς φύσεως νόμοις ἀκολουθοῦντος, καὶ τῷ Ἡσαῦ
 δοῦναι τὰ πρωτοτόκια φιλονεικοῦντος, τὸν Ἰακώβ
 ἀντ' ἐκείνου τὰ πρεσβεῖα λαβεῖν ἰσχυρόμησα. « Τὸν
 μὲν γὰρ ἐμίσησα, » διὰ τὴν πονηρίαν τοῦ τρέπου·

revocat, et scorsim sacerdotes, scorsimque alios
 insimulat, ab eis admissa scelera in medium
 producens. Simul etiam Domini Jesu Christi adven-
 tum secundum carnem præsignificat, et salutem
 quam per eum genus humanum consecutum est.
 Prædicit insuper gentium vocationem, et Judæorum
 incredulitatem, tum præterea secundum adventum
 Dei Salvatoris nostri. Cæterum lingua Græca Ange-
 lus appellatur, Hebraica vero *Malachias*. Prophetiam
 vero sic exorditur :

CAPUT PRIMUM.

1671 VERS. 1. « Assumptio verbi Domini super
 Israel, in manu angeli ejus. » Mens mea, inquit,
 a divina gratia assumpta, et extra humana omnia
 constituta, de Israele prædictionem suscepit : non
 ut hanc ego notionem solus habeam, sed ut ipsis
 quoque annuntiem quæ (mihi) significata sunt. Hac
 enim de causa seipsum angelum appellavit, quod
 divinorum sermonum administer esset. Ubi ad
 hunc modum ostendit, Dominum ipsius ore verba
 facere, adhortatur populum ut ad ea quæ dicuntur
 attendat : « Ponite super corda vestra. » Hoc est,
 diligenter ad divinos sermones attendite.

VERS. 2. « Dilexi vos, dicit Dominus, et dicitis :
 In quo dilexisti nos? » Non hoc posuit, quasi a
 populo facta sit interrogatio : sed ingratum eorum
 animum reprehendit, quod cum tantopere a Deo
 universorum dilecti fuissent, non solum ingrati
 erga benefactorem fuerint, sed etiam hoc ipsum
 ignorarint, quod dilecti essent. Quare ingratum
 eorum animum arguit, demonstrans jam olim a
 majorum tempore dilectionis magnitudinem.

« Nonne frater erat Esau Jacob, dicit Dominus :
 et dilexi Jacob ; (VERS. 3) Esau autem odio
 habui? » Plane, inquit, nostis etiam vos, qui in
 Mosaicis historiis assidue versamini, Esau et Jacob
 generis vestri principem, et eundem habuisse
 patrem, et ex eodem utero prodiisse, atque in
 eodem **1672** simul ventre habitasse : tamen nec
 communio naturæ, nec idem utriusque tempus
 genituræ, fecit ut pari eos affectu prosequeretur.
 Sed quamvis pater eorum leges naturæ sequeretur,
 et Esau primogenituræ jura dare conaretur, curavi
 ut non hic, sed Jacob prærogativam acciperet.
 « Illum enim odio habui, » propter morum malitiam ;
 « Jacob vero dilexi, » quod virtutis studiosus esset.

VARLE LECTIONES.

⁸⁰ F hoc loco, A autem in fine libri addit : *Μαλαχίας* ἐρμηνεύεται ἀγγελος. Οὗτος μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν
 τίκεται ἐν Σοφρηῶ ἐκ γένους Λευὶ. Καὶ ἐτι πάνυ νέος ὡν καλὸν βίον ἔσχεν. Καὶ ἐπειδὴ πᾶς ὁ λαὸς ἐτίμα
 αὐτὸν ὡς ἀμεμπτον καὶ πρᾶν ἐκάλεσον Μαλαχίαν αὐτὸν, ὃ ἐστιν ἀγγελος· ἦν γὰρ καὶ τῷ εἶδει εὐπρε-
 πής. Ἀλλὰ καὶ ὅσα αὐτὸς εἶπεν ἐν προφητεία, αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀγγελος ὀφθαλμοῦ Θεοῦ ἐπέδευτέρου τοῦς
 λόγους αὐτοῦ. Τὸν δὲ ἀγγελον οὐδὲς ἀνάξιος ἐθεώρει, ἀλλ' ἡ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἤκουσε μόνον. Οἱ δὲ ἄξιοι καὶ
 τὸ εἶδος αὐτοῦ ἐθεώρουν, ὡς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀναρχίας, ὡς γέγραπται ἐφαρρωτεμ (ita),
 τουτέστιν ἐν βίβλῳ Κριτῶν. Καὶ ἐτι νέος ὡν προσετέθη πρὸς τοῦς πατέρας αὐτοῦ ἐν βίῳ ἀγαθῷ, καὶ
 ἐτάφη μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. His addit F. ὅπως τὸ πνεῦμα ἀγαπητῶς ὁ θεὸς ἐξελέξατο, αὐτοὶ δὲ
 εἰδιῶλοι προσέδρομον, καὶ τοῦ Θεοῦ τῆς δουλείας ἀπέστησαν. Καὶ οὐδὲ ἐξ αὐτῶν τὸν Χριστὸν σαρκωθέντα
 ἠδέσθησαν· ὅθεν αὐτοῖς ἀρὰ ἀκαρπίας καὶ τῆς εἰς τὰ ἔθνη διασπορᾶς ἐπάγεται. ⁸¹ C ἀπαγγέλιω. ⁸² χάρ.
 C præt. γάρ. ⁸³ ἡμ. C add. τὸ εἴπατε, Ἐν τίνι ἠγάπησας ἡμᾶς. ⁸⁴ C κατὰ ταυτὸν.

Quin etiam Esau posteri. quoniam progenitoris A mores æmulati sunt, * curæ meæ expertes manserunt. Unde nunc quasi in solitudinem redacti sunt. Hoc enim sequentia declarant.

« Et posui terminos ejus in desolationem, et hæreditatem ejus in domo deserti. (VERS. 4.) Quare si dixerit: Idumæa destructa est, revertamur, et reædificemus desolatam ejus; hæc dicit Dominus omnipotens: Ipsi ædificabunt, et ego destruam, et vocabuntur eis termini iniquitatis, et populus super quem constitutus est Dominus usque in æternum. » Si enim suas urbes reædificare aggrediantur, spem eorum vanam efficiam: et iniquitatis suæ fructus solitudinem percipient. Hoc enim est quod dicit: « Et vocabuntur eis termini iniquitatis. » Et hanc a me maledictionem semper possidebunt.

VERS. 5. « Et oculi vestri videbunt, et vos dicetis: Magnificatus est Dominus super terminos Israelis. » Hoc vero cernentes cognoscetis quantopere 1673 mihi curæ sitis. Patefacta in hunc modum sua in eos charitate, valde ingratum eorum animum redarguit.

VERS. 6. « Filius glorificat patrem, et servus dominum suum timebit: et si pater ego sum, ubi est gloria mea? et si Dominus sum ego, ubi est timor mei? dicit Dominus omnipotens. » Duo, inquit, affectus in omnibus subditis dominantur, dilectio et timor; sed ille in filios, hic in servos cadit. Ego autem vobis utrumque nomen tribui: non enim modo servos sed etiam filios nominavi: « Ego enim dixi: Dii estis et filii Excelsi omnes, » Et: « Filios genui et exaltavi. » Et: « Filius primogenitus meus Israel P. » Si igitur filiorum nomen adamatis, præstate honorem, quem patri offerre debetis. Sin autem servos vos esse arbitramini, cur timorem quem servos habere convenit, non habetis? præsertim cum ejusmodi habeatis Dominum, qui omnium rerum visibilium et invisibilium simul imperium tenet. Hactenus itaque in commune eos reprehendit: deinde vero separatim accusationem instituit; et primo sacerdotum delicta arguit, quia majoribus accusationibus digni erant, qui non solum ipsi peccarent, sed etiam ad peccandum exemplo aliis essent.

« Vos sacerdotes, qui despicitis nomen meum, et dixistis: In quo despeximus nomen tuum? » Vestra negligentia in sacerdotalibus officii 1674 abjectum me, nulliusque momenti * apud vulgus

° Psal. LXXXI, 6. ° Isa. 1, 2. P Exod. IV, 22.

VARIAE LECTIONES.

° ἐὰν εἴπῃ. A ἐρεῖ. ° A ἀνοικοδομήσουσι. ° C καὶ γὰρ εἰ ἐπιχειρήσουσι. ° E Ἰσρ. A præm. τῷ.
 ° A ἐαυτοῦ, omisso φοβηθήσεται. ° C δεῖξατε. ° C ἀρχὴ τε καὶ τύπος τ. ἄλλ. γινόμενοι.

« ἰγάπησα δὲ τὸν Ἰακώβ, » ὡς ἀρετῆς ἔραστῆν. Καὶ μέντοι καὶ τὸ γένος τοῦ Ἡσαῦ, ἐπειδὴ τοῦ προπάτορος· τὸν τρόπον ἐξήλωσεν, ἀμελούμενον παρ' ἐμοῦ διετέλεσε. Διόπερ καὶ τὴν ἔρημIAN ταύτην ὑπέμεινε: τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐπιχρῶμένων ἐδῆλωσε.

« Καὶ ἔταξα τὰ ὄρια αὐτοῦ εἰς ἀφανισμόν, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ εἰς δώματα ἐρήμου. (8.) Διότι ἐὰν εἴπῃ °. Ἡ Ἰδουμαία κατέστραπται, καὶ ἐπιστρέψωμεν, καὶ ἀνοικοδομήσωμεν τὰς ἠρημωμένας αὐτῆς· τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι °, καὶ ἐγὼ καταστρέψω, καὶ ἐπικληθήσεται αὐτοῖς ὄρια ἀνομίας, καὶ λαὸς, ἐφ' ὃν παρατίθεται Κύριος ἕως αἰῶνος. » Κἀν γὰρ ἐπιχειρήσωσι ° τὰς οἰκείας οἰκοδομήσαι πόλεις, ψευδεῖς B αὐτῶν ἀποφανῶ τὰς ἐλπίδας, καὶ λήψονται τῆς ἀνομίας τὴν ἔρημIAN καρπόν. Τοῦτο γὰρ εἶπε· « Καὶ ἐπικληθήσεται αὐτοῖς ὄρια ἀνομίας. » Καὶ ταύτην παρ' ἐμοῦ μέχρι τέλους λήψονται τὴν ἀράν.

ε'. Καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν βρῶνται, καὶ ὑμεῖς ἐρεῖτε· Ἐμεγαλύθη Κύριος ὑπεράνω τῶν ὀρίων Ἰσραὴλ °. » Τοῦτο δὲ θεασάμενοι γινώσασθε, ὅτι ὑμεῖς ἀπολαύετε παρ' ἐμοῦ προμηθείας. Οὕτω δεῖξας ἦν ἔσχε περὶ αὐτοὺς ἀγάπην, τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀγνωμοσύνην ἐλέγχει.

ς'. « Υἱὸς δοξάζει πατέρα, καὶ δούλος τὸν κύριον αὐτοῦ ° φοβηθήσεται· καὶ εἰ πατὴρ εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἔστιν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἔστιν ὁ φόβος μου; λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Διό, C φησὶ, διαθέσεις ἐν τοῖς ἀρχομένοις ἄπεισι πολιτευόντι, ἀγάπη καὶ φόβος· ἀλλ' ἡ μὲν υἱός, ἡ δὲ δούλοις ἀρμόττει. Ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀμφοτέρων τῶν ὀνομάτων μετέδωκα· οὐ γὰρ μόνον δούλους, ἀλλὰ καὶ υἱός· προσηγόρευσα· « Ἐγὼ γὰρ εἶπον· Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. » Καὶ· « Υἱὸς ἐγέννηται καὶ ὕψωσα. » Καὶ· « Υἱὸς πρωτότοκος μου Ἰσραὴλ. » Eἰ μὲν οὖν τὴν τῶν υἱῶν προσηγορίαν ἀσπάξασθε, δεῖξασθε ° τὸ γέρας, ὅπερ ὡς πατρὶ προσφέρειν ἐπέλγεσθε. Eἰ δὲ δούλους σφᾶς αὐτοὺς ὑπολαμβάνετε, τί δῆποτε τὸ δέος, ὃ προσήκει δούλους ἔχειν, οὐκ ἔχετε; καὶ ταῦτα τοιοῦτον ἔχοντες Κύριον, ὃς πάντων ὀμοῦ τῶν ὀρωμένων καὶ τῶν ἀοράτων κρατεῖ: Μέχρι μὲν οὖν τούτου κοινῇ πᾶσιν αὐτοῖς ἐπεμέμφατο· ἐντεῦθεν δὲ κατὰ διαίρεσιν τὴν κατηγορίαν ποιεῖται· καὶ πρῶτον τῶν ἱερέων διελέγχει τὰ πλημμελήματα, ἐπειδὴ καὶ μειζρόνων ἐγκλημάτων ἦσαν ἄξιοι, οὐ μόνον αὐτοὶ παρανομούντες, ἀλλὰ καὶ παρανομίας ἀρχέτυπον τοῖς ἄλλοις γενόμενοι °.

« Ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομά μου, καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι ἐφραυλίσαμεν τὸ ὄνομά σου; » Ἢ περὶ τὴν ἱερατικὴν λειτουργίαν ὑμῶν καταφρόνησις εὐτελεῖ μὲν τινα καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου παρῶ

τοῖς πολλοῖς δείκνυσιν· ὑμεῖς δὲ οὐδὲ τούτου λαμβά- A
νετε αἰσθῆσιν, οὐδὲ γινώσκειν τὸ πλημμελοῦμενον
βούλεσθε. Τὸ γὰρ· « Εἶπατε· Ἐν τίνι ἐφαυλίσαμεν
τὸ ὄνομά σου; » τοῦτο δηλοῖ· οὐκ ἐπειδὴ ῥήματα
τοιούτοις ἐκέχρητο, ἀλλ' ἐπειδὴ λογισμοὺς τοιούτους
ἐκέκτηντο. Εἶτα καὶ τοῦ φαυλισμοῦ λέγει τὰ αἷτια.

ζ. « Προσάγοντες πρὸς τὸ θυσιαστήριόν μου τοὺς
ἄρτους ἡλισγημένους, καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι ἡλισγή-
σαμεν αὐτούς; Ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς· Τράπεζα Κυρίου
ἐξουδενωμένη⁹⁵ ἐστὶ· καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα ἐξουδενώ-
σατε⁹⁶. » Τοὺς ἡλισγημένους οἱ περὶ τὸν Ἀκύλαν
καὶ Σύμμαχον μεμολυσμένους ἤρμηνεύκασι, ἀντὶ
τοῦ, οὐ κατὰ νόμον εἰργασμένους, ἀλλὰ παρανόμω;
γεγεννημένους. Ταῦτα δὲ ἐτολμάτε, οὐχ ἡγούμενοι
σεπτὴν εἶναι τὴν ἀφιερωμένην μοι τράπεζαν. Εἰ γὰρ
ἐκείνη τὸ⁹⁷ προσήκον ἀπενεῖματε σέβας, πάσης ἀν
ἡζιώσατε σπουδῆς τὰ ἐπ' αὐτῆς μοι προσφερόμενα.
Ἐπειτα οὐ δεσποτικῶς, ἀλλὰ πατρικῶς αὐτοῖς ἐγ-
καλεῖ, ὅτι καὶ τυφλά καὶ χωλὰ προσέφερον θύματα,
ἄρτια τοῦ νόμου σαφῶς ἱερατεύειν καλεῦντος. Καὶ
δεικνύς τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολὴν· « Προσάγαγε
δὴ, φησὶν, αὐτὸ τῷ ἡγούμενῳ σου, εἰ προσδέξεται⁹⁸,
εἰ λήφεται πρόσωπόν σου, λέγει Κύριος παντοκρά-
τωρ. » Εἰ γὰρ ὁ τὴν αὐτὴν σοι περιχειρήμενος φῶσιν
ὑβριν ἡγεῖται καὶ παροινίαν τὴν τοιαύτην τιμῆν,
καὶ οὐδὲ παρόντα ἐρυθριζέ σε, ἀλλὰ τὸ κακῶς προσ-
φερόμενον ἀποπέμπεται δῶρον, σκόπησον, ἤλικον
ἐστὶν ἀσέθημα τὸ τῷ Δημιουργῷ τῶν ὄλων τοιαῦτα
προσφέρειν. Εἶτα χρήσασθαι μεταμελείᾳ συμβου-
λεύει, καὶ τὴν οἰκείαν εὐμένειαν ὑπισχνεῖται.

θ. « Καὶ⁹⁹ νῦν ἐξιλίσσεσθε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ
ὑμῶν, καὶ δεήθητε αὐτοῦ, » ἵνα ἐλεήσῃ ὑμᾶς. Καὶ
πλείονα αὐτοῖς αἰσθῆσιν ἐντιθεὶς τοῦ τολμήματος,
ἐναργέστερον ποιεῖται τὸν ἐλεγχον· Ἐν χερσὶν ὑμῶν
γέγονε ταῦτα, οὐ πατρῶϊαν ὑμῖν ἐγκαλῶ παρανομίαν,
ἀλλ' ἐτι καὶ νῦν ὑφ' ὑμῶν τολμωμένην. « Εἰ λήψομαι
ἐξ ὑμῶν πρόσωπα; λέγει Κύριος παντοκράτωρ. »
Τοῦτο⁹⁷ κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστῶν· Δίχα γὰρ με-
τανοίας ὡς ὑμῖν γενήσομαι;

ι. « Διότι καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι,
καὶ οὐκ ἀνάψετε⁹⁸ τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν. »
Ἐπειδὴ δὲ ἀναγῆσθαι ἐσχάτην νοσεῖτε, οἶδα ὡς τῆς
ἐμῆς ὑμᾶς αὐλῆς ἀποπέμφομαι, καὶ οἶόν τινας θύρας
ἀποκλείσω, τὴν κατὰ νόμον παῦσαν λατρείαν· οὐ
γὰρ ἀνέξομαι μάτην θυσίας προσφέρεισθαι, οὐδενὸς
τὴν ἐντεῦθεν δυνάμειν δεχομένου. Οὕτως Ἰουδαίους
προαγορεύσας⁹⁹ τῆς νομικῆς ἱερουργίας τὴν παῦσαν,
τὴν καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον τῶν ἔθνῶν προκηρύττει
θυσίαν. Καὶ πρῶτον μὲν πρὸς αὐτοὺς Ἰουδαίους
φησὶν· « Οὐκ ἔστι μοι·¹ θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος
παντοκράτωρ², καὶ θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν
χειρῶν ὑμῶν. » Εἶτα τῶν ἔθνῶν προδηλοῖ τὴν εὐσε-
βείαν·

A haberi facit. Vos autem nec hujus rei sensum
capitis, nec delictum cognoscere vultis. Illud enim :
« Dixistis : In quo despeximus nomen tuum? » hoc
significat : non quod ejusmodi verbis usi fuerint,
sed quod istiusmodi cogitationes habuerint. Postea
causam explicat contemptus.

VERS. 7. « Offerentes ad altare meum panes pollutos,
et dixistis : In quo polluimus ipsos? In eo quod
dicitis : Mensa Domini despecta est; et quæ super-
posita sunt, despexistis. » *Pollutos* Aquila et
Symmachus interpretati sunt *inquinatos*, hoc est,
non secundum legem confectos, sed illegitime factos.
Hæc autem patrabatis, non arbitantes honorandam
esse mensam mihi consecratam. Si enim debitum
honorem huic habuissetis, omni studio curassetis
ea quæ mihi offeruntur super eam. [8] Deinde non
ut Dominus, sed ut pater eos arguit, quod cæcas
et claudas offerrent victimas, cum lex aperte jubeat
integras immolari. Et impietatis ostendens magni-
tudinem : « Offer illud, inquit, duci tuo, an susceperit te; an acceperit faciem tuam, dicit Dominus
Deus omnipotens. » Si is qui eadem qua tu natura
est præditus, contumeliam et flagitium existimat
ejusmodi honorem, nec te præsentem erubescit,
sed male oblatum munus rejicit, considera quanta
sit impietas omnium rerum Opifisci 1675 telia
offerre. Deinde ad pœnitentiam adhortatur, suavi-
que benevolentiam pollicetur.

C VERS. 9. « Et nunc placate faciem Dei vestri,
et rogate eum, » ut misereatur vestri. Et majorem
istorum delictorum sensum infūgens, acrius accusat.
In manibus vestris, inquit, hæc fuerunt : non
paternæ iniquitatis vos accuso, sed illius quam vos
etiam nunc admittitis. « An suscipiam ex vobis
facies vestras? dicit Dominus omnipotens. » Hoc
per interrogationem legendum est : An sine pœ-
nitentia misericors erga vos ero?

VERS. 10. « Quia et in vobis claudentur ostia,
et non succendetis meum altare gratis. » Cum au-
tem extremo stupore et indolentia correpti sitis,
certe ex aula mea vos ejiciam : et tanquam ostia
quædam occludam, cultus secundum legem sinem
D faciens. Non enim patiar temere victimas offerri,
cum ad neminem utilitas ulla inde perveniat. Sic
Judæis vaticinatus cessationem legalis sacerdotii,
mundum* et incruentum gentium prædicit sacri-
ficium. Et primum quidem ad Judæos ipsos verba
facit : « Non est mihi voluntas in vobis, dicit Do-
minus omnipotens, et sacrificium non suscipiam
de manibus vestris. » Deinde gentium pietatem
ostendit :

VARIE LECTIONES.

⁹⁵ Α ἐξουδενωμένη. ⁹⁶ Α ἐξουθενώται. ⁹⁷ τό. Des. in C. ⁹⁸ προσο. Α add. σέ. ⁹⁹ Vers. 9 deest in A ob ὁμοιοτέλευτον, ut videtur. ¹ Τοῦτο — ἀναγν. Des. in C. ² Α ἀνάψεται. ³ προαγ. Ita C pro προσ-
αγορεύσας, ut Sirm. legit. ⁴ μοι. Ita quoque supra, t. I, p. 1292 et 1407; ac infra, t. IV, Gr. Aff. Cur. serm. 10, legitur. A autem h. i. habet μου. ⁵ λ. x. παντ. Des. t. I, ll. cc., sed t. IV, l. c. deest tantum παντοκρά-
τωρ.

VERS. 11. Quia ab ortu solis, usque ad occasum, A nomen meum glorificatum est in gentibus: **1676** et in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium mundum; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens. Vos igitur penitus rejiciam; quæ enim agitis, plurimum detestor: unde et victimas, quas offertis, respuo; vestri autem loco universum orbem terrarum religiose me colentem habeo. Nam omnium terrarum habitatores, quas sol exoriens et occidens radiis suis illustrat, et ubique incensum mihi offerent, et hostiam puram mihi gratam sacrificabunt. Cognoscent enim nomen meum et voluntatem, et debitum cultum exhibebunt. Sic etiam Dominus ad Samaritanam: « Mulier, crede mihi, inquit, quia venit hora et nunc est, quando D nec in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. » — « Spiritus enim est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. » Hæc etiam edoctus beatus Paulus in omni loco jubet orare, « levantes puras manus, sine ira et disceptatione. » Et divinus Malachias aperte nos his verbis pietatem docuit, quæ ubique nunc obtinet. Cessavit enim loco circumscriptus cultus sacerdotum, omnis autem locus ad Dei cultum idoneus est declaratus: et victimarum quidem ratione carentium cædes finem cepit, solus autem immaculatus Agnus sacrificatur, qui tollit peccatum mundi; **1677** et tanquam signum virtutis odoratum offertur incensum. Judæi autem juxta divinam prædictionem rejecti sunt: quare dicit C eis:

« Quia nomen meum magnum in gentibus. (VERS. 12.) Vos autem contaminatis illud eo quod dicitur: Mensa Domini polluta est, et qui superponuntur, despecti sunt cibi ejus. » In tantam enim impietatem prolapsi estis, ut non modo præter legis morem offeratis, sed etiam abjectam appelletis mensam mihi consecratam; et accusati cur talia dona offeratis, dicere ausi estis: Quia hæc ipsa multo sudore et labore colligimus. Idcirco vos hæc etiam rerum copia spoliabo. Hæc enim per sequentia ostendit:

VERS. 13. « Et dixistis: Hæc de afflictione sunt. Et exsufflavi ea, dicit Dominus omnipotens. » [14] D Deinde maledicit his, qui masculis quidem pecoribus abundant, et promittunt hæc se oblaturus in sacrificium: relinquunt autem illa, et alia pro eis mutila offerunt. Nam ex rebus, inquit, ipsis intelligatis oportet, quanta sit regni et potentie mee magnitudo, quam notam faciam omnibus gentibus.

¶ Joan. iv, 21. ¶ ibid. 24. ¶ I Timoth. ii, 8.

VARIÆ LECTIONES.

¶ T. I, ll. cc. est, ὅτι ¶ καὶ — δεδῶξεν. T. I, ll. cc. est, μέγρο: δυσμῶν μέγα τὸ θνομά μου. ¶ θυμ. Locis cit. præm. τό. ¶ Tom. I et IV, ll. cc. est προσφέρεται. ¶ καὶ νῦν ἐστ. Des. apud Joannem I. c. ex vers. 23 petatum. ¶ Loco cit. est ἐπαίροντας.

ια'. Διότι² ἐ' Ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου, καὶ³ ἕως δυσμῶν, τὸ θνομά μου δεδῶξασαι ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα⁴ προσάγεται⁵ τῷ θνομάτῳ μου, καὶ θυσία καθαρὰ· διότι μέγα τὸ θνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ὑμᾶς μὲν οὖν ἀπίσωμαι παντελῶς· βδελύττομαι γὰρ κομιδῇ τὰ παρ' ὑμῶν γινόμενα· διότι καὶ τὰς παρ' ὑμῶν προσφερομένας ἀποστρέφωμαι θυσίας· ἀνθ' ὑμῶν δὲ πᾶσαν ἔχω σεδομένην τὴν οἰκουμένην. Οἱ γὰρ πᾶσαν οἰκοῦντες τὴν γῆν, ἣν ἡλῖος ἀνίσχων τε καὶ δυσόμενος καταλάμπει, καὶ θυμίαμά μοι προσοίσουσι πανταχοῦ, καὶ τὴν θυσίαν ἱερεύσουσι τὴν καθαρὰν καὶ φιλῆν ἐμοί. Γνώσονται γὰρ μου τὸ θνομα, καὶ τὸ βούλημα, καὶ τὸ πρόσφορον προσάξουσι σέβας. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ἔφη· « Γύναι, πιστευσάν μοι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν⁷, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ἔρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱερουσόλοις προσκυνήσετε τῷ Πατρί. — « Πνεῦμα γὰρ ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούτας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. » Ταῦτα πεπαιδευμένος ὁ μακάριος Παῦλος, ἐν παντὶ τόπῳ κελεύει προσεῦχεσθαι, αἴροντας⁸ ὄσιους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν. Καὶ ὁ θεός, δὲ Μαλαχίας σαφῶς ἡμᾶς διὰ τούτων ἐδίδαξε τὴν νῦν πολιτευομένην εὐσέβειαν· πίπτουται μὲν γὰρ ἡ περιγεγραμμένη τῶν ἱερέων λατρεία, καὶ δὲ τόπος ἐπιτίδειος εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν νενομίσται· καὶ τῶν μὲν ἀλόγων θυμάτων τέλος ἔλαβεν ἡ σφαγῆ, μόνος δὲ ὁ θνωμος ἀμνός, ἱερεύεται, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ ὡσπερ τὶ σύμβολον τῆς ἀρετῆς τὸ εὐώδες θυμίαμα. Ἰουδαῖοι δὲ κατὰ τὴν θέλειαν προβόλησιν ἀπεβλήθησαν· διὸ φησιν πρὸς αὐτούς·

« Ὅτι μέγα τὸ θνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσιν. (19.) Ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτὸ, ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς· Τράπεζα Κυρίου ἡλισσημένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα ἐξουθενῶνται βρώματα αὐτοῦ. » Εἰς τοσαύτην γὰρ ἀσέβειαν ἐξεστράπητε, ὡς μὴ μόνον παρανόμως προσφέρειν, ἀλλὰ καὶ εὐτελεῖ προσαγορεύειν τὴν ἀφιερωμένην μοι τράπεζαν· καὶ ἐγκαλοῦμενοι, τί δήποτε τοιαῦτα δῶρα προσφέρετε, εἰπεῖν τετολημάκατε, ὡς καὶ ταῦτα μετὰ πολλῶν ἰδρώτων καὶ κόπων συλλέγομεν. Οὗ χάριν καὶ ταύτης ὑμᾶς γυμνώσω τῆς εὐπορίας· ταῦτα γὰρ διὰ τῶν ἐπαγομένων ἐσήμανε.

19'. « Καὶ εἶπατε· Ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐστὶ. Καὶ ἐξεψύσησα αὐτὰ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἐἴτα ἐπαρᾶται τοῖς εὐποροῦσι μὲν ἀρρένων θρημάτων, καὶ ὑποσχομένοις ἱερεῖα ταῦτα προσοίσειν, καὶ καταλιμπάνουσιν μὲν ἐκεῖνα, ἀλλὰ δὲ ἀντ' ἐκείνων πεπηρωμένα προσφέρουσι. Δι' αὐτῶν γὰρ, φησί, μαθεῖν ὑμᾶς δεῖ τῶν πραγμάτων τῆς ἐμῆς βασιλείας καὶ δυναστείας τὸ μέγεθος, ὃ γνῶριμον ποιήσω πᾶσι τοῖς ἔθνεσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

A

CAPUT II.

α'. « Καὶ νῦν ἡ ἐντολὴ αὕτη πρὸς ὑμᾶς, ὧ ἱερεῖς⁹. » Ἐὰν δὲ μὴ βουλευθῆτε σπουδαίως προσχεῖν τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις, καὶ πάντων ὁμοῦ τὸ σέβας τὸ ἐμὸν προτιμῆσαι, « Ἐξαποστελῶ ἐφ' ὑμᾶς τὴν κατάραν, καὶ ἐπικαταράσομαι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ καταράσομαι αὐτήν, καὶ διασκεδάσω τὴν εὐλογίαν ὑμῶν¹⁰, καὶ οὐκ ἔσται ἐν¹¹ ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οὐ τίθεσθε εἰς καρδίαν¹² ὑμῶν. » *Εὐλογίαν* καλεῖ τὴν ἱερωσύνην αὐτήν, ἣν κατὰ θέλαν ἔλαβον χάριν· ταύτην ἠπειλήσε καταλύσειν καὶ διασκεδάσειν διὰ τὴν περὶ αὐτὴν γεγεννημένην ἀτοπίαν.

γ'. « Ἴδου ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὦμον¹³, καὶ διασκορπιῶ ἔνυστρον¹⁴ ἐπὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν. ἔνυστρον ἑορτῶν ὑμῶν, καὶ λήψομαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό. » Τοῦτο δ' Ἀκύλας ἠρμηνεύσεν· « Ἴδου ἐγὼ ἐπιτιμῶ ὑμῖν σὺν τῷ βραχίονι, καὶ λικηθήσω κόπρον ἐπὶ πρόσωπα ὑμῶν, κόπρον ἑορτῶν ὑμῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς ἱερεῦσι κατὰ νόμον ἀφώριστό τε τὸ στηθύνιον, καὶ ὁ βραχίων ὁ δεξιὸς, ἀπειλεῖ καὶ αὐτοὺς ἀπορρίψειν, καὶ τὸν ἀφορισθέντα αὐτοῖς βραχίονα· ἀνὴρ δὲ τοῦ στηθύνιου τὸ ἔνυστρον τέθεικε, τὸ τῆς κόπρου δοχεῖον. Πάλαι μὲν γὰρ αὐτοῖς εὐσεβοῦσιν ὁ Θεὸς τὸν βραχίονα τὸν δεξιὸν ἀπένειμεν, ὡς σύμβολον τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς· τὸ δὲ στηθύνιον, ὁ τῆς καρδίας καθάπερ τις θώραξ προδεδίθηται, φυλάττον αὐτὴν καὶ καλύπτων, σύμβολον τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς εὐσεβείας ἐκόντες ἐξέστησαν, καὶ τῆς ἀρετῆς ἐγυμνώθησαν, τὸ ἔνυστρον λέγει, τὸ τῆς κόπρου δοχεῖον, εἰς τὰ πρόσωπα αὐτῶν σκοδανύναι, τὴν αἰσχύνην καὶ τὴν ἀτιμίαν διὰ τούτων σημαίνων. Τοῦτο δὲ, φησί, γινόμενου, γνώσεσθε ὡς ἐγὼ τοῖς ὑμετέροισι προνόησα ἔδωκα τὴν περὶ τῶν θυσιαῶν ἐντολήν. Εἶτα μέμνηται διὰ τοῦ Λευὶ τοῦ Ἀαρὼν τοῦ πρώτου ἱερέως. Ἐφη γὰρ οὕτως·

δ'. « Καὶ ἐπιγνώσεσθε, ὅτι¹⁵ ἐγὼ Κύριος ἐξαπέσταλκα¹⁶ πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐντολήν ταύτην, τοῦ εἶναι τὴν διαθήκην μου πρὸς τοὺς Λευίτας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Εἶτα τούτοις ἐπήγαγεν·

ε'. « Ἡ διαθήκη μου ἦν μετ' αὐτοῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης, καὶ ἔδωκα αὐτῷ φόβον¹⁷ φοβεῖσθαι με, καὶ ἀπὸ προσώπου ὀνόματός μου στέλλεσθαι αὐτόν. » Ταῦτα γὰρ ποιοῦντι, φησί, ζωὴν καὶ εἰρήνην ἐπηγγελιάμην μισθόν· τοῦτο γὰρ εἴνεκα ζωῆς καὶ εἰρήνης αὐτὴν προσηγάροσετε διαθήκην, ὡς ταῦτα προξενούσαν τοῖς πειθομένοις.

ς'. « Νόμος ἀληθείας ἦν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ ἀδικία οὐκ ἠύρεθη ἐν τοῖς¹⁸ χείλεσιν αὐτοῦ· ἐν εἰρήνῃ κατεσθύνων ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς ἐπέστρεψεν¹⁹ ἀπὸ ἀδικίας. » Ἡ γὰρ ἀμαρτία τὴν πρὸς Θεὸν ἔχθραν ἐργάζεσται· ἡ δικαιοσύνη δὲ πραγματοῦσται τὴν εἰρήνην. Λέγει τοίνυν ὅτι τὴν εὐθείαν

VERS. 1. « Et nunc mandatum hoc ad vos, o sacerdotes. » [2.] Quod si nolueritis ad ea quæ a me dicuntur animum diligenter attendere, atque omnibus simul rebus cultum meum anteferre : « Mitam super vos maledictionem : et **1678** maledicam benedictioni vestræ, et maledicam ei, et dissipabo benedictionem vestram : et non erit vobis, quia vos non reponitis ad cor vestrum. *Benedictionem* appellat sacerdotium ipsum, quod per divinam gratiam acceperunt. Hoc minatur se dissoluturum et dissipaturum esse, propter abusum perabsurdum in eo commissum.

VERS. 3. « Ecce ego separo vobis humerum, et dispergam ventriculum super facies vestras, ventriculum solemnitatum vestrarum, et suscipiam vos simul. » Hoc Aquila sic interpretatur : « Ecce ego vos increpabo cum brachio, et dispergam stercus super vultum vestrum, stercus solemnitatum vestrarum. » Quoniam enim sacerdotibus secundum legem separabatur pectusculum, et armus dexter, minatur se eos projecturum, atque armum eis assignatum. Pro pectusculo autem *ventriculum* posuit, stercoris receptaculum. Olim quidem, cum pietatem colerent, Deus armum dexterum eis attribuit, tanquam signum virtutis actuosæ : pectusculum vero, quod tanquam lorica quædam ante cor collocatum est, et illud tuetur ac protegit, ut signum dogmatum pietatis. Quoniam autem voluntarie, et a pietate desciverunt, et virtute sese spoliaverunt, ventriculum dicit stercoris receptaculum in facies eorum se dispersurum : per hæc significans dedecus et ignominiam. Ex quo, inquit, cognoscetis me majoribus vestris de sacrificiis mandatum dedisse. Deinde per Levi meminit Aaronis primi sacerdotis. Sic enim **1679** ait :

VERS. 4. « Et cognoscetis me Dominum misisse ad vos mandatum hoc, ut esset testamentum meum ad Levitas, dicit Dominus omnipotens. » Deinde illis adjecit :

VERS. 5. « Testamentum meum fuit cum eo vitæ et pacis, et dedi ei ut timore timeret me, et a facie nominis mei pavore contraheretur ipse. » Hæc enim *D* facienti, inquit, vitam et pacem promisi præmium. *Eaque causa vitæ et pacis id testamentum* appellavit, quod nempe obtemperantibus vitam et pacem conciliet.

VERS. 6. « Lex veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est inventa in labiis ejus : in pace dirigens ambulavit mecum, et multos convertit ab iniquitate. » Peccatum enim Dei odium efficit, justitia vero pacem constituit. Recta itaque, inquit, via ingrediens, et veritatem colens, et ab injustitia ab-

VARIE LECTIONES.

⁹ Ὡ. A. ei. ¹⁰ Ὡ. A. add. καὶ καταράσομαι αὐτήν. ¹¹ ἐν. Des. in A. ¹² καρδ. A. præm. τῆν. ¹³ τὸν ὦμ. Hebr. semen. ¹⁴ ἐν. Hebr. stercus. ¹⁵ A. et C. ὅτι. ¹⁶ A. ἀπέσταλκα. ¹⁷ A. φόβον. ¹⁸ τοῖς. Des. in A. ¹⁹ C. ἀπέστρεψεν.

horrens, propitium me habuit, et pace mea fruens, multis errantibus dux ad veritatem exstitit. [7] Convenit enim præcipue sacerdotem observatorem esse legum divinarum, ut qui aliorum præceptor est constitutus, et cui divina eloquia perferendi negotium datum est; nuntius enim Domini omnipotentis est, annuntians aliis Dei voluntatem.

Vers. 8. « Vos autem declinastis de via mea, et infirmos fecistis multos in lege: corruptistis testamentum Levi, dicit Dominus omnipotens. » Quod ait, *infirmos fecistis multos*, Aquila et Symmachus *scandalum dedistis* interpretati sunt. **1680** Hæc autem est sententia: Cum iniquitatem amplexi estis, aliis etiam detrimentum intulistis. Postea prædicat eis mala, quæ hoc tempore patiuntur.

Vers. 9. « Et ego dedi vos contemptibiles, et disolutos in omnes gentes, pro eo quod non custodivistis vias meas, sed accipiebatis personas in lege. » Symmachus interpretatus est, *reverti estis facies in lege*. Eos autem accusat, ut legis prævaricatores, et qui in aliquorum gratiam inique judicarent, quique pecuniam acciperent ab iis qui victimas offerrebant, et eas ab illis reciperent, quæ membris essent.

Vers. 10. « Nonne pater unum omnium vestrum? nonne Deus unum creavit vos? quare reliquistis unusquisque fratrem suum, ut pollueret testamentum patrum vestrorum? » Ab uno, inquit, Deo producti, qui patris more in omnes vos amorem suum testatus est, sic eos qui ejusdem erant naturæ aspernati estis? et neque naturæ, neque gratiæ communionem estis reveriti, sed neglectos fratres vestros reliquistis: et cum iisdem prævaricatores essent legum mearum, despexistis; idque cum haberetis Judam et Hierosolymam utilitatis exemplum?

Vers. 11. « Derelictus est Juda, et abominatio factus est in Israele et Hierosolyma, quia contaminavit Juda sancta Domini, quæ dilexit. » Tum ut aperte indicaret quænam dilexerit, adjecit: « Et operam dedit diis alienis. » Juda enim, **1681** inquit, et in Israele et in Hierosolyma execrabilis est habitus, qui palam deliquerit, et divinas leges conculcaverit, et deos non subsistentes pro eo qui existit adoraverit. Postea communem comminationem in ejusmodi omnes intentat:

Vers. 12. « Disperdet Dominus hominem qui faciet hæc, donec humilietur de tabernaculis Jacobi, et de his qui offerunt sacrificium Domino omnipotenti. » Qui enim impie vivit, alienus est a collegio bonorum. Inde in aliam accusationem sermonem convertit. Eos enim criminatur quod, ux-

οδεύων, και τιμών την ἀλήθειαν, και την ἀδικίαν μυστατόμενος, ἡσυχίαν με εἶχεν, και τῆς ἐμῆς ἀπολαύων εἰρήνης, πολλοὺς πλανωμένους ἐγένετο πρὸς ἀλήθειαν ποδηγός· δίκαιον γὰρ διαφερόντως τὸν ἱερεῖα εἶναι τῶν θεῶν νόμων ἐργάτην· ἄτε δὴ χειροτονημένον τῶν ἄλλων διδάσκαλον, και τὰ θεῖα λόγια διαπορθμεύειν πεπιστευμένον· ἄγγελος γὰρ Κυρίου παντοκράτορός ἐστιν, ἀπαγγέλλων τοῖς ἄλλοις τοῦ Θεοῦ βούλημα.

η'. « Ὑμεῖς δὲ ἐξεκλίνατε ἐκ τῆς ὁδοῦ μου¹⁰, και ἠσθηθήσατε πολλοὺς ἐν νόμῳ¹¹, διεφθείρατε τὴν διαθήκην τοῦ Λεβὶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Τὸ, ἠσθηθήσατε πολλοὺς, ἐσκανδαλίσατε ἠρμήνευσαν. Ἀκύλας και Σύμμαχος. Λέγει δὲ, ὅτι τὴν παρανομίαν ἀσπατάμενοι, και ἄλλοις λύθης ἐγένεσθε πρόξενοι. Εἶτα αὐτοὺς προλέγει τὰ νῦν αὐτοὺς κατεληφότα κακά.

θ'. « Καὶ ἐγὼ ἔδωκα¹² ὑμᾶς ἐξουδενωμένους, και ἀπεβρίμμένους εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀν' ὧν ὑμεῖς οὐκ ἐφυλάξατε¹³ τὰς ὁδοὺς μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ. » Ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν, ἐδυσωπεῖσθε πρόσωπα ἐν νόμῳ. Αἰτιατά: δὲ αὐτοὺς, ὡς παραβάτας τοῦ νόμου γεγενημένους, και εἰς χάριν τινῶν παρανόμως δικάζοντας, ἢ χρήματα κομιζομένους παρὰ τῶν προσφερόντων τὰ θύματα, και δεχομένους παρ' αὐτῶν τὰ τινα λύθην ἐν τοῖς μέλεσιν ἔχοντα.

ι'. « Οὐχὶ πατὴρ εἰς πάντων ὑμῶν; οὐχὶ Θεὸς εἰς ἕκτισεν ὑμᾶς; τί ὅτι ἐγκατελίπετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τοῦ¹⁴ βεθλωῶσαι τὴν¹⁵ διαθήκην τῶν πατέρων ὑμῶν; » Ὑφ' ἐνός, φησὶ, δημιουργηθέντες Θεοῦ, ὃς δίκην πατρὸς εἰς ἅπαντας ὑμᾶς τὴν οἰκίαν ἀγάπην ἐπέδειξατο, οὕτω τῶν ὁμοφυῶν ἠμελήσατε, και οὕτε τῆς φύσεως, οὕτε τῆς χάριτος τὴν κοινωνίαν ἠδέσθητε, ἀλλ' ἀτημελήτους τοὺς ὑμετέρους ἀδελφούς κατελίπετε, και περιερίβετε τῶν ἐμῶν νόμων παραβάτας γεγενημένους· και ταῦτα ἔχοντες τὸν Ἰούδαν και τὴν Ἱερουσαλήμ ὠφελείας παράδειγμα.

ια'. « Ἐγκατελείφθη γὰρ Ἰούδας, και βδέλυγμα ἐγένετο ἐν τῷ Ἰσραὴλ και ἐν Ἱερουσαλήμ, διότι¹⁶ ἐβεθλωῶσεν Ἰούδας τὰ ἅγια Κυρίου, ἐν οἷς ἠγάπησε. » Καὶ δεικνύς σαφῶς, ἃ ἠγάπησε, ἐπήγαγε· « Καὶ ἐπετήδευσεν εἰς θεοὺς ἄλλοτρίους. » Ὁ γὰρ Ἰούδας, φησὶ, και ἐν τῷ Ἰσραὴλ, και ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, μυσαρὸς ἐνομοίση, ἀντικρὺς παρανομήσας, και τοὺς θεῖους νόμους πατήσας, και τοὺς οὐκ ὄντας ἀντὶ τοῦ ὄντος προσκυνήσας θεοῦς. Εἶτα κοινήν κατὰ τῶν τοιοῦτων ἀπάντων ἐκφέρει τὴν ἀπειλήν·

ιβ'. « Ἐξολοθρεύσει: Κύριος τὸν ἄνθρωπον τὸν ποιῶντα ταῦτα, ἕως ἂν και ταπεινωθῇ ἐκ σκηνωμάτων Ἰακώβ, και ἐκ προσαγόντων θυσίαν Κυρίῳ παντοκράτορι. » Τοῦ γὰρ συλλόγου τῶν εὐσεβῶν ἀλλότριος ὁ δυσσεβεῖα συζῶν. Ἐντεῦθεν εἰς ἑτέραν μεταφέρει κατηγορίαν τὸν λόγον· ἐγκαλεῖ γὰρ αὐτοὺς,

VARIE LECTIONES.

¹⁰ μου. Des. in A. ¹¹ νόμ. C add. μου. ¹² Α δέδωκα. ¹³ Α ἐφυλάξασθε. ¹⁴ τοῦ. Des. in A. ¹⁵ τῆν. A πρᾶξι. και. ¹⁶ Α ὅτι.

δει τὰς ὁμόζυγας καταλιπόντες ἐτέρας παρανόμως ἂ μάλινυνοτο γυναίξί.

17. « Καὶ ταῦτα, ἃ ἐμίσητε, ἔποιεῖτε ¹⁷ » ἃ δὲ μισεῖ ὁ Θεὸς, ἄθλιος ὁ φιλῶν. Τί δὲ ταῦτα ἐστὶ, διδάσκει· « Ἐκαλύπτετε ἐν ¹⁸ δάκρυσι τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, καὶ κλαυθμῶ, καὶ στεναγμῶ ἐκ κόπων. » Αἱ γὰρ ὑπὸ τῶν οικειῶν ἀνδρῶν ἀδικούμεναι γυναῖκες, τῶν ἐπικουρῶντων σπανίζουσαι, ὄδυρμοῖς καὶ δάκρυσι κεχρημέναι, τὸν δίκαιον ἐκάλουν κριτὴν· ταῦτα δὲ ἠναγκάζοντο δρᾶν ὑπὸ τῆς συνεχούσης ὀδύνης. Τοῦτο γὰρ εἶπεν, ἐκ κόπων. Τοιγάρτοι τούτων γιγνομένων,

« Ἐτι ἄξιον ἐπιθελῆσαι εἰς θυσιαν ὑμῶν ¹⁹ ; (ιδ'.) Καὶ εἶπατε· Ἐνεκεν τίνας ; » Τῆς γὰρ παρανομίας μυσαρὰ δεκνύσης τὰ ὑφ' ὑμῶν προσφερόμενα, ἀναλγήτως ἐτι διάκεισθε, καὶ τούτου τὴν αἰτίαν ἀγνοεῖν προσποιεῖσθε. Δι' ὃ ²⁰ τῆ συνῆθει μακροθυμία χρώμενος, ταύτην ὑμᾶς διδάσκω.

« Ὅτι Κύριος ἐμαρτύρατο ²¹ ἀναμέσον σου καὶ ἀναμέσον γυναικὸς νεότητός σου, ἣν ἐγκατέλιπες· καὶ αὕτη κοινωνός σου, καὶ γυνὴ διαθήκης σου. (ε'.) Καὶ οὐκ ἄλλος ἐποίησε, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματός σου ²². » Ἀναμνήσθητε γὰρ τοῦ πρώτου νόμου τοῦ δοθέντος τῷ Ἀδάμ καὶ τῇ Εὐᾶ· εὐθύς γὰρ τὴν γυναῖκα δημιουργήσας, καὶ οἰονεὶ νυμφοστόλος γενόμενος, προσάγει μὲν αὐτὴν τῷ ἀνδρὶ· δίδωσι δὲ τοῦ γάμου τοὺς νόμους· « Ἄντι τούτου, φήσας, καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. » Αὐτοῦ τοῖνον τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων, καὶ δημιουργήσαντος ἀμφοτέρους, καὶ συνάψαντος, καὶ τοῦτον ταθεικότος τὸν νόμον, πῶς τολμάτε παραβαίνειν προφανῶς τὰ ἄνωθεν ὠρισμένα, οὐδὲ ²³ τῆς θείας εὐλογίας ἀναμιμνήσκεσθε τῆς τοῖς ὑμετέροις πατράσιν ἐπηγγελμένης· « Αὐξάνετε καὶ πληθύνετε, καὶ πληρῶσατε τὴν γῆν ; » Τοῦτο γὰρ καὶ ἐνταυθα φησι· « Καὶ ὑπόλειμμα πνεύματός σου. » Θνητὴν γὰρ ἔχοντες φύσιν, διὰ τῶν τιχομένων ἐπὶ πλεῖστον τὴν ὑμετέραν διακώζετε μνήμην· ἀλλὰ ταῦτα τοῦ Θεοῦ νομοθετήσαντος, ὑμεῖς ἀντιλέγετε φάσκοντες, οὐ γάμων συμφρόνων, ἀλλὰ πολυπαιδίαις κήδεσθαι τὸν Θεόν. « Εἶπατε γὰρ, Τί ἄλλο ζητεῖ ὁ Θεὸς ἢ σπέρμα ²⁴ ; » Ἄλλ' ἐγὼ παρεγγυῶ ὑμῖν, τούτων ἀποστάντας τῶν λόγων, τοὺς θείους νόμους φυλάξαι, καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς συζευθεῖσιν γυναῖκα τοῦ ζυγοῦ μὴ χωρίσαι. Εἶτα τῆς ἐν νόμῳ γεγεννημένης ἀναμνησκεί συγκαταβάσειω.

18. « Ἄλλ' ἐὰν μισήσῃς, ἐξαπώστειλον ²⁵, λέγει Κύριος Ἰσραὴλ ²⁶. » Καὶ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ διαγορεύει δοῦναι βιβλίον ἀποστασίας τῇ γυναίκι τὸν οὐκ εὖ περὶ αὐτὴν διακείμενον. Τοῦτον δὲ τὸν νόμον ἐρμηνεύων ὁ Κύριος τοῖς Φαρισαίοις φησι· « Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐνομοθέτησεν οὕτως· ἐξ ἀρχῆς δὲ οὐκ ἐγένετο οὕτως ; ὁ γὰρ ποιήσας αὐ-

ribus relictis, illegitime cum aliis mulieribus malingentur.

VERS. 13. « Et hæc quæ oderam faciebatis. » Quæ vero Deus odio habet, infelix est qui diligit. Quæ porro ista sint, docet : « Operiebatis lacrymis altare Domini, et plactu et gemitu de laboribus. » Mulieres enim, quæ a viris suis injuriam accepissent, et auxilio destitutæ essent, plangentes et gementes justum judicem implorabant : hæc vero facere cogebantur præ dolore quo tenebantur. Hoc enim dixit, de laboribus. Hæc igitur cum ita fiânt,

« Adhuc dignum respicere in sacrificium vestrum ? (VERS. 14.) Et dixistis : Propter quid ? » Nam cum iniquitas oblationes vestras execrabilis reddat, nullum adhuc sensum doloris percipitis, atque hujus causam ignorare vos simulatis. Quare solita **1682** utens patientia, hanc vos doceo.

« Quia Dominus testificatus est inter te et uxorem adolescentiæ tuæ, quam tu reliquisti : et hæc particeps tua, et uxor testamenti tui. (VERS. 15.) Et non alius fecit, et reliquiæ spiritus tui. » Recordamini enim primæ legis datæ Adamo et Evæ. Simul enim atque mulierem creavit, velut quispian nymphagogus eam ad virum adduxit, ac leges matrimonii constituit, dicens : « Propterea relinquet homo patrem suum, et matrem suam, et erunt duo caro una. » Cum igitur idem universorum Deus ambos et creaverit et conjunxerit, et hanc legem tulerit, quomodo audetis tam aperte ea quæ sunt a principio constituta violare ? neque benedictio Dei vobis venit in mentem parentibus vestris facta : « Crescite et multiplicamini, et replete terram ? » Hoc enim hic etiam ait : « Et reliquiæ spiritus tui. » Mortali enim natura cum sitis, per prolem vestri memoria diutissime durat. At cum Deus hæc sanxerit, vos contradicitis, dicentes non castitatem matrimoniorum, sed multitudinem liberorum curæ Deo esse. « Dixistis enim, Quid aliud præter semen quærit Deus ? » Verum ego vos moneo, ut his sermonibus abstinentes divinas leges observetis, et **1683** uxorem a principio conjunctam non repudiatis. Tum in memoriam revocat indulgentiam, quæ in lege reperitur.

VERS. 16. « Sed si odio habeas, dimitte (illam), dicit Dominus Israelis. » Siquidem in lege præcipit ut, si quis erga uxorem non bene affectus sit, det ei libellum repudii : hanc legem exponens Dominus Pharisæis, ait : « Moses ob duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud : ab initio autem non ita fuit : qui enim eos fecit, masculum et

¹ Gen. 11, 24. ⁴ Gen. 1, 28.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ Α ἐποήσατε. ¹⁸ ἐν. Des. in A. ¹⁹ ὅμ. A et C addunt : ἢ λαθεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. ²⁰ δι' ὃ. C διότι. ²¹ C διεμαρτύρατο. ²² σου. A αὐτοῦ. ²³ οὐδέ. C πρὸν. καί. ²⁴ ἢ σπέρμα ζητεῖ ὁ Θεός. ²⁵ Α μισήσας ἐξαπώστειλῃς. ²⁶ Ἰσρ. A πρὸν. ὁ Θεός τοῦ.

feminam eos fecit v; » hoc est, unum et unam, non unum virum et duas mulieres, ut hanc odio persequens alteri conjungeretur. Ergo ipsa creatio castitatis fuit legislatio. Cum autem nosset Deus universorum insaniam Judæorum, quod ab ea quam odissent abstrahere se optantes, et per legem id non valentes, illam occidere non dubitarent, permittit minus malum, ut prohibeat majus : et ait : « Si odio habeas, dimitte (illam). » Conjungetur enim cum altero, et in dolore non vivet. In sacris Evangeliiis ad virtutem instituens palam proficitur : « Quicumque dimittit uxorem suam, nisi ob fornicationem, eam facit mœcham, et repudiatam ducens mœchatur x. » Et hoc item loco idem ipsum innuit. « Revelabuntur, inquit, occultæ cogitationes vestræ, dicit Dominus omnipotens y-z : » et nisi justis de causis dissolveritis matrimonium, iudex vester erit Dominus omnipotens. Igitur « Custodite **1684** in spiritu vestro, et ne relinquatis pactum. » Cohibete, inquit, malas appetitiones, et initas de matrimonio pactiones ne convellatis. Postquam vero sic eorum iniquitatem arguit, et convenientem morbo medicinam adhibuit, blasphemiam quamdam ab eis admissam reprehendit, dicens :

VERS. 17. « Qui provocatis Dominum sermonibus vestris, et dixistis : In quo provocavimus eum ? In eo quod dicitis : Omnis qui facit malum, bonum est in conspectu Domini, et in his ipsi complacuit : et ubi est Deus justitiæ ? » Quidam enim extrema stultitia laborantes, cum viderint aliquos scelerate viventes frui tamen prosperitate, dicere audebant videri Deum malis gaudere ; alioqui tantam illis felicitatem non tribueret. Hæc me magnopere ad pœnas de vobis summendas concitavit blasphemia. Vos autem nec peccatum vel exiguum esse dicitis hanc maximam impietatem. Hunc enim eorum stuporem redarguens ait : « Et dixistis : In quo provocavimus eum ? » Atqui scire vos oportebat Deum esse justitiæ fontem, ac proinde vitia amplectentes detestari. Dispensationis autem inexplicabilis est ratio : tamen doceo vos fore ut veniat tempus justæ retributionis. Quod planum facere studens, prædicit primo priorem Domini Christi adventum, et ostendit magnum Joannem Baptistam illius adventus præcursorem.

1685 CAPUT III.

VERS. 1. « Ecce ego, inquit, mittam angelum meum, et respiciet viam ante faciem meam, et subito veniet ad templum suum Dominus, et

τοὺς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· » ἀντὶ τοῦ, ἓνα καὶ μίαν, οὐχ ἓνα ἄνδρα καὶ δύο γυναῖκας, ἵνα ταύτην μισήσας συναφθῆ ἡ ἑτέρα. Οὐλοῦν ἡ ²⁷ δημιουργία σωφροσύνης ἣν νομοθεσία. Ἐπειδὴ δὲ ἤδει τῶν Ἰουδαίων τὸ μανικὸν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὅτι τῆς μισουμένης ἀπαλλαγῆναι βουλόμενοι μὲν, οὐ δυνάμενοι δὲ διὰ τὴν νόμον, καὶ φόνον ταύτης τολμήσουσι· συγχωρεῖ τὸ ἑλαττον κακὸν, ἵνα κωλύσῃ τὸ μείζον· καὶ φησιν· « Ἐὰν μισήσῃς, ἐξαπόστειλον. » Συναφθῆσεται γὰρ ἑτέρῳ, καὶ μετ' ὀδύνης οὐ βιώσεται. Ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις παιδεύων ἀρετὴν ἀντικρὺς βοᾷ· « Πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμῶν μοιχεύεται. » Καὶ ἐνταῦθα δὲ ταυτὸ τοῦτο αἰνίττεται ²⁸. « Γυμνωθῆσεται, φησὶ, τὰ κεκρυμμένα ὑμῶν βουλευματα, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Κἂν μὴ διὰ τινὰ πρόφασιν δικαίαν καὶ εὐλογον διαλύσῃς τὸν γάμον, κριτὴς ὑμῶν ἔσται τῶν ὄλων ὁ Κύριος. Τοιγαροῦν « Φυλάξαθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ μὴ ἐγκαταλίπητε τὴν συνθήκην ²⁹. » Χαλινώσατε, φησὶ, τὰς κακὰς ὁρμὰς ³⁰, καὶ τὰς περὶ τοῦ γάμου γεγεννημένας μὴ διαπάσσητε συνθήκας. Οὕτως τῆσδε τῆς παρανομίας κατηγορήσας, καὶ τῷ πάθει τὴν πρόσφορον ἐπιθεῖς θεραπείαν, βλασφημίας τινὸς παρ' αὐτῶν τολμωμένης ποιεῖται τὸν ἑλεγχον, καὶ φησιν·

ἰζ'. « Οἱ παροξύνοντες τὸν Θεὸν ἐν τοῖς λόγοις ὑμῶν, καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐτόν ³¹; Ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς· Πᾶς ποιεῖν πονηρὸν, καλὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς ἠυδόκησε ³². » καὶ τοῦ ἔστιν ὁ Θεός τῆς δικαιοσύνης ; » Τινὲς γὰρ ὑπ' ἀνοίας ἐσχάτης ὁρῶντές τινας πονηρὰ συζῶντας, εὐπραξίας δὲ ἀπολαύοντας, ἐτόλμων λέγειν ὅτι χαίρειν ἔοικε τοῖς πονηροῖς ὁ Θεός· οὐ γὰρ ἂν αὐτοῖς τοσαύτην εὐκλήριαν ἀπένειμεν. Αὕτη με λίαν ἡ βλασφημία ³³ πρὸς ὑμετέραν παρεκίνησε τιμωρίαν. Ὑμεῖς δὲ οὐδὲ σμικρὰν πλημμέλειαν ὑπολαμβάνετε τὴν μεγίστην ἀσέβειαν. Ταύτην γὰρ αὐτῶν τὴν ἀναληγσίαν ἐλέγχων ἔφη· « Καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐτόν; » Ἐδεῖ δὲ συνιδεῖν ὑμᾶς, ὡς ὁ τῶν ὄλων Θεός δικαιοσύνης ὑπάρχει πηγὴ· τοῦτο δὲ ὦν τοὺς τὴν κακίαν ἀσπαζομένους βδελύττεται. Ἄρρητος δὲ τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος. Διδάσκω δὲ ὁμῶς ὑμᾶς, ὡς ἤξει τῆς δικαίας ἀνταποδόσεως ὁ καιρὸς. Καὶ τοῦτο ὄηλον ποιῆσα· βουλόμενος, πρῶτον μὲν προθεσπίζει τὴν προτέραν τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ δεῖκνυσι τὸν μέγαν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν τῆς ἐπιφανείας ἐκείνης ἡγούμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

α'. « Ἰδοὺ γὰρ ἐγὼ ³⁴, φησιν, ἐξαποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ ³⁵ προσώπου μου, καὶ ἐξαίφνης ἔξει· εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος ³⁶,

v Matth. xix, 8; Marc. x, 5. x Matth. v, 32. y-z Matth. x, 26.

VARIE LECTIONES.

²⁷ ἡ. C præm. καὶ αὐτή. ²⁸ αἰν. C add. καὶ καλύψει ἀσέβεια ἐπὶ τὰ ἐνοουήματα ὑμῶν. ²⁹ τ. συνθ. Des. in A. ³⁰ ὁρμ. C præm. ὑμῶν. ³¹ αὐτ. A σε. ³² ἠδὲ. A præm αὐτός. ³³ C ἀτημέλειαν ἢ βλασφημίαν. ³⁴ ἐγώ. Des. in A. ³⁵ πρὸ. Des. ibid. ³⁶ Κύρ. A add. ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε.

καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε. » Ταύτην δὲ τοῦ Προφήτου τὴν μαρτυρίαν καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις κειμένην εὐρίσκομεν. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ζαχαρίας, ὁ τοῦ θειοτάτου Ἰωάννου πατρὸς, ἐν ταῖν χερσὶν αὐτὸν λαβὼν, ἔφη πρὸς αὐτόν ¹⁷. « Καὶ σὺ, παιδίον, προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ. » προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἐτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ. » Καὶ ἐνταῦθα διὰ τοῦ Μαλαχίου εἶπεν ὁ Θεός. « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐξαποστελῶ τὴν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου, καὶ ἐξαίφνης ἤξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος, ὃν ὑμεῖς θέλετε. » Πάντων γὰρ ἀγνοούντων ὁ σωτήριος ἐγένετο τόκος. Ναὸν γὰρ τὴν ἀνθρωπιαν ὠνόμασε φύσιν, ἣν ὁ Θεὸς Λόγος ἀνέλαθεν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς πρὸς Ἰουδαίους ἔφη. « Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. » Καὶ τοῦτο ἐρμηνεύων ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐπήγαγεν. « Αὐτὸς δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. καὶ ὅτε ἠγγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐγνώσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι τοῦτο εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐπίστευσαν τῇ Γραφῇ, καὶ τῷ λόγῳ, ᾧ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς. » Πρὸς δὲ τῇ προτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν προθεσπίζει.

« Ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. (β'.) Καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ, ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ; » Οὕτω καὶ ὁ Ζαχαρίας περὶ τῆς δευτέρας ἐπιφάνειας ἔφη. « Ὁψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ κόψεται ἡ γῆ κατὰ φυλάς φυλάς. » Εἶτα διδάσκει τὰ ὑπ' αὐτοῦ δρώμενα.

« Διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πῶα πλυνόντων. (γ'.) Καὶ καθιεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων, ὡς τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον. » Οὕτω ¹⁸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησιν. « Ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἐκάστου τὸ ἔργον, ὅποιόν ἐστὶ, τὸ πῦρ δοκιμάσει ¹⁹. εἰ τις τὸ ἔργον μενεῖ ²⁰, ἔπιρροδοῦσθε, μισθὸν λήψεται. » εἰ τις τὸ ἔργον κατακαύσεται, ζημιωθήσεται. » Ἠγοῦμαι δὲ διὰ τῶν εἰρημένων τὸν Προφήτην μὴ μόνον ἐκεῖνο σημαίνειν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἁγίου ²¹ Πνεύματος κάθαρσιν. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ μυστικῶς τοὺς προσεόντας ἀναχωνεῖ, καὶ νεουργεῖ τῷ πυρὶ Πνεύματος χρώμενος. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μέγας Ἰωάννης φησὶν. « Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν ἁγίῳ Πνεύματι καὶ πυρὶ. » Καὶ μέντοι καὶ τῇ θεῖᾳ χάριτι χρώμενος καθάπερ ²² τινὶ πῶα, τῶν ἀμαρτημάτων ἐκκαθαίρει τὸν ῥύπον. Καὶ τῇ μὲν Ἱερουσαλὴμ ὁ μακάριος Ἱερεμίας φησὶν. « Ἐὰν ἀποπλύνῃ ἐν νίτρω, καὶ πληθύνῃς σεαυτῇ πῶαν, κεκληθῶσαι ἐν ταῖς ἀνομίαις σου, λέγει Κύριος. » Ἐκεῖνη γὰρ τὴν νομικὴν εἶχεν, οὐ τὴν τῆς χάριτος πῶαν. Ἐνταῦθα δὲ ὑποδείκνυσιν ἡμῖν ὁ προφητικὸς λόγος, οἶδον τινα δημιουργὸν, τὸν Δεσπότην

A angelus testamenti, quem vos vultis. » Hoc autem prophetæ testimonium in sacris quoque Evangeliiis invenire licet : et beatus Zacharias divinissimi Joannis pater, cum eum in manus sumpsisset, dixit ad eum : « Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis : præibis enim ante faciem Domini, ut pares vias ejus ». » Et hoc loco per (prophetam) Malachiam dixit Deus : « Ecce ego mittam angelum meum, et respiciet viam ante faciem meam, et subito veniet ad templum suum Dominus, quem vultis. » Omnibus ignorantibus salutaris partus evenit. *Templum* enim humanam dixit naturam, quam Deus Verbum suscepit. Sic enim et ipse Dominus Christus ad Judæos dixit : « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud ^b. » Quod explanans evangelista, adjunxit : « Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset de mortuis, recordati sunt discipuli ejus hoc dixisse Jesum, et crediderunt Scripturæ, et sermone quem dixerat eis Jesus. » Præter priorem autem ejus adventum, etiam secundum ejus adventum prænuuntiat :

« Ecce venit, dicit Dominus omnipotens. (Vers. 2.) Et quis sustinebit diem introitus ejus? aut quis subsistet in visione ejus? » Sic etiam Zacharias de secundo adventu ait : « Aspicient quem compunxerunt, et planget terra per tribus ac tribus ^d. » Deinde ab eo gesta docet :

C « Quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorii, et quasi herba lavantium : (Vers. 3.) Et sedebit conflans et mundans, sicut argentum et aurum. » Sic etiam beatus Paulus : « Quia per ignem, inquit, revelabitur, et uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit : si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet : si cujus opus arserit, detrimentum patietur ^e. » Existimo autem per hæc prophetam non id solum significare, sed etiam Spiritus sancti purgationem. Nam in hoc mystice adeuntes conflant, et renovant igne utens Spiritus. Sic enim magnus etiam Joannes ait : « Ille vos baptizabit Spiritu sancto et igne ^f. » Scilicet divina gratia, tanquam herba quadam utens, peccatorum sordes eluit. Et ad Hierosolymam quidem beatus Jeremias dixit : « Si laveris te nitro, et multiplicaveris tibi herbam, maculata es in iniquitate tua, dicit Dominus ^g. » Hierosolyma enim legale herbam habuit, non gratiæ. Hoc autem loco propheticus sermo Dominum nobis ostendit, tanquam opificem quemdam, sordes peccatorum velut herba quapiam expurgantem, et

^a Luc. 1, 76. ^b Joan. 11, 19. ^c Ibid. 21, 22. ^d Zach. 11, 10-12. ^e I Cor. 13, 15. ^f Matth. 3, 11. ^g Jerem. 17, 22.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ πρὸ αὐτοῦ. Des. in C. ¹⁸ C οὕτως, omisso καὶ. ¹⁹ δοκ. Infra, pag. 1691, ad c. IV, 1, nec non t. II, ad I Cor. I. c. præm. αὐτό. ²⁰ μενεῖ. Ita quoque infra, ad c. IV, 1, sed t. III, l. c. est μένει, juxta rec. loc. ²¹ C παναγίου.

velut igne quodam **1687** animas nostras hac A rubigine liberantem. Hoc vero etiam faciet Levitis in eum credentibus. Quo ex numero beatus quoque Barnabas fuit, ut Actorum historia docet ^b, alii- que complures, qui una cum ipso crediderunt, eandem salutem assecuti sunt. « Emundabit enim, inquit, filios Levi, et fundet eos sicut aurum et argentum : et erunt Domino offerentes hostiam in justitia. » Non legalem illam, de qua dixit : « Non suscipiam ex manibus vestris hostiam : sed rationalem et incruentam. Quare adjunxit : περι ἧς εἶπε · « Θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν · ἀλλὰ τὴν λογικὴν καὶ ἀνάιμακτον. » Διὲ ἐπήγαγε ·

VERS. 4. « Et placebit Domino sacrificium Judæ et Hierosolymæ, sicut dicitur sæculi, et sicut annis prioribus. » Non enim hoc temporarium est, sed æternum. Hinc rursus minatur supplicium his qui vitam in impietate traducunt.

VERS. 5. « Et accedam ad vos in iudicio : et ero testis velox super maleficos. » Repentinam, inquit, sumam vindictam malorum quæ vidi : non enim aliis testibus egeo, sed ipse oculis meis iniquitatem conspexi. « Et super adulteras, et super eos qui jurant per nomen meum in mendacio, et defraudant mercede mercenarios, et opprimunt per potentiam viduas, et percutiunt pupillos, et pervertunt iudicium advenæ : et qui non timent me, dicit Dominus omnipotens. » Ut **1688** maleficis, inquit, sic ab adulteris, et mendaciter jurantibus et fructus laboris mercenariorum percipientibus, mercedem vero non persolventibus, et ut verbo dicam, a cunctis, qui potentia utuntur contra pupillos et viduas orbitatem lugentes, et advenis et peregrinis perverse judicant et iudicium meum non timent, pœnas exigam, et injuria affectos non patiar neglectos manere.

VERS. 6. « Quoniam ego Dominus Deus vester, et non mutor. » Naturam habeo quæ mutationem non suscipit, nec ignoratis ut majores vestros interfecerim, et in captivitatem ejecerim.

« Et vos filii Jacobi, non recessistis (VERS. 7.) a peccatis patrum vestrorum : declinastis a legitimis et non custodivistis. » Cum igitur eadem quæ patres vestri deliqueritis, eadem patiemini quæ illi. Tum alterius iniquitatis adjicit accusationem.

« Revertimini ad me et revertar ad vos, dicit Dominus omnipotens. (VERS. 8.) Et dixistis : In quo revertetur ? An supplantabit homo Deum, quia vos supplantatis me ? et dixistis : In quo supplantavimus te ? » Aquila et Symmachus pro *supplantavimus te*, sic interpretati sunt : « Num frau-

^b Act. iv, 36.

καθάπερ πά τινα τῶν τῶν ἀμαρτημάτων ἀποσμήχοντα ῥύπον, καὶ οἶόν τινα πυρὶ τοῦ ταύτης τοῦ τὰς ἡμετέρας ἐλευθεροῦντα ψυχὰς. Τοῦτο δὲ ποιήσαι καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι Λευίταις. Ἐκ τούτων δὲ ἦν γὰρ ὁ μακάριος Βαρνάβας, ὡς ἱστορία διδάσκει τῶν Πράξεων, καὶ ἕτεροι δὲ πολλοὶ μετὰ τούτου πιστεύσαντες τῆς αὐτῆς σωτηρίας ἀπήλυσαν. Καθαρῆεῖ ⁵⁵ γὰρ, φησὶ, τοὺς υἱοὺς Λευὶ, καὶ ἐχχεῖ αὐτοὺς ⁵⁶, ὡς τὸ χρυσίον, καὶ ὡς ⁵⁷ τὸ ἀργύρον · καὶ οὗτοι ⁵⁸, φησὶν, ἔσονται τῷ Κυρίῳ προσάγοντες θυσίαν ⁵⁹ ἐν δικαιοσύνῃ. » Οὐκ ἐκείνην τὴν νομικὴν, ἀλλὰ τὴν λογικὴν καὶ ἀνάιμακτον. » Διὲ ἐπήγαγε ·

δ'. « Καὶ ἀρέσει τῷ Κυρίῳ θυσία Ἰούδα καὶ Ἱερουσαλήμ, κατὰ τὰς ἡμέρας ⁵⁷ τοῦ αἰῶνος, καὶ κατὰ ⁵⁸ τὰ ἔτη τὰ ἐμπροσθεν. » Οὐκ ἔστι γὰρ αὕτη πρόσκαιρος, ἀλλ' αἰώνιος. Ἐντεῦθεν πάλιν ἀπειλεῖ τιμωρίαν τοῖς ἀσεβείᾳ συζῶσι.

ε'. « Προσελεύσομαι ⁵⁵ γὰρ, φησὶ, πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει, καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχὺς ἐπὶ τὰς φαρμακοὺς. » Ταχέϊαν, φησὶν, ἐπάξω κόλασιν οἷς εἶδον κακοῖς · οὐ δέομαι γὰρ μαρτύρων ἑτέρων, ἀλλ' αὐτόπτης εἶμι τῆς πονηρίας. « Καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας, καὶ ⁵⁶ ἐπὶ τοὺς ὀμνούντας ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου ἐπὶ ψεύδει ⁶¹, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀποστεροῦντας μισθὸν μισθωτοῦ, καὶ καταδυναστεύοντας χήρας, καὶ κοινυλίζοντα; ⁶² ὄρφανους, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας κρίσιν προσηλύτου, καὶ τοὺς μὴ φοβουμένους με, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ὁμοίως δὲ ταῖς γοητρίαις, φησὶ, καὶ τὰς μοιχευτρίαις ⁶³, καὶ τοὺς ψευδῶς ὀμνῦναι τολμῶντας, καὶ τῶν μισθωτῶν τὸν μὲν πόνον καρποῦμένους, τὸν δὲ μισθὸν παρέχειν οὐ βουλομένους, καὶ ἀπαξιαπλῶς πάντα δυναστεία χρώμενον κατὰ τῶν ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ὀδυρομένων, καὶ τοῖς μετοίχοις καὶ προσηλύτοις κακῶς δικάζειν αἰρουμένων, καὶ τὴν ἐμὴν οὐ δειμαίνοντα κρίσιν, εἰσπράξω ποιήν, καὶ οὐκ ἀνέξομαι τοὺς ἀδικουμένους περιιδεῖν.

ζ'. Διὲ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ⁶⁴, καὶ οὐκ ἠλλοιωμαι. » Φύσιν γὰρ ἔχω μεταβολῆν οὐ δεχομένην ἴσπε δὲ ὅπως τοὺς πρὸ ὑμῶν καὶ σφαγῆ παρέδωκα, καὶ δορυαλώτους παρέπεμψα.

« Καὶ ὑμεῖς, υἱοὶ Ἰακώβ, οὐκ ἀπέχεσθε (ζ.) ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν τῶν πατέρων ὑμῶν · ἐξεκλίνετε νόμιμα ⁶⁵, καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε ⁶⁶. » Ταῦτα τοῖνον τοῖς πατράσι τολμῶντες, ταυτὰ πέισεσθε τούτοις. Καὶ ἑτέρας δὲ παρανομίας κατηγορίαν προστίθησιν.

« Ἐπιστρέψατε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. (η'.) Καὶ εἴπατε · Ἐν τίνι ἐπιστρέψομεν; Εἰ περνεῖ ἀνθρώπος Θεὸν, διότι ὑμεῖς περνεῖτέ με; καὶ εἴπατε · Ἐν τίνι ἐπερνεῖσαμέν σε; » Οἱ περὶ Ἀκύλαν καὶ Σύμμηχον τὸ, ἐπερνεῖσαμέν σε οὕτως ἠρμήνευσαν·

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ A καθαρῆσει. ⁵⁶ A χρεῖ αὐτοῦς. ⁵⁷ ὡς. Des. in A et C. ⁵⁸ οὗτοι. Des. in A. ⁵⁹ A θυσίας. ⁶⁰ A καθὸς αἱ ἡμέραι. ⁶¹ κατὰ. A καθὸς. ⁶² A προσάξω. ⁶³ καὶ — ψεύδει. Des. in C. ⁶⁴ A ψευδῆ. ⁶⁵ κοινῶ. A πρᾶν. τούς. ⁶⁶ C ταῖς μοιχευτρίαις. ⁶⁷ ὁ Θ. ὑμ. Des. in A. ⁶⁸ A νομίμου. ⁶⁹ A ἐφυλάξατε.

« Μὴ ἀποστερήσει ⁶⁷ ἄνθρωπος Θεὸν, ὅτι ὑμεῖς ἀπο- A dabit homo Deum, **1689** quia vos me fraudastis ?
στερηστέ με ; Καὶ εἶπατε · Ἐν τίνι ἀπεστερήσαμεν B Et dixistis : In quo fraudavimus te ? »

« Ὅτι τὰ ἐπιδέκατα καὶ αἱ ἀπαρχαὶ μεθ' ὑμῶν εἰσι, (θ'.) Καὶ ἀποβλέποντες ὑμεῖς ἀποβλέπετε αὐτὰ ⁶⁸, καὶ ἐμὲ ὑμεῖς πτερνίζετε · τὸ ἔτος συνετέλεσθη ⁶⁹, καὶ εἰσηνέγκατε πάντα τὰ ἐκφόρια εἰς τοὺς θησαυροὺς, καὶ ⁷⁰ ἀρπαγὴ ⁷¹ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν. » Τοῦ νόμου γὰρ διαγορεύοντος τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰς δεκάτας πρῶτος τῷ Θεῷ προσφέρειν, εἶθ' οὕτω τὰ λειπόμμενα λαμβάνειν, ὑμεῖς ἅπαντα κατ' αὐτὸν εἰς τὰ ὑμέτερα εἰσηνέγκατε δοχεῖα, οὐ λογισάμενοι, ὅτι πτωχῶν ἴσθιν ἀρπαγὴ, τῶν ἀπαρχῶν καὶ τῶν δεκατῶν ἡ στέρησις. Τοῖς γὰρ ἱερεῦσι τούτου χάριν γῆς οὐκ ἔδωκα κληρῶν, ἵνα τῇ θεῖᾳ προσεδρεύοντες λειτουργίᾳ, καὶ τὰς ὑπὲρ ὑμῶν θυσίας προσφέροντες, ἐκ τῶν ἐμῶν προσφερομένων ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν διατρέφονται, καὶ τοῖς προσεδρεύουσι πτωχοῖς τῷ θεῷ ναῶν ⁷² ἐπαρκῶσιν ἐκ τούτων. Τοιγάρτοι τῆς πλεονεξίας ταύτης παυσάμενοι, ἀπόδοτε τὰ νομισμένα τοῖς ἱερεῦσι, καὶ δοκιμάσατε, εἰ μὴ πλείονων ὑμῖν ἀγαθῶν μετουσία γενήσεται ; Τὸ γὰρ, « Ἐπιστρέψατε ἐν τούτῳ, » οἱ περὶ τὸν Ἀκύλαν « Πειράσατε » ἡρμηνεύκασι. Δώσω γὰρ ὑμῖν ὑετῶν ἀφθονίαν, καὶ γῆς εὐκαρπίαν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν εὐπορίαν, ὥστε τοὺς ἐκ γειτόνων ζηλωτοὺς ὑμᾶς καὶ μακρῶς ἀποκαλεῖν, ἅτε δὴ τοιαύτης ἀπολαύοντες παρ' ἐμοῦ ἠραπεύει, καὶ φησιν ·

17-18. « Ἐβαρύνετε ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν, C Vers. 13-15. « Ingravastis, inquit, super me
λέγει Κύριος παντοκράτωρ ⁷³, εἶπατε ⁷⁴ · Ἐν τίνι καταλαλήσαμεν κατὰ σοῦ ; Καὶ ⁷⁵ εἶπατε · Μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ, καὶ τί πλεῖον, ὅτι ἐφυλάξαμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ ⁷⁶, καὶ διότι ἐπορεύθημεν ἰκέται πρὸ προσώπου Κυρίου παντοκράτορος ; Καὶ νῦν ἡμεῖς μακαρίζομεν ἄλλοτρίους, καὶ ἀνοικοδομοῦνται πάντες ποιοῦντες ἀνομίματα ⁷⁷ · ἀντέστησαν ⁷⁸ Θεῷ, καὶ ἐζώθησαν. » Μοχθηρῶ, φησὶ, χρώμενοι γνώμη, ἀνόνητον καὶ ἀκερδῆ τὴν ἐμὴν ὀνομάσατε δεσποτείαν, καὶ τοὺς ἀνομίᾳ συζῶντας ἐν εὐμερίᾳ καὶ εὐθυμίᾳ ζῆν φατε · ὑμᾶς δὲ τοὺς ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τελοῦντας πάσης τῆς ⁷⁹ εὐπραξίας ἐρήμους μεμενηκέναι, μακαρίζειν δὲ τῶν ἄλλων τὴν εὐκληρίαν.

15. « Ταῦτα καταλάλησαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύ- D Vers. 16. « Hæc oblocuti sunt qui timent Do-
ριον, ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ · καὶ προσ- minum, unusquisque ad proximum suum : et at-
έσχε Κύριος, καὶ εἰσήκουσε, καὶ ἔγραψε βιβλίον μνη- tendit Dominus, et audivit, et scripsit librum
μοσύνου ἐνώπιον αὐτοῦ τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον, καὶ εὐλαβουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » Ταῦτα, φησὶν, ἀκούσας ἐγὼ τῶν θρυλλιζόντων πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνακειμένων ἐμοί, ἀνάγραπτον ὑπόσχεσιν ἀγαθῶν τοῖς φοβουμένοις με δίδωμι. Τοῦτο γὰρ λέγει · « Καὶ ἔγραψε βιβλίον μνημοσύνου ἐνώπιον αὐτοῦ τοῖς φο- bominum, et reverentur nomen ejus. »
βουμένοις τὸν Κύριον, καὶ εὐλαβουμένοις τὸ ὄνομα

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ ἀπ. Montf. in Hexapl. ἀποστερήσῃ. ⁶⁸ αὐτὰ. C præm. εἰς, sed utrumque des. in A. ⁶⁹ A συνετέλεσεν. ⁷⁰ καὶ — πτ. A καὶ ἔσται ἡ διαρπαγὴ. ⁷¹ ἀρπ. C præm. ἡ. ⁷² C νεφ. ⁷³ παντ. Des. in A. ⁷⁴ εἶπ. A et C præm. καὶ. ⁷⁵ καὶ. Des. in A et C. ⁷⁶ ὅτι ἐφ. τ. φ. αὐτ. Ex A et C suppl. ⁷⁷ A ἀνομα. ⁷⁸ ἀντ. A πρὸς. καὶ. ⁷⁹ τῆς. A præm. μὲν.

[17] Hi ergo, inquit, qui cultum meum magni A faciunt, et timent quidpiam eorum agere quæ mihi displicent, « Erunt mihi die eo, quem ego facio, in acquisitionem. » Eos, inquit, mihi vindicabo in die iudicii : « Et eligam eos, sicut eligit homo filium suum, qui bene servit ei. » Patris enim more, grati animi filium adamantis, eumque præferentis, ego hos anteferam ingratis contraria cogitantibus. Cæterum, « eligam » Aquila vertit, « Parcā eis, sicut parcat homo filio suo. »

VERS. 18. « Et convertimini, et videbitis (quale sit discrimen) inter justum et **1691** iniquum, et inter servientem Deo, et eum qui non servit ei.

CAPUT IV.

VERS. 1. « Quia ecce dies venit ardens sicut clibanus, et comburet eos. » Tunc, inquit, cognoscetis quantum sit discrimen inter justum et injustum, et quantum differat Deo serviens ab eo qui non servit illi. Nolite enim existimare vitam presentem in omne tempus duraturam : hæc enim exstinguetur : « Et veniet dies quidam ardens sicut clibanus, et comburet eos. Et erunt omnes alienigenæ, et omnes qui faciunt iniquitatem, stipula : succendet eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens, et non relinquetur radix eorum, neque ramus. » *Alienigenas* Aquila vertit *superbos*. Sic etiam divinus Paulus ait : « Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam : uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia per ignem revelatur, et uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet : si cujus opus arserit, detrimentum patietur^b. » Postquam hoc modo impie viventium exitium præmonstravit, ostendit qualia piorum sint præmia :

VERS. 2. « Et orietur vobis qui timetis nomen meum, sol justitiæ, **1692** et sanitas in pennis ejus. » Hæc autem tum priori Salvatoris nostri adventui conveniunt, tum secundo. * Nam in priori quidem, velut sol quispiam nobis exortus est, in caligine et umbra mortis constitutis, atque a peccato nos liberans, justitiam impertitus est : et spiritualibus donis quasi quibusdam alis nos contegens, curationem animabus nostris exhibuit. Et in secundo rursus adventu bis qui in hac vita vexantur, vel ex eorum voto vel præter eorum votum apparet. juste utpote justus judicabit, et promissa

^b I Cor. III, 12-15.

αὐτοῦ. » Οὗτοι τοίνυν, φησὶν, οἱ τὴν ἐμὴν θεραπείαν περὶ πολλοῦ ποιούμενοι, καὶ δεδιότες τι τῶν οὐκ ἀρεσκόντων μοι δρᾶται· « Ἔσονται μοι εἰς ἡμέραν, ἢ ἐγὼ ποιῶ, εἰς περιποίησιν. » Οὐκείωσμαι αὐτούς, φησὶν, ἐν τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ. » Καὶ αἰρετικῶ αὐτούς, ὃν τρόπον αἰρετίζει ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν εὐ⁸⁰ δουλεύοντα αὐτῷ. » Πατὴρ γὰρ δίκην, περὶ υἱὸν εὐγνώμονα διαχειμένον, καὶ προτιμῶντος αὐτὸν, τῶν ἀγνωμόνων προτιμῆσω τοὺς ἐγὼ τῶν τάναντια βουλευσαμένων. Τὸ δὲ « αἰρετικῶ » οἱ περὶ τὸν Ἀκύλαν, « Φεῖσομαι, ἤρμηνεύασιν ὡς φεῖδεται ἄνθρωπος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. »

ἠ'. « Καὶ ἐπιστραφήσεσθε⁸¹, καὶ βλεψθε ἀναμέσον δικαίου καὶ ἀναμέσον ἀδίκου⁸², καὶ ἀναμέσον τοῦ⁸³ δουλεύοντος τῷ θεῷ, καὶ ἀναμέσον⁸⁴ τοῦ μὴ δουλεύοντος αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

α'. « Ὅτι ἰδοὺ ἡμέρα ἔρχεται κατομένη ὡς κλίβανος, καὶ φλέξει αὐτούς. » Τότε, φησὶ, μαθήσεσθε ὅσον ἀδίκου καὶ δικαίου τὸ μέσον, καὶ ὅση διαφορὰ τοῦ δουλεύοντος τῷ θεῷ πρὸς τὸν μὴ δουλεύοντα. Μὴ γὰρ δὴ νομίσητε τὸν παρὶντα βίον ἔχειν τὸ διαρκές· λυθήσεται γὰρ οὗτος, « Καὶ ἔξει τις ἡμέρα κατομένη ὡς κλίβανος, καὶ φλέξει αὐτούς. Καὶ ἔσονται πάντες οἱ ἄλλογενεῖς, καὶ πάντες οἱ ποιοῦντες τὰ⁸⁵ ἄνομα, καλὰμη, καὶ ἀνάψει αὐτούς ἡ ἡμέρα ἡ ἐρχομένη, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῆ αὐτῶν⁸⁶ ῥίζα, οὐδὲ κλῆμα. » Τοὺς δὲ ἀλλογενεῖς οἱ περὶ τὸν Ἀκύλαν ὑπερηφάνους ἤρμηνεύσαν. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἔφη· « Εἰ δὲ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, χρυσὸν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλὰμη, ἑκάστου τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται· ἢ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ αὐτὸ⁸⁷ δοκιμάσει. Εἴ τις τὸ ἔργον μενεῖ, ὃ ἐπιχωδόμησε, μισθὸν λήψεται· εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται. » Οὕτω προαγορεύσας τοῖς ἀσεβεῖς συζῶσι τὸν βλεθρον, δείχνουσιν οἷα τῶν εὐσεβῶν τὰ ἄθλα·

β'. « Καὶ ἀνατελεῖ⁸⁸ ὑμῖν⁸⁹ τοῖς φοβουμένοις τὸ ἄνομα μου ἕλιος δικαιοσύνης, καὶ ἰσασὶ ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ καὶ τῆ προτέρᾳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀρόμττει παρουσίᾳ, καὶ τῆ δευτέρᾳ. Καὶ γὰρ ἐν τῆ προτέρᾳ οἶόν τις ἕλιος ἡμῖν ἀνέτειλεν, ἐν σκοτίᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου καθημέ οἱ· καὶ τῆς ἀμαρτίας ἐλευθερώσας δικαιοσύνης μετέδωκε, καὶ τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασιν οἶόν τισι πτεροῖς συγκαλύψας, ἴσασιν ταῖς ἡμετέραις παρέσχε ψυχῆς. Καὶ ἐν τῆ δευτέρᾳ δὲ παρουσίᾳ τοῖς κατὰ τὸν παρὶντα βίον τρυχομένοις, ἢ παρὰ γνώμην, ἢ κατὰ γνώμην ἐπιφανέσ, οἷα δίκαιος δικαίως δικάσει, καὶ τὰ ἐπιγ-

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ εὐ. Des. in A. ⁸¹ Α ἐπιστραφήσονται. ⁸² Α ἀνόμου. ⁸³ τοῦ et deinde τῷ des. in A. ⁸⁴ ἀνίμ. et deinde αὐτῷ des. ibid. ⁸⁵ τὰ. Des. in A. ⁸⁶ Α αὐτῷ. ⁸⁷ αὐτό. Vid. p. 1686, sch. 6 et 7. ⁸⁸ Supra, I. I, p. 218 et 243, leg. τοῖς φοβουμένοις με ἀνατ. ἢ, δεκ. ⁸⁹ Α ἡμῖν.

γαλμένα ἀγαθὰ χορηγήσει. Καὶ ὡσπερ ὁ αἰσθητῆς A
 ἤλιος ἀνίσχων τοὺς ὑπὸν κατεχομένους πρὸς ἐργα-
 σίαν ἐγείρει· οὕτως οὗτος ἐπιφανιόμενος τοὺς τῷ
 μακρῷ ὑπὸν τῷ θανάτῳ κατεχομένους ἀνίστησι.
 Τότε δὴ, τότε, φησὶ, « Καὶ ἐξελεύσεσθε, καὶ σκιρ-
 τήσετε, ὡς μουσάρια ἐκ δεσμῶν ἀνειμένα. » Ἀπηλ-
 λάγητε γὰρ τῶν τῆς ἁμαρτίας δεσμῶν.

γ'. « Καὶ καταπατήσετε ἀνόμους, καὶ ἔσονται σπο-
 δὲς ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἐγὼ
 ποιῶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Οὕτως ἦν ὁ
 πλοῦσιος τῷ Λαζάρῳ· οὕτως ἔσονται τοὺς ἀδικουμέ-
 νους οἱ ἄδικοι, τοὺς ⁹⁰ ἁγίους μάρτυσι οἱ τύραννοι
 καὶ διώκται. Ἐἶτα αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει ὡν περὶ τοῦ
 Δεσποτοῦ Χριστοῦ Μωσῆς προηγόρευσε· καὶ κελεύει
 σὺν ἀκριδείᾳ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντας πείθεσθαι
 αὐτῷ, καὶ μηδαμῶς ἀντιλέγειν.

δ. ⁹¹ « Μνήσθητε τοῦ ⁹² νόμου Μωσῆ δούλου μου,
 καθότι ἐνετείλαμην αὐτῷ ἐν Χωρῆβ πρὸς πάντα τὸν
 Ἰσραὴλ προστάγματα καὶ δικαιώματα. » Εἶτα σα-
 φῶς ἐπιστάμενος, ὡς οὔτε τῷ νόμῳ πεισθήσονται,
 οὔτε αὐτὸν παραγινόμενον ὑποδέξονται, ἀλλὰ σταυρῶ
 παραδώσουσι, ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ χρώμενος, ὑπ-
 ισχνεῖται αὐτοῖς, πάλιν τὸν Ἠλίαν πέμψειν κήρυκα
 σωτηρίας, καὶ φησιν·

ε'. « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεοβί-
 την. » Καὶ σημαίνει τὸν καιρὸν, ἐπήγαγε· « Πρὶν
 ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφα-
 νῆ. » Τὴν τῆς δευτέρας ἐπιφανείας ὠνόμασε· διδά-
 σκει δὲ ἅπερ ὁ μέγας Ἠλίας ποιήσει παραγενόμε-
 νος.

ς'. « Ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς
 υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐ-
 τοῦ. » Καὶ δεικνύς τ' ἴν σκοπὸν, δι' ὃν Ἠλίας πρότε-
 ρος παραγίνεται, ἐπήγαγε· « Μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν
 γῆν ἄρδην. » Ἴνα γὰρ μὴ εὐρῶν ὑμᾶς πάντας ἐν
 ἀπιστίᾳ, ἅπαντας ὑμᾶς εἰς τὴν ἀτελευτήτην κόλασιν
 παραπέμψω, ἤξει πρότερος Ἠλίας, καὶ τὴν ἐμὴν
 ὑμᾶς παρουσίαν διδάξει, καὶ πείσει ὑμᾶς, ὡ Ἰου-
 δαῖοι, τοὺς ἐξ ἐθνῶν εἰς ἐμὲ πεπιστευκόσιν ἀνευδοιά-
 στως ἐνωθῆναι, καὶ μίαν ἀποζηῆσαι τὴν ἐμὴν Ἐκ-
 κλησίαν. Πατέρας δὲ ⁹³ καλεῖ Ἰουδαίους, ὡς προτέ-
 ρους κληθέντας· υἱὸς δὲ τὰ ἔθνη, ὡς μετ' ἐκείνους
 σωθέντας. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡμεῖς μὲν καὶ νῦν Ἰου-
 δαίους προτρέπομεν εἰς εὐσέθειαν, ἐκεῖνοι δὲ ἀπει-
 θοῦντες διατελοῦσι, τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ζηλω-
 τυπῶντες, εἰκότως ἔφη τὸν Ἠλίαν πατρὸς καρδίαν
 πρὸς υἱὸν ἀποκαταστήσειν· ἐκεῖνους γὰρ πείσει τὴν
 πρὸς ἡμᾶς δέξασθαι κοινωνίαν. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον
 Ἰουδαίοις ἀπόχρηθ' εἶναι ἐνθεῖναι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς
 ἱκανὰ φοβῆσαι. Ὅσῳ γὰρ μειζόνων ἀπηλαύσαμεν
 ἀγαθῶν, τοσούτῳ καὶ μείζους εὐθύνας ὀφειλομεν τῷ
 κριτῇ. Οὗ γάρ ἡμᾶς προσήκει πρὸς ἐκείνην εὐ-
 τραπεῖς τὴν ἡμέραν γενέσθαι· ἵνα αὐτὴν παρρησίᾳ τῷ
 φουερωτάτῳ βήματι παραστάντες, τῶν ἐπηγγελμέ-
 νων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν. Ἐγὼ δὲ τοὺς ἐντευξο-

bona largietur. Et quemadmodum sol sensibilis
 exoriens somno oppressos ad laborem excitat :
 sic hic adveniēns longo somno, id est morte,
 constrictos excitat. Tunc, inquit, tunc « Egredie-
 mini et salietis sicut vituli de vinculis relaxati. »
 Expediti enim estis a vinculis peccatorum.

VERS. 3. « Et conculcabit iniquos, et erunt
 cinis sub pedibus vestris, in die quo ego facio,
 dicit Dominus omnipotens. » Sic erat dives La-
 zaro, sic erunt injuria affectis qui injuriam faciunt,
 sic sanctis martyribus tyranni et persecutores.
 Postea renovat memoriam eorum, quæ de Christo
 Domino Moses prædixit : jubetque studio intento
 legem legere, illique obtemperare, et nequaquam
 contradicere.

VERS. 4. « Mementote legis Mosis servi mei,
 sicut mandavi ei in Choreb, ad omnem Israeleni
 præcepta et judicia. » Deinde cum sciret eos neque
 legi **1693** obtemperaturos, neque eum in
 mundum venientem recepturos, sed in crucem
 acturos esse, inexplicabili misericordia utens,
 Eliam rursus illis se missurum pollicetur præconem
 salutis, et ait :

VERS. 5. « Et ecce ego mitto vobis Eliam Thes-
 bitam. » Tum indicans tempus, adjecit : « Ante-
 quam veniat dies Domini magnus et illustris. »
 Diem secundæ adventus dixit, et ea docet quæ
 magnus Elias facturus sit, cum venerit.

C VERS. 6. « Qui convertet cor patris ad filium, et
 cor hominis ad proximum suum. » Et ut indicet
 quo fine Elias prior venerit, adjecit : « Ne forte
 veniens percutiam terram penitus. » Ne enim, in-
 quit, vos omnes in infidelitate deprehensos perpe-
 tuo supplicio tradam, prius veniet Elias, et meum
 adventum vos docebit : et vobis, o Judæi, inducet
 in animum, ut sine dubitatione cum gentium
 fidelibus conjungamini, et in unam redigamini
 Ecclesiam meam. Patres autem vocat Judæos,
 quod priores vocati fuerint : filios vero gentes,
 quod post eos salvi facti sunt. Quoniam ergo nos
 hoc tempore Judæos adhortamur ad pietatem, illi
 contra nunquam monitis nostris obtemperant,
 salutem nostram æmulantes, merito dixit Eliam
 patris cor ad filium conversurum esse. Illos enim
 adducet ut nostram communionem amplectantur.
 Hæc autem non modo Judæis timorem injicere,
 sed nos quoque perterrefacere possunt. Nam quo
 majoribus bonis potiti sumus, eo majores pœnas
 de nobis sumet judex. Quamobrem nobis danda est
 opera, ut probe comparati simus ad illum diem,
1694 ut cum fiducia ad tribunal maxime re-
 formidandum astantes, bona promissa consequamur.
 Ego vero illud monitos velim lectores labo-

VARIAE LECTIONES.

⁹⁰ τοῖς. C add. τε. ⁹¹ In A etiam hic vers. sequitur post tertium. ⁹² τοῦ. Des. in A. ⁹³ κατ. ἐξ, κ. τ. λ.
 Vid. supra, p. 1294, ad Dan. xii, 4.

rum nostrorum, ut de his, quæ bene et recte diximus, inereatam Trinitatem laudibus prosequantur (illius enim donum est scientia). Sic et beatus David ait : « Qui docet hominem scientiam ¹. » Si quid vero ex propheticis oraculis nostrum captum fugerit, naturæ infirmitati ignoscant, et defectum suppleant, propositumque laudent, et labores pre-cationibus compensent. Bonorum autem largitor, sapientiæ fons, et auctorem et lectores prudentia ad omnes res instruat, ut inseparabiliter ei servientes, glorificemus eum in corpore et in spiritu nostro, quoniam ei convenit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Α μένους τοῖς ἡμετέροις πόνοις παρακαλῶ, ὑπὲρ μὲν τῶν εὐ καὶ καλῶς εἰρημένων τὴν ἀκτιστον ὑμνήσαι Τριάδα· ἐκείνης γὰρ δῶρον ἡ γνῶσις. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γνῶσιν. » Εἰ δέ τι τῶν προφητικῶν ῥητῶν τὴν ἡμετέραν ὑπερέβη κατάληψιν, συγγνώμην τῇ τῆς φύσεως ἀσθενείᾳ, καὶ τὸ λείπον προσθεῖναι, τὸν δὲ σκοπὸν ἐπαινεῖσαι, καὶ προσευχᾶς ἀντιδοῦναι τοῖς πόνοις. Ὁ δὲ τῶν ἀγαθῶν δοτὴρ, ἡ τῆς σοφίας πηγὴ, δοίη καὶ τῶ συγγεγραφότι, καὶ τοῖς ἐντευξομένοις, σύνεσιν ἐν πᾶσιν, ἵνα ἀπερισπάστως αὐτῷ δουλεύοντες, δοξάσωμεν αὐτὸν ἐν τῷ σώματι καὶ ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν, ἕτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

¹ Psal. xciii, 10.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

<i>THEODORETUS CYRENSIS EPISCOPUS.</i>			
Præfatio.	9	Enarratio in Oseam prophetam.	1551
Testimonia de Theodori commentariis in Vetus Testamentum.	15	Enarratio in Joelem.	1654
Sirmondianæ et novæ editionis ordo.	19	— in Amos.	1665
Explanatio in Canticum canticorum.	27	— in Abdiam.	1710
Interpretatio eclogaria in Isaiam prophetam.	215	— in Jonam.	1719
Interpretatio in prophetiam Jeremiæ.	495	— in Michæam.	1742
Interpretatio in Ezechielis prophetiam.	807	— in Nahum.	1787
Commentarius in visiones Danielis prophetæ.	1235	— in Habacuc.	1810
Commentarius in duodecim prophetas.	1546	— in Sophoniam.	1858
Proœmium.	1546	— in Aggæum.	1859
		— in Zachariam.	1874
		— in Malachiam.	1959

FINIS TOMI OCTOGESIMI PRIMI.

UNIV. OF MICHIGAN,

JUN 23 1913

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 07838 4339

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>